ahkam hadisleri

Grundig

KAYNAKLARIYLA AHKÂM HADİSLERİ

Önsöz

1971'de Kur'ân Ahkâmıyla ilgili iki ciltlik te'lif eserim, ilim çevresinde umduğumun üstünde rağbet gördü. Kısa zamanda mevcudu kalmadı. Meraklılarca hâlâ aranmakta, yeniden basılması ısrarla istenmektedir. Amacımız yeni bir takım ilâvelerle istifade alanını genişleterek kitabın özelliğine kuvvet kazandırmak ve böylece muhtevasına uygun kâğıt, dizgi, baskı ve cilt nefasetine özen gösterip önemli bir boşluğu doldurmaktır.

Birinci anakaynağa dayalı ahkâmın yanısıra ikinci anakaynak olan Sünnet'e dayalı ahkâmı müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının ictihad, istidlal, istinbat, yorum ve açıklamaları doğrultusunda işleyip müslümanların istifadesine sunmayı düşünüp konuyla ilgili dokümanları toplarken Uysal Kîtabevî'nhı aynı amaca yönelik teklifi düşünce ve hazırlıklarımızı fiili alana çıkarmış oldu.

Konunun ne kadar hassas ve o nisbette mes'uliyetli olduğunu bilmekteyim. Ahkâmın dayandığı hadîsleri toplayan kaynakların önemli bir kısmı elimizde bulunmakla beraber onları bir bir gözden geçirmemiz, farklı görüş, ictihad ve yorumları tesbit etmemiz gerekmektedir. Ancak tahdîs-i nîmet olarak diyebilirim ki, ahkâma medar olan hadîsler üzerindeki çalışmalarım, notlarım ve bellediklerini beni kısmen de olsa rahatlatmakta ve cesaretimi artırmaktadır.

Gerek güvenilir kaynakların mevcudiyeti, gerek konuyla alâkalı yazılmış müstakil eserlerin varlığı, gerekse kütüphane ve hafızamın elvermesi, hadîslere dayalı ahkâmı beş cilt hacminde yazıp hazırlamamı kolaylaştırdı.

Neylü'l-evtar, Şerhu Meâni'1-Asâr gibi ahkâm hadîslerini biraraya getiren kıymetli eserlerin yanında Buhari ve Müslim'in şerhleri, diğer hadîs kitaplarıyla müsnedlerden; Kurtubî, Alûsî, Lübab ve benzeri tefsirlerden; dört mezheple ilgili birçok kaynak kitaplardan yeterince yararlanmaya çalıştım. Naklettiğim her konu ve meselenin kaynağını sahife cilt numarasıyla birlikte dipnot olarak belirttim. Eserim tamamlandıktan sonra, istifade ettiğim kaynakları müelliflerin ismiyle, baskı tarih ve yerleriyle birlikte belirteceğimi hatırlatmak isterim.

Eserimizi, fıkıh kitaplarında uygulanagelen tertibe göre düzenleyerek okuyucularımıza büyük bir kolaylık sağlamış olduk. Ayrıca hemen her konu ve meseleyle alâkalı hadisleri ve rivayetleri naklederek araştırıcılara geniş çapta malzeme vermeye çalıştık. Böylece hem mezhep imamlarının dayanak seçtikleri, ya da kıyasa mesned edindikleri hadîsleri belirlemiş olduk, hem de birbirine muhalif gibi görünen hadisler arasındaki farklı manâ ve hikmetin tesbiti cihetine giderek yanlış yorumlara sapılmasını önledik.

Diğer yandan araştırıcılar için düzenli bir metot uygulayarak her konuyu altı madde halinde işleyerek sonuçlandırdık. Sonra da çıkarılan hükümlerin bir özetini vererek hafızalarda kolaylıkla tutulmasını sağladık.

Sözünü ettiğimiz konuyu ülkemizde bu çapta ele alıp yazan olmadığını sanıyorum. İslâm âleminde ise birkaç eserin yazıldığını tesbit etmiş bulunuyoruz.

Dileğimiz, eserimizin, Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı adlı dört ciltlik kitabımız gibi önemli bir boşluğu doldurmasıdır. Vaki hatalarımız olabilir. Okuyucularımızın samimi uyarılarını gönülden beklemekteyiz.

Bizi başarılı kılan Allah'tır. Yalnız O'na hamdeder ve ancak O'na güvenip dayanırız. Salâtu selâm, rahmet peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ve O'nun âl ve ashabına olsun!..

Celâl Yıldırım 1 - 12 - 1985 / İzmir.

Abdest Ve Gusülden Sonra Havluyla Kurulanmak

Çıkarılan Hükümler:

1- TAHARET

Dinî kurallara uygun temizlik taharet adı altında toplanır. Kur'ân ve Hadîsler'de böyle bir temizliğe geniş yer verilmiş, ilim adamları bunu müstakil bir bölüm halinde işlemişlerdir

Taharet, denilince, tabii ihtiyacı giderdikten sonra yapılacak temizliği, necasetten arınmayı, abdest ve guslü; ayhali ve lohusalık süresi bitince yıkanıp temizlenmeyi, namaz ve bazı ibâdetler için cünüplüğü ve abdestsizliği gidermeyi; murdar sayılan şeylerden sakınmayı, paklanmayı içine alır.

O bakımdan fukahaya göre taharet iki çeşittir: Hükmî Taharet, Hakikî Taharet. Abdestsizliği ve cünüplüğü giderme birinci kısma; necis ve murdar şeyleri yıkayıp giderme ikinci kısma girer. Birinciye, hadesten taharet, ikinciye necasetten taharet denir. Hadesten taharet de üç kısımda toplanır: Abdest, gusül ve teyemmüm...[1]

"Temizlik imânın yarısıdır" mealindeki hadis ise, taharetin dindeki yerini, imân ile sıkı irtibatını, sağlıkla olan yakın münâsebetini bize hatırlatır. [2]

"Şüphesiz ki Allah çokça tevbe edenleri ve çokça arınıp temizlenenleri sever." mealindeki ayet ise, manevî kir olan günahları terkedip tevbe edenlerle, Kitap ve Sünnete uygun temizlenenlerin Allah tarafından sevildiklerini müjdeliyor. [3]

O halde Sünnetle ilgili ahkâmı işlerken imanın yarısı ve günlük hayatımızın kopmaz parçası olan taharet konusunu öne almamız kadar tabii ne olabilir?

Hükmî Taharet daha çok su ile, bulunmadığı takdirde temiz toprak ile gerçekleşir. Su denilince deniz, ırmak, göl, akar, birikinti, yağmur gibi isimler akla gelir. Her su ile abdest almak veya gusletmek sahih midir? İşte bu hususu ilgili hadîslerden öğreneceğiz, inşaallah...

Yapılan rivayete göre, Ebû Hüreyre (r.a.) diyor ki:

"Bir adam Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e sorup dedi ki:

"Ya Resûlellah! Doğrusu biz (bazan gemi veya benzeri bir vasıtaya) binip denizde seyrediyoruz. Beraberimizde az su taşıyabiliyoruz; onunla abdest alacak olursak susuz kalırız. Deniz suyuyla abdest alabilir miyiz?" Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Deniz (var ya) onun suyu tahûr'dür, ölüsü de helâldir."[4]

Hadîs-i şerif'in açık delâletinden üç ayrı hüküm anlaşılmaktadır:

1- Deniz suyu mutlak anlamda temizdir ve temizleyicidir.

2- Denizde ölen balık türü helâldir.

3- Denizde ölü olarak bulunan her canlı helâldir.

Tahûr tabiri müctehid imamlara göre ya mutahhîr ya da tahîr mânasına gelir. Birinci manâ, deniz suyunun hem temiz, hem temizleyici olduğunu ifade eder. İkinci manâ sadece temiz olduğunu açıklar. O halde birinci yoruma göre, deniz suyu ile abdest alınır, gusledilir ve murdar eşya onunla temizlenir. İkinci yoruma göre; onunla abdest almak veya gusletmek mekruhtur.

İmam Şafiî ve İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, tahûr tabiri Kur'ân'da birinci mânaya delâlet eder şekilde kullanılmıştır.[5] O bakımdan deniz suyu ile hem abdest almak ve gusletmek, hem de murdar eşyayı yıkayıp temizlemek ve diğer temizlik işlerinde kullanmak caizdir. Nitekim bu su hakkında soru soran adam, sonunla abdest alabilir miyiz? şeklinde bir ifade kullanmış, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de ona cevaben "Deniz suyu (var ya) o tahûr'dur" buyurarak onun temiz ve temizleyici olduğunu söylemiştir.

Ashab-ı Kirâm'dan başta İbn Ömer (r.a.) olmak üzere bir kısmı, bunu tahir anlamına yorumlayarak deniz suyuyla abdest alıp gusletmenin caiz olmadığını belirtmişlerdir. [6]

Ayrıca bu konuda Abdullah b. Amr (r.a.)'den rivayet edilen, "Deniz suyu ne cenabeti kaldırmaya yeter, ne de onunla abdest alınır. Çünkü denizin altında bir ateş ve ateşin altında bir deniz var ve böylece yedi deniz ve yedi ateş sayıp sıralamıştır." mealindeki hadîsin asılsız olduğunu Ebû Hasen el-Kinanî eş-Şâfiî (H. ?-963/M. 1555) Tenzihü'ş-Şeriatî'l-Merfu'â adlı eserinde

belirtmiş ve Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilen "İki su var ki cenâbetliği kaldırmaya yeterli değildir. Deniz suyu ve hamam suyu" mealindeki hadisin de hiçbir asla dayanmadığına dikkatleri çekmiştir. [7]

Nitekim Ebu Hanîfe'nin arkadaşlarından bazısı İmam Mâlik'ten naklen ve bazısı da kendi ictihad ve yorumlarını ortaya koyarak, tahûr tabirini tahir ile yorumlamışlardır.[8]

Ancak İbn Ömer'den yapılan rivayetin râvilerinin meçhul olduğunu Ebû Dâvud ileri sürerek, delil olamıyacağına işaret etmiştir.

İmam Ebû Hanîfe de deniz suyunun temizleyici olduğunu belirterek onunla abdest alıp gusletmekte bir sakınca görülmediğini söylemiştir. Çünkü ilgili hadîsi sadece beş muhaddis tarafından değil, aynı zamanda İbn Huzayme, İbn Carud, Hâkim, Dârekutnî, İbn Ebî Şeybe de kendi eserlerinde rivayet etmişlerdir. İbn Münzir, İbn Mende ve el-Beğavi gibi muhaddîsler de bunun sahih olduğunu açıklamışlardır. İbn Esir, Şerhü'l-Müsned'de bu hadîsin hem sahih, hem meşhur olduğuna dikkatleri çekmiş, müctehid imamlar bunu kendi eserlerinde zikrederek delil göstermişler ve ricalinin güvenilir olduklarını söylemişlerdir.

Denizde yaşayıp orada ölü olarak bulunan balık her türüyle helâldir şu şartla ki, sırtüstü yatık vaziyette su üstüne çıkmış olmasın...[9]

Hadîsin açık delâletinden, denizde yaşayan her canlının ölüsü de, dirisi de helâldir. Ancak müctehid imamların ictihad ve tesbitleri farklıdır: İmam Ebû Hanife'ye ve bazı arkadaşlarına göre, sadece balık bütün türleriyle helâldir, diğer canlılar "habâis" kapsamına girdiğinden haramdır. İmam Şafiî ve çoğu arkadaşlarına göre, deniz köpeği, deniz domuzu dışında kalan diğer canlılar helâldir. Ayrıca bundan Kurbağa, Kaplumbağa, Timsah, Yılan, Yengeç, İstakoz da istisna edilmiştir.[10] İmam Mâlik'e göre, denizde yaşayan her canlı helâldir, eti yenilebilir.

Ancak Şevkanî'nin Neylü'l-Evtar'da tesbitine göre, İmam Şafiî sıhhata kavuşturulmuş tesbitle deniz domuzu, köpeği ve tilkisi dahil bütün hayvanlar helâldir, demiştir. Şafiî bu ictihadına dayanak olarak yukarıdaki hadîsi göstermiştir. [11]

Çıkarılan Hükümler:

1- Deniz suyu hem temizdir, hem temizleyicidir. O bakımdan onunla abdest alıp gusletmek caizdir. Bana muhalefet edenler olmuşsa da, birincilerin ictihad ve görüşleri ağırlık kazanmıştır. Sahih olan da budur...

2- Denizde yaşayıp bir hastalık ve zehirlenme dışında herhangi bir sebeple ölen balık helâldir.

3- Denizde yaşayıp istisna edilenlerden başka yine belirtilen iki sebep dışında herhangi bir sebeple ölen diğer hayvanlar da eksere göre helâldir. [12]

4- İmam Şafiî'ye göre, ilgili hadîs taharet ilminin yarısını oluşturmaktadır.

Abdest Almak İsteyen Kimse Elini Su Kabına Sokabilir Mi?

İslâm temizliğin ana kurallarını koyan ve onu savunan son dindir. O kadar ki, abdest almak üzere su kabına elini uzatan kimse, elini yıkamadan o kaba sokabilir mi? meselesi fukaha arasında bir konu haline getirilmiş ve bu husustaki rivayetlerin toplanıp sonuç çıkarılması istenmiştir.

Buhari ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri sahih hadis istidlalin en kuvvetli dayanağı olarak seçilmiş ve görüşler ortaya konmuştur:

Ashab-ı Kirâm'dan Enes b. Mâlik (r.a.) diyor ki:

"İkindi vakti yaklaşmış bir halde Resûlüllah (a.s.) Efendimizi gördüm, oradaki insanlar da abdest suyu arıyor fakat bulamıyorlardı, derken Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e abdest suyu (bulunup) getirildi. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz elini o su kabının içine koydu ve oradaki insanlara o sudan abdest almalarını emretti. O sırada suyun O'nun parmakları arasında kaynayıp aktığını gördüm, o kadar ki, hepsi sonuna kadar abdestlermi aldılar."

Hadîs-i şerifin açık delâletinden üç ayrı hüküm anlaşılmaktadır:

1- Zaruri hallerde mevcut suyu eşitlik ölçülerine göre kullanmak meşrudur.

2- Abdestsiz kimsenin murdar olmayan elini az suya batırması, suyu müsta'mel (yani kullanılmış) yapmaz.

3- Kutsal veya mübarek sayılan su ile abdest almak caizdir. Zarurî hallerde mevcut az suyu eşit şekilde kullanmak hususu, bu hadisle istidlal edilmişse de üzerinde tam ittifak hasıl olmamıştır. Çünkü insanlar abdest için su ararken bulunan suyun Resûlüllah'a (a.s.) getirilmesi, sahibinin rızasıyla mı olmuştur, yoksa rızası dışında mı elinden alınmıştır? Gerek ilgili hadîsin siyak ve sibakından, gerekse diğer hadîslerden bunun rıza dışı alındığına delâlet eden hiçbir kayıt yoktur. Bunun aksine rızasına baş vurularak alındığı ise rivayetin seyrinden anlaşılmaktadır. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimizin başkasına ait bir şeyi cebren aldığı vaki değildir. Aynı zamanda buradaki zarurî hal, insan hayatıyla alâkalı değil, ibâdetle ilgilidir. Su bulunmadığı yerde teyemmüme cevaz vardır. Neylü'l-Evtar'da, "Bu, zarurî durumda mevcut suyu ortaklaşa kullanmaya delâlet eder" denilmesinin [13] üzerinde şüpheyle durmak gerekir, yani kabule pek de şayan değildir.

Ölüm derecesi söz konusu olduğu takdirde mevcut suyu veya herhangi bir yiyecek maddesini zaruret miktarını aşmamak, başkasının bu hakkına tecavüz etmemek şartıyla ihtiyaç sahiplerine eşit ölçülerle dağıtmakta bir sakınca yoktur.

Hz. Enes'in (r.a.) rivayet ettiği bu hadîs daha çok Resûlüllah'ın (a.s.) mu'cizelerinden birini yansıtmaktadır.

Abdestsiz kimsenin az suya elini sokması, suyu müsta'mel eder mi? Resûlüllah (a.s.) Efendimizin az bir suya elini sokup mu'cize izhar etmesi, suyu müsta'mel etmiyeceğine delâlet etmektedir. Ancak ele bulaşık bir necaset söz konusu olduğu takdirde o suyu murdar edeceği kesindir. Nitekim altı hadis kitabında rivayet edilen şu hadîs konuyu bize daha iyi açıklamakta ve her türlü şüphe ve yanlış yorumu kaldırmaktadır:

"Sizden biri uykusundan uyandığı zaman, üç defa yıkamadıkça elini (içinde su bulunan) kaba batırmasın. Çünkü o elinin nerede gecelediğini bilemez." [14]

Geceleyin uyurken elinin ön ve arka nahiyelerine dokunması neticesi bir takım murdar şeylerin bulaşmasına neden olur. O takdirde iyice yıkamadan mevcut kaptaki suya sokmakla su murdar olur. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, az önce naklettiğimiz hadîste az suya elini sokup mu'cize izhar etmesi, gündüzleyin cereyan etmiş, uyku uyuyup kalkarak bunu yaptığını gösteren hiçbir kayıt tesbit edilememiştir. O halde bu iki durumu birbirinden ayırd etmek gerekir.

Kutsal veya mübarek sayılan su ile abdest almakta dinen hiçbir sakınca yoktur. Nitekim Zemzem suyuyla hem abdest alınmakta, hem de gusledilmektedir. Resûlüllah'ın (a.s.) mübarek parmakları arasından kaynayan su da kutsaldır, ilâhi kudretin tecellilerinden biridir, bununla beraber bu tecelli ve mu'cize ashab-ı kirâm'ın abdest almalarını sağlamaya yöneliktir. Hiçbir sahabe bu su kutsallaştı, biz onunla abdest alamayız veya Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, bu ilâhî kudretin yüksek tecellilerinden birini yansıtmakla mübarek bir hüviyet kazanmıştır, artık onunla abdest almanız doğru olmaz, şeklinde bir uyarıda bulunmamıştır, bilâkis "geliniz abdestinizi bu su ile alınız!" diye davet etmiştir.

Mezhep imamlarının bu hadîsle ilgili ictihad ve istidlalleri:

İmam Ebu Hanîfe ile İmam Şafiî, ele bulaşmış murdar bir şey olmadığı takdirde o eli az suya sokmakla su müsta'mel olmaz. Bulaşık necis varsa, o az su necis olur, artık hiçbir şeyde kullanılması doğru olmaz, demişlerdir.

Müsta'mel su, yani abdest veya gusülde kullanılmış suyu abdest veya gusülde kullanmak caiz midir, değil midir? Konusu bununla yakından ilgili bulunduğundan az ileride açıklayacağız. İmam Mâlik'e göre, abdest niyetiyle elini sokup içinde yıkarsa su müsta'mel olur, böyle bir suyu başkası abdest veya gusül için kerahetle kullanabilir. Ahmed b. Hanbel'e göre, böyle bir suyu kullanmak caiz değildir, ancak kişi unutur da onunla abdest alıp namaz kılarsa, kıldığı namaz sahihtir. Ayrıca böyle bir su ile necaseti temizleyip gidermek de caizdir. [15]

Konumuza mesned teşkil eden hadîsi her ne kadar Hz. Enes (r.a.) rivayet etmişse de delâlet ettiği olaya birçok sahabi şahit olmuştur. O bakımdan sıhhatında şüphe eden çıkmamıştır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Üzerinde necis bulunmayan temiz bir eli su dolu kaba sokmak suyu müsta'mel etmiyeceğinden o suyu abdest ve gusülde kullanmak caizdir.

2- Üzerinde necis bulunan eli az suya sokmak suyu murdar edeceğinden öyle bir su ile abdest veya gusül caiz değildir.

3- Yolculuk esnasında susuz kalma korkusu yoksa, abdestini aldıktan sonra arta kalan suyu arkadaşlarına vermek sünnettir.

Abdest Alınmış Su Temizdir

Bilindiği gibi, abdest ve gusül hükmü taharet bölümüne girer, yani bir su ile abdest alan veya gusleden manevî kirlerini temizlemiş olduğundan o suyu müsta'mel (kullanılmış) yapar. İkinci bir defa o su ile abdest almak veya gusletmek üç mezhebe göre caiz değildir. İmam Mâlik'e göre, kerahetle caizdir. Ancak o su murdar da sayılmaz. Şer'i tabir olarak ona tahîr (temiz pak) denilir, ama mutahhîr (Temizleyici) denilmez; öyle ki: O su artık hadesi kaldırmada temizleyici değildir, o vasfını kaybetmiştir, ama temiz sayılır; bedene veya elbiseye ya da namaz kılınan yere dokunduğu takdirde murdar etmez.

Bu konuyu açıklar ve mesned kabul edilir mahiyette şu hadis rivayet edilmiştir:

"Cabir b. Abdillah (r.a.)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Hasta olup kendimi kaybettiğim (komaya girdiğim) bir halde idim ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz beni sormaya gelmişti. Abdest aldıktan sonra o suyu benîm üzerime döktü..."[16]

Hadîs-i Şerifin açık delâletinden anlaşılan hükümler:

1- Abdestte kullanılan su (mâ-î müsta'mel) temizleyici değil, sadece temizdir. Dokunduğu yeri necis yapmaz.

2- Peygamber (a.s.) Efendimiz'in abdest suyunda feyiz, bereket ve şifâ vardı. Ashab-ı Kiramın onunla teberrük etmesi (uğurlu ve bereketli sayması) takrir buyurulmuştur.

3- Abdest suyu ile teberrük genellik ifade eden bir sünnet değil, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e has bir fiil ve takrirdir.

4- Abdest alınan suyu içmek caiz midir? Mezhep imamlarına göre, bu suyun hükmü:

İmam Ebu Hanîfe'ye göre, temizdir. Ancak ikinci bir defa abdest veya gusletmek caiz değildir. Hanefi imamlarından bir kısmına göre, necistir, temizleyici ve temiz olma vasfını kaybetmiştir. Bunların dayanağı şu hadîstir:

"Sizden biri cünüp iken durgun suda elbette gusletmesin!" Diğer bir hadiste ise:

"Sizden biri durgun suya idrarını boşalttıktan sonra o suda gusletmesin!" [17]

Oysa durgun suda gusletmek suyu necis yapar, idrarın necis yapacağı ise tartışılmaz. O bakımdan abdest alınan müsta'mel suyu buna kıyas etmek farklı bir kıyastır ki, doğru bir hükme medar kabul edilmez.

İmam Mâlik'ten ve İmam Şafiî'den yapılan rivayetlerden birine göre, abdest alınan müsta'mel su, aynı zamanda mutahhir, yani temizleyicidir de...[18]

İbn Hazm bu suyun mutahhir olduğunu Süfyan es-Sevri'ye, Ebû Sevr'e ve bütün Zahirîlere nisbet etmiştir. [19]

İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, böyle bir su ile abdest alınmaz ve gusledilmez. Ancak unutularak onunla abdest alınıp namaz kılınırsa, o namaz sahih sayılır. Aynı zamanda sözü edilen müsta'mel su ile necaseti giderip temizlemek de caizdir. [20]

Efendimizin abdest suyunun özelliği:

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ilâhi rahmet ve inayete en çok mazhar olan bir peygamberdir. Kalbi, Melek Cebrail'in rahmet elleriyle açılarak temizlenmiş ve ilâhî nur ve rahmetle boyanmıştır. Kalbinde tecelli eden bu nur ve rahmet bütün hücrelerine sızmış, bedeninin tamamını kaplamıştır. O bakımdan

mübarek azasına dokunan abdest suyu, nur ve rahmetle ittisal sağlamakta ve keyfiyeti bizce bilinemiyecek bir özellik kazanmaktadır. Aynı zamanda Cenâb-ı Peygamber (a.s.) çok nezih ve temiz idi. Abdest suyuna sümkürmez tükürmezdi. Sadece ağzına ve burnuna su verir, sümkürmek gerektiğinde sol eli ile kabın dışına sümkürürdü.

İşte bu ve benzeri hikmet ve özelliklerden dolayı O'nun abdest suyu Ashab-ı kiram tarafından kapışılır, kalblerine kuvvet, bedenlerine sağlık ve yüzlerine letafet yansıtırdı.

Buna kıyasla başkasının abdest aldığı suyu belirtilen şekilde kullanmak doğru olmaz. Çünkü sözü edilen haller Resûlüllah (a.s.) efendimiz'in hasâisinden, yani özelliklerindendir, ona kıyas yapılarak başkasının abdest aldığı suyun belirtilen şekilde kullanılmasının uygun olacağı söylenemez...

Abdest alınan suyun içilmesi caiz midir?

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, sözü edilen su temizdir, temizleyici değildir. Onunla necaseti giderip temizlemek caizse de hadesi, yani abdestsizlk ve cenâbetliği gidermek caiz değildir. Bir zaruret olmadıkça içilmesi de doğru değildir. Ancak Resûlüllah'ın (a.s.) Efendimiz'in abdest aldığı su bir istisna teşkil eder. Nitekim bununla ilgili üç sahih hadîs nakledilmiştir:

Ebu Cuhayfe (r.a.) diyor ki:

"Günortası sıcağında Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yanımıza geldi. Kendisine abdest için su getirildi, o da abdest aldı. İnsanlar O'nun abdest aldığı suyu kapış kapış alıp (yüzlerine, kollarına, başlarına) sürdüler."[21]

Cumhur-i ulemâ sözü edilen hususta bu hadîsi delil saymışlardır.

Ebu Musa (r.a.)'den yapılan rivayette diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, içinde su bulunan küçük bir kap istedi. Ellerini ve yüzünü o kapta yıkadı, sonra da ağzına aldığı suyu ona boşalttıktan sonra o ikisine (Ebû Musa ile Bilâl) "bundan içiniz ve yüzünüze, göğsünüze boşaltınız!", buyurdu."[22]

Hadîsin açık delâletinden, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in burada abdest almayıp sadece serinlemek için ellerini ve yüzünü yıkadığı anlaşılıyor.

Üçüncü hadîsi yine Buharî naklediyor: Ashab-ı Kirâm'dan Sâib b. Yezîd (r.a.) diyor ki:

"Teyzem beni alıp Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e götürdü ve Ya Resûlellah! dedi, doğrusu kızkardeşimin oğlu hastadır. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) başımı okşadı ve benim için bereket ile duâ ettikten sonra abdest aldı. Ben de onun abdest aldığı sudan içtim ve sonra da arkasına geçip durdum..."[23]

İşte bütün bu rivayetler, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in abdest aldığı suyun teharetine delâlet etmektedir. Bu O'nun hasâisinden, yani özelliklerinden biridir ki başkasının abdest suyu ona kıyas edilmez.

Şevkanî ise, özelliklerle ilgili iddiayı pek geçerli kabul etmemiş ve aslolan o ki: Onunla ilgili hüküm ümmetiyle ilgili hüküm birdir, meğer ki o fiilin ona has olduğunu gösteren bir delil bulunsun; oysa belirtilen husus hakkında bir delil yoktur, diyor, sonra da şunu ilâve ediyor: Bir şeyin necis olduğuyla ilgili hüküm, şer'i hükümdür ki, delile muhtaçtır... diyor.

Bize göre, bu konuda delil aramaya gerek yok. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in öyle halleri var ki, onları izhar ederken "bunlar bana mahsus hallerdir" dememiştir. Ama Ashab-ı Kiram, ona mahsus olduğunu idrâkten uzak kalmayıp aynı halleri izhar etmeyi düşünmemişlerdir. O bakımdan cumhur, abdest alınan suyun içilmesini veya yüze göze sürülmesini Hz. Peygamber'e (a.s.) has bir hal olarak kabul etmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Abdest alınan su müsta'meldir, onunla tekrar abdest alınmaz ve gusledilmez. Ancak necaseti gidermede kullanılabilir. İmam Mâlik'e göre, abdest ve gusülde kerahetle kullanılabilir.

2- Cumhura göre, başkasının abdest aldığı suyu alıp içmek veya yüze göze sürmek mekruhtur. Bu, Peygamber'e (a.s.) has bir haldir ki ümmetine teşmil edilmez.

3- Ahmed b. Hanbel'e göre, böyle bir su ile unutur da abdest alır veya gusleder de namaz kıldıktan sonra hatırlarsa, kıldığı namaz sahîh kabul

edilir.

Cünüb Kimse Necis Sayılır Mı?

Cünüplük insana arız olan mânevi bir kirdir, zahirî bir murdarlık değildir. Böylesine manevî bir kirden gusletmek suretiyle arınmanın sayılmayacak kadar faydaları vardır. En azından kalbe kuvvet, ruha cila, bedene sıhhat kazandırır. Gusleden kimse kullandığı suyu bedeninin her tarafına dokundurduğu için artık o su müsta'mel sayılır, başka bir şeyde kullanılmaz.

Cünüplüğün zahiri bir murdarlık olmadığına delâlet eden hadis-i şerif şöyledir:

Ashab-ı Kirâm'dan Hüzeyfe b. Yeman (r.a.) şöyle anlatmıştır:

"Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz onunla karşılaşınca, kendisi cünüp bulunuyormuş; o sebeple Peygamber'den meyledip uzaklaşmış, guslettikten sonra gelmiş ve (özür dileyerek şöyle) demişti: Cünüb idim... Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.):

"Doğrusu müslüman necis olmaz..."[24]

Hadisin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Müslüman bedeni itibariyle temizdir.

2- Kâfir bedeni itibariyle de necistir. Nitekim Kur'ân'da: "Muhakkak ki müşrikler necistir." buyurulmuştur.

3- Müslüman murdar şeylerden korunup arınmayı âdet edindiğinden temizdir. Müşrik ise bazı murdar şeylerden korunmadığı, meselâ domuz eti yediği ve ona dokunduğu için necistir.

4- Müslüman itikad yönünden de temizdir. Müşrik ise bu yönüyle de murdardır. Tabii bu murdarlık manevî anlamdadır.

5- Müslümanın dirisi de, ölüsü de temizdir. Bazı ilim adamlarına göre, sadece dirisi temizdir.

6- Müslümanın içi dışı temiz olduğuna göre, abdest aldığı su da temizdir.

Müslüman cünüb de olsa temiz sayılır. Çünkü cünüplük arızi bir hal ve mânevi bir kirdir. O halde cünüp kimsenin elinin dokunduğu yer necis olmaz. "Doğrusu müslüman necis olmaz" mealindeki hadis, buna delâlet eder. Çünkü zahirde bir murdarlık söz konusu değildir.

Ayrıca müslüman zahirî bir necaset taşımadığı, beden ve elbisesine necaset bulaşık olmadığı sürece temiz sayılır. Gerçek müslüman zaten bu gibi murdar şeylerden kaçınmayı âdet edinmiştir.

Müşriklerin çoğu bazı zahirî necasetten korunmadıkları, hattâ bazı necis şeyleri temiz kabul ettikleri için murdar sayılmışlardır. Ayette müşriklerin necis olduğu belirtilirken hem zahirî, hem manevî murdarlığa işaret edilmiştir. Bazısına göre, onların murdarlığı itikadi yöndendir.

Küfür manevî bir murdarlıktır ki, kişinin kalbini ve ruhunu kirletir. İmân mânevi bir nur ve temizliktir ki, kişinin kalbini ve ruhunu arındırıp tertemiz yapar. Bu bakımdan cünüplük, küfür değildir, o halde kalbi ve ruhu kirletip karanlığa boğan bir murdarlık sayılamaz. Sadece mânevi bir kirdir ki, gusletmekle temizlenir.

Müslüman temizliği âdet edindiği, şer'î temizliğe dikkat gösterdiği için abdest aldığı su da temiz kabul edilir.

Müctehid imamların ve bazı ilim adamlarının ictihad ve görüşleri:

İmam Mâlik'e göre, müslümanın aynı (zâtı, kendisi) temizdir, müşrikin aynı necistir. Cumhura göre, müşrikin aynı necis değildir. Çünkü kitap ehli kadınla evlenmeyi Allah mübah kılmıştır. Ayrıca onların hazırladığı necis olmayan yiyecekler bize helâl kılınmıştır. Kestikleri hayvandan yememizde bir sakınca görülmemiştir.

İmam Mâlik ve aynı görüşte olanlar, Ebu Sa'lebe'nin şu rivayetini delil olarak almışlardır:

"Ya Resûlellah! Biz kitap ehli olan bir kavmin topraklarında bulunuyoruz, onların kaplarında bir şeyler yiyebilir miyiz?" diye sorunca, Resûlüllah (a.s.) ona şöyle buyurmuştur:

"Başka kap bulabilirseniz onların kaplarında yemeyin, bulamazsanız, yıkayın da öylece yiyin..."[25]

Cumhur ise, müşriklere ait kapların mutlak anlamda necis olmadığına, o kaplarda domuz eti pişirdikleri ve içki kullandıkları için murdar sayıldığına kail olmuştur. Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel ve Ebu Davud'un Sa'lebe'den rivayet ettikleri hadiste şu sözler yer almıştır:

"Bizim (eyleştiğimiz) yer, Kitap ehlinin yeridir. Şüphesiz ki onlar domuz eti yiyorlar, şarap içiyorlar. Bu durumda biz onların kaplarını ve çömleklerini nasıl yapalım (kullanalım)?..."

Bundan da anlaşılıyor ki, müşrikler domuz eti yedikleri, ona bulaştıkları; şarap içtikleri ve ondan kaçınmadıkları için zahiren de murdar sayılmışlarsa da, böyle bir durumu olmayan müşriklerin zahiren murdar sayılması söz konusu değildir. Nitekim Buhari ve Müslim'in tesbitlerine göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, müşrike bir kadına ait deriden mamul su kabından abdest almıştır. Aynı zamanda müşrik olan Sümâme b. Esâl'ı Mescid'deki hurma sütunlarından birine bağlamıştır. Hayber'in fethinde müşrike kadının pişirip hazırladığı koyundan yemiştir. Hıristiyan ülkelerden satılık için getirilen peynirden yemiştir.[26]

Her şeyden önce Kur'ân'da en son inen Mâide sûresinde Kitap ehlinin yiyeceklerinin (helâl maddeden olduğu takdirde) müslümanlara helâl kılındığı açıklanarak her türlü şüphe giderilmiştir.

Müslümanın Dirisi De, Ölüsü De Temizdir.

Müslümanın dirisinin temiz olduğunda icma' vaki olmuştur. O bakımdan aksini iddia eden çıkmamıştır. Ölüsüne gelince, müctehid imamların istidlal ve görüşleri farklıdır:

a) İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik'e göre, necistir. Yıkanmadıkça üzerine Kur'ân okunmaz.

b) İmam Şafii ile İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, temizdir. Yıkanmadan önce de yanında Kur'ân okunur.

Hz. Cabir’in ve Ebû Hüreyre'nin cünüp bulundukları bir zamanda, Resûlüllah (a.s.) Efendimizle karşılaştıklarında dönüp sapmaları, ona karşı olan üstün saygılarının bir ifadesi, aynı zamanda Resûlüllah'ın böyle karşılaşmalarda selâm verdikten sonra el sıkışmasını ve karşısındaki insan için dua etme âdetini bildikleri için öyle bir vaziyette, yani manevî bir kirle huzurunda durmaktan haya etmelerinin açık belirtisidir. Nitekim Ebû Hüreyre (r.a.) diyor ki:

"Cünüp bulunduğum bir halde Peygamber'le (a.s.) karşılaştım. Elini (musafaha için) bana uzatınca ben elimi ondan çektim ve doğrusu ben cünübüm, dedim. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.): "Sübhanellah! Müslüman necis olmaz..." buyurdu.[27]

Abdest alınan su her ne kadar çoğu ilim adamlarınca temiz kabul edilmişse de onun bu temizliği sadece gerektiğinde necaseti gidermede kullanma imkânına dayanır. O halde mecbur kalınmadıkça onu hiçbir şeyde kullanmamak daha uygun olur. Zaten Ahmed b. Hanbel, Leys, Evzaî, Şafii, Mâlik ve bir rivayette Ebû Hanife onu gayr-i mutahhir saymışlardır.[28]

Çıkarılan Hükümler:

a) Cünüp olan müslüman necis değildir. Sadece arızî olarak mânevi bir kir taşımaktadır. O vaziyette elini ve ağzını yıkayarak yemek yiyebilir, musafaha yapabilir, selâm verip alır.

b) Müslüman itikad yönünden de temizdir. Müşrik ise necistir.

c) Çoğu ilim adamlarına göre, müslümanın dirisi de, ölüsü de temizdir. İmam Ebû Hanife onun ölüsünü necis saymış, gusledildikten sonra temizlenir demiştir.

d) Müslümanın abdest aldığı su temizdir, dokunduğu yeri murdar yapmaz.

Suyun Temizleyici Vasfının Ortadan Kalkması

Suyun temiz ve temizleyici vasfının ortadan kalkması üç şeyden biriyle gerçekleşir:

1- Renginin değişmesi,

2- Kokusunun değişmesi,

3- Tadının değişmesi,

Bundan, suyun iki durumunun mevcudiyeti anlaşılıyor: Birincisi, suyun üç halinden hiç birinin değişmemesi, mutlak şekilde kalmasıdır. İkincisi, üç vasfından birinin değişmesiyle mutlakıyetini kaybetmesidir.

Bu konuda ilim adamlarının dayanak olarak seçtikleri hadîsi Ebu Hüreyre (r.a.) şöyle nakletmiştir:

"Sizden biri, cünüb olduğu halde durgun suda elbette gusletmesin!"[29]

Ahmed b. Hanbel ile Ebû Dâvud buna yakın şu rivayeti tesbitle nakletmişlerdir:

"Sizden biri elbette durgun suya idrar etmesin ve suda cenabetten dolayı gusletmesin!"

Bunun üzerine dediler ki:

"Ya Ebâ Hüreyre! O zaman (cünüb kimse) ne yapar?"

"Elini uzatıp (avuçlayarak veya bir kaba doldurarak) alır", diye cevap verdi.

Hadis-i şerifin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Durgun suda gusletmek men'edilmiştir.

2- Durgun suda gusletmek suyu necis yapar; diğer bir tabirle müsta'mel hale sokar.

3- Durgun suya gusletmek üzere giren kimse bedeninden bir kısmını yıkamakla suyu müsta'mel, kullanılmaz hale getirir. Böylece guslünü tamamlayamaz.

4- Durgun suya idrar etmek, onu necis edeceğinden men'edilmiştir.

5- Durgun suda abdest almak aynı hükme, yani gusletmekle ilgili hükme girer mi?

Müctehid imamların istidlal, görüş ve tesbitleri:

Durgun suda gusletmek veya abdest almak suyu müsta'mel duruma getirir. Müsta'mel su ise ikinci bir daha abdest ve gusül için kullanılamaz. Bu, İmam Ahmed b. Hanbel'in, Leys'in, Evzâî'nin, Şafiî ve İmam Mâlik'in ictihad ve görüşüdür. Yapılan bir rivayette ise İmam A'zam da aynı görüştedir. Sözü edilen imamlar belirttikleri hükmü bu hadîse ve bir de, erkeğin, kadının abdest suyunun artanıyla abdest almasın, mealindeki hadise dayanarak ihticac etmişlerdir.

Böyle bir durumda abdest veya gusül için mutlak su bulunmadığında teyemmüm edilir. Sözü edilen su ise, müctehid imamlardan Hasan Basri, Zührî, Nahaî, Mâlik, Şafii ve Ebû Hanife'ye göre müsta'meldir, fakat necis değildir. Ebu Sevr ile Zahirî imamları da aynı görüştedir.[30]

Durgun suda gusletmek men'edilmiştir; çünkü müctehid imamlardan çoğuna göre o su müsta'mel olur ve müsta'mel su ile ne gusledilir, ne de abdest alınır, ancak necis sayılmaz. Rengi, kokusu ya da tadı değişmedikçe temiz olma vasfını kaybetmez.

İmamların bir kısmı ise, durgun suya gusletmek üzere giren ve bedeninden bir kısmını o niyetle yıkayan kimse, suyu bir anda müsta'mel duruma sokarda guslünü tamamlayamaz. Bir kısmına göre ise, guslünü yerine getirdikten sonra su müsta'mel duruma girer. Çünkü gusül, bedenin tamamını yıkamaktır. Bir kısmını yıkamakla gusletmiş ve böylece suyu müsta'mel duruma sokmuş sayılmaz. Sahih olan da budur...

Durgun suya idrar etmek onu murdar yapar. Ancak unutmamak gerekir ki, durgun suyun azlığının ve çokluğunun bu hükmün değişmesinde te'siri vardır. Nitekim ileride bu husus açıklanacaktır.

Durgun suda abdest almak da aynı hükmü gerektirir, yani suyu müsta'mel duruma sokar, artık o sudan abdest alınmaz, gusledilmez.

Kadının abdest veya gusül suyunun fazlasıyla erkeğin abdest alması veya gusletmesi konusuna gelince, bununla ilgili hadislerin tamamını biraraya

getirdikten sonra neticeye varmak mümkündür. Biz sıhhatlarında şüphe olmayan iki hadîsi nakletmekle yetiniyoruz:

Birincisi Müslim ve Ahmed'in İbn Abbas'dan (r.a.) naklettikleri rivayettir:

"Şüphesiz ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, (ezvac-ı tahirattan) Meymune'nin (abdest veya gusül suyunun) fazlasıyla guslederdi..."

Ayrıca Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce ikinci bir rivayeti buna benzer bir anlatımla nakletmişlerdir.

İkincisi, Ahmed, Ebû Dâvud, Nesâî ve Tirmizi'nin sahîh kabul edip naklettikleri rivayettir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in zevcelerinden bazısı büyükçe bir çanak veya teştte gusletti. Az sonra abdest almak veya gusletmek üzere Resûlüllah (a.s.) Efendimiz geldi. Eşi ona:

"Ya Resûlellah! Ben cünüb idim," deyince, Efendimiz (a.s.):

"Şüphesiz ki su cünüb olmaz."

Gerek yukarıdaki birinci hadiste "suyun fazlası" tabiri, gerekse ikinci hadîste büyükçe çanak veya teşt, tabiri bize ipucu vermektedir. Şöyle ki, Resûlüllah'ın (a.s.) eşi evdeki mevcut kaptan su alıp guslettikten sonra o kapta su artakalmış, Resûlüllah da (a.s.) arta kalan o su ile gusletmiştir ki, mevcut su müta'mel olmamıştır. İkinci hadîsi bununla birleştirip aynı hükmü çıkarmamız mümkündür. Çünkü durgun olup az suya girip abdest almak veya gusletmek men'edilmiş ve suyun müsta'mel olacağı belirtilmiştir. Resûlüllah (a.s.) hem bundan men'eder, hem de kendisi böyle bir suya girip gusleder mi?

Nitekim Ebû Dâvud ile Nesâî'nin sahih isnadla çıkardıkları şu hadîs-i şerif yukarıdaki yorumumuza ışık tutmakta ve isabetini kuvvetlendirmektedir:

"Peygamber'e (a.s.) sahabilik etmiş bir adamdan rivayet ediliyor. O zat şöyle demiştir: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kadının erkekten artan su ile, erkeğin de kadından artan su ile gusletmesini men'etti. "Beraberce suyu avuçlayarak alıp yıkansınlar", (buyurdu)."

Râvi burada "beraberce" diye çevrisini yaptığımız "cemî'ân" tabirini kullanmıştır. Bu, beraberce, birlikte, hep beraber, gibi sözlerle terceme edilebilir. Hadîsin asıl delâlet ettiği hüküm şudur: Büyükçe bir teşt veya

çanakta yıkanan kadın veya erkek, o suyu müsta'mel etmiş olur. Ama kadın ve erkek birlikte o sudan gusledecek olurlarsa, her ikisi de suyu müsta'mel etmemeye özen gösterir ve daha önce yıkayıp temiz tuttukları avuçlarıyla onu dikkatle kullanırlar.[31]

Burada Ebu Hüreyre'nin "yetanavelü tanavülen" tabiri hatıra gelir. Durgun suda gusletmeyin, diyerek Peygamber (a.s.) mü'minleri bundan men'ettiğini söyleyince, kendisine "o takdirde ne yapılır?" diye sorulunca, tenavül tabirini kullanmış, yani elini uzatıp alır da öylece gusleder. Ezvac-ı tahirat da yanlarına koydukları büyükçe çanak veya teştten ellerini uzatıp su alarak gusletmişler ve kapta kalan fazla su müsta'mel duruma gelmemiş, böylece Resûlüllah (a.s.) Efendimiz o suyla gusletmiş veya abdest almıştır. Buna İbn Abbas (r.a.) "yağtesilü bi-fazli Meymunete..." cümlesini ifade ederek kendine has bir tabir kullanmıştır.

Suyun Azlık Ve Çokluk Mes'elesi:

Bu durumlarda suyun azlık ve çokluk meselesi söz konusudur.

Kütüb-i sitte'den beşinin Abdullah b. Ömer (r.a.)'dan yaptıkları rivayete bakılırsa, durgun su iki kulle'yi bulursa pisliği taşımaz, hükmü ortaya çıkıyor. Hadîsin tam tercemesi şöyledir:

"Su iki kulle olduğu zaman pisliği taşımaz."

İbn Huzeyme ile İbn Hibban bu hadîsin sahîh olduğunu söylemişlerse de üç kulle ve bir kulle şeklinde rivayetler de mevcuttur. Ayrıca Rabi' el-Müezzin bunu İbn Ömer'e kadar götürmüş, Resûlüllah'a (a.s.) ref’etmemiştir.[32]

Diğer yandan Ebu Cafer el-Ezdî'nin de dediği gibi, iki kulle tabiri birkaç manaya delâlet eder: Kamet, boy manasına, büyükçe küp anlamına gelir. Ama mâruf olan Hicaz'ın topraktan mamul büyükçe küpleri demektir.

Yapılan ciddi inceleme ve araştırmaya göre, hadîs hem sened, hem metin yönünden muzdariptir. O bakımdan Hanefîler bu hadisi kendilerine bu konuda dayanak seçmemişler ve amel etmemişlerdir. Nitekim İbn Abdilberr et-Temhîd'de diyor ki:

"Şafiî'nin kendine delil olarak seçtiği iki kulle, hadîsi, nazar cihetiyle zayıf bir mezhep, eser cihetiyle gayr-ı sabittir..."[33]

Bununla beraber Şafiîler bu hadîse dayanarak, su iki kulleyi bulduğu takdirde rengi, kokusu veya tadı değişmedikçe necis olmaz, demişlerdir.

Kulle'nin ne kadar olduğuna gelince, Şafiî fukahasının tesbitine göre, Bağdat rıtlıyla 500 rıtıldır. Her rıtıl 130 dirhem ağırlığındadır. Kamus'un beyanına göre, her tırıl 12 okkiyedir.[34]

Kulle konusunda rivayet edilen bir diğer hadîs ise şöyledir:

"Su kırk kulleye ulaştığı zaman artık pislik taşımaz..."

Görüldüğü gibi, bir rivayette iki külle, bir başka rivayette üç külle denildiği halde bu rivayette kırk külle denilmektedir. Yapılan ciddi araştırma neticesi Hz. Câbir'e isnad edilen bu hadîsin sahîh olmadığı anlaşılmıştır. Nitekim Ebu Hasan el Kinanî eş-Şâfiî (H. ?.-963/M. ?-1555) içindeki sözlerin çoğu şaz veya münkerdir, râvilerinden Kasım b. Abdullah el-Umerî ise hem zayıf hem de çok hata yapan bir kimse olarak bilinir, şeklinde ifade kullanarak sözü edilen hadîsin münker olduğunu belirtmiştir.[35]

Şafii dışında diğer mezhep imamları kulle ile ilgili hadislerin muztarib ve münker olduklarını dikkate alarak hükme medar kabul etmemişlerdir. Sahih olan da budur. Çünkü iki kulle su pislik taşımaz, sözü vakıa da ters düşmektedir. Allah daha iyisini bilir...

Şâfiîler ise, su müsta'mel bile olsa iki kulle'ye ulaştığı zaman müsta'mel olmaktan çıkar mutahhir vasfını alır. Ayrıca onlara göre, bu miktar suya düşen necaset onun üç vasfından birini değiştirmedikçe temiz ve temizleyici sayılır. Bu ictihad su sıkıntısı çekilen yerlerde kolaylık sağlar.

Günümüzde gelişen lâboratuvar çalışmaları, bakteriyolojik incelemeler de Şafii'lerin muzdarib hadîse dayalı bu ictihadlarının isabetli olmadığını ortaya koymuştur. Bununla beraber müctehid imamların ictihadlarına her zaman saygılıyızdır. Mikrobun henüz tesbit edilmediği, mikroskobun icâd edilmediği ve parazitlerle basillerin insana nasıl zarar verdiği, ne yoldan geçtiği pek iyi anlaşılmadığı bir çağda, müctehid imamların örfe ve günün ilmine dayalı ictihadlarının çoğu yine de isabetlidir, diyebiliriz. Çünkü

Kur'ân ve Hadis-i şeriflerde ilme ışık tutan anafikirleri mümkün olduğu ölçüde dikkate almış, ictihadlarına mesned seçmişlerdir. Ruhları şad olsun!..

Elin Ayasındaki Islaklıkla Başı Meshetmek

Bilindiği gibi, abdest müsta'mel olmayan bir su ile alınır. O bakımdan bir azada kullanılan suyu ikinci bir azada kullanmak caiz görülmemiştir. Baş da abdest azasından biridir; yıkanmaz meshedilir. Çünkü bu hususta Kur'ân'da açık ve kesin beyân vardır.

Meselenin içyüzü, anahattı bu olmakla beraber, abdest alıp kolları yıkadıktan sonra elleri yeniden suya dokundurmadan mevcut ıslaklığıyla başı meshetmek farzı yerine getirmek için yeterli midir? Bunun cevabını, müctehid imamların ictihad ve teshillerini belirtirken vermeye çalışacağız. Şimdi ise, konuyla ilgili hadis-i şerifi naklederek taşıdığı hükümleri belirtelim:

Süfyan es-Sevri'den, Abdullah b. Muhammed b. Akil'den rivayet edilmiştir. Abdullah: Rübeyyi' binti Muâvviz b. Âfrâ' bana haber verdi, diyor ve sonra (naklettiği hadîste) Resûlüllah'ın (a.s.) abdest alışını anlatıyor, ezcümle şunu bildiriyor:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz elinde abdest suyundan kalan ıslaklıkla iki defa başını meshetti, önce başının gerisinden başladı ve sonra alnına doğru çevirip getirdi. Ayaklarını da üçer defa yıkadı."

Bu hadîsi Ahmed ve Ebû Dâvud muhtasaran rivayet etmişlerdir ki lâfzı şöyledir:

"Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ellerinde kalan suyun artanıyla başını mesnetti."

Tirmizi, "Abdullah b. Muhammed b. Akil sadûk (doğru) dur.. Ancak bazıları onun hıfzı yönünü dikkate alarak hakkında konuşmuşlardır (hafızasının biraz zayıf olduğunu belirtmişlerdir)," diyor. İmam Buharî ise: Ahmed, İshak ve el-Humeydî, Abdullah'ın naklettiği hadîsle ihticac edegelmişlerdir, demiştir.

Hadis-i şerifin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Başı meshetmek farzdır.

2- Başı meshetmek için elleri kullanılmadık su ile ıslatmak gerekli değildir.

3- Bu durumda müsta'mel suyun abdestte kullanılması caiz midir?

4- Başı bir defa mı, iki defa mı meshetmek farzdır?

5- Ayakları yıkamak farzdır.

6- Ayakları üçer defa yıkamak farz mıdır?

Bu konuda müctehid imamların ictihad ve görüşleri:

a) İmam Ebû Hanîfe'ye ve bazı arkadaşlarına göre, abdest alırken başı meshetmek için elleri yeniden kullanılmadık su ile ısıtmaya gerek yoktur. Kolları yıkadıktan sonra ellerde kalan ıslaklık bunun için yeterlidir. Ancak bu sırada başka bir azasındaki ıslaklığa dokunup onunla başını meshetmesi yeterli olmaz.[36]

Hanefîler, yukarıdaki hadîsin sıhhatini dikkate alarak buna cevaz vermişlerdir. Kullanılmadık yeni bir su ile eli ıslatmanın şart olmadığını belirterek bu farzın yerine gelebileceğini kabul etmişlerdir. Ancak eli kullanılmadık su ile ıslatarak öylece başı meshetmenin daha uygun olacağına da işarette bulunmuşlardır.

b) Hanefi fukahasından el-Hâkimü'ş-Şehîd'e göre, kolları yıkadıktan sonra ellerde kalan ıslaklıkla başı meshetmek caiz değildir. Ayrıca İmam Kerhi de Câmi-i Kebir'inde, Buhari ve Müslim'den yaptığı rivayetlerin ışığında abdest alırken ellerinde kalan ıslaklıkla başı meshetmenin caiz olmadığına dikkatleri çekmiş, bu durumla yeterli olmayacağını, herhalde kullanılmadık yeni bir suyla ıslatıp öylece meshetmenin gerektiğini belirtmiştir.[37]

c) Mâlikî'lere göre, eldeki mevcut ıslaklıkla başı meshetmek kerahetle caizdir.

d) Şafiî'lere göre, baştaki kıllardan birkaçının ıslanması bile mesh yerine geçer. Onlardan bazısına göre ise, ıslak bulunan elin dokunması da yeterlidir. Bununla beraber kullanılmadık bir su ile ıslatıp meshetmek daha uygundur.

Başı meshetmek, Kitap ve Sünnet, bir de icma' ile sabittir. Farz olduğunda şüphe yoktur. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz her abdest aldığında ya başının tamamını ya da bir kısmını mutlaka meshetmiştir.

Başı meshederken ellerdeki mevcut ıslaklıkla yetinmek doğru olur mu? Yukarıdaki hadîsin açık anlatımından bunun yeterli olduğu anlaşılıyorsa da bu konuda rivayet edilen ve kullanılmadık bir su ile ıslatıp meshedilmesini öngören hadîsler vardır. Bunlardan dört kadarını nakletmekle yetinmek istiyoruz:

"Şüphesiz ki Peygamber (a.s.) Efendimiz (abdest alırken) başını ellerindeki kalan sudan (ıslaklıktan) başkasıyla meshetmiştir."[38]

Abdullah b. Zeyd'den (r.a.) yapılan rivayete göre, adı geçen, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in abdest alıp başını ellerinde kalan suyla değil başkasıyla ıslatıp meshettiğini gördüğünü bildirmiştir.[39]

"Doğrusu Peygamber (a.s.) Efendimiz abdest aldı ve başını meshetmek için kullanılmadık yeni su aldı..."[40]

"Şüphesiz ki Peygamber (a.s.) Efendimiz abdest aldığında başını meshetmek için eline yeni su alıp (öylece meshetmeyi gerçekleştirdi)."[41]

Bu rivayetleri reddeden olmamıştır. O halde Resûlüllah (a.s.) Efendimiz çoğu zaman elini yeniden ıslatarak, bazan da mevcut ıslaklıkla yetinerek başını meshetmiştir. Çünkü eldeki mevcut ıslaklık bir bakıma müsta'mel sayılmaz, kullanılan sudan arta kalanıdır. O bakımdan müctehid imamların bir kısmı mevcut ıslaklıkla meshetmenin yeterli olacağına kail olmuşlardır.

Ayrıca yaptığımız nakilleri kuvvetlendiren bir başka hadîs, emir sıygasıyla rivayet edilerek, mesele daha da açıklığa kavuşturulmuştur:

"Başın için yeni bir su al!"[42]

Eğer bu hadîs sahihse -ki sahîh olduğunu sanıyorum- başı meshederken elleri kullanılmadık taze su ile ıslatmak, bir emr-i Resuldür. Ne var ki, müctehid imamların çoğu bu hadîsi sözü edilen meselede hüccet olarak almamıştır.

Hadîsi sened olarak alırsak, ilk naklettiğimiz hadîste Peygamber (a.s.) Efendimiz'in elindeki mevcut ıslaklıkla yetinerek başını meshetmesini ona

has bir fiil sayarız. Nitekim Şevkani de aynı görüşü izhar ederek dikkatleri çekmek istemiştir. Çünkü O'nun bazı filleri, ümmetine has sözlerine muarız olabilir, yani o fiil ona has olup ümmetine teşmil edilmez. Bununla beraber konunun başlangıcında belirttiğimiz gibi, ellerin mevcut ıslaklığı, müsta'mel sayılmayabilir. O takdirde mevcut hadîsler arasında tezad kalkar, biri diğerini izah etmiş olur.

Abdestte ayakları yıkamak da farzdır. İlgili âyetle ve Resûlüllah (a.s.)'ın kavli ve fiilî hadîsleriyle sabit olmuştur. Üç defa yıkanması farz değildir, kemâl-i teharete yönelik bir fiildir. Âyette sadece "ayaklarınızı da topuklara kadar yıkayın!" emri yer almıştır ki bu üç defaya delâlet etmez; bir defa iyice yıkamakla emir gerçekleşmiş olur. İkinci ve üçüncü defa yıkamak belirttiğimiz hikmete yönelik olarak sünnet kılınmıştır. Dört mezhep imamları bu hususta müttefiktir.

Başın iki defa meshedilmesine gelince:

İlgili hadisin açık beyânına bakılırsa, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz abdest alırken başını iki defa meshetmiştir. Tirmizi'nin Hz. Ali'den (r.a.) sahih senedle rivayet ettiği hadîste ise, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin başını bir defa meshettiği belirtilmiştir.[43]

O halde bu konuyu namazın farzları bölümünde açıklamaya bırakıyoruz. Çünkü içinde bulunduğumuz konu, müsta'mel suyun abdest ve gusülde kullanılıp kullanılmayacağıyla ilgilidir. Ayrıca Ebû Davud'un Enes (r.a.)'den yaptığı sahih rivayette de Resûlüllah'ın (a.s.) elini ıslatıp sarığını çıkarmaksızın onun altına sokup nasiye kısmını meshettiği ve bunu bir defa yaptığı görülmektedir. Allah daha iyisini bilir...

Erkeğin Kadından Artan Su İle Guslemesi

Gusletmeleri gereken karı kocanın evlerindeki banyoda aynı kaptan su alıp birlikte yıkanmaları konu edilirken, kullandıkları suyun müsta'mel olup olmayacağı üzerinde durulmuştur.

Bilindiği gibi Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında şimdiki gibi evlerde musluklardan su akmazdı. Büyükçe kaplara su doldurularak ihtiyaç giderilirdi. Aynı zamanda yıkandıkları yer de evin bir köşesinde daracık bir bölümden ibaretti. İçine iki kişi girince bir üçüncüsüne yer kalmazdı. Bazı evlerde ise bu bölümler de yoktu, uygun olan bir köşesinde banyo yapılırdı. O bakımdan yanıbaşlarındaki kaptan su alıp yıkanırken vücuda dokunan suyun tekrar kaba dökülmesi veya sıçraması her zaman mümkündü. Kadın yalnız başına yıkanırken belki bu hususa dikkat etmeyebilir, böylece kapta artan suyun müsta'mel duruma gelmesine neden olurdu. Fazla su bulmakta zorluk çeken o ailenin erkeği gusletmesi gerektiğinde kalan su ile yıkanmak durumunda kalabilirdi. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, hem kalan suyun müsta'mel olmaması, hem su sıkıntısı çekilmemesi, hem de gönül rahatlığı içinde vâcib olan guslün yerine getirilmesi için bazı uyarılarda bulunmuş ve fiilî örneklerini vermiştir.

Tabii ki, bu husus az bir suyun mevcut olduğu zamanla ilgilidir. Göl, ırmak, büyükçe havuz gibi yerlerde suyun müsta'mel, yani kullanılmış bir hale geçmesi söz konusu olmayacağından karı koca hem birlikte, hem ayrı ayrı suyu avuçlamadan veya ellerinde bir kap bulundurmadan yıkanabilirler. Aynı zamanda günümüzde birçok evlerdeki mevcut banyolarda musluk bulunuyordur. Yıkanmak isteyen kadın veya erkek yalnız başına istediği gibi yıkanabilir, suyun müsta'mel olması endişesi akla bile gelmez.

Şimdi bu konuyla ilgili hükme mesned kabul edilen hadis-i şerifi nakledelim, sonra da gereken fıkhi hükümleri belirleyelim:

el-Hakem b. Amr el-Gıffarî'den (r.a.) yapılan rivayete göre:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz erkeğin kadının abdest suyundan arta kalanı ile abdest almasını men'etmiştir."[44]

Bu konuda sahîh kabul edilen ikinci bir hadîs ise şöyledir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kadının erkekten arta kalan su ile, erkeğin de kadından arta kalan su ile gusletmesini men'etmiştir, "beraberce suyu avuçlayıp (öylece yıkansınlar)" buyurmuştur."[45]

İki hadîsin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Abdest alan veya gusleden kadından arta kalan su ile erkeğin abdest alması veya gusletmesi caiz değildir.

2- Bunun aksine bir durumda da yine öyle...

3- Kadın ile kocasının birlikte yıkanmasında bir sakınca yoktur.

4- Birer birer yıkandıkları zaman dikkatsizlik yüzünden arta kalan suya kullanılan suyun akması veya serpilmesi neticesi müsta'mel olabilir.

5- Kadın ayhali ise arta kalan suya necaset karışmış olabilir.

6- Bunun gibi erkek yalnız yıkandığında arta kalan suya yine dikkatsizlik sonucu tiksindirici bazı şeyler karışmış olabilir.

Müctehid imamların ictihad ve görüşleri:

a) Ahmed b. Hanbel ve İshak, kadın yalnız başına yanındaki kaptan su alıp yıkanırsa, bilâhare erkeğin o sudan abdest almasının veya gusletmesinin caiz olmadığını söylemişlerdir.

b) İbn Ömer, Şa'bî ve Evzâî'ye göre, kadın ayhalinde bulunuyorsa, o takdirde erkeğin arta kalan sudan abdest alması veya gusletmesi caiz değildir...

Diğer müctehid imamlar, bununla ilgili hadisi muztarib gördükleri için hükme mesned seçmemişler, bunun aksine Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud, Nesâi ve Tirmizî'nin rivayet ettikleri Cefne hadîsini sahih gördükleri için onunla ihticac edip abdest alan veya gusleden kadından arta kalan su ile erkeğin ve erkekten arta kalan su ile kadının abdest alması veya gusletmesinin cevazına kail olmuşlardır. İleride sözünü ettiğimiz hadîsi ilgili meseleyi işlerken nakledeceğiz...

el-Hakem'den rivayet edilen hadis hakkında Buhari: "Hakem'in hadîsi sahih değildir" demiştir. İbn Hibban ise bu hadîsin sahih olduğunu söylemiştir. İmam Nevevî ise bu husustaki tesbitini şöyle belirtmiştir:

"Hadîs hafızları bu hadisin zayıf olduğunda ittifak etmişlerdir." İbn Hacer ise, Nevevî'nin bu sözünü garip karşılamıştır.[46]

Hadîsin sıhhatında şüphe ortaya çıkınca, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin, ezvac-ı tahirattan bazısının teştteki sudan guslettikten sonra onunla abdest

alması ve "Doğrusu su cünüb olmaz" buyurması bu konuda en sağlam hüccet olarak bulunuyordur.

O halde dikkat edildiği takdirde abdest alan veya gusleden kadından arta kalan su ile erkeğin; erkekten arta kalan su ile kadının abdest alması veya gusletmesi caizdir. Ancak kadın ayhali olur ve yıkanırken suyun sıçrayıp serpilmesine dikkat etmez, böylece kalan suyu müsta'mel duruma sokarsa o takdirde ondan arta kalan su ile gusledilmez veya abdest alınmaz.

Kadın ile kocasının beraber gusletmesi, bu vaziyette birarada bulunması sakıncalı değildir. Bu, hem kavli, hem fiilî hadîslerle sabit olmuştur.

Çıkarılan Hükümler:

a) Büyükçe bir kaptaki sudan abdest alan veya gusleden veya erkek, kullandıkları suyun o kaba sıçramasına, dökülmesine engel olup dikkatlice hareket ettikleri takdirde, birbirlerinden arta kalan su ile abdest almaları veya gusletmeleri caizdir.

b) Karı koca banyoda birlikte yıkanabilirler, birarada durup gusledebilirler. Bunda dinen bir sakınca yoktur.

Buluğu'1-Meram sahibi aynı hadîslere yer vermişse de yeterli bir açıklama ve doyurucu bir beyânda bulunamamıştır. Meselenin ihtilaflı olduğunu söylemekle yetinmiştir. Fethü'l-Allâm'da ise bazı açıklamalar yapılmıştır. [47]

Resülüllah (a.s.) Efendimizin Ezvac-i Tahirattan Arta Kalan Su İle Abdest Aldığı Vakidir

Bu konuda muhaddîsler dört hadîs naklederek üzerinde durmuşlar ve müctehid imamlar da ona göre ictihad ve istidlalde bulunmuşlardır:

İbn Abbas (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.), Meymune'den arta kalan su ile guslederdi."[48]

"Yine İbn Abbas'dan, o da Meymune (r.a.)'dan rivayetle diyor:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onun (Meymune'nin) guslünden arta kalan su ile abdest aldı."[49]

"Yine İbni Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in zevcelerinden bazısı bir cefne (büyükçe çanak, teşt, büyükçe tas) da guslettiler. Az sonra Peygamber (a.s.) efendimiz o cefneden abdest almak veya gusletmek için geldiğinde zevcesi ona dedi ki:

"Ya Resûlellah! Doğrusu ben cünüb idim..." Bunun üzerine Efendimiz buyurdu ki:

"Şüphesiz ki su cünüb olmaz..."[50]

"Şüphesiz ki Peygamber (a.s.) ve (zevcesi) Meymune, ikisi bir kaptan yıkandılar."[51]

Birinci hadîsi Müslim rivayet etmişse de önemli bir cemaat bunun muallel olduğunu söylemiştir. Çünkü râvîlerinden Amr b. Dinâr, "bildiğim kadariyle, hatırlayabildiğim kadar Ebu Şa'sâ' bana haber verdi" şeklinde bir ifâde kullanmıştır. İkinci bir tarikle yapılan rivayette ise böyle bir tereddüd izhar etmemiştir.

Yukarıda üç hadîs ile, daha evvel bu konuda el-Hakem'den rivâyet edilen hadîs arasında bir çatışma söz konusudur, biri diğerine muarız gibidir. Ne var ki, Buhari, el-Hakem'in rivayet ettiği o hadisi sahih kabul etmemiştir. Bu bakımdan çatışma kendiliğinden kalkmış oluyor. Böyle olmasa bile el-Hakem'in hadisini bunlara uygun yorumlama imkânı her zaman mevcuttur.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in "Doğrusu su cünüb olmaz" buyurması, cünüb kimsenin o sudan alıp gusletmesiyle su müsta'mel, Resûlüllah'ın tabiriyle cünüb olmaz. Ancak yıkanan kimse dikkat etmez, bedenine döktüğü su yanındaki kaba serpilir veya pislik dokunursa, o takdirde müsta'mel veya necis olur.

Nitekim yukarıda bu inceliğe dokunmuş, gereken yorum ve açıklamayı yapmış bulunuyoruz.

Kadınla erkeğin, yani karı kocanın birarada gusletmesinde bir sakınca olmadığını söylemiştik. Çünkü buna muhalefet eden olmamıştır. Nitekim Hz. Ummü Seleme (r.a.) diyor ki:

"Benle Resûlüllah (a.s.) Efendimiz cünüplükten dolayı bir kaptan (su alıp) yıkanıyorduk."[52]

Hz. Aişe Validemiz de (r.a.) diyor ki:

"Benle Resûlüllah (a.s.) Efendimiz cünüplükten dolayı bir tek kaptan (su alıp) guslediyorduk ki ellerimiz birbirini takip ediyordu."[53]

İbn Ömer'den (r.a.) yapılan rivayete göre, hicap âyeti inmeden önce, erkeklerle kadınlar birarada abdest alırlardı, yani bunda bir sakınca görülmezdi. Hicap âyeti inince, ancak karı koca aynı kaptan su alıp birarada abdest alır ve guslederlerdi.

Şevkani'de bu rivayetleri naklettikten sonra şöyle bağlıyor: En uygun cevap odur ki:

"Hicap âyeti inmeden önce kadınlarla erkeklerin biraraya gelmesine bir engel söz konusu değildi. Hicap âyeti inince, bu biraraya gelme sadece kadınlarla mahremlerine has kılındı..."[54]

Suya Necaset Karışması

Su hem en iyi temizleyicidir, hem de mikropların barınıp çoğalması için en iyi ortamdır. Aynı zamanda kimyasal olayların en belli başlı maddelerinden biridir. Toprakaltı suları dışında diğerlerinin kullanılmadan önce ince kum, kil, toprak, tuz, mikrop ve asalaklardan temizlenmesi gerekir. Aksi halde bazı zararlı mikrop ve asalakların sindirim sistemine yerleşmesine imkân verilmiş olur ki bu insan sağlığını bozar.

İslâm Dini, ondört asır önce temizliği imânın yarısı olarak ilân ederken sudan yeterince yararlanmayı emretmiş ve necasetten uzak temiz su ile

nezafetin sağlanmasını ibâdet saymıştır.

Ancak temiz ve necis su hakkında birçok rivayetler vardır ki, bunların önemli bir kısmı hükme mesned teşkil etmeyecek kadar zayıf ve muztariptir. O halde Hz. Peygamber’in (a.s.) temiz su, murdarsu ve bir suyun ne zaman ne ile murdar olabileceği hakkında söylediklerini çok iyi bilmek ve bu hadisler üzerinde ciddî bir araştırma yapmak gerekir. Aksi halde hem dini, hem O'nun Peygamberini küçük düşürmüş oluruz ki, bunun günâh ve vebali taşınmayacak kadar ağırdır. Buna bir misal vermemizde yarar vardır:

Ashab-ı Kirâm'dan Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.)'den yapılan rivâyete göre, Büdâat kuyusundan abdest almak isteyen Resülüllah (a.s.) Efendimize bir adam, "Ya Resûlellah! Budâat kuyusundan abdest mi alıyorsun? O öyle bir kuyudur ki içine ay halinde kullanılan bez parçaları, köpek etleri ve kokmuş şeyler atılmaktadır..." Bunun üzerine Peygamber (a.s.): "Su temizdir, hiçbir şey onu necis (murdar) yapmaz" buyurmuştur.

Bu hadîs üzerinde durduğumuz zaman ilk nazarda ünlü muhaddîslerden Ahmed b. Hanbel’in, Ebû Davut'un ve Tirmizî'nin naklettiğini görürüz. Böylece sahih olduğu kanaati bizde doğar. Oysa gerçek hiç de öyle değildir. Çünkü muhaddis sahîh hadisleri toplarken zayıf hadîsleri, hattâ bazan uydurma hadisleri de toplamış olabiliyor. O günkü şartlar karşısında bazan ve nadiren kendi ölçülerine göre, zayıf bir hadisi sahîh, mevzu' (uydurma) bir hadisi zayıf tesbit edebilmişlerdir. O bakımdan pek kınanmazlar. Çünkü mevcut imkânları, şartları, rivayetleri dikkate alarak kendi bilgi çerçevesine göre bir sonuca varabilmişlerdir. Yukarıda mealini naklettiğimiz hadîs bunun örneklerinden sadece biridir.

Şöyleki: Bir yandan yapılan sahih ve ciddi tesbitlere göre, Peygamber (a.s.) Efendimiz:

"Sakın sizden biri durgun suya idrar yapıp sonra da o suda yıkanmasın!"

Diğer bir sahîh hadîste ise:

"Sakın sizden biri akmayan durgun suya idrar yapmasın, sonra o suda yıkanabilir."

Üçüncü bir hadîste ise,

"Sizden biriniz cünüp iken durgun suda yıkanmasın!"

Bu üç hadisi Buharî, Müslim ve Ebû Davut nakletmişlerdir. Cumhur bunların sahîh olduğunda müttefiktir. Çünkü bu mânada bazı kelime değişikliğiyle bir kaç rivayet daha tesbit edilmiştir ki onlar da şöyledir:

"Peygamberimiz (a.s.) durgun suya idrar yapmayı, sonra da o sudan abdest almayı yasakladı."

"Sizden biriniz durgun suya idrar yapmasın, sonra da o su ile gusletmesin.!"

Cabir (r.a.) ile Ebû Hüreyre'den rivayet edilen bu iki hadîsi sahih kaynaklar alıp nakletmiştir.[55]

Yukarıdaki Budaâ kuyusuyla ilgili rivayeti bu hadîslerle karşılaştırdığımız takdirde çözümü zor bir tezat ile yüzyüze geliriz. Peygamber (a.s.) içine köpek etinden tutun da kadınların ayhallerinde kullandıkları bezlere kadar her türlü murdar şeylerin atıldığı durgun bir sudan abdest alır, kendisine bu hususta bilgi verilince de: "Su temizdir, hiçbir şe onu necis yapmaz." der ve sonra da "Sakın sizden biriniz durgun suya idrar yapıp sonra da o suda yıkanmasın veya abdest almasın!" der mi? Her sözü ve uyarısı ilme, medeniyete, ahlâk ve fazilete, temizlik ve nezahete ışık tutan ve Allah'tan alıp öylece konuşan bir Peygamber, böylesine bir tezada düşer mi? Elbette ki düşmez. Necm sûresinde belirtildiği gibi:

"Arkadaşınız (Muhammed) ne sapıttı, ne de azıttı. O kendi hevesine de uyarak söz söylemez. O, (nun söylediği) ancak kendisine vahyolunan bir vahiydir."

Gerçek bu olunca Büdaâ kuyusuyla ilgili hadîsi inceleyen ve sıhhat derecesini tesbite çalışan ilim adamları, bunun isnadında Ebû Süfyan Tarîf b. Şihab'ın bulunduğu, bu zatın zayıf ve metruk olduğunu ortaya çıkarmışlardır. "Şüphesiz ki hiçbir şey suyu necis yapmaz." mealindeki hadîsin râvilerinden Ebû Süfyan'ın hadis rivayetinde ne kadar zayıf, muallel ve metruk olduğu ortaya çıkınca, metinde ne gibi değişiklikler yapıldığı, nasıl bir tağyire uğradığı kendiliğinden anlaşılır. Aynı hadîsi Ahmed b. Hanbel ise mevkufen rivayet etmiştir ki, bu da hükme mesned teşkil etmez. Darekutnî ise sözü edilen hadisi şu değişik lafızlarla veya fazlalıkla nakletmiştir:

"Su temiz ve temizleyicidir, hiçbir şey onu necis yapmaz, ancak (içine düşen şey) onun kokusuna gâlib gelir veya tadını değiştirirse, o takdirde murdar olur."

Bu hadîsin isnadında Hadis îlmine göre metruk bir râvi vardır, o da Reşdin b. Sa'd'dir...[56]

İmam Nevevî bu hadîs hakkında şöyle demiştir:

"Muhaddîsler bu hadîsin zayıf olduğunda müttefiktirler."

İlim adamlarının ise, su az olsun çok olsun, içine düşen pislik onun rengini veya tadını, veya kokusunu değiştirirse, o necis kabul edilir, diye icmâı vardır. Nitekim İbn Abbas, Ebû Hüreyre, Hasan Basri, İbn Müseyyib, İkrime, Sevrî' Davut ez-Zahiri Nahaî, Cabir b. Zeyd, İmam Mâlik ve İmam Gazali de bu görüştedirler.

Bunlara karşı, az bir suya necaset karıştığı takdirde sözü edilen üç vasfından birini değiştirmese bile, yine o su murdar olur, diyenlerin başında İbn Ömer, Mücahid, İmam Şafii, İmam Ebû Hanîfe, İmam Hanbel ve İshak gelmektedir. Sahih ve isabetli olan da bu ikincilerin istihad ve görüşüdür. Buna birkaç örnek verelim: Az bir suya, akmayan durgun bir suya koli basili veya veba mikrobu ya da benzeri bulaşıcı bir hastalık doğuran mikrop girerse, o suyu kullanmak mutlak tehlike doğurur. Koli basili bilindiği gibi insan dışkısında bulunur ve ondan suya bir miktar karışmasıyla basiller en iyi vasata erişir. Durgun suya damlayan birkaç damla idrar onun renk, koku ve tadını değiştirmez, ama necis olduğu için suyu murdar yapar. İkinciler yukarıda naklettiğimiz, "durgun suya idrar yapmasın" hadîsine dayanmışlardır.

Su az değil de çok olursa, o takdirde müctehid imamların hemen hepsi sözünü ettiğimiz üç vasıftan birinin değişmesini dikkate alarak görüş ve ictihadlarını belirlemişlerdir. Bunun sebebi açıktır:

İslâm çağlara, ülkelere, milletlere, medeniyetlere seslenen ve bunların mutlak surette önünde yürüyen Allah'ın son dini ve son mesajıdır. Ona girenler yalnız şehirlerde, bayındır yerlerde oturanlar değil, arzın her bucağında, köyde kentte, dağda, ovada ve çölde oturanlar da vardır. Özellikle çölde pek az su bulunur, o da rengi ve bazan kokusu değişmiş olur. Yeter ki bu değişme harici bir pislikten dolayı olmasın. Orada

yaşayanlar ister istemez onu kullanmak zorundadırlar. İslâm Dini çok suya düşen bir pislik onun üç vasfından birini değiştirmezse -müctehid imamlardan bazısının farklı görüş ve ictihadları olsa bile- murdar sayılmayacağına cevaz verdiği gibi, suyun bu vasıflarından bir veya ikisinin necis olmayan bir sebeble değiştirmesiyle murdar olmayacağını ibâdette (abdest, gusül gibi dini kurallara bağlı olan şeylerde) kullanılmasında bir sakınca olmadığını bildirmiştir. Çünkü o değişme suyun bulunduğu yataktan kaynaklanmakta, bir bakıma suyun tabiatını almaktadır. Yeterki insan ve hayvan sağlığına zararlı olmasın...

Nitekim Müslümanlar Medine'ye hicret ettiklerinde sıtma haslığına yakalandılar ve bu salgın halini aldı. Araştırdılar, sebeb olarak Bathan su birikintisinden akıp gelen sudan kullanmalarını gördüler ve bu sebeble onun önüne bir sed çekip kullanılmasını yasakladılar. Çok geçmeden sıtma ortadan kalktı. Hz. Aişe (r.a.) vâlîdemiz o sudan söz ederken şöyle demiştir:

"Gerçekten Bathan'dan rengi değişik bir su akıyordu..."[57]

İslâmî hükümler celb-i menafi', def'i mefaside yönelik bir özellik taşımaktadır. İnsana zarar veren hemen her şeyi ya haram, ya da mekruh; fayda sağlayan şeyi helâl ve mübah saymıştır. Suyun günlük hayatımızın kopmaz bir parçası olduğuna bakılırsa, dinimizin bu konuyla çok yakından ve de alabildiğine hassas ölçülerle ilgilenmesi tabiidir. Ancak mevcut rivayetler üzerinde bilimsel ölçüde durup sıhhatlisini zayıfından ve uydurmasından ayırd etmek şarttır.

Suya pislik karışmasıyla ilgili bu geniş açıklamadan sonra asıl hükme mesned teşkil eden hadîsi naklediyoruz:

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayete göre, diyor ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Sizden biri akmayan durgun suya bevl (idrar) etmesin; sonra o suda (ihtiyaç duyar da) yıkanır."[58]

Tirmizî'nin tesbit ettiği lafz ise "Sonra o sudan abdest alır..." Diğerinin tesbit ve nakli ise, "Sonra o suda (ihtiyaç duyar da) yıkanır." şeklindedir.

Hadîs-i Şerifin açık delaletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Su az olsun çok olsun ona idrar etmek (küçük abdesti onda bozmak) dinen yasaktır.

2- Dinin bu yasağı tahrim ifade eder.

3- İçine idrar ve dolayısıyla dışkı ya da benzeri bir necaset karışan sudan abdest almak ve gusletmek caiz değildir.

Konuyla ilgili müctehid imamların istidlal, ihticac ve ictihadları:

a) İmam Şafii'ye göre, su iki kulleye ulaşırsa, içine düşen necaset renk, koku ve tad gibi vasıflarından birini değiştirmediği takdirle onu murdar yapmaz. (Kulleyle ilgili hadîslerin muztarip olduğunu daha önce belirtmiştik).

b) İmam Nevevi'ye göre, dinin bu yasağı bazı sular hakkında tahrîm, bazısı hakkında kerahet ifâde eder, su çok olup akar durumda ise, içine dökülen idrar onu haram yapmaz. Bununla beraber o sudan sakınmak evlâdır. Az olup akar vaziyette ise, Şafii'lerden bir cemaat onu mekruh saymıştır; ama muhtar olan kavle göre o da haramdır. Çünkü idrar onu kirletip murdar yapmıştır. Hem erbabı tahkika ve usûlculara göre, yasak tahrîmi gerektirir.[59]

c) Hanefîlere göre, çok suya bu gibi necis şeyin karışması, onun üç vasfından birini değiştirmediği takdirde necis olmaz. Az suya gelince, karışan pislik az olsun çok olsun, onun vasıflarını değiştirsin değiştirmesin mutlaka necis olur.[60]

d) İmam Mâlik'e göre, temiz su necasetin karışmasıyla murdar olmaz, ancak ona karışan necaset üç vasfından birini değiştirirse, o takdirde murdar yapar.[61] Ona göre buradaki yasak tahrimi değil, keraheti ifade eder.

e) Zeydî mezhebine bağlı olan ilim adamları, yukarıdaki hadisin zahirine bakarak, durgun su az olsun çok olsun içine idrar karıştığı takdirde gusletmek mekruhtur, demişler ve böylece konuyla ilgili yasağı kerahete hamletmişlerdir.[62]

Hadisin zahirinden, su az olsun çok olsun durgun olduğu takdirde, içine idrar ve benzeri bir necis karışırsa murdar olur ve o su ile abdest alınmaz, gusledilmez. Oysa göl ve deniz de durgun su kapsamına girmektedir. Bunlara bir miktar necasetin karışmasıyla murdar olacakları söylenemez. O halde hadîsi zahirinden çıkarıp tahsis ve takyid etmek gerekir. Bunun için de sözü edilen konuyla ilgili başka bir hadîsin bulunup bulunmadığı

araştırılır. Gerçi bununla ilgili iki hadis rivayet edilmiştir, ama biri muzdarip, diğeri de metruk belirlendiğinden onları tahsis ve takyide mesned almak istemiyoruz. Hadîste gelen "el-Ma" kelimesi üzerinde durduğumuzda bazı ipuçları elde etmemiz kolaylaşıyor: Oradaki "elif-lâm" istiğrak için değil, ya ahd-i zihnî, ya da ahd-i harici içindir, yani umum ifade etmiyor, ya zihinde tasarlanan az miktardaki durgun sular, ya da zihin haricinde bilinen ve belirlenen bazı durgun sularla ilgili bir anlam taşıyor.

Dinin bu yasağı tahrim mi, kerahet mi ifâde ediyor? Müctehid imamların ictihad ve görüşleri farklıdır. Günün gelişen ilmi karşısında, yani suya karışan bir pisliğin ne gibi mikroplar taşıdığı, insan sağlığını olumsuz yönde nasıl etkilediği gerçeği önünde, tahrîm ifade ettiği daha uygun gelmektedir. İdrarda fazla zararlı mikroplar yoksa da dışkı da bol miktarda koli basili vardır ve sağlığa mutlaka zararlıdır.

Bu durumda içine idrar, dışkı ve benzeri bir pislik karışan durgun su ile abdest almak veya gusletmek caiz değildir.

Çıkarılan Hükümler:

1- İçine idrar ve benzeri bir pislik karışan durgun su, rengi, tadı ve kokusu değişmiyecek kadar çok büyük olursa, (göl ve deniz gibi) murdar olmaz. Onunla hem abdest alınır, hem gusledilir.

2- İçine idrar ve benzeri bir pislik karışan durgun su az miktarda olursa, (Şâfiîlerin belirlediği gibi, iki kulleden az olursa) mutlaka murdar olur.

3- İçine idrar ve benzeri bir pislik karışan durgun su, az olsun çok olsun bu yüzden rengi veya kokusu veya tadı değişirse, o ela murdar olur.

4- Murdar olan bir su haram mı, yoksa mekruh mu sayılır? Bu hususta müctehid imamların ve ilim adamlarının ictihad ve görüşleri farklıdır.

Hayvanların Artık Suları

Gerek evcil, gerek yabanî hayvanlar evdeki ağzı açık su kaplarından ve dışarıdaki durgun ve akar sulardan su ihtiyaçlarını giderirler. Böylece onlardan arta kalan suya Arapça sü'r, Türkçe artık su denir. İnsan sağlığına çok önem veren ve koruyucu hekimliğe ağırlık kazandıran İslâm Dini, gerek Allah'a ibâdet hususunda, gerekse günlük su ihtiyacımızı gidermede hayvan artığı sulardan ne derece yararlanabileceğimizi, bunların haram ya da mekrûh olup olmadığını özel bir konu haline getirerek Âyet ve Hadîslerin ışığı altında bir takım hükümler koymuştur.

Öteden beri birçok evlerde kedi ve köpek beslenir. Özellikle, Avrupa kültürünün te'sirinde kalan sosyete, köpek beslemeye hayli ilgi duymaktadır. Köylerde ise hem evi, bağ ve bahçeyi, hem de davarları hırsız ve canavardan korumak için köpek; fare ve haşaratı temizlemesi için kedi beslenir. Bu iki evcil hayvan da bir takım zararlı mikroplar taşıyabilir. Bilhassa kuduz mikrobu virüs cinsinden olup çok tehlikelidir. Köpekte ve memeli hayvanlarda görülen bu mikrop salya ile vücuttaki sıyrıktan kana geçer. Hastalık ortaya çıktıktan sonra tedavisi mümkün değildir. O bakımdan İslâm Dini, mecbur kalmadıkça ciddi bir ihtiyaç duyulmadıkça evlerde köpek beslenmemesini ısrarla tavsiye etmiş, hatta bu gibi evlere meleklerin girmiyeceğini haber vermiştir.

Her şeye rağmen kedi, köpek ve benzeri memeli hayvanları günlük hayatımızın tamamen dışında tutmamız mümkün değildir. Bazıları zevk için, bazıları da ihtiyaca mebni beslenir ve korunur.

Gerçek bu olunca, bu hayvanların su dolu kaplardan içmesi neticesi kalan artık mekruh veya haram olur mu? Bunun cevabı, ilgili hadîsleri nakledip delâlet ettiği hükümleri açıkladıktan sonra kendiliğinden anlaşılmış olur.

Şimdi konuya ışık tutan ve hükme mesned teşkil eden Hadîs-i Şerifi naklediyoruz:

"Birinizin kabına köpek ağzını sokup yaladığı zaman içindekini döksün, sonra da onu yedi defa yıkasın."[63]

Hadisin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Köpeğin ağzını sokub salyasını dokundurmasından dolayı kaptaki mevcut su veya herhangi bir yiyecek maddesini dökmek gerekir.

2- Köpeğin ağzını dokundurup yaladığı kabı yedi defa yıkamak vâcibdir.

3- Köpeğin salyası necis olduğuna göre ağzı ve bedeninin diğer kısımları da necistir.

Bu konuda müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının ictihad, istidlal, ihticac ve görüşleri şöyledir:

a) İbn Abbas, Ürve b. Zübeyir, Muhammed b. Şirin, Tavus, Amr b. Dinar, Evzâî, İmam Şafii ve İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, köpeğin ağzını sokup salyasını dokundurduğu kabı veya herhangi bir eşyayı yedi defa yıkamak vâcibdir. Ebu Sevr de aynı görüştedir.

b) İmam Ebû Hanîfe ve bazı arkadaşlarına göre, köpeğin salyasıyla diğer necis nesneler arasında fark yoktur. Yedi defa yıkanması vücuba değil, nedbe hamledilir. Ayrıca İmam Ebû Hanîfe bu hususta Ebû Hüreyre'nin, "Köpeğin ağzını sokup salyasını dokundurmasından dolayı üç defa yıkanır..." mealindeki rivâyetiyle ihticac edip görüş ve yorumlarının sıhhatına işaret etmiştir.

İkinci rivayet de sahih kabul edildiğine ve ihticaca mesned teşkil ettiğine göre, yedi defa yıkasın, emri neshedilmiş, yani hüküm kaldırılmış sayılır. Hem Hanefiler bu konuda kıyasa da baş vurup şöyle demişlerdir: "İnsan ve hayvan dışkısı, köpeğin salyasından daha fena ve ağır bir necasettir; oysa onların dokunduğu yerin yedi defa yıkanması değil, temizleninceye kadar yıkanması emredilmiştir. Bu bir defayla olabileceği gibi, üç defayla da olabilir."

Köpek salyasının dokunduğu suyu veya yiyeceği (sıvı halinde ise) dökmek gerekir. Çünkü salya necistir, aynı zamanda kuduz veya başka bir virüs de taşıyabilir, ağızda çürük diş, midede ülser gibi bir durum varsa kana karışması mümkündür. Yiyecek maddesi katı türden ise, ağzının dokunduğu yeri iyice belirleyip atmak gerekir.

Ne var ki bu hususta İkrime ile İmam Mâlik aksine bir görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır: Onlara göre, köpek necis değildir. Delilleri ise, Allah'ın şu buyruğudur:

"Senden kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar; de ki: Size temiz yararlı şeyler helâl kılınmıştır. Eğittiğiniz ve Allah'ın size öğrettiğini öğrettiğiniz avcı hayvanların sizden yana yakaladıklarını yeyiniz ve üzerine Allah'ın ismini anınız (Besmele çekiniz)."[64]

Anlaşılacağı gibi, âyette talimli avcı hayvanların köpek dahil, yakaladıkları avdan yememiz emredilirken, onların ağzının dokunduğu kısmı yıkamamız emredilmemiştir.

Buna karşı cevap verenler ise şöyle demişlerdir; âyette her şey açıklanmıyor. Hadîs-i Şerif umum ifade eder mahiyette bir hüküm getirmiş ve böylece avcı köpeğin ağzıyla yakalayıp getirdiği avı, dokunan salyadan temizlemenin vâcib olduğu anlaşılmıştır.

Çoğuna göre de, avcı köpeğin yakaladığı avı, dokunan salyadan yıkamamak bu hususta bir ruhsattır.[65]

Bu görüş ağırlık kazanmıştır.

Köpeğin ağzını sokup salyasını dokundurduğu kabı veya başka bir eşyayı İmam Şafiî ile İmam Ahmed b. Hanbel'e göre yedi defa yıkama vâcibdir. İmam Ebû Hanife'ye göre en çok üç defa kâfidir. İmam Mâlik'e göre, hadîsin hükmü kaldırılmıştır. Köpek necis değildir.

Konuyla ilgili diğer hadîsler:

"Köpeğin ağzını sokup salyasını dokundurması sebebiyle kap üç veya beş veya yedi defa yıkanır."[66]

"Köpek kaba ağzını sokup yaladığı zaman, ondaki suyu veya yiyeceği dökünüz, sonra da onu üç defa yıkayınız."[67]

"Köpek sizden birinin kabına ağzını sokup yalarsa, onu döksün ve kabı üç defa yıkasın.!"[68]

"Köpek ağzını sokup yaladığı zaman o kap, ilki veya sonu toprakla olmaz üzere yedi defa yıkanır."[69]

"Köpek ağzını sokup yaladığı zaman sizden birinizin kabınızın temizlenip paklanması, onu yedi defa yıkamasıdır."[70]

Görüldüğü gibi yukarıda naklettiğimiz beş hadîs arasında, köpek salyası dokunan kabın üç veya beş veya yedi defa yıkanması gibi farklı sayılar yer almaktadır. Ayrıca ilki veya sonu toprakla olmak üzere yedi defa yıkansın, gibi diğerlerinden çok farklı bir diğer rivayet bulunmaktadır. Aynı konu hakkında beş altı hadîsin hükme medar olan lafızları arasında bunca farkın mevcudiyeti onun muzdarip olduğunu gösterir. Öyle olunca da en sahîh olanını seçip diğerlerini bırakmak uygun olur.

En sahihi hangisidir? Hadîs âlimlerinin yaptıkları ciddî araştırma neticesinin belirlenmesi bize en sağlıklı bilgiyi verir:

Darekutnî birinci hadîsi naklettikten sonra, bu hadîsi İbn İyaş'tan nakleden Abdulvahhab b. Dahhak yalnız kalmıştır, o metruktür. Başkaları ise İbn İyâş'dan hadîsi şu isnadla rivayet etmişlerdir:

"Onu yedi defa yıkayınız..."

Sahih olan da budur...[71]

İkinci hadise gelince, Şeyh Takıyüddîn, El-İmâm adlı eserde diyor ki:

"Bu senedi sahih olan bir rivayettir." Çünkü râvisi bulunan Abdülmelik b. Ebî Süleyman'ın sıka (güvenilir) olduğunu Esbab-ı sünen kabul etmiştir.

Üçüncü hadîsi el-Karabisî'den başkası ref'etmediği için İbn Cevzi onun bu rivayetini gayr-i sahîh kabul etmiştir.

Dördüncü ve beşinci hadîsler ise, dördüncüsünü Kütüb-i Sitte, beşincisini Müslim ve Ebû Dâvud rivayet etmiştir ki, ikisi de ilim adamlarınca sahîh kabul edilmiştir.[72]

Fethü’l-Allâm'da ise "yedincisi toprakla olmak üzere..." olan rivayetin muzdarib olduğu belirtilmiştir; çünkü bazısında ilki veya sonu, bazısında birisi veya yedincisi, bazısında da sekizincisi... şeklinde değişik ifadeler kullanılmıştır.

İmam Ebû Hanîfe "üç defa yıkayınız" hadîsini kendi kıyasına daha uygun görüp bu rivayeti mesned seçmiştir.

İmam Şafiî ve arkadaşları, "bir defası toprakla olmak üzere yedi defa yıkar..." rivayetini mesned seçip ona göre bu konuda hüküm çıkarmıştır.[73]

İmam Ahmed b. Hanbel de iki rivayetten birinde sadece yedi defa yıkamasıdır, mealindeki hükmü daha uygun görüp hüküm çıkarmıştır.

Şafii'ler domuzu ve köpekle domuzun birleşmesinden meydana gelen melezi bu konuda köpeğe kıyas etmişlerdir.[74]

İmam Mâlik ise el-Muvatta' da beşinci hadîsi "veleğe" yerine "şeribe" fiilini kullanarak nakletmiştir. O halde o da yedi defa yıkanır, hükmünü çıkarmıştır.

Sonuç olarak, topraksız yedi defa yıkanması ile yine topraksız üç defa yıkanması, ağırlık kazanmakta ve hükme en sağlam mesned gösterilmektedir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Köpeğin ağzını sokup salyasını dokundurduğu kaptaki suyu veya sıvı maddeyi dökmek gerekir, çünkü necis olmuştur. Katı madde ise, salyanın dokunduğu kısım dikkatle çıkarılıp atılır.[75]

2- İmam Ebû Hanîfe'ye göre, o kap üç defa itinayle yıkanır. İmam Şâfii ve diğer iki imam'a göre yedi defa yıkanır. (İmam Şafiî'ye göre, bir defası toprakla olmak üzere yedi defa yıkanır).

3- Şâfiîlere göre, köpeğin aynı (cismi) necistir. İmam Mâlik'e göre necis değildir.

4- Mâlikîlere göre, köpeğin ağzının dokunduğu, salyasının bulaştığı şeyi yedi defa yıkamak vâcib değil, menduptur. Çünkü köpeğin aynı necis; değildir.

Kedi Artığı

Kedi evcil hayvanların en yaygın olanıdır. Tahılı ve evdeki eşyayı fare ve gider haşerattan koruduğu için sevilir. Ağzını fare ve benzeri hayvanlara dokundurduğu için evdeki kap kaçağı yalaması veya içinde su bulunan bir kaptan su içmesi veya katı yiyecek maddesinden ısırması, şüpheyle karşılanır. Artığı mekruh mu olur, yoksa haram mı sayılır? Bunun cevabını, ilgili hadîsleri nakledip müctehid imamların ictihad, istidlal ve görüşlerini sıraladıktan sonra vereceğiz.

Şimdi ilgili hadîsi naklediyoruz:

"Kâ'b b. Mâlik'in kızı Kebşe'den rivayet edilmiştir. Kendisi Ebu Katade'nin oğlu ile evli bulunuyordu. Ebû Katade onun yanına geldi. Kadıncağız ona abdest suyu boşaltıp hazırladı, derken bir kedi gelip o sudan içmeye başladı. Ebû Katade su kabını ona meylettirip kolay içsin diye bıraktı. Kebşe diyor ki: Benim baktığımı görünce şöyle dedi:

"Kardeşimin kızı! Buna hayret mi ettin?" Bende:

"Evet..." diye cevap verdiğim de şöyle dedi:

"Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyurdu ki:

"Doğrusu kedi necis değildir; o gerçekten sizin etrafınızda çokça dönüp dolaşanlardandır.."[76]

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, su içsin diye kapı iyice ona meylettirir, sonra da arta kalanı ile abdest alırdı.[77]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılıyor:

1- Kedi necis değildir.

2- Artığı da necis olmaz, o bakımdan arta kalan su ile abdest alınır.

3- Kedinin su ve gıda ihtiyacını karşılamak ve bu hususta kolaylık sağlamak sünnettir.

Konuyla ilgili müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının istidlal, ihticac, ictihad, tesbit ve görüşleri:

a) İmam Şafii'ye göre, kedi su içtikten sonra arta kalanı temizdir.

b) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, onun artığı da diğer yırtıcı hayvanların artığı gibi necistir, ancak bunu biraz hafifleterek, mekruh saymıştır.

c) Kedi fareyi yakalayıp yedikten hemen sonra ağzını suya dokundurursa, su necis olur. Bir süre bekledikten sonra dokundurursa mekruh sayılır. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre de, fare yedikten sonra ağzını suya dokundurursa, o su necis olur.[78] Böyle bir durum yoksa, Ebû Yusuf'a göre artığı mekruh bile sayılmaz. Ondan hem içilir, hem de abdest alınabilir.[79]

İmam Mâlik'e göre, kedinin artığı temizdir, ancak ağzında bir necaset görülürse, o takdirde sakıncalıdır.[80]

İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, kedinin artığı temizdir, onunla abdest almak mekruh değildir.[81]

İmam Şafiî bu konuda Ebû Katade'den rivayet edilen hadîsi sahîh görüp kendine mesned seçmiştir. İmam Ebû Hanîfe ise, tek kanaldan gelen ve râvilerinden Kebşe'nin biraz meçhul olması sebebiyle bu hadîsi hükme mesned seçmeyip Hâkim'in Müstedrek'te akledip sahih kabul ettiği "Kedi de bir sebu' (yırtıcı bir canavar) dır" mealindeki hadîsle ihticac da bulunmayı tercih etmiştir. Diğer canavarların artığı necis olduğuna göre, kedinin de artığı necistir. Ancak imam günlük hayatımızda geniş yeri olan kedinin sık sık kapları yaladığını dikkate alarak bu hükmü hafifletip "mekruh"tur demiştir. İmam Ebû Yusuf bu meselede ona muhalefet etmiştir.

Diğer müctehid iki imam ise, Hz. Ayşe'den rivayet edilen hadisle ihticac etmişlerdir.

Kedi artığı hakkında rivayet edilen diğer hadîsler:

Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

"Benle Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, daha önce kedinin ağzını dokundurup su içtiği bir kaptan su alıp guslettik."[82]

Urve b. Zübeyr'in Hz. Aişe (r.a.)'dan yaptığı rivayete göre, şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in yanından kedi geçerken su kabını ona iyice meylettirir, kedi su içtikten sonra Efendimiz arta kalanı ile abdest alırdı."[83]

Enes b. Malik (r.a.)'den yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Medine'de Bathan denilen yere çıktı ve "Ya Enes! Benim için abdest suyu doldur," buyurdu. Ben de suyu doldurup hazırladım. Resûlüllah (a.s.) tabii ihtiyacını giderdikten sonra su kabına doğru gelirken bir kedi o kaptan su içmeye başlamıştı. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.), o su içinceye kadar durup bekledi. Sonra ben bunun (hükmünü) sorduğumda buyurdu ki:

"Ya Enes! Doğrusu kedi de ev eşyasından biridir, bir şeyi kirletmez ve murdar da yapmaz..."[84]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre şöyle demiştir: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "Şüphesiz ki kedi necis değildir, o da ev halkından bazısı gibidir" buyurdu.[85]

"Kedi de bir sebu' (yırtıcı br canavar) dır."[86]

Tahlil:

81 numaralı hadîsin râvileri arasında Hârice b. Muhammed bulunuyor. Ahmed b. Hanbel, onun zayıf olduğunu söylerken İbn Mâîn da ona katılmıştır. Nesâî onun metruk olduğunu belirtmiş, Buhari ise, münkerü'l-hadîstir, bu yüzden hiç kimse ona itibar etmez, demiştir.

Böylece Darekutnî bu râvi için "lâ-be'se" demişse de çoğu muhaddîsler ona itibar etmediğinden, rivayet ettiği bu hadisle ihticac edenler pek az olmuştur.

82 numaralı hadisin râvileri arasında Yakub (Ebu Yusuf) ile Abdullah b. Saîd el-Makberi bulunuyordur. Zeylaî onun zayıf olduğunu söylemiştir.[87]

83 numaralı hadisin zayıf olduğunu belirtir mahiyette bir tesbite rastlanmamıştır. Sahih olduğu ise çoğu ilim adamları tarafından kabul edilmiştir. O bakımdan hükme mesned olabilir.

84 numaralı hadisi Hakim el-Müstedrek'te rivayet ettikten sonra, îki Şeyh'in (Buharî ve Müslim'in) şartlarına göre, sahihtir, demiştir. Aynı hadîsi az

değişik bir ibareyle Darekutnî kendi süneninde rivayet etmiştir.

85 numaralı hadisi ise yalnız Ebû Davut zayıf görmüş, diğerleri sahih kabul etmişlerdir. Bir rivayete göre, Ebû Hatim de el-İlel'de bunun zayıf olduğuna işarette bulunmuştur.

Rivayetlerin tamamından kedinin necis olmadığı ağırlık kazanmaktadır.

Kedinin ağzının dokunduğu kap veya benzeri bir eşyayı yıkamak gerekir mi? Bu hususta da hayli farklı görüşler, tesbitler ve rivayetler vardır. Ebu Cafer el-Ezdî et-Tahavî bunları Şerhu Maâni'1-Asâr adlı kıymetli kitabında toplayıp şöyle sıralamıştır.

1- "Kedi ağzını sokup yaladığında kabın temizliği bir veya iki defa yıkanmasıyla gerçekleşir."[88]

2- "Kedinin artığı dökülür ve kap da bir veya iki defa yıkanır."

3- Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette demiştir ki:

"Kedinin (ağzını sokup yalamasıyla) kap, köpeğin ağzını sokup yalamasından dolayı yıkandığı gibi yıkanır."

Nitekim İbn Ömer (r.a.) köpek ve kedinin artığıyla abdest almaz, bunlardan başkasıyla (abdest almakta) bir beis görmezdi.

4- Yine İbn Ebî Davud'un yaptığı rivayete göre, İbn Ömer şöyle demiştir:

"Merkebin, köpeğin ve kedinin artığıyla abdest almayın."

5- İbrahim b. Merzuk'un Katade'den, onun da Saîd'den yaptığı rivayete göre Saîd şöyle demiştir:

"Kedi kaba başını sokup yaladığında onu iki ve üç defa yıka..."[89]

6- Yine Katade diyor ki: Saîd b. Müseyyeb ve el-Hasan: "Kabı üç defa yıka" demişlerdir.[90]

Birinci hadîsi Kurre b. Hâlid, İbn Sirin'den rivayet ederken biraz şüphelenmiştir.

İkinci hadis mevkufen rivayet edilmiş, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e ref’edilmemiştir. Bunun gibi, üçüncü hadis de öyle, Ebû Hureyre'ye kadar

senedi götürülmüş, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e ref’ edilmemiştir.

Dördüncü rivayet ise İbn Ömer'in ictihadıdır.

Beşinci rivayet Saîd b. Müseyyeb'in tesbit ve ictihadıdır. Altıncı rivayet de Sâid ve el-Hasan'ın tesbit ve ictihadlarıdır.

Ebû Cafer et Tahavî bu rivayetleri sıraladıktan sonra kendi görüşünü şöyle açıklamıştır:

"Doğrusu biz eti dört gurupta topluyoruz.

a) Temiz yenilen et: Deve, sığır, koyun ve keçi eti ...Bunların eti temiz olduğu gibi artıkları da temizdir.

b) Temiz olup yenilmeyen et: Ademoğlunun eti... Eti temiz olduğu için artığı da temizdir. Çünkü artığı, temiz et ile temas sağlamıştır.

c) Haram et: Domuz ve köpek eti... Bunların artığı da haramdır; çünkü haram bir et ile temas sağlamıştır.

d) Yenilmesi yasaklanan et: Evcil merkep ile parçalayıcı dişi olan her yırtıcı hayvan, kedi de o yırtıcılardan biridir. Böylece onun da eti sünnet ile yasaklanmıştır. Diğerlerine kıyasla, kedinin artığının hükmü etinin hükmüdür, çünkü artığı mekruh bir et ile temas sağlamıştır. Böylece temas sağladığı şeyin hükmünü almıştır.

İşte bundan kedi artığının mekruh olduğu sabit olmuştur ki bu İmam Ebû Hanîfe'nin kavlidir.[91]

İmam Şafiî ise bu rivayetlere itibar etmediği gibi, böyle bir kıyasa da lüzum görmemiş, ilgili sahih hadisi sened olarak seçerek hüküm vaz'etmiştir.

Diğer müctehid imamlardan Mâlik ve Ahmed 81, 82, 83 numaralı hadîslere dayanarak kedinin artığının temiz olduğuna kail olmuşlardır. Ancak İmam Mâlik'e göre kedinin ağzında necaset görülürse, o takdirde artığı tahir sayılmaz.[92]

Çıkarılan Hükümler:

1- Kedinin artığı, yani ağzını dokundurduğu şey necis değildir; gerektiğinde o artık su ile abdest alınır.

2- İmam Ebû Hanîfe'ye göre, mekruhtur.

3- Yabanî kedi bu hususta evcil kediye kıyas edilmez, onun artığı diğer yırtıcı canavarların artığı gibidir.

4- İmam Mâlik'e göre, kedinin de, diğer yırtıcıların da artığı temizdir; yeterki ağzında necaset görülmesin.

5- İmam Şafiî'ye göre, kedi dahil diğer bütün yırtıcı hayvanların artığı temizdir, ancak domuz ve köpek bu genellemenin dışındadır.[93]

6- Fare ve benzeri murdar bir şey yedikten sonra ağzını kap kaçağa dokundurursa, o takdirde artığını kullanmamak ve o kabı yıkamak uygun olur. Nitekim bu hususta Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve Muhammed aynı görüştedirler.[94]

Pisliği Çitilemek, Su İle Yıkayıp Sıkmak Sonra Da Kalan Eserini Afv Kapsamına Almak

Konu, daha çok elbise veya bir ev eşyasına dokunan pisliğin asıl, ne ile temizlenmesiyle ilgilidir. İslâm ahkâmı günlük hayatınızın her bölümüyle yakından alâkadardır ve her safhasıyla içicedir. Resûlüllah'ın (a.s.) sünneti hayatımızın rehberi ve değişmeyen ustasıdır (ölçüsüdür).

Temizlik hususunda nasıl bir duyarlık gösterildiğini tekrar etmemize gerek yoktur. Şimdi bu kısımda elbiseye dokunan ayhali kanı ve benzeri bir pisliğin nasıl ve ne ile giderileceği işlenecektir, önce istidlal, ihticac ve ictihad için mesned kabul edilen hadîs-i şerifi naklediyoruz:

"Ebubekir kızı Esma (r.a.)'dan yapılan rivayette diyor ki: Bir kadın Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gelerek dedi ki:

"Bizden birinin elbisesine ayhali kanından dokunuyor, ne yapmalıyız?" Efendimiz ona şöyle buyurdu: "Kazıyıp atarsın, sonra su ile çitilersin, sonra

da üzerine (bol) su dökersin ve onunla namaz kılarsın."[95]

Hadîs-i Şerifin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Kan ve benzeri pislikler daha çok su ile temizlenir.

2- Diğer bütün pislikler kan mesabesindedir.

3- Bazı pislikler sadece çitilemekle veya toprağa sürtmekle de temizlenebilir.

4- Ayhali kanı Müslümanların icma'ıyla necistir.

5- Ayhali kanı az bile olsa afv kapsamına alınmamış, temizlenmesi emredilmiştir.

6- Namaz kılmak için elbisenin ve namaz kılınan yerin herhalde kan ve diğer pisliklerden temiz olması şarttır.

7- Ayhali kanını temizlemede toprağa sürtmekle temizlik hasıl olmaz.

8- Ayhali kanını ve diğer pislikleri (köpek salyası müstesna) yıkayıp temizlemede belli bir sayı belirlenmemiştir. O bakımdan temizleninceye kadar yıkanır.

9- Ayhali olan kadının elbisesine kan dokunmamışsa, mutlaka o elbiseyi yıkaması gerekmez.

Konuyla ilgili müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının ictihad, istidlal ve ihticacları:

a) İmam Ebû Hanîfe'ye ve İmam Ebû Yusuf'a göre, kan ve diğer necis şeyler temiz ve temizleyici su ile yıkanıp giderileceği gibi, gülsuyu ve sirke gibi temiz sıvılarla da yıkanıp temizlenebilir. Pisliği gidermede mutlaka su kullanmak şart değildir. Aynı zamanda temizliğin sadece su ile yapılması hakkında bir delil de mevcut değildir.[96]

b) Diğer üç mezhebin imamlarına göre, necaset temiz ve temizleyici bir su ile yıkanıp paklanır.

c) Hanefilere göre, diğer necis olan şeyler de kan gibidir.

d) Mâlikilere göre de öyle...

e) Hanbelilere göre necis olan şeylerin hepsi en az yedi defa su ile yıkanır.

f) Ayhali kanının necis olduğunda dört mezhep müttefiktir, muhalefet eden olmamıştır. Elbiseye dokunmadığı takdirde elbiseyi yıkamak şart değildir.

g) Hanefîlere göre, gerek ayhali kanı, gerekse diğer pislikler bir elin ayasını aşacak ebadda olmazsa, namaza engel teşkil etmez. Bununla beraber yıkanması evlâdır.[97]

h) Diğer üç mezhebe göre, necasetin azı da, çoğu da namaza engeldir. Ancak gözle farkedilmeyecek kadar küçük zerreler halinde beden ve elbiseye sıçrayanlar afv kapsamına girer.

i) Hanefî'lere göre, necis olan.şey, bir kapta yıkanıyorsa, üç defa yıkanır ve her defasında suyu dışarı sıkılır. Akar suda yıkanıyorsa, necaset zail olduğu takdirde bir defa kâfi gelir. Bununla beraber üç defa tekrarlamak âdete uyma bakımından uygun olur.

j) imam Şafii'ye göre, elbiseye veya başka bir eşyaya dokunan pislik, gözle görülmeyen cinsten ise, bir defa yıkamakla temizlenir. Köpek ve domuz salyası müstesna, onun herhalde bir defası toprakla olmak üzere yedi defa yıkanması gerekir.[98]

k) İmam Ebû Hanife'ye göre, elbise veya benzeri bir eşyaya dokunan pislik iyice yıkandıktan sonra renk olarak izi kalırsa, bu afv kapsamına girer, çıkarılması gerekmez. Hadîste de bu husus açıklanmıştır.

ı) İmam Şafii'ye göre, eser giderilmedikçe temizlenmiş sayılmaz.[99]

m) İmam Mâlik'e göre, necis olan şey temiz su ile yıkanır da çıkan su temiz akmaya başlarsa, temizlenmiş sayılır. İsterse bu bir defada gerçekleşmiş olsun fark etmez. Ancak necasetin tadını mutlaka gidermek gerekir. Aksi halde elbise necis kalır. Renk ve kokusu ise çıkmadığı ve meşakkat arzettiği takdirde zarar vermez. (Yani ma'fuvat kapsamına girer).[100]

n) Hanbelîlere göre, necis olan şeyin rengi, kokusu ve tadı giderilinceye kadar en az yedi defa yıkanır. Her defasında mümkün olduğu takdirde leğen dışına çıkarılıp sıkılır.[101]

İmam Ebû Hanife göre kan ve benzeri pisliklerin su ile temizlenebileceği gibi temiz olan gülsuyu ve sirke gibi sıvılarla da temizlenebilir. Burada

sıvıları temizleyici olma cihetiyle suya kıyas etmiştir, böylece menatta birleşiyor, demektir. Diğer imamlar kıyasa baş vurmayıp nassın zahirine bağlı kalmışlardır.

Necis olan elbise veya benzeri bir eşyanın üç defa yıkanmasını söyleyen Ebû Hanîfe, hem şu hadîse kıyas etmiş:

"Sizden biri uykudan uyanınca elini su kabına sokmadan önce üç defa yıkasın, çünkü elinin nerede gecelediğini bilemez..."[102]

Hem de gâlib-i âdete uymuştur.

Diğer üç imam ise, nassın zahirine bağlı kalıp hüküm vaz'etmişlerdir. Yukarıda onların ictihad ve görüşlerini nakletmiş bulunuyoruz.

Ayhali kanını temizlemeyle ilgili diğer rivayetler:

Ebû Davud'un yaptığı rivayette ise az değişik bir ifadeyle şöyle tesbit edilmiştir:

"Bir kadın Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gelerek dedi ki:

"Bizden birinin elbisesine ayhali kanından dokunuyor, ne yapmalıyız?" Efendimiz ona şöyle buyurdu: "Onu kazıyıp at, sonra (su ile) çitile, sonra da üzerine su dök."

Yine Ebû Davud'un tesbit ettiği bir başka rivayette, Peygamberimiz (a.s.) ona şöyle buyurmuştur: "Elbisesinde kan görürse, onu su ile yıkayıp çitilesin. Görmediği kısmın ise üzerine su döksün ve o elbiseyle namaz kılsın..."

İbn Ebî Şeybe'nin yaptığı rivayette ise kadının sorusuna şu cevap verilmiştir:

"(Su ile) çitile ve yıka, o elbiseyle namaz kıl!"

Bütün bu rivayetler elbiseye dokunan pisliğin temizlenmesinin gereğine delâlet etmektedir. İmam Beyhaki ise kendi Sünen'inde, Hanefîlere karşı bu hadisle istidlal ederek, pisliğin ancak su ile temizleneceğini savunmuştur.[103]

Hadîslerin sıhhat derecesi üzerinde durulmamıştır. Hepsi de aynı hükmü taşımaktadır. Bunların dışında farklı bir hükme delâleten şu hadis rivayet

edilmiştir:

Ümmu Kays bint Muhsin (r.a.), Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den elbiseye dokunan ayhali kanından sormuş, Peygamberimiz (a.s) da ona şöyle buyurmuştur:

"Taş ile kazıyıp çıkar ve sonra da su ve sidir ile yıka!"

İbn Kattan bu hadîsin isnadının son derece sıhhatli olduğunu ve herhangi bir illetin mevcudiyetini bilmediğini belirtmiştir.[104]

Hadîs iki ayrı şeye delâlet ediyor: Taş ile kazımak ve suya sidir (yaprağı kurutulur ve dövülerek yıkama suyuna karıştırılan bir ağaç) katıp öylece yıkayıp temizlemek.

Bütün bu az farklı rivayetler, temizliğin çeşitli yönlerini ve yöntemlerini ifade içindir. Resûlüllah (a.s.) bunu dar bir çerçeve için alıp dondurmamış, iyi bir temizliğin sağlanması için farklı telkinlerde bulunmuştur. Ama su ile temizlik başta gelmektedir...

Çıkarılan Hükümler:

1- Kan ve benzeri pislikler, üç mezhebe göre temiz ve temizleyici su ile yıkanıp paklanır. Hanefî mezhebine göre, diğer temiz sıvılarla da temizlik sağlanabilir.

2- Galiz ve hafif pislik diye ikiye ayrılır. İmam Ebû Hanîfe hafif pislik konusunda çok hafifletici hükümler getirmiştir. Galiz pislik hakkında ise yine diğerlerine nisbetle bir kolaylık ortaya vazederek dirhem miktarı ve miskal ağırlığı gibi iki ölçü takdir etmiştir. Onun buradaki dayanağı Hz. Ömer'in baş parmağını göstererek, soru sorana verdiği şu cevaptır:

"Şu tırnağım büyüklüğünde pislik namaza engel değildir..."[105]

Diğer mezhepler böyle bir ayrım yapmamış, pisliğin azı ve çoğu diye kısımlara iltifat etmemişlerdir. Onlara göre, elbise ve bedene dokunan pislik ne miktar olursa olsun, mutlaka yıkanıp temizlenmesi gerekir. Ancak göz

ile görülemiyecek kadar küçük zerrecikler halinde olanlar bir istisna teşkil eder.

3- Ayhali kanının bir dirhem miktarı, necise de olsa namaza engel değildir. Bu hüküm ikinci maddede belirttiğimiz gibi, Ebû Hanife'nin ictihadıdır. Diğer üç mezhebe göre, mutlaka necistir, azı ve çoğu söz konusu değildir. Bunda icma' vardır.

4- Elbiseye veya namaz kılınan yere veya bedene dokunan necaset namaza engel teşkil eder. Ebu Hanîfe'nin yukarıdaki ictihadı müstesna, yani ona göre dirhem miktarını aşmadığı takdirde öyledir. Diğer üç mezhep ayhali kanını mutlaka namaza engel bir necis kabul etmişlerdir, azı ve çoğu fark etmez, demişlerdir.

Necasetin Giderilmesinde Suyun Belirlenmesi

Daha önce de belirttiğimiz gibi, su en iyi temizleyicidir. Beden ve elbiseye veya herhangi bir şeye dokunan pisliğin giderilip paklanması daha çok su ile gerçekleştirilir. Diyebiliriz ki, bu hususta da suyun yerini alan ve onun kadar paklayıcı olan ikinci bir sıvı yok gibidir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in temizlik konusuyla ve koruyucu hekimlikle ilgili hadîslerinde suya geniş yer verildiğini görüyoruz. Allah da Kur'ân'da, gökten (bulutlardan) temiz ve temizleyici bir su indirdiğini bildiriyor.

Konuyla alâkalı ve hükme mesned teşkil eden iki hadîsi naklederek suyun temizlikte öne alınmasını, necaseti gidermede bilhassa belirlenmesini açıklıyoruz:

Abdullah b. Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette Ebû Sa'lebe (r.a.) Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e şöyle demiştir:

"Ya Resûlellah! Mecûsî'lerin kapları hakkında, onları (kullanmaya) muztar kaldığımızda (ne yapmamız gerektiğiyle ilgili) bize fetva ver..." Efendimiz ona şöyle buyurmuştur:

"Onların kaplarını (kullanmaya) muztar kaldığınızda, onu su ile yıkayın ve (sonra da) içinde yemek pişirin..."[106]

Ebû Sa'lebe el-Huşnî'den (r.a.) yapılan rivayete göre, o, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e şöyle demiştir: "Ya Resûlellah! Doğrusu biz Kitap Ehlinin topraklarında bulunuyor, onların çömleklerinde yemek pişiriyor ve kaplarında su içiyoruz..." Resûlülîah (a.s.) Efendimiz ona şöyle buyurmuştur:

"Eğer başkasını bulamazsanız, onları su ile iyice yıkayınız..."[107]

Konuyla ilgili müctehid imamların ve ilim adamlarının ictihad, istidlal ve ihticacları ve hadîsin açık delâletinden anlaşılan hükümler:

1- Gerek Kitap Ehli, gerekse müşriklerin kapları murdar sayılır.

2- Murdar sayılan kapları su ile temizlemek gerekir.

3- Buradaki "yıkayınız" emri vücüb ifade eder.

4- Başka temiz kap bulunduğu takdirde müşriklerin kapları kullanılmaz.

Pisliği Gidermede Suyun Belirlenmesi:

a) İmam Ebû Hanife'ye göre, pisliği gidermede mutlaka su kullanmak şart değildir. Her ne kadar su en iyi paklayıcıysa da temiz olan gülsuyu, sirke ve benzeri sıvılarla da pisliği gidermekte bir sakınca yoktur. Çünkü İslâm Şeriatı pisliği temizlemede yalnız suyu belirlemiş olsaydı, birçok konularda zorluk ve sıkıntı başlardı. Onun için toprak, ateş ve istihale (kimyevi değişme) de temizleyiciler arasında kabul edilmiştir. Amaç dokunan necaseti temiz bir şeyle gidermektir. Tabiatıyla su başta gelir.

b) Diğer üç mezhep imamları ise, Resûlüllah (a.s.) nelerin neler ile temizleneceğini açıklamıştır. O, su ile temizleyin! buyurduğu şeylerde elbetteki onunla temizlik yapmak gerekir; çünkü orada suyun kullanılması belirlenmiştir. Toprak veya ateşle temizlenir, buyurduğu yerlerde de onlarla o gibi şeyleri temizlemeye ruhsat verilmiştir, şeklinde ictihadda bulunmuşlardır.

Kitap Ehli ve müşriklerin kaplarının necis olduğunun sebebi, onların domuz eti pişirip yemeleri ve şarap içmeleri gösterilir. Necis sayılan bir şeyin bir

kaba konulması veya onda pişirilmesi o kabı da necis yapar.

Bu gibi pislikleri gidermede suya öncelik verilir, yeni su bulunduğu takdirde gereken temizlik onunla sağlanır. Su bulunmadığı takdirde ateşte yakmakla da temizlik sağlanabilir.

"Yıkayınız!" emrine gelince, her emir vücubu gerektirmez. Ama konu haramı gidermek, pisliği temizlemek olduğuna ve başka bir kayıt ta tasrîh edilmediğine göre, vücubu gerektirdiği kesinlik kazanır.

Başka kap bulunmadığı takdirde, onların kaplarını kullanmaları belirtilmiştir ki bu, Müslümanların daha çok birbirleriyle ticari anlaşmalarda bulunmalarına, ekonomik işbirliği kurmalarına yönelik bir uyarı mahiyetindedir.

Allah daha iyisini bilir...

Necis Olan Yeri Çok Su İle Temizleme

İslâm Dini, yalnız elbiseyi, bedeni değil, oturduğumuz, bastığımız, üzerinde gezindiğimiz yerleri tertemiz tutmamızı emreder. Toprağa dokunan pisliğin nasıl, ne ile temizlenebileceğini bildirir. Bu konuda sahih rivayetler mevcuttur. Müctehid imamların, diğer ilim adamlarının delil gösterme bakımından dayandıkları hadîslerden birkaçını nakledelim, sonra da gerekli açıklamaya geçelim:

"Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayete göre, diyor ki: Bir bedevî kalkıp Mescid'e bevletti (idrarını boşalttı). Bunun üzerine (orada hazır bulunan) insanlar onunla kavga etmek üzere harekete geçtiler. Peygamberimiz (a.s.):

"Onu (kendi haline) bırakın, idrarı üzerine büyükçe bir kova (veya ağzına kadar su dolu büyük bir kova) su dökün. Çünkü sizler ancak kolaylaştırıcılar olarak gönderildiniz, zorluk çıkarıcılar olarak gönderilmediniz."[108]

Hadîs-î Şerifin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Yere dokunan sıvı bir necaset üzerine bol su dökmek temizleyici kabul edilir.

2- İnsan idrarı necistir. Bunda icma' vardır.

3- Toprağa dokunan pislik rüzgarın kurutmasıyla veya güneşin kurutup rengini değiştirmesiyle temizlenmez, su ile temizlenir.

4- Dinî hükümleri bilmeyenlere bir şeyler öğretirken şefkat ve mülâyemet göstermek sünnettir.

5- Dinde -esası zedeler mahiyette sakıncalı bir durum yoksa- kolaylık gösterilir, zorluk ve sıkıntı çıkarılmaz.

6- Mescidlere her zaman saygı gösterip tertemiz tutmak vâcibdir.

Müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının bu konudaki hadislerle istidlal, ihticac ve görüşleri:

Yere dokunan necasetin temizlenmesi su ile gerçekleşir. Hadîs buna delâlet etmektedir. Ancak Ebû Hanîfe ile Ebû Yusuf'a göre, güneşletme ve rüzgârın iyice esip kurutmasıyla da temizlenir.

İmam Şafiî ve İmam Mâlik'e göre, ancak su ile temizlenir. Bol su döküp renk, koku ve diğer vasfı giderilir. İmam Ahmed b. Hanbel de aynı görüştedir.[109]

İmam Ebû Hanife ve talebesi Ebû Yusuf bu mevzuda şu hadisle istidlâl etmişlerdir:

"Yerin temizliği kurumasıdır..."[110]

Zeylâî, bu hadîsin garib olduğunu söyler.[111] Abdurrezzak de kendi Musannaf'inde Ma'mer'den, o da Eyyub'dan, o da Ebû Kalabe'den, "Cüfûfu'l- arzı tuhûruha (veya tahuruha)" lafzıyla rivayet etmiştir ki, iki hadis manâ yönünden birleşir.

"Yerin kuruması, onun temizliğidir veya onu temizleyicidir..."

Mescide bevl eden bedeviyle ilgili rivayetlere gelince, sadece su ile temizlenmesi değil, kazıp atılması, kazıp atıldıktan sonra üzerine su dökülmesi gibi rivayetler de vardır ki bunların ikisi müsned, ikisi de mürsel

yoluyladır. Müsned yoluyla gelen rivayetten birini Sem'ân b. Mâlik, Ebû Vâil'den, o da Abdullah'tan nakletmişdir:

"Bir bedevi gelip Mescid'e bevl etti. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, emretti de o yeri kazındı ve üzerine su döküldü."

İbn Ebû Hatim kendi İlel'inde, Ebû Zer'â'nın, bu hadisin münker olup kuvvetli olmadığını söylediğini belirtmiştir. Darekutnî de râvilerden Sem'ân'ın meçhul olduğunu söyler.

Müsned yoluyla gelen ikinci rivayet ise Abdulcebbar b. Alâ'dan, o da İbn Uyeyne'den, o da Yahya'dan, o da Enes (r.a.)'den nakletmiştir:

"Doğrusu bir bedevi Mescid'e bevl etti. Bunun üzerine Peygamber (a.s.), "onun (dokunduğu) yeri kazın, sonra da üzerine büyük bir kova su dökün!" buyurdu."[112]

Darekutnî bu hadîsle ilgili şunu söylemiştir:

"Abdulcebbar, İbn Uyeyne'ye karşı vehimde bulunmuştur. Çünkü İbn Uyeyne'nin ashabı ondan bu hadisi "yeri kazın" cümlesi yer almaksızın naklet-işlerdir. Amr b. Dinar'ın ise ondan naklettiği rivayette bu cümleye yer verilmiştir.

Mursel olan iki rivayete gelince, onlardan birinin az önce Darekutnî'nin işarette bulunduğu Abdurrezzak'ın kendi Musannaf'ında rivayet ettiği hadîstir. Diğeri ise Ebû Davud'un kendi Sünen'inde Abdullah b. Ma'kal'den, "Bir bedevi namaz kıldı..." cümlesiyle başlayan ve son kısmında Hz. Peygamber'in (a.s.), "Onun bevl ettiği yerdeki toprağı alıp atın ve o yerin üzerine su dökün!.." buyurduğu hadîstir.

Ebû Dâvud bu rivayeti naklettikten sonra şöyle der: "Bu, mürseldir. Çünkü İbn Ma'kal, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e ulaşmamıştır.[113]

Görüldüğü gibi, Mescid'in bir tarafına bevl eden bedeviyle ilgili rivayetler arasında lafız ve mâna farkları mevcuttur. Bunların dışında şu rivayet de Enes b. Mâlik'ten (r.a.) yapılmıştır:

"Biz bir ara Mescid'de Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber bulunurken, ansızın bir bedevi geldi ve kalkıp Mescid'de bevl etmeye başladı. Bunun üzerine Resûlüllah'ın ashabı ona "vazgeç, vazgeç, yapma!" diye seslendiler.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, "onun bevlini (yarıda bırakıp) kesmeyin, bırakın (tamamlasın)!" buyurdu. Ashab da o bevlini yapıncaya kadar bıraktılar. Sonra da Resûlüllah (a.s.) onu çağırıp şöyle dedi:

"Şüphesiz ki bu mescidler şu bevl ve pislikten hiçbir şeye yakışmaz, buralar ancak Allah'ı anmak, namaz kılmak ve Kur'ân okumak içindir." (Veya Resûlüllah'ın (a.s.) buyurduğu gibi...).

Sonra Resûlüllah (a.s.) oradaki topluluktan bir adama emretti, bir kova su getirip onun üzerine döktü...[114]

Hadîs muttafakun aleyhse de son kısmında "Şüphesiz ki bu mescidler..." sözüyle başlayan cümleleri Buhari almamıştır.

Konumuza mesned teşkil eden Ebû Hüreyre hadîsiyle Enes b. Mâlik'ten rivayet edilen bu hadîs, toprağa dokunan pisliğin su ile giderilmesi hususunu kuvvetlendirmektedir. Diğer hadîslerin ise sıhhat derecesi bunlar kadar kuvvetli değildir.

Bununla beraber müctehid imamlar hepsini dikkate alarak şu sonucu çıkarmışlardır.

Malikî'lere göre, necis olan yerin üzerine, pisliği ve vasıflarını giderecek miktarda bol su dökülerek temizlenir. Şafiî'lere göre, yer, şarap veya sidik gibi bir necasetle pislenmiş ve dokunduğu kısım o pisliği emip içine almışsa, üzerine bol miktarda su dökülerek temizliği sağlanır. Emmemişse, dokunduğu yer kazınıp üzerine su dökülür. Pislik kuru ise, toprağa bulaşma durumu olmamışsa, sadece oradan kaldırılıp atılmakla yetinilebilir. Bununla beraber üzerine su dökmek de iyi olur.

Çıkarılan Hükümler:

1- İnsan sidiği mutlaka necistir, dokunduğu yeri pis yapar.

2- Toprağa veya benzeri bir şeye dokunduğu takdirde su ile temizlenir. Üzerine bol su dökülür. Toprağa nüfuz edip alta sızma durumu varsa, o kısım kazılır ve sonra da üzerine su dökülür.

3- İmam Ebû Hanîfe'ye göre, böyle durumlarda sidiğin dokunduğu yer bir süre güneşlenir veya rüzgâra terkedilirse, iyice kuruduktan sonra temizlenmiş sayılır.

4- Mescidler, Allah'ı anmak, namaz kılmak ve Kur'ân okumak içindir. Onların kutsallığını bu açıdan değerlendirmek gerekir.

5- Mescidlerin temiz tutulması vâcibdir.

6- Dinde mümkün olduğu ölçüde kolaylık göstermek sünnettir.

7- Dinî esasları bilmeyenlere bir şeyler öğretilirken şefkat ve mülâyemet göstermek sünnettir.

8- Mescidleri pisletmek isteyenlere engel olmak sünnettir.

Ancak bunu yumuşak bir tavırla gidermekte büyük yarar vardır.[115]

Ayakkabının Altına Dokunan Necasetin Temizlenmesi

İslâm Dini, sadece beden, elbise ve oturulan yerin değil, cadde ve sokakların da temiz tutulmasını emreder. Pisliğin bulunduğu yerde sadece mikrop ve hastalık vardır; melek ve rahmet yoktur.!

Buna rağmen cadde ve sokaklarda yürürken ayakkabımıza pislik dokunabilir. Dinimiz bunun temizliği hususunda bir takım kolaylıklar koymuş ve yollar göstermiştir. Önce konuyla ilgili mesned kabul edilen hadîs-i şerifi nakledelim, sonra da gerekli açıklamasını yapalım:

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Sizden biriniz ayakkabıyla eziyet veren (bir pisliğe) basarsa, şüphesiz ki toprak onun için temizleyicidir."[116]

Diğer bir lafızla şöyle buyurulmuştur:

"Eziyet veren (bir pisliğe) ayakkablarıyla basarsa, o ayakkabların temizleyicisi topraktır."[117]

Ebû Said (r.a.)'den yapılan rivayette Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz Mescid'e geldiğinde ayakkaplarını çevirip baksın; bir pislik, murdarlık görürse, onu yere sürtsün, sonra da onlarla namaz kılsın"[118]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Ayakkapların altına dokunan pislik, toprağa sürtülmekle temizlenir.

2- Bu hallerde toprak temizleyici vasıtalardan biridir.

3- Ayakkaplar temiz olduğu takdirde çıkarılmadan namaz kılınabilir.

4- Özellikle cenaze namazında ayakkapların altı temizse çıkarılmadan namaz kılınır.

Müctehid imamların istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre, dokunan pisliğin gözle görülen cirmi varsa, yaş olsun kuru olsun ayakkabı yere sürtülmekle temizlenir. Cirmi yoksa, su ile yıkanması gerekir.[119]

b) Şafiî'lere göre, ayakkabıya dokunan pislik kuru ise, ayakkabı yere sürtülmekle temizlenir, yaş pislik temizlenmez, yıkanması gerekir.[120]

c) Malîkilere göre; temizlik genellikle su ile gerçekleştirilir, ancak hasır, mest ve ayakkabı gibi eşya hakkında varid olan temizlenme usûlü ne ise o uygulanır. Bununla beraber su ile onları yıkamak ihtiyata daha yakındır.[121]

d) İmam Ahmed, Evzaî, Ebû Sevr ve İshak'a göre, pislik yaş olsun, kuru olsun ayakkabı toprağa sürtünmekle temizlenir.[122]

Tahliller:

Birinci hadîsi aynı zamanda İbn Seken, Hâkim ve Beyhâkî rivayet etmişlerdir. Ancak hadîs silsilesinde Evzaî üzerine ihtilâf vaki olmuştur. İbn Mace ise bu hadîsi Ebû Hüreyre'den başka bir tarzda merfuan rivayet etmiştir ki tercemesi şöyledir:

"Yolun bir kısmı bir kısmını temizler..."

Bunun isnadı zayıftır. Birinci hadîsin isnadı ise meçhuldür.[123] İkinci hadîsin rivayetinde ise Muhammed b. Aclan vardır ki Buharî ile Müslim onun rivâyetiyle ihticac etmemişlerse de birçok hadîs âlimleri onu güvenilir kabul etmiştir.

Ebû Sâîd'den rivayet edilen hadîse gelince, Hakim ve İbn Hibban da aynı hadîsi nakletmişlerdir. Ancak onun vasi ve irsalinde ihtilâf edilmiştir. Ebu Hatim kendi İlel'inde onun mevsuliyetini tercih etmiştir.[124]

Bu manâda Beyhaki Beni Abdileşel'den bir kadından rivayet etmiş, Darekutnî İbn Abbas'tan rivayetle ona yakın bir ifade nakletmiştir ki hepsi de zayıftır. Ancak bunların biraraya gelmesi ve aynı manayı kuvvetlendirmesi ihticaca mesned teşkil etmiştir.

Ayakkabının dibine dokunan pisliğin yere sürtülmesiyle temizleneceği hakkında vârid olan hadîslerin kritiğini Zeylâî Nasbü'r-Raye'de yeterince yapmıştır. Geniş bilgi edinmek isteyenlere onu tavsiye ederiz.[125]

Çıkarılan Hükümler:

İ

1- Sokak ve caddeleri temiz tutmak sünnettir.

2- Ayakkabıya dokunan pislik, yere sürtülmek suretiyle temizlenir.

3- Toprak da temizleyici vasıtalardan biridir.

4- Camilere girilirken ayakkapların altına dikkat etmek sünnettir. Murdar ve tiksindirici bir şey dokunmuşsa onları giderip öylece içeri girmek tavsiye mahiyetinde Resûlüllah'ın (a.s.) emridir.

Henüz Yemek Yemiyen Erkek Çocuğun Çiş Yaptığı Yere Su Serpmek

Henüz süt emen çocuğun çişinin hafif necis olduğu üzerinde durulmuş, dokunduğu yere biraz su serpilmesinin yeterli olacağı bildirilmiştir. Mama ve yemek yiyen çocukların çişi, büyüklerin sidiği gibidir, yani ikisi de necis kabul edilmiştir. Ama mama veya yemek yemiyen, anne sütüyle beslenen çocuğun özellikle erkek çocuğun çişi bu ölçüde necis sayılmamıştır. Bunun iki sebebi vardır: Birincisi, elbise ve oturulan yerleri çocukların çişinden korumak çok zordur, dinimiz o bakımdan bir kolaylık getirmiştir. İkincisi, sözü edilen durumdaki çocukların çişleri, necaset kapsamına girmeyecek kadar hafif ve zararsızdır.

Bu konuda ihticaca mesned teşkil eden yedi tane hadis-i şerifi sıraladıktan sonra delâlet ettikleri hükümleri açıklamaya çalışacağız:

"Ümmü Kays bint Mihsen'den (r.a.) yapılan rivayete göre, bu kadın henüz yemek yemiyen küçük oğlunu alıp Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e geldi. (Çocuğu kucağına alıp severken) Resûlüllah'ın elbisesine çişetti. Bunun üzerine su istedi, elbisesinin o kısmı üzerine serpti, yıkamadı..."[126]

"Ali b. Ebî Talib (r.a.)'den yapılan rivayette Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyurdu ki:

"Süt emen erkek çocuğun çişi üzerine su serpilir. Süt emen kız çocuğun çişinin dokunduğu yer yıkanır."

Katade diyor ki, bu, onlar yemek yemedikleri takdirde öyledir. Mama veya yemek yiyorlarsa o takdirde çişlerinin dokunduğu yer yıkanır.[127]

"Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayete göre, demiştir ki:

"Resulullah (a.s.) Efendimiz'e bir çocuk getirildi, Efendimiz onun ağzına çiğnediği hurmadan sürerken üzerine çiş etti; bunun üzerine hemen arkasından su döktü."[128]

Hadîsi Buharî rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel ile İbn Mace de aynı rivayeti nakletmişler, ancak şu fazlalığı ilâve etmişlerdir: "yıkamadı..."

Müslim'in tesbitine göre: Çocuklar Peygamber (a.s.) Efendimiz'e getirilir, o da onlar için feyiz ve bereketle dua eder, sonra da ağzında çiğnediği hurmadan onların ağzına sürerdi. Bu arada ona bir çocuk getirildi, üzerine çişetti. Su istedi, çişin dokunduğu yere akıttı, fakat yıkamadı.

Resûlüllah'a hizmet eden Ebu's-Semh, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kız çocuğun çişinden dolayı (elbise) yıkanır, erkek çocuğun çişinin dokunduğu yere su serpilir."[129]

Ümmu Kürz el-Huzâîyye (r.a.) diyor ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimize bir erkek çocuğu getirildi, üzerine çişetti. Bunun üzerine, o yere su serpilmesini emretti, böylece su serpildi. Kendisine bir kız çocuğu getirildi, derken üzerine çişetti, dokunduğu yerin yıkanmasını emretti, böylece o kısım yıkandı."[130]

Yine Ümmu Kürz (r.a.)'dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Erkek çocuğun çişine su serpilir, kız çocuğun çişi(nin dokunduğu yer) yıkanır."[131]

Ümmu'1-Fazl Lübabe bint el-Hâris (r.a.)'dan yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Ali'nin oğlu Hüseyin (r.a.), Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in kucağına çişetti. Bunun üzerine dedim ki: "Ya Resûlallah! Elbiseni bana ver, başka bir elbise giyin de bunu yıkayayım..." Buyurdu ki:

"Erkek çocuğun çişinden (dolayı) sadece su serpilir, kız çocuğun çişinden dolayı yıkanır..."[132]

Hadis-i şeriflerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Henüz süt emen erkek çocuğun çişinin dokunduğu yere sadece su serpilir.

2- Süt emen kız çocuğun çişinin dokunduğu yer yıkanır.

3- Süt emmekle beraber arada mama ve benzeri şeyler yedirilen erkek çocuğun çişinin dokunduğu yer yıkanır.

4- Yeni doğan çocukların annelerinin göğsünü tutabilmeleri, için önce tatlı bir şey ağızlarına sürülür. Bu sünnettir. Peygamber (a.s.) Efendimiz ağzına hurma alıp iyice çiğnedikten sonra onun az kısmını parmağıyla çocuğun ağzına sürer feyiz ve bereketle, hayr ve rahmetle dua ederdi. Bu hal ona mahsustur. Çünkü ağzında mutlak şifâ ve rahmet mevcuttu. Ümmeti ise, çocuğun ağzına sürecek tatlıyı kendi ağızlarına almadan sürmekle yetinir.

Müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının ilgili hadîslerin ışığında istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre, henüz süt emen çocuğun kız olsun erkek olsun çişinin dokunduğu elbise ve benzeri şey su ile yıkanır.[133]

b) Şafii'lere göre, erkek çocuk sadece süt emiyor, mama ve benzeri şeyler yedirilmiyorsa, yaşı da iki yılı aşmamışsa, çişinin dokunduğu yere su serpilir, yıkanmasına gerek yoktur. Kız çocuğun ve bir de hunsa (eşcinsel) olanın -ana sütünden başka bir şey yedirilsin, yedirilmesin- çişlerinin dokunduğu elbise ve benzeri şeyler yıkanır. Şâfiîler Buhari ve Müslim'in Ümmu Kays'den yaptıkları hadîsle istidlal etmişlerdir.[134]

c) Mâliki'lere göre, henüz mama ve yemek yedirilmeyen sadece ana sütü emen erkek çocuğun çişinin dokunduğu elbise ve benzeri şey üzerine su serpilir; kız çocuğun çişinin dokunduğu şey ise yıkanır. İmam Mâlik de Ümmu Kays bint Mihsen (r.a.)'dan yapılan rivayeti mesned seçerek istidlal etmiştir.[135]

d) Ahmed b. Hanbel de aynı hadisi ve diğer rivayetleri dikkate alıp istidlal etmiştir, yani ona göre de, erkek çocuğun -henüz yemek yedirilmiyorsa- çişinin dokunduğu yere su serpmekle yetinilir; kız çocuğun ki ise yıkanır.[136] Bu aynı zamanda Hz. Ali'nin, Atâ'ın, Zühri'nin, İshak'ın ve İbn Vehb'ın kavlidir.

Tahlilleri:

Ümmu Kürz (r.a.)'den rivayet edilen iki hadiste inkıta' vardır. Şöyleki, her iki hadîs Amr b. Şuyb tarikiyle rivayet edilmiştir ki Amr, ona yetişmemiştir.

Peygamberimiz'in (a.s.) hizmetçisi Ebu's-Semh (r.a.)'dan rivayet edilen hadîsi Bezzar ve İbn Huzeyme de şu lâfızla nakletmişlerdir:

"Ben Resûlüllah'a (a.s.) hizmet ediyordum; Hasan ile Hüseyin O'na getirildi. Peygamberin göğüs kısmına çişetti. Bunun üzerine ben yıkamak üzere gelip (yaklaştığımda), Peygamberimiz (a.s.): "Kız çocuğun çişinden dolayı yıkanır, erkek çocuğun çişinin dokunduğu yer üzerine su serpilir", buyurdu." el-Hâkim bu rivayetin sahih olduğunu tesbit etmiştir, Ebu Zer'â ile Hafız Bezzar, Ebû Semh'in bundan başka rivayeti yoktur, o bakımdan pek tanınmaz, ismi anılmaz, demişlerdir.

Her ne kadar Ümmu Kürz'den rivayet edilen hadîslerde inkıta' varsa da diğer rivayetler onu te'yid etmektedir. Hepsi biraraya getirilince taşıdığı hükümler kuvvet kazanmakta ve istidlale mesned seçilmektedir. O bakımdan diğer üç mezhep imamları bu doğrultuda ihticac ve istidlal edip görüşlerini belirtmişlerdir. İmam Ebû Hanîfe ise, rivâyetlerdeki bazı hususları dikkate alarak kıyas yolunu tercih etmiştir.[137] Yani erkek ve kız çocuğun çişi hükümde aynıdır.[138]

Süt emen çocuğun taam yememiş olması hususuna gelince, bu tabir üzerinde farklı görüşler ortaya konmuştur:

a) Emdiği ana sütünden ve doğduktan sonra ağzına sürülen tatlıdan başka gıda maddeleri...[139]

b) Ana sütünden başka olan yiyecekler...

c) Çocuğun ana sütünden ve bir de ağzına sürülen tatlıdan başka bir şey yemesi...

d) Müstakilen sütten başka yediği yiyecek.

Hafız İbn Hacer, (c) maddesinin hadîsin delâletine daha uygun ve daha açık olduğunu belirtmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Ana sütünden başka bir şey yedirilmeyen erkek çocuğun çişinin dokunduğu yerin üzerine su serpilir. (Şafiî'lere göre, iki yaşını aşmamış olması, kaydı söz konusudur).

2- Sadece ana sütü emsin veya başka bir şey yesin, iki yaşını aşmış olsun olmasın kız çocuğunun çişinin dokunduğu yer yıkanır. (İmam Ebu Hanîfe'ye göre, her ikisinin de yıkanır.

3- Yeni doğan çocuğun ağzına tatlı sürmek sünnettir. Ayrıca onun için feyiz ve bereketle, hayır ve rahmetle dua edilir.

Eti Yenen Hayvanların Sidiğiyle İlgili Ruhsat

Eti helâl olan hayvanların teri ve salyası necis sayılmadığı gibi, sidikleri de necis sayılmamıştır. İslâm, faydalı olanı helâl ve mübah kılar; zararlı olanı haram ya da mekruh sayar, kaidesinden hareketle eti yenen hayvanların sütünde besleyici maddeler ve şifâ bulunduğunda şüphe yoktur. Bazı hastalıklar için sidiklerinde de şifâ vardır.

Önce ilim adamlarına mesned kabul edilen ilgili hadisi nakledelim, sonra da gereken açıklamayı yapalım.

Enes b. Mâlik (r.a.)'den yapılan rivayete göre, diyor ki:

"Ukül veya Ureyne kabilesinden ondan az bir gurup insan Medine'ye geldiler, (ama) Medine'de kalmaktan hoşlanmadılar. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, (onların yakalandıkları karın ağrısını ve sindirim bozukluklarını dikkate alarak) onlar için sütü olan dişi develeri emretti ve (Medine'den dışarı) çıkmalarını, o develerin sidiklerinden ve sütlerinden içmelerini tavsiye buyurdu."[140]

Ayrıca Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in onlara: "Koyun ağılında namaz kılınız!" buyurduğu rivayeti de vardır.[141]

Bunu kuvvetlendiren diğer iki hadîs ise şöyledir:

"Müslümanlar develerin sütleri ve sidiklerîyle kendilerini tedavi ederlerdi."[142]

"Şüphesiz ki develerin sidiklerinde ve sütlerinde şifâ vardır!"[143]

Hadîslerin delâlet ettiği açık anlatımdan şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Deve sütünde şifa vardır. Özellikle, sindirim sistemi bozuk olanlar için çok yararlıdır.

2- Yine karın ağrısı ve bozulan sindirim sistemi için deve sidiği yararlıdır.

3- O halde deve sidiği necis değildir.

4- Diğer eti yenen hayvanların sidiği buna kıyas edilir. Hadîslerin ışığında müctehid imamların istidlal ve ihticacları:

a) Hanefî'lere göre, eti yenen hayvanların sidiği "necaset-i hafife" kısmına girer. At'ın sidiği de öyle. Bunların dokunduğu elbise veya bedene bakılır, elbisenin veya bedenin dörtte birinden az kısma dokunmuşsa, namaza engel değildir; dörtte birine veya fazlasına dokunmuşsa, yıkanması gerekir.[144]

Çünkü İmam Ebû Hanîfe'ye göre, galiz necaset hakkında nass vârid olan pisliktir. Hafif necaset ise, taharet ve necaseti hakkında iki nassın taaruz ettiği şeydir. Eti yenen hayvanların sidiği hakkında iki ayrı nass bulunduğunu dikkate alan imam, bunu hafif necaset bölümüne sokmuştur. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, galiz necaset, üzerinde ittifak edilenidir. Hafif necaset, üzerinde ilim adamlarının ittifak etmediğidir.[145].

b) Mâlikî'lere, Hanbelî'lere ve Şafiî'lerden İbn Huzeyme, İbn Münzir ve İbn Hibban'a göre, eti yenen hayvanların sidiği temizdir. Nitekim İmam Nahaî ve İmam Evzaî de aynı görüştedirler.

Bu konuda nass sadece deve sidiği hakkında varid olmuşsa da diğer eti yenen hayvanlar buna kıyas edilerek hükme bağlamıştır...[146]

c) İbn Teymiye, "Ashab-ı Kirâm'dan hiçbiri deve disiğinin necis olduğunu söylememiştir" diyerek diğer üç müctehid imamla birleşmiştir.[147]

d) İbn Münzir, "deve sidiği sadece Ureyne kabilesine mensup bir grup insana has bir hükümdür" diye iddia eden olursa, isabet etmiş olur; çünkü

hasâis ancak delil ile sabit olur, diyerek görüşünü belirtmiştir.

Şevkanî de eti yenen her hayvanın sidiğinin temiz olduğunu söyleyerek üç mezhebin görüşüne katılmıştır.[148]

Haramda şifâ yoktur:

Haramda şifâ bulunmadığı, genel kaidelerden biridir. Çünkü Allah ve Peygamberi içinde cidden şifa bulunan bir nesneyi haram kılıp yasaklamaz. Bazı haram maddelerde şifa arayanlar veya iddia edenler hep aldanmışlardır. Ancak unutmamak gerekir ki, haramda hiç şifâ yoktur, demiyoruz, belki şifa olacak bir yanı bulunabilir, ama zararlı yanı çok daha büyük ve tehlikelidir. Az hayr için çok şerre gidilmez. Az şerden dolayı çok hayr terkedilmez.

Eğer deve sütü ve sidiğinde şifadan ziyâde zarar ve şer bulunsaydı, herhalde Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, sindirim sistemleri iyice bozulup hastalanan o bedbaht adamlara tavsiye etmezdi.

Nitekim Süveyd el-Hadremî'den yapılan rivayete göre, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e,

"Ya Resûlellah! Gerçekten bizim bulunduğumuz bölgede çeşitli üzümler var ki, biz onları sıkıp (içki yaparak) içiyoruz" (devam edelim mi?)

"Hayır!.." diye buyurdu. Ben tekrar müracaat ettim, O yine:

"Hayır!.." buyurdu. Ben,

"Ya Resûlellah! Doğrusu biz o sıkılan (içkiyle) hastamıza şifa arıyoruz" dedim. Buyurdu ki:

"O hastalıktır, şifâ değildir..."[149].

Nitekim Abdullah (b. Ömer) (r.a.) şöyle demiştir:

"Allah murdar şeyde veya haram kıldığı mesnede şifa meydana getirecek değildir."

Hz. Ayşe (r.a.) validemiz de şöyle dua etmiştir:

"Allah'ım! şarapta (alkollü maddelerde) şifa arayana sen şifa verme!.."[150]

İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) bu konuda şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki develerin sütlerinde ve sidiklerinde ciğer ve karın hastalığına karşı şifâ vardır."[151]

Deve sidiği hakkında vârid olan diğer hadîsler ve aralarındaki (nuans) farkları:

Bu konuda Müslim'in Câbir b. Semure'den, Ebû Davud'un el-Berâ'dan rivayet ettikleri hadîs hakkında Ahmed b. Hanbel, İshak ve İbrahim şöyle demişlerdir:

"Bu babda sahih olanı, Bera' b. Âzıb'ın ve Câbir b, Semure'nin hadîsleridir." Nitekim; deve sidiğinin temiz olduğunu kabul edenler, bu iki hadîs ile istidlal etmişlerdir.

Darekutni'ye göre, sözü edilen iki hadîsle birlikte, "Eti yenen hayvanın sidiğinde bir sakınca yoktur..." mealindeki hadîsle istidlal edilmiştir. Ancak bu son hadîsin râvileri arasında Amr b. el-Hüseyn bulunuyor ki, bu zât oldukça zayıftır. Ezdi de onun zayıf olduğuna kaildir.

İlim adamları deve sidiği hakkında hayli farklı görüşler, kıyaslar ve yorumlar ortaya koymuşlardır. Kimine göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz her türlü habis (haram ve murdar) ilâcı yasaklamıştır. O halde bir şeyin ilâç olarak kullanılmasının yasaklanması onun necis olduğunu gerektirir; mübah sayılması ise helâl olduğunun lüzumunu belirtir. Deve sidiğinin tedavide kullanılmasının mübah kılınması onun temiz olduğunun delilidir. Sonuç olarak, eti yenen hayvanların sidiği deve sidiğine kıyasla temizdir.

Kimine göre ise, böyle bir mantıksal kıyas ihtiyari hallerle ilgilidir; zarurî hallerde ise, mahzurlu şeyler mübah sayılır Deve sidiğiyle tedavi cihetine gidilmesi, zarurî hallerle ilgilidir; çünkü o gün için o grup hasta insanı başka bir şeyle tedavi etme imkânı mevcut değildi. O halde eti yenen hayvanların sidiği deve sidiğine kıyas edilerek temiz sayılır.

Birinci görüş ve yorum ağırlık kazanmıştır. Müctehid imamların çoğu hadîslerin sıhhatini dikkate alarak istidlalde bulunarak deve sidiğinin temiz olduğuna kail olmuşlardır. Nitekim az yukarıda onların görüş ve istidlallerini açıklamış bulunuyoruz.

Bugün için üzerinde durulacak tek şey, deve sidiğinin kimyevî tahlilinin yapılması, sindirim sistemi üzerindeki olumlu te'sirlerinin ortaya çıkarılmasıdır...

Çıkarılan Hükümler:

1- Deve sidiği tedavide kullanılabilir.

2- Eti yenen diğer hayvanların sidiği ise tedavide kullanılmasa bile necis sayılmaz.

3- Deve sütünün mide hastalıklarına iyi geleceği, Resûlüllah'ın (a.s.) tavsiyesi cümlesindendir.

4- İmam Ebû Hanîfe ve bazı arkadaşlarına göre, deve sidiği dahil olmak üzere eti yenen hayvanların sidiği hafif necaset kapsamına girer. Dokunduğu kısmın dörtte birinden az bir yeri kaplıyorsa, namaza engel sayılmaz, dörtte bir miktarını buluyor ve aşıyorsa, engel sayılacağından yıkanması gerekir.

Tenasül Aletinden Akan Mezyi

Bilindiği gibi, ön ve arkadan çıkan şeyler iki kısma ayrılır: Biri mu'tad, diğeri gayr-ı mutad olan şeylerdir. Mutad şekilde çıkan şeylerden dolayı bazan gusül gerekir, bazan da sadece abdest gerekir. Abdest gerektiren şeyler daha çok şu üç sıvıdır: İdrar, mezyi ve vedyi... İdrar herkesçe bilinen bir sıvıdır. Mezyi, ince sarı bir sudur ki, şehevi lezzet duyulduğunda akar. Medyî ise, beyazca kalın bir sıvıdır ki, çoğu zaman idrardan sonra akar.

Mezyi veya medyi akınca gusül mü gerekir, abdest almak mı icab eder? Bunun cevabını vermeden önce ilgili hadîsleri nakledelim:

Sehl b. Hüneyf’den (r.a.) yapılan rivayette diyor ki:

"Mezyi'den dolayı akıntı ve meşakkatla karşılaşır ve bu yüzden çokça yıkanırdım. Bu halimi Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e anlattım, buyurdu ki:

"Ondan dolayı sadece abdest alman yeter..."

"Bunun üzerine dedim ki:

"Ya Resûlellah! ondan elbiseme dokunan nasıl olur?" Buyurdu ki:

"Bir avuç su alıp ondan elbisene dokunduğu yere, gördüğün kadarıyla serp..."[152]

Aynı hadisi el-Esrem şöyle rivayet etmiştir:

"Ben mezyiden dolayı hayli sıkıntıyla karşılaşıyordum. O sebeple Peygamber (a.s.) Efendimiz'e geldim ve Ona (durumumu) anlattım. Buyurdu ki:

"İki avuç dolusu su alıp onun üzerine serpmen sana yeter..."[153]

Hz. Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)'den, demiştir ki:

"Ben çok mezyisi akan bir adam idim, Peygamber (a.s.) Efendimiz'den (bu hususu) sormayı utanıyordum; o sebeble Mikdad b. Esved'e Peygamber'den sormasını söyledim, o da sormuş ve Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Onda abdest vardır" (yani sadece abdest bozulur ve namaz için abdest almak gerekir).[154]

Müslim'in yaptığı rivayette ise şu cümle yer almaktadır:

"Tenasül aletini yıkar ve öylece abdest alır..."

Ahmed b. Hanbel ile Ebû Dâvut'un yaptıkları rivayet ve tesbitte ise, şu cümlelere yer verilmiştir: "Tenasül aletini ve erkeklik bezini yıkar, öylece abdest alır..."

Abdullah b. Sa'd'den (r.a.) yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den sudan sonra gelen sudan (idrardan sonra gelen sıvıdan) sordum. Buyurdu ki:

"O mezyiden bir kısımdır ve her erkek hayvandan mezyi gelir. O bakımdan fercini (tenasül aletini) ve erkeklik bezini yıkar ve namaz için alınan abdest gibi bir abdest alırsın."[155]

Hadîs-i şeriflerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Şehevi bir duygudan sonra akan ince sarımsı bir su (mezyi) dan dolayı gusül gerekmez.

2- Mezyin akmasıyla abdest bozulur. Namaz için yeniden abdet almak gerekir.

3- Mezyi aktıktan sonra o nahiye üzerine su serpilir. Çünkü akan bu sıvı da necis kabul edilmiştir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Meniy dışında akan mezyi ve vedyi'den dolayı gusül gerekmez. Abdest bozulur. Mezhepler bu hususta müttefiktir, aynı zamanda icma' vaki olmuştur.[156]

b) Mezyi necistir. O bakımdan dokunduğu yer üzerine su serpilir. Mezhep imamları bu hususta da görüş birliği içindedir. Sadece İmamiyye buna muhalefet ederek, "eğer mezyi necis olsaydı, herhalde dokunduğu yerin yıkanması gerekirdi, oysa Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, üzerine su serpiniz, buyurmuştur.

İmamiyye'nin bu yolda ki kıyası isabetli değildir. Çünkü dinde öyle konular var ki, biri diğerine kıyas edilemez, şârı'ın beyanına uyularak amel edilir. Meselâ, ayakkabının altına dokunan necasetin su ile değil, yere sürtmekle temizleneceğini Resûlüllah (a.s.) beyân buyurmuştur. Necaset olduğu için onu diğer eşyaya dokunan pislikle kıyas edip herhalde yıkanması gerekir diye bir sonuç çıkaramayız...

c) Mezyi'nin çıktığı yer ile o nahiye üzerine su serpilir. Elbiseye dokunduğu takdirde, üzerine su serpmekle temizlenir mi? Bu hususta farklı ictihadlar vardır:

a) İmam Şafiî'ye göre, o elbisenin mezyi dokunan kısmının yıkanması gerekir. Nitekim Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in rivayetlerinde, "tenasül

aletiyle erkeklik bezini yıkar..." cümlesi yer almaktadır. Oysa cumhur buradaki "yıkar" sözünü, su serper manâsına hamletmiştir. Çünkü diğer sahih hadîslerden birincisinde (147 nolu hadîs) "Bir avuç su alıp ondan elbisene dokunan kısma görebildiğin kadarıyla serp..." buyurulmuştur.

b) Mâliki'lerle Hanbelî'lerden bir kısmı ve İmam Evzâî, mezyiden dolayı tenasül aletiyle erkeklik bezlerinin tamamını yıkamak veya üzerine su serpmek gerekir.[157]Cumhura göre ise, sadece bu nahiyede mezyin dokunduğu yer yıkanır, yani üzerine su serpilir. İbn Hazm de aynı görüştedir.

Bu konuda rivayet edilen hadîsler ve aralarındaki (nüans) farkları, diğer yandan Hanbelî'lerin ictihad ve görüşünü yansıtan Mü'cemü'l-Fıkhil-Hanbelî'de El-Muğni'den özetlenerek şöyle deniliyor:

"İnsanın ön ve arkasındaki tabii yollardan çıkan idrar, dışkı mezyi veya medyi veya kan bunların hepsi necistir, Mezyi (yi filizlemede) su serpmek kâfidir. Bazısına göre, onu da yıkamak vacibdir."[158]

Mezyi konusunda ağırlığı, Hz. Ali'den yapılan rivayetler oluşturuyor. Ebu Cafer el-Ezdi et-Tahâvî sekiz kadar rivayeti şu farklarla tesbit edip nakletmiştir:

1- Râfî' b. Hudayc'den yapılan rivayete göre, Hz. Ali (r.a.), Ammar vasıtasıyla Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den mezyi hakkında sormasını istemiş, Peygamberimiz (a.s.), "tenasül aletini yıkar e abdest alır" diye cevap vermiştir.

2- İbn Abbas'dan yapılan rivayete göre, Hz. Ali bir adam vasıtasıyla mezyi hakkında Peygamber (a.s.) Efendimiz'den sordurmuş, Peygamberimiz (a.s.) "onda abdest vardır" buyurmuştur.

3- Hz. Ali (r.a.) aynı şeyi Mikdad b. el-Esved (r.a.) vasıtasıyla Peygamber (a.s.) Efendimizden sordurmuş, Peygamberimiz (a.s.), Her erkekden mezyi gelir. Meni olursa, onda gusül vardır. "Mezyi olursa, onda abdest vardır" buyurmuştur.

4- Ebu Abdurrahman'dan yapılan rivayette, Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir: "Ben çok mezyisi olan bir adamdım. Yanımda Peygamber'in kızı

bulunuyordu, (o bakımdan kendim sormaya utandım). Peygamber'e haber gönderip (sordurdum). Buyurdu ki:

"Abdest al ve orasını yıka..."

5- İbn Ebî Leylâ'dan yapılan rivayette Hz. Ali (r.a.) diyor ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz'den mezyi hakkında soruldu; buyurdu ki:

"Onda abdest, menî'de gusül vardır."

6- Hâni' b. Hani'den yapılan rivayete göre, Hz. Ali (r.a.) demiştir ki:

"Ben çok mezyisi olan bir adamdım. Mezyim geldikçe guslederdim. Peygamber (a.s.) Efendimiz'e sordurdum. Buyurdu ki:

"Onda abdest vardır..."

7- Husayn b. Kubeyse'den yapılan rivayete göre, Hz. Ali (r.a.) demiştir ki:

"Ben çok mezyisi olan bir adamdım. Peygamber'e (a.s.) sordum, buyurdu ki:

"Mezyi gördüğün zaman abdest al ve tenasül aletini yıka. Meniy gördüğünde guslet..."[159]

Görüldüğü gibi, rivayetlerin hemen hepsi, mezyiden dolayı sadece abdest gerektiğini, guslü icap ettirmediğini ifade etmektedir. Saniyen tenasül aletinin yıkanması emredilmiştir. Bu, mezyin necis olduğuna delâlet eder.

Diğer bir husus ise, Hz. Ali'den bu konuyu işitenlerin (nüans) farkıyla ifadelerindeki farklar söz konusudur. Ancak asıl temada bir değişiklik yoktur.

Sadece konunun başlangıcında Sehl b. Hüneyf’den yapılan rivayet zincirinde Muhammed b. İshak yer almaktadır ki, bu zat zayıf kabul edilir. Çünkü isnadda tedlîs yaptığı bilinmektedir.[160]

Çıkarılan Hükümler:

1- Şehevî duygudan dolayı akan ince sarı bir suya "mezyi" denir. Bundan dolayı gusül gerekmez, sadece abdest gerekir.

2- Mezyi cumhura göre necistir. Ancak temizlenme hususunda kıyasa değil, şâirin beyanına göre amel edilir. O bakımdan tenasül aletini yıkamak veya o nahiyeye su serpmek kâfidir. Elbiseye dokunan kısmı yıkamak gerekir.

3- Gençlerde sık sık görülen böyle bir duruma dinimiz kolaylık getirmiş, hem gusül gerektirmediğini, hem de o nahiyeye biraz su serpmekle pisliğin kalkacağını hükme bağlamıştır.

4- Ön kısma su serpilmesinin bir başka yararı, abdestten sonra yeni bir ıslaklığın meydana gelme şüphesini kaldırmaktır.

5- Kayınpedere karşı saygılı olmak, cinsel konuları onun yanında konuşmamak müstehaptır, ahlâkî adaptandır.

Meni Hakkında Varid Olan Rivayetler

İslâm Dini temizlik, sağlık ve ibâdeti birleştirip ahlâk, adalet ve fazilet rayına oturtmuştur. Bunlar birbirini tamamlayan unsurlardır. Hepsi bir araya gelince bütünlük arzeder ve asıl amacına ulaştırılmış olur.

Az yukarıda kısmen belirttiğimiz gibi, mutad yoldan akan dört ayrı sudan dolayı ya abdest almak, ya da gusletmek gerekir. Mezyi abdest almayı gerektirenlerden biridir, Medyî de onun gibi. Menî'ye gelince, o guslü gerektiren sıvıdır. Dördüncüsü ise idrardır ki, onunla ilgili hükümleri nakletmiş bulunuyoruz.

Meni daha çok şehvetle fışkırıp tabii yoldan dışarı çıkan kalın sarı bir sıvıdır. Gerek temizlik, gerek sağlık, gerekse ibâdet yönünden önemli bir olaydır. O bakımdan dinimizde onunla ilgili ayrı bir bölüm meydana getirilmiştir.

Konuya mesned teşkil eden ve ilim adamlarının istidlal ve ihticaclarına kaynak seçilen hadisler şunlardır:

Hz. Ayşe (r.a.)'dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in elbisesindeki meniyi oğup çitilerdim, sonra da kalkıp gider ve o elbiseyle namaz kılardı."[161]

Ahmed b. Hanbel'in naklettiği rivayette ise şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz elbisesindeki meniyi izhir otunun köküyle alıp giderir, sonra da o elbiseyle namaz kılardı; ayrıca meni kuruyunca onu elbisesinden atıp giderdikten sonra o elbiseyle namaz kılardı."

Buhari ve Müslim'in ittifakla aldıkları rivayette Hz. Ayşe (r.a.) şu lafızla demiştir ki:

"Ben, Resûlüllah'ın (a.s.) elbisesindeki meniyi yıkardım, o da hemen sonra namaza çıkar da elbisedeki yıkamanın eseri (ıslak kısım olarak) kalırdı."[162]

Darekutnî'nin Hz. Ayşe (r.a.)'dan yaptığı rivayette ise, şöyle demiştir:

"Resûlüllah'ın (a.s) elbisesindeki meniyi kuruduğu zaman oğup çitilerdim. Yaş olduğu zaman yıkardım."

Ayrıca bu konuda İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den elbiseye dokunan meniden soruldu. Buyurdu ki:

"O ancak sümük ve balgam mesabesindedir. Onu bir bez parçasıyla silmen ve îzhir otuyla gidermen sana yeter."[163]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Elbiseye dokunan meni şu üç şeyden biriyle giderilip temizlenir:

a) Su ile yıkamak,

b) Kurumuşsa oğup çitilemek,

c) Bir bez veya benzeri şeyle alıp gidermek...

2- Bu duruma göre, meni necis midir, değil midir? Müctehid İmamların bu husustaki ictihadları farklıdır. Necistir diyenler olduğu gibi, temizdir, diyenler de var.

3- Üzerindeki meni oğulmuş veya bir bezle giderilmiş elbiseyle namaz kılınır.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının ictihad, istidlal ve ihticacları:

a) İmam Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre meni necistir.

b) İmam Şafiî ve İmam Ahmed'e göre, temizdir.

c) İmam Ebû Hanife'ye göre, elbiseye dokunan meni kurumuşsa, -hadîslerde belirtildiği gibi- üç şeyden biriyle temizlemek gerekir. Temizlenmeyip dirhem veya aya miktarını aşarsa namaza engel teşkil eder. Yaş ise, su ile yıkanması gerekir.[164]

İmam Mâlik'e göre, yaş olsun, kuru olsun elbiseye dokunan meniyi yıkamak gerekir, oğmak ve çitilemek, ya da bir bezle gidermek yeterli değildir.

e) İmam Şâfiî ve İmam Ahmed'e göre meni temiz olmakla beraber üç şeyden birîyle giderilmesi sünnet veya müstehabdır.

Elbiseye dokunan meninin herhalde yıkanmasını öngören ilim adamlarının mesned olarak seçtikleri şu hadîsin râvileri arasında Sabit b. Hammad bulunuyor ki, bu zat cidden zayıftır. Böylece aşağıdaki hadisin zayıf olduğu kabul edilmiştir.

Sâîd b. Müseyyeb'in Ammar (r.a.)’dan yaptığı rivayette, diyor ki:

"Bineğime ibrikteki sudan içirdiğim bir sırada Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yanımdan geçiyordu, derken öksürdüm ve ağzımdan çıkan sıvı elbiseme dokundu. Ben de yıkamaya yöneldim. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Ya Ammar! Senin tükürüğün de balgamın da, göz yaşın da, ibriğindeki su mesabesindedir. Elbise ancak şu beş şeyden dolayı yıkanır: İdrar, dışkı, menî, kan ve kusmuk..."[165]

Ayrıca Zeylâî bu hadîsle ilgili yaptığı araştırma neticesini şöyle belirtiyor:

"Ben bu hadîsi, Hafız Bezzar'ın sahih kabul edilen müsnedinin iki ayrı nüshasında buldum ki, Sabit b. Hammad'dan rivayet ediliyor ve içinde

menî'den bahsedilmiyor, sadece dört şey zikrediliyor: Dışkı, idrar, kusmuk ve kan..."[166]

Diğer yandan Beyhakî Sünen-i Kübrâ'sında, diğer sıvılar dışında su ile temizlik babında şöyle diyor: Ammar b. Yâsir'in (r.a.) Peygamber (a.s.) Efendimiz'in ona: "Ya Ammar! Senin tükrüğün de, balgamın da, göz yaşın da ibriğindeki su mesabesindedir..." mealindeki söylediği hadis batıldır, hiçbir aslı yoktur... Çünkü Sabit b. Hammad bunu Ali b. Zeyd'den rivayet etmiştir ki, Ali b. Zeyd'in rivâyetiyle ihticac edilmez... Sabit b. Hammad ise uydurma hadîsle ittiham edilenlerdendir...

Netice olarak sümük veya tükrük, ibrikteki su mesabesindedir, sözü, bunların necis olmadığını beyân içindir...[167]

Sonuç olarak, meninin oğulup çitilenmesi veya su ile yıkanması arasında bir münaferet olmadığını Hafız el-Feth'de şöyle açıklıyor: "Bu konuda yıkama hadîsiyle oğup çitilemek hadîsi birbirine muarız değildir; ikisi arasını cem'etmek çok açıktır: Meniyi temiz kabul edenlere göre, dokunduğu elbiseyi yıkamak vâcib değil, müstehabdır. Buradaki emir ve tavsiye nezafeti sağlamaya yöneliktir. Nitekim İmam Şafiî ve İmam Ahmed bu yolu seçmişlerdir. Menî'yi necis kabul edenlere göre ise, yıkama emri veya tavsiyesi, yaş bulunduğu durumla ilgilidir, oğma veya izhir ile giderme emri kuru bulunduğu durumla alâkalıdır.[168]

Çıkarılan Hükümler:

1- Menî temizdir, dokunduğu yeri necis yapmaz, sadece nezafet bakımından o yeri yıkamak, kurumuşsa oğmak müstehabdır. (Bu, İmam Şafiî ile İmam Ahmed b. Hanbel'in ictihadıdır).

2- Menî necistir, dokunduğu yeri murdar yapar, o bakımdan ıslaksa yıkanması, kurumuşsa oğulup çitilenmesi gerekir. (Bu İmam Ebû Hanîfe'nin ictihadıdır).

3- İmam Mâlik bu konuda "İâdetü’l-cünübi es-salâte..." bahsinde Hz. Ömer'in ihtîlâm olduğunu elbisesinde gördüğü ıslaklıktan anlayınca, kıldığı

namazı iade etmiş, aynı zamanda elbisesinin o kısmına yıkamıştır, rivayetine dayanarak, meninin dokunduğu yeri -ıslak olsun, kuru olsun- yıkanır, hükmünü getirmiştir.[169]

Akıcı Kanı Olmayan Canlı, İçine Düşüp Öldüğü Sıvıyı Murdar Yapmaz

Sinek ve benzeri haşere sür'âtle çoğalma isti'dadı taşırlar. Evleri ve çevreyi onlardan tamamıyla korumak çok zor bazan da imkânsızdır. İnsan sağlığını tehdid eden zararlı şeylerle mücâdele sünnettir. Bununla beraber yiyecek ve içeceklerimize konan, hatta içine düşüp ölen sinek ve benzeri akıcı kanı olmayan haşere ile karşıkarşıya bulunuyoruzdur. Dinimiz her konuda olduğu gibi bu hususta da, kolaylık getirmiş ve ilmin ancak çözebildiği fikirler vermiş, araşırıcılara ışık tutmuştur. Çünkü Allah'ın insanlığa son mesajı olan İslâmiyet, medeniyetlerin, ilimlerin ve çağları önünde gitmektedir.

Başta sinek olmak üzere birçok haşere mikrop taşımaktadır. Pislikten pisliğe uçuşup konan sineklerin ayaklarıyla, hortum ve kanatlarıyla nasıl zararlı bakteriler, mikroplar taşıdığını anlatmaya gerek yoktur. Gerçi insanların çoğu bu tür mikroplara karşı muâfiyet kesbetmiştir. Ona rağmen tehlikesizdir denilemez. Cenâb-ı Hak, her derdin dermanını, her hastalığın şifâsını ve her mikrobun çaresini yaratmıştır. Araştırmasını, incelemesini, tahlilini ise insanoğluna bırakmıştır.

Resûlüllah (a.s.) Efendimizin, sinekle ilgili yaptığı uyarı, bunun açık örneklerinden biridir. Önce hadîs-i şerifi nakledelim, sonra da onun ışığında beliren görüş ve ictihadları, istidlal ve ihticacları açıklayalım:

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Sinek sizden birinizin içeceğine düşecek olursa, onun tamamını o içeceğe daldırdıktan sonra çıkarıp atsın; çünkü gerçekten onun kanatlarından birinde şifâ, diğerinde hastalık vardır."[170]

Aynı hadîsi muhaddisler az farklı lâfızlarla şöyle rivayet etmişlerdir:

"Ebû Sâid (r.a.)'den yapılan rivayette: "Sineğin kanatlarından birinde zehir, diğerinde şifâ vardır. Yemeğe düştüğünde, onu o yemeğe daldırın. Çünkü sinek önce zehiri, sonra şifâyı kullanır." şeklindedir. Aynı lâfızlarla Nesâî, İbn Hibban, Beyhakî'de rivayette bulunmuşlardır. İsnadı sahihtir.

Ebu Davut, İbn Huzeyme ve İbn Hibban ise şu değişik lâfızlarla rivayet etmişlerdir:

"Çünkü gerçekten sinek, şifâ bulunan kanadını korur, o bakımdan tamamını daldırdıktan sonra çıkarıp atsın."

Dâremî ile İbn Mâce de buna çok yakın lâfızlarla rivayet etmişlerdir. İbn Seken ise şu lâfızlarla tesbit ve rivayette bulunmuştur:

"Sinek sizden bîrinizin kabına düşecek olursa, onu iyice daldırsın içine; çünkü gerçekten onun kanatlarından birinde hastalık, diğerinde şifâ vardır."

Hadis-i Şeriflerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Az su, akıcı kanı olmayan bir canlının ölmesiyle necis olmaz.

2- Sinek ve benzeri haşere yenilmez, haramdır. O bakımdan düştüğü kaptan veya sıvıdan çıkarılıp atılır.

3- Sinek ve benzeri bir haşere, yani akıcı kanı olmayan bir canlı, bir sıvıya düştüğü zaman o sıvıyı herhalde kullanmamız gerekiyorsa, sineği iyice ona daldırdıktan sonra çıkarıp atarız ve sonra o sıvıyı kullanabiliriz. Pek lüzumlu değilse ve döküldüğü takdirde israf savunuyorsa, o takdirde kullanmayız. Dinimiz bu hususta serbest bırakmıştır.

4- Akıcı kanı bulunan bir canlının düştüğü sıvı necis olur.

5- Çok üreyen, bir çiftten milyonlarca çoğalan sineğin bir kanadında zehir, diğerinde panzehir (toksin- antitoksin) vardır. Cihan Peygamberi (a.s.) ondört asır önce bunu belirtmiştir. Son yıllarda Japonya'da yapılan ciddi araştırmalar neticesinde, sineğin bir kanadında toksin, diğerinde antitoksin olduğu görülmüştür.

6- Hadiste sadece sinek üzerinde durulmuş, diğer akıcı kanı olmayan haşereden söz edilmemiştir. Fukaha bu babda kıyas yolunu seçmiştir.

Sineğin düştüğü sıvıyı necis etmemesinin sebep ve illeti, akıcı kanının olmamasıdır. O halde akıcı kanı olmayan bir canlıyı sineğe kıyas edebiliriz; çünkü menatta birleşmekteler.

7- Haşerenin yenilmesinin haram olduğunda müctehid imamlar müttefiktir. [171] Ancak Ahmed b. Hanbel "o bütün eczası ve fazalatı ile temizdir" demiştir.[172]

Müslümanın Ölüsü De, Kılı Da, Teri De Necis Değildir

İnsan mükerrem yaratılmıştır. Çamuru Allah'ın kudret eliyle yuğralup şekillendirilmiş ve meleklerin ona secde etmesi emredilmiştir.

"And olsun ki biz, Adem oğullarını aziz, şerefli ve saygın kıldık..."[173]

Mealindeki âyet insanın diğer canlılardan ne kadar üstün kılındığını; Allah katında şerefli bir yerinin bulunduğunu göstermektedir. Aynı zamanda insan, Allah'ın yeryüzündeki halîf esidir.

Gerçek bu olunca, küfür, nifak ve isyan onun ruhunu karartıp saygınlığını zedeler, kalbini karartıp mânevi saydamlığını giderir. İmân, ahlâk ve ibâdet onun saygınlığını, Allah katındaki şeref ve itibarını artırır, hattâ onu meleklerden üstün kılar.

Kendini Allah'a kul olma düzeyine getirip, İslâmiyet çatısı altına giren bir mü'minin ölüsü de dirisi gibi temizdir İlim adamlarının çoğu bu görüştedir. Onlar için mesned kabul edilen hadîsler ise şöyledir:

Az yukarıda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şu sözünü nakletmiştik:

"Müslüman necis olmaz."

İmam Buhari ve İbn Abbas (r.a.), "Müslüman diri iken de ölü iken de necis olmaz" demişlerdir.

Enes b. Mâlik (r.a.)'den yapılan rivayette diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Cemre'ye taş atıp kurbanını kestikten sonra tıraş oldu. Önce sağ tarafını berbere uzattı, berber onu tıraş etti. Sonra Ebû Talha'yı çağırdı kesilen kılları ona verdi. Sonra da sol tarafını uzattı ve "tıraş et!" diye buyurdu. Berber onu da tıraş etti ve (Peygamberimiz (a.s.) kesilen kılları) Ebû Talha'ya vererek şöyle buyurdu:

"Bunu insanlar arasında taksim et!.."[174]

Yine Enes (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Haccam (hacametle kan alan kimse), Peygamber (a.s.) Efendimiz'in başını tıraş etmek istediğinde Ebû Talha (r.a.), Resûlüllah'ın (a.s.) başının iki tarafından kendi eliyle saç aldı ve onu Ümmu Süleym'e getirip verdi.

Enes veya Ebû Talha diyor ki: Ümmu Süleym, Resûlüllah'ın başından alınan kılları kendine ait güzel kokuya karıştırırdı.[175]

Enes b. Mâlik (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Ümmu Süleym (r.a.) sahtiyan döşeğini serip hazırlar, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz günortası o döşek üzerinde uyurdu. Kalkınca, Ümmu Süleym onun terinden, kılından alıp bir şişede toplar, sonra onları misk karışık güzel kokusuna yerleştirirdi."[176]

Râvi devamla diyor ki: "Enes b. Mâlik'e vefat hazır olunca (ölmek üzere iken) Ümmu Süleym'in o macun haline getirdiği ve içinde Peygamber (a.s.)'ın teri ve kılı bulunan güzel kokuyu, kefen ve bedenine sürülmek üzere hazırlanan diğer güzel kokuya katılmasını vasiyet etti."

Hudeybiye sulhuyle ilgili hadîste Misver b. Mahreme ve Mervan b. Hakem'den yapılan rivayette (deniliyor ki): "Ürve b. Mes'ûd, Resûlüllah'ın (a.s.) yanından kalkınca Ashabının ona neler (nasıl ilgi ve saygı) gösterdiğini gördü ki, ağzından bir ıslaklık çıkmaya görsün mutlaka ona yarışırcasına acele koşuyorlardı, kıllarından bir kıl düşmeye görsün, mutlaka onu alıyorlardı."[177]

Osman b. Abdillâh b. Mevheb (r.a.)'den yepılan rivayette demiştir ki:

"Ev halkımız beni içinde su bulunan bir bardakla Ümmu Seleme'ye (r.a.) gönderdiler, gümüşten mamul çıngırağa benzer bir şey getirdi ki, içinde Resûlüllah (a.s.) Efendimizin kılından bulunuyordu. Öyle ki, insana göz

değdiği veya bir şey dokunduğu zaman, Ümmu Seleme'ye bir kap gönderilirdi, o da o gümüş kabı onun içine sokup hareket ettirir ve sonra o kimse ondan içerdi. Gümüş kaba dikkatle baktığımda içinde kızıl renkte kıllar gördüm."[178]

Abdullah b. Zeyd (r.a.)'den -ki o ezan sahibidir- yapılan rivayette (deniliyor ki): Kurban kesilen yerde Resûlüllah'ın (a.s.) yanında hazır bulunmuştu. Kureyş'ten bir adam da oradaymış. Peygamber (a.s.) kesilen kurbanları taksim ediyor, ona da, arkadaşına da bir şey isabet etmiyor (o kurbandan). Sonra Resûlüllah (a.s.) Efendimiz başını kendine ait bir elbise içine tıraş ediyor, ondan Abdullah'a veriyor ve bir kısmını da bazı adamlara dağıtıyor. Tırnaklarını kesip ondan Abdullah'ın arkadaşına veriyor.

Abdullah b. Zeyd diyor ki:

"Şüphesiz ki Resûlüllah'ın saçının telleri yanımızda kına ve ketem (mersin yaprağına benzer boyalı bir bitki) ile boyanmıştır."[179]

Hâdîs-i Şeriflerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Tıraş olurken sağ taraftan başlamak müstehabdır.

2- İnsan kılı temizdir, düştüğü sıvıyı necis yapmaz.

3- Resûlüllah (a.s.) Efendimizin kılıyla teberrük olunurdu. (Bereket sayılırdı) Çünkü maddî ve manevî yapısı ilâhî tecelliye, Melek Cibril'in nefes ve kokusuna mazhardı.

4- Arkadaşlara hediye dağıtırken az çok eşitliği gözetmek müstehabdır.

5- İnsan ölünce kılları necis olmaz. Bu cumhura göredir. Şâfiîlere göre necis olur.

6- İnsan teri de temizdir, düştüğü ve bulaştığı sıvıyı necis yapmaz.

7- Yeme içme dışında süs için veya kıymetli bir şeyi muhafaza için gümüş kap kullanmak caizdir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Hanefîler insan ölüsü hakkında ikiye ayrılmışlar, bir kısma göre, "necaset-i hubs", bir kısmına göre "necaset-i hades"dir.[180]

İkincilerin görüşü ağırlık kazanmıştır. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Ashab-ı Kiram'dan vefat eden Osman b. Maz'ûn'un (r.a.) yüzünü, alnını öpmüştür. Eğer ölü necis olsaydı, o mübarek, dudaklarını ona dokundurur muydu?

Buna rağmen bu mezhebin ileri gelenlerine göre, cenaze yıkanmadan yanında, başucunda Kur'ân okumak mekruhtur. Çünkü yıkanmadan önce üzerinde herhangi bir necaset bulunabilir.[181]

Yine bu konuda ikinciler şu hadisle istidlal etmişlerdir:

"Ölülerinizi necis saymayın, çünkü mü'min ne diri, ne de ölü iken necis olur."[182]

Aynî, Buharî şerhinde, Nevevî Müslim şerhinde diyorlar ki:

"Müslüman'ın ölüsünün de, dirisinin de temiz olduğu hakkında bu hadîs büyük bir asıl (temel dayanak) dır. Müslümanın dirisinin temiz olduğu icma' ile sabit olmuştur. O kadar ki anasından düşük olarak çıkan ıslak cenin bile temizdir. Ölüsüne gelince, bu necaset-i hadesle yorumlanır. Çünkü insanın kerametine binaen ölüsü necis sayılmaz.[183] Nitekim yıkanınca hadesle ilgili pislik üzerinden kalkıyor ve temiz kabul ediliyor."

Ayrıca bu konuda Hanefî imamlarının farklı görüşlerini ve dayandıkları delilleri görmek isteyenlere Kasânî'nin (H. 587-M.1191) Bedayi'u's-Sanayi Fi Tertibi'ş-Şerayi' 1/299'u tavsiye ederiz.

b) Şâfiîlere göre de henüz yıkanmadık ölü üzerine Kur'ân okunmaz. Çünkü bu durumda necis sayılır. Şeyhülislâm Ebu Yahya Zekeriya el-Ansarî, Fethülvahhab şerhinde diyor ki:

"Ebû Davut ve İbn Hibbân'ın rivayet edip sahih kabul ettikleri, (ölüleriniz üzerine yâsîn okuyunuz!) mealindeki hadîsten maksat, henüz ölmeyen ama ölmek üzere bulunanlardır. Çünkü ölü üzerine (yıkanmadan) Kur'ân okunmaz."[184]

c) Maliki ve Hanbeli imamlarına göre de, ölü yıkanmadan üzerine Kur'ân okunmaz. Böylece dört mezhebin bu hususta görüş birliği vardır.[185]

İnsan kılına gelince:

a) Cumhur-i ulemâya göre, müslüman ölmekle kılları necis olmaz.

b) Şafii'lere göre, necis olur.

İnsan terinin temiz olduğu da ittifakla kabul edilmiştir. Bu hususta icma' vardır.[186]

Hadîslere dayalı edille-i ahkâmı işleyen Buluğu'1-merâm'da ise bu konuya hemen hemen yer verilmemiş, sadece Beyhakî'nin rivayet ettiği ve Ahmed b. Hanbel'in İbn Abbas hadîsiyle nesholunduğunu bildirdiği şu hadîsi nakletmiştir:

"Size ölünüzü yıkadığınız zaman, onu yıkamaktan dolayı gusül yoktur. Çünkü sizin ölünüz temiz ölür. Pis değildir. O halde ellerinizi yıkayıvermek size yeter."[187]

Çıkarılan Hükümler:

1- İnsan kılı temizdir. Ölüsünün de kılı aynı hükme girer.

(Şafiî'lere göre ölen kimsenin kılı necistir).

2- İnsan teri temizdir, içine düştüğü sıvıyı necis yapmaz.

3- İnsan ölüsü yıkanmadıkça necaset-i hades sayılır. O bakımdan üzerine Kur'ân okunmaz.

4- Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in kılında, terinde ve ağız ıslaklığında feyiz ve bereket, rahmet ve ilâhî inayetin tecellisi vardı, o bakımdan onunla teberrük edilirdi. Diğer insanların bu tür şeyleriyle teberrük edilmez; başkalarını Resûlüllah'a bu konuda kıyas etmemiz doğru olmaz.

Eti Yenmeyen Hayvanın Derisinden Yararlanma

İslâm'ın insana faydalı ve zararlı olan şeyler hakkında koyduğu kaide birçok hususlarda ilim adamlarına ışık tutmakta ve helâl ile haram; yasak ile

mübah konularıyla ilgili hadîsleri maksat ve hikmetine uygun anlamaya yardımcı olmaktadır.

Hayvanlar genellikle iki kısma ayrılır: Eti yenen ve eti yenmeyenler. Birinci kısma girenlerin hemen her şeyinden yararlanmaya cevaz verilmiştir. İkinci kısma girenlerin ise sadece deri ve kıllarından, boynuz ve tırnaklarından istifade etmemiz ölçülü ve sınırlı şekilde tavsiye edilmiştir.

Bilindiği gibi, eti yenen ve yenmiyen hayvanların derileri dibağatle temizlenir ve kullanılır duruma getirilir. Hattâ ölü bir hayvanın derisi bile dibağatle temizlenebilir. Ancak bazı eti yenmeyen vahşi hayvanlar var ki, derileri lüks kapsamına girer ve onu kullananlara bir böbürlenme, kendini üstün görme duygusu aşılar. Örneğin kaplan ve çita'nın derileri oldukça süslü ve çekicidir. İslâm dini sosyal adaleti sağlamak, kardeşlik bağlarını pekiştirmek, sınıf farkını kaldırmak için lüks ve konforu yasaklamış, buna yol açan sebepler üzerinde durup dengeli, düzenli en âdil bir hayat sistemi oluşturmuştur.

Derisi lüks sayılan vahşi hayvanlarla ilgili hadîsleri açıklarken ve yorumda bulunurken bu yüce hikmet ve amacı gözden uzak bulundurmamak gerekir. Şimdi ilgili hadîsleri naklediyor, sonra da ilim adamlarının görüş ve yorumlarına yer vereceğiz:

Ebu'l-Melih b. Üsâme'den, o da babasından rivayetle demiştir ki:

"Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yırtıcı hayvanların derilerinden (bir bakıma yararlanmayı)   yasaklamıştır."[188]

Tirmizî bu hadîsi şu fazlalıkla rivayet etmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yırtıcı hayvanların derilerini döşek ve yaygı yapmayı yasaklamıştır.

Muâviye b. Ebî Süfyan'dan yapılan rivayette o, Peygamberimizin (a.s.) ashabından birkaç zata diyor ki:

"Siz, Resûlüllah'ın (a.s.) kaplan derisi üzerine binmeyi (at eyeri, döşek ve yaygı yapmayı) yasakladığını biliyor musunuz?" Onlar da:

"Evet", diye cevap verdiler."[189]

Ahmed b. Hanbel'in başka bir rivayetinde ise şu lâfız değişikliğiyle tesbit edilmiştir:

"Allah adına sizden soruyorum, gerçekten Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kaplan derisinden kaplanmış (eyer, semer ve benzeri) şeye binmeyi yasakladı mı?" Onlar da:

"Evet..." diye cevap verdiler."[190]

Bunun üzerine Muâviye, "Ben de şehâdet ederim ki (Resûlüllah (a.s.) onu yasakladı)", dedi.

Mikdam b. Ma'dî Kerîbe (r.a.)'den yapılan rivayette, Muaviye'ye şöyle demiştir:

"Allah için senden soruyorum, gerçekten Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in yırtıcı yabanî hayvanların derilerini giyinmeyi ve o deriler (i eyer, semer, döşek yapıp) üzerine binmeyi yasakladığını biliyor musun?" Muâviye'de ona:

"Evet..." diye cevap veriyor.[191]

Yine Mikdam b. Ma'di Keribe (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ipek, altun ve kaplan derisinden yapılan eyer yastığını (kullanmayı) yasaklamıştır."[192]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyurdu ki:

"Melekler içlerinde kaplan derisi bulunan yol arkadaşlarına arkadaşlık etmezler."[193]

Hadis-i Şeriflerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Yırtıcı yabanî hayvanların derisi dibağatle temizlenir. Ancak onlardan eyer, döşek, yaygı ve benzeri şeyleri yapıp kullanmak yasaklanmıştır.

2- Ayrıca sözü edilen hayvanların derilerinden giyim eşyasının imal edilmesi de yasak kapsamına girmektedir.

3- Aynı zamanda bu hayvanların derilerinden imal edilen giyim eşyasını kullanmak da yasaktır.

4- Özellikle kaplan derisinden sözü edilen hususlarda yararlanmak men'edilmiştir.

5- Yırtıcı yabanî hayvanlardan özellikle kaplandan söz edilmesi, bir kıstas mıdır? Çünkü kaplan derisi gayet süslü, çekici ve de kıymetlidir. Nadir te'min edilebilir. Çıta, puma ve benzeri güzel derili hayvanları buna kıyas edebilir miyiz? Siba, kelimesi çoğul olarak bütün yırtıcı hayvanları kapsamına aldığına göre, kaplandan tasrihan söz edilmesi, ta'mimden sonra bir tahsis midir, yoksa (Elif-lâm) ile zikredilen es-siba'dan maksadın kaplan ve benzeri derisi süslü kıymetli hayvanlar mıdır?

Bütün bu soruları sağlıklı biçimde cevaplayabilmek için müctehid imamların ve söz sahibi ilim adamlarının ictihad, istidlal, ihticac, görüş ve yorumlarını bilmemiz gerekmektedir:

a) Hanefî'lere göre, insan ve domuz derisi dışında bütün havanların, ölü olsun, şer'î boğazlamayla kesilsin derileri dibağatle temizlenir. Kerhî de aynı görüşü belirtmiştir.[194]

Dibağat edilen yani tabaklanan bir deri necis olmaktan çıkıp temizlenince onu namazda ve başka şeylerde kullanmak sahîh olur. Ancak yenilmesi yasaktır. Derinin üzerindeki kıllar da temizdir.[195]

b) Şafiî'lere göre, domuz, köpek ve bu ikisinin birleşmesinden meydana gelen hayvan dışında bütün hayvanların derileri tabaklanmakla temizlenir, hem içi, hem dışı tahir kabul edilir. Ancak dibağat yapıldıktan sonra deriyi yıkamak gerekir, çünkü tabaklanmış deri necis bir elbise hükmündedir, yıkamakla temizlenir.[196]

c) Mâlikî'lere göre, deriyi tabaklamak temizleyici vasıtalardan sayılmaz. Hadîsteki "taharet" tabiri nezafet mânasına hamledilir.

Böylece tabaklanmış deriyi kuru temiz şeyleri koymak ve muhafaza etmek için kullanmakta bir sakınca yoktur, buna ruhsat verilmiştir. Domuz derisi hakkında ruhsat verilmez. Mâlikî mezhebinin tahkik ehli ise, tabaklamayı temizleyici kabul etmişler ve böylece tabaklanan derilerin temiz olacağını belirmişlerdir.[197]

e) Hanbelîler ise, ölü hayvanların derilerinin tabaklanmakla temizlenmiyeceğini belirtmişler, böylece sözü edilen derilen için dibağatın

temizleyici bir vasıta olmadığını söylemişlerdir. Bununla beraber ölü hayvan derisi tabaklandıktan sonra kuru maddeler için kullanılabilir, demişlerse de bunda bir sakınca görmemişlerdir. Deri üzerindeki kıl ve yün temizdir.[198]

Müctehid imamlar haber-i vâhid ile rivayet edilen hadîslerdeki nehyi kerahet mânasına yorumlamışlar, kaplan ve benzeri yırtıcı hayvanların derilerinin giyim kuşamda, eyer ve semerde, döşek ve yaygı olarak kullanılmasını mekruh saymışlardır. Çünkü derinin tabaklanması onun temizlenmesini sağlamakta ve kullanılmasına imkân vermektedir. Kerahet veya tahrîmin amacı, derileri kıymetli olup lüks sayılan kaplan ve benzeri hayvanları, insanoğlunun kendi süsü ve konforu uğruna imhasına imkân vermemek, eti yenilmeyen bu hayvanları sırf derilerini kullanmak için öldürmemektir. Çünkü İslâm her zaman lüks ve konforun karşısındadır. Ayrıca nesli tükenen her hayvan hayat dengesi düzeyinde bir boşluk meydana getirmektedir. Hiçbir şey boşuna, lüzumsuz ve amaçsız yaratılmadığına göre, Allah'ın kurduğu ve insandan yana hazırladığı dengeyi bozmaya hakkımız yoktur.

Nitekim Mikdam b. Ma'di Kereb'den rivayet edilen ikinci hadiste kaplan derisinden yapılan döşek, eyer ve benzeri şeyler altın ve ipek gibi lüks eşyayla birlikte zikredilmiştir ki, bu nehyin amacını daha iyi açıklamaktadır.

Bununla beraber ilim adamlarının bir kısmı nehyi zahirî manasıyla alıp hükme bağlamıştır. Zeydî mezhebine bağlı olanlar da aynı görüştedir.

Dibağat (tabaklama) bölümünde konuya ağırlık vereceğimizden fazla teferruata girmek istemedik. O bakımdan arzu edenler ilgili bölüme müracaat etsinler.

Çıkarılan Hükümler:

1- Eti yenen ve yenmiyen, ölü veya şer'î boğazlamayla kesilen hayvanların derisi dibağat (tabaklanma) ile temizlenir.[199]

2- Temizlenen bu deriler daha çok kuru maddeler için kullanılır.

3- Domuz, köpek ve bu ikisinden meydana gelen hayvanın derisi tabaklanmayla da temizlenmez. (Mezhep imamlarının görüş farkları her zaman söz konusudur).

4- Kaplan ve benzeri derisi süslü kıymetli hayvanların tabaklanan derilerini döşek ve eyer, elbise ve yaygı olarak kullanmak mekrûhtur.

5- Hem yırtıcı vahşi hayvanların neslini tüketmek doğru değildir.

6- Diğer yırtıcı hayvanların derilerini de kaplana kıyasla sözü edilen yerlerde kullanmak bazılarına göre mekruhtur.

7- Kaplan ve benzeri hayvan derileri ipek ve altun gibi lükse girdiğinden kullanılması yasaklanmıştır.

Dibağat (Tabaklama) İle Temizleme

Pislik bulaşan veya murdar sayılan eşyayı temizleme yöntemlerinden biri de dibağat denilen tabaklamadır. Bu hususta da İslâmiyet hem insan sağlığını korumayı, hem eşyayı arındırmayı hedef seçerek bazı rahatlatıcı ve olumlu hükümler koymuştur. Taharet bahsinin geniş tutulması, koruyucu hekimliğe ne kadar önem verildiğini gösterir.

Bir hastalık veya başka bir sebeple ölen hayvanın eti haramdır, yenilmez. Ancak o hayvanın derisinden ve yününden veya kılından yararlanılır. Çünkü deriyi tabaklamakla, kılları, tırnak ve boynuzları yıkamak suretiyle temizlemek mümkündür.

Bu konuda istidlale kaynak teşkil eden hadîsler şunlardır:

İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayete göre, ezvac-ı tahirattan Meymune (r.a.)'nın cariyesine (veya kölesine) bir koyun tasadduk edilmişti. Çok geçmeden o koyun oluverdi. Bu arada Resûlüllah (a.s.) Efendimiz o koyunun yanından geçti ve:

"Derisini alsaydınız ya, onu tabaklayıp yararlanırdınız?!" buyurdu. Onlar da:

"Doğrusu o koyun ölüdür..." dediler Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu:

"Onun ancak (etinin) yenmesi haramdır..."[200]

Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiğinde ise şu lâfızlara yer verilmiştir: "Hz. Meymune'ye ait, eve kendiliğinden gelen bir koyun oluverdi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "Onun derisinden istifade etseniz ya, onu tabaklasaydınız ya! Çünkü gerçekten tabaklamak onun temizliğidir!" buyurdu.[201]

Bu anlatımda tabaklama, o deride, şer'î boğazlamanın yaptığını yapar hususuna tenbîh vardır.

Ahmed ve Dârekutnî'nin yaptıkları bir rivayette ise şöyle denilmiştir:

"O deriyi su ve karez (sahtiyan dibağat edilen keskin bir bitki yaprağı) temizler."

Dârekutnî bunu başkasıyla birlikte rivayet ederek şöyle demiştir:

"Bunlar sahih isnâdlardır..."

Hadîs-i Şeriflerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- İster şer'î boğazlamayla öldürülmüş olsun, isterse kendiliğinden ölmüş bulunsun, eti yenen ve yenmiyen hayvanların derileri tabaklanmakla temizlenir.

2- Müctehidlerden kimine göre, domuz, köpek ve bu ikisinin birleşmesinden meydana gelen hayvan bu genellemenin dışındadır.

3- Eti yenen bir hayvanın şer'î kesme dışında başka bir sebeple ölmesiyle eti haram olur yenilmez; ama kılı, yünü, boynuz ve tırnağı belirtilen şekilde temizlenirse, temiz sayılır ve istifade edilir. Kemiklerini de buna katanlar var.

Müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının bu hadîslerin ışığı altında ortaya koydukları ictihad, istinbat, istidlal, yorum ve görüşleri ise şöyledir:

a) İmam Şafiî'ye göre, domuz, köpek ve bu ikisinin birleşmesinden meydana gelen hayvan dışında diğer bütün hayvanların -eti yenilsin, yenilmesin- derileri tabaklanmakla temizlenir. Domuz hakkında Kur'ân'da

"rics" tabiri kullanılmıştır, onun hiçbir şeyi temizlenemez. Köpek de ona kıyas edilir.

Nitekim Hz. Ali (r.a.) ile İbn Mes'ud (r.a.)'dan da bu anlamda sahih rivayetler yapılmıştır.

b) İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, hiçbir deri dibağatla temizlenmez. Ancak tabaklanan bir deri kuru maddeler için kullanılabilir.[202]

Bu aynı zamanda Ömer b. Hattab'ın (r.a.), oğlu Abdullah'ın (r.a.) ve Hz. Ayşe (r.a.)'nın kavlidir. İmam Mâlik'den bu anlamda bir rivayet yapılmıştır. Ahmed b. Hanbel bu hususta altı muhaddisin rivayet ettiği şu hadîsle istidlal etmiştir:

"Ölen hayvanın ne derisinden, ne de sinirlerinden yararlanın!"[203]

Aynı zamanda bu hadîsin Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in vefatından bir ay önce söylendiği tesbit edilmiştir.[204]

Bu tesbiti inceleyip istidlale mesned olmayacağını iddia edenler ise şu cevabı vermişlerdir: "Sözü edilen hadîs ızdırab ve irsal ile mualleldir, o bakımdan sahih hadîsleri nasha yeterli değildir."[205]

Sözü edilen bu görüşün ötesinde, tabaklamanın deriyi temizleyici olduğuna dair birçok sahih hadîsler rivayet edilmiş, bunların 15'e ulaştığı ve İbn Abbas (r.a.)'dan iki hadîs rivayet edildiği tesbit edilmiştir.

c) İmam Evzâi'ye göre, tabaklama ile sadece eti yenen hayvanların derisi temizlenir, başkası değil. İbn Mübarek, Ebû Sevr ve İshak b. Râhûye de aynı ictihaddadırlar. Onların bu husustaki delîli, dibağatın şer'î kesme gibi temizleyici olduğu hakkındaki rivayettir. Şer'î boğazlama dışında kesilen veya ölen bir hayvanı yemek nasıl haramsa, eti yenmiyen bir hayvanın derisi de öylece haramdır, temizlenmez.

d) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, domuz dışında diğer bütün hayvanların derisi dibağatla temizlenir. O, bu husustaki sahih hadîslerle istidlal etmiştir ki, konunun başında onları nakletmiş bulunuyoruz.

e) İmam Mâlik'e göre, aslında dibağat temizleyici değildir. Bununla beraber derinin dış kısmını temiz yapar, iç kısmım değil. Böyle deriler ancak kuru maddeler için kullanılır.[206]

İlim adamlarına göre, bu görüş bir açıklamadır ama dayanak olarak sıhhatli bir delile müstenid değildir.

f) Başta Dâvud olmak üzere Zahirî imamlarına göre, domuz ve köpek dahil olmak üzere bütün hayvanların derisi hem üstü hem içi itibariyle tabaklanmak suretiyle temizlenir. Çünkü onlara göre, bu konuda rivayet edilen sahih hadislerde böyle bir tefrik yapılmamıştır. Oysa domuz Kur'ân'ın açık beyanıyla "rics" kabul edilmiştir. Hiçbir hadîs mensûh olmayan bu âyetin hükmünü aşamaz.

İmam Zühri'ye göre, her deriden, dibağat edilmese bile yararlanmak caizdir. Bu derileri hem sıvı şeylerde, hem kuru nesnelerde kullanmakta bir sakınca yoktur.

Anlaşılan İmam Zührî dibâğatle ilgili sahih hadîslerden habersizdir. Aynı zamanda onun bu görüşü icma'a da ters düşmektedir.[207]

Konuyla ilgili diğer hadîsler ve tahliller:

Birkaç adam (ölü) merkebi yerden sürükler gibi (ölü) bir koyunu sürükleyip götürüyorlarken Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in yanından geçtiler. Efendimiz onlara:

"Derisini alsaydınız ya!" buyurdu. Onlar da:

"Doğrusu bu ölüdür" dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (a.s.),

"onu su ile karaz (dibağatte kullanılan bir bitki) temizler" buyurdu.[208]

Katade'nin Seleme'den yaptığı rivayette ise, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Derinin tabaklanması onun (şer'î) kesilmesidir."[209]

Ahmed b. Hanbel'in İbn Huzeyme, Hâkim ve Beyhâki'nin çıkardıkları rivayette deniliyor ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, bir tulumdan abdest almak istedi. Onun ölmüş bir hayvanın derisi olduğu söylendi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "Tabaklanması onun murdarlığını veya pisliğini giderir" buyurdu. Hâkim ile Beyhâkî bu hadîsin sahih olduğunu söylemişlerdir.

Nesâî, İbn Hibbân, Taberânî, Darekutnî ve Beyhakî'nin rivayet ettikleri hadîste,

"Ölü hayvanın derisinin tabaklanması onu temizler."

Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde ise, aynı hadîs şu lâfızla nakledilmiştir:

"Şüphesiz ki, derinin tabaklanması onun temizleyicisidir."[210]

Hicrî üçüncü asırda yetişen ünlü muhaddîs ve fakih Ebu Cafer el-Ezdî et-Tahavî, konuyla ilgili yirminin üstünde hadîs toplayıp nakletmiştir. Bunlardan altı tanesi ölü hayvanın hiçbir şeyinden yararlanılamıyacağına, onbeş tanesi, ölü hayvanın derisinin dibağatle temizleneceğine dairdir.

Adı geçen, dibağatin temizleyici olduğunu savunurken diyor ki:

"Şayet biri, dibağatin temizleyici olması, ölü hayvanın haram kılınmasıyla ilgili inen hükümden öncedir, derse ona hüccet olarak şu cevabı veririz; Sözü edilen hadîsler, ölü hayvanın eti haram kılındıktan sonraya rastlar. Nitekim Hz. Sevde bint Zam'â'nın ölen koyunu hakkında Resûlüllah'ın (a.s.) "O'nun derisini alsaydınız ya!" buyurması ve Hz. Sevde'nin, "ölen bir koyunun derisini mi alalım?" diyerek hayretini izhar etmesi üzerine Peygamber (a.s.), Efendimiz, ona Allah ancak şöyle buyurmuştur: "De ki, bana vahyolunanda ölü, akıtılmış kan, domuz eti -ki o murdardır- ilâhî sınırı aşıp günah işleyerek Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan gayrisinin yiyecek olarak bir kimseye haram kılındığıyla ilgili (bir emir, bir belge) bulamıyorum..."[211] deyip âyeti okuduktan sonra şunu ilâve etmesi:

"Artık gerçekten onu tabaklayıp istifade etmenizde hiçbir sakınca yoktur."[212]

Bu uyarı üzerine Hz. Sevde (r.a.) diyor ki:

"O koyuna bir kimse gönderip derisini yüzdürdüm ve dibağat yaptırdım, sonra da ondan bir su kırbası edindim ve delininceye kadar kullandım."[213] Böylece sözü edilen olay, ölü hayvan derisinin dibâğatle temizleneceği hakkında vârid olan hadîslerin ilgili tahrim âyetinden sonra söylendiğini açıkça göstermektedir.[214]

Eti yenen ve yenmeyen, ölü veya şer'î şekilde kesilen hayvanların derilerinin dibağatle temizleneceğine dair ve temizlenmiyeceğile ilgili

rivayetlerin geniş tahlilini Zeylâi (H. 162-M. 1360) Nasbu'r-râye adlı eserinde yapmıştır. Geniş bilgi edinmek isteyenlere adı geçen eserin 1/116-122. sahifelerine bakmalarını tavsiye ederiz.

Çıkarılan Hükümler:

1- İmam Ebû Hanife'ye göre, domuz dışında diğer bütün hayvanların derisi dibağatle temizlenir.

2- İmam Şafii'ye göre, domuz, köpek ve ikisinin birleşmesinden meydana gelen melez dışında diğer bütün hayvanların derisi dibağatle temizlenir.

3- İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, hiçbir deri dibağatla temizlenmez; ancak tabaklanan bir deri kuru maddeler için kullanılabilir.

4- İmam Mâlik'e göre, dibağat temizleyici değildir. Bununla beraber derinin dış kısmını temizler, iç kısmını değil. O bakımdan tabaklanan deri ancak kuru maddeler için kullanılabilir.[215]

5- Sonuç olarak, bütün mezheplerin ictihad ve istidlalleri dikkate alındığında, domuz dışında diğer hayvanların, -ölü olsun, eti yensin, yenmesin, şer'î şekilde boğazlansın, boğazlanmasın- hepsinin derisi dibağatla temizlenir.

6- Sözü edilen hayvanların kılı, yünü, boynuzu ve tırnağı, iyice yıkandığı takdirde temiz kabul edilir ve istifade edilmesinde bir sakınca yoktur.

Dibağat Ne İle Yapılır?

Günümüzün gelişen teknik imkânları ve kimyacılığın gelişmesi karşısında dibağat (tabaklama) en modern ve mükemmel şekilde yapılmakta, deriye yapışık bulunan et, yağ ve benzeri şeyler en uygun biçimde temizlenmektedir.

Müctehid imamlar zamanındaki imkânlar bu ölçüde değildi. Şap, karaz denilen bitki yaprağından, mazı kozalağından yararlanarak yapılırdı. Amaç derideki yağ ve benzeri fazlalıkları giderip rutubetini almak ve kokmasını önlemektir.

a) Hanefî'lere göre, tabaklama iki türlü yapılır ki, derinin temizlenmesi her ikisiyle de mümkündür: Birincisi hakikî dibağat ki şap veya karaz yaprağıyla; ikincisi hükmî ki, toprakla veya güneş ve hava ile kurutmakla gerçekleşir.

b) Şâfiîlere göre, tabaklamanın herhalde keskin yakıcı maddelerle yapılması, derideki rutubetin ve fazlalıkların iyice giderilmesi gerekir.[216]

Eti Yenmeyen Hayvan Kesilince Necis Olmaktan Çıkmaz

Şer'î kesme, ancak eti yenen hayvanların etinin yenmesini sağlar. Eti yenmiyen hayvanların etini helâl kılmaz. Tabii bu hususta et ile deri, boynuz, tırnak ve kılı ayırd etmek gerekir. Eti yenmeyen hayvanların derisinden boynuz ve tırnağından, bir de kılından istifade etmek mübahtır; yeter ki, bunlar iyice yıkanıp temizlenmiş olsun...

Bu hususta hükme mesned kabul edilen hadîsler: Seleme b. el-Ekva' (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Hayberin kendilerine fethedildiği günün akşamı (ashabı kiram) birçok ateşler yaktılar. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sordu:

"Bu ateş nedir, ne için yakıyorsunuz?" Onlar da:

"Et pişirmek için..." diye cevap verdiler. Resûlüllah (a.s.),

"Hangi et için?" diye sorunca,

"Evcil eşeklerin eti için..." dediler. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onlara şöyle emretti:

"Onu dökünüz ve (kabını) kırınız!"

Bu emir üzerine bir adam dedi ki:

"Ya Resûlellah! onu döküp kabı yıkasak ya!" Resûlüllah (a.s.):

"O da (olur) ya..." buyurdu. Diğer bir rivayette, "yıkayın" dedi.[217]

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Evcil eşek etinden bize de (bir miktar) isabet etti, yani Hayber'in fethedildiği gün. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in çağrıcısı şöyle seslendi:

"Şüphesiz ki Allah ve Resulü sizi eşek etinden men'ediyor, (onu size yasaklıyor); çünkü gerçekten o rica (murdar)dır veya necistir."[218]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Hayber'in fethine kadar, mut'a nikâhı mübah olduğu gibi, evcil eşeğin de eti helâl idi. Hayber fethedildiği günün akşamı, evcil eşek eti Resûlüllah'ın sünnetiyle haram kılındı.

2- Haram bir etin konulduğu veya kaynatıldığı, pişirildiği kaptaki nesneyi döktükten sonra onu iyice yıkayıp temizlemek gerekir.

3- Bundan anlaşılan ve ilgili hadîslerden elde edilen sonuca göre, yabani eşeğin eti helâldir.

4- Eti haram olan bir hayvanın sütü de haramdır.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ihticac, istinbat, istidlal ve görüşleri:

a) Ebû Cafer et-Tahavî'ye göre (H. 229-M.843) bu konuda kıyasın yeri yoktur, şöyle ki: Ehlî olan bir hayvanın eti haramsa, aynı hayvanın yabanî olanının da eti haramdır. Böylece evcil eşeğin etinin de helâl olması gerekirdi. Nitekim yabani domuzun eti haram olduğu gibi, evcil domuzun da eti haramdır. Ama Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den sarih ve sahih olarak gelen bir haber bu tür bir kıyasa yer vermez, o, uyulmaya evlâdır.[219]

b) Ebû Hanîfe ile iki talebesi İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre de evcil eşeğin eti ve sütü haramdır.[220]

c) Şâfiîlere göre, evcil eşeğin eti helâl değildir. Çünkü Buharî ve Müslim'in rivayet ettikleri hadîsle yasaklanmıştır.[221] İmam Şafiî, Hz. Ali'den rivayet edilen hadisle istidlal edip yabani eşeğin etinin helâl olduğunu söylemiştir[222]

d) Hanbelîlere göre, Reslüllah'ın (a.s.) sünnetiyle haram kılınan hayvanlardan biri de evcil eşektir.[223] Bunun gibi (evcil) eşeklerin sütü de haramdır.[224]

e) İmam Mâlik'e göre, at, katır ve (ehli) eşek eti yenilmez. Çünkü Allah, Kur'ân'da: "Binesiniz diye at, katır ve merkebi birer süs olarak yaratmıştır." [225] "O Allah ki, bir kısmına binmeniz, bir kısmının etinden yemeniz için davarları sizin için yarattı."[226] buyurmuştur. Böylece O, at, katır ve eşeği binek ve zînet olmak üzere, davarları da binek ve yemek için yarattığını belirtmiştir. (O halde bu üç evcil hayvanın eti yenilmez).[227]

Konuyla ilgili diğer hadîsler, rivayetler ve tahliller:

Cabir h. Abdillah (r.a.)'den yapılan rivayette deniliyor ki:

"Ashab-ı kiram Hayber gününde eşek, katır ve at kesmişlerdi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onları eşek ve katır (eti yemek) den men'etti! at (etin) den men'etmedi."[228]

Hz. Ali (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Şüphesiz ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Hayber (in fethedildiği) günü kadınlarla mut'a şekilde (muvakkat nikâhla) evlenmeyi ve bir de evcil eşek etini yemeği yasakladı."[229]

Ancak Buharî'de "Hayber yılında", "Hayber zamanında" gibi lâfızlar geçmektedir.

Bu sahîh hadîslerin karşısında tam aksine bir hüküm ifade eden şu hadîs rivayet edilmiştir:

Gâlib b. Ebcer'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Kıtlık bize dokundu (bulunduğumuz yerde kıtlık başgösterdi.) Malımdan çoluk çocuğuma yedireceğim hiçbir şey yoktu, sadece eşekler bulunuyordu. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ise, evcil eşeklerin etini haram kılmış idi. Bunun üzerine kalkıp geldim ve dedim ki:

"Ya Resûlellah! Bize kıtlık dokundu; yanımda çoluk çocuğuma semiz eşekten başka yedireceğim bir şey yoktur. Siz ise evcil eşek etini haram kılmış bulunuyorsunuz." Buyurdu ki:

"Çoluk çocuğuna eşeklerinden semiz olanı yedir; ben onları ancak köy kenarındaki pisliklerden dolayı haram kıldım!"

Bu hadîsin isnadında hayli farklı tesbitler ve farklı lafızlar bulunuyordur: Kimi "Ubeyd Ebû'1-Hasen'den rivayetle", kimi "Ubeyd b. Hasan'dan" demekle, kimi "Abdullah b. Ma'kal'den...", kimi "Abdurrahman b. Ma'kal'den", kimi "İbn Ma'kal Galib b. Ebcer'den...", kimi "Galib b. Zerîh'den..." kimi, "Galib b. Zeyh'den" diyerek, kimi, "Müzeyne'den bazı adamlardan" ifadesini kullanarak rivayet etmiştir. Kimi, Müzeyne'den bir adam, kimi de iki adam Peygamber (a.s.) Efendimiz'e geldi, demiştir.

Bütün bu farklı tesbit ve rivayetler Taberânî'nin el-Mu'cem'in-e ve İbn Ebî Şeybe'nin el-Musannef'inde zikredilmiştir.

Aynı farklı durum hadîsin lâfızında da görülmektedir: Kimi, "Malın semizinden ye ve ehline yedir." diye, kimi "Malın semizini ye" diye, kimi "Çoluk çocuğuna malın semizinden yedir" diye rivayet etmiştir.

Bundan dolayı Beyhakî el-Ma'rife'de, Gâlib b. Ebcer'in isnadı sahih de olsa muzdariptir; ona ancak zaruret halinde ruhsat verilmiştir. Çünkü zarurî hallerde ölü hayvan eti bile mübah, demiştir.

Sonuç olarak Câbir (r.a.)'dan rivayet edilen hadîs, Halid'den rivayet edilene muarızdır. Tercih, evcil eşeğin etinin haram olmasıdır. Çünkü Câbir'in hadîsi sahîh, Hâlid'in hadîsi gerek isnad, gerekse metin yönünden üzerinde konuşulan, tenkide kapı açan bir muhtevadadır.[230]

Çıkarılan Hükümler:

1- Evcil eşeğin eti haramdır.

2- Evcil eşeğin sütü, onun etine kıyasla haramdır.

3- Haram bir etin pişirildiği kap murdar olur, temizlenmesi için iyice yıkanması gerekir.

4- Zarurî hallerde, ölüm tehlikesi baş gösterdiğinde ölmeyecek kadar haram gıdadan yenilmesi mübahtır.

Altın Ve Gümüş Kaplar

Daha önce de belirttiğimiz gibi, İslâm Dini, kitabıyla, sünnetiyle, icmaıyla lüks ve konforun karşısındadır. Meskende, mâbedde sadeliğe önem veren, insanın bir süs eşyası olarak yaratılmadığını bildiren bir hayat nizamıdır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Mekke döneminin o fırtınalı günlerinde, ekonomik abluka altında neler giyip, neler yediyse, Medine'ye hicret edip İslâm Devleti'nin temelini atıp ilk yazılı anayasayı ortaya koyduğunda ve fütuhata girişip Arap Yarımadası'nı dize getirdikten sonra da aynı şeyleri, aynı sadelik içinde giydi ve yedi. Evi sade, mescidi sade, giyim ve kuşamı da sade idi. Lükse asla iltifat etmedi, kısa ömür içinde insanoğlunun yapacağı, başaracağı çok daha önemli şeylerin bulunduğunu söyleyerek 63 yıllık hayatını yüce dâvaların, kutsal değerlerin gerçekleşmesine, insanları kardeş yapıp dünyaya sulh ve sükûn getirmeye yöneltti. Allah'a imândan büyük devlet, kulluktan daha şerefli makam ve servet, insanlığa Allah rızası için hizmetten daha iyi niyet olmayacağını ilân etti.

O bakımdan insanı lüzumsuz oyalayan, hayatı amacından saptıran, kadını bir süs veya seks aracı haline getiren her türlü lüks ve aşırılığı yasakladı; insan olmanın ciddiyet, kudsiyet ve vakarına yakışanı emretti.

Bu cümleden olmak üzere altın ve gümüş kapların kullanılmasını haram kılıp komşular, toplumlar ve aileler arasında bu tür yarışmayı günâh saydı. Evde bir hatıra veya dolapta, büfede bir süs eşyası olarak konulmasını bile kınadı.

Ashab-ı Kiram'dan Huzayfe (r.a.)'den yapılan rivayette, diyor ki:

"Resülüllah (a.s.) Efendimiz'den işittim, buyurdu ki:

"İpek ve dîbac (dallı çiçekli kalınca ipek kumaş) giymeyin; altın ve gümüş kaplarda içmeyin? Altın ve gümüş çanaklarda yemek yemeyin. Çünkü gerçekten bunlar Dünya'da (o inkarcı) olanlar içindir, Âhiret'te de sizin içindir."[231]

Ümmu Seleme (r.a.)'dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Doğrusu o kimse ki gümüş kapta (su veya başka bir meşrubat) içer, o ancak karnında Cehennem ateşini lıkırdatır."[232]

Müslim'in rivayetinde ise şöyledir:

"O kimse ki altun ve gümüş kapta yer ve içer..."

Hz. Ayşe (r.a.)'dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"O kimse ki gümüş kapta içer, sanki karnında ateş lıkırdatır."[233]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- İpek ve bol miktarda ipek karışımı dallı çiçekli kumaş erkeklere haramdır. Kadınlara ise, aşırı gitmedikleri takdirde helâldir. Çünkü diğer bir hadîste Resülüllah (a.s.) Efendimiz bu tahrîmin erkeklere has olduğunu şöyle açıklamıştır:

"İpek elbise ve altun ümmetimin erkeklerine haram kılınmıştır."[234]

2- Altun eşya kullanmak erkeklere haram kılınmıştır. Altun yüzük, altun kolye, altun saat bu cümledendi.

3- Altun ve gümüş kaplardan su içmek, meşrubat içmek için altun ve gümüş bardak kullanmak   kadın, erkek her müslümana haram kılınmıştır.

4- Altun ve gümüş kaplarda yemek yemek de kadın ve erkeklere haram kılınmıştır.

5- İpek, dîbac, altın ve gümüş gibi süs eşyasını giyim, kuşam olarak kullanmak, bunlardan ev ve sokak elbisesi edinmek erkeklere haram kılınmıştır. Kadınların zînetlerini ve süs yerlerini teşhir etmemek şartiyle kullanmalarına ruhsat verilmiştir.

6- İpek ve dîbac gibi nadide kumaşlardan elbise giyinmek; altun ve gümüş kaplarda yemek yemek, su içmek ve bunlardan günlük yaşamlarında erkeklerin süs eşyası olarak üzerlerinde kullanması, daha çok Âhiret'te nasibi olmayan, Dünya hayatını tek amaç olarak seçen inkarcılara yakışır. İkinci hayatı kabul etmeyip sadece Dünya hayatının bütün nimetlerinden fütursuzca yararlanmak isteyenler için bu gibi lüks eşya ne güzel şey! Ahiret'e inanıp Dünya hayatının ona bir hazırlık dönemi olduğuna inanan mü'minler için ne fena şey!..

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ictihad, istinbat ve görüşleri:

Bilindiği gibi, eşyada aslolan taharettir. Sağlığa, aile düzenine sosyal yapıya, birlik ve beraberlik prensiplerine zararlı görülen şeyler şâri' tarafından haram veya mekruh sayılmıştır. Altun, gümüş, ipek ve dibâc da öyle...

a) Hanefîlere göre, altun ve gümüşten mamul kapları kullanmak hem erkeklere, hem kadınlara haramdır. Bunun sebebi açıktır:

Önce altun ve gümüş aynı zamanda İslâm'da nakit para olarak da kullanılırdı. Fakir, zengin, köylü, kentli hemen herkes bu iki madeni yakından tanır ve bilirdi. Ayrıca kötü niyet sahiplerinin dikkatini çeker, hırsızlık ve soysuzluğa yol açar. Fakirle zengin arasındaki mesafeyi genişletir. Çünkü onlar zaruri ihtiyaçlarını güçlükler içinde karşılarken ve toprak, bakır kaplar kullanırken, zenginlerin altun ve gümüş kaplar kullanması doğru olmaz. Aynı zamanda bu iki madeni sözü edilen yerlerde kullanmakta aşırı bir israf söz konusudur.

Bu ve benzeri nedenlerle İslâm Dini, altundan ve gümüşten mamul kap, çatal, kaşık, bardak ve benzeri eşyanın günlük işlerde kullanılmasını haram kılmıştır.

Günlük işlerde kullanmamak şartıyla evde süs eşyası -aşırı olmamak şartıyla- bulundurmak mübahtır. Ama bunlarla kendi seviyelerinden dünyalıkça aşağı olanlara karşı bir üstünlük taslatıyor, gurura, böbürlenmeye vesile oluyorsa o takdirde mekruhtur.[235]

Mushaf'ın cilt kapağını altun ve gümüşle süslemek mübahtır. Ama iç yapraklarını altunla süslemek veya onunla yazmak, bazı imamlarca mekruh görülmüştür.

Düşen veya çürüyen dişin yerine altın veya gümüşten diş yaptırıp takmak caizdir. Bunun gibi burnu kopan kimsenin de bu iki madenden biriyle burun yaptırıp takmasında bir sakınca görülmemiştir. Ayrıca iki dirhem (6.4 gr.) ağırlıkta gümüş yüzük kullanmak sünnettir. Bundan fazla ağır olursa, tenzîhen mekruhtur.[236]

Şafiilere göre:

b) Altun ve gümüş dışında diğer temiz kapları kullanmak helâldir. Altun ve gümüşten mamul kap kullanmak ise haramdır. Bunun gibi altun ve gümüşten mamul kap, (kaşık, çatal, bardak ve benzeri eşya) edinmek de en sahih kavle göre haramdır.

Altun ve gümüş ile yaldızlanan kapları (ve benzeri eşyayı) kullanmak helâldir. Yakut gibi kıymetli maden ve taşlardan yapılan kapları kullanmak mübahtır. (Lükse ve böbürlenmeye vasıta kılınmadıkça böyledir).

Süslenmek için altun ve gümüşle büyük çapta yamanan kapları kullanmak da haram kabul edilmiştir. Küçük çapta olup ihtiyaca mebni yamamışsa, onu kullanmak helâldir, sahih kavl de
budur...

Kaplarda kullanılan kısmın yaması, yine en sahih kavle göre diğer yerleri gibidir. Şerefüddin Yayha Nevevi'ye göre ise, altun yama az olsun çok olsun mutlaka haramdır. Allah daha iyisini bilir.
[237]

c) Hanbelîlere göre, altun ve gümüş kap edinmek hem erkeklere, hem kadınlara haramdır. Kap altun ve gümüşten değil de bunlardan biriyle yamanmış ve ekseriyetini altun ve gümüş oluşturmuşsa, öylesini de yeme ve içme hususunda kullanmak haramadır.

Yamanan kabın gümüşü az olursa, ihtiyaç için kullanılması mübahtır. Bazısına göre, ihtiyaç olmasa bile mübahtır. Yamanan kabın azı altun olursa ancak zaruri hallerde kullanılması mübahtır.

Altun ve gümüş kaplarda yemek yemek, bir şeyler içmek vb. diğer (günlük) işlerde kullanmak haramdır.[238]

Ayrıca Hanbelîlere göre, gümüş yüzük erkeklerce kullanılabilir. Altun yüzük onlara kesinlikle haramdır. Yüzüğün taşının altın olmasına cevaz

verenler olmuştur.[239]

d) Mâlikîler ise, Ummu Seleme'den (r.a.) yapılan şu rivayetle istidlal ederek gümüş kaptan (bir şeyler) içilmesini haram saymışlardır

"Gümüş kaptan içen kimse karnında ancak Cehennem ateşini lıkırdatır." [240]

Hadîs âlimlerinden Yahya diyor ki: Mâlik'den işittim, şöyle diyordu:

"Doğrusu ben oğlan çocuklarının altundan bir şey giyinmelerini (takınmalarını) mekruh görüyorum. Çünkü Resülüllah'ın (a.s.) altun yüzük takınmayı men'ettiği haberi bana ulaşmış bulunuyordur. O bakımdan ben altunu büyük-küçük olsun her erkeğe mekrûh sayıyorum."[241]

Bu mezhebe göre, kılıç, kama ve benzeri silâhı altun veya gümüşle işlemek mekruh değildir. Bunun gibi, diğer silâhlar hakkında kıyas yoluyla aynı hüküm câridir.[242]

Konuyla ilgili; diğer hadîsler ve tahliller:

Müslimin rivayetinde: "Kim altun veya gümüş kapta içerse.." meâlindedir ki, burada sadece su veya başka bir meşrubat içmek söz konusudur. Müslim'in ikinci rivayetinde ise, "O kimse ki, altun ve gümüş kapta yer ve içerse.." mealinde olup yeme ve içme konu edilmiştir. Buhari ise yemeği ve altunu zikretmeyip sadece gümüş kapta... şeklinde rivayet etmiştir.

Böylece belirtilen sahih hadisler, Buhari, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Nesâî'nin Hz. Huzayfe (r.a.)'den rivayet ettikleri ve konumuzun başında naklettiğimiz hadîsle bütünleşmekte, her türlü şüphe ve tereddüdü kaldırmaktadır.

Bununla beraber Zahirî imamı Dâvud, sadece bu kaplardan su içmenin haram olduğunu, yemek yemenin haram olmadığını söylemiştir. Oysa sahih hadîsler onun bu ictihad ve görüşünü reddetmektedir. Kuvvetli bir ihtimalle sözü edilen hadîsler ona kadar ulaşmamıştır. Nitekim İmam Nevevî diyor ki: Altın veya gümüş kapta yemenin, içmenin ve bu kapları kullanmanın tahrîmi bi'1-icmâ' sabit olmuştur. Ancak Dâvud'dan yapılan bir rivayet bunun dışındadır, o sadece bu kaplarda (bir şeyler) içmeyi haram kabul etmiştir ki; herhalde yemek yemenin tahrîmiyle ilgili hadîs ona ulaşmamıştır.

İmam Şafiî de "kavl-i kadîm"inde yalnız bu kaplarda bir şeyler içmenin tahrîmine kail olmuş, sonra bu ictihadından dönüp sahih hadîslerin doğrultusunda bunlardan yemek yemenin de haram olduğunu, diğer günlük şeylerde kullanmanın da aynı hüküm kapsamına girdiğini "kavl-i cedîd"'inde belirtmiştir. İmam Şafiî, Altun ve gümüş kapta abdest almak, bir şey yiyip içmek (tahrimen) mekruhtur derken o suyun veya yiyeceğin haram olmadığını, ancak o fiilin haram olduğunu belirtmiştir.[243]

Çıkarılan Hükümler:

1- Altın ve gümüş kap, kaşık, çatal, bardak ve benzeri şeyler kullanmak haramdır. Bu hükümde erkek ve kadın eşittir.

2- Altın ve gümüş dışında diğer madenlerden imal edilen kapları kullanmakta -sağlığı bozucu bir yanı yoksa- sakınca görülmemiştir.

3- Altın ve gümüşten imal edilen kap ve benzeri eşyayı günlük işlerde, yeme ve içme dışında da kullanmak haramdır.

4- Aşırı olmamak kaydıyla evlerde süs eşyası olarak bulundurmakta bir beis görülmemiştir. Nitekim Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in üsküresi kırılınca kırık yerine gümüş zencir (veya tel) den bir parça konulup tesbit edildi.[244]

Âsım el-Ahvel'den yapılan rivayette diyor ki: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in üsküresini Enes'in yanında gördüm, üzerinde gümüşten bir yama bulunuyordu.[245] (Bu, İmam Ebû Hanîfe'nin kavlidir.)

5- Süs eşyası olarak altun erkeklere haram, kadınlara helâl kılınmıştır.

6- İpek ve dîbac erkeklere haram, kadınlara helâl kılınmıştır.

7- Peygamber (a.s.) Efendimiz'in bakırdan mamul bir leğendeki su ile abdest aldığını Abdullah b. Zeyd (r.a.) şöyle rivayet etmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize geldi. Ona ağzı büyükçe bakır bir kap çıkardık, abdest aldı."[246]

Hz. Zeyneb (r.a.) da diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bakır leğende abdest alırdı"...[247]

Müctehid imamlar bu hadîslerin ışığında, altun ve gümüş dışındaki diğer madenlerden, topraktan imal edilen kaplarda yemek yemeyi, su içmeyi, abdest almayı ve günlük işlerde kullanmayı mübah kabul etmişlerdir. Çünkü aksine bir delil sabit olmadıkça eşyada aslolan taharettir. Kaldı ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz altun ve gümüş dışındaki kapları kullanmış ve kullananlara engel olmamıştır.

Kapların Ağzını Örtmek Müstehabdır

İslâm Dini, insanın ruhuyla, kalbiyle meşgul olduğu kadar onun bedeniyle de ilgilenir; sağlığını tehdid eden şeyleri yasaklar; ona sıhhat ve zindelik kazandıran şeyleri mübah kılar. Böylece koruyucu hekimliğe fazlasiyle önem verir.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Allah'ın insanlığa son rahmet hediyesi ve en son mesajının tebliğatçısıdır. Allah'tan alır öyle konuşur. Kendiliğinden bir hüküm koymaz, kendi keyfine göre bir şeyi helâl veya mübah saymaz. O, onbeş asır önce bulaşıcı hastalığa neden olan mikrop ve virüsleri, koli ve benzeri basilleri dikkate alarak koruyucu hekimlikle ilgili yetmişin üstünde emir ve tavsiyede bulunmuştur. Onlardan biri de, özellikle içinde yiyecek ve içecek bulunan kapların ağzını kapalı tutmamızı emretmesidir.

O'nun bu emrini yansıtan ve müctehid imamlar için istidlal kaynağı olan hadîsler şöyledir:

"Ashab-ı Kirâm'dan Câbir b. Abdillah (r.a.)’dan yapılan rivâyette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Gönden mamul su kabının ağzını iple sıkıca bağla ve Allah'ın ismini an; kabın üzerine örtü ört, Allah'ın ismini an, isterse bu örtmen onun üzerine bir çubuk koymanla olsun (ihmal etme)!"[248]

Müslim'in yaptığı rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kabı iyice örtün, su kabının ağzını iyice bağlayın. Çünkü yılda öyle bir gece var ki onda veba (bulaşıcı hastalık yapan mikrop) iner de üzerinde örtü (kapak) olmayan bir kaba, ağzı sıkıca bağlı olmayan bir su kabına uğramaya görsün mutlaka onun içine o vebadan iner (girer)."[249]

Hadis-i şeriflerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Su ve gıda maddesi konan kapların ağzını örtmek sünnettir. Açık bırakmak mekruhtur.

2- Kapların gerek ağzını örterken, gerek açarken Allah'ın ismini anmak, Bismillah demek sünnettir.

3- Bulaşıcı hastalık yapan veya insan sağlığını tehdîd eden şeylerden korunmaya çalışmak, tedbir almak ve sonra da Allah'a güvenip dayanmak sünnettir.

4- Veba, kelimesi, bulaşıcı hastalıkların genel adıdır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "Yılda bir gece var ki, o gecede veba iner.." buyurması, çok anlamlıdır. Kadir gecesi ramazan ayında gizlendiği gibi, salgın hastalık yapan mikropların hangi gece ineceği, kaplara gireceği belli değildir. O halde her gece inebilir endişesiyle kapları iyice örtmek gerekir. Böylece Kadir Gecesi ne kadar feyizli ve bereketli se, salgın hastalık yapan mikroplar da o nisbette kırıcı, öldürücü ve yıkıcıdır.

5- İslâm Dini ve Onun Peygamberi ondört, onbeş asır önce salgın hastalık yapan, insan sağlığını tehdid edip tehlikeye düşüren mikroplara, virüslere "veba" tabiriyle dikkatleri çekmiştir.

Müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının istidlal ve görüşleri:

a) Müctehid imamların hepsi içinde yiyecek ve içecek bulunan, kapların örtülü tutulmasını, özellikle geceleri açık tutulmamasını sünnet kabul etmişler; ancak onlardan az bir kısmı bunu müstehab olarak vasıflandırmışlardır.

b) İlim adamlarımızın hemen hepsi Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in uyarıcı ve öğütleyici hadislerinin ışığı altında koruyucu he-

kimliğin bazan sünnet, bazı hallerde vâcib, bazı hallerde farz, bazı allerde de müstehab olduğunu söylemişlerdir.

Salgın hastalık tehlikesi doğuran veya ölüme sebep olan tehlikelere karşı korunmak farzdır. Bunun dışında insan sağlığını kısmen tehdîd edip ihmal edildiği takdirde tehlikeli sonuçlar doğurabilen konularda tedbir almak vâcibdir. Gusletmek, abdest almak farzdır. Haftada hiç olmasa bir defa banyo yapmak, yemekten önce ve sonra elleri iyice yıkamak sünnettir. Abdest alıp yatağa uzanmak müstehabdır.

Bu misalleri çoğaltmak mümkündür, ne var ki kitabımızın hacmi müsait değildir. O bakımdan genel kaide niteliğinde bazı misaller vermekle yetinmeyi uygun gördük.

Konuyla ilgili diğer rivayetler ve tahliller:

"Kapını kilitle ve Allah'ın ismini an. Çünkü gerçekten şeytan kilitli bir kapıyı açamaz. (Yatarken) çıranı söndür ve Allah'ın ismini an. Kabının üzerini ört, isterse üzerine koyacağın bir çubukla olsun (ihmal etme) ve Allah'ın ismini an. Su kabının ağzını iyice bağla ve Allah'ın ismini an..." [250]

"Şüphesiz ki şeytan hiçbir kilitli yeri açamaz, ağzı bağlı hiçbir su kabına giremez ve örtülü hiçbir kabı açamaz. Ve gerçekten fasıkcık (fare, haşere ve mikrop) insanların üzerine evlerini yakıp yakıp tutuştururlar!"[251]

Câbir (r.a.)'dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber bulunuyorduk. İçmek için su istedi. Oradakilerden bir adam, "size hurma şırası içireyim mi?" diye sordu. O da:

"evet" deyince adam bütün gücüyle çıktı ve çok geçmeden içinde hurma şırası bulunan bir bardakla geldi... Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona:

"Üzerine koyacağın bir çubukla bile olsa onu örtseydin ya!" buyurdu.[252]

Naklettiğimiz bu hadîslerin sıhhati üzerinde tartışan olmamıştır. O bakımdan farklı görüş ortaya koyan da pek yoktur.

Resülüllah (a.s.) Efendimiz, koruyucu hekimlikte ümmetini aydınlatırken, konumuzu teşkil eden hadîslerde özellikle üç şey üzerinde durmuştur:

1- İçinde yiyecek veya su bulunan kapların ağzını örtülü bulundurmak.

2- Bir yere gidildiğinde veya uykuya yatıldığında kapıları kilitlemek.

3- Lâmba, çıra ve benzeri şeyleri söndürüp öylece uyumak veya evden ayrılmak.

Bu tedbirlerin yanısıra bir de mânevi koruyucu vasıfta olan ikinci bir tedbiri telkin etmiştir: Belirtilen hususlarda tedbir alırken Allah'ın ismini anmak (Bismillah) demek... Allah'ın ismini anmak, koruyucu meleklerin gelmesini sağlar. Bu da gösteriyor ki, biz Allah'ı hatırlayıp ondan yardım istediğimiz takdirde, tedbir alıp kendisine yönelen kullarını rahmet melekleriyle korur. Ne yazık ki, insanların çoğu Allah'ın bu yüksek inayet ve rahmetinin tezahüründen haberi yoktur.

Helaya Girme-Çıkma Adab Ve Ahkamı

İslâm, günlük hayatımızın hemen her bölüm ve safhasıyla yakından ilgilidir. Sabahleyin yataktan kalkıp akşam üzeri evimize dönünceye ve tekrar yatağımıza uzanıncaya kadar bütün söz ve davranışlarımıza ışık tutar, yön verir ve bizi en iyiye, en güzele, en doğruya çevirip yönlendirir.

Tabii ihtiyacımızı gidermek için helaya bile girip çıkmamızla ilgili adâb ve kurallar koymuş, hemen her yerde ve her konuda Allah'ı hatırlamamızı, O'na güvenip sığınmamızı, O'nun yardımını dilememizi emretmiştir. Çünkü varlık âleminde her şey insan için, insan da Allah için yaratılmıştır. O, Allah'ın yeryüzünde halîfesi kılınmış, ne yaparsa O'nun rızası doğrultusunda yapması emredilmiştir.

Helaya girip-çıkma adâb ve ahkâmı bizi birçok mikroplardan, basillerden ve pisliklerden korumaya yöneliktir. Koruyucu hekimlikle içiçedir.

Bütün bunlar şunu gösteriyor: İslâm Dini, ondört asır önce medeniyetin, insanca yaşamanın, sağlığı koruyup sıhhatli bir ömür sürmenin; ilmin ve ahlâkın temelini atmış, dünya milletlerine öncülûk ederek cehaleti boğmuştur.

Şimdi konumuza mesned teşkil eden ve ilim adamlarının istidlalinin kaynağını oluşturan hadîs-i şerifleri naklediyoruz:

Ashab-ı Kirâm'dan Enes b. Mâlik (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz helaya girdiği zaman şöyle derdi:

"Allahîm! Doğrusu ben hubs ve habâis'ten sana sığınıyorum."[253]

Said b. Mensur ise kendi Sünen'inde şunu rivayet etmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (Helaya girdiği zaman) şöyle derdi:

"Bismillah, Allah'ım! Şüphesiz Ki Ben Hubs Ve Habaisden Sana Sığınıyorum."[254]

Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz heladan çıkınca "Gufrâneke=Senin mağfiretini dilerim" derdi."[255]

Bu istek, helada bulunduğu sürece Allah'ı anamadığının, zikirde bulunamadığının mahviyet ve ince duygusunun tezahürü sayılır.

İbn Huzeyme ve İbn Hibbân bu hadîsin sahih olduğunu belirtmişlerdir.[256]

Yine Enes b. Mâlik (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz heladan çıktığı zaman şöyle derdi:

"Benden eziyeti gideren ve bana afiyet veren allah'a hamd olsun!"[257]

Bu hadîsin râvilerinden Harun b. İshak'ın güvenilir olduğunu Nesâî belirtmiştir. Abdurrahman el-Muharibî'nin güvenilir olduğunu hem Nesâî, hem de İbn Maîn tesbit etmişlerdir.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, tabii ihtiyacını giderdikten sonra, aldığı gıdalardan vücuda yararlı olanının vücuda yayılmasını, yararlı olmayanının dışarı atılmasını sağlayan Allah'a hamdederek her olayda, her şeyde O'nun yüksek kudretini, eşsiz sanatını görmekteydi. Böylece gerçek mü'minin hemen her şeyde Allah'ın kudret ve azamet, sanat ve latafet damgasını gören kimse olduğu ortaya çıkıyor. Çok mükemmel bir plân ve programa

göre vücut mekanizmasının çalıştığını idrak ederek Allah'a hamdetmek kadar tabii ne olabilir?..

Hadîs-i şeriflerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Helaya girerken Allah'ın ismini anmak sünnettir.

2- Helaya sol ayak atılarak girilir. Bu kimine göre sünnet, kimine göre müstehabdır.

3- Heladan sağ ayak atılarak çıkılır. Bu da ya sünnet veya müstehabdır.

4- Helaya girilirken henüz avret yerini açmadan, hubs ve habâis'den Allah'a sığınmak sünnettir.

5- Heladan çıkıldığında, eziyeti giderip afiyet veren Allah'a hamd etmek sünnettir.

Hadislerin ışığında müctehid imamların istidlal, ictihad ve görüşleri:

a) Hanefilere göre, helaya girerken sol ayağını atıp girer, çıkarken sağ ayağını atıp çıkar. Helaya girmeden önce kovulmuş şeytandan Allah'a sığınır. Şöyle ki: içeri girmeden, avret yerini henüz açmadan ve taavvuzdan önce Allah'ın ismini anar (Bismillah der). Sonra da hubs've habâis'den (her türlü murdarlıktan, cin ve Şeytandan, mikrop ve hastalıktan) Allah'a sığınırım, der.[258].

Yine Hanefi mezhebine göre, Fetavâ-yı Hindiyye'de şöyle deniliyor: "Helaya sol ayak atılarak girilirken şöyle dua etmek müstehabdır: Allahım! hubs ve habaisden sana sığınırım. Heladan çıkarken şöyle duâ eder: Hamd olsun o Allah'a kî, benden bana eziyet vereni giderdi ve bana afiyet verip yararlı olanı bıraktı.[259]

b) Şafiî'lere göre, helaya giren kimse sol ayağını atıp girer; çıkarken sağ ayağını atıp çıkar. Beraberinde Zikrullah (âyet, esmâ-i hüsnâ, Allah ve peygamber ismi) dan bir şey taşımaz. Helada konuşmaz. Aksine hareket etmek mekruhtur, haram değildir. Bununla beraber yanında Zîkrullah bulunduğu halde girer (girmek zorunda kalır) se, elini onun üzerine kapatır veya sarığının içine yerleştirir. (Cebinde ve cüzdanında bulundurur).

Zaruret olmadıkça, Kur'ân'a üstün saygı ve tekrîm bakımından Mushaf'la birlikte helaya girmek haramdır.[260]

Tabii ihtiyacını gideren kimsenin helaya sol ayağını atarak girmesi ve sağ ayağını atarak çıkması; üzerine ta'zîme değer (âyet, Allah ve Peygamber ismi gibi kutsal) şeyleri bulundurmaması sünnettir. Bunları taşıması (helaya girerken üzerinde bulundurması) mekruhtur.[261]

Hanbelilere göre, helaya girerken sol ayağı, çıkarken sağ ayağı atmak; girerken "Hubs ve Habâis'ten, kovulmuş şeytanın murdarlık ve pisliğinden Allah'a sığınırım"; dışarı çıkarken "Senin mağfiretini dilerim! Benden eziyeti giderip afiyet veren Allah'a hamd olsun" demek müstehabdır.[262]

Mâlikîler de aynı görüştedirler...

Konuyla ilgili diğer rivayetler ve tahliller:

Enes b. Mâlik (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz helaya girdiğinde yüzüğünü çıkarırdı."[263]

Tirmizi bu hadîsin sahih olduğunu söylemiştir. Çünkü Resûlüllah (a.s.) yüzüğünün üzerinde Muhammed Resûlüllah ibaresinin yazılı olduğu sahih rivayetlerle sabit olmuştur. Üzerinde Allah ve Resul isimleri bulunan bir yüzükle helaya girmemiş, bununla hem üstün saygısını ifâde etmiş, hem de ümmetine yol gösterip ışık tutmuştur.

Aynı hadîsi İbn Hibbân ve Hâkim de ihraç etmişlerdir. Nesâi, bunun gayr-i mahfuz bir hadîs olduğuna kail olmuştur. Ebû Dâvud ise bunu münker saymıştır.[264]

Dârekutnî bundaki ihtilâfı zikredip şaz olduğuna işaret etmiştir. Bilindiği gibi, güvenilir bir râvînin aynı konuda güvenilir olan diğer râvilere muhalif olarak rivayet ettiği hadîse Şaz denir. Gayr-i sahih denilmez.

İmam Münzirî ise, bu hadîsin râvîlerinin hemen hepsinin sıka yani güvenilir olduğunu söyleyerek sahih kabul etmiştir. Ebu'1-Feth el-Kuşeyri de bu görüş ve tesbitte ona uymuştur. Nitekim İmam Beyhakî buna bir şâhid çıkararak zayıflığına ve fakat ricalinin güvenilir olduğuna işarette bulunmuştur. Hâkim de bu mânaya yakın şu rivayeti yapmıştır:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir yüzük takınmıştı ki, üzerindeki nakış Muhammed Resûlüllah idi. Helaya gireceği zaman onu parmağından çıkarıp bir kenara kordu."

Hâkim'in bu rivayeti üzerinde durulmuş, el Cevzekanî zayıf olduğunu söylemiştir. Ricali güvenilir kişilerse de aralarında metruk kabul edilen Muhammed b. İbrahim er-Râzî bulunuyordur.

Bütün bu tahlillerle beraber, Resûlüllah'ın (a.s.) yüzüğünün üzerinde böyle bir ibarenin bulunduğu kesinlik kazanmıştır.[265]

O bakımdan müctehid imamlar bu rivayetlere dayanarak, üzerinde Allah ve peygamber ismi ve bir âyet yazılı bulunan yüzük ve benzeri eşyayı kaybolma tehlikesi yoksa, ortam müsaitse çıkarıp öylece helaya girmenin müstehab olduğuna kail olmuşlar. Nitekim Ahmed b. Hanbel, bu kabil şeyleri koruyabileceğini, yere düşürmeyeceğini kestirse bile, bir zaruret yokken beraberinde helaya taşıması mekruhtur; çıkarıp dışarı koyması müstehabdır. Ancak üzerinde bu kabil ibare bulunan dirhemle birlikte helaya girmekte bir sakınca yoktur, demiştir.[266]

Helada Tabii İhtiyacı Giderirken Konuşulur Mu?

Helada zaruret olmadıkça konuşmak mekruhtur. Çünkü orası sohbet yeri değildir. Verilen selâm bile cevaplandırılmaz. Ancak çıkıp abdest aldıktan sonra selâm veren orada bulunuyorsa, reddi yapılır.

Bu konuda mesned olarak şu rivayetlere itibar edilmiştir:

İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette demiştir ki:

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz idrar yaparken (küçük abdestini bozarken) bir adam oradan geçiyordu, selâm verdi, Peygamberimiz (a.s.) onun selâmım cevaplamadı..."[267]

Ebu Davut, İbn Ömer (r.a.) tarikiyle fazla olarak şunu da nakletmiştir:

"Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) teyemmüm ettikten sonra o adamın selâmını alıp cevapladı." Yine Ebû Davut Muhacirin tarikiyle yaptığı rivayette şu lâfızları nakletmiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz idrarını yaparken onlardan biri Peygamber'e gelip selâm vermiş, Peygamber (a.s.) abdest aldıktan sonra onun selâmını

alıp cevaplamış, sonra da özür dileyerek şöyle demiştir: Aziz ve Celil olan Allah'ı gayr-i tahir bir vaziyette anmak istemedim..."

Aynı rivayeti Nesâî ile İbn Mâce de ihraç (tahrîc) etmişlerdir.

Böylece tabii ihtiyacı giderirken Allah'ın ismini anmanın mekruh olduğu hükmü ortaya çıkıyor, isterse o ismi anmak vâcib olsun, selâmı alıp cevaplamak gibi, farketmez...

Diğer ilim adamları bu konuda hadîslere dayanarak şöyle istidlal etmişlerdir: Tabii ihtiyacı giderirken, ister zikir, ister bunun dışında bir söz olsun konuşmaktan mutlaka sakınmalıdır. O kadar ki, verilen selâmı cevaplamaz, müezzini takip etmez. Ancak önemli ve zarurî haller bu genellemenin dışındadır. Meselâ, iki gözden yoksun bir adamın tehlikeli bir yere yaklaşıp yuvarlanmak üzere olduğunu gördüğünde onu uyarır. Kendisi aksırdığında içinden Allah'a hamdeder, dilini hareket ettirmez.[268] Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Ebû Saîd'in (r.a.) yaptığı rivayete göre, şöyle buyurmuştur:

"İki adam büyük abdest bozmak üzere avret (utanç) yerleri açık olup konuştukları bir halde (helaya) gitmesinler (tabii ihtiyâçlarını giderirken konuşmasınlar), Çünkü gerçekten Allah böyle bir davranışa gazab eder."[269]

Müslim kendi sahihinde bu hadîsin râvilerinden İkrime b. Ammar'a yer vermiştir ve onun rivâyetiyle ihticac etmiştir. Bazı hadis hafızları ise onu zayıf saymışlardır.

Hadîsin açık delâletinden, tabii ihtiyacı giderirken avret yerlerini örtmenin ve o esnada konuşmayı bırakmanın vücubu anlaşılıyor. Çünkü Allah'ın gazabına sebep olan bir fiil genel kaide uyarınca haram sayılır. Ancak müctehidlerin çoğu bunu mekruh saymıştır. Ahmed b. Hanbel konuşmamayı müstehab kabul etmiş, aksine bir tutumun mekruh olacağını belirtmiştir. Diğer müctehid imamlar da sünnet ve müstehab tabirlerini kullanmışlardır. Hanefiler zaruri bir hal olmadıkça o vaziyette konuşmaz, şeklinde bir ifade kullanmışlar ki bu sünnetin terkini gerektiren bir davranıştan kişiyi men’etmeye yöneliktir.[270]

Çölde, Kırda, Bayırda Tabii İhtiyaç Gidermek İçin Örtünmek Ve Uzaklaşmak

İslâm, yollara, ağaçların altına, su kenarlarına, akar ve durgun sulara büyük ve küçük abdest bozmayı yasaklamış ve buna uymayanları lânetlemiştir.

"İki lânetçiden (lanete lâyık olan iki kimsenin fiilinden): İnsanların gelip geçtiği yola veya gölgelerine def'i hacet edenden sakının."[271]

"Üç lanet yerinden sakının: Sizden herhangi biri gölgelendiği bir gölgeliğe veya yola veya su birikintisine def-i hacet için oturmaktan sakınsın..." [272]

Nitekim Câbir b. Abdillah (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizde beraber bir sefere çıkmıştık. Tabii ihtiyacını gidermek için (gözlerden kayboluncaya kadar uzaklaşır, görünmez olurdu." [273]

Bu hadîsin ricali İbn Mâce'ye göre sıka ve sahih kimselerdir. Sadece İsmail b. Abdülmelik el-Kûfî müstesna. Bununla beraber Buhâri, onun hadisi yazılır. Ebû Hatim ise "o kaviy değildir" demiştir. et-Takrîb'de ise, "o çok doğru bir adamdır, ancak çok vehimlidir" denilmiştir. Nesâi, Ebû Davut ve Tirmizî de ondan hadîs tahric etmişlerdir.

Ebû Dâvut'un yaptığı bir başka rivayette, bu hadîsi te'yid eder mahiyette şöyle denilmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) defi hacete çıktığında hiçbir kimse tarafından görülmeyecek kadar gidip uzaklaşırdı."

Efendimiz'in bu hareketi, edep ve terbiyeyi, temizlik ve nezafeti, insanlara karşı saygıyı yansıtır.

İbn Mâce'nin tesbit ettiği bir rivayette ise şöyle deniliyor: "Peygamber (a.s.) Efendimiz tabii ihtiyacını gidermek için çıktığında hayli uzaklaşırdı. [274]

Çıkarılan Hükümler:

1- Helaya sol ayak atılarak girilir, sağ ayak atılarak çıkılır. Bu çoğuna göre sünnettir. Müstehab diyenler de var.

2- Helaya girilirken, kutsal anlam taşıyan âyet, hadis, Allah ve Peygamber ismi yazılı şeyler mümkünse dışarı konulur. Bir tehlike söz konusu olduğu yerlerde onu cebinde, cüzdanında ve benzeri yerlerde örtüp korur. Bu da sünnettir. Terkinde kerahet vardır.

3- Helaya girilirken bazı müctehidlere göre, Besmele çekilir, sonra da sözü edilen şekilde hubs ve habâis'den Allah'a sığınılır. Heladan çıkınca, Peygamber (a.s.) Efendimiz'den rivayet edildiği şekilde Allah'a hamd edilir. Bütün bunları yerine getirmek sünnettir.

4- Tabii ihtiyaç giderilirken konuşmak mekruhtur. Bazı ilim adamlarına göre haramdır. Konuşmamak sünnettir. Selâm verilmez, verilen selâm o vaziyette cevaplanmaz. Ancak çok önemli bir olay ortaya çıkarsa konuşmasında bir sakınca yoktur.

5- Çölde, kır ve bayırda, tenha yerlerde tabii ihtiyacı gidermek için uzaklaşmak, müsait yer arayıp bulmak sünnettir.

6- İnsanların gelip geçtiği yollara, gölgelendikleri yerlere, ağaç altlarına, durgun ve akar sulara, görülebilen semtlere küçük ve büyük abdest bozmak mekruhtur, aksine hareket edenler lanetlenmiştir.

7- Açık yerde bulunuyorsa, örtünmek, başkasının görmesine imkân vermemek sünnettir.

Def-i Hacet Esnasında Ön Ve Arkayı Kıbleye Döndürmek

Kabe, Allah'a ibâdet için yeryüzüne konulan ilk mâbeddir. Allah tarafından Tevhîd İnancı'nın fışkırdığı yer olarak kutsal kılınmıştır. O bakımdan

Kıyâmet'e kadar kutsal kalacaktır.

Başta İbrahim Peygamber olmak üzere birçok peygamberlerin ayak bastığı, ibâdet edip gözyaşı akıttığı bir makam-ı muâlladır. Rahmet meleklerinin en çok indiği, feyiz ve rahmet saçtığı bir evdir. Beytullah unvanıyla şereflendirilmiş, makam-ı İbrahim'le belgelendirilmiştir.

Namazda saf olup o ulvî mabede yönelmemiz, İslâm adına cihan kardeşliğinin, sulh ve selâmetin birlik ve dirliğin ifadesidir. O halde bunca yüce amaçlar için var kılman, kutsal sayılan Kâbe'ye hürmet etmek, imanımızın gereğidir. O tarafa müteveccih iken tükürmemek sümkürmemek; tabii ihtiyacı giderirken ön ve arkayı o cihete çevirmemek bir emr-i Resuldür, uymamızda mânevi feyiz ve hmet vardır.

Allah Resulünden bu konuda rivayet edilen hadîsler:

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) üfendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz haceti için (tabii ihtiyacını gidermek için) oturduğu zaman önünü ve arkasını kıbleye çevirmesin."[275]

"Ben ancak sizin babanız mesabesindeyim: Sizden biri dışkısını yapmaya gittiğinde önünü ve arkasını kıbleye döndürmesin ve sağ eliyle temizlenmeyi arzu etmesin."[276]

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, (def-i hacetten sonra) üç taş ile (temizlenmeyi emreder ve tezek, kemik (ile temizlenmeyi yasaklardı.)[277]

Ebu Eyyub el-Ansarî (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Def-i hacet için (helaya) gittiğinizde, ön ve arkanızı kıbleye çevirmeyin, fakat doğu veya batıya döndürün."

Ebû Eyyub (r.a.) diyor ki:

"Şam'a gittiğimizde hela ve gasilhanelerin Kabe cihetine yönelik yapıldığını gördük, o sebeple Kabe cihetinden başka tarafa kendimizi döndürdük ve Allah'a istiğfar edip avf ve mağfiretini diledik."[278]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Def-i hacet esnasında ön ve arkayı kıbleye çevirmek haramdır.

2- Zarurî hallerde bir sakınca görülmemiştir.

3- Aynı hüküm açık ve kapalı yerlerde câridir. (Müctehidlerin bu husustaki ictihad ve istidlalleri farklıdır).

4- Sağ el ile taharette bulunmak mekruhtur. Tezek ve kemikle temizlenmekte kerahet vardır.

Hadislerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının ictihad, istinbat, istidlal, ve görüşleri:

a) İmam Ahmed, Ebu Sevr, Nahaî ve İbrahime göre, çölde, kırda, bayırda ve benzeri açık yerlerde ön ve arkayı kıbleye çevirmek caiz değildir, kapalı yerlerde bir beis yoktur. Bu aynı zamanda bir rivayete göre ashabdan Ebû Eyyub el-Ansarî ile tabiinden Mücahid'in kavlidir. Ayrıca İmam Ahmed'den başka bir rivayet daha yapılmıştır. Nevevî de aynı hususu Müslim şerhinde belirtmiştir.

İbn Hazm ise el-Muhallâ'da Ebû Hüreyre, İbn Mes'ûd, Süraka b. Mâlik Ata, ve Avzai'den bu anlamda rivayetler tesbit edip nakletmiştir.

b) Davud ez-Zâhirî'ye göre, gerek açık yerlerde, gerekse kapalı yerlerde ön ve arkayı kıbleye çevirmekte sakınca yoktur. Nitekim Urve ile Mâlik'in şeyhi Rebî'â'nın da mezhebi bu hükmü benimsemiştir.

İmam Şafii ve Mâlik'e göre:

d) Çöl ve benzeri yerlerde haramdır, binalarda, kapalı yerlerde haram değildir. Ahmed b. Hanbel'den de bu anlamda bir rivayet yapılmıştır.

Fıkıh kitaplarında ise iki mezheple ilgili tesbitler şöyledir: Şâfiilere göre, küçük ve büyük abdest bozarken ön ve arkayı kıbleye döndürmek yasaklanmışsa da bundan dolayı gereken temizlik yapılırken döndürmek yasaklanmamıştır.[279]

Çevresinde kendini örten bir örtü bulunursa, ön ve arkasını kıbleye döndürmesi sadece mekruhtur. Açık yerde ise haramdır.[280]

Mâlikîlere göre, def-i hacet esnasında ön ve arkayı güneş ve ay'a döndürmek mekruh değildir, ancak kişiye uygun olan ve yakışan böyle

yapmamasıdır.[281] Nitekim İbn Ömer'den yapılan rivâyette, Hz. Peygamberin Beytülmakdîs'e yönelik bir halde def-i hacet ettiği görülmüştür.[282] Kapalı yerde ise ön ve arkayı kıbleye döndürmek haram değildir.

e) Hanefilere göre, açık ve kapalı yerde def-i hacet esnasında ve arkayı kıbleye çevirmek tahrîmen mekruhtur. İstinca (ilgili temizlik) yaparken de kıbleye döndürülmez. Çünkü bu husustaki hadîs umum ifade etmektedir.[283]

Tahtâvî bu hususta İmam Ebû Hanife'den farklı rivayetlerin bulunduğuna temasla diyor ki: Mutlaka yasaktır ve bu rivayetin zâhir olanıdır. Mutlaka sakınca yoktur, sadece mekruhtur. Yalnız arkayı döndürmek mekruhtur.[284]

Nitekim yapılan tesbitlere göre, İmam Ebû Yusuf'a göre kapalı yerlerde arkayı kıbleye döndürmek caizdir.[285]

f) İbn Sirîn'e göre, Beytülmakdîs de dahil Kabe'ye ön ve arkayı çevirmek mutlaka haramdır.

g) Buradaki tahrîm sadece Medine halkına ve o semtte yaşayanlara mahsustur. Ebu Âvâne bu görüştedir.[286]

İmam Ahmed ve onun görüşünde olanlar, Ebû Hüreyre'den ve Ebû Eyyub el-Ansarî'den rivayet edilen hadîslerle ihticac etmişlerdir. Hadîslerdeki yasak onlara göre hürmeti ifâde eder.

Dâvud es-Zahirî, İbn Ömer, Cabir ve Hz Ayşe (r.a.)'dan rivayet edilen hadîsle ihticac etmiştir. Ona göre, Ebû Hüreyre ile Ebû Eyyub'dan rivayet edilen hadîsler bunlarla nasholunmuştur.[287]

İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşlarından bazısı, Sahih-i Müslim'de Selmân'dan yapılan rivayetle istidlal etmişlerdir. Ancak imamın bu hadîsle istidlalden sonra vazgeçtiği de söz konusudur. İmam Ebû Yusuf ise bu hadisle istidlal edip az yukarıda belirttiğimiz gibi, kapalı yerlerde arkayı döndürmek caizdir, demiştir. Çünkü mezkûr hadiste sadece ön tarafı çevirmek men'edilmiştir.

İbn Sirîn ise, Ebû Davud'un rivayet ettiği şu hadisle ihticac etmiştir:

"Küçük ve büyük abdest bozarken iki kıbleye Kabe ve Beytülmakdîs önümüzü çevirmeyi Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yasaklamıştır."[288]

Ebû Âvâne ise, Ebû Eyyub (r.a.)'den yapılan rivayette "şarriku ev ğarrîbû" emirleriyle istidlal etmiştir.

Bu konuda rivayet edilen diğer hadisler ve tahliller:

İbn Ömer'den (r.a.) yapılan rivayette demiştir ki:

"Bir gün kızkardeşim Hafsa'nın evinin üstüne (damına) çıktım, Peygamberi (a.s.) önünü Şam, arkasını Kabe cihetine çevirmiş bir halde (def'-i hacet ederken) gördüm."[289]

İlim adamları bu hadîsin delâlet ettiği hükmü dikkate alıp farklı istidlalde bulunmuşlardır: Kimi ön ve arkayı Kabe'ye çevirmek caizdir ve bu hadîsin nâsıh olduğuna kaildir. O bakımdan ön ve arkayı kıbleye çevirmenin mübah olduğuna itikâd eder. Kimi de açık yerlerde bunun caiz olmadığını, kapalı yerlerde sadece ön kısmı çevirmenin yasak olduğuna kaildir.

Câbir b. Abdillah (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bevl ederken kıbleye yönelmemizi men'etti. Sonra ben onu vefatından bir yıl önce kıbleye yönelik bir halde (bevl) ettiğini gördüm."[290]

Aynı hadîsi Bezzar, İbn Carûd, İbn Huzayme, İbn Hibban, Hâlim ve Darekutnî tahric etmişlerdir. Tirmizi hasen olduğunu belirtmiştir. Bezzar da sahih olduğuna kaildir. Nevevi ise tavakkuf etmiştir. Çünkü râviler arasında Anâne b. İshak bulunuyordur. İbn Abdilberr, Ebban b. Sâlih'den dolayı hadîsin zayıf olduğunu söylemiştir. Diğer ilim adamları Ebban b. Salih'in ittifakla sıka (güvenilir) olduğunu belirtmişlerdir. İbn Hazm ise bu kişinin meçhul olduğunu iddia etmiştir. Oysa yanılmıştır, çünkü tanınan râvilerden biridir.

Zahirîler bu hadîsle istidlal edip açık ve kapalı yerlerde def-i hacet esnasında ön ve arkayı kıbleye çevirmenin caiz olduğunu ve bunun diğer hadîslerden sonra söylendiğini dikkate alarak nâsıh durumunda bulunduğunu söylemişlerdir.

Önce İbn Ömer'in rivayetinde, Resûlüllah'ın (a.s.) küçük veya büyük abdestten hangisini bozduğu açıklanmamıştır. En kuvvetli ihtimale göre, bevl ederken İbn Ömer onu o vaziyette görmüştür. Bu, kapalı yerlerde kıbleye müteveccih bevl etmenin sakıncalı olmadığını gösterir.

Câbir'in (r.a.) rivayetinde ise, Resûlüllah'ın (a.s.) açık veya kapalı yerden hangisinde kıbleye yönelik bir halde bevl ettiği açıklanmamıştır. Bunun da kapalı yer olması ihtimali fazladır. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz açık yerde kimselerin göremeyeceği kadar uzaklaşır ve uygun bir siper veya çukur seçerdi.

Nitekim Mervan el-Asfar'dan yapılan rivayette demiştir ki:

"İbn Ömer'i gördüm, devesini kıbleye doğru çökertti ve ona doğru önünü çevirip idrarını yaptı. Bunun üzerine ben ona: Ya Ebâ Abdirrahmân! Bundan men'olunmamış mıydı? Evet, dedi, bu ancak çölde (açık yerlerde) yasaklandı, ama seninle kıble arasında seni setredecek bir şey bulunursa bir sakınca yoktur..."[291]

İbn Ömer'in bu açıklaması, yukarıdaki hadîsleri vuzuha kavuşturuyor ve kapalı yerde idrar ederken kıbleye yönelmekte bir sakınca bulunmadığı hükmünü kuvvetlendiriyor.

Hadîsi rivayet eden Ebû Dâvud, susup bir şey söylememiştir. Çünkü ihticaca elverişli olan rivayetlerde susmak onun âdetidir. Öyle olmasaydı mutlaka görüş ve tesbitini açıklardı. Aynı zamanda İmam el-Münzirî'de kendi sünen'inde bunu naklederken susup bir şey söylememiştir. Hafız İbn Hacer de et-Telhis'de aynı şeyi yapmış, yani hadîs üzerinde bir yorum yapmamıştır.

Ayrıca Nâfi'ın İbn Ömer'den (r.a.) yaptığı rivayette, İbn Ömer şöyle demiştir:

"Hafsa'nın evine girdiğimde Resûlüllah'ın (a.s.) kenîfini (hela) kıble cihetine müteveccih gördüm."

Ebû Hüreyre (r.a.)'den: "Sizden biriniz def-i hacete gittiğinde (o esnada) önünü ve arkasını kıbleye çevirmesin!" mealindeki rivayet doğru ve sahihtir, ancak bu çöle (açık yerlere) has bir hüküm taşımaktadır.

Diğer yandan Hz. Ayşe (r.a.) validemizden yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e bazı insanların ferçleriyle (utanç yerleriyle) kıbleye yönelmeyi hoş karşılamadıkları anlatıldı. Bunun üzerine sordu:

"Sahi öyle yaptılar mı? Benim oturağımı (idrar yapılan oturak) kıble cihetine döndürünüz!"[292]

İbn Hazm el-Muhallâ'da bu hadisin sakıt olduğunu; râvilerinden Halid el-Haza' sıka (güvenilir) dir, onun rivayet ettiği Halid Ebusalt ise meçhuldür, kim olduğunu bilmiyoruz, demiştir.

Abdurrezzak ise Hâlid el-Haza'dan ve o da Kesîr b. Salt'dan rivayetle bir silsile ortaya koymuştur ki, bu daha da bâtıldır. Çünkü Halid el-Haza' Kesîr b. Salt'a ulaşmamıştır.

Bir an düşünelim ki, hadîs sahihtir, ama yine de hüccet olamaz. Çünkü o takdirde bu, Peygamber (a.s.) Efendimiz henüz kıbleye ön ve arkayı döndürmeyi men'etmeden önce cereyan etmiş bir olay sayılır ki, mensûhtur. Resûlüllah (a.s.) Efendimizin her zaman kavli fiiline, fiili de kavline uymuştur. Mümkün müdür ki, Resûlüllah (a.s.) def'-i hacet esnasında ümmetini ön ve arkalarını kıbleye çevirmekten men'etsin de kendisi bunun tam tersini yapsın? Bunu ne bir müslüman, ne de akıl sahibi bir kişi kabul eder veya öyle düşünebilir...

Yine bir an bunun sahîh olduğunu kabul edelim, o takdirde sadece ön kısmını kıbleye çevirmek mübah sayılmış olur, arka kısmı değil.

Zehebi, onbir bin râvinin kritiğini yaptığı Mizânü'l-İ'tidal'ında Hâlid b. Ebisalt tercemesinde bu hadîsin münker olduğunu belirtmiştir.[293]

Çıkarılan Hükümler:

1- Çölde kır ve bayırda def-i hacet esnasında ön ve arkayı kıbleye döndürmek caiz değildir. Kapalı yerlerde bir sakınca yoktur.

Bu, İmam Ahmed'in, Ebû Sevr ve İmam Nahaî'nin ictihad ve istidlâlidir.

2- Çöl ve benzeri açık yerlerde haramdır. Binalarda, kapalı yerlerde haram değildir, Bu, İmam Şafiî'nin ictihadıdır. Ayrıca Şâfiîlere göre, def'-i hacetten

sonra gereken temizliği yaparken ön ve arkayı kıbleye çevirmek yasaklanmıştır.

3- İmam Ebû Hanîfe'den farklı rivayetler yapılmışsa da, zahir olanı, tahrîmen mekruh rivayetidir. İmam Ebû Yusuf'a göre, kapalı yerde sadece arkayı kıbleye çevirmekte bir sakınca yoktur.

4- Mâlikî'lere göre, kapalı yerde ön ve arkayı kıbleye döndürmek haram değildir, bunda tenzihi bir kerahat söz konusudur. Güneş ve ay'a döndürmekte ise hiçbir sakınca yoktur.

Ayakta Bevl Etmek

Bu konuda farklı rivayetler vardır. Peygamber (a.s.) Efendimizin çoğu defa oturarak bazan de ayakta bevl ettiği tesbit edilmiştir. Her iki şeklin de caiz olduğunu gösterir. Ancak hüküm eksere göredir, yani oturarak bevl etmek daha uygundur. Unutmamak gerekir ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in günlük hayatı ve içinde geçen safhaları tertemiz yaşamanın en güzel ölçüsünü yansıtır. Çoğu insan sağlığıyla içiçedir.

Konuyu aydınlatan ve istidlale kaynak sayılan hadîsler:

Hz. Ayşe (r.a.)'dan yapılan rivâyette demiştir ki:

"Kim size Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ayakta bevl etmiştir, derse sakın onu tasdik etmeyin. O ancak oturarak bevl ederdi."[294]

Tirmizî bu bapta en güzel ve en sahih rivayet budur demiştir. Hz. Ömer'den (r.a.) yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Ayakta bevl ederken Resûlüllah (a.s.) Efendimiz beni gördü şöyle buyurdu:

"Ya Ömer! Ayakta bevl etme..."

Ben de ondan sonra bir daha ayakta bevl etmedim."[295]

Tirmizî bu hadîsin sıhhati hakkında diyor ki: Bunu Abdülkerim b. Ebî Maharik refetmiştir ki, o hadîs ehline göre zayıftır. Eyyub es-Sahtiyanî de onu zayıf saymış ve üzerinde konuşmuştur.

Ayrıca Ma'mer diyor ki:

"Eyyub onun hakkında bana şöyle söyledi:

"Abdulkerîm'den (rivayet) taşıma. Çünkü o (hadîs ricali arasında) bir şey değildir."

Zehebî onun bu halini Mızanü'l-i'tidâl: 2/646-1572 numarada belirtmiştir.

O halde mâna yönünden sahihse de metin ve rical yönünden zayıftır, ihticaca dayanak seçilmez.

Abdullah'ın Nâfi'den, onun da İbn Ömer'den (r.a.) yaptığı rivayete göre, İbn Ömer şöyle demiştir: "İslâm'a girdiğimden buyana ayakta bevl etmedim!.."[296]

Bu, Abdükerîm'in rivayet ettiği hadisten daha sahihtir. Ricalinde zayıf kimse tesbit edilememiştir.

Büreyde'nin rivayet ettiği şu hadîs ise gayr-i mahfuzdur:

"Üç şey cefadandır: Adamın ayakta bevl etmesi veya namazını bitirmeden alnını meshetmesi (eliyle alnını silmesi) veya secdesinde (yerdeki çer çöpü) üflemesi..."[297]

Abdullah b. Mes'ud (r.a.)'den yapılan rivayette ise şöyle demiştir:

"Adamın ayakta bevl etmesi cefâdan bir bölümdür."

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Ayakta durup bevl etmek mekruhtur.

2- Bir sıkıntı ve zorluk olmadığı takdirde oturup bevl etmek müstehab veya sünnettir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların istidlal, ictihad ve görüşleri:

a) Hanefî'lere göre, bir özür yokken ayakta bevl etmek mekruhtur.

Mirkat şerhinde ise bu husustaki yasağın tenzih, bazısına göre tahrim için olduğu belirtilmiştir. Tahtâvî'ye göre, ayakta bevl etmekte bir sakınca yoktur.[298]

b) Mâlikilere göre, İbn Ömer'in (r.a.) ayakta bevl ettiğiyle ilgili Abdullah b. Dîner'in rivayeti istidlale uygun görülerek bunun mekruh olmadığına kail olmuşlardır.[299]

c) Hanbeli'lere göre, üzerine sıçramaması için adamın oturarak bevl etmesi müstehabdır. İbn Mes'ud (r.a.): "Ayakta durup bevl etmek cefâdan bir bölümdür" demiştir. Said b. İbrahim, ayakta bevl edenin şehâdetini tecviz etmemiştir.[300]

Bu konuda Şafii'lerin net bir görüşünü tesbit edemedim. Ancak bu mezhepte elbise veya bedene dokunan az idrar bile namaza engel olduğuna göre, necasetten sakınmak için çömelip bevl etmek sünnettir, diyebiliriz.

Diğer ilgili hadisler ve tahliller:

Câbir (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz adamın ayakta durup bevl etmesini yasaklamıştır."[301]

Bu hadîsin râvileri arasında Adiy b. Fazl vardır ki, bu zat metruktur. O bakımdan, Hafız İbn Hacer, bu hadîsle istidlal edilmez, demiştir. İbn Main ve Ebu Hatim onun hakkında "Metrûkü'l-hadîs" derken; Yahya, "Onun hadisi yazılmaz" diyerek uyarıda bulunmuştur.[302]

Abdurrahman b. Hasan'ın rivayetinde Resûlüllah (a.s.) Efendimiz oturarak bevl ederken ashabdan bir kısmı onu o vaziyette görüyordu ve: "Bakın kadınlar bevl eder gibi bevl ediyor" demişlerdi.[303]

Nesâî, İbn Mâce ve başkasının ihraç ettiği bu rivayetten, Arapların âdetlerinden biri de ayakta bevl etmek olduğu anlaşılıyor, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onlara bu hususta da örnek olup kavli ve fiilî hadîsler beyân etmiştir.

Abdurrahman'ın rivayet ettiği bu hadîs sahihtir. Nitekim Darekutnî ve başka muhaddîsler bunun sıhhatına kail olmuşlardır. Bunu kuvvetlendirir mâna ve muhtevada Hz. Ayşe (r.a.)'dan yapılan şu rivayettir:

"Resûlülah (a.s.) Efendimiz, kendisine Kur'ân indiği günden beri ayakta durup bevl etmemiştir." Aynı rivayeti Hakim kendi Müstedrek'inde naklederek sahih olduğunu belirtmiştir.

Bununla beraber Ashab'dan Ebû Hüreyre, Tabiin'den eş-Şa'bi ve İbn Şirin ayakta bevl etmenin mekruh olmadığına kaildirler.

Hz. Huzayfe (r.a.)'den yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir kavmin çöplüğüne kadar gitti ve ayakta durup bevl etti. O sebeple ben biraz uzak durmaya çalıştım, "yaklaş" diye buyurdu. Yaklaştım o kadar ki gelip ökçesinin hemen yanında durdum. Abdest aldı ve ayaklarındaki mestleri meshetti."[304]

Huzayf’nin (r.a.) naklettiği bu rivayetin zayıf olduğunu iddia yoktur, sahih olduğu ise, cumhur tarafından kabul edilmiştir. Yukarıdaki naklettiğimiz diğer sahih rivayet ve hadîslerde oturarak bevl edilmesi emredilirken ona muhalif olarak Resûlüllah'ın (a.s.) ayakta durup bevl etmesi düşünülemez. Ancak bunun hayatında bir iki defa görülmüştür. Umumi kaideyi bozmaz. Nâsıh da sayılmaz, yani diğer hadîslerin hükmünü kaldırdığı da söylenemez. Çünkü kronolojik sıra bu imkânı vermemektedir.

O halde çöplükte ayakta bevl etmesinin birtakım sebeb ve illetleri vardır. İlim adamları onları şöyle belirtmeye çalışmışlardır:

a) Zaman zaman şartlar elvermediğinde ayakta durup bevl etmekte bir sakınca yoktur. Kuvvetli bir ihtimalle çöplükte rahat çömelip idrar yapma imkânı pek mevcut değilmiş.

b) Yanındaki adamlardan daha fazla uzağa gidip idrar etme imkânı olmadığından onlara yakın yerde bulunan çöplükte bevl ederken ayakta durmayı tercih etmiş, otururken sesli yellenme imkânını dikkate almıştır.

c) Çöplükte idrarın sıçramamasına uygun çukurların bulunuşu, ayakta durup bevl etmeyi daha da kolaylaştırmış olabilir. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz idrarın elbiseye sıçramamasına çok dikkat eder ve bu hususta sık sık ashabını uyarırdı. Nitekim İbn Abbas'ın yaptığı rivayette diyor ki:

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz iki kabrin yanından geçerken şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki bu ikisi azâb edilmekteler, büyük bir günaktan dolayı azâb edilmiyorlar; onlardan biri bevlden sakınmak için bir sütre edinmezdi. Diğeri ise, koğuculuk yapıp söz götürüp getirirdi."[305]

Ebu Dâvut'un rivayetinde "lâ-yestetirü" yerine "lâ-yestenzihü" lafzı yer almaktadır ki mânası, "Kendini uzak tutup korunmazdı" demektir. Birincisi ise, "Kendisiyle idrarı arasında bir sütre, bir engel bulundurmazdı", demektir.

Bilindiği gibi ayakta idrar edildiği takdirde etrafa sıçrayan bevl zerreciklerinden korunmak mümkün değildir. O bakımdan Resûlüllah (a.s.) çöplükte ayakta durması hem bir istisna teşkil eder, hem de o vaziyette durmayı zorlayan bazı sebebler söz konusudur.

Kabirdeki kişilerin isminden bahsetmemesi, onların o gizli halini ifşa etmekle yakından ilgilidir. Ancak o iki kabirde yatan kişilerin müslüman oldukları rivayetlerin mecmuundan anlaşılmaktadır. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in Ebû Ümâme (r.a.)'den yaptığı rivayette, "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz daha yeni gömülmüş iki kabrin yanından geçerken..." lâfzı yer almaktadır ki, yine aynı rivayetin bir benzerinde "Bakî' kabristanından geçerken..." denilmektedir. Bilindiği gibi Medine'de o dönemde müslümanların kabristanına gayr-i müslim'ler gömülmezdi. Özellikle Baki' kabristanı tamamıyla müslümanlara aittir.[306]

Ayrıca Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Bevl'den sakınıp uzak durun. Çünkü kabir azâbının umumu ondandır."[307]

İbn Mâce, Ahmed ve Hâkim'in rivayetlerinde ise, "Kabir azabının çoğu" lafzı yer almaktadır. Dârekutni hadîsin "sahîhü'l-irsal" olduğunu belirtmiştir. Ebu Hatim de aynı görüştedir.

Ubâde b. Sâmit'ten (r.a.) yapılan rivayette ise, şöyle denilmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizden bevl'den sorduk. Buyurdu ki:

"Ondan size bir şey dokunup yapışırsa, yıkayınız. Çünkü ben kabir azabının ondan olduğunu sanıyorum (veya kesin biliyorum.)"[308]

Çıkarılan Hükümler:

1- Çömelip bevl etmek sünnettir veya müstehabdır.

2- Zorlayıcı bir sebep yokken ayakta durup bevl etmek mekruhtur.

3- Müctehid imamların ve diğer ilgili ilim adamlarının bu hususta ittifakı yoktur: Kimine göre mekruh, kimine göre, mekruh değildir.

4- Ayakta durup bevl etmenin tahrimine kail olan yoktur. Ağırlık mekruhtur, diyenlerin tesbit ve görüşündedir.

Def-i Hacetten Sonra Necaseti Giderip Temizlemek

İslâm, sular üzerinde durduğu kadar, def-i hacetten sonra necaseti giderip temizlenme üzerinde durmuş, bunun için bir takım adâb düzeyinde kurallar koymuştur. Unutmamak gerekir ki, gelişi güzel bir temizlik istenilen sonucu vermeyebilir. Ayrıca nelerin kullanılması mübah, nelerin mekruhtur, bilinmesinde büyük yarar vardır. Çünkü bazı şeyler israfa, bazısı da sağlığı bozmaya yol açabilir.

Özellikle köylerde ve geri kalmış bölgelerde sokaklara, yol kenarlarına ve çöplüklere bol miktarda kemik ve tezek atılır. Evlerinde normal hela teşkilâtı olmayan o yerlerde insanlar def-i hacet ettikleri yerde ellerine geçen herhangi bir maddeyle temizlenmeye çalışır. İslâm yalnız şehirliye, okumuşa, kültürlüye değil, her sınıf insana gönderilmiş ve her sınıf insana seslenen cihanşümul bir dindir. O bakımdan müslümanları eğitip bilgili, kültürlü kılmak, onları medenî seviyeye getirmek için günlük hayatlarının her bölüm ve safhasıyla yakından ilgilenir, bir takım esaslar, prensipler, kurallar, adâb ve erkân vaz'eder.

İslâmiyeti bu açıdan ele almayan, incelemeyen bazı kişiler, bu kadar basit şeylerle uğraşması neye? diyebilirler. Oysa hiç kimse anasından bilgili, kültürlü ve medenî doğmaz.

Kemik Ve Tezek’le Temizlenmek Yasaklanmıştır

Sadece kurutulmuş sığır tersi olan tezek değil, diğer hayvanların kurutulmuş dışkısı da aynı yasağın kapsamına girer. Biz kolay anlaşılsın diye tezek tabirini kullandık, hem de ortalıkta daha çok yaygın olanı odur.

Bilindiği gibi gerek tezek veya hayvan dışkısı, gerekse kemik bir takım tehlikeli mikroplar taşırlar. Örneğin tetanos, ateşli ve oldukça tehlikeli bir hastalıktır. Bunun mikrobu daha çok toprağın insan ve hayvan dışkısıyla bulaştığı yerlerde ve geviş getiren hayvanların ve bir de insanların dışkısında, bağırsaklarında bulunur. Çeşitli yaralarla, sıyrıklarla vücuda girer. Tezek ve benzeri kurumuş hayvan dışkısı taharette (mak'âdi temizlemede) kullanıldığı takdirde o kısımda tahriş yapabilir ve bunun neticesi tetanos mikrobunun oradan vücuda kolayca girmesine yardımcı olur. Bunun dışında tehlikeli bazı mikroplar da taşıyabilir.

Kemik ise, az yağlı bulunduğu için bir çok haşerenin ilgisini çeker. Ayrıca kedi, köpek, gibi hayvanların en çok ilgi duyduğu bir maddedir. Memeli hayvanlar özellikle köpek zaman zaman kuduz mikrobu taşırlar. Salyaları vasıtasıyla kemiğe bulaşabilir. Onunla mak'ad temizlenmeye kalkışılınca, yine bir sıyrık ve tahriş olayı meydana gelebilir. Bunun dışında bazı hastalık

yapan mikroplar da bulaşmış olabilir. O nedenle İslâm Peygamberi Hz. Muhammed (a.s.) bu iki maddeyle taharet yapılmasını yasaklamıştır.

İlim adamlarının istidlal ve ihticacına mesned olan hadisler:

Câbir b. Abdillâh (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (def-i hacetten sonra mak'âdın) kemikle veya ba're (deve, koyun, keçi dışkısı ve diğer hayvanların dışkısı) ile silinip temizlenmeyi yasaklamıştır."[309] Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz (dışkı yapıldıktan sonra mak'âdınî tezek veya kemikle temizlenmesini men'etti ve bu ikisi temizlemez, buyurdu."[310]

Bu ikinci hadisi aynı lâfızla İbn Huzeyme de tahric etmiştir. Buhari, Nesâî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce, Dâremî ve Ahmed b. Hanbel aynı anlamda, fakat değişik lâfızla şu hadîsi rivâyet etmişlerdir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, sizden birinizin kemik veya tezek ile temizlenip arınmasını men'etmiştir."[311]

Buhari meb'âs babında "Şüphesiz ki, bu ikisi cinlerin yiyeceğidir." cümlesini fazla olarak rivayet etmiştir. Müslim İbn Mes'ud'dan rivâyet etmiştir. Ebû Dâvud, Darekutnî ve Hakim de ondan tahrîcle nakletmişlerdir. Taberâni sened-i zayıf ile Zübeyr'den rivayet etmiştir. Ebû Dâvud ile Nesâî Rufayi'den rivayet etmişlerdir.

Rivayetlerin tamamı, hadîsin sıhhatini kuvvetlendirir manâ ve muhtevadadır.

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Hayvan dışkısıyla ve kemikle mak'âdi temizlemek mekruhtur. Hadislerin zahiri bunlardan kaçınmanın vâcib olduğuna delâlet etmektedir.

2- Bu gibi şeylerin bulunduğu yerlerde def-i hacet etmek de mekruhtur. Çünkü çevreyi ve semtleri kirletir, hastalık doğurur.

3- Hayvan dışkısı da necistir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ihticac, istidlal ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre, temiz eşya ile taharet sünnettir. Taş, ağaç, toprak, eskimiş bez parçaları bu cümledendir. Hayvan dışkısı ve kemikle temizlenmek mekruhtur. Bununla beraber bu ikisinden biriyle temizlenecek olursa, itibar edilir. Bir cihetle (temizlenme hususunda) sünneti yerine getirmiş, bir cihetle de (sünnet ile yasaklanan bir maddeyle temizlendiği için) kerahet işlemiş olur. İpek ve benzeri kıymetli kumaşlarla, buğday, arpa gibi insan yiyeceği gibi maddelerle; yaş ve kuru ot gibi hayvan yenileriyle taharet (mak'âdı temizlemek) mekruhtur. Çünkü bu gibi şeyleri zaruret olmadığı halde kullanmak, temiz şeyleri murdar etmeye sebep olur.[312]

Ayrıca bu mezhebe göre, mak'adı necasetten temizlerken sayı söz konusu değildir. Amaç pisliği gidermektir. Bu bir, iki yıkamak veya silmekle gerçekleşeceği gibi, beş ve yedi defa yıkamakla da olabilir.[313]

b) Şâfiîlere göre, hayvan dışkısının kendisi necistir, onunla başka bir necaset nasıl giderilip temizlik yapılabilir? Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, def-i hacetten sonra İbn Mes'ud'dan üç taş istemiş, o da arayıp iki taş ve bir parça sığır veya deve tersi bulup getirmişti. Peygamber (a.s.) taşları almış, tezeği kullanmayıp atmış ve "Şüphesiz ki, o murdardır" buyurmuştu.[314] O halde tezek ve deve fışkısıyla temizlenen kimse, bunu müteakip taşla (veya su ile) he temizlenmezse, o vaziyette namazı caiz olmaz.[315]

Temizlenmede sayıya riâyet şarttır. İki taş kullanmak suretiyle temizlik olsa bile üçü tamamlamak gerekir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) hem üç taşla temizlenmeyi, hem de böyle bir temizlikte tek sayıya riâyeti emretmiştir. Nitekim Ebû Hüreyre (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bizden birimiz def-i hacete gittiğinde üç taş ile (temizlensin diye) bize emrederdi."[316] Ayrıca, "Kim (mak'adını) temizlemeyi istiyorsa, tek sayıya riâyet etsin!" buyurmuştur.[317]

Yine Şâfiîlere göre, bu husustaki temizlenme su veya temiz katı olup muhterem sayılmayan madde ile yapılması vâcibdir. Sol el ile temizlenmeyi ve mümkün olduğu takdirde taş ile suyu birleştirmeyi gerçekleştirmek sünnettir. Sağ el ile taharette bulunmak mekruhtur.[318]

Kendisiyle temizlik yapılacak maddelerin evsafı hakkında, el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa adlı eserin birinci cilt, doksan dokuzuncu sayfada geniş bilgi verilmiştir. Biz özetleyerek nakledıyoruz:

Temizlenmede kullanılacak şeyin katı temiz bir madde olması şarttır. Aynı zamanda necaseti yerinden kaldırıp giderici bir özellik taşıması, ıslak olmaması gerekir. Şer'ân muhterem sayılan herhangi bir madde olmaması da şarttır. Meselâ ekmek, kemik, üzerine fıkıh ve ona vesile teşkil eden sarf, nahiv, hesap, tıb ve benzeri ilimlerden biri şeyler yazılı kâğıt bu cümledendir.

c) Hanbeiîlere göre, ön ve arkadan çıkan yel ve menî dışındaki şeylerden dolayı temizlenmek vâcibdir. Çıkan şey ister idrar ve dışkı gibi mutad şeyler olsun, isterse çakıl taşı, kurt, kıl gibi nadir bir madde olsun fark etmez, hepsinden dolayı mak'adı temizlemek gerekir. Sözünü ettiğimiz maddelerin yaş ve kuru olması bu hükmü değiştirmez.

İlim adamlarının çoğuna göre, mak'âdı temizlemede insan su ve taştan birini veya her ikisini kullanmakta serbesttir. Ancak biriyle yetinmek istediğinde suyu tercih etmesi efdaldir.[319]

İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, Hanefîler'de olduğu gibi, temizlenmede sayı şart değil, temizliğin sağlanması gereklidir. Bu üç defa ile olabileceği gibi, yedi defa ile de olabilir.[320]

Mak'adı temizlemede necaseti gidericilikte ağaç, bez ve benzeri şeyler taş gibidir, hepsiyle de yapılabilir.[321] Hürmete şayan olan fıkıh, hadîs ve benzeri ilimlerin yazılı bulunduğu kâğıtlarla taharet caiz değildir.[322]

d) İmam Mâlik'e göre, tezek ve kemik temiz olursa onlarla istinca yapmanın (mak'adın necasetini temizlemenin) mübah olduğunu İbn Kudame el-Muğnî'de belirtmişse de, Abdurrahman el-Cezerî'nin dört mezheple ilgili fıkıh kitabında Malikîlerin bu konuyla ilgili istinbat, istidlal ve görüşleri şöyle açıklanmıştır: Şu beş özelliği taşıyan maddelerle istinca caiz olur: Taş, pamuk ve yün gibi kuru madde olacak. Çamur gibi yaş maddeyle temizlenmek caiz değildir. Çünkü bu gibi maddeler necaseti büsbütün etrafa yayar. O bakımdan yaş bir maddeyle istincadan sonra herhalde mak'adı su ile yıkamak gerekir. İstinca yapılacak şeyin temiz olması şarttır. Ölmüş hayvan kemiği ve eti haram olan hayvanın dışkısı bu cümledendir. Bunlar kuru olduğu halde istinca için kullanılır, mak'âddaki pislik de giderilmiş olursa kâfi gelir, ama kişi günahkâr olur. Bir diğer özelliği ise, şer'ân muhterem bir madde olmaması gerekir. İnsan yiyeceği, yazılı kâğıt bu cümledendir.[323]

e) Dâvud ez-Zahirî'ye göre, def-i hacetten sonra temizlenmek için ancak taş yeterlidir. Çünkü bu husustaki emir vücubu gerektirir, tıpkı toprakla teyemmüm etme emri gibi...[324]

Konuyla ilgili diğer hadîsler ve tahliller:

İmam Ebû Hanîfe, tezeğin ve dolayısıyla eti yenin hayvanların dışkısının necis olduğunu bildiren İbn Mes'ud'un (r.a.) şu hadisiyle istidlal etmiştir: "Peygamber (a.s.) ile beraber oturuyordum. Def-i hacet için gitti ve "bana üç taş getir", buyurdu. Ben de aradım ancak iki taş ve bir de tezek parçası bulabildim. Peygamber (a.s.) taşları aldı ve tezeği attıktan sonra "bu murdardır", dedi."[325]

Daha çok tezeğin cinlerin yiyeceği olduğunu bildiren hadisleri dikkate alarak onunla taharet yapmanın sadece mekruh olduğunu, necaseti giderdiği takdirde temizliğin sağlanmış sayılacağını söylemiştir.

Hanefîlerden et-Tahavi ise yukarıdaki hadisle istidlal edip istincaba taş sayısı şart değildir. Nitekim İbn Mes'ûd (r.a.)'nın getirdiği iki taş ile temizliğin sağlandığı anlaşılıyor, demiştir. Hanefî fukahasının çoğu da bu görüşü benimsemiştir.

İmam Şâfî, tezeğin necis olduğu hakkında İbn Mes'ûd (r.a.) hadîsiyle istidlal ederek, necasetin necasetle giderilemiyeceğini beyân etmiştir. Üç taş ile temizlenmenin şart olduğu hususunda ise Ebu Hüreyre'den rivayet edilen şu hadisle istidlal etmiştir:

"Sizden biriniz def-i hacet için çıktığında beraberinde üç taş götürsün de onlarla paklansın, çünkü o üç taş ona kâfi gelecektir."[326]

Ahmed b. Hanbel'e göre, üç taş ile temizlenmeyle ilgili emir, vücubi değil istihsanîdir. Üç sayısı, ortalama bir takdirdir. Bu daha çok ve daha az da olabilir. Çünkü maksat, temizliktir.

Mâlikîlere göre eti yenen hayvanların dışkısı -bilhassa kuru olursa- necis değildir. Kuru oldukları takdirde istinca yapılabilir, ancak hadîsle men'edildiği için mekruhtur. Böylece Mâlikîler de İbn Mes'ud'un (r.a.) rivayet ettiği hadisle değil, kemik ve tezeğin cinlere ait, olduğuyla ilgili hadîsle istidlal etmişlerdir.

Her Zaman Taş İle İstinca Şart Mıdır?

İslâm her sınıf insana, her bölgede yaşayana hitap ettiğinden ona göre kolaylaştırıcı hükümler koymuştur. Taşla temizlenme, kır, bayırda, çölde ve benzeri yerlerde yeterince su bulunmadığı dikkate alınarak sünnet kılınmıştır. Böylece insanların sözü edilen daha çok susuz yerlerde rastgele şeylerle mak'adlarını temizlemeyi zararlı görmüş, koruyucu hekimlik doğrultusunda taşla temizlenmeyi en uygun yol olarak belirlemiştir.

Bu konuda taş, temiz cisimlerden yana bir ölçüdür. Şer'ân muhterem olmayan temiz katı maddelerle istinca yapmakta bir sakınca yoktur. Su bulunduğu yerlerde ise hem taş, hem su ile temizlenme tavsiye edilmiş, fakat mutlaka böyle olması gereklidir diye bir hüküm vaz'edilmemiştir. O halde yalnız taşla temizlenme yapılabileceği gibi, yalnız su ile de temizlenme yapılabilir. İkisinden birini tercih etmek gerektiğinde su ile temizlenmenin afdal olduğunu cumhur kabul etmiştir.

Nitekim Enes b. Mâlik'den (r.a.) yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz helaya girer, ben ve benim benzerim bir oğlan su matarası ve bir de mizrak kadar bir değnek taşırdık. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz su ile temizlenirdi."[327]

Ancak hadisin sonundaki (mizrak kadar değnek) kelimesi, Enes'den değil de, râvilerden Ebu'l-Velîd'in sözü olduğu söylenir. Çünkü Amr b. Merzuk tarikiyle sabit olan aynı hadiste "âneze" kelimesi yoktur. Ayrıca Müslim'in de Hâlid el-Hazza' tarikiyle yaptığı rivayette de bu kelimeye yer verilmemiştir. Böylece sahih olduğu kabul edilen bu hadîs, su ile istincanın sübutuna açık şekilde delâlet etmektedir. İmam Mâlik ise Peygamber'in (a.s.) su ile istinca etmediğini iddia etmişse de sahih isnadlarla Huzayfe b. Yemân (r.a.)'den yapılan rivayette, kendisinden su ile istinca hakkında sorulunca şu cevabı verdiği sabit olmuştur:

"O takdirde (yani su ile temizlenmediğimde) elimdeki koku giderilmiş olmaz..."[328]

Mâliki fukahasından bir kısmı, su bulunmadığı yerlerde taş ile istinca yapılması sünnettir, diyerek suya öncelik vermişlerdir.[329]

Şâfiîler ise, mak'addan çıkan pislik dübür kısmını aşarsa, o takdirde su ile temizlenmek gereklidir, demişlerdir. Hanefilerden çoğu da bu görüştedir. Oysa su ile temizlenmenin efdal olduğu, bulunduğu yerlerde onunla temizlenmenin daha uygun olacağı çeşitli sahih rivayetlerle sabit olmuştur. O bakımdan müctehid imamlardan bir kısmı bu rivayetlerle istidlal etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin tahric ettiği, Nesâî'nin sahih kabul ettiği rivayette Hz. Ayşe (r.a.) validemiz kadınlara şöyle tevsiyede bulunmuştur:

"Kocalarınıza su ile istinca yapmalarını (def'-i hacetten sonra su ile mak'âdlarını yıkayıp temizlemelerini söyleyin, çünkü ben onlardan utanıyorum (da söyleyemiyorum). Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) öyle yapardı..."[330]

Ayrıca bu istidlal ve görüşü te'yîd eden Kuba hadisi söz konusudur. Şöyle ki: Kuba halkı def'i hacetten sonra su ile temizlenirlerdi. Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Şu âyet Kuba ehli hakkında inmiştir: "Orada temizlenmeyi sevenler vardır. Âllah da çokça temizlenenleri sever."

Resûlüllah (a.s.) devamla şöyle buyurdu:

"Onlar (Kuba halkı) su ile istinca eder (def'-i hacetten sonra su ile temizlenir) lerdi. O bakımdan bu âyet onlar hakkında inmiştir."[331]

Tirmizi hadîsin garip olduğunu söylemiş, Bezzar ise değişik bir anlatımla İbn Abbas'dan rivayet etmiştir. Kuba halkının, "biz taşla temizlendikten sonra su ile temizleniriz" şeklinde bir ifade kullandıkları rivayeti ise zayıftır. Sahih rivayetle tesbit edilende sadece yukarıda naklettiğimiz gibi, "def'-i hacetten sonra su ile temizlenirlerdi" cümlesi yer almaktadır. O bakımdan Nevevî İbn Rıfaî, Kuba halkının temizlenmede taş ile su arasını cem'ettikleri kaydı yoktur. Hadis kitaplarında buna rastlanmaz, demişlerdir.[332]

Zeylaî, bu hadis hakkında İmam Nevevi'nin zühul ettiğini belirttikten sonra senedi hasen olan rivayeti şöyle nakleder: İbn Mâce'nin kendi süneninde tahric ettiği hadisi Utbe b. Ebi Hakem'den, o da Talha b. Nâfı'dan rivayetle Ebû Eyyub'un ona şöyle haber verdiğini belirterek Cabir b. Abdillah ve

Enes b. Mâlik'in şöyle dediklerini tahdîs etmiştir: "Orada temizlenmeyi sevenler vardır..." mealindeki âyet inince Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Ansar'a şöyle buyurdu:

"Ey Ansar topluluğu! Şüphesiz ki Allah temizlik hakkında sizi övdü. Temizliğiniz nelerdir?"

Onlar da şu cevabı verdiler:

"Namaz için abdest alırız, cenabetten dolayı yıkanırız, su ile istinca eder (mak'âdımızı yıkarız)" Bunun üzerine Peygamber (a.s.):

"İşte (övüldüğünüz şey) budur! Artık ona gerekli olunuz..." buyurdu.

Gerçi râvilerden Utbe b. Ebî Hakam hakkında bazı sözler söylenmiştir: Ebû Hatim, "onun hadisi sahihtir" derken, İbn Âdiy, "onun rivayetinde hiçbir beis yoktur" demiştir. Nesâi ise onu zayıf saymıştır. Hâkim ise onun rivayetini el-Müstedrek'te tahrîç edip sahih olduğunu belirtmiştir.[333]

Kemik Cinlerin Yiyeceği, Tezek De Hayvanlarının Yiyeceğidir

Cinlerin neler yediği hakkında fazla bir bilgimiz yoktur. Yalın ateşten, yani ışından yaratıldıklarına bakılırsa, hilkattaki özelliklerine göre onlar için besleyici bazı gıdalar da yaratılmıştır. İstinca konusuyla ilgili hadislerde kemik ve tezekle temizlenme men'edilmiş, illet olarak iki ayrı husus belirtilmiştir: Birincisi, "tezek necistir" denilmiş; ikincisi, "Kemik ve tezek cinlerin yiyeceğidir", diye cevap verilmiştir.

Kemik üzerinde cinlerin gıdalanacağı bir yiyecekten söz ediliyor ki, onların atılan kemiklere uğradıkları zaman Allah tarafından o kemikler üzerinde birtakım yiyecek mahiyetinde şeyler vücud buluyor. Tezek ise onların hayvanlarının yemidir.

Rivayetlerin tamamından bu mâna çıkmaktadır. Biz şimdi ilgili hadîsleri naklediyoruz:

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, deniliyor ki: Ebû Hüreyre, Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber (çıkarak) abdest alması ve hacetini gidermesi için yanında su matarası taşırdı. (Bir defasında) o, matarasıyla Resûlüllah'ı arkadan takip ediyordu. Peygamber (a.s.):

"O kimdir?" diye sordu. O da:

"Ben Ebû Hüreyre..." diye cevap verdi. Resûlüllah O'na:

"Benim için birkaç taş ara ki onlarla (necaseti) silkip gidereyim. Sakın bana kemik ve tezek getirme!" buyurmuştur.

Ebû Hüreyre (r.a.) devamla demiştir ki:

"Elbisemin bir ucuna onun için birkaç taş koyup taşıdım ve getirip iki yanına koyduktan sonra ayrıldım. Peygamber (a.s.) işini bitirince, (kendisine doğru) yürüdüm ve "kemikle tezeğin nesi vardır?" dedim. Buyurdu ki:

"O ikisi cinlerin yiyeceğidir. Hem gerçekten Nusaybin cinlerinden temsilci olarak bir grup cin bana geldi ki onlar ne güzel cinlerdi! Benden yol azığını istediler. Ben de onlar için Allah'a dua ettim ki bir kemiğe veya bir tezeğe uğramaya görsünler, mutlaka üzerinde yiyecek bulurlar..."[334]

Müslimin Alkame hadîsinden yaptığı rivayette nebîz (şıra) ile abdest almayla ilgili İbn Mes'ud (r.a.) rivayetinde bu konuya temas edildikten sonra cinler, Peygamber (a.s.) Efendimiz'den yol azığı istemişler. Peygamberimiz (a.s.) onlara şöyle buyurmuştur:

"Her kemik size ve her (eti yenen hayvanın) fışkı ve dışkısı sizin hayvanınıza yemdir."

Sonra da devamla şöyle buyurmuştur:

"Kemik ve fışkıyla istinca etmeyiniz, çünkü o ikisi (din) kardeşlerinizin yiyeceğidir."

Tirmizî'nin rivayetinde şu fazlalık vardır:

"Tezek ve kemikle istinca etmeyin. Çünkü o ikisi cinlerden (din) kardeşlerinizin azığıdır."[335]

Böylece kemikle tezek hakkında muhtelif rivayetlerden şu sonuç çıkmaktadır: Bir hadiste bu ikisiyle temizlik sağlanamıyacağı, bir hadîste tezeğin necis olduğu açıklanmıştır. Üç hadîste ise, kemiğin cinlerin azığı veya yiyeceği, tezeğin de onların hayvanlarının yemi olduğu farklı ifadelerle belirtilmiştir.

Ağırlık son üç hadîstedir. O bakımdan bu iki maddeyle istincanın iki ayrı illeti bulunuyordur: Birincisi: temiz olmadıkları veya onlarla temizliğin sağlanamıyacağı, ikincisi; onların cinlere ait bulunduğudur. Günümüzde gelişen bilimsel araştırmalar, mikrop, virüs, bakteri üzerinde elde edilen müsbet sonuçlar karşısında her iki illetin de geçerli olduğu, istidlale elverişli bulunduğu muhakkaktır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, hayvan dışkısında tetanos mikrobu; kemiklerde ise köpeklerin salyasıyla kuduz mikrobunun bulaşmış olabileceği söz konusudur.

Çıkarılan Hükümler:

l- Def-i hacetten sonra mak'âdı tezek, fışkı ve kemikle temizlemek mekruhtur.

2- Çoğu ilim adamlarına göre tezek ve fışkı necistir, Necaset necasetle giderilmez.

3- Taşla istinca etmek müstehabdır. Su bulunan yerlerde taş-ı istincaya gerek yoktur. Su daha temizleyicidir. Müctehid imamlardan bir kısmı suyun tercih edilmesini hükme bağlamıştır.

4- İsrafa yol açan, şer'ân muhterem sayılan maddelerle istinca yapmak, bazan tahrîmen, bazan da tenzîhen mekruhtur. Bu, maddenin özelliğine göredir.

5- Taşla istinca yaparken, müctehid imamların çoğuna göre, sayı şart değil, temizlenme şarttır. Sayı artıp, eksilebilir.

6- Müctehid imamların çoğuna göre, yazılı olmayan kâğıtla istinca yapmakta bir sakınca yoktur. Sahih olan da budur.

Sivak Kullanmak Ve Fıtratla İlgili Sünnetler

Sîvak tabiri, dişleri temizlemede kullanılan erak veya benzeri bir çubuk anlamına geldiği gibi, mücerred dişleri temizlemeye de denilir. Diğer bir anlatımla, dişleri misvaklama anlamında da kullanılır. O halde sivak denilince yalnız Erak ağacının çubuğu hatıra gelmemeli, sert ve diş kirlerini, sarılığını giderici özellikte olan her cismi kapsamına alır. O bakımdan günümüzde kullanılan fırça dâ bu sünneti yerine getirebilir.

İslâm, ilim, irfan ve medeniyet dinidir. Bin döryüz yıl önce temizliğe, koruyucu hekimliğe verdiği öneme ve koyduğu kurallara dikkat ettiğimizde onun bütünüyle ilâhî olduğunu anlamakta gecikmeyiz.

Diş temizliği de ilgilenilmesi gereken önemli konulardan biridir. Sindirim sisteminin normal çalışabilmesi ve korunabilmesi için dişlerin sağlam ve sağlıklı olması gerekir. O bakımdan cihan peygamberi Hz. Muhammed (a.s.) günlük hayatının bölümlerinde sık sık sivak veya misvak kullanır ve ümmetine bunu tavsiye ederdi. Sabahleyin uykudan kalkınca, abdest alınca, namaza başlarken, Kur'ân okumaya hazırlanırken, yemek yedikten sonra, ağzının tadı ve kokusu değiştiği zaman mutlaka sivak kullanırdı.

Konuya mesned teşkil eden hadisler:

Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Misvak, ağız temizliği ve Rabbın rızasıdır."[336]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Eğer ümmetime meşakkat vermem (hususu) olmasaydı, her namazda onlara misvak kullanmalarını emrederdim."

Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde ise, "her abdestle beraber onlara misvak kullanmalarını emrederdim" buyurulmuştur.

Zeyd b. Halid (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ümmetime meşakkat vermem (hususu) olmasaydı, yatsı namazını gecenin üçte birine geciktirirdim ve her namazda misvak kullanmalarını kendilerine emrederdim."[337]

Şüreyh'den yapılan rivayette diyor ki: Hz. Aişe (r.a.) validemize,

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz evine girince ilk ne gibi şeye başlardı?" Sorduğumda şu cevabı verdi:

"Misvak ile başlardı..."[338]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Sivak, yalnız erak ağacının dalından, çubuğundan elde edilen değil, dişleri temizleyecek, sarılığı giderecek, ağzın kokusunu değiştirecek özellikte olan her aleti kapsayan bir tabirdir.

2- Bu manâyla fırça da bir sivak veya misvak'tır.

3- Allah, ağzını, dişlerim temizleyen kullarını sever.

4- Din kolaylığı emreder, meşakkat vermekten kaçınır. O bakımdan çok lüzumlu olmakla beraber misvak sünnet kılınmıştır.

5- Her namaza kalkıldığında misvak kullanmak müekked sünnettir.

6- Her abdest alınmaya başlandığında misvak kullanmak müekked sünnettir.

7- Her eve girildiğinde, gece kalkıldığında, sabahleyin uykudan uyanıldığında misvak kullanmak sünnettir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre:

Abdestin sünnetlerinden biri de misvak kullanmaktır. Kişi dilendiği zaman, dilediği misvakla dişlerini temizler. Misvak kuru olsun, ıslak olsun;

kullanan oruçlu bulunsun ve oruçsuz olsun; onu zevaldan önce veya sonra kullansın fark etmez. Çünkü bu husustaki nasslar mutlaktır. Şafiî'ye göre oruçlu kimsenin zevalden sonra kullanması mekruhtur.[339]

b) Şâfiîlere göre:

Abdestin sünnetlerinden biri de dişlere enine sürülecek şekilde sivak kullanmaktır. Bu, temizleyici, sarılığı giderici ve ağız kokusunu değiştirici özellikte herhangi bir alet olabilir. En sahih kavl de budur.

Misvak namaz için, ağzın tadını ve kokusunu değiştirmek için sünnettir. Oruçlu için ancak zevaldan sonra mekruhtur.[340]

Misvak'ın erak ağacından olması daha iyidir. Misvaki şu yerlerde kullanmak müekked sünnettir.

1- Kur'ân-ı Kerîm okumaya başlarken.

2- Eve girerken.

3- Uykudan kalkarken.

4- Uyumak üzere döşeğe uzanırken.[341]

c) Mâlikîlere göre:

Abdestten önce erak ağacı veya benzeri bir cisimle dişleri oğmak faziletlidir. Böyle bir cisim bulunmadığı takdirde parmakla oğmak yeterlidir. Sağ el ile tutup dişlere enine sürülmesi müstehabdır. Namaz kılmaya, Kur'ân okumaya başlarken, uykudan kalkınca, ağzın tadı ve kokusu değişince misvak kullanmak müstehabdır. [342]

d) Hanbelî'lere göre:

Misvak kullanmak müekked sünnettir. Onun kullanılmasındaki istinbat, namaza başlarken, uykudan kalkarken, ağız kokusu değişirken daha da kuvvetlenir.[343]

İlim adamlarından çoğu misvak kullanmayı sünnet kabul etmiştir. Ancak İshak ve Zahirîlerden Dâvud vâcib olduğuna kaildirler. Onların delili şudur: Biz misvak kullanmakla emrolunduk. Emir ise vücubu gerektirir.

Oruçlu ise öğle namazından güneş batıncaya kadar kullanmaz.[344]

Gece namazına kalkan, cuma namazına giden kimsenin misvak kullanması müstehabdır. Ayrıca misvakın yumuşak bir ağaçtan olması, dişlerin kirini ve sarılığını giderici bulunması da müstehab sayılmıştır.[345]

Böylece mezheplerin bu konuyla ilgili ictihad ve istidlallerini özetlemiş olduk. Geniş bilgi için fıkıh kitaplarına Abdestin Sünnetleri bahsine bakmaları tavsiye olunur.

Misvak mevzuunda diğer ilgili hadîsler ve tahliller:

"Misvak tutunun; çünkü misvak ağzın temizliği, Rabbın da rızasıdır."[346]

Yukarıdaki hadîsi İbn Mâce tahrîc etmiştir, onda bir zaaf söz konusudur. Ancak misvak kullanmayı emreden rivayetlerin birçok şâhitleri vardır ki, reddi mümkün değildir. el-Bedrü'-l Münir'de sivakla ilgili yüzün üstünde hadîs rivayet edildiği belirtilmiştir.[347]

Şürayh'in Hz. Aişe (r.a.)'dan yaptığı rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz geceleyin (ibâdet için) kalkınca ağzına misvak sürerdi."[348]

Bu hadisin sıhhatında ittifak vardır.

Yine Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz gece veya gündüz her uykudan kalktığında abdest almadan önce mutlaka misvak kullanırdı."[349]

İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz uyumaya görsün; mutlaka misvak yanında bulunurdu. Uyuyunca da misvak kullanmaya başlardı.[350]

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in hemen her halü kârda misvak kullandığı, geceleyin başucundan ayırmadığı; dışarı çıkarken, eve girerken, namaza başlarken, abdest alırken mutlaka kullandığı görülmüştür. Bu hususta birçok sahih hadîsler rivayet edilmiştir. Hepsini buraya nakletmeye gerek görmedik. Fazla bilgi edinmek isteyenler, Zeylaî'nin Nasbu'r-râye'sinin birinci cilt 7 ve 8. sahifelerine; Şevkani'nin Neylü'l-Evtar'ının birinci cilt 122-127. sahifelerine; ayrıca İbn Kudame'nin el-Müğnî'sinin birinci cilt Misvak bahsine bakabilirler.

İmam en-Nevevî bu hadîslerin ışığında, hemen her zaman misvak kullanmanın sünnet olduğunu, ama şu beş yerde müekked sünnet sayıldığını belirtmiştir:

1- Namaza başlarken.

2- Abdest alırken.

3- Kur'ân-ı Kerîm okumaya başlarken.

4- Uykudan uyanıp kalkıldığında.

5- Ağzın kokusu ve tadı değiştiğinde...

Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "Şüphesiz ki ağızlarınız Kur'ân (okumanın) yollarıdır. O halde onu misvakla güzelleştiğin!" buyurmuştur.[351]

Diğer bir hadîste ise:

"Dört şey peygamberlerin sünnetlerindendir: Haya (utanmak), güzel koku sürünmek, misvak kullanmak ve evlenmek..."[352]

Âmir b. Rabi'â'dan (r.a.) yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah'ı (a.s.) oruçlu iken sayamıyacağım kadar misvak kullanır halde gördüm."[353]

Yine Resûlüllah'ın (a.s.) misvakla ilgili hadîslerinden birini Hz. Aişe (r.a.) şöyle rivayet ediyor: "Oruçlunun hayırlı hasletlerinden biri de misvak kullanmasıdır."[354]

Çıkarılan Hükümler:

1- Dişleri temizlemek, ağzın kokusunu gidermek için erak ağacı şart değildir. Bu iki özelliği olan her ağaç veya maddeyle -yeter ki necis olmasın- bu sünneti yerine getirmekte bir sakınca yoktur. Nitekim İmam Şafii ile İmam Mâlik'in istidlal ve ictihadları bu anlamdadır.

2- Fırça misvak yerine geçer, ilim adamlarının çoğunun görüş birliği vardır.

3- Misvak kullanmak sünnettir. Aynı zamanda abdestin sünnetlerinden biridir. Dört mezheb imamları bu hususta müttefiktir.

4- Yukarıda belirttiğimiz gibi, beş yerde kullanılması müekked sünnettir.

5- Diş temizliğini sağlamak ve dişlerin sağlığını korumak müekked sünnetlerden biridir.

6- Oruçlu kimsenin misvak kullanmasında bir sakınca olmamakla beraber aynı zamanda müstehab veya sünnettir. Ancak Şafii ve Hanbeli mezheplerine göre, zevaldan güneş batıncaya kadar kullanılması tenzîhen mekruhtur. Diğer iki mezhebe göre mekruh değildir.

Erak ağacı, daha çok Arabistan'da yetişir. Gövdesi uzun, çok dikenli ve yapraklıdır; yumuşak esnek dallarından misvak yapılır. Kendine has nefis bir kokusu ve antiseptik bir özelliği vardır. O bakımdan, fırça ve macun bulunmadığında, hatta bulunduğu zaman bile bu ağaçtan elde edilen misvakı kullanmakta yarar vardır.

Fıtratla İlgili Sünnetler

Fıtrat, birkaç mânaya gelmekle beraber daha çok hadîslerde "tevhid dini" kasdedilmiştir. Çünkü Allah'ın varlığına ve birliğine inanmak ezelde insanın ruhuna enjekte edilmiştir, hılkatta bu duygu insanda mevcuttur. Sonra ana-baba, çevre ve eğitim bu duyguyu ya geliştirir, ya da köreltir.

O bakımdan her gönderilen peygamber mutlaka Tevhîd Dini üzere gelmiş ve insanları bu inanca davet etmiştir.

Peygamberlerden, tevhîd inancı doğrultusunda devam edegelen birtakım güzel sünnetler var ki, Hz. Âdem'den (a.s.), son peygamber Hz. Muhammed'e (a.s.) kadar tazeliğiyle sürüp gelmiş, her peygamber onları uygulamış ve tavsiye etmiştir.

Bununla ilgili hadîsler şöyledir:

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Beş şey fıtrat'tandır: Kasığı traş etmek, sünnet olmak, bıyığı (dudak kırmızılığı görülecek şekilde) kesmek, koltuk altı kıllarını gidermek ve tırnakları kesmek."[355]

Enes b. Mâlik (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bıyık kırkmak, tırnakları kesmek, koltuk altı kıllarını gidermek, kasık traşı yapmak için bize vakit belirledi. Kırk geceden daha çok (bunları kendi haline) terketmememizi emretti."[356]

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"On şey fıtrat'tandır. Bıyığı kırkmak, sakalı kendi haline bırakıp çoğaltmak, misvak kullanmak, burna su çekmek, tırnakları kesmek, parmaklardaki boğumları yıkamak, koltuk altı kıllarını gidermek, kasığı traş etmek, intikas-ımâ, (yani az su ile de olsa mak'âdı temizlemek veya apış arasına su serpmek.)"

Râvî Zekeriyya diyor ki, râvi Mus'âb dedi ki:

"Onuncuyu unuttum, meğer ki ağzı su ile çalkamak ola..."[357]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Bıyığı dudak kırmızılığı gözükecek şekilde kesmek, koltuk altının kıllarını gidermek, kasığı tıraş etmek, tırnakları kesmek sünnettir.

2- Bunları en çok kırk gün geçmeden kesmek emredilmiştir. (Daha çok ortam müsait olmadığı zamanlarla ilgilidir.)

3- Sünnet olma dışındaki şeyleri yerine getirmek müctehid imamların ittifakıyla sünnettir. Hitan (sünnet olmak) hakkında farklı görüşler vardır, yeri gelince gerekli açıklama yapılacaktır.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Tırnakları, koltuk altı ve kasık kılları uzadığında kesmek; tırnakların etle bitişen kısımlarında biriken kirleri temizlemek sünnettir. Ancak savaş halinde bulunanların bir süre kesmeyip tırnaklarını o vaziyette korumasına cevaz verilmiştir. O da savaş esasında göğüs göğüse boğuşma anlarında ve bir yerlere tırmanma durumlarında işe yarayacağı düşüncesiyle ruhsat verilmiş; hatta bu durumlarda kesilmemesinin mendup olduğu söylenmiştir.

Tırnakları ve sözü edilen yerlerdeki kılları giderme hususunda en uygun olanı, haftada bir genel temizlik yapmaktır. Bu mümkün olmadığında 15 günde bir yerine getirilmesi sünnettir. Kırk günü geçiren kimsenin ise özrü makbul değildir. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz her perşembe tırnaklarını keser, uzayan kılar varsa giderirdi. Tırnakları uzamış tırnakla et arasında kir birikmiş bir halde huzuruna gelenleri mutlaka uyarmıştır.

O halde haftada bu tür bir temizlik yapmak afdaldır. 15 günle bir yapmak fazilettir, kırk günde bir yapmak ise sünnet sınırını aşmaktır.

Koltuk ve kasık kıllarını gidermede arsenik kullanılmasına cevaz verilmiştir. Bununla beraber kesici bir aletle giderilmesinde bir sakınca yoktur.[358]

b) Şâfiîlere göre de sözü edilen hususları haftada veya onbeş günde bir yerine getirmek sünnettir. Kırk gün bunun azamî süresidir.

c) Hanbelîlere göre:

Kasığı tıraş etmek müstehabdır. Çünkü fıtratın ilgili sünnetlerinden biridir. Terki doğru değildir. Uzanan kıllar ne ile giderilirse giderilsin farketmez. Çünkü amaç kılları giderip temizlemektir.

Koltuk altı kıllarını gidermek sünnettir. O da fıtrattandır. Herhangi bir şekilde giderilebilir. Yolmak suretiylede gidermek efdaldır.

Tırnakları kesmek müstehabdır. O da fıtrattandır. Nitekim Peygamber (a.s.) Efendimiz, tırnaklarını kesmeyip etle tırnakları arasında kir biriken bir adamı yüzüne karşı kınamıştır. Hz. Ali (r.a) diyor ki: "Peygamber (a.s.) Efendimiz perşembe günü tırnaklarını keser sonra da bana şöyle buyururdu:

"Ya Ali! Tırnağı kesmek, koltuk altı kıllarını gidermek, kasığı tıraş etmek perşembe gününde; gusledip, güzel koku sürünmek ve (yeni) elbise giyinmek cuma gününde (yapılır)."[359]

d) Mâlikî'lere göre:

Fıtrattan olan beş şey: Tırnakları kesmek, bıyığı kırkmak, koltuk altı kıllarını gidermek, kasığı tıraş etmek ve sünnet olmak sünnettir.

İmam Mâlik'in Said b. Müseyyeb'den yaptığı rivayette şöyle demiştir:

"ilk misafir edinen, ilk sünnet olan, ilk bıyığını (dudaklar gözükecek) şekilde kesen ve ilk beyaz kılları görüp "Ya Rab! bu nedir?" diye soran İbrahim Peygamberdir. Allah ona: "Bu beyazlık vakardır, ya İbrahim!" buyurmuş, o da "ya Rab! Vakarımı artır" demiştir.

Muhaddis Yahya b. Main diyor ki: Malik'den işittim, diyordu ki: Bıyığından dudak kırmızılığı gözükecek kadar kırk (veya kes).[360]

Diğer, ilgili hadisler, rivayetler ve tahliller:

Ebû Cafer et-Tahavi'nin yaptığı rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz uzun bıyıklı bir adam gördü. Bunun üzerine bir misvak, bir de keskin bıçak istedi. Adamın bıyığını o misvake göre kesip kısalttı.[361]

Yukarıda konunun baş kısmında Enes b. Malik'den rivayet edilen hadiste kırk gün gibi uzun bir süreden söz ediliyor ve dolayısıyla tırnakların da kırk günde bir kesilmesi tavsiyesi yer alıyor. Oysa Peygamber (a.s.) her perşembe tırnaklarını kesmiştir. Ayrıca yukarıda bıyıklarını uzatan adamın bıyıklarına müdahale edip ona çeki düzen vermiştir. Ciddî araştırmalarla sözü edilen Enes hadîsinin râvileri arasında Sadaka b. Musa Ebu'1-Muğîre bulunuyordur ki, buna Ebû Muhammed el-Basrî ed-Dakikî de denir, bu zât zayıf kabul edilmiştir. Yahya b. Maîn, "o kayde değer bir şey değildir" derken Nesâî, "o zayıftır" Tirmizî' "o hafız değildir" demiştir. Ebu Hatim er-Razî ise "o yumuşak hadîslidir, hadîsi yazılabilir, ancak onunla ihticac edilmez, çünkü kaviy değildir", demişlerdir.

İmam Nevevî ise sözü edilen hadîsi yorumlarken şöyle demiştir: O, kırk günde bir sözü edilen temizlikler yapılsın demek değil, ihmali kırk günü geçmemelidir, demektir. Muhtar olan odur ki: Kıllar ve tırnaklar uzadıkça kesmektir.

Şevkanî'ye göre, Resûlüllah'ın zapt ettiği kırk gün, vakıtlandırma süresidir. Kırk günü aşmak caiz değildir. Kırk güne kadar belirtilen yerlerini tıraş etmeyen, tırnaklarını kesmeyen kimse sünnete muhalefet etmiş sayılmaz.

Bize göre, Nevevî'nin yorumu, diğer rivayetlerle daha çok uyum sağlamakta ve İslâm'ın temizliğe, koruyucu hekimliğe verdiği önemi yansıtmaktadır. [362]

Çıkarılan Hükümler:

1- Tırnakları haftada bir kesmek, sünnete daha uygundur. Nitekim Peygamberimiz (a.s.) haftada bir özellikle perşembe günleri tırnakları keser, gereken temizliği yapardı.

2- Kasık kıllarını uzadığı zaman, kırk günü geçmemek kaydıyla traş etmek sünnettir. Bu süre geçinceye kadar terkedilirse, kerahet işlemiş olur.

3- Bıyığı, dudakların kırmızılığını örtecek kadar uzadığında fazla kısımlarını kırkmak sünnettir. Bilindiği gibi, rüzgarla birlikte gelen toz ve mikroplar daha çok vücudumuzda kulak boşluğuna ve kıvrımlarına, göz pınarlarına, burun deliklerine ve bıyık ve sakala yerleşir. Bıyıklar ağzımızı örtüyorsa, aldığımız gıdalara oraya yerleşen toz ve mikroplar karışabilir. O bakımdan da bıyıkları belirtilen sınırı aşar şekilde uzatmak doğru değildir.

4- Koltuk altını -kıllar uzayıp nahoş bir görünüm arzettiğinde- gidermek sünnettir. Bu da en çok kırk günü aşmamalıdır. Aksi halde kerahet işlenmiş olur.

5- Vakti gelince erkek çocuğunu sünnet etmek de müekked bir sünnettir. Bu konu ayrıca mezheplerin istidlal ve ictihadları doğrultusunda işlenecektir.

6- Sakalı kesmeyip kendi halinde bırakmak da sünnettir. Bu konuda ayrı bir bölümde işlenecektir.

7- Diş sağlığı ve temizliği bakımından misvak veya fırça kullanmak, özellikle abdest alırken ve namaza durulurken; uykudan kalkıldığında ve yatağa girileceği zaman müekked sünnettir. O bakımdan fukaha misvak kullanmayı abdestin sünnetleri arasında saymıştır.

8- Burna su çekip temizlik yapmak, özellikle abdest alırken bu amelyeyi yerine getirmek sünnettir.

9- Ellerdeki oynak, eklem yerleri ve biraz şişmanlıktan ileri gelen bu yerlerdeki boğumları iyice yıkamak da sünnettir. Çünkü bu kısımlar bilhassa kirin ve mikrobun yerleşmesine uygun bir vasat sayılır.

10- Ağzı çalkamak da öyle. Bir de küçük ve büyük abdest bozduktan sonra iyice temizlenmek veya küçük abdest bozduktan sanra idrardan iyice korunup şüpheyi gidermek için apış arasına biraz su serpmek müstehabdır.

Bütün bunlar insan sağlığıyla içiçedir. İslâm Dini, ibâdetle temizliği, ibâdetle insan sağlığını korumayı ve dolayısıyla koruyucu hekimliği birleştirmiştir.[363]

Erkek Çocukları Sünnet Etmek

Bilindiği gibi sünnet, erkeklerde cinsiyet organının ucundaki derinin kesilmesi anlamında kullanılır. Başta Müslümanlık olmak üzere, Musevilik'te de dinî bir töredir. Her ne kadar Matta, Markos, Luka ve Yuhanna incillerinde sünnetten söz edilmese de Barnaba İncil'inde İsâ Peygamber'in yedi günlükken sünnet edildiği yazılır.[364]

Yapılan tarihî araştırmalardan sünnet'in çok eski bir âdet olduğu ve Afrika halkı tarafından da uygulandığı anlaşılmaktadır. Peygamberlerden ilk sünnet olan İbrahim Peygamber'dir, denilmektedir. Oysa Kütüb-i Sitte'nin ittifakla rivayet ettikleri fıtrat hadîsinde sünnet'in de gelip geçen peygamberlerden, Tevhid Dini gereği kalan sünnetlerden biri olduğu açıklanır. Hadîsin açık delâletinden bu sünnetin ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem'le (a.s.) başladığı anlaşılıyor.

Konumuzla ilgili hadîs-i şerifler:

Ebû' Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) fendimiz buyurdu ki:

"İbrahim Halîlü'r-Rahmân üzerine seksen yıl geldikten (seksen yaşına girdikten) sonra sünnet oldu. Keser ile (kendini) sünnet etmişti."[365]

Sahîh-i Müslim'de ise "seksen yıl" tabiri zikredilmemiştir.

Yine Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyurdu ki:

"Beş şey fıtrat'tandır: Kasığı tıraş etmek, sünnet olmak, bıyığı (dudak kırmızılığı gözükecek şekilde) kesmek, koltuk altı kıllarını gidermek ve tırnakları kesmek."[366]

İbn Cüreyc'den yapılan rivayette, Usaym ona haber vermiş, ona da babası, ona da dedesi haber vermiştir ki dedesi, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gelerek:

"Gerçekten ben müslüman oldum! Demişti. Peygamberimiz de ona:

"Kendinden küfür kıllarını at," buyurdu. Bununla ona "tıraş ol!" diyordu.

Onunla beraber bulunan bir başkasına ise Peygamberimiz (a.s.) şöyle emretti:

"Kendinden küfür kıllarını at ve sünnet ol!"[367]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Sünnet olmak fıtrattandır, peygamberlerden bize kadar gelen Tevhid Diniyle ilgili olan bir sünnettir.

2- Peygamberlerden ilk sünnet olanın İbrahim Peygamber olduğu söylenir. Hadîsin açık anlatımı bir bakıma bunu ifâde etmektedir. Ancak fıtrat hadisinden bunun ilk peygamberle başlayıp günümüze kadar sürüp gelen bir sünnet olduğu anlaşılıyor.

3- İslâmiyeti din olarak seçip iman eden kimsenin küfür dönemindeki âdetlere uyarak tıraş etmeyip bıraktığı kılları kesmesi, İslâm'a göre kendine çeki düzen vermesi ve sünnet olması vâcibdir. Çünkü bu hususta Resûlüllah'ın sarih emri vardır ve emir de vücubu gerektirir.

4- Naklettiğimiz hadislerde çocuğun ne zaman, kaç yaşında veya kaç aylık iken sünnet edilmesi açıklanmamış, mutlak bırakılmıştır. Ancak bu hususta Resûlüllah'ın (a.s.) fiilî ve takriri hadîsleri vardır.

5- İbrahim Peygamberin (a.s.) kadûm ile sünnet olduğu belirtilmiştir. Bu tabir üzerinde durulmuş, bazı ilim adamlarına ve Kamus'un beyânına göre, İbrahim Peygamberin sünnet olduğu yerin adıdır. Ancak kelimenin "keser"

manâsına delâleti daha zahirdir. Bu da sünnet için belirlenmiş bir yaş olmadığını gösterir. Cumhur da bu görüştedir .

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının istidlal, ictihad ve ihticacları:

a) İmam Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre, hem oğlan, hem kız çocuklarını sünnet etmek, sünnettir.

b) İmam Şafiî'den bu mes'ele hakkında iki ayrı rivayet vardır: Birincisi, erkek çocuklar için vâcib, kız çocukları için sünnettir. İkincisi, her ikisine de sünnettir. Birinci kavli daha sahîh kabul edilmiştir.[368]

c) Hanbelilere göre:

Erkek çocuklara vâcib, kız çocukları için şeref ve vakardır. Bu, birçok ilim adamlarının kavlidir. İmam Ahmed demiştir ki: Sünnet olmak erkek çocuklar için çok daha lüzumlu ve önemlidir. Çünkü erkek çocuk sünnet olmadığı zaman haşefeyi kapatır ve altında biriken pislik temizlenmez. Kadının durumu ise böyle değildir, onun sünnet olmasa da temizliği kolaydır. Ebû Abdillâh diyor ki: İbn Abbas (r.a.) sünnet hususunda çok hassas ve katı davranır, kişi sünnet olmadığı takdirde onun ne namazı, ne de haccı makbuldür, derdi. el-Hasan ise bu hususta daha hoşgörülü davranıp kişi İslâm'a girdikten sonra artık onun sünnet olup olmadığına pek aldırış edilmez.

Sonuç olarak, erkeklere sünnet olmak vâcibdir, çünkü müslümanların şiarından sayılır.[369]

Kız çocuklarının sünnet edilmesiyle ilgili rivayetleri nakletmeye lüzum görmüyorum. Çünkü gerek selef-i sâlihîn, gerekse müctehid namlar da üzerinde fazla durmamışlar ve onunla ilgili hadîsler zerinde farklı tesbit ve tenkitlerde bulunmuşlardır. Tahlil bölümünde kısmen açıklamada bulunacağız.

Ancak bu konuda fazla bilgi edinmek isteyenlere, İbn Kudame'nin el-Muğni adlı eserinin birinci cilt, 71. sâhifesini ve Seyyid Sabık'ın Fıkhü's-Sünnet adlı üç ciltlik kitabının 1/37. sâhifesini tavsiye ederiz.

Çocukları ne zaman, kaç yaşında sünnet etmek uygun olur?

Bu hususta da farklı rivayetler, tesbitler, istidlal ve ictihadlar vardır:

a) Cumhura göre, sünnet müddeti belli bir vakta tahsis edilmemiştir.

b) Hanefilerin çoğuna göre, çocukları sünnet etmenin ilk vakti, yedi yaşında başlar, on iki yaşına kadar devam eder. Muhtar olan görüş budur.[370] Ancak bu yaş kesin bir sınır değildir. Herhangi bir yaşta çocuk sünnet edilebilir; belirtilen yaştan önce ve sonra da sünnet yerine getirilebilir.

Fukahanın çoğu ise bu hususta müstehab olan ciheti dikkate alarak doğumundan yedi gün sonra sünnet edilmesini tavsiye etmişlerdir.[371]

c) İmam Şafiî'ye göre, çocuğun doğumunun yedinci günü sünnet olması müstehab vakittir.[372] Aynı zamanda çocuk henüz bulûğa ermeden velisinin onu sünnet ettirmesi vâcibdir.[373]

Nitekim sahih tesbitlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz torunları Hasan ile Hüseyni doğumlarının yedinci gününde sünnet ettirmiştir. Ayrıca bu hususu Hakim ve Beyhaki Hz. Aişe (r.a.) hadîsinden tahrîcle nakletmişlerdir; Beyhakî aynı rivayeti Cabir (r.a.)'den yapmıştır.

Konuyla ilgili diğer hadisler, rivayetler ve tahliller:

Sünnet olmayı vâcib kabul edenlerin delili, 352. dip notla naklettiğimiz "Kendinden küfür kıllarını at ve sünnet ol!" mealindeki hadîs ile Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayet edilen, "Kim İslâm'a girerse, sünnet olsun!" mealindeki hadîstir.

Bu iki hadisin zayıf olduğu birçok ilim adamları tarafından tesbit edilmiştir. Bilindiği gibi, zayıf hadîs hükme hüccet alınmıyor.[374]

Çocukların sünnet edilmesinin sünnet olduğuna kail olanların delîli ise şu hadîstir:

"Sünnet olmak erkekler için sünnettir, kadınlar için şeref ve vakardır."[375]

Ahmed bin Hanbel ve Beyhaki bu hadîsi Haccac bin Ertat'dan rivayet etmişlerdir ki, bu adam müdellistir, yani tedlîste bulunmuştur. Görüştüğü fakat hadîs işitmediği halde "işittim" demesi veya görüşmediği halde hadîs işittim diye iddia etmesi, kişiyi müdellis düzeyine getirir ve rivayeti hüccet

kabul edilmez. Katâde ise bu rivayette ızdırabda bulunmuş, bir rivayetinde Şeddad b. Evs'den söz etmediği halde, diğer bir rivayetinde bu zatın ismini anıp bir fazlalık yapmıştır. İbn Ebî Hatim er-Râzi el-İlel'de bunu tahrîc etmiştir.

Beyhakî ise bu hadîsin zayıf ve munkati' olduğunu belirtmiştir. Öyle ki: senedinden bir râvi düşmüştür veya mübhem bir kişi zikredilmiştir.

Böylece sünnettir, diyenlerin görüşüne ağırlık kazandıran en sahih hadîs, fıtrat hadîsidir ki, orada işlenmesi kesinlikle sünnet kabul edilen tırnak kesmek, bıyığı kısaltmak, etek ve koltuk tıraşı yapmakla birlikte anılmıştır.

Zühri'den rivayet edilen şu hadîsle de ihticac eden olmamıştır:

"İslâm'a giren kimse, yaşı büyük de olsa sünnet olsun!"

Nitekim Tabiin'in ileri gelenlerinden Hasan el-Basri Hazretleri bu konuda ilmî selâhiyetine dayanarak şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efenmize uyarak birçok kimseler İslâm'a girdi: Siyahı, beyazı, Romalısı, İranlısı, Habeşlisi... Ama bunlardan hiçbirinin sünnet olup olmadığı araştırılmadı, üzerinde de durulmadı. Eğer sünnet olmak vacib olsaydı, sözü edilenler sünnet olmadan İslâm'a kabul edilmezdiler (veya kabul edildikten sonra hemen sünnet edilmeleri emredildi... Oysa böyle bir emir ve hüküm mevcut değildir...)"[376]

Ayrıca ilim adamlarının ihticac ve istidlallerinin geniş çapta açıklanmasını Şevkanî Neylü'l-Evtar da yapmıştır. Arzu edenler raya Hitan bölümüne müracaat etsinler.

Çıkarılan Hükümler:

1- Erkek çocukları ergen olmadan önce sünnet etmek müekked bir sünnettir. Kız çocuklarını sünnet etmek müstehabdır.

2- İmam Şafiî'ye göre, erkek çocukları sünnet etmek vâcibdir.

3- İslâm'a giren kimse sünnet olmakla zorlanmaz. Kendi iradesine bırakılır. Cumhur bu görüştedir.

Bıyığını Fazlasını Almak Sakalını Kendi Haline Bırakmak

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında Arap Yarımadası'nda yaşayan kabilelerin çoğu sakal bırakırdı. Yüzde tüy bitmeye başladığı günden itibaren sakal kendi haline terkedilir, kişilerin, aile ve aşiretlerin kendi âdet ve gelenekleri doğrultusunda uzayan sakala çeki düzen verilirdi. Bir kısmı da hiç dokunmayıp salıverirdi. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kıyafet inkılâbı yapmadığı gibi, bıyık ve sakal inkılâbı da yapmamıştır. O, ipek, atlas, dibâc gibi lüks sayılan ve değeri yüksek olan kumaştan yapılan elbiseleri giymemiş, aynı zamanda ümmetinin erkeklerine haram kılmıştır. Ayrıca erkek ve kadın için tesettürü getirmiş, bunun herbirine göre ölçülerini belirlemiştir. Yoksa putperest Arapların kıyafetine karşı çıkmamış, Şam ve Yemen taraflarında dokunan kumaşlar, hazırlanan entariler ve üstlükler Mekke ve Medine pazarlarında satılmış; bunu putperestler dokumuş veya dikmiş, şunu Hıristiyanlar hazırlamış diye bir ayrım yapılmamıştır. Onun gibi bıyık ve sakal konusuda sadece ıslâh edilmiş, dudakların kırmızılığı gözükecek şekilde bıyıkların kırpılması, boyun ve yanakların az da olsa gözükmesi şeklinde sakalların düzeltilmesine gidilerek temizliğe, koruyucu hekimliğe önem verilmiştir.

Kirli paslı, üst başları yağlı ve boyalı Araplara medenîce giyinmeleri, elbise ve vücutlarını tertemiz tutmaları öğretilmiştir. İslâm Dini, şekilci değildir, o şekle ve surete değil, imân ve amele değer verir. Ancak pejmürdelikten kurtarıp temiz ve düzenli giyilmesini emreder. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, İslâm'ın şekilcilikten uzak, cihanşümul bir din olduğunu, kalb ve kafaları aydınlatır mahiyette Allah'ın insanlara son mesajı bulunduğunu şöyle belirtmiştir:

"Şüphesiz ki Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, ama O, kalblerinize ve amellerinize bakar."[377]

İlk nazarda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sakal bıraktığı ve onu düzene sokup çekicilik kazandırdığı için sakal güzel sünnetlerden biri sayılır. Sonra da o devirde İran Mecûsileriyle, Hıristiyan Romalılardan kimi bıyık ve sakal hiç bırakmaz, kimi de bıyıkları ağzını örtecek şekilde bırakırdı. Hatta Bizans'tan gelen iki kişiyi bıyıksız ve sakalsız gören Peygamber (a.s.) Efendimiz'in bu hali çok yadırgadığı ve "sizi bu hale kimler soktu?!" diyerek hayretini belirttiği bazı siyer kitaplarında geçer. Gerçekten erkeğe yakışan ve fıtratında mevcut olan bıyık ve sakal, onu kadınlara benzemekten korumakta ve şahsiyet kazandırmaktadır.

Konuyu bu açıdan değerlendirirken özetliyecek olursak: Araplarda câri bir âdet halinde süregelen sakal, Peygamberimiz (a.s.) Efendimiz tarafından da benimsenmiş ve ona çeki düzen, temizlik ve güzel bir görünüm verilerek ıslâh edilmiştir. Böylece Müslümanlara, Peygamberlerine uyma bakımından güzel sünnetlerden biri olarak miras kalmıştır.

Diyebiliriz ki, sakal ve bıyık hakkında birçok ictihadlar, istidlaller ve görüşler vardır. İlim adamları, dinî konuların her bölüm ve dalında olduğu gibi, bu kabil sünnetler üzerinde de yeterince durmuş ve tesbitler yapmışlardır. Hepsini nakletmeye ne vaktimiz, ne de kitabımızın hacmi müsaittir. Biz sadece sahih rivayetleri nakletmek, zayıf görüşleri belirlemek ve müctehid imamların farklı görüş ve ictihadlarını ortaya koymakla yetineceğiz.

Konuyla ilgili hadisler ve rivayetler:

Zeyd b. Erkam (r.a.)’den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Bıyığından (fazlasını kesip) almayan bizden değildir."[378]

Tirmizi bu hadîs için "hadîsün hasenün" demiştir.

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Bıyıkları (dudak kırmızılığı gözükecek şekilde) kesin, sakalı salıverin de Mecûsiye muhalefet edin!"[379]

İbn Ömer (r.a.)'den yapılan rivayette Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Müşriklere muhalefet edin, sakalı çoğaltın, bıyıkları (dudak kırmızılığı gözükecek şekilde) iyice kırkın."[380]

Buhari bu hadîsin sonuna şunu ilâve etmiştir:

"İbn Ömer (r.a.) haccettiği veya umre yaptığı zaman eliyle sakalını tutar da bir tutamdan fazlasını kesip alırdı."

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Dudakların kırmızılığı gözükecek şekilde bıyığı kırkıp düzeltmek sünnettir. Bunun aksine dudakları örtecek şekilde uzatmak mekruhtur.

2- Mecûsî'ye muhalefet için sakalı kendi haline bırakıp uzatmak sünnettir. Ateşe, ineğe, timsaha ve benzeri eşyaya tapanlara ve daha çok ateşperest olanlara mecûsî denir ki o devirde bıyıklarını iyice uzatır, sakallarını ya çok kısa bırakır, ya da tamamen keserlerdi.

3- Allah'a eş-ortak koşan müşriklere sakal ve bıyık hususunda da muhalefet sünnettir. Putperest Araplar saç ve sakallarına çeki düzen vermez, gelişigüzel bırakırlardı.

4- Sakalın bir tutamdan fazlasını kesmekte bir sakınca yoktur.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının tesbit, istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Selef-i sâlihînden birçoğu hadîsteki "ahfû" emrinin zahirine bakıp bıyığın çok az kalacak şekilde kökünden kesilmesine kail olmuşlardır.
[381]

Selef bu hususta "isti'sal" tabirini kullanmış ki, kökünden kesmek, kesmekte mübalâğa etmek, iyice sonuna varmak gibi mânalara delâlet eder.

b) İmam Mâlik, hadîste geçen "ahfû" emrini mutlak mânaya hamletmemiş, diğer fiilî ve takriri hadîslerle birleştirip dudak kırmızılığı gözükecek şekilde kesip kısaltınız, şeklinde mânalandırarak kayıtlamıştır. Hattâ bıyığını kökünden kesenin te'dîb edilmesi gerektiğini belirterek sünnete muhalefetin doğru olmayacağını söylemiştir.

b) İmam Nevevî, bıyığın kökünden kesilmeyip dudak kırmızılığı gözükecek şekilde kesilmesiyle ilgili kavlin muhtar olduğunu söylemiştir. "Ahfû'ş-şâribe" cümlesindeki emrin mânası, dudaklara doğru sarkıp aşan kısmın kesilmesiyle ilgili olduğunu ayrıca belirtmiştir.

Nitekim İmam Mâlik de el-Muvatta'da, dudakların etrafı gözükecek şekilde bıyık kesilip kısaltılır, demiştir.

c) İmam Ebû Hanîfe, İmam Züfer, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre, gerek baştaki saçların, gerekse bıyığın kökünün kesilmesi efdaldir. Bununla beraber kırkıp az bırakmakta da bir sakınca yoktur.[382]

d) Mâlikî'lerden bazısı Şafiî mezhebinin bıyık konusundaki görüşü, Hanefîlerinkinin aynıdır, demişlerdir. et-Tahavî diyor ki:

"Bu hususta İmam Şafii'den kesin bir şey bulamadım, ancak onun yakın arkadaşları el-Müzenî ve er-Rabi'nin bıyıklarını kökünden kestiklerini gördüm. Bu da onların kendi imamlarına uyduğuna delâlet eder."

Ebû Cafer et-Tahâvi yine bu konuyla ilgili hadisleri ve ashab-ı kirâmdan bıyıklarını kökünden kesenleri misal vererek şöyle diyor:

"Bıyığı kırkıp kısaltmak iyidir, ama onu tamamen kesmek daha iyi ve afdaldır."[383] "Ve bu, Ebû Hanîfe'nin, Ebû Yusuf'un ve Muhammed'in mezhebidir." Diye ilâve ediyor.[384]

el-Esrem'in İmam Ahmed b. Hanbel'den yaptığı rivayete göre, İmam Ahmed bıyıklarını iyice kökünden keserdi. Bununla beraber biraz kırkıp biraz bırakmakta da bir beis yok derdi.

O bakımdan Ebû Muhammed İbn Kudame el-Muğnî'de bu konuya temas ederek şöyle diyor:

"Kişi bıyığını kökünden kesmekle iz bırakmak arasında muhayyerdir."[385]

Sakalla ilgili istidlal ve görüşler:

Hadîslerde daha çok şu dört emir kipi kullanılmıştır:

1) A'fû,

2) Evfû,

3) Erhû,

4) Veffiru...

Eş anlamlı fiiller olup, kendi haline terketmek anlamına gelirler.

Sakal ve bıyık hakkındaki emrin illeti bir yerde Mecûsî'lere, bir yerde müşriklere, bir yerde de Yahudilere benzemeyip muhalif kalma gösterilmiştir. Nitekim Şevkani'nin de belirttiği gibi, o devirde Fürs (İran mecûsî) lerinin yaygın olan âdetlerinden biri de sakalı iyice kırkıp az şey bırakmaktı. O bakımdan şâri' onlara bu hususta da uymamak veya benzememek için sakalı iyice uzatmayı emretmiştir.

a) Kadı Iyaz diyor ki:

"Sakalı tıraş etmek, kırkıp kısaltmak, yakmak mekruhtur. Ama boyundan ve eninden biraz alıp düzeltmek iyidir."

b) Selef-i sâlihîn ise sakal hakkında farklı görüş ortaya koymuştur: Kimine göre uzatılır ama göbek seviyesine kadar değil, fazla kısımları kesilir. Kimi de bir tutamdan fazlası kesilir, demiştir.

c) İmam Mâlik çok uzatmayı mekruh görmüştür. Nitekim Tenvîrü'l-Havalik müellifi İmam Süyutî diyor ki: Sakal cidden fazla uzadığı takdirde ne yapılır? Diye Mâlik'e sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: Fazlasının kesilip alınmasını, uygun görüyorum."[386]

d) Şâfiîlerden çoğuna göre, sakalın, bıyığın kenarlarını tıraş etmek veya kırkmak, çeneyle dudak arasındaki kılları tıraş etmek veya bunları yolmak mekruhtur.

Sakalı tamamen kesip tıraş etmek İmam Şafiî'ye göre haramdır.[387]

e) Hanefilere göre, sakal bırakmak sünnettir. Müstehab diyenler de olmuştur. Bir tutamdan fazlasını kesmekte bir sakınca yoktur. Bununla beraber bir tutamı aşar şekilde bırakılması da caizdir. İmam Muhammed'e göre, bir tutamdan fazlasını kesmek sünnettir. İmam Ebû Hanîfe'den de bu anlamda bir rivayet söz konusudur.[388]

Diğer hadîsler ve tahliller:

Amr b. Şuayb'in babasından, dedesinden yaptığı rivayette, dedesi demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sakalının eninden ve boyundan fazla kılları alır. (ona çeki düzen verir) di."[389]

Tirmizî bu hadîsin garip olduğunu kaydetmiştir. et-Takrîb'de bunun metruk olduğu belirtilmişse de tarafdar bulmamıştır. Ancak bu gibi kayıtlar şüphe uyandırdığından yukarıdaki hadîsle ihticac edilmemiştir.

Bıyık ve sakalla ilgili hadislerin çoğunu toplayan Ebû Cafer et-Tahâvî, Muğîre İbn Şu'be'den yapılan rivayete yer verip şu olayı naklediyor:

"Uzun bıyıklı bir adam Peygamber (a.s.) Efendimiz'e geldi. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) bir misvak, bir de keskin bıçak istedi, getirilince, adamın bıyığını o misvake göre kırkıp düzeltti."[390]

Sonra da şu açıklamayı yapıyor: Medine halkından bir cemaat bu rivayete dayanarak bıyıklarını tamamıyla kesmek değil, onu kısaltıp çeki düzen vermek suretiyle bırakmak daha uygundur, demişlerdir. Diğer bir cemaat onlara muhalefet ederek, bıyıkları kökünden kesmenin müstehab olduğunu söylemişlerdir.

İkinciler şu rivayetlerle ihticac etmişlerdir:

"İbn Abbas (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bıyıklarını keserdi. İbrahim Peygamber de (a.s.) bıyıklarını kesmiştir."[391]

"İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Bıyıkları kesin, sakalı salıverin!"[392]

Enes b. Mâlik'den (r.a.) yapılan rivayette ise şu fazlalık vardır:

"Yahudilere benzemeyin, onlara benzemeye özenmeyin!"

Tahavî bu mealde dört hadîs daha rivayet ettikten sonra kendi görüşünü şöyle açıklıyor: "Naklettiğimiz hadîslerin hemen hepsini biraraya getirdiğimizde şu sonuç çıkar: "Bıyıkları kökünden kesmek, onu kırkıp düzeltmekten afdaldır." Hanefî imamlarından üçünün de mezhebi budur.

Sonra da Ashab-ı Kiram'dan bıyıklarını kökünden kesenleri misal vererek bu görüşünü kuvvetlendiriyor.[393]

Çıkarılan Hükümler:

1-Bıyığı kökünden kesmek caizdir, bazı müctehidlere göre, daha uygundur.

2- Bıyığı dudakları gözükecek şekilde kesip kısaltmak.

3- Çeneyle alt dudak arasındaki kısmın kıllarını tıraş etmek mekruhtur.

4- Sakalı bir tutamdan fazla, göbeği aşmayacak şekilde bırakmakta bir sakınca yoktur. Bir tutamdan fazlasını kesmekte de bir sakınca yoktur, hattâ bazı müctehidlere göre, sünnet veya müstehabdır.

5- Sakal ve bıyık hususunda Yahudilere, putperestlere, mecusîlere muhalefet etmek sünnettir.

6- Sakalın boy ve eninden kırkmak caizdir.

Beyaz Kılları Yolmak Mekruhtur

Baş ve sakalda beliren beyaz kıllar yaşlılığın başlıca belirtilerinden biridir. Bazan soyçekimi doğrultusunda kıllar erken ağarmaya başlar. Saç genellikle Allah'ın insanlara lütfettiği güzel nimetlerden biridir. Gerek estetik, gerek başın güneşten korunması için lüzumlu bir vücut örtüşüdür denilebilir. Ayrıca düzenli saç ve sakal insana vakar ve ihtişam verir.

Saçların beyazlaşması, diğer bir tabirle saçlara ak düşmesinin birçok yararları söz konusudur: Önce insana artık yaşlandığını hatırlatır ve böylece daha temkinli, daha dikkatli olmayı ilham eder. Ölümü hatırlatarak Ahiret için hazırlıklı olmayı fısıldar. Toplum içinde daha saygılı davranmaya, havâi şeylerden uzak kalmaydı, gençlik çağının çok gerilerde kaldığına, çılgınca yaşamanın bir anlam taşımadığına çağrıda bulunur.

Aklaşan saçların bir diğer yararı, ilâhi sanatın yüceliğini simgelerken imân düzeyinde iyi yolda bir ömür geçirdikten sonra her beyaz kıl imân meşalesinin birer kandili, ilâhî nurun birer belirtisi sayılmasıdır. O bakımdan Sevgili Peygamberimiz (a.s.) beyaz kılları yolmayı yasaklamıştır.

Bu konudaki hadisler şöyledir:

Amr b. Şuayb (r.a.)'den, o da babasından, o da dedesinden yaptığı rivayette, Resûlüllah (a.s.)   Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Beyaz kılları yolmayın, çünkü gerçekten o, müslümanın nurudur. Bir müslüman İslâm'da yaşlanıp saçı ağarmaya görsün, mutlaka Allah onun için o beyaz kıllardan herbirine karşılık bir iyilik yazar, bir derecesini onunla yükseltir ve o sebeple bîr günahı silip atar."[394]

Hecametçi, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in bıyığından uzanan kısınılan kesip alırken mübarek sakalında beyaz bir kıla gözü ilişti ve onu almak için eğilince Resûlüllah (a.s.) onun elinden tutarak şöyle buyurdu:

"Kim İslâmiyette yaşlanıp bir kılı ağarırsa, o, onun için Kıyamet gününde bir nûr olur."[395]

Diğer bir hadîslerinde ise şöyle buyurmuştur:

"Kim İslâmiyette yaşlanıp (saçı sakalı) ağarırsa, bu onun için Kıyamet gününde nûr olur."[396]

Bunun üzerine bir adam Peygamberimiz'e (a.s.) dedi ki:

"Doğrusu bazı erkekler beyaz kılları yoluyorlar!" Peygamberimiz (a.s.):

"Artık isteyen kendi nurunu yolsun..." buyurdu.

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Saç ve sakaldaki beyaz kılları yolmak veya bir şeyle gidermek tahrimen mekruhtur. Çoğu ilim adamlarına göre, tenzîhen mekruhtur.

2- Bıyık, kaş ve zülüf de saç sakal hükmündedir. Buralarda aklaşan kılları koparmak veya yolmak mekruhtur.

3- Bu hususta kadın erkek farkı yoktur, her iki cins için de beyaz kılları yolmak yasaklanmıştır. Çünkü hadîs umum ifâde etmektedir.

Hadîslerin ışığında mezhep imamlarının ve ilim adamlarının istidlal ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre, saç ve sakaldaki beyaz kılları yolmak mekruhtur.

b) Mâlikîlere göre de mekruhtur.

c) Şâfiîlere göre, İmam Şafiî, sakalı kökünden kazımayı, yolmayı haram saydığı gibi, beyaz kılları çekip yolmayı da haram saymıştır.[397]

d) Hanbelî'lere göre, beyaz kılları çekip yolmak mekruhtur. Nitekim Amr b. Şuayb'den yapılan sahih rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz beyaz kılları yolmayı yasaklamıştır. Hacemetçi'nin elinden tutup sakalında beliren beyaz kılı koparmasına engel olması da öyle... [398]

e) Diğer ilim adamlarına göre, beyaz kılları ister sakalda, ister başta olsun kendi haline bırakmak sünnettir. Kadın ve erkek bu hususta eşittir. Nitekim Amr b. Şuayb'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) saç ve sakalın ağarmasını nûr ile yorumlamış ve İslâmiyette saç ve sakalını ağartanlara müjdeler vermiştir. Hz. Enes (r.a.) diyor ki:

"Biz adamın kendi başındaki ve sakalındaki beyaz kılı yolmasını mekruh karşılardık..."[399]

Çıkarılan Hükümler:

1- Hanefî, Mâliki ve Hanbelî'lere göre, saç ve sakaldaki beyaz kılları yolmak, koparmak mekruhtur.   Kadınlar da aynı hükmün kapsamına girer.

2- Bıyık ve kaşlarda, zülüf ve şakakda beliren beyaz kılları gidermek de aynı hükmün kapsamına sokularak mekruh sayılmıştır. Çünkü hadîs-i şerif umum ifade etmektedir.

3- İmam Şafiî, sakalı kökünden kesmeyi, yolmayı haram saydığı gibi, saç ve sakaldaki beyaz kılları da koparmayı, yolmayı haram saymıştır.

Beyaz Kılları Kına Ve Kütüm (Veya Ketem) İle Boyayıp Değiştirmek

Saç ve sakalı kına ve kütüm (veya ketem) [400] ile boyayıp rengini değiştirmek, daha çok savaşlarda uygun karşılanmış, savaş dışında da Resûlüllah'ın (a.s.) takririyle müstehab sayılmıştır. Bu hususta kavli sünnetlerinin de rivayet edildiği bilinmektedir. Rasgele boyalarla saç ve sakalı boyamayı yasaklayan Peygamberimiz (a.s.), saçların kökünü kuvvetlendiren ve deriyi koruyan kına ve kütümü uygun görmüştür.

Konuyla ilgili hadisler:

Câbir b. Abdillâh (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Mekke fethedildiği gün Ebû Kuhafe, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e getirildiğinde başı (öylesine aklaşmıştı ki) seğame gibiydi.[401] Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Onu hanımlarından birine götürün de başındaki saçları (nın Rengini) bir şey ile değiştirsin ve onu siyah (boyadan) uzak bulundurun!"[402]

Bu rivayeti biraz daha geniş şekilde Muhammed b. Sirîn, Enes b. Mâlik'den Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in saç ve sakalını boyayıp boyamadığı hakkında sorulan soruya verdiği cevâbı şöyle rivayet etmiştir:

"Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz pek az yaşlanmış pek çok az aklaşmıştı. Ama Ebûbekir ile Ömer (r.a.) ondan sonra (saç ve sakallarını) kına ve kütüm ile boyarlardı."[403]

Ahmed b. Hanbel aynı konu hakkındaki rivayeti şu fazlalıkla nakletmiştir:

"Ebûbekir Sıddîk, (babası) Ebû Kuhafe'yi, Mekke fethedildiği gün sırtına alıp Peygamber (a.s.) Efendimiz'e getirerek önüne koydu... Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Ebûbekir'e şöyle buyurdu:

"Bu çok yaşlı zatı evinde oturtsaydın da biz ona giderdik!"

(Bunu sırf Ebûbekir'e olan sevgi ve saygısından dolayı ifade buyurdu). Ebû Kuhafe müslüman oldu. Başı ve sakalı seğame gibi bembeyazdı. Resûlüllah

(a.s.):

"Saç ve sakalının (rengini kına ve kütüm ile) değiştirin, siyah (boyadan) uzak bulundurun."

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- İyice ağaran saç ve sakalın rengini değiştirmekte bir sakınca yoktur.

2- Saç ve sakalı daha çok kına ve kütüm (veya ketem) ile boyamak müstehabdır.

3- Saç ve sakalı siyah boya ile boyamak mekruhtur.

4- O dönemde yaşayan Yahudi ve Hıristiyanlar ağaran saç ve sakallarını boyamazlardı, ona muhalefet olsun diye, kına ve kütüm tavsiye edilmiştir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve ilim adamlarının tesbit, istidlal, ictihad ve görüşleri:

a) Hanefilere göre, aklaşan saç ve sakalı siyaha boyamak mekruhtur. Kına ve kütüm sürmekte bir sakınca yoktur.

b) Şâfiilere göre, beyaz kılları siyaha boyamak haramdır. Kadınlara gelince, kocalarının müsaadesiyle boyayabilirler.[404]

Erkeklerin ve eşcinsel olanların ellerini ve ayaklarını -ciddi bir ihtiyaç ortada yokken- boyamaları haramdır. Ancak Şâfiilerden Maverdî, Sahibülbeyan ve Râfiî buna cevaz vermişlerdir.[405]

c) Hanbelilere göre, beyaz kılları siyahtan başka bir şeyle boyamak müstehabdır. Bu konuda İmam Ahmed şöyle demiştir:

"Doğrusu saç ve sakalı (kına ve benzeri bir şeyle) boyanmış bir yaşlı gördüğümde ferahlık duyuyorum."

Yine İmam Ahmed, bir adamla müzakerede bulunurken ona:

"Neden saç ve sakalını boyamıyorsun?" Diye sormuş, o da:

"Utanıyorum", diye cevap vermiştir. Bunun üzerine İmam ona:

"Sübhanellah! Bu, Resûlüllah'ın (a.s.) sünnetidir, diye hatırlatmada bulunmuştur.[406]

(Saç ve sakalı) kına ve kütüm (veya ketem) ile boyamak müstehabdır. Nitekim el-Hilâl ve İbn Mâce'nin Temîm b. Abdullah'tan yaptıkları rivayette demiştir ki: Ümmu Seleme'nin (r.a.) yanına girdiğimde bize, kına ve kütüm ile boyanmış Resûlüllah'a ait birkaç kıl çıkarıp gösterdi.

Ebûbekir (r.a.) de kına ve kütüm ile boyamıştır. Vers ve za'feran [407] ile boyamakta da bir sakınca yoktur. Çünkü Ebû Mâlik el-Eşca'î demiştir ki:

"Bizim Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber boyanmamız, vers ve za'feran ile olurdu."[408]

d) Mâlikî'lere göre:

Saç ve sakalı siyahtan başkasıyla boyamak müstehabdır. İmam Mâlik saçı boyama hakkında şöyle demiştir:

"Bu hususta malum bir şey işitmedim. Ancak siyahtan başkasıyla boyamak bana daha sevimlidir... Boyamayı bütünüyle terketmekte vüs'at vardır; inşaallah insanlara bir sıkıntı ve zorluk yoktur."

Ayrıca İmam Mâlik diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) saç ve sakalını boyamamıştır. Eğer boyamış olsaydı, Hz. Aişe (r.a.) onu Abdurrahman b. Esved'e gönderirdi."[409]

Konuyla ilgili diğer hadisler, rivayetler ve tahliller:

Beyaz kılları boyamanın meşru' olduğu kesinlik kazanıyor. Aynı zamanda bu yalnız sakala has bir cevaz değil, baştaki saçları da içine almaktadır. Ancak siyahla boyamanın mekruh olduğunu unutmamak gerekir. İmam Nevevî bu hususta diyor ki:

"Doğru olanı, siyaha boyamanın haram sayılmasıdır..."

Nitekim İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Son zamanda bazı kavimler (milletler saç ve sakallarını) siyah ile boyayacaklar, tıpkı güvercin göğüslerindeki siyahlık gibi. Onlar Cennetin kokusunu alamıyacaklardır."[410]

Bu hadîsin isnadında Abdülkerim'in bulunduğu ve onun da zayıf olduğu üzerinde durulmuştur. O bakımdan istidlale pek uygun görülmemiş ve siyah

boya ile saç sakalı boyamanın haram değil, mekruh olduğu belirtilmiştir.

Saç ve sakalın beyazlığını değiştirmenin illetlerinden birinin, Yahudi ve Hıristiyanlara muhalefet olarak gösterilmiştir:

"Doğrusu Yahudi ve Nasârâ (saç ve sakallarını) boyamazlar, o bakımdan onlara muhalefet ediniz!"[411]

Bu hususta onlara muhalefet tek illet değildir, başka sebepleri de söz konusudur. O bakımdan bugün Yahudi veya Hıristiyanlar saç ve sakallarını boyuyorlarsa, bizim boyamamamız icab eder. Müctehid imamlar ise, böyle bir durum söz konusu olduğunda kına ve kütüm (veya ketem) ile boyamayı terketmemiz hakkında bir hüküm koymamışlardır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, onlara muhalefet sadece illetlerden biridir.

Tirmizî'nin yaptığı rivayette ise şu lâfızlarla nakledilmiştir:

"Aklığı (saç ve sakaldaki beyaz kılları) değiştirin, Yahudilere benzemeye özenmeyin!"[412]

Tirmizi bu hadîsin hasen olduğunu kaydetmiştir.

Ayrıca yine Tirmizî'nin hasen kaydettiği, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâcenin rivayet ettikleri hadîste Allah Resulü şöyle buyurmuştur:

"Şu aklığı değiştirmede (kullanılacak) en güzel şey, kına ve kütüm (veya ketem)dir..."[413]

Nitekim bu hadîsin sıhhatini güçlendiren İbn Ömer rivayeti, müctehidlerce istidlale kaynak seçilmiştir: "İbn Ömer sakalını sarımtrak renge boyar ve şöyle derdi:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz'i bununla sakalını boyadığını gördüm, bu renk onun için oldukça sevimliydi. Elbisesini de onunla boyardı."[414]

Bunun aksini ifade eden bir başka rivayet ise Hz. Enes'den (r.a.) şöyle yapılmıştır:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (saç ve sakalını) boyamadı ve zaten ondaki aklık çok az bir (sayıya) ulaşmıştı. Eğer isteseydim onun başındaki siyaha karışık beyaz kılları sayabilirdim."[415]

İbn Mes'ud'dan (r.a.) da bu manâyı kuvvetlendirir mahiyette bir rivayet yapılmıştır. Böylece birbirine muarız olan hadîslerin sıhhatında ise şüphe yoktur. O bakımdan ilim adamları saç sakal boyama hususunda farklı görüş ve istidlalde bulunmuşlardır:

a) Kadı Iyaz'ın yaptığı tesbite göre, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Ebûbekir'den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz saç ve sakalı boyamayı yasaklamış ve kendileri de aklaşan saçlarının rengini (boya ve benzeri şeyle) değiştirmemişlerdir. O bakımdan aklaşan saç ve sakalı boyamamak daha faziletlidir.

b) Ashab-ı Kirâm'dan ve Tabiîn'den bir cemaat ise, aklaşan saç ve sakalı kına, kütüm ve benzeri şeylerle boyamak daha fazîletlidir, demişlerdir. Çünkü sözü edilen konuyla ilgili hayli sahîh rivâyetler mevcuttur.

Saç ve sakalı boyamanın efdal olduğunu kabul ettiğimizde, hangi renge boyamanın daha uygun olacağı hakkında bizi aydınlatır mahiyette sahih rivayetler vardır. Yapılan ciddi araştırma ve tesbitlere göre, başta İbn Ömer ve Ebû Hüreyre (Allah ikisinden de razı olsun) olmak üzere birçok sahabe sarı renge boyamışlardır. O bakımdan çoğu, saçları koyu sarı renge çeviren kına ve kütüm kullanmışlardır. Bir kısmı ise yine saçları sarıya çeviren za'feran ile boyamıştır.

Böylece İbn Cerir Taberî saç sakalı boyamayla ilgili birbirine muarız gibi görünen hadîsleri te'lîf ederek şu açıklamayı yapmıştır: "Doğrusu o ki, aklaşan saç ve sakalı (bir boya ile) değiştirme tavsiyesi ve yine bundan menedilmeyle ilgili sözler bütünüyle sahihtir, aralarında herhangi bir tenakuz yoktur. Saç ve sakalı bir boya ile değiştirme emri, Ebûbekir Sıddîk'ın (r.a.) babası gibi saçı sakalı iyice ağaran kimselere; boyamaktan men'edilme ise saç ve sakalına henüz tek tek ak düşmüş kişilere yöneliktir. Selefin bu husustaki farklı söz ve fiili, yaşlarının ihtilafıyla ilgilidir: Çok yaşlı olup saç sakalı iyice ağaranlar onu kına ve kütüm gibi şeylerle

boyamışlar ve bazısı da sarı boya ya da za'feran kullanarak rengini değiştirmiştir. Henüz yeni ağaranlar ise kına, za'feran ve benzeri bir boya kullanmaktan sakınmışlardır. Çünkü konuyla ilgili emir ve nehiy vücub için değildir, bunda icma' vardır...[416]

Çıkarılan Hükümler:

1- Saç ve sakalda beliren beyaz kılları yolmak veya koparmak mekruhtur.

2- Saç ve sakalı siyah boyaya boyamak, kimine göre mekruh, kimine göre haramdır.

3- Saç ve sakalı iyice ağaran kimse onu kına, kütüm, kahveye çalan sarı ve za'feranla boyayabilir, bunda bir sakınca yoktur.

4- Siyah boya dışında sarı, kahverengi ve bu ikisine yakın renkleri kullanmaya cevaz verilmiştir.

Saçları Kulak Yumuşağına Kadar Uzatmak

Kadınların saçlarını kesmeyip uzatması kavlî ve takriri sünnetle emredilmiştir. Erkeklerin ise kulak yumuşaklarına ve bazan da orayı aşar şekilde uzatması sünnettir. Temiz tutulup bakımı iyice yapılan saç hem erkeğin, hem kadının süsüdür. Başı güneşten korur, görünümü güzelleştirir. Kişiye şahsiyet kazandırır.

Konuyla ilgili hadîsler:

Ebû Vemse'den (r.a.) yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizin saçı omuzlarına ulaşırdı."[417]

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in saçı kulaklarını veya kulak yumuşaklarını aşar, (fakat) omuzlarına ulaşmaz uzunlukta îdi."[418]

Enes b. Mâlik (r.a.)den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Şüphesiz ki Peygamber (a.s.) Efendimiz'in saçı omuzlarına dokunur şekilde uzun idi."

Diğer bir lâfızla şöyle denilmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in saçı hafif dalgalı idi, ne tam kıvırcık, ne de tam düz idi. İki kulağı ve omuzu arasındaki kısma kadar uzun idi."[419]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Saçları kesmeyip uzatmak sünnettir.

2- Saçları kulak yumuşaklarına veya onu biraz aşar şekilde uzatmak müstehabdır.

3- Saçları kişinin görünümünü güzelleştiriyorsa omuz başlarına kadar uzatmakta bir sakınca yoktur.

Hadislerin ışığında müctehidlerin ve ilim adamlarının görüş ve ictihadları:

a) Şâfiîlere göre:

Saçı tıraş etmek mekruhtur, ancak hacc menâsikini yerine getirirken ve bir de çocuğun doğumunun yedinci gününde tıraş etmek sünnettir.[420]

b) Hanbelîlere göre:

Enseyi tıraş etmek mekruhtur. Ama başının tamamını tıraş eden kimsenin veya bir hastalık, kan aldırma gibi bir sebepten dolayı o kısmı tıraş ettirmek zorunda kalan kimsenin ensesini tıraş etmesinde bir sakınca yoktur.

Mervezi diyor ki: Ebû Abdillah'a ense tıraşı hakkında sordum, bana şu cevabı verdi:

"O, mecusi'nin yaptığı bir şeydir. Kim bir kavme benzemeye özenirse o da onlardandır." Yüzdeki kılları (bir takım yapışkan maddelerle veya benzeri şeylerle almak hakkında sordum, dedi ki: "Kadınlar için bir sakınca yoktur. Ama erkeklere mekruhtur, diyorum."[421]

c) Malikîlere göre:

Bu konuda İmam Mâlik, Ansar'dan Ebû Katade'nin (r.a.), "Resûlüllah'a (a.s.) dedim ki:

"Doğrusu benim kulak yumuşağına kadar uzanan bir saçım var, onu tarayıp düzenli tutayım mı?" Efendimiz:

"Evet, onu tara ve düzenli tut, (onun bakımını yaparak) ikramda bulun!" buyurdu, mealindeki hadîse dayanarak saçları tertemiz, bakımlı tutup uzatmanın müstehab olduğunu söylemiştir.[422]

Bu konuda diğer hadîsler, rivayetler ve tahliller:

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in saçı genellikle kulaklarını aşar şekilde uzun ve dalgalı idi. Bakımına son derece dikkat eder, özen gösterirdi. Nitekim Berâ' b. Âzıb'dan (r.a.) yapılan sahih rivayette adı geçen diyor ki:

"Kırmızıca hülle içinde saçı kulaklarını aşan kimse olarak Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den daha güzelini görmedim."[423]

Aynı rivayet silsilesinde Muhammed b. Süleyman fazla olacak şunu rivayet etmiştir:

"O'nun bir saçı vardı ki, omuzlarına dokunurdu."

Şu'be ise şöyle demiştir:

"O'nun saçı kulak yumuşağına kadar ulaşırdı."[424]

Enes'den (r.a.) yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in saçı kulaklarının yarısına kadar ulaşırdı."[425]

Yine Bera' (r.a.) yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in bir saçı vardı ki, kulaklarının yumuşaklarına kadar ulaşırdı."[426]

Bütün bu rivayetlerin sıhhati dikkate alınınca, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bazan omuzlarına kadar, bazan kulaklarını aşar şekilde, bazan da kulak yumuşaklarına kadar saçını uzatmıştır. En çok kısalttığı zaman ise, kulaklarının yarısına kadar olanıdır.

Saç Bakımı:

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in saçları çok bakımlı idi. Sık sık tarar ve yıkardı. Ümmetinin de aynı dikkat ve itinayı göstermesi için şöyle tavsiyede bulunduğu rivayet edilmiştir:

"Kimin saçı varsa, ona ikramda bulunsun!"[427]

Bu hadîsin isnadı hasen kabul edilmiş ve bir takım şahidleri de söz konusudur. Nitekim Ebû Dâvud bu hadîs üzerinde konuşmayıp susmayı tercih etmiştir. Çünkü ona göre, ihticaca elverişli olan bir rivayet hakkında susmak daha uygundur. Diğer yandan yapılan araştırmada hadîsin ricalinin sıka (güvenilir kişiler) olduğu anlaşılmıştır.

Böylece saçları tarayıp düzenli tutmak, yıkayıp temizliğini korumak müstehab sayılmıştır.

Saça ikramda bulunmanın bir diğer manâsı, fazla uzayınca kesip düzene sokmaktır. Nitekim Ashab-ı Kirâm'dan Vâil b. Hacer diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e geldiğimizde uzunca bir saçım bulunuyordu. Beni o vaziyette görünce "zübâb, zübâb (uğursuzluk ve şer, uğursuzluk ve şer)!" buyurdu. Bunun üzerine beri dönüp saçımı kestim ve sonra da ertesi gün Peygamber (a.s.) Efendimiz'e geldim. Bana: "Ben (böyle yapmanı) kasdetmedim, ama bu daha güzel!" buyurdu.[428]

Hadîsin isnadında Âsim b. Kelibe (veya Küleybe) bulunuyordur ki, bu zat hakkında farklı görüş ve tesbit yapılmıştır: Müslim kendi sahihinde onun rivâyetiyle ihticacda bulunmuştur. İmam Ahmed, "onun rivayetinde bir sakınca yoktur" demiştir. Ebû Hatim er-Râzî: "Onun hadîsi sahihtir" demiştir. Ali b. el-Medenî ise, "o yalnız başına rivayet ettiğinde, hadîsiyle ihticac edilmez" demiştir.

O bakımdan saçların tamamen kesilmesi müstehab sayılmamış ve farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Ancak Mâlik'in Atâ' b. Yesar'dan yaptığı rivayette adı geçen demiştir ki:

"Saç sakalı birbirine karışmış bir halde bir adam Peygamber (a.s.) Efendimiz'e geldiğinde, Efendimiz ona işarette bulundu, sanki ona, saç ve sakalını islâh etmesini emrediyordu. Adam da gidip saç ve sakalını düzelttikten sonra dönüp geldi. Peygamberimiz (a.s.) ona: "Bu halin, sizden

birinizin saçı dağınık ve karışık şekilde şeytana benzer gibi (bir görünümde) gelmesinden hayırlı değil midir?" buyurdu.

Abdullah b. el-Muğaffel'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, ğibb=haftada bir defa (veya gün aşırı) dışında saçı tarayıp düzeltmeyi men'etmiştir."[429]

Bu hadîs, diğer rivayetlere bazı yönden muarızdır. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in hemen her gün saç ve sakalını tarayıp düzelttiği, güzel koku süründüğü kesinlik kazanmıştır. İbn Muğaffel'in (r.a.) yukarıdaki rivayeti ise buna ancak haftada bir defa cevaz vermeye delâlet etmektedir. O bakımdan ilim adamlarının bu rivayet üzerindeki tesbit ve görüşleri farklıdır, aynı zamanda diğer hadislerle teârüz halinde olduğundan, değişik ifadelerle bazı sahih rivayetlerin de mevcut bulunduğuna göre, muzdariptir.

İbn Hibbân sahîh kabul etmiştir. Nesâî mursel olarak çıkarmıştır. Ebu'l-Velîd el-Bâcî, "bunun râvileri her ne kadar sıka (güvenilir) sa da hadîsin kendisi pek sübut bulmamıştır, aynı zamanda el-Hasen'in Abdullah b. Muğaffel'den yaptığı rivayetler ve naklettiği hadîsler üzerinde (şüpheyle) durmak gerekir" demiştir. Nitekim Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Mâîn ve Ebû Hatim er-Râzî ise şöyle demişlerdir: "Şüphesiz ki el-Hasen, Abdullah b. Muğaffel'den işitmiştir, ancak hadîsin isnadında ızdırab vardır. O bakımdan ihticaca sâlih değildir."

Bu konuda ihticaca sâlih olan hadîslerden biri de Ebû Katade'den yapılan şu rivayettir:

"Ebû Katade'nin omuzuna kadar uzanan gür bir saçı vardı. Peygamber (a.s.) Efendimiz'den (onu ne yapacağını) sorduğunda, Efendimiz ona güzel davranmasını (yani bakımını iyi yapmasını) ve her gün tarayıp düzeltmesini emretmiştir."[430]

Nesâi'nin rivayet ettiği bu hadîsin isnad ve ricali sahihtir. Aynlı, rivayeti İmam Mâlik, el-Muvatta'da nakletmiştir.

Başın Bir Kısmını Tıraş Edip Bir Kısmını Etmemek:

Bu hususta birkaç rivayet nakledilmiştir. Nâfi'in İbn Ömer'den (r.a.) yaptığı rivayette, İbn Ömer (r.a.) şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kaza'i yasaklamıştır." Bunun üzerine kendisine denildi ki: "Kaza' nedir?" Cevap verdi: "Başın bir kısmının tıraş edilip bir kısmının kendi haline bırakılmasıdır."[431]

Yine İbn Ömer'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz başının bir kısmı tıraş edilmiş, bir kısmı kendi haline bırakılmış bir erkek çocuk gördü ve onları bundan men'etti de şöyle buyurdu:

"Ya hepsini tıraş edin ya da hepsini kendi haline terkedin!"[432]

Önce kaza' sözü üzerinde durup asıl delâlet ettiği mânayı belirtmemizde yarar vardır. Sonra da ilim adamlarının ve müctehid imamların görüş ve istidlallerini nakletmeye çalışalım. Çünkü kelimenin o dönemde hangi manâda kullanıldığı bilinmedikçe delâlet ettiği hüküm anlaşılmaz.

a) Ebû Dâvud kendi Sünen'inde bu kelimeyi şöyle tefsir etmiştir: "Çocuğun başının tıraş edilip sadece züâbesinin terkedilmesidir. " Züâbe, bilindiği gibi şakaklardan sarkan zülüfe denilir. Bundan anlaşılan odur ki, başın orta kısımlarım tıraş edip şakaklara doğru olan kısmını kendi haline bırakmak yasaklanmıştır. Cidden bu tarzda bir tıraş insanın hem görünümünü bozar, hem, de sünnete aykırı düşer. Nitekim bu şekilde tıraş olanların halâ doğu bölgelerinin dağlık ve ücra yerlerinde bulunduğu bir vakıadır.

Enes b. Mâlik'in uzanan zülüflerini, zaman zaman Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in mübarek eliyle tutup okşadığını dikkate alan annesinin onları kesmeyip kendi haline bıraktığını yine Ebû Dâvud rivayet etmektedir. Bu iki rivayet arasında bir taaruz söz konusu değildir. Çünkü Peygamber (a.s.) Efendimiz'in yasakladığı bu değil, başın orta kısımlarını tıraş edip sadece zülüflerini bırakmaktır.

b) Kamus'ta ise bu kelime şöyle açıklanmıştır: Başı tıraş edip bazı kısımlarını müteferrik biçimde bırakmaktır ki, bu daha çok saçaklanıp birbirinden ayrılan buluta benzetilmiştir.

c) Nevevî Müslim şerhinde başın bir kısmını tıraş etmek demektir. İster orta kısmı tıraş edilip zülüfler bırakılsın, ister başka bir kısmı tıraş edilip başka bir kısmı kendi haline bırakılsın hepsi de bu tabirin kapsamına girer, şeklinde yorumda bulunmuştur.

d) Buhari'de ise kaza' kelimesinin tefsiri yapılırken demiştir ki:

"Ubeydullah başının ön kısmına ve iki yanına işaret ederek şöyle dedi:

"Çocuğun başı tıraş edildiğinde şurada biraz saç, burada biraz saç bırakılması demektir."

Nesâi'nin sahih senedle rivayet ettiği hadîste Ziyad b. Hasın babasından naklen diyor ki:

"Ben küçük yaşta iken babam beni alıp Peygamber (a.s.) Efendimiz'e götürmüş, Peygamber (a.s.) elini benim zülüflerim üzerine koyarak okşamış, ad verip duâ etmiştir."

Böylece İmam Nevevi belirtilen şekilde başın bir kısmını tıraş edip bir kısmını bırakmayı tenzîhen mekruh saymıştır. İmam Mâlik ise, böyle bir tıraşın hem erkek, hem kız çocuklar hakkında mekruh olduğunu belirtmiştir. Mâlikî'lerden bazısı erkek çocuklar hakkında mekruh olmadığına kail olmuştur.

Kerahetin illet ve sebebi üzerinde de farklı yorumlar yapılmıştır: Kimine göre, Yahudilere, kimine göre müşriklere benzememek için Peygamber (a.s.) Efendimiz kaza' tıraşını men'etmiştir. Kimine göre, insanın çehresini değiştirdiği, görünümünü bozduğu için yasaklanmıştır. Allah daha iyisini bilir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Saçları kulak yumuşaklarına kadar veya kulak yumuşağını aşar şekilde uzatmak müstehabdır.

2- Saçların her gün bakımını yapmak, tarayıp temiz tutmak sünnettir.

3- Başın tamamını tıraş etmekte bir sakınca yoktur.

4- Başın orta kısmını tıraş edip şakaklardan yana olan kısmını bırakmak mekruhtur.

Sürme Çekmek Çiçek Ve Benzeri Bitkilerin Yağını Sürünmek, Güzel Koku Kullanmak

İslâm Dini, medeniyetlerin önünde yürür. İnsanca yaşamanın bütün esas ve prensiylerini beraberinde taşır. Öylece imânı ibâdetle; bu ikisini hak ve hukuka riâyetle, temizlik, düzenlik ve güzel bir görünümle birleştirip bütünleştirmiştir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in hayatı bu ölçüler içinde geçmiş, medenice yaşamanın en ince misallerini sergileyerek ömrünü noktalamıştır.

İslâm Peygamberi Hz. Muhammed (a.s.) temizlik ve sağlıkla ilgili konularda çok duyarlı davranmış, ümmetinden çoğunun veya bir kısmının düzenli şekilde yerine getiremiyeceğini dikkate alarak bazı şeyleri vâcib kılmayıp sünnet derecesinde bırakmıştır. Böylece O, öğretmek istediği hususların önemini belirterek insan için ne kadar lüzumlu olduğuna işarette bulunmuştur.

Gözleri güneşin te'sîrinden korumak ve yüze güzellik, çekicilik kazandırmak için sürme çekmeyi; aile ve toplum içinde şahsiyetli, vakarlı ve nezaketli bir adam hüviyetini korumak için beden ve elbiseyi tertemiz tutmayı, güzel koku sürünmeyi sünnet kılmıştır.

Konuyla ilgili hadîsler:

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim sürme çekerse onu tek sayıda tutsun. Kim böyle yaparsa güzel yapmış olur; kim de yapmazsa (bunda) bir sakınca yoktur."[433]

İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in bir sürmedanlığı vardı, hemen her gece onunla üç defa şuna, üç defa da buna (sağ ve sol gözüne) sürme çekerdi." [434]

Ahmed b. Hanbel'in bu husustaki rivayeti ise şu lâfızlarladır:

"Resûlüllah (a.s.) her gece uyumadan önce gözlerine sürme çekerdi; her gözüne üç defa mil ile sürerdi."

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kime güzel koku arzulanırsa onu geri çevirmesin; çünkü o taşınması hafif, kokusu çok güzeldir."[435]

Misk hakkında ise Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"O sizin güzel kokularınızın en iyisidir."[436]

Muhammed b. Ali de diyor ki: Hz. Aişe (r.a.) validemize sordum, dedim ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz güzel koku sürünür müydü?" Cevap verdi:

"Evet, o misk ve anberin erkeğe yakışanını sürünürdü."[437]

Yine Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Şüphesiz ki erkeklerin güzel kokusu, kokusu zahir olup rengi gizli kalanıdır. Kadınların güzel kokusu ise, rengi zahir olup kokusu gizli kalanıdır."[438]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Göze sürme çekmek sünnettir.

2- Her akşam yatarken gözlere üçer defa sürme çekmek müstehabdır.

3- Beden ve elbiseye güzel koku sürmek sünnettir.

4- Erkeklerin kendilerine yakışan kokuyu, kadınların da kendilerine yakışan kokuyu sürmeleri müstehabdır.

5- Güzel kokulardan misk ve anberi tercih etmek müstehabdır.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Dört mezhebe göre, göze sürme çekmek, beden ve elbiselere mübah olan güzel kokulardan sürünmek müstehabdır. Müctehidlerden bir kısmı bunu sünnet saymıştır. Nitekim İmam Ebû Hanîfe ve İmam Ahmed b. Hanbel bu görüştedir.

b) Hanbeli imamları konuyu şöyle belirtmişlerdir:

Tek sayıda tutarak sürme çekmek, günaşırı güzel koku sürünmek, aynaya bakmak sünnettir. Tek sayı üçtür. Her göze üç defa ardarda sürme mili çekilir. Bazısına göre, sağ göze üç, sol göze iki defa çekilerek tek sayı sağlanır.[439]

c) Mâliki imamları ise şöyle demişlerdir: fıtratla ilgili sünnetlerden biri de, misk ve benzeri; insana neş'e veren, göğsü açan, rûhu uyaran, bedene neşat ve kuvvet veren misk ve benzeri koku sürünmektir. Çünkü Enes'in (r.a.) rivayet ettiği hadîste Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Dünyadan bana kadın, güzel koku sevdirilmiş ve namaz da gözümün aydınlığı kılınmıştır."[440]

Ebû Hüreyre'den (r.a.) yapılan rivayette de şöyle buyurmuştur:

"Kime güzel koku arzolunursa onu reddetmesin! Çünkü güzel kokunun taşınması hafif, rayihası güzeldir."[441]

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz misk hakkında ise şöyle buyurmuştur:

"O güzel kokuların en iyisidir."[442]

Konuyla ilgili diğer rivayetler ve tahliller:

418 no'lu hadîsin isnadında Ebû Saîd el-Hibrâni el-Hımsî er-Razî bulunuyor ki, onun meçhul olup olmadığı, tartışma mevzuu olmuştur. Ebû Zer'â, "onu tanımıyorum" demiştir. Bazısına göre sahabîdir. İbn Hibban onu sıkat arasında zikretmiştir. Darekutnî ise el-İlel'de onun hakkında farklı görüş ve tesbitlerin bulunduğunu belirtmiştir.

419 no'lu hadîsin rical ve senedi sahih kabul edilmiştir. O bakımdan ilim adamları her gece uyumak üzere hazırlanırken sürme çekmeyi, üç sayıda

tutmayı, ve ismid (antimon) maddesinden kullanmayı müstehab saymışlardır.

425 no'lu hadisin râvileri arasında Seyyar b. Hatim ve Selâm b. Miskîn bulunuyor ki, bunlar zayıf kabul edilmişlerdir. Darekutnî el-İlel'inde ikisinin zuâfadan olduğuna işaret etmiştir. el-Hâfız İbn Hacer ise et-Telhîs'te, hadîsin isnadının hasen olduğunu kaydetmiştir. Diğer ilim adamlarından önemli bir kısmı hadîste geçen "selâse" kelimesinin mânayı ifsad ettiğini söylemişlerdir.[443]

420 no'lu hadîs ise çoğu muhâddîslere göre murseldir, yani senedinden bir sahabi düşürülmüştür. Böylece senedi muttasıl olmadığından onu zayıf kabul edenler olmuştur. Çünkü râvî Hannan bunu Ebû Osman en-Nehdî'den rivayet etmiştir ki, Ebû Osman her ne kadar Peygamber zamanına ulaşmışsa da onu görmemiştir, o halde doğrudan Peygamber'den naklettiği kabul edilemez; ancak ashabdan birinden işittiği mümkündür, o ashabın isminden bahsedilmediği için de hadîs mursel olarak kalmıştır.

Ancak Hz. Enes'in kendisine ikram edilen güzel kokuyu reddetmediği ve, "Şüphesiz ki Peygamber (a.s.) Efendimiz (kendisine sunulan) güzel kokuyu reddetmezdi" dediği sahih rivayetle sabit olmuştur. Nitekim Tirmizî onun bu rivayetinin hasen olduğunu kaydederek sıhhatında şüphe bulunmadığını belirtmiştir. O bakımdan 420 no'lu hadîs her ne kadar mursel de olsa, manâ yönünden sahih olduğunda şüphe yoktur. Ayrıca İmam Buharî güzel kokuyu reddetmeme konusunu özel bir babda zikrederek rivayetlerin sıhhatına dikkatleri çekmiştir.

423 no'lu hadîs üzerinde de çok durulmuş, muhtelif tarikden geldiğini Tirmizi belirterek İmran b. Husayn'dan (r.a.) yapılan rivayeti şöyle nakletmiştir:

"Şüphesiz ki erkeklerin en hayırlı kokusu, kokusu zahir olup, rengi gizli kalanıdır. Kadınların güzel kokusunun en hayırlısı, rengi zahir olup, kokusu gizli kalanıdır."

Tirmizî bu hadis için "hasenün garibün" demiştir. Böylece muhtelif tariklerden rivayet edilen bu manâdaki hadîslerin sahîh olduğu ağırlık kazanmıştır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Gözlere tek sayıya dikkat ederek sürme çekmek sünnettir.

2- Özellikle yatağa uyumak üzere uzanırken sürme çekmek müstehab sayılmıştır.

3-Güzel koku sürünmek sünnettir.

4- Erkeklerin daha çok kokusu belirgin olup rengi pek çıp-ak gözle görülmeyen kokuları sürünmeleri, kadınların ise bunun Iksine koku kullanmaları müstehabdır.

5- Misk ve anber gibi kokuları tercihte yarar vardır.

6-Kadınların güzel koku sürünüp sokağa çıkmaları mekruhtur, bu kerahetin tahrîmi olduğu ise ağırlık kazanmıştır.

ABDEST

Abdest namazın şartlarından biridir. O bakımdan farzdır. Arapça buna vudû’ denir Abdest suyuna ise (vav) harfinin üstünüyle vedû' tesmiye olunur.

Abdest'in hem kendisi bir ibâdettir, hem de önemli bir ibâdet olan namaz kılmaya, Kabe'yi tavaf etmeye, Mushaf'a el sürmeye geçiş sağlayan bir vasıtadır. O bakımdan beden ve ruh sağlığı üzerinde ciddi te'sirleri kalbi kuvvetlendirmede nazım rolü, sinir sistemini yatıştırıp normale çevirmede tartışmasız etkisi söz konusudur. Mü'minden cin ve şeytanları, mikrop ve zararlı bakterileri uzaklaştırır. Meleklerin daha çok yaklaşmasını kolaylaştırır. Kısacası manevî bir silâh olarak kişiyi birçok maddi ve mânevi düşmanlardan, tehlikelerden korur.

Abdest'in meşruiyetinin delili:

Abdestin meşruiyeti şu üç delille sabit olmuştur:

1- Kitab-ı Kerîm (Kur'ân),

2- Sünnet-i Nebevi (Hadis),

3- İcma'-i ümmet...

Birinci delil:

"Ey imân edenler! Namaza kalkmayı dilediğinizde yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınıza meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın..."[444]

İkinci delil:

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Allah sizden birinizin namazını, abdesti bozulduğunda abdest almadıkça kabul etmez."[445]

Üçüncü delil :

Müslüman âlimleri ve fakihleri Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den günümüze kadar abdestin meşruiyeti üzerinde icma' etmiştir.

Abdestte Niyetin Vücubu

Ameller niyetlere göre değer kazanır, sıhhat bulur. Niyet bir bakıma ibâdetle âdeti birbirinden ayırır. Abdest de bir ibâdet olduğuna göre, niyete ihtiyaç vardır. Bu hususta müctehid imamların istidlal ettiği hadîs şudur:

Ömer b. Hattab (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu işittiğini söylemiştir:

"Ameller ancak niyete göredir ve ancak her kişiye niyet ettiği vardır. O halde kimin hicreti Allah'a ve Resulüne ise, onun hicreti Allah'a ve

Resûlünedir. Kimin de hicreti elde edeceği bir dünyalık veya evleneceği bir kadına ise, onun da hicreti hicret ettiği şeyedir."[446]

Hadisin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Cümledeki hasr mantukıyle mi, mefhumuyla mı, manaya konulmuştur, lafzıyla mı bir ifade taşımaktadır? Hakikat mıdır, mecaz mıdır? Muhakkiklere göre mantukıyla hakikî mânayı ifade etmektedir.

2- Ameller ancak niyete göredir; niyetsiz amel ya sahih değildir, ya da kemâl anlamında değildir.

3- Cümle hazf-ı muzaf üzeredir, o da ya "sıhhat" ya da "kemâl" olabilir. Birinci lâfız mahzuftur diyenlere göre, niyetsiz amel sahih sayılmaz. İkinci lâfız mahzuftur diyenlere göre, niyetsiz amel kâmil değildir, ama yine de sahihtir.

4- Niyet makasidde mi, vesailde mi şarttır? Makasidde şarttır diyenlere göre, abdestte niyet şart değildir. Çünkü abdest bizatihi maksad değil, maksada vesile ve vasıtadır. Vesailde de şarttır, diyenlere göre, abdestte niyet şarttır.

5- Niyet kalben bir şeyi kasdetmektir. O halde niyetin yeri kalbdir. İster makasidde, ister vesailde kalben niyet getirmek yeterlidir; dil ile getirmeye gerek yoktur. Diğer bir tabirle niyet; kalben bir şeye azmetmektir. Şeriatta ise, niyet Allah'ın rızasını arzulayarak ve hükmüne imtisal ederek irâdenin fiile yönelmesi demektir. Ama hadîste niyet, sözlük mânasına hamledilir.

6- Amel niyetle sıhhat veya kemal bulacağı gibi, ıhlâs da gereklidir. Ihlâssız bir amel, ilâhî rızaya uygun olmadığı gibi, gaye ve hikmetinden de çok uzaktır.

7- Fiil ve amel niyete göre karşılık görür. Yolda bir yitik mala veya düşürülen bir paraya rastlayan kimse onu kendine maletmek üzere alırsa günahkâr olur, sahibini arayıp bulmak ve kendisine ulaştırmak için alırsa, bir sakıncası yoktur. Hüküm niyete göredir.

8- Hicret'in hadîsteki manâsı, Allah'ın yasakladığı şeyleri terkedip uzaklaşmaktır.

Hadîslerin ışığı altında müctehid imamların ve ilim adamlarının istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre:

Abdest için niyet sünnettir. Niyet asla racî'dir; kurbiyet ve ibâdet asılla ilgilidir; abdestte gerekli değildir. Nitekim âyette abdestin farzları açıklanırken su ile yıkamak ve meshetmek mutlak anlamda emredilmiş, niyet şart koşulmamıştır.[447]

b) Şafii'lere göre:

Abdest alırken "ref'-i hades=(abdestsizliği kaldırmaya) niyet getirmek farzdır. Veya "tuhre (temizliğe) muhtaç olan şeyi mübah kılmaya niyet" edilir ki, bu abdestin farzlarından biridir.

Niyetin vakti yüzü yıkamaya başlarkendir. Bazısına göre, yüzden önce bir sünnet yerine getirilirken, örneğin ağzı çalkalarken veya burna su çekerken de niyet getirmek kâfidir.[448]

c) Hanbelilere göre:

Niyet, kasd ve azim manâsına gelir. "Sefere niyet ettim" demek, ona kasd ve azmettim, demektir. Niyetin bütün hadeslerden temizlenirken getirilmesi şarttır. O bakımdan niyetsiz abdest, gusül ve teyemmüm sahih değildir.

d) İmam Mâlik, Rabi'a, Şâfii’ Leys, İshak, Ebû Ubeyd ve İbn Münzir de aynı görüştedirler. Sevri ve rey tarafdarlarına göre, su ile taharette niyet şart değildir; teyemmümde ise şarttır. Çünkü Cenâb-ı Hak "Namaza kalkınca yüzlerinizi yıkayın..." buyurarak abdestin şartlarını zikretmiş, bu arada niyeti anmamıştır.[449]

İlgili hadîs hakkındaki diğer görüşler:

Buharî'de hadîsin başında nefy-u isbatı ifade eden (innemâ) edatı zikredilmemiştir. Diğer hadîs kitaplarından bir kısmında "niyet" kelimesi çoğul olarak nakledilmiştir.

Hafız Ebû Said Muhammed b. Ali el-Haşşab diyor ki:

"Bu hadîsi, Yahya b. Saîd'den 250'ye yakın insan rivayet etmiştir."

Ebû İsmail el-Herevi Abdullah b. Muhammed el-Ansari diyor ki:

"Ben bu hadîsi, Yahya b. Saîd'in arkadaşlarından 700 kişiye yakın râvîden dinleyip yazdım."

İbn Mende kendi Müstahrec'inde bu hadîsi yirmiden fazla sahabinin Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den rivayet ettiğini yazar.

Hadis taşıdığı mâna ve hükümlerle İslâm kavaidinden önemli bir kaideyi kendinde taşır. Bazı ilim adamlarına göre, İslâm fıkhı'nın üçte birini teşkil etmektedir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Ameller niyete göre sıhhat ve kemal kazanır. Niyetsiz bir amel üç mezheb imamına göre, sahih değildir. Ebû Hanîfe'ye göre, kâmil değildir, ama sahihtir.

2- Fiiller niyete göre karşılık görür. Nitekim yapılan bir akidde kasdedilen mâna başka, lâfız da başka olursa, itibar mânayadır, kaidesi bu hadîse dayanır. Ayrıca "Bir işten maksad ne ise hüküm ona göredir" kaidesi de aynı hadisin kapsamına girenlerden biridir. Meselâ bir şey hem helâllik, hem haramlık vasfını taşıyorsa bunlardan hangisi kasdedilerek işlenmişse ona göre hüküm alır. Yerde bulunan bir eşyayı, sahibini bulup vermek için almak helâldir. Kendine maletmek için almak ise haramdır.[450]

3- Hadîsteki hazf-ı muzaf "sıhhat" takdir edilince, abdestte niyet farz olur; "kemal" takdir edilince sünnet olur. O bakımdan üç mezhebe göre, abdestte niyet farzdır. Hanefî mezhebine göre, sünnettir.

4- Fenalıkları terketmek bir hicrettir. Kim ilâhî rızayı tahsili kasdederek kötülüklerden kaçınırsa, onun hicreti Allah ve Resülünedir. Kim de dünyalık elde etmek veya bir kadınla evlenmek niyetiyle yola çıkarsa, onun hicreti dünyalığa ve kadınadır.

Abdest Alırken Besmele Çekmek

Besmele, "Bismillâhi'r-Rahmani'r-Rahîm"in veya "Bîsmillâhî"nin kısaltılmışıdır. Allah'ın mülkünde O'nun verdiği nimetlerden yararlanırken, bir işe başlarken O'nun adını anmak kadar tabii ne olabilir? O bakımdan Besmele; işe başarı, rızka feyiz, ömre berekettir. Onsuz başlanan her iş kısır ve feyizsizdir.

Özellikle ibâdete başlarken Allah'ın ismini anmak, ibâdetin maksad ve amacını yansıtır.

Abdest almaya başlarken besmele çekmek sünnet midir, vâcib midir, yoksa müstehab mıdır? İlgili hadîsleri nakledip müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının görüş ve yorumlarını açıkladıktan sonra, bu sorunun cevabı anlaşılır.

İlgili hadisler:

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Abdesti olmayanın namazı yoktur; üzerine Besmele çekmeyenin abdesti yoktur."[451]

Aynı mealde bir diğer hadîsi Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce Saîd b. Zeyd'den (r.a.) rivayet etmişlerdir. Ayrıca Ebû Saîd'den de (r.a.) bu mealde bir hadîs rivayet edilmiştir.

İmam Buharı ise şöyle demiştir:

"Bu konuda en güzel şey, Rebah b, Abdurrahmân'ın hadîsidir ki, bundan Saîd b. Zeyd'in rivayet ettiği hadîsi kastedmiştir."[452]

İshak b. Rahuye'den, Tesmiye hakkında en sahih hadîs hangisidir? diye sorulduğunda o, Ebû Saîd'in rivayet ettiği hadîsi zikretmiştir.

Hadis-i şerîf’in açık delâletinden şu hüküm anlaşılmaktadır:

1- Abdest üzerine Besmele çekmek vacibdir.

2- Besmelesiz abdest sahih değildir.

Hadîsin zahirinden bu hüküm anlaşılmaktaysa da konuyla ilgili diğer hadîsler dikkate alındığında başka hükümler ortaya çıkmaktadır. O bakımdan rivayet edilen hadîslerin ışığında müctehid imamların ve ilim adamlarının istidlal, ihticac ve görüşlerini tesbit etmek gerekir:

a) Hanefilere göre:

Abdestin sünnetlerinden biri de Besmele'dir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz abdeste başlarken Besmele çekmiş ve buna devam etmiştir. Bu da abdestte Besmele çekmenin sünnet olduğuna delildir.
[453]

b) Mâlikî'lere göre:

Abdest üzerine Besmele çekmek farz (vâcib)dir. Ancak kişi abdest alırken unutursa, o takdirde zorluğu savmak için kalb ile tesmiye, lisan ile tesmiye yerine geçer. Çünkü Peygamber (a.s.) Efendimiz, "Besmele çekmeyenin abdesti yoktur..." buyurmuştur.[454]

c) Şafiî'lere göre:

Abdestin başlangıcında Besmele çekmek sünnettir. Başlangıçta bunu terkederse abdest esnasında çeker.[455]

İmam Şafiî diyor ki:

"Adamın abdestinin başında Aziz ve Celîl olan Allah adını anmasını müstehab (sünnet) [456] görüyorum. Yanılır da anmazsa, eğer abdestini henüz bitirmemişse hatırladığı yerde anar, Besmele'yi unutarak veya kasden terkederse –inşâallah- abdesti bozulmaz."[457]

d) Hanbelî'lere göre:

Ahmed b. Hanbel'in mezhebinin zahirine göre, her türlü hadesten taharette Besmele çekmek sünnettir. Bu, onun arkadaşlarından bir cemaatten rivayet edilmiştir. El-Hılâl diyor ki:

"İmamdan yapılan müstekarr rivayette, Besmele'nin terkinde bir sakınca olmadığı yolundadır."

İmamdan yapılan diğer bir rivayette ise abdestte Besmele çekmenin vâcib olduğu belirtilmiştir. Ebûbekir bu rivayeti seçmiştir. El-Hasen ve İshak'ın da

mezheplerinin görüşü bu doğrultudadır.

İmam Ahmed, b. Hanbel, "Bu babda Ebû Saîd'in hadîsi en güzelidir!" demiştir.[458]

Konuyla ilgili hadîslerin tenkidi ve ilgili rivâyetlerin tahlili:

Ebû Cafer et-Tahavî 436 nolu hadîsi iki ayrı tarikten rivayet emiştir: Birincisi, Rebah tarikiyle Abdurrahman b. Ebî Süfyan'dan, o da babaannesinden rivayetle Ebû Hüreyre'nin Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den işittiği şeklindedir. İkincisi, Abdurrahman b. Ebi Süfyan'ın babaannesinin doğrudan Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den işittiği şeklindedir. Bir üçüncüsü ise, yine Rebah tarikiyle İbn Sevbân'dan, o da Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayetidir.

Bir cemaat bu üç rivayete dayanarak, namaz için alınan abdest üzerine Besmele çekmeyen kimsenin abdesti yeterli değildir, diyerek ihticacda bulunmuşlardır. Diğer bir cemaat ise onlara muhalefet ederek abdesti üzerine Besmele çekmeyen kimse sadece isabet etmiş sayılır, demişlerdir.[459]

İkinciler bu konuda şu rivayetle ihticac etmişlerdir: "Muhacir b. Kunfuz (r.a.) demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) abdest alırken kendisine selâm verdim, selâmımı cevaplamadı. Abdestini bitirince buyurdu ki:

"Selâmını cevaplamam hususunda beni engelleyen bir şey yoktu, ancak abdestsiz bir halde Allah'ı anmayı hoş görmedim de ondan selâmını cevaplamadım."

Bu rivayet Resûlüllah'ın (a.s.) abdest alırken Besmele çekmediğine, çünkü abdest almadan Allah'ın ismini anmayı hoş görmediğine delâlet etmekteyse de sıhhat derecesi üzerinde durulmuş ve cumhur bu hadîsin ihticaca dayanak olamıyacağını belirtmiştir.[460]

Yine 436. hadis anlamında Darekutni ve Beyhakî şu hadisi nakletmişlerdir:

"Üzerine Allah'ın ismini anmayan kimse abdest almamıştır. Abdest almayan kimse de namaz kılmamıştır."

Bunun isnadında Mahmud b. Muhammed ez-Zaferî vardır ki bu zat kaviy değildir. Darekutnî de aynı görüştedir. Zehebi onun bu halini Mîzanü'l-İ'tidal'de belirtmiştir.

Taberâni'nin el-Evsat'ta Ebû Hüreyre (r.a.)'den yaptığı rivâyette Resûlüllah (a.s.) ona şöyle buyurmuştur:

"Ya Ebâ Hüreyre! Abdest aldığın zaman Bismillah ve El-hamdu lillâh söyle. Çünkü senin amelini yazan Hafeze melekleri, abdestin bozuluncaya kadar aldığın o abdestten dolayı senin için devamlı iyilik yazarlar."

Bu hadîsin rivayetinde Amr b. Ebî Seleme, İbrahim b. Muhammed'den rivayet etmiştir ki, bu zâtın yani Amr'ın isnadı vahidir, (boş ve esassız) [461] İbn Maîn, onun zayıf olduğunu söylerken İbn Hibban onu sıkat arasında anmıştır. Ebû Hatim ise, "O'nun rivâyetiyle ihtacac yapılmaz" demiştir.[462]

Abdest alırken Besmele çekme hakkında ilim adamlarının tesbitleri:

"Hafız Bezzar diyor ki:

"Bu babda yapılan bütün rivayetler kaviy değildir."

"el-Akiylî diyor ki:

"Bu babdaki isnadlarda bir yumuşaklık vardır, yani pek sağlam değildir."

"Ahmed b. Hanbel diyor ki:

"Bu babda en güzel şey, Ebû Said'in hadîsidir. Bununla beraber Abdest'te Besmele çekmek hakkında sahih bir hadîs bilmiyorum. Bu hususta en kuvvetlisi Kesîr b. Zeyd'in hadisidir."

"İshak diyor ki:

"Ebû Sâid'in hadîsi, bu babda en sahih olanıdır. İsnadında ise iki meçhul söz konusudur."

"Buharî diyor ki:

"Bu babda en güzel şey, Rebah b. Abdurrahman'ın hadîsidir."[463]

Bu mealde Kesîr b. Zeyd'den rivayet edilen hadîs hakkında Hakim kendi Müstedrek'inde hasîh olarak belirlemiştir.

Tirmizi el-Ilelü'1-Kebîr'inde Muhammed b. İsmail'den şunu nakletmiştir: "Rebah b. Abdurrahman münkerü'l-hadistir."

Görüldüğü gibi, abdest alırken Besmele çekmekle ilgili hadîsler üzerinde hayli görüş ve tesbitler mevcuttur; kimi sahih olmadığını, kimi kaviy olmadığını belirtmiştir. Kimi de sıhhatına kail olmuştur. Bunların hepsini biraraya getirdiğimizde karşımıza reddi mümkün olmayan bir sonuç çıkar, o da, abdest alırken besmele çekmenin sünnet olduğudur.[464] Çünkü bir konu hakkında sözü edilen doğrultuda birden fazla rivayetlerin mânaları birbirini kuvvetlendirdiği takdirde, zayıf kaviy kabul edilir ve hükme medar sayılır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Abdest'te Besmele çekmek sünnettir.

2- Besmelesiz abdest almak kâmil anlamda bir abdest sayılmaz .

Ağzı Çalkalamadan Önce Elleri Yıkamanın İstihbabı

Ellerimiz eşya ile en çok temas halinde olan organımızdır. O bakımdan sık sık yıkanması ve temiz tutulması gerekir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yemekten önce ve sonra ellerini yıkamayı ihmal etmediği gibi, abdestten önce de onları üç kere iyice yıkamayı ihmal etmemiştir. Çünkü kir ve mikroplardan arınmış bir elle ağza su almak, burna su çekmek ve diğer organları yıkamak çok daha sıhhidir.

Konuyla ilgili hadisler:

Evs b. Evs es-Sakafî (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i abdest alırken gördüm, (önce) âvucuna su alıp iki elini üç defa yıkadı."[465]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Sizden biriniz uykusundan uyandığında elini üç defa yıkamadıkça (içinde abdest suyu bulunan kaba)daldırmasın; çünkü o elinin nerede gecelediğini bilmez."[466]

Buhari de aynı hadîsi rivayet etmiş ancak "üç defa" sözünü zikretmemiştir. Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayetinde ise, hadîsin baş kısmı şu lâfızla yazılmıştır:

"Sizden biriniz gece (uykusun)dan uyandığında..."

İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette ise buna yakın bir ifâde kullanılarak Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Sizden biriniz uykusundan uyandığında, elini üç defa yıkamadıkça kaba sokmasın; çünkü o elinin nerede gecelediğini veya nerede dolaştığını bilmez."[467]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Abdest almadan önce elleri üç defa yıkamanın meşru, bir sünnet olduğu ortaya çıkıyor.

2- Abdestten önce elleri yıkamak vâcib veya sünnettir.

3- Her uykudan uyanıldığında elleri yıkamak müstehab veya vâcibdir.

4- Sadece gece uykusundan değil, gündüz uykusundan uyanıldığında da elleri yıkamak sünnet veya vâcibdir.

5- Buradaki illet ellere necasetin bulaşma şüphesidir. O halde ellere murdar bir şey dokunduğunda üç defa yıkamak gerekir.

Hadislerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının ihticac, istidlal ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre:

Abdestin sünnetlerinden biri de, uykudan uyanan kimsenin ellerini su kabına sokmadan önce bileklere kadar yıkamasıdır. Farzdır diyenler de var. Onlardan kimine göre gece ve gündüz uykusundan uyanan kimse için, kimine göre sadece gece uykusundan uyanan kimse için farzdır. Çünkü hadîste yıkamadan ellerin kaba sokulması yasaklanmıştır, bu da onun farz olduğuna delâlet eder.

Biz Hanefîlere göre, eğer elleri kaba sokmadan yıkamak vâcib olsaydı, bu ya hadesten, ya da necisten dolayı olurdu. Birincisine yol yoktur. Zira hadesten dolayı yıkamak ancak bir defa vâcibdir. Uykudan uyanan için ellerini yıkamasını vâcib kılacak olursak, o takdirde hadesten dolayı iki defa yıkama vâcib olur ki, bu ikinci defaya yol yoktur. Necis ise belli değildir, sadece mevhumdur. Nitekim hadîste de "Elinin nerede gecelediğini bilmez..." cümlesiyle buna işaret edilmiştir. Hem asıl olan taharettir. Necaset şüpheyle sabit olmaz. O bakımdan hadîsteki yasak tenzihidir, tahrimî değildir.[468]

b) Şâfillere göre:

Abdestten önce iki eli bileklere kadar yıkamak sünnettir. Eğer ellerinin temiz olduğuna kesin bilgisi yoksa, o takdirde üç defa yıkamadan içinde az su bulunan kaba daldırması mekruhtur.[469]

c) Mâlikîlere göre:

Mükellefin işlediği zaman sevaba ereceği, terkettiği takdirde azaba uğramıyacağı müekked sünnetlerden biri, abdestten önce iki eli bileklere kadar yıkamasıdır. Bu sünnet ancak eller kaba sokulmadan önce gerçekleşir.[470]

d) Hanbelilere göre:

Abdestin evvelinde -uykudan kalkılmış olsun olmasın- iki eli yıkamak sünnettir. Çünkü kaba daldırılan ve abdest azasına su taşıyan ellerdir. O bakımdan ellerin yıkanması abdestin bütünüyle ilgilidir. Nitekim Peygamber (a.s.) Efendimiz öyle yapardı. Hz. Osman (r.a.), Peygamber'in (a.s.) abdestini vasfedip anlatırken demiştir ki:

"Peygamberimiz abdest için su ister, önce iki eline üç defa döküp yıkadıktan sonra onları kaba sokardı."

Uykudan kalkıldığının dışında, Buhari ve Müslim'in ittifakla aldıkları rivayette, elleri yıkamak vâcib değildir. Uykudan kalkıldığında ise vücubu hakkındaki rivayetler farklıdır: İmam Ahmed'in bunun vücubuna kail olduğu rivayet edilmiştir ki, mezhebin zahir olanı da budur. Ebûbekir de (r.a.) bu kavli ihtiyar etmiştir. Aynı zamanda İbn Ömer, Ebû Hüreyre ve Hasan el-Basrî'nin de mezhebi bu doğrultudadır. el-Hasan'a göre, bu hususta gece uykusuyla gündüz uykusu arasında fark yoktur.[471] Konuyla ilgili diğer hadîsler ve rivayetler: Buharî'nin Mâlik tarikıyla Ebû Hüreyre'den (r.a.) yaptığı rivayette, yukarıda geçen hadîsleri kuvvetlendirir mahiyette şöyle buyurulmuştur:

"Sizden biri abdest aldığı zaman burnuna su çektikten sonra sümkürsün. Kim de abdest bozduktan sonra temizlendiğinde onu tek sayıda tutsun. Sizden biri uykusundan uyandığında, ellerini (su) kabına sokmadan yıkasın. Çünkü sizden biri elinin nerede gecelediğini bilmez."

Müslim'in Ebû Salih tarikıyla Ebû Hüreyre'den (r.a.) yaptığı rivayette ise şöyle buyurulmuştur:

"Sizden biri (uykusundan) kalktığı zaman, ellerini üç defa yıkamadıkça (su) kabına daldırmasın! Çünkü o elinin nerede gecelediğini bilmez."

İbn Mâce'nin Ebû Zübeyr hadisinden naklen Câbir (r.a.)'den yaptığı rivayette buyurulmuştur ki: "Sizden biri uykudan kalktığı zaman abdest almak istiyorsa, elini yıkamadan (su) kabına sokmasın. Çünkü o, elinin nerede veya neyin üzerinde gecelediğini bilmez."

"Elini daldırmasın" cümlesi, sadece Bezzar'ın Müsnedinde te'kîd nun'uyla rivayet edilmiştir. Hafız Bezzar Hişam b. Hasan hadîsini Ebû Hüreyre'den

merfuân rivayetle şöyle nakletmiştir:

"Sizden biri uykusundan uyandığı zaman elini, elbette, üzerine su döküp yıkamadıkça abdest suyuna daldırmasın!"

Hadîslerin hepsi de sahihtir. Ancak abdestten önce elleri üç defa yıkamak uykudan kalkıldığı zamana mı hastır, yoksa her abdest alındığı zamanlara da mı şâmildir? İlim adamlarının (nüans) farklı görüşleri vardır. Gerek İbn Hacer, gerekse şârih Ebulhayr Nurü'l-Hasan, Hz. Osman'ın (r.a.) Peygamber (a.s.) Efendimiz'in abdestini vasfederken su istediğini ve önce iki elini üç defa yıkadığını delil göstererek, abdestten önce iki üç defa yıkamanın sünnet olduğunu ve ilim adamlarının bu hususta ittifak ettiklerini belirtmişlerdir.[472]

Ahmed b. Hanbel ise, gece uykusundan kalkıldığında elleri yıkamadan su kabına sokmanın tahrîmen mekruh, gündüz uykusundan kalkıldığında ise tenzîhen mekruh olduğunu söylemiştir. Çünkü hadîste gece uykusu tasrîh edilmiştir.

Şevkani'ye göre, abdestten önce elleri üç defa yıkamak gece veya gündüz uykusundan kalkıldığı zamana has olmayıp ellerde necaset şüphesi olduğu her zamanla ilgilidir, o bakımdan ne zaman elinde necaset şüphesi doğarsa, onu yıkamadan kaba sokması mekruhtur.[473]

Cumhura göre, abdestten önce elleri üç defa yıkamak mendubdur. Ahmed b. Hanbel ise, hadîsteki emri vücuba hamletmiştir.

Yapılan sahih tesbitlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in abdestten önce, uykudan kalkmış olsun olmasın, ellerini üç defa yıkadığı anlaşılmıştır. Böylece hadîsteki emir, uykudan kalkıldığı zaman için te'kîd ifade eder, sair zamanlarda te'kîd söz konusu değildir.

Çünkü "yıkasın" emri, necis olduğu kesin bilinmeyen elleri yıkamakla ilgilidir, o halde nedb ifade eder. Bu manâyla "daldırmasın, sokmasın" emri de kerahet ifade eder. Necis olduğu kesin bilindiği takdirde, yıkanması mutlaka vâcib olur. Hadîste ise, "ellerinin nerede gecelediğini veya neyin üzerinde gecelediğini bilmez" cümlesi emrin ve nehyin illetini beyân içindir ki, ellerin murdar bir yere dokunmuş olabileceği şüphesini yansıtır. O bakımdan cumhurun görüşü daha sıhhatlidir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Gece uykusundan uyanıldığında abdest almak isteyen kimsenin iki elini -abdest alacağı su kabına daldırmadan önce- üç defa yıkaması müekked sünnettir.

2- Gündüz uykusundan kalkıldığı zaman, buna kıyas edilerek aynı hükmü taşır.

3- Sair zamanlarda abdestten önce elleri üç defa yıkamak mendubdur. Sünnet diyenler de var. Nitekim İmam Şafiî'ye göre, sünnet ve mendub eşanlamlı kelimelerdir.

4- Abdest dışındaki zamanlarda da ağzı çalkalamak, burna su çekmek isteyen kimsenin önce ellerini üç defa yıkaması sağlık yönünden müstehabdır.[474]

Abdestte Ağzı Çalkalamak, Burna Su Vermek

Ağız ve burun mikropların en çok girdiği kanallardır. Havayı devamlı içindeki tozuyla, mikrobuyla teneffüs etme yollarıdır. O bakımdan sık sık su ile yıkanıp temizlenmeleri emredilmiştir. Özellikle günde birkaç defa abdest aldığımızda bu iki organı temiz su ile üçer defa yıkayıp temizlememiz son derece önemlidir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu temizliği hiçbir abdestinde ihmal etmemiştir. Ancak ağza su alıp çalkalamak, burna su verip sümkürmek sünnet midir, yoksa vâcib midir? sorusu hatıra gelebilir. Konuyla ilgili müctehid imamların istidlal ve ihticaclarını naklettiğimizde bu sorunun cevabı verilmiş olacaktır. Şimdi ilgili sahih hadîsleri naklediyoruz:

Osman b. Affan (r.a.)'dan yapılan rivayette, o bir (su kabı) istedi ve önce üç defa iki eline döküp yıkadıktan sonra sağ elini kaba sokup (su aldı ve) ağzını çalkaladı, burnuna su verdi. Sonra yüzünü üç defa yıkadı; iki elini

dirseklere kadar üç defa yıkadı, sonra başını meshetti, sonra da iki ayağını topuklara kadar üç defa yıkadı ve sonra şöyle dedi:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i benim bu abdestim gibi abdest aldığını gördüm ve abdestten sonra buyurdu ki:

"Kim benim bu abdestim gibi abdest alır, sonra iki rek'ât namaz kılar da kendi nefsinden söz etmez (nefsini dünya işleriyle meşgul etmez) se, Allah onun geçmiş günâhlarını bağışlar."[475]

Ali (r.a.)'den yapılan rivayette, o abdest suyu istedi ve ağzını çalkaladı, burnuna su verip sol eliyle sümkürdü ve bunu üç defa tekrarladıktan sonra şöyle dedi:

"Bu, Peygamber (a.s.) Efendimizin abdestidir!"[476]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Abdestten önce elleri üç defa yıkamak sünnettir.

2- Abdest alırken ağza su alıp çalkalamak, burna su verip sümkürmek sünnettir. (Kimine göre vâcibdir).

3- Yüze, iki kolu dirseklere kadar, ayakları topuklarına kadar birer defa yıkamak farz, ikinci ve üçüncü defa yıkamak sünnettir.

4- Başı meshetmek farzdır. Bu bir defa yapılır, ikinci ve üçüncü defa meshetmek meşru kılınmamıştır.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre:

Abdestin sünnetlerinden biri de, ağıza su alıp çalkalamak, burna su çekip sümkürmektir. Hadîsçilere göre, bunlar hem abdestte, hem gusülde farzdır. Ahmed b. Hanbel de onlardan biridir. İmam Şafiî bu ikincisinin hem abdestte, hem gusülde sünnet olduğuna kaildir. Hadîsçiler, Resûlüllah (a.s.) abdestte ağıza su verip çalkalamaya, buruna su çekip sümkürmeye devam ettiğiyle ihticac etmişlerdir. İmam Şafiî ise, cenabetten dolayı gusletme emri bedenin zahiriyle ilgilidir, bâtınıyla değil, diyerek ağız ve burunun iç kısmının bedenin batınından olduğunu dikkate almıştır. O bakımdan abdest

ve gusülde ağız ve burnun iç kısmını yıkamanın vâcib olmadığı görüşünü ortaya koymuştur.

Biz hanefîlere göre ise, abdest konusunda vâcib (bu tabirden maksad farzdır) olan, üç azayı yıkamak ve başı meshetmektir, ağız ve burnun içi bu azaya dahil değildir. Gusülde ise durum böyle değildir.[477]

b) Şâfiîlere göre:

Abdestte ağzı çalkalamak, burna su verip sümkürmek sünnettir.

Buharî ve Müslim'in naklettikleri rivayet bunların sünnet olduğuna delâlet etmektedi: "Ağzınıza su alıp çalkalayın, burnunuza su çekip sümkürün!" mealindeki rivayet ise zayıftır. Abdestte ağız ve burnu ardarda üçer avuç su ile veya birer avuç su ile üçer defa yıkamak efdaldır.[478]

Bu konuda Şafiî'lerden el-Gamravî ise şöyle demiştir: Abdestin sünnetlerinden biri de ağıza su alıp çalkalamak, buruna su çekip sümkürmektir. Mezhebin daha zahir kavline göre, ikisi arasını az bir fasılayla ayırmak, yani önce ağızı yıkayıp bitirmek, sonra burnu yıkamak efdaldır. Ayrıca bu hususta en sahîh tesbite göre, bir avuç su ile ağzı üç defa çalkalamak ve yine bir avuç su ile burnu belirtilen şekilde yıkamak kâfi gelir.[479]

c) Hanbelî'lere göre:

Ağız ile burun yüzden sayılır. O halde ağza su alıp çalkalamak burna su çekip sümkürmek abdestte ye gusülde vâcibdir. Çünkü her iki taharette de yüzü yıkamak vâcibdir. Ağız ve burun yüzden bir kısımdır. Mezhebin meşhur kavli budur.[480]

Ağzı çalkalamada, burna su çekmede mübalâğa ise müstehabdır; öyleki ağza bol su alınıp iyice çalkalanır. Buruna bol su çekilerek her defasında sol el ile sümkürülür.[481]

d) Mâlikilere göre:

Ağza su verip çalkalayarak dökmek, burna su çekip sümkürmek sünnettir. Sadece ağıza su alıp çalkalamak, burna su verip nefesle çekmemek yeterli değildir.[482] Hanefîlere göre, yeterliyse de afdal olanı terkedilmiş sayılır.

e) İbn Ebi Leylâ, Hammad b. Süleyman ve İshak'a göre, ağız ve burnu abdest alırken yıkamak vâcibdir. Şevkanî de aynı görüştedir.

f) Ebû Sevr, Ebû Übeyd, Davud ez-Zahiri ve Ebûbekir b. Münzir'e göre, burna su çekip sümkürmek hem abdestte, hem gusülde vâcibdir. Ağzı yıkamak ise bu ikisinde de sünnettir.[483]

Bunlar Ebû Hüreyre'den rivayet edilen şu sahih hadîsle istidlal etmişlerdir:

"Sizden biri abdest aldığında burnuna su çektikten sonra sümkürsün!"

"Abdest aldığın zaman burnuna su çekip sümkür!"[484]

Sünnettir diyenler ise, daha çok "On şey fıtrattandır..." hadîsiyle istidlal etmişlerdir. Hafız ise et-Telhis'te bu rivayeti reddederek, hadisin başında "On şey" lâfzı yoktur, demiştir. Sadece "Fıtrattandır..." lafzıyla rivayet tesbit edilmiştir. Ayrıca İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet edilen şu hadîsle de istidlal etmişlerdir:

"Ağzı çalkalamak, burna su çekmek sünnettir."[485]

Hafız İbn Hacer bu hadîsin zayıf olduğunu söylemiştir. Ancak Kur'ân'da ağza su alıp çalkalamak, burna su vermek zikredilmemiştir. Sadece Peygamber Efendimiz'in sünnetiyle sübût bulmuştur.

Vâcibdir diyenlerin istidlal ettikleri hadîslerden biri de Hz. Aişe (r.a.) validemizden rivayet edilmiştir ki, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Ağza su alıp çalkalamak, burna su verip sümkürmek mutlaka gerekli olan abdesttendir."[486]

Bunun da zayıf olduğu söylenir.

Abdest azasını üç defa yıkamak vâcib midir? İlim adamları, abdest azasını bir defa yıkamanın vâcib olduğunda icma' etmiştir. İkinci ve üçüncü defa yıkamanın sünnet olduğunda ittifakları vardır. Çünkü yapılan sahih tesbitlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bazan abdest azasını birer defa yıkamakla yetinmiştir. İkişer defa yıkadığı da vakidir. Eğer vacib olsaydı mutlaka üçer defa yıkardı. Hem âyetteki emir tekrarı gerektirmiyor.

Konuyla ilgili iki sahih hadîs daha rivayet edilmiştir:

"Sizden biriniz abdest aldığı zaman burnuna su alıp sümkürsün."[487]

Ebû Hüreyre'den (r.a.) yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz abdestte ağzı su ile çalkalamayı, burna su çekip sümkürmeyi emretti."[488]

Bu husustaki emir, te'kîd anlamınadır, yani abdestte ağız ve burnu yıkamamızı te'kiden sünnet kılmıştır, demektir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Abdestte ağza su alıp çalkalamak kimine göre vâcib, kimine göre sünnettir.

2- Abdestte ağız ve burnu üçer defa yıkamak sünnettir.

3- Ağzın ve burnun içi, kimine göre bedenin zahirinden, kimine göre batınındandır. Birincilere göre, abdest ve gusülde bu iki azayı yıkamak vâcibdir. İkincilere göre, sünnettir.

4- Abdest azasını birer defa yıkamak farzdır; ikinci ve üçüncü defa yıkamak sünnettir.

5- Başı bir defa meshetmek farzdır. İkinci ve üçüncü defa meshetmek meşru kılınmamıştır.

Burna Su Çekmede Mübalağa

Burun daha önce de belirttiğimiz gibi, havayı teneffüs etme ve koku alma organımızdır. O bakımdan havada gözle görülemiyecek kadar küçük olan bazı mikropları, bakterileri teneffüs edilen havayla birlikte ciğerlerimize, hiç değilse burnumuzun derinliklerine aktarmaktayız. Burundaki kıllar ve sümüksü doku toz ve mikropların hemen ciğere inmesine engel teşkil eder. Öyleki, hava burundan geçerken ısınır, ıslanır, tozları temizlenir. Bununla

beraber burnumuzu birkaç defa iyice yıkayıp temizlememiz, sağlığımızı koruma bakımından çok önemlidir. İslâm Dini, abdest ile bu imkânı sağlamıştır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz her abdest aldığında hem ağzına iyice su doldurup çalkalar, hem de burnuna bol miktarda su çekip temizlerdi. Bu O'nun güzel sünnetlerinden ve koruyucu hekimlikle ilgili tavsiyelerinden biridir.

İlgili hadîsler:

Lakıyt b. Sabrete'den (r.a.) yapılan rivayette şöyle nakletmiştir:

Peygamberimiz (a.s.) Efendimiz'e, Ya Resûlellah! Abdestten bana haber ver, dedim Buyurdu ki: "Tastamam abdest al, parmaklar arasını hilâlle ve burna su çekip temizlemede mübalağa yap, meğer ki oruçlu bulunasın (o takdirde burnuna fazla ve mübalağa ile (çekme)"[489]

İbn Abbas (r.a.)'den yapılan rivayette ise, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"(Abdest alırken) burna iki veya üç defa mübalağayla su çekip sümkürün!"[490]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Her organı üç defa kapsarcasma yıkamak müekked sünnettir. Bir defa yıkamak ise farzdır.

2- El ve ayak parmakları arasına su nüfuz edecek şekilde dikkat gösterip hilâllemek de sünnettir. Bu, parmaklar arasındaki kirleri iyice gidermeye yönelik bir emirdir.

3- Buruna iyice ve bol miktarda su çekip yeterince temizlik yapmak da sünnettir. Buna vâcib diyenler de olmuştur. Ahmed b. Hanbel de onlardan biridir.

4- Gerek ağız ve burnu, gerekse diğer abdest azasını üç defa yıkamak vâcib değildir. Çünkü Peygamber (a.s.): "Buruna iki veya üç defa mübalağayla su çekip sümkürün!" buyurmuştur ki, bu farzın hir defayla gerçekleştiğine, ikinci ve üçüncü defa yıkamanın farzı ikmal etmek için sünnet olduğuna delâlet eder. Nitekim diğer sahih rivayetlerde de Resûlüllah'ın (a.s.) bazan

abdest azasını bir defa yıkadığı görülmüştür. Bununla ümmetine o konula bilgi ve ölçü verdiği kesindir.

Diğer rivayetler:

a) 473 no'lu hadîsi aynı zamanda İmam Şafiî, İbn Cârud, İbn Huzeyme, İbn Hibban, Hâkim ve Beyhakı İsmail b. Kesir el-Mekkî tarıkıyle Âsim b. Lakıyt'ten rivayet etmişlerdir.

Râvî Âsım'dan sadece İsmail rivayet etmiştir; o bakımdan pek tanınmamış sayılır. Hafız İbn Hacer ise yaptığı araştırma neticesi, başkasının da ondan rivayet ettiğini tesbit etmiştir. Tirmizi ise, Asım'dan yapılan rivayetin sahîh olduğunu söylemiş, İbn Kattan da ona katılmıştır.

b) Bu konuda ed-Devlâbi'nin es-Sevrî hadîsini rivayetle şu lâfızları nakletmiştir:

"Ağzı çalkalamakta, ve burna su çekmekte mübalağa eyle, meğer ki oruçlu bulunasın..."

c) Ebu Davud'un Ebû Âsim tarikiyle İbn Cüreyc'den, onun da İsmail b. Kesîr'den yaptığı rivayette ise şöyle denilmiştir:

"Abdest adığın zaman ağzına su alıp çalkala!"

İbn Hacer bu rivayetin isnadının sahîh olduğunu tesbit etmiştir. İmam Nevevî de 473 no'lu Lakıyt b. Sabrete'nin hadîsinin isnadlarının sahîh olduğuna dikkatleri çekmiştir. İbn Sa'd de râvilerinin sıkat güvenilir olduğunu söylemiş, Ebû Hatim de aynı kanaati belirtmiştir.

Sakaldan, Çeneyi Aşan Kısmının Abdestte Yıkanmasıyla İlgili Hadisler

Saç ve sakal da ince tozların, mikropların yerleştiği yerlerden biridir. O bakımdan, saç ve sakalı günde birkaç defa yıkayıp temizlemek, tarayıp güzel koku sürmek sünnet kılınmıştır. Özellikle abdestte bu gibi yerlerin temizlenmesine atıflar yapılmış, tavsiyelerde bulunulmuştur.

Amr b. Anbese (r.a.)'den yapılan rivayette şöyle nakletmiştir:

"Ya Resûlellah! Abdest hakkında bana bir şeyler anlat." Bunun üzerine Efendimiz buyurdu ki:

"Sizden herhangi bir adam abdestini (Hakk'ın rızasını umup) kurbiyet sağlamak için alır, ağzına su alıp çalkalar, burnuna su çekip sümkürürse mutlaka ağzındaki ve burun deliklerindeki hatâları su ile beraber düşüp gider. Sonra Allah'ın emrettiği şekilde yüzünü yıkarsa, mutlaka yüzündeki hatâları sakalının kenarlarından su ile birlikte dökülüp gider. Sonra iki elini dirseklere kadar yıkarsa, mutlaka ellerindeki hatalar parmak uçlarından su ile birlikte düşüp gider. Sonra başını meshederse, mutlaka başındaki hatâlar kıllarının kenarlarından su ile birlikte düşüp gider. Sonra da ayaklarını topuklarına kadar yıkarsa, mutlaka ayaklarındaki hatâlar parmak uçlarından su ile birlikte düşüp gider."[491]

Hadisin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Hatâlardan maksad, küçük günâhlardır. Toz ve mikropları da buna ekleyebiliriz. Çünkü diğer rivayetlerde: "büyük günâhlardan kaçındığı sürece" diye bir tahsis yapılmıştır.

2- Ayakları yıkamak farzdır. Abdestte ayakları meshetmenin vâcib olduğunu söyleyenlerin görüş ve istidlalini reddetmektedir.

3- Yüzü yıkarken sakalın her tarafını yıkamak da kimine göre vâcib, kimine göre sünnettir.

4- Ağzın ve burunun iç kısmı yüzden değildir.

5- Abdestte tertibe riâyet vâcib veya sünnettir.

6- Başın tamamını meshetmek vâcib veya sünnettir.

Hadîsin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının görüş, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Abdestte tertip sünnettir. Çünkü Peygamber (a.s.) Efendimiz buna devam etmiştir. Âyetteki sıralamada "vav-ı atıf" kullanılmıştır ki, bu mutlak cem'a delâlet eder. O bakımdan tertip vâcib değildir.

Parmak aralarını hilâllemek sünnettir. Böylece tahlil, farzı ikmale yönelik bir sünnet olarak belirleniyor. Sakalı hilâllamak da sünnettir. Hattâ İmam Ebû Hanife ile İmam Muhammed'e göre, âdabdandır. (Çünkü yıkama kapsamına girmemekte ve bir tavsiye mahiyetinde emredilmektedir).[492]

Başın tamamını meshetmek sünnettir. İmam Mâlik'e göre, farzdır.[493]

b) Şâfiîlere göre:

Resûlüllah'a (a.s.) uymak için başın tamamını meshetmek sünnettir. Sık olan sakalı da Resûlüllah'a uymak için hilâllamak sünnettir. Parmaklar arasını hilâllamak da öyle. Çünkü Lakıyt b. Sabrete'den rivayet edilen hadîste, "abdesti tastamam al, parmak aralarını hilâlle" buyurulmuştur.[494]

İmam Şafiî başın da üç defa meshedilmesini müstehab saymıştır.[495]

c) Hanbelîlere göre:

Sakal seyrek olup deri az çok gözüküyorsa altını yıkamak vâcibdir. Sık ve gür ise altını yıkamak vâcib değil, sünnettir. Sakalı hilâllamak müstehabdır. Nitekim İbn Ömer, İbn Abbas, el-Hasen, Enes, İbn Ebî Leylâ, Ata' b. Sâib abdest aldıkları zaman sakallarını hilâllarlardı. Ebû Davud'un rivayetine göre, Peygamber (a.s.) abdest aldığı zaman bir avuç su alıp çenesinin altına sokarak sakalını hilâllar ve şöyle buyururdu: "Aziz ve Celîl olan Allah bana böyle emretti..."[496]

Çıkarılan Hükümler:

1- Abdestte parmak aralarını ve sakalı hilâllamak sünnettir.

2- Ağza su alıp çalkalamak, burna su çekip sümkürmek de sünnettir.

3- Kolları dirseklere kadar (dirsekler dahil) yıkamak farzdır.

4- Yüzü de belirlenen sınırlarına kadar yıkamak farzdır.

5- Başın tamamını meshetmek sünnet veya müstehabdır. Mâlikilere göre farzdır.

6- Ayakları topuklarına kadar (topuklar dahil) yıkamak farzdır. Ayaklar meshedilmez, ancak mest giyildiği takdirde mestler üzerine meshedilir.

7- Belirtilen abdest azasını birer defa yıkamak farz, ikinci ve üçüncü defa yıkamak sünnettir. Başın dörtte birini bir defa meshetmek farzdır. Sünnet olarak baş ikinci ve üçüncü defa meshedilmez. İmam Şâfi'ye göre, edilir.

Bu konuda bizi daha iyi aydınlatan bir diğer rivayet İbn Abbas'dan (r.a.) yapılmıştır. Öyleki: İbn Abbas (r.a.) abdest almış, önce yüzünü yıkamış, bir avuç su alıp onunla ağzını çalkalamış burnuna çekip sümkürmüş; sonra bir avuç su alıp sağ eline aktararak onunla yüzünü yıkamış, sonra bir avuç su alıp onunla sağ elini yıkamış, sonra bir avuç su alıp onunla sol elini yıkamış, sonra da başını meshetmiş; sonra bir avuç su alıp onu sağ ayağı üzerine döküp yıkamış, sonra bir avuç daha su alıp onunla sol ayağını yıkamıştır ve sonra da şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in böyle abdest aldığını gördüm."[497]

Hadîsin açık delâletinden şunları anlıyoruz:

Birinci defa yüzünü yıkadığı, farz ve sünneti içine alan bir yıkamadır, genel bir anlam taşımaktadır. İkinci defa yüzünü yıkadığı ise, asıl farz olanı beyân içindir.

Birer avuçla abdest azasını yıkaması, farz olanı göstermek içindir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bazan iki ve üç defa yıkamanın farz olmadığını göstermek için abdest azasını birer defa yıkamakla yetinmiştir. O rivayetlerden biri de İbn Abbas'dan (r.a.) yukarıda nakledilenidir.

Ağzı ve burnu yıkamada bir tek avuç su kullandığı, ikisini cem'etmenin cevazına işarettir.

Ayakları yıkaması, onları meshetmenin meşru' olmadığına delâlet eder.

Elleri Dirseklere Kadar Yıkamak Ve Gurreyi Uzatmak

Abdest suyu bedene sağlık, kalbe kuvvet ve ruha ciladır. Dokunduğu yerler Âhiret'te pırıl pırıl bembeyazdır. O bakımdan abdest alırken ilgili organları iyice yıkayıp tamamlamak gerekir.

Konuyla ilgili hadîsler:

Osman (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Yaklaşın da size Resûlüllah'ın (a.s.) abdesti (gibi) abdest alayım; Önce yüzünü ve ellerini yıkadı, kollarını yıkarken dirseklerin etrafına elini sürüp (iyice ıslanmasını sağladı). Sonra başını mesnetti, sonra da ellerini iki kulağı ile sakalı üzerinden iyice geçirdi, sonra da iki ayağını yıkadı."[498]

Ebü Hüreyre'den (r.a.) yapılan rivayette, adı geçen, abdest aldı, yüzünü yıkadı ve abdestini tastamam yerine getirdi. Sonra sağ elini, dirseğe suyu ulaştırıp ıslatıncaya kadar yıkadı. Sonra sol elini yine dirseğe suyu ulaştırıp ıslatıncaya kadar yıkadı. Sonra başını mesnetti. Sonra sağ ayağını suyu topuğuna ulaştırıp ıslatıncaya kadar yıkadı. Sonra sol ayağını, suyu yine topuğa ulaştırıp ıslatıncaya kadar yıkadı. Sonra da şöyle dedi:

"İşte Resûlüllah (a.s.) Efendimizi böye abdest alırken gördüm ve şöyle buyurdu:

"Sizler Kıyamet gününde abdesti tastamam yerine getirmenizden dolayı yüzünüz, kollarınız ve ayaklarınız pırıl pırıl, bembeyaz olanlarsınız. Artık sizden kim güç getirebilirse gurre ve tahcilini uzatsın!" (Yani alnını, kollar ve ayaklarının pırıl pırıl beyazlığını çoğaltsın)."[499]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Abdest alırken kolları dirseklerle beraber yıkamak vâcibdir.

2- Ayakları topuklarla beraber yıkamak vâcibdir. (Bu tabirden maksat farzdır.)

3- Başın meshinde tekrar yoktur.

4- Kulakları meshetmek meşru'dur.

5- Sakalı hilâllamak müstehabdır.

6- Dirseklerden ve topuklardan yukarı kısmı az da olsa yıkamak müstehabdır. Öyleki kolları yıkayınca dirsekleri aşacak şekilde, ayakları

yıkarken topukları aşacak şekilde yıkamak tavsiye edilmiştir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Hanefilere göre:

Abdestte kulakların içini ve dışını, başın meshinden elde kalan ıslaklıkla meshetmek sünnettir. Hz. Ali'den (r.a.) yapılan rivayette deniliyor ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, başını meshettiği ıslaklıkla kulaklarını mesnetti.[500]

Kolları dirseklerle birlikte yıkamak farzdır. İmam Züfer'e göre, dirsek kola dahil değildir. Oysa Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in fiili, Kur'ân'ın bu husustaki mücmelini tefsir etmektedir.[501]

Hanefî imamları abdestte dirsekten üst taraf hakkında görüşlerini pek belirtmemişlerdir veya biz tesbit edemedik.

b) Şâfiîlere göre:

Hem başı, hem kulakları meshetmek için elleri yeni bir su ile ıslatmak sünnettir.[502]

İki eli kollarla dirseğin tamamını içine alacak şekilde yıkamak farzdır. Çünkü "gaye mugayyaye dahildir" kaidesi uyarınca dirsekler kolların kapsamına girer. Dirsekten yukarı kısmı yıkamak ise, tahcîli muhafaza için sünnettir.[503] Bunun gibi iki ayağı topukları içine alacak şekilde yıkamak farzdır.[504]

c) Hanbelîlere göre:

Kulakları mesh için yeni su alıp kullanmak müstehabdır. İmam Amed de "Abdest alan kimsenin kulakları için yeni su alıp kullanmasını müstehab görüyorum" demiştir.[505]

d) Malikilere göre:

Kulaklar için yeni su kullanmak müstehabdır. Kolları dirseklerle birlikte yıkamak farzdır.[506] Ayakları topuklarla birlikte yıkamak farzdır, çünkü topuklar bu hususta ayaklara dahildir.[507]

İlgili rivayetler ve tahliller:

482 no'lu hadîsin isnadında İbn İshak bulunuyordur ki, tahdîs ve istima' sözleri belirtilmeden rivayet edilmiştir; o bakımdan mu'an'an sayılmıştır. Bununla beraber istidlal ve ihticaca elverişlidir.

Kulakların yeni su ile meshedilmesiyle ilgili rivayetlere gelince, Abdullah b. Zeyd'den yapılan rivayette adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah'ı (a.s.) gördüm abdest alıyordu; kulakları için başına meshettiği sudan başkasıyla meshetti (elini yeniden ıslatıp kulaklarını meshetti)."[508]

Hâkim bu hadîsin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu beyân etmiştir Beyhâkî'de kendi Sünen'inde bunu senediyle, metniyle rivayet ettikten sonra "isnadı sahihtir" demiştir.

İmam Mâlik ise Muvatta' da Yahya b. Bekir'den, o da Nâfi'den, o da İbn Ömer (r.a.)'den rivayetle şöyle demiştir:

"İbn Ömer (r.a.) abdest aldığı zaman kulaklarını meshetmek için parmaklarıyla su alırdı, (parmaklarını yeni suya sokup ıslatır, öylece kulaklarını meshederdi."[509]

Beyhakî aynı anlamdaki hadîsi Malik tarıkıyla şu lâfızla rivayet etmiştir:

"İbn Ömer abdestte parmaklarını yeniden suya çevirip ıslatır da öylece kulaklarını meshederdi."

Bu rivayetler sahih kabul edilmişse de, kulakları meshetmek için eli yeniden ıslatmaya gerek olmadığına dair rivayetler hayli çoktur. O bakımdan müctehid imamların çoğu bu ikinci şıkkı istidlale daha elverişli bulmuşlardır. Elin yeniden ıslatılması bir bakıma bunun cevazını ifade etmek içindir.[510]

Çıkarılan Hükümler:

1- Abdest alırken kolları dirseklerle beraber yıkamak farzdır.

2- Dirseklerden yukarı kısmı yıkamak fazilettir, tahcîli artırmaktır.

3- Başı taze su ile bir defa meshetmek farzdır. Tamamını meshetmek kimine göre vâcib, kimine göre sünnet veya müstehabdır. İmam Şafiî'ye göre, başın meshini üç defa tekrarlamak müstehabdır.

4- Kulakları başın meshinden arta kalan ıslaklıkla meshetmek sünnettir. Kimine göre, kulakları mesh için elleri yeniden ıslatmak sünnettir.

Abdest Alırken Parmaktaki Yüzüğü Hareket Ettirmek Ve Abdest Azasını Ovmak

Abdest'ten maksat bir bakıma beden temizliği ve sağlığıdır. O bakımdan abdest azasını yıkarken ovmak tavsiye edilmiştir. Sadece suyun dokunması farzın yerine gelmesini sağlasa bile, istenilen temizliği sağlamış olmaz. Resûlüllah (a.s.) Efendimizin abdest azasını ovduğu rivayet yoluyla bilinmektedir. Parmaktaki yüzüğün, kulaktaki küpenin, koldaki bileziğin hareket ettirilmesi de bu gayeye yöneliktir. Aynı zamanda abdest azasının her yanı ıslanacak şekilde yıkanması farzdır. Kuru bir yerin kalması, abdestin noksan kalmasına delâlet eder ki, o yer yıkanmadıkça namaz kılmak sahih olmaz.

İlgili hadîsler:

Ebû Râfi'den (r.a.) yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz abdest aldığı zaman yüzüğünü oynatırdı."[511]

İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Abdest aldığın zaman ellerin ve ayakların parmaklarını hilâlle!..."[512]

Müstevrid b. Şeddad'dan (r.a.) yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizi abdest aldığı zaman ayak parmaklarını serçe parmağıyla hilâlladığını gördüm."[513]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Abdest alırken, hem abdest azasının tamamı yıkansın, hem de kirler giderilsin diye parmağa biraz dar gelen yüzük ve benzeri takıları oynatmak müstehabdır.

2- Parmağa (gümüş) yüzük takmak müstehabdır.

3- Abdestte ayaklar yıkanırken serçe parmakla ayak parmakarının arasını hilâllamak müstehabdır.

4- Abdest azasını yıkarken ovmak müstehabdır.

Hadislerin ışığında müctehid imamların istidlal ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre:

Parmaklar arasını, su iyice ulaştıktan sonra hilâllamak sünnettir. Çünkü böyle yapmak farzı ikmâl ile ilgilidir. O bakımdan sünnet sayılmıştır.

Parmaktaki yüzük genişse oynatmaya gerek yoktur; dar ise, suyun onun altına iyice girmesini sağlamak için herhalde oynatılması gerekir.[514]

b) Şâfiilere göre:

Parmak aralarını hilâllamak sünnettir. Çünkü bu hususta Tirmizi ve diğer muhaddîslerin rivayet ettiği ve sahih olduğunu tesbit ettikleri hadîs vardır.

Ayak parmaklarının alt kısmından giriş yapılarak sol elin serçe parmağıyla sağ ayağın serçe parmağından başlanıp sol ayağın serçe parmağına kadar hilâllanır.[515]

c) Hanbelîlere göre:

Abdestte el ve ayak parmaklarını hilâllamak sünnettir. Ayak parmakları daha müekkeddir, yani hilâllanması te'kiden sünnettir. Çünkü, bu hususta Peygamber (a.s.) Efendimiz'in Lakıyt b. Sabrete'ye (r.a.): "Abdesti tastamam al ve parmakları hilâlla!" diye emirleri olmuştur. Aynı zamanda Müstevrid de (r.a.), Peygamber (a.s.) abdest alırken serçe parmağıyla ayak parmaklarını hilâllayıp ovduğunu rivayet etmiştir.

İmam Ahmed'e, "Abdest alan kimse yüzüğünü oynatır mı?" diye soruldu. O da şu cevabı verdi:

"Dar ise herhalde oynatılması gerekir. Genişse ve su altına giriyorsa, o takdirde oynatılmasına gerek yoktur."[516]

d) Mâlikîlere göre:

Erkeğin iki dirhem ağırlığını geçmeyen gümüş yüzüğü bir tane ise, -dar olsun, geniş olsun, su altına girsin veya girmesin- oynatılması vâcib değildir. Bu gusülde de böyledir. Ama abdesti tamamladıktan sonra yüzüğü çıkarır ve o da dar ise, yeri herhalde yıkanır. Genişse yıkanmaz.

Yüzük, haram olur (meselâ altından imal edilen yüzük) veya gümüşten olur da iki dirhemi aşarsa veya iki dirhem ağırlığında bulunur fakat birden fazla kullanılırsa, geniş ise oynatılması kâfidir, kapsadığı yeri ovmak gerekmez. Dar ise yerinden oynatıp kapsadığı kısmı ovmak farzdır.[517]

Rivayetler ve tahliller:

496 no'lu İbn Abbas (r.a.) hadîsini el-Hâkim de nakletmiştir.

Ravileri arasında Salih Mevle't-Teveme bulunuyor ki bu zat zayıftır. Ne var ki, Buhari bu rivayeti hasen saymıştır.

497 no'lu Müstevrid hadisini ise Beyhaki Ebulbeşer ed-Devlâbî ve Darekutnî, Mâlik'in garaibi arasında saymışlardır. İbn Katan bunun sahih olduğunu söylemiştir.

Bu konuda Abdullah b. Zeyd'den yapılan rivayette ise şöyle demiştir: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz abdest alırken, "işte böyle ovulur" buyurarak (abdest azasını ovuyordu).

Ahmed b. Hanbel'in kendi Müsned'inde naklettiği bu hadîs, Abdullah b. Zeyd b, Âsım'ın (r.a.) meşhur hadîslerinden biridir.

Rivayet edilen diğer hadîsler üzerinde yapılan inceleme ve araştırmada çoğunun zayıf olduğu tesbit edilmiştir. Ne var ki, başka sahih hadîslerden Lakıyt rivayeti olmak üzere hepsi biraraya gelince kuvvet kazanmakta ve reddi mümkün olmayan bir derecece varmaktadır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Abdest alındığı zaman parmaktaki dar yüzüğü oynatmak sünnettir. Geniş yüzüğü oynatmakta yarar vardır.

2- Gümüş yüzük takmakta bir sakınca yoktur. Erkekler için altın yüzük haramdır.

3- El ve ayak parmaklarını hılâllamak sünnettir.[518]

Başın Tamamını Veya Bir Kısmını Meshetmek

Abdestte üç azanın yıkanması emredilirken başın meshedilmesi emredilmiştir. Bu, sıcak ve soğuk mevsimlerle ilgili ve koruyucu hekimliğe yönelik bir emirdir. Başın her abdest alırken diğer organlar gibi yıkanması emredilseydi, özellikle soğuk mevsimlerde, rakımı çok yüksek yerlerde hayli zorluk, sıkıntı ve rahatsızlığa sebep olabilirdi. İnsan sağlığına çok önem veren dinimiz böylece başın meshedilmesiyle yetinmemizi, hatta bunun bir abdestte tekrar edilmemesini buyurmuştur.

Yukarıda bazı konuları işlerken bu arada başın meshedilmesine de dokunulmuş, bazı açıklamalar yapılmıştı. Ne var ki, konu üzerinde hayli inceleme, araştırma, istidlal ve görüşler bulunmaktadır. O bakımdan onu müstakil bir başlık altında izah etmemize lüzum vardır.

İlgili hadîsler ve rivayetler:

Abdullah b. Zeyd'den (r.a.) yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz başını eliyle mesnetti, önce öne doğru, sonra arkaya doğru götürdü; başının ön cephesinden başladı, sonra iki elini kafasına (başının arka kısmına) doğru götürdü, sonra da ilk başladığı yere doğru çevirip getirdi."[519]

Rübeyyi, bint Muâvviz'den (r.a.) yapılan rivayette şöyle deniliyor:

"Resûlüllah (a.s.) onun yanında abdest alıp başını meshetmiş: Başının tamamını saçların üstünden her tarafını sonuna kadar meshedip bu arada

(üstüste taranmış bulunan) saçların duruşunu oynatmamıştır."[520]

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i abdest alırken gördüm, üzerinde Kıtriyye sarığı bulunuyordu. Elini sarığın altına sokup başının ön kısmını mesnetti, sarığı çözüp açmadı."[521]

Hadîslerin ışığında müctehid imamların istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre:

Başı bir defa meshetmek farzdır. Kur'ân'da bu hususta ilâhî emir ve beyân vardır. Mutlak emir ise tekrarı gerektirmez. Meshte farz olan miktar üzerinde farklı görüşler ortaya konmuştur: el-Asıl'da, bunun elin üç parmağının kapsayacağı miktar olarak belirtilmiştir. el-Hasen'in Ebû Hanîfe'den yaptığı rivayete göre, İmam bunu başın dörtte biri olarak takdir etmiştir. Züfer'in de kavli bu doğrultudadır. Kerhî ile Tahavî, Hanefî imamlarından naklen nasiye miktarı olduğunu söylemişlerdir.

İmam Mâlik başın tamamı, hiç değilse çoğu meshedilmediği takdirde farz yerine gelmez ve yapılan mesh caiz olmaz, demiştir. İmam Şafiî ise, mesh denilecek kadar el dokundurulursa, farz yerine gelmiş olur; isterse baştaki saçtan üç kıla dokunulmuş olsun, ictihadındadır.[522]

Başın tamamını kaplarcasına meshetmek sünnettir. Nitekim Abdullah b. Zeyd (r.a.), Resûlüllah (a.s.) Efendimizin başının tamamını meshettiğini, iki elini ıslatıp başının üzerinde götürüp getirdiğini rivayet etmiştir.

Başın meshinde ön kısımdan başlamak da sünnettir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in de öyle yaptığı tesbit edilmiştir. Çünkü abdest azasını yıkamada ve gusülde hep sağdan ve azanın başından başlamak sünnettir; o halde mesihde de başın ön kısmından başlamak aynı hükme dahildir.[523]

Aynı zamanda başın bir defa meshedilmesi, tekrar edilmemesi sünnettir. Üç defa meshedilmesi mekruhtur.[524]

b) Şafiî'lere göre:

Başın tamamını meshetmek sünnettir. Bu hususta Buhari ve Müslim'in rivayet ettikleri Sünnet-i İttiba' söz konusudur. İki eli başın ön kısmı üzerine

koyup arka kısmına doğru götürerek tekrar başladığı yere döndürmekle bu sünnet gerçekleşir.

Sarığı çıkarmakta zorluk varsa, eli sarığın altına sokup nasiyeyi (başın ön cephesi) meshettikten sonra sarığın üzerine sürmekle sünnet yerine getirilebilir.

Afdal olanı ise, başın meshinde nasiyeden daha az bir kısımla yetinmemektir. Böylece hilaftan çıkılmış olur.[525]

c) Hanbelîlere göre:

Abdestte başın meshedilmesi hususunda hiçbir hilaf söz konusu değildir, yani buna muhalefet eden olmamıştır. Çünkü Cenâb-ı Hak "Başınızı mesnedin!" buyurarak kesin beyânda bulunmuştur. Ancak ne miktar meshedileceği hakkında farklı görüş ve ictihatlar vardır. İmam Ahmed'den yapılan bir rivayete göre, herkes hakkında başın tamamını meshetmek vâcibdir. Bu aynı zamanda el-Harakî'nin de sözünün zahiridir. İmam Mâlik'in de mezhebidir. İmam Ahmed'den yapılan bir diğer rivayette ise, başın bir kısmını meshetmek yeterlidir, şeklinde tesbit edilmiştir. Yine İmam Ahmed'in bu husustaki ictihadı şöyledir: Erkeklerin başlarının tamamını, kadınların ise ön kısmını meshetmeleri vâcibdir.[526]

d) Mâlikîlere göre:

Başın tamamını meshetmek abdestin dördüncü farzıdır. Sınırı ise, ön cepheden mutad saç bitiminden başlar ensedeki saç bitimine kadar sürer. Göz ile kulak arasında zülüf ve zülüfle kulak arasındaki beyazlık, aynı zamanda üs kesimden kulak ile baş arasındaki beyazlık bu sınıra dahildir. Uzun saç, az olsun çok olsun meshedilir, bu vâcibdir.[527]

e) el-Müzenî ve İbn Aliyye de tamamının meshedilmesinin vâcib olduğunu söyleyenler arasında bulunuyor.

f) Sevrî ve Evzaî'ye göre, başın bir kısmını meshetmek kâfi gelir. Özellikle ön cepheyi meshetmekle farz yerine gelmiş olur. Leys de aynı görüştedir. [528]

Vâcibdir diyenler, hem âyetin açık delâletine, hem de fiil-î Resûlüllah'a dayanmışlardır. Çünkü "Başınızı mesnediniz!" cümlesinde geçen "baş"

tabiri, hakikî mânada başın tamamı hakkında konulmuştur. Bir kısmını kasdetmek mecaz anlamdadır.

Sünnettir diyenler, "bi-rüûsiküm"deki (b) harfini tab'iz mânasına alıp bununla başın bir kısmını meshetmekle farzın yerine geleceğine kail olmuşlardır. İmam Sibveyh'i ise, (b) harfinin burada tab'iz mânasına geldiğini red ve inkâr etmiştir.

Bununla beraber âyetin delâletinde bir mücmellik söz konusu ise, Resûlüllah'ın fiili bunu beyân etmektedir. "Vacib olan mücmeli beyân da vâcibdir" kaidesi hatıra gelir. Ancak âyetin mücmel olduğu kabul edilmemiş, birçoğu tarafından reddedilmiştir. Çünkü cümle olarak başın tamamına da, bir kısmına da delâlet etmektedir. Bu durumda vâcib olan, mutlak meshtir, bu başın tamamı da olabilir, bir kısmı da olabilir. Hangisi yerine getirilirse, emre uyulmuş sayılır.

Nitekim Ebû Davud'un Enes (r.a.)'den yaptığı rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz elini sarığının altına sokup başının ön kısmını meshetti, sarığını çözmedi..."[529]

Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin naklettikleri Muğîre hadîsinde ise şöyle denilmektedir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz abdest aldı, nasiyesi üzerine ve sarığı üzerine meshetti."[530]

Sahih kabul edilen bu iki rivayet, başın tamamının meshedilebileceği gibi, bir kısmının da meshedilmesinde bir sakınca olmadığını göstermektedir. Nitekim 504 no'lu hadîs, başın tamamının meshedilmesinin cevazına delâlet etmektedir.

Başın meshinde tekrar olmadığını söyleyenler ekseriyettedir. Sadece İmam Şafiî ve bazı arkadaşları diğer abdest azasında olduğu gibi, üç defa tekrarlanır, demiştir. Tekrarı mekruhtur diyenler bu hususta birçok deliller serdederek Ebû Habbe'nin rivâyetiyle ihticac etmişlerdir. Adı geçen şöyle demiştir: "Hz. Ali'yi (r.a.) abdest alırken gördüm, iki elini iyice temizleyinceye kadar yıkadı, sonra ağzına üç defa su alıp çalkadı, üç defa burnuna su çekip sümkürdü. Yüzünü üç defa yıkadı, kollarını da üç defa yıkadı. Başını bir defa meshetti. Sonra da ayaklarını topuklarına kadar

yıkadıktan sonra şöyle dedi: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in abdestinin nasıl olduğunu size göstermek istedim..."[531]

Ayrıca Taberâni el-Evsat'da Enes'den, Peygamber (a.s.) Efendimiz "başını bir defa meshetti" mealindeki rivayeti nakletmiştir. Hafız İbn Hacer, bu Hadisin isnadının sahih olduğunu belirterek istidlale elverişli bulunduğunu söylemiştir.

Diğer yandan Ebû Dâvud, İbn Ebî Leylâ tarıkıyla şu rivayeti yapmıştır:

"Ali'yi (r.a.) abdest alırken gördüm... Başını bir defa meshettikten sonra şöyle dedi: İşte Resûlüllah (a.s.) Efendimiz böyle abdest almıştır..."

Nesâî ise Hüseyin b. Ali'den (r.a.) rivayetle Hz. Ali'nin abdest alırken başını bir defa meshettiğini nakletmiştir.

İmam Şafiî ise, bu hususta diğer bir rivayetle istidlal etmiştir. O da, Hz. Osman ile Hz. Ali'nin (r.a.) abdest alırken başlarını üçer defa meshettiği şeklindedir. Bu rivayetin üzerinde hayli durulmuş ve sıhhatli olup olmadığı söz götürür, denilmiştir. Ancak Ebû Dâvud, Bezzar ve Darekutnî'nin yaptıkları rivayette, Hz. Osman'ın (r.a.) abdest alırken "başını üç defa meshetti" denilmektedir ki, bu rivayetin sahîh olduğu kabul edilmiştir. İsnadında Abdurrahman b. Verdan bulunuyorsa da, Ebû Hatim onun rivayetinde beis yoktur. İbn Mâin ise, onun rivayet ve isnadı sahihtir, demiştir. İbn Hibban onu sıkat (güvenilir râviler) arasında zikretmiştir. Darekutnî onun kavl olmadığını söylemiştir.[532]

Aynı rivayetin Ebû Alkame'den nakledildiği de söz konusudur ki, Abdulkerim tarikiyle Hamran'dan rivayet edilmiş ve isnadının zayıf olduğu belirlenmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Başı mutlak anlamda meshetmek farzdır..

2- Başın tamamını meshetmek sünnettir.

3- Meshi tekrarlamak mekruhtur. Abdest azası üçer defa yıkanırsa da mesh ancak bir defa yapılır.   (İmam Şafiî'ye göre, tekrarlanması müstehabdır.)

4- Meshden maksad, kullanılmadık suya batırılan ıslak elle başa dokunmaktır.

5- İmam Ebû Hanîfe'ye göre, başın dörtte birini meshetmekle farz yerine gelmiş olur. İmam Şafiî'ye göre, bir parmakla olsun meshetmekle farz gerçekleşmiş olur. İmam Mâlik'e göre ve bir rivayette İmam Ahmed'e göre, başın tamamını meshetmek farzdır.

Kulakları Meshetmek

Kulak işitme organımızdır. Hilkati itibariyle kepçe ve kıvrımlı kulak hava dalgasıyla gelip çarpan sesleri toplayıp kulak deliğine iletir ve içindeki zara ulaşmasını sağlar. O bakımdan kulak havayla birlikte gelen ince tozları ve bazı mikropları da deliğinde kıvrımlarında muhafaza eder. İslâm, temizliğe ve insan sağlığına, dolayısiyle koruyucu hekimliğe çok önem verdiğinden hemen her gün beş vakit namaz için abdest aldığımızda ve gerektiğinde gusletmemizde mutlaka kulakların temizlenmesini emretmiştir. Islak parmaklarla iyice kulağın içini ve dışını ovup meshetmemiz, temizlenmesini sağlamaya yarar. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz her abdest aldıkça mutlaka kulaklarını belirttiğimiz şekilde ovup meshetmiştir.

Konuyla ilgili hadisler:

İbn Abbas (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz başını ve kulağının hem içini, hem dışını meshetti."[533]

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz başını ve kulaklarının içini şehadet parmağıyla, dışını baş parmağıyla meshetti."[534]

İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İki kulak baştandır (başa dahildir)."[535]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

l- Abdestte iki kulağı meshetmek sünnettir.

2- Kulakları meshetmek için başın meshinden sonra ellerde kalan ıslaklık kâfi gelir, çünkü kulaklar baştan bir bölümdür.

3- Kulakları kullanılmadık bir su ile meshetmek sünnettir veya müstehabdır.

4- Kulakların hem içi, hem dışı meshedilir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Hanefilere göre:

Başın meshinden arta kalan ıslaklıkla kulakların hem içini, hem dışını meshedip ovmak sünnettir. Delilleri ise, Hz. Ali (r.a.)'den yapılan şu rivayettir:

"Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kulaklarını, başını meshettiği su ile meshetti..."[536]

b) Şafiilere göre:

Abdestin sünnetlerinden biri de, başın tamamını meshetmektir.

Başın meshinden sonra kullanılmadık bir su ile kulakların içini ve dışını belirlendiği şekilde meshetmek sünnettir. Sarığı çıkarmak güç olduğu takdirde, elini sarığın altına sokup başının ön kısmını meshettikten sonra ıslak elini sarığının üzerine dokundurup meshederek başın tamamının meshini sağlar.[537]

Baştan arta kalan ıslaklıkla kulaklarını meshetmez. Çünkü bu hususta Seyhakî ve Hâkim'in rivayet ettikleri sahih hadiste, kulakların kullanılmadık su ile meshedilmesi belirtilmiştir. Ona uymak sünnettir.[538]

İmam Şafiî, mevcut rivayetlerle istidlalde bulunarak kulakların müstakil organlar olduğunu, baştan bir kısım olmadığını söylemiştir. Başın bir kısmını meshetmek, başın tamamını meshetmek anlamınadır. Oysa sadece kulakları meshetmek başın meshi yerine geçmemektedir.[539]

c) Hanbelîlere göre:

İki kulak baştan bir kısımdır, onun hükmüne dahildir. Mezhebin kıyası, başın meshiyle birlikte iki kulağı meshetmek vâcibdir. Hanbelî imamlarından el-Hılâl diyor ki:

"Mezheb imamlarının hemen hepsi Ebu Abdillah İmam Ahmed'den naklederek şunu söylemişlerdir: Kulaklarının meshedilmesini kasden veya unutarak terkeden kimseye sadece başını meshetmek kâfi gelir. Çünkü kulak başa tabi'dir."

Ancak evlâ olanı, kulakları başı meshederken meshetmektir. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kulaklarını başını meshederken meshetmiştir. Nitekim er-Rebî' (r.a.), Peygamber'in (a.s.) başını önden arkaya, arkadan öne götürüp getirmek suretiyle başını meshettiğini, zülüf ve kulaklarını da başıyla birlikte bir defa meshettiğini gördüğünü nakletmiştir. İbn Abbas'dan da bu mealde bir rivâyet yapılmıştır ki, Tirmizî ikisini de sahih kabul etmiştir.[540]

d) Malikilere göre:

Kulakların dışını ve içini kullanılmadık taze su ile meshetmek sünnettir. Başın meshinden arta kalan ıslaklıkla kulakları meshetmek yeterli değildir. Ayrıca kulakları meshederken içini dışını kapar şekilde meshetmek sünnette daha uygundur.[541]

Konuyla ilgili diğer rivayetler ve tahliller:

Abdullah b. Zeyd'den (r.a.) yapılan rivayette, adı geçen demiştir ki:

"Resûlüllah'ı (a.s.) abdest alırken gördüm, kulaklarını, başını meshetmek için aldığı sudan başkasıyla su alıp mesnetti (kuakları için yeni bir su kullandı.)"

Hâkim bu hadîsi rivayet ettikten sonra, "Müslim'in şartı üzere sahihtir" diyerek hadîsin sıhhatini belirtmiştir. Beyhakî de aynı metni rivayetle isnadı sahihtir, demiştir.

Ayrıca Abdullah kendi Ahkâm'ında diyor ki:

"Kulaklar için suyu tazeleme hakkında Nemran b. Cariye hadîsiyle emir varid olmuştur. Oysa bunun isnadı zayıftır. Nitekim İbn Kattan el-Vehm ve'1-İhâm adlı eserinde diyor ki:

"Bu hadîsin ne aslı vardır, ne de senedi..."

Kuvvetli bir ihtimalle Abdülhak, Nemran b. Cariye ile Cariye b. Züfer'i birbirine karıştırmışa benziyor. Cariye b. Züfer'den yapılan rivayette, "Baş için yeni bir su alıp kullanın!" denilmektedir ki, bunun sahih olmadığı, aslını bile tesbitin zor olduğu bilinmektedir. Nemran b. Cariye'nin hadîsini ise Taberânî kendi Mu'cem'inde nakletmiştir.

İmam Mâlik ise el-Muvatta'da Yahya b. Bekir'den yaptığı rivayette İbn Ömer'in (r.a.) abdest aldığı zaman kulakları için parmaklarıyla yeni su alıp meshettiği belirtilmektedir. Malik tarikıyle de aynı hadîsi Beyhakî şu lafızla rivayet ediyor:

"İbn Ömer, parmaklarını, yeniden suya döndürür ve onlarla kulaklarını meshederdi."[542]

Çıkarılan Hükümler:

1- Kulakları mesthetmek sünnettir. Parmakların ıslaklığıyla hem içi, hem dışı ovularak meshedilir.

2- Kulakları yeni bir su ile meshetmek sünnettir. Bazı imamlara göre, baştan arta kalan ıslaklıkla meshedilir.

Abdest Alırken Boynu Meshetmek

Abdest azasının bir kısmının yıkanması, bir kısmının meshedilmesi, sağlık yönünden aydınlatıcı bilgiler vermekte, sinir sistemini düzeltmeye yönelik, vücuda zindelik kazandırmaya müteveccih hikmetler taşımaktadır.

Boyun, beyne giden sinirerin toplanıp geçtiği önemli bir organdır. Abdest alırken ıslak ellerle onu meshetmenin birçok faydaları söz konusudur. Konumuz sağlıkla ilgili olmadığından bunu erbabına bırakıp ilgili hadisleri naklediyorum :

Leys'den, o da Talha b. Musarrıf'dan, o da dedesinden rivayetle, dedesinin şöyle dediğini nakletmiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in başını gerisine varıncaya kadar ve ondan öte boynun mukaddemine kadar meshettiğini görmüştür."

Ebû Nuaym'ın Tarih-i Esbahan'da tahrîc ettiğine göre, İbn Ömer (r.a.) şu hadîsi rivayet etmiştir:

"Kim abdest alır da boynunu meshederse, Kıyamet günü zincirlerle zincirlenmez."

Hafız İbn Hacer diyor ki: Bir cüzde okuduğuma göre, Ebû Hüyseyn b. Fâris, Füleyh b. Süleyman'dan rivayetle Nâfı'dan, o da İbn Ömer'den (r.a.) rivayet ederek Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim abdest alır da elleriyle boynunu meshederse, Kıyamet günündeki zincirden korunmuş olur." İnşâllah bu hadîs sahihtir.

Hadislerin açık delâletinden şu hüküm anlaşılmaktadır:

1- Abdestte başı meshedip kulakları ovduktan sonra ıslak elin serçe parmağından yana gerisiyle boynu meshetmek müstehabdır.

Hadîslerin ışığında mezhep imamlarının görüşleri:

a) Hanefilere göre:

İslâmî ilimlerde söz sahibi olan meşayih bu konuda ihtilâf etmiştir: Ebubekir el-A'meş "Boynu meshetmek sünnettir" derken, Ebubekir el-İskâf "O, abdestin adabındandır" demiştir.[543]

b) Hanbelilere göre: Abdestte boynu meshetmek müstehab mıdır? Bu hususta iki ayrı rivayet vardır: Birincisi, müstehab olduğuna dairdir. Delilleri ise Leys'den o da Talha b. Musarrıf'tan yapılan şu rivayettir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz başını gerisine varıncaya kadar ve ondan öte boynun mukaddemine kadar meshetmiştir. "Bunu Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde Leys b. Ebî Selîm'den rivayet etmiştir ki, bu hadîs üzerinde söz söylenmiştir. Diğer bir rivayette ise Resûlüllah (a.s.) "Boyunlarınızı, (Ahiretteki) zincir endişesiyle meshediniz!" [544] buyurmuştur.

İkinci rivayet, müstehab olmadığı hakkındadır. Çünkü Cenâb-ı Hakk, abdestin farzlarını beyân ederken boynu meshetmeyi anmamıştır. Aynı zamanda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in abdest alma keyfiyetini nakleden Hz. Osman, Hz. Ali, Abdullah b. Zeyd ve İbn Abbas (Allah hepsinden razı olsun), boynunu meshettiğinden söz etmemişlerdir ve bu konuda (sahih) bir hadîs de sabit olmamıştır.[545]

c) Şâfiilere göre:

İmam Şafii, el-Ümm adlı kitabında baş ve kulakların meshinden geniş çapta bahsetmişse de boynu meshetmeyi anmamıştır.

Bundan da anlaşılıyor ki, ilgili hadîslerin sıhhatında şüphe ettiğinden istidlale uygun görmemiştir.

d) Mâlikîlere göre:

İmam Mâlik, el-Muvatta'da baş ve kulakları meshetmekle ilgili sahîh hadîsleri nakletmişse de boynu meshetmekle ilgili hiçbir rivayete yer vermemiştir.

İlgili diğer rivayetler ve tahliller:

Leys'den, onun da Talha b. Musarrıf'tan rivayet ettiği hadîsin isnad silsilesinde Leys b. Ebi Selim bulunuyordur ki, bu zât zayıf kabul edilmiştir.

Nitekim İmam Nevevî Tehzîbü'l-Esmâ'da diyor ki: İlim adamları bu zatın zaif olduğunda ittifak etmişlerdir.[546]

Aynı hadisi tahric eden Ebû Dâvud, onun için başka bir illet zikrederek Ahmed b. Hanbel'den şunu naklediyor: "İbn Uyeyne râviyi inkâr ederek kim bu Talha b. Musarrıf?" demiştir.

Râvî Talha'nın dedesinin Resûlüllah'ın (a.s.) sohbetinde bulunduğuda çok şüphelidir. Çoğuna göre, o sohbede nail olamamıştır.

İbn Salah da boyunla ilgili rivayetin Peygamber (a.s.) Efendimiz'den ma'ruf olmadığını, seleften bazı kişilere ait bulunduğunu söylemiştir. İmam Nevevi Şerh-i Muhezzeb'de bu hadîsin mevzu' olduğunu belirtmiştir. O bakımdan Nevevi'ye göre, abdestte boynu meshetmek sünnet değil, bid'attır.

Hafız İbn Hacer'e göre hadîs mevkufsa da refi' hükmündedir ve bu ölçüye göre murseldir.[547] Az yukarıda da naklettiğimiz gibi, Hafız İbn Hacer, Nafi' tarikiyle İbn Ömer'den rivayet edilen hadîs için "inşâallah bu sahihtir" demiştir.

et-Tecrîd'de ise Hz. Ali'den (r.a.) Muhammed b. Hanîfe tarıkıyla şöyle rivayet edilmiştir:

"Hz. Ali (r.a.) başını meshettiğinde boynunu da mesnetti ve Muhammed b. Hanîfe'ye şöyle dedi: Benim şu yaptığım gibi yap!"

Boynu meshetme hakkında bu birkaç rivayeti biraraya getirirsek az-çok bir kuvvet kazanır. O bakımdan imam Nevevî'nin bid'a demesi biraz ölçüsüz kalır. Aynı zamanda İmam Şafiî ve bazı değerli ilim adamları boynu meshetmenin bid'at olduğunu söylememişlerdir. Ancak Hidaye gibi ciddi fıkıh kitabında sözü edilen hadîsler nakledilmediği için Zeylâî herhangi bir tahlilde bulunmamıştır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Başı ve kulakları meshettikten sonra eldeki ıslaklıkla boynu meshetmek müstehabdır.

2- Terkinde kerahet yoktur.

Sarık Üzerine Meshetmenin Cevazı

İslâm hemen her konuda kolaylığı emreder. İbâdetten maksat sıkıntıya düşmek, meşakkat çekmek ve hayatı bir tarafa itmek değildir. O bütünüyle ruhî tehzibe, bedeni sağlığa, kalbi takviyeye, imânı artırmaya, ahlâkı korumaya, adaleti ve kardeşliği sağlamaya; aile ve toplumu huzurlu, güvenli bir düzeyde tutmaya yöneliktir.

Abdest alırken başa giyilen sarık ve benzeri şeyleri hemen çıkarmak bir meşakkat arzediyorsa, ıslak eli sarığın veya benzeri şeyin altına sokup başın ön kısmını meshetmek kâfidir, bu arada sünneti tamamen icra etmek istiyorsa, aynı ıslak elini sarığının üzerine dokundurup meshedebilir. Bu bir kolaylıktır.

İlgili hadîsler:

Amr b. Ümeyye ad-Damirî (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sarığı ve ayağına giydiği mestler üzerine meshederdi."[548]

Ahmed b. Hanbel'in kendi Müsned'inde yaptığı rivayette, Hz. Bilâl (r.a.), Peygamber (a.s.)'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

" (Ayaklarınıza giydiğiniz) mestler ve (başınıza örttüğünüz) örtü üzerine meshediniz!"[549]

Yine Bilâl'dan (r.a.) yapılan bir diğer rivayette: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz mestler ve başörtüsü üzerine meshetmiştir."[550]

Muğîre b. Şu'be'den (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz mestleri ve başörtüsü üzerine meshetti."[551]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Abdest alırken başta sarık, örtü ve benzeri bir şey bulunursa, çözmeden üzerine meshetmek caizdir.

2- Bu hem erkekler, hem kadınlar için meşru' bir kolaylıktır.

3- Sarığa, örtüye yapılan mesh, başa yapılacak meshin yerine geçer..

4- Ayaktaki mest ve benzeri ayakkabı üzerine meshetmek caizdir.

5- Şartlarına uygun giyilen mest ve benzeri ayakkabı üzerine meshetmek, çıplak ayağı yıkamak yerine geçer. Bu da hem erkekler, hem kadınlar için meşru' bir sünnettir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Hanefilere göre:

Baştaki sarık, külah ve benzeri giysi üzerine meshetmek câiz değildir. Çünkü bu gibi eşya suyun saça dokunmasına engeldir. Onun gibi, kadınların da başlarındaki örtü üzerine meshetmelerî câiz değildir. Nitekim yapılan rivayete göre, Hz. Aişe (r.a.) abdest alırken elini ıslatıp örtüsünün altına sokarak başını meshetti ve şöyle dedi:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz böyle yapmamı bana emretti."

Ancak baş örtüsü ince olur da suyun veya ıslaklığın saça geçmesine engel olmazsa, o takdirde üzerine mesh caiz olur...[552]

b) Şâfiilere göre:

Abdestte başın bir kısmını meshetmek farzdır. Saç varsa saçın, yoksa derinin ıslanması gereklidir. Başın tamamını meshetmek sünnettir. Bununla beraber baştaki sarık ve benzeri şeyi çıkarmakta zorluk varsa, ıslak elini sarığın altına sokup başın bir kısmını meshettikten sonra sünneti yerine getirmek için ıslak elle sarık veya örtü üzerine meshederek başın tamamını meshetmiş sayılır. Sadece sarık veya örtü üzerine meshetmek caiz değildir.[553]

Ancak İmam Şafiî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Eğer sarık üzerine meshetme hakkında Resûlüllah'dan (a.s.) sahih bir rivâyet varsa, ben onunla hükmedip amelde bulunurum."[554]

c) Hanbelîlere göre:

Hanbeli mezhebinde en mutemed eserlerden el-Muğnî, eş-Şerhü'1-Kebîr ve Mu'cemül-Fıkhil-Hanbelî adlı kitaplarda başın meshine geniş yer verildiği halde sarık veya başörtüsü üzerine meshetme konusu işlenmemiş, sadece eş-Şerhü'l-Kebîr'de (1/138) Muğîre b. Şube'den rivayet edilen hadîsle, Hz. Aişe (r.a.) validemizin elini ıslatıp örtüsünün altına sokarak başını meshettiği hakkındaki rivayet nakledilmiş, herhangi bir yorum yapılmamıştır.

Şevkânî'nin tesbitine göre, Ahmed b. Hanbel'e, İshak ve Ebû Sevr'e, Dâvud b. Ali'ye göre, sarık ve örtü üzerine meshetmenin caiz olduğu anlaşılıyor. Aynı zaman bunun ashab-ı Kirâm'dan Ebûbekir, Ömer ve Enes'in (Allah

hepsinden razı olsun) görüşüdür. İbn Reslân aynı hususu Ebû Ümâme'den, Sa'd b. Mâlik'den ve Ebû Derdâ, Ömer b. Abdülaziz, el-Hasen, Katade ve Mekhul'den rivayet etmiştir. Hanbelî imamlarından el-Hılâl ise, Hz. Ömer'den (r.a.) şu rivayeti nakletmiştir:

"Sarık üzerine mesh kimi tahir yapmıyorsa, artık Allah onu tahir yapmasın!" Aynı husus el-Feth'de Taberiden, İbn Huzayme ve İbn Münzir'den rivayet edilmiştir.[555]

Ancak sarık ya da başörtüsü üzerine meshetmenin taharet üzere olup olmaması hakkında görüş ayrılığı söz konusu olmuştur; Ebû Sevr'e göre, mestlere kıyasla ancak abdest aldıktan sonra sarık başa konulmuşsa, o takdirde o abdest bozulduğu takdirde ikinci abdest için sarığı çıkarmaya veya çözmeye gerek yoktur, üzerine meshedilir. Diğerleri ise böyle bir şart ileri sürmemişlerdir. Sarık üzerine meshin süresi hakkında da sözünü ettiğimiz ilim adamları farklı görüşler ortaya koymuşlardır: Yine Ebû Sevr'e göre, mest süresi sarık üzerine mesh için de bir ölçüdür, ona kıyasla süre belirlenir. Aynı husus Hz. Ömer'den de rivayet edilmiştir. Diğerleri ise böyle bir sürenin gerekli olmadığını belirtmişlerdir.

Sarık üzerine mesh müddetiyle ilgili Taberânî'nin rivayet ettiği şu hadis:

"Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz mestleri ve sarığı üzerine seferde üç günde bir, hazarde bîr gün bir gecede bir meshederdi."

Yapılan inceleme, ve araştırmada bu hadîsin râvileri arasında Mervan Ebu Seleme bulunuyordur ki, İbn Ebi Hâtim'e göre, kaviy değildir. Buharî ise, onun "münkerü'l-hadis" olduğunu söylemiştir. el-Ezdî, onun kayde değer bir râvi olmadığını belirtmiştir. Sözü edilen hadîs Ahmed b. Hanbel'den sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Sahih değildir."

İbn Hazm ise, Resûlüllah'ın (a.s.) mest ve sarık üzerine meshettiğini, ancak bunlar için bir müddet belirlemediğini yazar.

Cumhura göre, sarık veya başörtüsü üzerinde meshetmekle yetinmek caiz değildir. Ama başın ön kısmından bir miktar meshedildiği takdirde, ıslak elle sarık veya başörtüsü üzerine meshedilebilir. İmam Tirmizî de diyor ki: "Resûlüllah'ın ashabından birçoğu, başla birlikte ancak sarık üzerine meshetmenin caiz oduğunu söylemişlerdir. Nitekim Süfyan Sevrî'nin de ictihadı bu doğrultudadır.

d) İmam Mâlik'e göre, başla birlikte sarık veya başörtüsü üzerine meshetmek caizdir. Nitekim İmam Ebû Hanîfe ile İmam Şafiî de aynı anlamda ictihad ve istidlalde bulunmuşlardır. Zira bu imama göre, Allah Kur'ân'da başı meshetmeyi emretmiştir. Sarık ve örtü baş yerine kaim olmaz. Ancak mücaveret   alakasıyla mecazî anlamda baş denilebilir.

Bu konuda diğer hadîsler ve rivayetler:

Selman (r.a.)'den yapılan rivayette, adı geçen, bir adamın abdestinin bozulduğunu, onun için abdest almaya hazırlandığını ve bu yüzden ayağındaki mestleri çıkarmaya eğildiğini görüyor, ona hem mestleri, hem sarığı üzerine meshetmesini emrediyor ve sonra da şöyle diyor:

"Resûlüllah'ı (a.s.) hem mestleri, hem sarığı üzerine meshederken gördüm..."[556]

Sevbân (r.a.) 'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizi abdest alırken mestleri ve başındaki örtü üzerine meshederken gördüm..."[557]

Yine Sevbân (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlullah (a.s.) Efendimiz bir bölük askerî bir tarafa göndermişti. Onlar soğuğa tutulmuşlardı. Dönüp geldiklerinde durumu Hz. Peygamber'e (a.s.) arzettiler. Bunun üzerine Efendimiz onlara, ayakkapları ve sarıkları üzerine meshetmelerini emretti..."[558]

538 no'lu Selmân hadîsini İmam Tirmizi el-Ilel'de zikretmiştir. İsnadında Ebû Şürayh vardır ki, bu zat zayıf kabul edilir. Tirmizi diyor ki, bu zat hakkında Muhammed b. İsmâil (Buhari) den sorduğumda, şu cevabı verdi. "Bilmiyorum ve ismini tanımıyorum..." ayrıca sözü edilen hadîsin isnadında Ebû Müslim Mevlâ Zeyd b. Savhan bulunuyor ki, bu zat meçhuldür. Tirmizî, "Ben bu zatın ne ismini bilirim, ne de bundan başka bir hadîs rivayetini..." demiştir.

539 no'lu Sevbân hadisini aynı zamanda Hâkim ve Taberânî rivâyet etmişlerdir. İkinci hadisi (540 no'lu) ise, isnadında Râşid b, Sa'd vardır ki, bu zatın Hz. Sevban'a ulaştığı şüphelidir. Nitekim İmam Ahmed el-Ilel'de, Sevban'ın çok önce vefat ettiğini, Râşid'in ona ulaşmadığını belirtmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Sarık üzerine meshetmek caizdir. Bu, Evzâî, Ahmed b. Hanbel, İshak, Ebû Sevr ve Davud b. Ali'nin görüş ve ictihadıdır.

2- Başın bir kısmını meshettikten sonra ıslak elle sünneti tamamlamak için sarık veya başörtüsü üzerine meshetmek caizdir. Bu aynı zamanda İmam Ebû Hanîfe, İmam Şafii ve İmam Mâlik'in ictihad ve görüşüdür. Nitekim Buhari ve Müslim'in ittifakla naklettikeri Muğîre b. Şu'be (r.a.) hadîsiyle istidlal etmişlerdir ki, meâlen şöyledir:

"Peygamber (a.s.) nasiyesi (başının ön cephesi)ni meshettikten sonra sarığı ve mestleri üzerine de meshetti."

Abdestte İki Ayağı Yıkamak Farz'dır:

Ayaklar dış organlarımızın en önemlilerinden biridir. Vücudumuzun bütün yükünü onlar taşır. Ayaklarımızı da en azından ellerimiz kadar temiz tutmamız ve bakımına itina göstermemiz gerekir. Rahat yürüyebilmemiz, rahat uyuyabilmemiz ve sağlıklı iş görebilmemiz için ayakarımızın sağlıklı olmasını kim inkâr edebilir?

O bakımdan İslâm Dini, günde beş vakit namaz için abdest alındığında ayakları yıkamamızı emretmiş, ayrıca Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu yıkamayı kendi sünnetiyle üçe çıkarmış ve parmaklar arasını hıllâllamamızı tavsiye etmiştir. Ondört asır önce insan sağlığına ne kadar bilimsel ölçüde önem verildiğine başka delil aramaya gerek var mıdır? Daha yirminci asrın ancak son yarısında Batı ve Amerika ilim adamları sabah ve akşam ayakları yıkamanın gerek uyku, gerekse sağlık bakımından çok lüzumlu olduğunu keşfedebildiler.

Abdestte ayakları topuklara kadar yıkamanın farz olduğu âyet, hadîs ve icma' ile sabit omuştur. Ancak İmamiyye mezhebine bağlı olanlar, âyette

"Ve ercüliküm" sözünü mecrur okuyarak, "bi-rüûsiküm" üzerine atfederek ayakların meshedilmesine kail olmuşlardır. İleride bu husus açıklanacaktır.

İlgili hadisler:

Abdullah b. Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Bir sefer Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bizden biraz geride kalmıştı. Kendisine (dönüp) vardığımızda ikindi vaktini geciktirmiş bulunuyorduk (ikindi vakti iyice yaklaşmıştı.) Abdest almaya başladık ve ayaklarımız üzerine meshediyorduk derken Resûlüllah (a.s.) yüksekçe bir sesle iki veya üç defa "Veyl (yazık) topuklara ateşten..." diye seslendi.[559]

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz topuğunu yıkamamış bir adam gördü, ona şöyle buyurdu : «Veyl (yazık topuklara ateşten!.»[560]

Cabir b. Abdillah (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, abdest alıp topuklarına su dokundurmayan bir topluluk gördü ve onlara şöyle seslendi:

"Veyl (yazık) topuklara ateşten!"[561]

Abdullah b. Haris (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s) Efendimizin şöyle dediğini işittim, demiştir:

"Veyl (yazık) topuklara ve ayak tabanlarına ateşten!"[562]

Cerîr b. Hâzim'den, o da Katade'den o da Enes b. Mâlik'den rivayetle, Hz. Enes (r.a.) demiştir ki: Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e geldi, abdest almıştı da ayağının üstünde bir tırnak kadar kuru yer bırakmıştı. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona şöyle buyurdu:

"Dön de abdestini güzelce al!"[563]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Abdestte ayakları yıkamak farzdır.

2- Ayakları belirlenen yere kadar tamamen yıkamak vâcibdir. Az da olsa kuru bir yer kaldığı takdirde abdest tamamlanmamış olur.

3- Laubali şekilde, dikkatsizce abdest almak Âhiret'te insanın muâhaza edilmesine sebep olabilir.

Hadislerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre:

Abdestin dördüncü farzı, iki ayağı birer defa yıkamaktır. Çünkü Cenâb-ı Hakk, "Ayaklarınızı topukara kadar yıkayın" buyurmuştur. Böylece atıf vavı'yla "ercül" kelimesi "vucüheküm" kelimesine atfedilmiştir. Mutlak emir ise tekrarı gerektirmez. İmamiyye mezhebine bağlı olanlar, ayakları meshetmek farzdır, demişler. Hasan el-Basrî, kişi ayağını abdestte yıkamakla meshetmek arasında serbesttir, demiştir. Müteahhîrinden bir kısmı ikisini birlikte yapmanın uygun olacağını savunmuşlardır.[564]

Böylece Hanefîlere göre, abdestte ayakları yıkamak farzdır, meshetmek ise caiz değildir.

b) Şâfiilere göre:

İmam Şafiî diyor ki: Abdest alan kimseye ancak ayaklarının üzerini, altını ökçe ve topuklarını birlikte yıkamak kâfi gelir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den, iki ayağının üzerine meshettiği rivayeti de yapılmıştır.[565]

Böylece Şafii mezhebinde, ayağında mest bulunmayan kimsenin abdest alırken iki ayağını topuklarıyla birlikte yıkaması, abdestin beşinci farzıdır. O bakımdan ayak çatlaklarındaki kirleri, tırnak altlarında biriken yabancı maddeleri gidermek vâcibdir. Aksi halde abdest yerine geçmiş olmaz.[566]

c) Hanefilere göre:

Abdestte iki ayağı yıkamak, ilim ehlinden çoğuna göre vâcibdir. Abdurrahman b. Ebî Leylâ diyor ki: "Resûlüllah'ın ashabı iki ayağı yıkama hususunda icma' etmiştir." Hz. Ali'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, o, abdestte iki ayakkabısı ve iki ayağı üzerinde meshediyor, sonra mescide girince ayakkaplarını çıkarıp namaz kılıyor." İbn Abbas (r.a.)'dan nakledildiğine göre, şöyle demiştir:

"Ben, Allah'ın kitabında iki yıkama ve iki de mesh'den başka bir (hüküm) bulamıyorum." Enes b. Mâlik'den rivayet edildiğine göre, ona Haccac'ın,

"iki ayağınızın zahirini de bâtınını, da yıkayın, parmaklar arasını hılâlleyin. Çünkü gerçekten âdemoğlunun murdarlığa en yakın olan organı ayaklarıdır", sözü anlatılınca, şöyle demiştir:

"Allah doğru söylemiştir, Haccac ise yalan söylemiştir." Sonra da abdest âyetini okudu. Şa'bî'den nakledildiğine göre, şöyle demiştir:

"Abdest iki yıkama ve iki meshten ibarettir. İki mesh teyemmümde sakıt olur."

İbn Kudame, bunları naklettikten sonra diyor ki:

"Şu bahsettiklerimizin dışında Müslüman fakihlerinden iki ayağı meshetmenin cevazına kail olan başka bir kimse bilinmiyor. Ancak İbn Cerîr'den nakledildğine göre, o şöyle demiştir: "Abdest alan kimse meshle yıkama arasında serbesttir. İbn Cerîr, âyetin zahiriyle ihticac etmiştir:

Hz. Osman (r.a.) hadisinde, "Resûlüllah (a.s.) sonra iki ayağını üç defa yıkadı" cümlesi yer almaktadır ki, bunu Buhari ve Müslim ittifakla nakletmişlerdir.[567]

Böylece Hanbelî imamlarına göre, abdestte iki ayağı yıkamak farzdır. Meshetmek caiz değildir.

d) Mâlikîlere göre:

Abdestin beşinci farzı, iki ayağı topuklara kadar yıkamaktır.[568] Bu konuda İmam Mâlik, Süheyl b. Ebî Salih'ten, o da babasından, o da Ebû Hüreyre'den, (r.a.) şu hadîsi rivayet ederek ayakları yıkamanın farz olduğunti belirtmiştir:

"Mü'min kul abdest aldığı zaman, yüzünü yıkayınca, iki gözüyle baktığı yüzündeki bütün günâhlar su ile veya en son damla üe çıkar iki ayağını yıkayınca, ikisiyle yürüyüp (kazandığı) bütün günâhlar su ile veya en son damla ile çıkar da böylece günâhlardan arınmış olarak çıkar."[569]

e) Şevkanî diyor ki:

Hemen bütün asırlarda ve beldelerde fetva ehli bütün fakihler, iki ayağı topuklarla birlikte yıkamanın vâcib olduğuna kaildirler. Abdestte iki ayağı meshetmek yeterli değildir. Aynı zamanda hem yıkamak, hem meshetmek de caiz değildir. Bunun hilâfına icmâ'da ilmine itibar edilen bir görüş bir

kimseden sübût bulmamıştır. Hz. Ali'den İbn Abbas ve Enes'den (Allah hepsinden razı olsun) yapılan rivayete gelince, bu görüşlerinden rücu' ettikleri (yapılan ciddî araştırmayla) sabit olmuştur. Nitekim Abdurrahman b. Ebi Leylâ, "Resûlüllah'ın ashabı abdestte iki ayağı yıkama hususunda icma' etmişlerdir," demiştir.[570]

Ebû Cafer et-Tahavî' Merzuk tarikiyle Nezal b. Sabre'nin, "Ali'yi (r.a.) gördüm, öğle namazını kıldıktan sonra genişçe bir yere oturup etrafındaki insanlara (göstermek için) kendisine su getirildi. Önce onunla yüzünü ve iki kolunu meshetti; başını ve iki ayağını meshetti ve arta kalanı ayakta içtikten sonra şöyle dedi:

"İnsanlardan bir kısmı bunun mekruh olduğunu iddia ediyor. Şüphesiz ki,

ben Resûlüllah'tan (a.s.) gördüm, benim yaptığım gibi yapıyordu."[571] Mealindeki rivayetini naklettikten sonra diyor ki: Bize göre, bu ayakları meshetmenin farz olduğuna dair delil sayılmaz. Çünkü rivayetin seyrinde, "su getirildi, onunla yüzünü ve kollarını meshetti..." deniliyor. Burada meshten maksat su ile yıkamaktır. O bakımdan rivayetin son kısmında ayaklarını meshettiden de maksat su ile yıkamaktır. Bu ihtimali göz önünde bulundurmalıyız, yani ayağını meshetmesi, yüzünü meshetmesi anlamında olabilir.[572]

Sonra da Ebû Cafer el-Tahavi konuyla ilgili 55 kadar rivâyetleri ve hadîsleri sıraladıktan sonra, ayakların mesh değil, yıkanmanın vâcib olduğunu belirterek geniş çapta bilgi veriyor.

İbn Hazm, meshle ilgili rivayetleri dikkate aldıktan sonra, bunun hükmü kaldırılmıştır, diyor.

İmamiyye mezhebine bağlı olanlar, ayakları meshetmenin vücubuna kaildirler. Âyetteki atıfla ve Hz. Ali'nin (r.a.) fiiliyle istidlal etmekteler.

İbn Cerîr Taberî, Cübâî ve Hasen el-Basrî'ye göre, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, abdest alan kimse ayakları yıkamakla meshetme arasında serbesttir. Zahirîlerden bir kısmı ise, hem yıkamayı, hem meshetmeyi vâcib saymışlardır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Abdestte ayakları yıkamak farzdır.

2- Topuklara kadar yıkanması (topuklar dahil) gereklidir.

3- Belirtilen sınır içinde kuru bir yer kalırsa, onunla kılınan namaz iade edilir.

4- Cumhura göre, abdestte çıplak ayakları meshetmek caiz değildir.

Abdestte Sağdan Başlamak

Bilindiği gibi, sağ sağdan başlama, sağ el ile verip alma, sağ ayağı atıp yürüme uğur ve bereketin, feyiz ve inayetin, başarı ve mazhariyetin sembolüdür. Kur'ân'da birkaç yerde "ashab-yemin" diye söz edilmesi, bu mazhariyete erenleri belirtmeye yöneliktir.

Hayırlı, feyizli ve faydalı işlere sağ el ile başlamak sünnettir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hayatı boyunca bu sünnetini devam ettirmiştir. O bakımdan abdest gibi ibâdete kapı açan bir işe başlarken Aynı mazhariyeti düşünmemek mümkün mü? Fukah sünnetin bu bölümünü bir konu haline sokup takdim etmişlerdir.

İlgili hükümler:

Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in ayakkabı giyinmesinde, taranmasında, temizlenmesinde ve her işinde sağdan başlamak çok hoşuna giderdi."[573]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Elbise giyindiğinizde, abdest aldığınızda sağ tarafınızdan başlayın!"[574]

Yine Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Abdest aldığınız zaman sağ tarafınızdan başlayın!"[575]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Abdest alırken sağ taraftan başlamak sünnettir.

2- Bazı hususlar dışında hemen her şeye sağ el ile, sağ taraftan başlamak sünnettir.

3- Tekrîm ve tezyin ifade eden her işte sağdan başlamak şer'î bir kaidedir ki, müstehab sayılmıştır.

4- Abdest, gusül ve teyemmümde soldan başlamak mekrûhtur.

Hadislerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının görüş ve tesbitleri, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Abdestin sünnetlerinden biri de, elleri ve ayakları yıkarken sağdan başlamaktır, Zira Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buna hep devam etmiştir. O bakımdan sağdan başlamak hem abdestte, hem diğer (tekrîm ifade eden) amellerde sünnettir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) her işte, hattâ ayakkabı giymesinde ve taranmasında sağdan başlamayı çok severdi. Bu, sahih rivayetlerle sabit olmuştur.[576]

b) Şâfiîlere göre:

Abdestte mutlaka, yani bütün azada sağdan başlamak; özellikle elleri ve ayakları yıkarken buna riâyet etmek sünnettir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz imkân nisbetinde hemen her işinde -bazı özel durumlar dışında- sağdan başlamaktan çok hoşlanırdı, o kadar ki, temizlenmede, ayakkabı giymede, taranmada sağdan başlardı... O'nun bu sünnetini Buhari ve Müslim ittifakla rivayet etmişlerdir.[577]

c) Hanbelilere göre:

Sağdan başlamanın müstehab olduğu hakkında ilim ehli arasında farklı görüşte olan yoktur. Bildiğimiz kadarıyla bunda ittifak vardır. Gerek Medine'li, gerek Irak'lı ve gerekse Şam'lı ilim adamlarıyla rey tarafdarı olan

ilim adamları, abdestte soldan başlandığı takdirde iade gerekmiyeceği hakkında icma' etmişlerdir. Bu konuda istihbabın aslı, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in hemen her işinde sağdan başlamayı çok sevip hoşlanması, rivayetidir.

Hz. Ali ile Hz. Osman'dan (r.a.) nakledildiğine göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in nasıl abdest aldığını vasfederlerken önce sağdan başladığını ifâde etmişlerdir.[578]

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz misvakta, temizlenmede, ayakkabı giymede ve mescide girmede hep sağdan başlardı. Nitekim Hz. Aişe'den (r.a.) ve Ebû Hüreyre'den (r.a.) yapılan sahih rivayetlerden Peygamberimizin (a.s.) ayakkabı giymesinde, taranmasında, temizlenmesinde ve hemen her işinde sağdan başlamayı çok sevip hoşlandığı belirtilmiştir.[579]

d) Mâlikilere göre:

Abdestin fezailinden biri de önce sağdan başlamaktır. Sağ elin ve sağ ayağın yıkanması sol el ve sol ayak üzerine takdim edilir.[580]

Anlaşıldığı gibi, Mâlikiler sağdan başlamayı, sünnetler arasında değil de, fazail arasında anmışlardır. Böylece bu konuda diğer üç mezheple aralarında (nüans) farkı vardır.

Konuyla ilgili diğer hadisler, rivayetler ve tahliller:

Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği hadîste, "Elbiseni giydiğinde sağdan başla!" buyurulmuştur.[581]

Yine Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "Ayakkabını giydiğinde sağdan başla!" buyurmuştur.[582]

Yine Ahmed b. Hanbel'in tesbit ettiği bir diğer rivayette, Peygamberimiz (a.s.) "Elbise giydiğinde sağdan başla!", buyurmuştur.[583]

Nesâî'nin tesbit ve rivayetinde, Efendimiz (a.s.) hakkında şöyle denilmiştir:

"O sağ eliyle alır ve sağ eliyle verirdi."[584]

Müslim'in rivayetinde ise, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz guslettiğinde sağ tarafından başlardı, denilmektedir.[585]

Nesâî ile Tirmizî'nin Ebû Hüreyre (r.a.)'den yaptıkları rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir elbise giydiğinde sağdan başlardı."

Bütün bu rivayetlere dayanarak emrin vücub ifade ettiğini söyleyenler olmuşsa da, Hz. Aişe ve Ebû Hüreyre'den rivayet edilen sahih hadislerden bunun sünnet olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Yapılan rivayete göre, Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir:

"Ben abdesti dosdoğru yerine getirip tamamladıktan sonra sağımdan mı, solumdan mı başladığıma pek aldırış etmem!"[586]

Beyhaki bu rivayeti naklettikten sonra "munkati’" olduğunu söylemiştir. Senedinden bir kişinin düştüğü tesbit edilmiştir. O bakımdan zayıf sayılır.

Ebû Ubeyde'nin abdest bahsinde naklettiği bir diğer husus da şöyle: Ebû Hüreyre (gerek abdestte, gerek tekrîme lâyık işlerde) sağdan başlardı. Onun böyle yaptığı Hz. Ali'ye (r.a) ulaşınca, (abdestte el ve ayaklanın yıkarken) soldan başladı."

Ayni rivayeti Ahmed b. Hanbel Hz. Ali'den (r.a.) yapmıştır. Hafız İbn Hacer yaptığı incelemede bunun "münkati" olduğunu test etmiştir. O bakımdan rivayet zayıftır, istidlale uygun değildir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Abdest alırken önce sağ kolu ve sağ ayağı yıkamak sünnettir, yani bu organları yıkarken sağdan başlanır.

2- Giyim kuşamda, temizlikte, mabede ve eve irildiğinde sağ ayak atılarak girilir, bu da sünnettir.

3- Gusledilirken sağ taraftan başlamak sünnettir.

4- Bunları terketmek ve aksini yapmak mekruhtur.

Abdest Azasını Bir-İki Ve Üç Defa Yıkamak

Kur'ân'da abdest emredilirken dört azadan söz edilir, üçünün yıkanması, birinin meshedilmesi emredilir. Bilindiği gibi, hilâfına delil olmadıkça emir tekrarı gerektirmez. O bakımdan abdest azasını birer defa yıkamak farzdır. İkinci ve üçüncü defalar ise sünnettir. Amaç iyi bir temizliktir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Allah'ın kendi kullarına sağladığı kolaylığı hep dikkate alarak ümmetine kolaylık getirmiştir. Abdest konusunda da ikinci ve üçüncü defa yıkamayı sünnet kılmıştır. Çok soğuk yerlerde veya mevsimlerle abdest azasını üçer defa soğuk su ile yıkamaya herkes tahammül edemez. O bakımdan o gibi yerlerde veya o mevsimlerde birer defa yıkamakla yetinilir. Farz yerine gelince abdest tamamlanmış sayılır.

Resûlüllah'ın (a.s.) abdest aldığına birçok defalar şahit olan ashab-ı Kirâm'dan bize kadar ulaşan sahih rivayetlerden bir kısmını nakledelim:

İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (abdest azasını) birer defa yıkamak suretiyle abdest aldı."[587]

Abdullah b. Zeyd'den (r.a.) yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (abdest azasını) ikişer defa yıkamak suretiyle abdest aldı."[588]

Hz. Osman (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (abdest azasını) üçer defa yıkamak suretiyle abdest aldı..."[589]

Amr b. Şuayb'den, o da babasından ve dedesinden rivayetle demiştir ki:

"Bir bedevi, Resûlüllah (a.s.) Efendimize gelerek abdestten sordu. Peygamberimiz (a.s.) ona abdesti (azayı üçer defa yıkamak suretiyle gösterdi ve şöyle buyurdu:

"İşte bu abdesttir. Artık kim bundan fazlasını yaparsa isaet işler, sınırı aşar, haksızlık eder..."[590]

Hadîslerin delâlet ettiği hükümler:

1- Abdest azasını birer defa yıkamak kafidir, farz yerine gelmiş olur.

2- Abdest azasını ikişer defa yıkamakla yetinmek de caizdir.

3- Abdest azasını üçer defa yıkamak meşru'dur.

4- Üç defadan fazla yıkamak mekruhtur.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların istidlal ve görüşleri:

a) Hanefilere göre:

Abdest azasını üçer defa yıkamak sünnettir. Nitekim rivayet edildiğine göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz abdest azasını birer defa yıkamak suretiyle abdest aldıktan sonra şöyle buyurmuştur:

"Bu bir abdesttir ki, Allah namazı ancak bununla kabul eder."

Sonra adest azasını ikişer defa yıkamış ve şöyle buyurmuştur:

"Bu bir abdesttir ki, Allah böyle abdest alanın ecrini iki kat artırır."

Sonra yine abdest alıp azasını üçer defa yıkamış ve şöyle buyurmuştur:

"Bu, benim ve benden önceki peygamberlerin abdestidir. Artık kim (bu nisbeti sünnet görmeyip de) daha fazlasını yapar veya noksan kılarsa, o cidden (sünnet sınırını) aşıp haksızlık etmiş olur."[591]

Alâuddi nel-Kâsâni bu hadîsi açıklarken, Peygamber'in (a.s.) "Artık kim daha fazlasını yapar veya noksan kılarsa, o cidden sınırı aşıp haksızlık etmiş olur," cümlesini i'tikadi anlamda yorumlamış, "Kim bu nisbeti sünnet görmeyip daha fazla yapar ve noksanlaştırırsa haksızlık etmiş olur" demiştir. Çünkü abdest üzerine abdest almada üçten fazla yapılmış oluyor ve Peygamber (a.s.) bunu nûr üstüne nûr diye vasfediyor. Aynı zamanda ikişer defa yıkamayı, sevabın, iki kat artmasına vesile olacağını beyân buyurmuştur. O halde üçten daha çok veya azla ilgili vaîd, i'tikadî anlamadır.[592]

Bu açıklamadan anlaşılıyor ki, Hanefî imamları abdest azasını birer defa yıkamakta bir sakınca görmedikleri gibi, ikişer defa yıkanmasında da bir sakınca görmemişlerdir. Üç defa yıkanması ise, sünnettir ve sevabı o nisbette fazladır.

b) Şafiîlere göre:

Abdestte gerek üç azayı yıkarken, gerek başı meshederken, gerekse sakal ve parmak aralarını hılâllayıp ovmak sünnettir. Çünkü Sahîh-i Müslim'in rivayet ettiği hadîste "Peygamber (a.s.) üçer üçer abdes aldı" buyurulmuştur ki, bu yalnız yıkamakla ilgili değil, mesh ve tahlili de içine alır, mutlak anlamda söylenmiştir.

Buharî'nin rivayet ettiği hadîste ise "Peygamber (a.s.) birer defa (yıkamak suretiyle) abdest aldı ve ikişer defa (yıkamak suretiyle) abdest aldı..." denilmektedir. Ayrıca Peygamber (a.s.) yüzünü üç defa, kollarını iki defa yıkadığı ve başını meshettiği rivayeti de söz konusudur.

O halde abdest azasının üçer defa yıkanması bazan terkedilebilir, yani bir veya iki defayla yetinilebilir; namaz vakti daraldığında veya su az olduğunda bunda bir sakınca yoktur.[593]

c) Hanbelilere göre:

Abdest azasını birer defa yıkamak kâfi gelir; üçer defa yıkamak afdaldır. Bu, ilim ehlinden çoğunun kavlidir. Ancak İmam Mâlik, bir, iki ve üç defa yıkamak için vakit ta'yin etmemiş, yani vakit daraldığında bir defa, müsait zamanlarda üçer defa yıkanır, diye bir ayırım yapmamıştır.

Evzai ve Said b. Abdulaziz, abdest azası üçer defa yıkanır, ancak ayak müstesna, çünkü onun herhalde iyice temizlenmesi, kirden arınması gerekir, demişlerdir.[594]

İbn Kudame, konunun başında naklettiğimiz İbn Abbas ve Ebû Hüreyre hadîslerini naklettikten ve Hz. Osman'ın (r.a.) abdest azasını üçer defa yıkayıp "Resûlüllah'ı (a.s.) benim abdest aldığım gibi abdest alırken gördüm" dediğini delil olarak gösteriyor.

Müellif İbn Kudame devamla diyor ki: "Abdest azasından bir kısmını bir defa, bir kısmını daha fazla yıkamak caizdir. Çünkü bir defa veya üç defa yıkamak bütün azalar hakkında caiz olunca, bazısı hakkında da caiz olması tabiidir. Nitekim Abdullah b. Zeyd'in hadisinde Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in abdest alırken yüzünü üç defa ellerini ikişer defa yıkadığı, başını bir defa meshettiği belirtilmiştir.

İmam Ahmed diyor ki: Abdest azasını üçten fazla ancak (şüphe ve vesvese) rahatsızlığı içinde bulunan bir kimse yıkar. İbn Mübarek de şöyle demiştir:

"Üçten fazla yıkayan kimse günahkâr olmaktan emin olmasın."[595]

eş-Şerhü'1-Kebîr'de de İbn Kudame'nin naklettiği rivayetlere aynen yer verilmiş ve Hanbelilerin görüşü o istikamette belirtilmiştir.[596]

İlgili diğer rivayetler ve tahliller:

Zeylâi 573 no'lu hadîsin son cümlesi üzerinde durarak, bu yönüyle hadis gariptir; çünkü hadîsin yukarı kısmını Ashabdan bir cemaat rivayet etmiştir ki, çoğunda "femen zade alâ hazâ ev nakasa..." lafzı yer almamıştır. Abdullah b. Ömer, Ubey b. Kâ'b, Zeyd b. Sabit ve Ebü Hüreyre'den rivayet edilen metinde bu lafızlar mevcut değildir, diyor.

Bu konuda İbn Ömer'den rivayet edilen hadîs ravileri arasında Museyyeb b. Vazıh teferrüd etmiştir ki, zayıftır. el-Ka'rife adlı kitapta ise, bu zatın rivâyetiyle ihticac edilmez, denilmiştir. İbn Ebi Hatim ise el-Musayyab'ın saduk fakat çok hata yapan bir kimse olduğuna dikkatleri çekmiştir.[597]

Sözü edilen konuda birkaç tariktan rivayet edilen hadîslerin çoğu zayıftır, ancak Amr b. Şuayb'ın babasından ve dedesinden yaptığı rivayeti Şeyh Takıyüddin el-İmam adlı eserinde naklederek, "Amr b. Şuayb'ın hadîsini sahihlayanlara göre sahihtir, çünkü isnadı sıhhatli görülmüştür, diyor.[598]

Amr b. Şuayb'ın rivayet ettiği hadis mealen şöyledir:

Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gelerek, Abdest nasıl alınır? diye sordu. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) bir kapta su istedi, ellerini üç defa yıkadı, sonra yüzünü üç defa yıkadı, sonra kollarını üçer defa yıkadı, sonra başını meshetti, şahadet parmaklarıyla kulaklarını; baş parmaklarıyla kulaklarının dışını, şehadet parmaklarıyla içini yıkadı. Sonra da iki ayağını üçer defa yıkadıktan sonra şöyle buyurdu:

"İşte abdest böyledir. Artık kim bundan fazlasını yapar veya noksan bırakırsa, o cidden isaet işler, haksızlık yapmış olur."

Konuyla ilgili birçok rivayetleri Zeylaî Nasburraye'de, Şevkanî Neylül-evtar'da nakletmiş bulunuyorlar. Hepsini buraya almamız mümkün değildir. Ancak konuyu vuzuha kavuşturacak kadar nakil ve açıklamaya yer vermiş bulunuyoruz. Fazla bilgi için adı geçen eserlere müracaat edilmesini tavsiye ederiz.

Çıkarılan Hükümler:

1- Abdest azasını birer defa yıkamak farzdır.

2- Vakit daraldığa veya su az olduğunda birer defa, yıkamakla yetinilebilir, bunda bir sakınca yoktur.

3- Bazı hallerde iki defa yıkamakta da bir sakınca görülmemiştir. Çünkü Resulullah'ın (a.s.), önce birer defa, sonra da üçer defa yıkaması ümmetine kolaylık göstermek ve bildirmek içindir.

4- Üç azayı üçer defa yıkamak sünnettir. Baş ise bir defa meshedilir. İmam Şafii'ye göre, üç defa meshedilmesinde bir sakınca yoktur. Üçer defa yıkamanın sünnet olduğuna icma' vaki olmuştur.

Abdest Azasını Ardarda Yıkamak

Abdest farzlarıyla birlikte kurbiyete vesile olan bir ibadettir. Tamamı üstüste yapıldığı taktirde amacına ulaşmış olur. O bakımdan Resulullah (a.s.) Efendimiz, abdest alırken başka bir şeyle meşgul olmaz, onu tamamlayıncaya kadar ara vermeyip devam ederdi.

Bununla ilgili hadîsler ve rivayetler:

Halid b. Ma'dan (r.a.)' o da Resûlüllah'ın bazı zevcelerinden rivayetle şöyle nakletmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, namaz kılmakta olan bir adamın ayağının üzerinde bir dirhem miktarı yıkanmadık kuru yer gördü, ona abdestini iade etmesini emretti."[599]

Bir rivayette, namazını da iade etmesini emretmiştir. el-Esrem diyor ki, bu hadîs hakkında İmam Ahmed'e sordum, dedim ki, "İsnadı ceyyid midir?" "Evet, ceyyiddir" dedi.

Ömer b. Hattab (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Bir adam abdest aldı, derken ayağının üzerinde bir tırnak büyüklüğünde yıkanmadık kuru yer bıraktı. Peygamberimiz (a.s.) onu görünce şöyle buyurdu:

"Dön de abdestini güzelce al!"

Bu uyarı üzerine adam dönüp abdest aldıktan sonra namaz kıldı."[600]

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının tesbit, istidlal ve görüşleri:

a) Hanefilere göre:

Abdestin sünnetlerinden biri de, muvalattır, yani abdest azasısını ardarda yıkayıp arayerde başka şeyle meşgul olmamaktır. Çünkü Peygamber (a.s.) Efendimiz böyle yapmıştır.

Bazısı da "muvalatı" şöyle tefsir etmiştir: Yıkanan bir aza kuruyuncaya kadar oturup beklememek, o kurumadan diğer azayı yıkamaya başlamaktır. Aksi halde bu sünnet terkedilmiş olur.[601]

b) Şâfiîlere göre:

Hava ve mizaç mutedil olduğu takdirde yıkanan bir aza kurumadan diğerine başlamak sünnettir. İmam Şafiî'nin "Kavl-i kadîm" inde ise muvalat vâcib kabul edilmiştir.[602]

c) Hanbelilere göre:

Vâcib olan muvalat, mutedil zamanda, bir aza kuruyuncaya kadar diğer azayı yıkamayı terketmemektir. Sıcak mevsimde yıkanan aza çarçabuk kuruyabilir, bazı zamanlarda ise bir süre kurumaz. İbn Akîl'e göre, abdesti hükümsüz kılan tefrik (iki aza arasını ayırıp birini yıkadıktan sonra diğerini bir süre yıkamayıp kendi haline bırakmak), âdet cihetiyle fahiş olanıdır.

Taharette bir vâcible veya sünnetle meşgul olurken yıkanan aza kurursa, abdest iade edilmez; tıpkı namaz kılarken onun rükünlerinden birini uzatan kimseye namazı iade etmek gerekmediği gibi.. İmam Ahmed ise şöyle demiştir: Bir önceki azanın kurumasının sebebi abdestin kendisi ise bir sakınca yoktur. Bir vesveseden dolayı ise yine öyledir Çünkü o da abdestte

titizlik göstermek sebebine dayanır. Ama sünnet üzerine zaid bir şeyden veya abdest dışı bir meşguliyetten dolayı ise, tefrik sayılır. (Yani abdesti iade etmesi gerekir).[603]

d) Mâlikîlere göre:

Muvalat, yani abdest azasını ardarda biri kurumadan diğerini hemen yıkamak farzdır. Ancak bu, yer, mevsim ve mizacın mutedil olması halinde böyledir. Çok sıcak bölgelerde veya mevsimde, fırın, demirci ocağı ve benzeri ısı derecesi yüksek olan bir vasatta ardarda yıkansa bile, biri kurumadan diğerini yıkamak pek mümkün olmayabilir. O takdirde farz yerine gelmemiş denilmez. Çünkü amaç, abdest azasını vakit kaybetmeden, başka bir şeyle meşgul olmadan peşpeşe yıkamaktır. Şartlar elverdiği ölçüde bu gerçekleşir.[604]

Ayrıca abdest alan kimse, bir hastalıktan dolayı abdest azasını ardarda biri kurumadan diğerini yıkama kudretine sahip değilse, mazur sayılacağından farzı yerine getirmiş sayılır. Bunun gibi, abdest suyunu kullanırken yüzünü yıkayınca su biter, yeniden su bulup getirmek için biraz oyalandığında yüzünün ıslaklığı kurursa, bu da farzı ihlâl etmez. Çünkü elde olmayan bir sebep söz konusudur.[605]

Hanbelî ve Mâlikî imamları, konunun başında naklettiğimiz hadîslerle istidlal etmişlerdir. Abdest aldıktan sonra ayağının üzerinde bir dirhem miktarı kuru yer kalan adama Hz. Peygamber'in (a.s.) yeniden abdest almasını emretmesi, bir bakıma muvalatın, yani abdest azasını biri kurumadan diğerinin yıkanması gereğini ortaya koymuştur.

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Şafiî ise, İkinci hadîs, yani Ömer b. Hattab'ın (r.a) naklettiği hadîsle istidlal etmişler, abdest alıp ayağında bir tırnak miktarı kuru yer kalan adam Peygamber'in (a.s.): "Dön de abdestini güzel al!" buyurması, yeniden abdest almayı gerektirmiyor. Kişi bu durumda dilerse yeniden abdest alır, dilerse sadece kuru yeri yıkamakla yetinir.

Ayrıca, Ahmed b. Hanbel ile İmam Mâlik, İbn Ömer (r.a.) ile Ubey b. Kâ'b (r.a.)'den rivayet edilen hadîse dayanarak ictihadda bulunmuşlardır. Bu rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, abdest azasını ardarda yıkayıp abdest aldıktan sonra şöyle buyurdu:

"Bu bir abdesttir ki, Allah namazı ancak onunla kabul eder."

Diğer bir rivayette ise, "Bu, Allah'ın size farz kıldığı abdesttir!" denilmektedir. Ne var ki, İbn Ebi Hatim diyor ki: Bu rivayetin sıhhat derecesini Ebu Zer'a'dan sorduğumda şu cevabı verdi: "Münker ve zayıftır." Diğer bazı hadîs araştırıcılarına göre, hiçbir aslı yoktur.[606]

581 no'lu hadîs için Darekutnî şöyle demiştir:

"Bunun rivayetinde Katade'den nakleden Cerir yalnız kalmakla beraber o sıkadır, yani güvenilir bir râvîdir."

Aynı hadisin son kısmı şu ifadeyle nakledilmiştir:

"Dön de abdestini tamamla!"

Ne var ki bu, el-Vazı' b. Nâfi' rivâyetiyle nakledilmiştir ki. Nesâî onun zayıf olduğunu söyler. Ahmed b. Hanbel, İbn Main, Ebû Hatim ve Darekutni de aynı görüştedirler. Taberânî bu rivayeti mu’ceminde tahrîs etmiştir.[607]

Çıkarılan Hükümler:

1- Abdest azasını ardarda yıkamak kimine göre vâcib, kimine göre sünnettir.

2- Abdest alırken abdest dışı başka şeylerle meşgul olmak mekruhtur. Bu, yıkanan azanın kurumasına kadar devam ederse, Maliki ve Hanbeli imamlarına göre, farz terkedildiğinden abdesti iade etmek gerekir.

3- Abdest aldıktan sonra abdest azasından birinde yıkanmadık kuru bir yer kaldığı görülürse, o takdirde İmam Ebû Hanîfe ile İmam Şafii'ye göre, sadece o kuru yeri yıkamakla yetinilir. Diğer iki imama göre, abdesti iade etmek gerekir.

Abdestte Başkasını Yardımı Caiz Midir?

İslâm, hayatı baştan sonuna hareket kabul eder; hareketi bilgiye ve ilme bağlar; bilgi ve ilmi Allah'a imânla birleştirip bütünleştirir. Abdest hem ibâdete bir ön hazırlık anlamındadır, hem de bedene, hareket ve zindelik sağlamaya yönelik bir faaliyettir. O bakımdan başkasının pek lüzum yoktur. Kişi hastalık ve benzeri sebepten dolayı bu hususta başkasından yardım görebilir. Normal hallerde de bir başkasının veya sevdiği yakının abdest suyu dökmesinde bir sakınca yoktur.

Nitekim Ashab-ı Kirâm'dan Muğire b. Şu'be (r.a.)'den yapılan rivayette deniliyor ki:

"Muğîre, bir yolculukta Peygamber (a.s.) Efendimizle beraber bulunuyordu. Cenâb-ı Peygamber (a.s.) ihtiyacını gidermeye gitti. Sonra da Muğire su döktü, o da abdest almaya başladı, yüzünü ve ellerini yıkadı, başını meshetti ve ayaklarındaki mestler üzerine meshetti."[608]

Safvan b. Assai (r.a.)'den yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Gerek seferde, gerekse hazerde Peygamberimiz (a.s.) abdest aldığında ben su dökerdim."[609]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Abdest alırken başkasının -kendi rızasıyla- yardım etmesinde bir sakınca yoktur.

2- İhtiyaç duyulduğu zamanlarda ise, yine hizmet edenin rızasıyla ondan yardım talep etmekte bir sakınca yoktur.

Hadislerin ışığında müctehid imamların istidlal ve tesbitleri, ihticac ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre:

Abdestin adabından biri de, abdest alan kimsenin bu hususta hiçkimseden yardım istememesidir. Çünkü yapılan rivayete göre Ebûl-Cenûb (r.a.) demiştir ki:

"Hz. Ali'nin (r.a.) abdest için su istediğini gördüğümden koşup ona su bulmak istedim, bana: Ya Ebâ'l-Cenûb, bırak, getirme. Çünkü ben de Hz. Ömer'in (r.a.) abdest için su istediğini gördüğüm zaman kalkıp ona su bulmak istediğimde bana: Bırak Ya Eba'l-Hasan! Çünkü ben de Resûlüllah

(a.s.) Efendimiz'i abdest için su istediğinde gördüğüm zaman koşup ona abdest suyu te'min etmek istedimse de bana: "Bırak Ya Ömer! Doğrusu ben namazımı eda etmek istediğimde hiç kimsenin bana yardım etmesini istemiyorum, buyurdu."[610]

Hanefî imamları bu hadîsle istidlal ederek başkasının yardım etmesini adaba muhalif saymışlardır.

b) Şâfiîlere göre:

Abdest için su kullanırken başkasının yardımını bırakmak sünnettir. Çünkü birinin su dökmesi, abdest alan kimse için bir tereffüh sayılır ki, ibâdet etmek isteyene yakışmaz. Ancak eli kesik olanla benzeri kimseler hakkında mekruh değildir. Ücretle de olsa yine hüküm böyledir.[611]

c) Hanbelîlere göre:

Abdest almak için başkasının yardımcı olmasında bir sakınca yoktur. Nitekim Ashab-ı Kirâm'dan Muğîre b. Şu'be (r.a.), hem seferde, hem hazerde Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e abdest alması için su getirip dökmüştür. Aynı şekilde Safvan b. Assal da yapmıştır. Diğer yandan Peygamberimiz'in (a.s.) kerimesi Rukıyye'nin cariyesi Ümmu İyaş (r.a.) diyor ki:

"Ben ayakta, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de oturduğu halde su dökerdim, o da abdest alırdı."[612]

Ahmed b. Hanbel'den yapılan rivayete göre, o şöyle demiştir:

"Abdest alırken başkasının bana yardımcı olmasından hoşlanmam. Nitekim Hz. Ömer'de (r.a.) böyle söylemiştir."[613]

Konuyla ilgili diğer rivayetler ve tahliller:

Mezhep imamlarının çoğunun istidlal ettiği Ömer b. Hattab (r.a.) hadîsi üzerinde hayli durulmuş, İmam Nevevî el-Mühezzeb şerhinde, bu hadîsin bâtıl olup hiçbir aslı bulunmadığını söylemiştir. Aynı hadîsi Bezzar ve Ebû Ya'lâ kendi müsnedlerinde Nadir b. Mansûr tarikiyle tahrîc etmişlerdir. Oysa Nadir zayıf ve meçhuldür, onun rivâyetiyle ihticac yapılmaz.

Osman ed-Dâremî de diyor ki, bu hadisin râvisi Nadir b. Mensur hakkında ünlü hadîs âlimi İbn Mani'den sorduğumda şöyle dedi: "Bunlar odun

taşıyanlardır."

Ayrıca sözünü ettiğimiz mezhep imamları İbn Abbas'ın (r.a.) şu rivâyetiyle de istidlal etmişlerdir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz abdest hususunda hiç kimseye yük olmazdı."[614].

Bu hadîsin râvileri arasında Mutahhar b. Haysem bulunuyor ki, bu zat zayıftır.[615] Çünkü Resûlüllah'ın (a.s.) abdest alırken Zeyd oğlu Üsâme'den yardımcı olmasını, yani, abdest için su dökmesini istediği sahih rivayetle sabit olmuştur. Nitekim Sahihayn'de bu rivayete yer verilmiştir. Ayrıca Muevvız kızı Rebi'in de Peygamberimizin eline abdest için su döktüğünü Daremî, İbn Mâce ve Ebû Müslim rivayet etmişlerdir.

Ümmu İyaş (r.a.) hadîsine gelince, Hafız İbn Hacer isnadının zayıf oduğunu tesbit etmiştir. Aynı şekilde Safvan b. Assai hadîsinin de zayıf olduğunu belirtmiştir. O da isnadında Hüzeyfe b. Ebû Hüzeyfe bulunduğu içindir. Çünkü bu zat zayıf kabul edilmiştir.[616]

Çıkarılan Hükümler:

1- Abdest alırken -zaruri bir hal olmadıkça- başkasından yardım beklememek sünnettir.

2- Resûlüllah'ın (a.s.) abdest alırken başkasının su döktüğü, yardım ettiği rivayeti zayıftır. O bakımdan Hanbelî imamları dışında diğer mezhep imamlarına göre, başkasının su döküp yardımcı olması tenzîhen mekruhtur. Hanbelilere göre bir sakınca yoktur.

Abdest Ve Gusülden Sonra Havluyla Kurulanmak

Abdest ve gusülden sonra organları ve vücudu bir havluyla kurulamanın bir takım faydaları vardır:

a) Vücudun kirini iyice alır.

b) Soğuk mevsimde üşümeyi önler, elbisenin ıslanmasına meydan vermez.

c) İç çamaşırının temiz kalmasını sağlar.

Konuyla ilgili hadîsler:

Kays b. Sa'd (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz evimizde bizi ziyaret etti. Sa'd Peygamber (a.s)'in yıkanma suyu istedi, getirilip konuldu. Peygamber de (a.s.) yıkandıktan sonra Sa'd ona çarşaf misali za'feran veya revs ile boyalı bir örtü takdim etti, Peygamber (a.s.) onu bedenine sarıp kurulandı."[617]

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, abdest aldıktan sonra yüzünü mendil ile meshedip (kurulamazdı). Ebû Bekir, Ömer, Ali ve İbn Mes'ud da (Allah hepsinden razı olsun) yüzlerini mendille kurulamazlardı."[618]

Hz. Ayşe (r.a.) validemizden yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizin bir bez parçası vardı, abdestten sonra onunla kurulanırdı."[619]

Muâz (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizi, abdest aldığı zaman yüzünü elbisesinin bir ucuyla kuruladığını gördüm."[620]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Abdest aldıktan veya guslettikten sonra bir havluyla kurulanmak sünnettir.

2- Havlu bulunmadığı zaman, bunu mendille yerine getirmekte bir sakınca yoktur.

3- Mendil de bulunmadığı zaman elbisenin bir ucuyla kurulanmak müstehabdır.

Hadislerin ışığında müctehid imamların tesbit, görüş, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

Abdestten sonra kurulanmayı terketmek tenzihen mekruhtur. İmam Muhammed'in eserlerinde Ebû Hanife'den, onun da Hammad'dan, onun da İbrahim'den yaptığı rivayette, abdest aldıktan sonra yüzünü bir bezle kurulayan adam hakkında sorulmuş, o da "bir sakınca yoktur" demiştir. İmam Muhammed, "biz bu kavli (sened) seçip tutuyoruz ve abdestten sonra kurulanmakta bir sakınca görmüyoruz," demiştir. İmam Ebû Hanîfe'nin de kavli bu anlamdadır.

el-Haniye kitabında deniliyor ki: "Abdest alan ve gusleden kimsenin mendil ile kurulanmasında hiçbir sakınca yoktur. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimizin böyle yaptığı rivayet edilmiştir ki, sahîh olan da budur. Ancak ne var ki, bu hususta fazla mübalağa etmeyip abdestin eseri aza üzerinde kalacak şekilde kurulanması daha uygun olur."[621]

Abdurrahman el-Cezerî ise bu konuda Hanefilerin görüşünü şöyle tesbit etmiştir: "Abdest azasındaki ıslaklığı mendil veya benzeri bir şeyle, fazla mübalağa yapmaksızın ve elindeki abdest suyunu silmeksizin kurulamak menduptur.[622]

b) Şafiilere göre:

Abdest aldıktan sonra ellerde kalan ıslaklığı silkmek suretiyle gidermek mekruhtur. Çünkü böyle yapmak bîr bakıma ibâdetten teberri anlamına gelir. O da hilaf-i evlâ sayılır. et-Tahkik'de buna kesinlik kazandırılmıştır. Müslim ve el-Vesit şerhinde ve görüşün daha meşhur olduğu kaydedilirken el-Ravza'da böyle yapmakla yapmamak arasında bir fark yoktur, yani yapılmasında bir sakınca söz konusu değildir, denilmiştir.

Bir özür yoksa abdest azasındaki ıslaklığı kurulamamak sünnettir. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz guslettikten sonra Hz. Meymu'ne'nin getirdiği bir havluyu kullanmayarak iade etmiştir.[623]

c) Hanbelîlere göre:

Abdest azasının ıslaklığını bir mendil veya benzeri bir şeyle kurulamakta bir sakınca yoktur. Gusülden sonra da kurulanmakta bir beis görülmemiştir. Hanbelî imamlarından el-Hılâl, Ahmed b. Hanbel'den şunu nakletmiştir: "Abdestten sonra kurulanmakta bir sakınca yoktur." Yine yapılan rivayete göre, abdestten sonra kurulanmak için mendil kullanan sahabi şunlardır: Hz.

Osman, Hz. Hasan b. Ali, Enes (Allah hepsinden razı olsun). Bu paralelde birçok ilim adamı da mendil kullanmıştır.

Ashabdan ve onlardan sonra gelen ilim adamlarından şunlar kurulanmayı men'etmişlerdir: Câbir b. Abdullah (r.a.), Abdurrahman b. Mehdi ve önemli bir cemaa... Bunların istidlal ettiği rivayet ise, Hz. Meymune (r.a.) hadîsidir. Bilindiği gibi bu hadîsi Buhari ve Müslim ittifakla nakletmişlerdir.

Birincilerin görüş ve tesbiti daha sahihtir. Çünkü asıl olan ibahadır. Peygamber (a.s.) Efendimiz'in (bir kere) kurulanmayı terketmesi kerahete delâlet etmez; çünkü Peygamber (a.s.) Efendimiz bazan mübah olan şeyi terketmiştir.

Nitekim Ebubekir, eş-Şâfi adlı eserde, Hz. Urve'ye isnâd ettirdiği rivayette Hz. Aişe Vâlidemiz'in (r.a.) şöyle dediğini nakletmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in bir hırkası (büyükçe bez parçası) vardı ki onunla abdestten sonra kurulanırdı."

Ahmed b. Hanbel'den bu hadis hakkında "ne dersin?" diye sorulunca "münker"dir, diye cevap vermiştir.[624]

Kays İbn Sa'd'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz guslettikten sonra vers adındaki bitkiyle boyanmış bir çarşaf getirdik ona sarılıp (kurulandı)."

Ne var ki İmam Tirmizî, bu babda hiçbir rivayetin sahih olmadığını söylemiştir.

Bununla beraber bedendeki ıslaklığı elle silkip gidermekte bir sakınca yoktur. Çünkü bu hususta Meymune (r.a.) hadîsinde Resûlüllah'ın (a.s.) öyle yaptığını belirtmiştir.[625]

eş-Şehü'1-Kebîr'de ise buna yakın bir ifade kullanılarak deniliyorki: "Abdest azasını kurulamak mübahtır, müstehab değildir."[626]

İlgili diğer rivayetler ve tahliller:

597 no'lu hadîsi İmam Nevevi el-Hulasa adlı kitapta "Zayıf hadîsler" bölümünde zikretmiştir. Hafız İbn Hacer ise Ebû Davud'un rivayetinde ricalin sahîh olduğunu belirtmiştir.

598 no'lu hadîsin ise isnadının zayıf olduğunu Hafız İbn Hacer belirterek istidlale uygun olmadığına dikkatleri çekmiştir.

Bu hadîs'e muarız olan Hz. Aişe (r.a.) hadîsi ise, râvileri arasında Ebû Muâz bulunduğu için zayıf kabul edilmiştir. Nitekim Tirmizî de daha önce belirttiğiniz gibi, bu hususta sahîh bir şeyin bulunmadığını söylemişti.

600 no'lu hadîs'e gelince, yine Hafız İbn Hacer onun da isnadının zayıf olduğunu kaydetmiştir.

Konuyla ilgili rivayet edilen şu hadîs de üzerinde dikkatle durulanlardan biridir:

"Abdest aldığınız zaman ellerinizdeki (ıslaklığı) silkmeyin; çünkü o ıslaklık şeytanı uzaklaştırıcıdır."

İbn Ebî Hatim bunu el-İ’lel'de zikretmiş ve baş kısmında şu fazlalığı nakletmiştir:

"Abdest aldığınızda gözlerinize (abdest) suyundan içiriniz!"

İbn Hibban bu hadîsi "zayıf hadîsler" arasında zikretmiştir. Çünkü râvî Bahterî'nin zayıf olduğu ilim adamlarınca kabul edilmiştir. O bakımdan onun hadîsiyle ihticac helâl olmaz. Ancak İbn Salah ve Nevevî, sözü edilen râvînin özgeçmişi hakkında ciddi bir incelemenin yapılmadığını, daha doğrusu bu hususta bir itana gösterilmediğini söylemişlerdir.[627]

Çıkarılan Hükümler:

1- Hadis ve rivayetlerin tamamı dikkate alınınca, zayıf da olsalar, abdest ve gusülden sonra bir bez veya havlu ile kurulanmanın mekruh olmadığı ağırlık kazanır. Nitekim Hanefîlerle Hanbelîlerin istidlal ve ihticacları bu anlamdadır.

---

[1] Kitabu Bedâyi's-Sanayi' fi Tertibi'ş-Şerayi' 1/3

[2] Darimî: Abdest: 2. Ahmed b. Hanbel; 5/342-344

[3] Bakara: 2/222

[4] Kütüb-i sitte'den beşi rivayet etmiştir. Tirmizi'ye göre, hadîs hasen ve sahih'tir.

[5] Furkan: 25/48. âyet...

[6] Hâşiyetü't Tahtavî Ala Merakı'l Felah 1/13.

[7] Tenzihü'ş-Şeriati'l-Merfu'â An Ahâdisi'ş-Şeniâti'l-Mevzu'â : 2/68.

[8] Neylül-Evtar: 1/26

[9] Bu, Hanefilere göredir. Konu kendi bölümünde açıklanmıştır. O kısma bakılması...

[10] Fazla bilgi için bak; Şeyhülislâm Ebu Yahya Zekeriya el-Ansarî'nin Menhecü't Tullab Şerhi Fethülvahhab: 2/191 Mısır: 1948-1367

[11] Neylü'l-Evtar: 1/27, Fethülvahhab: 2/191, Mısır: 1948.

[12] Seyd, ve zebayih bölümünde bu konu yeterince açıklanmıştır..

[13] Neylü'l-Evtar: 1/28.

[14] Kütüb-i Sitte, Nasbü'r-Râye: l/2

[15] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/29

[16] Buhari, Müslim...

[17] Neylü'l-Evtar: 1/30.

[18] Fıkhü's-Sünne: 1/19.

[19] Fıkhü's-Sünne: 1/19

[20] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/29.

[21] Buhari: Ebu Cuhayfe hadisi...

[22] Buhari: Ebu Musa (r.a)'den...

[23] Buharî Sâib b. Yezid (r.a.)'den. Bu hususta geniş bilgi için bak: Neylül'l-Evtar 1/30'a...

[24] Buhari ve Tirmizi müstesna el-cemaa rivayet etmiştir. Ayrıca bu konuda Ebû Hüreyre'den rivayet vardır.

[25] Bu konu Kâfirlere ait kaplar bahsinde açıklanacak ve hadîsin kaynağı orada verilecektir

[26] Bu ve benzeri rivayetleri Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvud nakletmişlerdir. Geniş bilgi için   "Aniyetü'1-Küffar" bahsine bakılması...

[27] Şerhu Maâni'1-Asâr: 1/13.

[28] Neylü'l-Evtar s 1/33.

[29] Müslim, İbni Mâce, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud.

[30] Neylü'l-Evtar: 1/34

[31] Fazla bilgi için Fethü'l-Allam'a Taharet bahsine müracaat edilmesi tevsiye olunur.

[32] Şerhu Meâni'1-Asâr: 1/16

[33] Fıkhü's-Sünne: 1/20.

[34] Geniş bilgi için bak: es-Siracü'l-Vahhac, Şeyh Muhammed ez-Zehri el-Gamravi: 1/9-10.

[35] Tenzihü'ş-Şeriati’l-Merfu'â An Ahâdîsi'ş-Şeniâti'l Mevzu'a: 2/69

[36] el-Fıkhü Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/56.

[37] Hâşiyetü't-Tahtâvî Ala Merakı'l-Felâh: 1/34.

[38] Sahîh-i Müslim.

[39] Tirmizî: Abdullah b. Zeyd (r.a.)'den.

[40] Tirmizi: Abdullah b. Zeyd (r.a.)'den.

[41] İbn Hibbân kendi Sahihinde rivayet etmiştir...

[42] Tirmizi , Taberâni: İbn Câriye rivayetinden naklen...

[43] Tirmizi: Ebu Habbe'den rivayet etmiş ve "hadîsün sahîhün" demiştir.

[44] Kütüb-i Sitte'den beşi rivayet etmiştir. Ancak İbn Mâce ile Nesâi "tahur" yerine "vedu" lâfzını söylemişlerdir. Tirmizi bu hadisin kasen olduğunu belirtmiştir

[45] Ebû Dâvud, Nesâi, İsnad-i sahih ile bir sahabiden rivayet etmişler.

[46] Geniş bilgi için bak.: Fethülbarî Taharet bahsine...

[47] Bülûğü'l-Meram: 1/18-19, İstanbul Sönmez Neşriyat

[48] Ahmed b. Hanbel, Müslim: İbn Abbas (r.a.)'den.

[49] Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce: İbn Abbas (r.a.)'den.

[50] Ahmed b. Hanbel, Ebû Davut, Nesâi, Tirmizi: Hadîsün hasenün sahihün.

[51] Buhari, Müslim.

[52] Buhâri, Müslim, Neylül-Evtar: 1/39.

[53] Buhâri, Müslim, Neylü'l-Evtar: 1/39.

Not: Hz. Ayşe (r.a.) hadîsin sonunda "tahtelifü eydina" cümlesini kullanmıştır ki, biz ona "ellerimiz birbirini takip ediyordu" şeklinde tercemeyi uygun bulduk.

[54] Neylü'l-Evtar: 1/39.

[55] Şerhu Maani'l Asar: 1/15, Sübülü's Selâm: 1/16Taharet bölümü.

[56] Fazla bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 1/40, Şerhu Maani'1-Asâr: 1/16.

Ebu Cafer el-ezdi et-Tahavî, bunu "Resdîn b. Sa'd" şeklinde değilde, "Râşid b. Sa'd" olarak belirlemiştir.

[57] Bu konuda fazla bilgi için bak: el-Fikhı Alâ'l-Mezabibi'l arbaa: 1/33 Mısır baskı

[58] Buhari: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[59] Neylü'l-Evtar=1/45.

[60] el-Fıkhu Ala'l-Mezahâibi'l-arbaa: 1/41-42

[61] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-arbaa: 1/41-42.

[62] Neylü'l-Evtar: 1/45

[63] Müslim, Nesâi: Ebu Hüreyre (r.a.)'den.

[64] Mâide: 5/4.

[65] Geniş bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 1/47.

[66] Darekutnî: Ebû Hüreyre (r.a.)'den

[67] Darekutnî: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[68] İbn Âdiy el-Kâmil'de: Ebû Hüreyre (r.a.)'den

[69] Kütüb-i Sitte: Ebû Hüreyre (r.a.)'den

[70] Müslim, Ebû Davut.

[71] Nasbü'r-Raye Li-Ahadîsi'l-Hidâye: 1/131.

[72] Fazla bilgi için bak: Nasbü'r-Râye: 1/132

[73] Fethü'l-Vahhab Bi-şerhi Menheci't-Tullab: 1 /20-21.

[74] Fethü'l-Vahhab Bi şerhi Menheci't-Tullab: 1 /20-21.

[75] Fıkhü's-Sünne: 1/29.

[76] Kütüb-i Sitte'den beşi rivayet etmiştir. Tirmizî bunun hasen sahîh olduğunu söylemiştir.

[77] Darekutnî, Hz. Aişe (r.a.)'den

[78] Bedayiû's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi': 1/65.

[79] Haşiyetü’t-Tahtavi: 1/65

[80] Tenuiru'l-Havâlik: 1/46

[81] Mu'cemü'l-Fıkhu'l-Hanbel: 1/944, Kuveyt: 1973

[82] Şerhu Mââni'1-Asâr: 11/19.

[83] Nasbu'r-Râye: 1/133.

[84] Taberânî, el-Mu'cemü's-Sağîr'de, Enes b. Mâlik'den (r.a.) Zeylâî Nasbu'r-Râye'de aynı hadîsi nakletmiştir: 11/134.

[85] İbn Huzeyme kendi Sahihinde rivayet etmiştir. Nasbu'r-Râye: 1/134,

[86] Hâkim el-Müstedrek'te: Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmiş ve hadîs sahih diye belirtmiştir.

[87] Nasbu'r-Râye: 1/133.

[88] Şerhu Maâni'1-Asâr: 1/19

[89] Sâid'den maksat, Tabiî'nin ileri gelenlerinden Saîd b, Müseyyeb'dir

[90] Yukarıda sıraladığımız altı rivayeti, Ebû Cafer et-Tahavî'nin Şerhu Maani'1-Asar: 1/19-21'den terceme ederek aldık...

[91] Ebu Cafer et-Tahavî'nin Şerhu Maâni'l-Asâri'nden kısaltılarak alınmıştır, 1/21.

[92] Fazla hilgi için bak: Mu'cemü'l-Fıkhi'l-Hanbeli , 2/944, Tenvirül-Havâlik, 1/46.

[93] Bedayiu's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerâyi': 1/64.

[94] Bedayiu's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerâyi': 11/64.

[95] Buharî, Hayz: 19, Müslim, Hacc: 382, Ridâ, 67, 70 Esma bint Ebubekir (r.a.)

[96] Neylü'l-Evtar: 1/52, el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/23.

[97] Bedayi'u’s-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerâyi': 1/80

[98] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerayi': 1/87.

[99] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerayi’: 1/88

[100] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/23.

[101] el-Fıkhu Alâl-Mezahibi'1-Arbaa: 1/24.

[102] Kütüb-i Sitte

[103] Nasbu'r-Raye: 1/207.

[104] Ahmed b. Hanbel, Ebu Davut, Nesâî, İbn Mâce, İbn Kuzeyine, İbn Hibban: Ümmu Kays bint Muhsin'den.. Ayrıca bu konuda bak; Şevkani'nin Neylü'l-Evtar: 1/52.

[105] Bedayi'u's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi; 1/79.

[106] Ahmed b. Hanbel: Abdullah, b. Ömer (r.a.)'dan.

[107] Tirmizî Ebû Sa'lebe el-Huşnî (r.a.)'dan, Hasen ve sahihtir...

[108] el-Cemaa (Müslim dışında diğer beşi) rivayet etmiştir. Buhâri, Abdest: 55 edeb: 80, Ebû Dâvud, Taharet: 136, Tirmizi, Taharet: 112, Ahmed: 3/239.

[109] Neylül-Evtar: 1/56

[110] İbn Ebi Şeybe kendi Musannaf: Ebu Cafer Muhammed b Ali'den

[111] Nasbür'r-Raye: 1/211.

[112] Darekutni, Taharet bahsinde Yere Dokunan Bevl babında: 60.

[113] Ebû Dâvud, Taharet: 136.

[114] Buharî, Vuzû': 57-58, Edeb: 31-80. Müslim, Taharet: 98-100.

[115] Geniş bilgi için bak: Selâmet Yolları: 1/24-26, Fıkhü's-Sünne: 1/30 Nasbü'r-Raye: 1/212.

[116] Ebû Dâvud, Taharet: 137.

[117] Ebû Dâvud, Taharet: 137.

[118] Ahmed b. Hanbel: 3/92, Daremi, Salat: 103

[119] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 11/22-23.

[120] Neylü'l-Evtar: 1/58.

[121] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibil-Arbaa: 1/24.

[122] Neylü'l-Evtar: 1/58.

[123] Neylü'l-Evtar: 1/58.

[124] Mevsul, senedini oluşturan ravileri noksansız olan hadistir. Mürsel ise, sened silsilesinde sahabî atlanmış olan hadîstir.

[125] Nasbu'r-Raye: 1/207-208, Babü'l-Encas.

[126] Buharî, Vudu': 59, Müslim, Taharet: 104, Ebû Davut, Taharet: 135, Nesâî, Taharet: 188, Daremi, Vudu': 63, Taberâni, Taharet: 110, Ahmed: 6/356-464.

[127] Ebû Dâvud, Taharet: 135, Tirmizî, Cumua: 77, İbn Mace, Taharet: 77, Ahmed: 1/76-97-137.

[128] Müslim, Taharet: 101, Ebu Davut, Edeb: 107, Ahmed: 6/213

[129] İbn Mace, Taharet: 77, Müslim, Taharet: 103, Ebû Davut, Taharet: 135, Tirmizi, Taharet: 54, Nesâi, Taharet: 189, Darekutni, Vudu': 105, Ahmed: 6/250

[130] Ebû Davut, Taharet: 135, Buharî, Vudu': 59, Tirmizî, Cumua: 78.

[131] İbn Mâce: 76-77-97-137, Ahmed: 6/229

[132] Ahmed b. Hanbel, Ebû Davut, İbni Mâce, Taharet: 77.

[133] Hâşiyetü't-Tahtavi: 83, Babü'l-Encas.

[134] Fethülvahhab bi-Şerhi Menhecu't-tullab: 1/21.

[135] Tenvîrül-havâlik Şerhün ala Muvatta'i Mâlik: 1/83.

[136] Neyü'l-Evtar: 1/61

[137] Beniş bilgi için bak: Neylü'l-Evtâr: 1/60, Fettıülvahhab: 1/21.

[138] Bak: Şerhu Meani'l-Âsar: 1/93.

İmam Yusuf ile İmam Muhammed'de İmam Azam'ın kavlini tercih etmişlerdir.

[139] Nevevi, Şerh-i Müslim'de

[140] Buhari, Vudu: 66, Zekât: 8-9-68, Mağazi: 36, Diyet: 33, Hudud, 15, Tıb: 6-29, Ebu Davut, Hudud; 3, Tirmizi, Et'ime: 38, Mesâi, Tahrim-i dem: 7 İbn Mâce, Tıb: 30.

[141] Müslim, Hayz: 97, Ebu Davut, Taharet: 71, Salât: 143, İbn Mâce, Mesacid: 12, Dâremî, Salat: 113, Ahmed b. Hanbel: 3/45-491.

[142] Buharî, Tıb: 57, İbn Mâce, Tıb: 30.

[143] Ahmed b. Hanbel: 1/293.

[144] Haşiyetü't-Tahtavî Alâ Meraki'l-Felâh: 84

[145] Bedayi'u's-Sanayi Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 11/80.

[146] Geniş bilgi için bak: Neylü'l-Evtâr: 1/63.

[147] Fıkhü's-Sünne: 1/28.

[148] Fıkhü's-Sünne: 1/28.

[149] Ebu Cafer el-Ezdi et Tahavî, İbn Ebî Davut'dan, Şerhu Maâni'l-Asar: 1/108.

[150] Ebu Cafer el-Ezdî el-Tahavî Şerhu Maâni'1-Asar: 1/108.

[151] Ebu Cafer el-Ezdi el-Tahavî Şerhu Maâni'1-Asar: 1/108-109-110.

[152] Ebu Dâvud, Taharet: 82, Tirmizi, Taharet: 84, İbn Mace, Taharet; 70, Daremi, Vudu': 49, Ahmed: 3/484.

[153] Ebû Davud, Taharet: 51, 90, 69, 128, 180, Nesâî, Taharet: 101, Taberâni, Cihâd: 50, Ahmed b. Hanbel: 1/7, 129, 3/73, 215, 279, 5/2, 241, 242, 247.

[154] Buharî, İlim: 51, vudu': 34, gusül: 13, hayz: 17, Taharet: 82, Nesâî, Taharet: 111-119, gusül: 28.   Ahmed: 1/80-82-87-107-125-129-145- 6/5, Müslim...

[155] Ebû Dâvut, Taharet: 82, Ahmet, 1/145, 4/342.

[156] Geniş bilgi için bak: el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/79, Nasbu'r Râye: 1/67.

[157] İmam Mâlik, bu hususta Abdullah b. Ömer'den yapılan rivayeti seçmiştir. Bak: Tenvîrü'l-Havâlik Şerhün Ala Muvatta'i Mâlik: 1/63.

[158] Mu'cemü'l-Fıkhı'l-Hanbeli: 1/944, el-Muğni: 2/86, 87.

[159] Ebu Cafer el-Ezdî et-Tahavî, Şerhu Maâni'1-Asâr: 1/45-46

[160]Müdelles hadîs, biri isnadda, diğeri şuyûhta tedlîs olmak üzere ikiye ayrılır. Birincisi, râvinin muasırı olup görüştüğü halde ondan hadîs almadığı veya muasırı olduğu halde görüşmediği kimseden hadîs işittiğini yansıtır ve sanır şekilde rivayet ettiği hadîstir. İkincisi, ravinin kendi şeyhini künyesinden başka bir künyeyle anması veya onu taşımadığı yüksek vasıflarla belirtmesidir.   Muhammed b. Ishak'ın bu tarz bir tutumu olmuştur. (Fıkhü's Sünne: 1/26-27)

[161] Ebu Dâvut, Taharet: 134, Ahmet: 6/125-133-213-239-263, Nesâî, Taharet, 187, Müslim, Taharet.

[162] Buharî, Vudu: 64-65, Nesâî, Taharet, 186 Ahmed: 6/142, 235.

[163] Darekutni İbn Abbas (r.a.)'dan.

[164] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahîbi'l-Arbaa: 1/23.

[165] Zeylaî, Nasbu'r-Râye: 1/210-211.

[166] Zeylaî, Nasbu'r-Râye: 1/211.

[167] Geniş bilgi için bak: Neylü'l-Evtâr: 1/69.

[168] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 1/70.

[169] Tenvirü'l-Havâlik Şerhün Alâ Muvatta'i Malik: 1/69-70.

[170] Buhari, Bed'ü'l-halk: 17, Taberânî: 58, Ebû Davut, Et'ime: 48, Nesâî, Feri': 11, İbn Mâce, Tıb: 31, Dâremî, Et'ime: 12, Ahmed: 2/229-248-263 340-355-388-390-443-3/34.

[171] Geniş bilgi için bak: Fethü'1-vahhab, Kitabu'l-Et'ime: 2/192.

[172] Mu’cemü’l-fıkhı’l-Hanbeli: 2/945.

[173] İsrâ: 17/70.

[174] Buharî, Maraz: 16, Müslim, Hacc: 86, 323 Ahmed: 1/204-3/123-127.

[175] Müsned-i Ahmed: 3/146-229-287.

[176] Buharî, İstidan: 41, Fazâil: 85, Ahmet, 3/287.

[177] Ahmed b. Hanbel: 4/342.

[178] Buharî, Libas: 66.

Not: Resûlüllah'ın saçlarından bir kaç kılın kızıl renkte görülmesi kına ve ketem ile boyandığındandır.

[179] Ahmed b. Hanbel, Müsned: 4/42.

[180] Nacaset-i hubs, murdar bir necaset necaset-i hades, abdestsizlik ve gusülsüzlüfc murdarlığı demektir.

[181] Haşiyetü't-Tahtâvî: 1/307-308.

[182] el-Hâkim, Müstedrek'te İbn Abbas (r.a.)'dan... Haşiyetü't-Tahtâvî: 1/309.

[183] Geniş bilgi için bak: el-Aynî ve en-Nevevî şerhleri cenaze bahsine.

[184] Fethülvahhab Şerhi: 1/89

[185] el-Fıkhu Alâ'-Mezâhibil-Arbaa: 1/501, Fıkhu's-Sünne: 1/502

[186] Neylü’l-Evtar: 1/73.

[187] Bülûğu'l-merâm tercemesi ve şerhi 1105/İstanbul.

[188] Ahmed: 5/74-75-45, Dâremi, Udhiye: 19, Nesâi, Feri': 7, Tirmizî, Libas: 31.

[189] Ahmed: 4/95, 99, Ebû Davut.

[190] Ahmed: 4/96.

[191] Ahmed: 4/101, 5/74, 75, Ebû Dâvut, Libas: 40, menâsik: 23, Nesâi, Feri': 7 Tirmizî, Libas: 31, Dâremî, Udhıyye: 119.

[192] Ahmed: 4/132, Nesâi, Feri': 7.

[193] Ebû Dâvut, Libas: 40.

[194] Bedayi'ü's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerâyi: 1/85.

[195] el-Fıkhu Alâ'l-Mezâhibi'l-Arbaa: 1/26.

[196] Fethülvahhab Bi -Şerhi Menheci't, Tullab: 1/20, el-Fıkhu Ala'l, Mezahibi'1-Arbaa: 1/27.

[197] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/27.

[198] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/27.

[199] İmam Mâlik ile İmam Ahmed'e göre temizlenmez, ancak kuru maddeleri içine koymakta bir sakınca yoktur.

[200] Müslim, Hayz: 100, 102,104, Ebû Dâvud, Libaa: 38, Nesâî, Feri': 5, Ahmed: 4/329, 334, 336.

[201] Müslim, Hayz 103, Ahmed: 1/227, 366.

[202] Mu'cemü'l-Fıkhı'l-Hanbeli: 2/950.

[203] Buharî, Büyû': 15, zebayih: 30, Tirmizi, Libas, 7, Ebu Dâvud, Libas: 33, 39.

Nesâî, Feri': 4, 5, İbn Mâce, Libas: 25, 26, Dâremî, Udhiye: 20, Ahmed, 4/310, 311.

[204] Neylül-Evtar: 1/77.

[205] İrsalen malûl olması, senedinde bir sahabenin düşmesidir. Iztıraben ma'lûl olması, birçok râviler tarafından (nüans) farkıyla fakat birbirine eşit ölçüde yaptıkları rivayettir ki, aralarında bir tercih yapma imkânı hemen hemen yoktur. Nitekim sözü edilen hadis bazan Hz. Peygamber'in (a.s.) mektubundan, bazan da Cuheyneli meşayihten rivayet edilmiştir. Ayrıca Peygamberimizin vefatından bir ay, iki ay: kırk gün, üç ay, üç gün gibi farklı sayılar yer almaktadır.

[206] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/27, Neylü'l-Evtar: 1/78.

[207] İmam Zühri her şeye rağmen ihatalı bir ilim adamıdır. Hadiste kaynak kabul edilir. Şam ile Hicaz arasında Eyle'de yaşamıştır. Hicrî 123 veya

125'de vefat ettiği söylenir ki, o zaman hadîslerin, tamamı henüz toplanmamıştı...

[208] Ebû Dâvud, İbn Hibban, Darekutnî: Meymune (r.a.)'dan. Hakim bunun sahih olduğunu belirtmiştir.

[209] Ebû Dâvud, Nesâi, Beyhaki. Sahih olduğunu iddia edenler bulunduğu gibi muallel olduğunu söyleyenler de var. Bak: Neylü'l-Evtar: 1/76.

[210] Ahmed: 1/372, 3/476, 5/6.

[211] En'âm: 6/145.

[212] Şerhu Meâni'1-Asar: İbn Abbas (r.a.)'dan: 11/471.

[213] Şerhu Meâni'1-Asar: İbn Abbas (r.a.)'dan: 1/471.

[214] Geniş bilgi için aynı eserin 1/468-473 sahifelerine müracaat edilmesini tavsiye ederiz.

[215] İmam Mâlik, bu konuyla ilgili Meyimme (r.a.) hadisini, Zeyd b. Eslem hadisini ve Hz. Ayşe (r.a.) hadisini Muvatta'a olarak derinin, bir bakıma dibağatla temizleneceğini belirtmiştir. Tenvirü’l-Havâlik: 2/44.

[216] Bu konuda geniş bilgi için bak: el-Fıkhu' Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/26, 27.

[217] Buhârî, Cihad: 130, Mağazî: 35, Nikâh: 31, Zebayih: 27, 28, Müslim, Sayd: 23, 30, 36, Nikâh: 29, 32, Ebû Dâvud, Et'ime, 25, 32, Tirmizî, Nikâh: 29, Sayd: 9, Et'ime: 6, Nesâî, Taharet: 54, Sayd: 29, 31, Udhiye: 43, Nikâh: 71, İbn Mâce, Zebayih: 13, Nikâh: 44, Taberânî, Nikâh: 41, Ahmed: 1/79, 103, 142, 147, 2/21, 102, 143.

[218] Buharî, Cihad, 48, 130, Humus: 20, Menakib: 28, Magazî: 31, Zebayih: 27, İ'tisam: 24, Müslim, Sayd: 26.

[219] Şerhu Meâni'1-Asâr: 4/210.

[220] Bedayi'us-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerayi', Zebayih: 5/18.

[221] Minhacü't-tâlibîn ve Ümdetü'l-müftîn, Et'ime: 131, Fethülvahhab bi-şerhi Menheci't-tullâb, Et'ime: 2/192.

[222] el-Ümm: 2/251

[223] Mu'cemü'l-fikhî'l-Hanbelî, 7792-C: 2/645.

[224] Mu'cemü'l-fikhi'1-Hanbelî, 7784-C: 2/645.

[225] Nahl: 16/8

[226] Mü'min: 40/79.

[227] Tenvîrü'l-Hevâlik Şerhun Alâ Muvatta'i Mâlik, Et'ime: 2/43.

[228] Hakim el-Müstedrek'te Câbir (r.a.)'den rivayet etmiş ve Müslim'in şartına göre sahîh'tir, demiştir.

[229] Buharî, Hayber gazası, Müslim, Zebâyih'te ve her ikisi ayrıca Nikâh bahslerinde zikretmişlerdir.

[230] Bu husustta geniş bilgi için bak: Nasbur'r-Râye: 4/198.

[231] Buhari, Libas: 25, İbn Mâce, Libas: 16.

[232] Buhari, Eşribe: 28, Müslim, Libas: 1, İbn Mâce, Eşribe: 17, Dâremi, Eşribe: 25, Taberânî, Selâtü'n-Nebiy: 11, Ahmed: 6/98, 301, 302, 304.

[233] Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Hz. Aişe (r.a.)'den.

[234] Tirmizî, Libas: 1, 2, İbn Mâce, Libas: 19.

[235] Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı: C.4/109.110.

[236] Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı: 4/110-1718.

[237] es-Siracü'l-vahhac Alâ Metni'l-Minhac, 10, 11, Mısır: 1933, Fethülvahhab bi-Şerhi Menhecü'l-Tullâb: 1/6, 7, Mısır: 1948.

[238] Mu'cemü'l-Fıkhı'l-Hanbelî: 1/358, Kuveyt:1973-1933.

[239] Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı: 4/111, 1710, Celâl Yıldırım.

[240] Tenvîrü'l-Havâlik Şerhün Alâ Muvatta'î Mâlik: 3/110.

[241] Tenvîrü'l-Havâlik Şerhün Ala Muvatta'î Mâlik: 3/102.

[242] Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı: 4/110 –1718, Celâl Yıldırım.

[243] el-Ümm: 1/10.

[244] Buharî/Humus: 5.

[245] Ahmed b.Hanbel: 3/139, 155, 259.

[246] Buharî, Vudû': 45, Ebü Dâvud, Taharet: 47, İbn Mâce, Taharet: 61.

[247] Ahmed b. Hanbel.

[248] Buharî, Bed'ü'1-halk: 11, Ebû Dâvud, Eşribe: 22.

[249] Müslim, Eşribe: 96, 99, İbn Mâce, Eşribe: 16, Ahmed: 3-355.

[250] Buharî, Bed'ül-halk: 15, Eşribe: 22, Ebû Dâvud: Eşribe: 22, Ahmed: 3/301, 319.

[251] Ebû Dâvut, Eşribe: 22, Tirmizî, Et'ime: 15, Taberânî, Sifatu'n-Nebiy: 21, Ahmed: 3/386, 395.

[252] Müslim, Eşribe: 94, Ebû Dâvut, Eşribe: 22, Ahmed: 3/314.

[253] Buhari, Vudû: 9, 10, Müslim, Hayz: 122, Ebû Davut, Taharet: 3, Tirmizi, Taharet: 4, Nesâî, Taharet: 17.

[254] Hubs ve habâis: Her çeşit pislik, murdarlık, hastalık, mikrop, zararlı cin ve şeytan demektir.

[255] Müslim, Hayz: 118, 121, Ebu Davut, Taharet: 190, Et’ime: 11, Tirmizi, Taharet: 5, 10, 170, Daremi, Vudu’: 1/282, 327, 349, 359, 3-443, 4-224, 237, 6/189.

[256] Neylü'l-Evtar: 1/89-90.

[257] İbn Mâce, Taharet: 10/40

[258] Hâşiyetü't-Tahtâvi: 28, 29.

[259] Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı, Celâl Yıldırım, 1/146. (Birinci baskı), Fetavâ-yı Hindiyye: 1/50.

[260] es-Siracü'1-vahhac Ala Metni'l-Minhac: 1/13.

[261] Hâşiyetü't-Tahtâvî: 28, 29.

[262] Mu'cemü'l-Fıkhı'l-Hanbelî: 1/65, el-Muğnî, İbn Kudâme: 1-162, 167-168.

[263] Tirmizî, Libas: 16, 17, Ebü Dâvud, Taharet: 10, Nesâî, Zînet: 53, İbn Mâce, Taharet: 8, 11, 71, Dâremî, Vudu: 10, Ahmed, 2/311, 454, 3/99, 101, 282, 4/373, 383.

[264] Münker hadîs Zayıf bir râvinin güvenilir bir râviye muhalif olarak rivayet ettiği hadîstir. (Hadîs ilimler ve Hadîs İstılahları: 162).

[265] Fazla bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 1/90, 91.

[266] Bilgi için bak: Mu'cemü'l-Fıkhî'l-Hanbeli: 1/65.

[267] Ebû Davut, Taharet: 8, Tirmizi, Taharet: 67, İsti'zan: 27, Nesâî, Taharet: 32, 33, İbn Mâce, Taharet: 27, Dâremi, İsti'zan: 13, Ahmed: 5/225.

[268] Fıkhü's-Sünnet: 1/32.

[269] Ebû Dâvut, Taharet: 7, Ahmed: 3/36.

[270] Fazla bilgi için bak: Mü'cemu'l Fıkhı'1-Hanbeli: 1/65, Haşiyetü't Tahtâvî kenarı Meraku'1-Felâh: 29.

[271] Müslim, Taharet: 68, Ebû Dâvut, Taharet: 15, Ahmed: 3/382.

[272] Ebû Dâvut, Taharet: 14, İbn Mâce, Taharet: 21.

[273] İbn Mâce.

[274] İbn Mâce, Taharet: 72.

[275] Müslim, Taharet, 60, Ahmed: 5/416, 421.

[276] Buharî, Vudu': 111, Nesâî, Taharet: 20, Ahmed: 5/416, 421.

[277] Nesâi, Taharet 34, Buharî, Vudu': 21, Müslim, Taharet: 58, Ebû Davut Taharet: 4, Tirmizi, Taharet: 14, İbn Mâce, Taharet: 16, Dâremî, Vudu: 12, Ahmed: 2/247, 250, 5/438.

[278] Buharî, Vudû: 11, 60, Salat: 29, Müslim, Taharet: 59, Ebû Dâvut, Tahare: 4, Tirmizi, Taharet: 6, Nesâî, Taharet: 19, 60, İbn Mâce, Taharet: 17.

[279] el-Fıkhu Ala'1-Mezahibi'l-Arbaa: 1/96.

[280] Fethulvahhab: 1/9, es-Siracü'1-vahhac Ala Metni Minhac: 1/13.

[281] el-Fıkhu Alâ'1-Mezahibi'l Arbaa: 1/97.

[282] Muvatta': 1/200.

[283] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibil-Arbaa: 1/95.

[284] Tahtâvi Ala Merakil-felâh: 29.

[285] Neyü’l-Evtar.

[286] Neylü'l-Evtar: 1/95.

[287] İbn Ömer (r.a.), Peygamber (a.s.) def-i hacet ederken önünü Şam'a arkasını Kabe cihetine çevirmiş bir halde gördüm demiştir. Bunu, kütüb-i sitte almıştır. Cabir'den yapılan rivayette ise, demiştir ki: "Peygamber (a.s.) küçük abdest bozarken kıbleye yönelmemizi menetti. Vefatından bir yıl önce kendisini kıbleye yönelik bir halde bevl ederken gördüm." Kütüb-i sitteden beşi rivayet etmiştir.

[288] Ebû Davut, İbn Mâce, Taharet: 17, Ahmed: 4/210.

[289] el-Cemaat rivayet etmiştir...

[290] Kütüb-i sitte rivayet etmiştir, Nesâi hariç..

[291] Ebu Davut, Taberânî, Taharet 1/2.

[292] İbn Mâce, Ahmed: 6/219, 227, 239.

[293] Münker hadis, zayıf bir râvinin ayni hadîsi sıka (güvenilir) râviye muhalif olarak rivayet ettiği hadistir. Mîzanü'l-I'tidal: 1/232-2432 nolu Hâlid... Geniş bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 1/100, 101.

[294] Nesâî, Taharet: 24, Tirmizî, Taharet: 8, İbn Mâce, Taharet: 14, Ahmed: 6/192, 213.

[295] Tirmizî, Taharet: 8, İbn Mâce, Taharet: 14.

[296] Tirmizî, Taharet: 8, İbn Mâce, Taharet: 14.

[297] Hafız Bezzar: Büreyde'den (r.a.) rivayet etmiştir.

[298] Hâşiyetü't-Tahtâvî Ala Meraki'1-Felah: 30.

[299] Bilgi için bak: Tenvirü'l-Hevâlik: 1/84.

[300] El-Muğni ve Eş-Şerhü'l Kebîr: 1/156, Mu'cemül-Fıkhi'l-Hanbeli: 1/64.

[301] İbn Mâce: Cabir (r.a.)'dan.

[302] Mizanü'l-İ'tidal: 3/62-5593 nolu Adiy...

[303] Ebû Dâvut, Taharet: 11, Nesâî, Taharet: 25, İbn Mâce, Taharet: 14, 26, Ahmed: 4/196.

[304] Buharî, Vudû': 60, Mezalim: 27, Müslim, Taharet: 73, 74, Ebû Dâvut, Taharet: 12, Tirmizi, Taharet: 9, Nesâî, Taharet: 16, 23, İbn Mâce, Taharet: 13, Daremî, Vudû': 9, Ahmed: 4/246, 5/283, 394, 402.

[305] Buhari, Vudû': 55-56, Cenâiz: 81, 88, Edeb: 46, 49, Müslim, Taharet: 111, Ebû Dâvut, Taharet: 11, Tirmizî, Taharet: 53, Nesâi, Taharet: 26, cenâiz: 116, İbn Mâce, Taharet: 26, Dâremî, Vudû: 61, Ahmed: 1/225, 5/266.

[306] İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel: Ebû Ümâme (r.a.)'den.

[307] Darekutni; Enes (r.a.)'den

[308] Müsned-i Bezzar: Ubâde b. Samit (r.a.)'den.

[309] Müslim, Taharet: 158, Ebû Davut, Taharet: 20, Ahmed b. Hanbel...

[310] Dârekutnî, Ebû Hüreyre (r.a.)'den. İsnad-i ceyyid ile...

[311] Buharî, Vudû': 21, Nesâî, Taharet: 34, Müslim, Taharet: 58, Ebû Dâvut, Taharet: 4, Tirmizi, Taharet: 14, İbn Mâce, Taharet: 16, Dâremî, Vudû': 12, Ahmed: 2/247, 250, 5/438.

[312] Bedayiü's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerâyi': 1/18, el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/98.

[313] Bedayiü’s-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerâyi: 1/18.

[314] Şerhu Maâni'l-Asâr: 1/122.

[315] Bedâyi'u's-Sanayi' Fî-Tertibi'ş-Şerâyi: 1/18.

[316] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/10.

[317] Şerhu Maânı'l-Asâr: 1/121.

[318] Fethülvahhab: 1/10-11, el-Fıkhu Alâ'l Mezahibi’l-Arbaâ: 1/99.

[319] Mu'cemü'l-Fıkhi'l-Hanbelî: 1/85.

[320] Mu'cemü'l-Fıkhi'l-Hanbelî: 1/66.

[321] el-Muğnî ve'ş-Şerhü'1-Kebîr: 1/147.

[322] el-Muğnî ve'ş-Şerhü'1-Kebîr: 1/149.

[323] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l Arbaa: 1/99,100.

[324] el-Muğnî, eş-Şerhü'1-Kebîr: 1/147.

[325] Şerhu Maâni'1-Asâr: 1/122, Buharî, Vudu': 21, Tirmizî, Taharet: 13, Nesâî, Taharet: 37, Ahmed: 1/388, 418, 427, 450, 465.

[326] Ebû' Dâvut, Taharet: 21, Nesâî, Taharet: 33, Dâremî, Vudu: 11, Ahmed:
1/133.

[327] Buhari, Menakıb: 25, Vudu': 15, 16, Salat: 93, Müslim, Zühd: 75, Dâremî, Vudu': 15, Ebû Dâvut, Taharet: 60.

[328] Neylü'l-Evtar: 1/120.

[329] Neylü'l-Evtâr: 1/120.

[330] Neylü'l-evtar.

[331] Tevbe: 9/108, Ebû Dâvut, Taharet: 23, İbn Mâce, Taharet: 28, Tirmizî...

[332] Neylü'l-Evtar: 1/121.

[333] Fazla bilgi için bak: Nasbu'r-Raye: 1/218, 219.

[334] Buharî, Menakibü'l-Ansar: 32.

[335] Müslim, Taharet: 14, Dâremî, Vudû': 12, Ahmed: 3/487.

[336] Buharî, Savm: 27, Nesâî, Taharet: 4, İbn Mâce, Taharet: 7, Dâremî, Vudu: 19, Ahmed: 1/3, 10, 6/47, 62, 124, 146, 238.

[337] Tirmizî, Ebû Dâvud, Taharet: 25, Nesâî, Mevakit: 20, İbn Mâce: Salat: 8, Ahmed: 2/245.

[338] Buharî ve Tirmizi müstesna Kütüb-i Sitte sahipleri rivayet etmişlerdir.

[339] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerâyî': 1/19..

[340] es-Siracü'1-vahhac Ala Metni'l-Minhac: 17, el-Fikhu Alâ'l-Mezahibi'l Arbaa: 1/72.

[341] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/13.

[342] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/74, 75.

[343] Mü'cemül-Fikhi'l-Hanbelî: 1/477, 478.

[344] el-Muğnî ve eş-Şerhü'1-Kebir: 1/78, 79.

[345] Mu'cemü'I-Fıkhi'I-Hanbelî: 1/478.

[346] İbn Mâce.

[347] Bu hususta geniş bilgi için bak: Fethü'l-allâm: 1/22.

[348] Buharî, Vudü': 73, Taharet: 46, 47, Teheccüd: 9, Ebû Dâvud, Taharet: 30, Nesâî, Taharet: 1, Kıyamü'1-leyl: 10, 11, İbn Mâce, Taharet: 7, Ahmed: 5/382, 390, 402, 407.

[349] Ebû Dâvud kendi Sünen'inde: Ali b. Zeyd'den...

[350] Ebû Dâvud kendi Sünen'inde: Ahmed: 2/117, Müsned-i Ebû Ya'Iâel-Musilî.

[351] İbn Mâce, Taharet: 7.

[352] Tirmizî, Nikâh: 1, Ahmed: 5/421.

[353] Tirmizi, Savm: 29, Ahmed: 3/445.

[354] Ebû Dâvud, Savm: 26, Tirmizî, Savm: 29, İbn Mâce, Siyam: 17.

[355] Buhari, Libas: 51, 63, 64, Müslim, Taharet: 49, 50, Ebû Dâvud Tereccül: 16, Tirmizî, Edeb: 14, Nesâî, Taharet: 8, 10, Zinet: 1, 55, İbn Mâce, Taharet: 8, Taberânî, Sıfatü'n-Nebiy: 3, Ahmed: 2/229, 239, 283, 410, 489.

[356] Müslim, Taharet: 51, İbn Mâce, Taharet: 8.

[357] Müslim, Taharet: 56, Ebû Dâvud, Taharet: 29, Tirmizî, Edeb: 14, Nesâî, Zînet: 1, İbn Mâce, Taharet: 8, Ahmed: 6/137.

[358] Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı: 4/205, 206, Günlük ve haftalık Temizlik.

[359] el-Muğni ve eş-Şerhü'1-Kebîr: 1/70, 72.

[360] Tenvîri’l-Havâlik Şerhün Alâ Muvatta'î Mâlik: 3/107, 108.

[361] Şerhu Meâni'1-Asâr, 4/229, Kitabü'l-Kerahet

[362] Fazla bilgi   için bak: Neylü'l-Evtar: 1/132.

[363] Bu hususta geniş bilgi için bak: el-Muğnî, Faslün Fi'1-Fitrat: 1/70-73.

[364] Barnaba İncil'i: 5/1-4.

[365] Buharî, Enbiya: 8, İsti'zan: 51, Müslim, Fezâil: 151, Ahmed: 2/322, 418, 435, Taberânî, Sıfatü'n-Nebiy: 4.

[366] Kaynak olarak 339 nolu nota bakılması...

[367] Ebû Dâvud, Taharet: 129, Ahmed: 3/415.

[368] Feyzü'l-kadir Şurhu Cami’i’s-Sağir: 3/503, Beyrut: 1972.

[369] el-Muğnî: 1/70, 71.

[370] Fetâvâ-yı Hindiyye: 5/357.

[371] Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı, Celâl Yıldırım: 4/70-1678.

[372] Fıkhü's-Sünnet: 1/37, Sünenü'l-Fıtrat bölümü.

[373] Neylü'l-Evtari: 1/134.

[374] Geniş bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 1/135.

[375] Ahmed: 5/75, Ebû Dâvut, Edeb :. 167.

[376] İslâm'da Aile Eğitimi, Prof. Abdullah Ulvan, Mütercim, Celâl Yıldırım: 1/120.

[377] Müslim, Birr: 33, Ahmed b. Hanbel: 2/285, 539.

[378] Tirmizî, Edeb: 16, Nesâi, Taharet: 12, zînet: 2, Ahmed: 4/366, 368, 410.

[379] Müsned-i Ahmed: 2/365, 386, Müslim, Taharet: 55.

[380] Buhâri, Libas: 64, Müslim Taharet: 54.

[381] Neylü'l-Evtar: 1/137.

[382] Neylü'l-Evtar: 1/137

[383] Şerhu Meâni'1-Asâr: 4/231.

[384] Şerhu Meâni'1-Asâr: 4/231

[385] el-Muğnî: 1/73-74.

[386] Tenvîrü'l-Hevâlik Şerhün Alâ Muvatta'i Mâlik: 3/123.

[387] Üsmüdü'l-Ayneyn, İbn Hacer el-Heytemî: 81, Mısır: 1355-1936.

[388] Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı: 4/207.

[389] Tirmizî.

[390] Şerhu Maâni'1-Asâr.

[391] Şerhu Maâni'1-Asâr.

[392] Şerhu Maâni'1-Asâr.

[393] Fazla bilgi için bak: 229, 4/230, 4/230, Şerhu Maâni'1-Asâr: 4/229-232.

[394] Ahmed: 2/179, 207, 210, Ebû Dâvut, Tereccül: 17, Tirmizî, Fazâil-i cihâd: 9.

[395] el-Hılal kendi Cami'inde Tarık b. Habib'den rivayet etmiştir. Neylü'I evtar: 1/139.

[396] Bezzar-Taberânî: Fazale b. Ubeyd'den.

[397] Buğyetü'l-müsterşidîn, Hisalü'l-fıtrat: 19, 20.

[398] el-Mugnî: 1/75.

[399] Fikhü's-Sünnet: 1/39.

[400] Kütüm: Mersin yaprağına benzer yaprağı olup nefis kokusu ve boyası olan bir bitkidir ki, Araplar onu kınayla karıştırıp kullanırlardı.

[401] Seğâmes çiçeği ve yemişi beyaz olan bir bitkidir ki, daha çok Arabistan'da yetişir. Ebu Kuhafe ise, Ebûbekir Sıddîk'ın babasıdır ki Mekke'nin fethinde İslâmiyeti kabul etmiştir.

[402] İbn Mâce, Libas: 33, Ebu Davut, Nesâî.

[403] Ahmed: 3/160, Buhari, Müslim.

[404] Üsmüdü'l-ayneyn İbn Hacer el-Heytemi, 78, Mısır: 1936.

[405] Gayetü Telhisi'l-murad, İbn Ziyad: 78, Mısır: 1936.

[406] el-Mugnî ve eş-Şerhü'1-Kebîr: 1/75.

[407] Vers: Güzel kokulu, sarı renkli bir bitkidir. İyisi kızılımtırak ve yumuşak olur. Daha çok Yemen bölgesinde yetişir. Za'feran: Çok güzel kokulu olup sarı kırmızı karışımı bir rengi vardır; daha çok boyacılıkta kullanılır.

[408] el-Muğnî ve eş-Şerhü'1-Kebîr: 1/76.

[409] Tenvîrü'l-Havâlik Şerhün Alâ Muvatta'i Mâlik: 3/125.

[410] Ebû Dâvud, Tereccül: 20, Nesâî, Zinet: 15, Ahmed: 1-273.

[411] Buharî, Enbiya: 50, Libas: 67, Müslim, Libas: 80, Ebû Dâvut, Tereccül: 18, Nesaî, Zînet: 14, İbn Mâce, Libas: 32, Ahmed: 2-240.

[412] Tirmizî, Libas: 20, Nesâî, Zînet: 14, Ahmed: 1-165, 2-261, 356, 499.

[413] Ebû Dâvud, Tereccül: 18, Tirmizî, Libas: 20, Nesâî, Zinet: 16, İbn Mâce, Libas: 32, Ahmed: 5/147, 150, 154, 156, 169.

[414] Ahmed: 2/97, 126, Nesâî, Zinet: 30.

[415] Buharî, Menakıb: 23, Libas: 66, Müslim, Fazail: 101, 102, Nesâî, Zinet: 17, İbn Mâce, Libas: 35.

[416] Neylü'l-evtar: 1/141.

[417] Ahmed b. Hanbel: Ebu Vemse'den.

[418] Buhari, Müslim, Tirmizî, Ebû Davut, İbn Mâce: Aişe (r.a.)'dan.

[419] Ahmed: 5/123, Nesâî, Zînet: 21, Tirmizî, Libas: 21.

[420] Buğyetü'l-müsterşidîn, Hîsalü'l-fıtrat: 19, Not: Hacde saçları tıraş etmek İmam Şafiî'ye göre, sünnettir, vâcib değildir.

[421] el-Muğnî ve eş-Şerhü'1-Kebîr: 1/75.

[422] Geniş bilgi için bak: Tenvirü'l-Havalik: 3/124.

[423] Müslim, Fazail: 92, Ebû Dâvut, Tereccül: 9, Tirmizî, Libas: 4, menâkib: 8.

[424] Neylü'l-evtâr: 1/146.

[425] Müslim, Ebû Davut, Nesâî: Enes (r.a.)'den.

[426] Buharî, Menakib: 23, Libas: 68, Ebû Davut, Libas: 17, tereccül: 9, Ahmed: 3/249, Müslim.

[427] Ebû Dâvut, Tereccül: 3.

[428] Ebû Dâvut, Tereccül: 11, Nesâi, Zînet: 6, İbn Mâce, Libas: 37.

[429] Ebu Dâvut, Tereccül: 1, Tirmizî, Libas: 22, Nesâi, Zinet: 7, Ahmed: 4-86, Ğibb: Haftada bir, gün aşırı, aralıklı gibi mânalara delâlet eder.

[430] Nesâî, Ebu Katade'den...

[431] Buharî, Libas: 72, Müslim, Libas: 72, 113, Ebu Dâvud, Tereccül: 14, Nesâi, Zinet: 5, 58, İbn Mâce, Libas: 38, Ahmed: 2-29, 55, 67, 82, 83, 101, 118, 137, 143, 154.

[432] Ahmed b. Hanbel, Ebû Davut, Nesâi: İbn Ömer (r.a.)'dan.

[433] Ebû Davut,Taharet: 19, İbn Mâce, Taharet: 23, Taberânî: 26, Dâremi, Vudu: 5, Ahmed: 2/37.

[434] Tirmizi, Tıb: 9, libas: 23, İbn Mace, Tıb: 26, Ahmed: 1-354.

[435] Ebu Davud, Tereccül: 6, Nesai, Zinet: 76, Ahmed: 2-32.

[436] Nesai, Zinet: 74.

[437] Nesai, Zinet: 31.

[438] Ebu Davud, nikah: 49, libas: 8, Tirmiz, Edeb: 36, Zinet: 32, Ahmed: 2/541, 4/442.

[439] el-Muğnî ve Eş-Şerhü'1-Kebîr: 1/76, Mucemü'l-Fıkhi'l-Hanbeli: 2/830.

[440] Nesâi, Ahmed: 6/72.

[441] Ebû Dâvud, Tereccül: 6, Nesâi, Zînet: 73, Ahmed: 2-32.

[442] Fıkhü's-Sünne: 1/40'dan özetlenerek nakledilmiştir.

[443] Sözü edilen hadîs hakkında geniş bilgi edinmek isteyenlere Neylü'I-Evtar birinci cilt 152. sahifeye bakmalarını tavsiye ederiz.

[444] Mâide: 5/6.

[445] Buharî, Hiyel: 2, taharet: 58, Müslim, Taharet: 1, Ahmed: 2-318, Nesâî, Taharet: 103, İbn Mâce, Taharet: 2.

[446] Buhari, İmân: 41, Itık: 6, Menâkib-i ashab: 45, Nikâh: 5, Eyman: 41, Müslim, İmaret: 153, Ebû Dâvud, Talak: 11, Tirmizî, Fazâil-i cihad: 16, Nesâî, Taharet: 59, Talâk: 24, Eyman: 19, İbn Mâce, Zühd: 26, Ahmed: 1/23, 43.

[447] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerayi': 1/19.

[448] es-Siracü'1-vahhac: 15, Fethülvahhab bi-şerhi Menheci't-Tullâbî: 1/11.

[449] el-Mugnî ve eş-Şerhü'I-Kebîr: 1/91.

[450] Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı, Celâl Yıldırım: 4/419.

[451] Ebû Dâvud, Tah: 48, Tirmizî, Tah: 20, İbn Mâce, Tah: 41, Dâremî, Vudû: 25, Ahmed: 2/418, 3, 41, 90, 5, 382, 6, 382.

[452] Neylü'l-Evtar: 1/159.

[453] Bedayi'u's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi': 1/20.

[454] Bedayi'uVSanayi1 Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/20.

[455] es-Siracü'lvahhac Ala Metni Minhac: 1/17.

[456] İmam Şafiî'ye göre, sünnet, müstehab, mendup tabirleri eşanlamlı kelimelerdir, biri diğerinin yerinde kullanılabilir. Bak: el-Fıkhu, alâ'l Mezahibi'l-arbaa: 1/70.

[457] el-Ümm: 1/31.

[458] el-Muğni ve eş-Şerhü'1-Kebîr: 1/84.

[459] Şerhu Maâni'1-asar: 1/27.

[460] Fazla bilgi için aynı eserin ayni sahifesine bakılması...

[461] Neylü'l-evtar: 1/159.

[462] Fazla bilgi için bak: Mizanü'l-i'tidal: 3/201-6127 nolu Amr maddesine...

[463] Nasbü'r-râye: 1/4.

[464] Geniş bilgi için bak: Zeylâî, Nasbü'r-râye: 1/3, 4, 5, Neylû'l-evtar:.1/159, 160, 161.

[465] Nesâî, Ahmed: 4/9.

[466] Buharî, Vudû: 26, bedü'1-halk: 11, Müslim, Taharet: 87, 88, Ebû Davut, Taharet: 50, Tirmizî, Taharet: 19, Nesâî, Taharet: 72, İbn Mâce, Taharet: 40, 112, Daremî, Vudû: 78, Taberanî, Taharet: 9, Ahmed: 2/241, 253, 265, 271, 284, 316, 382, 395, 403, 455, 465, 471, 500, 507.

[467] a.g.e.

[468] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/20.

[469] es-Siracülvehhac Ala Metnil-Minhac: 17, Fethülvahhab bi Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/13.

[470] el-Fıkhu Alâ'l-Mezhabi'l-Arbaa: 1/68, 69.

[471] el-Muğnî ve eş-Şerhü'l-Kebîr: 1/80, 81.

[472] Fethü'1-Allâm Li-Şerhi Bülûği'l-Meram: 11/22.

[473] Neylü'l-evtar: 1/163.

[474] Fazla bilgi için bak: Fethü'1-Allâm Li-Şerhi Bülûği'I-Meram: 1/21, 22, 23, Neylü'l-evtâr: 1/162, 163, 164.

[475] Buhari, Vudû': 24, 28, Savm: 28, Rıkak: 8, Müslim, Taharet: 3, 8, Ebû Dâvud, Taharet: 51, Nesaî, Taharet: 67, 68, İbn Mâce, Taharet: 6, Ahmed: 1/59, 64, 66, 68, 71.

[476] Ahmed b. Hanbel, Nesâî: Ali (r.a.)'den.

[477] Bedayi'ü's-Sanayi'Fi-Tertîbi'ş-Şerayi': 1/21.

[478] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 11/14.

[479] es-Siracülvahhac Ala metni’l-minhac:17.

[480] el-Muğnî ve eş-Şerhü’l-Kebîr: 11/102.

[481] el-Muğnî ve eş-Şerhül-Kebîr: 1/86.

[482] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/69.

[483] Neylü'l-evtar: 1/165.

[484] Birinci hadîsi Buharı île Müslim, ikinci hadîsi Tirmizî ile Nesâi rivayet etmişlerdir.

[485] Darekutnî, İbn Abbas (r.a.)'dan

[486] Beyhakî: Hz. Ayşe (r.a.)'dan.

[487] Buhari, Vudû': 26, Müslim, Taharet: 20, Ebû Dâvud, Taharet: 53, Nesâi, Taharet: 69, Taberânî, Taharet: 4.

[488] Darekutnî, Hammad b. Seleme'den o da Ammar b. Ebî Ammar'dan, o da Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayet etmiştir.

[489] Buhari, Eyman: 15, İsti'zan: 18, vudû': 29, Müslim, Taharet: 23, 263, Salat: 46, Ebû Dâvud, Taharet: 46, 56, salat: 144, Tirmizî, Savm: 68, Nesâi, Taharet: 55, 70, 108, 91, 105, İbn Mâce, Taharet: 44, Taberâni, Taharet: 5, Daremî, Vudû': 34, 35. Ahmed: 1/78, 4/23, 211, 6/40, 81, 84, 99, 112, 258.

[490] Ebû Dâvud, Taharet: 56, İbn Mâce, Taharet: 44, Ahmed: 1/228.

[491] Ahmed 4/114, 235, 348.

[492] Kitabü Bedayi’s-Sanayi', Fi Tertibi'ş-Şerayi': 1/22,23.

[493] Kitabü Bedayi’s-Sanayi', Fi Tertibi'ş-Şerayi': 1/22.

[494] Fethülvahhab bi-Şerhi Mehneci't-Tullab: 1/14.

[495] el-Ümm: 1/32.

[496] el-Muğnî ve eş-Şerhü'l-Kebir: 1/86.

[497] Buhari, Vudû': 7, 41, 46.

[498] Dârekutnî, Osman (r.a.)'den.

[499] Buhari Vudû': 3, Müslim, Taharet: 34, Ahmed: 2/334, 362, 400, 523.

[500] Bedayi'u's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/4.

[501] Bedayi'u's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/23.

[502] Bedayi'u's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/23.

[503] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/12.

[504] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/12.

[505] el-Muğnî: 1/107.

[506] el-Muğnî: 1/87.

[507] eş-Şerhü'1-Kebîr: 1/142.

[508] el-Hâkim, Müstedrek'te...

[509] el-Muvatta: 1/11.

[510] Geniş bilgi için: Nasbu'r-râyeli-Ahadîsi'l-Hidaye: 1/22.

[511] İbn Mâce, Taharet: 54, İkaamet: 25, Ahmed: 1/16, 242, 358.

[512] İbn Mace, Taharet: 54, Tirmizî, Taharet: 30, Ahmed: 4/229.

[513] Ebu Davut, Taharet: 59, Tirmizî, Taharet: 30, İbn Mâce, Taharet: 54, Darekutnî, Mukaddeme:. 35.

[514] Bedayi'u's-Sanayi'Fi-Tertibi-Şerayi': 1/22.

[515] Fethülvahhab bi-Şerhi Men hecit-Tullab: 1/14.

[516] el-Muğni ve eş-Şerü'l-Kebir:1/89

[517] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/69.

[518] Geniş bilgi için bak, Nasbu'r-raye Li-Ahadisi'-Hidâye: 1/27, 28, Neylü'1-evtar: 1/182.

[519] Buharî, Vudû': 41, Ebû Davud, Taharet: 51, Tirmizî, Taharet: 26.

[520] Buharî, Vudu': 7, 28, 35, 38, 42, 45, 46, Müslim, Taharet: 3, 4, 18, 19, 34, 75, 78, 79, Ebu Dâvut, Taharet: 51, 53, 60, Tirmizî, Taharet: 24, 29, 36, 37, Nesâî, Taharet: 67, 68, 74, 76, 78, 81, 92, 93, 95, 93, İbn Mâce, Taharet: 6, 39, 46, 51, 53, 57, Daremî, Vudû': 27, 36, 37, 41, Taberânî, Taharet: 1, 30, 39, 41, 43, 44, 78, Ahmed: 1/59, 61, 66, 68, 73, 74, 83, 110, 122, 123, 127, 135, 139, 142, 154, 156, 160, 214, 268, 369, 379, 2/348, 3/435, 436, 443, 481, 4/19, 25, 38, 42, 94, 112, 114, 122, 159, 201, 223, 237, 245, 247, 248, 251, 255, 288, 348, 349, 5/31, 34, 49, 68, 77, 263, 268, 306, 341, 342 6/358, 359.

[521] Ebu Dâvut, Taharet: 58, İbn Mâce, Taharet: 89.

Kıtrîy veya Katarı: İçinde kırmızı hat bulunan bir çeşit sarık, veya Bahreyn civarında Katar'dan getirilen bir çeşit kumaştan yapılan sarık.

[522] Bedayi'u's-Sanayi, Fi-Tertibi'ş-Şereyi': 1/4.

[523] Bedayi'u's-Sanayi, Fi-Tertibi'ş-Şereyi': 1/22.

[524] Bedayi'u's-Sanayi, Fi-Tertibi'ş-Şereyi': 1/32.

[525] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/14.

[526] el-Muğni: 1/111'den özetlenerek çevrilmiştir.

[527] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'I-Arbaa: 1/58.

[528] Neylü'I-evtar: 1/183.

[529] Ebu Davut, Taharet: 58, İbn Mâce, Taharet: 89.

[530] Ebû Dâvut, Taharet: 59, İbn Mâce, Taharet: 89, Daremî, Vudû: 38, Taberânî, Vudû': 38. Nesâî, Taharet: 85, Müslim, Tirmizî...

[531] Tirmizî, Ebu Habbe'den rivayet etmiş ve sahîh olduğunu kaydetmiştir.

[532] Mizanü'l-İ'tidal: 2/596-4997 nolu Abdurrahman.

[533] Buhari, Vudu': 7, 24, 28, 35, 38, 42, 45, 46, Müslim, Taharet: 3, 4, 18, 19, 34, 78, 79, Ebu Dâvud, Taharet: 51, 53, 60, Tirmizî, Taharet: 24, 29, 36, 37, Nesâi, Taharet: 67, 68, 74, 76, 81, 84, 92, 93, 95, 96.

[534] Nesâî, Taharet: 67, 68, 74, 76, 81, 84, 92, 33, 95, 98.

[535] Ebû Dâvud, Taharet: 51, Tirmizi, Taharet: 29, İbn Mace, Taharet: 53.

[536] BedayiVs-Sanayi' Fi-Tertibi!'ş-Şerayi' : 1/23. Mülteka : 7..

[537] es-Siracü'1-vehhac Ala Metnil-Minhac: 1/18.

[538] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci’t-Tullab: 1/14.

[539] Fazla bilgi için bak: Fethülvahhab'ın ilgili sahifesine ve Bedayi'in 1/23. sahifesine.

[540] el-Muğnî: 1/119'dan özetlenerek nakledilmiştir.

[541] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'I-Arbaa: 1/69'dan özetlenerek alınmıştır

[542] Bu konuda geniş bilgi için bak: Nasbu'r-raye: 1/22, Neylü'l-evtar: 1/10, 191, el-Mugnî: 1/119, el-Bedayi’, 1/23 Şerhu Meâni'1-asâr,1/3233.

[543] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibi’ş-Şerâyi: 1/23.

[544] İbn Akiyi kendi Füsû’l’undan nakletmiştir

[545] eş-Şerhü'I-kebîr: 1/140.

[546] Ahmed b. Hanbel, "o, muzdaribü'l hadistir" demiştir. Yahya ve Nesâi, onun zayıf olduğunu belirtmişlerdir.

Geniş bilgi için ayrıca bak: Mizanü'l-i'tidal: 3/420-6997 nolu Leys...

[547] Refi', merfu' anlamına gelir ki, doğrudan Peygamber'e (a.s.) izafe edilen hadistir. Mursel ise, senedinden, bir sahabinin zikredilmeyip düşürüldüğü hadîstir.

[548] Buharî, Vudu: 48, Ahmed: 4/244, 248, 250, 251, 6/13, 14.

[549] Buhari, Vudû': 35, 43, salat: 7, mağâzî: 81, Müslim, Taharet: 72, 73, 75, 80, 82, 84, 86, Ebû Davut, Taharet: 12, 60, 61, 63, 66, Tirmizi, Taharet: 70, 73, 75, Nesâî, Taharet: 15, 16, 23, 62, 65, 85, 87, 96, İbn Mâce, Taharet: 39, 48, 87, 89, Daremi, Vudû’: 3, 38, 41, 42, 43, 45, Ahmed: 1/14, 15, 20, 29, 32, 35, 44, 49, 54, 100, 113, 186, 323, 366, 4/139, 179, 240, 244.

[550] Müslim, Taharet: 84, Tirmizi, Taharet: 73, Nesai, Taharet: 89, Ahmed: 4/135 5/281, 288, 439, 440, 6/12, 13, 14, 15.

[551] Buhari, Vudû': 35, 48, salat: 7, 25, cihad: 90, mağazî: 81, libas: 105, Ebu Davud, Taharet: 52, 57, 60, 61, 63, 66, Tirmizi, Taharet: 71, 73, 75, Nesâi, Taharet: 15, 16, 23, 62, 65, 85, 87, 95, 98, Kıble: 23, İbn Mace, Taharet: 39, 84, 86, 87, 89, Dâremi, Mukaddeme: 32, vudû': 3, Taberanî, Taharet: 39, 42, 45, Ahmed: 1/14, 15, 20, 29, 39, 42.

[552] Bedayi'u's-Sanayi’ Fi Tertibi'ş-Şerayi': 1/5.

[553] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/13, 14.

[554] Neylü'l-evtar: 1/195.

[555] Geniş bilgi için bak: Neylü'l-evtâr, 1/195-196.

[556] Ahmed b. Hanbel: 4/135.

[557] Müsned-i Ahmed: 4/135, 244, 248, 250, 6/13, 14.

[558] Ebû Dâvud, Ahmed: 1/14,15, 20, 29, 32, 33, 49, 100, 113, 186, 322, 366, 4/129, 170, 240, 251.

[559] Buharî, İlim: 3, 30, Vudûs: 27, 29, Müslim, Taharet: 25, 28, 30, Ebû Dâvud, Taharet: 46, Tirmizî, Taharet: 31, Nesâî, Taharet: 88, İbn Mace, Taharet: 55, Daremî, Vudû': 35, Taberânî, Taharet: 5, Ahmed: 2/193, 201, 205, 211, 226, 228, 284, 389, 406, 407, 409, 430, 468, 498, 3/316, 390, 426, 4/191, 5/425, 6/81, 84, 99, 112, 182, 258.

[560] Müslim, Taharet: 25, 28, 30.

[561] Ahmed, 2/193, 201, 211, 226, 284, 389, 406, 407, 409, 430, 468, 498, 3/316, 390, 426, 4/191. 5/425, 6/81, 84, 99, 112, 192, 258.

[562] a.g.e. Darekutnî.

[563] a.g.e. Darekutnî.

[564] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerayi' 11/5, 6.

NOT: Âyet mealinde "kâ'beyn" kelimesini "iki topuk" diye terceme ediyoruz. Kâ'bden maksat, ayakla bilek bitişiğindeki iki yuvarlak kemiktir. Topuktan da bunu kasdetmiş bulunuyoruz.

[565] el-Ümm: 1/28.

[566] es-Siracülvehhac Ala Metnl'l-Minhac 117.

[567] el-Muğnî ve eş-Şerhu'l-Kebîr: 1/120, 121.

[568] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/58.

[569] Tenvîrü'l-Havalik Şerhim Alâ Muvatta'i Malik, 1/53.

[570] Neylü'I-evtar: 11/98.

[571] Şerhü Meâni'1-Asâr: 1/34.

[572] Şerhu Meâni'1-Asâr: 1/34.

[573] Buhari, Müslim, Taharet: 66, Tirmizî, Cumu'a: 75, İbn Mâce, Taharet: 42, Ahmed: 6/210.

[574] Ebû Dâvud, Libas: 41, Ahmed: 2/384.

[575] Dört muhaddis tahıic etmiş, İbn Huzeyme sahîh olduğunu belirtmiştir.

[576] Bedayi'us-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerayi': 11/22.

[577] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/14.

[578] el-Muğnî ve Eş-Şerhü'1-Kebîr: 1/90.

[579] eş-Şerhü'1-Kebîr: 1/110.

[580] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa 11/74.

[581] Müsned-i Ahmed: 2/88.

[582] Müsned-i Ahmed: 2/430.

[583] Müsned-i Ahmed: 2/409.

[584] Nesâi, Zînet: 8.

[585] Müslim, Hayz: 43.

[586] Darekutnî, Neylü'l-Evtar, Beyhaki, Fethü'l-allâm: 1/30.

[587] Buharî, Ebû Dâvud, İbn Nesâi, İbn Ahmed b. Hanbel.

[588] Buharî, Ahmed b. Hanbel.

[589] Müslim, Ahmed b. Hanbel.

[590] Ahmed, Nesâî, İbn Mâce.

[591] Ebû Dâvud, Taharet: 52.

[592] Bedayi'u's-Sanayi' Fi tertibi'ş-Şerayi': 1/22.

[593] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 11/14.

[594] el-Muğnî: 1/129, 130.

[595] el-Muğnî: 1/130.

[596] eş-Şerhü'1-Kebîr: 1/144.

[597] Zehebî Mizanü'l-l'tidal'da, yedi tane Müseyyeb'den söz etmiş, hemen hepsinin de zayıf veya meçhul veya münker olduğunu belirtmiştir. 4/114-116.

[598] Nasburraye: 11-28, 29.

[599] Ebû Dâvud, Taharet: 66, Ahmed: 3/424, İbn Mâce: Taharet: 138.

[600] Müslim, Taharet: 31, Ebû Dâvud, Taharet: 66, Ahmed: 1/21, 23, 3/146.

[601] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerayi': 1/22, Haşiyetü't-Tahtâvî: 40.

[602] es-Siracülvahhac Alâ Metni'l-Minhac: 18, Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/15.

[603] el-Muğnî: 1/128.

[604] Fazla bigli için bak: el-Fıkhu Alâ'l-Mezakibi'l-Arbaa: 1/58.

[605] Fazla bigli için bak: el-Fıkhu Alâ'l-Mezakibi'l-Arbaa: 1/59.

[606] Geniş bilgi için bak: Neylü'l-evtar: 1/206.

[607] Fazla bilgi için bak: Nasbürraye: 1/36.

[608] Buhari, Vudû’: 34, 35, Gusül: 24, 27, Müslim, Salat: 162, Ebü Dâvud, Taharet, 48, 56, 88, Tirmizî, Taharet: 48, Nesâî, İftitah: 56.

[609] İbn Mâce, Taharet: 39.

[610] Bedâyi'u's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerâyî': 1/23.

[611] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci’t-Tullab: 1/15.

[612] İbn Mâce, Taharet: 39, 40.

[613] el-Muğnî: 1131.

[614] İbn Mâce, Darekutnî.

[615] Ebu Said, onun "Metrükü'l-hadîs" olduğunu söylemiştir. Mizanü'l-İ'tidal 4/129.

[616] Fazla bilgi için bak: Neylü'l-evtar: 1/207, 208.

[617] Ebu Dâvud, Edep: 128, Ahmed: 3/421.

[618] İbn Şahin, en-Nasıh ve'1-Mensuh... Tirmizi, Taharet: 40.

[619] Tirmizî, Taharet: 40.

[620] Tirmizî, Muâz (r.a.)den.

[621] Haşiyetü't-Tahtâvî Alâ Meraki'l-felah : 44.

[622] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'I-Arbaa: 11/75.

[623] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/15, es-Siracülvahhac: 18.

[624] Münker hadîs: Zayıf bir râvinin güvenilir bir râviye muhalif olarak rivayet ettiği hadîstir.

[625] el-Muğni, 1/131,132.

[626] eş-Şerhü'1-Kebîr: 1/146.

[627] Hidaye bu konuya yer vermediği için, ilgili hadisleri de almamıştır.

MESTLERİ MESHETMEK

İslâm abdest konusunda insan sağlığından yana birçok kolaylıklar koymuş, en azından günde dört beş defa dış organların yıkanmasını emrederek temizliği iki yönde gerçekleştirmiştir: Ruh ve beden temizliği...

Aşırı derecede yaşlılara, yolculuk halinde olanlara, hastalara, sakatlara gereken kolaylığın sağlanması için çok uygun hükümler vaz'etmiştir. Onlardan biri ayaklara giyilen mest, fotin, çizme ve benzeri ayakkabılar üzerine meshedip belirtilen durumlarda ayakları bir süre yıkama külfetinden kurtulmaya imkân vermesidir. Özellikle yolculukta ve soğuk mevsimlerde buna cidden ihtiyaç vardır.

Konuyla ilgili hadîsler:

Abdullah b. Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette, Hz. Sa'd ona, Resûlüllah'ın (a.s.) mestleri üzerine meshettiğini haber vermiştir. İbn Ömer onun bu haberini (kendi babası) Ömer'den (r.a.) sormuş o da "evet", Sa'd sana Peygamber (a.s.) Efendimiz'den bir şey haber verişe, artık onu başkasından sorma," demiştir.[1]

Cerîr (r.a.)'den yapılan rivayette, deniliyor ki: Cerir idrarını yaptıktan sonra abdest aldı ve mestleri üzerine meshetti. Bunun üzerine ona: "Sen böyle mi yapıyorsun?" denilince, o da "evet, Resûlüllah (a.s.) Efendimizi gördüm, idrarını yaptıktan sonra abdest aldı ve mestleri üzerine meshetti."[2]

Muğîre b. Şu'be (r.a.)'den yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Bir yolculukta Peygamber (a.s.) Efendimizle beraber bululuyordum. Bir ara tabii ihtiyacını giderdikten sonra abdest alıp mestleri üzerine meshetti. Ben,

"Unuttun mu ya Resûlellah!," diye sorduğumda buyurdu ki:

"Bilâkis sen unuttun. Aziz ve Celîl olan Rabbim böyle yapmamı emretti." [3]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Abdest alırken daha önce ayaklara giyilen mest ve benzeri ayakkabı üzerine meshetmek caizdir.

2-Yapılan mesh, ayakları yıkama yerine geçer,

3- Mestleri hem yolculuk halinde, hem eyleşik vaziyette meshetmekte bir sakınca yoktur.

Hadislerin ışığında müctehid imamların tesbit, istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre:

Mestler üzerine meshetmek bütün fakihler ve Ashab-ı Kirâm'a göre caizdir; ancak az kimseler buna muhalefet etmiştir. İbn Abbas'dan (r.a.) yapılan rivayette, mestler üzerine meshetmenin caiz olmadığı belirtilmişse de bunun Rafizilere ait bir söz olduğu anlaşılmıştır.[4]

Hanefîler bu konuda yukarıdaki hadîslerle birlikte daha çok şu rivayetle istidlal etmişlerdir:

"Eyleşik olan kimse mestleri üzerine bir gün bir gece meshetsin. Yolculuk halinde olan kimse üç gün üçgece meshetsin..."

Bu meşhur bir rivayettir ki, Ashab-ı Kiram'dan, Ömer, Ali, Huzeyme b. Sabit, Ebû Saîd el-Hudrî, Safvan b. Âssal, Avf b. Mâlik, Ebu Ammare, İbn Abbas ve Aişe (Allah hepsinden razı olsun) gibi önemli bir cemaatten nakledilmiştir. O kadar ki, İmam Ebû Yusuf, mestlere meshetmekle ilgili hadîs o kuvvettedir ki, onun benzeriyle Kur'ân'ın bir hükmü neshedilebilir, demiştir. O, bununla, kuvvetli meşhur hadîsle âyetin neshedilmesinin cevazını belirtmek istiyordu.

Bu konuda Tabıîn'den Hasan el-Basrî diyor ki: Bedir savaşına katılmış yetmiş kadar ashaba ulaştım ki, hepsi de mestler üzerine meshin caiz olduğunu söylüyordu.[5]

O halde mestleri meshetmek kavlen ve fiilen sünnet ile sabit olmuştur ve bu ümmetin hasaisindendir.[6]

b) Şâfiilere göre:

İmam Şafiî diyor ki:

"Bu konuda Bilâl'ın hadîsi, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin eyleşik halde mestleri üzerine meshettiğine açık delildir. Çünkü Cemel Kuyusu, hazerdedir. O bakımdan hem yolcu, hem eyleşik mestlerini meshedebilirler."[7]

Bu mezhebe göre de bir ayağın değil, her iki ayağın mestleri üzerine meshetmek caizdir. Öyle ki, bir ayağı yıkamak, diğer ayağı meshetmek caiz değildir.

Fukahanın "caizdir" tabiri, mestler üzerine meshetmenin vâcib veya sünnet, ya da haram veya mekruh olmadığına işarettir. Ancak ne var ki, mestler üzerine meshetmektense ayakları yıkamak afdaldır.[8]

Şafiî fukahâsının "caizdir" tabiriyle nelere işaret edildiğine bakılınca, mestler üzerine meshetmenin sadece bir kolaylık olduğu ortaya çıkar. Vâcib olsaydı, o takdirde âyetle çatışırdı, çünkü Kur'ân'da "ayaklarınızı yıkayın!" Diye emir vardır. Sünnet olsaydı, ona uymak daha faziletli olurdu. Oysa mestleri mesh hususunda kişi tamamen serbest bırakılmıştır, dilerse mesh eder, dilerse mestleri çıkarıp ayaklarını yıkar.

Mestler üzerine meshetmek hicretin dokuzuncu yılında meşru' kılınmıştır ve bu Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in kavli ve fiilî sünnetiyle sabit olmuştur.[9]

c) Hanbelilere göre:

Mestler üzerine meshetmek, ilim ehlinin hemen hepsine göre caizdir. İbn Mübarek diyor ki:

"Mestleri meshetmek hakkında hiçbir ihtilâf yoktur, caiz olduğunda ittifak vardır. Hasan el-Basri de diyor ki:

"Ashab-ı Kiram'dan yetmiş tanesi bana, Resûlüllah'ın (a.s) mestleri üzerine meshettiğini haber verdi."

Ahmed b. Hanbel'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Meshetmek, ayakları yıkamaktan afdaldır. Çünkü gerek Peygamber (a.s.), gerekse ashabı daima faziletli ve üstün olanı taleb etmişlerdir. Bu, aynı zamanda Şa'bi'nin el-Hakem'in ve İshak'ın da mezhebidir. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Allah verdiği ruhsatın tutulmasını (yerine getirilmesi) sever."

Hem bu ruhsata uymakla bid'a ehline muhalefet söz konusudur.[10]

d) Mâlikilere göre:

Mestler üzerine meshetmek ancak yolculuk halinde olanlar için caizdir, eyleşik kimseler için meşru' değildir.[11]

Ayrıca mestlerin alt ve üstünün deriden olması şarttır. Aksi halde mesh caiz değildir. Diğer bir husus da, mestlere necaset dokunduğu takdirde mesh hükümsüz olur.[12]

Yapılan rivayete göre, İmam Mâlik'den, bir adam namaz abdesti gibi abdest alır, sonra mestlerini giyindikten sonra idrarını yapar, sonra mestlerini çıkarır ve tekrar giyinirse abdestini yenilemesi gerekir mi? Diye soruldu. O da şu cevabı verdi:

"Mestlerini çıkarsın, ayaklarını yıkasın, Çünkü iki mest üzerine ancak ayaklarını abdest alıp öylece mestlerine sokan kimse meshedebilir. Ayaklarını abdest alıp yıkamadan mestlere sokan kimse, mestleri üzerine mesh edemez."

Yine İmam Mâlik'den, ayaklarında mestleri olduğu halde abdest alan ve fakat mestleri üzerine meshetmeyi unutup öylece namaz kılan ve bu arada abdest azasındaki ıslaklığı kuruyan kimseye ne lâzım gelir? O şu cevabı verdi:

"Mestleri üzerine meshetsin ve kıldığı namazı yeniden kılsın. Bu durumda artık abdestini iade etmesine gerek yoktur."[13]

İlgili diğer rivayetler ve tahliller:

İmam Tirmizî, Cerîr hadisinin bir bakıma Mâide süresindeki abdest âyetini tefsir ettiğini söylüyor. Çünkü bazıları, abdest âyetinin mestleri mesh'e cevaz verildikten sonra indiğini ileri sürerek meshle ilgili hükümlerin kaldırıldığını iddia etmişlerdir. Nitekim Tirmizî, Şehr b. Havşeb'den râvi Cerîr, Mâide suresiniden önce mi, yoksa sonra mı İslâmiyeti kabul etmiştir? hususunu sorunca, ondan şöyle duyduğunu söylemiştir:

"Ben ancak Mâide'den sonra İslâmiyete girdim."

İbn Sirîn'in tesbitine göre ise, Cerîr, Haccetü'l-vedâ'dan sonra müslüman olmuştur.

İbn Abdilberr diyor ki:

"Selef-i salihîn'in fukahasından hiçbirinin mest üzerine meshi inkâr ettiğini bilmiyorum, sadece İmam Mâlik'in muhalefet ettiği söylenirse de sahih rivayetler onun da meshin cevazını kabul ettiğini göstermektedir."

İmam Şafiî el-Ümm'de İmam Mâlik'in bunun cevazını inkâr ettiğine işaret etmişse de mâruf ve müstakarr olan şudur ki: Mâlikîlerin bu hususta iki kavli vardır: Birinci kavle göre, mutlaka caizdir. İkinci kavle göre, sadece yolculuk halinde caizdir.[14]

Ayakları yıkamak mı, yoksa mestler üzerine meshetmek mi afdaldır?

Bu hususta farklı görüşler vardır. İbn Münzir'e göre, meshetmek afdaldır. Çünkü bid'a ehlinden bir kısmının bunun cevazına kail olmadıklarını dikkate alarak onları reddetmek için böyle diyorum, diye ilâve etmiştir.

İmam Nevevi Müslim şerhinde mestleri mesh bölümünde diyor ki:

"Mestler üzerine meshetmeyi sahabeden o kadar çok kimse rivayet etmiştir ki, onları sayamayız."

Hafız İbn Hacer, el-Feth'de diyor ki:

"Hadîs hafızlarından öyle bir cemaat mestler üzerine meshin cevazını tasrîh etmiştir ki, bu tevatür derecesine ulaşmıştır."

İmam Ahmed b. Hanbel bu konuyla ilgili, Ashab-ı Kirâm'dan kırk merfu' hadîs rivayet edildiğini söylemiştir.

Ebu Kasım İbn Mende, kendi Tezkire'sinde seksen sahabinin ismini saymıştır. Tirmizî ve Beyhakî ise kendi Sünen'lerinde ashabdan önemli bir cemaatin ismini nakletmişlerdir.

Mestler üzerine meshi inkâr eder mahiyette İbn Abbas Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayetler hakkında İbn Abdilberr, "hiçbiri, sabit değildir" demiştir. Ebû Hüreyre'den meshi inkâr anlamında rivayet edilen hadîs hakkında Ahmed b, Hanbel, "sahih değil, bâtıldır" diyor.

Ahmed b. Hanbel'in İbn Ömer'den yaptığı bir rivayette, şu olay nakledilmiştir: İbn Ömer (r.a.) diyor ki, Irak'ta bulunduğum bir sırada Sa'd b. Ebî Vakkas'ı (r.a.) gördüm, abdest alınca mestlerinin üzerine meshetti. Bunun doğru olmadığını kendisine söylediğimde, babamdan sormamı söyledi. Bir gün ikimiz babam Ömer'in (r.a.) yanında biraraya geldiğimizde, o mes'eleyi hemen hatırladı ve bana dönerek, "şimdi mestler üzerine meshin caiz olup olmadığını babandan sor!" dedi. Hz. Ömer (r.a.) şu cevabı verdi:

"Biz hepimiz Peygamber (a.s.) Efendimizle beraber mestlerimizin üzerine meshederdik ve bunda bir sakınca görmezdik."[15]

Çıkarılan Hükümler:

1- Abdestli bir vaziyette giyilen mestler üzerine meshetmek caizdir.

2- Kimine göre, ayakları yıkamaktansa mestler üzerine meshetmek afdaldır.

3- Mestler üzerine hem seferde, hem hazarda meshetmek caizdir. İmam Mâlik'e göre, yalnız seferi halde caizdir.

4- Mestler üzerine meshetmeyi terkedip her abdestte ayakları yıkamakta bir sakınca yoktur. Bunun gibi, abdestli giyildikten sonra hazarda (eyleşik halde) bir gün bir gece, yolculuk halinde üç gün üç gece mestleri meshetmeye ruhsat verilmiştir.

Çorap, Ayakkabı Ve Mest Üzerine Giyilen, Konçsuz Lastik Üzerine Meshetmek

Ayaklarımızı sıcak ve soğuktan, mikrop ve necasetten, zedeleyici şeylerden korumak için fotin, çizme, ayakkabı, mest, çorap ve benzeri şeyleri giyeriz. Ayağa giyilen bu gibi şeyler üzerine abdest alırken meshetmeye cevaz verildiğine göre, bu cevaz, ayağa giyilen her şey için geçerli midir? Bunlar arasında yürümeye elverişli olanı, su geçirmeyeni bulunduğu gibi, yürümeye elverişli olmayıp su geçiren çorap ve benzeri şeyler de bulunmaktadır. O halde mesele hayli geniş ve detaylıdır.

İlgili hadîsler:

Bilâl'dan (r.a.) yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizi ayağındaki mûk ve başındaki himâr üzerine meshederken gördüm."[16]

Ebû Davud'un bu konuda yaptığı rivayette ise Bilâl (r.a.) şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz çıkıp tabii ihtiyacını giderdikten (sonra gelir), ben de ona su getirirdim. Abdest alır, sarığı ve ayağındaki mûkler üzerine meshederdi."[17]

Saîd b. Mensür'un kendi Sünen'inde Hz. Bilâl'den yaptığı rivâyette, adı geçen demiştir ki: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den işittim, buyuruyordu ki:

"Nasif ve mûk üzerine mesnediniz!"[18]

Muğîre b. Şu'be'den (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz abdest aldı, ayaklarındaki cevreb ve na'l üzerine meshetti."[19]

Önce hadîslerde geçen beş tabiri açıklamaya çalışalım:

1) Mûk: Kalın (k) ile okunur. Kalınca konçsuz bir ayakkabıdır ki, mest üzerine giyilir. Günümüzde bazı bölgelerde ince mest üzerine giyilen konçsuz lâstik bu cümledendir.

2) Cevreb: Her çeşidiyle çorap.

3) Na'l: Her çeşidiyle üzerinde yürüme imkânı olan ayakkabı.

4) Hîmâr: Her çeşidiyle başörtüsü.

5) İmame: Her çeşidiyle sarık.

6) Nasîf: Başa giyilen sarık, külah, takke, örtü ve benzeri şeyler.

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Ayağa giyilen mestler üzerine meshetmek caizdir.

2- Ayaktaki mest üzerine giyilen konçsuz ayakkabı üzerine meshetmekte bir sakınca yoktur.

3- Ayağa giyilen kalınca çorap üzerine meshedilebilir.

4- Abdest esnasında başa giyilen sarık ve benzeri şeyler üzerine meshetmek caizdir.

5- Ayağa giyilen ve yürümeye elverişli olan ayakkabı üzerine meshetmek caizdir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının istidâl, ihticac, tesbit ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre:

Çorap üzerine meshetmeye gelince: Deriyle kaplıysa veya alt kısmına yürümeye elverişli olacak şekilde deri yapıştırılarak ayakkabı durumuna getirilmişse üzerine meshetmek caizdir. Hanefi imamları arasında bu hususta muhalif bir görüş yoktur.

Çorap ne deriyle kaplıysa, ne de altına ayakkabı gibi deri vurulmuşsa, o takdirde ince olup suyu emecek, deriye geçirecek durumda ise, üzerine meshetmek bi'1-icma' caiz değildir. Çoraplar kalınca ise, İmam Ebû Hanîfe'ye göre, yine de deriyle kaplı olmadığı ve altına deri yapıştırılmadığı için caiz değildir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, caizdir. Ancak yapılan, rivayete göre, İmam Ebû Hanife ömrünün son yıllarında bu hususta İmameyn'in kavline dönmüştür.

İmameyn belirttikleri cevaz hükmünü Hz. Muğîre b. Şu'be'nin (r.a.) hadîsiyle istidlal etmişlerdir. (626 no'lu hadîse müracaat edilmesi).

Hem bu husustaki ruhsat ve cevaz, sıkıntı ve zorluğu gidermeye yöneliktir. Mest, fotin ve benzeri şeyi çıkarmakta meşakkat vardır. Çorap da bu illet kapsamına girebilir.

İmam Ebû Hanîfe ise, meshin cevazı nassan sabit olmuştur, kıyasa gerek yoktur, diyor. O halde mest ayarında yürümeye elverişli, yolculuk halinde giyilebilen her şey mest manâsına delâlet eder. Deri ile kaplanmayan veya altına deri monte edilmeyen çorap bu mânanın dışında kalır.[20]

Mest üzerine giyilen cürmûk (konçsuz lâstik, ayakkabı ve benzeri şey) üzerine meshetmek caizdir. Şafiî'ye göre caiz değildir. Mest giymeden sadece cürmûk giyilirse, onun üzerine meshetmek caiz olur mu? Konçları varsa caiz olur. Bunda icmâ vardır. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i cürmukları üzerine meshederken gördüm." [21]

Hanefîler cürmûk üzerine mesha şu şartla cevaz vermişlerdir: Abdestli iken giyilen mestler çıkarılmadan ve abdest de bozulmadan önce giyilirse, üzerine meshedilir. Abdest bozulduktan sonra mest üzerine giyilen cürmuk üzerine meshetmek caiz olmaz.

b) Şâfiilere göre:

Ayağa giyilen mestler üzerine meshetmenin bir takım şartarı var:

a) Abdest alındıktan, ayaklar yıkandıktan sonra giyilmiş olması,

b) Ayakta yıkanması farz olan kısmı kaplayacak ölçüde olması,

c) Temiz bulunması,

d) Bağcık delikleri dışında su geçirmeyecek kadar kalın ve sık dokunmuş olması,

e) İhtiyaç anında yolculuğa çıkılacak dayanıklıkta bulunması..

O bakımdan deriden olması şart değildir, belirtilen vasıflan taşıyan her mest üzerine meshedilmesi caizdir.

Mest üzerine giyilen cürmuk üzerine meshetmek yeterli değildir.[22]

c) Hanbelilere göre:

Mestleri üzerine mesh caiz olduğu gibi, cürmuk (mest üzerine giyilen kalınca lastik ve benzeri bir ayakkabı) üzerine de caizdir. O da mest ayarında sayılır, daha çok soğuk bölgelerde, mest üzerine giyilir. Mest üzerine mesha kıyasla onun üzerine meshetmek caiz sayılmıştır. Hasan b. Salih ve rey tarafdarları da bu görüştedirler. İmam Şafiî ise, Kavl-i Cedid'inde cürmuk üzerine meshetmenin caiz olmadığını belirtmiştir.

Çorap üzerine mesha gelince, İbn Münzir diyor ki: Çorap üzerine meshetmenin cevazına kail olan Ashab-ı Kiramın sayısı dokuzdur: Ali, Ammar, İbn Mes'ud, Enes, İbn Ömer, Berâ', Bilâl, İbn Ebî Evfâ ve Sehl b. Sa'd... (Allah hepsinden razı olsun) Ashabdan sonra onların bu görüşünü benimseyen ilim adamları şunlardır: Ata', el-Hasan, Said b. Müseyyeb, İmam Sevrî, İbn Mübarek, İshak, Yakup ve Muhammed...

Ebu Hanife, İmam Mâlik, İmam Evzâî, İmam Şafiî ve başkaları, çorapların altına deri ve benzeri kalınca bir şey yapıştırılmadığı ve kendisi de kalın olmadığı takdirde üzerine meshetmenin caiz olmadığını söylemişlerdir.

Hanbelîlerin istidlal ettiği hadîs 626 nolu Muğire b. Şu'be hadîsidir. Bu hadîsi, İmam Ahmed, Ebû Dâvud ve Tirmizî rivayet etmişlerdir. Tirmizi: "Hasenün sahîhün" demiştir.[23]

Sarık Üzerine Mesh:

Abdestte başı mesh yerine sarık üzerine meshetmenin cevazına Ebubekir Sıddîk kail olmuştur. Aynı görüşe Ömer b .Hattab, Enes ve Ebû Ümâme (Allah hepsinden razı olsun) katılmıştır.

Ayrıca Sa'd b. Mâlik ve Ebu Derdâ (r.a.)'den de aynı anlamda rivayet yapılmıştır. Ömer b. Abdülaziz, el-Hasan, Katade ve İbn Münzir'in kavli de bu doğrultudadır.

Urve, en-Nahâî, Şa'bî, Kasım, Mâlik, Şafiî ve rey taraflarları sarık üzerine meshin caiz olmadığına kaildirler.

Hanbelîlerin bu mes'ele hakkındaki delilleri, yine Hz. Muğîre b. Şu'be hadîsidir.[24]

İbn Kudame el-Muğnî'de diyor ki:

Ancak mest veya onun yerine geçecek ve topukları aşacak ayakkabılar üzerine meshetmek caizdir, öyleki farz mahallini örtecek, topuklar görünmeyecek ve yürüme imkânı olacak, kendi bizatihi ayakta duracak ölçüde olması şarttır. Topuklardan aşağı olursa, üzerine meshetmek caiz olmaz. İmam Mâlik'in yanında sahih olan tesbit budur.[25]

Yine aynı eserde deniliyor ki:

Farz yerini örten, yürüme imkânı sağlayan her mest üzerine, ister deriden ister keçeden, isterse benzeri şeylerden olsun meshetmek caizdir. Ağaç veya madenî bir cisimden olması da böyle.

Çorap üzerine meshin cevazı için iki şart gereklidir: Sık ve kalın olup teni göstermeyecek vasıfta olması, ayağa giyildiği zaman kendiliğinden duracak, yürümeye elverişli olacak dayanıklıkta bulunması...[26]

d) Mâliklere göre, farz yerini örtecek ve deriden imal edilmiş bulunacak vasıfta olan mest üzerine mesh caizdir. Burada deriden olması söz konusu edilirken alt ve üst kısmı kasdediliyor. Yanları ketenle dikili olabilir ve sık yünden dokunmuş bulunabilir. Önemli olan alt ve üstünün hayvan derisinden imal edimesidir.[27]

Bu konuda birkaç rivayet daha vardır. Onlardan biri, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in abdest bozulduktan sonra değil de tetavvu, anlamında abdest alırken ayakkabıları üzerine meshettiğidir. Hz. Ali'nin (r.a.) bu anlamda ayakkabısı üzerine meshettiği rivayet edilir. Abd Hayr'in Hz. Ali'den yaptığı rivayette demiştir ki: Hz. Ali, içinde su bulunan bir çömlek istedi. Hafif bir abdest aldı ve ayakkabıları üzerine meshetti ve şöyle dedi:

"İşte abdesti bozulmayan kimse için, Resülüllah (a.s.) Efendimiz'in abdesti böyle idi."

Ne var ki, müctehid imamlar bu rivayetlerle istidlal etmemişler ve tek kanaldan gelen bu rivâyeteri şüpheyle karşılamışlardır.[28] Çünkü burada "nal" tabiri kullanılmıştır ki, topukları, yani farz yerini örtmeyecek kadar konçları kısa olan ayakkabı demektir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Mestler üzerine meshetmek caizdir.

2- Mestlerin ayaklarda farz yerine örtecek vasıfta olması gerekir.

3- Mestlerin deriden ma'mul olması şart değildir, su geçirmeyecek, yürümeye elverişli olacak, teni göstermiyecek evsafta olması şarttır. İmam Mâlik alt ve üstünün deri olmasını şart koşmuştur. Çünkü mütearif olan budur...

4- O halde mestler belirtilen evsafta ise herhangi bir maddeden olması farketmez.

5- Mest üzerine giyilen cürmuk (lastik ve benzeri şeyler) üzerine meshetmek caizdir. Bunlar mestin yerine geçer ve aynı hükmü taşır.

6- Su geçirmeyecek kadar kalın ve ayakta duracak kadar mukavemetli, yürümeye elverişli çorap üzerine meshetmek caizdir. Yeter ki, çorap teni gösterecek saydam bir maddeden olmasın...

7- Sarık ve başörtüsü üzerine abdest alırken meshetmek caiz midir? değil midir? Bu az yukarıda ilgili bölümünde açıklanmıştır.

Mestleri Giymeden Önce Abdest Almak Şarttır

Mest giymek isteyen kimse, onun sağlayacağı kolaylıktan yararlanması için giymeden önce namaz abdesti alıp ayaklarını yıkaması, Abdesti henüz bozulmadan giymesi gerekir.

Konuyla ilgili hadîsler:

Muğire b. Şu'be (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Bir gece yolculuğunda Peygamber (a.s.) Efendimiz'le beraber bulunuyordum. Mevcut mataradan su döktüm, o da yüzünü ve iki kolunu yıkadı; başını meshettikten sonra eğildim, mestlerini çıkarmak istedim. Bana, "Bırak, ben ikisini de (abdest alıp yıkayarak) temiz bir halde mestlere soktum", buyurdu ve üzerlerine meshetti."[29]

Ebû Davud'un rivayetinde ise son kısım şöyle ifade edilmiştir:

"Mestleri bırak, çünkü gerçekten ben iki ayağımı temiz oldukları halde mestlere soktum..."[30]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resülüllah (a.s.) Efendimiz abdest aldı, mestleri üzerine meshetti. Bunun üzerine, "Ya Resûlellah! Ayaklarınızı yıkamadınız?" dediğimde buyurdu ki:

"Onları (abdest ile yıkamak suretiyle) temiz bir halde mestlere soktum!" [31]

Safvan b. Assel (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz, ayaklarımızı abdestli bir vaziyette soktuğumuz takdirde mestler üzerine meshetmemizi emretti: Sefere çıktığımızda üç (gün ve gece), ikamet ettiğimizde bir gün bir gece (meshe devam etmemizi), büyük ve küçük abdest bozmak ve uyumaktan dolayı ayağımızdan çıkarmamamızı, ancak cenâbetten dolayı çıkarmamıza emretti. [32]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Mestler üzerine meshedebilmek için ayakların temiz bir halde onlara sokulması gerekir.

Temizlikten maksat, dört mezhep imamlarına göre, mestler girilmeden önce alınan abdestle ayakların yıkanmasıdır ki, bu şer'i bir temizliktir. Dâvud ez-Zâhirî'ye göre, şer'î temizlik değil, ayaklarda necasetin bulunmamasıdır. Bu yorumla Zahirîlere göre, mestleri giymeden abdest alınmasa bile ayaklar temiz vaziyette mestlere sokulmuşsa, o takdirde üzerine meshetmek caizdir.

2- Yolculuk halinde üç gün üç gece, eyleşik halde bir gün bir gece ayakları çıkarıp yıkamadan mestler üzerine meshetmek caizdir; yeter ki bu sürelerin başında abdest alınıp ayaklar yıkandıktan sonra mestlere sokulmuş olsun...

Hadîslerin ışığında müctehid imamların istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre:

Abdestte mestler üzerine meshetmek caizdir. Cenabetten dolayı mestler üzerine meshetmek caiz değildir. Çünkü bu hususta nass mevcuttur. Hem ruhsat sıkıntı ve zorluğu gidermeye yöneliktir. Abdest günde birkaç defa alınmakla, tekrarlanmaktadır; gusül böyle değildir.[33]

Mestleri taharet-i kâmile üzere giymiş olması gerekir. Şöyle ki: Abdestsiz kimse önce iki ayağını yıkar da mestleri giydikten sonra abdestini tamamlarsa, yine de onları taharet üzere giymiş sayılır. Bundan sonra abdesti bozulduğunda artık o giydiği mestler üzerine meshetmesi caiz olur. İmam Şafiî bu görüşe muhalefet ederek, tastamam abdest alındıktan sonra mestler giyilir ve ancak böyle bir taharetten sonra giyilen mestler üzerine meshetmek caiz olur, demiştir. Çünkü abdest azasını yıkamada ayette belirtilen tertip İmam Şafiî'ye göre şarttır.[34]

b) Şâfiîlere göre:

Mest üzerine meshin cevazının şartı, mestleri tuhr üzere giymiş olmasıdır. Buradaki tuhr'den maksat, cünüp olmaması, tastamam abdest alıp ayakarını yıkamış bulunmasıdır. O halde ayaklarını yıkamadan mestleri giyer ve sonra ayaklarını mestlerin içinde yıkarsa, mestler üzerine meshetmek caiz olmaz, ancak ayaklarını çıkarıp yıkar ve öylece giyinirse, o takdirde mesh caiz olur. Ayaklarından birini yıkadıktan sonra meste sokar, sonra diğer ayağını yıkayıp sokarsa, mesh yine de caiz olmaz. Ancak ikinci ayağını yıkarken birinci ayağını mestten çıkarır tekrar yıkarsa o takdirde mesh caiz olur. Aynı zamanda mestlerin necasetten arınmış temiz bulunması şarttır. Aksi halde onlar ayakta iken namaz kılmak caiz olmaz.[35]

c) Hanbelîlere göre:

Mest üzerine meshin şartlarından biri de, kâmil anlamda taharetten sonra giyilmiş olmasıdır.

Hanbeli imamları bu hususta Hz. Muğîre b. Şu'be'den (r.a.) rivayet edilen iki hadîsle istidlal etmişlerdir.[36]

Mesh hususunda mestler giyilmeden önce kâmil anlamda taharetin gerçekleşmiş bulunmasında muhalif görüş ortaya koyan bir kimse bilmiyoruz. Muğire hadîsleri taharetin gereğini çok açık şekilde belirtmiştir. Aynı zamanda cenabetten dolayı yapılan gusülde mest üzerine meshin caiz olmadığı hakkında da muhalif bir görüş ortaya koyan olmamıştır. Çünkü mest üzerine mesh ancak abdest konusuna bir kolaylık getirmek, sık sık tekrarlanan ve ayakların yıkanması hususunda sıkıntıyı gidermek için meşru kılınmıştır. Ruhsatın illeti budur.[37]

d) Mâlikîlere göre:

Mest üzerine meshetmenin cevazının şartarından biri de, mestlerin kâmil bir taharetten (tastamam abdest alındıktan) sonra giyilmiş olmasıdır. Aynı zamanda mestlerin de her türlü necasetten arınmış bulunması gerekir. Şayet mestlere necaset dokunursa, üzerine yapılan mesh hükümsüz kalır.[38]

e) es-Sevrî, el-Kûfiyyûn, el-Müzani, Ebu Sevr ve Dâvud ez-Zâhirî'ye göre, mestleri abdesti tamamlamadan giymek caizdir, giydikten sonra abdest tamamlanır. Ebu Hanîfe de aynı görüştedir.[39]

Onların bu görüşünü şöyle açıklayabiliriz: Abdestte tertip şart olmadığına göre, bir kimse önce sağ ayağını yıkadıktan sonra meste sokar veya iki ayağını yıkadıktan sonra meste sokar ve sonra abdestini tamamlarsa, bu mest üzerine mesha mani değildir.

Konuyla ilgili rivayetler ve tahliller:

636 nolu Hz. Muğire hadîsi Tebük savaşı esnasında cerayan etmiştir. O bakımdan Mâide süresinden sonra olduğunda ittifak vardır. Böyece mestler üzerine meshin hükmü kaldırılmamıştır. Tirmizî bu hadîsin hasen olduğunu belirtmiştir.

637 nolu hadîsi ayrıca Nesâî, Tirmizî ve İbn Huzeyme taric etmişlerdir. Tirmizi ile İbn Huzeyme hadîsi sahîhlemişler, istidlale mesned olabileceğine işaret etmişlerdir. Ayrıca İmam Şafiî, İbn Mâce, İbn Hibbân, Darekutnî ve Beyhakî rivayet ederek hadîsin sıhhatma kuvvet

kazandırmışlardır. Tirmizî, Buharî'den rivayetle onun bu hadîs için "hasen" tabirini kullandığını kaydetmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Mestler üzerine meshin caiz olmasının şartlarından biri, kâmil anlamda temizlik sağlandıktan sonra giyilmiş olmasıdır.

2- Abdestini tamamlamadan mestleri giyen kimsenin, bilahara abdestini tamamlaması, imamlardan bazısına göre meshin cevazına engel sayılmaz. İmam Şafii'ye göre, engel sayılır.

3- Yolculuk halinde mestin müddeti üç gün gece, eyleşik halde bir gün bir gecedir.

4- İmam Mâlik'e göre, meste necaset dokunması, meshi hükümsüz kılar.

Mest Üzerine Mesh Müddetinin Belirlenmesi

Abdest hususunda mest üzerine meshetmeye ruhsat verilmesi, ümmet için bir kolaylıktır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu kolaylığın sınırlarını da çizip belirlemiş ve mesh konusunu bu yönüyle de kişilerin arzusuna bırakmamıştır.

İlgili hadîsler:

Şürayh b. Hâni' (r.a.) diyor ki:

"Mestler üzerine meshetme hususunu Hz. Aişe (r.a.)'dan sordum. Bana, "onu Ali'den sor, çünkü o, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'le seferlere çıktığı için bunu benden daha iyi bilir," dedi. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a.)'den sordum, o bana şöyle dedi:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, yolcu için üç gün, üç gece; mukiym (evinde eyleşik) için bir gün, bir gecedir, buyurdu."[40]

Huzeyme b. Sâid (r.a.)'den yapılan rivayette: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den mestler üzerine meshden sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

"Misafir (yolculuk halinde olan kimse) için üç gün, üç gece; mukiym (evinde eyleşik olan kimse) için bir gün, bir gecedir."
[41]

Hadîslerin açık delâletinden şu hüküm anlaşılmaktadır:

1- Abdestli bir vaziyette giyilen mestin meshedilmesi, o abdestin bozulmasıyla başlar; eyleşik için bu süreden itibaren bir gün bir gece, yolcu için üç gün üç gece devam eder. Belirtilen her iki süre içinde ne kadar abdest alınırsa, mestler ayaktan çıkmadığı takdirde üzerine meshetmekle yetinilir.

2- Hz. Ali'den (r.a.) rivayet edilen hadîs, haber-i vâhid'in ahkâmda delil olabileceğine delâlet eder.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların istidlal, ihticac ve görüşleri:

a) Hanefîlere göre:

Mest üzerine meshin süresi takdir edilmiştir: Yolcu için üç gün, iç gece; eyleşik için bir gün, bir gecedir. Abdestli bir vaziyette gidilen mestler üzerine mesh süresinin başlangıcı, o abdestin bozulmasıyla başlar. Bazısına göre, yeni abdest alınıp üzerine mesnedilince süre başlar. Oysa bu meşhur rivayete muhalif düşmektedir.[42]

Hanefî imamlarınca mestlerin meshedilebilmesi için yedi şartın gerçekleşmesi, gerekir:

1- Abdest alıp ayakları yıkadıktan sonra giyilmesi,

2- Ayak topuklarını örtecek kadar konçlarının bulunması,

3- Giyilen mestlerle yürüme imkânının mevcut olması,

4- Mestlerin her birine ayak parmaklarından üç küçük parmak kadar bir yırtık ve delik bulunmaması.

5- İp, bağcık ve benzeri bir şeyle bağlanmaksızın ayakta taşınacak ölçü ve mukavemette olması,

6- Suyu tene geçirmeyecek bir yapıya sahip bulunması,

7- Ayaklardan her birinin ön kısmından el parmaklarının en küçüklerinden üç parmak miktarı bir bölümün mevcut olması...

Bu, bir kazaya uğrayıp ayağı tarak kısmından kesilen kimse hakkında aranan bir şarttır. Geriye kalan ön kısım üç parmak miktarı kadarsa, mest giyebilir ve giydiği mestlerin üzerine meshetmesi caiz olur. Bu kadar bir miktar kalmamışsa, giydiği mest üzerine meshetmek caiz olmaz.[43]

b) Şâfiilere göre:

Mestleri meshetmenin süresi, eyleşikler için bir gün, bir gece, yolcular için üç gün, üç gecedir. Sürenin başlangıcı, abdest alıp ayaklarını yıkadıktan sonra giyindiği mestler ayağında bulunduğu halde abdest bozulunca, bu bozulmanın son vaktinden itibaren başlar ve belirtilen sürenin sonuna kadar devam eder. Öyleki gerek yolcu, gerek eyleşik için belirlenen süre içinde mestler ayaktan çıkarılmadıkça her abdestte üzerlerine meshetmekle yetinilir, ayaklar yıkanmaz.

Şâfiîlerce mestlerin meshedilebilmesinin bir takım şartları vardır. Onları şöyle özetleyebiliriz:

1- Abdest alındıktan sonra giyilmesi,

2- Ayakları farz mahalli itibariyle örtecek vasıfta olması,

3- Mestlerin necasetten arınmış bulunması,

4- Bağcık delikleri dışında su geçirmeyecek bir özellikte olması,

5- Yolculuk halinde olan kimsenin ayağındaki mestlerle bazı ihtiyâçlarını gidermek için rahatlıkla yürüyebilmesi ve mestlerin yürüyüşe dayanacak vasıfta bulunması şarttır.[44]

c) Hanbelî'lere göre:

Mestler kâmil bir taharetten (tastamam abdestten) sonra giyildikten sonra onlar ayakta bulunduğu halde abdest bozulduğunda, alınacak abdestle artık ayaklar yıkanmaz, onların yerine mestler meshedilir.

Mest üzerine meshin süresi, eyleşik için bir gün, bir gece; yolcu için üç gün, üç gecedir.[45]

Ancak Hanbelî ve Şafiî mezhebine göre, yolculukta üç gün üç gece mestler üzerine meshedebilmek için bir takım şartlar vardır:

1- Kasr-ı salât yapılacak bir mesafe olması,

2- Mübah bir yolculuğa niyet edilip çıkılması,

3- Yolculuğun bir maksada yönelik bulunması, (bu İmam Şafiî'ye göredir).

O halde bu iki mezhebe göre, kasr-i salat yapılmayacak kadar mesafede olmazsa veya günâhı gerektiren bir yolculuk olursa, o takdirde ancak mestler üzerine bir gün, bir gece meshetmek caiz olur.[46]

d) Mâlikîlere göre:

Mestler üzerine meshin belli bir süresi yoktur. Mendup olanı, Cuma'dan Cuma'ya ayakları yıkayıp tam taharet üzere giymektir. O da eyleşik için değil, yolculuk halinde olanlar için bir ruhsattır. Eyleşikler hakkında ise, İmam Mâlik'ten iki rivayet vardır: Birincisi, bir süre belirlemeden onun da meshetmesinin caiz olduğudur. İkincisi, eyleşik olanın mestleri meshetmesinin caiz olmadığıdır.

İmam Mâlik Übey b. Ammare'den rivayet edilen şu hadîsle istidlâl etmiştir; Übey b. Ammare (r.a.) diyor ki: Resûlüllah'a (a.s.)

"Mestler üzerine meshediyor musun?" diye sordum.

"Evet..." dedi.

"Bir gün mü?" diye sordum.

"İki gün..." buyurdu. Ben,

"üç gün?.." diye sordum,

"dilediğin kadar..." buyurdu.[47]

Konuyla ilgili diğer rivayetler ve tahliller:

Mestler üzerine mesh süresi, yani bunun için belli bir vakit tayin edilmesi hususunda Ashab-ı Kirâm'ın görüş ve ictihadı farklıdır: Ömer b. Hattab, Ali b. Ebî Tâlib, İbn Mes'ud, İbn Abbas, İbn Ömer, Sa'd b. Ebi Vakkas, Câbir b. Semüre, Ebu Musa el-Âş'ârî ve Muğîre b. Şû'be (Allah hepsinden razı

olsun) eyleşik için bir gün, bir gece; yolcu için üç gün, üç gece diye belirlenmiş bir sürenin olduğunu kabul etmişlerdir.

Ebu Derdâ, Zeyd b. Sabit ve Saîd (Allah hepsinden râzi olsun), bunun belli bir süresi olmadığına kail olmuşlardır. İmam Mâlik'in de naklettiği gibi, Resûlüllah'ın (a.s.) bazan bu süreyi yedi gün uzattığı görülmüştür. Bunların dayandığı bir diğer delil de şudur: Şam'dan gelen Akabe b. Âmır'e (r.a.), Hz, Ömer (r.a.) sormuş:

"Ne zamandan beri mestlerin üzerine meshetmeye başladın?" O da:

"Yedi gün önce..." diye cevap vermiş. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) ona:

"Sünnet'e uygun hareket etmişsin." demiştir.

Bu rivayet üzerinde hayli durulmuş ve farklı tesbitler ortaya konulmuştur. Ancak eyleşik için bir gün, bir gece; yolcu için üç gün, üç gece, rivayeti çok daha meşhurdur. O bakımdan ilim adamlarımızın ve müctehid imamların çoğu meşhur rivayetle istidlal etmişlerdir. Akabe b. Âmir hadîsi ise garip kabul etmiştir. Garip bir hadîs'e dayanıp meşhur hadîs terkedilmez. Hem yolcu için ekseri müddetin üç gün, üç gece olduğunda bir bakıma ittifak vardır.

Câbir el-Cu'fi'nin Hz. Ömer'den (r.a.) yaptığı, bir gün bir gece ve üç gün üç gece rivayeti, meşhur olan rivayete muvafık gelmekte ve böylece ona kuvvet kazandırmaktadır.[48]

Ne var ki, İmam Mâlik, haber-i vahid konusunda Medine halkının amelini esas saymış ve ona göre, istidlali uygun görmüştür.

Ebû Cafer et-Tahavi ise Ubey b. Ammare'den yapılan rivayeti şu farklı lâfızla nakletmiştir:

"Ya Resûlellah! Mestler üzerine meshedeyim mi?"

"Evet... "

"Bir gün mü, ya Resûlellah?"

"Evet ve iki gün..."

"İki gün mü ya Resûlellah?"

"Evet ve üç gün..."

"Üç gün mü ya Resûlellah?"

"Evet", buyurdu ve bu yedi defa, denilinceye kadar sürdü. Sonra Resûlüllah (a.s.) ona: "Arzu ettiğin kadar meshet!" buyurdu[49]

Ebu Cafer et-Tahavî aynı rivayeti iki ayrı tarikten naklen zikrederek hadîsin kuvvet derecesini belirtmek istemiştir. Sonra bir topluluğun bu rivayetle istidlal ettiğini, böylece onlara göre mestler üzerine hazarda ve seferde meshetmenin belli bir süresi olmadığını söylemiştir.

Ayrıca Akabe b. Amr (r.a.)'den yapılan rivayeti de yine farklı bir tesbitle şöyle naklediyor:

"Şam'dan hareket edip Ömer b. Hattab'a (r.a.) geldim. Şam'dan cuma günü çıkmıştım, Medine'ye de Cuma günü ayak basmış oldum. Hz. Ömer'in (r.a.) huzuruna girdim, ayağımda Mecrimakaniy (cinsinden) mest bulunuyordu, Hz. Ömer (r.a.) bana sordu:

"Mestini ne zaman ayağından çıkarmıştın ya Akabe!?"

"Cuma günü giyinmiştim ve bugün de Cuma", dedim.

"Sünnet'e uygun hareket ettin", buyurdu.[50]

Ebû Cafer aynı rivayeti iki ayrı tarikden daha naklederek, birinde, sadece "uygun hareket ettin..." sözü yer alıyor, "sünnete uygun..." denilmiyor.

Bu rivayetle istidlal edenler, mest üzerine mesh için bir sürenin belirlenmediğini, çünkü Hz. Ömer'in (r.a.) bu konuda sünnete dikkatleri çektiği söyleniyor.

Bunun hilâfına, diğer ilim adamları, sözü edilen "sünnete uygun..." tabirinden, Resûlüllah'ın sünneti değil de, sahabenin sünneti olduğunu söylemişlerdir. Çünkü sünnet bazen Resûlüllah'tan, bazan da halifelerinden nakledilir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, "Size gereken, benim sünnetime ve doğru yolda yürüyen, hidâyete eren halîfelerin sünnetine uymaktır..." buyurmuştur.[51] Ebû Cafer et-Tahavî, mestler üzerine meshetmenin belli bir süresi bulunduğuna, yani bunun için belli bir süre tayin edildiğine dair yirmiye yakın hadîs rivayet etmiştir. Böylece mesh müddetinin eyleşik için bir gün, bir gece, yolcu için üç gün, üç gece olduğu

hakkındaki rivayet ve görüşlerin ağırlık kazandığına ve şöhret derecesine ulaştığına dikkatleri çektikten sonra, şunu ilâve ediyor: "İşte bu rivayetler ve bizim belirttiklerimiz, İmam Ebû Hanife ve iki arkadaşının kavlidir..."

Şevkanî ise, Übey b. Ammare'nin hadîsi üzerinde durarak Ebû Davud'un şöyle dediğini naklediyor: "Bunun isnadında farklı tesbit ve görüşler vardır, kaviy olmadığı belirlenmiştir." Buhari de buna yakın bir ifade kullanmıştır. İmam Ahmed b. Hanbel, bu rivayetin ricali mâruf değildir, demiştir. Dare-Kutni de aynı rivayeti tahrîc ettikten sonra şöyle demiştir:

"Bunun isnadı sübut bulmamıştır. İsnadında şu üç meçhul kimse vardır: Abdurrahman, Muhammed b. Yezîd ve Eyyub b. Katan... Rivayet ve isnad bu ölçüde olunca artık onunla istidlal ve ihticac söz konusu değildir."[52]

Ayrıca bu konuda şu sahîh hadîs istidlal ve ihticaca uygun görülmüştür:

"Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yolcu için geceleriyle birlikte üç gün, mukiym için bir gün bir gece, abdest alıp abdestli bir şekilde mestleri giydiği takdirde meshetmeye ruhsat vermiştir."

Bu hadîsi Abdurrahman b. Ebî Bekre kendi babasından, o da Hz. Peygamber'den (a.s.) rivayet etmiş, el-Esrem kendi Sünen'ine almış, İbn Kuzeyme ve Dare-kutnî tahrîc etmiştir. el-Hattâbî ise, "Bunun isnadı sahihtir" demiştir. İmam Şafiî sahihlemiş, ayrıca İbn Huzayme de "sahîh"tir demiştir.

Ayrıca geniş bilgi için Nasburraye: 1/190'a bakılması tavsiye olunur.

Çıkarılan Hükümler:

1- Mestler üzerine meshin cevazı için, tastamam abdest alındıktan sonra giyilmesi şarttır.

2- Mesh müddeti, eyleşik için bir gün, bir gecedir. Yolcu için üç gün, üç gecedir.

3- Mestleri mesh süresinin başlangıcı, giyildikten sonra abdestin bozulmasıyla başlar.

4- İmam Mâlik'e göre, mesh için belli bir süre yoktur. Yolcu istediği süre meshedebilir. Eyleşik için ruhsat yoktur.

Mestleri Altına Değil, Üstüne Meshedilir

Mestlerin altı yere dokunduğu halde üstü meshedilir. Bunda kolaylık vardır. Hz. Ali'den (r.a.) dinî hükümlerin, kişilerin mantığına göre olup olmayacağıyla ilgili bir takım şeyler sorulmuştu. O, şu cevabı vermiştir:

"Eğer din kişilerin mantığına göre olsaydı, buna ruhsat verilseydi, ben, mestlerin üstüne değil altına meshederdim. Ama Resûlüllah (a.s.) Efendimiz giydiği mestlerin üzerini meshetmiştir, biz kişisel mantığımıza değil, Resûlüllah'a (a.s.) uyarız ve O'na uymakla emrolunmuşuzdur."

Konuyla ilgili hadisler:

Muğire b. Şu'be'den (r.a.) yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizi mestlerin üzerine meshederken gördüm."[53]

Hz. Ali'den (r.a.) yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Eğer din kişinin rey'i (görüş ve mantığı) ile olsaydı, mestin altını meshetmek üstünü meshetmekten daha uygun olurdu. Ama ben, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i gördüm, mestlerinin üzerine meshediyordu."[54]

Sevr b. Yezîd'den, o da Recâ, b. Hayve'den, o da Muğîre b. Şu'be'nin kâtibi Verrâd'dan, o da Muğire b. Şu'be'den (r.a.) rivayet etmiştir. Muğire (r.a.) demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz mestin hem üstünü, hem altını meshetti."[55]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Abdest alırken mestlerin üzeri meshedilir ve bu farz yerine geçer; yani ayakları yıkama yerine kaim olur,

2- Mestlerin hem üstünü, hem altını meshetmek caizdir.

3- Din kişilerin re'yine göre değildir. Cumhurun ittifak ettiği görüş muteberdir.

Hadislerin ışığında müctehid imamların görüş, ictihad, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

El parmaklarıyla üç parmak enine ve uzunluğuna eşit gelecek şekilde mestlerin üst kısmını meshetmek farzdır. Şu şartla ki, mesh edilen kısım ayak ile işgal edilmiş bulunsun...

b) Şâfiîlere göre:

Mestlerin üstünden hangi bölüme denk gelirse gelsin bir miktar meshetmek farzdır. İsterse bir tek ıslak parmağı götürüp getirmeden dokundurmuş yani mest üzerine koymuş olsun kâfi gelir.[56]

Şafiiler bunu başı meshetmeye kıyas ederek ictihadda bulunmuşlardır. Onlara göre, nasıl başın az bir kısmına ıslak el veya parmağı koymakla farz yerine gelirse, mestleri meshetmekte de bu miktar farzın yerine gelmesi için kâfidir. O bakımdan konç kısma, ökçe kısma, yanlar ve alt kısma ıslak eli dokundurmakla farz yerine gelmez, yani bu bölümlere meshetmek caiz değildir. Topuklar hizasına gelen kısma meshetmek caizdir. Mestler üzerinde kıl bulunur da ıslaklığın deriye geçmesine engel teşkil ederse, yapılan mesh sahih olmaz.

c) Hanbelilere göre:

Mestlerin üstünün çoğu kısmını meshetmek farzdır. Alt kısmını meshetmek ise müstehabdır. Abdest aldıktan sonra mestleri meshetmeyi unutur da sonra hatırlarsa, sadece meshetmekle yetinir, abdesti yeniden almasına gerek yoktur. Ama süre uzarsa, o takdirde abdesti iade etmesi menduptur. Bunun gibi, mestleri meshetmeyi unutup o vaziyette namaz kılmışsa, hatırlayınca vakit geçmişse, mest üzerine meshedip namazı iade etmesi gerekir.

d) Mâlikîlere göre:

Mestlerin üstünü olduğu gibi meshetmek farzdır. Alt kısmını meshetmek ise müstehabdır. Mâlikilerden bazısına göre, alt kısmını meshetmek vâcibdir.

Abdest aldıktan sonra mestler üzerine meshetmeyi terkederse, o vaziyette kıldığı namazı vakit çıkmamışsa iade eder.[57]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, görüşler ve tahliller:

Hz. Ali'den (r.a.) yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in ıslak parmaklarıyla mestlerinin üzerine hat hat meshettiğini görmüştür..." İmam Nevevî, bu rivayetin zayıf olduğunu belirtmiştir. Câbir (r.a.)'den yapılan rivayette ise, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in kendilerine meshetmeyi öğrettiği kişilere, elleriyle mestlerin kısmından başlayarak bilekle topuğun birleştiği kısma kadar meshedilmesini gösterdiği, belirtilmiştir ki, parmakların arasını açarak bir defa sürdüğü ifade edilmektedir.

Hafız İbn Hacer, bu hadîsin isnadının zayıf olduğuna dikkatleri çekmiş ve şöyle demiştir:

"Anladım ki, mestlerin keyfiyet ve kemiyeti hakkında itimad edilen bir hadis vârid olmamıştır."[58]

Muğire b. Şu'be'den (r.a.) rivayet edilen 662 no'lu hadis haklında Bülûğu'l-merâm şarihi Sıddîk Hasan Han diyor ki: İmam Tirmizî bu rivayeti yaptıktan sonra şöyle demiştir: "Bu hadîs ma'luldür."[59] Nitekim Ebû Zer'â'dan ve Muhammed'den bu hadis hakkında sorduğumda şöyle dediler: "Sahîh değildir. Çünkü Muğîre'nin kâtibinden rivayet edilmiş, hadîs metninde Muğîre'nin Peygamber (a.s.) Efendimiz'den işittiği belirtilmemiştir.[60]

el-Esrem'in Ahmed b. Hanbel'den yaptığı rivayette ise, Ahmed b. Hanbel'de bu hadîsin zayıf olduğunu belirtmiştir.

Abdurrahman b. Mehdi ise bu hadîsi İbn Mübarek'den, o da Sevr'den rivayet etmiştir. Sevr ise şöyle demiştir: "Ben Recâ'dan duydum, o da Muğîre'nin kâtibinden rivayet etmiş, fakat kâtibin de Muğîre'den rivayet ettiğini belirtmemiştir. O yüzden hadîs "mursel" oluyor.

Böylece mestlerin hem altını, hem üstünü meshetmek hakkındaki rivayet zayıf olduğu ortaya çıkmış bulunuyor. O bakımdan istidlale pek uygun görülmemiştir. Sahîh hadîsler ise, meşru' olan meshin mestin üstüne yapılanıdır, altına değil... Nitekim es-Sevri, Ebu Hanîfe, el-Evzâî ve Ahmed b. Hanbel bu görüştedirler. İmam Mâlik, İmam Şafiî ve bu ikisinin

arkadaşları, ayrıca Zührî ve İbn Mübarek yukarıdakilerin hilâfına hem üstüne, hem altına meshedilir demişlerdir. Ashab-ı Kirâm'dan Sa'd b. Ebî Vakkas ve Tabiîn'den Ömer b. Abdülaziz'in de ictihadı bu doğrultudadır. Ancak gerek İmam Mâlik, gerek İmam Şafiî böyle ictihad etmekle beraber mestlerin sadece üstüne meshetmeyi kâfi görmüşler, alt kısmına meshedilmediği takdirde bir şey lâzım gelmiyeceğini söylemişlerdir. Hatta İmam Mâlik, "kim mestlerinin yalnız altına mesheder de üstünü terkederse, kâfi gelmez, vakit içinde veya dışında kıldığı namazı iade etmesi gerekir." İmam Şafiî'den de meşhur olan rivayet, bu anlamdadır; yani sadece üstüne meshetmekle yetinmek kâfidir, farz yerine gelmiş olur.

Çıkarılan Hükümler:

1- Mestlerin üstüne meshetmek farzdır ve farzın yerine gelmesi hususunda kâfidir.

2- Mesh, ıslak elin içiyle ayakların uç kısmından yukarıya doğru sürtülerek çekilir.

3- Mestlerin üstüne meshedilirken altına meshetmekte bir sakınca yoktur. (Bu İmam Şafiî ile İmam Mâlik'in ictihadıdır.)

4- Sadece ıslak eli mestlerin üstüne koymakla da mesh yapılmış olur.

Abdesti Bozan Şeyler

Abdest iç ve dış temizliğini birarada gerçekleştiren ilâhî emirlerden biridir. Mü'minin mi'racı sayılan namaza böylesine bir temizlikle başlamak kadar tabii ne olabilir? Çünkü Cenâb-ı Hak, her türlü ta'zîme, ihtirama, sevgiye ve saygıya lâyıktır. O iyice temizlenen kullarını çok sevdiğini açıklayarak imân ehlinin tertemiz bir hayat sürmelerini dilemiştir. Bizi ve melekleri tiksindiren küçük ve büyük abdest bozma, sözü edilen temizliği zedelemektedir; o bakımdan Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ön ve arkadan

çıkan herhangi bir şey abdesti bozar, buyurarak genel bir ölçü vermiştir. Bu ölçü doğrultusunda abdest bozulduğu takdirde, namaz kılabilmek, Kur'ân'a el sürmek, Kabe'yi tavaf etmek için yeniden abdest almak gerekir. Çünkü bu amellerin hepsi muhteremdir ve ilâhî beyândan alınmadır.

Konuyla ilgili hadîsler:

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Sizden biri, abdesti bozulduğu zaman abdest almadıkça Allah onun namazını kabul buyurmaz."

Bu rivayet üzerine Hadramevt halkından bir adam, "Hades (abdestsizlik) nedir, ya Ebâ Hüreyre!?" diye sordu. O da şöyle cevap verdi: "Sessiz veya sesli yellenmektir. "[61]

Mesh hakkında Safvan'dan rivayet edilen hadiste ise "lâkin dışkıdan, idrardan ve uykudan (dolayı abdest bozulur)," denilmiştir. İleride bunu belirteceğiz.

Ma'dan b. Ebî Talha'dan, o da Ebû Derdâ'nın yaptığı rivayette demiştir ki: "Peygamber (a.s.) Efendimiz kustu ve hemen arkasından abdest aldı."

Râvî Ma'dan devamla diyor ki: Dimeşk camiinde Hz. Sevbân'la karşılaştım ve bu hadisi ona söylediğimde şöyle karşılık verdi:

"Ebû Derdâ doğru söylemiştir. (O gün) ben, Resûlüllah'ın abdest suyunu döküyordum..."[62]

Tirmizî, bu babda en sahih rivayet de budur! demiştir.

İsmail b. Iyâş'dan, o da İbn Cüreyc'den, o da İbn Ebî Müleyke'den, o da Hz. Aişe (r.a.)'dan rivayetle Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kime namazda kusmak veya burun kanaması veya boğazından (ağız dolusu kusmuk ve benzeri bir) şey gelir veya mezyi isabet ederse, namazı bırakıp hemen gidip abdest alsın; sonra da o vaziyette konuşmayarak namazını kalan yerden bina edip tamamlasın."[63]

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kan aldırdı, abdest almadan namaz kıldı ve kan aldırdığı yerden başkasını yıkamadı."[64]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namaz ancak abdestli halde kılınır. Abdesti bozulan kimse yeniden abdest almadıkça, Allah onun namazını kabul etmez. Kıldığı namaz caiz olmaz.

2- İster sessiz, ister sesli olsun yellenmek abdesti bozar.

3- Dışkı ve idrardan dolayı abdest bozulur, bunlar ister az çıksın, ister çok çıksın farketmez.

4- Uyku da abdesti bozan sebeplerden biridir.

5- Kusmak da abdesti bozar.

6- Namazda kusmak, burun kanaması veya benzeri bir sebepten abdesti bozulan kimse namazı kaldığı yerde bırakıp konuşmadan, oyalanmadan abdest alırsa, gelip yarıda kalan namazı kaldığı yerden kılıp tamamlar.

7- Kan aldırmak abdesti bozmaz.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların tesbit, ictihad, istinbat, istidlal ve yorumları:

a) Hanefilere göre:

Abdesti "hades" bozar. Hades iki kısma ayrılır, hakikî ve hükmî. Hakikî hades hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. İmam Ebû Hanîfe, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre, diri kimseden necisin çıkmasıdır. Bu ister ön ve arka gibi tabii yollardan; isterse yara, bereden, ağız ve burundan kan, kusmuk ve benzeri şey çıksın farketmez.

Ön ve arkadaki tabii yollardan çıkan şeyler ister idrar, dışkı, mezyi, vedyi, ayhali kanı ve loğusa kanı gibi mutad şeyler olsun; isterse bir damar çatlaması neticesi çıkan kan olsun farketmez. Çünkü hadîsler bu hususta genel ve özel ölçüde bilgi vermektedir. Ebü Ümame el-Bahilî'den (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in yanına girdim ve kendisine (mevcut yiyecekten) avuçlayıp bir avuç takdim ettim. Onu

yedikten sonra müezzin geldi. Ben de "abdest... ya Resûlellah!" dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Bize abdest ancak çıkan şeyden dolayı gerekir, giren şeyden dolayı değil..."[65]

Bu ifadeyle Resûlüllah (a.s.) bedenden çıkan şeyleri umum mânada kullanmıştır. Diğer bazı hadîslerde ise abdesti bozan şeyler müteferrik olarak beyân edilmiştir.

Böylece Hanefilere göre, idrar ve dışkıdan çıkan şey isterse az bir şey olsun mutlaka abdesti bozar. Çünkü içden dışa bir çıkış ve mahrecin çıkış noktasında beliriş söz konusudur. Mahreçlerin başı bedenin zahirinden sayılır. Çıkan şey ister etrafa yayılsın ister yayılmasın akıntı halinde olsun, olmasın farketmez. Bunun gibi mezyi, vedyi, meni, ayhali kanı ve loğusalık kanı ile bir damar çatlamasından dolayı akan kan da necis sayılır, bunların az miktarda da olsa, dışarı çıkması abdesti bozar. Ayhali ile loğusa kanından maksat, kadın abdestli iken yeni akmaya başlayanıdır, yani ayhalinin başlaması anında gelen kandır. Ayhali başladıktan sonra zaten kadın hep abdestsiz sayılır ve o vaziyette namaz kılması haramdır. Aynı zamanda tabii yoldan çıkan ve aslında necis olmayan taş ve benzeri şeyler de necasetin bulunduğu mahreçten geldiği çin necis sayılır ve abdest bozulur.

Arkadan çıkan yel, haddi zatında temizse de necis bulunan bir yoldan geldiği için o da abdesti bozar.

Tenasül aletinden ve kadının fercinden çıkan yel, zahir rivâyete göre abdesti bozmaz. İmam Muhammed'e göre bozar. İmam Kerhî'ye göre de bozmaz.

Kusuntuya gelince, ağız dolusu olduğu takdirde abdesti bozar, daha az olursa bozmaz. İmam Züfer'e göre, kusuntu az olsun, çok olsun abdesti bozar.

Bunlar gibi, uyku da abdesti bozan sebeplerden biridir. Yukarıdaki hadîste buna işaret edilmiştir. İster namazda, isterse namaz dışında uzanık bir halde uyuyan kimsenin abdesti bozulmuş kabul edilir. Bu husustaki delillerden biri de İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayettir ki, İbn Abbas şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) namazda iken (gece namazı olduğu kuvvetle muhtemeldir) uyudu, o kadar ki derin nefes ve horultusu işitildi. Sonra (namazı kılıp) şöyle buyurdu:

"Ayakta, rükû'da', secdede, oturmuş halde uyuyan kimseye abdest gerekmez; abdest ancak uzanık halde uyuyana gerekir."[66]

b) Şâfiîlere göre:

Hadesin sebepleri, yani abdesti bozan sebepler dört grupta toplanmıştır :

1- Ön ve arkadan meni dışında çıkan bir şey.

Bu ister gözle görülen bir madde olsun, ister görülmeyen bir şey olsun farketmez. O halde yellenmek de abdesti bozan sebeplerden biridir. Ön ve arkadan çıkan şey, ister necis olsun, ister olmasın farketmez, her iki durumda da abdest bozulur.

2- Mak'âdın yerle bitişip iyice yerleşmesi halinde uyumak dışında herhangi bir sebeple akim zail olması.

Akim zail olmasının bazı sebepleri vardır : Belirttiğimiz durum dışında uyumak, cinnet getirmek, iyice sarhoş olmak ve bayılmak bu cümledendir. O halde mak'âdım iyice yere dayayıp yerleştirmeden uyumak, cinnet getirmek, sarhoş olmak ve bayılmak abdesti bozar.

3- Erkekle kadının tenlerinin birbirine dokunması, kişinin mahremi, yani nikâhı kendisine haram olan yakım bu genellemenin dışındadır. İki cinsin tenlerinin birbirine dokunmasıyla ikisinin de abdesti bozulur. En zahir kavi de budur. Bir de henüz iştiha çağma girmemiş kız'm tenine dokunması abdesti bozmaz. Ayrıca saça, dişe ve tırnağa dokunmak da abdesti bozmaz. Çünkü bunlar deri kapsamına girmez.

4- El ayasıyla, ister erkek, ister kadın, ister kendi nefsinin, ister başkasının cinsel organına dokunması, da abdesti bozar, Parmak aralarının, elin üst kısmının dokunması abdesti bozmaz.[67].

c) Hanbelîlere göre:

Ön ve arkadan dışarı çıkan her şey abdesti bozar. İki tabii yoldan çıkan şeyler, mutad ve gayr-i mutad olmak üzere iki kısımdır. Mutad olanları, idrar, dışkı, menî, mezyi, vedyî ve yellenmektir. Bunların dışarı çıkmasıyla abdestin bozulacağında icma' vardır. İbn Münzîr'de aynı hususu belirtmiştir. Gayr-i mutad olanları ise, kan, kurt, küçük taş, kıl ve benzeri şeylerdir Bunlardan birinin dışarı çıkmasıyla abdest yine bozulur.

Sevri, Şafiî, İshak ve rey tarafdarları da aynı görüştedirler. İmam Mâlik ise, bunların nadirattan olduğunu dikkate alarak abdesti bozmayacağını söylemiştir.

Cinsel organlardan dışarı çıkan hava da Hanbelîlere göre abdesti bozar.[68]

Yine bu mezhep imamlarına göre, kişi ne vaziyette bulunursa bulunsun uyuduğu takdirde abdesti bozulur, ancak çok az bir uyku bozmaz ki bundan uyuklama kasdediliyordur. Onlardan bazısı ise bu az uyuklamayı ayakta veya oturarak bir vaziyette takyid etmiştir.

d) Mâlikîlere göre:

Hafif bir uyku, uyuklama dışında uyku ne vaziyette olursa olsun abdesti bozar. Ancak makâdının altına mahreci kapatacak şekilde bir minder veya bez parçası yerleştirir de öylece oturarak uyursa abdest bozulmaz, ama bu vaziyetteki uyuma uzun sürerse bozulur.[69]

Cinnet getirmek, bayılmak, sarhoş olmak ve uyumak aklın zail olmasına neden olduğundan abdesti bozar. Bunda icma' vardır. Riddet (dinden çıkıp murtedd olmak) da bu mezhebe göre abdesti bozar. Kahkahayla gülmek abdesti bozan sebeplerden biri değildir.

Elin cinsel organa dokunması hakkında İmam Ahmed'den iki rivayet vardır: Birincisine göre, abdesti bozar; ikincisine göre, bozmaz.

Aşırı kusmak, aşırı derecede kan akması ve yaradan fazla miktarda kurt-parazit çıkması hakkında şu genel kaideyle amel edilir: Ön ve arkanın dışında kalan herhangi bir yerden kan çıkar, mevcut yarada parazitler oluşup düşmeye başlar, fazla miktarda kusmak gibi şeylere dikkat edilir, necis olanları abdesti bozar, olmayanları bozmaz. İmam Ahmed'den yapılan bir rivayete göre bunlardan fahiş miktarda olanlar bozar.[70]

Konuyla ilgili rivayetler, görüşler ve tahliller:

668 no'lu hadîsin sıhhati üzerinde yorum yapan olmamıştır. O bakımdan istidlale ve ihticaca şayan görülmüştür.

669 no'lu hadîs'i ayrıca İbn Carud, İbn Hibbân, Dâre-Kutni, Beyhakî', Taberânî, Hâkim ve İbn Mende az bir değişiklikle rivayet etmişlerdir, şöyleki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kustuktan sonra (orucunu bozup) iftar etti..."

Râvî Ma'dan diyor ki:

"Dimeşk mescidinde Sevbân (r.a.) ile karşılaştığımda ona dedim ki, Ebû Derdâ (r.a.) bana şöyle haber verdi..." Bunun üzerine Hz. Sevbân (r.a.):

"Ebû Derdâ doğru söylemiştir. O sırada ben, Resûlüllah'ın (a.s.) abdest suyunu döküyordum."

İbn Mende bu hadisin isnadının sahih ve muttasıl olduğunu kaydetmiştir. Buharî ve Müslim bunun isnadında ihtilâf vaki olduğu için kendi kitaplarına almamışlardır. Tirmizî bu konuda diyor ki:

"Hadîsi, Hüseyin el-Muallim tecvîd etmiştir." Ne var ki, hadîs üzerinde hayli ihtilâf söz konusudur. O bakımdan Beyhakî, bunun isnadında ihtilâf vardır, demiştir. Diğer bir yerde ise, isnadında ızdırab bulunduğunu söylemiştir. O bakımdan ihticaca uygun değildir, diye ilâve etmiştir.

O bakımdan müctehid imamların kusuntu hakkındaki görüşleri farklıdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşları ağızdan çıkan kusuntunun mide'den gelmesini, bir defada ağız dolusu olmasını abdesti bozan sebeplerden biri olarak belirtmişlerdir. İmam Şafiî ve arkadaşları, kusuntunun abdesti bozan sebeplerden biri olmadığına hükmetmişlerdir.

670 no'lu hadîsin muallel olduğunu söyleyenler çoğunluktadır. Çünkü İsmail b. Iyâş, Hicazlı olan İbn Cüreyc'den rivayet etmiştir ki, onun, sözü edilenlerden rivayeti genellikle zayıf kabul edilmiştir. Ebû Hatim ise, "İsmâil'in rivayeti hatalıdır", derken, İbn Mâîn, onu zayıflar arasında zikretmiştir. Beyhaki bu hadîs için, en uygun olanı, mursel sayılmasıdır. Böylece senedinden bir sahabinin düştüğü sanılmaktadır. Süleyman İbn Erkam ise bunu merfu'an rivayet etmişse de bu zât metruktür.

Bu konudaki rivayeti Dare-Kutnî, İbn Âdiy ve Taberânî şu lâfızla nakletmişlerdir:

"Sizden biriniz namazda iken burnu kanarsa, namazdan ayrılıp akan kanı yıkasın, sonra da abdestini iade etsin ve namazına yönelsin!"

Hafız İbn Hacer, râvîlerin arasında Süleyman b. Erkam bulunuyor ki, bu zât metruktür, diyor.[71]

Böylece hadîs üzerinde hayli farklı görüşler ortaya çıktığından müctehid imamlar ve diğer ilim adamlarının görüşleri de farklı olmuştur. Yukarıda kısmen açıkladığımız gibi, İmam Ebû Hanîfe, İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed, Ahmed b. Hanbel ve İshak akan kanın abdesti bozan sebeblerden biridir, demişlerdir. Ancak burundan veya vâcudun herhangi bir yerinden çıkan kanın akıntı yapacak kadar olması şarttır. İbn Abbas, İmam Mâlik, İmam Şafiî, İbn Ebî Evfâ, Ebü Hüreyre, Cabir b. Zeyd, İbn Müseyyeb, Mekhul ve Rabi'a (Allah hepsinden razı olsun) kanın abdesti bozmayacağını ifade etmişlerdir.

671 nolu hadîsi aynı zamanda Beyhakî de rivayet etmiştir. Hafız İbn Hacer bu hadîsin isnadında Salih bin Mukatil bulunuyor ki: bu zat zayıftır, demiştir. Nevevi onu zayıflar faslında zikretmiştir.

Hadîsin açık delâletinden, vücuttan çıkan kanın abdesti bozmayacağı anlaşılıyorsa da, kuvvetli bir ihtimalle bundan maksat az bir kanın çıkması söz konusudur. Nitekim Ahmed b. Hanbel bu anlamda ictihadda bulunmuştur. Maksadın az kan olduğunu kuvvetlendiren bir başka rivayeti, Dare-Kutnî'nin Ebu Hüreyre'den (r.a.) merfu'an rivayet ettiği şu hadîstir:

"Kanın bir damla, iki damlasından dolayı abdest gerekmez, meğerki akıntı yapan bir kan olsun.."

Ancak bu hadîsin râvilerinden biri Muhammed b. Fazıl b. Atıyye bulunuyor ki, bu zat mekrûktur. Hafız İbn Hacer de onun zayıf olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel, "onun hadîsi, yalancı gurubun hadisidir" demiştir.[72]

İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet edilen, "Kan aldırmanın izini kan aldırılan yerden yıkayıp gidermen senin için yeterlidir," mealindeki hadîsle daha çok İmam Şafiî istidlal ve ihticacda bulunmuştur.

Çıkarılan Hükümler:

1- Ön ve arkadan çıkan her şey abdesti bozar. Ancak İmam Mâlik'e göre mutad olmayan şeylerin çıkması abdesti bozmaz. Ahmed b. Hanbel'e göre, mutad, gayr-i mutad çıkan her şey abdesti bozar.

2- Vücuttan çıkıp akan kan abdesti bozar. İmam Şafiî'ye göre, kan, irin ve benzeri şeylerden dolayı abdest bozulmaz.

3- Uyumak da abdesti bozar. İmam Mâlik'e göre, mak'âdını iyice oturtulmuş bir minder veya bir beze dayanıp mütemekkin bir vaziyette uyumak dışında diğer bütün uyku halleri abdesti bozar.

4- Kusmak ağız dolusu olup bir defada çıkarsa abdesti bozar. İmam Şafii'ye göre bozmaz.

5- Kan aldırmak abdesti bozmaz.

Namazda Uyumak Veya Uyuklamak Abdesti Bozabilir Mi?

Namaz, kulun Allah'ına karşı ubudiyet makamında üstün saygısını, ta'zîm ve tekrîmini ifade eder. O bakımdan son derece uyanık ve edeb üzere bulunmayı icap ettiren bir ibâdettir. Namazdan önce abdestin emredilmesinin sayısız yararlarından biri de, uyuşukluğu atmak, kan dolaşımını ayarlamak, sinir sistemini düzene sokup uyanık ve zinde bir halde ilâhî huzurda durmayı sağlamaktır. Bununla beraber bazen yorgunluk, uykusuzluk ve benzeri şeylerden veya fazla yemek yemekten dolayı namazda insana uyuklama gelir. Bazan da kısa bir süre uyumuş olunabilir. O takdirde ne lâzım gelir?

Konuyla ilgili hadîsler ve onların ışığında müctehid imamların görüş ve ictihadları bu soruyu cevaplamaktadır:

Hz. Ali'den (r.a.) yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Göz kıçın bağıdır. Artık kim uyursa abdest alsin!"[73]

Muâviye (r.a.)'den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Göz kıçın bağıdır. Gözler uyuduğu zaman bağ çözülür."[74]

Safvan b. Âssal (r.a.)'den yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, biz seferde bulunduğumuz zaman ayaklarımızdaki mestleri geceleriyle birlikte üç gün çıkarmamamızı, ancak cenabetten dolayı çıkarmamızı bize emrederdi. Dışkı, idrar (gibi tabii ihtiyaçları gidermeden) ve uyumaktan dolayı çıkarmamamıza söylerdi."[75]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Uyumak abdesti bozar.

2- Yolculuk halinde üç gün, üç gece mestler üzerine meshedilir. Ancak cenabetten dolayı mestlerin çıkarılması gerekir. Diğer tabii ihtiyaçların giderilmesi veya uyku uyunması sebebiyle abdest bozulunca mestleri çıkarmaya gerek yoktur, belirlenen süre içinde diğer aza yıkanırken onlar üzerine meshedilir.

3- Böylece uyku da abdesti bozan sebepler arasında bulunuyordur.

4- Abdestli iken uyuyan kimse, ister namaz dışında, ister namaz içinde olsun, bazı haller müstesna abdesti bozulur.

Hadîslerin ışığı altında müctehid imamların görüş, ictihad ve istidlalleri:

Bu hususu az önce imamların görüşünü naklederek kısmen olsun aydınlatmıştık, önemine binaen biraz daha izahta bulunmamız gerekiyor:

a) Hanefîlere göre:

Gerek namaz içinde, gerekse namaz dışında uzanık bir halde uyumak mutlaka abdesti bozar. Fukahanın bu hususta farklı görüşü yoktur.[76]

b) Hanbelîlere göre:

Kişi hangi vaziyette bulunursa bulunsun, çok az hafif bir uyku dışında uyuması mutlaka abdesti bozar.[77]

c) Şâfiilere göre:

Mak'âdını iyice yere oturtup uyumanın dışında diğer vaziyetlerde vaki olan uyku abdesti bozar.

d) Mâlikilere göre:

Ağır ve uzun uyku abdesti bozar, uyuyan hangi vaziyette bulunursa bulunsun farketmez. Ama hafif bir uyku abdesti bozmaz. Ancak ağır uyku hâlinde mat'âdının altına bir minder veya bez yerleştirip öyle oturup uyumuşsa, o takdirde abdesti bozulmaz.[78]

Bu konuda diğer rivayetler, görüşler ve tahliller: 679 nolu Hz. Ali (r.a.) hadîsiyle, 680 no'lu Muâviye (r.a.) hadîsi hakkında İmam Ahmed b. Hanbel'den sorulduğunda şöyle demiştir:

"Hz. Ali'nin hadisi daha çok sübut bulmuş ve daha çok kaviydir."

680 no'lu hadîsi aynı zamanda Darekutnî ile Beyhakî'de rivayet etmişlerdir. Ancak isnadında Bakıyye, Ebubekir b. Ebî Meryem'den rivayet etmiştir ki, bu zat zayıftır.

Ebû Hatim, her iki hadîsin de zayıf olduğunu belirtmiştir, el-Münzirî ise, İbn Salah ve Nevevî'nin görüşü doğrultusunda Hz. Ali'nin hadîsinin hasen olduğunu söylemiştir.

İmam Şevkanî bu hadislerin ve diğer rivayetlerin ışığında ilim adamlarının sekiz sınıfa ayrıldığını söyleyerek, her birlerinin görüşünü şöyle açıklamıştır:

Birinci mezhep: Kişi hangi durumda bulunursa bulunsun, uyku abdesti bozmaz. Bu, ashabdan Ebû Musa el-Aş'ârî'den Tabiînden Saîd b. Müseyyeb'den Ebû Miclez, Humeyd el-A'rac ve Şia'dan nakledilmiştir. Şiâdan maksad imamiyye mezhebidir.

Bunlar Hz. Enes'ten (r.a.) rivayet edilen şu hadîsle istidlal etmişlerdir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizin ashabı son işâyı beklerken (uyuklayıp) başları sallanırdı, sonra da kalkıp abdest almaları namaz kılarlardı."[79]

İkinci mezhep: Uyku az olsun çok olsun, hemen her durumda abdesti bozar. İmam Nevevî diyor ki: Bu Hasan el-Basrî'nin, Müzeni, Ebû Ubeyd b. Kasım Selâm, İshab b. Rahûye'nin mezhebidir. Bu manâda İbn Abbas'dan (r.a.) ve Ebû Hüreyre'den rivayet yapılmıştır.

Bunlar Hz. Ali, Muâviye ve Safvan b. Âssal'ın (Allah hepsinden razı olsun) hadîsleriyle istidlal etmişlerdir. Nitekim Hz. Ali'den yapılan bir rivayette şöyle demiştir:

"Kim uyursa abdest alsın!.."

Üçüncü mezhep: Çok uyku her halde ve durumda abdesti bozar. Azı ise bozmaz. İmam Nevevî diyor ki: "Bu, Zührî'nin, Rabi'a ve Evzâî'nin, İmam Mâlik'in ve iki rivayetten birine göre, İmam Ahmed'in mezhebidir. Bunlar da 685 no'lu Enes hadîsiyle istidlal etmişlerdir. Ayrıca, "Kim uykuyu hakkederse kendisine abdest gerekir," mealindeki hadîsi kendilerine sened seçmişlerdir.

Dördüncü mezhep: Rükû’, secde, kıyam, kuûd durumlarından bir durum üzere uyumak, ister kişi namazda olsun, ister namaz dışında olsun abdesti bozulmaz. Ama yanüstü ve sırtüstü uyursa abdesti bozulur.

İmam Nevevî diyor ki:

"Bu, İmam Ebû Hanîfe'nin, Davud'un ve bir rivayette Şafiî'nin mezhebidir. Ancak Şafiî'nin mezhebidir denilmesi garip karşılanmıştır."

Bunlar daha çok şu hadîsle istidlal etmişlerdir:

"Kul secdede iken uyursa, Allah onunla meleklerine karşı iftihar eder."

Yani kulunun bu güzel halini meleklerine över.[80]

Hadîsi Beyhakî rivayet etmiş ve zayıf olduğunu belirtmiştir. Ancak imamların bundan başka dayandıkları bazı rivayetler daha vardır.

Beşinci mezhep: Abdesti, ancak rükû' ve secdede olanın uyuması bozar. İmam Nevevî diyor ki: "Bunun bir benzeri Ahmed b. Hanbel'den rivayet edilmiştir. Ayrıca bu mezhebin görüşünü el-Bedrü't-Tamam sahibiyle Sübülü's-Selâm sahibi şu lâfızla açıklamışlardır: "Uyku abdesti bozar, ancak rükû' ve secdede uyuyanın uykusu bozmaz" cümlesinin başındaki olumsuzluk ifade eden (Lâ) harfini zikretmemişlerdir. Müslim şerhinde ise (Lâ) edatıyla nakledilmiştir.

Altıncı mezhep: Abdesti ancak secdede olanın uykusu bozar, diğer uykular bozmaz. İmam Nevevî diyor ki:

"Bu da İmam Ahmed'den rivayet edilmiştir. Çünkü secde hali yellenmeye çok daha müsaittir."

Yedinci mezhep: Namazda hangi hal üzere bulunursa bulunsun uyuması abdesti bozmaz. Ama namaz dışında uyumak abdesti bozar. el-Bahr kitabında bu görüş Zeyd b. Ali'ye ve Ebû Hanîfe'ye nisbet edilmiştir. Bunlar da "Kul secdede iken uyursa, Allah onunla meleklerine karşı iftihar eder..." mealindeki hadîsle istidlal etmişlerdir.

Sekizinci mezhep: Mak'âdı iyice yere oturtulmuş bir halde oturarak uyursa, ister az olsun, ister çok olsun uyuması abdesti bozmaz. Aynı zamanda bu durumda ister namaz içinde bulunsun, ister dışında olsun farketmez.

İmam Nevevî diyor ki:

"Bu, İmam Şafiî'nin mezhebidir. Çünkü ona göre uyku bizatihi abdest bozucu değildir, sadece o yellenmenin bir delilidir. Bunların delili, Hz. Ali'nin, İbn Abbas'ın ve Muâviye'nin rivayet ettikleri hadislerdir.[81]

685 nolu hadîste ashab-ı kirâm'ın son işâyı beklerden uyuklayıp başlarının ileri geri gidip geldiği rivayetine gelince, bu, onların mak'âdları üzerine mütemekkin oldukları halde oturduklarına ve bu vaziyette abdestin bozulmasının söz konusu olamıyacağına delâlet etmektedir.

Böylece rivayetlerin tamamından şu sonuç çıkmaktadır: Uyku bizatihi abdest bozucu değildir, yellenmeye sebeb olduğu için onu bu vasıfla anmışlar. Nitekim İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz uyudu, o kadar ki, hafif horlamasını işittim. Sonra kalkıp abdest almadan namaz kıldı."

Bu hadîs sahîh kabul edilmiştir, ancak bilindiği gibi, peygamberlerin gözleri uyur ama kalbleri uyumazdı. O bakımdan Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hem mütemekkin oturur, hem de kendinden haberli bulunurdu. Diğer bir yorumla, bu gibi haller O'nun özelliklerindendir, ümmete teşmil edilmez.

Sahih kabul edilen bu hadîs de, uykunun bizatihi abdest bozucu olmadığına delâlet etmektedir.

Uyku gibi, cinnet, sarhoşluk, baygınlık da abdesti bozan sebepler arasında zikredilmiştir. Çünkü o vaziyette bulunan kişi hem kendini, hem abdestini

kontrol etmekten çok uzaktır.

Yezîd b. Abdurrahman'dan yapılan rivayette ise, yine bu manâ ve hükmü kuvvetlendirir anlamda beyân mevcuttur. Adı geçen, Katade'den, o da Ebû Âliye'den, o da İbn Abbas (r.a.)'dan naklen Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir.

"Secde halinde uyuyan kimseye yanüstü uzanmadıkça abdest gerekmez. Çünkü uzandığı zaman mafsalları gevşeyiverir."[82]

Râvî Yezid, ed-Dâlânî olarak bilinir. İmam Ahmed onun rivayeti hakkında lâbe'se demiştir. İlim adamlarından bazısı, irsal yaptığı için onun hadîslerini zayıf saymışlardır.

Aynı hadîsi az farkla Ebû Dâvud, Tirmizî ve Dârekutni şöyle rivayet etmişlerdir:

"Oturak bir halde uyuyan kimseye abdest gerekmez, abdest ancak uzanarak uyuyana gerekir. Çünkü uzanarak uyuyan kimsenin mafsalları gevşeyiverir."

Beyhakî ise şu lafızla tahrîcde bulunmuştur:

"Yanını yere uzatmadığı takdirde oturarak veya ayakta veya secdede uyuyan kimseye abdest vâcib olmaz."

Hem Tirmizî, hem Ebû Dâvud bu hadîsin zayıf olduğuna dikkatleri çekmişlerdir. Tirmizî el-Ilel'de bunu zikretmiştir.

Zeylâî bu hadîs üzerinde dönüp dolaşan görüşleri bir bir naklettikten sonra hadîsin bu şekliyle sahih olmadığını, Muhammed b. İsmail'den sorulunca, "lâ şey'e" dediğini, Ahmed b. Hanbel’in Nesâî ve İbn Maîn'in "lâ be'se" dediklerini belirtiyor ve netice mâna yönünden sahîh olduğuna işarette bulunuyor.[83]

Çıkarılan Hükümler:

1- Namaz içinde ve dışında ayakta, secdede ve mütemekkin vaziyette otururken uyumak abdesti bozmaz.

2- Uzanık bir halde uyumak abdesti bozar.

Kadına El Sürmekten Dolayı Abdest Gerekir Mi?

Canlı varlıklarda erkekle dişi arasında bir takım bağlar vardır ki bu doğuştan onda mevcut olan cinsel duygudan kaynaklanır. Ergen olmuş erkeklerle kadın arasındaki cinsel cazibeyi anlatmaya gerek görmüyoruz. Tenlerinin birbirine dokunmasıyla cinsel bir elektriklenmenin meydana gelmemesi pek düşünülemez. Bu da bir takım kötü niyetlerin doğmasına, doğan kötü niyetlerin açığa çıkmasına neden olabilir. İslâm Dini, herkesin namus ve şerefinin, haysiyet ve itibarının kutsal olduğunu, hiç kimsenin buna saldırmasına cevaz vermediğini çeşitli vesilelerle açıklamıştır.

O bakımdan nikâhı kendine düşen bir kadınla, kadın ise bir erkekle el sıkışması yasaklanmıştır. Aynı zamanda abdestli bulunan kadın ve erkeğin tenlerinin birbirine dokunmasıyla abdestlerinin bozulacağına dikkatleri çekerek, özellikle kadınları her türlü saldırı ve kötü niyetten koruyup uzak tutmuştur.

Bu konuyla ilgili Kur'ân'daki şu âyet de müctehid imamların ihticac ve istidlaline dayanak gösterilir:

"Ey imân edenler! Sarhoş iken -ne dediğinizi bitinceye kadar- cünüp iken -yoldan geçmeniz müstesna- gusledinceye kadar namaza (ve mescide) yaklaşmayın. Eğer hasta veya yolculukta iseniz, sizden biriniz tabii ihtiyacını gidermekten gelmişse veya kadınlara dokunmuşsanız, bu durumda su da bulamamışsanız, temiz bir toprağa teyemmüm edip yüzlerinize ve ellerinize sürün... Şüphesiz ki Allah çok affedici ve çok bağışlayıcıdır."[84]

"Kadınlara dokunmuşsanız" cümlesiyle terceme ettiğimiz "Lâ-mestüm" fiilini, "Lemestüm" şeklinde de okuyanlar olmuştur. Lems sözlükte el dokundurmak, eli bir yere sürmektir. Araplar arasında kinaye olarak cinsel

temas anlamında da kullanıldığı vâkidir. İmam Şafii bunu hakikî mânasına hamledip erkeğin elinin veya teninin kadının tenine veya eline dokunması abdesti bozar, demiştir. İmam Ahmed ile İmam Mâlik ise şehvetle dokunmanın abdesti bozacağına hükmetmişlerdir. İmam Ebû Hanife ise, âyetteki lems sözünden cinsel temas kinaye ediliyor, diyerek tenin tene dokunmasıyla abdestin bozulmayacağını söylemiştir.

Şimdi ilgili hadîsleri nakledip konuyu açıklamaya çalışalım:

İbrahim et-Teymî'den, o da Hz. Aişe (r.a.)'dan rivayet ediyor. Hz. Aişe (r.a.) demiştir ki:

"Şüphesiz ki Peygamber (a.s.) Efendimiz eşlerinden bazısını öptükten sonra abdest almadan namaz kılardı."[85]

Muâz b. Cebel (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gelerek dedi ki: Tanıdığı kadınla karşılaşıp adamın kendi karısına -cinsel temas dışında- yaklaştığı her şeyle (ilgi kurup) yaklaşan kimse hakkında ne buyurursunuz?

Râvî diyor ki, o sebeple Allah şu âyeti indirdi:

"Gündüzün iki ucunda ve gecenin ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, iyi düşünenlere bir öğüt, bir hatırlatmadır."

Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz o adama şöyle buyurdu:

"Abdest al, sonra namaz kıl..."[86]

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namaz kılarken (geceleyin) ben onun yanıbaşında cenaze gibi serpilmiş bir halde bulunurdum, tâ ki vitir namazını kılmayı dilediğinde ayağıyla bana dokunurdu.(kendimi toparlayıp secde etmesine rahat imkân vermem için böyle yapardı)."[87]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Erkeğin teninin kadının tenine dokunması abdesti bozmaz.

2- Ancak kadına şehvetle dokunulduğu takdirde abdest bozulur.

3- Beş vakit namaz birçok günâhların bağışlanmasına vesiledir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş, ictihad, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Aşırı şehevî bir duygu olmaksızın erkeğin teninin kadının tenine dokunması abdesti bozmaz. Ancak şehevî duyguyu harekete geçiren bir dokunma istihsanen abdesti bozmuş sayılır. Kıyasa bakılırsa, bu hal abdesti bozan sebeplerden biri değildir. Şehevi duyguyu harekete geçirse bile, arayerde elbise ve benzeri bir madde bulunursa, abdesti bozmaz. Ancak cinsel organda bir ıslaklık belirdiği takdirde abdest bozulur. Bu, İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ebû Yusuf'a göredir.

Sahih rivayetle nakledilen Ebû Yüsr olayını ise İmam Ebû Hanîfe bu anlamda yorumlamıştır. Rivayete göre, bal satıcısı Ebû Yüsr (r.a.), Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gelerek dedi ki:

"Ya Resûlellah! Cinsel temas dışında kalan hemen, her hususta eşime dokundum..." Bunun üzerine Efendimiz (a.s.) ona şöyle buyurdu:

"Abdest al ve iki rek'ât namaz kıl!"

İmam Ebû Hanîfe böyle bir mübaşeretin sulanmaya yol açacağını, cinsel organda ıslaklık belireceğini, ancak o kesimdeki hararetten dolayı ıslaklığın çarçabuk kuruyacağını dikkate alarak abdestin istihsanen bozulacağını söylemiş ve hadîsin taşıdığı hükmün aşırı mübaşeretten dolayı ıslaklıkla ilgili bulunduğunu bir yorum olarak ortaya koymuştur.

Hanefîler bundan ziyade 692 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadîsiyle istidlal etmişlerdir.[88]

b) Şâfiîlere göre:

İmam Şafiî, ilgili âyeti yorumladıktan sonra, imam Mâlik'den, onun da İbn Şihab'dan, onun da Salim b. Abdillah'tan, onun da babası Abdullah'tan rivayetle diyor ki:

"Kim karısını öper veya eliyle dokunup tenine yapışırsa, kendisine abdest gerekir."

İbn Ömer'in bu sözüne yakın manâda İbn Mes'ud'dan da bize kadar ulaşan rivayet vardır. Şöyle ki: Adam eliyle karısına dokunup okşar veya teninin bir kısmını onun tenine -arada bir hail (engel) olmaksızın- şehvetle veya şehvetsiz dokundurursa, kendisine abdest vâcib olur. Aynı zamanda kadına da abdest almak vâcib olur.[89]

Erkekle dişinin derilerinin birbirine dokunması iki tarafın da abdestini bozar. İsterse erkek idiş veya iktidarsız olsun veya biri ölü olsun yine de abdest bozulur. Ancak ölünün abdesti bozulmaz. Derilerin birbirine dokunması isterse bilerek kasden olsun, isterse hatâen olsun yine hüküm aynıdır.[90]

c) Hanbelîlere göre:

İmam Ahmed'in mezhebinde meşhur olan kavle göre, kadına şehvetle el veya bedenin herhangi bir kısmını dokundurmak abdesti bozar. Şehvetsiz dokunma abdesti bozmaz. Bu aynı zamanda Alkame, Ebû Ubeyde, Nahâî, Hakem, Hammad, Sevrî, İshak ve Şa'bî'nin kavlidir. Çünkü bu saydıklarımız şöyle demişlerdir: "Kadını şehvetle öpene abdest almak vâcib olur, rahmetle öpene vâcib olmaz. Öpmekten dolayı abdestin vücubunu gerekli görenler arasında İbn Mes'ud, İbn Ömer, Zührî, Zeyd b. Eslem, Mekhûl, Yahya el-Ansarî, Rabi'â, Evzâî, Sa'd b. Abdülaziz ve İmam Şâfii de bulunuyordur.

İmam Ahmed diyor ki:

"Gerek Medîneli'ler, gerekse Kûfe'liler son yıllara kadar öpmenin lems olduğunu ve bundan dolayı abdestin bozulacağını söylerler ve bunu böyle kabul ederlerdi. İmam Ebû Hanîfe ortaya çıkınca, bu defa öpmek ve lems abdesti bozmaz." dediler ve bu hususta Urve'nin hadisiyle istidlal ettiler. Biz onların bu görüşünü galat (yanlış) görüyoruz.[91]

eş-Şerhü'1-Kebîr'de de buna yakın bir ifade kullanılmıştır. Baş kısmında şöyle deniliyor: "Abdesti bozan beşinci sebeb, erkeğin derisinin şehvetli kadının derisine dokunmasıdır. İmam Ahmed'den ise bu konuda farklı rivayetler yapılmıştır: Bir rivayete göre, derinin deriye dokunması herhalde abdesti bozar, ister şehvetle olsun, ister şehvetsiz olsun farketmez. Bu aynı zamanda İmam Şafiî'nin mezhebidir. Diğer bir rivayete göre, derinin deriye dokunması herhal ü kârda abdesti bozmaz. Bu, İbn Abbas'dan rivayet

edilmiştir. Aynı zamanda Tavus, el-Hasan, Mesruk ve arkadaşlarının görüşüdür. Ebû Hanife'nin de kavli böyledir.[92]

d) Mâlikîlere göre:

Abdestli kimse elini veya bedeninden herhangi bir kısmını (nikâhı kendisine düşen) bir kadına şehvetle dokundurur veya şehvetle dokundurmadığı halde dokununca şehevî lezzet duyarsa abdesti bozulur. Ancak dokunan da ve dokunulanda bir takım şartlar aranır. Dokunan erkeğin ergen olması, lezzet almayı arzulaması veya dokunduktan sonra lezzet duyması gerekir. Dokunulan kadının dokunulduğu yerin açık olması veya çok ince hafif bir şeyle örtülü bulunması gerekir. Örtü kalın olursa abdesti bozmaz.[93]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, görüşler ve tahliller:

692 nolu hadîs için Ebû Dâvud "mürsel" demiştir. Senedinden bir sahabinin düştüğüne işarettir. Çünkü İbrahim et-Teymî, Hz. Aişe'den (r.a.) işitmemiştir, ondan işiten bir sahabiden işittiği sanılmaktadır. Bununla beraber Nesâî diyor ki:

"Bu babda, mursel de olsa bu rivayetten daha güzeli yoktur."

İmam Tirmizî diyor ki:

"Muhammed b. İsmail'den işittim, bu hadîsin zayıf olduğunu söylüyordu."

Aynı hadîsi Ebû Dâvud, Tirmizî ve İbn Mâce, Urve b. Zübeyir tarikıyla Hz. Aişe'den (r.a.) rivayet etmişlerdir.

İbn Hazm bu konuda diyor ki:

"Bu babda hiçbir şey sahih olmasa gerek. Eğer sahih bir şey varsa, o da lems'ten dolayı abdest almayı bildiren ilgili âyet inmeden önceki zamana aittir."

Ayrıca bu konuda İmam Şafiî, Mi'bed b. Nübate tarikiyle Muhammed b. Ömer'den, o da İbn Atâ'dan, o da Hz. Aişe'den şu hadisi rivayet etmiştir:

"Şüphesiz ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz eşlerinden bir kısmını öper ve bundan dolayı abdest almazdı."

İbn Abdilberr bu hadîsi sahihlerken Hafız İbn Hacer zayıf kabul etmiştir. Bununla beraber müctehidlerin bir kısmı istidlale elverişli görmüşlerdir.

693 no'lu hadîsi Tirmizî, Hâkim ve Beyhakî tahric etmiştir. Bunlar bunu Abdülmelik b. Ömer'den, o da Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan, o da Muâz'dan rivayet etmiştir. Ancak hadîste inkıta' vardır, çünkü Abdurrahman, Muâz'dan işitmemiştir. Ayrıca aynı hadîsi Şu'be Abdurrahman'dan rivayet ederek mursel bir ölçüde zikretmiştir, Nesâî'nin rivayeti gibi...

Kıssanın aslı Buhari ve Müslim'de, abdest ve namaz emri olmaksızın geçer.

İmam Ebû Hanîfe ve İmam Ebû Yusuf, ilgili hadîslerde zaaf gödükleri için istidlal etmemişler. İstidlal edenler ise, bu konuda birçok rivayetin bulunması bu açığı kapatmakta ve konuya kuvvet kazandırmaktadır, diye cevap vermişlerdir. Hz. Peygamberin (a.s.), tanıdığı kadına cinsel temastan başka her türlü temasla yaklaşan adama abdest almasını emretmesi, işlediği günahtan dolayı olsa gerek. Çünkü abdestin bir takım günâhları temizleyeceği hakkında sahîh rivayetler mevcuttur.

İbn Abbas (r.a.) ise tercüman-ı Kur'ân kabul edilmiştir. O ilgili âyette geçen "lems" tabirinden cima' mânasını almış ve böyle tefsirde bulunmuştur. Hem Arapların çoğu "falanın karısı hiçbir lâmisin elini geri çevirmez" derlerken, bundan kinaye olarak zinayı kasdetmişlerdir. Yukarıdaki yorumlar, "tenlerin birbirine dokunması abdesti bozar" diyenlerin delilleridir.[94]

Çıkarılan Hükümler:

1- Kendisine nikâhı haram olmayan yabancı bir kadının eline veya bedeninden herhangi bir yerine elle ve bedenin herhangi bir yeriyle dokunmak abdesti bozar. Bu ister şehvetle olsun, ister olmasın farketmez. (Bu, İmam Şafiî'nin ictihad ve görüşüdür).

2- Kadına şehvet kasdiyle dokunmak veya böyle bir kasıt olmaksızın dokununca lezzet almak abdesti bozar. (Bu, İmam Mâlik'in ictihadıdır.)

3- Kadına şehvetle dokunmak abdesti bozar. Şehvetsiz dokunmak bozmaz. (Bu, İmam Ahmed'in ictihadıdır; ondan yapılan iki rivayetten biridir).

4- Kadına şehvetle dokunup fahiş mübaşerette bulunmak istihsanen abdesti bozar. Çünkü bu durumda cinsel organın ıslanması söz konusudur. Bunun dışında normal şekilde dokunmak abdesti bozmaz. (Bu, İmam A'zam Ebû Hanîfe'nin ve arkadaşlarının ictihadıdır).

5- Kadına şehvetle dokunduktan sonra, İmam A'zam'ın ictihadına göre, o kadın yabancı bir kadınsa irtikâb edilen günâhın bağışlanmasına vesîle olur umuduyla abdest almakta fayda vardır.

Cinsel Organa Elin Dokunması Abdesti Bozar Mı ?

İslâm, edep ve terbiye dinidir. Hemen her konuda yüksek ahlâki; edep ve terbiyeyi; fert ve ailenin iffet, namus, şeref ve itibarının korunmasını ön plâna alır. En önemli dış organlarımızdan biri olan ellerimizi tertemiz tutmamızı, rastgele şeylere sürmekten kaçınmamızı emreder. Elin günlük hayatımızda yeri başka bir organla kapatılamıyacak kadar geniştir. Devamlı açıkta olan bu değerli ve yararlı organımızı Peygamber (a.s.) Efendimizin sünneti doğrultusunda kullanmamız kendi menfaatimizin gereğidir.

Abdesti bozan sebepler arasında bazı mezhep imamlarına göre, elin cinsel organa dokunması da zikredilmektedir. O bakımdan konuyla ilgili hadisleri ve müctehid imamların görüş ve tesbitlerini bilmemizde fayda vardır.

İlgili hasdîsler:

Büsre bint Safvân'dan (r.a.) yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim tenasül aletine elini sürerse, abdest almadan namaz kılmasın!"[95]

Ahmed ve Nesâi'nin tesbit ve rivayetinde ise az kelime farkıyla şöyle tesbit edilmiştir:

"Tenasül aletine elini süren kimse abdest alır..."

Ümmu Habibe (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu işittiğini söylemiştir:

"Cinsel organına elini süren kimse abdest alsın!"[96]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim elini, arada bir perde bulunmaksızın tenasül organına uzatıp dokundurursa, abdest kendisine vâcib olur."[97]

Amr b. Şuayb'den o da babasından yaptığı rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Hangi bir adam cinsel organına el sürerse abdest alsın!"[98]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Elini cinsel organına süren erkek ve kadının abdesti bozulur.

2- Hem kendi cinsel organına, hem de başkasının cinsel organına el süren erkek ve kadının abdesti bozulur.

3- Arada bir örtü bulunduğu takdirde elin dokunmasıyla abdest bozulmaz. O halde çıplak elin çıplak cinsel organa dokunması söz konusudur.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

Tenasül aletine, cinsel organa ve dübüre el dokundurmak abdesti bozmaz. İmam Şafiî'ye göre, cinsel organa el sürmek, abdesti bozan üç sebebten biridir. Ancak bu sürmenin elin içiyle olması şarttır. İmam Şafiî ve arkadaşları, 702 no'lu Büsre bint Safvân hadisiyle istidlal etmişlerdir. Bu hadisin isnadları sahihtir. Ancak biz Hanefiler, İbn Mâce hâriç beşlerin Mülâzim b. Amr'den, onun da Abdullah b. Bedir'den, onun da Kays b. Tâlk'den, onun da babasından, onun da Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den yaptığı rivayetle istidlal etmiş bulunuyoruz: Peygamber (a.s.) Efendimiz'den namazda elini tenasül organına süren adam hakkında sorulduğunda şöyle buyurmuştur:

"O (tenasül aleti) ancak senden bir parçadır..."[99]

b) Şâfiîlere göre:

Abdesti bozan dördüncü şey, elin içiyle -diri olsun, ölü olsun; küçük olsun, büyük olsun; bilerek sürsün veya yanılarak dokunsun- insanın cinsel organına dokunmasıdır. Dokunulan cinsel organ ister dokunan kimsenin olsun, ister başkasının olsun fark etmez. Bunun ön ve arka olması da aynıdır, yani elinin içini ister cinsel organına, ister dübürüne dokundursun, her iki surette de abdest bozulur. Dokunan el isterse felçli olsun hükmü değiştirmez.[100]

Şâfiîler bu konuda Tirmizî'nin sahih kabul ettiği Büsre hadîsiyle, İbn Hibbân'ın sahih kabul ettiği Ebû Hüreyre hadîsiyle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.

Şâfiîler elin üstüyle parmak aralarını bu kaideden istisna ederek illetini şöyle açıklamışlardır: "İnsan ancak elinin içini o gibi yerlere dokundurmak veya sürmekle zevk alır. Parmak araları, elin üst kısmı o zevki vermez." [101]

c) Hanbelilere göre:

Ferc'e el sürmek abdesti bozan sebeplerden biridir. Ferc: hades mahrecine verilen bir isimdir ki, hem erkeğin, hem kadının cinsel organını ve dübürünü kendi kapsamına alır. Ancak bütün bunlar hakkında mezhebin farklı görüş ve tesbitleri söz konusudur:

Ahmed b. Hanbel'den iki rivayet vardır:

Birincisi, belirtilen organlara el sürmek abdesti bozar şeklindedir. Bu aynı zamanda İbn Ömer, Saîd b. Müseyyeb, Atâ', Ebban b. Osman, Urve, Süleyman b. Yaşar, Zührî, Evzâî ve Şafiî'nin de mezhebidir. İmam Mâlik'den meşhur olan rivayet de bu anlamdadır. Ayrıca Ömer b. Hattab'dan, Ebû Hüreyre ve İbn Sirîn'den de bu hususta rivayetler yapılmıştır.

İkincisi, belirtilen dokunma ve sürtünmeden dolayı abdest gerekmez şeklindedir. Bu, Hz. Ali'den, Ammâr'dan, İbn Mes'ûd, Huzayfe, İmrân b. Husayn ve Ebû Derdâ'dan (Allah hepsinden razı olsun) rivayet edilmiştir. Rabi'a, Sevrî, İbn Münzir ve rey tarafdarları da aynı görüştedirler. Bunlar daha çok Talk hadîsiyle istidlâl etmişlerdir.

Birinci rivayette ise, Büsre ve Ebû Hüreyre (r.a.) hadîsleriyle istidlâl edilmiştir. Nitekim İmam Buhari, "Bu babda en sahih şey, Büsre'nin hadîsidir" demiştir. Ebû Zer'a ise, Ümmu Habîbe'nîn de hadîsi sahihtir, diyerek konuya bu açıdan ağırlık kazandırmıştır.[102]

İmam Ahmed, ancak kasden bilerek elini dokunduranın abdesti bozulur, yanılarak dokunursa bir şey gerekmez, demiştir.

Hanbelî mezhebinde de, ister kendininkine, ister başkasınınkine dokunsun fark etmez. Her iki durumda da abdest bozulur. Aynı zamanda dokunulan cinsel organ ister küçük yaştaki, ister büyük yaştaki insana ait olsun hükmü değiştirmez. Evzâî'ye göre, iştiha yaşına gelmemiş çocukların cinsel organına el sürmek abdesti bozmaz. Oysa hadîs-i şeriflerde takyid yapılmamış, hepsini kapsayacak anlamda bir ifade kullanılmıştır.[103]

d) Mâlikîlere göre:

İmam Mâlik'den meşhur olan rivayete göre, elin tenasül organına dokunması abdesti bozan sebeplerden biri olarak gösterilmiştir. Ancak bunun bir takım şartları vardır:

1- Kendi cinsel organına dokundurması,

2- Ergenlik çağına girmiş bulunması,

3- Arayerde bir örtünün olmaması,

4- Elin içiyle dokunması, veya parmak uçlarıyla veya parmak araları ve yan kısımlarıyla dokunmanın gerçekleşmesi şarttır. Bu durumda ister zevk duysun, ister duymasın, ister kasden dokundursun, ister unutarak fark etmez. Bütün bu hükümler erkekle ilgilidir. Kadın elini kendi fercine dokundurursa abdest bozulmaz. Aynı zamanda kadın ve erkek kendi ellerini kendi dübürlerine dokundursalar yine abdestleri bozulmaz. Başkasının cinsel organına el dokundurmak ise, nikâhı kendisine helâl olan kadının tenine tenle dokundurma hükmüne girer.[104]

Ayrıca bu konuda Muvatta' Şerhi Tenvîrül-Havâlik'te beş kadar hadîs delil olarak rivayet edilip erkeğin elini kendi cinsel organına sürmesi halinde abdestin bozulacağı istidlal edilmiştir.[105]

İlgili diğer rivayetler, tesbitler ve tahliller:

702 no'lu hadîsi İmam Mâlik, İmam Şafiî başta olmak üzere İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Hâkim ve İbn Cârud da rivayet etmişlerdir. Ebû Dâvud diyor ki:

"İmam Ahmed'e "Büsre'nin hadisi sahih değildir" dediğimde, "hayır sahihtir" dedi. Aynı zamanda Darekutnî ile Yahya b. Maîn de onun hadîsini sahîhlemişlerdir. Nitekim Hz. Urve'den yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Bu hadîsi Büsre'den işitmek için kalkıp kendisine gittim, sordum, evet onu ben rivayet ettim, diye cevap verdi."

Cinsel organa elin dokunmasıyla abdestin bozulmayacağına kail olanlar ise Talk b. Ali'nin hadîsiyle ihticac etmişlerdir. Ebû Dâvud, Tirmizi, Nesâî, İbn Mâce, Ahmed ve Darekutnî onu şu lâfızla rivayet etmişlerdir:

"Adam eliyle tenasül organına dokunuyor, kendisine abdest gerekir mi?" Bu soru üzerine Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"O ancak senden bir parçadır (vücudun diğer parçalarına elini dokundurman ne ise, oraya dokundurman da odur.)"

Amr b. Ali bunu sahîhlemiştir. Ona göre, bu, Büsre'nin hadîsinden daha çok sübut derecesinde bulunuyordur. Nitekim Ali el-Medeni de bu hadîsin Büsre hadîsinden daha hasen olduğuna dikkatleri çekmiştir. Ebû Cafer et-Tahavî, Mülazim hadîsinin isnadı doğrudur, muzdarip de değildir diyerek buna ağırlık vermiştir.[106] Kays b. Talk b. Ali'nin rivayet ettiği aynı hadîsi Mülâzım b. Amr de rivayet ettiği için Ebû Cafer et-Tahavî, "Mülâzım hadîsi" diye bahsetmiştir.

İmam Şafiî, Ebû Hatim, Ebû Zer'â Darekutnî, Beyhaki ve İbn Cevzi, Kays b. Talk ve Mülâzim hadîsinin zayıf olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibbân, Taberânî, İbn Arabi ve diğer bazı ilim adamları sözü edilen hadîsin hükmünün kaldırıldığına kaildirler. O bakımdan Beyhaki, "Büsre'nin hadisini Talk hadisine tercihte bu kavl kâfi gelir" demiştir. Hem Buharî ve Müslim de Talk'ın hiçbir rivâyetiyle ihticac etmemişlerdir. Oysa Büsre'nin hadîsinin bütün râvîleriyle ihticacı uygun görmüşlerdir.

Ayrıca İmam Şafiî diyor ki:

"Biz, Kays b. Talk isminden sorduk, onu bilip tanıyana rastlayamadık." [107]

Ebû Hatim, Ebû Zer'â ve arkadaşlarına göre, Kays b. Talk'ın hadîsiyle ihticac edilmez. Nitekim cinsel organa elini sürüp de abdest almayanlar veyl ile tehdîd edilmişlerdir. Ebû Hüreyre ve Hz. Aişe (r.a.)'dan rivayet edilen hadîste şöyle buyurulmuştur:

"Ellerini cinsel organlarına sürüp de abdest almayanlara veyl olsun!"[108]

Bilindiği gibi, veyl ile vaîd, vücubu gerektiren bir tabirdir.

Câbir (r.a.)'den yapılan rivayette ise, kasden elini sürerse abdesti bozulur, yanılarak dokundurursa, bozulmaz, şeklinde bir ifade kullanmıştır.

Sıddik Hasan Han, Kays b. Talk'ın değil, Talk b. Ali'nin hadisini şerhederken şöyle diyor: "Beşler bu hadîsi tahrîc etmiştir; İbn Hibbân da onu sahihlemiştir. "Hafız Zehebî ise, Talk'ın rivayet ettiği hadîsi şu sözüyle över: "Talk'ın hadîsi Büsre'nin hadîsinden daha hasendir". İbn Medînî'yi şöyle tarif ediyor: "O, asrının hafızıdır, hadîs ilminde imamdır; hicrî 161 yılında doğmuştur. Buharî, Ebû Dâvud onun talebesidir." Nesâî de diyor ki:

"İbn Medînî sırf hadîs ilmi için yaratılmıştır." Nevevî de şöyle diyor:

"Onun yüze yakın te'lîfâti vardır..."[109]

Talk hadîsini Taberânî de sahihlemiştir.

Anlaşıldığı gibi birbirine muarız iki rivayet hakkında ilim adamlarının görüş ve tesbitleri hayli farklıdır. Ancak iki rivayetten birini reddetmek de mümkün değildir. Birinin diğerini neshettiği iddiası da isbatlanmamıştır. O bakımdan müctehid imamların bir kısmı Talk hadîsiyle, bir kısmı da Büsre hadîsiyle ihticac etmiştir. 703 no'lu Ümmu Habîbe hadîsine gelince, "ferc" tabiri kullanılmıştır ki, hem erkek, hem kadın cinsel organına şâmil gelir. Aynı zamanda dübürü da kendi kapsamına alır. Çünkü Araplar ona da zaman zaman "ferc" demişlerdir. Böylece abdesti bozma hususunda sadece adamın kendi cinsel organına dokunmasını söyleyerek bunu hususlandıranların görüşünün sıhhatli olmadığı ortaya çıkıyor. Bu anlamda Hz. Aişe'den. (r.a.) şu hadîs rivayet edilmiştir ki, Ümmu Habîbe'nin hadîsini kuvvetlendirmektedir:

"Sizden biriniz eliyle fercine dokunduğu zaman abdest alsın..."[110]

Ancak bu hadisin râvileri arasında Abdurrahman b. Abdullah el-Ömerî bulunuyor ki, zayıf kabul edilmiştir. Zehebî de Yahya b. Maîn'den naklen bu zatın zayıf olduğunu belirtmiş. İmam Ahmed'in onun hakkında şöyle dediğini nakletmiştir: "Onun hadîsi hiçbir şeye eşit değildir (sahih hadîs ölçülerinden hiçbirine uygunluk göstermemektedir). Hadisleri hemen hemen münker sayılmıştır. Yalancı olduğu için de elime geçen hadîslerini yırtıp imha ettim."

Buharî onun hakkında şöyle diyor:

"O ve kardeşi Kasım hakkında hayli söz söylenir..." Nesâî ise onun metrukü'l-hadis olduğunu belirtmiştir.[111]

704 no'lu Ebû Hüreyre hadîsini İbn Hibbân kendi Sahih'inde rivayet edip "Senedi sahih, nakilleri âdil bir hadîstir" demiştir. İbn Hâkim ve İbn Abdilberr onu sahihlemişler; Beyhaki ile Taberânî tahrîc etmişlerdir. İbn Seken diyor ki, "Bu babda rivayet edilenlerin en güzeli..." İmam Şafii, Hafız Bezzar ve Darekutnî de Yezîd b. Abdülmelik tarikiyle rivayet etmişlerdir.[112]

Nesâî ise, onun metruk olduğunu söylerken, başkaları da zayıf kabul etmiştir. Bununla beraber başta İmam Şafiî olmak üzere bazı değerli müctehid ve ilim adamları bu hadîsle ihticac etmişlerdir.

705 no'lu Amr b. Şuayb hadîsini İmam Tirmizî sahih kabul etmiştir. Ravileri arasında Bakıyye b. Velid bulunuyor ki, bu zat hakkında iyi tesbit yapmayan bazı ilim adamları "zayıf" derken, Zehebî onun ünlü bir hadîs âlimi olduğunu belirtiyor ve birçok mu'haddîslerin onun rivayetine itibar ettiğine dikkatleri çektikten sonra İbn Mübarek'in şu sözünü naklediyor: "Bakıyye sadûktur. Ancak bazı döneklerden işittiğini de yazıyor." Ahmed b. Hanbel onun hakkında diyor ki:

"Bakıyye benim yanımda İsmail b. Iyâş'dan daha sevimlidir..."[113]

Tahavî bu konuda kırkın üstünde rivayet tesbit etmiştir. Hepsini ayrı ayrı buraya nakletmemize hacmimiz müsait değildir. Birbirine muarız gibi görünen hadîsleri nakledip birtakım tahliller yaptıktan sonra cinsel organa el dokundurmaktan dolayı abdestin gerekmiyeceği kanaatini izah ediyor ve

bu, Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf, Muhammed b. Hasan'in kavlidir, diyerek konuyu bağlıyor.[114]

Çıkarılan Hükümler:

1- Cinsel organa el sürmek veya dokundurmak abdesti bozmaz. Çünkü o da vücuttan diğer parçalar gibi bir parçadır. (Bu, İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşlarının kavlidir).

2- Kadın, erkek; yaşlı, küçük, ölü ve diri her insanın cinsel organına el sürmek veya dokundurmak abdesti bozduğu gibi, dübürüne de el sürmek abdesti bozar. (Bu, İmam Şafiî ve arkadaşlarının kavlidir).

3- Bilerek kasden elini cinsel organına süren kimsenin abdesti bozulur. Yanılarak, unutarak sürenin bozulmaz. (Bu daha çok İmam Ahmed'in görüşlerinden biridir).

4- Kişinin kendi cinsel organına dokunması bazı şartlarla abdesti bozar: Ergen olması, arayerde perde bulunmaması, elin içi veya parmak uçları ya da yanlarıyla dokunması gibi... (Bu, İmam Mâlik'in kavlidir.)

Deve Etini Yedikten Sonra Abdest Almak Gerekir Mi?

Bu konuda da müctehid imamlar mevcut rivayet ve hadîsler üzerinde kendi ölçülerine göre ciddî bir inceleme, araştırma ve tesbitten sonra ikiye ayrılmışlardır: Bir gruba göre, abdesti bozar, diğer gruba göre bozmaz.

İlgili hadîsler:

Gabir b. Samure (r.a.)'den yapılan rivayete göre, bir adam, Resûlüllah (a.s.) Efendimize,

"Koyun, keçi etinden dolayı abdest alalım mı?" diye sordu. Efendimiz ona:

"İstersen abdest alabilirsin, istersen almazsın!" buyurdu. Adam:

"Deve etinden dolayı abdest alalım mı?" diye sordu. Peygamber (a.s.):

"Evet... deve etinden dolayı abdest al!" buyurdu. Adam:

"Koyun keçi ağılında namaz kılayım mı?" diye sordu. Efendimiz,

"Evet..." buyurdu. Adam:

"Koyun keçi ağılında namaz kılayım mı?" diye sordu. Efendimiz,

"Evet.." buyurdu. Adam,

"Deve ağılında namaz kılayım mı?" diye sordu. Efendimiz,

"Hayır..." diye cevap verdi.[115]

Berâ' b. Âzib (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den deve etinden dolayı abdest (gerekip gerekmiyeceği) soruldu. "Deve etinden dolayı abdest alın!" diye buyurdu. Koyun, keçi etinden soruldu. "Onlardan dolayı abdest almayın!" buyurdu. Deve ağılında namaz kılmaktan soruldu. "Orada namaz kılmayın; çünkü oralar şeytanlardan (pek boş değil)dir." buyurdu. Koyun keçi ağılında namaz kılmaktan soruldu, "Oralarda namaz kılın; çünkü koyun keçi berekettir." buyurdu.[116]

Zilğurre'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir tarafa giderken bir bedevi ortaya çıkıp dedi ki:

"Ya Resûlellah! Namaz vakti bize erişince (vakit olunca) bizde deve ağılında isek, orada namaz kılalım mı?"

"Hayır! O yerde namaz kılmayın", buyurdu,

"Deve etini yemekten dolayı abdest alalım mı?"

"Evet, alın", buyurdu.

"Koyun keçi ağılında namaz kılalım mı?"

"Evet orada namaz kılın", buyurdu.

"Koyun keçi etini yemekten dolayı abdest alalım mı?"

"Hayır", diye cevap verdi.[117]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Deve eti yiyen kimsenin namaz kılmak, tavaf etmek, Mushafa el sürmek için abdest alması vâcibdir.

2- Deve ağılında namaz kılmak mekruhtur.

3- Koyun ve keçi etini yiyen kimsenin bundan dolayı belirtilen şeyleri yerine getirmek için abdest alması vâcib değildir, daha önce abdest alıp abdesti bozulmamışsa, yeniden abdest almasına gerek yoktur.

4- Koyun ve keçi ağılında namaz kılınabilir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının tesbit, görüş, ihticac ve istidlalleri:

a) Hanefî, Şafiî, Mâliki ve Sevrî mezhebinde deve etini yiyen kimsenin abdesti bozulmaz. O da diğer yiyecekler gibidir. Hem Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, tabii yollardan dışarı çıkan şeyler abdesti bozar, dışardan giren şeyler bozmaz diyerek genel bir kaide koymuştur.

b) Hanbelîlere göre:

Deve etini ister çiğ, ister pişmiş yesin, abdestli kişinin abdesti herhalde bozulur. Bu hususu bilsin, bilmesin farketmez. Nitekim Cabir b. Semure, Muhammed b. İshak, İshak b. Rahuye, Ebû Hayseme, Yahya b. Yahya ve İbn Münzir de aynı görüş ve ictihaddadırlar.[118]

Birinci grup şu hadîsle istidlal etmiştir: İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Abdest ancak (vücuttan) dışarı çıkan şeylerden dolayıdır, giren şeylerden dolayı değil..."[119]

İkincilerin delîli, yukarıda naklettiğimiz Cabir b. Semure ve Bera' b. Aziz hadîsleridir.

Konuyla ilgili diğer rivayetler, tesbitler ve tahliller:

722 no'lu Cabir hadîsinin bir benzerini İbn Mâce, Muharib b. Dessar'dan, rivayet etmiştir. Ayrıca Ebû Dâvud ile Tirmizî de aynı hadîsi nakletmişlerdir. Beyhakî sözünü ettiğimiz iki hadîsin de sahih olduğunu, söylemiş, Ahmed b. Hanbel'de aynı görüşü izhar etmiştir.

İmam Nevevî, sözü edilen hadîslerin hükmünün kaldırıldığına kail olanları, o bakımdan deve etini yemekten dolayı abdestin bozulmayacağını söyleyenleri şöyle sıralamıştır: Dört halîfe, Ubey b. Kâ'b, İbn Abbas, Ebû Derdâ, Ebû Talhâ, Âmir b. Rebi'â, Ebû Ümame, Tabiîn'den önemli bir cemaat, İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe, İmam Şafiî ve arkadaşları. Deve etini yemekten dolayı abdestin bozulacağına kail olanlar ise şunlardır: Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Rahuye, Yahya b. Yahya, Ebubekir b. Munzir ve İbn Huzeyme... Hafız Ebubekir Beyhâki de bu ikincilerin görüşünü seçmiştir. Hadîs ashabı ise, mutlaka abdestin bozulacağına kaildirler.

İmam Şafiî'den yapılan bir rivayette ise şöyle demiştir:

"Eğer deve etiyle ilgili hadîs sahîhse ben onunla hükmederim."[120]

İbn Hibbân'ın Câbir hadîsini naklederek onun şöyle dediğini açıklıyor: "Ateşin dokunduğu (eti yemekten) dolayı abdestin bozulup bozulmayacağı hususunda, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in son emri ve ondan son anlaşılanı, ateşin dokunduğu (eti yemekten) dolayı abdestin bozulmayacağıdır."

İmam Nevevî bu hadîsin umum ifade ettiğini, deve etinden dolayı abdest gerekir hadîsinin ise husus ifade ettiğini, hususun umuma takdim edileceğini belirtmiştir. Bazısı da hastan sonra gelen amm, onu nesheder. O takdirde, deve etinden dolayı abdest gerekir, hükmü kaldırılmış sayılır. Ne var ki, burada neshi kabul etmeyenler çoğunluktadır.

el-Hâzimî ise, bazı ilim adamlarının bu konuda mensûh olanın, ateşin dokunduğu şeyi yemekten dolayı abdestin gerekmediğidir. Nâsıh ise, ateşin dokunduğu şeyi yemekten dolayı abdestin gerektiğidir. Zührî de aynı görüştedir.

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Şafii'den yapılan rivayette, bu konuda şöyle dedikleri belirtiliyor:

"Gerek deve etinden, gerekse ateş okunan şeyi yemekten dolayı abdestin gerekeceği hakkındaki Câbir ve Berâ' hadîsleri, ya Câbir'den rivayet edilen

son hadîsle nesholmuştur, ya da abdest ile ilgili emir, tenzife (nezafeti iyice sağlamaya, gereken temizliği yapmaya) yöneliktir."[121]

Câbir'den rivayet edilen son hadîs şöyledir:

"Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in son emri, ateşin temas ettiği şeyden dolayı abdestin gerekmemesidir."[122]

Diğer bazı ilim adamları ise, deve etini yemekten dolayı abdest emri, vücub için değil, istihbab içindir. Oysa bu hilaf-ı zahir sayılır. Çünkü istihbaba delâlet eden bir kayıt yoktur.[123]

723 no'lu Berâ' hadîsine gelince: Bunu Tirmizî, İbn Mâce, İbn Hibbân ve İbn Cârud da rivayet etmişlerdir. İbn Huzeyme kendi Sahîh'inde diyor ki:

"Bu hadîs hakkında hadîs ilim adamları arasında görüş ayrılığı izhar edeni görmedim. Çünkü nakil cihetiyle sahih, nakledenler ise adildir." Tirmizî de bunun Berâ'dan rivayet edildiğini sahihlemiştir.[124]

İmam Ahmed ile Beyhakî bu babda daha çok Câbir b. Semure ile Berâ' hadîsinin sahîh olduğunu belirtmişlerdir. İshak b. Râhuye de böyle demiştir. Hafız İbn Hacer de onların bu görüşünü et-Telhîs'te nakletmiştir.

O bakımdan Nevevî, deve etinden dolayı abdest bozulur hükmünü ve buna dayalı mezhebi delil bakımından en kuvvetli kabul etmiştir. Her ne kadar cumhur onun hilâfına bir görüş ortaya koymuşsa da hadîslerin sıhhati onu böyle bir netice çıkarmaya sevk etmiştir.[125]

Ebû Cafer et-Tahavî konuyla ilgili hadîsleri şöyle naklediyor:

Zeyd b. Sâbit'ten (r.a.) yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Ateşin değiştirdiği şey (i yemekten) dolayı abdest alın!"

Aynı hadîsin dört ayrı tarikdan daha rivayet edildiğini naklettikten sonra Ebu Saîd b. Ebî Süfyan b. Muğîre'den şu haberi naklediyor:

"Ümmu Habîbe (ra.)'nin yanına girdiğimde, benim için sevik (kavut) istedi, ondan yiyip içtim. Sonra bana şöyle dedi: "Kardeşim oğlu! Abdest al..." Ben de "abdestimi bozacak bir şey yapmadım" deyince, şu haberi verdi:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, ateşin dokunduğu şeyden dolayı abdest alınız." buyurdu.[126]

Tahavî aynı hadîsi iki ayrı tarikle de rivayet ederek ona ağırlık kazandırmıştır.

Ayrıca Ebubekre tarikiyle Ebû Hüreyre'den (r.a.) Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu naklediyor:

"Ateşin değiştirdiği şeyden dolayı, isterse o şey kurutulmuş keş parçası olsun, abdest alınız!"

Buna yakın bir anlamda Muhammed b. Huzeyme tarikiyle Ebû Hüreyre (r.a.)'den, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Kurutulmuş keş parçasından dolayı abdest alınız!"

Yukarıdaki iki hadîsi İbn Ebî Dâvud tarikiyle yine Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayetle te'yid etmiş dört rivayet daha getirerek hadîsin sıhhat derecesine dikkatleri çekmiştir.

Et yemekten dolayı abdestin gereğine delâlet eden bir diğer hadisi ise Mevlâ Muâviye'den şöyle naklediyor:

"Mescid'e geldiğimde, oradaki cemaatin yaşlı bir zatın etrafında toplanıp onu dinlediklerini gördüm. "Bu kimdir?" diye sorduğumda, "Sehl b. Hanzele"dir dediler. Şöyle dediğini işittim: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyurdu ki:

"Kim et yiyecek olursa, abdest alsın."[127]

Tahavî bu rivayetlerden sonra Resûlüllah'ın (a.s.) et yedikten sonra abdest almadan namaz kıldığını belirten hadisleri naklediyor. Biz bunlardan birkaç tanesini konunun önemini dikkate alarak buraya alıyoruz:

İbn Abbas'dan (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) bir koyunun kürek kısmını yedikten sonra abdest almadan kalkıp namaz kıldı."

İbn Huzeyme'nin İbn Abbas'dan (r.a.) yaptığı rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ekmek ve et yedikten sonra abdest almadan kalkıp namaz kıldı..."

Muhammed b. Amr b. Atâ'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: Bir gün İbn Abbas'ın (r.a.) yanına giriyor ki o sırada İbn Abbas Meymune'nin evinde bulunuyormuş. İbn Abbas (r.a.) iki elimin üzerine vurarak şöyle dedi:

"İnsanların ateş dokunan şeyden yedikten sonra abdest aldıklarına hayret ediyorum! Allah'a and olsun ki Resûlüllah (a.s.) bir gün kendi elbisesini üzerinde toplamış idi, az sonra kendisine tirit getirildi, ondan yedikten sonra abdest almadan kalkıp namaz kıldı..."

Ümmü Seleme'den (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Kızartılmış kaburga takdim ettim. Ondan yedi ve abdest almadı."

Câbir b. Abdillah'tan (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Beraberimizde Resûlüllah'ın da bulunduğu bir sırada bize bir miktar pişmiş yemek getirildi. Hep birlikte yedikten sonra namaza kalkdık, bizden hiçbir kimse abdest almadı... Sonra da geriye kalan yemeği akşama doğru yedikten sonra kalkıp ikindi namazını kıldık, bizden hiçbir kimse elini suya sürmedi, yani abdest almadı."

Bu mealde otuza yakın rivayetleri sıraladıktan sonra konuyu şöyle bağlıyor: "Koyun ve keçi etinden dolayı nasıl abdest almak gerekmiyorsa, onun gibi deve etinden dolayı da abdest gerekmez. Bu, İmam Ebû Hanife'nin, Ebû Yusuf'un ve Muhammed b. Hasan'ın kavlidir.[128]

Zeylai, Nasburraye'de abdesti bozan sebepler üzerinde durup ilgili hadîslerin tahlil ve tesbitini yaparken bu konuya yer vermemiştir. Nitekim Hanefî mezhebine ait kaynak fıkıh kitaplarının çoğunda da deve eti ve ateşte pişirilmiş yiyecekler üzerinde pek durulmamıştır. Çünkü Hanefilere göre, bu meseleyle ilgili hükümler neshedilmiştir.

el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibil-Arbaa adlı kitapta ise, Hanbelîlerin görüş ve ictihadı belirtilerek, onlara göre, deve etini yemek yeniden abdest almayı gerektirir hususu kısaca açıklanmıştır.[129]

Çıkarılan Hükümler:

1- Gerek deve etinden, gerekse ateşte pişirilmiş yemeklerden dolayı abdest gerekmez. (Bu üç mezhebin kavlidir).

2- Deve etinden dolayı abdest gerekir. (Bu Hanbelîlerin görüş ve ictihadıdır.)

Namaz, Tavaf Ve Mushafa El Sürmek İçin Abdestin Lüzumu

Namaz mü'minin mi'racıdır. Bir bakıma Allah ile mükalemede bulunma makamı, ilâhî huzura kabul edilme vaktidir. O bakımdan iç ve dış temizliğiyle birlikte kalb huzuru, edep ve terbiye tavrı ister. İç ve dış temizliği abdest ile sağlanır. Edep ve terbiye ise bu temizliğin gereği ve tabii neticesidir. Temizliğe riâyet etmiyenin imânı noksandır; edep ve terbiyesi olmayanın gerçek anlamda dini ve dindarlığı yoktur.

Tavaf, yeryüzünde Allah'a ibâdet için konulan ilk mâbed Kabe'nin etrafında yedi defa dönmek suretiyle durmadan Hakk'ı teşsbih ve tenzih eden eşyanın hareketine uymak, kâinatın Hakk'ın irâdesi doğrultusunda hareket halinde olduğuna kalben ve fiilen katılmaktır. Başka bir deyimle, nefsin mertebelerini aşıp Hakk'a teslimiyeti isbatlamak, ruhen O'na yükselmeyi arzulamaktır. Böylesine ulvi ve kutsal bir makamda abdestli bulunmak elbette gereklidir. İçin dışa vuran bir mahviyet ve arınmak şuuruyla kulluğun gereğini yerine getirmek kadar normal ne olabilir?

Mushaf, konuşan bir öğüt, kalbe ışık tutan bir lamba, ruhu cilayan bir yaldız; kulu Allah ile konuşturan manevî bir cihazdır. İnsan hayatını ilâhî düzen doğrultusunda tanzim eden bir rehber; isanlığa medeniyeti öğreten bir kitabtır. Kudret kalemiyle yazılmış, Levh-i mahfuz'a konulmuş, oradan Dünya semasına indirilmiş ve oradan da Melek Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed'in (a.s.) kalbine ilka edilmiştir. Ona kemal-i edeple el sürmek,

saygının bütün inceliklerine dikkat ederek okumak lâzımdır. Böyle bir kitaba abdestsiz el sürmek saygısızlık sayılır.

Onun için İslâm, namaz ve tavaf için abdestli olmayı nasıl şart kılmışsa, Mushaf'a el sürmek için de abdestli bulunmayı ya vâcib, ya da sünnet kılmıştır. Bu fark, ilim adamlarının ictihad farkından doğmaktadır.

İlgili hadîsler:

İbn Ömer'den (r.a.) yapılan rivayette, Resûlülah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

"Allah abdestsiz (kılınan) namazı ve bir de hıyanet ve sirkat hırsızlık yoluyla elde edilen (bir maldan verilen) sadakayı kabul etmez."[130]

Resûlüllah (a.s.) Efendimizin Yemen'de bulunan Amr b. Hazm'e yazdığı mektubda şöyle buyurmuştu: "Kur'ân'a ancak temiz (abdestli) olan dokunabilir."[131]

İbn Ömer'den (r.a.) yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Mushafa ancak taharet üzere (abdestli iken) el dokundurulur."[132]

Tavus'dan o da Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e (onun saadet günlerine) yetişen bir adamdan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.)'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Beytullahı tavaf etmek de bir namazdır (ibâdettir). O halde tavaf yaptığınız zaman konuşmayı azaltınız."[133]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Abdestsiz namaz caiz değildir. Abdest namazın şartlarından biridir.

2- Hile, hıyanet, gasb ve hırsızlık yoluyla elde edilen bir maldan verilen zekât ve sadaka Allah katında makbul değildir.

3- Kur'ân'a ancak tahir olan el sürebilir.

4- Kabe'yi tavaf da (bir bakıma) namazdır ve o bakımdan abdestsiz tavaf sahih değildir.

Hadislerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının görüş, tesbit, ihticac ve istidlalleri:

a) Hanefîlere göre:

Hades (abdestsizlik ve cenabettik) in bir takım hükümleri vardır: Namaz ancak abdestli bir halde kılınır. Mushafa -üzerinde kılıfı yoksa- el sürülmez. Şafiî'ye göre, abdestsiz bir halde Mushafa el sürmekte bir sakınca yoktur. Çünkü ona göre, Kur'ân'ı abdestsiz bir halde nasıl okumak caizse, ona el sürmek de caizdir.[134] Ne var ki, Kâsânî'nin Şafiilerle ilgili bu tesbiti ana kaynaklara uymamaktadır.

Hanefîler bu konuda, el-Esrem ve Dârekutni'nin rivayet ettikleri 739 nolu hadîsle istidlal etmişlerdir. Ayrıca Kur'ân'da, "Ona ancak arınıp temizlenmiş olanlar dokunabilir." mealindeki âyette geçen muttahhar'ı, abdestli olan kimse olarak yorumlamışlardır.[135]

Kur'ân'a tazîm vâcibdir. Üzerine abdestsizlik vaki olan bir elle ona dokunmak ta'zîmi zedeler. Muhafa el sürmeyi onu abdestsiz okumanın cevazına kıyas doğru değildir, çünkü abdestte elleri yıkamak farzdır, ağzı yıkamak farz değildir. Aynı zamanda üzerinde âyet yazılı olan dirheme de el sürülmez. Çünkü Mushafa hürmet, ondan yazılı bulunan âyetlere hürmeti gerektirir. O bakımdan hanefilerden çoğuna göre, tefsir kitabına da abdetsiz el sürmek câiz değildir. Çünkü o da bir bakıma Mushaf sayılır. Fıkıh kitaplarına abdestsiz el sürmekte ise bir sakınca yoktur.

Abdestsiz bir vaziyette Kabe'yi tavaf sahih değildir. Şayet bu vaziyette tavaf ederse noksanlıkla beraber caiz sayılır. Çünkü Kabe'yi tavaf namaza benzetilmiştir.[136] Şöyle ki tavaf hakikî anlamda namaz değildir, o bakımdan abdestsiz yapılmasında kerahet vardır.

b) Şâfiilere göre:

Abdestsiz bir vaziyette namaz kılmak haramdır. Cünüp olma hali de böyledir. Bunda icma' vardır. Nitekim Sahîhayn'de "Allah sizden birinin namazını -abdestsiz olduğu zaman, abdest almadıkça- kabul etmez," mealinde Resûlüllah'ın hadîsi rivayet edilmiştir. Cuma hutbesi, tilâvet secdesi, şükür secdesi de namaz mânasına yorumlanır ve onlar da abdestsiz bir vaziyette yerine getirilmez.

Abdestsiz bir halde Kabe'yi tavaf etmek de haramdır. Çünkü Peygamber (a.s.) Efendimiz tavaf için abdest almış ve "hacc menâsikîni benden alıp öğrenin!" buyurmuştur. Hem "tavaf namaz mesabesindedir" diye hadîs rivayet edilmiştir. Ancak ne var ki, Allah Teâlâ, tavaf esnasında konuşmayı helâl kılmıştır. Artık kim tavaf esnasında konuşmak isterse ancak hayr üzerine konuşsun.[137]

Mushafa abdestsiz bir halde el sürmek veya yapraklarına dokunmak da haramdır. Allah Teâlâ, "Ona ancak arınıp temizlenmiş olanlar dokunabilir," buyurmuştur. Bu, nehiy mânasında bir haberdir. Onu abdestsiz bir halde taşımak da haramdır. Ancak yanmasından, sele kapılmasından veya bir kâfirin tecavüzüne uğramasından endişe edildiği zamanlarda hemen abdest alma imkânı yoksa abdestsiz taşınabilir. Hatta bu vaziyette onu taşıyıp kurtarmak vâcibdir. Tevrat ve İncil hakkındaki hüküm böyle değildir, yani onları abdestsiz taşımakta bir sakınca yoktur. Çünkü insan eli dokunup tahrifata uğramış, çoğu yerleri ilâhî vasfını kaybetmiştir.

Mushafın bitişik cildine abdestsiz dokunulmaz. Çünkü cildi de ondan bir parça sayılır. Bitişik değilse, el sürmekte bir sakınca yoktur.[138]

Kur'ân tefsîrine, gelince, tefsir kısmı Kur'ân metninden çoksa, hüküm eksere göre olduğundan onu abdestsiz bir vaziyette tutup, açıp okumakta bir sakınca yoktur. Ama Kur'ân metni tefsire eşit veya ondan fazla ise, o takdirde abdestsiz el sürmek haramdır.

Kur'ân'ı eşya arasında, sandıkta, kutuda abdestsiz bir vaziyette taşımak helâldir.[139]

c) Hanbelîlere göre:

Abdestsizlik ve cenabetten temizlenen kimse ancak Mushafa el sürebilir. Bu husus, İbn Ömer, el-Hasan, Atâ, Tavus, Şa'bî ve Kasım b. Muhammed'den rivayet edilmiştir. (Allah hepsinden razı olsun). Aynı zamanda bu, İmam Mâlik, İmam Şafiî ve rey tarafdarlarının kavlidir. Onlara Davud ez-Zahîrî'den başka muhalif olan bir kimse bilmiyoruz. Davud'a gelince, o Mushafa abdestsiz bir vaziyette el sürmeyi mübah saymıştır. O, bu hususta Peygamber (a.s.) Efendimizin Kayser'e yazdığı mektubla ihticac etmiştir. Çünkü mektubta Kur'ân'dan âyet yazılı bulunuyordu. Hammad ise, elinin arkasıyla Mushafa dokunur, bunda bir sakınca görmezdi. Çünkü ona göre, "mess" tabiri, elin içiyle dokunmak veya sürmektir, dışıyla değil.[140]

Hanbelîler hem Vakı'â sûresi 79. âyetle, hem de Hz. Peygamber'in (a.s.) Amr b. Hazm'e yazdığı mektupta "Kur'ân'a ancak tahir olan el sürebilir" mealindeki el-Esrem'in rivayet ettiği hadîsle ihticac etmişlerdir.

Resûlüllah'ın (a.s.) Kayser ve diğer ülkelere gönderdiği mektupta âyet yazması, mektup kasdıyla yazılmıştır. O bakımdan mektupta, fıkıh ve benzeri kitaplarda yazılı olarak âyetler bulunabilir ve bunlara abdestsiz dokunulabilir. Çünkü içindeki âyetten dolayı onlar mushaf hüviyetini almaz, o bakımdan mushaf hürmetini de taşımaz. Aksini iddia etmek, Kur'ân'ı ezber bilenlerin bedeninin de abdestsiz dokunulmasının sakıncalı olduğu sonucunu doğurabilir. Oysa fıkıhta böyle bir iddia veya kaide söz konusu değildir.

Kur'ân'ı kılıfının sapından abdestsiz bir vaziyette tutup kaldırmakta bir sakınca yoktur. Ebû Hanife'nin de ictihadı böyledir. İmam Mâlik buna muhaliftir. Ona göre, mushafı kılıfıyla veya kılıfının kulpuyla tutmak da helâl olmaz.

İçinde âyet yazılı bulunan tefsir, fıkıh ve benzeri kitaplara abdestsiz dokunmak caizdir.[141]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, tesbitler ve tahliller:

Her namaz için abdest almak şart mıdır? Daha önce abdestli bulunan kimsenin o abdestle bir kaç namaz kılmasında bir sakınca var mıdır? İlim adamları Kur'ân'da abdestle ilgili âyete dayanarak ve hadîslerin ışığı altında farklı görüşler ortaya koymuşlardır:

a) Seleften bazısı, her namaz için yeniden abdest almak vâcibdir, demiştir

b) Diğer bazısı ise, önceleri hüküm böyle idi, sonra bu hüküm kaldırıldı şeklinde bir görüş belirtmişlerdir.

c) Bazısına göre, ise âyetteki emir nedb üzerine hamledilir, öyleki, abdestli bulunan bir kimsenin başka bir namaz kılmak istediğinde yeniden abdest alması menduptur.

d) Diğer bir kısmına göre ise, abdest ancak abdesti olmayana meşru' kılınmıştır; ne var ki her namaz için yeniden abdest almak müstehab sayılmış ve bunun nur üstüne nur olduğu ifâde edilmiştir.

Bu son görüş ağırlık kazanmıştır. Fetva ona göredir. Nitekim Abdullah b. Hanzele'den (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz önceleri her namaz için ayrı bir abdest alınmasını emretmişti. Namaz kılmak isteyen kimse ister abdestli olsun, ister olmasın, herhalde yeniden abdest alması gerekirdi. Bu meşakkat doğurunca kaldırıldı, sadece abdesti olmayan kimsenin namaz için abdest alması vâcib olarak kaldı."[142]

Hz. Büreyde'den (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz önceleri her namaz için bir abdest alırdı. Fetih günü (Mekke'nin fethedildiği gün) birkaç namazı bir abdestle kıldı. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) Ona dedi ki: "Daha önce yapmadığın bir şeyi yaptın?..." Resûlüllah (a.s.) ona: "Bile bile yaptım (cevazını belirtmek için)" diye cevap verdi.[143]

Ayrıca Daremî, "Abdest ancak hadesden dolayı gerekir" mealindeki hadîsle istidlal ederek, her namaz için yeni bir abdest almanın müstehab olduğunu söylemiştir.

"Ümmetime meşşakkat vermiyeceğini bilseydim, her namaz için yeni bir abdest ile emrederdim ve her abdestle beraber (dişleri) misvaklamayı vâcib kılardım."[144]

Mealindeki hadîs, her namaz için abdestli bulunduğu halde yeni bir abdest almanın gerekli olmadığına çok açık şekilde delâlet etmektedir. Nitekim müctehid imamların hemen hepsi bu sahih rivayetlerle ihticac etmişlerdir.

"Peygamber (a.s.) her namaz için bir abdest alırdı..." mealindeki hadîs, yukarıdaki hadîslerle açıklanmakta ve bunun vâcib olmadığı neticesi ağırlık kazanmaktadır. Hem koyun ve keçi etinden dolayı abdest alıp almayacağını soran adam, "arzu edersen al, arzu edersen alma..." buyurması, daha önceki abdestle namaz kılmakta bir sakınca olmadığına delâlet etmektedir.

738 nolu hadîsle her ne kadar ihticac edilmişse de, isnadında Süveyd b. Ebî Hatim bulunuyor ki bu zat zayıftır. Nevevî de onun zayıf olduğunu söylemiştir. O bakımdan müctehid imamların hepsi onunla ihticac etmemiştir.

Hem hadîste geçen tahir sıfatı, mü'min hakkında kullanıldığı gibi, büyük ve küçük hadesten temizlenen kimse hakkında da kullanılır. Aynı zamanda bedeninde necaset bulunmayan kimseye de delâlet eder. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz "Mü'min necis olmaz..." buyurmuştur. O bakımdan tahir tabiri mutlaka abdestli olan kimse demek değildir.

739 nolu Tavus tarikiyle rivayet edilen hadîsi İbn Hüzeyme ve İbn Hibban sahihi emişler. Tirmizî, "bu hadîs merfu' ve mevkuf rivâyet edilmiş; merfu' oluşu sadece Atâ' hadîsinden bilinmektedir." demiştir. Atâ'ın bunu merfu' mu, mevkuf mu rivayet ettiğinde ihtilâf edilmiştir. Nesâî, Beyhakî, İbn Salah, Münzirî ve Nevevî mevkuf olduğuna kail olmuşlar. Ref, rivayeti ise zayıftır.

Hafız İbn Hacer ise, Ata' b. Sâib'in sadûk olduğunu, ondan bazan merfu', bazan da mevkuf rivayetler vardır. Ama kendisi sıka (güvenilir)'dır, demiştir.

Resûlüllah (a.s.) Efendimizin Yemen'de Amr b. Hazm'e yazdığı mektupta: "Kur'ân'a ancak tahir olan el sürebilir..." mealindeki hadîsi Zeylâî kendi kitabında naklederek bunun ayrıca İbn Ömer'den, Hakim b. Huzam'dan ve Osman b, Ebî As'dan da rivâyet edildiğini kaydetmektedir.

Amr b. Hazım'dan rivayet edilene Nesâi Kendi Sünen'inde Kitabü'ddiyat bölümünde; Ebu Dâvud Merasil'de Muhammed b. Bekâr b. Bilâl'dan o da Yahya b. Hamza'dan, o da Süleyman b. Erkam'dan, o da Zührî'den, o da Ebubekir b. Muhammed b. Muhammed b. Amr b. Hazım'den rivayet etmiştir.

Bu konudaki İbn Ömer (r.a.) hadîsini Taberâni kendi Mu'cem'inde, Darekutnî ve Beyhakî kendi Sünenlerinden rivayet etmişlerdir. Râvileri arasında Süleyman b. Musa bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı tesbitler yapılmıştır: Buhari, onun münkerlere yer verdiğini söyler. Bazı hadîsçiler ise onu sıka kabul eder. Nesâî ise, "o kaviy değildir," demiştir.

Bu konuda Osman b. Ebû As hadîsini ise, Taberânî kendi Mu'cem'in de rivayet etmiştir. Bu rivayet üzerine farklı tesbit söz konusu değildir. İsnadında bir aksaklık görülmemiştir.[145]

Çıkarılan Hükümler:

1- Namaz ancak abdestli bir halde kılınabilir. Abdestsiz namaz sahih değildir, kabul olunmaz.

2- Her namaz için bir abdest şart değildir. Bir abdestle birkaç vakit namaz kılmakta bir sakınca yoktur.

3- Abdest üzerine abdest almak, yani her namaz için yeni bir abdest almak müstehabdır.

4- Abdestsiz bir halde Mushafa el sürmek caiz değildir. Ancak Davud ez-Zahirî'ye göre, caizdir.

5- Tavaf bir bakıma namaz demektir, abdestsiz yapılması mekruhtur. (Bu daha çok Hanefîlerin ictihadıdır. Şafiî ve diğer imamlara göre, abdestsiz bir vaziyette Kabe'yi tavaf etmek haramdır.)

Cünüp Kimsenin Abdest Alıp Öyle Uyuması Tavsiye Edilmiştir

İslâm her konuda temizliği ön plâna alır. Yatsı namazından sonra cünüp olan kimsenin o vaziyette uyuması hoş karşılanmamış, cinsel organını iyice yıkayıp namaz abdesti gibi bir abdest aldıktan sonra yatağına uzanıp uyuması tavsiye edilmiştir. Tabii bu tavsiye, o saatlerde yıkanma imkânı bulanlara göre değildir, herhangi bir sıkıntı yoksa, yıkanıp uyumak daha uygundur. Ancak fecir doğuncaya kadar arada farz bir namaz vakti olmadığından daha çok elleri ve utanç yerlerini tertemiz yıkadıktan sonra mümkünse namaz abdesti gibi bir abdest alması müstehab sayılmıştır. Bu, bütünüyle ruh ve beden sağlığını korumaya, maddî ve mânevi pislik ve mikroplardan sakınmaya yönelik bir tedbirdir. Aynı zamanda rahat bir uyku uyuyabilmenin de bunda payı vardır.

O bakımdan Resûlüllah (a.s.) Efendimiz böyle durumlarda elini ve utanç yerlerini iyice yıkadıktan ve çoğu zaman namaz abdesti gibi bir abdest almadan uyumamıştır.

İlgili hadîsler:

İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette, Hz. Ömer (r.a.) Peygamber (a.s.) Efendimiz'den şöyle sormuştur:

"Ya Resûlellah! Bizden biri cünüp iken uyuyabilir mi?"

"Evet, abdes aldığı zaman uyuyabilir, (bunda bir sakınca yoktur)," buyurmuştur.[146]

Hz. Ayşe (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz cünüp iken uyumak istediğinde cinsel organını yıkar, namaz için abdest alındığı gibi abdest alırdı."[147]

Yine Hz. Aişe Validemiz'den (r.a.) yapılan rivayette demiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz cünüp olduğu zaman, (bir şeyler) yemek veya uyumak istediğinde abdest alırdı."[148]

Ammar b. Yasin (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz cünübe, bir şey yemek veya içmek ya da uyumak istediği zaman namaz için abdest alır gibi abdest almasına ruhsat verdi."[149]

Ebu Said (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Sizden biri eşiyle cinsel temasta bulunduktan sonra tekrar temasta bulunmak isterse abdest alsın!"[150]

Hadislerin açık delaletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Yatsı namazını kılmak şartıyla cünüp bir halde uyumakta bir sakınca yoktur.

2- Cünüp bir halde uyumak isteyen kimsenin namaz için abdest alır gibi abdest alması ve bundan önce cinsel organını yıkaması müstehabdır.

3- Cünüp bir vaziyette bir şey yemek veya içmek istediğinde, abdest alması öylece yiyip içmesi müstehabdır.

4- Eşiyle cinsel temasta bulunduktan sonra henüz gusletmeden tekrar temasta bulunmak isterse, cinsel organını yıkaması ve namaz abdesti gibi abdest alması müstehabdır.

Hadîslerin ışığında müctehid imamlarının istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

Cünüp kimsenin yıkanmadan uyumasında veya tekrar cinsel temasta bulunmasında bir sakınca yoktur. O vaziyette uyumak isterse, namaz abdesti gibi abdest alması müstehabdır. Abdest almadan uyuyabilir. Çünkü abdest bi-nefsihi kurbet değildir, namaz ve benzeri ibâdetleri yerine getirmenin şartıdır. Uyumakta böyle bir şey söz konusu değildir.

Ayrıca, cünüp kimse bir şey yemek veya içmek istediğinde sadece elini yıkayıp ağzını çalkaması kâfidir.

Hanefilere göre bu konuda baş kısma aldığımız Hz. Ömer'den (r.a.) rivayet edilen hadîsle ve Hz. Aişe (r.a.)'dan rivayet edilen şu hadîsle istidlal etmişlerdir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz cünüp bir halde elini (gusül) suyuna dokundurmadan uyurdu."[151]

b) Hanbelilere göre:

Cünüp kimse sadece abdest alıp mescidde oturabilir. İshak b. Rahuye de aynı görüştedir. İlim ehlinden çoğu, bu caiz değildir, demiştir.

Hanbelîler bu hususta Zeyd b. Eslem'den (r.a.) yapılan şu rivayetle ihticac etmişlerdir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in ashabı abdestsiz bir vaziyette Mescid'de oturup konuşurlardı. Bazısı da cünüp olduğu halde sadece abdest alıp içeri girerek sohbete katılırdı."[152]

Bu haber, onların sözü edilen konuda icma' ettiklerini ve umuma has bir hüküm taşıdığını gösterir. Hem abdest alınınca hades hükmü hafiflemiş olur; su bulunmadığı zaman yapılan teyemmüme benzer.

Cünüp kimsenin sadece abdest almasıyla hadesi hafifletmesinin delili şudur: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz cünüp kimseye uyumak istediği zaman abdest ile emretmiştir. Bir şey yemek veya içmek isteyene veya henüz yıkanmadan tekrar cinsel temasta bulunmaya teşebbüs edene abdest müstehab kılınmıştır. Ama ayhali olan kadın abdest alsa bile camide oturması mübah değildir, çünkü onun bu durumda aldığı abdest sahih sayılmamıştır.[153]

c) Mâlikilere göre:

Yahya'nın İmam Mâlik'den, onun da Abdullah b. Dinar'dan, onun da Abdullah b. Ömer'den (r.a.) yaptığı rivayette, Hz. Ömer'in (r.a.), Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den geceleyin cünüp olduğunda ne yapmasını tavsiye edeceğini sorması, Peygamberin de (a.s.) abdest al, cinsel organını yıka ve ondan sonra uyu, diye buyurması delil olarak alınmıştır. Ayrıca Mâlikîler şu hadîslerle de istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır: Urve'nin kendi babasından, onun da Peygamber (a.s.) Efendimizin zevcesi Hz. Aişe'den yaptığı rivayette Aişe (r.a.) şöyle demiştir:

"Sizden biri eşiyle cinsel temasta bulunur ve sonra da gusletmeden uyumak isterse, namaz için alınan abdest gibi bir abdest almadıkça uyumasın!"

İmam Mâlik'in Nâfi'den yaptığı rivayete göre: Abdullah b. Ömer (r.a.) cünüp iken uyumak veya bir şey yemek istediğinde yüzünü ve dirseklere kadar iki elini yıkar, başını meshettikten sonra yemek yer veya uyurdu...."
[154]

Böylece Abdullah b. Ömer'in (r.a.) ayaklarını yıkamadığı, sadece abdest organlarından ikisini yıkayıp başını meshetmekle yetindiği anlaşılıyor. Çünkü sözü edilen hususta abdest almak, namaz kılmak, tavaf yapmak veya Kur'ân'a el sürmek ve okumak için değil, temiz bir vaziyette, cenabetin ağırlığını hafifleterek uyumaktır. O bakımdan ayaklarını yıkamaya gerek görmemiştir. İslâm fıkhında senet ve kaynak kabul edilen Abdullah b. Ömer'in böyle yapması, mutlaka bir sünnete dayanmaktadır. Mâlikilerin de görüşü bu doğrultudadır.

Konuyla ilgili diğer rivayetler, tesbitler ve tahliller: 753 nolu hadîsi, Buhari ve Müslim şu değişiklikle rivayet etmişlerdir:

"Abdest alsın, sonra uyusun!"

Yine bu ikisinin bir diğer rivayetinde şu farklılık göze çarpmaktadır:

"Abdest al, cinsel organını yıka, sonra uyu!"

Bu son lafzın içinde bulunduğu hadîsi İmam Mâlik aynen Muvatta'da rivayet etmiştir.

İmam Nevevi diyor ki:

"Ömer hadîsi emir sıygasınla ve şart sıygasıyla gelmiştir. Zahirine bakıp hükmedenler, gusletmeden uyumak isteyen cünüp kimsenin abdest almasını vâcib kabul etmişlerdir. Zahiriler ve Malikiler'den İbn Habîb aynı görüştedirler, Cumhur ise bunun istihbabına kaildir. Müctehid imamların da ictihadı bu doğrultudadır. Nitekim İbn Huzeyme ile İbn Hibbân'ın kendi Sahîh'lerinde İbn Ömer'den tahrîc ettikleri hadîste şöyle denilmiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz'den, bizden biri cünüp iken uyuyabilir mi? diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir; Evet, uyuyabilir, isterse abdest alır..."

İlim adamlarının çoğu, bu durumda abdest alınırken İbn Ömer'in yaptığı gibi değil, namaz için abdest alınan abdest gibi tastamam bir abdest alınır. Çünkü namaz abdesti gibi, tabiri her türlü farklı görüşü reddetmektedir. İbn Ömer'e gelince, belki bir mazeretinden dolayı ayaklarını yıkamamış olabilir. Bununla beraber İbn Ömer'in yaptığı temizlik gibi bir temizlik yapmakta hiçbir sakınca yoktur. Çünkü abdest ile tavsiye, ağırlığı hafifletmek, temizliği sağlayıp öylece rahat bir uyku uyumaktır.

Nitekim İbn Ebî Şeybe'den sıka rical senediyle Şeddad b. Evs'den (r.a.) demiştir ki:

"Sizden biri geceleyin cünüp olduğunda, uyumak isterse, abdest alsın, çünkü abdest cenabet guslünün yarısıdır."[155]

Gerek konunun başında, gerekse bu arada rivayet edilen hadîsler'in çoğu Resûlüllah fiiline dayanmaktadır. Ömer ve Ebû Said hadîsleri ise, kavlidir, yani Peygamber (a.s.) Efendimiz'in mübarek dilinden çıkan sözlerle sabittir.

İlim adamlarından bir kısmı, cünüp kimse gusletmeden bir şey yemek ve içmek veya uyumak isterse, abdest alır, ama tekar cinsel temasta bulunmak isterse, önce gusletmesi afdaldır, demişlerse de Buharî ve Müslim'in sahîh bir senedle Hz. Enes'den yaptıkları rivayette deniliyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir tek gusülle zevcelerini dolaşır (onlarla cinsel temasta bulunurdu)." Bu, namaz vakti geçmiyorsa, özellikle gece saatlerinde cünüb olduktan sonra hemen yıkanmanın vâcib olmadığını gösterir.

İmam Nevevî de aynı görüşte olup sadece ikinci defa cinsel temasa geçmeden yıkanmanın müstehab olduğunu söylemiştir. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimizin bir gecede eşlerine ayrı ayrı uğrayıp her biriyle cinsel temasta bulunduktan sonra yıkandığını Ahmed b. Hanbel ve diğer Sünen sahihleri Ebû Râfis (r.a.)'den rivâyet edilen hadîsle belirtmişlerdir... Hatta bunun farkına varan sahabiden biri, "Ya Resûlellah! Hepsi için bir gusülle yetinseniz ya.." deyince, "böyle yapmak daha iyi ve daha temizdir..." buyurmuştur.

Bu her iki şeklin cevazına delâlet etmekte ve diğer konularda olduğu gibi kolaylığı getirmektedir. Aynı hususu Sıddîk Hasan Han, Bulûğu'1-merâm şerhinde belirterek abdest almak mendubsa da her iki halin caiz olduğunu söylemiştir.[156]

Dörtlerin Hz. Aişe (r.a.)'den rivayet ettikleri hadîste ise, Resûlüllah (a.s.) cünüp iken suya dukunmadan uyuduğuna gelince, bu malûldür. Musannif illet sebebini Ebu İshak'ın el-Esved'den, onun da Hz. Aişe'den yaptığı rivayet olarak açıklamıştır. Nitekim Zehebî bu zatın münker olduğunu söyledikten sonra İbn Hibbân'ın, "Ebu İshak'ın hadîsiyle ihticac edilmez" dediğini nakletmiştir.[157]

Resûlüllah (a.s.) Efendimizin cünüb iken bir şey yemek veya içmek istediğinde iki elini yıkadığı ve sonra yiyip içtiği rivayetine gelince: Hazreti Aişe (r.a.) diyor ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz, cünüp iken bir şey yemek veya içmek istediğinde iki elini yıkadıktan sonra yiyip içerdi."[158]

Diğer bir rivayette ise Hz. Aişe (r.a.) şöyle söylemiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimizin eşlerine ihtiyacı olduğu zaman onlara gelip (hacetini yerine getirdikten sonra) döner ve suya dokunmazdı."

Tirmizî'nin yaptığı rivayette ise şu lafızlarla Hz. Aişe'den nakledilmiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz cünüb iken uyur ve suya dokunmazdı..."[159]

765 nolu hadîs sahih kabul edilmiş, hiç kimse bunun zayıf olduğunu söylememiştir. 766 nolu hadisler ise, İmam Ahmed'e göre, sahîh değildir. Ebu Dâvud bu rivayetin vehm olduğunu belirtmiş; Yezîd b. Harun onun hatalı olduğuna dikkatleri çekmiştir. Ahmed b. Salih ise bu hadîsin rivayet edilmesi helâl değildir, diyerek gayr-i sahih olduğunu söylemiştir. Ancak Beyhakî onu sahihlemiştir.

Bununla beraber ilim adamları "uyurdu da suya dokunmazdı" sözünü, gusletmek için suya dokunmazdı şeklinde yorumlamışlardır. Öyleki: Ellerini yıkar, bazan abdest de alır, ancak gusletmezdi. Çünkü gece yarısından sonra teheccüd namazına kalkıncaya kadar müsait bir vakit söz konusu idi.

Çıkarılan Hükümler:

1- Yatsı namazı kılındıktan sonra cünüp olan kimsenin abdest alıp öylece uyuması müstehabdır.

2- Abdest alırken, ayaklarını yıkamadığı takdirde bir şey gerekmez. Nitekim İbn Ömer (r.a.) öyle yapmıştır.

3- Cünüp iken bir şey yemek veya içmek istendiğinde, elleri iyice yıkamak sünnettir. Bu arada ağza su alıp çalkalamak müstehabdır. Abdest almak da müstehab sayılmıştır.

4- Cinsî temastan sonra henüz gusletmeden önce tekrar temasta bulunmak isteyen kimsenin cinsel organını yıkaması ve namaz abdesti gibi bir abdest alması müstehabdır.

5- Her cinsel temas için gusletmek gerekmez; birkaç defa temasta bulunan kimsenin hepsi için bir defa gusletmesi kâfidir.

Gusül

Meniden Dolayı Gusül

Bulûğ (ergenlik), yetişmiş bir çocuğun, erkekse baba, kızsa anne olabilecek yaşa gelmesidir. Buna erkek çocuklarda daha çok akıl-baliğ olmak denir. Hayatın bu döneminde erişmiş bir gençte üretim organları artık iyice gelişmiştir. Delikanlıda erkeklik bezleri salgı yapmaya başlamış kızda da yumurtalık aşılanmaya hazır yumurta yapabilecek hale gelmiştir.

Erkek ve kadının cinsel organından şehvetle dışarı çıkan az koyu ve sarımtırak sıvıya meni denir.

Her vesileyle temizliği ön plâna alan ve insan sağlığını koruyan İslâmiyet bu durumda gusletmeyi emreder. Böylece din insan hayatının her bölümüyle ilgilenir ve onu başıboşluktan kurtararak atılan her adımda, yapılan her işte ve düşünülen her konuda yüce yaratanı hatırlatır, kul ile Allah arasında kopmaz bağlar vücuda getirir.

İlgili hadîsler ve rivayetler:

Hz. Ali'den (r.a.) yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Ben kendisinden çok mezyi akan bir adamdım. Bundan dolayı (gusül gerekip gerekmiyeceğini) Peygamber (a.s.) Efendimiz'den sordum; buyurdu

ki: Mezyiden dolayı abdest, meniden dolayı gusül gerekir."[160]

Ahmed b. Hanbel'in yaptığı rivayette, Resûlüllah (a.s.) ona şöyle buyurmuştur:

"(Erkeklik bezinden salgılanan) suyu fışkırtarak dışarı attığında cenabetten dolayı guslet; fışkırtmadığı takdirde gusletme!"[161]

Ümmu Seleme (r.a.)'dan yapılan rivayette, Ümmu Süleym şöyle demiştir: Peygamber (a.s.) Efendimiz'e dedim ki:

"Ya Resûlellah! Şüphesiz ki Allah hakkın (söylemekten) haya etmez; ihtilam olduğu zaman kadına gusül gerekir mi?" Peygamber (a.s.):

"Evet, kadın (üreme organın salgıladığı) suyu gördüğü zaman (gusül gerekir.)"

Bunun üzerine Ümmu Seleme (söze karışarak) sordu:

"Kadın da ihtilam olur mu?!" Peygamberimiz ona:

"Ellerin toprağa muhtaç olsun! Kadına çocuğu neden benzer?" buyurdu. [162]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Şehevî duygudan dolayı beyazımsı ince bir suyun fışkırmaksızın ve şehevi bir zevk duymaksızın cinsel organdan akmasından dolayı gusül gerekmez, abdest gerekir. Buna mezyi denir.

2- Şehvetle fışkırıp dışarı akan az koyu ve sarımtırak renkteki meniden dolayı gusül gerekir.

3- Erkekten fışkırarak şehvetle dışarı çıkan meni, kadında fışkımaksızın şehvetle akıp çıkar ve bundan dolayı her ikisine de gusül gerekir.

Hadîslerin ışığı altında müctehid imamların tesbit, görüş istidlal, ihticac ve ictihadları:

a) Hanefîlere göre:

Guslü gerektiren sebebler üçtür: Onlardan bir cenabettir. Bu ise iki şeyle sübut bulur:

1- Meninin şehvetle fışkırarak dışarı çıkmasıdır. Uyanık ve uyku hali arasında bir fark yoktur. Buradaki şehvet, erkeklik bezinden ve kadının yumurtalığından meninin şehvetle ayrılması demektir. Bu kadına elle dokunmaktan veya şehvetle bakmaktan, veya uykuda iken düşazıtmaktan ya da istimnadan kaynaklanır.[163]

O halde cenabetin sözlük mânası, meninin şehvetle çıkmasıdır. "Adam cünüp oldu," yani kadınla cinsel temasta bulunarak şehveti yerine getirdi, demektir. Hadîste geçen "meninin çıkması," şehvetle çıkmaya hamledilir.[164]

İmam Ebû Yusuf, şehvetle yerinden ayrılan menî şehvetle fışkırarak değilde, şehvet sakin olduktan sonra dışarı çıkarsa, bundan dolayı gusül gerekmez diyerek hadîste kasdedilen çıkışın bu anlamda olduğuna yorumlamıştır.

b) Şâfiîlere göre:

Guslü gerektiren sebebler beştir. Onlardan biri de meninin ya mu'tad mahrecden, ya da mutad yolu kapalıysa sulb veya terâibden çıkmasıdır. Sulb, erkeklerde bel nahiyesine verilen bir isimdir. Terâib , kadınlarda göğüs kemikleri nahiyesine denir.[165]

Mutad ve gayr-i mu'tad yoldan çıkan meni şu dört özelliğinden biriyle bilinip tanınır: Fışkırarak çıkmak veya fışkırmayıp lezzet duyularak çıkmak veya az geldiği için hem fışkırmadan, hem de fazla lezzet duyulmadan çıkarsa, ekşimiş hamur kokusu neşretmek veya bu durumda çıkıp kurumuşsa kurumuş yumurta akına benzemek... Bu özelliklerden hiçbiri yoksa, o takdirde çıkan sıvıdan dolayı gusül gerekmez.[166]

Anlaşıldığı gibi, şafiiler meninin mutlaka yerinden şehvetle ayrılmasını veya şehvetle dışarı fışkırmasını gerekli görmemişler, onda sadece belirttiğimiz dört vasıfdan birinin gerçekleşmesini dikkate almışlardır.

Aranılan dört vasıfta kadın ve erkek arasında fark yoktur. Hangisinden çıkan sıvı belirtilen vasıflardan birini taşıyorsa, o takdirde çıkan sıvının meni olduğu kabul edilir ve guslü gerektirir.[167]

Şâfiiler bu konuda "el-Mâu mine'1-mâi=Su, sudan dolayı gerekir" mealindeki hadîsle istidlal etmiştir.

c) Hanbelilere göre:

Guslü gerektiren sebebler altıdır. Onlardan biri, meninin dışarı çıkmasıdır. Meni, kalın bir sıvıdır, şehevî duygu kabardığında fışkırarak dışarı atılır. Kadının menisi ise, ince ve sarıdır.

Hanbeliler bu hususta Ümmu Seleym hadîsiyle ve diğer ilgili hadîslerle istidlal etmişler ve bir hastalık ve soğuktan dolayı olup şehevî bir duygu neticesi olmayan meninin mücerred çıkmasından dolayı gusül gerekmez, demişlerdir. Nitekim Ebu Hanîfe ile Mâlik'in de kavli budur. Şafiî ise, bundan dolayı gusül gerekir, demiştir."[168]

d) Mâlikîlere göre:

Cinsel temassız lezzet ile dışarı çıkan meniyle, lezzet duyduktan bir süre sonra çıkan meniden dolayı gusül gerekir. İsterse bu durumda meni çıkmadan gusletmiş olsun, isterse olmasın farketmez, her iki halde de lezzetten bir süre sonra meninin çıkması guslü gerektiren sebeplerden biri sayılır. Ama duyulan lezzet cinsel temasdan neş'et ediyor, duhul vaki olduğu halde inzal vaki olmuyor ve cinsel organını dışarı çektikten sonra inzal meydana geliyorsa, bu durumda, inzal meydana gelmeden gusletmişse, artık tekrar gusletmesi gerekmez.[169]

Çıkarılan Hükümler:

1- Meninin şehvetle yerinden ayrılıp dışarı çıkması guslü gerektirir. (Bu, İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göredir.)

2- Mutad yoldan, orası kapalıysa gayr-i mutab yoldan (sulh veya terâibden) çıkan meni fışkırarak veya lezzet duyularak veya sadece ekşimiş hamur kokusu neşrederek veya kurumuş bir halde ise, yumurta akına benzer bir vasıfta bulunarak çıkmışsa, o taktirde gusül gerekir. (Bu şâfiilere göredir.)

3- Şehevî duygunun kabarmasıyla dışarı çıkan meniden dolayı gusül gerekir. Başka bir sebepten dolayı çıkarsa, guslü gerektirmez. (Bu, Hanbelilere göredir.)

4- Şehvetle yerinden ayrılan meni, ister şehvet ve lezzetle, ister şehvet ve lezzet duygusu kesildikten sonra dışarı çıksın, her iki halde de guslü gerektirir. (Bu, Mâlikilere göredir.)

5- Şehvetle yerinden ayrılan meni ister erkekten, ister kadından akıp dışarı çıksın, her ikisi için de guslü gerektirir.

İki Sünnet Yerinin Kavuşmasından Dolayı Gusül Gerekir

Erkek ve kadının, cinsel organının sünnet edilen bölümünün kavuşmasına "iltika-i hataneyn" denir. Böyle bir durumda inzal vaki olsun olmasın, yani erkek ve kadının menisi dışarı çıksın çıkmasın gusül gerekir. Böylece İslâm her hususta Allah'ı hatırlatmayı amaç edinirken, bir yandan da temizliği her vesileyle ön plâna almıştır. Sünnet yerlerinin mücerred kavuşması da bu iki önemli hususu beraberinde getirmektedir.

Konuyla ilgili hadîsler:

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Erkek, kadının dört şu'besi arasına oturduktan sonra harekete geçmek için gücünü kullanmaya başlarsa, üzerine gusül vâcib olur."[170]

Şuâb: Şi'be'nin çoğuludur. Sözlükte bir şeyden bir bölüm, bir dal, iki boynuz arasındaki kısım, su yolu, dağdaki yarık gibi mânalara gelir. Hadîste ise, ya kadının iki eli ve iki ayağı arası veya iki ayağıyla iki uyluğu arası veya iki bacağı ve iki uyluğu arası manası kasdedilmiştir.

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Adam eşinin dört şi'besi arasına oturur, sonra da onun sünnet yeri kadının sünnet yerine dokunursa gusül gerçekten vâcib olur."[171]

Tirmizî bu hadîsi sahîhlemiştir. Ancak onun tesbit ve rivayetinde şu cümle yer almıştır:

"Sünnet yeri sünnet yerine tecavüz ederse gusül vâcib olur."

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Erkek kadının iki bacağı ve uyluğu arasında oturup cinsel organının sünnet kısmını onun sünet kısmına sokup dokundurursa, gusül gerekli olur.

2- Bu durumda erkek ve kadından meni gelmesi, dışarı çıkması söz konusu değildir. Mücerred cinsel organların birbirine kavuşmasıyla gusül vâcib olur.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının ictihad, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Guslü vâcib kılan sebeblerden biri de, inzal vaki olmaksızın iki sünnet yerinin kavuşmasıdır. Çünkü Cenâb-ı Peygamber (a.s.) Efendimiz, "sünnet yerleri buluşup haşefe (penisin baş kısmı) kaybolup belirsiz olunca, inzal vaki olsun olmasın gusül vâcib olur," buyurmuştur. Hem böyle bir birleşme inzalin başlıca nedenleri arasında bulunuyordur. O bakımdan mücerred haşefenin kadının cinsel organına girip belirsiz olması, inzal yerine geçer. Dübürle kavuşması da öyle.[172]

Hanefîler bu konuda Ebu Hüreyre (r.a.), Hz. Aişe (r.a.) hadîsleriyle ve az yukarıda naklettiğimiz hadîsle istidlal etmişlerdir.[173]

b) Şâfiîlere göre:

Guslü gerektiren beşinci sebeb, haşefe (penisin baş kısmı) nın, o kısım kesikse o miktarda bir kısmın -dikleşmiş olmasa bile- kadının cinsel organına girmesidir. Aynı hüküm belirtilen kısmın dübüre veya bir hayvanın cinsel organına girmesiyle gerçekleşir.[174]

c) Hanbelilere göre:

İki sünnet yerinin kavuşması, yani haşefenin (penisin baş kısmının) kadının fercine girmesi, guslü gerektiren sebeplerden biridir. Sadece sünnet yerlerinin birbirine dokunması, âlimlerin ittifakıyla guslü gerektirmez. Ancak Davud ez-Zahiri bu hususta muhalefet ederek, meni akmadıkça gusül vâcib olmaz demiştir.

Hanbelilere göre, medhulu biha diri olsun, ölü olsun, insan olsun hayvan olsun, ferc veya dübüre girsin farketmez, hepsinden dolayı gusül vâcib olur.[175]

d) Mâlikilere göre:

Onlar da Hanbelîlerin görüşündedirler.[176] İmam Mâlik bu meselede, "İki sünnet yeri kavuştuğu zaman gusül vâcib olur" mealindeki Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Aişe (Allah hepsinden razı olsun) hadîsiyle, ayrıca Abdurrahman b. Avf'ın oğlu Ebu Seleme'nin Hz. Aişe'den "neler guslü gerektirir?" şeklinde sorması ve Hz. Aişe'nin (r.a.) ona "Sünnet kısmı sünnet kısmına tecavüz edince gusül vâcib olur" açıklamasıyla ve bir de İmam Mâlik'in Ebu Musa el-Eş'ârî'nin (r.a.) Hz. Aişe'ye gelerek, "Adam eşiyle cinsel temasta bulunurken gevşeyiveriyor, meni akıtmıyor, bundan dolayı gusül gerekir mi?" soruyor; o da "Sünnet kısmı sünnet kısmına tecavüz eder, (haşefe ferce girerse) gusül elbette vâcib olur," diye cevap vermesiyle istidlal ve ihticac etmişlerdir.[177]

Konuyla ilgili diğer hadîsler, rivayetler, görüşler ve tahliller:

İnzalsız cinsel temastan dolayı gusül gerekeceği hakkında bazı farklı görüş ve rivayetler olsa dahi dört halîfe, ashab ve tabiîn cumhuru bunda görüş birliği izhar etmişlerdir. O kadar ki, İbn Abdilberr, sahabenin icma' ettiğini söylemiştir.

Bazıları ise, "el-Mâu mine'1-mâi=Su, sudan dolayı gerekir," mealindeki Buhari ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri hadîsle istidlal ederek inzal olmadıkça gusül gerekmez demişlerdir.

Tahavî de bu konuda ashabın ileri gelenlerinin görüş ve ictihadını şöyle sıralıyor: Zeyd b. Halid el-Cühenî'den yapılan rivayette, Hz. Osman'dan (r.a.) cinsel temasta bulunup meni akıtmayan adamdan soruldu, o şöyle cevap verdi:

"Ona ancak abdest almak gerekir." Sonra da şöyle ilâve etti:

"Ben bunu Peygamber (a.s.) Efendimiz'den işittim..."[178]

Aynı râvî diyor ki: Konuyu bir de Ali b. Ebî Tâlib, Zübeyir b. Avam, Talha b. Abdillah ve Ubey b. Kâ'b'den (Allah hepsinden razı olsun) sordum, onlar da Hz. Osman'ın dediği gibi cevap verdiler.

Zeyd b. Halid'den yapılan bir diğer rivayette şöyle dediği tesbit edilmiştir: "Hz. Osman'dan karısıyla cinsel temasta bulunup inzalda bulunmayan adamdan sordum. Bana, ona gusül gerekmez, diye cevap verdi. Aynı soruyu gelip Zübeyir b. Avam'a ve Ubey b. Kâ'b'e sordum. Onlar da onun dediği gibi cevap verdiler.[179]

Urve'nin kendi babasından, onun da Ebu Eyyub el-Ansarî'den, onun da Ubey b. Kâ'b'den yaptığı rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"İksalda (İnzalsız cinsel temasta) ancak abdest almak (veya temizlik) vardır."

Bu hadîsi biraz daha açıklar mâna ve muhtevada diğer bir rivayet Hişam b. Urve'den, o da babasından, o da Ebu Eyyub el-Ansarî'den, o da Ubey b. Kâ'b'den (Allah hepsinden razı olsun) rivayetle, dedi ki: Resûlüllah'tan cinsel temasta bulunup iksal yapmadan, yani meni akıtmayan adam hakkında sordum. Buyurdu ki:

"Kendisine isabet eden şeyi (ıslaklık ve benzerî şeyleri) yıkayıp temizler ve namaz abdesti gibi abdest alır..."

Böylece bundan bir önceki hadîste tahur sözünden abdest ve diğer bazı temizliğin kasdedildiği anlaşılmış oluyor.

Sözünü ettiğimiz hükmün aksine sahîh rivayetler tesbit edilmiştir. Önce onları nakledip sonra tahlillere geçmek istiyoruz:

Ebu Sâîd (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Su (gusül) sudan (meni) dolayı gerekir."[180]

Bunu daha açıklayan ve kuvvetlendiren bir diğer rivayette ise şöyle deniliyor: Ebu Hüreyre (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ansardan bir adama haber gönderip çağırttı. O da biraz gecikerek geldi. Resûlüllah (a.s.) ona:

"Seni alıkoyan neydi?" diye sorunca o da,

"Eşimle cinsel temasta bulunuyordum, derken senin habercin gelince (olduğu gibi bırakıp) yıkandım ve benden bir şey (akıntı, inzal da) ortaya çıkmadı" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) ona:

"Su (gusül) sudan (meni) dolayı gerekir. Gusül meni akıtan üzerine vâcib olur,"[181] buyurdu.

Tahavi bu hadîsi açıklarken diyor ki:

"Bir cemaat bu hadîsle istidlal ederek, eşiyle cinsel temasta bulunup meni akıtmayan kimseye gusül gerekmiyeceğini söylemiştir."

Birincilerin görüşünü savunanlar ise daha önce naklettiğimiz hadîslere ve daha çok Hz. Aişe (r.a.)'dan rivayet edilen şu habere dayanarak ihticacda bulunmuşlardır:

"Hz. Aişe (r.a.) validemize, eşiyle cinsel temasta bulunup meni akıtmayan adam hakkında soruldu. O şu cevabı verdi:

"Benle Resûlüllah (a.s.) aynı şeyi yaptık ve ondan dolayı ikimizde guslettik."[182]

Birbirini nakzeder gibi görünen hadislerin sıhhatında şüphe yoktur. Ancak hadîs kritiğini yapan ilim adamlarının tesbitine göre, "Su, sudan dolayı gerekir" mealindeki hadisin hükmü kaldırılmıştır. Çünkü bunun İslâm'ın ilk yıllarında söylendiği ağırlık kazanmış ve ilim adamlarının çoğu mensûh (hükmü kaldırılmış) olduğuna hükmetmişlerdir. Nitekim Sehl b. Saîd'in Ubey b. Kâ'b'den (r.a.) yaptığı rivayete göre, adı geçen bu hususta şunu söylemiştir:

"Su sudan dolayı gerekir" hükmü İslâm'ın ilk yıllarında idi Allah emrini sağlamlaştırıp (rayına) oturtunca, o hükmü men'edip kaldırdı."[183]

Aynı mânada bir diğer rivayette ise yine Übey (r.a.) şöyle demiştir:

"Su, sudan dolayı gerekir" hükmü, İslâm'ın ilk yıllarında bir ruhsat idi. Sonra bu ruhsat kaldırılıp men'edildi ve gusüledilmesi emredildi."

İşte büyük sahabi Hz. Übey (r.a.) konunun başında naklettiğimiz hadîslerin "su, sudan dolayı gerekir" mealindeki hadîsi nashattiğini söylemiştir. Başka delil aramaya ne gerek...

"Su, ancak sudan dolayı gerekir" mealindeki hadîsi başta Müslim olmak üzere Ebu Dâvud ve başka hadîsçiler rivayet etmişlerdir. Mensûh olduğunu kabul edenler ise hayli çoktur. Zeylâî bu hususa temasla diyor ki:

"Sözü edilen hadîsin hükmü kaldırılmıştır. Çünkü sahih tesbitlerle inzal vaki olmaksızın haşefenin kadının fercine girmesiyle gusül gerekeceği belirlenmiştir. Buharî ve Müslim'de Übey b. Kâ'b'ın hadîsi bu cümledendir. Ayrıca Ebû Dâvud, Tirmizi ve İbn Mâce'nin Sehl b. Sa'd tarikiyle Ubey b. Kâ'b'den yaptığı sahih rivayette, adı geçenin şu açıklaması, az yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu konuda yeterli bir belge sayılır: "Su, ancak sudan dolayı gerekir" hükmü İslâm'ın ilk yıllarında bir ruhsat idi, sonra bu yasaklandı."

Şeyh Takıyyüddîn el-İmam adlı eserinde diyor ki:

"Bu hadîs ma'lûl kabul edilmiştir. Çünkü içinde Zühriy'le Sehl arasında bir inkıta' söz konusudur. Nitekim Beyhâkî, bu hadîsi Zührî'nin Sehl'den işitmediğini kesin bir ifade kullanarak söylemiştir. Ancak onun arkadaşlarından işittiği doğru olabilir.[184]

İkrime'den, onun da İbn Abbas (r.a.)'dan yaptığı rivayette, adı geçen "Su ancak sudan dolayı gerekir" mealindeki hadîsin yorumunu yaparken şöyle demiştir: Bu ancak ihtilamla ilgilidir. Rüyasında kadınla cinsel temasta bulunduğunu görür fakat inzal vaki olmazsa, ona gusletmek gerekmez.[185]

Gerek Zeylaî, gerek diğer ilim adamları hem bu rivayeti, hem de yorumu sıhhatli bulmamışlardır.

Fethülallâm müellifi de bu konuda diyor ki: İki sünnet yerinin kavuşmasından dolayı gusül vâcib olur, inzal vaki olsun olmasın farketmez, hükmü bakidir. "Su ancak sudan dolayı gerekir" mealindeki hadis bununla nesholunmuştur. Cumhur sözünü ettiğimiz sahih hadîsle istidlal ederek bu hadîsin mefhumunun mensûh olduğunu belirtmiştir.[186]

Ebu Cafer et-Tahavi konuyla ilgili otuza yakın rivayet tesbit ederek nakletmiş, meraklılara geniş malzeme vermiştir. Biz sadece birkaç tanesini nakletmiş bulunuyoruz.

Konuyu daha da açıklığa kavuşturmak ve ilgililerin şüphesini bütünüyle gidermek için dört önemli rivayeti daha kitabımıza naklederek, "Su ancak

sudan dolayı gerekir" mealindeki hadîsin hükmünün kaldırıldığı hakkında yeterli bilgi vermiş olacağız. Özellikle Übey b. Kâ'b'ın hadisini diğer önemli kaynaklardan nakletmekte yarar görüyoruz.

Bu konuda Râfi'in hadîsi üzerinde durulmuşsa da çoğu ilim adamları sıhhatini tesbit ederek istidlale elverişli bulunduğunu belirtmişlerdir. Zeylâî bu hususta geniş bilgi vererek aydınlatıcı tahlillerde bulunmuştur ki, yukarıda kısmen nakletmiş bulunuyoruz. Şevkanî de Neylü'l-evtar'da konuyu yeterince açıklığa kavuşturmuştur.

Ubey b. Kâ'b (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Şüphesiz şu fetva ki; su ancak sudan dolayı gerekir, (hükmü) bir ruhsattır, diyorlar; Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, İslâm'ın ilk yıllarında ona ruhsat verdi, sonra da (bu ruhsatı kaldırıp) gusletmeyi emretti."[187]

Diğer bir lafızla şöyle demiştir:

"Su ancak sudan dolayı gerekir, hükmü, İslâm'ın başlangıcında bir ruhsat idi; sonra ondan men'olundu."[188]

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Bir adam, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den, eşiyle cinsel temasta bulunup sonra meni akıtmayıp kendini tutan kimse hakkında sordu. (Hz. Aişe de orada oturuyordu.) Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona şöyle dedi:

"Doğrusu benle bu (Aişe) aynı şeyi yapıyoruz, sonra da guslediyoruz."[189]

Rafı' b. Hudayc (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Ben eşimin göbeği üzerinde bulunduğum bir sırada Resûlüllah (a.s.) Efendimiz beni çağırdı. Meni akıtmadan (boşalmadan) kalkıp guslettim ve dışarı çıkıp durumu Hz. Peygamber'e anlattım. Buyurdu ki:

"Sana bir şey gerekmez. Su (ancak) sudan dolayı gerekir."

Râfi' devamla diyor ki: Ondan sonra Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize gusletmekle emretti.[190]

Çıkarılan Hükümler:

1- Cinsel temasta bulunup meni akıtmayan adam gusletmek gerekir. Kadının da gusletmesi vâcib olur.

2- İki sünnet yeri kavuştuğunda, yani penisin baş kısmının kadının fercine girip kaybolduğu takdirde hem erkeğe, hem kadına gusletmek vâcib olur. Bu durumda inzal vaki olsun, olmasın hüküm değişmez.

3- Yine haşefenin, yani penisin baş kısmının dübüre girmesiyle de inzal vaki olsun olmasın gusul gerekir. (Tabii böyle yapmak haramdır.)

4- Bu konuda çoğu imamlara göre, diri, ölü, hayvan ve insan hakkında aynı hüküm caridir. Gerçi ölü ve hayvan ile şehevî temasta bulunmak yasaklanmış ve büyük günahlardan kabul edilmiştir. Ancak bu sınırı aşıp temasta bulunana gusül gerekir mi, gerekmez mi? Söz konusudur.

İhtilam Olduğunu Hatırlayan Ve Fakat Islaklık Görmeyen Veya Gören Kimseye Gusül Gerekir Mi ?

İhtilâm (düş azmak) ergenlik çağına giren erkek ve kızlarda sık sık meydana gelen hallerden biridir. Bazen boşalma olur, bazan olmaz. Hangi durumda gusül gerekir? Konuyla ilgili hadîsleri ve müctehid imamların tesbit, görüş ve istidlallerini naklettikten sonra bu sorunun cevabı ortaya çıkar.

Havle bint Hakim (r.a.)'den yapılan rivayette, deniliyor ki:

Havle (r.a.) Peygamber (a.s.) Efendimiz'den kadının rüyada erkeğin gördüğünü görmesi hakkında sordu. Peygamber (a.s.) Efendimiz ona şöyle buyurdu:

"İnzal vaki olmadıkça (meni akmadıkça) kendisine gusül gerekmez. Nasıl ki erkekten meni gelmedikçe kendisine gusül gerekmiyorsa..."[191]

Ahmed b. Hanbel aynı hadîsi şu lafızla tesbit ve rivayet etmiştir: Havle (r.a.), Hz. Peygamber'den (a.s.) rüyasında ihtilâm olan kadından sordu. Peygamberimiz (a.s.) şu cevabı verdi:

"Islaklık gördüğü zaman gusletsin!"[192]

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den, ıslaklık görüp ihtilâm olduğunu hatırlamayan adamdan sordu. Şöyle buyurdu:

"Gusleder..."

Ayrıca ihtilâm oluğunu hatırlayıp kendinde ıslaklık görmeyen adamdan soruldu. Buyurdu ki:

"Ona gusül gerekmez..."

Bunun üzerine Ümmu Süleym (r.a.), "Kadın onu (ıslaklığı) görür de kendisine gusül gerekir?" diyerek hayretini belirtti. Resûlullah (a.s.) ona:

"Evet kadınlar ancak erkeklerin bir parçasıdır."[193]

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

Uykuda ihtilâm olup ıslaklık görmeyen erkek veya kadına gusül gerekmez. İbn Rüstem kendi Nevadir'inde diyor ki: "Adam ihtilâm olup meni cinsel organından dışarı çıkmazsa, kendisine gusül gerekmez. Kadın ihtilâm olur da ıslaklık fercinin zahirine çıkmazsa, fine de gusletmesi gerekir. Çünkü kadın oturduğunda fercinin açık halî söz konusudur. Islaklık bu durumda dışarı çıkmış sayılır.[194]

Adam uykudan uyandığında yatağında veya elbisesinde mezyi gibi ıslaklığa rastlar ve uykuda ihtilâm olduğunu hatırlarsa, bi'l-icmâ' kendisine gusül gerekir. İhtilâm olduğunu hatırlamazsa, İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre, yine de gusletmesi vâcib olur. Çünkü ıslaklığın mutlaka bir sebebi vardır. Uyku ise ihtilâma elverişli sanılan bir haldır. Mezyin ince oluşu, hava ile veya kişinin aldığı bazı gıda sebebiyle bağlantılı görülebilir. O bakımdan ihtiyaten gusül edilir.[195]

b) Şâfiilere göre:

Erkek veya kadın uykuda ihtilâm olur da uyandığında ıslaklık görürse, gusül gerekir. Islaklıktan maksad meninin dışarı çıkmasıdır. Kadında ise, oturduğu zaman cinsel organının açık vaziyeti, yani görülen kısmı onun dış kısmı sayılır ve ıslaklık oraya kadar gelmişse, gusletmesi gerekir.

Islaklığa rastlanmadığı takdirde, mücerred uykuda ihtilâm olduğunu gören kimseye gusül gerekmez.[196]

Ancak uykudan uyandığında elbise veya bedeninde gördüğü ıslaklığın meni veya mezyi olduğunda şüphe ederse, kendisine herhalde gusül gerekmez. Ancak ihtiyaten meni olduğunu düşünerek gusleder. Ama mezyi olduğuna daha çok kanaat getiriyorsa, o takdirde, ıslaklığı yıkadıktan sonra sadece abdest almakla yetinir.[197]

c) Hanbelilere göre:

Rüyasında ihtilâm olduğunu görür, fakat uyanınca hiçbir ıslaklık belirtisine rastlamazsa, kendisine bundan dolayı gusül gerekmez. İlim ehli bu hususta icmâ' etmiştir. Ancak uyandıktan sonra yürüdüğünde meni akmaya başlar veya uyandıktan kısa bir süre sonra meni boşalırsa, o takdirde kendisine gusül vâcib olur. İmam Ahmed'in bu doğrultuda net ve kesin görüşü var... Çünkü durumun zahirine bakılınca, meni yerinden ayrılmış ve uyanıncaya kadar bir duraklama geçirmiş, uyanınca da akmaya başlamıştır.

Bunun aksine uyanınca beden veya elbisesinde meniye rastlar, ama ihtilâm olduğunu hatırlamazsa, yine de gusül gerekir. Bu hususta ayrı bir görüş ortaya koyanı bilmiyoruz.

Bu manâdaki hüküm aynı zamanda Hz. Ömer'den, ve Hz. Osman'dan rivayet edilmiş; İbn Abbas, Ata', Saîd b. Cübeyr, Şa'bî ve Nahâî ile Hasan, Mücahid, Katade, İmam Mâlik, İmam Şafiî ve İshak b. Rahuye de böyle demişlerdir. Çünkü beden veya elbisesinde meninin bulunması, onun hatırlayamadığı ihtilâmın neticesidir. Nitekim rivayete göre, Hz. Ömer (r.a.) Müslümanlara sabah namazını kıldırıp dışarı çıkınca elbisesinde meniye rastlamış ve "Ben herhalde ihtilâm olmuşumdur" diyerek gusletmiş ve elbisenin o kısmını yıkamıştır. Buna yakın bir olay da Hz. Osman'dan (r.a.) nakledilmiştir. Aynı zamanda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den, adamın ıslaklık görüp ihtilâm olduğunu hatırlıyamadığı sorulunca, şu cevabı verdi:

"Gusleder..."

İhtilâm olduğunu hatırlayıp üzerinde ıslaklık görmeyen adam hakkında sorulunca şu cevabı vermiştir: "Ona gusül gerekmez..."[198]

Uykudan uyandığında beden veya elbisesinde ıslaklık görür, ancak onun meni veya mezyi olduğunu tefrik edemez, hangisi olduğunu bilmezse, İmam Ahmed'e göre yine de gusletmesi gerekir. Meğerki kendinde ibride (soğuk ve rutebetin ağır basmasıyla meydana gelen bir hastalık, bel gevşemesi de denilebilir) veya benzeri bir rahatsızlık bulunan, o takdirde gusletmesine gerek yoktur. Veya eşiyle oynaşmışsa, o takdirde görülen ıslaklığın mezyi olduğu anlaşılır.[199]

d) Mâlikîlere göre:

Bu mezhep imamlarına göre, uykuda ihtilâm olup uyanınca ıslaklık görmeyen kimseye gusül gerekmez.

Konuyla ilgili diğer rivayetler, tesbitler ve tahliller:

Ümmu Seleme hadisinde Peygamber (a.s.), "su (meni inzal) ettiğinde gusletmesi gerekir" mealindeki haberden rüyasında ihtilâm olduğunu hatırlayan ve fakat beden veya elbisesinde ıslaklığa rastlamayan kimseye gusül gerekmiyeceği açık şekilde anlaşılıyor.[200]

798 nolu hadîs hakkında Süyuti el-Cami'u'1-Kebîr'de "Bu sahihtir" diyor. İbn Hacer el-Fetih'te bundan söz etmiş, ancak sahih, gayr-i sahih bir ifade kullanmamıştır.

800 nolu hadisin ricali sahih kabul edilmişse de râvîlerinden Abdullah b. Ömer el-Ömeri hakkında farklı tesbitler vardır. Zehebî ise bu zat hakkında şunları tesbit edip söylemiştir: "Kendisi saduk'dur" (doğrudur.) Hıfzetme yeteneğinde ise bir şey vardır. Hem Nâfi'den hem de bir cemaatten rivayet etmiştir.

Ahmed b, Ebî Meryem, İbn Maîn'den, bu zatın rivayetinde bir beis bulunmadığını belirtmiştir. Hadîsleri yazılabilir. Dâremi de diyor ki: İbn Maîn'e sordum, Abdullah'ın Nâfi' hadîsini rivayetteki durumu nedir? dedim. "Salih ve sıkadır" diye cevap verdi. Ahmed b. Hanbel de onun için "Sâlihtir, rivayetinde bir beis görmüyorum" demiştir. Nesâî ve başkası onun kaviy olmadığına dikkatleri çekmişlerdir. İbn Medenî ise, onun zayıf olduğunu söylemiştir. İbn Hibban, onda salahın galib olduğu, ibâdete ağırlık

verdiğini, bu yüzden hadîsleri hıfzda, ciddi biçimde korumada biraz gaflet etmiştir, o bakımdan fahiş hatâ yaptığı söylenebilir, diyerek görüşünü ortaya koymuştur.[201]

Abdullah hakkındaki görüş ve tesbitlerin tamamı dikkate alınınca, rivayetinin sahih olduğu ortaya çıkıyor, daha doğrusu ağırlık kazanıyor. Bununla beraber hadis iki illetle ma'lûl sayılır: Birincisi, Abdullah b. Ömer el-Ömerî'nin raviler arasında bulunması; ikincisi teferrüd edişi... O bakımdan sıhhat ve hasen derecesine pek ulaşmıyor, denilebilir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Uykusunda ihtilâm olduğunu hatırlayan ve fakat beden ya da elbisesinde ıslaklığa rastlamayan kimseye gusül gerekmez.

2- Uyandığında beden veya elbisesinde ıslaklık bulan, bunun meni olduğuna zann-i galip hâsıl eden kimseye gusül gerekir.

3- Gördüğü ıslaklığın mezyi olduğunu kestiriyorsa, gusül gerekmez.

4- Meni ve mezyiden hangisi olduğunu kestiremiyorsa, ihtiyaten gusleder.

5- Kadın uykusunda ihtilâm olur, uyandığında fercinin dışında ıslaklık görmez, ancak oturuş vaziyetinde fercinin dışına ulaşan bir ıslaklık bulursa gusleder.

Kafir Müslüman Olduğunda, Diğer Bir Tabirle İslam'a Girdiğinde Gusletmesi Gerekir Mi?

Bilindiği gibi, küfür manevî bir murdarlıktır ki insan ruhunu kirletmekte, kalbini karartmaktadır. O bakımdan inkarcıların Harem sınırına sokulması yasaklanmıştır.

İslâm bu kiri temizleyen, kişinin ruhunu ve kalbini ağartan tek ve tek çaredir. Onun için kâfir İslâm'a girince, kelime-i şehabetle birlikte gusledince içindeki o manevî kirlerle birlikte dışındaki kirleri de temizlemiş olur.

Konuyla ilgili hadîsler:

Kays b. Âsım'dan yapılan rivayete göre, adı geçen İslâm'a girince, Peygamber (a.s.) Efendimiz ona su ve sidir ile yıkanmasını emretmiştir." [202]

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Sümame İslâm'a girince, Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu:

"Onu falan oğullarının hâitina götür de yıkanmasını söyleyin..."[203]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Kâfir İslâm'a girince gusletmekle emrolunur.

2- Müslüman olan kâfirin yıkanması vâcibdir. Çünkü emir vücubu gerektirir.

3- Küfrün zahirî ve bâtınî bütün kirlerini gidermesi için de, gusledeceği suya sidir ve benzeri güzel koku karıştırması müstehabdır.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Müstehab olan gusülden biri de, İslâm'a giren kâfirin yıkanmasıdır. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, gelip İslâm'a girmek isteyenlere gusletmelerini emretmiştir. Emrin en aşağı derecesi, nedb ve istihbabdır.

Bu hüküm, o İslâm'a girdiğinde cünüp olduğu bilinmediği takdirde böyledir. Cünüp bir halde gelip İslâm'a girdiği biliniyorsa, o takdirde ne yapılır? Meşayih (fıkıh ilminde söz sahibi âlimdir) bu hususta farklı görüş ortaya koymuştur: Kimine göre, cünüp olduğu için gusletmesi gerekmez. Çünkü kâfirler, kurbiyeti gerektiren şer'i hükümlerle muhatab değillerdir. Gusül ise niyet getirmek suretiyle kurbet ifade eder. Bu da kâfir için lüzumlu değildir. Diğer bir kısmı ise, cünüp bir halde İslâm'a girmişse, bundan dolayı gusletmesi gerekir, demiştir.[204]

Fetâvâ-yı Hindiyye'de ise bu konu şöyle açıklanmıştır:

"Guslün çeşitleri dokuzdur: Üçü farzdır. Onlar, cenabetten, hayz ve nifastan dolayı gusletmek farzdır. Biri vâcibdir, o da ölüyü yıkamaktır. Nitekim Serahsî'nin el-Muhit'inde de bu husus belirtilmiştir. Ayrıca kâfir cünüp olduktan hemen sonra İslâm'a girerse, zahir-i rivayette gusletmesi vâcib olur. Kâfire kadının ayhali kanı kesildikten sonra İslâm'a girerse, bundan dolayı gusletmesi gerekmez [205]

İbn Nüceym, Kenzü'd-dakayık şerhinde, cünüp olarak İslâm'a giren kâfirin gusletmesi vâcibdir diyenlerin kavlini tercih etmiş ve bunun daha sahîh olduğunu belirtmiştir.[206]

b) Şafiîlere göre:

İmam Şafiî diyor ki: Müşrik İslâm'a girince, gusletmesini ve tıraş olmasını müstehab sayarım. Böyle yapmaz da, cünüp de değilse, sadece abdest alması kâfi gelir ve bu abdestle namaz kılar.[207]

c) Hanbelîlere göre:

Hanbelî imamları bu meselede Kays b. Âsim (r.a.) hadîsiyle istidlal edip buradaki emrin vücubu iktiza ettiğini belirtmişlerdir. Nitekim yapılan rivayete göre, Sa'd b. Muâz ve Useyd b. Hudayr; Mus'âb b. Umeyr ile Es'âd b. Zürare'den (r.a.) İslâm'a girmek istediklerini, girdikleri zaman ne yapmaları gerektiğini sorduklarında onlar şu cevabı vermişti:

"Guslederiz, hak olan şehadeti söyleriz.."

Kâfir cünüp olduktan sonra İslâm'a girerse, küfür halindeyken yıkanmış olsun olmasın, cenabetten dolayı kendisine gusül gerekmez. Bu, İslâm'a girmekten dolayı guslü vâcib kabul edenlere göredir; aynı zamanda Ebû Hanife'nin kavlidir. İmam Şafiî ise, her ki halde de gusleder, demiştir. Ebubekir de bu görüşü ihtiyar etmiştir. Çünkü teklifin yokluğu guslün vücubunu engellemez, çocuk ve deli hakkında olduğu gibi, çocuk ergen olunca, gusleder. Deli iyileşince gusletmesi gerekli olur.

Hanbelîlerin bu husustaki delili, erkek ve kadınlardan hayli kişi gelip İslâm'a girdiğinde, hiç birine cünüp olduklarını hatırlatarak gusletmelerini söylediğinin işitilmediğidir, yani Peygamber (a.s.) Efendimiz hiç birine böyle bir emir vermemiştir.

İslâm'a giren kimsenin suya sidir karıştırıp yıkanması müstehabdır. Öyleki, İslâm'a girdiği için gusletmesi vâcib, gusül suyuna sidir karıştırması müstehabdır. Aynı zamanda tıraş olması da müstehab sayılmıştır. Çünkü Peygamber (a.s.)'ın İslâm'a giren bir kişiye, "kendinden küfrün kıllarını giderip at" diye buyurduğu bilinmektedir.[208]

d) Mâlikîlere göre:

Kâfir İslâm'a girdiği zaman, ister yeni İslâm'a girmiş olsun, ister mürtedlikten dönerek girsin; ister İslâm'a girmeden önce yıkanmış olsun, ister yıkanmamış olsun, küfürdeki günlerinde kendisinden guslü gerektiren bir sebeb vücut bulsun bulmasın, gusletmesi vâcibdir.[209] Hristiyan olan eşini cenabetten dolayı gusletmeye zorluyamaz. Ancak ayhalinden temizlenince gusletmesi için icbar eder.[210]

İmam Sevri'nin de mezhebi budur. Sözü edilen hususta Mâliki mezhebiyle aynı görüştedir.

İslâm'a giren kâfirin gusletmesi vâcibdir, diyenler yukarıda naklettiğimiz iki hadîsle ve bir de Taberânî'nin naklettiği Vasile ve Katade hadîsiyle, Hâkim'in naklettiği Akil b, Ebî Talib hadîsiyle ihticac etmişlerdir. Yapılan ciddi araştırmalara göre, gerek Taberâni'nin, gerekse Hâkim'in naklettiği hadis ve ayrıca Semame hadisi zayıftır. Hafız İbn Hacer de aynı görüşü izhar etmiştir.

Bunun müstehab olduğunu söyleyenler ise, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in her İslâm'a giren kimseye gusletmesini emretmemiştir. Eğer bu vâcib olsaydı, mutlaka Resûlüllah (a.s) onu ihmal etmezdi. O halde bu hususta bir kısmına emretmesi, bir kısmına emretmemesi, kâfirin İslâm'a girince gusletmesinin gerekli olmadığına delâlet eder, neticesine dayanarak ihticacda bulunmuşlardır. Aynı zamanda şu hadîsle de istidlal ederek istihbabın terciha daha uygun olduğunu söylemişlerdi:

"İslâm kendinden önceki şeyleri kökünden kesip atar..."[211]

809 nolu Semâme hadîsini Abdurrezzak, Beyhakî, İbn Huzeyme ve İbn Hibban da rivayet etmişlerdir. Aslı ise Buharî ve Müslim'de geçer, ancak bu iki kaynakta gusül ile emredildiğine dair bir lafız yoktur, sadece, Semame'nin guslettiği belirtilmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Kâfirin İslâm'a girince gusletmesi, bazı müctehidlere göre müstehab, bazısına göre vâcibdir.

2- Cünüp olduktan sonra İslâm'a giren kâfirin gusletmesi, yine bazı müctehidlere göre vâcib, bazısına göre vâcib değildir.

3- Kâfir İslâm'a girince gusledeceği suya sidir veya ona benzer güzel kokusu olan bir madde karıştırıp yıkanması müstehabdır.

Ayhali (Hayz) Kanı Kesilince Gusletmek Vacibdir

Kadının cinsel olgunluk devresinde her ay dölyolundan belirli süre kan gelmesine "ayhali" veya "âdet görme" denir. Arapça buna "hayz" adı verilir. Bunun bazı sıkıntıları olmakla beraber birçok faydaları da söz konusudur. İslâm Dini, her konuda kolaylık sağladığı gibi, bu hususta da bir takım kolaylıklar getirmiştir: Kadın âdet görme süresi içinde namaz kılmaz, oruç tutmaz, cinsel temasta bulunmaz, Kur'ân'a el sürmez, onu okumaz ve Kabe'yi tavaf etmez. Ancak hac menasikini yerine getirip farz olan tavafı yerine getirmeden âdeti başlar ve kafile de hareket edecek olursa, kadın o vaziyette yıkanıp farz olan tavafı yerine getirir. Bu bir istisnadır ki, zorlayıcı sebeblere dayanır... İleride bu hususlar yeterince açıklanacaktır...

Kadının âdet görme süresi sona erer, kan kesilirse, gusletmesi gerekir. Bununla ilgili hadisleri naklediyoruz:

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: Ebû Hubeyş kızı Fatıma'nın (dölyatağından) sık sık kan gelirdi. Peygamber (a.s.) Efendimiz'den sordu. O da şöyle buyurdu:

"O bir damar (çatlamasından gelen) kandır; âdet görme değildir. Hayız (âdet görme) geldi mi namazı bırak; gitti mi yıkan ve namaz kıl."[212]

Hadîsin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Bir hastalık, damar çatlaması sebebiyle devamlı ya da sık sık dölyatağından gelen kan, istihza kanıdır, ayhali kanı değildir. Bu durumda olan kadın özürlü sayılır ve her vakit namazı için yeniden abdest alır.

2- Âdet görme kanı gelmeye başlayınca belli süresi içinde namaz bırakılır. O vaziyette namaz kılmak haram olur.

3- Süresi bitip kan kesilince yıkanmak vâcib olur ve hangi vakit içinde kesilmişse o vaktin namazı kılınarak namaza başlanır...

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş, tesbit ve istidlalleri:

a) Hanefîlere göre:

Farz olan gusül üçtür: Birincisi, cenabetten, ikincisi, âdet görmekten, üçüncüsü, loğusalıktan dolayı farzdır.

Hayız (ayhali veya âdet görme) günlerinde kadınlara cinsel temasta bulunmak Kur'ân âyetiyle yasaklanmıştır:

"Âdet görme halinde iken kadınlardan uzak durun; temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın. İyice temizlendikleri zaman Allah'ın size emrettiği yerden (üreme organından) onlara yaklaşın..."[213]

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de sık sık dölyatağından kan gelen kadına: "Ayhali bulunduğun günler namazı bırak. Sonra (kan kesilince) guslet ve namaz kıl!" buyurmuştur. Bu, guslün farz olduğuna delâlet etmektedir.[214]

b) Şâfiîlere göre:

Guslü gerektiren sebepler beştir. Onlardan biri hayız (âdet görme) dir. Cünüb kimseye namaz kılmak haram olduğu gibi, hayız olan kadına da temizleninceye kadar namaz haramdır.[215]

Allah'ın kitabında açıkça, ayhali olan kadınlar iyice temizlenmedikçe onlara yaklaşmayın! buyurulmuştur. Bu temizlik (sünnetle belirlenen) gusüldür. Âyette geçen birinci tuhür, kanın kesilmesi, ayhali süresinin sona ermesi demektir. İkinci tuhür ise, gusletmektir.[216]

c) Hanbelilere göre:

Gerçekte guslü gerektiren hayız (ayhali) ve nifas (loğusalık) tır. Çünkü bunlar birer hadestir. Kesilmesi guslün vücubunun şartıdır, aynı zamanda sıhhatinin da şartı sayılmıştır.

Hayız ve nifastan dolayı guslün vücubunda farklı görüş izhar eden olmamıştır. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz birçok hadîsleriyle hayızdan temizlenen kadınlara gusletmelerini emretmiştir: Fatıma bint Ebî Hubeyş'e: "Hayızlı bulunduğun günlerde namazı bırak; (kan kesilince, süre dolunca) gusledip namaz kıl!" buyurmuştur ki Buhari ve Müslim bu hadisi ittifakla rivayet etmişlerdir.[217]

Ayrıca Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Ümmu Seleme, Adiy b. Sabit, Ümmu Habîbe, Seni kızı Sehle ve Hamme bint Cahş'a âdet bitince yıkanmayı emretmiştir.[218]

d) Mâlikîlere göre:

Guslü gerektiren sebeplerden biri de hayız ve nifas kanıdır. Devamlı veya sık sık gelen kan ise, hayız değildir. Artık hangi kadın hayız kanını görürse, o kanın kesilmesiyle gusületmesi vâcib olur. Bu konuda bütün müctehidler görüş birliği halindedir, muhalefet eden olmamıştır.[219]

Çıkarılan Hükümler:

1- Kadın hayız kanını istihaze kanından ayırd ettiği takdirde, hayız kanının süresini itibar edip ona göre gusleder.

2- İstihaze olan kadının dölyatağındaki bir damar çatlamasından veya başka bir hastalıktan dolayı kan kaybettiği kesinleşince, özür sahibi kabul edilir ve her namaz vakti girince abdest alır.

3- Hayız (âdet görme) kanı süresi bitince kesilir ve gusül farz olur.

Ayhali Ve Cünüp Olan Kimsenin Kur’an Okuması Haramdır

Kur'ân bütünüyle Allah Kelamı'dır. Onu tertemiz melek indirmiştir ve en temiz kalbe ilka etmiştir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onu hep taharet üzere okumuş ve yazdırmıştır. Ancak sözünü ettiğimiz taharetten maksat nedir? Abdest de bir tuhurdur, gusül de bir tuhurdur.

İlgili hadîsler:

Hz. Ali (r.a.)'den yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (helaya gidip) tabii ihtiyacını giderdikten sonra çıkar ve Kur'ân okurdu; bizimle beraber et yerdi ve Onu Kur'ân okumaktan -cenabetten başka- hiçbir şey alıkoymazdı."[220]

Tirmizî'nin aynı hadîsi şu değişik lafızla rivayet ettiği belirlenmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz cünüp olmadığı sürece hemen her halü kârda bize Kur'ân okuturdu..."[221]

İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Cünüp ve ayhali olan kimse Kur'ân'dan hiçbir şey okumasın!"[222]

Câbir (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Ayhali ve lohusa olan kadın Kur'ân'dan bir şey okumasın!"[223]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- El ve ağız temiz olduğu takdirde abdestsiz Kur'ân okumak caizdir.

2- Abdestsiz bir halde Mushaf'a el sürmek caiz değildir.

3- Abdestsiz bir vaziyette et yemekte bir sakınca yoktur. Diğer yemekler de öyle...

4- Cünüb kimsenin Kur'ân okuması caiz değildir.

5- Ayhali olan kadının Kur'ân okuması caiz değildir. Loğusa olan kadın da öyle...

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş, ictihad, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Abdestsiz bir halde Kur'ân okumakta bir sakınca yoktur. Ancak bu vaziyette Mushafa el sürmek caiz değildir. Cünüb kimsenin Kur'ân okuması, Mushaf'a el sürmesi caiz değildir.[224]

Hanefîler bu hususta yukarıda naklettiğimiz hadîslerle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.

Hayız ve nifasın hükmüne gelince: Namaz kılmaktan, oruç tutmaktan, Kur'ân okumaktan, Mushafa el sürmekten men'edilir. Ancak mushaf üzerindeki kılıfa dokunmasında bir sakınca yoktur. Mescide girmeleri ve Kabe'yi tavaf etmeleri de yasaklanmıştır.[225]

b) Şâfiilere göre:

Abdestsiz kimseye namaz, tavaf, Mushaf'ı taşımak, yapraklarına el sürmek ve sahîh kavle göre Mushafın cildine dokunmak haramdır. Abdestsiz kimseye haram olan şeyler cünüb kimseye de haramdır, fazla olarak da mescidde oturmak, Kur'ân okumak da haramdır... Ayhali olan kadına, cünüb kimseye haram olan şeyler haramdır; fazla olarak da, mescidin içinden geçmek, oruç tutmak da haramdır.[226]

c) Hanbelîlere göre:

Bu husustaki (tahrimî) kerahat, Hz. Ömer, Hz. Ali, el-Hasan, Nahâî, Zührî, Katade, İmam Şafiî ve rey tarafdarlarından rivayet edilmiştir. İmam Evzâî, cünüp, hâiz ve nüfesa ancak bineğe binerken, inerken duâ mahiyetindeki âyetleri okuyabilir. İbn Abbas'a göre, virdlerine devam edebilir. Saîd b. Müseyyeb'e göre, Kur'ân okuyabilirler. İçlerinde Kur'ân yok mudur? İmam Mâlik'ten yapılan rivayete göre, ayhali olan kadın Kur'ân okuyabilirse de cünüb okuyamaz. Çünkü ayhali olan kadının günleri uzayıp gitmektedir. Kur'ân okumaktan men'edilirse, unutma tehlikesiyle karşılaşabilir.

Nitekim Hz. Ali'nin (r.a.) "Resûlüllah (a.s.) Efendimizi, cenâbetlik dışında Kur'ân okumaktan alıkoyan hiçbir şey yoktu..." demesi bu hususta yeterli delil sayılır. İmam Tirmizî bu hadîsin hasen ve sahîh olduğunu belirtmiştir.

İbn Ömer'in (r.a.) "Ayhali olan ve cünüb kimse Kur'ân'dan bir şey okumasın!" mealindeki rivayetinde İsmail b. Ayyaş bulunuyor ki, Buharî bu zatın zayıf olduğunu söylemiştir. Buharî'ye göre, İsmaîl b. Ayyaş ancak Şam ehlinden rivayet edebilir, Hicaz ehlinden yaptığı rivayetler zayıf kabul edilir.[227]

Çünkü kendisi Şam'lıdır...

Zehebî ise bu zatı övmekte, kadrini yüceltip güvenilir olduğunu belirtmektedir. Davud b. Amr'ın şöyle dediğini naklediyor:

"İsmail b. Ayyaş'ın yanında hiç kitap görmedim." Bunun üzerine Ahmed b. Hanbel ona soruyor:

"Ne kadar hadîs ezberinde bulunuyordu?" Cevap veriyor:

"Birçok hadîs ezberimde idi..." Bunun üzerine Ahmed b. Hanbel diyor ki:

"On bin hadîs ezberinde idi değil mi?" O da,

"on bin, yine on bin, yine on bin (yani otuz bin) hadîs hıfzetmiş bulunuyordu.[228]

824 no'lu Hz. Ali (r.a.) hadîsini aynı zamanda İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Hâkim, Bezzar, Darekutnî ve Beyhâkî de rivayet etmişlerdir. İbn Hibban hadîsi sahihlemiştir. İbn Huzeyme ise, "Bu hadis sermayemin üçte biridir" derken Şu'be, "Bundan daha güzel bir hadîs rivayet etmedim" demiştir. İmam Şafiî ise, "Hadîs ehli bu hadîsin sıhhatini tesbit edememişlerdir" diyerek râvilerinden Abdullah b. Seleme'nin çok yaşlandıktan sonra bunu rivayet ettiğine dikkatleri çekmek istemiştir. Nevevî ise, Tirmizî'nin bu hadîs hakkında diğer muhaddislere muhalefet ederek zayıf olduğunu belirtmiştir, diyor.[229]

826 no'lu İbn Ömer hadîsinin râvî silsilesinde İsmail b. Ayyaş bulunuyor ki, az önce bu zat hakkında geniş bilgi naklettik.

827 no'lu Câbir hadîsine gelince, rivayet zincirinde Muhammed b. Fazıl bulunuyor ki, bu zat metruktür ve uydurma hadîs söylediği iddia edilir. Ahmed b. Hanbel onun hadîsinin ehl-i kazib hadîsi olduğunu söylerken Yahya onun hadîsi yazılmaz, demiştir. Fellâs ise onun yalancı olduğunu belirtmiştir.[230]

Ayrıca aynı ravî rivayeti mevkufen nakletmiştir ki, rivayet zincirinde Yahya b. Ebî Enîse (veya Üneyse) bulunuyor ki, bu zat da yalancılıkla isim yapmıştır. O bakımdan İmam Beyhaki sözü edilen hadîs için "kaviy değildir" demiş ve Hz. Ömer'in (r.a.) cünüb halde Kur'ân okumayı hoş karşılamadığı rivayetinin sahîh olduğunu belirtmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Abdestsiz bir vaziyette Kur'ân okumakta bir sakınca yoktur.

2- Abdestsiz bir vaziyette Kur'ân'a el sürmek haramdır.

3- Cünüb kimsenin Kur'ân okuması, Mushafa el sürmesi haramdır.

4- Ayhali olan kadının o vaziyette, yani temizlenmeden önce Kur'ân okuması, Mushafa el sürmesi haramdır. Ancak İmam Mâlik'e göre, Mushafa el sürmeden Kur'ân okumasına ruhsat verilebilir.

5- Loğusa olan kadının da durumu bundan farksızdır.

Cünüb Kimsenin Mescidden Geçmesine Ruhsat Verilmiştir

Daha önce de belirttiğimiz gibi, cenabet, arızî bir murdarlıktır ki, guslü gerektirir. Allah'ın güzel nimetlerinden yararlanırken O'nun ismini anmak, iç ve dış temizliği sağlamak kulluğumuzun gereğidir. O bakımdan cünüb kimse mânevi bir kir içinde sayılır. O vaziyette namaz kılması, Kur'ân okuması, camide oturması, tavaf yapması, Mushafa el sürmesi haramdır. Çünkü bu saydıklarımızın hepsi edep, terbiye, nezafet, dikkat ve ihlâs isteyen ibâdetlerdir.

Konuyla ilgili hadîsler:

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Mescid'den bana seslenerek, bir seccade bana sunuver, buyurdu. Ben de "Doğrusu ben hâiz (ayhali) bulunuyorum" dedim. Buyurdu ki:

"Senin ayhalin elinde değildir..."[231]

Hz. Meymune (r.a.)'dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, bizden biri ayhali olduğu halde onun yanına girer de başını onun kucağına kor ve Kur'ân okurdu. Sonra da bizden biri seccadesiyle kalkar, ayhali olduğu halde onu Mescid'e kordu."[232]

Cabir (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Bizden biri cünüb olduğu halde geçmek suretiyle Mescid'de yürürdü." [233]

Zeyd b. Eslem (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in ashabı cünüp iken Mescid'de yürürlerdi." [234]

Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz geldi, onun ashabının evlerinin yüzü (kapıları) Mescid'e doğru idi. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Şu evlerin yüzünü Mescid'den çeviriniz!"

Sonra Peygamber (a.s.) içeri girdi ve ashab-ı kiram da haklarında bir ruhsat iner umuduyla hiçbir şey yapmadılar. Bunun üzerine Peygamber (a.s.):

"Şu evlerin yüzünü (kapıları) Mescid'den çeviriniz; çünkü gerçekten ben Mescid'i ayhali olan kadına ve bir de cünüp kimseye helâl kılmıyorum." [235]

Ümmu Seleme (r.a)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şu Mescid'in yüksekçe yerine girip (çıkıp) yüksek sesle şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Mescid, ayhali olan kadına ve bir de cünüb kimseye helâl değildir."[236]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Ayhali iken kadın elini Mescid'e uzatabilir ve hemen girip çıkabilir.

2- Ayhali olan kadının yanında Kur'ân okumakta bir sakınca yoktur.

3- Cünüb kimsenin, oturmamak kaydıyla Mescid'e girip yürümesi, bir kapısından girip diğer kapısından çıkması haram değildir, buna ruhsat verilmiştir.

4- Ayhali olan kadının ve bir de cünüb kimsenin cami ve mescidlere girip oturmaları helâl değildir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının görüş, yorum, istidlal, ihticac ve tesbitleri:

a) Hanefîlere göre:

Ayhali, loğusa ve cünüp kimseye cami ve mescitlere girmek haramdır. Onların girişi ister oturmak, ister geçmek için olsun farketmez. et-Tahzîb'de ise şöyle deniliyor: "Ayhali olan kadın o vaziyette, içinde cemaatle namaz kılınan mescide giremez." Ancak mescidde su bulunur da başka bir yerden te'mini mümkün olmazsa girmesine ruhsat verilmiştir. Bunun gibi cünüb, ve âdet görme halinde bulunan kadın; bir canavardan, hırsızdan veya soğuktan korkarlarsa, o takdirde cami ve mescitlere girip kalmalarında bir sakınca yoktur. Ancak bu hususta evlâ olan şu ki, mescide saygı olsun diye teyemmüm ederler. Tatarhaniye'de de aynı husus belirtilmiştir.

Mescid'in damı içi gibidir. Cenaze namazı için cami dışındaki alan ile bayram namazlarının kılındığı açık hava namazgahları bu hükme girmez, yani bu iki yere cünüb ve ayhalindeki kadın girebilir. Aynı zamanda bu ikisinin kabirleri ziyaret etmesinde de bir sakınca görülmemiştir.[237]

b) Şâfiîlere göre:

Cünüb kimsenin cami ve mescitlere girip oturması haramdır. Ancak içinden yürüyüp geçmek suretiyle girmesine ruhsat verilmiştir. Ayhali iken kadının da cami ve mescitlere girmesi haramdır. Bir kapıdan girip diğer kapıdan

çıkmak üzere girdiğinde eğer içeriyi kirletme endişesi yoksa, kerahetle caiz olur.[238]

c) Hanbelîlere göre:

Cünüb, loğusa ve ayhali olanların mescidde oturmaları haramdır. Çünkü Cenâb-ı Hakk: "Ey iman edenler! Sarhoş iken ne dediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken, yoldan geçmeniz müstesna, gusledinceye kadar namaza (ve mescide) yaklaşmasın..." [239] buyurmuştur. Hz. Aişe (r.a.) demiştir ki: "Peygamber (a.s.) geldiğinde, ashabının evlerinin ön cephesi (kapıları) Mescide açılıyordu. Bu bakımdan şöyle buyurdu:

"Şu evlerin yüzünü (kapılarını) Mescidden başka yana çevirin. Çünkü gerçekten ben mescidi ne ayhali olan kadına, ne de cünübe helâl kılmıyorum."

Ancak bir ihtiyaçtan dolayı mescidin içine girip diğer kapısından çıkmakta bir sakınca görülmemiştir. O da yol mescidin içinden geçtiği takdirde böyledir. Yol geçmediği takdirde bu caiz değildir.

Mescidin içinde yürüyüp geçmeyi mübah kılanlar şunlardı : İbn Mesûd, İbn Abbas, İbn Müseyyeb, İbn Cübeyr, el-Hasan, İmam Mâlik ve İmam Şafiî... Sevrî ile İshak b. Rahuye (veya Rahaveyh)'den yapılan rivayete göre, mescidden geçmekten başka çare bulamayan kimse teyemmüm eder. Rey tarafdan olanların da kavli bu doğrultudadır. Çünkü Cenâb-ı Peygamber, "Ben mescidi ayhali olan kadına ve cünübe helâl kılmıyorum!" buyurmuştur.[240]

Hanbelîler bu mes'elede bir de Hz. Aişe ve Zeyd b. Eslem hadîsleriyle ihticac etmişlerdir.

d) Mâlikîlere göre:

Cünüp ve ayhali olan kadının cami ve mescide girip oturması haramdır. Ancak camiyi kirletmemek kaydıyla, yol içinden geçiyorsa o takdirde geçmesine ruhsat verilmiştir. Zeyd b. Eslem konuyu, şu âyeti okuyarak açıklamıştır:

"Cünüb iken -yoldan geçmeniz müstesna- gusledinceye kadar namaza (ve mescide) yaklaşmayın..."[241]

İmam Mâlik, abdestsizin mescidde oturmasında bir sakınca görmediğini belirtmiştir.[242]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, görüşler ve tahliller:

835 no'lu hadîsi Tirmizi sahîhlemiş ve "Müslim'in tashîhiyle sahihtir" demiştir. Ancak ayhali olan kadının mescide girmesine cevaz hususunda bu hadîsle istidlal edilebilir mi? Çünkü Resûlüllah'ın (a.s.) Hz. Aişe'ye, (r.a.) "Seccadeyi bana sunuver!" buyurmasında iki değişik mâna anlaşılmaktadır: Birincisi, Hz. Aişe'nin hücresi Mescid'in tam bitişiğinde idi, o halde eliyle içeriye doğru uzatması söz konusu olabilir. İkincisi, seccadeyi sunması, bizzat içeri girip vermesiyle münavele gerçekleşmiş olabilir. Birinci yorum biraz daha ağırlık kazanmıştır. Çünkü sahih tesbitlerle anlaşılmıştır ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz mescidi cünüb'e ve ayhali olan kadına haram kılmıştır.

O bakımdan Süfyan es-Sevrî, İmam Ebû Hanîfe ve rey tarafdan müctehidler ayhalinde bulunan kadının mescide girmesi, oturması, içinden yolda olsa yürüyüp geçmesi haramdır, demişlerdir. Diğer müctehid imamlar ise, mescidi kirletme endişesi olmadığı takdirde içinde yürüyüp geçebilir, demişlerdir.

836 no'lu Meymune (r.a.) hadîsinin Nesâî'deki isnadı şöyledir: Muhammed b. Mansur bize haber verdi, o, Süfyan'dan, o da, Menbuz'dan, o da mü'minlerin anası Meymune'den (r.a.) rivayet etmiştir. Muhammed b. Mansur sıka (güvenilir)'dir. Menbûz'a gelince, İbn Maîn gibi değerli bir hadîs hafızı onun da sıka olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda hadîsin rivayet olarak birçok şahidleri vardır. Ayhali kadının hücresinde Kur'ân okunduğu Buhari ve Müslim'de rivayet edilmiştir.

837 no'lu Câbir (r.a.) hadîsiyle 838 no'lu Zeyd b. Eslem (r.a.) hadîsi istidlale uygun görülmüştür. Nitekim cünüb kimsenin mescidin içinden geçip gitmesine cevaz verenler bu rivayetlerle ihticac etmişlerdir. İbn Mes'ud, İbn Abbas ve İmam Şafiî onların başında gelmektedir. İmam Ebû Hanîfe ile diğer rey tarafdarları 838 no'lu Hz. Aişe hadisiyle istidlal edip cünüp ve ayhali olan kadının cami ve mescidlere girmesine, oturmasına ve yol olarak geçmesine cevaz vermemişlerdir.

Nitekim sözünü ettiğimiz hadîs sahih kabul edilmiştir.

839 no'lu Ümmu Seleme hadisine gelince, onu aynı zamanda Taberânî de rivayet etmiştir. Ebû Zer'â ise, Hz. Aişe hadîsinin sahih olduğuna dikkatleri çekmiş ve Ümmu Seleme hadîsi hakkında biraz şüphe izhar etmiştir. İbn Hazım da bunun zayıf olduğunu ve râvilerinden Eflet b. Halîfe'nin meçhuller arasında sayıldığını belirtmiştir. O bakımdan Eflet'in rivâyetiyle ihticac sahih değildir, diyerek Hz. Aişe hadîsine ağırlık vermiştir. Oysa İbn Hazım'ın bu tesbiti pek ilgi görmemiştir. Çünkü İbn Hibban gibi değerli hadîs hafızı onun sıka (güvenilir) olduğunu tesbit etmiştir. Ebû Hatim onun hadîs ilminde şeyh olduğunu, Ahmed b. Hanbel, rivayetinde bir sakınca bulunmadığını söylemiştir.

Zeyd b. Eslem hadîsi üzerinde duranlar ise, rivayet zincirinde Hişâm b. Sa'd bulunuyor ki, Ebu Hatim onun rivâyetiyle ihticac sahih değildir, demiştir. Aynı zamanda İbn Main, Ahmed b. Hanbel ve Nesâî onun zayıf olduğunu tesbit etmişlerdir.[243]

Zeylâî ise, "Hz. Aişe hadîsinin sahih olduğu söyleniyorsa da, ben onun ancak hasen olduğunu söyleyebilirim" demiştir.

Seyyid Sabık bu konuyu işlerken Hz. Aişe hâdîsiyle Ümmu Seleme hadîsiyle istidlal edildiğini ve o nedenle cünüb kimsenin, ayhali olan kadının mescidde oturmalarına ruhsat verilmediğini, onlar için haram kılındığını, ancak içinden yol geçiyorsa, yürüyüp geçmelerine ruhsat verildiğini belirtiyor, sonra da Zeyd b. Eslem hadîsini şâhid olarak gösteriyor, Resûlüllah'ın (a.s.) cünüb bir halde mescidde yürüdüklerine dikkatleri çekiyor. Çünkü evlerinin kapıları Mescid'e doğru açılıyor, cünüb oldukları zaman su bulamayınca, başka bir çıkış yolu da olmayınca Mescid'den geçmek zorunda kalıyorlardı. O nedenle Nisa sûresi 43. âyet inerek geçmelerine ruhsat verildi, diyerek konuyu bağlıyor.[244]

Çıkarılan Hükümler:

1- Âdet görmekte olan kadın o vaziyette; loğusa ve cünüb olanın cami ve mescide girmesi helâl kılınmamıştır. Mezhepler bu mes'elede ittifak halindedir.

2- Cami veya mescidin içinden geçiş sağlayan yol olursa, o takdirde kirletmemek kaydıyla geçmelerine ruhsat verilmiştir. İmam Ebû Hanîfe buna muhalif kalmıştır.

3- Cünüb, ayhali ve loğusanın Kur'ân dinlemesinde bir sakınca olmadığı gibi, onların oturduğu odada da okunmasına cevaz verilmiştir.

4- Sözü edilen kişilerin Kur'ân okuması men'edilmiştir. Ancak duâ kasdıyla ilgili bazı âyetlerden parçalar okumalarına ruhsat verilmiştir.

Müstehab Olan Gusüller

İslâm, beden temizliğini ibâdetle birleştirmiştir. Birini diğerinden ayırmak mümkün değildir. 1400 yıl önce insan sağlığını korumak için dinimizin ve onun yüce muallimi Hz. Muhammed'in (a.s.) koyduğu prensipler, tavsiyeler ve sergilediği vâcib ve sünnetler her türlü takdirin üstündedir. Bâtı'nın bugünkü baş döndürücü tekniğine bakınca bir aşağılık kompleksine kapılmamalıyız. Geçmişlerine baktığımızda şu tabloyla karşılaşırız. Batı'da vücudun belli zamanlarda yıkanması ancak son yüzyılda âdet olmuştur. Bu arada, birçok Avrupa ülkelerinde aylarca, yıllarca yıkanmayan, suya girmeyen kimseler pek çoktu. Bunlar, vücutlarının pis kokusunu kapatmak için bol bol koku sürerlerdi. Gene Avrupa'da, yıkanma âdeti başladıktan sonra bile bugünkü anlayışımızda bir temizlik görüşüne ulaşabilmek için yıllar geçmiştir.

Oldukça yakın yıllara kadar, bir suyun içine girip ovalanmak, aynı banyo suyu ile birkaç kişinin daha yıkanması olağandı. Buna karşılık Doğu'da, özellikle Müslüman ülkelerde çok eskiden beri çok daha sağlıklı ve düzenli bir yıkanma yolu tutulmuştur. Müslümanlığın şartlarından olan temizlik, sık sık yıkanmayı şart koştuğu gibi, temiz su ile yıkanmayı da bir zorunluluk haline getirmiştir.

Bilindiği gibi, derinin içinde her yana yayılmış bir halde birçok kan damarları, ter bezleri, sinir uçları vardır. Deri bunlar sayesinde beslenir, vücutta zehirleri dışarı atar, dışardan gelen te'sirlerin sertliğini, yumuşaklığını, soğukluğunu, sıcaklığını duyar.

Derinin bu işleri gereği gibi yerine getirebilmesi için temiz olması, yani üzerindeki gözenek denilen ufacık deliklerin açık bulunması gerekir. Zira deri daima terlediği için vücut, elbiseyle örtülü de olsa, dışarıdan gelen tozlar, ufak yabancı cisimler terle karışarak bir kir tabakası meydana getirir. Bu tabaka gözenekleri kapar, vücudun deri yolundan solunumuna engel olur. Ayrıca bir takım mikroplar da bu kirlerin içine karışınca, derinin üzerinde iltihaplar, sivilceler, çıbanlar olur; mikroplar bu yoldan vücuda girme imkânı bulur. İşte bütün bunlardan dolayı sık sık yıkanmamız gerekir.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Allah'tan aldığı irfan ve bilgiyle insan sağlığını korumak için temizliğin, onu sağlayan yıkanmanın önemi üzerinde yeterince durmuş ve yukarıda belirttiğimiz gibi, temizlikle ibâdeti birleştirip günlük yaşayışımızla birleştirmiştir.

İslâm dini, yalnız cenâbetlikten dolayı gusletmeyi emretmemiş, sünnet doğrultusunda haftada birkaç defa banyo yapmayı müstehab saymış ve bunun için birtakım mânevi mükâfatlar va'detmiştir.

İlgili hadîsler:

İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Sizden biri cum'â'ya gittiğinde gusletsin!"[245]

Aynı hadîsi Müslim şu lâfızla rivayet etmiştir:

"Sizden biri cumaya gitmeyi irâde ettiği zaman gusletsin!"

Ebû Sâid (r.a.)'den yapılan rivayette Peygamber (a.s.) Efendimiz, şöyle buyurmuştur:

"Cuma gününün guslü her ihtilâm olana vâcibdir; misvak kullanmak ve kudreti yettiği kadarıyla güzel koku sürünmek de öyle..."[246]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Her müslümana, her yedi günde bir gün başını ve bedenini yıkaması hak (vâcib) dır."[247]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Cuma namazına hazırlanıp gitmek üzere olan kimsenin bu niyetle gusletmesi vâcibdir veya sünnettir.

2- Cuma günü ihtilâm olan herkese gusletmek vâcibdir. Aynı zamanda o gün misvak kullanmak ve güzel koku sürünmek de öyle...

3- Haftada bir gün yıkanmak vâcibdir...

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Gusül bazan farz, bazan vâcib, bazan sünnet, bazan da müstehabdır. Vâcib olan gusül ölüleri yıkamaktır. Sünnet olanı, cuma, arafe ve iki bayram günü yıkanmaktır.

Cuma günü sünnet veya müstehab olan şeyler şunlardır: Cuma günü namaz için hazırlanan kimsenin güzel koku sürünmesi, en temiz ve güzel elbisesini giyinmesi ve bunlardan önce gusledip bir temizlik yapması bu cümledendir. Çünkü Cuma İslâm'ın en büyük şiarından biridir.[248]

b) Şâfiîlere göre:

Cuma namazını irade edip hazırlanmak üzere bulunan kimsenin gusletmesi sünnettir. Faziletini kaçırmamak için terki mekruhtur.

Şâfiiller bu mes'elede Buhari ve Müslim'in, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin rivayet ettikleri sahih hadîslerle istidlal etmişlerdir.

Yine bu mezhebe göre, Cuma günü fecir doğduktan sonra ve bir de Cuma'ya gideceğine az kala yıkanması efdaldır, yani fecirden sonra fazilet vakti başlar ve Cuma'ya gitmeye az kala bir zamana kadar devam eder.[249]

İmam Şafiî diyor ki: "Adamın Cuma günü gusül ve benzeri şeylerle ciddi bir temizlik yapması, saçlarının fazlasını alıp tıraş olması, tırnaklarını kesip bedeninin her yerine güzel koku sürünmesi misvak kullanıp nezafet hususunda itinâ göstermesi müstehabdır. Aynı zamanda bayramlarda, toplantılarda ve benzeri yerlerde bulunmakta sözü edilen nezafeti yerine getirmekte te'kiden müstehabdır. Bunun gibi Cuma'ya hazır olacak, kadın dışında erkek, köle, çocuk ve diğer kimselerin temizlik yapması, çirkin kokuları kendinden gidermesi müstehabdır.[250]

c) Hanbelilere göre:

Cumaya gitmek isteyen kimsenin gusletmesi, tertemiz elbisesini giyinmesi ve güzel koku sürünmesi müstehabdır. Bu hususta muhalif bir görüş yoktur. Çünkü konuyla ilgili birçok sahih rivayetler mevcuttur. İlim ehlinin ekserisi bunun vâcib olmadığına kaildir. İmam Tirmizî, Resûlüllah'ın (a.s.) ashabından beri bu ameliye (gusül, temizlik, güzel koku sürünmek) devam edegelmiştir, diyor. Evzâi' Sevrî, İmam Mâlik, İmam Şafiî' İbn Münzir ve rey tarafdarları da aynı görüştedirler. Bazısına göre, bu bir icma' sayılır.

İbn Abdilberr diyor ki:

"Müslüman ilim adamlarından öncekilerle sonrakiler, Cuma guslünün farz ve vâcib olmadığında icma' etmiştir. Ancak İmam Ahmed'den yapılan bir başka rivayette, vâcib olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda Ebû Hüreyre, Amir b. Selîm, Ammar b. Yasîr (Allah hepsinden razı olsun) ve diğer bazı ashab da vacib olduğuna kail olmuşlardır. Onlara göre, bu husustaki Peygamber emri vücub ifade eder.

Oysa bu emrin vücub değil, istihbab ifade ettiği şu hadîsten anlaşılmaktadır.

"Kim Cuma günü abdest alırsa, o ne güzel şey! Kim de guslederse, şüphesiz ki gusül efdaldır."[251] Tirmizi bu hadîsin hasen olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Ebû Hüreyre'den (r.a.) yapılan rivayette Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Kim güzel bir abdest alır, sonra Cuma'ya gelir ve (hatibi) dinleyerek susup konuşmazsa, o cumayla gelecek cuma arasındaki günâhları bağışlanır, fazla olarak da üç günlük günâhı affedilir. Kim de (yerdeki) toz ve çakıla el sürerse cumanın faziletini ibtal etmiş olur."[252]

Guslün vakti, fecir doğduktan sonra başlar. Fecirden önce yıkanmak bu maksad için yeterli sayılmaz. Nitekim Mücahid, el-Hasan, Nahaî' Sevri ve Şafiî de aynı görüştedirler. Evzaî'den yapılan rivayete göre, fecirden önceki gusül de yeterli sayılır.[253]

d) Mâlikîlere göre:

Cuma günü fecir doğduktan sonra gusletmek menduptur. Ayrıca genel temizlik yapmak, güzel koku sürünmek, yeni ve temiz elbise giyinmek ve Kehf sûresini okumak menduptur.[254] İmam Mâlik "Cuma sabahı cuma

için gusledip camiye giden ve bu arada abdesti bozulduğu için çıkıp abdest alan adamın guslü bozulmuş sayılmaz. Ama gusülden sonra yemek yer veya uyursa, guslünü iade etsin. Hem cuma, hem cenabetten dolayı bir gusül yapmak kâfidir," demiştir.[255]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, tesbitler ve tahliller:

846 no'lu İbn Ömer hadisinin birçok tariki vardır. İmamlardan çoğu bunu rivayet etmiştir. İbn Mende'nin tesbitine göre, sözü edilen hadîsi Nâfî'den üçyüze yakın kimse rivayet etmiş, İbn Ömer dışında yirmidört kadar sahabiden nakledilmiştir. Ayrıca bu konuda onun üstünde sahih hadîs tesbit edilmiştir. Böylece rivayetlerin tamamı, cuma günü gusletmenin meşru'iyyetine delâlet etmektedir. Zahirîlerle bazı ilim adamları hadislerde geçen "gusledin!" emrinin zahirine bakarak bunun vâcib olduğuna kail olmuşlarsa da cumhur bunun sünnet veya müstehab olduğunda müttefiktir.

847 nolu Ebû Said hadîsini muhaddîslerden yedisi rivayet etmiştir. Müslim'de ise bu hadîsin sonunda şu fazlalık nakledilmiştir:

"Kadınlara ait güzel kokudan olsa bile sürünmek..."

Bu fazlalık, cuma günü güzel koku sürünmenin müekked olduğuna delâlet eder.

Hadîste "Cuma gününün guslü her ihtilâm olana vâcibdir" buyurulması, o gece ihtilâm olanların çokluğuna işarettir. Aynı zamanda cuma günü gusletmenin müekked bir istihbab anlamı taşıdığına işarettir. Yoksa, ihtilâm olan kimseye gusül zaten vâcibdir. Ayrıca burada "vacib" sıfatının kullanılması, guslün vâcib olduğuna değil, istihbabın te'kidini beyândır. Çünkü aynı cümlede atıf olacak, güzel koku sürünmek, misvak kullanmak da zikredilmiştir. Bilindiği gibi, gerek güzel koku, gerekse misvak kullanmak sünnettir veya müstehabdır.

848 no'lu Ebû Hüreyre hadîsinde geçen "yedi günde bir gül"den maksat, cuma günüdür. Buradaki "hak" tabirine bakıp istidlal edenler, cuma günü gusletmenin vâcib olduğuna kail olmuşlarsa da cumhur bu görüşe muhaliftir. O halde "hak" tabiri, yıkanmada istihbabın te'kidine işarettir...

İbn Ömer'den yapılan rivayette deniliyor ki: Cuma günü hutbe okunduğu bir sırada bulunuyorduk, derken ilk muhacirlerden bir adam içeri girdi. Hz.

Ömer (r.a.) ona:

"Bu hangi saattir?" diyerek kınadı. O da,

"Doğrusu meşgul bulunuyordum, ehlime (evime ve çocuklarıma) dönmeden ezan sesini işittim, o bakımdan fazla bir şey yapmadan ancak abdest alabildim..." diye cevap verdi. Hz. Ömer (r.a.),

"Sadece abdest aldın öyle mi? Bilirsin ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz gusül ile emrederdi..." dedi.[256]

Yapılan tesbitlere göre, içeri geç gelen zat Hz. Osman (r.a.) imiş. Nitekim Müslim'in rivayetinde bu husus belirtilmiştir. İbn Abdü-berr, bu hususta muhalif bir görüş ortaya koyanı bilmiyorum, demiştir.

Hadîste geçen "gusül ile emrederdi" cümlesinden maksad, o gün guslün te'kiden müstehab olduğudur... Nitekim Semure b. Cündeb'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim cuma için abdest alırsa, sünnete uymuş ve en güzeldir o sünnet. Kim de guslederse, bu daha üstündür."[257]

Aynı hadîsi İbn Huzeyme de tahcîc etmiş, Tirmizî hasen olduğunu söylemiştir. Katade ise el-Hasen'den murselen rivayet etmiştir. Hasan'ın Semure'den rivayeti ittisal üzerine hamledilir ve bu hadîsi sahihler.

Urve'nin Hz. Aişe (r.a.)'dan yaptığı rivayette, demiştir ki:

"İnsanlar konaklarından ve çevredeki köylerden cuma namazına gelirlerdi. (Üzerlerinde) abae denilen giysi ile gelirlerdi de toz ve ter içinde kalırlardı. O yüzden kendilerinden (kerih) koku çıkardı... Onlardan biri Peygamber (a.s.) Efendimiz'e geldi. Ona: "Bu gününüz için iyice temizlenseniz ya!.." buyurdu[258]

Bu hadîste cuma günü gusletmenin vâcib olmadığına delâlet etmektedir.

Evs b. Evs es-Sakafî'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Kim (başını) ve (bedenini) yıkar, vaktin evvelinde (cumaya) gider, hutbeye yetişir; (bir şeye) binmeyip (o vaziyette imama yaklaşır da kulak verip dinler, faydasız söz (ve davranışta) bulunmazsa, her adımına karşılık orucuyla namazıyla bir yıllık amelin (ecri) vardır."[259]

Tirmizî'nin hasen kabul ettiği bu hadîs de cuma günü gusletmenin faziletli bir sünnet olduğuna delâlet etmektedir.

Ebû Hüreyre'nin, "Gönül dostum bana üç şey ile tavsiyede bulundu: ".... ve cuma günü gusletmek..." [260] mealindeki rivayeti de sözü edilen guslün müstehab olduğuna delâlet etmektedir.

Fethülallam sahibi, Ebu Hüreyre'den rivayet edilen, "Kim guslettikten sonra cum'a namazına gider, (nafileden) makdur olanı kılar, sonra da İmam hutbesini bitirinceye kadar susup (dinler) ve onunla beraber (cuma) namazını kılarsa, o cum'ayla diğer cuma arasındaki (günâh ve kusurları) bağışlanır, fazla olarak da üç günlük (günâh ve kusurları bağışlanır)." [261] mealindeki hadîse dayanarak cuma günü gusletmenin vâcib olmadığını istidlal etmiştir. Aynı zamanda o gün için mümkün olan nafile namaz kılmayı da ihmal etmemesi müstehabdır, diyor. Bu "tahiyyetü'l-mescid" olabilir.[262]

Çıkarılan Hükümler:

1- Cuma günü fecir doğduktan cuma ezanı vakti yaklaşıncaya kadar geçen süre içinde gusletmek sünnet veya müstehabdır. Ancak guslü gerektiren bir sebep mevcutsa, o takdirde gusletmek farzdır; bu aynı zamanda cuma guslü yerine de geçer.

2- Cuma günü genel bir temizlik yapmak sünnettir.

3- Cuma günü güzel koku sürünmek ve temiz elbise giyinmek müstehabdır.

4- Cuma günü mümkün olduğu kadar erken camiye gitmek ve tahiyyetü'l-mescid namazını kılmak müstehabdır.

5- Hutbeyi susup dinlemek müekked sünnettir; kimine göre vâcibdir.

6- Hutbe okunurken konuşmak, cumanın faziletini düşürür.

İki Bayram Gününde Guslemek

Bilindiği gibi, iki dinî bayramımız vardır: Ramazan ve Kurban bayramı... Müslümanların yüce Mevlâlarına karşı kulluk görevini yerine getirebilme başarısına erişmelerinin veya buna muvaffak olmalarının sevincini hep birarada kutlayıp paylaşması bayramın hikmetlerinden biridir. Büyüklerin ziyaretine gidip ellerini öpmek, küçükleri sevindirmek, fakir ve muhtaçlara yardım etmek, dost ve komşulara gidip bayramlaşmak gibi birleştirici, barıştırıcı, kaynaşma ve kardeşlik bağlarını sıklaştırıcı; yardımlaşma ve dayanışma gibi denge ve düzen sağlayıcı amaçların gerçekleşmesi bu günlerdle çok daha belirgin ve anlamlıdır.

Toplumla içice olurken cömertliğin, sevgi ve saygının, temizlik ve nezâketin bütün ölçülerini sergilemek kadar tabii ne olabilir?. O bakımdan Resûlüllah (a.s.) Efendimiz cuma ve bayram günlerinde sözü edilen hususlara çok daha fazla, özen gösterir ve her haliyle örnek olurdu.

Özellikle bayram günleri genel bir temizlik yapıp guslettikten sonra cami ve cemaata gitmek, dost ve yakınlarla bayramlaşmak müekked sünnetlerden biridir. Bu hususta birçok tavsiyeler vardır. Bizim konumuz ise bayram günlerinde yıkanmak olduğundan onunla ilgili hadîsi nakledip ilim adamlarının görüş ve istidlallerini nakletmekle yetinmek istiyoruz:

el-Fakih b. Sa'd (r.a.)'den yapılan rivayette -ki bu zatın Peygamber (a.s.) Efendimizle sohbetleri olmuştur- demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz cuma, arafe, fıtır ve nahr günleri guslederdi."

Onun için el-Fakih de bu günlerde eşine ve çocuklarına yıkanmalarını, ciddi temizlik yapmalarını emrederdi.[263]

Aynı hadîsi Bezzar, Bağavî ve İbn Kani'de rivayet etmişlerdir. İbn Mâce ise, İbn Abbas (r.a.) hadîsinden rivayet etmiş, cuma kelimesini zikr etmemiştir.

Hafız İbn Hacer'e göre, hadîsin isnadı zayıftır. Bezzar'ın aynı hadîsi Ebu Râfi'den rivayeti de zayıf kabul edilmiştir.

Hadîsin isnadında zayıflık görülmüşse de, Resûlüllah'ın (a.s.) fiili bunu kuvvetlendirmektedir. Aynı zamanda ashab-ı kiram da sözünü ettiğimiz

günlerde banyo yapıp temizliğe özen göstermişlerdir. O bakımdan bayram günlerinde gusletmek, yani yıkanıp temizlenmek sünnet veya müstehab sayılmıştır.

Hadîsin ışığında müctehid imamların görüş ve tesbitleri:

a) Hanefîlere göre:

Fıtır (Ramazan bayramı) günü erkeklerin gusletmesi, misvak kullanması, en güzel elbiselerini -ister yeni, ister kullanılmış olsun tertemiz- giyinmesi müstehabdır. Aynı zamanda gümüş yüzük takınması, güzel koku sürünmesi erkenden camiye gitmesi, hutbeyi yakından dinlemesi, namazdan önce fıtır sadakasını gereken yere vermesi, o günün sabah namazım semtin camiinde kılması namazgaha yaya olarak gitmesi, dönerken ayrı bir yol seçmesi de müstehabdır.[264]

b) Şâfiilere göre:

İki bayram gününde gusletmek sünnettir. Aynı zamanda en güzel elbiseyi giyinmek, güzel koku sürünmek, tırnakları kesmek, kötü kokuları gidermek de sünnettir.[265]

Nâfi' tarikiyle yapılan rivayette Abdullah b. Ömer fıtır bayramında yıkanır, henüz namazgaha çıkmadan bunu yerine getirirdi. Rebi'in Şafiî'den yaptığı rivayete göre, Hz. Ali (r.a.) bayram, cuma ve arafe günlerinde ve bir de ihrama girmek istediğinde guslederdi.

İmam Şafiî diyor ki, ben bütün bu günlerde gusletmeyi sünnet kabul ediyorum, ama bunlar arasında cuma guslünden daha müekkedi yoktur, diyorum. Bununla beraber sadece abdest almakla yetinirse, umarım ki bu da kâfi gelir.[266]

c) Hanbelîlere göre:

Bayram için gusledip temizlenmek müstehabdır. Nitekim İbn Ömer (r.a.) fıtır (Ramazan) bayramında gusledерdi. Bu anlamda bir hüküm ifade eden davranış da Hz. Ali'den rivayet edilmiştir. Gusletmenin müstehab olduğunu Alkame, Ürve, Atâ, Nahaî, Şa'bî, Katade, Ebu Zennad, İmam Mâlik ve İmam Şafiî ile İbn Münzir söylemiştir. Zira bu hususta İbn Abbas ve Fâkih b. Sa'd 'in "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz fıtır ve Uzhiye (Ramazan ve Kurban

bayramı) günlerinde guslederdi" mealinde rivayet ettikleri hadîsle istidlal edilir.

Ayrıca İbn Mâce şu hadîsi rivayet etmiştir:

"Şüphesiz ki bugün (cuma günü) Allah'ın müslümanlara bayram kıldığı bir gündür. Artık gusledin. Kimin de yanında güzel koku varsa, ondan sürünmesinde kendisine bir zarar gelmez ve misvake gerekli olun..."

Bu rivayete göre cuma da bayram sayılıyor. Hem bayram günü insanların biraraya toplandığı, namaz için cemaat olduğu bir gündür ki, cumaya benzer. Sadece abdest alana bu da kâfi gelir. Çünkü gusletmekle ilgili emir vücubu değil, istihbabı ifâde eder.

Hem bayram günü iyi bir temizlik yapmak, bulabildiği en güzel elbiseyi giyinmek, güzel koku sürünmek ve misvak ile dişleri temizlemek, cuma için belirttiğimiz gibi, müstehabdır.

Bayram ve cuma günleri guslün vakti fecir doğduktan sonra başlar. Fecirden önce yıkanan sözü edilen guslün sevabına nail olmaz.[267]

d) Mâlikilere göre:

Mâlikîler bu meselede Abdullah b. Ömer'in (r.a.) fıtır bayramında namazgaha gitmeden önce guslettiğini dikkate alarak bayramlarda gusletmenin müstehab olduğunu söylemiştir.[268] İmam Mâlik "ben bunu Cuma için gusül gibi hasen görüyorum" demiştir.

Böylece dört mezhebin de bayram günlerinde gusletmenin müstehab veya sünnet olduğunda birleştikleri anlaşılıyor. Her ne kadar bu konuda sıhhatında ittifak edilen bir hadîs yoksa da, ashabın fiili, bunun müstehab olduğuna delil sayılır.

Ayrıca konunun başında el-Fâkih b. Sa'd'den rivayet edilen hadîs zayıf olsa bile amel edinilmeye salihtir. Nitekim Urve b. Zübeyir, bayram günü guslettikten sonra, bu sünnettir, demiştir.[269]

Tahliller ve neticeler:

Hafız Bezzar, "Ben bayram günü gusletmekle ilgili sahih bir hadîs hıfzetmiş değilim, derken, el-Bedrü'1-münîr'de, "İki bayram gusliyle ilgili hadîsler zayıftır" demiştir. Buna rağmen sahabeden bu hususta sağlam örnekler ve

fiiller vardır. Çünkü Zeyd b. Ali'nin el-Mecku'unda, Ahkâm usûlünde ve eş-Şifâ'da Hz. Ali'den yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize cuma, arafe ve bayram günleri gusletmemizi emretti."

Çıkarılan Hükümler:

1- Bayram günü fecir doğduktan sonra gusletmek sünnettir veya müstehabdır.

2- Bayram günlerinde yıkanıp temizlenmek, güzel koku sürünmek, yeni ve temiz elbise giyinmek sünnettir.

Ölüyü Yıkamaktan Dolayı Gusletmek

İslâm, insanın, hem dirisine, hem ölüsüne üstün değer vermiştir. Doğduğu an tertemiz yıkanmasını, yaşadığı sürece sık sık temizlik yapmasını, ölüncede yıkanıp paklanmasını emreden bu dindir.

Çünkü Allah şüphesiz çokça tevbe edenleri ve çokça temizlenip arınanları sever.

Ölen din kardeşimizi yıkamak dinî ve insanî görevimizdir. Onu yıkadıktan sonra yıkanmamız, onu taşırken abdestli bir halde tamamız tavsiye edilmiştir. Bunda birçok faydalar söz konusudur:

a) Ölü yıkamak biraz da cesaret işidir. Bununla beraber yıkayanın sinirleri gerilir.

b) Elde olmayarak bazan bir tiksinme hissedebilir.

c) Yıkarken su serpintilerinin dokunmasıyla iyi bir temizlenmeye ihtiyâç hissedilir.

Ölüyü taşırken, abdest almak, sinirleri tenbîh eder, insana maddî ve mânevi güç kazandırır ve Allah'ı daha çok hatırlamaya yardımcı olur.

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim bir ölü yıkarsa gusletsin; kim de onu taşırsa abdest alsın!"[270]

İbni Mâce bu rivayeti naklederken "abdest" lâfzını zikretmemiştir. Ebû Dâvud ise, "bunun hükmü kaldırılmıştır" demiştir.

Bazı ilim adamları ise, hadisin manâsı şudur:

"Ölüyü taşımak ve teşyi' etmek isteyen, onun namazını kılmak için abdest alsın..."

Mus'âb b. Şeybe'den, o da Talk b. Habîb'den, o da Abdullah b. Zübeyr'den, o da Aişe (r.a.)'dan, o da Peygamber (a.s.) Efendimiz'den rivayetle, Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Dört şeyden dolayı gusledilir: Cuma (ya hazırlanmak) dan dolayı, cenabetten dolayı, ölü yıkamaktan dolayı, kan aldırmaktan dolayı..."[271]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Ölü yıkayan kimsenin, bu işi bitirdikten sonra gusletmesi müstehabdır.

2- Cenaze taşıyan kimsenin abdestli olması müstehabdır.

3- Cumaya hazırlanmak için gusletmek ve kan aldırdıktan sonra gusletmek de müstehabdır.

Hadislerin ışığında müctehid imamların görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Ölüyü yıkadıktan sonra gusletmek menduptur. Gerek kan aldırdıktan, yani kan verdikten sonra, gerekse ölü yıkadıktan sonra hilaftan çıkmak için gusletmek mendup sayılmıştır.[272]

b) Şâfiîlere göre:

İmam Şafiî diyor ki:

"Cenabet guslünden sonra bana göre daha uygun olan gusül, ölüyü yıkamaktan dolayı olanıdır. Ben bunun hiçbir durumda terkedilmesini istemiyorum."[273] Böylece şâfiîlere göre, ölüyü yıkamaktan dolayı gusletmek müstehabdır. Onlardan bir kısmı da şu hadîse dayanarak, "Şüphesiz ki sizin ölüleriniz temiz olarak ölür, o bakımdan ellerinizi yıkamanız size yeter!" [274] mendup olduğunu söylemişlerdir.

c) Mâlikîlere göre:

Ölüyü yıkadıktan sonra gusletmek müstehabdır. Nitekim Hz. Ali ve Ebu Hüreyre (r.a.)'den de bu anlamda rivayetler yapılmıştır.

Konumuzun başına aldığımız Ebû Hüreyre hadîsi aynı zamanda Beyhakî de tahrîc etmiş, ne var ki, râvi silsilesinde Salih Mevla't-Tev'eme de bulunuyor ki bu zat zayıf kabul edilmiştir. Bezzar ise bu hadîsi üç ayrı tarikle Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmiştir. İbn Hibban da onu rivayet edenler arasında bulunuyor. Beyhakî hadîsin mevkuf olduğunu belirtiyor, Buharî de ona yakın bir ifade kullanmıştır. Ahmed b. Hanbel ise sözü edilen konuda sahîh bir şey yoktur, diyerek görüşünü ortaya koymuştur. Zehebî de aynı görüştedir. İbn Münzir ise, bu babda sabit olan bir hadîs yoktur, derken İbn Ebî Hatim, babasından rivayetle, hadîsin güvenilir râviler tarafından ref edilmediğini, yani merfu' bir hadîs olmadığını, sadece mevkuf olduğunu kaydetmiştir.

Hafız İbn Hacer ise, hadîsin Tirmizî ve İbn Hibban tarafından sahihlandığına dikkatleri çekiyor ve Darekutnî'nin güvenilir râvilerden naklettiğini söylüyor. İbn Hazım da hadîsin sıhhati üzerinde durup zayıf olmadığını belirterek Süfyan b. Süheyl tarıkıyla onun babasından, o da İshak Mevlâ Zâide'den, o da Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet ettiğini açıklıyor.

Maverdi ise hadîsçilerin bu hadîsi en az 120 tarikten tahrîcle rivâyet etmişlerdir, diyor.

Görüldüğü gibi, konunun başına koyduğumuz hadîsin sıhhati hakkında ittifak yoktur, O halde bütünüyle reddi de mümkün değildir.

Gelelim, bu hadîsin delâlet ettiği hükümle amel edenlere ve etmeyenlere:

a) Hz. Ali, Ebû Hüreyre ve İmamiyye mezhebine mensub olanlar, bu hadîse dayanarak ölü yıkayan kimsenin gusletmesinin vâcib blduğunu söylemişlerdir.

b) İmam Mâlik, İmam Şafiî'nin arkadaşları ise müstehab olduğuna kaildirler. Onlar hadîsteki "gusletsin" emrini nedb manâsına almışlardır. Aynı zamanda yukarıda da naklettiğimiz gibi, Hz. Ayşe (r.a.)'dan rivayet edilen şu hadisle istidlal ettikleri söylenir:

"Şüphesiz ki, sizin ölüleriniz temiz olarak ölür; (onları yıkamaktan dolayı) ellerinizi yıkamanız size kâfi gelir."[275]

Diğer bir delilleri de Hz. Ömer'den yapılan şu rivayettir:

"Biz ölüyü yıkar, kimimiz bundan dolayı gusleder, kimimiz de gusletmezdik..."[276]

Hafız İbn Hacer bunun da isnadının sahîh olduğunu söyler.

c) İmam Ebû Hanîfe ve İmam Leys'e göre, ölüyü yıkayan kimsenin gusletmesi ne vâcib ne de müstehabdır.

Bunlar şu rivayetle istidlal etmişlerdir:

"Ölüyü yıkamaktan dolayı size gusül gerekmez..."[277]

Beyhakî ise bu hadisi sahihlemiştir. Ancak merfu' değil, mevkuf olduğunu belirtmiştir. Diğer bir delilleri de şu hadîstir:

"Ölüleriniz için necistir, demeyin; çünkü mü'mîn ne diri, ne de ölü olarak necisdir."[278]

871 no'lu Mus'âb b. Şeybe hadîsine gelince, Ebu Ze'r'â, Ahmed, Buharî bu hadîsin zayıf olduğunu belirtmiştir. İbn Huzeyme ise bunu sahihlemiştir.

Böylece hadîs, sözü edilen dört şeyden dolayı guslün meşru' olduğuna delâlet ediyor. Nitekim Hz. Ali'den (r.a.) yapılan rivayette, "Kan aldırmaktan dolayı gusletmek sünnettir. Ama abdest alıp temizlenmen de sana yeter." buyurmuştur. Darekutnî'nin yaptığı rivayette, Resülüllah (a.s.) Efendimizin hacametle kan aldırdıktan sonra sadece kan alınan yeri yıkamakla yetindiği, tesbit edilmiştir. Ancak hadîsin rivayet zincirinde Salih b. Mukatil vardır ki bu zat zayıf kabul edilmiştir. Darekutnî onun kaviy

olmadığını söyler. Zehebî de onun bu halinden söz ederek aynı hususları kaydetmiştir.[279]

Hz. Ali'nin yukarıdaki rivayetini kuvvetlendirir mahiyette bir başka rivayet de Abdullah b. Ebubekir (r.a.)'dan yapılmıştır ki bu zat, Amir b. Hazm'ın oğludur: Umeys kızı Esma (r.a.), bilindiği gibi, Ebubekir Sıddık'ın eşidir. Ebubekir (r.a.)'nın vefatı ve yaptığı vasiyeti gereği, eşi Esma onu yıkadıktan sonra çıkıp Muhacirlerden hazır olanlara sormuştu:

"Şüphesiz ki, bugün çok soğuk bir gündür ben de oruçluyum. Kocamı yıkamamdan dolayı bana gusül gerekir mi?" Onlar da:

"Hayır..." diye cevap vermişlerdir.[280]

Aynı rivayeti Beyhakî, Vâkıdî tarikiyle Zührî'nin kardeşinin oğlundan, o da Urve'den, o da Hz. Aişe (r.a.)'dan nakletmiştir.

Bu da, ölüyü yıkayan kimsenin, gusletmesinin sadece müstehab olduğuna delâlet etmektedir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Ölüyü yıkayan kimsenin gusletmesi müstehabdır. (Bu, İmam Mâlik ve İmam Şafiî ve arkadaşlarına göredir).

2- İmam Ebû Hanife ve arkadaşlarına göre, ne vacib ne de müstehabdır.

3- Ölüyü yıkayan kimsenin sadece abdest alması veya ellerini iyice yıkaması kâfi gelir.

4- Ölüyü taşıyanların abdest alması menduptur. (İmamların çoğuna göre, ne müstehab, ne de mendubdur.)

İhram, Arafatta Vakfe Ve Mekke'ye Girmek İçin Gusletmek Sünnettir

İhram'a girmek, dünyadan el-etek çekip bütünüyle âhirete yölelmek demektir. O halde böylesine ruhu arındıran, kalbi yönlenliren ve biriken günâhları temizleyen bir ibâdete başlarken gusledip genel bir temizlik yapmak kadar tabii ne olabilir? İslâm her zaman ve her yerde temizliği emreden bir dindir.

Arafat'ta vakfe yapmak için gusletmek de uygun ve sünneti ihya etme bakımından önemli bir ameliyedir. Orası Cibrü-i Emîn'in asıl heyetiyle indiği, vahyin nüzulüne mekân seçildiği, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in son hutbesini irad ettiği kutsal yerlerden biridir. Duaların en çok kabul edildiği bir mekân olarak bilinir. O halde bunca mânevi ve kutsal bir havaya guslederek girmek, büyük feyizlere ve üstün sevaplara kapı açacağından hiç şüphe edilmemelidir.

Mekke'de İslâm nurunun ilk fışkırdığı, Allah'a ibâdet için ilk mabedin orada kurulduğu, peygamber ve velilerin gelip yüzsürdüğü çok mukaddes bir beldedir. Orada İbrahim'in makamı, İsmail'in hicri bulunmaktadır.

Aynı zamanda Allah'ın mukaddes tanıttığı her şey Kıyâmet'e kadar mukaddestir, hiçbir güç bu kudsiyyeti kaldıramaz. O halde Allah'ın kutsal tanıttığı mübarek beldeye iç ve dış temizliği yapıp öylece girmek, Allah'a karşı saygı ifade eder. O bakımdan Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, böyle bir tavsiyede bulunmuştur.

İlgili hadîsler:

Zeyd b. Sabit (r.a.)'den yapılan rivayette, Zeyd, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i (İhram'a girip) Telbiye getirmek için elbisesini çıkarıp guslettiğini gördüğünü, söylemiştir.[281]

Hz. Ayşe (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ihrama girmek istediğinde başını hıtmî ve uşnan ile yıkar, az da olsa zeytin yağı (na güzel kokuyu karıştırıp) sürünürdü."[282]

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Umeys kızı Esma, Muhammed b. Ebîbekir'i (hac yolunda Zulhulayfe'ye yakın Hudaybiye anlaşmasının yapıldığı ağacın yanında doğurdu. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Ebubekir'e, Esma'nın gusledip öylece telbiye getirmesini söylemesini emretti."[283]

Cafer b. Muhammed kendi babasından şöyle rivayet etmiştir:

"Hz. Ali (r.a.) iki bayram, cuma, arafe ve bir de ihrama girmek istediği gün guslederdi."[284]

İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette, o Mekke'ye gittiğinde mutlaka Zî-Tuvâ mevkiinde geceler ve sabah olunca gusleder, sonra Mekke'ye gündüzleyin girerdi ve Peygamber (a.s.) Efendimiz'in böyle yaptığını söylerdi."[285]

Buharî de buna yakın bir lâfızla rivayet etmiş, İmam Mâlik, Nâfi'den naklederek Muvatta'da bunu nakletmiştir.

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- İhram'a girip telbiye getirmek isteyen kimsenin gusletmesi sünnettir.

2- Mekke'ye girilirken gusletmek müstehabdır.

3- Arafat'a çıkılırken yine gusletmek sünnettir, bazılarına göre müstehabdır.

4- İhram'a girmeden önce iyice yıkanıp güzel koku sürünmek sünnettir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre, haccın sünnetlerinden biri de:

İhram'a girmek isteyen kimse gusleder veya abdest alır. Gusletmek afdaldir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Zulhuleyfe mevkiine gelince, ihram için gusletmiştir. Bu hususta kadın, erkek, ayhali veya loğusa arasında bir fark yoktur. Çünkü ihram için gusul daha çok genel temizliği sağlamaya yönelik bir sünnettir. Hanefiler bu görüşlerine mesned olarak, Ebubekir Sıddik'ın (r.a.) eşi Esmâ bint Umeys'in Bey'âtü'r-ridvan mevkiindeki ağacın altında oğlu Muhammed'i doğurması ve Peygamber (a.s.) Efendimizin de, yıkanıp öylece hacc için ihram'a girsin, yani telbiye getirsin, meâlindeki hadisi seçmişlerdir.[286]

Mekke'ye girmek için gusletmek müstehabdır. Bu hususta ayhali ve loğusa kadın farklı değildir, yani onlar da o halde Mekke'ye girmek için guslederler. Aynı zamanda Mekke'ye Seniyetü'1-Ulyâ kesiminden girmek de müstehabdır. Gece veya gündüz girmekte bir sakınca yoktur.[287]

Arafe günü Arafat'a çıkıldığında, yol dışında herhangi bir yere çadırını kurabilir. Cebel-i Rahmet'e yakın yere konması efdaldir. Güneş zevale yönelince dilerse gusledebilir.[288] Kâsânî bu konuda şöyle diyor:

"Betn-i Arene dışında Arafat'ın her yanı vakfeye uygundur. Arafe günü gusletmek, cuma ve iki bayram günlerinde gusletmek gibi sünnettir. İhram'a girmeyi dilediğinde yapılan gusül gibi boy abdesti alır."

al-Asıl’da ise, "Arefe günü guslederse iyi olur" denilmiştir ki, bu Arafat'ta gusletmenin müstehab olduğuna işarettir.[289]

b) Şâfiîlere göre:

İhram'a girmek için gusletmek sünnettir. Veya şartına uygun teyemmüm edilir. Bu durumda ihram'a girmek isteyen veya telbiye getirmek isteyen kişi isterse ayhalinde olsun, farketmez. Nitekim Tirmizî bu hususu rivayet ettikten sonra hasen olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca Mekke'ye girmek için de gusletmek sünnettir. İsterse hacc için değil, bir iş için girmek istesin bu hususta hüküm aynıdır. Mekke'ye girerken Zi-Tûva mevkiinde gusletmek efdaldir. Tabii bu efdaliyet o kesimden geçen kimse içindir. Oradan değil de başka bir yol ve kesimden giriyorsa, yine Zî-Tuvâ hizasına geldiği yerde gusletmesi efdaldir.

Ayrıca arafe günü Arafat'a çıkıldığında gusletmek de sünnettir. Çünkü bu gibi yerler, hacı namzetlerinin biraraya gelip toplandığı kutsal mahallerdir, o bakımdan temiz bir vaziyette onların arasına katılmak sünnet kılınmıştır.[290]

c) Hanbelîlere göre:

Haccetmek isteyen ve o maksatla belli mîkata gelen kimse için uygun olanı gusletmektir. Bunun gibi, İhram'a girmek isteyen herkese, henüz girmeden önce gusletmek, müstehabdır. Bu ilim adamlarından çoğunun görüşüdür. Tavus, Nahâî, İmam Mâlik, İmam Sevrî, İmam Şafiî ve rey tarafdarları da bu meselede görüş birliği içindedirler. Çünkü Hârice b. Zeyd b. Sâbit'in

babasından yaptığı rivayete göre o, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in (ihram'a girip) telbiye getirmek için guslettiğini görmüştür.

Tirmizi bu hadîsi rivayet edip "hasen"dir diye kayıt koymuştur. Ayrıca Resûlüllah'ın Esma bint Umeys'e gusledip öylece İhram'a girmesini, yani niyet getirip telbiyeye başlamasını emrettiği sahih rivayetle sabit olmuştur. Hz. Esma o gün için Hudeybiye mevkiinde doğum yapmıştı, loğusa idi.

İlim adamlarının hemen hepsine göre, ihram'a girmek için gusletmek vâcib değildir. İbn Münzir ise bu konuda şöyle demiştir: "İlim adamlarının, ihram'ın gusülsüz caiz olduğunda icma'ı vardır..." Yani gusletmek vâcib değildir.[291]

Mekke'ye girerken gusletmek müstehabdır. Çünkü Abdullah b. Ömer (r.a.) önce gusleder, sonra Mekke'ye girer ve gündüz girmeyi tercih eder ve sonra da şöyle derdi:

"Resûlüllah (a.s.), Efendimiz böyle yapardı..."

Buhârî'nin tesbitine göre, İbn Ömer (r.a.) Harek'e yakın yere gelince telbiyeyi keser ve Zî-Tuvâ mevkiinde geceler, sonra sabah namazını kılar ve akabinde guslederdi. Peygamberin de (a.s.) böyle yaptığını söylerdi. Hem Mekke, hacc ibâdeti için mü'minlerin toplandığı kutsal bir yerdir, tıpkı cuma namazı için toplanmak gibi... O bakımdan oraya girmeye niyet edince gusletmesi müstehab olur. İsterse bu durumda giren kişi ayhali veya loğusa olsun farketmez..

Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, ayhali olan Hz. Aişe vâlidemize: "Hacıların yaptığını sen de yap, ancak o halde Beytuîlah'ı tavaf etme!" buyurmuştur.[292]

Arafat'a çıkınca vakfe için gusletmek müstehabdır. Nitekim İbn Mes'ud (r.a.) öyle yapardı. Hz. Ali'den de (r.a.) bu hususta rivayet vardır. İmam Şafii ile İshak, Ebu Sevr ve İbn Münzir de ayhali görüştedirler. Çünkü orası da insanların biraraya gelip toplandığı yerdir. Cuma ve bayram namazları için nasıl guslediliyorsa onun için de öylece gusledilir.[293]

d) Mâlikilere göre:

İhram giymek isteyen kimsenin, isterse ayhali veya loğusa olsun gusletmesi sünnettir. Çünkü temizlik ihram için arzulanan bir husustur. İmam Mâlik,

ancak zaruri bir sebepten dolayı terkedilebilir, demiştir. O halde böylesine bir temizlik her şahıstan beklenir. Gusül sünnetinin de hemen yapıldıktan sonra ihram giyilmesiyle gerçekleşir. Yıkandıktan uzun bir süre sonra ihram giyecek olursa, sünnet yerine gelmediğinden guslü iade etmesi uygun olur. Mümkün olduğu takdirde guslün Medine'de yapılması efdaldir. Tabii bu, Zulhuleyfe'de ihram giymek isteyen kişilerle ilgili bir husustur.[294]

Mekke'ye girerken gusletmek, sünnet değil mendubdur. Bu da, Beytullah'ı tavaf içindir, nezafet için değildir. O bakımdan ayhali veya loğusa olan kadınlar Mekke'ye girerken gusletmezler, çünkü o vaziyette tavaftan men'edilmişlerdir Hem tavaf için taharet (abdestli olmak) şarttır. Mekke'ye gündüzleyin kuşluk vakti girmek mendubdur.[295]

Arfat'ta vakfe için gusletmek menduptur. Aynı zamanda tertemiz bir bedenle o makamda duâ ve niyazda, yalvarma ve yakarmada bulunmak daha uygun ve daha te'sirlidir. Orada bir bineğe binmek ve ayakta durup vakfe yapmak erkekler için mendup sayılmıştır.[296]

Konuyla ilgili diğer rivayetler ve tahliller:

881 nolu Zeyd b. Sabit hadîsini Dârekutnî, Beyhakî ve Taberânî de rivayet etmişlerdir. Tirmizî, hasen olduğunu belirtmişse de el-Akili bunun zayıf olduğuna dikkatleri çekmiştir. Çünkü isnad zincirinde Abdullah b. Yakub el-Medenî bulunuyor ki, Zehebî bu zat hakkında şunları nakletmiştir: Ebû Zenned, "onu tanımıyorum" demiştir.[297] Tirmizi hadîsi tahsîn ettiğine göre, Abdullah b. Yakub'u tanımadığı söylenemez...

Hâkim ile Beyhaki buna yakın bir rivayeti Yakub b. Ata' târikıyla İbn Abbas (r.a.)'dan şöyle yapmıştır: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz guslettikten sonra elbisesini giyindi. Zulhuleyfe mevkiine gelince iki rek'at namaz kıldıktan sonra devesine binip üzerinde doğruldu. el-Beyda'a ulaşınca hacc için ihram giyindi."

Ancak ismi geçen râvi Yakub'un zayıf olduğunu İbn Hacer kaydetmiştir. Ahmed b. Hanbel de onun zayıf olduğunu söylerken Ebû Hatim, kaviy olmadığını belirtmiştir. İbn Main de onun zayıf olduğunu söyleyenler arasında bulunuyor.[298]

882 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar tahrîc etmiş, Taberânî el-Evsat'te rivayetle Bezzar'ın isnadının hasen olduğunu

belirtmiştir.

883 nolu Hz. Aişe hadîsine gelince, İmam Mâlik onu Muvatta'da Abdurrahman b. Kasım'dan o da babasından, o da Hz. Esma'dan rivayet etmiştir. İmam Mâlik ve ona uyanlara göre, hadîs murseldir, yani senedinden bir sahabi düşmüş veya düşürülmüştür.

Aynı hadisi Nesâî, Kasım b. Muhammed'den o da babasından, o da Ebubekir Sıddîk'tan rivayet etmiştir. İbn Hacer'e göre, bu rivayet de murseldir. Çünkü Muhammed, Hz. Peygamber'den işitmemiştir, babasından da işitmediği bilinmektedir. Müslim ise Cabir hadisinden tahrîc ederek şu lafızla tesbitini yapmıştır: "Çıktık, tâki Zulhuleyfe mevkiine geldik. Umeys kızı Esma orada doğum yaptı, Muhammed b. Ebubekir'i doğurdu. Sonra da Resûlüllah'a haber göndererek ne yapması gerektiğini sordu Peygamber (a.s.) Efendimiz de, "Guslet, sağlamca bir bez tutun ve ihrama gir" buyurdu.

Taberânî kendi Mu'cem'inde İsa b. Muhammed es-Simsar el-Vasıti tarikiyle Abdülmelik b. Mervan'dan, o da Hz. Aişe (r.a.)'dan şu rivayet etmiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz Mekke'ye doğru yola çıkmayı dilediği zaman İhram giyinmek için guslederdi."[299]

İbn Ömer (r.a.)'da bu konuda şöyle demiştir:

"Kişinin ihram giyinmek istediği zaman gusletmesi sünnettir."[300]

Bunu Hafız Bezzar kendi Müsned'inde, Darekutnî kendi Sünen'inde, Hâkim de kendi Müstedrek'inde rivayet etmiştir. Hâkim bu rivayet için: İki şeyhin (Buhari ve Müslim) şartına göre, hadîs sahtir, demiştir. Ancak iki şeyh bunu tahrîc etmemiştir.[301]

Çıkarılan Hükümler:

1- Hac veya Umre için ihrama girileceği zaman gusletmek sünnettir.

2- İhrama girecek olan kişi ister ayhali, ister loğusa olsun, yine de gusleder, bu onun için de sünnettir.

3- Mekke'ye ister hac ve umre için, ister bu ikisinden başka bir husus için girmek isteyen kimsenin gusletmesi müstehab veya mendubdur.

4- Arafat'a çıkıp vakfe yapmak isteyen kimsenin gusletme-i müstehabdır. Bu hususta ayhali ve loğusa için de hüküm aynıdır.

İstihaza Olan Kadının Her Namaz İçin Gusletmesi Gerekir Mi?

Kadının "istihaza olması" denilince, iki mana hatıra gelir, birincisi, kadının belli vakitlerde, belli bir süre dölyatağından gelen kan; ikincisi yine dölyatağı veya idrar yolunda bir hastalık, yada damar çatlaması neticesi sık sık akan ve süresi belli olmayan kan demektir. Bunlardan her biri için ayrı hükümler konulmuştur. Bizim konu edindiğimiz ise, ikincisidir.

Ancak mevcut rivayetlerin farklı bilgi ve hükümler getirmesi, konuyu muğlak bir noktaya sürüklemiş ve üzerinde hayli yorumların yapılmasına sebeb olmuştur.

İslâm, hemen her konuda temizliğe geniş yer veren bir dindir, ama bu ölçülüdür, faydalıdır; sıkıcı, bıkkınlık verici hiç değildir. Her namaz için gusletmek büyük bir külfeti beraberinde getirmekte ve kişinin günlük meşgalesini aksatacak ölçüdedir.

O bakımdan rivayetleri iyice araştırmamız, aralarındaki farkları ve delâlet ettikleri manâ ve hükümleri gözden geçirmemiş, zayıf rivayetlere parmak basmamız gerekmektedir. Konuya bu açıdan bakarak ilgili hadîsleri naklediyoruz:

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Cahş kızı Zeyneb istihaza olmuştu; Peygamber (a.s.) Efendimiz ona: "Her namaz için guslet!" diye emretti."[302]

Yine Hz. Aişe (r.a.) validemizden yapılan rivayette, demiştir ki:

"Süheyl b. Amr'ın kızı Sehle İstihaza olmuştu. Resûlüllah (a.s.) Efendimize gelip sordu. Resûlüllah (a.s.) ona: "Her namaz için (veya vaktinde) guslet," diye emretti. Bu hal Zeyneb'e fazlasıyla bir yük yüklediği için, Peygamber (a.s.) ona öğle ile ikindi namazı için bir defa, akşam ile yatsı için de bir gusül yapmasını emretti."[303]

Urve bin Zübeyir'den, o da Ümeys kızı Esma'dan rivayet ediyor. Esma diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e Ya Resûlellah! Ebu Hubeyş kızı Fatıma şu kadar zamandan beri istihaza olmuştur, o bakımdan namaz da kılmadı, (ne buyurursunuz?), dedim. Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu: "Bu şeytandandır... Bir leğene otursun, suyun üstünde sarımtırak renk görürse, öyle ve ikindi için bir defa gusletsin; akşam ve yatsı için de bir defa gusletsin. Sabah (namazı) için de bir defa gusletsin ve bunlar arasında abdest alsın...[304]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Âdet görme dışında rahimden sık sık gelen kan, istihaza, yani bir damar çatlaması veya bir rahim hastalığı sebebiyle akan kandır. Bundan dolayı her namaz vakti girince gusletmesi vâcibdir.

2- Yine kendisinden istihaza kanı gelen kadın, öğle ile ikindi vakti için bir defa, akşam ile yatsı için bir defa, sabah vakti içinde bir defa gusleder ve vâcibdir. Arayerde namaz kılmak istediğinde abdest almakla yetinir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının görüş, tesbit, istidlal, ihticac ve ortaya koydukları sonuçlar:

a) Hanefîlere göre:

İstihaza olan kadının hükmü, temizlik içinde bulunan kadınların hükmü gibidir, şu farkla ki, istihaza olan kadın her namaz (vakit namazı) için bir abdest alır. (Gusletmesine gerek yoktur.)[305]

İstihaza kanından dolayı namazı, orucu ve cinsel teması terketmeye gerek yoktur. Bu, diğer özür sahibleri gibidir.[306]Devamlı idrarı akan veya devamlı yellenen kimsenin her vakit namazı için nasıl bir abdest alması gerekiyorsa, istihaza olan kadının da her namaz için bir abdest alması vâcibdir.

b) Şâfiîlere göre:

İmam Şafiî el-Umm'de konuya ağırlık vererek, daha çok Urve'nın Hz. Aişe'den yapılan şu rivayetle istidlal ettiği anlaşılıyor: Ebû Hubeyş kızı Fatıma (r.a.)' Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e dedi ki:

"Ben hiç de temizlenmiyorum (yani kanım kesilmiyor); namazı bırakayım mı?" Bunun üzerine Peygamber (a.s.), ona şöyle buyurdu:

"(Senin dediğin) ancak bir damar çatlamasından gelen kandır, ayhali kanı değildir. Ayhalin başlayınca namazı bırak. Ayhali geçince, günlerini takdir ederek kendinden kanı giderip temizle ve namaz kıl!"[307]

İmam Şafiî bir de Hamene bint Cahş'la ilgili rivayetle ihticac edip istihaza kanından dolayı gusül gerekmiyeceğini, fakat her namaz için bir abdest gerekeceğine kail olmuştur.

Böylece, istihaza, devamlı idrar akması gibi bir hades-i dâimdir. Namaz ve oruca engel değildir. İstahaza olan kadın fercini (cinsel organını) yıkar, namaz vakti içinde abdest alır ve hemen namazını kılar. Bu arada namaz kılmadan namazla ilgili bir işle, avret yerini kapamak gibi, veya cemaati beklemek gibi şeyle uğraşıp namazı geciktirirse, bir zararı olmaz. Aksi halde geciktirme zarar verir, (yani yeniden abdest alması gerekir).[308]

c) Hanbelîlere göre:

İstihaza, ayhali ve loğusa vaktinin dışında rahimden gelen kandır. Ayhali süresini aşan veya onun en az süresinden az bir süre gelen kan istihaza sayılır. Henüz ayhali olmayan kızdan akan kan da istihaza kapsamına girer. Bunun hükmü, devamlı idrarı akan veya devamlı yellenen kimsenin hükmü gibidir, her namaz vakti için bir abdest alması gerekir.[309]

d) Mâlikîlere göre:

İstihaza olan kadın, kendisinden gelen kanı, kokusuyla veya rengiyle ya da koyuluğuyla ayırd edip ayhali kanı olduğunu biliyor ve temiz kalmanın en az müddetini de geçirmiş bulunuyorsa -ki bu onbeş gündür-, o takdirde ayhalinde bulunuyor demektir. Eğer ayırd edemiyor veya temiz kalmanın en az müddeti tamamlanmadan ayırd edebiliyorsa, o takdirde istihaza kanıdır. [310] Her namaz vakti için bir abdest alması gerekir. İbn Nâfî'nin yaptığı

rivayete göre de, istihazalı kadın namazı 15 gün bırakır, sonra gusledip namaz kılmaya başlar.[311]

Konuyla ilgili diğer rivayetler ve tahliller:

899 no'lu Hz. Aişe hadîsinde Muhammed b. İshak bulunuyor. Ancak hangisi? Çünkü hadîs rivayet zincirinde ondört tane bu isimde kişi tesbit edilmiştir. Zehebi bunları bir bir incelerken çoğunun meçhul, bir kısmının münker, bir kısmının da sıka olmadığına dikkatleri çekmiştir. O bakımdan sözü edilen hadîsin rivayet zincirinde onlardan birinin bulunması, şüphe uyandırmaktadır. Onun için cumhur bu hadisi ihticaca uygun görmeyip istihaza olan kadının her namaz için (vakit girince) abdest almasının vâcib olduğunu, gusletmenin gerekmediğini belirtmiştir. Dört mezhep imamının da ictihad ve tesbiti bu doğrultuda ve bu anlamdadır.

Resûlüllah'ın (a.s.) Cahş kızı Ümmü Habîbe'ye, "guslet de sonra namaz kıl!" emrini İmam Şafiî tahlil edip yorumlarken şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) ona temizlik bakımından yıkan ve namaz kıl, demiştir. Bundan her namaz için guslet manâsı çıkmaz. İnşaallah bu emir tatavvu' yolu bir anlam taşır."

900 nolu Hz. Aişe hadîsinin rivayet zincirinde yine Muhammed b. İshak vardır ki, bu zatın rivayeti hiçbir zaman hüccet kabul edilmemiştir. Abdurrahman b. Kasım ise bu hadîsi babasından duymamıştır. O halde "Abdurrahman da babasından rivayet etmiştir" sözü sağlıklı değildir.

901 nolu Urve hadîsinin isnadında Süheyl b. Ebî Salîh bulunuyordur ki, onun hadîsiyle ihticacda bulunmak hususunda hayli farklı görüşler söz konusudur. Muhaddîs Yahya onun kaviy olmadığını ve bu bakımdan hüccete sayılmayacağını söylemiştir. Ahmed b. Hanbel, onun Muhammed b. Amır'dan daha müsbet olduğunu belirterek rivayeti elverir demiştir. Ebû Hatim ise, onun hadîsi yazılabilir, ama onunla ihticac edilmez.[312]

Ayrıca bu konuda Hamene bint Cahş'den yapılan rivayette, öğleyi geciktirmek, ikindiyi hemen acele kılmak ve sonra temizleninceye kadar gusletmek ve böylece öğle ile ikindi namazlarını cem'edip kılmak, sonra akşam namazını geciktirmek, yatsı namazını vakit girer girmez hemen acele etmek, sonra gusledip iki namaz arasını birleştirmek ve sabah namazı için de ayrı bir gusül yapmak mealinde yapılan rivayet büsbütün karışıktır. Ravî

zincirinde Muhammed b. Akil bulunuyor ki, bu zatın rivâyetiyle ihticac hususunda hayli ihtilâf söz konusudur. İbn Mende'ye göre, onun rivayeti sahih değildir.

Böylece rivayetler çatışmaktadır. İki rivayette istihaza olan kadının her namaz için gusletmesi emredilirken, diğer iki rivayette, sadece öğle ile ikindi namazları için bir, akşam ile yatsı namazları için de bir gusletmek emredilmiştir. Anlaşılan bu ikinci rivayet birinci rivayeti neshetmiş, yani hükmünü kaldırmıştır.

Hicrî üçüncü asırda yetişen ünlü hadîs âlimi Ebû Cafer et-Tahavi bu konuya geniş yer vermiştir. Altı yedi kadar rivayetin, her namaz için gusletmekle emredildiğini sıraladıktan sonra, öğle ikindi, akşam ile yatsı ve birde sabah namazı vakti için birer gusül yapılmasıyla ilgili dört kadar rivayeti tesbit ederek birinci rivayetlerin bunlarla hükmünün kaldırıldığını belirtmiştir. Sonra da her namaz için gusül değil abdest alması gereğini belirten altı kadar hadîs toplayıp naklettikten sonra bunların da daha önceki hadîslerin hükmünü kaldırdığını, yani istihaza olan kadının her namaz için bir abdest alması gereğini belirten hadîslerin, her namaz için gusletmesi gerektiğini bildiren ve bir de her iki namaz için bir guslün kâfi geleceği hakkındaki rivayetin neshedildiğini hükümlerinin kaldırıldığını açıklamıştır.[313]

Zeylâî, Fatıma bint Ebî Hubeyş'le ilgili Hz. Aişe (r.a.) hadîsini uzun uzadıya tahlil ederken, hadîsin sonuna "kan hasır üzerine damlasa bile..." mealinde ilâve edilen kısmın kitaptan olmadığına dikkatleri çekmiştir.

Ayrıca bu konuda Adiy b. Sâbit'in dedesinin hadîsi, Hz. Aişe, Hz. Ümmu Seleme ve Hz. Sevde bint Zem'a hadîsleri üzerinde durmuştur. Birincisini Ebû Dâvud ile Tirmizi ve İbn Mâce, Şerîk'den, O da Ebû Yakzan'dan, o da Adiy b. Sâbit'ten, o da babasından ve dedesinden rivayet etmiştir. Adiy b. Sabit hakkında İmam Buharî'den sorulduğunda, dedesinin ismini bilmediğini söylemiştir. Yahya b. Maın'in onun dedesinin isminin Dinar olduğunu söylediği Buharî'ye anlatılınca ona da itibar etmemiştir.

Nitekim Ebû Dâvud, "Adiy b. Sâbit'in bu hadîsi zayıftır" demiştir.

Hz. Aişe hadîsi ise şöyledir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den müstehaza olan kadından soruldu. Buyurdu ki:

"Ayhali olduğu günler namazı bırakır, sonra bir defa guslettikten sonra her namaz için bir abdest alır..."

Ümmu Seleme hadîsine gelince, onu Darekutnî rivayet etmiştir. Fatıma bint Ebî Hubeyş (r.a.) istihaza olmuştu. Durumunu öğrenmek için Ümmu Seleme'ye rica edip Peygamber (a.s.) Efendimiz'den sormasını istemişti. Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Ayhali bulunduğu günler namazı terkeder, sonra gusledip bir elbiseyle iyice (kanın dışarı akmasını önleyecek şekilde) korunup dikkat gösterir ve namaz kılar."

Darekutnî bu hadîsin râvilerinin hemen hepsinin sıka (güvenilir) olduğunu belirtmiştir. İbn Ebî Şeybe de bunu kendi Sünen'inde rivayet etmiştir. Hadîs, her namaz için gusletmenin vâcib olmadığının, ama her namaz için abdestin gerekli olduğuna delâlet etmektedir.

Hz. Sevde hadîsi ise, Taberânî onu rivayet ederek kendi el-Evsat mu'cemine almıştır. Hadîsin meali şöyledir:

"Müstehaza olan kadın ayhali günlerinde namazı bırakır, sonra bir defa yıkanır, sonra da her namaz için bir abdest alır."

Bu da diğer hadîslerin hükmünün kaldırıldığını açıkça göstermektedir.[314] Sahîh olduğunda ise şüphe izhar eden olmamıştır.

Çıkarılan Hükümler:

1- İstihaze kanı gören kadın, namaz ve orucu, tavaf ve Kur'ân okumayı terketmez.

2- Kocasıyla cinsel temasta bulunabilir. (Ancak sağlık yönünden bir sakınca olduğu uzman bir doktor tarafından belirtilirse o takdirde temastan kaçınır).

3- İstihaza kanı gören kadın, kanı aktığı sürece her namaz vakti girince, diğer özür sahipleri gibi, abdest alması gerekir.

4- İstihaza kanı sürüp giderken bu arada ayhali süresi başlar ve kendisi de bunu ayırd edebiliyorsa, o zaman namazı bırakır. Ramazanda ise: O süre içinde oruç tutmaz ve cinsel temasta bulunmaz. Süre dolunca gusleder ve sonra her namaz için abdest alıp ibâdetini yerine getirir.

5- İstahaza kanı gören kadın, akan kanın etrafı kirletmemesi ve dikkatleri çekmemesi için sıkıca bez tutunur ve buna dikkat gösterir.

İstihaza konusunda Sıddîk Hasan Han, hadîslerden bir kısmını nakledip bazı açıklamalarda bulunmuştur. Konuya yeteri kadar ağırlık verdiğimiz için onun açıklamalarını nakletmeye gerek görmedik. Bununla beraber arzu edenler Fethülallâm li-Şerhi Bülûğil-Meram: 1/71, 72'ye bakabilirler.

Fıkhü's-Sünne'de ise İstihaza hakkında şu açıklama yapılmıştır:

Müstehazanın üç hali vardır:

1- Ayhali süresi, istihaza olmadan önce belli olmuştur. İstihaza hali başlayınca ayhali süresi bilinen müddettir ve bu, hayz müddetidir. Geri kalan süre istihaza müddetidir.

Müellif buna delil olarak Ümmu Seleme hadisini naklederek göstermiştir.

2- Kan akması hep devam etmiştir, o yüzden kadının ayhali süresi belli olmamıştır, yani kesin bilinmemektedir, o yüzden ayhali kanını ayırd edememektedir. Bu durumda kadının âdet görme süresi altı veya yedi gün sayılır, çünkü çoğu kadınların âdeti bu kadar sürmektedir. Bu takdirde kadının kanı kesilince, ya yirmi dört gece ve gündüzün, ya da yirmiüç gece ve gündüzün namazını kılar.

Müellif bu hususta Hamene bint Cahş (r.a.) hadisiyle istidlal etmiştir.

3- Kadının belli bir âdeti yoktur. Ancak âdet görme kanıyla diğer kanları ayırd edebilecek durumdadır. Bu durumda kadın ayırd etmesine göre amel eder. Koyu kırmızı, siyaha meyil renkte akan kan ayhali kanıdır. O devam ettikçe namaz kılmaz, oruç tutmaz. Rengi değişince, istihaza kanı başladığına hükmeder ve yıkanıp namaza başlar.

Özetini verdiğimiz bu bölümde müellif, Fatıma bint Ebî Hubeyş (r.a.) hadîsiyle istidlal etmiştir.

İstihazadan Dolayı Gereken Hükümler:

1- Hiçbir namaz için gusletmesi gerekmez. Ancak ayhali dönemi başlayıp sona erince bir defa gusleder. Cumhur da aynı görüştedir.

2- Her namaz için bir abdest alması vâcibdir. Çünkü bu hususta Buharî'nin sahih rivayeti vardır.

3- Abdest almadan önce fercini iyice yıkar ve temiz bir bezle iyice kendini korur, necasetin akmasına meydan vermez. Bu vâcib olmamakla beraber önemlidir.

4- Namaz vakti girmeden abdest alamaz. Cumhurun görüşü de budur...

5- Kocasıyla cinsel temasta bulunabilir. Çünkü bu hususta tahrîm ile ilgili hiçbir delîl vârid olmamıştır.

6- Diğer temizlenmiş kadınlarla ilgili hükümler onun için de geçerlidir. Namaz kılar, oruç tutar, i'tikâf yapar, Kur'ân okur, Mushafa el sürer ve onu taşıyabilir; diğer bütün ibâdetleri yapabilir.[315]

Baygınlık Geçirdikten Sonra Gusletmek

Bunun üç önemli te'siri söz konusudur. İnsanın kendini kaybetme haline "bayılma olayı" denir. Bu durumda hiçbir şey duymaz, kımıldamadan yatar. Kan dolaşımı duraksar, solunum zayıflar. Belirtilen durumdan kurtulmaya ise "ayılma" denir.

Bayılma çoğunlukla birtakım te'sîrler altında, beyin damarlarının birdenbire büzülerek beyne yeteri kadar kan gitmemesinden ileri gelir. O halde ayıldıktan sonra beyin damarlarını iyice harekete geçirmek, sinir sisteminde meydana gelen gevşemeyi önlemek ve bayılanın zindelik kazanmasını sağlamak için -şartlar elverdiği takdirde- banyo yapması, yani gusletmesi tavsiye edilmiştir.

Yukarıda bayılma olayı geçip ayıldıktan sonra gusletmenin üç yararı bulunduğuna işaret etmiştik. Onları şöyle özetleyebiliriz:

1- Yapılan banyo ile sinir uçlarını çok daha duyarlı hale sokup beyinde büzülen damarlarının daha iyi açılıp hareketini sağlar.

2- Kalbi yatıştırıp sıkıntının tamamen giderilmesine yardımcı olur.

3- Ruha mânevi gıda vererek ruhla beden arasında bozulan dengeyi düzeltir.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, bayıldıktan sonra gusletmeyi hem kavli, hem fiilî sünnetiyle açıklamıştır. Hz. Aişe (r.a.) validemizden yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (hastalandığı günlerde) birden, ağırlaştı (da kendinden geçti, bir bakıma bayıldı). Kendine gelince, "İnsanlar namaz kıldılar mı?" diye sordu. Biz de, "hayır, kılmadılar seni bekliyorlar" diye cevap verdik. Bunun üzerine "genişçe küpe benim için su koyun" buyurdu. Biz de öyle yaptık. Peygamberimiz (a.s.) guslettikten sonra sıkıntı ve meşakkatle gitmek istedi, derken bayılıp kendinden geçti. Ayıldıktan sonra, "İnsanlar namaz kıldılar mı?" diye sordu. Biz de "hayır, seni bekliyorlar" dedik. Bunun üzerine: "Benim için genişçe küpe su koyun" buyurdu. Biz de öyle yaptık. Resûlüllah (a.s.) yıkandı (gusletti) ve sonra bütün gücünü toplayıp sıkıntı ve meşakkatle gitmeye çalıştı, derken bayılıp kendinden geçti. Ayılınca yine sordu: "İnsanlar namaz kıldılar mı?" Biz de "hayır, onlar seni bekliyorlar" dedik. Resûlüllah'ın, halka namaz kıldırması için Ebubekir'e olan emrini hemen ulaştırdım..."[316]

Hadîsin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Baygınlık olayı geçip ayıldıktan sonra yıkanmak, yani gusletmek te'kiden müstehabdır.

2- Hava soğuk değilse, bu guslün soğuk su ile yapılması mendubdur.

Hadîsin ışığında müctehid imamların istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Onaltı şeyden dolayı gusletmek mendubdur. Onlardan biri de, cinnet getirdikten, sarhoşluk geçtikten ve baygınlık olayı sona erdikten sonra gusletmektir.[317]

b) İmam Şafii, el-Ümm'de cinnet getirip aklî dengesini kaybeden kişilerin çoğunun beli bollaşdığı, yani menilerinin aktığını söyleyenler vardır, eğer durum öyle ise, kendine gelince gusletmesi vâcib olur. Bu hususta şüphe ederse, gusletmesinin müstehab olduğunu söylerim ki bu bir ihtiyattır, diyor ve bayıldıktan sonra gusletmekten söz etmiyor.[318]

Şafiî fukahasından el-Hazremî müftisi Seyyir Abdurrahman b. Muhammed ise Buğyetü'l-müsterşidîn adlı eserinde şöyle diyor:

"Bayılan kimsenin ayılınca gusletmesi sünnettir. Baygınlık tekrar ettikçe, guslün de tekrarlanması sünnettir. Sarhoş kimsenin de ayılınca gusletmesi böyledir."[319]

c) Hanbeli'lere göre:

Aklın zâil olması da abdesti bozan sebeblerden biridir. Bu da iki kısma ayrılır: Uyku ve başka bir sebep... İkincisi, cinnet getirmek, bayılmak, sarhoş olmak ve benzeri durumlardır. Bu halin azı da çoğu da abdesti bozacağında icma, vardır. Nitekim İbn Münzir, bayılan kişinin abdest almasının vücubu hakkında âlimlerin icma'ı vardır, demiştir. Çünkü bunların duyarlığı, uyuyan kişinin duyarlığından çok daha uzaktır. Uyuyanın abdesti bozulduğuna göre bunların bozulmasının daha evlâ olduğu kesindir.[320]

Sünnet olan gusüllerden biri de, cinnet getirdikten sonra ayılan kimsenin ve bayıldıktan sonra kendine gelen kimsenin gusletmesidir. Ancak bu halde inzal vaki olmamışsa bu böyledir, inzal vaki olmuşsa, gusletmeleri vâcibdir.[321]

d) Mâlikîlere göre:

Mendup olan gusüller sekizdir: Ölü yıkayanın, Mekke'ye girmek isteyenin, Tavaf yapmayı arzu edenin, Arafat'ta vakfeye hazırlananın, Medine'ye girmek üzere olanın, İslâm'a, girenin, istihaza kanı kesilen kadının gusletmeleri bu cümledendir... [322]

Böylece Mâlikîler, baygınlık geçirip ayılan kimsenin gusletmesini mendub gusüller arasına almamışlardır. Sünnet gusüller arasında zaten zikretmemişlerdir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Baygınlık geçirdikten sonra ayılıp kendine gelen kimsenin gusletmesi sünnet veya müstehabdır.

2- Baygınlık hâlinde meni akmışsa, gusletmesi vâcibdir.

3- Cinnet getiren kimsenin kendine gelince, sarhoşunda ayık duruma gelince gusletmeleri müstehabdır.

4- Baygınlık hali tekrar ettikçe, guslü tekrarlamak da müstehabdır.

Guslün Sıfatı Gusül Nasıl Yapılır?

Bilindiği gibi İslâm, ibâdeti âdetten ayırmak için ona resmiyet kazandırmış, herkesin arzusuna değil, şâri'in muradına göre yerine getirilmesini emretmiştir. Aksi halde ibâdet, ibâdet olmaktan çıkar, mutad şeyler arasına girer...

O bakımdan sırf temizlik için yapılan banyo ile vâcib olan veya sünnet sayılan bir guslü aynı kefeye koyamayız. Birincisi mutad günlük veya haftalık temizlikler arasında yer alır; ikincisi, hem temizlik, hem beden ve ruh sağlığı, hem ilâhî rızayı tahsil, hem de uhrevî mükâfatlara vesiledir.

Bunun için farz, vâcib, sünnet ve adabına uygun yapılan bir guslün elbetteki sevap ve fazileti çok büyüktür. Örnek Resülüllah (a.s.) Efendimiz'dir. Onun bu husustaki kavli ve fiilî sünnetleri bize en doğruyu öğretir.

İlgili hadîsler:

Hz. Aişe (r.a.) Validemiz'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz cenabetten dolayı gusletmek istediğinde, önce iki elini yıkamakla başlardı. Sonra da sağ eline aldığı suyu sol eline boşaltıp edep yerini yıkar, sonra da namaz için alınan abdest gibi bir abdest alırdı. Sonra da eline su alıp (başındaki) kılların altına nüfuz edecek şekilde

parmaklarını kılların altına sokar, o kadar ki, iyice kendini (kir ve kuru yer kalmaktan) beri kıldığını görünceye kadar devam eder ve böylece iki avucuna su doldurup başının üzerine üç defa döker ve sonra da bedeninin diğer kısımlarına akıtıp yıkar, en son olarak da iki ayağını yıkardı."[323]

İki şeyhin yaptıkları diğer bir rivayette şu ilâve yer almıştır:

"Sonra iki eliyle kıllarının arasını hilâllar, tâki bedeninin yüzeyini iyice su ile yıkayıp tamamladığına kanaat hasıl edince, üzerine üç defa su akıtırdı..."

Hz. Aişe (r.a.) Validemizden yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz cenabetten dolayı guslederken, içine süt sağılan çanağa benzer bir kap ister, (içindeki suyu) avucuyla alır ve başının sağ tarafından başlar, sonra iki avucuyla alıp başının üzerine dökerdi."[324]

Hz. Meymune (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in gusletmesi için su koydum. Önce iki elini boşaltıp ellerini iki veya üç defa yıkadı. Sonra sağ eline aldığı suyu sol eline boşaltarak edep yerlerini yıkadı ve elini yere sürdü. Sonra ağzına su alıp çalkaladı, burnuna su çekti, son yüzünü ve iki elini (kollarını) yıkadı, sonra başını üç defa yıkadı, sonra da suyu bedenine döktü yıkadı. Sonra bulunduğu yerden biraz uzaklaşıp iki ayağını yıkadı. Kendisine kurulanması için bir bez parçası getirdim, istemedi ve vücudundaki suyu eliyle silkmeye başladı..."[325]

Hz. Aişe (r.a.) Validemiz'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz guslettikten sonra (ayrıca) abdest almazdı..." [326]

Cübeyir b. Mut'ım (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in yanında cenabet guslünden söz ediyorduk. Buyurdu ki:

"Bana gelince, iki avucumun dolusuyla su alıp başımın üzerine dökerim, ondan sonra da (su alıp) bedenimin diğer yerleri üzerine akıtarak yıkarım..." [327]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Guslederken önce iki eli yıkamak sünnettir.

2- Su aldığı yer, musluk veya benzeri bir şey değilse, bir tas veya benzeri bir kap da kullanılmıyorsa, yıkanan sağ el ile kaptan su alıp sol ele boşaltmak suretiyle edep yerlerini yıkamak da sünnettir. Musluk ve benzeri yerlerden su almıyorsa, doğrudan sol el ile alıp edep yerleri yıkanır.

3- Gusletmeden önce, belirtilen temizlik yapıldıktan sonra namaz abdesti gibi bir abdest almak da sünnettir.

4- Gusülde baş ve sakaldaki kılları hilâllayıp suyu altına nüfuz ettirmek suretiyle temizlik yapmak müstehabdır.

5- Belirtilen yerleri yıkayıp temizledikten sonra önce başın üzerine üç defa bolca su döküp ovmak ve sonra bedenin diğer kısımlarına suyu akıtıp yıkamak vâcibdir. Yani başı bir defa, bedeni de bir defa iyice yıkamak farz, iki ve üç defa yıkamak sünnettir.

6- Başı yıkarken önce sağ tarafından başlamak müstehabdar.

7- Gusülhâne'de yıkanılıyorsa, ayaklar bedenden akan suyun içinde ise, onları yıkamayı en sona bırakıp biraz kenara çekildikten sonra gerektiği şekilde yıkamak hem farzın yerine gelmesini, hem de sünnete uyulmasını sağlar.

8- Gusülde edep yerlerini yıkadıktan sonra eli ya sabun ya da benzeri temizleyici bir şeyle yıkamak müstehabdır.

9- Guslettikten sonra bir bezle kurulanmak ihtilaflıdır. Alimlerin çoğuna göre, menduptur. Resûlüllah'ın (a.s.) Hz. Meymune'nin verdiği bez ile kurulanmamasının başka sebepleri vardır...

10- Guslettikten sonra abdest almaya gerek yoktur. Çünkü büyük hadesin kalkmasıyla küçük hades de kalkmış kabul edilir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Gusle başlarken elleri bileklere kadar üç defa yıkamak, sonra edep yerini yıkayıp pisliği gidermek, sonra da namaz abdestine benzer abdest almak, sadece ayakları yıkamayıp en sona bırakmak sünnettir.

Aynı zamanda edep yerinin yıkanmasını gusülde öne almak, ister üzerinde necaset bulunsun, ister bulunmasın, sünnettir. Bunun gibi, gusülden önce abdest de almak sünnettir. el-Hasan'dan yapılan rivayete göre, abdest alırken başını meshetmez. Ama sahih kavle göre, mesheder. Sonra da suyu başına ve bedeninin diğer kısımlarına üçer defa dökmek suretiyle yıkar. Birinci defa su döküp baş ve bedenini yıkamak farz, ikinci ve üçüncü defa yıkamak, sahih savle göre sünnettir.

Suyu bedene dökmenin keyfiyeti ise şöyledir: Önce sağ omuzuna üç defa, sonra sol omuzuna üç defa, sonra da başına ve bedeninin diğer kısımlarına üçer defa döküp yıkar. En sahih olan şekli de budur. Sonra da yıkandığı yerden biraz aralanıp iki ayağını yıkar. Şayet ayakları yüksekçe bir cisim üzerinde bulunuyorsa, ilk abdest aldığı zaman yıkaması daha uygun olur. [328]

b) Şâfiîlere göre:

Guslün başlangıcında niyet getirilir. Bedenin dış kısmının tamamı yıkanır, o kadar ki, tırnakların altı, kılların dip kısmı, kulakların kıvrımları ve edep yerlerinin zahirî kısmı yıkamanın kapsamı içine alınır. Ağza su alıp çalkamak, burna su çekmek vâcib değildir, sünnettir. Göz ve burundaki kılları yıkamak da öyle...

Guslün en kâmili, bedendeki pislikleri yıkayıp gidermektir. Gerek necaseti gidermek için, gerekse guslün farzını yerine getirmek için birer defa

yıkamak kâfi gelir, yani farz yerine gelmiş olur. Edep yerlerindeki pisliği giderdikten sonra abdest almak, sünnete uymayı sağlar. Bedendeki koltuk altı, göbek çukuru gibi yerlere suyun nüfuzunu sağlar. Saç ve sakalının kıllarını hilâllar. Bu amelyeden sonra başına su döküp yıkar, sonra sağ tarafına ve sonra da sol tarafına su döküp yıkar. Sözünü ettiğimiz bu tertip israftan uzak, suyun bedene ulaşmasına güven verici bir anlam taşır. Vücudu ovmak ve belirtilen yerlere üçer defa su dökmek sünnettir. Bütün bunları ardarda yapar, abdestte olduğu gibi...[329]

c) Hanbelîlere göre:

Tastamam gusletmek için şu on, hususu yerine getirmeye özen gösterilir:

1- Gusle niyet edilir.

2- Besmele getirilir.

3- Eller üç defa yıkanır.

4- Edep yerlerinde ve diğer kesimlerde bulunan pislik giderilir.

5- Namaz abdesti gibi abdest alınır.

6- Saçların altına geçecek şekilde başa üç defa su dökülür yıkanır.

7- Bedenin diğer yerlerine de su akıtılıp yıkanır.

8- Sağ yanından yıkanmaya başlanır.

9- El ile bedenin her tarafı -mümkün olduğu nisbette- ovulur.

10- Yıkandığı yerden biraz geri çekilip iki ayağın yıkanması sağlanır.

Ayrıca henüz başına ve sakalına su dökmeden parmakları iyice ıslatıp kılların arası hilâllanır.

Nitekim İmam Ahmed, "gusül, Hz. Aişe (r.a.)'nın rivayet ettiği hadîse göre yerine getirilir" demiştir.[330]

d) Mâlikilere göre:

İmam Mâlik bu konuda Urve tarikıyla Hz. Aişe'nin Resûlüllah'ın (a.s.) guslünü tarifini esas alarak istidlalde bulunmuştur. Muvatta'da Hz. Aişe'den

şu üç rivayeti yapmıştır:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz cenabetten dolayı guslederken, önce ellerini yıkamakla başlar, sonra namaz abdesti gibi abdes alır, sonra parmaklarını suya sokup saçlarının altını hilâllar, sonra başına iki eliyle avuç dolusu su döker, sonra da suyu bütün bedenine akıtarak yıkardı."

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz cenabetten dolayı guslederken farak (16 rıtıl büyüklüğünde bir ölçek) den olan kaptan (su alıp) guslederdi." Hz. Aişe'den (r.a.) kadının nasıl gusledeceğinden sorulunca şöyle demiştir:

"İki avucunu su ile doldurup, başına döküp yıkar ve elleriyle başını ovup temizler..."[331]

Ayrıca Mâlikîler İbn Ömer'in (r.a.) cenabetten dolayı yaptığı guslü ihticaca uygun görmemişlerdir. Nâfi'in yaptığı rivayete göre, Abdullah b. Ömer (r.a.) cenabetten dolayı guslederken, önce sağ eline su doldurup onu yıkar ve sonra edep yerine su döküp orayı yıkar, sonra ağzına su alıp çalkar, burnuna su çekip sümkürür, sonra yüzünü yıkar ve gözlerine su serper. Sonra sağ elini, (kolun) ve arkasında sol elini (kolunu) yıkar. Sonra başını yıkayıp bedenine su dökerek yıkanmasını (tamamlar)."[332]

Konuyla ilgili rivayetler ve tahliller:

919 no'lu Hz. Aişe hadîsinden, gusülden sonra abdest almaya gerek olmadığı anlaşılıyor. Ancak gusle başlarken namaz abdesti gibi abdest almayan kimsenin sadece gusletmekle abdesti de yerine gelmiş olur mu? Bu hususta ilim adamlarının görüşü farklıdır: İbn Battal, bu durumda da abdest almanın gerekmediği hakkında icma' vardır, demişse de Şevkanî bu görüşün merdud olduğunu söyler. Ebu Sevr ile Dâvud ez-Zahirî'ye göre, gusül abdest yerine geçmez. Yani abdest almadan gusleden bir kimsenin namaz ve diğer abdeste dayalı olan bir ibâdet için abdest almanın gerektiğini söylemişlerdir. Müctehid imamların çoğu ise, küçük taharetin büyük taharetin kapsamına girdiğini, böylece gusleden kimsenin ayrıca abdest almasına gerek olmadığını belirtmişlerdir. Zeyd b. Ali de aynı görüştedir. Çünkü gusülden sonra abdestin vücubuna delâlet eden bir delîl vârid olmamıştır.[333]

920, 921 no'lu hadîslerin sahîh olduğunda icma' vardır. O bakımdan bu hadîsler üzerinde farklı görüş ortaya koyan olmamıştır.

922 no’lu hadîs hakkında Tirmizî "hasenün sahihün" kaydını koymuştun Aynı hadîs Beyhakî "ceyyid" isnadlarla tahric etmiştir. Bu babda İbn Ömer'den merfu'an ve yine ondan mevkuf’en rivayetler vardır. Şöyleki ondan, gusülden sonra abdestin gerekli olup olmadığı sorulduğunda şöyle demiştir: "Hangi abdest gusülden daha umumîdir ve kapsamlıdır?"[334]

Yine bir adam, İbn Ömer'e (r.a.), "ben gusülden sonra abdest alıyorum" deyince ona şunu söylemiştir: "Gerçekten sen iyice derine gömülüyorsun!"

Hz. Huzeyfe de (r.a.), "Sizden birine tepesinden ayağına kadar yıkanmak yetmiyor mu ki, bir de abdest almaya kalksın!.."

Ebubekir b. Arabi de şöyle demiştir:

"İlim adamlarından kimse abdestin gusül kapsamına girdiğinde ihtilâf etmemiştir."

923 no'lu Cübeyr hadîsinin ricali, rical-i sahîh'tir.

Bunu kuvvetlendirir mâna ve muhtevada Ümmu Seleme hadisi vardır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona, "Başına üç avuç dolusu su döküp yıkaman ve sonra suyu bedenine akıtıp yıkaman sana kâfi gelir ve o takdirde temizlenmiş (cünüpten kurtulmuş) olursun."[335]

Bu iki rivayete dayanan ilim adamları, gusülde ağza su verip çalkamanın, buruna su çekmenin vâcib olmadığını istidlal etmişlerdir. Nitekim İmam Şafiî de aynı görüştedir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Gusletmeyi irade etmek, ona niyet getirmek demektir. O halde gusle niyet edilir. (Ancak bu hususta müctehid imamların hepsi aynı görüşte değildir).

2- Besmele getirmek müstehabdır.

3- Elleri üç defa yıkamak müstehabdır, kimine göre sünnettir. Ellerde necis varsa yıkanması vâcibdir.

4- Ellerde necaset bulunsun bulunmasın yıkamadan su kabına sokmak mekruhtur. Necaset varsa, suyu murdar eder.

5- Gusülden önce edeb yerlerini iyice yıkayıp temizlemek sünnettir.

6- Gusülden önce namaz abdesti gibi abdest almak sünnettir. Bunun müstehab olduğunu söyleyenler de var...

7- Saç ve sakal kıllarının altına suyun nüfuz etmesi sağlanır ve bu vâcibdir.

8- Başı ve vücudu kaplarcasına bir defa yıkamak farzdır. İkinci ve üçüncü defa yine kaplarcasına yıkamak sünnettir.

9- Rivayetlerin farklılık arzetmesi sebebiyle, ilim adamlarının kimine göre, gusle önce başa su dökmekle başlanır. Kimine göre, sağ ve sonra sol omuzlara su döküp yıkanmakla başlanır, sonra da başa su dökülür. Böyle veya öyle yapmak müstehabdır.

10- Sağ taraftan başlayıp yıkamak da sünnet veya müstehabtır.

11- Guslederken ellerle bedeni ovmak müstehabdır.

12- Yıkandığı yerde ayaklar yüksekçe bir cisim üzerinde bulmuyorsa, gusülden önce abdest alırken ayaklar da yıkanır. Yüksek bir cisim üzerinde değilse, guslün sonunda o yerden biraz uzaklaşarak ayaklar yıkanır. Bu da müstehabdır.

13- Gusülden sonra abdest almaya gerek yoktur. Büyük hadesin kalkmasıyla küçük hades (abdest) de kalkmış kabul edilir.

14- Gusle başlarken abdest' almayan kimsenin de guslü tamamdır ve o gusülden sonra çoğu ilim adamlarına göre, abdest almaya gerek yok. Fetva bu görüşe göredir.

15- İmam Şafiî ve diğer bazı ictihad seviyesinde olan ilim idamlarına göre, gusülde ağız ve buruna su vermek vâcib değildir.

Guslederken Saç Örgülerini Çözmek Gerekir Mi?

İslâm temizliğe ne kadar önem vermişse, her iş ve ibâdette kolaylık sağlamaya da yer ayırmıştır. Kitabımızın baş kısmında necaseti giderme ve temizlik konularında bunun birçok misallerini görmek mümkün.

"Kolaylaştırın zorlaştırmayın; müjdeleyin bıkkınlık ve nefret vermeyin!" sözü Peygamber (a.s.) Efendimiz'e aittir.

Abdest nasıl bir ibâdet sayılıyorsa, gusül de öyle. Su bulunmadığı veya suyu kullanma imkânı olmadığı zamanlarda kolaylık olsun diye dinimiz teyemmümü emretmiştir. Şüphesiz ki bunda büyük bir kolaylık söz konusudur. Seferi namazlar ve Şafiî mezhebine göre seferde "cem'u takdim" ve "cem'u te'hîr" hep bu kolaylığı yansıtmıyor mu?

Gusül çok yönlü bir ibâdettir: Bir yandan ruhu cilalamaya, bir yandan kalbe huzur vermeye, bir yandan sinir sistemini ve kan dolaşımını ayarlamaya, bir yandan temizliği sağlamaya ve en önemlisi de Allah ve Resulünün emrini yerine getirmeye yöneliktir. Haftada dört beş gün veya her gün gusletmesi gereken gür saçlı ve saçlı ve saçları örgülü bir hanımı düşünelim. Saçlarının örgüsünü açması başlıbaşına bir külfet. Kaldı ki bir de bu kadının akşama kadar ardı arkası kesilmez işleri varsa... Onun için genel temizlik yapılırken elbetteki örgüleri çözüp yıkamak lüzumludur. Ama sık sık dinî bir vücubu yerine getirirken buna lüzum, görülmemiştir.

İlgili hadîsler:

Ümmu Seleme (r.a.)'dan yapılan rivayette, şöyle dediği bildiriliyor:

"Ya Resûlellah! dedim. Doğrusu ben saçı sık örgülü olan bir kadınım. Cenabetten dolayı gusül için örgüleri çözeyim mi?"

Dîye sorduğumda Efendimiz şöyle buyurdu:

"Hayır, sadece başına üç defa ikişer avuç dolusu su dökmen, sonra da bedenine suyu döküp temizlenmem sana yeter!"[336]

Ubeyd b. Umeyr'den yapılan rivayette, şöyle demiştir: Abdullah b. Ömer'in (r.a.) kadınlara guslederken saçlarını (örgülerini) çözmelerini emrettiği haberi Hz. Aişe'ye (r.a.) ulaşınca hayretini ifade ederek dedi ki:

"Doğrusu hayret (ediyorum) İbn Ömer'e, kadınlara guslettikleri zaman saçlarını çözmelerini emrediyormuş!. Onlara başlarını tıraş etmelerini

emretmiyor mu? And olsun ki, benle Resûlullah (a.s.) Efendimiz bir tek kaptan su alıp guslederdik, ben başıma üç defa su dökmekten fazla bir şey yapmazdım..."[337]

"Kadın cenabetten dolayı guslettiği zaman saçların (ın örgülerini çözmez (veya çözmesin)!"[338]

Hz. Ali (r.a.)'den yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den işittim buyurdu ki:

"Kim cenabetten bir kıl (kadar olsun) bir yeri bırakıp oraya su dokunmazca, Allah üzerine ona ateşten şöyle şöyle yapması (bir hak olur)."[339]

Hz. Ali devamla diyor ki: İşte bundan sonra saçlarıma düşman olmaya başladım..

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Şüphesiz ki her kılın altında cenabet vardır. O halde saçları yıkayın ve teni iyice temizleyin!"[340]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Çok saç ve örgülü saç kadınlara mahsustur. O bakımdan onlar guslederken örgülerini çözmelerine gerek yoktur. Sadece başlarına üç defa ikişer avuç dolusu kadar su dökmeleri yeter.

2- Erkeklerin saçlarını kadınlar gibi uzatması ve saçlarını örgülü hale getirmesi mekruhtur. O bakımdan erkekler guslederken saçlarını iyice yıkamakla emrolunmuşlardır.

3- Guslederken tenin her tarafını yıkamak farzdır. Az bir kuru yerin kalması, guslün tamamlanmadığına delâlet eder ve kişi bunun farkında olduğu halde o yeri yıkamaz, yani su dokundurmazsa gusletmiş sayılmaz. Farkında değilse bir şey gerekmez.

Hadislerin ışığında müctehid imamların görüş, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Guslederken suyu saç ve sakalın arasına ve dibine ulaştırmak vâcibdir. Aynı zamanda kadının da saçları çözük ise suyu iyice aralarına nüfuz ettirmesi vâcibdir. Nitekim aynı hususu Fakiyh Ebu Cafer el-Hendavanî de

belirtmiştir. Çünkü bu durumda kadının, suyu saçlarının arasına külfetsiz ulaştırması mümkündür. Saçları örgülü olduğu zaman, suyu aralarına ulaştırmak vâcib midir? İleri gelen fakiyhlerin bu meselede görüşleri farklıdır: Kimine göre vâcibdir, çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, "her kılın altında cenabet vardır, o halde saçları ıslatın, teninizi iyice paklayın!" buyurmuştur. Kimine göre ise, vâcib değildir. Bu, aynı zamanda Şeyh İmam Ebubekir b. Fazl el-Buharî'nin ihtiyar ettiği görüştür. Çünkü Ümmü Seleme'nin Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den, "Ben saçı gür ve örgülü bir kadınım, guslederken saçlarımı çözeyim mi?" diye sorması, Efendimiz'in de "Başına ve bedeninin geri kalan kısmına su dök, bu su saçın altına ulaşırsa, sana yeter..." diye cevap vermesi gusülde saçları çözmenin vâcib olmadığına delâlet etmektedir [341]

b) Şâfiîlere göre:

Gusülde bedenin dış kısmının tamamını yıkamak farzdır. O kadar ki, tırnakları, saçları sık ve gür bile olsa saçların deriyle bitiştiği kısımları, kulak kıvrımlarını ve otururken aldığı vaziyete göre edep yerlerini yıkamak bedenin dış kısmına girer.[342]

Abdurrahman el-Cezirî ise, Şâfiîlerin görüşünü şöyle açıklıyor: "Bedenin zahirini kapsar şekilde yıkamak, beden üzerindeki mevcut kılları da içine alır. Saçların ister seyrek, ister sık olsun, yıkama hususunda fark etmez, iç ve dışlarına suyun girmesi gerekir. Öyle ki suyun kılları arasına girmesi vâcibdir. Ancak sık ve gür kılların temas kurduğu deriye ulaşması şart değildir. Çünkü bunda meşakkat söz konusudur. Ayrıca suyun geçmesine engel teşkil ettiği takdirde kadınların örgülü saçlarını çözmeleri de vâcibdir. Bu hususta erkekle kadın arasında fark yoktur. Saçlar fazlasıyla sık olup bir bakıma keçe gibi girift bir halde ise, o takdirde gusülde suyun onların içine ulaşması vâcib değildir. Sadece meşakkatsiz suyun ulaştığı yerleri dikkate alıp yıkamak gerekir. O kadar ki, bu düzeyde bedende azıcık yıkanmadık yer kalırsa, gusül hükümsüz olur.[343]

c) Hanbelîlere göre:

Saçların ister seyrek, ister sık ve gür olsun başın derisini de gusülde yıkamak vâcibdir. Bunun gibi bedendeki kılların altını, örneğin sakalın temas kurduğu cildi yıkamak da böyledir.

Hanbeliler bu meselede Hz. Esma'dan ve bir de Hz. Ali'den (r.a.) rivayet edilen hadîslerle istidlal etmişlerdir.

Bedendeki sarkan kılların, sarkık kısmını yıkamak gerekir mi? Çeneyi aşan sakal, kulak yumuşağını aşan saç ve benzeri kılların sarkan kısmının yıkanıp yıkanmayacağı hakkında iki görüş vardır: Yıkanması vâcibdir. Bu Hanbelilerin ve Şâfiîlerin kavlidir. "Her kılın altında cenabet vardır..." mealindeki hadîsle istidlal etmişlerdir. Vâcib değildir. Bu, Ebû Hanîfe'nin kavlidir. "Başına üç defa iki avuç dolusu su dökmen......... sana yeter," mealindeki hadîsle de bunlar istidlal etmiştir.[344]

d) Mâlikilere göre:

Bedeni ve bedendeki bütün kılları kapsarcasına yıkamak farzdır. Saç ve sakal iyice hilâllanır, suyun alta geçmesi sağlanır, kadınların örgülerine gelince, bunlar üç veya daha fazla ise ve her biri ip veya benzeri bir şeyle bağlanmışsa, çözülmesi herhalde vâcibdir. Üçden az olup iple bağlanmışsa, veya ipsiz örülmüş vaziyette ise çözülmesi vâcib değildir. Çünkü bu durumda suyun alta nüfuz etmesi mümkündür. Örgü çok sık ve kalınca olur da suyun alta geçmesine engel olursa, o takdirde çözülmesi vâcibdir.

Düğünlerde gelin olacak kızın saçlarına güzel kokular sürülmüş ve bir takım takılar takılmışsa, o takdirde gusletmesi gerektiği zaman, başını yıkaması gerekmez, sadece ıslak elle meshetmesi bu mezhebe göre yeterlidir. Hattâ bedenin muhtelif yerlerinde güzel koku, takı ve benzeri şeyler bulunuyor da çıkarılması sıkıntı meydana getiriyorsa, teyemmüm etmekle yetinir.[345]

932 no'lu Ümmu Seleme hadîsi hakkında Tirmizî "hasen-sahîh" kaydını koymuştur. Ancak ayhali sona erip yıkanması gereken kadının örgülü saçlarını açıp iyice yıkaması, yani guslederken hem bedenini, hem de saçlarını iyice temizlemesi vâcibdir. Sadece başına iki avuç dolusu su dökmek yeterli değildir. Çünkü en az bir haftadan beri ayhali devam eden ve bu arada yıkanmayan kadının durumuyla, sık sık cenabetten dolayı gusleden kadının durumu çok farklıdır. Birincisinin iyi bir temizliğe ihtiyacı vardır. O bakımdan hayız ve nifas kanı kesilince gusleden kadının saçlarını iyice yıkaması, örgülü kısmı varsa onları çözmesi emredilmiştir. Bu mes'elenin önemine binâen fukahadan bazısı özel bir fasıl açıp konuya açıklık ve ağırlık kazandırmıştır.

933 no'lu İbn Ömer ve Hz. Aişe hadîsine gelince, bu iki fakiyh birbirine zıd gibi sanılan iki görüş ortaya koymuştur. Burada iki ihtimâl söz konusudur. Ya İbn Ömer'e, Hz. Aişe'nin (r.a.) ve o manada olan hadislerin ulaşmadığı söz konusudur; ya da bu onun ictihadıdır. Üçüncü bir ihtimal daha ortaya koyanlar olmuştur, o da İbn Ömer'in bu emri istihbab anlamında kullandığıdır.

Her şeye rağmen Hz. Aişe'nin rivayeti tercih edilir, çünkü bu hususta daha fazla bilgiye sahiptir.

935 no'lu Hz. Ali (r.a.) hadîsine gelince: İbn Hacer bunun isnadının sahîh olduğunu belirtmiştir. Aynı hadîsi Ebû Dâvud ve İbn Mâce, Hammad rivayetinden tahrîc etmişlerdir. Ama ilim adamlarından bir kısmı bu hadîsin, mevkuf olduğunu, yani Hz. Ali'ye (r.a.) kadar uzanıp orada kaldığını söylemiştir. İmam Nevevî'ye göre, zayıftır. Râvilerden Atâ' b. Sâib'in zayıf olduğu söylenir. Nitekim Zehebî bu zatın ömrünün son yıllarında bunadığına dikkatleri çekerek onun hakkında İmam Ahmed'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Atâ'dan önceleri işitilen hadîsler ve rivayetler sahihtir, sonraları ise değildir", itibar edilmez. Yahya b. Maîn ise, "Onun hadîsiyle ihticac edilmez" demiştir. Ebû Hatim de aynı görüştedir, yani bunamadan önce kendisinden işitilenler sahihtir, ondan sonrakilere itibar edilmez. Nesâî de buna yakın bir söz söylemiştir.

Atâ ünlü hayız ve kurra'dan biridir. Yüzyıla yakın yaşadığı ise bilinmektedir.[346]

Ayrıca sözünü ettiğimiz hadîsin râvileri arasında Zazan da bulunuyor ki, bu zat hakkındaki görüş ve tesbitler de hayli farklıdır.

Bu konuda Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilen, "Saçı su döküp ıslatın, teni iyice temizleyin!" mealinde bir hadîs vardır ki, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Beyhakî tahrîc etmişlerdir. Hadîsin önemli râvisi sayılan Hars b. Vecih vardır ki, bu zat zayıf kabul edilmiştir. Nitekim Ebû Dâvud "Şu Hars varya, onun hadîsi münkerdir ve zayıftır" demiştir. Tirmizî ise, "Gariptir, tanımıyoruz" diye belirtmiştir.

Böylece bu konuda Ümmu Seleme ile Ubeyd b. Umeyr'in hadîsleri istidlal ve ihticaca daha uygundur. Nitekim müctehid imamların çoğu bu iki hadîse dayanarak ictihadda bulunmuşlardır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Guslederken saç ve sakalı hilâllamak vâcibdir.

2- Erkeklerin saç ve sakallarının altına suyu ulaştırmaları gerekir. Ancak saç ve sakal çok sık ve gür olursa, altına su geçirmek meşakkat doğurursa sadece üzerine su döküp parmaklarla hilâlenir.

3- Kadınların örgülü saçlarını çözmelerinde meşakkat varsa, guslederken çözmeyebilirler. Ancak saçların altına suyun geçmesine de itinâ göstermeleri sünnettir. Ayhali ve loğusa kanı kesildikten sonra yıkandıkları takdirde herhalde örgülü saçlarını iyice açmaları, öylece gusletmeleri gerekir.

4- Müctehidlerin çoğuna göre, gusülde ağzı ve burnu yıkamak vâcib değildir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre vâcibdir, çünkü ona göre, bu iki organ bedenin zahirinden sayılır.

5- Ümmu Seleme hadîsiyle istidlal edenlere göre, iki avuç dolusu su ile üç defa başa döküp yıkamak, üç defa da bedenin diğer kısımlarını ıslatıp yıkamak yeterlidir, yani gusül yerine gelmiş olur. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, ağza su alıp çalkalaması, burnuna su çekmesi de gerekir.

6- Gelinlik giyinip başına koku sürünen ve takılar taktıran kızların gusletmesi gerektiğinde, sadece ıslak elle başlarını meshederler, bedenlerini ise yıkarlar. Bedenlerinin de birçok yerinde bu kabil şeyler varsa, teyemmüm etmekle yetinirler. Bu, İmam Mâlik'in mezhebidir...

Gusleden Kimsenin Gözlerden Irak Durması Örtünüp, Öylece Yıkanması

İslâm her yerde insanın edep ve terbiye, nezâket ve nezahet kaidelerine uymasını; şahsiyetini küçültecek söz ve davranışlardan kaçınmasını

emreden bir dindir. Özellikle tesettür konusu üzerinde en çok bu din durmuş, kadın ve erkek için bir takım kurallar koyup sınırlar çizmiştir. Aksine hareket edenleri takbih edip uhrevi cezayla tehdîd etmiş ve yetkili makamların müdahalesine imkân tanımıştır.

Açık yerde soyunup yıkanmaya cevaz vermemiş, herhalde yıkanması gerekiyorsa, gözlerden ırak bir yer seçmesini veya örtünmesini emretmiştir. Aynı zamanda kimselerin bulunmadığı açık bir yerde yıkanırken de avret mahallini kapalı tutması, yani bir peştemalle örtünmesini vâcib kılmış, açılmayı haram saymıştır. Çünkü Allah ve melekleri utanılmaya daha lâyıktır...

Konuyla ilgili hadîsler:

Ya'lâ b. Ümeyye'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir adamın açık yerde soyunup yıkandığını görünce (üzüldü), çıkıp Allah'a hamd-u senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki, Aziz ve Celîl olan Allah haya sahibidir ve (günâhları, kusurları) örtüp gizleyendir. O bakımdan hayâlı olmayı ve örtünmeyi sever. Sizden biri guslettiği zaman örtünsün!"[347]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "İsrailoğulları çırılçıplak bir vaziyette yıkanırlar ve birbirlerine bakarlardı. Musa Peygamber ise yalnız başına yıkanırdı. Bunun üzerine dediler ki: Vallahi Musa'yı bizimle beraber yıkanmaktan alıkoyan tek şey, onun hâyesinde (yumurta, erkeklik bezi) şişkinlik vardır."

Musa Peygamber bir gün yıkanmak üzere gitmişti, elbisesini çıkarıp bir taş üzerine koydu, taş onun elbisesini alıp kaçtı (veya bir rüzgâr alıp götürdü). Musa da o taşın peşine takılıp, ey taş elbisemi, ey taş elbisemi! diyerek koşuyordu, derken İsrailoğulları onun edep yerini gördüler, hâyesinde de şişkinlik olmadığını, Musa'da bir arıza bulunmadığını müşahede ettiler. Sonunda Musa elbisesini yakalayıp aldı ve taşa da bir darbe vurdu."[348]

Ali b. Zeyd'den yapılan rivayette, Enes b. Mâlik (r.a.), Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Şüphesiz ki Musa b. İmrân (a.s.) suya girmek istediğinde, suya iyice girip edep yerleri görülmeyecek seviyeye geldikten sonra elbisesini sokardı." [349]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Açık yerde veya insanların bulunduğu kapalı bir yerde yıkanırken edep yerlerini diğer bir tabirle örtünmesi emredilen yerleri örtüp öylece yıkanmak gerekir. Bunun için peştemal ve benzeri bir bez kullanılabilir.

2- Erkeklerin diz kapağıyla göbek arasını açık tutması haramdır. Kadınların ise, erkekler arasında örtünmüş bir halde bile olsa yıkanması haramdır; kendi kocası, oğlu, babası, kızkardeşleri gibi mahremleri yanında örtülü bir halde yıkanmasında bir sakınca yoktur. Kocasının yanında edep yeri kapalı olmak kaydıyla çıplak bir halde yıkanabilir.

3- Banyoda tek başına yıkanan kimsenin örtünmesi şart değildir.

Hadislerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının görüş, istidlal, ihticac ve tesbitleri:

a) Hanefîlere göre:

İnsanların birbirlerinin mahrem yerlerine bakması dört kısımla toplanır: Erkeğin erkeğe, kadının kadına, kadının erkeğe, erkeğin kadına bakması...

Erkeğin erkeğe bakması, avret yeri müstesna caizdir. Bunda icma' vardır. el-Muhtar Şerhi el-İhtiyarda'da aynı husus açıklanmıştır. Erkeğin avret yeri, göbeğiyle dizkapağı arasıdır. Diz kapağı da çoğuna göre avret yerine girer. Tatarhaniye'de belirtildiğine göre, İmam Ebû Hanîfe, hamamcının hamamda yıkanan adamın avret yerine bakmasında bir sakınca görmemiştir. Erkeğin erkeğe bakması hususunda, bakması mübah olan yerlere elle dokunmasında da bir sakınca yoktur. el-Hidâye'de de bu husus açıklanmıştır.

Kadının kadına bakması, erkeğin erkeğe bakması gibidir. En sahih olan da budur. Ancak bir kadının diğer kadının karın nahiyesine şehvetle bakması caiz değildir. Saliha bir kadının kendi vücudunu ahlâksız bir kadına açıp göstermesi asla lâyık değildir.

Kadının erkeğe bakması, erkeğin erkeğe bakması gibidir. Tabii erkekten maksad, kadının kocası değil de yabancı kimsedir. O halde kadın yabancı

bir erkeğin göbekle diz kapağı dışındaki yerlerine bakabilir. Şu şartla ki, hem şehevî bir duyguyla bakmayacak, hem baktığında böyle bir his uyanmayacak... Aksi halde bakması caiz olmaz...

Erkeğin kadına bakması ise, dört kısma ayrılır:

1- Erkeğin kendi eşine, cariyesine bakması,

2- Erkeğin kendi mahremleri sayılan kadınlara bakması,

3- Erkeğin yabancı hür kadına bakması,

4- Erkeğin başkasının cariyesine bakması...

Birincisi helâldir, onların tepeden tırnağına kadar her tarafına bakabilir. Ancak daha uygun olanı o ki, onların edep yerlerine bakmamasıdır.

İkincisi, ancak onların dış ve iç, yani açık ve kapalı zinet yerlerine bakması helâldir; öyle ki, kollarına, boynuna, ayak bileklerine, kulaklarına, yüz ve başına bakabilir.

Üçüncüsü, ancak onların dış zînet kısımlarına -ihtiyâç hasıl olduğu takdirde- bakabilir. Dış zînet kısımları kadının yüzü ve iki elidir.

Dördüncüsü, onların ancak, kendi mahreminin iç ve dış zînet yerine baktığı gibi, zinet yerlerine bakabilir. Bu da şehvetle değil, bir iş ve ihtiyâç sebebiyle caizdir.[350]

O halde gerek erkek, gerekse kadın yıkanırken bu ölçülere riâyet etmekle mükelleftir. Aksi halde büyük günâh işlemiş olurlar.

b) Hanbelilere göre:

Halk arasında soyunup bir şey örtmeden, mahrem yerleri kapatmadan yıkanmak caiz değildir. Çünkü avret yerlerini halka karşı açmak haramdır. Ama kimselerin bulunmadığı bir yerde soyunup yıkanmak caizdir. Nitekim Musa Peygamber (a.s.) o gibi yerlerde çıplak bir vaziyette yıkanmıştır. Bunu Buhari rivayet etmektedir. Onun gibi Eyyûb Peygamber de kimselerin bulunmadığı yerde birşey örtünmeden yıkanmıştır. Ama bir başkası elbiseyle onun önünde perde olursa bunda bir sakınca söz konusu değildir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir elbiseyi perde edinip öylece yıkanırdı. Bununla beraber kimselerin bulunmadığı bir yerde yıkanırken bir

örtü arkasına geçmek veya mahrem yerleri örtmek müstehabdır. Çünkü Peygamber (a.s.) Efendimiz, "Allah kendisinden utanılmaya çok daha lâyıktır..." buyurmuştur.

Ayrıca Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, "erkek erkeğin, kadın da kadının avret yerine bakmasın!", "Çıplak bir vaziyette gezip dolaşmayın!" buyurmuştur.[351]

Bu konuda Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir:

"Peştemalsız hamama girmek haramdır. Hamamda bulunanların hepsinin peştemal bulunduğunu biliyorsan, içeri gir, değilse, girme." Saîd b. Cübeyr b: "Hamama peştemalsız girmek haramdır" demiştir.[352]

Konuyla ilgili rivayetler ve tahliller:

943 no'lu Ya'la hadîsinin sened ve ricali sahihtir. Aynı anlamda bir rivayeti biraz daha uzunca Bezzar, İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet etmiştir. İbn Hacer de aynı rivayeti nakletmiş ve üzerinde herhangi bir görüş belirtmemiştir.

Hadîsin açık delâleti yıkanırken örtünmenin vâcib olduğunu ifade ediyor. Ne var ki, ilim adamlarının çoğu böyle yapmanın afdal olduğunu belirterek terkinde kerahet vardır, demişlerdir. Şafiîlerin çoğuna göre, örtünmemek haramdır. Nitekim Ümmu Hâni' (r.a.) diyor ki:

"Mekke'nin fetih yılında Resûlüllah'a (a.s.) gittiğimle yıkanıyordu, Hz. Fatıma da bir örtü tutup Onun görünmemesini sağlıyordu."[353]

Behz b. Hakim (r.a.) ise babasından, o da dedesinden naklen, dedesinin Resûlüllah'a (a.s.) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Avret yerlerimizden neyi örtüp, neyi terketmemiz gerekiyor?" Diye sordum. Buyurdu ki:

"Zevcen ve sâhib olduğun cariyenden başkasına avret yerini gösterme, koru!" Ben yine:

"Ya adam kimselerin bulunmadığı bir yerde olursa?..." Diye sorduğumda şu cevabı verdi:

"Allah kendisinden utanılmaya insanlardan daha haklı ve lâyıktır."[354]

944 no’lu Ebu Hüreyre hadîsinde İsrail oğulları'nın çıplak vaziyette örtünmeden yıkandıkları iki şekilde yorumlanmıştır: Ya onların şeriatında çıplak yıkanmaya cevaz verilmiştir, ya da onlar bu hususlarda Musa Peygamberi dinlemiyorlardı. Bu ikinci şıkkın dinî kurallara daha uygun olduğuna bakılınca daha sahih olduğu anlaşılıyor. Çünkü semavî dinlerin hemen hepsi insana yakışanı emretmiştir. Erkek veya kadının mahrem yerlerini açık tutup halkın gördüğü bir yerde yıkanmasına hiçbir hak din cevaz vermez. Nitekim İbn Battal da bu ikinci yorumu benimsemiştir.

945 nolu Ali b. Zeyd hadîsinin ricali güvenilir kişilerse de Ali b. Zeyd hakkındaki görüşler farklıdır. Tabiînden olan Ali hakkında el-Cerîrî şöyle demiştir:

"Basra fakıyhleri şu üç kişi hakkında gözleri gerçeği pek görmez olmuştur : Katade, Ali b. Zeyd ve Eş-âs el-Huddanî..."

İbn Uyeyne ise onun zayıf olduğunu belirtmiştir. Hammad b. Zeyd ise, "Ali b. Zeyd hadisleri alt-üst eden bir kimsedir" demiştir. Yahya el-Kattan ise, Ali b. Zeyd'in hadîsini almaktan çekinirdi. İmam Ahmed gibi kadri yüce bir müctehid de onun zayıf olduğuna dikkatleri çekmiştir. Ancak Ebû Hatim, "Onun hadîsleri yazılabilir" demiştir.[355]

Musa Peygamber'in peştemalsız suya girmesine gelince, ilim adamlarımız bu hususu inceleyip bazı yorumlarda bulunmuşlar.

Ahmed b. Hanbel, peştemalsız suya girmesinin mutlaka mekruh olduğunu söylemiştir. O halde, ya Musa'nın şeriatında buna cevaz verilmiştir, ya da o sırada örtünecek bir peştemal bulunamamıştır.

İshak b. Rahuye göre, peştemal ile girmek efdaldır. Diğer müctehid imamlara göre, bir zaruret söz konusu değilse peştemalsız girmek mekruhtur.[356]

Çıkarılan Hükümler:

1- Gerek erkek, gerekse kadın bir zaruret olmadıkça açık yerde örtüsüz yıkanması haramdır.

2- Kadınların kendi evlerinin banyosunda yıkanması sünnettir. Mecbur kalmadıkça hamama gidip yıkanmaları mekruhtur.

3- Kadınların, erkeklerin bulunduğu bir yerde, örtünmüş de olsa yıkanması tahrimen mekruhtur.

4- Peştemalsız suya girmek veya hamama gitmek mekruhtur.

5- Hamamda yıkananlar peştemal tutunmuyorlarsa, oraya girip yıkanmak da mekruhtur.

6- Evde kapalı yer kabul edilen banyo ve benzeri yerde yalnız başına yıkanan kimsenin peştemal tutunmadan yıkanması caizdir. Ancak edep yerlerini örtmesi efdaldır. Çünkü, herkesten çok Allah utanılmaya çok daha lâyıktır.

TEYEMMÜM

Teyemmüm, sözlükte, bir şeyi kasdetmektir. "Teyemmemtü fülânen" denilince, "falan kişiyi kasdettim" mânası anlaşılır. Şeriatta ise, namaza veya benzeri bir ibâdeti yerine getirmek niyetiyle tertemiz, toprağı kasdedip onu yüze ve iki kola sürmektir.

Teyemmüm, Kitap, Sünnet ve İcma' ile sabit olmuştur. Allah'ın bu ümmete has kıldığı kolaylıklardan biridir.

Teyemmüm'ün bir ruhsat mı, yoksa azimet mi olduğunda görüş farkı ortaya çıkmıştır: Su bulunmadığı zaman azimettir; bir başka özürden dolayı ise ruhsattır...

Cünüb kimse su bulamadığı takdirde teyemmüm eder. Bu, dinimizin mü'minlere sağladığı kolaylıklardan biridir. Su bulunmadığı veya bulunduğu halde kullanma imkânı olmadığı veya aşırı soğuktan hastalık yapar endişesi bulunduğu gibi hallerde teyemmüm edilir. Gerek gusül gerekse abdest için aynı şey yapılır, yani iki el tertemiz toprağa sürülüp önce yüz meshedilir, sonra tekrar sürülüp kollar ve eller meshedilir.

Neden Teyemmüm Emredilmiştir?

Bu, kul ile Allah arasında hemen her hususta olduğu gibi, önemli sayılan hususlarda da irtibatı devam ettirmek, ruha şifâ verip kalbi huzura kavuşturmaktır. Namaz ciddî hazırlık isteyen bir ibâdettir O bakımdan önce iç ve dış temizliğini sağlayan abdest alınır. Abdest alma imkânı olmadığı zaman bu temizlik, yani iç temizliği ve hazırlık toprağa el sürülmek suretiyle yerine getirilir. Aynı zamanda toprağı alıp yüzümüze ve kollarımıza sürmekle her türlü kibir ve gururu atıyor, mütevâzi olmanın en güzel anlam ve ölçüsünü gerçekleştirmiş oluyoruz.

Konuyla ilgili hadîsler:

İmrân b. Husayn (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber bir seferde bulunuyorduk. O, oradakilere namaz kıldırdı. Ne var ki bir adam ayrılıp bir köşede bekleyip namaz kılmadı. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) sordu:

"Seni namaz kılmaktan alıkoyan nedir?" O da şöyle dedi:

Cenabet oldum, su da yok..." Peygamberimiz (a.s.) ona:

"Tertemiz toprağa gerekli ol, çünkü o sana kâfi gelir!" buyurdu.[357]

Câbir (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Bir yolculuğa çıkmıştık, bizden bir adamın başına taş düşüp yardıktan sonra adam ihtilâm oldu, Arkadaşlarına, "teyemmüm etmem için bana bir ruhsat yolu bulabilir misiniz," Diye sordu. Onlar da, biz senin için bir ruhsat bulamıyoruz, çünkü suyu kullanmaya kudretin yetmektedir, dediler. Bunun üzerine o adam su ile yıkandı ve o sebeple vefat etti. Dönüp Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e geldiğimizde olay kendisine haber verildi. Peygamberimiz (s.a.v.):

"Onlar o adamı öldürmüşler, Allah da onları öldürsün! Bilmedikleri zaman sorsalar ya!.. Çünkü açıklamaktan âciz olmanın şifası sormaktır. Ona teyemmüm etmek ve yarası üzerine bir şey sıkıca bağlayıp sıkmak kâfi gelirdi veya yarası üzerine bir sargı sarar, sonra da üzerine meshedip bedeninin geriye kalan kısmını yıkardı..."[358]

Amr b. Âs (r.a.)'den yapılan rivayette: Kendisi Zat-i Selâsîl gazasına gönderildiğinde, (durumunu şöyle nakletmiştir:) Çok soğuk bir gecede ihtilâm oldum. Yıkandığım takdirde ölmekten endişe ettim. Bunun üzerine teyemmüm ettim ve arkadaşlarıma sabah namazını kıldırdım. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e döndüğüm zaman, benim o halimi kendisine anlatmışlar. Onun üzerine bana şöyle sordu:

"Ya Amır! Cünüp olduğun halde arkadaşlarına namaz mı kıldırdın?"

"Ben de, Allah'ın "Kendi kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah size karşı çok merhametlidir..." buyruğunu hatırladım ve o sebeble teyemmüm edip namaz kıldım, diye cevâp verdi. Peygamberimiz (a.s.) tebessüm etti ve hiçbir şey söylemedi...[359]

Ebû Zer (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Medine'nin havasına pek intibak edemedim, o yüzden hastalandım ve bu arada kendimi toparlayıp Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e geldim ve Ebû Zer helak oldu" dedim. Peygamber (a.s.),

"Ne halin var?" diye sordu. Ben de dedim ki:

"Cenabet olmayı arzuladım, oysa yakınımda su yoktur..." Buyurdu ki:

"Yerin üstü (toprak), on yıla kadar su bulamayan kimse için temizleyicidir!" [360]

Amir b. Şuayb (r.a.)'den yapılan rivayette, o babasından, o da dedesinden nakletmiştir. Dedesi demiştir ki: Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu:

"Yeryüzü bana mescid ve temizleyici kılındı. Ne yerde namaz vakti girerse onu kendime sürer ve namaz kılarım!"[361]

Ebû Ümâme (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Yerin hepsi (heryanı) benim ve ümmetim için mescid ve temizleyici kılınmıştır. Ne yerde ümmetimden bir adama namaz vakti gelip yetişirse, onun mescidi de yanındadır, (abdest alması için) temizleyicisi de yanındadır."[362]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namaz vakti daralır da su bulunmazsa, abdestsiz veya cünüb kimse toprağa el sürerek teyemmüm edip namaz kılar.

2- Hastalanan kimse su kullanamıyorsa, teyemmüm ederek namaz kılar.

3- Başında veya vücudunun herhangi bir yerinde yarası bulunan kimse, cünüb ise, vücuduna o yüzden su dokunduramıyorsa, teyemmüm eder. Dokundurabiliyorsa, yarasını iyice sarar, üzerine ıslak elle mesheder ve vücudunun diğer kısımlarını yıkar. Abdestsiz ise, yara abdest azasında değilse, hiçbir şey yapmaz, sadece su ile normal abdestini alıp namaz kılar. Abdest azasında ise, üzerini iyice bir bezle sarar, abdest alır, o kısma su dokundurmaz. Yalnızca ıslak elle üzerine mesheder...

4- Aşırı soğuktan dolayı suyu kullanmaya cesaret edemeyen kimse, teyemmüm edip namazını kılar.

5- Yeryüzünün her tarafı bu ümmete mescid kılınmıştır ve temiz olan her toprak da temizleyici kılınmıştır. Nerede namaz vakti girer de su bulunmaz ve bulunan suyu kullanma imkânı olmazsa, o takdirde toprağa el sürülerek teyemmüm edilir ve temiz bir yer üzerinde namaz kılınır.

6- Dinî hususlarda bilmediği veya tereddüt ettiği bir meseleyi bilenden sormak vâcibdir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının görüş, tesbit, istidlal ve ihticaclan:

a) Hanefîlere göre:

Teyemmümün rükünlerinden biri de, vakti daralan namaz için abdest veya gusle yetecek kadar suyun bulunmamasıdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Teyemmümün cevazı için suyun yokluğu şart kılınmıştır. Suyun bulunmaması, biri mâna ve suret yönünden, diğeri de sadece mâna yönünden olmak üzere iki kısma ayrılır: Birincisi, suyun uzak yerde olmasıdır. Uzaklığın miktarı zahir rivayette açıklanmışsa da İmam Muhammed'den yapılan rivayete göre, o bunu bir mil olarak takdir etmiştir. Bundan daha aşağı bir uzaklıkta olursa teyemmüm caiz olmaz.[363]

Uzaklık hakkında Hanefî imamlarının çok farklı yorum ve takdirleri vardır. Arzu edenler Fıkıh kitaplarından kaynak sayılanların o bölümüne bakabilirler.

İkincisi, su yakın olmakla beraber onu kullanmaktan âciz durumda olmasıdır. Meselâ, yanıbaşında kuyu bulunuyordur, ama içinden su çekip çıkaracak hiçbir alet ve araç yoktur. Yine su yakında vardır, ama arayerde canavar, düşman, hırsız ve soyguncu gibi bir engel bulunuyordur. O durumda can ve mal tehlikesi söz konusu olduğundan suyu kullanamıyacak durumdadır. Veya yanında su bulunuyor ama onu abdest veya gusülde kullandığı takdirde susuz kalıp helak olma tehlikesi söz konusudur. Bu durumlarda teyemmüm edip namaz kılması caizdir.

Bunun gibi, vücudunda veya abdest azasında yara bulunuyor veya suyu kullanamıyacak şekilde hasta olur, kullandığı takdirde zarar görürse, teyemmüm edip öylece namaz kılması caizdir. Aynı zamanda mal ve can tehlikesi söz konusu olduğu yerlerde de teyemmüme cevaz verilmiştir.[364]

Abdestsiz veya cünüp kimse birtakım sebeblerden dolayı teyemmüm eder:

1- Suyun yokluğu. Yolculuk halinde bulunan kimse, kesinlikle suyun bulunmadığını biliyorsa, o takdirde aramaya lüzum görmeden teyemmüm eder. Ama kendi eşyası arasında, arkadaşlarının yanında veya çevresinde olduğunu tahmin ederse, yüksekçe bir yerde bulunuyorsa çevresine bir göz atar; çevreyi gezip dolaşmaya ihtiyâç duyarsa, arazi de engebeli ise, eşyasından ve arkadaşlarından uzaklaşmamak kaydıyla etrafı kolaçan eder de buna rağmen su göremez veya bulamazsa teyemmüm eder. Yolcunun ulaşabileceği bir su biliyorsa, yarım fersah (yaklaşık ikibuçuk kilometre) kadar bir uzaklıkta ise, mal ve canına bir zarar geleceğinden de endişe etmiyorsa, o takdirde gidip abdest alır; cünüb ise gusleder, öylece namazını kılar. Bir zarar geleceğinden endişe ediyor veya belirtilen uzaklığı aşacak bir mesafede ise, teyemmüm eder. Vaktin sonuna doğru kesinlikle su bulacağını biliyorsa, teyemmüm etmeyip bekler, beklemesi afdaldır. Sadece öyle sanıyorsa, vakti geciktirmeden teyemmüm etmesi afdaldır.

Abdest veya gusle yetmiyecek kadar su bulursa, en zahir kavle göre, onu kullanması vâcibdir; yetmediği takdirde teyemmüm ederek tamamlar.

2- Muhterem bir canlının susuz kalması söz konusu olduğu takdirde yanındaki suyu abdest veya gusül için kullanmaz, onun yerine teyemmüm eder.

3- Suyu kullandığı takdirde mevcut hastalığın artacağından veya bir organını kaybetmesinde endişe duyduğu takdirde teyemmüm eder.

4- Şiddetli soğukta, suyu herhangi arızalı bir azasında kullanamıyorsa, üzerinde de bir örtü yoksa,   teyemmüm etmesi vâcib olur. Üzerinde örtü, sargı varsa, teyemmüme gerek yoktur, ıslak elle üzerini meshetmekle yetinir. Sağlam azasını ise yıkar. Abdestsiz kimsenin iki azası yaralı ise, her biri için bir teyemmüm eder.[365]

Teyemmümün caiz olması için sadece yolculuk halinde bulunmak şart değildir, evinde eyleşik olan kimse için de belirtilen şartlar gerçekleşince teyemmüm etmesi caiz olur. Şâfiiler bu hususta bir ayrım yapmamışlardır.

c) Hanbelîlere göre:

Yolculuk kısa olsun, uzun olsun her iki halde de şartlar müsait olduğu takdirde teyemmüm edilir. Uzun yolculuktan maksat, dört rek'atlı farz namazların iki rek'at olarak kılınmasının Ramazan ayında ise iftar etmenin mübah olduğu seferdir. Kısa olan yolculuk ise, bu ölçüde olmayanıdır. Ancak öyle de olsa, yolculuk yaptı, sefere çıktı denebilecek bir anlam taşımalıdır. Meselâ, birbirine yakın iki kasaba arasında yolculuk yapmak bu cümledendir. el-Kadî diyor ki:

"Kendisine ait araziye gitmek üzere evinden çıkıp bulunduğu kasaba veya köyün binalarından ayrılan kimse de sözü edilen manayla yolculuk yapıyor, demektir ve bu durumda sebebler zuhur ettiği takdirde isterse elli adım atmış olsun, teyemmüm etmesi caiz olur. Aynı zamanda binek üzerinde namak kılabilir ve zaruretten dolayı ölmüş hayvan eti yiyebilir. Nitekim İmam Mâlikle İmam Şafii'nin ictihadı da bu anlam ve hükümdedir.

Bazısına göre, teyemmüm ancak uzun yolculukta mübahtır. Oysa En’am: 6/5 sûre ve âyette mutlak sefer denilmiştir.

Bu hususta meşru seferle, gay-i meşru sefer arasında fark yoktur, yola çıkan ister günah, ister sevap için çıkmış olsun, gerektiğinde teyemmüm edebilir.

Hazarde, kişinin evinde, memleketinde eyleşik bulunduğu halde su kesilir veya su bulunmayan bir yere hapsedilirse, o takdirde namaz için teyemmüm etmesi gerekir. Nitekim İmam Mâlik, İmam Sevrî, İmam Evza'i ve İmam Şafiî de aynı görüştedirler. Bir rivâyete göre, evinde hapsedilen bir kişi su bulunmadığı takdirde, İmam Ahmed'e göre, teyemmüm edemez... Fetva bunun hilafınadır.[366]

Namaz vakti girince muhtaç olduğu suyu bulamazsa ne yapar?

Bu durumda teyemmümün sıhhatıyla ilgili üç şartın gerçekleşmesi gerekir:

a) Namaz vaktinin girmiş olması,

b) Suyu araştırıp bulmaya çalışması,

c) Araştırdıktan sonra da suya iyice ihtiyâç duyması...

Cünüp kimse bazı azasına yetecek kadar su bulursa, onunla yettiği kadarıyla vücudunu yıkar, yetmeyen yerler için teyemmüm eder. Bu konuda Ahmed b. Hanbel'in kesin ictihadı şöyledir: Bir kimse abdest alacak su bulur, ama gusledecek bulamazsa, mevcut su ile abdest alır ve gusül için de teyemmüm eder.[367]

d) Mâlikîlere göre:

Yolculuk kısa olsun, uzun olsun fark etmez, her iki durumda da gerektiğinde teyemmüm caiz olur. Evinde veya memleketinde su kesilir veya hapsedilerek susuz bırakılırsa, teyemmüm etmesi keza caiz olur.[368]

Yahya Mâlik'den, o da Abdurrahman'dan, o da babasından, o da Hz. Aişe (r.a.)'dan rivayet etmiştir. Hz. Aişe (r.a.) demiştir ki:

"Seferlerinden bir seferinde Resûlüllah (a.s.) Efendimizle birlikte bulunuyorduk. Tâ ki, ıssız bir yere vardık veya ordunun gelip geçtiği bir kesime vardık, gerdanlığım koptu. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de onu bulmak için kalınca beraberindeki insanlar da kaldılar, ne su başında bulunuyorlardı, ne de beraberlerinde su vardı. İnsanlar kalkıp Ebûbekir'e (r.a.) başvurmuşlar ve Aişe'nin yaptığını görüyor musun? Resûlüllah (a.s.) ile kaldıkları için arkadaşlarımız da kaldılar, oysa su başında olmadıkları gibi, beraberlerinde de su bulunmuyordur. Bunun üzerine Ebubekir (r.a.) geldi, o sırada Resûlüllah (a.s.) başını kucağıma koyup uyumuş bulunuyordu. Ebubekir (r.a.) bana sert bir dille:

"Resûlüllah'ı alıkoydun ve insanları da alıkoymaya sebep oldun. Oysa ne su üzerinde bulunuyorlar, ne de beraberlerinde su vardır!"

Hz. Aişe (r.a.) devamla diyor ki:

"Ebubekir (r.a.) beni iyice azarladı, Allah'ın dilediği kadar sözler söyledi ve bu arada eliyle böğrüme dürtüp beni hırpaladı, ama Resûlüllah'ın (a.s.) başı kucağımda bulunduğu için yerimden kıpırdamamaya çalıştım. Resûlüllah (a.s.) sabah oluncaya kadar uyudu, sabahleyin kalkınca su namına bir şey bulunmuyordu. Bunun üzerine şanı yüce Allah teyemmüm âyetini indirdi. [369]

İmam Mâlik'e soruldu:

"Adam vakti giren namaz için teyemmüm ediyor, sonra diğer bir namazın vakti giriyor, o teyemmümle ikinci vaktin namazını kılabilir mi?"

"Hayır, her namaz için bir teyemmüm eder, diye cevap vermiştir. Çünkü her namaz vakti suyu araması gerekir, bulamayınca da teyemmüm etmesi caiz olur."

"Teyemmüm eden bir kimse, su ile abdest alanlara imamlık yapabilir mi?" Diye sorulmuş. Ona da şu cevabı vermiştir:

"Başkasının imamlık yapması bence daha uygun ve iyi olur. Bununla beraber onun imamlık yapmasına bir sakınca görmüyorum."[370]

Konuyla ilgili diğer rivayetler ve tahliller:

953 no'lu İmrân b. Husayn hadisi, teyemmümle kılınan namazın su bulunduktan sonra iade edilmesine gerek olmadığına delâlet etmektedir. Ayrıca su bulunmadığında abdestsiz ile cünüb kimse arasında teyemmüm hususunda bir fark olmadığı da hadîsten anlaşılıyor. Nitekim ilim adamlarının bu hususta icma'ı vardır.

Şevkanî'nin tesbitine göre, Hz. Ömer ve İbn Mes'ud'a (Allah ikisinden de razı olsun) göre, cünüb kimse için teyemmüm caiz değildir. Buna benzer bir görüş de İbrahim en-Nahaî'den rivayet edilmiştir. Bazısına göre, Hz. Ömer'le İbn Mes'ud (r.a.) bu görüşlerinden rücu' etmişlerdir. Çünkü bunun cevazına delâlet eden hayli sahih hadîsler rivayet edilmiştir. Ancak cünüb kimse teyemmüm edip namaz kıldıktan sonra su bulacak olursa, âlimlerin icma'ıyla gusletmesi vâcib olur.[371]

954 no'lu Cabir hadîsini aynı zamanda İbn Mace de rivayet etmiştir. Ancak râvîlerden Zübeyr b. Hurayk bunu rivayette yalnız almıştır ki bu zât kaviy sayılmamıştır.

İbn Hibban onu sıka (güvenilir) olarak kaydederken, Darekutnî onu zayıf olarak vasıflandırmıştır.[372]

Ebu Dâvud ise aynı hadîsi Evza'î'den rivayet etmiştir. Hâkim Bişir'den, o da el-Evza'î'den rivayet etmiştir. İbn Ebî Davud ise, Zübeyr hadîsi, Evza'î hadîsinden daha sahihtir, demiştir. İbn Huzayne İbn Hibban ve el-Hâkim ise Velîd b. Ebî Rebah'dan, o da Atâ' b. Ebî Rebahdan, o da İbn Abbas'dan rivayet etmiştir. Hadîs bu tesbitiyle merfu'dür. Darekutnî'ye göre, râvi Velîd zayıftır.

Bu hadîs, sağlığa zarar verme tehlikesi bilindiği takdirde teyemmümün caiz olduğuna delâlet eder. Nitekim İmam Mâlik, İmam Ebu Hanîfe ve İmam Şafiî'nin de ictihadı bu doğrultudadır. Ancak İmam Şafiî'den değişik rivayetler yapıldığını da unutmamak gerekir.

955 no'lu Amir b. Âs hadîsini Buhari talikan rivayet etmiş, İbn Hibban ile Hâkim tahrîc etmişlerdir. Ancak ravî Abdurrahman b. Zübeyr hakkında ihtilâf söz konusu olmuştur: Kimine göre, o, Ebû Kays'den, o da Amır'dan rivayet etmiştir. Kimine göre ise, ondan, o da Amır'dan vasıtasız olarak rivayet etmiştir. Evzâî ise bu kıssayı Hasan b. Atiyye'den rivayet etmiştir.

956 no'lu Ebû Zerr (r.a.) hadîsini Nesâî ve İbn Mâce de tahrîc etmişlerdir. Râvîleri arasında Ebu Kalabe hakkında ihtilâf edilmiştir. Ayrıca hadîsi İbn Hibban, Hâkim ve Darekutnî rivayet etmişler ve Ebu Hatim ise hadîsi sahihlemiştir.

957 no'lu hadîsin aslı Buhari ve Müslim'de geçer. 958 no'lu Ebû Ümame hadisinin isnadı ise Müsned-i Ahmed'de şöyle geçmektedir: Muhammed b. Adiy bana haber verdi, o da Süleyman et-Teymî'den, o da Yesar'dan, o da Ebû Ümame'den rivayet etmiştir. Râvilerinin hepsi sıka (güvenilir)dir. Yesar ise sadûk (çok doğru) bir kişidir.

Ayrıca bu konuda Bezzar, Hz. Ali'den (r.a.), Müslim ve Tirmizî ise Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel ise, İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet etmiştir. Tirmizî bu hadîsin hasen ve sahih olduğunu belirtmiştir. Taberânî ise isnad-ı ceyyid ile nakletmiştir. Bezzar da İbn Ömer'den...

Ancak râvileri arasında İbrahim b. İsmail b. Yahya b. Seleme bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Ebu Zür'â, onu yumuşak bulmuş, Ebu Hatim ise metruk

saymıştır.[373]

"Yeryüzünün temiz toprağı müslümanın abdestidir, isterse -su bulamadığı takdirde- on yıl sürsün... Su bulduğu zaman ise onu tenine dokundursun."

Ebu Dâvud bunu biraz daha uzun bir sözle rivayet etmiştir. Tirmizî ise bunun hasen ve sahîh olduğunu belirtmiştir. Nesâî Eyyub'dan, o da Ebu Kalabe'den iki tarikle rivayet etmiştir. İbn Hibban ise kendi Sahîh'inde 1/30 bölümünde, el-Hâkim ise el-Müstedrek'inde rivayetle sahîh olduğnu kaydetmiştir. Buhari ile Müslim bu hadîsi Amır'dan, Ebu Kalabe'den başkası rivayet etmediği için tahrîc etmişlerdir. Darekutnî iki tarikle kendi Sünen'inde rivayet etmiştir. İbn Kattan ise el-Vehm ve'1-İhâm adlı eserinde bunun zayıf olduğunu söylemiştir. Çünkü râvileri arasında Amir b. Bücdan bulunuyor ki, bu zatın durumu bilinmemektedir. Aynı zamanda onun yerine "bir adam'dan" diye nakledenler olmuştur. Oysa Tirmizî bu hadîsi sahihlemiştir.

"Yerüstü toprağı müslümanın abdestidir, isterse on yıla kadar su bulmuş olmasın. Bulduğu zaman ise Allah'tan korksun ve onu tenine dokundursun."

Bezzar, bu hadisin Mukdim b. Muhammed el-Mukdimî'den, o da Kasım b. Yahya b. Atâ' b. Mukdim'den, o da Hişam b. Hesan'dan, o da Muhammed b. Sirîn'den, o da Ebu Hüreyre (r.a.)'den rivayet etmiştir. Hadîsin bundan başka bir tarikinin tesbit edilmediğini Bezzar söylemiş ve ancak Mukdim'den işitildiğini belirtmiştir. Mukdim ise sıka (güvenilir) bir râvidir. Taberânî ise bunu kendi Mu'cemü'l-Vüsta'sında rivayet etmiş ve ravî zincirini şöyle belirtmiştir: Bize Ahmed b. Muhammed b. Sadaka haber verdi, o da Mukdim b. Muhammed el-Mukdimî'den, o da İbn Sirîn'den, o da Ebu Hüreyre (r.a.)'den rivayet etmiştir ki: Ebu Zerr el-Gıffarî Medine'ye (yakın bir yerde) ganimeti (gözettiği bir sırada) çıkagelmişti. Peygamber (a.s.) Efendimiz ona "Ya Ebâ Zerr!" diye seslenmiş, o susup cevap vermemiş, Peygamber (a.s.) aynı sözü tekrarlamış, o yine susup cevap vermemişti. Bunun üzerine Peygamber (a.s.): "Anan seni yitirsin ya Ebâ Zerr!.." diye seslenince, o , "doğrusu ben cünübüm" demişti. Peygamber (a.s.) Cariye'ye ona su getirmesini söylemiş, getirilince, Ebu Zerr bineğini siper edinerek gusletmişti. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) ona:

"Yerüstü toprağı sana kâfi gelirdi... İsterse suyu on yıl bulmuş olma... Bulduğun zaman ise onu tenine dokundur."

İbn Kattan bunun isnadının sahîh olduğunu kaydetmiştir. Ebu Hüreyre'den yapılan rivayet ise gariptir. Meşhur olanı Ebu Zerr'den nakledilen yukarıdaki şeklidir.[374]

Yine bu konuda Câbir b. Abdullah (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah'ın şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir:

"Bana beş şey verilmiştir ki, onlar benden önce hiç kimseye verilmemiştir:

1- Bir aylık mesafeden (düşmanlarımın içine) korku (salmak) ile nusrata erdim.

2- Yeryüzü benim için mescid ve temizleyici kılındı. Hangi adama namaz vakti gelip çatarsa namaz kılsın.

3- Ganimetler bana helâl kılındı.

4- Şefaat (yetkisi) bana verildi.

5- Daha önce peygamber yalnız kendi kavmine gönderilirdi. Ben ise bütün insanlara peygamber olarak gönderildim."

Bu hadîsi Buhari ve Müslim ittifakla rivayet etmişlerdir.

Müslim'in bu anlamda Huzeyfe (r.a.)'dan yaptığı rivayette şu Lâfza yer verilmiştir:

"Yeryüzünün toprağı bizim için temizleyici kılınmıştır, su bulamadığımız sürece (onu kullanabiliriz)."

İttifakla rivayet edilen hadiste, yeryüzü cinsinden, yani toprak cinsinden her şey ile teyemmüm edilebilir, hükmü çıkarken, Huzeyfe'den yapılan rivayette sadece toprak ile teyemmüm edilir, hükmü çıkıyor. Ne var ki, cumhur toprak cinsi her şeyle teyemmüm cevazına kaildir.[375]

Çıkarılan Hükümler:

1- Vakit daralır da su bulunmazsa, o takdirde teyemmüm edilir. Bu bir ruhsattır.

2- Su bulunur da bir milden fazla uzaklıkta olursa, o takdirde namaz için teyemmüm edilmesi caizdir.   (Bu, İmam Muhammed'e göredir).

3- Su yakın yerde olur da onu bir özürden dolayı kullanma imkânı olmazsa, o takdirde teyemmüm caiz olur. Bu özür bir hastalık olabileceği gibi, mal ve can tehlikesi de olabilir. (Bunlar Hanefilere göredir).

4- Yolculuk halinde olan kimsenin kendi yükünde ve arkadaşlarında su bulunmadığı takdirde çevresini gözleriyle tarar, görebilirse gidip abdest alır, göremezse teyemmüm eder. Ancak düz bir arazide ise veya az tümsek bir yerin üzerinde bulunuyorsa, hüküm böyledir. Su, yarım fersah (yaklaşık iki buçuk kilometre) mesafede olursa, gidilir, daha uzak olursa, teyemmüm caiz olur. (Bu hüküm, Şâfiîlere göredir).

5- Abdest veya gusle mevcut su yetmediği takdirde, yettiği kadarıyla kullanılır, geriye kalan kısım için teyemmüm edilir. Hanefîlere göre, o suyu kullanmaz teyemmüm eder. Şâfiilerle Hanbelîler hem suyu yettiği kadar kullanmaya, hem de kalan kısım için teyemmüm etmeye cevaz vermişlerdir.

6- Şiddetli soğukta -bir zarar dokunur endişesi olursa- teyemmüm edilir.

7- Toprak ve toprak cinsi şeylerle teyemmüm edilir.

8- Hem abdest için, hem gusül için teyemmüm caizdir. Her ikisi için de aynı şekilde bir işlem yapılır.

9- Gusül için teyemmüm edip namaz kıldıktan sonra su bulunursa, gusletmesi gerekir. Çoğu müctehidlerin ictihadı bu doğrultudadır. Bazısına göre vakit içinde su bulunursa hüküm böyledir, îadesi gerekmez diyenler de olmuştur.

Teyemmüm İçin Sadece Toprağın Belirlenmesi

Kur'ân-ı Kerîm'de teyemmüm âyetinde iki tabire yer verilmiştir: said ve tayyib... [376]

Saîd:

a) Katade'ye göre, üzerinde ağaç ve bitki bulunmayan yerdir.

b) İbn Zeyd'e göre, düz arazidir. Leys de aynı görüştedir.

c) Ferra'a göre, toprak demektir.

d) Zeccac'a göre, yeryüzünün üstündeki toprak tabakası demektir. Bazısına göre ise, bu tabaka ister toprak, ister taş olsun, hepsine birden saîd denilir. Çünkü bu kelime sadece yeryüzüne delâlet eder.

e) İmam Şafiî'ye göre, üzerinde ince toz bulunan topraktır. Taş ve çakılla örtülü olan toprağa saîd denilmez. Ancak bunlara ince toprak karışır da bir toz tabakası oluşursa, o takdirde saîd deni lebilir.

f) İbn Abbas'a (r.a.) göre, toprak demektir.

Şüphesiz ki kelimenin farklı mânalara delâlet etmesinden farklı hükümler çıkarılmıştır.

Tayyib: Temiz demektir. O halde ancak temiz bir toprakla teyemmüm caiz olur, hükmü ortaya çıkar. İleride bu husus yeterince açıklanacaktır.

Konuyla ilgili hadîsler:

Hz. Ali (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz’in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Hiçbir peygambere verilmeyen şeyler bana verildi; Korku salmakla yardım gördüm (düşmanları O'ndan korkmakta idi). Yeryüzünün anahtarları bana verildi. Ahmed diye adlandırıldım. Toprak bana temizleyici kılındı. Ümmetim de ümmetlerin hayırlısı olarak belirlendi."[377]

Hz. Huzayfe (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Biz, insanlar üzerine üç şey ile üstün tutulduk: (Namazdaki) saflarımız meleklerin safları gibi kılındı,   yerin hepsi bizim için mescid (namaz kılınacak, secde edilecek yer) kılındı, yerin toprağı da -su bulamadığımız zaman- bize temizleyici kılındı..."[378]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- İslâm, cihan dinidir, bütün insanlara hitap kudretini taşımaktadır. Düşmanlarının çokluğu, ondan duydukları korku ve endişenin mahsûlüdür. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Arap Yarımadası'nda idi, ama İran, Bizans O'ndan korku içinde yaşıyorlardı.

2- İslâm'ın kıtalar üzerinde yayılacağında şüphe yoktur. Nitekim üç kıtaya yayılmış durumdadır. Gelecekte İslâm, bütün ülkelere yayılacak ve İsa Peygamber'in inmesiyle birçok hıristiyan ülke İslâm'a girecektir. Çünkü yeryüzünün anahtarları Resûlüllah'a (a.s.) verilmiştir.

3- Peygamberimiz (a.s.) herkesten çok övülmeye lâyık ve çok beğenilmiş olduğundan Allah ona Ahmed ismini vermiştir. Ondan önce hiçbir peygambere bu isim verilmemiştir.

4- Toprak temizleyici olarak belirlenmiştir. Su bulunmadığı veya bulunduğu halde kullanmaya engel haller olduğu takdirde onunla teyemmüm caizdir

5- Muhammed (a.s.) ümmeti, Kitap ve Sünnet'e bağlı olduğu sürece diğer ümmetlerden üstündür. Çünkü onlara verilmeyen birçok hasais bu ümmete verilmiştir.

6- Cemaat halinde namaz kılınırken saf oluşturmak müekked sünnettir. Meleklerin de Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda ibâdetleri saf halinde yerine getirilir.

7- Bir müslümanın mutlaka cami veya mescidde namaz kılması şart değildir. Temiz olduğu ve başkasının koruluğu içinde bulunmadığı takdirde yeryüzünün her yanı bu ümmete mescid kılındığından, nerede namaz vakti girerse orada kıbleye dönüp namaz kılmak caizdir.

8- Abdestin hem ruhi hem de bedeni temizlik üzerinde olumlu te'sirleri şüpheye yer verilmeyecek kadar belirgindir. Su bulunmadığı takdirde sözü edilen manevî temizlik toprak ile yerine getirilir. Ayrıca su bulunmadığı yerde beden veya elbiseye dokunan pisliği toprağa sürtmek suretiyle temizlemeye cevaz verilmiştir. Nitekim ayakkabılara dokunan necaset, onun yere, yani toprağa sürtünmesiyle temizlenir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ictihad, istidlal ve ihticacları:

Hanefilere göre:

İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed’e göre, torak, kum, taş, kireç, arsenik alçı ve benzeri toprak cinsinden olan her şeyle teyemmüm caizdir. İmam Ebu Yusuf'a göre, sadece toprak ve kumla teyemmüm caiz olur.[379]

b) Şâfiilere göre:

İçine pislik karışmayan ve said (toprak) ismini taşıyan her şeyle teyemmüm caizdir. Said ismine perde (engel) olup onu (o vasıftan uzaklaştıran) bir toprakla teyemmüm edilmez. Ansak "said" ismi ince toz taşıyan toprağa verilir. Taşlı, çakıllı toprağa bu isim verilmez. O halde teyemmüm eden kimse elini toprağa vurduğunda ona toz yapışıyorsa, onunla yani o toprakla teyemmüm caiz olur.[380]

c) Hanbelilere göre:

Teyemmüm ancak, üzerinde toz bulunan ve dokunulduğunda ele yapışan temiz bir toprakla caiz olur. Çünkü Cenâb-i Hakk, "Temiz toprakla teyemmüm edin; yüzlerinizi ve ellerinizi (kollar ve dirseklerle birlikte toprağa dokundurduğunuz ellerinizin içiyle) mesnedin!" buyurmuştur. Nitekim İbn Abbas (r.a.), "saîd, sürülmeye elverişli topraktır" demiştir. Teyyib, ise temiz anlamına gelir. İmam Şafii, İshak b. Rahuye, Ebu Yusuf ve Davud ez-Zahirî de ancak tozlu bir toprakla teyemmüm caiz olur demişlerdir. İmam Ebu Hanîfe ile İmam Mâlik yeryüzündeki toprak cinsinden olan her şey ile teyemmüm caizdir, demişlerdir. Evzâî, kum da toprak gibidir, demiştir. Hammad b. Süleyman ise, mermer, alçıtaşı, kireçtaşı da toprak cinsindendir, onlarla da teyemmüm caizdir demiş ve Buharî'nin "Yeryüzü bana mescid ve temizleyici kılındı" mealinde rivayet ettiği hadisle istidlal ettiğini belirtmiştir. Bir başka rivayette Ahmed b. Hanbel'inde kum ile teyemmüm etmeye cevaz verdiği tesbit edilmiştir.[381]

d) Mâlikilere göre:

Saîd tabiri yer cinsinden ortada olan her şeyi kapsamına alır. Ancak toprakla teyemmüm afdaldır. Kum ve taş ile de teyemmüm edilir. Bunlar gibi, kar ve buz ile de teyemmüm caizdir. Bu her ne kadar donmuş su sayılsa bile, taşa benzediği için yer cinsinden sayılabilir. İnce çamur da böyledir, ancak elini hafifçe çamura dokundurmak suretiyle teyemmüm eder. Kireçtaşı yanmadan önce teyemmüm için kullanılabilir; yandıktan sonra artık caiz olmaz. Altın gümüş ve cevahir (adını alan kıymetli taşlar)

dışında diğer madenler de ateşle erimeden önce teyemmüme elverişlidirler. [382]

Böylece toprakla teyemmüm hususunda Şafiî mezhebiyle Hanbeli mezhebi; Hanefî mezhebiyle Mâlikî mezhebi bazı (nüans) farklarıyla aynı görüştedirler.

Konuyla ilgili diğer rivayetler, görüşler ve tahliller:

972 nolu Hz. Ali (r.a.) hadîsi, beş hasletten söz etmekteyse de, bu hususta tesbit edilen sahih rivayetlere bir göz atıldığında bu hasletlerin yirmiye ulaştığı görülür. Hattâ Ebu Saîd en-Nisabûrî Şerefü'l-Mustafa adlı eserinde bu hasletleri altmışa yükseltmiştir.

Asıl üzerinde durulan şey, toprak ile teyemmümün bu ümmetin hasaisinden olmasıdır. Teyemmüm için toprağın belirlendiği bu ve diğer sahih hadislerden istidlal yollu çıkarılmaktadır.

Hadîsin sahih olduğu kabul edilmiştir.

973 no'lu Huzayfe hadîsinden de teyemmüm için toprağın belirlendiği anlaşılıyor.

Toprak cinsi her şeyle teyemmüm caiz olur diyenler ise, şu hadîslerle istidlal etmişlerdir:

"Yeryüzü bana mescid ve temizleyici kılınmıştır." (Buhari)

"Size gereken (teyemmüm hususunda) kendi toprağınızdır."

(İbn Dakiyk) Ve 973 nolu Huzeyfe hadîsidir. Darekutnî ise bunu şu lâfızla rivayet etmiştir:

"Yerin hepsi bize mescid ve toprağı da temizleyici kılındı..."

Ancak râvîleri arasında Abdullah b. Muhammed b. Akiyl bulunuyor ki, onun rivâyetiyle ihticacda ihtilâf vardır. Beyhâkî ise aynı hadîsi, Kabus b. Ebi Zabyan'dan, o da babasından, o da İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet etmiştir.

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde "(Teyemmüm için) toprağa erekli olun!" mealinde bir rivayete yer verilmiştir. Râvileri arasında Müsnî b. Sabah bulunuyor ki bu zat hakkında hayli ihtilâf vardır: Fellâs diyor ki: Hadîs bilginlerinden Yahya ve Abdurrahman ondan hadîs rivayet etmezler. Ahmed

b. Hanbel ise, "onun hadîsi (rivayeti) bir şeye (güvenilir rivayete) eşdeğerde değildir."[383]

Zeylâî de bu zat hakkında şunları nakletmiştir: "İbn Maîn, onun bir değer olmadığını, Nesâî ise, onun metruk sayıldığını kaydetmiştir.[384]

Bu konuda Seyyid Sabık ise özetle şöyle diyor:

"Teyemmüm temiz bir toprakla caizdir. Aynı zamanda yer cinsi olan her şey, kum, taş, kireç ve alçı taşı gibi maddeler bunun kapsamı içinde bulunuyordur. Çünkü Cenâb-ı hak, "Temiz bir saîdle teyemmüm ediniz!" buyurmuştur. Lügat ehli, saîd'in yeryüzündeki şeyler, olduğunda icma' etmiştir. Bu şeyler toprak da olabilir, başka şeyler de olabilir."[385]

Böylece Seyyid Sabık, her ne kadar müctehid imamlardan söz etmemişse de, bu görüşüyle Hanefî ve daha çok Mâliki mezhebine uymuştur.

Çıkarılan Hükümler:

1- Toprak ve toprak cinsi sayılan taş, kum, çakıl, kireç ve alçı taşı gibi her şeyle teyemmüm caizdir. Çünkü "saîd" tabiri bunların hepsini kapsamına almaktadır. (Bu, Hanefîlerle Mâlikilerin görüşüdür) .

2- Üzerinde ince toz bulunan toprak, kum, çakıl ve benzeri şeylerle teyemmüm caizdir. Üzerinde toz bulunmayan taş, çamur ve benzeri şeylerle caiz değildir. (Bu, Şâfiilerle Hanbelîlerin görüşüdür).

3- Altın ve gümüş dışında diğer eritilmemiş madenlerle de teyemmüm caizdir. (Bu, Mâlikilerin görüşüdür).

4- Sözünü ettiğimiz maddelerin temiz olması şarttır. İçinde veya üzerinde necaset ve pislik bulunan toprak veya benzeri bir maddeyle teyemmüm caiz değildir.

5- Müctehidlerin farklı görüşlerine rağmen, teyemmüm için ince toprak veya kumu kullanmak afdaldır.

Teyemmüm Nasıl Yapılır?

Dinimiz her şeyi belli kurallara bağlamış, ibâdetin resmiyetini kişilerin anlayış ve mantığına bırakmamıştır. Abdestin nasıl bir takım farzları, hüküm ve sünnetleri varsa, teyemmümün de bir takım farz ve sünnetleri vardır. Tabiatıyla Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hangi ibâdetin nasıl yapılacağını hem sözleriyle, hem de davranışlarıyla belirleyip göstermiştir.

Konuyla ilgili hadîsler:

Ammar b. Yâsir (r.a.)'dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Teyemmümde, yüz ve iki el (kol dahil) için bir vuruş vardır."[386]

Diğer bir rivayette ise Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu belirlenmiştir:

"Yüz ve eller için teyemmüm gerekir."[387]

Ammar (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki Cünüp oldum, ama su bulamadım. Toprak üzerinde (soyunuk bir halde) eşindim ve sonra da namaz kıldım. Durumu Peygamber (a.s.) Efendimiz'e anlattığım zaman buyurdu ki:

"Sana şöyle yapman kâfi gelirdi."

Böyle derken elinin içlerini yere vurdu ve (kaldırınca) üfledi, sonra da onlarla yüzüne ve ellerine (kollarına) mesnetti (sürdü).[388]

Diğer bir rivayette ise şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir:

"Sana, iki elin içini toprağa vurduktan sonra onları üflemen, sonra da yüzüne ve bileklerine kadar iki eline sürmen sana yeter."[389]

Ebû Davud'un taharet bahsinde yaptığı rivayette ise, teyemmümün iki vuruş olduğu, birinciyle yüze, ikinci vuruşla kollara meshedildiği açıklanmıştır.[390]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Su bulunmadığı veya bulunduğu halde kullanmaya engel bazı özür ve sebeplerin ortaya çıktığı zamanlarda toprak ile teyemmüm caizdir.

2- Teyemmüm için iki elin içini bir defa toprağa vurup yüz ve iki ele meshetmek kâfidir.

3- Eller toprağa vurulup kaldırıldıktan sonra üzerindeki tozları üfleyip öylece meshetmek sünnettir.

4- Abdestsiz kimse için olduğu gibi, cünüb kimse için de iki elin içini bir defa toprağa vurup yüz ve elleri meshetmek yeterlidir.

5- İki eli bileklere kadar meshetmek kâfidir.

6- Teyemmümde elleri kollarla beraber meshetmek gerekir.

7- Eller iki defa toprağa vurulur, birinci vuruşla yüze, ikinci vuruşla kollara sürülür. (Altı ve yedinci hükümler Ebû Davud'un rivayetinden anlaşılmaktadır).

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ictihad, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

Teyemmümün nasıl yapılacağı şöyle belirtilmiştir: İki elini temiz toprağa veya toprak cinsi bir maddeye vurup kaldırdıktan sonra hafif silker, sonra da yüzünü mesheder. Bunu müteakip yine iki elini toprağa aynı şekilde vurup silktikten sonra her bir eliyle kolunun üst ve alt kısmını mesheder.

Hanefiler bu meselede Hz. Peygamber'in (a.s.) şu hadîsiyle Ammar (r.a.) rivayetini dikkate alarak hüküm koymuşlardır:

"Teyemmüm iki vuruştur: Bir vuruş yüz için, bir vuruş da dirseklere kadar iki kol içindir."[391]

Bu mezhebe göre, istâb (yani yüz ve kollarda abdest suyunun dokunması gerekli olan her tarafı meshetmek) şarttır. O kadar ki, İmam Muhammed el-Asıl'da parmak aralarının hilallanmasını bile belirtmiştir. el-Hasan'ın Ebu Hanife'den yaptığı rivayete göre, yüz ve kolların çoğu kısmının meshedilmesi kâfi gelir, çünkü her tarafına dokundurmakta zorluk bulunduğu söz konusudur, denilmişse de birinci görüş ve ictihad daha sahihtir.[392]

b) Şâfiilere göre:

Teyemmümün rüknü, toprağı meshedilecek azaya nakletmektir. Hattâ toprağı bir azadan diğerine nakletmek bile kâfidir. Yüzü ve sonra da dirseklere kadar elleri meshetmek vâcibdir. Meshi ince kılların köklerine kadar ulaştırmak vâcib değildir. En sahih kavle göre, teyemmümde tertip vâcib değildir. O bakımdan toprağa vurduğu iki elinin sağı ile yüzünü, solu ile sağ elini meshetmesi caizdir.[393]

c) Hanbelilere göre:

Ahmed b. Hanbel'in yanında sünnet kabul edileni, teyemmümün bir tek vuruşla gerçekleşmesidir. Bununla beraber iki vuruşla teyemmüm ederse, caizdir. el-Kadı diyor ki:

"Teyemmümün yerine gelmesi bir vuruşla hasıl olur; kemâl derecesi ise, iki vuruştur. Ama kesin beyân (nass) yukarıdaki açıklamadır."

Hanbelî fukahasından el-Esrem diyor ki:

"Ahmed b. Hanbel'e sordum:

"Teyemmüm bir tek vuruştan mı ibarettir?" Cevap verdi:

"Evet, yüz ve eller için bir tek vuruş yeter... Kim iki vuruştur derse, bu onun fazlalaştırdığı bir şey sayılır."

Nitekim İmam Tirmizi de, bu görüşün aynı zamanda Resûlüllah'ın (a.s.) ashabından birçok ilim adamının ve onlardan başka yetkili fakiyhlerin kavlidir; demiştir. Ali, Ammar, İbn Abbas, Ata', Şa'bî, Mekhul, Evzaî, Mâlik ve İshak onlardan bir kısmıdır... Şafiî ise teyemmümün ancak, biri yüze, diğeri dirseklere kadar kollara sürülmek üzere iki vuruşla kâfi geleceğini belirtmiştir. Nitekim İbn Ömer, Salim, el-Hasen, Sevrî ve rey tarafdarlarının da görüşü bu doğrultudadır. Şafiî ve o görüşte olanların delîli, Ebû Ümame (r.a.)'den yapılan şu rivayettir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz bir vuruşta yüzünü, bir vuruşla da dirseklere kadar ellerini meshetmek suretiyle teyemmüm etti..."[394]

d) Mâlikilere göre:

Teyemmümde yüzü ve bileklere kadar iki eli meshetmek farz, dirseklere kadar meshetmek sünnettir. Hanbelilerin çoğu da bu görüştedir. Kollar için ikinci vuruşu yapmak da sünnettir. Bir azada kalan tozu diğerlerine nakletmek caizdir, yeter ki o el başka bir yere sürülmemiş olsun.[395]

Nitekim İmam Mâlik'den, nasıl teyemmüm edilir ve azanın neresine kadar meshedilir? diye sorulduğunda şöyle demiştir:

"Bir vuruş yüz için, bir vuruş da eller için ve elleri dirseklere kadar mesheder."[396]

Konuyla ilgili diğer rivayetler ve tahliller:

Ebu Cafer et-Tahavî teyemmümün keyfiyetiyle ilgili yirmibeş kadar rivayet toplayıp nakletmiştir. Biz onlardan önemli gördüklerimizi aşağıya almayı uygun bulduk:

Ammar (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Teyemmüm âyeti indiği vakit Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber bulunuyordum. Bunun üzerine bir vuruş yüz için; bir vuruş da bileklere kadar eller için vurduk ve ellerin iç ve dış kısmını meshettik."

Yine Ammar'dan yapılan bir diğer rivayette, şöyle demiştir:

"Biz, Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber toprak ile meshettik: Yüzümüzü ve bileklere kadar ellerimizi meshettik..."

Bir cemaat bu rivayetlerle istidlal ederek, teyemmümde bir vuruş yüz için, bir vuruş da bileklere kadar eller için kâfi geleceğine hükmetmişlerdir.[397]

Hadîslerde geçen darb karşılığında vuruş kullanıyoruz. Bundan maksat, teyemmüm için elleri toprağa veya toprak cinsi bir maddeye vurmaktır.

Belirtilen rivayetlerin hilâfına başka rivayetlere dayanarak, teyemmümde yüz ve dirseklere kadar iki el meshedilir diyenler de hayli çoktur. Böylece teyemmümün keyfiyeti hakkındaki istidlal ve görüşler ikiye ayrılmıştır:

a) Teyemmümde yüz ve bileklere kadar iki el meshedilir.

b) Teyemmümde yüz ile eller dirseklere kadar meshedilir.

Ammar'ın (r.a.) hadisinde bu keyfiyet tam olarak belirtilmemiştir. İnen âyette ise sadece, temiz toprakla teyemmüm edin, emri vardır. Keyfiyetinden söz edilmemiştir. Sonra da "O toprakla yüzlerinizi ve ellerinizi mesnedin!" âyeti inmiştir.

Ebû Cafer Tahavî, Hz. Aişe'nin seferde kaybolan gerdanlığıyla ilgili olayı ayrı bir delil olarak şöyle naklediyor: Hz. Aişe (r.a.) demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizle birlikte gazadan dönüyorduk. Medine yakınında "Maârras" denilen yere geldik ve geceleyin orada hafif bir uykuya dalmışım derken Semat diye adlandırılan ve göbeğe kadar ulaşan gerdanlığım her nasılsa boynumdan kayıp çıkmış. Resûlüllah (a.s.) Efendimizle sabah namazı için (mahfe'den) indiğimde, ya Resûlellah! dedim. Gerdanlığım boynumdan kayıp çıkmıştır. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.), "ey insanlar! Şüphesiz ki ananız gerdanlığını kaybetmiştir, onu arayıp bulmaya çalışınız?" diye seslendi. Onlar aramaya başladılar, ama yanlarında su yoktu, derken namaz vakti girdi, onlar da gerdanlığı bulmuş oldular. Su bulamadıkları için de kimi ellerine kadar, kimi bileklerine kadar, kimi de bedenine varıncaya kadar teyemmüm etti... Onların bu hali Peygamber (a.s.) Efendimiz'e haber verilince Teyemmüm hakkındaki âyet indi."

Bu rivayette anlaşılıyor ki, teyemmüm keyfiyeti nazil olmadan önce teyemmüme ruhsat verilir mahiyette emir inmiş bulunuyordu. O bakımdan herkes bir türlü teyemmüm etmiş oluyor, biri diğerine uymuyordu. Keyfiyeti belirlenince de bu farklılık ortadan kalkmıştır.

İkinci gurubun görüşünü kuvvetlendiren rivayetler: Tahavî'nin Yunus'tan yaptığı rivayette Nâfi' şöyle demiştir:

İbn Ömer (r.a.) el-Cürf'den gelirken Mirbed denilen yerde temiz bir toprakla teyemmüm etti, yüzünü ve dirseklerine kadar ellerini meshetti. Sonra da kalkıp namaz kıldı.

Câbir (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Bir adam kendisine gelip, "ben cenabet oldum ve doğrusu (su bulamadığım, için) toprağa eşindim" dedi. O da ona: "Sen eşek mi oldun?" dedi ve sonra da iki elini yere vurduktan sonra yüzünü meshetti, sonra tekrar ellerini yere vurup, dirseklerine kadar ellerini meshetti. Sonra da o adama: "İşte teyemmüm böyle olur!" dedi.[398]

Ebu Davud'un Zührî'den naklen yaptığı rivayete göre, Ammar b. Yâsîr'in (r.a.) teyemmüm hakkında Abdullah b. Atebe'ye şöyle dediği tesbit edilmiştir: Onlar Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber sabah namazı için toprak ile meshetmişler, şöyle ki, ellerinin içini toprağa vurup onunla bir defa yüzlerini meshetmişler, sonra tekrar ellerinin içini toprağa vurup ellerinin her tarafını bileklerine kadar meshetmişler."

Aynı hadîsi İbn Mace de tahrîc etmiştir. Hadis munkati'dir, yani senedinden bir kişi düşmüş veya mübhem biri anılmıştır. Çünkü Abdullah b. Atebe (veya Utbe), Ammar b. Yasir'e ulaşmamıştır. Nesâî ise, bunu Abdullah b. Atebe'nin babasına kadar ulaştırıp onun Ammar'dan rivayet ettiğini mevsûlen nakletmiştir. İbn Uyeyne'nin Zührî'den, onun da Abdullah b. Abdullah'tan, onun da babasından, onun da Ammar'dan aynı hadîsi rivayet etmesine gelince, bu sahih bir tesbittir.[399]

Böylece teyemmümün keyfiyeti hakkında iki ayrı rivayet söz konusudur. Müctehid imamların farklı görüş ve istidlalleri bundan kaynaklanmaktadır.

980 no'lu Ammar b. Yasîr (r.a.) hadîsine gelince, İbn Abdilberr'in de dediği gibi, ondan merfu'ân rivayetlerin çoğu teyemmüm için bir tek vuruşu yansıtmaktadır. İki vuruşla ilgili rivayetler ise muzdariptir.

Taberânî'nin el-Avsatu'1-Kebîr'de, Resûlüllah (a.s.) Ammar b. Yâsîr'e: "Senin için bir vuruş yüze, bir vuruş da ellere kâfi gelir..." Buyurmuştur. Ne var ki, rivayet silsilesinde İbrahim b. Muhammed. b. Ebu Yahya bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Her ne kadar Şafiî onu hüccet saymışsa da üzerindeki ihtilâf zayıf olduğunu göstermiştir. Nitekim Zehebî onun için "Zayıf kabul edilen âlimlerden biridir," diyor. Yahya b. Said ise onun hakkında Mâlik'den, sıka (güvenilir) olup olmadığını sormuş, Mâlik şu cevabı vermiştir: "Ne hadiste, ne de dindarlığında veya borcunda sıkadır..." Yahya b. Mâîn, el-Kattan'dan şöyle dediğini işittiğini naklediyor: "İbrahim b. Muhammed b. Ebî Yahya yalancıdır. Ahmed b. Hanbel'de; onun hadîsi terkedilir" demiştir.[400]

982 no'lu Ammar hadîsi ise, sahihtir, buna muhalefet eden olmamıştır.

Diğer yandan teyemmümde koltuk altlarına kadar meshedilir, rivayetine gelince, İmam Şafiî'nin dediği gibi, bunların hükmü kaldırılmıştır. Aynı zamanda sıhhat dereceleri de söz götürür mahiyettedir.[401]

Çıkarılan Hükümler:

l- Toprak veya toprak cinsi bir maddeyle teyemmüm etmek caizdir.

2- Teyemmüm için bir vuruş kâfidir, bununla hem yüze, hem ellere meshedilir.

3- Teyemmümde yüzü ve iki eli de bileklere kadar meshetmek kafidir.

4- Teyemmümde yüzü ve dirseklere kadar elleri meshetmek vâcibdir, bir kısmına göre sünnettir.

Vaktin Evvelinde Teyemmüm Edip Namaz Kıldıktan Sonra Vakit İçinde Su Bulan Kimseye Ne Lazım Gelir?

Bilindiği gibi, teyemmüm, mü'minlere ruhsat mahiyetinde bir kolaylıktır. Şartlar elverdiği sürece bu ruhsata gidilmez. Vakit içinde su bulunmadığı veya bulunduğu halde kullanma imkânı olmadığı takdirde ruhsattan yararlanmak gerekir.

O halde vaktin evvelinde su bulamadığından teyemmüm edip namaz kıldıktan sonra henüz vakit çıkmadan su bulan kimsenin kıldığı o namazı iade etmesi gerekir mi?

Bunun cevabını vermeden önce ilgili hadîsleri ve sonra da müctehid imamların ictihad, ihticac ve istidlallerini nakletmekte fayda vardır. Öylece konu daha iyi açıklanmış olur:

Ata' b. Yesar'dan, o da Ebu Saîd el-Hudrî (r.a.)'den rivayet etmiştir. Ebu Şaîd şöyle demiştir: "İki adam sefere çıkmıştı. Namaz vakti girdiği halde yanlarında su bulunmuyordu. Temiz bir toprakla teyemmüm edip namaz kıldıktan sonra vaktin içinde su buldular. Onlardan biri abdest ve namazını

iade etti, diğeri ise iade etmedi. Sonra Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gelip durumu arzettiler. Peygamber (a.s.), iade etmeyen adama:

"Sünnete uymakta isabet etmişsin ve namazın da kâfi gelir sana."

Abdest alıp namazı iade eden adam ise şöyle buyurdu:

"Senin için de iki kere ecir vardır."[402]

Hadîsin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Su bulamadığı için vaktin evvelinde teyemmüm edip namaz kıldıktan sonra vakit henüz çıkmadan su bulursa, o namazı iade edip etmemek hususunda serbesttir.

2- Abdest alıp iade ederse, sünnete uymakta isabet etmiş, yani gerekli olan şer'î ruhsata uyup ibâdetini yapmış sayılır.

3- Vakit henüz çıkmadığı için abdest alıp namazı iade etmesinde iki ecir vardır: Biri ruhsat gereği teyemmüm edip namaz kıldığı, diğeri su bulup abdest almak suretiyle namazı iade etmesidir.

Hadîsin ışığında müctehid imamların ictihâd ve istidlaller :

a) Hanefîlere göre:

Teyemmüm her vakit için geçerlidir, yani hemen her vakitte teyemmüm caizdir. Öyle ki, vakit girdikten sonra da, girmeden evvel de buna ruhsat vardır. Çünkü teyemmüm mutlak bedel olarak abdest yerine geçer. Ancak Şâfiîlere göre, zarurî bir bedeldir. O bakımdan vakit girmeden teyemmüm caiz olmaz.

Vakit içinde teyemmüm etmek ise müstehabdır. Ancak vaktin sonuna doğru su bulma umudu söz konusu ise vaktin sonuna, böyle bir umut yoksa vakit girdikten sonra geciktirmemek müstehabdır. el-Asıl kitabında ise, vaktin sonuna geciktirmenin müstehab olduğu belirtilmiştir. Nitekim Tabiînden Zührî, Hasen ve İbn Şirin de bu görüştedir. İmam Mâlik ise, vaktin ortasında teyemmüm etmek müstehabdır; yolcu, hasta ve korkan kimseler vaktin ortasında teyemmüm ederler, demiştir.[403]

Hanefîlerin bu görüşüne delil olarak Hz. Ali'nin (r.a.) şu sözü gösterilmiştir:

"Yolculuk halinde olan kimse cünüb olursa, vaktin sonuna doğru teyemmümünü geciktirir." Ashab-ı Kirâm'dan bunun hilâfına bir rivayet yapılmadığına göre, icma' meydana gelmiş oluyor. Çünkü namaz su ile abdest alınarak kılınırsa, daha üstün bir anlam ifâde eder. Çünkü abdest asıldır, teyemmüm ise bedeldir.[404]

Teyemmüm ile namaz kılındıktan sonra su bulunacak olursa, artık o namazı iade etmez. Çünkü emredilen şeyi yerine getirmiştir. Ancak namaz esnasında su bulunursa, o takdirde namazı bırakıp abdest alır ve öylece namaz kılar. Çünkü aslın yerine geçecek, yani ona bedel olacak şeyi henüz tamamlamadan asılla edâ etmeye gücü yetmektedir. Hem teyemmüm, suyu görmekle bozulur. Namaz esnasında böyle bir durum ortaya çıkınca, abdesti bozulmuş olur.[405]

b) Şâfiîlere göre:

Eyleşik halde olan kimse su bulamadığı için teyemmüm edip namaz kılarsa, bilâhare su bulunca abdest alır ve o kıldığı namazları kaza eder. Yolculuk halinde olan kimse ise, teyemmüm ile kıldığı namazları, su bulunca kaza etmez. Ancak günâh işlemek için çıktığı seferde teyemmüm ile kıldığı namazları su bulunca kaza eder.[406]

Yolculuk halinde bulunan kimse yanındaki suyu unutur veya yükünün arasında kaybederse, teyemmüm edip namaz kıldıktan sonra hatırlar veya bulursa, kıldığı namazı iade etmesi gerekir. Ancak içinde su bulunan yükünü arkadaşlarının yükleri arasında kaybeder ve teyemmüm edip namaz kıldıktan sonra yükünü bulursa, artık iade etmez.[407]

c) Hanbelîlere göre:

Yaptığı teyemmümle farz bir namaz kılmaya niyet etmişse, o teyemmümle dilediği kadar vakit içinde farz ve nafile namaz kılabilir. Ama nafile veya mutlak namaza niyet etmişse, onunla ancak nafile kılması caiz olur. İmam Şafii de aynı görüştedir. İmam Ebû Hanîfe ise onunla dilediği namazı dilediği kadar kılabilir. Çünkü teyemmümde bir taharettir, yani bir nev'î abdesttir, onunla nafile de farz da kılmak sahihtir, demiştir.[408]

Namaz içinde su görürse, namazını bozmayıp tamamlar ve artık o teyemmümle başka bir namaz kılamaz. Çünkü suyu görmekle hükmü kalkmış olur. Bu görüşe muhalefet edenler de eksik değil.

Namaz kılarken vakit sona erip başka bir vakit başlarsa, teyemmümü hükümsüz kalır, aynı zamanda namazı da bâtıl olur. Çünkü tahareti vaktin son bulmasıyla son bulmuştur. Böylece namazıda hükümsüz olmuştur.[409]

d) Mâlikîlere göre:

Su bulunur veya suyu kullanmaya kudreti yetmeye başlarsa, namaza başlamamışsa teyemmümü bozulur, başlamışsa, hemen bozulmaz. Namaza başlamadığı takdirde ise, abdest alıp bir rek'ate yetişecek kadar bir zamanın kalması şarttır, aksi halde yine de bozulmuş olmaz.[410]

İmam Mâlik'den yapılan bir rivayette ise, şöyle demiştir:

"Yolcu hasta ve korkan kimseler, teyemmüm ettikten sonra vakit içinde su bulurlarsa, yolcu namazı iade eder; hasta ile korkan kimse iade etmez." [411]

Namaz içinde su bulunur veya mevcut suyu kullanma imkânı boğarsa, teyemmümü bozulmaz, dolayısıyla namazı da bozulmuş sayılmaz ve namazını devam ettirip tamamlar, isterse vakit geniş olsun, abdest alacak, yeniden namaz kılacak kadar bir süre bulunsun...[412]

İlgili rivayetler ve tahliller:

997 nolu hadisi Daremî ve Hâkim de tahric etmiştir. Darekutnî ise, mevsulen rivayet etmiştir. İbn Mübarek ise, Beyhakî'ye muhalefet ederek hadîsi mursel olarak rivayet etmiştir. Birincisinin rivayetinde râvilerden hiçbiri düşmemiştir, ikincisinin rivayetinde bir sahabi'nin düştüğü söz konusudur. Taberânî'nin de tesbitine göre, bu hadîsi sadece Abdullah b. Nâfi' muttasıl olarak rivayet etmiştir. İbn Seken de kendi Sahîh'inde Ebu Velîd tarikıyla mevsulen rivayet ederek Beyhakî ile bu hususta birleşmiştir.

Bütün bu farklı rivayetlere göre, hadis istidlale mesned seçilmiş ve müctehidlerin çoğu onunla ihticac etmiştir.

Ebu Zerr'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir: "Şüphesiz ki temiz toprak müslümanın temizleyicisidir, isterse suyu on yıla kadar bulamamış olsun. Suyu bulunca da onu tenine dokundursun, çünkü böyle yapması hayırlıdır."[413]

Teyemmümle namaz kılmakta olan kimse namazı henüz bitirmeden su bulursa, teyemmümü bozulur ve o namazı iade etmesi gerekir, diyenler bu hadîse dayanmışlardır. Oysa hadîsin açık delâletinden böyle bir hüküm anlamak çok zor. Çünkü namazını bıraksın, abdest alıp yeniden kılsın diye ne sarih, ne de işaret yollu bir ifade vardır. Buna karşılık, "Bir namazı bir gün içinde iki defa kılmayın!" diye açık beyân varid olmuştur.[414]

İbn Seken bu hadîsi sahîhlemiştir. Ancak râvileri arasında Ebû Kalabe hakkında ihtilâf edilmiştir. Bununla beraber aynı namazın bir gün içinde iki defa kılınması men'edildiği dikkate alınınca, teyemmümle kılınan namazı kıldıktan veya o esnada suyun bulunmasıyla o namazı iade etmiyeceği hükmü ortaya çıkıyor.

Çıkarılan Hükümler:

1- Teyemmümle namaz kılarken, su bulunur veya mevcut suyu kullanma imkânı doğarsa, hem teyemmüm bozulmaz, hem de namaz hükümsüz kalmaz.

2- Namaz kıldıktan sonra suya rastlar veya mevcut suyu kullanmaya imkân bulursa, vakit müsait olsa bile, abdest alıp o namazı iade etmesi gerekmez.

3- Farz veya nâfile namaz için alınan teyemmümle, İmam Ebû Hanîfe'ye göre istenildiği kadar namaz kılınabilir. Vaktin çıkmasıyla da teyemmüm bozulmuş olmaz.

4- Farz namaza niyet etmişse, vakit içinde o teyemmümle dilediği kadar farz ve nafile namaz kılabilir. (Bu, Hanbelîlere göredir).

5- Eyleşik halde olan kimse, teyemmümle namaz kıldıktan sonra su bulursa, vakit içindeyse o namazı yeniden kılar, vakit çıkmışsa kaza eder. Yolculuk halinde olan kimse, iade etmez. (Bu, Şâfiîlere göredir).

Zaruri Hallerde Su Ve Toprak Bulunmadığı Takdirde O Vaziyette Namaz Kıllınabilir Mi?

Abdest namazın şartlarından biridir. Şart yerine gelmeyince meşrut da yerine gelmez. Ancak şartlardan birinin ortadan kalkmasıyla diğer şartlar da ortadan kalkmış sayılır mı? Meselâ 45 dereceden sonra gece ve gündüzde anormal bir değişme meydana gelir, daha da yukarı çıkıldığında üç ay, dört ay ve hattâ altı ay gece ve altı ay gündüz devam eder. Vakit namazın şartlarından, yani farzlarından biridir, o olmayınca namaz kalkar mı? kalkmaz, çünkü şartlardan bilinin zarurî olarak ortadan kalkmasıyla ibâdetin farziyeti askıya alınmaz, ona göre takdir edilip kılınır. Bunun gibi su ve toprak bulunmadığı zaruri haller de namazın terkedilmemesi gerekir, kıyas budur. Ancak farklı görüşler söz konusudur.

İlgili hadisler:

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette, o, kızkardeşi Esmâ'dan bir gerdanlık emanet almış ve kaybetmişti. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onu buldurmak için bazı adamları göndermişti. Onlar da arayıp buldular, derken namaz vakti girmiş oldu. Yanlarında su da bulunmuyordu. Bunun üzerine abdestsiz namaz kıldılar. Sonra Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e geldiklerinde, durumu O'na anlatıp dert yandılar. Bunun üzerine Aziz ve Celîl olan Allah teyemmüm âyetini indirdi. [415]

Rivayetin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Teyemmüm âyeti inmeden önce, su bulunmadığı yerlerde namaz terkedilmiyor, abdestsiz bir halde kılınıyordu.

2- O halde buna kıyasla, bir yerde su ve toprak bulunmazsa, meselâ zindan ve benzeri bir yerde tutuklu bulunan kimsenin yanında su ve toprak diye bir şey yoksa, o vaziyette, yani abdestsiz bir halde namazını kılar. Çünkü Abdestsiz kılanlara Peygamberimiz (a.s.), niçin o vaziyette kıldınız? O namazı iade edin! Dememiştir. Onun bu konuda susması, ruhsat ve cevaza delâlet eder.

Hadisin ışığında müctehidlerin görüş ve ictihadları:

a) İmam Şafii ve İmam Ahmed'e göre, su ve toprak bulunmadığı zarurî hallerde abdestsiz namaz kılmak caizdir. Cumhur-i muhaddisîn de aynı görüştedir. İmam Mâlik'in ashabından çoğunun da ictihadı bu anlamdadır.

b) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, namaz kazaya bırakılır. Bunun hilâfına bir rivayetten söz ediliyorsa da sıhhatli kabul edilmemiştir.

c) Abdestsiz namaz kılan kimsenin bilâhare su veya toprak bulduğu takdirde o namazı kaza etmesi gerekir mi? İmam Şafiî ve arkadaşlarının çoğuna göre, iade etmesi vâcibdir. Çünkü ona göre, bu nadir özürlerden biridir. O bakımdan iadesi gerekir.

d) Ahmed b. Hanbel, Müzeni, Sehnûn ve İbn Münzîr'e göre, iadesi vâcib değildir. Onlar bu hususta yukarıdaki hadîsle istidlal etmişlerdir. Çünkü namazı iade etmek gerekseydi herhalde Peygamber (a.s.) Efendimiz bunu söylerdi.

e) Sevri' Evzâi ve İmam Mâlik'e göre de abdestsiz bir halde namaz kılınmaz. Zarurî bir hal bile ortaya çıksa bu hükmü değiştirmez. Ancak İmam Ebû Hanife bu konuda, aynı görüşe katılmakla beraber, kılmadığı namazları su veya toprak bulduğu zaman kaza etmesi vâcibdir, demiştir. Sevrî ile Evzâî de aynı görüştedirler. İmam Mâlik'e göre, kazası gerekli değildir.[416]

f) İmam Nevevi ise el-Mühezzeb şerhinde şöyle demiştir: Şâfiî'nin kavl-i Kadîminde sözü edilen durumda namaz kılmak müstehabdır, ancak iadesi vâcibdir.

Çıkarılan Hükümler:

1- İmam Ebu Hanîfe'ye göre, abdestsiz ve teyemmümsüz namaz kılınmaz. Su ve toprak bulunmadığı zarurî hallerde namaz bırakılır, ancak su veya toprak bulduğu zaman kılmadığı namazları kaza etmesi vâcibdir.

2- İmam Şafiî ve İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, zarurî hallerde abdestsiz namaz kılmak caizdir.. Ancak su veya toprak bulduğu takdirde İmam Şafiî'ye göre iade gerekir.

3- İmam Mâlik'e göre de zarurî bir hal ortaya çıksa bile abdestsiz namaz kılınmaz. Bununla beraber kazası da gerekli değildir.

HAYIZ

(AYHALİ-ÂDET GÖRME)

Kadın ve erkeğin sağlığı ve temizliğiyle yakından ilgili olan bu konuya dinimiz yeterince ağırlık vermiş, mezhep sahibi müctehid imamlardan herbiri buna ayrı bir bölüm ayırarak aydınlatıcı bilgiler vermiştir.

Hayız konusu Kur'ân'da belirtilmiş ve hadîslerle gereken açıklama yapılmıştır. Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı adlı dört ciltlik eserimizde de bununla ilgili nakilleri yapmış ve özellikle Hanefî mezhebinin görüş, ictihad ve istidlalleri belirtilmiştir.

Burada sadece hadîslerin ışığında müctehid imamların görüşlerini ve istidlal yollarını, ihticac ve ictihadlarını nakletmekle yetineceğiz.

İlgili hadisler:

Hz. Aişe (r.a.) Validemizden yapılan rivayette demiştir ki:

Ebû Hubays kızı Fatıma, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e dedi ki:

"Doğrusu ben istihaza olan (rahimden devamlı kan gelen bir kadınım, hiç de temiz kalmıyorum; namazı bırakayım mı?" Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona şöyle buyurdu:

"Senin o durumun bir cdamar patlaması (bir damar rahatsızlığı) dır, hayız ayhali-âdet görme) değildir. Ayhalin gelince namazı bırak, (belilenmiş süre) miktarı gelince kendinden kanı yıkayıp namaz kıl!"[417]

İbn Mâce dışında diğer beş muhaddîsin rivayetinde ise, şöyle buyurmuştur:

"Ayhalin gelince (süresi başlayınca) namazı bırak. (Süresi sona erip) gidince, kendinden kanı yıkayıp namaz kıl!"

Tirmizi ise bir rivayette şu fazlalığı nakletmiştir:

"O vakit (ayhali vakti) gelinceye kadar her namaz için abdest al!"

Buharî'ye ait bir rivayette ise şöyle buyurmuştur:

"İçinde hayız (ayhali) olduğun günler sayısınca namazı bırak, sonra da gusledip namaz kıl!"

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

Cahş kızı Ümmu Habibe (ki o Abdurrahman b. Avf'ın eşi idi), Peygamber (a.s.) Efendimiz'e kandan (sık sık rahminden akan kandan) şikâyet etti. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona şöyle buyurdu:

"Ayhalin seni alıkoyduğu süre kadar bekle, sonra guslet!"

Nitekim o da her namaz için guslederdi.[418]

Aynı hadîsi Ahmed ve Nesâî şu lâfızla rivayet etmişlerdir:

"Ayhali olduğun süre kadar bekle ve bu süre içinde namazı bırak, bundan sonrasına dikkat et de her namaz için guslet ve (öylece) namaz kıl."

Kasım'dan, o da Cahş kızı Zeyneb'den rivayet etmiştir. Zeyneb (r.a.) Peygamber (a.s.) Efendimiz'e müstehaza olduğunu söylemiş. Peygamberimiz (a.s.) ona şöyle buyurmuş:

"Ayhali günlerinde oturursun, sonra gusleder, öğleyi geciktirir, ikindiyi acele edersin ve gusledip namaz kılarsın. Akşamı geciktirir, yatsıya acele edersin, gusledip ikisini birarada (ardarda) kılarsın. Fecir (sabah namazı) için de gusledersin."[419]

Ümmu Seleme (r.a.)'den yapılan rivayette, o, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den kan akıtan (rahimden sık sık kan gelen) bir kadın hakkında istiftada bulundu. Peygamber (a.s.) ona şöyle buyurdu:

"Ayhali olduğu gün ve geceler miktarına ve ayda (kaç gün devam ettiği) kadarına baksın ve o süre içinde namazı bıraksın, sonra gusletsin ve bir bezi katlayıp iyice orasına yerleştirsin, sonra da namaz kılsın."[420]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- İstihaza olan (bir rahatsızlıktan dolayı rahimden sık sık veya devamlı kan gelen) kadın, bu durumda özür sahibi sayılır ve namazını bırakmaz.

2- Bu durumda olan kadın, her ay kaç gün ayhali oluyor ve ayın hangi bölümünde ayhali kanı görüyorduysa, ona göre durumunu ayarlar, o günler gelince namazı bırakır. Geçince gusledip namazını kılar.

3- İstihaza olan kadın, ayhali günleri dışında her namaz için bir abdest alır.

4- İstihaza olan kadın (ayhali günlerini kesin tesbit edemiyor, iki kanı birbirinden ayırd edemiyorsa) her namaz için gusletmesi gerekir.

5- İstihaza olan kadın, ayhali günlerinde oturup namaz kılmaz. O günler geçince, öğle ve ikindi namazları için bir defa, akşam ve yatsı namazları için de bir defa gusleder. Ancak öğle namazını vaktin sonuna, akşam namazını da vaktin sonuna geciktirir ve iki namazı birarada kılar. Ayrıca sabah namazı için de gusletmesi gerekir.

6- İstihaza olan kadın, ayhali günleri geçtikten sonra yıkanır, rahminin üzerine kalınca bez bağlar, öylece namaz kılar.

Bu konuya ayhalinden dolayı gusletmek bahsinde yer vermiş, kısmen üzerinde durmuştuk. Önemine binaen tekrar geniş biçimde yer verip açıklama yapmayı uygun gördük.

Hadîslerin ışığında müctehîd imamların ve diğer ilim adamlarının görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefî'lere göre:

Ayhali, yani âdet görme günlerinde kadın, namaz kılmaz, oruç tutamaz, Kur'ân okuyamaz, üzerinde kesesi yoksa Mushaf'a dokunamaz, cami ve mescidlere giremez, Kabe'yi tavaf edemez. Loğusa olan kadına da bunları işlemek yasaktır.

Müstehaza olan, yani bir rahatsızlık veya damar çatlaması sebebiyle rahminden sık sık veya devamlı kan gelen kadına bunlarları hiçbiri yasak değildir, normal zamanlarda olduğu gibi ibâdetini yerine getirir. Ancak namaz vakti girince abdest alır, vaktin çıkmasıyla abdesti bozulmuş kabul

edilir. Her namaz veya her namaz vakti için gusletmesine gerek yoktur. [421]

el-Mevsalî de bu konuda şöyle diyor:

"Müstehaza (rahimden ilk sık kan gelen), idrarını tutamayıp akıntısı olan, devamlı yellenen, devamlı burnu kanayan ve akıntısı kesilmeyen yaralı her namaz vakti için abdest alırlar ve o abdestle diledikleri kadar namaz kılabilirler.Vakit çıkınca da abdestleri hükümsüz kalır ve başka bir namaz için abdest almaları gerekir."[422]

b) Şafiîlere göre:

Müstehaza da, idrarını tutamayıp hep akıntı yapan kimse gibidir, namaz ve oruçtan men'edilmez. Bu durumda olan kadın edep yerini yıkar ve kalınca bir bezle korunur ve vakit içinde hemen abdest alır da namazını edâ eder. Eğer namaz konusuyla ilgili bir sebepten dolayı, mahrem yerlerini iyice örtmek veya cemaatle namaz kılmak için beklemek dışında geciktirirse caiz olmaz. Her farz namaz için bir abdest alması vâcibdir. Aynı zamanda her namaz için kullandığı bezi de yenilemesi gerekir. En sahih kavi de budur. [423]

c) Hanbelîlere göre:

Hayız kanını istihaza kanından ayırd edebilen kadın, ayhali günlerinde namaz, oruç, tavaf ve benzeri ibâdetleri bırakır. Süresi dolunca gusleder ve her namaz vakti için bir abdest alıp namazını kılar. Vaktin çıkmasıyla abdesti hükümsüz kalır. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Ümmu Seleme hadîsinde şöyle buyurmuştur.[424]

d) Malikîlere göre:

İmam Mâlik bu konuda Hz. Aişe, Ümmu Seleme, Zeyneb bint Ebî Seleme ve Saîd b. Müseyyeb rivâyetiyle istidlal etmiştir. Ayhali günlerinde sözü edilen ibâdetleri yapamaz. Süre dolunca gusleder ve her vakit namazı için abdest alır. Akıntı fazla olursa, kalınca bir bezi birkaç kat yapıp kullanır. [425]

1010 nolu Hz. Aişe hadîsiyle ilgili tahlil ve açıklamayı daha önce yapmış bulunuyoruz. Hadîsin açık delâleti bize şu bilgiyi veriyor: Kadın âdet görme kanıyla istihaza kanını ayırd ettiği zaman, ayhali günlerini ona göre itibar

eder, süresi dolunca da ondan dolayı gusleder ve artık istihaza hükmü başlar. O bakımdan her vakit namazı için bir abdest alır ve o abdestle ancak bir farz kılabilir.

Bu mes'eleyle ilgili diğer hadîslerle her namaz için veya her iki namaz için gusletmesi gerektiğine gelince, bu rivayetlerin hem zayıf olduğu, hem de sahih hadîsler karşısında bir hüküm ifade etmediği bilinmelidir. Çünkü hiçbir sahîh hadîste müstehaza kadının her namaz veya her vakit namazı için gusletmesinin vâcib veya sünnet olduğu belirtilmemiş, sadece her vakit namazı için abdest almasının vücubu üzerinde durulmuştur.

Yukarıdaki hadîste hayız (kanı ve süresi) geldiği zaman, cümlesinden şu iki manâ anlaşılıyor: Ya devamedegelen âdetini bilmesiyle, ya da ayhali kanını istihaza kanından ayırd etmesiyle ilgilidir. Hamene binti Hubeyş hadîsinde ise, altı veya yedi gün ayhali olarak say, denilmiştir ki bu, kadınlarda galib olan duruma delâlet eder, o bakımdan ihticaca elverişli değildir.

1011 nolu yine Hz. Aişe (r.a.) hadîsinden iki ayrı manâ anlaşılmaktadır: Birincisi, Peygamber (a.s.) Ümmu Habibe'ye her namaz için guslet diye emretmiştir, ama o kendisi her vakit namazı için gusletmeyi itiyad edinmiştir. İkincisi, hadîsten onun böyle bir hüküm anladığını düşünürsek bu vücub anlamında değil, tatavvu' anlamındadır; öyleki müstehaza her namaz vakti için guslederse, daha çok temizliğe riâyet etmiş olur ve nafile sayılır. Gusletmediği takdirde bir şey gerekmez. Nitekim İmam Şafiî de bu ikinci yorumu benimsemiştir.

1012 no'lu Kasım hadîsinin isnadı, Nesâî'nin süneninde geçmekledir. Ricali sıkat (güvenilir) kabul edilmiştir. Bununla beraber İmam Nevevî gusül ile emreden hadîslerde sağlıklı ve sabit bir tespit yoktur, demiştir. Nitekim Beyhakî bu ve benzeri anlamda olan hadîslerin zayıf olduğunu belirtmiştir.

1013 no'lu Ümmu Seleme hadîsini aynı zamanda İmam Şafiî de tahrîc etmiştir. İmam Nevevî bunun tahrîcinin Buharî ve Müslim'in şartlarına göre olduğunu belirtmiştir. Sahih olduğu ekser tarafından kabul edilmiştir.

İstihaze kanı gören kadın, istihazeden önce bilinen âdetini dikkate alır ve süreyi tamamladıktan sonra bir defa yıkanır ki, bu, ayhalinden temizlenmeye yönelik bir vücubdur. Hadis bu hükme delâlet ediyor ve aynı zamanda böyle olan kadınların iyice bez kullanmaları ve sık sık değiştirmeleri emrediliyor.[426]

İki Kanın Özelliklerini Dikkate Alıp, Ayırd Etmek

İstihaza olan kadının ayhali kanıyla rahatsızlığından dolayı devamlı akıntı halinde olan kan arasını tefrik etmesi, yani herbirini kendi özelliğine göre tesbit edip ciddi bir ayrım yapması gerekir. Aksi halde gusül ve ibâdet hususlarında birtakım zorluklarla karşılaşır.

Hz. Urve'nin, Hubeyş kızı Fatıma'dan yaptığı rivayette, Fatıma (r.a.) İstihaza olmuştu, yani kendisinden devamlı kan geliyordu. Peygamber (a.s.) Efendimiz ona şöyle buyurdu:

"Gelen kan, hayız (ayhali) kanı ise, şüphesiz ki o siyahımsıdır ki bilinir. Böyle olduğu zaman namazı bırak. Başka (renkte olunca) abdest al ve namaz kıl, çünkü o artık bir damar çatlamasından dolayı akan kandır."[427]

Hadîsini açık delâletinden, istihaza ve ayhali kanlarını birbirine karıştırmamak, birini diğerinden ayırd etmek için renklerine dikkat edilmesinin gereği üzerinde durulduğu anlaşılıyor. Ayhali kanı siyahımsı, yani çok koyu kırmızı renktedir. İstihaza kanının rengi ona nisbetle açıktır.

Böylece kadın, bu ayrımı yapınca, ayhali süresini diğerinden ayırd etmesi kolaylaşır ve ona göre ibâdetini sürdürür.

Ancak sözünü ettiğimiz hadîs üzerinde bazı şüpheler söz konusudur. Ebû Hatim bunun münker olduğuna dikkatleri çekerken delil olarak şunu ileri sürmüştür: Bu, Adiy b. Sâbit'den, o da babasından, o da dedesinden rivayet etmiştir ki, dedesi bilinmemektedir. Ebû Dâvud da bu rivayeti zayıflar arasında belirtmiştir.

Âdet Ve Temyiz Ölçüsünü Kaybedenin Ayhalini Altı Veya Yedi Gün Hesaplaması

Genellikle kadınlar ayda altı veya yedi gün ayhali kanı görürler. Bunun istisnası vardır. Ama istihaza kanı da arayere girince böyle bir ayarlama, yani ayda altı veya yedi günün ayhali kanının devam ettiğine hükmetmeye ihtiyâç vardır.

O bakımdan Cahş kızı Hamene (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki: Ben şiddetli istihaza kanı gören bir kadın olduğumu Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e gelip anlatarak ondan fetva taleb ettim. O sırada Resûlüllah'ı (a.s.) kızkardeşim Cahş kızı Zeyneb'in evinde buldum. Gelen kanın çokluğu beni namaz ve oruçtan alıkoyduğunu söyledim. Bunun üzerine aramızda şu konuşma geçti:

"Sana pamuk (kullanmanı tavsiyeyle) vasfederim. Çünkü pamuk kanı giderir."

"Akan kan ondan daha çoktur."

"O halde bir elbise tutun..."

"Gelen kan ondan da çoktur."

"Kanı durduracak şekilde gemle (sıkıca bağlamaya bak)."4

"Ama ben akıttıkça akıtıyorum, durmuyor ki..."

Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu:

"O halde sana iki tavsiyede bulunacağım, hangisini yaparsan senin için yeterli olur. Ama her ikisini yapmaya gücün yeterse, onu da sen daha iyi bilirsin! Doğrusu sendeki kan, şeytanın dürtmelerinden bir dürtmedir. O bakımdan sen kendini altı veya yedi gün ayhali say (Allah'ın ilminde böyle takdir edildiğini hesapla). Sonra guslet, tâ ki kendini iyice temizlenmiş ve ayıklanmış görünce yirmidört gece ve gündüze ait veya yirmiüç gece ve gündüze ait namazı kıl ve oruç da tut. Şüphesiz ki bu sana kâfi gelir. Bunun gibi her ay aynı şeyi yap, nasıl ki kadınlar ayhalleri ve temizlenmelerinde belli bir vakit belirliyorlarsa, sen de öyle yapmaya bak. Ve eğer öğleyi (vaktin sonuna doğru) geciktirmeye ve ikindiyi (vaktin evveline alıp) acele etmeye gücün yeterse (vaktin buna müsait olursa), guslettikten sonra öğle ve ikindi namazlarını bir arada kılarsın, sonra akşam namazını geciktirip yatsı namazını (vaktin evveline) alarak acele edersin. Sonra da gusledip bu iki namazın arasını birleştirir (birarada) kılabilirsen, öyle yap! Sabah

namazı için de guslet ve öylece namaz kıl. İşte böylece namaz kıl ve oruç tut, eğer güç getirebiliyorsan, belirtilen şekilde hareket et!"

Sonra da Resûlüllah (a.s.) Efendimiz devamla, "İşte bu iki husustan (ikincisi) en çok beğendiğimdir..." buyurdu. [428]

Hadîsin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Kadınların kendileriyle ilgili mes'eleleri ilim adamlarına sorup öğrenmeleri vâcibdir. Kendileri bu vücubu yerine getirmedikleri takdirde başka birinin aracılığıyla sorup öğrenirler.

2- Ayhali veya istihaza olan kadının pamuk tutunması sünnettir. Özellikle istihaza olan kadının, kanı iyice zaptedip dışarı sızmaması için daha başka bez ve benzeri şeyler kullanması müstehabdır.

3- Kadın özür sahibi olup devamlı rahminden kan geldiğine göre, ayhali günlerini kesinlikle bilmiyor ve iki kanı birbirinden ayırd edemiyorsa, her ay yirmi üç veya yirmi dört gün namaz kılar, altı veya yedi gün âdet görme günleri kabul edip namazı ve orucu bırakır. O kandan temizlendiğine kanaat getirince yıkanır ve yine namaz ve orucuna devam eder.

4- Ayrıca her namaz için gusletmesinin uygun olacağı belirtiliyor. Daha da kolaylık sağlamak için, öğle namazını vaktin sonuna geciktirip ikindi namazını da vaktin evveline almak suretiyle her iki namaz için bir gusül ve akşam namazını vaktin sonuna, yatsı namazını da vaktin evveline alıp onlar için de bir gusül yaparak kılmak da müstehabdır. Ayrıca sabah namazı için de ayrı bir gusletmesi tavsiye olunmuştur.

5- Bu son şeklin daha uygun olduğu belirtilmiştir. Müctehid imamların görüş, istidlal ve ihticacları: Daha önce de belirttiğimiz gibi, müctehid imamlar istihaza olan kadının her namaz veya iki namaz için bir defa gusletmesi hakkındaki rivayetlerle amel etmemiş, onları İhtîcaca elverişli bulmamışlardır. Sadece abdest almasının lüzumu üzerinde ittifakla durulmuş ve bu husustaki sahih hadislerle istidlal ve ihticac edilmiştir. Yukarıdaki Hamene binti Cahş hadisini aynı zamanda İbn Mâce, Dârekutnî ve Hakim de tahrîc etmişlerdir. Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu Buhari'den nakletmiştir. İsnadında ise İbn Akil bulunuyor ki, o bu hadîsle teferrüd etmiştir; ilim adamları sözü edilen hususu dikkate alarak onun bu rivâyetiyle ihticac edilemiyeceğini söylemişlerdir.[429] İbn Mende ise bu

hadîsin hiçbir vechile sahih olmadığını, çünkü ilim adamlarının İbn Akîl'in rivayetinin metruk olduğunda birleşmişlerdir. İbn Dakik ise bu görüşe katılmamış ve İbn Akîl hakkında icma' ve ittifak olmadığına dikkatleri çekmiştir. Nitekim Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye ve el-Humeydî onun hadîsiyle ihticacda bulunmamışlardır. İbn Ebi Hatim ise, adı geçen zât hakkında babasından sorduğunu, onun pek kavi olmadığını söylediğini nakleder.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Tirmizî, Buharî'nin sözünü ettiğimiz hadîs için hasen dediğini nakletmiş ve ancak Buhari, rivayet zincirinde İbrahim b. Muhammed b. Talha bulunuyor ki, bu zatın İbn Akîl'den böyle bir hadîs işittiğini bilemiyorum demiştir.

Şevkanî ise Buharî'nin bu sözüne itiraz ederek şöyle diyor:

"İbrahim b. Muhammed b. Talha; Ebû Ubeyd el-Kasım b. Selâm ile Ali b. Medenî'nin tesbitlerine göre, hicrî 110 yılında vefat etmiştir ve tabiindendir. Abdullah b. Amir b. Âs'dan, Ebû Hüreyre'den ve Hz. Aişe'den (Allah hepsinden razı olsun) hadîs istima' etmiştir. İbn Akil ise, o da Abdullah b. Ömer'den, Câbir b. Abdillah'dan, Enes b. Mâlik'den ve Rabi' b. Muavviz'den rivayetler yapmıştır. Bu durumda İbn Akif'in İbrahim b. Muhammed'den işitmediği söylenemez. Çünkü İbrahim ondan daha yaşlıdır.

el-Hattabî ise, ilim adamlarının hadîsi metruk saydıklarını söyler. İbn Hazım ise, onu bütünüyle reddeder. İbn Akil'dan şerik (veya Şüreyk) ve Züyer b. Muhammed rivayet etmişlerdir ki bu ikisi de zayıftır.

Zehebî, Darekutnî'nin Züheyr b. Muhammed için zayıf dediğini naklederken Şerîk'in meçhul olduğunu belirtmiştir.[430]

İbn Arabî ise bu hadisi sahih kabul ederek her vakit namazı için veya iki namazı birleştirmek suretiyle gusletmenin müstehab olduğunu söylemişse de onun bu görüşü ilgi görmemiştir.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, gerek müctehid imamlar, gerekse hadîs âlimlerinin çoğu Hamene hadîsiyle ihticacın uygun olmayacağını belirtmiş ve özellikle mezheb sahibi müctehidler her namaz içini gusletmeyi müstehab bile saymamışlardır.

Çünkü hadîsin zayıf olduğunu söyleyenler çoğunluktadır ve bu görüş ve tesbit ağırlık kazanmıştır.

Diğer yandan aynı konuyla ilgili Adiy b. Sabit rivayeti söz konusudur. Bu zatın babasından, onun da dedesinden yaptığı rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz müstehaza hakkında şöyle buyurmuştur: "Ayhali olduğu günler namazı bırakır, sonra gusledip her namaz için abdest alır, oruç tutar ve namaz kılar."[431]

Tirmizî bunu tahsînlememiş, yani "hasen"dir, dememiştir. Çünkü Adiy b. Sâbit'den rivayet edenler zayıf kabul edilmiştir. Ebu’l-Yakzan (Osman b. Umeyr b. Kays) onlardan biridir. Yahya b. Main, onun hadîsi kayde değer bir şey değildir. Ebû Hâtîm'e göre, İbn Mehdî onun hadîsini terketmiştir. O bakımdan kendisi de bu hadîsin zayıf olduğuna parmak basmış ve hattâ münker olduğunu söylemiştir. İbn Ahmed el-Hakim ise onun kaviy olmadığını belirtmiş, Nesâî de aynı görüşte olduğunu ifade etmiştir. Darekutnî onun zayıf olduğuna dikkatleri çekerken İbn Hibban onun hadîsiyle ihticac caiz değildir, demiştir.

Nitekim Tirmizî diyor ki:

"Buharî'den Adiy b. Sâbit'i, babasını ve dedesini sorduğumda şöyle dedi: Dedesinin ismini bilmiyorum..."

Böylece ilgili konuda bu hadîsle de istidlal ve ihticacın doğru olmayacağı, çoğu ilim adamlarınca belirlenmiştir. Sadece her namaz için bir abdest ifadesi, diğer sahih hadislerle birleşmektedir.

Bu konuda çoğuna göre, sahih rivayetlerden biri Hz. Aişe'nin (r.a.) naklettiği Fatıma bint Ebî Hubeyş'in hadîsidir. Adı geçen kadın, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gelerek dedi ki:

"Doğrusu ben istihazali bir kadınım. Hiç de temiz kalmıyorum. Namazı bırakayım mı?" Peygamber (a.s.) ona:

"Hayır, ayhali günlerinde namazdan uzak dur, sonra guslet ve her namaz için bir abdest al, sonra da namazı kıl, isterse kan hasır üzerine damlasın!"[432]

Bunu aynı zamanda Tirmizî, Ebu Dâvud, Nesâî ve İbn Hibban tahric etmişler; Müslim ise kendi Sahihinde rivayet etmiş ancak "her namaz için

abdest al!" cümlesine yer vermemiştir. Bu fazlalığı Daremî ve Tahavî de rivayet etmişlerdir. Buharî de aynı fazlalığı tahrîc etmiş, ancak hadîsin muallel olduğunu, Habib'in Urve b. Zübeyir'den işitmediğini; Urve el-Müzenî'den işittiğini belirtmiştir. Çünkü isnadda ismi geçen Urve, eğer Urve b. Zübeyir ise o takdirde isnad munkati'dir Çünkü Habîb b. Ebû Sabit mudallistir. Yok Urve'den maksat, Urve el-Müzenî ise, o da meçhuldür.

Hadîs başka tariklerden de rivayet edilmiştir. O bakımdan müctehidlerin bir kısmı ihticaca elverişlidir, diyerek her namaz için bir abdestin vücubunu belirtmiştir. Gusül ise, ayhali günleri tamamlanınca bir defa gerekir.

Ayhali Olan Kadınla Cinsel Temasta Bulunmak Haramdır

Kur'ân-ı Kerîm'de de belirtildiği gibi, ayhali bir eza ve cefadır. Rahimdeki damarların uçlarının açılıp kan zayi, ettiği dönemdir. Mikrop kapmaya en müsait vasatı oluşturduğu söylenebilir. O bakımdan ayhali döneminde dinimiz cinsel teması yasaklayıp haram kılmıştır.

Konuyla ilgili hadîsler:

Enes b. Mâlik (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki: Yahudiler, kendilerinden bir kadın ayhali olunca onunla birarada yemek yemezler ve evlerde onunla beraber biraraya gelmezlerdi. Resûlüllah'ın (a.s.) ashabı bu hususu sorunca, Aziz ve Celîl Allah şu âyeti indirdi:

"Sana kadınların ayhâlinden soruyorlar, de ki: O bir ezâ kadını sıkıcı, erkeği tiksindirici, fakat kadın için yararlı bir şeydir. Bu sebeble ayhâlinde iken kadınlardan uzak durun: temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın. İyice temizlendikleri zaman Allah'ın size emrettiği yerden (üreme organından) onlara yaklaşın..."

Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu:

"Her şeyi yapın ancak cinsel temasta bulunmayın!"

Diğer bir lâfızla "cima" etmeyin!"[433]

İkrime'den, o da Peygamber (a.s.) Efendimizin zevcelerinden bir kısmından rivayetle, şöyle haber verdikleri tesbit edilmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, ayhâlinde olan kadından bir şey (ler yararlanmak) istediği zaman, onun ferci (edep yeri) üzerine bir şey atardı." [434]

Mesruk b. Ecda'dan yapılan rivayette, diyor ki: Hz. Aişe (r.a.) validemizden, kadın ayhali iken erkeğin ondan yararlanma hususunu sordum. Şöyle dedi:

"Üreme organı dışında her şeyinden... (yararlanabilirsin)."[435]

Hizam b. Hakîm'den, o da amcasından yaptığı rivayette, amcası Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den, eşi ayhali iken ondan kendisine nelerin helâl olduğunu sormuştu. Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Entari (iççamaşır) nın üstü senin içindir (yani arada bir elbise bulunduğu halde ondan yararlanabilirsin)."[436]

Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Bizden biri ayhali olunca, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de ona dokunmak (tenini onun tenine temas ettirmek istediğinde, onun kullandığı bezin üzerine bir entari (iççamaşırı) giymesini (o şekilde örtmesini) emreder, sonra da dokunur (yani onunla biraz oynaşıp eyleşirdi)."[437]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Ayhali olan kadınla birlikte oturulur, birarada yemek yenir ve aynı odada birlikte uyunur. Bunda bir sakınca yoktur.

2- Kadınla ayhali süresinde cinsel temas kurmak haramdır.

3- O halde iken onunla -cinsel temas dışında- sevişmek, oynaşmak mübahtır.

4- Ayhali olduğu günlerde kadınla sevişirken, cinsel organı üzerine iççamaşırı bulundurulur.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Ayhali ve loğusa olan kadına cinsel temasta bulunmak haramdır. Ancak onunla aynı döşekte yatmak, öpüşmek, göbekle diz kapağı arasından başka bedeninin her yanından yararlanmak caizdir.[438]

b) Şâfiîlere göre:

Ayhâlinde iken kadının göbeğiyle dizkapağı arasından yararlanmak, cinsel temasta bulunmak haramdır. Ayhali süresi bitip kan kesildikten sonra kadın gusletmedikçe kocasının cinsel temasta bulunması da haramdır.[439]

c) Hanbelîlere göre:

Ayhâlinde olan kadının bu hali devam ettiği sürece onunla üremne organından yaklaşmak suretiyle cinsel temasta bulunmak haramdır.[440] Bunun dışında arada bir örtü olmaksızın bedeninin her yanından yararlanmakta bir sakınca yoktur.[441]

d) Mâlikilere göre:

Mâlikî'lerden bu hususta iki rivayet vardır: Birincisi, Hanbelerin görüşü doğrultusundadır. İkincisi, Şâfiîlerin görüşü doğrultusundadır.[442] Mâlikîler bu konuda Zeyd b. Eslem, Hz. Aişe (r.a.) hadisleriyle istidlal etmişlerdir. Ayrıca İmam Mâlik'in tesbitine göre, Salim b. Abdillâh ve Süleyman b. Yesar'dan, kadının ayhali süresi sona erip kanı kesildikten sonra henüz gusletmeden kocası onunla cinsel temasta bulunabilir mi? Diye sorduklarında, "Hayır, gusletmedikçe temasta bulunamaz" diye cevap vermişlerlir.[443]

Konuyla ilgili diğer rivayetler ve tahliller:

1025 nolu Enes hadîsinde, Yahudilerin sözü edilen konu hakkındaki davranışlarını Peygamber (a.s.) Efendimiz'e soran zatın Useyd b. Hudayr, diğer bazılarına göre, Ebu Dahdah olduğu tesbit edilmiştir. İlgili hadîs iki önemli hüküm taşımaktadır: Âdet görme günlerinde kadına cinsel temasta bulunmak haramdır. Bunun ötesindeki şeyler helâldir. Birinci hüküm, hem Kur'ân'ın kesin beyanıyla, hem sarih hadisle, hem Müslümanların icma'ıyla sabit olmuştur.

Bu hükmü bildiği halde temasta bulunan kimse, şüphesiz ki büyük bir günah işlemiş olur. İkinci hükme gelince, o da iki kısma ayrılır: Göbekle dizkapağı arası dışındaki yerlerinden yararlanmakta bir sakınca yoktur. İlim

adamlarının bu meselede ittifakı vardır. Dizle göbek arasından yararlanmak ancak cinsel temasta bulunmamak kaydıyla mekruhtur, diyenler olduğu gibi, mübahtır, diyenler de var... Mübahtır diyenlere göre, üreme organı üzerinde bir elbise (iççamaşırı) bulunması şartı söz konusudur. Nitekim İkrime, Mücahit, Şa'bî, Nahaî, Sevrî, Evzaî, Ahmed b. Hanbel ve Muhammed b. Hasan bu görüştedirler. Ishak b. Ruhuye, Ebû Sevr, İbn Müzir ve Davud ez-Zahirî'nin de ictihadları bu anlamdadır. Nitekim hadîsin zahiri buna delâlet etmektedir.

Göbekle diz arasından yararlanmayı tahrimen mekruh sayanlara gelince, onlar, "Koruluğun etrafında davarını otlatan kimse, çok sürmez koruluğun içine girebilir" açısından hareketle sonuç çıkarmışlardır.

1026 nolu İkrime hadîsinin isnadı sahihtir, ricali sıkat (güvenilir kimseler) dir. Ne var ki, bu hadîs hakkında Ebû Dâvud ve el-Münzirî susup bir şey söylememişlerdir. Ama İbn Salâh ve Nevevî gibi iki değerli ilim adamı onunla ihticacın sahih olduğunu belirtmişlerdir. Zaten Ebu Dâvud da hangi hadis hakkında susarsa, onun ihticaca elverişli olduğuna bir işaret sayılır. Diğer sahîh hadîsler de bunun taşıdığı hükmü kuvvetlendirmektedir.

Böylece İkrime hadîsi, üreme organı dışında kadının her yanından yararlanmanın cevazına delâlet etmektedir.

1027 nolu Mesruk hadîsiyle, 1028 nolu Hizam hadîsi de bu mâna ve hükmü taşımakta, yani İkrime hadîsini kuvvetlendirmektedir.

1029 nolu Hz. Aişe hadîsi ise, hem İkrime, hem Hizam hadîslerini kuvvetlendirmekte, hem de sahih olduğunda şüphe edilmeyen bir düzeyde bulunmaktadır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Âdet görme günlerinde kadına cinsel temasla yaklaşmak haramdır.

2- Kadının kanı kesildikten sonra henüz gusletmeden kendisiyle cinsel temasta bulunmak Hanefîlere göre mübah, Şafii ve Mâlikilere göre, haramdır.

3- Adet görme günlerinde kadının üreme organı dışında her yanından yararlanmak, yani öpmek okşamak mübahtır. Bu, ekserin görüşüdür.

4- Adet görme günlerinde kadının dizkapağıyla göbek arasından başka yanından yararlanmak mübahtır, diğer yerlerinden yararlanmak mekruhtur. Bu, akallin (yani azınlıkta olanların) görüşüdür.

5- Adet görme günlerinde kadına ancak üzerinde iççamaşır bulunduğu halde dokunmak, yani onu sevmek, öpmek ve okşamak caizdir, çıplak tenine dokunmak mekruhtur. Bu, dört mezheb imamının dışında olanlardan bir kısmının görüşüdür.

6- Hadîslerin zahirine dikkat edilince, kadına ayhalinde bulunduğu günlerde çok ölçülü yaklaşmak, cinsel temasa yol açacak kadar aşırı gitmemek daha uygundur. Peygamber (a.s.) Efendimiz, böyle zamanlarda kadının üreme organı üzerinde bir örtü bulunduğu halde ondan yararlanırdı; ancak Hz. Aişe'nin (r.a.) da dediği gibi, "hangimiz Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kadar uçkuruna sâhib olabilir?"[444]

Adet Görme Günlerinde Eşiyle Cinsel Temasta Bulunana Kefaret Gerekir Mi?

İslâm ibâdetle ahlâkı, ibâdetle yardımı; Allah'a kulluk ile fakir ve muhtaçları koruyup gözetmeyi birleştirmiştir. O bakımdan Allah'ın bir süre haram kıldığı cinsel teması, nefsine hâkim olmayarak gerçekleştiren kimse hem büyük bir günah işlemiş olur, hem de bundan dolayı fakir ve muhtaçlara bir keffaret vermesi emredilmiştir. Gerçi keffaret hususunda hayli farklı ictihad ve görüşler ortaya çıkmışsa da meselenin temelinde böyle bir hükmün bulunduğu da bir gerçektir.

İlgili hadisler:

İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin, ayhali iken eşine cinsel temasta bulunan adamın bir veya yarım dinar tasadduk etmesini söylediği, bildirilmektedir.[445]

Ebû Dâvud ise şöyle demiştir: Sahih rivayet böyledir:

"Bir dinar veya yarım dînar..."

Hadîsin açık delâletinden şu hüküm anlaşılmaktadır:

1- Eşiyle ayhali günlerinde cinsel temasta bulunan kimsenin bir dinar veya yarım dinar tasadduk etmesi vâcibdir.

2- Aynı zamanda konulan yasağa riâyet etmediği için büyük günâh işlemiş olur.

Hadîsin ve rivayetlerin ışığında müctehid imamların görüş ve ictihadları:

a) İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlik'den ve İmam Şafiî'den de nakledilen iki rivayetten en racih olanına ve İmam Ahmed'den yapılan iki rivayetten birine göre, ayhalinde bulunan eşiyle cinsel temasta bulunan kimseye keffaret gerekmez, sadece tevbe ve istiğfar etmesi gerekir. İmam Ahmed'den yapılan ikinci rivayette ise, ayhali kanının gelmeye başladığı günde cinsel temasta bulunursa bir dinar, son günlerine doğru ise yarım dinar keffaret vermesi müstehabdır. Muhit-i Serahsî'de, bir veya yarım dînar tasadduk vermek müstehabdır, denilmiştir.[446]

b) İmam Şafiî'nin Kavl-i kadîminde ise keffaretin gerekli olduğu belirtilmiştir. Ancak miktarı üzerinde iki kavi (görüş) vardır, meşhur olanı, bir dinar verilmesinin vâcib olduğuyla ilgili bulunanıdır.[447]

Hanbeli fukahasından İbn Kudama diyor ki:

"Ayhali günlerinde eşiyle cinsel temasta bulunan kimse günahkâr olur ve Allah'a istiğfar edip bağışlanma dilemesi gerekir. Keffaret ödemesi hakkında ise iki rivayet vardır, birincisi; Keffaret ödemesi vâcibdir. Çünkü Ebû Dâvud ile Nesâî'nin İbn Abbas'dan (r.a.) yaptıkları rivayete göre, eşi ayhali bulunduğu halde onunla cinsel temasta bulunan kimse bir dînar veya yarim' dînar tasadduk eder, buyurulmuştur. İkincisi: Keffaret gerekmez şeklindedir. Nitekim İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe ve ilim adamlarının çoğu bu görüştedir. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz,

"Kim bir kâhine (gaibden haber verip büyücülük yapan) gider de onu tesdîk eder veya eşine dübüründen yaklaşıp münasebette bulunursa veya ayhali

olan eşiyle cinsel temasta bulunursa, o, gerçekten Muhammed'e indirileni inkâr etmiş olur."[448]

Buyururken keffaretten söz etmemiştir."[449]

Rivayet ve tahliller:

Aynı hadîsi Darekutnî ve İbn Carûd da nakletmiştir. Hakim ile İbn Kattan hadisi sahîhlemişler; İbn Dakiyk de aynı görüşü belirtmiştir. Ahmed b. Hanbel, "Abdulhamid'in Muksim'den, onun da İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet ettiği "hadîs ne güzel hadîstir!" Demiştir. Ebu Dâvud da bu rivayeti sahih olarak vasıflandırmıştır.

İbn Hacer, hadîsin isnadında ızdırap vardır ve değişik metinlerle hayli rivayetler mevcuttur, diyor. Ancak ona itiraz edilmiş ve İbn Kattan'ın hadîsi sahîhlemesi ve her lâfızla ilgili râvilerin durumuna bakılınca şüphelerin kalkacağı delil olarak gösterilmiştir. Bir dinar ve yarım dînar tabirleri kanın rengine göre bir hüküm olarak konulmuştur. Kan henüz kırmızı ise bir dinar, sararmış ve kesilmek üzere ise yarım dinar keffaret tasadduk edilir. Aynı zamanda bu, ayhalinin ilk ve son günleriyle ilgili bir takdirdir.

Ne var ki, ilim adamlarının çoğu sözü edilen hadîsin mursel veya mevkuf olduğunu iddia etmişlerdir. Çünkü çoğu rivayetlerde İbn Abbas'a ulaşıp durulmuştur. el-Hattabî ise, hadîsin merfu' olduğunu söylemiştir.

Ebubekir el-Hatib ise, rivayetlerin ihtilâfı, yani merfu' ve mevkuf oluşuyla ilgili farklı rivayetler, hadîsin zayıf olduğunu ortaya koymaz, yani böyle bir te'sir meydana getirmez. Nitekim Usûlcuların da görüşü böyledir, demiştir. Çünkü iki rivayetten biri diğerini yalanlamamaktadır.

Müctehid imamlar ise hadîsin zayıf olduğunu dikkate alarak onunla istidlal ve ihticacda bulunmamışlardır. Ancak İmam Şafiî ile İmam Ahmed bir rivayette hadîsle ihticac etmişlerse de sonra bundan vazgeçtikleri tesbit edilmiştir. İmam Şafiî, Kavl-i cedîd'de keffarete gerek olmadığını zaten belirtmiştir. Nitekim el-Ümm'de, "Eşi ayhali iken ona cinsel temasta bulunması haramdır; kan kesildikten sonra kadın gusletmedikçe, su yoksa teyemmüm etmedikçe ona yaklaşması helâl olmaz, demiştir."[450] Keffaret'ten söz etmemiş, söz etmeye de lüzum görmemiştir.

Tirmizî'nin yaptığı rivayette hadis şu lâfızla nakledilmiştir:

"Kan kırmızı olduğu zaman bir dînar, sarı olduğu zaman yarım dînar tasadduk edilir."

Ahmed bin Hanbel'in yaptığı bir rivayette ise, şöyle denilir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz, ayhalinde iken cinsel temasta bulunursa bir dînar, kan kesilip hayız süresi sona erince gusletmeden cinsel temasta bulunursa yatım dînar tasadduk eder..."

Tirmizî'nin rivayet ettiği hadîsi aynı zamanda Beyhakî, Taberâni ve Darekutnî de rivayet etmişlerdir. Ebu Ya'lâ ile Daremi de aynı rivayeti nakletmişlerdir. Ne var ki, bir kısmı Süfyan, bir kısmı da Ebu Cafer er-Râzî tarikiyle rivayet etmiştir. Ebu Cafer ise Abdülkerîm'den rivayet etmiştir ki bu zat hakkında ihtalâf edilmiştir. Hattâ onun "metrukü'l-hadîs" olduğunu söyleyenler çoğunluktadır. Süfyan ise Hasîf den o da Ali b. Sezîme'den rivayet etmiştir ki, Ali hakkında hayli görüşler ve sözler ortaya konmuştur.

O halde Tirmizî'nin rivayet ettiği bu hadîsle ihticac uygun değildir. Nitekim müctehid imamlar ona itibar etmemiş ve ihticaca sâlih görmemişlerdir. Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği de öyle...

Nitekim rivayetlerin çokluğu karşısında keffaret nisbeti hakkında da farklı görüşler ortaya çıkmıştır: el-Hasan ve Saîd'e göre, bir köle azâd edilir, bazısına göre, bir dinar, bazısına göre yarım dînar. O bakımdan da şu ilim adamları ve müctehidler bu rivayetlerin hiçbirini delil ve mesned seçmemişlerdir: Atâ', İbn Ebî Müleyke, Şa'bî, Nahaî, Mekhûl, Zührî, Rabı'a, Hammad b. Ebî Süleyman, Eyyub Sahtiyanı, Süfyan Sevrî, Leys b. Sa'd, İmam Mâlik, İmam Ebu Hanîfe ve Sahih tesbite göre, İmam Şafiî ve iki rivayetten birine göre, İmam Ahmed b. Hanbel ve Seleften önemli bir cemaat...

Vâcib olan tek şey, adamın işlediği bu büyük günâhtan dolayı tevbe ve istiğfar etmesidir.[451]

Loğusalık Ve Bunun Ötesi

Yeni çocuk doğuran kadına "loğusa" denir. İslâm, bu durumda olan kadınlar için birtakım şer'i hükümler koymuştur, bir kısmı koruyucu hekimlikte, bir kısmı ibâdetle ilgilidir. O bakımdan İslâm fıkhında gerek ayhaliyle ilgili meselelere, gerekse loğusayla alâkali konulara geniş yer verilmiş ve özel bablar konulmuştur.

İlgili hadîsler:

Ali b. Âbdüla'lâ'dan, o da Sehl'den (ki bu zatın asıl adı, Kesir b. Ziyad'dır), o da Messe el-Ezdiyye'den, o da Ümmu Seleme'den (r.a.) rivayet etmiştir. Ümmu Seleme demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında loğusa olan kadınlar kırk gün otururlardı. Bizler de yüzümüzde kırmızıyla siyah arasında susam taneleri gibi beliren (allerjiden dolayı) yüzümüzü vers ile sıvardık, (yani yüzümüze vers sürerdik)."[452]

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, loğusa olan kadınlara kırk gün vakit belirledi. Ancak bu süreden önce temizlenirse o başka..."[453]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler çıkmaktadır:

1- Loğusa kadın en çok kırk gün bekler. Yani bu süre içinde namaz kılmaz, oruç tutmaz, tavaf yapmaz, Mescide gidip oturmaz ve cinsel temasta bulunmaz.

2- Loğusa kadınların yüzünde beliren bir takım allerjik belirtiler üzerine güzel kokulu vers veya kimyasal maddeler sürmekte bir sakınca yoktur.

3- Kadın doğum yaptıktan sonra kırk günden önce kan kesilir temizlenirse, o takdirde gusledip namazını kılmaya, orucunu tutmaya başlar.

Hadîslerin ışığında müctehici imamların görüş, tesbit ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Loğusalığın en azı için belirlenmiş bir vakit yoktur. En çoğu ise kırk gündür. Kırk günden önce kan kesilip temizlenirse, gusledip namazını kılar, orucunu tutar. Ancak dikkat edilecek bir husus var:

Loğusa'nın kanı kırk günü aşar da daha önceki doğumlarda belirlenmiş bir süresi varsa, ona çevrilir, yani ona göre amel eder. Adetini aşan günleri istihaza kanı sayılır. Belli bir âdeti yoksa, kırk günü loğusalık dönemi sayılır, fazlası istihaza olarak hesaplanır.[454]

b) Şâfiîlere göre:

Loğusalığın en az süresi bir lahza, birkaç dakikadır, en çok süresi ise, altmış gündür. Genellikle kırk gün sürer. Ayhali günlerinde kadına neler haram ve yasaksa, loğusaya da aynı şeyler haram ve yasaktır. Altmış günü aşarsa, artık loğusa kanı değil, istihaza kanı kabul edilir ve ona göre amel edilir.[455]

c) Hanbelilere göre:

Loğusalığın en az süresi için belirlenmiş bir vakit yoktur, bu birkaç dakika da olabilir. En çok süresi kırk gündür.

Loğusa kırk gün dolmadan kanı kesirlirse, hemen temizlenmiş sayılmaz, bu bir tam gün devam ederse, o takdirde loğusalığın sona erdiğine hükmedilir. Kırk günü aşarsa, artık aşan süre loğusalık değil istihaza kanı sayılır. Kırk gün dolmadan kan kesilir ve bir gün devam ederse, o takdirde kadın gusledip namazı kılmaya, ramazan ise oruç tutmaya başlar; ancak kırk günü dolmadan kocasının onunla cinsel temasta bulunmaması müstehabdır.[456]

d) Mâlikîlere göre:

Loğusalığın en az süresi bir lahzadır, en çok süresi altmış gündür. Ondan fazlası istihaza kanıdır.[457] İbn Kasım'ın tesbitine göre İmâm Mâlik, loğusalığın en çok süresine bir sınır koymaktan vazgeçtiği anlaşılıyor.[458]

e) Leys b. Sa'd'a göre, en çok süresi yetmiş gündür.

Hanbelîlerin dışında diğer üç mezhebe göre, ençok süresi dolmadan kan kesilirse, o takdirde kocasının onunla cinsel temasta bulunmasında bir kerahet yoktur. Ahmed b. Hanbel'e göre, kırk gün geçmedikçe temasta bulunması caiz değildir.[459]

Diğer rivayetler ve tahliller:

Ümmu Selem'den (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz loğusa kadınlar için kırk gün belirledi."[460]

Yukarıdaki hadîsi Ebu Dâvud, Tirmizî ve İbn Mâce, Kesir b. Ziyad Ebi Sehl hadîsinden rivayetle, Kesir şöyle demiştir:

"Messe el-Ezdiyye bana haber verdi, o da Ümmu Seleme'den rivayet etmiştir; Ümmu Seleme şöyle demiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz'in kadınlarından bir kısmı loğusalıktan dolayı kırk gün veya kırk gece otururlardı ve biz de yüzümüzü, beliren allerjiden dolayı vers ile sıvardık."

Ebu Dâvud burada şu fazlalığa yer vermiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz loğusanın kılamadığı namazları kaza etmesini emretmezdi..."

Tirmizî, Buhari'nin bu hadîsle ilgili şöyle dediğini kaydetmiştir:

"Ebu Sehl sıka (güvenilir) dir, bu hadîs ise ancak onun rivayetinden bilinmektedir." Hakim de kendi Müstedrek'inde rivayet etmiş ve "isnadı sahihtir" demiştir. Buhari ve Müslim bu hadîsi tahric etmemişlerdir. Darekutnî ile Beyhaki kendi Sünen'lerinde rivayet etmişlerdir.

Abdulhakk, kendi Ahkâm'ında diyor ki:

"Bu babtaki hadîslerin hemen hepsi ma'lüldür, ancak Messe el-Ezdiyye'nin hadîsi müstesna..."

İbn Kattan ve diğer birkaç ilim adamı, Messe el-Ezdiyye'nin hadisi üzerinde durmuş ve Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in eşlerinden sadece Hz. Hatice doğum yapıp loğusa olmuştur. Bir de Mısır'dan gönderilen Mâriye, İbrahim adında bir erkek çocuğu doğurmuş ve dolayısıyla loğusa olmuştur. Hz. Hatice (r.a.)'nin nikâhı, yani Resûlüllah (a.s.) Efendimizle evlenmesi, Hicret'ten öncedir. Mâriye ise Hicret'ten sonradır. O halde hadiste "Resûlüllah'ın kadınları" sözünden maksat, kızları olabilir, demişlerdir. Bu bakımdan hadîsi malûl saymışlar, İbn Hibban ise Kitabu'Duâfaa'da sözü edilen hadîsi malûl olarak vasıflandırmıştır ki, sebebi Kesir b. Ziyad'dır. Çünkü bu zatın düzensiz birtakım rivayetler yaptığı bilinmektedir. O halde yalnız kaldığı rivayetlerinde onun hadîsiyle ihticac etmemek daha uygundur, şeklinde bir ifade kullanmıştır.[461] Diğer bir tesbite göre, "onun

münferid kaldığı rivayette mücanebete (çekilip uzak durma), müstahik olduğu" şeklinde bir anlatıma yer vermiştir.

1044 nolu Enes (r.a.) hadîsine gelince, Darekutnî onu kendi Sünen'inde rivayet etmiş ve Humayd'den ancak Selâm rivayet etmiştir ki o da zayıftır, demiştir. İbn Mâce de kendi Sünen'inde Selâm'dan sadece bu hadîsi rivayetle tahrîc etmiştir.

Ebû Bilâl el-Eş'ârî, Ebu Şihab'dan, o da Hişam b. Hasan'dan, o da el-Hasen'den, o da Osman b. Ebî As'dan rivayet etmiştir. Osman diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, kadınlara loğusalıklarında kır gün belirlemiştir."

Hâkim diyor ki:

"Eğer bu isnadın Ebu Bilâl'dan yapıldığı kabul edilirse, o halde hadîs mursel ve sahihtir. Çünkü el-Hasen, onu Osman b. Ebî As'dan işitmemiştir."

Darekutnî ise, kendi Sünen'inde Ebu Bilâl el-Eş'ârî'nin zayıf olduğunu belirtmiştir.[462]

İbn Adiy'yin el-Kâmil'de yaptığı rivayette, Mekhul'den, onun da Ebu Derdâ ile Ebu Hüreyre'den yaptığı rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemişlerdir:

"Loğusa kadın kırk gün bekler. Ancak bundan önce temizlenirse (beklemesine gerek yok.) Kırk güne ulaştığı halde temizlenmezse o takdirde gusleder ve o kadın müstehaza sayılır."

Alâ’ b. Kesîr'in zayıf olduğu, Buharî'den duyulmuştur. Nesâî de aynı görüştedir. İbn Maîn ve İbn Medenî gibi Hadıy âlimleri de onun zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Zehebi, Mîzan'da bu zat üzerinde durup geniş bilgi vermiştir. Hadîs âlimlerinin çoğuna göre, "münkerü'l-hadîs" olduğu kesindir. O bakımdan yaptığı rivayetle ihticac edilmez.[463]

Şevkanî de sıraladığımız rivayetlerden üçü üzerinde durup geniş bilgi vermiş ve hadîsler üzerinde yapılan araştırma ve tesbitleri kısmen açıklamıştır.[464]

Çıkarılan Hükümler:

1- Loğusalığın en az süresi için bir sınır, bir vakit belirlenmemiştir, bu bir lahza veya birkaç dakika da olabilir.

2- Kadın doğum yaptıktan hemen sonra kan kesilir de gelmezse, o takdirde şer'î loğusalık süresi sona ermiş kabul edilir ve kadın guslederek namazını kılmaya, orucunu tutmaya başlar.

3- Loğusalığın en çok müddeti kırk gündür. İmam Şafiî bunun altmış gün olduğunu söylemiştir.

4- Kırk günü aşarsa, o takdirde aşan kısım istihaza kanı sayılır ve kırk günün bitiminden sonra kadın gusledip namazını kılmaya, orucunu tutmaya başlar.

5- Kadın daha önce iki doğum yapmış ve loğusalık süresi her kişinde de kırk günden az bir süre devam etmişse, üçüncü doğumunda loğusalık süresi önceki süreyi aştığı takdirde, kadın ilk iki loğumundaki süreyi esas kabul edip ona göre gusleder ve namazını olar. Ancak kırk gün dolmadan cinsel temasta bulunmaz. (Bu İmam Ahmed'e göredir).

6- Loğusa kadının loğusalık süresinin en çok altmış gün veya yetmiş gün olduğu hakkında sahîh bir rivayet tesbit edilememiştir. İbn Kudame bu mesele üzerinde durmuş ve kırk günle ilgili rivayetleri sıraladıktan sonra bunda icma' vaki olmuştur, diyerek isabetine dikkatleri çekmiştir.[465]

[1] Buharî, Vudû': 35, 48, Salat: 7, 25, Cihâd: 90, Mağazî: 81, Libas: 10, 11, Ahmed: 2/358, 4/139, 179, 239, 6/12, 13, 15, 27.

[2] Buhari, Vudû': 35, 48, Salat: 7, 25, Libas: 10, 11, Müslim, Taharet: 12, 57, 60, 63, 66, Tirmizî, Taharet: 70, 71, 73, Nesâî, Taharet: 15, 16, 23, 85, 85, 86, 93, 98, İbn Mâce, Taharet: 39, 84, 86, 87, 89, Dâremî, Mukaddime: 32, Vüdü': 3, Ahmed: 1/14, 15, 20, 29, 32, 33, 44, 49, 54, 96, 100, 113, 118, 120, 133, 146, 149, 169, 170.

[3] Ebû Dâvud, Taharet: 63, Ahmed: 4/247, 254.

[4] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibi'-ş-Şerayi': 1/7.

[5] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibi'-ş-Şerayi': 11/7.

[6] Haşiyetü'l-Tahtâvî Alâ Meraki'I-Felâh: 68, 69.

[7] el-Ümm: 1/33.

[8] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/15.

[9] Buğyetü'l-müsterşidîn: 24.

[10] eş-Şerhü'1-Kebir, 1/148, el-Muğni: 1/283.

[11] Bedayi'u's-Sanayi', Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/7, el-Fikhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/137, 138, 139.

[12] Tenvîrü'l-Havâlik Şerhün Ala Muvatta'i Mâlik: 1/59, 60.

[13] Tenvîrü'l-Havâlik Şerhün Ala Muvtta'i Mâlik: 1/60.

[14] Neylü'l-evtar. 1/210.

İmam Şafiî'nin el-Ümm kitabında İmam Mâlik'in mestler üzerine meshin cevazını inkaâr ettiğini belirtir anlamda bir kayde rastlayamadım. (Müellif)

[15] Fazla bilgi İçin bak: Müslim Şerhi Nevevî'ye, mestleri mesh babına, el-Fikhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa kitabının birinci cilt ilgili bölümüne ve Neylü'1-evtar'ın birinci cilt 209, 210, 211, 212, 213. sahifelerine... NOT: İbn Ömer'den yapılan bu rivayeti başka bir tarikla konunun baş kısmında nakletmişdik, arada kelime ve cümle farkı var, mana farkı yoktur.

[16] Ahmed: 4/131, 5/281, 288, 439, 440- 6/12, 13, 14, 15.

[17] Ebu Dâvud, Ahmed: 4/244, 248, 250, 251, 6/13, 14.

[18] Sünen-i Sa'd b. Mansur

[19] Ebû Dâvud, Taharet: 61, Tirmizi, Taharet: 74, 75, İbn Mâce, Taharet: 88, Âhmed: 4/252.

[20] Bedayi'u's-Sanayi Fi Tertibi'ş-Şerayi': 1/10.

[21] Bedayi'u's-Sanayi': 1/10, 11.

[22] Fethülvahhab bi-Şerhi'1 Menheci't-Tullab: 1/16, 17'den özetlenerek....

[23] eş-Şerhü'l-Kebir: 1/149.

[24] eş-Şerhü'l-Kebir: 1/150, 151

[25] el-Muğnî: 1/297.

[26] el-Muğni: 1/298'den özetleyerek...

[27] el-Fıkhu Alâl-Mezahibi'1-Arbaa: 1/136'dan iktibas edilmiştir.

[28] Fazla bilgi için bak: Nasburraye: 1/188,189.

[29] Buhari, Vudû': 33, 34, 49, Salat: 25, hacc: 23, libas: 11, Müslim, Taharet: 79, cenâiz: 13, Ebû Dâvud, Taharet: 60, 63, menasik: 31.

[30] Müsned-i Hümeydî: Muğîre b. Şu'be (r.a.)'den.

[31] Ahmed: 4/247, 254, Ebû Dâvud, Taharet: 63.

[32] Ahmed: 1/33, 118, 213- 6/110.

[33] Hâşiyetü't-Tahtavî Ala Meraki'1-Felâh: 68.

[34] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerayi': 1/9.

[35] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/16, es-Siracü'l vahhac: 18.

[36] eş-Şerhü'1-Kebîr: 11/152.

[37] el-Muğni: 1/284, 285'den özetlenerek nakledilmiştir. Muvatta': 1/58.

[38] el-Fıhu alâ'I-Mezahibi'l-Arbaa: 1/139.

[39] Neylü'l-evtar: 1/215'den özetlenerek...

[40] Müslim, Taharet: 85, Ebû Dâvud, Taharet: 61, Tirmizi, Taharet: 71, Nesâî, Taharet: 96, 97, 98, 112, 113, İbn Mâce, Taharet: 86, Dâremî, Vudû': 42, Ahmed: 1/96, 100, 113, 118, 120, 133, 146, 149-2/27-4/240-5/213, 214.

[41] Ahmed: 1/96, 100, 113, 118, 120, 133, 134, 146, 149; 2-27, 4-240 5-213, Ebû Dâvud, Taharet: 85 Tirmizi, Taharet: 71.

[42] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertîç Şerayi', 1/8 Hâçiyetü't-Tahtâvî Alâ Merakı'l-felah: 70.

[43] Hâşiyetü't-Tahtâvî: 69, 70.

[44] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb, 1/16 ,17'den özetlenerek iktibas edilmiştir.

[45] el-Muğnî: 289.

[46] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/144.

[47] Ebû Dâvud, el-Muğnî: 1/289.

[48] Fazla bilgi için bak: Bedayiu's-Sanayi: 1/8, eş-Şerhü'1-Kebîr: 1/156, 157.

[49] Şerhu Meâni'1-Asâr: 11/79.

[50] Şerhu Meâna'1-Asâr: 11/80.

[51] Şerhu Meâni'1-Asâr: 1/81.

[52] Neylü'l-evtar, 1/216'dan özetlenerek...

[53] Ebû Dâvud, Taharet: 63, Tirmizî, Taharet: Ahmed: 4/247, 254.

[54] Ebû Dâvud, Taharet: 63, Nesâî, Taharet: 58, İbn Mâce, Taharet: 52, Ahmed: 1/95, 114.

[55] Nesâî dışında beşler bunu rivayet etmiştir. Tirmizî, Taharet: 72'de rivayeti nakledip hadîsin ma'lûl olduğunu söylemiştir

[56] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/142.

[57] el-Fıkhu Alâ'l-Meahibi'l-Arbaa: 1/142.

[58] Fethü'l-allâm: 1/36.

[59] Zahirî itibariyle kusursuz gibi görünse de sıhhatini zedeleyen bir veya birkaç kusuru olan hadîs'e, "muallel hadîs" denir.

[60] Fazla bilgi için bak: Fethü'l-allâm: 1/37.

[61] Buhari, Hiyel: 2, vudû': 2, Müslim, Taharet: 2, Ebû Dâvud, Taharet, 31, Tirmizî, Taharet: 56, Ahmed, 2/308, 318.

[62] Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Taharet: 64.

[63] İbn Mâce, İkaamet: 137, Dâre-Kutnî.

[64] Dâre-Kutnî: Enes (r.a.)'den.

[65] Kâsânî'nin naklettiği bu hadîs üzerinde hayli durulmuştur. Bak: Bedayi, 1/24.

[66] Ahmed, 1/256, Taberânî, Taharet: 110.

[67] es-Siracülvahhac Şerhün Alâ Metni'I-Minhac: 11, 12, Fethü'l-vahhab Şerhi Menheci't-Tullab: 7'den özeltlenerek.

[68] el-Muğnî: 1/160, 161'den özeltlenerek...

[69] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/80, 81.

[70] el-Muğnî, 172, 173, 174'den özetlenerek...

[71] Geniş bilgi için bak: Mîzanü'I- İ'tidal: 2/196-3427 nolu Süleyman...

[72] Mîzanül-İ'tidal: 4/6 - 8056 Nolu Muhammed.

[73] Ebu Dâvud, Taharet: 79, İbn Mâce, Taharet: 62, Dâremî, Vudu': 48, Ahmed: 4/98.

[74] Ahmed: 1/111, Dare-Kutnî.

[75] Tirmizî, Taharet: 71, Nesâî, Taharet: 97, İbn Mâce, Taharet: 62, Ahmed b. Hanbel.

[76] Bedayi'u's-Sanayi fi Tertibi'ş-Şerayi': 11/30, 31.

[77] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/80, 81.

[78] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa:1/80, 81.

[79] Ebû Dâvud, Taharet: 79, Ahmed: 3/239.

[80] Beyhakî...

[81] Neylü'l-evtâr: 1/225, 226.

[82] Müsned-i Ahmed.

[83] Fazla bilgi için bak: Nasburraye: 1/44, 45.

[84] Nisa: 4/43.

[85] Ebu Dâvud, Nesâî, Taharet: 120, Ahmed: 6/62.

[86] Ahmed b. Hanbel, Dâre-Kutnî: Muâz b. Cebel (r.a.)'den.

[87] Nesâî, Taharet: 119, Kıble: 10.

Ayrıca bu hadîsi az değişik lafızla, Buharî, Salat: 22, 103, vitir: 3, Müslim, Salat: 267, Ebû Davud, Salat: 111, İbn Mâce, İkaame: 40, Ahmed: 6/37,102, 199, 200, 231.

[88] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerayi' 11/30'dan özetlenerek.

[89] el-Ümm: 1/15, 16.

[90] Fethülvahhab bi-Şerhu Menheci't-Tulla: 1/7, 8.

[91] el-Muğnî: 1/186, 187.

[92] eş-Şerhü'I-Kebîr: 1/186.

[93] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/83'den özetlenerek...

[94] Geniş bilgi için bak: Neylü'l-evtar, 1/230, 231, 232, 233, Nasburraye: 1/60-70.

[95] Buharî, İlim: 53, salat: 9, hacc: 21, Müslim, Ebû Dâvud, Taharet: 69, Tirmizî, Taharet: 61, Nesâî, Taharet, 117, İbn Mâce, Taharet: 63, Ahmed: 2/223, 5/194, 6/406, 407.

[96] Nesâî,Gusül: 30, İbn Mâce, Taharet: 63, Dâremî, Vudu': 50, Ahmed: 5/194, 6/406.

[97] Nesâî, Gusül: 130.

[98] Ahmed: 2/223, 333, 4/220, 6-107, 5/194, 6-406.

[99] İbn Hibbân kendi Sahih'inde, Tirmizî kendi Sünen'inde rivayet etmiş ve "bu babda bu hadis rivayet edilenlerin en güzel ve en sahihidir," demiştir. Ebu Cafer Tahavî bu hadis için: "isnadı doğru bir hadistir, muztarib değildir. Büsre'nin hadisiyle çatışırsa da tercîha daha uygundur. Çünkü erkeklerin rivayeti daha kuvvetli kabul edilir. Fazla bilgi için bak: el-Bahrü'r-râik Şerhu Kenzi'd-dakaik: 1/45, 48.

[100] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/8.

[101] Fazla bilgi için bak: Fethülvahhab, 1/8, es-Siracü'lvahhac: 12.

[102] Geniş bilgi için bak: el-Muğnî, 1/178, 179.

[103] el-Muğnî: 1/180.

[104] el-Fıkhu Alâ'l-Mezâhibi'l-Arbaa: 1/85'den özetlenerek...

[105] Tenvîrü'I-Havâlik: 1/64, 65.

[106] Şerhu Mââni’1-Asâr: 11/76.

[107] Fazla bilgi için bak: Neylü'l-evtâr: 1/234, 235.

[108] Darekutnî...

[109] Fethü'l-allâm 11/42'den özetlenerek.

[110] Darekutnî tahrîc etmiştir.

[111] Mîzanü'l-İ'tidal: 2/571 - 4900 nolu Abdurrahman...

[112] Neylü'l-Evtar: l/236'dan özetlenerek...

[113] Mizanü'I-I'tidâl: 11/331-1250 nolu Bakıyye.

[114] Şerhu Maâni'1-Asâr: 1/79.

[115] Müslim, Hayz: 97, Ahmed: 5/106.

[116] Ebû Dâvud, Taharet: 71, Ahmed: 5/86, 88, 92, 98, 100, 106, 108.

[117] Müsned-i Ahmed: 5/86, 88, 92, 98, 100, 101, 106, 108.

[118] el-Muğnî: 1/187.

[119] Beyhâkı kendi Sünen'inden: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[120] Neylü'l-evtar: 1/237 İmam Şafiî, deve etinden ve diğer ateşte pişirilmiş yemeklerden dolayı abdestin bozulmayacağını söylerken Süfyan b. Uyeyne tarikiyle rivayet edilen şu hadîsi hüccet olarak göstermiştir: "Resûlüllah (a.s.) koyunun kürek kısmını yedikten sonra kalkıp namaz kıldı, abdest almadı" el-Ümm: 1/21.

[121] Fethü'l-allâm: 1/44.

[122] Müslim, Hayz: 90, Ebû Dâvud, Taharet: 75, Tirmizî, Taharet: 58, Nesâî, Taharet: 121, 122, İbn Mâce, Taharet: 65, Dâremî, Vudû': 59, taharet: 22, Ahmed: 1/264, 272, 2/285, 271, 427, 470, 5/184, 188, 189, 190.

[123] Fethü'l-allâm: 1/44.

[124] Neylü'levtar: 1/239.

[125] Fıkhü's-Sünne: 1/55.

[126] Şerhu Maâni'1-Asâr: 1/62, 63.

[127] Şerhu Maâni'1-Asâr: 1/63, 64.

[128] Şerhu Maâni'1-Asâr: 1/67-71.

[129] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/87.

[130] Müslim, Taharet: 1, Ebü Dâvud, Taharet: 31, Tirmizî, Taharet: 1, Nesâi, Taharet: 103, zekât: 48, İbn Mâce,Taharet: 2, Dâremî, Vudû': 21, Ahmed: 2/20, 39, 51, 57, 73, 5/74, 75.

[131] el-Esrem Dârekutni.

[132] Hakim, Beyhakî, Taberani

[133] Nesâî, Menasik: 138, Dâremi, Menasik: 32, Ahmed: 3/414, 4-64, 5-377.

[134] Bedayi'u's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayi: 33.

[135] Vâkı'a: 56/79.

[136] Bedayi'u's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayi': 33, 34.

[137] Hakim bu mealdeki hadîsi Müslim'in şartı üzere rivayet etmiştir.

[138] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/8.

[139] Fethülvahlıab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/8, Minhacü't-Tâlibîn: 3.

[140] el-Muğnî: 1/147.

[141] el-Muğnî: 1/147, 148'den özetlenerek...

[142] Ebû Dâvud, Taharet, Müsned-i Ahmed, Abdullah b. Hanzele el-Ansârî'den.

[143] Buhari, Vudû’: 54, Ebû Davud, Taharet: 65, Tirmizi, Taharet: 100, İbn Mâce, Taharet: 12, Dâremi, Vudû': 3, 46, Ahmed: 3/132, 154, 260, 5/301.

[144] Ahmed: 1/80, 120, 214, 221, 366 - 2/28, 94, 231, 245, 250, 259, 287, 313, 384, 400, 429, 433, 473, 496, 502, 517, 531 - 3/442 - 4/114, 116 - 5/193, 410 - 6/150, 325, 429.

[145] Fazla bilgi için bak: Nasburraye li-Ahadisi'1-Hidâye: 1/197, 198.

[146] Buhari, Gusül: 23, 27, Hayz: 2, Ezan: 25, Savm: 22, 25, Müslim, Taharet: 97, hayz: 21, 24, 115, 116, Ebû Dâvud, Taharet: 87, 79, 100, Tirmizî, Savm: 62, taharet: 87, İbn Mâce, Taharet: 80, 89, 103, 104, Siyam: 27, Nesâi, Taharet: 138, 162, 165, 171, Ahmed: 1/25, 35, 44, 2/17, 36, 102.

[147] Kütüb-i sitte...

[148] Müslim, Ahmed b. Hanbel: 6/102, 119, 192, 279.

[149] Ebû Dâvud, Taharet: 88, Tirmizî, Taharet: 78, Müsned-i Ahmed...

[150] Beşler rivayet etmiştir. (Buhari hâriç).

[151] Bedâyi'u's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/38'den özetlenerek...

[152] el-Muğnî: 1/146.

[153] el-Muğnî: 1/146.

[154] Muvatta': Vudu'ü'I-cünüb faslı. Tenvîrü'l-Havâlik: 1/67, 68.

[155] Neylü'I-evtar: 11/254.

[156] Fethü'l-allâm li-Şerhi Bülûği'l-meram: 1/61.

[157] Mîzanü'1 İ'tidal Fi-Nakdi'r-rical: 4/488- 9941 nolu Ebu İshak...

[158] Ebû Dâvud, Taharet: 87, 88, Müslim, Hayz: 22, Nesâî, Taharet: 162, 164, İbn Mâce, Taharet, 103, 104, Taberânî, Et'ime: 36, vudû: 79, Ahmed: 6/102,119, 192, 279.

[159] Müsned-i Ahmed, Ebû Dâvud, Tirmizî...

[160] Buhari, İlim: 51, vudû': 34, gusül: 13, Müslim, Hayz: 17, Ebû Davud, Taharet: 82, Nesâi, Taharet: 111, 119, gusül: 28, Ahmed: 1/80, 82, 87, 107, 111, 129, 145, 6/5.

[161] Ahmed: 1/107.

[162] Buhari, İlim: 50, tefsîr: 33, edeb: 93, Müslim, Hayz: 29, 32, 33, Ebû Dâvud, Taharet: 95, Nesâî, Taharet: 130, nikâh: 52, İbn Mâce, Taharet: 107, Daremi, Vudu': 76, Taberanî, Taharet: 84, Ahmed: 3/81, 302, 6/309.

[163] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/14'den özetlenerek... Şerhu Fethi'l-Kabîr: 1/40, 41.

[164] Şerhu Fethi'l-Kedir: 1/41.

[165] Bu tarif, şâfii fukahasına aittir. Müfessirler ise bu iki tabir üzerine çok farklı görüş ve yorumlar ortaya koymuşlardır.

[166] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci’t-Tullâb: 1/18, Minhacü't-tâlibın ve umdetü'l-muftîn: 5.

[167] Fetülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/18, Minhacü't-talibin ve umdetü'l-Müftîn: 5.

[168] el-Muğnî: 1/199'dan özetlenerek...

[169] el-Fikhu Alâl-Mezahibi'1-Arbaa: 1/109.

[170] Buharî, Gusül: 28, Müslim, Hayz: 87, 88, Ebû Dâvud, Taharet: 83, Nesâî, Taharet: 128, İbn Mâce, Taharet: 111, Dâremî, Vudu': 75, Ahmed: 2/234, 383, 347, 471, 520, 6/47, 112.

[171] Buharî, Gusül: 28, Müslim, Hayz: 87, 88, Ebû Dâvud, Taharet: 83, Nesâi, Taharet: 128, İbn Mace, Taharet: 111, Dâremî, Vudu': 75, Ahmed: 2/234, 393, 347, 471, 520, 6/47, 112.

[172] Şerhu Fethi'l-Kadir: 11/43.

[173] Yukarıdaki hadîsi İbn Mace, Taharet: 111'de, Ahmed: 2/178'de rivayet etmiştir.

[174] es-Siracü'1-vahhac Ala Metni'l-Minhac: 20.

[175] el-Muğnî: 204, 205'den özetlenerek...

[176] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/106.

[177] Tenvîrü'l-Havâlik Şerhün Alâ Muvatta'i Mâlik: 86'67'den özetlenerek...

[178] Şerhu Maâni'1-Asâr: 1/53.

[179] Şerhu Maâni'1-Asâr: 1/54.

[180] Şerhu Maâni’l-Asâr: 1/54.

[181] Tahavî, Şerhü Maani'l-Asâr: 1/55.

[182] Tahavî, Şerhü Maâni'1-Asâr. 1/55.

[183] Tahavi, Şerhü Maani’l-Asar: 1/57.

[184] Nasburraye li-Ahadîsi'1-Hidâye: 1/82, 83'den özetlenerek...

[185] Şerhu Maâni'1-Asâr: 11/56.

[186] Fethülâllam li-Şerhi Bülûği'l-Meram: 1/58'den özetlenerek...

[187] Müslim, Hayz: 81, Ebû Dâvud, Taharet: 83, Tirmizî, Taharet: 81, Nesâî, Taharet: 131, İbn Mâce, Taharet: 110, Dâremî, Vudu': 74, Ahmed: 3/29, 36-5/115, 116, 416.

[188] Sahîh-i Müslim.

[189] Müsned-i Ahmed.

[190] Müsned-i Ahmed.

[191] Nesâi, Ahmed b. Hanbel, Havle (r.a.)'dan.

[192] Ahmed: 6/309.

[193] Ahmed: 6/256, Ebû Dâvud, Taharet: 94, Tirmizi, Taharet: 82, İbn Mâce, Taharet: 112. Daremi, Vüdu': 77.

[194] Bedayi'u's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şevayi': 1/36.

[195] Şerhu Fethi'l-kadîr: 1/42.

[196] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 11/18.

[197] el-Fikhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/109.

[198] el-Muğnî: 1/202, Fikhü's-Sünne: 1/65, 66.

[199] el-Muğnî: 1/203.

[200] Fethü'l-allâm: 1/59.

[201] Mîzanü'l-Î'tidal: 2/465-4472 nolu Abdullah maddesi...den, özetlenerek...

[202] Buharî, Salat: 76, Müslim, Nesâî, Taharet: 125, 126, Tirmizî, Cumua: 72, Sidir, güzel kokulu buharlardan bir cinstir.

[203] Ahmed: 5/161.

[204] Bedayi'u's-Sanayi’ Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/35.

[205] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/18, Guslü gerektiren sebebler bölümü.

[206] el-Bahrü'r-raik: 1/68, Gusül bahsi...

[207] el-Ümm: 11/38, Guslü gerektiren sebebler bölümü...

[208] el-Muğnî: 1/207-208'den özetlenerek...

[209] el-Muğni: 1/207.

[210] el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 1/32.

[211] Ahmed: 4/199204, 205.

[212] Buharî, Vudu': 63, hayız: 8, 19, Müslim, Hayız: 62, 63, Ebu Dâvud, Taharet: 107, 108, 109, 110, Tirmizî, Taharet: 93, 96, Nesâî, Taharet: 133, 134, hayız: 2, 4, 6. İbn Mâce, Taharet: 115, 116, Taberânî, Taharet: 104, Ahmed: 6/82, 187, 194, 464.

[213] Bakara: 2/222.

[214] Bedayiu's-Sanayi, fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/38.

[215] Fethülvahhav bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/24.

[216] el-Ümm: 159'dan özetlenerek...

[217] el-Muğnî: 1/209.

[218] el-Muğnî: 1/209.

[219] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/109...

[220] Buharî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce: Ali (r.a.)'den,

[221] Tirmizî, Taharet: 111, Ahmed: 1/83, 84, 398, 403.

[222] İbn Mâce, Taharet: 105. Tirmizî, Taharet: 98.

[223] Dârekutnî: Cabir (r.a.)'den.

[224] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/37.

[225] Bedayi'u's-Sanayi’ Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/44.

[226] es-Siracü'-lvahhac Alâ Metni'l-Minhac: 1/31.

[227] el-Muğnî: 1/143, 144.

[228] Geniş bilgi için bak: Mîzanü'l İ'tidal: 1/240, 241, 923 numaraya...

[229] Geniş bilgi için bak: Neylü'l-evtar: 1/266.

[230] Mizânü'l-İ’tidal: 4/6- 8056 nolu Muhammed b. Fazıl...

[231] Müslim, Hayız: 11, 12, Ebû Dâvud, Taharet: 103: Tirmizî, Taharet: 101, Nesâî, Hayız: 18, İbn Mâce, Taharet: 12, Daremî, Vudu': 82, 108,

Ahmed: 2/70-3/103-6/45, 101, 106, 112, 114, 173, 179, 214, 229, 243.

[232] Müsned-i Ahmed, Nesâî, Taharet: 173, hayız: 19.

[233] Sünen-i Saîd b. Mansûr: Cabir (r.a.) 'den.

[234] İbn Münzir: Zeyd b. Eslem'den...

[235] Ebû Dâvud, Taharet: 92, İbn Mâce, Taharet: 126.

[236] İbn Mâce, Taharet: 127.

[237] Fetevâ-yi Hindiyye: 1/38.

[238] es-Siracü'I-vehhac: 31

[239] Nisa: 4/43.

[240] Ebû Dâvud: Hz. Ayşe (r.a.)'den.

[241] Nisa: 4/43.

[242] el-Müdevvenetü'I-Kübrâ, Mürürü’l-Cünüb 11/32.

[243] Fazla bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 1/265-270, Nasburraye: 1/194, 195.

[244] Fıkhü's-Sünne: 1/67, 68.

[245] Buhari, Cumu'a: 2, 3, 5, 6, 12, 26, ezan: 161, şahadet: 18, Müslim, Müsafirîn: 26, 27, cumu'a: 1, 2, 4, 6, 8, Ebû Dâvud, Taharet: 127, 128, Tirmizî, Cumu'a: 29, Nesâî, Cumu'a: 7, 8, 11, 13, siyam: 81, İbn Mâce, İkamet: 78, 80, 83, Dâremî, Salat: 190, Ahmed: 1/15, 46, 265, 268, 269, 330, 2/3, 35, 37, 41, 42, 51, 53, 57, 3/60, 66, 4/35, 5/363, 6/289, 310.

[246] Buhari, Müslim, Ebû Saîd (r.a.)'den...

[247] Buharî, Cumu'a: 12, Enbiya: 54, Müslim, Cumu'a: 9, Ahmed: 2/342.

[248] Bedayi’u’s-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayi’: 1/35-269, 270.

[249] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tüllâb, 1/77.

[250] el-Ümm: 1/196; 197'den özetlenerek.

[251] Nesâi ve Tirmizî, Semure b. Cüdeb'den (r.a.)

[252] Buharî ve Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)’den...

[253] el-Muğnî: 2/345, 347.

[254] el-Fikhu Alâ'l-Mezahibî'l-Arbaa: 1/403'den özetlenerek...

[255] el-Müdavvenetü'l-Kübrâ, Gusl'ü-Cumu'a: 1/145, 146.

[256] Buhari ve Müslim: İbn Ömer (r.a.)'dan...

[257] Buharî, Vudu: 46, Müslim, Taharet: 8, 12, Ebû Dâvud, Taharet: 32, 57, 128, Tirmizî, Taharet: 45, cumu'a: 5, Nesâî, Cumu'a: 9, İbn Mâce, Taharet: 6, 47, 73, 139, İkamet: 81, 193, Daremî, Vudu’: 43, Ahmed: 2/98, 5/1, 11, 15, 16, 22.

[258] Buharî ve Müslim, Urve'den...

[259] Ebû Dâvud, Taharet: 125, 127, Tirmizî, Cumu'a: 4, Nesâî, Cumu'a: 10, 12, 19, İbn Mâce, İkamet, 80, Daremî, Salat, 195, Ahmed: 2/209, 4/8-9, 10, 104.

[260] Ahmed: 2/229, 232, 260, 329, 331, 472, 484.

[261] Sahîh-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[262] Fethü'l-aliâm li Şerhi Bülûği'l-Merâm: 1/205.

[263] Müsned-i Ahmed, İbn Mâce, el-Fakih (r.a.)'den.

[264] Fetâvâ-yi Hindiyye: 1/149.

[265] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/83.

[266] el-Ümm: 1/231'den özetlenerek...

[267] el-Muğnî: 2/370, 371.

[268] Tenvirü'l-Hevâlik: 1/189, el-Müdevvenetü'l- Kübrâ, Salatü'lideyn: 1/167.

[269] Neylü'l-evtar: 1/287.

[270] Ebu Dâvud, Cenâiz: 35, İbn Mâce, Cenâiz: 18, Ahmed: 2/280, 433, 454, 472, 4/246.

[271] Ahmed, Dârekutnî, Ebû Dâvud: Mus'âb b. Şeybe (r.a.)'den.

[272] Meraku'l-felâh: 18.

[273] el-Ümm: 1/38.

[274] Beyhaki: İbn Hacer bu hadîsin hasen olduğuna dikkatleri çekmiştir.

[275] Beyhakî tahrîc etmiş, İbn Hacer hasen olduğunu söylemiştir.

[276] el-Hattab, Ömer (r.a.) hadîsi.

[277] Darekutnî, el-Hâkim, İbn Abbas (r.a.)'dan merfu'ân rivayet etmiştir.

[278] Darekutnî ve el-Hâkim tahrîc etmiştir.

[279] Mizanü'l-İ'tidal: 2/301- 3830 nolu Salih b. Mukatil...

[280] İmam Mâlik, el-Muvatta'dan rivayet etmiştir. Cenaze bahsi...

[281] Tirmizî, Hacc: 16, Dâremî, Menasik: 6.

[282] Ahmed: 2/25, 59, 6/236, Müslim'de az değişik bir lâfızla rivayet edilmiştir; Müslim, Hacc: 44.

[283] Müslim, Ebu Dâvud, İbn Mâce: Aişe (r.a.)'dan...

[284] İmam Şafiî rivayet etmiştir.

[285] Buharî, Müslim, Muvatta': İbn Ömer (ra.) 'dan...

[286] Bedayi'u's-Sanayi' fi- Tertibi'ş-Şerayi: 2/143, 144.

[287] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/224.

[288] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/228.

[289] Bedayi'u's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayi': 2/151.

[290] Fethü'l-vahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/138, 139.

[291] el-Muğnî: 3/271, 272'den özetliyerek...

[292] el-Muğnî: 3/368.

[293] el-Muğnî: 3/409.

[294] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/642, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 1/360.

[295] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibil-Arbaa: 1/651, 652.

[296] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'I-Arbaa: 1/664.

[297] Mizanü'l-İ'tidal: 2/527 4708 nolu Abdullah...

[298] Mîzanü'I-İ'tidal: 4/453-9821 nolu Yakub b. Atâ'...

[299] Nasburraye li-Ahadisi'l- Hidâye: 3/17.

[300] İbn Ebî Şeybe kendi Musannef'inde: İbn Ömer'den...

[301] Geniş bilgi için bak: Nasburraye: 3/18.

[302] Ebu Dâvud, Taharet: 107, 113, 116, 118, Savm: 80.

[303] Ebu Dâvud, Taharet: 107, 113, 116, 118, Müsned-i Ahmed: 6/83, 119, 128, 187, 237.

[304] Ebu Dâvud, Taharet: 107, 113, 116, 118, Savm: 80.

[305] Bedayi'us-Sanayi' Fi-Tertibı'ş-Şerayi': 1/44.

[306] Fetâvâ-yi Hindiyye: 11/39.

[307] el-Ümm: 1/60.

[308] es-Siracü'l-vahhac: 31.

[309] el-Muğnî: 1/310, 331'den özetlenerek, el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l Arbaa: 1/119, 120'den özetlenerek..

[310] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/120.

[311] el-Müdevvenatü'l-Kübrâ, Hayız: 1/49.

[312] Fazla bilgi için bak: Neylü'l-evtar: 1/285, Mîzanü'l-İ'tidal: 2/243-3604 nolu Süheyl b. Salih...

[313] Fazla bilgi için bak: Şerhu Meâni'1-Asâr, 1/98-107...

[314] Fazla bilgi için bak: Nasburraye li-Ahadisi'1-Hidâye: 1/199-204...

[315] Fıkhü's-Sünne: 1/86, 89'dan özetlenerek...

[316] Buharî, Ezan: 51, Müslim, Salat: 90, 92, 95, Dâremî, Salat: 44, Ahmed: 2/52 6/251.

[317] Meraku'l-felâh: 18, Fetâvâ-yı Hîndiyye: 1/16, Gusül bahsi...

[318] el-Ümm: 1/38, Guslü gerektiren şeyler bölümü...

[319] Buğyetü'l-müsterşidîn, Sünnet olan gusüller faslı: 28.

[320] el-Muğnî, Tahareti bozan sebebler faslı: 1/172.

[321] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa, Guslün sünnet olduğu umur faslı: 1/119, 120.

[322] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa, Guslun sünnet olduğu umur faslı: 1/110, 120.

[323] Buharî, Müslim, Hayız: 35, 37, 57, Ebû Dâvud, Taharet, 130, Taberânî, Taharet: 70, cihâd: 50.

[324] Buharî, Gusül: 6, savm: 65, büyü': 98, Müslim, Hayız: 39, mesacid: 223, Ebû Dâvud, Taharet: 98, Nesâî, Gusül: 19, Ahmed: 1/321, 346, 367- 2/19, 116.

[325] Buharî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî, Ahmed, Buharî, Gusül: 5, 10, Nesâî, Taharet: 111.

[326] Tirmizî, Taharet: 79, Nesâî, Taharet: 159, gusül: 24, İbn Mâce, Taharet: 96, Ahmed: 6/68, 192, 253, 258.

[327] Nesâî, Gusül: 28, Taberânî, Taharet: 58, Ahmed: 3/24, 149- 4/6, 7, 44-5-80, 105 - 6/51.

[328] Fetâvâ-yı Hindiyye, Guslün sünnetleri bölümü: 1/14.

[329] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb, Gusül babı: 1/18'den kısaltılarak..

[330] el-Muğnî, Gusül faslı: 1/217.

[331] Tenvirü'l-havâlik Şehün Ala Muvatta'ı Mâlik: 1/66.

[332] Tenvîrü'l-havalik Şerhün Ala Muvatta'i Mâlik: 1/66.

[333] Geniş bilgi için bak: Neylü'l-evtar: 1/287.

[334] İbn Ebi Şeybe, İbn Ömer'den...

[335] Sahîh-i Müslim, Ümm Seleme (r.a.)'dan...

[336] Müslim, Hayız: 58, Ebû Dâvud, Taharet: 99, Tirmizi, Taharet: 77, Nesâî, Taharet: 149, 160.

[337] Müslim, Hayız: 59, İbn Mâce, Taharet: 108, Ahmed: 6/43.

[338] Dâremî, Vudu': 115.

[339] Ebû Dâvud, Taharet: 97, İbn Mâce, Taharet: 106, Ahmed: 1/94, 101, 133, Dâremî, Vudû': 69, Ebû Dâvud, Ahmed: 6/111, 254.

[340] Ebû Dâvud, Taharet: 97, Tirmizî, Taharet: 78, İbn Mâce, Taharet: 106.

[341] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tedtibi'ş-Şerayi': 11/34.

[342] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb:1/19.

[343] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahib'il-Arbaa: 1/114.

[344] el-Muğnî: 1/228.

[345] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/113'den özetlenerek.

[346] Mîzanü'l-İ'tidal: 3/70, 71, 5641 nolu Atâ'dan özetlenlerek...

[347] Ebu Dâvud, Hammam: 1, vitir; 23, Nesâî, Gusül: 7, Ahmed: 4/224.

[348] Buharî, Gusül: 20, Müslim, Hayiz: 75, fezâil: 155, 156, Ahmed: 2/315, 515.

[349] Ahmed: 3/262.

[350] Fetâvâ-yı Hindiyye: 5/327-329'dan özetlenerek...

[351] Sahîh-i Müslim...

[352] el-Muğnî: 1/231'den özetlenerek.

[353] Sahih-i Müslim: Ümmu Hâni' (r.a.)'dan.

[354] Ebû Dâvud: Behz b. Hakîm'den...

[355] Mîzanü'l-İ'tidal: 3/127, 5844 nolu Ali b. Zeyd...

[356] Geniş bilgi için bak: Neylü'l-evtar: 1/298.

[357] Buhari, Teyemmüm: 6, 9, Nesâî, Taharet: 198, 202, Ahmed: 4/319, 434.

[358] Ebû Dâvud, Taharet: 125, İbn Mâce, Taharet: 93, Ahmed: 1/370.

[359] Ahmed b. Hanbel, Dârekutnî, Ebû Dâvud: Amir b. Âs (r.a.)'dan.

[360] Buhari, Teyemmüm: 5, 6, Ebû Dâvud, Taharet: 123, Tirmizi, Taharet: 92, Nesâi, Taharet: 2, 3, Ahmed: 5/146, 147, 155, 180.

[361] Buharî, Teyemmüm: 1, salat: 56, Müslim, Mesacid: 3, 4, 5, Ebû Dâvud, Salat: 24, Tirmizî, Mevakit, 119, siyer: 5, Nesâi, Gusül: 26, İbn Mâce, Taharet: 90, Dâremî, Salat: 111, siyer: 28, Ahmed: 1/250, 301, 2/222, 240, 250, 412, 442, 502, 3/304, 4/416, 5/145, 148, 161, 248, 259, 383.

[362] Müsned-i Ahmed: Ebu Ümame (r.a.)'den.

[363] Bedayi'u's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/46'dan özetlenerek...

[364] Bedayi'u's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayi’: 1/48'den kısaltılarak...

[365] es-Siracü'1-vahhac Alâ Metai'l-Minhac: 24, 26'dan kısaltılarak...

[366] el-Muğnî: 1/233, 234'den özetlenerek...

[367] el-Muğnî: 1/238, 239'dan kısaltılarak... Mu'cemu'l-Fıkhî'l-Hanbeli: 1/178, 180.

[368] el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, Teyemmüm: 1/44.

[369] Tenvirü'l-havâlik Şerhün Ala Muvatta'i Mâlik: 1/74, 75.

[370] Tenvîrü'l-havâlik Şerhün Ala Muvatta'i Mâlik: 1/75.

[371] Neylü'I-evtar: 1/301.

[372] Mîzanü'l-i'tidal: 2/67-2834 nolu Zübeyir b. Hurayk.

[373] Mîzanü'l-i'tidal: 1/20-39 nolu İbrahim b. İsmail...

[374] Nasburraye li-Ahadisi'1-Hidâye: 149, 150'den kısaltılarak...

[375] Geniş bilgi için bak: Fethülallâm: 1/65-67.

[376] Nisa: 4/43, Mâide: 5/6.

[377] Buharî, Cenâiz: 72, menakıb: 21, mağâzî: 27, cihad: 122, ta'bîr, 11, 22, 40, i'tisam: Müslim, Rü'ya: 22.

[378] Müslim, Mesâcid: 4.

[379] Şerhu Fethi'l-kadîr: 1/8.

[380] el-Ümm: 11/50'den kısaltılarak.

[381] el-Mugnî: 1/247, 248, Mu'cemü'I-Fıkhi'l-Hanbelî: 1/178.

[382] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/160. - Lübabu'l-Tevîl: 1/356, 357.

[383] Mizariü'l-i'tidal: 3/435, 7061 nolu Müsnî b. Sabah...

[384] Nasburraye: 1/109.

[385] Fıkhü's-Sünne: 1/79.

[386] Ahmed: 4/263, Ebû Dâvud, Teyemmüm, İbn Mâce, Taharet: 91.

[387] Tirmizî, Taharet: 110.

[388] Buhari, Teyemmüm: 8, Müslim, Hayz: 110, Ebû Dâvud, Taharet: 121, Nesâî, Taharet, 198, 201, Ahmed: 4/264, 319, 396.

[389] Darekutnî: Ammar (r.a.)'dan.

[390] Ebû Dâvud, Taharet: 122.

[391] Beyhakî rivayet etmiştir.

[392] el-İhtiyar li-Ta'lil'il-Muhtar: 1/21.

[393] es-Siracü'1-vahhac Alâ Metni'l-Minhac: 29.

[394] el-Mugni: 1/244, 245, Mu'cemü'l-Fıkhi'l-Hanbeli: 1/177.

[395] el-Fikhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/163, 164.

[396] Tenvirü'l-Havâlik Şerhün Alâ Muvatta'i Mâlik: 1/76, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 1/42.

[397] Şerhu Maani'l-Asâr: 1/110, 111.

[398] Şerhu Maâni'1-Asâr: 1/112, 113, 114'den iktibasen...

[399] Nasburrâye: 11/155, 156'den özetlenerek...

[400] Fazla bilgi için bak: Mîzanü'l-İ'tidal, 1/57-189 nolu İbrahim.

[401] Fazla bilgi için bak: Neylü'l-evtar: 1/310, 311.

[402] Ebu Dâvud, Nesâî, Taharet: 204, Taberânî, Sefer: 78.

[403] el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, Teyemmüm: 11/42.

[404] Bedayi'u's-Sanayi' Fî-Tedtibi'ş-Şerayi': 1/53, 54'den özetlenerek...

[405] el-İhtiyar li-Talili'l-Muhtar: 1/21.

[406] es-Siracü'I-vahhac: 30.

[407] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/22.

[408] el-Muğni: 1/252.

[409] el-Muğni: 1/272.

[410] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/165.

[411] el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, Teyemmüm: 1/42.

[412] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/165.

[413] Müsned-i Ahmed, Tirmizî, Hadîs sahihtir.

[414] Müsned-i Ahmed, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Hibban.

[415] Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce: Buharî, Tefsir: 4, 10, Libas: 58.

[416] Neylü'I-evtar: 313, 314.

[417] Buharî, Vudu': 63, hayz: 8, Müslim, Hayz: 62, 63, Ebû Dâvud, Taharet: 107, 108, 109, 110, Tirmizî, Taharet: 93, 96, Nesâî, Taharet: 133, 134, hayz: 3, 4, 6, Talak: 74, İbn Mâce, Taharet: 115, 116, Taberânî, Taharet: 104, Ahmed: 6/82, 187, 194, 464, Daremî, Sünnet: 1.

[418] Müslim, Hayız: 66, Ebû Dâvud, Taharet: 107, Nesâî, Taharet: 134, İbn Mâce, Taharet: 115, 116.

[419] Ebu Dâvud, Taharet: 107, 109, Nesâi, Hayız: 5.

[420] Ebu Dâvud/Taharet : 107. Nesâî/Taharet t 133, hacc : 57. İbn Mâce/Mena-sik s 12. Daremî/Vudu1 84, Taberânî, Taharet: 105, Ahmed: 6/293, 304, 320, 323, 464.

[421] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/44.

[422] el-İhtiyar Li-Ta'lili'l-Muhtar: 1/29.

[423] Minhacü't-Talibîn ve Umdetü'l-Müftîn: 7.

[424] el-Muğnî: 1/315.

[425] Tenvîrü'l-Havâlik: 79-82'den özetlenerek...

[426] Geniş bilgi için bak: Neylü'l-evtar: 1/314-317.

[427] Ebu Dâvud, Taharet: 109, 115, Nesâî, Taharet: 137, hayız: 6.

[428] Ebû Dâvud, Taharet: 109, 119, Tirmizî, Taharet: 95, İbn Mâce, Taharet: 115; Ahmed: 6/439.

[429] Neylü'l-evtar: 1/318.

[430] Mizanü'l-İ'tidal: 2/85, 2919 nolu Züheyr, 2/269, 3694 nolu Şerik.

[431] Ebu Dâvud, Taharet: 107, 109, 112, 114, Tirmizî, Taharet: 94, Nesâî, Taharet: 134, hayz: 4, İbn Mâce, Taharet: 115, Dâremî, Vudu': 84, 94.

[432] Ebû Dâvud, Taharet: 112, 115, Taberani, Taharet: 107, 108 Tirmizi, Taharet: 94.

[433] Müslim, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvud, Taharet: 102, nikâh: 46.

[434] Ebû Dâvud, Taharet: 106.

[435] Buhari kendi tarikinde...

[436] Ebû Dâvud, Taharet: 82, Ahmed: 1/14.

[437] Buharî, Müslim, Ebû Davud, Nikâh: 46, İbn Mace, Taharet: 121.

[438] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/44, Fetâvâ-yi Hindiyye: 1/39.

[439] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/26.

[440] el-Muğnî: 1/306, El-Fikhu Alâ'l-Meezahibi'I-Arbaa: 1/134.

[441] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/134.

[442] Tenvîrü'l-Havâllk Şerhün Alâ Muvatta'i Mâlik: 1/77.

[443] Tenvîrü'l-Havâlik Şerhün Alâ Muvatta'i Mâlik: 1/77, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, Hayy: 1/52.

[444] Geniş bilgi için bak: Neylü'l-evtar: 1/323, 325, Fethülallâm: 1/74, 75, Fıkhü's-Sünne: 1/85, 06.

[445] Ebu Davud, Taharet: 103, 105, salat: 205, Müslim, Taharet: 47, Tirmizi, Taharet: 102, 103, Nesâî, Taharet: 181, hayız: 9, İbn Mâce, Taharet: 123, 129, Daremî, Vudu’: 112, Ahmed: 1/230, 247, 249. 5/8, 14.

[446] Fetâvâ-yı Hindiyye, Ahkâmü’l-Hayz ve Nifas: 1/39.

[447] Mîzanü'l-Kübrâ: 1/107.

[448] İbn Mâce...

[449] el-Muğnî, Hayız: 1/335.

[450] el-Ümm: 1/59.

[451] Fazla bilgi için bak: Neylü'l-evtar, 1/326, 327, Fethülallah, Hayız: 1/74, 75.

[452] Ebu Dâvud, Taharet: 19, Tirmizî, Taharet: 105, İbn Mace, Taharet: 128, Daremî, Vudu': 99, Ahmed: 6/300, 304, 309.

[453] İbn Mâce, Taharet: 128.

[454] Bedayi’, Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/40, el-İhtiyar Ii Ta'lîli’1-Muhtar: 1/30.

[455] es-Siracü'1-vahhac: 33, Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/29.

[456] Mu'cemü'l-Fıkhi'l-Hanbelî: 2/984, Nifas maddesi...

[457] Mîzanü'l-Kübrâ, Hayiz: 1/108, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 1/53.

[458] el-Müdevvenetü'1-Kübrâ, Nifas: 1/53.

[459] Mîzanü'l-Kübrâ, Hayiz: 1/108.

[460] İbn Mâce, Taharet: 128, Dâremî, Vudû': 198.

[461] Nasburraye li-Ahadisi'1-Hîdâye: Faslü'n-nifas: 1/204, 205.

[462] Nasburraye li-Ahadisi'1-Hidâye: Faslü'n-nifas: 1/205.

[463] Mîzanü'l-İ'tidal: 3/104, 5740 nolu Ala'...

[464] Fazla bilgi için bak: Neylü'l-evtar: 11/331, 332.

[465] el-Muğnî: 1/345, 346.

7- NAMAZ

Namaz dinin direği, ailenin düzeni, toplumun dengesi, hayatın hikmeti, kulluğun gereği ve imânın açık belgesidir. Allah ile kulları arasında en işlek yoldur. Hiçbir peygamber namazdan vareste tutulmamış, semavî hiçbir din bu ibâdete ilgisiz kalmamıştır.

Onun için Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "Namaz benim gözümün aydınlığı kılınmıştır!" buyurarak, namazın her iki hayatımıza nasıl bir aydınlık getireceğine işaret etmiştir. Âhiret'te insandan ilk önce bu ibâdetten sorulacağı da onun önemini anlatmaya yeterli bir delildir. Aynı zamanda namaz küfürle imân arasında bir alâmet-i farika sayılır.

Kur'ân-ı Kerîm'in elliden fazla yerinde bundan bahsedilerek Allah'ın kullarının günlük hayatlarında maddeyle mâna, dünya ile âhiret, nefs ile ruh arasında denge sağlayacak, köprü kuracak namazı görmek istediğine en belirgin şahittir.

İlgili hadîsler:

Abdullah b. Ömer (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"İslâm beş (esas) üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü bulunduğuna şehadet etmek; namaz kılmak, zekât vermek Beytullah'a haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak.."[1]

Enes b. Mâlik (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki: İsrâ gecesinde Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e elli vakit namaz farz kılınmıştı. Sonra azaltılarak beş vakte indirilmiştir. Sonra da ona şöyle seslenilmiştir: "Ya Muhammed! Şüphesiz ki söz benim yanımda değişmez. O bakımdan şu beş vakit ile sana elli vaktin (sevabı) vardır."[2]

Hz. Aişe (r.a.) Vâlidemiz'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Namaz ikişer rek'at olarak farz kılındı. Sonra hicret edince dört rek'at olarak farz kılındı ve seferi namaz evvelki (sayı) üzerine bırakıldı."
[3]

Talha b. Ubeydullah (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki: "Bir bedevi, saçları dağınık bir halde Peygamber (a.s.) Efendimiz'e geldi ve aralarında şu konuşma geçti:

"Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın benim üzerime namazdan neyi farz kıldığını haber ver?"

"Beş vakit namaz, meğer ki tetavvu' olarak bir şey (fazladan) kılasın..."

"Allah'ın benim üzerime oruçtan ne kadar farz kıldığını haber ver?"

"Ramazan ayı... Meğerki tetavvu' olarak bir şey (oruç tutasın.)"

"Bana Allah'ın üzerime zekâttan neyi farz kıldığını haber ver?"

Böylece Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona İslâm şeriatının hepsini haber verdi. Bunun üzerine Bedevî şöyle dedi:

"Sana ikramda bulunan Allah'a yemin ederim ki, bundan ne fazlasını yaparım, ne de Allah'ın üzerime farz kıldığından bir şey eksiltebilirim!.."

Onun bu sözü üzerine Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Eğer doğru söylediyse kurtuluşa erdi veya Cennet'e girdi..."[4]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- İslâm beş esas üzerine kurulmuştur. Onlardan biri de namazdır.

2- Namaz Mi'rac gecesi, önce elli vakit olarak farz kılınmış, sonra noksanlaştırılarak beşe indirilmiştir. Bu artık ne artar, ne de eksilir. Günde belirli zamanlarda beş vakit namaz kılmak farzdır ve bu elli vakit namaz değer ve sevâbındadır.

3- Namaz önceleri ikişer rek'ât olarak farz kılınmıştır, yani her vakitte iki rek'at farz namaz kılınırdı. Hicretten sonra bu sabah ve akşam dışındaki vakitlerde dörder rek'ata çıkarılmıştır.

4- Seferde ise, yine önceleri olduğu gibi, öğle, ikindi ve yatsı farzları ikişer rek'ât olarak kalmıştır.

5- Kurtuluşun en açık yolu, Allah'ın farz kıldığı ibâdetleri dosdoğru yerine getirmektir. Ancak dileyen fazladan nafile ibâdet yapabilir.

Hadislerin ışığında müctehid imamların görüş, tesbit, ictihâd ve istidlalleri:

a) Hanefîlere göre:

Namaz beş vakittir. Bu, kitap, sünnet ve ümmetin icma'ıyla sabit olmuştur. Namazın rek'at sayısına gelince, bu, mükellef kişinin mukiym ve misafir (eyleşik ve yolcu) olmasına göre değişir. Eyleşik ise, 17 rek'at, yolcu ise 11 rek'attır.

Hz. Ömer (r.a.)'den yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Yolculuk halinde olan kimsenin namazı iki rek'attır; Cuma namazı da iki rek'attır; bu tamdır, noksanlaştırılmış değildir. Peygamberinizin diliyle bu şekil ifadesini bulmuştur."

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette ise, şöyle demiştir:

"Namaz aslında iki rek'at olarak farz kılındı, ancak akşam namazı değil, çünkü o gündüzün tek namazıdır. Sonra hazar (eyleşik hal) da artırıldı ve seferde (yolculuk halinde) eski haline terkedildi."[5]

Böylece Hanefiler, naklettiğimiz iki rivayete de itibar etmişler ve farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Esasta ise ihtilâf söz konusu olmamıştır.

b) Şafiilere göre:

Namaz beş vakittir. Eyleşik halde öğle, ikindi ve yatsı farzı dörder, akşam üç, sabah iki rek'attır. Yolculuk halinde ise, dört rek'atlı farzlar ikişer rek'at olarak kısaltılır. Akşam ile sabah namazı aynen muhafaza edilir. Böylece Şafiîler, bu konuda Hz. Ömer'den (r.a.) nakledilen rivayeti sened seçmişlerdir. Onlara göre, beş vakit namaz önce ikişer rek'at olarak değil, şimdi kılındığı gibi, öğle, ikindi ve yatsı farzları dörder rek'at olarak farz kılınmıştır. Seferde ise, bir ruhsat olarak dört rek'atlı olanlar ikişer rek'at kılınabilir.[6]

c) Hanbelî'lere göre:

Namaz, kitap, sünnet ve icma, ile farziyeti sabit olan önemli bir farzdır. Maide: 5/98 sûrede bu açıkça belirtimiştir. Sünnet'te ise, Abdullah b. Ömer'in (r.a.) hadîsiyle istidlal edilir.

Farz kılınan namazlar, bir gün ve bir gece (24 saat) içinde beştir. Bunun bu vakitlerde farziyeti hakkında müslümanlar arasında en küçük bir ihtilâf olmamıştır. Başka namaz ancak bir harici sebepten dolayı vâcib olur, adak ve benzeri şeyler gibi. İmam Ebû Hanîfe ise, vitir namazı da bizatihi vâcibdir, demiş ve şu hadîsle istidlal ve ihticacda bulunmuştur:

"Şüphesiz ki Allah size bir namaz daha artırdı, o da vitir'dir."

Diğer bir hadîste ise, "Vitir haktır" buyurmuştur ki, bu vücubu gerektirmektedir.[7]

Hanbelîler bu konuda daha çok İbn Şihab'ın Enes b. Mâlik'den (r.a.) yaptığı rivayeti kendilerine sened seçmişler ve onunla ihticac etmişlerdir ki, konunun başında 1057 no'lu Enes hadisin biraz uzun şeklini ihtiva etmektedir.[8]

d) Mâlikîlere göre:

Onların görüş ve ictihadı, Hanbelîlerle birleşir. O bakımdan açıklamaya gerek görmüyoruz.

Rivayetler ve tahliller:

Şüphesiz ki, beş vakit namazla ilgili rivayetlerin hepsini buraya nakletmemize hacmimiz müsait değildir. Ancak rivayet ettiğimiz hadîsler üzerinde yapılan incelemeye yer vermek istiyoruz.

Birinci hadis, yani 1056 no'lu Abdullah b. Ömer (r.a.) hadîsi, İslâm'ın beş sütun, beş esas üzerine kurulduğunu ifâde ediyor. Oysa ilk nazarda İslâmiyet'in bu beş şeyden ibaret olmadığı karşımıza çıkmaktadır. Ama mes'eleyi iyice inceleyip hikmet ve gayesiyle ele aldığımızda, İslâm'ın tamamını içine alıp kapsadığını görürüz. Şöyle ki:

Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve Resulü bulunduğuna şehadet, çok geniş ve kapsamlıdır: Dinin bütün esas ve füruâtını içine almakta, Allah ve Resûlüna imânın, onlardan gelen bütün esas ve prensiplere uymayı gerektirir. O halde yalnız iki şehadet kelimesi İslâm'ın tamamını gölgesi altında bulunduran bir çadır veya çatı mahiyetinde tezahür eder. Namaz, zekât, hacc ve oruç ise, fert ve toplumun ahlâkını tehzîbe, iç disiplini sağlamaya, sosyal adaletin gerçekleşmesine yardımcı olmaya ve toplum yapısında huzur ve sükûnun kurulmasına, düzenli bir hayat sisteminin oluşmasına yarayan ibâdetlerdir ki, bunları imânın değişmez ürünleri olarak vasıflandırabiliriz.

O bakımdan İslâm, sözü edilen beş sütun üzerinde kurulu bir çadıra veya binaya benzetilmiştir. Başta birinci şart, imânın esaslarını ve İslâm'ın dünya ve âhireti birlikte kucaklayıp düzene sokmaya yöneldiği bir din olduğuna; diğerleri ise, İslâm'ın ahlâkî, ictimai ve ailevî bütün esaslarını beraberinde taşıdığına delâlet eder.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz böylece İslâm sistemini bir bütünlük içinde işlerken onu beş maddede özetlemiştir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz hadîsin sahîh olduğunda ittifak vardır. O bakımdan fazla bir yorumda bulunmaya gerek görmüyoruz.[9]

1057 nolu Enes hadisi, sahihayn'de ittifakla rivayet edilmiş ve hayli uzun olan İsra hadîsinin sadece bir tarafını oluşturmaktadır. İlim adamlarımız, beş vakit namazdan başka farz bir namaz olmadığını bununla istidlal etmişlerdir. Tabii Cuma farzı öğle farzının yerine kaim olduğundan beş sayısının kapsamına girer. Vitir namazı ise, müctehidlerin çoğuna göre sünnet kabul edilmiştir. İleride buna yeri gelince değineceğiz...

İlim adamlarından bir kısmı bu hadîse dayanarak, elli vakit namazın beş vakitle neshedildiğini ve böylece tebliğ gerçekleşmeden neshin vaki olduğunu söylemişlerse de, olayın cerayan şekli ve taşıdığı yüce amaçlar dikkate alınınca, nâsih ve mensûhla ilgili olmadığı görülür. Amaç beş vakit namazın, yirmidört saatlik bir zamanı tamamen içine alıp ilâhî rızâ doğrultusunda değerlendirmeyi kendinde taşıdığını bildirmektir.

1058 nolu hadîse Ahmed b. Hanbel İbn Keysan tarikiyle "Ancak akşam namazı değil..." fazlalığını nakletmiştir. Hadîsin açık delâleti, seferde iki rek'atın farz kılınmasının azîmet olup ruhsata delâlet etmediğini göstermektedir. Nitekim İmam Ebû Hanîfe'nin de ictihadı bu anlamdadır. Diğer müctehid imamlardan buna "ruhsattır" diyenlerin delili ise, "Yeryüzünde yolculuğa çıktığınızda, inkâra sapanların sizi fitneye düşürüp kötülük edeceklerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir vebal yoktur..." mealindeki Nisa sûresi 101. âyettir. Burada "bir vebal yoktur" tabirinin ruhsata delâlet ettiği söylenir.

Birinciler ise kendi ictihad ve görüşlerine ayrıca şu hadisi de delîl göstermişlerdir:

"Ruhsat Allah'ın size tasadduk ettiği bir sadakadır, O'nun sadakasını kabul edin!"

Aynı zamanda Hz. Aişe (r.a.), namaz farz kılındığı yıllarda henüz çocuk idi, konuyu akletmesine imkân yoktur. İbn Hacer ise, böyle diyenlere karşı çıkmış ve "Hz. Aişe (r.a.) olaya şahit olmamış, ona ulaşmamışsa da hadis mürsel sayılır ve o bir sahabîdir, sözü hüccet kabul edilir" demiştir. Çünkü bu gibi önemli mes'eleleri Resûlüllah'tan (a.s.) işittiği veya bir sahabeden duyduğu mümkündür.

İbn Abbas'dan (r.a.) yapılan rivayette ise, Hz. Aişe'nin hadîsine muhalif bir hüküm görülmektedir:

"Namaz hazar (eyleşik hal) de dört, seferde iki rek'ât farz kılınmıştır."[10]

İlim adamları bu iki hadîsi bağdaştırmanın mümkün olacağı üzerinde durarak şöyle demişlerdir: Beş vakit namaz İsrâ gecesi ikişer rek'ât olarak farz kılınmış, sadece akşam namazı üç rek'ât olarak belirlenmişti. Hicretten sonra sabah ve akşam namazı dışındaki diğer farzlara ikişer rek'ât ilâve edilmiştir. Nitekim İbn Huzeyme ile İbn Hibbân ve Beyhakî'nin Hz. Aişe (r.a.)'dan yaptıkları rivayette, şöyle demiştir: Hazar ve sefer namazı ikişer rek'ât olarak farz kılınmıştı. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Medine'ye hicret edip güven ve istikrara kavuşunca hazarı namazlara ikişer rek'ât ilâve edildi ve sabah namazı -ondaki kıraatin uzunluğu sebebiyle- iki rek'ât olarak kaldı. Birde akşam namazı, gündüzün vitri sayıldığından üç rek'ât olarak kaldı.

Böylece dört rek'atli farzlar yerleşip istikrar bulunca, seferde hafifletilerek, daha önce belirttiğimiz âyetin inmesiyle iki rek'ât olarak belirlendi.

İbn Esîr'in el-Müsned'in şerhinde söylediği şu sözler bu manayı kuvvetlendirmektedir:

"Şüphesiz ki namazın kısaltılması, hicrî dördüncü yılda olmuştur." Çünkü korku âyetinin o yılda indiğini tesbit edenler olmuş ve İbn Esîr'de onların bu tesbitine dayanarak böyle söylemiştir. Bazısına göre, namazın kısaltılması, hicrî ikinci yılın Rebiulâhır'inde gerçekleşmiştir. Dolabî de aynı şeyi belirtmiştir.[11]

1058 no'lu Talha b. Ubeydullah hadîsini aynı zamanda Ebû Davud, Nesâî ve İmam Mâlik de tahrîc etmişlerdir. Ancak Ebû Dâvud'da soru sorulan bedevinin Necdli olduğu kaydedilmiştir.

Hadîs sahihtir. Vitir, bayram, kuşluk gibi namazların vâcib olmadığını söyleyenler bu hadîsle istidlal etmişlerdir. Ayrıca Aşurâ orucunun da vâcib olmadığı yine bu rivayete dayanılarak söylenmiştir. Aynı zamanda bir malda zekâttan başka çıkarılıp verilecek başka bir hak olmadığı istidlal edilmiştir. Vergi konusu devletin irâdesine bırakılarak ayrı bir statüye bağlanmıştır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Beş vakit namaz İsrâ gecesinde farz kılınmıştır. Farziyeti Kitap, Sünnet ve icma' ile sabittir.

2- Namaz ikişer rek'at olarak farz kılınmıştır, sadece akşam namazı gündüzün vitri sayıldığından üç rek'at olarak farz kılınmış ve Mekke'de hicretten önce hep böyle kılınmıştır.

3- Öğle, ikindi ve yatsı farzları hicretten birkaç yıl sonra dörder rek'âta çıkarılmış ve farz kılınmıştır.

4- Seferi halde ise, öğle, ikindi ve yatsı farzları ikişer rek'at olarak kılınır. Bu ya bir azimet, ya da ruhsattır.

Beş vakit namazın dışında kalan vitir, bayram ve kuşluk namazı, kimine göre sünnettir; kimine göre, vitir ile bayram namazı vâcibdir.

6- Ramazan orucundan başka oruçlar farz değildir, ancak arızî bir sebeple adama, keffaret ve benzeri nedenlerle vâcib olanları vardır.

7- Muhtaçlara yardım hususunda farz olanı zekâttır, diğer yardımlar sadaka kapsamına girer ve sünnettir. Ancak arızî bir ebeple vâcib olan keffaretler vardır.

Namazı Terkeden Küfre Girmiş Sayılır Mı?

Namaz, imânın en verimli ve en yararlı ürünlerinin başında gelir. İmânın tahkik derecesinde kalbde köksalmasına yardımcı olan amellerden biri hiç şüphesiz ki namazdır. Kılınması farz ve farziyetini kabul imânın gereğidir. Terki büyük günah, farziyetini red ve inkâr ise küfürdür.

İnkâr etmediği halde namazı terkeden kimsenin küfre girip girmeyeceği hakkında farklı görüş ve tesbit ortaya çıkmıştır. Önce ilgili hadîsleri nakledelim:

Cabir (r.a.)'den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Adamla küfür arasında namazı terki vardır."[12]

Büreyde (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Bizimle sizin arasındaki (ahid, eman, söz güven ve zimmed) namazdır. Artık kim onu terkederse küfre girmiş olur."[13]

"Şüphesiz ki bizimle onlar (münafıklar) arasındaki ahid (eman, söz, güven ve zimmet) namazdır. Kim onu terkederse küfre girer."[14]

Münâvî bu hadisi açıklarken (onlar) dan maksat, münafıklardır) demiştir.[15]

Abdullah b. Şakiyk el-Ukayli diyor ki:

"Resûlüllah'ın (a.s.) ashabı, amellerden hiçbirini değil, yalnız namazın terkini küfür görürler (sayarlar) di."[16]

Abdullah b. Amir b. Âs (r.a.)'dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz bir gün namazdan söz ederek dedi ki:

"Kim namaz kılıp onu muhafaza ederse, namaz onun için Kıyamet gününde bir nur, bir burhan ve bir kurtuluş olur. Kim de onu muhafaza etmezse, onun için ne bir nûr, ne bir burhan, ne de bir kurtuluş olur. O, Kıyamet gününde Karun, Fir'avn, Haman ve Ubey b. Halefle beraber olur."

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Adamla küfür arasındaki alâmet-i farika namazdır. Böylece namazı terketmek küfrü gerektiren sebeplerden biridir.

2- Namazı terkeden küfre girer.

3- Namazı kılıp muhafaza eden, kendi lehine bir nûr ve kesin delil kılmayan da kendi aleyhine bir delil hazırlamış olur.

Hadislerin ışığında ilim adamlarının görüş ve tesbitleri:

Namazı, farziyetini inkârla terkeden kimsenin küfre gireceğine hiçbir ilim adamı muhalif bir görüş ortaya koymamıştır. Meğer ki, İslâm'a daha yeni girmiş bulunsun. O takdirde mazur sayılabilir veya müslümanlardan uzak bulunup namazın farziyeti hakkında kendisine bir bilgi ulaşmamış olsun...

Namazın farziyetini kabul etmekle beraber gevşeklik veya bıkkınlık gösterip veya işlerinin çokluğundan fırsat bulamadığını bahane ederek kılmayan kimse hakkında nasıl bir hüküm verilebilir? Bu hususta ilim adamları farklı görüşler izhar etmişlerdir:

a) İmam Mâlik ve İmam Şafii'ye göre, kâfir olmaz, sadece fasık sayılır. Tövbe ederse mesele yok. Etmediği takdirde ölüm cezasına çarptırılır ve infaz için kılıç kullanılır.

b) Seleften bir cemaate göre, kâfir olur. Bu, Hz. Ali (r.a.)'den ve İmam Ahmed'den rivayet edilmiştir. İmam Ahmed'den bir diğer rivayet ise, kâfir olmadığını ifade etmektedir. Abdullah b. Mübarek ve İshak b. Rahuye de öylesinin kâfir olacağını söylemiştir. Şafii'nin arkadaşlarından bir kısmı da aynı görüştedir.

c) İmam Ebû Hanîfe, rey tarafdarları ve Şafiî'nin yakın arkadaşı el-Müzenî'ye göre, kâfir olmaz ve öldürülmez, sadece namaz kılıncaya kadar hapsedilir.

İmam Mâlik ve İmam Şafiî bu konuda şu âyetle istidlal etmişlerdir:

"Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz? bundan başka (günahları) dilediği kimseler için bağışlar..."[17]

Kılıçla öldürüleceği hakkındaki görüşlerini ise şu hadîse dayayıp istidlal etmişlerdir:

"İnsanlar, La ilahe illallah deyinceye, namaz kılıncaya ve zekât verinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Bunları yaptıkları takdirde, -haklı bir sebep dışında- kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar..."[18]

Ayrıca bu konuda şu âyetle ihticacda bulunmuşlardır:

"Haram ayları çıkınca artık müşrikleri bulunduğunuz yerde öldürün; yakalayıp tutuklayın; gelip geçecek bütün gözetleme yollarını tutun. Tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse onları serbest bırakın gitsinler..."[19]

Bunlar, "Kul ile küfür arasında namazın terki vardır" mealindeki hadîsi ve diğer ilgili hadîsleri şöyle yorumlamışlardır: Namazı terketmesi sebebiyle kâfire uygulanacak cezaya müstehak olur, o da öldürmedir. Çünkü onun bu fiili, kâfirin fiiline benzemektedir.

İkinciler ise, konunun başında naklettiğimiz hadîsle ihticac etmişlerdir. Üçüncüler ise, birincilerin ihticac ettiği âyet ve hadîsle ihticac etmişlerdir ve öldürülmeyeceği hakkında görüşlerini ise şu hadise istinad edip delillendirmişlerdir:

"Müslüman kişinin kanı ancak şu üç şeyden biriyle helâl olur: Evlilikten sonra zina eder, İslâm'dan sonra dinden döner veya haksız yere bir cana kıyarsa..."[20]

Sonuç olarak hangi görüş tercihe lâyıktır?

Şüphesiz ki, İmam Ebû Hanife ve İmam Müzeni ile rey tarafdarlarının görüşü, İslâm'ın ana kaidesine ve uygulamadaki neticelere daha uygundur. Allah daha iyisini bilir.

1065 no'lu Büreyde hadîsini Nesâî ve Iraki sahîhlemiş, İbn Hibban ve Hâkim rivayet etmişlerdir. Bu hadîs ise, namazın terkedilmesi, mü'minin veya müslimin imânına delâlet eden açık belgelerden birini kaldırmış sayılır. Namazı terkeden o belgeyi ve alâmeti kendinden uzaklaştırmış olur.

Abdullah b. Şakiyk hadîsini aynı zamanda Hakim rivayet edip Buhari ve Müslim'in şartına göre sahîhlemiştir. Hafız onu et-Telhis'te nakletmiş, ama üzerinde bir yorum yapmamıştır.

Ashab-ı Kiram, namazın terkedilmesini küfrün alâmetlerinden biri saymışlardır. Bu, namazı terkedenin kâfir olduğuna delâlet etmez. Meğerki farziyetini inkâr etmiş olsun...

Abdullah b. Amr b. As hadisine gelince: Taberânî de onu el-Kebîr'de ve el-Evsat'ta tahrîc etmiş ve Mecmau'z-Zevâid'de, "Ahmed'in ricali sıkat (güvenilir) kimselerdir," demiştir.

"Hadîs, müslüman namazını muntazaman kılıp ona devam etmediği takdirde yeterince yararlanmayacağına; terkettiği takdirde, kendini küfür ehline benzetmeye çalıştığına delâlet eder. Bu yüzden Kıyamet günü elim bir azaba uğrar.

Namazı Terketmenin Küfrü Gerektirmiyeceğini Söyleyenlerin Delilleri

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den şöyle işittiğini söylemiştir:

"Kıyamet gününde kula ilk hesaba çekileceği şey, farz namazdır. Eğer onu tamam kılmışsa (mesele yok), değilse, nafile namazı var mıdır bir bakınız? denilir. Nafile namazı varsa, (noksan kalan) farzı onunla tamamlanır. Sonra da diğer farz olan amelleriyle bunun gibi işlem yapılır."[21]

Ubade b. Sâmit (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun bir olduğuna, ortağı bulunmadığına; Muhammed'in de O'nun kulu ve Resulü olduğuna; İsâ (Peygamberin) de Allah'ın kulu ve Meryem'e ilka olunan kelimesi ve ruhu buluncuna; Cennet ve Cehennemin hakk olduğuna şehadet ederse, Allah onu bulunduğu amel üzerine (ne olursa olsun) Cennet'e sokar."[22]

Enes b. Mâlik (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ya Muaz!" Diye seslendi. O da:

"Buyur Ya Resulellah! Emrine hazır bekliyorum" deyince Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu:

"Herhangi bir kul, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve resulü bulunduğuna şehadet ederse, mutlaka Allah onu Cehennem ateşine haram kılar."

Bunun üzerine Muâz (r.a.):

"Ya Resûlüllah! Bunu insanlara haber verip onların müjdelenmesini sağlayayım mı?" diye sordu. Peygamber (a.s.) Efendimiz,

"O zaman hep buna güvenip dayanırlar da amel etmez olurlar!" buyurdu. Muâz da bu haberi ancak -günahtan korktuğu için- öleceğine yakın bir

zamanda anlattı.[23]

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Her peygamberin makbul bir duası vardır ki hemen hepsi bu hususta acele edip (Dünya'da dile getirmiştir). Ben ise duamı ümmetim için şefaatte bulunmam arzusuyla Kıyamet gününe bıraktım. Ümmetimden Allah'a bir şeyi ortak koşmadığı halde ölen kimse inşaallah buna nail olacaktır."[24]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Benim şefaâtımla en çok mes'ud olacak kimse, kalbinden hâlisen la ilahe illallah diyendir."[25]

İbn Mes'ûd (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Müslümana sövüp saymak fisktir, onunla savaşmak küfürdür."

Yine İbn Mes'ud (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Herhangi bir adam, bildiği halde babasından başkasına kendini nîsbet edip iddiada bulunursa, mutlaka küfre girer ve kim de kendisine ait olmayan bir şeyi iddia edip (kendine mal etmek isterse), o, bizden değildir. Cehennemdeki yerine hazırlansın!."[26]

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"İnsanlarda iki şey vardır ki, onlar onunla küfre giriyorlar: Soya sopa dil uzatıp sövmek ve ölü üzerine sesi yükselterek ağlamak..."[27]

İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Ömer (r.a.) "Babam hakkı için" diye yemin ederdi. Peygamber (a.s.) onu bundan men'etti ve şöyle buyurdu:

"Kim Allah'tan başka bir şeyle yemin ederse, gerçekten ortak koşmuş olur." [28]

İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İçkiye devam eden kimse (o hal üzere) ölürse, Allah'a, puta tapan gibi kavuşur."[29]

Hadîslerini açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Farz namazın terki küfrü gerektirmez. Meğerki farziyeti inkâr edilmiş olsun.

2- Farz namazlardan kılınmayan veya noksan kalanlar, nâfile namazlarla tamamlanır. Bu, Âhiret'le ilgilidir. Dünya'da ise, terkedilen farz namazları kaza etmek farzdır.

3- Kıyamet gününde kılınmayan farzlardan dolayı meydana gelen açıklık nafile namazlarla kapatılacağı, farz namazı terketmenin küfrü gerektirmediğine delâlet eder.

4- Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed'in (a.s.) Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna, İsa Peygamberin Allah'ın bir kelimesi olup Meryem'e ilka olduğuna şehadet eden, Cennet ve Cehennem'in hak olduğuna inanan kimsenin Cennet'e sokulacağı, namazı terkinden dolayı kişinin kâfir olmayacağına delâlet eder.

Aynı zamanda Allah'ın varlığına ve birliğine, Muhammed'in de O'nun kulu ve Resulü olduğuna şehadet eden kimseye Cehennem ateşinin haram kılınması hakkındaki rivayet de, farzın terki küfrü gerektirmediğini isbatlar.

Ümmetten Allah'a ortak koşmadığı halde ölen kimsenin inşaallah Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şefaâtına nail olacağının müjdelenmesi de farzı terkeden kimsenin küfre girmediğine delâlet eden belgelerden biridir.

Halisen lâ ilahe illallah diyen kimsenin en çok şefaâta nail olup mutlu olacağı hakkındaki haber de bu delillerden bir başkasıdır.

Müslümanla savaşmak konusuna gelince: Müslümanın kanını, malını helal sayarak savaşan kimse küfre girer. Bunları ve onunla savaşmayı helâl saymadığı halde yine de savaşırsa, büyük günâh işler. Hadîsteki, "Onunla savaşmak küfürdür" cümlesi bu manâ ile yorumlanır.

Kendini bile bile babasından başkasına nisbet eden kişinin küfre girmesi de yorum isteyen bir konudur. Soy sop bağlarının lüzumsuzluğuna ve saçma olduğuna inanıp zina ve benzeri ahlâksızlıkları mübah sayarsa küfre girer. Sadece bilerek de olsa, kendini başkasına nisbet edip bunun mübah olduğuna inanmıyorsa, küfre girmez, büyük günâh işlemiş olur.

Diğer rivayetler ve hadîslerin tahlilleri:

1072 no'lu Ebû Hüreyre (r.a.) hadîsini Ebû Davud üç tarikle tahrîc etmiştir: İkisi Ebü Hüreyre'ye, biri Temîm ed-Dârî'ye dayanır. Her üç rivayeti de tenkid eden olmamıştır. Ne Ebü Dâvud, ne de el-Münzirî bunlar üzerinde konuşmuştur. Nesâî isnad-ı ceyyid ile tahrîc etmiş; ricali de sahih kişiler olarak kabul edilmiştir. İbn Kattan da bunu sahîhlemiş, Hâkim kendi Müstedrek'inde rivayet ederken, "isnad-ı sahihtir" diye kaydetmiştir. Buhari ile Müslim bu hadîsi tahrîc etmemiştir.

Sonuç olarak, yukarıda belirttiğimiz gibi, hadisten farzlarda meydana gelen noksanlıklar nafilelerle kapatılır, hükmü ortaya çıkıyor ve namazı terkedenin küfre girmediği anlaşılıyor.

Diğer hadîslere gelince: Önceki âlimlerle, sonra gelen âlimler şu hususta birleşmişlerdir: "Lâ ilahe illallah diyen Cennet'e girer" mealinde varid olan bütün hadisler birtakım kayıtlarla mukayyed bulunmaktadır; şöyle ki, farzları yerine getirmiş olması, büyük günâhlardan kaçınıp, işlenilenlerinden tövbe edip dönüş yapması gerekir. Mücerred şehadet ne yeterlidir, ne de Cennet'e girmemek için kâfi bir hüccettir. Nitekim İmam Nevevî diyor ki:

"Bu kelimeyle ilgili rivayet mücmeldir, açıklamaya muhtaçtır:

"Kim şehâdette bulunur, hakkını ve farzlarını yerine getirirse, o Cennet'e girer."

Hasan el-Basrî de aynı görüştedir. Buhari ise, "Bunu pişmanlık duyup tevbe ettiğinde söyler ve akabinde ölürse, Cennet'e girer" demektir, diye ayrı bir yorum getirmiştir. Ayrıca Nevevî bütün görüşleri toplayarak hepsinden ortaklaşa şu neticeyi çıkarmıştır: "Allah'ın varlığına ve birliğine inanıp şehâdette bulunan her müvahhid, ya affedilerek hemen Cennet'e konulur, ya da gereken cezayı çektikten sonra oraya alınır. Cehennem ateşinin ona

haram kılınmasından maksat ise, orada ebediyyen kalmayacağıdır... Nitekim Kadı Iyaz da bu anlamda bir yorumda bulunmuştur.

Sonuç olarak şöyle diyebiliriz:

1- Farziyetini red ve inkâr etmedikçe namaz ve benzeri ibâdetleri terketmek kişiyi küfre sokmaz. Sadece büyük günâh işlemiş olur.

2- Sadece şehâdette bulunup Allah'ın birliğine inanan kimse, hesaba çekilip gereken azabı çektikten sonra Cennet'e girer, Cehennem'de ebedî kalmaz. Ancak şehadetten maksat, Allah'ın varlığına, Hz. Muhammed'in Peygamber olduğuna inanıp şehâdette bulunmaktır.

Alışması İçin Çocuğa Namaz Kılmasını Emretmek

Çocuk, ana babasının bir kopyası, içinde yetiştiği muhitin ahlâk ve kültürünün küçük bir modelidir. Ana baba bir yay, çocuk ise bir oktur. Onu ne yana, nereye atarlarsa oranın rengini ve karakterini alır. Ailesi onu küçük yaşta ya iyiye, doğruya ve güzele çevirip yönlendirir; ya da ona bir takım kötü itiyadlar kazandırır. Ergen olduktan sonra Allah'ın hidâyetine lâyık görülürse kurtulur, değilse, aldığı renk ve maya ile bir ömür tüketir.

O bakımdan büyük terbiyeci Hz. Muhammed (a.s.) Efendimiz, çocuk terbiyesine gereken önemi vermiş ve bu hususta sağlıklı bütün yolları göstermiştir.

Namaz kılan ve helâl lokma ile geçinen ana babanın çocuklarına verdikleri örnek, eğitimin omurgasını teşkil eder. Bunun aksine bir tutum çocuğun elden çıkmasına neden olur.

Çocuk henüz fazilet kalıbında şekillenmeye müsait bir dönemde iken onu namaz ve benzeri ibâdetlere alıştırmak bir bakıma farzdır. Küçük çocuğunu avutup yanına çağırırken avucunda hurma bulunduğunu ve hemen geldiği takdirde onu kendisine vereceğini söyleyen annenin bu hareketine şahit olan Peygamber (a.s.) Efendimiz, ona: "Elinizde cidden hurma var mıdır? Sakın çocuğa yalan söyleyerek onu avutmaya çalışma, sonra güvensizlik doğurur

ve çocuğu da yalana alıştırırsın, o yüzden günah işlemiş olursun!" buyurarak çocuk eğitiminin nasıl bir dikkat ve itina istediğini belirtmiştir.

Bizim konumuz ahkâmla ilgili olduğundan meselenin derinliğine inmek istemiyoruz. Sadece çocuğu küçük yaşta namaza alıştırma ve hayatı bir baştan bir başa düzende tutmaya yeten bu ibâdete onun kalbini, ruhunu ve dimağını açma konusunu işleyeceğiz. Önce ilgili hadîsleri nakledelim:

Amir b. Şuayb (r.a.)'den yapılan rivayette, o babasından, o da dedesinden rivayetle Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Çocuklarınız yedi yaşında iken onlara namaz ile emrediniz; on yaşına girdiklerinde (kılmazlarsa ölçülü ve yönlendirici anlamda) dövünüz ve yataklarını ayırınız."[30]

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in. şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Üç (kimse) hakkında kalem kaldırıldı: Uyanıncaya kadar uyuyandan, ergen oluncaya kadar çocuktan, aklî dengesi yerine gelinceye kadar deliden..."[31]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Çocuk yedi yaşına girince onu namaza alıştırmak sünnettir.

2- On yaşına girince, bu alışkanlığını sürdürmesini sağlamaya çalışmak ve çocuk eğitiminin son çarelerinden ve yeri geldiği zaman uygulanmasında fayda olan dayağa başvurmak müstehabdır. Ancak bu yara-bere açacak, çocuğu rencide edecek, kişiliğini zedeleyecek ölçüde değil de, hafiften kaba kısımlarına dokunmak ve o korkuyu vermek şeklinde olmalıdır.

3- Çocuklar on yaşına girince, yataklarını ayırmak, özellikle kız çocuğuyla erkek çocuğunu birbirinden uzak tutup yataklarını ona göre düzenlemek sünnettir.

4- Uykuda meydana gelen ve günâh anlamında olan şeyler amel defterine yazılmaz. Çünkü olup bitenlerin hemen hepsi kişinin irâdesi dışında cereyan eder.

5- Çocuk ergen oluncaya kadar, günâh mahiyetinde işlediği hiçbir fiil amel defterine yazılmaz, çünkü bu dönemde henüz mükellef değildir.

6- Aklî dengesini kaybeden bir kişiden de sadır olan günâh ve kötülükleri amel defterine yazılmaz ve bunlardan dolayı sorum tutulmaz.

Mezhepler bu konuda ittifak halindedir.

Birinci hadîsi Hâkim de tahrîc etmiştir. Tirmizî ile Darekutnî aynı hadîsi Abdülmelik b. Rabi' b. Sebre el-Cühenî babasından, dedesinden rivayet etmişler, ancak çocukların yatağının ayrılmasını zikretmemişlerdir.

Bezzar'ın Ebû Râfi'den yaptığı rivayette bu konuda şöyle tesbit yapılmıştır:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in vefatından sonra kendisine ait bir kılıç kınının içinde yazılı bir sahife bulduk, içinle şunlar yazılıydı: Bismi'llâni'r-Rahmânî'r-Rahîm. Erkek ve kız çocuklar ile erkek ve kız kardeşler yedi yaşına girdiklerinde (yataklarını) ayırınız, dokuz yaşına (buyurduğunu sanıyorum) girdikleri zaman namaz (kılmadıkları takdirde) dövünüz."[32]

Muâz b. Abdullah İbn Habîb el-Cühenî'den yapılan rivayette, o kendi eşine veya başka bir kadına sormuştu: "Çocuk ne zaman namaz kılar?" Kadın şu cevabı vermişti: "Bizden bir adam, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den rivayetle, şöyle buyurduğunu söyledi:

"Çocuk sağını solundan ayırd edip bilince ona namaz ile emredin!"

Bunu aynı zamanda Ebû Dâvud da tahrîc etmiştir. İbn Kattan, "biz ne o kadını, ne de ona bu hadisi söyleyen adamı tanımıyoruz" demiştir.

Taberânî'de bu anlamda bir rivayet yapmıştır. İbn Sâid, bu rivayetin isnadı hasen ve gariptir.

Bu konuda ayrıca Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette -ki aynı rivayet Enes'den (r.a.) de yapılmıştır- şöyle buyurmuştur:

"Çocuklara yedi yaşına girince namaz ile emredin ve onüç yaşına girince (kılmadıkları takdirde, dövün!)"

Taberânî'nin naklettiği bu hadisin râvileri arasında Davud b. Muhabber bulunuyor ki, bu zat metruktür. Hadisi rivayette teferrüd etmiştir. Ahmed b. Hanbel'e göre, Dâvud, hadîs nedir bilmez. İbn Medenî, "onun hadîsi alınmaz," demiştir. Ebû Zür'â ise, onun hadîsinin zayıf olduğunu, Ebû Hatim, onun sıka (güvenilir) olmadığını belirtmiştir. Darekutnî de onun hadisinin metruk olduğuna dikkatleri çekmiştir.

Emir bu babda nedb ve istihbabı ifade eder...

İkinci hadîsi yani 1077 nolu hadîsi aynı zamanda İbn Hibban ve Hâkim Hz. Aişe'den (r.a.) rivayet etmişlerdir. Ayrıca bu iki muhaddîsle birlikte Nesâi' Darekutnî ve İbn Huzayme Hz. Ali'den (r.a.) rivayet etmişlerdir. Ancak Ebû Zer'â Hz. Ali'den (r.a.) rivayet edilenin mursel olduğunu söylemiştir. Nitekim İbn Mâce, Kasım b. Yezîd'den onun da Hz. Ali'den (r.a.) bunu mursel olarak rivayet ettiği bilinmektedir. Tirmizî ise, Hasan el-Basrî tarıkıyla Hz. Ali'den (r.a.) rivayet etmişse de Ebû Zer'â, Hasan el-Basrî'nin Hz. Ali'den (r.a.) bunu işitmediğini kaydetmiştir.[33]

Ayrıca aynı hadîs başka tariklerle de rivayet edilmiştir. Hepsi biraraya gelince kuvvet kazanmakta ve ihticaca uygun görülmektedir.

Çıkarılan Hükümler:

1- İlgili hadîslerde geçen "emredin" tabiri nedb ve istihbab ifade eder.

2- Yedi yaşına giren çocuk -kız olsun erkek olsun- namaza alıştırılır ve bu ana babanın görevidir. Terkinde kerahet söz konusudur.

3- Çocuk on veya dokuz yaşına girince namazı bırakmaması için gayret edilir. Eğitimle heveslendirilip itiyad edinmesi sağlanır. Aksi halde yara bere açmayacak, kişiliğini zedelemiyecek şekilde dövülür. Bu sünnettir.

4- On veya dokuz yaşına girdikleri zaman yatakları ayrılır. Bu da sünnettir.

5- Çocuk ergen oluncaya kadar ilâhî tekliflerle mükellef değildir. O bakımdan o yaşa kadar bilerek, bilmeyerek işlediği günâhlar amel defterine yazılmaz. Uyku hali ile cinnet dönemi de böyledir...

Kafir İslam’a Girince Geçmiş Namazları Kaza Etmez

İslâm, ruha yepyeni bir hayat getirir; kalbi her türlü kirden arındırıp vicdanı berraklaştırır. O bakımdan yıllarca küfür ve şirk bataklığında kirlenen bir kişi, İslâm'ı din olarak seçip Kelime-i Şehadeti getirince, anasından yeni doğmuş gibi olur ve o güne kadar kalbini karartan, ruhunu silik hale getiren bütün mânevi kirlerden temizlenir. Artık geçmişiyle muahaza edilmez, o güne kadar yaptıklarıyla kınanmaz. Onun için taze bir hayat başlar. İslâm'a girdiği andan itibaren iyilik ve kötülükleri yazılır...

İlgili hadîs:

Amir b. Âs (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "İslâm kendinden önceki şeyleri söküp atar..." [34]

Bu hadisi aynı zamanda Taberânî ile Beyhakî de tahric etmiştir. İbn Sa'd ise Cübeyr b. Mut'im hadîsinden naklen rivayet etmiştir. Müslim ise bu hadîsi değişik bir lâfızla kendi Sahîh'inde şöyle rivayet etmiştir:

"Bilmez misin ki, İslâm kendinden önceki şeyleri (temelinden) yıkar da (atar) ve hicret de kendinden önceki şeyleri yıkar. Hacc da kendinden önceki (kul hakkı dışındaki) şeyleri (günâhları) yıkar..."

Yine Müslim'in Sahîh'inde Abdullah b. Mes'ud (r.a.)'den yapılan rivâyette, adı geçen şöyle anlatmıştır: "Ya Resûlellah! Cahiliyye devrinde işlediklerimizden dolayı muahaza olunacak mıyız?" Diye sorduk. Buyurdu ki:

"Kim İslâm'da ihsan üzere bulunur (İslâmiyetini güzelleştirir) se, cahiliyyetteki yaptıklarından dolayı muâhaza edilmez. Kim de İslâm'da kötülük işler (İslâmiyetini güzelleştirmezse), hem öncekilerle, hem sonrakilerle muahaza edilir."

Bu hadîs mukayyed, yukarıdaki ise mutlak anlamda idi. O halde mutlakı mukayyed üzerine hamletmek vâcibdir. Bu nedenle İslâm'ın kendinden önceki günâhları kökünden yıkıp temizlemesi için ona girenin İslâmiyetini güzelleştirmesi, ihsan doğrultusunda bulunması şarttır.

Burada hadîsteki "ahsene" fiilinin asıl delâlet ettiği manâyı, taşıdığı hükmü bilmeye ihtiyaç vardır. Aksi halde sağlıklı bir sonuç veya hüküm çıkarmak mümkün değildir. İlim adamlarına göre, konunun temasını teşkil eden

"ihsan", küfrü bırakıp İslâm'ı seçerken gönülden inanmış olması, İslâmî hükümleri tereddütsüz kabullenmesi ve Allah'ın emrettiklerine inanıp imkânı nisbetinde yerine getirmesi demektir.

Çıkarılan Hükümler:

1- İslâm kendinden önceki günâhları kökünden koparıp atar.

2- Bir kâfir günâh ve kusuru ne olursa olsun, iyi niyetle halisane bir özentiyle İslâm'ı seçip kabullendikten sonra onun bütün emirlerini tereddütsüz benimser ve amel etmeye çalışırsa, geçmiş bütün günâhları temizlenip anasından doğmuş gibi olur.

3- Hicret de, kendisinden önceki kusur, günâh ve ihmalleri yıkıp temizler.

4- Hacc da kendinden önceki günâhları yıkıp temizler. Ancak son iki durumda şu istisnayı unutmamak gerekir: Kul hakkı bunun dışındadır, yani o temizlenmez, hakk sahibi razı edilmedikçe...

özetliyecek olursak, İslâm'a giren kimse hakikaten girmiş olacak, yani hem zahiren, hem batınen onu kabullenip benimseyecek. O takdirde geçmiş günâhları temizlenip atılır. Nevevî de buna yakın bir yorumda bulunmuştur. [35] Nevevî aynı zamanda bu hususta icma' vaki olduğunu belirtmiştir.

Namaz Vakitleri

Vakit, namazın şartlarından biridir. Günün belli vakitlerinde insanın yüce yaratanının huzuruna çıkıp, bir bakıma onunla konuşması kadar eğitici ve yönlendirici bir başka eğitim yoktur. Her yönüyle iç ve dış disiplini sağlar; ahlâk ve fazilet duygularını geliştirir, hayatı Allah'ın iradesi doğrultusunda düzene sokar.

Ancak mahalli saatlere göre vakitleri belirlememiz emredilirken, 45. dereceden itibaren gün ve gecelerin anormal şekilde uzayıp kısaldığı ve

daha yukarılarda kutuplara doğru günlerin ve gecelerin aylarca sürdüğü bir gerçektir. Vakti namazın şartlarından biri olarak belirleyen dinimizin, sözünü ettiğimiz bölgelerde vakit kavramının kalktığını dikkate almış mıdır ? Deccal hadîsi her türlü şüpheyi giderecek bir açıklıktadır. Bir günün bir yıl kadar süreceğini söylemesi üzerine ashab-ı kirâm'ın öyle bir günde namaz ve oruç ibâdetinin nasıl yerine getirileceğini sorduğu ve Peygamberimizin de (a.s.), "ona göre takdir edin" yani beş vaktin gerçekleştiği yerin saatlerine göre vakitleri belirleyip ibâdetinizi yapınız, buyurduğu, bizi yeterince aydınlatmaktadır.

Böylece İslâm Dininin bütün çağlara ve milletlere hitap etme kudretini kendinde taşıdığı ve bütünüyle ilâhî olduğu bir defa daha isbatlanmış oluyor.

Vakitlerin belirlenmesi, günlük hayatı dünya ile âhiret, bedenle ruh arasında denge ve düzen kurmamızı ilham ederken Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz'in bu konuda neler buyurduğunu naklediyoruz:

Câbir b. Abdillâh (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Cibril (a.s.), Peygamber (a.s.) Efendimiz'e geldi ve şöyle dedi: Kalk da namaz kıl! Peygamberimiz de güneş gökkubbeden batıya doğru meyledince kalkıp öğle namazını kıldı. Sonra ikindi vakti Peygamberimiz'e gelerek, kalk (bu vaktin) namazını kıl, dedi. Peygamberiniz de her şeyin gölgesi bir mislini bulunca ikindi namazını kıldı. Sonra akşam vakti ona geldi ve, kalk da bu vaktin namazını kıl, dedi. Peygamberimiz de güneş (ufukta) sakıt olup (kaybolunca) akşam namazını kıldı. Sonra Cibril yatsı vakti geldi ve kalk (bu vaktin) namazını kıl, dedi. Peygamberimiz de şafak (batı ufkunda görünen kızıllık veya sarılık) kaybolunca kalkıp yatsı namazını kıldı. Sonra Cibril fecir vakti ona geldi ve kalk (bu vaktin) namazını kıl, dedi. Fecir ışıldayınca Peygamberimiz sabah namazını kıldı. (Veya fecrin aydınlığı yükselince namaz kıldı)

Sonra Cibril (a.s.) ertesi gün Peygamber (a.s.) Efendimiz'e geldi ve öğle için şöyle dedi: Kalk da (bu vaktin) namazını kıl. Peygamberimiz de her şeyin gölgesi bir mislini bulunca öğle namazım kıldı. Sonra ikindi vakti ona gelip, kalk da (bu vaktin) namazını kıl, dedi. Peygamberimiz de her şeyin gölgesi iki mislini bulunca ikindi namazını kıldı. Sonra akşam vakti gelip ve onu tek bir vakit olarak (belirledi) artık o değişmedi. Sonra yatsı vakti ona geldi

ki, gecenin yarısı geçmiş bulunuyordu ve üçte biri geçmiş idi, yatsı namazını kıldı. Sonra (sabah vakti) ona geldi ki, ortalık cidden aydınlanmıştı ve ona: kalk da (bu vaktin) namazını kıl, dedi. Peygamberimiz de fecir (sabah) namazını (emredilen vakitte) kıldı. Sonra da Cibril (a.s.) şöyle dedi: Bu iki vaktin arası (faziletli) vakittir..."[36]

Buhari, bu hadis namaz vakitleri hakkında en sahihidir, demiştir.

İbn Abbas (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"(Melek) Cibril, Beyt'in (yani Kabe'nin) yanında iki defa bana imamlık etti..."

Ve Cabir'in hadisinin benzerini anlattı, ancak burada şunu zikretti:

"İkinci bir defa, ertesi günün ikindi vakti için her şeyin gölgesi bir mislini bulunca namaz kıldı..." Ve Peygamber (a.s.) bu haberinde şunu da söyledi: "Sonra gecenin üçte biri geçince son işa (yatsı) yi kıldı ve sonra da şöyle dedi: "Yâ Muhammed! Bu, senden önceki peygamberlerin vaktidir. (Senin için) vakit ise, bu iki vaktin arasıdır."[37]

Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu belirtmiştir.

Hadislerin açık delâletinden anlaşılan hükümler:

1- Vakit namazları mahallî saatlere göre Melek Cebrail'in talimatına göre belirlenmiştir.

2- Öğle namazı için, biri her şeyin gölgesi bir mislini bulunca, diğeri güneş gökkubbeden batıya meylettiğinde kılınmak üzere iki vakit belirlenmiştir.

3- İkindi namazı için biri her şeyin gölgesi bir mislini bulunca, diğeri her şeyin gölgesi iki mislini bulunca kılınmak üzere iki vakit belirlenmiştir.

4- Akşam namazı için, güneşin batı ufkunda batıp kaybolması vakti belirlenmiştir.

5- Sabah namazı için, biri fecir doğunca, diğeri ortalık iyice ağarınca kılınmak üzere iki vakit belirlenmiş ve bu iki vaktin ortası tavsiye edilmiştir.

6- Yatsı namazı için, batı ufkundaki kızıllığın veya sarılığın kaybolması ve bir de gecenin üçte biri veya yarısı geçtikten sonra alınmak üzere iki vakit belirlenmiştir. Bu iki vaktin ortası tavsiye edilmiştir.

7- Melek Cebrail nasıl imamlık yapılacağını fiilî olarak Peygamber (a.s.) Efendimiz'e imamlık ederek göstermiştir.

Hadislerin ışığında müctehid imamların görüş, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

Sabah namazının ilk vakti "fecr-i sadık"ın doğmasıyla başlar, güneş doğuncaya kadar devam eder. Bu ikisinin ortasını ayarlayıp sabah namazını kılmak efdâldir.

"Fecr-i sadık"dan maksat, sabahleyin doğu ufkunda enine yayılan aydınlıktır. Bunun aksine bir de "fecr-i kâzîb" vardır ki, sabahleyin doğu ufkunda önce dikey olarak bir aydınlık belirir; bu, sabah namazının vaktinin henüz girmediğini ama çok yakın olduğunu gösterir.

Buna işaretle Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz, "Bilâl'ın (ilk) ezanıyla fecr-i müstatil (doğu ufkunda beliren dikey aydınlık) sizi aldatmasın!" buyurmuştur.[38] Çünkü Bilâl, biri fecirden önce, biri de fecir doğduktan sonra iki ezan okurdu. Hadîsin de açık delâletinden, birinci fecir, ufukta dikey bir aydınlık olarak belirir ki, henüz sabah namazının vakti girmiş sayılmaz. İkinci fecirde ise aydınlık ufukta enine yayılır ve artık namaz vakti girmiş demektir.

Öğle namazının başlangıç vakti hakkında görüş birliği vardır. Güneş gökkubbe'nin tam ortasına gelip dikey cisimlerin gölgesi son bularak titreşip yerinde kaldığı andan sonra batıya doğru meyletmesiyle öğle namazının vakti girmiş olur. Vaktin sonu hakkında farklı görüş vardır: İmam Ebû Hanîfe'ye göre, her şeyin gölgesi -fey'-i zeval hariç- iki mislini buluncaya; İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, yine fey'-i zeval hariç bir mislini buluncaya kadar devam eder.

Bu her iki ictihâdla da amel edinilebilir...

İkindi namazının vakti hakkında da aynı farklı görüşler söz konusudur. Her şeyin gölgesi bir mislini veya iki mislini bulunca ikindi vakti girmiş olur ve güneş batıncaya kadar devam eder.

Akşam namazının vakti hakkında da imamların farklı görüşleri olmuştur: İmam Ebû Hanîfe'ye göre, batı ufkunda beliren kızıllıktan sonra ortaya çıkan beyazlık kaybolunca akşam vakti sona ermiş, yatsı vakti girmiş olur. İmâmeyn'e göre, sadece kızıllığın kaybolmasıyla akşam vakti sona ermiş ve yatsı vakti girmiş sayılır.[39]

b) Şâfiilere göre:

Öğle namazının vakti, güneşin gökkubbenin ortasından batıya doğru meyletmesiyle başlar ve istivâ-i şems gölgesinden başka her şeyin gölgesi bir mislini buluncaya kadar sürer ve böylece ikindi namazının vakti girmiş olur da güneş batıncaya kadar devam eder. Uygun olanı ise, ikindi vaktini, her şeyin gölgesi iki mislini bulduktan sonraya bırakmamaktır. Akşamı da güneşin batması gerçekleşince hemen kılmaktır. Ancak batı ufkundaki kızıllık kayboluncaya kadar akşam namazının vakti sürer. Bu Şafiî'nin kavl-i kadîm'ine göredir. Kavl-i cedîd'inde ise, güneş battıktan sonra bir abdest alacak, avret yerini örtecek, ezan ve ikamet okuyacak ve beş rek'at kılınacak kadar bir sürenin geçmesiyle akşam namazının vakti sona erer.

İmam Yahya en-Nevevi'ye göre, kavl-i kadîm daha zahirdir.

Yatsı namazının ilk vakti, batı ufkundaki kızıllığın kaybolmasıyla başlar ve fecir doğuncaya kadar sürer. Ama en uygun olanı, gecenin üçte birinden sonraya geciktirilmemesidir.

Sabah vakti, fecr-i sadık'ın doğmasıyla başlar güneş doğuncaya kadar sürer. Daha uygun olanı, bu namazı ortalık ağarıncaya kadar geciktirmemektir.[40]

c) Hanbelîlere göre:

Bu mezhep imamlarına göre de, öğle namazının vakti, zeval ile başlar ve her şeyin gölgesi -hey'-i zeval hariç- bir mislini buluncaya kadar devam eder. Ve bundan biraz sonra ikindi vakti girer. Her şeyin gölgesi iki mislini bulunca ihtiyar vakti çıkmış olur. Güneş batmadan ikindi namazının bir rek'atine ulaşan kimse ona bizzarure ulaşmış olur.

Akşam namazının vakti ise güneşin batmasıyla girer ve batı ufkunda kızıllık kayboluncaya kadar devam eder. Yatsı namazının vakti, kızıllığın

kaybolmasıyla başlar ve fecir doğuncaya kadar sürer. Ancak uygun olan vakti gecenin üçte biri henüz geçmeden kılınmasıdır.[41]

d) Mâlikîlere göre:

Öğle namazının vakti, zeval ile başlarsa da zeval vaktindeki gölge bir zira' (60-70 cm,) olunca kılmak ve dikey cisimlerin gölgesi bir mislini buluncaya kadar vaktin devam ettiğini bilip ona göre ayarlamak efdâldir.

Sabah namazı ise, yıldızlar henüz rahat görüldüğü zaman kılınırsa afdaldır. Fecr-i sadık'ın doğmasıyla vakit girmiştir ve ortalık iyice aydınlanıncaya kadar devam eder. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) de Musa el-Eş'ârî'ye bu mealde bir mektup yazmıştır.[42]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, tesbitler ve tahliller:

Sabah namazının fecr-i sadık'ın doğmasıyla birlikte kılınmasını daha uygun gören İmam Şafiî ve arkadaşları bu hususta bazı rivayetlerle istidlal etmişlerdir ki, Ebû Cafer et-Tahavî bunları şöyle sıralamıştır:

Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Biz mü'mine kadınlar olarak Rasûlüllah (a.s.) Efendimizle birlikte sabah namazını dış elbisemize bürünüp örtündüğümüz halde kılar ve kendi ailemize döndüğümüzde (yolda, çevrede) bizden hiçbiri tanınmazdı."

Bu, ortalık henüz iyice ağarmadan namaz kılıp evlerine döndüğünü ifade etmektedir.

Beşir b. Ebi Mes'ud'un babasından yapılan rivayete göre, "Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz sabah namazını ortalık henüz karanlık iken kıldı, sonra ortalık iyice ağarınca kıldı ve vefat edinceye kadar bir daha iyice ağarıncaya kadar bırakmadı, karanlık iken kılmaya devam etti."

Nehik berim'in Muğis İbn Semiy'den yaptığı rivayete göre, Muğîs şöyle demiştir:

"İbn Zübeyr ile beraber sabah namazını ortalık henüz karanlık iken kıldıktan sonra ben İbn Ömer'e dönüp, bu nedir? diye sordum. O bana şöyle dedi: Bu, bizim Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz'le beraber kıldığımız, Ebûbekir ve Ömer ile birlikte devam ettiğimiz namazdır. Hz. Ömer öldürülünce Hz.

Osman (r.a.) sabah namazını artık ortalık biraz aydınlanınca kılmaya başladı."

Râfi' b. Hudayc (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sabah namazını ortalık aydınlanınca kılınız! Siz ne kadar böyle aydınlık olunca sabah namazını kılarsanız onun ecri (o nisbette) büyük olur."

Ebû Cafer birbiriyle tearuz eden iki rivayeti birçok kanallardan tesbit ederek rivayet ettikten sonra iki rivayet arasını te'life çalışarak şöyle demiştir:

"Ortalık henüz karanlık iken sabah namazına başlamak ve ortalık aydınlanınca namazı bitirip (camiden) çıkmak en uygundur. Nitekim bu Ebû Hanîfe'nin, Ebû Yusuf'un ve Muhammed b. Hasan'ın kavlidir."[43]

Tahliller:

Bir nolu Cabir hadîsini, İbn Hibban ile Hâkim de tahrîc etmişlerdir. Tirmizî de kendi Sünen'inde -az yukarıda da belirttiğimiz gibi- Buhari'den naklen onun şöyle dediğini belirtmiştir: "Bu babda en sahîh rivayet de budur!.."

İbni Abbas (r.a.) hadisine gelince, onu Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud, İbn Huzeyme, Darekutnî ve Hakim tahrîc etmiştir. Ancak isnadında üç ravi ihtilâf konusudur. Birincisi, Abdurrahman b. Ebî Zennad'dır. İbn Mehdi gibi bir hadis âlimi ondan hadîs rivayet etmemiştir. Ahmed b. Hanbel "o, muzdaribü'l-hadîstir" demiştir. Nesâî onun zayıf olduğunu belirtmiş; Yahya b. Maîn ile Ebû Hatim, "onun hadisiyle ihticac edilmez" demişlerdir. İmam Şafiî de onun zayıf olduğuna dikkatleri çekmiştir. Ancak Medine'de tahdîs ettiklerinin Bağdat'ta tahdis ettiklerinden daha sahîh olduğu söylenir. İmam Mâlik ise, onun sıka (güvenilir) olduğunu söylemiştir. Buharî ise onun bir başka hadîsini şahit olarak gösterip delil saymıştır.[44]

İkincisi, birinci râvinin şeyhi Abdurrahman b. Hars b. Abdullah b. İyaş'dır. Ahmed b. Hanbel onun "metruk" olduğunu, İbn Main ise "salih, elverişli ve uygun" olduğunu, Ebû Hatim onun "şeyh hadîste çok bilgili" olduğunu, İbn Sa'd onun "sıka" olduğunu, İbn Hibban onun "ehl-i hadis" bulunduğunu söylemiştir.[45]

Üçüncüsü, Hakim b. Hakim'dir ki, İbn Ubad b. Hanîf olarak bilinir. Ebû Sa'd, "hadis rivayeti pek azdır, rivâyetiyle ihticac olunmaz" derken, İbn Abdilberr ve Ebûbekir b. Arabi, İbn Abbas'ın yukarıdaki hadîsini sahihleyerek Hakîm'in rivayetini salih görmüştür. Zehebî ise onu Hakim b. Ebi Hakim şeklinde tesbit edip meçhul olduğunu belirtmiştir.[46]

Sözünü ettiğimiz raviler hakkındaki görüş ve tesbitler tek noktada birleşmediğinden hadîsler ihticaca elverişli kabul edilmiştir. Zeylâî ise bu konuda Cibril'in imametiyle ilgili hadîse yer verip, şu mealde nakletmiştir:

"Cibril, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e birinci gün fecir doğunca; ikinci günü ortalık cidden aydınlanınca neredeyse güneş doğmak üzere iken imamlık ettikten sonra şöyle demiştir:

"Şu iki vaktin ortası seninle ümmetin için vakittir."

Bu hadisi ashabdan, İbn Abbas, Cabir b. Abdillâh, İbn Mes'ûd, Ebû Hüreyre, Amir b. Hazim, Ebû Saîd el-Hudrî, Enes b. Mâlik ve İbn Ömer gibi kadri yüce ilim adamları rivayet etmişlerdir. Allah hepsinden razı olsun...

Hz. Cabir b. Abdillah'ın (r.a.) rivayet ettiği hadîsi biraz değişik lâfızlarla İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir:

"Cibril, Beyt'in (Kabe) yanında iki defa bana imamlık etti: Birinci defa güneşin istiva gölgesi nalın kayışı gibi olunca öğle namazını kıldırdıktan sonra her şeyin gölgesi bir mislini bulunca ikindi namazını kıldırdı. Sonra güneş batıp kaybolunca akşam namazını kıldı ki, bu vakitte oruçlu iftar eder. Sonra da şafak (ufuktaki kızıllık) kaybolunca yatsı namazını kıldırdı. Sonra da fecir iyice doğup aydınlanınca ve oruçluya artık yeme içme haram olunca sabah namazını kıldırdı. İkinci defa ise, her şeyin gölgesi bir mislini bulunca, bir gün önceki ikindi vaktinde, öğle namazını kıldırdı, sonra her şeyin gölgesi iki mislini bulunca ikindi namazını kıldırdı. Sonra akşam namazını ilk gündeki vaktinde kıldırdıktan sonra gecenin üçte biri geçince yatsı namazını kıldırdı. Sonra da ortalık ağarınca sabah namazını kıldırdıktan sonra Cibril bana dönüp şöyle dedi: Ya Muhammed! Bu, senden önceki peygamberlerin vaktidir; (senin için) vakit ise bu iki vaktin arasıdır."

Tirmizî bu hadîs için "sahîh-hasen" demiştir. Ayrıca İbn Hibban gibi değerli bir hadis hafızı sahîhlemiş ve Hâkim kendi Müstedrek'inde bunu sahih bir tesbitle rivayet etmiştir. Buharî ve Müslim bunu tahric etmemiştir.

Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi ravîlerden Abdurrahman b. Haris hakkında söz söylenmiş, "merukû'l-hadîs" olduğunu belirtenler bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel onlardan biridir. İbn Cevzî de onu Kitabu'd-Duâfa'da zikretmiş, Nesâî, İbn Maîn ve Ebû Hatim er-Razî onu müliym bulmuşlardır. İbn Sa'd ve İbn Hibban onun sıka olduğuna dikkat çekmiş, İbn Huzeyme kendi Sahîh'inde ona yer vermiştir.

Netice, Zeylâî diyor ki: İbn Abbas'ın bu hadisini rivayet edenlerin hemen hepsi ilimle şöhret bulan zatlardır. Abdurrezzak da aynı hadisi Sevrî'den tahric etmiştir.

İbn Abbas'ın rivayetine yakın bir diğer rivayet Ebû Hüreyre'den (r.a.) yapılmıştır ki, meâlen şöyledir: "Cebrail (a.s.), Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gelerek ona iki ayrı vakitte namaz kıldırdı, ancak akşam namazını bir vakitte kıldırdı. Peygamberimiz (a.s.) buyurdu ki:

"Cibril bana geldi, güneşin istiva vaktinde gölgesi nalın kayışı kadar olunca öğle namazını bana kıldırdı. Sonra gelip gölge bir mislini bulunca ikindi namazım kıldırdı. Sonra akşam vakti gelip güneş kaybolunca bana namaz kıldırdı. Sonra yine gelip şafak (ufuktaki kızıllık) kaybolunca yatsı namazını kıldırdı. Sonra da fecir vakti bana gelip fecir aydınlanınca sabah namazını kıldırdı. Sonra ertesi gün geldi ve her şeyin gölgesi bir mislini bulunca öğleyi kıldırdı. Sonra ikindi vakti geldi, her şeyin gölgesi iki mislini bulunca ikindi namazını kıldırdı. Sonra akşam vakti geldi, güneş kaybolunca akşam namazını kıldırdı da birinci günkü vaktini değiştirmedi. Sonra yatsı vakti geldi, gecenin evvelinin üçte biri geçince yatsı namazını kıldırdı. Sonra ortalık iyice aydınlanınca bana sabah namazını kıldırdı ki, gökte o sırada hiçbir yıldız göremiyordum. Sonra da şöyle dedi: Bu iki vaktin ortası (senin için) vakittir."[47]

Bezzâr bu rivayeti kendi Müsned'ine aldıktan sonra şöyle demiştir:

"Râvileri arasında Muhammed b. Ammar b. Sa'd'i bilmiyoruz!"

Aynı hadîsi Nesâî kendi Sünen'inde rivayet etmiştir. Hâkim de kendi Müstedrek'ine almış ve "Müslim'in şartına göre sahihtir" demiştir.

Bu konuda Ebû Saîd el-Hudri'nin hadisini ise Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde rivayet etmiş ve akşam namazı dışında diğer namazları iki ayrı günde iki ayrı vakitte kıldırdığını bildirmiştir. Aynı hadîsi Tahâvî, şerhu Meâni'l-Asâr'da nakletmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Farz namazların belirlenmiş vakitleri vardır. Ancak o vakitlerde kılınmakla eda edilmiş olurlar.

2- Farz namazların belirlenmiş beş vakti vardır.

3- Müctehidlerin çoğuna göre, öğle, ikindi, akşam ve yatsının ikişer vakti vardır.

4- Öğle vaktinin başlangıcı, zeval ile gerçekleşir. Bu, güneşin gökkubbesi ortasında bulunup her şeyin gölgesinin titreşip kaldığı ve sonra da gölgenin doğuya doğru meyletmesiyle oluşur. Bu hususta farklı görüş ve tesbitte bulunan olmamıştır.

5- Öğle vaktinin sonu ise, bazı müctehidlere göre, her şeyin gölgesinin bir mislini, bazısına göre ise, iki mislini buluncaya kadar devam eder.

6- İkindi vaktinin evveli bazısına göre, her şeyin gölgesinin bir mislini, bazısına göre, iki mislini bulunca başlar, güneş batıncaya kadar devam eder.

7- Akşam namazının evveli, güneş batınca başlar, batı ufkunda beliren kızıllığın veya ondan sonra meydana gelen beyazlığın kaybolmasına kadar sürer.

8- Yatsı namazının evveli, batı ufkunda beliren kızıllığın, bazısına göre, beyazlığın kaybolmasıyla başlar, fecir doğuncaya kadar devam eder.

Öğle Namazını Vakit Girince Hemen Kılmak Veya Bir Süre Geçiktirerek Kılmak

Dinimiz ibâdette de kolaylık sağlamıştır. Sıcak bölgelerde, sıcak mevsimlerde öğle namazını hava biraz serinleyinceye kadar vakit içinde geciktirmemizi, soğuk mevsimlerde vakit girince kılmamızı tavsiye etmiştir.

Konuyla ilgili hadîsler:

Cabir b. Semure (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz, güneş batıya meyledip (titreşen gölgenin doğuya doğru uzanmaya başlamasıyla) öğle namazını kılardı."[48]

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz, kış aylarında öğle namazını kılardı ki, biz, günün çoğunun geçtiğini veya ondan ne kadar kaldığını pek bilemezdik."[49]

Enes b. Mâlik (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz, sıcak olunca öğle namazını biraz havanın serinlemesine kadar geciktirirdi; hava soğuk olunca da onu (vakit girince) hemen kılardı."[50]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Sıcak iyice basıp şiddetlenince namazı havanın serinlemesine kadar geciktirin. Çünkü gerçekten sıcağın şiddeti, Cehennem'in sıcaklığının galeyânındandır."[51]

Ebû Zerr (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'le beraber bir seferde idik. Müezzin öğle namazı için ezan okumak isteyince, Peygamber (a.s.) ona: "Havanın serinlemesini bekle!" buyurdu. Biraz sonra yine ezan okumak istedi, Peygamberimiz (a.s.) ona: "Havanın biraz serinlemesini bekle!" buyurdu.

Bu hâl, tâki tepeciklerin doğuya doğru uzanan gölgesini görmemize kadar devam etti. Bunun üzerine Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki, sıcağın şiddeti, Cehennem'in sıcaklığının galeyânındandır. Sıcak şiddetlenince, (öğle) namazını (vakit içince) havanın biraz serinlemesine kadar geciktirin!"[52]

Hadislerin açık delâletinden anlaşılan hükümler:

1- Çok sıcak günlerde veya mevsimlerde, öğle namazını vakit içinde havanın serinlemesine kadar geciktirmek müstehabdır.

2- Soğuk günlerde ise, öğle namazını vakit girince geciktirmeden kılmak müstehabdır.

3- Ezan, vaktin değil namazın sünnetidir.

4- Yaz mevsiminde ekvatora yakın bölgelerde güneş ışınlarının dik olarak indiği bölgeler çok sıcak olur. Güneş'te helyum gazının bir devridaim halinde yanması büyük bir enerji meydana getirmektedir. Cehennem ateşi de buna benzer bir özelliktedir. Hadîsteki beyân buna işarettir.

Mezhep imamlarının konuyla ilgili görüş, ictihad ve istidlâllari:

a) Hanefîlere göre:

Yaz aylarında öğle namazını hava biraz serinleyinceye kadar geciktirmek ve kış olunca da vaktin girmesiyle birlikte kılmak müstehabdır. Çünkü bu hususta Enes (r.a.) rivayeti söz konusudur.[53]

b) Şâfîilere göre:

Öğle namazını -vakit içinde- havanın biraz serinlemesine kadar bekletip, sıcak ülkelerde şiddetli sıcaklarda, sokaklarda duvar gölgelerinden yürüyüp mescidlere gitme imkânı doğuncaya kadar geciktirmek sünnettir. Bu daha çok cemaatle namaz kılmak isteyenler hakkında bir kolaylıktır.[54]

Şâfiîler Ebû Hüreyre hadîsiyle istidlal etmişlerdir.

c) Hanbelîlere göre:

Namazı ilk vaktinde kılmak afdaldır; ancak son yatsı vaktine yatsı namazını, çok sıcak günlerde serinlik çökünceye kadar öğle namazını

geciktirmek daha faziletlidir.

Genel olarak üç vakit söz konusudur: Fazilet vakti, cevaz vakti ve zaruret vakti... Birincisi, yatsı ve öğle namazı dışında kalan diğer namazları vaktin evvelinde kılmaya işarettir. Nitekim İmam Ahmed bu hususta şöyle demiştir; Vaktin evvelinde namaz kılmak bana göre daha uygundur, ancak yatsı ile öğle namazı bunun dışındadır.[55]

d) Mâlikilere göre:

İbn Kasım'ın yaptığı rivayete göre, İmam Mâlik şöyle demiştir: "İnsanların kış ve yaz mevsimlerinde öğle namazını, dikey eşyanın gölgesi bir zira' (yaklaşık 65-75 cm.) olunca kılmalarını müstehâb görüyorum. Nitekim İbn Ömer (r.a.) sefere çıkınca, dikey eşyanın titreşip kalan gölgesi doğuya doğru meyletmeye başladığı andan itibaren iki, üç mil yol katettikten sonra öğle namazını kılardı.

Ayrıca bu konuda Hz. Ömer (r.a.) görevli tahsildar ve memurlara şu emri yazıp göndermiştir:

"Benim yanımda sizin en önemli işiniz önce namaz kılmanızdır. Artık kim namaza devam edip onu muhafaza ederse, dinini muhafaza etmiş olur, kim de namazı bırakıp zayi' ederse, o da başka şeyleri de (namazla birlikte) zayi' etmiş olur."

Hz. Ömer (r.a.) sonra da şunu yazıp ilâve etmiştir:

"İstiva vakti her şeyin gölgesi titreşip kaldıktan sonra doğuya doğru uzamaya başlayınca bu uzama bir zira'ı bulunca öğle namazını kılın. İkindi namazını da güneş henüz yüksek ve parlak bir derecede iken suvarinin iki veya üç fersah bir yol kat'edeceği süre geçtikten sonra kılın."[56]

Diğer rivayetler ve tahliller:

Sıddîk Hasan Han, 16 no'lu Ebû Hüreyre hadîsinde geçen "ebridû!" emrinin vücub ifade ettiğine temas ederek öğle namazını sıcak mevsim ve günlerde hava serinleyinceye kadar geciktirmenin vâcib olduğunu söylmiştir. Çünkü emir de asıl olan vücubdur. Bazısına göre, emir burada iştihbab içindir. Cumhur da aynı görüştedir. Emrin zahiri ise, fert ve cemaatı, sıcak ve soğuk bölgeleri kapsamına almaktadır.[57]

Emrin böylesine kapsamlı olduğunu söylemek, onun zahirinden uzaklaştırmak olur. Çünkü Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz, şiddetli sıcakta tabirini kullanmıştır ki, emir bununla ilgilidir.

İmam Tirmizî 13 nolu Cabir hadîsini sahihlemiştir. Buharî ve Müslim bunu Habbab'dan ve Ebû Berze'den; İbn Mace, İbn Mes'ûd (r.a.)'den rivayet etmişlerdir. İbn Mace'nin rivayetinde Zeyd b. Cebire bulunuyor ki, Ebû Hatim onun zayıf olduğunu, Buharî münkerü'1-hadis sayıldığını söylemiştir. Nesâî ise onun sıka (güvenilir) olmadığına dikkat çekmiştir.[58]

14 nolu Enes hadîsini aynı zamanda Abdurrezzak tahrîs etmiştir. Buna yakın bir hadîsi Buharî ve İbn Mâce İbn Ömer'den, Nesâî ise Ebû Musa'dan; İbn Huzeyme, Hz. Aişe'den rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel ve yine İbn Mace ve İbn Hibban, Muğîre'den rivayetle hadisin sahih olduğuna kuvvet kazandırmışlardır. Nitekim el-Hilâl, "ibrad" mes'elesini, Resûlüllah'ın (a.s.) son iki emri olduğunu belirtmiştir.

Bu mealde bir hadîsi, Hafız Bezzar, İbn Abbas (r.a.)'dan rivâyet etmiştir ki, râvileri arasında Amir b. Sahban bulunuyor. Bu zatın zayıf olduğunu söyleyenler varsa da Zehebî bu isim üzerinde herhangi bir tesbit yapıp durmamıştır.

Zeylâî eimme-i sitte'nin ibrad-i zühürle ilgili tahrîc ettikleri hadîsi, Buharî'nin A'meş hadisinden naklen el-Hudrî'den; ayrıca eimme-i sitte'nin Ebû Hüreyre'den; Taberânî Abdurrahman b. Harise'den ve Ebû Musa ile Amir b. Anbese ve Safvan'dan; ayrıca Buharî ve Müslim Ebû Zerr'den rivayet ettiklerini naklederek öğle namazının sıcak günlerde biraz geciktirilmesiyle ilgili hadîsin sıhhatini belirterek başka bir açıklamada bulunmamıştır.[59]

et-Tahavî, "ibrad-i zühür" konusuna geniş yer ayırarak otuz beş kadar rivayet nakletmiştir. Onlardan konumuza ağırlık kazandırması bakımından birkaç tanesini nakletmeyi uygun gördük:

Cabir b. Abdülâh (r.a.)'den yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz öğle namazını, güneş zevale yüztutunca gün ortasında kılardı."

Üsâme b. Zeyd (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz, öğle namazını gün ortasında sıcak bir zamanda kılardı."

Yine Cabir b. Abdülâh (r.a.)'den yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Biz, Peygamber (a.s.) Efendimiz'le birlikte öğle namazını kılardık da yerdeki çakıl taşlarını avuçlayıp bir elimden diğerine aktararak soğumasını sağlar, sonra onu alnımı koyacağım yere bırakırdım da şiddetli sıcaktan (korunmaya çalışırdım)."

Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

"Hiç kimseyi öğle namazını kılmakta, Resûlüllah (a.s.) Efendimizden daha acele eder görmedim." Hz. Aişe (r.a.), bu hususta ne babasını, ne de Ömer'i istisna etmiştir.

Enes b. Mâlik'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz bir konakta konakladığı zaman öğle namazını kılmadan hareket etmezdi."[60]

Ebû Cafer Tahavî bu rivayetleri naklettikten sonra diyor ki: Bir grup ilim adamı bu hadîslerle ihticac ederek öğle namazının hemen her mevsimde vakit girince hemen kılınmasının müstehab olduğunu söylemiştir. Diğer bir grup ise, kış aylarında belirtilen şekilde vakit girince öğle namazının kılınmasını müstehab sayarken yaz aylarında havanın biraz serinlemesini bekleyip öylece kılmanın efdal olduğunu belirtmiştir. Bu ikincilerin istidlal ettikleri hadîslerden bir kısmı:

Ebû Zerr el-Gıffâri (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Bizler, Rasûlüllah (a.s.) Efendimizle birlikte bir konaklama yerinde bulunuyorduk. Bilâl ezan okumak isteyince, Resûlüllah (a.s.) ona: "Vazgeç yâ Bilâl!" buyurdu. Biraz sonra Bilâl tekrar kalkıp ezan okumak istedi. Peygamber (a.s.) ona: "Vazgeç yâ Bilâl!" buyurdu. Sonra tekrar Bilâl ezan okumak istedi. Peygamber (a.s.) ona: "Vazgeç ya Bilâl!" buyurdu." Böylece sıcak bir havada, havanın biraz serinlemesini beklemesini istedi. Ebû Zerr devamla diyor ki, bu gecikme biz tepeciklerin gölgesini iyice görmeye başladığımız zamana kadar sürdü. Sonra Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurdu: "Doğrusu sıcağın şiddeti, Cehennem sıcağının galeyânındandır. O halde sıcak iyice arttığında namazı havanın serinlemesine bırakın."[61]

Tahâvî bu mealde altı kadar daha hadîs rivayet ettikten sonra, Muğire'nin kendi hadîsinde şunu haber verdiğini söylüyor:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz önceleri sıcakta bile öğle namazını vakit girince hemen kılar ve kılınmasını emrederdi. Yukarıda naklettiğimiz rivayetlerden ise, şiddetli sıcakta öğle namazının hemen kılınması hususu neshadilmiş ve onun yerine havanın biraz serinlemesine kadar geciktirilmesi emredilmiştir.

Nitekim Enes b. Mâlik ve İbn Mes'ud'dan (r.a.) yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin kış mevsiminde öğle namazını vakit girince hemen kıldığı, yaz aylarında bunu geciktirdiği anlaşılıyor.

Böylece, ikinci grubun istidlal ettiği hadîslerin, birinci grubun istidlal ettiği hadîslerin hükmünü kaldırdığı anlaşılıyor. Nitekim Ebû Hanîfe, Ebu Yusuf ve Muhammed de aynı görüştedirler.

Çıkarılan Hükümler:

1- İlk önce Resûlüllah (a.s.) Efendimiz öğle namazını sıcak ve soğuk hemen her mevsimde vakit girince hemen kılardı. Sonra sıcak mevsimlerde biraz geciktirilerek havanın serinlemesi beklenmiş ve böylece ilk uygulamanın hükmü kaldırılmıştır.

2- Ebû Zerr (r.a.) hadîsinden, ezanın vakitten ziyâde namazın sünneti olduğu anlaşılıyor.

3- Öğle namazını vakit girince kılmak caiz olduğu gibi, sıcak günlerde biraz geciktirmek müstehabdır.

İhtiyari Ve İztirari Hallerde İkindi Vaktinin Evveli İle Sonunu Belirlemek

İkindi namazının vakti hakkında farklı ictihad ve ihticacları daha önce nakletmiş bulunuyoruz. Konunun önemine binâen biri ihtiyarî, diğeri iztirari hallerde bu namazın ilk vakti ile son vakti hakkında birtakım rivayetler, tesbitler ve görüşler söz konusudur. Onları nakletmek suretiyle mes'eleye açıklık getireceğiz.

İlgili hadîsler:

Abdullah b. Amir (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Öğle namazının vakti, ikindi vakti hazır olmadığı (girmediği) süre devam eder. İkindi namazının vakti, güneş sararmadığı süreye kadardır. Akşam namazının vakti, ufuktaki kızıllığın yayılması sakıt olmadığı (kaybolmadığı) süreye kadardır. Yatsı namazının vakti, gece yarısına kadardır. Sabah namazının vakti, güneş doğmadığı sürecedir."[62]

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den şunu işittiğini söylemiştir:

"İşte o münâfıkın namazıdır, oturur da güneşi gözler, tâki şeytanın iki boynuzu anasında olunca (doğmak ve batmak üzere iken) kalkıp (kuş gibi) gagasını yere vurup kaldırır da dört rek'at namaz kılar ve Allah'ı pek az anar."[63]

Ebû Musa (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e bir soru soran geldi de namaz vakitlerinden sordu. Peygamberimiz hiçbir sözle ona cevap vermedi ve fecir açıldığı zaman Bilâl'e emretti, o da sabah namazı için ikamet getirdi ki, neredeyse insanlardan bir kısmı bir kısmını tamıyamıyordu, (ortalık henüz karanlık idi). Sonra güneş gökkubbesinin ortasından batıya meyledince öğle namazı için ikamet getirmesini emretti. Sonra emretti ikindi namazı için ikamet getirdi ki, güneş henüz yüksekte idi. Sonra güneş batınca da akşam namazı için ikamet getirmesini emretti. Şafak kaybolunca da yatsı namazı için ikamet getirmesini emretti. Sonra ertesi gün sabah namazını geciktirdi, o kadar ki sözcü "güneş doğdu veya doğmak üzeredir" dedi. Öğle namazını geciktirdi, öyle ki, bir gün önceki ikindi vaktine yakın bir zamanda kıldı. Sonra ikindi namazını geciktirerek kıldı, o kadar ki, namazı bitirince sözcü, güneş iyice kızarıverdi. Sonra akşam namazını ufuktaki kızıllık kaybolmasına az kalıncaya kadar geciktirdi. Diğer bir rivayette: Kızıllık kaybolmadan akşam namazını kıldı.

Yatsı namazını geciktirdi, öyle ki gecenin ilk üçte biri oldu. Sonra sabah olunca soru soranı çağırdı ve şöyle buyurdu:

"Vakit, şu ikisinin arasıdır."[64]

Hadislerin açık delâletinden anlaşılan hükümler:

1- Öğle namazının vakti, ikindi vakti girinceye kadar devam eder.

2- İkindi namazının vakti, güneş sararıncaya kadar sürer. Ondan sonra kerahet vakti başlar, o günün ikindi namazını kılmamış olan kerahetle kılmış olur.

3- Akşam namazının vakti, ufuktaki kızıllığın yayılıp henüz kaybolmadığı zamana kadar devam eder. Ondan sonra ortaya çıkan beyazlığın kaybolmasına kadar devam edip etmiyeceği ihtilâf konusudur.

4- Yatsı namazının vakti, gece yarısına kadardır. Bu, afdal olan süredir. Ondan sonra fecir doğuncaya kadar devam eder.

5- Sabah namazının vakti, güneş doğuncaya kadar sürer.

6- İkindi namazını zaruret olmadığı halde güneş sararıp gözün fer'ini almayacak duruma gelinceye kadar geciktirmek mekruhtur. Buna "münafık namazı" denir. Sabah namazını da yine zarurî bir hal yokken güneş doğmasına az kala bir zamana geciktirmek mekruhtur.

7- Öğle namazı, güneş batıya meyledince (zeval vaktini aşmaya başlayınca) kılınır.

8- İkindi namazı, güneş henüz yüksekte iken (her şeyin gölgesi bir mislini bulunca) kılınır.

9- Akşam namazı, güneş ufukta batınca kılınır.

10- Yatsı namazı, ufukta beliren kızıllık kaybolunca kılınır.

11- Sabah namazı, güneşin doğmasına az bir süre kalıncaya kadar kılınır.

12- Öğle namazı, her şeyin gölgesi bir misline yaklaşıncaya kadar kılınabilir.

13- İkindi namazı, güneş kızarıp sararıncaya kadar kılınabilir.

14- Akşam namazı, ufuktaki kızıllık kaybolmaya yüztutarken kılınabilir.

15- Yatsı namazı gecenin ilk üçte biri geçinceye kadar geciktirilip kılınır.

16- Her namaz için iki vakıtta kılınması gösterildikten sonra, her namazı o iki vaktin ortasında kılmak afdaldır.

17- İhtiyari hallerde ikindi namazını, her şeyin gölgesi bir misliyle iki misli ortasındaki zamanda kılmak afdaldır. Iztırarî hallerde ise güneş sararmaya yüztutmaya başlayınca kılınabilir.

Tesbitler ve tahliller:

Abdullah hadisi, ikindi namazının güneş sararıncaya kadar vaktinin uzadığına delâlet ediyor. Böylece güneş batmadan önce kılındığı takdirde eda edilmiş sayılır. Cumhur da bu görüştedir. İmam Ebû Hanîfe ise, ikindi vaktinin sonu, güneşin sarardığı, gözün fer'ini almayıp batmaya yaklaştığı zamandır, demiştir.

Cibril hadîsiyle istidlal edenler ise, ikindi vaktinin sonunun dikey cisimlerin gölgesinin -fey-i zeval hariç- iki mislini buluncaya kadar devam edeceğini, ondan sonraya geciktirildiği takdirde ancak kaza edilebileceğini söylemişlerdir. Hatırlanacağı üzere, Melek Cibril birinci gün, her şeyin gölgesi bir mislini bulunca, ikinci gün iki mislini bulunca ikindi namazını kıldırdıktan sonra "ikindi vakti bu iki vaktin ortasıdır" demiştir.

Cibril'in bu açıklaması, ihtiyarî vakti belirlemeye yöneliktir, ikindi vaktinin tamamını kapsayan bir ölçü değildir. Aynı zamanda Cibril hadisi diğer hadisleri neshedir mahiyette de değildir. Cumhur da aynı görüştedir. Güneş sarardıktan sonra kılınacak ikindi namazı -zorlayıcı bir sebep yoksa- münafık namazı sayılır. Çünkü kişi bu hususta mazur kabul edilemez.

Yine cumhurun mezhebine göre, ikindi namazının ilk vakti, her şeyin gölgesi bir mislini bulunca başlar. Cibril hadisinde de bu net biçimde belirtilmiştir. İmam Ebû Hanife'nin, iki mislini bulunca başlar, diye ictihadda bulunması pek rağbet görmemiştir. İlim adamlarının çoğu, bir mislini bulunca başlar görüş ve ictihadını benimsemiştir.

İmam Nevevî sıraladığımız hadîslerin ışığı altında ikindi vaktinin beş vakti vardır, demiştir:

1- Fazilet,

2- İhtiyar,

3- Kerahetsiz cevaz,

4- Kerahetle birlikte cevaz,

5- Özür vakti...

Fazilet vakti: İlk vakittir, yani her şeyin gölgesi bir mislini bulduğu zamandır.

İhtiyar vakti: Her şeyin gölgesi iki mislini buluncaya kadar devam eder.

Cevaz vakti: Güneş sararmaya yüz tuttuğu zamandır.

Kerahetle birlikte cevaz vakti: Güneş sarardıktan sonra batıncaya kadar geçen zamandır.

Özür vakti: Yolculuk halinde olup, öğle ile ikindi namazını birleştirip bir arada kılındığı zamandır.

İkindi namazı bu beş vakitten birinde kılınınca eda sayılır. Güneş battıktan sonraya kalırsa, kazaya kalmış olur.

Hadîslerin delâletinden ayrıca, akşamın iki vakti olduğu ve batı ufkunda beliren şafakın kızıllık olduğu ve öğle namazı vaktinin bitmesiyle ikindi vaktinin girdiği anlaşılıyor. Sonra da yatsı namazını gece yarısına geciktirmenin caiz olduğuna delâlet ediyor. Akşam namazının vaktinin kızıllığın kaybolmasıyla sona ereceğine delâlet eden bir diğer hadisin meali şöyledir:

"Şafak (ufukta beliren) kızıllıktır. Şafak kaybolunca (ikindi) namazı vâcib olur."[65]

Beyhakî bu hadîsi sahihlemiştir:

27 Nolu Enes hadisini Ebû Davud, "İşte o münafık namazıdır" ve "şeytanın iki boynuzu arası..." lâfızlarıyla birlikte rivayet etmiştir. Şeytanın iki boynuzundan maksat nedir? İlim adamları farklı yorumlarda bulunmuşlardır: Kimine göre, bu zahiri ve hakikati üzeredir. Böylece güneş doğarken ve batarken şeytanın boynuzları arasına muvazi olarak doğar ve

batar, denilmiştir. Çünkü kâfirlerden Güneş'e tapanlar, ona doğarken ve bir de batarken secde ederler. Kimine göre ise, bu mecazî bir tabirdir. Şeytan bir anda doğu ve batıda bulunabilir. Güneş doğarken ve batarken mü'minleri namazdan alıkoymak için durmadan sinyal verir. O bakımdan Resûlüllah (a.s.) sözü edilen tabiri kullanmıştır.

İkindi namazını güneş sararıncaya kadar geciktirmenin de mekruh olduğu bu hadîsten anlaşılıyor.

29 nolu Ebû Musa hadîsi sahihtir. Aynı zamanda akşam namazı için iki vakit bulunduğunu isbatlar ve ikindi namazının güneş sararıncaya kadar geciktirilmesinin caiz olduğuna delâlet eder. Bu hadis, Cibril hadîsinden, sonra söylenmiştir. Beyhâki ve Darekutnî'ye göre, Cibril hadîsi Mekke'de, bu hadis ise Medine'de söylenmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- İkindi namazı, dikey cisimlerin gölgesi bir mislini bulunca kılınır. Bu onun afdal olan vaktidir. Ancak İmam Ebû Hanife'nin ictihadı buna muhaliftir, ona göre iki mislini bulunca başlar ve afdal olan vakitte odur.

2- İkindi vakti güneş iyice sararıp batmasına az kala bir zamana kadar devam eder.

3- Güneş iyice sararınca ikindi namazını kılmak kerahetle caizdir.

4- Akşam namazının vakti, çoğu ilim adamlarına göre, batı ufkunda beliren kızıllığın kaybolmasına kadar devam eder. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kızıllıktan sonra beliren beyazlığın kaybolmasına kadar devam eder.

5- Yatsı namazının vakti, akşam namazının vakti sona erince başlar ve fecir doğuncaya kadar devam eder. Afdal vakti, ilk vaktidir. Gecenin üçte biri geçinceye kadar geciktirmek de uygundur. Gece yarısına geciktirmekte bir sakınca yoktur.

İkindi Namazını Vakit Girince Hemen Kılmak

Özellikle kapalı havada ikindi namazını vakit girince geciktirmeden kılmak müstehabdır. Bu hususta Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ve ashabının ta'cili tavsiyeleri vardır.

İlgili hadîsler:

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, güneş henüz yüksekte ve iyice ortalığı yaktığı sırada ikindi namazını kılar ve (Medine çevresindeki) köylere gidecek olan gidip döndüğünde güneş hâlâ yüksekte bulunurdu."[66]

Yine Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize ikindi namazını kıldırdıktan hemen sonra Benî Seleme kabilesinden bir adam geldi ve: 'Ya Resûlâllah! dedi. Kendimize ait bir deveyi kesmek istiyoruz ve sizin de orada hazır bulunmanızı arzu ediyoruz...' Bunun üzerine Peygamber (a.s.) 'Evet' dedi ve hemen yürüdü, biz de onunla beraber yürüdük, devenin henüz kesilmediğini gördük. Kesildi, eti parçalandıktan sonra pişirildi ki, güneş henüz batmadan önce ondan yedik."[67]

Râfi' b. Hudayc (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Biz Resûlüllah (a.s.) Efendimizle birlikte ikindi namazını kıldıktan sonra deve keser, onu on kısma ayırır ve sonra da güneş henüz batmadan etini bişirip yerdik."[68]

Büreyde el-Eslemî (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Biz, Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber bir savaşta bulunuyorduk. Efendimiz (a.s.) bize:

"Hava kapalı bulunduğu günde namazı erken kılın! Çünkü gerçekten kim ikindi namazını kaçınrsa ameli boşa çıkar."[69]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Özellikle hava kapalı olduğu günlerde, fey'-i zeval hariç dikey cisimlerin gölgesi bir mislini bulduğu saatla tesbit edilip ikindi namazını geciktirmeden kılmak müstehabdır.

2- İkindi namazından sonra hayvan kesip pişirmekte bir sakınca yoktur.

3- İkindi namazını bir özür yokken kaçıran kimsenin o günkü amelleri boşa çıkar.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş ve istidlalleri:

a) Hanefîlere göre:

Hanefi imamları, bu hususta Râfi' b. Hudayc ile Ebû Halabe rivâyetiyle istidlal ederek, ikindi namazını, her şeyin gölgesi iki mislini hatta güneşin rengi sararmaya yüztutmadan öncesine kadar geciktirmeyi müstehab saymışlardır.[70] Nitekim Fetâvâ-yı Hindiyye'de şöyle denilmiştir: "İkindi namazını hemen her zaman (yaz, kış, açık kapalı her mevsimde) güneşin hacmindeki göz alıcı parlaklık değişmedikçe geciktirmek müstehabdır. Parlaklıktan maksat, bakıldığı zaman gözün ferini almasıdır.[71]

b) Şâfiilere göre:

Bu mezhep imamlarına göre, fey-i zeval hâriç her şeyin gölgesi iki mislini buluncaya kadar ikindi namazını geciktirmek onun ihtiyarî vaktidir. Şâfiiler bu mes'elede Cibril hadîsiyle istidlal etmişlerdir.[72]

c) Hanbelilere göre:

İkindi namazını vakit girince hemen kılmak müstehabdır. Nitekim bu husus Ömer, İbn Mes'ûd, Aişe, Enes, İbn Mübarek, Medine halkı, Evzâi, Şafiî ve İshak b. Rahûye'den rivayet edilmiştir.

İbn Kalabe ve İbn Şübrüme'ye göre, geciktirilmesi afdaldır.

Hanbeliler bu konuda Râfil b. Hudayc ve Enes b. Mâlik hadîsleriyle istidlal etmişlerdir. Ayrıca şu rivayeti de delil olarak göstermişlerdir: Ebû Ümame (r.a.) diyor ki:

"Ömer b. Abdülâziz ile birlikte öğle namazını kılıp dışarı çıktık, Enes b. Mâlik'in yanına girdiğimizde ikindi namazını kılar bir halde bulduk. Onun üzerine kendisine:

"Ey Ebû Ammâre! Bu kıldığın ne namazıdır?" diye sorduk. Bize şu cevabı verdi:

"İkindi namazıdır, aynı zamanda bizim Rasûlüllah (a.s.) Efendimizle bu namazı kıldığımız bir vakittir."[73]

d) Mâlikîlere göre:

İbn Kasım diyor ki:

"İmam Mâlik, ikindi vakti için iki misli gölge diye bir tahdid koymazdı, sadece şöyle dediğini biliyorum: "Güneş henüz parlak ve gözalıcı iken namazı kılın!"

Mâlikîler bu mes'elede Hz. Ömer'in (r.a.) kendi amillerine yazdığı şu mektupla istidlal etmişlerdir: "Şüphesiz ki, benim yanımda sizin en önemli işiniz, namazdır. Kim ona devam edip muhafaza ederse, dinini korumuş olur. Kim de namazı zayi' ederse, artık o (namazla birlikte) diğerlerini daha çok zayi' etmiş olur..."[74]

Zeylâî, beş vakit namazı, özellikle ikindi namazını vakit girince hemen kılmanın afdaliyeti üzerinde durarak şu hadîsleri nakletmiştir:

"Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den, "hangi namaz daha üstündür, daha faziletlidir?" diye sorduğumda şu cevabı verdi:

"İlk vaktinde kılınan namaz!.."[75]

Aynı hadîsi İbn Huzeyme de kendi Sahîh'inde rivayet etmiş ve Ebû Nuaym kendi Mustahrac'ında ona yer vermiştir. Hâkim de Müstedrek'ine alıp "hadisün sahîhün" demiştir. Buhari ve Müslim bunu tahric etmemiştir.

"Abdullah b. Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Namazın ilk vakti Allah'ın rızasıdır; son vakti ise Allah'ın affıdır."[76]

Yani namazı ilk vaktinde kılan Allah'ın hoşnutluğuna erer, son vaktine bırakıp kılan, farz namazı vakit içinde eda ettiği için ilâhi affa mazhar olur. Ortasına gelince, o her yönüyle rahmettir.

Aynı hadîsi Hâkim kendi Müstedrek'inde şu lâfızla rivayet etmiştir:

"Amellerin hayırlısı, ilk vaktinde kılınan namazdır."

Ancak Hâkim, hadîs zincirinde yer alan Yakup b. Velîd üzerinde durmuş, onun şüpheyle karşılandığına işarette bulunmuştur. Nitekim İbn Hibban, bu zatın hadîs uydurduğunu söylerken Ahmed b. Hanbel onun bu vadide büyük yalancılardan biri olduğunu belirtmiştir. Ebû Hatim ile Yahya b. Mâin de onun yalancı olduğunu tesbit etmişlerdir.[77]

Bu konuda Darekutni'nin İbrahim b. Zekeriyyâ'dan yaptığı rivayette ise hadîs şu fazlalıkla nakledilmiştir:

"Vaktin evveli Allah'ın rızasıdır, ortası Allah'ın rahmeti, sonu ise Allah'ın gufranıdır."

İbn Cevzî bu rivayet üzerinde durarak râvî İbrahim b. Zekeriya'nın münkerü'l-hadîs olduğunu belirterek Ebû Hâtim'in onun için "meçhul" dediğini ve onun rivayetinin münker olduğuna dikkat çektiğini söylemiştir. İbn Adiy onun zayıf ravîlerden biri olduğunu kaydetmiş, Ahmed b. Hanbel ise, hadîsinin sabit olmadığını belirtmiştir. Zehebî de bu zat üzerinde durmuş, hadîs, otoritelerinin onun hakkındaki tesbitleri naklederek genellikle zayıf sayıldığını belirtmeye çalışmıştır.[78]

Yine aynı konuda biraz daha kısa olarak İbn Adiy el-Kâmil de Abdullah Meclâ, Osman b. Afvan'dan şunu rivayet etmiştir:

"Vaktin evveli Alah'ın rızası, sonu ise Allah'ın affıdır..."

Hadîsin Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiği bilinmektedir. Ancak ravilerinin çoğu meçhuldür. Çünkü Abdullah Mevlâ Osman ile Abdülâziz tanınmayan kişilerdir. Nitekim Nevevî el-Hulâsa adlı kitapta bu hadîsler hakkında şöyle tesbitte bulunup görüşünü açıklamıştır: "Vaktin evveliyle ilgili hadislerin hemen hepsi zayıftır."[79]

Konuyla ilgili diğer bir hadisi Darekutni, İbrahim b. Fazıl'den, o da el-Makberi’den o da Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayetle şöyle demiştir:

"Sizden biri namazı vakti içinde kılar, oysa onu vaktin evvelinde terkeder ki, o kendisine ehlinden ve malından daha hayırlıdır."

Zehebi, hadîsin ravîlerinden İbrahim b. Fazıl üzerinde durup hadis otoritesi sayılan İbn Main'in onun hakkındaki şu sözünü nakletmiştir: "Zayıftır, hadîsi yazılmaz..." Marre ise, "o kayde değer bir ravî değildir" derken, Nesâi onun metruk olduğunu belirtmiştir.[80]

Zeylâî, namazı vaktin evvelinde kılmanın faziletiyle ilgili rivayetleri sıraladıktan sonra Buharî ve Müslim'in ittifakıyla rivayet ettikleri şu iki sahîh hadisi naklederek, diğer hadîslerden çoğunun zayıflığına rağmen manâ itibariyle sahîh olduklarını belirtiyor:

Ebû Hüreyre (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, ikindi namazını kıldıktan hemen sonra, bizden biri dönüp konağına (Medine çevresindeki köye) giderdi de güneş henüz parlaklığıyla dururdu."[81]

Bir de yukarıda naklettiğimiz Rafi' b. Hudayc hadîsidir ki, ikindi namazının vaktin evvelinde kılınmasının afdaliyetini yansıtan en sahîh hadîslerden biridir.

Ebû Cafer Tahavî de, ikindi namazının vaktin evvelinde kılınmasının fazileti üzerinde durarak yirminin üstünde rivayete yer vermiştir. Biz onlardan birkaç tanesini nakletmekle yetinmek istiyoruz:

"Enes b. Mâlik'ten (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Biz ikindi namazını kıldıktan sonra (cemaatten bir) kimse Benî Amir b. Avf kabilesine gider ve onları ikindi namazını kılarken bulurdu."

Bu, Medine'de ikindi namazının ilk vaktinde kılındığına delildir.

Yine Enes b. Mâlik (r.a.) diyor ki:

"Rasûlullah (a.s.) Efendimiz ikindi namazını kıldırdıktan sonra, (bizden) biri Küba'ya giderdi de onları ikindi namazını kılarken bulurdu. Bir diğer rivayette, güneş henüz yüksekte bulunurdu..."

"Ebû Ervâ diyor ki:

"Ben, Peygamber (a.s.) Efendimizle birlikte ikindi namazını kıldıktan sonra Zülhûleyfe'ye gittim ve tekrar onlara (Medîne'dekilere) döndüm, güneş henüz batmamıştı."

Bu da ikindi namazının, dikey eşyanın gölgesinin bir mislini bulunca kılındığının başlıca delillerinden biridir.

Yukarıda nakledilen rivayetlerin aksine, ikindi namazını geciktirmenin müstehab olduğuna delâlet eden birçok rivayetler mevcuttur. Tahâvî bunlardan önemli bir kısmını naklederek iki rivayet arasını telife çalışırken, ikindi namazının geciktirilmesi hakkındaki rivâyetlerin ağırlık kazandığını dolaylı şekilde anlatmak isteyerek şöyle demiştir: "Bu rivayetlerden sabit oldu ki, ikindi vaktinde namaz kılınması uygun olan zaman, geciktirilmesine kail olanların belirttiği zamandır." Bu, her şeyin gölgesi iki mislini bulduğu vakittir ki, İmam Ebû Hanîfe'nin görüş ve ictihadıdır. Tahâvi, Hanefî mezhebine bağlı bulunduğu için, bu görüşü tercih etmiştir.[82]

Konuyla ilgili diğer tesbitler ve tahliller:

Fethû'l-allâm sahibi, ikindi namazını ilk vaktinde kılmakla ilgili hadîsleri rivayet ettikten sonra, her şeyin gölgesinin bir mislini bulunca ikindinin ilk vakti olduğuna işaretle bu görüşte olanların ictihadının ağırlık kazandığını dolaylı şekilde ifade ediyor.[83]

Konunun baş kısmında ise naklettiğimiz dört hadîsten üçünün sıhhatında ittifak vardır. O bakımdan ikindi namazını ilk vaktinde kılmanın afdal olduğu ortaya çıkıyor.

Çıkarılan Hükümler:

1- İkindi namazını ilk vaktinde kılmak afdaldır.

2- İkindi namazının ilk vakti, fey'-i zevâi hariç dikey cismin gölgesi bir mislini bulunca başlar.

3- Özellikle hava kapalı olduğu günlerde ikindi namazını ilk vaktinde kılmak müstehabdır.

4- İkindi namazını vaktinde kılmayıp, bir özürü olmadığı halde kaçıran kimsenin o günkü ameli boşa çıkar.

Salat-i Vüsta (Orta Namaz)

İkindi namazı "salat-i vüsta" mıdır?

Bilindiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'de özellikle "salat-i vüsta" üzerinde durulmuştur. Bakara sûresi 238. âyette şöyle buyuruluyor:

"Namazlara, özellikle orta namaza devam edin, onu gerektiği gibi koruyun ve Allah'a saygı ve korku dolu bir gönül ile elbağlayıp durun!"

Hadîslerde de o nisbette bu namazın fazileti üzerinde durulmuş ve ümmetin dikkati, namazı, özellikle orta namazı muhafazaya çekilmiştir.

Bunun birtakım sebep ve hikmetleri vardır.

a) İkindi vakti duaların en çok kabul olunduğu bir zaman parçasıdır.

b) Şehir ve kasabalarda alım-satımın en çok hareketlendiği bir dönemdir. Kendini dünyalığa kaptıran her mü'minin o saatte işini bırakıp Hakk'a yönelmesi kadar eğitici, yönlendirici, ahlâk ve fazilet verici bir şey yoktur.

c) Köylerde tarla ve bahçede havanın serinlemesinden yararlanılarak daha verimli bir çalışmaya girişilir, yorgunluk başlar. Böyle bir sırada abdest alıp ikindi namazını kıldırmak kadar ruh ve bedeni dinlendiren başka bir şey düşünülemez.

d) Rahmet meleklerinin sabahleyin ve bir de ikindi vakti en çok inip, rahmet saçtığı vakitlerdir. Bundan yararlanmak için, bu namazları vaktinde gönül huzuru içinde kılmak gerekir.

Konuyla ilgili hadîsler:

Hz. Ali'den (r.a.) yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in Ahzâb savaşında şöyle dediği tesbit edilmiştir:

"Onlar bizi güneş batıncaya kadar salât-i vüsta'dan meşgul edip alıkoydukları gibi, Allah onların kabirlerini ve evlerini ateş doldursun."[84]

Müslim, Ebû Dâvud ve Ahmed'in tesbitinde hadîsin son cümlesi şu lâfızla rivayet edilmiştir:

"Bizi salât-i vüsta -ikindi namazından- meşgul edip alıkoydular..."

Yine Hz. Ali (r.a.) diyor ki:

"Biz, salât-i vüsta'yı sabah namazı olarak biliyorduk. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, "O, ikindi namazıdır" buyurdu."[85]

İbn Mes'ud (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i, Hendek savaşında müşrikler o kadar meşgul ettiler ki, güneş kızarmaya veya sararmaya yüztuttuğu halde, O hâlâ ikindi namazını kılamamıştı. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) şöyle bedduada bulundu:

"Bizi salât-i vüsta ikindi namazı'ndan alıkoyup meşgul ettiler; Allah onların içlerini ve kabirlerini ateşle doldursun. Allah onların içlerini ve kabirlerini vakşetle doldursun!"[86]

İbn Mes'ûd (r.a.) diyor ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, "Salât-i vüsta ikindi namazıdır" buyurdu.[87]

Semure b. Cündüb (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Salât-i vüsta (orta namaz), ikindi namazıdır."[88]

Ahmed b. Hanbel'in yaptığı rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz buyurdu ki:

"Namazlara, özellikle salat-i vüsta (orta namaza) devam ediniz!"

Böylece Peygamber (a.s.) bize onun ikindi namazı olduğunu ismen bildirdi.[89]

Berâ' b. Azıb (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki: "Namazlara, özellikle ikindi namazına devam edin..." mealindeki âyet indi, biz de onu Allah'ın dilediği kadar okuduk. Sonra o âyeti neshetti ve "Namazlara özellikle orta namaza devam edin, onu gerektiği gibi koruyun..." mealindeki âyet indi. O zaman bir adam şöyle dedi: O takdirde, salat-i vüsta ikindi namazıdır.[90]

Ebû Yunus Mevlâ, Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Hz. Aişe kendisine bir mushaf yazmamı emretti ve şöyle tenbihte bulundu: Namazlara, özellikle orta namaza devam edin, mealindeki âyete geldiğinde bana haber ver! Ben de o âyete gelince ona haber verdim. Bana o âyeti şöyle yazdırdı: "Namazlara, özellikle orta namaza ve ikindi namazına devam edin..."

Hz. Aişe (r.a.) devamla şöyle dedi:

"Ben bunu Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den işittim..."[91]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Salât-i vüsta, ikindi namazıdır. Biz buna "orta namaz" diyoruz.

2- Orta namazın ayrı bir fazileti ve başka bir hususiyeti vardır.

3- İkindi namazını -müşriklerin saldırısından dolayı- kaçıran Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in çok üzüldüğü ve bu yüzden müşriklere betduada bulunması, namazın ve özellikle ikindi namazının önemini yansıtmaktadır.

Hadîsler üzerinde tahliller ve görüşlerle rivayetler:

49 nolu Hz. Ali (r.a.) hadîsi sahihtir. Muhalefet eden olmamıştır.

50 nolu yine Hz. Ali (r.a.) hadîsini İbn Mehdi şu tarikle rivâyet etmiştir: Ubeyde'ye dedim ki, Hz. Ali'den salât-ı vûsta'yı sor. O da sorduğunda Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir:

"Bizler salât-i vüsta'yı sabah namazı olarak görüyorduk. Ama Hendek günü Rasûlüllah'ın şöyle dediğini işittim:

"Bizi salât-i vüsta, ikindi namazından alıkoyup meşgul ettiler!"

Bu rivayet de, salât-i-vüsta'nın ikindi namazı olduğuna açık ve net biçimde delâlet ediyor.

Bununla beraber bu rivayetlerin hilâfına bazı rivayetler daha tesbit edilmiştir:

Zeyd b. Sabit (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz öğle namazını günortasında sıcağın iyice arttığı bir zamanda kılardı. Hiçbir namaz bundan daha çok ashaba ağır

gelmezdi. Bunun üzerine "Namazlara, özellikle orta namaza devam edin..." mealindeki âyet indi ve Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki, öğle namazından önce iki namaz, sonra da iki namaz vardır."

Böylece salât-i vüsta, öğle namazı oluyor.[92]

Üsâme b. Zeyd (r.a.)'den yapılan rivayette salât-i vüsta hakkında şöyle demiştir: "O, öğle namazıdır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz öğle namazını günortasında iyice sıcakta kılardı da arkasında ancak bir veya iki saf cemaat bulunurdu. İnsanların çoğu sıcaktan gölgeliğe çekilmiş ve ticaretiyle meşgul bulunurlardı. Bunun üzerine Allah, Bakara sûresi 238. âyeti indirdi."[93]

O bakımdan ilim adamları "salât-ı vüsta" hakkında farklı yorum ve görüşler ortaya koymuşlardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1- Salât-i vüsta -orta namaz- ikindi namazıdır. Ashab-ı kirâm'dan Hz. Ali, Ebû Eyyub, Abdullah b. Amir b. As, Hz. Aişe, Hz. Hafsa, Hz. Ümmü Seleme; tabiînden Ubeyde es-Selmanî, Hasan el-Basrî, İbrahim Nahaî, Kelbî, Katâde, Dehhak, Mukatil, Ebû Hanife, Ahmed, Davud b. Münzir bu görüştedirler.

2- Salât-i vüsta, öğle namazıdır.

el-Vahidî bunu Zeyd b. Sabit'ten, Ebû Said el-Hudfîden, Usâme b. Zeyd'den, Hz. Aişe'den rivayet etmiştir. İbn Müzir de Abdullah b. Şeddad'dan, el-Mehdı Bahır'da Hz. Ali'den (r.a.) rivayet etmiştir.

3- Salât-i vusta sabah namazıdır.

Bu, imam Şafii'nin görüş ve ictihadıdır. Nevevî aynı hususu Ömer b. Hattab'dan, Muaz b. Cebel, İbn Abbas, İbn Ömer, Câbir, Atâ', İkrime, Mucahid, Rebî' b. Enes, İmam Mâlik b. Enes ve Şafii'nin hemen bütün arkadaşlarından rivayet etmiştir. Maverdî ise, Şafiî'nin mezhebi onun ikindi namazı olduğu hakkındadır. Çünkü bu konuda sahih hadîsler mevcuttur, demiştir.

İmam Şafiî'nin, "sabah namazıdır" demesine gelince, ikindi namazı olduğu hakkındaki sahih hadisler ona o zaman ulaşmamış bulunuyordu. Oysa o hadîslerden haberli olsaydı, mutlaka, salât-ı vüsta, ikindi namazıdır, derdi. Çünkü onun mezhebi, daha çok hadîslere dayanmaktadır.

4- Salât-i vüsta akşam namazıdır. Kubeyse b. Züayb bu görüştedir.[94]

5- Salât-i vüsta yatsı namazıdır.

İbn Seyyidünnas bunu bazı ilim adamlarına nisbet etmiştir. el-Mehdî ise el-Bahır adlı kitapta, İmamiyye mezhebinin görüşünün de bu doğrultuda olduğunu belirtmiştir.

6- Cuma günündeki cuma namazıdır. Diğer günlerde ise öğle namazıdır. Bunu Kadı İyaz, bazı ilim adamlarından nakletmiştir.

7- Bu da beş vakit namaz içinde kapalı kalıp bilinmeyen hususlardan biridir, yani hangi vakit namazı olduğu kesinlikle bilinmemektedir. Bunu, İbn Seyyidünnas, Zeyd b. Sâbit'ten, Rebi' b. Haysem' Saîd b. Müseyyeb Nâfi', Şürayh ve benzeri ilim adamlarından nakletmiştir.

8- Beş vakit namazın hepsidir.

Bunu Kadı ile Nevevî nakletmişlerdir. Aynı zamanda İbn Seyyidünnâs bazı ilim adamlanndan rivayet etmiştir.

9- Yatsı ve sabah namazlarıdır.

Bunu İbn Muksim kendi tefsirinde nakledip Ebû Derda'ya (r.a.) nisbet etmiştir.

10- Sabah ve ikindi namazlarıdır.

Bu, Ebûbekir el-Ebherî'nin görüşüdür.

11- Cemaatle namaz kılmaktır.

Bu, İmam Ebû Hasan el-Mâverdî'den nakledilmiştir.

12- Korku namazıdır.

Bu, Dimyatî'nin görüşüdür ki, şöyle demiştir:

"İlim ehlinden güvenilir kişiler bu yorumu bize bildirdi..."

13- Vitir namazıdır.

Bu, Ebû Hasan Ali b. Muhammed es-Sahavî'nin görüşüdür.

14- Kurban bayramı namazıdır.

İbn Seyyidinnas Tirmizi şerhinde nakletmiştir.

15- Ramazan bayramı namazıdır. Bunu Dimyatî nakletmiştir.

16- Sadece Cuma namazıdır. Bunu İmam Nevevî zikretmiştir.

17- Kuşluk namazıdır.

Bunu Dimyatî bazı şeyhlerden nakletmiştir.

Birincilerin delili, konunun başında Enes (r.a.) ile Büreyde hadisidir. Sahih olan da budur. İlim adamlarının çoğunun ittifakı vardır. Öğle ve diğer vakitler olduğu hakkındaki rivayetler, sözü edilen sahih ve muttafakun aleyh hadîs karşısında istidlale pek salih görülmez.

İkinciler ise, öğle namazının tam ortada bulunduğunu, aynı zamanda Müsned-i Ahmed'de "salât-i vüsta" ile ilgili âyetin iniş sebebini dikkate almışlardır ki hem o hadîs, hem iniş sebebi üzerinde ittifak yoktur.

Üçüncüler ise, sabah namazının uykunun iyice tatlı olduğu zamana rastladığını ve mutlaka kaçırılmaması hakkında sahîh rivayetlerin bulunduğunu delîl göstermişlerse de, bu da sözü edilen sahîh hadîsler karşısında hüccet sayılmaz.[95]

Diğerlerinin de seçtikleri delillerin çoğu yetersizdir. Böylece orta namazın ikindi namazı olduğu hem ağırlık, hem sıhhat kazanmıştır.

52 nolu İbn Mes'ûd hadîsi sahihtir ki, Müslim tahric etmiştir.

53 nolu Semure hadîsini Tirmizi hasenlemiştir. Aynı zamanda tefsir bölümünde sahih olduğunu kaydetmiştir. Ancak Hasan'ın Semüre'den işittiği ihtilâf konusudur:

a) Şu'be'ye göre, ondan işitmemiştir.

b) Buhari ve Ali b. Medenî'ye göre, Hasan'ın ondan işittiği sahîhtir. O bakımdan hadisin hasen ve sahih olduğu ağırlık kazanmış oluyor.

54 nolu Ahmed b. Hanbel rivayetine gelince, Hafız İbn Seyyidünnas Tirmizî şerhinde ondan söz etmişse de üzerinde pek konuşmamıştır. Ancak Sahihayn'deki sahih rivayetler ona şehadet etmektedir.

55 nolu Berâ' hadîsini Müslim, Şakıyk b. Akabe tarikiyle tahrîc etmiştir. Ancak Müslim'de Şekıyk'den bundan başka hiçbir rivayet nakletmemiştir.

56 nolu Amir b. Nâfi' hadîsi, salât-i vüsta'nın ikindi namazı olduğuna dair âyet bulunduğuna delâlet ediyor. Zira Hz. Aişe (r.a.)'nin yazdırdığı ilk hatıra gelen ancak Kur'ân âyetlerinden bir parça olabilir. Oysa Kur'ân âyetleri tevatür yoluyla sabit olmuştur. Amir b. Nafî' ise "haber-i vahid" sınırında kalmıştır. O halde Hz. Aişe'nin; "ve salâtü'1-asri" sözü âyet olamaz. Sadece salât-i vüsta'nın ikindi namazı olduğuna delâlet eden bir rivayet derecesinde kalır.

57 ve 58 nolu Zeyd ve Üsâme hadislerine gelince: Birincisi hakkında Ebû Dâvud ve Münzir'i susup konuşmamışlar. Buharı Tarih'de tahric etmiş, Nesâi ise sıkat (güvenilirler) sayılan ricale isnad ederek rivayet etmiştir. Buna benzer bir rivayeti Muvatta'da görmekteyiz. Tirmizî de Zeyd'den rivayet etmiştir.

İkincisini ise, Nesâî, İbn Meni', İbn Cerir rivayet etmiş, ez-Ziya ise, Muhtarat'te nakletmiştir. Ricali ise, Nesâi'nin Sünen'inde geçtiği üzere güvenilir kişilerdir.

Hadislerin sahih olduğu kabul edilse bile, ikindi namazı olduğuna dair rivayetler derecesinde iddia edilemez. Nitekim ilim adamlarının çoğunun da görüş ve tesbiti bu doğrultuda görülmüştür.

Akşam Namazının Vakti

Namaz vakitleri hakkında icmali bilgi verdikten sonra önemine binâen tafsili bigi vermeyi uygun gördük. Akşam namazı özellikle 45. dereceden itibaren bazı ülkelerde yılın bazı mevsinılerinde çok kısa bir zaman parçasıyla bağlı kalır, hattâ yatsı namazını kılmaya vakit bile kalmaz. Normal yerlerde de bir saatle, rivayetlerin ihtilâfına göre birbuçuk, iki saat kadar bir süreyle sınırlanır. Anlaşıldığı gibi, mesele hayli karamaşıktır. İlgili hadisleri ve ilim adamlarının görüş, ictihad ve istidlallerini naklettikten sonra tam açıklığa kavuşabilir.

Seleme b. Ekva' (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Doğrusu Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, akşam namazını güneş batıp hicap ile örtününce kılardı."[96]

Ukbe b. Amir (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Ümmetim akşam namazını yıldızlar ortaya çıkıncaya kadar geciktirmediği sürece hep hayır ve fıtrat üzere olacak!"[97]

Mervan b. Hakem'den yapılan rivayette, demiştir ki: Zeyd b. Sabit (r.a.) bana şöyle dedi:

"Sana ne oluyor da akşam namazında kısar-ı mufassal'ı okuyorsun? Oysa Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den tuveli't-tuleynî okuduğunu işittim."[98]

"Kısar-ı mufassal" Muhammed sûresinden Kur'ân'ın sonuna kadar devam eden sûrelerdir, "tuvel-i tulayn" ise A'raf ve En'am sûreleridir.

Hadîslerin açık delâletinden anlaşılan hükümler:

1- Akşam namazı, güneş batıp iyice kaybolunca kılınır. Bu aynı zamanda akşam namazının ilk vakti kabul edilir.

2- Akşam namazını, yıldızlar henüz çıplak gözle görülemiyecek bir vakitte kılmak afdaldır. Bazı alimlere göre, yıldızlar gözükmeden önce kılmak müstehabdır, gözüktükten sonra kılmak ise mekruhtur.

3- Resûlüllah (a.s.) Efendimizin akşam namazında En'am ve A'raf sûrelerini okuduğu, böylece bu namazı uzun sûrelerle eda ettiği anlaşılıyor.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş ve istidlalleri:

a) Hanefilere göre:

Hemen her mevsimde ve her bölgede akşam namazını vakit girince kılmak müstehabdır.[99]

b) Şafiîlere göre:

Akşam namazının beş vakti vardır. Fazilet, ihtiyar, cevaz, özür ve zaruret. Birinci ve ikinci vakit, vaktin evvelidir, güneş iyice battıktan sonra akşam

namazını kılmak afdaldır. Üçüncüsü, ufukta beliren kızıllık henüz kaybolmadan akşamın sonuna doğru olan vakittir. Namazı vaktin evvelinde kılamayıp belirtilen süreye geciktirerek kılanın namazı caizdir. Dördüncüsü, akşam ile yatsı namazının yatsı vaktinde cem'edilip birlikte kılınma vaktidir ki, Şâfiilere göre, seferde bu kabil cem'-i te'hîr ve cem'-i takdim yapmak caizdir. Hanefîlere göre, sadece hacc mevsiminde Arafat'tan Müzdelife'ye gidilirken akşam namazı yatsı vaktine geciktirilerek ikisi yatsı vaktinde kılınır. Beşincisi zaruret vaktidir ki, vaktin en sonuna geciktirilip sadece farz eda edilecek kadar kalan vakittir.[100]

Bu açıklamadan anlaşılıyor ki: Akşam namazını vaktin evvelinde kılmak fazileti camî'dir.

c) Hanefîlere göre:

Özür durumu dışında akşam namazını vaktin evveline alıp, kılmak müstehabdır, bu hususta ayrı bir görüş ortaya koyan olmamıştır. Nitekim Ashab-ı kiram ve onlardan sonra gelen ilim adamlarının da görüş ve tavsiyeleri bu doğrultuda cereyan etmiştir.[101]

Hanbelîler de bu mesele hakkında Cabir (r.a.), Rafi' b. Hudeyc hadîsleriyle istidlal etmişlerdir.

d) Mâlikîlere göre:

İmam Mâlik bu konuda şöyle demiştir:

"Akşam namazının vakti, yolculuk halinde olmayıp evinde, memleketinde eyleşik olanlar için güneşin batmasıyla başlar, vaktin evvelinde kılmaları müstehabdır. Yolculuk halinde bulunanlara gelince, onların bir mil kadar mesafe katettikten sonra konaklayıp kılarlar. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e Melek Cibril iki günde namaz kıldırırken akşam namazını her iki günde de aynı vakitte, güneş battıktan hemen sonra kıldırmıştır. İbn Ömer (r.a.) da yolculukta akşam namazını biraz geciktirirdi.[102] Cibril'in, biri güneş battıktan hemen sonra, biri de kızıllık sakıt oluncaya (yakın) vakitte kıldırdığı da rivayet edilmiştir.[103] Nitekim Rafı' b. Hudayc (r.a.) diyor ki:

"Akşam namazını Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'le beraber kıldıktan sonra bizden birimiz (Mescid'den) ayrılıp çıktığında (atacağı) okun yerini görebiliyordu."[104]

Bu hadîs, akşam namazının vakit girince hemen kılınmasına, namaz kılınınca aydınlığın henüz devam ettiğine delâlet etmektedir.[105]

Diğer rivayetler, görüşler, yorumlar ve tahliller:

Mâlikîler daha çok İbn Ebi Davud'un da rivayet ettiği Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) ile Rafi' (r.a.) hadîsleriyle istidlal etmişlerdir.

Ebû Cafer et-Tahavî de bu rivayeti almış ve delil olarak göstermiştir.[106]

61 nolu Seleme hadîsinin bir benzerini Ahmed b. Hanbel, Câbir'den, Taberâni, Zeyd b. Halid'den, Ahmed ve Ebû Dâvud, Enes'den; Tirmizî Ümmu Habibe'den; İbn Mace, Abbas b. Abdulmuttalib'den rivayet etmiştir. Tirmizî, Abbas b. Abdülmuttalib'in hadîsinin mevkuf olduğunu tesbit etmiştir ki, en sahih olan da budur. İbn Ebî Hatim el-İlel'de Ubey b. Ka'b'den rivayet ederek hadisin sıhhatına ağırlık kazandırmışlardır.

62 nolu Ukbe hadîsini aynı zamanda Hâkim Müstedrek'inde tahrîc etmiştir. İbn Mâce, Hâkim ve bir de İbn Huzeyme kendi Sahîh'inde mezkûr hadisi şu lâfızla rivayet etmişlerdir:

"Ümmetim akşam namazını yıldızlar ortaya çıkıncaya kadar geciktirmediği sürece fıtrat üzere olmaya devam edecek."

Muhammed b. Yahya, hadîsin muzdarip olduğunu, söylemiştir. Ancak başka tariklerden de bu mana da birçok rivayet yapıldığı için, hadisle istidlalde bulunabilir.

63 nolu Mervan hadîsine gelince: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in akşam namazında devamlı uzun sureleri okuduğu söylenemez. Çünkü gerek Buhari ve Müslim'in gerekse diğer güvenilir muhâddislerin yaptıkları tesbitlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bazan Tür sûresini, bazan Saffât sûresini, bazan Hâ-mîm Duhân sûresini, bazan Sebbih İsmi sûresini, bazan Tin sûresini, bazan Muavvazateyn'i ve bazan da Murselât'ı okumuştur.[107]

Zeylâi aynı anlamdaki hadîsi birkaç tarîkten rivayet etmiştir. Ebû Davud'un, "Ümmetim akşam namazını acele ettiği, yatsıyı geciktirdiği sürece hep hayır üzere olacaktır!" mealindeki rivayetini garip olarak vasıflandırmış ve savaşçı olarak Mısır'a giden Ebû Eyyûb'un Akabe b. Amîr'e şöyle dediğini nakletmiştir. Akabe, akşam namazını geciktirdikten sonra kıldı. Bunun üzerine Ebû Eyyûb ona: "Ya Akabe! Bu ne namazıdır?" diyerek uyarıda

bulundu, Akabe, "Meşguliyetimiz vardı" diye cevap verince, Ebû Eyyûb, "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in, "Ümmetim akşam namazını geciktirmediği sürece hayır üzere olacak" buyurduğunu işitmedin mi? diyerek bilgi yerdi. [108]

Aynı hadîsi Hâkim el-Müstedrek'te rivayet ettikten sonra şöyle demiştir:

"Müslim'in şartına göre sahihtir." İbn Ebî Hâtım, Hayat'tan, o da İbn Lehîa'dan, o da Yezîd b. Ebi Habîb'den, o da Eslem Ebû İmran'dan o da Ebû Eyyub'dan şu lâfızla rivayet etmiştir:

"Yıldızlar doğmadan önce akşam namazını kılmakta acele ediniz!"

Ünlü hadis âlimi Ebu Zer'â, bu kanaldan rivayet edilen hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

Böylece rivayetlerin tamamı, akşam namazını vakit girince geciktirmeden kılmanın müstehab olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim müctehid imamlar da aynı görüştedirler.

Akşam Vakti Yemek Hazır Olunca Önce Yemeğe Oturup Karnı Doyurmak Sonra Namaz Kılmak

Akşam namazını vakit girince geciktirmeden kılmanın müstehab ye fazileti cami' olduğunu belirtmiştik. Ancak akşam namazının vakti girdiğinde sofra kurulup yemek hazırlanmışsa, o takdirde vakti kaçırmak söz konusu değilse, önce oturup yemeği yemek, sonra kalkıp akşam namazını kılmak müstehabdır.

Bunun sebebi açıktır: Hazır olan yemek acıkmış bulunan kimsenin kafa ve kalbini meşgul edebilir. Oysa namaz dikkat ve huzur isteyen bir ibâdettir.

İlgili hadîsler:

Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Namaz ikame edilmek üzere iken akşam yemeği hazır olursa, önce yemeğe başlayın!"[109]

İbn Ömer (r.a.)'den yapılan rivâyette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden birinin akşam yemeği (sofraya) konulur da namaz ikame edilmek üzere olursa, akşam yemeğine başlasın, yemeği bitirip kalkıncaya kadar acele etmesin."[110]

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Akşam yemeği takdim edilince, akşam namazından önce ona başlayın ve akşam yemeğini (yerken, vakit müsaitse) acele etmeyin."[111]

Nitekim İbn Ömer (r.a.) için yemek konulur ve namaz da kılınmak üzere olunca, yemeği yiyip karnını doyurmadan namaza kalkmazdı ki, o sırada imamın kıraat sesini duyardı.[112]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Akşam vaktinde namaza ikamet edilirken, sofra da konulmuş bulunursa, önce akşam yemeğini yemek sonra kalkıp namaz kılmak müstehabdır.

2- Diğer namazlarda da -cuma ve bayram müstesna olmak uzere- yemek hazır ise, önce yemeği yemenin müstehab olduğu kabul edilmiştir.

Bu ikinci hükmü ilim adamları Müslim'in rivayet ettiği şu hadisle istidlal ederek istihbabına kail olmuşlardır: "Yemek hazır olunca, namaz kılınmaz." Ancak bunun birtakım istisnaları vardır:

a) Cuma ve bayram namazlarında yemek hazır olsa bile önce namaz kılınır. Çünkü bu iki namazın kazası olmadığı gibi, münferiden kılınması da caiz değildir.

b) Vakit daraldığı, yemek yenilinceye kadar vaktin çıkacağı söz konusu olduğu zamanlarda önce namaz kılınır.

Müctehid imamların görüş ve yorumu:

a) Hanefîlere göre, yemek hazır olduğu zaman, namaza durulursa, bu kalbi hem meşgul eder, hem de namazdaki huşu'a engel olabilir. O bakımdan zorlayıcı bir sebep yoksa yemeğe öncelik tanınmak müstehabdır.

b) Şafiîlere göre: Yemeğe ihtiyâç hissediliyorsa, o takdirde öne alınması müstehabdır.

c) Hanbelîlere göre: Açlık hissediliyor, yemeğe de iştiha varsa, o takdirde önce yemeğe oturmak sünnettir. Diğer bir rivayette, vâcibdir.

d) Mâlikîlere göre: Yemek hafif cinsten ise, fazla vakit almıyacak ve mideyi de tıka-basa doldurmayacaksa, o takdirde önce yemeğe oturmak müstehabdır.[113]

e) İbn Hazım ve Zahiriler hadîsin zahiriyle istidlal ederek, vakti kaçırma söz konusu değilse, akşam namazından önce hazır bulunan yemeği yemek sünnettir veya vâcibdir.

f) Ebûbekir, Ömer, İbn Ömer, Ahmed ve İshak da aynı görüştedirler.

g) el-Irakî ve es-Sevr'e göre, yemeği öne almak vâcibdir. O bakımdan yemek hazır beklerken namaz kılmak hükümsüzdür.

h) Cumhara göre, yemek hazır olduğu halde namaza durmak mekruhtur.

Cumhur bu hadîslerle, cemaatle namaz kılmanın vâcib olmadığını istidlal etmiştir.[114]

Çıkarılan Hükümler:

1- Akşam yemeği hazır bekliyorsa, önce oturup açlığı gidermek, sonra kalkıp akşam namazını kılmak müstehabdır.

2- Cuma ve bayram namazları dışında namazlarda da, yemek hazır olduğu takdirde önce yemek yenilir, sonra namaz kılınır. Böyle yapmak da müstehabdır.

3- Vakit daralmışsa, yemek yenilinceye kadar vaktin çıkması muhtemelse, önce namaz kılmak gerekir.

4- Yemek yeme ihtiyacını duymayan, karnı tok olan kimsenin akşamleyin yemek hazır olsa bile, önce namaza durması müstehabdır. Çünkü sofraya oturmaktan maksat, açlığı gidermek hissedilen iştihaya cevap vermektir.

Akşam Farzından Önce İki Rek’at Namaz Kılmak

Bilindiği gibi, akşam namazı, üçü farz, ikisi sünnet olmak üzere beş rek'attır. İki rek'at sünnet, müekkettir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona hep devam etmiştir.

Akşam farzından önce iki rek'at namaza gelince, bu husustaki rivayetler ve ilim adamlarının tesbit, görüş ve yorumlan farklıdır.

İlgili hadîsler:

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Müezzin ezan okuyunca Peygamber (a.s.) Efendimiz'in ashabından hayli kimseler acele ile (Mescid'deki) sütunlara doğru durup namaz kılarlardı. Tâ ki, Peygamber (a.s.) çıktığı vakit onları akşam namazından önce iki rek'at namaz kılmakla meşgul bir halde bulurdu. Ezan ile ikamet arasında ise çok birşey yoktu.[115]

Bir başka rivayette ise, "ezan ile ikamet arasında pek az bir şey kalırdı."

Diğer bir lâfızla hadis şöyle rivayet edilmiştir:

"Bizler, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında akşamın farzından önce, güneş battıktan sonra iki rek'at namaz kılardık. " Bunun üzerine Enes'e denildi ki:

"Resûlüllah (a.s.) da o iki rek'atı kılar mıydı?" O da şu cevabı verdi:

"Bizim kıldığımızı görürdü de ne kılmamızı emreder, ne de bizi ondan men'ederdi."[116]

Abdullah b. Muğaffel (r.a.)’den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Akşamın farzından önce iki rek'at kılın!"

Sonra yine:

"Akşam farzından önce iki rek'at kılın!"

Sonra üçüncü defa şöyle ilâve etti:

"Arzu eden kimse için..."

Bununla insanların o iki rek'ati sünnet edinmelerinden hoşlanmadığını bildiriyordu.[117]

Diğer bir rivayette ise, şöyle buyurmuştur:

"Her iki ezan (ezan ile ikamet) arasında bir namaz, her iki ezan arasında bir namaz vardır."

Sonra da üçüncü seferinde şöyle buyurdu:

"Dileyen kimse."[118]

Ebû'l-Hayr'dan yapılan rivayette, demiştir ki, "Ukbe b. Amir'e gelip dedim ki: Ebû Temîm'den hayretle karşılayacağın bir halden söz edeyim mi? Akşam namazından önce iki rek'at namaz kılıyor." Bunun üzerine Ukbe şöyle dedi:

"Şüphesiz ki biz, Resûlüllah (a.s.) zamanında öyle yapardık..." Ben de, "peki sizi şimdi onu yapmaktan alıkoyan nedir?" diye sorduğumda, "meşguluyet..." diye cevap verdi.[119]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Akşam ezanı okunduktan hemen sonra iki rek'at namaz kılmak müstehabdır.

2- Hz. Peygamberin (a.s.) Mescid'e geldiğinde ashabının sütunlara doğru iki rek'at namaz kıldıklarını görüp sesini çıkarmaması, onun cevazına delâlet eder.

3- Hz. Peygamber'in (a.s.) üç defa üstüste "akşam farzından önce iki rek'at kılın" buyurması ve son defasında, "dileyen için..." diye ilâve etmesi, bu namazın istihbabına delâlet eder.

4- İki ezan arasından maksat, ezanla ikamet arasıdır. O halde her ezan ile ikamet arasında iki rek'at namaz kılmak müstehabdır.

Müctehid imamların görüş, istidlal ve yorumları:

a) Ashab ve Tabiîn'den bir cemaat bu namazı müstehab saymış eve kılmışlardır. Delilleri ise, yukarıda naklettiğimiz hadislerdir.

b) Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Rahûye'ye göre de müstehabdır.

c) İmam Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve bu iki mezhebe bağlı olan diğer ilim adamlarına göre müstehab değildir. Nitekim dört halîfeden de bu anlamda rivayet yapılmıştır, yani onlara göre de müstehab değildir.

d) İmam Nahâî'ye göre, bid'adır.

Müstehabdır diyenlerin delili, yukarıdaki hadîsler ile İbn Hibbân'ın Abdullah b. Muğaffel (r.a.)'den yapılan rivayettir. Böylece onlara göre, bu iki rek'atın cevazı Peygamber (a.s.) Efendimiz'den kavlen, fîlen ve takriren sabit olmuştur.

Mekruhtur diyenler, Akabe b. Amir (r.a.)'in hadîsiyle ihticac etmişlerdir. Çünkü o hadîse göre, akşam namazını geciktirmeden hemen kılmak müstehabdır. O bakımdan Hanefîler, akşam namazından önce iki rek'ât namaz kılmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir.[120] Çünkü farzdan önce kılınan bu namazla asıl müstehab olan akşam farzının hemen kılınması geciktirilmiş olur.

e) Şâfiîlere göre:

Akşam farzından önce iki rek'at hafif namaz kılmak, gayr-i müekkeddir. Çünkü Ebû Davud ile başka hadîs âlimlerinin rivayet ettikleri hadiste bu hususta emir vardır. Aynı zamanda Buhari ve Müslim'in naklettikleri hadîste "Her iki ezan (ezan ile ikamet) arasında bir namaz vardır" buyurulmuştur.[121]

Rivayetlerin tamamından şu hüküm çıkmaktadır:

1- Arzu edenler akşam ezanı okununca iki rek'at hafif namaz kılabilirler. Terkinde bir sakınca yoktur.

Yatsı Namazının Vakti Ve Geciktirilmesinin Fazileti

Yatsı namazı, günlük hayatımızın muhasebesini yapıp onu duâ, niyaz ve Cenâb-ı Hakk'a yaklaşma arzu ve isteğiyle noktalamanın en uygun ölçüsüdür. O bakımdan gece kalkmayı itiyâd edinmeyenlerin bu namazı kılmadan uyumaları mekruh sayılmıştır. Çünkü uyanmayabilir de farz namazı kaçırmış olabilir.

Yatsı namazının vakti girince, cami ve cemaat söz konusu ise, onu geciktirmeden kılmak müstehabdır. Çünkü cemaatın faziletine ermek isteyen mü'minleri bekletmek doğru değildir. İçlerinde iş sahibi olanlar bulunmakla beraber, yaşlı ve rahatsızlar da olabilir. O bakımdan imamın yatsı namazını geciktirmesi mekruhtur.

İş durumu müsait olup da evinde kılmak isteyenlerin onu gecenin ilk üçte biri geçinceye kadar geciktirmesi istihbab yollu tavsiye edilmiştir.

İlgili hadisler:

İbn Ömer (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Şafak kızıllıktır. Şafak kaybolunca namaz vâcib olur."[122]

Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir gece, ilk üçte bir geçinceye kadar (yatsı namazını) geciktirdi. Hz. Ömer (r.a.), 'Kadınlar ve çocuklar uyudu' diye sesini yükseltti. Onun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz çıktı ve şöyle buyurdu:

"Sizden başkası beklemiyor, bugün için ancak Medine'de namaz kılındı."

Sonra da devamla buyurdu ki:

"Yatsı namazını şafak'ın kaybolması ile gecenin (ilk) üçte biri arasında kılınız...."[123]

Cabir b. Semure (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yatsı namazını yatsının son vaktine geciktirirdi."[124]

Cabir (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz öğle namazını günortasında (sıcak zamanda), ikindi namazını güneş henüz pırıl pırıl iken, akşam namazını güneş battığı zaman kılardı, yatsı namazını bazan geciktirir, bazan acele edip hemen kılardı. Öyleki, (ashabın) toplandığını görünce hemen kıldırırdı, onların ağırdan alıp geciktirdiğini görünce kendisi de geciktirirdi. Sabah namazını ise, Peygamber (a.s.) veya ashabı gecenin son karanlığı henüz duruyorken kılardı."[125]

Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Bir gece Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, (yatsı namazını) geciktirdi, o kadar ki, gecenin önemli bir kısmı geçmiş bulunuyor, Mescid ehli de uyumuş idi. Sonra çıkıp namaz kıldı ve şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki bu, yatsının vaktidir, ama ümmetime meşakkat vermemiş olsaydım (hep bu vakta geciktirirdim)"[126]

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yatsı namazını gece yarısına kadar geciktirdikten sonra kıldı ve sonra da şöyle buyurdu:

"İnsanlar namaz kılıp uyudu, ama siz, (cemaati bekleyip) intizar ettiğiniz sürece namazda idiniz."[127]

Enes (r.a.) devamla diyor ki: Sanki ben (şu anda) o geceki gibi O'nun yüzünün parlaklığına bakıyormuşum gibiyim.

Ebû Saîd (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Bir gece yatsı namazı için Resûlüllah (a.s.) Efendimizi bekledik, o kadar ki gecenin yarısı geçmiş oldu. Sonra gelip bize namaz kıldırdı ve şöyle buyurdu:

"Oturacak yerlerinizi alın, çünkü insanlar yatacak yerlerini almış buluyor ve siz (yatsı) namazını beklediğiniz sürece hep namazda oldunuz. Eğer zayıf kimsenin zayıflığından, hastanın hastalığından olmasaydı, hacet sahibinin

ihtiyacından olmasaydı ben bu namazı gecenin yarısına (veya bir parçasına) geciktirirdim."[128]

Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ve ashabı yatsı namazını ufukta kaybolan kızıllıkta gecenin ilk üçte biri arasında kılarlardı."[129]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ümmetime meşakkat vermemiş olsaydım, yatsı namazını gecenin üçte birine veya yarısına geciktirmelerini emrederdim."[130]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Yatsı namazının ilk vakti batı ufkunda beliren şafakın, yani kızıllığın kaybolmasıdır.

2- Yatsı namazını, vakit girince kılmayıp biraz geciktirmek müstehabdır.

3- Namazı beklemek, namaza devam etmek kadar sevap getirir.

4- Yatsı namazını yalnız başına kılan kimse gecenin üçte birine geciktirebilir, bazısı bunun müstehab olduğunu söylemiştir.

5- Öğle namazı günortasında, güneş batıya hafif meylettiğinde kılınır.

6- İkindi namazı güneş henüz sararmadan kılınır.

7- Akşam namazı, güneş batınca kılınır.

8- Yatsı namazı, cemaatle kılınıyorsa, geciktirilmeden, yalnız kılınıyorsa, geciktirilerek kılınır.

9- Yatsı namazını gece yarısına geciktirmekte bir sakınca yoktur.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların; görüş, tesbit ve ihticacları:

a) İmam Ebû Hanife'ye göre:

Batı ufkunda beliren kızıllık kaybolduktan sonra ortaya çıkan beyazlık kaybolunca, yatsı namazının vakti girmiş olur. Bu durumda özellikle yaz günlerinde gecenin üçte biri geçmiş olur.[131]

O halde Hanefilerin yatsı namazını gecenin ilk üçte biri geçince kılınmasını müstehab saydıkları anlaşılıyor.

b) Şâfiilere göre:

Bu konuda Cibril hadîsiyle istidlal edip yatsı namazını gecenin ilk üçte birine geciktirmenin "vakt-i ihtiyar" olduğuna kaildirler. Sözü edilen hadîste, yatsının iki vakti belirtildikten sonra, (faziletli) vakit bu ikisi arasındakidir, açıklanmıştır ki bu vakt-i ihtiyara hamledilmiştir.

Şafiiler böylece yatsının altı vakti bulunduğunu belirterek şöyle sıralamışlardır: Fazilet, ihtiyar, kerahetsiz cevaz, hürmet, zaruret, özür vakti...[132]

c) Hanbelîlere göre:

Yatsı namazını, bir meşakkat arzetmiyorsa vaktin sonuna geciktirmek müstehabdır. Nitekim bu, Peygamberin (a.s.) ashabından ve sonra da tabiinden ilim ehlinden birçoğunun ihtiyarı da budur.[133]

Hanbelîler bu mes'elede 94 nolu Ebû Hüreyre (r.a.) hadîsiyle istidlal etmişler ve bunun hilâfına nakledilen hadîslerin zayıf olduğunu bilhassa belirtmişlerdir. Abdullah b. Ömer el-Ömerî'nin rivayet ettiği "Vaktin evveli Allah'ın hoşnutluğudur..." mealindeki hadîsten söz ederek zayıf olduğu, Ümmü Ferve' hadîsinin ravîlerinin meçhul bulunduklarını yine Hanbelî fukahası söylemiştir. Ahmed b. Hanbel ise, vaktin evveli şöyle, ortası böyle, sonu öyle diye yapılan rivayetleri bilmiyorum, yani bunların sıhhati tesbit edilememiştir, diyor.

Yatsı namazını yalnız başına kılanın geciktirmesi, cemaat halinde kılınıyorsa, onların rızasıyla geciktirilmesi müstehabdır. Meşakkat söz konusu ise, müstehab değildir.[134]

d) Mâlikîlere göre:

İbn Kasım diyor ki:

"Düşmanı gözetleme yerinde bulunan muhafızların yatsıyı gecenin üçte birine geciktirdiklerini sorduğumda, bunu şiddetle inkâr etti ve sanki şöyle demek istedi: İnsanların namaz kıldığı gibi kılıyorlardır. Bununla şunu belirtmek istiyordu: İnsanların şafak (kızıllık) kaybolduktan sonra yatsıyı

biraz geciktirip kılmaları müstahabdır. Nitekim Rasûlüllah (a.s.), Ebûbekir ve Ömer (r.a.) yatsı namazını kılarlar, fakat böylesine bir geciktirme yapmazlardı.[135]

Bu kayıtlardan, İmam Mâlik, yatsının vakit girdikten az bir süre sonra kılınmasını müstehab saymış, gecenin üçtebirine geciktirilmesini hoş karşılamamıştır.

İlgili diğer rivayetler, tesbitler ve yorumlar:

Fıkhü's-Sünne'de Hz. Aişe, Ebû Hüreyre ve Ebû Said (Allah hepsinden razı olsun) hadîsleri delil gösterilerek, yatsı namazının, meşakkat söz konusu olmadığı takdirde gecenin üçtebirine geciktirilmesinin müstehab olduğu belirtiliyor ve Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz'in bu konuda cemaatın durumunu dikkate alıp bazan vaktin evvelinde, bazan da geciktirerek kıldığına dikkatleri çekiyor.[136]

İmam Mâlik, ilgili hadîslerle istidlal etmemiştir. Nitekim Muvatta'da konuyla ilgili hadîsleri rivayet etmediğini görüyoruz. O daha çok Medine halkının amelini dikkate alarak mezhebini kurmuştur.

Ebû Cafer Tahavî, yatsı namazının geciktirilerek kılınmasıyla ilgili rivayetlerden yirmi kadarını tesbit edip kendi kitabına almıştır. Biz onlardan birkaç tanesini kitabımıza almak suretiyle bu değerli hadis âliminin görüş ve tesbitini yansıtmak istiyoruz.

Son yatsı vaktine gelince, İbn Abbas, Ebû Saîd el-Hudri ve Ebû Musa'ya göre (Allah hepsinden razı olsun) Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu namazı gecenin üçte birine kadar geciktirip öylece kılardı.

Cabir b. Abdillâh (r.a.) diyor ki: Resûlüllah (a.s.) bu namazı bir vakitte kıldı: Bazısına göre de vakit gecenin üçte biri idi, bazısına göre gece yarısı idi.

İhtimal ki, gecenin üçte biri geçtikten sonra kılmıştır ki, bu yatsı namazının (fazilet bakımından) son vaktidir. Nitekim Ebû Hüreyre'den (r.a.) yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Şüphesiz ki, namazın bir evvel vakti, bir de son vakti vardır. Doğrusu yatsı namazının ilk vakti ufukta (şafak-kızıllığın) kaybolmasıdır. (Fazilet bakımından) son vakti ise, gece yarıyı bulduğu zamandır..."

Tahâvi, sonra da konunun başında naklettiğimiz Hz. Aişe (r.a.) ile Enes (r.a.) hadislerini naklederek mes'eleye ağırlık kazandırmıştır.[137]

Fethü'l-allâm sahibi, yatsı namazının vaktiyle ilgili olarak 90 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadîsini naklederek, bir gece, gecenin önemli bir kısmı geçtikten sonra kıldığını naklederken, bu tabirden maksadın, gecenin yarısı olduğunu belirtiyor, çünkü ilim adamlarının hiçbiri Peygamber (a.s.)'ın yatsıyı gece yarısından sonraya bıraktığını söylememiştir, diyerek bu vaktin "vakt-i muhtar" yani efdaliyet anlamında muhtar vakit olduğuna dikkatleri çekiyor.

Sonra da İbn Mes'ud'dan (r.a.) rivayet edilen, "Amellerin en üstünü (faziletlisi) vaktin evvelinde kılınan namazdır" hadîsini naklederek Tirmizî ile Hâkim'in bunu sahîhlediklerini belirtiyor ve "Ümmetime meşakkat olmasaydı yatsıyı gece yarısına veya ona yakın bir vakta geciktirirdim" mealindeki hadîsle tearuz edip etmediği üzerinde duruyor: Bunun umumdan sonra husus olduğu, amm ile hass arasında muâraza bulunmadığı kaidesine irca' ederek genellikle namazı ilk vaktinde kılmanın afdal olduğuna, ancak yatsı ve sabah namazının, bir de çok sıcak mevsimde öğle namazının geciktirilmesinin müstehab sayıldığına, böylece has ile amm arasında hem muaraza, hem nesih söz konusu olamıyacağına dikkatleri çekmiştir.[138]

Diğer bir husus ise, namazın vaktin evvelinde kılınmasıyla ilgili hadisi rivayette Ali b. Hafs yalnız başına kalmıştır. Oysa Şube'nin arkadaşlarının hemen hepsi aynı hadîsi "evvel" lâfzı olmaksızın "alâ vaktihâ" şeklinde rivayet etmişlerdir. O takdirde, Ali b. Hafs'in rivâyetiyle istidlal etmektense, diğer râvilerin rivayet lafzıyla istidlal daha uygun olmaz mı?

Buna şöyle cevap verilmiştir: Her ne kadar Ali b. Hafs "fî evveli vaktihâ" lâfzını rivayette yalnız kalmışsa da kendisi ilimde üstâd sayılan saduk (çok doğru) bir zattır, aynı zamanda Müslim'in ricalindedir. Ayrıca İmam Tirmizî ile İbn Huzeyme hadisi sahihlemişlerdir. Bu bakımdan Ali b. Hafs hadîsiyle istidlal edilir.[139]

Tahliller:

86 nolu İbn Ömer hadîsini Darekutnî el-Garâib'de zikretmiş ve böylece hadîsin garib olduğunu belirtmiş, ancak râvilerinin hepsinin sıkat (güvenilir kişiler) olduklarını tesbit etmiştir. İbn Asâkir ile Beyhakî de rivayet ederek sahîh olduğunu belirtmişlerdir. İbn Huzeyme ise kendisi Sahîh'inde Abdullah b. Ömer'den (r.a.) merfû'ân şunu rivayet etmiştir:

"Akşam namazının vakti, şafakın kızıllığının gitmesine kadardır."

Ancak rivayet zincirinde Muhammed b. Yezîd yalnız başına kalmıştır. Hafız İbn Hacer, onun "saduk" olduğunu söylemiştir.

87 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadisinin ricali, Nesâî'nin Sünen'inde geçer ve hepsi de sahîh kabul edilmiştir.

92 nolu Ebû Said hadîsini İbn Mâce, Nesâî, İbn Huzeyme ve diğer hadis hafızları tahrîc etmiştir. İsnadı sahihtir.[140]

Ayrıca ilgili hadisler üzerinde Zeylâî'nin tesbit ve tahlilleri de çok önemlidir. Ancak kitabımızın hacmine göre mes'eleyi yeterince açıkladığımızdan onları nakletmeye gerek görmedim.[141]

Yatsı Namazını Kılmadan Uyumak Ve Kıldıktan Sonra Konuşup Sohbet Etmek Mekruhtur

İslâm dini her konuda olduğu gibi, ibâdet, uyku, iş ve dinlenme konularında da birtakım kurallar koymuş ve bunların hepsini düzene sokup en faydalı düzeyde tutmuştur.

Erken yatıp erken kalkmak hem günü, hem işi, hem hayatın her safhasını bereketlendirir. Vücuda kuvvet, ruha neşat, kalbe inşirah verir. Uyuşukluğu giderir, tembelliğe pek imkân vermez. O bakımdan Resûlüllah (a.s.) Efendimiz önemli bir iş dışında yatsı namazından sonra uyumayı müstehab saymış ve fiiliyle de bunu ortaya koymuştur. Hattâ bazı ilim adamları sünnet olduğunu bile söylemiştir.

Geç yatmanın, yani yatağa girip uyumanın birtakım zararları söz konusudur: Düzenli bir uyku uyunmaz, sabah namazına zor kalkılır veya o sırada uyku derinleşip hiç kalkılmaz. Yataktan kalkılmadan güneş doğar ve böylece vücutta bir ağırlık, isteksizlik başlar. İşe geç gidilir ve o günkü iş hayatı alt-üst olabilir.

İlgili hadisler:

Ebû Berzete el-Eslemî (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Şüphesiz ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ateme (gecenin ilk üçte biri geçtiği vakit) diye söyledikleri vakte kadar yatsı namazını geciktirirdi ve yatsıdan önce uyumayı, ondan sonra konuşmayı (oturup sohbet etmeyi hoş karşılamaz mekruh sayardı."[142]

İbn Mesûd (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bizi yatsı namazından sonra oturup sohbet etmekten men'etti."[143]

Hz. Ömer (r.a.)'den yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz gece Ebûbekir'in yanında oturup müslümanların (önemli) işleri üzerinde görüşüp konuşurdu, ben de beraberinde bulunurdum."[144]

İbn Abbas (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Bir gece Meymûne'nin evinde kaldım ki, o gece Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de onun yanında bulunuyordu. Maksadım, Resûlüllah (a.s.)'ın geceleyin namazı nasıl idi, onu görmek istiyordum. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ev halkıyla bîr saat kadar sohbet ettikten sonra uyudu."[145]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Yatsı namazını gecenin üçte birine geciktirmek müstehabdır.

2- Yatsı namazını kılmadan uyumak mekruhtur.

3- Yatsı namazı kılındıktan sonra -önemli bir mes'ele, ilmî bir konu yoksa- oturup sohbet etmek de mekruhtur. Ülke ve millet yararına çözülecek, görüşülüp sonuca bağlanacak veya yetkililerin fikirleri alınacak; çok önemli ilmî bir konu üzerinde tartışılacaksa, o takdirde bu bir istisna teşkil eder. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Müslümanların önemli işlerini Ebûbekir Sıddîk'la (r.a.) görüşmek üzere yatsıdan sonra oturup görüştüğü tesbit edilmiştir.

4- Aile reisinin eve geç geldiği, yani yatsıyı kılıp öylece geldiği veya gelip hemen yatsıyı kılıp oturduğu zamanlarda, bir saat kadar oturup ev halkıyla sohbet etmesine cevaz verilmiştir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yatsı

namazını kıldırdıktan sonra Hz. Meymûne'nin evine gelmiş ve bir saat kadar onlarla sohbet ettikten sonra uyumuştur.

Müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının görüş, tesbit ve yorumları:

a) İmam Ebû Hanife ve rey tarafdarlarına göre, uyuyup bir süre sonra uyanmayı itiyâd edinen veya uyuduktan sonra kendisini uyandıracak birinin bulunması halinde uyuması mekruh değildir. Nitekim Hz. Ali (r.a.) ile Ebû Musa (r.a.)'den de bu anlamda rivayetler yapılmıştır.[146]

b) İmam Mâlik'e göre, itiyadı olsun olmasın namaz kılmadan uyuması mekruhtur. Nitekim Hz. Ömer (r.a.), oğlu Abdullah (r.a.) ve İbn Abbas (r.a.) da aynı görüştedirler.

c) Diğer müctehid imamlar da namaz kılmadan uyumayı mekruh saymışlardır. Nitekim imam Tirmizi diyor ki:

"İlim ehlinden birçoğu yatsı namazını kılmadan uyumayı mekruh görmüşlerdir."

d) İlim adamlarından bir kısmı, ramazanda yatsıdan önce biraz uyumaya cevaz vermişlerdir. İmam Tahavî de, Hanefîlerin görüşü istikametinde istidlalde bulunmuştur. İbn Arabî de aynı görüştedir.

Birinciler bu mes'elede, Buhari ve diğer muhaddîslerin Hz. Aişe (r.a.)'den tahric ettikleri şu hadîsle istidlal etmişlerdir.

"Resûlüîlah (a.s.) Efendimiz yatsıyı gecenin üçte birine kadar geciktirdi, o kadar ki, Hz. Ömer (r.a.) kadınlar ve çocuklar uyudu, diye seslendi. Peygamber (a.s.) Efendimiz de onların (yatsı namazını kılmadan) uyuduklarını kınamadı." Ayrıca İbn Ömer'in (r.a.) şu hadîsiyle de istidlal etmişlerdir: "Doğrusu Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir gece meşgul bulunuyordu ki, yatsıyı geciktirdi, o kadar ki, biz Mescid'de uyuya kalmıştık. Sonra uyandık, yine uyuduk, sonra tekrar uyandık, derken Resûlüllah (a.s.) Efendimiz çıkageldi..." Ve onların namazdan önce uyumaları üzerinde durmadı, hiçbirini kınamadı...

İkinciler ise, Ebû Berze el-Eslemî'nin hadisiyle istidlal etmişlerdir. Çünkü bu anlamdaki hadîsi aynı zamanda İbn Hibban, Hz. Aişe'den, Tirmizî, Enes (r.a.)'den, Kadı Ebû Tahir, İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet etmiştir.[147]

Tahliller ve yorumlar:

107 nolu İbn Mes'ud hadîsinin ricali, İbn Mace'nin Sünen'inde rical-i sahih kabul edilmiştir. Tirmizi de buna işarette bulunmuş ve zayıf olduğuna dair bir görüş ortaya çıkmamıştır.

Ayrıca Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî şu lâfızla rivayet etmişlerdir:

"Namazdan sonra artık sohbet yoktur."

Tabii namazdan maksat, yatsı namazıdır.

"Ancak iki kimse müstesna: Namaz kılmaya devam eden ve bir de müsafir..."[148]

Hafız Ziyâuddîn el-Makdisî Ahkâm'da Hz. Aişe'den merfûân şu lafızla rivayet etmiştir:

"(Yatsı namazından sonra) oturup sohbet etmek ancak üç kimse için (caizdir veya) üç kimseye (ruhsat verilmiştir). Namaz kılmaya devam eden, müsafir ve damat..."

108 nolu Ömer hadîsini Tirmizi "hasen" olarak belirlemiş ve Nesâî kendi Sünen'inde tahrîc ederek ricalinin sahih olduğunu söylemiştir.

Böylece yatsı namazından sonra ilmî bir konu üzerinde veya aile ve toplumun selâmeti bakımından veya önemli bir mes'ele üzerinde oturup konuşmanın mekruh olmadığı anlaşılıyor. Nitekim cumhur da bu görüştedir. Nevevî de hayırlı bir iş, faydalı bir konu dışında oturup konuşmanın mekruh olduğunu söyleyerek konuya açıklık getirmiştir.[149]

109 nolu İbn Abbas hadisi, yatsıdan sonra oturup sohbete cevaz verenlerin istidlal ettiği rivayetlerden biridir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Yatsı namazından sonra uyumayıp sohbet etmek, tenzîhen mekruhtur.

2- Ancak dinî, ilmî, ahlâkî, siyâsî gibi önemli bir konu üzerinde görüşmek üzere yatsı namazından sonra biraraya gelip görüşmek mekruh değildir.

3- Yatsı namazından sonra önemli bir konu yoksa uyumak müstehabdır.

4- Akşam geç vakit işinden dönüp ev halkıyla görüşme imkânı bulamayan kimsenin, yatsı namazından sonra bir süre eşiyle, çocuklarıyla oturup sohbet etmesine ruhsat verilmiştir.

5- Sabah namazına uyanamıyacak kadar geç yatmak -önemli bir mes'eleden dolayı değilse- mekruhtur.

6- Erken yatıp erken kalkmak ve erken iş başı yapmak müstehabdır.

Sabah Namazının Vakti Ve Erken Kılınması

Sabah namazının dindeki yeri, bedendeki başın yeri gibidir. Farz namazların hepsinin ayrı ayrı önemi, yararı ve faydası vardır. Ama özellikle sabah namazının önemi daha başkadır. O bakımdan Resûlüllah (a.s.) Efendimizin talîm ve terbiyesinde yetişen mü'minlerin hemen hepsi beş vakit namaza devam gösterdikleri, sabah namazını ise cemaatle kılmaya özen gösterip kaçırmamak için bütün dikkat ve duyarlılıklarını ortaya koydukları muhakkaktır.

Ancak "namaz vakitleri" bölümünde sabah namazının ilk ve son vakti üzerinde durmuş, kısa bir bilgi vermiştik. Önemine binâen bu konuya yeniden dönme ihtiyâcını duyduk. Çünkü fazla izahat isteyen bir mes'ele olarak herzaman karşımızda bulunuyordur.

İlgili hadisler:

Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Biz mü'mine kadınlar, sokak kıyafetimize bürünmüş bir halde Peygamber (a.s.) Efendimizle beraber sabah namazına hazır olur, namazdan sonra evlerine dönerlerdi de, ortalık henüz karanlık bulunduğu için hiç kimse onları tanımazdı."[150]

Ebû Mes'ûd el-Ansarî (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir defa sabah namazını ortalık henüz karanlık iken kıldı, sonra bir defa da ortalık ağarmış halde kıldı. Ondan sonra hep ortalık karanlık iken kılmaya başladı ve vefat edinceye kadar bir daha ortalığın ağarmasına kadar (geciktirip) bırakmadı."[151]

Enes'den (r.a.), Zeyd b Sabit (r.a.) demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber sahura kalkıp yemek yedik ve sonra da kalkıp (sabah) namazını kıldık." Enes devamla diyor ki: Zeyd b. Sâbit'e sordum, dedim ki:

"Sahurla namaz arasında ne kadar bir zaman takdir edildi?" Bana şu cevabı verdi:

"Elli âyet okunacak kadar bir zaman..."[152]

Ebû Rabî' (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"İbn Ömer ile beraber bulunuyordum. Ona şöyle dedim: Doğrusu ben seninle beraber namaz kılıyorum sonra (sağ ve sol tarafıma) iltifat ettiğimde yanımda oturanın yüzünü göremiyorum. Sonra bazan da sen ortalık aydınlanınca namaz kılıyorsun. Bunun üzerine bana şöyle dedi: Ben Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in böyle yaptığını, böyle namaz kıldığını gördüm de o bakımdan, onun namaz kıldığı gibi namaz kılmayı arzu ettim."[153]

Muâz b. Cebel (r.a.) demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz beni Yemen'e gönderdi. Bu arada bana şöyle buyurdu:

"Ya Muâz! Kış olunca sabah namazını ortalık henüz karanlık iken kıl da cemaatin takat getireceği kadar kıraati uzat, onlara bıkkınlık verme. Yaz olunca sabah namazını ortalık aydınlanırken kıl. Çünkü gece (o mevsimde) kısadır, insanlar da uyurlar; o bakımdan onlara mühlet ver de tâ ki gelip (namaza) yetişsinler."[154]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Sabah namazını ortalık henüz aydınlanmadan kılmak müstehabdır.

2- Kadınların sokak kıyafetine bürünüp örtünerek sabah namazına gitmeleri caizdir.

3- Peygamber (a.s.) Efendimiz sabah namazını daha çok ortalık henüz karanlıkken kılardı.

4- Bazan da ortalık ağarınca kıldığı olurdu.

5- Daha çok kış mevsiminde sabah namazını erken, yani ortalık henüz karanlıkken kılmak, yaz mevsiminde ise ortalık ağarınca kılmak müstehabdır.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve ilim adamlarının; tesbit, görüş, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

Sabah namazını geciktirip ortalık aydınlanınca kılmak menduptur. Çünkü dört sünen sahibinin rivayet ettiği ve Tirmizî'nin sahîhladığı hadiste:

"Sabah namazını ortalık ağarınca kılın, çünkü böyle yapmanın ecri daha büyüktür."

Ancak ortalığın aydınlanmasını şöyle takdir etmek gerekir, kılınan namazı iade etmek gerektiğinde, iadeye yetecek kadar vaktin kalması dikkate alınır.[155]

Ebû Cafer et-Tahavî ise, ortalık karanlık ile başlanır, ortalık aydınlanınca bitirilir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den rivayet edilene uymak bakımından uygun olan budur, demiştir.

Tahavî bu konudaki rivayetlerin çoğunu toplamış ve erken kılınması ile ortalık aydınlanınca kılınması hakkında varid olan hadis ve rivayetleri naklettikten sonra yukarıda belirttiğimiz görüşünü belirtmiştir.[156]

b) Şafiilere göre:

Sabah namazının "vakt-i ihtiyarî" si, ortalık ağarınca kılınmasıdır. Şâfiîler bu meselede Cibril hadîsiyle istidlal etmişlerdir. Çünkü Cibril'in "vakit bu ikisi arasındaki vakittir" yanı sabah namazının fazilet vakti, bu iki vaktin ortasıdır, demesi, ihtiyari vakte işarettir. Bundan sonraki vakit kerahetsiz

cevaz vaktidir; güneş doğmasına az kala bir zaman parçasında kılmak ise kerahetle caizdir.[157]

Ancak İmam Şafiî el-Ümm'de, "tağlis" ile "isfar"'dan hangisi daha sabittir? sorusuna şu cevabı vermiştir:

"Hz. Aişe, Zeyd b. Sabit ve beraberlerinde bir üçüncü sahabî'nin Peygamber (a.s.) Efendimiz'den "tağlis" yani ortalık ağarmadan önce sabah namazının kılınmasıyla ilgili rivayetleri; Rafi' b. Hudayc'in (r.a.) yalnız başına Peygamber (a.s.)'dan "isfar" yani ortalık biraz aydınlandıktan sonra sabah namazının kılınmasıyla ilgili rivayetinden daha sabittir, yani onların rivayeti daha kuvvetli ve ihticaca daha uygundur. Böylece İmam Şafii sabah namazının ortalık ağarmadan kılınmasının müstehab olduğuna kaildir.[158]

Sonra da İmam Şafiî, bu konuda hüccetlerin en sabit olanı, Allah'ın "Namazları kılmaya devam edip onları muhafaza edin" emriyle, Rasûlüllah (a.s.)'ın, "Vaktin evveli Allah'ın rızasıdır..." Ve hangi amel daha faziletlidir? sorusuna, "Vaktin evvelinde kılınan namaz" diye buyurmasıdır, diyerek bu görüş ve ictihadının isabetine işarette bulunmuştur.[159]

Böylece Fethülvahhab'da Şeyhülislâm Ebû Yahya Zekeriya el-Ansarî'nin Şafiî mezhebinin sözü edilen mes'ele hakkındaki görüş ve tesbiti İmam Şafiî'nin görüş ve ihticacından farklı bir durum arzediyor. İhtimal ki, Şeyhülislâm, "isfar"dan ortalığın pek az ağarmasını kasdetmiş ve böylece "tağlis"e çok yakın bir vakti "vakt-i ihtiyarî" olarak belirlemiştir veya bu mes'elede kendi imamından ayrılmıştır. Çünkü kendisi de ictihad seviyesine kadar yükselmiş değerli bir din âlimidir.

c) Hanbelilere göre:

Sabah namazında "tağlîs" afdaldır. Yani ortalık henüz ağarmadan namazı vaktin evvelinde kılmak daha üstündür. İmam Mâlik ve İmam Şafiî de aynı görüş ve ictihattadırlar. İshak b. Ruhuye de bu kavli ihtiyar etmiştir. Ebûbekir Sıddîk (r.a.), Ömer (r.a.), İbn Mes'ûd (r.a.), Ebû Musa (r.a.) ve İbn Zübeyir ile Ömer b. Abdülaziz'den de bu anlamda rivayetler yapılmıştır. İbn Abdilberr diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) ile Ebûbekir, Ömer ve Osman'dan "tağlîs"in afdal olduğu sahîh rivayetle sabit olmuştur. Bu durumda onların afdal olanı terketmeleri

mümkün değildir. Çünkü hepsi de faziletin doruğuna çıkan ve hep ona doğru giden zatlardır.[160]

İmam Ahmed ise şöyle demiştir:

"Bu hususta itibar mü'minlerin durumuna göredir. Eğer ortalık ağardıktan sonra kılmaya devam ediyorlarsa, o takdirde "israf" afdaldır. Nitekim Resûlüllah'ın (a.s.) Cabir'den yapılan rivayete göre, yatsı ve sabah namazında mü'minlerin durumuna göre vakti ayarladığı anlaşılmaktadır. "Sabah namazını ortalık ağarınca kılın, çünkü böyle yapmanın ecri daha büyüktür" hadisi hakkında İmam Tirmizî "hadîsün hasenün sahîhün" demiştir.[161]

Hanbelîler bu konuda daha çok Hz. Câbir, Ebû Berzete ve Hz. Aişe (r.a.) hadîsleriyle istidlal etmişlerdir.

Ancak İbn Kudame, "isfar" tabirini, yani hadîste yer alan bu lafzı, sabah namazını fecr-i sadık'ın doğduğu iyice anlaşılıp kesinlikle fecrin aydınlığının ortaya çıkması şeklinde yorumlamıştır ki, bu "tağlîs"e çok yakın bir vakte delâlet eder.

Netice olarak; geciktirilmesi müstehab olan bir namazı vaktin evvelinde kılmakta veya hemen vaktin evvelinde kılınması müstehab olan bir namazı geciktirmekte bir sakınca yoktur. Yeterki vakit çıkmış olmasın. Veya ibâdeti tastamam yerine getirmek için vakit daralmış bulunmasın. Çünkü Cibril namazı Peygamber (a.s.) Efendimize hem vaktin evvelinde, hem sonuna doğru kıldırmıştır.[162]

a) Mâlikîlere göre:

Sabah namazının vakti "iğlas" yani ortalık henüz ağarmadan kılmaktır, öyleki yıldızlar henüz açık şekilde gözükür bir halde iken bu namazı yerine getirmek (daha faziletlidir). Son (fazilet) vakti ise, "israf"dır, yani ortalık ağarıp yıldızlar pek görünmez olduğu zamandır.[163]

Diğer tesbitler, rivayetler, yorumlar ve tahliller:

Zeylâî İbn Mace'nin Sünen'inde Muğîs'in şöyle dediğini tesbit etmiştir:

"Abdullah b. Zübeyir ile beraber sabah namazını ortalık henüz ağarmadan kıldım. Selâm verdikten sonra kendisine dönüp sordum. Bu nasıl bir

namazdır? Cevapla dedi ki: Bu, bizim Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber kıldığımız ve aynı zamanda Ebûbekir ve Ömer'le birlikte eda ettiğimiz namazdır. Ömer (r.a.) suikasde uğrayıp öldürülünce Hz. Osman (r.a.) bu namazı ortalık ağarmaya başlayınca kıldırmaya başladı."[164]

Bu rivayetten, sabah namazının gerek Resûlüllah (a.s.) zamanında, gerekse ilk iki halifesi döneminde fecir doğduktan sonra ortalık henüz ağarmadan kılındığı, sonra Hz. Osman (r.a.) döneminde ortalık ağarınca kılınmaya başlandığı anlaşılıyor.

114 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadîsinden, sabah namazının fecir doğduktan hemen sonra kılınmasının müstehab olduğu ortaya çıkıyor. Nitekim yukarıda da belirttiğimiz gibi, İmam Mâlik, İmâm Şafiî, İmam Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye, Ebü Sevr, Evzâî, Davud b. Ali ve Ebû Cafer et-Tahavî'nin de görüş ve mezhepleri bu anlamdadır. Aynı görüş ve uygulamanın Hz. Ömer, İbn Zübeyr, Enes, Ebû Musa ve Ebû Hüreyre'den (Allah hepsinden razı olsun) nakledildiği de tesbit edilmiştir. Nitekim Hz. Râfl' hadîsi de bunu kuvvetlendirmektedir.

Ebû Hanife ve rey tarafdarları ile Hasan b. Hay ve Sevri'ye göre, isfar afdaldır, yani ortalık ağardıktan sonra kılınması daha faziletlidir. Bunlar "Sabah namazını ortalık aydınlanınca kılın!" mealindeki hadisle ihticac etmişlerdir.

115 nolu Ebû Mes'ud hadîsinin aslı Buharî ve Müslim'dedir. Ebû Dâvud kendi Sünen'inde naklederek ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Nesâî ile İbn Mâce de kendi Sünen'lerinde bunu rivayet etmişlerdir. el-Münziri bunun râvilerinin hepsinin sıkat (güvenilir kişiler) olduğunu belirtmiştir. Böylece sabah namazının ortalık henüz aydınlanmadan önce kılınması efdaldır, hususu ağırlık kazanmış oluyor.

116 nolu Enes (r.a.) hadîsi de "tağlis"in afdal olduğuna delâlet eden rivayetlerden biridir. İbn Hibban ile Nesâî de aynı hadisi tahrîc etmişler ve tamamını şöyle belirtmişlerdir: Peygamber (a.s.), "Ya Enes! Bana biraz yiyecek getir," buyurdu. Enes diyor ki:

"Biraz hurma ile biraz su alıp getirdim ki, o sırada Bilâl ezan okumuş bulunuyordu." Peygamber (a.s.): "Ya Enes! Bir bak da benimle birlikte yiyecek bir adam bul!" buyurdu. Ben de Zeyd b. Sâbit'i çağırdım. Geldi

Peygamberle birlikte sahur yemeğini yedi. Sonra Peygamber (a.s) kalkıp iki rek'at namaz kıldı ve (sabah) namazı için (Mescid'e) çıktı."

Bu rivayette, Bilâl'ın fecr-i sadık doğmadan ezan okuduğu anlaşılıyor. Çünkü Peygamber (a.s.) Efendimiz, o ezan okuduktan sonra sahur yemiştir. Zaten bir hadislerinde de buna işaretle: "Bilâl'ın ezanı ve ufukta beliren dikey aydınlık sizi aldatmasın!" buyurarak Bilâl'ın henüz fecr-i sadık doğmadan ezan okuduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca Resûlüllah'ın ramazanda da sabah namazını vakit girince hemen kıldığı anlaşılıyor. Böylece "tağlîs"in istihbabı ortaya çıkıyor.

Bu konuda Râfi b. Hudayc hadîsine gelince, beşlerin rivayet ettiği bu hadisi aynı zamanda İbn Hibban ve Taberânî de rivayet etmiştir. Hadisi birçok ilim adamları sahîhlemiştir. Bu "tağlîs"i nesheder mahiyette değildir. Sadece ortalık aydınlanınca da sabah namazını kılmanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Hadîsin meali şöyledir:

"Sabah namazını ortalık ağarınca kılın, çünkü bunun ecri çok daha büyüktür."

117 nolu Ebû Rebî' hadisinin isnadında, adı geçen Ebû Rebî' bulunuyor ki, Darekutnî onun meçhul olduğunu belirtmiştir. Zehebl de onun zayıf kabul edildiğini kaydetmiştir.[165] Bununla beraber, İbn Ömer gibi büyük bir fakıyh, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in vefatından sonra da sabah namazını ortalık ağardıktan sonra kılmaya devam etmiştir. Eğer bu hadîs mensûh olsaydı İbn Ömer (r.a.) hiç devam eder miydi? Nitekim Peygamber (a.s.) Efendimizin de bazan ortalık karanlıkken bazan da aydınlıkken kılmıştır.

118 nolu Muâz hadîsinde, tağlîse illet olarak kış mevsimi gösterilmiştir. Ancak bu illet ve sebeplerden biridir. O bakımdan camilerin uzaklık ve yakınlığı, cemaatın erken veya geç toplanma durumu dikkate alınarak bazan erken saatte, bazan da ortalık aydınlanınca kılmakta bir sakınca yoktur; her iki durumda da afdaliyet söz konusudur.

Çıkarılan Hükümler:

1- Sabah namazını bilhassa yaz mevsiminde ortalık aydınlandığı zaman, kış mevsiminde ortalık henüz karanlık iken kılmak afdaldır.

2- İmam Ebû Hanife ve rey tarafdarlarına göre, ortalık aydınlandığında kılmak afdaldır. Diğer üç imama göre, ortalık henüz ağarmadan kılmak afdaldır.

3- Kadınların sokak kıyafetiyle örtünüp sabah namazını kılmak üzere yakınlarındaki camilere gitmelerinde bir sakınca yoktur. Ancak yollarda sarkıntılık yapanlar olduğu takdirde evlerinde kılmaları afdaldır. Genç hanımların ise daha dikkatli olmaları, rahatsız edenlerin bulunacağı ihtimal dahilindeyse, çıkmayıp evlerinde kılmaları tavsiye edilmiştir.

Vakit İçinde Namazın Bir Kısmına Yetişen Kimse Onu Vakit Çıksa Bile Tamamlar Mı?

Vakit, namazını şartlarından biridir. 45 dereceden yukarıda yaşayan insanların zaman zaman yatsı vakti için bir namaz kılacak kadar zaman bulamadıkları için, ilim adamlarından bir kısmına göre, yatsıyı kılmaz, bir kısmına göre, kılması gerekir. Çünkü şartlardan birinin zorunlu olarak kalkmasıyla diğer şartlar kalkmış olmaz ve o bakımdan namaz terkedilmeyip takdir yapılarak kılınır.

Ayrıca namazı herhangi bir sebepten geciktirip vaktin sonuna bırakan kimse, kılacağı namazın bir kısmını vakti içinde kılma imkânı varsa kılar, geriye kalanını -vakit çıksa bile- tamamlar, diyenler vardır. Bunun aksini savunup namazı hükümsüz kalır, diyenler de eksik değildir.

Konuyla ilgili hadîsler:

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Güneş doğmadan önce sabah namazının bir rek'atine yetişen kimse, sabah namazına gerçekten yetişmiştir. Güneş henüz batmadan ikindi namazının bir rek'atına yetişen kimse, cidden ikindiye ulaşmıştır."[166]

Aynı hadîsi Buharî şu lafızla rivayet etmiştir:

"Sizden biri güneş henüz batmadan ikindi namazının bir secdesine yetişirse, namazını tamamlasın! Sabah namazından, güneş henüz doğmadan önce deye ulaşırsa, namazını tamamlasın!.."[167]

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kim, güneş batmadan ikindi namazının bir secdesine yetişirse, veya güneş doğmadan sabah namazının bir secdesine yetişirse, o namaza gerçekten yetişmiştir."[168]

Hadislerin ışığında müctehid imamların tesbit ve istidlalleri:

a) Hanefîlere göre:

Sabah namazını kılarken güneş doğarsa, namaz bozulur. Bilâhara onu kaza etmesi gerekir. Ama ikindi namazını kılarken güneş batarsa, namaz bozulmaz vaktin çıkmasına rağmen namazı tamamlar ve bu namaz kaza değil edâ sayılır.[169] Hanefilerin usûl yönünden vakt-ı kâmil ve vakt-ı nakısla ilgili görüş ve ictihadları söz konusudur. Bu hususta geniş bilgi edinmek isteyenlerin Usûl-ı Fıkıh kitaplarına bakmaları tavsiye olunur.

b) Şâfiilere göre:

Başlanılan namazın tam bir rek'âti vakit içinde kılınır, gerisi vakit dışında kılınırsa, hepsi edâ edilir, kaza sayılmaz. Çünkü Buhari ve Müslim'in sahih tesbitlerine göre, "Namazdan bir rek'ate ulaşan, hepsine ulaşmış olur..." mealindeki hadîs istidlal ve ihticaca mesned seçilmiştir.
[170]

Bundan anlaşılan odur ki: Başlanılan namazın bir rek'atını tamamlamadan vakit çıkarsa, o namaz bozulur, kaza edilmesi gerekir. Çünkü bir rek'at namazın a'zami ef'âlini kapsamaktadır. Diğer rek'atlar aynı şeyin tekrarı mahiyetindedir. O bakımdan vakit dışında kalan rek'atlar vakit içinde eda edilen rek'ata tabidirler.[171]

c) Hanbelilere göre:

Bir rekâta ulaşan kimse namazın tamamına ulaşmış olur, yani vakit içinde bir rekât namaz kıldıktan sonra vakit çıkarsa, namazını tamamlar ve bu edâ kabul edilir. Ancak bir rek'attan az bir miktara erişen kimse namaza vakit

içinde ulaşmış sayılır mı? Bu hususta iki rivayet vardır: Birinci rivayete göre, ulaşmış olmaz. Harkî'nin zahir görüşü de budur. Mâliki mezhebi de aynı görüştedir. Nitekim daha önce yaptığımız rivayette bir rekâtın tahsisi, namazın tamamına yetişmenin bundan daha az bir cüz ile gerçekleşmiyeceğine delâlet eder. Nitekim Cuma namazının bir rek'âtına yetişen, tamamına yetişmiş olur, daha az bir cüz'üne yetişen, cumaya yetişmemiş sayılır. İkinci rivayete göre, namazın bir cüz'üne yetişmekle tamamına yetişmiş sayılır. Kadı diyor ki, "Bu, İmam Ahmed'in görüşünün zahiridir." Ebulhattab diyor ki:

"Namaza ihram tekbiri miktarı yetişen kimse, vakit çıkmadan bu cüz'e erişmişse, namaza yetişmiş sayılır, yani kılacağı namaz edâ kabul edilir." Nitekim İmam Ebû Hanîfe'nin de mezhebi budur.[172]

Hanbelîler bu mes'elede daha çok Buharî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri şu hadîsle istidlal etmişlerdir:

"Kim güneş batmadan önce ikindi namazının bir secdesine yetişirse, namazını tamamlasın ve güneş doğmadan önce sabah namazının bir secdesine yetişen kimse de namazını tamamlasın."[173]

d) Mâlikîlere göre:

Bir tam rekata ulaşan, namazın tamamına ulaşmış olur, böylece vaktin dışında kalan kısmı kılar ve bu edâ sayılır.

Böylece Mâlikiler biri ihtiyari, diğeri zaruri olmak üzere vakti iki kısma ayırırlar. Bir rek'atinde ihtiyarî vakta ulaşır da gerisini zarurî sayılan vakitte tamamlarsa, hem namazı edâ sayılır, hem de günahkâr olmamıştır.[174]

Nitekim Malikîler cuma namazı hakkında şöyle demişlerdir: Kim cuma namazının bir rekâtına yetişirse, imam selâm verdikten sonra kalkıp bir rekât daha kılıp namazını iki rekât olarak tamamlar. Ama et-Tahiyyâtta gelip imama ulaşan kimse, imam selâm verdikten sonra kalkıp dört rekât kılar. Bu artık cuma namazı değil, onun yerine geçen öğle namazı sayılır.[175]

Malikîler bu mes'elede Süfyan tarikiyle İbn Ömer'den (r.a.) rivâyet edilen şu hadîsle istidlal etmişlerdir:

"Cumadan bir rekâta yetişen kimse, ona bir rekât daha izafe eder (ekler), cemaate et-Tahiyyâtta ulaşırsa, kalkıp dört rekât kılar."[176]

Ayrıca bu mealde Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilen şu hadîs de onlar için ihticaca mesned seçilmiştir:

"Kim cuma namazından bir rek'ata yetişirse, ona bir rekât daha eklesin. Kim de her iki rekâtı kaçırırsa, dört rekât kılsın.! (diğer bir rivayette, öğle farzını kılsın)..."[177]

Diğer rivayetler, tesbitler, yorumlar ve tahliller:

130 nolu Ebû Hüreyre hadisinde "bir rekâte yetişen..." tabirinden maksat nedir? İlim adamlarından bir kısmına göre, bu yorum isteyen bir sözdür: "Namazın hükmüne ulaşmış olur" demektir. Veya "Namazın vücubuna ve faziletine kavuşmuştur" diye bir izmar yapılabilir. Kimine göre ise, o namaza eda olarak yetişmiştir, demektir. Nitekim Ebû Hüreyre'den yapılan bir diğer rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim ikindi namazından -güneş henüz batmadan önce- bir rekât kılar ve geri kalan kısmını güneş battıktan sonra kılarsa, ikindiyi kaçırmamış demektir."[178]

Ve bunun bir benzeri rivayeti de sabah namazı hakkında vârid olmuştur. Buhari'nin Ebû Hüreyre'den (r.a.) yaptığı bir rivayette, Hadisin son kısmında "namazını tamamlasın." denilmiştir. Nesâî'nin yaptığı rivayette ise, hadisin son kısmı şöyle bağlanmıştır.

"Gerçekten o namazın hepsine ulaşmıştır, ancak ne var ki, kaçırdığını kaza eder."

Beyhâkî ise, şu cümleyi nâkletmiştir:

"O rek'âta bir diğer rek'ât kılıp ilâve etsin!"

Bütün bu rivayetlerden çıkarılan hüküm şudur: "Sabah, ve ikindi namazlarına güneş doğmadan ve güneş batmadan birer rekâtına yetişen kimse, o namazın tamamına yetişmiş demektir."

Tahavî (Ebû Cafer) ise, bu idrak yani yetişmeyi çocuğun ihtilâm olması, yani ergenlik dönemine girmesi, ayhali olan kadının temizlenmesi ve kâfirin

İslâm'a girmesiyle yorumlayarak bağlı bulunduğu Hanefî mezhebinin görüşünün isabetini iddia etmiştir ki, böyle bir yoruma başka ilim adamları pek itibar etmemişlerdir. Tahavî şunu demek istiyor: Hadiste belirtilen "bir rekâte yetişme", o sırada ergen olan veya ayhalinden temizlenen veya İslâm'a giren kimse hakkında cari bir hükümdür. Onlar abdest alıp vaktin bir rek'âtına yetişirlerse, namaza ulaşmış sayılırlar veya vakitten bir rek'ât namaz kılacak kadar bir cüz' kaldığında bu olaylar İmam Ebû Hanife bu mes'elede, vârid olan diğer hadîslerle istidlal ederek, sabah namazına güneş doğmadan yetişen kimse o namaza cidden yetişmiştir, bir rekâtına veya bir cüz'üne yetişen o namaza yetişmemiş demektir, hükmünü çıkarmıştır. Çünkü güneş doğarken namaz kılmak men'edilmiştir. O zaman hiçbir namaz kılınmaz, diyerek sabah namazı hakkında belirtilen ictihadda bulunarak diğer imamlardan farklı bir yorum ortaya koymuştur.

131, 132. nolu hadîslere gelince, onlarda "bir rek'ât" tabiri yerine "bir secde" tabiri geçmektedir. Bir secdeden maksat nedir? Müslim de kendi sahihinde belirttiği gibi, bundan bir rekât kasdedilmiştir.

Buhari ise, aynı hadîsi şu lâfızla rivayet etmiştir:

"Kim bir rekâta yetişirse..."

Müslim'in Hz. Aişe'den yaptığı rivayette, hadisin sonunda râvi şöyle demiştir: "Secde rekât demektir".

Fethülallâm sahibi diyor ki:

"Eğer bu söz Peygamber (a.s.) Efendimiz'in ise, yani O'na aitse, artık hiç bir işkal söz konusu değildir. Eğer râviye aitse, o da kendi rivayetini daha iyi bilir demektir. Hattabi ise, bu konuda şöyle demiştir: "Secdeden maksat, secdeleriyle rükû'uyla birlikte olan bir rekât demektir. Zira rekât ancak secdeleriyle tamamlanır. O bakımdan hadîste rek'ât, "secde" olarak anılmıştır.[179]

Buhari ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri Ebû Hüreyre (r.a.) hadîsinde ise, sabah ve ikindi namazları tasrih edilmeksizin sadece namaz tabiri kullanılarak şöyle buyurulmuştur:

"Kim namazdan bir rekâta ulaşırsa, gerçekten namaza ulaşmış demektir." [180]

Anlaşıldığı gibi, bu hadîs "idrak-i rekât" hususunda umum ifâde etmekte ve sadece sabah ve ikindi namazına has bir hüküm taşımamaktadır. İbn Hacer'e göre, "mine's-salât"ın başındaki (elif-lâm) ahd içindir ve böylece namazdan maksat, sabah ve ikindi namazlarıdır. Konunun başında naklettiğimiz hadîsler ise, mutlak değil mukayyeddir. O halde bu babda mutlak rnukayyed üzerine hamledilir.

Fıkhü's-Sünne sahibi de her iki rivayeti naklettikten sonra şöyle demiştir:

"Kim namazdan bir rekâta ulaşırsa, gerçekten o namaza ulaşmış demektir" hadîsi, bütün namazları kapsamaktadır. Buharî'nin ise, "Sizden kim güneş batmadan ikindi namazının bir secdesine yetişirse, namazını tamamlasın ve güneş doğmadan önce sabah namazının bir secdesine yetişirse, yine namazını tamamlasın." mealinde rivayet ettiği hadîste ise, secdeden maksat, rek'âttir.

Hadîsin zahiri, ikindi ve sabah namazından bir rekâta yetişen kimse hakkında güneş doğduktan ve güneş battıktan sonra namaz kılmak mekruh değildir hükmüne delâlet etmektedir, isterse kalan rekâtleri kerahet vaktinde kılmış olsun, onun hakkında kerahet söz konusu değildir. Böylece kılınan namaz eda sayılır, kaza değildir. Her ne kadar kasden namazı böyle dar vakte geciktirmek caiz değilse de, hüküm böyledir...[181]

Zeylâî "idrak-i rek'ât"le ilgili sahîh hadisleri naklettikten sonra, Hanefi mezhebinin, sabah namazını kılarken güneş doğacak olursa, namaz bozulur şeklindeki görüşlerini belirterek ortaya çıkan müşkile dikkatleri çekmiş, aynı zamanda Buhari ve Müslim'in bu bapta yaptıkları rivayeti, kâfirin İslâm'a girmesiyle yorumlayanları reddeder mahiyette bulunduğunu söylemiştir. Böylece o da, Tahavi'nin yorumunun uygun olmadığını belirterek hadîsleri zahirî manâlarından saptırmamaya özen göstermiştir. [182]

Çıkarılan Hükümler:

1- Sabah namazının bir rekâtına yetişen kimse, güneş doğunca ikinci rekâtını da kılmak suretiyle namazını tamamlar ve bu edâ sayılır.

2- İmam Ebû Hanife'ye göre, namazı, bitirmeden güneş doğarsa, namazı bozulur, kerahat vakti çıkınca kaza etmesi gerekir.

3- İkindi namazının -güneş batmadan- bir rekâtına yetişen kimse, güneş batınca geriye kalan üç rekâtını da kılmak suretiyle namazı tamamlar ve bu edâ kabul edilir.

4- Namazın vakit içinde sadece ihram tekbirine ve bir rekâtın bir cüz'üne yetişen kimse de o namaza yetişmiş sayılır. Bu İmam Ebû Hanîfe ile, bir rivayete göre, İmam Ahmed’in kavlidir. Diğer iki mezhebe göre, namaza yetişmiş sayılır ve o namazı bilâhere kaza etmesi gerekir.

Vaktinde Eda Edilmeyen Namazları Kaza Etmek

Vakit, namazın şartlarından biridir. Zorunlu bir hal yokken namazı vaktinde kılmamak büyük günâhlardan sayılır. Aynı zamanda vakit içinde tecellî eden feyiz ve rahmeti hiçbir şeyle telâfi etmek mümkün değildir. Ancak gerek zarurî bir sebepten veya ihmalden dolayı vaktinde kılınmayan namazlar birer borç olarak kalır. Onları kaza etmek farzdır.

Konuyla ilgili hadîsler:

Enes b. Mâlik (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim bir (farz) namazı unutursa, onu hatırladığı zaman kılsın. Bundan başka onun için bîr keffaret yoktur."[183]

Müslim'in kendi Sahîh'inde yaptığı rivayette şu lâfızla yukarıdaki hadîs nakledilmiştir:

"Sizden biri uyur da namazı kaçırrsa veya namazdan gaflet edip (vaktini geçirirse), onu hatırladığı zaman kılsın."[184]

Ebu Hüreyre (r.a.)’den yapılan rivayette Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söyler:

"Kim bir namazı unutur (da kılmazsa), onu hatırlayınca kılsın."[185]

Ebû Katâde'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz'den uyuyup namaza kalkamadıklarını anlattılar. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki, uykuda tefrît (kasıtlı bir ihmal, tembellik ve gevşeklik) yoktur; tefrit ancak uyanıldık halindedir. O halde sizden biri bir namazı unutur veya uyur da kaçırırsa, hatırladığı zaman onu kılsın."[186]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktıdır:

1- Vaktinde kılınmayan namazı ilk müsait zamanda kaza etmek farzdır.

2- Vaktinde kılınmayan namazın keffareti, onu kaza etmektir.

3- Namazı kasden bırakıp vaktinde kılmayana kazası gerekmez. (Bu, Zahirilerden Davud'a ve İbn Hazım'a göredir).

4- Uykuda olan kimse -uyku halinde- mükellef değildir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının görüş, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Farz namazlardan birini kaçırıp vaktinde kılmayan veya kılamıyan kimse onu hatırlayınca, vaktin farzına takdim ederek kılar. Çünkü kaza namazlarıyla vaktin farzı arasında tertip gözetilmesi gerekir bir haktır. Şâfiilere göre müstehabdır, tertibe riâyet edilmediği takdirde o mezhebe göre bir şey gerekmez. Çünkü İmam Şafiî'ye göre, her farz namaz bizatihi asıldır, başkasına şart olamaz.[187]

Hanefîlerin bu mesele hakkındaki delilleri, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şu hadîsidir:

"Kim uyuduğu için vakit namazını kaçırır veya unutup kılmaz ve ancak imamla beraber namaz kılarken hatırlarsa, önce (başlayıp) içinde bulunduğu namazı kılsın, sonra da hatırladığı namazı kılsın ve imamla beraber kıldığı namazı iade etmesin!"[188]

b) Şâfiilere göre:

İmam Şafiî'den yapılan rivayete göre, bu mesele hakkında şöyle demiştir:

"Namazı vaktinde kılmayıp kaçıran kimse, içinde bulunduğu vaktin namazını kılmaya başladıktan sonra hatırlarsa, başladığı namaza devam edip bozmaz. Bu durumda ister imam, ister memum olsun farketmez. Namazı bitirince o kaçırdığı namazı kılar. Bunun gibi kaçırdığı namaz, içinde bulunduğu vakit namazına başlamadan hatırlarsa, bununla beraber vakit namazına -hatırladığı halde- başlarsa, başladığı namaz kâfi gelir, yani onu kılmasında bir sakınca yoktur. Namazı kılıp bitirince, bu defa hatırladığı o kaza namazını kılar. Ancak muhtar olan şudur ki, henüz içinde bulunduğu vakit namazına başlamadan kazaya kalmış namazı hatırlarsa, vakit de müsaitse, yani onu kaza ederken vaktin farzını kaçırma tehlikesi yoksa, önce kazaya kalmış namazı kılar, sonra vakit namazını edâ eder."

"Kazaya kalan namazlar ister bir günün, ister bir yılın birikmiş namazı olsun farketmez."[189]

c) Hanbelîlere göre:

Başladığı namaz esnasında üzerinde kazaya kalmış namaz bulunduğunu hatırlayan kimse, başladığı namazı tamamlar ve sonra diğer namazı kaza eder. Vakit kalmışsa, kazadan önce kıldığı namazı iade eder.

Çünkü kazaya kalmış namazlarda tertip vâcibdir. Bu hususta bir çok yerlerde kesin beyân vardır. Ebû Davud'un rivayetinde deniliyor ki:

"Bir yıllık namazı terkeden kimse, onları kılar ve bu kaçırdığı namazları hatırladığı halde kıldığı bütün vakit namazlarını iade eder. İbn Ömer'den de tertibin vücubuna delâlet eden rivayetler yapılmıştır. Aynı zamanda Nahaî'den, Rebi'a, Yahya el-Ansari'den, İmam Mâlik, İmam Leys, İmam Ebû Hanîfe ve İshak b. Rahuye'den de aynı görüş doğrultusunda rivayetler mevcuttur. Şafii ise, "tertip vacib değildir" demiştir.

Hanbeliler hem konumuzun başındaki hadislerle ve bir de İmam Ahmed'in tesbit ettiği şu hadîsle istidlal etmişlerdir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz'in Hendek günü dört vakit namazını kaçırıp onları tertib üzere kaza ettiği ve sonra da şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir:

"Benim nasıl namaz kıldığımı gördüğünüz gibi namaz kılın!"

Yine İmam Ahmed'in Ebû Cum'a Habib b. Siba'dan naklen onun şöyle dediğini tesbit etmiştir: "Peygamber (a.s.) Efendimiz Ahzâb yılı akşam

namazını kılıp bitirdikten sonra sordu:

"Sizden biri, benim ikindi namazını kıldığımı bilen var mı?"

Bunun üzerine ashab:

"Ya Resûlellah! Onu kılmadınız," diye cevap verdiklerinde, müezzine emretti namaz için ikamet getirdi ve kalkıp ikindi namazını kaza ettikten sonra akşam namazını iade etti."

Bu da tertibin vücubuna delâlet eden rivayetlerden biridir.[190]

d) Mâlikilere göre:

İmam Mâlik şöyle demiştir:

"Farz namaz kılarken unutup da kılmadığı bir namazı hatırlayan kimse, eğer yalnız başına kılıyorsa ve namaza da yeni başlamışsa, onu olduğu yerde bırakıp kazaya kalan namazı kılsın ve sonra da başlayıp bıraktığı namazı edâ etsin. Şayet başladığı farz namazdan bir tam rek'ât kılmışsa, artık onu kesmeyip bir rekât daha ilâve ettikten sonra kessin (olduğu yerde bıraksın). Üç rekât kıldıktan sonra hatırlarsa, ona bir rekât daha ilâve ederek tamamlasın ve sonra kaza namazını kılsın."

Mâlikilerden İbn Kasım diyor ki:

"Başlamış olduğu farz namazdan üç rekât bile kılmış olsa, kazaya kalan namazı hatırlayınca, bence müstehab olan onu orada kesmesi ve hatırladığı kaza namazını kıldıktan sonra o farzı yeniden kılmasıdır."

İmam Mâlik yine bu mesele hakkında şöyle demiştir:

"Unutup kılmadığı namazı, öğle ve ikindi namazlarını kıldıktan sonra hatırlarsa, güneş henüz batmamışsa ve o da kazaya kalan namazı kıldıktan sonra öğle ve ikindi namazlarını kılmaya imkân bulabiliyorsa o takdirde önce hatırladığı kaza namazını, sonra da öğle ve ikindi namazlarını kılar. Şayet unutup kazaya bıraktığı namazla sadece iki vakitten birini kılmaya imkân bulabiliyorsa, önce kaza namazını sonra da ikindi namazını kılar." [191]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, görüşler, yorumlar ve tahliller:

Ebû Cafer et-Tahavî bu konuyla ilgili onaltı kadar rivayet tesbit etmiştir. Biz onlardan bir kısmını -konuya ağırlık kazandırmak ve diğer ilgili rivayetleri görmek için- kitabımıza meâlen nakletmeyi uygun gördük:

Muhbir (veya Muhmir) b. Ahi Necâşî (r.a.) diyor ki:

"Bir seferde Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber bulunuyorduk. Uyuduk, ancak güneşin sıcaklığıyla uyanabildik ve o yerden uzaklaştık. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize namaz kıldırdı. Sabah olup güneş doğup yükselince, ezan okuması için Bilâl'a emretti, sonra ikamet getirmesi için emretti ve kalkıp bize (o kazaya kalan) namazı kıldırdı. Namazı kaza edince şöyle buyurdu:

"Bu bizim dünkü namazımızdır!"[192]

Bu rivayetin açık delâletinden anlaşılıyor ki: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, kazaya kalan sabah namazını, öğle veya ikindiden önce kılmamış, ancak ertesi gün güneş doğup yükseldikten sonra kaza etmiştir. Burada Peygamberimiz ve ashabının tertip sahipleri olmadıkları da söz konusu değildir.

Ancak bu hadîs râvilerinden Mesleme b. Alkame'nin zayıf olduğunu Ahmed b. Hanbel şu sözleriyle şöyle ifade etmiştir: "Zayıf bir şeyhtir; Davud'dan birçok münker rivayetler yapmıştır." Yahya b. Maîn ise onun sıka (güvenilir) olduğunu söylemiş ve Ebû Hatim de onun "salihü'l-hadîs" olduğunu belirtmiştir. O bakımdan müctehid imamların çoğu onun rivâyetiyle ihticac etmemişlerdir.[193]

Yukarıdaki Necâşî hadisini kuvvetlendiren bir diğer hadisin ashabdan Semure b. Cündeb'den (r.a.) rivayet edildiğini görüyoruz:

"Kim bir (farz) namazı unutur da kılmazsa, hatırlayınca onu ertesi günü aynı vakitte kılsın!"[194]

Bu da, kaza namazında sahib-i tertip olup olmamanın bir ölçü olmadığına, kazaya kalan bir namazın hatırlanınca ertesi gün aynı vakıtta kılınmasının gerektiğine veya sünnet olduğuna delâlet etmektedir.

Hadîsin râvilerinden Hammad b. Seleme hakkında İmam Ahmed şöyle demiştir:

"O dayısı Hamîd et-Tavil hadîslerini hıfzetmede, insanların en âlimi idi. İbn Maîn ise şöyle demiştir: "Hadîs tesbitinde insanların en bilgini idi. Bir kişinin ona dil uzattığını görürseniz, onu İslâm'a karşı zan ve töhmet altında tutun..." Amir b. Seleme ise, Hammad'ın 10.000'den fazla hadîs bildiğini kaydetmiştir.[195]

O bakımdan yukarıdaki hadîs istidlale uygundur, diyebiliriz. Bu iki rivayetin hilâfına şu rivayetler de yapılmıştır:

İbn Ebî Meryem'in babasından, yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Peygamber (a.s.) Efendimiz ile ashabı uyuyakaldılar da sabah namazını kılamadılar. Güneş doğunca uyandılar. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) ezan okuması için Bilâl'e emretti. Sonra iki rekât (sünnet) namaz kıldı ve arkasından ikamet getirmesini emretti ve böylece (kazaya kalan sabahın) farz namazını kıldı.[196]

Hadîsin ravilerinden Atâ' b. Sâib, tabiînin ileri gelenlerindendir. Ömrünün son yıllarında hafızasının iyice zayıfladığı söylenir. O bakımdan Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir:

"Atâ'dan önceleri işitilenler sahihtir; sonradan işitilenler ise kayde değer bir şey sayılmaz." Yahya b. Main diyor ki: "Onun rivayeti ile ihticac edilmez."[197]

O nedenle yukarıdaki hadîsin gençlik çağında mı, yoksa yaşlandıktan sonra mı kendisinden nakledildiğini tesbit pek mümkün olmamıştır. Müctehid imamların çoğu, sözünü ettiğimiz sebepten dolayı onun rivayetine pek itibar etmemişlerdir.

Bu rivayetle birlikte, kazaya kalan namazın hatırlandığı zaman kılınması emredilmiştir. Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Bir (farz) namazı unutup kılmayan kimse, onu hatırladığı zaman kılsın!"[198]

Bu anlamda bir rivayet de Hz. Katâde'den yapılmıştır.

Bu son mânayı kuvvetlendiren birkaç rivayet daha var ki, onlardan bir kısmını konunun başlangıcında nakletmiş bulunuyoruz. "Kim bir (farz)

namazı unutur da kılmazsa, onu hatırladığı zaman kılsın. O namaz için bundan başka keffaret yoktur" mealindeki Enes hadîsi bu cümledendir.

Böylece Tahavî'nin naklettiği hadîsler bize iki ayrı hüküm getirmektedir:

1- Kazaya kalan namazı, ikinci gün aynı vakitte kaza etmek gerekir veya böyle yapmak sünnettir.

2- Kazaya kalan namaz hatırlandığı zaman kılınır.

Tahavî hadîslerin sıhhat derecesi üzerinde durmadığı gibi, kesin bir sonuç da ortaya koymamıştır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Kazaya kalan bir namazı, vaktin farzından önce kılmak gerekir. Ancak vakit daralmışsa o takdirde önce vaktın farzı kılınır.

Bu Hanefî'lere göredir.

2- Kaza namazları hatırlanınca, vaktin farzına başlanmışsa, o takdirde onu edadan sonra kılınmasında bir sakınca yoktur, Bu, Şâfiîlere göredir.

3- Vaktın farzına başladıktan sonra üzerinde kaza namazı bulunduğunu hatırlarsa, başladığı namazı bozmayıp tamamlar ve sonra kaza namazını kılar; onu müteakip vakit çıkmışsa, vaktin namazını iade eder. Bu, Hanbelîlere göredir.

4- Vaktin farzını kılmaya başladıktan hemen sonra üzerinde kalan kaza namazını hatırlarsa, başladığı namazı kesip ona başlar. Bir rekâti tamamlamışsa, bir rek'at daha ilâve edip öylece keser. Bu imam Mâlik'e göredir.

5- Kazaya kalan namazın, onu hatırlayınca kılmaktan başka bir keffareti yoktur.

6- Uyku halinde meydana gelen bu gibi geciktirmeden dolayı kişi günahkâr olmaz. Çünkü uyuyup da sabah namazına uyanmamak irade dışında olan bir haldir.

Kazaya Kalmış Namazları Kılarken Tertibe Riyayet

Bundan bir önceki konuda da kısaca belirttiğimiz gibi, kazaya kalan namazları kılarken vaktin farzından önce kılınmasına işaret etmiştik. Konunun önemini dikkate alarak biraz daha açıklamayı uygun gördük. Bir misâl ile değerlendirmek istediğimizde ikindi ile akşam namaz arasındaki tertibi gösterebiliriz: İkindi namazını kılamayıp vakit çıktıktan sonra hatırlayan kimse akşam namazından önce kılması gerekir. Ancak vakit dardır da sadece akşam

kılacak kadar bir zaman kalırsa, o takdirde kazaya kalan ikindi namazı ondan sonra kılınır.

İlgili hadisler:

Cabir b. Abdullah (r.a.) 'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Hendek savaşı günü güneş battıktan sonra Hz. Ömer (r.a.) gelip Kureyş kâfirlerini ağır bir ifadeyle yerdi ve:

"Ya Resûlellah! Güneş batmak üzere ve ben de neredeyse ikindi namazını kılamadım" dedi. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu:

"Vallahi ikindi namazını ben de kılamadım."

Sonra hemen abdest aldı ve güneş battıktan sonra ikindi namazını kıldı (kaza etti), ondan sonra da akşam namazını kıldı."[199]

Ebû Saîd (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Hendek günü namazdan alıkonduk; o kadar ki, akşamdan sonra gecenin bir bölümü girmiş oldu. İşte Aziz ve Celil olan Allah'ın "Allah savaşta (yardımcı olarak) müzminlere yetti. Allah çok güçlüdür, çok üstündür." sözü bu idi. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Bilâl'ı çağırdı, öğle namazı için ikamet etti, Peygamber de öğle namazını vaktinde nasıl kılıyorsa öylece güzel kıldı. Sonra ikindi için ikamet etmesini emretti. O da ikamet getirdi

ve Peygamberimiz (a.s.), ikindi namazını vaktinde nasıl güzel kılıyorsa, öyle kıldı. Sonra akşam namazı için ikamet etmesini emretti. O da ikamet edince, Peygamber (a.s.) onu da öylece kıldı. Tabii bu, Allah'ın korku namazı hakkında "Eğer (düşman ve benzeri bir tehlikeden korkar da belirlendiği şekilde huzurda duramazsanız) yaya ya da süvari olarak (namazı kılın)..." mealindeki ayeti indirmeden önceydi..."[200]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Herhangi önemli bir sebepten dolayı vakit içinde o vaktin namazı kılınmaz da kazaya kalırsa, ondan sonraki vakit içinde, vaktin farzından önce kaza edilmesi gerekir.

2- Kazaya kalan bir veya birkaç namaz olsun, hangi vakit içinde kaza edilecekse, yine bilinen tertibe göre kaza edilmesi gerekir. Meselâ, öğle ve ikindi namazları kazaya kalmışsa ve bunları akşam namazının vaktinde kaza edecekse, hem akşam namazından önce kaza eder, hem de önce öğlenin farzını, sonra da ikindinin farzını kaza eder.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının görüş, tesbit ve ihticaclari:

a) Hanefîlere göre:

Altı vakitten az olan kaza namazıyla vaktin farzı arasında ve az sayıda olan kaza namazları arasında tertibe riâyet etmek vacibdir. Hanefîler bu meselede -yukarıda da temas edildiği gibi- 153 nolu Ebû Davud'un rivayet ettiği nadisle ve bir de Hendek savaşında Peygamber (a.s.) Efendimizin kazaya kalan öğle ve ikindi namazlarını tertip üzere kılmasıyla istidlal etmişlerdir.[201]

O halde altı vakit veya daha fazla üzerinde kaza namazı bulunan kimse tertip sahibi olmaktan çıkıyor.

Vakit dar olduğu takdirde, kaza namazı geciktirilir ve vaktin farzı kılınır, böylece tertib hükmü kendiliğinden kalkmış olur. Ayrıca tertip, unutmakla da sakıt olur. Ömür boyunca, -namaz kılınması mekruh olan üç vakit dışında- bütün vakitlerde kaza namazı kılınabilir.

İmam Muhammed'e göre, kaza namazlarını geciktirmekte bir sakınca yoktur, "terahi üzerine vacibdir". İmam Ebû Yusuf'a göre geciktirilmesi

mekruhtur, hatırlandığı vakit -kerahet zamanı değilse- kılınması vacibdir. Bu hususta İmam Ebû Hanîfe'den iki rivayet vardır.[202]

İmam Leys, Zührî, Nahâî ve Rabî'a da aynı görüştedirler.

b) Şâfiîlere göre:

Kazaya kalan namazları kılmak vacibdir. Ancak farz namazı bir özürden dolayı vaktinde kılmayıp kaçırmışsa, onu herhangi müsait bir zamanda kaza etmesi vacibdir, hemen acele etmesi gerekli değildir. Özürsüz kılmayıp kazaya bırakmışsa, hemen kaza etmesi vacibdir. Ancak şu durumlar müstesna: Cuma hutbesi okunduğu bir sırada kaza namazını hatırlamak, o anda hemen kılınmasını gerektirmez, cuma namazı kılındıktan sonra kılınır. Vakit iyice daralıp sadece o vaktin farzını kılacak kadar bir zaman kalmışsa, o takdirde kaza namazı geciktirilip, vaktin farzı kılınır. Bir de vaktin farzına niyet edip namaza başladıktan sonra kazaya kalmış namazı hatırlayan kimse, başladığı namazı bozmayıp tamamladıktan sonra onu kılar.

Kazaya kalmış namazlar arasında tertibe riâyet etmek sünnettir. Sayısının az veya çok oluşu buna te'sîr etmez. O halde tertibe riâyet etmeyip (meselâ ikindi namazını öğle namazından önce kaza ederse) sonra geleni önce gelen üzerine takdim ederse, sadece sünnete muhalefet etmiş olur, ama kazası yerine gelmiş kabul edilir. Ne var ki, bu durumda evlâ olanı, iade etmektir. Bunun gibi, kazaya kalmış namazlarla vaktın farzı arasında da tertibe riâyet etmek sünnettir. Ancak vaktin namazını kaçırma endişesi söz konusu ise veya vaktin farzına niyet edip başladıktan sonra kazaya kalan namazı hatırlıyorsa, artık kaza namazıyla vaktın farzı arasında tertip kalkar.[203]

c) Hanbelilere göre:

Kazaya kalmış namazlar kılınırken tertibe riâyet etmek vacibdir. Nitekim Ebû Davud'un yaptığı rivayette bu husus kesin bir şekilde şöyle ifade edilmiştir:

"Kim, (kaza veya vakit) namazı kılarken üzerinde bir namaz kaldığını hatırlarsa, başladığı namazı tamamlar ve sonra kaza namazını kılıp diğer namazı iade eder."

Nitekim yapılan sahih rivayete göre, Hendek savaşı günü Peygamber (a.s.) Efendimiz dört vakit namazını kılamayıp kazaya bırakmış ve bunları tertip

üzere kaza etmiştir.

Kaza namazlarının sayısı ne kadar çok olursa olsun, aralarındaki tertibe riâyet etmek vacibdir. İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanife'ye göre, kazaya kalan namaz birgün, bir gece namazından fazla olursa tertibe riâyet vâcib değildir.[204]

d) Mâlikilere göre:

Kazaya kalmış namazlarla vakit farzı arasında tertip vacibdir. Sayısı az birkaç namazı kazaya bırakan kimse bunların hepsini vakti hazır olan namazdan önce kılmaya başlar. Sayısı çok olursa, vakti hazır olan farzı kıldıktan sonra kaza etmeye başlar.[205]

Yine bu mezhep imamlarına göre, kazaya kalmış namazlar arasında da tertip vacibdir. Bunların az veya çok olması farketmez. Ancak bu tertip iki şartla vacib olur: Geçen namazları hatırlaması ve tertip üzerine kılmaya kudretinin yetmesi... [206]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller; 163 nolu Cabir hadisini Haccac b. Nusayr dışında diğer bütün hadis hafızları rivayet etmiştir. Haccac ise, bunu Ali b. Mübarek'den, o da Yahya b. Ebi Kesîr'den rivayet etmiş ve rivayet zincirinde Cabir'den, Ömer'den diyerek onu Ömer'e isnad edilen hadisler arasında zikretmiştir. Ancak bu tarikte Haccac yalnız kalmıştır ve kendisi zayıf kabul edilmiştir. İbn Maîn ise onu saduk olarak vasıflandırmıştır. İbn Medenî ise, "onun hadîsi (sıhhat ölçüsünü aşıp) gitti" demiştir. Ebû Hatim ise, onu zayıf saymış ve hadîsini terketmiştir. Nesâî de onu zayıf saymış ve diğer bir yerde "o sıka değildir" demiştir. Ebû Davud ise, "onun hadisini ilim adamları terketmişlerdir" derken Darekutnî onu zayıflar arasında saymıştır. İbn Hibbân ise onu sıkat (güvenilir muhaddîsler) arasında zikrederken şöyle demiştir: "Hata yapar ve vehme kapılır."[207]

164 nolu Ebû Saîd hadîsinin ricali, rical-i sahihtir. Tirmizî ile Nesâî aynı hadîsi şu lâfızla rivayet etmişlerdir:

"Doğrusu müşrikler, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i Hendek günü dört namazdan meşgul edip alıkoymuşlardı." İmam Mâlik de aynı rivayeti Muvatta'da tahric etmiştir.

Ancak rivayetlerin delâleti farklı tesbitlerin yapıldığını göstermektedir. Bir kısmına göre, sadece ikindi namazını kılmaya vakit bulamamışlardı, kimine göre ise, dört vaktin namazını kaçırıp kılamamışlardı. Bir kısmı ise sadece öğle ile ikindi namazını kaçırdıklarını söylemiştir.

Bunlardan daha çok şu iki rivayet üzerinde durmak gerekir: Cabir'in hadîsinde sadece ikindi namazını; Abdullah b. Mes'ûd'un hadisinde dört vaktin namazı...

İbn Seyyidinnas, bu sahih rivayetler arasını birleştirmek daha racihtir. Çünkü Ebû Saîd'in hadîsinin isnadı sahihtir, buna muhalefet eden pek olmamıştır. Aynı zamanda aynı hadîsi İbn Huzeyme ile İbn Hibban da kendi sahihlerinde rivayet etmişlerdir. İbn Seken de bunun sahih olduğunu belirtmiştir. O bakımdan Cabir hadîsinin sadece ikindi namazı üzerinde durması, diğerlerinden söz etmemesi mes'eleyi bağlayıcı değildir.

Sadece ikindi namazının kazaya kaldığını gösteren bir başka rivayeti Zeylâî tesbitle, Peygamber (a.s.)'ın ashabından Habîb b. Siba'ın şöyle dediğini nakletmiştik: "Peygamber (a.s.) akşam namazını kıldıktan sonra ashabına "benim ikindi namazını kıldığımı gördünüz mü?" diye sordu. Onlar da "hayır ya Resûlullah, onu kılmadın" demeleri üzerine müezzine emretti. Müezzin ezan okudu, sonra ikamet getirdi; Peygamber (a.s.) ikindi namazını kıldıktan sonra akşam namazını kıldı."[208]

Ancak İbn Lehi'a'nın rivâyetiyle ihticac edilemiyeceği üzerinde durulmuş, ve o yalnız bulunduğu takdirde şüpheyle karşılanacağı söylenmiştir. Ayrıca râviler arasında Muhammed b. Yezîd'in de zayıf olduğunu Ebû Hatim belirtmiştir.

Böylece Habib b. Siba'ın hadisiyle istidlalin pek isabetli olmayacağı ortaya çıkmaktadır.

İbn Mes'ud hadîsi için Tirmizî "İsnadında hiçbir sakınca yoktur" derken, Ebû Ubeyde'nin bu hadisi babasından işitmediğine dikkatleri çeker. Nesâî de aynı kanaati izhar etmiştir. Ebû Davud ise, İbn Mes'ud vefat ettiğinde oğlu Ebû Ubeyde'nin yedi yaşında olduğunu kaydetmiştir.

Zeylâî, Ebû Ubeyde hakkındaki farklı görüşleri sıralarken hadîs ile ihticac edilip edilmiyeceği üzerinde durmamıştır. Çünkü hadîsin isnadında bir beis

olmadığı ilim otoriteleri tarafından beyân edilmiş ve o nedenle istidlale uygun görülmüştür.[209]

İbn Mes'ud hadîsinin zahiri üzerinde biraz durmakta fayda vardır. Çünkü Peygamberin dört vaktin namazını kaza ettiği söylenir.

Oysa kazaya kalan öğle, ikindi ve akşam namazlarıdır. Bunları yatsı vakti içinde kılmıştır. Ancak yatsı namazını da mûtâd vaktinden biraz sonra kıldığı için kuvvetli bir ihtimalle hepsi için "faite" tabiri kullanılmıştır ki, diğer üç namazın faite olduğu belirtilirken yatsının mecazen faite olduğu söylenmiş olabilir.

"Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız öylece namaz kılın!" sahih hadis bize, kazaya kalan namazlar arasında ve kaza namazlarıyla vaktin farzı arasında tertibe riâyetin vacib olduğunu anlatıyor, İbn Mes'ud (r.a.) hadîsine çok yakın bir rivayeti Hafız Bezzar kendi Müsned'inde Abdülkerim b. Ebi Maharik tarikiyle Cabir b. Abdullah (r.a.)'den rivayet etmiştir ki, meâlen şöyledir:

"Peygamber Efendimiz Hendek günü, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazından alıkonuldu, o kadar ki, geceden bir bölüm geçmiş oldu. Bunun üzerine ezan okuması için Bilâl'a emretti. O da ezan okuyup ikamet getirince, Peygamber (a.s.) öğle namazını kıldı. Sonra ezan okuması için Bilâl'ıa emretti, o da ezan okuyup ikamet getirdi. Peygamber ikindi namazını kıldı. Sonra yine ezan okumasını emretti, O da ezan okuyup ikamet getirdi; Peygamber (a.s.) akşam namazını kıldı. Sonra ezan okuması için Bilâl'a emretti. O da ezan okuyup ikamet getirdi; Peygamberimiz (a.s.) yatsı namazını kıldı ve sonra da şöyle buyurdu:

"Bugün yeryüzünde şu saatte sizden başka Allah'ı anıp ibadet eden başka bir kavim yoktur..."

Râvi Abdülkerim üzerinde durulmuş ve zayıf olduğuna dikkat çekilmiştir. Daha önce de bu zatla ilgili bazı görüşleri nakletmiştik. Zehebî ilim adamlarının sözlerini şöyle naklediyor: Ma'mer'in Eyyub'dan yaptığı rivayete göre, Abdülkerim'den herhangi bir hadîs alınıp başkasına nakledilmez, demiştir. Yahya onun bir şey olmadığını, yani hadîs ilminde kayde değer bir yerinin bulunmadığını belirtmiştir. Ahmed b. Hanbel, onun hadîsinin metruke benzer bir ölçüde olduğunu söylerken, Nesâi ile Darekutnî, onun doğrudan metruk olduğunu belirtmişlerdir.[210]

Bu konuda İbn Cevzi'nin el-İlel'de İbrahim el-Harebî'ye isnad ettiği şu mealdeki hadîs: "Üzerinde (kaza) namazı bulunan kimsenin namazı (makbul) değildir", Ahmed b. Hanbel'den sorulduğunda, "Ne böyle bir hadis biliyorum, ne de Peygamber'den (a.s.) böyle bir hadîs mesmuumuz olmuştur" diye cevap vermiştir.[211]

Çıkarılan hükümler:

1- Vaktinde kılınmayan namaz bir borç olarak kalır ve hatırlandığı ve vakit de müsait olduğu zaman kılınması vâcib olur. Terkinden dolayı kişi büyük günâh işlemiş sayılır.

2- Kazaya kalan namazlar, bir günün namazından fazla ise, Hanefîlere göre, artık tertip gerekli değildir, onları vaktin farzından önce kılabileceği gibi, sonra da kılabilir. Kazaya kalmış altı veya daha fazla namaz arasında tertibe riâyet sünnettir.

3- Diğer iki mezhebe göre, az olsun, çok olsun kazaya kalmış namazlar arasında tertip nasıl vacibse, onlarla vaktin farzı arasında da tertip farzdır.

4- Kazaya kalan namazlar kılınırken ezan okuyup ikamet getirmek sünnettir.

5- İmam Şafiî'ye göre, her iki durumda da tertip sünnettir.

6- Mâliki ve Hanbelî mezheplerine göre, vaktin farzını kılarken üzerindeki kaza namazını hatırlarsa, başladığı namazı tamamladıktan sonra onu kılar ve sonra da vaktin farzını iade eder.

EZAN

Ezan Ve İlgili Hükümler

Ezan; Hakk'ın sesi, Tevhidin ölçü ve anlamı, İslâm'ın şîârı ve Hakk'a davetin ezeli ve ebedî nağmesidir... Belli sözlerle namaz vaktini duyurmaya şer'ân "ezan" denir. Taşıdığı birkaç cümle, ciltlerle akaid mes'elesini taşıyıp özetlemektedir.

Ezan'ın ne zaman meşru' kılındığı hakkında farklı görüş ve tespitler vardır.

a. Namaz farz kılındığı zaman ezan da meşru' kılınmıştır. Nitekim İbn Hibban buna delâlet eden bir rivayeti İbn Abbas (r.a.)'dan nakletmiştir. Ancak o rivayetin isnadında Abdülaziz b. İmrân bulunuyor ki, onun rivâyetiyle ihticac olunmaz. Nitekim Buhari, "Onun hadîsi yazılmaz" derken, Nesâî, "O metruktür" demiş, Yahya ise, "o sıka (güvenilir) değildir" diye kaydetmiştir.[212]

Bu mealde bir hadîsi Darekutni, Enes (r.a.)'den rivayet etmişse de, Hafız İbn Hacer onun da zayıf olduğunu tesbit etmiştir.

b. Taberâni'nin İbn Ömer (r.a.)'den yaptığı rivayete göre, ezan, İsra gecesi meşru' kılınmıştır.

Yapılan araştırmalara göre, bu rivayetin isnadında "mutrukü’l-hadis" olan Talha b. Zeyd bulunuyor. Nitekim Buhari, "O münkerü'1-hadistir" derken, Nesâî, "O metruktür" demiştir, İbn Hibban ise, "O, cidden münkerü'l-hadîstir" diye belirtmiştir.[213]

c. Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten hemen sonra meşru' kılınmıştır ki bu husus Buharî, Müslim ve Tirmizî'nin tesbitiyle sabit olmuştur. Ayrıca Tirmizî o rivayet için "hasen-sahîh" demiştir. Nesâi de aynı hususu Abdullah b. Ömer'in hadîsinden naklederek sıhhatına işarette bulunmuştur.

Abdullah b. Ömer (r.a.)'den rivayet edilen hadîs şöyledir:

"Müslümanlar Medine'ye geldiklerinde, toplanıp namaz (vaktini) iştiyakla beklerlerdi. Hiç kimse namaz için çağırmazdı. Bir gün bu hususta konuştular. Bir kısmı, Nasarâ'nın çam gibi çan çalınmasını önerdi. Bir kısmı, Yahudilerinki gibi boynuz üflenmesini önerdi. Derken Ömer (r.a.), 'Namaz için seslenecek bir adam, göndermez misiniz?' dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: 'Ya Bilâl! Kalk da namaza çağır' diye emretti." [214]

Şevkanî diyor ki:

"Ezan vaktinin başlangıcını belirleme hakkında varid olan rivayetlerin en sahihi budur."[215]

Ezanın Gereği Ve Fazileti

Ebu Derda (r a)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizden şöyle buyurduğunu işittiğini söylemiştir:

"Herhangi üç kişi (birarada olur da) ezan okumazlar ve içlerinde namaz kılınmazsa mutlaka şeytan onlara üstün gelir."[216]

Mâlik b. Huvayris (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Namaz hazır olunca (namaz vakti girince), sizden biriniz ezan okusun, en büyüğünüz de size imamlık etsin!"[217]

Muâviye (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki, Kıyamet gününde müezzinler insanların en uzun boylusudurlar."[218]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"İmam zâmîn (cemaatın namazını korumada) sorumlu ve kefildir; müezzin (namaz vakitlerini koruyup gözetmede) güvenilirdir. Allah'ım! İmamları doğruya eriştirip irşâd eyle, müezzinleri de mağfiretine mazhar kıl!"[219]

Ukbe b. Amir (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu işittiğini söylemiştir:

"Aziz ve Celîl olan Rabbın, dağın bir kesiminde ezan okuyup namaz kılan davar çobanının (hayret uyandıran bu halini pek) beğenir. Onun için Aziz ve Celil olan Allah der ki: Benim bu kuluma bakın, ezan okuyor, namaz kılıyor ve benden korkuyor. Gerçekten ben kulumu bağışladım ve onu Cennet'e yerleştirdim (yerleştireceğim)."[220]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır.

1- Vakit girince namaza davet için ezan okumak sünnettir.

2- Ezan şeytanların uzaklaşmasına, meleklerin yaklaşmasına sebep olur.

3- Birkaç kişi biraraya gelir de namaz vakti girmiş olursa, onlar ister bir evde, ister şehir içinde, ister şehir dışında olsunlar, yakınlarında okunan ve duyulan ezan yoksa, ezan okumaları ve cemaat olup namaz kılmaları sünnettir.

4- Yaş, ve bilgi itibariyle kim daha büyükse, o imam olur.

5- Sesi güzel olan da ezan okuyarak müezzinlik eder.

6- İmam, arkasındaki cemaatin namazını tastamam kıldırmakla sorumlu ve yükümlüdür. O bakımdan namazın bütün şartlarına, farz ve vaciblerine, sünnet ve adabına riâyet etmesi gerekir.

7- Müezzinin de vakitleri iyi belirlemesi ve bu hususta güvenilir bir kimse olması gerekir.

8- Kimselerin olmadığı tenhâ yerlerde namaz vakti girince ezan okuyup namaz kılmak hem kulu bu borçtan kurtarır, hem de yaptığı bu amel Allah yanında en güzel şekilde değerlendirilip mükâfatlandırılır. Çünkü dağda, bayırda ezan okuyup namaz kılmak, ibâdet etmek, her türlü gösterişten uzak, her yönüyle ihlâsa yönelik bir anlam taşır.

Ezan ve ikametle ilgili müctehid imamların görüş, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

Ezan ve ikamet, fakiyhlerin çoğuna göre, sünnettir. Ezanı kifayet üzere vacib sayanlar da olmuştur.

Ezan, beş vakit namaz ve bir de cuma namazı için sünnettir, diğer namazlar için sünnet değildir. Çünkü bu hususta tevatür derecesinde rivayet ve nakiller vardır.[221]

b) Şâfiîlere göre:

Farz namazlar için ister eda, ister kaza olsun, ezan okumak, ikamet getirmek sünnet-i kifayedir, bir mahalle, köy ve beldede bir veya birkaç

kişinin ezan okumasıyla diğerlerinin üzerinden o sünnet kalkmış olur. Nitekim önceki ilim adamlarıyla, sonrakiler bu sünnete devam etmişlerdir. Hem Buhari ve hem Müslim'de rivayet edilen, "Namaz hazır olduğu zaman, biriniz size ezan okusun!" mealindeki hadîs açık delillerden biridir.[222]

c) Hanbelîlere göre:

Ezan, beş vakit namaz için müekked bir sünnettir; vâcib değildir. Bazısına göre, farz-ı kifâyelerden biridir, bir kısmının ezan okumasıyla diğerlerinin üzerinden kalkar. Ezan ve ikametsiz namaz kılan kimsenin bir kavle göre, namazı sahihtir. Diğer bir görüşe göre, ezan vacibdir, ancak şehir ve kasaba halkına vacibdir, yolculara vâcib değildir. Şehir halkı işitebiliyorsa, bir tek ezan kâfi gelir. Evinde namaz kılan kimse için de oturduğu beldede okunan ezan yeter.

Kaza namazı kılarken veya vakit dışında namaz kılınırken ezan aşikar okunmaz. Kaza namazını cemaat halinde kılanlara, ilk vaktin kazası için bir ezan yeter, ondan sonra kaza edilen her namaz için ikamet getirirler.[223]

d) Mâlikîlere göre:

Ezan, halkın cemaat halinde namaz kıldığı mescid ve benzeri yerlerde, ihtiyarî vakitte farz-ı ayn olan namazlar için okumak kifayet üzere sünnettir. İsterse birkaç cami birbirine bitişik olsun, herbirinde ayrı ayrı ezan okunur. Nafile ve kazaya kalmış namazlar için ezan okunmaz. Onun gibi farz-ı kifâye olan cenaze namazı için de okunmaz. Aynı zamanda zaruri vakitte de ezan okunmaz. Bu saydıklarımız için ezan okumak mekruhtur. Çölde, bayırda yalnız başına, olup namaz kılan kimsenin ezan okuması ise, menduptur.[224]

Diğer rivayetler, tesbitler ve tahliller:

Zeylâî, ezanın sadece beş vakit namaz ve bir de cuma namazı için sünnet olduğunu, yukarıda konunun başında geçen hadîslerle istidlal ederek belirttikten sonra, iki bayram, güneş tutulma namazları için sünnet olmadığına temasla diyor ki:

"Sahîh-i Müslim'de Cabir b. Semure'den yapılan rivayette, demiştir ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber birkaç defa bayram namazını ezansız ve ikametsiz kıldık.

Yine Sahîh-i Müslim'de Hz. Aişe'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında Güneş tutulma olayı meydana geldi. Bunun üzerine, O, bir çağırıcı göndererek es-Salâtu camia diye nida ettirdi..."

Bu sahih rivayetten de Güneş ve ona kıyasla Ay tutulma olayından dolayı kılınacak "husuf ve küsûf" namazları için ezan meşru kılınmamıştır.

Cuma namazına gelince, o hususta hem âyet, hem de Sâib b. Zeyd (r.a.) hadîsi vardır.

180 nolu Ebû Derdâ hadîsini İbn Hibban ve Hâkim de tahrîc etmişlerdir. Hakim onun isnadının sahîh olduğunu belirtmiştir. Ebû Dâvud ise, aynı hadisi şu lâfızla rivayet etmiştir:

"Bir kasaba veya çölde üç kişi bulunur da içlerinde namaz kılınmazsa, mutlaka şeytan onlara üstünlük sağlar. Sana gereken, cemaate gerekli olmandır, çünkü kurt ancak sürüsünden ayrılanı yer."[225]

Şevkanî, Ebû Derdâ hadîsini açıklarken İmam Mâlik ile İmam Ahmed b. Hanbel'in beş vakit namaz ve bir de cuma namazı için ezanın vâcib olduğunu söylemişse de, iki mezheple ilgili kaynak eserlerde Mâlikîlere göre, müekked sünnet, Hanbelîlere göre ise, bir görüşe göre vacib, bir görüşe göre müekked sünnet olarak tesbit edilmiş ve müekked sünnet diyenlerin görüş ve tesbiti ağırlık kazanmıştır.[226]

Yine Şevkanî ve diğer bazı ilim adamları, ezan hakkında Şâfiîlerin üç ayrı görüşünden söz ederler: Bîr kısmına göre, farz-ı kifâyedir. Bir kısmına göre, sünnettir. Diğer bir kısmına göre, cumadan başka farzlar için sünnet, cuma için farz-ı kifayedir. İmam Şafiî ise el-Ümm adlı eserinde, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in farz namazlar için ezanı sünnet kıldığını, bunun dışındaki namazlar için ezan ile emrettiğini tesbit eden olmamıştır, diyerek her türlü farklı görüşü bertaraf etmiştir.[227]

181 nolu Mâlik b. Huvayris hadîsi, müezzin için yaş ve üstünlük aranmayacağına delâlet etmektedir. İmamette ise durum bunun aksinedir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Beş vakit ve bir de cuma namazı için ezan okumak sünnettir.

2- Ezanı vaktin evvelinde okumak sünnet veya müstehabdır.

3- Ezandan sonra ikamet getirmek de sözü edilen namazlar için sünnettir.

4- Ezan ve ikamet namaz dahil sünnetlerden değildir, namaz dışında fakat onunla ilgili bir sünnettir.

5- Müezzinin daha bilgili ve daha yaşlı olması söz konusu değildir. Vakitleri iyice bilip tayin etmesi ve sesinin müsait bulunması yeterlidir.

6- Mahalle camiinde veya mescidinde okunan ezan evlerde duyuluyorsa o takdirde evinde namaz kılanların ezan okumasına gerek yoktur. Sadece ikametle yetinirler.

7- Çölde, dağda ve bayırda ezan sesi işitilmiyorsa, orada bulunan müslüman hem ezan okur, hem ikamet getirerek namazını kılar.

8- İmam güvenilir, bilgili, olgun ve salih amel sahibi olmalıdır. Çünkü Peygamber (a.s.) Efendimiz'in makamını işgal etmektedir.

Ezanın Sıfat Ve Elfazı

İslâm, ibadeti âdetten ayırmıştır. Ezan, abdest, gusül dahil, bütün ibâdetler belli bir plân ve programa bağlanmıştır. Ezan ve ikamet de bizzat Resûlüllah (a.s.) Efendimiz tarafından, Melek Cibril'in öğretisi doğrultusunda hem lâfızları, hem sıfatı belirlenmiştir. Artık onu ne değiştirmemiz, ne de ilâvede bulunmamız veya noksanlaştırmamız caiz değildir.

İlgili hadisler:

Muhammed b. İshak'dan, o da Zuhrf den, o da Saîd b. Müseyyeb'den, o da Abdullah b. Zeyd b. Abdirabbih'den rivayetle, Abdullah'ın şöyle dediğini haber vermiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Nasârâ'ya (hıristiyanlar) muvafakat arzettiği için hoşlanmadığı halde (namaza davet için) çan çalınması üzerinde toplanmışlardı. Geceleyin uyuduğum sırada etrafımda bir kimsenin dolaştığını, üzerinde yeşil iki elbise bulunan bir adamın elinde bir çan taşıdığını gördüm. Ona: 'Ey Allah'ın kulu! Çanı satar mısın?' diye sorduğumda, bana: 'Onu ne yapacaksın?' dedi. Ben de, 'onunla (müslümanları) namaza çağırırız' dedim. Bunun üzerine o bana şöyle dedi: 'Bundan daha hayırlı bir şeye irşad edip yol göstereyim mi?' diyerek öneride bulundu. Ben de 'evet, göster' dedim. 'O halde şöyle (dâvette) bulunursun: Allahu Ekber, Allahu Ekber, Eşhedü Ella İlahe Îllallah Eşhedü Ella İlahe İllallah, Eşhedü Enne Muhammed'den Resulüllah, Eşhedü Enne Muhammed'den Resulüllah. Hayye Ala'ssala, Hayye Ala'ssala, Hayye Ala'l-Felâh, Hayye Ala'l-Felah. Allahu Ekber Allahu Ekber, La İlahe İllallah.

Sonra o adam biraz geriye çekilip pek uzaklaşmadan şöyle dedi: Namaz kılmaya kalktığında şöyle ikamet getir: Allahu Ekber Allahu Ekber, Eşhedü Ella İlahe İllallah, Eşhedü Enne Muhammed'den Resulüllah. Hayye Ala'ssalat, Hayye Ala'l-Felah; Kad Kametî's-Salatü Kad Kametî's-Salatü, Allahu Ekber, Allahu Ekber, La İlahe İllallah...

Abdullah b. Zeyd (r.a.) devamla diyor ki:

Sabah olunca Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e geldim ve gördüğüm rüyayı kendisine haber verdim. Resûlüllah (a.s.): 'İnşâallah bu rüya hakktır' Sonra da ezan okunmasını emretti ki, Ebûbekir Sıddik'ın (r.a.) (azadlı) kölesi Bilâl bu (benim görüp naklettiğim) sözlerle ezan okudu. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i bununla namaza çağırıyordu. Nitekim bir defa sabahleyin fecir (namazı) için gelip Onu çağırdı. Biri ona: Peygamber (a.s.) Efendimiz uyuyor dedi. Bunun üzerine Bilâl sesinin bütün yüksekliğiyle "Es-Salatü Hayrün Mîne'n-Nevm" dedi."

Saîd b. Müseyyeb diyor ki:

"Böylece bu kelime sabah ezanına dahil edildi."[228]

Ahmed b. Hanbel ile Ebû Davud'un Muhammed b. İshak tarikiyle Muhammed b. İbrahim et-Teymî'den, O da Muhammed b. Abdullah b. Zeyd'den, o da babasından rivayetle Zeyd'in (r.a.) şöyle dediğini söylemiştir:

"Sabah olunca Resûlüllah (a.s.) fendimiz'e gelip gördüğüm rüyayı haber verdim. Buyurdu ki. "Şüphesiz ki o hakk bir rüyadır, inşâalah. Kalk da gördüğünü Bilâl'a aktar. Çünkü gerçekten o, senden daha yüksek (ve güzel) seslidir."

Bunun üzerine kalkıp gördüğüm şeyi Bilâl'a naklettim ve o da onunla ezan okudu. O sırada evinde oturan Hattab oğlu Ömer (r.a.) onun ezan sesini işitince, üstlüğünü yerde sürüyerek dışarı çıktı ve şöyle diyordu; 'Seni hakk peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, Abdullah'ın gördüğünün aynını ben de (rüyamda) gördüm...' Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle dedi: "Hâmd Allah'a mahsustur.."[229]

Tirmizî bu hadîsin hasen ve sahih olduğunu belirtmiştir.

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Bilâl'e, ezanı çift, ikameti tek söylemesi, ancak kad kameti's-sala sözünü çift söylemesi emredilmişti."[230]

İbn Ömer (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Şüphesiz ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında ezanın (her cümlesi) ikişer ikişer (defa), ikamet ise, birer birer (defa) okunurdu. Ancak (müezzin) ikamette iki defa kad Kameti's-salat, kad kameti's-salat derdi. Biz de ikameti işitince abdest alıp namaza (durmak üzere) çıkardık."[231]

Ebû Mahzure (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona ezanı şöyle öğretmiştir: Allahu Ekber Allahu Ekber, Eşhedü Ellâ İlahe İllallah, Eşhedü Ella İlahe İllallah, Eşhedü Enne Muhammed'en Resûlüllah, Eşhedü Enne Muhammed'en Resûlüllah.' Sonra dönüp iki defa Eşhedü Ella İlahe İllallah, iki defa Eşhedü Enne Muham-Med'den Resulüllah, iki defa Hayye Ala's-Sala, iki defa Hayye Ala'l-Felah ve sonra da Allahu Ekber, Allahu Ekber, La İlahe İllallah dedi.[232]

Böylece tekbiri başlangıçta dört defa söylemiştir.

Beşlerin Ebû Mahzure'den yaptığı rivayete göre, Peygamber (a.s.) ona ezanı 19 kelime, ikameti 17 kelime olarak öğretmiştir.

Ebû Mahzure (r.a.)'den yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Resûlülah (a.s.) Efendimiz'e, 'bana ezanın sünnetini öğret' dedim. Peygamber (a.s.) da ona ezanın sünnetini öğretti ve şöyle buyurdu:

"Sabah namazı olursa (onun ezanına şunu ilâve ederek) dersin ki: Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm, Es-Salatü Hayrün Mıne'n-Nevm. Allahu Ekber, Allahu Ekber, La İlahe İllallah."[233]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namaza davet hususunda, Abdullah b. Zeyd ile Hz. Ömer (r.a.)'in rüyası, Resûlüllah'a (a.s.) Melek Cebrail tarafından verilen bilgiye uygun düşmüştür.

2- Ezan; Kitap, Sünnet ve İcma' ile sabit olmuştur. İnkârı küfrü gerektirir.

3- İlk ezan okuyan Bilâl olmuştur. O bakımdan sesi müsait olup makam bilenlerin ezan okuması sünnet veya müstehabdır.

4- Ezan okurken sesi yükseltmek sünnettir.

5- Sabah ezanında "Es-Salatu Hayrün Mine'n-Nevm" cümlesini ilâve etmek, takriri sünnet ile sabit olmuştur.

6- Ezandaki cümleleri ikişer defa, ikametteki cümleleri birer defa söylemek sünnettir. Ancak ikamette "Kad Kameti's-Sala" cümlesi iki defa söylenir.

7- Ezanda Allahu Ekber'i dört defa söylemek sünnettir.

Hadislerin ışığında müctehid imamların görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Hanefîler ezanın mâruf ve mütevatır olan elfaz ve elfazdaki tekrarla okunacağını söylerken, bu mes'elede Abdullah b. Zeyd (r.a.), Ebû Mahzure hadîsleriyle istidlal etmişlerdir. Şehadet kelimesinde terci' olmadığına yani iki şehadeti önce kendisi duyacak kadar alçak sesle ikişer defa söyledikten sonra ikişer defa da sesini yükselterek söylemek, yoktur: Şâfiîye göre, terci' vardır. İmam Şafiî bu hususta 196 nolu Ebû Mahzure (r.a.) hadisiyle istidlal etmiştir. Yapılan rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Ebû Mahzure'ye ezanı öğretirken, o, Allahu Ekber Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber diye başlayıp dört defa söyledikten sonra her iki şehadeti söylerken sesini iyice alçaltmıştı.

Hanefîler, bu hadîsi, yani Şâfiilerin delil gösterdikleri hadîsi şöyle yorumlamışlardır: Ebû Mahzure, ya kâfirlerden korktuğu için vefa sesi tok ve yüksek tona sahib bir kimse. Cahiliyye devrinde o gür sesiyle Peygamber (a.s.) Efendimiz'e dil uzatırdı. İslâm'a girip küfrün kirlerinden arındıktan sonra ezan okumayı öğrenirken şehadeteyne gelince, o günleri hatırlayıp utanmış ve sesini elde olmayarak alçaltmıştır. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onu çağırıp kulağını bükmüş ve dön yeniden, sesini iki şehâdetle yükselt de kâfirleri iyice öfkelendir, buyurmuştur.[234]

İkamete gelince, o da çoğu ilim adamlarına göre, ezan gibi ikişer ikişer söylenir. Şafiî ve Mâlik'e göre, birer defa söylenir. Ancak Kad Kameti's-Sala cümlesi iki defa söylenir. Şâfiîler bu meselede 194 nolu Enes hadîsiyle istidlal etmişlerdir. Hanefîler ise Abdullah b. Zeyd hadîsiyle istidlal edip ezanın 19, ikametin 17 kelime olduğu rivayetini hüccet kabul etmişlerdir.[235]

Tesvîb hususuna gelince, Hanefîlere göre, sadece sabah ezanında Hayye Ala'l-Felah'dan sonra Es-Selatu Hayrün Mine'n-Nevm denilir ve bu da iki defa tekrarlanır. Bu cümleye tesvîb denilmesinin sebebi, Resûlüllah (a.s.), diğer bir rivayete göre, mü'minler bunu beğenip tasvib etmişlerdir. Çünkü mü'minlerin iyi ve uygun gördüğü şey, Allah yanında da iyi ve uygundur.[236]

Şâfiilerden bir kısmı, yatsı ezanında da tesvîb'in müstehab olduğunu söylemiştir.

b) Şâfiîlere göre:

Gerçi Hanefilerin görüşünü aksettirdiğimiz maddede Şâfiîlerin görüşüne kısmen yer vermiş idik, önemine binâen daha geniş bilgi vermemizde yarar görüyoruz:

Ezanda yer alan cümleler ikişer ikişer, ikâmette yer alan cümleler -kad kameti’s-sala cümlesi dışında- birer birer söylenir ve bu sünnettir. Ayrıca iki şahadette terci' yapılır, yani önce herbiri ikişer defa alçak sesle, sonra ikişer defa da yüksek sesle söylenir. Böyle yapmak da keza sünnettir. Sabah ezanında tesvîb'e yer vermek sünnettir.[237]

c) Hanbelîlere göre:

Ezan 15 kelimeden ibarettir ki, onu Bilâl okumuştur. Öyle ki, Bilâl (r.a.) aldığı talimat üzerine ezanı şu lâfızlarla okuyup bitirmiştir: Allahu Ekber, Allahu Ekber. Eşhedü Ella İlahe İllallah, Eşhedü Ella İlahe İllallah. Eşhedü Enne Muhammed'den Resulüllah, Eşhedü Enne Muhammed'den Resûlüllah. Hayye Ala's-Sala, Hayye Ala's-Sala. Hayye Ala'l-Felah, Hayye Ala'l-Felah. Allahu Ekber, Allahu Ekber, La İlahe İllallah.

İmam Ahmed b. Hanbel, Bilâl'ın bu şekilde ezan okuduğunu tesbitle istidlal etmiştir. Yine ona göre, ezanda tercî' yoktur. Nitekim Sevrî ile rey tarafdarlan ve İshak b. Rahuye de aynı görüştedirler.[238]

Sabah ezanında ise iki defa Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm demek de sünnettir ki, buna tesvib denir. Başka ezanlarda bu cümleyi söylemek mekruhtur.[239]

İkamet ise, Hanbelîlere göre, birer defa söylenerek yerine getirilir. Allahu Ekber. Allahu Ekber Eşhedü Ella İlahe İllallah, Eşhedü Enne Muhammed'en Resulüllah. Hayye Ala's-Sala, Hayye Ala'l-Felah. Kad Kameti's-Sala. Allahu Ekber. La İlahe İllallah... şeklinde okumak sünnettir. Şafiî de aynı görüştedir.[240]

d) Mâlikîlere göre:

Ezan konusunda Mâlikîler ile Şâfiîler aynı görüştedirler. İmam Mâlik de tercî'in sünnet olduğunu söylemiştir. Sabah namazında ise, diğer mezheplerde olduğu gibi tesvîb yapmak, yani Es-Salatu Hayrün Mine'n-Nevm demek de ona göre sünnettir, bu, hem eyleşik, hem yolculuk halinde ezan okununca söylenir. İmam Mâlik bu konuda İbn Mahzure (r.a.) hadîsiyle istidlal etmiştir.

İkamet ise de bu mezhebe göre de şöyle söylenir: Allahu Ekber, Allahu Ekber. Eşhedü Ella İlahe İllallah, Eşhedü Enne Muhammed'den Resulüllah. Hayye Ala's-Sala, Hayye Ala'l-Felah. Kad Kametî's-Sala. Allahu Ekber Allahu Ekber, La İlahe İllallah...

İmam Mâlik ikamet meselesinde ise 194 nolu Bilâl hadîsiyle istidlâl etmiştir.[241]

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

192 nolu Muhammed b. İshak'ın Zührî'den rivayet ettiği hadîsi aynı zamanda Hâkim de birinci tarikten rivayet ve tahrîc etmiş ve "Abdullah b. Zeyd kıssasında bu rivayetlerin en üstünü ve en seçkinidir" demiştir. Çünkü Tabiîn'den Saîd b. Müseyyeb de aynı hadîsi Abdullah b. Zeyd'den işitmiştir. Yunus, Ma'mer, Şayb ve İbn İshak ise Zühri'den rivayet etmişlerdir. Bu zatların sözü edilen hadîsin rivayetinde İbn İshak'a tabi' olmaları, tedlîs ihtimalini kaldırmaktadır. Çünkü Muhammed b. İshak'ın bazı hadisleri rivayet ederken tadlîs yaptığı, yani muasırı olup görüştüğü halde bizzat kendisinden işitmediği halde işittim, demesi veya musasırı olduğu halde kendisiyle görüşmediği zattan hadis işittim diye rivayette bulunması söz konusudur.

İkinci bir tarîkla hadîsi İbn Huzeyme ve İbn Hibban kendi sahihlerinde, Beyhâkî ile İbn Mace kendi sünenlerinde tahrîc etmişlerdir.[242]

Muhammed b. Yahya ez-Zühelî diyor ki:

"Abdullah b. Zeyd'in verdiği haberlerde, Muhammed b. İbrahim et-Teymî'den naklen rivayet ettiği hadîsten daha sahihi yoktur."

İbn Huzayme kendi Sahîh'inde ise şöyle demiştir:

"Bu, nakil cihetiyle sahih bir hadîstir. Çünkü Muhammed, kendi babasından işitmiştir. İbn İshak ise et-Teymî'den işitmiştir. Artık bunda tedlîsi gerektiren bir şey söz konusu değildir.

Bu anlamda bir hadîsi Ahmed b. Hanbel ve Ebu Dâvud, Muhammed b. Amir el-Vakıfî tarikiyle Muhammed b. Abdullah'tan, o da amcası Abdullah b. Zeyd'den rivayet etmiştir. Ancak Muhammed b. Amir zayıftır. Nitekim İbn Sirîn ve İbn Maîn onun zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Bununla beraber İbn Hibban gibi bir hadîs hafızı, onu sıkat (güvenilirler) arasında zikretmiştir. İbn Adiy de onun zayıf olduğunu söylemiştir.[243]

Hâkim diyor ki: Küfe âlimlerinin, ezandaki cümlelerin ikişer, ikametteki cümlelerin de ikişer defa tekrar edilerek okunmasıyle ilgili delilleri, Abdurrahman b. Ebî Leylâ hadîsidir. Ancak Abdurrahman'ıri kimine göre, Muaz b. Cebel'den, kimine göre, Abdullah b. Zeyd'den rivayet ettiği söylenir. Hadîste, Allahu Ekber cümlesinin dört defa söylendiği yer almaktadır ki İmam Şafii, İmam Ebû Hanîfe, İmam Ahmed ve Cumhur bununla istidlal etmişlerdir. Ayrıca Ebû Mahzûre'nin hadîsi de onların

istidlal ettiği rivayetlerden biridir. Nitekim Mekke halkının da ezanda Tekbiri dört defa söyledikleri tesbit edilmiştir ki, o devirde yaşayan Ashabdan hiçbiri bunu red ve inkâr etmemiştir. İmam Mâlik ile İmam Ebû Yusuf, tekbirin de ikişer defa getirilmesine kaildirler. Onlar da Müslim'in rivayet ettiği Ebû Mahzure hadisi ile ilgili diğer hadisleri hüccet olarak almışlardır. Nitekim Medine halkının ameli de bu doğrultuda cereyan etmiştir ki, sünnetleri en iyi bilenler de onlardır.[244]

Ayrıca İmam Mâlik ve onun görüşünde olanlar; yine Müslim'in yaptığı rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in Bilâl'a, ezanı ikişer ikişer okumasını emrettiğiyle istidlal etmişlerdir. Aynı rivayette ikameti birer defa okuması yer almaktadır. Ancak müctehidlerin çoğu, Tekbir'in dört defa tekrarlanma hakkındaki rivayeti tercih etmişlerdir.

Terci' hususuna gelince, İmam Ebû Hanîfe ile rey terafdarları, ezanda yer alan iki şehadetin, ikişer defa alçak sesle, ikişer defa da yüksek sesle okunmasıyla ilgili rivayetlere istidlal etmemiş ve o bakımdan böyle yapmanın müstehab olmadığını söylemişlerdir. İmam Şafiî, İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam Mâlik'in bu hususta Ebu Mahzure hadîsiyle istidlal ettikleri bilinmektedir. Nitekim İmam Nevevî Müslim şehrinde bu konuya temas ederek diyor ki:

"Ezanda tercî, Ebû Mahzure hadisiyle sabit olmuştur ki, o sahih bir hadîstir, ve ayrılık arzetmeyen bir fazlalığı da içine almaktadır; o bakımdan kabul edilmesi vâcibdir."[245]

Sabah ezanında tesvîb mes'elesine gelince: İbn Mâce, Bilâl'in bunu söylediğini, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in de takrir ettiğini nakletmiştir. Ancak bu hadîsin isnadında bir zaaf olduğu görülmüştür. Ayrıca İbni Mâce, Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin rivayet ettikleri Bilâl hadîsinde şu lâfızlar yer almaktadır:

"Sabah namaza.dışında hiçbir namazda tesvîb yoktur."

Bunun isnadında İsmâil el-Melâî bulunuyor ki, bu zat genellikle zayıf kabul edilmiştir. Zehebî onun, zayıflardan biri olduğuna dikkatleri çekmiştir.[246] Ayrıca İbn Ebî Leylâ'nın Bilâl'den işitmesi mümkün değildir. Çünkü İbn Ebi Leylâ, hicretin 17. yılında doğmuştur. Bilâl (r.a.) ise, hicretin 20 veya 21. yılında Şam'da vefat etmiştir. Kaldı ki, İbn Ebî Leyla Şam'lı değil, Kûfe'lidir.

Tesvib ile ilgili rivayetlerden birini Ebû Davud ve İbn Hibban Ebu Mahzure'den rivayetle tahrîc etmişlerdir ki, o rivayette şu fazlalık bulunuyor:

"Sabah ezanında bulunduğun zaman, hayye alâ'l-felâh dedikten sonra, es-salâtü hayrün mine'n-nevm, söyle..."

Ancak bu hadîsin isnadında Muhammed b. Abdülmelik b. Ebî Mahzure bulunuyor ki, bu zatın durumu pek mâruf değildir ve Hars b. Ubeyd bulunuyor ki, onun hakkında da bazı şeyler söylenmiştir.[247]

İbn Huzeyme ise aynı rivayeti İbn Cüreyc tarikiyle yapmış, İbn Mâce de başka bir tarikle tahrîc etmiştir. İbn Huzeyme bunun sahih olduğunu söylemiştir.

Tesvîb ile ilgili rivayeti ayrıca Taberanî ve Beyhakî, isnad-i hasen ile İbn Ömer (r.a.)'den şu lâfızla yapmışlardır:

"Ezan, hayye alâ'l-felâh'dan sonra iki defa es-salâtu hayrün mine'n-nevm ile okunurdu."

Yapılan tesbitlere göre bu isnad sahihtir. Diğer yandan İbn Huzeyme, Darekutnî ve Beyhâkî, Hz. Enes (r.a.)'den şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

"Müezzinin sabah ezanında Hayye Ala'l-Felah dedikten sonra Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm demesi sünnettir."

İbn Seyyidinnas, bu isnadın sahih olduğunu söylemiştir. Böylece sabah ezanında Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm demenin Hz. Ömer b. Hattab ve oğlu Abdullah; Enes, Hasan el-Basrî, İbn Şirin, Zührî, Mâlik, Sevrî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye, Ebû Sevr, Dâvud ve Şafiî'nin arkadaşları meşru' olduğunu, yani sünnete dayandığını söylemişlerdir. İmam Şafiî'nin Kavl-i Kadîm'indeki ictihadı ve istidlali da bu anlamdadır. İmam Ebû Hanîfe de aynı görüştedir.

Ancak bu cümlenin hangi vaktin ezanının neresinde yer alması gerektiği üzerinde farklı görüş ortaya koyanlar olmuştur. Ama meşhur olan tesbit ve görüş, sabah ezanında ve yukarıda geçen hadîslerde belirtilen yerde olmasıdır. İmam Nahaî ile İmam Ebû Yusuf'a göre, bütün namazlarda okunan ezanda yer alması sünnettir. [248]

eş-Şa'bî ve arkadaşları, tesvîb'in yatsı ve sabah ezanlarında müstehab olduğuna kaildirler. Hadîslerin açık delâleti ise, sadece sabah ezanında meşru olduğunu gösteriyor. Hz. Ali (r.a.)'den yapılan bir rivayete göre, ezanlarda tesvîb'in meşru olmadığını söylemişse de sahîh rivayetle amel edilmiyecek bir açıklık ve kuvvette değildir.

194 nolu Enes hadîsini rivâyefeden Nesâî ve İbn Mâce sadece ikameti iytar yapması, yani yer alan cümleleri birer defa okumasını belirtmişler, ezanın çift çift okunması hakkındaki cümleye yer vermemişlerdir. Tirmizî de aynı rivayeti nakletmiştir.

Bilâl'a emreden zattan söz edilmemiştir. Ancak şer'i hükümleri o dönemde ancak Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in emredeceğini düşünürsek, kimin emrettiği rahatlıkta anlaşılır. Nitekim Revh'in Atâ'dan yaptığı rivayette, Bilâl'a ezan ve ikamet hakkında emredenin Peygamber (a.s.) Efendimiz olduğu açıklanmıştır. Bundan daha açık olan rivayeti ise, Nesâî'nin Kuteybe b. Abdülvehhab'dan yaptığı rivayettir ki, orada "Peygamber (a.s.); Bilâl'a emretti..." denilmektedir.

Beyhakî ise, isnad-ı sahihle Enes (r.a.)'den şu rivayeti yapmıştır: "Şüphesiz ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Bilâl'e ezanı çift çift ikameti tek tek okumasını emretti...

Ancak ikamette bütün cümleler tek söylenmez, Tekbîr iki defa söylenir. Nitekim konunun başında naklettiğimiz Abdullah b. Zeyd hadîsinde bu husus açıklanmıştır. Bazıları, ezanda tekbîrin dört defa tekrarlanması dikkate alınınca, ona çift denildiğine göre, iki defa tekrarlanan Tekbir için tek denilebilir.

Sonuç olarak ilim adamlarının cumhuruna göre ve Mekke, Medine, Hicaz, Şam, Yemen, Mısır, Mağrıb ve diğer İslâm ülkelerinde ikametteki sözler birer defa söylenir. İmam Mâlik dışında diğer âlimlere göre, Kad Kameti's Sala tekrarlanır. Böylece Ömer b. Hattab, İbn Ömer, Enes, Hasan el-Basrî Zührî, Evzâî, Ahmed, İshak, Ebû Sevr, Yahya b. Yahya, Davud ve İbn Münzir'e ikamet on bir kelimedir. Onlara göre, tekbirler ve bir de Kad Kametî's-Sala sözleri tekrarlanır, ikişer defa söylenir, diğer kelimeler birer defa söylenir. Kad Kametî's-Sala kelimesinin de bir defa söyleneceğini belirtenler arasında Said b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyir, İbn Sirîn ve Ömer

b. Abdülaziz bulunmaktadır. İmam Bağavî, bunun daha yaygın olduğunu, çoğu ilim adamlarınca tasvîb edildiğini söylemiştir.

Onlara karşılık, Kad Kametî's-Sala fazlalığı dışında ikametin de ezan gibi, aynı cümle ve kelimeleri taşıdığını söyleyenlerin başında İmam Ebû Hanîfe, İmam Sevrî, İbn Mübarek ve Küfe âlimleri gelmektedir.

Bunlar, sözünü ettiğimiz görüş ve tesbitlerine dayanak olarak Tirmizî ile Ebû Davud'un rivayet ettiği Abdullah b. Zeyd hadîsini seçmişlerdir. Abdullah b. Zeyd'den bu konuda yapılan rivayetler munkati' olmakla beraber, istidlale uygun görülmüştür. Nitekim Tirmizî, Abdullah'dan nakledilen rivayeti sahihleyerek şüpheleri gidermiştir. Öyleki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Ebû Mahzure'ye de ezan ve ikameti ikişer ikişer öğretmiştir, yani her cümleyi ikişer defa okumasını talim etmiştir. Ebû Davud, Tirmizî ve Nesâî'nin şart ve ölçülerine göre, Ebû Mahzure'nin hadîsi sahihtir. Beşlerin yaptığı rivayette ise, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin Ebû Mahzure'ye ezanı 19 kelime, ikameti 17 kelime olarak öğrettiği anlaşılıyor. Bu da her ikisinde de cümlelerin ikişer defa tekrarlanmasını gösterir. Aynı zamanda, ikametin birer defa yapılmasını Bilâl'e emretmekle ilgili hadîsten sonra söylendiği, çünkü Ebu Mahzure Fetih'ten sonra Müslüman olmuştur. Bilâl'e verilen emir ise, hicretin ilk yıllarında olduğu kesindir. O halde Ebu Mahzure hadîsiyle onun hükmünün kaldırıldığı anlaşılıyor.

Bu konuda ünlü hadîs âlimi Ebû Şeyh diyor ki:

"Bilâl, Mina'da ezan okurken Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de orada bulunuyordu. Bilâl hem ezanı, hem ikameti ikişer defa, yani her cümlesini ikişer defa tekrarlayarak okudu."[249]

195 nolu İbn Ömer (r.a.) hadîsine gelince: Onu aynı zamanda İmam Şafiî, Ebû Âvâne, Darekutnî, İbn Huzeyme, İbn Hibban ve Hâkim tahrîc etmişlerdir. Ancak isnadında Ebu Cafer el-Müezzin bulunuyor ki, bu hadîsten başka kendisinden bir rivayet yapılmamıştır. Zehebî bu zat hakkında herhangi bir tesbitte bulunmamıştır. İbn Hibbân, onun asıl adının Muhammed b. Müslim b. Mehren olduğunu, el-Hâkim ise, Umeyr b. Yezîd b. Habîb olduğunu söylemiştir. Hafız İbn Hacer, el-Hâkim'in bu hususta vehimde bulunduğunu belirtir.

İbn Mace'nin bu konuda Sa'd el-Kurez'den merfûân ve Ebû Râfi'den bir benzerini rivayet ettiği görülmektedir ki, her iki rivayette zayıftır.

Buna rağmen, müctehid imamlardan bir kısmı bu hadisi de delil kabul ederek istidlalde bulunmuşlardır.

196 nolu Ebu Mahzure hadisi, İmam Şafiî, Ebû Dâvud ve İbn Hibban da tahrîc etmişlerdir. İbn Kattan bu rivayeti dikkate alarak ezanın 19 kelime olduğunu belirtmiştir. Ebû Nuaym el-Mustahrec'de ve ayrıca Beyhâkî ezanda tekbirin dört defa söyleneceğini tesbit etmişler ve Müslim'in de İshak'tan bu anlamda tahrîc yaptığını söylemişlerdir. Nitekim Ebû Âvâne de kendi Müstahrec'inde İbn el-Medenî tarikiyle Muâz (r.a.)'den bu anlamda bir rivayet yapmıştır.

Böylece tekbîrin dört defa tekrarlanması ve şahadeteynde tercî' yapılmasıyla ezanın kelimeleri 19'u bulmaktadır. İkamet'te ise, başlangıçta tekbirin dört defa tekrarlanması, şehadeteynde terci'in terkedilmesi ve iki defa Kad Kameti's-Sala denilmesiyle kelimeler 17'ye ulaşmakdadır.

197 nolu Ebû Mahzure hadîsiyle ilgili açıklamaları, Abdullah b. Zeyd hadîsiyle ilgili tahlillerde yapmıştık. İbn Hibban ve Nesâi de bunu rivayet etmiş, İbn Huzeyme sahihlemiştir. Ancak isnadında Muhammed b. Abdülmelîk b. Ebî Mahzure ve Haris b. Ubeyd bulunuyor ki, bu iki zat hakkında Zehebî'nin tesbitiyle ilgili dipnotu nakletmiş bulunuyoruz.

Ebû Cafer et-Tahavî de bu konuda Ebû Mahzure hadisini bölümün baş kısmına alarak naklettikten sonra Ebû Mahzure'nin oğlu Abdülmelik'in anasının şöyle dediğini ilâve etmiştir: "Ben bunu Ebû Mahzure'den işittim." Ayrıca Ebû Âsım'ın da Abdülmelik'in anasının bu sözünü naklederek rivayete kuvvet kazandırıyor. Sonra Ali b. Şeybe'den yapılan rivayeti nakledip Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in Ebu Mahzure'ye: "Kalk, namaz için ezan oku!" buyurarak, yukarıda açıklandığı üzere ezanı ona öğrettiğine yer verdikten sonra bir cemaatin buna muhalefet ettiğini ve iki yerde bu muhalefetlerini ortaya koyduklarını belirtiyor. Birincisi, ezanın evvelinde dört defa Allahu Ekber denilmesi gerekir, demişler ve Abdullah b. Muhâyrız'ın Peygamber Efendimiz'in kendisine ezam 19 kelime olarak öğrettiği rivâyetiyle ihticâc etmişlerdir.

Bu rivayet ve görüş Hanefîlerce daha sahih kabul edilmiştir. İkincisi, terci hususunda muhalefet etmişlerdir. Çünkü bir kısmına göre bu da sünnettir, bir kısmına göre, değildir. Sünnet olmadığını söyleyenler bu hususta İbn

Merzuk'un, Abdullah b. Zeyd'den senedini de zikrederek naklettiği şu rivayete dayanmaktadırlar:

"Gökten, üzerinde yeşil iki elbise veya yeşil iki üstlük bulunan bir adam indi ve yüksekçe bir duvar kalıntısı üzerinde ayakta durarak: Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber Allahu Ekber diyerek, (Ebu Mahzure hadîsinde geçen ezana uygun) bir ezan okudu, ancak terci'i zikretmedi." Abdullah (r.a.) kalkıp Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gelerek gördüğü rüyayı haber verdi. Peygamber (a.s.) ona: "Evet gördüğün (doğrudur ve hakktır). Sen onu Bilâl'a öğret..." buyurdu.[250]

Ebu Cafer, ikamet konusuyla ilgili rivayetleri de toplayıp nakletmiştir. İkamet sözlerinin birer defa okunmasıyla ilgili rivayetleri öne alarak Ebu Kılâbe'nin Enes b. Mâlik (r.a.)'den şu hadisi rivayet ettiğini naklediyor: "Bilâl'e, ezanı çift, ikameti tek okuması emredildi."[251]

Müellif bunu kuvvetlendirir mahiyette beş ayrı tarikden aynı rivayeti yapmıştır. Bu rivayetlere dayanıp ikametin her kelimesinin birer defa söyleneceğine muhalefet edenler ise, Kad Kametî's-Sala sözünün tekrarlanmasının gereği üzerinde durmuş ve İbn Ebî Davud'un, Simak b. Atiyye tarikiyle Ebû Kılâbe'den, onun da Enes (r.a.)'den yaptığı şu rivayetle ihticac etmişlerdir: "Bilâl'e, ezanı çift, ikameti tek okuması, ancak Kad Kameti's-Sala'yı tekrarlaması emredildi."

Ebû Cafer bu görüş ve tesbite ağırlık kazandıran altı, yedi kadar rivayeti naklettikten sonra ikametin de ezan gibi ikişer ikişer okunup tekrarlanmalıyla ilgili rivayetlere geçiyor; önce İbrahim b. Merzuk'un, Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan yaptığı rivayeti, onun da Abdullah b. Zeyd'den (r.a.) duyduğu hadîsi delil olarak gösteriyor ki, sözü edilen hadîsi 224 no ile az yukarıda meâlen yazmış bulunuyoruz.

Aynı hadîsi Ali b. Şeybe'nin Yahya b. Yahya tarikiyle yine Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan onun da ashab-ı kiram'dan bazı zevattan rivayetle naklederek birinci rivayeti kuvvetlendiriyor ve sonra da Abdullah b. Zeyd'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Kendimi töhmet altında tutmam endişesi olmasaydı, o yeşil elbiseli adamı uykuda değil, uyanık bir halde gördüğümü zannediyorum, derdim." O'nun bu sözlerim duyan Hz. Ömer (r.a.) şöyle demiştir: "Vallahi Abdullah'ı tavaf

eden, yani onu ziyaret eden (adam şeklindeki melek) beni de ziyaret etti. Ancak Abdullah'ın benden önce anlattığını görünce susmayı tercih ettim."

Bu rivayetlerden, ezan ve ikametin Abdullah b. Zeyd tarafından Bilâl'e öğretildiği ve Bilâl'ın de kalkıp hem ezanda, hem ikâmette cümleleri ikişer defa tekrarlayarak okuduğu ve bundan önceki rivayete muhalif bir anlam ve hüküm taşıdığı anlaşılıyor. Sonra da Bilâl'den yapılan rivayette, kendisinin Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den sonra da ezan ve ikameti ikişer ikişer, yani her cüümlesini ikişer defa tekrarlayarak okuduğunu söylemiştir. [252]

Ayrıca Ahmed b. Davud'un, Yakub b. Humeyd, Abdurrezzak, Ma'mer, Hammad, İbrahim ve Esved'den, onun da Bilâl'dan yaptığı rivayete, Bilâl'ın (r.a.) Ezan ve ikameti ikişer ikişer okuduğu belirtilmiştir.[253]

Diğer yandan yukarıdaki rivayetleri te'yîd eder mahiyette Ebûbekre'nin Âsim tarikiyle Ümmü Abdilmelik b. Ebî Mahzure'den yaptığı rivayette, hem Abdülmelik, hem anası, Ebû Mahzure'nin şöyle dediğini işitmişlerdir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, bana ikameti ikişer ikişer defa her cümlesini tekrarlayarak okumamı öğretti, Allahu Ekber Allahu Ekber. Eşhedü Ella İlahe İllallah, Eşhedü Ella İlahe İllallah. Eşhedü Enne Muhammed'den Resûlüllah, Eşhedü Enne Muhammed'en Resûlüllah Hayye Ala's-Sala, Hayye Ala's-Sala, Hayye Ala'l-Felah, Hayye Ala'l-Felah; Kad Kameti's-Salatü Kad Kameti's-Sala, Allahu Ekber Allahu Ekber La İlahe İllallah..." [254]

Anlaşıldığı gibi, ikamette geçen cümlelerin ikişer ikişer okunmasıyla, Kad Kameti's-Sala dışındaki cümlelerin birer defa okunması hakkında hayli rivayet vardır. Müctehid imamlar da o yüzden farklı görüş izhar edip farklı delillerle istidlal etmişlerdir.

Bir yanda Ebû Mahzure hadîsi vardır ki, hem ezanın, hem ikametin ikişer defa tekrarlanarak okunduğu belirtiliyor; diğer yanda İbn Ömer hadîsi yer alıyor ki, ona göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında ezandaki cümleler ikişer defa tekrarlanarak; ikamet ise Kad Kametî's-Sala dışında kalanlar birer defa söylenerek yerine getirildi. İmam Mâlik de bu rivayetle istidlal etmiştir.

Allahu Ekber'in dört defa tekrarlanmasına gelince, bunu Ebû Davud tahric etmiştir. Şeyh ise el-İmam adlı eserinde diyor ki: "Ebu Âvâne kendi

Müsned'inde Ali b. el-Medenî'den, onun da Muâz b. Hişam'dan, onun da babasından, onun da Amir'den yaptığı rivayette, Tekbîr'in dört defa tekrarlanacağı yer almıştır."[255] Böylece ezanın 19 kelime olduğu sıhhat kazanıyor. Abdullah b. Zeyd'in rüyası da aynı hususu belirtir mahiyettedir. Nitekim Ebû Hanîfe, İmam Şafiî ve İmam Ahmed b. Hanbel bu rivayetlerle istidlal etmişlerdir.

Ancak Ebû Davud'un, Tekbîr'in dört defa tekrarlanmasıyla ilgili rivayet zincirinde Muhammed b. Abdülmelik b. Ebî Mahzure bulunuyor ki, İbn Kattan onun durumu pek belli olmadığından bahisle rivayetinin muallel olduğunu, yani sıhhatini zedeliyen bazı kusurların söz konusu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca râvîlerden Haris b. Ubeyd'in de zayıf olduğunu söylemiştir. İbn Main de aynı görüştedir. Daha önce Zehebî'nin bu iki zat hakkındaki tesbitlerini de nakletmiştik. Ancak Ebû Hatim, "onun hadîsi yazılır, fakat ihticâc edilmez" demiştir.

Aynı zamanda Ebû Mahzûre'den yapılan rivayetler arasında da açık bir farklılık vardır; bir rivayette dört defa tekrarlandığından, bir başka rivayette iki defa tekrarlandığından bahsedilmiştir. Ne var ki, Tekbîr dört defa tekrarlanır rivayetini sikat (güvenilir) kabul edilen hafızlar yapmışlardır ki, ilim adamlarının çoğu onların rivayetini mesned seçmişlerdir.[256]

Sabah ezanında tesvib konusuna gelince, az yukarıda bu husustaki rivayetleri kısmen nakletmiş idik. Burada, konunun önemine binâen et-Tahâvi'nin tesbitlerini de nakletmek suretiyle ona açıklık getirmek istiyoruz:

Bir grup sabah ezanında tesvib'i mekruh saymıştır. Onlar bu hükümlerinde Abdullah b. Zeyd hadîsıyle ihticac etmişlerdir. Diğer bir grup onlara muhalefet ederek, bunun sabah ezanında müstehab olduğunu söylemişlerdir. İkincilerin delili ise, her ne kadar Abdullah b. Zeyd'in rüyasında ve Bilâl'a öğretmesinde bu cümleye yer verilmemişse de bilâhare Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Ebu Mahzure'ye Es-Salatu Hayrün Mîne'n-Nevm cümlesini ezana dahil etmesini emretmiştir.[257] Nitekim Ali b. Ma'bed'in Hevh b, Ubade' den, onun da İbn Cüreyc'den, onun da Osman b. Sâib'den, onun da Ümmu Abdümelik'ten, onun da babası Ebu Mahzûre'den yaptığı rivayette deniliyor ki:

"Şüphesiz ki Peygamber (a.s.) Efendimiz sabahın ilk ezanında Ebu Mahzure'ye Es-Salatü Hayrün Mîne'n Nevm' Es-Salatü Hayrün Mine'n-

Nevm demesini öğretti."[258]

Ali'nin Heysem b. Hâlid b. Yezîd'den yaptığı rivayette, Abdülaziz b. Refî'in Mahzure'nin şöyle dediğini işittiği belirtilmiştir:

"Ben henüz çocuk denecek yaşta idim ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bana şöyle buyurdu:

"Es-Salatü Hayrünmine'n-Nevm, Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm" söyle."

Et-Tahavî diyor ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu cümleyi Ebu Mahzure'ye öğretince, haliyle Abdullah b. Zeyd'in Bilâl'e öğrettiği üzerine bir fazlalık olmuştur.[259]

İbn Ömer (r.a.)dan yapılan rivayette ise, adı geçen şöyle demiştir:

"İlk ezanda Hayye Ala'l-Felah'tan sonra Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm, Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm cümlesi yer alırdı."

Hz. Enes'ten de bu mealde bir rivayeti İbn Ebî Davud, Amir b. Avn'dan o da Muhammed b. Sirîn'den yapmıştır.

Böylece güvenilir iki büyük sahabi tesvibin meşruiyetini ifade ediyorlar. O bakımdan İmam Ebû Hanîfe ile iki arkadaşı bu rivayetlerle istidlal ederek sabah ezanında Hayye Ala'l-Felah, tan sonra iki dafa Es-Saatü Hayrün Mîne'n-Nevm demenin sünnet olduğuna kail olmuşlardır.[260]

Çıkarılan Hükümler:

1- Ezanda başlangıçtaki tekbîr dört defa tekrarlanır.

2- İki şehadetin terci' suretiyle tekrarlanması hakkında ictihad ve istidlaller farklıdır: İmam Şafiî ve İmam Mâlik'e göre sünnettir. Diğer iki mezhebe göre, terci' yapılmaz.

3- Sabah ezanında tesvîb yani Hayye Ala'l-Felah'tan sonra iki dafa Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm demek, dört mezhebe göre de sünnettir.

4- İkameti, müctehidlerden bir kısmı tek tek, yani ikamette yer alan Kad Kameti's-Sala dışındaki cümleleri birer defa söylemek, diğer bazısına göre ikişer defa söylemek sünnettir. İmam Şafiî ile İmam Mâlik birer defa; İmam Ebû Hanîfe ise ikişer defa tekrarlanarak okunur, İmam Ahmed de birer defa okunmasının müstehab olduğunu söylemiştir.

5- Aklı erip iyiyi kötüden ayırd edecek yaşa gelen çocuğun ezan okuması caizdir.

Ezanda Sesi Yükseltmek

Ezan, Allah'ın varlığını ve birliğini; Hz. Muhammed'in (a.s.) Allah'ın kulu ve peygamberi olduğunu ilân edip imân edenleri namaza ve kurtuluşa davet etmektir. O bakımdan yüksek sesle okunması sünnettir.

Bu konuyla ilgili hadisler hayli çoktur. Biz birkaç tanesini naklederek ezanın delâlet ettiği hükümleri belirtmeye çalışacağız:

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Müezzine sesinin yetiştiği yer nisbetinde mağfiret olunur ve yaş-kuru ne varsa her şey onun lehine şahitlik eder."[261]

Abdullah b. Abdirrahman b. Ebî Sa'saa'dan yapılan rivayette, ashab'dan Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) ona şöyle demiştir:

"Görüyorum ki sen, davarları ve badiyeyi seviyorsun (çobanlıktan hoşlanıyorsun). Davarların yanında veya badiye (çölde) de bulunduğun zaman (namaz vakti olunca) ezan okurken sesini iyice yükselt. Çünkü gerçekten müezzinin sesinin ulaştığı yere kadar onu cin ve insandan ve diğer şeyden ne duyarsa, mutlaka Kıyamet gününde onun lehine şehadette bulunurlar. Ben bunu Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz'den işittim."[262]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Müezzinlik çok şerefli dinî bir hizmettir.

2- Ezan okurken ahengi bozmamak şartıyla sesi yükseltmek sünnettir.

3- Ezan sesini duyan canlı cansız ne varsa, Ahiret gününde müezzinin lehine şehadette bulunurlar.

4- Şehir dışında olup okunan ezan sesini işitmeyen kimsenin namaz vakti girince hem ezan okuması, hem sesini yükseltmesi sünnettir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş, tesbit ve istidlalleri:

a) Hanefilere göre:

Ezanın sünnetleri, biri ezanın kendisine, diğeri müezzine raci' olmak üzere iki nev'e ayrılır? Ezanın kedisine raci' olanı şunlardır:

1- Ezanın aşikâr okunması, sesin iyice yükseltilmesi,

2- Yüksekçe bir yerde okunması,

3- Her cümle arasında az duraklaması,

4- Kıbleye yönelerek okunması...Bu cümledendir.

Müezzine raci' olan sünnetler:

1- Erkek olması, (kadının ezan okuması mekruhtur).

2- Aklı dengesi yerinde bulunması, (delinin ezan okuması mekruhtur) .

3- Takva sahibi olması,

4- Sünneti bilen bir kişi olarak tanınması,

5- Namaz vakitlerini bilmesi,

6- Taharet üzere bulunması bu cümledendir. Ayrıca ezan okurken şehadet parmaklarını kulaklarına tıkaması da sünnettir.[263]

b) Şafiilere göre:

Ezan okurken sesi yükseltmek sünnettir. Ancak içinde cemaatle namaz kılınıp cemaatı dışarı çıkmış cami ve mescidde aynı vaktin namazını kılmak isteyenler seslerini yükseltmeyerek ezan okurlar. O bakımdan yanlız başına namaz kılmak isteyen kimse, ezanı sadece kendisi duyacak kadar bir ses

tonuyla okur. Şehir dışında ise, Ebû Saîd el-Hudrî hadisinde olduğu gibi, sesini iyice yükseltmesi sünnettir.[264]

c) Hanbelilere göre:

Çevreye namaz vaktini daha iyi duyurabilmek için ezan okurken sesi yüseltmek müstehabdır ve aynı zamanda böyle yapmanın sevabı daha büyüktür. Ebu Saîd hadîsinde de belirtildiği gibi, takatını aşacak şekilde kendini zorlayıp sesini yükseltmeye çalışması doğru değildir. Çünkü böyle yapmanın başta sesin iyice kısılması olmak üzere birtakım zararları da söz konusudur. Ezanda eğer herkes duysun diye okuyorsa bazı yerlerde sesini yükseltmesi bazı yerde kısması da uygun değildir. Çünkü böyle yapmak, amaca ters düşer. Ancak kendi veya etrafındaki cemaat için okursa, o takdirde sesini kısması veya yükseltmesi caizdir.

Parmaklarını kulağına tıkıp okuması ve yüksek bir yere çıkıp orada ezan okuması da müstehabdır. Çünkü Ebu Katade'nin hadîsinde, Peygamber (a.s.), Bilâl'a (r.a.) "Kalk da ayakta durup ezan oku!" buyurduğu tesbit edilmiştir.[265]

d) Mâlikilere göre:

Ezanda fazla tağannî edip tiz bir ses çıkarmayı İmam Mâlik şiddetli kerahat saymış, parmakları kulaklara tıkayarak okumayı ise, uygun görerek bunu müezzinin arzusuna bırakmıştır.[266]

Böylece bu mezhebe göre de ezan okurken, kendini fazla sıkmamak şartıyla sesini yükselterek ezan okuması müstehabdır.

Fethü'l-allâm'da ezanın her cümelesinin tekrar edilmesinin sebebi açıklanırken şöyle denilmiştir: Çünkü ezan, hazır olmayanlara namaz vaktinin girdiğini duyurmak içindir, o bakımdan cümleleri tekrarlanır, okuyan yüksekçe bir yere çıkıp sesini yükseltir. Bütün bunlar meşru' görülmüş ve müstehab sayılmıştır. İkamette ise, hazırlara duyurmaya yönelik olduğundan hem tekrara, hem sesi fazla yükseltmeye gerek yoktur. O bakımdan alçak sesle okunması meşru' kılınmıştır.[267]

Fıkhüssünne' de bu konuya temasla deniliyor ki:

"Müezzin ezan okurken sesini yükseltmesi müstehabdır; isterse yalnız başına çölde olsun..." Eser sahibi Ebû Saîd el-Hudri hadisiyle istidlal ederek

bu neticeyi belirlemiştir.[268]

Tahliller; ve yorumlar:

235 nolu; Ebû Hüreyre (r.a.) hadîsini aynı zamanda İbn Huzayme ve İbn Hibban kendi Sahihlerinde tahrîc etmişlerdir. Ancak isnadında Ebü Yahya er-Râvî bulunuyor. İbn Kattan, bu zatın ma'ruf olmadığını söylemiştir.[269] Ancak Zehebî bu zat üzerinde durmamış ve zayıf olduğunu belirtir bir kayıt koymamıştır. İbn Hibban, onun isminin Sim'ân olduğunu iddia etmişse de hangi Sim'ân olduğunu belirtmemiştir. O bakımdan herhangi bir görüş belirtmek isabetli olmaz. Zehebî hadîs ricali arasında üç tane Sim'ân'dan söz eder. Birincisinin kaviy, ikincisinin sıka, üçüncüsü gayr-i maruf olduğu söylenir.

Bu mealde bir hadîsi Ahmed b. Hanbel ve Nesâî, Bera' b. Âzîb (r.a.)'den rivayet etmişlerdir: "Müezzinin sesinin yetiştiği yer nisbetinde mağfiret olunur; yaş ve kuru ne varsa onun sesini işiten her şey onu tasdik eder. Kendisiyle birlikte namaz kılanların sevabının bir misli de ona vardır."

İbn Seken bu hadîsi sahîhlemiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Şehir içinde ve dışında ezan okurken müezzinin sesini yükseltmesi sünnettir.

2- Kendini fazla zorlayıp takatinin üstünde sesini yükseltmesi mekruhtur.

3- Şehir, kasaba ve köyde kendi evinde namaz kılan kimse, eğer mahalle camiinde okunan ezan sesini işitmiyorsa, kendisi işitecek bir tonla ezan okur. Şehir dışında ise, sesini yükselterek okuması müstehabdır.

Ezan Sesini İşitirken Ne Söylenir?

Ezan her ne kadar namaz vaktini bildirmek için meşru kılınmışsa da, bütünüyle Hakk'ın sesi, İslâm davetinin mayasıdır. O bakımdan müezzinin okuduğu ezan sesini işiten mü'minlerin bu davete nasıl karşılık vermeleri gerekir? Bu karşılık iki türlü olur: Birincisi, Resûlüllah'ın talimatına göre, ezan cümlelerini müezzinle birlikte tekrarlamak ve sonunda tavsiye edilen duayı okumak; ikincisi, çağrıya olumlu cevap vererek cami ve cemaate gitmek...

Ezan gibi ikamet edilirken de bazı şeyler tavsiye edilmiştir. Onları ilgili hadislerden daha iyi öğrenip uygulamamız mümkün.

Ebû Said (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Nidayı (ezan) işittiğinizde, müezzinin dediği gibi söyleyin!"[270]

Ömer b. Hattab (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendinıiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Müezzin Allahu Ekber Allahu Ekber dediği zaman, sizden biri de Allahu Ekber Allahu Ekber der; sonra müezzin Eşhedü Ella İlahe İllallah dediğinde, o da Eşhedü Ella İlahe İllallah der; sonra müezzin Eşhedü Enne Muhammed'en Resûlüllah dediğinde, o da Eşhedü Enne Muhammed'en Resûlüllah der, sonra müezzin Hayye Ala's-Sala deyince, o, La Havle Vela Kuvvete İlla Billah der; sonra müezzin Hayye Alal-Felah deyince, o yine La Havle Vela Kuvvete İlla Billah der, sonra müezzin Allahu Ekber Allahu Ekber deyince, o da Allahu Ekber Allahu Ekber der; sonra da müezzin La İlahe İllallah deyince, o da gönlünden La İlahe İllallah derse, Cennet'e girer."[271]

Şehr b. Havşeb'den, o da Ebu Ümâme'den veya Peygamber (a.s.)'ın ashabından birinden rivayetle şöyle demiştir:

"Bilâl ikamet getirmeye başladı. Kad Kameti's-Sala cümlesini söyleyince, Peygamber (a.s.) Efendimiz, "Allah namazı hem ikame, hem idâme ettirsin!" diye karşılık verdi. İkametin diğer yerlerinde ezanda olduğu gibi, Hz. Ömer'in hadîsinde belirtildiği şekilde karşılık verdi, yani müezzinin ikamette söylediği cümleleri aynen söyledi.[272]

Cabir (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim ezan sesini işittiği zaman, derse, şefaatim ona helâl olur."[273]

Abdullah b. Amir (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'den şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Müezzini işittiğiniz zaman, onun dediği gibi söyleyin. Sonra bana salât getirin. Çünkü gerçekten kim bana bir defa salâvat getirirse, Allah onu on rahmet ile anar. Sonra da benim için Allah'tan vesile isteyin. Çünkü vesile Cennet'te bir makamdır ki, ancak Allah kullarından bir kula lâyık görülmüştür, umarım ki o kul ben olayım. Artık kim benim için Allah'tan vesile isterse, şefaatim ona helâl olur."[274]

Enes b. Mâlik (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Ezan ile ikamet arasında yapılan dua reddolunmaz."[275]

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş, istidlal ve ihticâcları:

a) Hanefîlere göre:

Ezan okununca onu işitenlere vâcib olan şey, ezana icabet etmektir. Zira Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, "Dört şey cefâdandır: Ayakta durup idrar eden, namazı henüz bitirmeden alınını (yapışan şeyleri gidermek) için silen, ezan okununca ona icabet etmiyen ve yanında anıldığım zaman bana salâvat getirmeyen..."[276]

Ezana icabet, müezzinin dediklerini demektir. Ancak Hayye Ala's ve Hayye Ala'l-Felah denilince La Havle Vela Kuvvete İlla Bi'llahi'l-Alîyyî'l-Azim diye karşılık verilir. Bir de sabah ezanında Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm deyince, "doğru söyledin, iyilik ve hayır işledin" denilir.

Müezzini cevaplamanın vacib veya sünnet olduğu ihtilaflıdır. İlimde şeyhlik derecesine yükselenlerin çoğu vâcibdir, derken İmam Kerhî, sünnet olduğunu söylemiştir.[277]

b) Şâfiilere göre:

Ezan ve ikameti işiten kimselere -ister abdestli, ister abdestsiz, isterse cünüb olsunlar- müezzinin dediklerinin aynını söylemek, sadece Hayye Ala's-Sala ve Hayye Ala'l-Felah söylenirken ve bir de sabah ezanında Es-Salatu Hayrün Mîne'n-Nevm denilirken, bunları aynen söylemezler, iki hayye'de La Havle Vela Kuvvete İlla Billah, sabah ezanındaki tesvîb'de ise "Doğru söyledin, hayır ve iyilik işledin" der. İkamet'in Kad Kametî's-Salatu cümlesi söylenirken de "Allah hep kılınmasını ve devamını sağlasın ve beni namaz ehlinin sâlihlerinden eylesin!" diye duâ eder. Aynı zamanda gerek müezzin, gerek önün sesini işitenlerin ezan ve ikametten sonra Resûlüllah (a.s.) Efendimizze salât-ü selâm getirmeleri sünnettir. Sonra da şu duayı yaparlar: Allahümıme Rabbe Hazihi'd-Da'veti't-Tammetî Ve's-Sala Ti'l-Kaime, Ati Muhammedeni'l-Vesîlete Ve'l-Fazile... Ve'd-Deracete'r-Rafia. Ve'b'ashü Makamen Mahmude-Nillezi Vaadtehü İnneke La Tuhlifu'l-Mîad. [278]

c) Hanbelilere göre:

Müezzinin sesini işiten kimsenin onun dediğinin mislini söylemesi müstehabdır. Bu hususta ilim ehli arasında muhalif bir görüşün olduğunu bilmiyorum. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in: "Nidayı (yani ezanı) işittiğiniz zaman müezzinin dediğini deyin!" buyurduğunu Buharî ve Müslim ittifakla rivayet etmişlerdir. Hayye Ala'larda ise La Havle Vela Kuvvete Îlla Billah demek müstehabdır. Ahmed b. Hanbel'in bu hususta kesin görüş ve tesbiti vardır.[279]

Hanbelîler son hususla ilgili olarak el-Esrem'in Ebû Râfi'a isnâd ettikleri şu hadîsle istidlal etmişlerdir: "Peygamber (a.s.), ezan sesini işitince, müezzinin dediğinin mislini söylerdi. Müezzin Hayye Ala's-Sala'ya gelince, Peygamber (a.s.): La Havle Vela Kuvvete İlla Billah derdi."

İkamette de müezzinin dediği aynen tekrar edilir, ancak Kad Kameti's-Sala cümlesine gelince, "Allah hep kılınmasını ve devamını sağlasın!" diye duâ edilir. Hanbelîler bu meselede ise Ebû Davud'un ashabdan bazısına isnad ettiği 246 nolu hadîsle istidlal etmişlerdir.[280]

d) Mâlikilere göre:

Müezzinin sesini işiten herkes, ister abdestli, ister abdestsiz, ister cünüb, ister ayhali, isterse loğusa olsun ezanın cümlelerini aynen söyler. Ancak o vaktin farzını kılan kimsenin demesi müstehab değildir. Ayrıca, Hayye'lerde

La Havle... ve sabah ezanında Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm'de "Doğru söyledin, hayır ve iyilik işledin" demek müstehabdır.[281]

Bu konuda İmam Nevevî şöyle demiştir:

"Ezan okunurken müezzinin sesini işiten abdestli, abdestsiz, cünüb, ayhali, loğusa, küçük ve büyük herkesin onun dediklerini bir bir söylemesi müstehabdır. Çünkü bunların hepsi de zikir ve namaz ehli sayılır. Ancak helada bulunan, cinsel temas halinde olan kimseler müezzine icabet etmezler, yani onun dediklerini söylemezler. Heladan çıkınca, ezan hâlâ devam ediyorsa ona uyarak okunan cümleleri aynen söyler. Kur'ân okuyan ve zikir halinde olanlar ise, o sırada okumayı ve zikri bırakıp ezana icabet ederler. Ders okutanlarla, okuyanlar da öyle."[282]

Hayye Ala'larda La Havle denilmesinin birçok hikmetleri varsa da en başta geleni şu hususdur:

a) Önce her hareket ve güç bulmanın ancak Allah'ın iradesiyle gerçekleşeceğini düşünerek kuvvet ve kudreti O yüce Yaratan'a irca' etme şuurunda olduğumuzu ifade etmektir.

b) Hiç bir kötülüğü geri çevirmeye, hiçbir hayrı elde etmeye güç ve kudretimizin bulunmadığını belirterek Allah'tan bu iki husus ta da bize güç, kuvvet ve basiret vermesini dilemektir.

c) Günahtan ancak Allah'ın yardım ve inâyetiyle korunabileceğimizi, O'na, ibadet ve kullukta bulunmayı ancak O'nun yardımıyla gerçekleştirebileceğimizi itiraf etmektir.

Çünkü müezzin, mü'minleri kurtuluşa, felah ve necata, hayır ve iyiliğe davet ederken, böylesine önemli ve önemli olduğu kadar lüzumlu, amaca yönelik bir ameli layıkıyla yerine getiremeyeceğimizi düşünerek Allah'ın sebepleri kolaylaştırıp bize yardımda bulunmasını istememiş en uygun bir haldir ki, ilâhî hoşnutluğa vesile olur.

Bu hususta Sıddîk Hasan Han da icabetin hikmet ve sırrını kısmen belirterek bilgi vermeye çalışmıştır.[283]

Tahliller ve yorumlar:

244 nolu Ebu Said hadisini Nesâî, Ebu Râfi'dan: yine Nesâî, Ebu Hüreyre'den: Tahavî, Ümmü Habibe'den; Ebu Dâvud, İbn Ömer'den; yine Ebu Dâvud, Hz. Âişe'den rivayet etmişlerdir. Ebu Şeyh ise, Muâz (r.a.) dan rivayet etmiştir.

Müezzinin sesini işiten mü'minlerin icabette bulunması, hadisin zahiriyle istidlal edenlere göre vâcibdir. Tahavî de aynı görüştedir. Hanefiler, Zahiriler ve İbn Vehb de aynı görüşü izhar etmişlerdir. Cumhur ise, vâcib olmadığına kaildir.[284]

Ezanın sesini namaz kılarken işiten kimse, namazla meşgul bulunduğundan artık cevaplamaz. Bu ekserin görüşüdür. Cumhurun da kavli aynı doğrultudadır.

246 nolu Şehr b. Havşeb hadîsine, gelince, isnadında bir meçhul vardır. Şehr b. Havşeb hakkında da hayli söz söyleyenler olmuştur. Ancak Yahya b. Main ve Ahmed b. Hanbel onun sıka (güvenilir) olduğunu söylemiştir. Şehr, Ümmü Seleme'den, Ebu Hüreyre'den, Katade'den, Davud b. Ebî Hind'den, Abdülhamid b. Bihram ve diğer bir cemaatten rivayetler yapmıştır. Ahmed b. Hanbel onun Esma binti Yezîd'den yaptığı rivayetlerin hasen olduğunu dikkatleri çekmiştir. Ebu Zür'a, "Onun rivayetinde bir sakınca yoktur" derken; Nesâî ile İbni Adiy onun "kaviy" olmadığını belirtmişlerdir. O yüzden bazı hadîs alimler Şehr'den rivayet yapmışlardır.[285]

Görüldüğü gibi, râvi Şehr üzerinde hayli farklı görüş ve tesbitler vardır. Ama Yahya b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel gibi iki büyük hadis âliminin onun hakkında tezkiyede bulunup "sıka"dır demeleri, yeter. O bakımdan hadîs zayıf sayılmaz.

247 nolu Cabir hadîsini, Tahavi, İbn Mes'ûd'dan; İbn Hibban, Enes'den ve İbn Abbas'dan rivayet etmişlerdir. Hâkim ise el-Müstedrek'inde aynı hadîsi rivayet etmiştir. Ancak rivayet zincirinden Ufeyr b. Ma'dan bulunuyor ki, bu zat hakkında hayli söz söyleyenler olmuştur. Atâ'dan, Katade'den ve Süleym b. Amir'den rivayetler yapılmıştır. Ebulyeman da ondan rivayet etmiştir. Ebu Dâvud onun hakkında şöyle demiştir: "Salih bir ilim adamıdır, ancak hadisi zayıftır." Ebu Hatim ise, "Süleym'den çok rivayetler yapmıştır ki, çoğunun aslı yoktur. Aynı şekilde Ebu Ümame'den de bazı asılsız rivayetler yaptığı tesbit edilmiştir. O bakımdan İmam Ahmed onun hakkında "münkerü'l-hadis" demiştir.[286] Böylece Ufeyr'in zayıf olduğu

ağırlık kazanmıştır. Ne var ki, Cabir hadisi, güvenilir râviler tarafından da rivayet edildiği için sahih kabul edilmiştir.

248 nolu hadis de sahihler arasında bulunuyor. 249 nolu Enes b. Mâlik hadîsini Nesaî, İbn Huzeyme, İbn Hibban ve ez-Ziyâ tahrîc etmişlerdir. Tirmizi hasen olduğunu söylemiştir.

Böyle ezan ile ikamet arasında yapılan duâ günahı gerektiren bir muhtevada değilse, iyi niyete ve sağlam imâna dayalı bulunuyorsa, inşââllah makbuldür.

Çıkarılan hükümler:

1- Müezzinin sesini işiten, bazı istisnalar dışında her mü'minin ona icabet etmesi, yani müezzinin dediklerini söylemesi, kimine göre vacib, kimine göre sünnettir.

2- Ancak Hayye Ala'larda, La Havle Vela Kuvvete İlla Bîllah demek sünnettir. Bir de sabah ezanında tesvib cümlesi söylenirken, yani Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm denilirken, Arapça olarak Sadakte Ve Berîrte, Türkçe olarak "Doğru söyledin, iyilik ve hayır işledin" denilmesi sünnettir.

3- Hela ve benzeri yerlerde bulunan kimseler, ezanı cevaplamaz.

4- Ayhali ve loğusa kadınlar da, icabet etmezler.

5- Bazı müctehidlere göre, ezandan önce vakit namazını cemaatle kılan kimse de icabet etmeyebilir.

6- İkamette de aynı cümleler söylenir, yani ikamet getiren kişinin sesini işiten mü'minler onun dediklerini söylerler, ancak Kad Kame lafzına söyleyince, yukarıda belirttiğimiz duâ okunur.

Ezan İle İkameti Aynı Kişinin Okuması Gerekli Midir?

Ezandan maksat, önce Allah'ın varlığını ve birliğini; Hz. Muhammed'in (a.s.) risaletini ilân etmek, namaz vakti girdiğini duyurup mü'minleri kurtuluş ve saadete davet etmektir. İkamet ise, bu manada namazın kılınmak üzerine olduğunu duyurmak içindir. O halde bunları tek kişi yürütebileceği gibi, herbirini ayrı ayrı kişiler de yerine getirebilir. Ne var ki, bazı farklı rivayet ve tesbitler söz konusudur, Konuyla ilgili hadîsler ve rivayetler:

Ziyad b. Haris es-Sadaî'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Ey Sada'ın kardeşi! Ezan oku."

Bu emri üzerine, Ziyad diyor ki: Ezan okudum. Bu da, fecirin aydınlığı belirginleşince cereyan etmişti. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz abdest alıp namaza kalkınca, Bilâl ikamet getirmek istedi. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, ona: "Sada'ın kardeşi ikamet edecektir; çünkü kim ezan okursa, o aynı zamanda ikamet getirir." buyurdu.[287]

Abdullah b. Zeyd (r.a.)'den yapılan rivayette, o rüyasında kendisine ezan öğretilmişti. O sebeple diyor ki: Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gelip gördüğümü haber verdim. Bana, "Onu Bilâl'a ilka et. (ona okuyup öğret)" buyurdu. Ben de Bilâl'a öğrettim. Bilâl kalkıp ezan okudu ve ikamet getirmek istediğinde, ben Resûlüllah'a (a.s.) "Onu ben rüyamda gördüm ve ikameti ben getirmek istiyorum" dedim. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) bana "Peki sen ikamet getir" buyurdu. Böylece Abdulah ikameti getirmiş, Bilâl ise ezan okumuş oldu.[288]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Ezan ile ikameti aynı kimsenin okuması müstehabdır.

2- Ezanı ayrı bir kişinin, ikameti de ayrı bir kişinin okumasında, bir sakınca yoktur.

Mezheb imamlarının bu husustaki görüş ve istidlalleri:

a) Hanefîlere göre:

Ezan okuyanın aynı zamanda ikamet getirmesi de sünnettir. İkameti başkasının okuması, müezzini incitiyor veya üzüyorsa, o takdirde mekruhtur. Çünkü müslümana eziyet etmek mekruhtur. Eğer müezzin ondan dolayı incinmiyorsa, o takdirde bir sakınca yoktur.[289]

b) Şâfiîlere göre:

Ezanı kim okuyorsa, ikameti de o okur. Başkasının ikamet okuması müezzini incitsin incitmesin, mekruhtur.[290] Şâfiîler bu meselede Ziyad b. Haris es-Sadi'nin hadîsiyle istidlal etmişlerdir. Hanefîler ise, yukarıda naklettiğimiz 261 nolu Abdullah b. Zeyd hadîsiyle istidlal etmişlerdir.

c) Hanbelîlere göre:

Ezanı okuyan kimsenin aynı zamanda ikameti de okuması daha uygundur. İmam Şafiî de aynı görüştedir. Bunlar da Ziyad b. Haris es-Sadaî hadîsiyle istidlal etmişlerdir. İkisi de namazdan önce zikir mahiyetinde birer fiildir ki, iki hutbe misali aynı adamın yerine getirmesi sünnettir. Nitekim Ebû Mahzure'den önce bir adam çıkıp ezan okuyor ve hemen sonra Ebû Mahzure çıkageliyor ve çıkıp ezanı kendisi okuyor, sonra da ikamet getiriyor. Bunu el-Esrem rivayet etmiştir. Ama ezanı iade etmeyip sadece ikamet getirirse, bunda da bir sakınca yoktur.[291]

d) Mâlikîlere göre:

Ezanı başka biri, ikameti de başka biri okuyabilir ve her ikisini aynı adam da okuyabilir. Bunda bir sakınca yoktur.[292] Nitekim İmam Mâlik'ten soruldu:

"Müezzin bir topluluk için ezan okuduktan sonra nafile namaz kılıyor. O topluluk ise, başkasının ikamet okumasını ve öylece namaz kılmayı arzu ediyorlar, bunda bir sakınca var mıdır?" İmam Mâlik şu cevabı vermiştir:

"Bunda bir beis yoktur, müezzinin ikamet getirmesiyle başkasının getirmesi arasında bir fark söz konusu değildir..."[293]

Rivayetler, yorumlar ve tahliller:

260 nolu Ziyad b. Haris hadîsinin isnadında Abdurrahman b. Ziyad b. En'ûm el-İfrikiy, Ziyad b. Naîm el-Hadremî'den, o da Ziyad b. Hars (veya Haris) es-Sadâî'den rivayet etmiştir. İmam Tirmizî, biz bu hadîsi ancak el-

İfrikîy tarikiyle biliyoruz ki, bu zat zayıftır. Yahya b. Saîd el-Hattan da onun zayıf olduğunu belirtmiş ve Ahmed b. Hanbel Ben, el-İfrikiy'nin hadîsini yazmam demiştir. Ancak Muhammed b. İsmail'in, onun kaviy olduğunu söylediğini yine Tirmizî nakletmiştir.

Afrika'da kadılık yapan Abdurrahman b. Ziyad hakkında Zehebî de bir çok rivayetleri naklederek durmuş, Yahya b. Maîn'in onun hakkında bir beis bulunmadığını söylediğini nakletmiştir. Ayrıca Nesâi onun için "zayıf" tabirini kullanmış, Dârekutnî onun kaviy olmadığını; İbn Hibban ise, onun güvenilir râvilerden uydurma hadisler rivayet ettiğini söylemiştir. İshak b. Rahûye ise, hadis âlimi Yahya b. Saîd'in onun için "sıka" güvenilir, bir ravî olduğunu söylediğini işittiğini nakletmiştir.[294]

Anlaşıldığı gibi, Abdurrahman b. Ziyâd, Enûm'ün zayıf olduğunu söyleyenler kadar, kaviy olduğunu belirtenler bulunuyor. O bakımdan yukarıdaki rivayetine itibar edilebilir. İlim adamları da o rivayete dayanarak amel etmişler ve o bakımdan kim ezanı okuyorsa, ikameti de o getirir, demiştir.

Bu konuda, "İkameti ancak ezan okuyan kimse getirir" mealindeki hadisi Taberani tahrîc etmemiş ve onu zayıf hadisler arasında zikretmiştir. el-Akıylî de aynı şeyi söylemiştir. Nitekim isnadında Saîd b. Reşid bulunuyor ki, bu zatın zayıf olduğu tesbit edilmiştir. Nitekim İbn Ebi Hatim, diyor ki:

"Saîd b. Reşid hakkında babamdan sordum onun zayıf olduğunu söyledi."

Zehebî'nin tesbitine göre, Buharî onun için "münkerü'l-hadîs" demiştir. Nesâî de onun "metrukü'l-hadîs" olduğuna dikkat çekmiştir.[295]

Böylece, ikameti ancak ezan okuyan okur, hükmü kesinlik kazanmamıştır. O nedenle birçok yerlerde ezanı başka bir kişi okurken, ikameti diğer bir kimse okumaktadır. Bununla beraber her ikisinin aynı şahıs tarafından okunması, İmam Şafiî'nin de el-Ümm'de dediği gibi daha uygundur.

261 nolu Abdullah 'b. Zeyd hadîsinin isnadında Muhammed b. Amir el Vakıfî el-Basrî bulunuyor ki, bu zat zayıftır. el-Kattan da onu zayıflar arasında zikretmiştir. Yahya b. Maîn de aynı görüştedir. İbn Abdilberr ise, onun isnadı, el-İfrikiy'ninkinden daha hasendir, diyerek ayrı bir tesbit ortaya koymuştur. İbn Şahin ise, bu hadîsi en- Nâsih ve'1-Mensûh'ta zikrederek bir

bakıma 260 nolu hadisin bununla hükmü kaldırıldığını anlatmak istemiştir. [296]

Çıkarılan Hükümler:

1- İkameti, ezan okuyan kimsenin okuması evlâdır.

2- Ezan ve ikametin ayrı kişiler tarafından okunmasında bir sakınca yoktur.

3- Ancak görevli müezzinden izin almadan birinin kalkıp ikamet getirmesi, eğer müezzini incitiyorsa, kerahet vardır. Çünkü müslümanı incitmek mekruhtur.

Ezan İle İkamet Arasında Az Bir Süre Oturmak

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında müezzin ezanı okuduktan sonra farzdan önce sünnet varsa o kılınırdı, yoksa -akşam namazı gibi- az bir süre oturduktan sonra kalkıp ikamet getirirdi. Günümüzde, özellikle Türkiye'deki gibi ezandan sonra sünnet kılınınca üç ihlâs okunmazdı. O bakımdan ezanla ikamet arasında üç ihlâs okumak bid'â-yı hasene sayılır.

Ezan ve ikametle ilgili hadîslerin tamamı biraraya getirilince de ikisi arasında az bir süre beklemenin müstehâb olduğu anlaşılır. Biz konuyla ilgili hadisi nakletmekle yetiniyoruz:

Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan yapılan rivayette, ilim adamlarından arkadaşlarının Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in yanında şöyle denildiğini haber vermişlerdir: Ansardan bir adam gelip, "Ya Resûlellah! dedi. Senin ihtimamını gördüğüm için döndüğüm zaman, üzerinde sanki yeşil iki elbise bulunan bir adam gördüm. Mescid'in üzerinde ayağa kalkıp ezan okudu. Sonra az bir oturuş oturduktan sonra kalkıp okuduğu ezanın bir benzerini okudu, ancak Kad Kameti's-Sala dedi..."

Bu ve ilgili diğer hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş ve tesbitleri:

a) Hanefîlere göre:

Akşam namazı dışında diğer namazlarda ezanla ikamet arasını ayırmak sünnettir. Çünkü her birinden maksat, ilâm, yani ezanda vaktin girdiğini, ikamette namaza başlamak üzere olduğunu bildirmektir. Bu da aralarında zaman bakımından bir fasılanın konulmasını gerektirir.

Akşam namazı dışındaki namazlarda fasıl, ya bir süre oturmakla, ya da sünnet namazı kılmakla gerçekleşir. Ezanla ikameti birleştirmek, yani ara yere bir zaman parçası fasıl olarak koymamak mekruhtur.

Hanefilerin bu husustaki asıl delilleri, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in Bilâl'a:

"Ezan okuduğun zaman teressül yap, (yani harflerin mahreçlerine ve durulacak yerlere, uzatılacak kısımlara dikkat et); ikamet ettiğin zaman, biraz seri oku ve senin ezanınla ikametin arasında, yemek yemekte olan kimsenin yemeğini yiyip bitirmesi, bir şey içmekte olanın içtiğini tamamlaması, sıkışık halde olanın girdiği helada tabii ihtiyacını gidermesi kadar bir süre bulunsun... Hem beni görmedikçe kalkıp saf bağlamayın..."

Hem ezan, gaibde olanların hazır olmasını sağlamaya yöneliktir. O bakımdan ezandan sonra bir süre beklemek lâzımdır, tâ ki gaib olanlar gelip namaza hazır olsunlar.

Sonra zahir rivayette ezanla ikamet arasındaki faslın miktarı zikredilmemiştir. el-Hasen'in Ebû Hanîfe'den yaptığı rivayete göre, sabah vaktinde yirmi âyet okuyacak bir süre; öğle vaktinde, her rekâtinde on âyet okuyacak miktar dikkate alınarak dört rek'ât namaz kılınacak kadar bir süre; ikindi vaktinde, her rekâtinde on ayet okuyacak miktar dikkate alınarak iki rek'at namaz kılınacak kadar bir süre; akşam vaktinde üç âyet okuyacak kadar bir süre; yatsı vaktinde, öğle vatinde olduğu kadar bir süre ayarlanır. Ancak bu gerekli bir takdir değildir. O bakımdan cemaatin toplanıp hazır olmasına yetecek kadar bir süre takdir etmek daha uygun olur. Bu da, müstehab olan vakte riâyet edilerek ayarlanır.

Akşam vaktinde ise, ezanla ikamet arası namaz ile fasledilmez. Ancak Şafii'den yapılan bir rivayette, hafif iki rek'atle fasledilebilir.[297]

Bu meselede Hanefiler şu hadîsle istidlal etmişlerdir:

"Her iki ezan (ezan ile ikamet) arasında isteyen kimse için bir namaz vardır, ancak akşam ezanı ile ikameti müstesna... (Yani onlar arasında namaz yoktur)."

Akşam ezanıyla ikameti arasında, İmam Ebû Hanîfe'ye göre, az bir süre olsun oturulmaz bile, ezandan hemen sonra ikamet edilir.. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhamme'd'e göre, hafif bir celse yapıldıktan sonra ikamet edilir. [298]

b) Şâfiîlere göre de, akşam namazı hariç olmak üzere beş vakitte ezanla ikamet arasını ayırmak için bir süre fasıl olarak koymak sünnettir. Akşam vaktinde ise, en sahih kavle göre, ezanla ikamet arasında fasıl konulmaz.

c) Hanbelîlere göre:

Ezanla ikamet arasını bir abdest ve iki rek'at namaz kılacak kadar bir süreyle ayırmak, müstehabdır. Akşam vaktinde ise, sadece hafif bir celseyle ayırmak müstehabdır.[299]

Hanbeliler bu meselede Ebû Davud ile Tirmizî'nin Ubey b. Kâ'b'den yaptıkları şu rivayetle istidlal etmişlerdir:

"Ya Bilâl, ezanınla ikametin arasına, yemeğini yemekte olanın acele etmeksizin onu bitirinceye kadar ve tabii ihtiyacını gidermekte olanın onu acele etmeksizin bitirinceye kadar bir nefes (zaman) koy."

Buna benzer bir rivayet Câbir (r.a.)'den yapılmıştır. Konunun başına aldığımız hadîs de istidlale uygun görülerek delil sayılmıştır. Nitekim İshak b. Mansur diyor ki:

"Ahmed b. Hanbel'i gördüm, akşam namazı için geldi ve saf yerine kadar yürüdü, o sırada müezzin de ikamet etmeye başlayınca İmam Ahmed oturdu."

Ayrıca İmam Ahmed'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Akşam ezanı okununca kişinin iki rekât namaz kılacak kadar bir süre oturması müstehabdır." Bunun üzerine biri ona:

"Neye dayanarak böyle diyorsunuz?" diye sorunca, şu cevabı vermiştir:

"Enes ve başka sahabinin hadîsinden... Rasûlüllah'ın (a.s.) ashabı, müezzin ezan okuyunca Mescid'deki sütunlara doğru yürürler ve iki rek'ât namaz kılarlardı. Hem ezan, vakti bildirmek için meşru kılınmıştır. O takdirde halkın namaza yetişmesi için bir süre beklenir."[300]

d) Mâliki mezhebinde ezanla ikamet arasındaki fasıla hususunda yeterli bir açıklamaya rastlayamadım.

Yorumlar, rivayetler ve tahliller:

Câbir (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Bilâl'e şöyle buyurmuştur:

"Ezan okuduğun zaman kelimeleri tane tane telâffuz et, uzatılacak yerleri uzat, acele okuyup birbirine karıştırma. İkamet ettiğin zaman biraz acele et, uzatılacak yerleri uzatma... Ezanınla ikametin arasında yemek yemekte olan kimsenin yemeğini yiyip bitirmesi kadar bir süre bulundur..."

Tirmizî bu hadîsi rivayet etmekle beraber zayıf olduğunu söylemiş ve "biz bunu ancak Abdülmun'im hadîsinden biliyoruz ki, isnadı meçhuldür" diye belirtmiştir. Aynı hadîsi Hâkim de tahrîc etmiştir.

Ancak sözü edilen hadîs, Ebû Hüreyre ve Selmân'dan yapılan rivayetler şâhid olarak bulunuyor ki, Ebuşeyh tahrîc etmiştir. Ayrıca Abdullah b. Ahmed'in Ubey b. Kâ'b'den rivayet ettiği hadîste şahit olarak bulunuyor.[301]

Diyebiliriz ki, şevahid olarak gösterilen hadisler de zayıftır. O bakımdan istidlal ve ihticaca pek uygun sayılmazlar.

Nitekim İbn Battal diyor ki:

"Ezanla ikamet arasında bir süre koymanın belli bir sınırı yoktur. Vaktin iyice girmesi ve namaz kılacak cemaatin toplanması söz konusudur. Bu da, ezanı tane tane, uzatılacak yerleri uzatarak kılmaya, ikameti seri okumaya delâlet eder. Çünkü ezandan maksat, uzakta bulunanlara vaktin girdiğini duyurmaktır. O halde onların hazırlanıp gelmesini beklemek en uygun süredir.[302]

Konumuzun başına aldığımız Abdurrahman b. Ebî Leylâ hadîsini aynı zamanda Dârekutnî, A'meş hadisinden, Amir b. Mürre'den, o da İbn Ebî

Leylâ'dan, o da Muâz b. Cebel (r.a.)'dan rivayetle tahric etmiştir. Ebû Şeyh ise onu ezan bölümünde Yezid b. Ebî Ziyâd tarikiyle rivayet etmiştir ki, Yezid, Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan, o da Abdullah b. Zeyd'den rivayet etmiştir. İbn Hacer diyor ki: Bu hadîsin munkatı' olduğu açıktır. İbn Münzir ise mursel olduğunu belirtmiştir. Ama İbn Ebî Şeybe'nin, İbn Huzeyme, Tahavî ve Beyhâkî'nin rivayetine bakılınca munkati' olduğu belirginleşiyor.

O bakımdan hadîsi İbn Hazım ve İbn Dakıyk el-Iyd sahihlemişlerdir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Ezan ile ikamet arasını az da olsa bir zaman parçasıyla ayırmak müstehâbdır.

2- Ezan okunduktan sonra farzdan önce sünneti bulunan vakitlerde sünnetin kılınmaya başlaması, haliyle ezanla ikameti birbirinden ayırmakta ve araya bir süre koymaktadır. Farzdan önce sünnet kılınmayan vakitlerde ise, bir süre beklemek müstehab sayılır.

3- Akşam vaktinde, müctehidlerden kimine göre, ezandan sonra hemen ikamet getirilir, hafif bir celse olsun fasıla olarak arayere konulmaz.

Kimine göre ise, iki rek'at hafif bir namaz kılınır, kimine göre ise, hafif bir celse yapılır, yani birkaç saniye oturulup öylece kalkılarak ikamet okunur.

Ücret Karşılığında Ezan Okumak Caiz Midir?

İbadet sırf Allah için, O'nun hoşnutluğuna erişmek için ve bir de farz ve vacibi eda edip o borçtan kurtulmak için yapılır. Namaz kılmak nasıl mükellef olan her mü'mine farzsa, ezan okumak ve ikamet getirmek de öylece sünnettir. Öyleki bir mü’min evinde ve ya şehir dışında veya başka bir semtte gerek yalnız başına gerekse cemaatle namaz kılmak istediğinde, ezan okuması ve ikamet etmesi sünnettir. Cemaat halinde namaz

kılınıyorsa, onlardan birinin bu sünneti yerine getirmesi gerekir. Aksi halde hepsi sünneti terketmış sayılır.

Gerçek bu olunca, namaz, ezan ve ikamet gibi ibâdetler karşılığında ücret alınması en uygun ve mâkul bir yoldur. Ancak rivâyetlerin tamamı ve günün şartları dikkate alınınca, bazı cevaz yollarının bulunduğu görülür.

İlgili hadisler:

Osman b. Ebî Âs (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in bana en son sözü, (camilerde) ezanına karşılık ücret almayan bir müezzin edinmemi tavsiyesi olmuştur."[303]

Aynı hadîsi İbn Münzir şöyle rivayet etmiştir: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Osman b. Ebî Âs'a (r.a.): "Ezanına karşılık bir ücret almayan bir müezzin edin!." buyurmuştur.

İbn Mes'ud (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Dört şeye karşılık ücret alınmaz: Ezan, kıraat-i Kur'ân, mekasim (zekât veya beytülmalı fakirlere taksim eden kimsenin kendine bir şey ayırması) ve kaza (iki kişi arasında hükmetmek)..."[304]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümle anlaşılmaktadır:

1- Ezan okuma karşılığında ücret almak mekruhdur.

2- Ücretle Kur'ân okumak da mekruhtur.

3- Zekât ve beytülmal'dan fakirlere taksim ederken, bu işi yürüten kimsenin ücret alması doğru değildir.

4- İki kişi arasında hükmeden kimsenin de bundan dolayı ücret taleb etmesi mekruhtur.

Müctehitlerin görüş ve istidlalleri:

a) İmâm Ebû Hanîfe'ye göre, ezan ve ikameti ücret karşılığında okumak mekruhtur. Müezzinin mühtesip olması lâyıktır.[305] O bakımdan müezzinin bu hizmeti, dinî bir görev olarak Allah rızası için yerine getirmesi, ezan ve ikâmete karşılık bir ücret almaması sünnettir. Müezzinlik hizmetine karşılık ücret alması helâl değildir. Çünkü o zaman ibâdet ve taâte karşılık ücretle tutulmuş olur ki bu caiz görülmemiştir. Çünkü insan

ibadet taâti tahsilde kendi nefsinden yana amel eder, o bakımdan karşılık ücret alması caiz olmaz.[306]

Hanefîler bu meselede Osman b. Ebî As hadisiyle istidlal etmişlerdir. Ancak cemaat, müezzinin muhtaç olduğunu anlar da, şartsız ve pazarlıksız olarak ona bir şey verirlerse, bunda bir sakınca yok-.tur. Çünkü bu ücret yerine geçmez, iyilik ve sadaka kapsamına girer ki, iyi bir şey sayılır. Allah daha iyisini bilir.[307]

b) Şafîilere göre:

Müezzinin ücret alması helâldir.[308]

İmam Şafiî diyor ki:

"Müezzinlerin bu hizmeti isteyerek ücretsiz yapmalarını müstehab sayarım. O bakımdan müezzinlik görevini fahriyen yapan bulunduğu takdirde ne müezzinlerin hepsi, ne de birisine imam (devlet büyüğü olan zat) ın geçimlik sağlamasına gerek yoktur. Ancak kendi şahsi malından vermesinde bir sakınca yoktur."[309]

Bir beldede güvenilir, Allah rızasını gözeterek müezzinlik yapan kimseler bulunmazsa, o takdirde, ganimetten ayrılan beştebir hisseden müezzinlere geçimlik ayrılıp verilir.[310]

c) Hanbelîlere göre:

Mezhebin zahir rivayetine göre, ezan karşılığında ücret almak caiz değildir. Nitekim Kasım b. Abdurrahman, Evzai, rey tarafdarlan ve İbn Münzir bu hususta ücret mekruh saymışlardır. Delilleri ise, Osman b. Ebi Âs hadisidir. Hem ezan, faili için bir kurbet yani Allah'a yakınlıktır.[311]

İmam Ahmed'den yapılan başka bir rivayette ise, müezzinlik hizmetine karşılık ücret almak caizdir, denilmiştir.[312] Ancak bu hizmeti ücretsiz yapanlar bulunduğu takdirde, ücretle adam tutmaya gerek yoktur; çünkü ihtiyar, söz konusu değildir.

d) Mâlikilere göre:

İmam Mâlik, müezzinin ücret almasına ruhsat vermiştir.[313] Nitekim Sahnûn'un Abdurrahman b. Kasım'dan yaptığı rivayette, Abdurrahman diyor ki:

"İmam Mâlik'e ücretle adam tutup mescidinde ezan okutan ve ehline namaz kıldıran adam hakkında sordum, bunda bir sakınca yoktur, dedi. Ancak İmam Mâlik, kadının beytü'l-maldan fakirlere mal taksim etmesine karşılık ücret almasını mekruh saymıştır. Ayrıca (Kur'ân ve din dersi okutan) muallimin -şart koşulsun- ücret almasında da bir sakınca söz konusu değildir. Hattâ bir ücret almayı şart koşarak Kur'ân öğretmeyi üstelenen kimse hakda da İmam Mâlik bir beis görmemiştir.[314]

Diğer rivayetler ve yorumlar:

İbn Hibban'ın Yahya el-Bekâli'den yaptığı rivayete göre, Yahya şöyle demiştir:

"Bir adamın İbn Ömer'e (r.a.), şüphesiz seni Allah için seviyorum, dediğini işittim. İbn Ömer (r.a.) ise ona şöyle karşılık verdi: Doğrusu ben de seni Allah için sevmiyorum sana Allah için buğzediyorum. Adam hayretle şöyle dedi: Sübhanellah, ben seni Allah için seviyorum, sen ise Allah için bana buğzediyorsun!. İbn Ömer (r.a): Evet, çünkü sen okuduğun ezana karşılık ücret istiyorsun, diyerek buğzunun sebebini açıkladı.[315]

Dahhak'tan yapılan rivayete göre, adı geçen de, müezzinin ezana karşılık ücret almasını mekruh görmüştür. Ama kendisi bir şey taleb etmediği halde bir şeyler verilirse, bunda da bir sakınca yoktur, demiştir.

Îbnü'l-Arabi, "Sahih olan şudur ki, müezzine, ezana karşılık namaz, iki kişi arasında hükmetmek ve diğer dini ameller karşılığında ücret takdir etmek caizdir; nitekim İslâm Halifesi bütün bu amellere karşılık ücret almaktadır," demiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- İmam Ebü Hanîfe'ye göre, müezzinin ücret alması mekruhtur. Ancak böyle bir şart ve istek izhar etmeden, cemaatten ona yardım veya bağış kabilinden bir şeyler verilirse, almasında bir sakınca görülmemiştir.

2- İmam Şafiî'ye göre, müezzinin ücret alması mübahtır. Çünkü bu hizmeti fahriyen yürütmek zordur.

3- Hanbelîlerden bu mesele hakkında iki değişik rivayet yapılmıştır: Mezhebin zahirine göre, caiz değildir. İmam Ahmed'den yapılan bir rivayette ise buna cevaz verildiği söylenir.

4- İmam Mâlik de müezzinin ücret alması caizdir.

Kazaya Kalan Namazlar Kılınırken Ezan Ve İkamet Okumak Sünnet Midir?

Vaktinde kılınmayan namazlara "fevâit" denilir. Türkçe karşılığı "kaçırılan, elden giden namazlar" demektir. Bu namazlar borç olarak kişinin üzerine kalır. Müsait vakitlerde kılınmasına "kaza" denir.

Kazaya kalan bir namazı kılarken ezan ve ikamete ihtiyaç var mıdır? Bu hususta mezhep imamlarının görüş ve tesbitleri farklı mıdır? Önce ilgili hadîsleri nakletmemizde fayda vardır:

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber gecenin geç vaktinde uyuduk ve güneş doğuncaya kadar uyanmadık. Bunun üzerine Reaûlüllah (a.s.) Efendimiz:

"Her adam kendi bineğinin başını (yularını) tutsun. Çünkü gerçekten burasi öyle bir konaktır ki şeytan da onda yanımızda hazır oldu."

Biz de Peygamber'in (a.s.) buyurduğunu yaptık. Sonra su istedi ve abdest aldıktan sonra iki secde (iki rekât) namaz kıldı. Sonra da ikamet edildi ve Sabah namazını (kaza ederek) kıldı."[316]

Aynı hadîsi Ebu Dâvud rivayet ederken, sabahın iki secdesi "iki rek'âtı" sözünü zikretmiş ve Peygamberin (a.s.) Bilâl'a ezan okuyup ikamette bulunmasını emrettiğini ve öylece namaz kıldığını belirtmiştir.

Ebu Ubeyde b. Abdillah b. Mes'ûd'dan, oda babasından rivayet etmiştir:

"Müşrikler Hendek günü (Ahzab savaşı) Peygamber (a.s.) Efendimizi, dört (vaktin) namazını kılmaktan meşgul edip alıkoydular: o kadar ki, geceden

Allah’ın dilediği kadar geçmiş bulunuyordu. Peygamber (a.s.) Bilâl'a ezan okumasını emretti sonra ikamet etti ve önce öğle namazını (kaza edip) kıldı; sonra ikamet etti ve ikindi namazını kıldı; sonra ikamet etti ve akşam namazını kıldı; sonra da ikamet etti ve yatsı namazını kıldı."[317]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Vaktinde kılınmayıp kaçırılan farz namaz, ilk fırsatta - kerahet vakti dışında- kaza edilir.

2- Namazı vaktinde nasıl kılmak farzsa, vaktinde kılınmayan farz namazın kazası da farzdır.

3- Kazaya kalan birden fazla vakit namazı bulunuyorsa, vakitler arasındaki sıra ve tertibe göre kılınması gerekir.

4- Kazaya kalan namaz kılınırken ezan okumak ve ikamet getirmek sünnettir.

5- Birden fazla vaktinde kılınmayan namazlar birarada kaza edilmek istendiğinde, önce bir ezan okumak, sonra da her farz için ikamet getirmek sünnettir.

Hadislerin ışığında mezhep imamlarının görüş, tesbit ve istidlalleri:

a) Hanefilere göre:

Cemaat halinde namaz kıldıktan sonra o namazın fasid olduğunu anlarlarsa, aynı mescidde yeniden kılarlarsa, ezan ve ikamete gerek yoktur. Vakit çıktıktan sonra ve o mescidden başka bir mescid veya yerde kaza ederlerse, hem ezan okumaları, hem de ikamet getirmeleri sünnettir.

Vaktinde kılmayıp kaçırdığı bir namazı kaza ederken, ister yalnız başına, ister cemaat halinde kılsın, hem ezan okur, hem ikamet getirir.

Birden fazla vakit namazını kaçırıp bilâhare kaza etmeye başlarken, birincisi için hem ezan okur, hem ikamet getirir. Diğerlerini kılarken, muhayyerdir, dilerse herbiri için hem ezan okur, hem ikamet getirir idilerse sadece ikametle yetinir. Ama onlardan her biri için ezan okuyup ikamet getirmesi güzel bir ameldir. Zira eda namazının sünnetlerine uyulmuş olur: [318]

Hanefiler bu meselede, Ebû Ubeyde hadisiyle ve bir de o manâda Ebû Yusuf'un yaptığı rivayetle istidlal etmişlerdir.

b) Şâfiilere göre:

Ezan ve ikamet kifayet üzere, tek başına veya cemaat halinde namaz kılan kimseye, isterse kıldığı namaz kaza olsun, sünnettir.[319] Şâfiiler bu mesele hakkında Ahzâb savaşında Peygamber (a.s.) ve arkadaşlarının dört vakit namazını kaçırmalarını ve sonra sıra ile kılarken ezan ve ikamet getirdiklerini delil olarak göstermekte, böylece kaza namazları için de hem ezan okumanın, hem ikamet getirmenin sünnet olduğunu belirtmektedirler.

c) Hanbelilere göre:

Birden fazla vakit namazını kaçırıp kazaya bırakan kimse, onları kaza ederken, birincisi için hem ezan okur, hem ikamet getirir. Diğerleri için ise, sadece ikametle yetinir. Birincisini kılarken ezan okumadığı takdirde bir sakınca söz konusu değildir.

el-Esrem diyor ki: İmam Ebû Abdillah (Ahmed b. Hanbel) hazretlerine sordum, dedim ki: Bir adam bir namazı kaza ederken ezan hususunda ne yapmalıdır? O bana, İbn Mes'ûd'un (r.a.) oğlu Ebû Ubeyde b. Abdillah'ın hadisini hatırlatarak ona göre amel edileceğini söyledi.

Ayrıca Ahmed b. Hanbel'den yapılan bir başka rivayete göre, birden fazla namazı vaktinde kılamayıp kaçıran adam, onları kaza ederken bir defa ezan ve bir defa da ikamet okuması kâfidir. Çünki bunda kolaylık vardır ve o bakımdan imam bunu hasen kabul etmiştir.[320]

d) Malikîlere göre:

Birkaç namazı unutup vaktinde edâ etmiyen kimse, onları kaza ederken sadece herbiri için bir ikamet getirmesi yeter, ezan okumaz. Çünkü ezan vaktin girdiğini cemaate duyurmak için meşru' kılınmıştır.[321]

Rivâyetler, yorumlar ve tahliller:

289 nolu Ebû Hüreyre hadisi sahihtir. Kaza namazı kılınırken hem ezan okumanın, hem ikamet getirmenin meşruiyetine delâlet etmektedir. Ayrıca kaza namazlarının cemaatle kılınacağına da açık delâlet vardır.

290 nolu Ebû Ubeyd hadisinin ricali, rical-i sahîh kabul edilmiştir. Hadîste tek illet, Ebu Ubeyd'in babasından işitmediğidir. İbn Hacer bu hususta kesin bir ifade kullanmıştır. Ancak bu babda diğer tariklerden sahih rivayet vardır. Nitekim Buhari, Cabir'den rivayet etmiştir.[322]

Çıkarılan Hükümler:

1- Kazaya kalmış bir namazı kılarken ezan okuyup ikamet getirmek sünnettir. Bu, İmam Ebû Hanîfe'ye göredir.

2- Üzerinde birden fazla kaza namazı bulunan kimse, onları kaza ederken, ilk namaz için hem ezan okuması, hem ikamet getirmesi sünnettir. Sonrakileri sadece ikamet getirerek kılması müstehabdır. Bu İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ahmed b. Hanbel'e göredir.

3- Kazaya kalan namazları kılarken herbiri için sadece ikamet getirmek müstehabdır. Ezan okumasına gerek yoktur. Bu, İmam Mâlik'e göredir.

4- Birden fazla namazlar kaza edilirken, vakit sırasına göre kaza edilir, bu müstehabdır.

5- Vaktinde kılınmayan namazları, üç kerahet vakti dışında ilk fırsatta kaza etmek sünnettir. Bizatihi kaza edilmesi farzdır.

Avret (Utanç) Yerini Örtmek

Namaz, saygı ve edep makamıdır. Kalb temizliğine gerek olduğu kadar beden, elbise ve namaz kılınan yer temizliğine de o nisbette gerek vardır. Ayrıca Allah'ın huzurunda temiz fakat eski, yamalı elbiseyle durmakta hiçbir sakınca olmamakla beraber, mahviyet ve tavazuu yansıtır bir tavır da söz konusudur. Yırtık, kirli elbiseyle namaz kılmak bu ölçüye aykırıdır. Avret yeri açık bir vaziyette namaz kılmak ise, -zorlayıcı bir sebep yoksa- makbul değildir.

Ancak erkek ve kadının avret yerleri denilince nereleri kasdolunmaktadır, ne miktar o yerlerden açık bulunursa, namaza engel teşkil eder? Bunları cevaplıyabilmemiz için, önce ilgili hadisleri, sonra da müctehid imamların görüş ve istidlallerini nakletmemiz gerekmektedir.

İlgili hadîsler:

Behz b. Hakîm'den, o da babasından, o da dedesinden rivayet etmiştir. Dedesi şöyle demiştir:

"Ya Rasûlâllah! Avretimizden neyi (biraraya) getirip (örteceğiz, neyi terkedeceğiz?) dedim. Buyurdu ki:

"Zevcen ve sağ elin sahip bulunduğu câriye dışında avretini koru (kimseye açma)."

Ben yine topluluk birarada bulunursa? dedim. Buyurdu ki:

"Hiçbir kimsenin (senin) avretini görmemesine gücün yetiyor da (kendini koruyabiliyorsan), elbette ki avretini görmesinler."

Ben yine, ya bizden birimiz kimsenin bulunmadığı bir yerde yalnız olursak? Buyurdu ki:

"O çok yüce, çok mukaddes ve mübarek Allah utanılmaya çok daha lâyık ve haklıdır."[323]

Hz. Ali (r.a.)'den yapılan rivayette, Resülüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Uyluğunu dışarı atma ve ne bir dirinin, ne de bir ölünün uyluğuna bakma."[324]

Muhammed b. Cahş'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Ma'mer'in yanından geçerken iki uyluğu açık bir vaziyette bulunuyordu. Ona şöyle buyurdu:

"Ya Ma'mer! uyluğunu ört; çünkü gerçekten iki uyluk avrettir."[325]

İbn Abbas (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Uyluk avrettir."[326]

Cerhed el-Eslemî (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki: Üzerimde hırka bulunuyordu ve uyluğum da açılmış bulunuyordu ki, Resûlüllah (a.s.)

Efendimiz yanımdan geçti ve şöyle buyurdu:

"Uyluğunu ört, çünkü gerçekten uyluk avrettir."[327]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Kişinin kendi karısı ve eli altında bulunan cariyesi yanında avret yerini açık bulundurmasında bir sakınca yoktur.

2- Başkalarının yanında avret sayılan yerleri açık bulundurmak haramdır.

3- Kimselerin bulunmadığı yerlerde de avret yerlerini örtülü, kapalı tutmak gerekir. Çünkü Allah utanılmaya çok daha lâyıktır...

4- Uyluk kısmı da avrettir.

5- Ölü olsun, diri olsun birinin uyluğuna bakmak haramdır.

Hadislerin ışığı altında müctehid imamların görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Erkeğin namaz konusunda avret yerinin sınırı göbekle dizkapağı arasıdır. Göbeğin kendisi avret değilse de dizkapağı avrettir. Kadının namaz konusunda avret yerinin sınırı, iki elinin içi (ayası) ve iki ayağının üst kısmı dışında vücudunun heryanı avrettir. Böylece kadının ayaklarının altı ve ellerinin aya dışındaki kısmı avrettir.[328]

b) Şâfiilere göre:

Erkeğin avret yeri, göbekle diz arasıdır. Göbekle dizkapağı bizatihi avret değildir. Hür kadının avret yeri, iki eli ve yüzü dışında kalan bedenin heryanıdır, tabii bu tarif ve sınır namaza nisbetledir. Ellerin içi ve dışı bileklere kadar avret değildir.[329]

c) Hanbelîlere göre:

Namaza nisbetle erkeğin avret yeri göbekle dizkapağı arasıdır. Göbekle dizkapağı bizatihi avret değildir. İmam Ahmed bu hususu birkaç yerde kesin bir ifadeyle açıklamıştır.

Avret yerlerini örtmekten, gizlemekten maksat, derinin rengini göstermiyecek vasıfta ve özellikte olan bir örtünmedir. O halde derinin rengini aksettirecek kadar ince bir elbiseyle namaz kılmak caiz değildir. Derinin rengini iyice örttükten sonra vücut hattının belli etmesi, namaza engel sayılmaz.[330]

d) Malikîlere göre:

Namaza nisbetle erkeğin avret yeri, göbekle dizkapağı arasıdır. Göbekle dizkapağı avret değildir. Bu, erkeğin muhaffafa sayılan avret yeridir. Muğallaza olanı ise, ön ve arkasındaki utanç yerleridir.[331] Kadının ise, iki eli önlü-arkalı ve yüzü dışında kalan yerleri avrettir.

Onun için İmam Mâlik şöyle demiştir:

"Kadın, saçından bir kısım açıkta olduğu veya göğsü açık bulunduğu veya ayaklarının üst kısmı örtülü olmadığı halde veya bileğinden üst kısım (bilezik takılan yer) açık bulunduğu halde namaz kılarsa, vakit çıkmadan onu iade etmesi gerekir.[332]

Namazda sözü edilen avret yerinden bir kısım açılacak olursa, namaz bozulur mu? Bu hususta imamların farklı görüş ve ictihadları vardır. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, avret sayılan bir organın dörtte biri veya daha fazlası açılır ve bir rükün miktarı devam ederse, namaz bozulur. Bundan daha az bir kısmın açılması namazı bozmaz. İmam Ebû Yusuf ise organın yarısı açılırsa, namaz bozulur; ondan az miktar bozmaz. İmam Muhammed ise, İmam Ebû Hanîfe'nin görüşündedir.[333]

İmam Şafiî'ye göre, avret yerinden az bir kısmın açılması bile namaza mani' teşkil eder, yani namazda avret yerlerinden az bir kısmın açılması sebebiyle namaz hükümsüz olur, iadesi gerekir. İmam Ahmed b. Hanbel'e göre ise, az miktarın açık olması namaza mani' değildir. Bu meselede Ahmed b. Hanbel, Hanefîlerin görüşüyle birleşmektedir.[334]

Hanefilerle Hanbelîler bu meselede Ebû Davud'un Eyyub'dan, onun da Amir b. Seleme'den yaptığı rivayetle istidlal etmişlerdir. Hadîs şöyledir:

Amir b. Seleme diyorki:

"Babam, kavmini temsilen Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gitti. Peygamberimiz (a.s.) onlara, namaz kılınmasını öğrettikten sonra, en iyi

okuyanınız size imamlık yapsın, diye emretmişti. Kavmimiz arasında en iyi okuyan ben bulunuyordum, o bakımdan beni öne geçirip imam olmamı istediler. Ben de üzerimde sarı ve fakat küçük bir hırka (ya da üstlük) bulunduğu halde öne geçip imamlık yapmaya başladım. Secdeye vardığımda bazı (avret) yerim açılıyordu. Cemaattan bir kadın, "Size imamlık yapan bu gencin avret yerini örtüveriniz" diyerek uyarıda bulundu. Onun üzerine cemaat bana Amman kumaşlarından bir entari aldı. İslâm'a girmem dışında hiçbir şeye bu kadar sevinmemiştim."

Konuyla ilgili diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

Uyluğun avret olmadığını söyleyenler de var. Onların delili ise, Hz. Âişe (r.a.) dan yapılan şu rivayettir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz uyluğu açılmış bir vaziyette oturuyordu. Ebûbekir (r.a.) içeri girmek için izin istedi. Peygamber (a.s.) da o hal üzere bulunduğu halde ona izin verdi. Az sonra Ömer (r.a.) içeri girmek için izin istedi, Peygamber (a.s.) yine o hal üzere bulunduğu halde ona da izin verdi. Az sonra Osman (r.a.) izin istedi. Peygamber (a.s.) hemen uyluğundan açık bulunan kısmı elbisesiyle örtüverdi. Onlar kalkıp gidince, dedim ki: Ya Resûlüllah! Ebû Bekir ile Ömer izin istediler, sen bulunduğun hali değiştirmeden onlara izin verdin. Osman izin isteyince, elbisenle o kısmım örttün?" Peygamber (a.s.) benim soruma şu cevabı verdi:

"Ya Âişe! Vallahi meleklerin kendisinden utandığı bir adamdan utanmayayım mı?"[335]

Uyluğun avret olmadığını söyleyenlerin ikinci delili, Hz. Enes'in (r.a.) şu rivayetidir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz Hayber gününde (Hayber savaşının yapıldığı günde) üstündeki entariyi uyluğunun üzerinden açmış bulunuyordu; o kadar ki, ben O'nun uyluğunun beyazlığına bakıp duruyordum."[336]

Hz. Âişe hadîsini Buhari talikan tahric etmiş ve kendi Sahih'inde uylukla ilgili bazı hususlara temas ettikten sonra şöyle demiştir:

"Ebû Musa dedi ki: Osman içeri girince Resûlüllah (a.a.) Efendimiz, iki dizini örtüverdi."

Müslim'in yaptığı rivayette ise Hz. Âişe (r.a.)’nin şu lâfızla olayı naklettiği tesbit edilmiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz benim evimde uylukları veya baldırları açık bir vaziyette uzanmıştı. Osman izin isteyince, Peygamber (a.s.) toparlanıp oturdu.

Bu iki rivayetle, yukarıda rivayetler arasında çelişki bulunduğu sanılırsa da, aslında böyle bir hüküm doğru değildir. Çünkü uyluğun avret olmadığıyla ilgili rivayetler arasında da tam bir uyum yoktur; Müslim'in tesbitinde baldırlar konu ediliyor ki, baldırların avret olmadığı icmaan sabittir. Ayrıca bu hal kendi evinin içinde Resûlüllah’a (a.s.) has bir durum olabilir. Diğer bir husus da, Resûlüllah'ın haberi olmadan uyluğunun açılmış olabileceği ihtimali de söz konusudur. O halde konunun başında nakledilen hadisler ihticac ve istidlale daha uygun görülmüş ve müctehit imamların hemen hepsi onlara göre, ihticac ve istidlalde bulunmuşlardır.

296 nolu Behz hadîsini Nesâî de tahrîc etmiş, Buhari onu talikan rivayet ederken Tirmizî hasen, el-Hâkim sahih olduğunu söylemişlerdir. İbn Ebî Şeybe ise, az bir değişiklikle Yezîd b. Harun'dan, o da Behz b. Hakîm'den rivayet etmiştir.

297 nolu hadisi el-Hakim ve Hafız Bezzar da tahric etmişlerdir.

el-Hâkim de kendi Müstedrek'inde İsmail b. Cafer tarikıyla tahrîc etmişlerdir. İbn Hacer'e göre, ricalinin hepsi sahihtir. Sadece Ebû Kesir üzerine biraz duranlar olmuştur.

298 nolu İbni Abbas hadîsinin isnadında Ebû Yahya el-Kattat bulunuyor ki, bu zat zayıf kabul edilmiştir. Hatta ismi üzerinde bile ihtilâf edilmiş kimi Zazan'dır derken, kimi Dinar, kimi de Yezid'dir demişlerdir.

Yahya b. Maîn, "Ebû Yahya el Kattat zayıftır" derken Ahmed b. Hanbel de ona yakın bir görüş izhar etmiştir. Birçok münker hadîsler rivayet ettiği söylenir.[337]

308 nolu Hz. Aişe hadisini et-Tahavî, aynı konuyla ilgili hadîsleri naklederken Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in uzanık bir halde iken uyluğunun açılma olayının Hz. Ömer'in kızı Hz. Hafsa'nın (r.a.) evinde cereyan ettiğini İbn Merzûh tarikiyle rivayet etmiştir.

Ayrıca İbrahim b. Merzuk tarikiyle olayın Hz. Aişe (r.a.)'nin evinde cereyan ettiğine dair bir diğer rivayeti değişik lâfızlarla rivayet edildiğine bakılınca, "uyluk açılma olayı"nın iki defa cereyan ettiği intibaını veriyor. Oysa araştırıcılar böyle bir yorumda bulunmamışlardır. Et-Tahavî diğer rivayetleri de naklederken olayın Hz. Aişe'den (r.a.) rivayet edildiğini gösteren iki rivayete daha yer vermiştir ki, birini Muhammed b. Aziz, diğerini Revh b. el-Ferec tarikiyle nakletmiştir.[338]

et-Tahavî rivayetleri sıraladıktan sonra şöyle diyor:

"İşte bu hadîsin aslıdır, anlatımında Resûlüllah'ın uyluklarının açık bulunduğunu belirten bir kayıt mevcut değildir."[339]

Nitekim Ebû Musa (r.a.) da, aynı olayla ilgili rivayetinde "Peygamber (a.s.) Efendimiz, Osman içeri girince dizlerini örttü..." demiştir. Buhari bu rivayete de yer vermiştir. Müslim'in Hz. Aişe (r.a.)'dan yaptığı rivayette ise olay iki değişik lâfızla nakledilmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz evimde (odamda) uylukları veya baldırları açık bir vaziyette uzanmış bulunuyordu..."

Rivayetlerin tamamı dikkate alınıp incelendiğinde, üç ayrı tabirin kullanıldığı görülür: Fahiz, rükbe, sak... Rasûlüllah'ın her zaman ve her yerde edeb, terbiye, nezaket ve ciddiyetin en üst manasını kendinde taşıyıp uyguladığını düşünürsek, şu iki sonucu çıkarmamız çok daha uygun olur: Birincisi, uzanık bir halde iken farkına varmadan uylukları açılmış olabilir. Hz. Osman içeri girince ona olan saygı ve ilgisini izhar ederken toparlanma ihtiyacını duymuş ve öylece açık bulunan uyluğunu da örtmüştür. İkincisi, uyluğunun değil, baldır veya dizlerinin açık bulunduğu keyfiyetidir ki, bunda bir sakınca yoktur.

Çıkarılan Hükümler:

1- Erkeklerin diz kapaklarıyla göbekleri arası avrettir. Namazda belirtilen kısımdan bir bölüm açık olduğu takdirde, namaz bâtıl (hükümsüz) olur, iadesi gerekir.

2- Yine erkeğin belirtilen avret yerini insanların bulunduğu yerlerde açık bulundurması haram ve büyük günâtır. Kimselerin bulunmadığı yerde açması mekruhtur. Çünkü Allah utanılmaya çok daha lâyıktır.!

3- Erkeklerin uyluk kısmı da avrettir. Bunda görüş birliği vardır.

4- Diri olsun, ölü olsun hiç kimsenin uyluğuna bakılmaz, haramdır.

Göbeğin Ve Dizkapağının Kendisi Avret Midir?

Hadîs ve diğer ilgili rivayetlerde "göbekle dizkapağı arası..." denilmiştir. Bundan iki manâ anlaşılmaktadır; Birincisi, göbeğin ve diz kapağının kendisi avret değildir, avret yerinin sınırı buralarda son bulmaktadır. İkincisi ise, bunların da avret yeri sınırlarına dahil olmasıdır. O bakımdan müctehidlerin ictihad ve görüşleri farklı olmuştur. Biz önce ilgili hadisleri nakledelim, sonra da onların görüşlerini belirtmeye çalışalım.

Ebû Musa (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz, içinde su bulunan bir yerde oturuyordu. (Ayaklarını suya sokmak için) iki dizini veya bir dizini açtı. Osman içeri girince, Peygamber (a.s.) dizini örttü."[340]

Umeyr b. İshak'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Hasan b. Ali (r.a.) ile beraber bulunuyordum, derken Ebû Hüreyre ile karşılaştık. Ebû Hüreyre (r.a.), Hz. Hasan'a, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in öptüğü yeri müsaade et de ben de öpeyim, dedi. O da entarisini (göbeğinin üzerinde sıyırıp) işarette bulundu. Ebû Hüreyre (r.a.) onun göbeğini öptü."[341]

Abdullah b. Amir (r.a.)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber akşam namazını kıldık. Dönen döndü, takip eden etti, derken Resûlüllah (a.s.) Efendimiz acele nefes nefese geldi ki iki dizkapağı açılmış vaziyette idi, şöyle buyurdu:

"Size müjde, işte Rabbiniz gök kapılarından bir kapıyı açmış bulunuyor da sizinle iftihar ediyor buyuruyor ki: "Kullarıma bakın, bir farzı kıldılar ve diğer farzı (kılmak için) bekliyorlar."[342]

Ebû Derdâ (r.a.)dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz'in yanında oturuyordum, derken Ebubekir Sıddîk (r.a.) elbisesinin bir ucunu tutmuş vaziyette çıkageldi ki iki dizi açılmış bulunuyordu. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu:

"Sizin arkadaşınız öfkeli geldi ve öylece selâm verdi."[343]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Göbek avret değildir.

2- Allah için sevdiği dostunun göbeğinden öpmekte bir sakınca yoktur.

3- Dizkapakları da avret değildir.

Hadislerin ışığında müctehid imamların görüş ve istidlalleri:

a) Hanefî âlimlerine göre, göbeğin kendisi avret değildir. Bu, üç müctehidin tesbit ve yorumudur. Dört müctehide göre ise, dizler avrettir.[344]

b) Şâfiîlere göre:

Erkek ve cariyenin avret yerinin sınırı, göbekle diz arasıdır. Göbek ve diz avret değildir.[345] Ancak Şâfiilerin hepsi aynı görüşte değildir. Nitekim aşağıda bu husus açıklanmıştır.

c) Hanbelilere göre:

Erkeğin avret yeri, göbekle diz arasıdır. Göbek ile diz avret yerine dahil değillerdir. İmam Ahmed'in bu hususta kesin beyânı vardır.[346]

d) Mâlikîlere göre:

Mâlikiler de bu hususta Hanbelilerle aynı görüştedirler.[347]

Diğer rivayetler, tahliller ve yorumlar:

313 nolu hadisi Buhari nakletmiştir. Bundan, göbekle dizkapağının avret olmadığı istidlal edilmiştir. İmam Şafiî ise, dizkapağının avret olduğunu

söylerken, Rasûlüllah'ın (a.s.) ayaklarını suya soktuğunda elde olmayarak dizkapaklarının açıldığını, ortada bir özürün bulunduğunu, rastgele açılmadığını ileri sürerek kendine göre yorumda bulunmuştur. Ayrıca Hz. Osman'ın içeri girmesiyle birlikte dizkapaklarını örtmesi de, avret olduğuna delil sayılır, demiştir. İmam Şafiî ve o görüşte olanlar sadece bu yorumla yetinmeyip bir de Derekutnî ve Beyhakî'nin Ebû Eyyub'dan rivayet ettikleri şu hadîsle istidlal etmişlerdir:

"Erkeğin avreti, göbekten dize kadardır."

Abdestte kolların yıkanması nasıl dirseklere kadar denilirken dirsekler de aynı hükümde kollara dahil oluyorsa, burada da dizlere kadardır, denilince, dizler de aynı hükümde avret yerine dahil sayılıyor.

Dizkapağının avret olmadığını söyleyenler ise, bu hadîsin metruk olduğunu, ileri sürmüşlerdir; çünkü râvilerinden İbad b. Kesîr metruktür.[348]

Ebû Said hadîsi üzerinde duranlar ise, râvileri arasında Şeyh el-Hars b. Ebî Üsâme Davud b. el-Mahber bulunuyor ki, bu zat, hadisi İbad b. Kesir'den rivayet etmiştir. İbad ise Ebu Abdillah eş-Şâmî'den, o da Atâ'dan rivayet etmiştir ki, bu zincirde hep zayıflar yer almaktadır.[349] Diğer yandan dizleri abdestte dirseklere kıyas, etmek bâtıldır, çünkü dirseklerin kola dahil olduğunun delili ayrıdır, yani kıyasın şartlarından bir olan menatta birleşme gerçekleşmemektedir. Şart yerine gelmeyince kıyas hükümsüz oluyor.

Dizkapağıyla göbeğin avret olmadığını kabul edenlerin bir diğer dayanağı, Ebû Dâvud ile Darekutnî'nin Amir b. Şuayb'dan yaptıkları rivayettir. Amir b. Şuayb'ın dedesinden yapılan rivayette şöyle denilmiştir:

"Sizden biriniz hizmetçisini, kölesini veya ücretle çalıştırdığı kimseyi evlendirdiği zaman, göbekten alt kısma, dizkapağından üst kısmına bakması."

Böylece göbekle dizkapağının avret olmadığı anlaşılıyor.

314 nolu Umeyr b. İshak hadîsinin isnadında Umeyr b. İshak el-Hâşimî bulunuyor ki, bu zat hakkında hayli söz söylenmiştir. Sıka olduğunu söyleyenler bulunmakla beraber rivayetinin yazılmaya değer olmadığını belirtenler de var. Nitekim Yahya b. Maîn, "onun hadisi bir şeye denk

gelmez" yani fazla değer taşımaz. O bakımdan onun hadisi yasılmaz demişlerdir.[350]

Nesâî ise, onun rivayetinde bir beis bulunmadığını belirtmiştir.

O bakımdan Umeyr hadîsi istidlale uygun sayılabilir. Ancak Ebû Hüreyre'nin (r.a.), Hz. "Hasan'ın göbeğini öpmesinde hiçbir hüccet yoktur. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, torunu Hz. Hasan'ın göbeğini, o çocuk iken öpmüştü. Oysa Ebû Hüreyre (r.a.), onun göbeğini, mükellef bulunduğu yıllarda öpmüştü Çocukla ergen kişinin avreti elbetteki farklıdır.

315 nolu Abdullah b. Amir hadîsinin ricali sahîh kabul edilmiş, çünkü hepsi de İbn Mâce Sünen'inde yer almıştır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Göbek avret değildir.

Dört mezhep imamlarının bu meselede ittifakı vardır..

2- Dizkapaklanrı avret değildir: Bu üç mezhep imamlarına göredir İmam Ebû Hanîfe'ye göre avrettir.

3- Evde eşi ve çocukları arasında bulunduğu sırada erkeğin uyluk veya dizkapağı açık bulunursa, bunda bir sakınca yoktur.

4- Namaz kılarken, erkeğin göbekle dizkapağı arasının örtülü olması şarttır. Aksi halde namaz hükümsüz kalır. Ancak zururî haller bu genellemenin dışındadır.

Hür Kadını Avret Yerleri

İslâm fıkhında "hür kadın" denilince, karşılığında hürriyeti elinden alınmış câriye hatıra gelir. Gerçi günümüzde artık kölelik ve cariyelik diye bir konu kalmamıştır. Ancak kölelik müessesesinin işler bulunduğu asırlarda İslâm

dini, insan haklarını korumak, köleleri kölelik kaydından kurtarmak ve onlara insanca muamele edilmesini sağlamak için bir takım maddi ve manevi müeyyideler, esaslar ve prensipler koymuştur.

O halde "hür kadın" denilince, cariye olmayıp hürriyeti elinde olan kadın demektir.

İslâm kadını, erkeğin şehvet nazarından uzak tutmak, onun annelik ve kadınlık vakarını korumak, kişiliğinin zedelenmesini önlemek, iffet ve namusunu, şeref ve itibarını muhafaza etmek için onu iffet, namus, şeref ve vakar örtüsü altına almış, saygınlığını en üst derecede tutarak hürmet telkin eden bir kıyafeti sunmuştur.

İlgili hadisler:

Hz. Aişe (r.a.) Validemizden yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Allah ayhali görme çağına gelmiş kadının namazını ancak himar (başörtüsü) ile kabul eder."[351]

Ümmü Seleme (r.a.)'den yapılan rivayette, onun, Peygamber (a.s.) Efendimizden:

"Kadın, üzerinde entarisi olmadığı halde sadece gömlek (veya gecelik, iç çamaşır) ve başörtüsü ile namaz kılınabilir mi?" sorduğunda, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in de ona:

"Gömlek (gecelik) yeterli olur da ayakların üst kısmını örterse (namaz kılınır)." buyurdu.[352]

İbn Ömer (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim elbisesini kibir ve bencillik olsun diye yerde sürüklerse, Allah kıyamet gününde ona; (rahmetle) bakmaz."

Bunun üzerine Ümmü Seleme (r.a.) "Ya kadınlar eteklerini ne yapsınlar?" diye soruncu, Efendimiz "Bir karış sarkıtsınlar" buyurdu. Ümmü Seleme, "O takdirde ayakları açılmış olur" dedi, Peygamber (a.s.), "O halde bir zira' sarkıtsınlar ve artık bundan fazlasını yapmasınlar" buyurdu.[353]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Ergenlik çağına girmiş olan kadının namazda mutlaka başını örtmesi gerekir. Aksi halde namazı kabul olunmaz.

2- Kadının geceliğiyle namaz kılması caizdir, yeter ki uzun olup ayaklarının üstünü örtecek kadar uzun olsun.

3- Kadının ayaklarının üstü avrettir.

4- Kadınların entarilerinin de ayaklarını örtecek kadar uzun olması vâcibdir. Ancak bundan az kısa olur da kalın çarapla ayaklar örtülürse, buna cevaz verilmiştir.

Hadislerin ışığında müctehit imamaların görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

Hür kadın bedeninin tamamı avrettir, ancak yüzü ve iki eli müstesna. Ayaklarının avret olup olmadığı hakkında iki rivayet vardır. Ebû Hanîfe'ye göre avret değildir. Çünkü birtakım ihtiyaçlar karşısında kadının yürümesi gerekmektedir ki, her zaman örtülü bulundurması çok zordur. Hem yüz ve eller şehevî duyguyu daha çok tahrik edebilir. Onlar avret olmadığına göre, ayakların da avret olmaması gerekir.[354] Nitekim el-Hasan'ın Ebu Hanîfe'den yaptığı rivayete göre, kadının ayaklarına bakmanın helâl olduğu belirtilmiştir.[355]

O halde bu mezhebe göre, namazda kadının yüzü ve iki eli açık bulunursa, bir sakınca yoktur. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, ayaklarının da açık olması namaza mani' değildir. Dışarıya çıkınca da yüzünü ve ellerini açık bir vaziyette bulundurması men'edilmez. Erkeklerin de kadının yüzüne ve ellerine şehvetle bakmaları haramdır.

b) Şâfiîlere göre, hür kadının yüzü ve iki eli dışında kalan yerleri avrettir. O halde kadının ayakları da avrettir ve namaz kılarken örtmesi vâcibdir.[356]

c) Hanbelîlere göre:

Hür kadının yüzü dışında diğer her yanı avrettir. O halde namaz kılarken ellerini ve ayaklarını örtmesi gerekir. Sokak kıyafeti de yine bu ölçüde olmalıdır.[357]

d) Mâlikîlere göre:

İki elin içi ve üstüyle yüzün tamamı dışında kalan yerler avrettir. O halde kadının yüzü ve iki eli örtülü olmadığı halde namaz kılması caizdir; [358] aynı şekilde sokakta da bu iki azasını açık bulundurmasına cevaz verilmiştir.

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

324 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadîsini aynı zamanda İbn Huzayme ve el-Hakim de rivayet etmişlerdir. Darekutni ise, hadîsin mevkuf olduğunu, el-Hakim ise mürsel olduğunu söylemiştir. Bilindiği gibi mevkuf, ashab-ı kiramdan rivayet edilen söz, fiil ve takrirdir. Mursel ise, senedinden bir sahabi düşen hadistir. Gerek mevkuf, gerekse mursel hadisler daha çok zayıf hadisler arasında sayılır. Ancak mevkufun böyle olduğunda tam ittifak yoktur.

Taberânî ise, bu mealde bir hadisi es-Sağîr ve'1-Avsat'da Ebû Katade'ten şu lâfızla rivayet etmiştir:

"Allah, zînet yerlerini örtmedikçe kadının; ergenlik çağına giren kızın da başını örtmedikçe namazını kabul etmez."

İbn Huzeyme ise, şu lâfızla kendi sahihinde rivayet etmiştir:

"Allah ergenlik çağına giren kadının namazını ancak başörtüsüyle kabul eder."

Hadisler kadının namaz kılarken başını örtmesinin vâcib olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca hür ve cariye arasında bu hususta bir fark olmadığı da anlaşılıyor. Ancak İmam Şafiî, İmam Ebû Hanîfe ve cumhur, hür kadınla cariye kadın avretleri arasında fark bulunduğunu belirtmişler ve ona göre bir tarifte bulunmuşlardır. Hadîsin zahirine bakıp ikisi arasında fark yoktur, diyenler ise, Zahiri mezhebine mensup olanlardır. Sözünü ettiğimiz imamlara göre, cariyenin avret yeri dizkapağıyla göbek arasıdır. İmam Mâlik'e göre, cariyenin avret konusunda hür kadından farkı sadece saçlarıdır; cariyenin saçları avret değildir.[359] Kuvvetli ihtimalle, İmam Mâlik, Hicaz'da cariyelerin başaçık gezdiğini görünce, sahabenin böyle uygun gördüğüne kail olmuştur. el-Iraki ise Tirmizî şerhinde diyor ki:

"İmam Mâlik'ten meşhur olan rivayete göre, cariyenin avreti erkeğin avreti gibidir."

Bize göre, el-Iraki'nin bu tesbiti isabetli değildir. Çünkü İbn Kudame gibi, kendi mezhebinde yetkili bir ilim adamı sözü edilen mesele hakkında şöyle diyor:

"İmam Mâlik hür olmayan (cariye) kadın hakkında, "başörtüsüz namaz kılabilir." demiştir."[360]

325 nolu Ümmü Seleme hadisini el-Hâkim de tahrîc etmiş, Abdülhak ise, Mâlik ve diğer râvilerin bunu mevkufen rivayet ettiklerini söylemiştir. el-Hâkim ise, Buharî'nin şartına göre, hadisin ref'i sahihtir, diyerek Abdülhakk'ın görüşüne katılmamıştır. Ancak hadîsin isnadında Abdurrahman b. Dînar bulunuyor ki bu zat üzerinde hayli şeyler söylenmiştir, et-Takrîb de onun sadûk (doğru, güvenilir) olduğu belirtilmiş, ancak bazan hatâ yaptığına dikkatler çekilmiştir.

Diğer yandan bu hadîsi Mâlik b. Enes, Bekir b. Mudar, Hafs b. Ğıyas, İsmail b. Cafer, İbn Ebî Zid'b ve İbn İshak, Muhammed b. Zeyd' den, o da Ümmü Seleme'den rivayet etmişler ve hiçbiri, Ümmü Seleme'nin Peygamber (a.s.) Efendimiz'den rivayet ettiğini zikretmemiştir.[361]

Darekutnî'den ise bu hadîs sorulduğunda, şu cevabı vermiştir:

"Muhammed b. Zeyd b. Muhacir b. Kunfez kendi anasından, o da Ümmü Seleme'den rivayet etmiştir. Ancak merfu, olduğu hakkında farklı tesbitler vardır: Abdurrahman b. Abdullah b. Dıhar yaptığı rivayette Peygamber (a.s.) Efendimiz'e kadar ref'etmiştir. Hişam b. Sa'd da bu hususta ona tabi olmuştur. İbn Vehb ise muhalefet ederek hadîsi Hişam b. Sa'd dan mevkufen rivayet etmiştir. Doğru olan da budur. et-Tenkîh sahibi ise, Abdurrahman b. Abdillah b. Dinar'dan Buharî'nin kendi Sahîh'inde rivayet ettiğini belirterek bazı ilim adamlarının onun sıka (güvenilir) olduğunu söylemişlerse de yukarıdaki hadîsi ref'etmekte hatâ etmiştir, diyor.[362]

Namazda avret yerinin örtülü tutulmasının aslı şu âyete dayanmaktadır:

"Ey âdemoğulları! Her mescidde güzel ve temiz elbisenizi alıp giyinin." [363]

Ayette, "zînet" tabiri kullanılmıştır ki ilim adamlarının çoğu bunu avret yerini örtüp kapatan elbise, ile yorumlamışlardır.

"Mescid'den maksat, namazdır, aynı zamanda namaz kılınan cami anlamına da gelir. Nitekim Seleme b. Ekva, (r.a.)'dan yapılan rivayette demiştir ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e dedim ki:

"Ya Resûlellah! kamîs (gömlek) ile namaz kılayım mı?",

"Evet, bir dikenle olsa bile onu düğümle (öylece kıl)" buyurdu.[364]

Kadının namaz kılarken ne gibi elbise giymesi gerektiği hakkında Hz. Âişe (r.a.) Validemiz'den sorulduğunda, sorana, git bu meseleyi önce Ebû Tâlib oğlu Ali'den sor, sonra da gel bana ne dediğini haber ver, dedi. Sonra sahibi Hz. Ali'ye (r.a.) gelip sordu. O da, "Başörtüsü ve ayakların üzerini örtecek kadar uzun bir iç çamaşırla." diye cevap verdi. Adam durumu gelip Hz. Âişe'ye (r.a.) haber verince, "Ali doğru söylemiştir" diyerek onu tasdik etti. [365]

Çıkarılan Hükümler:

1- Hür kadının iki eli ve yüzü dışında diğer bütün bedeni avrettir. Namazda avret yerlerini örtmesi vâcibdir. Aksi halde namazı kabul değildir.

2- Kadının ayakları da avret değildir. O bakımdan ayakları açık olduğu takdirde namaz kılabilir. Bu iki hüküm İmam Ebû Hanife'nin ictihadıdır.

3- Kadının ayakları da avrettir. Bu, Şâfiîlerle Hanbelîlere göredir. Yani iki müctehidin ictihadı bu anlamdadır.

4- Kadının elleri de avrettir. Bu, İmam Ahmed b. Hanbel'in ictihadıdır.

5- Kadının namaz kılarken geceliği veya entarisi ayaklarının üstünü örtecek kadar uzun olması gerekir. Entari veya gecelik bu kadar uzun olmazda açık kalan kısımlar teni göstermeyecek çorapla örtülürse, bu da caizdir.

6- Tek gömlek veya gecelikle namaz kılındığı takdirde, vücudun açılması için düğmelemek vâcibdir. Üzerinde iç çamaşırı bulunanlar için düğmelemek söz konusu değildir, yeter ki avret yeri gözükmesin.

İpek Veya Gasbedilmiş Elbiseyle Namaz Kılmak

İbâdetin birçok hikimetleri vardır, onlardan biri de haklara saygılı olmak, haramdan kaçınmak, başkasının malına, ırzına ve şerefine el ve dil uzatmamaktır. Sonra da Allah'ın rızası doğrultusunda hayatı tanzim edip dünya ile âhiret, ruh ile beden arasında denge kurmak; lüks ve israftan kaçınmak suretiyle sade bir ömür sürmektir. .

O bakımdan lüks sayılan ipek elbiseyle namaz kılmak erkeklere haram kılınmış, kadınlara cevaz verilmiştir. Çünkü erkek hayat ve hareket adamıdır. Hergün kollarını sıvayıp işinin başına koşmakla emrolunmuştur. İçinde yaşadığımız topluma ayakuydurmak, onlara tepeden bakmamak, dikkatleri çekecek şekilde süs ve zînetten uzek durmak onun günlük hayatının ölçüsü ve Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e uymaya çalışmasının belirtisidir.

Gasbedilmiş, yani sahibinin rızası hilâfına zorla alınmış bir elbiseyle de ibâdet, hedef ve amacını kaybeder, ölçü ve anlamını bir bakıma yitirir. Çünkü namazın hikmetine ters düşen herşey ya mekruh ya da haramdır, ya da mahzurludur.

Konuyla ilgili hadîsler:

İbn Ömer (r.a.)dan yapılan rivayette:

"Kim on dirhem bir elbise alır da onda bir dirhem haram bulunursa o elbise üzerinde bulunduğu sürece Allah onun hiçbir namazını kabul buyurmaz."

İbn ömer (r.a.)'dan bunu söyledikten sonra iki parmağını kulaklarına sokup şöyle dedi:

"Bunu eğer Resulüllah'ın (a.s.) buyurduğunu işitmedimse ikiniz de sağırlaşın!"[366]

"Hz. Aişe (r.a.)dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim bir amelde bulunur da o amel üzerinde bizim emrimiz yoksa, o merduttur."[367]

Aynı hadîsi Ahmed b. Hanbel şu lâfızla rivayet etmiştir:

"Kimi bizim emrimiz hilâfına bir iş yaparsa, o iş merduttur."

Her iki hadîste geçen "emir" tabirinden maksat, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ile ashabının yaşadığı dinî esas ve prensiplerdir.

Ukbe b. Âmir (r.a.)'den yapılan, rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e ardı ve eteği yırtık olan kaftan hediye edildi. O da onu giydi ve sonra üzerinde olduğu halde namaz kıldı. Namazı bitirince, hoşlanmadığını belirtir şekilde şiddetle tutup üzerinden çıkardıktan sonra şöyle buyurdu:

"Bu, muttakıylere lâyık değildir."[368]

.

Câbir b. Abdillah (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

Resûlülah (a.s.) Efendimiz kendisine hediye edilen kalın ipek kumaştan bir elbise giyindi; sonra çok geçmeden ki onu çıkarıp Hattab oğlu Ömer'e gönderdi. Bunun üzerine kendisine: Ya Resûlüllah! Çok sürmedi onu üzerinden çıkardın? diye soruldu. Buyurdu ki

"Cibrîl (a.s.) beni ondan men'etti."

"Az sonra Ömer ağlayarak geldi ve şöyle dedi:

"Ya Resûlüllah! Bir şeyden hoşlanmadın da onu bana verdin, benim neyime?" Peygamber (a.s.):

"Onu sana giyinsin diye vermedim, satasın diye verdim."

Bunun üzerine Ömer (r.a.) onu iki bin dirheme sattı.[369]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Haram parayla satın alınan bir elbiseyle kılınan namaz makbul değildir.

2- Dinî hususlarda Resûlüllah'ın sünnetine uymayan, O'nun getirdiği prensiplere ters düşen her amel merduttur.

3- İpek elbise erkeklere, haramdır. İpek elbiseyle kılınan namaz makbul değildir.

4- İpek elbiseyle kılınan namazı iade etmek gerekmez.

5- İpek, elbise takvaya aykırıdır, muttakıylere lâyık değildir.

6- Hediye edilen bir şeyi başkasına hediye etmek caizdir

Hadîslerin ışığında müetehit imamların görüş, tesbit ve istidlalleri:

a) Hanefi, Şafiî ve Hanbeli mezhep imamlarına ve ilim adamlarının cumhuruna göre, ipek elbise giyinmek erkeklere haramdır. Üzerinede ipek elbise bulunduğu halde namaz kılan kimsenin namazı sahîhse de günah işlemiş kabul edilir. Namazı iade etmesi gerekmez. Gasb edilen elbise de böyledir.

b) İmam Mâlik'e göre, vakit içinde iade etmesi gerekir.[370] İleride ipek konusuna daha geniş yer verip lüzumlu bütün açıklamayı yapacağız.

Konuyla ilgili diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

338 nolu İbn Ömer hadîsini aynı zamanda Abd. b. Humayd ve Beyhakî tahrîc ettikten sonra zayıf olduğu belirtmişlerdir. Ayrıca el-Hatîb, İbn Asâkir ve Deylemî de rivayet etmişlerdir. İsnadında Hâşim bulunuyor ki, bu zat İbn Ömer'den rivayet etmişse de bu alanda pek tanınmıyor.

Hadîsin zahiri, ipek ve mağsub elbiseyle kılınan namaz kabul ediliniyeceğine delâlet ediyorsa da sahîh olmadığına delâlet etmemektedir. Çünkü namazın kabulü başka, sıhhati daha başkadır. Kabul edilmemesi, faziletinden marumiyete delâlet eder. Nitekim kocası kendisine öfkeli bulunduğu halde geceleyen kadının namazını Allah kabul etmez, mealindeki hadîste de hüküm bu doğrultuda ele alıp yorumlanmıştır, yani namazının feyiz ve bereketinden mehrum kalır, ama borcunu ödemiş sayılır; namazı sahihtir.

"Kabul edilmez" şeklindeki ifade genellikle iki ayrı yorum ister; birincisi, sıhhatını olumsuz yönde etkiler, diğeri kemal ve faziletini olumsuz kılar. Konumuzu oluşturan hadiste kemal ve faziletini nefyedeceğiz yani olumsuz, yönde etkileyeceği söz konusudur. Sıhhatini olumsuz yönde

etkiliyen ise, "Bu bir abdesttir, Allah namazı ancak onunla kabul eder" meâlindeki hadiste belirtmiştir.

Hadîsin senedinde bazılarına göre, pek tanınmayan Hişam bulunuyorsa da, genellikle ilim adamları onunla istidlal etmişlerdir.

339 nolu Hz. Aişe hadisine gelince, bu dinî kavaidden birçok hükümleri kendinde taşımaktadır. Öyle ki, ilim adamları, Peygamber (a.s.) Efendimiz tarafından yasaklanan, men'edilen bütün akidler hükümsüzdür, demişlerdir. Çünkü bir şeyi men'etmek, onun sıhhatli bir hüküm ifâde etmiyeceğine, fasit olduğuna delâlet eder. O halde dini kaide ve ölçülere girmeyen her türlü menhiyata reddetmek vâcibdir. O bakımdan hâkimin verdiği hüküm, işin ve meselenin asıl içyüzünü değiştiremez. Haksızı haklı çıkarmak, helâli haram kılmak gibi hükümler, hiçbir zaman haksızı haklı, helâli haram yapamaz.

Onun için hadîste geçen "leyse aleyhi emruna" cümlesi, dinî ölçü ve kaidelerle yorumlanmıştır. Şevkanî'nin de dediği gibi, bu hadîsin taşıdığı kaideler sayılmıyacak kadar çoktur.

Özetliyecek olursak, şöyle bir ifade kullanmak mümkün: Kim dinde aslı olmayan, bir asla dayanmayan bir şey icad ve ihdas ederse, ona asla iltifat edilmez. O nedenle et Tuhî şöyle demiştir; Bu hadîs, şer'î delillerin yarısıdır. İpek elbise, zorla alınan (gasbedilen elbise) ile kılınan namazın Allah katında hiçbir fazileti yoktur. Sadece kul bir bakıma namaz borcunu ödemiş sayılır. Çünkü namazdan amaç, ilâhî hududa riâyettir.

340 nolu Ukbe b. Amir hadîsiyle istidlal eden İmam Şafiî, ipek elbiseyle namaz kılmanın haram olduğunu söylemiştir. İmamiyye mezhebine salik olanlar da aynı görüştedirler.[371] Diğer birçok ilim adamlarına göre, mekruh sayılmıştır. Çünkü ipek elbisenin illeti, kibir ve gururdur, namazda bu ikisi de söz konusu değildir. Ayrıca onlar, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, kalın ipekten dokunan elbiseyi giyip namaz kıldıktan sonra çıkarmış, fakat kıldığı namazı iade etmemiş ve ipek elbiseyle kılınan namaz iade edilmelidir, diye bir ifade kullanmamıştır.

İpek elbise henüz haram kılınmamıştı ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kalın ipekten mamul bir üstlük giyinmişti; Onu görenler beğendiler ve hayretlerini ifade ettiler. Peygamberimiz (a.s.) geçici dünya hayatında bu

gibi şeyleri beğenmenin hakikatte bir değer taşımadığını belirterek şöyle buyurmuştur:

"Canımı kudret eliden tutan zata yemin ederim ki, Sa'd b. Muâz'ın Cennet'teki mendili bundan çok daha güzeldir!"[372]

el-Bahır kitabının sahibi diyor ki:

"İpek elbiseden başka örtünecek bir şey bulamazsa, o takdirde onunla kıldığı namaz sahihtir. Çıplak kılacak olursa namazı hükümsüz sayılır. "Ahmed b. Hanbel ise, çıplak kılması evlâdır, demişse de diğer ilim adamları ona muhalefet etmişlerdir. Nitekim yukarıda da belirttiğimiz gibi, ipek giyinmek haramdır, o vaziyette namaz kılarsa, namazı sahihtir, ancak haramı irtikâp ettiğinden büyük günah işlemiş.

341 nolu Câbir b. Abdillah hadîsi sahîhtir. İpek elbise giyinmenin tahrimine delâlet etmektedir.

Çıkarılan Hükümler:

1- İpek elbiseyle namaz kılmak ilim adamlarının çoğuna göre, mekruhtur. Ahmed b. Hanbel'e göre, bir rivayette haramdır.

2- İpek elbiseyle kılınan namaz sahîhtir, ancak kemal ve fazileti gitmiştir.

3- Gasbedilen bir parayla satın alınan elbiseyle namaz kılmak mekruhtur, namazın kemal ve faziletini tamamen düşürür. Ancak kılınan namaz sahihtir.

4- İpek elbise giyinip onunla kibir ve gurur taslamak da haramdır.

5- Kadınların ipek elbise giyinmesi ve o vaziyette namaz kılması caizdir.

İpek Elbise Giyinmek Ve Altın Eşya Takınmak Erkeklere Haramdır

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, ipek ve altın en çok tanınan ve yaygın olan iki şeydir. Tarih boyunca ne ipek, ne de altın hiçbir zaman değerini kaybetmemiştir. O bakımdan her ikisi de birer böbürlenme, başkasına karşı üstünlük taslama ve gurura kapılma aracı olarak bilinir. İslâm dini ise, sadeliği, kardeşliği emreder, sınıf farkını kaldırır, mü'minleri Allah katındaki durumlarını bir tarağın dişleri gibi eşit sayar, ancak üstünlüğün, faziletin takvada olduğunu söyler; yani kim daha çok ilâhî hududa bağlı kalıp kötülüklerden sakınabiliyorsa, Allah katında daha değerli ve üstündür. O bakımdan erkeği atalete iten, onu bir biblo durumuna getiren, kibir ve gurur duygusunun kabarmasına sebep olan ipek elbise ve altın zînet kullanması yasaklanıp haram kılınmıştır. Ellerine, parmaklarına altın değil, nasır yakışır. Sırtına ipek değil ter ve emek lâyık görülür.

Kadınların durumu onlarınkinden çok farklıdır. Pazarda, çarşıda tezgahta, büroda erkekler daha çok çalışır, İslâm kadın erkek bir arada çalışmayı yasaklamış, her cinsin kendi hemcinsleri arasında çalışmasını uygun görüp vâcib kılmıştır. O bakımdan kadın daha çok ev işleriyle uğraşır, çocuklarını besleyip büyütme, temizleyip sıhhatli yetiştirme işini yüklenir. Kocasına karşı süslenmesi, zînet takınması güzel bir davranıştır. İslâm bunu sünnet veya müstehab kılmıştır. Evinin dışında ise, zînetini teşhir, etmesini yasaklamış ve o ancak kocası için süslenir hükümünü koymuştur. O bakımdan kadına hem ipek elbise giyinmek, hem altın takınmak mübah sayılmıştır.

Konuyla ilgili hadîsler:

Ömer (r.a.)’den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'den şöyle işittiğini söylemiştir:

"İpek giyinmeyiniz. Doğrusu kim Dünya'da ipek giyinirse, âhirette giyinmez."[373]

Enes (r.a.)’den yapılan rivayette Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Dünya'da ipek giyinen, âhirette elbette giyinemiyecektir."[374]

Ebu Musa (r.a.)’den yapılan rivayette, Peygamber (a.s) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Altın ve ipek, ümmetimin kadınlarına helâl kılınmış, erkeklerine haram kılınmıştır."[375]

Hz. Ali (r.a.)’den yapılan rivayette demiştir ki: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e sarı çizgili ve altın işlemeli entari veya üstlük hediye edilmişti, onu bana gönderdi, ben de giyindim. Ancak Peygamber'in (a.s.) yüzündeki öfkeyi anladım. Bana dedi ki:

"Ben onu sana giyinmen için göndermedim, belki baş örtüsü olcak şekilde kadınlar arasında bölüp vermen için gönderdim."[376]

Enes (r.a.)’den yapılan rivayette deniliyor ki:

"Enes (r.a.), Peygamberimizin kızı Ümmü Gülsüm'ün üzerinde sarı çizgili veya altın işlemeli bir hırka görmüştür."[377]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Dünya'da ipek elbise giymen erkekler âhirette ondan mahrum kalacaklardır.

2- Altın eşya takınmak ve ipek elbise giyinmek ümmetin erkeklerine haram, kadınlarına helâl kılınmıştır.

3- Kadınların ipek başörtüsü veya altın işlemeli ipek başörtü kullanmalarına cevaz verilmiştir.

4- Kadınların ipek entari, ipek dış kıyafet giyinmelerinde bir takınca yoktur.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

İpek elbise erkeklere haram kılınmıştır. Bu ister ince, ister kalın olsun farketmez. Onlar bu meselede, Ebû Musa hadîsiyle Enes (r.a.) hadisini sened olarak seçip istidlal etmişlerdir. Savaşta erkeklerin ipek elbise giyinmelerine ruhsat verilmiştir.[378]

b) Şâfiîlere göre:

İpek elbise erkeklere haram, kadınlara helâl kılınmıştır. Ancak giyilen elbise ipek ve diğer bir madde karışımından imal edilmişse, o takdirde eksere göre hükmedilir. İçindeki ipek daha çoksa haramdır, daha azsa helâldir.[379]

İpek elbiseyi sadece giyinmek değil, onu kullanmak da erkeklere haram kılınmıştır. O halde erkeklerin ipek bir yaygı üzerinde oturmaları da helâl değildir. Ancak arayerde bir örtü veya astar bulunursa, o takdirde bir sakınca yoktur. Onun gibi elbisenin astarı, yüzüne dikili bir vaziyette ipek olursa ona da cevaz verilmiştir. Çünkü astar kendi başına bir elbise değildir. Üzerine oturulan yaygının astarı da ipekten olursa, tahrîm hükmü cari olmaz. Erkeklerin ipek mendil kullanması da haram sayılmıştır.[380]

c) Hanbelîlere göre:

Tahrîmi sadece erkeklere has olan elbise, ipektir. Altınla işlenmiş veya altın suyuyla süslenmiş bir ipeği giymek, yaygı olarak kullanmak hem namazda, hem namaz dışında haramdır.

Hanbelîler bu meselede Ebü Dâvud ile Tirmizî'nin rivayet ettiği "İpek elbiseyi ve altını ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helâl kılıyorum." mealindeki hadîsle istidlal etmişlerdir. Tirmizî bu hadîsin hasen ve sahih olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca Hz. Ömer' den (r.a.) rivayet edilen: "İpek elbise giyinmeyin; çünkü gerçekten kim dünyada onu giyinirse, âhirette giyinmez." mealindeki Buhari ve Müslim'in ittifakla naklettikleri hadîsi delil olarak seçmişlerdir.[381]

Bit ve benzeri haşereden sakınmak ve bedendeki bir hastalığı gidermek hususlarında faydalı olacağı biliniyorsa, o takdirde erkeklerin ipek gömlek giyinmelerine cevaz verilebilir. Nitekim yapılan rivayetlere göre, ashabdan Abdurrahman b. Avf ve Zübeyir b.Avvam, bitten şikayetçi olmuşlar, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onlara ipek giyinmeleri için ruhsat vermiştir.[382]

Abdurrahman el-Cezîri'nin tesbitine göre: İpek elbise mutlaka, ister yüz, ister astar şeklinde; ister uçkur, ister teşbih püskülü ve ipi ve benzeri olsun kullanılması haramdır. Ancak düğme ve ilik gibi şeylerin, başkasına tabi olduklarından ipekten olması haram değildir. Onun gibi, ipek yaygı üzerine oturmak, yastık olarak kullanmak ve duvarları ipekle kaplamak da haramdır.

Erkeklerin giyindikleri elbisenin çoğu yün, pamuk, keten ve benzeri bir madde, azı da ipek olursa, buna cevaz verilmiştir. Eşit olması halinde de hüküm aynıdır.[383]

d) Mâlikîlere göre:

Ergenlik çağına giren her erkeğe ipek elbise giyinmek haramdır. Ergen olmayan erkek çocuklar hakkında ise iki farklı rivayet vardır. Yine bu mezhebe göre, bit ve benzeri haşereden korumak için ipek elbiseye cevaz verilmez, nasıl ki savaşta da giyinmesine cevaz verilmemiştir. İpek yaygı üzerinde oturmak da öyle. Aynı zamanda astarı veya elyafı ipek olan bir elbise giyinmek de haramdır. İki parmak eninden az bir ipek parçanın elbisede bulunmasında bir sakınca yoktur.[384]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

İbn Ebî Müleyke'den yapılan rivayette Masavver b. Mahreme (r.a.) şöyle demiştir: Resûlüllah (a.s.)   Efendimiz'e (bir yerden) hayli kaftan takdim edilmiştir. Ebû Mahreme bu haberi alınca bana: "Oğulcağızım, bana ulaşan habere göre, Resûlüllah'a (a.s.) birçok kaftan takdim edilmiş de onları dağıtıyormuş. Bizi beraberinde Peygamber'e (a.s.) götür" dedi. Ben de kalkıp gittik, Peygamber'i (a.s.) evinde bulduk. Babam bana: "Resûlüllah'ı (a.s.) bana çağır," dedi. Ben de, onun bu sözünü gözümde büyüttüm ve "Sana Peygamber'i (a.s.) çağıracağım öyle mi?!" diyerek hayretimi belirttim. Babam, "Oğulcağızım, Peygamber (a.s.) zorba ve mağrur bir kimse değildir" dedi. Onun üzerine Resûlüllah'ı (a.s.) çağırdım. Dışarı çıktı, üzerinde kalın ipekten imal edilmiş bir kaftan bulunuyordu ki, düğmeleri altından idi. Babama şöyle seslendi: "Ya Mahreme! bunu senin için sakladım" dedikten sonra ona verdi.[385]

Ebû Cafer et-Tahavî diyor ki:

"Bir topluluk bu rivayete dayanarak demişler ki: "Erkeklerin ipek elbise giyinmesinden bir sakınca yoktur." Diğer ilim adamları ona muhalefet ederek, erkeklerin ipek elbise giyinmelerini hoş karşılamamışlar ve bu mesele hakkında rivayet edilen mütevatir hadîslerle istidlal etmişlerdir."

Ebû Cafer, bu açıklamadan sonra seksen kadar rivayeti biraraya getirip nakletmiş ve böylece ipek elbisenin erkeklere haram olduğu hakkındaki rivayet ve tesbitlerin ağırlık kazandığını belirtmek istemiştir. Biz o

rivayetlerden birkaç tanesini lüzumuna binaen kitabımıza meâlen nakletmeyi uygun bulduk:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ipek elbiseyi giyinmeyi yasakladı, ancak iki veya üç veya dört parmak kadarını yasaklamadı."[386]

İbn Merzuk'un yaptığı rivayete göre, Hz. Ali (r.a.) bir adamın üzerinde ışıl ışıl parıldayan ipekten bir hırka veya üstlük gördü ve onu alıp iki parmağının arasına yerleştirerek ikiye böldükten sonra şöyle dedi:

"Ben bunu sana kıskandığım için yapmadım ama Resûlüllah'ın (a.s.) ipeği yasakladığını işittim de ondan..."

Hz. Ömer (r.a.) Peygamber (a.s.) Efendimiz'e dedi ki:

"Ya Resûlüllah! Utarid veya Lebîd'e uğradım, ipek elbise satışa arzediyordu, cuma günü ve bir de hariçten elçiler geldiğinde (giyinmeniz için) almış olsaydım, (isabetli olurdu). Onun bu sözü üzerine Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu:

"Dünya'da ipek elbiseyi ancak, âhirette nasibi olmayan giyinir."

Ebû Hüreyre (r.a.)’den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Dünya'da ipek giyinen Ahiret'te giyinmez. Dünya'da içki içen Ahiret'te (Cennet şarabından) içemeyecektir. Altın ve gümüş kaplarda su içen, âhirette o (gibi) kaplarda su içemeyecektir."

Hz. Ali (r.a.)’den yapılan rivayette demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz, ipeği sağ eline, altını sol eline aldıktan sonra şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki bu ikisi, ümmetimin erkeklerine haramdır."

Ebû Cafer et-Tahavî rivayetleri sıraladıktan sonra, şöyle diyor:

"Rivayetlerin çoğu, ipek elbisenin önceleri giyilmesinin mübah olduğuna delâlet ediyor. Haram kılınması, mübah sayılmasından sonradır. Böylece ipek elbisenin giyilmesinin yasaklanmasının, daha önce mübah olduğu hükmü neshettiğini anlıyoruz. Nitekim bu, aynı zamanda İmam Ebû

Hanîfe'nin, Ebû Yusuf'un, Muhammed'in ve ekseri ilim adamlarının kavlidir.[387]

İpek elbisenin ergen olmayan çocuklar için de haram olduğunda ilim adamlarının ittifakı yoktur. Çoğuna göre, onlar hakkında da tahrîm hükmü câridir. Çünkü hadîste "ümmetimin erkeklerine" buyurulmuştur ki, bu küçük, büyük her erkeği kapsamına alan bir tabirdir. Nitekim Ebû Davud'un Sevbân'dan (r.a.) yaptığı rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz bir savaştan döndüğünde, kızı Fatıma'nın evine uğradı, zaten her savaştan dönüşünde önce Fatıma'ya uğrardı. O gün, Fatıma'nın kendi kapısına bir (ipek) perde astığı ve Hasan ile Hüseyin'in kollarına bileziğe benzer gümüş taktığını gördü. O bakımdan onlara doğru geldi ama içeri girmedi. Hz. Fatıma, O'nun o asılı perdeden ve Hasan ile Hüseyin'in kollarına taktığı gümüş bilezikten dolayı girmediğini zannederek perdeyi yırttı ve o iki sabinin kollarındaki bilezikleri açıp çıkardı. Çocuklar da ağlayarak Resûlülllah'a (a.s.) gittiler. Peygamber (a.s.) o bilezikleri onlardan aldı ve Sevbân'a vererek, bunu falan aileye götür, diye emretti..." Bu olay, her ne kadar erkek çocuklarına takılan zînet eşyası hakkında ise de, onların bu hususta mükelleflerin hükmüne tabi olduğuna delâlet etmektedir. O bakımdan ipek elbise hususunda da mükelleflerle ilgili hükmün kapsamına girerler.

İlim adamlarından bir cemaat ise, bu hususlardaki teklif ergen olanlara yöneliktir, küçük çocuklara değil, demişlerdir. Nitekim Muhammed b. Hasan bu konuda şöyle demiştir:

"Çocuklara, ipek elbise giydirmek caizdir."[388] Şafiî mezhebine bağlı olan ilim adamları ise, bayram günlerinde erkek çocuklara ipek elbise giydirmekte bir sakınca yoktur, demişlerdir. Çünkü çocuklar ilâhî tekliflerle mükellef değillerdir.

347 nolu Ebu Musa hadisini aynı zamanda Hâkim tahrîc etmiş ve Taberânî sahîhlemiştir. Ancak isnadında Said b. Ebî Hind bulunuyor ki, bu zatın Ebû Musa'ya yetişmediği söylenir. O bakımdan İbn Hibban kendi Sahîh'inde, "Said b. Ebî Hind'in hadisi malûldür, sahih sayılmaz", demiştir Tirmizî ise bu hadîsi sahîhlemiştir. İbn Hazım da sahîh olduğunu belirtenler arasında bulunuyor.

Darekutnî ise, aynı hadîsi Nâfı'dan, o da Saîd b. Ebi Hind'den, o da Ebû Saîd'den rivayet etmiştir.

Bu konuyla ilgili bir başka hadîsi Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud, Nesâi, İbn Mâce ve İbn Hibban şu lâfızla Ali b. Ebi Tâlib'den (r.a.) rivayet etmişlerdir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ipeği sağ eline, altını sol eline aldıktan sonra şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki bu ikisi, ümmetimin erkeklerine haramdır."

Az yukarıda aynı hadîsi Ebû Cafer et-Tahavî'nin de rivayet ettiğini belirtmiştik. Ancak İbn Mâce bu rivayetin son kısmını şu fazlalıkla tesbit etmiştir:

"Kadınlarına ise helâldir."

Abdülhakk'ın Ali b. Medenî'den yaptığı rivayete göre, Ali şöyle demiştir:

"Bu hadîs hasendir ve ricali de tanınmış kişilerdir." İsnadında Yezîd b. Ebî Habîb ve Eflah adında iki kişi bulunuyor ki, İbn Kattan onları cehaletle vasıflamış ve o bakımdan hadîs malûldür, demiştir.

Yine bu konuda Beyhakî, Akabe b. Amir'den isnad-ı hasen ile bir hadis rivayet etmiştir. Ebû Musa hadîsinin bir benzerini İbn Mace, Bezzar, Ebu Ya'lâ ve Taberânî, el-İfrikıy'ye isnad ederek rivayet etmişlerse de, el-İfrikıy'nin zayıf olduğu tesbit edilmiştir. Nitekim Taberânî ve İbn Hibban onu zayıflar arasında zikretmişlerdir. Ayrıca hadîsin isnadında Sabit b. Zeyd bulunuyor ki; Ahmed b. Hanbel onun birçok münker rivayetleri olduğunu söylemiştir. İbn Hibban ise, "onun hadîsinde galip gelen şey, vehimdir. O bakımdan münferit kaldığı rivayette onunla ihticac edilmez", demiştir.[389]

Bütün bu tesbitlerle beraber Ebu Musa hadîsini kuvvetlendiren birçok rivayetlerin tesbiti, konuya sıhhat kazandırmakta ve istidlale uygun olduğunu ortaya koymaktadır.

348 nolu Ali (r.a.) hadîsi sahihtir ve ipek elbisenin erkeklere haram, kadınlara helâl kılındığına açık delildir.

349 nolu Enes b. Mâlik hadîsi de sahîh kabul edilmiş ve yukarıdaki Ali hadisini kuvvetlendirir anlamda bir hüküm taşıdığı ortaya konmuştur.

Çıkarılan Hükümler:

1- İpek elbise giyinmek, ipek yaygı ve döşek üzerinde oturmak erkeklere haram kılınmıştır.

2- Kadınların ipek elbise giyinmelerinde, ipek yaygı, döşek ve benzeri eşya kullanmalarında bir sakınca yoktur.

3- Ergen olmayan erkek çocuklarına ipek elbise giydirmeğe cevaz verilmiştir. İlim adamlarından bir kısmı, bunlar için tahrîm hükmünün geçerli olduğunu söylemişlerse de, cumhurun görüşü bunun hilâfınadır.

4- Erkeklerin altın zinet taşımaları, kullanmaları haramdır. Kadınlar için helâldir.

5- Giyilen elbisede iki parmak kadar ipek kordon bulunursa buna cevaz verilmiştir.

6- Elbise astarının veya üzerinde oturulan döşek ya da yaygının astarının ipek olması ve alt tarafta kalması sakıncalı değildir. Ancak müctehid imamların bu husustaki tesbit ve ictihadları farklıdır. O bakımdan meseleyi biraz daha açıklığa kavuşturmak için, ilgili hadîsleri ayrı bir başlık altında nakletmeyi ve imamların görüşlerine yer vermeyi uygun bulduk.

İpek Yaygı Üzerinde Oturmak, Onu Giyinmek Gibidir

Amaç, erkeklerin bu gibi lüks sayılan eşyaya ilgisini azaltmak ve onları hayat adamı olarak her an sahnede çalışır halde görmektir. Kaldı ki, ipek yaygıya ve benzeri eşyaya cevaz veya ruhsat verildiği halde, tahrîm hükmü hedefine ulaşmamış olur, Oysa İslâm'ın genel kaidelerinden biri de şudur: Yasaklanan bir şeye vesile ve vasıta olan veya ona kapı açan her şeyi de yasaklamak gerekir.

İlgili hadîsler:

Huzeyfe (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bizi altın ve gümüş kaplardan (su veya herhangi bir meşrubat İçmemizi ve onlarda yemek yememizi ipek ve dîbac atlas denilen kalınca ipekten dokunmuş) elbise giyinmemizi, bunların üzerinde oturmamızı yasakladı."[390]

Hz. Ali (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz meyasir üzerine oturmamı yasakladı."[391]

Meyasir, daha çok Mısır ülkesinde Kass bögesinde kadınların, kocaları için, binekleri üzerine koyup oturmaları için yaptıkları yumuşak ipek yüzlü minder, demektir.

Hz. Ömer (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ipek (minder, yaygı ve benzeri şey) üzerine oturmayı men'etti, ancak Peygamber (a.s.) işaret ve orta parmağını kaldırıp birleştirerek, ancak şu kadarı müstesnadır, dedi.[392]

Buhari hariç beşlerin rivayetinde ise hadîsin son kısmı şu lâfızla tesbit edilmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ipek giyinmeyi yasakladı, sadece iki parmak veya üç parmak veya dört parmak yeri (kadar) yasaklamadı."

Esma (r.a.)'dan yapılan rivayette: O, birtane Tayalise (Taylasan) cübbesi çıkardı ki üzerinde Kisra ülkesine ait bir karış (eninde) dîbac (kalınca ipek) yaka bulunuyordu ve cübbenin ön iki kanadı onunla kaplı idi. Hz. Esma (r.a.), şöyle dedi:

"Bu, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin (hayatta iken) giyindiği cübbedir. Hz. Âişe'inin yanında idi. O vefat edince, cübbeyi ben aldım. Hasta için onu suya bandırıp (içirmek veya üzerine serpmek suretiyle) şifa dileriz."[393] Muâviye (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kaplan derisinden (yapılmış eyer, semer, döşek ve benzeri şey) üzerine binmeyi ve az bir parça dışında altın takınmayı yasakladı."[394]

Hadîsleri açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Altın ve gümüş kaplardan su içmek veya onlardan yemek yemek haramdır. Bu hususta, erkek ve kadın farkı söz konusu değildir.

2- Altın veya gümüş kapları süs eşyası olarak evde bulundurmak caizdir. Çünkü Resûlüllah (a.s.) sadece onların kullanılmasını yasaklamıştır.

3- İpek elbise giyinmek ipek yaygı, döşek ve benzeri eşya üzerinde oturmak, erkeklere haramdır; kadınlara mübahtır.

4- At eyerini ipekle kaplamak ve üzerine o vaziyette oturmak da haramdır.

5- Giyilen elbisenin yakası veya kenarları iki veya üç, ya da parmak eninde ipek olursa, buna cevaz verilmiştir. Ancak müctehit imamların farklı tesbit ve ictihadları olmuştur.

6- Kaplan derisinden imal edilen eyer, semer ve minder üzerine oturmak haramdır.

7- Altın işlemeli elbise de giyinmek yasaklanmıştır. Ancak altından imal edilen zînet eşyası, aşırı olmadığı takdirde, kadınlar için takınmaları mübahtır.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların ve diğer ilim adamlarının görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

İpek elbise erkeklere haram kılınmıştır. Onlar bu hususta yukarıda geçen hadîslerle istidlal etmişlerdir. Özellikle Hz. Ömer'e (r.a.) Peygamber (a.s.) Efendimiz tarafından gönderilen kalın ipek kumaştan üstlükle ilgili rivayeti senet olarak seçmişlerdir. Resûlüllah'ın (a.s.) kalın ipketen imal edilmiş hırkayla dışarı çıktığı hadîsinin se mensûh olduğunu, yani hükmünün kaldırıldığını ve O'nun bu elbiseyi savaşta değil, savaş dışındaki bir günde giydiğini ve ondan sonra bir daha giymeyip yasakladığını ihticacla tahrim hükmünün baki kaldığını belirtmişlerdir.

Savaş halinde ise, İmam Ebû Hanîfe, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre, ipek elbise giyinmek haram değildir. Çünkü buna lüzum vardır. Hem sıcaktan korur, hem düşmanın moralini bozar, hem taşınması hafif olur.

Yastık, döşek, minder, yaygı ve benzeri ipek eşyayı kullanmak, yatmak ve dayanmak İmam Ebû Hanîfe'ye göre mekruh değildir, İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, mekruhtur.[395]

Altından mamul zînet eşyasını erkeklerin kullanması haramdır. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, altınla ipeği tutup kaldırarak ikisinin de ümmetinin erkeklerine haram kılındığını açıklamıştır. Hanefiler bu meselede Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce ve İbn Hibban'ın rivayet ettikleri Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) hadîsiyle istidlal etmişlerdir. İpek elbise kadınlara haram kılınmadığı gibi, altından imal edilen zînet eşyasını takınmak da haram kılınmamıştır. Ancak altın ve gümüş kapları kullanmak, mutfakta sofraya koymak hem erkeklere, hem de kadınlara haram kılınmıştır.   Erkeklerin gümüş yüzük takınmalarına ruhsat verilmiştir.[396]

b) Şâfiîlere göre:

Erkeklerin ipek yaygı ve benzeri eşya üzerinde oturmaları, ipek yastık veya kanepe gibi bir şeye dayanıp oturmaları caiz değildir. Ancak arada başka bir kumaş ipeği örter şekilde bulunursa, o takdirde bir sakınca yoktur. Bunun gibi, erkeğin, eşine ait ipek döşek üzerinde yatması ve ipek çadır altında oturması da haramdır. Zarurî hallerde ise buna ruhsat verilmiştir.[397]

Altın ve gümüş kapların kullanılması hem erkekler, hem kadınlar için haramdır. İster kabın tamamı, ister büyük bir kısmı altın veya gümüş olsun farketmez. O bakımdan bir kaba yama olarak yapıştırılan altın veya gümüş süs içinse veya büyük bir yama ihtiyâçtan dolayı ise, o kabın kullanılmasının mekruh olduğu belirtirmiştir.[398]

c) Hanbelîlere göre:

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu mezhebe göre de, ipek kumaşı hem namazda seccade olarak, hem de oturmak için yaygı, döşek ve benzeri şeylerde kullanmak haramdır.[399] Ancak bunlar kullanıldığı halde kılınan namaz yine de sahih sayılır, çünkü namızın şartlarından birini ihlâl etmemektedir. Ne var ki, zarurî bir hal olmadığı halde belirtilen hususlarda kullanmak haram olduğundan, kullanan kimse büyük günâh işlemiş olur.[400]

d) Mâlikîlere göre:

İpek elbise giyinmek nasıl haramsa, üzerinde oturmak da, itimad edilen kavle göre, haramdır. Eşinin ipek döşeği üzerinde onunla birlikte oturduğu takdirde, bazısına göre, bir sakınca yoktur.[401] Bu mezhebe göre de, altın ve gümüş kap kullanmak hem erkeklere, hem kadınlara haramdır. Kadınların altından mâmûl süs eşyası kullanmaları ise caizdir.

Altın ve gümüş kaplar hakkında birinci ciltte mezheplerin görüş ve tesbitlerini açıklamış olduğumuzdan burada fazla teferruata inmek istemedik.

Konuyla ilgili hadîslerin sahih olduğu dikkate alınınca, başka bir yorum ve tahlile de gerek görmedik.

Çıkarılan Hükümler:

1- İpek elbiseyi giymek haram olduğu gibi, ipek yaygı, döşek ve benzeri şeyler üzerinde oturmak da haramdır. Tabii bu tahrîm erkekler içindir.

2- Kadınların, ipek yaygı, döşek ve benzeri şeyler üzerinde oturmaları caizdir. Mezheplerin bu hususta ittifakı vardır.

3- Altın ve gümüş kaplardan su içmek, onlardan yemek yemek ve mutfakta bu maksatla kullanmak haramdır.

4- Altın ve gümüş kaplan süs eşyası olarak evde bulundurmak caizdir.

5- Kadınlar altın ve gümüş süs eşyası kullanabilirler, aşırı olmadığı takdirde bunda kerahet yoktur.

6- Altın ve gümüş olmayan kaplara altın ve gümüş yama veya motif konulmuşsa, bu gibi kapları mutfakta kullanmak mekruhtur. Ancak mezhep imamlarının sözü edilen yama ve motiflerin büyüklük ve küçüklüğüne, kullanılırken ağız kısmına gelen yerde olup olmadığına göre, birtakım görüş ve ictihadları olmuştur. Birinci ciltte kısmen onları nakletmiş bulunuyoruz.

7- Elbisenin yaka, yen ve yırtmaç kısmında üç veya dört parmak eninde ipek kumaş kullanmaya ruhsat verilmiştir. Müctehitlerin bu nisbet hakkında

da görüşleri biraz farklıdır. Cumhurun da görüşü budur. Ancak Mâlikîler, bu nisbetin biraz daha fazla olmasında bir sakınca bulunmadığını belirterek garip bir görüş ortaya koymuşlardır.[402]

Altın ve Gümüş İle Diş Kaplatmak

Altın ve gümüş kap kullanmak haram kılındığı gibi, erkeklerin altın ve gümüşten mamul süs eşyası kullanmaları da haram kılınmış, sadece gümüş yüzük kullanmaya ruhsat verilmiştir. Kadınların ise, bu iki madenden yapılan süs eşyasını aşırı olmamak şartıyla kullanmaları caiz dir ki, buna da yeterince temas etmiş bulunuyoruz.

Sözünü ettiğimiz hususların dışında altın ve gümüş madeniyle diş kaplatmak veya kesilen bir organın yerine onlardan koymakta bir sakınca var mıdır? Müctehit imamlarla, ilim adamlarının bu mesele hakkındaki tesbit, görüş, ictihat ve istidlalleri nelerdir? Bunları cevaplamak için güvenilir kaynak eserlerden gereken nakilleri yapmamız gerekmektedir.

Ahmed b. Hanbel'in, Abdullah et-Teymî tarikiyle yaptığı rivayette, Hz. Osman'ın (r.a.) dişlerini altınla kaplattığı belirtilmektedir.[403] Hz. Osman'ı (r.a.) gören adamın bu hususta "tadbib" tabirini kullandığını görüyoruz ki, bu, dişleri altınla besleyip semizlendirmek mânasına delâlet eder. Arapçada diş kaplatmaya "şeddü'1-esnan" denildiği gibi, "tadbîbü'l-esnan" da denilmiştir. Nitekim Şeyh Mecdüddin el-Fîruzâbâdi bu kelimeyi şöyle açıklamıştır: "Tadbîb, tef'ü kalıbında, bir nesne üzerini oduğu gibi kaplayıp kuşatmaktır."[404]

Sahabeden Arfece'nin (r.a.) Yevmü'1-kilâb savaşında burnuna isabet eden bir kılıç darbesi neticesi bu organının önemli bir kısmı kesilmiş bulunuyordu. O da gümüşten bir burun yaptırıp takdırdı. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onu görünce, altından burun yaptırıp taktırmasını emretti. O da bu emri üzerine altından bir burun edindi (yaptırıp taktı)!."[405]

Bu rivayetlerin ışığı altında mezheplerin görüş, tesbit ve istidlalleri:

a) Hanefîlere göre:

Sallanan dişi altınla sıkıştırmayı İmam el-Kerhî (r.a.) caizdir diye belirtmiş ve buna muhalefet eden olup olmadığını zikretmemiştir. el-Câmiussağir'da ise, İmam Ebû Hanîfe'ye göre, mekruh olduğu; İmam Muhammed'e göre mekruh olmadığı rivayet edilmiştir. Gümüş ile sıkıştırmak ise, bi'1-icma' caizdir. Bunun gibi burnu kopan kimsenin altından imal edilen burun takması da ittifakla mekruh değildir. Çünkü gümüşten yapılan burun kokabilir, aynı zamanda okside olmaya müsaittir. Altın ise hem kokmaz, hem okside olmaz.

O bakımdan altın takmakta zaruret vardır ve böylece hürmet itibarı kendiliğinden düşmektedir.[406]

Hanefîler bu görüş ve tesbitlerinde Arfece hadîsiyle istidlal etmişlerdir. O bakımdan İmam Muhammed, bu rivayete dayanarak dişlerin altınla kaplanmasının caiz olduğunu söylemiştir. Bunun gibi, gümüşle de kaplatmakta bir sakınca yoktur. Çünkü bu iki maden hürmet-i isti'malda eşittirler. Hem kaplama dişe tabi' oluyor, o bakımdan diş asıldır. Asla tabi' olan şey, aslın hükmünü alır.[407]

Düşen dişin yerine ölmüş bir kimsenin dişini çıkarıp takmak, bi'1-icma' mekruhtur. Aynı zamanda düşen dişi tekrar yerine oturtup kullanmak da mekruh sayılmıştır. Bu husuta İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'in görüşü aynıdır. İmam Ebû Yusuf ise, kişinin düşen dişini alıp yerine oturtması (şayet mümkünse), caizdir, bunda bir sakınca yoktur. Ama başkasının dişini takmak mekruhtur. Şer'î şekilde kesilen bir koyunun dişini alıp takmakta da bir sakınca görülmemiştir.

İmam Ebû Yusuf, düşen dişi yerine oturtma hususunda şöyle bir gerekçe ileri sürmüştür: Düşen dişin yerine konulması, daha iyi uyum sağlar ve kapanması umulur. Bu bedenden kopan bir organ veya bir parçanın yerine yapıştırılıp kaynamasını sağlamak gibi olumlu bir sonuç verebilir.[408] Başkasının dişini nakledip o yere yerleştirmek ise böyle bir ihtimal taşımamaktadır.

Görüldüğü gibi, İmam Ebû Yusuf bir takım ihtimaller üzerinde durmuş, hem başkasının bir organını nakletmenin doğru olmayacağını, hem de nakledilen dişin konulduğu yerle uyum sağlamıyacağını ve dolayısıyla bir kaynama olmayacağını söylemiştir.

Kâsânî bu konuya epeyce yer verdikten sonra organ nakline geçiyor ve Hanefîlerin görüş ve ictihadını şu sözlerle naklediyor: "Ademoğulundan kopup ayrılan bir parçayı (bir organı) alıp başka bir adamda) kullanmak bir bakıma ihanettir. Çünkü insan bütün cüzleriyle (organlarıyla) mükerremdir. Ama kişinin kopan kendi parçasını alıp yerine oturtmakta bir ihanet söz konusu değildir. Çünkü o, kendi parçasıdır."[409]

Fetâvâ-yı Hindiyye'de Hanefîlerin görüşü ve ictihadı az farklı bir ifadeyle şöyle belirtilmektedir; İmam Muhammed, el-Camiussağir'de diyor ki: "Dişler altın ile sıkıştırılmaz, gümüş ile sıkıştırılır." Bununla, dişler sallandığında adam onların düşmesinden endişe duyduğu zaman, yerinde sıkıştırıp kullanır hale getirmek için onu gümüşle sıkar, altınla değil, mânasını kasdetmiştir. Bu, İmam Ebû Hanîfe'nin kavlidir. İmam Muhammed ise, "Onu altınla da sıkıştırabilir, demiştir. İmam Muhammed el-Camiussağîr'de İmam Ebû Yusuf'un kavlini zikretmiştir. Bazısına göre, o, İmam Muhammed'le, bazısına göre ise, İmam Ebû Hanîfe'yle beraberdir.

el-Hâkim ise el-Münteka'da diyor ki:

"Bir adamın dişi sallanır da onun düşmesinden endişe ederse, onu altınla veya gümüşle sıkıştırabilir, bunda İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ebû Yusuf'a göre bir sakınca yoktur."

el-Hasen'in Ebû Hanîfe'den yaptığı rivayete göre, Ebû Hanîfe'nin bu hususta diş ile burun arasında fark bulunduğunu, dişin altınla sıkıştırılmasında bir sakınca olmadığını, burunda ise mekruh olduğunu söylemiştir."[410]

Diş kaplatırken veya doldururken abdest veya gusle gerek var mıdır? Çünkü hanefîlere göre, abdestte ağızın içi yüzden sayılmaz. Şâfiîler de aynı görüştedirler. Gusülde ise, Hanefîlere göre, ağza su alıp çalkalamak farzdır. Şâfiîlere göre, farz değil, sünnettir. Meselenin zahirine bakıp gusül abdesti almadan dişini kaplatan veya dolduran kimsenin ağzının içi, yapacağı gusül abdestinde tamamen yıkanmayıp kaplanan dişlerin altına su nüfuz etmiyeceğinden gusül abdesti yerine gelmemiş intibaını verir. Oysa gerçek hiç de öyle değildir. Çünkü çürüyen dişin üzerine geçirilen altın veya gümüş kaplama ve bir maddeyle yapılan dolgu o dişin hemen hükmünü almaktadır. Tıpkı yara üzerine sarılan sargı bezi gibi.

Nitekim Kâsânî bu meseleye açıklık getirerek şöyle demiştir:

"Kaplama dişe tabi'dir, tabiiyet de aslın hükmünü taşır."[411] Yani gerek abdestte, gerekse gusülde ağıza alınan su ile kaplamanın ıslanması yeterlidir. Çünkü o bağlı bulunduğu dişin hükmünü almıştır. Bu bakımdan diş kaplatmadan ve doldurmadan önce abdest ve gusle gerek yoktur.

Şafii mezhebine gelice, yukarıda belirttiğimiz gibi, gerek abdestte, gerekse gusülde ağzın içini yıkamak farz değildir, O bakımdan, kaplanan bir dişten dolayı abdest veya gusül yerine geldi mi, gelmedi mi? diye bir soru ortaya çıkmaz.

b) Mâlikîlere göre:

Bu mezhebe göre, dişi düşen kimsenin onun yerine altın yeva gümüşten mamul diş takması ve burnu kopan kimsenin de onun yerine altın veya gümüşten burun yaptırıp takması caizdir.[412]

Mâlikîler diş kaplatmak ve altın ve gümüş diş takmak konusunu cevaz hükmüyle belirtirken, bunun abdest veya gusle engel olup olmayacağını konu bile edinmemişlerdir.

c) Şâfiilere göre:

Bu mezhep imamları da, kadın ve erkeğin altın veya gümüşten kesilen burunun yerine burun takılması, dişleri düşen kimsenin onların yerine altın veya gümüşten dış yaptırıp taktırması, kopan parmağının yerine altın veya gömüşten parmak yaptırıp takması caizdir derken, abdest ve gusüle engel teşkil edip etmiyeceği hususu üzerinde durmaya lüzum görmemişlerdir. Nitekim cebire konusunda, yara üzerine sarılan sargı üzerine meshedilir derken, sargı bezinin altını yıkamak gerekir diye bir icdihad ortaya koşmamışlardır.[413]

d) Hanbelîlere göre:

Sargı, yara üzerine abdestli bir halde konulmuş ve yara sınırını aşarak sağlam kısımlardan bir kısmını da kaplamışsa, o takdirde, abdest veya gusülde üzerine meshedilir, taşan kısımdan dolayı teyemmüm eder. Taharet üzerine bulunmadığı halde yara üzerine sargı sararsa, o takdirde sağlam azaları yıkar, ve sargılı yer için sadece teyemmüm etmesi gerekir, artık orayı meshetmez.[414]

Diş kaplatmak veya doldurmak ise bunun ötesinde bir hüküm taşımaktadır; şöyle ki, kaplanan diş artık öyle kalıp devam edecektir. O bakımdan yapıştığı yerin hükmünü almış sayılır. Bununla beraber Hanbelilerin cebire hakkında görüşleri dikkate alınınca, dişleri kaplatmadan veya doldurmadan önce abdest alması daha isabetli olur, o takdirde teyemmüme gerek kalmaz.

Bu konuda Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı adlı eserimizin 4/63-67'de bazı bilgiler vermiş bulunuyoruz. Meraklıların o kısma müracaatları tavsiye olunur.

Çıkarılan Hükümler:

1- Diş kaplatmak ve doldurmak caizdir.

2- Çürüyen dişi altın veya gümüşle kaplatmakta bir sakınca yoktur.

3- Burun, kulak gibi bir organın kesilmesi sebebiyle yerine altın veya gümüşten burun veya kulak yaptırıp taktırmakta da caizdir.

4- Diş kaplatmadan veya doldurmadan önce abdest almak veya gusletmek gerekmez. Kaplanmakta kullanılan altın veya gümüş bağlı bulunduğu yerin hükmünü alır. Hem Hanefîlere göre, abdestte ağız yıkamak farz ve vâcib değildir. Şâfiilere göre, hem abdestte, hem gusülde ağzı yıkamak vâcib değildir, sadece sünnettir.

Ancak Hanbeli mezhebine göre, taharet üzere kaplanmamışsa, o takdirde abdest aldıktan sonra teyemmüm edilir. Bu da mezhebin görüşünü yansıtan rivayetlerden biridir. Cebireye kıyas edilir mi, edilmez mi? İkisi arasında müşterek illet, yani menat var mıdır, yok mudur? Bu da ayrı bir konu.

5- Ölü veya diri bir insanın bir organını diğer bir insana nakletmeyi Hanefiler mekruh saymışlardır. Çünkü insan mükerrem ve muhteremdir.

Bu hüküm kıyas yoluyla ortaya konmuş bir ictihattır. Günümüzde üzerinde en çok durulan konulardan biri de "organ nakli" dir. O bakımdan bunun caiz olup olmadığına daha çok ilim adamlarının cumhuru karar verebilir.

Üzerinde Suret Bulunan Elbise, Örtü Ve Benzeri Eşya

Önce "suret" nedir, ne değildir? Ayet ve hadîslerde geçen bu tabirden maksat nedir? Bilmemize gerek vardır. Aksi halde konuyu sağlıklı biçimde anlayıp kavramamız çok zor olur.

Sözlükte, timsal, şekil, kıyafet gibi manâlara gelir. Osmanlıcada timsal, suret, resim diye belirtilmiştir. O bakımdan heykele "timsal-i mücessem" denilmiştir. Kıyafet ise, bir şeyin dış görünüşü, bir kimsenin giydiklerinin bütünü, kılık gibi manâlara delâlet etmektedir.

Suret denilince "resim" anlaşılır mı? Her ikisi de Arapçadır. Resim, yazmak ve iz bırakmak mânasına delâlet eder. O bakımdan kök ve sözlük manâları bakımından birbirinden farklıdırlar. Sonraları biri diğeri yerinde kullanılmıştır. Özellikle Osmanlıcada buna sık sık rastlamak mümkün.

Kur'ân'da ise suret kelimesi altı yerde geçer. Dört yerde fiil şeklinde, bir yerde masdar, bir yerde de sıfat şeklinde zikredilmiştir. Hemen hepsi de vücut yapısını, aldığı biçimi ve üzerindeki hatları yansıtır anlamdadır. Ayrıca ruh ve karakter yapısına da dolaylı şekilde delâlet ettiği söylenir. Nitekim hadîs-i şerifte "Şüphesiz Allah, Adem'i kendi sureti üzere yarattı." [415] buyurulmuştur. İlim adamları bunu, yukarıda belirttiğimiz gibi, ikinci mânaya, basar ve basiret yeteneğine hamlederek manâlandırmışlardır ki, bunda ilâhî sıfatın tecellîsi söz konusudur.

Şeyh Mecdüddin Firuzâbadî'nin Basâir'deki açıklamasını mütercim Asım şöyle nakletmiştir: "Suret, a'yan-i eşyanın mabihi’l-intikaş olup ve sairden mabihi'l-imtiyazı olan nesneden ibarettir. Bu da iki çeşittir: Biri mahsusdur ki, hassa ve amme, belki mutlaka insan ve ekseri hayvanatı idrak eder insanın, himar ve feresin bilmuayene suretleri gibi. Diğer ise, makuldür ki onu hasse idrâk edip amme idrak eylemez, insana muhtass olduğu akıl ve rüyet ve her şeyin mahsus olduğu maani gibi "Allah Adem'i kendi sureti üzerine yarattı" hadîsinde suretten murad, insanın muhtass olduğu heyet ve kıyafettir ki, basar ve basiretle müdriktir ve Hak Teâlâ onunla insanı mahlûkatı kesîre üzere tafdîl eylemiştir ve burada Hak Teâlâ'ya izafeti ala sebilil’l-mülk olup haşa ala vechi’l-ba’ziye ve’t-teşbih değildir. Nitekim "beytullah", "naketullah" ala sebilit-teşriftir. O halde hadisin manası şöyledir: "Allah Ademi kendi sıfatı üzerine yarattı."[416]

Hz. Aişe Vâlidemiz'den yapılan rivayette, demişti ki:

"Şüphesiz ki Peygamber (a.s.) Efendimiz, evinde üzerinde salîb (canlı resmi ve şekli) bulunan hiçbir şeyi bırakmayıp mutlaka bozardı."[417]

Aynı hadisi Ahmed b. Hanbel kendi müsnedinde şu lafızla rivayet etmiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz evinde, üzerinde salip bulunan hiçbir elbise bırakmaz, mutlaka bozup değiştirirdi."[418]

Yine Hz. Âişe (r.a.) Vâlidemiz'den yapılan rivayete göre, kendisi üzerinde tasvirler (canlı hayvan resimleri) bulunan bir perde asmış bulunuyordu. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz içeri girince o perdeyi kopardı. Bunun üzerine Hz. Aişe diyor ki:

"O perdeyi iki yastık yüzü yaptım. Peygamber (a.s.) Efendimiz dirseğini onlara dayayıp otururdu."[419]

Ahmed b. Hanbel'in kendi Müsned'indeki tesbit ve rivayette ise, şöyle denilmektedir:

"Ben onu dirsek dayayıp oturmaya elverişli ikî yastık yaptım. And olsun ki, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in onlardan birine yaslanıp oturduğunu gördüm ki, üzerinde suret bulunuyordu..."[420]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Cibril bana geldi ve dedi ki: Gece sana geldim, ancak içinde bulunduğun eve girmeme hiçbir şey değil de içinde bulunan bir adam timsali bana engel oldu. Nitekim Peygamber'in (a.s.) evinde (o sırada) nakışlı bir perde ve üzerinde timsaller (resimler) bulunuyordu ve evde bir de köpek vardı. Cebrail (Peygamber'e a.s. şöyle dedi):

"Evin kapısında (ki perdede) olan timsallerin kafa kısmının kesilmesini emret de onlar ağaç şekline dönsünler ve emret de perde kesilip yere atılıp basılan iki yastık (yüzü) yapılsın ve emret de köpek dışarı çıkarılsın."

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de öyle yaptı ve köpeğin bir enik olduğu ve Hasan ile Hüseyin'e ait olup yatak dolabının altında bulunuyormuş."[421]

İbn Ömer (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Şu suretleri işleyip yapanlar, kıyamet gününde azab edilecekler ve yarattığınız şeyleri diriltin denilecek..."[422]

İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette, bir adam ona gelip demiş ki:

"Doğrusu ben şu tasvirleri yapıyorum, bu hususta bana fetva verir misin?" İbn Abbas (r.a.) ona şöyle demişti:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den işittim buyurdu ki:

"Suret yapan herkes ateştedir ve yaptığı her surete karşılık bir nefs yaratılıp Cehennem'de ona azâb ederler. O halde sen herhalde bu işi yapmak istiyorsan, bari ağaç ve canı olmayan eşya suretleri yap..."[423]

Hadislerin açık delâletinden anlaşılan hükümler:

1- Evin içinde gerek duvarlarda, gerekse ev eşyası üzerinde canlı hayvan resmi bulundurmak mekruhtur.

2- Özellikle perde ve benzeri eşya üzerinde insan veya herhangi canlı bir hayvan resmi bulundurmak yasaklanmıştır.

3- Minder, yastık gibi yere konulan ve üzerinde oturulan ve yaslanılan eşya üzerinde bulunması, hürrnet ifade etmediğinden yasaklanmamıştır.

4- Canlılar arasında insan resminin bulunması daha da sakıncalıdır.

5- Evin içinde köpek beslemek mekruhtur.

6- Eşya üzerinde bulunan insan veya herhangi bir hayvan resminin başını silmekle kerahat kalkar. Çünkü o zaman bir canlı resmi olmaktan çıkar da cansız bir cisim görüntüsünü verir.

Konunun giriş kısmında suret ve timsal kavramları hakkında kısa bir açıklamada bulunduksa da bu kelime ve benzerlerinin biraz daha açıklanmasında yarar vardır. Kaynaklarıyle İslâm Fıkhı, adlı eserimizde yaptığımız izahı aynen naklediyorum:

Resim: Kâğıt ve benzeri düz alanı olan şeyler üzerine kalem, boya ve başka araçlarla canlı, ya da cansız bir şeyin çizilen benzeri demektir.

Suret: Canlı, ya da cansız bir şeyin dış görünüşü, şekli ve benzeri anlamında daha çok kullanılır.

Timsâl: Üç buudlu, yani uzunluğu, eni ve derinliği olan ve olmayan yapılmış suret demektir.

Fotoğraf: Belli makina ve âletlerle gözle görülen şeylerin kâğıt ve benzeri maddeler üzerine tesbit edilen şekli ve görüntüsü demektir.

Kur'ân'da suret ve timsal tabirleri geçer. Hadîslerde ise, bu iki tabirle beraber bir de "salîb", "tasvir" tabirleri de geçer. İsa Peygamber'in yapılan kabartma veya üç buutlu şekil ve suretine o bakımdan "salîb" denilmiştir.

Hadislerin ışığında müctehid imamların görüş ve ictihadları:

a) Hanefîlere göre:

İmam Ebû Hanîfe'ye göre, insan veya diğer bir canlı hayvan resmini evin duvarına asmak, giyilen elbise üzerinde bulundurmak, sarık ve benzeri başa konulan şey üzerine nakşetmek, perde ve benzeri eşya üzerinde bulundurmak haramdır. Ama yastık, döşek, yaygı ve benzeri eşya üzerinde bulunması haram değildir; çünkü bunda hürmet yok, tahkir vardır.[424]

Bununla beraber içinde resim bulunan bir eve melek girer mi, girmez mi? hususunu ileride açıklayacağımızdan burada belirtmeye gerek görmüyoruz.

Suret konusunda gölgesi olanla olmayan arasında, belirttiğimiz yerlere konulup konulmamasında fark yoktur.

b) İmam Mâlik'in ve İmam Sevrî'in de görüş ve ictihadı, Hanefîlerinkiyle birleşmektedir.[425]

c) Şâfiîlere göre, hayvan suretlerini resmetmek haramdır. Konuyla ilgili diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

386 nolu Hz Aişe (r.a.) hadîsini Nesâî de tahrîc etmiştir. Hadisin zahiri, evdeki bütün eşyalar üzerinde bulunan suret ve timsalleri, taşıdığı hükmün kapsamına almaktadır. O halde elbise, örtü ve yaygı gibi eşya üzerinde resim, bulunması haramdır.

Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Mekke'yi fethettiği gün Kabe'ye girdi, İbrahim ile İsmail Peygamberlerin, ellerinde fal okları bulunduğu halde suretleriyle karşılaştı ve şöyle buyurdu:

"Allah putperestleri kahretsin. Vallahi İbrahim'le İsmail fal okları kullanmamışlar ve bunlarla nasiplerini aramamışlardır."

O bakımdan İmam Nevevî, hayvanların suretlerini resmetmenin şiddetle haram olduğunu belirtmiştir.

Seleften bazı kişiler, gölgesi olan suret ve timsaller haramdır, diğerleri haram değildir, demişse de bu görüşe pek katılan olmamıştır, aynı zamanda cumhurun görüşüne de ters düşmektedir. Çünkü Hz. Aişe'nin (r.a.) kapısının iç kısmına asılı bulunan perdede gölgesi olmayan bir resim bulunuyordu, -iki kuş resmi olduğu söylenir- bununla beraber Resûlüllah (a.s.) Efendimiz perdeyi yerinden koparmış ve bölüp başka bir şeyde kullanması için işarette bulunmuştu. O bakımdan İmam Zührî, resim hakkındaki yasağın umum ifade ettiğini söylemiştir.

Kadı Iyaz ise, küçük çocukların oynaması için gölgesi olan ve olmayan suret ve resimlerin yapılması ve çocuklara verilmesi haram değildir, demiştir. Genellikle müctehidler de buna ruhsat verildiğini belirtmişlerdir. Ancak İmam Mâlik satın alınmasını mekruh saymıştır.

Meyvalı olsun, meyvasız olsun her türlü ağaç resmine cevaz verilmiştir. Tabiinden Mücahid müstesna, ilim adamlarının hemen hepsi bu hususta görüş birliği halindedirler. Mücahid ise, meyvalı ağacın resmini mekruh saymıştır.[426]

390 nolu Ebû Hüreyre hadisi, içinde suret ve köpek bulunan bir eve melek girmiyeceğine delâlet etmektedir. Nitekim Melek Cebrail, içerisinde enik bulunan hane-i saadete girmemiştir. Ancak sözü edilen meleklerden maksat, bereket ve rahmet ile inen meleklerdir. Yoksa iyilik ve kötülükleri yazan ve insanları bazı görünmeyen şeylerden koruyan melekler değildir. Zira onlar her zaman insanla beraberdirler, ayrılmazlar.

Buharî, Müslim, Ebû Davud, Tirmizî ve Nesâî'nin rivayet ettikleri diğer sahih bir hadîste şöyle buyurulmuştur:

"İçinde köpek ve timsal (resim, suret ve heykel) bulunan bir eve melekler girmez."

Üzerinde hayvan resmi bulunan perdenin, Resûlüllah'ın (a.s.) asılı bulunduğu yerden koparıp alması ve Hz. Aişe (r.a.) Vâlidemiz'in onu bölüp yastık örtüsü yapması ve yastıklardan birinin üzerinde resimlerden birinin olduğu gibi kalması; Resûlüllah (a.s.)Efendimiz'in zaman zaman o yastığa dayanıp oturması, bize şu neticeyi vermektedir: Yere konan eşya üzerinde resim bulunmasından dolayı melekler girmemezlik etmezler. Çünkü eğer öğle olsaydı, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz o yastığa hem kolunu dayayıp oturmaz, hem de evde bulundurulmasına müsaade etmezdi.

O bakımdan evde sırf hatıra olarak albüm ve benzeri yerlerde muhafaza edilip duvarlara ve benzeri yerlere asılmayan fotoğraflara ruhsat verilebilir.

İslâm dini, putperestliğin bir daha hortlamaması ve insanların yontulmuş taşlardan, şekillerden medet beklememesi için, putperestliğe yol açan her türlü şeyin karşısına çıkmış ve çoğunu haram kılmış, bir kısmım mekruh saymıştır.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz devrinde daha çok üç buutlu, gölgesi olan heykeller yapılarak tapılırdı. Bunun yanısıra kabartma resimler ve taş veya kemik, ya da benzeri şeyler üzerine çizilen suretler vardı. Hemen hepsi de tâ'zîm edilmek, hattâ ibadete lâyık görülmek üzere hazırlanırdı. Kiliselere nakşedilen melek, Meryem ve İsa Peygamber'in resimleri bu cümledendi. O bakımdan İslâm Peygamberi Hz. Muhammed (a.s.) ileride müslümanların da böyle bir hataya düşmemeleri için, tâ'zîm derecesinde ne kadar heykel, timsal, suret ve resim varsa, (canlı mahlûka ait olmak üzere) hepsini yasakladı. Yastık üzerinde kalan kuş veya başka bir hayvan suretini pek yadırgamadı. Zira onda tazimi gerektiren bir hususiyet yoktu.

Konuyu Şevkanî biraz daha inceliyerek, hadislerin delâletinde şu sonucu çıkarıyor:

"Elbise üzerine tab'edilenle üç buutlu olan arasında fark yoktur. Bunu Hz. Aişe (r.a.) Validemizin hadîsi te'yîd etmekte ve Müslim ile diğer hadîs kitaplarında nakledilen şu rivayet de kuvvetlendirmektedir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sedir üzerine daha çok konulup Hz. Aişe'ye ait olan üzerinde kanatlı iki at bulunan bir örtü veya sedir döşeği, ya da elbiseyi yerinden alıp birkaç parçaya böldü. O sebeple Hz. Aişe onlardan iki yastık yüzü yaptı."[427]

Yine Buharî, Müslim, Nesâî ve Muvatta'da yapılan rivayete göre, Hz. Aişe (r.a.) şöyle demiştir:

"Bana ait kapının önünde gölgelikte astığım perde üzerinde suretler bulunuyordu. O sırada Resûlüllah (a.s.) Efendimiz seferden döndü ve o perdeyi görünce tutup kopardı ve yüzünün rengi değişti. Sonra da bana şöyle buyurdu:

"Ya Aişe! Kıyamet gününde insanlardan en çok azab görenler, Allah'ın yarattıklarına benzer suretler yapanlardır."

Yine Buharî, Tirmizî ve Nesâî'nin İbn Abbas'dan (r.a.) tahric ettikleri hadîste Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir suret çizip tasvir ederse, kıyamet gününde Allah o surette onu ta'zîb eder, o kadar ki, ona ruh üflemesini (emreder) ama o üfleyici de değildir."

Ebû Cafer et-Tahavî bu konuya ağırlık vererek yirminin üstünde rivayet toplamıştır. Bunlardan on tanesi, "İçinde suret bulunan bir eve melek girmez." mealinde veya ona yakın manâdadır. Diğerleri ise, suret yapanların kıyamet gününde azâb edileceklerine dairdir.

Her iki gruptan da önemine binâen birkaç tane meâlen nakletmeyi uygun gördük:

"İçinde suret (canlı resmi veya heykeli) bulunan bir eve melek girmez." [428]

"Cebrail bana dedi ki: Şüphesiz ki biz, içinde köpek ve bir de suret ve timsal bulunan bir eve girmeyiz!"[429]

İbn Abbas (r.a.) diyor ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Beyt'e (Kabe) girdiğinde, orada İbrahim ve Meryem'in suretlerini gördü. O sebeple şöyle buyurdu:

"Onlar duymadılar mı ki, melekler, içinde İbrahim sureti bulunan bir eve girmez ve İbrahim hiçbir zaman fal oklarıyla kısmet aramadı..."[430]

Melek Cebrail, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e: "Doğrusu biz, içinde suret bulunan bir eve girmeyiz" demiştir.[431]

Ebû Zer'a diyor ki, Ebû Hüreyre (r.a.) ile beraber Mervan b. Hakem'in yanına girdik. İçerde hayli timsal (suret ve resim) ler vardı. O sebeple Ebû Hüreyre şöyle dedi: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Aziz ve Celil olan Allah'ın şöyle buyurduğunu bildirdi:

"Benim yarattığım halk gibi halk yaratan (ona benzetmek suretiyle canlı resimleri veya heykelleri yapan) dan daha zalim kim vardır? Haydi bir zerre

yaratsınlar veya bir dane yaratsınlar veya bir arpa yaratsınlar (bakayım)?!"[432]

"Şüphesiz ki bu suretlerin sahipleri, kıyamet gününde, onlara (ruh) üfleyinceye kadar asab edilirler. Onlara: Haydi yarattıklarınızı diriltin denilir."[433]

el-Leys'ten yapılan rivayette demiştir ki: Salim b. Abdullah'ın yanına girdim, üzerinde resimler bulunan kırmızı bir yastığa dayanıp oturuyordu. Aramızda şu konuşma geçti:

"Bu mekruh değil midir?"

"Hayır, sadece bundan bir yere asılanı ve dikilen timsalleri (heykelleri) mekruhtur. Üzerine basılan ve oturulanında ise bir sakınca yoktur."[434]

Ebû Cafer et-Tahavî sonra da, suretten maksat neler olduğu üzerinde durup canlı her şeyi kapsayıp kapsamadığını konu edinerek farklı görüş ve tesbitleri nakletmiştir.

Gerek Ebû Cafer et-Tahavî'nin, gerekse diğer hadîs âlimlerinin bu konuda rivayet ettikleri hadîslerin tamamı dikkate alınınca şu sonuç çıkmaktadır: Üstünde kanatlı at veya kuş resmi işlenmiş bulunan perdeden dolayı Melek Cebrail'in içeri girmediği ve seferden dönen Resûlüllah (a.s.) Efendimizin o perdeyi görünce koparıp birkaç parçaya ayırdığı olayı, evde ister gölgesi olan üç buutlu bir canlı timsali, ister düz bir alan üzerine işlenmiş gölgesi olmayan bir suret olsun, isterse kâğıt ve benzeri bir cisim üzerine kalemle çizilmiş bulunsun, her üç durumda da meleklerin içeri girmesine engel teşkil ettiğine delâlet etmektedir.

Nitekim Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette deniliyor ki: Melek Cebrail, içeri girmek istedi, Resûlüllah (a.s.) ona "gir!" deyince, o da "Nasıl gireyim ki, senin evinde, üzerinde at ve adam timsali olan bir perde bulunuyor. Onların ya başlarını koparacaksın, yada bölüp yastık yapacaksın... Zira biz melekler, için timsaller bulunan bir eve girmeyiz" dedi.[435]

Bu rivayet, "timsal" denilince, canlı mahlûkun gölgesi olan ve olmayan suretlerinin evde bulundurulmasının kerahetine delâlet ediyor. Aynı zamanda rahmet ve bereket indiren meleklerin o evlere girmiyeceğini

bildiriyor. Ayrıca üstünde suret bulunan bir kumaşın yastık veya yaygı olarak kullanılmasında bir sakınca olmadığını, perde ve benzeri ev eşyası üzerinde başı kesik hayvan suretlerinin bulundurulmasında kerahetin kalkacağı ifade ediliyor.

Ebû Hüreyre (r.a.) hadîslerin delâletini dikkate alarak şöyle demiştir:

"Suretten maksat, baştır. Başı olmayan bir şey suret değildir."[436]

Çıkarılan Hükümler:

1- İslâm Allah'a ortak koşmayı, eşyayı ilâhlaştırmayı yasaklamış ve bunu küfür saymıştır.

2- İslâm bir şeyi yasaklarken ona vasıta ve vesile olan şeyleri de yasaklar. İçkiyi haram kılarken, hem bunun damlasına cevaz vermemiş, hem de buna vasıta ve vesile olan şeyleri de haram kapsamına almıştır. Putperestliği yasaklarken, ona yol açan, vasıta olan resim, heykel, timsal ve sureti de -bir canlıyı temsil ediyorsa- yasaklayıp haram kılmıştır. Budizm'in aşırı putperestliğe gidilmesinin sebeplerinden biri ve belki başta geleni budur. Buda'ya olan aşırı ilgi ve sevgi onun suretini çizmekle hedefinden saptırılmış ve zamanla suretten heykele geçilerek ilâhlaştırmıştır. Mekke'deki putperestliğin temelinde de buna yakın bir dalgalanma söz konusudur.

3- O halde ev ve benzeri yerlerde insan veya başka bir canlı resmini, timsalini ve üç buutlu heykelini asmak, yüksekçe bir yer üzerinde bulundurmak haramdır.

4- Yaygı, yastık, döşek ve benzeri eşya üzerinde bulunan hayvan resimlerinde - ta'zim ifade eden bir husus söz konusu olmadığından- bir sakınca yoktur.

5- Hatıra anlamında çekilen fotoğrafların, albüm ve benzeri yerlerde muhafaza edilmesine ruhsat verilmiştir.

6- İnsan veya hayvan resim, timsal ve suretlerinin başı kesikse, buna da ruhsat verilmiştir. Çünkü o durumda asıl vasfını kaybetmiş ve tazime delâleti kalkmış sayılır.

7- Ağaç veya cansız bir eşyanın resmini bulundurmakta, evin duvarına asmakta veya yüksekçe bir yere koymakta bir sakınca yoktur.

8- İçinde insan veya hayvan sureti ve heykeli bulunan ve yüksekçe bir yere konulan veya duvara asılan ve içinde köpek bulundurulan eve rahmet, bereket ve feyiz indiren melekler girmez.

9- Hafeze ve diğer koruyucu melekler ise, resim, heykel, timsal ve suret sebebiyle insandan ayrılmazlar, evlerden uzak kalmazlar.

Güzel Elbise Giyinmek Ve Alçak Gönüllü Davranmak

İslâm, temizliği nasıl temel kural kabul ederse, güzel giyinmeyi, kibar ve nazik olmayı, alçakgönüllü ve ülfet etme ve edilme düzeyinde bulunmayı emreder. "Allah güzeldir, güzelliği sever." [437] meâlindeki hadîs, kılık kıyafeti düzeltmenin, güzel elbise giyinmenin, güzel görünmenin ilâhî mahabbete vesile olacağını haber veriyor.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in günlük hayatını incelediğimizde hep bu güzelliğin misallerini görürüz. Pejmürde, dağınık ve perişan gezip dolaşanları; üst-başını temiz tutmayanları, rastladığı her yerde uyardığı ise bir gerçektir. Zira İslâmiyet, hakiki medeniyeti getirmiş, insanca yaşamanın bütün yollarını açarken bunları kelimenin dar kalıbında bırakmamış, uygulama alanına getirip örnek vermek suretiyle eğitim konusu olarak belirlemiştir.

İlgili hadîsler:

İbn Mes'ûd (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kalbinde zerre ağırlığınca kibir bulunan kimse Cennet'e girmeyecektir."

Bunun üzerine bir adam:

"Adam elbisesinin ve ayakkaplarının güzel olmasından hoşlanıyor (sa, bunda bir sakınca var mıdır?)" deyince, buyurdu ki:

"Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzelliği sever. Kibir ise, hakkı inkâr ve defetmek, insanları hakîr ve aşağı görmektir."[438]

Sehl b. Muâz el-Cühenî'den, o da babasından, o da Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den yaptığı rivayet, Resûlüllah şöyle buyurmuştur:

"Kim, gücü yettiği halde, sırf Aziz ve Celil olan Allah için tevazu göstererek uygun güzel elbise giyinmeyi terkederse, Allah (kıyâmat gününde) onu mahlukatın önünde çağırarak da imân kaftanlarından hangisini dilerse onu seçmekte serbest bırakacaktır."[439]

İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim dünyada şehvet elbisesi giyinirse, Allah ona kıyamet gününde mezellet (horluk, hakirlik) elbisesi giydirir."[440]

Yine İbn Ömer (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim elbisesini kibir ve gururundan dolayı yerden sürüyüp çekerse, Allah kıyamet gününde ona (rahmet) nazarıyla bakmaz."[441]

Yine İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"(Kibir ve gurura delâlet eden sarkıtmak), entari, sarık ve gömlekte olur. Artık kim kibir ve gurura kapılarak bir şey sarkıtıp sürüklerse, Allah kıyamet gününde ona (rahmet) nazarıyla bakmaz."[442]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim azgınlık ve kibir göstererek entarisini (ve üstlüğünü sarkıtıp yerden) çekerse, Allah ona rahmet nazarıyla bakmaz."[443]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Büyüklük taslamak, kibir ve gurur gösterip başkasını küçük görmek, Cennet'e girmeye engel teşkil eden büyük günahlardan biridir.

2- Kibir ve gurur göstermeksizin, güzel ve düzenli elbise giyinmek müstehabdır.

3- Allah için tevazu kaftanına bürünerek süslü ve güzel elbise giyinmeyi terketmekte bir sakınca yoktur; yeter ki, kişinin kıyafeti temiz ve düzgün olsun.

4- Şehveti tahrik edecek şekilde elbise giyinmek mekruhtur.

5- Entari veya üstlüğün eteğini uzatıp yerde sürükleyip çekmek mekruhtur. Bu, daha çok Arap Yarımadasında uzun entari giyinen erkeklerle ilgilidir.

6- Sarığın ucunu uzunca sarkıtmak da mekruhtur. Bir karış kadarını uzatmakta bir sakınca yoktur.

Müctehit imamların hemen hepsi, kibir ve gurura vesile kılınmaksızın güzel elbise giyinmeyi müstehab saymışlar; yırtık, pejmürde bir kıyafetle sokağa çıkmanın sünnete aykırı olduğunu söylemişlerdir. Ancak kişinin malî gücü güzel ve düzenli kıyafete yetmediği takdirde, yamalı ve temiz olmak şartıyla eski ve yıpranık elbise giyinmekte hiçbir sakınca görmemişlerdir. Nitekim İmam Ebû Hanîfe'nin en güzel kumaştan elbise diktirip giydiği; İmam Mâlik'in tertemiz ve düzgün bir kıyafetle Mescid-i Saadet'e gelip ders verdiği birer vakıadır. İmam Şafiî'nin devamlı İslâmî ilim merkezleri arasında dolaşıp mekik dokuduğu halde, kıyafetine özen gösterdiği bilinmektedir.

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

407 nolu İbn Mes'ûd hadîsinde, kalbinde zerre ağırlığınca kibir bulunan kimsenin Cennet'e giremeyeceği belirtilmiştir. Bu ifadeden maksat, gereken cezayı çekmeden Cennet'e giremeyecektir, denilmiştir. Çünkü "tevhîd ehli"nin Cennet'e gireceğinde hiçbir farklı görüş ortaya koyan olmamıştır. Aynı zamanda "tevhid ehli"nin âsi ve günahkârlarının da Cehennem'de ebediyen kalmayacağı kesin ifadelerle beyân edilmiştir.

408 nolu Sehl hadîsini, Tirmizî hasenlemiş ve bunu Abdurrahman b. Meymun tarikiyle rivayet etmiştir. Nesâî, bu zat hakkında "leyse bihi be'sün" derken, İbn Maîn, onun zayıf olduğunu söylemiştir. Sehl b. Muâz'a

gelince, İbn Hibban onun "sıka" olduğunu belirtirken, İbn Maîn zayıf olduğuna dikkatleri çekmiştir.[444]

Hadîsin açık delâleti, züht, takva ve tevazu yönlerinden, başkasının dikkatini çekecek kadar güzel elbise giymeyi tefketmekte bir sakınca olmadığı gibi, bazı faydaları bulunduğunu ifade etmektedir. Konu bu açıdan değerlendirilince, sözü edilen güzel elbiseden maksadın, âdetin üstünde bir görünüm arzedeni olduğu anlaşılıyor. Nitekim Hafız İbn Kayyım diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bazan tedariki kolay olan kaba yünden, bazan ketenden, bazanda pamuktan elbise giyinirdi. Yemen'de dokunan hırkaların çeşitli renklerinden giydiği olurdu. O halde insanlardan bir kısminin züht ve taabbüd olsun diye Allah'ın mübah kıldığı giyecek, yiyecek ve evlenilecek şeyleri men'etmeye çalışması; bir kısmının da onların aksine en nadide elbiseleri ve en güzel yiyecek maddelerini seçmek suretiyle lüküs yaşamaya özenmesi, şüphesiz ki Peygamber (a.s.) Efendimiz'in sünnetine muhaliftir."

O bakımdan ortalama bir yol tutup giyim, kuşamda; yiyecek ve içecekte ifrat ve tefritten kaçınmak sünnete daha uygundur.

Şeyh Ebü İshak-el-Esfehanî, isnad-i sahîh ile Cabir b. Eyyub’dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Salt b. Râşit, ünlü bilgin ve muabbir İbn Sirîn'in yanına girdiğinde üzerinde kalın ve kaba yünden dokunmuş bir entari, bir sarık ve bir cübbe bulunuyordu. İbn Sirîn onun bu kıyafetinden hoşlanmayarak yüzünü ekşiterek tiksinti duyduğunu belirtti ve şöyle buyurdu: Sanıyorum ki, bazı kimseler, İsa Peygamberin kaba yünden elbise giydiğini düşünerek öyle giyiniyorlar. Oysa, sıhhatından pek şüphe etmediğim zatların verdiği habere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hem keten, hem yün, hem de pamuk kumaşlardan elbise giyinmiştir. Peygamberimizin (a.s.) sünnetine uymamız elbetteki daha uygun ve daha lâyıktır..."[445]

Sonuç olarak bu konuda diyebiliriz ki, vasat ve vasatın üstünde elbise giyinmek niyete göre mana ve hüküm taşır. Müslüman kimsenin toplum içinde daha güzel, daha düzenli görünmesi ve hem ameliyle, hem kıyafetiyle misal olması düşüncesinden hareketle, kendine güzel bir çeki düzen vermesi, elbette mübahtır ve örnek alınmaya lâyıktır. Bunun aksine başkasına üstünlük sağlamak, kibir ve gurur taslamak için yapıyorsa, her haliyle günâhtır.

409 nolu İbn Ömer hadîsinin ricali sahîh isnadı sağlamdır. Râvileri sıka (güvenilir) kişilerdir. Ravilerinden Muhammed b. İsa üzerinde konuşanlar olmuşsa da, Ebû Hatim onun sıka olduğunu söylerken Buharî onun tarikiyle rivayet yapmış ve İbn Hibban onu sıka (güvenilir raviler) arasında zikretmiştir.

Büyüklük taslayarak güzel elbise giyen kimseye, kıyamet gününde misliyle ceza verilir, böylece mezellet (horluk ve hakirlik) elbisesi giydirilir. Çünkü ceza amelin cinsinden olur.

Kadınların eteklerini yere dokunacak şekilde uzun tutmaları, bu husustaki hükmün dışındadır. Çünkü onların ayaklarının üzerinin örtülü bulunması vâcibdir. Ancak kalın çorap giyinen kadınların topuklarına kadar entarilerini uzun tutmalarında bir sakınca yoktur.

O halde kadınlar sırf kibir gösterip başkasını küçük görmek için entarilerini lüzumundan fazla uzatır da etekleri yerde sürünürse, o takdirde kerahet işlemiş olurlar. Bazı ilim adamlarına göre, erkeklerin de büyüklük taslama niyeti olmaksızın eteklerini uzatmalarında bir sakınca yoktur, demişlerse de, onların bu görüşü fazla ilgi ve tarafdar toplamamıştır. Nitekim İmam Şafiî, niyetleri ne olursa olsun, erkeklerin eteklerini yerde sürünecek şekilde uzatmaları mekruhtur, demiştir.[446] el-Butî de kendi Muhtasar'ında İmam Şâfii'nin şöyle dediğini nakletmiştik:

"Etekleri büyüklük taslayarak uzatmak, ne namazda, ne de namaz dışında caizdir. Erkeklerin giydiği üstlük, entari ve cübbenin topukları aşması ve biz bunu büyüklük taslamak için böyle yapmıyoruz diye yorumda bulunmaları da doğru değildir. Çünkü elbisenin topukları aşması, kibir ve gurur alâmeti olarak bilinir.

Ancak elbisenin topuklardan aşağı veya topuk seviyesinde olma hususu daha çok sıcak bölgelerde entari giyinen erkeklerle ilgilidir ve oraların âdetleriyle yakından alâkalıdır.

Şafiî'nin görüşünü benimseyenlerin delili ise, daha çok şu rivayettir:

"Entarini bacakların yansına kadar uzat, daha fazla uzatmak istiyorsan topuklarına kadar uzat ye sakın eteğini (daha aşağı sarkacak şekilde) uzatma; çünkü öyle yapmak kibir ve gururdur. Allah ise kibir ve gurur (taslayanı) sevmez."[447]

Ayrıca şu hadîsle de istidlal etmişlerdir: Ebû Ümâme (r.a) diyor ki, birara Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber bulunuyorduk, derken Amir b. Zürare el-Ansarî ile karşılaştık ki, üzerindeki üstlüğü yere kadar sarkmış bulunuyordu. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onun elbisenin bir ucundan tutup Allah'a karşı tevazu göstererek şöyle dedi:

"Senin kulun, kulun ve cariyen oğlu!.."

Bunu Amir işitecek sesle söyledi ve o sebeble şöyle dedi:

"Ya Resûlellah! Doğrusu ben ince bacaklıyım..." Peygamber (a.s.):

"Ya Amir! Şüphesiz ki, Allah yarattığı her şeyi en güzel biçimde yaratmıştır. Ya Amir! muhakkak ki Allah, eteklerini (yere kadar) uzatanı sevmez."[448]

Bu hadîsin ricali sıkat (güvenilir) kişilerdir. Zahiri ise, Amr'ın böyle yapmakla büyüklük taslamadığına delâlet ediyor.

411 nolu İbn Ömer hadîsinin isnadında Abdülaziz b. Revvad bulunuyor ki, bu zat üzerinde konuşanlar olmuştur. İbn Mübarek, "o insanların en abidi idi." derken Ebû Hatim, "o sadûk doğru ve ibâdete düşkün bir zattır." demiştir. Ahmed b. Hanbel, "Hadisi (rivayeti) uygundur" diyerek onu tezkiye etmiştir. İbn Cüneyd ise, onun zayıf olduğunu belirtmiştir.[449]

İbn Hibban ise ona iki münker hadîs isnâd etmiştir ki, onlardan biri Abdurrahim b. Harun, diğeri Zafir b. Süleyman tarikiyle rivayet etmiştir.

Nevevî ise, Müslim şerhinde onun isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Büyüklük taslamak niyetiyle ağır kumaştan elbise diktirip giyinmek mekruhtur.

2- Müslümanın vakar ve şerefine yakışır ölçü ve biçimde güzel elbise giyinmek müstehabdır.

3- Bununla beraber, daha çok, ifratla tefritten kaçınarak vasat bir elbise giyinmek takvaya ve sünnete daha yakındır.

4- Şehveti tahrîk edecek şekilde giyinmek mekruhtur.

5- Kadınların entari ve dış kıyafetlerinin topuklara kadar uzun olması sünnettir. Topuklardan az yukarıya kadar uzanan entari veya mantonun örtmediği bilek ve yukarısını kalın çorap giyinmek suretiyle örtmeleri de tesettürü gerçekleştireceğinden caizdir.

6- Sıcak bölgelerde entari giyinen erkeklerin etek uçlarını topuklardan aşağıya kadar uzatıp sarkıtmaları mekruhtur.

Kadını Beden Hatlarını Gösterecek Ve Onu Erkeklere Benzetecek Şekilde Elbise Giyinmesi Men'edilmiştir

İslâm, kadına lâyık olduğu yeri vermiş, onun iffet ve namusunu korumayı her yönüyle planlamış, toplum içinde saygı görmesi için her türlü tedbiri almış ve yollarını, yöntemlerini belirlemiştir. Onun annelik vakarını zedeliyecek, ruhundaki incelik ve zerafeti silecek, çocuk terbiyesinde başarı sağlamasına engel olacak ve onu bir şehvet oyuncağı haline getirecek her türlü kötü düşünce ve nazarlardan uzak tutmuş, onun fıtratındaki cevhere uygun kıyafeti emredip tesettürün en anlamlı ölçü ve biçimini tavsiye etmiştir.

Kadın cidden İslâmî bir kıyafet içinde büyümekte, saygınlık kazanmakta ve kem gözlerin şehevî bakışının tesirini azaltmakta, böylece birçok fitne ve kötülüklerin ortaya çıkmasına imkân vermemektedir.

Konuyla ilgili hadîsler:

Üsame b. Zeyd (r.a.)'dan yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, kendisine Dıhye el-Kelbî tarafından hediye edilen Kıbt kumaşından kesif bir elbiseyi bana giydirdi. Ben de o elbiseyi

eşime giydirdim. Bir ara Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bana: "Neden o Kıbt elbisesini giyinmiyorsun?" diye sordu. Ben de "Ya Resûlellâh onu eşime giydirdim", diye cevap verdim. Buyurdu ki:

"Eşine emret de o elbisenin altından bir gömlek (iç çamaşır) giyinsin çünkü korkarım ki, o elbise içinde eşinizin kemiğinin hacmi (vücut hatları ve tenin rengi) belirmiş olur."[450]

Yapılan tesbitlere göre, Kubtiyye denilen elbiseler kasîf olmakla beraber tenin rengini az da olsa gösterecek kadar incedir. O bakımdan altından bir şey giymeden kadının sadece onunla yetinmesi doğru değildir.

Ebu Hüreyre (r.a.)’den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir.

"Ateş (Cehennem) ehlinden iki sınıfı, kendi asrımda meydana çıkmayacaklarından görmüş olmayacağım: (Yarı) giyinik çıplak, Hakk'a taâtten (nefs ve iblîs'e) meyledip, başkalarına da kendi fena fillerini öğreten kadınlar ki, başlarının üzerinde Horasan develerinin hörgücüne benzer bir görünüm vardır. Onlar Cennet'i göremiyecekler ve onun kokusunu da alamıyacaklardır. Diğer sınıf ise, yanlarında öküz kuyruğuna benzer kamçılar bulunduran erkeklerdir ki, o kamçılarla insanları döverler."[451]

Yine Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Doğrusu Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, kadın elbisesi giyinen erkeği, erkek elbisesi giyinen kadını lânetlemiştir."[452].

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Kadınların, ten rengini az veya çok belli edecek kadar ince kumaştan elbise giyinmeleri haramdır.   Ancak entarinin altına, tenin rengini iyice örtecek ve belli etmeyecek kalınlıkta bir gömlek ve benzeri bir şey giyerse, buna ruhsat verilmiştir.

2- Kadınların vücut hatları iyice belirecek şekilde dar ve ince elbise giyinmeleri mekruhtur.

3- Kadınlar başörtülerini başlarına bir defa dolayacak şekilde örtünürler, böyle yapmaları müstehabdır.

4- Kadınların yarı çıplak bir vaziyette sokağa çıkması haramdır. Mahrem yerlerinden bir kısmını bile açık bulundurmaları dinen yasaklanmıştır. Uymayanlar için Cehennem ateşi va'dedilmiştir.

5- Kadınların başlarını açmaları ve o vaziyette sokağa çıkmaları dinen haram kılınmıştır.

6- Kadınların saçlarını deve hörgücüne benzer şekilde yaptırmaları, başlarına ona benzer bir şey dolamaları da dinen yasaklanmıştır.

7- Haklı pir sebep yokken ellerine kamçı alıp halkı dövenler lanetlenmiştir.

8- Kadın elbisesine benzer elbise giyinen erkekler; erkek elbisesine benzer giyinen kadınlar lanetlenmiş ve bu hareketleri büyük günâhlardan saymıştır.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş, istidlal ve ictihadları:

Dört mezhep imamlarının bu konuda ittifakı vardır. Daha önce belirttiğimiz bazı nüans farkı dışında esasta bir ihtilâf olmamıştır. O bakımdan kadının teninin rengini belli edecek, vücut hatlarını iyice gösterecek şekilde ince ve dar elbise giyinmesini, mahrem yerlerinin az bir kısmı olsun açık bulundurmalarını, yarı çıplak bir vaziyette sokağa çıkmalarını, saçlarını deve hörgücüne benzetmelerini, erkeklerin kadın elbisesi, kadınların da erkek elbisesi giyinmelerini haram saymışlardır. Daha önce bu konuyla ilgili kaynak eserleri dip notlarımızda belirlediğimiz için tekrarına lüzum görmüyoruz.

et-Tahavî, kadının iki eli ve yüzü dışında kalan yerlerinin avret olduğunu belirterek ilgili rivayetleri nakletmiş ve hicab âyetinin inmesi üzerine alınan tedbirleri belirterek aydınlatıcı bilgiler vermiştir. Sonra da yabancı erkeğin, kadının yüzü ve elleri dışında başka tarafına bakmasının haram olduğunu belirterek, ihtiyâç anında kadının yüzüne ve iki eline bakmakta bir sakınca olmadığına dikkatleri çekmiştir.

Eserimizin hacmi bu rivayetlere müsait olmadığı ve esasen konunun ana hatları açıklandığı için onları buraya almaya gerek görmedik.[453]

419 nolu Üsâme hadîsini aynı zamanda İbn Ebî Şeybe ile Hafız Bezzar İbn Sa'd, Barudi, Taberânî ve Beyhakî de tahrîc etmişlerdir.

Ebu Davud da buna benzer bir rivayeti Dıhye b. Halife tarikiyle yaparak şu lâfızla nakletmiştik "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e Kıbt elbiselerinden birkaç tane getirilmişti. Onlardan bir tanesini bana verdi ve "bunu ikiye böl, bir parçasını gömlek yap, diğerini eşine ver de onu başörtüsü edinsin", buyurduktan sonra ayrıldı, sonra dönüp şöyle buyurdu:

"Eşine emret de onun altına başka bir elbise giyinsin de (teni) belli olmasın."

Ancak bu rivayetin isnadında İbn Lehi'a bulunuyor ki, onun hadîsiyle ihticac edilmez. İbn Lehi'a bu rivayetinde Ebû Abbas Yahha b. Eyyub'a tabi' olmuştur ki, o zat hakkında konuşanlar olmuştur. Ne var ki, Müslim onun rivâyettiyle ihticac etmiştir.

420 nolu Ümmü Seleme hadîsini, Vehb Mevlâ Ebî Ahmed rivayet etmiştir. İbn Münzir, bunun meçhule benzer tarafı olduğunu belirtirken İbn Hibban onun sıka (güvenilir) olduğunu söylemiştir. Zehebi onun mâruf olmadığını kaydeder.[454]

421 nolu Ebû Hüreyre hadîsi hakkında İmam Nevevî şöyle demiştir:

"Bu hadîs, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in mu'cizelerinden biridir ki, asrımızda o iki sınıf da mevcuttur."[455]

422 nolu Ebû Hüreyre hadîsini aynı zamanda Nesâî de tahrîc etmiştir. Ancak hadîs üzerinde ne Ebû Dâvud, ne de Münzerı bir söz söylemiştir. İsnadının ricali, ricâl-i sahihtir.

Ebû Dâvud ayrıca Hz. Aişe (r.a.)’den rivayetle şu hadîsi tahric etmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, kadınlardan erkeklere benzemeye özenenleri lânetlemiştir."

Buhari, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin İbn Abbas'dan yaptıkları rivayette ise, şöyle denilmektedir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, kadınlardan erkeklere benzemeye, erkeklerden de kadınlara benzemeye özenenleri lânetlemiştir."

Müsned-i Ahmed'de Abdullah b. Amır'dan (r.a.) yapılan rivayette, deniliyor ki:

"Abdullah b. Amir, boynuna bir yay takıp erkek yari yürüyen bir kadına gözü ilişti ve sordu, bu kimdir? Kendisine: Ümmü Sa'd binti Ebû Cehl'dir denildi. Bunun üzerine Abdullah şöyle dedi: "Resûlüllah (a.s.) Efendimizden işittim, buyurdu ki:

"Kadınlardan erkeklere benzemeye özenenler bizden değildir."

Ebû Davud'un Ebû Hüreyre (r.a.)'den yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ellerini ve ayaklarını kına ile boyamış olan Muhnes (veya Muhnis) adındaki adam Peygamber (a.s.) Efendimiz'e getirildi. Peygamber (a.s.) "Buna ne oluyor?" diye sorunca dediler ki: "Kadınlara benzemeye özeniyor." Bunun üzerine Peygamber (a.s.) Efendimiz onu Nakiy'e sürgün gönderdi. Peygamber’e (a.s.), "onu öldürseydin ya" denilince, buyurdu ki:

"Namaz kılanları öldürmekten men'olundum..."

Beyhakî ise adı geçen adamın Ebû Bekir (r.a.) tarafından sürgün edildiğini rivayet etmiştir. Hz. Ömer'in de (r.a.) bir kişiyi o yüzden sürgün ettiği söylenir.[456]

Çıkarılan Hükümler:

1- Kadınların, bedenlerinin rengini belli edecek kadar ince elbise giyinmeleri haramdır. Ancak ince entarinin altına bedeni iyice örtecek, ten rengini belli etmeyecek bir gömlek veya ikinci bir entari giydikleri takdirde ince entari giyinmelerinde fazla bir sakınca yoktur.

2- Vücut hatlarını iyice belli edecek kadar dar ve ince elbise giyinmeleri de tahrîmen mekruhtur. Zarurî haller müstesna...

3- Erkeklerin de avret yerlerini belli edecek kadar ince elbise giyinmeleri haramdır. Altta kalın bir gömlek veya iç çamaşır bulunuyorsa, buna cevaz verilmiştir.

4- Kadınların baş örtülerini, bir defa başlarına dolayacak şekilde kullanmaları müstehabdır.

5- Kadınların avret yerlerinden bir organ veya bir organdan bir kısım açık bulunduğu halde sokağa çıkmaları haramdır, çünkü kadınların yüzü ve iki eli dışında kalan vücutlarının her yanı avrettir.

6- Kadınların erkeklere benzemeye özenerek, onlara mahsus elbiselerden giyinmeleri; erkeklerin de kadınlara benzemeye özenerek onlara mahsus elbiselerden giyinmeleri haramdır.

Elbiseyi Sağdan Başlayarak Giyinmek

İslâm dini, günlük hayatımızın her bölüm ve parçasıyla içiçedir. Sabahleyin yataktan kalkıp akşam tekrar yatağa dönünceye kadar geçen süre içinde nasıl hareket etmemizden yakından ilgilidir. Hemen her söz ve davranışımızı yönlendirir, birtakım kurallara bağlar ve düzenli bir yaşam ölçüsü verir.

O bakımdan elbise giyinirken sağdan başlamamız sünnet kılınmış ve böylece her işimizde bize Allah'ı hatırlatmak suretiyle hayatımızı tam bir manevî disiplin altına almıştır.

İslâm'da, iyi, yararlı, hayırlı ve meşru' işlere sağdan başlamanın ayrı bir yeri başka bir önemi ve hikmeti vardır. Sağ rahmeti inceliği, zerafeti, feyiz ve hareketi temsil eder. O bakımdan günlük amellerimizi tesbit eden, yazan Hafeze denilen meleklerden sağ omuzumuzdaki hayır ve iyiliklerimizi, sol omuzumuzdaki ise, günâh ve kötülüklerimizi yazar.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, hayatı boyunca hep sağ eliyle, verip almış, hep sağ ayağını atarak dışarı çıkmış, hep sağdan başlayarak elbisesini giyinmiş ve uyurken bile sağ yanı üzeri yatıp uyumayı tercih etmiştir. Aynı zamanda bütün bunları yaparken Allah'ın ismini anmayı ihmal etmemiş, her vesileyle kendini o yüce kudret'in gölgesi altında bulundurmuştur.

Konuyla ilgili hadîsler:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz,

"Sağ el ile istinca (tabii ihtiyacı giderdikten sonra temizlenme) yi men'etmiştir."[457]

"Sağ el ile yemek yemeği tavsiye etmiştir."[458],

"Sağ eli cinsel organa dokundurmak mekruhtur."[459]

"Elbise giyindiğin zaman sağdan başla!"[460]

"Sizden biriniz yemek yediğinde sağ eliyle yesin, bir şey içtiğinde yine sağ eliyle içsin."[461]

"Resûllüllah (a.s.) Efendimiz sağ eliyle alır ve yine sağ eliyle verirdi."[462]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir gömlek (veya entari ya da üstlük) giyindiği zaman sağdan (giyinmeye) başlardı."[463]

Ebû Saîd (r.a.)'den yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yeni bir elbise giyinmek istediğinde, önce onu ismiyle anar, sarık veya gömlek veya üstlük dedikten sonra şöyle duâ ederdi: Allahım! hamd sanadır, sen beni giydirdin, bunun hayrını ve yapıldığı şeyin hayrını Senden dilerim ve bunun şerrinden ve ne için yapılmışsa, onun şerrinden Sana sığınırım."[464]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Sağ el ile istinca mekruhtur.

2- Sağ el ile yemek yemek sünnettir.

3- Sağ eli cinsel organa sürmek mekruhtur. Zaruri haller müstesnâ...

4- Elbise giyinirken sağdan başlamak sünnettir.

5- Yemeğe sağ el ile başlamak ve sağ el ile su içmek sünnettir.

6- Verip alırken, alım satımda bulunurken sağ el ile vermek ve almak sünnettir.

7- Elbise giyinirken sağdan başlamak sünnettir.

8- Yeni bir elbise giyinirken, elbisenin ismini söylemek ve Sonra sağdan başlamak ve Allah'ın adını anmak ve zikredilen duayı okumak müstehabdır.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş ve istidlalleri:

Mezhep imamlarının hemen hepsi, elbise giyinirken ve diğer hayırlı her işte sağdan başlamanın sünnet veya müstehab olduğunda müttefiktirler. Nitekim Hanefî imamları bu konuda şu genel tabiri kullanmışlardır:

"Resûlüllah (a.s.) hemen her işinde ve durumunda (bazı istisnalar dışında), hatta ayakkabısını giymekte ve saç-sakalını taramakta bile sağdan başlamayı çok severdi."[465]

Abdest konusunda sağdan başlama hususunu da kısmen belirtmiş idik.

Şâfiîler de Buharî ve Müslim'in rivayet ettikleri şu rivayetle istidlal etmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz gücünün yettiği kadar hemen her işinde; temizliğinde, saç sakalını taramasında, ayakkaplarını giyinmekte sağdan başlamayı çok severdi."[466]

Hanbeliler de yukarıdaki Hz Aişe (r.a.) hadîsiyle istidlal etmişlerdir. Bu konuda muhalif biri görüş ortaya koyan ilim adamı olmamıştır.[467]

Mâlikîler de aynı görüş ve ictihadı izhar etmişlerdir.

Rivayetler, yorumlar ve tahliller:

433 nolu Ebû Hüreyre hadîsini aynı zamanda Nesâî de tahrîc etmiştir. Hafız bunu et-Teshîs'de zikretmiş ve başka herhangi bir görüş ve tesbit ortaya koymamıştır. Ancak hadîsin sihhatına şu rivayet de şehadet etmektedir:

"Abdest aldığınız ve elbise giyindiğiniz zaman sağınızdan başlayınız!"[468]

İbn Dakıyk el-Iyd de hadîsin sahih olduğunu söyleyerek, yukarıda Şafiî'lerin Buhari ve Müslim'in rivayet ettikleri Hz Aişe (r.a.) Hadisini şahit olarak göstermiştir.[469] Böylece sahih rivayetlerin hepsi, elbise giyinirken de sağdan başlamanın sünnet veya müstehab olduğuna delâlet etmektedir.

434 nolu Ebû Saîd hadîsini de Nesâî tahric etmiş ve Tirmizî hasenlemiştir. Hadîs, giydiğimiz elbiseyi ibâdet, hayır, iyilik ve fazilet yolunda kullanmamızı emretmekte, yapılan duanın daha çok bu mânaya yönelik bulunduğuna delâlet etmektedir. Aynı zamanda yeni bir elbise giyinirken

Allah'a hamdetmenin müstehab olduğu belirtilmiş, bunun bir bakıma şükür anlamını da beraberinde taşıdığına işaret edilmiştir.

Namazda Giyilen Elbiseyi Ve Namaz Kılınan Yeri Necasetten Arındırmak

İslâm dini imânı ibâdetle, her ikisini temizlikle birleştirmiştir. O bakımdan temizliğin dinimizdeki yeri, tuzun yemekteki yeri ve önemi gibidir. Diğer bir tabirle, ağaçtaki meyvenin yeri gibidir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in günlük hayatında temizliğe gösterdiği özen her türlü tahminlerin üstündedir. O bakımdan mezhep imamları İslâm fıkhını toplayıp işlerken, temizliğe has bölümler meydana getirmişler ve konuya yeterince ağırlık vermişlerdir.

İlgili hadisler:

Câbir b. Semure (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki: Bir adamın Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den, eşimle cinsel temasta bulunurken üzerimde bulunan elbiseyle namaz kılabilir miyim? diye sordu. Efendimiz (a.s.) ona şu cevabı verdi:

"Evet, ancak onda bir şey (ıslaklık) görürsen, yıkarsın."[470]

Muâviye (r.a.)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Ümmu Habîbe'ye (r.a.) dedim ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, cinsel temasta bulunurken üzerinde bulunduğu elbiseyle namaz kılar mıydı? O bana şöyle dedi: Evet, elbisesinin üzerinde bir eziyet (ıslaklık, necaset) bulunmadığı zaman kılardı."[471]

Ebû Saîd (r.a.)'den yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz namaz kılarken ayakkabısını çıkardı, bunun üzerine (oradaki) insanlar da ayakkaplarını çıkardılar. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namazı bitirip ayrılınca onlara sordu; Ayakkaplarınızı neden çıkardınız? Onlar da, biz senin ayakkaplarını çıkardığını görünce, çıkardık, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki, Cibril bana geldi ve ayakkaplarımda murdarlık bulunduğunu söyledi, O bakımdan, sizden biriniz Mescid'e geldiğinde ayakkaplarını çevirip altlarına baksın, onlarda bir murdarlık görürse, yere sürüp gidersin, sonra da onları giyinik bulunduğu halde namazını kılsın."[472]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namaz kılmaya kalkan kimsenin, bedeni, elbisesi ve namaz kılacak yeri her türlü pislikten arındırılmış bulunmalıdır. Çünkü namazda necasetten temiz bulunmak farzdır.

2- Eşiyle cinsel temasta bulunduğunda üzerinde taşıdığı elbiseyle namaz kılmasında bir sakınca yoktur, yeter ki elbiseye menî ve benzeri bir şey bulaşmış olmasın. O takdirde yıkadıktan sonra namaz kılabilir.

3- Elbiseye dokunan meni necistir, namaz kılabilmek için meninin yıkanıp temizlenmesi gerekir. Bu, Hanefî mezhebine göredir. Şafiî ve Hahbelî mezheplerine göre, meni necis değildir.

4- Ayakkapların alt veya üstüne necaset dokunmuşsa, ayaklardan çıkarmadan o vaziyette namaz kılmak caiz değildir. Üstünde ve altında necaset yoksa veya dokunan necaset, toprağa sürtülmek suretiyle temizlenmişse, o takdirde ayakkabları çıkarmadan o vaziyette namaz kılmak caizdir.

Müctehid imamların görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Birinci ciltte açıkladığımız gibi, meni nacistir. Dokunduğu yere bakılır, bir el ayası miktarını aşmışsa, herhalde yıkanması; kurumuş ise, çitilenmesi gerekir.[473]

b) Şafiî ve Hanbelî mezheplerine göre, meni necis değildir. O bakımdan elbise veya bedene dokunmuşsa, namaza engel sayılmaz.[474]

Ayakkablarla namaz kılmaya gelince, müctehid imamların bu hususta pek farklı görüşleri olmamıştır. Kırda, bayırda, çölde ve benzeri yerlerde ayakkabılara dokunmuş gözle görülen veya bilinen bir necaset yoksa, onları çıkarmadan namaz kılmakta bir sakınca yoktur. Evde, camide ve benzeri yerlerde, halı, kilim ve benzeri bir yaygı üzerinde namaz kılmacaksa, o

takdirde eşyanın tozlanmaması için ayakkabıları çıkarıp öyle namaz kılmak müstehabdır. Sözü edilen yerlerde herhangi bir yaygı yoksa, toprak, döşeme ve benzeri şeyler üzerinde kılmıyorsa, o takdirde temiz olan ayakkabıları çıkarmadan namaz kılmakta bir sakınca yoktur.

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

440 nolu Cabir b. Semure hadîsin isnâd ricali, rical-i sahihtir. İbn Mâce'ye göre, hepsi de sıka (güvenilir) kimselerdir.

441 nolu Muâviye hadîsinin isnad zincirindeki ricalin hepsi sıkadır.

Her iki hadis de namaz kılan kimsenin üzerindeki elbisesinin necasetten temiz olmasının vücubuna delâlet etmektedir. Ancak bu temizliğin namazın şartından biri olup olmadığı hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır:

a) İlim adamlarının çoğuna göre şarttır.[475]

b) İbn Mes'ûd, İbn Abbas ve Saîd b. Cübeyr'e göre, şart değildir.

c) İmam Mâlik'ten yapılan bir rivayete göre, elbisenin temiz olması vâcib değildir. en-Nihâye sahibinin İmam Mâlik'ten naklettiği iki rivayet bulunuyor, birincisine göre, elbisedeki necaseti gidermek sünnettir, farz değildir; ikincisine göre, hatırladığı takdirde farzdır, unuttuğu takdirde farziyeti sakıt olur. İmam Şafiî'nin kavli kadîm'ine göre de elbisedeki necaseti gidermek şart değildir.

d) Cumhura göre, vâcibdir.

Cumhur, Müddessir süresindeki "elbiseni de tertemiz tut!" âyetiyle istidlal etmiştir. Aksini ileri sürenler ise, konunun başında naklettiğimiz iki hadîsin de vücuba delâlet etmediğini, bunun sünnet olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü emir şeklinde ifade edilmemiştir.[476]

Ayrıca cumhur, bu konuda Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadîsle de istidlal etmiştir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sabahleyin elbisesini alıp giyindikten sonra dışarı çıkıp sabah namazını kıldırdı. Bu arada bir adam, "ya Resûlüllah! İşte elbiseniz de el ayası kadar kan lekesi bulunuyor" dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz o elbiseyi üzerinden çıkarıp bir delikanlının eline vererek, yıkayıp kurutmam için bana gönderdi. Ben de bir teşt veya çanak getirtip yıkadım, kuruttuktan sonra çıkartıp gönderdim. Bir

süre sonra Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, o elbise üzerinde bulunduğu halde geldi."

Ebû Davud'un ve bazı muhaddislerin rivayet ettiği bu hadîsin garib olduğu anlaşılmıştır. Nitekim İmam el-Münzirî de aynı şeyi söylemiştir. Ayrıca Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in o namazı iade ettiğine dair hiçbir kayıt mevcut değildir. Eğer, elbisenin temiz olması namazın şartlarından biri olsaydı, elbette Resûlüllah (a.s.) farkına vardıktan sonra o namazı iade ederdi.

Ayrıca bu konuda Ammar hadisi söz konusudur, şöyle ki, Resûlüllah (a.s.) ona:

"Elbiseni ancak idrardan, dışkıdan, kusuntudan, kandan ve menî'den dolayı yıkarsın..."[477]

Bu hadîsi rivayet edenlerin hemen hepsi de onu zayıf hadisler arasında zikretmişler ve hadîs âlimleri de aynı tesbitte bulunduklarını belirtmişlerdir. Çünkü isnad zincirinde Sabit b. Hammad bulunuyor ki, bu zat hem metruktür, hem de uydurma hadîs rivayet ettiği söylenir. Ayrıca yine râvileri arasında Ali b. Zeyd b. Ced'ân bulunuyor ki o da zayıftır. O kadar ki, Beyhakî kendi Sünen'inde onun bâtıl olup hiçbir aslı bulunmadığını belirtmiştir.

Aynı zamanda hadîste bir şart anlamı söz konusu değildir. Çünkü elbisenin başka pisliklerden dolayı da yıkanmasıyla ilgili birçok sahih rivayetler mevcuttur. Meselâ, meninin (belsuyu) çitilenmesi hakkında Buhari ve Müslim'de sahih hadîsler yer almaktadır. Kaldı ki, çitilemenin vâcib olduğu da hadisten pek anlaşılamamaktadır.

O bakımdan Ammar hadisinde sadece sözü edilen pisliklerden dolayı elbisenin yıkanmasının vücubunu anlamak pek isabetli olmaz.

Elbiseye dokunan dirhem miktarı kandan dolayı namazın iade edilmesiyle ilgili şu hadîse gelince, "Bir dirhem miktarı kandan dolayı namaz iade edilir." Bunu Dârekutnî ile Beyhâki duâfa arasında tahrîc etmişler; İbn Adiyy ise el-Kâmil'de onun zayıf olduğunu söylemiştir. Çünkü isnadında Revh b. Ğutayf bulunuyor ki, Nesâî onun hakkında "metruk"tur demiş, İbn Main ise itibar edilmeyen bir râvîdir, demiştir.[478] Buhari de onun

hadîsinin bâtıl olduğuna atıfta bulunmuş, Bezzar da münker olduğunda âlimlerin icmai vardır, demiştir.[479]

442 nolu Ebû Saîd hadîsini aynı zamanda Hâkim, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân tahrîc etmişlerdir. Ancak vasıl ve irsalinde ihtilâf edilmiştir: Ebû Hatim el-İlel'de mevsul olduğunu belirtmiştir. Hâkim ise onu Enes ve İbn Mesûd hadîsinden naklen rivayet etmiştir. Dârekutnî ise, İbn Abbas'dan ve Abdullah b. Şahir'den rivayet etmiş ve ikisinin de isnadının zayıf olduğuna dikkatleri çekmiştir. Bezzar, Ebû Hüreyre'den rivayet etmiş ve isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.

Ayakkabılara dokunan habis yani murdarlığın sadece necis olmadığını, bunun balgam, tükrük ve benzeri tiksindirici şeyler de olabileceğini cumhur beyân etmiştir. Melek Cebrail'in bu hususta verdiği haberin asıl amacı, elbise ve mescidin sözü edilen şeylerle kirlenmemesine yöneliktir.

Konuyla ilgili hadîsin çeşitli tariklerden rivayeti, çoğu zayıf olsa bile sıhhatına delâlet etmektedir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Menî necistir. Bu, Hanefî mezhebine göredir. 440 nolu hadis de buna delâlet etmektedir.

2- Namazda beden, elbise ve namaz kılınan yerin temiz olması şarttır. (İlim adamlarının bu mes'ele hakkında ittifakı yoktur).

3- Cinsel temasta bulunurken üzerinde taşıdığı elbiseyi değiştirmeden -guslettikten sonra- o elbiseyle namaz kılmasında bir sakınca yoktur. Yeter ki üzerinde dirhem miktarı meni veya başka bir necis bulunmasın.

4- Ayakkabıların altına herhangi bir pislik dokunmuşsa, onu giderip öylece camiye girmek gerekir. Dokunan şey necis ise, giderilmedikçe o ayakkabıyla namaz kılmak caiz olmaz.

5- Kırda, bayırda, açık arazide ayakkabılar temizse, çıkarmadan namaz kılmakta bir sakınca yoktur. Evlerde ve camilerde, içeriye mikrop ve

benzeri zararlı şeyler taşınabilir endişesiyle, ayakkabıyla içeri girmemek ve onunla namaz kılmamak daha uygun olur.

6- Toprak da temizleyici kabul edildiğinden, ayakkabılara dokunan pisliği yere sürtmek suretiyle temizlemek mümkündür.

Kundura, Çizme, Fotin, Lapçin Ve Benzeri Ayakkabılarla Namaz Kılmak Caiz Mi?

Az yukarıda ayakkabıyla namaz kılınır mı, kılınmaz mı? hususu üzerinde kısmen duruldu. Ancak konunun önemine bakarak ilgili birkaç hadîs nakletmek suretiyle biraz daha geniş bilgi vermeyi uygun gördük. Aynı zamanda dinimizin ibâdette bize sağladığı kolaylığa bir misal vermeyi düşündük.

İlgili hadîsler:

Ebû Seleme'den, o da Saîd b. Yezîd'den rivayet etmiştir. Saîd şöyle demiştir:

Hz. Enes'e, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ayakkabıları ayağında bulunduğu bir halde namaz kılar mıydı?" diye sordum. Buna şu cevabı verdi: "Evet..." [480]

Şeddad b. Evs (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Yahudilere muhalefet ediniz, çünkü onlar ayakkabılarıyla namaz kılmaz (ibadet etmez) ler."[481]

Hadislerin açık delâletinden anlaşılan hükümler: Bir adam, Ebû Hureyre'ye (r.a.) gelerek dedi ki:

"İnsanları ayaklarında ayakkabıları olduğu halde namaz kılmaktan men'eden sen misin?"

"Hayır, ama bu hürmetli yerin Rabbı hakkı için, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ayaklarında ayakkabıları bulunduğu halde bu makama doğru yönelip

namaz kıldığını ve namazı bitirip ayrılınca da ayakkabılarının ayağında olduğunu gördüm, diye cevap verdi.[482]

Ayrıca Küba halkından bir delikanlı, Resûlüllah'ın (a.s.) Küba'da ayakkabıları ayağında bulunduğu halde namaz kıldığını hatırlıyorum, dediğim Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde rivayet etmiştir.[483]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Temiz olduğu takdirde ayakkabılarını çıkarmadan o vaziyette namaz kılmak caizdir.

2- O gün için Yahudilerin ayakkabıları ayaklarında olduğu halde ibadet etmedikleri anlaşılıyor.

3- İbâdette de kitap ehline uymanın caiz olmadığı bildiriliyor. Çünkü ibadet de İslâmiyetle kemal mertebesine erişmiştir. Hem kitap ehli peygamberlerinin nasıl ibâdet ettiklerini tesbit edemediklerinden kendi anlayışlarına göre, ibâdet şekilleri icad etmişlerdir.

Temiz olduğu takdirde ayaklardaki ayakkabılarını çıkarmadan namaz kılmanın caiz olduğunda müctehid imamların görüş birliği vardır. Necasetten taharet bahsinde toprağın da temizleyici olduğunu belirtmiştik. Burada tekrar detayına inmek istemiyoruz. Sadece diğer rivayetleri ve yorumları nakletmekle yetinmek istiyoruz:

Ebu Seleme ile Şeddad b. Evs hadîslerinin isnadında şüphe izhar eden olmamıştır.

Aynı konuda dört hadîs daha rivayet edilmiştir. Birincisini Taberânî ve Beyhâkî tahrîc etmişlerdir. Beyhakî "isnadında beis yoktur" diye bir kayıt koymuştur. İkincisini Hafız Bezzar, Şeddad'ın rivayetine benzer anlamda nakletmiştir. Üçüncüsünü İbn Murdeveyh şu lâfızla rivayet etmiştir:

"Ayakkabılarınız ayaklarınızda olduğu halde namaz kılın!"

Ancak bunun isnadında Abbas b. Cüveyriye bulunuyor ki, Ahmed b. Hanbel ile Buhari onun yalancı olduğunu belirtmişlerdir. Zehebî onun hakkında şu bilgileri toplamıştır:

"Ahmed b. Hanbel, "O çok yalancı ve iftiracıdır...", Buhari "O yalancının tekidir", Ebû Zür'a, "O bu vadide hiçbir şey değildir", Nesâî, "O metruktür"

demişlerdir.[484]

Dördüncüsünü İbn Murdeveyh rivayet etmiştir ki, onun isnadında Abdullah el-Askalânî bulunuyor. Zayıf olduğu, hadîs çaldığı söylenir.

Rivayetlerin ışığında Ashab ve Tabiîn'in görüşlerine gelince, Hz. Ömer'in ayakkabıyla namaz kılmayı mekruh saydığı, İbn Mes'ud'un da aynı görüşte olduğu rivayet edilir. İbrahim en-Nehaî' namazda ayakkabılarını çıkarmayı mekruh saymıştır.

Diğer bir rivayete göre, el-Irakî, Tirmizî şerhinde şöyle demiştir:

"Namazda ayakkabıları giyenler arasında Osman b. Afvan, Abdullah b. Mes'ud Uveymir b. Sâide, Enes b. Mâlik, Seleme b. Ekvâ' ve Evs es-Sakafî bulunuyor. Tabiinden ise, Sâid b. Müseyyeb, el-Kasım, Urve b. Zübeyr, Salim b. Abdullah, Atâ' b. Yesar, Atâ' b. Ebî Rebah, Mücahid, Tavus, Kadı Şüreyh, Ebu Miclez ve benzeri kişiler bulunuyor.[485]

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in ise, bazan ayakkabılarını çıkarmadan, bazan çıkararak namaz kıldığı rivayet edilirse de, ekseri çıkardığı ağırlık kazanıyor. Nitekim Amir b. Şuayb (r.a.) babasından, dedesinden rivayetle diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i hem ayakkabıyla, hem ayakkabısız namaz kılarken gördüm."[486]

Ayrıca İbn Ebî Şeybe'nin Abdurrahman b. Ebî Leylâ'ya isnadla tahrîc ettiği hadîste, şöyle diyor: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, ayakkabılarıyla namaz kıldı. İnsanlarda (ona bakarak) ayakkabılarını çıkarmadan namaz kıldılar. Peygamber (a.s.) bir ara ayakkabılarını çıkarıp öyle namaz kıldı. İnsanlar da (ona bakarak) ayakkabılarını çıkarıp öylece namaz kıldılar. Peygamber (a.s.) namazı bitirince şöyle buyurdu:

"Kim ayakkabılarıyla namaz kılmak istiyorsa, kılsın, kim de çıkarmak istiyorsa çıkarsın..."

el-Irakî bu hadîs hakkında şöyle demiştir:

"Bu hadîs mürseldir, isnadı da sahihtir."[487]

Çıkarılan Hükümler:

1- Kırda, bayırda, çölde, tarla ve bahçede, ayakkabının alt ve üstünde pislik, necaset gibi tiksindirici bir şey yoksa, çıkarmadan namaz kılmakta bir sakınca yoktur.

2- Ayakkabıya dokunan pislik, toprağa iyice sürtüldüğü takdirde temizlenmiş sayılır.

3- Savaş ve benzeri felâketli ve sıkıntılı günlerde, yine temiz olmak şartıyla ayakkabıları   çıkarmadan evde, mescidde namaz kılmakta bir sakınca yoktur.

4- Özellikle ibâdette kitap ehli taklîd edilmez.

5- Ayakkabıyla namaz kılmaya cevaz verilmesinin illeti sadece Yahudilere benzememek değil, dinin getirdiği bir kolaylıktır.

6- Normal zamanlarda, ev ve camilerin kirlenmemesi, içerilere mikrop taşınmaması için, ayakkabıları çıkarıp namaz kılmak daha uygundur.

7- Resûlüllah (a.s.) Efendimiz çoğu vakitlerde ayakkabılarını çıkardığına göre, ayakkabıyı çıkararak namaz kılmak müstehab sayılabilir.

Namaz Nerelerde Kılınabilir, Nerlerde Kılınamaz

İslâm Peygamberi Hz. Muhammed (a.s.), ibâdeti mabedin dar çerçevesine hapsetmeyip yeryüzünün her yanını mescid olarak ilân etmiş, temiz olduğu ve haklara tecavüz gibi bir sakınca bulunmadığı takdirde herhangi bir yerde vakit girince namaz kılmakta bir sakınca yoktur. Çünkü amaç yer değil, kâinatın yaratıcısına kulluk görevini yapmak, O'nun rızasına ermek niyetiyle emrettiği şeyleri yerine getirmektir.

O halde yeryüzünde bazı yerlerde namaz kılmak caiz veya mübah olduğu halde bazı yerlerinde mekruh veya haram olabilir. Bunları tefrik edebilmek için ilgili hadîsleri nakletmemiz gerekmektedir: Câbir (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Yeryüzü benim için temizleyici ve mescid kılınmıştır. Hangi adama namaz (vakti) gelip ulaşırsa, orada namazını kılsın."[488]

İbn Münzir diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu rivayet yoluyla sabit olmuştur:

"Yeryüzünün hepsi benim için temiz, mescid ve temizleyici kılınmıştır."[489]

Ebû Zer (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

Peygamber (a.s.) Efendimiz'e sordum,

"İlk konulan mescid hangisidir?" Cevab verdi:

"Mescidü'l Haram" Ben:

"Ondan sonra hangisi?" diye sordum. Buyurdu ki:

"Mescid-i Aksa" Ben,

"İkisi arasında ne kadar (zaman geçmiştir)?" diye sordum. O,

"Kırk yıl" diye cevap verdi. Ben

"Ondan sonra hangisi?" diye sordum. Buyurdu ki:

"Nerede namaz vaktine ulaşırsan orada namaz kıl, yerin hepsi mesciddir."[490]

Ebû Mersedi'l-Ğanevî (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kabirlere doğru namaz kılmayın ve kabirler üzerine oturmayın."[491]

İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Namazlarınızın bir bölümünü evlerinizde kılın, onları kabirler (gibi namaz kılınmayan yerler) edinmeyin."[492]

Cündeb b. Abdullah el-Becelî (r.a.)'den yapılan rivayette şöyle demiştir: Vefatından beş gün önce Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle dediğini işittim:

"Doğrusu sizden öncekiler peygamberlerini ve salih kişilerinin kabirlerini mescid edindiler; haberiniz olsun ki, ben sizi bundan men'ediyorum, sakın kabirleri mescidler edinmeyin!"[493]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Koyun-keçi ağlında namaz kılın, fakat devenin çöküp yattığı yerde kılmayın."[494]

Zeyd b. Cübeyre'den, o da Dâvud b. Husayn'dan, o da Nâfî'den, o da İbn Ömer (r.a.)'dan rivayet etmiştir: "Şüphesiz ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şu yedi yerde namaz kılınmasını yasakladı:

1- Çöplükte,

2- Hayvan kesilen yerde (mezbaha),

3- Kabristanda,

4- Yol ortasında,

5- Hamamda,

6- Develerin çöküp yattığı yerlerde,

7- Beytullah'ın damında...[495]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1-Yeryüzünün her yanı teyemmüme elverişli anlamda temizdir ve namaz her yerde kılınabilir.

2- Yeryüzüne Allah'a ibadet için konulan ilk mescid, Kabe'dir. Sonra da Mescid-i Aksa'dır.

3- Kabristanda namaz kılmak mekruhtur. Kabirlere doğru namaz kılmak da mekruhtur.

4- Kabirlerin üzerine oturmak mekruhtur.

5- Beş vakit namazı ve kazaya kalan namazları, hattâ nafile namazları cami ve mescitlerde kılıp evi namazsız, niyâzsız bırakmak mekruhtur. O bakımdan bazı vakitleri, kaza namazlarını ve nafile namazları evde kılmak müstehabdır.

6- Cami ve mescitlere ölü defnetmek mekruhtur.

7- Salih kişilerin ve velî bilinen kimselerin kabirlerini mescid haline getirmek mekruhtur.

8- Koyun ve keçi ağıllarında namaz kılmakta bir sakınca yoktur.

9- Deve ağıllarında namaz kılmak mekruhtur.

10- Çöplükle, mezbahada, kabristanda, yollarda, hamamda, develerin çöküp yattığı yerlerde ve Kabe'nin damında namaz kılınmaz.

Hadislerin ışığında müctehid imamların görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

Bazı zamanlarda namaz kılmak mekruh olduğu gibi, bazı yerlerde de kılmak mekruh sayılmıştır. Kabe'nin damı gibi... Bu ta'zimi terke delâlet ettiği için mekruh kılınmıştır. Yollarda namaz kılmak da mekruhtur, zira insanların gelip geçmesine engel teşkil eder. Aynı zamanda umumun hakkına saygısızlık sayılır.

Böylece Hanefîler Zeyd hadisiyle istidlal edip sözü edilen yedi yerde namaz kılmanın mekruh olduğunu belirtmişler; ayrıca kiliselerde, gasb edilen yerlerde de namaz kılmanın mekruh olduğuna temas edilerek sayı artırılmıştır.[496]

b) Şâfiilere göre:

Şâfiîler de bu konuda Hanefilerle aynı görüştedirler. Hadiste belirtilen yerlerde, necaset bulunmazsa bile, namaz kılmak mekruhtur.[497]

c) Hanbelîlere göre:

Çöplükde, mezbahada, yol ortasında, hamamda, deve ağılında namaz kılmak haramdır ve bâtıldır. Ancak o gibi yerlerde tutuklu bulunma halinde kılınabilir. Sözü edilen yerlerin damlarında da namaz kılınmaz. Ancak cenaze namazının kabristanda kılınması sahihtir.[498]

d) Mâlikîlere göre:

Çöplükte, mezbahada, yol ortasında, necasetten güven içinde olduğu takdirde namaz kılmak kerahatsiz caizdir. Ama necasetin kesin bulunması

veya sanılması halinde kılınan namaz hükümsüz sayılır. Şüphe edildiği takdirde vakit çıkmamışsa, kılınan namaz iade edilir. Ancak cami dar olduğunda yolda kılmaya mecbur kalan kimse, namazdan sonra yolun temiz olup olmadığında şüphe etse bile artık iade etmesi gerekmez. Develerin çöküp yattığı yerlerde, necasetten emin olsa bile, namaz kılmak mekruhtur, vakit çıkmamışsa orada kıldığı namazı iade eder.[499]

Kabristanda namaz kılmanın mekruh olup olmadığı hakkında farklı görüş ve ictihadlar vardır:

Hanefilere göre, kabirler kıbleye yönelen kimsenin hemen önünde ise, namaz kılmak mekruhtur Ama arka veya üst veya alt kısmında ise, o gibi yerlerde namaz kılmak mekruh değildir. Ayrıca kabristanda namaz için özel bir yer ayrılmış ve temiz tutulmuşsa, orada da namaz kılmakta kerahet söz konusu değildir.[500]

Hanbelîlere göre, üç veya daha fazla kabir bulunan kabristanda, bu iş için vakfedilmiş se, namaz kılmak batıldır. Bir veya iki kabir bulunuyor ve namaz kılan da o kabirlere yönelik bulunmuyorsa, hiçbir kerahet yoktur.[501]

Şâfiilere göre, kabirler namaz kılanın ister önünde, ister yanında veya arkasında olsun, kabristanda namaz kılmak mekruhtur. Ancak şehîdlerle peygamberlerin kabirlerinin bulunduğu yerde mekruh değildir. Bu da bir tazim kastı taşımıyorsa, aksi halde mekruh sayılır.

Kabirler açık bir vaziyette ise, o gibi yerlerde necaset bulunacağından kılınan namaz mutlaka bâtıldır.[502]

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

Ebû Cafer et-Tahavî, konuyla ilgili hadîsleri naklettikten sonra develerin çöküp yattığı yerde namaz kılmanın kerahatine temas ederek bunun nedeni üzerinde durmuş ve ilim adamlarının iki ayrı görüşünü şu sözlerle ifade etmiştir:

Bir topluluk, deve çobanlarının umumiyetle develerini çökertip yatırdıkları yerde küçük ve büyük abdestlerini bozmayı âdet edindiklerini, o yüzden etrafın pislik içinde bulunduğunu, pisliğin bulunduğu yerde namaz kılmanın mekruh sayıldığını söylemişlerdir. Koyun ve keçi ağılında abdest bozma

âdeti olmadığından etrafta necis bulunmadığı, o bakımdan oralarda namaz kılmakta bir sakınca görülmediği de ayrı bir illet olarak ileri sürülmüştür. Nitekim Şüreyk b. Abdullah sözü edilen hadîsleri böyle yorumlamıştır.

Yahya b. Adem ise, asıl illetin bu olmadığını ileri sürerek neh-yin sebebini, devenin azgınlık gösterip secdede bulunan kimseyi çiğneme tehlikesi olarak yorumlamış ve Râfid b. Hudayc'in şu hadisini delil olarak göstermiştir:

"Şüphesiz ki şu develerin, vahşi canavar gibi birtakım azgınlık ve hırçınlıkları vardır."

Koyun ve keçide se bu tehlike söz konusu değildir.

Muâviye b. Salih Iyaz'dan naklen şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Develerin çöküp yattığı, gecelediği yerde namaz kılmaktan men'edilmenin sebebi, bazı kimseler küçük ve büyük abdestlerini bozmak istediklerinde deveyi siper edinirler; koyun ve keçileri ise siper edinmek söz konusu değildir. [503]

İbn Kudame bu konuyu ayrı bir bölüm halinde işleyerek özette şu bilgiyi vermiştir: "Kabristanda, abdest bozulan yerde, hamamda ve develerin çöküp yattığı, gecelediği yerde namaz kılan kimse, onu iade eder. Ahmed b. Hanbel'den yapılan rivayete göre, bu gibi yerlerde namaz kılmak sahih değildir. Nitekim bunu mekruh görenler arasında Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Ömer, Ata', Nahâî, İbn Münzir gibi şahsiyetler bulunuyor. Aynı zamanda koyun ağılında namaz kılınabileceğini, deve ağılında kılınamıyacağını söyleyenler arasında, İbn Ömer, Câbir b. Semure, el-Hasan, Mâlik, İshak ve Ebû Sevr de bulunuyor.

İmam Ahmed'den yapılan ikinci bir rivayete göre ise, bu gibi yerlerde necis bulunmadığı takdirde namaz kılmak sahihtir. İmam Mâlik, İmam Ebû Hanife ve İmam Şafiî'nin de mezhebi bu görüştedir. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, "Yeryüzünün heryanı bana mescid ve temizleyici kılınmıştır..." buyurmuştur.

Diğer sahih bir hadîste ise -ki biz onunla istidlal ediyoruz- "Yerin heryanı mesciddir, ancak hamam ve kabristan müstesna." [504] bu hadîs, rivayet edilip umum ifade eden hadîslere mukaddem bir hastır.[505]

İbn Kudame mezbaha, çöplük, yol ortası, Kabe'nin damını da hadiste belirtildiği gibi, kerahet kapsamına alıp geniş açıklamada bulunmuştur. Ancak İbn Kudame'nin istidlale uygun gördüğü hadîsin muzdarip olduğunu Zeylâî Nasburrâye'de Tirmizî'den naklen beyan etmiştir.[506]

456 nolu Câbir hadîsinin tahlilini teyemmüm bahsinde yaptığımızdan tekrar ona dönmek istemedik. Ancak hadîsin birkaç tarikle rivayet edildiğini, bir kısmında "tayyibeten" lâfzının da yer aldığı ve böylece nüans farkıyla aynı manâ ve hükmün ifade edildiğini hatırlatmamızda yarar vardır.

Hadiste mutlak anlamda kullanılan "arz" tabiri, tahir ve mübah olana delâlet etmektedir. Çünkü necis yerde namaz kılmak sahih değildir. Gasbedilen yer ise, manen temiz sayılmaz.

458 nolu Ebu Zer hadisini Müslim şu lâfızla rivayet etmiştir:

"Namaz nerede sana ulaşırsa orada kıl, çünkü o yer mesciddir."

Müslim'in diğer bir rivayetinde buna yakın şu lâfız ifade edilmiştir:

"sonra nerede namaz sana ulaşırsa..."

Nevevî bu hadîsi açıklarken şöyle diyor:

"Bunda namazın hemen her yerde kılınabileceğinin caiz olduğu hükmü yer alıyor, ancak şeriatın istisna ettiği kabristan ve üzerinde necaset bulunan çöplük, mezbaha ve benzeri yerler bunun dışındadır. Develerin yatıp gecelediği yerler, yollar, hamam ve benzeri yerler de namaz kılmaya müsait olmayan, o bakımdan o yerlerde kılınması men'edilenler arasında bulunuyor.

459 nolu Ebu Saîd hadîsini İmam Şâfii, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hâkim tahric etmişlerdir. İmam Tirmizî, bunda ızdırap bulunduğunu söylemiştir. Süfyan Sevrî, Amir b. Yahya'dan, o da babasından, o da Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den rivayet etmiştir. Bu tarikle mürsel olduğu anlaşılmış ve üzerinde hayli durulmuştur. Çünkü senedinde bir sahabı düşmüş ve böylece bir atlama meydana gelmiştir.[507]

Aynı hadîsi Hammad b. Seleme, Amir b. Yahya'dan, o da babasından, o da Ebu Saîd (r.a.)'den rivayet etmiştir. Aynı şekilde Muhammed b. İshak da Amir b. Yahya'dan, o da babasından rivayet etmiştir.

Görüldüğü gibi, hadîsin birkaç rivayet yolları Ebû Sâîd'de birleşmektedir ki, o da Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den rivayet etmiştir. Ancak Süfyan Sevrî'nin rivayetinde Ebû Sâîd'in ismi anılmamış, Amir b. Yahya'nın babasının doğrudan Peygamber (a.s.) Efendimiz'den rivayet ettiği belirtilmiş ve böylece Sahabinin ismi anılmayarak rivayet zincirinden düşürülmüştür. O bakımdan sözü edilen tarikten yapılan rivayet hem mursel, hem muzdarıp kabul edilmiştir. Nevevi bu hususları dikkate alarak hadisi zayıf saymışsa da Hâkim, Müstedrek'inde sahih kabul etmiş, İbn Hazım ez-Zahirî de aynı görüşe katılmıştır.

İbn Dakıyk el-İyd ise el-İmam'da hadisin sıhhatına işarette bulunmuştur.

Hadîsin açık delâletini dikkate alan Ahmed b. Hanbel, kabristan ister açık, ister kapalı olsun, ister üzerine bir şey örtülü bulunsun, ister örtülmemiş olsun içinde namaz kılmayı haram saymıştır. Zahirîler de aynı görüştedirler. Bunlar müslüman kabristanıyla, müşrik kabristanı arasında bu hususta bir tefrik de yapmamışlardır. Şafiîler ise, kazınıp alt-üst edilmiş, kemikler dışarı çıkmış bir kabristanda namaz kılmanın doğru olmadığını, kazınmayıp kapalı ve düzenli bulundurulan kabristanda ise, temiz bir yerde namaz kılınacak olursa, yeterli sayılır. İmam Râfiî ise, her halü kârda kabristanda namaz kılmak mekruhtur, diyerek herhangi bir yoruma gerek görmemiştir. Nitekim İmam Sevrî, İmam Evzâî ve İmam Ebû Hanife de aynı görüş ve ictihattadırlar. İmam Mâlik, kabristan temiz olduğu takdirde namaz kılmakta bir sakınca görmemişse de, hadîslerin tamamı onun hilâfına bir hüküm taşımaktadır. Mâlikîler, Mescid-i Saadet'in temizliğini yapan siyahi kadının öldüğünü birkaç gün sonra haber alan Resûlüllah (a.s.) Efendimizin onun kabrine kadar giderek orada cenaze namazı kıldığını delîl olarak göstermişlerse de, diğer müctehidler onu istidlale uygun bulmamışlardır.

459 nolu Ebu Mersed hadîsi, kabirlere doğru namaz kılmayı, yani kabristan içinde namaz kılmayı kesin men'a delâlet ediyor, aynı zamanda kabirlerin üzerine oturmayı da yasaklıyor. Müslim ise Ebû Hureyre'den rivayetle hadisi şu lâfızla tahric etmiştir:

"Sizden biriniz kor üzerine oturup elbisesinin yanması ve ateşin derisine sirayet etmesi, din kardeşinin kabrinin üzerine oturmasından hayırlıdır."

Ancak ilim adamları ve bazı müctehitlerin bu husustaki görüş ve ictihatları biraz farklı olmuştur:

a) İmam Mâlik'e göre, kabir üzerine oturmak mekruh değildir. Mekruh olanı, oturup tabii ihtiyacı gidermektir, yani abdest bozmaktır. Nitekim Muvatta'da yapılan rivayette, Hz. Ali'nin (r.a.) kabirlere yaslanıp oturduğu belirtilmiştir. İbare şöyledir: "İmam Mâlik'ten yapılan rivayette, ona ulaşan habere göre, Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) kabirlere dayanıp oturur ve kabirlerin üzerine uzanır."[508]

Buhari'de de yapılan tesbite göre, Yezîd b. Ebî Sâdık ki bu, Zeyd b. Sabıt'ın kardeşidir, kabirler üzerine otururdu. O halde oturmak mekruh değil, abdest bozmak mekruhtur. Yine Buharî'de İbn Ömer'in de (r.a.) kabir üzerine oturduğunu rivayet edilmiştir.

Diğer üç mezheb imamları, kabirler üzerine oturmayı mekruh saymışlar ve bu husustaki hadîslerin, çoğunun sahih olduğunu belirterek aksini iddia edenlerin o ölçüde delillerinin bulunmadığına dikkatleri çekmişlerdir. Nitekim Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce, İbn Hibban ve Hâkim'in Cabir (r.a.)'dan rivayet ettikleri şu sahih hadîs de bu konuda yeterli delillerden biridir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kabirlerin kireçlenmesini, üzerine bir şeyler yapılmasını, bir şeyler yazılmasını ve basılmasını men'etmiştir." Ancak Sahîh'i Müslim'de bu hadis, "bir şey yazılması" cümlesine yer verilmeksizin rivayet edilmiştir. Kabirler üzerine oturmak, daha çok ayakla basılmak suretiyle olur.

460 nolu İbn Ömer hadîsi, bazı namazların evde kılınmasını tavsiyeye yönelik bir hüküm taşımaktadır. Kurtubî, bundan maksat nafile namazlardır, demiştir. Çünkü Sahîh-i Müslim'de Câbir (r.a.)'dan yapılan rivayette şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz namazını camide kılıp tamamlayınca, namazından bir nasip de evine ayırsın."

Kadı Iyaz ise, bu hadîsi şöyle yorumlamıştır:

"Farz namazınızdan bir kısmını evinize ayırınız ki, mescide çıkmayan kadın ve yaşlılar size uyup cemaat halinde namaz kılabilsinler..." Hafız İbn Hacer, Kadı lyaz'ın bu yorumunun bir ihtimal taşıdığını belirterek birinci görüşün daha râcih olduğunu söylemiştir.[509]

461 nolu Cüdeb b. Abdullah hadîsini Nesâî tahric etmiş; Buharî, Müslim ve Nesâî. Hz. Aişe (r.a.)'dan rivayet etmişlerdir. Ayrıca Buharî ve Müslim, Ebü Dâvud ve Nesâî Ebû Hüreyre (r.a.)'den de buna benzer bir rivayet nakletmişlerdir. Ebû Dâvud ve Tirmizî, İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet etmişler ve Tirmizî hadîsi hasenlemiştir. Ahmed b. Hanbel ile Taberânî ise, Üsame b. Zeyd'den (r.a.) isnad-i ceyyid ile rivayet etmişlerdir. Ayrıca Taberânî, İbn Mes'ud (r.a.)'den isnad-i ceyyid ile rivayet etmiştir. Hafız Bezzar ise, Hz. Ali'den (r.a.) rivayet etmiştir. Ancak isnadında Ömer b. Sühban bulunuyor ki, bu zat metrûkü'l-hadîstir. Ahmed b. Hanbel, onun rivayetinin bir şey olmadığını belirtirken, Buhari, "münkerü'l-hadis" tabirini kullanmıştır. Dârukutnî ise, "mütrukü'l-hadîs" demiştir.[510]

Hadîs, peygamberlerin ve sâlih kişilerin kabirlerini mescid edinmenin tahrimine delâlet ediyor. İlim adamlarımız ise, Peygamber (a.s.) Efendimizin vefatından beş gün önce böyle bir uyanda bulunması, kabrine ölçüsüz şekilde tazimi önlemeye ve o yüzden ilâhi sınırları aşmalarına engel olmaya yöneliktir. Çünkü geçmiş ümmetlerde olduğu gibi, bazan bu, insanları küfre kadar sürüklemekte, her türlü ölçüyü aşmaktadır.

O bakımdan ashab ve tabiîn, Mescid-i Saadet'i büyültmek istediklerinde, kabr-ı şeriflerinin bulunduğu Hz. Aişe'ye ait odayı ve diğer bazı hücreleri mescide dahil etmek istediklerinde, mescidin içinde kabir bulunmasın diye Resûlüllah (a.s.) Efendimizin kabrinin çevresine yerden tavana kadar demir parmaklıklar yerleştirip görünmeyecek duruma getirmişler ve böylece aklı ermeyen bazı kişilerin kabre yönelip namaz kılmalarını veya kıbleye yöneldiklerinde bazı kişilerin önünde meydanda kabrin bulunmasını önlemişlerdir.

462 nolu hadîsi İbn Mâce tahrîc etmiş, Müslim ise Cabir b. Semüre'den Ebû Dâvud: Berâ'dan, İbn Mace ayrıca Abdullah b. Muğfel'den ve İbn Ömer'den Buhari ve Müslim, Enes (r.a.)'den, Taberâni, Üseyd b. Hudayr'den rivayet etmişlerdir

Ahmed b. Hanbel, bu hadisle istidlal ederek, develerin çöküp yattığı yerde hiçbir suretle namaz kılmak sahih değildir, demiştir. Kılan olursa, iade etmesi gerekir. İmam Mâlik'ten, deve ağlından başka namaz kılacak yer bulamayan kimseye orada namaz kılma ruhsatı verilebilir mi? diye sorulduğunda, hayır, orada kılamaz, diye cevap vermiştir. O yere bir yaygı üzerinde namaz kılsa olmaz mı? denilince, yine hayır, olmaz, demiştir. İbn

Hazım da aynı görüştedir. Cumhura göre, buradaki nahiy, kerâhate hamledilir. Ancak o yerde necaset bulunursa, o takdirde nehiy tahrîme hamledilir.

Ancak bu konuda nahyin illetinin sırf olmadığı anlaşılıyor. Çünkü koyun-keçi ağlında da aynı ölçüde necaset söz konusu olabilir, oysa o ağıllarda namaz kılmaya cevaz verilmiştir. Demek oluyor ki, illet bizatihi necaset değildir, develerin bazan azgınlık ve hırçınlık göstermesi, namaz kılmakta olan kişiyi çiğneyip zarar vermesi söz konusudur. Nitekim az yukarıda Ebû Cafer et-Tahavî'nin de bununla ilgili görüş ve tesbitlerini nakletmiştik.

Bunu kuvvetlendirir mâna ve muhtevada Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Abdullah b. Muğfel'den rivayet ettiği bir hadîs vardır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur.

"Develerin yataklarında namaz kılmayın, çünkü gerçekten onlar cinden yaratılmışlardır; ürküp azdığı zaman onların gözlerini ve tavırlarını görmüyor musunuz?"[511]

Koyun ağılında namaz kılmakla ilgili emir ise, ibâhe üzeredir, yani o yerde namaz kılmanın vâcib değil, mübah olduğuna delâlet eder.

Sonuç olarak İbn Hazım bu konuda diyor ki: "Deve yatağında namaz kılmayı yasaklayan hadîsler nakil yönünden tevatür derecesindedir ki, kesin bilgiyi gerektirmektedir.[512]

463 nolu Zeyd b. Cübeyre hadîsini aynı zamanda Abd b. Hümeyd kendi müsnedinde rivayet etmiş, Tirmizî ile İbn Mâce kendi sünenlerinde ona yer vermişlerdir. Tirmizî, hadîsin isnadının pek kuvvetli olmadığını, Zeyd b. Cübeyre'nin hıfız hususunda istenilen güçte sayılmadığını söylemiştir. Zehebî ise, Zeyd'in babasının adı Cebire olarak belirlemiş ve ravi hakkında şunları tesbit etmiştir: Buhari ve diğer hadis âlimleri onun metruk olduğunu İbn Ebî Hatim ise, onun hadîsi yazılmaz, İbn Adiy ise, onun rivayet ettiklerinin hemen çoğuna uyulmaz, demişlerdir.[513]

Zeyd'in rivayet ettiği bu hadîsi, Leys b. Sa'd, Abdullah b. Ömer el-Ömeri'den, o Nâfi'den, o da İbn Ömer'den (r.a.), o da Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den rivayet etmiştir.

İbn Mâce'nin aynı hadîsi rivayetinin isnadında Abdullah b. Sâlih ve Abdullah b. Ömer el-Ömerî bulunuyor ki, ikisi de zayıftır. Ancak İbn Seken ve İmamü'l-Haremeyn onu sahîhlamışlardır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Şâriin belirttiği bazı yerler dışındaki yerlerde namaz kılmakta bir sakınca yoktur.

2- Temiz olduğu takdirde her toprakla teyemmüm etmek caizdir. Ancak gasbedilmiş, zulmen alınmış bir toprak üzerinde hem namaz kılmak, hem onunla teyemmüm etmek mekruhtur.

3- Kabristanda ve kabirlere doğru namaz kılmak mekruhtur. Ancak kabristanda namaz için özel bir yer ayrılmışsa, kıbleye yöneldiğinde kabirler namaz kılınan kıble cihetine rastlamıyorsa, o takdirde o yerde namaz kılmak caizdir.

4- Farz namazlar dahil olmak üzere bütün namazları cami ve mescitlerde kılıp evi namazsız bırakmak pek uygun değildir. O bakımdan namazlardan bir kısmını zaman zaman evde kılmak sünnettir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, bazı vakit sünnetlerini evinde kılar, gece namazlarını ise hep yattığı odada kılmıştır.

5- Cami ve mescitlerin içine ve avlusuna ölü defnetmek mekruhtur. Mescid-i Saadet'te Resûlüllah'ın kabri o bakımdan ayrı bir bölüm haline getirilmiştir.

6- Koyun-keçi ağılında, yere bir yaygı sermek suretiyle namaz kılmak mübahtır.

7- Deve yatağında namaz kılmak mutlaka mekruhtur.

8- Çöplükte, mezbahada, hamamda, necaset bulunan yerde namaz kılmak keza mekruhtur.

Kabenin İçinde Nafile Namaz Kılmak

Bilindiği gibi, Kabe yeryüzüne konulan ilk mâbeddir. Bundan maksat, Allah'a ibâdet için konulan mâbedlerin ilki demektir. Namazda müslümanların kıblesi olarak belirlenmiştir.

Kabe, dört duvarla çevrili, küp veya dikdörtgen şeklindedir. Sadece bir kapısı vardır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Mekke'yi fethettiği gün, Kabe'nin kapısı açıldı ve yanında Usame b. Zeyd, Bilâl ve Osman b. Talha bulunduğu halde içeri girdikten sonra kapı kapatıldı. Bir süre sonra kapı açıldığında Resûlüllah (a.s.) Efendimiz dışarı çıktı, içerde namaz kılıp kılmadığı Bilâl'dan sorulunca, "iki yemanî sütun arasında namaz kıldı" diye cevap verdi.

O günden buyana önemli kişilere Kabe'nin kapısı açılır ve içeri giren kimse, Resûlüllah'ın orada iki rek'at nafile namaz kıldığı gibi, iki rekât namaz kılar ve öylece çıkar.

Konuyla ilgili hadîsler:

İbn Ömer (r.a.)'den yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ve yanımda Üsâme b. Zeyd, Bilâl ve Osman b. Talha bulunduğu halde Beyte (Kabe) girdiler ve kapıyı kapadılar. Kapıyı açtıklarında ilk oraya sokulup soran ben oldum, Bilâl ile karşılaştım ve kendisine sordum, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz içeride namaz kıldı mı? O bana şöyle dedi: Evet, Yemânî iki sütun arasında namaz kıldı."[514]

Yine İbn Ömer (r.a.)'den yapılan rivayete göre, o, Bilâl'a şunu sormuştu:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Kabe'de namaz kıldı mı?" O da şu cevabı vermişti:

"Evet, Kabe'ye girdiğinde solundaki iki sütun arasında iki rek'at namaz kıldı, sonra dışarı çıkınca Kabe'ye yüzçevirip iki rekât namaz kıldı."[515]

Resûlüllah'ın (a.s.) Kabe'nin içinde iki rekât namaz kılması, Mekke'nin fethinde gerçekleşen bir olaydır. Ancak Resûlüllah (a.s.) Efendimizle birlikte içeriye girenler hakkında farklı rivayetler

el-Ezrakî ise, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Kabe'den dışarı çıkarken kapıda Halid b. Velid (r.a.) bulunuyordu ve insanların izdi vardır: Sahîh-i Müslim'den içeriye yalnız Peygamber (a.s.) Efendimizin girdiğine dair bir rivayet vardır. Nesâi'nin İbn Avn tarikiyle Nâfi'den yaptığı rivayette ise, Peygamber (a.s.) Efendimizle beraber içeriye girenlerin şu dört kişi olduğu belirtiiliyor: Fazıl b. Abbas, Üsâme, Bilâl ve Osman...Ham yapmasını önlemeye, Peygamber (a.s) rahat yürümesini sağlamaya çalışıyordu.

Naklettiğimiz her iki hadis de Kabe'nin içinde namaz kılmanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Peygamber (a.s.) Efendimiz içeri girince kapının kapatılmasına rıza göstermesi, Kabe'nin içinde namaz kılmanın sünnet kılınmayacağını iş'ar için değil, oradaki insanların içeriye girip sıkıntı doğurmamalarına yönelik bir tedbirdir. Osman b. Talha'nın içeriye alınması, Kabe anahtarını taşıma görevinden azledilmediğini bildirmek içindi. Çünkü o güne kadar Kabe'nin anahtarı hep o ailenin elinde bulunuyordu. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onları o şereften mahrum etmek istemedi.

Bu konuda Buharî'nin İbn Abbas (r.a.)'dan yaptığı diğer bir rivayette Resûlüllah (a.s.) Efendimizin Kabe'nin içinde tekbir getirdiği, fakat namaz kılmadığı belirtilmişse de, ilk iki rivayet daha sabit ve daha sıhhatlidir. Çünkü o gün Peygamberle (a.s.) içeri giren Bilâl idi, İbn Abbas değildi.

Bazıları bu farklı rivayetler arasını telif etmek için, Resülüllah'ın biri fetih gününde, biri de Veda haccında olmak üzere iki defa Kabe'nin içine girdiğini, birinci girişinde iki rekât namaz kıldığını, ikinci girişinde sadece tekbir getirmekle yetindiğini söylemişlerse de, Resûlüllah'ın (a.s.) Veda Haccında Kabe'nin içine girdiğini isbât eden yeterli delil tesbit edilememiştir. Nitekim el-Ezrâkî Mekke Kitabı'nda, birçok ilim adamlarından naklederek konuyu yeterince açıklamış ve Resûlüllah'ın (a.s.) sadece fetih günü Kabe'nin içine girip içerde iki rekât namaz kıldığını yazmıştır. Ancak fetih günü iki defa girdiğinin ihtimal dahilinde bulunduğunu unutmamak gerek...

Müctehid imamların bu husustaki tesbit ve ictihadlari:

a) Hanefilere göre:

Kabe'nin içinde hem farz, hem nafile namaz kılmak sahihtir. İçeride cemaat halinde kıldıkları zaman, imamın etrafında bir halka oluşturdukları takdirde cemaatten bir kısmının arkası imamın arkasına, bir kısmının yüzü imamın

arkasına dönük olursa, yine de kılınan namaz sahih.kabul edilir. Ancak cemaatın yüzü imamın yüzüne karşı gelir de arayerde sutre bulunmazsa, o takdirde kerâhat söz konusudur. Aynı zamanda sırtını imamın yüzüne dönük vaziyette namaz kılan kimsenin o namazı caiz olmaz.[516]

b) Mâlikilere göre:

İmam Mâlik, Kabe'nin içinde ne farz, ne de vâcib olan tavafın iki rek'atını kılmak caizdir; aynı zamanda Hicir'de de bunları kılmak caiz değildir, demiştir. Bunun gibi vitir ve sabahın iki rekât namazı da Kabe'nin içinde kılınmaz. İmam Mâlik'den farz namazı Kabe'nin içinde kılan kimse hakkında sorulduğunda şu cevabı vermiştir: Vakit içinde bulunuyorsa iade eder.[517]

c) Şâfiilere göre:

Kabe'nin içinde farz veya nafile namaz kılan kimse, isterse bunu yıkılmış bulunan Kabe'nin arsasında veya damında kılsın, önünde bir zira'ın üçte iki uzunluğunda bir sütre bulunursa, caizdir. O halde Kabe'nin içinde farz ve nafile kılmakta bir sakınca yoktur. Kabe'nin damında veya yıkılmış ise arsasında namaz kılarken herhalde önüne belirtilen yükseklikte bir sütre koyması gerekir, aksi halde kıldığı namaz sahîh olmaz. Sütre, taş, toprak yığını ve benzeri bir şey de olabir.[518]

d) Hanbelîler'in bu mesele hakkındaki görüş ve ictihadlarını tesbit edemedim.

Çıkarılan Hükümler:

1- Kabe'nin içinde farz ve nafile namaz kılmak caizdir. Bu, Hanefi ve Şâfiilere göredir. Mâlikîlere göre, caiz değildir.

2- Kabe'nin içinde tekbîr getirmek de caizdir.

3- Kabe'nin kapısını dinimizce önemli sayılan bazı zevata açmakta bir sakınca yoktur.

Gemide Namaz Kılmak

Müctehid imamlar zamanında bugünkü seri vasıtaların çoğu yoktu. Karayolunda da, merkep, deve gibi bineklerle yolculuk yapılır, denizde ise, yelkenli gemilerle seyahat edilirdi. O bakımdan namaz konusunda sadece bu nakil vasıtası üzerinde durulmuştur. Biz önce müctehidlerin ilgili görüş, tesbit, istidlal ve ihticaclarını nakletmeyi, sonra da bugünkü seri vasıtalarla yapılan yolculukta nasıl namaz kılınacağını belirteceğiz.

İlgili hadîsler:

İbn Ömer (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz den gemide nasıl namaz kılayım? diye sorulduğunda şu cevabı verdi:

"Ayakta durup namaz kıl, meğer ki, boğulmaktan endişe etmiş olasın, (o takdirde oturarak da kılabilirsin."[519]

Ebû Ya'lâ b. Mürre'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, ashabı da beraberinde dar bir yere geldiler. Resûlüllah (a.s.) bineği üzerinde idi; üzerlerinde yağmur, altlarında ıslaklık vardı. Namaz vakti girdi; müezzine emretti, ezan okuyup ikamet getirdikten sonra Resûlüllah bineği üzerinde bulunduğu halde öne geçip ashabına namaz kıldırdı. Baş işareti yapıyor, secde için başını rükû'dan daha fazla eğiyordu.[520]

Amir b. Rabi'a (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizi bineği üzerinde nafile namaz kılarken gördüm, hangi yana yönelip gidiyorsa başıyla o yana doğru ima' ediyor (rükû' ve secdeler için başını hafif eğiyordu). Ama farz namazlarda böyle yapmıyordu."[521]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Gemide ayakta durup namaz kılmak vâcibdir. Ancak boğulmak ve benzeri bir tehlike söz konusu olunca, oturarak da kılınabilir.

2- Şehir dışında, yolculuk halinde yağmurlu ve çamurlu bir havada binek üzerinde farz namazları kılmak caizdir.

3- Yine böyle havalarda imamın binleği üzerinde öne geçip cemaatına namaz kıldırması, rükû ve secdeleri baş işaretiyle yerine getirmesi caizdir.

4- Binek üzerinde namaz kılan kimsenin rükû' ve secdeler için başını hafif eğmesi, ancak secde için biraz fazla eğmesi gerekir.

5- Binek üzerinde nafile namaz kılarken bineği durdurmaya ve kıbleye yönelmeye gerek yoktur. Binek hangi cihete yönelip gidiyorsa, üzerindeki kişi de o yana yönelik olarak nafile namaz kılar, bunda bir sakınca yoktur.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

Binek üzerinde farz namazları, vitir ve adanarak vâcib olan namazlar ve bir de başlandıktan sonra bozulup yeniden kılınan nafile namazları kılmak sahih değildir. Bunlar gibi cenaze namazı, yerde okunan secde âyetinden dolayı tilâvet secdesi de binek üzerinde yerine getirilmez. Ancak, indiği takdirde mal ve canına bir tehlike geleceği, malının çalınma endişesi bulunduğu veya yerin namaz kılınmayacak kadar çamurlu olduğu durumlarda sözü edilen namazları binek üzerinde kılmak caizdir. Aynı zamanda bineğin hırçın ve tekrar binmeğe pek imkân vermemesi veya kişinin hasta olup binip inmesinin çok sıkıntı ve tehlike doğurması gibi haller de istisnanın kapsamına girmektedir.[522]

Nafile namazları ise, hayvan hangi cihete yönelip giderse gitsin, binek üzerinde baş işaretiyle kılmak caizdir.

Binek üzerine konulan mahfe içinde de farz ve vâcib namazları kılmak sahih değildir. Ancak yerle irtibatı sağlanır şekilde altına bir destek konulduğu ve binek de hareket etmediği takdirde, caiz olur. Nafile namazı ise kılmakta bir sakınca yoktur.[523]

Binek üzerinde nafile namazı, şehir dışına çıktığı takdirde caizdir. Şehir içinde binek üzerinde hiçbir namaz caiz ve sahih olmaz. Şehir dışına çıkıldığında ister üç konaklık, ister daha az bir mesafeye yolculuk etsin fark etmez, her iki durumda da nafile namazları binek üzerinde kılabilir. Bu

binek hangi istikamette yol alıyorsa, kişi yüzünü o tarafa çevirmiş bir halde namazını kılar, başka bir tarafa yüzünü çevirmesi caiz değildir.[524]

Binek üzerinde namaz kılarken semer, palan, eyer veya ön kısma konulmuş bir şey üzerine başını koyup secde etmesi caiz olmaz. Hem rükû'u, hem secdeleri baş işaretiyle yerine getirir; secde için başını biraz daha eğer...[525]

Gemide namaz kılmak:

İmam Ebû Hanife'ye göre, seyir halinde bulunan gemide hiçbir özür yokken oturup namaz kılmak sahihtir. Ancak rükû ve secdeleri, gemi dışındaki gibi yerine getirir, baş işaretiyle yetinmez. Çünkü ayakta durmak çoğu zaman baş dönmesine, bulantıya neden olur, ama rükû' ve secdede böyle bir durum söz konusu değildir.

O halde gemide oturarak hem farz, hem vacip namazları, rükû, ve secdeleri tam yaparak kılmak sahihtir. Ama gemiden çıkıp müsait bir yerde kılma imkânı varsa, o daha faziletlidir.

İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, bir özür yokken gemide oturarak namaz kılmak sahih değildir; en zahir olan budur. İmameyn bu meselede yukarıda mealini naklettiğimiz 487 nolu İbn Ömer hadîsiyle istidlal etmişlerdir.[526]

Tabiînden Mücahit diyor ki:

"Gemide bir cenaze namazını oturarak kıldık, oysa isteseydik ayakta da kılabilirdik. İbn Ömer ile Cafer hadîsleri nedb (mendubiyet) üzere hamledilir." İbn Sirîn de diyor ki:

"Biz Enes (r.a.) ile beraber gemide oturarak namaz kıldık. İsteseydik, kıyıya çıkıp orada kılabilirdik, ama öyle yapmaya gerek görmedik."[527]

Liman veya rıhtıma halatlarla bağlandığı halde rüzgârın denizde çalkantı meydana getirmesi sebebiyle sallanan gemi, hareket halinde olan gemi gibidir, namaz konusunda aynı hükmün kapsamına girer. Ama yerinde sakin duran gemide artık oturarak namaz kılmak mekruhtur, hattâ hanefilerin çoğuna göre, caiz değildir.

Fetâvâ-yı Hindiyye'de İmam Ebû Hanîfe'nin görüşü, Tahtavi'nin tesbitinden biraz farklı olarak şöyle nakletmiştik: Gemi hareket halinde iken ayakta durup namaz kılma imkânı varsa, oturarak kılmak mekruhtur. Bu, İmam Ebu Hanife'ye göredir. İmameyne göre, caiz değildir. Ama gemi limana bağlı ise, o takdirde oturarak namaz kılmak bil'icma' caiz değildir.[528]

b) Şâfiîlere göre:

Yolculuk halinde bulunan kimsenin süvari ve yaya olarak kıbleye yönelmeksizin nafile namazı kılması caizdir. Yolculuk ettiği mesafenin uzun olması şart değildir. Hayvan hangi cihete doğru yol alıyorsa, o da o cihete yönelik bir halde namaz kılabilir. Kıbleden başka bir cihete yönelmek için yolunu çevirmesi doğru olmaz. Hayvan üzerinde rükû' ve secde etmek mümkün olduğu takdirde baş işaretiyle bunları yerine getirmez. Bunun gibi, kıbleye yönelmesi kolay gelirse, yönelir, değilse sadece namaza giriş tekbirinde yönelmekle yetinir.

Yaya olarak yolculuk yapan kimsenin yürür halde nafile namaz kılması caizdir; ancak hem ilk tekbirde, hem rüku ve secdelerde kıbleye yönelmesi ve sadece ayaktaki rüknü yerine getirirken yürümesi caizdir.[529]

c) Hanbelîlere göre:

Uzun bir seferde binek üzerinde nafile namaz kılmanın cevazı hakkında ilim ehli arasında muhalif bir görüş bilmiyoruz. İbn Abdi'1-Berr ise, içinde kasr-i salât (dört rek'atlı farzları iki rekât olacak kılma) imkânı olan her seferde nafile namazı binek üzerinde kılmanın cevazında icma' vardır, demiştir. Rükû' ve secdeleri baş işaretiyle yerine getirir, ancak secde için başını biraz daha eğer. Kısa mesafeli bir yolculukta ise, İmam Ahmed'e göre binek üzerinde nafile kılmak mübahtır. Nitekim Leys, Hasan b. Yahya, Evzâî, Şafiî ve rey tarafdarı imamlara göre de mübahtır. Çünkü bu, mücerred yolculukta bir ruhsattır, yolculuk kısa veya uzun olabilir, farketmez.

Hanbelîler de bu konuda İbn Ömer hadîsiyle istidlal etmişlerdir.

Binek üzerinde genişçe bir yer varsa, büyükçe mavnalarda olduğu gibi, kişi o yerde istediği gibi, istediği cihete dönebiliyorsa, o takdirde kıbleye yönelmesi gerekir, aynı zamanda baş işaretiyle değil, doğrudan secde ederek namazını kılar. Çünkü o bu durumda, gemiye binmiş kimse gibidir.

Sadece rükû ve secdeler dışında kıbleye yönelme imkânı varsa, yönelir. [530]

Yaya olarak yolculuk yapan kimsenin, yürür halde namaz kılması caiz midir? el-Harki'nin görüşünün zahirine bakılırsa, caiz değildir. Ancak bu hususta İmam Ahmed'den iki ayrı rivayet vardır ki, biri şöyledir: Yürür halde namaz kılabilir diyenin sadece Ata' olduğunu biliyorum. Yaya yürüyenin o vaziyette namaz kılması benim pek hayretime mucip olmuyor. Diğer rivayete göre, yolcu yaya yürüdüğü halde namaz kılabilir, demiştir. [531]

d) Mâlikîlere göre:

İmam Mâlik'e göre, binek üzerinde ancak uzun bir seferde, yani üç konak veya daha fazla bir mesafeye yapılan yolculukta mübahtır.[532]

Gemide ise, dışarı çıkıp kılma imkânı varsa, öyle yapar; değilse içinde kılması kâfi gelir. Gemide ayakta durup kılma imkânı varsa, oturarak kılmaz. Gemide namaz kılarken kıbleye yönelirler. Gemi döndükçe onlar da kıbleye doğru dönerler. Dönme imkânları yoksa, yönelmiş bulundukları cihete doğru kılmaları da kâfi gelir.[533]

Vitir namazının binek üzerinde kılınıp kılınmayacağı hakkında farklı görüş ve tesbitler vardır. Ebû Cafer et-Tahavî bununla ilgili 13 kadar rivayet tesbit edip nakletmiştir. Biz birkaç tanesini, konuyu açıklama bakımından nakletmekle yatiniyoruz:

Salim b. Abdullah'dan o da babasından rivayet etmiştir; babası şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz binek üzerinde hangi cihete yönelmişse o cihete doğru namaz kılar ve aynı zamanda vitir namazını da binek üzerinde kılar, sadece farz namazları kılmazdı." [534] Said b. Yesar diyor ki: Abdullah b. Ömer (r.a.) ile beraber Mekke yolunda yolculuk yapıyorduk. Fecir doğar endişesiyle bineğimden inip vitir namazını kıldım. Bunun üzerine Abdullah (r.a.) bana, "Nerede bulunuyorsun?" diye sordu. Ben de, fecir doğar endişesiyle inip vitir namazını kıldım, dedim. Buyurdu ki: "Senin için Resûlüllah'ta (a.s.) güzel örnek yok mudur?" Ben de elbetteki

vardır, dedim. "Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz devesi üzerinde vitir namazını kılardı" buyurdu.[535]

Böylece ilim adamlarından bir grup yukarıdaki rivayetlere dayanarak, nafile namazların binek üzerinde kılındığı gibi, vitir namazının da kılınacağını söylemişlerdir. Diğer bir grup ise, onlara muhalefet ederek vitir namazını binek üzerinde kılmanın caiz olmadığını belirtmişlerdir. Bu ikinci grubun delil ve hücceti ise, Resûlüllah'ın (a.s.) farz ve vâcib namazları binek üzerinde kılmadığına dair olan rivayetlerdir. Nitekim Ebû Bekre'nin yaptığı rivayete göre, Mücahit şöyle demiştir: Doğrusu İbn Ömer (r.a.) yolculukta, hangi cihete yönelirse yönelsin bineği üzerinde (nafile) namaz kılar, ancak vitir namazını kılmak istediğinde, bineğinden inip onu yerde kılardı."[536]

Birinci grup bunlara cevap vererek şöyle bir yorumda bulunmuşlardır: İbn Ömer'in inip vitri yerde kılması, onu binek üzerinde kılmasına engel sayılmaz. Nitekim Nafi'den yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"İbn Ömer (r.a.) vitir namazını bineği üzerinde kılardı, bazan da inip yerde kıldığı olurdu..."[537]

Ebû Cafer ilgili rivayetlerden sonra şöyle diyor:

"Bu hususta kaide şöyledir: Ayakta durup namaz kılmaya gücü yeten kimse oturarak kılmaz. Seferde bineğinden inip binmeğe gücü yeten kimse de, vitir ve farz namazları biniti üzerinde kılmaz."

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

487 nolu İbn Ömer hadisini, el-Hâkim, Cafer b. Berkan tarikiyle rivayet etmiştir. Hadisin zahiri, gemide bir özür olmaksızın oturarak namaz kılmanın caiz olmadığına delâlet etmektedir. Bu görüşü savunanlar şu hadîsi de delil olarak göstermişlerdir:

"Hasta kimse, gücü yetiyorsa ayakta namaz kılar; yetmiyorsa oturarak kılar. Secde edemiyorsa, baş işaretiyle secde eder ve secdesi için başını rükû'da eğdiğinden biraz çok eğer. Oturarak kılamıyorsa, sağ yanı üzerine uzanarak kıbleye müteveccihen namaz kılar. Buna da gücü yetmiyorsa, ayaklarını kıbleye doğru uzatıp sırt üstü uzanarak namaz kılar..."[538]

Ancak bu hadisin isnadında Hüseyin b. Zeyd bulunuyor ki, İbn Medeni onun zayıf olduğunu söylemiştir. Ayrıca isnadında Hasan b. Hüseyin el-

Urnî bulunuyor ki, bu zat da metruktür. İbn Hibbân onu sıkat (güvenilirler) arasında anmıştır. Yahya b. Maîn zayıf olduğunu belirtmiştir.[539]

Zehebî, Hasan b. Hüseyin el-Urnî hakkında şunları tesbit etmiştir: Ebu Hatim, onun saduk (doğru, güvenilir) olmadığını söylemiştir. Aynı zamanda Şia'nın ileri gelenlerindendir. İbn Adiy, onun hadisinin sıkanın hadisine benzer tarafı yoktur, derken İbn Hibban onun hayli yanılıp kaydığı yerler olmuştur, der.[540]

O bakımdan İmam Nevevî, Darekutnî'nin rivayet ettiği bu hadîsin zayıf olduğunu belirtmiştir.

Hafız Bezzar ile Beyhakî'nin tahrîc ettikleri bir hadîs ise şu lâfızla tesbit edilmiştir:

"Gücün yeterse yerde namaz kıl, yetmezse ima' (baş işaretiyle) kıl ve secdesini rükû'dan biraz daha (başını) eğerek yerine getir."

Ebu Hatim, bu hadîsin mevkuf olduğunu, merfu' diyenlerin hatâ ettiğini belirtmiştir.[541]

438 nolu Ya'lâ b. Mürre hadîsini Nesâi ile Darekutnî tahrîc etmişler ve Tirmizî onun garip olduğuna dikkatleri çekmiştir. Çünkü râvilerden Amir b. Riyan yalnız başına kalmıştır. O bakımdan müctehidlerin çoğu hüccet olarak almamışlardır.

Hadîsin zahiri, binek üzerinde farz namaz kılmanın sıhhatına delâlet etmektedir.

489 nolu Amir b. Rabi'a hadisi genellikle sahih kabul edilmiştir. Buhari, Ebu Dâvud ve Tirmizî, Câbir'den rivayet etmiş ve Tirmizi onu sahihlemiştir. Buna benzer birkaç tarikten daha rivayet edildiği tesbit olunmuş, çoğunun isnadı sahîh kabul edilmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Yolculukta binek üzerinde nafile namaz kılmaya ruhsat verilmiştir. Binek hangi cihete gidiyorsa, oraya doğru kılınır.

2- Binek üzerinde farz ve vâcib namazları kılmak caiz değildir. Ancak mal, can ve eşyanın telef olma korkusu veya yerin fazla çamurlu, veya hayvanın binip inmede huysuzluk ettiği gibi mazeretler karşısında farz ve vâcib namazları binek üzerinde kılmaya cevaz verilmiştir.

Bu daha çok İmam Ebû Hanife'nin ictihadıdır.

3- Binek üzerinde nafile namaz ancak şehir dışına çıkıldığında caizdir. İmam Mâlik'e göre, üç konaklık bir yolculuğa çıkıldığı takdirde caizdir.

4- Yaya olarak yolculuk eden kimsenin de yolda yürür halde nafile namaz kılması caizdir, ancak iftitah tekbirinde ve bir de rükû' ve secdelerde kıbleye yönelmesi gerekir. Bu, daha çok İmam Şafiî'nin ictihadıdır.

5- Hayvan üzerinde namaz kılınırken baş işaretiyle rükû' ve secdeler yerine getirilir. Semer veya palan ve eyer üzerine secde edilmez.

6- Binek üzerinde dönme imkânı olacak kadar geniş bir yer varsa, o takdirde kıbleye yönelip namaz kılması ve baş işaretiyle değil, doğrudan rükû' ve secde yapması gerekir. Bu daha çok İmam Ahmed'in ictihadıdır.

7- Gemide, hareket halinde ise veya limanda rüzgarın tesiriyle sallantı halindeyse, oturarak namaz kılmakta bir sakınca yoktur. Bu İmam Ebû Hanîfe'nin ictihadıdır.

8- Ayakta durup kılabiliyorsa, o takdirde oturarak kılması câiz değildir. Bu, imameynin ictihadıdır.

9- Gemiye kıyasla uçak ve otobüslerde ayakta durup namaz almak mümkün olmadığından oturduğu yerde, iftitah tekbiri getirirken yüzünü göğsüyle birlikte kıbleye çevirmek kâfidir. Ondan sonra yönelmiş bulunduğu cihete dönerek baş işaretiyle namazını kılar. Otobüs veya uçağın namaz vakti müsait bir yerde mola vermesi kesinse, o takdirde içinde kılmaya gerek kalmaz, vaktin çıkması tehlikede olmadığı sürece, vasıta dışında namazını kılması daha uygun ve sıhhatli olur.

Cami Yapmak VeYaptırmak

Camiler Allah'ın inayet ve rahmetinin, feyiz ve ikramının bolca tecelli ettiği kutsal yerlerdir. Allah'ın varlığını ve birliğini kalbden dile, dilden dış organlara en anlamlı şekilde aktaran mü'minlerin birleşip bütünleştiği en önemli mezkezlerdir. Ruh ve bedenin terbiye edilip olgunlaştığı ilâhî mektepler; İslâm kültürünün gönüllere ve kafalara işlendiği en mükemmel akademilerdir.

O bakımdan İslâm'da mabedin yeri çok büyük, önemi kelimeyle anlatılamıyacak kadar kapsamlıdır. Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz, küfürün ve şirkin zulmünden kurtulup Medine'ye hicret ettiğinde henüz şehre girmeden Küba dolaylarında ilk iş olarak bir mescid yaptırdı ve ilk cumayı da orada kılarak cami ve mescidsiz bir müslüman beldesinin, içinde incisi bulunmayan sedefe benzediğine işarette bulundu.

Tarih boyunca İslâmiyeti ayakta tutan, dinden kaynaklanan ilim ve irfanı yaygınlaştıran ve nesilden nesile ulaştıran vasıtaların başında cami ve mescid gelmektedir.

Bu sebeple ilim adamları ve müctehit imamlar cami konusuna ağırlık vermiş ve müstakil bablar meydana getirmişlerdir.

İlgili hadîsler:

Osman b. Affan (r.a.)'den yapılan rivayette, şöyle demiştir: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den işittim, buyurdu ki:

"Kim bir mescid (cami) yaparsa, Allah onun için o mescidin bir mislini Cennet'te yapıp hazırlar."[542]

İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim Allah için, isterse bağırtlak kuşunun kendi yumurtası için yapmış olduğu yuva kadar olsun, bir mescid yaparsa, Allah Cennet'te onun için bir ev yapar."[543]

İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Mescidleri yapı olarak yükseltmekle emrolunmadım."

İbn Abbas (r.a.) bu hadîsin yorumunda diyor ki:

"Yahudi ve Nasarâ'nın kendi mabetlerini süsleyip şatafatlı ettikleri gibi, sizler de herhalde mescidleri süsleyip şatafatlı yapacaksınız (ki bu doğru değildir)."[544]

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar mescidler hakkında, (yaptıkları nakış motif, süsleme ve benzeri şeylerden daloyı) övünmedikce kıyamet kopmaz!"[545]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Cami yapmak müekked sünnettir.

2- Allah rıza için yapılan bir caminin mükâfatı Cennet'tir.

3- Cami ve mescitleri lüzumundan fazla yükseltme bid'attır. Ancak bunun bid'at-ı hasene olduğu söyleyebiliriz.

4- Camileri nakış ve motiflerle yaldız ve renklerle süsleyip şatafatlı hale sokmak sünnete aykırıdır. Bunları daha çok Yahudi ve Hıristiyanlar kendi mâbedlerinde uygularlar.

5- Bir beldede muhtelif semtlerde yapılan camileri süsleme ve şatafatlı duruma getirme karşılıklı övünç nedeni kılınmadıkça kıyamet kopmaz, yani bu gibi sünnet dışı düşünce ve davranışların yaygınlaşması, kıyamet alâmetlerinden biridir.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların görüş ve istidlalleri:

a) Hanefîlere göre:

Camileri kireç, alçı, altun suyu ile süslemekte bir sakınca yoktur. Ancak bunlara harcanan parayı fakirlere dağıtmak daha faziletlidir. Fetva da buna göredir. Camileri kireç ve benzeri şeylerle yapıp sıvamak, güzel bir şeydir, çünkü böyle yapmakla sağlam bir bina oluşturulmuş olur. Meşayıh'ten bir kısmı mihrap ve kıble tarafındaki duvarı nakış ve motiflerle süslemenin mekruh olduğunu; çünkü bunun kalbleri meşgul edeceğini söylemişlerdir. el-Fakiyh Ebu Cafer, Şerh-i Siyerü'l-Kebîr'de cami duvarları üzerinde az olsun, çok olsun nakış bulundurmanın mekruh olduğunu belirtmiş, tavanının az alarak süslenmesine ruhsat verildiğine dikkatleri çekmiştir.[546]

Camileri vakıf parasıyla süslemek pek iyi değildir, çünkü böyle yapmakta vakfın gelirini zayı'etmek söz konusudur.

Camiyi gümüş suyuyla süslemek, kişinin kendi malından sarfedilerek yerine getirilirse bir beis yoktur.[547]

Anlaşıldığı gibi, Hanefî imamları camileri süsleme hususunda, rivayet edilen hadîsleri pek delil olarak seçmemişlerdir. Çünkü çoğu haber-i vahit ile nakledilmiştir.

b) Şâfiîlere ve Hanbelilere göre, altun ve gümüş ile süslemek, bu iki madenle nakışlamak haramdır.[548]

c) Mâlikîlere göre, camiyi süsleyip nakışlamak mekruhtur. Süsler altın ve gümüşle olsa yine de farketmez. Ama kireç ve benzeri şeylerle yapıp sağlamlaştırmak mendubdur.[549]

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

508 nolu hadîsi aynı zamanda Taberânî el-Evsat'ta Ebu Bekre'den (r.a.), İbn Adiy ise el-Kâmil'de rivayet etmişlerdir. Ancak Taberânî'nin rivayet zincirinde Vehb b. Hafs bulunuyor ki, bu zat zayıftır. İbn Adiy'in rivayet zincirinde ise, el-Hakem b. Yâ'lâ b. Ata' bulunuyor ki, bu zat da münkerü’l-hadîstir.[550]

İbn Mâce, Ömer'den ve Ali'den (r.a.) rivayet etmiştir. Onun da isnadında İbn Lahiy'â bulunuyor ki, bu zat da zayıf kabul edilmiştir. Nitekim daha önce Zehebî'nin onun hakkındaki tesbitlerini nakletmiş bulunuyoruz.

İmam Tirmizi ise, Enes (r.a.)'den rivayet etmiştir, onun da isnadında Zıyad en-Nemeri bulunuyor ki, o da zayıf ravilerden sayılmıştır.

Aynı mealdeki hadîs daha birçok tariklerden rivayet edilmişse de çoğunun isnadında zayıf veya metruk kabul edilen raviler yer almaktadır.[551]

Aynı hadisin birçok tariklerden rivayet edilmesi, aradaki bazı ravilerin zayıf kabul edilmesine rağmen sahih sayılır ve ihticaca elverişlidir, denilebilir. O bakımdan mezhep imamları dahil bütün ilim adamları hadisin delâlet ettiği hususu aynen benimsemişlerdir.

510 nolu İbn Abbas hadîsini İbn Hibban sahihlemiş ve ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir.

511 nolu Enes hadîsini İbn Huzeyme sahihlemiş ve Buharî'de Enes'den rivayet edip taliken şu lâfızla nakletmiştik

"Mescidleri süsleyip yükseltmekle övünecekler, sonrada pek azı onları mamur edecek..."

Çıkarılan Hükümler:

1- Camileri kireçle, altun ve gümüş suyuyla süslemekte bir sakınca yoktur. Bu, Hanefîlere göredir.

2- Camilerin mihrab ve kıble cihetini süsleyip nakışlandırmak mekruhtur. Bu, Hanefîlerin birkaç ileri gelenlerinin ictihadıdır.

3- Tavanını az miktarda süslemekte bir sakınca yoktur. Bu, Ebu Cafer'e göredir.

4- Camileri altun ve gümüş ile süsleyip nakışlamak haramdır. Bu, Şâfiîlerle Hanbelîlere göredir.

5- Camileri süsleyip nakışlandırmak mekruhtur. Bu, İmam Mâlik'e göredir.

6- Camileri tezyin edip yükseltmek övünme, böbürlenme vesilesi olmamalıdır. Çünkü camiler sırf Allah'a ibâdet için, O'nun rızasına erişmek maksadıyla yapılır.

7- Camileri kireç, beton ve benzeri şeylerle yapıp sağlamlaştırmakta bir sakınca yoktur.

8- Vakıf gelirlerini camilerin tezyinatına harcamak mekruhtur. Kişilerin kendi mallarından bu tezyinat için sarfetmesine cevaz verilmiştir.

Camilerin Süpürülerek Temizlenmesi Güzel Kokularla Havasının Değiştirilmesi

İslam, ibadeti temizlikle birleştirip bütünleştirmiş, özellikle beden, elbise, cami, mescit, ev ve sokak gibi hayatımızla içice olan şeyleri ciddi bir temizliğe tabi tutmamızı emretmiştir.

Camiler, günde beş defa mü'minlerin toplanıp biraraya geldiği hem kutsal yerler, hem de ilim ve irfan meclisleridir. O bakımdan günde en az bir veya iki defa temizlenmesi, güzel kokularla havasının değiştirilmesi ve pencerelerini belli vakitlerde açıp içeriye temiz havanın girmesinin sağlanması müekked sünnetlerden biridir.

O bakımdan camileri temizlerken burunlarına mabedin tozundan girenlerin Cehennem kokusu almayacakları, yani Cehennem'in pis kokusu onların burnuna girmiyeceği haber verilmiştir.

Bilindiği gibi, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz cami konusunda çok duyarlı idi, o kadar ki, soğan, sarımsak, prasa gibi kokusu ağızda kalıp etrafı rahatsız eden şeyleri yedikten sonra camiye gelenleri uyarmış ve bu vaziyette mâbedlere, umumî toplantı yerlerine girmeyi mekruh kılmıştır.

İlgili hadîsler:

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Ümmetimin ecirleri (sevap ve mükâfatları) bana arzolundu hattâ adamın mescidden dışarı çıkardığı çer-çöp (ten dolayı verilen ecir ve sevap da gösterildi). Ümmetimin günâhları da bana arz olundu. Adamın, Kur'ân'dan bir sûre veya âyet kendisine verildikten (onu belledikten) sonra unutmasından daha büyük bir günâh görmedim!"[552]

Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz mahallelerde mescidler yapılmasını, çok temiz tutulup güzel kokularla havasının değiştirilmesini emretti."[553]

Semure b. Cündeb (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kendi kabile ve semtimizde mescidler edinmemizi ve onları çok temiz tutmamızı bize emretti."[554]

Câbir (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Sarımsak, soğan ve prasa yiyen kimse bizim mescidlerimize yaklaşmasınlar; çünkü gerçekten melekler, âdemoğullarının tiksinip eza duyduğu şeylerden tiksinirler, eziyet duyarlar."[555]

"Semure b. Cündab (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûllüllah (a.s.) bize, kendi mahalle, semt ve kabirlerimizde mescidler yapmamızı ve yapısını uygun kılmamızı tertemiz tutmamızı emretti."[556]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Cami ve mescitleri süpürüp temiz tutmak müekked sünnettir veya vaciptir. Bunun mükâfatı ise çok büyüktür.

2- Kur'ân'dan bazı sure ve âyetleri öğrendikten sonra onları ihmal edip unutmak, büyük günahtır.

3- Mahalle ve semtlerde, köy ve kasabalarda cami yapmak vâcibdir.

4- Camileri havalandırıp güzel kokuyla havasını değiştirmek sünnettir.

5- Sarımsak, soğan, prasa ve benzeri tiksindirici koku yapan şeyleri yedikten sonra cami ve mescitlere gitmek mekruhtur. Bunun gibi, toplum arasına katılıp çevreyi bu gibi kerih kokularla rahatsız etmek de mekruh sayılmıştır.

6- Meleklerin soğan, sarımsak, prasa ve benzeri şeylerin kokusundan tiksindiği ve onun için bu gibi şeyleri yedikten sonra ağızdaki kokuları gidermeyi, dinimiz emretmiştir. Bu emir sünnet ifade eder.

7- Cami ve mescitleri sağlam ve uygun biçimde yapmak sünnettir.

Camiye Girilirken Ve Çıkılırken Hangi Dualar Okunur

Cami, ilâhî rahmet ve mağfiretin bolca indiği, rahmet meleklerinin en çok uğradığı kutsal yerdir. O bakımdan içerisine girilirken de, çıkılırken de İslâm'ın koymuş olduğu adaba uymak müstehabdır. Böylece camiyi diğer yerlerden giriş çıkışımızda da ayırt etmiş oluruz.

Ebu Humayd'den ve Ebu Üseyd'den (r.a.) yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemişlerdir:

"Sizden biriniz mescide girdiği zaman şöyle desin: Allah'ım! Bize rahmet kapılarını aç. Dışarı çıkarken de şöyle desin: Allah'ım! Şüphesiz ki, senin fazl-ü keremini diliyorum."[557]

Fatıma ez-Zehrâ (r.a.)'den yapılan rivayette şöyle demiştir: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz mescide girdiği zaman şöyle derdi:

"Bismillah, ve's-selâmü ala Resûlillah. Allah'ım, günâhlarımı bana bağışla ve rahmet kapılarını bana aç. Camiden çıktığı zaman ise şöyle derdi: Bismillah, ve's-selâmü alâ Resûlillah; Allah'ım! günâhlarımı bana bağışla ve fazî ü keremin kapılarını bana aç."[558]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

l- Camiye girerken, Allahım! Bize rahmet kapılarını aç, demek sünnettir.

2- Camiden çıkarken, Allahım! şüphesiz ki senin fazlü keremini diliyorum demek de sünnettir.

3- Camiye girerken ayrıca günâhların bağışlanmasını dilemek ve rahmet kapılarının açılmasını istemek de sünnettir.

4- Camiye girerken de, çıkarken de Resûlüllah (a.s.) Efendimize salâvat getirmek ve ondan önce Besmele çekmek de sünnettir.

Hadislerin ışığında müctehid imamların görüş ve istidlalleri:

Müctehid imamların hemen hepsi, camiye giriş ve çıkış adabnda ve belirtilen duaların yapılmasının müstehab olduğunda müttefiktirler. Cumhurun da görüşü bu merkezdedir.

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

523 nolu Ebu Humeyd ve Ebu Usey hadisini İbn Mâce sadece Ebu Humayd'den rivayet etmiştir ki, bu zatın esas adı Abdurrahman b. Sa'd es-

Saidî'dir. Ebu Useyd ise Mâlik b. Rebi'a es-Sâidî el-Ensarî adındaki zatın künyesidir.

Bu konuda Îbni's-Sünnî'nin Enes (r.a.)'den yaptığı rivayette se hadis şu lâfızla tesbit edilmiştir. "Peygamber (a.s.) Efendimiz mescide girdiği zaman şöyle derdi: Bismillâhi Allahümme sallî alâ Muhammedin. Mescid'den çıktığı zaman ise şöyle derdi: Bismillâhi, Allahümme sallî alâ Muhammed'in."

Rivayetleri biraraya getirince şu sonuç ortaya çıkıyor: Resûlülah (a.s.) Efendimiz, bazan Besmele'den sonra rahmet ve mağfiret kapılarının açılmasını ister, bazan da kendine salâtü selâm verirdi.

Gerek Ebû Humayd, gerekse Hz. Fatıma hadîslerinde Allah'ın fazlü keremini istemek tavsiye edilmiştir. İlim adamları bu tabir üzerinde birbirine yakın iki yorumda bulunmuşlardır: Birincisi, fazl-ü kerem, helâl ve bereketli rızıktır. İkincisi, faydalı ilimdir. Birinci yorum Cumu'a sûresinde cuma bahsinde geçen "fazl" tabirinin dalâleti dikkate alınarak yorumlanmış, ikincisi ise, hadîslerde bunun manâya hamledildiği görülerek ona göre tefsir edilmiştir.

524 nolu hadîsi İbn Mâce şu tarikle rivayet etmiştir: Ebubekir b. Ebi Şeybe'den, o da İsmail b. İbrahim'den, o da Leys'den, o da Abdullah b. Hasan'dan, o da anasından, o da Resûlüllah'ın kızı Hz. Fatıma (r.a.)'den... Ancak bu rivayet zincirinde inkıta' (kopukluk) vardır, çünkü Abdullah b. Hasan'ın anası Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in kızı Hz. Fatıma'ya yetişmemiştir ve ayrıca isnad zincirinde Leys'den maksat, İbn Ebî Selim ise, o zat hakkında hayli şeyler söylenmiştir.[559]

Diğer yandan Ebû Davud'un Abdullah b. Amir (r.a.)'den yaptığı rivayette ise, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin mescide giriş ve çıkışında şöyle duâ ettiği tesbit edilmiştir:

"Eûzü billahi'1-azîm ve bi-vechihi'1-kerîm ve sültanihi'l-hadîm mine'ş-şeytani'r-racîm."

Böylece Resûlüllah (a.s.) Efendimiz günün ve olayların durumuna ve seyrine göre, Mescid'e girip çıkarken farklı dua ve istiâzede bulunmuştur. Bunlardan herhangi birini söylemek müstehab olduğu gibi, bilip öğrenenlerin hepsini birden söylemesi de müstehabdır.

Camilerin Nelerden Korunması Gerekir Ve Camilerde Neler Mübahtır?

Camiler ibadet, ilim ve irfan yuvalarıdır. Oralarda ancak Allah rızasına ve Resulüllah (a.s.) Efendimizin talimatına uygun hareket edilebilir.

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim mescidde bir adamın herhangi bir yitik eşyayı ilân ettiğini işitirse, şöyle desin: Allah onu sana çevirip vermesin!"[560]

Büreyde (r.a.)'den yapılan rivayette, şöyle demiştir: Bir adam Mescid'de yitik devesini ilân ederek, kim kızıl deveyi bulup (bize) seslenir? dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Effendimiz, ona:

"Onu bulmaz ol! Mescidler ancak inşâ edildiği amaç içindir..."[561]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim bizim şu mescidimize hayır (iyilik ye ilim) öğretmek veya öğrenmek için girerse, o, Allah yolunda cihât eden kimse gibidir. Kim de bundan başka şey için girerse, kendisine ait olmayan şeye göz diken kimse gibidir."[562]

Hakim b. Hizam (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Mescidlerde hadler (suçlular için takdir edilen cezalar) uygulanmaz ve kısas ve misilleme de yapılmaz."[563]

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Camide alım-satımda bulunan bir kimseyi gördüğünüz zaman şöyle söyleyin: Allah senin ticaretini hiç de kârlı kılmasın! Camide yitik bir eşyayı ilân eden kimseyi gördüğünüz zaman, deyin ki: Allah onu sana geri çevirmesin!"[564]

Amir b. Şuayb (r.a.)'de, o da babasından, o da dedesinden yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz mescidde alım-satımı, içinde şiir inşad edilmesini, yitiğin aranıp ilân edilmesini ve cuma günü namazdan önce halka kurup oturmayı yasakladı."[565]

Sehl b. Sa'd (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e sorup dedi ki: Ey Allah'ın Resulü! Ne dersiniz, bir adam kendi karısıyla beraber (cinsel temasta bulunan) bir adam görürse, o adamı öldürür mü?.........hadîsin son kısmında ravî diyor ki: Karısına zina isnad eden adamla karısı mescidde mülaânede bulundular ki, ben de orada hazır bulunuyordum.[566].

Saîd b. Müseyyeb'den şöyle demiştir; Ömer (r.a.) Mescid'e uğradı ki, şâir Hassan da orada şiir söylüyordu, Ömer durup ona dikkatle bakınca, Hassan şöyle dedi: "Ben yine bu Mescid'de, senden daha hayırlı bir zat hazır bulunduğu halde şiir söylemiştim" ve sonra da Ebû Hüreyre'ye dönerek, "Allah için söyle, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bana hitapla: "Benden yana cevap ver! Allah'ım! onu Ruhü'1-Kuds ile destekleyip kuvvetlendir" buyurduğunu duymadın mı? Ebû Hüreyre (r.a.), "evet duydum" diye cevap verdi.[567]

Câbir b. Semüre (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki: En az Mescid'de yüz defa Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e şahit oldum ki, Onun ashabı kendi aralarında şiir ve başka cahiliyet dönemiyle ilgili şeyler konusunda müzâkerede bulunurlardı da bazan Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (onların dediklerini işitirdi de) onlarla beraber tebessüm ederdi.[568]

Abbad b. Temîm'den, onun amcasından yapılan rivayette amcası, Resûlüllah (a.s.) Efendimizi Mescid'te sırt üstü uzanıp bir ayağını diğeri üzerine koymuş bir halde görmüştür.[569]

Abdullah b .Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette, o henüz genç ve bekâr bulunduğu dönemde Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in Mescid'inde uyurdu.
[570]

Ahmed b. Hanbel aynı hadîsi şu lâfızla rivayet etmiştir:

"Biz, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında gençlik günlerimizde Mescid'de uyur ve öğle sıcağında orada uzanıp dinlenirdik."

Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Hendek Günü (Ahzab savaşında) Kureyş'den Habban b. el-Adıka adında bir adam ok atıp ashabdan Sa'd b. Muâz'ın elindeki damara isabet ettirerek yaralamıştı. Resûlüllah (a.s.) sık sık onu sorup ziyaret etmek için onun adına Mescid'de bir çadır kurdurdu."[571]

Abdurrahman b. Ebübekir (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Sizden biriniz bugün bir yoksula yemek yedirdi mi?"

Bunun üzerine Ebübekir (r.a.):

"Mescid'e girdiğimde dilenen bir dilenciyle karşılaştım, Abdurrahman'ın önünde bir parça ekmek vardı, onu alıp o yoksula verdim."[572]

Abdullah b. el-Harîs (r.a.)'den yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Bizler, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında Mescid'de et ve ekmek yerdik."[573]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Cami ve mescitlerde kaybettiği şeyi aramak suretiyle ilânda bulunmak veya bulunan şeyi ilân etmek mekruhtur.

2- Bu keraheti işleyene şöyle demek "Allah o kaybettiğini sana geri çevirmesin" demek müstehabdır.

3- Cami ve mescidler asıl amacına yönelik olarak kullanılır. Onun dışında başka konular için onları kullanmak mekruhtur.

4- Cami ve mescitlerde suçlular hakkında ceza uygulanmaz, meselâ içki içtiği sabit olan bir kimseye orada had vurulmaz.

5- Cami ve mescitlerde kısas ve misilleme yapılmaz.

6- Cami ve mescitlerde alım satımda bulunmak mekruhtur.

7- Cami ve mescitlerde, din ahlâk ve sağlam örfün sınırlarını aşar şekilde şiir söylemek mekruhtur.

8- Cuma günü namazdan önce camide halka kurup oturmak mekruhtur.

9- Cami ve mescidde, karısına zina isnad edip dört şahit getiremiyen adamla karısının mülâânede bulunmasında bir sakınca yoktur.

10- Cami ve mescitlerde namaz dışında, faydalı, yönlendirici şiir söylemek, cahiliyye devriyle ilgili kötü âdetleri yerip daha faydalısından söz etmek caizdir.

11- Cami ve mescitlerde namaz vakitleri dışında sırtüstü uzanmak ve o vaziyette ayak ayağın üzerine atmakta bir sakınca yoktur.

12- Cami ve mescitlerde namaz vakitleri dışında, kirletmemek ve dikkatleri üzerine çekmemek şartıyle bir köşede uyumaya ruhsat verilmiştir.

13- Cami ve messitde, mü'minlerden bir kimsenin tedavi edilmesine ruhsat verilmiştir

14- Cami ve mescitlerde dilenen kimseye bir şey vermekte bir sakınca görülmemiştir.

Hadislerin açık delâletinden bu hükümler anlaşılmakla beraber gerek müctehit imamların, gerekse ilim adamlarımızın tesbit, yorum, istidlal ve ihticaclan bazı değişik hükümler getirmiştir:

a) Hanefilere göre:

Ciddî bir mazeret yokken cami ve mescitleri yol edinmek, bir kapısından girip diğerinden çıkmak suretiyle işgal etmek tahrîmen mekruhtur. Ciddi bir özürden dolayı böyle yapmak caizdir. Cami ve mescitlere sık sık girip çıkan kimsenin bir defa tahiyyetü'l-mescid namazı kılması yeterlidir; her defasında kılması gerekli değildir.

Cami ve mescitlerde uyumak mekruhtur. Ancak yer bulamayan bir yabancı müslümanın veya i’tikâfe giren kimsenin uyumasında bir sakınca yoktur. O halde camide uyumak isteyen kimsenin önce i'tikâfe niyet etmesi uygun olur.

Fena kokusu olmayan gıda maddelerinden bir şeyleri cami ve mescitlerde yemek mekruhtur. Soğan sarımsak ve pırasa gibi kerih kokusu olan bir şeyi yemek ise tahrîmen mekruhtur.

Cami ve mescitlerde zikir ve tesbih yaparken, namaz kılanları şaşırtacak, uyuyanları uyandıracak kadar sesli yapmak mekruhtur. Böyle bir durum yoksa, o takdirde sesi yükseltmekte bir sakınca görülmemiştir.

Cami ve mescitlerde alım-satım, icare gibi mübadeleyi gerektiren ticari alış-verişte bulunmak mekruhtur. Hibe (bağış) caizdir. Nikâh akdi ise müstehabdır. Camide i'tikâfda bulunan kimsenin diğer akitleri yapmasına da cevaz verilmiştir.

Çocuk ve delilerin kirletecekleri kesinlikle biliniyorsa cami ve mescitlere sokulması tahrîmen kirletmiyecekleri biliniyorsa tenzîhen mekruhtur.

Cami ve mescitlere tükürmek, sümkürmek tahrîmen mekruhtur. Bu gibi pislikleri duvarlarına, kenarlarına, hasırlarının altına bile dokundurmak doğru değildir.

Cami ve mescitlerde kayıp eşya ilân etmek veya kayıp eşyasının bulunması için duyuru yapmak mekruhtur.

Cami ve mescitlerde öğüt, ibret, zikir, ilâhî nimeti hatırlatma, takvâ sahiplerinin sıfatlarını belirtme gibi yararlı konulan içeren veya yansıtan şiirleri okumakta bir sakınca olmadığı gibi, tasvip edilen bir harekettir. Zamanla, milletlerin tarihiyle ve benzeri konularla ilgiliyse, mübahtır. Başkasını yermek, taşlamak, müstehcen ve ahlâk dışı konuları yansıtan şiirler ise, haramdır.

Cami ve mescitlerde dilenmek haramdır, onlara oralarda bir şeyler vermek mekruhtur.

Cami ve mescitlerde ilim öğretmek ve öğrenmek, Kur'ân talim etmek, vaaz ve nasihatta bulunmak caizdir. Ancak içeride namaz kılanlar varsa namazlarını teşviş etmemek yani onları şaşırtmamak, yanıltmamak için fazla yüksek sesle konuşmaktan ve anlatmaktan kaçınmak uygun olur.[574]

b) Şâfiilere göre:

Abdestli ve abdestsiz, cünüp ve gayr-i cünüp kimsenin camiden geçmesi, bir kapısından girip diğer kapısından çıkması caizdir. Ayhali olan kadının geçmesi ise, mekruhtur. Camiyi kirleteceğini biliyorsa, o takdirde geçmesi haramdır.

Cami ve mescitten geçmek isteyen kimse abdestli ise, her girişinde iki rek'at tahiyyetü'l-mescid namazı kılınması sünnettir.

Cami ve mescitlerde, namaz kılanları, Kur'ân okuyanları rahatsız edecek bir horlama durumu yoksa uyumak caizdir. Aksı halde mekruhtur.

Cami ve mescitlerde, kirletmemek şartıyla yemek yemek mübahtır. Camileri ve mescitleri kirletme durumu varsa, tahrimen mekruhtur.

Cami ve mescitlerde namaz kılanı, Kur'ân okuyanı, uyuyanı rahatsız etmediği teşvişe düşürmediği takdirde yüksek sesle zikretmek mekruh değildir, aksi halde mekruh kabul edilmiştir.

Cami ve mescitlerde alım-satımda bulunmak, onların hürmetini ihlâl ediyorsa haramdır; ihlâl etmiyorsa mekruhtur. Zarurî haller müstesna. Cami ve mescitlerde nikâh akdi yapmak caizdir. İlim adamlarından çoğuna göre, itikâf halinde bulunan kimse için caizdir.

Cami ve mescitlere henüz temyiz çağına girmemiş çocukları ve bir de delileri sokmak, ortalığı kirletme durumları söz konusu değilse, caizdir. Camidekileri rahatsız etmek, zarar vermek, ortalığı kirletmek gibi halleri varsa, o takdirde tahrîmen mekruhtur. Temyiz çağına girmiş çocukları sokmakta bir sakınca yoktur.

Cami ve mescitlerde kayıp eşyayı ilân etmek veya kaybolan eşyasının bulunması için duyuruda bulunmak, namaz kılanları ve uyuyanları rahatsız edecek tonda değilse, mekruhtur; rahatsız ediyorsa, haramdır.

Cami ve mescitlerde şeriata muhalif olmayan ölçü ve anlamda şiir söylemek, namaz kılanlan teşvişe düşürmemek kaydiyle caizdir. Aksi halde haramdır.

Cami ve mescitlerde dilenmek mekruhtur. Aynı zamanda dilenirken namaz kılanların dikkatini bölüyorsa, haramdır.[575]

c) Hanbelîlere göre:

Cami ve mescitleri yol edinmek, abdestli olan için de, cünüb kimse için de mekruhtur. Ayhali ve loğusa olan kadının, kirletme durumu olmasa bile camileri yol edinmeleri mekruhtur. Ancak ortada bir ihtiyaç söz konusu ise, bu kerahet kalkar.

Cami ve mescitlerde, namaz kılanların ön kısmında olmamak kaydiyle uyumak, hem i'tikâfta olan kimse için, hem başkaları için mbahtır. Namaz kılanların önünde uyumak ise, mekruhtur, çünkü uyuyan kimsenin kıble cihetinde bulunması halinde ona doğru durup namaz kılmak mekruh sayılmıştır.

Cami ve mescitlerde, yerleri ve çevreyi kirletmemek şartıyle yemek yemek mübahtır. Ancak kerih kokusu bulunan maddeleri yemek genellikle mekruh kabul edilmiştir.

Cami ve mescitlerde namaz kılanın dikkatini bölmediği takdirde sesli zikir ve tesbihte bulunmak mübahtır. Aksi halde mekruhtur. Cami ve mescitlerde alım-satımda bulunmak, icare akdi yapmak haramdır, yapılan akit geçersizdir. Ancak nikâh akdi sünnettir.

Cami ve mescitlere temyiz çağına girmemiş çocukları -Kur'ân okuyup öğrenme durumu söz konusu değilse- sokmak mekruhtur. Kur'ân ve ilmihal bilgilerini öğrenmek içinse, etrafı kirletmemesine dikkat edildiği takdirde caizdir. Delileri de camilere sokmak mekruhtur.

Cami ve mescitlerde haram ve mekruh ölçü ve anlamda olmayan şiirleri söylemek mübahtır.

Cami ve mescitlerde dilenmek, dilenene bir şeyler vermek mekruhtur. Dilenmeyene bir şey vermek mübahtır. Ayrıca hatibin de şuna yardım edin dediği takdirde, belirlediği kişiye camide yardım edilebilir.[576]

d) Mâlikîlere göre:

Fazla olmamak şartıyle camiden geçmek, bir kapısından girip diğer kapısından çıkmak, zaman zaman onu yol edinmek mekruh değildir. Ama bu âdet haline getirilir de sık sık geçilirse, o takdirde mekruhtur. Camiden geçen kimsenin tahiyyetü'l-mescid namazı kılması da taleb edilmez.

Öğle sıcağından korunup dinlenmek üzere cami ve mescitlerde uyumak mekruh değildir. Geceleyin ise, şehir ve kasaba dışındaki camilerde

uyumakta bir sakınca yoktur. Ama şehir ve kasabadaki camilerde, zarurî bir hal yoksa, mekruhtur. Ancak yatacak yer bulamayan gariplerin uyuması caizdir. Aynı zamanda o gibi kimselerin kirletmemek şartıyle camilerde bir şey yemesi de mekruh sayılmamıştır. Fena koku neşreden şeyleri yemek ise mutlaka mekruhtur, hattâ haramdır.

Cami ve mescitlerde zikrederken, ilim öğretirken veya öğrenirken sesi yükseltmek mekruhtur. Ancak şu dört hal müstesna:

1- Ders veren kimsenin talebeye sesini duyurmak için, mekruh değildir.

2- Namaz kılanların dikkatini bölecek tonda ise haramdır.

3- Mekke'de Mescid-i Haram'da ve Minâ'da telbiye getirip sesi yükseltmek mekruh değildir.

4- İntikal tekbirlerini sağlayan kimsenin sesini tekbîr getirirken yükseltmesi de mekruh değildir.

Cami ve mescitlerde alım satımda bulunmak mekruhtur. Sadece mala bakmak ve kontrol etmekte bir sakınca yoktur. Bağışta bulunmak, nikâh akdi yapmak da caiz kabul edilmiştir.

Cami ve mescitlere, yerinde sakin durduğu takdirde çocukları sokmak mekruh değildir. Delileri sokmak mekruhtur. Ancak etrafı rahatsız etmeyen camiyi kirletmeyen delinin girmesine cevaz verilmiştir. Temyiz çağına girmiş çocukların camiye girmesinde ise, bir sakınca görülmemiştir.

Cami ve mescitlerde Allah ve Peygamberini över mahiyette şiir söylemek mübahtır. Bunun gibi hayırlı işlere tahrik eden şiirler de caizdir. Diğerleri ise caiz değildir.

Cami ve mescitlerde dilenmek ve dilenene bir şey vermek men'edilir. Ancak sakada vermek bir sakınca yoktur.[577]

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

526, 527 nolu Ebû Hüreyre ve Büreyde hadîsleriyle istidlal eden İmam Mâlik ve ilim adamlarından bir cemaat, mescitte, ilim ve başka sebeple sesi yükseltmenin mekruh olduğunu söylerken, İmam Ebû Hanîfe ve Muhammed b. Mesleme (ki bu zat İmam Mâlik'in arkadaşlarından biridir)

ilmi konularda sesi yükseltmenin mekruh olmadığını belirtmişlerdir. Çünkü insanların buna ihtiyacı vardır.[578]

Hattâ Mâlikilerden bir kısmı, camilerde ücretle Kur'ân okutmak da mekruhtur. Çünkü böyle yapmak da bir bakıma alım-satım gibidir. Ancak ücretsiz bu hizmet sürdürüldüğü takdirde camilerde okutulmasında bir sakınca yoktur. Çocukların camiyi kirletmeleri söz konusu olduğu takdirde kerahet vardır. Diğer üç mezhep, çocukların camiyi kirletmemelerine dikkat edilmek suretiyle Kur'ân okutulmalarında bir sakınca yoktur, görüşündedir,

528 nolu Ebü Hureyre hadîsinin isnadı İbn Mâce'de geçmektedir Raviler arasında Hatim b. İsmail üzerinde durulmuşsa da, İbn Sa'd onun sıka (güvenilir) olduğunu söylemiştir. Diğer ravileri ise sıkat (güvenilirler) dir.

Hadiste "bizim bu mescidimize..." şeklinde bir ifade kullanılmıştır ki bu Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in Mescid'ine mi hastır yoksa, bütün cami ve mescitleri kapsamına almakta mıdır? İlim adamlarının farklı görüşleri olmakla beraber, bütün cami ve mescitleri kapsadığı ağırlık kazanmıştır. Çünkü yeryüzündeki bütün cami ve mescitler, Resûlûllah'ın ve Müslümanların mabetleridir, "bizim" zamirinden maksat, "biz müslümanların"anlamı çıkar.

O halde cami ve mescitlere din ve dünyamız için hayırlı ve yararlı olan ilim öğrenmek veya öğretmek için girilir. İbadetler ise, bu hayrın başında gelir. Sözü edilen hususların dışında cami ve mescitleri kullanmak caiz değildir.

529 nolu hadîsi aynı zamanda Hâkim, İbn Seken ve Beyhâkî tahrîc etmişlerdir. İsnadında bir reis görülmemiştir. Ancak İbn Hacer, Bülûğü'l-Meram'da bu hadisin isnadı zayıftır, demiştir. Aynı hadisi Tirmizi ve İbn Mâce, İbn Abbas (r.a.)'den rivayet etmişlerdir ki, isnadında İsmail b. Müslim el-Mekki bulunuyor. Bu zatın hıfz bakımından zayıf olduğu tesbit edilmiştir. Hafız Bezzar ise, Cübeyr b. Mut'ım'den rivayet etmiştir ki, isnadında el-Vâkıdî bulunuyor.

Hadîs, cami ve mescitlerde şer'î cezaların uygulanmasının haram olduğuna delâlet etmektedir ki, bunu asıl manasında alıp başka bir manada kullanmak için hiçbir rivayet mevcut değildir.

530 nolu Ebû Hüreyre hadîsini Nesâî tahric etmiş, Tirmizî ise hasenlemiştir.

531 nolu Amir b. Şuayb hadîsini, Tirmizî hasenlemiş, İbn Huzayme sahîh olarak belirlemiştir. İbn Hacer, bunun isnadının Amir b. Şuayb'e ulaştırılmasında şüphe yoktur ve isnadı o bakımdan sahihtir, demiştir.

Hadîsteki nehiy, tamime mi, kerahete mi delâlet etmektedir? Tahrîm manasında hakikî ise de ilim adamlarından çoğu kerahet manâsında hamletmişlerdi. O bakımdan camide yapılan alım-satım mekruhsa da âkit sahihtir, denilmiştir. Şafiî'nin bazı arkadaşları, camide alım-satımın mekruh olmadığını söylemişlerse de, sahîh hadîsler bunu reddetmektedir. Hanefîlerin bir kısmı ise, fazla bir alım-satımda bulunmak mekruhsa da, azında bir sakınca yoktur, gibi bir görüş ortaya koymuşlardır ki, onların bu farklı tesbitlerinin sağlam bir delîli yoktur. Ancak ahlâk ve fazilet yansıtan, dinî hükümlere ters düşmeyen yararlı konularla ilgili şiirlerin camilerde söylenmesine ilim adamlarının çoğu cevaz vermiştir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanın da buna misal teşkil edecek bir takım olaylar mevcuttur. O bakımdan hadiste geçen nehiy, belirttiğimiz ölçülerin dışında kalan şiirlerle ilgilidir. Nitekim İmam Şafiî, "Şiir de bir sözdür; iyisi iyi, kötüsü de kötüdür." diyerek ortaya bir kıstas koymuştur. Ancak Şafiî'nin bu hususta şu hadîse dayandığı sanılmaktadır: Taberâni'nin el-Evsat'ta Abdullah b. Ömer (r.a.)'dan yaptığı rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Şiir de normal söz gibidir; iyisi sözün iyisi ve güzeli gibidir; kötüsü, sözün kötüsü gibidir."

Nitekim Câbir b. Semüre'nin yaptığı rivayete göre, Ashab-ı kiram camide şiir üzerinde müzakerede bulunur ve câhiliyyye devrine ait (bazı kötü) âdetleri anlatır ve yererlerdi. Ayrıca ünlü şâir Kâb b. Züheyr, Medine'ye gelip Resûlûllah'ın Mescidinde huzura kabul edilince, o meşhur Benet Suad şiirini söylediği bazı rivayetlerle tesbit edilmiştir. Ne var ki, el-Irakî diyor ki:

"Biz Kâb'ın kasidesini sahîh olmayan tariklerden naklen rivayet etmiş bulunuyoruz." İbn İshak ise, onu munkati' bir senedle rivayet etmiştir. Bununla beraber o husustaki rivayetlerin çokluğu kuvvet kazandırmaktadır.

532 nolu hadîsi Lîân bahsinde açıklayacağımızdan burada sadece metin ve mealine yer vermekle yetindik.

534 nolu Cabir b. Semüre hadîsini ise Tirmizî şu lâfızla rivayet ve tesbit etmiştir:

"En az yüz defa Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber oturdum, Ashab-ı kiram (o mecliste) şiirler söylerler ve câhiliyyet devriyle ilgili bazı şeylerden bahsederlerdi. Resûlüllah (a.s.) susardı ve bazan da ashab ile birlikte tebessüm ederdi." Tirmizi bu hadîsin sahîh olduğunu söylemiştir. Nitekim az yukarıda camide hangi şiirlerin okunması caizdir, hususunu belirtirken. Câbir'in bu rivayetinden söz etmiştik.

533 nolu Said b. Müseyyeb hadîsine gelince, Saîd, Hz. Ömer'e yetişmemiştir, o bakımdan hadîsin mursel olduğu söylenir. Ancak kuvvetli bir ihtimalle, Said bunun daha sonra Ebû Hüreyre'den (r.a.) işitmiştir. Hasan'dan da işitmiş olabilir.

Bu konuda Tirmizî Hz. Aişe (r.a.)'dan şunu rivayet etmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Şâir Hasan için Mescid'de bir minber yaptırdı da Hasan (zaman zaman) o minbere çıkar ve (Peygamber'e dil uzatan kâfirler) hicvederdi." Hâkim el-Müstedrek'te bunu tahrîc etmiş ve isnadı sahihtir, demiştir.

535 nolu Abbad b. Tamim hadîsinde, Resûlûllah'ın (a.s.) Mescid'de sırt üstü uzanıp bir ayağını diğerinin üzerine koyduğuna gelince, bu avret yeri açılıp görünmesin diye bir tedbir sayılır. el-Hattabi de bu ihtimal üzerinde durmuştur.[579]

İbn Battal ve diğer bazı ilim adamları bu hadîsin nesholunduğunu söylemişlerse de isbatı mümkün olmamıştır. Çünkü Hz. Peygamber'in (a.s.) sözünü ettiğimiz vaziyette Mescid'de uzandığı Müslim'de ve Ebu Davud'un Sünen'inde nakledilerek sübut bulmuştur. Diyebiliriz ki, o hal ve tavır Peygamber'e (a.s.) hastır, ümmetine teşmil edilmez, ancak Hz. Ömer ile Hz. Osman'ın da Mescid'de aynı şekilde uzandıkları keza birçok rivayetlerden anlaşılmaktadır. O bakımdan edeb yerlerinin açılmasını önlemeye yönelik bir harekettir ki kınanmaz. Aynı zamanda Resûlüllah'ın (a.s.) hoş gördüğü bir âmeli hoş görmemenin makul bir ölçüsü yoktur.

536 nolu Abdullah b. Ömer hadisi de camilerde uzanıp uyumanın cevâzına delâlet etmektedir. Nitekim Buharî'nin tahrîcine göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz geldiğinde Hz. Ali (r.a.) Mescid'de uyuyordu ki, üzerindeki hırkası veya üstlüğü kayıp toz bulaşmış idi. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hem o tozu eliyle gideriyor, hem de Hz. Ali'ye "Kalk yâ Ebâ Türâb!" diye sesleniyordu. O bakımdan cumhur camide uyumanın caiz olduğunu

belirtmişlerdir. İbn Abbas ise, mekruh olduğuna kaildir. Ancak namaz için girip de vakit erken olduğundan uyuya kalmakta bir sakınca olmadığını söylemiştir. İbn Mes'ud'a göre, mutlaka mekruhtur. İmam Mâlik'e göre, evi olan kimse için mekruhsa da, evi olmayan için mekruh değildir, demiştir.

537 nolu Hz. Aişe hadîsi ise, hasta kimsenin camide bir süre kalmasında bir sakınca olmadığına delâlet etmektedir. Nitekim Sa'd b. Muaz (r.a.) Mescid-i Saadet'te bir süre tedavi edildi, fakat kurtarılamıyarak vefat etti.

539 nolu Abdullah b. el-Hâris hadîsin isnadı İbn Mâce'de geçmektedir. Ricalinin hepsi sahihse de Yakup b. Hamîd (veya Humayd) üzerinde durulmuştur. Zehebî onun babasının Humeyd olduğunu tesbitle şöyle açıklamada bulunmuştur: Buharî'nin "biz ondan ancak hayır gördük, o aslında saduk (doğru) bir adamdır" demiştir. Ebu Zür'a'dan sorulduğunda, başını sallamıştır. Nesâî onun bir şey olmadığını belirtirken Ebu Hatîm onun zayıf olduğunu söylemiştir.[580]

Bunun gibi Bahreyn'den gelen malı, Resûlüllah'ın (a.s.) ashabına Mescid'de taksim ettiği de rivayetler arasında bulunuyor. Buharî de aynı rivayeti nakletmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Camilerde kayıp eşya ilânı yapılması mekruhtur.

2- Sözü edilen keraheti işleyen kimseye "Allah o kaybettiğini sana geri çevirmesin!" demek müstehabdır.

3- Camiler ibâdet, zikir, ilim ve Kur'ân öğrenmek merkezleridir. Onları bu amacından saptırıp başka konular için kullanmak haramdır.

4- Camilerde şer'i uygulanmaz, bundan tahrîmî kerahet vardır.

5- Camilerde zaruri durumlar dışında alım-satımda bulunmak haramdır. Hanefilere göre az bir şey satın almak da kerahet yoktur.

6- Dinî ölçülere uygun şiirler söylemekte bir sakınca yoktur. Çünkü bu durumda şiirle normal söz arasında bir fark söz konusu değildir.

7- Cuma günü namazdan önce camide halka kurup oturmak mekruhtur. Çünkü böyle yapmak cumaya gelenlerin saf kurup oturmalarına engel teşkil eder, aynı zamanda camiyi daraltır.

8- Camilerde mülââne yapılmasında bir sakınca yoktur.

9- Evi ve yatacak yeri olmayan müslümanın camide yatmasına cevaz verilmiştir.

10- Bir yorgunluktan dolayı, namaz vakitlerinin dışında camilerde sırtüstü uzanmakta bir beis görülmemiştir.

11- Bazı hallerde, örneğin savaş günlerinde hasta ve yaralının camilerde tedavi edilmesine ruhsat verilmiştir.

12- Camilerin içinde dilenmek mekruh veya haramdır, dilenciye bir şey vermek de mekruhtur.

13- Hatibin tavsiye ettiği bir adama yardımda bulunmaya da cevaz verilmiştir.

14- Dilencilik yapmadığı halde, fakir ve muhtaç olduğu bilinen bir kimseye camide yardım etmekte bir sakınca görülmemiştir.

15- Camileri kirletmek haramdır. O bakımdan bazı hallerde kötü koku neşretmeyen bir gıda maddesinden camide yemeğe ruhsat verilmişse de, etrafı gerek kerih kokuyla, gerekse kirletmekle rahatsız etmenin haram olduğu belirtilmiştir.

Caminin Kıblesinde Namaz Kılanları, Oyalayacak, Dikkatlerini Dağıtacak Şeyler Bulundurmak

Namaz huzur içinde kılındığı takdirde, gayesine uygun eda edilmiş sayılır. Bilindiği gibi, dikkat bölünmez, bir şeyde toplanınca, diğer şeyden kopar. O bakımdan namazda kişiyi meşgul edecek, dikkatini çekecek, onu

oyalayacak şeylerden kaçınmak sünnettir. Özellikle kıble tarafında nakış, şekil ve benzeri şeylerin bulundurulmamasında büyük yarar vardır.

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki: Hz. Aişe (r.a.)'nu evinin güney kısmında birkaç renkli yünden dokunmuş ince bir örtü bulunuyordu. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona şöyle dedi:

"Benim önümden şu çok renkli ince örtünü gider (kaldır). Çünkü devamlı surette ondaki renkli nakışlar namazda gözlerime dokunuyor."[581]

Osman b. Talha (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Kabe'ye girdikten sonra onu çağırdı ve şöyle buyurdu:

"Ben, Kabe'ye girdiğimde iki koyun boynuzı gördüm, örtmen için unuttum da sana emretmedim, onları derhal ört, zira Kabe'nin kıblesinde namaz kılanı oyalayan bir şeyin bulunması uygun değildir."[582]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namaz kılanın ister evinde, ister camide kıblesi tarafında onu oyalayıcı, dikkatini dağıtıcı bir şeyin bulunması mekruhtur.

2- Koç, geyik ve benzeri bir hayvanın boynuzu dahil, nakış, motif ve bir takım renkli yaldızlı suretlerin bulunması da mekruhtur.

3- Camilerin renk renk nakış ve motiflerden uzak tutulması sünnettir.

4- Namaz kılınan yerin kıblesinde oyalayıcı dikkat çekici bir cisim bulunuyorsa, üzerine bir örtü örtmek müstehabdır.

Kitabımızın önce geçen sahifelerinde üzerinde canlı resmi bulunan elbise ve örtüler hakkında müctehid imamların görüş, istidlal ve ihticaclarını nakletmiştik. Burada ise, bir nüans farkı söz konusudur; şoyleki namaz kılınan yerde veya cami ve mescitte, kıble cihetindeki duvara, namaz kılanın dikkatini çekecek, huzurunu dağıtacak, oyalayacak bir takım şekil, nakış ve benzeri şeylerin konulması mekruh sayılmıştır. Canlı bir hayvan resmi veya üç buutlu şeklini koymak ise, haramdır. Müctehid imamların çoğunun bu hususta farklı bir yorum ve ictihadı olmamıştır.

Yorumlar ve Tahliller:

Enes b. Mâlik hadîsi, kıble cihetinde şekil, nakış ve benzeri şey bulunan yerlerde namaz kılmanın mekruh olduğuna delâlet etmektedir. Ancak böyle yerlerde kılınan namaz bozulmuş, hükümsüz olmuş sayılmaz, kerahetle kılınmış kabul edilir. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, çok renkli ve nakışlı perdeye karşı namaz kılarken yarıda kesmemiş ve sonra o namazı iade etmemiştir.

Osman b. Talha hadîsinin isnadında bazı şüpheler ortaya konmuşsa da, hadisin zayıf olduğunu belirtecek ölçüde olmadığı anlaşılmıştır. Osman b. Talha, öteden beri Kabe'nin anahtarını taşıma şerefine lâyık görülen bir aileden gelmedir. Abdü'd-Dâr oğullarına mensuptur. Hicabetlik, İslâm'dan sonra da o aileden alınmamıştır.

Ezan Okunduktan Sonra Camiden Çıkılmaz

Ezan hem vakti bildirmek, hem Hakk'a davet, hem de kurtuluş ve saadetin namazda olduğunu duyurmak içindir. O bakımdan ezan okunduktan sonra camide bulunan kimsenin, bir özür yokken namaz kılmadan dışarı çıkması doğru olmaz. Zira böyle yapmak, ilâhî davete bir bakıma arka çevirip önemsememek anlamına gelir.

İlgili Hadisler:

Ebu Hureyre (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize şöyle emretti:

"Camide bulunduğunuz zaman, ezan okunup namaza çağrıldığında, sizden biriniz namaz kılmadan dışarı çıkmasın."[583]

Ebû Şa'sa' (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"İçinde ezan okunduktan sonra bir adam Mescid'den dışarı çıktı. Bunun üzerine Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle dedi:

"Şu adam cidden Ebû Kaasım'a (Hz. Muhâmmed'e) (a.s.) isyan etti."[584]

Osman (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim mescidde bulunduğu halde ezan okunduktan sonra dışarı çıkar da bu o çıkışı bir ihtiyâçtan dolayı olmaz ve geriye dönmek de istemezse, o cidden münafıktır."[585]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Ezan okunurken camide bulunan kimsenin namaz kılmadan çıkıp gitmesi haramdır, büyük günâhtır.

2- Ezan okunurken camide bulunan kimsenin, tabii ihtiyacını gidermek, abdest almak ve benzeri bir özürden dolayı dışarı çıkmasında bir sakınca yoktur.

3- Ezan okunurken camide veya avlusunda bulunan kimse, bir özürü bulunmadığı halde ayrılıp giderse, münafıklardan sayılır.

Müctehid imamların hemen hepsi, ezan okunurken camide bulunan kimsenin bir özürü bulunmadığı halde namaz kılmadan dışarı çıkıp gitmesi mekruhtur, demişlerdir. Ortada bir özür varsa, kerahet söz konusu değildir. Mezhep imamları da aynı görüştedirler.

Yorumlar ve tahliller:

548 nolu Ebû Hüreyre hadisi İbn Ebî Şa'sâ' tarikiyle rivayet edilmiştir. Bu zatın asıl adı Eş'as'dır. Ayru hadîsi Ebû Hureyre'den Ebû Salih, Muhammed b. Zazan ve Saîd b. Müseyyeb de rivayet etmişlerdir. İbn Seyyid en-Nâs, hadîsi, Tirmizî'nin şerhinde rivayet ettikten sonra herhangi bir görüş izhar etmemiştir. Bu, hadîsin sahih olduğuna delâlet eder.

549 nolu Ebû Şa'sâ' hadîsine gelince, ilim adamlarından bazısı onun mevkuf olduğunu söylemiştir. Ayrıca isnadında İbrahim b. Muhacir bulunuyor ki bu zat hakkında farklı tesbitler yapılmıştır: Kimine göre, sıka (güvenilir) dır, kimine göre zayıftır. Buhari dışında diğer beş hadis kitabında ondan rivayetler yapılmıştır. Ancak Zehebî hadîs ricali arasında bu isimde iki kişiden bahsetmiştir. Birincisi, İbrahim b. Muhacir b. Mismar el-Medenîdir. İkincisi, İbrahim b. Muhacir b. Câbir el-Becelîdir. Birincisi hakkında Buharî, "münkerü'l-hadîs" derken, Nesâî "zayıftır" demiştir. Muhaddîs Yahya ise, "onun rivayetinde bir sakınca yoktur" şeklinde bir ifade

kullanmıştır, ikincisi hakkında ise, İbn Medeni, "onun rivayet ettiği hadisler kırka ulaşmıştır" demiş, Yahya b. Said, "o kavi değildir" diyerek belirtmiş. Ahmed b. Hanbel, "onun rivayetinde bir sakınca yoktur" diyerek güvenilir olduğuna işaret etmiştir, Yahya b. Main'den yapılan rivayete göre; zayıf olduğu üzerinde durulmuştur.[586]

Müctehid imamlardan sadece İbrahim en Nahâî, müezzin henüz ikamete başlamadan camiden dışarı çıkılabilir, demişse de, diğer imamlara göre, ancak bir özürden dolayı çıkabilir söz konusudur.

Çıkarılan Hükümler:

1- Ezan okunurken camide bulunan kimsenin hiçbir özürü yokken namaz kılmadan dışarı çıkması mekruhtur.

---

[1] Buharî, İmân: 201, Tefsir: 2, Müslim, İmân: 19-22, Tirmizî, İmân: 3, Nesâî, İman: 13.

[2] Tirmizî, Mevakıyt: 45, Ahmed: 3/161.

[3] Buharî, Menakıb: 48, Müslim, Müsafirîn: 1, Ebû Dâvud, Sefer: 1, Nesâî, Salat: 3, Taberânî, Sefer: 8, Ahmed: 6/234, 241, 265.

[4] Buhari, İman: 34, Savm: 1, Şehadet: 26, hiyel: 3, Müslim, Îman: 8, 9, Ebû Dâvud, Salat: 1, Tirmizî, Mevakıyt: 4, Siyam: 1, Nesaî, Siyam: 1, İman: 23, Taberanî, Sefer: 94, Dâremi, Salat: 208.

[5] Bedayiu's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/91, 92'den özetlenerek...

[6] Fethülvahhab: 1/29-69'dan özetlenerek.

[7] İbn Mâce, Salat.

[8] el-Muğni, Falü's-Salat: 1/369, 370.

[9] Geniş bilgi için bak: Neylü'I-evtar: 1/333.

[10] Müslim.

[11] Neylü'I-evtar: 333, 334'den kısaltılarak...

[12] Müslim, İmân: 134, Ebû Dâvud, Sünne: 15, Tirmizî, İmân: 9, İbn Mâce, İkamet: 17, Dâremî, Salat: 29.

[13] Nesâî, Salat: 8, Tirmizi, İmân: 9, İbn Mâce, İkamet: 77, 78, fiten: 23, Ahmed: 5/346, 355.

[14] Nesâî, Salat: 8, Tirmizî, İmân: 9, İbn Mace, İkamet: 77, 78, fiten: 23, Ahmed: 5/346, 355.

[15] Feyzü'l-kadîr: 4/395-574 nolu hadîs...

[16] Neylü'l-evtar: 1/345, 348.

[17] Nisa: 4/48.

[18] Buharî, Müslim.

[19] Tevbe: 9/5.

[20] Buharî, Diyet: 6, Müslim, Kasamet: 25, 26, Ebû Dâvud, Hudud: 1, Tirmizî, Hudud: 15, Nesâî, Tahrim: 1, Dâremi, Siyer: 11, Ahmed: 1/61, 63, 65, 70, 163, 382, 428, 444, 465, 6/187, 214.

[21] Tirmizî, Salat: 188, Ebû Dâvud, Salat: 145, Nesâî, Salat: 6, tahrîm: 2, İbn Mâce, İkame: 202, Daremî, Salat: 91, Ahmed: 2/290, 425, 4/65, 103, 5-72, 377.

[22] Buhari, Müslim: Ubâde b. Sâmit (r.a.)'den...

[23] Buhari, Müslim: Enes b. Mâlik (r.a.)'den.

[24] Müslim, Îmân: 334, 335, 337, 341, 345, Buharî, Daavat: 1, Tirmizî, Daavat: 130, İbn Mâce, Zühd, 37, Daremî, Rikak: 85, Ahmed: 1/281, 295.

[25] Buharî, İlim: 33, rikak: 51, Ahmed: 2/373.

[26] Buhari, İmân: 36, edeb: 44, Müslim, İmân: 116, Tirmizi, Birr: 51, imân: 15, Nesâî, Tahrim: 27, İbn Mâce, Fiten: 4, Ahmed: 1/176, 178, 385, 411, 433, 454, 5, velâ': 3, Nesâi, Hudud: 36, vasaya: 6, Daremî, Siyer: 81, ferâiz: 2, Ahmed: 2/118, 5/38, 46.

[27] Müslim, İmân: 121.

[28] Tirmizî, Nezir: 9, Nesâî, Eyman: 4, İbn Mâce, Keffarat: 2, Daremî, Nezir: 6, Ahmed: 1/47, 2/34, 67, 69, 87, 125, 142.

[29] Ahmed: 1/272, 2/69, 128, 134, 164, 201, 203, 3/14, 28, 83, 226, 399, 6/441.

[30] Ahmed: 2/180, Ebû Dâvud: Amir b. Şuayb'dan.

[31] Buharî, Hudud: 22, talak: 11, Ebû Dâvud, Hudud: 17, Tirmizî, Hudud: 1, İbn Mâce, Talak: 15, Daremî, Hudud: 1, Ahmed: 6/100, 101, 144.

[32] Hafız Bezzar: Ebu Râfi'den...

[33] Fazla bilgi için bak: Neylü'1-evtar: 1/348, 349...

[34] Ahmed: 4/199, 204, 205.

[35] Nevevî Alâ Sahıhi'l-İmami Müslim: 1/499, 500.

[36] Müslim, Mesacid: 179, Tirmizi, Mevakıyt: 1, Ahmed: 4/416, Nesâi...

[37] Tirmizî, Mevakıyt: 1, salat: 1, Ahmed: 1/333-354-3/30.

[38] Müslim, Siyam: 41, Nesâî, Siyam: 30, Ahmed: 5/7, 9, 13, 18, 45.

[39] Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı: 1/176-179

[40] es-Siracü'I-Vahhac Alâ Methi'l-Minhac: 34-35. Fethü'l-Vahhab bi-şerhi Menhıci’t-Tullâb: 1/30.

[41] el-Muğnî: 1/370-1575'den özetlenerek...

[42] el-Müdevvenetü’I-Kübrâ: 1/55-57'den özetlenerek...

[43] Şerhu Meâni'1-Asâr: 1/176-184'den özetlenerek

[44] Neylü'I-Evtar: 352'den özetlenerek...

[45] Mîzânti'l-İ'tidâl: 2/554-4840 nolu Abdurrahman...

[46] Mizânü'l-İ'tidâl: 1/585-2217 nolu Hâkim...

[47] Müsned-i Bezzar, Nâsburraye: 1/224.

[48] Müslim, mesacid: 188, Ebû Davud, salat: 4, Daremi, Salat: 66, Ahmed: 4/420, 423.

[49] Müsned-i Ahmed: 3/135-160.

[50] Buhari, Mevakıt: 9-10, ezam: 18, Ahmed: 5/155-162-178.

[51] Buharî, mevakıt: 9-10 bedü'l-halk: 10, Ebû Dâvud, salat: 4, Tirmizi, salat; 5, Nesai, mevakıt: 5, İbni Mace, salat: 4 Daremi, salat: 14, Taberani, vuku: 27-29, Ahmed: 2/229-238-266-318-348.

[52] Sahih-i Müslim, Buhari, bedü'l-halk: 10.

[53] el-İhtiyar Ii-Ta'lili'l-Muhtar: 1/40.

[54] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/31.

[55] el-Muğnî: 1/383.

[56] el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/55-56.

[57] Fethü'l-allâm li Şerhi Büluği'l-merâm: 1/78'den özetlenerek.

[58] Mizânü'l-i'tidâl: 2/99-100, 2995 nolu Zeyd...

[59] Nasburraye: 1/228.

[60] Şerhu Meâni'1-Asar: 1/184-186.

[61] Şerhu Meâni'1-Asâr: 1/187-188.

[62] Ebû Dâvud, salât: 2, Nesai, Mevakiyt: 15, Ahmet: 2/210-213-223.

[63] Buhari ve İbn Mâce dışında el-cemaat (eimme-i arbaa) rivayet etmiştir

[64] Ahmed, Müslim, Ebû Davud, Nesai, Buhari dışında diğer hadis imamları rivayet etmişlerdir.

[65] İbn Asakir Fi-Garaibi Mâlik, Darekutnî, Beyhaki; İbn Ömer'den (r.a.) merfuân rivayet etmişlerdir.

[66] Buhari, mevakıyt: 11-13, ezan: 104, Müslim, mesacid: 235, Nesai, mevakıyt: 2, Daremi, salat: 98, Ahmet: 4/425, Ebû Davud, salat: 2.

[67] Müslim, mesacid: 197.

[68] Buhari, şirket: 1, Müslim, mesacid: 198-199, Ahmed: 4/141.

[69] Buhari, mevakıt: 15-34, Nesai, salat: 15, İbn Mace, salat: 9, Ahmed: 3/237 5/349-360-361.

[70] el-İhtiyar li-Ta'lili'1-Muhtar: 1/40'dan özetlenerek...

[71] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/52.

[72] Şerhûlvahhab li-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/30.

[73] el-Muğnî: 1/391-392, Buhari, Müslim, Enes b. Mâlik'den.

[74] el-Müdevvenetü'1-Kübra: 1/58.

[75] İbn Hibban: 8/4.

[76] Tirmizi: Yakub b. Velîd el-Meden’den, o da Abdullah b. Amer'den.

[77] Fazla bilgi için bak: Mîzânü'l-i'tidâl: 4/455, 9829 nolu Yakup.

[78] Mîzanü'l-i'tidal: 1/31, 90 nolu İbrahim...

[79] Nasburraye li-Ahadisi'1-Hidâye: 1/242-243.

[80] Mîzanü'I-i'tidal: 1/52, 165 nolu İbrahim...

[81] Buharî, Müslim: Ebû Hüreyre (r.a)'den.

[82] Fazla bilgi için bak, Şerhu Meâni'l-Asan: 1/189-194.

[83] Fethü'l-allam: 1/77'den özetlenerek...

[84] Buharî, tefsir: 2, 42, cihâd: 98, mağazî; 29, Müslim, mesacid: 202, 206, Ebû Davud, salat: 5, Tirmizi, tefsir: 2-31, Nesaî, salat: 14, İbni Mâce, salat: 6, Daremi, salat: 28, Ahmed: 1/82, 113, 122, 126, 135, 137, 144, 146, 154, 292, 404, 456.

[85] Müsned-i Ahmed: Abdullah b. Ahmed'in tesbit ve rivayetiyle...

[86] Müslim, mesacid: 202, 206, İbn Mâce, salat: 6, Ahmed: 1/82, 113, 122, 126, 135,137.

[87] Tirmizi, salat: 112, Daremî, salat: 28.

[88] Tirmizi, salat: 19, Ahmed: 5/12, 13, 23.

[89] Ahmed: 5/8, Daremî, Salat: 5.

[90] Müslim, Ahmed b. Hanbel: Bera' b. Azıb (r.a.)'den.

[91] Buhari dışında el-Cemaa (beş muhaddis) rivayet etmiştir.

[92] Buhari, mevakıy: 11, 21, Müslim, salat: 233, Ebû Dâvud, salat: 3-5, Nesai, mevakıyt: 18, İbn Mace, salat: 4, Ahmed: 3/369, 4/250.

[93] Ahmed: 5/206.

[94] Neylü'l-evtar: 1/363.

[95] Fazla bilgi için bak: Neylü'l-evtar: 1/363-368.

[96] Müslim, mesacid: 216, Ebû Davud, salat: 3, Tirmizî, mevakıyt: 8, İbn Mâce, İkame: 44-111. Daremî, salat.

[97] Ebû Davud, Ahmed: 4/147-349, 5/417, 422.

[98] Buhari, Ahmed, Nesai, İftitâh: 67.

[99] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/53, Fazilet-i evkat.

[100] Fethü'l-Vahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/30.

[101] el-Muğnî: 1/392.

[102] el-Müdevvenetti'1-kübrâ: 1/56.

[103] Fıkhü's-Sünne: 1/101.

[104] Buhari, Müslim: Rafi' b. Hudayc (r.a.)'den.

[105] Fazla bilgi için bak, Fethülallam li-Şerhi Bülûği'l-meram: 1/78.

[106] Şerhu Meâni'1-Asar: 1/147.

[107] Neylü'l-evtar: 2/5-8.

[108] Nasburraye: 1/246.

[109] Buhari, ezan: 42, et'ime: 58, Müslim, mesacid: 64-68.

[110] Buhari, ezan: 42, et'ime: 58, Müslim, mesacid: 64-66, Ebû Davud, et'ime: 10, Tirmizi, mevakıyt, 145, Nesâî, İmamet: 51, İbn Mâce, ikamet: 34, Daremi, salat: 58, Ahmed: 2/20, 102, 3/100, 110, 161, 231, 238, 249, 4/49, 54, 6/40, 51, 149.

[111] Ahmed: 2/20, 102, 3/100, 110, 161, 231, 238, 249, 4/49, 54, 6/40, 51, 149.

[112] Ebû Davud, et'ime: 10.

[113] Neylül-Evtar: 2/7.

[114] Neylül-Evtar: 2/7.

[115] Buhari: 1/590.

[116] Müslim ve Ebü Davud: Enes (r.a.)'den.

[117] Buhari, teheccüd: 35, İ'tisam: 27, Ahmed: 5/58.

[118] Buhari, ezan: 14, 16, müsafirin: 304, Ebû Dâvud, tatavvu': 11, Tirmizi, salât: 22, Nesaî, ezan: 39, İbn Mace, ikamet: 110, Daremi, salat: 145, Ahmed: 4/86 5, 54, 56, 57.

[119] Buhari, Müsned-i Ahmed, Abdullah b. Muğaffel (r.a.)'den,

[120] Hâşiyetü't-Tahtavî ala Meraki'l-felâh: 102.

[121] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/56.

[122] Darekutnî, Ebû Dâvud, salat: 2, Tirmizi, salat: 1, Nesâî, mevakıyt: 6, 7, 10, 12, 15, 17, 29, İbn Mace, salat: 1, Ahmed: 1/333, 2/4, 3/30, 129, 169, 330, 352, 4, 416, 5/349.

[123] Nesai, mevakıyt: 20, salat: 19, Ahmed: 6/34, 199, 210, 272.

[124] Müslim, Nesâi, Ahmed: 5/89.

[125] Buhari, mevakiyt: 11, 18, 21, mesacid: 223, Ebû Davud, salat: 3, 5, Nesâi, mevakıyt: 18, İbn Mace, salat: 4, Ahmed: 3/369, 4/250.

[126] Müslim, mesacid: 218, 225, Nesâî, salat: 19, mevakıyt: 20-21.

[127] İbn Mâce, salat: 8, Nesâi, mevakıyt: 21.

[128] Ahmed: 3/5.

[129] Sahîh-i Buhari: Hz. Aişe (r.a.)'dan.

[130] Ahmed b. Hanbel, İbn Mace, Tirmizi Ebû Hüreyre (r.a.)'den

[131] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/124.

[132] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/30.

[133] el-Muğnî: 1/393.

[134] el-Muğni: 1/393'den özetlenerek..

[135] el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/56.

[136] Fıkhü's-Sünne: 1/103.

[137] Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/156-158'den özetlenerek...

[138] Fethü'l-allâm li-Şerhi Bulûği'l-Meram: 1/78-84'den özetlenerek...

[139] Fazla bilgi için bak: Fethü'l-Allam: 1/84.

[140] Neylü'I-Evtar: 2/15. .

[141] Fazla bilgi için bak: Nasburraye: 1/247.

[142] Buhari, Mevakiyt: 13-20, Müslim, Mesacid: 218-225, Nesâi, Mevakıyt: 20, Ahmet: 2/131, 4/423, 5/432, 6/ 215.

[143] İbn Mâce, salat: 12, Ahmed: 1/389, 410.

[144] Tirmizi, salât: 12, Ahmed: 1/26, 34.

[145] Sahîh-i Müslim: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[146] Neylü'l-Evtar: 2/16.

[147] Neylü'l-Evtar: 2/16.

[148] Müsned-i Ahmed ve Tirmizî.

[149] Fazla bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 2/16, 17.

[150] Buhari, salat: 13, mevakiyt: 27, ezan: 163, Müslim, mesacid: 230, 231, 232, Ebû Davut, salat: 8, Tirmizi, mevakiyt: 2, Nesâî, mevakıyt: 25, seher: 101, Daremî, salat: 20, Taberani, vukût: 4, Ahmed; 6/33, 36, 179, 248.

[151] Ebû Dâvud, salat: 2.

[152] Buhari, savm: 19, Müslim, siyam: 47, Tirmizi, savm: 14, Nesâî, siyam: 21, 22, İbn Mace, savm: 23, Daremi, savm: 8, Ahmed: 5/82, 185, 188.

[153] Müsned-i Ahmed: Ebû Rabi (r.a.)'den.

[154] Hüseyin b. Mes'ud el-Bağavî, şerhü's-Sünne, Müsnedü'l-Musannaf.

[155] el-Bahrü'r-râik Şerhü Kenzi'd-dakayık: 1/260, el-İhtiyar li-Ta'lilil-Muhtar: 1/39.

[156] Fazla bilgi için bak: Şerhu Maani'1-Asâr: 1/176-184.

[157] Fethülvahhab bi-Şerhi Minheci't-tullâb: 1/30.

[158] el-Ümm: 1/75.

[159] el-Ümm: 1/75.

[160] el-Muğni, Fasl-i salat-i subh: 1/394.

[161] el-Muğnî: 1/394.

[162] el-Muğnî. 1/395

[163] el-Müdevvenetü'l-Kübra, Ma caae fi'1-vukut: 1/56, 57.

[164] Nasburraye Li-Ahadîsi'1-Hidâye: 1/240.

[165] Mizânü'l-i'tidâl: 4/524-10182 nolu Ebû Rebî'..

[166] Tirmizi, salat: 23, cumuâ: 25, hacc: 57, tefsir: 3, Nesâî, mevakıyt: 11, 28, 30, salat: 23, 197, cumua: 25, 41, İbn Mace, ikamet: 91, menasik; 106, Daremî, salat: 27, menasik: 54, Taberani, vukut: 15, 17, 18, cumua: 13, hacc: 170.

[167] Buhari, mevakıyt: 60, menasik: 68.

[168] Müslim, mesacid: 18, Nesâi, mevakıyt: 11, 28, Ahmed: 2/399, 474, 6/78, İ. Mâce.

[169] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/127.

[170] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/31, es-Siracülvahhac alâ metni'l-Minhac: 35.

[171] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/31.

[172] el-Muğnî, İdrak-i rek'ât bölümü: 1/377, 378.

[173] el-Muğnî, İdrak-i rek'ât bölümü: 1/378.

[174] el-Fıkhu alâ'I-mezahibi'l-erbaa: 1/181.

[175] el-Mudevvenetü'1-Kübra, idraki rekât yevmi'l-cumu'â: 1/147.

[176] Tirmizî, cumu'a: 23, Ebû Dâvud, salat: 234, Nesai, mevakıy: 30, cumu'a: 41, İbn Mâce, İkamet: 91, Taberani, cumu'a: 12.

[177] Tirmizî, cumu'a: 23, Ebû Dâvud, salat: 234, Nesai, mevakıy: 30, cumu'a: 41, İbn Mâce, İkamet: 91, Taberani, cumu'a: 12.

[178] Neylü'l-evtar: 2/25.

[179] Fethülallâm li-Şerhi Bülûği'l-meram, mevakiyt: 1/80, Neylü'1-evtar, İdrak-i ba'zı's-salat: 2/25.

[180] Buhari, mevakiyt: 29, Müslim, mesacid: 161, 165, Ebû Dâvud, salat: 102, Tirmizi, salat: 23, 197, cumu'a: 25, Nesâî, mevakiyt: 11, 28, 30, cumu'a: 41, Daremî, salât: 22, Taberani, cumu'a: 13-15, Ahmed: 2/241, 254, 265, 271, 280, 376.

[181] Fıkhü's-Sünne, İdraki rekât: 1/105.

[182] Geniş bilgi için bak: Nasburraye li-Ahâdısi'l-Hidâye: 1/229, 229.

[183] Buhari, mevakiyt: 37, Müslim, mesacid: 309, 314, 315.. Ebû Dâvud, salat: 11, Tirmizi, salat: 16, 17, Nesâî, mevakiyt: 52, 54, İbn Mace, salat: 10, Daremî, salât: 26, Taberani, salat: 25, sefer: 77, Ahmed: 3/100, 243, 237, 269, 282, 5/22.

[184] Müslim, mesacid: 316, Taberani, vuku: 26, Ahmed: 3/184, 216.

[185] Nesai, mevakıyt: 52, 54, Tirmizi, salat: 16, 17, Ebü Davud, salat: 11.

[186] Müslim, mesacid: 311, Ebû Davud, salat: 11, Tirmizî, mevakıyt: 16, Nesai, mevakıyt: 53, İbn Mace, salat: 10, Ahmed: 5/305.

[187] Şerhu Fethilkadir, Kazâ-i fevâit: 1/346.

[188] Ebû Davud, salat: 11, Nesaî, mevakiyt: 53, İbn Mace, salat: 10, Daremî, salat: 26.

[189] el-Ümm, salât-ı faite: 1/78.

[190] el-Mugnî, kazai fevaitle ilgili mesle: 1/607.

[191] el-Müdevvenetü'l-Kübra, Kaza-i salat: 1/139.

[192] Şerhu Meâni'1-Asâr, kaza-i salat: 1/484, 465.

[193] Mizânü'l İ'tidâl: 4/109, 8526 nolu Mesleme.

[194] Sahih-i Müslim.

[195] Mizânü'l İ'tidâl: 1/580, 2251 nolu Hammâd...

[196] Şerhu Meâni'1-Asâr: 1/465.

[197] Mizânü'l-i'tidâl: 3/70, 5641 nolu Atâ'.

[198] Şerhu Meâni'l-Asar: 1/466.

[199] Buharî, mevakiyt: 36, havf: 4, mağazî: 29, Müslim, mesacid: 209, Tirmizî, salat: 18, Nesâî, sehiv: 103.

[200] Daremi, salat: 186, Nesâî, mevakıyt: 55, ezan: 23, Ahmed: 3/25.

[201] Meraku'l-felâh, kaza-i fevâit: 77.

[202] Haşiyetü't-Tahtavî Ala Meraki'1-Felâh, Kaza-i fevâit: 239.

[203] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa, Kazau'l-faite: 1/491, 495, 496.

[204] el-Muğnî, mesele: Men zekere enne aleyhi salatün: 1/607, el-Fıkhu Ala Mezahibi'-Arbaa: 1/495.

[205] el-Müdevvenetü'1-Kübra, kaza-i salat: 1/131.

[206] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa, muraatü't-tertîb: 1/494.

[207] Mizânü'l İ'tidal: 1/465, 1747 nolu Haccac...

[208] Müsned-i Ahmed, Taberânî el-Mu'cem'inde İbn Lehîs tarikiyle...

[209] Fazla bilgi için bak: Nasburraye: 1/164, 165.

[210] Mizânü'l İ'tidâl: 2/646-1572 nolu Abdülkerim.

[211] Nasburraye lİ-Ahadîsi'1-Hidâye: 1/163.

[212] Mîzanü'l-i'tidal: 2/632, 5119 nolu Abdülaziz...

[213] Fazla bilgi için bak: Mîzanü'l-i'tidal: 2/338, 3999 nolu Talha...

[214] Buhari, ezan: 1, Müslim, salat:1, Tirmizi, salat: 1, Nesai, ezan: 1, Ahmed: 2/148.

[215] Neylü'1-evtar, ebvab-i ezan: 2/35.

[216] Müsned-i Ahmed.

[217] Buhari, Müslim.

[218] Müslim, İbn Mace, Müsned-ı Ahmed.

[219] Ebû Davud, Tirmizî.

[220] Ebû Davud, Nesâî, Ahmed.

[221] Şerhu Fethilkadir, babü'1-ezan: 1/167, 168.

[222] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb, babü'1-ezan: 1/33.

[223] Mu'cemu'l-Fıkhi'l-Hanbelî, ezan: 1/23.

[224] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa, hukmü'l-ezan: 1/313.

[225] Ebû Dâvud, Salat: 46, Ahmed: 5/196-6/446.

[226] Şevkani'nin görüşü için bak: Neylü'l-evtar: 2/36.

[227] el-Ümm, babu cimai'1-ezân: 1/82.

[228] Ebû Davud, salat: 28, İbn Mace, ezan: 1, Daremi, salat: 3, Ahmed: 4/42.

[229] Tirmizî, mevakıyt: 25, Ebû Dâvud, salat: 28, İbn Mace, ezan: 1, Daremi, salat: 3, Ahmed: 4/42.

[230] Buharî, ezan: 1-3, enbiya: 50, Müslim, salat: 2, 3, 5, Ebû Davud, salat: 29, Tirmizî, salat: 27, Nesâi, ezan: 2, İbn Mace, ezan: 6, Daremî, salat: 6, Ahmed: 3/103.

[231] Ebû Dâvud, Nesâi, Ahmed: 2/85, 87.

[232] Müslim, Nesâî, Ahmed: 3/403, 409.

[233] Ebû Davud, Ahmed: 3/408, 409.

[234] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi, babu'l-ezan: 1/148.

[235] Bedayi'u's-Sanayi’ Fi-Tertihi'ş-Şerayi, babu'1-ezan: 1/148.

[236] Bedayi’u’s-Sanayi’ Fi-Tertibi'ş-Şerayi, babu'I-ezan: 1/148.

[237] es-Siracü'1-vehhac Ala Metni'1-Minhac, faslü'l-ezan ve'1-ikame: 37, Fethü'lvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab, babü'1-ezan: 1/34.

[238] el-Muğnî, faslün el-aslâ fi'1-ezan: 1/404.

[239] Mu'cemü'l-Fikhı'l-Hanbeli, Sıfatü'l-Ezan: 1/26.

[240] el-Muğnî, meseletün: 1/406.

[241] el-Müdevvenetü'l-kübrâ, Fi'l-ezan: 1/57, 58.

[242] Neylü’l-evtar: 2/41.

[243] Mîzanü'l İ'tidâl: 3/674, 8017 nolu Muhammed b. Amir...

[244] Neylü'l-evtar: 2/42

[245] Şerhu'l-İmami'n-Nevevî Ala Sahih'il-İmam Müslim: 2, sifetü'l-Ezan: 468.

[246] Mizânü'l-i'tidal: 1/222, 849 nolu İsmail...

[247] Mizânül-i'tidal: 3/631, 7888 nolu Muhammed... 1/438-1632 nolu Harîs...

[248] Neylü'l-evtar: 2/43.

[249] Neylü'l-evtar: 2/47.

[250] Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/131.

[251] Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/1132-133.

[252] Şerhu Meâni'l-Asâr.

[253] Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/134.

[254] Şerhu Meâni'1-Asân 1/134.

[255] Nasburraye: 1, babü'l-ezan: 258.

[256] Fazla bilgi için bak: Nasburraye: 1/255-259.

[257] Şerhu Meâni'1-Asâr: 1/136.

[258] Şerhu Meani'I-Asâr: 1/137.

[259] Şerhu Meâni'1-Asâr: 1/137.

[260] Şerhu Meâni'1-Asâr: 1/137.

[261] Tecrîd-i Sarih Tercemesi: 2/564, Müslim, Ebû Davud, İbn Mâce, Nesâî, ezan: 14, Ahmed: 2/136, 411, 429, 458, 461.

[262] Buharî, ezan: 5, bed-i halk: 12, tevhîd: 52, İbn Mâce, Nesâî, ezan: 14, Taberâni: 5, Ahmed: 3/35, 43.

[263] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': I/150,151'den özetlenerek...

[264] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/33.

[265] el-Muğnî, faslü'1-ezan: 1/423'den özetlenerek...

[266] el-Müdevvenetetü'l-kübrâ, el-kelâmu fi'1-ezan: 1/59.

[267] Fethülallâm, babü'l-ezan: 1/86'dan özetlenerek...

[268] Fıkhü's-Sünne, ma-yüstehebbü li'l-müezzini: 1/117.

[269] Neylü'1-evtar, babu refi’s-savt: 2/50.

[270] Buharî, ezan: 7, salat: 10-11, Tirmizî, salat: 40, menakib: 1, Nesâî, ezan: 33, 35, 37, İbni Mace, ezan: 4, Taberani, nida: 2, Daremi, salat: 10, Ahmed: 1/120-2, 188 - 3/6, 53, 90 - 4/92, 83, 95, 98, 200- 3/9, 328.

[271] Müslim, Ebû Dâvud: Ömer b.Hattab (r.a.)'den.

[272] Ebü Dâvud: Şehr b. Havşeb'den...

[273] Buharî, ezan: 8, tefsin 17, Ebû Davud, salat 43, Nesâî, ezan: 38, İbn Mâce, ezan: 4, Ahmed: 3/337, 354.

[274] Müslim, Ebû Dâvud, Nesâi, Tirmizî: Abdullah b. Amir (r.a.)'den.

[275] Tirmizî, salat: 44, daavat: 128, Ebû Dâvud, salat: 35, 37, cihâd: 39, Ahmed: 3/119, 155-225, 254.

[276] İbn Adiy, Beyhakî; Hadîsin zayıf olduğu tesbit edilmiştir.

[277] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi' 1/155'den özetlenerek.

[278] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/35.

[279] El-Muğnî: 1/427.

[280] el-Muğnî, limen semi'a'1-müezzine: 1/426, 427.

[281] el-Fıkhu Alâ'l Mezahibi'I-Arbaa: 1/317, 318.

[282] Fikhü's-Sünne: 1/114'den özetlenerek...

[283] Bilgi için bak: Fethülallâm Li-Şerhi Bülûği'l-merâm: 1/92.

[284] Neylü'l-evtar: 2/58.

[285] Fazla bilgi için bak: Mîzanü'l i'tidal: 2/283, 3754 nolu Şehr

[286] Fazla bilgi için bak; Mîzanü'l-i'tidal: 3/83, 5679 nolu Ufeyr...

[287] Buhari, Müslim, Ebû Davud, Tirmizi, İbn Mâce, Ahmed.

[288] Ebû Davûd, Ahmed.

[289] Bedayi'u's-Sanayi', Fi Tertibi'ş-Serayi': 1/151.

[290] Bedâyi': 1/151.

[291] el-Muğni, ezan: 415, 416.

[292] el-Muğnî, ezan: 415, 416.

[293] Tenvîrü'l-Havâlik Şerhün Ala Muvatta'i Mâlik: 1/92.

[294] Fazla bilgi için bak: Mîzanü'l-i'tidal: 2/561, 4866 nolu Abdurrahman...

[295] Fazla bilgi için bak: Mizanül-i'tidal: 2/135, 3160 nolu Sâid...

[296] Nasburraye: 1/280.

[297] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi, Ezan: 1/150'den özetlenerek.

[298] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi', Ezan: l/150'den özetlenerek...

[299] el-Muğnî, ezan: 1/412.

[300] el-Muğnî, ezan: 1/412.

[301] Fethülallâm Li-Şerhi Bülûği'l-Merâni: 1/94.

[302] Fethülallâm Li-Şerhi Bülûgî'l-merâm: 1/94'den özetlenerek.

[303] Müslim, salat: 187, Tirmizî, mevakıyt: 41, İbn Mâce, ezan: 3, ikamet: 48, Ahmed: 4/218, 334.

[304] İbn Seyyidinnas, Şerh-i Tirmizî'de rivayet etmiştir

[305] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/54.

[306] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şarayi': 1/152.

[307] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şarayi': 1/152.

[308] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şarayi': 1/152 .

[309] el-Ümm: 1/84'den özetlenerek...

[310] el-Ümm: 1/84'den özetlenerek...

[311] el-Muğnî-ezan: 1/415.

[312] el-Muğni-ezan: 1/415.

[313] el-Muğnî-ezan: 1/415.

[314] el-Müdevvenetü’I-kübra: 1/62.

[315] Neylü'l-evtar: 2/65.

[316] Müslim, mesacid: 31, Nesâî, mevakiyt: 55, Ahmed: 2/428, 4/441.

[317] Tirmizî, mevakıyt: 18, Ahmed: 1/375, Nesâî, ezan: 21, 22.

[318] Fetâvâ-yı Hindiyye, ezan: 1/54, 55, Bedayi’: 1/154.

[319] Fethülvahhab Bi-Şerhi Menheci’t-Tullâb, ezan: 1/33.

[320] el-Muğnî, faslün: men fatethü salâvatün: l/419'dan özetlenerek...

[321] el-Muğnî, faslün: men fatethü salâvatün: 1/419, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, ezan: 1/62.

[322] Fazla bilgi için bak: NeyIü'l-evtar: 2/67, 68, Nasburraye: 1/279, 280.

[323] Ebû Dâvud, hammam: 2, Tirmizî, edeb: 22, 39, İbn Mâce, nikâh: 28, Ahmed: 5/3, 20.

[324] Ebû Dâvud, cenâiz: 28, İbn Mâce, cenâiz: 8.

[325] Tirmizî, edeb: 40, Ahmed: 1/275, 290, 497, Buhari kendi Tarih'inde...

[326] Tirmizî, edeb; 40, Ahmed.

[327] Muvatta', Ahmed b. Hanbel. Ebû Davud, Tirmizi, hasenün...

[328] el-Fıkhu Alâ’l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/188.

[329] Fethülvahhab Bi-Şerhi Menheci't-Tullâb, şurutü's-salat: 1/48, 49, el-Fıkhu Alâl-Mezahibi'l-Arbaa: 1/189.

[330] el-Muğnî, ma-yestürü: 1/577, 578'den özetlenerek...

[331] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibî'l-Arbaa: 1/189.

[332] el-Müdevvenetü'1-Kübra, salâtü’l-harâir: 1/94, 95.

[333] Bedayi'u's-Sanayf Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/117.

[334] el-Mufenİ: 1/579.

[335] Müslim, fezail: 26, Ahmed: 1/71- 6/62, 155, 288.

[336] Buhari, salat: 12, Müsned-i Ahmed.

[337] Geniş bilgi için bak: Mizânü'l-i'tidâl: 4/586, 10729 nolu Ebû Yahya.

[338] Şerhu Meâni'1-Asâr: 1/473, 474.

[339] Şsrhıı Meâni'1-Asâr: 1/474.

[340] Buhari, Fazâil-i nebiy: 7.

[341] Ahmed: 2/255, 493.

[342] Müslim, mesacid: 149, Ebû Dâvud, salat: 119, Nesâî, iftitah: 19, İbn Mâce, mesacid: 19, Ahmed: 2/187, 208-3/167, 168, 188, 232.

[343] Buhari, fezail: 5, Tefsin: 207, Müsned-i Ahmed.

[344] Fetâvâ-yı Hindiyye, şurûtü's-salat: 1/58, Şerhu Fethilkadîr: 1/180.

[345] el-Fikhu Alâ'l-Mezahibi'l Arbaa, sitrü'l-avres: 1/189.

[346] El-Muğnî, sitrü'l-avre: 1/579, el-Fıkhu Alâ'l-Mezâhibi'l-Arbaa: 1/189.

[347] el-Muğnî, sitrül-avre: 1/579.

[348] Mizânü'l-İ'tidâl: 2/375, 4135 nolu İbad b. Kesir.

[349] Neyü’l-evtar: 2/73.

[350] Mîzaaü'1-İ’tidal: 3/296, 6485 nolu Umeyr b. İshak.

[351] İbn Mâce, taharet: 132, Tirmizî, salat; 160, Ahmed: 6/150, 218, 259.

[352] Ebû Dâvud, salat; 83, 84, Taberânî, cemaat: 33, 36.

[353] Buhari, libas: 1, 2, 5, fezâil: 5, Müslim, libas: 42, 43, 48, 48, Ebû Davud, Iibas: 25, 27, Tirmizî, libas: 8, 9, İbn Mace, libas: 6, 9, Taberânî, libas: 9, 12, Ahmed: 2/5, 10, 32, 42, 44, 55, 56, 60- 3/5, 44, 97.

[354] el-İhtiyar li-Ta'lili'1-Muhtar: 1/48, 156.

[355] Bedayi'u's'-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayı: 121,122.

[356] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/49, el-Fıkhu Ala’l Mezahıbı Arbaâ: 1/189.

[357] el-Fıkhu Alal-Mezahibi'l-Arbaa: 1/189.

[358] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/189.

[359] Neylü'l-evtar: 2/75.

[360] El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/94.

[361] Neylü'l-evtar: 2/76.

[362] Nasburraye li-Ahadîsi'1-Hidâye; 1/300.

[363] A'râf: 7/31.

[364] Buhârî kendi Tarihinde rivayet etmiştir.

[365] Fıkhü's-Sünneî 1/127.

[366] Ahmed: 2/98.

[367] Buhari, Müslim.

[368] Buharî, salat: 16, libas: 12, Müslim, Iibas: 23, Nesâi, kible: 19, Ahmed: 4/149, 150.

[369] Müslim, libas: 16, Nesâî, zînet: 88, Ahmed: 3/383.

[370] Neylü'l-evtar: 2/90.

[371] Neylü'l-evtar: 2/90.

[372] Müsned-i Ahmed.

[373] Buharî, libas: 25, Müslim, libas: 11, 21.

[374] Buharî, libas: 25, Müslim, libas: 11, 21, Tirmizî, adab: 1, İbn Mâce, libas: 18, Ahmed: 1/20, 26, 36, 37, 39, 49, 2/166, 209, 329, 337, 3/23, 101, 4/5, 156,6/324, 430.

[375] Buhârî, libas: 39; Nesâî, zînet: 40, İbn Mâce, libas: 19.

[376] Ebû Davûd, libas: 7, Nesâî, zînet: 83, Ahmed: 1/90, 139, 153.

[377] Buharî, libas: 30, Ebû Dâvud, Iibas: 11, Nesaî, zînet: 83, İbn Mâce, libas; 19.

[378] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/130, 131'den özetlenerek...

[379] Fıkhü's-Sünne: 3/484.

[380] el-Fıkhu Alâ'1-Mezahibi'l-Arba, ma yahîllü lebsühü: 2/10'dan özetlenerek.

[381] el-Muğnî, fimâ yahrum lebsuhu: 1/588.

[382] el-Muğnî, fimâ yahrum lebsuhü: 1/589.

[383] el-Fıkhu Alâ'1-Mezâhibi'l-Arbaa, ma yahillü lebsuhü: 2/11.

[384] el-Fıkhu Alâ'1-Mezahibi'l-Arbaa, ma yahillü lebsuhü: 2/13.

[385] Şerhu Maâni'I-Asar: 4/243, 244.

[386] Şerhu Mâanî'I-Asar: 4/243, 244, Ömer b. Hattata (r.a.)'dan..

[387] Şerhu Meâni'1-Asar: 4/248.

[388] Neylül Evtar: 2/93.

[389] Mizânü'l İ'tida: 1/364, 1360 nolu Sabit..

[390] Buhari, cenâiz: 2, hibe: 28, bed-i halk: 8, fezâil; 10, et'ime; 29, 32, eşrıbe: 27, 28, edebî 124, isti'zam: 8, Müslim, libas: 7, 9, 40, eşribe: 17, Tirmizi, edep: 45, Nesâî, tatbiyk: 7, cenâiz: 53, zînet; 40, 43, 45, 76, 79, 84, 87, 90, 92, Ahmed; 1/16, 43, 46, 50, 2/99, 4/92, 150, 5/261, 383, 6/228.

[391] Buharî/cenâiz: 2, eşribe: 28, merza, 4, libas 28, 36, 45, istizan, 8, Müslim, Iibas: 8, Tirmizî, salat: 80, libas: 13, 44, edep; 45, Nesâî, tatbiyk: 8, 61, eşrıbe: 26, Ahmed: 1/80, 81, 92, 94, 114, 119, 121, 127, 132, 134, 137.

[392] Ebu Dâvud, libas: 9, Tirmizî, kıyâmet: 32, Ahmed: 4/143, 149, 150-6/49, 53, 241.

[393] Sahîh-i Müslim, Ahmed: 6/347.

[394] Ebû Dâvud, Nesâî, Müsned-i Ahmed: 4/95.

[395] Bedayi'us-Sanayi Fi-Tertibi'ş-Şerayi’: 5/131'den özetlenerek.

[396] Bedayi'u's'-Sanayi Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 5/82.

[397] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'I-Arbaa: 2/10, 11'den özetlenerek.

[398] Fethü'l-vahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/6.

[399] el-Muğnî: 1/588

[400] el-Muğnî; 1/588, 589 (dan özetlenerek)

[401] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/13.

[402] Neylü'I-evtar: 2/97.

[403] Müsned-i Ahmed: 1/73.

[404] Kamus Tercümesi: 1/347, Tadbib maddesi.

[405] Ebû Dâvud, hatem; 7, Tirmizî, libasî 31, Nesâî, zînet: 41, Ahmed : 5/23.

[406] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 5/132.

[407] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 5/132.

[408] Yerinden çıkıp kopan dişin tekrar yerine konulması mümkün mü, değil mi? İmam Ebû Yusuf o gün için bunun mümkün olabileceğini düşünürek ictihadi yürütmüştür

[409] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi, 5/132, 133.

[410] Fetâvâ-yı Hindiyye, isti'malü'z-zehebi ve'l-fidde: 5/336.

[411] Bedayi'u's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayı': 5/132.

[412] el-Fikhu AIâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/14.

[413] Fazla bilgi için bak: El-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa, Cebir: 1/168.

[414] el-Muğni: 1/277.

[415] Buharî, i'tizam: 1, Müslim, birr: 115, Cennet: 28, Ahmed: 2/244, 251, 315, 323, 463, 519.

[416] Kamus tercümesi, sûret maddesi.

[417] Ebû Dâvud, Buharî, libas: 90.

[418] Buhari, libas: 90, Ahmed: 6/52.

[419] Buharî, bed'-i halk: 7, mezalim: 32, Müslim, Iibas, 83, 88, Ebû Dâvud, libas: 45, Tirmizi, kıyamet: 32, edeb: 44, İbn Mâce, libas: 45, Nesâî, zînet: 111, 113, Ahmed: 2/305, 308- 4/28-6/49, 53.

[420] Ahmed: 6/247, 478.

[421] Ebû Dâvud, libas: 1, Tirmizî, edeb: 44, Ahmed: 2/305.

[422] Buharî, tevhid: 56, libas: 89, 92, 95, Müslim, libas: 98, 97, Ahmed: 2/40.

[423] Buharî, büyu': 104, Nesâî, zînet: 112, Müslim, libas: 99, Ahmed: 1/308.

[424] Neylü'l-evtar: 2/114.

[425] Neylü'I-evtar: 2/114.

[426] Neylü'l-evtar: 2/115.

[427] Neylü'l-evtar: 2/117.

[428] Şerha Maani'l-asâr: 4/282, Hz. Ali (r.a.)'den

[429] Şerhu Maani'1-asâr: 4/282, Hz. Ali.

[430] Şerhu Maani'l-asâr: 4/282, Hz. İbn Abbas (r.a.)'den

[431] Şerhu Maani'1-asâr: 4/282, Hz. Aişe .

[432] Şerhu Maani'l-asâr: 4/282, Ebu Hureyre (r.a)'den.

[433] Şerhu Maani'1-asâ; 4/282, Hz. Salim b. Abdullah'ın babasından.

[434] Şerhu Maani'1-Asâr: 4/282-286.

[435] Serhu Maani'1-Asâr: 4/287.

[436] Şerhu Maani'l-Asâr; 4/287.

[437] Müslim, İmân: 147, İbn Mâce, duâ: 10, Ahmed: 4/133, 134, 151.

[438] Müslim, imân: 147, İbn Mâce, duâ: 10, Ahmed: 4/133, 134, 151.

[439] Tirmizî, kiyâmet: 39, İbn Mace, cihad: 12, Ahmed: 3/430, 439, 4/131.

[440] Ahmed, Ebû Dâvud, İbn Mâce: İbn Ömer r.a.'dan.

[441] Buharî, fezâil-i sahabe: 5, Ebu Dâvud, libas: 23.

[442] Ebu Dâvud, libas: 27, İbn Mâce, libas: 9.

[443] Buharî, libas: 1, 2, 5; fezâil-i sahabe: 5, Müslim, libas: 42, 43, 46, 48, Ebû Dâvud, libas: 25, 27, Tirmizî, Iibas: 8, 9, İbn Mâce, libas: 6, 9, Taberânî, libas: 9, Ahmed: 2/5, 10, 32, 42, 44, 46, 55, 56, 60, 65, 67, 74, 76, 81, 386, 397, 409, 430454, 467, 479, 3/5, 44, 97.

[444] Mîzanü'l-i'tidal: 2/241-3592 nolu Sehl.

[445] Neylü'l-evtar: 2/125.

[446] Neylü'l-evtar: 2/127.

[447] Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî.

[448] Taberânî: Ebû Ümâme (r.a)'den

[449] Mîzanü'l-i'tidali 2/628- 5101 nolu Abdülaziz.

[450] Buharî, libas: 30, Müslim, libas: 19, Ahmed; 1/92, 97, 119, 2/96, 98.

[451] Müslim, cennet: 52.

[452] Ebû Dâvud, libas: 28, Ahmed: 2/325.

[453] fazla bilgi için bak: Şerhu Maani'l-Asâr: 4/332-335

[454] Mîzanü'l-i'tidâl: 4/355- 9437 nolu vehb.

[455] Neylü'l-evtar: 2/130.

[456] Neylü'l-evtar: 2/131.

[457] Dâremî, vüdu'; 13.

[458] Buhari, et'ime: 2, Ebû Dâvud, et'ime: 19, İbn Mâce, et'ime: 8.,Dâremî, et'ime: 9.

[459] Ebû Dâvud, Taharet: 18.

[460] Müsned-i Ahmed: 2/409.

[461] Müslim, eşribe: 105, Ebû Dâvud, et'ime: 19, İbn Mâce, et'ime: 8, Daremî, et’ime: 9, Taberânî, sifatü'n-Nebiy: 8, Ahmed: 2/8, 33, 146, 325, 349.

[462] Nesâi, zinet: 8.

[463] Tirmizî, libas: 28.

[464] Ebû Dâvud, libas: 1, Tirmizi, libas: 28, Ahmed; 3/30, 50.

[465] Ebû Dâvud, libas: 1, Tîrmizî, libas: 28, Ahmed: 3/30, 50.

[466] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/14.

[467] el-Muğnî, gaslü'l-meyamin: 1/109.

[468] İbn Hibbân, Beyhaki, Taberânî.

[469] Neylü'l-evtar: 2/132.

[470] İbn Mâce, Ahmed: 5/89, 97.

[471] Ebû Dâvud, taharet: 131, Buharî, vüdu': 69, salat: 3, Müslim, taharet: 107, nesâî, taharet: 185, İbn Mâce, taharet: 81, 83, Daremî, salat: 103, Ahmet: 5/ 89, 97.

[472] Ebû Dâvud, Müsned-i Ahmed.

[473] Geniş bilgi için bak: Bedayi'u's-Sanayi’ Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/84.

[474] Geniş bilgi için bak: el-Fıkhu Alâ'l Mezahibi'I-Arbaa: 1/13.

[475] Neylü'l-evtar: 2/133.

[476] Neylü'l-evtar: 2/133.

[477] Ebû Ya'lâ, Bezzar, İbn Adiy, Darekutnî, Beyhakî.

[478] Mîzanü'l-i'tidal: 2/60- 2809 nolu Rvh.

[479] Neylü'l-evtar: 2/134.

[480] Buharî, salât: 24, libas: 37, Müslim, mesacid: 60. Tirmîzî, mevakiyt: 176, Nesâî, kıble: 24, Dâremî, salât: 103, Ahmed: 3/100, 166; 4/9.

[481] Ebû Dâvud, salât: 89.

[482] Müsned-i Ahmed: 2/365.

[483] Müsned-i Ahmed: 3/502.

[484] Mîzanü'l-i'tidal: 2/365, 4111 nolu Abbad.

[485] Neylü'l-evtar: 2/146'dan özetlenerek.

[486] Ebû Davud İbn Mâce.

[487] Neylü'I-evtar: 2/146.

[488] Buharî, teyemüm: 1, salât: 56, Müslim, mesacid: 3, 4, 5, Ebû Dâvud, salât: 24, Tirmizî, mesacid: 119, siyer: 5, Nesâi, gusül: 26, İbn Mâce, taharet: 90, Dâremî, salât: 111, siyer: 28, Ahmed: 1/250, 301, 2/222, 240, 250, 412, 442.

[489] el-Hattab.

[490] Buhari, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce: Ebû Saîd (r.a.)'den.

[491] Müslim, cenâiz: 97, 98, Ebû Dâvud, cenâiz: 73, Tirmizî, cenâiz; 57, Nesâî, kıble: 11, Ahmed: 4/135.

[492] Buharî, salat: 52, teheccüd: 37, Müslim, müsafirîn: 208, 209, Ebû Dâvud, salât: 199, vitir: 11, Tirmizî, salât: 213, Nesâi, kiyamü'llleyl: 1, Ahmed: 2/6, 16, 123, 5/192, 6/65.

[493] Buharî, mesacid: 62, Nesâî, cenâiz: 106, Dâremî, salât: 120.

[494] İbn Mâce, mesacid: 4, Müsned-i Ahmed, Tirmizî.

[495] Tirmizî, salat: 14, İbn Mâce, mesacid: 4.

[496] Geniş bilgi için bak: İbn Abidîn: 1/394, 395.

[497] el-Fikhu Alâ'I-Mezâhabı'I-Arbaa: 1/279.

[498] el-Fıkhu Alâ'I-Mezâhabı'l-Arba: 1/279.

[499] el-Fıkhu Alâ'I-Mezâhbı'l-Arbaa: 1/279.

[500] el-Fılîhu Ala'l-Mezâhbı'l-Arbaa .1/279.

[501] el-Fıkhu Alâ'l-Mezâhabı'l-Arbaa: 1/280.

[502] el-Fikhu Alâ'l-Mezahibı 1-Arbaa: 1/230.

[503] Şerhu Maani'I-asâr: 1/384, 385.

[504] Ebu Davud, salat: 24, Tirmizi, salat: 119, İbn Mace, mesacid: 4, Daremi, salat: 111, Ahmet: 3/83; 96.

[505] el-Muğnî: 2/67, 68.

[506] Nasburraye: 2/324.

[507] Neylü'l-evtar: 2/148.

[508] Tenvirü'l-havâlik şerhün alâ Muvatta'i Mâliki:' 2/132.

[509] Neylü'l-evtar: 2/150

[510] Mizanül-i'tidali: 3/207-6149 nolu Ömer.

[511] Müsned-i Aluned: 3/404, 405- 4/85, 86, 150, 302 - 5/54, 55.

[512] Neylü'l-evtar: 2/153

[513] Mîzanü'l-i'tidab, 2/99-2995 nolu Zeyd...

[514] Buharî, hac: 51, Müslim, hac: 393, 394, Ahmed: 2/120, Nesâî, mesacid: 5.

[515] Buhari, Müsned-i Ahmed.

[516] Fetâvâ-yi Hindiyye: 1/65.

[517] el-Müdevvenetü'l-kübra: 1/91.

[518] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/37.

[519] Derekutnî, el-Hâkim Ebû Abdillah: İbn Ömer (r.a.)'dan.

[520] Ahmed, Tirmizî.

[521] Taberanî, el-Kebir.

[522] Hâyetü't-Tahtavi ala Meraki'l-felâh: 222.

[523] Hâşiyetü't-Tahtâvi alâ Meraki'I-felâh: 222.

[524] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/142.

[525] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/143.

[526] Hâşiyetü'l-Tahtâvî ala Meraki'l-felah: 223.

[527] Hâşiyetü't-Tahtâvî alâ Meraki'l-felâh: 223.

[528] Fetâvâ-yi Hindiyye: 1/143.

[529] es Siracü'I-vahhac alâ metni Minhac: 39, Fethü’l-vahhab bi-Şerhi Menhecı’t-Tullâb: 1/36, 37.

[530] el-Muğnî': 1/435, 436.

[531] Fazla bilgi için bak: el-Muğni: 1/437.

[532] el-Muğni: 1/434.

[533] el-Müdevvenete'I-kübra: 1/123, 124.

[534] Şerhu Maani'1-Asâr: 1/428.

[535] Şerhu Maanil-Asâr: 1/429.

[536] Şerhu Maani'l-Asâr: 1/429

[537] Şerhu Maani'1-Asâr: 1/429, 430.

[538] Darekutnî: Hz. Ali (r.a.)'den.

[539] Mîzanü'l-i'tidali 1/492-1850 nolu Hasan.

[540] Mîzanü'l-i'tidal: 1/483-1829 nolu Hasan.

[541] Neylü'l-evtar: 2/159.

[542] Buharî, salât: 65, Müslim, mesacid: 24, 25, müsafir: 103, zühd: 43, 44, Ebû Dâvud, tatavvu: 1, Tirmizî, salât: 120, 189, 204, Nesâi, mesacid: l, kıyamu'l leyl: 66, 67, 1/20, 53, 61, 70, 241, 2/221, 298, 388, 6/328, 327, 428, 461.

[543] Müsned-i Ahmed: 1/53, 70.

[544] Ebû Dâvud: İbn Abbas'dan.

[545] Buharî, Müslim, Nesâî, İbn Mace, Ebû Dâvud.

[546] Fetâvâ-yı Hindiyye: 5/319.

[547] Fetâvâ-yı Hindiyye: 5/319.

[548] el-Fıkhu Alâ'I-Mezahibi'I-Arbaa: 1/287.

[549] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'I-Arbaa: 1/287.

[550] Mîzanü'l-i'tidal: 4/351, 0425 nolu Vehb.

[551] Fazla bilgi için bak: Neylü'l-evtar; 2/165.

[552] Müslim, mesâcid: 57, Ebû Dâvud, salât: 16, Tirmizî, seva-ı kur'an: 19, Ahmed; 5/178 180.

[553] Tirmizî, cumaa: 64, Ebû Dâvud, salât: 13, İbn Mâce, mesacid: 8, 9.

[554] Müsned-i Ahmed, Tirmizi.

[555] Buhari, ezan: 160, i'tisam: 24, Müslim, mesâcid: 68, 72, 74, 76, Ebû Dâvud, et'ime: 40, Tirmizî, et'ime: 27, İbn Mace, ikamet: 58, Nesai, Mesacid: 16, Daremi, Etime: 21, Taberânî, taharet: 1, Ahmed, 2/13, 20, 3/12, 4/99, 5/26.

[556] Ebû Dâvud.

[557] Müsned-i Ahmed, Nesâî, Müslim, Ebû Dâvud

[558] Müsned-i Ahmed, İbn Mâce Hz. Fatıma (r.a.)'dan.

[559] Neylü'l-evtar: 2/174.

[560] Müslim, mesacid: 79, münafıkîn: 17, Ebû Dâvud, salât: 21.

[561] Müslim, mesacid: 79, münafikîn: 17, Ebû Dâvud, salât: 21, İbn Mace, mesacid: 11, Ahmed: 2/349, 420

[562] Müsned-i Ahmed: 2/350, 418, İbn Mâce, mesacid.

[563] Tirmizî, diyat: 9, İbn Mâce, hudud: 31, Dâremî, diyat: 6, Ahmed: 3/434.

[564] Tirmizî, buyû': 75, Taberânî, sefer, Müsned-i Ahmed.

[565] Ebû Dâvud, salat: 214, Tirmizî, büyû: 75, Nesâî, mescid: 22, İbn Mace, Mesacid: 5, Ahmed: 2/179, 212

[566] Buharî, talak: 20, 31, Müslim, Iiân: 12, Nesâî, talâk: 39.

[567] Müslim, fezâil-i sahabe: 151, Müsned-i Ahmed: 5/222.

[568] Müsned-i Ahmed: Câbir (r.a.)'den.

[569] Sahîh-i Buharî, Sahîh-i Müslim Abbad b. Temîm'den.

[570] Sahîh-i Buhari, Nesâî, Ebû Dâvud, Müsned-i Ahmed.

[571] Sahîh-i Buharî, Sahîh-i Müslim: Aişe (r.a.)'dan.

[572] Ebû Davud, Abdurrahman b. Ebübekir (r.a.)'dan

[573] İbn Mâce, Abdullah b. el-Hâris (r.a.)'den.

[574] el-Fıkhu Alâ-1-Mezahibi'l Arbaa: 1/284-290'dan özetlenerek.

[575] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/284-290'dan özetlenerek.

[576] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/284-280'dan özetlenerek.

[577] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'I-Arbaa: l/284-290'dan özetlenerek.

[578] Neylü'l-evtar: 2/175.

[579] Neylü'l-evtar: 2/100.

[580] Mîzanü'1-i' tidlâl: 4/450-9810 nolu Yakub b. Humayd.

[581] Buharî, salât: 15, Ahmed: 3/151, 283.

[582] Müsned-i Ahmed: 4/68-5/380.

[583] Müsned-i Ahmed: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[584] Müslim, mescit: 258, Ebû Dâvud, salât: 42, Tirmizî, mevâkit: 36, Ahmed: 2/410, 416, 471-6/5, 537, Nesâî, salat: 40, İbn Mâce, ezan: 7, Daremî, salat: 12.

[585] İbn Seyyidi'n-Nâs,Tirmizî'nin şerhinde.

[586] Fazla bilgi için bak: Mizanü'l-itidal: 1/67-224 ve 225 nolu İbrahim meddelerine.

Namazda Kıbleye Yönelmek

Bilindiği gibi, namazda kıbleye yönelmek namazın 12 farzından biridir. Zaruri haller dışında kıbleye yönelmeden namaz kılmak caiz ve sahih olmaz. Çünkü kıble birliğin sembolüdür. Aynı zamanda ibâdeti âdetten ayıran şartlardan biridir.

Konuyla ilgili hadîsler:

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

"Namaza kalkmak istediğinde tastamam abdest al, sonra da kıbleye yönel ve arkasından tekbîr getir."[1]

İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"İnsanlar Kuba'da sabah namazını kılarlarken bir kimse onlara geldi ve şöyle dedi: Şüphesiz ki, Peygamber (a.s.) Efendimizin üzerine bu gece Kur'ân'(dan âyet) indi ve kıbleye yönelmekle emrolundu o sebeple kıbleye yöneldiler ki, o esnada yüzleri Şam cihetine yönelik bulunuyordu, oldukları yerde (namazlarını bozmadan) yüzlerini (Kabe cihetine) döndürdüler."[2]

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Beytümakdis'e doğru yönelip namaz kılardı. Sonra, "Şüphesiz ki biz yüzünü, (ilâhî buyruğu bekleyerek) göğe doğru çevirip durduğunu görüyoruz. Artık seni -and olsun ki- hoşnut olacağın bir kıbleye döndürüyoruz: (Bundan böyle namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir..." mealindeki âyet indi. Benî Seleme kabilesinden bir adam, onlar sabah namazından bir rekât kılmış bulunuyorlardı ki, yanlarına vardı ve şöyle seslendi: Haberiniz olsun ki, kıble değiştirildi. Bunun üzerine onlar bulundukları vaziyeti bozmadan kıbleye (Kabe) doğru döndüler."[3]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namaz kılabilmek için tastamam (şartlarına, vaciblerine, sünnetlerine uygun) abdest almak farzdır.

2- Namazda kıbleye yönelmek farzdır. Kıble, bilindiği gibi, Mekke'deki Mescid-i Haram'dır.

3- Namaza tekbir getirerek başlamak farzdır.

4- Araziyi bilmemekten veya karanlıktan dolayı kıbleden başka bir cihete -kıble sanarak- yönelip namaza başladıktan sonra ya kendisi yanlış cihete yöneldiğini farkeder, ya da başka biri doğru haber verirse, namazı bozmadan bulunduğu hal üzere kıbleye doğru dönüp namazını tamamlar.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Allah, yüzünüzü Mescid-i Haram cihetine çevirin buyurduğu ve Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hem fiiliyle, hem kavliyle namazda kıbleye yöneldiği ve mü'minlerin de yönelmelerini emrettiği için, namazda kıbleye yönelmek farzdır.

Mekke'de oturanlar veya orada müsafir olarak bulunanların kıblesi, gözünün Kabe'ye isabet etmesiyle gerçekleşir. Öyle ki, evde, otelde veya benzeri kapalı bir yerde namaz kılarken önündeki duvarlar ve engeller kaldırılınca gözlerinin Mescid-i Haram'a isabet etmesi gerekir. Mekke dışında olanlar için kıble, o cihete isabet etmesiyle gerçekleşir. Çünkü teklif imkânla orantılıdır.

Namazda kıbleye yöneldiği takdirde mal ve cana bir zarar gelmesinden korkulduğu zaman, hangi cihete mümkünse oraya yönelip namaz kılar. Çünkü ortada tıpkı kıble hakkında şüpheye düşen gibi bir özür bulunuyor.

Kıble'nin ne yanda olduğunda şüphe eder de soracak kimse bulamazsa o takdirde kendi rey ve ictihadına göre, kıbleyi belirleyip namaz kılar.[4]

b) Şâfiilere göre:

Kudreti yeten kimse için namazda kıbleye yönelmek şarttır. Hasta kimse kıbleye yönelemiyor ve kendisini yönlendirecek de bulunmuyorsa, o takdirde bulunduğu hal üzere yüzü hangi yana çevrili bulunursa bulunsun, namazını kılar. Korku hissedilen durumda ister farz, ister nafile olsun, kıbleye yönelmek şart değildir. Bunun dışında yolculuk halinde bulunan kimse, ister süvari, ister yaya yürüsün nafile namaz için kıbleye yönelmesi

şart değildir. Bu durumda yolculuğunun uzun olması, kasr-i salât yapacak mesafede bulunması gerekli değildir.[5]

Kıbleyi tayinde zorluk çeker de şüpheye düşerse, rey ve ictihadına göre, belirleyip namazını kılar, sonra da isabet etmediği anlaşılırsa, o namazı iade eder.

c) Hanbelîlere göre:

Namazın sıhhati için kıbleye yönelmek şarttır. Bu konuda temel hüküm Bakara sûresi 144. âyettir. Sonra da tahvili kıbleyle ilgili, Peygamber (a.s.) Efendimizle namaz kılan bir adamın, gelip Ansardan namaz kılmakta olanlara haber vermesidir. Ancak korkulu anlarda bu şart kakar, hangi tarafa yönelip kılmak mümkünse öyle yapar.[6]

d) Mâlikîlere göre:

Namazda kıbleye yönelmek şarttır. Ancak diğer üç mezhebden farklı bir ictihatları söz konusudur: Mekke'de bulunan kimse Kabe'nin kendisine yönelip namaz kılar. Bulunduğu yer yüksek olup Kabe'nin tavanını aşıyorsa, o takdirde Mâlikîlere göre, namaz sahih olmaz. Çünkü bu durumda Kabe'nin kendisine değil, o cihete ama boşluğa yönelmiş sayılır. Diğer üç mezhebe göre, bu durumda da bir sakınca yoktur.

Yine İmam Mâlik'e göre, bilmeyerek Kabe'den başka bir cihete yönelip namaz kılarken, yanlış cihete döndüğünü farkederse, o takdirde namazı bozup yeniden kılması gerekir. Namazı bitirdikten sonra farkederse, vakit çıkmamışsa iade eder, çıkmışsa iadesi gerekmez.[7]

Rivayetler, yorumlar ve tahliller:

Kıble cihetinden başka bir yana yönelip namaz kıldıktan sonra, durum farkedilirse, diğer üç mezhebe göre, namazı iade etmek gerekmez denilmişti. Onlar bu meselede şu hadîsle istidlal etmişlerdir: "Amir b. Rebi'a (r.a.) diyor ki:

"Çok karanlık bir gecede Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber bulunuyorduk. Kıble'nin ne yanda olduğunu bilenimiz yoktu. Bizden herkes kendi tahminine ve ictihadına göre, bir cihete yönelip namaz kıldık. Sabah olunca durumu Resûlüllah'a (a.s.) arzettik. Bunun üzerine, "Ne yana yönelirseniz, Allah'ın vechi oradadır..." mealindeki âyet indi."[8]

Eğer bu durumda namazı iade etmek vâcib olsaydı, herhalde, ya vakit içinde veya daha sonra iade etmeleri için Resûlüllah (a.s.) emrederdi. Böyle bir emir vermediğine göre, belirtilen durumlarda namazı iade gerekmez.

Gerçi, bu konuda diğer bir şahit olarak birkaç hadîs daha vardır. Onlardan birini Beyhakî, Câbir (r.a.)'den şöyle rivayet etmiştir:

"Kapalı ve karanlık bir gecede namaz kıldık ve kıble hakkında endişelendik. Namazı bitirdikten sonra dikkat edip baktığımızda başka bir cihete yöneldiğimizi anladık. Durumu Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e bildirdik. O bize şöyle buyurdu:

"İyi etmişsiniz."

Namazı iade etmemizi emretmedi."

Diğer bir tarikle yapılan rivayette ise Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Gerçekten namazı yeterli buluyorum!"

Ne var ki, bu hadîsin senedinde Muhammed b. Salim ile Muhammed b. Abdullah el-Arzemî bulunuyor ki, bu iki zat da zayıf kabul edilmişlerdir. Nitekim Ata'da ayni görüştedir. Dârekutni de bu görüşe katılmıştır.[9]

Zehebî bu iki râvi hakkında kısaca şu bilgileri vermiştir:

"Onu cidden zayıf olarak tesbit etmişlerdir." Yahya el-Kattan ise, "o kayde değer bir şey değildir" demiştir. İmam Ahmed ise onun hadîslerini rivayet etmemiştir. Muhammed b. Abdullah el-Arzemî ise, Ahmed b. Hanbel'de onun hadîsini terkedip yazmamıştır. İbn Maîn ise şöyle demiştir: "Onun hadîsi yazılmaz." Fellas ise, "o metruktür" diyerek tesbitini belirtmiştir.[10]

Ancak bütün bu görüş ve tesbitlere rağmen Zehebî diyor ki:

"O Allah'ın sahih kullarından idi..."

553, 554 nolu hadîsleri aynı zamanda Ebû Dâvud dışında kalan beşler Berâ' (r.a.)'den; Ahmed b. Hanbel, Hafız Bezzar ve Taberânî, İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet etmişlerdir. el-Irakî bunun isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Ebû Yala ise Ammare b. Evs (r.a.)'de kendi Müsned'inde, Taberânî de ayrıca el-Kebîr'de rivayet etmişlerdir. Beyhakî de Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.)'den

rivayet etmiş ve isnadının sahih olduğunu belirtmiştir. Taberânî ve Darekutnî ise, Sehl b. Saîd'den (r.a.) rivayet etmişler ve ayrıca Taberânî ile Bezzar Ebû Sa'd el-Muallâ'dan rivayetle hadîsin bir çok tariklerden nakledildiğine dikkatleri çekmişlerdir.[11]

Kıblenin tahvili hakkında ilâhî emir inince Peygamber (a.s.) ve ashabı hangi vaktin namazını kılıyorlardı? Bu husutaki rivayetler farklı bilgiler vermektedirler:

a) Sahîh-i Müslim'in Enes (r.a.)'den yaptığı rivayette, sabah namazı olarak belirlemiştir. Rükû'da iken tahvil emri inmiş ve namazlarını bozmadan kıbleye yönelmişlerdir. Taberânî'nin de Sehl b. Sa'd'den yaptığı rivayette de sabah namazı kılınırken ifadesi kullanılmıştır.

b) Tirmizî'nin Berâ' (r.a.)'den yaptığı rivayette ise, ikindi namazı vaktinde tahvilin gerçekleştiği açıklanıyor. Ammare b. Evs hadîsinde ise Resûlüllah'ın (a.s.) Kabe'ye yönelip kıldığı namaz, öğle ve ikindi namazlarından biri idi, deniliyor. Nitekim Ammare b. Rüveybe ve Tevliye hadîsleri de bu anlamda bir ifade taşımaktadır.

c) Ebû Saîd el-Muallâ hadîsinde ise, öğle namazı olduğu belirtiliyor.

Küba halkının sabah namazında bulundukları bir sırada tahvil haberi onlara ulaştırıldı, rivayetine gelince, haberi onlara geç ulaştığı mümkündür.

Kıblenin değiştiği gerçekleşince, gerek Resûlüllah (a.s.) ile ashabı, gerekse Küba halkı namaz içinde bulunuyorlardı. Bulundukları yerde namazlarını bozmadan yüzlerini Mekke'deki Kabe cihetine döndürdüler. Bu durumda bir kaç husus hatıra gelebilir:

a) Beytü'l-makdis, Medine'nin kuzey batısına, Mekke ise güneyine düşmektedir. O takdirde namaz içinde 180 dereceye yakın bir dönme söz konusudur. O halde namazda kıble hususunda şüpheye düşen kimse yanlış cihete yöneldiğini namaz içinde farkederse, böyle bir hareket namazı bozar mı? Bu hususta müctehit imamların farklı tesbit ve görüşleri vardır ki, yeri gelince "amel-i kesir" bahsinde açıklanacaktır.

b) Cemaat halinde namaz kıldıkları anlaşılıyor ki, 180 derecelik bir dönüşle, arka saflarda bulunan kadınlar ön saflara, ön saftaki erkekler arka saflara geçmiş oluyor. Böyle bir durumda erkeklerin namazı bozulmaz mı?

Hadislerin açık delâletinde buna işaret dahi mevcut değildir. O halde bu, ya kadın-erkek muhazat meselesi henüz belirlenmeden öncedir, ya da cemaat içinde kadın bulunmuyordu. Bu iki ihtimal üzerinde durulabilir.

c) Üçüncü bir ihtimal, Kabe'ye yüzlerini çevirirken, yine erkekler ön saflarda, kadınlar geri saflarda yerlerini almak için çok hareket göstermişlerdir ki, bu doğruysa, ya o sırada böyle hallerde amel-i kesir ile namaz bozulmuyordu, ya da kıblenin tahviline has bir ameldir ki, diğer ameller ona kıyas edilmez.

Diğer bir husus da, haber-i vahitle amel etmenin cevazı söz konusudur. Çünkü kıblenin değiştiğini ashab-ı kiramdan bir zat gidip Küba halkına haber vermiş, onlar da hiç tereddüt etmeden yüzlerini namaz içinde Beytü'l makdis'ten Mescid-i Haram'a doğru çevirmişlerdi. Ashab arasında ve Peygamber (a.s.) Efendimizin hayatta olduğu bir dönemde haber-i vahit ile amel edildiği anlaşılıyor.

İlim adamlarından bazısı bunu şöyle yorumlamıştır: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zaman zaman yüzünü göğe çevirip kıblenin değişmesini arzu ediyordu. Ashab-ı kirâm'ın bundan haberleri vardı ve hemen hepsi de böyle bir olayın bir gün gerçekleşeceğini bekliyorlardı. O bakımdan Küba halkına haber verilince, bekledikleri emrin indiğini anladılar ve şüpheye kapılmadan Kabe'ye yöneldiler.

el-Iraki ise, bu yorumu pek uygun görmemiş ve kendine göre ayrı bir yorum ortaya koymuştur, şöyle ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında haber-i vahit'le amel etmek caizdi. Çünkü ashabın hepsi de âdil, muttaki ve ve müctehit idi. Peygamber (a.s.) Efendimiz'den sonra artık haber-ı vahit'le amel edilmedi.

Taberânî'nin yaptığı rivayette, Küba halkı, haber-i vahit'le amel edip Kabe'ye yönelince, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, "Onlar öyle adamlardır ki, gaybe imân etmişlerdir." buyurmuştur.

Çıkarılan Hükümler:

1- Namazda kıbleye yönelmek şarttır.

2- Korku ve benzeri hallerde bu şart kalkar.

3- Hastalık ve benzeri durumlarda da kıbleye yönelme imkânı yoksa, başka bir cihete yönelip namaz kılmak caizdir.

4- Karanlıktan veya yabancı bir yerde olduğundan kıbleyi tam tayin etme imkânı olmayan kimse, kendi reyine göre, bir cihete yönelip namaz kılar. Buna cevaz verilmiştir. Ancak ya namaz içinde, ya da namazdan sonra bunun farkına varırsa, Hanefîlere göre, namazın içinde fazla bir hareket göstermeden kıbleye döner ve namazını tamamlar. Mâlikîlere göre, namazı olduğu yerde keser ve yeniden kılar. Vakit çıktıktan sonra farkına varırsa, artık kazası gerekmez.

Uzak Mesafede Olanların Kıblesi

Mekke'den uzak ülkelerde oturanların kıblesi, Hicaz cihetidir. Kabe veya Mekke'nin tam kendisine isabet farz değildir; çünkü genellikle böyle bir isabette bulunmak mümkün değildir. Gerçi gelişen teknik imkânlarla Mekke'yi belirleyip yönelmek bir bakıma mümkünse de bu herkes için söz konusu değildir. İslâmiyet ise, her konuda olduğu gibi, kıble konusunda da kolaylığı âmirdir. Müctehid imamlar dinimizin bu genel kaidesi ile, mezkur hadîslerin ışığında -esası zedelememek şartıyla- birtakım kolaylıklar getirmişlerdir.

İlgili hadîsler:

Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Doğu ile batı arası kıbledir."[12]

Ebû Eyyüb (r.a.)'den yapılan rivayette ise, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, "Tabii ihtiyacınızı giderirken ön ve arkanızı Kıbleye çevirmeyin, ya doğuya ya da batıya çevirin!" buyurmuştur.[13]

Hadîslerin açık delaletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Kabe'den uzak yerlerde oturanların kıblesi, o cihettir, Kâbe veya Mekke'nin kendisi değildir; çünkü isabet etmek çok zordur.

2- Doğu ile batı arası denilince bu konuda ilk akla gelen Arap Yarımadasıdır. O halde uzak mesafede bulunanlar Hicaz kesimine isabet ederlerse, kıbleyi bulmuş sayılırlar.

Hadislerin ışığında müctehid imamların görüş, istidlal ve ictihatları:

a) Hanefîlere göre:

Kur'ân'da kıble konusunda "şatır" tabiri kullanılmıştır ki, bu, daha çok Mekke dışında olanların o cihete yönelmesinin yeterli olduğuna delâlet eder. O bakımdan Mekke'den uzakta bulunan kimselerin o cihete yönelmesiyle farz yerine gelmiş sayılır. Hanefî fukahasının çoğunun görüş ve ictihadı böyledir. Kerhî ve er-Râzi gibi fıkıhta söz sahibi ilim adamları da aynı şeyin sıhhatini belirtmişlerdir Ancak Ebu Abdillah el-Basrî ve benzeri birkaç ilim adamı, Kabe'nin kendisine isabet etmek şarttır, bu da ictihad ve araştırma ile sağlanır, demişlerse de, onların bu görüşünde ümmet için zorluk söz konusu olduğundan pek itibar görmemiştir.[14]

b) Şâfiilere göre:

Mekke'de bulunduğu yerde Beytullah'ı göremiyorsa veya Mekke dışında ise, farz namaz vakitlerinde Kabe'ye isabet etmek için, yıldızlar, güneş, ay, rüzgâr, dağ ve kıbleyi belirlemeye yarayacak şeylerden yararlanmaya çalışması gerekir.[15]

Kıble'yi araştırdıktan sonra kendi ictihadına göre namaz kıldıktan sonra hatâ ettiği belli olursa, vakit içinde ise iade etmesi, vakit çıkmışsa kaza etmesi gerekir.[16]

c) Hanbelîlere göre:

Kabe'yi görecek durumda ve yerde ise, Kabe'nin kendisine yönelip namaz kılması gerekir. Mekke dışında ise, araştırıp o ciheti belirlemesi, ictihatta bulunması söz konusudur. Şehir ve kasabalarda ise, mihraplara minare kapılarına bakmak suretiyle kıbleyi tayin eder. Başka bir yerde ise, Kabe'nin kendisine isabet etmesi şart değildir. İctihat edip kendi reyine göre, belirliyerek namazını kılar. Namazda hata ettiğini anlarsa, iadesi gerekmez. Bu, İmam Ahmed'den yapılan bîr rivayete göredir.[17]

d) Mâlikîlere göre:

Kabe'yi gözle görebilecek bir yerde ise, Kabe'nin kendisini belirleyerek namaz kılar. Mekke dışında ise, bazı alâmetlere bakar. Mihrap ve benzeri şeyler birer delil sayılır. Onlar yoksa ictihat edip araştırır ve bu durumda Kabe'nin kendisine isabet ettirmesi şart değildir, o ciheti belirleyip yönelmesi yeterlidir.

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

565 nolu Ebû Hüreyre hadîsini, dipnotta belirttiğimiz gibi, Tirmizî ve İbn Mâce, Ebu Ma'şer tarikiyle rivayet etmişlerdir. Bu rivayette Ebu Ma'şer'e, Ali b. Zebyân (Halep kadısı) da tabi olmuştur ki, İbn Adıy el-Kâmil'de bu hususu belirtmiş bulunuyor. Ancak Ali b. Zebyân hakkında hayli şeyler söylenmiştir. İbn Main, "o bir şey değildir" derken, Nesâî onun için "metrukü'l-hadîs"tir demiştir. Ancak Ebû Hatim'in onu sıka saydığı söylenir. Ahmed b. Hanbel ise, onun kaviy olmadığına dikkatleri çekmiştir.

Aynı hadîsi el-Hâkim ile Darekutnî de rivayet etmişlerdir. Tirmizi de onu Ebu Ma'şer'den başka bir tarikle ikinci defa tahrîc ettikten sonra hasen ve sahih olduğunu kaydetmiştir. Beyhakî ise, aynı isnadı zayıf kabul etmiştir. Nitekim isnadı incelendiğinde Osman b. Muhammed b. Muğîre b. Ahnes bulunuyor ki, bu zat üzerinde hayli durulmuştur. Ali b. el-Medenî, onun birçok münker hadîs rivayet ettiğinden bahsetmiştir. Ancak İbn Main ile İbn Hibban onun sıka (güvenilir) olduğunu söylemişlerdir. O halde bu hususta en isabetli tesbit, Tirmizî'nindir.

566 nolu hadîse gelince, onu tabi ihtiyacı giderme bölümünde yeterince açıklamış bulunuyoruz.

Bu hadîsi kuvvetlendiren bir diğer rivayeti Beyhakî İbn Abbas (r.a.)'den şöyle yapmıştır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyurdu ki:

"Beytullah, Mescid ehlinin kıblesidir. Mescid, Harem ehlinin kıblesidir. Harem ise, yeryüzünün doğularında ve batılarında (yaşayan) ümmetimin kıblesidir."

Ancak Beyhakî bu rivayeti naklettikten sonra, isnadında Ömer b. Hafs el-Mekkî'nin teferrüd ettiğini ve o zatın zayıf olduğunu belirtmiştir.

Ashab-ı Kiram da kıble tayini konusunda birtakım kolaylıklar ortaya koymuşlardır:

a) İbn Ömer (r.a.) şöyle demiştir:

"Kıbleye yönelirken batı cihetini sol tarafına, doğu cihetini sağ tarafına aldığın zaman bu ikisinin arası kıbledir."[18]

b) İbn Mübarek ise şöyle demiştir:

"Doğu tarafında oturanlar için doğuyla batı arası kıbledir. "Şüphesiz ki, İbn Mübarek'in bu belirlemesi genel anlamda değildir, Irak ve benzeri taraflarda oturanlarla yakından ilgilidir, ancak bir kolaylık getirme bakımından dikkat çekicidir. Nitekim Beyhaki'nin el-Hilâfiyat'ta yaptığı şu rivayet, İbn Mübarek'in görüşüne dayanak gösterilebilir: Ebu Hureyre (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki: "Doğuyla batı arası Irak halkı için kıbledir."

c) İbn Ebi Şeybe'nin yaptığı rivayette ise, İbn Ömer (r.a.) bir başka defa şöyle demiştir:

"Batıyı sağ tarafına, doğuyu sol tarafına aldığın zaman ikisi arası doğulu kimseler için kıbledir."

Çıkarılan Hükümler:

1- Mekke'de oturanlar için, Beytullah'a isabet ettirip yönelmek farzdır.

2- Mekke dışındakiler için, Beytullah'ın kendisi değil de o cihet kıbledir.

3- Mekke dışında kıbleyi tayin için ictihat edip araştırmada bulunmak gerekir. Şehir ve kasabalarda cami ve mescitlerin mihrabına bakmak, ona göre belirlemek yeterlidir.

4- Şehir dışında sağlam bir pusula varsa, onunla belirlenir. Yoksa güneş, yıldızlar, ay ve benzeri şeylerle belirlemeye çalışılır.

5- Mekke'den uzak yerlerde şehir dışında kıbleyi kendi ictihadıyla belirleyip namaz kıldıktan sonra hata ettiğini anlarsa, artık iade etmesi gerekmez. Ancak Mâlikîlere göre, gerekir.

Namaza Tekbir İle Başlamak Farzdır

Farz, vâcib, sünnet, nafile hangi namaz olursa olsun, tekbir ile başlamak farzdır. Bu hususta farklı bir görüş ortaya koyan olmamıştır.

Tekbir, bir yandan Allah'ın sınır, ölçü, nisbet, zaman ve mekân kabul etmez büyüklüğünü bütün ihtişamıyla yansıtırken, diğer yandan O'nun huzurunda kendi küçüklüğümüzü, acizliğimizi ve her dem muhtaç durumda bulunduğumuzu dile getirmek ve öylece en büyük kudretin karşısında kulluk görevini bu niyet ve duygularla yerine getirmeyi terennüm eder. Tekbirle birlikte ellerimizi kaldırmamız, Allah'ın sınırsız büyüklüğü karşısında dünyevî bütün şeyleri arkamıza atıp kalbimizle, kalıbımızla Hakk'ın divanına yönelmemizin kavli ve fiilî belirtisidir.

İlgili hadîsler:

Ali b. Ebi Tâlib (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu belirtmiştir:

"Namazın anahtarı tuhur (abdest ve temizlik) dir; tahrimî tekbîrdir, tahlîli ise, teslimdir."[19]

Mâlik b. el-Huveyric (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız öyle namaz kılın!"[20]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Necasetten temizlenmek ve abdest almak namazın anahtarıdır. Yani bu ikisi yerine getirilmedikçe namaza başlamak caiz ve sahih değildir.

2- Namaz dışında mübah olan şeyler, Allahu Ekber deyip tekbîr getirildiğinde işlenmesi haram olur ve bu namaz bitinceye kadar devam eder. Buna bir-iki misal verelim: Namaz dışında dünyâ kelâmı etmek, bir şey yemek veya içmek mübahtır. Namaza durup Allahu Ekber diyerek ellerini kaldırıp bağlayınca artık bunlar namaz bitinceye kadar haram olur. O bakımdan namaza giriş tekbîrine, "Tekbîr-i Tahrim" de denilmiştir.

3- Et-Tehiyyattan sonra selâm vermekle namaz kılınmış olur ve tahrîm kalkar, yani tekbîr ile haram olan şeyleri işlemek selâm vermek suretiyle mübah olur.

4- Resûlüllah (a.s.) Efendimiz taharet-i kâmile üzere olup tam edeb ve huşu ile namaza dururdu. O bakımdan Resûlüllah'ın namazı nasıl kıldığını ashab-ı kiramın yaptıkları tarif ve nakillerden öğreniyoruz. O halde sahîh rivayetle sabit olan hadîslere göre, müctehid imamlar ciddi bir tesbite gider Resûlüllah'ın (a.s.) nasıl namaz kıldığını belirlemişlerdir.

Hadîslerin ışığında müctehid imamların görüş, tesbit, ictihat ve istidlalleri:

a) Hanefilere göre:

Namazın şartlarından biri de "tahrîm"dir. Bu, İmam Ebû Hanife ile İmam Ebû Yusuf'a göre rükün değildir. İmam Muhammed'e göre, kıraat gibi o da rükündür. Buna "tahrîm tekbîri" denildiği gibi, "iftitah tekbiri" de denir.

Tahrim Tekbîrinin şart kılınması, Kitap, Sünnet ve İcma' ile sabit olmuştur. Ancak tahrimin sıhhati için 12 şart vardır ki, onlar fıkıh kitaplarında açıklanmıştır.[21]

Tekbîr, Allahu Ekber lafzıyla olabileceği gibi, tazime ve senaya delâlet eden Allahu'l-Kebîr, Allahu Eceli, Allahu A'zam veya el-Hamdu lillâh Sübhanellah, La ilahe illallah gibi lâfızlarla da olabilir.[22]

b) Şâfiilere göre:

Namazın rükünleri 13 tanedir... İkincisi "ihram tekbîri"dir. Onu telâffuza kudreti yeten kimse için Allahu Ekber demek taayyün eder. Buna bir sıfat daha eklemek suretiyle "Allahu'l-Celilü'l-Ekber" demekte bir sakınca yoktur. Ancak sıfatı öne alıp "Ekberullah" demek sahîh olmaz. Bunları telâffuzdan âciz olan kimse, kendi diline tercüme ederek söyleyebilir, ancak Arabcasını öğrenmesi ona vâcibdir.[23]

c) Hanbelilere göre:

Namaz ancak "Allahu Ekber" sözüyle bağlantı yapar. Bu, hem İmam Ahmed'in, hem İmam Mâlik'in kavlidir. Hanbeliler, "Namazın tahrîmi, tekbîrdir" mealindeki hadîsi ile, "Namaza kalktığın zaman tekbîr getir"

mealinde sahîh rivayetle ve ayrıca Hz. Rıfâa'dan rivayet edilen şu hadîs ile istidlal etmişlerdir:

"Allah bir kişinin namazını, abdesti (lâyık olduğu) yerlerine koymadıkça, sonra da kıbleye yönelîp Allahu Ekber demedikçe, kabul etmez."[24]

Yapılan ciddi tesbitlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, hiçbir namazda Allahu Ekber lâfzından ayrılmamıştır. Ebû Hanîfe'nin bu husustaki görüşü rivayetlere muhalif düşmektedir.

Tekbîr, namazın rükünlerinden biridir ki, namaz ancak onunla gerçekleşir. Kasden veya unutarak terkedildiği takdirde namaz sahih olmaz. Bu aynı zamanda Rabi'a, İmam Mâlik, İmam Sevrî, İmam Şafii, İshak b. Rahuye, Ebû sevr ve İbn Münzir'in görüş ve ictihadıdır. Saîd b. Müseyyeb, el-Hasen, Katade, Zührî ve Evzâî'ye göre namazda iftitah tekbirini unutan kimseye, rükû'a varış tekbiri kâfi gelir.[25]

d) Mâlikilere göre:

Az yukarıda Hanbelî'lerin görüşünü aksettirirken İmam Mâlik'in görüşüne atıfta bulunmuştuk. Bununla beraber es-Sahnûn'un tesbitini yansıtmakta yarar görmekteyiz:

İmam Mâlik, Hz. Ali (r.a.) hadîsine dayanarak şöyle demiştir:

"Namazın tahrîmi, tekbîrdir, tahlili ise selâmdır." İbn Kâsım'ın İmam Mâlik'ten yaptığı rivayete göre yine bu konuda şöyle dediği anlaşılıyor: "Namazda ihram ancak Allahu Ekber lafzıyla kâfi olur ve namazdan çıkmak için verilen selamda da ancak "es-Selâmü âleyküm" yeterlidir. Aynı zamanda Mâliki'lere göre, namaza tekbîr ile başladıktan sonra "sübhaneke" okunmaz, doğrudan kıraate başlanır."[26]

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

573 nolu Ali b. Ebi Tâlib hadîsini aynı zamanda İmam Şafiî, Hafız Bezzar ve Hâkim tahrîc etmişlerdir. Bezzar hadîsin isnadını Abdullah b. Muhammed b. Akıl'den o da İbn Hanîfe'den, o da Ali'den rivayet yolunu ortaya koyarak belirtirken, "biz bu hadîsi ancak bu vech ile biliyoruz" demiştir. Ebû Nuaym ise "bu hadîsi rivayette İbn Akil teferrüd etmiş, (yalnız kalmıştır)" diyerek şüphe izhar etmiştir. el-Akîlî'ye göre, hadîsin isnadında az da olsa bir gevşeklik söz konusudur. İbn Arabî ise, Câbir

hadisinin daha sahîh olduğuna dikkat çekmiştir. İbn Hibban ise, "Bu sahih olmayan bir hadîstir", diyerek görüşünü ortaya koymuş ve sebebini ise şöyle açıklamıştır:

"Hadisin iki tarikle geldiği kesindir. Birinci tarik Hz. Ali'den (r.a.) rivayetle belirlenmiştir ki, isnadında İbn Akil bulunuyor, bu zatın zayıf olduğu bilinmektedir." İkinci tarik Ebu Nara'dan, o da Ebu Saîd'den rivâyetle belirlenmiştir. Bu rivayette Ebû Saîd'den rivayet eden Ebû Süfyan yalnız kalmıştır.[27]

Yine bu babda rivayet edilen hadîslerden birini de İmam Ahmet, Bezzar, Tirmizî ve Taberânî Câbir (r.a.)'den rivayet etmişlerdir. Bunun isnadında Ebu Yahya el-Kattat bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Nitekim Yahya b. Main de aynı görüştedir. Alımed b. Hanbel ise, Şerîk'in onun hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Ebû Yahya el-Kattat zayıftır."[28] İbn Adiy ise, "onun hadisleri benim tesbitime göre hasendir", demiştir. Tirmizî ile İbn Mâce'nin Ebû Saîd'den yaptıkları rivayetin isnadında ise Tarif b. Şihab bulunuyor ki, bu zat da zayıftır. Hakim'in Saîd b. Mesruk es-Sevrî tarikiyle Ebû Said'den yaptığı rivayet malûl sayılmıştır.

Bunların dışında birkaç tarikten daha rivayetler yapılmışsa da çoğunun isnadında zayıflık söz konusudur. Sadece Ebu Nuaym'in İbn Mes'ud'dan rivayet ettiği hadîsin isnadı sahîhse de hadîs mevkuftur.

Bu babda Hz. Aişe'den yapılan rivayette ise, Resûlüllah (a.s.) namaza tekbîr ve hemen arkasından el-Hamdü lillahi Rabbi'l-âlemîn diyerek kıraate başlardı......... Ve namazı selâm ile bitirirdi." Müslim'in bu rivayetini Darekutnî Ebu İshak tarikiyle, Beyhaki Şu'be tarikiyle rivayet etmişlerdir. Böylece bütün bu tarikler birbirini kuvvetlendirmekte ve hadîsin ihticaca elverişli olduğunu ortaya koymaktadır.

574 nolu Mâlik hadisi, namaz hususunda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den sübut bulan söz ve davranışların hepsinin vacib olduğuna delâlet ediyorsa da, gerçek öyle değildir. Çünkü namazında isaette bulunan kimseye namazı tâlim edip öğretirken, kendisinin bütün kavl ve fiilini anmamış, devam ettiği bazı şeyler üzerinde durmamıştır. Bundan anlıyoruz ki, Mâlik hadîsi, Peygamber (a.s.) Efendimizin namazda izhar ettiği her söz ve davranışının vâcib olmadığını göstermektedir.[29]

Zeylâî bu konuda Ali b. Ebî Talib, Ebu Saîd ve Abdullah b. Zeyd hadîslerini bir bir yorumlerken birinci rivayet veya tarik üzerinde, yukarıda naklettiğimiz hususları naklederek görüşleri belirtmiştir. İkinci tarikle rivayet edilen Ebû Said hadîsi hakkında İmam Tirmizi'nin görüşünü naklederken şöyle dediğini nakletmiştik:

"Hz. Ali'nin hadîsinin isnadı daha Ceyyîddir ve Ebu Saîd hadisinden daha sahihtir. Ebu Saîd hadîsini ayrıca Hakim el-Müstedrek'te rivayet ettikten sonra şöyle demiştir:

"Hadisin isnadı, Müslim'in şartına göre sahihtir."[30] Buhari ile Müslim bu hadisi tahrîc etmemişlerdir.

Abdullah b. Akîl'in İbn Hanîfe'den yaptığı rivayette naklettiği hadîsin isnadı daha çok meşhurdur, ne var ki Buharî ile Müslim İbn Akîl'în hadîsine iltifat etmemişlerdir.

Abdullah b. Zeyd hadîsi üzerinde de hayli durulmuş ve isnadında Vâkîdî yalnız kalmıştır ki, İbn Hibban bu zatı "Kitabü'd-duâfâ"da anmış, yani onu zayıf ravîler arasında zikretmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Namaza, "tahrîm tekbîri" ile başlamak kimine göre şart, kimine göre rüköndür.

2- Tahrim Tekbiri "Allahu Ekber" lafızıyla olabileceği gibi, İmam Ebu Hanifi'yegöre Allah'ın başka sıfatlarıyla da olabilir. Diğer üç İmama göre, ancak "Allahu Ekber" lafzıyla namaz sahih olur.

3- Tahrîm Tekbîri ile namaz dışındaki söz ve davranışlar haram olur.

4- Namaz selâm ile son bulur ve daha önce haram olan şeyler mübah olur.

İmam Saflar Düzene Girdikten Ve İkamet De Bittikten Sonra Tekbir Getirir

Namazda safları düzenli ve düzgün tutmak hep tavsiye edilmiştir. Bunun sayılmayacak kadar yarar ve hikmetleri söz konusudur.

a) Mü'minleri disiplinli ve düzenli bir hayata alıştırmak,

b) İman gücünün ancak mü'minlerin omuz omuza vermesiyle gerçekleşebileceğini belirtmek,

c) Kuvvet ve başarının birlikten doğduğunu öğretmek,

d) Baştaki mü'min lidere fire vermeksizin, açıklık bırakmaksızın uymayı telkin etmek.

e) İbadeti de disiplinli ve düzenli bir şekilde yerine getirmek,

f) Yüce âlemlerde meleklerin Allah'ın huzurunda saf bağlatıkları gibi, yeryüzünde de ona benzer saflar oluşturmak...

O halde saflar arzulanan şekilde doldurulup düzene sokulmaları imamın iftitah tekbiri getirmesi sünnete uygun değildir. Ayrıca ikametin bitmesini beklemek de uygun olur.

Bununla ilgili hadisler:

Nu'man b. Beşir (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, namaza kalktığımız zaman saflarımızı düzeltirdi, safları düzgün ve düzenli tuttuğumuz zaman O, tekbîr getirirdi." [31]

Ebu Musa (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize şunları öğretti:

"İkamet getirilip namaz kılmaya kalktığınız zaman sizden biriniz imam olsun; imam okumaya başlayınca siz susup dinleyin."[32]

Yapılan rivayete göre, Hz. Ömer (r.a.), namaz kıldırmaya kalkığında önce safları düzene sokmak için birkaç adamı görevlendirirdi. Onlar saflar düzelip düzgün hale gelmiştir, diye haber verdiklerinde Ömer (r.a.) tekbir getirirdi."[33]

Aynı şeyi Hz. Osman ile Hz. Ali (Allah ikisinden de razı olsun) ihmal etmez yaparlardı. Hz. Ali (r.a.) zaman zaman, "sen az ilerice doğru gel, sen biraz geriye çekil!" diyerek safları düzeltirdi.

İbn Seyyid en-Nâs diyor ki:

"Süveyd b. Gafle (r.a.) bize şöyle haber verdi:

"Bilâl (r.a.) namaza durduğumuzda ayaklarımıza dokunup aynı hizada tutmamızı ve omuzlarımızın aynı doğrultuda olmasını sağlardı."

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz okları bir dizi halinde dizer gibi (namaza kalktığımızda) saflarımızı öylece dizip düzene koyardı."[34]

Nu'man b. Beşîr (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Ya saflarınızı iyice düzeltirsiniz, yoksa yüzleriniz arasında Allah'a muhalefet edersiniz!."[35]

Enes b. Mâlik (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Saflarınızı iyice düzeltiniz. Çünkü gerçekten safların düzeltilmesi namazın tamamından sayılır."[36]

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki ben önümdeki şeye bakıp gördüğüm gibi, arkamdaki şeye de bakıp görüyorum. Saflarınızı iyice düzeltin, rükû' ve secdelerinizi güzelce yerine getirin!"[37]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazda safları düzgün ve düzenli tutmak müekked sünnettir.

2- Safları gayr-i muntazam şekilde tutmak mekruhtur.

3- Saflar düzeltildikten sonra imamın tekbîr getirmesi müstehabdır.

4- İmam'ın ikamet bitince tekbîr getirmesi sünnettir.

5- Birkaç kişi biraraya geldiğinde, namaz vakti girince içlerinden birinin imam olması müstehabdır.

6- Namazda imam okumaya başlayınca ona uyanlar bir şey okumayıp susarlar.

7- İmamın bizzat safları düzene koyması müstehabdır.

8- Safları düzgün tutmak, namazın faziletini ve sevabını tamamlar.

9- Rükû' ve secdeleri dinin talim ettiği şekilde yerine getirmek vâcibdir.

Hadislerin ışığında mezhep imamlarının görüş, ictihat ve istidlalleri:

Müctehid imamların hemen hepsi safların düzenli ve tertipli tutulmasının sünnet olduğunda ittifak etmişlerdir. Ayrıca Hanefî imamlarından bazısı dışında diğer bütün imamlar imam, ikamet bitince tekbîr getirilmesinde birleşmişlerdir. Cumhurun da görüşü bu doğrultudadır.

O halde cemaat halinde namaz kılarken safları düzgün ve tertipli tutmak müekked sünnettir, ikametin bitiminde imamın tekbir getirip namaza başlaması müstehabdır.

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

576 nolu hadîsi Ebû Dâvud naklettiğimiz lâfızla tahrîc etmiştir. Semmak b. Harb tarikiyle yaptığı rivayette ise şu lâfızla hadîsi nakletmiştir:

"Resülüllah (a.s.) Efendimiz, okları bir dizi haline dizip tertiplediği gibi, bizim saflarımızı düzenleyip tertiplerdi."

578 nolu Hz. Ömer'den yapılan rivayet, ikamet bitmeden, saflar düzeltilmeden imamın namaza başlamamasına delâlet etmektedir Hz. Ömer (r.a.) bu hususta sadece Resülüllah'ın (a.s.) sünnetini uygulamıştır. Nitekim Kadı Iyaz diyor ki:

"Safları düzeltmenin cemaatla namaz kılmanın sünnetlerinden olduğunda hiç kimse muhalif bir görüş ortaya koymamıştır."[38]

İbn Hazm ise, Buharî'nin rivayet ettiği şu hadisle istidlal ederek safları düzeltmenin farz olduğunu söylemiştir:

"Çünkü gerçekten safları düzeltip tertiplemek namazı yerine getirmenin bir bölümüdür."

Çünkü farzdan olan kısım da farzdır. Diğer ilim adamları İbn Hazm'in bu istidlâlinâ itiraz ederek şöyle, demişlerdir:

"Bu hususta iki rivayet tesbit edilmiştir: Birincisi, namazı yerine getirmenin bir bölümü şeklindedir, diğeri ise, namazın (faziletinin) tamamlanmasından, şeklinde nakledilmiştir. O halde sözü edilen hadîsle istidlal edebilmek için, "ikame" lâfzını "tamam" lafzıyla biraraya getirmek gerekir. Oysa İbn Hazm böyle yapmamış, sadece "ikame" lafzıyla rivayet edilen hadîsi dikkate alarak istidlalde bulunmuştur.

577 nolu Ebû Musa (r.a.) hadîsinin, saf ve ikamet bahsinde nakledilmesinin sebebi, hadîsten ikâmet okunmadan imamın namaza başlamadığı anlaşıldığı içindir. Ayrıca aynı hadîs namazda kıraat bahsinde de nakledilerek delâlet ettiği hükümler açıklanacaktır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Cemaat halinde namaz kılınmak istendiğinde, imam tekbîr getirmeden önce safların düzeltilip tertiplenmesi sünnettir.

2- İkamet bittikten sonra imamın tekbîr getirmesi müstehabdır.

3- İmanın bizzat saflarla meşgul olması ve düzene sokması müstehabdır.

Namazda Elleri Kaldırmak

Namaza başlarken tekbîrle birlikte eller kaldırıldığı gibi, bazı mezheplerin ictihat ve istidlallerine göre, rüku'dan kalkıldığı zaman da eller kaldırılır. Ancak elleri ne kadar kaldırmak ve ne ölçüde kaldırmak gerekir? Müctehit imamların görüş, tesbit ve ictihatları farklıdır. Nitekim az aşağıda onların görüşleri nakledilmiştir.

Konuyla ilgili hadîsler:

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resülüllah (a.s.) Efendimiz namaza kalktığı zaman ellerini kaldırıp uzatırdı."[39]

Vâil b. Hücür (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz tekbîrle birlikte ellerini kaldırırdı."[40]

İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz namaza kalktığı zaman ellerini omuz seviyesini buluncaya kadar kaldırdıktan sonra tekbîr getirirdi. Rüku'a eğilmek istediğinde yine ellerini aynı şekilde kaldırır ve rüku'dan başını kaldırdığı zaman yine ellerini aynı şekilde kaldırır ve semi’allahu limen hamidehü Rebbenâ leke'I-hamd derdi."[41]

Buharî'de aynı rivayet aynı lâfızla yapıldıktan sonra şu ilâveye yer verilmiştir:

"Secdeye gidince ve secdelerden başını kaldırınca öyle yapmazdı, yani ellerini kaldırmazdı." Müslim'de ise hadîsin son kısmında şu ilâveye yer verilmiştir.

"Secdelerden başını kaldırınca artık öyle yapmazdı..."

Nâfi'den yapılan rivayette, demiştir ki: İbn Ömer (r.a.) namaza girdiği zaman tekbîr getirip ellerini kaldırır, rûku'a gidince yine ellerini kaldırırdı. Semi'allahu limen hamidehü deyince yine ellerini kaldırır ve iki rekât kılıp kalkınca yine ellerini kaldırır ve İbn Ömer (r.a.), bu el kaldırmayı Peygamber (a.s.) Efendimiz'e kadar ref'eder, yani Resûlüllah'ın da öyle yaptığını söylerdi.[42]

Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz farz namaza kalkınca tekbîr getirip ellerini omuz hizasına kadar kaldırırdı; kıraatini yerine getirdikten sonra da öyle yapardı; rüku'a gitmek istediğinde ve rüku'dan kalktığında yine öyle yapardı. Oturduğu zaman böyle bir şey yapmazdı, iki secdeden kalktığı zaman yine ellerini kaldırıp tekbîr getirirdi."[43]

Ebu Kalâbe'den yapılan rivayete göre, o, Mâlik b. Huveyris'i (r.a.) namaz kılarken şöyle yaptığını görmüştü: Namaz kılarken tekbir getirip ellerini kaldırıyordu. Rüku'a gitmek istediğinde de ellerini kaldırıyordu. Başını rüku'dan kaldırınca yine ellerini kaldırıyordu.[44]

Diğer bir rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in namazda şöyle yaptığı belirtilmiştir:

"Tekbîr getirdiği zaman ellerini kulak yumuşakları hizasına kadar kaldırırdı. Rüku'a gittiğinde yine ellerini kulak yumuşaklarına kadar kaldırırdı. Rüku'dan kalkıp semi'allahu limen hamidehü deyince yine ellerini aynı şekilde kaldırırdı."[45]

Ebû Humayd es-Sâidî'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: Aralarında Ebû Katade'nin de bulunduğu 10 sahabiyle beraber birarada idik. Onlara:

"Ben, Resûlüllah'ı (a.s.) nasıl namaz kıldığı hususunda sizden daha bilgiliyimdir," dedim. Diğerleri ise, "Sen bizden önce Resûlüllah'ın sohbetinde bulunmuş değilsin ve bizden daha çok da Resûlüllah (a.s.) Efendimize gidip gelen değilsin", diye itirazda bulunduklarında, cevap olarak şöyle dedim:

"Hayır, Onun namazını sizden daha iyi bilirim" diye tekrarladım. Onlar da,

"Öyle ise bize anlat bakalım", diye teklifte bulundular. Bunun üzerine şöyle söze başladım: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namaza kalktığında belini iyice doğrultup ellerini omuz hizasına kadar kaldırırdı; sonra rüku'a varmak istediği zaman tekbir getirip ellerini omuz seviyesine kadar kaldırırdı. Sonra da Allahu Ekber der ve rüku'a varırdı, sonra rüku'da itidal üzere durup başını ne yukarı kaldırır, ne de aşağı indirirdi, ellerini de iki dizi üzerine koyardı. Sonra Semi'allahu limen hamidehü der ve ellerini kaldırırdı, itidala riâyet eder, her kemik yerini alacak şekilde doğrulurdu, sonra eğilip secdeye varırdı. Sonra Allahu Ekber der, ayağını yanlamasına yere yatırıp üzerinde oturur, sonra her kemik yerini alıncaya kadar durur, sonra kalkıp birinci rekâttekileri aynen ikinci rekâtte yapar, tâki iki secdeden kalktığında tekbir getirip ellerini omuzları seviyesine kaldırır, tıpkı namaza başlarken tekbir getirdiğinde yaptığı gibi. Sonra son rekâtı de öyle yapar, böylece namaz tamamlanırdı, ancak teşehhütte sol ayağını geriye çekip sol kalçası üzerine oturur, sonra da selâm verirdi."

Beni dinleyen dokuz sahabi,

"Doğru söyledin, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz öyle yapardı."[46]

Hadîs ve rivayetlerden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namaza durup tekbîr getirirken elleri kaldırmak ya vâcib, da sünnettir.

2- Namazda tekbîr getirirken elleri omuz seviyesine kadar kaldırmak ya vâcib ya da sünnettir.

3- Rüku'a varılacağı zaman tekbîr getirilirken yine elleri omuz hizasına kadar kaldırmak sünnet veya müstehabdır.

4- Rükü'dan kalkıldığında yine tekbir getirilir ve elleri omuz hizasına kadar kaldırmak sünnet veya müstehabdır. İki secdeden kalktığında yine tekbîr getirip elleri omuz hizasına kadar kaldırmak sünnet veya müstehabdır.

5- Namaza giriş tekbiri getirirken, rüku'a varmak için tekbîr getirirken ve rükü'dan kalkıldığında tekbîr getirilirken elleri kulak yumuşaklarına kadar kaldırmak sünnet veya müstehabdır.

6- Rüku' ve secdelerde, secdeler arasında, ayakta durulduğunda ta'dîl-i ekâna rivayet etmek vâcib veya sünnettir.

7- Son oturuşta teverrük etmek, sağ ayağı dikip solayağı az geri çekip sol kalça üzerine oturmak sünnet veya müstehabdır.

Hadislerin ışığında müctehit imamların görüş, tesbit, istidlal ve ictihatları:

a) Hanefilere göre:

Namazın sünnetlerinden biri de, "tahrîm tekbir"i getirirken elleri kaldırmaktır. Bunun seviyesi, kulak yumuşakları hizasına kadar yükseltmektir. Aynı şekilde bayram ve kunut tekbirlerinde de elleri kaldırmak sünnettir. Bunu terketmeyi itiyat haline getiren günakâr olur. Muhtar olan görüş de budur. Ellerini belirtilen hizaya kadar kaldırmaktan âciz olanlar, kudretleri nisbetinde kaldırırlar, bunda bir sakınca yoktur; zira ortada özür söz konusudur.

Henefîler, İmam Şafiî'nin İbn Ömer (r.a.)'dan rivayet ettiği şu hadisin özür haline hamledileceğini söylemişlerdir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizi namaza başlarken tekbîr getirerek ellerini omuzları seviyesine kadar yükselttiğini gördüm."[47]

b) Şâfiîlere göre:

İmam Şafiî'nin Salim b. Abdullah'dan, onun da babasından yaptığı rivayete göre, demiştir ki: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i, namaza başlarken tekbîr getirdiği zaman iki elini omuzları hizasına kadar kaldırdığını, rüku'a gitmek istediğinde, başını rükü'dan kaldırdığında da ellerini omuz hizasına kadar kaldırdığını gördüm." Resûlüllah (a.s.) Efendimîz'in hemen her namazda böyle yaptığını ashabdan 12 kişi rivayet etmiştir; ayrıca İbn Ömer (r.a.) dan da bu anlam ve hükümde sahîh rivayet yapılmıştır..

İmam Şafii diyor ki:

"İşte biz bu rivayetlere dayanarak imam olsun, me'mum olsun, münferit olsun, cemaat halinde bulunsun, kadın veya erkek olsun her namaz kılana,

namaza başlarken, tekbîr getirip rüku'a giderken, rükü'dan başını kaldırırken ellerini omuzları hizasına kadar kaldırmasını emrediyoruz."[48]

c) Hanbelîlere göre:

Namaza başlarkan iftitah tekbirinde, rüku'a gidilmek istediğinde ve rükü'dan kalkıldığında elleri ya kulak yumuşaklarına, ya da omuz seviyesine kadar kaldırmak müstehabdır. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bazan kulak yumuşağına, bazan da omuz seviyesine kadar ellerini kaldırmıştır. O halde namaz kılan kimse belirtilen yerlerde ellerini iki seviyeden birine göre kaldırmakta serbesttir. Ancak el-Esrem diyor ki:

"İmam Ahmed'e sordum, eller nereye kadar kaldırılsın? O şöyle cevap verdi: Ben iki omuz seviyesine kadar kaldırmak hakkındaki İbn Ömer rivayetini seçiyorum. Kulak seviyesine kadar kaldırmak da güzel bir şeydir. Ne var k, omuz seviyesine kadar kaldırmak hakkındaki rivayetler daha çoktur.[49]

d) Mâlikîlere göre:

Namaza başlarken "ihram tekbîri"ni getirirken elleri omuz seviyesine kadar kaldırmak menduptur. Başka yerlerde kaldırmak mekrûhtur. Elleri kaldırırken iç kısmı yere, üst kısmı göğe yönelik bir vaziyette tutulur. Meşhur olan da budur.[50]

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

Ebû Cafer et-Tahâvî, tekbîr getirirken ellerin kaldırılmasıyla ilgili rivayetleri tesbit ederek şöyle belirlemiştir: Ellerin omuz seviyesine kadar kaldırılması hakkında 6, kulak yumuşağı seviyesine kadar kaldırılması hakkında 4-5 rivayet naklettikten sonra Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in soğuk günlerde omuzlarına kadar, normal günlerde kulak yumuşaklarına kadar kaldırıldığını iddia edenlerin ve üzerindeki elbisenin durumuna göre de ellerini kaldırmasının farklı olduğunu ileri sürenlerin görüşlerinin isabetli olup olmadığı üzerinde durmuş ve sonra da İbn Ömer (r.a.) hadîsini esas kabul edip çoğu sahih rivayetlerin o anlamda varit olduğuna dikkatleri çekerek Hanefi imamlarının ictihadını benimsediğini ortaya koymuştur.[51]

Bu durumda Tahavî'nin naklettiği hadîsleri kitabımıza almaya gerek görmedik.

Zeylâî, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in tekbîr getirirken ellerini omuz seviyesine kadar kaldırdığıyla ilgili İbn Ömer, Ebû Humayd es-Sâidî ve Ali b. Ebû Tâlib hadîslerini naklettikten sonra Şeyh Takıyüddin'in el-İmam adlı eserinde İbn Münzir'den naklen şöyle dediğini belirtiyor:

"İlim ehlinden kiç kimse Resûlüllah (a.s.) Efendimizin iftitah tekbirinde ellerini kaldırdığı hakkında muhalif görüş ortaya koymamıştır."[52] Farklı tesbit ve görüş ise, ellerinin omuz seviyesine kadar mı, yoksa kulak yumuşağına kadar mı olduğunda ve bir de rukü'a gidildiğinde ve rükû'dan kalkıldığında, iki secde yapılıp ayağa kalkıldığında ellerin kaldırılıp kaldırılmayacağında ortaya çıkmıştır.

584 nolu Ebû Hüreyre hadîsinin isnadının sıhhati üzerinde kimse şüphe izhar etmemiştir. Çünkü Ebû Dâvud onu Müseddid'den, Nesâî Amir b. Ali'den rivayet etmiştir ki, bu iki zat da onu Yahya el-Kattan'dan o da İbn Ebî Zi'b'den rivayet etmiştir. Bunların hepsi de hadîs imamlarının imamları sayılırlar.

Bu hadîsle istidlal eden İbn Hazım, İbn Münzir, İbn Sübkî Evzaî, Buharî'nin şeyhi el-Humeydî ve İbn Huzayme iftitah tekbirinde elleri kaldırmanın vâcib olduğunu söylemişlerdir. Kadı Hüseyn'in İmam Ahmed b. Hanbel'den yatığı rivayete göre, o da bunun vücübuna kail olmuştur.[53] Ebû Hanîfe'den yapılan rivayette ise, tekbir getirirken ellerini kaldırmayanın günahkâr olacağı belirtilmiştir. Kaffal'ın Ahmed b. Yesar'dan yaptığı rivayete göre, iftitah tekbirinde elleri kaldırmanın vâcib olduğu, kaldırmayanın namazının sahih

olmayacağı ifade edilmiştir ki bu tamamiyle Ahmed b. Yesar'ın görüş ve ictihadıdır. Çünkü bu hususta kesin bir delil ortaya koymak mümkün değildir.

585 nolu Vâil b. Hücür hadîsini aynı zamanda Beyhakî, Abdurrahman b. Amir tarikıyla Vâil'den rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanben ile Ebû Dâvud aynı hadîsi Abdulcebbar b. Vâil tarikıyla rivayet etmişlerdir. el-Münzirî ise, bu hadîsi, Abdulcebbar babasından işitmemiştir ve onun aile durumu meçhuldür, demiştir.[54]

586 nolu hadîsi, Beyhakî şu fazlalıkla tahrîc etmiştir:

"Resûlüllah'ın (a.s.) bu namazı (kıldığı namazdaki fiilleri) Allah'a kavuşuncaya kadar hep devam etti."

İbn Medenî diyor ki:

"Halktan bu hadisi duyan herkesin aynı şekilde amel etmesi gerekir. Çünkü hadîsin isnadında hiçbir şüphe ve ta'n yoktur. Nitekim İmam Buhari bu mesele hakkında tek başına bir cüz tasnif etmiş ve onda el-Hasen, Humayr b. Hilâl'dan şunu nakletmiştir: Ashab-ı kiram hep öyle amel ederlerdi, yani üç yerde ellerini kaldırırlardı. el-Hasen bunu söylerken ashabdan hiç birini istisna etmemiştir. Nitekim el-Mervezî diyor ki:

"İslâm ülkelerindeki ilim adamları bu üç yerde elleri kaldırmanın meşruiyetinde icma, etmişlerdir, ancak Küfe âlimleri müstesna. İmam Mâlik'ten ise, sadece İbn Kasım, rükû'a varılırken ve rükû'dan kalkılırken ellerinin kaldırılmaması hususunu rivayet etmiştir."

Böylece İmam Şafiî ve İmam Ahmed b. Hanbel, sözü edilen üç yerde ellerin kaldırılmasının müstehab olduğuna kail olmuşlardır ki ashab-ı kiramdan da bu görüşte olanlar hayli çoktur. Ayrıca İmam Şafiî, birinci teşehhüdden kalkıldığında, yani ikinci rekâtten üçüncü rekate kalkıldığı zaman da elleri kaldırmanın müstehab olduğunu söylemiştir.[55]

587 nolu Nâfi' hadîsi hakkında Ebu Dâvud şöyle demiştir:

"Râvilerinin hepsi sıka (güvenilir) dir." Ancak Darekutnî bu hadîsin merfu' ve mevkuf olduğu üzerinde durmuş ve el-Ilel adlı eserinde buna geniş yer vermiştir. Ancak hadîsin sıhhatına delâlet eden birçok şevahid mevcuttur. Böylece ilgili hadîs, namazda dört yerde elleri kaldırmanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Nitekim İmam Şafiî ile İmam Mâlik de ictihat ve görüşlerini ortaya koyarken bu rivayeti dikkate almışlardır.

588 nolu Ali b. Ebî Tâlib hadîsini Ahmed b. Hanbel sahihlemiştir. Bu da dört yerde elleri kaldırmanın meşruiyetine delâlet eden sahîh hadîslerden biridir.

Müctehitler bu hadîslere dayanarak elleri kaldırma hususunda kadınla erkek arasında bir fark olmadığını belirtmişlerdir, ancak İmam Ebu Hanîfe ikisi arasında bir ayrım yaparak şöyle demiştir: Erkekler, ellerini kulaklarına kadar kadınlar ise omuzlarına kadar kaldırırlar. İmam Ebu Hanîfe kulaklara

kaldırma meselesini 589, 590 nolu' hadîsleri de dikkate alarak ortaya koymuştur.

591 nolu Ebu Humayd hadîsini aynı zamanda İbn Hibban da tahrîc etmiştir. et-Tahavî ise bu hadîsin malûl olduğunu belirterek şöyle demiştir:

"Zira râvilerden Muhammed b. Ata', Ebu Katade'ye ulaşmamıştır."[56]

Oysa İmam Buharî onun kesinlikle Ebu Humayd'den işittiğini belirtmiştir. Çünkü Ebu Katade'nin hicrî 54. yılda vefat ettiği söylenir ki, bu durumda Muhammed'in ona ulaştığı muhakkaktır. Yapılan tesbitlere göre, Muhammed b. Amir ise hicrî 120 yılında 80 yaşında iken vefat etmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Namaza başlarken iftitan tekbiri getirince elleri kaldırmak kimine göre sünnet, kimine göre vâcibdir. Çünkü Resûlüllah'ın (a.s.) bunu terkettiği tesbit edilememiştir.

2- Rükû'a varılırken, rükû'dan kalkılırken ve bir de üçüncü rekâta kalkıldığında elleri kaldırmak müstehabdır.

İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına göre, kaldırılmaz, sadece İftitah tekbirinde kaldırılır. İmam Mâlik'e göre de öyle... İmam Şafiî ve İmam Ahmed'e göre belirtilen yerlerde elleri kaldırmak meşru'dür ve müstehabdır.

3- Elleri hem kulak yumuşaklarına kadar, hem omuz seviyesine kadar kaldırmak caizdir. Namaz kılan bunlardan birini tercih edebilir. Nitekim Hanefîler erkekler için kulak yumuşaklarına kadar kaldırmayı, diğer imamlar omuz hizasına kadar kaldırmayı müstehab saymışlar.

Namazda Sağ Eli Sol El Üzerine Koymak

Namazın farzlarından biri de kıyam, yani ayakta durmaktır. Namaza niyet edip tekbîr getirdikten sonra kıraat süresince ayakta durmak farzdır. Bu aynı zamanda bir rükündür.

Hikmetine gelince, bizi iki ayak üzerine yürüten ve dimdik ayakta durma kudretini veren, böylece ahsen-i takvim üzere yaratıldığımızı bu özelliğimizle de belirginleştiren Rabbımıza hamdediyor, bu nimetine karşı şükür borcumuzu huzurunda el bağlayarak yerine getirmek istiyoruz. Hem Fâtiha'yı okumak, bir bakıma Allah'a hitap edip O'nunla konuşmak demektir. O bakımdan da ayakta edeple durup el bağlayarak O'nun huzurunda kulluğumuza yakışanı yapmamız kadar tabii ne olabilir?

Namazda kıyam, yani ayakta durmanın farz olduğuna muhalefet eden olmamıştır, bunda icma' vardır. Ancak kırat süresinde erkeklerin göbek altında, kadınların göğüsleri üzerinde el bağlamaları müctehid imamların hepsi tarafından sünnet sayılmamıştır. Konuyu bu açıdan incelemek istiyoruz.

İlgili hadîsler:

Vâil b. Hücür (r.a.)'den yapılan rivayette, o, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in namaza giriş yaptığında tekbîr getirerek ellerini kaldırdığını, sonra da elbisesini (ön kısmını bitiştirerek) kapadığını, sonra da sağ elini sol elinin üzerine koyduğunu; rükû' yapmak istediğinde ellerini çıkarıp kaldırdığını, tekbîr getirerek rükû'a vardığını, semi'allahu limen hamidehü dediği zaman yine ellerini kaldırdığını, secde ettiğinde iki eli arasına secde ettiğini görmüştür.

Ayni hadîsi Ahmed ve Ebû Dâvud şu cümleyi de fazla olarak rivayet etmişlerdir:

"Sağ elini sol elinin ayası üzerine, bileğinin iç kısmını, sol bileğinin üst kısmına koyduğunu..."[57]

Ebu Hâzim'den, o da Sehl b. Sa'd (r.a.) den rivayet etmiştir:

"İnsanlara namazda adamın sağ elini sol bileği üzerine koyması emrediliyordu. Ebu Hâzim şöyle dedi: "Bunu bilmiyorum, ancak Peygamber (a.s.) Efendimize kadar refedildiğini (biliyorum)."[58]

İbn Mes'ûd (r.a.)’den yapılan rivayete göre, adı geçen, namaz kılarken sol elini sağ eli üzerine koyardı. Cenâb-ı Peygamber (a.s.) onu böyle yaptığını görünce, sağ elini tutup sol eli üzerine koydu.[59]

Ali (r.a.)’den yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Namazda eküffü eküff üzerine koyup göbek altında bağlamak sünnettir." [60]

Eküff, "keff"ın çoğuludur, kelime olarak elin ayası demektir. Bundan maksat, sağ elin ayasını sol elin üzerine koymaktır; Arapçada bazan birbirine yakın iki ayrı şeyden söz edilirken her ikisi için galip olanın ismi kullanılır. O bakımdan Hz. Ali (r.a.) de el ayası ile elin üst kısmı için birden "eküff" ismini kullanmıştır.

Hadîslerin açık delâletinden anlaşılan hükümler:

1- Namaza başlarken tekbîrde elleri kaldırmak sünnettir.

2- Namaza niyet edip tekbîr getirdikten sonra hırka, üstlük, pardüsü ve benzeri bir elbisenin açık bulunan ön kısmındaki iki kanadını el ile bitiştirip biraraya getirmekte bir sakınca yoktur.

3- Namazda kıyam rüknü yerine getirilirken sağ eli sol el üzerine koymak sünnettir.

4- Rükû'a varırken tekbîr getirip elleri kaldırmak ve rükû'dan kalkılırken yine elleri kaldırmak sünnet veya müstehabdır.

5- Secde ederken alın ve burnu iki elin arasında koymak müstehabdır.

6- Kıyamda sağ eli sol elin bileği üzerine koymak müstehabdır.

7- Sol eli sağ el üzerine koymak mekruhtur.

8- Elleri göbek altında bağlamak sünnet veya müstehabdır.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların görüş, tesbit ictihat ve istidlalleri:

a) Hanefîlere göre:

Namazda ayakta dururken erkeklerin sağ ellerini sol elleri üzerine koyup göbek altında bağlamaları sünnettir. Bu da, niyet edip iftitah tekbirini

alırken ellerini kaldırınca artık yanlarına sarkmayarak bağlamakla gerçekleşir. İmam Muhammed'e göre, kıraate başlamadan ellerini bağlamaz. Sübhanekeyi okuyup eûzü besmele çekinceye kadar ellerini yanlarına sarkıtır, kıraate başlayınca bağlar. Ayrıca sağ elinin serçe ve baş parmaklarıyla sol elinin bileğini hafif kavrayıp tutar. Gerçi bunu hanefî fukahasından çoğu istihsanen uygun görmüşse de muhalefet eden de olmuştur.

Kadınlar ise, kıyamda sağ ellerini sol elleri üzerine koyup göğüsleri üzerinde bağlarlar, onlar hakkında müstehab olan böyle yapmaktır. Ancak serçe ve baş parmaklarıyla sol elin bileğini kavramazlar.[61]

b) Şâfiîlere göre:

Namazda erkek ve kadının sağ ellerini sol elleri üzerine koymaları ve ellerini göğüsleriyle göbekleri arasında bağlamaları sünnettir. Bu durumda sağ elinin parmaklarını bitişik tutması veya sol elinin bileği üzerine yayması hususunda muhayyerdir.[62]

c) Hanbelilere göre:

Erkek ve kadının namazda sağ elinin içini sol elinin üzerine koyup göbekleri altında bağlamaları sünnettir.[63]

Hanbeliler bu mesele hakkında Kubayse, Sehi b. Sa'd ve Ebu Hâzim hadîsleriyle istidlal etmişlerdir. Ayrıca Vâil b. Hücür'den rivayet edilen hadîsle de istidlal ederek, sağ eli sol elin bileği üzerine koymanın da müstehab olduğunu belirtenler olmuştur.[64]

Yine İmam Ahmed'e göre, kadın ve erkeğin ellerini göbekleri üzerinde bağlamaları sünnettir. Nitekim Saîd b. Müseyyeb'in de kavli böyledir.[65]

d) Mâlikîlere göre

Mezhebin zahirine göre, namazda eller bağlanmayıp yan tarafa sarkıtılır. Aynı zamanda bu görüş, İbn Zübeyir ile el-Hasen'den rivayet edilmiştir.[66]

Abdurrahman el-Cezîri’nin tesbitine göre, Mâlikîler bu mesele hakkında şöyle demişlerdir: Sağ eli sol el üzerine koyup göbek üzerinde bağlamak menduptur sünnet değildir, şu şartla ki, namaz kılan böyle yapmakla Peygamber (a.s.) Efendimiz'in sünnetine uymayı kasdetmiş olacak; bunun

aksine daha rahat durmak ve bir bakıma ellerini bağlamak suretiyle kendine destek sağlamak için yaparsa, mekruh sayılır. Nafile namazlarda ise, ne maksatla bağlarsa bağlasın, mendup sayılır.[67]

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

602 nolu Vâil b. Hücür hadîsini aynı zamanda İbn Hibban ile İbn Huzeyme de tahrîc etmişlerdir. Aynı babda bir diğer hadîsi Ahmed ile Tirmizî de Kubeyse b. Helb tarikiyle rivayet etmişlerdir. Semmak'tan başkası ondan rivayet etmemiştir. Bununla beraber sıka olduğunu kabul edenler vardır. İbn Medenî ile Nesâî onun meçhul olduğunu, Tirmizî ise hasen sayıldığını söylemiştir.

Darekutnî, Beyhaki ve İbn Hibban ise İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet etmişlerdir. el-Akılî ise, İbn Ömer'den (r.a.) rivayet etmiş ve zayıf olduğuna dikkatleri çekmiştir. Ayrıca Darekutnî Huzayfe'den rivayet etmiştir. Beyhakî ise Hz. Âişe (r.a.)’dan rivayet etmiş ve hadîsi sahîhlemiştir. Hafız Bezzar ise, Şeddad b. Şurahbîl'den rivayet etmiştir, ancak isnadında Abbas b. Yunus bulunuyor ki, bu zat üzerinde duranlar olmuştur. Zehebî'nin onu zayıflar arasında anmadığına bakılırsa, sıka olduğu ağırlık kazanır. Taberânî ise, Ya'lâ b.Merre'den rivayet etmişse de isnadında Abdullah b. Ya'lâ bulunuyor ki, bu zat zayıf kabul edilmiştir.

Rivayetlerin çokluğu dikkate alınınca, hadîsle istidlal ve ihticacın doğru olacağı neticesi ortaya çıkmaktadır. Böylece hadîs, namazda elleri belirtilen şekilde bağlamanın meşruiyetine delâlet ediyor.

Şevkanî'nin tesbitine göre, bu babda yirmi rivayet, onsekiz sahabî ve tabiîden yapılmıştır. O bakımdan İbn Abdülber şöyle demiştir:

"Bu babda belirtilen hususun hilâfına Peygamber (a.s.)’dan başka bir rivayet yapılmamıştır."[68]

603 nolu Ebu Hâzim hadîsi hakkında Nevevî şöyle demiştir:

"Bu hadîs sahih ve merfu'dür."

604 nolu İbn Mes'ud hadîsi hakkında ise İbn Seyyid'in-nâs şöyle demiştir:

"Ricali, rical-i sahihtir yani senedi ve ricali sahîh tesbit edilmiştir." Bu konuda Ahmed b. Hanbel ve Darekutnî, Câbir (r.a.)’den şu lâfızla rivayet

yapmışlardır:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namaz kılmakta olan bir adamın yanından geçerken, o adamın sol elini sağ eli üzerine koyduğunu gördü ve tutup kaldırdı, sağ elini sol eli üzerine koydu."

Bu rivayet de, namazda sağ eli sol el üzerine koymanın meşru'iyetine aksinin meşru' olmadığına delâlet etmektedir. Cumhur da aynı görüştedir.

605 nolu Hz. Ali hadîsinin isnadında Abdurrahman b. İshak el-Kûfî bulunuyor ki, Ebû Dâvud diyor ki, Ahmed b. Hanbel'in onu zayıflar arasında andığını duydum. Buhârî ise, onun hakkında şüpheyle durulmuştur, derken İmam Nevevî onun zayıf olduğunu belirtmiştir. Bu bapta ayrıca Ebû Davud'un Ebû Cerîr'den onun da babasından yaptığı bir rivayet daha var ki, şu lâfızla tesbit edilmiştir:

"Hz. Ali'yi gördüm, namazda sağ eliyle sol elinin bileğini tutup göbeğinin üzerinde bağlamıştı." Ancak bunun isnadında Ebu Tâlût Abdusselâm b. Ebî Hâzim bulunuyor ki, bu zat üzerinde de durulmuştur. Ebû Dâvud, onun hadîsinin yazılabileceğini kaydetmiştir.[69]

Ayrıca Ebû Dâvud bu bapta Tâvus'tan yaptığı rivayette, şöyle denildiğini tesbit etmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namazda sağ elini sol eli üzerine koyar, sonra da ikisini göğsü üzerinde bağlardı." Bu hadis, mürseldir, yani senedinden bir sahabi düşmüştür.

Namazda elleri göbek altında bağlamanın müstehab olduğunu söyleyen İmam Ebû Hanîfe, İshak b. Râhuye, Ebu İshak el-Mervezî ve İmam Şafiî'nin arkadaşları 605 nolu Hz. Ali (r.a.) hadîsiyle istidlal etmişlerdir. İmam Şafiî ise bu husustaki diğer rivayetleri de dikkate alarak ellerin göbekle göğüs arasında bağlanmasının müstehab olduğunu söylemiştir. Cumhur da aynı görüştedir. İmam Şafiî daha çok İbn Huzeyme'nin kendi Sahîh'inde, Vâil b. Hücür'den naklettiği şu hadîsle ihticac etmiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber namaz kıldım. O, sağ elini sol eli üzerine koyup göğsü üzerinde bağlamış bulunuyordu." Oysa bu rivayet, İmam Şafiî'nin görüşünü destekler mahiyette bir hüküm ifade etmemektedir. Çünkü Şafiî göğüsle göbek arası derken hadîste göğüs üzerine bağlandığı belirtilmektedir.

Vâil'in bu rivayetini, Hz. Ali'nin şu yorumu kuvvetlendirmektedir: Kevser sûresinde "venhar", elleri göğüs üzerinde bağlamak demektir. Diğer bir yoruma göre, rükû'dan kalkıldığında elleri göğüs hizasına kadar kaldırmak demektir. Bunu deve kesme manasına hamledenler de olmuştur.

Çıkarılan Hükümler:

1- Namazda sağ eli sol el üzerine koymak sünnet veya müstehabdır.

2- Elleri erkeklerin göbek altında, kadınların ise göğüsleri üzerinde bağlamaları müstehabdır. Bu, Hanefilere göredir.

3- Sağ eli sol el üzerine koyup göğüsle göbek arasında bağlamak sünnettir. Bu İmam Şâfiîye göredir.

4- Sağ elin içini, sol elin üzerine koyup göbek altında bağlamak hem erkeklere, hem kadınlara sünnettir. Bu, Hanbelilere göredir. İkinci bir rivayete göre, göbekleri üzerinde bağlamaları sünnettir.

5- Namazda elleri bağlamayıp yan taraflara sarkmak müstehabdır. Bununla beraber göbek üzerinde   bağlamak da müstehab sayılmıştır, şu şartla ki, sünnete uyma kasdiyle yapılmış olsun. Bu, Mâlikîlere göredir.

Namazda Secde Yerine Bakmak

Namaz, huzur, dikkat, saygı ve edep makamıdır. Bir bakıma vuslat zamanıdır. Fâtiha'yı okumak suretiyle Allah ile konuşma makamına yükselme dönemidir. Göğüs ve alın kıbleye yönelik, gözler secde yerine bakar vaziyette kemal-i edeple durup ibâdet etmek, şüphesiz ki büyük bir bahtiyarlıktır. Dikkatin başka bir yana dağılması, insanı asıl dikkat edeceği noktadan uzaklaştırır. O bakımdan namazda gözle de olsa sağa sola iltifat etmek, duvarlardaki yazı ve nakışlarla, halı ve kilimlerdeki renk ve

motiflerle meşgul olmak namazın feyiz ve faziletini düşüreceğinden mekruh sayılmış tavana   doğru kaldırmak da doğru değildir.

Konuyla ilgili hadisler:

İbn Sirîn'den yapılan rivayete göre "Resûlullah (a.s.) Efendimiz (bazan, gözlerini semaya doğru çevirirdi. O sebeple, "Onlar ki namazlarında saygıyla korkarlar..." mealindeki âyet indi. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, başını eğdi."[70]

Açıklama:

Resûlüllah (a.s.) Efendimizin zaman zaman namazda olsa bile gözlerini semaya doğru çevirmesi, Allah'a olan aşk ve üstün saygısından kaynaklanır, inen ilâhi tecellilere hayranlık duymasının ayrı bir tezahürü hikmetini taşırdı. Diğer insanların böyle bir mazhariyete ermeleri söz konusu olmayacağına göre, Resûlüllah'ın (a.s.) o davranışı, namazın sünnetlerinden sayılarak ümmeti tarafından taklîd edilmesini önlemek için, ilgili âyetle, secde yerine bakmak suretiyle ümmetine namaz adabından birini daha öğretmesi tavsiye edilmiştir.

Ebu Hureyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Bazı topluluklar namazda ya gözlerini göğe doğru kaldırmaktan vazgeçerler, ya da gözleri herhalde kapılıp alınır."[71]

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Bazı topluluklara ne oluyor da namazda gözlerini göğe doğru kaldırıyorlar?"

Sonra da Resûlüllah (a.s.) bu husustaki sözünü biraz daha tesirli kılarak buyurdu ki:

"Ya vazgeçerler, ya da gözleri (bakışları) kapılıp alınır."[72]

Abdullah b. Zübeyir (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz teşehhütte oturunca sağ elini sağ uyluğunun üzerine, sol elini de sol uyluğu üzerine bırakır, şehadet parmağıyla işarette

bulunur ve bakışı parmak işaretini aşmazdı, (yani teşehhütte önüne bakar, başka tarafa gözlerini kaydırnıazdı.)"[73]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazda gözleri sağa sola kaydırmak, çevreyi taramak mekruhtur.

2- Namazda daha çok secde yerine bakılır, böyle yapmak müstehabdır.

3- Namazda gözleri göğe doğru kaldırmak mekruhtur.

4- Teşehhüde oturulduğunda elleri uyluklar üzerine koymak sünnettir.

5- Teşehhüt esnasında diz kapaklarına bakmak, etrafı gözle taramamak müstehabdır.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Namazda başıyla sağa-sola iltifat etmek mekruhtur. Göğüsüyle sağa-sola çevrilmek ise namazı bozmasa bile hem mekruh, hem de fazileti gidericidir. Ancak göz ucuyla çevreye iltifatta bulunmak mekruh değildir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz gözünün ucuyla ashabının davranışlarını bazan tarardı.[74]

Namazda ayakta iken secde yerine bakmak, rükû'da ayaklara, otururken uyluklara bakmak namazın adâbındandır.[75]

b) Şâfiîlere göre:

İlgili hadislerle istidlal edip namazda ayakta iken secde yerine bakıp etrafa iltifat etmemek, teşehhüde otururken şehadet parmağına bakıp yine ileriye ve etrafa iltifatta bulunmamak sünnettir. Aksini yapmak mekruhtur.[76] Göğsüyle kıbleden ayrılan kimsenin namazı bozulur.[77]

c) Hanbelilere göre:

Namazda sağa-sola iltifat mekruhtur. Vücudunu bütünüyle kıbleden başka yana çevirirse namazı bozulur. Ancak Kabe'de veya aşırı korkulu anlarda böyle yapmasıyla namaz bozulmaz. Yüzüyle veya göğsüyle sağa-sola iltifat namazı bozmaz.[78] Gözleri göğe kaldırmak ise, mekruhtur.

d) Mâlikîlere göre:

Namaz kılanın ayakları kıbleye yönelik bulunduğu takdirde sağa-sola iltifat mutlaka mekruhtur, bu ister baş ve göğüsle, isterse vücudun bütünüyle olsun farketmez. Ancak ayakları da kıbleden çevrilirse, o takdirde namazı bozulur.[79]

Namazda gözleri göğe doğru kaldırmak, eğer öğüt ve ibret almak içinse, mekruh değildir.[80]

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

615 nolu İbn Sirin hadisi murseldir. Çünkü bu zat tabiîndendir, Peygamber (a.s.) Efendimize ulaşmamıştır. Bundan, onun hadîsi rivayet ettiği sahabinin ismini atladığı anlaşılıyor. Ancak ricali sıkat (güvenilirler) dir. Beyhakî ise hadisi mevsulen tahrîc etmiştir. el-Hâkim ise Müstedrek'te Ebû Hüreyre'den (r.a.) şu lâfızla tahrîc etmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namaz kıldığı zaman gözünü göğe doğru kaldırırdı. "Onlar ki namazlarında saygıyla korkarlar..." âyeti inince, başını eğmeye başladı."

İbn Zübeyr'in hadîsini ise, İbn Hibban kendi sahihinde tahrîc etmiştir. Aslı ise Müslimde geçer, ancak orada şu cümleye yer verilmemiştir:

"Gözleri işaret parmağını aşmazdı."

Gözlerin kapılıp alınmasından maksat, kör olmasıdır. Bu, zahirî bir körlük değil, manevî körlüktür, yani gözler namazın nurundan mehrûm kalır, demektir.

Ezvac-ı tahirattan Ümmü Seleme (r.a.) şöyle anlatmıştır:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında namaz kılmaya kalkan kimsenin gözlerinin bakış açısı ayaklarını aşmazdı. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz vefat ettikten sonra, namaz kılan kimsenin bakış açısı alnını koyduğu secde yerini aşmazdı. Ebûbekir (r.a.) vefat etti, Hz. Ömer zamanında namaz kılan kimsenin namazdaki bakış açısı kıble yerini aşmazdı. Hz. Osman (r.a.) zamanında ise, fitneler baş gösterdi, o yüzden insanlar namazda sağa-sola iltifat etmeye başladılar."[81]

İbn Hazım hadîsin zahirine bakarak, sağa-sola iltifat edenin namazı bozulur demiştir. Yine bu zata göre, namazda gözleri göğe doğru kaldırmak da namazı bozar.

Çıkarılan Hükümler:

1- Nazmada sağa-sola baş ile veya göğüsü çevirerek iltifat etmek mekruhtur, namazın faziletini düşürür.

2- Namazda ayakta iken secde yerine, otururken diz kapaklarına veya uyluğa bakmak adâbdandır. (Bu Hanefîlere göredir).

3- Namazda ayakta iken secde yerine bakmak, otururken şehadet parmağına bakmak sünnettir. Sağa-sola iltifat mekruhtur. Ayrıca namazda göğüsü kıbleden çevirmek namazı bozar. (Bu Şafiîlere göredir).

4- Sağa sola iltifat etmek mekruhtur. Namazda vücudu bütünüyle kıbleden çevirmek namazı bozar. (Bu, Hanbelîlere göredir).

5- Namazda ayaklar kıbleden başka bir cihete çevirilmedigi takdirde göğüsün veya vücudun tamamının kıbleden çevrilmesi taamazı bozmaz. (Bu, Mâlikîlere göredir).

6- Namazda gözleri göğe doğru kaldırmak mekruhtur.

Tekbirle Kıraat Arasında İstiftah

Namaza niyet edip tekbir getirdikten sonra hemen kıraate geçilmez, me'sur dua okunur, sonra Euzü-Besmele çekilir ve öylece kıraate başlanır.

Konuyla ilgili hadisler:

Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namaza namaza kalktığı zaman şu duayı okurdu:

Veccehtü Vechiye Lillezi Ve'l-Arza, Hanîfen Müslimen Vema Ene İnnesalatı Ve Nüsüki Ve Mehyaye Ve Mematilillahi Rabbi'l-Alemin, La Şerike Lehu Ve Bizalike Ümirtu Ve Ene Mine'l-Müslimîn.

Allahümme Ente'l-Melikü La İlahe Ente, Ente Rabbî Ve Ene Abdüke, Zalemtü Nefsi Ve'tereftü Bi-Zenbi, Feğfir Lî Zünûbî Cemî'an La Yağfirü'z-Zünûbe İlla Ente Vehdîni Lî-Ahseni'l-Ahlaki La Yehdi Li-Ehseniha Î̂lla Ente, Vasrif Annî Seyyieha La Yasrifü Annî Seyyî-Eha İlla Ente, Lebbeyke Ve Sa'deyke Ve'l-Hayru Küllühü Fi Yedike Ve'ş-Şerrü Leyse, İleyke, Ene Bike Ve İleyke Tebarekte Ve Tealeyte, Esteğfîruke Ve Etübu İleyke...

Meali:

"Şüphesiz ki ben yüzümü, bâtıldan uzak, Hakk'a tamamen yönelmiş müslim olarak gökleri ve yeri örneksiz ve benzersiz yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim. Şüphesiz ki benim namazım, diğer ibâdetlerim, dirimim ve ölümüm, âlemlerin Rabbi Allah'a aittir; O'nun hiçbir ortağı yoktur ve ben bununla emrolundum, ben müslümanlardanım.

Allahım! Sen yegâne sahipsin senden başka hiçbir ilâh yoktur, ancak sen varsın, sen benim Rabbimsin ve ben de senin kulunum. Nefsime zulmettim ve günahımı itiraf ettim, artık benim bütün günahlarımı bana bağışlayıp affet, günahları ancak sen bağışlayıp affedersin. Beni en güzel ahlâka eriştir, çünkü ahlâkın en güzeline ancak sen eriştirirsin. Ahlâkın kötüsünü benden çevirip uzaklaştır, çünkü onun kötüsünü benden ancak sen çevirip uzaklaştırırsın. Buyur, emrine hazır bekliyorum. Hayrın hepsi senin elindedir, şer ise senden yana değildir. Ben seninle (varım) ve sana yöneliğim. Sen çok mübarek ve çok yücesin. Senden mağfiret dilerim ve sana tevbe ederim."

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz rüku'a varınca şöyle duâ ederdi:

Allahümme Leke Reka'tü Ve Bike Amentü Ve Leke Eslemtü. Haşea Leke Semî Ve Basari Ve Muhhî Ve Azmi Ve Asabi.

Meali:

"Allahım! senin için rükû' ettim, ancak sana inandım ve ancak sana teslim oldum. Kulağım, gözüm, iliğim, kemiğim ve damarlarım sana saygı duyup ürperdi."

Başını rükû'dan kaldırınca şu duayı yaptı:

Allahümme Rebbena Leke'l-Hamdu Mil'e's-Semavati Ve Mil'e Ma Beynehüma Ve Mil'e Ma-Şi'te Min Şeyin Ba'du.

Meali:

"Ey Allahım! Ey Rabbımız! Sana gökler dolusu, yer dolusu, gökle yer arası dolusu ve bunlardan sonra dilediğin şey dolusu hamd olsun."

Secdeye vardığında şöyle duâ ederdi:

Allahümme Leke Secedtü Ve Bike Amentü Ve Leke Eslemtü. Secede Vechi Lillezî Halakahu Savverehu Ve Şakka Sem'ahü Ve Basarehü, Fe-Tebareke'llahü Ahse Nü'lhalikîn.

Meali:

"Allahım! Ancak sana secde ettim ve ancak sana imân ettim ve ancak sana teslim oldum. Yüzüm kendini yaratana, tasvir edene, işitme ve görme hissini yarıp ortaya çıkarana secde etti. Yaratanların en güzeli olan Allah çok yüce çok mübarektir!"

Sonra da Resûlüllah'ın (a.s.) teşehhütle selâm arasında en son yaptiğı duâ şu idi:

Allahümme'ğfir Lî Ma-Kaddemtü Vema Ehhartü Vema Esrertü Vema A'lentü Vema Esreftü Vema Ente A'lemü Bîhi Minni, Ennete'l-Mukaddemu, Ente'l-Müehharü, La İlahe İlla Ente.

Meali:

"Allahım, önden gönderdiğim, geriye bıraktığım gizlediğim, açıkladığım ve israf ettiğim şeyleri ve senin benden bildiğin şeyleri bağışlayıp temizle. En ön sensin ve en son da sensin. Senden başka hiçbir ilâh yoktur, ancak sen varsın."[82]

Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namaza başladığı zaman şöyle dedi:

Sübhaneke’llahümme Ve Bi-Hamdike Ve Tebareke İsmuke Ve Teala Ceddüke Vela İlahe Gayruke.

Meali:

"Allahım! Seni hamdinle tesbîh ve tenzih ederini; ismin çok mübarektir, ululuk ve azametin çok yücedir ve senden başka hiçbir ilâh yoktur."[83]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Tekbîr ile kıraat arasında duâ etmek sünnettir.

2- Rukû'a varınca yine me'sür duayı okumak müstehabdır.

3- Rükû'dan kalkınca yine me'sür duayı okumak müstehabdır.

4- Secdeye varıldığında yine rivayet edilen me'sür duayı okumak müstehabdır.

5- Teşehhütle selâm arasında zikredilen duayı okumak da müstehabdır.

6- Tekbîr getirdikten sonra Sübhaneke'yi okumak sünnettir.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların görüş, ictihat, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

Namaz için tekbir getirip eller bağlandıktan sonra Sübhaneke'yi okumak namazın sünnetlerinden biridir. Namaz kılan ister imam, ister ona uyan cemaat olsun ister yalnız başına kılan olsun hepsi için sünnettir. Bazı rivayetlerde "Vecelle Senâüke" de ilâve edilmişse de, meşhur rivayetler arasında bu yoktur.

İmam Ebû Hanife ile İmam Muhammed'e göre, Veccehtü Vechiye...duası ne tekbîrden önce, ne de sonra okunmaz, İmam Ebû Yusuf önceleri bu duânın da okunmasını müstehab saymış, sonra bu görüşünden rücu, etmiştir.[84]

Rükû'da ise üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm demek sünnettir. İmam Şafiî'ye göre bir defa kâfidir. Çünkü bu husustaki emir tekrarı gerektirmez. Bunun dışında Hanefîlerce başka duâ okunması sünnet veya müstehab sayılmamıştır.[85]

Rüku'dan kalkıldığında Semi'allahu Limen Hamidehu demek de sünnettir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, İmam böyle söylerken cemaat de Rebbena Leke'l-Hamd der. İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve İmam Şafiî'ye göre, imam hem Semi'allahu Limen Hamidehü, hem de Rabbena Leke'1-Hamd der.

Bazı rivayetlerde ise, Rabbena Ve Leke'l-Hamd şeklinde belirtilmişse de meşhur olanı, (VE) siz söylenmesidir.[86]

Bunun gibi, secdede üç defa Sübhane Rabbiye'l-A'lâ demek de sünnettir. İmam Ebû Hanîfe bunun dışında başka bir duanın yapılmasını müstehab veya sünnet saymamıştır.

b) Şâfiîlere göre:

Tahrim takbîrinden sonra iftitah duasını okumak sünnettir. Hz. Ali'nin hadîsinde ifade edilen Veccehtü Vechîye... duası okunur.[87] Rüku'da ise imam üç defa, yalnız başına kılan ise arzu ederse daha fazla Sübhane Rabbiye'l-Azîm demesi ve Hz. Ali hadîsinde rivayet edilen Allahümme Leke Reka'tü... duasını yapması sünnettir.[88]

Rükû'dan kalktığında Semi'allahu Lîmen Hamîdehü der ve tam dağrulunca da Rabbena Leke'l-Hamd diye ilâve ederek şu duayı Mil'e's-Semavati Ve Mil'el-Arzi... sonuna kadar okur. Yalnız başına kılıyorsa, şu lâfızları da ilâve eder:

Ehle's-Senai Ve'l-Mecdi Ehakku Ma Kale'l-Abdü Ve Kulluna Leke Abdün, La Mani'a Lima A'tayte Vela Mu'tiye Lima Mene'te Veya Yenfeu Za'l-Ceddi Minke'l-Cedd.[89]

c) Hanbelilere ve Mâlikîlere göre:

İstiftah, yani tekbirden sonra Sübhaneke duâsıyla namaza başlamak ilim ehlinden çoğuna göre, sünnettir. İmam Mâlik ise, istiftah duasını sünnet olarak görmemiş ve tekbirden sonra kıraate başlanır, demiştir. O, bu hususta Buharî ve Müslim'in ittifakla Enes (r.a.)'den yaptıkları şu rivayetle istidlal etmiştir:

"Peygamber (a.s.) Ebûbekir (r.a.) ve Ömer (r.a.), namaza El-Hamdulîllahi Rabbi'l-Alemîn ile başlarlardı.

Hanbelîler ise, Peygamber (a.s.) ile ashabının istiftah duası okuyarak namaza başladıklarına dair birçok rivayetlerle istidlal etmişlerdir. Hatta Hz. Ömer'in (r.a.) tekbirden sonra istiftah duasını, çevresindeki insanlar da işitsinler diye aşikâr okuduğu rivayet

302-335 EKSİK

amin demesiyle birlikte cehren amîn derler. Bu en zahir kavle göredir.[90]

Abdurrahman el-Cezîrî bu konuyu şöyle açıklamıştır:

"Namazın sünnetlerinden biri de, Fâtiha'yı okuduktan sonra amîn demektir. Bu da, Fâtiha'yı okuduktan sonra uzun süre susup beklemediği takdirde sünnettir. Amîn demek hem imama, hem ona uyanlara, hem yalnız başına namaz kılana sünnettir. Buraya kadar belirttiğimizde üç müctehit imam müttefiktirler. Ancak İmam Mâlik, bunun sünnet değil mendup olduğunu söylemiştir. Şâfiilerle Hanbelîler, gizli okunan namazlarda aminin gizli söylenmesi, aşikâr okunanlarda aşikâr okunması hususunda aynı görüşü izhar etmişlerdir."[91]

Yine aynı zat, Hanefilerin görüş ve ictihadını şöyle nakletmiştir: "Gizli ve aşikâr kılınan bütün namazlarda amîn gizli söylenir."[92]

c) Hanbelilere göre:

Bu mezhebin görüş ve ictihadını az yukarıda kısmen nakletmiş idik. Ancak mezheple ilgili en kuvvetli kaynak kitabı kabul edilen İbn Kudame'nin el-Muğnî'sinde bu meseleye ait bölümü özetleyerek nakletmeyi faydalı gördük: "Fâtiha'nın okunması bitince imam ve ona uyan kimsenin amîn demesi sünnettir. Hanbeliler bu hususta Ebu Hüreyre hadîsiyle istidlal etmişler ve ashab, tabiîn ve müctehitlerden de şu zatların görüşüyle uyum sağlamışlar: İbn Ömer, İbn Zübeyr, es-Sevrî, Atâ', îmam Şafiî, Yahya b. Yahya, İshak, Ebu Hayseme, İbn Ebî Şeybe, Süleyman b. Dâvud ve rey tarafdarlarından da amîn demenin sünnet olduğu rivayet yoluyla sabit olmuştur.

Aşikâr okunan namazlarda hem imamın, hem ona uyanların amîn'i aşikâr söylemeleri, gizli okunan namazlarda ise, gizli okumaları sünnettir. Nitekim İmam Ebû Hanîfe'den de yapılan iki rivayetten birinde böyle dediği anlaşılmaktadır."[93]

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

714 nolu hadîsi aynı zamanda İbn Mâce, Hz. Ali (r.a.)'den; Ebu Dâvud, Bilâl'dan; Ebu Avâne, Ebû Musa'dan; Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve İbn Mâce, Hz. Aişe (r.a.)'den ve yine İbn Mâce, İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet etmişlerdir. Ancak isnadında Talha b. Amir bulunuyor ki, bu zat hakkında bazı sözler söylenmiştir. Zehebî şu bilgiyi vermektedir: İbn Main ve başka hadîs âlimleri onun zayıf olduğunu belirtmişler; Ahmed b. Hanbel ile Nesâi, "o, metrukü'l-hadîstir" demişlerdir. Buharı ile İbn Medenî, "o, bir şey değildir" derken, el-Fellas, Yahya ile Abdurrahman'ın ondan hadîs rivayet etmediklerine dikkat çekmiştir.[94]

Taberânî aynı hadîsi el-Kebir'de Selman'dan rivayet etmiştir; isnadında Saîd b. Beşîr bulunuyor ki, bu zat üzerinde durulmuştur. Katade, Zührî ve bir cemaatten rivayet etmiştir. Hadîs hıfzında başarılı sayılırsa da, münkerü'l-hadîs olduğu söylenir.[95]

Yine Taberâni el-Kebîr'de Ümmu'l-Husayn'den rivayet etmiştir. Ancak isnadında İsmail b. Müslim bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Ebu Zür'a da onun zayıf olduğunu belirtmiş, Ahmed ve diğer hadîs âlimleri onun münkerü'l-hadîs olduğunu söylemişlerdir.[96]

Araştırıldığında bu bapta daha birkaç tarikten rivayet edilen hadisler vardır. Hepsi biraraya gelince kuvvet kazandırmaktadır. Böylece yukarıda mealini verdiğimiz 714 nolu hadisin istidlal ve İhticaca elverişli olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Hadîsin zahirinden, imamın gizli okunan namazlarda aşikâr amîn demiyeceği anlaşılmakta ise de, bunun imam hakkında meşru olduğunu, diğer rivayetlere dayanarak ifade edenler bulunuyor. O halde ister gizli, ister aşikâr okunan namazlar da imam âmin dediği ve sesi işitildiği takdirde cemaat de amîn der. Mezhep imamların görüş ve ictihatları ise, bu hususta da farklıdır.

716 nolu Ebû Hüreyre hadîsini Darekutnî de tahrîc etmiş ve isnadının hasen olduğunu söylemiştir. el-Hâkim ise bunun iki şeyhin şartına göre sahihtir, diyerek ihticaca elverişli olduğunu belirtmiştir. Beyhakî de bu hadîs için, "sahîh-hasen" tabirini kullanmıştır.

Bu hadîs de, imamın amîn demesinin ve onu işitilecek bir sesle söylemesinin meşruiyetine delâlet etmektedir. Nitekim amini aşikâr söylemenin meşruyetine delâlet eden iki rivayet daha söz konusudur. Birincisini İmam Ahmed, İbn Mâce ve Taberânî, Hz. Aişe (r.a.)'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Yahudiler, sizin selâm ve amin demenize haset ettikleri kadar hiçbir şeye haset etmemişlerdir." Diğerini ise İbn Mâce, İbn Abbas (r.a.)'dan şöyle rivayet etmiştir:

"Yahudiler, sizin âmîn demenize haset ettikleri kadar hiçbir şeye o kadar haset etmemişlerdir."

717 nolu Vâil b. Hücür hadîsini aynı zamanda Darekutni ve İbn Hibbân tahric etmişlerdir. Ancak Ebû Dâvud bu hadîsi şu fazlalıkla rivâyet etmiştir:

"Peygamber bununla sesini yükseltirdi.."[97]

Hadîsin senedi sahihtir. Nitekim Darekutnî onu sahihlemiş, ancak İbn Kattan onu Hücür b. Anbes sebebiyle muallel saymıştır, yani sıhhatını zedeleyen bir kusur bulunduğunu belirtmiştir. O da, Hücür b. Anbes'in iyice tanınmadığıyla yorumlanmıştır. Ne var ki, Yahya b. Maîn onun sıka (güvenilir) olduğunu söylemiştir.

Aynı hadisi İbn Mâce, Ahmed ve Darekutnî başka bir tarikten şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Peygamber (a.s.) âmîn derken sesini alçaltıyordu."

Ancak bunun isnadında ızdırap bulunduğu üzerinde durulmuştur. Çünkü Şu'be ile Süfyan farklı mânalarla rivayette bulunmuşlar ve böylece hadîsin muzdarip olduğu intibaını uyandırmışlardır. Ancak İbn Hibbân, Hücür b. Anbes'in sıka olduğunu belirttiğine göre, hadisin sıhhati ağırlık kazanıyor.

Çıkarılan Hükümler:

1- Namazda imam olsun, ona uyanlar olsun, Fatiha'dan sonra çok alçak sesle âmin derler, bu sünnettir. Hanefîler'in ictihadı bu doğrultudadır.

2- İmam aşikâr âmîn deyince, cemaat de aşikâr âmîn derler. Bu sünnettir; Şâfiîlerin de ictihadı bu doğrultudadır.

3- Gizli okunan namazlarda âmîn'in gizli söylenmesi sünnettir. Müctehit imamların çoğunun ictihadı bu doğrultudadır.

Kıraat Farzını İyice Yerine Getirmeyenler

Namaz, kul ile Allah arasında en işlek yol, en sağlam, köprülerden biridir. Daha önce belirttiğimiz gibi, kul ile Mevlasını konuşturan ve kulu Mevlası huzuruna yükselten bir ibadettir. Allah sözü ise, Arapçadır, yani Kur'ân Arapça indirilmiştir. İndirildiği gibi yazılmış, yazıldığı gibi korunması emredilmiştir. O bakımdan namazda Fatiha ve sûreyi Kur'ân'da yazılı olduğu gibi okuyamıyan ve dili Arapçaya bir türlü yatmıyan kimse ne yapmalıdır? Çünkü namazda Kur'ân'dan kolay gelen sûre veya âyetleri ve tabii Fâtiha'yı okumak farz veya vâcibdir. Bu vücup veya farz yerine getirilmediği takdirde namaz sahih olur mu?

Bunu cevaplıyabilmek için hem ilgili hadisleri, hem müctehit imamların görüş, tesbit ve ictihatlarını bilmemiz gerekir.

İlgili hadîsler:

Rıfaâ b. Râfi' (r.a.)’den yapılan rivayette, demiştir ki :

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir adama namaz kılınmasını öğretti ve şöyle buyurdu:

"Yanında Kur'ân'dan (bildiğin) bir şey varsa onu oku; yoksa Allah'a hamd et, tekbîr getirerek Onu ulula ve tehlîl getir, sonra da rükû'a var.."[98]

Abdullah b. Ebî Evfâ (r.a.)’den yapılan rivayette, demiştir:

"Bir adam Peygamber (a.s.) Efendimize geldi ve şöyle dedi:

"Doğrusu ben, Kur'ân'dan bir şey alıp öğrenmeye takat getiremiyorum, o bakımdan bana yetecek, şeyi öğret!" Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) ona:

"Sübhanellahi ve'1-hamdu lillahi vela ilahe illallahu vallahu ekber velâ havle velâ kuvvete illâ billah, söyle..." diye emretti!
[99]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazda Kur'ân'dan bir şeyler bilenler, ezberleyenler onu okur, bilmeyenler ise, hamd, tekbîr ve tehlîl getirmekle yetinir, yani kıraat yerine bunları okur ve öylece rüku'a varır. Bu bir ruhsat ve cevaz kapısıdır.

2- Kur'ân'dan bir şey öğrenmeye gücü yeten, yani böyle bir yeteneği olan kimsenin herhalde Kur'ân öğrenmesi vâcibdir. Aksi hem günahkâr olur, hem de namazı sahih olmaz.

3- Buna gücü yetmeyen, dili yatmayan ve öğrenecek yeteneği olmayan kimsenin namazı terketmesi caiz olmaz, kıraat yerine belirtilen şeyleri okumakla yetinir.

Hadislerin ışığında müctehit imamların görüş, ictihat ve istidlalleri:

a) Hanefîlere göre:

İmam Ebu Hanîfe'ye göre, farz olan kıraat miktarı, tam bir âyet okumaktır, bu uzun da olabilir, kısa da olabilir. İmameyn'e göre, en az üç kısa âyet veya o uzunlukta olan uzun bir âyet okumaktır.[100]

Meseleyi bu açıdan ele alınca, Arapçayı beceremeyenler için cevaz yolu nedir? sorusu karşımıza çıkmaktadır. İmam Ebu Hanîfe'ye göre, kıraat farzı, nasıl Arapça diliyle sübut buluyorsa, öylece başta dille de sübut bulur; kişi bu durumda ister Arapçayı iyice telaffuz edebilsin, isterse etmesin fark etmez. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, Arapçayı teleffuz edebilen kimsenin namazda kıraatı başka bir dille okuması caiz olmaz, ama Arapçayı iyice beceremiyorsa, o takdirde caiz olur. İmam Ebû Hanîfe diyor ki: Namazda kıraatın vâcib olması, Arapça lafız olması demek değildir, Allah kelâmına delâlet eden lafızdır ki bu Arapça olabileceği gibi, başka dille le olabilir.[101]

İbn Âbidîn bu konuya geniş yer verip ilim adamlarının farklı görüş ve yorumlarını naklettikten sonra tetimme olarak şu açıklamayı yapmıştır:

"Namazın caiz olduğu Kur'ân, ilim adamlarının ittifakıyla, Hz. Osman tarafından zapt ve tesbit edilip İslâm ülkelerindeki imamlara (eyalet valilerine) gönderdiği Mushaftır ki eimme-i aşare onun üzerinde icma' etmişlerdir..."[102]

Menar ve benzeri bazı kitaplarda İmam Ebû Hanife'nin bu görüşünden vaz geçip imameynin kavline döndüğünden söz edilir.

Yine İmam Ebû Hanîfe'ye göre, namazda Tevrat veya İncil veya Zebur'dan bir şey okursa, bakılır: Eğer okuduğu şeyin tahrife uğramadığına yakın hâsıl ederse, caizdir. Diğer Hanefî imamları ise, yakîn hasıl etsin etmesin, caiz değildir, demişlerdir.[103]

b) Şafiilere göre:

Fatiha'yı bilmeyen kimsenin birbirini takip eden yedi âyet okuması, ardarda olan yedi âyet beceremiyorsa, dağınık vaziyette yedi âyet okuması farzdır. Bununla beraber İmam Şerefüddin Yahya Nevevî diyor ki:

"Birbirini takip eden yedi âyet bildiği halde dağınık vaziyette yedi âyet okuması da caizdir. Allah daha iyisini bilir." Bunu da beceremiyorsa, âhiretle ilgili zikirde bulunur. Ancak yaptığı zikrin kapsadığı harfler Fâtiha'nın kapsadığı harflerden noksan olmaması gerekir, aksi halde caiz olmaz. Hiçbir şey beceremiyorsa, Fatiha okunacak süre kadar durur ve öylece rükû'a varır.[104]

c) Hanbelîlere göre:

Namazda Mushaf-i Osman'da yazılı olan okunur. İmam Ahmed'den yapılan rivayete göre, kendisi daha çok Nâfi' kıraatini beğenip seçermiş ki bu İsmail b. Cafer tarikiyle gerçekleşmiştir. O olmadığı takdirde Ebubekir b. Iyaş tarikiyle gelen Âsim kıraati seçilir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Ebu Amir b. el-Alâ' kıraatını da överdi. Bununla beraber on kıraatten hiçbirini mekruh görmezdi, sadece Haraza ve el-Kissaî kıraatleri seçmezdi, çünkü onlarda kesre, idğam ve tekellüf, bir de fazla med vardır.[105]

Mushaf-ı Osman dışında kalan İbn Mes'ûd ve diğerlerinin kıraatini namazda okumak caiz değildir. Çünkü Kur'ân tevatür yoluyla sübut bulmuş, o

kıraatler ise tevatür yoluyla sübut bulmamıştır.[106]

Abdurrahman el-Cezîrî Hanbelilerin bu hususla ilgili görüş ve ictihatlarını daha geniş biçimde şöyle açıklamıştır:

"Şafiîlerle Hanefiler şunda ittifak etmişlerdir: Namazda Fatiha okumasını beceremeyip âciz olan kimse, Kur'ân'dan Fatiha miktarı âyet okuyabiliyorsa, onları okuması vâcib olur. Sadece bir âyet biliyorsa, onu Fâtiha âyetleri sayısınca tekrarlayarak okuması gerekir. Kur'ân'dan hiçbir şey okuyamıyor da âciz durumda kalıyorsa, Fâtiha'yı okuma süresi kadar Allah'ı zikretmekle yetinir, böyle yapması da vâcibdir. Zikir de yapamıyorsa, o takdirde Fatiha okunacak süre kadar susup beklemesi gerekir.[107]

Anlaşıldığı gibi, Hanbelîler de bu hususta Şâfiîler gibi ictihatta bulunmuşlardır.

d) Mâlikîlere göre:

Namazda Fatiha okumasını beceremiyen kimseye onu öğrenmek vâcibtir. Bu mümkün olmadığı takdirde, Fâtiha'yı güzel okumasını beceren kimseye uyması vâcib olur. Böyle bir kimse bulamadığı takdirde, tekbîrle rükû' arasına bir fasıla koyması mendup olur. Bu süre içinde Allah'ı anması da menduptur.[108]

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

728 nolu Rıfaa hadisinin hasen olduğunu Tirmizî kaydetmiştir.

729 nolu Abdullah b. Ebî Evfâ hadîsini ise, aynı zamanda İbn Carud, İbn Hibbân ve el-Hâkim tahrîc etmişlerdir. Ancak isnadında İbrahim b. İsmail es-Seksekî her ne kadar Buharî'nin ricalinden sayılırsa da bazı hadîs âlimlerince kusurlu görülmüş, Nesâî onu zayıflar arasında zikretmiştir. İbn Kattan ise onun hakkında şöyle demiştir:

"Birkaç kişi onu zayıf saymışsa da bunu isbatlar mahiyette bir hüccet gösterememişlerdir."[109] Nitekim İbn Adiy, "metni münker olan bir hadîsin ondan nakledildiğine rastlayamadım" demiştir. Nevevi ise, el-Hulasa'da zayıflar bölümünde onun ismini de anmıştır.

Ancak bu hadîsin rivayetinde İbrahim yalnız kalmamıştır. Taberânî kendi eserinde, İbn Hibban kendi Sahih'inde Talha b. Musarrıf tarikiyle İbn Ebî Evfâ'dan rivayet etmişlerdir. Ne var ki, bu rivayetin isnadında el-Fazl b. Muvaffak bulunuyor ki, Ebû Hatim onun zayıf olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak, yukarıdaki hadîslerle istidlal eden üç mezhep imamı okumasını beceremiyen, dili Arapçaya bir türlü yatmayan ve öğrenme kabiliyeti olmayan kimselere kolaylık getirmişlerdir. Özellikle Şafiî ve Hanbeli imamları... Hanefîlere gelince, onlar bu meselede ittifak edememişlerdir. Diğer yandan başka bir dile çevrilerek Fatiha ve sûrenin okunmasına İmam Ebû Hanîfe cevaz vermiştir. Ne var ki, onu bu bapta destekleyen pek olmamıştır. Hem bazı ilim adamlarının tesbitine göre, İmam bu görüş ve ictihadından rücu' etmiştir.

Çıkarılan hükümler:

1- Namazda farz olan mutlak kıraattir. O halde Kur'ân'dan bir âyet bile okuyunca farz yerine gelmiş olur. Fâtiha'yı okumak ise vâcibdir. Aynı zamanda Fâtiha'yı başka dile çevirip okumakta bir sakınca yoktur. Bu, İmam Ebû Hanîfe'nin ictihadıdır. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, Arapçayı öğrenip belleme yeteneği olduğu takdirde, Fâtiha'yı nazil olduğu dil üzere okuması gerekir.

2- Fâtiha'yı bilen kimsenin onu aynen okuması farzdır. Okuyamıyorsa, yedi kısa âyet okuması farzdır. Onu da beceremiyorsa, Fatiha kelimelerine denk gelecek ölçüde Allah'ı zikretmesi gerekir. Bu İmam Şafii ile İmam Ahmed'e göredir.

3- Fatiha okumasını beceremiyen kimsenin onu öğrenmesi vâcibdir. Mümkün olmadığı takdirde Fâtiha'yı okuyan birine uyması gerekir. Bu da mümkün olmadığında tekbirle rükû' arasında bir süre beklemesi menduptur. Bu, Mâlikîlere göredir.

Fatihadan Sonra Îlk İki Rekatte Süre Okumak

Namazda Fatiha sûresini okumak hakkındaki hadîsleri, ictihatları ve rivayetleri gördük. Fâtiha'dan sonra bir sûre okumak farz mıdır, değil midir? Sûrenin uzunluk ve kısalığı, onun yerine geçecek üç âyetin kâfi gelip gelmiyeceği? Ayrıca üç ve dört rekâtlı namazda sûre okumanın vacip olup olmadığı gibi birçok sorular ve konular hatıra, gelebilmektedir? Bütün bu soruların cevabını, ilgili hadîsleri ve müctehit imamların görüş ve ictihatlarını nakledince vermiş olacağız.

İlgili Hadîsler:

Ebû Katade (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz öğle namazının ilk iki rek'âtinde Ümmu'1-kitab (Fâtihay) ı ve iki sûre, son iki rekâtte ise Fâtiha'yı okur ve bazı vakitlerde âyeti bize îşittirirdi; birinci rekâtte uzatır, ikinci rekâtte uzatmazdı. İkindi namazında da öyle, sabah namazında da öyle..."[110]

Aynı hadîs şu fazlalıkla da rivayet edilmiştir:

"Birinci rekâtte kıraati uzatmasından, gelecek olan kimselerin birinci rekâte yetişmesini arzu ettiğini tahmin ediyorduk."

Cabir b. Semure (r.a.)'den, demiştir ki:

"Ömer, Sa'de dedi ki:

"And olsun (Küfe halkı) namaza varıncaya kadar her şey hakkında senden şikâyetçi oldular." Bunun üzerine Sa'd (r.a.) şöyle dedi:

"Bana gelince, ilk iki rekâtte uzatıyorum, son iki rekâtte hazfediyorum (fazla uzatmıyorum); Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in namazından iktida ettiğimden daha noksan (fazla) tutmadım (veya herhangi bir taksirat yapmadım)". Hz. Ömer onu dinledikten sonra, "doğru söyledin, bu senin hakkındaki zandır, veya benim seninle ilgili zannımdır" dedi.[111]

Ebu Saîd el-Hudrî (r.a.) den yapılan rivayette:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz öğle namazının ilk iki rekâtinden her birinde otuz âyet kadar okurdu, son iki rekâtte ise, onbeş âyet kadar okurdu (veya ilk iki rekâtte okuduğunun yarısı kadar okurdu). İkindi namazında ilk iki

rekâtın her rekâtinde onbeş âyet kadar okurdu, son iki rekâtinde onun yarısı kadar okurdu."[112]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Öğle ve ikindinin farzlarında önce Fatiha ve bir veya birkaç sûre okunur.

2- İmamın gerek Fatiha, gerekse arkasından okuduğu sûreleri yakınındakilerin işiticeği kadar hafif sesle okumasında bir sakınca yoktur.

3- Fâtiha'dan sonra, ilk iki rekâtte sûre okumak vâcibdir.

4- Birinci rekâtte biraz uzun sûre okumak müstehabdır.

5- Birinci rekâtteki sûreyi, arkadan gelecek cemaatin de yetişmesi için uzatmakta bir sakınca yoktur.

6- İlk iki rekâtte uzatmak, son iki rekâtte kısa tutmak müstehabdır.

7- Öğle namazının ilk iki rekâtinde otuz âyet kadar, son iki rekâtinde onbeş âyet kadar okumak da müstehabdır.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların görüş, ictihat ve istidlalleri:

a) Hanefilere göre:

Yolculukta zorunlu hallerde sadece Fatiha ve beraberinde herhangi bir sûre okumakla yetinir. Eyleşik durumda zorunlu bir hal varsa, namaz sahih olacak kadar okumakla yetinir.

Yolculukta zorunlu bir durum yoksa, vakit de müsaitse, kendisi emniyette ise, sabah namazında Bürûc veya benzeri uzunlukta bir sûre okur, böylece hem sünnete uymuş olur, hem de yolculuk halinde namazı hafif tutma istihbabı yerine gelmiş olur.

Öğle namazında da bunun gibi ölçü izlenir. İkindi ve yatsı namazlarında bunlardan biraz daha az bir kıraate yer verilir. Akşam namazında ise kısa sûre okumakla yetinir.

Eyleşik halde sünnet ölçüsüne uygun kıraate gelince, sabah namazının her rekâtinde 40 veya 50 âyet kadar okur. Tabii Fâtiha'yı okuduktan sonra bu nisbeti gözetir. Öyle namazında ise, buna yakın bir uzunlukta kıraatte

bulunur. İkindi ile yatsı namazlarında ilk iki rekâtte Fâtiha'dan başka yirmi âyet okur. Akşam namazında her rekâtte kısa bir sûre okur.[113]

Hanefilerin yaptığı bu tesbit sünnet doğrultusundadır.

b) Şafiîlere göre:

Fatihadan sonra bir sûre okumak sünnettir. Üç ve dört rekâtli namazlarda ise, sadece birinci ve ikinci rekâtlerde sünnettir. Mezhebin en zahir kavli de budur. İmama uyanlar Fâtiha'yı okurlar, ama sûre okumazlar, onu dinlemekle yetinirler. Ama imamdan uzak bulunurlar veya kıraat gizli okunuyorsa, o takdir de en sahih kavle göre, onlar da okurlar.

Sabâh ve öğle namazlarında tivâl-i mufassal'dan, yani uzun sûrelerden, ikidi ve yatsı namazlarında ise evsattan, yani orta uzunlukta olanından, akşam namazında kısa sûrelerden okumak sünnettir.

Tival-i mufassalın evveli Hücurat süresidir, evsatı eş-Şems süresidir. Kısa olanı ise, Asır süresi gibi olanlarıdır.[114] Ancak müctehidlerin bu, husustaki tesbit ve görüşleri farklıdır. İleride buna geniş yer verilecektir.

c) Hanbelîlere göre:

Farz namazlarda Fatiha ile birlikte bir sûre okumakla yetinmek, başka fazla bir şey okumamak müstehabdır. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz çoğu namazlarını böyle kılmıştır. Aynı zamanda Muaz'a da böyle yapmasını emretmiştir.

Bir rekâtte iki sûre arasını birleştirmek, yani aralarda iki sûreyi okumak hakkında iki ayrı rivayet vardır: Birincisi, mekruhtur, ikincisi mekruh değildir, şeklindedir. el-Hilâl'ın İbn Ömer'den yaptığı rivayette ise İbn Ömer (r.a.) farz namazlarda bir rekâtte bazan iki sûre peşpeşe okurdu.

Aynı sûreyi birinci rekâtte okuduktan sonra onu ikinci rekâtte okumasında bir sakınca yoktur. Zira Ebû Davud'un Cüheyne kabilesinden bir adamdan yaptığı rivayete göre, o adam, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in sabah namazının her iki rekâtinde de Zilzal sûresini okuduğunu işitmiştir.

Ancak birinci rekâtte okuduğu sûreden sonra gelen sûreyi ikinci rekââtte okuması müstehabdır, yani önceki sonraki sırayı gözetmek müstehab sayılmıştır.[115]

d) Mâliküilre göre:

İki rekâtli namazlarda, üç rekâtli ve dört rekâtli namazların ilk iki rekâtında Fatiha'dan sonra Kur'ân'dan bir şey okumak sünnettir. Nitekim Şâfiîlerle Hanbeli'ler de aynı görüştedirler. Matlub olan kıraat miktarı ise, kısa bir sûredir. Bununla beraber bir âyet veya bir âyetin bir kısmını okumakla da matlup hâsıl olur.[116]

Sabah ve öğle namazlarında tival-i mufassaldan; ikindi ve akşam namazlarında kısa sûrelerden; yatsı namazında evsattan okumak menduptur. Bu mezhebe göre, tival-i mufassal, Hücurat'tan Nazıat'ın sonuna kadar olanlardır. Evsat olanları, Nazıat'ın bitiminden sonra başlayıp Duha sûresine kadar olanlardır.[117]

Anlaşıldığı üzere, Hanefîlerin dışında diğer mezhepler, Fâtiha'dan sonra sûre okumanın sünnet olduğuna kaildirler. Hanefîler ise, onun vâcib olduğunu belirtmişlerdir.

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

et-Tahavî öğle ve ikindi farzlarında kıraat bahsinde birbirine zıt ve muhalif hayli rivayetleri toplayıp nakletmiştir. Biz onlardan önemli bir kısmını kendi kitabımıza almayı uygun gördük:

Abdullah b. Ubeydullah b. Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Bizler Hâşim oğullarının gençlerinden bir grup İbn Abbas'ın (r.a.) yanında oturuyorduk. Bir adam şöyle dedi: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz öğle ve ikindi namazlarında okurdu (veya okur muydu?) diye sorunca, İbn Abbas (r.a.), hayır diye cevap verdi."

İkrime'den yapılan rivayette, biri İbn Abbas'a (r.a.) demiştir ki:

"Doğrusu bazı insanlar öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okuyorlar." İbn Abbas (r.a.) ona şu cevabı vermiştir:

"Eğer onlara karşı bir yol, bir imkân bulabilseydim, herhalde dillerini koparırdım. Çünkü Resûlüllah okudu; O'nun (a.s.) kıraati bize kıraat, sükûtu bize sükûttur."

Velîd b. Kays diyor ki:

"Süveyd b, Ğafele'den sordum, dedim ki:

"Öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okunur mu?"

"Hayır", diye cevap verdi.

Bu rivayetlerin hilâfına şunlar nakledilmiştir:

Ayzar b. Hars'ın İbn Abbas (r.a.)’dan yaptığı rivayette, İbn Abbas şöyle demiştir:

"Öğle ve ikindi namazlarında imamın arkasında oku!"

Yine aynı zat İbn Abbas'dan (r.a.) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Ne kadar bir namaz kılarsan mutlaka onda, Fâtihatü'1-Kitap bile olsa (Kur'ândan bir şey) oku!"

Ebu'1-Âliye el-Bera'ın İbn Abbas (r.a.)’dan yaptığı rivayette, diyor ki:

"Ondan sordum veya ondan soruldu: Öğle ve ikindi namazında kıraatten.. O şöyle cevap verdi: "Kur'ân senin imamındır, ondan az veya çok bir şey oku. Aslında Kur'ân'da az diye bir şey yoktur."[118]

Ebu Cafer Tahavi diyor ki:

"İşte bu İbn Abbas'tır ki onun reyine göre, imama uyan kimse onun arkasında öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân'dan bir şeyler okur. Oysa biz araştırmalarımızla gördük ki, imam, kendisine uyanların da kıraatini taşımaktadır, ama kendisine uyanların imamın kıraatini taşıdığını görmedik..

Ebu'l-Âliye diyor ki:

"İbn Ömer'den (r.a.) sordum. Bana şu cevabı verdi:

"Ben doğrusu içinde Ümmu'l-Kur'ân'i ve Kur'ân'dan kolay gelen kısmı okumadan bir namaz kılmaktan utanırım!"

Abdullah b. Ebî Katade'ye babası şu haberi vermiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz öğle ve ikindi namazında okurdu ve zaman zaman bize duyaracak kadar sesini yükseltirdi."

Abdullah b. Ebî Râfi'in Hz. Ali'den (r.a.) yaptığı rivayete göre, Hz. Ali öğle namazının ilk iki rekâtinde Ümmu'l-Kur'ân'ı, ikindi namazında da onun benzerini, son iki rekâtlerinde ise sadece Ümmu'l-Kur'ân'ı; akşam namazında ilk iki rekâtinde Ümmu'l-Kur'ân'ı ve Kur'ân'dan bir kısmı, üçüncü rekâtinde ise sadece Ümmu'l-Kur'ân'ı okurdu.[119]

Buna benzer birçok rivayetler mevcuttur. İbn Abbas'tan (r.a.), öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okunmaz şeklinde yapılan rivayetler iki yorum istemektedir: Birincisi, sözü edilen namazlarda imama uyanlar bir şey okumazlar; çünkü imamın kıraati onlar için de kıraattir. Bu biraz uzak ihtimale dayalı bir yorumdur. Zira rivayetlerin zahirinden bu mana anlaşılmamaktadır. İkincisi ise, bu rivâyetlerin tamamı zayıf ve mualleldir. O bakımdan müctehit imanlardan hiçbiri onlarla istidlal ve ihticac etmemiştir.

İkinci grupta rivayet edilenler ise, sahîh bilinen hadîslerle uyum halindedirler.

Nitekim Abdullah b. Mıksem'in Cabir b. Abdullah'tan (r.a.) yaptığı rivayette, öğle ve ikindi namazlarında kıraatten kendisinden sordum, bana şöyle cevap verdi:

"Bana gelince, ilk iki rekâtinde Fâtihatü'l-Kitab'ı ve birer süre, son iki rekâtlerinde ise, sadece Fatihatü'1-Kitab'ı okuyorum."

Ebu Râfi'in Hz. Ali'den (r.a.) yaptığı rivayette, demiştir ki:

"Hz. Ali (r.a.) emreder veya arzu ederdi ki imamın arkasında öğle ve ikindi namazlarında ilk iki rekâtte Fatihatü'l-Kitab ve birer sûre okunsun, son iki rekatte ise, sadece Ümmu'l-Kitap (Fatiha) okunsun..."[120]

Zeylai Nasburraye'de namazda Fâtiha'dan sonra bir sûre veya Kur'ândan bir kısım okunacağı hakkında yedi kadar rivayeti nakletmiş ve üzerinde gerekli incelemeyi de yapmış, ancak üç ve dört rekatli namazların ilk iki rekâtinde ve son bir ve iki rekâtlerinde sûrenin okunup okunmayacağına dair rivayetlere yer vermemiştir.

740 nolu Ebu Katade hadîsinde "öğle namazının ilk iki rekâtinde Ümmu'l-Kitabı ve iki sûre..." cümlesinde geçen iki sûreden maksadın, her rekâtte bir sûre okuduğu anlamında olduğunu Şevkanî Neylü'l-evtar'da belirtmiştir.

Şüphesiz ki bu hadîsi, Fâtiha'dan sonra Kur'ân'dan bir sûrenin okunmasının gereğine delâlet etmektedir, hem de ilk iki rekâtte..

Bu bapta Ebû Dâvud ile Nesâî, İbn Abbas (r.a.)'dan şöyle sorulduğunu tahrîc etmişlerdir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz öğle ve ikindi namazlarında okur muydu? O da, hayır, hayır ...diye cevap verince, denildi ki: Herhalde Peygamber (a.s.) içinden okurdu. Bunun üzerine İbn Abbas (r.a.) beş defa üstüste hayır demiş ve şöyle ilâve etmiştir: Bu evvelkinden de şiddetlidir. Peygamber (a.s.) emrolunmuş bir kul idi, gönderildiği şeyi tebliğ etmiştir."

el-Hattabi bu konuda diyor ki:

"Bu, İbn Abbas'tan sadır olan bir vehimdir. Çünkü gerçekten gerek Ebu Katade, gerekse Habbab b. Eret ve diğer sahabi, öğle ve ikindi namazlarında kıraatın gizli okunduğunu isbat eder mahiyette rivayetlerde bulunmuşlardır. Bir şeyi isbat ise, onu nefyetmekten önde gelir. Nitekim bazı rivayetlerde İbn Abbas'ın sorulan şeyi cevaplamakta tereddüt geçirdiği de ayrıca belirtilmiştir. Ebû Davud'un yaptığı bir başka rivayette İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir:

"Bilemiyorum, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz öğle ve ikindi namazlarda okudu mu, okumadı mı?..."

Yine Ebu Katade'nin rivayetinde geçen, "bazı vakitlerde kıraati bize işittirirdi.." cümlesinden gizli okunan namazlarda sesi biraz yükseltip yakındaki kimselerin duymasında bir sakınca olmadığı anlaşılıyor.

741 nolu Cabir b. Semure hadîsi ise, dört rekâtli namazlarda ilk iki rekâtte kıraati uzatmak, diğer iki rekâtte kısa kesmek konu ediliyor ki, bunun müstehab olduğu anlaşılıyor.

742 nolu Ebu Saîd el-Hudrî hadîsi de ilk iki rekâtte kıraati uzatmanın, son iki rekâtte ondan biraz az, yarısı kadar uzatmanın müstehab olduğu, ikindi namazında ise öğle namazında okunanın yarısının okunmasının müstehab olduğu anlaşılıyor.

Çıkarılan Hükümler:

1- Namazda Fâtiha'dan sonra bir sûre okumak sünnettir. Bu Şâfiilere göredir. Hanefilere göre, vâcib, Hanbelîlere göre müstehab, Mâlikîlere göre de sünnettir.

2- Fâtiha'dan sonra ilk iki rekâtte sûre okumak vâcib, son iki rekâtte ise okunmaz. Bu, Hanefilere göredir. Şafiilere göre, ilk iki rekâtte Fâtiha'dan sonra sûre okumak sünnettir. İmama uyanlar ise, sadece Fatiha okumakla yetinirler, sûre okumazlar.

3- Dört rekâtli namazlarda kıraati ilk iki rekâtte uzatmak, son iki rekâtte kısa tutmak müstehabdır. Bu, Hanefîlerin dışında üç mezhebe göredir.

4- Öğle namazının ilk iki rekâtinde otuz âyet, son iki rekâtında onbeş âyet; ikindi namazının ilk iki rekâtinde ve son iki rekâtınde öğleninkine nisbetle kıraatin yarısını okumak müstehabdır.

Her Rekatte İki Sureyi Aynen Tekrarlamak

Namazda Kur'ân'dan muhtelif sûre ve âyetleri okumak sûretıyle ezberi çoğaltmak müstehabdır. Böylece değişik sûre ve âyetleri okudukça manası üzerinde durulup dikkatin dağılması önlenir, aynı zamanda Allah'ın kitabıyla günde beş defa yüzyüze gelinerek iç huzuruna kavuşma imkânları elde edilir.

Namazda sadece bir sûreyi her rekâtte aynen tekrarlamakta bir sakınca var mıdır? Yine her rekâtte iki ayrı sûreyi peşpeşe okumakta bir beis görülmüş müdür? Kısa sûreleri okumakla yetinmek elverir mi? Bütün bu soruların cevaplarını, ilgili hadisleri ve müctehidlerin tesbit ve ictihatlarını naklettikten sonra vermiş olacağız.

İlgili hadîsler:

Enes (r.a.)’den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Ansardan bir adam Küba mescidinde onlara imamlık yapıyordu; ne var ki ne kadar bir sûreye başlarsa, onlar için namazda yine aynı sûreyi okurdu.

Şöyle ki, Kul Huvallahu Ahad süresiyle başladı ve namaz bitinceye kadar hep ona devam etti, sonra da onunla beraber bir sûrede okuyordu. O bunu hemen her rekâtte yapıyordu. Peygamber (a.s.) Efendimiz'e geldiklerinde olup biteni ona haber verdiler. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) ona sordu:

"Her rekâtte bu sûreyi okumana seni iten nedir?"

O şöyle cevap verdi:

"Şüphesiz ki ben o sûreyi seviyorum!" Peygamberimiz (a.s.):

"Onu sevmen seni Cennet'e sokacaktır!"[121]

Huzeyfe (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Bir gece Peygamber (a.s.) Efendimizle beraber namaz kıldım; Bakara sûresine başladı. Ben, yüz âyeti tamamlayınca rükû'a varır dedim, sonra o devam edip geçti. Ben, herhalde bir rekâti Bakara ile kılacak, dedim. O yine devam edip geçti ve ben onunla rükûa varır dedim, O yine devam edip geçti, sonra Nisa sûresine başladı ve okudu; sonra da Âl-i İmrân sûresine başladı ve onu müteressilen okudu: İçinde tesbih bulunan bir âyete gelince tesbihte bulundu. İçinde istek ve dilek bulunan bir âyete gelince dilekte bulundu, teavvüze gelince Allah'a sığındı. Sonra rükû'a vardı ve rükûda Sübhane Rabbiye'l-Azîm dedi. Rukû'u kıyamına yakın idi. Sonra Semi'allahu Limen Hamidehü Rabbena Leke'l-Hamd dedikten sonra kıyama kalktı ve rükû'a yakın bir uzunlukta bekledikten sonra secdeye vardı ve Sübhane Rabbiye'l-A'lâ dedi. Secdesi kıyamına yakın (bir uzunlukta) idi."[122]

Cüheyna kabilesinden bir adamdan yapılan rivayette, o, Peygamber (a.s.) Efendimiz'den şöyle işitmiştir:

"Peygamberimiz (a.s.) sabah namazında Zilzal sûresini her iki rekâtte de okumuştur. Ancak bilemiyorum, Resûlüllah (a.s.) unuttuğu için mi öyle yaptı, yoksa bilerek kasden mi yaptı?"[123]

İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz sabah namazının iki rekâtinden birincisinde Kulu Amenna Billahi Vema Unzile Îleyna âyetini -ki bu Bakara'dadır-, diğer rekâtinde ise Amenna Billahi Veşhed Bien Müslimun âyetini okudu."

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmiştir:

"Peygamber (a.s.) sabah namazının iki rekâtinde, Kulu Amenna Billahi, Vema Ünzile İleyna âyetini ve bir de Âli îmrân'daki Tealev İla Kelimetin Sevaün Beynena Ve Beyneküm.. âyetini okudu."[124]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazda her rekâtte aynı süreyi okumak caizdir. Örneğin, birinci ve ikinci veya Şafiî mezhebine göre, her dört rekâtte Fatiha'dan sonra İhlâs sûresini okuyarak namazını kılan kimsenin bu namazı tamamdır.

2- Namazda -yalnız başına kılıyorsa- istediği kadar kıraati uzatmasında bir sakınca yoktur.

3- Fâtiha'dan sonra bir sûre okuduktan sonra onu takip eden sûreyi değil ondan sonraki sûreyi ekliyerek okuyan kimsenin namazı da sahihtir. Ancak ara yerdeki sûrenin uzun olması matluptur.

4- Namazda sûreyi okurken teavvüz gelince, Allah'a sığınmak, dilek bahsi gelince Allah'a dilek arzetmek gibi teressülde bulunmak caizdir. Ancak bunu kendi nefsinde söylemesi uygun olur.

5- Yalnız başına namaz kılan kimsenin rükû'unu ve secdelerini kıyam kadar uzatması da caizdir. Çünkü bu yerler Allah'ı zikir, tesbih ve tazim yerleridir.

6- Namazda birinci rekâtte Bakara sûresinden birkaç âyet, ikinci rekâtte Âl-i İmrân sûresinden birkaç âyet okumakta bir sakınca yoktur.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların görüş, ictihat ve istidlalleri:

a) Hanefîlere göre:

Namazlarda Kur'ân'dan belli bir sûreyi veya birkaç âyeti özellikle belirleyip okumak ve bunu lüzumlu görmek mekruhtur. Ama sırf hoşuna gittiği veya o kısımları daha iyi bildiği veya okuduğu için öyle yapıyorsa, bunda kerahet yoktur. Nitekim et-Tahavî el-Isbîcabî de aynı görüştedirler.[125] Ne var ki zaman zaman başka sûre veya âyetleri okuması şarttır, tâki konuyu bilmeyenler başkasını okumanın caiz olmadığını sanmasınlar.

Bu hususta afdal olanı şudur: Farz namazlarda Fâtiha'dan sonra bir sûrenin tamamını okumaktır. Bundan âciz olduğu takdirde, bir sûreyi iki rekâtte

okuyabilir. Buna mekruh diyenler olmuşsa da, sahih olan kavle göre mekruh değildir.

Bir rekâtte bir sûrenin ortasından, diğer rekâtte başka bir sûrenin ortasından veya son kısmından okumakta bir sakınca yoktur. Ancak böyle yapılmaması daha uygun görülmüştür.

Bir rekâtte bir sûrenin son kısmından, diğer rekâtte kısa bir sûre okumak da mekruh değildir.[126]

Bir rekâtte, aralarında birkaç sûre veya bir sûre bulunan iki sûreyi birleştirip okursa, bunda kerahet olduğunu söyleyenler olmuştur. Ama iki rekâtte ise bunda kerahet yoktur.

Bazısına göre, bir rekatte bir sure okuduktan sonra ya o rekatte veya ondan sonraki rekatte ilk okuduğu sureden önceki sureyi okursa, kerahet işlemiş olur.

Bütün bu kayıtlar farz namazlarla ilgilidir. Sünnet namazlarda ise sözü edilen hususların hiçbiri mekruh değildir.[127]

b) Şâfiilere göre:

Fatiha'dan sonra bir sure okumak müstehabdır. Surenin bir kısmını okursa yine de kafi gelir. Sadece fatiha'yı okur da arkasından bir şey okumazsa, namazı iade etmesi gerekmez ama sünneti terketmiş olur.[128]

c) Hanbelîlere göre:

Farz namazlarda Fâtiha'dan sonra sadece bir sûre okumak müstehabdır. Çünkü Peygamber (a.s.) Efendimiz ekseri böyle yapmıştır. Aynı zamanda Muâz'a namazında öyle yapmasını emretmiştir. Şüphesiz; ki bu emir, tavsiye mahiyetindedir.

Bir rekâtate iki süreyi birleştirip okursa, bunda iki rivayet vardır: Birincisi mekruh, ikincisi gayr-i mekruh şeklindedir. el-Hilâl'in İbn Ömer'den yaptığı rivayete göre, adı geçen bir rekâtte iki sûreyi birleştirip okurmuş.[129]

Birinci rekatte okuduğu sûreyi aynen ikinci rekâtte iade ederse, bunda bir sakınca yoktur.[130]

Hanbeliler bu meselede Ebû Davud'un Cüheyneli bir adamdan yaptığı rivayetle istidlal etmişlerdir.

İkinci rekatte okuyacağı sûrenin, birinci rekâtte okuduğu sûreden sonra tertip bakımından gelen bir sûre olması müstehabdır. Zira bu, Peygamber (a.s.) Efendimiz'den nakledilmiştir. O bakımdan İbn Mes'ûd'dan (r.a.) sûreleri menkûs (sondakini öne almak suretiyle) okuyan vermiş kimse hakkında ne düşündüğünü sorduklarında, o şu cevabı vermiştir:

"O adamın kalbi menkûstür." Ama İmam Ahmed b. Hanbel böyle yapmakta bir sakınca olmadığını söylemiştir.[131]

d) Mâlikîlere göre:

Farz namazlarda Fâtiha'dan sonra Kur'ân'dan bir sûre veya âyet okumak sünnettir. Aynı zamanda bir sürenin bir kısmını veya uzun bir âyetin bir bölümünü okumak ta kâfi gelir.[132]

Mâlikiler aynı rekâtte iki sûreyi birleştirip okumak veya aynı sureyi bütün rekâtlerde iade etmek hakkında fazla bir görüş izhar etmemişlerdir. Bu husustaki rivayetlerden, aynı sûrenin iade edilmesinde veya bir rekâtte iki süre arasını birleştirmekte bir sakınca görmedikleri anlaşılıyor.

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

751 nolu Enes (r.a.) hadîsini Tirmizî "hasen, sahih, garip" şeklinde açıklamıştır. Aynı zamanda Hafız Bezzar, Beyhaki ve Taberânî tahric etmişlerdir.

Cüheyneli adamın Külsüm olduğunu İbn Mende rivayet etmiştir.[133]

Hadiste "Kul Huvallahu Ahad ile başlardı", sözünden Fatiha'nın mutlaka vacib olmadığını göstermektedir. Nitekim namazda mutlak kıraatin yeterli olduğunu söyleyenler daha çok bu hadîsle istidlal etmişlerdir. Oysa râvi, Fâtiha'nın herhalde okunmasının gereğini bildiğinden onu anmaya gerek görmeden sûreden söz etmiştir.

752 nolu Huzayfe hadisinden sûreleri Kur'ân'daki tertibine göre okumanın, yazmanın ve okutmanın şart olmadığı anlaşılıyor. Yazmaktan maksat, Kur'ân'dan bazı âyet veya sûreleri nakledip başka bir yere yazmaktır, yoksa Mushafı olduğu gibi yazmak demek değildir. Çünkü o takdirde Kur'ân'daki

tertibe göre yazılması şarttır. Çünkü ilim adamlarının cumhuruna göre, sûrelerin mushaftaki tertibi tevkifidir. Hz. Osman'ın hazırlattığı Mushaf'taki tertip asıldır. Peygamber (a.s.) Efendimiz'in gece namazında önce Bakara'yı ardından Nisa sûresini ve onun ardından Âl-i İmrân süresini okuduğu hakkındaki rivayete gelince, namaz da bu tertibe riâyet etmenin şart olmadığına delâlet etmektedir. İkinci bir ihtimal, sûre tertipleri henüz Peygamber (a.s.) Efendimiz tarafından tam tevkifi yapılmadan böylesine bir takdim ve tehir olmuş olabilir.

Namazda sûreyi okurken teressülde bulunmak, yani zikir ve tesbihi ifade eden yerlerde zikir ve tesbihte bulunmak, teavvüz beyân eden yerlerde Allah'a sığınmak hem imam, hem ona uyanlar, hem de yalnız başına kılanlar için müstehaptır, diyenler olmuştur. Nitekim İmam Şafii de ayni görüştedir.[134]

Rükû' ve secdelerdeki tesbihleri üç defa tekrarlamanın müstehab olduğunda üç mezhep imamının ittifakı vardır. İmam Mâlik'e göre, müstehab değildir.

Rükû' ve secdelerin uzatılması, gece kılınan nafile namazlarla igilidir.

753 nolu Cüheyneli adamın hadisini rviâyet eden Ebu Dâvud ve el-Münzirî susup bir şey söylememişlerdir. Şüphesiz ki, Ebû Dâvud'un bir hadis hakkında susması, onun ihticaca elverişli olduğunu gösterir. Nitekim hadîsin isnadında bir noksanlık yoktur, ricalinin hepsi sahihtir.

Hadis, Fâtiha'dan sonra kısa bir sûrenin okunmasının istihbabına delâlet etmektedir. Râvînin, bilemiyorum, unuttuğu için mi tekrarladı, yoksa bilhassa mı öyle yaptı? şeklindeki sözü üzerinde durulmuş ve Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şu hadîsleriyle bağdaştırılmak istenmiştir:

"Ben de ancak bir beşerim, sizin unuttuğunuz gibi unutabilirim."

Bu uzak bir ihtimaldir, Resûlüllah'ın öyle yapması, bunun cevazına delildir. Çünkü O, hemen her konuda ümmetine fiil-î sünnetleriyle de açıklamalarda bulunmuştur.

754 nolu İbn Abbas hadisi ve diğer ilgili rivayetleri biraraya getirdiğimizde göreceğiz ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sabah namazının iki rekâtinde muhtelif sûreler okumuştur; bazan İbn Abbas'ın naklettiği gibi kısa ve değişik olmuştur; bazan de Ebû Hüreyre'nin naklettiği gibi, Peygamber

(a.s.) birinci rekâtte Kul Ya Eyyühe'l-Kafirûn sûresini, ikinci rekâtinde Îhlas sûresini okumakla yetinmiştir. Buhari ve Müslim'in Hz. Aişe (r.a.)'dan yaptıkları rivayette ise, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in sabahın farzından önce kıldığı iki rekât sünnet namazı öylesine hafif tutardı ki, Fâtiha'yı okuyup okumadığı bile anlaşılmazdı.

Çıkarılan Hükümler:

1- Namazda Fâtiha'dan sonra bir sûre veya birkaç âyet okumak, müctehitlerin çoğuna göre sünnet, İmam Ebû Hanife'ye göre, vâcibdir.

2- Üç ve dört rekâtli namazlarda ilk iki rekâtte Fâtiha'dan sonra sûre veya birkaç âyet okumak, yine müctehitlerin çoğuna göre, sünnet, Ebû Hanîfe'ye göre vâcibdir.

3- Üçüncü ve dördüncü rekâtlerde sûre veya âyet okunmaz. Nafile namazlar müstesna.

4- İki, veya üç ve dört rekâtli farz namazlarda ilk iki rekâtte Fâtiha'dan sonra aynı sûreyi okumakta bir sakınca yoktur.

5- Farz namazlarda devamlı bir iki sûreyi belirleyip okumak kimine göre mekruhsa da çoğuna göre mekruh değildir, ancak o sûrelerden başkasının okunmasını tasvip etmiyorsa, o takdirde mekruh sayılır.

6- Namazda birinci ve ikinci rekâtlerde sûreleri takdim te'hir ederek okumak, yanı ikinci rekâtte okuduğu sûrenin Kur'ân'daki yeri, birinci rekâtte okuduğu sûreden önce ise, müctehitlerden bir kısmına göre, mekruhtur, bir kısmına göre mekruh değildir. İkincilerin ictihadının dayanağı, 752 nolu Huzayfe hadîsidir. Birincilerin delili ise, Mushaf'taki sûrelerin tertibi tevkifidir, takdim te'hir yapılmaz diyen cumhurun görüşüdür. İmam Ahmed birincileri tasvip ederek bir sakınca olmadığını belirtmiştir.

7- Bir rekâtta ardarda iki sûre okumakta bir sakınca yoktur. İbn Ömer'in böyle yaptığı sahih rivayetle sabit olmuştur. Huzeyfe hadîsi de buna delâlet

etmektedir, ancak Resûlüllah'ın üç sûreyi bir rekâtte okuması, gece kılınan nafileyle ilgilidir.

8- Birinci rekâtte okuduğu sûre ile, ikinci rekâtte okuduğu sûre arasında kısa bir sûre bulunursa, bazısına göre bunda kerahet vardır. Uzun bir sûre bulunursa bir sakınca yoktur. Müctehitlerin çoğuna göre, her iki durumda da bir sakınca yoktur.

Farz Namazda Okunan Sureler

Bu konuyla ilgili rivayetlerin tamamı biraraya getirildiğinde, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şu ve şu sûreler okunsun diye bir tayin yapmadığı görülür. Çünkü Kur'ân'ın tamamı Allah kelâmıdır, hangi sûre veya âyet okunsa, O'nun kelâmı tilâvet edilmiş olur.

İlgili hadîsler:

Câbir b. Semûre (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz sabah namazında Kaf Ve'l-Kurâni'l-Mecîd ve benzeri sûreleri okurdu. Onun bu namazdan sonraki namazları daha hafif tutulurdu.

Diğer bir rivayette ise şöyle demiştir:

"Peygamber (a.s.) öğle namazında Ve'lleylî İza Yağşa'yı, ikindi namazında da buna benzer bir sûreyi; sabah namazında ise, ondan daha uzununu okurdu."

Bir başka rivayette, demiştir ki:

"Güneş batıya meyledince öğle namazını kılar ve Ve'lleyli Îza Yağşa'yı ve benzeri bir sûreyi okurdu; ikindi namazında da ona benzer sûre okurdu. Hulâsa O'nun bütün namazları böyle idi, ancak sabah namazı müstesna.. Resûlüllah (a.s.) sabah namazının kıraatini uzun tutardı."[135]

Cübeyr b. Mut'un (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in akşam namazında Va't-Turi sûresini okuduğunu işittim."[136]

İbn Abbas (r.a.)’dan yapılan rivayette, Ümmu'1-Fazl bint Haris, o Ve'l-Mürselatı Urfen sûresini okurken işitmiş ve şöyle demiştir:

"Oğulcağızım! sen bu süreyi okumanla bana, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in akşam namazında onu okuduğunu hatırlattın.."[137]

Hz. Aişe (r.a.)’dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz akşam namazında A'raf sûresini iki rekâte tefrik ederek okurdu."[138]

İbn Ömer (r.a.)’dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz akşam namazında Kul Ya Eyyühe'l-Kafîrun ile İhlas sûrelerini okurdu."[139]

Câbir (r.a.)’den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Ya Muâz! sen fettan mısın veya sen fatin misin? Sebbih İsme Rebbike'l-A’la Ve's-Şemsi Ve Duhaha Ve'lleyli İza Yağşa ile namazı kılsaydın ya.."[140]

Fettan, çok fitneci; fâtin ise sadece fitneci anlamına gelir. Bundan maksat, imamın namazı fazla uzatmamasını tenbih içindir. Çünkü cemaat arasında çok yaşlı, hasta ve âcil ihtiyaç sahipleri bulunabilir. Onları üzmek, işlerinden alıkoymak bir bakıma nefret uyandırmak ve fitneye sebep olmaktır.

Süleyman b. Yesar (r.a.)’den, o da Ebu Hüreyre (r.a.)’den yaptığı rivayette, Ebu Hüreyre (r.a.) demiştir ki:

"Falan adamdan namaz hususunda Resûlüllah'a en çok benzeyen başka bir kimse görmedim ki o adam Medine'de imamlık yapıyordu. Süleyman diyor ki, ben onun arkasında namaz kıldım: Öğle namazının ilk iki rekâtini uzatıyordu, son iki rekâtini ise hafif tutuyordu. İkindi namazını da hafif tutuyordu; akşamın ilk iki rekâtinde kısar-i mufassaldan okuyordu; yatsı

namazının ilk iki rekâtinde vasat-i mufassalden okuyordu; sabah namazında ise, tival-i mufassaldan okuyordu."[141]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Sabah namazında tival-i mufassaldan okumak müstehabdır. 744. dibnottada belirttiğimiz gibi, bu Hücurat'tan başlar veya ona kadar devam eder.

2- Diğer dört vakitte kılınan namazlarda ise kıraati tival-i evsattan seçip okumak müstehabdır.

3- Akşam namazında ise, kısa sûreleri okumak müstehabdır. Bununla beraber yalnız başına kılan kimse onda da tival-ı mufassaldan veya evsattan okuyabilir. Uzun bir süreyi iki rekâte tefrik edip okumasında da bir sakınca yoktur.

4- Öğle namazının ilk iki rekâtini biraz uzun, son iki rekâtini kısa tutmak müstehaptır.

Hadislerin ışığında müctehit imamların görüş, ictihat ve istidlâlleri:

a) Hanefîlere göre:

Eyleşik durumda olan kimsenin sabah namazının iki rekâtinde 40 ilâ 50 âyet okuması sünnettir. Tabii Fatiha sûresi bu sayıya dahil değildir. Öğle namazında da buna yakın uzunlukta okumak sünnettir. İkindi ve yatsı namazlarının iki rekâtinde yirmi âyet okumak, akşam namazının her rekâtında kısa bir âyet okumak sünnettir. Eyleşik durumda olanlar için tival-i mufassaldan okumalarının müstehab olduğu söylenmiştir ki, bunlar Hücurat'tan Bürûc'a kadar olan sûrelerdir. Evsât olanları ise, Bürûc'dan Lem yekün'a kadar olanlardır. Kısar (kısa) olanları ise, Lem yekûn'dan Kur'ân'ın sonuna kadar olan sûrelerdir. Nitekim el-Muhit ve el-Vikaye kitaplarında da böyle açıklanmıştır.[142]

Ancak Hanefîlerden bir kısmının bu konuda farklı görüş ve ictihatları olmuştur. el-Hasen diyor ki: "Sabah namazında altmış ile yüz arasında âyet okumak en çoğu, kırk âyet okumak en azı sayılır. Tabii bu sayı iki rekâte tefrik edilir, şöyle ki, birinci rekâtte yirmi beş âyet, ikinci rekâtte onbeş âyet okunur. Bazısı da sabahın iki rekâtinde kırk âyet, zayıf ve tembeller için, elli ilâ altmış arası vasat durumda olanlar için, altmışla yüz arası çok istekli

ve gayretliler için uygundur. Bazısı da uzunluk ve kısalık, gecenin uzunluk ve kısalığına göre ayarlanır, demiştir. Çok kısa gecelerde az uyku uyunduğu için sabah namazı vasat ölçüde tutulur. Uzun gecelerde ise tival-i mufassaldan okunur."[143]

b) Şâfiîlere göre:

İster imam, ister münferit olsun sabah namazında tival-i mufassaldan, öğle namazında ona yakın uzunluktaki sûreleri; ikindi ve yatsı namazlarında ortalama uzunlukta olan sûreleri okumak sünnettir. Eğer imamın arkasında kendisine uyanlar belli bir sınırda olup başkasının gelip yetişmesi söz konusu değilse, onların rızasını alması uygun olur. Akşam namazında ise kısa sûre okumak sünnettir.[144]

c) Hanbelilere göre:

Öğle namazının ilk iki rekâtında Fatiha'dan sonra birincisi uzun, ikincisi ondan biraz kısa olmak üzere iki sûre okumak; ikindi namazının da ilk iki rekâtinde, birincisinde uzun ikincisinde biraz kısa olmak üzere iki sûre okumak; sabah namazının birinci rekâtinde uzun bir sûre, ikincisinde ona nisbetle kısa bir sure okumak sünnettir.

Hanbelîler bu konuda Ebu Katâde hadisiyle istidlal etmişlerdir. Ayrıca Ebu Berze'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in sabah namazının iki rekâtinde 60-100 arasında âyet okuduğu belirtilmiştir ki, Hanbelîler bunu sabah namazı için bir ölçü olarak benimsemişler.

Ayrıca bu konuda Resûlüllah'ın (a.s.) Muâz'a şöyle tavsiyede bulunduğu sahih rivayetle sabit olmuştur:

"Ve'ş-Şemsi Ve Duhaha ve Sebbih İsme Rabbike'l-Ata sûrelerini oku!"[145]

Buharî ve Müslim'in ittifakla aldığı bu hadîs de Hanbelîlerin istidlal ettiği dayanaklardan biridir.

d) Mâlikîlere göre:

Cübeyr b. Mut'im'in babasından yaptığı rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in akşam namazında ve't-Tûr sûresini okuduğunu işittiğini kaydetmiştir. Ebu Abdıllah es-Sunabihî'den yapılan rivayette de, Medine'ye gelip akşam namazını Ebu Bekir Sıddık (r.a.)’ın arkasında kılmış ve

Fâtiha'dan sonra halîfenin kısa sûrelerden okuduğunu işittiğini belirtmiştir. Mâlikîler bu rivayetle istidlal etmişlerdir.[146]

Sabah namazında ise, Hişam b. Urve'nin babasından yaptığı rivayete göre, Ebu Bekir Sıddîk (r.a.) sabah namazını kıldırırken Bakara sûresini iki rekâtte okuyup tamamlamıştır.

Âmir b. Rebi'a da diyor ki:

"Hz. Ömer'in arkasında sabah namazını kıldım, birinci rekâtte Yusuf, ikinci rekâtte Hac sûresini okudu." Mâlikîler bu hususta ilgili rivayetle istidlal ederek, sabah namazlarında tival-i mufassaldan okunmasının mûstehab olduğunu söylemişlerdir.

Sonuç olarak öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarında kıraati cemaatın durumuna ve ortamın mevcut ölçülerine göre, uzun veya kısa tutmakta fayda vardır. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in bazan akşam namazında Ve'ş-Şemsi ve bir de Sebbih İsme Rabbike'l-A'la sûrelerini, bazan da en kısa sûreleri okuduğu; sabah namazında bazan uzun sûreleri, bazan da kısa sûreleri okuduğu vakidir. Bütün bunları mevcut ortama ve cemaatin durumuna göre ayarlamıştır. Nitekim daha önce de naklettiğimiz gibi, Muâz (r.a.) akşam namazını imam olup cemaate kıldırınca Fâtiha'dan sonra Bakara ve Nisa sürelerini okumaya başlamıştır. O yüzden bir adam namaza niyete başladığı halde, uzatıldığını görünce imamdan ayrılıp yalnız başına kılmıştır. Muâz onun bu davranışını münafıklıkla vasıflarken durum Hz. Peygamber'e (a.s.) bildirilmiş ve Peygamberimiz (a.s.), Muâz'a şöyle buyurmuştur:

"Ya Muâz sen fitneci misin? Sebbih İsme Rabbike ve Ve'ş-Şemsi ve Duhaha sûrelerini okusaydın ya.. Çünkü sana uyanlar arasında hacet sahibi, zayıf, küçük ve büyük kimseler bulunuyor.."[147]

Ayrıca Ebu Hüreyre'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in akşam namazında kısa sûrelerden okuduğu rivayet edilmiştir.[148]

Birinci ve ikinci rekâtlerde okunacak sûrelerin aynı uzunlukta mı, yoksa birincisinin daha mı uzun olması sünnettir? Bu hususta Ebu Katâde el-Ansarî'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s) Efendimiz öğle namazının ilk iki rekâtinden birincisinde uzun, ikincisinde kısa sûre okur ve âyetleri işittirecek kadar bazan sesini hafif yükseltirdi. İkindi namazında Fâtiha'dan sonra birinci rekâtte sûreyi uzatır, ikinci rekâtte biraz kısa tutardı. Sabah namazında da birinci rekâtın kıraatini uzatır, ikinci rekâtinkini ona nisbetle biraz kısa tutardı."[149]

İbn Dakik el-Iyd bu hadîsin açıklamasında diyor ki: Şafiiler, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in birinci rekâtlerde kıraatin uzun tutmasını, gelecek olan cemaatin namaza yetişmesiyle yorumlamışlardır. Kurtubî ise, bu hususta kesin bir delil yoktur, diyor.[150]

765 nolu Câbir b. Semüre hadisinde Resûlüllah'ın sabah namazında Kaf ve benzeri sûreleri okurdu, ifadesi, devamlılık arzeden "kâne" fiiliyle belirtilmiştir. Bundan, çoğu zaman bu ve benzeri sûreleri okuduğu anlaşılıyorsa da, bazan bu, fiilin sadece vukuunu da ifade eder. O bakımdan ikinci mânaya hamli daha uygundur. Nitekim Tirmizî ve Nesâî'nin Amir b. Hars'ten yaptıkları rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in bazan sabah namazında Îza'ş-Şemsü Küvvîrat sûresini okuduğu da olurdu. Ayrıca Müslim'in Abdullah b. Sâib'den yaptığı rivayette, Resûlüllah (a.s.) Mekke'de sabah namazını kıldırırken Mü'minin süresiyle kıraate başladığı belirtiliyor. Buharî'nin yaptığı tesbite göre, bazan da Ve'ttûr sûresini okuduğu vakidir.

Yine Buhari ve Müslim'in Ebû Berze'den yaptıkları rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin sabah namazında 60 ilâ 100 âyet arasında okuduğu ifade edilmektedir. Nesâi'nin ashabdan bir adamdan yaptığı rivayette ise, sabah namazında Rum sûresini ve aynı zamanda sadece Muavvazateyn'i okuduğu tesbit edilmiştir. Yine Nesâî'nin Akabe b. Âmir'den yaptığı rivayete göre, Peygamberimiz (a.s.) sabah namazında İnna Fetehna sûresini okumuştur.

Buna benzer daha birçok sahîh rivayetler vardır. Sonuç olarak hepsini dikkate aldığımızda, Peygamber (a.s.) Efendimiz gerek sabah namazında, gerekse diğer namazlarda devamlı belirli bazı sûreleri okumakla yetinmemiş, muhtelif sûreleri okumak suretiyle belli bir kaç sûrenin belirlenerek devamlı onların okunmasının müstehab olmadığını belirtmek istemiştir.

766 nolu Cübeyr b. Mut'im hadisinde, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in akşam namazında Tür sûresini okuduğu yine "kâne" fiiliyle ifâde edilmiştir.

Yukarıdaki açıklama burada da geçerlidir. Çünkü Resûlüllah'ın akşam namazlarında yalnız Tûr sûresini değil, muhtelif sûreleri muhtelif günlerde okuduğu vakidir. O bakımdan İmam Mâlik, akşam namazında uzun sûreleri okumak mekruhtur, demiştir. İmam Şafiî ise, bunda kerahet görmediği gibi, müstehab da saymamıştır.[151]

767 nolu Ümmu'1-Fazl hadîsi, akşam namazında 50 âyetten ibaret olan Murselât sûresini okuduğunu belirtiyor. Bu, akşam namazında uzun sûre okumanın hem mekruh olmadığını, hem de bu husustaki hükmün kaldırılmadığını göstermektedir. Zira Resûlüllah'ın bu sûreyi vefatından birkaç gün önce okuduğu tesbit edilmiştir. O halde cemaatın, ortamın elverişli olup olmadığına bakılarak uzun veya kısa sûreler okumakta bir sakınca yoktur. Ne var ki, Peygamberimizin (a.s.) ekseriya kısa sûre okuduğuna bakılırsa, karşımıza müstehab ölçü çıkmış olur.

768 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadîsinin isnadı Nesâî'de tesbit edilmiştir. İsnadında zayıf sayılan Bakiye bulunuyorsa da, Ebû Hayat'ın ona tabi olduğuna bakılınca, mahzur kendiliğinden ortadan kalkıyor, çünkü Ebû Hayat sika (güvenilir ve doğru) bir zat olarak bilinmektedir.

Bu hadîsin bir benzerini İbn Ebî Şeybe, kendi Musannaf'inde Ebu Eyyûb'dan şu lafızla rivayet etmiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz akşam namazında iki rekâtte Araf sûresinin tamamını okudu." Ayrıca Hafız İbn Huzayme, Zeyd b. Sabit hadîsinden bunun bir benzerini tahrîc etmiştir ki, sıhhatına, Buharî, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin Zeyd b. Sâbit'ten (r.a.) yaptıkları şu rivayet delâlet ve şahitlik etmektedir: "Peygamber (a.s.) Efendimiz akşam namazında uzun sûrelerden okudu." Ebû Dâvud şu fazlalığı da rivayet etmiştir:

"Ona sordum, uzun sûrelerden okuduğu hangisidir? A'rafdır diye cevap verdi..."

769 nolu İbn Ömer hadîsinin isnadının zahirine bakılınca, sahih olduğu görülürse de ma'lûl olduğu tesbit edilmiştir. Nitekim Darekutnî, bu hadîsin rivayetinde râvilerinden bazısının hatâ yaptığını söylemiştir. Aynı hadisin bir benzerini İbn Hibbân ve Beyhakî Cabir b. Semure'den rivayet etmişse de isnadında Saîd b. Simak bulunuyor ki, bu zat metruktür. Zehebî, Ebû Hatim er-Râzî'nin onun hakkında "metrukü'l-hadîs" dediğini nakletmiştir.[152]

770 nolu Câbir hadîsine gelince, el-Feth kitabında olayın yatsı namazıyla ilgili olduğu kaydedilmiştir. Nitekim Buharî, Câbir hadîsiyle ilgili rivayetinde bunu tasrîh etmiştir.[153]

Hadîsin, yatsı namazında orta uzunlukta olan sûrelerin okunmasının meşruiyetine delâlet ettiğini söyliyebiliriz. Aynı zamanda ortama göre, yatsı namazını hafif tutmanın, yani kıraati uzatmaksızın kısa sûrelerle kılmakta bir sakınca olmadığı anlaşılıyor. Özellikle imam olacak kimsenin bu hususlara dikkat etmesi sünnettir.

771 nolu Süleyman b. Yesar hadîsini İbn Huzayme ve başka hadis hafızları sahîhlemişler. Bülûğü'l-merâm'da Nesâî'nin bu hadîsin isnadını sahih olduğuna dikkat çekilmiştir.[154]

el-Hafız el-Feth'de diyor ki, kıraatin uzunluk ve kısalığıyla ilgili muhtelif rivayetleri biraraya getirdiğimizde, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şartlara ve ortamlara göre, bazan uzattığı, bazan kısa tuttuğu, bazan orta uzunluktaki sûreleri okuduğu ortaya çıkar ve bunda ümmet için kolaylık söz konusudur.

Çıkarılan Hükümler:

1- Sabah namazının birinci rekâtinde, durum müsaitse uzun sûrelerden birini, ikinci rekâtte orta uzunluktaki sûrelerden birini okumak müstehabdır.

2- Yine sabah namazında her iki rekâtte 60 ilâ 100 âyet arasında okumak meşru'dür.

3- Durum müsait olmadığı takdirde sabah namazını orta uzunluktaki sûrelerle, daha da müsait olmadığı zaman kısa sûrelerle kılmakta bir sakınca yoktur.

4- Öğle ve ikindi namazlarında orta uzunluktaki sûreleri okumak müstehabdır. Durum müsait değilse, yani cemaat arasında hasta, zayıf, iş sahibi gibi kimseler bulunuyorsa, biraz daha kısa sûreleri okumakta hiçbir sakınca yoktur.

5- Öğle namazındaki kıraati ikindiye nisbetle biraz uzun tutmak müstehabdır.

6- Akşam namazını kısa sûrelerle kıldırmak müstehabdır. Bununla beraber yalnız başına kılan kimse, uzun sûrelerle de kılabilir. Bunda da bir sakınca yoktur. Yatsı namazı da öyle...

Rüku’, Sücud Ve Refi’ İçin Tekbir Getirmek

Ayakta kıraati bitirdikten sonra rükû'a eğilmek istendiğinde Allahu Ekber denilerek tekbir getirmek, rükû'dan kalkıldığı zaman yine Allahu Ekber deyip tekbîr getirmek, secdeye gidildiğinde, secdeden kalkıldığında da Allahu Ekber deyip tekbir getirmek sünnettir. Bu, namazın her bölümünde Allah'ın büyüklüğünü kalbden dile aktarmak suretiyle kendi aczimizi ve küçüklüğümüzü ifade etmek ve tam bir mahviyet içinde namazı eda etmenin açık belirtisidir.

Konuyla ilgili hadîsler:

İbn Mes'ûd (r.a.)’den yapılan.rivayette, demiştir ki:

"Resülüllah (a.s.) Efendimiz'in, namazda her kalkıp doğrulmasında, her eğilmesinde ve her ayakta durması ve oturmasında tekbîr getirdiğim gördüm."[155]

İkrime (r.a.)’den yapılan rivayette, İbn Abbas'a şöyle dediğini haber vermiştir:

"Batha'da ahmak bir şeyhin yani yaşlı bir adamın arkasında öğle namazını kıldım. Namazda 22 tekbîr getirdi; secdeye vardığında, başını kaldırdığında tekbîr getiriyordu." Bunun üzerine İbn Abbas (r.a.) şöyle dedi:

"İşte o, Ebu'l-Kasım Efendimizin (a.s.) namazıdır."[156]

Ebû Musa (r.a.)’den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resülüllah (a.s) Efendimiz bize hitapta bulunarak sünnetimizi bize açıkladı namazımızı bize öğretti, o sebeple şöyle buyurdu:

"Namaz kıldığınız zaman saflarınızı doğrultun, sonra sizden biri önünüze geçip imam olsun. İmam tekbîr getirince siz de tekbîr getirin, imam okumaya başlayınca siz susun, okumayın. İmam Gayri'l-Mağdubi Aleyhim Vala'd-Dâllîn deyince, siz âmîn deyin, Allah sîzin âmin demenizi ve duanızı kabul eder. İmam tekbîr getirip rükû'a varınca siz de tekbîr getirip rukûâ varın. Çünkü imam sizden önce rükû' yapar ve sizden önce başını kaldırır."

Resülüllah (a.s.) Efendimiz devamla buyurdu ki:

"İşte bu ona karşılıktır (yani imamın dediğine karşılık sizin aynı şeyi söylemenizdir). İmam, semiallahü limen hamidehü deyince, siz, Allahümme Rabbena Leke'l-Hamd deyin ki, Allah sizi işitir (dediğinizi kabul buyurur). Çünkü Allah Teâlâ, Peygamberinin diliyle şöyle demiştir: Allah kendisine hamd edenleri işitip kabul eder.

İmam tekbîr getirip secdeye varınca, siz de tekbîr getirip secdeye varın. Çünkü imam sizden önce secdeye varır ve sizden önce başını kaldırır."

Resülüllah (a.s.) Efendimiz devamla buyurdu ki:

"İşte bu ona karşılıktır (yani imamın dediklerine karşılık sizin aynı şeyleri söylemenizdir. Oturma durumu olunca, sizden her birinizin ilk sözü: Et-Tahiyyatü Et-Tayyibatü Essalavatü Lillahi, Es-Selamü Aleyke Eyyühe'n-Nebiyyü Ve Rahmetü'llahi Ve Berekatühü, Es-Selamü Aleyn Ave Alâ İbadillahi's-Sâlihîne, Eşhedü Ellâ İlahe İllâllahu Ve Eşhedü Enne Muhammed'den Abdühü Ve Resûlühü."[157]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazda her rekâtte rükû'a eğilirken, secdeye varılırken, secdeden kalkılırken Allahu Ekber deyip tekbîr getirmek sünnettir. Böylece her rekâtte, iftitah Tekbîri dışında beş tekbir getirilir.

2- Namazda safları düzgün bir hizada tutmak sünnettir.

3- İki veya daha fazla müslüman birarada bulunur da namaz vakti girerse, onlardan okumasını en iyi bilen birinin imam olması, diğerlerinin de ona uyması sünnettir.

4- İmam tekbîr getirince, ona uyanların da tekbîr getirmesi, İftitah Tekbiri ise farz, diğer tekbirler ise sünnettir.

5- İmam Fatihayı bitirince cemaatin de âmîn demesi sünnettir.

6- Rükû'dan kalkılınca İmam Semi' Allahu Limen Hamîdehü deyince cemaatin Allahümme Rabbena Lekel'hamd demesi sünnettir.

Hadislerin ışığında müctehit imamların görüş, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Namazda îftitah Tekbîri dışında beş yerde tekbîr getirmek sünnettir: Rükû'a varılırken, secdeye gidilirken, secdeden kalkılırken, ikinci secdeden ayağa kalkılırken..[158]

Ancak bu mezhebe göre, bayram namazlarında ikinci rekâtte Fatiha ve sûre okunduktan sonra ardarda getirilen üç bayram tekbirinden sonra rükû'a varmak üzere getirilen tekbir vâcibdir. Çünkü orada vâcib olan bayram tekbirlerine tabi kılınarak aynı hükmü alır.

b) Şafiîlere göre:

İftitah Tekbiri dışında her rekâtte beş tekbir getirmek sünnettir: Rükû'a varılırken, secdeye gidilirken, birinci secdeden kalkılırken, ikinci secdeye varılırken ve ikinci secdeden kıyama kalkılırken..[159]

c) Hanbelîlere göre:

Namazda belirtilen beş yerde de tekbîr getirmek vâcibdir. Ancak imama rükû'da yetişen kimsenin rükû' için getirdiği tekbir sünnettir. O bakımdan imama rüku'da yetişen kimse sadece İftitah Tekbîri alıp rükû'a giderse, namazı sahih ve caiz olur.[160]

Kudreti yeten kimseye rükû'a varmanın vâcib olduğunda ümmetin icma'i söz konusudur. İlim ehlinin çoğuna göre, rükû'a tekbîr ile başlamak da vâcibdir. Aynı zamanda her eğilip kalkıldığında da tekbîr getirmek böyledir.[161]

d) Mâlikîlere göre:

İftitah Tekbiri dışında beş yerde tekbîr getirmek sünnettir.[162] Sahnûn'un yaptığı rivayette ise, İmam Mâlik'in belirtilen beş yerde tekbîr getirileceğini söylediği açıklanmış, ancak bu tekbirlerin sünnet veya vâcib olup olmadığı hakkında bir beyanda bulunulmamıştır.[163]

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

Tirmizî'nin yaptığı rivayete göre, Resûlullah (a.s.) Efendimiz namazda her eğildiğinde ve her kalktığında tekbîr, getirirdi.

Nesâî'nin Ebu İshak'tan, onun da Abdurrahman b. Esved'den, onun da Alkame'den ve yine Esved'in İbn Mes'ûd'dan yaptığı rivayette, deniliyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz her eğildiğinde, başını kaldırdığında, oturduğunda ve ayağa kalktığında tekbîr getirirdi. Ebubekir ile Ömer (r.a.) da öyle yaparlardı."

Tirmizî bu hadîs için hasen ve sahih demiştir. Ayrıca aynı hadisi Ahmed b. Hanbel ve İbn Ebi Şeybe ve İshak b. Rahuye ile Daremî kendi müsnetlerinde; Taberânî ise, Mu'cem'inde rivayet etmişlerdir. Ancak bunların rivayeti şu lâfızla belirlenmiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz namaza kalkınca, ayakta durduğu zaman tekbîr getirirdi, sonra rükû'a varınca da tekbîr getirirdi. Sonra Semi'allahu Limen Hamidehü deyip rukû'dan kalkarak belini doğrultunca Rabbena Leke'l-Hamd derdi. Sonra secde için eğilince tekbîr getirir, secdeden başını kaldırınca yine tekbîr getirir, sonra tekrar secdeye eğilince tekbîr getirir, sonra secdeden başını kaldırınca yine tekbîr getirirdi. Sonra da bunu namazın her rekâtinde namazı bitirinceye kadar yapardı. İkinci rekâtin sonunda oturup et-Tehiyyattan sonra kalkınca yine tekbîr getirirdi."[164]

Buhari bu rivayeti şu fazlalıkla nakletmiştir:

"İşte bu Resûlüllah (a.s.) Efendimizin vefat edinceye kadar kıldığı namazdır."

Ayrıca Buharî ve Müslim'in Ebû Hüreyre'den Ebu Seleme'nin şöyle rivayet ettiğini nakletmişlerdir: Ebu Hüreyre halka namaz kıldırırken ne kadar eğilse ve başını kaldırsa tekbîr getirirdi. Namazı bitirince de şöyle demiştir:

"Sizden en çok Resûlüllah'ın (a.s.) namazına benim namazım benzemektedir."

İki şeyhin Ebû Hüreyre'den yaptıkları bir diğer rivayette, Ebu Hüreyre (r.a.) ne kadar eğilir ve başını kaldırırsa tekbîr getirirdi. Kendisine, "bu ne tekbîrlerdir ya Ebâ Hüreyre?!" diye sorduğumuzda şu cevabı verdi:

"Şüphesiz ki bu, Resûlüllah'ın namazıdır."[165]

İmam Mâlik'in el-Muvatta'da İbn Şihab ez-Zührî'den, onun da Ali b. Hüseyin b. Ali b, Ebî Tâlib'den yaptığı rivayete göre:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namazda ne kadar eğilse ve başını kaldırsa tekbîr getirirdi ve O, Aziz ve Celîl olan Allah'a kavuşuncaya kadar hep böyle yapardı."[166]

785 nolu İbn Mes'ûd hadîsinin bir benzerini Buharî ile Müslim İmrân bin Husayn'den rivayet etmişlerdir ve yine bunun bir benzerini Ebû Hüreyre'den rivayet ettiklerini görmekteyiz. İmam Ahmed ve Nesâî ise, İbn Ömer'den, İbn Ebî Şeybe, Ebu Mâlik el-Eş'âri'den rivayet etmişlerdir. Ayrıca Ebu Dâvud, Ahmed, Nesâî ve İbn Mâce, Vâil b Hücür'den rivayet etmişlerdir. Böylece hadîsin birçok tariklerle rivayet edilmesi, onun hem sıhhatına, hem meşhur derecesine yaklaştığına delâlet etmektedir.

Böylece namazda rüku'dan kalkıldığı dışında diğer her eğilmede ve kalkmada tekbîr getirmenin meşruiyeti ortaya çıkmış oluyor. O bakımdan İmam Nevevî Müslim Şerhinde diyor ki:

"Bu, bugün de, geçen asırlarda da üzerinde icma' vâki olan dinî hükümlerden biridir."[167] Nitekim dört halîfe ve tabun devrinde de namaz aynı şekilde belirtilen tekbîrlerle kılınmıştır. el-Beğavî, Şerhu's-Sünne'de diyor ki:

"Ümmet bu tekbîrlerin meşruiyeti üzerinde ittifak etmiştir."

786 nolu İkrime hadîsinde 22 tekbîr söz konusu edilmiştir ki, bu dört rekâtli namazda gerçekleşir, şöyle ki: İftitah Tekbîri dışında her rekâtte beş tekbîr yer almaktadır. Bir de ikinci rekâtin celsesinden kalkıldığı zaman bir tekbir getirilir, böylece İftitah Tekbîriyle birlikte 22'ye ulaşmış olur.

787 nolu Ebu Musa hadîsinde safların düzgün tutulmasıyla ilgili emrin nedb üzere olduğunu yine Nevevî söylemiştir.

Sizden biriniz imam olsun, emrine gelince, bunun üzerinde farklı görüşler ortaya çıkmıştır: Kimine göre, nedeb, kimine göre vücub ifâde eder. Diğer bazı ilim adamları da sünnet olduğuna delâlet eder, demişlerdir. İleride bu konuya geniş yer verileceğinden burada üzerinde durmak istemiyoruz.

"Tilke bi-tilke" yi "Bu ona karşılıktır yani imamın dediğine karşılık sizin aynı şeyi söylemenizdir." şeklinde yorumlamıştık. Ancak bazı ilim adamları bu cümleyi değişik şekilde tefsir etmişlerdir. Şevkanî diyor ki:

"İmam sizden az önce rükû'a eğilir, siz de rükû'dan, ondan biraz sonra başınızı kaldırırsınız, böylece sizin rükû'nuz zaman itibariyle, onun rükû'una denk gelmiş olur. Secdelere de gidildiğinde aynı durum meydana gelir ve bir denkleşme gerçekleşir."[168]

Rükû'dan kalkıldığında Semi'allahü Lîmen Hamidehü'nun manası, Allah hamdinizi kabul eder, demektir.[169]

Çıkarılan Hükümler:

1- Namazda her rekâtte beş yerde tekbîr getirmek sünnettir.

2- İftitah Tekbîri getirmek farzdır.

3- İmam Mâlik'e göre, belirtilen yerlerde getirilen beş tekbîr vâcibdir.

4- Birinci oturuştan kalkıldığında da tekbîr getirmek sünnettir.

5- Dört rekâtli bir namazda 22 defa tekbîr getirilir. Bunlardan biri farz, diğerleri, üç imama göre, sünnet; İmam Mâlik'e göre ise, vâcibdir.

6- Tekbir, Allahü Ekber sözüyle söylenir. Buna yakın tazim ifade eden sıfatlarla da söylenebileceğine cevaz verilmiştir.

İmamın, Arkasındakilere Duyurmak İçin Tekbirleri Sesli Söylemesi

Cemaatin uydukları imamı iyice takip edebilmeleri için, imamın getireceği tekbîrleri duymalarına bir bakıma ihtiyaç vardır. Özellikle çok büyük camilerde ve kalabalık bir cemaatin önünde namaz kılındığında bu ihtiyaç

biraz daha kendini hissettirir. O bakımdan imamın namaz süresince getireceği tekbîrleri aşikâr söylemesi meşru kılınmıştır.

İlgili hadîsler:

Saîd b. el-Hâris (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Ebu Saîd (r.a.) bize namaz kıldırdı ve başını secdeden kaldırırken tekbîr getirdi, secdeye giderken yine tekbir getirdi, secdeden kalkarken yine tekbîr getirdi; iki rekâti kılıp üçüncü rekâte kalktığınla yine tekbîr getirdi. Sonra da şöyle dedi: Ben, Resûlüllah (a.s.) Efendimizi (namaz kılarken) böyle gördüm."[170]

Câbir (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hasta idi, oturduğu halde bize namaz kıldırdı ki arkasında bulunuyorduk. Ebubekir Siddîk de O'nun tekbîrini bize (intikal ettirerek) duyuruyordu."[171]

Diğer bir rivayette, şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize öğle namazını kıldırdı ki, Ebubekir (r.a..) da O'nun arkasında bulunuyordu. Peygamber (a.s.) tekbîr getirince, o da tekbîr getiriyor ve bize duyuruyordu."[172]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- İmam namaz kıldırırken her rekâtte beş yerde tekbîr getirmesi ve arkasında kendisine uyanlara duyuracak kadar sesli söylemesi sünnettir.

2- Bir rahatsızlıktan dolayı imamın oturarak namaz kıldırması caizdir.

3- İmamın getirdiği tekbîri, cemaat duyamıyorsa, o takdirde imama yakın olan birinin tekbîrleri işitilecek kadar yüksek sesle intikal ettirmesi caizdir.

Hadislerin ışığında müctehit imamların görüş, istidlal ve ictihatları:

a) Hanefîlere, Şâfiîlere ve Hanbelilere göre, imamın aşikâr tekbîr getirmesi sünnettir.

b) Mâlikilere göre, müstehabdır.[173]

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, her rekâtte beş tekbîr getirmek üç mezhebe göre, sünnet, Hanbelilere göre, vâcibdir. İmamın bu tekbîrleri cemaatin duyabileceği bir sesle aşikâr söylemesi ise, çoğuna göre sünnettir.

İmam tekbîr getirirken sesini duyuramıyorsa, imama yakın yerde olan cemaatten birinin o tekbîrleri intikal suretiyle tebliğ etmesi caizdir. Ancak bununla namaza ihram niyeti getirmesi uygun olur. Sadece tebliğ niyetiyle intikale çalışırsa, Şâfiilere göre, namazı hükümsüz olur. Hanefilere göre de böyledir.[174]

Çıkarılan Hükümler:

1- İmamın namaz kıldırırken tekbirleri aşikâr söylemesi sünnettir.

2- Cemaatın çokluğunda veya imamın sesinin az çıkmasından dolayı duyulmuyorsa, o takdirde cemaattan biri tekbîrleri duyurmaya çalışır, bu da müstehabdır. Sünnet diyenler de var.

3- Mübelliğ yüksek sesle tekbîr getirirken, yalnız tebliğe niyet etmiş olmayacak, aksi halde bazı mezheplere göre, namazı hükümsüz olur.

Rüku’un Şekil Ve Sureti

İslâm, ibâdeti hem âdetten, hem keyfi hareket ve sözlerden ayırmak, ona ciddiyet ve resmiyet kazandırmak için birtakım ölçüler koymuş, kurallar getirmiştir. O bakımdan hemen her ibâdette o ölçü ve kurallara riâyeti gerekli kılmış ve ibâdetin kabul olunması için onların bir kısmını şart, bir kısmını rükün, bir kısmını vâcib, bir kısmını da sünnet ve adâb çerçevesi içine almıştır.

O bakımdan rükû'un şekil ve sureti de belirlenmiş, Resûlüllah'ın (a.s.) kavli ve fiili sünnetiyle bunun sınırları çizilmiştir.

İlgili hadîsler:

Ebû Mes'ûd Ukbe b. Amîr'den yapılan rivayette:

"Ebu Mes'ûd rükû'a vardığında ellerini (kollarını) yanlarından biraz uzaklaştırıp uzak tutar, iki elini dizlerinin ön kısmının üzerine koyar, parmaklarının arasını açık tutar ve şöyle derdi:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i böyle namaz kılarken gördüm."[175]

Diğer bir rivayette, Rîfaâ b. Râfi'in (r.a.) Peygamber (a.s.)'den naklettiği haberde, Peygamber (a.s.) buyurdu ki:

"Rükû'a vardığında iki elinin iç kısmını dizlerin üzerine koy!"[176]

Mus'âb b. Sa'd (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Babamın yanıbaşında namaz kılıyordum, iki elimin içini üstüste getirdikten sonra iki uyluğumun arasına koyuyordum. Babam beni böyle yapmaktan men'etti ve şöyle dedi: Biz de öyle yapıyorduk, ama ellerimizi dizler üzerine koymakla emrolunduk."[177]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Rükû'a eğildiğinde kolları biraz açık tutmak, parmaklar arasını hafif açık bulundurarak elleri dizlerin ön kısmını kaplar şekilde koymak sünnettir.

2- Rükû'da ellerinin iç kısmını birleştirip uyluk arasına koymak mekruhtur.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların görüş, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Rûkü'da elleri diz kapakları üzerine koymak sünnettir. Bu, Ashab-ı-Kiram'ın hemen hepsinin görüş ve amelidir. İbn Mes'ud (r.a.) ise, iki elin içini biraraya getirip uyluklar arasında koymanın sünnet olduğunu söylemişse de, sahîh kabul edilmemiştir.

Hanefîler bu konuda Enes (r.a.)'den yapılan şu rivayetle istidlal etmişlerdir:

"Rükû'a gittiğinde iki elin içini dizlerin üzerine koy, parmakların arasını açık tut.."[178]

b) Şafiîlere göre:

Rükû'da iki elin içiyle diz kapaklarını tutmak ve parmaklar arasını açık bulundurarak kıbleye tevcih etmek sünnettir..[179]

c) Hanbelilere göre:

Rükû'a giden kimseye, ellerini dizleri üzerine koyması vâcibdir. Bu, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den rivayet yoluyla sabit olmuştur. Aynı zamanda Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Sa'd, İbn Ömer ve Tabiinden önemli bir cemaat de böyle yapmışlardır. İmam Sevrî, İmam Mâlik, İshak b. Rahuye ve rey tarafdarları da aynı görüştedirler.[180] Ancak ismi geçenlerden bir kısmına göre, vâcib, bir kısmına göre sünnettir.

Seleften bir gruba göre, ellerinin içini birbirine kavuşturup uyluk arasında tutmak vâcîb veya sünnettir. Ancak İslâm'ın ilk yıllarında bu böyle idi, sonra neshedildi, yani böyle yapmak kaldırıldı. Mus'ab hadîsi de buna delâlet etmektedir.[181]

d) Mâlikilere göre:

Sahnûn'un İbn Kasım'dan naklen tesbitine göre, İmam Mâlik rükû' hususunda bir had koymamış, bunu bid'a saymış ve herkes nasıl rükû' yapıyorsa öyle rükû' yapılır, demiştir.[182]

Abdurrahman el-Ceziri ise, bu meseleyle ilgili Mâliki mezhebinin görüşünü şöyle nakletmektedir: "Elleri dizlerin üzerine koymak, kolları yanlardan biraz açmak menduptur, sünnet değildir. Rükû'da parmakların arasını açmak veya kapamak söz konusu değildir, kendi haline bırakılır, sadece temkini sağlamak için eller iyice diz kapaklarına dayatılır."[183]

Diğer üç mezhebe göre, kadınlar rükû'da kollarını yanlarından açık tutmazlar, bilâkis tam yanlarına bitiştirerek rükû' yaparlar. Bunda, ittifak vardır.

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

Ebu Cafer et-Tahavi bu meseleyle ilgili, farklı rivayetleri naklederek rükû'da elleri nasıl tutmanın sünnet olduğunu belirtmeye çalışmıştır. Önce, iki elin içini birbirine dayayıp uyluk arasında tutanların istidlal ettikleri rivayetleri şöyle sıralamıştır:

Alkame ve el-Esved'den yapılan rivayette, bu iki zat, Abdullah'ın yanına girmişler. Abdullah onlara, "bunlar sizin arkanızda namaz kıldılar mı?" diye sormuş, onlar da "evet..." diye cevap vermişler. Bunun üzerine Abdullah kalkıp namaza dururken birini sağına, diğerine soluna almıştır. Alkame ile Esved devamla diyorlar ki, bizler ellerimizi dizlerimiz üzerine koyup rükû'u yerine getirdik. O eliyle ellerimize vurdu ve ellerimizin içlerini bitiştirdi, sonra da kendi ellerini bitiştirip uylukları arasına koyduktan sonra şöyle dedi:

"İşte Peygamber (a.s.) da böyle yapardı."

Aynı rivayet iki ayrı tarikden daha yapılmıştır. Bazıları bu rivayetlerle ihticac ederek rükû'da ellerin içlerini bitiştirip uyluk arasına konulması görüşünü savunmuşlardır.[184]

Ebu Abdurrahman'ın yaptığı rivayete göre, Ömer (r.a.) şöyle demiştir:

"Ellerinizle dizlerinize iyice tutunun, çünkü diz kapaklarına iyice tutunmak size sünnet kılınmıştır."

Ata' b. Sâib, Salim el-Birad'dan rivayet ediyor ve "Salim benim yanımda kendi nefsimden daha sika (güvenilir) dir" diyor. Salim şöyle demiştir: Ebu Mes'ud el-Bedrî bize dedi ki:

"Size Resulüllâh'ın (a.s.) nasıl namaz kıldığını göstereyim mi?" Bunu müteakip uzun bir hadis nakletti ve sonra şöyle dedi:

"Resûlüllah (a.s.) rükû'a vardı, iki elinin içlerini dizleri üzerine koydu ve parmaklarını diz kapaklarının altına doğru açık bir vaziyette bulundurdu." [185]

Amir b. Atâ' da diyor ki:

"Ebu Humayd es-Sâidî'den işittim, o, biri Ebu Katâde olmak üzere on tane ashabın yanında belirtilen şekilde rükû' yapıldığını söylemiş, hepsi de doğru söylüyorsun diye onu tasdik etmişlerdir."

Mus'ab b. Sa'd'in de kendi babasından buna benzer bir rivayet yaptığı, namazda ellerinin içini üstüste koyup uylukları arasında tutunca, babası ona mani olmuş ve "oğulcağızım, biz de öyle yapıyorduk. Sonra Resûlüllah

(a.s.) Efendimiz, ellerimizin içini dizlerimizin üzerine koymamızı emretti," demiştir.

Ebu Cafer bu mana ve hükümde birkaç rivayet naklettikten sonra rükûda elleri dizlerin üzerine koymanın sünnet olduğu neticesini istidlal ederek aksine olan rivayetlerin hükmünün kaldırıldığını belirtiyor.

Enes b. Mâlik (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e on yıl hizmet ettim, hiçbir gün beni dövüp azarlamadı, eliyle beni itmedi ve ağır bir söz söylemedi ve yüzünü bile olsun ekşitmedi..." Enes anlattıklarını uzun uzadıya ifade ettikten sonra şöyle dedi:

"Peygamber (a.s.) bana:

"Oğulcağızım, rükû'a vardığında ellerin içini dizlerin üzerine koy ve parmakların aralarını açık bulundur, kollarını da iki yanından açıp biraz yüksekçe tut..."

Bu hadîsi Taberâni el-Mucemü's-Sağîr'inde, Ebu Ya'lâ el-Mevsalî kendi Müsned'inde rivayet etmişlerdir.

Bu manada bir diğer hadîsi İbn Adiy el-Kâmil'de, el-Akiylî ve İbn Hibban Kitabu'z-Zuafa'da Kesir b. Abdullah Ebu Hâşim el-Âmâli'den rivayet etmişlerdir. Ancak İbn Adiy ve el-Akiylî hadisin zayıf olduğunu belirtmişler; râvilerinden Kesir b. Sâlim'in hadîs uydurduğunu İbn Hibban söyleyerek güvenilir bir kişi olmadığına dikkatleri çekmişlerdir.[186]

Ebu Velîd Muhammed b. Abdullah el-Erzakî Mekke Tarihi'nde İsmail b. Râfi' tarikiyle Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizle birlikte Mescid-i Hayf'de bulunuyordum. İki adam O'na geldi. Biri Ansardan, diğeri Sakîf kabilesinden idi, Sakifli öne geçip bir şey sormak isteyince Peygamber (a.s.) ona:

"Sakifli kardeş! hacetin ne ise sor, ama ister sen ne sormak istediğini ben sana haber vereyim?"

O da, bu benim için çok daha uygun olur, diye cevap verdi. Peygamber (a.s.):

"Namazından sormak üzere geldin, değil mi?" O da:

"Evet, seni hak peygamber olarak gönderen Allah hakkı için öyledir", dedi. Peygamber (a.s.) ona şöyle buyurdu:

"Gecenin evvelinde ve sonunda namaz kıl, sonra gecenin ortasında uyu. Namaza kalktığın zaman, rükû'a vardığında ellerini dizlerin üzerine koy, parmakların arasını açık tut, sonra başını kaldır ve eklemlerinden her biri yerini alıncaya kadar doğrulup bekle.."

Bu hadîsin bir benzerini de İbn Hibban kendi Sahîh'inde rivayet etmiştir. Taberânî ise el-Mu'cem'inde naklederek hadîsin tamamını zikretmiştir.[187]

Zeylaî, rüku'da ellerin dizler üzerine konulmasıyla ilgili ona yakın hadîs rivayet etmiştir ki, çoğu sahihtir. Böylece namazda rükû'da elleri dizler üzerine koymak, parmaklar arasını biraz açık tutmak sünnettir. Aksine bir şekil ise mekruhtur.

794 ve 795 nolu Ebu Mes'ud ve Rifa'a hadîslerinin ricali sikat (güvenilirler) dir. O bakımdan her iki hadisin sıhhati üzerinde şüphe eden çıkmamıştır.

796 nolu Mus'ab hadisini ise Tirmizî sahîhlemiştir. Aynı zamanda bu manada ona yakın hadis rivayet edilmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Rükû'a gidildiğinde elleri dizler üzerine koymak ve parmaklar arasını biraz açık tutmak sünnettir.

2- Rükû'da ellerin içlerini birbirine yapıştırıp uyluk arasına konulması ile ilgili hüküm kaldırılmıştır. O bakımdan yapılmasında kerahet vardır.

3- Rükû'da kolları biraz yükseltip açık tutmak müstehabdır. Kadınların ise, kollarını yanlarına bitiştirmeleri müstehabdır.

Rüku’ Ve Secdelerde Zikir Ve Tesbih

Namaz baştan sonuna kadar duâ, zikir ve tesbihten ibarettir. O bakımdan rükû' ve secdelerde de sadece şekle bağlı kalınmayıp zikir ve tesbih yapılır.

İlgili hadîsler:

Huzayfe (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) ile beraber namaz kıldım. Rükû'a da Sübhane Rabbiye'l-Azîm diyordu. Secdelerde ise, Sübhane Rabbiye'l-A'lâ diyordu. Peygamberimiz (a.s.) namazda ne kadar bir rahmet âyetine gelirse, durup orada rahmet ister, ne kadar azâb âyetine gelirse, ondan (Allah'a) sığınırdı." [188]

Ukbe b. Âmir (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki Fesebbih İsme Rabbike'l-Azîm âyeti indiğinde, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize, "bunu rükûunuzda yerine getirin", diye buyurdu. Sebbih İsme Rabbike'l-A'lâ âyeti inince, Resûlüllah (a.s.), "bunu da secdelerinizde yerine getirin", buyurdu." [189]

Hz. Aişe (r.a.) yapılan rivayette:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz rükû' ve secdelerinde şöyle derdi:

"Sübbuhun- Kuddüsun Rabbü'l-Melâiketi Ve'r-Ruh.."[190]

Yine Hz. Aişe (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, rükû' ve secdelerinde çokça Sübhane'lla-Hümme Rabbena Ve Bihamdike, Allahümme'ğfir Lî.. Böylece Resûlüllah Kur'ân'ı te'vîl ederdi."[191]

Kur'ân'ı te'vilinden maksat, Fesebbih Bî-Hamdî Rabbike Ve'steğfirhu âyetini yorumlayarak adı geçen şekilde duâ ederdi.

Avn b. Abdullah b. Utbe'den, o da İbn Mes'ud'dan (r.a.) yaptığı rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz rükû' yaptığı zaman, rükû'unda üç defa Sübhane Rabbîye'l-Azîm derse, gerçekten rükû'u tamamlamış olur. Bu da (oradaki tesbihin) en aşağı (sayısıdır). Secde ettiği zaman, secdesinde üç defa Sübhane Rabbiye'l-

A'lâ derse, gerçekten secdesi tamamlanmış olur ve bu da (secdede yapılan tesbihin) en aşağı (sayısıdır)."[192]

Saîd b. Cübeyr (r.a.)'den, o da Enes b. Mâlik (r.a.)'den yaptığı rivayette, Enes (r.a.) şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in arkasında namaz kıldıktan sonra, şu gencin namaz kıldırmasından daha çok ona benzeyenini görmedim. Bununla Ömer b. Abdülaziz'i kasdediyordu. Enes devamla diyor ki:

"Biz onun rükûunda on tesbîh, secdesinde de on tesbih söylediğini takdir edip (saydık)."[193]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Rükû'da Sübhane Rabbîye'l-Azîm demek sünnettir.

2- Secde de ise, Sübhane Rabbiye'l-A'lâ demek sünnettir.

3- Namazda kıraat esnasında rahmet âyetlerine gelince, Allah'tan rahmet dilemek, azap âyetlerine gelince, Allah'a sığınmak müstehabdır.

4- Ayrıca rükû ve secdelerde Sübbuhun, Kuddusün Rabbü'l-Melaiketi Ve'r-Ruh demek müstehabdır.

5- Rükû' ve secdelerde yapılan tesbihleri üçer defa söylemek sünnettir.

Hadislerin ışığında müctehit imamların görüş, ictihat, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Rükû'da üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm demek sünnettir. Bu, aynı zamanda ilim adamlarının çoğunun kavlidir. Hanefiler bu konuda Akabe b. Âmir (r.a.)'den yapılan şu rivayetle istidlal etmişlerdir:

"Fesebbîh Bîsmi Rabbike'l-Azîm âyeti inince, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, "bunu rükû'unuzda yerine getiriniz", buyurdu. Sebbih İsme Rabbike'l-A'lâ âyeti inince, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, "bunu da secdenizde yerine getiriniz," buyurdu.

Rükû' ve secdelerde sözü edilen tesbihleri üçer defa söylemek sünnettir ve bu en aşağı sayıdır.[194] Ayrıca Hanefîler İbn Mes'ûd (r.a.)'den yapılan şu rivayeti de kendilerine senet olarak seçmişlerdir: "Sizden biriniz namaz kıldığı zaman rükûunda üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm desin. Secdesinde ise, üç defa Sübhane Rabbiye'l-A'lâ desin. Bu, en aşağı sayıdır.

O bakımdan İmam Muhammed'den yapılan bir rivayette, rükû' ve secdelerde sözü edilen tesbîhi sadece bir defa söylemek mekruhtur, dediği belirtilmiştir. Çünkü hadîs bunun en aşağı sayısını üç olarak belirlemiştir. Üç defadan fazla söylemek ise daha faziletlidir.[195]

b) Şâfiîlere göre:

Rükû'da bir defa Sübhane Rabbîye'l-Azîm demekle sünnet yerine gelmiş olur. İkinci ve üçüncü defa tekrarlamak menduptur. İmam üçten fazla söylemez, ama münferit (yalnız başına namaz kılan) söyleyebilir.

Ayrıca yalnız başına namaz kılan kimse rükû'da tesbihten sonra şu duayı okuması müstehabdır: "Allahümme Leke Rekâ'tü Ve Bike Amentü Ve Leke Eslemtü Haşaa Leke Semi Ve Basari Ve Muhhî Ve Azmî Ve Asabi Vema'stekalet Kademî."[196]

Kâsâni ise, bu konuda Şafiî'nin görüşünü belirtirken, rükû'da sadece bir defa tesbih söyler, diyerek bir sınırlamaya yer vermiştir. İllet olarak da bu mezhebin şöyle dediğini nakletmiştir:

"Çünkü bir fiil ile emir tekrarı gerektirmez. O bakımdan bir defa yerine getirilince emre imtisal gerçekleşmiş olur."[197] Oysa az önce de belirttiğimiz gibi, bir defa söylemek, sünnet, ikinci ve üçüncü defa söylemek menduptur. İhtimal Kâsânî, sadece sünnet olanı yansıtmakla yetinmek istemiştir.

Ayrıca İmam Şafiî bu mesele hakkında şöyle demiştir:

"Rükû'a eğilenin o vaziyette üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm demesini müstehab görüyorum. Yapılan rivayete göre Resûlüllah (a.s.) Efendimiz rükû' ve secdelerinde ne demişse, onu kısaltmamamız bence müstehabdır, ister namaz kılan imam, ister münferit olsun.."[198]

Anlaşılan İmam Şafiî rükû'da söylenecek tesbîh hususunda İbn Mes'ûd hadisini dikkate almış ve onunla istidlal etmiştir. Ancak el-Ümm'de, "eğer hadîs sahihsa..." ifadesini kullandığına bakılırsa, bu mesele üzerinde ictihatta bulunurken hadîsi tesbit edebilmiş, sadece sıhhati üzerinde yeterli bir araştırmada bulunma imkânı elde edemediğini ima etmek istemiştir.

c) Hanbelîlere göre:

Rükû'da üç defa Sübhane Rabbîye'l-Azîm söyler ve bu kemal derecesinin en aşağısıdır. Şayet bir defa söylerse kafi gelir.

Hanbeliler bu konuda Akabe b. Âmir hadîsiyle istidlal etmişlerdir. Ayrıca el-Esrem'in Hüzayfe (r.a.) den yaptığı şu rivayeti de kendilerine senet seçmişlerdir:

"Rükû'a eğildiğinde üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm söyler..."

Ayrıca İmam Ahmed'in Hasan el-Basrî'den yaptığı rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Tam olan tesbîh yedi defadır, ortalama olanı beş, en aşağı olanı üç defadır..."[199]

d) Mâlikîlere göre:

Rükû ve secdelerde tesbih menduptur ve onun belirli bir lafzı yoktur. Ancak zikredilen lâfzı söylemek afdaldır. Aynı zamanda belirtilen iki yerde tesbîh için belirlenmiş bir sayı da söz konusu değildir.[200]

İbn Kudame de İmam Mâlik'in bu konuda şöyle dediğini nakletmiştir:

"Bize göre, rükû' ve secde de sınırlanmış bir tesbîh yoktur. Sadece ben rükû' ve secdede tesbîh olduğunu işittim."[201] İmam Mâlik'in "işittim" sözünden maksat, bu husustaki rivayetler kulağıma kadar ulaştı,
demektir.

Haber-i vahid olarak rivayet edilen hadîslerin delil olabilmesi için, İmam Mâlik'e göre, o haberin Medinelilerin ameline uyması şarttır. Aksi halde yani onların ameline uymayan haber-i vahid'le amel edilmez. Burada da İmam Mâlik hadîslerden ziyade Medineli'lerin amelini dikkate almış ve "üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm söyler" mealindeki haber-i vahidle istidlal etmemiştir.

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

Rükû'da belirtilen tesbihten başka Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in birtakım dualar yaptığı rivayet yoluyla sabit olmuştur. Bunlardan birkaç örnek verelim:

Abdullah b. Ebî Râfi'in Hz. Ali (r.a.)’den yaptığı rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz rükû'da bulunduğunda şöyle diyordu:

"Allahümme Leke Rekâ'tü Ve Bike Âmentü Ve Leke Eslemtü Ve Ente Rabbî, Haşaa Leke Sem'î Ve Basari Ve Muhhî Ve Azmî Ve Asabî Lillahi Rabbi'l-Âlemîn."[202]

Mesruk'un Hz. Âişe (r.a.)’dan yaptığı rivayette, demiştir ki:

"Resûlülah (a.s.) Efendimiz rükû'unda (duaları) çoğaltır ve şöyle derdi:

"Sübhaneke'llahümme Ve Bi-Hamdike Estağfirüke Ve Etübu İleyke, Fağfir Lî İnneke Ente't-Tevvab."[203]

Mutarrif’in Hz. Âişe (r.a.)’dan yaptığı rivayette, Hz. Aişe demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz rükû' ve secdelerinde şöyle derdi:

"Sübbuhun Kuddusün Rabbü'l-Melâiketi Ve'r-Ruh."
[204]

Yine Hz. Aişe (r.a.)’dan, Rebi'u'l-Müezzin tarıkıyla yapılan rivâyette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin bir gece secdede şöyle dua ettiğini işitmiştir:

"Allahümme İnnî Eûzü Bi-Rıdake Min Sahatike Ve Eûzü Bi-Avfike Min İkabîke Ve Eûzü Bike Minke, Lâ Uhsî Senâen Aleyke Ente Kema Esneyte Ala Nefsike."[205]

Ebû Cafer et-Tahavî bu ve benzeri rivayetleri sıraladıktan sonra şöyle diyor: Bir topluluk bu haberleri dikkate alarak, adamın rükû' ve secdelerde hoşuna gittiği duaları yapmasında bir sakınca yoktur, demişler ve onlara göre, bu iki yerde belirlenmiş bir dua ve tesbîh yoktur. Delilleri de yukarıdaki rivayetlerdir.

Diğer bir topluluk onlara muhalefet ederek şöyle demişlerdir:

"Namaz kılan kimsenin rükû'unda Sübhane Rabbiye'l-Azîm tesbihinden başkasını söylemesi uygun olmaz, ama bunu istediği kadar tekrarlayabilir, üç defadan aşağı söylemesi de uygun olmaz Aynı zamanda secdesinde de, Sübhane Rabbiye'l-A'lâ dan başka bir şey söylemesi uygun olmaz. Ama bunu istediği kadar tekrarlayabilir, üç defadan aşağı olması da uygun değildir. Bunlar konumuzun başında naklettiğimiz Akabe b. Âmir hadîsiyle istidlal ve ihticac etmişlerdir. Ayrıca bu grup, Akabe b. Âmir hadîsinde geçen iki âyet inmeden önce, Resûlüllah'ın (a.s.) değişik dualar okuduğu oluyordu, ama o âyetler inince artık rükû'da sadece Sübhane Rabbiye'l-Azîm ve secdede Sübhane Rabbiye'l-A'lâ tesbihlerini söylemiştir.

Bu âyetler inince Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ashabına rükû'da ve secdede bu iki tesbihin söylenmesini emretmiş, böylece bu emir önceki dua ve tesbihleri neshetmiştir."[206]

Sonra da Ebû Cafer et-Tahavî, Resûlüllah'ın (a.s.) rükû'da Sübhane Rabbiye'l-Azîm ve secdede Sübhane Rabbiye'l-A'lâ dediğine dair rivayetleri nakledip sıralamıştır. Sonuç olarak da görüşünü şöyle belirtmiştir:

"Bu açıdan biz tekbîri kendine has yerlerde, teşehhüdü kendine ait yerde, istiftahı kendine has yerde, teslimi kendine has yerde anıp başka bir şeye

geçmemeyi belirttik. Bunlar gibi rükû' ve secdelerde de has bir zikir vardır, başkasına geçmek uygun değildir."[207]

Zeylaî rükû'da tesbih konusuyla ilgili rivayetleri muhtelif tariklerden naklederek şöyle sıralamıştır:

"Sizden biriniz rükû'a eğildiğinde, orada üç defa şöyle desin: Sübhane Rabbîye'l-Azîm ve bu en aşağı olanı (sayıca en aşağı derecede bulunanı) dır."[208]

İbn Mace ise, Avn b. Abdullah tarikiyla İbn Mes'ud (r.a.)'den, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu tahrîc etmiştir:

"Sizden biriniz rükû'a eğildiğinde üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm desin ve bu en aşağı (sayısı) dır. Secde ettiğinde ise, üç defa Sübhane Rabbiye'l-A'lâ desin ve bu da en aşağı (sayısı) dır."

Aynı rivayeti Ebû Dâvud da yapmıştır.

Tirmizî ise şu lâfızla rivayet etmiştir:

"Sizden biriniz rükû'a eğildiğinde, orada üç defa Sübhane Rabbiye'-Azîm derse, gerçekten rükû'u tamamlanmıştır... Secde ettiği zaman, orada üç defa Sübhane Rabbiye'l-A'lâ derse, gerçekten secdesi tamamlanmış olur. Bu da en aşağı (sayısı) dır."

Ebu Dâvud, bu hadîsin mursel olduğunu, çünkü Avn b. Abdullah'ın İbn Mes'ûd'a ulaşmadığı bilinmektedir, demiştir. İmam Tirmizî de, "bu hadîsin isnadı muttasıl değildir; zira Avn, Abdullah'la buluşmamıştır," der. Beyhakî de aynı görüştedir.[209]

807 nolu Huzayfe hadîsinde rükû ve secdelerde hangi tesbihin söylenmesi gerektiği belirtiliyor, ancak bu vâcib değil, sünnettir. Nitekim müctehit imamlar da aynı görüştedirler. Sadece İmam Mâlik bunun mendup olduğunu söylemiştir.

Peygamberimiz namazda ne kadar bir rahmet âyetine gelirse, durup orada rahmet ister, ne kadar bir azap âyetine gelirse, ondan Allah'a sığınırdı, bölümüne gelince, İmam Şafiî, bunun mendup olduğunu belirtmiştir. İshak b. Râhuye ise, rükû ve secdelerdeki tesbihin vâcib olduğunu söylemiş ve o bakımdan kasden terkedenin namazı bozulur, diye ilâve etmiştir. Davud ez-

Zahirî de aynı görüştedir. İmam Ahmed'den yapılan bir rivayette ise, namazdaki bütün tekbîrler, rükû ve secdelerdeki tesbihler ve rükû'dan kalkıldığında Semî'allahu Limen Hamidehu demek vâcibdir. Bunlardan birini kasden terkedenin namazı hükümsüz olur. İmam Ahmed'den bunların sünnet olduğuna dair rivayetler de yapılmıştır.

808 nolu Akabe b. Âmir hadîsini ayrıca el-Hâkim kendi Müstedrek'inde tahrîc etmiş, İbn Hibban da sahîhlemiştir.[210]

809 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadîsinde Sübbuh Ve Kuddüs tabirleri geçmektedir. Birincisinin mânası, noksanlıklardan, şirkten ve ulûhiyetine lâyık olmayan her şeyden berî; ikincisinin mânası, yaratana lâyık olmayan her şeyden pâk ve temiz olan demektir. Hadîs sahihtir.

810 nolu yine Hz. Aişe (r.a.) hadîsine gelince, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in rükû' ve secdelerde belirtilen tesbîh ve tahmidi, Îza Cae Nasrullah âyeti indikten sonra devam ettiğini Şevkanî nakletmektedir.[211]

811 nolu Avn b. Abdullah b. Utbe hadîsinin mürsel olduğunu Ebu Dâvud söylemiştir ki buna daha önce de işaret etmiştik. Çünkü yapılan tesbitlere göre, Avn, Abdullah b. Mes'ûd'a (r.a.) yetişmemiştir. Aradan bir sahabinin düşürüldüğü anlaşılıyor. Tirmizî de bunun isnadı muttasıl değildir, demiştir. Bundan, hadîsin senedinde bir kesiklik tesbit edildiği anlaşılıyor.

Avn b. Abdullah'a gelince, sika (güvenilir) kabul edilmiş ve ashabdan bir cemaatten rivayet yapmıştır. Müslim de onun hadîslerini tahrîc etmiştir.

812 nolu Saîd b. Cübeyr hadîsinin ricalinin hepsi sikat (güvenilirler) dir. Ancak Abdullah b. İbrahim b. Amir b. Keysan Ebu Yezîd as-San'ânî üzerinde durulmuştur: Ebû Hatim, onun salihü'l-hadîs olduğunu; Nesâi, onun rivayetinde bir beis yoktur, demişlerdir. Aynı zamanda Nesâî onun bir hadîsini kendi kitabına almıştır.[212]

Hadîsin açık delâletinden, rükû ve secdelerde, yalnız başına namaz kılan kimse tesbihleri istediği kadar çoğaltabilir, yani üçten fazla tekrarlamasında bir sakınca yoktur. Ömer b. Abdülaziz'in 10 defa söylemesi tahdidi değildir. İmama gelince, cemaati bıkkınlık hissetmiyor da memnun kalıyorlarsa, tesbihleri üçten fazla tekrarlayabilir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Rükû’da üç defa Sübhane Rabbiye’l-Azîm demek sünnettir. Bir defa da söylendiği takdirde sünnet yerine gelmiş olur.

2- Secdede üç defa Sübhane Rabbî'l-A'lâ demek sünnettir. Bir defa söylendiği takdirde de sünnet yerine gelmiş sayılır.

3- Rükû ve secdelerde tesbihleri üçten fazla söylemekte bir sakınca yoktur. Ancak imamlık yapan kimsenin cemaatin durumunu bilmesi, üçten fazla söylediğinde sıkılıp sıkılmadıklarını tesbit etmesi uygun olur. O bakımdan yalnız başına namaz kılan kimse üçten fazla söyleyebilir. İmamın üç defa ile yetinmesi daha uygun olur.

4- Rükû ve secdelerde tesbihten başka dua ve benzeri şeyler söylemek hakkında müctehitler arasında ittifak yoktur. Mendup diyenler olmuşsa da çoğu muhalefet etmiştir. Ancak yalnız başına namaz kılan kimsenin vakti müsaitse, me'sur dua ve tesbihleri söyleyebilir. Buna cevaz verilmiştir.

5- Namazda kıraatte rahmet âyetlerine gelince, gönülden rahmet dilemek, azap âyetleri gelince yine gönülden Allah'a sığınmak menduptur. Dil ile söylenmesi hakkında ittifak yoktur.

6- İmam Mâlik'e göre, rükû ve secdelerde tesbih söylemek menduptur. Bir rivayette İmam Ahmed'e göre, vâcibdir.

Rüku’ Ve Secdelerde Kur’an Okunmaz

Namazda kıraatin yeri belirlendiği gibi, zikir ve tesbihlerin de yeri belirlenmiştir. Tesbîh söylenecek yerlerde Kur'ân'dan bir şeyler okumak yasaklanmıştır.

Konuyla ilgili hadîsler:

İbn Abbas (r.a.)’dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (hasta iken) perdeyi açtı, insanlar da o sırada Ebu Bekir'in (r.a.) arkasında saf bağlamış durumda idiler. Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! peygamberlik mübeşşiratindan bir şey kalmadı, ancak sâlih rüya kaldı ki Müslüman onu görür veya ona gösterilir. Haberiniz olsun ki, ben rükû' ve secdelerde kıraatten men'olundum. Rükû'a gelince, orada Rabbinıza tazimde bulunun, secdede ise, orada duâ hususunda gayret sarfedin, lâyıktır ki dualarınız kabul oluna.."[213]

Hadîsin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den sonra artık vahiy inmiyecektir. O yoldan yapılan tebşiratların kapısı kapanmış oluyor.

2- Salih rüya, o tebşiratların ayrı bir tecellisidir ki, müslüman onu görür veya ona gösterilir.

3- Rükû' ve secdelerde Kur'ân'dan sûre veya âyetler okumak men'edilmiştir.

4- Rükû'da Allah'a tazim edilerek Sübhane Rabbiye'l-Azîm denilir.

5- Secdelerde duâ yapılmasında bir sakınca yoktur.

Hadîsin ışığında müctehit imamların görüş, tesbit, ictihat ve istidlalleri:

a) Hanefilere göre:

Kıraati tamamladıktan sonra rükû'a gidilir. Sahîh olan budur.

Tekbîri ise tam eğilirken söyler.[214] Bu ifadeden de rükû'da Kur'ân'dan bir şeyler okumanın mekruh olduğu anlaşılıyor.

b) Şâfillere göre:

İmam Şafiî bu konuda 832 nolu İbn Abbas hadîsiyle istidlal etmiştir. O bakımdan el-Ümm'de şöyle belirtmiştir:

"Bir kimsenin rükû' ve secdelerde Kur'ân okumasını müstehab görmüyorum; çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bunu men'etmiştir. Rükû ve secdeler kıraatın ötesinde zikir yerleridir. Bunun gibi, teşehhüt yerinde de bir kimsenin Kur'ân okumasını müstehab görmüyorum."[215]

c) Hanbelilere göre:

Rükû' ve secdelerde Kur'ân okumak mekruhtur. Hanbelîler bu meselede Tirmizî'nin hasenleyip sahîhlediği Hz. Ali'nin (r.a.) şu hadîsiyle istidlal etmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz rükû' ve secdelerde Kur'ân okumamı men'etmiştir." Ayrıca İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadîsi de kendilerine mesned seçmişlerdir:

"Doğrusu ben rükû' ve secdede Kur'ân okumaktan men'olundum!..."

Ebu Davud'un rivayet ettiği bu hadîsin tamamı şöyledir:

"Şüphesiz ki ben, rükû' ve secdede Kur'ân okumaktan men'olundum. Rükû'a gelince, orada Rabbınıza ta'zimede bulunun, Secdede ise duâ etmek için gayret sarfedin ki duanız kabul olunsun."[216]

d) Mâlikilere göre:

İmam Mâlik'in rükû'da duâ edilmesini mekruh saydığını, ama bunu secdede mekruh görmediğini Sahnûn kendi eserinde nakletmiştir.[217] Bundan, kıraatin da rükû' ve secdede yapılmasının mekruh olduğu anlaşılıyor.

Böylece rükû' ve secdelerde Kur'ân okumanın mekruh olduğunda müctehit imamların ittifakı vardır. Buna muhalefet eden olmamıştır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Rükû'da sadece Allah'a ta'zîm edilerek belirtilen tesbîh söylenir. O bakımdan rükû'da Kur'ân okumak veya ayakta iken başlanılan kıraati rükû'da tamamlamak mekruhtur.

2- Rükû'da Şâfiilere göre, bazı me'sur dualar yapılabilir. Mâlikîlere göre, bu da mekruhtur.

3- Secdede hem tesbih, hem duâ etmek müstehabdır. Sadece belirtilen tesbîhi söylemek sünnettir.

Rükü’dan Kalkınca Ne Söylenir?

Bu hususta da müctehit imamların farklı tesbit ve ictihatları olmuştur. Rivayetler de biraz farklıdır.

Ebu Hüreyre (r.a.)’den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namaza kalkınca, ayağa kalkınca tekbîr getirirdi, sonra rükû'a gidince yine tekbîr getirirdi ve sonrada o rek'atten kalkıp belini doğrultunca Semi'alahu Lîmen Hamidehü derdi. Sonra ayakta iken şöyle derdi: Rabbena Ve Leke'l-Hamd. Sonra secde için eğilirken tekbîr getirirdi, sonra başını kaldırınca yine tekbîr getirirdi, sonra tekrar secdeye gidince tekbîr getirirdi, sonra yine secdeden başını kaldırınca tekbîr getirirdi ve sonra da bunu her rekâtinde yapardı ve bir de ikinci rekâte oturup üçüncü rekâte kalkınca yine tekbîr getirirdi."[218]

Enes (r.a.)’den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "İmam Semi'allahu Limen Hamidehü dediği zaman siz Rabbena Ve Leke'l-Hamd deyin."[219]

İbn Abbas (r.a.)’dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah Efendimiz başını rükû'dan kaldırınca, "Allahümme Rabbena Leke'l-Hamdu Mil'e's-Semavati Ve Mil'e'l-Arzi Ve Mil'e Mabeynehüma Ve Mil'e Ma Şi'te Min Şey'in Ba'dü Ehle's-Senâi Ve'l-Mecdi, Lâ Mâni'a Lima A'tayte Vela Mu'tiye Lima Mena'te Vela Yenfeu Za'l-Ceddî Minke'l-Cedd." [220] derdi.

Hadiselerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Rükû'dan kalkıldığı zaman Semî'allahu Limen Hamîdehü demek sünettir.

2- Rükû'dan kalkılıp beli doğrulttuğunda Rabbena Ve Leke'l-Hamd demek sünnettir. Bazı rivayetlerde ise, Rabbena Leke'l-Hamd şeklinde bir ibare nakledilerek Leke'nin başında (vav) kullanılmamıştır.

3- Namaza başlarken, rükû'a eğilirken, secdeye gidilirken, secdeden başı kaldırırken, yine ikinci secdeye gidilirken ve ikinci secdeden başı

kaldırırken tekbîr getirmek sünnettir.

4- İkinci rekâte oturup üçüncü rekâte kalktığında yine tekbir getirmek sünnettir.

5- İmama uyup cemaat halinde namaz kılınırken, İmam rükû'dan Semî'allahu Lîmen Hamidehü diyerek kalktığında ona uyanların Rabbena Ve Leke'l-Hamd Veya Rabbena Leke'l-Hamd demeleri sünnettir.

6- Rükû'dan kalkılıp Rabbena Leke'l-Hamd'den sonra 839 nolu hadîste geçen duayı okumak müstehabdır.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların görüş, ictihat ve istidlalleri:

a) Hanefilere göre:

Namaz kılan kimse imam olarak bulunuyorsa, başını rükû'den kaldırdığında sadece Semî'allahu Limen Hamidehü der, Rabbena Leke'l-Hamd demez. Bu, İmam Ebû Hanîfe'nin kavlidir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, her ikisini de söyler.

Ancak Ebû Hanife'den yapılan bir rivayete göre ise, o da imamın her ikisini söyleyebileceğini belirtmiştir.[221]

Hanefîler bu meselede Ebu Hüreyre hadîsiyle istidlal etmişlerdir. Yalnız başına namaz kılan kimse sözü edilen iki duayı birlikte söyler. İmam Ebû Hanîfe'nin bilinci kavline gelince, Kâsânî'nin tesbitine göre, imam bu görüş ve ictihadında Ebu Musa el-Eş'arî ile Ebû Hüreyre'den rivayet edilen şu hadîsle istidlal ve ihticac etmiştir:

"İmam ancak kendisine uyulsun diye imamdır, o halde ona muhalefet etmeyiniz; O tekbîr getirince siz de tekbîr getirin, o okumaya başlayınca siz susun; o, Vela'd-Dallîn dediği zaman, siz Âmîn deyin. İmam Rükû'a varınca siz de varın, imam Semî'allahu Lîmen Hamidehü deyince siz, Rabbena Leke'l-Hamd deyin.."[222]

b) Şâfiilere göre:

Namaz kılan kimse başını rükû'dan kaldırdığı zaman Semî'allahu Lîmen Hamidehü der, belini doğrultunca da Rabbena Leke'l-Hamd veya Rabbena Veleke'l-Hamd der. Veya Allahümme Rabbena Leke'l-Hamd de diyebilir.

Buna ilâveten me'sur duayı okuyabilir. Yalnız başına namaz kılan kimse, daha fazla dua ve senada bulunabilir.[223]

c) Hanbelîlere göre :

Rükû'u tamamlayıp başını kaldırdığı zaman Se'mîallahu Lîmen Hamidehü söyler. Hem rükû'dan kalkmak, hem de beli doğrultmak vâcibdir. İmam ise Tesmî'î aşikâr söyler. Sonra belini doğrultunca da Rabbena Lekel-Hamdu Mîl'e's-Semavati Ve Mil'e'l-Arzı Ve Mil'e Ma Şi'te Min Şey'în Ba'dü.. der.

İmam Ahmed'den yapılan bir rivayette ise, yalnız başına namaz kılan bu son kısmı söylemez. Her ikisini birarada söylemek imam için meşru'dür.[224]

Tabii bunları söylemek sünnettir.

d) Mâlikîlere göre:

İmam Mâlik, Rabbena Leke'l-Hamdı yalnız imama uyanlar söylerler. İmam ise, Semi'allahu Lîmen Hamidehü ile yetinir, demiştir.

Böylece bu iki duâ hakkında müctehit imamlar arasında bazı farklı yorum ve ictihat söz konusudur.

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

et-Tahavî bu konuda Ebu Musa el-Eş'ârî hadîsini ve bir de Ebû Hüreyre hadîsini birkaç tarikten rivayet ettikten sonra şöyle demiştir:

Sözü edilen hadîsler, imam ve me'mumun neler söyleyeceğine açık şekilde delâlet etmektedir: İmam Semi'allahu Lîmen Hamîdehü deyince, siz Allahümme Rabbena Leke'l-Hamd deyin, mealindeki hadîsin bu bölümü, Semi'allahu Limen Hamîdehü'yü sadece imamın söyliyeceğine, me'mumun demiyeceğine delildir; Rabbena Leke'l-Hamd'i ise me'mumun söyliyeceğine, imamın söylemiyeceğine delildir, diyenler vardır.

Bu görüşte olanlar arasında İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik de bulunuyor, yani bu aynı zamanda onların da kavlidir.

Diğer bir grup onlara muhalefet etmiştir. Bunlara göre, İmam hem Semi'allahu Lîmen Hamidehü, hem de Rabbena Leke'l-Hamd söyler. Ona uyanlar da sadece Rabbena Leke'l-Hamd derler. Zira bu ikinci gruba göre,

Resûlüllah (a.s.) Efendimizin hadîslerinde, "İmam Semi'allahu Limen Hamidehü dediği zaman siz Rabbena Leke'l-Hamd deyin" şeklinde bir emir yoktur.[225]

Buna cevap verecek olursak, diyebiliriz ki, Resûlüllah'ın hadîsinden eğer imamın Rabbena Leke'l-Hamd demiyeceği anlaşılıyorsa, o takdirde yalnız namaz kılan kimsenin de aynı şeyi söylememesi anlaşılıyor demektir. Oysa yalnız başına namaz kılanın hem Semi'allahu Limen Hamidehü, hem de Rabbena Leke'l-Hamd demesine muhalefet eden olmamıştır. Buna kıyasla imamın da söylemesini engelleyen bir kayıt yoktur, demektir. Nitekim et-Tahavî de aynı hususa bilhassa değinerek ikincilerin görüşünün isabetli olmadığım belirtmiştir.

Ebû Hüreyre (r.a.), ben aranızda Resûlüllah'ın (a.s.) namazına en çok benzer şekilde namaz kılanınızım, der ve o namazda rükû'dan başını kaldırınca hem Semi'allahu Limen Hamîdehü, hem de Rabbena Leke'l-Hamd derdi.

Urveden yapılan rivayette ise, şöyle demiştir: Hz. Aîşe (r.a.) bana şöyle haber verdi:

"Resûlüllah'ın (a.s.) hayatında güneş tutuldu. O da insanlara namaz kıldırdı, başını rükû'dan kaldırınca, Semi'allahu Limen Hamidehü, Rabbena Leke'l-Hamd dedi."[226]

Kaldı ki, 837 nolu Ebu Hüreyre hadîsi, imamlık yaparken Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in sözünü ettiğimiz tesmi' ve tahmîdin ikisini de söylediği, yalnız başına kılarken de aynı şeye devam ettiği kesinlik kazanmıştır.

Zeylâi de Ebu Hüreyre hadîsini naklettikten sonra İbn Ömer'den ve Abdullah b. Ebî Evfâ'dan iki ayrı rivayete yer vererek meseleye ağırlık kazandırmıştır. İki ayrı rivayeti meâlen naklediyoruz:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namaza başlarken tekbîr getirip iki elini omuzları seviyesine kadar kaldırırdı ve Rükû'dan başını kaldırınca, Semi'allahu Limen Hamidehü, Rabbena Veleke'l-Hamd derdi."[227]

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz başını rükû'dan kaldırınca, Semi'allahu Limen Hamidehü, Allahümme Rabbena Leke'l-Hamdü Mil'e's-Semavati...............derdi."[228]

Bu mealde daha uzun bir hadîsi Sahîh-i Müslim'de Hz. Ali (r.a.)’den rivayet edilmiştir ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in rükû' ve secdelerde tesbihlerden başka birtakım dua ve zikirlerde bulunduğu, rükû'dan başını kaldırdığında ise, Semî'allahu Limen Hamidehü Rabbena Ve Leke'l-Hamdü Mil'es-Semavati Ve'l-Arzi Vema Beynehüma Ve Mil'e Ma Şi'te Min Şeyin Ba'du dediği belirtilmiştir.[229]

İbn Dakiyk el-Iyd, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in rükû'dan başını kaldırınca ellerini omuz seviyesine kadar yükseltip Semi'allahu Lîmen Hamidehü Rabbena Ve Leke'l-Hamdü dediğiyle ilgili Abdullah b. Ömer hadîsini açıklarken bu hadîse Buharî, Müslim ve Nesâi'nin yer verdiğini belirtmiş, sonra da açıklamanın tamamını rükû'dan kalkınca elleri omuz seviyesine kadar kaldırma meselesine teksif etmiş, diğer husus üzerinde durmamıştır.[230]

Çıkarılan Hükümler:

1- İmam başını rükû'dan kaldırınca Semi'allahu Limen Hamidehü, Rabbena Leke'l-Hamdü der, bunu söylemesi sünnettir. Şafiîler de aynı görüştedirler. Hanbelîler de buna yakın ictihatta bulunmuşlarsa da, İmam Ahmed'den yapılan bir rivayette, bu ikisini imamın söylemesi sünnettir, yalnız başına kılan ise, sadece tesmi' söylemesi sünnettir.

İmam Mâlik ise, imama uyanlar sadece Rabbena Leke'l-Hamd derler, İmam ise sadece tesmi' ile yetinir. Onlara göre, belirtilen şekilde hareket etmek sünnettir.

2- Rükû' ve secdelerde me'sür duâ ve zikirleri söylemek müstehabdır.

Rükü’dan Kalkınca Beli Doğrultup Durmak Farzdır

Namaz her ne kadar duâ, tesbih, zikir ve tehlilden ibaretse de, ibâdeti âdetten ayırmak için ona resmiyet verilerek belli ölçülere bağlanmıştır. O bakımdan namazı kılınıp belirlendiği, tarif edilip öğretildiği şekilde kılmamız gerekmektedir. Laubali şekilde namaz kılmak mutlaka mekruhtur. Hele bir de farz ve vaciplerden birini ihlâl edecek derecede ise, haramdır, aynı zamanda kılınan namaz makbul değildir. Her rükünde aza yerini almalı, vücut dengesini bulmalıdır. Buna "ta'dîl-i erkân" denir. Müctehit imamlar, ta'dîl-i erkân farz ya da vacip olduğu üzerinde durup farklı ictihatlarda bulunmuşlardır. Yeri gelince açıklayacağız.

Bu konuda bizi en çok aydınlatan ve en sağlam ölçüyü veren hadislerden birini Ebu Hüreyre (r.a.) şöyle anlatmıştır:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Mescid'e girdi, arkasından bir adam da gelip girdi ve namaz kılmaya başladı. Namazını bitirdikten sonra gelip Resûlüllah'a (a.s.) selâm verdi. Resûlüllah (a.s.) onun selâmını alıp cevapladı ve:

"Dön yeniden namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın!" buyurdu. Adam dönüp yemden namaz kıldı ve bu hal üç defa tekrarlanınca adam şöyle dedi:

"Seni hak peygamber olarak gönderene yemin ederim ki, bundan daha iyisini bilemiyorum, onun için bana (nasıl kılınacağını) öğret." Resûlüllah (a.s.) ona dedi ki:

"Namaza kalktığın zaman tekbîr getir, sonra da Kur'ân'dan yanında (ezberinde) bulunandan sana kolay geleni oku, sonra rükû'a var, vücudun tam istikrar buluncaya kadar bekledikten sonra başını kaldır ve ayakta tam doğruluncaya kadar dur, sonra secde et ve secdede vücudun her organı istikrar buluncaya kadar bekle ve sonra başını kaldırıp otur, vücudun istikrar buluncaya kadar bekle ve bunu namazın her rekâtinde yerine getir ve işte böyle yapacak olursan namazın gerçekten tam ölçüsünü bulmuş olur. Bunlardan bir şey noksan bıraktığın nisbette namazını noksan bırakmış olursun."[231]

Ancak Ebu Dâvud bu hadîsi ayrıca Rifaa b. Râfi'den daha uzun şekilde rivayet etmiştir ki Zeylaî onu hem nakletmiş, hem kısmen açıklamasını yapmıştır.[232]

İlgili diğer hadîsler:

Ebu Hüreyre (r.a.)’den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Rükû' ve secdeleri arasında belini doğrultmayan adamın namazına (kabul) nazarıyla bakmaz."[233]

Ali b. Şeyban (r.a.)’dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Rükû’ ve secdelerde belini doğrultmayan kimsenin gerçekte makbul bir namazı yoktur."[234]

Ebu Mes'ûd (r.a.)’den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Rükû' ve secdelerde belini doğrultmayan adamın namazı yeterli değildir."[235]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazda rükû'a varınca itmi'nan buluncaya, yani her aza istikrar buluncaya kadar beklemek farzdır.

2- Rükû'dan kalkıldığı zaman beli doğrultup ayakta itmi'nan sağlanıncaya kadar beklemek farzdır.

3- Secdeye varıldığında her aza itmi'nan sağlaynıcaya kadar beklemek farzdır.

4- Secdeden başı kaldırınca, yine oturup itmi'nan sağlayıncaya kadar beklemek farzdır. İkinci secdeye varıldığında da öyle..

5- Belirtilen yerlerde itmi'nan sağlayıncaya kadar beklemeyen kimsenin namazı kabul değildir.

Hadislerin ışığında müctehit imamların görüş, tesbit, ictihat ve istidlalleri:

a) Hanefîlere göre:

Namazın aslî vâciblerînden biri de, rükû'da tuma'nine ve karardır, yani rükû'a varıldığında her organın yerinde karar kılacağı kadar beklemek vâcibtir. Bu, İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'in kavlidir. İmam Ebû Yusuf'a göre, rükû'da bir tesbih miktarı tuma'nine farzdır. İmam Şafiî de

aynı ictihattadır. O kadar ki namaz kılan kimse rükû'da tuma'nineyi terkedecek olursa, İmam Ebû Hanife ile İmam Muhammed'e göre, namazı (kerahetle) caizdir. İmam Ebu Yusuf ile İmam Şafiî'ye göre, namazı caiz olmaz. Gerçi bu hilaf Zahiri'r-Rivâye de zikredilmemiş tir, sadece el-Muallâ kendi Nevadir'inde belirtmiştir.

Bu açıdan bakılarak rükû'dan sonraki doğrulmayı ve iki secde arasındaki oturmayı terkedecek olursa, İmam Ebu Hanîfe'ye göre, onun bu durumu ayakta durmaya daha yakınsa, namazı caiz olmaz, ama rükû'a daha yakın olursa, kâfi gelir. Çünkü burada ekseri makamı küllde ikamet etmek söz konusudur.

Böylece ta'dîl-i erkânın İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre vacip, İmam Ebû Yusuf ile İmam Şafiî'ye göre farz olduğu neticesi ortaya çıkıyor.

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed, Kur'ân'da: "Ey imân edenler! rükû' ediniz, secde ediniz!" mealindeki âyetle ihticac etmişlerdir. Burada mutlak emir vardır, o da rükû' ve secde için eğilmektir. Deve secde etti, denilince, otlamak için başını yere kadar eğdi demektir. İtmi'nan ve karar ise fiilin aslı üzere devam demektir ki, emir böyle bir devama delâlet etmemektedir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Şafiî, ise 850 nolu Ebû Hüreyre hadîsiyle istidlal etmişlerdir.[236]

Nitekim Şafiî mezhebinin ileri gelen fakihlerinden Şerefüddin Yahya en-Nevevi bu konuyu şöyle belirtmiştir:

"Namazın beşinci farzı rükû'dür. Bunun en azı, iki elinin içinin diz kapaklarına kadar ulaşmasıdır ki, kalkması eğilmesinden ayrılacak kadar az bir karar kılmakla gerçekleşir."[237]

Rükû'un ekmel şekli ise, şöyledir: Bel ve boynu aynı seviyeye, getirmek ve bacakları dimdik tutup elleri diz kapaklarının üzerine parmakları hafif açık bulundurup kıbleye müteveccih bulundurmak.
[238]

İmam Şâfi de el-Ümm'de diyor ki:

"Başını rükû'dan kaldırıp belini doğrultarak ayakta dik durmaya kudreti yeten kimsenin böyle yapmayıp da bu şekilden bir şey noksan bırakıp

yerine getirmiyecek olursa, (kıldığı namaz) yeterli sayılmaz."

b) Hanbelilere göre:

Rükû'da organlar yerli yerince yatışıncaya, yani karar kılıncaya kadar beklemek vaciptir. Bu da, namaz kılan kimse rükû sınırına vardıktan sonra söz konusudur, şöyle ki: Rükû' sınırına vardıktan sonra organların yerli yerince az da olsa karar kılması gerekir, aksi halde vacip terkedilmiş olur. İmam Şâfi de ayni görüştedir.

Hanbelîler bu meselede yukarıda naklettiğimizüç hadîsle istidlal etmişlerdir.[239]

c) Mâlikîlere göre:

İmam Mâlik, rükû' ve secde için belirli bir duâ olmadığını belirtikten sonra, rükû, ellerin diz kapakları üzerine konulmasıyla, secdenin de alnın yere konulup karar kılmasıyla gerçekleşeceğini söylemiştir.[240]

Farz ve vacip ölçü dışında sünnete uygun rükû'un şöyle yapılmasında bütün müctehitler görüş birliği izhar etmişlerdir: Namaz kılan kimse rükû'a eğildiğinde belini bir köprü gibi dümdüz tutar, başıyla arka kısmını aynı seviyeye getirip yatay bir düzlem meydana getirir. Nitekim Peygamber (a.s.) Efendimiz rükû'da aynı şeylere dikkat eder, başını ne yere doğru eğer, ne de yukarıya doğru kaldırırdı.[241]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

Ali b. Şeyban'dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.), Efendimiz'in arkasında namaz kılıyorduk, rükû' ve secdelerde belini doğrultmayan bir adamı gözünün ucuyla bakıp gördü. Namaza bitirince şöyle buyurdu:

"Ey Müslümanlar cemaati! Rükû ve secdelerde belini doğrultmayan kimsenin namazı (makbul) değildir."[242]

İbn Maîn, Ebu Zer'a ve İbn Hibban bu hadîsi sahihlemişlerdir.

Ashabdan Hz. Huzayfe (r.a.), rükû' ve secdeleri tamamlamıyan, noksan bırakan bir adam gördü. Adam namazını bitirince, Hz. Huzayfe onu çağırdı ve sordu.

"Ne zamandan beri böyle namaz kılarsın?"

O da:

"Şu kadar zamandan beri", diye cevap verdi.

"Doğrusu sen Allah için bir namaz kılmamışsın. Eğer bu vaziyette ölecek olursan, Muhammed'in (a.s.) sünnetinden başka bir şey üzerine ölmüş olursun."[243]

852 nolu hadisi rivayette İmam Ahmed teferrüd etmiştir. Mecmau'z-Zevaid sahibi diyor ki:

"Bu hadîsin râvilerinden Abdullah b. Zeyd el-Hanefî'nin tercüm-i hayatına rastlayamadım." İbn Hacer onun bu sözünü garip karşılamış ve o râviyi Abdullah b. Zeyd diye adlandırması vehimden başka değildir, diyerek onun Abdullah b. Bedir olduğuna dikkatleri çekmiştir ki, bu zat sika olarak tanınır. Ancak Abdullah b. Bedir doğrudan Ebû Hüreyre'den değil, aradaki bir râvi vasıtasiyle rivayet ettiği sanılmaktadır.

853 nolu Ali b. Şeyban hadîsini İbn Mâce, Ebu Bekir b. Ebi Şeybe'den o da Mülazım b. Amir'den rivayet etmiştir ki bu zatın sika olduğunu Ahmed b. Hanbel, Yahya ve Nesâî belirtmişlerdir. Ebu Davud ise, onun rivayetinde bir beis yoktur, demiştir. İbn Maîn, Zer'â ise onun sika olduğunu kaydetmişlerdir. Râvilerinden Abdurrahman b. Ali b. Şeyban'ın da sika olduğunu İbn Hibban söylemiş ve böylece hadîs ile istidlal etmekte bir sakınca söz konusu olmadığına atıflar yapılmıştır.

854 nolu Ebu Mes'ûd hadîsinin isnadı sahihtir. Nitekim Tirmizî de onu sahîhlemiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Rükû'da karar kılmak, yani her aza yerini alıp karar kılacak kadar durmak vaciptir. O bakımdan organlar karar kılmadan eğilip kalkanın namazı kerahetle caizdir. İmam Ahmed'in de ictihadı bu doğrultudadır.

Bu, İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göredir.

2- Rükû'da her aza yerini alıp karar kılacak kadar beklemek farzdır. O bakımdan bir tesbih miktarı durmadan kalkan kimse farzı yerine getirmediğinden namazı bozulur. Bu, İmam Şafiî ile İmam Ebû Yusuf'a göredir.

3- Ellerin diz kapaklarına kadar ulaşmasıyla rükû', başın (alnın) yere değmesiyle secde gerçekleşmiş olur, yani farz yerine gelmiş sayılır. Bu, İmam Mâlik'e göredir.

4- Rükû'dan kalkınca beli iyice doğrultmak da vâcibdir.

5- İki secde arasında beli doğrultarak oturmak da vâcibdir.

6- Özetle: Namazda "tadil-i erkân" kimine göre vacip, kimine göre farzdır.

Secdenin Şekli Ve Keyfiyeti

Kulun Allah'a en yakın bulunduğu an, secdede olduğu zamandır. Çünkü secde, kulluğun en yüksek mertebesi, teslimiyet ve mahviyetin en açık belirtisi, kula kul olmamanın en belirgin belgesidir. O bakımdan Resûlüllah (a.s.) Efendimizin secde durumu ve sureti, tek ve değişmeyen ölçüdür. Çünkü O, kulluğun da en üst derecesinde bulunuyordu.

İlgili hadîsler:

Vâil b. Hücür (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizi secde ederken gördüm, iki dizini iki elinden önce yere koyuyordu ve secdeden kalkınca da ellerini dizlerinden önce kaldırıyordu."[244]

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Sizden biri secde ettiği zaman deve çöker gibi çökmesin; önce ellerini yere koysun, sonra dizlerini..."[245]

Abdullah b. Buhayne (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz secde ettiği zaman, koltuklarının beyazlığı gözükecek şekilde kollarını açardı."[246]

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Secdede mu'tedil olun; sizden biriniz kollarını, köpeğin dirseklerini yere yaydığı gibi yaymasın."[247]

Ebu Humayd, Resûlüllah'ın (a.s.) namazının sıfatı hakkında şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz secde ettiği zaman, iki uyluğu arasını biraz açık tutar, göbeğinden hiçbir şeyi uylukları üzerine yüklemezdi."[248]

Yine Ebu Humayd'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz, secde ettiğinde burnunu ve alnını iyice yere koyup üzerinde sağlamca tutardı. Ellerini (dirseklerini) yanlarından biraz açık tutar, ellerini omuzları hizasına gelecek şekilde yere koyup o vaziyette tutardı."[249]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Secdeye eğilirken önce dizleri, sonra elleri yere koymak sünnettir.

2- Secdeden kalkarken önce elleri, sonra dizleri kaldırmak sünnettir.

3- Secdeye eğilirken deve çöker gibi çökmek, yani önce elleri, sonra dizleri yere koymak mekruhtur.

4- Secdede kolları yanlardan biraz açık tutmak sünnettir.

5- Secdede kolları, dirsekleri yere yaymak mekruhtur.

6- Secdede uyluk arasını biraz açık bulundurmak ve göbeği uyluklardan biraz ayırıp arada açıklık bırakmak sünnettir.

7- Uylukları bitiştirmek ve göbeği uyluklar üzerine yüklemek mekruhtur.

8- Secdede burnu ve alnı yere koymak sünnettir. Yalnız alnı yere koymak vâcibdir.

9- Secdede elleri omuz hizasına gelecek şekilde yere koymak sünnettir.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların görüş, tesbit, istidlal ve ictihatları:

a) Hanefîlere göre:

Namazın sünnetlerinden biri de secdeye eğilirken önce dizleri, sonra elleri yere koymaktır. İmam Mâlik ile İmam Şafii'ye göre, önce elleri, sonra dizi yere koymak sünnettir. Hanefîler 863 nolu (Malikîlerle Şafiiler, Ebu Hüreyre 1864 nolu) hadisiyle istidlal etmişlerdir. Konuyla ilgili diğer rivayetler ise, Hanefîlerin görüşünü kuvvetlendirmektedir.[250]

Secdeye gidilirken önce alnını, sonra burnunu yere koymak, bazısına göre önce burnunu, sonra alnını yere koymak sünnettir. Böylece secdede hem burnu, hem alnı yere koymakta birleştirmek sünnettir. Çünkü yedi aza üzerine secde edilmekle emredilmiştir. İmam Şafii'ye göre, alnı yere koymak vâcib olduğu gibi, burnu da koymak vaciptir. Şafiî bu meselede şu hadisle istidlal etmiştir:

"Alnını yere dokundurduğu gibi, burnunu da yere dokundurmayanın Allah namazını kabul etmez."[251]

Secdede elleri kulak hizasına gelecek şekilde yere koymak sünnettir. Çünkü yapılan sahih rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz secde ettiğinde ellerini kulakları hizasına gelecek şekilde yere koyardı, denilmektedir.[252]

Secdede itidal üzere olup dirsekleri yere yaymamak sünnettir. Hanefîler 866 nolu Enes hadîsiyle istidlal etmişlerdir. İmam Mâlik ise, nafile namazda dirsekleri yere yaymakta bir sakınca görmemiştir. Farz namazda ise, öyle yapmak namazı bozar.

Bütün bunlar erkekler hakkındadır. Kadınlara gelince, onlar secdede dirseklerini yere yayarlar, göbeklerini uylukları üzerine koyarlar.[253]

b) Şâfiîlere göre:

Secdeye gidilirken önce dizler, sonra eller yere konulur, bunun gibi önce alnını, sonra burnunu yere koyar. Bu tertibin aksini yapmak ise mekruhtur.[254]

Görüldüğü gibi, İmam Kâsânî, el-Bedayi'de Şâfiîlerin görüş ve ictihadını biraz farklı şekilde yansıtmıştır. Oysa bu mezhepte en yetkili fakîhlerden biri olan Minhac müellifi Şerefüddin Yahya en-Nevevî, Kâsânî'nin hilâfına,

secdeye Hanefîlerde olduğu gibi, önce dizleri, sonra elleri yere koymanın sünnet olduğunu belirtmiştir. Kanaatimce Yahya en-Nevevî'nin tesbiti daha sahihtir.

Secdede elleri omuzlar hizasına gelecek şekilde yere koymak sünnettir. Eller de parmaklar bitişik halde kıbleye yönelik olarak tutulur. Dizler de birbirinden açık vaziyette tutulur ve göbek uyluklardan, kollar da yan taraflardan açık tutularak aralarında boşluk bırakılır. Kadınlar ise, bunun aksini yaparlar.[255]

Yahya en-Nevevî'nin tesbitinin isabetini el-Ümm'deki beyânda görüyoruz. İmam Şafiî diyor ki: "Secdeye gidilirken önce dizler, sonra eller yere konulur. Onun gibi, iki elden sonra yüz yere konulur. Bunların aksini yapmak mekruhsa da namazı iade etmeyi gerektirmez. Aynı zamanda yanılma secdesine de gerek yoktur."[256]

c) Hanbelîlere göre:

Secdeye gidilirken önce dizleri, sonra elleri, sonra da alnı yere koymak mezhebin meşhur kavline göre, müstehabdir. Nitekim Müslim b. Yesar en-Nahaî, es-Sevrî ve İmam Şafiî de aynı görüştedirler. İmam Ahmed'den bir başka rivayette ise, ellerini dizlerinden önce yere koyar, şeklindedir. Nitekim İmam Mâlik'in tesbit ve ictihadı bu doğrultudadır. İmam Mâlik bu meselede Ebû Hüreyre (r.a.)’den yapılan şu rivayetle istidlal etmiştir:

"Sizden biri secde ettiği zaman ellerini dizlerinden önce yere koysun ve deve çöker gibi, çökmesin."[257]

Hanbeliler ise bu meselede Vâil b. Hücür hadîsiyle istidlal etmişlerdir. Nitekim konunun baş kısmında 863 numarayla o hadîsi nakletmiş bulunuyoruz. el-Hattabî de bu konuda şöyle demiştir: Bu, Ebû Hüreyre hadîsinden daha sahihtir.[258]

Ebu Saîd'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Bizler önceleri namazda secdeye varırken dizlerden önce elleri yere koyardık. Sonra ellerimizden önce yere koymakla emrolunduk." Şüphesiz ki bu, birinci şeklin neshedildiğine delâlet etmektedir. Aynı zamanda el-Esrem de Ebu Hüreyre'nin hadîsini şu lâfızla rivayet etmiştir:

"Sizden biriniz secde ettiğinde önce dizlerini, sonra ellerini yere koysunda deve çöker gibi çökmesin."[259]

Ayrıca burun dışında diğer bütün zahirî azalar üzerine secde etmek vaciptir. Çünkü burnun yere konulması hakkında farklı görüş ve ictihatlar vardır. Çoğu şu hadise dayanarak burnun yere konulmasının vâcib olmadığını istidlal etmişlerdir:

"Yedi aza üzerine secde etmekle emrolundum: İki el, iki diz, iki ayak ve alın...."[260]

Secdede kolları, dirsekleri yere yaymayıp yüksekçe tutmak, karınla uyluk arasında açıklık bırakmak sünnettir. Nitekim. Resûlüllah'ın (a.s.) böyle yaptığı sahih rivayetle sabit olmuştur. Hanbeliler bu meselede Enes ile Ebu Humayd hadîsleriyle istidlal etmişlerdir.

Secdede elleri omuz hizasına gelecek şekilde yere koymak müstehabdır. [261] Aynı zamanda secdede iki diz ve iki ayak arasını açmak da müstehabdır. Bu meselede de Ebû Humeyd hadisiyle istidlal etmişlerdir. [262]

d) Mâlikilere göre:

Yukarıda yer yer Mâlikîlerin görüş ve ictihatlarını kısmen de olsa açıklamış olduk. Ancak Salmun'un yaptığı nakilerden birkaç parça vermekte yarar, görüyoruz. Şöyle ki: İmam Mâlik'e soruldu, "adam namazda secdeye vardığında göbeğini uyluklarından ayrı tutup arada bir boşluk meydana getirir mi?" O da, "evet, öyle yapar ancak fazla miktarda arayı açık tutmaz, mutekarip bir tefrîç yapar." Ona, "Farz namazda dirsekleri uyluklar üzerine koymak caiz midir?" diye sorulunca, şöyle demiştir:

"Hayır, caiz değildir, bu ancak nafile namazlar da caiz olabilir, o da secde çok uzun tutulduğu için.."

Yine İmam Mâlik:

"Adamın secdede dirseklerini yere yaymasını mekruh görüyorum" demiştir. [263]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

Ebu Cafer et-Tahavî secdenin suret ve keyfiyeti hakkında 20 kadar rivayet tesbit edip sıralamıştır. Biz onlardan birkaç tanesini teberrüken kitabımıza naklediyoruz.

Nâfi'in İbn Ömer'den (r.a.) yaptığı rivayete göre, İbn Ömer secdeye eğildiği zaman dizlerinden önce ellerini yere koyardı ve şöyle derdi:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz böyle yapardı..."

A'rac'ın buna benzer bir rivayeti Ebû Hüreyre (r.a.)’den yaptığı tesbit edilmiştir ki, Ebû Hüreyre (r.a.) de secdeye giderken önce ellerini yere koyar ve Peygamber (a.s.) Efendimiz'in böyle yaptığını söylerdi. Hadis şu lâfızla rivayet edilmiştir:

"Sizden biriniz secde ettiği zaman, deve çöker gibi çökmesin, ama önce ellerini, sonra da dizlerini yere koysun."

Böylece secdeye gidildiğinde elleri dizlerden önce koymanın sünnet olduğunu söyleyenler, bu rivayetlerle ihticac etmişlerdir.

Onların hilâfına ictihatta bulunup ellerden önce dizlerin yere konulmasının sünnet olduğunu söyleyenler ise, şu hadîs ve rivayetlerle istidlal ve ihticac etmişlerdir :

Abdullah b. Sa'd'ın dedesinden, onun da Ebû Hüreyre'den (r.a.) yaptığı rivayette, Ebu Hüreyre demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz secde ettiği zaman ellerinden önce dizlerini yere koyardı.."

Rebi'u'l-Müezzin'in Esed b. Musa tarikiyle Abdullah b. Sa'd'dan, onun da dedesinden, onun da Ebû Hüreyre'den (r.a.) yaptığı rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Sizden biri secde ettiği zaman ellerinden önce dizleriyle başlasın (önce onları yere koysun); erkek deve çöker gibi çökmesin."

Âsim b. Kelib el-Ceremi'nin kendi babasından, onun da Vâil b. Hücür'den yaptığı riyâyette, Peygamber (a.s.) secde ettiği zaman, ellerinden önce dizlerini (yere koymakla) başlardı.[264]

Peygamber (a.s.) Efendimiz'den secdeye gidilirken farklı rivayetlerin yapıldığını görüyoruz. Bunun tashih yolu ise şöyledir: Vâil'in rivayetinde

ihtilâf meydana gelmemiş ve Vâil farklı rivayetlerde bulunmamıştır. Ebû Hüreyre (r.a.)'den yapılan farklı rivayetler söz konusudur. O bakımdan Vâil'in rivayetini bu meselede delil seçmek daha uygundur.

Secdede elleri omuz hizasına gelecek şekilde mi, yoksa kulaklar hizasına gelecek biçimde mi tutmak sünnettir? Bu hususta da farklı rivayetler vardır:

İbrahim b. Merzuk'un Ebû Âmir tarikıyla Abbas b. Sehl'den yapığı rivayette deniliyor ki:

"Ebu Humayd, Ebu Said, Sehl b. Sa'd biraraya gelip Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in namazını andılar. "Ebu Humayd şöyle dedi: Ben sizden daha çok Resûlüllah'ın (a.s.) namazını bilirim. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz secde ettiği zaman burnuyla alnını iyice yere koyar ellerini (kollarını) yanlarından açar ve iki elini omuz hizasına gelecek şekilde yere bırakırdı."

Ebu Cafer bu rivayetleri naklettikten sonra şöyle diyor:

"Bir grup bu rivayetlerle istidlal ederek, namaz kılan kimsenin secdede ellerini omuzları hizasına gelecek şekilde yere koyması gerekir, demişlerdir. Başka bir grup onlara bu konuda muhalefet ederek, elleri kulak seviyesine gelecek şekilde koyar, demişlerdir. Bu ikinciler, Vâil b. Hücür'ün (r.a.) şu hadîsiyle ihticacda bulunmuşlardır:

"Reslüllah (a.s.) Efendimiz secde ettiği zaman iki elini kulakları hizana gelecek şekilde yere koyardı."

Yine ayrı bir tarikle Vâil b. Hücür'den (r.a.) yapılan rivayette şöyle dediği tesbit edilmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in arkasında namaz kıldım; secde ettiği zaman yüzünü iki eli arasına koyardı."

Ebu İshak da el-Bera'dan, Resûlüllah'ın (a.s.) secde ettiği zaman alnını nasıl nereye koyardı? diye sorduğunda, ona şu cevabı vermiştir:

"İki eli arasına koyardı."

Namazda elleri kulak veya omuz seviyesine kaldırıp tekbir getirme hakkındaki ihtilâf, secdede de meydana gelmiş bulunuyor. İmam Ebû Hanîfe, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed, ellerin kulaklar seviyesine gelecek şekilde yere konulmasını benimsemişlerdir.[265]

İbn Dakiyk el-İyd İbn Abbas'ın (r.a.) Peygamber (a.s.) Efendimiz'den, "Yedi aza üzerine secde etmekle emrolundum: Alın (derken eliyle burnuna işaret etti), iki el, iki diz ve iki ayağın etrafı..." [266] mealinde rivayet ettiği hadîsi açıklarken şöyle diyor:

"Şâfiîlerden el-Mahamilî, alın ile burnu yere koymanın vâcib olduğuna kail olmuştur. Bu, vacip olmadığını tercih edenlerin kavlinden bizce daha güzeldir. Ebu Hanîfe ise, sadece burnunu yere koyup secde ederse, bu kâfi gelir, demiştir. Bu aynı zamanda İmam Mâlik'in ve arkadaşlarının mezhebinde de yer alan bir kavildir. İmam Mâlik ise, alın ve burun ile secde etmenin vâcib olduğunu belirtmiştir.[267]

863 nolu Vâil b. Hücür hadisi hakkında Tirmizî şöyle demiştir:

"Hadîs hasen ve gariptir. Serik'ten başka birinin rivayet ettiğini bilmiyoruz." Nesâî ise hadisi ta'lilde bulunarak Yezîd b. Harun'un Serik'ten rivayet ettiğini ve bu rivayetinde teferrüd ettiğini belirtmiştir. Darekutni, Şerîk'in teferrüd ettiği rivayette kaviy olmadığına dikkatleri çekmiştir.

Ebu Davud aynı hadîsi Muhammed b. Cehhade'den, o da Abdülcebbar b. Vâil'den, o da babasından rivayet etmiştir. el-Münzirî, Abdülcebbar b. Vâil'in bu hadîsi babasından işitmediğini söylemiş, İbn Main de aynı görüşü izhar etmiştir.[268]

Aynı hadis, Hümam b. Şakik tarikıyla Âsim b. Kelîb'den, o da babasından, o da Peygamber (a.s.) Efendimiz'den rivayet edilmiştir. Ancak bu mursel derecesindedir. Çünkü Kelîb b. Şihab, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e ulaşmamıştır.

Bu babda Enes'den (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) tekbîr getirerek (secdeye) eğildi, dizleri ellerinden önce yere dokundu."[269]

Hadisin senedinde el-Alâ' b. İsmail teferrüd etmiştir ki bu zat meçhuldür. Zehebi ise, Mizanül-İ’tidal'da bu zatın ismini bile anmamıştır. İbn Ebi Hatim, babasından yaptığı rivayette, onun münker olduğunu bildirmiştir. [270]

Bu farklı tesbitlerle beraber hadîs muhtelif tariklerden rivayet edildiği için kuvvet kazanmıştır. O bakımdan cumhur bu ve benzeri hüküm taşıyan

rivayetlere dayanarak, namazda secdeye gidilirken ellerden önce dizleri yere koymanın meşruiyetine kail olmuştur. Nitekim Kadı Ebu't-Tayyib, hemen birçok fukahadan bunun meşruiyeti hakkında rivayet yapmıştır. İbn Münzir, Hz. Ömer'den böyle yaptığını nakletmiştir. Nahaî, Müslim b. Yesar, Süfyan es-Sevrî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye ve rey tarafdarları da hu görüştedirler.

Resûlüllah'ın (a.s.) secdeye varırken ellerini dizlerinden önce koyduğu rivayetine gelince, sahih bile olsa mensûhtur, yani hükmü kaldırılmıştır. Nitekim Mus'ab b. Sa'd b. Ebî Vakkas'ın babasından yaptığı rivayet böyle olduğunu belirtmektedir.

864 nolu Ebu Hüreyre hadîsine gelince: Tirmizî bunu tahrîc ettikten sonra, "gariptir, Ebu Zennad'dan sadece bu rivayeti biliyoruz" demiştir. Dârekutnî ise, bu hadîsin rivayetinde Deraverdî, Muhammed b. Abdullah'tan tahdîste teferrüd etmiştir, diyerek hadîsin garip olduğunu belirtmek istemiştir.

Aynı hadîsi Ebu Dâvud, Tirmizî ve Nesâî de tahric etmişlerdir. Ebu Bekir b. Ebî Dâvud es-Sicistanî diyor ki:

"Secdeye varırken önce elleri yere koymak, bir sünnettir ki, Medine halkı bununla teferrüd etmişlerdir. Onların delil olarak da iki isnatları söz konusudur: Biri Ebu Hüreyre'den rivayet edilen yukarıdaki hadîs, diğeri ise, Abdullah b. Nâfi'dan, o da İbn Ömer'den, o da Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den rivayet ettiği hadîstir. Dârekutnî ile Hâkim tahric etmişler, İbn Hüzeyme ise, onu sahîhlemiştir.[271]

865 nolu Abdullah b. Buhayne hadîsi sahihtir. Bu manada Taberânî isnad-i sahihle şu hadîsi rivayet etmiştir:

"Yırtıcı hayvanlar gibi kollarını yere serip yatma, iki avucunu yere koyup onlara dayan, iki pazunu göster. İşte böyle yaparsan sendeki her aza secde yapmış olur."

Sahîh-i Müslim'in Hz. Aişe (r.a.)’dan yaptığı rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz adamın yırtıcı canavarların kollarını yayıp yüzükoyun yattığı gibi (secdede) kollarını yere serip dayamasını men'etti."

866 nolu Enes hadîsinin zahiri, secdede kolları yüksekçe tutup yere dokundurmamanın vâcib olduğuna delâlet ediyorsa da, buradaki nehyin

istihbab ifade ettiği birçok ilim adamlarınca belirtilmiştir. Müctehitlerin de çoğu aynı görüştedirler.

867 nolu Humayd hadîsi, secdede uylukların arasını açık tutmanın ve göbeği uyluklara dokundurmayarak biraz yüksekte bulundurmanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Bu hususta muhalif bir görüş ortaya koyan olmamıştır.

868 nolu Ebu Humayd hadîsi, secdede elleri omuz hizasına gelecek şekilde koymanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Ancak bunun hilâfına bazı sahih rivayetler daha vardır.

Zeylaî ise secdenin suret ve keyfiyeti hakkındaki rivayetleri hem nakletmiş, hem de yorum ve tahlilde bulunmuştur:

Ebu Kutaybe'den, o da Süfyan es-Sevrî'den, o da Âsim el-Ahvel'den, o da İkrime'den, o da İbn Abbas (r.a.)'dan rivayetle, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Namazda alnını yere dokundurduğu gibi burnunu yere dokundurmayalım namazı namaz değildir."[272]

İbn Cevzî, et-Tahkik adlı eserde, Ebu Kutaybe'nin sıka (güvenilir) olduğunu ve Buharî'nin ondan tahrîc yaptığını kaydetmiştir.

İkrime'den, onun da İbn Abbas (r.a.)'dan yaptığı rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim secde ettiği zaman burnunu alnıyla birlikte yere yapıştırmazsa, namazı caiz olmaz."

Hadisin râvileri arasında Dahhak b. Hümre bulunuyor ki, bu zatın sika (güvenilir) olmadığı belirtilmiş, İbn Maîn, onun bir şey olmadığına dikkatleri çekmiştir. Zehebî bu zattan bahsederken Nesâî'nin onun hakkında "sika değildir" dediğini ve Buharî'nin de "münkerü'l-hadîs ve meçhul" diye vasıflandırdığını nakletmiştir.[273]

Nâşib b. Amr eş-Şeybanî'den, onun da Mukatıl b. Hayyan'dan, onun da Urve'den, onun da Hz. Aişe (r.a.)'dan yaptıkları rivayete göre, Hz. Aişe şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, kendi ehlinden bir kadının namaz kıldığını ve burnunu yere koymadığını gördü. Bunun üzerine ona şöyle dedi:

"A kadın! (secdede) burnunu da yere koy. Çünkü secdede alnıyla birlikte burnunu yere koymayanın namazı namaz değildir."[274]

Dârekutnî bu hadîsi rivayet ettikten sonra râvilerinden Naşib'in zayıf olduğunu, Mukatil'in Urve'den rivayetinin sahîh olmadığını belirtmiştir.

"Yedi kemik üzerine secde etmekle emrolundum: Alın, iki el, iki diz ve ayakların etrafı..."[275]

Kütüb-i Sitte'de rivayet edilen bu hadiste burundan söz edilmeyip sadece alın anılmıştır. O bakımdan müctehit imamlardan, bazısı secdede alnı yere koymanın farz veya vâcib, burnu yere koymalı sünnet veya müstehab olduğunu söylemişlerdir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Namazda secdeye eğilirken önce dizleri, sonra elleri yere sünnettir.

2- Secdede önce alnı, sonra burnu yere koymak veya bunun aksini yapmak sünnettir.

3- Secdede elleri kulak hizasına gelecek şekilde yere koymak sünnettir.

4- Secdede kolları yere yaymayıp yüksekçe tutmak sünnettir.

5- Secdede kolları yan tarafa yapıştırmayıp biraz açık tutmak sünnettir.

6- Secdede göbeği uyluktan ayrı tutup arada boşluk bırakmak sünnettir.

7- Son üç madde erkeklere hastır. Kadınların kollarını yanlarına bitişik tutup göbeklerini uylukları üzerine koymaları sünnettir.

Üstünde Taşıdığı Elbisesinin Üzerine Secde Etmesi Caiz Midir ?

Secde ancak Allah'a yapılır. Kulun O'na en yakın olduğu zaman, secdede bulunduğu anlardır. O bakımdan kul bu durumda mahviyetin kemal mertebesine erişme niyetiyle başını kuru bir zemin üzerine, üstünde örtü bulunmayan toprak ya da taş üzerine koymalıdır. İlk hatıra gelen budur. Çünkü toprak tevazu ve mahviyeti ifade eder.

Ancak müctehit imamların ve diğer ilim adamlarının bu konudaki tesbit, istidlal ve yorumlan hem farklı, hem de değişiktir. O bakımdan önce ilgili hadîsleri nakletmemiz, sonra da tesbit, yorum ve ictihatları sıralamamız gerekmektedir.

İlgili hadîsler:

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Bizler çok sıcakta Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber namaz kılıyorduk. Bizden birimiz (fazla sıcaktan dolayı) alnını iyice yere koymaya güç getiremeyince, elbisesini serip onun üzerine secde ederdi."[276]

İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"And olsun ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i çok yağmurlu bir günde çamurdan sakınmak için secde edince üzerindeki elbiseyi ellerinin önüne gelir şekilde koyarak (üzerine) secde ettiğini gördüm."[277]

Abdullah b. Abdurrahman'dan (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz bize geldi ve Mescidi Benî Eşhel'de bize namaz kıldırdı. Secde ettiği zaman elerini elbisesinin içine koyduğunu gördüm."[278]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Secdede asıl olan, toprak üzerine alnı koyup secde etmektir.

2- Fazla sıcaktan dolayı secde yerine elbisesinin bir ucunu serip üzerine secde etmek caizdir.

3- Üzerindeki elbisenin bir ucunu secde yerine koyup üzerine secde etmek caizdir.

4- Özellikle çok sıcak veya yağmurlu günlerde açık havada namaz kılındığı zaman sıcaktan ve çamurdan korunmak için secde yerine bir elbise veya benzeri bir şey üzerine hem elleri, hem alnı koyup secde etmek caizdir.

5- Namaz kılarken üzerindeki elbisenin bir ucunu ellerin altına gelecek şekilde serip öyle secde etmek de caizdir.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların görüş, tesbit, istidlal, ictihat ve yorumları:

a) Hanefîlere göre:

Topraktan korunmak için yenini secde yerine serip üzerine secide etmek mekruhtur. Ama sarığını ve elbisesini topraktan korumak için sermesinde bir kerahet söz konusu değildir. Bunun gibi, toprak üzerinde namaz kılan adamın, alnını yerin sıcağından korumak için secde yerine bir parça kumaş sermesinde kerahet yoktur.[279]

b) Şâfiîlere göre:

Alnının üzerinde bir yara bulunmadığı halde bir bez sarıp üzerine secde ederse, caiz olmaz. Ama bir yara veya hastalıktan dolayı sarmışsa, o bir özür sayılacağından bir sakınca yoktur. Sıcak ve soğukta ellerini örtmeyip o vaziyette secde etmesi müstehabdır. Ama bu iki sebepten dolayı ellerini bir şeyle örtüp üzerine secde ederse, hem namazını iade etmesi, hem de yanılma secdesi yapması gerekmez.[280]

c) Hanbelîlere göre:

Başındaki sarığın sargısı üzerine veya yeni üzerine veya eteği üzerine secde ederse, namaz bir tek rivayetle sahihtir. İmam Mâlik ile İmam Ebu Hanîfe'nin de mezhebi budur. Namazda, sıcak ve soğuk günlerde elbise üzerine secde etmeye ruhsat verenler şu zatlardır: Ata', Tavus, Nahâî, Şa'bî; Evzâî, İmam Mâlik, İshak b. Rahuye ve rey tarafdarı olanlar. Sarığın sargısı

üzerine secde etmeye ruhsat verenler ise şu zatlardır: el-Hasan, Mekhul, Abdurrahman b. Yezîd ve arkadaşları.

Hanbelîler bu meselede Enes (r.a.) hadîsiyle istidlal etmişlerdir.[281]

Rivayetlerin tamamından anlaşılıyor ki: Üç mezhebe göre, fazla bir hareket göstermeden, soğuk veya sıcaktan korunmak için elbisenin yeni veya eteği üzerine secde etmekte bir sakınca yoktur. Ayrıca secde yerine bir şey serip üzerine secde etmeye de cevaz verilmiştir. Şâfiiler ise, bu hususta sadece eller üzerine secde etme konusu üzerinde durmuş ve böyle yapıldığı takdirde namazın sahih olmayacağını belirtmişlerdir. İbn Kudâme, Şâfiîlerden belirtilen mesele hakkında tek rivayet vardır, diyerek muhalif bir görüş olmadığını anlatmak istemiştir.[282]

d) Mâlikilere göre:

Yukarıda kısmen onların görüşünü belirtmiş bulunuyoruz. Ancak bu mezhepte söz sahibi kabul edilen Sahnûn'un yaptığı nakle yer vermemizde yarar görüyoruz :

İmam Mâlik şöyle demiştir:

"Adam alnını neyin üzerine koyuyorsa, ellerini de onun üzerine koymasını uygun görüyorum. Ama sıcak veya soğuk durumu söz konusu ise, bir elbise serip üzerine secde etmesinde ve bu esnada ellerini onun üzerine koymasında bir sakınca yoktur. Nitekim Hz. Ömer ile oğlu Abdullah'ın öyle yaptıkları bize kadar rivayet yoluyla ulaşmış bulunuyor."[283]

Şâfiilerden Şeyhülislâm Ebu Yahya Zekeriya el-Ansarî, İmam Şafii'nin el-Ümm'deki ictihadını şöyle yorumlayarak meseleye açıklık getirmiştir:

"Namazda iki defa ardarda (her rekâtte) secde eder ve her secdede azaları yerini alıp karar kılacak kadar bekler. Bu, üzerinde taşıyıp kıyam ve kuudda kendi hareketiyle hareket etmiyen bir elbise üzerine de yapılabilir. Çünkü bu durumda o elbise ondan ayrı sayılır. Ama onun kıyam ve kuud hareketiyle elbise de hareket ediyorsa, o zaman ondan ayrı değil, bir cüz' sayılır ve tahrimini bilerek o elbisenin bir ucu üzerine secde ederse namazı hükümsüz olur, tahrîmini bilmediği halde üzerine secde ederse, namazı hükümsüz olmaz, ama o secdeyi iade etmesi vâcib olur.[284]

Zeylâî bu konuyla ilgili şu rivayetlere yer verip bazı yorumlarda bulunmuştur:

İkrime'nin İbn Abbas (r.a.)’dan yaptığı rivayette; İbn Abbas demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir tek elbise ile namaz kıldı ve elbisenin fazla olan kısmıyla yerin sıcaklık ve soğukluğundan korunuyordu."[285]

Aynı hadîsi İbn Adiy el-Kâmil'de rivayet etmiş ve râvilerinden Hüseyn b. Abdullah sebebiyle hadîsin malûl olduğunu söylemiştir. İbn Maîn de bunun zayıf olduğunu belirtmiş, İbn Medenî de aynı görüşü izhar etmiştir. Sonra da İbn Adiy, Hüseyn'in hadîsleri yazılabilir, çünkü ona ait münker bir hadîse rastlayamadım diye ilâve etmiştir.

Nitekim yukarıdaki hadîsin mânasına uygun bir diğer hadîsi altı hadîs imamı kendi kitaplarında rivayet etmişlerdir. Hadis şu lâfızla tesbit edilmiştir:

"Bekir b. Abdullah el-Müzenî'den o da Enes (r.a.)’den rivayetle Enes şöyle demiştir:

"Biz çok şiddetli sıcakta Resûlüllah (a.s.) Efendimizle namaz kılıyorduk, bizden birimiz yüzünü tam yere koymaya takat getiremeyince, elbisesini (secde) yerine serip öyle secde ediyordu."[286]

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

895 nolu Enes hadîsi, secdede bedene bitişik olan elbisenin bir ucu üzerine secde etmenin cevazına delâlet etmektedir. İmam Nevevi, Ebu Hanife ile cumhurun da ictihatlarının böyle olduğunu, Şafiî'nin ise, bu cevazı bedene bitişik olmayan elbiseye hamlettiğini belirtmiştir.

İbn Dakiyk el-Iyd diyor ki:

"Yerin sıcaklık ve soğukluğundan korunmak için namaz kılan kimsenin secde edeceği yer ile alnı ve elleri arasında elbise kullanmasının caiz olduğu biliştidlâl anlaşılıyor. Saniyen secdede alın ve ellerin doğrudan yere dokunması asıldır. Ara yere elbise serilmesi ise soğuk ve sıcağa dayanamamakla ilgili bir hususiyettir. Böylece secdede asıl ve mutad olanı, ara yere bir şey konulmamasıdır."[287]

Diğer yandan Enes hadisi Habab b. Eret'in rivayet ettiği şu hadîs ile tearuz etmekte, yani birbirine karşıt bulunmaktadır:

"Biz, Resûlüllah'a (a.s.) alın ve ellerimizi dokunan yakıcı bir sıcaktan şikâyet ettik ama o bize (bundan dolayı) şikâyette bulunmadı."[288]

Şevkanî bu iki hadîs arasını telifle şöyle bir yorum getirmiştir:

"Sıcaktan şikâyet, ara yerde elbise kullanmayı arzusundan değil, namazın ortalık biraz serinlemesine kadar geciktirilmesiyle ilgilidir. Çünkü eğer şikâyet elbiseyi secde yerinde kullanmakla ilgili olsaydı, herhalde Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bedene bitişik olmayan bir elbiseyi hâil olarak kullanmalarına izin verirdi. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in küçük bir seccade üzerinde namaz kıldığı tesbit edilmiştir. Nitekim daha önce bu hususu belirtmiştik."[289]

Ebu Davud'un el-Merasil'de Salih b. Hîvân es-Sibaî'den yaptığı şu rivayete gelince, "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir adamı kendi canibine doğru alnını sarık ile kapamış bir halde secde ettiğini görüyor, o sebeple onun alnını açıyor, (sarığı o kısımdan gideriyor.)"

Ayrıca İbn Ebî Şeybe'nin Iyaz b. Abdullah'tan yaptığı rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) bir adamı başındaki sarığın (alnı kapatan) sargısı üzerine secde ettiğini gördü, ona eliyle işarette bulunarak sarığını kaldır, (buyurdu)."

Bu iki hadîsin hilâfına, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in sarığının alın kısmına gelen sargısı üzerine secde ettiği rivayet edilmiştir.

Beyhakî bu farklı rivayetler hakkında şöyle demiştir:

"Resûlüllah'ın belirtilen şekilde secde ettiği merfuân sabit olmamıştır. Ebu Naym'in Hilye'de birçok ashabdan ve bilhassa İbn Abbas'tan yaptığı rivayetlerin hemen hepsi zayıftır.

896 nolu İbn Abbas hadîsini aynı zamanda İbn Ebî Şeybe şu lâfızla tahrîc etmiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz bir tek elbiseyle namaz kılıyor ve onun fazla kısmıyla yerin sıcaklık ve soğukluğundan korunuyordu." İmam Ahmed ve

Ebu Ya'lâ da aynı lâfızla tahric etmişler, Taberâni da el-Evsat ve el-Kebîr'de rivayet etmiştir.[290] Mecmau'z-Zevâid'de, İmam Ahmed'in bu rivâyetindeki ricalin hepsi sahihtir, deniliyor.

Hadîs, sıcak ve soğuk gibi bir sebepten dolayı namaz kılan kimsenin üzerindeki elbisenin bir ucunu secde yerine serip üzerine hem ellerini, hem alnını koyup secde etmesinin cevazına delâlet etmektedir. 897 nolu Abdullah b. Abdirrahmân hadîsini, İbn Mâce, Ebu Bekir b. Ebî Şeybe'den rivayetle tahrîc etmiştir. Ayrıca aynı hadîsi, Abdülaziz b. Muhammed ed-Derâverdî, İsmail b. Ebî Habibe'den, o da Abdullah b. Abdirrahman'dan rivayet etmiştir.

Ancak hadîsin isnadında farklı tesbit ve yorumlar ortaya çıkmıştır: İbn Ebî Evs'in İsmail b. Ebî Habîbe'den o da Abdullah b. Abdurrahman b. Sabit b. Sâmit'ten, o da babasından, o da dedesinden rivayet ettiği de tesbit edilmiştir ki isabetli olanı da budur. Hadîs, namaz kılarken soğuk ve sıcaktan dolayı elleri elbisenin bir kısmının içine koyup öylece kapalı bir vaziyette secdeye varmanın cevazına delâlet etmektedir. Nitekim Buhari, el-Hasen'den naklen diyor ki:

"Kavm (ashab-ı kiram) sarık, külah üzerine secde ediyorlar ve elleri de yenlerinin içinde bulunuyordu." Saîd ise kendi Sünen'inde İbrahim'den naklen diyor ki:

"Ashab-ı kiram uzun yenli gömlek, uzunca takye ve uzunca sarık ile namaz kılarlar, ellerini de dışarı çıkarmazlardı."

Beyhakî bu rivayet üzerinde durup diyor ki:

"Secde hakkında ashabdan mevkufen rivayet edilenlerin en sahihi budur."

Çıkarılan Hükümler:

1- Yerin sıcaklık veya soğukluğundan korunmak için namaz kılan kimsenin önünde seccade bulunmuyorsa, üzerinde taşıdığı genişçe elbisenin bir ucunu secde yerine serip üzerine hem ellerini, hem alnını koyup secde etmesi caizdir.

2- Toprak üzerine seccade serip namaz kılmakta bir sakınca yoktur.

3- Temiz toprak üzerinde durup namaz kılmak, yine toprak üzerine alnı koyup secde etmek asıldır.

4- Kalkıp otururken kendisiyle birlikte hareket eden bir elbise üzerine secde etmek -tahrîmi bilinerek yapılırsa- namazın sıhhatini bozar. Bu, Şafiîlere göredir.

İki Secde Arasında Oturmak

İki defa secde edilir. İki secde arasında biraz oturmak, vacip midir, yok sünnet midir? Terkedildiği takdirde namaz bozulur mu? Bunların cevabını ancak ilgili hadîsleri nakledip müctehit imamların tesbit ve istidlallerini, ictihad ve ihticaclarını belirttikten sonra verebiliriz.

İlgili hadîsler:

Enes (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (namazda) Semi'allahu Lîmen Hamidehü deyip ayakta (belini doğrultarak) dururdu, o kadar ki, biz "Peygamber namazı terketti veya yanıldı" derdik. Sonra secdeye eğilip iki secde arasında otururdu, o kadar ki, biz "Peygamber namazı terketti veya yanıldı" derdik." [291]

Buharî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri hadîste ise, Enes (r.a.) demiştir ki:

"Doğrusu size namaz kıldırırken, Resûlüllah (a.s.) Efendimizi bize namaz kıldırırken gördüğüm gibi, (O'nunkinden) kısa (ve noksan) yapacak değilim: Resûlüllah (a.s.) başını rükû'dan kaldırdığında doğrulup ayakta dururdu, o kadar ki, insanlar, Peygamber unuttu, derlerdi. Başını secdeden kaldırdığında bir süre dururdu, o kadar ki, insanlar, Peygamber unuttu derlerdi."

Huzayfe (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in iki secde arasında şu duayı okuduğunu söylemiştir:

"Rabbi'ğfir lî, Rabbi'ğfir lî (Rabbım! beni mağfiret eyle, Rabbım! beni mağfiret eyle..."[292]

İbn Abbas'dan (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz iki secde arasında şöyle derdi:

"Rabbi'ğfir lî verhamnî vecbürnî vehdinî verzuknı (Allahım! beni mağfiret eyle, bana merhamet eyle, beni ıslâh edip düzelt, beni doğru yola eriştir ve beni rızıklandır)."[293]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Rükû'dan kalkıldığında beli doğrultup ayakta bir süre durmak vaciptir.

2- Birinci secdeden başı kaldırıp oturmak ve bir süre beklemek vaciptir.

3- İki secde arasında hadîste belirtilen şekilde dua etmek sünnettir.

Buna 'ta'dîl-i erkân" denir. Nasıl rükû'dan kalkıldığında beli doğrultup her organ yerini bulup istikrar sağlayıncaya kadar ayakta durmak bazı müctehitlere göre farz, bazısına göre vâcipse, iki secde arasında beli doğrultup oturmak da ya farz, ya da vaciptir. 51. hadîsin açıklamasında mezheplerin bu konuyla ilgili görüş, tesbit ve ictihatlarını naklettiğimizden burada tekrar etmek istemiyoruz.

Özetliyecek olursak, şöyle sıralayabiliriz:

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre, ta'dil-i erkan vaciptir. Hanbeliler de aynı görüştedirler.

İmam Şâfii ve İmam Ebû Yusuf'a göre, farzdır. Mâlikiler bu konu üzerinde fazla durmamışlardır. Onlara göre, rükû'dan kalkıp beli biraz doğrultmak kâfidir. Diğer yerlerdeki durum da öyle..

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

Buhari ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri Berâ' hadîsinde, adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizin rükû'ü ve secdesi, rükû'dan başını kaldırdığı zaman iki secde arasındaki (celseye) yakın eşitlikte idi."

Buharî'nin tesbit ettiği lâfızda ise, şöyle denilmektedir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz'in rükû' ve secdeleri, iki secde arasındaki (celsesi) ve başını rükû'dan kaldırdığında -kıyam ve kuud müstesna- birbirine yakın bir eşitlikteydi."

Böylece, rükû'dan ve birinci secdeden kalkıldığında beli doğrultup her organ yerini bulup karar kılıncaya kadar beklemek vaciptir. Şâfiîlerden bazısı, i'tidali ve iki secde arasında oturmayı uzatmak namazı bozar, çünkü rükünlerin ardarda yapılmasına engel olur, demişlerse de, onların bu görüş ve ictihadı ilim çevresinde pek tarafdar bulmamıştır. Zira muvalat, yanı rükünleri ardarda yapmaktan maksat, ara yere başka bir şeyin girmemesi demektir. Rüknü kendi özelliği doğrultusunda uzatmakta bir sakınca yoktur. Meselâ kıraati istediğimiz kadar uzatabiliriz, bu hiçbir zaman namazın muvalatına engel olduğundan namazı hükümsüz kılar, denilemez.

911 nolu Huzayfe hadîsini aynı zamanda Tirmizî ve Ebû Dâvud daha uzun şekliyle tahrîc etmişlerdir. Yukarıdaki lâfız, Nesâî ile İbn Mâce'nin tahrîcleridir.

912 nolu İbn Abbas hadisini Hâkim tahrîc etmiş, Beyhakî sahîhlemiştir. Ancak İbn Mâce ile onların tahrîcleri arasında bazı farklar varsa da esasta bir değişiklik söz konusu değildir.

Çıkarılan Hükümler:

1- İki secde arasında, organlar karar kılacak kadar oturmak vaciptir.

2- Rükû'dan kalkıldığında beli doğrultup ayakta her organ karar kılacak kadar durmak vaciptir.

3- İki secde arasında me'sür duayı okumak sünnet veya müstehabdır.

İkinci Rekatte Doğrudan Kıraate Başlamak

Bilindiği gibi, birinci rekâtte Sübhaneke okunduktan sonra Euzü Bîllahî Mîne'ş-Şeytani'r-Racim denildikten sonra Besmele söylenir ve öylece kıraate başlanırdı. Gerek Sübbaneke'yi okumak, gerekse eûzü-besmele çekmek sünnettir. Ancak ikinci ve müteakip rekâtlere kalkıldığında yine eûzü-besmele çekmek sünnet midir? Bu hususta tesbit edilen bir hadîs mevcuttur. Önce onu, sonra da mezheplerin tesbit ve istidlallerini nakledelim.

İlgili hadîs:

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (namazda) ikinci rekâte kalkınca, doğrudan El-Hamdü Lillahi Rabbi'l-Âlemîn diyerek kıraate başlardı ve bu arada bir sekte yapmazdı."[294]

Hadîsin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- İkinci rekâte kalkıldığında sübhaneke okunmaz.

2- İkinci rekâtte kıraatten önce eûzü-besmele çekilmez.

Hadîsin ışığında mezhep imamlarının tesbit ve istidlâllleri:

a) Hanefîlere göre:

Namaza başladıktan sonra kıraatten önce teavvüzde bulunmak, yani Eûzü Billahi Mîne'ş-Şeytanî'r-Racîm demek sünnettir. Bu sadece farz ve sünnet namazlarda birinci rekâtte söylenir. Nâfile namazlar dört rekât halinde kılınıyorsa ikindinin ve yatsının dörder rekât gayr-i müekked sünnetleri gibi üçüncü rekâte kalkıldığında da kıraatten önce eûzü-besmele çekmek sünnettir.

Namazın birinci rekâtinde teavvüzde bulunmak imam ve münferit için sünnettir, muktedi, yani imama uyan kimse için sünnet değildir. Bu İmam Ebu Hanîfe ile İmam Muhammed'in kavlidir. İmam Ebu Yusuf'a göre, muktedi hakkında da sünnettir, çünkü teavvüz senâya, yani Sübhaneke'yi okumaya tabi'dir.[295]

b) Şafiîlere göre:

Namazın her rekâtinde teavvüz'de bulunmak, yani kıraatten önce Eûzü Billahi Mine'ş-Şeytani'r-Racîm demek sünnettir. Çünkü her rekâtte kıraata başlanır ve kıraatten önce de teavvüzde bulunulur. Hem iftitah duası, hem teavvüz gizli okunur. Bu, aşikâr ve gizli okunan bütün namazlarda böyledir.[296]

Kur'ân'daki ilgili âyete dayanarak namazda Fatiha'dan sonra teavvüzde bulunmak sünnettir, diyenler olmuştur. İmam Şafii, Fâtiha'dan önce söylenmesini müstehab görmekte ve lafız olarak da, Eûzü Billahî Mineş'ş-Şeytani'r-Racîm denilmesini, daha uygun bulmaktadır.[297]

c) Hanbelilere göre:

Bu konuda İmam Ahmed'den iki farklı rivayet yapılmıştır. Bir rivayete göre, her rekâtte teavvüzde bulunmak sünnettir. Diğer rivayette ise, sadece birinci rekâtte teavvüzde bulunulur. Nitekim bu ikinci rivayete Atâ', el-Hasan, Nahai ve Sevrî de katılmışlardır, yani onların da ictihatları bu doğrultudadır. Hepsi de yukarıdaki Ebu Hüreyre hadîsiyle istidlal etmişlerdir.[298]

İbn Kudame bu konuyu işlerken şöyle diyor: Zira namazın hepsi bir bütündür... Birinci rekâtte istiazeyi terkeden kimse onu ikinci rekâtte okur. Istiftah duasını terkederse onu ikinci rekâtte okumaz. Çünkü istiâze kıraat içindir. Ama istiazeden önce kıraate başlarsa, artık o rekâtte istiâze okumaz. Zira yerini kaçırmış bulunuyor.

Şafiî ile İbn Sirin, bu hususta Nahl: 16/98. âyete dayanarak her rekâtte istiâzede bulunmak sünnettir, demişlerdir.[299]

d) Mâlikilere göre:

Farz namazlarda kıraatten önce istiâze getirmez, ancak Ramazan'da (teravih) namazı kıldıklarında teavvüzde bulunurlar. Namaz dışında Kur'ân okuyan kimse, isterse kıraatten önce istiâzede bulunur.[300]

İmam Mâlik'in bu ictihat ve görüşünden anlaşılıyor ki, namazda kıraatten sonra teavvüzde bulunulabilir.

Tahliller:

Ebu Hüreyre hadisini Nesâî ve İbn Mâce de tahrîc etmişlerdir. Ayrıca Ebû Dâvud da tahrîc etmiş, ancak sekte lafzını nakletmemiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Namaza başlandığında istiftah duasından sonra istiâzede bulunmak sünnettir.

2- Namazda sadece birinci rekâtte teavvüzde bulunmak sünnettir. Bu, Hanefîlere göredir. Şafiîlere ve bir rivayette Hanbelîlere göre, her rekâtte sünnettir.

3- İkinci ve diğer rekâtlerde kıraatten önce sekte meşru' değildir.

4- Kıraatten önce teavvüzde bulunulmaz, namaz dışında Kur'an okununca kıraatten önce teavvüzde bulunmak müstehabdır. Bu, Mâlikî'lere göredir. Çünkü Nahl: 16/98, âyette Kur'ân okunduktan sonra teavvüzde bulunulması emredilmiştir.

Birinci Teşehhüdün Emredilmesi Ve Yanılma Sebebiyle Sakıt Olması

Bilindiği gibi, üç ve dört rekâtli namazlarda iki teşehhüd vardır. Birinci teşehhüt vacip, ikincisi farz sayılmıştır. Bu duruma göre, birinci teşehhüdü unutup üçüncü rekâte kalkan kimseden bu sakıt olur mu? İkinci teşehhüdü unutup yerine getirmeyen kimsenin namazı bozulur mu?

Bu hususta ilgili hadîsleri nakledip müctehit imamların görüş, tesbit ve ictihatlarını belirttikten sonra mesele açıklığa kavuşmuş olur.

İlgili hadîsler:

İbn Mes'ûd (r.a.)’den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Şüphesiz ki Muhammed (a.s.) şöyle buyurdu:

"Her iki rekâtte oturduğunuz zaman, Et-Tehiyyatu Lillahi Va's-Salavatü Vat-Tayyibatü, Es-Selamü Aleyke Eyyühennebiyyü Ve Rahmetüllahî Ve Berekâtühü Es-Selâmü Aleyna Ve Alâ İbadillahi's-Salihîn. Eşhedü Ellâ İlahe İllallah Ve Eş-Hedü Enne Muhammed'en Abdühü Ve Resülühü, söyleyin, sonra da sizden herbiri kendisince hoşuna giden dualardan seçip onunla Aziz ve Celîl Rabbına duâ etsin."[301]

Rifaa b. Râfi' (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Namazına kalktığın zaman tekbîr getir, sonra Kur'ân'dan sana kolay geleni oku. Namaz ortasında oturduğun zaman itmi'nan sağla (organların yerini alıp karar kılsın), sol uyluğunu yere döşe, sonra Teşehhüdde bulun."[302]

Abdullah b. Buhayne (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz öğle namazına kalktı ve üzerinde bir oturma (birinci ka'de) kaldı. Namazını tamamlayınca, ardarda iki secde yaptı ve her secde için tekbîr getirdi, oturmuş vaziyette idi, selâm vermeden önce (yanılma secdesini yerine getirdi), insanlar (cemaat) de onunla beraber secde ettiler ki bu Peygamber'in (a.s.) unuttuğu cülusa karşılıktı."[303]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- İki rekâtli namazlarda ikinci rekâtin sonunda et-Tehıyyat'a, diğer bir tabirle Teşehhüd'e oturmak farzdır.

2- Üç ve dört rekâth namazlarda ikinci rekâtin sonunda Teşehhüd'e oturmak vaciptir.

3- et-Tehiyat'tan sonra birkaç duâ okumak sünnettir. Ancak üç ve dört rekâtli farz ve müekked sünnetlerde durum değişiktir.

4- Namaza tekbîr getirerek başlanır. Daha önce bu husus açıklanmıştı.

5- Kur'ân'dan kolay gelen bir parça okumak farzdır. Bu da daha önce yeterince açıklanmıştı.

6- Namaz ortasında ikinci rekâtin sonunda sol kalça ve uyluğu yere döşeyip öyle oturmak sünnettir.

7- İkinci rekâtin sonunda Teşehhüt okumak vâcibdir.

8- İkinci rekâtin sonunda ilk celseyi unutup yerine getirmemekten dolayı yanılma secdesi yapmak vâcibdir.

9- Yanılma secdesi, selâm vermeden önce iki secde olarak ardarda yerine getirilir.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların tesbit, ictihat ve istidlâlleri:

a) Hanefilere göre:

Üç ve dört rekâtli farz ve müekked sünnet namazlarda ikinci rekâtin sonunda oturmak vâcibdir. Bu, her iki rekâti birbirinden ayırmak üzere meşru kılınmıştır.

Her iki oturuşta da sol ayağın yan ve üst kısmını yere döşeyip üzerine oturmak, sağ ayağı, parmaklar kıbleye gelecek şekilde dikmek sünnettir.[304]

Hanefîler oturuş şekli hakkında Hz. Aişe (r.a.) ile Enes b. Mâlik (r.a.) hadîsleriyle istidlal etmişlerdir. Hz. Aişe (r.a.) şöyle demiştir:

"Şüphesizki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namazda oturduğu zaman sol ayağını yere döşeyip üzerine oturur ve sağ ayağını dikerdi." Enes b. Mâlik (r.a.) de diyor ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz namazda teverrükü men'etti."[305]

Ancak sözünü ettiğimiz oturuş şekli erkeklere mahsustur. Kadınlar ise teverrük ederler. Teverrük, sol kalçayı uylukla birlikte yere döşeyip üzerine oturmaktır.

Namazda ilk oturuşta et-Tehiyat'tan fazla bir şey okumak mekruhtur. Bu hususta icma' vâki olmuştur. et-Tahavî de aynı hususu belirtmiştir.[306]

b) Şâfiilere göre:

Namazda iki rekâtın sonunda hem teşehhüt, yanı et-tahiyat okumak, hem oturmak, eğer selâm verilecekse, rükündürler. Selâm verilmeyip üçüncü rekâta kalkılacaksa, ikisi de sünnettir. Teşehhüde oturmak nasıl gerçekleşirse öyle oturmak caizdir. Ancak birinci celsede sol ayağın topuğu üzerine oturup sağ ayağı dikmek; ikinci oturuşta teverrük etmek sünnettir.

İkinci oturuşta Peygamber (a.s.) Efendimiz'e salât'ü selâm getirmek farz, birinci oturuşta ise, sünnettir. Ancak birinci oturuşta Peygamber'in âl ve ashabına salâvat getirmek sünnet değildir, ikinci oturuşta sünnettir. Bazısına göre, vâcibdir.[307]

İmam Şafii, teşehhütte oturma şekliyle ilgili görüş ve ictihadını Ebu Humayd es-Sâidî (r.a.) hadîsine dayamış, yani onunla istidlal etmiştir. Adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz iki secdeden sonra oturunca sol ayağını yere yatırıp üzerine oturur, sağ ayağını ise dik tutardı. Dört rekâtin sonunda oturunca, sol kalça ve uyluğunu yere döşeyip üzerine oturur, sağ kalça ve ayağını dik tutardı.[308]

c) Hanbelîlere göre:

İki rekât namaz kılınca teşehhüde oturur. Hem oturmak, hem et-Tahiyat okumak meşru'dur, buna muhalefet eden olmamıştır. Çünkü Peygamber (a.s.) Efendimizden mütevatiren nakledilmiştir. Ümmet de aynı şeyi namazlarında yapmaktadırlar. Akşam namazı veya dört rekâtli bir namaz ise, hem oturmak, hem et-Tahiyat okumak vâcibdir. Ancak bu iki rivayetten birine göredir. Nitekim Leys ve İshak'ın da mezhebi böyledir. Diğer rivayete göre, vâcib değillerdir. Birinci rivayet daha sıhhatlidir. Çünkü Peygamber'in (a.s.) buna devam ettiği kesindir.[309]

Teşehhüd'ü belirtilen şekilde okumak, ona bir şey eklememek daha uygundur. İmam Ahmed'e göre, müstehab olan şekli, İbn Mes'ud'dan rivayet edilenidir ve birinci oturuşta sadece onu okumakla yetinilir.

d) Mâlikilere göre:

Gerek birinci oturuş, gerek ikinci oturuşta et-Tehiyat'tan sonra Peygamber (a.s.) Efendimiz'e salâvat getirmek sünnet veya müstehabdır. Her iki oturuşta da teverrük şeklinde oturmak sünnettir.[310]

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

Ebu Cafer, et-Tahavi, namazda birinci ve ikinci oturuş arasında fark bulunduğunu konu edinerek bunlarla ilgili ashab ve tabiinin söz ve fiillerini nakletmiştir. Müctehitlerin de bu konuda ikiye ayrıldıklarını belirterek, bir kısmına göre, birinci oturuşta sağ ayak dikilir, sol ayak üzerine oturulur;

ikinci oturuşta ise, sol kalça ve uyluk yere döşenerek üzerine oturulur ve sağ ayale dikilir. İkincilere göre her iki oturuşta da sağ ayak dikilir, sol ayak yere serilerek üzerine oturulur.

et-Tahavi bu konuda daha çok Vâil b. Hücür (r.a.) rivayetinin sıhhatı üzerinde durmuş ve şöyle bağlamıştır:

"Bununla sabit oldu ki, Vâil b. Hücür'ün rivayeti dikkate alınmış ve Ebu Hanîfe, Ebu Yusuf ve Muhammed'in kavli de buna göre gerçekleşmiştir." [311]

920 nolu İbn Mes'ûd hadîsini Ahmed b. Hanbel, farklı lâfızlarla farklı yollardan rivayet etmiştir, ama hepsinin de ricali sahihtir, sikattır. Nesâî ve Ahmed hadîsin baş kısmında "Her iki rekâtte oturduğunuz zaman.." ibaresiyle tesbitte bulunmuşlardır. Tirmizî ise, hadise şu lâfızla başlandığını rivayet etmiştir:. "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, iki rekâtte oturduğumuz zaman bize şunu öğretti..." Nesaî'nin bir diğer rivayetinde ise hadîs şu lafızla rivayet edilmiştir:

"Siz her celsede şöyle deyin..."

Hadîsin son kısmını ise, Buhârî ve Müslim şu lafızla tesbit etmişlerdir:

"Sonra da sizden biriniz hoşuna giden duadan seçip onunla dua etsin."

Diğer bir rivayette ise, "Sonra da sena anlamında olanlardan istediğini seçsin." şeklindedir. Nesâî'nin Ebû Hûreyre'den yaptığı bir başka rivayette ise, şu cümle nakledilmiştir:

"Sonra da kendi nefsi için hatırına geldiği şekilde duâ etsin.."

Böylece bu rivayetlere dayanıp istidlal edenler, teşehhüdün vâcib olduğuna kail olmuşlardır. Meşhur olan rivayete göre, İmam Ahmed de aynı görüştedir. Leys, İshak ve İmam Şafii'nin de ictihatları böyledir.

Taberi ise, teşehhüdün vücubunu istidlal ederken şöyle demiştir:

"Namaz önceleri iki rekât olarak farz kılınmıştı, teşehhüd de o iki rekâtin sonunda vâcib idi. Namaz rekâtları fazla kılınınca, yani üç ve dört rekât olunca, fazlalık o vücubu gidermedi."[312]

Birinci teşehhüdün vâcib olmadığına kail olanlar ise, Resûlüllah'ın (a.s.) bazan bunu terkettiği ve dönüp yerine getirmediği, sadece yanılma secdesiyle tamir ettiğiyle istidlal ve ihticac etmişlerdir. Ancak birincilerin kavli daha sıhhatlidir.

921 nolu Rıfaa hadîsini Tirmizî hasenlemiştir. Hadîs, namazda birinci oturuşun vücubuna delâlet etmektedir.

922 nolu Abdullah hadîsinde "üzerinde bir oturma (birinci ka'de) kaldı" tabirinden; birinci oturuşun vâcib olduğu istidlal edilmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Üç ve dört rekâtli namazlarda birinci ka'de (oturuş) vâcibdir. Müctehitlerin bu hususta görüş birliği söz konusudur.

2- Birinci oturuşta et-Tahiyyat okumak, Hanefîlere göre, sünnet; Şafiî ve Hanbelilere göre vâcibdir.

3- Namazda birinci ve ikinci oturuş şekline gelince, sağ ayağı dikmek, sol ayağı yere yatırıp üzerine oturmak sünnettir. Bu, İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına göredir. Diğer müctehit imamlara göre, son oturuşta teverrük şeklinde oturmak sünnettir.

4- Birinci oturuşta et-Tahiyat'tan sonra salavat ve dua okumak meşru değildir. Bu, Hanefîlere göredir. Diğer imamlara göre, sünnet veya müstehabdır.

5- Birinci ka'deyi (oturuşu) unutup veya yanılarak yerine getirmeyen kimseye yanılma secdesi gerekir.

Teşehhütte Ve İki Secde Arasında Oturmak

Namazda her iki rekâtin sonunda oturmak ve her rekâtte yapılan iki secde arasında oturmakla ilgili birçok rivayetler mevcuttur. Çoğu bu iki yerde oturmanın sıfatı üzerinde durmuş ve Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in daha çok nasıl oturduğunu belirtmiştir.

"Vâil b. Hücür (r.a.)'den yapılan rivayette, o, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in namaz kıldığını, kılarken de secde ettiğini, sonra sol ayağını yere döşeyip üzerine oturduğunu görmüştür."[313]

Saîd b. Mansur (r.a.)'den yapılan rivayette, konu şu lâfızla nakledilmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in arkasında namaz kıldım: Oturduğu ve teşehhüt ettiği zaman, sol ayağını döşeyip üzerine oturdu."[314]

Ebu Humayd (r.a.)'den yapılan rivayette, o, Resûlüllah'ın (a.s.) ashabı arasında bulunan bir kişi olarak şöyle demiştir:

"Ben, Resûlüllah'ın (a.s.) namazını sizden daha çok hafızamda tutmaktayım. Resûlüllah tekbir getirdiğinde ellerini omuzları hizasına kadar kaldırıyordu, rükû'a eğildiğinde elleriyle iyice dizlerini tutup karar kılıyor, sonra da belini dümdüz tutuyordu. Başını rükû'dan kaldırdığında her omurga yerine dönünceye kadar doğruluyordu. Secde ettiğinde ellerini tabi halinde tutup öylece yere koyuyordu, ayaklarının parmaklarını da kıbleye çeviriyordu, iki rekâtin sonunda oturunca, sol ayağının üzerine oturuyor, sağ ayağını dikiyordu. Son rekâtte oturunca, sol ayağını öne doğru kaydırıp diğerini dik tutmak suretiyle mak'âdı üzerine oturuyordu."[315]

Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namaza tekbir ve bir de El-Hamdü Lillahi Rabbi'l-Alemîn'i okuyarak başlardı. Rükû'a vardığında başını ne kaldırır, ne de eğerdi, bu ikisi arasında bir ölçüde tutardı. Rükû'dan başını kaldırdığında, iyice doğrulup ayakta durmadıkça secde yapmazdı. Secdeden başını kaldırınca, iyice oturmadan ikinci secdeyi yapmazdı. Her iki rekâtte et-Tahiyatı okurdu; aynı zamanda sol ayağını yere koyup sağ ayağını dik tutardı, kalçaları yere koyup bacakları dikmeyi men'ederdi, (buna akibi'ş-şeytan oturuşu denir). Aynı zamanda kolları, yırtıcı hayvanların ön ayaklarını yere yayıp uzattığı gibi yayıp uzatmayı de men'ederdi. Ve namazı selam vermek suretiyle tamamlardı."[316]

Ebu Hureyre (r.a.)’den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz beni üç şeyden men'etti: (Namaz kılarken secde ettiğimde) horoz yeri gagalar gibi, başımı kaldırıp indirmemi, kalçayı yere koyup dizleri dikerek elleri yere koymak suretiyle köpek oturur gibi oturmamı, tilki gibi etrafa bakınıp iltifat etmemi..."[317]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Teşehhüde otururken, sol ayağı yere yayıp üzerine oturmak sünnettir. Sağ ayağı ise dik tutmak sünnettir.

2- Namazda tekbîr getirirken elleri omuz seviyesine kadar kaldırmak sünnettir. (Bu konu daha önce açıklanmıştır).

3- Rükû'da ellerle diz kapaklarını iyice kavrayıp istikrar sağlamak sünnettir. (Bu konu da daha önce açıklanmıştır).

4- Rükû'da beli düz tutmak sünnettir. (Buna da daha önce yer verilmiştir).

5- Rükû'dan kalkıldığında beli iyice doğrultup ayakta dimdik durmak sünnet veya vâcibdir. (Bu konuyu da daha önce açıklamış bulunuyoruz).

6- Secdede elleri normal vaziyette tutup yere koymak sünnettir. (Bunu da daha önce açıklamış bulunuyoruz).

7- Secdede ayakları dikip parmakları kıbleye çevirmek sünnettir.

8- Birinci oturuşta, az önce belirttiğimiz gibi, sol ayağı yere döşeyip üzerine oturmak, sağ ayağı dikmek sünnettir. İkinci oturuşta ise, sol ayağı biraz öne kaydırıp sol kalça üzerine oturmak ve sağ ayağı belirtilen şekilde dikmek sünnettir.

9- Namaza tekbîr ile başlamak farzdır. (Bu konuyu da daha önce açıklamış bulunuyoruz).

10- Tekbirden sonra kıraate başlanır. Bu konu hakkındaki tesbit ve ictihatları daha önce açıklamış bulunuyoruz).

11- Her iki rekâtin sonunda et-Tahiyat okumak sünnet veya vâcibdir.

12- Namazda kalçayı yere koyup dizleri dikmek mekruhtur.

13- Namazda secdeye varıldığında kolları yere sermek mekruhtur. (Bu erkekler hakkındadır. Kadınlar kollarını yere dokundurarak secdeyi yerine getirirler).

14- Namaz, selâm vermekle tamamlanır.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların görüş, tesbit, ictihat ve istidlalleri:

Mezhep imamlarının tesbit ve ictihatlarını daha önce kısaca belirttiğimiz için burada tekrar etmeye gerek görmüyoruz. Konuyla ilgili diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller. 932 dibnotlu Vâil hadîsi hakkında Tirmizi, hasen ve sahih kaydını koymuştur.

Bu konuda Rıfaâ b. Râfi' (r.a.)'den yapılan rivayette ise, şöyle demiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz, bedeviye dedi ki:

"Secde ettiğin zaman secden için iyice temekkün eyle, her azan karar kılıp sakinleşsin. Oturduğun zaman, sol ayağın üzerine otur."

Ahmed b. Hanbel'in kendi Müsned'inde naklettiği bu hadîsi, aynı zamanda İbn Ebî Şeybe ve İbn Hibban da tahrîc etmişlerdir. Bu iki hadîsle ihticac edenler, namazda sol ayağın üzerine oturmanın, sağ ayağı dik tutmanın müstehab olduğuna kail olmuşlardır. Nitekim Zeyd b. Ali, Ebû Hanîfe ve arkadaşları, İmam Sevrî ve arkadaşları aynı görüştedirler. İmam Mâlik, İmam Şafiî ve arkadaşları, son oturuşta teverrükün müstehab veya sünnet olduğuna kail olmuşlardır. İmam Âhmed b. Hanbel ise, bir rivayete göre, teverrükün sadece iki oturuşu olan namazlarda son oturuşta müstehab olduğunu, iki rekâtli namazların sonunda ise, sol ayak üzerine oturup sağ ayağı dik tutmanın müstehab olduğunu söylemiştir.

Birinci grup, İmam Tirmizî'nin hasen ve sahîh kabul ettiği Ebû Humayd hadîsiyle istidlal etmişlerdir ki onu 934 numara ile nakletmiş bulunuyoruz. Ayrıca 935 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadîsi de onlar için delil teşkil etmektedir.

Müslim'in kendi sahihinde İbn Zübeyr hadîsini naklederek Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in üçüncü bir oturuş şeklini belirtmiştir ki o da şöyledir: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namazın son oturuşunda sol ayağını uyluğuyla bacağı arasına alıp sağ ayağını yayıp üzerine oturmuştur.. Nitekim Ebû Bekir el-Harakî bu rivayeti ihtiyar etmiştir. Ancak yapılan bütün araştırmalardan ve ilgili hadislerden, Resûlüllah'ın (a.s.) bir defaya mahsus

böyle yaptığı ortaya çıkıyor. O bakımdan müctehit imamlardan hiçbiri bu rivayetle ihticac etmemiştir.

Namazda son teşehhüt için oturmak vacip midir? Bu hususta farklı ictihat ve görüşler vardır. Onları da şöyle özetliyebiliriz:

a) Ömer b. Hattab (r.a.), Ebu Mes'ud ve Ebû Hanîfe'ye göre vaciptir. İmam Şafii de aynı görüştedir. Ancak buradaki vücuptan maksat farzdır. O bakımdan Hanefî mezhebiyle ilgili fıkıh kitaplarında son teşehhütte oturmak farzdır diye yazılıdır.

b) Hz. Ali (r.a.), İmam Sevrî, Zührî ve İmam Mâlik'e göre, vacip değildir.

Birinciler, Resûlüllah'ın (a.s.) buna devam ettiğini dikkate alarak istidlal etmişlerdir. İkinciler ise, namaz kılmasını dosdoğru bilmeyen adama Peygamber (a.s.) Efendimizin namaz kılmayı öğretirken son oturuştan söz etmediğini dikkate alarak istidlal etmişlerdir.

934 nolu Ebû Humayd hadîsinde, Resûlüllah’ın (a.s.) namazı tarif edilirken secdeye vardığında iki ayağının parmaklarını kıbleye çeyirdiği belirtilmiştir. Nitekim müctehitlerin çoğu bu hadîsle istidlal ederek secdede ayak parmaklarını kıbleye çevirmenin sünnet olduğunu söylemişlerdir.

935 nolu Hz. Aişe hadîsine gelince: Bunu Ebu'l-Cevzâ'nın Hz. Aişe (r.a.)’dan rivayet ettiği bilinmektedir. İbn Abdilber, Ebû'1-Cevzâ'nın bunu Hz. Aişe'den işitmediğini söyleyerek mursel olduğunu belirtmiştir. Böylece hadisin senedinden bir sahabinin düştüğü anlaşılıyor. Bununla beraber sıhhatında pek şüphe edilmemiş ve o bakımdan istidlale uygun görülmüştür.

936 nolu Ebu Hüreyre (r.a.) hadîsini Beyhakî de tahrîc etmiştir ki, Leys b. Ebî Selim rivâyetiyle bilinmektedir. Ebu Ya'lâ ve Taberânî'nin de tahrîc ettikleri rivayetler arasında yer almaktadır. Mecmau'z-Zevâid'de, Ahmed'in isnadının hasen olduğu kaydedilmiştir.[318]

"Karga yeri gagalar gibi" cümlesini Ebu Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce, "Horoz yeri gagalar gibi" cümlesinin yerine zikrederek tahrîcde bulunmuşlar ve bu rivayeti Abdurrahman b. Şibl tarikiyle nakletmişlerdir. Namazda köpek oturur gibi oturmayı men'eden rivayeti aynı zamanda Tirmizi, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce tahrîc etmişlerdir.. Ancak hadîsin isnadında el-Hars el-

A'ver bulunuyor. Şevkani Neylü'l-evtar'da bu râviye dikkatleri çekmişse de, Zehebî Mîzanü'l-î'tidal'da böyle bir isim üzerinde durmamıştır.

Ancak İbn Mâce'nin Enes (r.a.)'den yaptığı rivayetin isnadında el-Alâ' Ebû Muhammed bulunuyor ki, bu zatın zayıf olduğunu bazı hadîs imamları tesbit etmişlerdir.[319] Ancak Beyhakî değişik bir lafızla yine onun rivayetinden bu manada bir hadîs tahrîc etmiş ve ayrıca Cabir b. Semure'den de buna yakın bir rivayet nakletmiştir. İbn Mâce ise şu mânada bir hadîsi Hz. Aişe (r.a.)'dan rivayet etmiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz secde ettiği zaman, başını kaldırınca iyice oturup belini doğrultmadan ikinci secdeye eğilmezdi ve sol ayağını yayıp üzerine otururdu."

İbn Mes'ud'un (r.a) Teşehhüdü

Bilindiği gibi, namazın birinci ve ikinci oturuşlarında teşehhüt okunur, buna et-Tahiyat da deriz. Ancak bu konuda Ashab-ı Kirâm'dan dört, beş kadar ayrı metin rivayet edilmiştir. Onlardan biri, İbn Mes'ud'un (r.a.) naklettiği teşehhüttür. Yapılan sahih tesbitlere göre, rivayet şu lâfızlarla nakledilmiştir:

İbn Mes'ud (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bana, Kur'ân'dan nasıl bir sûre öğretiyorduysa, öylece teşehhüdü öğretti:

Et-Tehiyyatü Lillahî Va's-Salavatu Va't-Tayyîbatü, Es-Selamü Aleyke Eyyühen-Nebiyyü Ve Rahmetü'llahi Ve Berekatuhü, Es-Selamu Aleyna Ve Alâ İbadillahi's-Salihine, Eşhedü Ella İlahe İllallah Ve Eşhedü Enne Muhammed'en Abduhü Ve Resuluhu.[320]

Diğer bir lafızla Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri namazda oturduğu zaman şöyle desin: Et-Tehîyyatü Lîllahî... Ve Ala İbadillahî's-Salîhın dediğiniz zaman, gökte ve yerde Allah'ın her sâlih kulu üzerine selâm vermiş olursunuz. et-Tahiyat'ın sonunda ise, istediğinizi seçip isteyin."[321]

Ahmed b. Hanbel'in Ebu Ubeyde'den yaptığı rivayette, Abdullah (r.a.) şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona teşehhüdü öğretti ve insanlara öğretmesini emretti: Et-Tehiyyatü......"[322]

İmam Tirmizî, teşehhüt hakkında en sahîh hadîs İbn Mes'ud'un (r.a.) hadîsidir ki, ilim ehlinin çoğu onunla amel etmektedir, demiştir.

Rivayetlerin ışığında müctehit imamların ihticac ve istidlalleri:

a) Hanefî mezhebine göre:

Üç ve dört rekâtli namazlarda birinci oturuş vaciptir. Kasden terkeden isâet işlemiş olur, yanılarak terkedene yanılma secdesi gerekir. Çünkü Resûlüllah (a.s.) hayatı boyunca buna devam etmiştir ki, onun bu devamı vücuba delâlet eder.

Birinci oturuşun farz olmadığı ise, şu rivayetten anlaşılmaktadır:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz birinci oturuşu yapmadan üçüncü rekâte kalktı, sübhanellah denildiği halde geri dönmedi.."[323] Hanefî fukahasından çoğu bunu dikkate alarak birinci oturuş sünnettir, demişlerdir. Bundan maksat, birinci oturuşun vücubu sünnet ile anlaşılmıştır veya vâcib derecesinde kuvvetli bir sünnettir demektir.

Namazın ikinci (son) oturuşunda Teşehhüt okumak vaciptir. İmam Şâfiîye göre, farzdır. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hayatı boyunca buna devam etmiştir. Bu da İmam Şafiî'ye göre, onun farz olduğuna delil sayılır.

Abdullah b. Mes'ud (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Teşehhüt henüz farz kılınmadan önce biz namazda otururken Es-Selamü Ala Cibrîle ve Mikile derdik. Peygamber (a.s.) Efendimiz (bir gün) bize dönerek şöyle buyurdu: Et-Tehiyyatü Lillahi... deyin ve böylece Teşehhüt ile bize emretti. Bu da Teşehhüd'ün farziyetine delâlet eden bir diğer delil olarak bulunuyor.[324]

Hanefîlerin bu husustaki delili ise, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in bedeviye:

"Başını son secdeden kaldırdığın ve teşehhüt miktarı oturduğun zaman namazın cidden tamamlanmış olur.."

Böylece namazın mücerret oturmakla tamam olacağı sübut bulmuş oluyor, o bakımdan Hanefilere göre, Teşehhüt okumak farz değil vaciptir. İbn Mes'ud'un Teşehhüd'ü okunur.

b) Şafiî mezhebine göre:

Az yukarıda Şafiî mezhebinin görüşünü kısa belirtmiş olduk. Ancak önemi bakımından o mezhepte kaynak sayılan kitaplardan bir iki parça nakletmemizde yarar görüyoruz.

Namazın 11. rüknü, Teşehhüt ve kuuddür. Eğer bu ikisinden sonra selâm veriliyor, yani namaz bitiyorsa, ikisi de rükündür, selâm verilmiyorsa o takdirde sünnettirler. Bunun gibi son oturuşta Peygamber (a.s.) Efendimiz'e salât getirmek de farzdır. Birinci oturuşta ise, mezhebin en zahir kavline göre, sünnettir.[325]

Birinci ve ikinci oturuşta okunacak Teşehhüdü İmam Şâfii, İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet edilen şekliyle daha uygun görmüştür ki şu lafızlarla okunur:

Et-Tehiyyatü Lillahi, Selamün Aleyke Eyyühe'n-Ne-Biyyü Ve Rahmetüllahî Ve Berakatühü, Selamün Aleyna Ve Ala İbadi'llahi's-Salihıne, Eşhedü Ella İlahe İllallah Ve Eşhedü Enne Muhammeden Resülüllah.[326]

c) Hanbelî mezhebine göre:

Diğer mezheplerde olduğu gibi, namazın sonunda oturmak farzdır. Ancak Hanbeli'lere göre, teşehhüt ve iki selâm miktarı oturmakla bu farz gerçekleşir. Şafiî mezhebinde ise, son oturuş teşehhüt ve salâvat miktarı oturmakla gerçekleşir.

Okunan teşehhüde gelince, Hanefilere göre, vacip, Mâlikilere göre, sünnet Şâfiîlere göre farzdır. Hanbeli'lere göre, bir rivayete göre vacip, bir rivayete göre sünnettir. Onlar da lafız olarak, İbn Mes'ud (r.a.)’un rivayetini seçmişlerdir.[327]

d) Malikî mezhebine göre:

Bu mezhebin görüş ve ictihadını kısmen açıkladık. İmam Mâlik, Teşehhüt efazında Hz. Ömer'den (r.a.) yapılan rivayeti seçmiştir.

Farz olan selâm miktarı oturmak farzdır, teşehhüt miktarı oturmak sünnettir. Peygamber'e (a.s.) salât-ü selam getirecek kadar oturmak menduptur. Sahih

olan da budur.[328]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

İbn Mes'ud hadîsini aynı zamanda Hafız Bezzar da hem rivayet etmiş, hem de bu konuda en sahihidir, demiştir. Yapılan tesbitlere göre, sözü edilen hadîs, yirmi küsur tarikle ele alınıp nakledilmiştir. el-Bağavi Şerhü's-Sünnet'te bunun üzerinde durmuş ve kesin ifadeler kullanmıştır. İmam Müslim ise, insanların daha çok İbn Mes'ud (r.a.)'ın rivayet ettiği teşehhüdü seçip üzerinde icma' etmesinin sebebini, İbn Mes'ud'un (r.a.) arkadaşlarının ve kendisine tabi olanların bu hususta birbirine muhalefet etmediklerinde görmektedir. Diğer ashaptan rivayet edilen Teşehhütler hakkında ise, onların arkadaşları ve kendilerine tabi' olanların farklı görüşleri bulunduğu tesbit edildiğinden, insanların çoğu o rivayetleri seçmemişlerdir.

Teşehhüdü, İbn Mes'ud'dan başka birçok ashab-ı kiram, Resûlüllah'tan rivayet etmişlerdir. Onları şöyle sıralayabiliriz:

1- Câbir (r.a.)

Bunu Nesâî, İbn Mâce, Tirmizi ve Hâkim rivayet etmişlerdir. Ricali sikat (güvenilirler) dir.

2- Hz. Ömer (r.a.)

Hz. Ömer'in (r.a.) bu konudaki hadîsini İmam Mâlik, İmam Şafii, Hâkim ve Beyhakî rivayet etmişlerdir. Dârekutnî Hz. Ömer hadîsinin mevkuf olduğunu belirtmiş ve bu hususta farklı görüş ortaya koyan olmamıştır, demiştir.

3- İbn Ömer (r.a.)

Onun hadîsini Ebû Dâvud, Dârekutnî ve Taberânî tahrîc etmişlerdir.

4- Hz. Ali (r.a.)

Onun hadîsini sadece Taberâni, isnad-i zayıf ile tahrîc etmiştir.

5- Ebû Musa (r.a.)

Onun hadîsini Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve Taberânî rivayet etmişlerdir.

6- Hz. Aişe (r.a.)

Onun hadîsini Hasan b. Süfyan kendi Müsned'inde tahric etmiş, Beyhakî de ona yer vermiştir. Dârekutni onun mevkuf olduğunu belirterek bu yönüyle ağırlık kazandığını, söylemiştir.

7- Hz. Semüre (r.a.)

Onun hadîsini Ebû Dâvud tahrîc etmişse de isnadı zayıf kabul edilmiştir.

8- İbn Zübeyr (r.a.)

Onun hadîsini Taberâni tahrîc etmiştir. Ancak rivayet zincirinde İbn Lühay'a teferrüt etmiştir.[329]

9- Muaviye (r.a.)

Onun hadîsini Taberâni isnad-i hasen ile tahrîc etmiştir.

10- Selmân (r.a.)

Onun bu konudaki hadîsini Taberâni, Bezzar ve Ebû Nuaym rivayet etmişlerdir. İsnadı zayıftır.

11- Ebu Humayd (r.a.)

Onun hadîsini Taberâni tahric etmiş, Hafız Bezzar isnad-i hasen ile rivayet etmiştir. Ayrıca İbn Ebî Şeybe mevkufen rivayet etmiştir.

12- Hüseyin b. Ali (r.a.)

Onun bu konudaki rivayetini Taberâni tahric etmiştir.

13- Talha b. Ubeydullah (r.a.)

el-Hafız tahrîc etmiş ve isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

14- Enes (r.a.)

Yine el-Hafız onu rivayet etmiş ve isnadının sahih olduğunu söylemiştir.

15- Ebû Hüreyre (r.a.)

Onun hadîsini yine el-Hafız tahrîc etmiş ve ve isnadının sahih olduğunu belirtmiştir.

16- Ebû Saîd (r.a.)

el-Hafız onun da isnadının sahih olduğunu kaydetmiştir. Bunlardan başka Ümmü Seleme, Huzayfe ve Muttalib b. Rabi'a ile İbn Ebî Evfâ (Allah hepsinden razı olsun) Teşehhütle ilgili rivayetler yapmışlardır. Ancak bir kısmının isnadı üzerinde bazı şeyler söylenebilir.

Teşehhüt'te yer alan bazı kelimelerin açıklanması:

et-Tehıyyat, "tehiyye" nin çoğuludur. Selâm, Baka, Azamet. Selâmet ve Mülkü saltanat gibi manalara delâlet eder. Bütünüyle tâ'zimi müşirdir.

es-Salâvat, beş vakit namaz, bütün namazlar, Hakk'a yapılan her türlü ibâdet ve dualar demektir. Ayrıca rahmet manasına da delâlet eder.

Bazı ilim adamlarına göre, et-Tehiyyat, sözlü ibâdete; es-Salâvat, fiilî ibâdetlere; et-Tayyibat malî ibâdetlere işarettir.

et-Tayyibat, güzel ve uygun sözler, Allah'ı anmalar, salih ameller gibi manalara delâlet eder.

Teşehhütle ilgili diğer iki hadis:

İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize Kur'ân'dan sûre öğrettiği gibi, Teşehhüd'ü de öğretti. Resûlüllah şöyle buyurdu:

"et-tahıyyatü el-mubarekâtü es-salavatü et-tayyibatü es-selamü aleyke eyyühennebiyyü ve rahmetü'llahi ve berekâtühü, es-selâmü aleyna ve ala ibadîllahi's-salihîne, eşhedü ella îlahe illallah ve eşhedü enne muhammeden resûlüllah."[330]

Tirmizi bu hadisi sahihlemiş ve içinde geçen "es-Selâm" kelimesini "selâmün" şeklinde elif-lâmsız rivayet etmiştir. İbn Mâce de bunu Müslim gibi rivayet etmiş, ancak "Resûlüllah" yerine, "abdühü ve resulühü" lafızlarını zikretmiştir. İmam Şafiî ile İmam Ahmed b. Hanbel de "es-Selâm" lafzını nekre, yani elif-lâmsız ve sonunda "eşhüdü" lâfzını zikretmeyip sadece "ve enne Muhammed'en.." şeklinde rivayet etmişlerdir. Nesâi de Müslim gibi rivayet etmiş, sadece "es-selâm" yerine "selâm" lafzını koymuştur.

Hz. Ömer'den (r.a.) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Namaz ancak teşehhütle yeterli olur."[331]

Çıkarılan Hükümler:

1- Namazın son oturuşunda Teşehhüt okumak vaciptir.

Bu, İmam Ebû Hanîfe'ye göredir. İmam Şafiî'ye göre, farzdır.

2- Namazın birinci oturuşunda Teşehhüt okumak sünnettir. Mâlikîlere göre, her iki oturuşta da Teşehhüt sünnettir.

3- Üç ayrı Teşehhüt şekli rivayet edilmiştir. En sahih, İbn Mes'ûd'un ki kabul edilmiştir. Bununla beraber gerek İbn Abbas'tan, gerekse Hz. Ömer'den (Allah ikisinden de razı olsun) rivayet edilen şekilleri okumakta bir sakınca yoktur.

Teşehütte Şehadet Parmağıyla İşarette Bulunmak

Namaz bütünüyle zikir, dua, niyaz ve teslimiyettir. O bakımdan teşehhüt için oturulduğunda kalbimiz Allah'ın varlığını tasdik, dilimiz ikrar, parmağımız tanıklık edip işarette bulunur. Ancak bununla ilgili rivayetler üzerinde durup istidlal ve ihticacda bulunan ilim adamlarının tesbitleri farklı, ictihatları değişik olmuştur.

İlgili hadîsler:

Vâil b. Hücr (r.a.)’den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin namazını vasfederken bellediklerini söyledikten sonra şöyle dedi:

"Peygamber (a.s.) oturdu, sol ayağını yere yayıp sol elinin içini sol uyluğu ile dizi üzerine koydu; sağ dirseğinin ucunu sağ uyluğunun üzerine koyduktan sonra parmaklarından ikisini kapadı, baş parmağıyla orta parmağını halka şeklinde tuttu ve sonra da şehadet parmağını kaldırdı. Onu hareket ettirip onunla dua ettiğini gördüm."[332]

İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namazda oturduğu zaman iki elini iki dizi üzerine koyar, sağ elinin baş parmaktan sonraki parmağını kaldırıp onunla duâ ederdi. Sol elini de açık bir vaziyette sol dizi üzerine koyardı."

Diğer bir lafızla şöyle rivayet etmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efend,miz namazda oturunca, sağ elinin içini sağ dizi üzerine koyar ve bütün parmaklarını yumar, sadece baş parmağından sonraki parmağıyla işarette bulunurdu. Sol elinin içini sol dizi üzerine koyardı."[333]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazda teşehhüde oturulduğunda ellerin içini dizlerin üzerine koymak sünnettir.

2- Serçe parmakla bitişiğindeki parmağı kapayıp orta parmakla baş parmağı halka yapmak ve şehadet parmağıyla işarette bulunmak müstehabdır. Tabi bu sağ ele mahsustur.

3- Namazda teşehhüde oturulduğunda sağ elin bütün parmaklarını kapayıp sadece şehadet parmağıyla işarette bulunmak müstehabdır.

4- Şehadet parmağıyla işarette bulunmak, "illallah" lafzı söylenirken gerçekleştirilir. Böylece Allah'ın varlığını ve birliğini isbatta söz, fiil ve itikat birleşmiş olur.

Mezhep imamlarının görüş, tesbit ve istidlalleri:

a) Hanefi mezhebine göre:

Teşehhütte "eşhedü ellâ ilahe illallah" denildiğinde parmakla işarette bulunma hususunda meşayihin farklı görüşleri olmuştur: Bir kısmı, işarette bulunmak müstehab değildir, çünkü elin içini açık bir vaziyette diz üzerine koymak sünnettir. Parmakların kapanıp işaret parmağının hareket ettirilmesi bu sünnete muhalif düşer. Bir ikisini ise, işaret parmağı kaldırılarak hareket ettirilir. Nitekim İmam Muhammed Kitabü'l-Müsebbihe'de, Peygamberin (a.s.) parmağıyla işarette bulunduğunu rivayet ederek Peygamber (a.s.) Efendimizin yaptığı gibi yapmanın müstehab olduğunu söylemiştir. Ebû Hanife'nin de kavli bu doğrultudadır.

Ancak teşehhütte parmakla işarette bulunmanın keyfiyeti hakkında iki ayrı tesbit söz konusudur: Medine halkı parmaklan kapayıp 53 rakamını ifade eder bir şekil üzerinde durmuştur, yani serçe parmakla bitişiğindeki parmak kapatılır, orta parmakla baş parmak halka edilir ve şehadet parmağıyla işaret yapılır. el-Fakıh Ebû Cafer el-Hendevânî de bu şekli uygun görmüştür.[334]

Bununla beraber hanefi fukahası, elleri açık bir vaziyette dizler üzerine koymanın daha uygun olacağı üzerinde durmuşlardır. O bakımdan bu mezhebe bağlı olanların çoğu teşehhütte hem parmaklarını kapamazlar, hem de işarette bulunmazlar.

b) Şafiî mezhebine göre:

Teşehhütte sağ elinin serçe ve bitişiğindeki parmakları kapamak, onlarla birlikte orta parmağı da kapayıp müsebbiha (şehâdet parmağı) serbest bırakılır ve "illallah" lafzı söylenirken yukarıya kaldırılır, başka hareket ettirilmez. En zahir kavle göre, baş parmak da orta parmakla birlikte halka edilip kapatılır ve el, 53 rakamını ifade edenin şekline sokulur.[335]

c) Hanbeli mezhebine göre:

Namazda teşehhüde oturulduğunda sol eli açık vaziyette, sağ eli de hadiste belirtilen 53 rakamının ifade eder şekilde diz üzerine koymak müstehabdır. Hanbeliler bu konuda yukarıda naklettiğimiz iki hadîsi delil seçip istidlalde bulunmuşlardır. Şafii mezhebinde olduğu gibi, şehadet parmağını sadece kaldırmakla yetinir, başka bir hareket ettirmez.[336]

Teşehhütte her iki eli de açık bir vaziyette dizler üzerine koymakta bir sakınca olmadığı gibi, sağ eli 53 rakamını ifade eder şekle sokup koymak daha uygun olur. Medine halkının ameli de hep böyle olmuştur.

Konuyla ilgili diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

951 nolu Vâil b. Hücr hadisini aynı zamanda İbn Huzayme ve Beyhakî de tahrîc etmişlerdir. Ancak hadîste Vâil, "Peygamber (a.s.) Efendimizin şehadet parmağını kaldırdığını, hareket ettirdiğini gördüm" demiştir ki, bu konuyla ilgili diğer hadîslere uymamaktadır. Nitekim Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Hibban'ın İbn Zübeyr'den (r.a.) rivayet ettikleri hadiste, adı geçen şöyle demiştir: "Peygamber (a.s.) sebbabe (şehadet)

parmağıyla işaret ediyor, hareket ettirmiyordu ve gözleri işaret sınırını aşmıyordu."

Müslim ise, İbn Zübeyr'in hadîsinin sadece "Sebbabe (şehadet) parmağıyla işaret ediyor.." bölümünü nakletmiştir.

O halde Vâil hadîsinde "hareket ettirdiğini gördüm" sözünden maksat, işaret için kaldırmak olabilir. Çünkü parmağı kaldırmak, onu hareket ettirmek demektir.

952 nolu İbn Ömer hadisini Taberâni şu lâfızla tahrîc etmiştir:

"Peygamber (a.s.) namazda teşehhüt için oturduğu zaman elini sağ dizi üzerine koyar, sonra şehadet parmağını kaldırır, diğer parmaklarını yumardı."

Teşehhütte sağ elin şehadet parmağını kaldırma ve diğer parmakları kapama konusuna Ebu Cafer et-Tahavî, Zeylaî ve İbn Dakik el-Iydi gibi, ahkâm hadîslerini nakleden ilim adamları yer vermemişlerdir. Ancak Şevkanî Neylü’l-Evtar'da konuya geniş yer ayırmış ve birçok rivayetleri nakletmiştir.

Aynı zamanda Mâliki mezhebinde mutemed fıkıh kitaplarından el-müdevvenetü'1-Kübra'da da bununla ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Abdurrahman el-Cezîrî ise, Kitabu'l-Fıkhı Alâ'l-Mezahıbi'l-Arbaa adlı eserinin birinci cilt "Teşehhüdü’l-Ahîr" başlığı altında kısmen bilgi vermiştir.

Çıkarılan Hükumler:

1- Namazda teşehhüde oturulduğunda et-Tahiyyat'ın şehadet bölümüne gelindiği zaman, yani "eşhedü ella ilahe illallah" denildiğinde sağ elin şehadet parmağını kaldırmak müstehabdır. Şafiî mezhebine göre, sünnettir. Hanefiler de bunun istihbab olup olmadığında farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

2- Parmağı sadece kaldırmakla yetinmek, başkaca hareket ettirmemek müstehabdır.

Teşehhüden Sonra Peygambere (a.s.) Salat Getirmek

Allah'ı bize tanıtan, kulluğumuzu öğreten, bizimle Allah arasındaki engeleri kaldıran, insan ruhunun ancak ibâdetle arınabileceğini ve yeterli gıda alabileceğini beyân eden Resûlüllah (a.s.): Efendimizi salât ü selâmla anmamız Müslüman olarak terbiyemiz, nezaketimiz ve kadir bilirliğimizin gereğidir. O bakımdan namazda teşehhüde oturduğumuzda, Onun talim ettiği şekilde ibâdetimizi tamamlarken kendisini salât ü selâm ile yadetmemiz sünnet sayılmıştır.

İlgili hadisler:

Ebû Mes'ud (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Sa'd b. Ubade'nin (r.a.) meclisinde bulunduğumuz bir sırada Resûlüllah (a.s.) Efendimiz çıkageldi. Beşir bin Sa'd (r.a.), Peygamberimize dedi ki:

"Allah bize sana salât getirmemizle emretti; sana nasıl (hangi lâfızlarla) salât getirelim?"

Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sustu, o kadar ki, keşke Beşîr O'ndan sormasaydı diye temenni ettik. Sonra Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu:

"Deyin ki: Allahümme Salli Alâ Muhammed'în Ve Alâ Âlî Muhammed'in Kema Salleyte Alâ İbrahim'e Ve Barik Alâ Muhammed'în Ve Alâ Âli Muhammed'in Kema Barekte Alâ Âli İbrahim'e, İnneke Hamîdün Mecîd. Selâm vermeyi daha önce öğrenmiş bulunuyorsunuz."[337]

Kâb b. Ucre (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Bizler, Ey Allah'ın Peygamberi! dedik, sana nasıl selâm verilir, onu bize öğret veya tanıt. Şöyle buyurdu:

"Deyin ki: Allahümme Sallî Alâ Muhammed'in Ve Alâ Âlî Muhammed'în Kema Sallayte Alâ Âli Îbrahîm'e İnneke Hamîdün Mecîd. Allahümme Bârik Alâ Muhammed'in Ve Alâ Âli Muhammedin Kema Barekte Alâ Âli Îbrahîm'e İnneke Hamîdün Mecîd"[338]

Ancak Tirmizî bunu rivayette, her iki yerde de ayrıca İbrahim ismini kullanmış, âli'ni zikretmemiştir.

Fezale bin Ubeyd (r.a.)’den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz, bir adamın namazda dua edip Peygamber'e (a.s.) ve âline salât getirmediğini işitti. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Bu adam acele etti."

Sonra da onu çağırıp ona veya başka birine dedi ki:

"Sizden biri namaz kıldığı zaman, önce Allah'a hamd sena ile başlasın, sonra Peygamber'e (a.s.) ve âline salât getirsin, ondan sonra da dilediği kadar dua etsin."

Aynı hadîsi Tirmizî rivayet edip sahîhlemiştir:

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazın sonunda teşehhütten sonra Peygamber (a.s.) Efendimiz ile âline salât-ü selâm getirmek, yani hadîste belirtilen elfazı söylemek sünnettir.

2- Namazın birinci oturuşunda da aynı şeyin söylenmesinin müstehab olduğu anlaşılıyorsa da müctehit imamların farklı görüşleri söz konusudur.

3- Duada müstehab olan tertip şöyledir: Önce Allah'a ham ve sena edilir; sonra Peygamber (a.s.) Efendimiz'e salât-ü selâm getirilir; sonra da meşru sınırlar içinde duâ edenin arzusu doğrultusunda dilek ve hacetler arzedilir.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların istidlal, ihticac ve ictihatları:

a) Hanefî mezhebine göre:

Namazda birinci oturuşta sadece İbn Mes'ud (r.a.)’den rivayet edilen teşehhüt okunur, başkaca ne bir duâ, ne de salâvat söylenir. Nitekim et-Tahavî bu konuda şöyle demiştir:

"Kim bundan fazla bir şey okur veya söylerse, gerçekten o, icmaa muhalefet etmiş sayılır." Şüphesiz ki, Ebû Cafer et-Tahavî selefin mezhebini en iyi bilenlerden biridir.[339]

O halde birinci oturuşta teşehhütten sonra unutarak Allahümme Salli Ala Muhammed'in derse, îmanı Ebû Yusuf ile İmam Muhamnıed'e göre, yanılma secdesi gerekmez. Hasan b. Ziyat ise el-Amâlî'sinde İmam Ebû Hanîfe'den yaptığı rivayette, yanılma secdesinin gerektiğini belirtmiştir.[340]

Namazda ikinci oturuşta ise, teşehhütten sonra, kişi kendi hacetini ifade eder, ancak bunlar insan sözüne benzer ölçüde olmamalıdır. et-Tahavî ise, teşehhütten hemen sonra Peygamber (a.s.) Efendimiz'e salât-ü selâm getirilir ve sonra hacetini dile getirip birtakım dileklerde bulunur, demiştir. Bu arada kendisi, ana-babası ve bütün mü'minler için istiğfarda bulunur. Sahih plan da budur. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri namaz kıldığı zaman önce Allah'a hamd ve sena ile başlasın, sonra bana salât-ü selâm versin, sonra duâ etsin ve Peygambere (a.s.) salât getirsin."

İşte ümmet için maruf olanı budur.[341]

b) Şafii mezhebine göre:

İkinci veya son oturuşta Peygamber'e (a.s.) salât-ü selâm getirmek farzdır. Mezhebin en zahir kavline göre, birinci oturuşta Peygambere salât getirmek sünnettir. Birinci oturuşta Peygamberin Âline salât getirilmez, sahîh olan budur. İkinci oturuşta getirmek sünnettir.

Peygamber'e (a.s.) salâtın en kısa şekli şöyledir: Allahümme Sallî Alâ Muhammed'în Ve Âlihi.. Fazla olarak İnneke Hamidün Mecîd'e kadar uzatmak ise, son oturuşta sünnettir. Salâttan sonra duâ etmek de sünnettir, ancak me'sür olanını seçip söylemek af daldır.

Salât ve me'sur duaları söylemekten âciz olanlar kendi dillerine çevrilmiş olanını söyleyebilirler.[342]

İmam Şafiî de şöyle demiştir:

"Peygambere (a.s.) salât getirmenin en uygun farz olduğu yer namazda teşehhütten sonra olanıdır. Ayrıca İmam Şafiî teşehhütten sonra, yani ikinci oturuşta söylenecek salât elfazını, Kâb b. Ucre ile Ebû Hüreyre'den (Allah ikisinden de razı olsun) rivayet edilenin daha uygun olduğunu söylemiştir. [343]

c) Hanbelî mezhebine göre:

İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, teşehhütten sonra -son oturuşta- Peygambere (a.s.) salât getirmek vâcib değil, sünnettir. Nitekim el-Mervezî diyor ki:

"Bir adam, İmam Ahmed'e dedi ki: Efendim, İbn Râhuye diyor ki:

"Eğer bir adam teşehhütte Peygambere (a.s.) salât getirmeyi terkederse, namazı bâtıl olur, siz ne buyurursunuz? İmam ona şu cevabı verdi: Ben böyle demeye cesaret edemem.."[344]

d) Mâliki mezhebine göre:

Birinci oturuşta teşehhütten sonra sadece Peygambere (a.s.) salât getirmek, ikinci oturuşta yine teşehhütten sonra hem Peygambere (a.s.), hem onun âline salât getirmek sünnettir.[345]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

Ihkâmü’l-Ahkâm sahibi İbn Dakiyk el-Iyd, Kâb b. Ucre (r.a.) hadîsini açıklarken şöyle diyor: Buhari bunu birden fazla yerde muhtelif lafızlarla tahric etmiştir. Ayrıca Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, Tirmizi ve İbn Mâce de aynı hadîsi tahrîc edenler arasında bulunuyorlar. Bu bapta bir çok, sahih değişik ibareler varit olmuştur.

İmam Nevevî el-Mühezzeb Şerhi'nde diyor ki:

"Salâtla ilgili varit olan sahih hadislerdeki lâfızları toplayıp şöyle demek daha uygun olur: Allahümme Salli Ala Muhammed'îni'n-Nebîyyi'l-Ümmiyyî Ve Alâ Âli Muhammed'în Ve Ezvacihi Ve Zühriyyetîhi Kema Sallayte Alâ İbrahim'e Ve Alâ Âli İbrahim'e Fi'l-Âlemîne İnnneke Hamîdun Mecîd.

el-Irakî ise, bu hususta diğer sahih hadîslerle varit olan bazı lâfızlar daha kaldı ki onlar beş tanedir, hepsini şöyle demek suretiyle biraraya toplamış

oluruz: Allahümme Salli Alâ Muhammed'în Abdike Ve Resûlîke'n-Nebiyyî'l-Ümmîyyi Ve Alâ Âlî Muhammed'in Ve Ezvacihi Ümmehâti'l-Mü'minîne Ve Zürriyetihi Ve Ehli Beytihî Kema Sallayte Alâ İbrahim'e Ve Alâ Âlî İbrahim'e İnneke Hamîdün Mecîd."[346]

el-Münteka Şehr'inde diyor ki:

"Hadîste Resûlüllah'ın (a.s.) "deyin.." emri, namazda salât getirmenin vücubuna delâlet etmektedir ki bu teşehhütten sonra söylenir. Nitekim Hz. Ömer, oğlu Abdullah, İbn Mes'ud ve Câbir b. Zeyd de aynı görüştedirler. Allah hepsinden razı olsun. İmam Şa'bî, Muhammed b. Kâb el-Kurezî, Ebu Cafer el-Bakır, el-Hâdî, el-Kasım, Şafiî, Ahmed b. Hanbel, İshak da bu görüştedirler."[347] Ancak az yukarıda da açıkladığımız gibi, İbn Kudâme el-Muğnî'de İmam Ahmed'in görüşünü belirtirken, teşehhütten sonra salât getirmenin sünnet olduğuna kail bulunduğunu söylemiştir. el-Münteka sahibi ise, onun hilâfına bir tesbitte bulunmuştur. Kanatimce, İbn Kudâme'nin tesbiti daha sıhhatlidir.

Nitekim Cumhur da teşehhütten sonra salât getirmenin vâcib olmadığını belirtmiştir ki İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşları, İmam Sevri, İmam Evzaî ve arkadaşları cumhurun bir kanadını oluşturmaktadırlar. Taberi ile Tahavî de önce gelen ilim adamlarıyla, sonra gelenler de salâtın adem-i vücubuna kail olmuşlardır, demişlerdir.[348]

Aynı konuyu Sıddîk Hasan Han, Bülûğü'l-Meram şerhinde ele alıp üzerinde durmuş ve teşehhütten sonra salât getirmenin vâcib olup olamadığıyla ilgili görüşleri naklederek araştırıcılara malzeme, vermiştir. Ayrıca Peygamberin âline salât getirmenin gereği üzerinde durmuştur ki, ileride o konuyu ayrıca işleyeceğimizden burada üzerinde durmak istemedik.[349]

Zeylai ise İbn Mes'ud hadîsini tahlil ederek diyor ki: Hadîsin son kısmında "böyle dediğiniz" veya "böyle söylediğiniz zaman..." cümlesi üzerinde durulmuş, Peygambere (a.s.) ait olup olmadığı hakkında farklı görüşler izhar edilmiştir. Eğer Peygambere ait olduğu sıhhat kazanırsa, o takdirde teşehhütte Peygambere salât getirmenin vacib olmadığı ortaya çıkar.[350]

956 nolu Ebû Mes'ud hadîsiyle istidlal edenler ise, teşehhütten sonra Peygambere (a.s.) salât getirmenin vâcib olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Hakim bunu el-Müstedrek'te tahrîc edip, Müslim'in şartı üzerine sahihtir, demiştir. Dârekutnî de kendi sünen'inde rivayet etmiştir.

Vücubuna kail olanların ikinci delili şu hadîstir:

Abdülmuheymin b. Abbas b. Sehl b. Sa'd es-Sâidi'den, o da babasından, o da dedesinden, o da Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den rivayet etmiştir ki, Efendimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Abdesti olmayanın namazı caiz değildir. Allah'ın ismini anmayanın abdesti caiz değildir. Peygambere (a.s.) salât getirmeyenin namazı caiz değildir. Ansarı sevmeyenin namazı namaz değildir."[351]

İbn Mâce'nin tahrîc ettiği bu hadîs üzerinde hayli durulmuş, Hakim el-Müstedrek'te nakledip Buharî ve Müslim'in Abdülmuhaymin'den tahrîc yapmadıklarına dikkatleri çekmiştir. Dârekutnî kendi Sünen'inde rivayet ettikten sonra, "Abdülmuhaymin kaviy değildir" demiştir. İbn Hibban ise, onunla ihticac olunmaz, diyerek zayıf olduğunu belirtmiştir. Taberâni bunun bir benzeri hadisi Ubey b. Abbas b. Sehl b. Sa'd'den, o da babasından, o da dedesinden merfuan rivayet etmiştir ki, bu durumda Abdülmuhaymin'in hadîsi sevaba daha müşabih görülmüştür. Bununla beraber ilim adamlarından bir topluluk Ubey b. Abbas üzerinde hayli şeyler söylemişlerdir ki İmam Ahmed onlardan biridir. Nesâî ile İbn Maîn de onun zayıf olduğuna kail olmuşlardır. Nitekim Zehebî bu zat hakkında şöyle yazmıştır: "İbn Maîn onun zayıf olduğunu, Ahmed b. Hanbel münker olduğunu, Nesâî ve Dolabi onun kaviy olmadığını söylemişlerdir."[352]

Zeylai'nin işaret ettiği Abdülmühaymin hakkında ise Zehebi şu sözleri yazmıştır:

"Buharî, onun münkerü'l-hadîs olduğunu, Nesâî onun sika olmadığını Dârekutni onun kaviy olmadığını söylemişlerdir."[353]

Namazda Resûlüllah'a (a.s.) salât getirme hakkında bir diğer hadîsi Dârekutnî Câbir ec-Cu'fî'den, o da Ebû Cafer'den, o da Ebû Mes'ud el-Ansarî'den rivayet etmiştir ki, adı geçen, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kim bir namaz kılar da onda bana salât getirmezse ve ehl-i beytime de salât getirmezse, o namaz ondan kabul olunmaz."

Dârekutnî bu hadîsi rivayet ettikten sonra râvi Cabir ec-Cu'fî'nin zayıf olduğunu belirtmiştir. Bu hadîs bazan mevkuf, bazan da merfu' rivayet

edildiğine ve adı geçen râvinin de zayıf olduğuna göre, ihticaca uygun görülmemiştir. Zeylai'nin tesbitine göre, adı geçen râvinin sika olmadığı anlaşılmıştır.[354]

Bu konuda bir diğer hadîsi Beyhaki, Yahya b. es-Sebbak'dan, o da Beni Hâris'ten bir adamdan, o da İbn Mes'ud (r.a.)'den rivayet etmiştir. Reslüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Sizde biri namazda teşehhüt okuduğu zaman şöyle desin: Allahümme Salli Ala Muhammed'in Ve Alâ Âli Muhammedin Ve Bârik Alâ Muhammedin Ve Alâ Âlî Muhammed'in Verham Muhammed'den Ve Âla Muhammedin, Kema Sallayte Ve Barekte Ve Terhamte Alâ Îbrahîm'e Ve Alâ Âli İbrahim'e İnneke Hamîdun Mecîd."

Hâkim bunu Müstedrek'te riyâyet etmiş ve "isnadı sahih ve mühmeldir" demiştir. Bu hadisin senedinde meçhul bir râvi vardır; o bakımdan ihticaca uygun görülmemiştir. Nitekim müctehit imamlar bununla istidlal etmemişlerdir.[355]

956 nolu Ebû Mes'ud hadîsini aynı zamanda İbn Huzayme, İbn Hibban ve Dârekutnî tahric etmişler, Hakim ile Beyhakî onu sahîhlemişlerdir. Ancak birkaç tarikten rivayet edilen bu hadîsin metni bazı farklarla ve ilâvelerle nakledilmiştir. Meselâ, Muhammed isminden sonra en-Nebî el-Ümmî kelimeleri ve Alâ Âli Îbrahîm'den sonra Fi'l-Alemîn kelimesi eklenmiş halde rivayetler mevcuttur. Az yukarıda da kısmen bu hususa temas etmiştik.

957 nolu Kâb b. Ucre hadîsinden Peygambere (a.s.) salâtın Teşehhütten sonra meşru olduğuna delâlet vardır.

958 nolu Fedale b. Ubeyd hadîsi ise, namazda teşehhütten sonra Peygambere (a.s.) salâtı, duadan önce getirmenin meşru olduğuna delâlet etmektedir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Namazda birinci oturuştan sonra sadece teşehhüt okunur, ardından salât getirilmez ve duâ yapılmaz. Bu, Hanefîlere göredir.

2- Namazda birinci oturuşta teşehhütten sonra sadece Peygambere (a.s.) salât getirmek sünnettir. Bu, Şâfiilere göredir.

3- Namazda ikinci oturuşta teşehhütten sonra Peygambere (a.s.) salât getirmek, sünnet veya vaciptir. Bu, Hanefîlere göredir.

4- Namazda teşehhütten sonra son oturuşta salât getirmek farzdır. Bu, Şâfiilere göredir.

5- Her iki oturuşta da Peygambere salât getirmek sünnettir, ancak ikinci, oturuşta onun âline de salât getirmek sünnettir veya müstehabdır. Bu, İmam Mâlik'e göredir.

6- Birinci ve ikinci oturuşta teşehhütten hemen sonra, ikinci oturuşta yine teşehhütten hemen sonra ve duadan önce salât getirmek meşrudur.

7- İkinci oturuşta teşehhütten ve salâttan sonra duâ yapmak meşrudur.

Teşehhütten Sonra Peygember'in (a.s.) Âl Ve Ezvacına Da Salat Getirmek

Bu konuda varit olan rivayetlerin bir kısmını Peygamber'e (a.s.) salât bahsinde nakletmiştik. Burada önemine binaen daha çok hadîsi nakletmek suretiyle müstehap veya sünnet olduğunu belirtmek istiyoruz.

Âl, kelimesi Arapçadır. Bir bölük asker, kişinin etba'ı, çoluk-çocuğu ve ev halkı gibi mânalara gelir. Terim olarak çok Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in eş ve çocukları, ev halkı, kendisine dosdoğru uyan arkadaşları gibi mânalara delâlet eder. Bunu daha geniş kapsamlı tefsir edenler de olmuştur.

Ebu Humayd es-Sâidi (r.a.)'den yapılan rivayette, onlar şöyle demişlerdir:

"Ya Resûlelllah! sana nasıl salât getirelim?" O da şöyle buyurmuştur:

"Deyin ki: Allahümme Sallî Alâ Muhammed'in Ve Alâ Ezvacihi Ve Zürrîyetîhi Kema Salleyte Alâ Âli İbrahim'e Ve Barik Alâ Muhammedin Ve Ezvacihi Ve Zürriyetihi Kema Barekte Alâ Âlî İbrahim'e, İnneke Hamîdün Mecîd."[356]

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kim tastamam ölçekle ölçmeği sevip arzu ederse, bize ehl-i beyte salât getireceği zaman şöyle desin: Allahümme Sallî Alâ Muhammed'înî'n-Nebiyyî Ve Ezvacîhi Ümme-Hatî'l-Mü'minîne Ve Zürrîyetihi Ve Ehli Beytıhi, Kema Salleyte Ala Âlî İbrahim'e İnneke Hamîdün Mecid."[357]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazda teşehhütten sonra önce Peygamber'e (a.s.), sonra da O'nun zevcelerine, zürriyetine salât getirmek sünnettir.

2- Peygamber'e (a.s.) ve ehl-i beytine dalâttan sonra İbrahim Peygamberi ve âlini de zikretmek sünnettir.

3- Namazda Peygamber'in (a.s.) ehl-i beytine salât getirmek sünnettir.

Hadîslerin ışığında müctehit imamların istidlal ve ihticacları:

a) Hanefî mezhebine göre:

Namazda ikinci oturuşta teşehhütten sonra Peygamber (a.s.) Efendimiz'e ve O'nun Âline salât getirmek sünnettir. Zira hanefîlere göre, Âl tabiri, hem Peygamberin (a.s.) zevcelerini, hem zürriyetini, hem kendisine uyan arkadaşlarını kapsamaktadır. Nitekim İmam Muhammed'den salât'ın keyfiyeti sorulduğunda şöyle tarif etmiştir: Allahümme Salli Alâ Muhammedin Ve Alâ Âli Muhammedin Kema Sallayte Alâ İbrahim'e Ve Alâ Âlî İbrahîm'e Ve Barik Alâ Muhammedin Ve Alâ Âlî Muhammed'în Kema Barekte Alâ İbrahim'e Ve Alâ Âlî İbrahim'e Înneke Hamîdün Mecîd.. [358]

b) Şafiî mezhebine göre:

Daha önce de belirttiğimiz gibi, namazda birinci oturuşta Peygamber'e (a.s.) salât getirmek sünnettir. Âline ise, sünnet değildir. İkinci oturuşta ise, Peygamber'e (a.s.) salât getirmek farz, âline getirmek ise, sünnettir. Mezhebin en zahir kavli budur. O bakımdan sahih diye belirlenmiştir.[359]

c) Hanbelî mezhebine göre:

Teşehhütten sonra hem Peygamber'e (a.s.), hem âline salât getirmek sünnettir. İmam Ahmed'den yapılan bir rivayette ise, vaciptir. Birinci tesbit daha sahihtir.[360]

d) Mâliki mezhebine göre :

Birinci oturuşta teşehhütten sonra Peygamber'e (a.s.) salât getirmek sünnettir. İkinci oturuşta hem Peygamber'e, hem âline salât getirmek sünnettir.[361]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

Ebû Humayd hadîsiyle ihticac edenlerden bir grup ilim adamı, hadiste geçen Âl'dan maksat, Peygamber (a.s.) Efendimizin zevceleri ve

zürriyetidir. Bunlar aynı zamanda şu âyeti delil olarak göstermişlerdir:

"Ey Ehl-i beyt! Allah elbette sizden her türlü çirkinliği gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister."[362]

Çünkü hitap o gün için Ehl-i beyt'e yapılmıştır ki, bu tabir Peygamberin (a.s.) eşlerini, evlâdını ve torunlarını kapsamaktaydı.

Diğer bazı ilim adamlarına göre, Âl'dan maksat, kendilerine zekât verilmesi haram olan Hâşim oğullandır. İmam Yahya da aynı görüştedir.[363] Bunlar Zeyd b. Erkam'ın (r.a.) şu yorum ve tefsîriyle de istidlal etmişlerdir:

"Peygamberin (a.s.) Âl'i, Hz. Ali'nin, Hz. Cafer'in, Hz. Akiyl'in ve Hz. Abbas'ın ev halkıdır." Şüphesiz ki, Ashab-ı Kiram, Peygamberin (a.s.) bu gibi konularda maksat ve muradmı daha bilirlerdi.

Diğer bazı ilim adamlarına göre, Âl'dan maksat, Hâşim oğullarıyla, Abdülmuttalib oğullarıdır. Nitekim İmam Şafiî de aynı görüştedir. Bazısına göre ise, Hz. Fatıma, Hz. Ali ve Hasan ile Hüseyin'dir. Ehl-i beyt'in cumhuru bu görüştedir.[364]

Bunlar şu hadîsle istidlal etmişlerdir:

"Allahım! şüphesiz ki bunlar (Fâtıma, Ali, Hasan ve Hüseyin -Allah hepsinden razı- olsun) ehl-i beytimdir."[365]

Peygamber (a.s.) Efendimizin Ehl-i beyti, bunlarla sınırladığı söylenemez. Çünkü diğer bazı hadîslerde bunun kapsamını hayli geniş tuttuğu bilinmektedir.

Kimi de Âl'dan maksat, ümmetin tamamıdır, demişlerdir. Nitekim İmam Nevevî, Müslim Şerhinde bu yorumun daha zahir olduğunu belirtmiştir. Tahkik ehlinden el-Ezheri ve diğerleri bu görüşü ihtiyar etmişlerdir.

Ehl-i salibin âli denilince, sadece onların etba'ı kasdedilir. Nitekim Kur'ân'da Fir'avn'ın âlinden söz edilirken şöyle buyurulmuştur:

"Kıyametin kopuşu meydana gelince Fir'avn'ın âlini (yandaş ve etbaını) azâbın en şiddetlisine sokun!"[366]

Peygamber (a.s.) Efendimiz de bu manayla şöyle buyurmuştur:

"Muhammed'in âli, takva sahibi olan herkestir."[367]

Ebu Hüreyre hadîsini tahrîc eden Ebû Dâvud ve Münzirî, hadîs hakkında susup bir şey dememişlerdir. Ebu Cafer tarikiyle rivayet edilmiş ve bu zat üzerinde farklı görüş ve tesbitler ortaya konulmuştur. Nesâî ise, Müsned-i Ali'de Amr b. Âsim tarikiyle Hibban b. Yesar'dan rivayet etmiştir ki Hibban da Abdurrahman b. Talha'dan, o da Ebu Cafer'den, o da Muhammed b. Hanefiye'den o da babasından ve o da Peygamber (a.s.)'dan rivayet etmiştir. Sonuç olarak ilim adamları hem Ebû Cafer, hem de Hibban b. Yesar üzerinde durmuşlardır. Zehebî, Ebû Cafer'in meçhul olduğunu kaydetmiştir. [368] Yine Zehebi Hibban b. Yesar üzerinde durmuş ve biri Hibban b. Züheyr, diğer Hibban b. Yesar diye iki hibban birbirine karıştırılmış ve o bakımdan onların rivâyetiyle ihticac yapılamıyacağına dikkatleri çekmiştir. [369]

Buna rağmen hadîs ile istidlal edenler, zevcat-i tahiratın ve zürriyetinin Âl'dan olduğunu söylemişlerdir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Namazda teşehhütten sonra Peygamber (a.s.) Efendimize salât getirmek farzdır veya sünnettir.

2- Birinci oturuşta salât getirmek, Şâfiîlere, Hanbelî ve Mâlikîlere göre sünnettir. Hanefilere göre, sünnet değildir.

3- İkinci oturuşta teşehhütten sonra salât getirmek farzdır. Bu Şâfiîlere göredir. Âline ise, sünnettir.

4- İkinci oturuşta hem Peygamber'e (a.s.) hem âline salât getirmek sünnettir. Bu, Hanefîlere, Mâlikîlere ve Hanbelîlere göredir. İmam Şafiî'ye göre, Peygamber'e (a.s.) salât getirmek farz, âline getirmek sünnettir.

5- Âl tabiri hem ezvacı, hem zürriyeti, hem erbaı içine almaktadır.

Namazın Sonunda Yapılacak Dualar

Namaz bizatihi tesbîh, dua ve niyazdan ibarettir. O bakımdan onun her bölümünde bu üçünün yeri ve anlamı söz konusudur. Bu konuda birçok rivayetler vardır. Biz müctehit imamların seçip üzerinde durduklarını nakletmekle yetinmek istiyoruz. Çünkü onların ciddi araştırma ve incelemesi, bize yetecek kadar malzeme vermektedir.

Ebu Hüreyre (r.a.)’den yapılan rivâyette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Sizden biri son teşehhütten fariğ olunca, şu dört şeyden Allah'a sığınsın: Cehennem azabından, kabir azabından, hayat ve ölümün fitnesinden, Mesih Deccal'ın şerrinden.."[370]

Hz. Aişe (r.a.)’dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namazda şöyle dua ederdi:

"Allahım! kabir azabından sana sığınırım.. Mesih Deccal’in fitnesinden sana sığınırım.. Hayat ve ölümün fitnesinden sana sığınırım. Allahım! borçtan ve günahtan da sana sığınırım.."[371]

Ebu Bekir Sıddîk (r.a.)’den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah (a.s.) Efendimize şöyle dediğini haber vermiştir:

"Bana, namazımda yapacağım bir dua öğret." Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"De ki: Allahım! Şüphesiz ki ben kendime çokça haksızlık ettim ve günahları da ancak sen bağışlarsın; beni kendi katından bağışlayan ve çok merhamet edensin."[372]

Uhey b. Ka'ka' (r.a.)’den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Bir adam, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namaz kılarken şöyle hafif şekilde ona bakmış ve şöyle dua ettiğini farketmiştir:

"Allahım! günahımı bana bağışla, evimi bana genişlet ve bana rızık olarak verdiğini benim için mübarek eyle."[373]

Şeddad b. Evs (r.a.)’den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin namazda şöyle dediğini haber vermiştir:

"Allahım! Şüphesiz ki işimde sebat etmemi, doğruyu arayıp bulmamda azimli olmayı senden dilerim. Nimetine şükretmedi, sana güzel ibâdette bulunmayı isterim. Senden selîm bir kalb, doğru bir dil dilerim. Senin bildiğin hayrı senden isterim. Senin bildiğin serden sana sığınırım ve senin bildiğin (günah ve kusurlarımdan dolayı), sana istiğfar eder (bağışlanmamı) dilerim."[374]

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin secdede iken şöyle dediğini haber vermiştir:

"Allahım! benim küçük, büyük, önceki ve sonraki, açık ve gizli olan bütün günahlarımı bağışla.."[375]

Ammar b. Yâsir (r.a.)'dan, adı geçen namaz kıldı, onu hayli kısa ve hafif tuttu. O yüzden (onun böyle yapmasını) inkâr ettiler (beğenmediler). Bunun üzerine o, onlara:

"Ben rükû ve secdeleri tamamlamadım mı?" diye sordu. Onlar da,

"Evet" dediler. Ammar şöyle dedi:

"Doğrusu ben kıldığım bu namazımda, Resûlüllah'ın (a.s.) yaptığı duayı okudum:[376]

"Allahım! gaybe olan ilminle, halk üzerindeki kudretinle, hayatın benim için hayırlı olduğunu bildiğin sürece beni hayatta tut; vefat benim için hayırlı olduğu zaman ruhumu al. Senden (halkın) hazır bulunduğunda da, hazır bulunmadığında da saygı ile korkmamı; gazap ve rıza hallerinde hak sözü söylememi; fakirlik ve zenginlik illerinden ifrat ve tefritten uzak dengeli bulunmamı; Senin vechine nazar kılma lezzetini, Sana ulaşıp kavuşma heves ve heyecanını istiyorum. Zarar veren sıkıntıdan, sapıttıran fitneden sana sığınırım. Allahım! bizi imân zînetiyle süsle, bizi doğru yolu bulmuş yol gösteriler eyle."

Muâz b. Cebel (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz benimle karşılaştı ve şöyle buyurdu:

"Her namazda söylemen için sana birtakım kelimeler tavsiye diyorum: Allahım! Sana zikretmek ve şükretmek üzere bana yardım et, güzel ibâdette bulunmanı için inayette bulun."[377]

Hz. Aişe (r.a.)’dan yapılan rivayette, o, Peygamber (a.s.) Efendimizi döşeğinde bulamamış ve eliyle (etrafa) dokunup ararken eli Peygamber'e dokunmuş ki, o sırada Peyagmber (a.s.) secdede bulunuyormuş ve şöyle duâ ediyormuş:

"Rabbım, nefsime takvasını ve zekâsını ver. Sen nefsi tezkiye edenlerin hayırlısı ve onun velîsi ve mevlâsısın."[378]

Buradaki zekâdan maksat, nefs temizliği ve arınmışlığıdır.

İbn Abbas (r.a.)’dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz namazında veya secdesinde şöyle duâ ediyordu:

"Allahım! kalbimde bir nur, kulağımda bir nur, gözümde bir nur, sağımda bir nur, solumda bir nur, önümde bir nur, arkamda bir nur altımda bir nur lûtfedip kıl."

Veya "beni nur eyle" demiştir.[379]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazda son teşehhütte duâ okumak meşru'dür.

2- Namazda son oturuşta et-Tahiyyatı okuyup salât getirdikten sonra rivayet edilen dualardan birini veya birkaçını okumak sünnettir.

3- Namazda secdede duâ etmek merşû'dür.

Hadislerin ışığında mezhep imamlarının görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefî mezhebine göre:

Son oturuşta teşehhütten sonra duâ eder, hacetin dile getirip istekte bulunur. Çünkü Cenâb-ı Hak, "Namazdan boş kaldın mı hemen duâ et" buyurmuştur.[380]

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, İbn Mes'ud'a (r.a.) "Bunu yaptığında veya dediğinde, namazın cidden tamam olmuştur." buyurmuştur ki, bu namazda teşehhütten sonra duayla ilgilidir. Ne var ki, insanların sözlerine benzer şekilde duâ etmemesi daha uygundur, tâ ki namazdan çıkıncaya kadar sünnet üzere bulunmuş olsun.

İnsanların sözünü Hanefî imamları şöyle tefsir etmişlerdir: Başkasından istenmesi muhal olmayan şeylerdir. Meselâ bana şu malı ver, beni şu kadınla evlendir. İnsanların sözlerine benzemiyeni ise, başkasından istenmesi muhal olan şeylerdir. Meselâ Allahım beni bağışla..

Tahavî kendi Muhtasar'ında, duânın, Peygamber'e (a.s.) salât getirdikten sonra yapılacağını belirtmiştir. Salâttan sonra hacetini dile getirir, kendisi ve ana-babası, bir de bütün mü'minler için istiğfar eder. Sahih olan tesbit de budur. [381]

Böylece namazda teşehhüt ve salâttan sonra duâ yapmak müstehabdır.

b) Şâfi' mezhebine göre:

Namazda son oturuşta teşehhüt ve salâttan sonra din ve dünya ile ilgili duâ etmek, istekte bulunmak sünnettir. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Sizden biriniz namazda oturduğu zaman, et-Tahiyyat'ı sonuna kadar okusun, sonra da istediği duayı yapsın."

Buharî'de ise, şöyle rivayet edilmiştir:

"Sonra da hoşuna giden duayı seçip okusun."

Birinci teşehhütten sonra ise, dua okumak sünnet değildir.

Şafiîlere göre, sözü edilen yerde yapılacak me'sür duaların efdalı şudur:

"Allahım, önden gönderdiğim, geriye bıraktığım, gizlediğim, açıkladığım, israf ettiğim ve Senin benimle ilgili bildiğin (günah ve kusurlarımdan) dolayı beni bağışla. Sen her şeyden öndesin, sen her şeyden sonrasın (her şeyin önünde ve sonundasın). Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Ancak sen varsın.."[382]

Ama imamlık yapan kişinin, namazın son oturuşunda teşehhütten ve salâttan başka bir duâ yapmaması sünnettir. Ancak bunlara ilâve edip duâ yaparsa bir zararı yoktur. Ama uzatması mekruhtur, ancak mü'minlerin rızası olduğu takdirde uzatması mekruh değildir.[383]

c) Hanbelî mezhebine göre:

Namazda teşehhütten sonra şu dört şeyden Allah'a sığınılması müstehabdır: Cehennem azabından Allah'a sığınırım Kabir azabından Allah'a sığınırım.. Mesih Deccal'in fitnesinden Allah'a sığınırım.. Dirilerin ve ölülerin fitnesinden sana sığınırım.. Nitekim Ebu Hüreyre'nin (r.a.) yaptığı rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz duâ edip bu dört şeyden Allah'a sığınmıştır.

Teşehhütte haberlerde varit olan dualarla duâ etmekte bir sakınca yoktur. Özet olarak, hadîslerde varit olduğu şekilde duâ etmek caizdir. el-Esrem diyor ki:

"Âhmed b. Hanbel'e,

"Şunlar diyorlar ki, farz namazlarda ancak Kur'ân'da geçen dualar yapılabilir." Bu hususta ne dersiniz? diye sordum. Öfkeli bir tavırla elini silkip,

"Kim bunu tesbit edip üzerinde duruyor? Oysa Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den rivayet edilen hadisler onların söylediklerinin hilâfına tevatür etmiştir."

Namazda insan sözüne benzer şekilde dünya levazımatı ve şehevatıyla ilgili şeyler istemek caiz değildir. Meselâ, Allahım, bana güzel bir cariye nasip eyle.. Bana genişçe bir ev ver.. Nefis bir yemek rızık eyle gibi..[384]

d) Mâliki mezhebine göre:

Namaz kılan adamın, farz namazlarda gerek ayakta, gerek oturduğunda, gerekse secdede dünya ve âhiretle ilgili hacetlerini dile getirip duâ etmesinde bir sakınca yoktur. Ancak rükû'da duâ yapmak mekruhtur.

İmam Mâlik bu konuda Urve b. Zübeyir'den (r.a.) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Doğrusu ben tuz da dahil olmak üzere bütün ihtiyaçlarını için namazda Allah'a duâ ederim."[385]

Böylece İmam Mâlik'e göre, ayakta (kunut duası), otururken ve secdede bulunurken dünya ve âhiret havaiciyle ilgili istek ve dualarda bulunmak meşru'dur. Bunun mendup olduğu söylenebilir.

Secdede iken duâ etmenin meşruiyetine gelince, diğer üç mezhep imamları bunda bir beis olmadığını söylemişlerdir. Ancak bu cevaz imamla ilgili

değildir. Çünkü onun namazı -cemaatin muvafakati olmaksızın- uzatması mekruhtur.

Ayakta duâ yapmanın meşruiyetine gelince, bu, sabah namazında ikinci rekâtte rükû'dan kalkıldığında ayakta iken okunan kunut duâsıdır. Bir de vitir namazının üçüncü rekâtinde fatiha ve zamm-ı sûre okunduktan sonra okunan kunut duâsıdır. Şafiîlere göre, sabah namazının ikinci rekâtinde rükû'dan kalkıldığında ayakta kunut duası okumak vâcibdir, ki buna ebâd-i salât denilir. Ayrıca Ramazanın son yarısında vitir namazında da okumak onlara göre, ebâd-i salât olan sünnetlerden biridir ki, vâcib derecesindedir, terkinden dolayı yanılma secdesi gerekir. Diğer musibet ve felâket günlerinde namazda okunan kunut duası, ebâd-i salâttan değildir.[386]

Konuyla ilgili diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

988 nolu Ebu Hüreyre hadisi, istiâze ve duanın teşehhütten sonra okunacağını belirlemektedir. O bakımdan teşehhütten evvel istiâze ve duâ etmek meşru sayılmamıştır.

989 nolu Hz. Âişe hadîsinde ise, istiâze mutlak şekilde ifade edilmişse de, Ebu Hüreyre (r.a.) hadîsinin sıhhati dikkate alınarak ona hamledilir ve böylece mutlak mukayyede bağlanmış olur. Diğer dualar ise, istiâzeden sonra edilir.

Ker iki hadiste "hayat ve ölümün fitnesi" tabirleri kullanılmıştır. İbn Dakiyk el-Iyd diyor ki:

"Hayat fitnesinden maksat, insana hayatı boyunca arız olan dünyalık, şehvet ve cehaletle ilgili fitnelerdir ve bunun en fenası, ölüm anındaki son demdir. (Çünkü insan yaşadığı hal üzerine ölür, öldüğü hal üzerine kalkar). Ölüm fitnesinden maksat, ölüm anındaki fitne olabilir; ölüme izafe edilmesi o hale yakın olduğuna nisbetledir."[387]

Diğer bir yorumcuya göre, hayat fitnesinden maksat, bir belâ ile karşı karşıya gelip sabrın elden gitmesidir. Ölüm fitnesinden maksat, kabirdeki sualdir kî meleklerin suali karşısında kişinin şaşkınlaşmasıyla yorumlanabilir.[388]

Deccal'ın Mesih veya Messîh diye vasıflanmasına gelince: Ebu Dâvud kendi Sünen'inde, "Deccal hakkında kullanıldığında şeddeli okunur, İsa

Peygamber (a.s.) hakkında kullanılınca, şeddesiz okunur" demiştir. Ferberî ise, Halef b. Âmir'den naklederek şöyle demiştir:

"m-s-y-h maddesi ister şeddeyle, ister şeddesiz okunsun aynı anlama gelir. Hem Deccal, hem de İsa Peygamber (a.s.) hakkında kullanılır, arada kelime kipi olarak bir fark yoktur."

el-Cevherî kendi Sıhah'ında diyor ki:

"Sözü edilen sıfatı şeddeşiz okuyan kimse, bununla o kimsenin yeryüzünü gezip dolaştığını; şeddeli okuyan ise, onun gözlerinin memsuh olduğunu ifade etmiş olur."[389]

990 nolu Ebu Bekir Sıddîk (r.a.) hadisi, Resûlüllah'ın (a.s.) tavsiye buyurduğu duanın namazda meşru' olduğuna delâlet etmektedir. Ancak namazın neresinde okunabileceği tasrîh edilmemiştir. O bakımdan İbn Dakiyk el-Iyd diyor ki:

"Bunun iki yerden birinde yapılmasının meşru olduğu umulur: Birincisi, secdede; ikincisi, Teşehhütte... Çünkü Resûlüllah (a.s.) bu iki yerde duâ yapılmasını (zaman zaman) emretmiştir. Nitekim Resûlüllah (a.s.), "secdede ise, duâ etmekte cehd ü gayret gösterin!" buyurmuştur."[390]

İmam Buharî ise, bu duanın yerine işarette bulunmuş ve Selâm'dan önce dua babında bunu belirtmiştir.

991 nolu Ubeyd b. el-Ka'ka'ın durumu pek bilinmiyor, onu Humeyd b. Ka'ka' diye adlandıranlar da var. Ondan bu hadîsi rivayet eden Ebu Mes'ud el-Cerîrî de marufu'1-hal değildir, yani durumu pek bilinmemektedir diyor. Zehebî bu iki isim üzerinde de durmamıştır. İbn Hacer, Ebu Musa hadîsi başta olmak üzere onun birtakım şevahidi söz konusudur. Ebu Mes'ud el-Cerîri ise, Saîd b. lyas'tır ve bu zatın ,sika (güvenilir) olduğu tesbit edilmiştir, diyerek hadîsin öıh-hatına kail
olmuştur.

Hadîs, bir yer belirlemeksizin mezkûr duânın namazda yapılmasının meşruiyetine delâlet etmektedir.

992 nolu Şeddad b. Evs (r.a.) hadîsine gelince, isnadında yer alan ricalin hepsi sika (güvenilir) dir. Nesâî bu hadisi namaz bahsinde değil, Fi'1-yevmi ve'1-Leyle bölümünde zikretmiştir.

Bu duanın da belli bir yer gösterilmeksizin namazda yapılması tavsiye edilmiştir. Ancak diğer hadîslerle biraraya getirildiğinde, teşehhütten sonra veya secde de yapılmasının uygun olacağı neticesi ortaya çıkar.

993 nolu Ebu Hüreyre (r.a.) hadîsiyle, Peygamberlere günah nisbet etmenin cevazını istidlal edenler olmuşsa da, konu ihtilaflıdır. Zira Peygamberler (salâtü selâm hepsine olsun) küçük ve büyük günahlardan korunmuşlardır. Resûlüllah (a.s.) Efendimizin günahı kendine nisbet etmesi, ümmetine talîm maksadına yönelik bir ifadedir.

994 nolu Ammar b. Yasir (r.a.) hadîsinin isnadında yer alan ricalin hepsi sika (güvenilir) dir.

Ammar'ın (r.a.) namazı kısa ve hafif tutması, diğer sahabenin itirazına sebep olmuştur. Bundan, onun namazı sünnete uygun şekilde kılmadığı anlaşılıyorsa da, Ammar gibi, Peygamber terbiyesinde ve meclisinde yetişen bir sahabinin sünnete muhalefeti düşünülemez. Rükû ve secdeleri tamam yapmadım mı? sözü bunu doğrulamaktadır. Ancak bazı yorumcular onun bu sözünden şu neticeyi çıkarmışlardır: Rükû ve secdeleri tam olarak yerine getirmişse de diğer rükünleri tam olarak yerine getirmemiş ve o yüzden itiraz vaki olmuştur. Bütün bu yorumlar birer ihtimalden öteye geçmemektedir. Allah daha iyisini bilir.

Biz şunu da ilâve edelim ki, Resûlüllah'ın (a.s.) namazını tarif eden ashabdan bir kısmı, "evceze" tabirini kullanmışlardır. Bu, namazı noksan bıraktı demek değil, kısa ve hafif tuttu, demektir. Ammar hakkında da aynı tabir kullanıldığına bakılırsa, ashabın itirazı, onun namazı çok acele kılmasıyla ilgili olsa gerek.

995 nolu Muâz b. Cebel hadîsi üzerinde durulmuşsa da, İbn Hacer, senedinin kaviy olduğunu söylemiştir. Ayrıca farz ve nafile her namazda sözü edilen duanın yapılmasının meşru olduğu anlaşılıyor. Bazı rivayetlerde ise, sözü edilen duayla ilgili rivayette, "her namazda" değil de, "her namazın arkasında" cümlesi yer almıştır. Nitekim Ebu Dâvud, bu ikinci cümleyi rivayet etmiştir. Ne var ki, her namazın arkası tabirinden iki yer hatıra gelebilir: Birincisi, teşehhüt ve salâttan sonra; ikincisi, selâm verdikten sonra..

996 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadisini az değişik lâfızlarla Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce de tahrîc etmişlerdir. Bunların tesbit ve zaptı şöyledir:

"Bir gece Resûlüllah (a.s.) Efendimizi kaybettim; secde yerini elimle dokunduğumda onu secde halinde buldum, iki ayağı (parmakları kıbleye müteveccih idi; şöyle duâ ediyordu: Senin gazabından, rızana sığınırım; Senin vereceğin cezadan affına iltica ederim.. Senden yine sana sığınırım. Seni övmekten âcizinı, sen kendini övdüğün gibisin."

İmam Ahmed'hı rivayet ettiği değişik lâfızlara gelince, o bu hadîsin az farklı rivayetlerinden biridir. Aynı zamanda olayın bir defa değil, birkaç defa cereyan etmiş olduğu intibaını da verir.

997 nolu İbn Abbas (r.a.) hadîsini, Müslim kendi Sahîh'inde hem uzun, hem kısa şekilleriyle rivayet etmiştir. İki rivayet arasında elfaz farkı da söz konusudur. Her iki rivayet de Resûlüllah'ın (a.s.) yaptığı o duanın gece namazında olduğunu gösteriyor.

Hadîste "namazında veya secdesinde" diye bir şek ortaya konulmuştur, bu râviden vâki olan şektir. Başka bir rivayet ise, namaz ile kayıtlanmaksızın mezkûr duayı yaptığını ifade etmektedir. Nurdan maksat, hakkın beyânı, ziyası ve hidayetidir.

Böylece Hz. Aişe'den farklı lâfızlarla yapılan iki rivayetten, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in secdede duâ ettiği anlaşılıyor. Nitekim Beyhakî, el-Marife'de bunu kuvvetlendirir mahiyette şu hadîsi rivayet etmiştir:

"Kulun Rabbına en yakın olduğu hal, secdede bulunduğu haldır. O halde siz secdede duayı çoğaltın, duanızın kabul olunması (o halde) uygun ve lâyıktır."

et-Tahavî ise, secdede duâ ile ilgili hadîslerin, Akabe b. Âmir hadîsiyle neshedildiğini iddia etmiştir. Akabe hadîsinde deniliyor ki: Fesebbîh İsme Rabbike'l-Azim âyeti inince, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz "bunu rükûunuza alıp orada söyleyiniz", buyurdu. Sebbih Îsme Rabbike'l-A'lâ âyeti inince, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, "bunu da secdenize alıp orada söyleyiniz", buyurdu.

Zeylaî bu rivayetleri biraraya getirdikten sonra şöyle bir tahlilde bulunuyor:

"et-Tahavî, bu âyetin Peygamber'e (a.s.) secdede yaptığı duadan sonra inmiş olabilir, diye ilâve etmiştir. Oysa bu söz çok soğuk ve donuktur. Çünkü İbn Abbas (r.a.)’dan rivayet edilen hadisin, Resûlüllah'ın (a.s.) vefatına yakın

pazartesi günü söylediğini bizzat İbn Abbas kaydetmiş ve şöyle demiştir: Peygamber (a.s.) hasta idi, mescide çıkamamıştı, insanlar Ebu Bekir Sıddîk'in arkasında durup saf bağlamışlardı. İşte o gün Resûlüllah'ın (a.s.) vefat ettiği gün idi."

Nitekim Buharî'nin tahrîc ettiği ve Teheccüt bahsinde yer verdiği Hz. Enes (r.a.) hadîsi de bunun böyle olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca Berâ' b. Âzib'in (r.a.) rivayet ettiği hadîs de bu manayı kuvvetlendirmektedir.[391]

Fethü'l-allâm'da namazda teşehhütten sonra salât ve duâ okunmasıyla ilgili hadisler nakledilerek kısa açıklamalarda bulunulmuş, secdede duâ edilip edilmiyeceği hakkındaki rivayetlere yer verilmemiştir. Neylü’l-evtâr'da ise, ilgili birçok hadîsler nakledilerek konuya ağırlık kazandırılmış ve geniş tahliller yapılmıştır.

Çıkarılan Hükümler

1- Namazda ikinci oturuştan sonra Peygamber (a.s.) Efendimiz'e salât getirip duâ etmek mûstehabdır. Bu, Hanefîlere göredir. Şâfiîlere göre, kuvvetli sünnettir. Ancak imamlık yapan kimsenin, namazı uzatması, teşehhütten sonra uzun duâ yapması doğru değildir.

2- Teşehhütten sonra hadîste belirtilen dört şeyden Allah'a sığınmak mûstehabdır. Bu, Hanbelîlere göredir.

3- Namazda gerek ayakta, gerek otururken teşehhütten sonra, gerekse secdede dünya ve âhiret hacetleriyle ilgili isteklerde bulunup duâ etmekte bir sakınca yoktur. Bu, Mâlikîlere göredir. Rükû'dan ise duâ yapmak mekruhtur.

4- Yalnız başına namaz kılan kimsenin secdede Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den rivayet edilen dualardan bir kısmını okumasında bir sakınca yoktur. Bu, diğer üç mezhep imamlarına göredir.

Namazdan Selam İle Çıkmak

Müminin miracı sayılan namaza Allahü Ekber denilerek başlanır ve sonunda selâm verilerek çıkılır. Ancak nasıl Tekbir getirilip namaza başlanır konusu işlenirken, bunun şekli üzerinde durulduğu gibi, namazdan selâm verilerek çıkılır denilirken nasıl selâm verilir ve nasıl bir hareket gösterilir, huhusunu da açıklamamıza ihtiyaç vardır. Zira İslâm Dini, ibâdeti âdetten ayırmış, ibâdete bir resmiyet kazandırarak bizi kendi halimize ve arzumuza bırakmamıştır. Bir olan Allah'a, aynı kıbleye yönelip aynı inanç, duygu ve düşüncelerle ibâdet ederken, ibâdeti aynı ölçüler içinde yapmamız gerekir. Şüphesiz ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin nasıl ibâdet ettiği, nasıl namaz kıldığı, nasıl abdest aldığı ve ibâdetlerinde neler okuduğu, nasıl bir resmiyet ortaya koyduğu en ince taraflarına kadar tesbit edilip bize kadar rivayet yoluyla aktarılmıştır. Yeter ki, o rivayetleri sıhhatli şekilde tesbit edip müctehit imamların istidlal, ihticac ve ictihatlarını bilmiş olalım; işte o zaman bir karışıklık, bir zorluk söz konusu olmuyor ve ibâdeti en doğru şekliyle manasıyla yapma imkânları elde ediliyor..

Konuyla ilgili hadisler:

İbn Mes'ûd (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz sağına ve soluna selâm verir, Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmetüllahi, Es-Selâmü Aleyküm Ve Rahmetüllahî der, o kadar ki (arkasında duranlarca) yanağının beyazlığı görülürdü."[392]

Âmir b. Sa'd'den, o da babasından rivayet etmiştir. Babası şöyle haber vermiştir:

"Ben Resûlüllah (a.s.) Efendimizi (namaz kılarken) gördüm, yanağının beyazlığı gözükecek şekilde sağına ve soluna selâm veriyordu."[393]

Câbir b. Semure (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Bizler Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber namaz kıldığımız zaman (namazdan çıkarken) (sağımıza ve solumuza Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmetullah, Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmetullah diyorduk." (Râvi bunları anlatırken eliyle iki yanına işaret ediyordu). Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "Neden ellerinizle işarette bulunuyorsunuz da sanki elleriniz serkeş huysuz atın kuyruğuna benziyor. Sizin için yeterli

olanı şudur: Elini uyluğu üzerine bırakır, sağındaki ve solundaki kardeşine selâm verir."[394]

Diğer bir rivayette ise şöyle nakledilmiştir:

"Biz, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin arkasında namaz kılıyorduk. Buyurdu ki:

"Şunlara ne oluyor ki elleriyle selâm veriyorlar, elleri huysuz serkeş atların kuyruklarına benziyor. Size elini uyluğunun üzerine koymak yeter ve sonra da Es-Selamu Aleyküm, Es-Selamu Aleyküm der."[395]

Semüre b. Cündeb (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, imamlarımıza selâm vermemizi ve birbirimize selâm vermemizi bize emretti."[396]

Ebû Davud'un tesbit ettiği rivayette ise, şöyle denilmiştir:

"İmam'ın selâmını cevaplayıp çevirmemizi, birbirimizi sevmemizi ve birbirinize selâm vermemizi bize emretti."

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Selâm lâfzını uzatmamak, çekmemek sünnettir."[397]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazın sonunda önce sağa, sonra sola selâm vermek meşru'dür.

2- Selâm verildiğinde, arkada duran kimsenin selâm verenin yanağını görecek şekilde başı sağ ve sol omuza doğru çevirmek sünnettir.

3- Namazın sonunda selâm verirken Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmetullah demek sünnettir.

4- Selâm verirken el işaretinde bulunmak mekruhtur.

5- Selâm verirken de elleri dizler üzerine konulmuş bir halde bulundurmak sünnettir.

6- Namazın sonunda selâm vermek için Es-Selamü Aleyküm demek kâfidir.

7- Namazın sonunda selâm verirken imamı kasdetmek müstehabdır.

8- Yine cemaat halinde namaz kılınırken müslümanlar sağ ve sol taraflarına selâm verdiklerinde bununla birbirlerini kasdetmeleri müstehabdır.

9- Selâm lâfzını çekip uzatmadan, yani med yapmadan teleffuz etmek sünnettir.

Hadîslerin ışığında mezhep imamlarının istidlal, ihticac ve ictihatları:

a) Hanefî mezhebine göre:

Namazın sonunda selâm vermek ve "selâm" lâfzını kullanmak vâcibdir.[398]

Namazdan "selâm" lafzıyla çıkmak farz değildir.[399] Sağ ve sol tarafa selâm verilirken selâm lâfzını kullanarak "es-Selâmu aleyküm ve rahmetullah" demek ve yanaklar görülecek şekilde başı sağ ve sol omuzlara doğru çevirmek, sağa selâm verince sağındaki melekleri ve insanları kasdetmek, sola selâm verirken yine sol taraftaki melekleri ve insanları kasdetmek sünnettir. İmamın bulunduğu cihette bulunanlar selâm verirken aynı zamanda imamı da kasdederler.

Yalnız başına namaz kılan kimsenin ise, selâm verirken sadece Hafeze denilen melekleri kasdetmesi yeter.

Peygamber (a.s.) Efendimiz, "Namazın tahlili, çözülüp sona ermesi, teslimdir." buyurduğu için selâm lafzıyla namazdan çıkmak vâcib oluyor.[400]

Selâmda önce sağa, sonra sola selâm vermek sünnettir. O bakımdan İmam Ebu Hanîfe'ye göre, önce sola selâm veren kimse, sağına selâm verir ve soluna verdiği selâmı iade etmez. Ancak böyle yapmak mekruhtur. Bunun gibi önce ön cephesine, sonra da sol tarafına selâm veren de, birinci selâmı iade etmez.[401]

Selâm verirken başı iyice sağ ve sol tarafa çevirip arka safta duranların onun yanağını görecek şekilde olması da sünnettir. Hanefiler bu konuda İbn Mes'ud (r.a.) hadisiyle istidlal etmişlerdir.

Selâmı aşikâr söylemek de sünnettir.[402]

b) Şafiî mezhebine göre:

Namazın on ikinci farzı, selâm vermektir. Nitekim Sahîh-i Müslim'de, "Namazın tahrîmi tekbirdir, tahlili ise selâmdır" buyurulmuştur. Selâm'm en kısa şekli "es-Selâmü aleyküm" dır. Bunun aksi de olabilir, yani "Aleykümü's-Selâm" da demek kâfidir. Ancak bu ikinci şekilde selâm vermek mekruhtur. En kâmil şekli ise, "es-Selâmu aleyküm ve rahmetullah" dır. Selâm bir defa sağa, bir defa da sola verilir ve tekrar edilmez. Sağ yanağı görülecek şekilde iltifatta bulunur ve verdiği selâmla iltifat ettiği cihetteki melekleri, mü'min olan insanları ve cinleri kasdeder. Bu da sünnettir. Ayrıca cemaat halinde kılınan namazlarda, imam ve cemaatten kendisine selâm verenleri de kasdeder. Şafiîler bu meselede Semüre b, Cündeb (r.a.) hadisiyle istidlal etmişlerdir.[403]

c) Hanbeli mezhebine göre:

Namazın sonunda, namazdan çıkmayı irâde ederken sağ tarafına ve sol tarafına iltifat ederek Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmetullah der. Bu şekil selâm vermek vâcibdir, başka bir lâfız bunun yerine geçmez. İmam Mâlik ile İmam Şafii'nin de görüşü budur. İmam Ebû Hanife'ye göre, namazdan çıkmak için "selâm" lâfzı taayün edilmiyebilir, herhangi bir amelle namazdan çıkılabilir. Ancak selâm vermek suretiyle çıkmak vâcibdir diğer bir rivayete göre, sünnettir.

Hanbeliler bu konuda şu hadîsle istidlal etmişlerdir:

"Namazın anahtarı abdesttir; tahrîmi tekbirdir; tahlili ise, teslimdir."[404]

Hem Resûlüllah (a.s.) Efendimiz her namazında sağa ve sola selâm vermiş ve buna devam etmiş ve: "Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız öylece namaz kılın!" diye emretmiştir.[405]

Birinci defa sağ tarafa selâm vermek vâcib, sol tarafa vermek se sünnettir. Diğer bir rivayette sol tarafa da selâm vermek vâcibdir. Daha sahîh olanı da budur. Hanbeliler bu meselede Cabir b. Semüre (r.a.) hadisiyle istidlal etmişlerdir.[406]

Selâmda sünnet olan lafız, Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmettullah'dır. Zira Peygamber (a.s.) böyle selâm vermiştir. Hanbeliler bu meselede, İbn Mes'ud ile Câbir b. Semüre (Allah ikisinden de razı olsun) hadîsleriyle istidlal

etmişlerdir. Bununla beraber, sadece "Es-Selamü Aleyküm" demek de kâfi gelir.[407]

Belirtilen şekli tersine çevirip "Aleykümü's-Selam" demek yeterli olmaz. İmam Şafiî'ye göre yeterli olur.

İbn Kudame namazın sonunda selâm verme konusu üzerinde hayli rivayet toplayarak buna geniş yer ayırmıştır. Arzu edenlere el-Muğnî kitabını tavsiye ederiz.

d) Mâliki mezhebine göre:

Sahnun diyor ki, imamın nasıl selâm vereceğini İbn Kasım'dan sorduğumda bana şu cevabı verdi:

"Bir defa hafif sağa meylederek ön cihetine verir." Ya yalnız başına namaz kılan kimse nasıl verir? diye sorduğumda, "o da aynı şekilde bir defa verir" dedi.

İmamın arkasında bulunan kimse, eğer sol cihetinde bir kimse varsa, ona da redd-i selâmda bulunur. Namazda erkek ve kadının selâm verme şekli ve ölçüsü aynıdır.

İmam Mâlik diyor ki:

"Namaz kılan imamın arkasında bulunuyorsa, sağ tarafına selâm verdikten sonra imama redd-i selâmda bulunur. Bunun üzerine İbn Kasım, İmam Mâlik'e sormuş, demiş ki:

"İmama nasıl redd-i selâmda bulunur, Aleyke's-Selâm mı der, yoksa es-Selâmu aleyke mi der?" İmam şöyle karşılık vermiştir:

"Bu ikisi de caizdir, ama benim için daha müstehab olanı, Es-Selamü Aleyküm'dür."

İmam Mâlik bu meselede, bazan Peygamber (a.s.) Efendimiz'in ve sonra da Ebû Bekir, Ömer, ve Ömer b. Abdülaziz'in namazdan çıkarken bir defa selâm verdiklerini dikkate alarak istidlalde bulunmuştur.[408]

Özetliyecek olursak:

Mâliki mezhebine göre, namazdan çıkmak için sağ tarafa selâm vermekle yetinilir. Ancak bu imama ve bir de yalnız başına namaz kılana has bir

sünnettir. Cemaatla namaz kılan kimse, hem hafif sağına, hem de soluna selâm verir, böylece sağ ve sol tarafındaki mü'minlerin selâmını karşılayıp cevaplamış olur.

Yine bu mezhebe göre, ön cihete doğru selâm verilir, cümlenin sonuna geldiğinde, yani (mim) harfini teleffuz ederken hafif sağ tarafa iltifat etmesi menduptur.[409]

Diğer rivayetler, tahliller ve yorumlar:

1010 nolu İbn Mes'ud (r.a.) hadîsini aynı zamanda Darekutnî ve İbn Hibban rivayet etmişlerdir. Hadîsin az farklı lâfızları nakledilmiştir, aslı ise, Sahîh-i Müslim'dedir. el-Akiylî diyor ki:

"Hadîsin isnadları sahihtir ve İbn Mes'ud hadîsine göre, namazın sonunda iki tarafa selâm vermek sabit olmuştur. O halde bir selâm vermek sahih olmaz."[410]

1011 nolu Âmir b. Sa'd hadîsini Hafız Bezzar, Darekutnî ve İbn Hibban tahrîc etmişlerdir.

Bu babda birçok hadîsler vardır ki hepsi de namazın sonunda biri sağa diğeri sola olmak üzere iki selâm vermeye delâlet etmekledirler. Nitekim İbn Mâce'nin Ammar'dan, Darekutnî'nin de Ammar'dan, İbn Ebi Şeybe'nin Berâ' b. Âzib'den Ahmed b. Hanbelin Sehl b. Sa'den, yine İbn Mâce'nin Hz. Hüzeyfe'den ve Adiy b. Umeyre'den rivâyet ettikleri hadîsler bu cümledendir. Yapılan ciddi tesbitlere göre bunların isnadı hasendir. Bunlardan başka birkaç hadîs daha rivayet edilmişse de çoğunun zayıf olduğu görülmüştür.

Nitekim. İbn Münzir'in Ebu Bekir Sıddîk'dan, Ali'den, İbn Mes'ud'dan, Ammar b. Yasir'dan ve Nâfi' b. Abdülharsden (Allah hepsinden razı olsun) yaptığı rivayette, hepsinin de namazın sonunda iki tarafa selâm verdikleri tesbit edilmiştir. Tabundan Ata b. Ebî Rebah, Alkame, Şa'bi ve Abdurrahman es-Sülemî de ayni görüştedirler ve uygulamaları da öyle olmuştur. Müctehitlerden, İmam Mâlik'in dışında olanların da istidlal ve ictihatları bu doğrultudadır. İshak Ebû Sevr de aynı paralel de yer almışlardır. İbn Münzir de aynı görüştedir, Şevkani de aynı şeyi ifade etmiştir.[411]

Namazdan çıkışta sadece bir defa selâm vermenin meşruiyetini söyleyenlere gelince, onlar bu meselede daha çok İbn Ömer, Enes, Seleme b. el-Ekva' (Allah hepsinden razı olsun) uygulamalarını dikkate almışlardır. Hz. Aişe'nin de (r.a.) aynı paralelde olduğu sabit olmuştur. Tabiînlerden Hasan el-Basri, İbn Sirin ve Ömer b. Abdülaziz'in de görüşü bu doğrultudadır. İmam Evzaî de bu meselede İmam Mâlik'in görüşüne katılmıştır. Ehl-i Beyt'ten ise, Abdullah b. Musa b. Cafer, namazın sonunda öne, sağa ve sola olmak üzere üç selâm verip çıkmak vâcibdir, demiştir.

İki selâmın meşruiyetine kail olanlara göre, her iki tarafa selâm vermek vâcib midir, yoksa sağa selâm vermek vâcib, sola vermek sünnet veya müstehab mıdır? Cumhura göre, ikinci selâm müstehabdır. O bakımdan İbn Münzir diyor ki:

"İlim adamları, namazdan çıkarken bir selâmla yetinmenin caiz olduğuna kail olmuşlardır, bu hususta onların icma'ı vardır."

İmam Nevevî de Müslim'in şerhinde buna yakın bir ifade kullanmıştır.

Özetliyecek olursak, namazın sonunda iki veya bir selâm meselesi hayli geniş tutulmuş ve ilim adamları birçok rivayetlere yer vermişlerdir. O bakımdan konuyu burada fazla uzatmaya gerek görmüyor, onu bundan sonraki fasılda ilgili hadîsleri de nakletmek suretiyle açıklamak istiyoruz.

1012 nolu Cabir b. Semüre hadîsi, hem sahihtir, hem de namazın sonunda iki tarafa selâm vermenin meşruiyetine açık biçimde delâlet etmektedir. Ayrıca selâm verirken sadece "Es-Selâmu aleyküm" demekle yetinmenin caiz olduğunu ifade etmektedir.

1014 nolu Semüre b. Cündeb (r.a.) hadîsini aynı zamanda Hâkim ve Bezzar tahrîc etmişlerdir. Hafız Bezzar'a göre, isnadı hasendir. Ancak el-Hasen'in bu hadîsi Semüre'den işittiği ihtilaflıdır, bu hususta dört görüş ve tesbit ortaya çıkmıştır: Mutlaka ondan işitmiştir. -Mutlaka ondan işitmemiştir- Ondan sadece el-Akiyka hadîsini işitmiştir. - Ondan üç hadîs işitmiştir..

Hadîste "sonra birbirinize selâm verin" emri, namazdaki selâmla ilgilidir. Nitekim Hafız Bezzar bunu belirterek kesinlik ifade eden bir cümle kullanmıştır. Böylece hadîsin zahirî delâletinden şu husus anlaşılmaktadır: Namazın sonunda sağa ve sola selâm verirken, bununla imam, cemaat birbirini kasdeder, biri diğerine selâm vermeye niyetlenir.

1015 nolu Ebû Hüreyre hadîsini aynı zamanda Hâkim tahrîc etmiş ve "Müslim'in şartı üzere sahihtir" demiştir. Ancak yapılan ciddi tesbitlere göre, isnadında Kurre b. Abdurrahman b. Hivîl bulunuyor ki, İmam Ahmed'e göre, münkerü'l-hadîstir. Yahya ise, onun için "hadîsi zayıftır" demiştir. Ebu Hâtim'e göre, kaviy değildir. İbn Adiy diyor ki:

"el-Evzaî, Kurre'den onun üstünde hadîs rivayet etmiştir. O bakımdan onun rivayetinde bir beis olmadığını umuyorum."[412]

Müslim ise kendi Sahîh'inde onu Amr b. el-Hâris'e makrun olarak zikretmiş; İbn Hibban onu sikat (güvenilirler) arasında anmıştır.[413]

Tirmizî ise, yukarıda naklettiğimiz hadisi sahihlemiş ve mevkuf olmadığını belirtmiştir. Ancak Tirmizî'nin rivayetinde "Hazfü't-teslîm" yerine, "Hazfü's-selam.." denilmiştir.

Nitekim İbrahim en-Nahaî'den yapılan rivayette, onun şöyle dediği tesbit edilmiştir:

"Tekbir cezmdir, selâm da cezmdir." Bundan maksat, Allahü Ekberu yerine çekmeden ve sonuna hareke koymadan Allahü Ekber; Es-Selamü Aleykümü yerine yine çekmeden Es-Selamü Aleyküm demektir. İbn Seyyid en-Nas da diyor ki:

"Selâm'ın uzatılmayacağı hakkında âlimlerin görüş birliği vardır, buna muhalefet edeni bilmiyorum."

Namazın sonunda selâm verirken, Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmetullah demek, yani sağa ve sola başı çevirip bu cümleyi söylemek hakkında birçok rivayetler vardır. Darekutnî'nin Fezale b. Fazl'dan yaptığı rivayette, Ammar b. Yâsir (r.a.)'ın şöyle dediği tesbit edilmiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sağına selâm verdiği zaman, sağ yanağının beyazlığı görünürdü; sol tarafına selâm verdiği zaman sol yanağının beyazlığı görünürdü. Selâm vermesi ise şöyle idi: Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmetullah.."

Râvî Fezale b. Fazl üzerinde biraz durulmuş, Ebû Hatim onun "sadûk" doğru ve güvenilir olduğunu kaydetmiştir. İbn Mâce kendi Sünen'inde zikretmiştir.[414]

Diğer bir hadîsi de İmam Ahmed kendi Müsned'inde, Taberâni kendi Mu'cem'inde Mülazim b. Amr'den, o da Hevde b. Kays b. Talk'den, o da babasından, o da dedesinden rivâyet etmiştir ki, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resûlüllah (a.s.) sağına ve soluna selâm verirdi, öyle ki, sağ ve sol yanağının beyazlığı görülürdü." Burada nasıl selâm verdiği, yani hangi lâfızlarla söylediği rivayet edilmemiştir.

Bir başka hadisi Beyhaki el-Ma'rife'de İmam Şafii tarikiyle rivayet etmiştir ki, Şafiî'ye İbrahim b. Muhammed haber vermiş, o da İshak b. Abdullah'tan o da Abdülvahhap b. Baht'tan, o da Vasile b. el-Eska' (r.a.)'den rivayet etmiştir. Adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yanağının beyazlığı görünecek şekilde sağ ve soluna selâm verirdi."

İki tarafa selâm vermekle ilgili bir başka hadisi Ebû Dâvud, Vâil b. Hücür (r.a.)'den rivayet etmiştir. Adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimizle beraber namaz kıldım. O, başını sağına çevirip Es-Selâmü Aleyküm Ve Rahmetullah soluna çevirip Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmetü'llah derdi."

İmam Nevevî el-Hülasa'da, bu hadisin isnadının sahih olduğunu kaydetmiştir.

Darekutni ise kendi Sünen'inde Hüreys b. Ebî Matar'dan, o da eş-Şa'bî'den o da Berâ' b. Âzib (r.a.)'den rivayet etmiştir ki, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz, iki selâm verirdi.."

Ancak bu hadîsin râvisi Hüreys hakkında bazı sözler söylenmiştir. Buharî onlardan biridir. Ebu Hatim, İbn Main ve Nesâî de Buharî'ye katılmışlardır. Zehebî, onun birçok kimseler tarafından zayıf kabul edildiğini kaydeder ve Nesâî'nin onun hakkında "metrukü'l-hadîs" dediğini nakleder. Buharî, onun kaviy olmadığını belirtmiştir.[415]

Tirmizî ve İbn Mâce'nin Züheyr b. Muhammed'den, o da Hişam b. Urve'den, O da Hz. Aişe (r.a.)'dan rivayet ediyor. Adı geçen demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (namazın sonunda) bir defa yüzünün istikametine selâm verirdi."

Aynı hadîsi Hâkim el-Müstedrek'te rivayet etmiş ve "Şehayn'in şartı üzere.." demiştir. et-Tenkih sahibi diyor ki:

"Züheyr b. Muhammed, her ne kadar sahih ricaldan sayılırsa da onun birçok münker rivayetleri vardır. Bu hadîs de o münkerlerden biridir." Nitekim Ebû Hâtim de, "Bu hadîs münkerdir" demiştir.[416]

Bilindiği gibi, münker hadîs, zayıf bir râvinin sika (güvenilir) bir râviye muhalif olarak rivayet edilen hadîstir.

et-Tahavî ise, Züheyr b. Muhammed hakkında şöyle demiştir:

"Bu zat her ne kadar sika (güvenilir) se de, Amr b. Ebî Seleme'nin rivayeti onun zayıf olduğunu ortaya koymaktadır."[417] İbn Maîn de aynı görüştedir.

Nevevi, Hâkim'in bu hadîsi sahihlemesi kabule şayan değildir, zira, namazın sonunda bir tek selâmla yetinmenin hiçbir şekilde sabit olmadığı bilinmektedir, demiştir.[418]

Bir selâmla yetinmekle ilgili bir başka rivayeti İbn Mâce, Abdülmüheymin'den, o da babası Abbas'dan, o da kendi babasından, o da dedesi Sehl b. Sa'd (r.a.)'den yapmıştır. Adı geçen demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizin bir tek selâm verdiğini işittim, onan fazlasını yapmadı."

Darekutnî bu rivayet üzerinde durarak, "Abdülmüheymin kaviy değildir" derken, İbn Hibban, onunla ihticac bâtıldır, diye kaydetmiştir.[419]

Zehebî bu zat üzerinde durarak şunları nakletmiştir:

"Abdülmuhaymın b. Abbas'ın on kadar rivayet ettiği hadis vardır. Buhari, onun münkerü'l-hadîs olduğunu söylemiş; Nesâî, sika olmadığına dikkat çekmiş, Darekutnî ise, onun kaviy olmadığını belirtmiştir."[420]

Bu konuda bir başka rivayeti İbn Mâce, Yahya b. Râşid'den, o da Yezid Mevlâ Seleme'den, o da Seleme b. el-Ekva' (r.a.)'den yapmıştır. Adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizi namaz kılarken gördüm, bir defa selâm verdi."

Ne var ki, râvi Yahya b. Râşid üzerinde durulmuş, İbn Main, onun kayda değer bir şey olmadığını söylerken, Nesâî onun zayıf olduğunu belirtmiştir. [421]

Aynı konuyla ilgili bir hadîsi İbn Adiy el-Kâmil'de, Atâ' b. Ebî Meymune'den, o da Ebu Hafs'dan , o da el-Hasen'den, o da Semüre (r.a.)’den rivayet etmiştir. Adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (namazın sonunda) bir tek defa selâm verirdi, o da yüzü istikametine.."

Abdülhak bunu kendi Ahkâm'ında İbn Adiy cihetiyle zikretmiş ve Atâ'ın zayıf olduğunu belirtmiştir.[422] İbn Maîn onun sika olduğunu belirtmişse de Ebû Hatim onun hadîsiyle ihticac edilmez demiştir. Aynı zamanda bu zatın Kaderi mezhebinin baş elemanlarından olduğunu Ebu İshak el-Cevzecânî söylemiştir.[423]

Böylece namazın sonunda Peygamber (a.s.) Efendimiz'in yüzü istikametine bir selâm vermekle yetindiğiyle ilgili rivayetlerin hemen hepsi istidlal ve ihticace elverişli olmadığı, çoğunun zayıf ve metruk olduğu anlaşılmaktadır. O bakımdan iki tarafa belirtilen şekilde ve zikredilen elfaz ile selâm vermenin sahîh olduğu ihticaca uygun görüldüğü kesinlik kazanmış oluyor. O bakımdan müctehit imamların çoğunun istidlal ve ictihatları bu doğrultudadır.

Nitekim Ebu Cafer et-Tahavî bir selâmla yetinmekle ilgili iki rivayete yer verdikten sonra iki tarafa selâm vermekle ilgili yirmiden fazla rivayeti toplamış ve böylece konuya ağırlık kazandırarak araştırıcılara yeteri kadar malzeme hazırlamıştır. Onları buraya nakletmemiz, -kitabımızın hacmini büyüteceğinden- mümkün olmamıştır. O, bu rivayetleri topladıktan sonra Mâliki mezhebi dışında üç mezhebin görüşüyle birleşmiştir. [424]

Çıkarılan Hükümler

1- Namazın sonunda selâm vermek ve "selâm" lafzını kullanmak vâcibdir.

2- Başı sağa ve sola çevirip selâm vermek sünnettir. Bu, Hanefîlere göredir.

3- Selâm verirken sağdaki ve soldaki melekleri ve mü'minleri kasdetmek müstehabdır.

4- Önce sağa, sonra sola selam vermek sünnettir. Bu da Hanefilere göredir.

5- Selâm verirken başı iyice sağa ve sola, yanaklar görünecek şekilde çevirmek sünnettir. Bu Hanefi, Şafîi, ve Hanbeli mezhebine göredir.

6- Namazın sonunda selâm vermek farzdır.

7- Selâm verirken Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmetullah demek sünnettir ve selâmın kâmil şeklidir.

8- Sağ tarafa selâm vermek vâcib, sol tarafa vermek sünnettir. Bu, Hanefîlerle Hanbelilere göredir.

9- Namazın sonunda sadece ön cihete selâm verip başı hafifçe sağa çevirmek kâfidir. Bu, Mâlikîlere göredir.

10- Selâm'ı cezm şeklinde teleffuz edip uzatmamak sünnettir.

Namazdan Sonra Zikir Ve Dua

Namaz bütünüyle zikir, tesbih, tehlîl ve duâ olmakla beraber, onu kılmaya bizi muvaffak kılan Allah'a ne kadar duâ etsek ve onu ne kadar ansak, ne kadar tesbîh etsek yine azdır. Cenâb-ı Hakk'ın hidâyet nasip ederek bizi huzuruna kabul buyurması ve günde beş vakit bizi buna davet etmesi, iltifatların en güzeli, nimetlerin en büyüklerinden biridir.

Sevbân (r.a.)'den yapılan rivayette demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namazdan fariğ olunca üç defa istiğfar eder ve şöyle derdi:

"Allahümme Ente's-Selâm Ve Minke's-Selâm, Tebarekte Ya Ze'l-Celâlî Ve'l-İkrâm."[425]

Abdullah b. Zübeyir (r.a.)’dan yapılan rivayette, adı geçen her namazın arkasından selâm verince şöyle derdi: La İlahe Îllallahü Vahdehü La Şerike Leh, Lehü'l-Mülkü Ve Lehü'l-Hamdü Ve Hüve Alâ Külli Şey'in Kadîr Vela Havle Kuvvete İlla Billahi'l-Aliyyi'l-Azim, Vela Na'bdü İlla Iyyaihü, Lehü'n-Ni'metü Ve Lehü'l-Fazlü Ve Lehü's-Senaü's-Senaü'l-Hasen. La İlahe İllallahü Muhlisine Lehü'd-Dîne Velev Kerihe'l-
Kâfîrûn.

Abdullah devamla dedi ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz her namazın arkasında bunlarla tehlîlde bulunurdu."[426]

Muğire b. Şu'be (r.a.)’den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin her farz namazın arkasında şöyle dediğini haber vermiştir: La İlahe İllallahü Vahdehü La Şerike Lehü, Lehü'l-Mülkü Ve Lehü'l-Hamdü Ve Hüve Ala Külli Şey'in Kadir Allahümme La Mani'a Lima A'tayte Vela Mu'tiye Lima Mene'te Vela Yenfe'ü Ze'l-Ceddî Mînke'l-Cedd..[427]

Abdullah b. Amr (r.a.)’dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"İki haslet var ki, hangi bir müslüman adam onları (zikredip) sayarsa, mutlaka Cennet'e girer. O iki haslet çok kolaydır, ama onlarla amel eden pek azdır: Her namazın arkasında on defa Allah'ı tesbîh eder, on defa tekbir eder, on defa da hamd eder."

Râvi devamla diyor ki:

"Resûlüllah'ı (a.s.) gördüm, eliyle (onları sayıp parmaklarını bükerek) bağlıyordu ve (şöyle diyordu):

"İşte bu, dil ile yüz ellidir, terazide ise binbeşyüzdür."

"Döşeğine gelip uyumak istediğinde yüz defa tesbîh, hamd ve tekbîr getirirdi ve (şöyle buyururdu):

"Bu dil ile yüzdür, terazide ise, bindir."
[428]

Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.)’2d(n yapılan rivayete göre, adı geçfen kendi oğullarına, öğretmenin küçük çocuklara yazmayı öğretir gibi, şu kelimeleri

öğretiyordu. Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namazın arkasında o kelimelerle (Allah'a sığınır) teavvüz ederdi:

"Allahım! cimrilikten sana sığınırım, korkaklıktan sana sığınırım, ömrün en rezil (dönemine) döndürülmekten sana sığınırını, dünya fitnesinden sana sığınırım ve kabir azabından da sana sığınırını."[429]

Ümmü Seleme (r.a.)’dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin sabah namazını kıldığı zaman şöyle dua ettiğini haber sermiştir:

"Allahım senden faydalı bir ilim, kabul olunan bir amel isterim." [430]

Ebu Ümame (r.a.)’den yapılan rivayette, şöyle haber vermiştir:

"Ey Allah'ın Resulü! Hangi duâ daha çok makbuldür?" diye soruldu. Resûlüllah (a.s.):

"Gecenin ortasının son bölümünde ve bir de farz namazların arkasında (yapılan duâ)..." diye buyurdu.[431]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Her namazdan sonra, Abdullah b. Zübeyir'in (r.a.) rivayet ettiği duayı okumak sünnettir.

2- Her namazın ardında Muğîre b. Şu'be'nin (r.a.) rivayet ettiği tehlîl anlamındaki duayı okumak da sünnettir.

3- Her namazın ardından on defa Sübhanellah, on defa Allahu Ekber, on defa da el-Hamdü lillah çekip tesbih, tekbîr ve tahmîdde bulunmak sünnettir. Aynı zamanda her tesbih, tekbir ve tahmid on misliyle karşılık görür.

4- Akşamlayın uyumak üzere yatağa uzanıldığında yüz defa tesbîh, tekbir ve tahmîdde bulunmak müstehabdır. Bu da bire on karşılık görür.

5- Her namazdan sonra Sa'd b. Ebî Vakkas'dan (r.a.) rivayet edilen hadîste belirtilen şekilde teavvüzde bulunmak sünnettir.

6- Sabah namazından hemen sonra Ümmu Seleme'den rivayet edilen duayı yapmak müstehabdır.

7- En çok kabule şayan olan duâ, gece yarısının son bölümünde ve bir de farz namazlardan sonra yapılanıdır.

Böylece namazdan sonra birçok tesbih, tekbîr, tahmîd ve dualar tavsiye edilmiştir. Herkes zamanın elverdiği nisbette bunlardan birini veya birkaçını yerine getirmekte muhtardır. Rivâyetlerin tamamı dikkate alınınca, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin her namazın arkasından bunların hepsini bir dizi halinde yapmadığı, ama mutlaka bir iki tanesini ihmal etmediği görülür. Dua ve tesbihlerin çokluğu bir bahçedeki, renkleri, kokuları ve şekilleri farklı yüzlerce gül ve çiçeğe benzetilebilir. Hepsi de aynı bahçenin toprağında yer almıştır. Bu bahçeye bakan herkes en çok hoşuna giden gül ve çiçeklerden birini veya birkaçını seçer. Biz de yüzlerce duâ ve tesbih arasından birini veya birkaçını seçebilir ve onlara devam edebiliriz. Bunda bir sakınca yoktur.

Hadislerin ışığında mezhep sahibi imamların görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

Önce şunu belirtelim ki, müctehit imamlar namazdan sonra yapılacak duâ ve tesbîh üzerinde fazla durmamışlar, sadece me'sur duâ ve tesbihlerin yapılmasının müstehab olduğunu söylemişlerdir. Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel bu hususa temasla şöyle demiştir:

"Selâm verdikten sonra Allah'ı anmak ve duâ etmek müstehabdır. Daha çok Resûlüllah (a.s.) Efendimizden rivayet edilenlerle zikir ve duâ etmek müstehab sayılmıştır."

Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel bu hususa temasla şöyle demiştir ve Evzaî'den rivayet edilen hadîslerle istidlal edildiğini söyler. Ayrıca Sa'd. b. Ebî Vakkas hadîsiyle de istidlal edildiğini nakleder.[432]

O nedenle mezhep imamlarının görüş ve istidlallerini ayrı ayrı nakletmeyi gerek görmüyoruz.

Konuyla ilgili yorumlar, rivayetler ve tahliller:

1043 nolu Sevban (r.a.) hadîsi sahihtir. Namazın arkasından üç, defa istiğfar etmenin meşruiyetine delâlet etmektedir.

1044 nolu Abdullah hadîsi de sahihtir. Namazdan hemen sonra belirtilen zikri bir defa yapmanın meşruiyetini ifade etmektedir.

1045 nolu Muğîre hadîsi, Buharî ve Müslim'in ittifakıyla sahihtir. Ancak Taberânî bu rivayeti şu fazlalıkla tesbit etmiştir:

"Yuhyi Ve Yümîtü Ve Hüve Hayyün Lâ Yemut, Bi-Yedîhi'l-Hayrü Ve Hüve Alâ Külli Şeyin Kadir.."

Hadîsin râvilerinin hepisi sikat (güvenilir) dirler. Buna benzer bir rivayeti Hafız Bezzar, Abdurrahman b. Avf (r.a)'dan sahîh bir senetle rivayet etmiştir.

Hadîsin zahiri, namazdan sonra sözü edilen zikrin meşruiyetine ve bir defa söylenmesine delâlet etmektedir. Ancak Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve İbn Huzeyme bunun üç defa söylenmesinin daha uygun olacağını belirtmişlerdir.

Ancak şunu hatırlatmamızda fayda vardır: Hadîste belirtilen zikir, az değişik lâfızlarla çeşitli tariklerle rivayet edilmiştir. Herhangi birini virt edinmekte bir sakınca yoktur.

1046 nolu Abdullah b. Ömer (R.A.) hadîsi sahihtir. Ancak sözü sdilen tesbîh, tekbîr ve tahmîdin sayısıyla ilgili rivayetler muhteliftir :

a) Naklettiğimiz hadîste onar defa tavsiye edilmiştir. Tirmizî ve Nesâî'nin Enes (r.a.) hadîsinde, Nesâî'nin Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.) hadîsinde, Ahmed b. Hanbel'in Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) hadîsinde, Taberâni'nin Ümmu Mâlik hadîsinde sözü edilen tesbihlerin onar defa yapılması belirtilmiştir.

b) Tirmizî ve Nesâî'nin İbn Abbas (r.a.) hadîsinde; Müslim, Tirmizî ve Nesâî'nin Kâb b. Ücre hadîsinde; Buharî ve Müslim'in Ebû Hüreyre hadîsinde; Nesâî'nin Ebû Derdâ hadîsinde her birinden otuz beş defa söylenmesi tavsiye edilmiştir.

c) Nesâî'nin Zeyd b. Sabit (r.a.) hadîsinde, yine Nesâî'nin Abdullah b. Ömer hadîsinde yirmi beş defa söylenmesi tavsiye edilmiştir.

d) Hafız Bezzar'ın İbn Ömer (r.a.) hadîsinde onbir defa söylenmesi tavsiye edilmiştir.

Ayrıca altı defa ve bir defa tavsiye edilen bazı rivayetler de mevcuttur: Taberânî ise el-Kebir'de Ebû Zümeyl hadîsini naklederek yetmiş defa söylenmesini belirtmiştir. Ancak bu hadîsin isnadında bir cehalet vardır.

Diğer yandan Nesâî'nin Ebû Hüreyre (r.a.) hadîsinde yüz defa tavsiyesi yer almıştır Ancak bu rivayetin zayıf olduğu tesbit edilmiştir.

Günümüzde namazdan sonra tesbih, tahmîd ve tekbîrin 33'er defa söylenmesi, Buhari ve Müslim'in Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet ettikleri sahih hadîse dayanmaktadır. Ayrıca Nesâî aynı rivayetin bir benzerini "Amelü'l-yevmi ve'lleyle" bölümünde ashabdan bir zattan naklen rivayet etmiştir.[433]

1047 nolu Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.) hadîsi sahihtir. Resûlüllah'ın (a.s.) sözünü ettiğimiz altı şeyden Allah'a sığınması, onların önemine binaendir. Ayrıca ümmetini o altı hususta uyanık tutmaya yönelik bir tavsiyedir.

1048 nolu Ümmu Seleme (r.a.) hadîsini aynı zamanda İbn Ebi Şeybe tahric etmiştir. İbn Mâce ise kendi Sünen'inde Ebu Bekir b. Ebî Şeybe'den rivayet etmiştir ki, ricalinin hepsi sikat (güvenilirler) dir. Sadece Ümmu Seleme'nin azatlı kölesi pek bilinmemektedir.

1049 nolu Ebu Ümâme (r.a.) hadisini Tirmizî hasenlemiştir. Hadîs duaların daha çok, gece ortasında ve bir de farz namazların arkasında makbul olduğuna delâlet etmektedir.

Öteden beri farz namazların arkasında tesbihlerden önce Ayete’l-kürsî okunmaktadır. İlim adamları bunu belirtilen yerde okunmasını tavsiye ederlerken şu hadîsle istidlal etmişlerdir:

"Kim her farz namazın arkasında Âyete’l-kürsî'yi okursa, ölümden başka onun Cennet'e girmesine engel olacak bir şey yoktur."

Nesâî'nin Ebû Ümame (r.a.)’dan rivayet ettiği bu hadîsi, İbn Hibban sahîhlemiştir. Taberânî aynı rivayeti şu fazlalıkla rivayet etmiştir:

"Kim her farz namazın arkasında Âyete'l-kürsi ve Kul huvallahu ahadi okursa..."

Bunların dışında namazdan sonra birçok duâ, zikir, tesbih ve teavvüzler tavsiye edilmiştir. Hepsini buraya nakletmemize hacmimiz müsait değildir.

Selam Verdikten Sonra Az Bir Süre Oturup Bulınduğu Yerden Biraz Sapmak

İmam farz namazı kıldırdıktan sonra ne yapmalıdır? Bulunduğu yerde oturup tesbih ve duâ ile mi meşgul olmalıdır, sünnet namaz varsa kalkıp onu mu kılmalıdır, bulunduğu yerden biraz sağa ve ya sola mı sapmalıdır?

İmama uyup namaz kılanlar, selâmdan sonra safları bozmalı mıdırlar, yoksa safları bozmadan sünnet namaza veya duâ ve tesbihleri yerine mi getirmelidirler?

Bütün bu soruların cevabını, ilgili hadîsleri ve onlarla ilgili ilim adamlarının tesbit ve görüşlerini naklettikten sonra vermiş olacağız.

İlgili hadîsler:

Hz. Âişe (r.a.) Validemizden yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz (namazın sonunda) selâm verince, Allahümme Ente's-Selâm Ve Minke's-Selâm Tebarekte Ya Ze'l-Celâlî Ve'l-İkram diyecek kadar otururdu."[434]

Semüre (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz bir namaz kıldığı (kıldırdığı) zaman dönüp yüzüyle bize yönelirdi."[435]

Berâ b. Âzib (r.a.)'den, demiştir ki:

"Bizler Resûlüllah (a.s.) Efendimizin arkasında namaz kıldığımız zaman, Onun sağında bulunmayı ve (selâm verince) yüzüyle bize yönelmesini çok arzu ederdik."[436]

Yezîd b. Esved (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Veda haccında Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ile birlikte haccetmiş bulunuyorduk. O bize sabah namazını kıldırdıktan sonra bulunduğu yerden biraz saptı ve yüzünü çevirip insanlara yönelerek namaz kılmayan iki adamın kıssasını anlattı. Bu sırada hazır bulunanlar yerlerinden kalkıp Resûlüllah'a (a.s.) doğru yürüdüler; ben de yerimden kalkıp onlarla beraber

yürüdüm ki o gün ben oradakilerin en genci ve en yakışıklısı idim. Durmadan kalabalığı yarıp Resûlüllah'a (a.s.) ulaştım ve elinden tutup ya yüzünün, ya da göğsünün üzerine koydum. Hemen belirteyim ki, Resûlüllah'ın (a.s.) elinden daha temiz ve güzel, daha serin bir el görmedim. Resûlüllah o gün Mescid-i Hayf de bulunuyordu."[437]

Ebu Cuhayfe (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz gün ortasında Betha'ya doğru çıktı, abdest aldıktan sonra öğle namazını iki, ikindi namazını da iki rekât olarak kıldı ki o esnada önünde kısa bir harbe bulunuyordu, o harbenin ön kısmından da kadın geçiyordu.. (Namazı müteakip) oradaki insanlar kalkıp Resûlüllah'ın (a.s.) ellerini tutarak yüzlerine sürdüler."

Râvi devamla diyor ki:

"Ben de Peygamber (a.s.)'ın elinden tuttum ve yüzümün üstüne koydum da onu kardan daha soğuk, misk kokusundan daha güzel ve hoş buldum."[438]

İbn Mes'ud (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Sizden hiç kimse namazını kılınca mutlaka sağ tarafa ayrılmayı kendi üzerine bir hak olarak görüp ondan şeytan için bir şey ayırmasın. And olsun ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimizi daha çok sol tarafına ayrılırken gördüm."

Diğer bir rivayette, "daha çok insirafı (ayrılması) sol tarafına id" denilmiştir. [439]

Kabisa b. Hilb'den o da babasından rivayet etmiştir. Babası şöyle haber vermiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize imam olurdu da (namazı kıldırınca) hem sağına, hem soluna ayrılırdı." Yani bazan sağına, bazan da soluna ayrılırdı. [440]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazı kılıp selâm verdikten sonra, Allahümme Ente's-Selamü Ve Minke's-Selâmü Tebarekte Ya Ze'l-Celâl'î Ve'l-İkrâm diyecek kadar oturmak sünnettir.

2- Namazdan sonra Allahümme Ente's-Selâm...... söylemek de sünnettir.

3- İmam namaz kıldırdıktan sonra, farzı müteakip sünnet yoksa, yüzünü cemaate döndürmesi sünnettir.

4- İmam namazı kıldırdıktan sonra sağ tarafına doğru dönüp yüzünü cemaate çevirmesi sünnettir.

5- Farz namazı kılan kimse, mescide geldiğinde imamın cemaate aynı namazı kıldırdığını görürse, onun da imama uyması sünnettir. Çünkü aynı namazı ikinci defa kılması onun için nafile sayılır.

6- İlim ve irfan sahibi sâlih kişilerin elini tutup yüze sürmek müstehabdır.

7- Açık yerde namaz kılarken secde mahalline mızrak ve benzeri bir sütre dikmek sünnettir.

8- Kadınların sütrenin önünden geçmesinde bir sakınca yoktur.

9- İmam namaz kıldırdıktan sonra bulunduğu yerden biraz kayıp veya sağından veya solundan dönüp yüzünü cemaate çevirmesi sünnettir.

Hadîslerin ışığında mezhep imamlarının görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

İmam farzdan sonra sünnet namazı olmayan sabah ve ikindi namazlarından birini kıldırdığı zaman isterse kalkıp ayrılır, isterse yerinde oturup duâ ile meşgul olur. Ancak kıbleye yönelik bir halde oturması mekruhtur. Bunun bid'a olduğunu söyleyenler de olmuştur.[441]

Hanefîler bu meselede 1052 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadîsiyle istidlal etmişlerdir.

İmam selâm verdikten sonra az durup arkasında namaz kılan yoksa yüzünü cemaate çevirir. Böyle yapması müstehabdır. Arkasında namaz kılan varsa, yüzünü ona çevirmesi mekruhtur.

İmamın yerinden az ayrılıp sağından veya solunda dönerek yüzünü cemaate çevirmesi müstehabdır. Bu hususta imam muhayyerdir, yani istediği veya uygun gördüğü tarafından dönüp yüzünü cemaate çevirir.

İbn Ömer (r.a.), "İmamın farz namazı kıldırdıktan sonra hiç yerinden inhiraf etmeyip aynı yerde nafile veya sünnet namaz kılması mekruhtur" demiştir.

[442]

Yine hanefilere göre, açık havada namaz kılan kimseye, bir parmak kalınlığında ve bir zira' (yaklaşık 60-70 cm.) boyunda bir sütreyi secde yerinin önüne dikmesi müstehabdır. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, şehir dışına çıkınca beraberinde kısa bir mızrak taşırdı ki onu namaz kılarken secde yerinin önüne dikerdi.

Dikilen sütrenin önünden geçmekte bir beis yoktur.[443]

Namaz kılanın önünden kadının, eşeğin ve köpeğin geçmesi namazı kesmeyi gerektirmez. İlim adamlarının çoğu bu görüştedir. Zahirilere göre, namazı kesmeyi gerektirir. Onlar bu meselede Ebû Zerr'in (r.a.) "Kadının, eşeğin ve köpeğin geçmesi namazı keser" mealindeki hadisle istidlal etmişlerdir. Hanefiler ise, Ebu Cuhayfe hadîsiyle istidlal etmişlerdir. Ayrıca Ebu Said el-Hudrî'nin (r.a.) rivayet ettiği, "Hiçbir şeyin geçmesi namazı kesmez" mealindeki hadîsi dayanak seçmişlerdir. Nitekim Hz. Aişe (r.a.) Urve'ye Irak ehlinin bu mesele hakkında ne dediklerini sormuş, onların, kadın, eşek ve köpeğin geçmesiyle namaz kesilir, dediklerini öğrenince üzülmüş ve şöyle demiştir:

"Ne kötüdür Irak, nifak, şikak ehli ki, biz kadınları o iki hayvanla bir tutuyorlar! Oysa Resûlüllah (a.s.) Efendimiz geceleyin benim hücremde kalkıp namaz kılardı, ben de onun ön kısmında cenaze gibi uyur halde bulunurdum.."[444]

b) Şâfiilere göre:

Namaz kıldırdıktan sonra sağa veya sola inhiraf etmek sünnettir. Onlar bu meselede Ebu Hüreyre'nin (r.a.), "Peygamber (a.s.) Efendimiz namazı kılıp bitirince sağına veya soluna inhiraf eder, (yerinden az ayrılıp sağından veya solundan dönerek yüzünü cemaate çevirirdi)." mealindeki hadîsiyle istidlal etmişlerdir.[445]

Nitekim İmam Şafiî bu konuda, şöyle demiştir:

"İster imam olsun, ister yalnız başına namaz kılan veya cemaatle bulunan kimse olsun, namazı kılıp kalkınca, arzu ettiği şekilde sağdan veya soldan dönüp yüzünü sağa, sola veya arkasındakilere çevirebilir, isterse ayrılıp

gidebilir. Ama ben, imamın sağa doğru teveccüh etmesinin müstehab olduğunu söylüyorum.[446]

Yine Şâfiîlere göre:

Açık yerde namaz kılınırken sütre kullanmanın dört mertebesi vardır; birinci mertebe mevcut iken diğerlerine gidilmez:

Birinci mertebe, sabit olan temiz eşyadır, duvar, sütun ve benzeri şeyler bu cümledendir. İkinci mertebe, dikilen değnek ve benzeri şeylerdir. Üçüncü mertebe, üzerinde namaz kılmak içine edindiği seccade, aba ve benzeri şeylerdir. Tabii o seccadenin cami mefruşatından olmaması şarttır. Aksi halde sütre için yeterli sayılmaz. Dördüncü mertebe, yere uzunlamasına veya enine çekilen hattır. Uzunlamasına çekilmesi evlâdır.

Birinci ve ikinci mertebedeki sütrenin yüksekliğinin bir zira'ın üçte ikisi kadar veya daha fazla olması şarttır. Aynı zamanda o sütreyle namaz kılan kimse arasında üç zira'dan fazla bir mesafenin bulunmaması da şarttır. Üçüncü ve dördüncü mertebedeki sütrenin kıble cihetine doğru, en az bir zira'ın üçte ikisi kadar veya daha fazla uzun olması şarttır ve ayak parmaklarından itibaren kıble cihetine doğru çekilen hattın üç zira'dan daha uzak bir mesafede olmaması gerekir.[447]

c) Hanbelilere göre:

Cemaat erkek ve kadınlardan oluşuyorsa, o takdirde gerek imam, gerekse erkek cemaatı kadınların kalkıp dışarı çıkmalarına imkân vermek için bulundukları yerde biraz oturmaları müstehabdır, yani namaz kılıp selâm verdikten sonra hemen kalkmayıp kadınların kalkıp çıkmasını beklerler. Nitekim Ümmu Seleme (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında, namaz kılınınca kadınlar oturmayıp hemen kalkarlardı."

Cemaat arasında kadın yoksa, namazı bitirince fazla oturmak müstehab değildir. Hanbeliler bu meselede 1052 nolu Hz. Aişe hadisiyle istidlal etmişlerdir. O halde imam veya münferit selâm verdikten sonra Allahümme Ente's-Selâm Ve Minke's-Selâm, Tebarekte Ya Ze'l-Celâli Ve'l-Îkram der veya bunu söyleyecek kadar bekler de öylece yerinden kalkar.

Farzdan sonra sünnet namaz yoksa, kıbleye yönelik oturmak mekruhtur. Sağa veya sola dönülerek az bir inhiraf yapılır. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz öyle yapmıştır.[448]

Hanbeliler bu meselede 1057 nolu İbn Mes'ud (r.a.) hadîsiyle istidlal etmişlerdir.

İmam Ahmed b. Hanbel de şöyle demiştir:

"İmam farz namazı kıldığı yerde sünnet ve nafile namaz kılmaz. Nitekim Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) de öyle demiştir. Ancak imamın arkasında namaz kılanların aynı yerde sünnet ve nafile kılmalarında bir sakınca yoktur. Nitekim İbn Ömer (r.a.) de öyle yapmıştır. İshak da aynı görüştedir."

Ahmed b. Hanbel bu meselede, Muğire b. Şu'be'nin (r.a.) rivayet ettiği şu hadîsle istidlal etmiştir:

"İmam, insanlara namaz kıldırdığı yerde, sünnet ve nafile namaz kılmasın!" [449]

d) Mâlikîlere göre:

Sahnun'un İbn Vehb'den onun da Said b. Ebi Eyyûb'dan, onun da Zehre b. Muabbid'den yaptığı rivayete göre, İbn Müseyyeb namazın sonunda hem sağına, hem soluna selâm verir, sonra da imamın selâmına karşılık verirdi. İmam Mâlik de bu rivayeti benimsemiştir. Sonra da İbn Vehb Yunus b. Yezid'den rivayetle Ebu Zennad'ın, Hârice b. Zeyd b. Sâbit'in, imamların selâm verdikten sonra oturmalarını kınadığını haber vermiş ve şöyle demiştir: "İmamlar selâm verdikleri zaman artık yerlerinden ayrılırlar." İbn Vehb diyor ki:

"Bana ulaşan bilgiye göre, İbn Şihab selâm verdikten sonra bulunduğu yerden ayrılmanın sünnet olduğunu söylemiştir." Yine İbn Vehb diyor ki:

"İbn Mes'ûd (r.a.) selâmdan sonra oturmaktansa, iyice ısıtılmış taş üzerinde oturmak hayırlıdır, demiştir."

Yine aynı zat diyor ki:

"Bize kadar gelen haberden, Ebû Bekir Sıddık'ın (r.a.) selâm verdikten sonra sanki kızgın taş üzerinde duruyormuş gibi bir hali olurdu, vakit

kaybetmeden yerinden kalkıp ayrılırdı. Hz. Ömer (r.a.) ise, selâmdan sonra bulunduğu yerde oturmak bid'attır, demiştir."[450]

Diğer rivayetler yorumlar ve tahliller:

1052 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadîsi sahih kabul edilmiştir. Mâlikiler bu hadîsle de istidlal ederek, selâmdan sonra oturmanın mekruh olduğunu belirtmişlerdir. Bu hadîsi kuvvetlendirir manada Abdurrezzak'ın Enes (r.a.)'den yaptığı şu rivayeti de dikkatten uzak tutmamak gerekir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizin arkasında namaz kıldım. Selâm verdiği saatte (anda) kalkardı. Sonra Ebu Bekir Sıddîk'ın (r.a.) arkasında namaz kıldım, o da selâm verince hemen yerinden kalkar, sanki kızgın bir taş üzerinde duruyormuş gibi davranırdı."[451]

Bunu kuvvetlendiren bir diğer rivayette şudur:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz selâm verdikten sonra az bir süre oturup kadınların ayrılmalarını bekler ve öylece kalkardı." Bu da selâm verdikten sonra vakit kaybetmeden bulunduğu yerden kalkmak asıldır ve meşru'dür.

1053 nolu Semüre (r.a.) hadisini Buhari salât bahsinde kısa, cenâiz bahsinde uzun olarak rivayet etmiştir. Sahih hadîslerden biri sayılan bu rivayet de namazdan sonra imamın yüzünü cemaate döndürmesinin meşruiyetine delâlet etmektedir. Aynı zamanda buna devam edildiği de anlaşılıyor. Çünkü (kâne) fiiliyle anlatılmıştır, bu fiil muvazebet (devamlılık) ifade eder. Ancak İmam Nevevi bu fiilin geçmişle ilgili bir kip olduğunu devam ve tekrarı gerektirmediğini söylemiştir.

Birincilerin görüş ve tesbiti daha uygun kabul edilmiştir. Çünkü Resûlüllah'ın (a.s.) farzdan sonra sünnet olmayan namazlarda ekseri böyle yaptığı bilinmektedir.

1054 nolu Berâ' (r.a.) hadîsi ise, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in selâm verdikten sonra sağına meyledip o cihette bulunanlara yüzünü çevirdiğine delâlet etmektedir. O halde bu iki hadîsin arasını te'lif ve cem'etmek gerekir: Resûlüllah (a.s.) Efendimizin bazan yüzünü iyice cemaate döndürdüğü, bazan da sadece sağ tarafındaki cemaate çevirdiği olmuştur. Her ikisi de meşru'dur. Aynı zamanda Berâ' Hazretlerinin rivayeti, Semüre Hazretlerinin rivayetini tefsir ettiğini de söyleyebiliriz, "Peygamber (a.s.) namazı kılınca

yüzünü bize çevirirdi" sözünden, biz sağında bulunan cemaate çevirirdi, manası çıkabilir.

1055 nolu Yezîd b. Esved hadisini Ebu Dâvud, Nesâî ve Tirmizî tahrîc etmişlerdir. Ayrıca Tirmizî bu hadîsin hasen ve sahîh olduğunu kaydetmiştir. Ancak Tirmizi'nin rivayetinde hadis şu lâfızla başlamıştır:

"Peygamber (a.s.) Efendimizin haccında ben de hazır bulundum ve Onunla birlikte Mescid-i Hayf'de sabah namazını kıldım. Namazını bitirince yerinden ayrıldı..."

Hadîsin isnadında Câbir b. Yezid b. Esved hakkında farklı tesbitler ortaya çıkmışsa da Nesâî onun sika (güvenilir) olduğunu söylemiştir.

1056 nolu Ebu Cuhayfe (r.a.) hadîsini Buharî hem kısa, hem de uzun şekliyle rivayet etmiştir. Hadîs, kadınların namaz kılan erkeğin önünden geçtiği takdirde onun namazını kesmiyeceğine delâlet etmektedir.

Diğer 1057 ve 1058 nolu hadisler de, imamın selâm verdikten sonra sağ veya sol tarafına dönmesinin veya tam dönüş yapıp yüzünü olduğu gibi cemaate çevirmesinin meşru olduğuna delâlet etmektedir.

Çıkarılan Hükümler

1- İmamın selâm verdikten sonra kıbleye müteveccih bir şekilde oturması mekruhtur. Bu, İmam Ebû Hanîfe'ye göredir.

2- İmam Namazı kıldırdıktan sonra, farzı müteakip sünnet namaz yoksa, yüzünü cemaate çevirir, bu müstehabdır.

3- İmam Selâm verdikten sonra arkasında henüz namaz kılan varsa, dönüp yüzünü ona çevirmesi mekruhtur.

4- İmamın farz namazı kıldırdıktan sonra sünnet namaz yoksa, sağına veya soluna dönüp o cihetteki cemaate yönelmesi müstehabdır.

5- Açık yerde namaz kılan kimsenin secde edeceği yerin az önüne bir parmak kalınlığında bir cisim dikmesi müstehabdır.

6- Namaz kılan kimsenin önünden kadın, köpek ve eşek geçecek olursa, namazı kesmeyi gerektirmez. Bu da Hanefilere göredir.

7- İmamın namazı kıldırdıktan sonra sağına veya soluna doğru kayması sünnettir. İmam Şafiî, namazı kılıp bitiren kimse, sağına, soluna kaymak veya ayrılıp gitmekte serbesttir, demiştir.

8- Açık yerde namaz kılan kimse, önüne dikecek bir sütre bulamadığı takdirde, yere bir çizgi çekilmesi sünnettir. Bu, Şâfiî'lere göredir.

9- Cemaat arasında kadın da bulunuyorsa, o takdirde gerek imamın selâm verdikten sonra, gerekse cemaatin, kadınların kalkıp çıkmalarına imkân vermek için bulundukları yerde az bir süre oturmaları müstehabdır. Bu, Hanbelilere göredir.

Namazdan Sonra Tesbihi Parmaklarla Veya Tohum Ve Benzeri Bir Şeyle Yapmak

Bilindiği üzere, tesbîh, Allah'ı her türlü noksan sıfatlardan, beşeri vasıflardan (tenzih etmek, onun büyüklüğünü, yüceliğini dile getirip övülmeyi her zaman lâyık olduğunu düşünerek hamd etmektir.

Ancak Resûlüllah (a.s.) Efendimiz tesbih, tekbir ve tahmid hususunda bazı rakamlar üzerinde durmuştur. Her sayının ayrı bir hikmeti ve başka bir feyiz ve bereketi bulunduğundan belirtilen rakamlara aynen uymak sünnettir. Sayıda bir yanlışlık yapmamak için de ya parmaklardaki boğumları dikkate alarak hesaplamak, ya da tohum ve benzeri bir şeyle onu gerçekleştirmek caizdir. Günümüzde kullanılan 99'luk tesbihler, sonraları Hindistan ve benzeri yerlerden bize geçmiştir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında mü'minler tesbihlerini daha çok parmak hesabıyla yerine getirirlerdi.

Konuyla ilgili hadîsler:

Büseyre (r.a.)’den yapılan rivayette -ki bu zat muhacirattandır-, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize şöyle buyurdu:

"Size gereken tehlîl, tesbih ve takdistir. Sakın bunları yapma hususunda gaflet etmeyin (yeri ve zamanı gelince herhalde yapın). Aksi halde rahat hususunda unutulur (ondan mahrum kalırsınız). Parmak uçlarını bağlayıp (sayınız). Çünkü parmaklar sorumludurlar; konuşturulacaklardır."[452]

Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.)’dan yapılan rivayette, onun şöyle dediği tesbit edilmiştir: Hz. Sa'd, Peygamber (a.s.) Efendimizle beraber bir kadının yanına girdiklerinde, kadının önünde tohum veya küçük taş bulunuyormuş, kadın tesbihlerini onlarla (sayıp) yapıyormuş. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) ona,

"Bundan daha kolay ve daha faziletli olanını sana haber vereyim mi: Sübhanellahi Adede Ma Halaka Fi's-Semaî Ve Sübhane'llahî Adede Ma Halaka Fi'l-Ardi Ve Sübhanetlahî Adede Ma Beyne Zalike Ve Sübhane'llahî Adede Ma Huve Hâlikun, Vallahu Ekber Mîsle Zalike Ve'l-Hamdu Lillahî Misle Zalike Vela İlahe İlla'llahu Misle Zalîke Vela Havle Vela Kuvvete İlla Billahi Misle Zalike."[453]

Hz. Safiyye (r.a.)’dan yapılan rivayette, adı geçen sahabiye, diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yanıma girdi. Önümde 4000 tohum bulunuyordu ki, onlarla tesbîh ediyordum. Resûlüllah (a.s.) bana,

"Gerçekten sen bunlarla tesbih ettin, ama bundan daha çok sayılacak bir tesbihi sana öğreteyim mi?" diye sordu. Ben de:

"Evet öğretiniz" dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"De ki: Sübhane'llahi Adede Halkıhi."[454]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazdan sonra tehlîl, tesbîh ve tasdîste bulunmak müstehabdır.

2- Tesbihi parmak uçlarıyla yapmak müstehabdır. Kıyamet gününde parmaklar konuşturulup lehte veya aleyhte şahitlik edeceklerdir.

3- Çok tesbîh yapmak isteyenlerin, Sa'd b. Ebî Vakkas hadîsinde belirtilen tesbih ve duayı yapmaları meşru'dur. Aynı zamanda Hz. Safiyye hadîsindeki tesbih de bunun bir benzeridir.

Yorumlar ve tahliller:

1070 nolu Büseyre (r.a.) hadîsini aynı zamanda Hâkim tahric etmiş, Tirmizî ise, hadisin garip olduğunu, çünkü bu rivayeti ancak Hânı' b. Osman hadisiyle bildiğini kaydetmiştir. İmam Süyutî ise bunun isnadını sahihlemiştir.

1071 nolu Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) hadisini, Nesâî, İbn Mâce, İbn Hibban ve Hâkim tahric etmişlerdir. Aynı zamanda Hâkim onu sahîhlemiş, Tirmizi de hasenlemiştir.

1072 nolu Hz. Safiyye (r.a.) hadîsini Hâkim tahric etmiş, Süyutî de sahihlemiştir.

Birinci hadîs, tesbihte parmak uçlarıyla saymanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Bu manada bir diğer hadîsini Ebû Dâvud, Tirmizi, Nesâî ve Hâkim tahrîc etmişler, Tirmizî onu "hasen" ile kayıtlarken Nesâi ile Hâkim sahîhlemişlerdir.[455] Bu ikinci rivayet şöyledir:

"Peygamber (a.s.) Efendimizi gördüm, tesbihte parmaklarını bağlayıp (hesaplıyordu)." Ebû Davud'un rivayetinde ise, şu fazlalık vardır: "Sağ elinin parmaklarını..."

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, parmakla tesbih sayısını belirlemenin illetini de açıklamıştır ki, bu bize parmakla yapılan tesbihin evlâ ve afdal olduğunu gösterir.

Diğer iki hadis ise; bu hesabın tohum veya küçük taş ile de yapılmasında bir sakınca olmadığına delâlet etmektedirler. Buna kıyasla bildiğimiz tesbihlerle aynı şeyi yapmakta bir sakınca olmadığı anlaşılıyor. Nitekim Peygamberimizin azatlı kölesi Ebu Safiyye (r.a.)’dan yapılan rivayette, bu zatın önüne bir zenbil dolusu küçük taş konulurdu ve o da öğleye kadar onlarla tesbihlerini yerine getirirdi. Bazan da öğle namazını kıldıktan sonra aynı taşlarla akşama kadar tesbihini sürdürürdü. Bu rivayeti Ahmed b. Hanbel kendi müsnedinde zühd bahsinde nakletmiştir. Ayrıca İbn Sa'd'ın Hakim b. Deylemî'den yaptığı rivayette Sa'd b. Ebî Vakkas'ın (r.a.) da küçük çakıl taşlarıyla tesbih ettiğini nakletmiştir.

Ayrıca İbn Sa'd'ın kendi Tabakat'ında Abdullah b. Musa tarikiyle Cabir'den, o da kendisine hizmet eden bir kadından, o da Hz. Ali'nin oğlu Hz.

Hüseyn'in kızı Fatıma'dan rivayet etmiştir ki, adı geçen Fatıma, düğüm düğüm yapılmış bir sicimle tesbih edermiş. İmam Ahmed'in oğlu Abdullah'ın Zevâidü'z-Zühd'de yaptığı rivayette, Ebu Hüreyre'nin (r.a.) içinde bin düğüm bulunan bir cisim tesbihi varmış, onunla tesbihini bitirmeden uyumazmış. Başka bir rivayette o sicimde ikibin düğüm bulunuyormuş..[456]

Ahmed b. Hanbel'in Zühd bölümünde Kasım b. Abdurrahman'dan yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle dediğini nakletmiştir:

"Ebû Derdâ (r.a)'ın bir kese içinde hurma çekirdekleri bulunuyordu. Sabah namazını kılınca onları bir bir çıkarıp bitinceye kadar tesbihini sürdürürdü.

Buna benzer altı yedi kadar başka rivayetler daha vardır. Hepsi de düğüm, tohum, çekirdek, çakıl taşı ve benzeri şeylerle tesbih etmenin caiz olduğuna delâlet etmektedir.

Nitekim mezhep sahibi imamlar da bu konuda farklı bir ictihat ve görüş ortaya koymadıkları anlaşılıyor.

Çıkarılan Hükümler

1- Gerek namazdan sonra, gerekse başka vakitlerde tehlil, tesbih, tekbîr ve tahmîdi parmak uçlarını bağlayıp hesaplamakla yapmak müstehabdır.

2- Aynı şeyleri içinde düğüm bulunan cisimle veya tohum, çekirdek ve küçük çakıl taşı gibi maddelerle yapmak da caizdir.

Namazda Konuşmak, Namazı Bozar Mı?

Namaz bütünüyle zikir, duâ, tesbîh, tahmîd ve tehlîlden ibarettir. İlk farz kılındığı günlerde Ashab-ı Kiram'dan bazısının namaz kılarken birbirlerine selâm verdikleri ve konuştukları vakidir. Sonra Melek Cebrail'in işareti

üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onları böyle yapmaktan men'etmiştir. O bakımdan namaz kılarken konuşmak, namazı bozar, hükmü konulmuştur.

Zeyd b. Erkam (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki: Bizler (önceleri) namazda iken konuşurduk. Öyle ki bizden bir adam yanıbaşında namaz kılan arkadaşıyla konuşurdu. Bu hal, Ve Kumu Lillahi Kanitîn "Ve Allah'a saygı ve korku dolu bir gönül ile el bağlayıp durun!" [457] âyeti ininceye kadar devam etti. Bu âyet inince susmakla emrolunduk, (namazda) konuşmaktan men'olunduk."

Aynı rivayeti Tirmizî şu lâfızla nakletmiştir:

"Bizler, Resûlüllah'ın (a.s.) arkasında namaz kılarken konuşurduk.."

İbn Mes'ud (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Bizler, Peygamber (a.s.) Efendimiz namazda iken kendisine selâm verirdik, o da selâmımızı alıp cevaplardı. Necaşî'nin yanından (Medine'ye) döndüğümüzde yine kendisine o vaziyette iken selâm verdik, selâmımızı alıp cevaplamadı. Bunun üzerine kendisine dedik ki:

"Ey Allah'ın Resulü bizler daha önce sana namazda iken selâm verirdik sen de selâmımızı alıp cevaplardın." Bize şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki namazda (kendine has) bir meşguliyet vardır."[458]

Diğer bir rivayette aynı hadis şöyle nakledilmiştir:

"Bizler Mekke'de bulunduğumuz sıralarda, henüz Habeş diyarına gitmeden önce Peygamberimiz (a.s.) Efendimize (namazda iken) selâm verirdik. Habeş diyarından dönüp geldiğimizde yine (namazda iken) Ona selâm verdik, fakat o selâmımızı alıp cevaplamadı. O sebeple yakın ve uzak kalma duygusu beni aldı, tâki O namazını kılıp bitirdi. Bunun sebebini sorduğumda buyurdu ki:

"Şüphesiz ki Allah kendi emrinden dilediğini ortaya çıkarır, şimdi de namazda konuşmamamız için yeni bir emir ortaya koymuştu."[459]

Muâviye b. Hakem'den (r.a.) yapılan rivayette, şöyle demiştir:

Bir ara Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber namaz kılıyordum, ansızın hazır bulunanlardan bir adam aksırdı, ben de Yerhamu-Kellah dedim.

Cemaat göz uçlarıyla bana bakmaya başladılar. Ben de, ananız sizi yitirsin, size ne oluyor ki durup bana bakıyorsunuz?! dedim. Bunun üzerine onlar ellerini uylukları üzerine vurmaya başladılar. Beni susturmak istediklerini görüp anlayınca sustum. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz selâm verip namazdan çıkınca, anam-babam ona feda olsun, ne önce, ne de sonra Ondan daha güzel eğiten ve öğreten bir muallim görmüş değilim. Allah'a yemin ederim ki, ne bana yüzünü ekşitip isteksizlik gösterdi, ne beni dövdü, ne de kinci bir dil kullandı, sadece şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki bu namazda insanların sözlerinden hiçbiri yakışmaz ve uygun düşmez. Namaz ancak tesbih, tekbîrdir ve Kur'ân okumaktır."

Veya Resûlüllah (a.s.) nasıl buyurduysa öyledir.[460]

Hadislerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Mekke'de mü'minler henüz Habeşistan'a hicret etmeden önce namazda iken konuşmaya ve selâm vermeye ruhsat vardı. O bakımdan belirtilen dönemde namazda konuşmak veya selâm verip almak namazı bozmuyordu.

2- Bakara sûresinin 238 âyeti inince, namazda konuşmak, selâm verip almak yasaklandı.

3- O bakımdan namazda konuşmak, selâm verip almak, aksırana duâ etmek gibi namaz dışı sözler sarfetmek namazı bozar.

4- Namazda insan sözüne benzer sözler sarfetmek, konuşmak, selâm verip almak gibi namaz dışı söz ve davranışlar Allah'ın emriyle yasaklanmıştır. O bakımdan mü'minlerin uyması farzdır, uymayanlar hem günahkâr olurlar, hem de namazları bozulur.

5- Namazda önemli bir olay karşısında göz ucuyla bakmak namazı bozmaz.

6- Namazda et-Tahiyyatta iken, birinin söz ve hareketini düzeltmesini veya konuşmasını kesmesini hatırlatmak için elleri dizler üzerine vurmak da namazı bozmaz.

7- Namaz belli tesbih, zikir, kıraat ve tahmid ile tehlilden oluşur. Hz. Peygamber (a.s.) onu nasıl öğretmişse, aynen korunması ve uygulanması farzdır.

Hadislerin ışığında müctehit imamların görüş, tesbit, istidlal ve ictihatları:

a) Hanefilere göre:

Namazda huşu' (saygı dolu edeple, korku ve tazimle) durmak müstehabdır. Çünkü Cenâb-ı Hak, huşu' üzere olanları övmüştür. O bakımdan namaza duran kimsenin bakışları secde yerini aşmamalıdır.[461]

Namazda göz ucuyla sağa veya sola bakmak mekruh değildir. Ancak yüzünü de baktığı cihete çevirirse kerahet işlemiş olur.[462]

Namazda unutarak veya kasden veya yanılarak, az veya çok olsun, namazı düzeltmekle ilgili bulunsun konuşmak namazı bozar. İmamın yaptığı hatayı düzeltmek için de olsa hüküm yine böyledir. Meselâ, imam oturacağı yerde ayağa kalkar, o da ona "otur!" derse veya ayağa kalkacağı yerde oturursa, o da ona "kalk!" derse, namazı bozulur. Belirtilen hususta konuşulan söz az olsun, çok olsun fark etmez. Ancak teşehhüt miktarı oturduktan sonra belirtilen ölçü ve anlamda konuşursa, namazı bozulmaz.[463]

Konuşmanın sınırı:

Konuştuğu sözü yanındakiler tarafından duyulmasa bile, kendisi işitecek seste ise, yine namazı bozulur. Kendisi de işitmiyecek kadar sessiz bir konuşma (fısıldama) ise, namazı kerahetle caiz olur.[464]

Namazda selâm vermek veya verilen selâmı alıp cevaplamak -bile bile yapılıyorsa- namazı bozar. Ama selâm vermekle namazın bozulmayacağını sanıyor veya unutarak selâm veriyorsa, namazı bozulmaz. Ancak unutarak verilen selâm, namazdan çıkma selâmı ise, hüküm böyledir. Başkasına selâm vermek ya da almak niyetini taşıyor ve unutarak ağzından çıkıyorsa, ilim adamlarının çoğuna göre, o da namazı bozar.[465]

b) Şafiilere göre:

Namazda iki harf teleffuz etmek veya manası anlaşılan bir harf teleffuz etmek (duyulacak kadar sesli söylemek) en sahih kavle göre, namazı hükümsüz kılar. Ancak elde olmayarak dili kayar da az bir söz söyler veya namazda olduğunu unutarak bir söz ağzından çıkar veya İslâm'a yakın zamanda girdiği için onun haram kılındığını bilmeden söylerse namazı

bozulmaz. Ama konuşulan söz çok olursa, en sahih kavle göre bozulur. [466]

c) Hanbelîlere göre:

Namazda ondan olmayan yabancı bir söz, bir kelime söylemek, bütün imamların ittifakıyla namazı hükümsüz bırakır. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, "Şüphesiz ki bu namaza, insan sözünden hiçbir şey yakışmaz, uygun düşmez." buyurmuştur.

Namazda bir manaya delâlet etmese bile en az iki harften meydana gelen bir kelime veya bir manaya delâlet eden bir harften meydana gelen bir kelime konuşmak, üç imama göre de namazı bozar. Mâlikîlerin bu husustaki görüşü farklıdır.

Namazda, namazdan olmayan yabancı bir kelime konuşmak, isterse unutularak söylenmiş olsun namazı bozar. Şafiî ve Mâlikîlere göre, unutularak söylenirse, bozmaz.

Namazı bozup bozmayacağını bilmediğinden namazda bir kelime konuşursa, namaz bozulur. Şâfiilere göre, bozulmaz. Namazda zorla konuşturulan kimsenin de bu suretle namazı bozulmuş olur.[467]

Bunun gibi, namazda yanılan imama, "unuttun", veya kalkacağı yerde oturan imama, "ayağa kalk" derse, Mâlikîlerin dışında üç imama göre namazı bozulur.

d) Mâlikîlere göre:

Namazda, namazdan olmayan yabancı bir söz, bir kelime kullanmak, namazı bozar. Namazda konuşulan şeyin sınırı, mana ifade eden bir kelime olmasıdır. Mana ifade etmiyen veya bir kelime ölçüsünde olmayan bir şey teleffuz etmek namazı bozmaz.

Yanılarak az bir kelime söylemek namazı bozmaz. Ayrıca namazı düzeltmek niyetiyle gerek imamdan, gerekse ona uyan kimseden sadır olan bir söz de namazı bozmaz. Bu, ister selâm'dan önce, ister sonra olsun fark etmez. Ancak bu sözün örfen çok olmaması şarttır.[468]

Yorumlar, rivayetler ve tahliller:

1076 nolu hadîsi Tirmizî sahîhlemiştir. Aynı konuda Buhari ile Müslim Câbir b. Abdullah'tan (r.a.), Taberânî ise Ammar (r.a.)’dan rivayet etmişlerdir. Hafız Bezzar, Ebû Saîd'den tahrîc ederek rivayete ağırlık kazandırmışlardır.

Hadîs, namazda konuşmanın haram kılındığına delâlet etmektedir ki, bu hususta ilim adamları arasında pek farklı bir görüş ortaya çıkmamıştır. Ancak kelime üzerinde durulmuş ve sınırları belirlenirken az farklı ictihatlar ortaya çıkmıştır.

İlim adamlarının çoğu, namazda meydana gelen konuşma ister unutularak, ister kasden, isterse bilmeyerek gerçekleşsin, her üç halde de namazı bozacağına hükmetmişlerdir. İmam Sevrî, İbni Mübarek İmam Nahaî, Hammad b. Ebi Süleyman ve İmam Ebû Hanîfe de aynı görüş ve ictihattadırlar. Katade'den yapılan iki rivayetten biri bu manadadır.

İlim adamlarından bir kısmı ise, unutarak ve bilmeyerek konuşulan sözün farklı hüküm taşıdığını söylemişlerdir. Nitekim İbn Münzir aynı hususu İbn Mes'ûd, İbn Abbas ve Abdullah b. Zübeyir'den (Allah hepsinden razı olsun) rivayet etmiştir. Tabiînden Urve b. Zübeyir, Ata' b. Ebî Rebah, Hasan el-Basrî, Katade de aynı görüştedirler. el-Hâzimî ise, bu manada bir rivayeti Amr b. Dinar'dan yapmıştır.

Müctehit imamlardan İmam Mâlik, İmam Şafiî, İmam Ahmed, İmam Ebu Sevr ve arkadaşları da bu rivayetleri benimsemişlerdir. Nevevî ise, bunun cumhurun görüşü olduğunu belirtmiştir.

Birinci gruba dahil olanlar, konunun başında naklettiğimiz hadîslerle istidlal etmişlerdir. Şöyle: Namazda konuşmak mutlaka namazı bozar, ister kasden, ister unutarak, isterse bilmeyerek vaki olsun, fark etmez.

İkinci gruba dahil olanlar, unutarak konuşanın namazı bozulmaz derken, Resûlüllah'ın (a.s.) yanılarak konuştuğu, fakat namazını bozmayıp devam ettiği rivâyetiyle istidlal etmişlerdir. Ayrıca Taberânî'nin Ebu Hüreyre (r.a.)’den yaptığı şu rivayeti de delil olarak göstermişlerdir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz unutarak namazda iken konuştu ve namazını öylece bina edip tamamladı." Hem Resûlüllah (a.s.), "Ümmetimden hata ve nisyan kaldırılmıştır", yani bu iki şeyden dolayı muahaza edilmiyeceklerdir, buyurmuştur.[469] Diğer bir rivayette, ise hadîs şu lafızla tesbit edilmiştir:

"Şüphesiz ki Allah, benim ümmetimin hata ve nisyanından vazgeçip (günah saymamıştır)."

Aynı rivayeti İbn Hibban, Dârekutni, Taberânî, Beyhakî ve Hâkim de tahric etmişlerdir.

İkinci grup diğer yandan Muaviye b. Hakem'in hadîsiyle istidlal edip namazda namaz dışı konuşmasından dolayı Resûlüllah (a.s.) ona namazını iade etmesini emretmemiştir.

Birinci grup, yukarıda "Ümmetimden hata ve nisyan kaldırılmıştır" mealindeki hadîsi şöyle yorumlamışlardır: Buradaki kaldırılmıştır, sözünden maksat günahı kaldırılmıştır, hükmü ise bakidir, yani günahı gerektirmez ama namazı bozar hükmü söz konusudur. Nitekim Hatâ ile adam öldürene keffaretin vâcib olduğu şer'î bir hüküm olarak yer almaktadır. O halde hatâ ile adam öldüren günahkâr olmasa bile, keffaret ödemek zorundadır.

Konumuzu oluşturan Zeyd b. Erkam hadîsinde "kanitin" sıfatı, "susmak"la yorumlanmıştır. Bunu, Zeynüddin, Tirmizî şerhinde belirtmiştir. İbnü'l-Arabî ise, bu kelimenin on kadar mânası bulunduğuna dikkatleri çekmiştir. Namazda susup konuşmamak o on manasından biridir.

1077 nolu İbn Mes'ud hadisi ikinci bir rivayetle Ebu Dâvud ve İbn Hibban tahric etmişlerdir. İbn Hibban aynı zamanda bunu sahihlemiştir. Ebu Davud'un tesbit ettiği rivayette, namazdan sonra Resûlüllah'ın (a.s.) onun selâmını cevapladığı kaydedilmektedir ki bu, namazda bulunduğumuz bir sırada bize selâm verenin selâmı namazdan sonra cevaplamamızın müstehab olduğuna delâlet eder. Nitekin aynı görüş ve ictihat, Ebû Zer, Atâ', Nahai ve Sevri'den riâyet edilmiştir.[470]

İbn Reslân ise, namazda verilen selâmı işaretle cevaplamanın müstehab olduğunu belirterek Şafii'nin de mezhebinin buna cevaz verdiğini, cumhurun da bu görüşte olduğunu söylemiştir. Nitekim Hz. Suhayb (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimize uğradığımda namaz kılıyordu, selâm verdim, o da selâmımı işaretle alıp cevapladı."

İleride bu meseleye tekrar dönülecektir.

1078 nolu Muaviye b. Hakem es-Sülemi hadîsini aynı zamanda İbn Hibban ile Beyhakî tahric etmişlerdir.

Namazda, konuşan kişinin susması için ashabın ellerini dizlerine vurmaları, yanılanı sübhanellah demek suretiyle ikaz etme henüz meşru kılınmadan önceki zamana ait bir uyarı şeklidir. Hadîs, namazda konuşmanın haram kılındığına delâlet etmektedir. İmam Evzaî ise, namazda meydana gelen bir aksaklığı düzeltmek için konuşmakta bir sakınca yoktur, demiştir.

Namazın tesbih, tekbir ve Kur'ân okumaktan ibaret olduğu belirtilmiştir. Bu bir hasır ifade eder mi? Ettiğini söylersek, o takdirde namazda bu üçünün dışında başka bir şeyin yeri yoktur, dememiz gerekir. O bakımdan ilim adamlarından bir kısmı, namazda duâ yapılmaz demişlerdir. Oysa namazda bazı duaların yapılacağına dair sahih hadisler ve rivayetler mevcuttur. O halde hadîste belirtilen üç şey, duayı içine almaktadır.

Nitekim yapılan ciddi tesbitlere göre, namazda konuşmanın haram kılınması Mekke'de meydana gelmiştir. Dua ve zikirlerin namazda yapılmasıyla ilgili tavsiyelerin çoğu ise, Medine'de vuku' bulmuştur.

Zeylaî, namazda unutarak veya yanılarak konuşan kimsenin namazı bozulmaz diyenlerin delil olarak seçtikleri, "Ümmetimden hatâ ve nisyan kaldırıldı" mealindeki hadis üzerinde durarak şu bilgileri vermektedir

Hadîs her ne kadar birçok fakîh tarafından bu lafızla rivayet edilmişse de aslında bundan farklı olarak tesbit edilmiştir. Bizim en yakın olarak rastladığımız rivayette şu lâfızla nakledilmiştir:

"Allah bu ümmetten üç şeyi kaldırdı..."

İbn Adiy el-Kâmil'de Ebû Bekre'den (r.a.) rivayet etmiştir. Daha çok yaygın olan şekli ise şöyledir: "Şüphesiz ki Allah, benim ümmetimin hata ve nisyanından dolayı (günah yazmayıp) geçmiştir." Nitekim İbn Abbas, Ebu Zer, Ebu Derdâ, İbn Ömer ve Ebû Bekre (Allah hepsinden razı olsun) den rivâyet edileni bu ölçü ve anlamdadır.

İbn Mâce'nin talâk bölümünde Evzâi'den, onun da Atâ' b. Ebî Rebah'dan, onun da İbn Abbas'dan, Onun da Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den rivayet ettiği hadîsin meali şöyledir:

"Şüphesiz ki Allah ümmetimden hatâ, nisyan ve bir de zorlandıkları şeyi (in günahını) kaldırmıştır."

İbn Hibban aynı rivayeti kendi Sahîh'inde 3/68 bölümünde İbn Abbas'tan merfuân rivayet etmiştir. Hakim ise el-Müstedrek'inde talak bahsinde tahrîc etmiş ve "Şeyhayn'in şartına göre sahihtir" demiştir.

Buharî ile Müslim bu hadisi tahric etmemişlerdir.[471] Aynı hadîsi Taberânî kendi Mu'cem'inde Hz. Sevban (r.a.)'dan merfuân şöyle rivayet etmiştir:

"Şüphesiz ki Allah, ümmetimin hatâ, nisyan ve bir de zorlandıkları şeyin (günahını affedip) geçmiştir."

Ayrıca Taberânî Ebû Derdâ'dan da, sözü edilen hadîsi biraz değişik lafız ve anlamda şöyle rivayet etmiştir:

"Şüphesiz ki Allah, ümmetimin nisyan ve bir de zorlandıkları şeyin (günahını affedip) geçmiştir."

Ebu Nuaym'ın ise, Muhammed b. el-Musaffa tarikiyle Velid b. Müslim'den, onun da Mâlik'ten, onun da Nâfi'den, onun da İbn Ömer'den, onun da Resûlüllah (a.s.) Efendimizden yaptığı rivâyette "Şüphesiz ki Allah, ümmetimden hata ve nisyanın (günahını) kaldırmıştır." denilmektedir. Ancak el-Ukiylî bunu kendi kitabında ele almış İbn Musaffa'nın malûl olduğunu söylemiş, Ahmed b. Hanbel de onun zayıf olduğunu belirtmiştir.[472]

Zehebî bu zat üzerinde durmuş ve hem sadûk, hem meşhur olduğuna dikkatleri çekmiştir. Salih Cezere ise, onun birçok menakîrleri olduğunu, ancak kendi kanaatince onun sadûk bulunduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah ise, yukarıda mealini naklettiğimiz hadisi Muhammed b. el-Musaffa'nın rivayet ettiğini bunun güvenilir olup olmadığını babasından sorduğunu, babanın onu münker görüp zayıf saydığını söylemiştir.

Zehebî tekrar kendi tesbit ve görüşünü şöyle belirterek konuyu noktalıyor:

"İbn Musaffa sikadır, Sünnete bağlı bir kişidir ve aynı imanda hadîs âlimlerindendir."[473] Nitekim Ebu Hatim de onun saduk olduğuna dikkatleri çekmiş, Muhammed b. Avf de onun vefatından sonra onu rüyasında görmüş ve "nereye gittin?" diye sormuş. O da "hayra ve iyiliğe..."

diye cevap vermiş, sonrada şunu ilâve etmiştir: "Biz her gün Rabbımızı iki defa görmekteyiz.."[474]

Ayrıca Zeylaî, 1078 nolu Muaviye b. Hakem hadîsini tahlil ettikten sonra metinde geçen "lâ yaslehu" cümlesini şöyle yorumlamıştır:

"Burada lâ yaslehu butlana delâlet etmez, namazda namaz dışı konuşmanın mahzurlu olduğunu ve her mahzurlu şeyin namazı hükümsüz bırakmıyacağını söyleyebiliriz. Ayrıca hadîsi böyle yorumlayıp istidlal edenler, ikinci delil olarak, Resûlüllah'ın (a.s.) Muaviye'ye namazda konuşmasından dolayı onu iade etmesini emretmediğini göstermişlerdir.

Bu başta Buhari ve Müslim'in Câbir'den (r.a.) yaptıkları rivayet birincilerin görüş ve ictihadını kuvvetlendirmektedir. Şöyle ki; Câbir (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz beni elçi olarak Beni Mustalık kabilesine gönderdi. Dönüp geldiğimde bir tarafa gidiyordu; Onu devesi üzerinde namaz kılar bir halde buldum. Konuştum, eliyle işarette bulundu, sonra yine konuştum, hem okuyordu, hem başıyla (bana) işarette bulunuyordu. Namazını bitirince, "seni gönderdiğim hususta ne yaptın?" diye sordu ve şöyle ilâve etti:

"Seninle konuşmaktan beni ancak namaz kılmam alıkoydu.."

Sahih olduğu kabul edilen bu hadis, namazda dünya kelâmı etmenin haram olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim Dârekutnî'nin Ebu Şeybe'den, onun da Yezid Ebû Hâlid ed-Dâlâni'den, onun da Ebû Süfyan'dan, onunda Câbir (r.a.)’dan yaptığı rivayette, Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Konuşmak namazı bozar, abdesti bozmaz."

Ancak bu hadîsin râvîleri arasında Ebu Şeybe İbrahim b. Osman bulunuyor ki, onun zayıf olduğunu söyleyenler çoğunluktadır. Aynı zamanda Yezid ed-Dâlâni de zayıf kabul edilmiştir. İbn Hibban onunla ihticac caiz değildir, demiştir. Tabii rivayette infirad ettiği zaman onunla ihticac doğru olmaz, demek istemiştir. Zehebî, Yezîd Ebû Hâlid'in meçhul olduğunu belirtmiştir.[475]

Namazda konuşmanın namazı bozup bozmayacağı hakkında ilim adamlarının farklı görüş ve tesbitleri olmuştur. İbn Dakiyk el-Iyd, ilgili hadîslerin açıklamasında özetle diyor ki:

"İbn Münzir diyor ki: İlim ehli, namazı düzeltmek niyeti olmaksızın namaz içinde bile bile kasden konuşan kimsenin namazının fasit olduğunda icma’ etmişlerdir."

Yanılarak veya bilmeyerek konuşan kimsenin namazının bozulup bozulmayacağı hakkında da ilim adamlarının görüş ve tesbitleri farklı olmuştur. İmam Tirmizî kendi Sünen'inde birçok ilim adamlarının bu konuda unutanla, bilmeyen ve kasden konuşan arasında bir fark olmadığını, her üç halde de namazın bozulacağını söylediklerini belirtmiştir. İbn Mübarek, Sevrî, Nahaî, Hammad b. Ebî Süleyman, Ebu Hanîfe ve başka ilim adamları aynı görüşü izhar etmişlerdir.

Bir diğer grup, unutanla, bilmeyen ve bilerek konuşan arasında fark bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Nitekim İbn Münzir, İbn Mes'ud'un, Abdullah b. Zübeyr'in ve İbn Abbas'ın (Allah hepsinden razı olsun) ictihat ve görüşleri bu cümledendir, demiştir. Tabiînden de Urve b. Zübeyir, Atâ b. Ebî Rebah, Hasan el-Basrî ve Katade de bu paralelde yer alanlardandır.

Birinciler Zeyd b. Erkam'ın (r.a.) hadisiyle, ikinciler ise, Peyamber (a.s.) Efendimizin yanılarak konuştuğu, fakat namazı kesmeyip kalan kısmı tamamladığıyla ilgili rivayetlerle ihticac etmişlerdir. Aynı zamanda "Şüphesiz ki ümmetimden hata ve nisyan kaldırılmıştır" mealindeki hadisle de istidlal etmişlerdir.[476]

Çıkarılan Hükümler

1- Namazda hüşû üzere bulunmak sünnettir.

2- Namazda secde yerine bakıp dikkati başka tarafa çekmemek de sünnettir.

3- Namazda bazı dikkat çekici olaylardan dolayı göz ucuyla sağa veya sola bakmak mekruh değildir. Yüzü sağa veya sola çevirmek mekruhtur.

4- Namazda konuşmak, az olsun çok olsun, kasden veya yanılarak ya da unutarak olsun mutlaka namazı bozar. Bu, Hanefîlere göredir.

5- Namazda ister etrafındakiler, isterse kendisi duyacak kadar sesli konuşmak namazı bozar.

6- Namazda verilen selâmı alıp cevaplamak veya birine selâm vermek de namazı bozar.

7- Şâfiîlere göre, namazda konuşulan kelime iki harf olur veya mâna taşıyan bir harf olursa, yine de namazı bozar. Ancak yanılarak veya namazda olduğunu unutarak az bir kelimeyle konuşur veya İslâm'a yeni girdiği için namazda konuşmanın haram olduğunu bilmediğinden konuşursa, namazı bozulmaz. Konuşulan söz çok olursa, mutlaka namazı bozar.

8- Namazda zorla konuşturulan kimsenin de namazı bozulur.

9- Mâlikîlere göre, mana ifade etmiyen bir kelime söylemek namazı bozmaz.

10- Namazda namazı düzeltmek için konuşmak da Mâlikîlere göre namazı bozmaz. Ancak bu konuşmanın örfen çok olmaması şarttır.

Namazda Öksürrmek Ve Öf Diye Püflemek

Namaz edep makamıdır. Kulun Mevlâsıyla konuştuğu anlardır ki mutlak mahviyet ve teslimiyeti gerektirir. Ancak bazan elde olmayarak öksürme, öfleme ve püfleme gibi sesler zuhur edebilir. Bu durumda namaz bozulur mu veya kerahet işlenmiş sayılır mı? Şüphesiz ki, diğer konularda olduğu gibi, bu konu hakkında da az farklı tesbit ve ictihatlar vardır.

İlgili hadîsler:

Hz. Ali (r.a.)'den yapılan rivayette şöyle demiştir:

"Benim için gece ve gündüz Peygamberin (a.s.) yanına girmem imkânı vardı. Namaz kılarken yanına girdiğim zaman benim için hafif öksürürdü." [477]

Abdullah b. Amr (r.a.)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Şüphesiz ki Peygamber (a.s.) Efendimiz güneş tutulma namazında öf, uf diyerek ses çıkarıyordu."[478]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazda öksürmek namazı bozmaz.

2- Namazda öf, uf ve benzeri şekilde ses çıkartmak da namazı bozmaz.

Hadîslerin ışığında mezhep imamlarının tesbit, görüş, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefilere göre:

Namazda kasden öksürmek veya benzeri sesler çıkarmak mekruhtur. Ancak elde olmayarak öksürük gelir de onu önleyemezse, o halde kerahet söz konusu değildir.[479]

b) Şâfiilere göre:

Tutmak mümkün olmadığı takdirde az öksürük namazı bozmayacağı gibi, mekruh da sayılmaz. Bir hastalıktan dolayı öksürüyor kendine hâkim olamıyorsa, o takdirde çok öksürmek de namazı bozmaz Onun gibi, kıraati mahreçlerinden çıkarıp dosdoğru teleffuz etme imkânı kalmadığında, boğazı açmak için öksürmekte bir sakınca yoktur. Tabii farz ve vacip olan kıraat esnasında bir tıkanıklık olursa, öksürmeye cevaz vardır. Sünnet olan kısımlarda buna cevaz verilmemiştir.[480]

c) Hanbelîlere göre:

Bir sıkıntı olmaksızın, ihtiyaç duyulmaksızın iki veya daha fazla harfi içine alan öksürme namazı bozar. Ama kıraatte sesi güçleştirmek veya imama doğru olanı telkin etmek için öksürmek namazı bozmaz. Bir rahatsızlık veya benzeri bir sebepten dolayı öksürmek de namazı bozmaz.[481]

d) Mâlikîlere göre:

Namazda öksürmek namazı bozmaz, bu ister bir ihtiyaçtan dolayı meydana gelsin, isterse hiçbir ihtiyaç olmaksızın ortaya çıksın fark etmez. Muhtar olan görüş budur. Ancak çok öksürmek veya eğlence olsun diye öyle yapmak namazı bozar.[482]

Diğer yorumlar, rivayetler ve tahliller:

1095 nolu Hz. Ali (r.a.) Hadîsini İbn Seken sahîhlemiştir. Ancak Beyhaki, bunun hem isnadında, hem metninde ihtilâf vardır: Bir rivayete göre, Peygamber (a.s.) öksürmemiş de sübhanellah demiştir. Râvîleri arasında Abdullah b. Nüccâ bulunuyor. Buhari ona dikkat çekmiştir. Zehebî, Cabir ec-Cu'fî ondan rivayet etmiştir ki, nekâret bu zatla ilgili bulunuyor, demiştir. Nesâî ise, Abdullah'ın sika olduğunu söylemiştir.[483] İbn Hibban da aynı görüştedir.

Yahya b. Maîn'a göre, Abdullah bizzat Hz. Ali'den (r.a.) değil, babasından, babası da Hz. Ali'den işitmiştir.[484]

Böylece hadîs, öksürüğün namazı ifsat etmiyeceğine delâlet etmektedir. Nitekim İmam Ebû Yusuf ile İmam Şafii'nin mezheplerine göre de hüküm böyledir. İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre, namazı bozan sebeplerden biridir.

1096 nolu Abdullah b. Ömer (r.a.) hadîsini Tirmizi tahric etmiştir. Ebu Davud'un tesbitinde ise, değişik bir anlatım yer almıştır, şöyle ki:

"Sonra secdesinin sonunda öf, uf etti.. Sonra da şunu söyledi: Ya Rab! ben onların içinde bulunduğum sürece onlara azap etmiyeceğini bana va'detmedin mi? Onlar istiğfar ettiği sürece kendilerine azap etmiyeceğini bana va'detmedin mi? Az sonra güneş tutulma olayı geçmişti ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu sırada hayli korkup endişelenmişti."

Ancak Ebû Davud'un bu rivayetinde Ata' b. Sâib bulunuyor. Bu zat için Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir:

"Ondan daha önce duyulan hadîs sahihtir, sonra duyulanlar ise bir şey ifade etmez." Yahya b. Maîn "Onunla ihticac olunmaz" derken Buhari de ondan daha önceleri işitilen hadîsler sahihtir, diyerek onun hakkında en sağlam kıstası vermiştir. Nesâi de aynı görüştedir. Zehebî onunla ilgili görüşleri toplayıp özetini vermiştir.[485]

Hadisin Arapça metninde Resûlüllah'ın (a.s.) namazda öflemesi nefh kelimesiyle ifâde edilmiştir. Nefh'in sözlük mânası, ağızdan hava çıkarmaktır. Nitekim Kamus ve diğer lügatlerde de aynı husus belirtilmiştir. Hadîste ise bu, öf, uf olarak tefsir edilmiştir.

Böylece hadîs, namazda öf, uf, üf demenin namazı bozmayacağına, ayrıca bir takım dualar yapmanın da bir sakıncası olmadığına delâlet etmektedir.

Öf, üf, uf demenin namazı bozacağını söyleyenler ise, namazda konuşmanın men'edildiğini dikkate alarak kıyas yapmışlar ve böylece bunun da bir konuşma olduğunu belirtmişlerdir. İbn Abbas (r.a.) da aynı görüştedir.

Diğer ilim adamları ise, bu gibi şeylerin ağızdan çıkmasıyla namazın bozulmayacağını, zira bunların mutad kelime harflerinden mürekkep olmadığını söylemişlerdir. Birinciler ayrıca Taberâni'nin el-Kebîr'de Zeyd b. Sabit (r.a.)'den rivayet ettiği şu hadîsle istidlal etmişlerdir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz secdede üflemeyi, su içerken de üflemeyi men'etmiştir." Oysa bu hadîsin isnadında Hâlid b. İlyas bulunuyor ki, Buhari "O bir şey değildir", yani rivayetine itibar edilmez, demiştir. Ahmed b. Hanbel ile Nesâi, onu metruk saymışlardır. İbn Maîn de, "O kayde değer bir şey değildir, hadîsi yazılmaz" diyerek dikkatleri o isme çekmiştir.[486]

Birinci grupta olanlar bir de Ebû Hüreyre'nin (r.a.) hadîsiyle istidlal etmişlerdir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz namazda önüne üflemeyi ve bir de suya üflemeyi men'etmiştir."

Zeynüddin el-Irakî diyor ki:

"Bu hadîsin isnadında, üzerinde konuşulan birkaç kişi vardır." Hafız Bezzar'ın rivayet ettiği şu hadisi de kendilerine delil olarak seçmişlerdir:

"Üç şey cefadır: Adamın secdesinde üflemesi, namazı bitirmeden alnına el sürüp silmesi..."

Hafız Bezzar rivayeti burada kestikten sonra şöyle demiştir:

"Üçüncüsü hafızamdan silindi, unuttum.."[487]

Beyhaki'nin yaptığı rivayette bu manayı kuvvetlendirir mahiyette şöyle denilmiştir:

"Kimi namazda iken bir şey oyalarsa, işte o onun payıdır, nefh (öf, uf..) de sözdür."

Bunun isnadında Nuh b. Ebi Meryem bulunuyor ki, bu zat metruktür, hadîsiyle ihticac edilmez. Nitekim Ahmed b. Hanbel, "Hadîs konusunda ehil değildir, ancak Cehmiyye'ye karşı oldukça şiddetlidir" derken, Müslim ve diğer hadîs âlimleri de onun metrukü'l-hadis olduğunu belirtmişlerdir. İmam Buharî de "O, münkerü'l-hadîstir" diyerek ilim adamlarını onun hakkında uyarma ihtiyacını duymuştur. İbn Adiy ise, daha farklı bir görüş ortaya koymuştur:

"Zayıf olmakla beraber hadîsleri yazılabilir!"[488]

Bu konuda Hafız Bezzar, Büreyde (r.a.)'den şu hadîsi de rivayet etmiştir:

"Üç şey cefadandır: Adamın ayakta durup idrar etmesi, namazı bitirmeden alnına el sürüp meshetmesi ve secdede iken üflemesi."

el-Irakî bu hadîsin ricalinin sahih olduklarını söylemiştir. Buna itiraz edenler de olmuştur. Aynı mânada birkaç rivayet daha söz konusudur ki hepsini buraya nakletmeye gerek görmedik. Sonuç olarak bu konudaki rivayetlerin çokluğu, mana ve delâlet ettiği hükmü kuvvetlendirmektedir. Ancak öf, uf, uf gibi sesler kelâm (söz) olup olmadığı ihtilâf konusudur. Sözdür diyenlere göre, namazı bozar, değildir diyenlere göre bozmaz.

Çıkarılan Hükümler

1- Namazda özürsüz öksürmek veya benzeri öf, üf gibi sesler çıkarmak mekruhtur. Bir özürden dolayı olursa kerahet kalkar. Bu daha çok Hanefîlere göredir.

2- Az öksürük namazı bozmayacağı gibi, mekruh da sayılmaz. Bir rahatsızlıktan dolayı çok da olsa öksürmek namazı bozmaz. Özürsüz çok öksürmek namazı bozar. Bu daha çok Şâfiîlere göredir.

3- Namazda kıraat esnasında boğazın tıkanıklığını gidermek için öksürmekte bir sakınca yoktur. Ancak bu cevaz, farz ve vâcib olan kıraatla ilgilidir. Sünnet olan kıraatlerde buna cevaz verilmemiştir. Bu daha çok Şâfiîlere göredir.

4- Özürsüz iki veya daha fazla harften meydana gelen bir öksürme (öf, üf, uf... gibi seslerin çıkması) namazı bozar. Bir özürden dolayı ise, bozmaz. Bunun gibi, kıraatteki yanlış teleffuzu doğrultmak içinde öksürmek namazı bozmaz. Bu, Hanbelilere göredir.

5- Namazda çok olmamak kaydıyla özürlü, özürsüz, bir ihtiyaç hissedilsin, edilmesin öksürmek namazı bozmaz. Bu, Mâlikîlere göredir. Ancak çok öksürmek namazı bozar.

Namazda Allah Korkusundan Dolayı Ağlamak

Namazda Allah'ın huzurunda bulunduğumuzu düşünerek edep ve huşu' üzere olmamız çok önemlidir. Mü'minin Allah'a en yakın olduğu an, secdede bulunduğu anlardır. O'na olan üstün saygı ve korkudan dolayı ağlamak namazı bozmaz. Dünyevî bir maksattan dolayı ağlamak ise, ilim adamlarının çoğuna göre, bozar.

İlgili hadîsler:

Şanı Yüce Allah buyurdu:

"Rahmân'ın âyetleri onlara okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlar." [489]

Abdullah b. eş-Şahhîr (r.a.)’den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizi gördüm, namaz kılarken göğsünde ağlamaktan dolayı bakır tencerenin (kaynarken çıkardığı) sese benzer ses çıkarıyordu."[490]

İbn Ömer (r.a.)’dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah'ın (a.s.) ağrı ve sızısı şiddetlenince, kendisine "namaza.." denildi. O da:

"Ebû Bekir'e söyleyin de insanlara namaz kıldırsın!" diye emretti. Bunun üzerine Hz. Âişe (r.a.): "Doğrusu Ebû Bekir yufka yürekli bir adamdır, okumaya başlayınca müteessir olup ağla" dedi. Peygamber (a.s.) yine:

"Söyleyin de o namaz kıldırsın!" buyurdu. Hz. Aişe (r.a.) tekrar aynı sözleri söyleyince, Peygamber (a.s.):

"Ona söyleyin de namaz kıldırsın. Doğrusu sizler (ey kadınlar) Yusuf'un arkadaşlarısınız!" buyurdu.[491]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazda, Allah korkusundan, O'nun huzurunda bulunmanın verdiği ürperti ve üstün saygıdan dolayı ağlamak, namazı bozmaz. Hattâ bu sesli bile olsa..

2- Ebu Bekir Sıddîk'ın namazda Kur'ân okurken zaman zaman duygulanıp ağladığı olmuş ve namazı iade etmemiştir.

Hadîslerin ışığında meshep imamlarının tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Namazda inlemek, âh, vâh etmek, sesli ağlamak, Allah korkusundan dolayı değil de başka bir sebepten ise, namaz bozulur. Bir de vücutta meydana gelen bir rahatsızlıktan dolayı da inlemek ve ağlamak namazı bozmaz. Ancak kendine hâkim olabiliyorsa, o takdirde bir hastalık ve sıkıntıdan dolayı da olsa ağlamak namazı bozar.[492]

b) Şâfiilere göre:

Namazda inlemek, ağlamak ve benzeri sesler çıkarmak suretiyle iki veya daha fazla harf oluşuyorsa, bu durumda üç husus söz konusudur: Birincisi, duygulanıp inlemek veya ağlamak üstün gelip ona engel olunamıyorsa, o takdirde örfen az sayılanı affedilir türden kabul edilir, yani namazı bozmaz. Örfen çok sayılanı ise, namazı bozar, isterse âhiret korkusundan olsun, fark etmez, ikincisi, inlemek, duygulanıp ağlamak üstün gelmiyorsa, yani ona engel olabiliyorsa, o takdirde azı da, çoğuda affedilmez, namazı bozar, isterse bu âhiret korkusundan dolayı olsun fark etmez. Üçüncüsü, örfen çok kabul edilenidir ki azı da af edilmez. Ancak kaçınılması zor bir hastalıktan dolayı ise, o takdirde zarurete binaen namazı bozmaz.[493]

c) Hanbelilere göre:

Bu meselede Hanbelîlerle Hanefiler birleşmektedir.

d) Mâlikilere göre:

Namazda inlemek, ağlamak ve benzeri sesler çıkarmak bir hastalıktan veya Allah korkusundan ise, namazı bozmaz. Ancak bir acı ve sıkıntıdan dolayı çokça ağlamak namazı bozar.[494]

Konuyla ilgili yorumlar, rivayetler ve tahliller:

1107 nolu Abdullah b. eş-Şahhîr hadîsini aynı zamanda İbn Hibban ile İbn Huzayme tahric etmişler ve Tirmizî de sahihlemiştir. Hadîs, namazda ister iki harf, isterse fazla harfleri ihtiva etsin ağlamanın namazı bozmayacağına delâlet etmektedir. Bunu kuvvetlendiren bir diğer rivayeti ise İbn Hibban şu sözlerle Hz. Ali (r.a.)'den nakletmiştir:

"Bedir günü içimizde Mikdad b. el-Esved'den başka süvari yoktu. And olsun ki o gün bizim içimizde Resûlüllah (a.s.) Efendimizden başka ayakta duran kimse yoktu. Resûlüllah (a.s.) bir ağacın altında hem namaz kılıyor, hem ağlıyordu, onun bu hali sabaha kadar sürdü."

Bu rivayet de namazda Allah korkusundan dolayı ağlamakta sakınca olmadığına delâlet etmektedir. Nitekim Buharî'nin, Saîd b. Mensur'un ve İbn Münzir'in yaptıkları rivayette, Hz. Ömer'in (r.a.) sabah namazını kıldırırken Yusuf sûresini okuduğu ve "Ben keder ve üzüntümü ancak Allah'a şikâyet ederim..." mealindeki âyete gelince sesli ağladığı işitüdiği belirtilmektedir.

1108 nolu İbn Ömer (r.a.) hadîsinde Ebu Bekir'in (r.a.) yufka yürekli olup namazda ağlayacağı Resûlüllah'a (a.s.) haber verildiği halde onun namaz kıldırmasını ısrarla söylemesi ve ağlaması hususunda bir şey söylememesinden, namazda Allah korkusundan ağlamanın namazı bozmayacağı istidlal edilir.

Çıkarılan Hükümler

1- Namazda ya Allah korkusundan, ya da vücuda arız olan bir sıkıntı ve hastalıktan dolayı inlemek, ağlamak, ah ve öf demek, namazı bozmaz.

2- Namazda bir hastalık veya sıkıntıdan dolayı ağlayan veya inleyen kimse, kendine hâkim olabiliyorsa, o takdirde ağlayıp inlemesi namazı bozar.

3- Namazda bir hastalık veya sıkıntıdan dolayı elde olmayarak ağlıyor veya inliyorsa, bu namazı bozmaz. Bunun dışında ister Allah korkusundan, ister dünyevî bir maksattan dolayı ağlayan veya inleyen kimse bununla iki veya daha fazla harf çıkarıyorsa, namazı bozulur.

Bu, Şâfiîlere göredir.

4- Namazda Allah korkusundan veya bir hastalıktan dolayı ağlamak veya inlemek namazı bozmaz. Ancak bir sıkıntı veya acıdan dolayı fazla ağlamak namazı bozar. Bu, Mâlikîlere göredir.

Namazda İken Aksırıp El-Hamdu Lillah Demek

Her ne kadar el-hamdu lillah namazda söylenen zikirlerden biriyse de, namaz dışı bir olaydan dolayı söylenmesi doğru değildir. O halde namazda iken ne kendi aksırmasından dolayı hamdedilir, ne de başkasının,aksırıp el-hamdu lillah demesine karşılık "yerhamukellah" denilir.

İlgili hadîsler:

Rıfa'a- b. Râfi' (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizin arkasında namaz kılarken aksırdım ve o sebeple El-Hamdulillahi Kesiren Tayyıben Mübareken Fihi Kema Yuhubbi Rabbuna Ve Yerda dedim.

Peygamber (a.s.) Efendimiz namazı kılıp bitirince,

"Namazda konuşan kim idi?" diye sordu. Hiç kimse konuşmadı, yani cevap vermedi. Peygamber (a.s.) ikinci defa sordu, yine kimse cevap vermedi. Üçüncü defa sorunca, Râvi diyor ki:

"Ben konuştum ya Resûlellah!" diye cevap verdim. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu:

"Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, 33 melek birden harekete geçti de hangisi o sözü daha önce (ilâhî huzura) yükseltirim diye acele etti." [495]

Hadîsin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazda iken me'sur olmayan bir zikir veya tesbîh ve tahmîdi söylemekte bir sakınca yoktur.

2- Namazda namazdan olmayan zikir, tesbîh ve tahmidi, çevresindekilerin duyacağı bir sesle söylemek namazı bozmaz.

3- Namazda zikir, tesbih ve tahmîdde bulunmak, ilâhî rızaya yaklaştırıcıdır.

4- Namazda aksıran kimsenin "el-hamdu lillah" demesi meşru'dur.

Hadislerin ışığında müctehit imamların tesbit, görüş, ictihat, istidlâl ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Namazda iken başkası aksırır da o "yerhamukellah" derse, namazı bozulur. Yine kendisi namazda iken aksırır da bir başkası ona "yerhamukellah" der, o da "âmin" derse, yine namazı bozulur.

Bunun gibi, kendisi namazda iken bir başkası aksırır, o da "el-hamdu lillah" derse, namazı bozulmaz. Çünkü bu bir cevap sayılmaz. Ancak böyle derken bir cevap verme niyetini taşırsa, o takdirde sahih kavle göre, namazı bozulur.

Namazda iken kendisi aksırır da el-hamdu lillah derse, namazı bozulmaz. Ancak başkası işitmiyecek kadar hafif söylemesi çok daha uygun olur. Daha güzel olanı da susup bir şey söylememesidir.

Namazda aksırır da el-hamdu lillah demezse, namazdan sonra demesi, sahih kavle göre uygun olur. Aksıran kimse imama uymuş bir halde ise, ne gizli, ne aşikâr hamd etmez.[496]

b) Şâfiîlere göre:

Namazda iken bir başkası aksırır da o da ona "yerhamukellah" derse, namazı bozulur. Ancak ikinci şahsa değil de üçüncü şahıs zamiri kullanarak

"yerhamuhü'llahü" veya birinci şahıs çoğul zamiri kullanarak "yerhamuna'llah" derse, namazı bozulmaz.[497]

c) Hanbelilere göre:

Bu meselede Şâfiîlerle aynı görüş ve ictihattalar.

d) Mâlikîlere göre:

Aksıranı dil ile teşmîtte bulunmak, yerhamukellah demek mutlaka namazı bozar. Kendisi aksırır da kimse işitmiyecek şekilde el-hamdu lillah derse, namazı bozulmaz, ancak demeyip susması hayırlıdır.[498]

Bu ifadeden, namazda aksırıp sesli şekilde "el-hamdulüllah" derse, namazının bozulacağı anlaşılıyor.

Diğer rivayetler ve yorumlar:

1112 nolu Rıfa'â (r.a.) hadisini aynı zamanda Buhari tahrıc etmiştir, lafzı ise şöyledir:

"Bu gün Peygamber (a.s.) Efendimizin arkasında namaz kılıyorduk, başını rükû'dan kaldırdığında, Semi'allahu Lîmen Hamîdehü dedi. Bunun üzerine arkasında kendisine uyup namaz kılanlardan biri şöyle dedi: Rabbena Ve Leke'l-Hamdu Hamden Kesîren Tayyiben, Mübareken Fîhi. Peygamber (a.s.) namazı kılıp selâm verince sordu:

"Kim konuştu?".

Rıfa'â da:

"Ben konuştum" diye cevap verince Efendimiz şöyle buyurdu:

"Otuz üç meleğin önce yazayım diye acele ettiklerini gördüm!"

Buhari bu rivayette aksırmadan söz etmemiştir. Aynı zamanda Kema Yuhibbu Rabbuna Ve Yerda sözlerini de nakletmemiştir. Çünkü onun tesbitine göre, bunlar hadîsin metninde yer almamıştır.

Müctehit imamların farklı tesbit ve görüşleri ise, hem hadîslerin haber-i vahit şeklindeki rivayetinden, hem de bu konuda rivayet edilen diğer farklı hadîslerden kaynaklanmaktadır.

Rıfa'â'nın Peygamber (a.s.) Efendimiz'in sorusuna cevap vermeyip susması, saygısızlığından değil, yanlış bir şey söylemiş olduğunu sanıp korkmasındandır. Böylece vaki yanlıştan dolayı affedilirim umuduyla cevap vermemiş ve kınanırım endişesiyle susmayı bir süre tercih etmiştir. Cenâb-ı Peygamber (a.s.), konuşan kimsenin endişesini anlamış ve üç defa sormayı tekrarlıyarak cevap verme fırsatını tanımıştır.

Çıkarılan Hükümler

1- Namazda iken aksırır da el-hamdu lillah derse, namazı bozulmaz. Ancak kendisi işitecek kadar bir tonda söylemesi hayırlıdır. Bazı ilim adamlarına göre hiçbir şey söylemeyip susması daha uygundur.

Bu, Hanefîlere göredir.

2- Namazda aksırır da hiçbir şey demezse, namazdan sonra el-hamdu lillah demesi tavsiye edilmiştir.

3- Namazda iken başkasının aksırmasını cevaplıyarak yerhamukellah derse, namazı bozulur. Ancak Şâfiîlere göre, bunu üçüncü şahıs veya birinci şahıs çoğul zamiriyle söylerse, namazı bozulmaz.

Namazda İken Önemli Bir Olay Meydana Gelirse, Sübhannellah Denilir. Kadınlar İse, Sağ Ellerini Sol Ellerinin Üzerine Vururlar

Namazda iken, yanılan imamı uyarmak, yanlış okuduğu kıraati düzeltmek veya önemli bir olayı duyurmak, uyarıda bulunmak için erkeklerin "sübhanellah" demesi, kadınların ise, sağ ellerini sol ellerinin üzerine vurması tavsiye edilmiştir. Bu tarz söz ve hareketle namazın bozulmayacağı belirtilmiş ve bunun dışında başka bir söz söylenmesinin veya başka bir harekette bulunmasının doğru olmayacağına dikkatler çekilmiştir.

İlgili hadisler:

Sehl b. Sa'd (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kime namaz kılarken önemli bir olay vaki olur (ve bunu başkasına duyurmak isterse) tesbîh getirsin, (sübhanellah desin). Tasfiyk ise kadınlara mahsustur."[499]

Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)'den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Seher vakti bana ayrılmış bir saat vardı ki, o saatte Resûlüllah (a.s.) Efendimizin yanına girerdim. Girdiğimde ayakta namaz kılıyorsa, benim için tesbîh getirip sübhanellah derdi ve bu O'nun bana izin verdiği anlamına gelirdi. Namazda değilse, bana izin verirdi."[500]

Ebu Hüreyre (r.a.)'den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Namazda tesbih (sübhanellah demek) erkeklere, tasfiyk de kadınlara mahsustur."[501]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazda iken, içeri girmeye izin istendiği veya bir tehlikeyle karşılaşan âmâyı veya başka birini   uyarmak gerektiğinde tesbihte bulunmak, yani sübhanellah demek sünnettir.

2- Belirtilen durumlarda kadınların se tasfiyk yapmaları, yani sağ ellerini sol ellerinin üzerine vurmak suretiyle uyarıda bulunmaları sünnettir.

3- Bunun gibi cemaatle namaz kılınırken imamın yanıldığını hatırlatmak için de aynı şey yapılır, yani erkekler sübhanellah, derler, kadınlar el çırparlar. Böyle yapmak veya söylemek kimine göre sünnet, kimine göre müstehabdır.

Hadîslerin ışığında mezhep imamlarının görüş, tesbit, istidlal ve ihticacları:

a) Hanefîlere göre:

Birinin içeri girmek için izin istemesi veya imamın bir hata yapması halinde namazda olan kimsenin konuşmayıp sadece sübhanellah demesinde bir

sakınca yoktur, yani namaz bozulmaz. Hanefîler bu meselede Sehl b. Sa'd'ın (r.a.) 1116 nolu hadîsiyle istidlal etmişlerdir.[502]

b) Şâfiîlere göre: Namazda önemli bir olaydan, dolayı, meselâ hata yapan imama hatırlatmak, içeri girmek isteyene izin vermek ve tehlikeyle karşıkarşıya gelen amayı uyarmak için erkeğin sübhanellah demesi, kadının da sağ eliyle sol eline vurup el çırpması sünnettir.[503]

c) Hanbelîlere göre:

Namazda iken herhangi bir maksada yönelik olarak Sübhanellah veya Lâilâhe illallah demek veya benzeri bir zikirde bulunmak namazı bozmaz. Meselâ hayretini mucip bir şey gördüğünde "sübhanellah" der veya başına bir musibet gelir de "İnna lillahi..." der veya bir ağrı ve sızı hisseder de "bismillah" derse, namazı bozulmaz, ancak kerahet işlemiş olur. Bunun gibi namazda herhangi bir maksada yönelik olarak Kur'ân'dan bir âyet okuması da namazı bozmaz. Ancak Kur'ân'dan bir kelime söyler de o insanların sözünden ayırt edilmezse, meselâ "ya İbrahim!" derse, namazı bozulur.[504]

d) Mâlikîlere göre:

Namazda olan kimse, namaz dışındaki kimseye bir şey anlatmak için veya hatırlatmak için kıraat mahallinde bir âyet okursa, namazı bozulmaz. Ama bunu rükû' veya secdede okursa, namazı bozulur, çünkü kıraat mahallinin dışında okunmuş olur. Buna bir misal verelim İçeri girmek için izin isteyen adama, "Udhuluha Bi-Selâmin Âmînin" âyetini kıraat mahallinde okursa, namazı bozulmaz, onun dışında bir yerde okursa namazı bozulur.

Önemli bir olayı hatırlatmak veya anlatmak için namazda iken "sübhanellah" veya "lâilâhe illallah" ya da "la havle velâ kuvvete illâ billah" derse namazı bozulmaz. Çünkü namazın her bölümü tesbîh, tehlil ve la havle'ye mahal sayılır.[505]

Diğer rivayetler, yorumlar ve tahliller:

1116 nolu Seni b. Sa'd (r.a.) hadîsini Ebû Dâvud şu lafızla rivayet etmiştir:

"Namazda iken sizce önemli sayılan bir olay zuhur ederse, erkekler tesbihte bulunsun, kadınlar da tasfiyk yapsınlar."

Hadisin ricali sahihtir. Hemen hemen bütün müctehitler bu hadîsle istidlal etmişlerdir.

1117 nolu Hz. Ali Hadîsini Nesâi ve Beyhakî de tahrîc etmişlerdir. Ancak isnadında ve metninde ihtilâf söz konusudur. Bazı rivâyette "tesbihte bulundu", bazısında ise, "hafif öksürdü" denilmiştir. Bu da daha çok râvîlerinden Abdullah b. Nücca bulunuyor ki, bu zatla ilgili hadîs âlimlerinin görüşlerini 1100 nolu kısımda açıklamış bulunuyoruz.

1118 nolu Ebû Hüreyre (r.a.) hadîsinin merfu' veya mevkuf olduğu hakkında ihtilâf vardır. İsnadında ise Ebû Harun Umare b. Cüveyna bulunuyor ki, Hammad b. Zeyd onun yalancı bir kişi olduğunu söylemiştir. Şu'be onun hakkında şöyle demiştir:

"Ebû Harun'dan hadîs rivayet etmektense boynumun vurulmasını tercîh ederim." Zehebi onunla ilgili birçok görüş ve tesbitleri toplamıştır. İbn Maîn, onun zayıf olduğunu, Nesâi ise, metrukü'l-Hadîs olarak tanındığını belirtmiştir.[506]

Zeylaî Sehl b. Sa'd (r.a.) hadîsinin tamamını naklederek hadisin asıl söyleniş sebebini belirtmek istemiştir. Rivayetin tamamı şöyledir: Peygamber (a.s.) Efendimiz, aralarında barışı gerçekleştirmek üzere Benî Amr b. Avf kabilesine gitti. Namaz vakti girmiş oldu. Müezzin, Ebû Bekir Sıddîk'a (r.a.) gelip, "cemaate namaz kıldırmaz mısın?" diye teklifte bulundu. O da olumlu cevap verdikten sonra kalkıp namaz kıldırmaya başladı, derken Resûlüllah (a.s.) Efendimiz dönüp geldi. Cemaat namazda bulunuyordu. Peygamber (a.s.) ilerleyip safta yerini aldı. Cemaat O'nun geldiğini görünce el çırpmaya başladılar. Ebû Bekir ise namazda bir yana dönüp bakmadı, ancak cemaat el çırpmayı artırınca, etrafına dönüp baktı, Peygamber (a.s.) Efendimizi gördü. Peygamberimiz ona, yerinde dur, diye işarette bulundu. Bunun üzerine Resûlüllah'ın (a.s.) kendisine vaki bu emrinden dolayı Allah'a hamd etti ve sonra geri çekilip safta aynı hizada durdu. Resûlüllah (a.s.) öne geçip namaz kıldırdıktan sonra Ebû Bekir'e şöyle dedi:

"Ya Ebâ Bekir! Sana emrettiğim halde neden yerinde kalmadın?"

Ebû Bekîr şu cevabı verdi:

"Ebû Kahafe'nin oğluna, Resûlüllah'ın (a.s.) bulunduğu bir yerde öne geçip namaz kıldırmak yakışmaz." Sonra Reslüllah (a.s.) cemaate dönerek şöyle

buyurdu:

"Neden tasfiyki artırdınız, sorabilir miyim? Kim namazda iken önemli bir olay görürse, tesihte bulunsun Çünkü o tesbihte bulununca kendisine iltifat vaki olur. Tasfiyk ise ancak kadınlara mahsustur."[507]

Çıkarılan Hükümler

1- Namazda iken bir olaydan dolayı "sübhanellah" demek namazı bozmaz. Bu, Hanefîlere göredir.

2- Namazda iken, önemli bir olaydan dolayı erkeklerin "sübhanellah" demeleri, kadınların tasfiykte bulunmaları sünnettir. Bu, Şafiîlere göredir.

3- Namazda iken herhangi bir maksada yönelik olarak tesbîh, tehlîl ve benzeri bir zikirde bulunmak namazı bozmaz. Bu Hanbelilere göredir. Mâlikîler de aynı görüştedirler.

4- Namazda iken, namaz dışında meydana gelen bir olay sebebiyle, hatırlatmada bulunmak veya uyarmak veya cevap vermek, müsaade etmek niyetiyle kıraat mahallinde ise, Kur'ân'dan bir âyet okumakta da bir sakınca yoktur. Kıraat mahallinin dışında böyle yapmak ise, namazı bozar. Bu, Mâlikîlere göredir.

Namazda Kıraat Esnasında Takılıp Kalan İmama Fetihte Bulunmak

İmamın arkasında cemaat halinde namaz kılarken, imam kıraatte takılıp kaldığı ve hemen hatırlayamadığı takdirde cemaatten birinin ona fetihte bulunması caizdir.

Konuyla ilgili hadisler:

Musavver b. Yezîd el-Mâliki'den (r.a.) yapılan rivayette, şöyle haber vermiştir: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namaz kılarken (veya kıldırırken) bir âyeti terketti. Bunun üzerine (namazdan sonra) bir adam:

"Ya Resûlellah! şu ve şu âyeti (atladınız)" dedi. Resûlüllah (a.s.) ona:

"Bana hatırlatsaydın ya.." buyurdu.[508]

İbn Ömer (r.a.)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir namaz kıldı (veya kıldırdı) (kıraatte) okurken karışıklık meydana geldiğinden durup kaldı.

Namazı kılıp bitirince babama, "bizimle beraber namaz kıldın mı?" diye sordu. O da "evet" diye cevap verdi. Peygamber (a.s.) ona, " (fetihte bulunmana) engel olan ne?" buyurdu.[509]

Hadîslerin açık delâletinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Namazda kıraat esnasında takılıp kalan imama fetihte bulunmak meşrudur. O bakımdan fetihte bulunan kimsenin namazı bozulmaz

2- Kıraatte farz olan miktar yerine geldikten sonra imam takılıp kalırsa, fetihte bulunmak caiz olur mu? Hadîsin zahirinden bu husus anlaşılmamaktadır

3- İmam takılıp kaldığında namaz harici bir kimsenin fetihte bulunması meşru mudur? Bu hususta hadislerden anlaşılmamaktadır

Hadîslerin ışığında müctehit imamların görüş, tesbit ve istidiâlleri:

a) Hanefilere göre:

İmam namaz kıldırırken âyeti unutur, veya biraz okuduktan sonra duraklayıp kalır veya tereddüt gösterirse, arkasında namaz kılan kimsenin ona fetihte bulunması caizdir. Ancak o bununla imamını irşada niyet eder, tilâvete niyet etmez. Zira imamın arkasında ona uyanların okuması mekruhtur.[510]

İmam takılıp kaldığında ona uyan kimsenin hemen acele fetihte bulunması mekruhtur. Çünkü imam bu durumda matlûp olan başka bir sûreye intikal edebilir veya farz miktarı okumuşsa, beklemeye gerek görmeden rukû'a varabilir.

İmama uyan kimse, kendi imamına değil de başka birine fetihte bulunursa, namazı bozulur. Ancak bu durumda tilâvete niyet edip irşadı niyet etmezse, namazı bozulmaz.[511]

b) Şafiîlere göre:

İmam kıraat esnasında takılıp kalır ve az bir süre beklerse, o takdirde kendisine uyanlardan birinin fetihte bulunmacı caizdir.

Ama imam takıldığı yerde tereddüt ederse, o takdirde fetih yapılmaz. Aynı zamanda imama fetihte bulunan kimsenin, bununla sadece kıraati kasdetmesi gerekir veya kıraatle birlikte fetihte bulunmayı kasdetmesi gerekir, sadece fetihte bulunmayı kasdeden veya hiçbir şey kadetmezse, namazı bozulu. [512]

c) Hanbelilere göre:

İmam kıraat esnasında durup kalır veya yanlış okursa, ona uyan kimsenin fetihte bulunması vaciptir. Çünkü namaz ancak kıraatle sahih olur; imamın kıraatte duraklayıp kalması veya Fâtiha'yı yanlış okuması, namazın sıhhatına mani olur. O bakımdan cemaatten birinin fetihte bulunması gerekir. İmamından başka birine fetihte bulunması, o kimse ister namaz içinde olsun, ister dışında olsun, mekruhtur, fakat namazı hükümsüz bırakmaz, çünkü yaptığı fetih namaz içinde meşru bir sözdür.[513]

d) Mâlikîlere göre:

İmama fetihte bulunmak namazı bozmaz. Ancak me'mumun kendi imamına fetihte bulunması meşru'dür, o da imam kıraat esnasında durup kalır ve tereddüt ederse, fetih caizdir. Sadece duraklayıp kalır ama tereddüt etmezse, o takdirde fetihte bulunmak mekruhtur. İmamın Fatihada tereddüt etmesinden dolayı fetih vâcib olur; zamm-ı sürede tereddüt etmesinden dolayı fetihte bulunmak sünnettir. Eğer okumakta olan sûreyi tamamlamak üzere ise, fetihte bulunmak menduptur. İmamından başkasına -ister o başkası namazda bulunsun, ister namaz dışında olsun- fetihte bulunmak namazı bozar.[514]

Rivayetler, yorumlar ve tahliller:

1125 nolu Musavver (r.a.) hadîsini aynı zamanda İbn Hibban ve el-Esrem tahric etmişlerdir. İsnadında Yahya b. Kesir el-Kâhilî bulunuyor ki, bu zat

hakkında Ebû Hatim "Şeyhtir" demiştir. Bunun hadis âlimi olduğunu kasdetmiştir. Nesâî ise, onun zayıf olduğunu belirtmiştir. Sika olduğunu söyleyenler de olmuştur.[515]

el-Hatîb sahabeden olan Musavverin, Resûlüllah (a.s.) Efendimizden sadece bir hadîs rivayet etmiştir, diyerek bu zatın başka hadîs rivayet etmediğini hatırlatmıştır.

1126 nolu İbn Ömer (r.a.) hadîsini aynı zamanda Hâkim ve İbn Hibban tahrîc etmişlerdir. İsnadındaki ricalin hepsi sahihtir.

Ayrıca bu konuda bir diğer hadisi Hâkim, Enes (r.a.)'den rivayet etmiştir ki, meâlen şöyledir:

"Bizler Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında imamlara fetihte bulunurduk."

Buraya kadar naklettiklerimiz, namazda takılıp kalan imama fetihte bulunmanın caiz olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun aksini iddia edenler veya ona göre ictihatta bulunanlar da vardır. Onların istidlal ettiği hadîslerden biri, İbn İshak es-Sübey'i'nin el-Hâris'ten, onun da el-A'ver'den, onun da Hz. Ali (r.a.)'den yapılan şu rivayettir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Hz. Aliye şöyle buyurmuştur:

"Ya Ali! namazda imama fetihte bulunma."[516]

Ebû Dâvud bu hadîsin tahlilini yaparken diyor ki:

"Ebu İshak el-Sübey'î bunu el-Hâris'ten işitmemiştir. Ancak dört hadîs işitmiştir ki bu onlardan biri değildir." el-Münziri ise, el-Hâris el-A'ver hakkında şöyle demiştir:

"İmamlardan birçoğu onun çok yalancı olduğunu belirtmişlerdir."[517]

el-Hâris'in hadisini Abdurrezzak kendi Müsannef'inde Hz. Ali'den (r.a.) merfuân şu lafızla rivayet etmiştir:

"Ya Ali! namazda iken sakın imama fetihte bulunma."

Bu rivayetin münkati' olduğunu söyleyenler olduğuna göre, hadîs zayıf sayılır. O bakımdan müctehit imamların çoğu onunla istidlal etmemişlerdir.

Fethin cevazına delâlet eden hadîsler ise, hem istidlale, hem ihticaca elverişli görülmüştür.

Çıkarılan Hükümler

1- Namaz kıldırırken kıraate takılıp kalan veya tereddüt eden imama, cemaattan birinin fetihte bulunması caizdir. Ancak fetihte bulunan bununla tilâvette bulunmayı kasdetmiyecektir, aksi halde kerahet işlemiş olur. Bu, Hanefilere göredir.

2- İmam takılıp kalınca, ona uyan kimse fetihte acele etmemelidir. Çünkü bu durumda olan imam ya farz miktarı okumuş olabilir, ya da başka bir sûreye geçebilir. Buda Hanefîlere göredir.

3- Kendi imamından başkasına fetihte bulunan kimsenin namazı bozulur. Ancak bu durumda tilâvete niyet ederse, namazı bozulmaz, kerahet işlemiş olur. Bu, Hanefîlere göredir. Mâlikîlere göre namazı bozulur.

4- İmama fetihte bulunan kimse, bununla kıraati veya hem kıraati, hem fetihte bulunmayı kasdetmesi gerekir. Sadece fetihte bulunmayı kasdederse namazı bozulur. Bu, Şâfiilere göredir.

5- Kıraat esnasında takılıp kalan ve yanlış okuyan imama fetihte bulunmak vaciptir. Bu, Hanbelilere göredir.

---

[1] Buhari, vudu': 29, salat: 46, ısti'zaran: 18, Ebû Dâvud, taharet: 46, 56, salât: 144, Nesâî, taharet: 55, 70, 88, 91, İbn Mâce, taharet: 44, Ahmed: 1/78, 2/164, 193, 201, 228, 409.

[2] Sahih-i Müslim, mesacid: 15.

[3] Müsned-i Ahmed Müslim, Ebû Dâvud: Enes (r.a.)'den.

[4] Şerhu Fethi'l-kadir: 1/190, 191.

[5] Es-Siracü'l-vahhac ala metni'l-Minhac: 39, Fethüvahhab bi-Şerhi Menheci't Tullab: 1/35, 36.

[6] el-Muğni istikbal-i kıble: 1/431, 432.

[7] El-Müdevvenetü'l-kübrâ, kıble: 1/92, 93.

[8] Tirmizî, Müsned-i Ahmed, Tâberânî, Amir b. Rebi'a (r.a.)'dan.

[9] Neylü'l-evtar: 186.

[10] Mîzanü'l-i'tidal: 3/556-7571 nolu Muhammed b. Salim. 635-7905 nolu muhammed b. Abdullah.

[11] Neylü'l-evtar: 2/186.

[12] Tirmizî, salât: 139, Nesâî, Siyam: 43, İbn Mâce, ikâmet: 56, Tabernî, kıble: 8.

[13] Buharî, Müslim.

[14] Fazla bilgi için bak: Bedayi'us-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/118-119.

[15] el-Ümm: 1/93.

[16] el-Siracü'l-vahhac: 1/40.

[17] Geniş bilgi için bak: el-Muğnî: 1/440, 444.

[18] el-Fıkhu alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/197'den özetlenerek.

[19] Ebu Dâvud, taharet: 31, salât: 73, Tirmizi, taharet: 3, mevakıyt: 62, İbn Mâce, taharet: 32, Dâremî, vudu': 22, Ahmed: 1/123, 129.

[20] Buhari, ezan: 18, edeb: 27, ahâd: 1, Dâremî, salât: 42, Ahmed: 5/53.

[21] Haşiyetü'l-Tahtâvî: 118, 119,

[22] Bedayi'u's-Sanayi' fi-Tertıbi'ş-Şerayi': 1/130.

[23] es-Siracü'1-vahhac: 41, 42.

[24] Birincisi hadisi Ebu Davud, ikincisi Buhari ile müslim rivayet etmiştir: Üçücü hadisi İbn Kudame nakletmiştir

[25] el-Muğnî, tekbîr: 1/460, 481'den özetlenerek.

[26] el-Müdevvenetü'1-kübrâ, ihrâm: 1/62.

[27] Neylü'l-evtar: 2/192'den özetlenerek.

[28] Mîzanü'l-i'tidal: 4/586-10729 nolu Ebû Yahya.

[29] Neylü'l-evtar: 2/195.

[30] Nasburraye li-Ahadisi'1-Hidâye: 1/303.

[31] Ebü Dâvud, salât: 93.

[32] Müsned-i Ahmed: Ebu Musa (r.a.)'den.

[33] Tirmizî.

[34] Müslim, salât: 127, Ebû Dâvud, salât: 93, Tirmizî, İkamet: 50, Ahmed: 4/270, 276, 277.

[35] Buhari, ezan: 71, Müslim, salat: 127, 128, Ebû Davud, salat: 93, Tirmizi, mevakiyt: 53, İbn Mâce, ikamet: 50, Ahmed: 4/271, 272, 277.

[36] Buhari, ezan: 74, Müslim, salât: 124, Ebû Dâvud, salât: 93, Dâremî, salat: 48, 49, İbn Mâce, İkamet: 50, Ahmed: 2/234, 319, 505-3/177, 254, 274, 279, 291-5/262.

[37] Ahmed: 2/234, 319, 505.

[38] Neylü'l-evtar: 2/196.

[39] Buhari, salat: 3, 16, Müslim, salat: 119, Ebû Davud, salât: 115, 117, 136, 138, 140, Tirmîzî, salat: 63, 76, Nesâî, iftitah: 6, 11, 36, 37.

[40] Müsned-i Ahmed. Ebû Dâvud.

[41] Buharî, Müslim: İbn Ömer (r.a.)'dan.

[42] Buharî, Nesâî, Ebû Dâvud: Nâfi'dan.

[43] Müsned-i Ahmed, Ebû Dâvud, Tirmizî, Ali b.Ebı Tâlib (r.a)'den.

[44] Buharî, Müslim: Ebû Kalâbe'den.

[45] Müsned-i Ahmed, Sahîh-i Müslim: Ebu Kalebe'den.

[46] Buharî, Müslim, Tirmizî, Ebu Davut, İbn Mace: Ebu Humayd'den.

[47] Haşiyetü't-Tahtâvî alâ Meraki'l-felâh: 139.

[48] el-Ümm, refü'l-yedeyn fi't-tekbîr: 1/103, 104.

[49] el-Muğnî, yerfeu yedeyh, 1/469, 470'ten özetlenerek.

[50] el-Fıkhu Alâ'I-Mezahibi'l-Arbaa: 1/250.

[51] Fazla bilgi için bak: Şerhu Maani'l-Asâr: 1/195-197.

[52] Nasburraye: 1/309, 310.

[53] Neylü'l-evtar: 2/198.

[54] Neylü'l-evtar: 2/200.

[55] Fazla bilgi için bak: el-Ümm: 1/103-105.

[56] Neylü'l-evtar: 2/207.

[57] Müsned-i Ahmed, Sahîh-i Müslim, Vâil b. Hücür (r.a.)'den.

[58] Müsned-i Ahmed, Sahîh-i Buharî, Ebû Hâzim (r.a.)'den.

[59] Ebû Dâvud, Nesâi, İbn Mâce: İbn Mesûd (r.a.)'den.

[60] Müsned-i Ahmed, Ebû Dâvud: Ali (r.a.)'den.

[61] Hâşiyetü't-Tahtâvî ala Meraki'l-felâh: 140.

[62] el-Fıkhu alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/251.

[63] el-Fıkhu alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa, 1/251.

[64] el-Muğni, vazi'l yedi'l-yümnâ: 1/472.

[65] el-Muğni, vazi'l yedi'l-yümnâ: 1/473.

[66] el-Muğnî meseletün fi vazi'l yed: 1/472.

[67] el-Fıkhu Alâ'1-Mezahibi'l-Arbaa, Vaz'u'l-yed: 1/251.

[68] Neylü'l-evtar: 2/208.

[69] Neylü'l-evtar: 2/211.

[70] Müsned-i Ahmed.

[71] Müsned-i Ahmed, Müslim, Nesaî.

[72] Buhari, Ebû Dâvud, Nesâî.

[73] Nesâî, Ebû Dâvud, Müsned-i Ahmed.

[74] Şerhu Fethilkadîr, kerahat: 1/291.

[75] Fetâvâ-yi Hindiyye, adabü's-salât: 1/72.

[76] Fethülvahhab bi-Şerhi Menbeci't-Tullâb: 1/47.

[77] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa, iltifat: 1/274.

[78] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/274.

[79] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/274.

[80] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/274.

[81] İbn Mâce, Neylü'l-evtar: 2/212.

[82] Müsned-i Ahmed, Müslim, Tirmizî.

[83] Ebû Dâvud, Dârekutnî.

[84] Bedayi'us'-Sanayi’ Fi-Tertibi'ş-Şerayi, Sünen-ı salât: 1/202.

[85] Bedayi'u's'-Sanayi, Fi-Tertibi'ş-Şerayi, Sünen-i salât: 1/202.

[86] Bedayi'u's-Sanayi, Fi-Tertibi'ş-Serayi: 1/208.

[87] es-Siracü’lvahhac Alâ Metni'l-Minhac: 43.

[88] es-Siracü’lvahhac Alâ Metni'l-Minhac: 45.

[89] es-Siracü’lvahhac Alâ Metni'l-Minhac: 46.

[90] es-Siracü’l-vahhac Ala Metni’l-Minhac: 44.

[91] el-Fıkhu alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/250.

[92] el-Fıkhu alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/250.

[93] el-Muğnî 489, 490'dan özetlenerek.

[94] Mîzanü'l-i'tidal: 2/340-4003 nolu Talha b. Amir.

[95] Fazla bilgi için bak: Mîzanü'l-itadal: 2/128-3148 nolu Saîd.

[96] Mizanü'l-i'tidab 1/248- 945 nolu İsmail.

[97] Neyü’l-evtar: 2/250.

[98] Ebû Dâvud, Tirmizî, mevakıyt: 110.

[99] Ebû Dâvud, salât: 135, Nesâi, iftitah; 32, Ahmed: 4/353, 356.

[100] Bedayi'u's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/112.

[101] Bedayi'u's-Sanayfi’ fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/112'den özetlenerek.

[102] İbn Abidîn: 1/506.

[103] Bedayi'u's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayi’: 1/113.

[104] es-Siracü'l-vahhac Alâ Metni'l-Minhac: 44.

[105] el-Muğnî, kıraat: 1/492.

[106] el-Muğnî, kıraat: 1/492.

[107] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/230.

[108] el-Fıkhu Alâ'I-Mezahibi'l-Arbaa: 1/230.

[109] Neylü'l-evtar: 2/251.

[110] Buharî, ezan: 107, Müslim, salât: 170, 171, Ebû Dâvud, salat: 127, 135, Ahmed: 1/257, 5/86, 88, 101, 103, 106, 108, 111-6/395.

[111] Buharî, ezan: 103, Müslim, salât: 159, Nesâî, iftitah: 74, Ahmed: 1/175.

[112] Müsned-i Ahmed, Müslim.

[113] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/77'den özetlenerek.

[114] es-Siracü'1-vahhac Alâ Metni’1-Minhac: 14, 45.

[115] el-Muğnî: 1/393, 394.

[116] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/254.

[117] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/258.

[118] Şerhu Maani'l-Asar: 1/205, 206.

[119] Şerhu Maani'l-Asâr: 1/206.

[120] Şerhu Maani'l-Asar: 1/206.

[121] Buharî, ezan: 106, Tirmizî, sevabü'l-Kur'an: 11.

[122] Müslim, müsafırin: 203, Ahmed: 5/384, 397.

[123] Ebû Dâvud, salât: 130, 132, 212.

[124] Müslim, müsafirîn: 98, 99, 100, Ahmed: 2/35-6/184, 225.

[125] Fetâvâ-yi Hindiyye: 1/78.

[126] Fetavâ-yı Hindiyye: 1/78.

[127] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/78.

[128] el-Ümm, babü'l-kıraat: 1/109.

[129] el-Muğnî, Kıraat: 1/494.

[130] el-Muğnî, Kıraat: 1/495.

[131] el-Muğnî, Kıraat: 1/495.

[132] Fazla bilgi için bak: el-Müdevvenetü'l-kübrâ: 1/64-88, el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'1-Arbaa: 1/254.

[133] Neylü'l-evtar: 2/255.

[134] Neylü'l-evtar: 2/256.

[135] Müsned-i Ahmed, Ebû Dâvud, Müslim.

[136] Buharî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvud, Nesâî.

[137] Buhari, Müslim İbn Mâce, Ebû Dâvud, Nesâî, Tirmizî.

[138] Nesâî.. Hz. Aişe (r.a.)'dan.

[139] İbn Mâce, İbn Ömer (r.a.)'dan.

[140] Buharî, Müslim, Câbir (r.a.)'den.

[141] Müsned-i Ahmed, Nesâi; Sülayman b. Yesar'dan.

[142] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/77.

[143] Geniş bilgi için bak: Haşiyetü't-Tahtâvî: 143.

[144] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/41.

[145] el-Muğnî, kıraat: 1/491-492.

[146] Fazla bilgi için bak: el-Muvatta, 1/99, 100.

[147] Şerhu Maâni'l-Asâr: 1/213.

[148] Şerhu Maâni'l-Asâr: 1/214.

[149] İhkâmü'I-Ahkâm, Şerhu Umdeti'l-Ahkâm, Buhari, Müslim, Nesa, İbn Mâce, Ebû Dâvud.

[150] İhkâmü'l-Ahkâm: 2/15'den özetlenerek.

[151] Neylü'l-evtar: 2/260.

[152] Mîzanü'l-i'tidâl: 2/143-3205 nolu Saîd b. Sımak.

[153] Neylü'l-evtar: 2/262.

[154] Bülüğü'1-merâm: 1/132

[155] Müsned-i Ahmed, Nesâi, Tirmizî.

[156] Müsned-i Ahmed, Buharî.

[157] Müsned-i Ahmed, Müslim, Nesâî, Ebû Dâvud.

[158] Hâşiyetü't-Tahtâvî Alâ Meraki'l-felâh: 145, 148.

[159] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/38-48.

[160] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa, tekbirat: 1/253, el-Muğnî: 1/495, 496.

[161] el-Muğni, tekbîr: 1/495.

[162] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/253.

[163] el-Müdevvenetü'1-kübrâ: 1/70, 71.

[164] Neylü'l-evtar: 2/269.

[165] Fazla bilgi İçin bak: Nasburrâye li-Ahadîsi'l-Hidâye: 1/372.

[166] el-Muvatta': 1/191.

[167] Şerhü'n-Nevevî Alâ Sahîhil-Müslim: 3/5-7.

[168] Neylü'l-evtar: 2/270.

[169] Neylü'l-evtar: 2/270.

[170] Buharî, salât: 145, 148, Ahmed: 1/100, 2/240, 284, 285, 301, 450- 3/18, 94, 179, 218- 4/39, 41, 318, 338, 5/322, 365- 6/65, 141.

[171] Buharî, salât: 82, 84, 91, Ebû Dâvud, salât: 68, Nesâî, sehv: 11, İbn Mace, ikamet: 144, Ahmed: 3/334- 4/312.

[172] Müslim, salt: 48, Nesâî, Taberâni, nida: 16.

[173] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/252.

[174] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/252.

[175] Müsned-i Ahmed, Ebû Dâvud, Nesâi: Ebû Mes'ud'den.

[176] Sünen-i Ebî Dâvud: Rifaâ b. Râfi’den.

[177] Kütüb-i Sitte...

[178] Bedayi'us'-Sanayi’ Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/208.

[179] Fethü'l-vahhab bi-Şerhi Menhec'it-Tullab: 1/42.

[180] el-Muğnî: 1/499.

[181] el-Muğnî: 1/499.

[182] el-Müdevvene'tü'l-kübrâ: 1/71, 72.

[183] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/260.

[184] Şerhu Maâni'l-Asâr: 1/229.

[185] Şerhu Maânî'1-Asâr: 1/229.

[186] Fazla bilgi için bak: Nasburrâye: 1/373.

[187] Nasburrâye: 1/373.

[188] Buhari, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, Tirmizî.

[189] Müsned-i Ahmed, Ebu Davud, İbn Mace.

[190] Müsned-i Ahmed, Müslim, Ebu Davud, Nesai.

[191] Buhari, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mace.

[192] Tirmizî, Ebû Dâvud, İbn Mace.

[193] Müsned-i Ahmed, Tirmizi, Ebu Davud.

[194] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi, 1/208.

[195] Besayi'u's-Sanayi, Fi-Tertibi'ş-Şerayi, 1/208.

[196] es-Siracü’l-vahhac Ala Methi'l-Minhac: 45.

[197] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerâyi: 1/208.

[198] el-Umm, el-kavlü fi'r-rükû: 1/208.

[199] el-Muğnî, rükû: 1/501.

[200] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/260.

[201] el-Muğnî: 1/501.

[202] Şerhü Maani'l-Asâr: 1/233.

[203] Şerhü Maani'l-Asâr: 1/234.

[204] Şerhü Maani'l-Asâr: 1/234.

[205] Şerhü Maani'1-Asâr: 1/234.

[206] Şerhu Maani'l-Asâr: 1/236, 237.

[207] Şerhu Maani'1-Asâr: 1/237.

[208] Tirmizî, Ebû Dâvud tahrîc etmişlerdir.

[209] Nesburraye li-Ahadisi'l-Hidâye: 1/375, 376.

[210] Neylü'l-evtar: 2/275.

[211] Neylü'l-evtar: 2/275.

[212] Mîzanü'l-i'tidal: 2/389- 4191 nolu Abdullah.

[213] Müsned-i Ahmed, Müslim, Nesâî, Ebû Dâvud.

[214] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/74.

[215] el-Ümm: 1/111.

[216] Geniş bigi için bak: el-Muğnî: 1/503, 504.

[217] el-Müdevvenetü'1-kübrâ: 1/72.

[218] Buharî, Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[219] Buhari, ezan: 52, 74, 82, 86, 117, daavat: 99, Müslim, salât: 25, 28, 55, 62, 64, 71, 77, Ahmed: 1/95, 102, 143- 2/18, 230- 3/3, 18 87 -5/343, 388, 400- 6/78.

[220] Müslim, salât: 21, 22, 24, 25, 28, 33, 114, 115, 133, 194, 195, 197, 199, 202, 205, 206, 240. Nesâî, ezan: 41, kıble: 16, imamet: 38.

[221] Bedayi'us'-Sanayi’ Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/209.

[222] Buhari, salât: 18, ezan: 51, 74, 82, 128- taksîrü's-salât: 17, sehv: 9, merda: 12, Müslim, salât: 77, 82, 86, 89, Ebû Dâvud, salât: 68, Tirmizî,

salât: 150, Nesâî, eimme: 18, 38, 40, iftitah: 30, tatbiyk: 22, İbn Mâce, ikamet: 13, 144, Dâremî, salât: 44, 71, Taberâni, nîdâ: 56, cemaat: 18, 17, Ahmed: 2/230, 314, 341, 441, 420, 438, 440 -3/110, 154, 162, 200, 217, 300- 4/401, 405-6/51, 58, 68, 148, 194.

[223] es-Siracü'1-vehhac Ala Metni'l-Minhac: 45, 46.

[224] el-Muğnî: 1/507, 508.

[225] Şerhu Maâni'1-Asâr: 1/238.

[226] Şerhu Maâni'l-Asar: 1/239.

[227] Buharî, refi yed: 102, İbn Ömer (r.a.)’dan.

[228] Abdullah b. Ebi Evfâ (r.a.)'den, Sahîh-ı Müslim, ref-i re's: 190.

[229] Nasburrâye li-Ahadisi'1-Hidâye: 1/377.

[230] İhkâmü'I-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-ahkâm: 1/220.

[231] Ebu Dâvud, Buharî, eyman: 15, Tirmizî, salây: 110, isti'zan: 4, Nesâî, istiftah: 7, tatbiyk: 15, sehv: 67, İbn Mâce: 72.

[232] Nasburrâye: 1/279.

[233] Müsned-i Ahmed: 2/252- 4/22, 23.

[234] İbn Mâce, ikamet: 16, Nesâî, tatbiyk: 77, Ahmed: 4/23.

[235] Tirmizî, mevakiyt: 81, 91, Ebû Dâvud, salât: 44, Nesâî, tatbiyk: 54, iftitah: 88, İbn Mâce, ikamet: 16, Daremî, salât: 78, Ahmed: 2/525-4/22, 23, 119, 122-5/310.

[236] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerayî: 1/162.

[237] es-Siracü'1-vahhac Şerhün Alâ Metni'l-Minhac: 44.

[238] es-Siracü'l-vahhac: 1/44.

[239] el-Muğnî: 1/500.

[240] el-Müdevvenetü'1-kübrâ: 1/72'den özetlenerek.

[241] Geniş bilgi için bak: el-Fıkhu Alâl-Mezahibi'1-Arbaa: 1/261.

[242] Müsned-i Ahmed.

[243] Buhari, Nasburrâye: 1/380.

[244] Buhari, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce.

[245] Ebû Dâvud, salât: 137, Ahmed: 2/381, Nesâî.

[246] Sahîh-i Buhari, Müslim, salât: 236, Ahmed: 5/345.

[247] Buharî, mevakiyt: 8, ezan: 141, Müslim, salât: 233, Ebû Dâvud, salât: 154, Tirmizî, salât: 89, İbn Mâce, ikamet: 21, Nesâî, if'titah: 86, tathiyk: 53, Ahmed: 3/109, 115, 177, 179, 191, 214, 274, 291, 315, 336, 389.

[248] Ebu Dâvud, salât: 116.

[249] Ebu Dâvud, salât: 116, Tirmizî, mevakıyt: 86.

[250] Bedayi'u's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Serayi: 1/210.

[251] Bedayi'u's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/210.

[252] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/210.

[253] Bedayi'u's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/210.

[254] es-Siracülvahhac Alâ Metni'l-Minhac: 47.

[255] es-Siracülvahliac Ala Metni'l-Minhac: 47.

[256] el-Ümm: 1/113.

[257] Nesâi, tatbiyk: 38.

[258] el-Muğnî: 1/514, 516.

[259] el-Muğni: 1/515.

[260] Buhari, ezan: 133, 134, 138, Müslim, salât: 58, İbn Mace, ikamet: 19, Dâremî, salât: 73, Ahmed: 1/279, 280, 286, 292, 305.

[261] el-Muğni: 1/520.

[262] el-Muğnî: 1/520.

[263] el-Müdevvenetü'1-kübrâ: 1/73.

[264] Şerhu Maâni'1-Asâr: 1/255’den özetlenerek.

[265] Geniş bilgi için bak: Şerhu Maâni'I-Asâr: 1/257.

[266] Benzeri rivayeti ve kaynağını 879 nolu hadîste belirtmiş bulunuyoruz, oraya bakılması..

[267] İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'I-Ahkâm: 1/224.

[268] Neylü'l-evtar: 2/282.

[269] el-Hakim-Beyhakî-Darekutnî

[270] Neylü'l-evtar: 2/282.

[271] Neylü'l-evtar: 2/285.

[272] Dârekutni, Ebu Kutaybe'den.

[273] Mîzanü'l-i'tidal: 2/322-3929 nolu Dahhak...

[274] Dârekutnî, Nasburrâye li-Ahâdisi'I-Hidâye: 1/383.

[275] Buharî, sücud: 112, Müslim, sücud: 136, Ebû Dâvud, sücud: 136, Nesâî, sücud: 166, Tirmizi, sücud: 37, İbn Mâce, sücud: 83.

[276] Buharî, amelü fi's-salât: 9, Müslim, mesacid: 191, İbn Mâce, ikamet: 64, Ahmed: 3/100.

[277] Ahmed: 1/265.

[278] İbn Mâce, ikamet: 64, Ahmed: 4/335.

[279] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/108.

[280] el-Ümm: 1/114.

[281] el-Muğnî: 517.

[282] el-Muğni: 518.

[283] el-Müdevvenetü'l-kübrâ: 1/74.

[284] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/43.

[285] Müsned-i Ahmed, İshak b. Rahuye, Ebû Ya'lâ el-Mevsalî, Taberâni.

[286] Geniş bilgi için bak: Nasburrâye: 1/386.

[287] İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm: 2/63.

[288] Beyhakî , Hâkim el-Erbain'de...

[289] Neylü'l-evtar: 2/290.

[290] Neylu'l-evtar: 2/291.

[291] Sahîh-i Müslim.

[292] Nesâî, İbn Mâce.

[293] Tirmizî, Ebû Dâvud.

[294] Müslim, mesacid: 148.

[295] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi’: 1/202, el-İhtiyar li-Ta'lili’l-Muhtar: 1/49.

[296] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/41.

[297] Fazla bilgi için bak: el-Ümm, 1/107.

[298] el-Muğnî: 1/531, 532.

[299] el-Muğnî: 1/532'den özetlenerek

[300] el-Müdevvenetü'1-kübrâ: 1/64.

[301] Müsned-i Ahmed, Nesâî, tatbiyk: 100.

[302] Sünen-i Ebu Davud.

[303] Buharî, sehv: 5, Nesâî, sehv: 21, 27, 28.

[304] Bedayi'u's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/211.

[305] Bedayi'u's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/211.

[306] Bedayi'u's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/212, 213'ten özetlenerek.

[307] es-Siracülvahhac Şerhün Alâ Metni'l-Minhac: 48, 49.

[308] el-Ümm: 1/116'dan özetlenerek.

[309] el-Mugnî: 1/529-532'den özetlenerek.

[310] Bedayi': 1/210.

[311] Şerhu Maâni'l-Asar: 1/261.

[312] Neylü'I-evtar: 2/303.

[313] Nesâî, iftitah: 11, sehv: 34, Dâremî, salât: 96, Ahmed: 4/218.

[314] Müslim, mesacid: 112, Ebû Dâvud, salât: 181.

[315] Buhari, ezan: 120, 145, Ebû Dâvud, salât: 116.

[316] Ebû Dâvud, salât: 122, İbn Mâce, ikamet: 4, Ahmed: 6/31, 171, 194, 281.

[317] Ahmed: 2/311.

[318] Neylü'l-evtar. 2/308.

[319] Neylü'l-evtar: 2/309.

[320] Buharî, isti'zan: 27, 28, Müslim, salât: 59, 60, 61, Tirmizî, nikâh: 17, salât: 100, Nesâî, nikâh: 39, 40, tatbik: 100, 103, 104, sehv: 42, 45, İbn Mâce, ikamet: 24, Ahmed: 1/262, 394, 413, 414, 450-5/363.

[321] Müslim, salât: 56, Nesâî, sehv: 43.

[322] Ahmed: 1/276.

[323] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/163.

[324] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/163.

[325] es-Siracü'1-vahhac Ala Metni'1-Minhac: 48, 49, Fethülvahhab: 1/44.

[326] Fethülvahhab bi-Şerhi Menhaci't-Tullab: 1/45.

[327] Kitabü'l-Fıkhı Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/234, 235, el-Muğnî: 1/536, 537.

[328] Kitabü'l-Fıkhı Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/235.

[329] Neylü'l-evtar: 2/311.

[330] Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizi.

[331] Saîd kendi Sünen'inde, Buharî kendi Tarih'inde rivayet etmiştir.

[332] Müsned-i Ahmed, Nesâi, Ebû Dâvud.

[333] Müslim, mesacid: 114, 118, Nesai, sehv: 23, 31, 33, 35, salât: 7, 20, Ahmed: 4/3.

[334] Bedayi'u's-Sanayi’ Fi-Tertibi'ş-Şerayi’: 1/214'den özetlenerek.

[335] es-Siracü'1-Vahhac Şerhün Ala Metni'l-Mincah: 48.

[336] el-Muğnî: 1/534.

[337] Müslim, salât: 65, Ebû Dâvud, salât: 179, Tirmizî, tefsir: 3, Nesâi, sehv: 49, 50, 51, Daremî, salât: 85, Ahmed: 5/27.

[338] Kütüb-i Sitte'den beşi rivayet etmiştir.

[339] Bedayi'u's-Sanayi’ Fi-Tertibi’ş-Şerayi,   1/212, 213.

[340] Bedayi'u's-Sanayi’ Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/213.

[341] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/213.

[342] es-Siracü'1-vahhac: 49.

[343] Fazla bilgi için bak: el-Ümm: 1/117.

[344] el-Muğnî: 1/541, 542.

[345] Bedayi'u's-Sanayi: 1/212, el-Muğni: 542.

[346] Ihkâmü'l-Ahkâm Şerhü Umdeti'l-Ahkâm: 2/72.

[347] Ihkâmü'1-Ahkâm Şerhü Umdeti'l-Ahkâm: 2/73.

[348] Geniş bilgi için bak: İhkâmü'l-Ahkâm: 2/73, 74.

[349] Fethü'I-Allâm li-Şerhi Bülüği'l-Meram: 1/146'ya bakılması tavsiye edilir.

[350] Nasbu'rrâye: 1/424'den özetlenerek.

[351] Nasbu'rrâye: 1/426.

[352] Mîzanü'l-İ'tidal: 1/78- 273 nolu Ubey b. Abbas.

[353] Mîzanü'l-İ'tidal: 2/671-5279 nolu Abdülmuhaymin.

[354] Nasbü'rrâye:
1/427.

[355] Fazla bilgi için bak: Nasbu'r-râye: 1/427, 428.

[356] Buhari, enbiya: 10, daava: 31-32, Müslim, salât: 65-66-69, Ebû Dâvud, salât 179.

[357] Ebû Dâvud.

[358] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/76.

[359] es-Siracü'1-Vahhâc Alâ Metni'l-Minhâc: 40.

[360] Geniş bilgi için bak: el-Muğnî, 1/542, 543, 544.

[361] el-Bedayi': 1/212, Kitabü'l-Fıkhı Alâ'l-Mezahibi'I-Arbaa: 1/243.

[362] Ahzâb: 33/33.

[363] Neylü'l-evtâr: 2/324.

[364] Neylü'l-evtar: 2/324.

[365] Tirmizî, tefsîr-i sûre: 3, menakib: 20.

[366] Mü'min: 40/43.

[367] Taberânî.

[368] Mîzanü'I-İ'tidal: 4/511-10066, 10067 nolu Ebû Cafer.

[369] Mîzanü'l-İ'tidal: 1/448-1680 nolu Hibban.

[370] İbn Mâce, ikamet: 26, Dâremî, salât: 86, Nesâî, istiaze: 18, 21, Tirmizî, daavat: 88, Ahmed: 2/168, 198, 237, 340, 365, 451- 3/283.

[371] Buhari, daavat: 39, 44, 46, Müslim, zikir: 48, Nesâî, istiaze: 47, Ahmed: 6/200, 201.

[372] Buharî, daavat: 17, ezan: 149, tevhîd: 9, Müslim, zikir: 47, 48, Tirmizî, daavat: Nesâî, sehv: 57, 59, İbn Mâce, dua: 2, Ahmed: 1/4, 7.

[373] Ahmed: 4/55, 63, 329-5/375.

[374] Sünen-i Nesâî.

[375] Sahih-i Müslim, Sünen-i Ebû Dâvud.

[376] Nesâî, sehv: 62, Ahmed: 4/264.

[377] Ahmed: 5/247, Ebû Dâvud, vitir: 26, Nesâi.

[378] Ahmed: 6/209.

[379] Müslim, müsafirîn: 181, 187, 189, Ebû Dâvud, tetavvû: 36, Tirmizî, daavat: 30, Ahmed: 1/284, 343, 352, 373.

[380] İnşirah: 94/7.

[381] Bedayi'u's-Sanayi’ Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/213.

[382] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/46.

[383] Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/46.

[384] el-Muğnî: 1/546- 548'den özetlenerek.

[385] el-Müdevvenetü'1-kübrâ: 1/102, 103.

[386] Kitabu'l-Fıkhı Alâ'1-Mezahibi'l-Arbaa: 1/244.

[387] Ihkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm: 2/75, 76.

[388] Neylü'l-evtâr: 2/327.

[389] Neylü'I-evtâr: 2/327.

[390] Ihkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm: 2/77.

[391] Fazla bilgi için bak: Nasburrâye: 1/428, 429.

[392] Müslim, ikamet: 28, Ebû Dâvud, salât: 41, 184, 188, Tirmizî, mevakiyt: 28, Nesâî, tatbiyk: 34, 83, sehv: 68, 71, İbn Mâce, ikamet: 28,

Dâremî, salât: 41, 87, Taberanî, nida: 54, Ahmed: 1/172, 181- 2/72-1/183, 312, 317-5/60 86, 88, 102, 107, 238, 344.

[393] Müslim, ikamet: 28, Nesâî, tatbiyk: 34, 83, sehv: 68, 71, İbn Mâce, ikamet: 28, Ahmed: 1/172, 181- 2/72-4/193.

[394] Müslim, salât: 120, Nesâî, tatbiyk: 34, 83, sehv: 68, 71, İbn Mâce, ikamet: 28, Dâremî, salât: 41, Ahmed: 1/386, 390, 406, 408, 409, 414, 418, 427, 444, 465, 4/316, 317.

[395] Nesâî, tatbiyk: 34, 83.

[396] Müsned-i Ahmed, Ebû Dâvud.

[397] Tirmizî, salât: 107, Ebû Dâvud, salât: 186. Ahmed 2/532.

[398] Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı, Celâl Yıldırım: 1/252.

[399] el-Ihtiyar Li-Ta'lîl'I-Muhter: 1/54.

[400] el-Ihtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhter: 1/54.

[401] Bedayî's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi’: 1/214.

[402] Fazla bilgi için bak: Bedayi: 1/214, 215.

[403] Fazla bilgi için bak: Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/46.

[404] Ebû Dâvud, taharet: 31, salât: 73, Tirmizî, taharet: 3, mevakiyt: 62, Mâce, taharet: 32. Daremî, vüdû’: 22, Ahmed: 1/123, 129.

[405] Buhari, ezan: 18, edeb: 27, âhad: 1, Dâremî, salât: 42, Ahmed: 5/33.

[406] Geniş bilgi için bak: el-Muğnî: 1/551, 553.

[407] el-Muğni: 1/554.

[408] el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/143, 144'den özetlenerek.

[409] Kitabü'l-Fıkhı Alâ'I-Mezahibi'l-Arbaa: 1/265.

[410] Neylü'l-evtar: 2/333.

[411] Fazla bilgi için bak: Neylü’l-evtar: 2/333, 334.

[412] Mîzanü'1-İ'tidal: 3/388-6886 nolu Kurre.

[413] Neylü'l-Evtar: 2/336.

[414] Nesburrâye: 1/431.

[415] Mîzanü'l-İ'tidal: 1/474 -1700 nolu Hureys.

[416] Geniş bilgi için bak: Nasburrâye: 1/433.

[417] Şerhu Maâni'1-Asâr: 1/270.

[418] Zeylai, el-Hulasa'dan naklen belirtmiştir. Nesburraye: 1/433.

[419] Nesburrâye: 1/433.

[420] Mîzanü'l-İ'tidal: 2/671-5279 nolu Abdülmeheymin.

[421] Mîzanü'l-İ'tidal: 4/373-9499 nolu Yahya.

[422] Nasburrâye: 1/434.

[423] Mîzanü'l-İ'tidal: 3/76-5650 nolu Atâ.

[424] Geniş bilgi için bak: Şerhu Maâni'l-Asar: 1/266-277.

[425] Tirmizî, mevakiyt: 108, Ebû Dâvud, vitir: 25, Nesâî, sehv: 81, Ahmed: 4/88, 254.

[426] Müslim, Müsned-i Ahmed, Ebû Dâvud, Nesâî.

[427] Buharî, Müslim.

[428] Tirmizî, salât: 185, İbn Mâce, ikamet: 32, Ahmed: 2/205.

[429] Buharî, cihad: 25, Tirmizi Hadisün sahîhün.

[430] İbn Mâce, ikamet: 32, Ahmed: 6/294 305, 313, 32.

[431] Tirmizî, daavat: 78.

[432] Fazla bilgi için bak: el-Muğni: 1/559, 560.

[433] Geniş bilgi için bak: Neylü'l-evtar: 2/343, 344.

[434] Tirmizî, salât: 100, İbn Mâce, ikamet: 32, Müsned-i Ahmed, Müslim.

[435] Sahîh-i Buhari, Ahmed: 2/284, 285.

[436] Buharî, ezan: 149, 150, isti'zan: 3, Müslim, müsafirîn: 62, Ebû Dâvud, salât: 71, 184, Tirmizî, mevakiyt: 92, İbn Mâce, ikamet: 55, Nesâî, ikamet: 34, sehv: 69, 72, Ahmed: 4/291, 292, 300- 5/86, 88, 107.

[437] Müslim, hac: 311, 312, Ahmed: 4/161, 343- 5/262.

[438] Buharî, salât: 17, libas: 3, Müsüm, salât: 250, Ahmed: 4/307, 308, 309.

[439] Buharî, ezan: 159, Nesâî, sehv: 100, İbn Mâce, ikamet: 33, Ahmed: 1/384, 408, 429, 459, 464-2/178, 208, 5/228.

[440] Buhari, ezan: 159, Nesâi, sehv: 100, İbn Mace, ikamet: 33, Ahmed: 1/384, 408, 429, 459, 464, 2/178, 206-5/226.

[441] Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerayi’: 1/159'dan özetlenerek.

[442] Fazla bilgi için bak: Aynı eserin 160. sahîifesine.

[443] Bedayi'us-Sanayi’: 1/217.

[444] Bedayi'us-Sanayi’: 1/241'den özetlenerek.

[445] Fazla bilgi için bak: el-Ümm: 1/127.

[446] Fazla bilgi için bak: el-Umm: 1/128.

[447] Kitabu'l-Fıkhı Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/270.

[448] El-Muğni, 1/560, 561'den özetlenerek.

[449] el-Muğnî, 1/562, Buharî, ezan: 157.

[450] el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/144.

[451] Neylü'l-evtar: 2/347.

[452] Ebû Dâvud, Tirmizî, duâ: 120, Ahmed: 6/371.

[453] Ebû Dâvud, vitr: 24, Tirmizi, duâ: 113.

[454] Tirmizî, duâ: 103.

[455] Neylü'l-evtar: 2/353.

[456] Neylü'l-evtar: 2/353.

[457] Bakara: 2/238, Buhari, amel: 2, tefsir: 2, 13, Müslim, mesacid: 35, Tirmizî, mevakiyt: 180, Ahmed: 1/377.

[458] Buhari, el-amelü fissalât: 2, tefsir: 2, 3, Müslim, mesacid: 35, Tirmizî, mevakıyt: 180, tefsir: 2, Ahmet: 1/435, 463- 4/368.

[459] Müslim, mesacid: 12, Ahmed: 6/2.

[460] Müslim, Nesâî, Ebû Dâvud, salât: 167, Ahmed: 4/46- 5/448.

[461] Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/215.

[462] Bedayi'us'-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/215.

[463] Kanaklarıyla İslâm Fıkhı/Celâl Yıldırım: 1/341.

[464] Kanaklarıyla İslâm Fıkhı/Celâl Yıldırım: 1/341.

[465] Kanaklarıyla İslâm Fıkhı/Celâl Yıldırım: 1/341.

[466] es-Siracü'lvahhac, Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 55, 58.

[467] Kitabü'l-Fıkhı Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/297, 298.

[468] Kitabü'l-Fıkhı Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/297, 298.

[469] İbn Mâce, talâk: 16.

[470] Neylü'l-evtar: 2/357.

[471] Nasburrâye Li-Ahâdisi'l-Hidâye: 2/64.

[472] Nasburrâye Li-Ahâdisi'1-Hidâye: 2/65.

[473] Mizânü'l-I'tidal: 4/43-8181 nolu Muhammed b. el-Musaffa.

[474] Mizânü'l-I'tidal: 4/43-8181 nolu Muhammed b. el-Musaffa.

[475] Mizânü'l-İ'tidal: 4/443-9773 nolu Yezîd.

[476] İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm: 2/30.

[477] Nesâî, sehv: 17, Ahmed: 1/80,107, İbn Mâce.

[478] Buharî, el-amelü fi's-salât: 12, Ebû Dâvud, Ahmed, Nesâî.

[479] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/107.

[480] Kitabu'l-Fıkhı Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/299, 300.

[481] Kitabu'l-Fıkhı Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/299.

[482] Kitabu'l-Fıkhı Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/298.

[483] Mîzanü'l-İ'tidal: 2/514-5650 nolu Abdullah.

[484] Neylü'l-Evtar: 2/360.

[485] Fazla bilgi için bak: Mîzanü'l-İ'tidal: 3/70, 71-5641 nolu Atâ'.

[486] Mizanü'1-İ'tidal: 1/627- 2408 nolu Halid...

[487] Neylü'l-Evtar: 2/361.

[488] Mizanü'l-İ'tidal: 4/279-9143 nolu Nuh b. Ebî Meryem.

[489] Meryem: 19/58.

[490] Ebu Davud, salât: 158, Nesâî, sehv: 18, Ahmed: 4/25, 26.

[491] İbn Mâce, ikamet: 142, Buhari, ezan: 46, 51, Müslim, salât: 90, 94, 101, Nesaî imamet: 40, Dademi, mukaddeme: 14, salat: 44, Ahmed: 2/52, 4/412- 5/361-6/34, 96, 159, 210, 229, 251.

[492] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/300.

[493] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/300.

[494] el-Fıkhu Alâ'l-Mezabibi'l-Arbaa: 1/300.

[495] Tirmizî, mevakiyt: 179, Nesaî, iftitah: 36.

[496] Fetava-yı Hindiye: 1/98.

[497] Kitabu'l-Fıkhı Alâ'l mezatübi'l-Arbaa: 1/304.

[498] el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 1/100.

[499] Buharî, amelün fissalâtî: 16, sehv: 9, Müslim, salât: 102, Ebû Dâvud, salât: 169, Nesâî, imamet: 7, 15, sehv: 4, Ahmed: 5/330, 332, 333.

[500] Tirmizi, mevakiyt: 155, Ahmed: 1/77, 79, 98, 103, 112-3/290.

[501] Buharî, el-amelü fissalât: 5, ezan: 48, sehv: 9, Müslim, salât: 107, Ebû Dâvud, salât: 169, 170, Tirmizî, mevakiyt: 155, Nesâî, sehv: 15, 16, Taberânî, sefer: 61, Ahmed: 2/261, 317, 376, 412, 440, 473, 479, 492, 507, 529- 3/348, 357- 5/336, 338.

[502] Kitabü'l-Fıkhı Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/303.

[503] es-Siracü'lvahhac şerhün Alâ Metni'1-Minhac: 56.

[504] Kitabu'l-Fıkhi Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/304.

[505] Kitabu'l-Fıkhi Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/303.

[506] Fazla bilgi için bak: Mîzanü'l-İ'tidal; 3/173-6018 nolu Umare b. Cüveyn.

[507] Nasburrâye: 2/76.

[508] Ebû Dâvud, Müsned-i Ahmed.

[509] Ebû Dâvud, salât.

[510] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/301'den özetlenerek.

[511] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/301.

[512] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibil-Arbaa: 1/302.

[513] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/302.

[514] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/302.

[515] Bilgi için bak: Neylü'l-evtar: 2/365, Mîzanü'l-İ'tidal: 4/403-9609 nolu Yahya b. Kesîr.

[516] Ebü Dâvud, Ahmed: 1/146.

[517] Neylü'l-Evtar: 2/386.

Çıkarılan Hükümler

Namazda Dua Ve Zikirde Bulunmak

Namaz baştan sonuna kadar belirlenmiş şekilde zikir ve duadan ibarettir. Ancak bu ibadeti yaparken onun dışında olan birtakım zikir ve duada bulunmak doğru olur mu veya namazı bozar mı? Bu soruya ancak ilgili hadisleri ve müctehid imamların tesbit, istinbat ve ictihadlarını nakledince cevap vermiş oluruz.

Abdurrahman b. Ebi Leyla'nın kendi babasından yaptığı rivayette, onun şöyle dediğini nakletmiştir:

"Farz olmayan bir namazda Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin okuduğu surede ne kadar cennet ve cehennem kavramları anılınca O'nun şöyle Allah'a sığındığını duydum:

"Cehennem ateşinden Allah'a sığınırım ve Cehennemliklere veyl olsun!"[1]

Hadisin Açık Delaletinden Şu Hüküm Anlaşılıyor:

Farz olmayan bir namazı kılarken, cehennem ve azaptan söz edilen yerde, ondan Allah'a sığınmak; tesbih ve tazimden söz edilen yerde, Cenab-ı Hakkı tesbih ve tenzih etmek meşrudur. Aynı zamanda bunun müstehab olduğunu söyleyen müctehidler de vardır.

Nitekim Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, o şöyle haber vermiştir:

"Ayın dolunay haline geldiği gecede ben Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte kalkıp namaz kılarak ibadette bulunduk. Rasulüllah (s.a.v.) Bakara, Al-i İmran ve Nisa surelerini okuyordu. Bu halde iken ne kadar korkutucu bir ayete geldiyse, Allah'a dua edip istiazede bulundu (O'na sığındı). Ne kadar beşaret va'deden bir ayete geldiyse, mutlaka Allah'a dua edip O'na rağbet eyledi."[2]

Musa b. Ebi Aişe'den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir

"Bir adam evinin damında namaz kılıyordu. Zamm-ı Sureyi okurken, "Artık bunu yapan (o yüce kudret) ölüleri diriltmeye kadir değil midir?" [3] mealindeki ayeti okuyunca: "Seni tenzih eder tesbihte bulunurum, evet sen kadirsin!" dedi. Bunun üzerine kendisinden neden böyle yaptığı sorulunca, şu cevabı verdi:

"Ben bunu Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden işittim, o da böyle yapıyordu." [4]

Bu hadislerin ravilerinin sıka (güvenilir) olduğu tesbit edilmiş, sadece birinci hadisin ravisi Musa b. Ebi Aişe'nin irsal yaptığı, yani rivayet zincirinde bir sahabenin adını anmadığı görülmüştür. Bununla beraber abid ve güvenilir bir kişi olduğunu et-Takrib sahibi belirtmiştir.[5]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İctihadları:

Bu konudaki hadis ve rivayetlerin çoğunun sahih olduğuna bakılınca, müctehid imamların hepsinin nafile namazlarda zamm-ı sure okunurken dua ve zikirde bulunmanın sünnet veya müstehab olduğunda ittifak etmeleri akla gelebilir. Ancak onlardan her birinin kendi yöntem ve metoduyla yaptığı tesbit, istidlal ve ictihadlar az farklı olarak ortaya çıkmıştır. Şöyle ki:

a) Hanefilere göre: Namazda insanların sözüne benzer şekilde dua etmek, zikir ve tesbihte bulunmak namazı bozar. Bu husustaki kuralları ise şöyledir: Namaz esnasında Kur'an'da ve Hadiste olmayan bir dua veya tesbih ile dua ve tesbihte bulunmak namaza münafî sayılır ve o gibi dileklerin insanlardan talep edilmesi de gayr-i mümkün addedilmez. O bakımdan kişinin namaz kılarken Allah'ın kitabından, Rasulüllah'ın (s.a.v.) sünnetinden istediği dua ve zikirlerle duada bulunabilir, zikredebilir. Bir de insanlardan istenmesinin gayr-i mümkün görüldüğü hususları da istemekte bir sakınca yoktur. Mesela rızık istemek, mal ve çocuklarda feyiz ve bereketin doğmasını talep etmek bu cümledendir. Yani bu gibi isteklerle namaz bozulmaz.[6]

b) Malikilere göre: Nafile namazda dünya ve ahiretle ilgili hayırlı şeyleri istemek, buna benzer dileklerde bulunmak mutlaka namazı bozmaz. Hatta insanlardan istenmesi mümkün olan şeyleri bile Allah'tan istemekte bir sakınca söz konusu değildir.[7]

c) Şafîilere göre: Namaz esnasında namazı bozan dua, haram veya gayr-ı mümkün bir şey istemekle ilgilidir. Bunun dışında kişi namazda istediği şekilde dünya ve ahiret hayrını dile getirip Cenab-ı Hak'tan isteyebilir. Şu şartla ki, o dileğini Allah'tan başkasına arzetmemeli ve O'ndan başkasından istememeli...[8]

d) Hanbelilere göre: Namaz esnasında namazı bozan dua, kitap ve sünnette varid olmayanıdır ve aynı zamanda ahiretle ilgili bulunmayanıdır. Mesela dünyevi ihtiyaçları ve gerekli şeyleri istemek: Allah'ım! Bana güzel bir zevce ihsan eyle gibi isteklerde bulunmak bu cümledendir.[9]

Diğer bir rivayete göre: Ahmed b. Hanbel, namazda yapılan bu gibi dua ve zikirlerin cehren değil gizli yapılması halinde doğru olabileceğini söylemiştir.[10]

İmam Şafii ise, belirtilen ölçüler çerçevesinde nafile namazlarda rahmet ayetine gelince, ilahi rahmet ve cenneti istemek; azap ayetine gelince, cehennem ve ateşinden Allah'a sığınmak müstehabdır.[11]

Bu konuda diğer bir rivayet de Avf b. Malik (r.a.) den yapılmıştır. Adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte bulunuyordum. (Gece ibadetine) kalktım. Rasulüllah (s.a.v.) önce ağzını misvakladı ve abdest aldı. Sonra kalkıp namaza durdu: Fatiha'yı okumaya başladı, arkasından Bakara suresini okudu. Bu arada ne kadar bir rahmet ayetine geldiyse duraklayıp (Allah'tan rahmet) diledi. Ne kadar bir azap ayetine geldiyse duraklayıp (ondan Cenab-ı Hakk'a) sığındı. Sonra rukü'a vardı, ayakta durduğu kadar rukü'da bekledi ki o esnada şöyle diyordu: "Sübhane zi'1-ceberuti ve'1-melekuti ve'1-kibriyai ve'1-azameti". Sonra secdeye vardı ve rüku'da durduğu kadar orada durdu da bu esnada şöyle diyordu: "Sübhane zi'1-ceberuti ve'1-melekuti ve'1-kibriyai ve'l-azameti. Sonra (kalkıp ikinci rek'atte Fatihadan sonra) Al-i İmran suresini ve arkasından bir sure, bir sure daha okudu. Sonra birinci rek'atte yaptığının bir benzerini yaptı."
[12]

Bu hadisin isnadında yer alan ricalin hepsi sıka (güvenilir)dır. Darekutni de aynı görüşü izhar etmiştir.[13]

Çıkarılan Hükümler:

1) Nafile namazlarda kıraat esnasında geçen rahmet ayetlerine gelinince Allah'tan rahmet dilemek; azap ayetlerine gelinince cehennem ateşinden Allah'a sığınmak, müstehabdır.

2) Namazda bu tarz bir dilek ve sığınmanın cehren söylenmesinde bir sakınca yoktur.

3) Gece kalkıp ibadet ederken, iki rekat namaz kılmak ve bu namazda uzun sureleri okumak kimine göre sünnet, kimine göre müstehabdır.

4) Yine gece namazında rüku’ ve secdeyi uzatıp Cenab-ı Hakk'a tazimde bulunarak tesbihte bulunmak müstehabdır.

Namazda İken Verilen Selamı İşaretle Alıp Cevaplamak

Namaz her yönüyle saygı, tazim ve teslimiyet makamıdır. Namaza aykırı söz ve davranışlarda bulunmak, hem onun faziletini düşürür, hem de bozulmasına sebep olur. O bakımdan biz bu ibadeti kemal-i edeple yerine getirirken, kendiliğimizden bir şey ilave edemeyiz ve ondan bir şey de noksanlaştıramayız. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den nasıl tesbit edilip rivayette bulunulmuşsa, onu aynen uygulamakla mükellefiz.

Namazda iken başkasına sözlü olarak selam verilmez. Başkasının da namaz kılan kimseye selam vermesi pek uygun değildir. Ancak Rasulüllah (s.a.v.) zamanında verilen selamın işaretle alınıp cevaplandırıldığı sahih rivayetle sabit olmuştur. Şöyle ki:

İbni Ömer (r.a.) diyor ki:

"Bilal'a sordum, dedim ki: Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz namazda iken mü'minler ona selam verirdi. (Bu durumda Rasulüllah (s.a.v.) ne yapar veya karşılık verir miydi?)" Bilal bana şunu söyledi:

"Evet, eliyle işaret ederdi."[14]

İbni Ömer'in (r.a.) Suhayb'den (r.a.) yaptığı rivayete göre, Suhayb (r.a.) şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimize uğradığımda onu namaz kılar bir halde buldum. Kendisine selam verdim, O da bana işaretle cevap verdi, yani selamımı işaretle alıp işaretle cevapladı."

İbni Ömer (r.a.) diyor ki:

"Pek bilemiyorum, ancak Suhayb'ın "Parmağıyla işaret etti" dediğini biliyorum."[15]

Tirmizi diyor ki:

"Bu iki hadis de bana göre sahihtir. Aynı zamanda Ümmü Seleme'nin (r.a.) ikindiden sonra iki rekatle ilgili hadisinde ve Hz. Aişe (r.a.) ile Cabir (r.a.) nın, Rasulüllah'ın son ölüm hastalığında oturarak namaz kılmasıyla ilgili hadislerinde Rasulüllah'ın (s.a.v.) arkasında bulunanların ayağa kalktıklarında onlara işaret edip oturmalarını emrettiği sıhhat derecesinde tesbit edilmiştir."[16]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İctihadları:

a) Hanefîlere göre: Namaz kılmakta olan kimse, yanılarak birine selam verir ve sadece "es-Selam" der ve sonra da namazda olduğunu hatırlarsa, namazı bozulur.

Bunun gibi namazda iken verilen selamı ister yanılarak, ister bilerek cevaplarsa namazı bozulur. Çünkü selam vermek veya alıp cevaplamak,

zikir türünden değildir. Ancak bu durumda verilen selamı sözlü olarak değil de elinin işaretiyle veya başının hafif hareketiyle cevaplarsa ya da parmağıyla işaret ederek cevaplarsa, sahih kavle göre namazı bozulmaz. [17]

b) Şafiilere göre: Namazda iken verilen selamı sözlü olarak cevaplamak namazı bozar. Nitekim Ata, Nahai, İshak ve Ebu Sevr'de aynı görüş ve ictihaddadırlar.[18]

c) Tabiinden Said b. Müseyyeb, el-Hasan ve Katade'ye göre: Verilen selamı sözlü olarakta cevaplamakta bir sakınca yoktur.[19]

Bu anlatım tarzından anlaşılan şudur ki: Verilen selamı parmak işaretiyle alıp cevaplamakta bir sakınca söz konusu değildir.

d) Malikilere göre: Sahnunun İbn Kasım'a: "Namazda iken adamın bazı ihtiyacını ifade için işarette bulunmasını İmam Malik mekruh görüyor muydu?" sormasına karşılık şu cevabı vermiştir:

"Onun mekruh saydığını bilmiyorum. Ben şahsen bunda bir sakınca görmüyorum, yeter ki yapılan işaret hafif olsun. Nitekim İmam Malik'in verilen selamın işaretle alınıp cevaplanmasında bir beis görmediği kesindir. Zira İmam şöyle dedi:

"Farz veya nafile namazda olan kimse, kendisine selam verilince, onu ya el ya da baş işaretiyle cevaplasın."[20]

e) Hanbelilere göre: Namaz kılmakta olan kimseye selam vermekte bir sakınca yoktur. Ancak onun redd-i selam yapması halinde namazı bozulur. Yani namaz kılmakta olan kimse kendisine verilen selamı ne sözlü, ne de işaretle cevaplıyamaz.[21]

İmam Ahmed bu konuda İbn Mes'ud (r.a.) hadisiyle istidlal etmiştir. Şöyle ki: İbn Mes'ud (r.a.): "Rasulüllah'a (s.a.v.) uğradım, namaz kılıyordu. Kendisine selam verdim, ama O selamımı cevaplamadı. Namazını kıldıktan sonra bana şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Cenab-ı Hak emrini dilediği şekilde ortaya kor ve şüphesiz ki Allah namazda konuşmamanız hakkında emrini ortaya koymuştur."

Bu hususu belirttikten sonra selamıma karşılık verdi."[22]

Hadislerin açık delaletinden anlaşıldığı üzere, diğer üç mezhebin tesbit, istidlal ve ictihadları daha sıhhatlidir. Ebu Davud'un rivayet ettiği: "Namazda ne ğırar ne de teslim vardır" mealindeki hadise gelince: Verilen selamı işaretle alıp cevaplamaya değil, sözlü olarak cevaplamaya delalet etmektedir.

"Gırar": Namazda bir şey noksan kılmak anlamına geldiği gibi, İmam Ahmed'in yorumuna göre, ne selam vermek ne de verilen selamı alıp cevaplamak manasına gelmektedir.[23]

Çıkarılan Hükümler:

1- Namaz kılan kimseye selam vermekte bir sakınca yoktur. Hanefîlere ve Hanbelilere göre, verilmemesi daha uygundur.

2- Namaz kılmakta olan kimse verilen selamı sözlü olarak cevaplarsa, ittifakla namazı bozulur.

3- Namazda iken verilen selamı parmak, ya da baş işaretiyle alıp cevaplamak müstehabdır.

Namazda İken Sağa, Sola İltifat Etmek

Namaz, ibadetin özeti, kalp huzurunun aynası, edep ve terbiyenin en zarif makamıdır. Cenâb-ı Hakk'ın yüksek kudreti karşısında aczimizi, ihtiyacımızı, mutlak anlamda baş eğmemizi söz ve davranışımızla ortaya koyduğumuz bir dönemdir. O bakımdan bu çok mübarek ibadeti yerine getirirken kalp ve, kalıbımızı Hakk'a yönelterek tam huzur ve huşu üzere bulunduğumuzu göstermemiz kadar tabii ne olabilir?

Ancak önemli bir konu zuhur ettiğinde göz ucuyla hafif sağa veya sola bakmakta pek sakınca görülmemiştir. Zira böyle hallerde belirtilen şekilde bakmamak daha çok kalbi meşgul edebilir.

Nitekim ashâb-ı kiramdan Enes (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bana şöyle buyurdu:

"Namazda iltifattan sakın! Çünkü namazda iltifat helak olmaya sebep olabilir. Ama herhalde bir tarafa iltifat etmek gerekiyorsa, bu da tetavvu’ (nafile) namazda olabilir, farzda değil."[24]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz'e namazda iken iltifattan sordum. Buyurdu ki:

"Şeytanın kuldan kapıp çaldığı bir davranıştır."[25]

Ebu Zer (r.a.) ise şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz buyurdu ki:

"Kul namazda iltifatta bulunmadığı (sağa-sola bakmadığı) sürece, Allah (rahmet ve gufranıyla) ona yönelmiş olur. Kul yüzünü başka tarafa çevirince, Cenab-ı Hak, ondan (rahmet ve gufran) yüzünü çevirir."[26]

Yukarıdaki 23 ve 24 nolu hadislerin sahih olduğunda ittifak edilmiştir. 25 nolu hadisin isnadında Ebu'l-Ahvas bulunuyor. Bu zat hakkında farklı tesbitler olmuştur:

Ebu Zer'den rivayet eden Ebu'l-Ahvas'den ancak Zührî rivayet etmiştir. Bu da onun güvenilir olduğuna bir işarettir. Ancak hadis alimlerinin ileri gelenleri daha da net bir görüş ortaya koymuşlar ve Ebu'l-Ahvas'ın sıka, yani güvenilir olduğunu belirtmişlerdir. Yahya b. Main ise, onu "sıka"dan saymamıştır. İbn Kattan'da "Onunla ilgili bir durum bilinmemektedir" demiştir.[27]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İctihadları:

a) Hanefilere göre: Mekruh olan iltifatın ölçü ve sınırı, yüzü kıbleden ayırıp başka tarafa çevirmektir. Ama göz ucuyla sağa veya sola bakmak mekruh değildir; yeter ki yüz kıbleden çevrilmiş olmasın. Nitekim sahih tesbit ve rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz namaz kıldırırken bazan ashabının, Cenab-ı Hakk'ın huzurunda nasıl durup davrandıklarını tesbit için göz ucuyla, -yüzünü kıbleden ayırmaksızın- atf-ı nazarda bulunurdu.[28]

Ayrıca Hanefilere göre: Zorunlu bir hal olmadığı halde namazda göğsünü kıbleden çeviren kimsenin namazı bozulur. Zorunlu bir hal karşısında göğsünü çevirmesi bir rükün eda edecek kadar süre devam ederse, namaz yine bozulur.

b) Şafiîlere göre: Namazda göğsü kıbleye müteveccih bulundurmak şarttır, yüzü müteveccih bulundurmak şart değildir. Aynı zamanda savaş ve benzeri durumlarda, korkulu, tehlikeli zamanlarda kıbleden başka cihete yönelip namaz kılmakta bir sakınca yoktur.[29]

Namazda iken başkası tarafından göğsü kıbleden başka yana çevrilenin de namazı bozulur. Ancak unutarak veya bilmeyerek göğsünü kıbleden başka yana çevirenin namazı bozulmaz.[30]

Bazı hallerde namazda iken göz ucuyla sağa veya sola bakmakla namaz bozulmaz. Ancak, namazda genel anlamda sağa, sola iltifat mekruhtur.[31]

c) Malikilere göre: Namazda iken ayaklar kıble cihetinden ayrılmadığı takdirde yüzün veya göğsün kıbleden ayrılmasıyla namaz bozulmaz.[32] Böylece bu mezhebe göre de, namazda iken göz ucuyla sağa, sola iltifat mekruh değildir.

d) Hanbelîlere göre: Göz işaretiyle iltifat namazı bozmayacağı gibi, namaz kılan kimse bütünüyle kıbleden başka cihete yönelmedikçe de namazı bozulmaz.[33]

Böylece bu mezhebe göre, namazda göğsün veya yüzün kıbleden başka cihete çevrilmesi namazı bozmaz, ancak böyle yapmak mekruhtur, göz ucuyla iltifat ise mekruh değildir.

Farklı Rivayetler Ve Hükümleri:

Yukarıda 23, 24, 25 nolu hadislerin açık delâletinden, namazda iltifatın yani sağa-sola bakmanın mekruh olduğu anlaşılıyor. Buna rağmen müctehid imamların istidlal ve ictihadları farklı hüküm ortaya koymuştur. Zira bu konuda bize kadar gelen rivayetler sadece sözü edilen üç hadis değil, başka rivayetler de vardır. Şöyle ki:

Hakim'in Şeyhayn'in şartına uygun rivayet ettiği hadiste İbn Abbas (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz namazda bazan, boynunu çevirmeksizin göz ucuyla sağa iltifat ederdi."

el-Hazimî bu rivayetin hasen olduğunu belirtmiştir. Şevkanî bunun garip olduğuna dikkat çekmiştir. Zira ravilerden Fazl b. Abdillah teferrüd etmiş; başkası da bunu İklime'den murselen rivayet etmiştir.

Buna rağmen ilim adamlarından bir kısmı bu ve bu anlamdaki rivayetlerle istidlal ederek namazda boynu döndürmeksizin göz ucuyla iltifatta bulunmakta bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim Atâ, İmam Malik, Ebu Hanife ve arkadaşları, Evzaî ve Küfe ilim adamlarının da ictihadları böyledir.

Bazı ilim adamları da sözü edilen "iltifatın" İbn Sirîn'e isnad edilen hadisle neshedildiğini söylemiştir. İbn Sirîn diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) namaza kalkıp durunca, sağa-sola nazar ederdi. " (Mü'minler gerçekten korktuklarından kurtulup umduklarına kavuşmuşlardır. Onlar ki, namazlarında saygı dolu bir korkuyla eğilirler." mealindeki Mü'minun süresi 1. ve 2. ayetler inince Rasulüllah (s.a.v.) artık hep önüne (secde mahalline) bakmaya başladı."[34]

Bu hadis murselse de birtakım şahidleri vardır.

Aynı görüşte olanlar bir de Ebu Hureyre'nin (r.a.) şu hadisiyle de istidlal etmişlerdir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz namaz kılarken gözünü göğe doğru çevirirdi. Mü'minun suresi 1. ve 2. ayet inince artık çevirmeyip önüne baktı."

Müctehid imamların dayanak seçip istidlal ettikleri bir diğer hadis de Sehl b. Hanzele'nin (r.a.) rivayet ettiğidir. Şöyle ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz namaz kılarken tasvip edildi (yani sabah ezanında es-salatü hayrun mine'n-nevm denildi). Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) şi'be doğru iltifat etti (göz ucuyla baktı)."[35]

Zira Rasulüllah (s.a.v.) o gece bir süvariyi şi'be, yani iki dağ arasındaki geçide göndermişti. Namazda onun oradan ayrılıp ayrılmadığına nazarda bulundu.

Ebu Davud'un tahric ettiği bu hadisi aynı zamanda Hakim, Şeyhayn'in şartı üzere tahric etmiştir.

Çıkarlan Hükümler:

1- Namazda yüzü kıbleden çevirmek mekruhtur.

2- Göğsü çevirmek namazı bozar. Ancak İmam Şafii'ye göre, zorunlu bir sebepten dolayı çevirir de bir rükün miktarı devam etmezse, namaz bozulmaz.

3- Namazda bir hacetten dolayı göz ucuyla sağa-sola iltifat etmekte bir sakınca yoktur. Keyfi olarak yapılmasında kerahet söz konusudur.

4- Savaş ve korkulu anlarda göğsü çevirmeksizin yüzü çevirmeye cevaz verilmiştir. Ancak bu hususla ilgili birtakım farklı ictihadlar da söz konusudur.

Camide Ve Namaz Kılarken Parmak Çıtlatmak Ve Parmakları Birbirine Kenetlemek

Müslümanın her yerde, özellikle cami ve mescidlerde edep, terbiye, nezaket ve saygı kurallarına riayet etmesi sünnettir. Zira müslüman kişi iman nuruyla aydınlandığı ve böylesine paha biçilmez manevi bir cevheri kalbinde taşıdığı için vakarlıdır, ağır başlıdır, fakat mütevazidir ve halim, selimdir.

Camiler Hakk'a ibadet edilen, dini ilimlere sahne olan kutsal yerlerdir. Oralarda laubali davranışlarda bulunmak mekruhtur. Hele bir de namaz kılmaya duran kimsenin çok daha ciddi ve saygılı bulunması gerekir.

Camide ve namaz kılarken parmak çıtlatmak da lâubaliliğe delalet eden davranışlardan biri sayılmıştır. Parmakları birbirine kenetlemek de böyle..

Ebu Said.(r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz mescidde bulunduğu sırada parmaklarını birbirine kenetlemesin. Zira böyle yapmak şeytandandır. Hem sizden biriniz camide bulunduğu sürece namazda sayılır da bu hal oradan çıkıncaya kadar devam eder."[36]

Kâ'b b. Ucre (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu işittim:

"Sizden biriniz abdest alıp namaz kılmak üzere (evinden, iş yerinden) çıkarsa, artık parmaklarını birbirine geçirip kenetlemesin. Çünkü o bu durumda hep namazda sayılır."[37]

Yine Kâ'b b. Ucre (r.a.) den yapılan rivayete göre, "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz namazda parmaklarını kenetleyen bir adama gözü ilişti, hemen kalkıp onun parmaklarını birbirinden ayırdı."[38]

Hz. Ali (r.a.) dan yakılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Namazda iken parmaklarını çıtlatma!."[39]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İctihadları:

a) Hanefilere göre: Namazda parmakları birbirine kenetlemek veya parmak çıtlatmak mekruhtur, sünnete aykırıdır. Çünkü böyle yapmakta saygı ifade eden huşu' terkedilmiş olur. Aynı zamanda parmakları kenetlemekle, sağ eli sol el üzerine koymak, teşehhüdde ise dizler üzerine koymakla ilgili sünnet terkedilmiş olur.[40]

b) Diğer üç mezhebe göre de: hem teşbîk (kenetlemek), hem de tefkı' (parmak çıtlatmak) mekruhtur.[41]

Hadislerin Ve Rivayetlerin Tahlili:

Mecmau'z-zevaid'de 34 nolu hadisin hasen olduğu belirtilmiştir. Bu ve diğer hadisleri dikkate alan İmam Nevevî, hem camide, hem de namazda parmakları kenetlemenin ve çıtlatmanın mekruh olduğunu belirtmiş ve bunun kesin bir hüküm olduğuna dikkat çekmiştir.[42]

İmam Nahaî 'de aynı görüş ve ictihaddadır.

el-Irakî'nin ise, İbn Ömer ve İbn Salim'in namazda iken parmaklarını kenetlediklerini, Tirmizi'nin şerhinde nakletmesi, delil olarak alınmamıştır. Rivayete göre, Hasan el-Basri'nin de mescidde parmaklarını kenetlediği nakledilmiştir. Ulema bu rivayeti de delil seçmemiştir.

Nitekim İmam Ahmed'in ve Taberanî'nin, Enes b. Muaz'ın merfu' olan hadisini delil gösterip, adı geçenin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

"Şüphesiz ki namazda gülmek, iltifat etmek, parmak çıtlatmak gibi hareketlerin hepsi aynı çizgidedir."

Ancak bu rivayetin isnadında İbn Lehi'a bulunuyor ki, bu zatın rivayetinin bir kısmına pek itibar edilmemiştir.

35 nolu hadisin isnadında Tirmizi'ye göre meçhul bir adam vardır. Ancak Ebu Davud bu adamın künyesini tesbit etmiş ve hadisi şöyle rivayet etmiştir:

"Bana Ebu Sümame el-Hayyat haber verdi, o da Kâ'b'den rivayet etti.."

İbn Hibban ise Ebu Sümame'yi sıkat (güvenilir raviler) arasında zikretmiştir.[43]

36 nolu hadisin isnadında Alkame b. Amr bulunuyor. Bu zatın zayıf hadis rivayet ettiği söylenir. Buna benzer 37 nolu hadisin isnadında el-Haris el-A'ver bulunuyor. Ancak bu konudaki hadislerin tamamı biraraya gelince kuvvet kazanıyor ve gerek camide, gerekse camiye giderken ve bilhassa namazda parmakları kenetlemenin ve çıtlatmanın mekruh olduğu kesinlik kazanıyor.

Çıkarlan Hükümler:

1- Müslümanın gerek toplum arasında, gerekse cadde ve sokaklarda yürürken parmak çıtlatması veya parmaklarını birbirine kenetlemesi tenzihen mekruhtur.

2- Camide ve namaz kılarken sözü edilen iki harekette bulunmak mekruhtur.

3- Zarurî hallerde bu kerahet kalkar.

Namazda İken Yılan Ve Akrep Öldürmek Namazı Bozar Mı?

İslam, insan hayatına ve sağlığına yeterince önem vermiş ve "hakk-ı hayat muhteremdir" diyerek onu layık olduğu dereceye yükseltmiştir. Rasulüllah

(s.a.v.) Efendimizin koruyucu hekimlikle ilgili yüzün üstündeki hadisleri, İslam'ın insan sağlığına verdiği değerin çizgisini belirlemektedir.

O bakımdan mü'minin namazda bile olsa, ortaya çıkan yılan, akrep ye benzeri zehirli ve tehlikeli haşereyi öldürmesine ruhsat verilmiştir.

Nitekim Ebu Hureyre (r.a.) den yapılan rivayette diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, namazda iken iki siyahın (yılan ve akrebin) öldürülmesini emretti."[44]

Böylece namaz içinde istisnai olarak namaz dışı harekette bulunmaya cevaz verildiği anlaşılıyor. Bunu kuvvetlendirir mahiyette, Hz. Aişe (r.a.) validemiz şöyle diyor:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, kapı içeriden kilitli olduğu sırada evde namaz kılıyordu. Ben kapıya geldim (ve tıkıldattım). Rasulüllah (s.a.v.) yürüyerek geldi, kapıyı açtıktan sonra yerine döndü."[45]

Hz. Aişe bu olayı anlatırken, evin kapısının kıble cihetinde olduğunu belirtmiştir. Bundan anlaşılan odur ki, nafile namazda bir ihtiyaca mebni kıble cihetine yürüyüp geri dönmek namazı bozmaz. Yılan ve akrep konusunda Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, diğer bir hadislerinde buna yakın bir anlatımla şöyle buyurmuştur:

"Namazda bile olsanız, iki siyahı (yılan ve akrebi) öldürünüz."[46]

Bu hadisler, kişinin nafile namazda iken ortaya çıkan akrep ve yılanı öldürmesinin vücubuna delalet etmekteyse de, buradaki emrin, ilim adamlarının çoğuna göre "nedb" ifade ettiği belirlenmiştir. Aynı zamanda bu öldürme olayında meydana gelen hareketlerle namazın bozulmayacağı istidlal edilmiştir.

İlim adamlarının bir kısmı ise, bu hadisi veya hadisleri, "Namazı olduğu yerde kesin ve öylece öldürün" şeklinde yorumlamışlardır.

Ancak hemen belirtelim ki, böyle bir hareket hususiyet taşıdığından "amel-i kesîr" ile kıyas edilmez. O bakımdan böylesine özellik arzeden bir hareketin namazı bozmayacağı hakkındaki ictihad ve yorum ağırlık kazanmıştır.

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İctihadları:

a) Hanefilere göre: Hadiste geçen emir, ruhsat ve ibahe manasınadır. Çünkü bu iki zehirli hayvanı öldürmek, namaz harici bir özellik taşımaktadır, yani namaza dahil amellerden değildir. O bakımdan sözü edilen hayvan öldürülürken fazla hareket ortaya çıkarsa, namaz bozulur.[47]

Mecmeul-Enhür sahibi de, "sözü edilen iki hayvanı öldürmek mekruh değildir" derken bunu namaz ile takyid etmekte, yani kişinin namaz kılarken bu hayvanları öldürmesi mekruh sayılmaz demek istemektedir.[48]

b) Şafiî'lere göre: Namazda iken ortaya çıkan yılan veya akrebi öldürmekte bir sakınca yoktur. el-Hasan, İshak ve rey taraftarları da aynı görüş v e ictihaddadırlar.[49]

c) Hanbelilere göre: Namazda iken sözü edilen zehirli hayvanları öldürmekte bir beis (sakınca) yoktur.

d) İmam Nahai'ye göre: Namazda iken yılan ve akrebi öldürmek mekruhtur. Ancak namazı bırakıp öylece öldürürse, o takdirde o namaza yeniden başlaması gerekir.[50]

Hadislerin Tahlili Ve Diğer Rivayetler:

Yukarıda geçen 41 nolu Ebu Hureyre (r.a.) nin rivayet ettiği hadisi, İmam Tirmizi hasenlemiş, yani "hasen"dir diye tesbitte bulunmuştur. Aynı zamanda İbn Hibban aynı hadisi kendi sahihinde nakletmiş ve Hakim bunu sahihlemiştir.

Bu konuda Hakim, İbn Abbas'dan bir rivayet yapmışsa da, isnadının zayıf olduğu anlaşılmış ve İbn Mace de buna benzer bir rivayete yer vermişse de isnadında Mendel bulunuyor ki, Zehebi bu zat üzerinde durmuş ve Ahmed b. Hanbel'in onun için "zayıftır" dediğini nakletmiştir.[51]

Şevkani ve el-Iraki'ye göre, cumhur-i ulema, namazda iken yılan ve akrebi öldürmenin mekruh olmadığını ortaya koymuştur. Ancak en-Nahai ile Katade, cumhura muhalif olarak şöyle demişlerdir: "Namazda iken yılan veya akreb sana saldırmadıkça onu öldürme!"[52].

Yapılan sahih rivayete göre hem Hz. Ömer (r.a.), hem de Hz. Ali (r.a.) namazda iken yılan veya akrep öldürmüşler veya öldürmeye azmetmişlerdir.

42 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadisini İmam Tirmizi hasenlemiş ve Nesai ise şu cümleyi de fazla olarak nakletmiştir: "Nafile namaz kılarken.."

Bu sahih rivayetlerden anlıyoruz ki, nafile namaz kılarken, kapı kıble tarafında olursa, fazla bir hareket göstermeden adım atıp kapıyı açmak mekruh değildir.

Namazda İken Kalbe Gelen Vesvese Namazı Bozmaz

İnsan, zıd duyguların sürtüşüp tartıştığı bir ortamı içinde taşımaktadır. Namaza durup Hakk'a yöneldiğinde ruhu yüce ve kutsal aleme doğru kanat açarken, nefsi İblis'in sık sık gönderdiği sinyallerin tesiri altında kalıp aşağı aleme kapı açar da birtakım vesvese ve temayüller baş gösterir.

Bu durumda namazın fazileti mi düşer, yoksa olduğu gibi bozulur mu?

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, bu konuda her türlü şüpheyi giderecek anlamda ümmetini şöyle aydınlatmıştır:

"(Ezan okunup) namaza davet başladığında şeytan arkasını dönüp uzaklaşır da bu arada ezanı duymamak için birtakım uygunsuz sesler çıkarır. Ezan okunup bitince, o dönüp gelir. İkamet edilmeye başlayınca, o yine arkasını dönüp uzaklaşır; ikamet tamamlanınca dönüp gelir de kişiyle nefsi (kalbi) arasına birtakım vesveseler sokar: "Şunu hatırla, bunu hatırla" diye diye kişiyi (tesir altına alır ve o da) olmadık şeyleri aklına getirmeye başlar. Öyle ki bu arada kaç rek'at namaz kıldığını şaşırır.

O bakımdan sizden biriniz namaz kılarken üç rek'at mı, yoksa dört mü kıldığını bilmediği zaman (teşehhüd halinde) oturur bir vaziyette iki secde yapar (yanılma secdesi)."[53]

Dört mezhebe göre de, namazda iken kalbe gelen vesvese ve benzeri kalbi amellerden dolayı namaz bozulmaz. Çünkü insanın yaratılışında hakim olan vasıf ve özelliği gereği, bu gibi şüphe ve vesveselerden kurtulması pek mümkün değildir. Her kişi derece ve makamına, takva ve teslimiyetine göre, birtakım vesvese ve şüphelerin tesiri altında kalır. Önemli olan, namaz boyunca kalbi bu tür şeylere kaptırmamak, gelen şüphe ve vesveseyi atıp okuduğu ayet ve surenin manasını düşünerek idrak içinde ibadetini tamamlamaktır.

Bunun için Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ümmetine yol göstererek şöyle buyurmuştur:

"Seni şüpheye düşüren şeyi bırak, şüpheye düşürmeyen şeye yönel!"[54]

Rasulüllah’ın (s.a.v.) bu emir ve tavsiyesi genellik arzetmekte, hem namazı, hem de namaz dışı birçok konuları kapsamına almaktadır.

50 nolu hadiste "durat" lafzı kullanılmıştır. Kadı Iyaz'a göre, bu zahiri manasına hamledilebilir. Çünkü şeytan da kendine has bir cisimdir ve onun yellenmesi de doğru olabilir. Çoğuna göre, bu onun ezan ve kametten şiddetli nefretine delalet eder anlamda bir anlatım tarzıdır. Nitekim Müslim'in rivayetinde "husas" lafzı nakledilmiştir ki bu, şiddetli düşmanlık manasına gelir.

Felaket Ve Musibet Günlerinde Farz Namazlarda Kunut Okumak

Şüphesiz müminin Cenab-ı Hakk'a en çok yakınlık sağladığı zaman, farz namazları huşu ile eda ettiği anlardır. Felaket ve musibetler kapıyı çaldığında, vakit namazlarını eda ederken kunutta bulunmak, ilahi inayet ve rahmetin tecellisine vesile olur. Çünkü "kunut", Allah'a ümit bağlayıp dua etmek ve bu vesileyle namazda kıyamı uzatmaktır.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Malik el-Eşcai diyor ki: Babama sordum:

"Babacığım. Şüphesiz sen hem Rasulüllah'ın (s.a.v.), hem de Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin (Allah hepsinden razı olsun) arkasında namaz kıldın. İşte şurada Küfe ve beş yıla yakın bir süre geçmiş bulunuyor. Onlar namazda kunut duası yaptılar mı?"

Babası ona şöyle haber veriyor:

"Oğulcağızım! Bu, sonradan uydurulup ortaya çıkarılmıştır."

Bir diğer rivayette, aynı hadiste soru şu şekilde yer almıştır:

"Onlar sabah namazında kunut okurlar mıydı?"

Nesai'nin tesbit ve rivayetinde ise şu lafızlarla nakledilmiştir:

"Ogulcağızım! Rasulüllah'ın (s.a.v.) arkasında namaz kıldım, O kunut yapmadı; Ebu Bekir'in arkasında namaz kıldım o da kunut yapmadı; Ömer'in arkasında namaz kıldım o da kunut yapmadı, Osman'ın arkasında namaz kıldım, o da kunut yapmadı; Ali'nin arkasında namaz kıldım, o da kunut yapmadı." Sonra da oğluna şöyle dedi:

"Ogulcağızım! bu bid'adır."[55]

Enes (r.a.) den yapılan rivayette adı geçen şöyle diyor:

"Doğrusu Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bir ay süreyle kunut duası yaptı ve sonra bıraktı."

Diğer bir lafızla şöyle demiştir:

"Bir ay kunut duası yapıp Arap kabilelerinden bazıları aleyhine dua etti, sonra bıraktı."

Başka bir lafızla da şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Kurra'dan bazı kişiler öldürülünce bir ay süreyle kunut yaptı. Ben hiçbir zaman Rasulüllah'ın o derece üzüldüğünü görmedim."[56]

Yine Enes (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçenin şöyle dediği tesbit edilmiştir:

"Kunut (önceleri) akşam ve sabah (namazında) yapılırdı."[57]

Kunut duası hakkında Kütüb-i Sitte'de, aynı zamanda Müsned-i Ahmed ile Daremi ve Taberani'de yirmiye yakın, fakat birbirinden farklı rivayetlere rastlamak mümkündür. Şüphesiz bütün bu rivayetleri biraraya getirip söyleniş sebepleriyle, cereyan tarzını ve mukaddem ile muahhar olanını, hükmü kaldırılanla kaldırılmayanı tesbit ve ayırt etmeden hüküm çıkarmak mümkün değildir. Müctehid imamlar bu rivayetleri belirtilen doğrultuda inceleyip ona göre istidlal ve istinbatta bulunmuşlardır.

Biz burada önce yapılan rivayetlerin başlıklarını birer özet şeklinde sıraladıktan sonra müctehid imamların istidlal ve ictihadlarını yansıtmaya çalışacağız:

1- Rasulüllah (s.a.v.) sadece bir ay süreyle kunut duası okuduktan sonra onu terketmiştir.

2- Bir ay süreyle yatsı namazında okuduktan sonra bırakmıştır.

3- Yalnız sabah namazında okumuştur.

4- Bir ay süreyle ikindi ve akşam, sonra da yatsı namazlarında okumuştur.

5- Bir ay süreyle sabah namazında rukü'dan kalkınca okumuştur.

6- Peygamber (s.a.v.) birinin aleyhine dua etmek istediği zaman, namazda rukü'dan kalkınca kunut duası okurdu.

7- Yatsı namazının son rekatından kalkınca kunut okurdu.

8- Sabah ve akşam namazlarında kunut okurdu.

9- Vitir namazında kunut okurdu.

10- Peygamberle birlikte (s.a.v.) namaz kıldım, kunut okuduğunu görmedim.

11- Ubey b. Ka'b (r.a.) ramazanın son yarısında (vitir namazında) kunut okurdu.

12- Abdullah b. Ömer (r.a.) hiçbir namazda kunut okumazdı.

13- Ebu Hüreyre (r.a.) öğle namazında kunut okurdu.

14- Sabah namazında rukü'dan evvel ve sonra kunut okurdu.

15- Sabah namazında ikinci rek'atin rüku'undan kalkıldığı zaman kunut okunur.

Rivayet Ettiğimiz Hadislerin Ve Bu Rivayetlerin Işığı Altında Müctehid İmamların İstinbat, İstidlal Ve İctihadları:

a) Hanefilere göre: İmam Ebu Hanife, kunutun vacib, Ebu Yusuf ile Muhammed sünnet olduğuna kaildirler. Kunut duası bütün sene sadece vitir namazının üçüncü rek'atinde rüku'dan önce yapılır.[58]

b) Şafiilere göre: Sabah namazının ikinci rek'atinde rukü'dan kalkılıp doğrulduğunda kunut okumak sünnettir. Bu dua yapılırken ellerin içi göğe doğru kaldırılır ve sonunda yüze sürülmez. İmam bu duayı cehren (aşikar) okur, cemaat ise "amin" der. Ayrıca felaket ve musibet günlerinde de kunut okumak meşrudur."[59]

c) Hanbelilere göre: Kunut duası, senenin tamamında vitir namazında sadece bir rek'atinde sünnettir. Aynı zamanda bu, İbn Mes'ud'un (r.a.), İbrahim'in, İshak'ın ve rey tarafdarlarının görüş ve ictihadıdır. Hasan'dan da bu anlamda bir rivayet yapılmıştır.

İmam Ahmed'den yukarıdaki beyanın hilafına bir rivayet daha yapılmıştır ki, onda, kunut duasının sadece ramazan ayının son yarısında sünnet olduğu belirtilmiştir. Nitekim bu, Hz. Ali (r.a.) ile Ubey b. Ka'b (r.a.) den rivayet edilmiştir. İmam Malik ile İmam Şafii de aynı doğrultuda ictihad etmişlerdir.[60]

Kunut duasıyla ilgili rivayetler arasında en güzeli, Hasan b. Ali'nin (r.a.) rivayetidir. Adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bana birtakım (dua anlamında) sözler öğretti ki, onları vitir namazında okuyorum"[61]

d) Malikilere göre: İmam Malik, "sabah namazında rukü'dan önce de, sonra da kunut duası okunabilir" demiştir. Kunut duasını unutup okumayan kimseye yanılma secdesi gerekmez. Aynı zamanda kunut için belirlenmiş bir dua da yoktur. Onun için vakitlerden biri de belirlenemez. Dünya ve ahiret hacetlerinden dolayı namazlarda kunut okunabilir. Bunun gibi, namaz kılan kimse bu kabil ihtiyaçlarını ayakta, teşehhüdde ve secdede dile getirebilir.

Kunut duası aşikar değil, gizli okunur.

Süfyan b. Habib'in Ebu Sabit'ten, onun da Abdurrahman b. Süveyd el-Kahili'den yaptığı rivayete göre, Hz. Ali (r.a.) sabah namazında kunut olarak şu duayı yapmıştır:[62]

Yahya'nın Malik'den, onun da Nafı'dan yaptığı rivayete göre, Nafı' şöyle demiştir:

"Doğrusu Abdullah b. Ömer (r.a.) hiçbir namazda kunut duası yapmazdı."[63]

İmam Malik daha çok bu rivayeti delil ve dayanak seçmiştir.

Bu Konuda Diğer Hadisler Ve Rivayetler:

Taberani'nin, "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz hiçbir namazında kunut duası yapmamıştır" mealindeki rivayetinin isnadında Bişr b. Harb ed-Dari bulunuyor ki, bu zat zayıftır. İmam Ahmed onun kavi olmadığını söylemiştir.[64]

İbn Mace'nin Ümmü Seleme (r.a.) den yaptığı rivayette: "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz sabah namazında kunut duası edilmesini men'etti" denilmektedir.

Aynı hadisi Darekutni de rivayet etmişse de isnadında zaiflik söz konusudur.

el-Iraki'nin: "Ebu Bekir, Ömer, Ali ve İbn Abbas'ın (Allah hepsinden razı olsun) kunut duası yaptıkları sahihtir"dediği tesbit edilmiştir. Böylece bir konu, bir mesele hakkında sahihlik düzeyinde isbat ile nefîy tearuz ederse, isbat nefyin önüne alınıp onunla amel edilir. Bu kurala göre, kunut duası meşrudur ve belirlenen namazda okunması sünnet veya müstehabdır.

el-Hazimi'nin yaptığı araştırma ve tesbite göre: Kunut duasının meşru olduğu hakkında 19 kadar sahabeden, 12 kadar tabiinden ve birçok müctehid imamdan rivayet vardır. Bütün bunlar "meşru"dur diyenlerin görüş ve ictihadına ağırlık kazandırmaktadır.

Yine yapılan ciddi araştırma ve tesbitlere göre: Kunut duası rüku'dan sonra yapılmalıdır. Zira böyle söyleyenlerin rivayeti daha çok ve daha sahihtir. Muhaddis Beyhaki'de aynı görüştedir. Nitekim Hasan el-Basri (r.a.) şöyle demiştir:

"Bedir Savaşına katılan 28 sahabenin arkasında namaz kıldım, hepsi de sabah namazında rüku'dan sonra kunut duası okurdu."

Ne var ki, Hafız İbn Hacer, bu rivayetin isnadında zayıf bir ravinin bulunduğunu belirtmiştir.[65]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, sabah namazının ikinci rek'atinin rüku'undan başını kaldırıp Semi'allahu Limen Hamidehu, Rabbena Leke'l-Hamd dedikten sonra şöyle dua ederdi:

"Allah'ım, falana, falana ve falana lanet eyle (onları rahmet ve inayetinden uzaklaştır)"

Bir süre sonra şu ayet indi:

"Senin elinde emirden bir şey yoktur; Allah ya onların tevbesini kabul eder, ya da onlara azab eder. Çünkü onlar zalimlerdir."[66]

Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) o müşrik ve münafıklar aleyhine duadan vazgeçmiştir.[67]

Çıkarılan Hükümler:

1- Her gün sabah namazında ikinci rek'atin rüku'undan kalkıldığında elleri kaldırıp belirlenen kunut duasını okumak sünnettir. (Bu, Şafiilere göredir)

2- Her gün vitir namazının son rek'atinde Fatiha ve zamm-ı sureden sonra rüku'a varmadan ve elleri kaldırmadan kunut duası okumak sünnettir veya vacibdir. (Bu, daha çok Hanefîlere
göredir.)

3- Musibet ve felaket çöktüğü günlerde farz namazların son rek'atinde rüku'dan sonra kunut duası yapmak meşrudur.

Namaz Kılan Kimsenin Önünde Sütre Bulundurması

Namaz, kul ile Rabbı arasında işleyen bir yoldur. O, Rabbına yakınlık sağlamaya yönelirken kendini bilmezin birinin gelip bu yol üzerinde durması, yani secde mahallinden geçmesi büyük saygısızlık kabul edilir.

O bakımdan hem namaz kılanın huzurunun bozulmaması, hem de önünden geçen kimsenin günahkar olmaması için namaz kılan mü'minin kapalı yerde ise, kıble cihetindeki duvara veya dolap ve benzeri bir cisme iyice yanaşması, yani eğilip rahat secde edebilecek kadar bir mesafe ayarlaması sünnettir. Açık ve büyükçe kapalı yerde buna imkan bulamadığı takdirde, en az 60-70 cm. uzunluğunda ve bir parmak kalınlığında bir cismi dikey olarak önüne tesbit etmesi uygun olur.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz namaz kılacağı zaman bir sütreye doğru namaz kılsın ve ona yaklaşsın."[68]

Hz. Aişe (r.a.) validemizden yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den Tebuk Seferi'nde namaz kılan kimsenin sütresi hakkında soruldu. Buyurdu ki:

"Deve üzerinde semerin gerisinde süvarinin sırtını dayadığı dikey ağaç gibi.."[69]

Bu da bir zira'ın üçte ikisi uzunluğunda idi. O bakımdan sütrenin en kısası bu kadar olanıdır, en uzununa ise bir sınır koymaya gerek yoktur.

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bayram günü namazgaha çıktığı zaman, emrederdi de mızrağı önüne dikilirdi ve O da o mızrağa yönelmiş halde namaza durur, mü'minler de Onun arkasında yerlerini alıp dururlardı. Ve Rasulüllah (s.a.v.) bunu çıktığı seferlerinde ihmal etmez, yapardı."[70]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz namaz kılmaya başlayacağı zaman, önüne bir şey koysun. Bir şey bulamıyacak olursa, elindeki değneği diksin. Yanında değneği de yoksa, bir çizgi çeksin. Artık bu durumda önünden geçen kimse ona bir zarar vermez."[71]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve Îctihadları:

a) Hanefilere göre: Sütre namaz kılan kimsenin gelip geçenlere engel olmak ve uyarıda bulunmak üzere ön kısmına diktiği herhangi bir cisim veya yaklaştığı duvar, dolap ve benzeri şeylerdir. Namaz için böyle yapmak

müstehabdır. Sütre en az bir zira' (yaklaşık 60-70 cm.) uzunluğunda olmalıdır. Bundan kısası hakkında farklı görüş ve ictihadlar varsa da daha uzunu hakkında farklı görüş yoktur.

Kuhustanî'ye göre: Sözü edilen sütre, arkası dönük olup ayakta veya oturmuş bir insan olabileceği gibi, bir hayvan da olabilir.[72]

Bunun aksine, yüzü namaz kılana yönelik olan adam, mahremi olmayan kadın, uykuda olan kimse, deli ve kafirin sütre edinilmesi caiz değildir.

Aynı zamanda sütre denilen ve dikey olarak öne dikilen cismin en az bir parmak kalınlığında olmasına dikkat edilmelidir.[73]

b) Şafîilere göre: Namaz kılan kimsenin, duvara, dikey direğe, sütuna veya dikey konulan değneğe yönelip namaz kılması sünnettir. Bunlar yoksa yere seccade sermesi, o da yoksa, geçenlere engel olmak için önüne bir çizgi çekmesi sünnettir.

Sahih kavle göre, namaz kılanın önünden geçmek haramdır.[74]

c) Hanbelilere göre: Kıble cihetine sütre koyup veya duvar ve benzeri şeyi sütre edinip öylece namaz kılmak müstehabdır. Nitekim kapalı yerlerde kıble cihetindeki duvara yaklaşıp onu sütre edinmek daha uygun olur. Bunun gibi, sütun, direk ve benzeri şeyleri de sütre edinmekte fayda vardır. Açık yerlerde ise, mızrak, değnek ve benzeri şeyleri namaz kılınan yerde kıble cihetine dikey olarak yerleştirip öylece namaz kılmak suretiyle istihbab yerine gelmiş olur. Bu konuda farklı görüş izhar eden olmamıştır. Nitekim Peygamber (s.a.v.) seferi durumlarda ve bir de açık havada namaz kılarken ya önüne mızrak dikmiş, ya da çökmüş vaziyette olan deveyi sütre edinmiştir.

Sütre edinilen cismin uzunluğunun bir zira’ (yaklaşık 60-70 cm.) olması ve bir parmak kalınlığında bulunması da müstehabdır.[75]

d) Malikilere göre: Sütrenin en az zira'ın üçte iki uzunluğunda olması müstehabsa da İmam Malik diyor ki:

"Onun bir zira' (60-70 cm.) olması veya bir mızrak uzunluğunda bulunması bence daha uygun olur." Açık havada deve veya benzeri bir hayvanı da sütre etmekte bir sakınca yoktur. Zira Nafi'den, onun da İbn Ömer'den

yaptığı rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz çöküp durmakta olan devesini kıble cihetine alıp onu sütre edinerek namaz kılmıştır.

Bununla beraber namaz kılanın önünden geçen hiçbir şeyden dolayı namaz bozulmuş olmaz.[76]

Hadislerin Tahlili Ve Diğer Rivayetler:

19 nolu Ebu Said hadisinin isnadında Muhammed b. Aclan bulunuyor. Buhari bu zatın biyografisini verirken onu zayıf raviler arasında zikretmiştir. Yahya el-Kattan ise, "onun Nafi'den rivayet ettiği hadiste ıztırap vardır" demiştir.

Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn, İbn Uyeyne ve Ebu Hatim, İbn Aclan'ın Muhammed b. Ömer'den daha sıka olduğunu belirtmişlerdir. Bunda hiç kimse şüphe etmemiştir.[77]

Hadisin geriye kalan ricalinin hepsi sahih kimselerdir.[78] Bu sebeple mezhep imamları Ebu Said hadisiyle istidlalde bulunmakta bir sakınca görmemişlerdir.

20 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadisi sahih kabul edilmiş ve sütre edinmenin meşruiyetine delaletinde dayanak olarak seçilmiştir.

Nitekim 21 nolu İbn Ömer hadisi, bu konuya daha da açıklık kazandırmakta ve açık havada namaz kılan kimsenin sütre koyması, yani kıble cihetine bir şey dikip öyle namaza durması müstehab sayılmış ve bunun meşruiyetinde farklı görüş izhar eden olmamıştır.

22 nolu Ebu Hüreyre (r.a.) hadisini aynı zamanda İbn Hibban da tahric etmiş ve Beyhaki onu sahihlemiştir. Ancak Süfyan b. Uyeyne bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiş, İbn Salah ise onu muzdarip hadise misal göstermiştir. Büluğu'l-Meram sahibi bu hadisin muzdarip olduğunu iddia edenlerin isabet kaydetmediklerini belirterek sıhhatına kail olmuştur. Nitekim bu rivayeti kuvvetlendiren hayli sahih hadisler mevcuttur.

Çıkarılan Hükümler

1- Kapalı yerde namaz kılarken kıble cihetindeki duvar veya dolap ve benzeri bir şeyi sütre edinmek ve ona yaklaşmak suretiyle namazı eda etmek müstehabdır.

2- Gerek açık, gerek kapalı yerlerde arkası dönük bir kimseyi veya yerinde duran bir hayvanı sütre edinmek meşru'dur.

3- Açık yerlerde bir zira’ uzunluğunda cisim dikip öylece namaza durmak müstehabdır.

4- Dikilecek cisim bulunmadığı zaman belirgin bir çizgi çizmek de müstehab sayılmıştır.

5- Namaz kılan kimsenin secde mahallinden veya ellerinin ya da dizlerinin geleceği yerden geçmek namazı bozmaz. Ne var ki, geçen kimse günahkar olur.

6- Mahremi olmayan kadını ve bir de kafiri deliyi ve uyumakta olan kimseyi sütre edinmek caiz değildir.

Sünnet Ve Nafile Namazlar

İslam, insanın günlük hayatını ilahi nizam düzeyinde değerlendirirken bedenle ruh, dünya ile ahiret arasında köprü kurar ve denge sağlamayı emreder. Böylece iki hayata birden sarılmanın gereğini belirtirken, her iki hayatta mutlu ve bahtiyar; huzurlu ve güvenli olmanın gerçek kıstas ve ölçüsünü ortaya koyar.

Farz namaz, aklı başında ergen olan her müslümanın bizzat yapması lüzumlu ibadettir. O bakımdan bu ibadet hiçbir zaman vekil tutmak suretiyle eda edilemez. Zira her müslümanın namazı vakitlerinde kemal-i edep ve huzur ile kılmasının sayılmayacak kadar ecirleri söz konusudur. Farz namazlarda bilerek veya bilmeyerek birtakım kusurlar meydana

gelirse, sünnet namazlarla bu gedikler kapatılmış olur. O bakımdan vakti ve sıhhati müsait olan mü'minlerin farz namazlarla birlikte sünnet namazları kılmaları tavsiye edilmiş ve bununla Rasulüllah'a (s.a.v.) daha çok yaklaşma imkanının doğacağına dikkat çekilmiştir.

Böylece İslam, zamanı ve sıhhati müsait olanlara bir yandan sünnet namazları, bir yandan da nafile namazları tavsiyede bulunur ve bununla insanın bir günlük hayatını en güzel ve en dengeli şekilde değerlendirme yolunu gösterir.

Konuyla İlgili Hadisler:

Abdullah b. Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den şunu öğrenip hıfzettim: Öğle farzından önce iki rek'at, öğle farzından sonra iki rek'at, akşam farzından sonra iki rek'at, yatsı farzından sonra iki rek'at ve sabah farzından önce iki rek'at ki, bu öyle bir saatte cereyan ederdi ki, ben o saatte Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanına giremezdim. Hz. Hafsa (r.a.) bana şöyle haber verdi:

"Fecir doğup müezzin ezan okuyunca, Rasulüllah (s.a.v.) iki rek'at namaz kılardı."[79]

Abdullah b. Şakik'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Hz. Aişe (r.a.) dan, Rasulüllah'ın (s.a.v.) namazından sordum. O şöyle dedi:

"Rasulüllah (s.a.v.) öğle farzından önce iki rek'at, öğle farzından sonra iki rek'at; akşam farzından sonra iki rek'at, yatsı farzından sonra iki rek'at ve sabah farzından önce iki rek'at namaz kılardı."[80]

Ebu Süfyan kızı Ümmü Habibe (r.a.) dan yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kim bir gündüz ve bir gecede farz namazlardan başka oniki rek'at namaz kılarsa, onun için Cennet'te bir ev yapılır."

Tirmizi ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir:

"Kim bir gün ve gecede oniki rek'at namaz kılarsa, onun için Cennette bir ev yapılır: Dört rek'at öğle farzından önce, iki rek'at öğle farzından sonra, iki rek'at akşam farzından sonra, iki rek'at yatsı farzından sonra ve iki rek'at da sabah farzından önce."

Nesai de Ümmü Habibe hadisini Tirmizi gibi rivayet etmiş, şu farkla ki, o "iki rek'at ikindi farzından önce" lafzını ilave etmiştir.[81]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamların İstidlal Ve Îctihadları

a) Hanefîlere göre: Sabah farzından önce, öğle farzından sonra, akşam farzından sonra ve yatsı farzından sonra iki rek'at nafile (müekked) namaz kılınır. Aynı zamanda öğle farzından önce de iki rek'at kılınır.

Bu tertip, kılınan sünnet namazın kuvvet derecesine göredir. Nitekim Müslim'in rivayetinde Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Sabahın iki rek'at (sünneti) hem dünyadan, hem de ondaki her şeyden hayırlıdır."

Aynı zamanda terkedilen hiçbir sünnet kaza edilmez, ancak sabahın iki rek'at sünneti farzıyla birlikte terkedilirse, zevalden önce kaza etme imkanı olduğu takdirde, farzla birlikte sünnet de kaza edilir. el-Bahr kitabında deniliyor ki:

"Kim sabahın iki rek'at sünnetini inkar ederse onun küfre gitmesinden endişe edilir."

el-Mebsut'ta ise, bu sünnetlerden söz edilirken önce öğle sünnetiyle başlanılmıştır.[82]

b) Şafîilere göre: Nafile namazlar iki kısımdır: Bir kısmı cemaatle kılınması sünnet değildir, (bir kısmı ise, teravih gibi, cemaatle kılınması sünnettir.)

Cemaatle kılınması sünnet olmayan nafile (revatib), farz namazlarla birlikte kılınanlarıdır: Öğle farzından önce iki rek'at, öğle farzından sonra iki rek'at, akşam ve yatsı farzlarından sonra ikişer rek'at.. Bazısına göre, yatsı vaktinde hiçbir ratib (sünnet) namaz yoktur. Bir kısmına göre, öğle farzından önce dört rek'at ratib vardır. Bir kısmına göre ise, öğle farzından sonra da dört rek'at ratib vardır. Bazısına göre, ikindi farzından önce dört rek'at ratib vardır ve bunların hepsi sünnettir. İhtilaf ancak müekked olan revatib hakkındadır. Akşam farzından önce hafif iki rek'at sünnet kılınır. Yahya en-Nevevi'ye göre, sahih tesbitle, bu iki rek'at sünnettir.[83]

c) Hanbelilere göre: Tetavvuat (sünnet ve nafile) namazlar iki kısımdır: Biri cemaatle kılınması sünnet olanıdır: Güneş tutulma, istiska (yağmur talep etme) ve teravih namazları bu cümledendir. Diğeri, münferid kılınanlarıdır ki bu da iki kısımdır: Biri muayyen (belirli) olan sünnettir, diğeri mutlak nafiledir. Muayyen olan sünnet birkaç, çeşittir. Onlardan biri, farzlarla birlikte kılınan revatib (sünnet namazlar)dır. Bunlar 10 rek'attir: iki rek'at öğle farzından önce, iki rek'at öğle farzından sonra, iki rek'at akşam farzından sonra, iki rek'at yatsı farzından sonra ve iki rek'at de sabah farzından önce..

Ebu'l-Hattab diyor ki:

"Dört rek'at de ikindi farzından önce.." Nitekim İbn Ömer'in (r.a.) yaptığı rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"İkindi farzından önce dört rek'at (sünnet) kılana Allah rahmet eylesin."[84]

Akşam farzından önce hafif iki rek'at ise, İmam Ahmed'in zahiri kavline göre, sadece caizdir, sünnet değildir.[85]

d) Malikilere göre: Farzlara tabi olan nafile namazlar iki kısma ayrılır: Biri revatib, diğeri başka olanıdır. Revatib, öğle farzından önce vakti girdikten sonra, öğle farzından sonra, ikindi farzından önce vakit girdikten sonra, akşam farzından sonra kılınan sünnetlerdir; bunlarla ilgili belli bir sayı yoktur. Ancak efdal olanı, hakkında hadis varid olanlarıdır ki onlar: Öğle farzından önce dört rek'at, öğle farzından sonra dört rek'at, ikindi farzından önce dört rek'at ve akşam farzından sonra (evvabin namazı olarak) altı rek'attir. Bunların hükmü, hepsinin müekkeden mendup olmasıdır.

Akşam farzından önce nafile kılmak, vakit dar olduğu için mekruhtur. Yatsı farzından önce ise, nafile namaz kılmak hakkında bir nass varid olmamıştır. [86]

Hadislerin Tahlili Ve Diğer Rivayetler:

76 nolu İbn Ömer hadisinde öğle farzından önce iki rek'at denilirken, başka sahih bir rivayette dört rek'at denilmektedir. Bu, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin bazan iki, bazan da dört kıldığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Nitekim Hz. Aişe'den (r.a.) de bu hususta dört rek'at lafzı rivayet edilmiştir. Diğer bir ihtimal ise, Rasulüllah'ın (s.a.v.) bu sünnetin iki rek'atini camide, iki rek'atini evine döndüğünde kıldığıdır. Bunun aksi de söz konusu olabilir: Öğle farzından önce iki rek'ati evde, iki rek'ati de mescidde kıldığı düşünülebilir. İbn Ömer (r.a.) O'nun sadece mescidde kıldığı iki rek'ati görmüştür. Evde kıldığı iki rek'ate ise, Hz. Aişe (r.a.) muttali olmuştur.[87]

Akşam namazından sonra iki rek'at sünnetten söz edilirken, Buhari "evinde" diye bir kayıt koymuştur. Diğer bir rivayetinde ise, "akşam ve yatsı farzından sonraki sünneti evinde kılar" şeklindedir. Bazı ilim adamları bu rivayetle istidlal edip gece namazlarının (ki akşam ve yatsı sünnetleri buna dahildir), evde kılınması efdaldir. Gündüz sünnetlerini ise evde değil, camide kılmak daha iyidir. Nitekim İmam Malik ve İmam Sevri'den de bu anlamda rivayetler vardır.

74 nolu Ümmü Habibe (r.a.) hadisi için Tirmizi "hasen ve sahih" kaydını koymuştur. İbn Hibban da bu hususu açıklayarak hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

İbn Mace'nin yaptığı rivayette ise, bu konuda şu hadis nakledilmiştir:

"Kim bir günde oniki rek'at kılarsa, Allah onun için Cennet'te bir ev yapar: Sabah farzından önce iki rek'at, öğle farzından önce ve sonra ikişer rek'at, (ravi diyor ki:) Sanıyorum ki iki rek'at ikindi farzından önce, iki rek'at, sanıyorum ki akşam namazından sonra ve iki rek'at de son işa (yatsı farzından sonra).."

Bu hadisin isnadında Muhammed b. Süleyman el-Esbehani bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Nitekim Ebu Hatim: "Onunla ihticac edilmez" demiştir. Nesai onun zayıf olduğunu belirtmiştir. İbn Adiy, o çok az hadis rivayet etmiştir, diyerek pek güvenilir olmadığına işarette bulunmuştur.[88]

Rivayetlerin tamamı, bu on iki rek'atin müekked olduğunu göstermektedir ki hepsi de farzlara tabi olan sünnetlerdir.

Ancak Ümmü Habibe hadisi hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır: Tirmizi yatsıdan sonra iki rek'at isbat ederken, ikindiden önce iki rek'atın sübut bulmadığını söylemiştir. Nesai onun aksine bir tesbit ortaya koymuştur. Hz. Aişe (r.a.) hadisi ise, yatsı farzından sonra iki rek'atin sübutunu ortaya koymakta, ikindi farzından önce iki rek'atin sübut bulmadığını göstermektedir. Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayet edilen hadiste ise, ikindiden önce iki ve yatsıdan sonra iki rek'atın ve öğle farzından önce de iki rek'atın sübutu söz konusudur.

Çıkarılan Hükümler:

1- Sünnet namazlar iki kısma ayrılır: Cemaatle kılınanlar ve münferiden yerine getirilenler.

2- En kuvvetli ve faziletli müekked sünnet, sabah farzından, önce kılınan iki rek'at namazdır.

3- Sabah farzından önce, öğle farzından önce ve sonra, akşam farzından sonra ve yatsı farzından sonra kılınan iki rek'at namaz müekked sünnettir. Rasulüllah (s.a.v.) bunları terketmemiştir.

4- Öğle farzından önce ve sonra kılınan dört rek'at sünnetlerin ikişer rek'ati gayr-i müekkeddir. Bunun gibi, ikindi fqrzından önce ve bir de yatsı farzından önce kılınan dört rek'at namaz da gayr-ı müekkeddir.

5- Malikilere göre, bunların hepsi müekked mendup namazlardır.

Farzlara Tabi Olan Dört Rekatlı Namazlar Ve Faziletleri

Bir önceki konuda da değindiğimiz gibi, sünnet namazlar, farzlarda meydana gelen noksanlıkları kapamaya yönelik bulunuyor. Aynı zamanda bunların birtakım faziletleri ve sevaba kapı açan özellikleri söz konusudur.

Ancak sünnet namazlar, yani farza tabi olan revatib iki kısma ayrılır: Müekked olan ve gayr-i müekked olanlar. Birincisi, Rasulüllah ve ashabının devam edip terketmedikleri sünnetlerdir. İkincisi, ara sıra kılıp bazan da terkettikleri sünnetlerdir.

Müekked sünnetleri bir önceki konuda belirtmiş bulunuyoruz. Burada ikinci kısımla ilgili olan hadisleri ve rivayetleri nakledeceğiz.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ümmü Habibe (r.a.) dan yapılan rivayette şöyle demiştir:

Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden işittim, şöyle buyurdu:

"Kim öğle farzından önce dört, sonra dört rek'at namaz kılarsa, Allah onu Cehennem ateşine haram kılar."[89]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"İkindi farzından önce dört rek'at namaz kılana Allah rahmet eylesin."[90]

Bera' b. Azib (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim öğle farzından önce dört rek'at kılarsa, gecesini teheccüd ile geçirmiş gibi olur. Kim de yatsıdan sonra dört rek'at kılarsa Kadir gecesinde kılınan benzeri namaz gibi sayılır."[91]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve Îctihadları:

a) Hanefilere göre: İkindi farzından önce dört veya iki rek'at, akşam namazından sonra altı rek'at, yatsı farzından önce ve sonra dört rek'at namaz menduptur.

Gündüzleyin kılınan nafile namazlarda bir selamla dört rek'attan fazla rek'at tutmak mekruh olduğu gibi, geceleyin kılınan nafile namazlarda da bir selamla sekiz rek'atten fazla tutmak mekruhtur. Bununla beraber gece ve gündüz her dört rek'ati bir selamla kılmak efdaldır. İmameyne göre, geceleyin kılınan nafile namazların her iki rek'atini tür selamla tamamlamak efdaldır.[92]

b) Şafîilere göre: Gayr-i müekked sünnetler on iki rek'attir: Öğle farzından önce müekked iki rek'atın dışında iki rek'at de, yine müekked sünnetin dışında farzdan sonra; Cumadaki durumda öğle farzından önceki ve sonraki gibidir. İkindiden önce dört rek'at, akşam farzından önce iki rek'at. Bunu hafif tutmak sünnettir.[93]

c) Hanbelilere göre: Öğle farzından önce dört, sonra dört rek'at kılmak müstehabdır. (Bunların ikisi müekked sayılır) İkindi farzından önce dört rek'at de müstehabdır. Nitekim Rasulüllah (s.a.v.): "İkindi farzından önce dört rek'at kılana Allah rahmet eylesin" buyurmuştur. Bu namazlarda her iki rek'at bir selamla birbirinden ayrı tutulur. Akşam farzından sonra, iki rek'at müekkedin dışında dört rek'at daha kılmak müstehabdir. Akşam namazından önce iki rek'at ise, sünnet değil sadece caizdir.[94]

d) Malikilere göre: Öğle farzından önce dört ve sonra dört, ikindi farzından önce dört ve akşam farzından sonra altı rek'at kılmak müekkeden menduptur. Akşam vaktinde ise, farzdan önce nafille kılmak -vaktin darlığı sebebiyle- mekruhtur. Yatsı farzından önce ise, nafile namaz kılmak hakkında şari'den sarih bir nass varid olmamıştır.[95]

Hadislerin Tahlili Ve Diğer Rivayetler:

86 nolu Ümmü Habibe hadisi, Mekhul tarikiyle rivayet edilmiştir, Nesai'ye göre, Mekhul bu hadisi Anbese b. Ebi Süfyan'dan işitmemiştir. Münzeri de aynı görüştedir. İbn Kattan ise bu hadisi muallel saymıştır; yani dış görünüşü ile kusursuz gibiyse de sıhhatini zedeleyen bir kusur vardır. Tirmizi ise aynı hadisi Ebu Abdirrahman Kasım b. Abdirrahman tarikıyla rivayet edip sahihlemiştir. Ne var ki bu Kasım'ın zayıf olduğunu söyleyenler vardır. Bununla beraber sıka (güvenilir) olduğunu kabul edenler de hayli çoktur. Nitekim İbn Hibban da onun bu rivayetini sahihlemiştir. Bu sebeple müctehidlerin çoğu hadisle istidlal etmişlerdir.

87 nolu İbn Ömer hadisini Tirmizi "hasen" diye kaydederken, İbn Hibban ve İbn Huzayme onu sahihlemişlerdir. İsnadında Muhammed b. Mehran bulunuyorsa da, İbn Hibban ve İbn Adiy gibi iki hadis alimi ve hafızı onun sıka (güvenilir) olduğunu belirtmişlerdir.[96]

Bu babda Hz. Ali'nin (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ikindi farzından önce iki rek'atte bir selam vermek suretiyle dört rek'at namaz kılardı. Taberani de el-Kebir ve el-Evsat'ında bunu kuvvetlendirir anlamda Amr b. As (r.a.) dan şu hadisi rivayet etmiştir:

"Kim ikindi farzından önce dört rek'at kılarsa ateş ona dokunmaz."

Hadislerin tamamı, ikindi farzından önce dört rek'at nafile kılmanın müstehab olduğuna delalet etmektedir.

88 nolu Bera b. Azib hadisinin isnadında Nahid b. Şalini el-Bahili ve Ammar bulunuyor ki, el-Iraki, "Bunlar hakkında cerh ve ta'dile rastlayamadım, demiştir. Taberani bu manada bir diğer hadisi Bera'dan rivayet etmiştir. Ancak onun isnadında Muhammed b. Abdurrahman b. Ebi Leyla bulunuyor ki bu zatın hafızası zayıf kabul edilmiştir. Nitekim Zehebi onun hakkında şu ifadeyi kullanmıştır: "Saduktur, ancak hafızası pek iyi değildir. Sıka (güvenilir) olduğu belirlenmiştir."[97]

Taberani de yine buna yakın anlamda bir hadis rivayet edilmişse de isnadında Yahya b. Ukbe bulunuyor ki bu zat sıka (gevenilir) değildir.

Sonuç olarak konumuzu oluşturan hadis, öğle farzından önce dört rek'at namazın meşruiyetine delalet etmektedir. Aynı zamanda yatsı farzından sonra da dört rek'at namazın meşruiyeti söz konusudur.

Çıkarılan Hükümler:

1- Öğle farzından önce, müekked sünnetin yanında iki rek'at daha kılmak ve öğle farzından sonra yine iki rek'at müekked sünnetle birlikte iki rek'at kılmak müstehabdır.

2- İkindi farzından önce dört rek'at kılmak müstehabdır.

3- Akşam farzından sonra iki rek'at müekkedle birlikte dört rek'at daha kılmak müstehabdır.

4- Yatsı farzından sonra iki rek'at müekked sünnetle birlikte iki rek'at daha kılmak müstehabdır. İmam Malik'e göre, bunların hepsi müekked mendupdur.

5- Şafii ve Hanbeli'ye göre, sözü edilen dört rek'atları birer selamla ikişer rek'at halinde kılmak müstehabdır.

6- Akşam farzından önce iki hafif rek'at kılmak, İmam Ahmed'e göre caiz, diğer iki imama göre müstehab, İmam Malik'e göre mekruhtur. Çünkü vakit oldukça dar sayılır.

Vitir Namazı

Vitr, "tek" demektir. Yatsı farzından sonra tek rek'at üzere kılındığından ona bu isim verilmiştir. Hanefi Mezhebine göre, vacib; diğer üç mezhebe göre sünnettir. İmam Ebu Hanife'den bu namaz hakkında üç rivayet tesbit

edilmiştir: Farzdır, vacibdir, sünnettir. Ancak son olarak onun "vacibdir" sözünde karar kıldığı söylenmekte ve hüküm ona göre belirtilmektedir.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Vitir namazını kılmayan bizden değildir."[98]

Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Vitr, diğer farzlar ölçüsünde vücubiyet ifade etmez. O ancak Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin sünnet kıldığı bir sünnettir."[99]

Eyyub (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Vitr (namazı) haktır. Artık kim onu beş rek'at olarak kılmak isterse, öyle yapsın. Kim de onu üç rek'at olarak kılmak isterse, öyle yapsın. Kim de onu bir rek'at olarak kılmak isterse öyle yapsın."[100]

Ebu Davud ise bu hadisi naklederken şu lafızla rivayeti tesbit etmiştir:

"Vitr namazı her müslüman üzerine haktır."

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen Vitir Namazının ilk iki rek'atini üçüncü rek'atinden bir selamla ayırırdı ve bazan da selamdan sonra bazı hacetinden dolayı emir de verdiği olurdu."[101]

İbn Ömer (r.a.) ile İbn Abbas (r.a.), Rasulüllah (s.a.v.) in şöyle buyurduğunu işittiklerini söylemişlerdir.

"Vitir namazı, gecenin sonuna doğru bir rek'attir."[102]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir.

"Rasulüllah (s.a.v.) yatsı namazını bitirince fecir doğuncaya kadar (arada geçen zaman parçası içinde) onbir rek'at namaz kılar ve her iki rek'atte bir

selam verir, son bir rek'atı de kılıp selamla bitirirdi.."[103]

Hadisler Işığında Mezhep İmamlarının Istidlal Ve Îctihadları:

a) Hanefilere göre: Vitir namazı vacibdir. İmam Ebu Hanife'den bunun sünnet olduğuna dair bir rivayet yapılmışsa da, son tesbitlere göre imam bu görüşünden vaz geçmiştir. Zira eğer sünnet olsaydı, gecenin sonuna geciktirilmesi caiz olmazdı, yani yatsının farzıyla birlikte kılınması gerekirdi. Oysa vitir namazını gecenin son üçte birine kadar geciktirmekte bir sakınca olmamakla beraber, hatta böyle yapılmasının efdal olduğunu söyleyenler de eksik değildir.[104]

Vitir namazı bir selamla üç rek'attir. İmam Şafii bu namazın rek'at sayısında mükellefin serbest olduğunu, dilerse bir rek'at, dilerse üç rek'at, dilerse beş, yedi, dokuz veya onbir rek'at olarak kılabilir. İmam Zühri ise, "vitir namazı Ramazan ayında üç rek'at, sair zamanlarda bir rek'at olarak kılınır" demiştir.

Vitir namazının vakti, yatsı namazının vaktidir. Ancak yatsıdan önce, yani bu vaktin farzından önce kılınması sahih olmaz. Fecir doğuncaya kadar vakti sürer.

İmam Ebu Yusuf'a göre, yatsı farzından hemen sonra kılınır.[105]

b) Şafiilere göre: Vitir namazı sünnettir. En azı bir, en çoğu onbir rek'attir. Onüç rek'at diyen de olmuştur. Her iki rek'atinde bir selam verilir ve son kalan bir rak'at tek olarak kılınır.

Vitir namazının vakti, yatsı namazıyla fecir doğması arasında geçen zamandır. Bu namazı gecenin en sonuna doğru en son kılınan namaz olarak bırakmak sünnettir. Ramazan ayının son ikinci yarısında ise, vitir namazının üçüncü rek'atinde kunut duası okumak menduptur.[106]

c) Hanbelilere göre: Vitir namazı bir rek'attir, aynı zamanda müekked sünnettir. Ancak bunu üç veya daha fazla rek'ata çıkarmakta bir sakınca yoktur. Nitekim Osman b. Affan, Sa'd b. Ebi Vakkas, Zeyd b. Sabit, İbn

Abbas, İbn Ömer, İbn Zübeyr, Ebu Musa, Muaviye ve Aişe (Allah hepsinden razı olsun) bu namazı bir rek'at olarak kılmışlardır. Buna itiraz eden de olmamıştır. İbn Ömer (r.a.): "Vitir bir rek'attir. Bu, Rasulüllah'ın (s.a.v.), Ebu Bekr'in ve Ömer'in vitridir" demiştir.

Ebu'l-Hattab ise, "Vitrin en azı bir, en çoğu onbir, kemal mertebesinin en aşağısı ise üç rek'attir" demiştir.[107]

d) Malikilere göre: Vitir müekked menduptur (sünnettir). Onu iki rek'at şeklinde kılmak mekruhtur veya ona iki rek'at eklemek mekruhtur. Ancak bir rek'at eklenirse, namaz bozulmaz, iki rek'at eklenirse kılınan namaz hükümsüz kalır.

Vitrin biri ihtiyari, diğeri zaruri olmak üzere iki vakti vardır: İhtiyari vakti, yatsı farzından sonra olan vakittir. O bakımdan kılınan yatsı farzının vakit girmeden kılındığı anlaşılırsa, o takdirde vitir namazı da iade edilir. Zaruri vakti ise, fecir doğduktan sabah namazı tamamlanıncaya kadar olan zamandır. O bakımdan kişi sabah namazını kılarken, vitir namazını kılmadığını hatırlarsa, sabah namazını olduğu yerde kesip vitri kılması menduptur. İsterse kişi bu durumda imam veya münferid olsun farketmez. Bu durumda vitir namazını özürsüz olarak zaruri vakte kadar geciktirmek mekruhtur. Sabah namazını kıldıktan sonra vitir namazını kılmadığını hatırlarsa, artık vitri kaza etmesi gerekmez; çünkü sünnet namazdır, yani nafile kapsamına girer ve kazası vacip değildir.[108]

Hadislerin Tahlili Ve Diğer Rivayetler

95 nolu Ebu Hüreyre hadisini aynı zamanda İbn Ebi Şeybe de rivayet etmiştir. Ancak isnadında Halil b. Mürre bulunuyor. Ebu Hatim ve Buhari'ye göre, bu zat zayıflar arasında bulunuyor.

Ebu Zer'a ise onun salih bir kişi olduğunu söylemiştir.[109]

Hadisin senedinde zayıf bir ravinin bulunmasından dolayı müctehid imamların çoğu bu hadisi dayanak seçmemişler ve istidlale uygun görmemişlerdir.

96 nolu Hz. Ali hadisini ise, Tirmizi hasenlemiş ve el-Hakim de sahihlemiştir. Bu sebeple müctehidlerce istidlale uygun görülmüştür.

97 nolu Ebu Eyyub hadisini Ebu Hatim, Darekutni ve başka hadis alimleri sahihlemişlerdir. Hafız İbn Hacer de bu tesbitin isabetli olduğunu belirtmiştir. Aynı hadisi az değişik lafızlarla İbn Hibban, Darekutni ve el-Hakim de tahric etmişlerdir.[110]

98 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir. Aynı zamanda vitir namazının üç rek'atinden ikisini, son rek'atinden selamla ayırmanın meşruiyetine delalet etmektedir.

100 nolu Hz. Aişe hadisine gelince: Hz. Aişe (r.a.) dan bu konuda birbirinden farklı dört rivayet yapılmıştır:

"Peygamber (s.a.v.) onüç rek'at kılar ve beş rek'atle vitri yerine getirirdi." Rasulüllah (s.a.v.) ne ramazan ayında, ne de başka zamanlarda (geceleyin) onbir rek'atten fazla kılmazdı. Önce dört rek'at kılardı ki onun güzelliğini ve uzunluğunu sorma. Sonra yine dört rek'at kılardı; onunda güzelliğini ve uzunluğunu sorma. Sonra da üç rek'at kılardı." "Rasulüllah (s.a.v.) dokuz rek'at namaz kılar ve ancak sekizinci rek'atte teşehhüde otururdu. Sonra kalkıp dokuzuncu rek'ati kılar selam verirdi. Sonra da yani selam verdikten sonra oturduğu halde iki rek'at daha kılıp selam verirdi. Ve işte bu onbir rek'at eder. Sonra yaşlanınca vitri dokuz rek'at olarak kılardı."

Bütün bu farklı rivayetlerden dolayı Hz. Aişe hadisinde ızdırab olduğu söylenir. Zira aralarında bir tercih yapmak çok zordur.

Şevkani ise, bu rivayetlerin arasını telif etmenin mümkün olduğunu ye hepsinin de onbir rek'atla ilgili bulunduğunu kaydetmiştir.[111]

Vitir namazı konusunda daha birçok rivayetler vardır. Beyhaki el-Hilafiyatta: "Allah tektir, teki sever. O halde ey Kur'an ehli siz vitir namazını kılın" hadisini; İbn Ebi Şeybe ve Ahmed b. Hanbel: "Allah size bir namazı fazla kıldı, onu muhafaza edin; o, vitir namazıdır" hadisini rivayet etmiştir. Bunun isnadında iki zayıf tesbit edildiğinden istidlale uygun görülmemiştir. Hafız Bezzar: "Şüphesiz Allah size bir namaz ile emretmektedir; o, vitirdir" Beyhaki: "Şüphesiz Allah size bir namaz artırdı; o, vitirdir" mealindeki hadisi rivayet etmişlerdir. Ancak ikinci hadisin isnadında birtakım farklı tesbitler söz konusudur.

İbn Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayette, şöyle dediği tesbit edilmiştir:

"Vitir her müslümana vacibdir."

Ancak bu hadisin isnadında Cabir el-Cu'fi bulunuyor ki, cumhur bunun zayıf olduğunu belirtmiştir. Sevri ise onun sıka (güvenilir) olduğunu söylemiştir.

Şüphesiz bu hadisler dikkate alınınca, bir kısmı vitrin vücuhuna, bir kısmı sünnet olduğuna delalet etmektedir. Cumhur ise, bu namazın vacib değil, sünnet olduğuna kaildir. Cumhura bu babda Ebu Hanife muhalefet etmiştir. Başka da ona muvafakat eden olmamıştır.

Nitekim İbn Ömer (r.a.) dan yapılan sahih rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) vitir namazını deve üzerinde bulunduğu bir sırada inmeden kılmıştır. Eğer bu namaz farz veya vacib olsaydı, hayvan üzerinde kılınması caiz olmazdı.

Diğer yandan "Vitir haktır." "Vitir namazını muhafaza edin" şeklindeki rivayetler ise, onun vücubuna delalet etmektedir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Ebu Hanife'ye göre, vitir namazı üç rek'attir ve vacibdir.

2- Şafii'ye göre, en azı bir, en çoğu onüç rek'attir ve sünnettir. Üç rek'at olarak kılındığı takdirde, iki rek'atin sonunda selam verilir ve sonra kalan bir rek'at tek olarak kılınır.

3- Hanbeli imamına göre, vitir bir rek'attir ve müekked sünnettir. Ancak isteyen üç veya daha fazla (tek olmak kaydıyla) rek'at kılabilir.

4- İmam Malik'e göre, Vitir bir rek'attir ve müekked sünnettir. Biri ihtiyari, diğeri iztirari olmak üzere iki vakti vardır.

Teravih Namazı

Teravih, "terviha"nın çoğuludur. Aslı masdar olup "rahata kavuşturma", "rahatlatma" gibi manalara gelir.

Her iki veya her dört rek'at sonunda kısa bir süre dinlenme; faslına geçildiği veya yemekten sonra sindirim sistemini rahata kavuşturduğu veya iftardan sonra mü'minlerle toplu halde yapılan ibadetle ruha huzur ve neşe bahşettiği için ona bu isim verilmiştir.

Teravih namazıyla ilgili hayli rivayetler vardır... İlim adamlarının, müctehid imamların bu konuda tesbit ve istidlalleri az farklıdır.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Hüreyre (r.a.) dan yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, ramazanda gece ibadetini tergib ve teşvik ederken onun mutlaka yerine getirilmesini (azimet düzeyinde) emretmedi. Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Kim inanarak, sevabını yalnız Allah'tan bekleyerek ramazan geceleri kalkıp ibadet ederse, geçmiş günahları bağışlanır." (Kul ve millet hakkı müstesna)[112]

Abdurrahman b. Avf (r.a.) den yapılan sahih rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Cenab-ı Hak ramazan orucunu farz kıldı; ben de ramazan geceleri namaz kılıp ibadet etmeyi sünnet kıldım. Artık kim ramazan orucunu tutar ve inanarak, karşılığını yalnız Allah'tan bekleyerek kalkıp ibadet ederse, anasından doğduğu gündeki gibi günahlarından çıkmış olur." [113]

Cübeyr b. Nüfeyr'den, o da Ebu Zer (r.a.) den rivayet ediyor. Ebu Zer (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte oruç tuttuk ve ramazandan yedi gün geçtikten sonra bizimle beraber gece ibadetine (teraviha) başladı, gecenin üçte biri geçinceye kadar buna devam etti. Üçüncü gün bizimle birlikte bu

ibadete kalkmadı, beşinci günü kalktı ve gecenin yarısı geçinceye kadar devam etti. Bunun üzerine biz O'na:

"Ya Rasulallah! Bu gecemizden kalan kısmı da nafile namazla geçirsek ya?" dedik. Buyurdu ki:

"Kim imamla birlikte kalkar da imam bitirip ayrılıncaya kadar namaza devam ederse, ona bütün bir geceyi ibadetle geçirmişcesine sevap yazılır."

Bundan sonra Rasulüllah (s.a.v.) ramazandan üç gün kalıncaya kadar bizimle birlikte gece namazı (teraviha) gelmedi. Üçüncü günü gelip bizimle o namazı kılarken ehlini ve eşlerini de çağırdı ve bizimle namaz kılmaya başladı ve o kadar devam etti ki, sahuru kaçıracağımızdan endişe ettik." [114]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Mescid'de namaz kıldı; müslümanlar da Onun kıldığı namazı kıldı ve insanlar iyice (rağbet edip) çoğaldı. Sonra üçüncü gece veya dördüncü gece insanlar namaz için gelip toplandılarsa da Rasulüllah (s.a.v.) onların yanına çıkmadı. Sabah olunca da şöyle buyurdu:

"Sizin ne yapıp işlediğinizi gördüm; beni sizin yanınıza çıkmaktan alıkoyan tek şey, bu namazın size farz kılınır endişesi idi."

Bu olay ramazanda cereyan etti."[115]

Abdurrahman b. Abdi'l-Kaari'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ramazanda Ömer b. Hattab ile birlikte mescide doğru çıktık. İnsanlar dağınık bir şekilde ayrı ayrı namaz kılıyor; adam namaz kılarken bir grup onun kıldığı gibi kılıyordu. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) şöyle dedi:

"Bunları bir tek kari' (güzel kur'an okuyan bir zat)ın arkasında toplamayı, (yani cemaat halinde bu namazı kılmalarını) uygun görüyorum" Sonra Ömer (r.a.) buna azmederek müslümanları Ubey b. Ka'b'ın imamlığı altında topladı. Bir gece sonra Ömer'le birlikte mescide çıktığımızda, insanların hepsinin bir tek kari' (Kur'an okuyan imamın) arkasında ona uyup namaz kılmakta olduklarını gördük. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.):

"Bu ne güzel bid'attır! Bu namazı gecenin sonuna doğru geciktirmek üzere uyuyanlar, gecenin evvelinde kılanlardan daha üstündürler, yani faziletleri daha büyüktür."[116]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamların İstidlal Ve Îctihadları

a) Hanefilere göre: Teravih namazı, erkek ve kadınlara müekked sünnettir. Bunda ashabın icma'ı vardır. Onlardan sonra gelen ilim adamlarından hiç biri bunu red ve inkar etmemiştir. O bakımdan teravih namazını inkar eden kimse günahkar ve yoldan sapmış sayılır, aynı zamanda şehadeti makbul tutulmaz.

Teravih namazı, ramazanın her gecesinde bütün bir ay yatsı namazından sonra kılınır; gecenin sonuna kadar vakti devam eder. Vitir namazından önce de, sonra da kılınmasında bir sakınca yoktur. Ancak ilim adamlarının ileri gelenleri, bunun vitirden önce kılınmasını daha uygun görmüşlerdir.

Yirmi rek'at olarak cemaatle kılınması sünnettir. Ancak bu sünnet kifayet üzere sayıldığından, cemaatten bir kısmının kalmasıyla diğerlerinden cemaatle kılma sünneti sakıt olur. Her iki rek'atte bir selam verilebileceği gibi, her dört veya her sekiz rek'atte de bir selam verilebilir. Ancak iki veya dört rek'atte bir selam vermek efdaldır. Her dört rek'atin sonunda bir süre oturmak müstehabdır.

Ayrıca teravih namazını hatimle kılmanın da sünnet olduğu söylenir. Ayakta kılmak mümkün olduğu takdirde oturarak kılmak mekruhtur.[117]

Teravih namazından sonra ramazana mahsus olmak üzere Vitir Namazı da cemaatle kılınır. Bunda icma' vardır.

b) Şafiilere göre: Teravih namazı, erkek ve kadınlara müekked sünnettir. Cemaatle kılınması da sünnettir. Ancak bu namazın cemaatle kılınması sünnet-i ayndır, yani her kişinin cemaate katılması sünnettir. Bir kısmının katılmasıyla bu sünnet katılmayanlardan sakıt olmaz. O bakımdan evinde teravih kılmak isteyen kimsenin, ev halkıyla cemaat halinde kılması

sünnettir. Yalnız başına kıldığı takdirde namazı sahih kabul edilir, ama cemaat sevabını kaçırmış olur.

Teravih namazı yirmi rek'at olarak kılınır, her iki rek'atte bir selam verilir. Hepsini bir tek selam ile kılmak caiz ve sahih değildir..[118]

Ömer b. Abdilaziz zamanında Teravih namazı otuz altı rek'ate çıkarılmıştır. Bunun sebebi müslümanların Mescid-i Haram'da bu namazı kılarken her dört rek'atin sonunda Kabe'yi bir defa tavaf etmeleridir; yani tavaf dolayısıyla uzayan teravih vaktine beraberlik sağlamaktır.

Vakti ise, yatsı namazından sonra başlar, fecir doğuncaya kadar devam eder. Vitir namazından önce kılınması efdaldır.

Teravih namazının cemaate bıkkınlık vermediği takdirde hatimle kılınması sünnettir. Şu şartla ki, imam kıraati çok acele okumayacak, harflerin mahreçlerini birbirine karıştırmayacak, Allah kelamını anlaşılır bir tarz ve sadelikle okuyacak.[119]

c) Hanbelilere göre: Teravih namazı müekked sünnettir. Tamamı yirmi rek'attir. Cemaatle kılınması efdaldır. Cemaate ağır gelmeyecek, meşakkat doğurmayacak hususu dikkate alınarak kıraati uzatmamak efdaldır. Teravihten sonra vitir namazının da cemaatle kılınması müstehabdır.[120] Diğer bir tesbite göre, teravih namazını cemaatle kılmak sünnet-i ayndır, yani her kişinin bizzat cemaate katılmasıyla cemaat sevabına erişmesi mümkündür. Bir kısmının katılmasıyla diğerlerinden bu sünnet sakıt olmaz.[121]

d) Malikilere göre: Teravih namazı, namaz kılma durumunda olan her erkek ve kadına te'kiden menduptur. Aynı zamanda cemaatle kılınması da menduptur.

Ayrıca bu namazı yatsının farzından sonra, vitir, namazından önce kılmak sünnettir. Vitirden sonra kılmak ise, mekruhtur.

Tamamı 36 rek'at olmakla beraber yirmi rek'at olarak da kılmakta bir sakınca yoktur. Her iki rek'atin sonunda oturmak suretiyle yirmi rek'atin sonunda selam vermek kerahetle sahihtir. Ramazan süresince teravih namazını hatimle kılmak menduptur. Ancak imam hafız değilse, hatimle kılmamakta bir sakınca yoktur..[122]

Hadislerin Tahlili Ve Diğer Rivayetler

109 nolu Ebu Hüreyre hadisi sahihtir ve istidlale engel bir durum yoktur.

Gece Namazı (Teheccüd)

İbadetin en güzeli ve en makbulü, şartlarına uygun kalp yatışkanlığıyla eda edilen farzlardan sonra, gecenin sükûnetinde her türlü gösterişten, art niyetten uzak olarak kılınan namaz, yapılan zikir, dua ve tesbihtir.

O bakımdan başta Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ve ashab-ı kiram olmak üzere bu ümmetin salihleri, velileri, kamil ilim adamları gece ibadetine ayrı bir ilgi duymuşlar ve başka bir özen göstermişlerdir.

İslam fıkhında bu namaza "teheccüd" denilmiştir. Bunun manası, uyumayıp kalkmak demektir. Bu manayla, gece bir süre uyuduktan sonra kalkıp namaz kılmaya, zikir ve duada bulunmaya bu isim verilmiştir.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre: Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden "Farz namazdan sonra hangi namaz daha üstündür ve fazileti muciptir?" diye soruldu. Efendimiz şöyle cevap verdi:

"Gecenin içinde kılınan namaz."

O'na yine: "Ramazan'dan sonra hangi oruç daha üstündür?" diye soruldu. Buyurdu ki:

"Allah'ın ayı Muharrem orucu."[123]

Amr b.Absete (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Kulun rabbısına en yakın olduğu anlar, gecenin sonuna doğru (kalkıp namaz kıldığı, zikrettiği) zamandır. Artık sen o saatte Allah'ı zikredenlerden olmaya güç getirebiliyorsan, öyle ol!.."[124]

Abdullah b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Oruçların Allah yanında en çok sevileni, Davud'un orucudur. Yine Allah yanında namazın en çok sevileni, Davud'un namazıdır. Davud (a.s.) gece yarısı uyur ve (kalan kısmın) üçte birinde kalkardı. Altıda birinde uyurdu. Ve O, bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi."[125]

Övülen ve misal verilen Davud'un (a.s.) namaz ve orucu, nafile kapsamına girenidir.

Hz. Aişe (r.a.) dan soruldu:

Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin geceleyin (namaz kılarken) kıraati nasıldı?

Cevap verdi:

"Bazan gizli okur, bazan da aşikar okurdu."[126]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlalleri

a) Hanefilere göre: Gece kalkıp namaz kılmak, ibadet etmek menduptur. ilim adamlarından bir cemaate ve usulcülerin ileri gelenlerine göre, bu namaz Rasulüllah'a (s.a.v.) farz idi. Diğer bir gruba göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz hakkında da tetavvu’ idi. Onun için tetavvu' olan bir namaz, ümmeti için sünnet kabul edilir.

Özellikle gece namazını, gecenin son bölümüne geciktirmek sünnettir ve daha faziletlidir.

Gece namazının sekiz rek'at olması tavsiye edilmişse de, bunun azının iki, çoğunun sekiz veya yedi, dokuz, onbirdir. Hatta onüç olduğunu söyleyenler de vardır. Tabii tek rakamlarda vitir namazı da buna dahildir.

Şüphesiz teheccüd namazı Allah'a yakınlık sağlar ve günahların temizlenmesine vesile olur.[127]

Fetava-yi Hindiyye'de de teheccüd namazından sözedilirken şu kısa bilgi verilmiştir: "Nafilelerden biri de "gece namazı"dır. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin teheccüdünün tavanı sekiz, tabanı iki rek'at idi."[128]

b) Şafiilere göre de teheccüd namazı nafiledir. Bunu itiyad haline getiren kimsenin terketmesi mekruhtur. Ancak zaruri haller müstesna.. Nitekim Buhari ve Müslim'in yaptıkları rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Abdullah b. Amr b. As'a (r.a.) şöyle buyurmuştur:

"Sen artık falan kimse gibi olma! O, gece kalkıp namaz kılardı, sonra onu bırakıverdi."

Gece namazında kıraat, gizli ile aşikar arasında bir tonda olmalıdır. Ancak teravih namazı müstesna, o aşikar okunur. Bütün geceyi ibadetle geçirmek, sağlığa zararlı olacağından mekruh sayılmıştır. Nitekim Rasulüllah (s.a.v.) bu hususta Abdullah b. Amr'i uyardığı söz konusudur. Aynı zamanda geceler arasında yalnız cuma gecesini namaz ve ibadete tahsis etmek de mekruhtur. Nitekim Müslim'in yaptığı rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Cuma gecesini, geceler arasında seçip namaz ve ibadete tahsis etmeyin!" [129]

c) Hanbelilere göre: Teheccüd'ün efdalı, gecenin son bölümünde olanıdır. Nitekim Rasulüllah"ın (s.a.v.) Amr b. Anbese'ye bu hususta tavsiyeleri olmuştur.

Aynı zamanda gecenin son üçte biri kalınca Cenab-ı Rabbi'l-Alemin'in rahmet ve gufranıyla dünya semasına tecelli etmesi ve kullarına seslenmesiyle ilgili hadis, bu namazın gecenin son bölümünde kılınmasının daha faziletli olduğuna delalet etmektedir.

Gece namazına kalkıldığında ağzı misvaklamak sünnettir. Aynı zamanda" teheccüde iki hafif rek'atle başlamak da müstehabdır.[130]

Ayrıca bu namaz, vitir dahil onbir veya onüç rek'ate kadar kılınabilir. Nitekim İbn Abbas'ın (r.a.) Rasulüllah'ın onüç rek'at, Hz. Aişe'nin (r.a.) da onbir rek'at kıldığını söylediklerine dair sahih rivayet varid olmuştur.

Teheccüd namazını itiyad haline getiren kimsenin, onu kaçırdığı takdirde bu mezhebe göre, onu sabah namazından sonra öğle namazına kadar olan süre içinde kaza etmesi müstehabdır.[131]

d) Malikilere göre de, teheccüd namazı menduptur ve ikişer rek'at halinde kılınması sünnettir.[132]

Hadislerin Tahlili Ve Diğer Rivayetler

Bu konuda İbn Adiy'yin, Taberani'nin ve Beyhaki'nin Bilal'dan yaptıkları, "Size gereken gece kalkıp (teheccüd) namazı kılmaktır. Çünkü bu sizden önceki salihlerin yol ve adetidir" mealindeki rivayetin isnadında el-Leys'in katibi Abdullah b. Salih bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı tesbitler söz konusudur. Zehebi bu isim üzerinde durmamıştır.

İbn Mace'nin Cabir (r.a.) den rivayet ettiği: "Kimin gece namazı çok olursa, gündüzleyin yüzü güzel olur" mealindeki hadisin isnadında şüphe vardır. el-Iraki bunun mevzu' hadise benzerliğine dikkat çekmiştir.[133]

120 nolu Ebu Hüreyre hadisi sahihtir ve istidlale, salih görülmüştür. .

121 nolu Amr b. Anbese hadisinin isnadındaki ricalin hepsi sahihtir. Bunu kuvvetlendirir mahiyette Kütüb-i Sitte'de geçen Ebu Hüreyre (r.a.) hadisidir. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Cenab-ı Hak her gece, gecenin üçte biri geçince (rahmet ve gufranıyla) dünya semasına iner ve şöyle buyurur: Gerçek melik benim. Artık kim bana dua edip istekte bulunursa onu karşılarım, kim benden bir istekte bulunursa veririm; kim istiğfarda bulunursa, onu bağışlarım. İşte bu hal fecir doğuncaya kadar sürer" buyurmuştur.

Buna yakın birkaç hadis daha rivayet edilmişse de yapılan ciddi araştırmalarla münker veya zayıf oldukları tesbit edilmiştir.

122 nolu Abdullah b. Amr hadisi de sahihtir ve istidlale salih görülmüştür. Böylece gecenin üçte ikisi geçtikten sonra teheccüd namazına kalkmanın ve bir gün oruç tutup bir gün iftar etmenin Allah yanında sevilen bir ibadet olduğuna açık delalet vardır.

123 nolu Hz. Aişe hadisinin ricalinin hepsi sahihtir.. Bu babda konuyu kuvvetlendirir anlamda şu rivayet de vardır: "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, Ebu Bekir'e:

"Sana uğradım, okuyordun, ama sesini çok alçaltıp hafif tutuyordun?" buyuranca, o,

"Münacaatta bulunduğum zat beni duymaktadır" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v) ona:

"Sesini biraz yükselt" buyurdu. Sonra Ömer'e dedi ki:

"Sana uğradım, (namazda) okuyordun ve sesini yükseltiyordun?" Bunun üzerine Ömer:

"Ben uyuyanları uyandırıyorum, şeytanı da kovup uzaklaştırıyorum" diye cevap verdi. Resulüllah (s.a.v) ona:

"Sesini biraz alçalt!" buyurdu.

Nitekim Ebu Davud'un İbn Abbas (r.a) dan yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah'ın (s.a.v) kıraati, odasında ve evinde bulunanlara duyuracak bir tonda idi."

Buna yakın anlamda Ebu Davud'un yaptığı rivayette, Ebu Hüreyre (r.a) diyor ki:

"Resulüllah'ın (s.a.v) geceleyin kıraatine gelince: Bazan sesini yükseltir, bazan da alçaltırdı."

Şüphesiz bütün bu rivayetler geceleyin kılınan namazla ilgilidir. Gündüz namazına gelince, ister farz, ister nafile olsun, cemaatle kılınmadığı takdirde çevresindekilerin işitmeyeceği dikkate alınarak bir kıraat yapılır; daha doğrusu sadece kendisi işitecek kadar hafif okur. Nitekim Resulüllah (a.s) ashabına uğradığında namaz kıldıklarını ve kıraatte birbirlerine

duyuracak kadar seslerini yükselttiklerini görünce onlara şöyle tavsiyede bulundu:

"Şüphesiz namaz kılan kimse, ancak aziz ve celil olan Rabbına münacaatta bulunuyor. O bakımdan kime münacaatta bulunduğuna dikkat etsin ve Kur’an okurken birbirinize duyuracak şekilde sesinizi yükseltmeyin."

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel rivayet etmiş ve el-Irakî de bunun isnadının sahih olduğunu belirtmiştir.

Gece namazına kalkıldığında önce hafif sayılacak şekilde iki rek'at namaz kılmak, sonra da kıyamı uzun tutmak suretiyle ikişer rek'at halinde kılmak müstehabdır.

Nitekim Hz. Ayşe'den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v) Efendimiz gece namazına kalkınca, önce hafif iki rek'at ile başlardı."[134]

Ebu Hüreyre (r.a) ise, şöyle demiştir: Resulüllah (s.a.v) Efendimiz'den duydum buyurdu ki:

"Sizden biriniz geceleyin kalkınca, namazına önce hafif iki rek'atle başlasın."[135]

Bu iki hadis de sahihtir ve gece namazına önce hafif iki rek'at kılmak suretiyle başlamanın meşruiyetine delalet etmektedir.

Şüphesiz böyle yapmanın birtakım faydaları söz konusudur:

a- Önce bedene az bir hareket sağlamayı ve ondan sonra ayakta daha fazla durmaya yönelmeyi amaçlar.

b- Daha iyi toparlanmaya, ilahi huzurda daha çok saygı ve tazimle durmaya yardımcı olur.

Çıkarılan Hükümler

1- Gecenin bir bölümü geçtikten sonra uykudan kalkıp teheccüd namazı kılmak sünnet veya müstehapdır.

2- Bu namaz Resulüllah (s.a.v) Efendimiz hakkında vacib idi.

3- Gece namazının en azı, iki, en çoğu sekiz rek'attır.

4- Vitir namazıyla birlikte bu onbir rek'at eder.

5- Gece namazına önce hafif sayılır anlamda iki rek'atle başlamak, sonra diğer rek'atlerde kıyam ve kıraati uzatmak sünnet veya müstehapdır.

6- Gece namazına daha çok gecenin üçte ikisi geçtikten sonra kalkmak müstehapdır.

7- Gece namazını itiyad haline getiren kimsenin onu bir mazeret yokken terketmesi, Şafiîlere göre mekruhtur.

8- Gece namazında, çevreyi rahatsız etmemek şartıyla sesi biraz yükseltmekte bir sakınca yoktur. Bazan az yüksek sesle, bazan da hafif alçak sesle kıraatte bulunmak suretiyle kılmak daha uygundur. Öyle ki, sesi, ortam ve şartları dikkate alarak ayarlamak müstehabdır.

9- Gece namazı kalbi yufkalaştırıp irfanı artırır. Yüzde ilahi letafetin tecellisine sebep olur.

10- Rahmet meleklerinin daha çok yaklaşmasını, şeytanın uzaklaşmasını sağlar.

Duha (Kuşluk) Namazı Ve Fazileti

Sabah namazından sonra güneş doğup bir mızrak (yaklaşık 35-45 dakikalık süre) yükselinceye kadar namaz kılmak müctehid imamların çoğuna göre mekruhtur, imamlardan bir kısmına göre ise, sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar kaza namazı kılınabilir.[136]

Kuşluk vakti olunca, hayata yepyeni bir güçle, tazelenmiş imanla dönmek ve o günü kalp huzuruyla ve ilahi murakaba şuuruyla geçirmek için en az

iki rek'ât namaz kılmak sünnettir. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz fırsat ve imkan buldukça bu namaza devam etmiş ve ashabına da tavsiyede bulunmuştur.

Konuyla İlgili Hadisler:

Yapılan sahih rivayete göre, Ebu Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir:

"Gönül dostum Rasulüllâh (s.a.v.) bana şu üç şey ile tavsiyede bulundu:

1- Her ay üç gün oruç tutmayı,

2- Kuşluk vakti iki rek'at namaz kılmayı,

3- Uyumadan önce vitir namazını kılmayı.."[137]

Ebu Zer (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden herbiriniz sabahladığında her eklemine karşı bir sadaka gerekir. Her tesbih bir sadakadır, her tahmid bir sadakadır ve her tehlil de bir sadakadır; her tekbir de bir sadakadır; iyilikle emretmek de bir sadakadır, kötülükten men'etmek de bir sadakadır. Bunların hepsine karşılık, kuşluk vakti kılınan iki rek'at namaz kafi gelir."[138]

Bu manayla Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"İnsanda 360 eklem vardır. Her ekleme karşılık bir sadaka vermesi gerekir."

Bunun üzerine ashab-ı kiram:

"Ya Rasulallah! Kimin buna gücü yeter?" deyince, Efendimiz (s.a.v.):

"Mescide atılan sümüğü savıp gidermek veya yolda (gelip geçenlere eziyet veren) şeyi uzaklaştırıp atmak (bu sadakalara bedel kafi gelir). Buna da gücü yetmeyen kimseye iki rek'at kuşluk namazı yeter."[139]

Nuaym b, Hemmar (r.a.) den, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Aziz ve Celil olan rabbınız buyurdu ki; Ey ademoğlu! Günün evvelinde benim için dört rek'at namaz kıl, günün sonunda ben sana yeterli olayım." [140]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlalleri

a) Hanefi mezhebine göre: Duha (kuşluk) namazı menduptur. En azı iki, en çoğu oniki rek'attir. Vakti ise, güneş (bir mızrak boyu) yükseldikten zevale kadar olan zaman parçasıdır.[141]

b) Şafîilere göre: Kuşluk namazının en azı iki, efdalı altı, ekseri oniki rek'attir. Bazısına göre, efdalı sekiz rek'attir. Her iki rek'atte bir selam vermek menduptur.[142].

Kuşluk namazı sünnettir. Vakti ise, Hanefilerde olduğu gibi, güneş bir mızrak boyu yükseldikten sonra başlar, zeval vaktine kadar devam eder. Gündüzün dörtte biri geçtikten sonra kılınması ise efdaldır.[143]

c) Hanbelilere göre: Kuşluk namazı müstehabdır. Vakti ise güneş biraz yükselip ısısı artıp şiddetlendiği zamandır. Bu namaza devam etmek, Ebu'l-Hattab'a göre müstehabdır. Çünkü Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bunu ashabına tavsiye etmiştir.

Bazılarına göre, kuşluk namazına devam etmek müstehab değildir. Çünkü Rasulüllah (s.a.v.) ona devam etmemiştir.[144]

d) Malikilere göre: Kuşluk namazı te'kiden menduptur, "sünnettir" diyenler de olmuştur. Bu namazı, ikindi namazıyla güneş batması arasında geçen süre kadar güneş doğduktan sonra geciktirmek efdaldır.[145]

Hadislerin Tahlili Ve Diğer Rivayetler

134 nolu Ebu Hüreyre hadisinin ricali sahihtir. Nitekim bunu kuvvetlendirir mahiyette bir diğer rivayet yine Ebu Hüreyre'den (r.a.) yapılmıştır. Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Duha (kuşluk) namazının iki rek’atine devam edip koruyan kimsenin günahları deniz köpüğü kadar bile olsa, bağışlanır."

Tirmizi bu hadisi hasenlemiş ve Ebu Said'den (r.a.) yaptığı rivayetle bunun arasında bağ kurmuştur. Şöyle ki, Ebu Said diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bazan duha namazına öyle devam ederdi ki, biz "artık bir daha onu bırakmayacak" derdik. Bazan da öyle bırakırdı ki, biz "artık bir daha bu namazı kılmayacaktır" derdik."

Muaz el-Adviyye diyor ki: Hz. Aişe'ye (r.a.) sordum:

"Rasulüllah (s.a.v.) kuşluk namazı kılar mıydı?"

O bana şu cevabı verdi:

"Evet, dört rek'at kılar ve Allah'ın dilediği kadar rek'atleri artırırdı."

Bunu, Müslim, Nesai ve Tirmizi rivayet etmişlerdir.

Bu konuda birçok rivayet daha vardır. İbn Kayyım bunları yedi maddede toplamıştır:

1- Sünnettir.

2- Rasulüllah (s.a.v.) bazı olay ve sebeplerden dolayı kuşluk vakti namaz kılmıştır. Nitekim Mekke'nin fetih günü Ümmü Hani' (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) çok hafif olmak üzere kuşluk vakti sekiz rek'at namaz kıldı." O bakımdan emirler bu namaza "Fetih Namazı" da demişlerdir.

3- Seferden dönünce bu vakte rastladığı zaman namaz kılmıştır. Hz. Aişe (r.a.) validemiz bu konuda şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) seferden dönünce eve girmeden mescide girer ve iki rek'at namaz kılardı."

4- Bir sahabinin evinde kuşluk vakti namaz kılması, kuşluk vaktiyle değil, ev sahibine namaz nasıl kılınır hususunu göstermek ve öğretmek içindi.

5- Müstehab bile değildir..

6- Bazan kalmak, bazan terketmek müstehabdır.

7- Bid'attir, kılınmaması daha doğru olur. İbn Ömer'den de bu anlamda bir rivayet vardır.

Muhaddis el-Hakim ise, bu namazın sünnet olduğunu isbat eder anlamda yirmi kadar sahabeden rivayet yapmış ve bu konuda özel bir bölüm meydana getirmiştir. Suyuti de bu konuyla ilgili rivayetleri biraraya getirerek bir cüz oluşturmuş ve sünnet veya müstehab olduğunu belirtmiştir.

Böylece bütün, rivayet, tesbit ye görüşler biraraya getirildiğinde, kuşluk namazının sünnet veya müstehab olduğu ağırlık kazanıyor. 135 nolu Ebu Zer hadisinin senedi sahihtir.

136 nolu Nuaym b. Hemmar hadisi üzerinde hayli ihtilaf (görüş ve tesbit farkları) vardır. Önce "Hemmar" ismi üzerinde durulmuştur: Kimine göre "Hammâr", kimine göre "Hemmar", kimine göre "Heddar", kimine göre "Hemmam" ve kimine göre de "Hammar"dır

O bakımdan bu isim şüpheyle karşılanmıştır.

Çıkarılan Hükümler

1- Kuşluk namazı, sünnet veya müstehabdır.

2- En azı iki rek'at, en çoğu oniki rek'attir. Dört veya sekiz rek'at olarak kılınması efdaldır.

3- İki rek'atte bir selam yermek efdaldır.

4- Kuşluk namazının vakti, güneş bir mızrak boyu yükselince (yaklaşık 35-45 dakikalık süre) başlar, zevale kadar devam eder.

5- Malikilere göre, vacib kuvvetinde sünnettir.

6- Hergün mutlaka devam edilmesi sünnet değildir.

7- Büyük ecir ve mükafatlara vesiledir.

Tahiyyetü'l-Mescid Namazı

Cami ve mescidler, Cenab-ı Hakk'a ibadet edilen kutsal evlerdir. Oralarda ancak Allah'a kulluk ölçüleri içinde ve kuralları doğrultusunda mü'minler izzet ve şeref kazanıp gerçek kişiliklerini bulurlar. Aynı zamanda fanilere kul olma zilletinden kurtulup Hakk'a yakınlık sağlamanın mutluluğuna erişirler.

Şüphesiz mabedler, ilahi rahmet ve gufranın bolca tecelli ettiği, rahmet dileyen meleklerin nöbetleşe uğradığı müstesna yerlerdir. O bakımdan abdestli bir vaziyette cami ye mescidlere giren müslümanın, oraya hürmet ve tazim niyetiyle oturmadan önce hafif anlamda Allah rızasını arzulayarak iki rek'at namaz kılması tavsiye edilmiştir.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Katade (r.a.), dan yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz mescide girdiği zaman, iki rek'at kılmadıkça oturmasın." [146]

Cabir b. Abdillah (r.a.) dan yapılan rivayete göre: Gatafan kabilesinden Selik cuma günü mescide girdiğinde oturdu. O sırada Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz hutbe irad ediyordu. Ona iki rek'at namaz kılıp öyle oturmasını emretti."[147]

Müslim'in yaptığı tahricde ise konu şöyle ifade edilmiştir:

"Gatafan kabilesinden Selik, Hz. Peygambere (s.a.v.) sattığı devenin bedelini almak üzere Mescide geldiğinde, Rasulüllah (s.a.v.) ona iki rek'at kılmasını emretti."

Bu iki rivayetten birinden namaz kılmadan oturması nehyedilmiş, diğerinde ise namaz kılması emredilmiştir. Rivayetlerin zahiri, emrin vücuba; nehyin bu vücubun tahkikina, terkinin de tahrimine delalet etmektedir. Buna dayanarak Zahiriler "Tahiyyetü'l-Mescid Namazı"nın vücubuna kail olmuşlardır.

Cumhur ise bu konudaki diğer rivayetleri de dikkate alarak, Tahiyyetü'l-Mescid Namazının sünnet olduğunu belirtmiştir. İmam Nevevi de "bu hususta ümmetin icma'ı vardır" diyerek cumhurun görüşüne katılmıştır.

Cumhur bu konuda birçok delillerle birlikte daha çok şu rivayeti göz önünde bulundurmuştur: "Camiye girip içerideki cemaatin omuzlarını aşarak ilerleyen adama, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Otur, cidden (cemaata) eziyet ettin!" buyurmuş ve fakat Tahiyyetü'l-Mescid namazı kılmasını emretmemiştir."

Aynı zamanda bu namazın vacib olmadığına delil olarak da, "ashab-ı kiramın zaman zaman mescide girip çıktıkları olurdu ki, bu girişlerinde namaz kılmazlardı" rivayeti söz konusudur. İbn Ebu Şeybe bunu Zeyd b. Eslem'den rivayetle nakletmiştir.[148]

Hadis Ve Rivayetlerin Işığı Altında İmamların Îctihad Ve İstidlalleri

a) Hanefilere göre: Tahiyyetü'l-mescid, yani mescidin rabbına tazim namazı sünnettir. Zira tahiyyet yere değil, yerin sahibinedir. Cami ve mescidlerin sahibi ise ancak Cenab-ı Rabbi'l-Alemin'dir.

Mescid ve cami denilince umum ifade ederse de, Mescid-i Haram istisna teşkil eder. Zira oraya girildiğinde Tahiyyetü'l-Mescid değil de onun yerine tavaf yapılır. Ancak tavaf yapmak istemeyen kimsenin yine hürmeten orada da iki rek'at namaz kılması tavsiye edilmiştir.

Tahiyyetü'l-mescid namazı iki rek'attir. Arzu eden dört rek'at kılabilirse de efdal olanı iki rek'atle yetinmektir. Aynı zamanda bu namaz kerahet vaktine tesadüf ettiği takdirde kılınmaz. Mesela: Fecirden sonra veya ikindi

farzından sonra cami veya mescide giren kimse Tahiyyetü’l-mescid namazı kılmaz, belki tesbih ve tehlilde bulunur ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) salat-ü selam getirir.

Cami ve mescide giren kimsenin oturmadan önce Tahiyyetü'l-Mescid namazı kılması meşru' kılınmıştır. Bazısına göre, az oturup öyle kalkıp kılması uygun olur, denilmişse de birinci tesbit ve görüş daha sahihtir.[149]

b) Şafiilere göre: Tahiyyetü'l-Mescid namazı sünnet olarak iki rek'attir. Camiye giren kimsenin hemen farza veya başka bir sünnete durması da bu namazın yerine geçer ve böyle durumlarda ayrıca iki rek'at kılmaya gerek yoktur. Ancak bir tek rek'at kılmakla gerçekleşmeyeceği gibi, sahih kavle göre cenaze, tilavet secdesi ve şükür secdesi de Tahiyyetü'l-Mescid yerine geçmez. Cami ve mescide tekrar girmekle de bu namaz da tekrarlanır.[150] Kerahet vakti söz konusu değildir.

Camiye girip oturmak isteyen kimsenin abdestli ise en az iki rek'at kılması sünnettir. Bu da oturmadan önce yerine getirilir. Ancak farzı kaçırmak veya vaktin çıkması tehlikesi söz konusu olduğu zaman terkedilir.[151]

c) Hanbelilere göre: Cami ve mescide giren kimseye oturmadan önce iki rek'at namaz kılmak sünnettir. Bununla beraber girip namaz kılmadan oturan kimseye yine de kalkıp iki rek'at Tahiyyetü'l-Mescid kılması sünnettir. Hanbeliler bu konuda Ebu Katade hadisiyle Gatafanlı Selik olayıyla istidlal etmişlerdir.[152]

d) Malikilere göre: Tahiyyetü'l-Mescid sadece iki rek'attir. Aynı zamanda te'kiden menduptur. Sünnet olduğunu söyleyenler de olmuştur.

Tahiyyetü'l-Mescid, cami ve mescide oturmak maksadıyla giren kimseye menduptur; ama sırf bir kapısından girip diğer kapısından çıkmak için giren kimseye mendup değildir.[153]

Abdest Aldıktan Sonra İki Rekat Namaz Kılmak

Abdest namazdan önce, Hakk'a takarrup için yapılan bir ameliyedir; aynı zamanda Cenab-ı Hakk'ın huzuruna iç ve dış temizliğini biraraya getirmek

suretiyle çıkmak için yerine getirilen bir farizadır.

Abdestin sayılmayacak kadar faydaları söz konusudur. O bakımdan Cenab-ı Hak böylesine fazileti cami’ bir ibadeti yerine getirmemizi bize müyesser kıldığı için iki rek'at namaz kılmak suretiyle O'na arz-ı ubudiyyette bulunmak kadar tabii ne olabilir?

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre: Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, sabah namazında Bilal'e şöyle demiştir:

"Ya Bilal! İslam'da işlediğin en çok umut veren amelinden bana haber ver. Çünkü gerçekten ben Cennette hemen önümde senin ayakkabının tıkırtı sesini duydum."

Bunun üzerine Bilal şöyle dedi:

"Benim yanımda en çok ümit beslediğim amelim, gece olsun, gündüz olsun, ne kadar abdest aldımsa, bana takdir edilen namaz (müyesser kılınan) ne ise onu yerine getirdim" Yani abdestten sonra namaz kıldım.[154]

Mezhep İmamlarının İctihad Ve İstidlalleri

Dört mezhebe göre de, abdestten sonra; sefere çıkılırken ve seferden dönüldüğünde ikişer rek'at namaz kılmak menduptur. Çünkü hiç kimse evinden ayrılırken kıldığı iki rek'at namazdan daha hayırlı bir şey geriye bırakmış olmaz.[155]

Ka'b b. Malik (r.a.) da diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz seferden mutlaka gündüzleyin daha çok kuşluk vakti gelmiş olurdu. Şehre girince önce mescide girer iki rek'at namaz kıldıktan sonra orada bir süre otururdu."[156]

İstihare Namazı

İstihare, "hayır" kökünden türetilen mezid masdardır. Türkçemizde buna "Allah'tan hayır dileme, hayır umma" diyoruz.

Cenab-ı Hak ilmiyle, kudretiyle, rahmet ve inayetiyle her şeyi kapsayıp kuşatmış, her zerreye nüfuz etmiş ve eşyayı bütünüyle tasarrufu altında tutmuştur. O'na nisbetle geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman diye bir kavramı söz konusu değildir.

O kudret kalemiyle beşerin kader çizgisini çizmiş; bize nisbetle olmuş, olacak her şeyi takdir edip belirlemiştir.

Bu bakımdan bir mesele hakkında tereddüt ettiğimiz veya teşebbüs etmek istediğimiz bir iş, bir konuya doğru adım atmaya cesaret edemediğimiz neticenin iyi mi, yoksa kötü mü olacağını kestiremediğimiz zaman, Rasulüllah'ın (s.a.v.) tarif ettiği şekilde Cenab-ı Hakk'a yönelip O'ndan hayır ve yardım, ilham ve işaret beklememiz tavsiye edilmiştir.

Bunun için önce "İstihare"de bulunmamız sünnettir.

Konuyla İlgili Hadisler:

Cabir b. Abdillah (r.a.) diyor ki:

Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, bize hemen her işte, Kur'an'dan nasıl bir sure öğretiyorduysa, öylece istiharede bulunmamızı da öğretti. O şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz bir işe başlamaya azmedip yönelince, önce farz namazdan başka olmak üzere iki rek'at namaz kılsın ve arkasından şöyle desin: Allah'ım Senin ilminle Senden hayır diler ve umarım; Senin kudretinle Senden kudret isterim ve Senin o büyük fazl-u kereminden dilerim. Çünkü gerçekten Senin kud-retin yeter, benîm kudretim yetmez; Sen bilirsin, ben bilmem. Sen gaybleri çokça bilensin.

Allah'ım! Eğer şu (teşebbüs etmek istediğim) işin benim dinim, geçimim ve akıbetim için hayırlıysa, (veya şöyle der: Şimdi ve şimdiden sonraki durumum ve işim için hayırlıysa), onu bana takdir edip kolaylaştır; sonra da onu benim için mübarek kıl. Eğer bu iş dinim, geçimim ve akıbetim için (veya şöyle der: Şimdiki ve şimdiden sonraki durumum için) şer ve kötüyse, onu benden çevirip uzaklaştır, beni de ondan... Hayır ve iyilik ne yandaysa onu bana takdir eyle ve sonra da beni hoşnut kıl onunla. Bunları söyledikten sonra asıl haceti ne ise onu söyler."[157]

Îbn Mes'ud (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bize istiharede bulunmamızı öğretti. O şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz bir işe teşebbüste bulunmayı dilediği zaman şöyle desin:..."[158]

Ebu Bekir Sıddik (r.a.) diyor ki:

Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bir işe teşebbüsü murad ettiği zaman, şöyle dilek ve duada bulunurdu: "Allah'ım! Bunu benim için hayırlı eyle ve seç.."[159]

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den işittim şöyle buyuruyordu:

"Sizden biriniz bir iş ve durumu irade ettiği zaman şöyle dua ve dilekte bulunsun: Allah'ım! Senin ilminle Senden hayır diliyorum.."

Sonunda da şunu söyler:

"La havle vela kuvvete illa billah."[160].

İbn Abbas ve İbn Ömer (Allah ikisinden de razı olsun) şöyle demişlerdir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, bize nasıl Kur'an'dan bir sure öğretiyorduysa, öylece istiharede bulunmayı da öğretti. Şöyle dilek ve duada bulunmamızı buyurdu:

"Allah'ım! Senden hayır ve iyilik diliyorum"[161]

.

Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Ademoğlunun saadetine delalet eden (hususlardan biri de), Aziz ve Celil olan Allah'a istihare etmesi, O'ndan hayır ye iyilik ummasıdır."[162]

154 nolu Cabir hadisinde, iki rek'at namaz kılmakla emredilmesi, vücup ve farziyeti gerektirmemektedir. Zira sahih tesbitlere göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, bedevinin:

"Şu beş vakit namazı Allah mı farz kıldı?" şeklindeki sorusuna,

"Evet" diye cevap vermiş ve bedevinin,

"Bundan fazlası var mıdır?" sorusuna ise,

"Hayır, meğer ki nafile kılasın" buyurmuştur. Şüphesiz bu hadis, sadece beş vakit namazın farz kılındığına açık delil olarak bulunuyor.

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

Dört mezhep imamlarının hepsi de istihare namazının meşruiyetini kabul etmiştir.

a) Hanefilere göre: İstihare, hayırlı bir işi arzulamak ve hayırla sonuçlanmasını dilemektir. O bakımdan gelecekle ilgilidir. Cenab-ı Hakk'ın iki durunıdan hayırlı olanını izhar etmesi için O'na yönelip iki rek'at namazla bu husustaki dileği arzetmekle gerçekleşir.[163]

Abdurrahman el-Ceziri'ye göre de, istihare namazı dört mezhebin fıkhında menduptur.[164] İbn Kudame de Cabir hadisini naklederek bu namazın mendup olduğuna temas etmiştir.

Çıkarılan Hükümler

1- Bir işe başlamada tereddüt hasıl olduğu zaman, istiharede bulunmak menduptur.

2- İstihare namazı iki rek'attir ve diğer namazlar gibi kılınır.

3- Namazdan sonra Cabir (r.a.) hadisinde geçen dua okunur.

Nafile Namazın Cemaatle Kılınması

Bilindiği gibi, nafile namazlardan Teravih, Husuf (ay tutulma), Küsuf (güneş tutulma) namazı cemaatle kılınır. Vitri sünnet kabul eden mezheplere göre, bu namaz da ramazanda cemaatle kılınır.

Diğer nafile namazların münferiden kılınması tavsiye edilmiş ve cemaatle kılınması ise, çoğu imamlara göre mekruh sayılmıştır.

Konuyla İlgili Hadisler:

Zeyd b. Sabit (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Namazın efdalı (en üstünü ve faziletlisi), kişinin kendi evinde kıldığı namazdır; ancak farz namazlar müstesna.."[165]

Hz. Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden (namazın mescidde kılınmasıyla, evde kılınması hakkında) sordum. Buyurdu ki:

"Ama kişinin kendi evinde kıldığı namaz nurdur. O halde evinizi nurlandırın!"[166]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz mescidde namazını kılıp yerine getirdikten sonra, namazından kendi evi için de bir nasip (pay) ayırsın. Çünkü Cenab-ı Hak onun evinde kıldığı namazından bir hayır meydana getirir."[167]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Evlerinizi kabirler yapmayın. Çünkü gerçekten şeytan, içinde Bakara Suresi okunan evden kaçar."[168]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Evlerinizde (de) namaz kılınız, onları kabir yapmayınız!"[169]

Utban b. Malik (r.a.) anlatıyor:

"Ya Rasulallah! Dedim. Şüphesiz benim evimle bulunduğum semt mescidi arasına (zaman zaman) sel giriyor. O bakımdan şunu arzu ediyorum: Evime şeref versende onun bir yerinde namaz kılsan ve ben de o yeri mescid edineyim."

Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) ona:

"İleride öyle yaparım" buyurdu. Bir süre sonra onun evine geldi ve:

"Nerede namaz kılmamı arzu ediyorsun?" diye sordu.

Ravi diyor ki:

"Evimde münasip bir yere işaret ettim. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz kalkıp orada namaza durdu, biz de Onun arkasında saf olduk ve bize iki rek'at namaz kıldırdı."

Bu rivayete dayanıp istidlalde bulunanlara göre, nafile namazını cemaatle kılmak sahihtir. Ancak müctehid imamların tesbit, yorum ve ihticacları farklıdır.

Hadislerin Işığında Mezhep İmamların İstidlal Ve İctihadları

a) Hanefilere göre: Ramazan dışında nafile namazı cemaatle kılmak mekruhtur. Ancak Ramazan'da Teravih namazı nafile kapsamına girmekle beraber cemaatle kılınması meşru' kılınmıştır. O bakımdan nafile namazları cemaatle kılmamak ihtiyata daha uygundur.[170]

Yine nafile namazları evde kılmak efdaldır. Rasulüllah (s.a.v.) bu konuda gösterişten uzak kalacağına işaretle şöyle buyurmuştur:

"Farz namaz dışında adamın kıldığı en faziletli ve üstün namaz, evinde kıldığıdır."[171]

Nitekim yapılan sahih rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz sabahın iki rek'at sünnetini evinde kılıp öylece Mescid'e gelirdi. Hem cemaatle namaz kılmak İslam'ın şeairindendir ve farzlara, vaciplere mahsus bir sünnettir. Nafileler için meşru' değildir. Sadece Teravih namazı bir istisna teşkil eder ki, o da Rasulüllah'ın (s.a.v.) fiiliyle sübut bulmuştur.[172]

b) Şafiilere göre: Kaza ve nafile namazlarda cemaat farz ve sünnet değildir.[173]

c) Hanbelilere göre: Tetavvuat, yani nafile namazlar, biri cemaatle, diğeri münferiden kılınmak üzere iki kısımdır. Cemaatle kılmanı, ay tutulma, güneş tutulma ve teravih namazlarıdır. Münferiden kılmanı ise, beş vakit farza tabi olan sünnetlerle diğer nafile namazlardır.

Sünnet ve nafile namazların ise evde kılınması efdaldır. Nitekim Rafi’ b. Hudayc (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz Beni Abdi'l-Eşhel kabilesine uğrayıp bize geldi. Akşam namazını kıldırdıktan sonra şöyle buyurdu:

"Akşamın iki rek'at sünnetini evinizde kılınız."[174]

d) Malikilere göre: Nafile namazları gece veya gündüz cemaatle kılmakta bir sakınca yoktur. Bunun gibi adam kendi evinde nafile namazları ev halkıyla cemaat halinde kılabilir.[175]

Tahliller Ve Rivayetler

Nafile namazlar evde cemaat halinde kılınabilir diyenlerin dayandıkları birtakım rivayetler vardır:

a) İbn Abbas (r.a.) diyor ki:

"Bir gece Rasulüllah'ın (s.a.v.) arkasında durup namaz kıldım; ancak Onun sol tarafında durmuş bulunuyordum; O başımı tutup beni sağ tarafına doğru çekip götürdü."[176]

b) Enes b. Malik (r.a) diyor ki:

"Ben ve evimizde (büyüttüğümüz) yetim bir çocuk annem Ümmü Süleym'le birlikte Resulüllah'ın arkasında cemaat olup namaz kıldık. Biz iki çocuk Resulüllah'ın arkasında, annem de bizim arkamızda durmuş bir halde Resulüllah'a uyduk."[177]

Bu iki rivayet sahih olmakla beraber kılınan namazın nafile olduğu İbn Abbas rivayetinden anlaşılıyorsa da, ikinci rivayetten anlaşılmıyor. Hem bunlar haber-i vahid olduğundan müctehidlerin çoğu delil olarak seçmemiştir. Sadece İmam Malik bu rivayetlerle istidlal etmiştir.

Çıkarılan Hükümler

1- İster farzlara bağlı sünnetler, isterse diğer nafile namazlar olsun, bunlar cemaatle kılınmaz; cemaatle kılınmasında kerahet vardır.

2- Nafile namazlardan Teravih, Ay Tutulma ve Güneş Tutulma namazları cemaatle kılınır, bunda kerahet yoktur. Bu, Hanbelilere göredir.

3- İmam Malik'e göre, nafile namazlar gece olsun, gündüz olsun cemaatle kılınabilir. Özellikle adamın kendi evinde ev halkıyla cemaat olup kılmasında bir sakınca yoktur.

Namaz Kılınması Mekruh Olan Vakitler

İslam, Allah'ın insanlara en son mesajı olarak yepyeni hükümlerle, kalıcı müeyyidelerle donatılmış ve furuatta, ahkamda diğer dinlerden ayrı hükümler getirmiş ve kötü adet ve geleneklerden ayrılıp ruha taze gıda veren esas ve prensipler koymuştur.

O bakımdan, Allah'a ortak koşan müşriklerin Allah'tan başkasına ibadet ettikleri vakitlerde müslümanların namaz kılmasını yasaklamış ve bunun için birtakım kerahet vakitlerini belirlemiştir.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İkindi farzından sonra güneş batıncaya kadar hiçbir namaz (meşru) değildir. Aynı zamanda sabah farzından sonra güneş doğuncaya kadar hiçbir namaz yoktur"[178]

Diğer bir anlatım ve lafızla şöyle buyurulmuştur:

"İki namazdan sonra namaz yoktur: Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar.."

Ömer b. Hattab (r.a.) den yapılan rivayete göre, "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar; ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar namaz kılmayı yasaklamıştır." [179]

Amr b. Absete (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Peygambere (s.a.v.):

"Ya Nebiyyellah! Bana namazdan sözet" dedim. Buyurdu ki:

"Sabah namazını kıl, sonra güneş doğup yükselinceye kadar namaz kılma, bekle. Çünkü gerçekten güneş şeytanın iki boynuzu arasından doğmaktadır ki o sırada kafirler ona secde ederler. Sonra namaz kıl, zira namaz meşhûd ve mahdûrdür (yani melekler ona şahid olup hazır olurlar).Ta ki gölge yerinde titreşip (dikey mızrak misali) sağa sola meyletmediği vakte kadar (istediğin takdirde namaz kılabilirsin). Güneş tam istivaye gelince, o sırada Cehennem iyice köpürüp kızışır. Gölge (doğuya)   doğru yönelince namaz kıl. Çünkü gerçekten namaz meşhûd ve mahdûrdür. İkindi vaktine kadar (istediğin kadar namaz kılabilirsin), İkindi farzını kılınca, güneş bâtincaya kadar namaz kılma. Çünkü güneş şeytanın iki boynuzu arasında guruba gider ki o sırada kafirler ona secde eder."[180]

Ukbe b. Amir (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bizi şu üç vakitte namaz kılmaktan ve ölülerimizi defnetmekten men'etti:

1- Güneş çıkıp belirginleşerek yükseldiği zaman,

2- Öğleye doğru istivaye gelip (herşeyin gölgesinin titreşip kaldığı) vakit;

3- Guruba yönelip batıncaya kadar geçen süre içinde..[181]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve Îctihadları

a) Hanefilere göre: Mekruh olan üç vakit var ki, o vakitlerde farz, vacib ve nafile olarak hiçbir namaz kılınmaz:

1- Güneş doğup bir mızrak (35-45 dakikalık süre) boyu yükselinceye kadar,

2- Güneşin gök kubbesinin ortasına gelip her şeyin gölgesinin titreşip durduğu istiva vaktinden batıya meyledinceye kadar geçen süre içinde,

3- İkindiden sonra güneşin sararıp gözün ferini almayacak duruma geldiği vakitten batıncaya kadar geçen süre içinde. Ancak o günün henüz eda edilmeyen ikindi farzı kerahetle kılınır.[182]

Hanefiler bu konuda Ukbe b. Amir hadisiyle istidlal etmişlerdir. .

Sözü edilen bu üç vakitte nafile namaz kılmak tahrimen mekruhtur. İsterse o nafile namaz bir sebebe dayansın; abdestten sonra tavsiye edilen iki rek'at namaz, tahiyyetü'l-mescid namazı gibi.

İmam Ebu Yusuf'a göre, istiva vaktinde nafile kılmak mekruh değildir.

Ayrıca fecir doğduktan sonra sabahın iki rek'at sünnetinin dışında nafile kılmak da mekruhtur. Aynı zamanda sabahın farzından sonra da nafile kılmak mekruh sayılmıştır. Bunlar gibi ikindi farzından sonra, isterse güneş sararmarmş ve gözün ferini alacak kadar parlak olsun yine de nafile namaz kılmak mekruhtur.

Akşam farzından önce de nafile kılmak mekruhtur. Bunun gibi, cuma günü hatip hutbeye çıktığı andan namaz kıldırıncaya kadar geçen süre içinde nafile kılmak mekruh sayılmıştır.

Farz namaz için ikamet getirildiğinde, sabah sünneti müstesna olmak üzere, nafile kılmak keza mekruhtur. Bayram namazından önce evde; sonra ise camide nafile kılmak da kerahet kapsamına girmektedir. Hac günlerinde Arafat ile Müzdelife arasında akşam namazı yatsı vaktine geciktirilir ve bu iki farz arasında nafile kılınmaz, kerahet söz konusudur.

Bunlardan başka, sofra hazır olduğunda, küçük veya büyük abdes sıkıştırdığında, farzı eda etmek için vakit daraldığında da nafile kılmak mekruhtur.[183]

b) Şafiilere göre: Mekke haremi dışında istiva vaktinde, güneş doğunca, sabah farzından sonra güneş doğup yükselinceye kadar, ikindi farzından sonra, güneş sararıp batıncaya kadar namaz kılmak mekruhtur. Ancak belli sebebe dayanan namazlar bu genellemenin dışında kalır: Kaçırılan farz namaz, güneş tutulma namazı, tahiyyetü'l-mescid namazı, şükür secdesi, başlanıp da bozulan nafilenin kazası bu cümledendir.[184]

c) Hanbelilere göre: Sabah namazından sonra güneş doğup bir mızrak boyu yükselinceye kadar, güneş gök kubbesinin ortasına gelip her şeyin gölgesinin titreşip yerinde kaldığı (istiva) zamanı ve bir de ikindi farzından sonra güneş batıncaya kadar geçen süre içinde namaz kılmak mekruhtur.

Ancak kazaya kalmış namazları; ister mutlak, isterse mukayyed olsun nezir (adak) namazları, tavaf namazı, cenaze namazı bu genellemenin dışında kalır, yani bunlar için kerahet vakti söz konusu değildir.[185]

d) Malikilere göre: Hadislerde belirtilen üç vakitte namaz kılmak men'edilmiştir: Sabah namazından sonra güneş doğup yükselinceye kadar; istiva vaktinde ve bir de ikindi farzından sonra güneş batıncaya kadar..[186]

Tahliller Ve Rivayetler

Bu konuda ondan fazla sahih rivayet vardır. Onlardan bir kısmını nakletmekte yarar görüyoruz:

Taberani'nin Abdullah b. Amr (r.a.) dan yaptığı rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Sabah farzından sonra güneş doğuncaya kadar ve ikindi farzından sonra güneş batıncaya kadar namaz kılmayın."

Taberani'nin Zeyd b. Sabit (r.a.) den yaptığı rivayete göre:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ikindi farzından sonra namaz kılmayı men'etmiştir."

Tirmizi'nin Seleme b. Ekva' (r.a.) den yaptığı rivayete göre:

"Rasulüllah (s.a.v.) her farz namazdan sonra mutlaka iki rek'at nafile kılardı; ancak sabah ve ikindi farzından sonra kılmazdı."

Cumhur da sabah ve ikindi farzlarından sonra namaz kılmanın mekruh olduğunu belirtmiştir. İmam Nevevi ise bu hususta ittifak hasıl olduğunu söyler. Hafız İbn Hacer de aynı görüştedir. Ancak seleften bir cemaatin, mekruh vakitle ilgili hükmün kaldırıldığını iddia ettiğini nakletmekte ve bu

hususta geniş bilgi vermektendir. Zahiriler de bu husustaki nehyin mensuh olduğuna kaildirler.

İmam Şafii ise, bu iki vakitte bir sebebe dayanan namazlar kılınabilir, demiştir.[187]

Bunların delili, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin kaçırdığı öğle sünnetini ikindi farzından sonra kılmasıdır.

İbn Hazm ise, kerahetle ilgili hükmün nesh edildiğini belirtmiş ve şu hadisin nasih olduğunu iddia etmiştir:

"Sabah farzından bir rek'ate -henüz güneş doğmadan- yetişen kimse ve güneş henüz batmadan ikindi farzından bir rek'ate yetişen kimse (o namaz yetişmiş sayılır.)"

Oysa bu hadis, vaktin geciktirilen farzıyla ilgilidir, diğer namazlarla ilgili değildir. O bakımdan kerahet hükmünü neshettiği söylenemez.

Hz. Aişe'nin (r.a.) azadlı kölesi Zekvan'ın yaptığı rivayete göre: Hz. Aişe (r.a.) şöyle demiştir: "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz hem ikindi farzından sonra namaz kılar, hem de (başkasını ondan) men'ederdi. Aynı zamanda oruç tutup itftar etmeden ikinci gün oruca başlardı ve visali (iftar etmeden iki günü birbirine bağlayarak oruç tutmayı) men'ederdi."

Bu rivayetin senedinde Muhammed b. İshak'ın, Muhammed b. Amr b. Ata'dan yaptığı rivayet söz konusudur ki, Muhammed b. Amr hakkında birtakım sözler söylenmiştir. O bakımdan bu rivayete pek itibar edilmemiştir.

Çıkarılan Hükümler

1- Sabah farzından güneş doğup yükselinceye, ikindi farzından, güneş batıncaya kadar namaz kılmak tahrimen mekruhtur. Aynı zamanda istiva vaktinde de namaz kılmak mekruhtur.

2- Sözü edilen bu üç vakitte farz, vacib ve nafile namazlardan hiç biri kılınmaz. Ancak geciktirilen ikindi farzı kerahetle kılınır.

Bu, daha çok rey tarafdarı olan imamlara göredir.

3- Fecir doğduktan sonra sabah sünnetinden başka nafile namaz kılmak; sabah farzından sonra nafile namaz, akşam farzından önce nafile namaz kılmak mekruhtur.

4- Belirtilen bu iki vakitte kaza namazı kılmak mekruh değildir.

5- Bir sebebe dayanan namazları sözü edilen kerahet vakitlerinde kılmakta bir sakınca yoktur. Bu, daha çok İmam Şafii'nin ictihadıdır.

6- Nezir, tavaf, cenaze ve benzeri belli sebebi olan namazlar için kerahet vakti yoktur, her zaman kılınabilir. Bu, Hanbelilere göredir.

7- Zahirilere göre: Mekruh olan vakitlerle ilgili hüküm neshedilmiştir. O bakımdan farz, vacib ve nafile namazlar her zaman kılınabilir.

Tilavet Ve Şükür Secdesi

Tilâvet'ten maksat, Kur'an'da geçen secde ayetlerinin okunması ve o sebeple Cenab-ı Hakk'a secde edilmesidir.

Müctehidlerden bir kısmına göre, Kur'an'ın 15, bir kısmına göre ise 14 yerinde secde ayeti geçmektedir. Aradaki fark, Hac Suresinde bir mi, yoksa iki mi secde ayeti bulunduğundan kaynaklanmaktadır. İmam Malik’e göre 11 yerde geçer.

Kur'an'dâki secde ayetlerini okuyan veya okunduğunu duyan mü'minlerin abdestli bir vaziyette Allah'a secde etmeleri vâcib olur. Zira sözü edilen ayetlerde ya doğrudan, ya da dolayısıyla secde emredilmektedir. Şüphesiz ilahi emre uymak vücubu gerektirir ve aklı başında olan ergen her müslümana da yakışan ancak böyle yapmasıdır. Zira Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Kulun Cenab-ı Hakk'a en yakın olduğu zaman, secdede bulunduğu anlardır" buyurarak, secdenin önemini ve lüzumunu belirtmiştir.

Namaz ibadetinin dindeki yerinin önemi ve yüksek fazileti de bir yönüyle içendeki secdeden dolayıdır.

Kur'an'da Secde Ayetlerinin Yer Aldığı Sureler

1- Â'raf: 7/206.

2- Ra'd: 13/15.

3- Nahl: 16/48.

4- İsra: 17/107.

5- Meryem: 19/58.

6- Hac: 22/18.

7- Furkan: 25/60.

8- Neml: 27/25.

9- Secde: 32/15.

10- Sad: 38/24.

11- Fussilet: 41/38.

12- Necm: 53/62.

13- İnşikak: 84/21.

14- Alak: 96/19.

Konuyla İlgili Hadisler:

Amr b. As (r.a.) den yapılan rivayete göre: "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ona, Kur'an'dan onbeş secde ayeti okutmuştur. Onlardan üçü mufassal

(Necm, İnşikak, Alak) surelerdedir; ikisi de Hac suresindedir."[188]

İbn Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayete göre: Peygamber (s.a.v.) ve'n-Necm suresini okudu ve secde etti, onunla beraber bulunanlar da secde ettiler; ancak Kureyş'ten bir şeyh (yaşlı adam veya kabilenin ileri geleni) secde etmedi, o sadece yerden bir avuç kumlu çakıllı toprak alıp alnına doğru yükseltti ve "Bu bana yeter" dedi.

Ravi Abdullah diyor ki:

"Ben o adamın bir süre sonra kafir olarak öldürüldüğünü gördüm."[189]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Necm suresini okuyup secde etti; Onunla birlikte müslümanlar, müşrikler, cin ve ins hepsi secde ettiler."[190]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"İnşikak suresi ile Alak suresi okunduğunda Peygamber (s.a.v.) Efendimizle birlikte secde ettik."[191]

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre: "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz minber üzerinde bulunduğu bir sırada Sad suresini okudu, secde ayetine gelince minberden inip secde etti ve insanlar da onunla birlikte secde ettiler. Başka bir gün ise, yine Sad suresini okudu ve secde ayetine gelince orada bulunanlar bir tarafa meyledip secdeye hazırlandılar. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz onlara: "Bu ancak bir peygamberin tevbesiyle ilgili bir secdedir; ama sizin bir tarafa secde için meyledip hazırlandığınızı görüyorum" buyurdu ve minberden inip secde etti, oradaki insanlar da onunla birlikte secde ettiler."[192]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının Îstidlal Ve Îctihadları

a) Hanefîlere göre: Kur'an'ın 14 yerinde geçen secde ayetleri okunduğu zaman, hem okuyanın hem de işitenin ve dinleyenin -isterse dinlemeyi kasdetsin, isterse etmesin- secde etmesi vacib olur.[193]

Secde ayetinin tamamını veya yarısını, ya da çoğunu "secde" kelimesiyle birlikte okuyan kimsenin secde etmesi keza vacib olur.

Okunan secde ayeti ister Arapça, ister başka bir dile çevrilmiş şekliyle tilavet edilsin fark etmez; yani her iki durumda da secde gerekli olur.

Namazda imam secde ayetini okursa, hem onun, hem de cemaatin secde etmesi vacib olur. Cemaatten biri okursa, ne kendisinin, ne de imamının secde etmesi gerekir. Ancak İmam Muhammed'e göre, namaz kılındıktan sonra o kimsenin secde etmesi gerekir.

Namaz dışındaki kimse, ister namaz kıldıran imamdan, isterse cemaatten birinden secde ayetini işitirse, kendisinin secde etmesi vacib olur.[194]

Sureyi okuyup secde ayetini atlamak mekruhtur.

Namazda içinde secde ayeti bulunan sure okunur da secde ayetiyle zamm-ı sure noktalanırsa ayrıca secde etmeye gerek kalmaz, mücerred rüku'a gitmek ve arkasından secde etmek kafî gelir.

b) Şafîileri göre: Tilavet secdesi sünnettir ve secde ayetleri Kur'an'ın 14 yerinde geçer. İkisi Hac suresindedir. Sad süresindeki ise, şükür secdesidir. O bakımdan şükür secdesi namaz dışında okunursa secde etmek müstehab olur. Namaz içinde ise ondan dolayı secde edilmez.

Namazda imanı secde ayetini okursa, hem onun, hem de cemaatin secde etmesi sünnet olur. Namaz dışında secde ayetini okuyan veya işiten kimse, secdeye niyet ederek ellerini kaldırır, tekbir getirir ve namaz secdesi gibi secde eder. Zira tilavet secdesinde tekbir getirmek şarttır.
[195] .

c) Hanbelilere göre: Secde ayeti 14 yerdedir. Bu tesbit aynı zamanda Ebü Bekir, Ali, İbn Mes'ud, Ammar, Ebu Hüreyre, İbn Ömer (Allah hepsinden razı olsun) ve tabiinden bir cemaatin kavlini yansıtmaktadır.

Tilavet secdesi ancak abdestli yapılır. Öyle ki, nafile namaz kılmak için şart olan ne ise, aynı şeyler tilavet secdesi için de

şarttır.

Abdestsiz veya cünüp kimse secde ayetini işitirse, hemen onun için abdest alması veya gusletmesi gerekmez ve bu durumda secde etmesi de sünnet değildir.

Secde için tekbir getirilir ve secdeden kalkılınca selam verilir. Mekruh sayılan vakitlerde tilavet secdesi yapılmaz. Tilavet secdesi müekked sünnettir; yerine getirilirse hasendir, terkedilirse bir şey lazım gelmez.[196]

d) Malikilere göre: Kur'an'ın 11 yerinde secde ayeti vardır. Mufassal olan üç suredeki secdeyle ilgili ayet, tilavet secdesi kapsamına girmemektedir.

Secde ayetini okuyan kimsenin ister namazda, ister namaz dışında olsun secde etmesi müstehabdır. Abdestsiz kimsenin secde ayetini okumaması daha uygundur.[197]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

185 nolu Amr b. As hadisini aynı zamanda Darekutni ve Hakim tahric etmişlerdir. el-Münzeri ve Nevevi hasenlerken, Abdulhak ve İbn Kattan zayıf saymışlardır. Zira isnadında meçhul olan Abdullah b. Metin el-Küllabi buluyor, aynı zamanda tanınmayan, maruf olmayan Hars b.Said el-Itki el-Mısri ondan rivayet etmiştir.[198]

Secde ayetlerinin sadece 11 olduğunu mufassal surelerde geçen üç ayetin secdeyle ilgili bulunmadığını iddia edenlere gelince. Onlar bu konuda İbn Abbas'ın (r.a.) şu rivayetiyle ihticacda bulunmuşlardır: "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz Medine'ye göç edip geldiğinden beri mufassalda geçen secde ayetlerini okurken secde etmedi."[199]

Bu rivayetin isnadında Ebu Kudame el-Hars b. Ubeyd ve bir de Matar el-Varrak bulunuyor ki, bu iki zatın zayıf olduğu ve rivayetleriyle ihticacın sahih olmadığı belirtilmiştir.

Zehebi, Matar ismi üzerinde durmuş ve şu bilgiyi vermiştir: İbn Sa'd'e göre, onun rivayetinde zaaf vardır. Ebu Hatim'e göre: Bu zat zayıftır. Ahmed b.

Hanbel ile Yahya da onun zayıf olduğunu söylemişlerdir.[200]

187 nolu İbn Abbas hadisi, 188 nolu Ebu Hüreyre hadisi, 189 nolu Ebu Said hadisinin isnadları sahihtir ve istidlal ve ihticaca elverişlidir.

Çıkarılan Hükümler

1- Kur'anda secde ayetleri, Hanefî, Şafii ve Hanbeli imamlarına göre 14, İmam Malik'e göre, 11'dir.

2- Tilavet secdesi vacibdir. Bu Hanefilere göredir.

3- Tilavet secdesi sünnettir. Bu, Şafii ve Hanbeli imamlarına göredir. İmam Malik'e göre, müstehabdır.

4- Tilavet secdesi dört mezhebe göre de abdestli yapılabilir.

5- Tilavet secdesi, namazdaki secde ölçüsünde yapılır, bir defa baş (alın) yere konularak kaldırılır.

6- Tilavet secdesinde tekbir getirmek şarttır. Bu, İmam Şafii'ye göredir.

7- Tilavet secdesi yapılıp baş kaldırılınca selam verilir. Bu, Hanbeli imamlarına göredir.

8- "Secde ayetini okuyanın da, işitenin de, dinleyenin de secde etmesi, vacibdir" diyenlere göre vacib, "sünnettir" diyenlere göre sünnettir.

9- Namazda imam secde ayetini okursa, hem kendisinin, hem de cemaatinin secde etmesi vacib veya sünnet olur.

10- İçinde secde ayeti bulunan sureyi okurken secde ayetini atlamak mekruhtur.

11- Secde ayetini işiten kimse, abdestsiz ise, bunun için abdest alması gerekmez. Bu, Hanbeli imamlarına göredir.

12- Secde ayetini okuyan kimsenin abdesti yoksa, abdest alıp secde etmesi gerekir. Bu, daha çok Hanefî imamlarına göredir.

Şükür Secdesi

Şükür: Verilen nimetten, elde edilen başarıdan, sevindirici haberden, vücutta duyulan ağrı, sızı ve hastalıktan kurtulup şifa bulmaktan, karşılaşılan bir felaketi savmaya muvaffak olmaktan, sevdiğine kavuşmaktan, korktuğundan kurtulup güvene kavuşmaktan, sıkıntıları ve üzüntüleri atmaktan dolayı Cenab-ı Hakk'ın lütuf ve keremini, inayet ve rahmetini, tecelli eden hidayetini düşünerek O'nun huzurunda başı yere eğip alnı zeminin üzerine koymak suretiyle secde etmekten ve Yüce Rabbımızın yardım ve lütfunu bizden yana artırmasını dilemekten ibarettir.

İslam'ın özelliklerinin başında gelen güzel hasletlerden biri de, hemen her konuda Cenab-ı Hakk'ı hatırlamamızı, O'nun sonsuz kudretinin damgasını

müşahede ederek O'na hamd etmemizi, verdiği sayısız nimetleri hatırladıkça O'na şükretmemizi telkin ve tavsiye etmesidir.

Şüphesiz bu durumda mü'minin her hali ve işi hayra yönelir ve hayırla sonuçlanır. Ayrıca ruhunda gelişme ve arınma, kalbinde irfan, yüzünde letafet başlar ve onun yüzünde tezahür eden bu ilahi letafeti görenler, ister istemez Allah'ı hatırlar.

Aklını kullanan bir fani için bundan daha büyük bahtiyarlık ne olabilir?

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Bekre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, kendisini sevindiren ve müjde anlamında kendisine verilen haberden dolayı Allah'a şükür olsun diye yere kapanıp secde ederdi."[201]

Buna yakın bir rivayeti Ahmed b. Hanbel şu lafızla nakletmiştir:

"Ebu Bekre (r.a.), şuna şahit olmuştur kî, Rasulüllah'ın (s.a.v.) düşmanına karşı gidip savaşan askerinin zafer sağladığı kendisine müjdelendjğinde, mübarek başını Hz. Aişe'nin (r.a.) dizi üzerine koyup uzanmış bir halde idi, bu müjde üzerine hemen kalkıp yere kapanarak secde etti ve secdesini uzattı. Sonra başını secdeden kaldırıp kendine ait yüksekçe kısma geçerek kıbleye yöneldi."[202]

Abdurrahman b. Avf (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz (mescidden) çıkıp kendisine ait evin yüksekçe kısmına girdi ve kıbleye yönelerek secde etti; secdesini hayli uzattı. Sonra başını kaldırıp şöyle buyurdu:

"Şüphesiz Cibril bana geldi ve şöyle haber verdi: "Aziz ve Celil olan Allah sana buyuruyor ki, kim seni salat-u selam ile anarsa, ben de onu rahmet ve gufranımla anarım. Kim de sana selam verirse, ben de ona selam veririm." Bunun üzerine Allah'a şükür olsun diye secde ettim"[203]

Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) den yapılan rivayette şöyle anlatıyor:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte Medine'ye gitmek üzere Mekke'den çıkıp hareket ettik. Azvera mevkiine yakın bir yere geldiğimizde, Rasulüllah (s.a.v.) devesinden indi ve bir süre ellerini kaldırarak Rabbına dua ve niyazda bulundu. Sonra da yere kapanıp secde etti ve bir süre secdede kaldı; sonra secdeden kalktı ve ellerini bir süre kaldırdı (dua etti). Sonra yine yere kapanıp secde etti ve bunu üç defa tekrarladıktan sonra şöyle buyurdu:

"Doğrusu Rabbımdan dilekte bulundum, ümmetim için şefaat ettim. O, bana ümmetimin üçte biri(nin bağışlandığı haberi)ni verdi. Bunun üzerine yere kapanıp Rabbıma şükür olsun diye secde ettim. Sonra başımı kaldırdım, yine Rabbımdan ümmetimi (bağışlamasını) istedim. O, bana ümmetimin üçte birini de (bağışladığının müjdesini) ve.rdi. Bunun üzerine yere kapanıp Rabbıma şükür olsun diye secde ettim. Sonra secdeden kalkıp tekrar Rabbım'dan ümmetimi (bağışlamasını) diledim. O, ümmetimin son kalan üçte birini (de bağışladığının müjdesini) verdi. Bunun üzerine yere kapanıp Rabbıma şükür olsun diye secde ettim."[204]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve İctihadları

a) Hanefilere göre: Şükür secdesi mekruhtur. Zira Cenab-ı Hakk'ın nimetlerini saymamız mümkün değildir. Eğer O'nun her nimetine karşı şükür secdesi vacib olsaydı o takdirde her an, her lahza secde etmek gerekir. Çünkü ilahi nimetler kullarından yana çokça durmadan gelmekte ve birbirini izlemektedir.

Bu mezhebin diğer imam ve ilim adamları, bu görüş ve ictihadın mensuh olduğunu söylemişler, delil olarak da Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden sonra ashabın ileri gelenlerinin şükür secdesi yaptıklarını göstermişlerdir. Mesela Yemame fethedildiği zaman Ebu Bekir (r.a.) Allah'a şükür olsun diye yere kapanıp secde etmiştir. Yermuk Savaşı zaferle sonuçlanınca Hz.

Ömer (r.a.) şükür olsun diye yere kapanıp secde etmiştir. Hz. Ali’nin de (r.a.) bu anlamda secde ettiği bilinmektedir.

Böylece "şükür secdesi" Allah'a bir yakınlıktır ki kişi ondan dolayı sevaba erer.[205]

Bu konuda fetva, ikincilerin istidlal ve ictihadına göredir.

Abdurrahman el-Ceziri de, Hanefi mezhebine göre, şükür secdesinin müstehab kabul edildiğini ve müftabih kavlin bu olduğunu belirtmiştir.

Şükür secdesi, tilavet secdesi gibi bir defa yapılır ve ancak namaz dışında yapılması caizdir.[206]

O bakımdan namaz içinde bir nimeti veya savılan bir musibeti hatırlayarak şükretmekle namaz bozulur, o namazı yeniden kılmak gerekir. Zira Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin namaz içinde şükür secdesi yaptığı vaki değildir. Ashab-ı Kiram da yapmamıştır.

b) Şafiilere göre: Şükür secdesi müstehabdır, yapılmasında bir sakınca yoktur. Çünkü bize kadar gelen rivayetlere göre, hem Rasulüllah (s.a.v.), Hem Ebu Bekir (r.a.), hem Ömer (r.a.), hem de Ali (r.a.) şükür secdesinde bulunmuşlardır.

Başkaları bu secdeyi inkar edip mekruh olduğunu söylüyorlar, biz ise Allah'a secde etmekte bir sakınca görmüyoruz.[207]

Bu mezhebe göre de, şükür secdesi ancak namaz dışında yapılır. Namaz içinda yapılırsa, namaz bozulur ve iadesi gerekir.

Şükür secdesi bir tek secde halinde yapılır.[208]

c) Hanbelilere göre: Nimet yenilendiği ve sıkıntı giderildiği zaman şükür secdesi yapmak müstehabdır. Şafii, İshak, Ebu Sevr ve İbn Münzir de aynı görüştedirler.

Oysa hem Rasulüllah'ın (s.a.v.), hem de ashabının şükür secdesi yaptıkları rivayet yoluyla sabit olmuştur. Ancak namaz içinde şükür secdesi yapmak caiz değildir. Aksi halde namaz bozulur. Meğer ki unutur veya böyle yapmanın caiz olmadığını bilmeden yaparsa namazı bozulmaz.[209]

d) Malikilere göre: Şükür secdesi mekruhtur. Ancak bir nimete erişildiği veya bir sıkıntı ve musibet defedildiği zaman iki rek'at namaz kılmak müstehabdır.[210]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

201 nolu Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) hadisi üzerinde duran el-Münzeri, "Bunun isnadında Musa b. Yakub ez-Zemei bulunuyor ki bu zat hakkında bazı tesbit ve görüşler ortaya çıkmıştır.[211] Zehebi de bu zat üzerinde durarak şu bilgiyi vermiştir:

"İbn Mein onu sikadan saymıştır. Nesai ise onun kaviy olmadığını belirtmiş; Ebu Davud onun salih olduğuna dikkat çekmiştir. İbn Adiy de onun rivayetinde bir sakınca olmadığını söylemiştir.[212]

Bu konuda Ebu Davud'un Ebi Musa el-Eş'ari (r.a.) den yaptığı rivayette, Rasulüllah. (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ümmetim, ümmet-i merhumedir (ilahi rahmete mazhar olmuş bir ümmettir.) Ümmetim üzerine ahirette azap yoktur; onun azabı dünyadaki fitneler, depremler ve öldürme olaylarıdır."

Bu hadisin isnadında Abdurrahman b. Abdillah b. Utbe b. Mes'ud bulunuyor ki, hakkında hayli şeyler söylenmiştir. Ukayli, bu zatın ömrünün sonuna doğru iyice bozulup bunamaya yüz tuttuğunu ve o bakımdan hadisinde ıztırap bulunduğunu belirtirken, İbn Hibban, onun hadisinin karışık bir durum arzettiğini, ayırt etmenin çok zor olduğunu söylemiş ve terkedilmesinin daha uygun olduğuna dikkat çekmiştir.[213]

Bunun gibi 198 nolu Ebu Bekre hadisi üzerinde durulmuştur. Tirmizi onun "hasen ve garib" olduğunu belirtmiştir. Ancak isnadında Bekkar b. Abdilaziz bulunuyor ki, bu zat zayıf kabul edilmiştir. Nitekim el-Ukayli ve başkaları da aynı görüşü izhar etmişlerdir. Ancak İbn Mein gibi değerli bir hadis alimi, "O, salihü'l- hadistir" demiştir.

Zehebi bu zatla ilgili bilgi verirken, İbn Mein ile İbn Adiy'in görüşlerini nakletmiş ve İbn Adiy'in şöyle dediğini belirtmiştir:

"Bu, hadisleri yazılan zayıf ravilerden biridir. Ancak onun hadisini nakletmekte bir sakınca görmüyorum."[214].

Bu tesbit ve görüşlerden çıkaracağımız sonuç şudur: Hem Ebu Bekre, hem de Sa'd b. Ebi Vakkas hadisiyle istidlal edilebilir.

200 nolu Abdurrahman b, Avf (r.a.) hadisine gelince: Bezzar ve İbn Ebi Asım bu hadisi tahric etmişlerdir. el-Ukayli ise bunu zuafa (zayıf raviler ve zayıf hadisler) arasında zikretmiştir.

Bu konuda İbn Mace'nin Enes (r.a.) den yaptığı rivayetin ise, senedinde zaaf ve ıztırap, vardır; o bakımdan istidlale salih değildir.

Çıkarılan Hükümler

1- Bir nimete erişildiğinde veya bir sıkıntı ve musibet giderildiğinde, Allah'a şükür olsun diye secde etmek müstehabdır.

2- Şükür secdesi, tilavet secdesi gibi bir tek secde olarak yapılır..

3- Tilavet secdesinde şart olan hususlar bunda da şarttır.

4- Malikilere göre, mekruhtur. Ancak gerektiğinde şükür olsun diye iki rek'at namaz kılmakta bir sakınca yoktur.

5- Hanefi imamları bu konuda farklı ictihadda bulunmuşlardır. Ebu Hanife bunu mekruh sayarken, diğer imamlar müstehab kabul etmiştir.

Secde-i Sehv (Namazda Yanılma Secdesi)

İnsanın hem iç alemi, hem de dış alemi zıdların sürtüşüp tartıştığı alanlardır. İç aleminde nefsinde kümelenen hayvani duygularla, ruhunda yer alan meleki duygu ve sıfatlar; dış aleminde ise, iç aleminde yer alan bu duyguları destekleyen şeytan ve melekler bulunuyor.

Böylesine karmaşık bir atmosfer içinde bulunan mü'min, ilahi emre uyarak ibadetini, özellikle de namazı yerine getirirken iç ve dışında yer alan menfi kuvvetler daha çok harekete geçer ve birtakım vesvese doğurmaya çalışırlar. Ruhundaki manevi cevherle iman ve akıl birleşirce, bu cereyanın önüne geçebilir ve tesirini gidermeye muktedir olurlar. İşte böyle bir ortamda mü'min namaz kılarken yanılabilir.

Gerçek böyle olunca da onun bu yanılmasıyla meydana gelen boşluk ne ile, nasıl doldurulabilir? İslam fıkhında "yanılma secdesi" diye çevirisini yaptığımız "secde-i sehv"in vücubu açılan bu boşluğu doldurur.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu, Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle anlatıyor:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz iki aşiy namazından (öğle ve ikindi) birini bize kıldırdı; iki rek'at kılıp sonra selam verdi. Arkasından kalkıp Mescid'de destek mahiyetinde uzatılan tahtaya dayandı, sanki öfkeli bir hali vardı. Sağ elini sol elinin üstüne koyup parmaklarını birbirine kenetledi ve sağ yanağını sol elinin ayası üstüne koydu. Acele işi olanlar ise süratle Mescid'in kapısından çıktılar da şöyle dediler: "Namaz kısaltıldı". Cemaat arasında Ebu Bekir ile Ömer de bulunuyordu, ama (üstün saygılarından olsa gerek) Peygamberle konuşmaktan çekindiler. Cemaat arasında kendisine "Zü'1-yedeyn" denilen bir adam bulunuyordu; o:

"Ya Rasulallah! Unuttunuz mu, yoksa namazı kısalttınız mı?" diye sordu. Peygamber (s.a.v.):

"Ne unuttum, ne de namaz kısaltıldı" dedikten sonra ashabına döndü ve sordu:

"Zü'l-yedeyn'in dediği gibi bir olay mı oldu?" Onlar da:

"Evet..." diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) ileri geçip terkettiğini kıldıktan sonra selam verdi; sonra tekbir getirip secde etti. Bu normal secdesi gibi idi veya ondan biraz uzunca. Sonra başını kaldırıp tekbir getirdi. Sonra yine tekbir getirerek secde etti. Bu normal secdesi gibi idi veya biraz uzunca.. Sonra tekbir getirerek başını kaldırdı.

Bazan da (raviden) sordular, o da "Sonra selam verdi" dediği olmuştur.[215]

İmran b. Husayn (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ikindi namazını üç rek'at olarak kıldıktan sonra kalkıp evine gitti. (Diğer bir rivayette: Kalkıp odasına girdi.) Hırbak adında bir adam kalkıp peygamber'e (s.a.v.) doğru yaklaştı ki elinde uzunluk (veya davar bağlamak için ip) bulunuyordu. Peygamber'e (s.a.v.) yaptığı hususu hatırlattı. Bunun üzerine peygamber öfkeli bir halde ve üstlüğünü yerde sürükleyerek çıkageldi ve cemaate yaklaşıp sordu:

"Bu adam doğru mu söylüyor?" Onlar da:

"Evet.." diye cevap verince, Peygamber (s.a.v.) bir rek'at daha kıldıktan sonra selam verdi ve arkasından iki secde yaptı ve tekrar selam verdi."[216]

Ata'dan yapılan rivayete göre, İbn Zübeyr (r.a.) akşam namazını kıldı ve (unutup) iki rek'atte selam verdikten sonra kalkıp Hacerü'l-esved'i istilam etmek istedi. Cemaat "sübhanellah" dedi. Bunun üzerine o: "Size ne oluyor?" diye sordu. Durumu öğrenince kalan bir rek'ati daha kıldı ve iki secde yaptı.

Ba durum İbn Abbas'a (r.a.) anlatıldığında şöyle dedi:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimizin sünnetinden sapmamış, uzaklaşmamıştır." [217]

Hadislerin Işığında, Mezhep İmamlarının İstidlal Ve İctihadları

a) Hanefilere göre: Kişi namaz kılarken yanılır da bir şey fazla veya noksan yaparsa, bundan dolayı namazın sonunda iki secde yapar. Ancak bu iki secdeyi yapacak kadar vaktin bulunması gerekir. Mesela sabah namazında yanılır da namazın sonunda yanılma secdesi yapacağı zaman güneş doğarsa, kendisinden bu secdeler sakıt olur.

Yanılma secdesi, namazın sonunda iki tarafa selam verildikten sonra yapılır. Diğer bir görüşe göre, sadece sağ tarafa selam verilir ve arkasından yanılma secdesi yapılır. İki secdeden sonra teşehhüdde bulunur, yani et-Tehiyat okur ve peygamber (s.a.v.) Efendimize salat-ü selam getirir, öylece selam verir.

Yanılma secdesi, namazda rüku' ve otururken bir ayet okumaktan veya bir rüknü öne almaktan veya geriye almaktan veya bir rüknü tekrar etmekten, ya da bir vacibi değiştirmekten veya unutarak terketmekten dolayı gerekir. [218]

Namazın ortalarında gelip imama uyan (mesbûk) da imamla birlikte yanılma secdesi yapar.

b) Şafiilere göre: Farz olsun, nafile olsun namazda şu dört şeyden dolayı yanılma secdesi yapmak sünnettir: Namazda yapılması emredilen şeyin tamamını veya bir kısmını terketmek. Men'edilen bir şeyin tamamını veya bir kısmını işlemek.

Bu da sekiz yerde meydana gelebilir: Birinci teşehhüdde, teşehhüdde oturmada, kunutda, kunut için kıyamda, peygamber (s.a.v.) Efendimize salat-ü selamda, O'nun âline salat-ü selamda (bu da son teşehhüdde ve bir de kunuttan sonra terkedildiği takdirde yanılma secdesi sünnet olur) bunlardan bir kısmıdır.[219]

Bu mezhebe göre, yanılma secdesi teşehhüdden sonra selam verilmeden önce yapılır. O bakımdan teşehhüdün sonunda selam verdikten sonra yanılma secdesini hatırlarsa, artık vakti geçmiş olduğundan yapılmaz.[220]

c) Hanbelilere göre: Yanılma secdesinin beş şeyden dolayı Peygamber (s.a.v.) tarafından yapıldığı tesbit edilmiştir: Üç veya dört rek'atli farzın ikinci rek'atinde selam verince yanılma secdesi yapmıştır. Namazda bir fazlalık veya noksanlık yaptığında yine yanılma secdesinde bulunmuştur. İkinci rek'atte oturacağı yerde ayağa kalktığında yine yanılma secdesi yapmıştır.

Selam verdikten sonra kıldığı namazdan bir şey noksan bıraktığını hatırlarsa, dönüp noksan olanı tamamlar ve selam verdikten sonra iki yanılma secdesi yapar. Sonra teşehhüde oturur ve selam vererek namazdan çıkar.[221]

d) Malikilere göre: Namaz kıldıran imam, bir rek'at noksan kıldırır ve hatırlamadan selam vererek namazdan çıkar; bu arada cemaatten biri ona: "Namazı noksan bıraktın, onu tamamla der, o da öteki cemaate bunun doğru olup olmadığını sorar, cemaat de doğru olduğunu haber verirse, imam dönüp o cemaate bir rek'at daha kıldırır ve teşehhüdden sonra selam verir, sonra yanılma secdesi yapar ve tekrar teşehhüde oturup selam verir.

Münferiden kılan kimse, bir veya iki rek'at noksan kılar, onun bu durumunu gören bir kimse kendisini uyarır, o da yanındaki diğer insanlara onun doğru söylediğini soraysa, artık namazı hükümsüz olur, yeniden kılması gerekir.[222]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

212 nolu Ebu Hüreyre hadisi birçok tarikle rivayet edilmiştir. Hafız Selahuddin el-Alâî bunları biraraya getirip sadre şifa verecek bir açıklamada bulunmuştur. Böylece hadisin sahih olduğu, muhtelif tariklerden rivayeti ise ona kuvvet kazandırdığı ortaya çıkıyor. O bakımdan İmam Ebu Hanife, bu konuyla ilgili diğer hadisleri de dikkate alarak hepsinden bir sonuç çıkarmak suretiyle istidlal ve ihticacda bulunmuştur.

213 nolu İmran hadisi de sahihtir. Ebu Hüreyre hadisiyle bu hadis aynı namaz ve aynı olayı değil, ayrı ayrı yanılmaları gösteriyor.

214 nolu Ata' hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar tahric etmiş; Taberani de hem el-Kebir, hem de el-Evsat'ta zikretmiştir. İsnadındaki rical sahih kabul edilmiştir. O bakımdan istidlal ve ihticaca salihtir.[223]

Namazda Şek

Kılmakta olduğu namazı iki rek'at mı, üç rek'at mı kıldığında veya üç rek'at ile dört rek'at arasında şüphe ederse, ne yapması gerekir? Şüphesiz bu hal namaz kılanların çoğunda meydana gelmekte ve birtakım tereddütlere yol açmaktadır.

İlgili hadisleri ve imamların tesbitlerini naklettikten sonra konu daha iyi anlaşılmış olacak ve tereddütler de kalkmış bulunacak.

Konuyla İlgili Hadisler:

Abdurrahman b. Avf (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle diyor:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden işittim, buyurdu ki:

"Sizden biriniz namazında şek (şüphe) ederse, yanı bîr rek'at mi, iki rek'at mi kıldığını kesin bilmezse, bir rek'ât kılmış kabul eder ve öyle tamamlar. İki veya üç rek'at kıldığını bilmezse, onu iki rek'at kılmış kabul eder ve öylece tamamlar. Üç rek'atle dört rek'at arasında şek edip hangisini kıldığını bilmezse, onu üç kılmış kabul eder ve öylece tamamlar. Sonra da namazını bitirip oturmuş bir vaziyette henüz selam vermeden iki secde yapar."[224]

Ebu Said el-Hudri (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz namazda şek (şüphe) eder de üç mü, yoksa dört rek'at mı kıldığını bilmezse, şüpheyi atsın ve kalbinin yatıştığına göre namazını bina etsin, yani tamamlasın. Sonra da henüz selam vermeden (namazın sonunda) iki secde yapsın. Bu durumda eğer beş rek'at kılmış oluyorsa, (iki secde yapmak suretiyle) onu çift rek'atli yapmış olur. (Çünkü iki yanılma secdesi bir rek'at yerine geçer.) Yok eğer dört rek'atli kılmış oluyorsa, (o iki secde) şeytanı zelil ve hakir kılmış olur."[225]

İbrahim'in Alkame'den, onun da İbn Mes'ud (r.a.) den yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz namaz kıldırdı. (İbrahim diyor ki: Namazda bir şey fazla veya noksan yaptı). Selam verince, kendisine:

"Ya Rasulallah! Namazda bir olay meydana geldi.." denildi. O da:

"Hayır, o ne gibi bir olaydı?" diye sordu. Cemaat de:

"Şu kadar şu kadar namaz kıldırdın" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) ayaklarını bulunduğu halden çevirip kıbleye yöneldi, iki secde yaptıktan sonra selam verdi. Sonra da yüzünü bize çevirerek şöyle buyurdu:

"Doğrusu şu ki, namazda bir şey ortaya çıkarsa, onu size haber verdim, ama ben de bir insanım, sizler unuttuğunuz gibi ben de unutabilirim. Unuttuğum zaman bana hatırlatın. Hem sizden biriniz namazında şek (şüphe) ederse, (zann-i galibe göre) isabetli olanı seçsin de ona göre tamamlasın ve arkasından selam versin ve iki secde yapsın."[226]

Ebu Hüreyre (r.a) den yapılan rivayete göre, Peygamber (a.s) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki şeytan, ademoğluyla onun nefsi arasına girer de o ne kadar, kaç rek'at namaz kıldığını bilmez olur. Sizden biriniz böyle bir şüphe hissederse, (namazın sonunda) selam vermeden önce iki secde yapsın."[227]

Abdullah b, Cafer (r.a) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim namazında şek (şüphe) ederse, (namazın sonunda) selam verdikten sonra iki secde yapsın."[228]

Hadislerin Işığında Mezhap İmamlarının İstidlal Ve Îhticacları

a) Hanefilere göre: Namazında şek (şüphe) edip üç mü, dört mü kıldığında tereddüd meydana gelir ve bu halde ilk olarak vaki oluyorsa, o takdirde o

namazı bozar ve yeniden kılar. Ama bu hal sık sık vaki oluyorsa o takdirde zann-i galibe göre amel eder, Zann-i galibde bulunamazsa, az olan tarafı ihtiyar edip ona göre namazını tamamlar ve namazın sonunda selam verdikten sonra yanılma secdesi yapar.

Son teşehhüde oturup et-tehiyyatı okuduktan veya selam verdikten sonra kaç rek'at kıldığında şek ederse, artık o şekke itibar edilmez ve namazı tamam kabul edilir.

Namazda iken kaç rek'at kıldığında şüphe arız olur da bir rükün geçecek kadar bir süre bunun üzerinde düşünür, sonra da kaç rek'at kıldığını kesin şekilde hatırlarsa bu düşünmesinden dolayı namazın sonunda yanılma secdesi gerekir.[229]

b) Şafiilere göre: Üç mü, dört mü rek'at kıldığında şüphe ederse, bir rek'at daha kılar ve namazın sonunda yanılma secdesi yapar. Hatta selam vermeden önce şüphesi zail olursa, yine de yanılma secdesi yapar. Sahih olan da budur.

Böylece üçüncü rek'atte iken üç ve dört rek'at kıldığında şüphe eder ve sonra aynı rek'atte üç kıldığını hatırlarsa, artık yanılma secdesi yapmaz. Ama dördüncü rek'atte böyle bir şüphe doğar ve az sonra dört rek'at kıldığını hatırlasa bile, yine de yanılma secdesi yapar.

Selam verdikten sonra bir farzı terkettiğinde şüphe ederse, artık bu şüphe onun namazına tesir etmez, yani namazı tamam kabul edilir:[230]

c) Hanbelilere göre: İmam kıldırmakta olduğu namazı kaç rek'at kıldırdığında şüphe ederse, zann-i galibe göre amel eder. Sonra da selamdan sonra secde eder. İmam Ahmed'den yapılan bir diğer rivayette, selam vermeden önce yanılma secdesi yapar.

Ancak bu mezhebin imamlarının çoğuna göre, ister imam, ister münferid olsun, namazda kaç rek'at olduğunda şüphe eder ve zann-i galib hasıl olmaz, her iki taraf eşitlik arzederse, yakin hasıl ettiğine göre amel edip namazını tamamlar ve selam vermeden önce yanılma secdesi yapar.[231]

d) Malikilere göre: Namazda fazla bir rek'at kıldığına zann-i galib hasıl olursa selamdan sonra; bir rek'at noksan kıldığına zann-i galib hasıl olursa, selamdan önce yanılma secdesi yapar.

Aynı zamanda kendisine yanılma secdesi gereken kimse, namazın sonunda selamdan önce ve sonra unutur da yanılma secdesi yapmazsa, o kendisinden sakıt olmaz, hatırladığı zaman yerine getirir.[232]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

221 nolu Abdurraliman b. Avf hadisi malûldür. Çünkü bunu İbn İshak Mekhul'den, o da Küreyb'den, o da İbn Abbas (r.a.) dan, o da Abdurrahman'dan rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel ise, aynı hadisi kendi müsnedinde İbn Aliyye'den, o da İbn İshak'dan, o da Mekhul'dan murselen rivayet etmiştir.

İbn İshak diyor ki:

"Hüseyin b. Abcüllah'la buluştum. O bana:

"Bunu sana isnad ederek rivayet edeyim mi?" diye sordu. Ben de:

"Hayır" dedim. Bu defa o bana:

"Ama siz bana onu Küreyb haber vermiştir diye tahdis edin" dedi, Hüseyin ise cidden zayıftır. Rivayetine pek itibar edilmez.

Sonra aynı hadisi İshak b. Rahuye ve Heysem b. Küleyb kendi müsnedlerinde Zühri tarıkıyla Abdullah b. Abdillah'dan o da İbn Abbas (r.a.) dan muhtesaran rivayet etmişlerdir. Ancak bu ikisinin de isnadında İsmail b. Müslim el-Mekki bulunuyor ki, bu zat zayıftır.[233]

Zehebi bu zat hakkında özetle şu malumatı vermektedir:

"Ebu Zür'a, onun zayıf olduğunu, Ahmed b. Hanbel ve diğer ilim adamları onun münkerü'l-hadis sayıldığını; Nesai ve diğer hadis alimlerinin, "o metrukü'l-hadistir" dediklerini söylemişlerdir.[234]

222 nolu Ebu Said hadisine gelince: İbn Münzir diyor ki:

"Bu babda en sahih hadis, Ebu Said hadisidir." Nitekim bu hadis le istidlal edenler olmuş ve namazda rek'at sayısında kalpte doğan şek ve şüpheyi

atmak vacibtir ve yakin üzere tamamlamak daha uygun. Cumhur da bu görüştedir. Aynı zamanda yanılma secdesinin selam vermeden önce yapılmasının vücubu da bu hadisten istidlal edilmiştir.

223 nolu İbrahim b. Alkame hadisi de sahihtir; o bakımdan istidlale salih görülmüştür.

224 nolu Ebu Hüreyre hadisi de sahihtir. Müctehidlerin bir kısmı bununla istidlal etmiştir ki, İmam Şafii onlardan biridir.

225 nolu Abdullah b. Cafer hadisinin isnadında Mus'ab b. Şeybe vardır. Nesai bu zat için "Münkerü'l-Hadis" demiştir. İbn Main ise onu sıkat (güvenilir hadis ravileri) arasında anmıştır. Ahmed b. Hanbel ise, "Mus'ab birçok münker hadis rivayet etmiştir" diyerek sıka olmadığını belirtmiştir. Darekutni, onun kavi olmadığını söylemiştir.[235]

Son iki hadisi kuvvetlendirir mahiyette Beyhaki'nin Enes (r.a.) den yaptığı şu rivayettir: Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz namazında şek (şüphe) ederse, şekki atsın, yakın üzere kılıp tamamlasın."

Bu hadisin isnadındaki ricalin hepsi sıka (güvenilir) kimselerdir.

Birinci hadisi kuvvetlendirir anlamda Ebu Davud'un Abdullah b. Cafer'den yaptığı rivayet söz konusudur. Bu rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim namazında şek ederse, selam verdikten sonra iki secde yapsın."

Ancak yapılan ciddi araştırma ile, bu hadisin isnadında Mus'ab b. Umeyr bulunuyor. Nesai bu zatın münkerü'l-hadis olduğuna dikkat çekmiştir. Aynı zamanda isnadında Utbe b. Muhammed b. Haris bulunuyor. Iraki bu zatın maruf olmadığını belirtmiştir. Beyhaki ise, onun bu rivayetinde bir sakınca olmadığını söylemiştir.[236]

Çıkarılan Hükümler

1- Namazda kaç rek'at kıldığında şüpheye düşen kimsenin zann-ı galib ile amel etmesi gerekir. Ancak bu hal ilk defa vaki oluyorsa, namazı iade etmesi gerekir. Sık sık vaki oluyorsa, iade etmesine gerek yoktur. Kaç rek'at kıldığına daha çok kalbi yatışıyorsa ona göre kılıp tamamlar ve namaz sonunda yanılma secdesi yapar.

2- Namazın sonunda selam vermeden önce veya sonra kaç rek'at kıldığında şüphe ederse, artık o şüpheye itibar edilmez ve namaz tamam kılındı kabul edilir.

3- Namazda şek edip zann-ı galibe göre namazını tamamlayan kimse, namazın sonunda selam verdikten sonra yanılma secdesi yapar ve bu vacibdir.

Bu üç madde Hanefilerin ictihadına göredir.

4- Namazda üç mü, dört mü kıldığında şüphe eder ve üç kıldığını kabul edip bir rek'at daha ilave eder ve namazın sonunda selam vermeden şüphesi zail olursa, yine de yanılma secdesi yapar. Bu daha çok Şafîilerin ictihadını yansıtır.

5- Selam verdikten sonra şüpheye düşerse, artık o şüphe ile amel etmez. Bu, hem Hanefılerin, hem de Şafîilerin ictihadına göredir.

6- Yanılma secdesi selam verilmeden önce yapılır. Bu Şafiilerle, Malikilerin ictihadıdır.

Cemaatle Namaz Kılmanın Gereği

İslam dini, ferdi cemaate bağlayarak, onu onlardan kopmaz bir parça yapar. Ferdin cemaatten ayrılmasına, meşru sınırlar içinde onlarla kaynaşmaktan uzak kalmasına cevaz vermez. Zira İslam'a göre, bir müslüman yalnız kendisi için var değildir ve sadece kendi çıkarı için çalışıp kazanmaz; aynı zamanda birçok önemli konularda kişisel çıkarını ön plana almaktan kaçınır; toplumdan yana birtakım hayırlı hizmet verir. Böylece fert hem kendisi, hem ailesi, hem de İslam cemaati için vardır ve çalışır.

Namaz, oruç, zekat, hac, adak, keffaret ve benzeri ibadetlerin hedeflerinden biri. belki en önemlisi, cemaatle kaynaşıp onlardan biri olmak ve ümmet yapısında kardeşlik düzeyinde sosyal adaleti sağlamaktır.

Bu sebeple İslam dini, günde beş vakit camiye gidip cemaat halinde namaz kılmayı müekked sünnet kılmış ve bu sünnete riayet edenleri kat kat ecir ve sevapla müjdelemiştir.

Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ile ashabı bu sünnete önem vermiş ve islam birliğini ve kardeşliğini pekiştirmişlerdir. Cami onların hem ibadet, hem kaynaşma, hem birlik kurma, hem de ilim ve irfan merkezi olmuştur.

O bakımdan müslümanın camiye, caminin de müslümana ihtiyacı söz konusudur.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Münafıklara en ağır gelen namaz, yatsı ile sabah namazıdır. Eğer insanlar bu iki namazda ne (gibi sevap ve faziletlerin) bulunduğunu bilmiş olsalardı, emekleyerek bile olsa o iki namaza gelirlerdi.

And olsun ki, şöyle kasdettim: Kılınsın diye namaz ile emredeyim; sonra da adama, insanlara namaz kıldırması için emir vereyim ve sonra da yanlarında birer kucak odun taşıyan birtakım adamları beraberimde alıp namaza (cemaate) katılmayan, hazır olmayan kavmi (topluluğu)n evlerini ateşle yakıp üzerlerine (yıkayım)."[237]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Eğer evlerde kadınlar ve çocuklar olmasaydı, yatsı namazını kılarken gençlerimize emredeyim de evlerde bulunanları ateşle yaksınlar."[238]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre: A'ma bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelip:

"Ya Rasulallah! Beni camiye kadar elimden tutup götürecek bir kimsem yoktur" dedi ve evde kılması için ruhsat istedi. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) o a'maya evinde namaz kılması için ruhsat verdi. A'ma dönüp gitmeye başlayınca Rasulüllah (s.a.v.) onu çağırdı ve sordu:

"Ezan sesini duyuyor musun?" O da:

"Evet duyuyorum" diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) ona:

"O halde çağrıya icabet et (yani mescide gel, cemaate katıl)" buyurdu. "[239]

Aynı olayı Amr b. Ümmi Mektum (r.a.) anlatıyor:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimize dedim ki:

"Ya Rasulallah! Ben iki gözümden arızalıyım. Benim elimden tutup rehberlik eden bir kimse var ama bana uygun değildir, pek anlaşamıyoruz. O bakımdan evimde namaz kılmama ruhsat vermeyi uygun görür müsünüz?"

Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) bana sordu:

"Nida, yani ezan sesini işitiyor musun?" Ben de:

"Evet, işitiyorum" dedim.

"O halde sana ruhsat vermeyi uygun görmüyorum" buyurdu. "[240]

İbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Cemaatle kılınan namazın, yalnız başına kılınan namazdan yirmi yedi derece üstünlüğü vardır."[241]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Adamın cemaatle kıldığı namaz, evinde ve sokağında yalnız başına kıldığı namazdan yirmi şu kadar derece üstündür."[242]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve İctihadları

a) Hanefilere göre: Ezan sesini duyan müslümanlara, ona icabet etmeleri vacibdir. Ancak bu icabet camiye gitmek anlamında değil, müezzinin dediklerini demek ve sonunda Vesile duasını okumak manasınadır.

Cemaatle namaz kılmak, aklı başında, hür ve kudreti yeten müslüman erkeklere vaciptir. Bir sıkıntı ve meşakkat söz konusu olmadığında cemaate katılmaları gereklidir.

O halde cemaate katılmak, kadınlara, ergen olmayan çocuklara, delilere, kölelere, yürüme kudreti olmayanlara, eli, ayağı kesik bulunanlara, güç ve takati kalmamış yaşlılara ve hastalara vacib değildir.

Cemaat en az iki kişiyle gerçekleşir, yani imamla birlikte bir kişinin bulunmasıyla cemaat oluşur ve namaz kılınır.

Bulunduğu semtteki camide cemaate yetişemiyen kimsenin yakınında başka cami varsa oraya gitmesi tavsiye olunur. Bununla beraber kendi semtindeki camide yalnız başına kılması da uygundur.[243]

Hanefilerin önemli bir kısmı buradaki vücubu, müekked sünnet manasına hamletmişlerdir.

b) Şafiilere göre: Cemaatle namaz kılmak, cuma hariç diğer beş vaktin farzını eda etmekte müekked sünnettir. Bazısına göre, farz-ı kifayedir. Ancak bu farz veya müekked sünnet erkekler hakkında caridir. Kadınlar için ne farz, ne de müekked sünnettir.

Ancak bu konuda yetkili fakih olarak bilinen Şeyhülislam Zekeriya el-Ensari diyor ki: "Kesinlik arzeden en sahih tesbite göre, cemaate katılıp namaz kılmak erkeklere farz-ı kifayedir. Kadınlar hakkında ise, cami ve mescidler haricinde, yani kendi evlerinde kılmaları daha uygundur.

İmam henüz selam vermeden ona ulaşan kimse, cemaate katılmış ve sevabına ermiş sayılır. Sahih olan da budur.

Soğuk, aşırı sıcak, yağmur, çamur, hastalık, çok yaşlılık gibi hallerde bu farz veya müekked sünnet kalkar.[244]

c) Hanbelilere göre: Beş vakit namazı cemaatle kılmak vacibdir, şart değildir. Aynı zamanda cemaatle namaz kılmak namazın sıhhatinin şartlarından değildir. Yalnız başına namaz kılan kimsenin namazı sahihtir.

Cemaat en az iki kişiyle gerçekleşir. Bu hususta ayrı görüş ortaya koyan olmamıştır. Aynı zamanda evde veya kırda-bayırda da cemaat olup namaz kılmakla bu vücup yerine gelmiş olur. Bazısına göre, bizzat camiye gidip oradaki cemaate katılmak vacibdir. Ancak bu durumda cami yakın olursa hüküm böyledir. Çünkü yeryüzünün her yanı temiz olduktan sonra bu ümmete mescid kılınmıştır. Nerede namaz vakti girerse, orada namaz kılabilirler.[245]

d) Malikilere göre: Cemaatle camilerde namaz kılmak müekked sünnettir. Onlardan bir kısmı bunun farz-ı kifaye olduğunu söylemiştir. Ama birinci görüş ve tesbit daha meşhurdur.[246]

Namazın cemaatle kılınması hususunda hemen hemen dört mezhebin istidlal ve ictihadları bazı istisnalarla aynı noktada birleşiyor.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

234 nolu Ebu Hüreyre hadisi sahihtir ve istidlale salihtir.

235 nolu Ebu Hüreyre hadisinin isnadında Ebu Mi'şer bulunuyor ki bu zat zayıf sayılır. Zehebi onun isminden söz eder ken fazla bir bilgi vermemiştir.

237 nolu Amr hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Taberani de rivayet etmişlerdir.

238 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir. Onu kuvvetlendiren bir diğer hadisi Ebu Davud, Nesai ve İbn Mace, Ubey b, Ka'b (r.a.) den şöyle rivayet etmişlerdir:

"Adamın diğer bir adamla (cemaat olup) namaz kılması, yalnız başına kılmasından daha iyi ve faziletlidir. Adamın iki adamla (cemaat olup) namaz kılması, bir adamla cemaat olup namaz kılmasından daha iyi ve

faziletlidir. Artık cemaat ne kadar çok olursa, bu Allah yanında daha güzel ve daha sevimlidir."

Ayrıca Tirmizi'nin işarette bulunduğu ve lafzını İbn Seyyidü'n-nas'ın zikrettiği Muaz hadisi de bu konuda delil olarak gösterilmektedir. Hadis şöyledir:

"Cemaatle kılınan namazın, adamın yalnız başına kıldığı namazdan yirmi beş derece üstünlüğü vardır."

Bu rivayetleri kuvvetlendiren dört hadis daha rivayet edilmiştir. Çoğunda 25 derece zikredilirken, azında yirmi yedi derecedenilmiştir.

Bu cümleden olarak Ahmed b. Hanbel'in isnadını Şerik el-Kadı'ya ulaştırdığı rivayette de 27 derece olarak belirtilmişse de, bu hadisin hıfzında zaaf bulunduğu tesbit edilmiştir.[247]

Böylece ilim adamları, cemaatle kılınan namazın yalnız başına kılınan namazdan 25 derece ile 27 derece arasındaki farka dikkat çekerek hangisinin racih olduğu hakkında farklı yorum ve görüş belirtmişlerdir:

a) Bazısına göre, 25 derece ile ilgili olan rivayetler çoğunluktadır; o bakımdan tercihe şayandır.

b) Bazısı ise, 27 dereceyle ilgili hadisi rivayet edenler adaletle isim yapmış hadis hafızlarıdır. O bakımdan tercihe daha uygundur.

Bu iki görüş arasında bir köprü kurmak isteyenler ise şöyle yorum getirmişlerdir:

1- Az olanı zikretmek, çok olanı olumsuz kılmaz.

2- Rasulüllah (s.a.v.) Efendimize önce bu fazilet ve üstünlüğün 25 derece, sonra da 27 derece olduğu bildirilmiştir.

3- Bu fark, caminin uzaklık ve yakınlığıyla ilgilidir: Uzak olan camiye gidene 27 derece, yakın camiye gidene 25 derece sevap ve fazilet vardır.

4- Namaz kılan kişinin takva ve huşu'uyla ilgili bir farktır. Namazda daha çok saygı, edep ve huşu' içinde olana 27, daha az olana 25 derece ecir vardır.

5- Erken gitmekle ilgilidir: Cami ve cemaate daha erken gidene 27, daha sonra gidene 25 derece vardır.

6- Cemaatin çokluğuyla ilgilidir: Cemaati çok olana 27, az olana 25 derece ecir ve fazilet vardır.

7- 27 derece yatsı ve sabah namazıyla, 25 derece diğer üç vakitle ilgilidir.

8- Aşikar ve gizli kıraatle ilgilidir.

Çıkarılan Hükümler

1- Namaz için cami ve cemaate gidip katılmak müekked sünnettir.

2- Bir kısınma göre, farz-ı kifayedir.

3- Cemaate katılmak, onlarla birlikte olmak tslamın şiarı ve Hz. Peygamberin değişmeyen sünnetidir.

4- Çok yaşlılar, hastalar, gözleri arızalı olanlar, el ve ayağı kesik bulunanlar, kadınlar, deliler ve çocuklar hakkında bu sünnet kalkar. Ancak a'manın elinden tutup camiye götüren kimse bulunursa ve o a'ma da ezan sesini duyacak kadar camiye yakınsa, cemaate katılması keza sünnettir.

5- Çok soğuk, çok sıcak, çok çamurlu günlerde, fırtına ve kasırga baş gösterdiğinde cemaati terketmekte bir sakınca yoktur.

6- Cami dışında herhangi bir yerde cemaat olup namaz kılmanın da fazileti büyüktür; aynı zamanda sünnet yerine getirilmiş sayılır. Çünkü arzın her tarafı temiz olduğundan bu ümmete mescid kılınmıştır. Ancak camiye gidip oradaki cemaate katılmanın ayrı bir yeri ve hikmeti söz konusudur.

7- Kadınlar, bir fitne endişesi olmadığı, camide erkekleri muhazat bakımından [248] müşkil duruma düşürmedikleri takdirde cemaate katılabilirler.

8- Çocukları, yani henüz temyiz çağına girmeyen küçükleri cami ve cemaate götürmek mekruhtur.

Kadınların Camiye Gitmesi ve Cemaate Katılması

İslamda cami ve cemaatin yeri ve önemi çok büyüktür. Aynı zamanda camiler İslam kültürünün merkezi sayılır. Cami, minare görmeyen, ezan sesi duymayan nesiller, dini kültür bakımından son derece cılız kalırlar.

Bugün hâlâ Rusya'da, Bulgaristan'da, Yunanistan'da, Yugoslavya ve benzeri ülkelerde müslüman cemaat bulunuyor ve kendi dini kültürlerine göre hayatlarını sürdürebiliyorlarsa, bunda caminin rolü çok büyüktür. Eğer o yerlerde cami, minare ve ezan olmasaydı, zamanla müslümanlar kendi dini kültürlerinden, adet ve geleneklerinden uzaklaşır ve birkaç nesil geçince şekil değiştirirlerdi.

Kadınların cami ve cemaate katılmasına gelince: Evdeki önemli işlerini aksatmadıkları, gidip gelirken bir fitne söz konusu olmadığı ve çocuklarının bakımına bir zarar getirmediği takdirde onların da cami ve cemaate iştirakinde bir sakınca yoktur. Çünkü nesli kendi kucaklarında yetiştirip şekillendiren annelerin de cami kültürüne ihtiyaçları vardır.

Konuyla İlgili Hadisler:

İbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a. v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kadınlarınız geceleyin (akşam ve yatsı, bir de sabah namazı için) camiye gitmek için sizden izin isterlerse, onlara izin veriniz!"[249]

Diğer bir lafızla şöyle buyurulmuştur:

"Kadınları camilere gitmekten men'etmeyîniz. Evleri ise onlar için hayırlıdır."[250]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Hangi kadına bahur (buhur) tütsüsü (güzel koku) dokunur (böyle bir koku sürünür)se, bizimle birlikte son işaye (yatsı namazına) hazır olmasın."[251]

Ümmü Seleme (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kadınlar için en hayırlı mescidler, onların evlerinin uzantısındaki köşedir."[252]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlalleri

a) Hanefilere göre: Kadınların, bir fitneye sebebiyet verdiği takdirde cami ve cemaate çıkması mekruhtur. Fitne sözkonusu olmadğı takdirde cemaate katılmalarında bir sakınca yoktur.[253]

Ayrıca kadınlar kendi aralarında cemaat olup birlikte namaz kılabilirler. Ancak imam olan hanımın önde değil onların ortasında durması söz konusudur. Nitekim Hz. Aişe'nin (r.a.) ikindi namazını, Ümmü Seleme'nin başka bir namazı onların arasında durmak suretiyle kıldırdığı vakidir. Ne var ki onların cemaat olup namaz kılmaları tenzihen mekruh sayılmıştır.[254]

b) Şafiilere göre: Erkeklerin cemaatle kılmasında olduğu gibi, kadınların da kendi aralarında cemaat olup namaz kılmaları müstehabdır.[255]

Kasani diyor ki: Şafiilerin müstehab dediği kadın cemaati hakkındaki hüküm, İslam'ın ilk yıllarında idi. Sonraları bu hüküm kaldırılmıştır. Özellikle genç kadın ve kızların camiye gitmesi, cemaate katılması mübah görülmemiştir. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) genç kadınları cami ve cemaatten men'etmiştir. Bunun da sebebi fitnedir. Yaşlı kadınların ise, camiye gitmelerinde ve cemaate katılmalarında bir sakınca yoktur.[256]

c) Hanefilere göre: Yanlarında mahremi bulunmayan kadınları cemaat edinip namaz kılmak mekruhtur. Ancak camilerde, cemaatin bulunduğu vakitlerde bunda bir sakınca yoktur. Nitekim Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, mescidde namaz kıldırırken o gibi kadınlar da cemaate katılmıştır. Hz. Aişe (r.a.) de diyor ki:

"Kadınlar Peygamber (s.a.v.) ile birlikte cemaat olup namaz kılarlar ve namaz bitince de örtülerine bürünerek çıkıp giderlerdi. Ancak kadının kendi evinde namaz kılması daha faziletlidir.[257]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

237 nolu İbn Ömer hadisi, Sahihayn'de "Evleri ise onlar için hayırlıdır" lafzı yoktur. Bu fazlalığı İbn Huzayme kendi sahihinde tahric etmiştir. Taberani de bu anlamdaki lafza yer vermiş ve onu isnad-i hasen ile rivayet etmiştir.

Ayrıca İbn Ömer ve onu müteakip hadisi kuvvetlendirir anlamda bir hadisi Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmiştir:

"Allah'ın emetlerini (O'na kulluk eden kadınları) Allah'ın mescidlerinden men'etmeyiniz. Ancak kadınlar güzel koku sürünmedikleri halde cami ve mescidlere gitsinler."[258]

Böylece kadınların camiye giderken, cemaate katılırken güzel koku sürünmesi men'edilmiştir. Çünkü böyle bir davranış fitneye sebebiyet verebilir ve camide erkeklerin huzurunu bozabilir.

Nitekim Îbn Mes'ud'un eşi Zeyneb'den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) bir diğer hadislerinde şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz (kadınlardan biri) mescide gidip orada bulunmak isterse, güzel koku sürünmesin!"

Müslim'in rivayet ettiği bu hadis de yukarıdaki rivayetleri kuvvetlendirmektedir.

İbn Ömer hadisiyle istidlal edenler, aynı zamanda kadınların kocalarından izin almadan evlerinden dışarı çıkmalarının mekruh olduğunu belirtmişler ve kadınların cemaate katılmasının vacib olmadığını istinbat etmişlerdir. Zira eğer vacib olsaydı, kocalarından izin almalarına gerek kalmazdı.

240 nolu Ümmü Seleme hadisini aynı zamanda Ebu Yala tahric etmiştir, Taberani de el-Kebir'de ona yer vermiştir. Ancak isnadında İbn Lehbea bulunuyor ki bu zat üzerinde durulmuş ve birtakım görüşler ortaya konmuştur.

Ahmed ve Taberani'nin tesbit ve rivayetlerine göre: Ümmü Humayd es-Saidi (r.a.) Rasulüllah'a (s.a.v.)gelerek şöyle demiştir:

"Ya Rasulallah! Seninle birlikte (senin arkanda cemaat olup) namaz kılmak istiyorum." Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) ona şöyle buyurmuştur:

"Bilirsin ki, senin kendi evinde namaz kılman kendi hücrende namaz kılmandan hayırlıdır. Hücrende namaz kılman, bulunduğun evin herhangi bir yerinde namaz kılmandan hayırlıdır. Bulunduğun evde namaz kılman, mescidde namaz kılmandan hayırlıdır. Kendi semtindeki cami ve mescidde namaz kılman, (büyük) cemaatin olduğa camide namaz kılmandan hayırlıdır."

Açıklama:

Burada geçen "beyt", ailenin barındığı çatı altı; "hücre", etrafı duvarla çevrili avlu; "dar" ise, evin kapsadığı saha demektir. Tabii bu isimlerin daha başka manaları da vardır.

Çıkarılan Hükümler

1- Kadınların kendi aralarında cemaat olup namaz kılmaları Hanefilere göre tenzihen mekruhsa da Şafîilere göre müstehabdır.

2- Kadınların güzel koku sürünüp camiye gitmeleri, cemaate katılmaları mekruhtur.

3- Fitneye sebep olmadıkları takdirde kadınlar zaman zaman camilere gidebilirler ve cemaate katılabilirler.

4- Ancak kadınların evlerinde ibadetlerini yerine getirmeleri daha hayırlıdır.

5- Kadınlar camiye gitmek istedikleri zaman kocalarından izin istemelidirler.

6- Kadınlar camiye gidip cemaate katılmak istedikleri takdirde, erkeklerin gerisinde durmaları gerekir.

Camiye Sekinet Ve Vekarla Gitmek

"Sekinet" bu konuda, acele etmeyip vekarla, normal adımlarla gitmek anlamına gelir.

Müslüman her zaman, her yerde ağırbaşlı, vekarlı, sabırlı, temkinli, edepli, terbiyeli ve nezaketlidir. Düşmanla savaşırken bile o, edep ve nezaketini korur, ama cesaret ve enerjisini bütünüyle ortaya koyarak sonuç almaya çalışır.

İbadet her yerde sükûnet, huzur, gönül yatışkanlığı ister. Nasıl küçük ve büyük abdest bozma ihtiyacı hissedilince namaza durmak mekruhsa, cemaate yetişmek için camiye acele koşarak nefes nefese gitmek de öylece mekruhtur. Hem İslam dini, güzel ahlakı, malı, aileyi nasıl korumayı farz kılmışsa, sağlığı da korumayı farz kılmıştır. Acele tıka-basa yemek yemeyi, bardaktaki suyu bir nefeste içmeyi mekruh saymıştır. Zira bu gibi hareketler sağlığı bozar. Camilere cemaate ulaşabilmek için de acele edip hızlı adımlarla yürümek, koşmak iki yönden zararlıdır: Biri, ibadeti huzurla, rahat bir davranışla kılmaya engel olur. Diğeri, kalbi yorar, özellikle yaşlı kişilerin kalp krizi geçirmesine sebep olabilir. Aynı zamanda yolda bir kazaya uğrama tehlikesi doğurabilir. Bunların da ötesinde, camiye gitmek ve cemaate katılmak üzere evinden, işyerinden çıkan kimse bir bakıma namazda sayılır. O sebeple hareketlerini ona göre ayarlaması tavsiye edilmiştir.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Katade'den (r.a.) yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Birara Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte namaz kılarken bazı adamların nefes nefese ses çıkardıklarını duydu. Namazı kıldırınca onlara şöyle sordu:

"Size neler oldu da (öyle nefes nefese içeri girdiniz?)"

Onlar da:

"Namaza yetişmek için acele ettik" diye cevap verdiler. Peygamber (s.a.v.) onlara:

"Böyle yapmayın! Namaza geldiğiniz zaman sekinet ve vekarlı olmaya gerekli olun; sürat göstermeyin. Yetiştiğinizi kılın, kaçırdığınızı tamamlayın."[259]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İkaameti (veya ezanı) duyduğunuz zaman, sekinet ve vekara dikkat ederek namaza doğru yürüyün, acele etmeyin. Yetiştiğinizi kılınız, kaçırdığınızı (kalkıp) tamamlayınız"[260]

Müslim'in rivayetinde ise, şu lafızla nakledilmiştir:

"Namaz için ikaamet getirildiği zaman, hiçbiriniz namaza acele yürüyerek gitmesin üzerinde sekinet ve vekar olduğu halde yürüyerek gitsin... Yetiştiğini kıl, yetişemediğini kaza et."[261]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlalleri

Bu konuda rivayet edilen hadislerin hepsi sahihtir ve istidlale, ihticaca salihtir. O bakımdan cami ve cemaate giderken hızlı adımlarla gitmenin, koşarak yol almanın ve nefes nefese camiye girip imama uymanın mekruh olduğunda bütün müctehidler görüş birliği halindedir.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

Hadislerde iki ayrı emir lafzı kullanılmıştır: "etimmû" ve "fakdû"... Ancak birinci lafızın daha çok kullanıldığını görüyoruz. "Kaza" kavramı her ne kadar vaktinde kılınmayan namazı kaza etme manasında yaygınsa da, "eda" manasına da geldiği ve başlanılan bir işi bitirip ondan fariğ olma manasında da kullanılmıştır. O bakımdan hadislerde geçen ve aynı hükmü taşıyan bu iki ayrı lafzın eşanlamlı olduğunda şüphe yoktur.

Çıkarılan Hükümler

1- Ezan okunmaya başlayınca, mümkün olduğu takdirde işi bırakıp sekinet ve vekarla camiye gitmek sünnettir.

2- Biraz gecikme meydana geldiği takdirde de acele etmeyip yine normal şekilde yürüyerek gitmek sünnettir.

3- Bunun aksine hızlı adımlarla veya koşarak, nefes nefese gitmek mekruhtur.

4- İmama namazın bir kısmında yetişen kimseye "mesbuk" denilir. Bu durumda olan kimse, yetiştiği rek'atin rüku'una yetişirse, o rek'ate yetişmiş sayılır ve yetiştiği kısmı imama uyarak kılar, imam selam verince o kalkar, yetişemediği rek'atleri kendi başına kılarak namazı tamamlar.

5- Bu arada imam yanılma secdesi yaptığı takdirde mesbuk da onunla birlikte bu secdeye iştirak eder.

İmamın Namazı Hafif Tutup Uzatmaması

Günde beş vakit camiye gidip cemaate katılmak nasıl müekked sünnetse, imam ve müezzinin de namazı, dua ve tesbihleri sünnete uygun yerine getirip cemaate bıkkınlık ve sıkıntı verecek kadar uzatmamaları da öylece sünnettir. Zira camiye gelip cemaate katılan müslümanların çoğunu şu üç grupta düşünmemiz gerekmektedir:

a) Yaşlı olup abdestini uzun süre tutamayanlar,

b) Hasta olup uzun süre beklemeye tahammülü olmayanlar,

c) İş, güç sahibi olup bir an önce işinin, tezgahının, masasının başına dönmek ihtiyacında olanlar veya zorunda kalanlar...

İmam ve müezzinin kendi cemaatlerini çok iyi tanımaları ve ona göre namazı, süre bakımından ayarlamalıdırlar. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ile dört halife zamanında bu ölçü ve sünnete hep dikkat edilir ve farz namaz kılınınca cemaat serbest bırakılırdı: Artık isteyen sünnet namazı camide, isteyen evinde ve iş yerinin müsait bir yerinde kılabilirdi. Tesbih ve dua da, bugünkü toplu halde merasim şeklinde değildi. Öyle ki isteyen bunları camide, isteyen evinde veya iş yerinde yerine getirirdi.

Müezzin ise, gereksiz nağmelerden, mukaddem elerden kaçınıp tesbih ve duayı kısa tutmaya özen göstermelidir. Cuma günleri iç ezanı çok yüksek sesle ve fazla nağme yaparak okuması da sünnete aykırıdır. Çünkü dış ezan okunmuş ve namaz vakti zaten duyurulmuştur.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz cemaate namaz kıldıracağı zaman, namazı hafif tutsun. Çünkü cemaat arasında zayıf, hastalıklı ve yaşlı kimseler vardır. Kendi başına kılınca dilediği kadar uzatabilir."[262]

"Arkasında namaz kıldığım hiçbir imam arasında, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden namazı daha hafif tutan ve daha tamam kıldıranı görmedim."[263]

Enesi (r.a) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Doğrusu nabaşlayıp girerim ve onu uzatmak isterim ana o sırada çocuğun ağlamasını duyarım ve o sebeple namazı uzatmayı geçerim; çünkü onun ağlamasından annesinin aklının ona takılıp üzüntü duyduğunu biliyorum."[264]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve İhticacları

Bu konudaki hadislerin hemen hepsi sahihtir. O bakımdan istidlal ve ihticaca salih görülmüş ve mezhep imamlarının hepsinin görüş ve ictihadı aynı noktada toplanıp birleşmiştir.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

Müslim'in yaptığı rivayette, cemaate katılan üç grup arasında bir de "sağır" kelimesi ilave edilmiştir ki bu, yaşı küçük olanlara delalet etmektedir.

Taberani ise, bu konuda Osman b. Ebi As'dan yaptığı rivayette, "hamil" ve "murzi" kavramlarına yer verilmiştir ki, birincisi gebe kadına, ikincisi çocuk emziren kadına delalet etmektedir; yani cemaat arasında gebe ve çocuk emziren kadın da bulunabilir. O bakımdan namazı hafif tutup uzatmamak daha uygun olur.

İbn Mace'nin bu konuda Osman b. Ebi As'dan yaptığı rivayetin isnadında Muhammed b, Abdillah el-Kadı bulunuyor ki, cumhur bu zatın zayıf olduğunu söylemiştir. Ama İbn Main ve İbn Sa'd onun sıka, yani güvenilir olduğunu belirtmiştir.

Çıkarılan Hükümler

1- Cemaate namaz kıldıran imamın namazı uzatmayıp hafif tutması sünnettir.

2- İmam, camiye gelen cemaatinin durumunu her zaman göz önünde bulundurmak ve aralarında kimlerin bulunduğunu bilmekle yükümlüdür.

3- Yalnız başına namaz kılan kimse, zamanı müsaitse, vakit içinde kılmakta olduğu namazı istediği kadar uzatabilir. Elverir ki, bu uzatma onu işinden, mesleğinden ve maişetini te'minden alıkoymasın.

4- İmam namazı hafif tutunca, rükünlere, farz ve vaciblere çok dikkat etmeli ve namazı noksan bırakacak veya rüknü, farzı ihlal edecek kadar acele etmemelidir. Aksi halde ya namazı bozulur, ya da kerahet işlemiş olur.

5- Çocukları camiye sokmak mekruhtur. O bakımdan mescidde namaz kıldırırken mescide komşu olan evlerden çocuk ağlama sesi işitilirse, o takdirde namazı hafif tutmak yine sünnet sayılır. Çünkü o çocuğun annesi cemaate katılmış olabilir.

6- Geniş zamanı ve sağlık durumu müsait olan kimseler, namazın uzun tutulmasını istememelidirler ve imam da onların arzusuna göre bir tavır içine girmemelidir. Çünkü cemaatin çoğunu oluşturanların durumu daha önemlidir.

7- Müezzinler de bu hususları dikkate alarak, tesbih ve duaları sünnet çerçevesinde kısa tutmalıdırlar. Aksi halde kerahet işlemiş olurlar.

Namazda İmama Uymanın Vücubu

"İmam", çok yönlü bir kavramdır. Konumuzda ise, namazda kendisine uyulan ehil kimse demektir. Bunun dışında kelime olarak şu manalara delalet eder:

a) Önder, lider.

b) Önde bulunan, söz sahibi olan.

c) Mezhep bahsinde kendisine uyulan, taklid edilen.

d) Şer'i konularda görüş ve rey sahibi bulunan.

e) İlmin herhangi dalında uzman olup sözü senet kabul edilen.

f) İslam ülkesini idare etme makamından olan halife, İmam, cami ve mescidde müslüman cemaatin önüne geçip namaz kıldırırken, aynı zamanda birliği, dirliği, itaat ve saygıyı telkin etmekte, onlardan olan lider ve hükümdara meşru konularda itaat ve bağlılığı kendi şahsında sembolize etmektedir.

Namazda, bütün rükün, farz ve vaciplerde, imama uymak vaciptir. Rükün, farz ve vaciplerde imamın önüne geçmek mekruhtur ve bazı hallerde böyle bir davranış namazın bozulmasına sebep olur.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Hureyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İmam ancak, kendisine uyulması için öne geçip imamlık yapmaktadır. O bakımdan ona muhalefet etmeyiniz: Tekbir getirince, tekbir getiriniz, rüku’a varınca siz de rüku'a varın. O, Semi'allahu limen hamidehu deyince, siz "Allahümme Rabbena leke'1-hamd" deyin. O secde edince siz de edin. O oturarak namaz kılınca, siz de hepiniz oturarak namaz kılınız."[265]

Diğer bir rivayette şöyle buyurulmaktadır:

"İmam ancak kendisine uyulmak için imamdır. O bakımdan imam tekbir getirince siz de tekbir getirin; ama o tekbir getirmeden tekbir getirmeyin. Rüku'a varınca siz de rüku'a varın; ama o rüku'a varmadan siz varmayın. Secde edince siz de secde edin; o secde etmeden siz secde etmeyin."[266]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz imamdan önce başını kaldırınca, başının eşek başına çevirilmesinden endişe etmez mi veya Cenab-ı Hakk'ın onun suretini eşek suretine döndürmesinden korkmaz mı?"[267]

Enes b. Malik (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ey insanlar! Şüphesiz ki ben sizin imamınızım; o bakımdan rüku'da da, secdelerde de, ayakta dururken de, otururken de ve namazdan çıkıp ayrılırken de benim önüme geçmeyin."[268]

Yine Enes (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İmam ancak kendisine uyulsun diye öne geçip imam olmuştur. O halde o rüku'a varmadıkça rüku'a varmayın, o başını kaldırmadıkça başınızı kaldırmayın."[269]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: İmama uyan kimsenin, imamdan önce rüku'a varması, secde etmesi ve rüku ile secdeden ondan önce kalkması mekruhtur.[270].

İmama uyan kimse bir rükünde imamın önüne geçerse, isterse bu geçişi kasden, isterse yanılarak olsun, namazı bozulur. Ancak geçtiği rüknü dönüp

imamla birlikte veya imam o rüknü yaptıktan hemen sonra yaparsa, namazı bozulmaz.[271]

b) Şafîilere göre: İmama uyan kimsenin namaz ef’alinde imama uyması vacibdir; ama kıraat ve teşehhüdde öne geçmesi veya geri kalmasıyla namaz bozulmaz.

İmama uyanın başlama fiilinin, imamın başlama fiilinden hem sonra gerçekleşmesi hem de imamın bir fiili bitirmesiyle ona uyanın o fiile başlaması, imama fiillerde uymayı sağlamış olur. Bununla beraber fiil ve kavide imamla aynı anda başlarsa, namazına bir zarar vermez, sadece kerahet işlemiş olur. Ancak İftitah Tekbir'i bu genellemenin dışında kalır; yani namaza dururken bu tekbiri imamla birlikte getiren kimsenin namazı bağlantı yapmaz, yani imama uymuş olmaz. O bakımdan imama uyan kimsenin bütün tekbirleri imamın tekbirlerinden sonra alması gerekir.

Me'mum (imama uyan kimse) bir rükünde imamdan geri kalır, mesela imam rüku'u bitirip başını kaldırırken me'mum henüz kıraatle meşgul olursa, en sahih kavle göre namazı bozulmaz. Ancak kerahet işlemiş olur. Tabii unutarak veya yanılarak böyle yapmasında kerahet de söz konusu değildir.

İmam iki rüknü tamamladığı halde me'mum geride kalırsa, mesela imam ikinci secdeyi tamamlayıp kıyama kalkarken me'mum henüz birinci secdede bulunursa, bu bir özürden dolayı değilse, namazı bozulur.[272]

c) Hanbelilere göre: Rükünlerde imamın önüne geçmek caiz değildir. O halde imamının rüku'undan önce rüku'a varıp kalkar ve bunu kasden bilerek yaparsa, namazı bozulur mu? Bir kavle göre, namazı bozulur; diğer kavle göre, sadece bir rükünde öne geçtiği için bozulmaz. Mezhep imamlarının bir kısmına göre, hangi rükün olursa olsun, me'mum imamın önüne geçerse namazı hükümsüz olur. Bir kısmına göre ise, sadece rüku'da imamın önüne geçerse namazı bozulur, diğer rükünlerde geçmesinde kerahet varsa da namaz bozulmaz. Ama rüku'da da böyle yapmanın namazı bozacağını bilmiyorsa veya yanılarak öyle yapıyorsa, namazı bozulmaz.

İmamın herhangi bir rükünde me'mumun önüne geçmesiyle me'mum arkadan acele edip ona yetişmek için kaçırdığı rüknü yerine getirir ve öylece namaza devam ederse, namazı bozulmaz.[273]

d) Malikilere göre: Me'mumun imamını kasden bir rükün geçerse, mesela imam rüku yapmadan önce o rüku' yaparsa, namazı bozulmaz. Ancak yanılarak böyle yaparsa, dönüp imamıyla birlikte yine o rüknü yerine getirir. Kasden bilerek yaptığı takdirde kerahet işlemiş olur.[274]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

Bu babda ayrıca Buhari, Müslim, Ebu Davud ve İbn Mace'nin Hz. Aişe (r.a.) dan; Müslim, Ebu Davud, Nesai ve İbn Mace'nin Cabir (r.a.) den; Ahmed ve Taberani'nin İbn Ömer'den; Taberi'nin el-Kebir'de Muaviye'den rivayet ettikleri hadisler vardır ki, hepsinin ricali sahihtir. Ayrıca İbn Hibban'ın Ebu Ümame'den (r.a.) naklettiği bir hadis daha vardır.

Hadislerin zahiri delaletinden anlıyoruz ki, imamdan önce rüku' ve secdeye varmak, ondan önce başı kaldırmak mekruhtur, ama namazı bozmaz. Tavsiye edilen husus ise, me'mumun imama uyması, her rükünde imamı takip etmesidir.

Nitekim Ebu Hüreyre (r.a.) hadisinde, imamdan önce rükünleri yapmaya başlayan, yani ondan önce rüku'a ve secdeye varan, ondan önce başını secdeden kaldırıp ayağa kalkan kimsenin bu davranışının ahmaklığına delalet ettiğini anlıyoruz. Zira "eşek" e benzetilme mecazi bir anlatım tarzıdır ki, ahmaklığa ve bönlüğe delalet etmektedir.

Çıkarılan Hükümler

1- İmamdan önce rüku' ve secde etmek, ondan önce rüku ve secdeden baş kaldırmak mekruhtur.

2- İmamdan önce bir rüknü yerine getiren kimsenin namazı bozulur. Bu, İmam Ebu Hanife'nin ictihadıdır.

3- Me'mumun bir rükün öne geçmekle namazı bozulmaz, sadece kerahet işlemiş olur. Bu Hanbeli ve Maliki imamlarının ictihadıdır.

4- İmamdan bir rükün geride kalan me'mumun namazı bozulmaz, şu şartla kî, o rüknü selam vermeden önce yerine getirmiş olsun. İki rükün geri kalırsa, namazı bozulur. Bu, daha çok Şafîi imamların imamların ictihadıdır.

Namazda Bir Çocuk Veya Bir Kadınla Cemaat Oluşturmak

İslam'a göre, cemaat rahmettir, ayrılmak, bölünmek azaptır. Cemaatin nüvesini, cemaat halinde kılınan namaz oluşturur. O bakımdan kişinin kendi evinde eşiyle veya temyiz çağına girmiş çocuğuyla cemaat olup namaz kılması, yani kendisinin imam olup onlardan birini arkasında cemaat olarak bulundurması müstehabdır ve cemaat sevabına erişmesine vesiledir.

Konuyla ilgili hadisler:

İbn Abbas (r.a) diyor ki:

"Teyzem Meymune'nin (r.a.) evinde geceledim. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz gece kalkıp namaz kılmaya başladı. Ben de kalktım ve O'nun sol tarafında durup onunla birlikte namaz kılmaya başladım. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) başımdan tutup beni sağ tarafına aldı."[275]

Diğer bir lafızla şöyle rivayet edilmiştir:

"On yaşında bulunduğum günlerde idi. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte namaz kılmaya kalktım ve Onun sol yanında durdum. Ama O beni tutup sağ yanında durdurdu."[276]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim geceleyin uyanır ve aile halkını da uyandırıp hep birlikte iki rek'at namaz kılarlarsa, Allah'ı çokça zikreden kullardan yazılırlar."[277]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Cemaat iki kişiyle gerçekleşir. İsterse imamdan başka o bir kişi kadın veya köle veya temyiz çağına girmiş çocuk olsun fark etmez. Çünkü Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz iki kişiyi mutlak anlamda cemaat saymıştır.[278]

b) Şafiilere göre: İsterse akleden bir çocukla olsun namazı camide cemaat halinde kılmak, başka yerde cemaatle kılmaktan efdaldır. Evdeki hanımla birlikte evde cemaat olup kılmak ise, camide kılmaktan efdaldır. Bu, her zaman için değil, ihtiyaç duyulduğu vakitle ilgilidir.[279]

c) Hanbelilere göre: Kadınla çocuğun erkeklere imam olması caiz değildir. Ama imam olan erkeğe temyiz çağındaki çocuğun veya kadının uyması caizdir. Yani cemaat bunlarla da oluşabilir.[280]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

263 nolu İbn Abbas (r.a.) hadisinde, "sol tarafında durdum" sözünden şu üç ihtimal ve yorum ortaya çıkmaktadır:

1- Tam sol yanında aynı hizada durdum.

2- Az geride durup uydum.

3- Epeyce geride durup uydum.

Nitekim Maliki imamları, cemaatin tam imamın hizasında durmasında bir sakınca olmadığını belirtmişler ve ikinci delil olarak şu rivayeti göstermişlerdir: İbn Mes'ud (r.a.) diyor ki:

"Günün ortasında Hz. Ömer'in (r.a.) yanına girdiğimde, tesbih ve zikirde bulunduğunu gördüm. (Namaz kılmaya kalktı). Ben de geçip onun arkasında durdum. Bunun üzerine beni tutup kendine yaklaştırdı ve sağ yanına getirip tam hizasında durdurdu."[281]

Malik b. Nafî' de şöyle diyor:

"Namazlardan bir namazda Abdullah b. Ömer'in arkasında durdum, benden başka onun yanında kimse yoktu. Abdullah (r.a.) eliyle beni tutup kendi hizasına getirdi (de öylece namaz kıldık)."[282].

İmam Ebu Hanife bu rivayetleri delil seçnıemiştir. O bakımdan ona göre, imama uyan bir kişi ise, imamın sağ tarafında, hiç değilse dört parmak kadar gerisinde durması gerekir. İmam Şafii'nin bir kavline göre de, cemaatin imamın tam hizasında durmasında bir sakınca yoktur.

Ebu Said ve Ebu Hüreyre hadisini mevkufen rivayet edenler olduğu gibi, Nesai ve İbn Mace mürselen tahric etmişlerdir.

Bu manada bir diğer hadisi Ebu Hüreyre (r.a.) şöyle rivayet etmiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz buyurdu:

"Allah şu adama rahmet eylesin ki, geceleyin kalkar da namaz kılar ve eşini de uyandırır. Eşi kalkmak istemezse, yüzüne su serper. Allah rahmet etsin o kadına ki, gece kalkıp namaz kılar ve kocasını da uyandırır. Kocası kalkmak istemezse yüzüne su serper."[283]

Ancak bu hadisin isnadında Muhammed b. Aclan bulunuyor. İmam Ahmed ile Yahya onun sıka (güvenilir) olduğunu belirtmişlerdir. Buhari onun rivayetiyle istişhad etmiştir. Müehhirinden bazı ilim adamları bu zat hakkında konuşmuşlardır. Yahya el-Kattan onun Nafi'den rivayet ettiği hadisinin muzdarip olduğunu söylemiştir. İmam Malik de onun alim olmadığını belirtmişse de Zehebi bu zatın sıka olduğuna dikkat çekerek ilim adamlarının görüşlerine yer vermiştir.[284]

Böylece Muhammed b. Aclan'ın rivayetiyle istidlalin sahih olduğu ağırlık kazanmış oluyor.

Çıkarılan Hükümler

1- Cemaat iki kişiyle de gerçekleşir, imamın arkasında aklı eren bir çocuğun durup uyması veya bir kadının uyması caizdir.

2- Müctehidlerin bir kısmına göre, aklı eren çocuğun imameti sahihtir. Bir kısmına göre ise, sahih değildir.

3- Kadının erkeklere imam olması caiz değildir. Bunda dört mezhep müttefiktir.

4- Nafile namazı ev halkıyla birlikte cemaat halinde kılmanın caiz olduğunu söyleyenler vardır. İmamların çoğuna göre, mekruhtur.

5- İmama uyan bir kişi ise, imamın sağ tarafında durması sünnettir.

6- İmama uyan bir kişinin imamın sağında ve tam hizasında durup ona uyması Maliki ve bir rivayete göre Şafii imamlarına göre sahihtir.

7- Aynı zamanda cemaatin imamın hizasında durup uymasında da -Malikilere göre- bir sakınca yoktur.

8- Hanefî ve Hanbelilere göre, cemaatin imamın arkasında durması, hiç değilse dört parmak miktarı bir mesafe hesaplayarak yanında yer alması gerekir. Aksi halde namazları sahih olmaz.

İmamet Bahsi Ve İmamın Sıfatı

İmam isminin çok yönlü bir kavram olduğunu az yukarıda belirtmiştik. Bu çok önemli, aynı zamanda Rasulüllah'ın (s.a.v.) bizzat yürüttüğü ve yerine getirdiği ulvi hizmeti yüklenecek kimsede birtakım vasıfların bulunması söz konusudur. Zira şahsiyetini bulmuş bir imamın, dirayeti, ehliyeti ve gelişkin olan sosyal yönü, örnek ahlakı ile cemaati üzerinde çok olumlu tesirler bırakacağında şüphe yoktur. O, bu özellikleriyle her bakımdan toparlayıcı, barıştırıcı, birleştirici ve yönlendirici rol oynar.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"(Müslümanlardan) üç kişi olunca, onlardan biri diğerlerine imamlık yapsın. Onların imamete en haklı ve layık olanı, en güzel ve en doğru okuyanıdır."[285]

Ebu Mes'ud Ukbe b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kavim ve topluluğa, Allah'ın kitabını en iyi okuyan kimse imamlık eder. Eğer kıraatte eşit durumda olurlarsa, sünneti en iyi bilen imam olur. Sünneti bilmede de eşit durumda olurlarsa, daha önce hicret eden imam olur. Hicret etmede de eşit durumda olurlarsa, daha yaşlı olanı imam olur. İmamlık yapmak isteyen adam, başkasının mülk-ü tasarrufunda olan yerde (evinde, bahçesinde, çiftliğinde, iş yerinde) imamlık yapmasın; aynı zamanda başkasının evinde ve ikram ettiği sofrasına ancak sahibinin izniyle otursun."[286]

Malik b. Huveyris (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ben ve arkadaşım birlikte Rasulüllah (s.a.v.) Efendimize geldik. Bir süre kaldıktan sonra Rasulüllah (s.a.v.) yanından ayrılıp evimize, kabilemize dönmek istedik. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Namaz vakti girince, ezan okuyun, ikamette bulunun ve ikinizden büyük olanınız imam olsun"[287]

Yine Malik b. Huveyris (r.a.) den yapıları rivayete göre, adı geçen, Peygamber (s.a.v.) Efendimizden, şöyle buyurduğunu işittiğini haber veriyor:

"Bir kavmi (cemaat ve topluluğu) ziyaret eden kimse onlara imamlık etmesin, onlardan biri imamlık yapsın."[288]

Bu rivayetleri, İbn Ömer'in (r.a.) Hz. Peygamberden (s.a.v.) rivayet ettiğini şu genel anlamdaki hadis kuvvetlendirmektedir.

"Üç (sınıf) kimse kıyamet gününde miskten tepeler üzerinde olacaktır:

1- Hem Allah'ın, hem de efendisinin hakkını ödeyen (yerine getiren) köle,

2- İmamlık ettiği kavmin (cemaatin) kendisinden razı olduğu adam,

3- Her gece (ve gündüz) beş vakit namaz için ezan okuyup çağrıda bulunan adam."[289]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Bulunulan evde ve yerde ev sahibi veya ücretle tutulmuş adam varken veya biri imamlık için orada bulunuyorsa, imamlığın bütün vasıflarını kendi üzerinde taşıyan ziyaretcidense, diğerleri (görevliler) imamlığa daha haklı ve layıktırlar.

Bu ortamın dışında bir yerde toplanmış bulunan cematten namaz ahkamını en iyi bilen ve kıraati sünnete uygun yerine getiren kimse imam olur. Bu konuda eşit durumda olurlarsa, daha yaşlı olan imam olur. Bu durumda da eşit olurlarsa, daha çok haram ve şüpheli şeylerden sakınan kimse imam olur. Bu hususta da eşit durumda olurlarsa, ahlakı en güzel olanı; bunda da eşit olurlarsa, yüzü en çok çekici ve güven telkin edici olan imam olur. Bu hususta da eşit durumda olurlarsa, soy bakımından daha şerefli olan imam olur. Bu husuta da eşit olurlarsa, sesi en güzel olan imam olur. Bu hususta da eşit olurlarsa, elbisesi daha temiz ve zarif olan kimse imam olur. Bütün bu vasıflarda eşit olurlarsa, aralarında kur'a çekilir.

Ancak o yerde vazifeli imam bulunduğu veya sultanın yetkili adamı hazır olduğu takdirde, belirtilen vasıflar dikkate alınmaksızın imamlık görevini bunlar yerine getirir.[290]

b) Şafiilere göre: Cemaat arasında mahallin amiri bulunuyorsa, onun öne geçip imamlık yapması; o yoksa görevli imamın öne geçip imamlık yapması menduptur. Sonra da bir ücret karşılığı tutulan ve bu sebeple oranın sakini sayılan kimse -eğer bu göreve ehilse- imamlık yapar.

Belirttiğimiz bu vasıftaki kimseler yoksa, daha fakih olanı, sonra daha kıraati düzgün olanı, sonra daha zahid bulunanı, sonra haram ve şüphelerden daha çok kaçmanı, sonra İslamda daha çok ömür geçireni, sonra nesep bakımından daha üstün olanı, sonra ahlakı, huyu ve yaşayışı daha güzel olanı, sonra elbisesi daha temiz ve nezih olanı, sonra sesi daha güzel olanı, sonra yüzü daha çekici bulunanı, sonra da evli olanı öne geçip imam olur.

Bütün bu sıfatlarda eşit olurlarsa, aralarında kura çekilir. Bununla beraber imamlığa daha layık olan kimsenin bir başkasını yerine geçirmesinde de bir sakınca yoktur.[291]

c) Hanbelilere göre: Ebu Mesud'un hadisinde belirtilen sıra gözetilir. Nitekim İmam Ahmed, önce Allah'ın kitabını en iyi okuyan, kıraati en düzgün olan öne geçirilir demiştir.[292]

Bu ölçüyü dikkete alan Hanbeli fukahası şöyle bir sıralamada bulunmuşlardır:

a) Daha fakih olup kıraati daha güzel olan,

b) Fakih olup kıraati daha güzel ve düzgün olan,

c) Daha çok tecvide riayet eden, namaz ahkamını bilen,

d) Namazla ilgili konulan daha iyi bilip hafızasında tutan,

e) Sonra yaşı ileri olan,

f) Sonra da daha takva sahibi ve haram ile şüpheli şeylerden daha çok kaçınan kimse öne geçip imam olur.[293]

d) Malikilere göre: Cemaat toplanır da hepsi de imamete elverişli vasıfta olursa, sultanın veya naibinin öne geçirilip imamlık yapması mendup olur. İsterse, başkaları daha fakih ve daha üstün olsunlar fark etmez. Sonra da caminin görevli imamı gelir. Bir evde iseler, ev sahibi imam olur. O evde ücretle tutulan bir imam varsa, ev sahibine takdim edilir. Ev sahibi erkek

değil de kadınsa, o takdirde birini naib seçip onun imamlık yapmasını sağlar. Sonra namaz ahkamını daha iyi bilen, sonra da hadis fennini iyi bilen, sonra da kıraati iyi bilen öne geçer. Sonra da fazla ibadet eden, sonra İslam'a intisapta mukaddem olan, sonra nesebi yüksek olan, sonra ahlakı daha güzel olan, sonra elbisesi ve bedeni daha temiz ve nezih olan öne geçer. Bütün bu sıfatlarda eşit durumda olurlarsa, aralarında kura çekilir. [294]

Tahliller Ve Rivayetler

273 nolu Ebu Said hadisinde "üç kişi olunca.." kaydı tahdidi değildir, yani mefhumuna bu babda itibar edilmez. Rasulüllah (s.a.v.) bununla birarada bulunan birden fazla cemaati kasdetmiştir.

Bu hadisle istidlal edenlere göre, kıraati daha iyi olanın daha fakih olana tercih edileceği hükmü çıkarılmıştır. Nitekim Ahnef b. Kays, İbn Sirin, Sevri, Ebu Hanife ve Ahmed de bu hadisle ihticac etmişlerdir.İmam Şafii ile İmam Malik daha fakih olanın tercih edileceğini belirtmişlerdir.

275 nolu Malik b. Hüveyris hadisi de sahihtir. İki kişiden yaşı daha büyük olanının imamlık yapması hususuna gelince, ikisinin kıraatte eşit olduklarına, fıkıhta da aynı çizgi üzerinde bulunduklarına delalet vardır. Bununla beraber "ekber"den maksat, kıraat ve fıkıhta daha ileri seviyede bulunanı olabilir. Nitekim Müslim ve Ahmed'in aynı hadisi naklederken şu fazlalıkla tesbitini yapmışlardır:

"O gün için ikimiz ilimde eşit durumda bulunuyorduk.."

Bu hadisten bir önceki 274 nolu Ebu Mes'ud hadisi hem sahihtir, hem de bu babda en sağlam ölçüyü vermektedir.

276 nolu Malik b. Hüveyris hadisini Tirmizi hasenlemiştir. İsnadında Ebu Atıyye bulunuyor. Ebu Hatim onun maruf olmadığını belirtmiştir. Ancak Taberani'nin isnad-ı sahihle İbn Mes'ud (r.a.) den yaptığı rivayet bu hadisin sıhhatına şehadet etmektedir. Şöyle ki: Rasulüllah (s.a.v.): "Ev sahibinin öne geçmesi sünnettir" buyurmuştur.

277 nolu İbn Ömer hadisini de Tirmizi hasenlemiştir. Ancak isnadında Ebu'l-Yakzan Osman b. Umeyr el-Beceli bulunuyor ki bu zat, zayıftır. Ahmed b. Hanbel ve diğer hadis alimleri onun zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir. İbn Main, "O bir şey değildir" derken, Nesai onun kaviy olmadığını söylemiştir. Darekutni de bu zatın rivayetlerinde zaiflik bulunduğunu söylemiştir.[295]

Çıkarılan Hükümler

1- Toplanılan bir evde cemaatle namaz kılınmak istendiğinde, ev sahibi imam olur. Bu, kimine göre, müstehab, kimine göre sünnettir.

2- Ev sahibi, bu ulvi vazifeyi başka birine havale edebilir. Bunda bir sakınca yoktur.

3- Diğer umumi toplantı yerlerinde ise, sultan veya naibi bulunuyorsa, onlar imamlık yapar. Bulunmuyorsa, görevli imam öne geçer. O da yoksa, kıraat ve fıkıhta daha bilgili olan tercih edilir.

4- Cami ve mescidlerde ise, görevli kimse öne geçer. Ondan izin almadan başkasının daha ehil de olsa öne geçmesi doğru olmaz.

5- Gerek Ebu Mes'ud hadisinde belirtilen sıfatlar, gerekse mezhep imamlarının yaptıkları sıralamalar dikkate alınır ve bütün bunlarda cemaat eşit durumda olursa, aralarında kura çekilir.

Fasıkın İmameti

Fasık, Arapça sıfat olup günah işleyen, ilahi emirlerin dışına çıkan kimse hakkında kullanılır. Böylesine dikkat çekici günah işleyen bir adamın cemaatin önüne geçip namaz kıldırması ne derece uygun veya doğru olur? Gerçi peygamberler dışında günah işlemeyen, kusuru bulunmayan kimse

yoktur. Herkes iman ve irfanı, takva ve fazileti nisbetinde birtakım günah ve kusur işleyebilir. Ancak Allah'tan utanıp korkmadığı gibi, çevresinden de çekinmeyen ve öylece açıktan günah işleyen, ahlak dışı söz ve davranışlarda bulunan bir müslümanın imam olması hep yadırganmıştır. Çünkü imam cemaate güzel misal teşkil eden, onlar üzerinde her haliyle olumlu tesir bırakan kişi demektir.

Bununla beraber konu ihtilaflı bir seyir izlemiştir.

Konuyla İlgili Hadisler:

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Hiçbir kadın hiç bir erkeğe imam olmasın; hiçbir (cahil) bedevi, hiçbir muhacire (Mekke'den Medine'ye hicret edene) imamlık etmesin. Aynı zamanda hiçbir facir de hiçbir mü'mine imamlık etmesin. Meğer ki sultan ile kahredilmiş ve sultanın kılıç veya değneğinden korkmuş buluna.." (O takdirde fasık ve facirin imametine ses çıkarmayabilir)[296]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"İmamlarınızı hayırlı kişilerinizden seçin. Çünkü imamlar (bir bakıma) sizinle Rabbınız arasında temsilcileriniz (ve elçileriniz) dir."[297]

Mekhul'dan, o da Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayet etmiştir. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz buyurdu ki:

"Her emir (lider ve hükümdür, önder ve kumandan) ile birlikte cihada çıkmanız size vacibdir. İster o emir iyi ve ahlaklı olsun, isterse facir (günah işleyen, kötü işlerle vakit geçiren biri) olsun. Her iyi kimsenin ve facirin arkasında namaz kılmanız da size vaciptir; isterse o facir büyük günah işlemiş olsun."[298]

Abdulkerim el-Bekka diyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimizin ashabından 10 kadarına ulaştım, hepsi de zalim ve mütecaviz imamların arkasında namaz kılıyorlardı"[299]

Bu son rivayeti kuvvetlendirir anlamda Ebu Davud şu hadisi kendi müsnedinde nakletmiştir:

"(Müslüman olduğu takdirde) her ölünün namazını kılınız ve her emir (hükümdar ve kumandan) la birlikte cihada çıkınız."[300]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Akli dengesi yerinde olan her müslüman erkek imamlık yapabilir. Yeter ki, namaz ahkamını bilen ve kıraati düzgün olan biri olsun. O bakımdan kölenin, bedevinin, iki gözünden arızalı olanın ve veled-i zinanın ve fasık'ın imameti caizdir.[301]

Hanefiler bu konuda son üç rivayetle istidlal etmişler ve ayrıca Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin "Her iyinin ve facirin arkasında namaz kılın!" tavsiyesiyle ihticacda bulunmuşlardır.

Şüphesiz sözü edilen kişilerin arkasında ancak daha ehil kimse bulunmadığı zaman namaz kılmakta bir sakınca yoktur.

b) Şafiilere göre: Adaletle vasıflanan kimsenin imameti, fasıkın imametinden evladır; yani ilahi sınırları koruyan kimse varken fasıkın, arkasında namaz kılmak mekruhtur. Bunun gibi bid'adcının da arkasında namaz kılmak mekruh sayılmıştır.

İki gözünden arızalı olanın ve bir de kölelik kaydı altında bulunanın imamlık yapmasında bir sakınca yoktur.[302]

c) Hanbelilere göre: Bid'atçı, fasık ve rafizinin arkasında namaz kılınmaz; ancak sultan tarafından bir tehdit ve ceza verme endişesi söz konusu olduğu zaman kılınır ve sonra iade edilir.[303]

Hanbeli imamları bu konuda Cabir hadisiyle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.

d) İmam Malik'e göre: Fasıkın arkasında namaz kılmak caiz değildir. Çünkü imamet bir bakıma emanettir; fasık ise haindir, emanete ehil değildir. O bakımdan fasıkın şehadeti muteber tutulmamıştır. Çünkü şehadet de emanet kapsamına girmektedir.[304]

Tahliler Ve Diğer Rivayetler

284 nolu Cabir hadisinin isnadında Abdullah b. Muhammed et-Temimi bulunuyor ki, bu zat münkerü'l-hadistir. İbn Hibban, "onun rivayetiyle ihticacda bulunmak caiz değildir" demiştir. Veki' ise onun hadis uydurduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca aynı hadisin isnadında Ali b. Zeyd b. Cüd'an bulunuyor ki, bu zat da zayıf olarak bilinmektedir.[305]

285 nolu İbn Abbas (r.a.) hadisinin isnadında Sellam b. Süleyman el-Medaini bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Ebu Hatim onun kavi olmadığını belirtirken, İbn Adiy onun münkerü'l-hadis olduğunu söylemiştir. El-Ukayli de bu zatın rivayet ettiği hadislerde hayli münkerler vardır diyerek muteber olmadığına işarette bulunmuştur.[306]

286 nolu Ebu Hüreyre hadisini Beyhaki tahric etmiştir ve hadis munkatı'dır. İbn Hibban ise bunu zayıflar arasında saymıştır. Nitekim isnadında Abdullah b. Muhammed b. Yahya b. Urve bulunuyor ki, bu zat metruktür.[307]

Abdulkerim el-Bekka'nın rivayetine gelince:

a) Şevkani "Onun rivayeti ihticaca salih değildir" demiştir.

Çünkü sahabenin yaşadığı, asırda emir ve liderlerin çoğu dîn, diyanet sahibi kişilerdi. Hemen hepsi de beş vakit namazlarını kılarlardı. Sonra Emeviler döneminin ortalarına doğru emirler iyice bozuldu ve çoğu facir sayılacak çizgide bulunuyordu.

Darekutni'nin rivayet ettiği hadiste buyuruluyor ki:

"La ilahe illallah diyen kimsenin arkasında namaz kılın ve yine la ilahe illallah diyen kimsenin cenaze namazını kılınız!"

Bu hadisin isnadında Osman b. Abdirrahman bulunuyor ki, bu zatın yalancı olduğuna kail olanlar vardır. Onlardan biri de ünlü hadis alimi Yahya b. Main'dir.[308] Nesai ile Darekutni onun metruk olduğunu belirtmişlerdir.[309]

Çıkarılan Hükümler

1- İslam birliğinin zede almaması için, kıraati yerinde olup namaz ahkamını bilen ve aklı başında olan kimsenin imameti sahihtir. Bu, Ebu Hanife'ye göredir.

2- Adaletle tanınan ve namaz kıldırmaya ehil olan kimse dururken fasıkın arkasında namaz kılmakta kerahet vardır.

3- Köle, a'ma ve veled-i zina imamlık yapabilir. Ancak veled-i zinanın arkasında namaz kılmak birtakım şüphelere yol açıyorsa, o takdirde kerahet vardır.

4- İmam Malik'e göre, fasık ve facir'in arkasında namaz kılmak caiz değildir.

5- Hanbelilere göre, bid'atçının, fasıkın ve rafîzinin arkasında namaz kılınmaz. Ancak sultan tarafından bir zorlama varsa kılınır ve arkasından kaza edilir.

Namazda Mukimin Misafire Uyması

İslam dini, yolculuk halinde bulunan mü’minlere ibadette birtakım kolaylıklar getirmiştir. Mesela:

a) Dört rek'atlı farz namazlar iki rek'at halinde kılınır.

b) Sünnet namazları terketmekte bir sakınca yoktur.

c) Mestleri meshetme süresi üç gün, üç gece uzatılabilir.

d) Yolculuk ramazana tesadüf ederse, orucu bozmaya ruhsat vardır.

Ancak yolculuk halinde olan kimse, mukim (eyleşik) olanlara imamlık yapabilir mi? Çünkü mukimin dört rek'at, misafirin iki rek'at kılması söz konusudur.

Bu sorunun cevabını ancak ilgili hadisleri ve müctehid imamların görüş ve tesbitlerini naklettikten sonra vermiş oluruz.

Konuyla İlgili Hadisler:

İmran b. Husayn (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ne kadar bir sefere çıktıysa, mutlaka dönünceye kadar (dört rek'atlı farzları) iki rek'at olarak kıldı. Fetih zamanında Mekke'de 18 gece kaldı ve akşam namazı hariç diğer namazları cemaate ikişer rek'at olarak kıldırdı ve (selam verince de) şöyle buyurdu:

"Ey Mekke halkı! Kalkınız iki rek'at daha kılınız. Çünkü bizler sefer halinde olan bir kavmiz (topluluğuz)"[310]

Ömer (r.a.) den:

"Hz. Ömer (r.a.) Mekke'ye ayak basınca, oradaki cemaate iki rek'at kıldırdı ve (selam verince onlara) şöyle dedi:

"Namazınızı tamamlayın. Çünkü biz sefer halinde olan bir kavmiz (topuluğuz)."[311]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Misafirin mukime uyması sahihtir. Vakit namazında ona yetiştiği takdirde niyet edip tabi' olur. Ama vakit çıktığı takdirde ona uyması sahih olmaz. Çünkü misafırin farzı vakitten sonra değişmez. Değişmesine sebep olan vakit ise çıkmış bulunuyor.

Mukimin misafire uyması ise, hem vakit içinde, hem de vaktin dışında sahihtir. Çünkü misafirin namazı her iki halde de bir değinmemektedir. İkinci rek'atin sonunda ettahiyyata oturmak misafir için farz, mukim için farz değildir. O bakımdan da zayıfı kuvvetli üzerine bina etmek caizdir.

Misafir dört rek'atli namazı, imam olurken iki rek'at kılar, ona uyan mukim ise, dört rek'at olarak tamamlar.

İmamlık yapan misafirin selam verdikten sonra, kendisine uyan mukimlere: "Siz namazınızı tamamlayın; çünkü biz yolculuk halinde bulunuyoruz" demesi müstehabdır.[312]

b) Şafiilere göre: Yolculuk halinde olanlarla eyleşik bulunanlar biraraya geldikleri zaman, eyleşik olanlardan birinin imam olması müstehabdır. Bununla beraber yolculuk halinde olanlardan birinin öne geçip namaz kıldırmasında bir sakınca yoktur.

Yolculuk halinde olan misafirlerle mukimlerden oluşan cemaate misafirlerden biri imamlık edecek olursa, iki rek'at kıldırır. Mukim olanlar kalkıp iki rek'at daha kılmak suretiyle namazlarını tamamlarlar; misafir olanlar isterlerse dört rek'ate, isterlerse iki rek'ate niyet edebilirler. Dört rek'ate niyet edenler de imam selam verdikten sonra kalkıp iki rek'at daha ilave ederek tamamlarlar.[313]

c) Hanbelilere göre: Misafir farz namazlardan birinde imama uyabilir. Dört rek'atli namazlarda ister tamamına, ister bir kısmına yetişmiş olsun, yine dört rek'at olarak kılması gerekir. Misafirin uyduğu imamın mukim mi, yoksa misafir mi olduğunu bilmediği durumda da yine dört rek'at kılar, isterse imamın misafir olduğu sonradan anlaşılmış olsun. Tabii misafir yalnız başına kıldığı zaman, dört rek'atli namazları iki rek'at olarak kılar.

Ancak uyduğu imamın misafir olduğunu kesin bilen yolcu, iki rek'ate niyet eder.

Böylece misafirin mukimlere imamlık yapması caizdir. Ancak iki rek'atin sonunda selam verince, arkasındaki cemaate: "Siz namazınızı tamamlayın; çünkü ben misafirim" demesi müstehabdır.[314]

d) Malikilere göre: Misafir dört rek'atli farzda mukim olan imama uyarsa, ister bu uyması vakit içinde olsun, ister dışında olsun, başladığı namazı dört rek'at olarak tamamlar. Ancak bu durumda misafirin en az bir rek'ate ulaşması gerekir. Aksi halde o imama uyarak başladığı namazı iki rek'at olarak kılar. Bunun gibi mukim olanlar da misafire uyabilirler. Ancak onlar, imam selam verdikten sonra kalkıp namazlarını tamamlarlar.[315]

Tahliler Ve Diğer Rivayetler

298 nolu İmran b. Husayn hadisini aynı zamanda Tirmizi tahric edip hasenlemiştir. Beyhaki de bunun isnadının hasen olduğuna değinmiştir. Ancak yapılan ciddi araştırmaya göre, hadisin isnadında Ali b. Zeyd b. Cud'an bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Hadis kritiğinde bulunan ilim adamlarının çoğu bu kişi hakkında hep şüphe izhar etmişlerdir. Hatta Yezid b. Züray' onun rafızi olduğunu iddia etmiştir.[316]

Ne var ki, onun rivayet ettiği bu hadisin birtakım şevahidi bulunduğunu dikkate alan Tirmizi onu bu bakımdan hasenlemiştir.

Ömer (r.a.) den yapılan rivayet ise, sahihtir. Çünkü isnadındaki ricalin hepsi sıka (güvenilir) kimselerdir.

İmam Malik'in Nafi'den yaptığı rivayete göre: Abdullah b. Ömer (r.a.) Mina'da imama uyduğu zaman dört, rek'at olarak kılardı; yalnız başına kılanca iki rek'atin sonunda selam verip seferilere mahsus şekilde namazını tamamlardı. Yani dört rek'atli namazları iki rek'at olarak kılardı. İmama uyunca dört rek'at olarak kılardı.[317]

Çıkarılan Hükümler

1- Misafirin mukime, mukimin de misafire uyması caizdir.

2- Misafir, mukim olan imama uyduğu takdirde dört rek'at olarak kılar.

3- Misafir mukim olan imama ancak vakit içinde uyabilir. Vakit çakınca artık kazaya kalan namazı imamla birlikte kılmaz. Bu, Hanefilere göredir.

4- Misafir imama uyan mukimler, imam selam verdikten sonra kalkıp iki rek'at daha kılmak suretiyle namazlarını dört rek'at olarak tamamlarlar.

5- Misafir olan kimse mukim olan imama namazın son bir rek'atinde yetişirse, yine de o namazı dört rek'at olarak kılar. Daha az bir kısımda ulaşırsa, artık iki rek'at olarak kalar. Bu, İmam Malik'e göredir.

6- Misafir olan imam, mukimlere namaz kıldırdığında iki rek'atin sonunda selam verir ve cemaatine: "Siz namazınızı tamamlayın; çünkü ben misafirim" der. Fukaha onun böyle demesini müstehab saymışlardır.

7- Misafirlerle mukimler bir araya geldiklerinde, mukim olanlardan birinin imam olması müstehabdır. Bu İmam Şafii'ye göredir.

Farz Kılanın Nafile Kılana Uyması

Bu konuda hakim olan fıkhi kural şudur: Farz kuvvetli, nafile zayıf sayılır. O bakımdan kuvvetlinin zayıf üzerine bina edilmesi caiz değildir. Bununla beraber fakih müctehidlerin tesbit, görüş ve ihticacları biraz farklılık arzetmektedir.

Konuyla İlgili Hadisler:

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre: "Ashab-ı Kiram'dan Muaz (r.a.) Peygamberimiz (s.a.v.) ile birlikte son yatsıyı kılar, sonra kendi (semtindeki) insanlara döner ve (aynı namazı) onlara kıldırırdı."[318]

Muaz b. Rıfaa'dan yapılan rivayette, Beni Seleme Kabilesinden Süleym adında bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimize gelerek şöyle diyor:

"Ya Rasulallah! Doğrusu Muaz b. Cebel, bizim uyumuş olmamız gereken bir vakitte çıkıp geliyor -ki biz erken uyuyup gündüzleyin işlerimizde bulunmak istiyoruz- ve bizi namaza davet ediyor. O sebeple biz de çıkıp onunla birlikte namaz kılıyoruz ve o, namazımızı hayli uzatıyor. (Böylece tam uykumuzu alamıyoruz)." Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz:

"Ya Muaz! Sen fitneci olma. Ya bizimle namaz kıl, ya da (kavminle de kılacak olursan) namazı onlardan yana hafif tut" diye buyurdu.[319]

Hadisler Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Farz namaz kılanın nafile kılana uyması caiz değildir. İsterse o farz nezredilmiş (adanmış) bir namaz olsun fark etmez. Çünkü farz kavi, nafile ise zayıftır. Kavi zayıfa bina edilemez.[320]

b) Şafiilere göre: Farz kılan kimsenin nafileye niyet eden kimseye uyması caizdir. Çünkü bu husus sahih sünnet ile sabit olmuştur. Hem namaz kılanlardan her birinin niyeti kendine aittir; başkasının niyetinin ona uymaması, onun namazını bozmaz.[321]

c) Hanbelilere göre: Farz kılanın nafile kılana uyması hakkında iki rivayet vardır: Birincisi, böyle bir uymanın sahih olmadığıdır. Nitekim İmam Ahmed bu hükmü kesin belirtmiş ve Hanbeli fukahasının çoğu da benimsemiştir. Zühri ve rey tarafdan olan müctehid fakihler de aynı görüşü izhar etmişlerdir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) Efendimiz: "İmam ancak kendisine uyulsun diye imam olmuştur. Artık ona (namazda) muhalefet etmeyin!" buyurmuştur.

Fukahadan az bir kısmına göre ise, bu caizdir. Esrem de buna cevaz verenler arasında bulunuyor.[322]

d) Malikilere göre: Farz kılanın nafile kılana uyması caiz değildir. O bakımdan uyan kimsenin namazı sahih olmaz.[323]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

307 nolu Muaz b. Rıfaa hadisinin isnadı sahihtir, ricali sıkadır. O bakımdan istidlale salihtir. Ancak Şafîiler ve bir de Hanbeli fukahasından az kimse dışında diğer müctehidler bu rivayetle istidlal etmemişlerdir. Nitekim İmam Şafii bu hadis hakkında şöyle demiştir:

"Bu konuda Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden bir tarikle rivayet edilen bu hadisten daha sabit başka bir rivayet bilmiyorum."[324]

Aynı hadisi az değişik lafızla Buhari, edeb: 73, Müslim, salat: 178, Ebu Davud, salat: 124, Nesai, imamet: 39, 41'de rivayet etmişlerdir.

Ebu Cafer Tahavi ise, Muaz hadisini kendi mezhebi doğrultusunda tevil ederek şöyle demiştir: "Rasulüllah'ın (s.a.v.) "Ya bizimle namaz kıl, ya da (kavminle de kılacak olursan) namazı onlardan yana hafif tut" buyurması, ikisinden birini ihtiyar etmesine delalet etmektedir. Yani bizimle kılacak olursan, artık onlara kıldırma, onlara kıldırmak istiyorsan, bizimle kılmadan git"[325]

Tahavi'nin bu te'vili pek isabetli değildir. Çünkü Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, "Onlarla kıldırmak istiyorsan bizimle kılmadan git" şeklinde değil, "Ya bizimle kıl, ya da (kavminle de kılacak olursan) namazı onlardan yana hafif tut" buyurması, ikisinden birine tercihe yönelik bir anlatım değil, "İstersen hem bizimle kıl, hem de onlara kıldırdığın zaman uzatma, hafif tut" şeklinde bir uyarı ve tavsiyedir.

Zira 306 nolu Cabir hadisinin son kısmında şu cümlenin yer aldığı rivayet yoluyla sabit olmuştur:

"Bu ikinci defa kılması onun için tetavvu'dur, kavmi için farz olan vakit namazıdır." Şevkani:

"Bu cümle senet bakımından en racih, mana bakımından en sahih olanıdır" demiş ve Tahavi'nin:

"Bu cümle Cabir'in zan ve tahminidir" sözüne değinerek: "Böyle bir iddiada bulunmak merduttur. Çünkü Cabir'in Muaz'la birlikte namaz kıldığı ve bu cümleyi ondan duyduğu rahatlıkla söylenebilir. Zira Cabir (r.a.) böyle fazla bir hükmü ilave etmekten hem korkar, hem de huşu' ve aldığı dini kültüre sığmaz."

Kaldı ki, Muaz'ın namaz kıldırdığı şahısların hepsi de sahabi idi. Bunların otuzunun Akabe bey'atine katılanlar, kırkının da Bedir savaşına iştirak edenler olmak üzere 70 kişi olduğu söylenir.

Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin: "Bir farz namazı aynı günde iki defa kılmayın" emri, iki defasında da farz olarak kılınmasını men'e yöneliktir. Sonra bu hadisin farz ve nafile niyetiyle de olsa aynı namazın iki defa kılınmayacağını söylesek bile, bunun Muaz hadisiyle neshedildiği uzak bir ihtimal değildir.

Çünkü sözü edilen hadisin hükmünün kaldırıldığına delalet eden bir diğer rivayet mevcuttur. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kendi araç ve eşyanız yanında namaz kıldıktan sonra cemaat mescidine geldiğinizde, onlarla beraber (aynı) namazı kılın. Çünkü bu ikinci defa kılmanız sizin için nafile olur."

Bu rivayeti ashab-ı sünen tahric etmiş ve İbn Huzayme bunu sahihlemiştir. Yapılan tesbitlere göre, Rasulüllah (s.a.v.) bunu hayatının son döneminde Veda Haccı'nda iken söylemiştir.

Bunun gibi, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin, kendisinden sonra iş başına geçecek (zalim) hükümdarların namaz vaktini geciktirerek kıldırdıkları takdirde, mü’minlerin o namazı vakit içinde kendi evlerinde kılıp öyle mescide gelmelerini ve o hükümdarların arkasında aynı namazı nafile niyetiyle kılmalarını tavsiye buyurduğu da sahih rivayetle sabit olmuştur.

Çıkarılan Hükümler

1- Farz kılanın nafile kılana uyması caiz değildir. Bu İmam Malik ve İmam Ebu Hanife'ye göredir.

2- İmam Şafii'ye göre: Caizdir. Çünkü Rasulüllah (s.a.v.) zamanında ashab-ı kiramın böyle yaptığı sahih rivayetle sabit olmuştur. Nitekim Muaz hadisi bunun başlıca şahidi olarak bulunuyor.

3- Aynı farz namazı iki defa kılmakta bir sakınca yoktur. Birincisi vaktin, farzı olarak eda edilmiş olur, ikincisi nafile yerine geçer.

4- Vakit namazını evinde veya iş yerinde kıldıktan sonra camiye gelen ve aynı namazın cemaat halinde kılınmaya başlandığına yetişen kimse, niyet edip imama uyar ve bu onun için nafile olur.

Oturarak Namaz Kılanın Ayakta Durana, Ayakta Duranın Oturarak Kılana Uyması

Farz namazlarda gücü, kudreti, sağlığı yerinde olan kimsenin niyet, iftitah tekbiri ve kıraat süresince ayakta durması farzdır. Bununla beraber zorunlu bir sebepten dolayı ayakta duramıyacak olursa, oturduğu yerde, ayakta durup namaz kıldıran kimseye uymasında bir sakınca yoktur. Aynı zamanda ayakta durup namaz kılan kimsenin oturarak namaz kılana uyması doğru olur mu? Bu konudaki hadis ve rivayetleri; fakih müctehidlerin görüşlerini getirdikten sonra mesele açıklığa kavuşturulmuş olur.

İlgili Hadisler Ve Rivayetler

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz (vefatına yakın günlerde) hastalandığı zaman, büründüğü bir elbise içinde oturarak Ebu Bekir'in (r.a.) arkasında namaz kıldı."[326]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz vefat ettiği hastalığında oturarak Ebu Bekir (r.a.) ın arkasında namaz kıldı."[327]

Yine Hz. Aişe (r.a.) den yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ağrı ve sızıdan şikayetçi olduğu bir halde oturarak namaz kılarken, arkasında ayakta durup Ona uyan bir cemaat bulunuyordu. Onlara oturup öyle namaz kılmalarını işaret etti. Sonra namazı bitirince onlara şöyle buyurdu:

"İmam ancak kendisine uyulsun diye imametlik yapmaktadır. O bakımdan imam rüku'a varınca siz de varın, başını rüku'dan kaldırınca siz de kaldırın; oturarak namaz kılıyorsa siz de oturarak kılın."[328]

Enes (r.a.) den yapılan rivayette diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz attan düştü ve sağ yanı berelendi. Bunun üzerine Rasulüllah'ı (s.a.v.) sormak, geçmiş olsun demek üzere yanına girdik. Namaz vakti de girmiş oldu. Oturduğu yerde bize namaz kıldırdı, biz de Onun arkasında oturarak namaz kıldık. Namazı bitirince şöyle buyurdu:

"İmam ancak kendisine uyulsun diye imametlik yapmaktadır. O tekbir getirince siz de tekbir getirin; o secde edince, siz de secde edin; o başını kaldırınca siz de kaldırın; o (semi'allahu limen hamidehu) deyince, sîz (rabbena leke'1-hamd) deyin. O oturarak namaz kılınca hepiniz de oturup namaz kılın."[329]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz Medine'de bir ata bindi ve at Onu bir hurma kökünün üzerine düşürüverdi. O sebeple Rasulüllah'ın (s.a.v.) ayağında çıkık meydana geldi. Biz Onu ziyaret edip sormak üzere kendisine gittiğimizde , Hz. Aişe'ye ait meşrube (elbise, yiyecek ve benzeri şeyler konulan tavansız odacık veya kiler) de oturmuş olarak tesbih eder (namaza durmak üzere) bir halde bulduk. Biz de hemen arkasına geçip uyduk. Sesini

çıkarmadı. Sonra bir defa daha geldik, kendisini sorduk ve O oturarak farz namaza başladı. Biz de arkasında durduk; derken oturmamızı işaret etti, oturduk. Namazı bitirince şöyle buyurdu:

"İmam oturarak namaz kılarsa, siz de oturarak kılın; o ayakta kılacak olursa, siz de ayakta kılın. Faris halkının kendi ileri gelen liderlerine yaptıkları gibi yapmayın."[330]

Hadis Ve Rivayetlerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlaller Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Ayakta duranın, rüku' ve secde yapıp oturarak namaz kılan kimseye uyması sahihtir, rüku' ve secdeyi işaretle yerine getiren kimseye uyması sahih değildir.[331]

Böylece ayakta durup namaz kılanın, oturarak namaz kılana uyması caizdir. Nitekim Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ömrünün son günlerinde rahatsızlığından dolayı oturarak namaz kılarken o vaziyette cemaat Ona uyuyordu. Ancak İmam Muhammed'e göre bu sahih değildir. Çünkü ayakta duranın hali kamil, oturanın ise nakıstır.[332]

b) Şafiilere göre: İmam ayakta durmaya takat getiremezse, oturarak namaz kıldırır. Cemaat bu vaziyette ona uyar. Bunda bir sakınca yoktur. Nitekim Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz son günlerinde oturarak cemâatine namaz kıldırmıştır. Ancak cemaat ayakta durup imama uyar. O oturarak kıldığı için onlar oturmaz. Rasulüllah'ın (s.a.v.) önce buna izin verdiği, sonra vefatına yakın bu hükmü kaldırdığı Hz. Aişe (r.a.) hadisinden istidlal edilmektedir.[333]

İmam ayakta durmaya gücü yettiği halde oturarak cemaate namaz kıldırırsa, cemaatin namazı sahih ve yeterlidir; imam isaet işlemiş olduğundan iade etmesi gerekir.[334]

c) Hanbelilere göre: Oturarak namaz kılanın arkasında ayakta durup namaz kılma hususunda iki husus vardır: Birincisi, cemaatin namazının bu vaziyette sahih olmadığıdır ki, İmam Ahmed de buna meyletmiştir. Çünkü

ona göre: İmam oturmuş halde ise, cemaat onun arkasında durup namaz kılacak olurlarsa, gerçek anlamda ona uymamış sayılırlar. Ancak cemaat de imam gibi oturarak kılarsa, o takdirde sahih olur.

Aynı zamanda imam ayakta durmaya gücü yettiği halde oturarak namaz kıldırırsa, ayakta duranlar ona uymaz.[335]

d) Malikilere göre: İmam Malik'ten yapılan iki rivayetten birinde, ayakta duracak kadar kudreti olan kimsenin, oturarak namaz kılana uyması sahih değildir.

İmam Malik ve İmam Muhammed b. Hasen bu konuda şu hadisle istidlal ve ihticac etmişlerdir:

"Benden sonra artık hiç kimse, oturarak imama uymasın!"

Bu hadisi Darekutni tahric etmiştir. Çünkü ayakta durmak namazın rükünlerinden biridir. Bu rüknü yerine getirmeye kudreti yeten kişinin, kudreti yetmeyen kişiye uyması sahih olmaz.[336]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

313 nolu Enes ve 314 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir. Her iki rivayet de Ebu Bekr'in imam olduğuna açık biçimde delalet etmektedir.

315 nolu Hz. Aişe hadisi de sahih kabul edilmiştir. 316 nolu Enes ve 317 nolu Cabir hadisi fakih imamlar ve diğer hadis âlimleri tarafından sahih kabul edilmişse de, İmam Şafii'ye göre, bunların hükmü kaldırılmış, yani neshedilmiştir. Zira Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz vefatından birkaç gün önce, bir rivayete göre, bir gün veya iki gün evvel oturarak da olsa öne geçmemiş, Ebu Bekr'in imam olmasını emretmiş ve kendisi de oturmuş bir halde ona uyarak namazını kılmıştır.

Fakih müctehidlerin çoğu ise, bu hadislerle istidlal edip oturarak namaz kıldırmak zorunda olan imama, ayakta durup uymanın sahih olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim İshak, Evzai, İbn Münzir ve Davud ez-Zahiri de aynı görüşü izhar etmişlerdir. Cumhur da aynı görüştedir.

Muhaddis Abdurrezzak ise şöyle demiştir: "İmam ne kadar oturarak namaz kıldırdıysa, cemaatin de oturarak kıldığını gördüm, bunun aksini müşahede etmedim. Bu, birçok kanaldan rivayet edilen bir sünnettir. İbn Hibban da ismi geçen üç sahabiden aynı rivayeti yapmıştır. Ashabdan bunun hilafına bir rivayet yapılmamıştır.[337]

Tabiin'den de aynı görüş Cabir b, Zeyd ve Ebu'ş-Şa'şa'den rivayet edilmiş ve onlardan buna muhalefet eden çıkmamıştır. Yani imam oturarak namaz kıldırmak zorunda kalırsa, cemaatin de oturarak ona uyması gerekir.

Kadı Iyaz ise, "Rasulüllah'dan (s.a.v.) sonra hiç kimsenin oturarak namaz kıldıran imama oturarak uyması sahih ve caiz olmaz, o ancak Rasulüllah'a (s.a.v.) has bir hal idi." demiştir.

Şa'bi'nin Cabir'den rivayet ettiği ve Darekutni'nin tahricde bulunduğu: "Benden sonra hiç kimse oturarak imama uymasın!" mealindeki hadise gelince: Bunun üzerinde hayli durulmuş ve ravi Cabir el-Cu'fî'nin metruk olduğu söylenmiştir. Seçkin ilim adamlarından bir kısmı bu zatı tezkiye etmiş ve güvenilir olduğunu belirtmişlerdir. Muhaddis Yahya'nın ise onun rivayetlerini terkettiğini Abdullah b. Ahmed bildirmektedir. İmam Ebu Hanife'de onun çok yalancı bir kimse olduğuna dikkat çekmiştir. Nesai onun metruk olduğunu söyleyenler arasında yer almıştır.[338]

Sonuç olarak Cabir'in hadisiyle istidlal ve ihticacın uygun olmadığı ortaya çıkıyor ve böylece İmam Şafii ile İmam Muhammed'in delillerinin zayıf olduğu ağırlık kazanıyor.

Çıkarılan Hükümler

1- Ayakta duranın, oturarak namaz kılana uyması sahihtir; şu şartla ki, bu durumda olan imamın rüku' ve secdeyi doğrudan yerine getirmesi gerekmektedir.

2- Oturarak namaz kılan, fakat rüku' ve secdeyi işaretle yerine getiren imama, ayakta durup rüku ve secde yapma kudreti olan cemaatin uyması sahih olmaz.

Bu iki görüş de Hanefilere aittir.

3- Rahatsızlığından dolayı oturarak namaz kıldıran imama uyanlar, oturarak değil, ayakta durarak uyarlar. Bu, İmam Şafii'nin görüşüdür.

4- İmam gücü yettiği halde ayakta durmayıp oturarak namaz kıldırırsa, ona uyan cemaatin namazı tamamdır, imamın namazı ise sahih değildir, iade etmesi gerekir. Bu da İmam Şafii'nin ictihadıdır.

5- Oturarak namaz kıldıran imama ayakta durup uymak sahih değildir. Bu, Ahmed b.Hanbel'in görüşüdür. İmam Malik de aynı görüştedir.

6- Evzai, Zahiri ve İshak'a göre, imam oturarak namaz kıldırıyorsa, cemaatin de oturması gerekir. Ashab ve Tabiin zamanında da uygulama böyle idi.

Müteveddi'in Müteyemmime Uyması

"Su ile abdest alanın, toprak ile teyemmüm edene uyması.."

"Müteveddi" sıfattır, genellikle su ile normal ölçülere ve kurallara göre abdest alan kimse hakkında; "müteyemmim" ise, herhangi bir sebepten dolayı su bulamayan veya su bulunduğu halde onu kullanamayan ve o yüzden namaz için toprağa ellerini sürmek suretiyle teyemmüm eden kimse hakkında kullanılır.

Bu durumda olan kimse, su ile abdest alan kimsenin önüne geçip imamlık yapabilir mi? Yani müteveddi'in müteyemmime uyması sahih ve caiz olur mu?

Konuyla ilgili hadisleri ve müctehid imamların görüş ve tesbitlerini nakledince bu sorunun da cevabı verilmiş olacak.

İlgili hadisler:

Tabiinden Said b. Cübeyr'den yapılan rivayette, İbn Abbas (r.a.) beraberinde Rasulüllah'ın (s.a.v.) ashabından birkaç zat olduğu halde bir seferde bulunuyorlardı. Ammar b. Yasir (r.a.) da onların arasında idi. Peygamber'e (s.a.v.) olan yakınlığı dikkate alınarak namazda öne geçiriliyor, imamet hizmetini o yerine getiriyordu.

Bir gün yine Ammar (r.a.) arkadaşlarının önüne geçip imam olarak namaz kıldırdıktan sonra gülerek onlara şu haberi verdi: Kendisine ait Rum asıllı cariyeyle yattığı ve o yüzden cünüp olduğu, ancak teyemmüm ederek namaz kıldırdığını söyledi.[339]

Buna benzer bir olay da Amr b. As (r.a.) ın başından geçmiştir. Şöyle ki: Amr (r.a.) bir grup ashabla birlikte Zatü's-Selasil gazvesi sebebiyle seferde bulunurlarken Amr gece uykuda ihtilam oluyor ve hava çok soğuk olduğundan su ile yıkanmaya cesaret edemiyor ve o sebeple teyemmüm ederek sabah namazını kıldırıyor.

Medine'ye döndüklerinde durum Hz. Peygambere (s.a.v.) arzediliyor. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) ona:

"Ya Amr! Cünüp olduğun halde mi arkadaşlarına namaz kıldırdın?" diye sorunca; o şöyle diyor:

"Ya Rasulallah! Hava soğuktu. Allah ise kendinizi öldürmeyiniz buyurmaktadır."

Amr'ın bu cevabına Rasulüllah (s.a.v.) tebessüm etti ve başka bir şey demedi.[340]

Bu İki Rivayetlerin Işığında Mezhep İmamlarının İctihadları

a) Hanefilere göre: Müteveddi'in müteyemmime uyup namaz kılması caizdir. Çünkü bu konuda toprak suyun yerine geçmekte ve aynı hükmü almaktadır. O bakımdan bu ikisiyle de namazın şartı vücut bulmuş oluyor.[341]

b) Şafiilere göre: Müteveddi'in müteyemmime uyup namaz kılması sahihtir. Zira her ikisi de nass-ı kur'an ve sünne-ti Rasulüllah ile sabit olmuştur. [342]

c) Hanbelilere göre: Şafiilerle aynı görüştedirler; yani su ile abdest alan kimsenin suyu kullanamayan veya bulamayan ve fakat toprak ile teyemmüm eden kimseye uyup namaz kılması caizdir.[343]

Hanefilere göre, teyemmüm mutlak bedeldir; yani zaruri bir kayıt olmaksızın abdest yerine geçmektedir. Şafiiler ise, onların hilafına bir yorumda bulunmuşlar ve teyemmümün zaruri bedel olduğunu belirtmişlerdir. O bakımdan bu mezhebe göre vakit girmeden teyemmüm edilmez.

d) Malikilerin bu konuda açık bir ictihad ve görüşlerini tesbit edemedim. Ancak Sahnun, el-Müdevvenetü'1-Kübra'da İmam Malik'in şöyle dediğini İbn Kasım'dan nakletmektedir:

"Yolculuk halinde bulunan adam, yanında yetecek kadar su yoksa, beraberinde taşıdığı eşiyle veya cariyesiyle cinsel temasta bulunmaz. Ancak suyu kullanmaya engel bir yara veya hastalık söz konusu ise, o takdirde su bulunmasa bile cinsel temasta bulunması caizdir. İbn Şihab da aynı görüşü izhar etmiştir."[344]

Tahliler Ve Diğer Rivayetler

İbn Abbas (r.a.) den yapılan rivayetin isnadı sahihtir. O bakımdan fakih müctehidlerin önemli bir kısmı onunla istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.

Amr b. As hadisi de sahih kabul edilmiş ve ihticaca elverişli sayılmıştır.

Onun bu hadisini kuvvetlendiren bir diğer hadisi Darekutni, Bera' b. Azıb'den rivayetle, Rasulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

"İmam öne geçip cemaate namaz kıldırır ve abdestsiz olduğunu hatırlarsa, cemaatinin namazı kafi gelir, onun ise iade etmesi gerekir."

Ne var ki, bu hadisin isnadında Cüveybir b. Said bulunuyor ki bu zat zayıf ve metruktur. Aynı zamanda isnadında inkıta' da vardır.[345]

Yine bu manada sahih bir rivayeti Ebu Davud'da görüyoruz ki, İbn Hibban onu sahihlemiştir: Beyhaki de aynı tesbitte bulunmuştur:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz sabah namazına başladı, sonra eliyle cemaate işaret ederek yerinizde bekleyiniz diyerek ayrıldı, az sonra saçlarından su damladığı halde gelip namazı kıldırdı. Sonra şöyle buyurdu:

"Ben de ancak sizin gibi bir beşerim; doğrusu cünüp idim (hatırlayınca gidip guslettim ve geldim.)"

Müteyemmimin müteveddi'e imam olmasının caiz olmadığını ileri süren fakihler ise, şu hadisle istidlal etmişlerdir:

"Müteyemmim müteveddi'lere imamlık yapmasın!"

Ancak bu hadisin zayıf olduğu anlaşılmış ve o bakımdan ihticaca salih görülmemiştir.

Çıkarılan Hükümler

1- Su bulunmadığı veya bulunduğu halde kullanma imkanı olmadığında namaz için toprakla teyemmüm etmek meşrudur. Bu, kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

2- Müteveddi'in müteyemmime uyması sahih ve caizdir..

3- Mukim kimse su bulamadığı için teyemmüm ederse, abdestli olan kimsenin ona uyması sahih olmaz. Çünkü o adamın ileride su bulunca kıldığı namazı iade etmesi gerekir. Bu, imam Şafii'ye göredir. Ancak seferi haldeyse veya bir hastalıktan dolayı su kullanamıyorsa, o takdirde müteveddi'in ona uyması sahih olur.

4- Hanefilere göre, Teyemmüm mutlak anlamda abdeste bedeldir. Şafiilere göre, zaruri bedeldir.

5- Malikilere göre, yolculuk halinde bulunan adam, yanında gusledecek suyu yoksa ve te'min de edemeyecekse, beraberinde taşıdığı eşiyle veya cariyesiyle cinsel temasta bulunmaz.

6- Abdest nasıl namazın şartlarından biriyse, onun yerine geçen teyemmüm de namazın şartlarından biri sayılır.

İmamın Saffın Ortasına Denk Gelecek Şekilde Önde Durması

İmamın, namazda kendisine uyulan kimse olduğundan cemaatin önünde birinci saffın ortasına denk gelecek şekilde durması söz konusudur. Bu düzenleme cemaatin hem imamı görüp hareketlerini izlemesi, hem de sesini daha rahat duyması bakımına yönelik olduğu gibi, uyulan kimse olması bakımından da önemlidir.

Bunun gibi imamın arkasında durup ona uyan cemaatin nasıl bir sıra tertiplemeleri sünnettir? Zira cemaatin düzenli saf halinde durması, İslam'ın her hususta disipline önem veren, düzenden yana olan bir din olduğunun başka bir göstergesi sayılır.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İmamı ortalayın ve (safta) aranızdaki boşlukları kapayınız."[346]

Ebû Mes'ûd el-Ansarı (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz namazda omuzlarımıza dokunurdu da şöyle buyururdu:

"Saflarınızı düzgün tutunuz, farklı şekilde durmayın, sonra kalpleriniz de farklılaşma gösterir. Sizden ergen aklı başında olanlar arkamda yer alsın; sonra da sırayla diğerleri onların arkasında, diğerleri de onların arkasında saf olup yerlerini alsınlar."[347]

İbn Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden ergen olup aklı melekesi yerinde olanlar arkamda yer alsın. Sonra da sırasıyla diğerleri onların arkasında ve sonra da diğerleri de onların arkasında saf olup yerlerini alsınlar. Bir de sokak, çarşı ve pazarlardaki gürültü, patırtı, sürtüşme ve çekişmeden sakının."[348]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Erkek saflarının hayırlısı, önde olanıdır; şerli olanı da sonda olanıdır. Kadın saflarının hayırlısı, sonda olanıdır; şerlisi ise, önde olanıdır."[349]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre: İmamdan başka üç kişi olursa, imam öne geçer, onlar onun arkasında bir saf olur. Zira hem Rasulüllah (s.a.v.) böyle yapmıştır, hem de ümmetin ameli bu doğrultuda cereyan etmiştir.

İmamın, arkasındaki saffın ortasına denk gelecek şekilde durması sünnettir. Onların sağında, ya da solunda durursa caizdir, ancak isaet etmiş olur. Bunun cevazına gelince: Böyle yapmak doğrudan rükünlerle ilgilidir ki o da gerçekleşmiş oluyor. İsaete gelince: Cemaatin sağ veya sol tarafına gelecek şekilde durmasiyla mütevatir olan sünneti terketmiş bulunuyor.[350]

b) Şafîilere göre: İmamın yeri, kendisine uyan cemaatin önüdür, ona uyan ister bir kişi, ister birden fazla olsun.. O bakımdan imama uyan iki kimse ise, imam onların önünde durur, onlar da imamın arasında saf olup dururlar.

İmama uyanlardan bir kısmı imamın önünde yer alırlarsa, kılınan bu namaz imam ve yan taraftarıyla arkasında olanlar için kafi gelir, ama önüne geçenler için kafi gelmez. Çünkü, imamın kendisine uyanların önünde veya hizasında durması sünnettir.[351]

c) Hanbelilere göre: Sünnet odur ki, imama uyanlar onun arkasında dururlar. Eğer imamın önünde dururlarsa, bu sahih olmaz. Malikilere göre sahih olur.

İmama uyan bir adam olursa, imamın sağ arkasında durur, iki adam olursa, tam arkasında yer alıp durular.[352]

d) Malikilere göre: Cemaatin imamın önüne taşması sakıncalı değildir. O bakımdan imama uyanların öne taşıp onun önünde duracak olurlarsa, namazları yine sahih kabul edilir. Çünkü böyle yapmak, iktidae (yani imama uymaya) engel değildir.[353]

Tahliller Ve Rivayetler

333 nolu Ebu Hüreyre hadisi hakkında Ebu Davud ve el-Münzeri susup bir şey dememişlerdir. Nesai ise, bunun salih olduğunu belirtmiştir. İsnadında Yahya b. Beşir b. Hallad bulunuyor. İbn Kattan onun meçhulü'1-hal olduğuna dikkat çekmiştir. Abdülhak ise onun bu isnadının kavi olmadığını söylemiştir.[354]

334 nolu Ebu Mes'ud hadisini Ebu Davud tahric etmiştir. İstidlale salihtir

335 nolu İbn Mes'ud hadisini Tirmizi rivayet ettikten sonra hasen-garip olduğunu belirtmiştir. İbn Seyyidin-nas ise, bu hadisin sahih ve ravisi Halid b. Mehran'ın sıka (güvenilir) olduğunu söylemiştir. Zira hadisin birçok şahitleri vardır. İmam Müslim'de onun sahih olduğuna hükmetmiştir.

Bu konuda Taberani el-Kebir'de Semüre (r.a.) den şu hadisi nakletmiştir:

"Muhacirlerle Ansarın arkasında bedeviler dursun ki namazda onlar (bu iki) zümreye uysunlar."

Bunun gibi Darekutni'nin İbn Abbas (r.a.) den yaptığı rivayette, Rasulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Birinci safta bedeviler, Arap olmayan yabancılar ve bir de henüz ergen olmamış (temyiz çağındaki) çocuklar öne geçmesin!."

Ancak bu hadisin isnadında Leys b. Ebi Süleym bulunuyor ki, bu zat zayıftır.[355] Yahya b. Main ve Nesai onun zayıf olduğunu belirtirlerken, İbn Hibban onun ömrünün sonuna doğru hafızasının zayıfladığını ve rivayetleri birbirine karıştırdığını söylemiştir. Bunlara karşın, Abdülvaris onun ilim kabı olduğuna değinerek övgüde bulunmuştur.[356]

Çıkarılan Hükümler

1- İmamın, saffın ortasına denk gelecek şekilde önde durması sünnettir.

2- İmamın arkasında yalnız bir adam bulunursa, onun sağ gerisinde durması sünnettir. İki veya daha fazla kimse bulunursa, tam arkasında saf olup durmaları sünnettir.

3- İmamın arkasında birinci safta ergen olup aklı eren kimselerin durması müstehabdır. O bakımdan İslam fıkhını bilen alimlerin birinci safta yer almasına dikkat edilmelidir.

4- Cemaatin, imamın tam hizasında durması halinde, namazları sahih sayılır. Bu, İmam Şafii'ye göredir.

5- Cemaatin imamın önüne taşması caiz değildir. Bu üç mezhebe göredir. İmam Malik'e göre, taşmalarında bir sakınca yoktur.

6- Safların düzgün tutulması ve arada boşluk bırakılmaması sünnettir.

7- Saf dışında durup imama uymakta kerahet vardır. İmam Malik'e göre kerahet yoktur.

Namazda Cemaatin Arasında Kadın Ve Çocukların Yeri

Namaz ibadeti insana kişilik kazandırdığı gibi, saygılı olmayı, büyüklerin yerini ve kadrini bilmeyi, küçükleri sevip korumayı ve birlik, beraberlik olmayı öğretir.

O bakımdan cemaat halinde namaz kılarken sınıf farkı kalkmakta; herkes Cenab-ı Hakk'ın huzurunda ve yanında kul olma düzeyinde eşit bulunmaktadır. Ancak bundan bir önceki konuda belirttiğimiz gibi, aklı eren ergen kişilerin ön safta yer alması tavsiye edilmiştir. Bu tabirden maksat, namaz ahkamını daha iyi bilip konulara daha çok aklı erenler kasdedilmektedir. Zira imamın yanılması halinde bu kişilerden birinin hemen onun yerini işgal etmesi, yani biraz öne geçip imamlık yaparak namazı tamamlaması söz konusudur. Şayet bu kimseler arka saflarda kalır ve imamın bir sebepten dolayı namazı olduğu yerde bırakması gerekirse, ehil olmayan kimselerin öne geçmesi durumu hasıl olur.

Kadınlara gelince, onların erkeklerin yanında veya önünde bulunmasının birtakım sakıncaları vardır. En azından şehveti tahrik etme söz konusudur. O bakımdan, onların erkek ve temyiz çağına girmiş çocukların gerisinde durmaları gerekmektedir.

Konuyla İlgili Hadisler:

Abdurrahman b. Gunm'den, onun da Ebi Malik el-Eş'ari'den, yaptığı rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, dört rek'atte kıraat ve kıyam hususunda eşitlik sağlardı:

"Birinci rek'ati diğerlerinden biraz uzun tutardı, ta ki insanlar (cemaate katılanlar) sevaba nail olsunlar... Erkekleri, (temyiz çağına girmiş) çocukların önünde bulundururdu. Kadınların da o çocukların gerisinde durmasını sağlardı."[357]

Ebu Davud ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir:

"Size Rasulüllah'ın (s.a.v.) namazından haber vereyim mi? Namaza ikamet edilip durulurken, erkekler saf olup yerlerini alır, çocuklar da onların arkasında saf olup yerlerini alırlardı."

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Nenem Müleyke, yapıp hazırladığı yemek için Rasulüllah'ı (s.a.v.) davet etti. Rasulüllah (s.a.v.) yemeği yedikten sonra şöyle buyurdu:

"Kalkınız size namaz kıldırayım."

Bunun üzerine, uzun süre beklemesinden dolayı kararan bir hasırımız vardı, üzerine su döküp (temizledim). Rasulüllah (s.a.v.) o hasırın üzerine gelip durdu; ben ve bir yetim çocuk da Peygamber'in (s.a.v.) arkasında durduk. Yaşlı kadın da bizim arkamızda durdu. Rasulüllah (s.a.v.) bize iki rek'at namaz kıldırıp ayrıldı."[358]

Yine Enes (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Ben, evimizdeki yetim çocuk Rasulullah'ın (s.a.v.) arkasında namaz kıldık. Annem Ümmü Süleym de bizim arkamızda durdu."[359]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Erkeklerin saflarının hayırlısı, önde olanıdır, şerli olanı da sonda olanıdır. Kadınların saflarının hayırlısı, sonda olanıdır; şerli olanı ise, önde olanıdır."[360]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: İmamla birlikte bir tek kadın bulunursa, imamın arkasında durur. Bir erkek, bir de kadın bulunursa, erkek, imamın sağ tarafında, kadın da arkasında durur. İki erkek, bir kadın olursa, erkekler imamın tam arkasında, kadın da onların arkasında durur.

Cemaat birçok erkek, kadın ve ergenlik çağına yaklaşmış çocuklardan oluşuyorsa, erkekler imamın arkasında saf olup dururlar, onların arkasında çocuklar, onların da arkasında kadınlar durup imama uyarlar.[361]

b) Bu konuda Şafîilerin ictihadı, Hanefîlerinkinin bir benzeridir; yani onlar da yukarıda belirtilen tertip üzere cemaatin saf bağlamasını belirtmişlerdir.[362]

c) Hanbeliler de aynı görüş ve ictihadı izhar etmişlerdir.[363]

d) Malikilere göre: Erkek ve kadınların birarada karışık vaziyette namaz kılmaları mekruhsa da, bu yüzden kimsenin namazı bozulmaz, hepsinin de namazı tamamlanmış kabul edilir. İade etmelerine gerek yoktur.[364]

Bununla beraber yukarıda belirtilen tertip üzere saf bağlayıp imama uymaları sünnete daha uygundur.

Tahliler Ve Diğer Rivayetler

344 nolu Ebu Malik el-Eş'ari hadisi Hakkında Ebu Davud ve el-Münzeri susup bir şey beyan etmemişlerdir. Ancak isnadında Şehr b. Havşeb bulunuyor ki bu zat hakkında söz söyleyenler olmuştur: İmam Ahmed, "O, Esma bint Yezid'den birçok hasen hadis rivayet etmiştir" derken, İbn Main onun sıka (güvenilir) olduğunu söylemiştir. Ebu Hatim ise, "Onun rivayetiyle ihticac edilmez" diyerek güvenilir olmadığına işarette bulunmuştur. Nesai ve İbn Adiy'e göre, kavi değildir.[365]

345 ve 346 nolu Enes hadisleri sahihtir ve ihticaca elverişlidir.

347 nolu Ebu Hüreyre hadisi de sahihtir ve aynı zamanda kadınların saf olup gerek erkek imama tabi' olmalarının, gerekse kendi aralarında saf bağlayıp cemaat halinde namaz kılmalarının, caiz olduğuna delalet etmektedir.

Hadiste safların hayırlısı ve şerlisi diye bir anlatım tarzı bulunuyor. Burada hayırlı olmasından maksat, fazilet ve sevaptır; şerli olmasından maksat,

faziletin terk edilmesidir.

Çıkarılan Hükümler

1- İmamla birlikte cemaat olarak bir tek erkek bulunursa, imamın sağ gerisinde durması sünnettir.

2- İmamdan başka cemaat olarak sadece bir erkek, bir de kadın bulunursa, yine erkek imamın sağ gerisinde, kadın da imamın arkasında durur.

3- İmamla beraber iki erkek, iki de kadın cemaat bulunursa, erkekler imamın arkasında, kadınlar da erkeklerin arkasında durur.

4- Cemaat erkek, kadın ve ergenlik çağına yaklaşmış çocuklardan oluşuyorsa, erkekler önde saf olup dururlar. Onların arkasında çocuklar; çocukların arkasında ise kadınlar saf olup dururlar. Sünnet bu tertibi amirdir.

5- Erkekle kadınlar karışık vaziyette saf olup imama uyarlarsa, fıkıhta belirtilen şekilde erkeklerden bir kısmının namazı bozulur. Bu üç imama göredir. İmam Malik'e göre, hiçbirinin namazı bozulmaz.

6- İmanım arkasında yalnız kadınlar cemaat olup namaz kılabilirler. Bunda bir sakınca yoktur. Ancak bir kadının veya iki kadının yalnız olarak mahremleri yokken imama uymaları mekruhtur. Çünkü bu durumda birtakım şüpheler doğabilir.

Namazda İmamın veya Cemaatin Yüksek Yerde Durması Sakıncalı Mıdır?

Namaz mümkün olduğu kadar sadelik, şatafattan uzaklık, uyum ve ahenk isteyen bir ibadettir. Çünkü böyle bir ibadetle insan Allah'a kul olmanın şuuruyla mahviyet ve muhtaçlığını dile getirmekte, tevazuun en güzel örneğini sergilemektedir. O bakımdan imamla cemaatin aynı seviyede

bulunup cemaat halinde namaz kılmaları çok daha uygun olur. Bununla beraber bazı sebeplerden dolayı birinin yüksekçe yerde bulunması cemaat olmaya engel teşkil etmez.

Konuyla İlgili Hadisler Ve Rivayetler:

Hemmam'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Hz. Huzeyfe (r.a.) Medain'de [366] bir dükkan (veya yüksekçe bir yer) üzerinde durup namaz kıldırmaya başladı. Bunun üzerine Ebu Mes'ud (r.a.) onun entarisinden tutup çekti. Huzeyfe (r.a.) namazını tamamlayıp cemaate dönünce, Ebu Mes'ud (r.a.) ona: "Onların (imam ve cemaatin) bundan men'edildiğini bilmiyor musun?" dedi. O da: "Evet sen beni tutup çekince hatırladım" diye cevap verdi"[367]

İbn Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, imamın, arkasında namaz kılmak üzere insanlar olduğu halde (yüksekçe) bir yer üstüne çıkmasını men'etmiştir." [368]

Sehl b. Sa'd (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, (mescid'e) ilk konulduğu gün çıkıp minberin üzerine oturdu ve o vaziyette iken tekbir getirerek (namaza başladı). Sonra rüku'a vardı, arkasından oradan inip gerisin geri çekilerek secde etti. İnsanlar da onunla birlikte secde etti. Sonra (yerine) döndü, ta ki (namazını tamamlayıp) bitirdi ve şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Bunu ancak bana uyasınız ve namazımı öğrenesiniz diye böyle yaptım."[369]

Ebu Hüreyre (r.a.) mescidin damında durup (mescidin içindeki) imama uyarak namaz kıldı.

Enes (r.a.) ise, Basra'da Ebu Nafi'in evinde mescidin sağ tarafıyla birleşen bir insan boyu yükseklikteki gurfe (sahanlık, balkon) de -ki kapısı mescide bakar durumda idi- durup imama uydu.[370]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının Görüşleri

a) Hanefilere göre: Bir veya birkaç kişi mescidin damında durur, imam da mescidin içinde cemaatin önünde bulunur ve dam ile mescidin iç kısmı arasında bir kapı veya benzeri bir açıklık olursa, onların imama uyup namaz kılmaları sahih olur.

Bu durumlarda imamın kıraat ve diğer rükünlerini tam anlamıyla takip edebildikleri takdirde hüküm böyledir. Aksi halde namazları sahih olmaz.[371]

b) Şafiilere göre: İmamın kendisine uyan cemaatin bulunduğu yerden yüksekçe bir yerde durması veya cemaatin ondan yüksekçe bir yerde durup uyması mekruhtur. Ancak ortam ve yer bunu gerektiriyorsa bunda bir sakınca yoktur.[372]

c) Hanbelilere göre: İmamın kendine uyan cemaatten yüksekçe bir yerde durup namaz kıldırması mekruh değildir. İmam Ahmed bu konuda Sehl b. Sa'd hadisiyle istidlal etmiştir. Ayrıca Ammar b. Yasir'in yüksekçe bir yerde durup namaz kıldırmasını hüccet olarak almışlardır. Ancak bu yüksekliğin fazla olmaması uygun olur.[373]

d) Malikilere göre: İmamın kendisine uyanların bulunduğu yerden yüksekçe bir yerde durup namaz kıldırması, -ister onlara öğretmek için olsun, ister başka bir sebepten olsun- mekruhtur. İmam Evzai'nin de ictihadı budur.[374]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

354 nolu Hemmam hadisini İbn Huzeyme, İbn Hibban ve el-Hakim sahihlemişlerdir. Ebu Davud bu hadisi bir başka vech ile rivayet ederken,

imamın, Ammar b. Yasir ve onu tutup eteğinden çekenin de Huzeyfe olduğunu belirtmiştir. Bu rivayet hem merfu'dur, hem de isnadında bir meçhul vardır. O bakımdan bizim baş kısma naklettiğimiz rivayet daha sağlam ve daha kuvvetlidir.[375]

355 nolu İbn Mes'ud hadisini Hafız et-Telhis'te zikretmiş, fakat sıhhati üzerinde bir şey demeyip susmuştur.

Ebu Hüreyre'nin yüksekçe yerde durup imama uyması hakkındaki rivayete gelince: Onu İmam Şafii ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Buharı ise onu ta'likan zikretmiştir.

Hemmam ve İbn Mes'ud hadisi dışında kalan rivayetlerin hemen hepsi gerek imamın, gerekse cemaatin yüksekçe bir yerde durup namaz kılmasının sahih olduğuna delalet etmektedir. Hemmam rivayeti ile İbn Mes'ud hadisi ise, bunun mekruh olduğunu göstermektedir.

Yüksekliğin nisbeti üzerinde birtakım farklı görüşler izhar edilmişse de fakih müctehidlerin çoğuna göre, cemaatin imamın durumunu bildiği takdirde fazla yükseklikte bir sakınca yoktur. Cami dışında imamın en çok bir adam boyu yükseklikte bulunmasında, cami içinde ise bir boydan yüksek yerde durmasında kerahet olmadığı ağırlık kazanmıştır.

Çıkarılan Hükümler

1- İmamın durduğu yerle cemaatin durduğu yer arasında, imamın durumunu bilmeye engel bir şeyin olmaması gerekir. Aksi halde imama uyma gerçekleşmez.

2- İmamın bulunduğu yerin, cemaatin bulunduğu yere nisbetle yüksek olmasında bir sakınca yoktur. Aynı zamanda cemaatin bulunduğu yerin imamın bulunduğu yere nisbetle yüksek olması da böyle...

3- O bakımdan günümüzdeki cami ve mescidlerde bulunan mahfil ve benzeri yüksekçe kısımlarda durup imama uymakta bir sakınca yoktur.

4- Cami bitişiğindeki dükkan veya ev gibi bir yerin damında veya balkonunda durup camideki imama uyabîlmek için, arada açık bir kapı veya benzeri bir menfezin bulunması ve oradan camiye geçme imkanının mevcut olması şarttır. Aksi halde orada durup camideki imama uymak sahih olmaz.

5- İmam Malik’e göre, imamın yüksekçe yerde durup namaz kıldırması mekruhtur

6- Resulüllah (s.a.v.) Efendimizin minber üzerinde durup namaz kıldırması ve secde için inip yerde secde etmesi, kendisine has bir durumdur. Nitekim O da bunu sırf talim için bir defa yapmıştır.

Sünneti, Farzı Kıldığı Yerin Gayrinde Kılmak

Şüphesiz mü'minin namaz kıldığı yer, ahirette onun lehine şehadette bulunur. Hem namaz kılan mü'min vefat edince, namaz kıldığı yer onun için ağlar.

Sonra da cemaatle kılınan namazda, imam selam verince sünneti mihrabın ya sağına, ya soluna biraz kayarak, ya da biraz geriye çekilerek kılması; cemaatin de yer müsaitse boş bulduğu yere kayıp sünneti orada kılması müstehabdır. Çünkü bu durumda dışarıdan yeni gelenler, farzın kılındığını anlar ve ona göre uygun yer seçip namazlarını kılarlar.

Konuyla İlgili Hadisler:

Muğire b. Şu'be (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İmam, farzı kıldığı yerde (sünneti) kılmaz; oradan biraz (sağa, sola veya geriye) çekilerek kılar."[376]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz (farz) namazı kılınca biraz öne veya geriye kaymaktan veya biraz sağına veya soluna çekilmekten aciz midir?"[377] veya "acizlik duyar mı?"

Hadislerin Işığında Fakih İmamlarının Görüş Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Kılınan farzdan sonra sünnet namaz varsa, artık kişinin o yerde oturması mekruhtur. Bu kerahet, hem Ebu Bekir, hem de Ömer (r.a.) den rivayet edilmiştir. Bu daha çok imam hakkında söz konusudur. Ona uyanlara gelince: Hanefilerin fakihlerinden yapılan rivayete göre, farz namazı kıldıkları yerden sünnet namaz için ayrılmaları, yani başka bir yana kaymaları söz konusu değildir. Yani aynı yerde sünneti de kılmalarında bir sakınca yoktur.[378]

b) Şafîilere göre: Sünneti kılmak için farz kıldığı yerden ayrılıp başka yerde kılması sünnettir. Bunun efdalı, ayrılıp sünneti evinde kılmasıdır. Ancak arkalarında namaz kılan kadınlar bulunuyorsa, onlar namazlarını kılıp tamamlayıncaya kadar erkeklerin farzdan sonra kalkmayıp onları beklemeleri sünnettir. Camide bulunuyorsa, farzdan sonra sünneti de camide kılmak istiyorsa, sağ tarafına kayması daha uygundur.[379]

c) Hanbelilere göre: İmamın farz kıldığı yerde sünnet kılması mekruhtur. İmam Ahmed'in kesin görüş ve ictihadı budur. Nitekim Ali b. Ebi Talib (r.a.) de böyle söylemiştir. İmama uyanlara gelince: Farz kıldıkları yerde sünnet kılmalarında bir sakınca yoktur. Nitekim İbn Ömer (r.a.) da böyle yapmıştır.[380]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

363 nolu Muğire b. Şu'be hadisinin isnadında Ata' el-Horasani bulunuyor ki bu zat, Muğire b. Şu'be'ye (r.a.) ulaşmamıştır. Nitekim Ebu Davud da böyle tesbitte bulunmuştur. el-Münzeri bunu doğrulayarak şöyle diyor:

"Doğrusu Ata el-Horasani hicri 50. yılda doğmuş ki Hz. Muğire o yılda vefat etmiştir" el-Hatib de "İlim adamlarının bu tesbitte icma'ı vardır" diyerek olayı doğrulamıştır.

364 nolu Ebu Hüreyre hadisinin isnadında İbrahim b. İsmail bulunuyor ki, Ebu Hatim er-Razi onun meçhul olduğunu belirtmiştir. Buhari de onun nafile namazla ilgili hadisi sabit değildir demiştir.[381]

Bu iki hadiste de bazı tesbit ve şüpheler izhar edilmekle beraber, fakih imamların çoğu onlarla istidlal etmişlerdir.

Çıkarılan Hükümler

1- İmamın farz namazı kıldırıp selam verince, bulunduğu yerden sağa veya sola kayıp öylece sünnet namazı kılması sünnettir veya müstehabdır.

2- İmama uyanlar da, bulundukları cami veya mescidde yer müsaitse, sünneti başka yerde kılarlar; bunun onlar hakkında müstehab olduğunu söyleyen fakihler vardır. Bununla beraber farzı kıldıkları yerde sünneti de kılmalarında bir sakınca yoktur.

Hastanın Namaz Kılmasıyla İlgili Fıkhi Hükümler

Bilindiği gibi namazın birtakım şartları ve rükünleri vardır. Onları yerine getirmek farzdır. Aksi halde kılınan namaz sahih olmaz. Ancak hasta olan kimsenin o farzlardan birini veya birkaçını yerine getirmeye gücü yetmezse,

o takdirde namazı terketmesi mi gerekir, yoksa farzlardan birinin düşmesiyle diğer şartlar ve farzlar düşmez kuralına göre mi amel edilir?

Namaz, kul ile rabbısı arasında en işlek yoldur; aynı zamanda Hakk'ın huzurunda mahviyet, teslimiyet, tazim ve dua makamıdır. O bakımdan terki caiz değildir. Meğer ki kişi bunamış veya komaya girmiş olsun.

Bu sebeple yüce dinimiz hastanın namaz kılması konusuna ayrı bir bap ayırmış ve nasıl namaz kılacağını belirlemiştir.

Konuyla İlgili Hadisler:

İmran b. Husayn (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Bende basur vardı. O sebeple Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden nasıl namaz kılacağımı sordum. Buyurdu ki:

"Ayakta durup namaz kıl. Buna gücün yetmezse, oturarak, ona da gücün yetmezse yan üzeri uzandığın halde namaz kılarsın."[382]

Nesai bunu, şu lafızları fazla olarak rivayet etmiştir:

"Buna da gücün yetmezse, sırtüstü uzanıp kılarsın, Allah herkese vus'atına (mevcut imkan, güç ve yeteneğine göre) teklifte bulunur."

Ali b. Ebi Talih (r.a.) deri yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Hasta olan kimse, gücü yeterse ayakta durup namaz kılar. Gücü yetmezse oturarak kılar. Secde etmeye gücü yetmezse, başını hafif eğer ve böylece secdesi için rüku'una nisbetle biraz fazla eğer. Ayakta durup namaz kılmaya gücü yetmezse, sağ yanı üzerine kıbleye yönelik bir halde kılar. Buna da gücü yetmezse, ayakları kıbleye gelecek şekilde sırt üstü uzanıp kılar."[383]

Hz. Enes (r.a.) den hastanın nasıl namaz kılacağından sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

"Farz namazda oturmuş halde rüku' ve secdeleri yapar."[384]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Hasta kimse ayakta duramıyorsa veya durduğu takdirde hastalığının artmasından korkuyorsa, o takdirde oturarak namaz kılar. Böylece onun mevcut özürü kendisinden birkaç rüknü düşürmüş oluyor. O bakımdan oturarak rüku ve secdelerini yerine getirir. Ancak rüku ve secde yapmaya gücü yetmezse, bu rükünleri başını hafif eğmek suretiyle yerine getirir. Secde için yüzüne doğru bir cisim yükseltmez. Nitekim Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bir hastayı sormaya gittiğinde, onun bir yastık üzerine secde ettiğini gördü ve tutup o yastığı bir tarafa itti. Hasta adam secde için bir ağaç budağını veya kütüğünü önüne koydu. Peygamberimiz (s.a.v.) onu da bir tarafa itti ve şöyle emretti:

"Gücün yeterse başını yere koymak suretiyle secdeleri yap. Yetmezse, başını eğerek yap, ancak secde için biraz daha fazla eğ!"

Ancak Kuhustani ve bazı fakihler secde için konulan cisim rüku'dan ziyade secde etme durumuna daha yakın yükseklikte bulunursa, onun üzerine secde etmek caizdir demişlerdir.

Oturarak namaz kılması mümkün olmuyorsa, o takdirde, sırt üstü uzanıp başının altına bir yastık yerleştirir ve ayakları kıbleye yönelik olduğu halde namazını baş işaretiyle kılar, yani rüku ve secde için başını hafif eğer. Başıyla ima etmesi mümkün olmadığı takdirde namazı geciktirir, yani kazaya bırakır. Artık bu durumda kaş ve gözüyle işarette bulunmak suretiyle kılmaz.[385]

b) Şafiilere göre: Namazı ayakta durup kılmaya imkan bulan kimse, rüku' ve secdeleri de imkan nisbetinde yerine getirir. Ayakta durmaktan aciz olursa, istediği şekilde oturup öyle kılar. Ancak ayakları uzatıp yayılarak oturmaktansa bağdaş kurup oturmak efdaldır. Makadı yere koyup dizleri dikerek oturmak mekruhtur.

Oturmaya gücü yetmiyorsa sağ yanı üzerine uzanıp kılar. Buna da gücü yetmezse, sırt üstü uzanıp öylece kılar.[386]

c) Hanbelilere göre: Bu konuda Hanbeliler Hanefilerin görüş ve ictihadına benzer bir ictihad ortaya koymuşlar, ancak göz işaretiyle de olsa namazını kılar da onu kazaya bırakmaz hususunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda göz işaretiyle de kılmaya gücü yetmezse, kalbiyle niyet etmesi kafi gelir ve bu durumda da namazını kazaya bırakmaz.[387]

d) Malikilere göre; Hasta oturarak namaz kılmaktan aciz olursa, yan üzeri uzanıp yüzünü kıbleye müteveccih bir halde namaz kılar.[388]

Sırt üstü uzanıp namaz kılması caiz değildir. İmam Evzai de aynı görüştedir.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

369 nolu İmran hadisi sahihtir ve ihticaca salih kabul edilmiştir.

370 nolu Ali b. Ebi Talib hadisinin isnadında Hüseyn b. Zeyd bulunuyor ki bu zatın zayıf olduğunu İbn Medeni belirtmiştir.[389] Ebu Hatim ise, onun hem maruf hem münker olduğunu söylemiştir. İbn Adiy de onun hadisinde bazı nekre yanlar bulduğuna dikkat çekmiştir.[390] Bu bakımdan İmam Nevevi bu hadisin zayıf olduğuna hükmetmiştir.

Bu babda bazı müctehidlerin istidlale uygun gördüğü şu hadis de rivayet edilmiştir: Bezzar ve Beyhaki'nin Cabir'den yaptıkları rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) bir hastayı sormaya gitmişti. Adam secde için önüne bir yastık koymuş, onun üzerine başını koyarak bu rüknü yerine getiriyordu. Rasulüllah (s.a.v.) yastığı tutup bir tarafa itti, Adam bir defa bir ağaç budağı veya kütüğünü önüne koydu. Rasulüllah (s.a.v.) onu da bir tarafa itti ve şöyle buyurdu:

"Gücün yeterse, (başını) yere koymak suretiyle namaz kıl. Gücün yetmezse, başını eğerek namaz kıl, ancak secde için başını biraz fazla eğ!"

Bu rivayet hakkında Ebu Hatim'den sorulunca, şöyle demiştir:

"Doğru olanı, bu hadisin mevkuf olduğudur, onu merfu’ saymak hatalıdır." Sonra ona: "Bu hadis Sevfi'den merfu'an rivayet edilmiştir" denilince, şöyle karşılık vermiştir; "O kayde değer bir şey değildir."[391]

Buluğu'l-Meram'da ise, bu hadisin isnadının kavi olduğu üzerinde durulmuştur. Nitekim Taberanî de buna benzer bir hadisi Tarık b. Şihab tarikiyle İbn Ömer (r.a.) den rivayet etmiştir. Ancak isnadında zaaf bulunduğu söylenir.

Çıkarılan Hükümler

1- Hasta kimse ayakta durup namaz kılmaya gücü yetmezse, oturarak kılar. Bu durumda rüku' ve secdeyi yapabiliyorsa, yapar.

2- Rüku’ ve secdeyi normal şekilde yapmaya gücü yetmezse, başını hafif eğerek bu farzları yerine getirir. Ancak secde için biraz fazla eğer.

3- Oturarak kılmaya gücü yetmediği takdirde, sağ yanı üzere uzanıp yüzünü kıbleye çevirerek kılar ve rüku’ ile secde için başını hafif eğerek bu rükünleri yerine getirir.

4- Yan üstü uzanmaya gücü yetmezse, sırt üstü uzanır, ayakları kıbleye yönelik başının altında yastık bulunduğu halde, baş işaretiyle namazını kılar.

5- İmam Malik'e göre, sırt üstü uzanıp baş işaretiyle namaz kılmak caiz değildir.

6- Baş işaretiyle rüku' ve secdeleri yerine getirmekten acizse, kalben niyet etmesi kafi gelir. Bu, imam Şafii ve İmam Ahmed'e göredir. İmam Ebu Hanife'ye göre, o vaziyette namaz kılmaz, kazaya bırakır.

Seferi Namaz

Eyleştiği beldeden, oturduğu evden ayrılıp sefere çıkan kimse, hangi vasıtayla yolculuk yaparsa yapsın, seferin getireceği birtakım zorluklar, sıkıntılar ve külfetler vardır. Bazı istisnalar bu genel kuralı pek değiştirmez. O bakımdan yüce dinimiz her konuda olduğu gibi, bu konuda da birtakım kolaylıklar getirmiş ve ilahi ruhsatın kapısını açık tutmuştur. Zira gerçek mü'min hiçbir zaman Allah'a ibadetten uzak kalmaz ve farz kılınan namazları terketmez. İbadet onun değişmeyen manevi gıdası; kabir ve ahiretîni aydınlatan nur, dünyasını ahlak ve fazilet havasıyla dolduran rahmettir. O, eyleşik olduğu günlerde de, yolculuğa çıktığı dönemlerde de bu gıdaya muhtaçtır.

Bütün bu hikmetlere dayalı olarak İslamiyet "Yolcu Namazı" diye özel bir bap koymuş ve ilahi hükümleri bu babın altında anlaşılır bir uslüp ile açıklamıştır.

Konuyla İlgili Hadisler:

İbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle diyor:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimize arkadaşlık ettim (seferde Onunla birlikte bulundum), yolculukta iki rek'atten fazla kılmazdı. Ebu Bekir, Ömer ve Osman'a da arkadaşlık ettim onlar da öyle."[392]

Ya'la b. Ümeyye'den yapılan rivayete göre, şöyle anlatıyor:

"Hz. Ömer'e (r.a.) dedim ki: Cenab-ı Hak Kur'an'da seferi namazdan bahsederken şöyle buyurmaktadır:

"Yeryüzünde yolculuğa çıktığınızda, küfredenlerin sizi fitneye düşürüp kötülük edeceklerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda (veya hafif tutmanızda) size bir vebal yoktur.."

Oysa insanlar bugün güven içindedirler. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) şöyle dedi:

"Senin hayret ettiğin gibi ben de hayret etmiş, (yani bu konudaki gerçeği anlayamamış) tım. Onun için bu hususu Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden

sordum. Buyurdu ki:

"O bir sadakadır ki Cenab-ı Hak onunla size tasaddukta bulunmuştur. Artık siz O'nun sadakasını kabul ediniz!"[393]

Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte ramazan umresine çıkmış bulunuyordum. (Yolculuk süresince) o iftar etti, ben oruç tuttum, o namazı kısalttı, ben tamam kıldım. Sonra da Ona:

"Anam, babam sana feda olsun! Sen iftar ettin, ben oruç tuttum, sen kasr yaptın (dört rek'atlı farzları iki rek'at olarak kıldın), ben ise tamamladım." Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Çok iyi ettin ya Aişe!"[394]

Hadislerin Işığında Fakih İmamlarının İctihad Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Misafir (yolculuğa çıkan kimse) için dört rek'atli farzların iki rek'at olarak kılınması farz kılınmıştır.

Eyleşik kimsenin seferi olabilmesi için seferi sayılacak süre için niyet etmesi ve bulunduğu şehir veya kasabanın evlerinin bittiği yerden çıkıp ayrılması gerekir. Sözü edilen müddet, deve yürüyüşü veya normal bir kimsenin yürüyüşüyle üç günlük bir mesafedir. İmam Ebu Yusuf’a göre, iki günlük bir mesafedir.

Hanefi fukahasının ileri gelenleri bunu 15 fersah olarak belirlemiş ve her gün için beş fersahlık bir mesafe yürünmesini belirlemişlerdir.[395]

Beş fersah yaklaşık altı saatlik bir zamanı kapsamaktadır. O takdirde evinden çıkan kimse şehrin veya kasabanın evlerinin bittiği noktadan itibaren üç konaklık bir mesafeye gitmeye niyetlenirse, seferi sayılır ve ona göre namaz, oruç ve mestler üzerine mesh konularını düzenler.

Misafir ne zaman mukim sayılabilir? Fukaha onun mukim sayılması için dört şeyin sübut bulmasını şart koşmuşlardır:

1, 2- Açık anlamda ikamete niyet etmesi, yemi vardığı şehir veya kasaba ve köyde 15 gün ikamete niyet etmes:i,

3, 4- İkamet edeceği yerin belirlenip ikamete elverişli bulunması..

O halde misafir gittiği şehirde ikamete niyet etmez de bugün, yarın ayrılabilirim düşüncesiyle aylarca bile kalsa, yine misafir sayılır ve dört rek'atli farzları iki rek'at olarak kılması gerekir.

Aynı zamanda 15 günden az bir süre, kalacağına niyet ederse, yine de misafirlikten çıkmaz ve sefer ahkamı aynen cari olur.

Eyleşmek istediği yer, kalmaya elverişli değilse, her an zorlayıcı bir faktörün ortaya çıkması mümkünse, o takdirde yine seferi olmaktan çıkmaz. Mesela, askere giden kimse katıldığı birliğin o yerde ne kadar kalacağını bilemez ve her an ayrılması söz konusu olabilir. O bakımdan askerlik süresince hep seferi sayılır.[396]

b) Şafiilere göre: Mübah olan uzun seferde ancak o seferde eda edilecek dört rek'atlı farzlar kısaltılır, yani iki rek'at olarak kılınır. Eyleşik halde kazaya kalmış farzları seferde kaza edecek olursa, yine onları dört rek'at olarak kılması gerekir; ama seferde kazaya kalmış farzları yine seferi halde iken kaza etmek isterse, ikişer rek'at olarak kılar, eyleşik halde onları kaza etmek isterse dört rek'at olarak kılar.

Sefere niyetlenip çıkan kimse, bulunduğu şehrin evlerinin son bulduğu kesimden itibaren seferi sayılır. Gittiği şehir, kasaba veya köyde 4 gün ikamete niyet ederse, seferi olmaktan çıkar, mukim sayılır. Ancak oraya girdiği ve çıkacağı gün bu dört güne dahil değildir. Sahih olan da budur.[397]

Dört rek'atli farzları iki rek'at olarak kılabilmek için katedilecek mesafenin en az 16 fersah olması, yani bugünkü uzunluk birimiyle yaklaşık 82 km. olması gerekir. Bu da üzerinde yük bulunan devenin yürüyüşüne göre takdir edilir.[398]

Bu mezhebe göre, seferde namazı kısaltmak bir ruhsattır, azimet değildir. O bakımdan seferi halde bulunan kimse, isterse öğle, ikindi ve yatsı farzlarını

dört, isterse iki rek'at olarak kılar. Hanefilere göre, bu bir azimettir, herhalde iki rek'at kılınması gerekir.

Aynı zamanda bu mezhebe göre, namazı kısaltabilmek için seferin mübah olması şarttır. Günah ve isyan amacıyla çıkılan bir seferde kasr yapmak sahih olmaz.

c) Hanbelilere göre: 16 fersah (yaklaşık 82 km.) lık bir raesa feyi aşmak üzere niyet edip bulunduğu kasaba veya şehirden çıkan kimsenin dört rek'atli farzları iki rek'at olarak kılması caizdir. Ancak bu yolculuğun mübah bir sebebe dayanması gerekir. Günah işlemek maksadıyla çıkana bu ruhsat yoktur.[399]

Gittiği yerde mutlak ikamete niyet getiren kimse artık kasr (namazı kısaltma) yapamaz. Aynı zamanda yirmi vakitten fazla namaz kılacağına niyet ederse, seferi olmaktan çıkar ve namazları dört rek'at olarak kılar.[400]

Böylece gittiği yerde dört gün ikamete niyet eden kimse seferi olmaktan çıkar.

d) Malikilere göre: Gittiği yerde dört gün ikamete niyet ederse, seferi olmaktan çıkar ve bu durumda giriş ve çıkış günleri buna dahil edilmez. Öyleki yirmi vakti kılacak bir süre söz konusudur. Aynı zamanda katedeceği mesafenin 16 fersah, yaklaşık 82 km. olması iktiza eder. Mekruh kabul edilen bir seferde kasr (namazı kısaltma) yapmak da mekruhtur. Sözü edilen mesafe ise, deve yürüyüşüne göre takdir edilir.[401]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

379 nolu İbn Ömer hadisi, hem sahihtir, hem de Rasulüllah (s.a.v.) çıktığı seferlerinde kasr-ı salat (namazı kısaltma) yaptığına açıkça delalet etmektedir.

Nitekim bu hadisi Müslim şu lafızla naklederek açıklayıcı bir hüküm getirmiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimize arkadaşlık ettim (çıktığı seferlerinde Onunla beraber bulundum) (Dört rek'atli namazları) iki rek'at olarak kıldı, bundan fazlasını kılmadı ve vefat edinceye kadar buna böyle devam etti."

İbn Ömer (r.a.), Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın da (Allah hepsinden razı olsun) Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz gibi, ölünceye kadar seferde bulundukları süre içinde dört rek'atli farzları iki rek'at olarak kıldıklarını da belirterek bunun bir ruhsat değil, azimet olduğuna işarette bulunuyor.

İmam Nevevi ise, yaptığı tesbite göre, Hz. Osman'ın hilafetinin ilk altı yılı içinde kasr-ı salat yaptığını, ondan sonra yapmayıp seferde farzları dört rek'at olarak kıldığını belirtmektedir. Diğer ilim adamları ise, buna itiraz ederek Hz. Osman'ın (r.a.) sadece hac mevsiminde Mina'da dört rek'at olarak kıldırdığını, diğer seferlerinde kasr yaptığını söylemişlerdir ki, sahih olan budur. Nitekim Buhari ve Müslim'de Abdurrahman b. Yezid'den yapılan rivayette, adı geçenin şöyle dediği nakledilmiştir: "Osman (r.a.) Mina'da bize namazı dört rek'at olarak kıldırdı. Bu durum Abdullah b. Mes'ud'e (r.a.) anlatılınca, istirca'da bulundu, yani "înna lillahi ve inna ileyhi raciun" dedikten sonra şunu ilave etti: "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte Mina'da iki rek'at olarak kıldım; aynı şekilde Ebu Bekir ve Ömer (r.a) ile de Mina'da iki rek'at olarak kıldım. Artık dört rek'at olarak neden kılındığını keşke bilseydim."

Nevevi kasr-ı salat'ın azimet değil ruhsat olduğuna kaildir ve Hz. Osman'ın da (r.a.) onu böyle kabul edip dört rek'at olarak kılmakta bir sakınca görmediğini söyleyerek, Rasulüllah'ın (s.a.v.): "O bir sadakadır ki Cenab-ı Hak onunla size tasaddukta bulunmuştur. Artık siz O'nun sadakasını kabul ediniz" hadisini delil göstermiştir.

Ama Hz. Aişe'den (r.a.) rivayet edilen diğer bir sahih hadiste ise, bu görüşün isabetsizliğini ortaya koymaktadır:

"Namaz önce iki rek'at olarak farz kılındı. Sonra bu seferde olduğu gibi kaldı, hazarde ise dört rek'at olarak tamamlandı."

Hazarde nasıl dört rek'ati iki rek'at olarak kılmak veya onu altı rek'ate çıkarmak caiz değilse, seferde de iki rek'ati dört rek'at kılmak caiz değildir.

Sahih-i Müslim'de ise bunu kuvvetlendirir anlamda İbn Abbas'dan (r.a.) şu rivayet nakledilmiştir: "Şüphesiz ki Cenab-ı Hak namazı, peygamberinin

dili üzere misafir kişiye iki rek'at olarak farz kılmıştır. Mukim üzerine ise dört rek'at farz kılmıştır. Korku vaktinde ise, bir rek'at olarak farz kılmıştır."

Bu rivayetleri kuvvetlendiren bir diğer rivayet ise Hz. Ömer (r.a.) den şöyle nakledilmiştir:

"Seferi namaz iki rek'attir; Fıtır (ramazan bayramı) namazı iki rek'attir; cuma namazı iki rek'attir ve bunlar Muhammed (s.a.v.) lisanı üzere tanı namazdır, kasır değildir."[402]

Bütün bu rivayetler seferi namazın iki rek'at olarak farz kılındığına delalet etmektedir.

Seferi namazın iki rek'at olarak kılınması bir ruhsattır, isteyen onu dört rek'at olarak da kılabilir, diyenlerin delili ise şöyledir:

Önce Cenab-ı Hak Kur'an'da bu namazdan bahsederken. "Feleyse aleyküm cünahun en taksuru mine's-salati" ayetinde "cünah" kelimesini kullanmıştır ki bu, sadece ruhsata delalet etmektedir.

Aynı zamanda Hz. Osman (r.a.) Mina'da kendisi seferi olduğu halde oradaki mukim ve misafirlere dört rek'at olarak kıldırmıştır.

Ömer b. Hattab'ın (r.a.) yaptığı rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) seferde iki rekat olarak kılmanın Allah'ın bir sadakası olduğunu nakletmesi, onun ruhsat anlamında olduğunu göstermektedir.

381 nolu Hz. Aişe hadisi de buna delalet etmektedir. Ayrıca yine Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan diğer bir rivayette şöyle dediği tesbit edilmiştir:

"Şüphesiz ki peygamber (s.a.v.) Efendimiz seferde hem kasır (namazı kısaltma) yapar, hem de tamamlardı; hem iftar eder, hem de oruç tutardı."

Darekutni bu hadisi naklettikten sonra "İsnadı sahihtir" demiştir.

Aynı zamanda Hz. Ömer'den (r.a.) naklettiğimiz gibi rivayet edilen hadisin ricali sahihtir. Ancak Yezid b. Ziyad İbn Ebi Ca'd üzerinde duranlar olmuştur: Ahmed b. Hanbel ile İbn Main onun sıka (güvenilir) olduğunu söylemişlerdir. Aynı hadis diğer bir tarikle rivayet edilmiştir ki, ricalinin hepsi sahihtir.[403]

Bu konuda bir diğer hadis İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir:

Rasulüllah (s.a.v.) buyurdu ki:

"Şüphesiz ki Allah ruhsatlara gelinmesini nasıl seviyorsa, günah kıldığı şeylere gidilmesinden öylece hoşlanmıyor."[404]

Veya "Cenab-ı Hak nasıl günah kıldığı şeylere gidilmesinden hoşlanmıyorsa, öylece ruhsat verdiği şeylere gelinmesinden hoşlanıyor."

İşte seferi namazın ruhsat mı, yoksa azimet mi olduğunda ihtilaf eden fakih müctehidlerin dayandıkları deliller bunlardır. İmam Ebu Hanife birincilerin görüş ve rivayetlerini dayanak seçerken, diğer üç imam ikincilerin rivayetlerini delil ve dayanak seçmişlerdir.

Çıkarılan Hükümler

1- Üç konak bir mesafeye yolculuk yapan kimsenin dört rek'atli farzları iki rekat olarak kılması ruhsat veya azimettir.

2- Gittiği yerde 15 gün (Hanefilere göre); 4 gün (diğer üç mezhebe göre) ikamete niyet getiren kimse seferi olmaktan çıkar.

3- Seferde kazaya kalan namazlar eyleşik duruma geçildikten sonra kaza edilmek istendiğinde yine iki rek'at olarak kılınır.

İki Namazı Birarada Kılmak (Cem'u Takdim-Cem'u Te'hir)

İslam dininin seferi olan müslümanlar için ruhsat verip kolaylık sağladığı bir diğer husus, öğle ve ikindi, akşam ile yatsı namazlarını birleştirip birarada kılınması keyfiyetidir. Yolculuk halinde olan kimsenin gerek su temin edip abdest almasında, gerekse vakit içinde namaz kılmasında

birtakım zorluklar çıkabilir. O bakımdan öğle vaktinde şartlar elverdiği takdirde ikindi farzını da öğle vaktine alıp önce öğle namazını, arkasından ikindi namazını kılmaya ruhsat verilmiştir. Bunun gibi öğle vakti değil de ikindi vaktinde şartların el vereceğini düşünerek öğle vakti olunca o vaktin farzını ikindi vaktine geciktirdiğine niyet eder ve ikindi vakti girince önce öğle, sonra ikindi farzını kılar.

Akşam ile yatsı farzları aracındaki takdim ve tehir de böyledir. Ancak bu konuda müctehid imamların görüş birliği yoktur.

Konuyla İlgili Hadisler:

Enes (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bir yerden bir yere, -güneş henüz batı cihetine meyletmeden önce- hareket edince öğle namazını ikindi vaktine geciktirirdi. İkindi vakti girince inip iki farzı birarada kılardı. Ama güneş batıya meylettikten sonra hareket etmek istese, önce öğle namazını, arkasından ikindi namazını kılar ve öylece binip yoluna devam ederdi." [405]

Müslim'in rivayetinde ise şöyle deniliyor:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz iki namazı birarada kılmak istediğinde, öğleyi ikindinin ilk vakti girinceye kadar geciktirir, sonra iki farzı birarada kılardı."

Muaz (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Tebuk gazvesinde bulunuyordu. Güneş henüz batı cihetine meyletmeden hareket etmek istediğinde öğle namazını geciktirir ve böylece onunla ikindi namazını birarada kılardı. Güneş meylettikten sonra hareket etmek istediği zaman, öğle ile ikindiyi (öğle vaktinde) birarada kılıp öylece hareket ederdi.

Bunun gibi, akşam namazından önce hareket etmek istediğinde onu geciktirir ve yatsı ile birarada (yatsı vaktinde) kılar, sonra hareket ederdi.

Akşam namazı vakti girince hareket etmek istese, yatsı farzını ta'cil edip iki farzı (akşam vaktinde) birarada kılardı."[406]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette diyor ki:

"Peygamber Efendimiz seferde iken konakladığı yerde güneş batı cihetine meyledince öğle ile ikindi farzlarını birarada (öğle vaktinde) kılardı. Konakladığı yerde güneş henüz batıya meyletmemişse hareket etmek istediği takdirde öğle vaktinin girmesini beklemeden hareket eder ve ikindi vakti girince iki namazı birarada kılardı.

Bunun gibi konakladığı yerde akşam vakti girince, akşam ile yatsı namazını birarada kılardı. Akşam vakti girmeden hareket etmek istediği takdirde ise, akşam namazını yatsı vaktine geciktirir ve yatsı vakti girince iki namazı birarada kılardı."[407]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: İki namazı cem' edip birarada kılmak ne seferde, ne hazerde ne de hiçbir özür sebebiyle caiz değildir. Ancak iki durum bu genellemenin dışında tutulmuştur:

1- Hac mevsiminde hacce niyet etmiş ihramlı kimsenin Arafat'ta cemaat halinde öğle ile ikindi namazlarını cem'edip birarada kılması.

2- Yine hacce niyet edip ihrama giren hacının akşam olmadan Arafat'tan hareket etmesi ve yatsı vakti Müzdelife'de bulunup ikisini birarada kılması caizdir.

Bu cem'lerde her iki namaz için bir ezan okunur, herbiri için ayrı kamet getirilir.[408]

İmam Ebu Hanife ve arkadaşları bu konuda Abdullah b. Mes'ud'un (r.a.) şu rivayetiyle ihticac etmişlerdir:

"Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki,* Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz şu iki namaz dışında mutlaka her namazı vaktinde kılmıştır: Biri öğle ile ikindiyi Arafat'ta; diğeri akşam ile yatsıyı Müzdelife'de birarada kılmıştır."

b) Şafiilere göre: Uzun seferde, bir kavle göre kısa seferde de öğle ile ikindi namazlarını; akşam ile yatsı namazlarını takdim ve te'hir olarak birarada kılmak caizdir. O bakımdan vaktin evvelinde hareket ederse, o vaktin namazını geciktirmesi; vakit girdikten sonra hareket etmek isterse ondan sonraki vaktin takdimini, yani öne alıp ikisini birarada kılmasını sağlaması efdaldır.

Takdimin, yani öne almanın üç şartı vardır: Önce vakti giren namazı kılmak, iki namazı birarada kılmaya niyet etmiş bulunmak, ikisi arasını uzun bir fasılayla açmamak, yani ardarda kılmak...[409]

c) Hanbelilere göre: Uzun bir seferde, yani seferi sayılacak bir yolculukta öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazlarının arasını birleştirmek suretiyle iki namazı bir vakitte kılmak caizdir. Nitekim Şafii, Maliki imamları ile İshak ve İbn Münzir de aynı görüştedirler.[410]

d) Malikilere göre: Yolculuk halinde yol almaya şiddetli ihtiyaç olduğu takdirde iki namaz arasını birleştirmek caizdir. Böylece öğle namazını ikindi vaktine akşam namazını yatsı vaktine geciktirmekte bir sakınca yoktur. Bunun aksini uygulamak, yani ikindi namazını öğle vaktine, yatsı namazını akşam vaktine alıp ikisini birarada kılmak da caizdir. Ancak bu konuda en uygun olanı şudur: Öğle ile ikindi namazını ya öğle vaktinin sonunda, ya da ikindi vaktinin evvelinde ve yatsı namazıyla akşam namazını ya akşam namazının vaktinin sonunda, ya da yatsı vaktinin evvelinde kılmak...[411]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

392 nolu Enes hadisi, ister şiddetli bir ihtiyaca mebni olsun, isterse olmasın seferde cem-i te'hir ve cem-i takdimde bulunmanın caiz olduğuna delalet

etmektedir. Nitekim ashab ve tabiinden birçoğu bu ruhsatı sefere çıktıklarında uygulamışlardır.

İmam Malik ve onun ictihadını benimseyenlere göre, bunun caiz olması için seferde yol almanın şiddetli bir ihtiyaca mebni olması gerekir. Zira Buhari'nin de İbn Ömer'den (r.a.) yaptığı rivayet buna delalet etmektedir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz yolculuğunda herhalde yol alması gerektiği, yani buna çok ihtiyaç duyulduğu zaman akşam ile yatsı namazını birleştirip birarada kılardı."

İbn Abbas (r.a.) dan da buna benzer bir rivayet vardır.

İmam Evzai bu rivayetleri yorumlayarak, "iki namazı birarada kılabilmek için bir özrün bulunması şarttır" demiştir. Özrü olmayan cem-i takdim ve cem-i te'hir yapmaz.

393 nolu Muaz hadisine gelince: Onu aynı zamanda İbn Hibban, Hakim, Darekutni ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Tirmizi ise onun hasen ve garip olduğunu belirtmiş ve sebep olarak da Kuteybe'nin bunda teferrüd ettiğini göstermiştir.

Ebu Davud ise bunun münker bir hadis olduğuna değinmiş ve cem-i takdim hakkında önümüzde duran bir hadis yoktur demiştir. İbn Hazm ise bu hadisin Yezid b. Ebi Habib ile muanan olduğu, [412] onun Ebu Tufayl'den rivayetinin maruf olmadığını belirterek istidlale salih olmadığına işarette bulunmuştur. İbnü'l-Medeni "Onun hadisini terkettim" derken, İbn Hibban, "o, isnadların yerini değiştirir" demiştir.[413]

Çıkarılan Hükümler

1- Seferi sayılacak kadar bir mesafede seyreden yolcunun, öğle vakti girmeden yoluna devam etmesi söz konusu ise, öğle namazını ikindi vaktine geciktirmesi veya öğle vakti girdikten sonra yoluna devam etmesi söz konusu ise, ikindi namazını öğle vaktine alması ve iki namazı bir arada kılması caizdir.

2- Bunun gibi, akşam vakti henüz girmeden yoluna devam etmesi söz konusu ise, akşam namazını yatsı vaktine geciktirmesi;, akşam vakti girdikten sonra yoluna devam etmesi söz konusu ise, yatsı vaktini akşam vaktine alıp iki namazı birarada kılması caizdir. Buna fıkıhta cem-i takdim ve cem-i te'hir" denilir.

Bu ictihad ve istinbat, üç imama göredir. Ebu Hanife'ye göre, sadece hac mevsiminde hacca niyet edip Arafat'a çıkan ihramlı kimsenin öğle vakti cemaat halinde namaz kılarken ikindi vaktini öğle vaktine alıp ikisini birden kılmaları ve bunun gibi, akşam vakti olmadan Arafat'tan Müzdelife'ye hareket edildiğinde, akşam namazını yatsı vaktine geciktirip ikisini birden yatsı vaktinde Müzdelife'de kılmaları meşrudur.

3- Yolculuğun şiddetli bir ihtiyaca mebni olması halinde cem-i takdim ve cem-i te'hir yapmak caiz olur. Bu İmam Malik'in ictihadıdır.

4- Yolculuk yapan kimsenin bir özrü bulunduğu takdirde iki namazı birarada kılmasına cevaz verilebilir. Bu, İmam Evzai'nin ictihadıdır.

5- İki namazı birarada kılmanın birtakım şartları vardır ki, Şafiilerin görüşünü belirtirken açıklamış bulunuyoruz.

6- Birarada kılınan iki farz arasında sünnet namaz kılınmaz.

Cuma Namazı Ve Önemi

İslam'da cuma namazının yeri ve önemi kelimeyle anlatılamayacak kadar büyüktür. O kadar ki, İslam cumasız, cuma da İslamsız düşünülemez. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz küfrün amansız saldırı ve ablukasından kurtulup Medine'ye hicret ettiğinde, henüz Medine'ye varmadan yolda Beni Salim b. Avf kabilesinde cuma vakti olunca ilk cumayı orada kıldırarak İslam’ın devlet hüviyetine girmenin ilk adımını atmış ve bunun için cumanın lüzumunu belirtmiş oldu. Ondan sonra da hayatı boyunca -seferi durumlar dışında- cuma namazına devam etmiş ve devam edilmesini hep emretmiştir.

Böylece cuma namazının farziyeti, kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuş; terki büyük günah, inkarı ise küfür kabul edilmiştir.

Konuyla İlgili Hadisler:

İbn Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin, cumaya gitmeyip geri kalan bir kavme şöyle buyurduğu belirtilmektedir:

"Azmettim ki, insanlara namaz kıldırması için bir adama emredeyim, sonra da cumaya gitmeyip geri kalanların üzerine evlerini yakıp (yıkayım)."[414]

Ebu Hüreyre ve İbn Ömer'den (r.a.) yapılan rivayette, Rasulüllah'ın (s.a.v.) minberi üzerinde şöyle buyurduğunu işittikleri belirtilmektedir:

"Ya şu kavim ve topluluklar cumayı terketmekten vaz geçerler ya da Cenab-ı Hak onların kalplerinin üzerini mühürler de hepsi de gafillerden olurlar." [415]

Ebu Ca'd ed-Dameri'den rivayet edilmiş ki, onun Rasulüllah (s.a.v.) ile sohbeti vardır. Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kim gevşeklik göstererek üç cumayı (üstüste) terkederse, Allah onun kalbini mühürler."[416]

Abdullah b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Cuma (namazı) nidayı (cuma ezanını) işiten kimseye gereklidir (farzdır)." [417]

Hafse (r.a) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ergen olan her erkeğe cumaya gitmek vacibdir."[418]

Tarık b. Şihab (r.a.) dan yapılan rivayete göre, peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Cuma namazı cemaat halinde her müslüman üzerine vacib bir haktır; ancak şu dört kimse müstesna: Başkasının mülkü olan köle, kadın, çocuk ve hasta"[419]

Hadislerin Işığında Fakih İmamlarının İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Cuma namazı kendisinde şu yedi şartı toplayan herkese farz-ı ayndır:

1- Erkek olmak,

2- Hür olmak,

3- Mukim (eyleşik) olmak,

4- Şehir, kasaba veya bunların sınırına giren yerde bulunmak,

5- Zalimden güven içinde olmak,

6- İki gözden ve iki ayaktan, arızalı ve sakat bulunmamak, hasta olmamak,

7- Aklı başında ergen olmak.

İmam Ebu Hanife ile İmam Ebu Yusuf’a göre: Vaktin farzı, öğle namazıdır. Cuma onun yerine geçmektedir. Bu, hem özürlü olmayan, hem de özürlü olan hakkında caridir. Ne var ki, özürlü olmayan kimse cuma namazını bilfiil kılıp yerine getirmekle me'murdur ve bu onun hakkında kesinlik arzeden bir hükümdür. Özürlü olan kimse ise, cuma namazını ruhsat yollu kılmakla memurdur. O bakımdan cumayı kıldığı takdirde öğle namazı üzerinden kalkmış olur ve kıldığı cuma, farz yerini alır. Ruhsatı terkedecek olursa, emir azimete döner ve kendisine öğle namazı farz olur.

İmam Muhammed'e göre ise, yapılan bir rivayette, vaktin farzı cumadır. Ruhsat sebebiyle öğle farzı onun yerine geçer ve farziyetîni düşürür.

O halde cuma namazı akli dengesi yerinde olmayanlara, çocuklara, yolculuk halinde bulunanlara, bunaklara, hastalara, köle ve esirlere, hapis

ve zindanda yatanlara farz değildir.

Bunun gibi şehir ve kasabaya bağlı olmayan köylerde de cuma kılmak farz değildir. Ancak fakihlerin bir kısmına göre, köyler şehre veya kasabaya bağlı bulunur da devleti temsil eden görevliler orada yer alırsa, a takdirde köylerde cuma kılmak farz olur. Aynı zamanda cuma namazını ya sultan, ya da onun naibinin kıldırması şarttır. Hutbe ve cemaat de cumanın şartları arasındadır. Cuma namazı kılınan yerin herkese açık olması da şarttır. Buna "izn-i'amm" denir.

Cemaate gelince, İmam Ebu Hanife'ye göre, imamdan başka en az üç kişi, İmam Ebu Yusuf'a göre, imamdan başka iki kişi cemaat kabul edilir ve cuma bunlarla sahih olur.[420]

b) Şafiilere göre: Cuma namazı, mükellef, hür, mukim olan, sıhhati yerinde olup cumaya gidemeyecek kadar hasta bulunmayan ergen, aklı başında her erkeğe farzdır.

Cemaati terke ruhsat verilen kimseye cuma namazı fara; değildir.

Kimin öğle namazı sahihse, cuma namazı da sahih kabul edilir: Temyiz çağında olan çocuğa, köle, kadın ve misafire öğle namazı farzdır ve sahihtir. O bakımdan öğleyi bırakıp cuma namazını ruhsat yollu kılarlarsa, cumaları da sahih olur. O bakımdan sözünü ettiğimiz bu kimseler cuma camiinden henüz namaza başlanmadan çıkıp ayrılabilirler. Çünkü bu durumda onlara cuma namazı değil, öğle namazı farzdır. Ancak hasta ve iki gözünden arızalı kimse cuma için camiye gelirse, namaz kılmadan ayrılmaları caiz değildir; fakat cuma namazını beklerken hastalık ve vücutlarındaki arızanın artma endişesi varsa, o takdirde ayrılabilirler.

Köylerde oturanlara gelince: Şehir veya kasabada okunan ezan sesini duyabiliyor veya duymadıkları halde cuma şartlanın haiz kırk kişi bulunuyorsa, o takdirde cuma namazı kılmaları farzdır.

Kendilerine cuma farz olmayanların öğle namazını cemaat halinde kılmaları sünnettir.

Cuma namazının vakti öğle namazının vaktidir. Aynı zamanda ancak cemaatle kılınır. Bu da imamla birlikte kırk kişi olmasıyla gerçekleşir.[421]

c) Hanbelilere göre: Cuma namazının vakti, güneş bir mızrak boyu yükselince başlar ve her şeyin gölgesi bir mislini buluncaya kadar devam eder. Kırk kişiyle kılınır.

Hanefî ve Şafii mezheplerinde cuma namazı kimlere farzsa, bu mezhepte de öyle.[422]

d) Malikilere göre: Cuma namazının vakti, güneş batıya meylettikten sonra başlar ve batıncaya kadar devam eder. Cuma namazı ancak camilerde kılınır.[423] Sultan ve naibinin, vali veya naibinin imam olması şart değildir.[424]

Tahliler Ve Diğer Rivayetler

400 nolu İbn Mes'ud hadisi ve 401 nolu Ebu Hüreyre hadisi sahihtir.

402 nolu Ebu Ca'd hadisine gelince, onu aynı zamanda İbn Hibban, Hakim ve Bezzar tahric etmişlerdir. İbn Sikkin ise onu sahihlemiştir. Tirmizi ise Buhari'den naklen onu tanımadığını belirtmiş ve Ebu Hatim de aynı görüşe katılmıştır. Taberani onun künyesini açıklarken, isminin Edra' veya Cünade veya Amr olduğu hakkında birtakım söylentilerin bulunduğuna değinmiştir.

Bu konuda Cabir (r.a.) den yapılan rivayette Rasulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

"Kim özürsüz olarak üç cumayı (üstüste) terkederse, kalbi mühürlenir."

Bu hadisi Nesaî, İbn Huzeyme ve Hakim rivayet etmişlerdir. Darekutni ise bu hadis hakkında şunu söylemiştir:

"Bu, Ebu Ca'd hadisinden daha sahihtir."

Ayrıca bu konuda Cabir'den (r.a.) ikinci bir hadis daha rivayet edilmiştir:

"Şüphesiz ki Allah, şu ayınızda cumayı size farz kılmıştır. Artık kim onu hafife alarak veya önemsemeyerek terkederse, haberiniz olsun ki Allah onun işlerini bir araya getirmesin! Bilin ki, Allah onu mübarek kılmasın!... Haberiniz olsun ki, onun hiçbir namazı (makbul) değildir."[425]

Ancak bu hadisin isnadında Abdullah el-Belvi (veya Belevi) bulunuyor ki, onun hadisi vahi (zayıf ve aciz) kabul edilir.[426]

Aynı hadisi Bezzar tahric etmiş, ancak başka bir vecihle rivayetini sağlamıştır. Onun bu rivayetinde ise Ali b. Zeyd b. Ced'an bulunuyor. Bu zat hakkında farklı tesbit ve görüşler vardır; çoğu onun iyi bir hadis hafızı olduğunu söylemiştir. Zeyd b. Zürey' ise onun Rafızi olduğunu iddia etmiştir, İmam Ahmed'e göre, o zayıftır. Yahya ise onun kavi olmadığına dikkat çekmiştir.[427]

O bakımdan Darekutni her iki hadisin de sabit olmadığına kail olmuştur. Nitekim İbn Abdi'l-Ber'de: "Bu hadisin isnadı vahidir" diyerek ona katılmıştır.

Yine bu konuda Taberani'nin: "Kim özürsüz olarak: üç cumayı (üstüste) terkederse münafıklardan yazılır" mealinde rivayet ettiği bir hadis vardır. Ancak bunun isnadında Cabir ec-Cu'fî bulunuyor ki cumhur onun zayıf olduğunu belirtmiştir.[428]

Bu konuda bir hadis de Enes (r.a.) den rivayet edilmiştir ki Deylemi onu Müsned-i Firdevs'de nakletmiştir:

"Kim üstüste üç cumayı özürsüz olarak terkederse, Allah onun kalbini mühürler."

Taberani el-Kebir'de Abdullah b. Ebi Evfa'dan şu hadisi rivayet etmiştir:

"Kim cuma günü nidayı (yani ezanı) işitir de cumaya gelmezse, sonra yine onu işitir yine gelmez ve bunu üç defa böyle yaparsa, kalbi mühürlenir ve kalbi münafığın kalbine çevrilir."

el-Iraki "Bunun isnadı iyi ve güzeldir" demiştir.

400 nolu İbn Mes'ud hadisine dayanıp cuma namazının mükellef olan her müslüman erkeğe farz olduğunu istidlal edenler
olmuştur.

el-Hattabi ise, cuma namazının farz-ı ayn ve farz-ı kifaye olduğu hakkında bir takım farklı görüş ve yorumların bulunduğunu, ancak fukahadan çoğuna göre, farz-ı kifaye olduğunu nâkletmiştir. Aynı zamanda bunu İmam Şafii'ye isnad edenler de olmuştur. Ebu İshak el-Mervezi, böyle bir görüşün İmam

Şafii'ye isnadının caiz olmadığını belirterek ortada bir hatanın bulunduğuna dikkat çekmiştir. Zira dört mezhebin de cuma namazının farz-ı ayn olduğunda ittifakı vardır.

403 nolu Abdullah b. Amr hadisini Ebu Davud kendi süneninde nâkletmiştir. Ayrıca bir cemaat de onu Abdullah b. Amr'den rivayet ederken onu Rasulüllah'a (s.a.v.) kadar refi' etmemişlerdir. Ancak Kubeyse onu Rasulüllah'a (s.a.v.) isnat etmiştir.

Hadisin isnadında Muhammed b. Said et-Taifi bulunuyor ki bu zat hakkında hayli sözler söylenmiştir. et-Takrib sahibi onun "saduk" olduğunu; Ebu Bekir b. Ebi Davud onun "sıka" yani "güvenilir" olduğunu söylemiştir.[429]

Zehebi ise, bunun Tavus'tan ve Süfyan es-Sevrî'den yapılan rivayete göre, "meçhul" olduğunu yazmıştır.[430]

Bu konuda Darekutni'nin Velid'den, onun da Züheyr b. Muhammed'den yaptığı rivayet vardır ki, bu iki ravi de ricali sahihten sayılmıştır. Ancak el-Iraki, Züheyr'in Şam ehlinden bazı menakir rivayet ettiğine dikkat çekmiştir. Aynı zamanda Velid'in de tedlisde bulunduğunu belirtmiştir.

Nesai'nin Hz. Hafsa'dan rivayet ettiği hadisin isnadında yer alan ricalin sahih olduğu tesbit edilmiş; ancak Ayyaş b. Ayyaş'ın sahih olmadığını söyleyenler vardır. Bununla beraber el-Aceli onun güvenilir olduğunu söylemiştir.[431]

Zehebi ise üç Iyaş ismini naklederken hiçbirinde "Iyaş b. Iyaş" dememiştir.

404 nolu Tarık b. Şihab hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiştir. el-Hafız İbn Hacer bu hadisi; birçok kimsenin sahihlediğini belirtmiştir. el-Hattabi ise, bu hadisin isnadı üzerinde durmuş ve "Tarık b. Şihab'in Peygamber (s.a.v.) den işittiği sahih değildir. Ancak Peygamber'e (s.a.v.) ulaştığı kesindir" demiştir. el-Iraki bu son tesbiti dikkate alarak onun hadisinin sıhhati sübut bulmuş oluyor demiştir.[432]

Çıkarılan Hükümler

1- Cuma namazı ergen, aklı başında, hür, sıhhatli ve mukim olan her müslüman erkeğe farzdır.

2- Misafire, kadına, çocuğa, köleye, esir ve tutukluya, deliye, bunağa ve hastaya farz değildir.

3- Cuma namazını özürsüz terkeden kimsenin kalbi mühürlenir.

4- Üç cumayı üstüste özürsüz terkeden kimse münafık yazılır ve kalbi mühürlenerek gafiller zümresine dahil edilir.

5- Cuma namazı imam hariç iki kişiyle de kılınabilir. İmam Şafii'ye göre ancak 40 kişiyle kılınması sahih olur. Malikilere göre 12 kişiyle kılınması gerekir.

6- Kadın, köle, hasta ve misafir cuma namazına katılıp cemaatle kılarlarsa, bu kafi gelir ve öğle farzının yerine geçmiş olur.

Cuma Namazının Kırk Kişilik Bir Cemaatle Kılınması

Cuma namazının kaç kişiyle kılınmasının şart olduğu hakkında farklı ictihad ve istidlaller olmuştur. Aslında cuma namazı da diğer vakit namazları gibi farzdır; ancak vakit namazlarını cemaatle kılmak sünnet, cuma namazını cemaatle kılmak farzdır. Böylece cemaat kavramı bakımından düşünüldüğünde, cumanın da imamla birlikte iki kişiyle kılınması düşünülebilirse de ictihad bu doğrultuda değil, rivayetler üzerindeki araştırmaya müstenid olarak farklı sayılar ortaya koymaktadır.

Konuyla İlgili Hadisler Ve Rivayetler

Abdurrahman b. Ka'b b. Malik, babası gözlerini kaybedince onun elinden tutup (cami ve cemaate götürmekte) rehberlik ederdi. Babasından şöyle rivayet etmiştir:

"Babam, cuma günü ezan okununca Es'ad b, Zürare'yi rahmet ile anardı. Ona: Babacığım, ezanı işitince Es'ad b. Zürare'yi rahmet ile anıyorsun, neden? diye sorduğum zaman bana şu cevabı verdi: "Çünkü bizi (cuma için) ilk olarak Naki'de Beni Beyza Harresi olan Hezmi'n-i Sebite de toplayan odur."

Kendisine:

"O gün kaç kişi idiniz?" diye sorduğumda ise şu cevabı verdi:

"Kırk adam idik."

Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz Medine'ye henüz gelmeden, Medine'deki müslümanlara cuma namazını ilk kıldıran kişi, Es'ad b. Zürare'dir.[433]

İbn Abbas (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin mescidinde kılınan cumadan sonra ilk kılınan cuma namazı, Bahreyn'de Cünasi Karye'sinde (köyünde) Abdülkays mescidinde gerçekleşmiştir."[434]

Fakih Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Cumanın sahih olabilmesi için cemaat şarttır ve onların da imamdan başka en az üç veya iki kişi olması; aynı zamanda hutbeye hazır bulunması gerekir.

Bunun gibi o üç veya iki kişiden oluşan cemaatin erkek olması şarttır, isterse o erkekler köle veya hasta veya misafir olsunlar fark etmez.

b) Şafiilere göre: İmamla birlikte en az kırk kişi olması, bunların da hür, erkek mükellef, eyleşik bulunması gerekir. Zira köle, kadın, çocuk ve misafirle cuma cemaatinin oluşması caiz değildir.

Ayrıca kırk kişinin en az birinci rek'ati imamla kılması gerekir.

c) Hanbelilere göre: Şafiilerde olduğu gibi, cemaatin imamla birlikte en az kırk kişi olması şarttır.

d) Malikilere göre: imamdan başka en az 12 kişinin bulunması şarttır. Bunların arasında köle, kadın ve çocuk olmaması gerekir.[435]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

418 nolu Abdurrahman hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Hafız İbn Hacer bu rivayetin hasen olduğunu belirtmiştir. Ancak isnadında Muhammed b. İshak bulunuyor ki bu zat hakkında farklı tesbitler söz konusudur. Zehebi hadis ricali hakkında bilgi verirken 15 tane Muhammed b. İshak ismine yer vermektedir. Bunların çoğu sıka değildir.

İmam Şafii ile İmam Ahmed bu rivayetle istidlal ederek cuma cemaatinin en az 40 kişi olmasını şart koşmuşlardır. Oysa Es'ad b. Zürare'nin oluşturduğu bu sayıdan söz edilirken Rasulüllah (s.a.v:) Efendimizin bu hususta bir emir ve tavsiyede bulunduğuna değinilmemiştir. Sonra da cuma namazı Rasulüllah (s.a.v.) Medine'ye hicret edince farz kılınmıştır. O bakımdan Hanefi imamları bu rivayeti mesned seçmemişlerdir.

Bazı ilim adamlarına göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin kıldırdığı cuma namazlarında cemaatin kırk kişiden az olduğu görülmemiştir. Aynı zamanda cuma namazı Mekke'de farz kılınmış, fakat orada cemaat halinde kılınma imkanı bulunmadığı için Medine'ye hicret edilinceye kadar kılınmamıştır. Bu hususta Taberani'nin İbn Abbas (r.a.) dan yaptığı bir rivayet söz konusudur. Medine'de ilk defa cuma için toplanan cemaatin de kırk kişiyi bulduğu bu rivayetler arasında yer almaktadır.

Hanefi ve Maliki imamları bunun dondurulmuş bir sayı olmadığını, cuma günü Peygamber (s.a.v.) in hutbe okurken cemaatin çoğunun gıda maddesi getiren kervana gitmesiyle mescidde sadece 12 kişinin kaldığını belirterek kırk kişinin şart olmadığını söylemişlerdir.

Bu konuda yine Taberani'nin İbn Mes'ud el-Ansari'den yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle dediği belirtilmiştir:

"Muhacirlerden Medine'ye ilk giden, Mus'ab b. Umeyr (r.a.) dır. Peygamber (s.a.v.) henüz Medine'ye gelmeden ora halkını cuma namazı için ilk toplayan da odur ve o gün toplananlar 12 erkek idi."

Yapılan ciddi araştırma ile, bu rivayetin isnadında Salih b. Ebi'l-Ahdar bulunuyor ki, bu zat zayıf kabul edilir. Nitekim İbn Main onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. İbn Adiy de onun hadisi yazılabilen zuafadan olduğunu söylemiştir. Yahya el-Kattan da aynı görüştedir.[436]

Diğer yanda bu babda Taberani'nin tahric ettiği şu hadis üzerinde de durulmuştur:

"Cuma, içinde imamı bulunan ve her karye (köy ve kasaba) da, dört kişi bile mevcut olsa vacibdir."   Diğer bir rivayette:

"İsterse orada üç kişi bulunsun, dördüncüleri imam olsun, cuma onlara vacib olur."

Hem Taberani, hem de İbn Adiy bu rivayetin zayıf olduğunu, isnadında bir metruk bulunduğunu belirtmişlerdir.[437]

40 sayısı üzerinde duranların bir diğer delili de şu rivayettir:

"Her kırk veya fazla kişinin bulunmasında cuma, Kurban ve Ramazan Bayramı namazı vardır."

Darekutni Beyhaki'nin Cabir'den tahric ettikleri bu rivayet de zayıftır. Hatta İmam Âhmed'e göre isnadında Abdülaziz b. Abdirrahman bulunuyor ki bu adam hem yalancı, hem de hadis uydurucusudur. Nesai de onun sıka olmadığını belirtmiştir. İbn Hibban ise, "Onun hadisiyle ihticac caiz değildir" demiştir. Nitekim Beyhaki de, "Bu rivayetle ihticac olunmaz" diyerek görüşünü ortaya koymuştur.

Bu konuda 15'e yakın rivayet vardır. Hepsini nakletmeye gerek görmüyoruz. Çünkü çoğu zayıftır. Zira rivayetlerde muhtelif rakamlar üzerinde durulmuş, 80, 40, 30, 20, 9 ve 7 gibi çok farklı sayılar izhar edilmiştir ki bunların ciddi bir dayanağı yoktur.

Özetleyecek olursak, şöyle bir sonuca bağlamamız mümkündür:

Cuma namazı için cemaat şarttır, fakat kesin bir sayı şart değildir. Çünkü bu hususta Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden kesin bir beyan sadır olmamıştır.

419 nolu İbn Abbas hadisi, cuma namazının köyde kılınmasının cevazına delalet etmekteyse de, ilim adamlarının bu hususta farklı yorumları söz konusudur. Rivayette geçen "karye" kavramı üzerinde durulmuş, kimine göre köy veya kasaba, kimine göre şehir kastedildiği belirtilmiştir. Öyle ki sözü edilen bölgede Cünasi'nin şehir mi, köy mü olduğunda farklı tesbitlere yer verilmiştir: Zemahşeri ile İbn Esir, onun Bahreyn'de bir kale ismi olduğunu söylemiştir. Ebu Hasan el-Lahmi ise, onun bir şehir ismi olduğunu belirtmiştir. Bir kısmına göre ise, önceleri orası köy imiş, sonra şehir durumuna gelmiştir.

Böylece cuma namazının ancak şehir ve kasabada kılınacağı üzerinde duranlar, yukarıdaki rivayetle istidlal ettikleri gibi, Hz. Ali'den (r.a.) rivayet edilen şu hadis ile de istidlal ettikleri vakidir:

"Cuma ve teşrik ancak mısr-i cami'de caizdir."

Şüphesiz bu rivayet üzerinde de farklı tesbit ve yorumlar olmuştur.

Oysa Hz. Ömer'in (r.a.) Bahreyn halkına yazdığı şu yazı, köyde de cumanın kılınmasının cevazına delalet etmektedir:

"Ne yerde biraraya gelirseniz, orada cuma namazını kılın."

Nitekim Âbdurrezzak'ın İbn Ömer'den (r.a.) yaptığı sahih rivayete göre: Mekke ile Medine arasındaki köylerde halkın toplanıp cuma kıldığı ve ashabdan hiç kimsenin buna itiraz etmediği anlaşılmaktadır.

Çıkarılan Hükümler

1- Cuma namazımı cemaatta kılınması şarttır.

2- O bakımdan Cuma namazı münferiden kılınmaz ve kaçırıldığı takdirde kaza edilmez.

3- Cuma cemaatinin en az üç veya imamdan başka iki kişi olması şarttır. Bu Hanifilerin ictihadıdır.

4- Cuma namazı için imamdan başka en az 12 kişinin bulunması şarttır. Bu, imam Malik'in ictihadıdır.

5- Cuma namazı imamla birlikte en az kırk kişiyle kılınır. Bu, İmam Şafii ile İmam Ahmed'in ictihadıdır.

6- Şehir ve kasabalara bağlı köylerde cuma namazı kılmak.

Cuma Farzından Önce Ve Sonra Sünnet Namaz

Cuma farzından ve hutbesinden önce sünnet namaz var mıdır? Bu hususta fakih imamların ve ilim adamlarının farklı tesbit ve ihticacları olmuştur.

İbn Kayyım el-Cevzi, Zadü'1-Mead adlı eserinde cuma farzından önce meşru hiçbir sünnet ve nafile namaz olmadığını ısrarla belirtmiş ve Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin böyle bir namaz kılmadığını, bazı deliller göstererek anlatmaya çalışmıştır. Kanaatimce İbn Kayyım bu konudaki rivayetlerin bir kısmını tesbit edememiştir. Zira bize kadar gelen rivayetlerden böyle bir namazın meşru olduğunu anlıyoruz.

Konuyla İlgili Hadis Ve Rivayetler

Nübşete el-Hüzeli (r.a.) den yapılan rivayete göre: Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki müslüman kimse cuma günü gusleder ve sonra mescide yönelir de hiç kimseye eziyet vermeden (yerini alır). Eğer imam hutbeye çıkmamışsa, kendisince bilindiği şekilde namaz kılar. İmamın hutbeye çıktığını görürse, oturup onu dinlemeye koyulur ve imanı cuma hutbesini bitirinceye kadar o konuşmayıp susar.

Bu durumda eğer bütün günahları o cumasında mağfiret olunmamışsa, ondan sonraki cumaya keffaret olur."[438]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre: Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim cuma günü gusleder ve sonra da cumaya gelir, takdir edildiği gibi namaz kılar; sonra imam hutbesini bitirinceye kadar o susup dinler; sonra da kalkıp imamla beraber cuma namazını kılarsa, o cumayla gelecek cuma arasındaki (günah ve kusurları) üç gün de fazlasıyla bağışlanır.."[439]

Yapılan rivayete göre:

"İbn Ömer (r.a.) cumadan önce kıldığı (sünnet) namazı uzatır ve cuma farzından sonra da iki rek'at namaz kılardı. Sonra da Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin böyle yaptığını anlatırdı."[440]

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayette, diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz minber üzerinde hutbe okurken cuma günü bir adam mescide girdi. Peygamber (s.a.v.) ona, iki rek'at namaz kılmasını emretti."[441]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Cuma günü bir adam içeri girdi, o sırada Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz hutbe irad ediyordu. O adama: "Namaz kıldın mı?" diye sordu. O da:

"Hayır kılmadım" diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v) ona:

"İki rek'at namaz kıl" diye emretti.[442]

Mezhep İmamlarının İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Cumadan önce dört, sonra da dört rek'at sünnet kılınır. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin cumadan önce iki veya dört rek'at namaz kıldığı ihtilaf konusudur. O bakımdan imam Ebu Yusuf, cumadan sonra altı rek'at namaz kılmayı tavsiye etmiştir.

Fakihlerin çoğuna göre, cumadan sonra sünnet olan sadece dört rek'attir. [443]

b) Şafiilere göre: Cuma farzından önce dört rek'at, farzından sonra ise iki rek'at müekked sünnet kılınır. Farzdan sonra iki rek'at daha sünnet kılınır ki, bu müekked değildir.[444]

c) Hanbelilere göre: Cumadan sonra iki rek'at kılınır. Aynı zamanda bu, altı rek'at olarak da kılınabilir. Cuma farzından önce kılınan dört rek'at da sadece sünnetttir, yani müekked değildir.[445]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

423 nolu Nübşete hadisinin isnadında Ata' el-Horasani bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı sözler söylenmiştir. Ancak cumhur bu zatı güvenilir olarak belirlemiştir.[446]

Bu hadisten şu hükümler çıkmaktadır:

a) Cuma günü gusletmek meşru'dur.

b) Cuma günü camiye girilince cemaate eziyet etmemek sünnettir.

c) Hutbe okunurken susup dinlemek meşru'dur.

d) Hatip hutbe okumaya başlamadan önce namaz kılmak meşru'dur. Hutbeye başlayınca artık namaz kılınmaz.

424 ve 425 nolu Ebu Hüreyre ve İbn Ömer hadisleri sahihtir. Nitekim el-Iraki, İbn Ömer hadisinin isnadının sahih olduğunu özellikle belirtmiştir. Nesai aynı rivayete "cumadan önce namazı uzatırdı" sözünü almamıştır.

Bu iki hadis de cuma farzından önce sünnet namazın meşru'iyetine delalet etmektedir. Ancak zeval vaktinde kılınmasının mekruh olduğu söz konusudur.

Bu konuda Darekutni'nin Enes (r.a.) den yaptığı rivayette şöyle belirtilmiştir:

"Bir adam geldi, ki Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz o sırada hutbe irad ediyordu. Rasulüllah (s.a.v) o adama: "Kalk iki rek'at namaz kıl" buyurdu ve o adam iki rek'at namaz kılıncaya kadar Rasulüllah (s.a.v) hutbeyi kesip bekledi."

Şüphesiz bu rivayet de yukarıdaki rivayetleri kuvvetlendirmekte ve cumadan önce sünnetin meşruiyetini ortaya koymaktadır.

Ancak Tirmizi'nin sahihlediği Ebu Said hadisini şu lafizla rivayet etmesi, Rasulüllah'ın (s.a.v) o sırada hutbeyi kesmediğine delalet etmektedir:

"Bir adam cuma günü hakir ve perişan bir görünüm içinde geldi. O sırada Peygamber (s.a.v) Efendimiz hutbe irad ediyordu. O adama iki rek'at namaz kılmasını emretti, ki Peygamber (s.a.v) hutbesini irada devam ediyordu."

Ancak gerek bu, gerekse Darekutnî'nin rivayeti, hutbe esnasında sünnet namaz kılmanın meşru'iyetine delalet ediyorsa da, konuyla ilgili başta naklettiğimiz hadisler bunun hilafına delalet etmekte ve bir bakıma bu hükmü kaldırdığını göstermektedir. Nitekim müctehid imamların çoğunun da ictihadı bu doğrultudadır.

Çıkarılan Hükümler

1- Cuma günü öğle vakti girince cuma farzından ve hutbesinden önce dört rek'at veya iki rek'at sünnet kılmak meşru'dur.

2- Cuma farzından sonra dört veya iki rek'at, bir kısım müctehidlere göre altı rek'at sünnet kılmak meşru'dur.

3- Camiye gelen kimse, hatip henüz hutbeye çıkmamışsa, sözü edilen sünneti kılabilir. Hatip hutbeye başlamışsa, artık kılmayıp hutbeyi dinler ve susup konuşmaz.

4- Cuma günü -gereksin, gerekmesin- gusletmek, yani banyo yapmak sünnettir.

5- Hutbe irad edilirken konuşmak, başka bir şeyle meşgul olmak haramdır.

İmam Minbere Çıkınca Selam Vermesi Ve Oturunca Da Ezan Okunması

Cuma namazının ve hutbesinin birtakım özellikleri vardır ki onlardan çoğu diğer vakit namazlarının cemaatle kılınmasında yoktur.

Cuma bir taraftan ergen olan mü'minleri biraraya getirmekle kalmaz, diğer yandan onların arasında sevgi ve saygı bağlarını kuvvetlendirir; müslüman lidere itaati öğretir ve disiplinli, düzenli bir hayat sürmelerini ilham eder.

Aynı zamanda imamla cemaat arasında kopmaz bağlar oluşturur. İmamın minbere çıkıp cemaate selam vermesi, arkasından ezan okunması ve sonra da kalkıp hutbe irad etmesi müstesna bir tablo oluşturmakta ve her yanıyla mü'minlere birlik, dirlik, rahmet, feyiz ve bereket havası estirmektedir.

Konuyla İlgili Hadisler:

Cabir (r.a) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle anlatmıştır:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz (cuma günü) minbere çıktığında selam verirdi."[447]

Said b. Yezid'den (r.a.), adı geçen demiştir ki:

"Cuma günü nida (ezan)nın evveli, Rasulüllah (s.a.v), Ebu Bekir (r.a) ve Ömer (r.a) devirlerinde imam çıkıp minbere oturduğu zaman idi. Hz. Osman (r.a) devrinde ise, insanlar çoğaldı, o da üçüncü bir nidayı (ezan) Zevra' üzerinde (okutarak) fazladan ilave etti. Rasulüllah'ın (s.a.v) (cuma günü ezan okuyan) sadece bir müezzini vardı."[448]

Adiy b. Sabit'den, o da babasından, o da dedesinden rivayet le demiştir ki:

"Peygamber (s.a.v) Efendimiz minbere çıkınca, ashabı yüzlerini Ona çevirerek yönelirlerdi."[449]

"Rasulüllah (s.a.v) minbere çıkıp doğrulunca biz yüzümüzü ona çevirip yönelirdik."[450]

"Rasulüllah (s.a.v) minbere çıkıp oturunca Bilal ezan okurdu."[451]

"Cuma günü, imam çıkıp minber üzerinde oturunca ezan okunurdu."[452]

Hadisler Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Hutbe irad ederken ayakta durmak ve cemaate yönelmek sünnettir. Hz. Osman (r.a) fazla yaşlanınca oturarak hutbe irad etmiştir. Ashabdan hiçbiri onun böyle yapmasına itiraz etmemiştir.

İmam hutbe okurken cemaatin de ona yüzlerini çevirip yönelmeleri sünnettir.[453]

İmam minbere çıkıp oturunca ikinci ezan okunur.

b) Şafiilere göre: İmamın minbere çıkınca hazır olanlara selam vermesi ve yüzünü onlara çevirmesi; aynı zamanda ezan okunup bitinceye kadar oturması sünnettir.[454]

c) Hanbelilere göre: İmamın minbere çıkınca cemaate yönelip selam vermesi ve sonra oturması müstehabdır. Müezzin ezanı bitirinceye kadar imamın oturup beklemesi sünnettir. Aynı zamanda sözü edilen iç ezanın okunması da sünnettir.[455]

d) Malikilere göre: İmam minbere çıkınca ezan okunur.

Ezan okunması sona erince cemaatin her şeyi ve konuşmayı bırakıp yüzlerini imama çevirip yönelmeleri gerekir.

Ezandan önce ve hutbe bitince cemaat ve imamın namaza başlamadan konuşmalarında bir sakınca yoktur.[456] Elverir ki bu sıradaki konuşma

cami ve ibadetle ilgili soru-cevap şeklinde kısa ve anlamlı olsun.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

432 nolu Cabir hadisini aynı zamanda el-Esrem kendi süneninde tahric etmiştir. Ancak o şu lafızla nakletmiş bulunuyor:

"Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz minbere çıkınca insanlara yüzünü çevirip yönelir ve es-selamu aleyküm derdi."

Ancak İbn Mace'nin isnadında İbn Lühay'a bulunuyor ki bu zat zayıf kabul edilmiştir.

Bu babda İbn Adiyy'in İbn Ömer (r.a) den yaptığı şu rivayet de bulunuyor:

"Peygamber (s.a.v) Efendimiz cuma günü minbere yaklaşınca minberin yanında bulunanlara selam verir, sonra minbere çıkıp insanlara yüzünü çevirip yöneldikten sonra tekrar selam verir ve öylece otururdu."

Aynı rivayeti Taberani ve Beyhaki de nakletmişlerdir. Ancak onların isnadında İsa b. Abdillah el-Ensari bulunuyor ki, İbn Adiy ve İbn Hibban onun zayıf olduğunu belirtmişlerdir.[457] Ayrıca İbn Adiy, onun hiçbir rivayetine uyulmaz, yani itibar edilmez demiştir.[458]

İmam Şafii de, Seleme b. Ekva’ (r.a.) den yapılan rivayeti naklediyor:

"Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz iki hutbe okudu ve iki defa oturdu." Aynı zamanda hadisi imam Şafii'ye nakleden zat şunu da ilave etmiştir:

"Mistirah'ın önündeki derece (basamak) üzerinde ayakta durdu ve selam verip oturdu. Müezzin ezanını bitirinceye kadar Rasulüllah Mistirah üzerinde oturup bekledi. Sonra kalkıp hutbe okudu ve oturdu. Sonra tekrar kalkıp ikinci hutbeyi okudu."

Buraya kadar sıraladığımız rivayetlerin hepsi, şu hususların meşruluğuna delalet etmektedir:

a) Hatibin minbere çıkıp yüzünü cemaate çevirdikten sonra selam vermesi,

b) Selamdan sonra minber üzerine oturup ezanın okunup bitmesini beklemesi,

c) Ezan bittikten sonra hatibin ayağa kalkıp bir ve ikinci hutbeleri okuması,

d) İki hutbe arasında az bir süre oturması...

434 nolu Adiy b. Sabit hadisinin muttasıl olduğunu İbn Mace kaydetmektedir.

Bu anlamda Tirmizi İbn Mes'ud (r.a) den şunu rivayet etmiştir:

"Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz minbere çıkıp doğrulunca yüzünü bize çevirirdi, biz de yüzümüzü Ona çevirip yönelirdik."

Ancak bunun isnadında Muhammed b. Fazl b. Atiye bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Nitekim Tirmizi onun için: "Zahibul-Hadis" demiştir.

Ancak bu babda Buhari ve Müslim, bir de Nesai Ebu Said'den şunu rivayet etmişlerdir:

"Rasulüllah (s.a.v) bir gün minber üzerine oturdu ve biz de etrafına toplanıp oturduk." Buhari bunu bir bab olarak belirlemiştir.

Diğer yandan Adiy hadisinin bir çok şahitleri vardır ki, hepsini biraraya getirdiğimizde kuvvet kazanır ve Rasulüllah'ın (s.a.v) minbere çıkınca cemaatin Ona yüzünü çevirip yöneldiklerinin sıhhati anlaşılır.

433 nolu Saib hadisinde üç ezandan söz ediliyor ki, bunun biri ikamet, diğer ikisinden biri dış ezan, biri de iç ezandır ki hepsine birden "nida" denilmiştir.

Ayrıca aynı hadiste geçen "Zevra" ismi ise, daha çok Mescidin kapısında bulunan büyükçe bir taşın veya Medine'de bir sokağın ismidir. Diğer bir tesbite göre, üzerinde ezan okunan bir evdir.

Çıkarılan Hükümler

1- İmamın minbere çıkıp selam vermesi ve öylece oturması sünnettir. Bu İmam Şafii ile İmam Ahmed'e göredir.

2- İmam çıkıp minbere oturduktan sonra müezzinin iç ezanı okuması sünnettir.

3- Ezan süresince imamın oturması da sünnettir.

4- Ezan bitince imamın kalkıp birinci hutbeyi okumaya başlaması ve cemaatin ona yüzlerini çevirip yönelmesi sünnettir.

5- İki hutbe arasında hatibin kısa bir süre oturması sünnettir.

Hutbe Ve Özelliği

Hutbe cumanın önemli bölümlerinden biridir. Bir hafta içinde cereyan eden olayları inanç, ahlak ve ahkam potasında değerlendirip bir komprime haline getirerek cemaate sunmak hutbenin hikmetini yansıtan özelliklerinin başında gelir.

Böylece Rasulüllah'ın (s.a.v) sünnetine uyarak hutbeyi az ve öz tutup ruhları serinletecek, kalp ve kafada derin iz bırakacak, mü'minlere manevi gıda verecek, onları hayata ve memata hazırlayacak, doğruluk çizgisinde tutacak muhtevada tutmakta sayısız faydalar vardır.

Bunun dışında hutbenin birtakım vücub ve sünnetleri, kural ve ölçüleri daha vardır ki onları müctehid fakihlerin tesbit ve ictihadlarında görmemiz mümkündür.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Hüreyre (r.a) den yapılan rivayete göre: Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"El-Hamdullilah ile başlanmayan her söz kesik ve marizdir."[459]

Ahmed, Ebu Davud ve Tirmizi'nin rivayetinde ise şu lafızla rivayet edilmiştir:

"İçinde şehadet (veya teşehhüd) bulunmayan hutbe kesik el gibidir."

İbn Mes'ud (r.a) den yapılan rivayete göre; adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz (hutbede) teşehhüdde (şehadet kelimesi anmada) bulunurken şöyle derdi:

"Hamd Allah'a mahsustur. O'ndan yardım bekleriz ve günahlarımızın bağışlanmasını O'ndan dileriz. Nefsimizin şerlerinden Allah'a sığınırız. Allah kimi doğru yola eriştirirse, onu sapıtan bir kimse olmaz. Kimi de sapıklığı içinde bırakırsa, onu doğru yola eriştiren olmaz. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim; Muhammed'in de Allah'ın kulu ve resulü olduğuna şehadet ederim ki Allah onu hak ile müjdeci ve uyarıcı olarak kıyamete yakın bir zamanda göndermiştir. Artık kim Allah'a ve rasulüne itaat ederse, gerçekten o doğruyu bulmuş olur. Kim de Allah'a ve peygamberine karşı gelirse, o ancak kendine zarar vermiş olur ve Allah'a hiçbir suretle zarar veremez."[460]

İbn Şihab (r.a) den, Peygamber (s.a.v) Efendimizin cuma günü (hutbedeki) teşehhüdünden sorulduğunda, o da yukarıda naklettiğimiz gibi anlatmış ve sadece şu cümlede az bir değişiklik ifade etmiştir. O da:

"Kim Allah'a ve Rasulüne karşı gelirse, cidden o azıp sapıtmış olur."[461]

Cabir b. Semure (r.a) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz ayakta durup hutbe okurdu ve iki hutbe arasında oturup birkaç ayet okur ve insanlara öğütte bulunurdu."[462]

Yine Cabir b. Semure (r.a) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v) Efendimiz cuma günü (hutbede) meviza (öğüt), kısmını uzatmazdı; Onun hutbedeki mevizası sadece az birkaç kelimeden (cümleden) ibaretti."[463]

Ümmü Hişam bint Harise b. Nu'man'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ben (Kaf Ve'1-Kur'an'il-Mecid) suresini ancak Rasulüllah (s.a.v) Efendimizin dilinden aldım ki o, bunu her cuma minber üzerinde hutbe esnasında okurdu."[464]

Rivayetlerin Işığında Fakih İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: İmam Azam Ebu Hanife'ye göre, hutbenin farzı bir tesbih veya bir tahmid ve tehlilden ibarettir. Yani hatibin minberde bir defa "el-Hamdu lillah" veya "Allahu Ekber" ya da "Sübhanellah" demesiyle bu farz yerine gelmiş olur. İmameyne göre, hutbe denilecek kadar uzun bir zikirde bulunmak farzdır. Bu ya üç ayet miktarında olması, ya da Kerhi'ye göre, teşehhüd nisbetinde olmasıyla gerçekleşir.

Hutbeyi ayakta okumak, taharet üzere bulunmak, iki hutbe şeklinde tutmak, iki hutbe arasında hafif oturmak, cemaate yüz çevirmiş halde durmak, iki hutbeyi de aşikar okumak, hutbe arasında bir ayet okumak, takva ile tavsiyede bulunmak ve Peygamber (s.a.v) Efendimize salat-ü selam getirmek sünnettir. Bunları terketmek ise mekruhtur.[465]

b) Şafiilere göre: Hutbe okumak farzdır. Bunun rüknü beştir:

1- Allah'a hamdetmek,

2- Rasulüllah (s.a.v) Efendimize salat-ü selam getirmek,

3- Takva ile tavsiyede bulunmak, her iki hutbede de bunu yerine getirmek,

4- Anlaşılır şekilde bir ayet okumak,

5- Mü'minler için dua etmek. (Bu ikinci hutbede yerine getirilir)

Hutbelerin vakit içinde okunması ve ardarda yapılması, hatibin abdestli bulunması, üzerinde necaset olmaması, avret yerlerinin örtülü olması, kudreti yettiği takdirde ayakta okuması, iki hutbe arasında oturması ve kırk kişinin dinlemesi şarttır.

Aynı zamanda hutbenin rükünlerinde tertibe riayet edilmesi, cemaatin susup dinlemesi, hutbenin minber veya yüksekçe bir yer üzerinde irad edilmesi, yanındakilere selam vermesi, minbere çıkınca cemaate yönelmesi ve onlara selam verip öylece oturması ve bu sırada müezzinin kalkıp ezan okuması, hutbenin beliğ bir üslupla yerine getirilmesi ve uzun tutulmaması, hatibin sağa-sola yönelmeden cemaate müteveccih durması, sol yanında kılıç bulundurması, iki hutbe arasında ihlas okuyacak kadar bir süre oturması sünnettir.[466]

c) Hanbelilere göre: Cuma namazı kılınan cami ve mescidde cuma günü hutbe okumak şarttır; onsuz cuma sahih olmaz. Hatip minbere çıkınca cemaatin ona yönelmesi müstehabdır. Her iki hutbede de Allah'a hamdetmek, Peygamber (s.a.v) Efendimize salat-u selam getirmek de şarttır. Bunlarsız hutbe sahih olmaz. Hatibin iki hutbe arasında oturması müstehabdır. Aynı zamanda hatibin abdestli olarak hutbe irad etmesi de sünnettir. Hatibin hutbe esnasında cemaate yüzünü çevirmiş bulunması da sünnet kabul edilmiştir. İki hutbeyi ardarda yapmak şarttır. Hatibin hutbe esnasında mü'minler için dua etmesi, aynı zamanda hem kendisi, hem de hazirun için dua edip af ve mağfiret dilemesi sünnettir.[467]

d) Malikilere göre: Hutbede Allah'a hamd etmek, Peygamber'e (s.a.v) salat-ü selam getirmek, bir ayet okumak ve takva ile tavsiyede bulunmak vaciptir.[468]

Ayrıca imamın minberde iyilikle emretmesi, kötülükten menetmesinde bir sakınca yoktur.[469]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

444 nolu Ebu Hüreyre (r.a) hadisini aynı zamanda Darekutni, İbn Hibban ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Tirmizi onu hasenlemiştir. Ancak hadisin mursel veya merfu olduğu hakkında görüş ayrılığı vardır.

Bu anlamda İbn Hibban, el-Askeri ve Ebu Davud, Ebu Hüreyre'den (r.a) merfuan şunu rivayet etmişlerdir:

"Allah'a hamd ile başlanmayan her matlup olan iş kesik (feyizsiz, bereketsiz) dir."

Buna yakın bir anlatım ve lafızla Taberani el-Kebir'de Ka'b b. Malik'den bir rivayeti nakletmiştir.

Böylece her bakımdan matlup olan hutbeye "el-Hamdu lillah" ile başlamanın meşruiyeti kendiliğinden anlaşılmış oluyor.

445 nolu İbn Mes'ud hadisinin isnadında İmran b. Daver Ebu'1-Avam el-Basri bulunuyor. Yahya b. Main ve Nesai'ye göre, bu zat zayıftır. Bununla beraber Buhari onun rivayetiyle istişhadde bulunmuştur. Affan ise onun sıka (güvenilir) olduğunu belirtmiştir. İmam Ahmed: "Onun salihü'l-hadis olduğunu umuyorum" demiştir. Ebu Davud ise onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. İbn Adiy ise, "Onun hadisi yazılabilir" diyerek olumlu bakmıştır. [470] İmam Nevevi ise, Müslim'in şerhinde bu hadisi sahihlemiştir.

447 nolu Cabir hadisi sahihtir. Hutbe esnasında ayakta durmanın meşruiyetine delalet etmektedir. Aynı zamanda iki hutbe arasında bir süre oturmanın da sünnet olduğunu göstermektedir. Bu hadisle istidlal eden İmam Şafii ayakta durup hutbe okumanın vücubuna kail olmuştur. Cumhur ise vacib olmadığını belirtmiştir. Ayrıca İmam Şafii bu konuda şu hadisle de istidlal ederek ictihadını kuvvetlendirmiştir:

"Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız, öyle namaz kılın!"

Buradaki emir vücubu gerektirmektedir.

Yine İmam Şafii bu hadisin iki hutbenin vücubuna delalet ettiğini söylemiştir. Diğer imamlar ise, sadece birinci hutbenin vacip olduğuna kaildirler. Nitekim el-Iraki, Tirmizi'nin şerhinde bu konuya yer verip müctehid imamların görüşlerini açıklamıştır. Cumhur da bu görüştedir.

Hadis diğer yandan hutbede Kur'an'dan bir veya birkaç ayet okumanın ve müslümanlara öğütte bulunmanın meşruiyetine delalet etmektedir. İmam Şafii öğüt vermenin vacip olduğunu söylemiştir. Diğer bir rivayette, bir ayet okumanın da vücubuna kail olduğu belirtilmektedir. Cumhur ise, bunun vacip olmadığına değinmiştir.

448 nolu Cabir hadisinin isnadındaki ricalin hepsi sıkat (güvenilirler) dir. Bu, hutbede vaaz etmenin, ancak onu kısa tutmanın meşruiyetine delalet

etmektedir.

449 nolu Ümmü Hişam hadisi hutbede sadece Kaf' suresinin okunacağına delalet etmemektedir. Zira Rasulüllah'ın diğer kısa sureleri de zaman zaman okuduğu birçok sahih rivayetlerden anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Ebi Şeybe'nin Sabi'den yaptığı rivayete göre, "Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz minbere çıkınca yüzünü cemaate çevirir, sonra es-Selamu aleyküm der ve Allah'a hamd-u senada bulunur ve bir sure okuduktan sonra otururdu." denilmektedir. Bu da herhangi bir sureyi okumanın meşru olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan Nesai'nin Cabir b. Semure (r.a) den yaptığı rivayete göre: "Rasulüllah ayakta durup hutbe irad eder, sonra oturur, sonra kalkıp birkaç ayet okur, Allah'ı anardı.." buyurulmaktadır. el-Iraki bu hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir. [471]

Çıkarılan Hükümler

1- Hutbenin farzı bir tesbih, bir tehlil, bir tekbir veya bir tahmidden ibarettir. Bu, İmam Ebu Hanife'nin ictihadıdır.

2- Hutbe, en az bir teşehhüd miktarı uzun olmalıdır. Bu, imameynin ictihadıdır.

3- Hutbeyi ayakta okumak, taharet üzere bulunmak, iki hutbe olarak düzenlemek, iki hutbe arasında kısa bir süre oturmak, hutbede cemaate yüz çevirmek, cemaatin de hatibe yüz çevirip yönelmesi, iki hutbeyi de aşikar irad etmek, hutbede ayet okumak, takva ile tavsiyede bulunmak, öğütle ilgili kısa bilgi vermek sünnettir.

Bunlar daha çok Hanefilerin ictihadına göredir.

4- Hutbe vacibtir veya farzdır.

5- Hutbenin rüknü beştir: Allah'a hamdetmek, Peygambere salat-ü selam getirmek, takva ile tavsiyede bulunmak, bir veya birkaç ayet okumak, mü'minler için dua etmek...

Bu, Şafîilerin ictihadına göredir.

6- İmamın minbere çıkınca cemaate selam vermesi sünnettir. Bu da Şafîilerin ve Hanbelilerin ictihadıdır.

7- İki hutbeyi ardarda yapmak şarttır. Bu, Hanbelilere göredir.

8- Hutbe esnasında konuşmak, başka bir işle meşgul olmak haramdır.

Bayram Namazı, Önemi Ve Vakti

Müslümanların dini anlamda, cuma dışında iki büyük bayramı vardır: Fıtr ve Azha... Birincisi, Ramazan Bayramına, ikincisi Kurban Bayramına delalet eden isimlerdir.

Bu iki bayramda cumadan farklı şekilde bir kaynaşma, görüşme, selamlaşma, tebrikleşme ve fakirlere yardım elini uzatma; dostları ve yaşlıları ziyaret etme kendini gösterir. Böylece küçüklerin, fakirlerin, muhtaçların daha çok sevindirildiği; büyüklerin daha çok saygı ve ilgiyle ziyaret edildiği bu günlerde şüphesiz ki İslam'ın yüce hikmetleri söz konusudur.

İman ve kültür birliği çerçevesinde kalpler feyiz ve rahmet le dolup taşar; vicdanlar huzura kavuşur; aileler geniş çapta sevgi ve saygı havası içinde kaynaşma ortamı bulur; inanan herkes için bayram huzur, güven, neşe kaynağı olur.

Bunun için bayram günü her müslümanın güzel ve temiz elbisesini giymesi, güzel koku sürünmesi, güzel bir görünüm arzetmesi, daha çok cömert olması ve daha fazla dost ve yakınlarıyla buluşması sünnet kılınmıştır.

Camiye namaza, dostuna ve büyüklerine ziyarete giden mü'minin, -düşman tehlikesi yoksa- silah taşıması mekruhtur.

Mümkün olduğu takdirde camiye yaya gitmek, camiden eve dönerken başka bir yol izlemek, yolda tekbir getirmek de sünnettir.

Konuyla İlgili Hadisler:

Cafer b. Muhammed'den, o da babasından, o da dedesinden yaptığı rivayete göre, şöyle demiştir: "Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz her bayramda alaca kumaştan (Yemen mamulü) üstlük giyinirdi."[472]

Said b. Cübeyr (r.a) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"İbn Ömer (r.a) ile birlikte Mina'da bulunduğum bir sırada ayağının üzengisine mızrak ucu isabet etmiş ve ayağını üzengiye sıkıştırmıştı. İnip ayağını oradan çektim. Bu olay Haccac'a (Emeviler döneminde zulmüyle isim yapan Haccac) haber verilince gelip İbn Ömer'i ziyaret etti ve şöyle dedi: "Ah kimin sana bu mızrağı vurduğunu bir bilseydik.." İbn Ömer (r.a) ona:

"Bunu sen yaptırdın!" dedi. Haccac:

"Nasıl olur?" deyince, İbn Ömer şu cevabı verdi:

"Nasıl olmasın ki, silah taşınmayan bir günde silah taşıyorsun ve Harem sınırlarına silah sokuyorsun ki bugüne kadar Hareme silah sokulmadı.." [473]

Hz. Ali (r.a) den yapılan rivayete göre, şöyle dediği nakledilmiştir:

"Bayram namazına yaya olarak çıkmak sünnettir. Aynı zamanda (Ramazan Bayramında) sabahleyin camiye gitmeden bir şey yemek de sünnettir." [474].

Ümmü Atiyye (r.a) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz bize, fıtr ve azha (ramazan ve kurban bayramların) da bakire ve ergenlik çağına yaklaşan kızları, örtü arkasında oturan kadınları, bir de ayhali olanları (mescide doğru) çıkarmamızı emretti. Ancak ayhali olanlar namazdan kendilerini alıkoyuyorlardı. Böylece onlar da (müslümanların bayram gününde) hayırlara hazır ve şahit oluyor, müslümanların duasına katılıyorlardı.

Bunun üzerine dedim ki:

"Ya Rasulallah! Bizden bazısının baş örtüsü yoktur." Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu:

"Artık din kardeşi kendi örtüsünden ona örtü verip örtünmesini sağlasın." [475]

Büreyde (r.a) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz fıtr (ramazan bayramı) günü bir şey yemeden sabahleyin (evinden çıkıp mescide) gitmezdi. Azha (kurban bayramı) günü de (namaz kıldırıp) eve dönünceye kadar bir şey yemezdi."[476]

Enes (r.a) den yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz fıtr (ramazan bayramı) günü birkaç hurma yemeden (kalkıp sabah ve bayram namazına) gitmezdi. Aynı zamanda hurmadan da tek sayıya dikkat ederek (yani ya bir, ya üç, ya da beş tane yerdi)."[477]

İbn Ömer (r.a) den yapılan rivayete göre, adı geçen demiştir ki:

"Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz, Ebu Bekir (r.a) ve Ömer (r.a) iki bayram namazını da hutbeden önce kılarlardı."[478]

Cabir b. Semure (r.a) den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (s.a.v) Efendimizle birlikte ne bir, ne de iki defa, birçok defa bayram namazı kıldım ki bu namazı ezansız ve ikametsiz kılardı."[479]

Fakih İmamlarının İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Cuma namazı kimlere farzsa bayram namazı onlara vaciptir. En sahih görüş ve tesbit de budur. Cumanın şartları -hutbe dışında- bayram namazı hakkında da aynen geçerlidir. Hutbe ise, bayram namazında sünnettir ve namazdan sonra yerine getirilir.

Fıtr (ramazan) bayramında namaza çıkmadan bir şey yemek ve yenilecek şeyin tek sayıda tutulmasına dikkat etmek, dişleri misvaklamak, gusletmek

(banyo yapmak), güzel koku sürünmek ve temiz güzel elbise giyinmek müstehabdır.

Camiye gidiş ve dönüş yollarını ayrı olarak kullanmak da tavsiye edilen sünnetler arasında bulunuyor.

Camiye gidip dönerken, fıtr (ramazan) bayramında gizli şekilde, kurban bayramında aşikar şekilde tekbir getirmek müstehabdır.

Bayram namazının cemaatle kılınması şarttır. Kaçırıldığı takdirde kaza edilmez.[480]

b) Şafiilere göre: Bayram namazı sünnettir; cemaatle kılınır, yalnız başına kılınmaz, ancak imamla birlikte bu namazı kaçıran kimse yine imamla birlikte herhangi bir vakitte kılabilir. Ancak zevaldan önce kılarsa eda, sonra kılarsa kaza olur.[481]

c) Hanbelilere göre: Bayram namazı kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur. Farz-ı kifayedir; yani mükelleflerden bir kısmının kılmasıyla diğerlerinin üzerinden kalkmış olur. Güneş bir mızrak boyu yükselince vakti girmiş olur.

Bayram namazına gidilirken yolda tekbir getirmek, gitmeden önce gusletmek, temiz güzel elbise giyinmek, güzel koku sürünmek, dişleri misvaklamak (veya fırçalamak), camiye gitmeden önce Fıtr Bayramı ise bir şey yemek; Kurban Bayramı ise bir şey yemeden çıkmak müstehabdır.[482]

Bayram namazının cemaatle kılınması şarttır. Ancak imamla birlikte kaçıranlar, onu diledikleri vakit kılabilirler.[483]

d) Malikilere göre: Bayram namazı sünnettir ve cemaatle kılınması şarttır. Diğer mezheplere göre, müstehab olan şeyler bu mezhebe göre sünnet veya müstehabdır.

Bayram namazına gidilirken yolda tekbir getirilir. Ancak bunu kendisi ve yanındaki duyacak kadar bir sesle söyler. İmam hutbeye çıkınca artık cemaat tekbir getirmez. Aynı gamanda camiden eve dönüldüğünde de tekbir getirilir.[484]

Tahliler Ve Diğer Rivayetler

457 nolu Cafer hadisini, İmam Şafii, şeyhi İbrahim b. Muhammed'den rivayet etmiş; İbrahim de babasından, babası da kendi babasından rivayet etmiştir.

Hafız İbn Hacer, bu rivayette İbrahim'in teferrüd etmediğini ve rivayetinin de mursel olduğunu belirtmiştir. Taberani de aynı hadisi tahric etmiştir. [485]

Bu babda İbn Huzayme'nin Cabir (r.a) den rivayet ettiği bir hadis vardır. Deniliyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz her iki bayramda ve bir de cuma gönü. kırmızı üstlüğünü giyerdi."

Bir rivayette o üstlüğün istebrakden olduğu belirtilmiştir. Ancak bu rivayet zayıftır. Zira İbn Ömer'in (r.a) yaptığı rivayete göre:

"Babası Ömer (r.a) çarşıda satılmakta olan istebrakten mamul bir hülle (entari ve üstlük) buldu ve onu alıp Hz. Peygamber'e (s.a.v) getirerek şöyle dedi:

"Ya Rasulallah! Bunu satın al da bayramda ve bir de heyetler, temsilciler geldiğinde güzelce giyinip kuşan." Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v):

"Bu ancak (ahiret gününde) nasibi olmayan kimselerin elbisesidir." [486] buyurdu.

Çünkü "istebrak", kalın atlas kumaştır ki, ekseriya yüzü ipek, tersi pamuk kumaştan imal edilir. Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz, ipek ve atlası lüks sayıp erkeklere yasaklamıştır.

458 nolu Said hadisi sahihtir. Cuma ve bayram namazlarında, düşman tehlike ve korkusu olmadığı takdirde taşınması yasaktır. Zira böyle günlerde kişinin silah taşıması din kardeşlerine saygısızlık kabul edilir.

459 nolu Hz. Ali hadisini İbn Mace tahric etmiştir. Ancak isnadında el-Hars el-A'ver bulunuyor ki, bu zatın yalancı olduğunda ilim adamlarının ittifakı vardır. Nitekim İmam Nevevi el-Hulasa'da onun "kezzab" çok yalancı

olduğuna dikkat çekmiştir. Gerçi rivayet mana yönünden doğrudur, ancak istidlale salih değildir

Bu babda İbn Mace'nin İbn Ömer (r.a) den yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle dediği tesbit edilmiştir: "Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz bayram namazına yaya olarak çıkar ve yine yaya olarak dönerdi."

Ancak bu hadisin isnadında Abdurrahman b. Abdillah b. Ömer bulunuyor ki, Ahmed b. Hanbel onun yalancı olduğunu belirtmiş; Ebu Zer'a, Ebu Hatim ve Nesai onun metruk olduğunu söylemişlerdir. İmam Buhari de: "O, kendisinden rivayet yapılacak ravilerden değildir" diyerek sıka olmadığına dikkat çekmiştir.[487]

Ayrıca bu konuda yine İbn Mace'nin Ebu Rafı'den yaptığı bir diğer rivayet vardır. Orada deniliyor ki: "Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz bayram namazına yaya olarak gelirdi."

Bu hadisin isnadında Mendel b. Ali ve Muhammed b. Abdillah b. Ebi Rafi’ bulunuyor. Mendel hakkında farklı görüş ve tesbitler olmuştur: Ahmed b. Hanbel onun zayıf olduğunu söylerken, İbn Main, "Onun rivayetinde beis (sakınca) yoktur" demiştir. Muhammed b. Abdillah hakkında ise Buhari: "O, münkerü'l-hadistir" diyerek tesbitini ortaya koymuştur. İbn Main de onun rivayetinin kayda değer olmadığına değinmiştir.[488]

460 nolu Ümmü Atiyye hadisiyle istidlal edilmiştir. Bu babda İbn Mace'nin İbn Abbas (r.a) dan yaptığı şu rivayet de vardır:

"Peygamber (s.a.v) Efendimiz her iki bayramda da kızlarını ve kadınlarını (bayram namazı kılınan yere) çıkarırdı."

Ancak bu rivayetin isnadında Haccac b. Ertat bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı görüş ve tesbitler ortaya çıkmıştır.

Taberani ise bu konuda sözü edilen rivayete yer vermiştir. Ahmed b. Hanbel ise Cabir'den naklen onun şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz iki bayram (namazın) a çıkar ve ehlini de çıkarırdı."

Bu rivayetin de isnadında yine Haccac b. Ertat bulunuyor.

İbn Ebi Şeybe'nin bu konuda Hz. Aişe (r.a) dan yaptığı bir rivayet söz konusudur ki, el-Iraki onun ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir.

Böylece Ümmü Atiyye hadisi, bayram namazında kızların ve kadınların -yer müsait olduğu takdirde- camiye gitmelerinde bir sakınca olmadığına, böyle yapmanın meşru olduğuna delalet etmektedir.

461 nolu Büreyde hadisini aynı zamanda İbn Hibban, Darekutni, Hakim ve Beyhaki tahric etmişlerdir. İbn Kattan ise bu hadisi sahihlemiştir.

Böylece ramazan bayramında namaza çıkmadan önce bir şey yemek; kurban bayramında ise bir şey yemeden çıkmak sünnettir hususu anlaşılıyor.

462 nolu Enes hadisini ayrıca İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. Hadis istidlale salihtir. O bakımdan Ramazan bayramında namaza çıkmadan önce tek sayıya riayet ederek birkaç hurma veya tatlı bir şey yemenin meşruiyetine delalet etmektedir.

Bu konuda birkaç sahih rivayet daha vardır. Onları nakletmeye gerek görmüyoruz.

463 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. Aynı zamanda bu babda Buhari'nin Gabir (r.a) dan yaptığı şu rivayet de onu kuvvetlendirmektedir:

"Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz fıtr (ramazan) bayramı günü çıktı ve hutbeden önce namaz kıldırdı."

İbn Abbas (r.a) diyor ki:

"Bayram namazında Resulüllah (s.a.v) ile, Ebu Bekir, Ömer ve Osman ile hazır bulundum hepsi de hutbeden önce namaz kıldırdılar."[489]

Buhari ve Müslim'in Enes (r.a) den yaptıkları rivayette de bu konuda Enes şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v) Efendimiz Kurban Bayramı günü önce namaz kıldırdı, sonra hutbe okudu."

Yine Buhari ve Müslim'in Cündeb'den yaptıkları rivayette, adı geçenin şöyle haber verdiği nakledilmiştir: Peygamber (s.a.v) Nahr (Kurban

Bayramı) günü önce namaz kıldı, sonra hutbe irad etti, sonra da kurbanlık hayvanı kesti."

Bütün bu sahih rivayetlerin, her iki bayramda da hutbeden önce namaz kılmaya ve sonra hutbe okumaya delalet ettiği anlaşılıyor.

464 No'lu Cabir hadisi sahihtir ve birçok şahidi vardır.

Nitekim Bezzar'ın Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a) dan yaptığı rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Peygamber (s.a.v) Efendimiz bayram namazını ezansız ve ikametsiz kıldı."

Çıkarılan Hükümler

1- Bayram günü temiz, güzel elbise giyinmek,

2- Namaza çıkmadan önce gusletmek,

3- Güzel koku sürünüp öylece çıkmak,

4- Camiye giderken ve dönerken tekbîr getirmek, ancak sesi fazla yükseltmek,

5- Camiye gidip gelirken ayrı yolları tercih etmek,

6- Cuma ve bayram namazına silah takmadan, yani silah taşımadan gitmek,

7- Bayram namazına mümkün olduğu takdirde yaya gidip gelmek,

8- Ramazan bayramında camiye çıkmadan önce tatlı bir şey yemek, hurma ve benzeri bir şeyse tek sayıya dikket etmek, başka bir şey ise tek sayı da lokma alıp yemek,

9- Kurban Bayramında bir şey yemeden camiye gitmek ve ancak namazdan sonra bir şey yemek sünnettir.

10- Aynı zamanda bayram namazları hutbeden önce kılınır.

11- Hutbeden sonra kurban kesilir.

12- Bayram namazları ezansız ve ikametsiz kılınır.

13- Gerek bayramlarda, gerekse sair günlerde erkeklerin ipek ve atlas giyinmesi yasaktır.

14- Bayram namazı ve hutbesi için, yer müsait olduğu takdirde kızların ve kadınların örtünmüş bir halde camiye gitmeleri meşrudur.

Bayram Namazında Tekbir Sayısı Ve Yeri

Bayram namazında diğer farz ve sünnet namazlardan farklı olarak birinci ve ikinci rek'atlerde fazladan tekbir getirilir.

Zira müslümanların bayram havasına, sosyal kaynaşmaya, aile sevindirmeye, muhtaçlara yardımda bulunmaya; küçüklerin sevilmeye, büyüklerin sayılmaya yöneldiği bir günde, bütün bu fazilet ve mutlulukları yaşamamıza imkan, güç ve kudret veren Cenab-ı Hakk'ın büyüklüğünü dile getirmemiz kadar tabii ne olabilir? O bakımdan bayram namazında fazla olarak birkaç tekbir getirilerek bu duygumuz tam bir mahviyet ve teslimiyet ifadesiyle izhar edilmektedir.

Konuyla İlgili Hadisler

Amr b. Şuayb'den, o da babasından, dedesinden şöyle rivayet etmiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bir bayramda 12 tekbir getirdi: Yedisini birinci rek'atte, beşini ikinci rek'atte... Ve bayram farzından ne önce, ne de sonra (nafile) namaz kılmadı."[490]

Amr b. Avf (r.a.) den yapılan rivayete göre:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz iki bayram (namazında) da (fazladan) tekbir getirdi: Birinci rek'atte kıraatten önce yedi, ikinci rek'atte kıraatten yine önce beş tekbir .."[491]

Peygamber (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Fıtr (Ramazan) bayramında kılınan namazda tekbir birinci rek'atte yedi defa, ikinci rek'atte beş defa getirilir ve kıraat de bu tekbirlerden sonradır." [492]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Bayram namazında birinci rek'atte istiftahtan sonra fazla olarak üç tekbir; ikinci rek'atte ise Fatiha ve zamm-ı sureden sonra üç tekbir getirilir.

İmam Ebu Yusuf'a göre: İftitah ve rüku'a varış tekbiriyle birlikte beşi birinci, dördü ikinci rek'atte olmak üzere dokuz tekbir getirilir. Bunlardan beşi birincide, dördü ikincidedir.[493]

Tekbirlerde eller kaldırılır.[494]

b) Şafîilere göre: Bayram namazında fazla olarak birinci rek'atte iftitah duasından sonra yedi tekbir getirilir ve her iki tekbir arasında normal uzunlukta bir ayet okunacak kadar durularak tesbih ve tahmidde bulunulur. İkinci rek'atte ise kıraatten sonra beş tekbir getirilir ve bu 12 tekbirde de eller kaldırılır.

Sözünü ettiğimiz fazla tekbirleri getirmek farz değil, sünnettir.[495]

c) Hanbelilere göre: Birinci rek'atte ihram tekbiriyle birlikte yedi tekbir; ikinci rek'atte beş tekbir getirilir. Birinci rek'atte tekbirler, istiftah duasından sonra, kıraatten önce; ikinci rek'attaki tekbirler ise kıraatten sonra getirilir.

Fazla tekbirler getirilirken elleri kaldırmak müstehabdır. Böylece bayram namazında fazla olarak getirilen tekbirlerin sayısı 11'dir..[496]

d) Malikilere göre: Birinci rek'atte fazla olarak ihram tekbirinden sonra, kıraatten önce altı; ikinci rek'atte kıyam tekbirinden sonra, kıraatten önce

beş tekbir getirilir ve bunlar sünnettir. Tekbirler aşikar olarak getirilir.[497]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

475 nolu Amr hadisinin isnadının sahih olduğunu el-Iraki belirtmiştir. Tirmizi de onu sahihlemiş ve bu hususta Buhari'den nakilde bulunmuştur.

Amr hadisi, bayramda fazla olarak getirilen tekbirlerin 12 olduğuna ve bayram namazından önce ve sonra nafile namazın meşru olmadığına delalet etmektedir.

476 nolu Amr b. Avf hadisini aynı zamanda Darekutni, İbn Adiy ve Beyhaki tahric etmişlerdir. İsnadında ise, Kesir (veya Küseyr) bin Abdillah bin Amr, bin Avf bulunuyor ki, İmam Şafii ile Ebu Davud bu zat hakkında şöyle demişlerdir: "O, yalan konusunda rükünlerden bir rükündür." İbn Hibban da "onun mevzu bir nüshası vardır"   diyerek hadis uydurduğunu belirtmiştir.[498]

İbn Main onun kayda değer bir kişi olmadığına dikkat çekmiş, Darekutni onun metruk olduğunu söylemiştir. Nesai: "O sıka (güvenilir) değildir" diyerek görüşünü ortaya koymuştur.[499]

Tirmizi onun bu hadisini hasenlemişse de ilim adamları bunu yeterli kabul etmemişler ve belki de onun hadisinin birtakım şevahidini dikkate alarak "hasen" demiş olabileceğine değinmişlerdir.

Bu babda bir diğer hadisin rivayeti de, Rasulüllah'ın (s.a.v.) müezzini Sa'd el-Müezzin'den yapılmıştır ki, o, Rasulüllah'ın (s.a.v.) şöyle namaz kıldığını haber vermiştir:

"Bayram namazında birinci rek'atte kıraatten önce yedi, ikinci rek'atte kıraatten yine önce beş tekbir getirirdi."[500]

İbn Mace'nin rivayet ettiği bu hadisin isnadında, el-Iraki'ye göre zaaf vardır. O bakımdan istidlale salih görülmemiştir.

Bu konuda bir diğer hadisi, Hafız Bezzar, Abdurrahman b. Avf (r.a.) den şöyle rivayet etmiştir: "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin, iki bayram

namazında ucu sivri bir değnek çıkartılarak (sütre olarak) önüne dikilirdi ve bu namaz kılıncaya kadar öyle kalırdı. Rasulüllah (s.a.v.) bayram namazında 13 tekbir getirirdi. Ebu Bekir ve Ömer de öyle yaptılar."

Bu hadisin isnadında Hasan el-Beceli bulunuyor ki bu zatın linü'l-hadis, yani yumuşak olup zayıf olmayan ama ona yakın olan hadis rivayet ettiği söylenir. Darekutni bunun irsalini sahihlemiştir.

Taberani ise el-Kebir'de İbn Ab'bas (r.a.) dan şu hadisi nakletmiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz iki bayram namazında da 12 tekbir getirirdi: Birinci rek'atte yedi, ikinci rek'atte ise beş.."

Bunun isnadında Süleyman b. Erkam bulunuyor ki, bu zat zayıftır.[501] Ahmed b. Hanbel, "Ondan rivayet yapılmaz" demiştir. İbn Main onun bir şey olmadığını belirtmiş; Ebu Davud ile Darekutni onun metrukü'l-hadis olduğuna dikkat çekmişlerdir.[502]

Yine bu babda bir diğer hadisi Bezzar ve Darekutni İbn Ömer (r.a.) den nakletmişlerdir:

"İki bayramdaki tekbirler birinci rek'atte yedi, ikinci rek'atte beştir."

Bu hadisin isnadında Ferec b. Fezale bulunuyor. Ahmed b. Hanbel'e göre bu zat sıka (güvenilir) dir. Buhari ile Müslim onun münkerü'l-hadis olduğunu belirtmişlerdir.

Bu konuda daha altı kadar rivayet nakledilmiştir ki, çoğu zayıftır.

Çıkarılan Hükümler

1- Bayram namazında fazladan tekbir getirmek meşrudur.

2- Ebu Hanife'ye göre, fazla olarak altı tekbir, Ebu Yusuf’a göre, dokuz tekbir getirilir.

3- İmam Şafii ve İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, 12 tekbir getirilir.

4- İmam Malik'e göre 11 tekbir getirilir.

5- Tekbirleri getirmek farz değil sünnettir.

6- Tekbirlerde eller kaldırılır.

7- Tekbirler arasında tesbih ve tahmidde bulunmak müstehabdır.

8- Tekbirler aşikar olarak getirilir.

Bayram Namazından Ne Önce, Ne De Sonra Nafile Kılınır

Bilindiği gibi, her farz namazla birlikte, özellikle çoğunda farzdan önce sünnet namaz meşru kılınmıştır. Bayram namazı her ne kadar farz değilse de, bazı müctehidlere göre farza yakın bir kuvvet taşımaktadır, yani vacibtir. İlk hatıra gelen, bu vacipten önce de nafile kılınmasıdır.

Ancak bu husustaki rivayetleri farklı hükümler ifade etmesinden dolayı müctehid imamların da farklı tesbit ve yorumlan ortaya çıkmıştır.

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bayram günü (evinden) çıktı ve iki rek'at bayram namazı kıldı. Bu namazdan ne önce, ne de sonra (nafile) kılmadı." [503]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen bayram günü (evinden) çıkıp (mescide gitti, bayram namazını kıldı). Ancak ne bundan önce, ne de sonra nafile kıldığı görülmedi. O, Peygamber (s.a.v.) Efendimizin de böyle yaptığını hatırlattı."[504]

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bayram namazından önce hiçbir şey kılmazdı. Ancak namazı kılıp evine dönünce iki rek'at (nafile) kılardı."[505]

Ayrıca Buhari bu babda şunu nakletmiştir:

"Bayram namazından önce nafile kılmak mekruhtur."[506]

Rivayetlerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Bayram namazından, yani hutbe okunduktan sonra nafile namaz kılmak müstehabdır. Hanefiler bu hususta daha çok Hz. Ali'den (r.a.) yapılan rivayetle istidlal edip onunla ilgili birtakım şahitleri de dikkate almışlardır.[507]

Böylece bayram namazından önce evde veya camide, bayram namazından sonra ise camide nafile namaz kılmak mekruhtur. Zira Rasulüllah'ın (s.a.v.) sadece namazdan sonra evine döndüğünde iki rek'at nafile kıldığı bilinmektedir.[508]

b) Şafiilere göre: İmamdan başkasına bayram namazından önce nafile kılmak mekruh değildir, imama ise, hem namazdan önce, hem de sonra mekruhtur.[509]

c) Hanbelilere göre: Bayram namazından önce ve sonra hem imamın, hem de ona uyanların -ister camide, isterse evde olsun- nafile kılmaları mekruhtur.

Bu, aynı zamanda İbn Abbas ve İbn Ömer'in (r.a.) de mezhebidir.

d) Malikilere göre: Bayram namazından ne önce, ne de sonra musalla (açık hava namazgah) da nafile kılınmaz. Cami ve mescidde ise, İmam Malik'ten iki rivayet nakledilmiştir. Ancak namazdan sonra eve dönüldüğünde nafile kılmakta bir sakınca yoktur.[510]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

488 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir ve ihticace elverişlidir. Tirmizi ile İbn Mace bu hadisi şu fazlalıkla nakletmişlerdir:

"Bayram namazından (ve hutbesinden) sonra Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz kadınların bulunduğu kısma gelerek -ki Bilal da onlarla birlikte bulunuyordu- sadaka vermelerini emretti. Bunun üzerine kadınlar yüzüklerini ve gerdanlıklarını çıkarıp tasaddukta bulundular."

489 nolu İbn Ömer hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiştir ve o da diğeri gibi sahihtir. Nitekim Tirmizi de bunu sahihlemiştir.

Aynı hadisi Taberani başka bir tarikle nakletmiştir. Ancak isnadında Cabir el-Cu'fi bulunuyor ki, bu zat metruk kabul edilmiştir.

490 nolu Ebu Said hadisini Hakim tahric etmiş ve sahihlemiştir. Ancak isnadında Abdullah b. Muhammed b. Akil bulunuyor ki, bu zat hakkında birtakım şeyler söylenmiştir: İbn Main onun zayıf olduğunu, İbn Huzayme, "Onun hadisiyle ihticac olunmaz" demiştir.[511]

Bu babda İbn Mace'nin Abdullah b. Amr (r.a.) dan, Bezzar'ın Ali ve İbn Abbas (r.a.) dan yaptıkları şu rivayet bulunuyor:

"Amr b. Hurays diyor ki:

"Ali b. Ebi Talib (r.a.) ile birlikte bir bayram günü çıkmış bulunuyorduk. Bir grup insan ondan bayram namazından önce ve sonra nafile namazdan sordular. Hz. Ali (r.a.) onlara bu hususta bir cevap vermedi. Az sonra bir başka grup gelip aynı şeyden sordu, onlara da cevap vermedi. Sonra namaz; kılınacak yere vardık ve cemaate namaz kıldırdı; yedi ve beş defa tekbîr getirdikten sonra hutbe irad etti ve sonra da (minberden) inip bineğine bindi. Orada bulunanlar:

"Ya Emirel-Mü'minin! Bunlar namaz kılan topluluktur (onlara bir cevap vermedin)" dediler. O da şöyle buyurdu:

"Sizin benden sorduğunuz sünnet namazı ben de yapmayı ummadım. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bayram namazından ne önce, ne de sonra

namaz kılmıştır. Artık isteyen kılar, isteyen terkeder. İster misiniz namaz kılan bir cemaati men'edip, namaz kılan bir kulu ondan men'eden durumuna mı düşeyim.!"

el-Iraki: "Bu rivayetin isnadında İbrahim b. Muhammed b. Numan el-Cu'fi bulunuyor ki ben onun durumuna tam vakıf değilim. Ama geri kalan ricalinin hepsi sahihtir, demiştir."[512]

Böylece Hz. Ali (r.a.), bayram namazından önce ve sonra namaz kılanlara "kılmayın" demeyi uygun görmediğini belirtmiş oluyor. O günlerde konunun yanlış anlaşılır endişesiyle böyle bir düşünceye sahip olması ihtimallerden biridir.

Taberani'nin el-Kebir'de İbn Mes'ud (r.a.) den yaptığı bir rivayet bulunuyor:

"Bayram günü imam henüz çıkmadan namaz kılmak sünnetten sayılmamıştır."

Bunun ricalinin hepsi sıka (güvenilir) dir.

Bu konuda yine Taberani'nin el-Kebir'de Ka'b b. Ucre (r.a.) den yaptığı bir rivayette, adı geçen sahabinin oğlu Abdulmelik diyor ki:

"Ka'b b. Ucre (r.a.) ile birlikte bayram namazının kılındığı yere gittik. İmam gelinceye kadar o oturdu, namaz kılmadı. İmam namaz kıldırıp ayrılınca camidekiler de bir dizi halinde ayrılmaya başladı. Ben: "Bunları görmüyor musun?" dedim. O bana şöyle cevap verdi:

"Bu bid'attir ve sünneti terktir."

el-Iraki bu rivayetin isnadının ceyyid olduğunu belirtmiştir.

Bununla beraber yine Taberani el-Kebir'de İbn Ebi Evfa (r.a.) dan yaptığı rivayetle, bayram namazından önce ve sonra nafile (sünnet) namaz olmadığını belirtmeye çalışmıştır ki, o rivayet şöyledir:

"Rasulüllah (s.a.v.) bayram namazından önce de, sonra da (nafile) namaz kılmamıştır."

Ancak yapılan ciddi araştırma ile, bu rivayetin isnadında Kaid Ebu'l-Verka' bulunuyor ki, bu zat metrukü'l-hadistir.[513]

Böylece rivayetlerin hepsini biraraya getirdiğimiz zaman, bayram namazından önce ve sonra sünnet namaz olmadığı ağırlık kazanır. Nitekim İbn Abbas ve İbn Ömer'in de mezhebi budur.

Çıkarılan Hükümler

1- Bayram namazından önce ve sonra sünnet namaz yoktur.

2- Hanefi imamlarından bir kısmına göre, bayram namazından sonra evine dönen kimsenin nafile olarak iki rek'at namaz kılması müstehabdır. İmam Malik'de aynı görüştedir.

3- Şafii imamlarına göre, bayram namazından önce cemaatin nafile kılmasında bir sakınca yoktur, imamın kılması ise mekruhtur.

Bayram Hutbesi Ve Hükümleri

Gerek cuma, gerekse bayram günlerinde hatibin minberden mü'minlere seslenmesinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Zira dindarlık daha çok öğüt, vaat ve tavsiyeyle kalplerde yer eder ve güçlü hatiplerin, uzman ilim adamlarının hutbe, vaaz ve konferanslarıyla ruhlar üzerinde olumlu tesirler uyandırır.

O bakımdan İslam bilgiye ne kadar takdir sunmuşsa, bir o kadar güzel, çekici ve çarpıcı konudan hatiplere de o nisbette takdir sunup ilgi göstermiştir.

Şüphesiz nesli dini ahlak potasında şekillendiren, kitleyi doğruya yönelten, katı kalpleri yumuşatıp incelten, kötü niyet ve fena düşünceleri gideren dini, ahlaki konuşmalardır. Tabii bu konuşmayı beceren, bilgi dağarcığı dolu olan kişiler yüklendiği takdirde öyledir.

Bunun için Rasulüllah (s.a.v.) münasebet düştükçe, ihtiyaç hissedildikçe konuşur; ancak konuşmasını bıkkınlık vermeyecek, tesirini kaybetmeyecek

çizgide tutardı, az konuşup çok şey öğretmeye özen gösterirdi. Cuma ve bayram hutbelerini kısa, fakat kapsamlı ve tesirli tutar; kalp ve kafalara çok ustaca işlemeye bilhassa dikkat ederdi.

Böylece Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz hutbeyi birtakım kurallara bağlayıp onu gelişigüzellikten, başıboşluktan kurtarmış ve kendisinden sonraki hatiplere sağlam, tesirli misal ve kıstaslar emanet etmiştir.

Konuyla İlgili Hadisler:

Ebu Said (r.a.) den yapıları rivayette, adı geçen diyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz fıtr ve adha (ramazan ve kurban bayramı) günü namaz kılınacak yere çıkar ve orada ilk yaptığı şey, namaza başlamak olurdu. Namazı bitirince, ayağa kalkıp cemaate döner -ki cemaat de kendi saflarında oturmuş halde bulunurlardı- onlara vaaz eder, tavsiyelerde bulunur ve birtakım emirler verirdi: Bir taifeyi görevli olarak bir yere göndermeyi veya başka bir şeyi emretmeyi dilediği zaman onunla emreder ve ayrılırdı."[514]

Tarık b. Şihab (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçenin şöyle dediği belirtilmiştir:

"Mervan bir bayram günü minbere çıktı, henüz bayram namazını kıldırmadan hutbeye başladı. Bunun üzerine cemaatten bir adam kalkıp şöyle dedi:

"Ya Mervanî Sünnete muhalefet ettin, bayram günü minberi (dışarı) çıkarttın ki o çıkarılmazdı; aynı zamanda namazdan önce hutbeye başladın."

Ebu Said diyor ki:

"Şüphesiz o adam kendine düşeni yaptı. Çünkü Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu işittim:

"Sizden kim bir münker (sünnet ve kitap dışı bir olay) görürse, gücü yetiyorsa onu eliyle gidersin; buna gücü yetiniyorsa diliyle onu değiştirmeye çalışsın.

Ona da gücü yetmiyorsa, kalbiyle giderme (yollarını araştırsın ve tiksinsin) ki bu imanın en zayıf yanıdır."[515]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayette, diyor ki:

"Bayram günü Rasulüllah (s.a.v.) ile birlikte hazır bulundum. Hutbeden önce, ezansız ve ikametsiz olarak namaza başladı. Sonra Bilal'e dayanarak kalktı, Allah'tan korkmayı emretti, O'na taat-ü ibadette bulunmaya teşvikte bulundu; cemaate vaaz edip birtakım öğütlerde ve hatırlatmalarda bulundu. Sonra yürüyüp kadınların bulunduğu kısma geldi, onlara da vaaz edip, öğüt ve hatırlatmalarda bulundu.."[516]

Sa'd el-Müezzin (r.a.) diyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz hutbenin bölüm ve kısımlarında tekbir getirir ve iki bayram hutbesinde tekbir getirmeyi çoğaltırdı."[517]

Ubeydullah b. Abdillah b. Utbe (r.a.) den yapılan rivayette, diyor ki:

"İmamın bayram gününde iki hutbe okuması ve aralarında bir süre oturması sünnettir."[518]

Ata’dan, o da Abdullah b. Saib (r.a.) den rivayet etmiştir. Adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimizle birlikte bayram namazına hazır oldum. Namazı kılıp tamamlayınca, buyurdu ki:

"Şüphesiz biz hutbe okuruz; artık hutbe için oturup (dinlemek) isteyen otursun; gitmek isteyen de gitsin."[519]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Bayram namazından sonra iki hutbe ardarda irad edilir. Birinci hutbeye peşpeşe dokuz tekbir getirilerek başlanır; ikinci hutbe ise yedi tekbir getirilerek yerine getirilir. Bu tekbirleri getirmenin müstehab olduğunu el-Bahr sahibi kendi eserinde belirtmiştir. el-Mücteba'da ise

"Bayram hutbesinde 14 tekbir getirmek sünnettir" denilmiştir. Bayram hutbesinde daha çok günün önemi üzerinde durulur. Fıtr bayramı ise, fitre konusu da işlenir. Kurban bayramı ise, kurban kesmek hakkında aydınlatıcı bilgi verilir.[520]

b) Şafiîlere göre: Bayramlarda erkan ve sünnetleriyle cuma hutbesi gibi hutbe okunur. Ramazan bayramında fitreyle ilgili bilgi verilir. Kurban bayramında ise, kurban hakkında bilgi verilerek cemaat aydınlatılır.

Birinci hutbeye dokuz, ikinci hutbeye yedi tekbir ile başlamak sünnettir.[521]

c) Hanbelilere göre: Bayram namazından sonra iki hutbe okumak meşrudur. Birinci hutbeye dokuz, ikinciye yedi tekbir ile başlanır. Ramazan bayramında fitre konusu işlenir, sadakanın öneminden bahsedilir. Kurbân bayramında kurban hakkında bilgi verilir.

Her iki hutbe de sünnettir. Hutbelere hazır olmak vacib olmadığı gibi, dinlemek de vacib değildir. Vakti müsait olanların oturup dinlemesi müstehabdir.[522]

d) Malikilere göre: Bayram hutbesi cuma hutbesine benzer. Hatip minbere çıkınca az oturup öylece birinci hutbeye başlar.[523]

Bayram hutbesi sünnettir. İmam Malik'e göre, menduptur. Aynı zamanda namazdan sonra yerine getirilir. Cuma hutbesine hamd ile başlanırken, bayram hutbesine tekbir ile başlanır.[524]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

499 nolu Ebu Said hadisi sahihtir. Hutbede vaaz edip öğütte ve tavsiyede bulunmanın istihbabına delalet etmektedir. Aynı zamanda hutbenin namazdan sonra yerine getirilmesinin sünnet olduğuna delalet etmektedir.

500 nolu Tarık rivayeti, emr-i bi'1-ma'rufun ve nehy-i ani'l-münkerin el ile, olmadığı takdirde dil ile yapılmasının meşruiyetine delalet etmektedir.

501 nolu Cabir hadisi, namazın hutbeden önce kılınmasına ve aynı zamanda bayram namazının ezansız, ikametsiz kılınmasına delalet etmektedir. Ayrıca hutbede öğüt, tavsiye ve vaazda bulunmanın müstehab olduğunu göstermekte; diğer yandan bayram günü kadınlara da vaaz-u nasihatte bulunmanın müstehab olduğu anlaşılmaktadır.

502 nolu Sa'd hadisinin isnadında Abdurrahman b. Sa'd b. Ammar bulunuyor ki bu zat zayıftır.

Ancak Beyhaki bu hadisi kuvvetlendirir anlamda Ubeydullah b. Abdillah b. Utbe'den şunu rivayet etmiştir:

"Birinci hutbeye ardarda olmak üzere dokuz, ikinci hutbeye yedi tekbir ile başlamak sünnettir."

503 nolu Şafii hadisi ise, bayramda, aralarında oturmak üzere iki hutbenin meşruiyetine delalet etmekte ve bunun sünnet olduğu anlaşılmaktadır.

504 nolu Ata' hadisi murseldir; yani senedinden bir sahabi düşmüştür. Ebu Davud'da aynı tesbitte bulunmuştur. Böylece bayram hutbesinin sünnet olduğuna delalet etmektedir.

Çıkarılan Hükümler

1- Bayram hutbesi dört mezhebe göre sünnettir.

2- Bayram hutbesi, bayram namazından sonra yerine getirilir.

3- Hutbelere genellikle hamd ile başlandığı halde, bayram hutbelerine tekbir ile başlamak sünnet veya müstehabdır.

4- Birinci hutbeye dokuz, ikinci hutbeye yedi tekbir ile başlamak müstehabdır.

5- Tekbirler dışında bayram hutbesiyle cuma hutbesi arasında erkan ve sünnet bakımından fark yoktur.

6- Ramazan bayramında sadaka konusunu işlemek müstehabdır. Fitrenin özellikleri ve yararları, aynı zamanda nisbeti üzerinde de durulur.

7- Kurban bayramında daha çok kurbanlık hayvanlardan, onların kesilmesinden, dağıtılmasından bahsedilmesi müstehabdır.

8- Bayram hutbesi farz ve vacip olmadığından cemaatin onu dinlemek üzere camide oturup beklemesi gerekmemektedir. Oturup dinleyen me'cur olur, işi olan kimsenin de çıkıp gitmesinde bir sakınca yoktur. Müctehidlerden bir kısmına göre, terkinde kerahet vardır.

9- Bayram hutbesinde imam minbere çıkınca ezan okunmaz. Ancak imamın hutbeye başlamadan az bir süre oturup öylece ayağa kalkması müstehaptır.

---

[1] Müsned-i Ahmed, İbn Mace: Abdurrahman b. Ebi Leyla.

[2] Müsned-i Ahmed.

[3] Kur'an-ı Kerim: 75/40.

[4] Ebu Davud, salat: 149.

[5] Neylü'l-Evtar: 2/367.

[6] Abdurrahman el-Cezîri, Kitabu'l-Fıkhi Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa : 1/300.

[7] Abdurrahman el-Ceziri, Kitabu'l-Fıkhi Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/301.

[8] Abdurrahman el-Ceziri, Kitabu'l-Fıkhi Ala'l-Mezahibi'l- Arbaa: 1/301.

[9] Abdurrahman el-Ceziri, Kitabu'l-Fıkhi Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/301.

[10] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 2/367>

[11] İbn Kudame, el-Muğni: 1/710.

[12] Ebu Davud, Salat: 147, Nesai, Tatbik: 12, 25, 73, 86, Ahmed: 5/388, 397,400,401-6/24.

[13] Şevkani, Neylü’I-Evtar: 2/368.

[14] Buhari, cuma: 35, Müslim, istiska: 9, Tirmizi, salat: 154, Nesai, Sehv: 6, İbn Mace, ikamet: 59, Taberani, dahaya: 1, Ahmed: 2/10.

[15] Ebu Davud, Salat: 166, Tirmizi, salat: 154, Nesai, sehv: 6, Daremi, salat: 94.

[16] Neylü'l-Evtar: 2/369.

[17] Mecmeü’1-Enhür Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/119, 120.

[18] İbn Kudame, el-Muğni: 1/711.

[19] İbn Kudame, el-Muğni: 1/711.

[20] el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/99.

[21] İbn Kudame, el-Muğni: 1/711.

[22] lbn Kudame, el-Muğni: 1/712.

[23] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 2/370.

[24] Tirmizi, cumua: 59.

[25] Buhari, ezan: 93, Bed'i-halk: 11, Nesai, sehv: 10, Ahmed: 6/70, 106.

[26] Ebu Davud, salat: 161, Nesai, sehv: 10, Daremi, salat: 134, Ahmed: 5/172.

[27] Mizanü'l-İ'tidal Fi-Nakdi'r-Rical, Zehebi: 4/9932 nolu Ebu'l-Ahvas.

[28] Kasani, Bedayi'u's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/215.

[29] Zekeriye el-Ansari, Fethü'l-Vahhab bi Şerhi Menhecil-Tullab: 1/35.

[30] Abdurrahman el-Ceziri, Kitabu'l-Fıkhi Ala'l-Mezahibi'l- Arbaa: 1/306.

[31] Fethü'l-Vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/52.

[32] Abdurrahman el-Ceziri, Kitabu'l-Fıkhi Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/306.

[33] Abdurrahman el-Ceziri, Kitabu'l-Fıkhi Ala'l-Mezahibi'l- Arbaa: 1/306.

[34] Fazla bilgi için bak: Şevkani, Neylü'l-Evtar: 1/37.

[35] Ebu Davud, cihad: 16.

[36] Müsned-i Ahmed: 3/43, 54.

[37] Tirmizi, mevakit: 167, Ebu Davud, Salat: 50, Daremi, salat: 21, Ahmed: 3/43, 54, 4/241, 244.

[38] İbn Mace, ikaamet: 42.

[39] İbn Mace, ikaamet: 42, 43.

[40] Kasani, Bedayi'u's-Sanayi': 1/215, Mecmeu'l-Enhür: 1/123.

[41] Bilgi İçin bak: İbn Kudame, el-Muğni: 1/661, 662.

[42] Bilgi için bak: Kasani, Neylü'l-Evtar: 1/373.

[43] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 2/374.

[44] Tirmizi, salat: 170, Nesai, sehv: 12, İbn Mace, ikamet: 146, Daremi, salat: 178, Ahmed: 2/233, 248, 255, 473, 475, 49.

[45] Tirmizi, cumua: 69.

[46] Ebu Davud, salat: 165, Tirmizi, mevakıyt: 170, Nesai, sehv: 12, İbn Mace, ikamet: 146, Daremi, salat: 178, Ahmed: 2/248.

[47] Kasani, Bedayi'u's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/218.

[48] Mecmeu'l-Enhür: 1/126.

[49] İbn Kudame, el-Muğni: 1/663.

[50] İbn Kudame, el-Muğni: 1/163.

[51] Mizanü'l-İ'tidal: 4/180, 8757 nolu Mendel.

[52] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 2/382.

[53] Buhari, ezan: 4, el-amelü fi's-salat: 18, sehv: 6, bed'-i halk: 11, Müslim, salat: 19, mesacid: 83, Ebu Davud, salat: 31, Nesai, ezan: 20, 30, Daremi, salat: 11, 174, Taberani, nida: 6, Ahmed: 2/313, 398, 411, 460, 503, 522, 531.

[54] Buhari, büyû': 3, Tirmizi, kıyamet: 60, Nesai, kudat: 11, Daremi, büyû': 2, Ahmed: 6/153.

[55] Nesai, taibiyk: 32.

[56] Ahmed: 3/162,167, 180, 191, 204, 207, 216, 218, 252, 255, 259, 278, 282.

[57] Buhari, cenaiz: 41.

[58] Kasani, Bedayi'u's-sanayi': 1/273.

[59] Ebu Zekeriya Yahya, minhacü't-talibin: 10.

[60] eş-Şerhü'l-Kebir Ala'l-Muğni: 1/784.

[61] İbn Kudame, el-Muğni 1/785, Şafiiler bu duayı okur.

[62] el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/102, 103.

[63] Tenvirü'l-Havalik Şerhün Ala Muvatta'i Malik: 1/174.

[64] Bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 1/314, Şevkani, Neylü'l-Evtar.

[65] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 2/388.

[66] Al-i İmran: 3/128.

[67] Buhari, meğazi: 21, tefsir: 3, 9, daavât: 58, i'tisam: 17, Nesai, tatbiyk: 31, Daremi, salat: 216, Ahmed: 2/93, 147, 255.

[68] Buhari, salat: 90, Ebu Davud, salat: 106, 107, 109, Tirmizi, mevakıyt: 133, Nesai, kıble: 5, İbn Mace, ikamet: 59, Daremi, salat: 124, 125.

[69] Müslim, salat: 243, 244, Nesai, kıble: 4.

[70] Buhari, ıydeyn: 13, İbn Mace, ikamet: 164.

[71] İbn Mace, ikamet: 36, Ahmed: 2/249, 255, 266.

[72] Haşiyetü't-Tahavi Ala Meraki'l-Felah: 201.

[73] Haşiyetü't-Tahavi Ala.

[74] es-Siracü’l-Vehhac Ala Metni Minhac: 57.

[75] eş-Şerhü'l-Kebir Ala'l-Muğni: 1/622.

[76] el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/113, 114.

[77] Bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 3/633, 7938 nolu Muhammed.

[78] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/1.

[79] Buhari, salat: 90, 94, mevakiyt: 31, 33, ezan: 12, 14, 15, 38, Müslim,salat: 33, 105, 175.

[80] Müslim, Ebu Davud, Müsned-i Ahmed.

[81] Müslim, Nesai, İbn Mace, Ebu Davud, Tirmizi, Ahmed: 6/426, 428.

[82] Mecmeü'l-Enhür Şerhu Mültekal-Ebhur: 1/130.

[83] es-Siracü'l-Vehhac Şerhun Ala Metni'l-Minhac: 63, 64.

[84] İbn Kudame, el-Muğni: 1/762, (Zehebi bu zatın meçhul olduğunu kaydetmiştir.).

[85] İbn Kudame, el-Muğni: 1/766.

[86] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi's-Erbaa: 1/328, 32.

[87] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/18.

[88] Zehebi, Mizanü'l-İtidal: 3/569, 7619 nolu Muhammed.

[89] Tirmizi, mevakiyt: 189, Ahmed: 1/147, 6/325, 326, 426.

[90] Tirmizi, salat: 201, Ahmed: 2/117.

[91] Ebu Davud, tetavvu': 8, Tirmizi, mevakıyt: 201, Ahmed:2/117.

[92] Mecmeü'l-Enhür Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/129, 130.

[93] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/328.

[94] İbn Kudame, el-Muğni: 1/765, 766.

[95] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/329.

[96] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/20.

[97] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 3/613, 7825 nolu Muhammed.

[98] Ebu Davud, vitir: 2, 3, Ahmed: 2/443, 5/357, Nesai, kıyamu'l-leyl: 40.

[99] İbn Mace, ikamet, Nesai, kıyamu'l-leyl: 27, Ahmed: 1/86, 98, 100, 107, 115,148.

[100] İbn Mace, ikamet: 123, Ahmed: 5/357.

[101] Buhari, vitir: 1, Taberani, leyi: 20.

[102] Müslim, müsafirîn: 153, 154, Ebu Davud, Vitir: 3, Nesai, kıyamu'l-leyl: 34, Ahmed: 2/33, 43, 51, 83, 100, 154.

[103] Ebu Davud, tetavvu': 26, Nesai, sehv: 74, ezan: 41, Taberani, levl: 8.

[104] Bilgi için bak: Fetava'yi Hindiyye: 1/111.

[105] Kasânî, Bedayiu's-Sanayi, 272.

[106] Zekeriya el-Ansari, Minhacü't-Talibin: 14.

[107] İbn Kudame, el-Muğni: 1/782, 783.

[108] Abdurrahman el-Cezirî, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l- Arbaa: 1/336, 337.

[109] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 1/667, 2572 nolu Halil.

[110] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/35.

[111] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/39.

[112] Nesai, siyam: 40, Ahmed: 1/191, 195.

[113] Nesai, siyam: 1, Ahmed: 2/230, 385, 425.

[114] Ebu Davud, ramazan: 1, Nesai, sehv: 103, İbn Mace, ikamet: 173, Daremi, savm: 54, Ahmed: 5/159, 163.

[115] Buhari, teheccüd: 5, ezan: 80, teravih: 1, Müslim, müsafirîn: 177, 178, Ebu Davud, ramazan: 1, Nesai, kıyamu'l-leyl: 1, 4.

[116] Buhari, teravih: 1, Taberani, ramazan: 3, 50.

[117] Mecmeu'l-Enhür Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/135, 136.

[118] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/341.

[119] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/341, 342.

[120] İbn Kudame, el-Muğni: 1/798, 799.

[121] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/341.

[122] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibil-Arbaa: 1/342, 343.

[123] Müsüm, siyam: 202, 203, Ebu Davud, savm: 55, Tirmizi, salat: 168, 207, savm: 40, Nesai, kıyamu'l-leyl: 6, Daremi, savm: 45, Ahmed: 2/342, 344.

[124] Müslim, salat: 215, Nesai, mevakiyt: 35, tatbiyk: 78, Tîrmizi, daâvat: 118, Ahmed: 2/421.

[125] Buhari, teheccüd: 7, enbiya: 37, 38, Müslim, siyam: 189, 190, Ebu Davud, savm: 66, Nesai, siyam: 14, 68, 69,76, 77, Ahmed: 2/314.

[126] Tirmizi, mevakıyt: 212, sevabu'l-kur'an: 23, Nesai, iftitah: 82, kıyamü'l-leyl: 23, Ahmed: 3/192, 289, 6/149.

[127] Haşiyetü't-Tahtavi ala Meraki'l-Felah: 216, 217.

[128] Fetava-yi Hindiyye: 1/112.

[129] Ebu Yahya Zekeriya el-Ensari, Fethü'l-Vahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 58.

[130] İbn Kudame, el-Muğni: 1/771, 772, 773'den özetlenerek.

[131] İbn Kudame, el-Muğni: 1/774.

[132] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/329.

[133] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/65.

[134] Müslim, misafirîn: 197, Ahmed: 6/30.

[135] Müslim, misafirîn: 198, Ahmed: 2/399.

[136] Kasanî, Bedayiu's-Sanayi': 1/296.

[137] Buhari, teheccüd: 33, savm: 60, Müslim, misafirin: 85, 86, Ebu Davud, vitir: 7, Nesai, siyam: 8, kıyamu'l-leyl: 28, Daremi, salat: 151, savm: 38, Ahmed: 2/229, 233, 254, 258, 260, 5/1 61, 172, 6/440, 450.

[138] Buhari, sulh: 11, cihad: 72, Müslim, misafirin: 84, zekat: 56, Ebu Davud, tatavvu': 12, edeb; 160, Ahmed: 2/316, 328.

[139] Müslim, zekat: 54, Ebu Davud, adab: 160, Ahmed: 5/354, 359.

[140] Ebu Davud, Müsned-i Ahmed: 3/359, 4/153.

[141] Feteva-yi Hindiyye: 1/112.

[142] Ebu Yahya Zekeriyya el-Ansari/Fethu'l-Vahhab bi- Şerhi Menheci't-Tufİab:1/57

[143] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/332.

[144] İbn Kudame, el-Muğni: 1/767, 768.

[145] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/332.

[146] Müslim, misafirîn: 68, 70, Buhari, salat: 60, teheccüd: 25, Tirmizi, salat: 117, 118, Nesai, mesacid: 36, 37, İbn Mace, mesacib: 13, Daremi, isti'zan: 56, Taberani, sefer: 58.

[147] Ebu Davud, salat: 88.

[148] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/78.

[149] Haşiyetü't-Tahtavi Ala Meraki'l-Felah: 215.

[150] Gamravî, Siracü'l-Vehhac Ala Metni'l-Minhac: 65.

[151] Ebu Yahya Zekeriya, Fethu'l-Vahhab: 1/57.

[152] İbn Kudame, el-Muğni: 1/770.

[153] Abdurrahman el-Cezire, el-Fıkhu Ala'l-Mezahabi'l-arbaa: 1/331, 333.

[154] Buhari, teheccüd: 17, fezail-i âshab: 123, Ahmed: 2/333, 439.

[155] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/334.

[156] Taberani: Ka'b b. Malik (r.a) den.

[157] Buhari, teheccüd: 25, daâvat: 49, tevhid: 10, Tirmizi, vitir: 18, İbn Mace, ikamet: 188, Ebu Davud, vitir: 3, Nesai, nikah: 26, 27, Ahmed: 3/344.

[158] Taberani: İbn Mes'ud (r.a) den.

[159] Tirmizi, vitir: 18, kader: 15.

[160] Ebu Yala el-Mevsalî.

[161] Taberani Fil-Kebîr.

[162] Tirmizi, kader: 15, Ahmed: 1/168.

[163] Haşiyetü't-Tahtavi: 217.

[164] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/335.

[165] Buhari, ezan: 81, i'tisam: 3, Tirmizi, mevakıyt: 213, Taberani, cemaat: 4, Ahmed: 5/182.

[166] Müslim, müsafirîn: 210, İbn Mace, ikamet: 186, Ahmed: 3/15, 59, 316.

[167] Ebu Davud, menasik: 96, Ahmed: 2/367.

[168] Ebu Davud, menasik: 97, İbn Mace, ikamet: 186, Ahmed: 27367, 4/114, 116.

[169] Buhari, ezan: 154, Nesai, ikamet: 46, sehv: 73, Ahmed: 4/44, 5/449.

[170] Mecmeu'l-Enhür Şerhu Mültekal-Ebhur: 1/137, 138.

[171] Mecmeu'l-Enhür Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/137, 138.

[172] Kasanî, Bedayi'u's-Sanayi': 1/297.

[173] Fethü'l-Vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/59.

[174] İbn Kudame, el-Muğni: 1/762.

[175] Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/97.

[176] Buhari, Müslim, salat: 50, 52, 165, 176, Ebu Davud, salat: 188, İbn Mace, edeb: 55.

[177] Müsned-i Ahmed: 3/110, 131.

[178] Müslim, müsafirîn: 288, Daremi, salat: 42, 143, Ahmed: 1/18, 3/46, 52 53.

[179] Buhari, mevakıyt: 30, 31, 32, Müslim, müsafirîn: 286, Ebu Davud, tetavvu': 10, Tirmizi, mevakıyt: 20.

[180] Müslim, iman: 81, Ahmed: 2/18, 23, 26, 72, 73, 90, 92, 111, 118, 121, 126, 4/118, 5/273.

[181] Müslim, müsafirîn: 293, Ebu Davud, cenaiz: 51, Tirmizi, cenaiz: 41, Nesai, mevakıyt: 31, 34, cenaiz: 89, İbn Mace, cenaiz: 30, Daremi, salat: 142, Ahmed: 4/151.

[182] Haşiyetü't-Tahtavi ala Meraki'l-Felah: 102.

[183] Haşiyetü't-Tahtavi ala Meraki'l-Felah: 103.

[184] Zekeriya Ansarî, Fethü'l-Vahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/32.

[185] İbn Kudame el-Muğni: 1/747, 752.

[186] Suyûtî, Tenvirü'l-Hevalik Şerhün ala Muvalta'i Malik: 1/220, 221'den özetlenerek.

[187] Neylü'l-Evtar: 3/100.

[188] İbn Mace, ikamet: 71, Müsned-i Ebî Davud.

[189] Sahih-i Müslim, Buhari, sücud: 1, 4, 5, menakıb-i ansar: 29, Ahmed: 1/388.

[190] Buhari, Tirmizi, Ahmed: 1/388, 401,437,443, 462.

[191] Tirmizi, cumua: 50, İbn Mace, ikamet: 71, Daremi, salat: 163.

[192] Ebu Davud, Tirmizi, cumua: 52, Daremi, salat; 161, 197,Ahmed: 5/156.

[193] Fetava-yi Hindiyye: 1/132.

[194] Mecmeu'l-Enhür Şerhun el-Mülteka'l-Ebhur: 1/156, 157.

[195] Zekeriya el-Ansari, Minhacü't-Talibin: 13, 14.

[196] İbn Kudame, el-Muğni: 1/652, 653.

[197] Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/109, 110.

[198] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/109.

[199] Ebu Davud, İbn Sikkîn.

[200] Zehebi, Mizanü'l-İ’tidal: 4/126, 8587 nolu Matar.

[201] İbn Mace, ikamet: 192, Müsned-i Ahmed.

[202] Âhmed: 1/191, 2/223.

[203] Buhari, ezan: 90, küsuf: 2, salat: 11, Müslim, küsuf: 1, 9, 11, 16, istiska: 4, İbn Mace, İkamet: 158, Ahmed: 1/191, 2/188, 223, 6/32, 53.

[204] Ebu Davud, cihad: 162.

[205] Haşiyetü't-Tahtavi âla Meraki'l-Felah: 27, 272.

[206] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi’l-Arbaa: 1/470.

[207] İmam Şafii, el-Ümm: 1/134.

[208] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/470.

[209] İbn Kudame, el-Muğni: 1/654, 655.

[210] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala’l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/470.

[211] Şevkani, Neylü’l-Evtar: 3/121.

[212] Zehebi, Mizanü'l İ’tidal: 4/227, 8945 nolu Musa.

[213] Neylü'l-Evtar: 3/121.

[214] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 3/120, Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 1/341.

[215] Buhari, salat: 88, sehv: 5, lukata: 5, edeb: 45, Ebu Davud, salat: 189, Nesai, sehv: 22, salat: 177, 202, Ahmed: 2/226, 293.

[216] Buhari, salat: 88, Nesai, sehv: 22.

[217] Müsned-i Ahmed: 1/351.

[218] Mecmeu'l-Enhür Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/147, 148.

[219] Zekeriya Ansari, Fethu'l-Vahhab bi Şerhi Menheci’t- Tullab: 1/53.

[220] Ebu Zekeriya Nevevi, Minhacü't-Talibin: 13.

[221] İbn Kudame, el-Muğnî: 1/664, Muvafakuddin İbn Kudame, eş-Şerhü’l-Kebir:1/664.

[222] Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/133.

[223] Bilgi için bak: Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/129.

[224] Tirmizi, salat; 174, İbn Mace, ikamet: 132, Ahmed: 1/190, 193, 204.

[225] Müsned-i Ahmed: 3/72, 83, 84, 87.

[226] Buhari, salat: 31, 32, Nesai, sehv: 25, 26, Taberani, nida: 49, Ahmed: 1/379, 438, 443.

[227] Ebu Davud, İbn Mace, ikamet: 135.

[228] Ebu Davud, Nesai, Ahmed.

[229] Fetavayi Hindiyye: 1/130, 131.

[230] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac Ala Metni'l-Minhac: 60.

[231] İbn Küdame, el-Muğni: 668, 669.

[232] Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/133, 137.

[233] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/130.

[234] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 1/248, 249, 945 nolu İsmail.

[235] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 4/120, 8563 nolu Mus'ab, Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/134.

[236] Şevkani, Neylül-Evtar: 3/130.

[237] Buhari, mevakıyt: 20, ezan: 34, Ebu Davud, salat: 47, Nesai, iman: 45, İbn Mace, mesacid: 18, Daremi, salat: 53, Ahmed: 5/140, 141.

[238] Müsned-i Ahmed: 1/394, 402, 449, 2/244, 5/206.

[239] Müslim, mesacid: 255, Nesai, imamet: 50.

[240] Ebu Davud, salat: 46, İbn Mace, mesacid: 17, Ahmed: 3/423.

[241] Buhari, ezan: 29, 30, büyü’: 49, Müslim, mesacid: 245, 247, 250, 272, Tirmizi, salat: 47, Nesai, imamet: 42, İbn Mace, mesacid: 16, Daremi, salat: 56, Ahmed: 1/376, 382, 2/65, 102, 112, 252, 264, 328.

[242] Buhari, Müslim.

[243] Kasanî, Bedayiu's-Sanayi': 1/155, 156.

[244] Şeyhülislam Zekeriya el-Ansari, Minhacü't-Talibin: 15.

[245] İbn Kudame, el-Muğni: 2/3, 4, Şemsüddin Ebu'l- Ferec, eş-Şerhu'l-Kebir: 2/4.

[246] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/406.

[247] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/144.

[248] Kadınlarla erkeklerin namazda aynı hizada, aynı safda beraber durmaları ki, namazı ifsad eden bir haldir.

[249] Buhari, ezan: 162, cumua: 13, Müslim, salat: 137, 139, Ebu Davud, salat: 32, Tirmizi, cumua: 48, Ahmed: 2/98, 127, 142, 145.

[250] Buhari, cumua: 13, Müslim, salat: 136, Ebu Davud, salat: 52, Daremi, salat: 57.

[251] Müslim, salat: 143, Ebu Davud, tereccül: 7, Nesai, zinet: 37, 38, 74, Ahmed: 2/304.

[252] Ahmed: 6/297, 301.

[253] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/155.

[254] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/157.

[255] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/157.

[256] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/157.

[257] İbn Kudame, el-Muğnî: 2/24-27'den özetlenerek.

[258] Buhari, cumua: 13, Müslim, salat: 136, Ebu Davud, salat: 52, Daremi, salat: 51, Taberani, kıble: 12, Ahmed: 2/16, 151, 5/192, 6/69.

[259] Buhari, ezan: 20, ahkam: 31, Müslim, mesacid: 155, akdiye: 5, Ahmed: 5/306.

[260] Buhari,cumua: 13, ezan: 23, Ebu Davud, salat: 54, İbn Mace, mesacid: 14, Ahmed: 2/237, 238, 239, 270, 5/306, 310.

[261] Müslim, mesacid: 151, 152, 153, 154.

[262] Buhari, ilim: 28, ezan: 62, Müslim, salat: 183, 186, Tirmizi, salat: 61, Nesai, imamet: 35, İbn Mace, ikamet: 48, 49, Daremi, salat: 46.

[263] Buhari, taksir: 12, teheccüd: 31, meğazi; 50, Müslim, müsafirin: 80, Tirmizi, vitir: 80, Daremi, salat: 151, Ahmed: 5/226, 6/342.

[264] Buhari, ezan: 65, Müslim, salat: 192, Tirmizi, salat: 159.

[265] Buhari, sehv: 9, mecaz: 12, Müslim, salat: 77, 82, 86, 89, Tirmizi, salat: 150, Nesai, eimme: 16, 38, 40, iftitah: 30, tatbiyk: 22, İbn Mace, ikamet: 13, 144, Daremi, salat: 44, 71.

[266] Ebu Davud, salat: 68, Ahmed: 2/230, 314, 3/110.

[267] Tirmizi, cumua: 56, Nesai, imamet: 37, İbn Mace, ikamet: 41, Taberani, nida: 56.

[268] Nesai, sehv: 102, Ahmed: 3/102, 126, 154, 245.

[269] Buhari, salat: 18, ezan: 51, 74, 82, 128, tefsir: 17.

[270] Fetava-yi Hindiyye: 1/107.

[271] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/308.

[272] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac Ala Metni'l-Minhac: 75, 76.

[273] İbn Kudame, el-Muğni: 2/14.

[274] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l- Arbaa: 1/308.

[275] Buhari, ilim: 41,vudû': 5, ezan: 57, 59,77, 161,daâvat: 10, libas: 75, Müslim, müsafirin: 181, 184, 187, 192, 193, Tirmizi, salat: 57, Nesai, gusül: 29, imamet: 45, İbn Mace, ikamet: 44, Daremi, salat: 43.

[276] Müsned-i Ahmed: 1/341, 342, 347, 3/326, 421.

[277] Ebu Davud, tetavvu': 18, vitir: 13, ramazan: 1.

[278] Kasanî, Bedayiu's-Sanayi': 1/156.

[279] Ebu Zekeriya el-Ansari, Fethü'l-Vahhab: 1/59.

[280] İbn Kudame, el-Muğni: 2/54, 55.

[281] İmam Malik, el-Muvatta’; 1/154.

[282] İmam Malik, el-Muvatta': 1/154.

[283] Ebu Davud, tetavvu': 18, vitir: 13, Nesai, kıyamu'l-leyl: 5, Ahmed: 2/250, 536.

[284] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 3/644, 7938 nolu Muhammed.

[285] Müslim, mesacid: 289, 291, Ahmed: 3/24, 5/53.

[286] Buhari, ezan: 54, Müslim, mesacid: 290, 291, Ebu Davud, salat: 60, Tirmizi, salat: 60, Nesai, imamet: 3, 5.

[287] Buhari, ezan: 18, 35, Tirmizi, salat: 37, Nesai, ezan: 7, 8, 29, imamet: 4, İbn Mace, ikamet: 46, Ahmed: 5/35.

[288] Tirmizi, salat: 147, Buhari, ezan: 50, Ahmed: 3/436, 437, 5/53.

[289] Tirmizi, birr: 53, cennet: 25, Ahmed: 2/26.

[290] Haşiyetü't-Tahtavi Ala Meraki'l-Felah: 163, 164'den özetlenerek.

[291] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/428.

[292] İbn Kudame, el-Muğni: 17-20'den özetlenerek.

[293] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/429'dan.

[294] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Alal-Mezahibi'l-Arbaa: 1/4291 dan özetlenerek.

[295] Bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 3/50, 5550 nolu Osman ve Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/181.

[296] İbn Mace, ikamet: 28, 31.

[297] Darekutni, Neylü'l-Evtar: 3/184.

[298] Ebu Davud, Darekutni.

[299] Buhari, kendi tarihinde.

[300] Ebu Davud, cihad: 33.

[301] Kasanî, Bedayiu's-Sanayi’: 1/156.

[302] Ebu Zekeriya el-Ansari, Fethü'l-Vahhab: 1 /61, 62, 63.

[303] İbn Kudame, el-Muğni: 2/21, 22'den özetlenerek.

[304] Kasanî, Bedayiu's-Sanayi': 1/156.

[305] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/185.

[306] Zehebi,Mizanü'l-İ'tidal: 2/178, 3346 nolu Sellam.

[307] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/185'den özetlenerek.

[308] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/186.

[309] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 3/43, 5531 nolu Osman.

[310] Ahmed: 3/442, 4/193, 430, 431, 432.

[311] İmam Malik, et-Muvatta': 1/164.

[312] Mecmeu'l-Enhür Şerhun Ala Mülteka'l-Ebhur: 1/163.

[313] İmam Şafii, el-Ümm: 1/180, 181.

[314] İbn Kudame, el-Muğni: 2/130-132.

[315] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/478.

[316] Bilgi İçin bak: Zehebi, Mizanü'i-İ'tidal: 3/127, 5844 nolu Ali.

[317] İmam Malik, el-Muvatta': 1/163.

[318] İmam Şafii, el-Ümm: 1/172.

[319] İmam Şafii, el-Ümm:1/172, Ahmed b. Hanbel: 3/124, 299, 300, 308, 369.

[320] Mecmeu'l-Enhür Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/111.

[321] İmam Şafii, el-Ümm: 1/173.

[322] İbn Kudame, el-Muğni: 2/52.

[323] İbn Kudame, el-Muğni: 2/52.

[324] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/190.

[325] Şerhu Maani'l-Asar: 1/409.

[326] Müslim, salat: 281, 283, Tirmizi, mendubat: 151, Nesai, imamet: 8, İbn Mace, taharet: 83, ikamet: 69, Ahmed: 1/256, 303, 3/53, 4/27.

[327] Tirmizi, salat: 151.

[328] Buhari, Müslim.

[329] Buhari, ezan: 128, salat: 18, Müslim, salat: 77, 79, Nesai, imamet: 16, Tirmizi, salat: 150.

[330] Ebu Davud, salat: 68.

[331] Feteva-yi Hindiyye: 1/85.

[332] Mecmeu'l-Enhür: 1/112.

[333] İmam Şafii, el-Ümm: 1/171.

[334] İmam Şafii, el-Ümm: 1/171.

[335] İbn Kudame, el-Muğni: 2/49, 50.

[336] İbn Kudame, el-Muğni: 2/48, eş-Şerhu'l-Kebir: 2/49.

[337] Bilgi için bak: Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/194.

[338] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 1/379, 1425 nolu Cabir.

[339] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/196, Ebu Davud, taharet: 124.

[340] Ebu Davud, Darekutni, Ahmed: 4/203, 204.

[341] Mecmeu'l-Enhür: 1/112.

[342] Ebu Zekeriya el-Ansari, Minhacü’t-Talibin: 15.

[343] İbn Kudame, el-Muğni: 2/51.

[344] el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/31.

[345] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/197.

[346] Ebu Davud, salat: 98.

[347] Müslim, salat: 122, Ebu Davud, taharet: 121, Nesai, taharet: 196, İbn Mace, taharet: 95, Daremi, salat: 51, Ahmed: 4/122, 264, 320, 321.

[348] Müslim, salat: 122, 123, Ebu Davud, salat: 95, Tirmizi, mevakıyt: 54, Nesai, imamet: 23, 26, İbn Mace, ikamet: 45, Daremi, salat: 51, Ahmed:

1/457, 4/122.

[349] Müslim, salat: 132, Ebu Davud, salat: 97, Tirmizi, mevakıyt: 52, Nesai, imamet: 32, İbn Mace, ikamet: 52, Daremi, salat: 52, Ahmed: 2/485, 3/3, 16, 293, 398.

[350] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/158.

[351] İmam Şafii, el-Ümm: 1/169.

[352] İbn Kudame, el-Muğni: 2/43, 44.

[353] İbn Kudame, el-Muğni: 2/43.

[354] Zehebi, Mizanü'l-İ’tidal: 4/367, 9469 nolu Yahya.

[355] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/206.

[356] Zehebi, Mizanü'l-İ’tidal: 3/420'den özetlenerek.

[357] Ahmed: 6/235, 5/344.

[358] Nesai, mesacid: 43, imamet: 19, Buhari, ezan: 41, 161, salat: 20, teheccüd: 33, Müslim, mesacid: 266, Ebu Davud, salat: 70, 91, Tirmizi, salat: 59, İbn Mace, mesacid: 8, Ahmed: 3/131, 141.

[359] Buhari, ezan: 78, Nesai, imamet: 62, Ahmed: 3/110, 131, 140.

[360] Müslim, salat: 132, Ebu Davud, salat: 97, Tirmizi, mevakıyt: 52, Nesai, imamet: 32, İbn Mace, ikamet: 52, Daremi, salat: 52, Ahmed: 2/485, 3/3, 16, 293, 398.

[361] Kasani, 183, Bedayiu's-Sanayi': 1/159.

[362] Ebu Yahya Zekeriya Ansari, Fethü'l-Vahhab: 1/349.

[363] İbn Kudame, el-Muğni: 2/44.

[364] Sahnûn, Müdevvenetü'l-Kübra: 1/106.

[365] Zehebi, Mizanü'l-İ’tidal: 2/283, 3754 nolu Sehr.

[366] Medain: Bağdat'ın alt kısmında Dicle nehri kenarında tarihi bir şehir.

[367] Ebu Davud, salat: 66.

[368] Darekutni.

[369] Buhari, cumua: 26, Nesai, mesacid: 45, Ahmed: 5/339, Müslim, mesacid: 45.

[370] Said, kendi süneninde.

[371] Feteva-yi Hindiyye: 1/88.

[372] Ebu Zekeriya Nevevi, Minhacü't-Tullab: 16.

[373] İbn Kudame, el-Muğni: 2/40, 41.

[374] İbn Kudame, el-Muğni: 2/40, 41.

[375] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 3/220.

[376] Ebu Davud, İbn Mace, ikamet: 2203.

[377] Ebu Davud, salat: 188, İbn Mace, ikamet: 203, Ahmed: 2/425.

[378] Kasanî, Bedayiu's-Sanayi': 1/160.

[379] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 52.

[380] İbn Kudame, el-Muğni: 2/79, eş-Şerhü'l-Kebir: 2/79.

[381] Bilgi İçin bak: Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/224, Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 1/2041 nolu ibrahim.

[382] Buhari, taksir: 19.

[383] Darekutni.

[384] Müsned-i Ahmed: 3/126.

[385] Mecmeu'l-Enhür: 1/153, 154.

[386] el-Gamravi, Siracü'l-Vehhac: 42, 43.

[387] İbn Kudame, el-Muğni: 2685, 86, 87, eş-Şerhü'l-Kebir: 87, 88.

[388] Şemsüddin, eş-Şerhü’l-Kebir: 2/88, 89.

[389] Şevkani, Neyîü'l-Evtar: 3/225.

[390] Zehebi, Mizanü’l-İ’tidal: 1/535, 2002 nolu Hüseyn.

[391] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/225.

[392] Buhari, Müslim.

[393] Müslim, müsafirin: 4, Ebu Davud, sefer: 1, 3, Tirmizi, tefsir: 4, Nesai, sefer: 1, İbn Mace, ikamet: 73, Daremi, salat: 179, Ahmed: 1/25, 36.

[394] Darekutni, isnad-ı hasen ile...

[395] Kasani, Bedayiu's-Sanayi’: 1/93.

[396] Bilgi için bak: Kasani, Bedayiu's-Sanayi’': 1/ 97, 98.

[397] Ebu Zekeriya Nevevi, Minhacü’l-Talibin: 17.

[398] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/472, 473.

[399] İbn Kudame Şemsüddin, eş-Şerhü'l-Kebir: 90, 91.

[400] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1 472, 473.

[401] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/472, 473.

[402] Nesai, cumua: 37, taksir: 1, lydeyn: 11, Ahmed: 1/37.

[403] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/232.

[404] Müsned-i Ahmed: 2/108.

[405] Buhari, taksir: 6, 14, Müslim, müsafirin: 42, 45, 48, mevakıyt: 18.

[406] Buhari, tefsir: 15, 16, Müslim, müsafirin: 46, Tirmizi, cumua: 42, Nesai, mevakıyt: 42, Ahmed: 3/247, 265.

[407] Ahmed b. Hanbel, İmam Şafii, Müsned.

[408] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l- Arbaa: 1/487.

[409] el-Gamravi, Siracül-Vehhac: 82.

[410] Şemsüddin İbn Kudame, eş-Şerhü'l-Kebir: 2/114-116.

[411] Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/116, 117.

[412] Muan'an hadis: Istima' ve tahdîs sözlerine yer verilmeden sadece "falan filandan" denilen hadistir

[413] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 3/243, 244.

[414] Müslim, mesacid: 251, 254, Müsned-i Ahmed: 2/531, 539.

[415] Müslim, cumua: 40, Nesai, cumua: 2, Ahmed: 1/239, 254, 335, 2/84.

[416] Nesai, cumua: 2, Tirmizi, cumua: 7, İbn Mace, ikamet: 93, Daremi, salat: 205, Taberani, cumua: 20, Âhmed: 5/8.

[417] Ebu Davud, taharet: 127, Nesai, cumua: 2.

[418] Nesai: Hafse (r.a.) dan.

[419] Ebu Davud, cumua.

[420] Haşiyetü't-Tahtavi Ala Meraki'l-Felah, 272-278, Kasani, Sanayi': 1/256-260.

[421] el-Gamravi, Siracü'l-Vehhac: 83-87.

[422] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/374-376.

[423] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/374-376.

[424] Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/152, 153.

[425] İbn Mace, ikamet: 78.

[426] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/252.

[427] Fazla bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ’tidal: 3/127, 128, 5844 nolu Ali.

[428] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/253.

[429] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/256.

[430] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 3/563, 7594 nolu Muhammed.

[431] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/258.

[432] Şevkani, Neyiü'l-Evtar: 3/258.

[433] İbn Mace, ikamet: 78.

[434] Buhari, cumua: 11, meğazi: 69, Ebu Davud, salat: 209, Nesai, cumua: 1, İbn Mace.

[435] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/377-389.

[436] Zehebi, Mizanü' İ'tidal: 2/288, 3769 nolu Salih.

[437] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/263.

[438] Müsned-i Ahmed: 5/75.

[439] Ebu Davud, taharet: 127, Buhari, cumua: 4, 19, Müslim, cumua: 10, 26, Tirmizi, cumua: 6, Nesai, cumua: 14, Daremi, salat: 191, İbn Mace, ikamet: 83, Ahmed: 2/460, 3/81, 5/198, 420.

[440] Ebu Davud, salat: 238, Ahmed: 5/32, 6/227.

[441] İbn Mace, ikamet: 72, Ahmed: 3/45.

[442] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/326, Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/285'den özetlenerek.

[443] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/326, Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/285'den özetlenerek.

[444] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/326, Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/285'den özetlenerek.

[445] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/326, Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/285'den özetlenerek.

[446] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/288.

[447] İbn Mace, ikamet: 85.

[448] Buhari, cumua: 21, 22.

[449] İbn Mace, ikamet: 98.

[450] Tirmizi, cumua: 14.

[451] İbn Mace, cumua: 15, Ahmed: 3/449.

[452] Buhari, cumua: 22.

[453] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/263, Mecmeu'l-Enhür: 1/171.

[454] Ebu Zekeriya Nevevi, Minhacüt-Tullab: 1/19.

[455] İbn Kudame, el-Muğni: 2/144, 145.

[456] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/148, 149.

[457] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/297.

[458] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 3/316-6579 nolu İsa.

[459] İbn Mace, nikah: 19, Ebu Davud, edeb: 18, Ahmed: 6/35, 184.

[460] Ebu Davud, salat: 223.

[461] Ebu Davud, salat: 224.

[462] Buhari, cumua: 27, Ahmed: 5/87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 100, 101.

[463] Ebu Davud, salat: 225, Ahmed: 4/119.

[464] Müslim, cumua: 52.

[465] Mecmeu'l-Enhür: 1/168.

[466] Mecmeu'l-Enhür: 1/168.

[467] Ebu Yahya Zekeriya, Fethü'l-Vehhab: 1/75, 76.

[468] Mecmeu'l-Enhür: 1/168, İbn Kudame, el-Muğni: 2/149-156'dan özetlenerek.

[469] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/150.

[470] Bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 3/236, 6282 nolu İmran, Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/300.

[471] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/304.

[472] Şafii, el-Ümm, Ahmed: 1/267, 3/99.

[473] Neylü'l-Evtar: 3/322.

[474] Tirmizi, cumua: 30, İbn Mace, ikamet: 161.

[475] Buhari, ıydeyn: 20, salat: 2, Müslim, ıydeyn: 10, Ahmed: 6/409, 5/84, Daremi, salat: 223.

[476] İbn Mace, Tirmizi, Müsned-i Ahmed.

[477] Müsned-i Ahmed: 5/353.

[478] Buhari, ıydeyn: 8, Müslim, ıydeyn: 8, İbn Mace, ikamet: 155.

[479] Müslim, ıydeyn: 7, Ebu Davud, salat: 244, Tirmizi, cumua: 32, Ahmed: 5/91, 95.

[480] Mecmeu'l-Enhür: 1/172, 173, Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/349.

[481] Zekeriya el-Ensari, Minhacü't-Talibin: 21, Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/349.

[482] eş-Şerhü'l-Kebir: 2/223, İbn Kudame, el-Muğni: 2/223- 227.

[483] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/349.

[484] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/167-169.

[485] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/322.

[486] Müslim, libas: 8, Nesai, ıydeyn: 5, 50.

[487] Bilgi için bak: Zehebî, Mîzanü'l-İ'tidal: 2/571-4900 nolu Abdurrahman.

[488] Bilgi için bak: Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/325, Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 4/180, 8757 nolu Mendel.

[489] Buhari, ıydeyn: 8, libas: 56, Nesai, ıydeyn: 14, Ahmed: 1/345, 2/39, 4/45.

[490] İbn Mace, ikamet: 156, Ahmed : 2/180.

[491] İbn Mace, ikamet: 156, 157, Daremi, salat: 22, Ahmed: 16/65, 70.

[492] Darekutni, Ebu Davud, ıydeyn.

[493] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/277.

[494] Mecmeu'l-Enhür: 1/74.

[495] el-Gamravi, Siracü'l-Vehhac Şerhün Ala Metni Minhac: 95.

[496] Şemsüddin, eş-Şerhü'l-Kebir: 2/238, İbn Kudame, el- Muğni: 2, 237-239.

[497] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l- Arbaa: 1/348.

[498] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/338.

[499] Zehebi, Mizanül-İ'tidal: 3/407, 6943 nolu Kesîr.

[500] İbn Mace, ıydeyn.

[501] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/339.

[502] Bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 2/196, 3427 nolu Süleyman.

[503] Ebu Davud, Nesai, İbn Mace, Buhari, rekat: 21, libas: 57, 59, Ahmed: 1/345, 355.

[504] Tirmizi, Müsned-i Ahmed: 2/57.

[505] İbn Mace, ikamet: 160.

[506] Buhari, ıydeyn: 26.

[507] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/280.

[508] Mecmeu'l-Enhür: 1/173.

[509] Yahya Zekeriya Ensari, Fethü'l-Vahhab: 1/84.

[510] İbn Kudame, el-Muğni: 2/247, Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/169, 170.

[511] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 2/484, 4536 nolu Abdullah, Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/342.

[512] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/342.

[513] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/342.

[514] Buhari, ıydeyn: 6, zekat: 44, Nesai, ıydeyn: 20.

[515] Ebu Davud, salat: 242, İbn Mace, fiten: 20, Ahmed: 3/10, 52.

[516] Buhari, ıydeyn: 7, 19, Müslim, ıydeyn: 3, 4, Ebu Davud, salat: 242, Nesai, ıydeyn: 19, Daremi, salat: 224, Ahmed: 3/296, 318.

[517] İbn Mace, ikamet: 158.

[518] İmam Şafii, el-Ümm.

[519] Ebu Davud, udhiye: 7, edeb: 112, 155, Nesai, dahaya: 4, İbn Mace, edahî: 12, cihad: 13, Daremi, salat: 224, Ahmed: 3/2.

[520] Mecmeu'l-Enhür: 1/174.

[521] Ebu Yahya Zekeriya, Fethü'l-Vahhab bi Şerhi Menheci’t-Tullab: 1/83.

[522] İbn Kudame, el-Muğni ve eş-Şerhü'l-Kabir: 2/243-246.

[523] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/150.

[524] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/353, 354.

Teşrik Günleri

Kurban bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerine "Eyyam-ı Teşrik" denilir. Teşrik sözlükte: Eti doğrayıp güneşte kurutmak demektir. Kurban bayramında sıcak bölgelerde kesilen hayvanların eti güneşte kurutularak korunduğu için, sözü edilen üç güne bu isim verilmiştir.

Teşrik genellikle yeme, içme ve meşru şekilde eğlenme günleri olduğundan, sözü edilen üç günde oruç tutmak haram kılınmıştır.

Teşrik günlerinde farz namazları müteakip getirilen tekbirin vacip veya sünnet olduğu ihtilaflıdır.

Konuyla İlgili Hadisler:

Nübeyşe el-Hüzeli (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu bildirilmiştir:

"Teşrik günleri, yeme, içme ve Aziz, Celîl olan Allah'ı anma günleridir."[1]

Nitekim İbn Abbas'ın şöyle dediğini Buhari nakletmektedir:

"Kur'an'da, Allah'ı belli günlerde anın... Allah'ı sayılı günlerde anın ayetleri teşrik günlerine işarettir."

İbn Ömer (r.a.) ile Ebu Hüreyre (r.a.) da Zilhicce'nin ilk on gününde çarşı, pazara çıkıp tekbir getirirler ve halk da onlara katılarak tekbir getirirdi. Hz. Ömer (r.a.) de Mina'da bulunduğu çadırda yüksek sesle tekbir getirir ve mescid ehli onun tekbir sesini işitir, böylece onlar da ona katılıp tekbir getirirlerdi. Aynı zamanda çarşı-pazarda olanlar da bu tekbire katılarak seslerini yükseltirlerdi. O kadar ki, yükselen tekbir sesleri Mina'yı çınlatırdı.

Hadis Ve Rivayetlerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Teşrik tekbirleri vaciptir. Buna sünnet diyenler de olmuşsa da en sahih olanı birincilerin görüşüdür.

Arafe günü sabah namazını müteakip söylenmeye başlanır, bayramın birinci günü ikindi namazına kadar sürer. Bu, İmam A'zam'ın ictihadıdır. İmameyn'e göre: Bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar sürer. Böylece, İmam A'zam'a göre, teşrik tekbirleri sekiz vakit; imameyn'e göre 23 vakit getirilir.

Teşrik tekbiri kadına ve yolculuk halinde bulunana da vaciptir. Ancak kadın tekbir getirirken sesini çok alçak tonda tutar.[2]

Fukahadan bir kısmına göre, sözü edilen vakit namazları cemaatle kılındığı takdirde farzları müteakip tekbir getirmek vacip olur. Münferiden, yani yalnız başına kılanlar için bu tekbirleri getirmek müstehabdır. Bu durumda kadın ve yolcu cemaate katıldıkları zaman onlara da vacip olur, katılmadıkları takdirde, müstehab olarak kalır.

Tekbirin sıfatı şöyledir:

Allahu Ekber Allahu Ekber, La İlahe İllallahü Vallahu Ekber, Allahu Ekber Velîllahi'l-Hamd.[3]

İmam namazı kıldırıp tamamlayınca tekbir getirmeyi unutursa, cemaat bu hususta ona uymaz, kendileri tekbir getirirler.[4]

b) Şafiilere göre: Gerek hac menasikini yerine getirenler, gerekse diğer mü'minler bayramın birinci günü öğle namazından sonra tekbir getirmeye başlarlar ve dördüncü günü sabah namazına kadar devam ederler. Diğer bir kavle göre: Bayramın birinci günü akşam namazından sonra başlanır veya arafe günü sabah namazından sonra başlanır ve dördüncü günü ikindi namazına kadar devam edilir. Amel de buna göredir.

Mezhebin zahir kavline göre: sözü edilen bu günlerde kılınan kaza namazlarından, sünnetlerden ve nafilelerden sonra da tekbir getirilir.[5]

Hanefîlerde olduğu şekilde tekbir getirilir.

Sözü edilen tekbirin sonuna "Kebîren Ve'l-Hamdü Lillâhi Kesîran Ve Sübhâne'llahi Bükraten Ve Asıla" cümlesini eklemek müstehabdır.[6]

c) Hanbelilere göre: Bayram günlerinde tekbir getirmenin meşruiyeti hakkında görüş birliği vardır. Arafe günü sabah namazından itibaren başlanır ve teşrikin son günün ikindi namazına kadar devam eder.

Nitekim Ömer (r.a.), Ali (r.a.), İbn Abbas (r.a.) ve İbn Mes'ud (r.a.) nın da mezhebi böyledir.

Yukarıda belirtilen lafızlarla yerine getirilir.

Teşrik tekbirlerini belirtilen süre içinde cemaatle kılınan farzlardan sonra getirmek meşru'dur. Ancak İmam Ahmed'den, münferiden kılındığı takdirde de hüküm böyledir diye bir rivayet yapılmıştır.[7]

d) Malikilere göre: Teşrik tekbirleri bayramın birinci günü öğle namazından sonra başlar, dördüncü günü sabah namazına kadar devam eder. Bu süre içinde vakit namazlarını kılan kimse ister cemaatle kılsın, ister münferiden kılsın tekbir getirir.

Bu mezhebe göre. tekbirlerin getirilmesi müstehabdır.[8]

Tahliller, Rivayetler

Teşrik günlerinde birtakım eğlenceler tertiplemekte bir sakınca yoktur. Yeter ki meşru sınırlar içinde olsun. Nitekim Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında böyle bir günde Habeşlilerden bir grub kılıç, kalkan ve benzeri oyunlar, gösteriler sergilemişlerdir. Zira sözü edilen günler, mü'minlerin bayramıdır. Oruç tutmazlar. Birbirlerini ziyaret edip hoş vakitler geçirirler.

Bazılarına göre, bayramın ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerine "Eyyam-ı Teşrik" denilmesinin sebebi, bayram. namazının güneş doğduktan sonra kılınmasıdır. İbn Arabi de buna yakın bir yorum ortaya koyarak şöyle demiştir: "Çünkü hediyelik kurbanlar ve diğer kurbanlar ancak güneş doğduktan sonra kesilir. O bakımdan sözü edilen günlere "teşrik günleri" denilmiştir."[9]

İbn Ömer ile Ebu Hüreyre'nin çarşı pazara çıkarak tekbir getirdikleri hususuna gelince: Hafız İbn Hacer bu rivayeti mevsul olarak görmediğini belirtmiştir. Sadece Beyhaki bunu o ikisinden ta'likan rivayet etmiştir.

Bu konuda Beyhaki ve Darekutni'nin yaptıkları bir rivayet vardır. O da şöyledir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Arafe günü sabah namazından itibaren tekbir getirir ve teşrikin son günü ikindiye kadar devam ederdi."

Bu hadisin isnadında Amr b. Bişr bulunuyor ki, bu zat metruktur. Aynı zamanda kendisi Cabir el-Cu'fi'den rivayet etmiştir ki, Cabir zayıf kabul edilmiştir. Nitekim Beyhaki, "Onun hadisiyle ihticac yapılamaz" demiştir. El-Akili de Amr b. Bişr'in münkerü'l-hadis olduğunu dikkat çekmiştir.[10]

Çıkarılan Hükümler

1- Bayram günleri tekbir getirmek meşru'dur.

2- Teşrik günleri oruç tutmak haramdır.

3- Teşrik günleri hem tekbir getirmek vacip veya sünnettir, hem de o günlerde yemek, içmek ve meşru şekilde eğlenmek müstehapdır.

4- Arafe günü sabah namazından itibaren ya bayramın birinci günü ikindi namazına kadar, ya da dördüncü günü ikindi namazına kadar cemaatle kılınan farz namazları müteakip tekbir getirmek vaciptir. İmamların çoğuna göre, sünnettir.

5- Teşrik tekbirine bayramın birinci günü öğle namazından sonra başlayıp dördüncü günü sabah namazına kadar devam etmek müstehapdır. Bu, İmam Malik'in kavlidir.

6- Kadın ve yolculuk halinde olan da cemaate katıldıkları takdirde tekbir getirmeleri vacip olur. Yalnız başlarına kılarlarsa, müstehap sayılır.

Korku Namazı

"Korku Namazı"ndan maksat, savaş günlerinde düşman saldırısı veya bir canavar ve benzeri bir tehlike söz konusu olduğu vakit namazlarının -sünnette belirtilen şekilde- kılınmasıdır.

Dinimiz hem tehlikeli anlarda tedbir almayı emreder, hem de vakit namazlarının kılınması hususunda birtakım kolaylıklar sağlar. Korku namazının kendine has eda şekli vardır. Ancak farklı rivayetlerden dolayı bu hususta farklı görüş ve ictihadlar ortaya çıkmıştır.

İlgili Hadisler:

Salih b. Havvati'den yapılan rivayete göre: Zatü'rreka' günü Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ile birlikte namaz kılanlar olmuştu. Şöyle ki: Bir grup Peygamber (s.a.v.) ile birlikte saf bağladı, bir diğer grup düşmana karşı durdu. Peygamber (s.a.v.) kendisine uyan o bir gruba bir rek'at kıldırdı ve kendisi ayakta durdu. Onlar ise kendi kendilerine namazı kılıp tamamladılar. Sonra ayrılıp düşmana karşı durdular ve daha önce düşmana karşı durup bekleyen grup geldi, Peygamber (s.a.v.) kalan rek'ati onlarla birlikte kıldı (onlara kıldırdı) ve sonra onlar kendi kendilerine namazlarını tamamlayıp Peygamberle birlikte selam verdiler."[11]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre: Adı geçen diyor ki: Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz iki gruba ayırdığı askerlerden bir gruba bir rek'at namaz kıldırdı, diğer grup düşmana karşı durdu. Namaz kılan grup ayrıldı ve arkadaşlarının yerine geçip düşmana karşı durdu. Diğer grup geldi ve Peygamber (s.a.v.) onlara bir rek'at kıldırdıktan sonra kendisi selam verdi. Sonra da o ve diğer grup bir rek'at daha kılarak namazlarını tamamladılar." [12] Böylece her grup, Peygamber (s.a.v.) ile birlikte birer rek'at kılmış oldu.

Cabir (r.a.) den yapılan rivayette, diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte korku namazına hazır oldum. O bizi iki safa ayırdı ve arkasına aldı. Düşman ise bizimle kıble arasında bulunuyordu. Peygamber (s.a.v.) tekbir getirdi, biz de onunla birlikte tekbir getirdik. O ruku'a vardı, biz de hep birlikte ruku'a vardık. O başını ruku'dan kaldırdı, biz de hep birlikte başımızı kaldırdık. Sonra secde için eğildi, arkasındaki saf da eğildi. Diğer saf ise düşmanın karşısında ayakta durdu. Peygamber (s.a.v.) ve arkasındaki saf secdelerini tamamlayınca diğer gerideki saf secdeye eğildi ve ayağa kalktılar. Sonra diğer saf öne geçti ve önde olan saf arkaya geçti. Sonra Peygamber (s.a.v.) ruku'a vardı, biz de hep birlikte ruku'a vardık. Sonra o ruku'dan başını kaldırdı, biz de hep birlikte kaldırdık. Sonra o ve birinci rek'atte geride duran saf secdeye eğildiler. Geride kakın saf ise kalkıp düşmana karşı durdu. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz o öne geçen saf ile secdeyi tamamlayınca, diğer gerideki

saf secdeye eğildi de secde ettiler. Sonra Peygamber (s.a.v.) Efendimiz selam verdi, biz de hep birlikte selam verdik."[13]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Biz Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte Zat-i Rika'da bulunuyorduk. Namaz için duruldu; Resulüllah (s.a.v.) bir grup ile iki rek'at namaz kıldıktan sonra, o grup geri çekildi, diğer grup geldi, Resulüllah (s.a.v.) onlara da iki rek'at namaz kıldırdı. Böylece Hz. Peygamber dört rek'at kılmış oldu; o iki grup ise iki rek'at kılmış oldular."[14]

Bu konuda İmam Şafii ile Nesai'nin el-Hasan'dan, onun da Cabir'den yaptığı rivayete göre, şöyle deniliyor:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz (savaş günlerinde) ashabından bir gruba iki rek'at namaz kıldırıp selam verdi. Sonra diğer gruba iki rek'at namaz kıldırıp selam verdi."

Hasan’dan, onun da Ebu Behre (r.a.) den yaptığı rivayette, Ebu Behrenin şöyle dediği nakledilmiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bize korku namazı kıldırdı: Ashabının bir kısmına iki rek'at kıldırdıktan sonra selam verdi. Sonra onlar geri çekildi ve diğer kısım gelip onların yerine geçti ve Resulüllah (s.a.v.) onlara da iki rek'at namaz kıldırdıktan sonra selam verdi. Böylece Peygamber (s.a.v.) dört rek'at , ashabı ise iki rek'at kılmış oldular."[15]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Necd gazası yılında idi, Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte korku namazı kıldım. Resulüllah ikindi namazına kalktı, bir grup da onunla birlikte kalktı. Diğer bir grup düşmana karşı durup arkaları kıble tarafına dönük bulunuyordu. Peygamber (s.a.v.) (namaz için) tekbir getirdi, kendisine uyan grup ile düşmana karşı duran grup da tekbir getirdiler. Sonra Peygamber (s.a.v.) ruku'a vardı, arkasındaki grup da ruku'a vardı. Sonra Peygamberimiz (s.a.v.) secdeye vardı, düşmana karşı duran grup onunla birlikte secde etti, diğeri ise ayakta durup düşmanı gözetledi. Sonra Peygamber (s.a.v.) secdeden kalktı, onunla birlikte secdeye varanlar da kalktılar ve düşmana karşı gittiler, düşmana karşı durup bekleyen grup geldi, rüku' ve secde yaptılar. Resulüllah (s.a.v.) ise bulunduğu hal üzere

bekliyordu. Sonra o grup secdeden kalktı. Peygamber (s.a.v.) tekrar ruku'a vardı, onlar da onunla birlikte ruku'a vardılar. Peygamber (s.a.v.) secde etti, onlar da onunla birlikte secde ettiler. Sonra düşman karşısında beklemekte olan grup geldi rüku' ve secde yaptılar. Resullah (s.a.v.) ve yanında olanlar oturmuş vaziyette bekliyorlardı. Sonra selam verme durumuna gelindi. Peygamber (s.a.v.) selam verdi, onların hepsi de onunla birlikte selam verdi.

Böylece hem Resulüllah (s.a.v.), hem de ona uyan iki ayrı grup ikişer rek'at namaz kılmış oldular."[16]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Zî-Kaared'de namaz kıldı, oradaki insanlar onun arkasında iki saf oluşturdular: Bir saf Peygamber'e uymak üzere tam arkasında dururken, diğer saf düşmana karşı durdu. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, arkasında durup kendisine uyan grubla birlikte bir rek'at namaz kıldı. Sonra bunlar kalkıp diğer grubun yerine geçtiler, o diğer grup geldi, Peygamber (s.a.v.) onlarla birlikte bir rek'at namaz kıldı ve artık o iki grup da geriye kalan bir rek'ati kaza etmediler."[17]

Salebe b. Zehdem (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Biz, Saîd b. As (r.a.) ile birlikte Taberistan'da bulunuyorduk. O bize şöyle sordu:

"Sizden kim Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte korku namazı kıldı?" .

Bunun üzerine Hz. Huzayfe (r.a.) ona:

"Ben kıldım", diye cevap verdi ve şöyle anlattı:

"İki gruptan her birine bir rek'at kıldırdı ve onlar herhangi bir rek'ati kaza etmediler (yani bir rek'atle yetindiler)[18]

Yine İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Cenab-ı Hak sizin Peygamberinize hazarda (eyleşik bulunulan halde) dört rek'at, seferde ise iki rek'at ve korkulu vakitlerde bir rek'at farz kılmıştır." [19]

Bu rivayetlerin sıhhat dereceleri üzerinde durmadan her birinin korku namazı hakkında delalet ettikleri farklı hüküm ve manaları belirtmemizde yarar vardır:

1- Korku namazı iki rek'attir; bir rek'ati imamla, bir rek'ati de imamsız olarak kılınmıştır.

2- Peygamber (s.a.v.) korku namazının iki rek'atini de sözü edilen iki grup cemaata imam olup kıldırmıştır.

3- Peygamber (s.a.v.) Efendimiz korku namazım her gruba ikişer rek'at olarak kıldırmış ve böylece kendisi dört rek'at olarak kılmıştır.

4- Korku namazını Peygamber (s.a.v.) iki rek'at olarak kılmış, ona uyan gruplar ise bir rek'at olarak kılmışlar ve kalan bir rek'ati ise imamsız kılmışlardır. Bundan, korku namazının bir rek'at olduğu anlaşılıyor.

5- İbn Abbas'ın (r.a.) ifadesiyle, korku namazı bir rek'at olarak farz kılınmıştır.

Görüldüğü gibi, bu beş rivayet ve hüküm arasını birleştirmek ve öylece sağlıklı bir hüküm çıkarmak lüzumu ortaya çıkıyor. Bunu da daha çok müctehid imamların ictihad, istidlal ve ihticaclarını gözden geçirdikten sonra belirtmekte fayda vardır:

a) Hanefilere göre: Seferi halde imam iki rek'at olarak kılar. Eyleşik halde ise dört rek'atliler dört rek'at olarak, üç rek'atli üç rek'at olarak, sabah farzı da iki rek'at olarak kılınır ve düşman korkusu sebebiyle rek'atlerde bir eksiltme söz konusu olmaz.

Bu durumda imam kendisine uyacak olan cemaati iki saffa ayırır: Bir saffı düşmana karşı durmak üzere görevlendirir, diğer saffı arkasına alıp -yolculuk halinde iseler- onlara bir rek'at kıldırır ve onlar ayrılıp düşmana karşı dururlar, diğer saf gelip beklemekte olan imama uyarak onunla birlikte kalan bir rek'ati kılar. Sonra ayrılıp düşmana karşı dururlar ve diğer saf gelip kalan bir rek'ati kıraatsiz olarak kılarlar ve ayrılıp düşmana karşı dururlar, diğer saf gelip kalan bir rek'ati kıraatsiz olarak kılıp namazlarını tamamlamış olurlar. [20]

Böylece imam da, cemaat de seferi halde düşman korkusu baş gösterdiği vakitlerde dört rek'atli namazları ikişer rek'at, diğer namazları aynen

kılarlar.

b) Şafiilere göre: Korkulu vakitlerdeki duruma ve şartlara göre "korku namazı" dört şekilden biriyle kılınır:

1- Düşman kıble cihetinde ise, imam, namaz kılacakları iki saffa ayırır da onlara namaz kıldırır: Her iki saf da imamın arkasında yerlerini alırlar. İmam secde edince bir saf imamla birlikte eğilip onunla iki secdeyi ifa eder; diğer saf ayakta düşmana karşı durur. O saf imamla birlikte secdeden kalkınca imamla birlikte ayakta dururlar, diğer saf secdeleri yerine getirir ve kalkıp onlara lahik olurlar. İlk gözetlemede bulunan saf ikinci rek'atte imamla birlikte secdeye varıp onları yerine getirirken, diğer saf ayakta gözetlemede bulunur. İmam teşehhüde oturunca, gözetlemede olan saf secdeye eğilir ve iki secdeyi yaptıktan sonra imama yetişip onlar da teşehhüde otururlar ve hep birlikte teşehhüdü yerine getirip selam verirler. Bu, Usfan denilen mevkide Resulüllah'ın (s.a.v.) kıldırdığı korku namazıdır.

2- Düşman kıble cihetinden başka bir tarafta ise, imam yine orduyu iki saffa ayırır ve her biriyle ayrı olarak namaz kılar.

Bu, Resulüllah'ın (s.a.v.) Batn-î Nahl'de kıldırdığı korku namazıdır.

3- Düşman yine kıble cihetinden başka bir tarafta ise, imam orduyu iki saffa ayırır: Bir saf düşmana karşı durup gözetlemede bulunurken diğer saf imamla birlikte bir rek'at kılar, ikinci rek'ate kalkılınca o saf ikinci rek'ati imamsız olarak kıldıktan sonra düşmana karşı gözetleme yerine gidip durur, diğer saf, ayakta beklemekte olan imama gelerek tabi olur. İmam onlara bir rek'at kıldırır ve teşehhüde oturunca onlar kalkıp ikinci rek'ati kendi başlarına kılıp tamamlar ve teşehhüdde beklemekte olan imama lahik olup onunla beraber selam verirler.

Bu da Resulullah (s.a.v.) Efendimizin Zatü'r-reka' mevkiinde kıldırdığı bir diğer korku namazıdır.

4- Savaş başlar da ortalık karışır veya başlamak üzere olur da korku ve endişe had safhaya varırsa, artık mü'minler ister süvari, ister yaya olarak nasıl imkan bulurlarsa öylece namazlarını kılarlar. Bu durumda kıbleden sapmaları söz konusudur ki, mazur sayılırlar. Rüku’ ve secde imkanı bulamadıkları takdirde baş işaretiyle onları yerine getirirler.[21]

c) Hanbelîlere göre: Korku namazı kitap ve sünnet ile sabit olmuştur.

Düşman ile aynı hizada bulunuyorlarba, imam orduyu iki gruba ayırır; bir grubu gözetlemede bulunmak üzere düşmana karşı gönderir, diğer guruba bir rek'at namaz kıldırır ve o grup ayrılıp düşmana karşı gözetleme yerine geçer, gözetlemede bulunan grup gelir de ayakta beklemekte olan imama uyar ve onunla birlikte bir rek'at namaz kılar. Her grup imamla bir rek'at kıldıktan sonra geri kalan bir rek'ati kendi başına kılar ve teşehhüdde beklemekte olan imama uyup selam verir.

Korku konusu namazın rek'atlerini azaltmaya tesir etmez. Yani seferi halde iseler dört rek'atli farzları iki rek'at, eyleşik halde iseler dört rek'at olarak kılarlar.[22]

d) Malikilere göre: Bu mezhep imamlarının görüş ve ictihadları, Hanbeli imamlarının görüş ve ictihadıyla aynıdır.[23]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

520 no'lu Salih b. Havvat hadisi sahihtir. O bakımdan İmam Şafii, İmam Malik, Ebu Sevr ve diğer bazı ilim adamları bununla istidlal ve ihticac etmişlerdir.

Nitekim Ali b. Ebî Talib, İbn Abbas, İbn Mes'ud, İbn Ömer, Ebu Hüreyre, Zeyd b. Sabit, Ebu Musa ve Sehl b. Ebî Hayseme'nin de mezhepleri budur, Allah hepsinden razı olsun.

521 no'lu İbn Ömer hadisi sahihtir. Müctehidlerin çoğu bu hadisle de istidlal etmişlerdir. Bu hadis, korku namazının sadece iki rek'at olduğuna delalet etmiyor, seferi halde bulundukları için iki rek'at kıldıkları anlaşılıyor. Böylece imamın her taifeye bir rek'at kıldırması ve geriye kalan bir rek'atin her taifenin kendi başına kılarak namazlarını tamamlamaları söz konusu oluyor.

522 no'lu Cabir hadisinin isnadı üzerinde duranlar olmuşsa da, ilim adamlarının çoğuna göre sahihtir. Burada secde konusu farklı biçimde yer almıştır. O bakımdan müctehidlerin çoğu bununla istidlal etmemişlerdir.

523 no'lu Cabir hadisinin de isnadının sahih olduğu belirtilmiştir. Ancak seferi halde bulundukları halde dört rek'at kılmaları üzerinde hayli durulmuştur: Müctehidlerin önemli bir kısmına göre, onun iki rek'ati farz, iki rek'ati sünnettir. Nitekim 523 no'lu el-Hasan rivayeti de bunu kuvvetlendirmektedir. Gerçi İbn Kattan, Ebu Bekir'in korku namazı vuku' bulduktan bir müddet sonra İslam'a girdiğini ve o sebeple bu rivayetin malul bulunduğunu söylemişse de, Hafız İbn Hacer bu tesbiti hadisin sıhhatına te'sir eden bir illet olarak görmemiştir. Nitekim İmam Şafii bu hadislerle istidlal etmiştir.

Ebu Cafer et-Tahavî yukarıda iki hadiste belirtilen korku namızının dört rek'at kılındığı şeklindeki hükmün neshedildiğini, yani bu hükmün kaldırıldığını belirtmişse de bunu isbat eder anlamda bir delil ortaya koyamamıştır.[24]

525 no'lu Ebu Hüreyre hadisi hakkında Ebu Davud ve el-Münzeri susup birşey söylememişlerdir. Nesai, "Bunun isnadındaki ricalin hepsi sahihtir." diyerek hadisin istidlale salih bulunduğunu belirtmiştir. Ebu Davud ise, bu hadisi ayrıca diğer bir tarikten sevkederek almıştır. Ancak isnadında Muhammed b. İshak bulunuyor ki, bu zat hakkında söylenenler pek şöhret bulmuştur.[25]

526 nolu İbn Abbas hadisini Nesai tahlil ederken ricalinin sahih olduğunu belirtmiş ve Hafız İbn Hacer bununla ihticac edip üzerinde bir söz, bir hüküm beyan etmemiştir.[26] Aynı zamanda İbn Hibban da bu hadisi sahihlemiştir.

527 nolu Salebe hadisinin isnadındaki ricalin hepsi sahihtir. Bununla beraber Ebu Davud, el-Münzeri ve İbn Hacer bu rivayet üzerinde bir görüş beyan etmemişlerdir.

528 nolu İbn Abbas hadisi üzerinde durulmuş ve bu bâbda Nesai'nin Cabir'den, Bezzar'ın İbn Ömer'den yaptıkları rivayetin isnadının zayıf olduğu tesbit edilmiştir. Bu ikisinin rivayet ettiği hadis şöyledir:

"Korku namazı ne yönde olursa olsun, hangi tarzda bulunulursa bulunulsun bir rek'attir."

Çıkarılan Hükümler

1- Korku namazı, düşmana karşı çıkılıp tehlike baş gösterdiği günlerde veya vakitlerde kılınır.

2- Seferi durumda iseler, diğer seferi hallerde olduğu gibi dört rek'atli farzları iki rek'at olarak kılarlar. Sabah ve akşam namazı ise, kısaltma yapılmadan aynen kılınır.

3- Eyleşik durumda iseler, hiçbir namazda kasr (kısaltma) yapılmaz.

4- Seferi halde imam orduyu veya beraberinde bulunan birliği iki gruba ayırır, bir grup düşmana karşı gözetleme durumuna geçer, diğer grup imama uyup bir rek'at kıldıktan sonra ya geri kalan bir rek'ati kendi başlarına kılıp öylece düşmana karşı durarak gözetleme vaziyeti alırlar ya da o rek'ati kılmadan gözetleme yerine geçip beklerler. İkinci grup ayrılıp kendilerini ayakta beklemekte olan imama uyarak onunla birlikte bir rek'at kıldıktan sonra ayrılırlar, bu durumda birinci grup gibi, ya kalan bir rek'ati, kendi başlarına kılıp öylece düşmana karşı vaziyet alırlar, ya da kılmadan gidip vaziyet alırlar ve ikinci grupla birlikte oturmakta olan imama uyup birlikte selam verirler.

5- Eyleşik durumda iseler, imam her gruba iki rek'at kıldırır ve geri kalan iki rek'ati onlar kendi başlarına kılıp tamamlarlar.

İmam ile birlikte selam verme imkanları varsa ona göre bir ayarlama yaparlar. O imkan yoksa, kendi başlarına kıldıkları iki rek'atten sonra selam verirler.

6- İmam ile birlikte kılma imkanları olmadığı takdirde herkes yalnız başına imkan bulduğu şekilde kılar.

7- Rüku ve secde etme imkanı olmadığı vakitlerde baş işaretiyle bunları yerine getirir. Ayakta durup kıraati o vaziyette yerine getirmek mümkün olmadığında yürüdüğü halde bu rüknü eda eder.

Bu hususta müctehid imamların farklı ictihadları vardır. Onları bundan sonraki kısımda belirteceğiz.

Tehlike Artıp Korku Şiddetlendiği Zaman Namaz Nasıl Kılınır?

Namaz, vakti girince farz-ı ayn olarak kılınması gerekli bir ibadettir. Fevkalade bir durum olmadıkça geciktirilmesi, yani kazaya bırakılması caiz değildir.

Bilindiği gibi, namazın 12 farzı vardır. Bunların altısı namaz dışında olanıdır ki, namazın şartları olarak belirlenir. Altısı ise içindedir ki, bunlar namazın rükünleri olarak bilinir. Zaruri bir hal ortada yokken namazın şartlarından birinin terki namazın sıhhatına mani olur, böylece kılınan namaz sahih olmaz. Rükünlerden birinin terki namazın bozulmasına ve yeniden kılınmasına sebeb olur.

Ancak savaş halinde şiddetli korku ve tehlike baş gösterdiğinde bu rükünlerden birinin veya birkaçının terkinden dolayı namaz bozulur mu, yani kılınan namaz sahih olur mu? Aynı zamanda böyle durumlarda bazı rükünleri terketmektense namazı kazaya bırakmak, yani geciktirip vaktin dışına çıkarmakta bir sakınca var mıdır?

Bütün bu hususları ancak hadislerden ve hadislerin ışığında ictihad eden fakihlerin görüş ve tesbitlerinden öğrenmemiz mümkündür.

Konuyla İlgili Hadisler:

İbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayette, adı gecen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz korku namazını vasfederken şöyle buyurdu:

"Eğer korku bundan da şiddetli olursa, o takdirde (namazı) süvari ve yaya olduğunuz halde (nasıl mümkünse öyle) kılarsınız."[27]

Abdullah b. Üneys (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz beni, Halid b. Süfyan el-Hüzeli'ye gönderdi. Halid Arefe ve Arafat cihetinde idi. Peygamber (s.a.v.) bana şu emri verdi:

"Git, onu öldür."

Onu gördüğüm zaman ikindi vakti girmiş bulunuyordu. Ben, benimle onun arasındaki mesafeyi aşmak sebebiyle namazın gecikmesinden pek endişe etmiyordum. (Yani vakit çıkmadan onun işini bitireceğimi tahmin ediyordum). Bununla beraber (ne olur, ne olmaz) hem yaya olarak yürümeye devam ettim, hem de ona doğru yönelik halde baş işaretiyle namazı kılmaya başladım. Ona yaklaştığımda, bana dönüp sordu:

"Sen kimsin?" cevap verdim:

"Araplardan bir adamım. Bana ulaşan bilgiye göre, sen şu adam (Hz. Muhammed) e karşı (adam) topluyor muşsun, işte onun için sana geldim". O da:

"Evet, ben bu hususta (bir şeyler toplayıp hazırlık içinde) bulunuyorum" dedi. Onunla birlikte bir saat kadar yürüdüm; ta ki imkan hasıl oldu ve kılıcımla onun üzerine çullandım ve (vücudu) soğuyuncaya kadar" üzerinde durdum."[28]

İbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Ahzab (savaşın)dan döndüğü gün aramızda durup şöyle seslendi:

"Sizden hiç kimse Benî Kurayze'ye varmadan ikindi namazını kılmasın."

Bununla beraber insanlar ikindi namazının fevt olmasından (vaktinin çıkmasından) endişe ettiler de henüz Benî Kurayze'ye varmadan namazı kıldılar. Bir diğer grup ise: "Biz ancak Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in emrettiği yere varınca namaz kılarız, isterse vakit çıkmış olsun" dediler. (Resulüllah (s.a.v.) ile buluştukları zaman, durum ona arzedildi). Resulüllah bu iki gruptan hiçbirini kınamadı."[29]

Fakih İmamlarının İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Korku ister düşmandan, isterse bir canavardan olsun, belirtilen şekilde namaz kılınır. Aynı zamanda durup, kılmak tehlikeli olduğu takdirde yürüdüğü halde namazını kılar. Ancak namaz kılarken düşmanla savaşırlarsa, namaz hükümsüz olur. Çünka savaş, namazla ilgili amellerden değildir.

Savaş tehlikesi artar da korku şiddetlenirse, o takdirde süvari halde hangi yöne müteveccih bulunurlarsa bulunsunlar herkes kendi başına namazını kılar. Rukü' ve secdeleri baş işaretiyle yerine getirirler. Normal duruma geçince bu vaziyette kılınan namazın iadesi gerekmez.

Belirtilen durumda süvariler cemaat halinde namaz kılmazlar. Bu hem mümkün değil, hem de tehlike arzedebilir. Ancak aynı binek üzerinde bulunan iki kişiden öndeki imam, arkasındaki cemaat olabilirler.[30]

Savaş halinde süvari olan kimse namaz kılmak için bineğinden inip kılması mümkün olduğu takdirde hayvan üzerinde kılması caiz olmaz.

Savaş bilfiil başlamışsa, artık namaz kılınmaz ve geciktirilir. Nitekim Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Hendek gazasında günün önemli kısmında devamlı savaş halinde bilfiil bulunduğu için dört vakit namazını kılamadı ve savaştan sonra karanlık çökünce onları kaza ettikten sonra şöyle buyurdu:

"Bizi vusta (ikindi veya öğle veya akşam) namazından alıkoydular. Allah onların kabirlerini ateşle doldursun."[31]

b) Şafîilere göre: Savaş iyice kızıştığı ve korku arttığı zaman ister süvari, ister piyade olsunlar imkanları nasıl elverirse öylece namaz kılarlar. Bu durumda kıbleden başka cihete sapmalarında mazur sayılırlar. Aynı zamanda namaz efaline uymayan hareketlerde bulunmalarından dolayı da namazları bozulmaz. En sahih tesbit de budur.. Rüku’ ve secde yapmaktan aciz olurlarsa, baş işaretiyle bu rükünleri yerine getirirler, ancak secde için biraz fazla başlarını eğerler. Normal duruma geçilince artık savaşta kıldıkları namazları kana etmeleri gerekmez.[32]

c) Hanbelilere göre: Savaş iyice kızışır, korku ve tehlike artarsa, o takdirde süvari veya piyade olarak nasıl mümkünse öyle namaz kılınır. Kıbleye yönelmek mümkün olmadığı takdirde hangi cihete yönelik olurlarsa olsunlar namazlarını kılarlar. Rüku ve secdeyi baş işaretiyle yerine

getirirler. Bilfiil savaşı sürdürürken yine de namazı geciktirmezler, yani vaktinden çıkarmazlar.[33]

d) Malikilere göre: Savaş kızışır da tehlike artarsa, kılıçlar, yani silahlar da yerinde kullanılırsa, artık herkes imkan nisbetinde namazını baş işaretiyle kılar, onu vaktinin dışına çıkarmamaya çalışır.. Bu durumda ister süvari, ister piyade durumunda olsunlar namazı terketmezler.[34]

Tahliller Ve Rivayetler

536 no'lu İbn Ömer hadisi aynı zamanda Buharî'de Bakara Suresi'nin tefsirinde şu lafızla geçmektedir:

"Eğer korku bundan da şiddetliyse, (savaşçılar) yaya olarak ayakta durdukları halde veya süvari bulundukları halde namazlarını kılarlar; yüzlerini kıbleye veya başka bir cihete çevirmiş halde bunu yerine getirirler."

Müslim'de de buna yakın şekilde rivayet edilmiş; İbn Huzeyme de bu anlamda Malik hadisini nakletmiştir.

Nevevî el-Mühezzeb şerhinde diyor ki:

"Bu rivayet korku namazımn hükümlerinden bir hükmü beyan etmektedir ki, tefsire muhtaç değildir."

537 no'lu Abdullah b. Üneys hadisi hakkında Ebu Davud ve el-Münzerî susup bir şey söylememişlerdir. İbn Hacer ise bunu hasenlemiştir.

Her iki hadis de korku şiddetlendiği zaman imkanın elverdiği şekilde namaz kılmanın cevazına ve sıhhatına delalet etmektedir.

538 no'lu İbn Ömer hadisi sahihtir ve ictihad düzeyinde bulunan her müctehidin ictihadında musab olduğuna delalet etmektedir. Buhari ve diğer ilim adamları bu hadisle istidlal edip ima ile namaz kılmanın caiz olduğunu belirtmişlerdir.

Çıkarılan Hükümler

1- Savaş kızıştığı zaman, savaşçılar ister yaya, ister süvari durumunda bulunsunlar, namazları terketmeyip kılarlar. Ancak İmam Ebu Hanife'ye göre, savaşın fiilî durumunda namaz kılınmaz, geciktirilir.

2- Kıbleye yönelmek mümkünse yönelilir, değilse herhangi bir cihete yönelik bulunulduğu halde kılınır.

3- Rüku' ve secdeler baş işaretiyle yerine getirilir

4- Vaktinde eda edildiğinden, normal zamana geçilince kaza edilmez.

Güneş Tutulma Namazı

Şüphesiz ay ve güneş Allah'ın varlığına ve kudretinin yüceliğine delalet eden iki önemli ayet ve belgedir.

Ayın dünya ile güneş arasına girmesiyle güneş tutulması olayı meydana gelir.

Ayın yörüngesi dünya ile güneş arasından geçerse, o zaman ayın gölgesi dünyanın üzerine düşer. Böylece dünyanın gölgede kalan yerlerinde güneş görülmez olur. Buna "Güneş Tutulması" denir.

Dünya devamlı surette güneşe karşı bulunduğu için uzaya doğru dünyadan bir gölge konisine rastladığı zaman dünyadan kısmen veya tamamen görünmez olur; yani dünya, güneşle ay arasında bulunduğu için ay üzerine gölgesi düşer; bu gölge onun birkısmmı veya tamamını kaplar. Böylece "Ay Tutulması" olayı meydana gelir.

Namaz vakitlerini güneş saatlerine göre düzenleyip yerine getirmenizi emreden İslam Dini, ilahî düzenlemenin kusursuz devam etmesine, saniye şaşmadığına delalet eden güneş ve ay tutulması olayından dolayı Cenabı Hakk'ın kudretinin yüceliği karşısında eğilip secde etmemizi emretmesi yadırganabilir mi? Bunun kadar tabii ne olabilir? Sözü edilen olaydan

dolayı namaz kılmak güneş ve aya değil, onları yaratıp belli hesaplara bağlayarak insanoğlunun hizmetine veren Allah'adır.

İlgili Hadisler:

Abdullah b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) zamanında güneş tutulması meydana gelince, "es-Salate Camiaten" diye namaza çağırıldı. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bir secde, iki rüku’ yaptı. Sonra kalktı bir secde, iki rüku’ daha yaptı. Arkasından güneş açıldı (tutulma olayı sona erdi)." Yani iki rek'at olarak kıldı. Her rek'atinde iki rüku', bir secde yaptı.

Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

"Bundan daha uzun ne rüku', ne de secde yapmış bulunuyordum."

Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz devrinde güneş tutulması olayı meydana geldi. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) bir çağırıcı göndererek "es-Salate Camiaten" dedirterek namaza davet ettirdi ve kalkıp dört rüku' ve dört secdeyle iki rek'at namaz kıldı."

Yine Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in hayatında (yaşadığı zaman) güneş tutulması olayı meydana geldi. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) çıkıp Mescid'e gitti. Namaza durup tekbir getirdi; insanlar da Onun arkasında durup saf bağladılar. Peygamber uzun kıraatte bulunduktan sonra uzun bir rüku’ yaptı ki bu birinci kıraatten biraz aşağı (kısa) idi. Sonra başını kaldırdı ve Semi'allahu Limen Hamidehu Rabbena Leke'l-Hamd dedi. Sonra ayakta durup yine birinci kıraatten biraz aşağı (kısa) olmak üzere uzun kıraatte bulundu. Sonra tekbir getirip, birinci rüku'dan biraz kısa rüku' yaptıktan sonra başını kaldırıp Semi'allahü Limen Hamidehu Rabbena Leke'l-Hamd dedikten sonra secdeye vardı. Sonra bunun gibi ikinci rek'ati kıldı ve

böylece dört rek'ati dört secdeyle tamamladı ve O henüz namazı bitirmemişti ki güneş açılıverdi.

Sonra Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz kalkıp hutbe okudu, Allah'a layık olduğu şekilde senada bulundu ve sonra şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki güneş ve ay, Aziz ve Celil olan Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunlar ne bir kimsenin ölümü, ne de hayatı (ve doğumu) için tutulurlar. Ancak siz güneş ve ayın tutulduğunu gördüğünüz zaman namaza yonelip ondan yardım ve medet bekleyin."

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Güneş tutulması" olayı meydana geldi. Resulüllah (s.a.v.) namaza durdu, Bakara Suresi uzunluğunda.kıraati uzattı. Sonra uzun bir rüku' yaptı. Sonra başını kaldırıp ayakta uzun süre durdu ki bu birinci kıyamdan biraz kısa idi. Sonra birinci rüku'dan biraz kısa olmak üzere uzun bir rüku' yaptı. Sonra secdeye vardı ve arkasından kalkıp birinci kıyamdan biraz az olmak üzere uzun bir kıyamda bulundu. Sonra birinci rüku'dan biraz az olmak üzere uzun bir rüku' yaptı. Sonra başını kaldırdı ve birinci kıyamdan biraz kısa olmak üzere uzun bir kıyamda bulundu. Sonra yine birinci rüku'dan biraz kısa olmak üzere uzun bir rüku' yaptı. Sonra secdeye varıp namazı bitirince güneş te açılmış oldu. Arkasından şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki güneş ve ay, Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunlar ne bir kimsenin ölümü, ne de hayatı için tutulurlar. Siz böyle bir olayı gördüğünüz zaman Allah'ı anın.."[35]

Esma (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen demiştir ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, güneş tutulması sebebiyle namaza durdu ve kıyamı uzattı. Sonra uzun bir rüku' yaptı; arkasından kalkıp yine uzun bir kıyam ve uzun bir rüku' yaptı. Sonra başını kaldırdı ve secdeye gitti ve secdeleri uzattı. Sonra kalkıp uzun bir kıyam yaptı; sonra rüku'a varıp uzun süre rüku'da durdu. Sonra kalkıp uzun bir kıyam daha yaptı; sonra uzun bir rüku' yaptı. Sonra başını kaldırdı ve secdeye varıp secdeleri uzun tuttu. Sonra başını kaldırdı, sonra yine secdeye vardı ve onu da uzun uttu. Sonra namazı bitirdi."[36]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayette, diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) zamanında güneş tutulması olayı meydana geldi. Bu sebeple Resulüllah (s.a.v.) ashabıyla birlikte namaz kıldı: Kıyamı o kadar uzattı ki, (neredeyse) ashab yere kapanacaktı. Sonra rüku'a vardı ve uzattı. Sonra yine uzun bir rüku' yaptı. Sonra iki secde yaptı. Sonra ayağa kalkıp birinci rek'atte yaptıklarını aynen yaptı ve böylece dört rüku' ve dört secdeyle (iki rek'at) kılıp tamamladı."[37]

Yine Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında güneş tutulması olayı meydana geldi. Resulüllah (s.a.v.) o sebeple namazı altı rüku' ve dört secdeyle kıldı." [38]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz güneş tutulması sebebiyle namaz kıldı: Ayakta okudu; sonra rüku'a vardı. Sonra kalkıp tekrar okudu ve rüku'a vardı. Sonra kalkıp tekrar okudu ve rüku'a vardı. Sonra da secdeye vardı. Diğer rek'at de bunun gibi idi."[39]

Yine İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) güneş tutulması sebebiyle namaz kıldı: Ayakta okuduktan sonra rüku'a eğildi. Sonra tekrar okudu ve rüku'a eğildi. Sonra yine kalkıp okudu ve rüku'a vardı. Sonra yine kalkıp okudu ve rüku'a eğildi. Ondan sonraki rek'atte bunun gibi yaptı."[40]

Diğer bir lafızla:

"Resulüllah (s.a.v.) sekiz rüku'u dört secdeyle kılmış oldu."

Ubey b. Ka’b (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında güneş tutulması olayı meydana geldi. O sebeple Resulüllah (s.a.v.) ashabıyla birlikte namaz kıldı: Uzun surelerden birini okudu ve beş rüku', iki de secde yaptıktan sonra ikinci rek'ate kalktı; yine uzun bir sure okudu, beş rüku' iki secde yaptıktan sonra, diğer namazlarda olduğu gibi kıbleye yönelik vaziyette oturdu ve güneş açılıncaya kadar dua etti."[41]

Güneş tutulması sebebiyle kılınan namazda kıraat aşikar olarak yerine getirilir.

Bu konuda Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz güneş tutulması sebebiyle kıldığı namazda kıraati aşikar yerine getirdi; böylece iki rek'atte dört rüku', dört de secde yaptı."[42]

Bu hadisin aksine ikinci bir rivayet Semüre (r.a.) den yapılmıştır. Adı geçen diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bize güneş tutulması sebebiyle iki rek'at namaz kıldırdı. Namazda Ondan hiçbir ses duymadık (kıraati gizli okudu)."[43]

Ay Tutulması Namazı:

Hasan el-Basrî (rahmetullahi aleyh) diyor ki:

"İbn Abbas (r.a.) Basra'da emir olarak bulunduğu bir sırada ay tutulması olayı meydana geldi. Bunun üzerine adı geçen çıkıp bize iki rek'at namaz kıldırdı ki her rek'atte iki defa rüku' yaptı. Sonra ayrılıp bineğine binince şöyle dedi:

"Ben, Hz. Peygamberin (s.a.v.) namaz kıldırdığı gibi namaz kıldırdım, Ondan gördüğümü aynen yaptım."[44]

Hadislerin Ve Rivayetlerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Güneş tutulması olayı sebebiyle namaz kılmak vacip midir, yoksak sünnet midir? Bu Hususta mezhep imamlarının farklı görüş ve ictihadları olmuştur. İmam Muhammed'in bu namazla ilgili beyanı, onun sünnet olduğuna delalet etmektedir. Şöyle ki, adı geçen cemaatle kılınan namazlardan söz ederken diyor ki:

"Nafile namazlardan -Ramazan'da geceleyin Teravih ve bir de güneş tutulma namazı dışında- hiçbiri cemaatle kılınmaz." Müstesna minhunun cinsinden olduğuna bakılınca, güneş tutulması sebebiyle kılınan namazın da nafile (sünnet) olduğu anlaşılıyor.

Diğer bazı fukahaya göre, hadislerde Resulüllah'in (s.a.v.) böyle bir olay karşısında mü'minlerin ne yapması gerektiğini şöyle açıklarken: "Allah'a hamd edin, O'nu tekbir getirerek ululayın, O'nu tesbîh edin ve namaz kılın." bunu emir siğasıyla söylemiştir. Malum başka karine olmadığı takdirde emir vücubu gerektirir.

İmam Ebu Hanife ise bu namaz hakkında şöyle demiştir:

"Dilerseniz iki rek'at, dilerseniz dört rek'at ve dilerseniz daha fazla rek'at kılabilirsiniz." Şüphesiz böyle bir tahyîr ancak nafile namazlar hakkında cari olur; farz ve vacip namazlar hakkında tahyîr söz konusu olamaz. Bu da, güneş tutulması sebebiyle kılınacak namazın sünnet olduğunu gösteriyor.

Güneş tutulması namazı iki rek'attir; her rek'atinde bir rüku’ iki secde yapılır; diğer namazlardan farksızdır. Aynı zamanda cemaatle değil münferiden kılınır.[45]

b) Şafiilere göre: Güneş tutulması sebebiyle Peygamber (s.a.v.) namaz kılınmasını emretmiştir. Bunun için mekruh vakit yoktur. Namazdan sonra güneş açılınca imam hutbe okur. Tutulma olayı geçtikten sonra artık namaz kılınmaz.[46]

Böylece bu mezhebe göre, güneş tutulmasıyla ilgili namaz vaciptir. Çünkü Resulüllah'ın (s.a.v.) emri vardır. Emir ise vücubu gerektirir.

Güneş tutulması olayıyla ilgili, cumada olduğu gibi iki hutbe okunur. Hamd ve salat-ü selam ile başlanır. Müslümanlara hayır, iyilik, tevbe ve tekarrub ile tavsiye edilir.

Güneş tutulması namazı ezansız ve ikametsiz kılınır.

Güneş Tutulması Namazının Kılınışı:

Namazı kıldıracak olan imam kalkar tekbir getirir ve farz namazlara başladığı gibi başlar, yani iftitah duasını okur. Sonra birinci rek'atte ezber biliyorsa Bakara suresini okur veya o nisbette Kur'andan ayetler okur. Sonra rüku'a varır ve rüku'da Bakara suresinden 200 ayet okuyacak kadar bir süre durur. Sonra başını kaldırır ve Semi'allahu Limen Hamidehu Rabbena Leke'l-Hamd der. Sonra yine ayakta Bakara Suresinin 200 ayetine denk gelecek şekilde Kur'an'dan ayetler okur. Sonra rüku'a varır ve birinci rüku'da beklediği nisbetin üçte ikisi kadar bekler; sonra başını kaldırıp dikelir ve secdeye eğilir. Sonra ikinci rek'ate kalkar, ayakta Bakara suresinin 250 ayetine denk gelecek uzunlukta ayetler okur ve arkasından rüku'a varır, orada Bakara suresinin 70 ayetine denk gelecek uzunlukta ayetler okur; sonra başını kaldırır ve Fatihayı okur, arkasından Bakara Suresinin 100 ayetine denk gelecek uzunlukta ayetler okur. Sonra rüku'a varır ve Bakara suresinin 50 ayetine denk gelecek uzunlukta ayetler okur. Sonra başını kaldırıp dikelir ve secdeye eğilerek namazı tamamlar.

Bu namazın hem birinci, hem de ikinci rek'atinde Fatiha okunur. Onlardan birinde onu terkederse, o rek'ate itibar edilmez, yerine başka bir rek'at kılması gerekir ve namazın sonunda yanılma secdesi yapar.[47]

c) Hanbelilere göre: Güneş ve ay tutulmasıyla ilgili namaza "Salatü'l-Küsûf" adı verilir. Bu iki olaydan biri meydana gelince, mü'minler namaza yönelip ya cemaat halinde, ya da yalnız başlarına kılarlar.

Güneş ve ay tutulmasıyla ilgili namaz, müekked sünnettir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) hem onu kılmış, hem de kılınmasını emretmiştir. Bu namazın meşruiyeti üzerinde hilaf yoktur, yani buna muhalefet eden olmamıştır.

Sözü edilen namaz şöyle kılınır: Birinci rek'atte Fatiha ve uzun bir sure aşikar (yani sesli) okunur. Sonra rüku'a varılır ve rüku' uzatılır. Sonra rüku'dan kalkılır ve ayakta yine kıraatte bulunulur, ancak birincisi kadar uzun tutulmaz. Sonra rüku'a varılır ve yine birinci rüku'dan biraz kısa olmak üzere uzatılır. Sonra iki uzun secde yapılır. Sonra kalkılır bu iki rek'atin aynı olmak üzere iki rek'at daha kılınır ve böylece dört rüku' ve dört secdeyle bu namaz kılınmış olur. Tabii namazın sonunda teşehhüde oturulur ve arkasından selam verilir.[48]

Ancak bu konuda müstehab olan şudur: İki rek'at namazı kılmak, birinci rek'atte iftitah duasından sonra euzü çekip Fatihâ'yı ve Bakara suresini veya o uzunlukta Kur'an'dan ayet okunur. Sonra rüku'a varılır ve 100 defa tesbih getirilir. Sonra rüku'dan kalkılır ve Semi'allahu Lîmen Hamîdehu Rabbena Leke'l-Hamd denilir. Sonra Fatiha ve.Al-i İmran Suresi veya bu sure uzunluğunda Kur'an'dan ayetler okunur. Sonra birinci rüku'un üçte ikisi nisbetinde rüku'da durur ve yine Semi'allahu Limen Hamidehu denilir. Sonra secdeye varılır ve iki secde de uzatılır. Sonra ikinci rek'at buna nisbetle biraz kısa tutulur.

Böylece her rek'atte iki kıyam, iki kıraat, iki rüku’ ve iki secde yapılır. Gece olsun, gündüz olsun kıraat sesli okunur. Hutbe okunmaz. Çünkü İmam Ahmed'den buna dair yani hutbe okunmasına dair bir rivayet gelmemiştir. [49]

d) Malikilere göre: Dört rek'at olarak kılınır. Her rek'atte Fatiha okunur ve kıraat gizli okunarak yerine getirilir. Rüku’ uzun tutulur. Cemaat halinde kılınması nriistehabdır. Kadınlar ise kendi evlerinde bu namazı kılarlar. Böylece her rek'atte iki uzun rüku' ve iki kıyam yapılır ve sonunda secde yapılarak namaz tamamlanır.[50]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

Her rek'atte iki rüku' yapıldığına dair birçok rivayetler vardır: Ahmed b. Hanbel'in Hz. Ali'den, Nesai'nin Ebu Hüreyre'den, Hafız Bezzar'ın İbn Ömer'den (Allah hepsinden razı olsun) bu hususta rivayeti bu cümledendir. O bakımdan Hanefîlerin çoğunun dışında diğer bütün müctehid imamlar bu rivayetlerle istidlal etmişlerdir. Müslim'in Cabir'den yaptığı rivayette de buna yakın bilgi vardır.

547 nolu Cabir hadisini Beyhaki de rivayet etmiş ve onu Şafii'den naklettiğini belirtmişse de bu yanlıştır. Aynı hadisi Müslim kendi sahihinde Ebu Bekir b. Ebi Şeybe'den, o da İbn Nümeyr'den, o da Abdülmelik'den, o da Ata'dan, o da Cabir'den rivayet etmiştir.

548 nolu İbn Abbas hadisini Tirmizi, Muhammed b. Beşşar'dan, o da Yahya b. Said'den, o da Süfyan'dan, o da Habib b. Ebi Sabit'den, o da Tavus'tan, o da Peygamber (s.a.v.) Efendimizden rivayet etmiştir. Ancak yapılan araştırmada Habib'in Tavus'dan işitmediği anlaşılmış ve o bakımdan hadis malûl sayılmıştır. Nitekim Beyhaki bu hususta diyor ki:

"Habib her ne kadar sıka (güvenilir) sayılsa da, o tedlis yapıp Tavus'tan işittiğini beyan etmemiştir."

549 nolu İbn Abbas hadisini her ne kadar Tirmizi sahihlemişse de İbn Hibban onun sahih olmadığını belirtmiştir.[51]

550 nolu Ubey hadisini aynı zamanda Hakim ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Ancak senedi itibariyle Şeyhan onunla ihticac etmemişlerdir. Bu demektir ki Buhari ile Müslim bu hadisi ihticaca uygun görmemişlerdir. İbn Seken ise onu sahihlemiştir. Hakim de "Bunun ravileri doğru kişilerdir" diyerek tesbitini ortaya koymuşsa da hadisin senedinde Ebu Cafer İsa b. Abdillah b. Mahan er-Razi bulunuyor ki, İbn Medeni onun hadîslerini birbirine karıştırdığını kaydetmiştir. İbn Main ise "O sıka (güvenilirdir)" diyerek hadisiyle ihticac edilebilir görüşünü ortaya koymuştur.[52]

552 nolu Semure hadisine gelince: İbn Hibban ile Hakim onu sahihlemiştir. Ancak İbn Hazm, onun ravilerinden Salebe b. İbad'ın cehaleti sebebiyle onun muallel olduğunu belirtmiş, yani bu bakımdan sıhhatini zedeler mahiyette böyle bir cehaletin söz konusu olduğuna dikkat çekmiştir. Nitekim İbn Medeni de onun meçhul bir kimse olduğunu söylemiştir.[53]

Salebe tabiindendir. Semure (r.a.) den hadis istima' etmiştir, (işitmiştir.) Ondan da Esved b. Kays İstiska ile ilgili hadisi rivayet etmiştir. Ancak İbn Medeni onun birçok meçhul kişilerden rivayet ettiğine dikkat çekerek sıka olmadığını belirtmek istemiştir.

Şevkani de bu zattan söz ederek birtakım nakillerde bulunmuş ve Zehebi'nin tesbitlerini aktarmıştır.

Bu manada bir diğer hadisi Ebu Ya'la ile Beyhaki İbn Abbas (r.a.) dan şöyle rivayet etmişlerdir: "Güneş tutulması sebebiyle namaz kılmakta olan Rasulüllah'ın (s.a.v.) yanında bulunuyordum. Kendisinden kıraati esnasında Kur'an'dan bir harf olsun işitmedim."

Ancak bu hadisin isnadında İbn Lüheya bulunuyor ki bu zat hakkında farklı görüşler vardır.

Güneş tutulmasıyla ilgili namazda kıraatin aşikar okunması hakkında Buhari, Hz. Aişe (r.a.) hadisini Semure hadisinden daha sahih kabul etmekte ve ihticaca salih olduğuna işarette bulunmaktadır. Ancak İmam Şafii bu konuda Semure hadisini tercih etmiş ve İbn Abbas'ın (r.a.) rivayetine muvafık olduğunu sebeb-i tercin olarak göstermiştir.

553 nolu Hasan el-Basri rivayeti hakkında farklı tesbitler bulunuyor: Şevkani'nin tesbitine göre, sahih değildir. "Çünkü İbn Abbas (r.a.) Basra'da bulunduğu yıllarda Hasan el-Basri orada bulunmuyordu" diyor.

Rivayeti sahih kabul edenler ise, Hasan el-Basri'nin "Bize namaz kıldırdı" sözünü te'vil ederek "Basra halkına namaz kıldırdı" manasına geldiğini belirtmişlerdir.

Çıkarılan Hükümler

1- Güneş tutulmasıyla ilgili namaz meşrudur. Sünnet ile sabit olmuş ve ashabın önemli bir kısmının rivayet ve ameliyle sübut bulmuştur.

2- Bu konuda daha çok kıyasa yönelen İmam Ebu Hanife, bunun da diğer farz namazlar şeklinde kılınacağını belirtmiştir.

3- İki veya dört rek'at olarak kılınabilir.

4- Cemaat halinde ve münferiden de kılınabilir.

5- Bu namaz için mekruh vakit hükmü kalkar, yani tutulma olayı hangi vakitte meydana gelirse gelsin kılınabilir. Bu daha çok İmam Şafii'nin ictihadıdır.

6- Güneş tutulma olayı geçip güneş tam görülmeye başlayınca artık güneş tutulma namazı kılınmaz.

7- Namaz kılınıp güneş açılınca dua edilir; bazı müctehidlere göre hutbe okunur.

8- Bu namaz için ezan okunmaz, ikaamet getirilmez; sadece "es-Salat Camia" denir.

9- Güneş tutulmasıyla ilgili namaz İmam Şafii'ye göre vaciptir.

10- Her rek'atinde iki rüku' ve iki kıyam yapılır.

11- Kıraat ve rüku'lar uzun tutulur.

12- Secdeler normal tutulur.

13- Müctehidlerin çoğuna göre, kıraat aşikar okunur. İmam Malike göre gizli okunur.

İstiska (Yağmur Dileme) Namazı

Yağmur yağması, bulutların oluşup yağmur yüklenerek indirecek duruma gelmesi şüphesiz ki birtakım fiziki kanunlara ve bilinen sebeplere dayanmaktadır. Ancak unutmamak gerekir ki bu kanunlar ve sebepler kendi haline bırakılmamıştır. Şart ve ortam oluştuğunda yağmur yağması normal kabul edilirse de bazı hallerde her şeye rağmen yağmur yağmamakta ve kuraklık sürmektedir. Zira kainatta "tabii olaylar" denilen hemen her hadise ilahi plan ve programa göre cereyan eder veya ona göre gerçekleşir. Gelişigüzel, sebepsiz, illetsiz, plansız ve programsız hiçbir olayın meydana gelmesi düşünülemez. Sebep ve illetleri ilahî programa göre harekete geçiren görevli melekler vardır. Böylece bir olayın meydana gelmesini sağlayan sebepler ve illetler mevcut olunca, onları bağlı bulundukları kanunlar ve program doğrultusunda harekete geçiren melekler de ilahi irade düzeyinde hizmete katılırlar.

Ayrıca yağmurun oluşmasını sağlayan sebep ve illetler oluşmayabilir ve uzun süre yağmur yağmayıp ihtiyaç had safhaya gelebilir. Şüphesiz bu olayda da görevli meleklerin varlığını unutmamak gerekir.

O bakımdan gerek sebeplerin oluşturulması, gerekse o sebepleri harekete geçirip yağmur yüklü bulutların meydana gelmesi için her şeyi kudretinin tasarrufu altında bulunduran Allah'a'el açıp dua etmek, nemli gözlerle

dilekleri O'nun kapısına sunmak da kulluğumuzun gereği ve imanımızın bir başka belirtisidir.

Bunun için Allah'ı ve O'nun cari kanunlarını, melekleri ve görevlerini en iyi bilen Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz kuraklık baş gösterdiğinde tam tezellûl, teslimiyet ve mahviyet içinde çıkıp toplu halde namaz kılmayı, dilekte bulunmayı tavsiye buyurmuştur. Zira bu durumda ilahi rahmet harekete geçip kullarından yana tecelli eder.

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Halk yağmur yağmamasından ve kıtlık tehlikesi söz konusu olduğundan dolayı Rasulüllah'a (s.a.v.) baş vurup hallerini arzettiler. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) minberin açık havadaki namazgaha çıkarılmasını emretti ve yağmur namazı, duası için oraya çıkılacağı bir günü vadetti. O gün gelince Rasulüllah (s.a.v.) güneş doğmaya başlayınca çıktı, minber üzerinde oturdu, tekbir getirip Aziz ve Celil olan Allah'a hamd ettikten sonra şöyle buyurdu:

"Sizler ülkenizde kıtlık ve sıkıntı baş gösterdiğinden şikayetçi oldunuz ve sizden yana yağmur yağmasının zamanının geciktiğini ifade ettiniz. Oysa Cenab-ı Hak O'na dua etmenizi emretmiş ve ettiğiniz takdirde onu kabul buyuracağını da vaadetmiştir."

Rasulüllah (s.a.v.) bunları belirttikten sonra şöyle başladı:

"Hamd alemlerin Rabbı Allah'a mahsustur. O Rahman ve Rahim'dir. Hesap ve ceza gününün yegane sahibi ve malikidir. O'ndan başka ilah yoktur. Allah dilediğini yapar.

Allahım! Sen Allah'sın, Senden başka ilah yoktur, ancak Sen varsın. Sen ganîsin, biz ise fakirleriz. Üzerimize yağmur indir; indirdiğini bize kuvvet ve bir süreye kadar yetecek çizgiye ulaştır."

Sonra Rasulüllah (s.a.v.) ellerini kaldırdı ve o kadar yükseltti ki koltuklarının beyazlığı göründü. Sonra arkasını halka döndürdü ve üstündeki üstlüğünü veya hırkasını tersine çevirdi ki, elleri henüz yukarıya kalkık bulunuyordu. Sonra yüzünü halka döndürdü ve minberden indi iki rek'at namaz kıldı. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bir parça bulut ortaya çıkardı, derken şimşek ve yıldırım birbirini izledi; sonra da Allah'ın izniyle bulut yağmur indirmeye başladı. Rasulüllah (s.a.v.) mescid'e gelmeden sel akmaya başladı. Rasulüllah (s.a.v.) halkın bir örtü altına girmek için acele koştuklarını görünce dişleri görünecek şekilde güldü ve şöyle buyurdu:

"Şehadet ediyorum ki, Allah herşeye kadirdir, O'nun gücü her şeye yeter ve ben de O'nun kulu ve rasulüyüm."[54]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bir gün yağmur duasında bulunmak üzere çıktı ve bize ezansız, ikametsiz iki rek'at namaz kıldırdı. Sonra bize hutbe okudu ve Aziz, Celil olan Allah'a dua etti, yüzünü kıbleye çevirip ellerini kaldırmış bir halde duasına devam etti. Sonra sırtındaki hırkasını tersine çevirdi: Sağını soluna, solunu sağına getirdi."[55]

Abdullah b. Zeyd (r.a.) den yapılan rivayette, demiştir ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz namazgaha çıktı ve yağmur dileme duası yaptı. Üstündeki hırkasını, kıbleye yönelirken çevirdi ve hutbeden önce namaza başladı. Sonra yine kıbleye yönelerek dua etti."[56]

Yine Abdullah b. Zeyd (r.a.) den yapıları rivayette diyor ki:

"Rasulüllah'ı (s.a.v.) yağmur duası ve namazı için dışarıya çıktığı gün gördüm. Arkasını halka döndürdü, kıbleye yöneldi ve dua etmeye başladı. Sonra bu arada hırkasını tersine çevirdikten sonra iki rek'at namaz kıldı ve kıraati aşikar olarak yerine getirdi."[57]

İbn Abbas (r.a.) dan istiska namazından soruldu. O da şöyle dedi:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz mütevazı, mütezellil, mütehaşşi' ve mutazam' bir halde çıktı, bayramda olduğu gibi iki rek'at namaz kıldı, ama sizin bu hutbenizi yapmadı."[58]

Enes (r.a) den yapılan rivayette diyor ki:

"Ömer b. Hattab (r.a), kuraklığa uğrayıp sıkıntıya düştükleri zaman, Abbas b.Abdilmuttalib (r.a) ile tevessülde bulunup yağmur dileğinde bulunarak şöyle duada bulundu:

"Allahım! Şüphesiz ki biz sana, Peygamberin (s.a.v) ile tevessülde bulunuyoruz, bize yağmur indirerek kuraklığı gider. Allah'ım! Doğrusu biz, Peygamberin amcası ile tevessülde bulunuyoruz, bizi yağmura kavuştur." Böylece onlara yağmur yağar ve kuraklık kalkardı."[59]

eş-Şa'bî (r.a) diyor ki:

"Ömer (r.a) dışarı çıkıp yağmur dileğinde bulundu, fakat istiğfarı fazla artırmadı (kısa kesti). Bunun üzerine kendisine:

"Biz senin yağmur dileğinde bulunduğunu göremedik!" denildi O da şöyle dedi:

"Ben gök mecâdîhi (meteorolojik olaylar) ile yağmur dileğinde bulundum ki, o olaylarla (onların oluşmasıyla) yağmur iner." Sonra da o, şu ayeti okudu:

"Rabbınızdan bağışlanma dileyin; çünkü mutlaka O, çok bağışlayandır.. Gökten üzerinize faydalı yağmur -gönderir." Artık Rabbmıza istiğfar edip tevbede bulunun.."[60]

Enes (r.a) diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v) Efendimiz yağmur dilediğinde ellerini yukarıya kaldırdığı kadar hiçbir şeyde kaldırmazdı. Gerçekten O, koltuğunun altındaki beyazlık görününceye kadar ellerini yükseltirdi."[61]

Müslim şu rivayeti de nakletmiştir:

"Peygamber (s.a.v) elinin dış kısmıyla göğe doğru işarette bulunarak yağmur dileğinde bulundu."

Enes (r.a) den yapılan rivayette, diyor ki:

"Cuma günü bedevilerden biri geldi ve şöyle dedi:

"Ya Resulellah! Davarlar helak oldu, çoluk çocuk da helak oldu, insanlar da helak oldu." Bunun üzerine Resullah (s.a.v) Efendimiz ellerin kaldırıp dua

etti, insanlar da Onunla birlikte ellerini kaldırıp dua ettiler. Biz henüz (Mescid'den) dışarı çıkmamıştık ki, yağmura nail olduk."[62]

İbn Abbas (r.a) dan rivayette, diyor ki:

"Bedevilerden biri Peygamber (a.s) Efendimize geldi ve şöyle dedi:

"Ya Resulellah! Öyle bir kavmin yanından geliyorum ki, hiçbir çoban onlara zad (yiyecek, azık) hazırlayamıyor ve hiçbir erkek davar kuyruğunu oynatamıyor. (İnsanlar aç, davarlar cılız kaldı)." Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v) minbere çıktı, Allah'a hamd ettikten sonra şöyle duada bulundu:

"Allah'ım! Bize, bizi şiddetten kurtaracak, sonu övgüye değer olacak, bol çayır ve ürün bitirecek, her tarafı kapsayacak, bol su sağlayacak, hemen yağacak, gecikmeyecek bir yağmurla bizi sula."

Bu duayı yaptıktan sonra minberden indi. ona her gelen mutlaka şöyle diyordu:

"Gerçekten ihya olunduk.."[63]

Amr b. Şuayb (r.a)den, o da babasından ve dedesinden yaptığı rivayette, diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v) Efendimiz yağmur dileğinde bulununca şöyle dua ederdi:

"Allah'ım! Kullarını ve hayvanlarını sula (suya kavuştur). Rahmetini yay; ölü beldeni ihya eyle (dirilt)."[64]

Muttalib b. Hantab (r.a) den yapılan rivayette, diyor ki:

"Peygamber (s.a.v) Efendimiz yağmur söz konusu olunca şöyle dua ederdi:

"Allah'ım! Rahmete vesile olan yağmurla bizi sula, azaba sebep olan yağmurla bizi sulama. Bela ve yıkıntıya yol açan; boğulmaya sebep olan bir yağmurla bizi sulama. Allah'ım tepeler, engebeli yerler, ağaçlıklar üzerine yağdır. Allah'ım, çevremizi de kapsayacak şekilde indir, sadece bizim üzerimize değil."[65]

Abdullah b. Zeyd (r.a) den yapılan rivayette diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v) Efendimizi bizim için yağmur dileğinde bulunurken gördüm, duasını hayli uzun tuttu ve dileklerini çokça dile getirdi. Sonra kıbleye döndü, hırkasını çevirdi, (astarını yüz tarafına veya sağını soluna, solunu sağına getirdi); insanlar da Onunla beraber hırkalarını tersine çevirdiler."[66]

Fakih İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Henefîlere göre: İstiskâ konusunda cemaat halinde namaz kılınmaz. Dileyen yalnız başına kılabilir. Çünkü yağmur isteğinde bulunmak için daha çok dua ve istiğfar edilir. İmam Muhammed'e göre: İmam veya onun vekil olarak belirlediği kimse cemaate iki rek'at namaz kıldırır, cuma namazında olduğu gibi iki rek'at olarak kılınır.

İmam Muhammed bu konuda İbn Abbas (r.a) hadisiyle istidlal etmiştir. İmam Ebu Hanife ise daha çok Nuh Suresi 10. ayetle ihticac etmiştir.

İstiska namazı ezansız ve ikametsiz kılınır. Birinci rek'atte Sebbih İsme Rabbîke, ikinci rek'atte Hel Etâke Hadîsü'l Gaşiye surelerim okumak müstehabdır.[67]

b) Şafiilere göre: İstiskâ namazı, ihtiyaç duyulduğunda kılınır ve sünnettir. Kuraklık devam ettiği takdirde ikinci ve üçüncü defa kılınabilir.

İstiskâ için toplanıp namaz kılmaya hazırlanırken, yağmur yağmaya başlarsa, artık namaz kılmaya gerek kalmaz, şükür ve dua edilir. Ancak diğer sahih kavle göre, yine de mü'minler namaz kılarlar. Yağmur dileğinde bulunmadan önce imam cemaate üç gün oruç tutmalarını tavsiye edip tevbe etmelerini, iyilik ve hayır yapmak suretiyle Allah'a yakınlık sağlamalarını ve işledikleri haksızlıktan kurtulmak için hak sahiplerini razı etmelerini bildirir ve öylece namaz ve dua için şehir dışına çıkılır, yani üç gün oruç tutulduktan sonra dördüncü günü çıkılır. Herkes mümkün olduğu kadar eski, yamalı elbise giyinir ve beraberlerinde çocukları, yaşlanmış zatları da çıkarırlar.

İstiskâ namazı, bayram namazı gibi iki rek'attir. Bayramda olduğu gibi hutbe okunur, ancak tekbir değil bol istiğfar edilir. Dua edilirken, hırka, ceket, pardesü gibi elbise ters döndürülür. Resulüllahtan (s.a.v) rivayet edilen dua ve istiğfar yapılır, ayrıca istenildiği kadar duaya devam edilir.[68]

c) Hanbelilere göre: İstiskâ namazı müekket sünnettir. Kuraklık başlayıp sıkıntı baş gösterince tam mahviyet ve teslimiyet havası içinde mütevazi bir eda ile çıkılır, imam halka iki rek'at namaz kıldırır. Bu namaz için belli bir vakit yoktur. İhtiyaç duyulduğu zaman çıkılır ve cemaat halinde kılınır.

Bazılarına göre, bayram namazında olduğu gibi, birinci rek'atte yedi, ikinci rek'atte beş tekbir getirilir. Bu aynı zamanda İbn Hazm ve Davud ez-Zahîrî'nin mezhebidir.

İstiskâ namazı ezansız ve ikametsiz kılınır. Namazdan sonra hutbe okunur, sonra kıbleye yönelik bir halde dua yapılır. Bu arada hırka ve benzeri elbisenin sağı soluna, solu da sağına getirilir. Eller fazla kaldırılarak duaya devam edilir, ve arada sık sık istiğfarda bulunulur.

İmam Ahmed'e göre de, hutbeye tekbir ile başlanır ve bol istiğfarda bulunulur.

Namaz kılınıp dua edildiği gün yağmur yağmazsa, ikinci ve üçüncü günler de çıkılıp namaz kılınır ve dua edilir.[69]

d) Malikilere göre: İstiskâ namazı hem cemaat halinde, hem de münferiden kılınabilir. Cemaatle kılınması şart değildir.

Bu namaz ancak güneş doğup ortalığı aydınlattığı zaman kılınır. Başka vakitlerde kılınmaz. Namazdan sonra hutbe okunur, iki hutbe arasında oturulur. Açık havada kılındığı takdirde minber çıkarmaya gerek yoktur. İmam bir değneğe dayanarak hutbe okur. Namazda kıraati aşikar okumak sünnettir, bir yıl içinde birkaç defa istiskâ namazı kılmakta bir sakınca yoktur.

İstiskâ namazı iki rek'attir. Birinci rek'atte Sebbih İsme Rabbike'l-A'lâ, ikinci rek'atte Ve'ş-Şemsi Ve Duhâhâ suresi okunur. Hutbe bitince kıbleye yönelinir ve dua edilir ve başka imam olmak üzere cemaatin hepsi hırka veya üstlüklerini ters çevirirler. İmam ayakta dua ederken, cemaat oturmuş

halde duaya katılır. Ne namazda, ne de hutbede tekbir getirilmez. Kıraat aşikar olarak yerine getirilir.[70]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

563 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Ebû Avâne, İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. İbn Seken ise bunu sahihlemiştir. Ebu Davud: "Bu garip bir hadistir ve isnadı ceyyiddir" demiştir.

Böylece bu hadis, istiskâ namazına güneş doğarken çıkmanın müstehab olduğuna ve cemaat halinde çıkıldığının meşruiyetine; önce dua ve istiğfarda bulunulacağına, sonra iki rek'at namaz kılınacağına delalet etmektedir. Aynı zamanda istiskâ duası yapılırken hırka veya üstlüğü tersine çevirmenin sünnet olduğunu göstermektedir.

564 nolu Ebu Hüreyre hadisini Ebu Avane ve Beyhaki tahric etmişlerdir. el-Hilafiyat'ta bu hadisin ravilerinin sıkat (güvenilir) kimseler olduğu belirtilmiştir.

Hutbenin namazdan önce mi, sonra mı okunacağı hakkındaki rivayetler farklıdır. Konumuzu oluşturan Ebu Hüreyre hadisi ile Enes'in ve Abdullah b. Zeyd'in hadisi hutbenin namazdan sonra okunduğuna delalet etmektedir.

İbn Abbas ile Hz. Aişe hadisleri ise, Peygamberin namazdan önce hutbe okuduğuna delalet etmektedir.

Ancak rivayetleri biraraya getirdiğimizde, ashabın anlatım tarzından bu ihtilafın kaynaklandığı ve sonuç olarak Rasulüllah'ın önce duaya başlayıp istiğfarda bulunduğu, sonra iki rek'at namaz kıldığı ve arkasından hutbe irad ettiği anlaşılır.

Hadislerin tamamı, istiskâ namazının meşruiyetine delalet etmektedir. Ebu Hanife dışında bu görüşe muhalefet eden olmamıştır.

567 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Ebu Avane, İbn Hibban, Hakim, Darekutni ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Ebu Avane ile İbn Hibban bunu sahihi emişlerdir.[71]

İmam Şafii bu hadise dayanarak, istiska namazında tekbir getirmenin meşru’ olduğunu söylemiştir.

Diğer yandan bu hadis istiskada hutbe okumanın meşru’ olmadığına delalet etmektedir.

568 nolu Enes rivayeti, istiska duasında Rasulüllah ile Onun yakınlarının şefaatini dileyerek tevessülde bulunmakta bir sakınca olmadığına delalet etmektedir.

571 nolu Enes hadisi, istiska duasının cami ve mescidlerde de meşru' olduğuna delalet etmekte, aynı zamanda cami ve mescidlerde sadece dua ve istiğfarla yetinmekte bir sakınca bulunmadığını göstermektedir.

572 nolu İbn Abbas hadisinin isnadındaki ricalin hepsi sahihtir. Ebu Avane de bunu tahric etmiştir. Hafız İbn Hacer bu hadisi naklettikten sonra bir şey söylemeyip susmuştur.

Aynı zamanda cami ve mescidde istiska duası için minbere çıkmanın meşruiyetine delalet etmektedir.

573 nolu Amr b. Şuayb hadisini Ebu Davud muttasıl olarak, İmam Malik mursel olarak rivayet etmiştir. Yani Ebu Davud'a göre, senedinde kesiklik yoktur. İmam Malik'e göre, senedinden bir sahabi düşmüştür.

574 nolu Muttalib hadisi ise, murseldir, yani senedinden bir sahabi düşmüştür. Ancak lafızlarının çoğu sahihayn'de zikredilmiştir.

Böylece hadis, istiska duasını daha kapsamlı ve umumi anlamda yapmanın sünnet veya müstehab olduğuna delalet etmektedir.

575 nolu Abdullah b. Zeyd hadisinin aslı Buhari'dedir. Aynı zamanda birtakım farklı lafızlarla da rivayet edilmiştir.

İstiska duasını uzun tutmanın ve kıbleye yönelik bulunmanın, aynı zamanda hırka veya üstlüğü tersine çevirmenin meşruiyetine delalet etmektedir.

Bu son birkaç hadiste istiska namazından söz edilmemişse de, daha önceki sahih hadislerde bu namazdan açık şekilde bahsedilmiş ve meşruiyeti kesinlik kazanmıştır.

Çıkarılan Hükümler

1- İstiska namazı iki rek'attir ve sünnettir.

2- İstiska namazında Fatiha ve zamm-ı sûre aşikar okunur.

3- İstiska namazı münferiden kılınabileceği gibi, cemaat halinde de kılınabilir.

4- İstiska namazı için ezan ve ikamet meşru kılınmamıştır.

5- Birinci rek'atinde Sebbih İsme Rabbîke, ikinci rek'atinde Ve'ş-Şemsî Ve Duhâhâ surelerini okumak müstehabdır. Başka sureler de okunabilir.

6- Namazdan sonra hutbe okunur. Hutbede sık sık istiğfar edilir.

7- Hutbeden sonra imamın kıbleye yönelmesi, sırtındaki ceket ve benzeri elbiseyi tersine çevirmesi, ellerini iyice kaldırıp dua etmesi ve duasını uzatması sünnettir.

8- İstiska duası, umuma teşmili dikkate alınarak yapılır.

9- Şafiilere göre, şehrin dışına çıkılmadan önce üç gün oruç tutmak, hayır ve iyilikte bulunmak, yapılan haksızlıkları gidermek ve öylece çıkmak sünnettir.

10- Eski elbiseyle çıkmak ve yaşlıları, çocukları da çıkarmak müstehabdır:

11- Şafiilere göre, davarları da çıkarmak müstehabdır.

12- Birinci gün yağmur yağmadığında, ikinci ve üçüncü günler de aynı şeye devam edilmesi müstehab veya sünnettir.

HASTA ZİYARETİ

İnsan kendisine verilen ömrün başlangıç ve bitiş noktaları arasında aynı çizgi üzerinde durma şansına sahip değildir. Hayatımızın acı ve tatlı, sağlıklı ve hastalıklı günleri birbirini izler durur. Çünkü insan olarak bu ölçü ve düzeyde yaratılmışız. Onu bütünüyle değiştirmemiz bir bakıma mümkün değildir.

O halde birbirimizi sıhhatli, neşeli ve ikbal günlerinde ziyaret ettiğimiz gibi, hastalandığımız, musibete uğradığımız, felaketle karşı karşıya geldiğimiz; makam ve servetimizi kaybettiğimiz zamanlarda da ziyaret etmemiz imanımızın, İslam oluşumuzun gereği; asil düşünce ve davranışımızın ayrı bir görüntüsüdür.

Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bu hususta da ümmetine bir çok güzel misaller vermiş ve tavsiyelerde bulunmuştur.

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Müslüman'ın müslüman üzerindeki hakkı beştir:

1- Verdiği selamı alıp cevaplamak,

2- Hastalandığı zaman ziyaret edip sormak,

3- Öldüğü zaman cenazesini teşyi' etmek, (kabre kadar götürmek)

4- (Meşru sınırlar içindeki) davetine icabet etmek (gitmek)

5- Aksırıp "el-Hamdu lillah" dediğinde, "Yerhamuke'llah" (Allah sana rahmetini indirsin veya sana merhamet etsin) demek..."[72]

Sevban (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki müslüman kişi müslüman kardeşini (hastalandığı zaman) ziyaret edip sorarsa, oradan ayrılıp donünceye kadar cennet bağ ve bahçesinde bulunur."[73]

Ali (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Müslüman kişi hastalanan kardeşini ziyaret edip sormaya giderse, oturuncaya kadar cennet, bahçesinde yürümüş olur. Oturunca da rahmet her yandan onu kuşatıp, örter. Bu ziyaret sabahleyin yapılırsa, akşama kadar yetmişbin melek onu rahmet ve gufranla; akşamleyin yapılırsa, sabaha kadar yetmişbin melek onu rahmet ve gufranla anar, (Allah'tan onun için rahmet ve gufran diler)."[74]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, hastayı ancak üç günden sonra ziyaret edip sorardı."[75]

Zeyd b. Erkam (r.a.) den yapılan rivayete göre diyor ki:

"Gözümdeki bir ağrı ve rahatsızlıktan dolayı Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz beni ziyaret edip sordu."[76]

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ölülerinize (ölmek üzere olan kardeşlerinize) La İlahe İllallah'ı telkin ediniz."[77]

Telkin:

Şeddad b. Evs (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ölenlerinize hazır olduğunuz (onların yanında bulunduğunuz) da, gözünü kapayın. Çünkü göz (bedenden çıkan) ruhu izler ve siz "hayrdır" deyin. Çünkü ev halkının söylediklerine "amin" denilir."[78]

Ma'kıl b. Yesar (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ölüleriniz üzerine Yasin okuyun."

"Yasin Kur'an'ın kalbidir. Kim Allah (ın rızasını) ve ahiret yurdunu arzulayarak onu okursa mutlaka bağışlanır. Artık siz Yasin'i ölüleriniz üzerine okuyun."[79]

Teçhiz:

Husayn b. Vahvah'dan yapılan rivayetlere göre: Talha b. Bera' (r.a.) hastalandı. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz gelip onu ziyaret ederek sordu. Sonra şöyle buyurdu:

"Doğrusu ben Talha'nın ölmek üzere olduğunu görüyorum. Ölüm olayı vuku' bulunca bana haber verin ve onu defnetmekte acele edin. Çünkü müslüman kişinin ölmüş bedeninin ev halkı arasında tutulması uygun değildir."[80]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Mü'minin canı borcuna bağlı bulunur, borç ödeninceye kadar o bağlılık devam eder."[81]

Hz. Aişe (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz vefat edince alaca bir örtüyle örtündü."[82]

Hz. Aişe ve İbn Abbas (r.a.) den yapılan rivayete göre:

"Rasulüllah'ın (s.a.v.) vefatından sonra Ebu Bekir'in (r.a.) gelip O'nu öptüğünü söylemiştir." [83]

Yine Hz. Aişe (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Osman b. Mez'ûn (r.a.) ölmüş bulunuyordu. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz gelip (yüzünü açarak) onu öptü. Bu arada gözlerinin yaşardığını gördüm." [84]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Hasta ziyareti sünnettir.

Hasta ölmek üzere olursa, mümkün olduğu takdirde sağ yanı üzerine getirilerek kıbleye tevcih edilir. Kendisine La İlahe İllallah telkin edilir. Ölünce de gözleri açık kalmışsa kapatılır; çenesi bağlanır. Yakınları, dostları, sevenleri onmri cenazesini teşyi’ için haberdar edilir.[85]

b) Şafiilere göre: Herkes, özellikle hastalanan kimse ölümü çokça hatırlamalı, kendini toparlayıp tevbe etmeli ve yaptığı haksızlıkları asıl sahibine yönelerek helallaşmalı, üzerinde olan hakları sahiplerine vermelidir.

Ölmek üzere olan kimse sağ yanı üzerine uzatılarak yüzü kıbleye yönelik olarak bulundurulur. Böyle yapmak zorlaşırsa, sırt üstü yatırılıp yüzü kıbleye gelecek şekilde düzenlenir. Israr etmeksizin kendisine Kelime-i Şehadet telkin edilir. Baş ucunda Yasin okunur ve Rabbına karşı hüsn-i niyet beslemesi söylenir.

Hasta ölünce gözleri kapatılır ve çenesi sarkmasın diye bağlanır. Bedeninin tamamı hafif bir örtüyle örtülür. Karnının üzerine ağırca bir cisim konur..

[86]

c) Hanbelilere göre: Ölümü hatırlamak ve ona hazırlanmak müstehabdır.

Hastayı ziyaret edip sormak müstehabdır. Aynı zamanda ölmek üzere olan hastanın yanına ehlinden en şefkatli, onun siyasetini en iyi bileni ve rabbından en çok korkanı gelmeli ve ona Allah'ı hatırlatmalı, günahlardan tevbe etmeyi, yaptığı haksızlıkları telafi etmeyi ve gereken vasiyeti yapmayı telkin etmelidir. Ayrıca ona La Îlahe Îllallah'ı telkin etmelidir. Ancak bunu fazla tekrarlamamalı ve hastayı sıkmamalıdır.

Ölüm olayı meydana gelince veya gelmeden önce Yasin Suresi okunur. Yüzü kıbleye gelecek şekilde uzatılır. Ölüm olayı vuku' bulunca gözleri açıksa kapatılır. Sarkmasın diye çenesi bağlanır. Karnı üzerine, şişmesin diye bir cisim konulur.[87]

d) Malikilere göre: Ölmek üzere olan kimseyi kıbleye tevcih etmek, yani sağ yanı üzerine uzatıp kıbleye getirmek; bunda zorluk olursa, sırtüstü uzatıp başının altına bir şey koymak suretiyle yüzünü kıbleye yönelik hale getirmek müstehabdır. Aynı zamanda La İlahe İllallah telkin edilir.[88]

Ölmek üzere olan hastaya telkinde bulunmak müstehabdır. Defnedildikten sonra ise mekruhtur. Aynı zamanda ölmek üzere olan kimsenin yanında Kur'an'dan bir şey okumak da mekruh sayılmıştır. Çünkü selef-i salihin böyle yapmamıştır. Ancak Maliki fakihlerinden bir kısmı, Yasin okumanın müstehab olduğunu söylemiştir.

Ölüm olayı vuku’ bulunca, gömleği dışındaki elbiseleri çıkartılır ve bedeni üzerine bir örtü örtülür. Sarkmasın diye çenesi bağlanır.[89]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

581 nolu Ebu Hüreyre hadisi sahihtir. Müslim'in rivayetinde ise, müslümanın müslüman üzerine olan hakkının altı olduğu belirtilir ve bu altıncısının da "Sana nasihatta bulunduğu zaman, nasihatlarını al!" cümlesi olduğudur.

Bera' (r.a.) den yapılan rivayette ise, bunun yedi olduğu belirtilmiştir. Beşi, yukarıda sıralananları, diğer ikisi ise, "Zulme uğradığında kendisine yardım etmek" ve "yeminini doğru kabul etmek"dir.

Hadiste geçen "hak" kavramı çok yönlüdür: Vacip, sabit, lazım ve sıdk (doğru) gibi manalara delalet eder. İbn Battal'a göre, buradaki "hak"tan maksat, hürmet ve sohbettir. Hafız İbn Hacer'e göre: Vücub-i Kifaye'dir. Yani müslümanlardan bir kısmının hastayı ziyaret edip sormasıyla bu vücup yerine gelmiş olur, diğer müslümanlardan kalkmış olur.[90]

583 nolu Hz. Ali hadisinin sahih bir veçhile isnad edilmediğini Ebu Davud belirtmiştir. Ona göre, bunun Hz. Ali'ye isnadı, sahih vech üzere değildir. Tirmizi ise, bunun hasen ve garip olduğunu söylemiştir. Hafız Bezzar aynı hadisin Ebu Muaviye tarikıyla Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan rivayet edildiğine değinerek başka tariklerden de rivayet edildiğini anlatmak istemiştir.

584 nolu Enes hadisi ise, isnadında metruk kabul edilen Müslim b. Ali bulunuyor.[91]

585 nolu Zeyd b. Erkam hadisi hakkında Ebu Davud ve el-Münzeri susup bir şey dememişlerdir. Buhari onu el-Edebü'l-Müfred'de tahric etmiş; Hakim ise onu sahihlemiştir.

Bu babda Buhari'nin Ebu Musa'dan yaptığı rivayette ise, şöyle buyurulmuştur:

"Hastayı ziyaret edip sorun; aç olanı yedirip doyurun; esirin bağını çözün."

Ayrıca Ebu Davud bu konuda şu hadisi de rivayet etmiştir:

"Kim abdest alır da abdestini güzelleştirir ve müslüman kardeşini Allah için (hastalanmasından dolayı) ziyaret ederse, cehennemden yetmiş yıl mesafe uzaklaştırılır."[92]

Ancak bu hadisin isnadında Fazl b. Delhem bulunuyor ki, bu zat kassap, şair ve mu'tezilîdir. İbn Main onun zayıf olduğunu, Ebu Davud ise kavi olmadığını, İbn Hibban onun rivayetiyle ihticacda bulunmanın doğru olmadığını belirtmiştir.[93]

Ayrıca bu babda Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Nesai'nin Hz. Aişe (r.a.) den yaptıkları şu rivayet de Zeyd hadisini kuvvetlendirmekte ve hastayı ziyaret edip sormanın sünnet olduğunu ortaya koymaktadır:

"Hendek Savaşında ensardan Sa'd b. Muaz (r.a.) yaralanmıştı. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz onu yakınında bulundurup sık sık sormak için nıescidde onun için bir çadır kurdurdu."

Sa'd kızı Aişe (r.a.) da babasından şunu rivayet etmiştir:

"Rahatsızlandım, ağrı ve sızıdan şikayetçi oldum. Derken Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz teşrif etti ve benim halimi sordu; sonra elini alnımın üzerine koydu, arkasından göğsüme dokundurdu ve karnıma elini sürdükten sonra şöyle dua etti:

"Allah'ım! Sa'd'e şifa ver ve onun hicretim kendisine tamamla."[94]

Bu rivayeti de Buhari ve Ebu Davud tahric etmişler; Tirmizi de buna işarette bulunmuştur.

Tirmizi ile İbn Mace bu konuda Ebu Hüreyre (r.a.) den şunu rivayet etmişlerdir:

"Kim bir hastayı ziyaret edip sorarsa, gökten bir çağrıcı şöyle nida eder: "Güzel ve hoş ol; yürüyüp gelmen de güzel ve hoş olsun. Cennette kendine bir konak hazırlamış oldun."[95]

586 nolu Ebu Said hadisi sahihtir. Bu babda Müslim'in Ebu Hüreyre (r.a.) den yaptığı bir rivayet vardır ki, İbn Hibban da onu rivayet etmiş ve şunu fazla olarak nakletmiştir:

"Çünkü kimin son sözü La İlahe İllallah olursa, Cennete girer. İsterse içinde yaşadığı zamandan bir gün kalmış olsun ve isterse bundan önce başına birtakım (haktan uzaklaştıran) olaylar gelmiş olsun."

Yine İbn Hibban'ın Ebu Hüreyre dan (r.a.) yaptığı bir diğer rivayette şöyle buyurulmuştur:

"Hastanız ağırlaştığı zaman, ona La İlahe İllallah kelimesini (çok tekrarlamakla) bıkkınlık vermeyin; ama bu kelimeyle telkini yapın. Çünkü bu kelime ile hiçbir münafığın ömrü noktalanmaz."

Ancak bu hadisin isnadında Muhammed b. Fazl b. Atıyye bulunuyor ki bu zat metruktür.[96] İmam Ahmed onun hadisinin yalancı zümrenin hadisi olduğunu, Yahya ise onun hadisinin yazılamayacağını söylemiştir. Ancak bu zatın otuz küsur defa hac yaptığı söylenir.[97]

Sonuç olarak rivayetlerin tamamından, hasta ziyaretinin sünnet olduğu ve ona La İlahe İllallah kelimesini telkinin müstehab sayıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim ilim adamlarının bu hususta icma'ı vardır. Ancak bıkkınlık ve usanç verecek şekilde bir telkinde bulunmanın sünnete uymayacağını unutmamak gerekir.

587 nolu Şeddad b. Evs hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiş ve Taberani ile Hafız Bezzar da kendi kitaplarında nakletmişlerdir. Ancak hadisin isnadında Kazaa b. Süveyd bulunuyor ki bu zatın kavi olmadığı söylenir. Buhari de aynı görüşü izhar etmiştir. İbn Main ise bu zat hakkında iki ayrı görüş izhar etmiş: Birinde onun sıka (güvenilir) olduğunu, diğerinde ise zayıf bulunduğunu söylemiştir. Ebu Hatim ise "Onun hadisiyle ihticac olunmaz" diyerek güvenilir olmadığına işarette bulunmuştur. Nesai de onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.[98]

Ancak bu babda Müslim'in Ümmü Seleme'den rivayet ettiği sahih bir rivayet vardır. Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Doğrusu ruh bedenden çekilip alınınca, göz onu izlemeye başlar."

588 nolu Ma'kıl hadisini aynı zamanda Nesai tahric etmiş ve İbn Hibban sahihlerken İbn Kattan onu ızdırap ile muallel göstermiştir. Darekutni de bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir. Çünkü ona göre, metni meçhuldür.

589 nolu Husayn b. Vahvah hadisi hakkında Ebu Davud susup bir şey dememiştir. Ebu Kasım el-Beğavi ise "Bu hadisin ravileri arasında Sa'd b. Usman el-Belvi'den başkasını bilmiyorum" demiş ve onu da garip saymıştır.[99]

Bu babda bir diğer hadisi Tirmizi Hz. Ali'den şöyle rivayet etmiştir:

"Ya Ali! Üç şey var ki onlar geciktirilmez: Vakti giren namaz, hazır olan cenaze, dengi bulunan bakire kız."

Bunu aynı zamanda Ahmed tahric etmiş ve Tirmizi bu rivayet için "Hadisün Garibun" demiştir. Çünkü Tirmizi bunun isnadını muttasıl görmemiştir. Ebu

Hatim'e göre muttasıldır.

590 nolu Ebu Hüreyre hadisinin isnadındaki ricalin hepsi sıkat (güvenilir) kabul edilirse de içlerinden Ömer b. Ebi Seleme b. Abdirrahman istisna edilmiştir. Çünkü bu zatın hem doğru bir kimse olduğu, hem de hata yaptığı görülmüştür. Bununla beraber onun hadisiyle istidlal edilebilir. Zira bu babda birçok hadis ve rivayetler daha vardır. Hepsi bir araya gelince, kuvvet kazanır ve ihticaca uygun sayılır.

591 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadisi sahihtir. Onun 592 nolu hadisi de öyle.. Ancak 593 nolu hadisinin isnadında Asım b. Ubeydullah b. Amr b. Hattab bulunuyor ki, bu zat zayıftır.[100] İmam Malik de aynı görüştedir. Yahya da onun zayıf olduğuna dikkat çekmiş ve "Onun hadisiyle ihticac olunmaz" demiştir. İbn Hibban ise, onun çok vehimli olduğunu belirtmiştir. Nesai de aynı görüştedir.[101]

Çıkarılan Hükümler

1- Hasta yatan din kardeşimizi ziyaret edip sormamız sünnettir.

2- Hastayı teselli etmek ve duasını almak müstehabdır.

3- Ölen müslümanın tekfin, teçhiz ve defninde bulunmak sünnettir.

4- Hastayı ziyaret eden kimse, onun yanında bulunduğu sürece cennet bahçesinde bulunuyor gibi feyiz ve rahmete nail olur.

5- Ölüm döşeğinde yatan müslümanın sık sık iki şehadet kelimesini söylemesi sünnettir.

6- Ölmek üzere olan hastanın yanında kelime-i şehadeti söylemek sünnettir. Bir kısım müctehidlere göre, müstehabdır.

7- Hastaya bıkkınlık verecek veya onu üzecek kadar telkin yapılmamalıdır.

8- Ölen müslümanın gözleri açık vaziyette ise onları yummak sünnettir.

9- Ölen din kardeşimizle ilgili sadece hayır düşünüp hayır söylememiz müstehap veya sünnettir.

10- Ölen müslüman üzerine, -yıkanıp kefenlenmişse- Yasin okumak müstehabdır.

11- Ölüm olayı kesinlik arzedince, artık onu biran önce yıkayıp kefenlemek müstehabdır.

12- Ölen kimsenin defninden hemen sonra insanlara olan borcu varsa ödenir ve bu vaciptir.

13- Ölen kimsenin üzerine bir örtü örtmek müstehabdır.

14- Ölen kimseyi yakınlarının öpmesinde bir sakınca yoktur.

ÖLEN MÜSLÜMANI YIKAMAK (GASL)

İslam dini, insanın dirisine verdiği değerin, gösterdiği yakın ilginin bir mislini onun ölüsüne vermiş ve her yerde insanın şeref, itibar, vekar ve azizliğini korumayı emretmiştir. Hele o insan Allah'a dosdoğru iman eden bir müslüman olursa... Çünkü insan bizatihi muhteremdir, mükerremdir. Yeter ki o, hayat planındaki yerini alsın ve hılkatindeki hikmete yönelerek iman düzeyinde bulunsun. Cenab-ı Hak insanın bu hassas durumunu beyan ederken şöyle buyurmaktadır:

"Biz elbette insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra da onu (kendi kıymetini, yerini ve vazifesini bilmediği için) aşağıların aşağısına çevirdik. Ancak iman edip iyi, yararlı amellerde bulunanlar müstesna; onlar için ardı arkası kesilmez ecir vardır."

Şu gerçektir ki insanı insan yapan, onun kadrini yüceltip koruyan en önemli olay, Allah'a dosdoğru imandır. Bu nimete kendini layık görüp iman doğrultusunda hayatını düzen ve dengede tutan insanın ölümü, şüphesiz toplum için büyük bir kayıp sayılır. O bakımdan ölen din kardeşimize karşı birtakım görevlerimiz vardır. Onların başında onun tektin, teçhiz ve defin işi gelir. Öyle ki, ruhu Allah'tan tertemiz olarak gelen kardeşimizin ruhunun

tertemiz dönmesi için dua ve istiğfarda bulunuruz. Bedenini de Berzah alemine yine temizlenmiş bir halde terkederiz. Bu bakımdan ölünün yıkanıp namazının kılınması önemlidir.

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim ölüyü yıkar da o husustaki emaneti yerine getirir ve o esnada gördüğü şeyi (birtakım nahoş halleri) ifşa etmezse, anasından doğduğu gündeki gibi günahlarından çıkmış olur.

Ölüyü, eğer biliyorsa ona en yakın olanı yıkasın; bilmiyorsa, artık siz kimde günahlardan titizlikle sakınma ve emanete riayet etme halini görüyorsanız onun yıkamasını sağlayın."[102]

Yine Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ölünün kemiğini kıran kimse, onun dirisinin kemiğini kırmış gibidir." [103]

İbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim bir müslümanı (ondaki hoşa gitmeyen halleri) örtüp gizlerse, Allah da onun (hoşa gitmeyen hallerini) kıyamet gününde örtüp gizler."[104]

Ubey b. Ka'b (r.a.) den yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Doğrusu Adem (a.s.) ın ruhunu melekler tutup aldı, onu onlar yıkayıp kefenledi ve ona güzel kokulu ot sürüp lahd kazıyıp açtılar, namazını kıldılar; sonra kabrine inip onu yerleştirdiler, üzerine sal taşlar koydular; sonra kabrinden çıkıp üzerine toprak attılar ve arkasından şöyle dediler: "Ey ademoğulları! Bu sizin (bundan böyle uygulayacağınız) sünnetinizdir." [105]

Hz. Aişe (r.a.) den yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz Baki kabristanından bir cenazenin (defninden) dönüp bana geldi; o sırada ben de baş ağrısından mustarip bulunuyordum ve "Ah başım!" diye sızlanıyordum. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, "Belki, ben, vah başım! (derim). Benden önce ölecek olursan senin için ne zarar söz konusudur; seni yıkar ve kefenlerim; sonra da namazını kılar seni defnederim" buyurdu."[106]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Ölüyü yıkamak kifaye üzere vaciptir. Müslümanlardan bir kısmının bunu yerine getirmesiyle diğerlerinin üzerinden bu vücup sakıt olur.

Vacip olan bir defa yıkamaktır. İkinci ve üçüncü defa yıkamak sünnettir.

Ölünün yıkanması için elbiseleri çıkarılır. Şafîilere göre, iç çamaşırı çıkarılmaz. Çünkü Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in üzerindeki gömleği çıkarılmadan gasli gerçekleştirilmiştir.

Ölüyü yıkarken başına ve sakalına güzel koku sürmek sünnettir. Bu daha çok "hıtmi" ile yerine getirilirdi. O bulunmazsa, başka güzel bir koku kullanmakta bir sakınca yoktur.

Erkek erkeği, kadın da kadını yıkar. Yıkayan kişi ister cünüp, isterse ayhali olsun farketmez. Çünkü maksat temizliktir ki o da yerine gelmiş oluyor.

Erkek kadını, kadın da erkeği yıkamaz. Bu caiz değildir. Çünkü bu hürmet hayatta sabit olduğu gibi öldükten sonra da sabittir. Ancak kadın kendi kocasını yıkayabilir. Yeter ki ölüm olayı meydana gelmeden önce boşanma olayı vuku' bulmamış olsun.

Küçük yaştaki kız ve erkek çocuklarını her iki cinsten biri yıkayabilir. Bunda sakınca görülmemiştir.[107]

b) Şafiilere göre: Ölüm olayı meydana gelince, ölenin gömleği dışında elbiseleri çıkarılır ve yıkanmak üzere kıbleye çevrilir. Onun en yakını yıkama işini üstlenir. Böylece ölüyü yıkamak, kefenlemek, namazını kılmak ve defnetmek farz-ı kifayedir. Yıkamanın en az sınırı, necaseti giderdikten sonra bütün bedenini kaplayacak şekilde bir defa yıkamaktır. Gâsilin niyet getirmesi vacip değildir.[108]

O bakımdan suda boğulan kimsenin bu hali gasil yerine geçer. el-Gamravi ise, buna muhalefet ederek suda boğulanın ayrıca gasle dilmesinin vacip olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda ölüyü kapalı bir yerde yüksekçe bir cisim (teneşir) üzerinde ve üzerinde bir entari, gömlek bulunduğu halde soğuk su ile yıkamak da gaslin en uygrun şeklidir.[109]

c) Hanbelilere göre: Ölüyü yıkamak, kefenlemek ve defnetmek farz-ı kifayedir. Yani müslümanların bir kısmının bu farzı yerine getirmesiyle diğerlerinin üzerinden kalkmış olur. Hiç kimse bunu yerine getirmezse, o kasaba veya belde halkının hepsi günah işlemiş kabul edilir.

Ölüyü yıkamada en önde geleni babası, sonra dedesi, sonra, da hısımlık cihetiyle en yakınlarıdır. Ancak cenaze namazı için beldenin emiri buna daha layıktır. Ne var ki ölenin bu hususta bir vasiyeti söz konusu ise, o takdirde vasisi daha uygun ve evla sayılacağından namazı onun kıldırması uygun olur.

Karı-kocanın birbirini yıkaması caizdir. Bu hususta farklı rivayetler vardır. Erkeğin kendi eşini yıkamasına cevaz verenler, "Hz. Ali'nin (r.a.) vefat eden eşi Hz. Fatıma'yı yıkadığını delil göstermişlerdir. Nitekim Hz. Ali (r.a.) böyle yaparken ashaptan hiç kimse itirazda bulunmadığından icma' vaki olmuştur. Bununla beraber, ilim adamlarının çoğuna göre, kadın da kocasını yıkayabilir. Bunlar ise, Hz. Aişe'nin (r.a.) "Eğer biz bu hususta geri kalmayıp önceden (cevazını) bilmiş olsaydık, Rasulüllah'ı (s.a.v.) ancak zevceleri yıkardı." mealindeki rivayetini delil göstermişlerdir.

Ölen kadını yıkayacak kadın veya kocası yoksa; ölen erkeği de yıkayacak erkek veya eşi yoksa, teyemmüm ettirilmek suretiyle gasli yerine getirilir.

Yıkama esnasında ölünün göbeğiyle diz kapağı arası bir örtüyle örtülür.

Gasil gördüğü bazı halleri ifşa etmez. Aynı zamanda suya güzel koku katarak yıkama işini öylece sürdürür.[110]

d) Malikilere göre: Ölüyü yıkamada bir sınır yoktur; temizleninceye kadar yıkanması müstehabdır. Yıkarken de üzerine bir hırka (örtü) atılır. Yıkamaya başlarken ölüye abdest aldırmasıyla aldırmaması arasında bir fark yoktur. Ancak abdest aldıracak olursa güzel sayılır.

İmam Malik ise, ölüyü ya üç, ya da beş defa yıkamayı daha uygun görmüş ve suyuna sidr denilen kokulu nesneden katılmasını tavsiye etmiştir.

Erkek kendi karısını, kadın da kendi kocasını yıkayabilir, bunda bir sakınca yoktur. Ancak onlardan herbiri kendi eşini yıkarken avret yerini örter.

Erkekler arasında ölen kadın; kadınlar arasında ölen erkeği en yakını, üzerine bir örtü örttükten sonra örtü üstünden yıkar. Bununla beraber yıkamayıp teyemmüm de ettirebilirler.[111]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

611 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Taberani el-Evsat'ta rivayet etmiştir. Ancak isnadında Cabir el-Cu'fî bulunuyor ki, bu zat hakkında hayli şeyler söylenmiştir. Araştırıcılardan bir kısmı onun yalancı olduğunu belirtmiştir. Zehebi kendi eserinde onunla ilgili görüş ve tesbitleri toplarken beş sahife ayırmıştır.[112]

612 nolu Hz. Aişe hadisinin ricali, sahih kabul edilmiştir.

613 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve istidlale salihtir.

614 nolu Ubey b. Ka'b kadisini aynı zamanda Hakim el-Müstedrekte tahric etmiştik; ve isnadının sahih olduğunu söylemiştir.

Ubey hadisi, ölen kimseyi, hısımlık yönünden kendisine en yakın olan kişinin yıkamasının daha uygun ve layık olduğuna delalet etmektedir.

615 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Daremi, İbn Hibban, Darekutni ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Ancak isnadında Beyhaki'nin muallel kabul ettiği Muhammed b. İshak bulunuyor.

Aynı hadisi Buhari şu lafızla rivayet etmiştir:

"Eğer böyle olsa (yani sen vefat edecek olsan), ben de hayatta bulunursam senin için istiğfar eder ve yine senin için dua ederim."

Çıkarılan Hükümler

1- Ölüyü yıkayan kimsenin güvenilir olması, gördüğü bazı nahoş halleri ifşa etmeyecek bir karaktere sahip bulunması müstehabdır. .

2- Ölenin vasiyet edip belirlediği bir vasi yoksa, hısımlık yönünden kendisine en yakın olan kişi -yıkama işini becerebiliyorsa- yıkama hizmetini yerine getirir.

3- Ölü yıkanırken çok dikkat edilmeli ve herhangi bir organının zedelenmemesi, kemiğinin kırılmamasına özen gösterilmelidir. Aksi halde keraheti ve günahı mucip olur.

4- Ölüyü yıkamak, kefenlemek, defnetmek Adem Peygamberden beri devam edegelen bir sünnettir. Bu sünneti uygulamak farzdır veya vaciptir.

5- Erkeğin kendi eşini, kadının da kendi kocasını yıkamasına cevaz verilmiştir. Ancak sözü edilenler birbirini yıkarken ara yerde bir örtü bulundururlar ve örtü üzerinden yıkarlar.

Allah Yolunda Şehid Edilenler Yıkanmaz

Peygamberlik mertebesinden sonra bir fani için en yüksek mertebe, şüphesiz ki Allah yolunda düşmanla çarpışırken şehid olmaktır. Zira bu durumda mü'min en çok sevdiği canını vermekte, ilahi rızaya erişmeyi canından çok daha aziz ve kıymetli kabul etmektedir. O bakımdan şehidin üzerindeki elbisesi onun kefeni, akan kanı onun gasli sayılır. Zira o, ahiret gününde kanlı elbisesiyle, misk kokusundan daha güzel ve çarpıcı bir koku neşrederek kalkar.

Bunun için şehidler yıkanmaz, kefenlenmez ve o halde defnedilirler. Ancak namazlarının kılınıp kılınmayacağı hakkında farklı rivayet ve ictihadlar vardır.

Konuyla İlgili Hadisler

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, şöyle haber vermiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz Uhud Savaşında öldürülen (şehid edilen) lerden iki adamı bir araya getirip bir tek elbise içinde bulundurur ve sonra şöyle sorardı:

"Bu ikisinden hangisi Kur'an'dan daha çok (bilgi ve ezber) almıştır?"

Onlardan birine işaret edilince, Rasulüllah (s.a.v.) önce onu kabre indirirdi. Böylece Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz onların kanlarıyla defnedilmesini emretti. Yıkanmadılar ve üzerlerine namaz da kılınmadı."[113]

İmam Ahmed'in rivayetinde ise şöyle buyurulmuştur:

"Rasulüilah (s.a.v.) Uhud'da şehid edilenler hakkında şöyle buyurdu:

"Onları yıkamayın. Çünkü her yara veya her kan kıyamet gününde misk neşreder."

Ve Peygamber (s.a.v.) onların cenaze namazını kılmadı."[114]

Muhammed b. İshak, el-Meğazi'de Asım b. Ömer b. Katade'ye isnad ederek Mahmud b. Lebid'den şunu rivayet etmiştir: Peygamber (s.a.v.) Efendimiz buyurdu ki:

"Şüphesiz sizin arkadaşınızı melekler yıkadı".

Bununla Hz. Hanzele'yi kastediyordu.

"Onun ev halkından bir sorun, durumu ne idi?"

Gidilip Hanzele'nin eşinden soruldu. O şöyle bilgi verdi:

"O savaşa çağrı sesini işitince cünüp bir halde çıktı." Bunun üzerine Rasulüilah (s.a.v.):

"İşte bundan dolayı melekler onu yıkadı" buyurdu.[115]

Ebu Selam, Peygamberin ashabından bir adamdan şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Cüheyne kabilelerinden birinin üzerine hücum ettik. İlk etapta müslümanlardan bir adam, onlardan bir adamı düelloya çağırdı ve çarpışırken o müslüman hata yaparak kendi silahıyla kendini öldürmüş oldu. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz "Ey müslüman topluluğu, kardeşinize yetişiniz!" buyurdu. Koştular, ama ölmüş bir halde buldular. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz onu kendi elbisesine kanıyla birlikte sardı, namazını kılıp defnetti. Ashab-ı Kiram:

"Ya Rasulallah! O şehid midir?" diye sordular. Efendimiz onlara:

"Evet.." dedi ve ilave etti:

"Ben de ondan yana şahidim."[116]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Savaş ehlince, İslami devlete karşı baş kaldırıp isyan edenlerle veya yol kesenlerle vuruşma esnasında öldürülen müslüman veya savaş alanında vücudunda yara izi olduğu halde ölü olarak bulunan müslüman, şehid kabul edilir.

Şehid olan müslüman kendi elbisesiyle kefenlenir, namazı kılınır ve yıkanmadan defnedilir. Üzerindeki elbiselinden kefen olmaya müsait olanlar bırakılır, şapka, ayakkabı, kemer, silah ve benzeri şeyler alındıktan sonra defin işi sağlanır.

Savaşta yaralanıp bir süre hayatta kalan, yiyen, içen ve akleden durumda olan kimse ölünce hem yıkanır, hem de kefenlenip namazı kılınarak öyle

defnedilir.[117]

b) Şafiilere göre: Kafirlerle savaşırken öldürülen kimse şehiddir. Bu durumda yıkanmaz ve üzerine namaz kılınmaz da öylece defnedilir. Savaş bittikten sonra aldığı yaradan dolayı ölen veya asi kuvvetler tarafından öldürülen kimse mezhebin en zahir kavline göre şehid sayılmaz, gayr-i zahir kavle göre sayılır.

Cünüp olduğu halde şehid edilen kimse yıkanıp öylece defnedilir. Aynı zamanda şehid üzerindeki elbiseyle birlikte defnedilir. Elbisesi onun kefeni olur.[118]

c) Hanbelilere göre: Savaş meydanında iken ölen, yani öldürülen kimse şehiddir; yıkanmaz ve namazı kılınmaz, o vaziyette defnedilir. İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre, şehidin namazını kılmak müstehabdır. Cünüp olarak şehid edilen kimse yıkanır.

Şehid olan kimsenin üzerindeki elbisesi kefen sayılır; ancak silah ve benzeri eşya üzerinden alındıktan sonra defnedilir. Savaş alanında düşmana silah kullanırken hata ile silahı kendisine dokunur da ölürse, yine şehid sayılır.[119]

d) Malikilere göre: Şehid, savaşçı kafirin öldürdüğü veya müslümanlarla kafirler arasında vuku' bulunan savaşta öldürülen kimsedir. İster bu savaş küfür diyarında, ister İslam diyarında olsun fark etmez. Şehid yıkanmaz ve namazı kılınmaz.

Savaş esnasında henüz savaşa başlamadan gafil veya uyku halinde öldürülür veya bir müslüman onu kafir sanarak öldürür veya atların ayakları altında çiğnenip ölür ve savaşta kendi kullandığı silah ve oku kendisine isabet edip ölürse, yine de şehid sayılır ve bu durumda yıkanmaz ve namazı kılınmaz.

Şehid, üzerinde taşıdığı elbisesiyle gömülür. Yetmediği takdirde ilave yapılır. Ayakkabısı, şapkası veya külahı çıkarılmaz. Parmağındaki yüzük, belindeki kemer fazla kıymetli değilse onlar da alınmaz.[120]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

622 nolu Cabir hadisinde, iki kişinin bir elbise (kefen) içinde defnedildiğine delalet eden bir anlatım tarzı vardır. Bu, ya kefen olacak bir elbise ikiye bölünerek her birine ayrı bir kefen sarıldığıyla, ya da mecazi bir tabir olup iki kişinin bir kabre gömülmesiyle yorumlanabilir. Ancak Cabir'den yapılan bir diğer rivayette bu iki yorumu da reddeder anlamda bir cümle yer almaktadır. O da şöyledir:

"O gün Rasulüllah (s.a.v.) babamla amcamı alaca renkli yünden mamul bir örtüyle kefenledi.."

Bununla beraber o yün örtüyü ikiye bölüp öylece herbiri için ayrı bir kefen oluşturulduğu manası da çıkarılabilir. Zira konumuzla ilgili hadiste "Uhud savaşında şehid edilen iki adamı biraraya getirir ve sonra da "Bu ikisinden hangisi Kur'an'dan daha çok (bilgi ve ezber) almıştır" diye sorar. Onlardan birine işaret edilince, önce onu kabre indirirdi" buyuruluyor ki, biraraya getirilen iki kişinin ayrı kefenlendiği ve onlardan daha bilgili olanına definde öncelik tanındığı ortaya çıkıyor ve bu sebeple iki kişinin bir kefen içine sarıldığı görüşünün isabetli olmadığı anlaşılıyor.

Ayrıca Tirmizi'de iki ve üç kişinin aynı kabre gömüldüğü tasrih edilerek bu konudaki diğer rivayetlere de yer veriliyor. Nitekim Abdürrezzak'tan yapılan rivayette şöyle deniliyor:

"Rasulüllah (s.a.v.) iki ve üç adamı bir kabre gömmek suretiyle defnediyordu." Aynı zamanda Ashab-ı Sünen'in tesbit ettikleri bir rivayet de bunu kuvvetlendirmekte ve şüpheleri gidermektedir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, Ensara, iki ve üç adamı birarada bir kabre defnetmelerini emretti." Tirmizi bu rivayeti sahihlemiştir.

Bir erkekle bir kadının aynı kabre birarada gömülmesine gelince:

Abdürrezzak'ın isnad-ı hasen ile Vasile b. Eska' (r.a.) den yaptığı rivayete göre şöyle denilmiştir: "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz erkekle kadını birarada aynı kabirde defnetti. Ancak defin işinde önceliği erkeğe tanıdı, kadını onun arkasından defnetti."

Burada kuvvetli ihtimalle, Rasulüllah (s.a.v.) şehid edilen kadınla erkeği aynı kabre defnederken aralarına engel olarak toprak yerleştirdiği

söylenebilir.[121]

Yine ilgili hadisin açık anlatımından, Kur'an'da ve diğer faydalı ilimlerde daha bilgili olan kimseye definde öncelik tanımanın ve şehid edilen mü'mini yıkamadan defnetmenin sünnet olduğu anlaşılıyor. Ekserin görüşü de böyledir. Tabii müctehidlerden bir kısmına göre, yıkanır.

Bu konuda diğer rivayetler ise şöyledir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Uhud'da öldürülen mü'minlerin namazını kılmadı ve onları yıkamadı."[122]

"Bir adam, atılan okun göğsüne veya boğazına isabet etmesiyle oluverdi. Olduğu gibi elbisesi ona kefen olarak sarıldı ki biz de orada Rasulüllah (s.a.v.) ile beraber bulunuyorduk."[123]

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, Uhud'da öldürülen (şehid edilen) mü'minlerin üzerinde bulunan demir, deri (ve benzeri eşyanın) alınmasını ve kanlarıyla, elbiseleriyle birlikte defnedilmelerini emretti."[124]

Ancak bu son rivayetin isnadında Ali b. Asım bulunuyor ki bu zat hakkında çok şeyler söylenmiştir. Yakub b. Şeybe, onun diyanet, salah ve hayır ehlinden olduğunu ve takva konusunda çok titiz davrandığını ve böylece hata yapmayacağını belirtmiştir. Ahmed b. Hanbel ondan hadis alıp rivayet etmiştir. Ama Yezid b. Harun, onun yalancı olduğunu; İbn Main ise, onun kayda değer bir muhaddis olmadığını söylemiştir.[125]

623 nolu Muhammed b. İshak hadisi başkaları tarafından da rivayet edilmiştir. İbn Hibban kendi sahihinde tahric ederken, Hakim, Beyhaki ve Taberani kendi eserlerinde buna yer vermişlerdir. Ancak Hakim'in yaptığı rivayetin isnadında Mualla b. Abdirrahman el-Vasıtî bulunuyor ki, Darekutni onun zayıf ve yalancı olduğuna dikkat çekerken, Ebu Hatim onun metrukü'l-hadis olduğunu söylemiştir. İbn Medeni ise, onun hadis uydurduğunu belirtmiş; İbn Adiy ise, "Onun rivayetinde bir sakınca yoktur" diyerek ayrı bir tesbit ortaya koymuştur.[126]

Taberani'nin isnadında ise, Ebu Şeybe el-Vasıtî bulunuyor ki, Şevkani onun cidden zayıf olduğunu belirtmiştir.[127]

Bu babda Taberani'nin İbn Abbas (r.a.) dan yaptığı rivayette ise şöyle buyurulmuştur:

"Hamza b. Abdilmuttalib ile Hanzele b. Rahib cünüp bulundukları halde ölüm darbesi alıp vefat ettiler. Rasulüllah (s.a.v.) onlar hakkında şöyle buyurdu:

"Meleklerin onları yıkadığını gördüm."

Ancak bu hususun Hamza (r.a.) hakkında garip olduğu söylenebilir. Zira rivayeti kuvvetlendiren bir başka rivayet yoktur.

625 nolu Ebu Selam hadisi hakkında Ebu Davud susup bir şey dememiştir. Ancak isnadında Sellam b. Sellam bulunuyor ki bu zat meçhuldür.

Hadis, şehidin namazının kılınacağına delalet etmektedir. Ancak kılınmayacağıyla ilgili rivayetler bu hususta hem daha sahih, hem de ilim adamları arasında ağırlık kazanmıştır.

Çıkarılan Hükümler

1- Savaş alanında veya İslami devlete baş kaldıran veya yol kesen eşkiya tarafından öldürülen bir müslüman, şehid kabul edilir.

2- Şehidler, üzerlerindeki elbiseleri yettiği halde başka bir kefene gerek görülmeksizin o elbiseleriyle defnediliyor; yani üzerlerindeki elbiseleri onların kefeni olur.

3- Şehidler yıkanmayıp kanlarıyla birlikte defnedilirler.

4- Şehidlerin namazı, İmam Ebu Hanife'ye göre kılınır. Diğer üç imama göre kılınmaz.

5- Şehidlerin üzerindeki elbise soyulmaz. Ancak silah, külah, ayakkabı, bel kemeri ve benzeri teçhizat alındıktan sonra defnedilir.

6- Cünüp olduğu halde şehid edilen kimse yıkanır.

7- Savaş alanında silahını düşmana karşı kullanırken hata ile silahı kendisine isabet edip ölürse, yine de şehid sayılır.

8- Savaşta düşman askeri sanılıp öldürülen müslüman da şehiddir ve şehidlere has işleme tabidir.

9- Savaşta yaralandıktan sonra yemek yer, konuşur ve bir süre yaşadıktan sonra ölürse, artık şehid sayılmaz; yani yıkanır, kefenlenir, namazı kılınıp öylece defin edilir.

10- Savaşta öldürülen müslümanlar defnedilirken, Kur'an ilimlerinde daha çok tahsil yapıp bilgili olanlara ve Kur'an'ı daha iyi ezberleyip amel edenlere öncelik tanınır.

11- Savaşta şehid edilenlerden iki ve üç kişi bir kabre konulabilir.

Cenaze Yıkamanın Keyfiyeti

Ölen mü'mini yıkamanın birçok hikmetleri vardır. Önce İslam'ın insana verdiği değer söz konusudur. Sonra da Allah'tan tertemiz olarak gelen ruhun eyleştiği bedeni onun fıtratındaki temizliğine yakın şekilde temizleyip öylece Mevlasına göndermek hikmetini taşımaktadır. Çünkü Cenab-ı Hak çokça temizlenen kullarını sever. Ölen kimsenin artık o dönemde temizlenme gücü ve idraki yoktur. Onu Cenab-ı Hakk'ın sevgisine layık düzeye getirme arzusuyla mü'min kardeşlerinin yıkayıp temizlemesi güzel hasletlerden biri ve kardeşlik duygusuyla gösterilen vefanın açık belirtisidir.

Ancak dinimiz her ibadet ve konuyu bir takım kurallara bağlayarak her işte ve amelde düzenli olmamızı emreder. O bakımdan cenaze yıkama hususunda da birtakım kurallar, yani sünnet ve istihbablar vardır ki, onları dikkate almamızda büyük yararlar vardır. Her şeyden önce Rasulüllah'ın (s.a.v.) o konudaki sünnetini yansıtan tavsiyelerine uyduğumuzdan, hem sevap kazanır, hem de O'nun şefaatine mazhar olma bahtiyarlığına erişme yolunu açmış oluruz.

Konuyla İlgili Hadisler Ve Rivayetler

Ummü Atıyye (r.a.) anlatıyor:

Kızı Zeynep (r.a.) vefat ettiği zaman Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz yanımıza geldi ve şöyle buyurdu:

"Onu, (imkanların el verdiğini) görüyorsanız su ve sidrle üç veya beş defa ya da daha fazla yıkayın ve en son defa yıkarken suyuna kafur veya kafurdan bir şey katın. Yıkama işini tamamladığınızda bana haber verin."

Biz de yıkamayı bitirince Rasulüllah'a (s.a.v.) haber verdik ve O da üzerindeki uzun gömleğini (kefen yapmamız için) bize verdi ve şöyle buyurdu:

"Bunu onun bedenine sarın."[128]

Diğer bir rivayette ise şöyle buyurdu:

"Kefeni sarma hususunda onun sağından ve abdest yerlerinden (yani abdest azasından) başlayın."

Bir başka rivayette:

"Onu tek sayıyı dikkate alarak yıkayın: Üç, beş, yedi veya daha fazla (tabii imkanların el verdiğini uygun) görürseniz öyle yapın."[129]

Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz vefat edince nasıl yıkandı?

Hz. Aişe (r.a.) diyor ki: Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin mübarek naaşını yıkamayı arzu ettikleri zaman, bu hususta tereddütler ve farklı görüşler ortaya çıktı: "Ne yapacağımızı bilemiyoruz; ölülerimizin elbisesini çıkardığımız gibi, Rasulüllah'ın (s.a.v.) elbisesini çıkaralım mı veya çıkarmadan elbisesi üzerinde bulunduğu halde mi yıkayalım?" dediler. Bu tereddüt ve ihtilaf devam ederken, Cenab-ı Hak onların üzerine uyuklama (havası) gönderdi; o kadar ki orada bulunanlardan hemen herkesin çenesi göğsünün üzerine düştü. Sonra o sırada evin bir yanından konuşanın biri şöyle seslendi ki, onun kim olduğunu bilen yoktu: "Peygamberi (s.a.v.) üzerinde elbisesi bulunduğu halde yıkayınız" Bunun üzerine oradakiler yerlerinden sıçrayıp, Peygamber (s.a.v.) Efendimizi üzerindeki gömleği bulunduğu halde o vaziyette su döküp, sidr karıştırarak yıkadılar ve yıkayanlar döktükleri suyu ellerini O'nun gömleği üzerinde götürüp getirerek yıkamayı sağladılar."[130]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Cenazeyi yıkamak farz-ı kifayedir. Müslümanlardan bir kısmının bu hizmeti yerine getirmesiyle diğerlerinin üzerinden düşer. Hiç kimse yıkamazsa, kasaba veya belde halkının hepsi günahkar olur.

Ölü yüksekçe bir cisim (teneşir) üzerine uzatılır, etrafında buhur veya benzeri güzel koku neşreden bir tütsü veya benzeri güzel bir koku döndürülür ve bunun tek sayı olmasına dikkat edilir. En çok beş defa döndürülmelidir, fazlasına gerek yoktur.

Cenazenin elbisesi soyulur, ancak avret mahalli örtülü tutulur. Çünkü avret yerine bakmak haramdır. Ancak burada sadece galiz olan avret yeri söz konusudur. et-Tebyin ve el-Gaye kitaplarında, göbekle diz kapağı arası örtülür diye kaydedilmiştir. Sahih olan kavi de budur.

Yıkamaya başlanırken ölüye abdest aldırılır, ancak ağzına ve burnuna su verilmez. Sidir ile ısıtılmış su ile yıkanır. Ve "Sabun otu" denilen "hurz" ile yıkanır. Sıcak su "tercih edilir, İmam Şafii'ye göre, soğuk su tercih edilir. Baş ve sakalının hıtmî otuyla, bulunmadığı takdirde sabun ile yıkanması efdaldır. Önce sol yanına doğru çevrilip sağ yanı, sonra sağ yanına çevrilip sol yanı yıkanır. Yıkandıktan sonra ölüden bir şey dışarı çıkarsa, sadece o şey temizlenir ve gasil iade edilmez, yani yeniden yıkanmaz. Güzel kokuya bandırılmış pamuk veya benzeri şey başına ve sakalına konur. Secde yerlerine ise kafur konur. Saç ve sakalı düzeltilmez. Tırnakları kesilmez.[131]

b) Şafiilere göre: Ölüyü yıkayıp teçhiz, tekfin ve defnetmek farz-ı kifayedir. Bunda icma' vardır. Yıkamanın en azı, ölü cünüp bile olsa, bedeninin her tarafını kapsayacak şekilde bir defa su dokundurmaktır. Bir kafirin bile ölen müslümanı bir defa belirtilen şekilde yıkaması yeterli sayılır. Ancak suda boğulan kimsenin bu hali gasil sayılmaz ve biz onu yıkamakla memur bulunuyoruz. Ölüyü halvette yıkamak en uygun şeklidir. Aynı zamanda üzerindeki gömleği çıkarmadan o vaziyette yıkamak da böyle. Çünkü bu

örtmeye daha elverişlidir. Sonra da yüksekçe bir cisim üzerine konulur ve soğuk su ile yıkanır. Ancak vücudu fazla kirli ise, temizliğin sağlanması bakımından sıcak su tercih edilir, ikinci ve üçüncü defa yıkamak sünnettir. Yıkandıktan sonra bir şey çıkarsa, temizlenir, ama gasl iade edilmez.[132]

c) Hanbelilere göre: Cenaze yıkanmaya hazırlanırken göbeğiyle diz kapağı arası örtülür. Gömleğiyle birlikte yıkamak, istenilen temizliği sağlamaya engel olur. Rasulüllah'ın (s.a.v.) elbisesi çıkarılmadan yıkanması, O'na has bir haldir.

Ölüyü kapalı yerde ve gözlerden uzak şekilde yıkamak müstehabdır. Yıkayıcının yanında sadece yardımcıları bulunmalıdır. Ölüde gizlenmesi gereken bir durum görüldüğü takdirde gizlenip ifşa edilmemesi sünnettir. Önce abdest aldırılır; ancak ağzına ve burnuna su verilmez. Sonra sağ, sonra da sol tarafı yıkanır. Her defasında suya sidr veya benzeri güzel kokulu bir nesne katılır. Son defa suya kafur katmak müstehabdır. Bulunmadığı takdirde güzel bir koku kullanılabilir.

Yıkama olayında sıcak su ve sabun kullanmak da müstehabdır. Üç defa yıkandıktan sonra bir şey çıkarsa iki defa daha yıkayıp beşe çıkarılır. Yine bir şey çıkarsa bu yediye çıkarılır. Sonra da bir bez ile kurulanır ve öylece kefenlenir.[133]

d) Malikilere göre: Yıkanmak üzere yüksekçe cisim üzerine uzatılan ölünün elbisesi çıkarılır, sadece avret yeri bir bezle örtülü bulundurulur. Abdest aldırılıp aldırılmaması arasında pek fark yoktur; ancak aldırılırsa iyi olur. Yıkama konusunda sınırlı bir sayı yoktur. Temizlenmesi söz konusudur. Başı kafurla yıkanır. Bununla beraber üç veya beş defa yıkanması müstehab sayılabilir.[134]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

637 nolu hadis sahihtir ye istidlale salihtir. Rasulüllah'ın (s.a.v.) vefat eden kızının Ümmü Gülsüm olduğu söylenir. Bazısına göre, Ebu'l-As b. Rebi'in zevcesi olan Zeyneb'dir. Nitekim Müslim'de Zeyneb olduğu belirtilmiştir.

İbn Mace'de ise, onun Ümmü Gülsüm olduğu açıklanmıştır. Rivayetinde şu cümle yer almaktadır:

"Peygamber (s.a.v.) yanımıza geldi ki o sırada Onun kızı Ümmü Gülsüm'ü yıkıyorduk."

Hafız İbn Hacer bu iki ayrı rivayetin arasını cem'ederek diyor ki:

"Hem Zeyneb'i hem de Ümmü Gülsüm'ü Hz. Ümmü Atiyye yıkamış olabilir. Nitekim İbn Abdilber, Ümmü Atiyye'nin gâsile (yıkayıcı) olduğunu, birçok kadınları yıkadığını kaydetmiştir.

Hadis, ölünün kaç defa yıkanmasının uygun olacağı hususunun yıkayıcının iradesine bırakıldığına delalet etmektedir.

Ümmü Gülsüm'ün veya Zeyneb'in (Allah ikisinden de razı olsun) saçları üç örgü haline getirilip arkasına doğru atılmıştır. Bu da yıkayanların ictihadına ve iradesine bırakılmış bir husustur.

638 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Hakim rivayet etmişlerdir.

Rasulüllah'ı (s.a.v.) Hz. Ali (r.a.) yıkamıştır.

Bu babda İbn Mace, Hakim ve Beyhaki de şunu rivayet ettnişlerdir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizi yıkamaya hazırlanırken, evin içinden bir ses geldi:

"Peygamberin gömleğini çıkarmayınız!"

Ahmed b. Hanbel'in İbn Abbas (r.a.) den yaptığı rivayette, deniliyor ki:

"Hz. Ali gasil işini yerine getirirken Rasülüllah'ı (s.a.v.) göğsüne doğru getirip dayadı ki, Efendimizin üzerinde uzunca gömleği bulunuyordu."

Ancak bunun isnadında Hüseyin b. Abdillah bulunuyor ki, bu zat zayıftır. [135].

Çıkarılan Hükümler

1- Ölüyü yıkamak farz-ı kifayedir. Bunda icma’ vaki olmuştur.

2- Yıkanma olayını yerine getirmek için ölünün elbisesini çıkarmak ve avret yerini iyice örtmek sünnettir.

3- Cenazeyi rahat yıkayabilmek için yüksekçe bir yere uzatmak sünnettir.

4- İçine sidr veya kafur karıştırılmış sıcak su ile yıkamak müstehabdır. İmam Şafii'ye göre soğuk su tercih edilir.

5- Cenazeye abdest aldırtmak bazısına göre müstehabdır. Ağzına ve burnuna su verilmez. Bütün bedenini bir defa kaplayacak şekilde yıkamak farz veya vaciptir. İkinci ve üçüncü veya dördüncü ve beşinci defalar yıkamak müstehabdır.

6- Kaç defa yıkanması konusunda bir tahdit yoktur. Yıkayanın ictihadına bırakılmıştır. Temizlenmesi söz konusudur.

7- Ölünün saçı, tırnağı kesilmez; saçları taranmaz. Başına ve sakalına güzel koku sürülmüş pamuk koymak, secde azası üzerine kafur kovmak müstehabdır.

8- Ölüyü tenha yerde yıkamak, gözlerden uzak tutmak müstehabdır.

9- Yıkama esnasında nahoş haller görülürse, onları ifşa etmemek sünnettir.

Kefenin Güzel Olması Müstehabadır

Kişinin yaşı, makamı, servet ve ailevi durumu ne olursa olsun, hayata gözlerini yumduğu andan itibaren her şeyinden kopup iman, niyet ve ameliyle başbaşa kalır ve ancak bunları beraberinde alıp ahirete götürür.

"Kefenin cebi yoktur" sözü, muhterisleri uyarmaya yönelik bir deyimdir. Böylece kefen hem ölünün teninin görünmemesine, hem insana verilen değere, hem de dünyalık olarak kabre bundan başka bir şey götürülemeyeceğine yönelik bir hikmeti içermektedir.

Kefen daha çok ölen kişinin sosyal ve ekonomik durumuna göre ayarlanır; yani böyle bir takdir ve düzenleme müstehabdır; yapılmasında güzellik vardır, yapılmamasında sakınca yoktur.

Konuyla İlgili Hadisler

Habbab b. Eret (r.a.) anlatıyor:

"Muhacirlerden Mus'ab b. Umeyr (r.a) Uhud Saveşı'nda şehid edilmişti. Geriye sadece alaca bezden bir üstlük bırakmıştı, onu (kefen yapmak üzere) Mus'ab'ın başına doğru çekip o kısmı örtmek istediğimizde ayakları açıkta kalıyor; ayaklarına doğru çekip o kısmı örtmek istediğimizde başı açık kalıyordu. Resulüllah (s.a.v) Efendimiz o üstlükle onun baş kısmını örtmemizi ve ayak tarafını ızhir denilen bitkiyle kapamamızı emretti."[136]

Yine Habbab b. Eret (r.a) anlatıyor:

"Hz. Hamza (r.a.) (şehid edildiğinde) kefen olarak ancak beyazlı siyahlı bir hırka bulunuyordu. Ayaklarına doğru çekilip uzatıldığında baş kısmı açılıyordu. Sonunda başına doğru uzatılıp o kısım örtüldü ve açık kalan ayak nahiyesi üzerine ızhir otu konuldu."[137]

Ebu Katade'den (r.a.) yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz (ölen) kardeşine velî (sahip) olur da onun işlerini yürütmeyi üzerine alırsa, kefenini güzelleştirsin."[138]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle
demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bir gün ashabına hitapta bulunurken, arkadaşlarından bir adamın vefat ettiğini ve tam olmayan (hakir olan) bir kefene sarıldığını, aynı zamanda geceleyin defnedildiğini hatırlayarak konuyu andı.

Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz; cenazenin, namazı kılınmadan geceleyin defnedilmesini yasakladı. Meğer ki insan böyle bir zorunlu durum içinde

bulunursa (o takdirde gece defnetmekte bir sakınca yoktur.)"

Sonra Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Artık sizden kim (din) kardeşini kefenleyecekse, onun kefenini güzelleştirsin."[139]

Hz. Aişe (r.a.) den yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Ebu Bekir (r.a.) içinde hasta yattığı elbisesine baktı, üzerinde zaferandan bir leke bulunuyordu. Bunun üzerine şöyle dedi:

"Bu elbisemi yıkayın ve buna iki elbise daha katın da beni onlarla kefenleyin." Ben de:

"Bu yeni bir elbise değildir" dediğimde şöyle dedi:

"Şüphesiz yeni elbiseye diriler ölülerden daha müstahıktır. Kefen ise ancak (kabirde kan ve) irine bulaşmak içindir." (Yani kabirde kısa zamanda kan ve irin bulaşıp özelliğini kaybeder.)[140] İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, demiştir ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz üç elbiseyle kefenlendi: İçinde vefat ettiği entarisi, Necran imalatı bir hülle idi ki, bu iki ayrı elbise olarak bulunuyordu."[141]

Hz. Aişe (r.a.) den yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz üç elbiseyle kefenlendi:

1- Sehûl Kasabasının imalatı beyaz bez,

2- Yemen imalatı pamuk bez ki, bunlar arasında entari ve sarık bulunmuyordu. Rasulüllah'a bunlar kefen olarak sarıldı."[142]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Elbiselerinizden beyaz olanını giyininiz; çünkü beyaz sizin elbiselerinizin en hayırlısıdır. Aynı zamanda ölülerinizi de beyaz elbiseyle kefenleyiniz." [143]

Leyla bint Kanıf es-Sakafîyye (r.a.) anlatıyor:

"Rasulüllah'ın (s.a.v.) kızı Ümmü Gülsüm'ü yıkayanlar arasında ben de bulunuyordum. Rasulüllah'ın (s.a.v.) (kefen olarak) bize ilk verdiği şey izar (entari) oldu. Sonra gömlek, sonra baş örtüsü, sonra da bütün bedeni kaplayacak çarşafı verdi. Sonra bunların üstüne bir çarşafa sarıldı."

Raviye devamla diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) beraberinde kefen bulunduğu halde kapının bir kenarında bekliyordu ve bize kefen olacak bezleri bir bir veriyordu."[144]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Ölen kimsenin kefeni bıraktığı maldan ayrılıp karşılanır. Mal bırakmadan ölen kimsenin kefeni ise, hayatta iken nafaka vermekle yükümlü bulunduğu yakınlarına gerekir, yani onların kendi paralarıyla alıp ölen yakınlarını kefenlemeleri vacip olur. Yakınları yoksa, onun kefeni beytü'l-mal'dan karşılanır.

Beytü'1-mal bunu karşılayamadığı takdirde, müslüm anların alıp onu kefenlemesi gerekir, yani bu onlara vacip olur.

Ölüyü kefenlemek, onu yıkamak ve namazını kılmak gibi farzdır. Bir kasaba veya mahalle halkı ölen fakir kimseye kefen almazlarsa, hepsi birden günahkar olur.

Erkeğin sünnet olan kefeni üç parçadır:

1- Kamis

2- Izar

3- Lifafe

Birincisi, boyun nahiyesinden ayaklara kadar kısmı örtecek büyüklükteki bez parçasıdır, ikincisi, baş ucundan ayak ucuna kadar olan kısmı örtecek büyüklükteki bezdir. Üçüncüsü ise, baş ve ayak uçlarından bağlanacak kadar o nahiyeyi aşan daha büyükçe bez parçasıdır.

Kefenin kalitesi, daha çok ölen kişinin cuma ve bayramlarda giyindiği elbisenin kıymetiyle az-çok orantılı olacak şekilde seçilir. Fazla pahalı bir {umaştan seçilmez.

Sözünü ettiğimiz bu üç parça, sünnet olan kefendir. Bir de "kefen-i kifaye" vardır ki, bu iki parçadan ibarettir: İzar ve lifafe...

Kefenlik kumaşın pamuktan mamul beyaz renkten seçilmesi müstehabdır.

Kadın için sünnet olan kefen, sözü edilen üç parçadan başka bir de himar ve hırka eklenir. Himar yüzünü ve başını örtecek şekilde bir bez parçasıdır. Hırka ise, göğsüyle göbek arasını örtecek büyüklükteki bez parçasıdır.

Kadın için "kefen-i kifayet" ise, belirtilen üç büyük parça, bir de yüzünü ve başını örtecek büyüklükteki himardır.

Erkek ve kadın için zaruri kefen ise, vücudunu örtecek kadar bir parçadır. [145]

b) Şafîilere göre: Kişiye, hayatında giyindiği elbise dikkate alınarak ona göre kefen seçilir. Bunun en azı bir parçadır. "Bana hiç kefen sarmayın" diye vasiyet eden kimsenin bu vasiyetine itibar edilmez. Ancak "sadece bütün vücudumu örtecek şekilde bir parça kefen sarın" diye vasiyet ederse, buna itibar edilir.

Erkek için efdal olan kefen üç parçadır; bu dört ve beş parça da olabilir, yani fazlasına cevaz verilmiştir..

Kadın için efdal olan kefen beş parçadır.

Erkeklere vücudunu örtecek üç parçadan fazla olarak dördüncü ve beşinci parça kullanıldığı takdirde, bunun kamîs ve imame olması söz konusudur. Kadın için üç lifafe, izar ve himar söz konusudur. Kefenin beyaz kumaştan olması sünnettir.

Kefen ölenin terekesinden alınıp hazırlanır. Tereke bırakmamışsa, kendisine nafakası gereken kimselerin alması gerekir.[146]

c) Hanbelilere göre: Erkek üç beyaz parça ile kefenlenir, bunların arasında kamis ve imame yoktur. Bu üç parçadan fazlası konulmaz. Ancak bu üç parçanın en güzelinden ve geniş olanından seçilmesi müstehabdır. Sadece

iki parça sarmak da kafi gelir. Aynı zamanda kefenin beyaz bezden olması efdaldır.

Kefeni üç parçadan fazla tutmak mekruhtur. Çünkü bunda malın zayi' edilmesi söz konusudur.[147]

d) Malikilere göre: Kefenin üç kattan eksik olmaması müstehabdır. Meğer ki üç parçayı temin etme imkanı olmadığı zaman, bundan azı da olabilir. Erkeğin başına sarık misali bir bez sarılması da müstehabdır. Nebati boyayla boyanmış bezden kefen yapılması mekruhtur. Aynı zamanda katıksız ipekten de kefen kullanmak mekruh sayılmıştır. Bir de kefenin tek sayıda olması müstehabdır.[148]

Tahliller Ve Rivayetler

645 nolu Habbab hadisi sahihtir ve ihticaca elverişlidir. Buhari'de bu rivayeti kuvvetlendirir anlamda bir diğer rivayet Abdurrahman b. Avf (r.a.) den yapılmıştır:

"Doğrusu Mus'ab b. Umeyr benden hayırlıdır. O şehid edildiğinde bir uzun hırkadan başka kefeni yoktu. Hamza veya başka bir adam da öldürüldüğünde onun için de bir hırkadan başka kefenlik bulunmadı."

Hadis, kefenlik olarak tek parça bulunduğunda ve o da kısa geliyorsa, ölünün baş kısmına doğru çekilip örtülür, açıkta kalan ayakları üzerinde ot, yaprak ve benzeri şey konmasının caiz olduğuna delalet etmektedir. Mevcut parça daha da küçük olursa, sadece avret yeri örtülür. Böylece kefende vacip olan nisbetin bütün bedeni örtecek şekilde olmasıdır. Bu temin edilmediğinde avret yerinin örtülmesi vaciptir.

646 nolu Habbab hadisi de istidlale salih görülmüştür.

647 nolu Katade hadisinin isnadmdaki ricalin hepsi sahihtir. Tirmizi de bunu hasenlemiştir.

Bu babda Deylemi'nin Ümmü Seleme'den yaptığı rivayette şöyle buyurulmuştur:

"Kefeni güzelleştirin. Ölülerinize sesli ağlamak, aşırı tezkiyede bulunmak, vasiyetini geciktirmek, hısımlarından ilgiyi kesmek suretiyle eziyet etmeyin. Borcunu edada acele ediniz. Kötü komşulardan udûl edip insaflı davranın. Kabrini kazdığınız zaman derin ve geniş tutun."

Deylemi'nin naklettiği bir hadiste ise şöyle buyurulmuştur:

"Ölülerinizin kefenini güzel tutunuz; çünkü onlar kefenleriyle kabirlerinde fahr duyup ziyaretleşirler."

Nevevi bu iki rivayetin de sahih olduğunu kaydetmiştir.[149]

649 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir. Ebu Bekir Sıddîk'ın (r.a.) kefen hakkında kullandığı "muhle" kelimesini her ne kadar irine bulaşma şeklinde tercüme ettikse de bunun daha başka manaları da vardır. O bakımdan Deylemi hadisiyle ters düşmemektedir.

650 nolu İbn Abbas hadisinin isnadında Yezid b. Ebi Ziyad bulunuyor ki bu onun en zayıf hadislerinden biridir. Nevevi, "Hadis münekkitlerinin bu zatın zaif olduğunda birleşmişlerdir" demiştir. Nitekim Müslim, Rasulüllah'ın (s.a.v.) hülle ile kefenlenmediğini belirtmiş ve "insanlara o kefenin hülleye benzerlik arzettiği intibaını vermiştir." [150] diye ilave etmiştir.

Bu babda Bezzar'ın ve İbn Adiy'in el-Kamil'de Cabir (r.a.) den yaptığı rivayette, şöyle buyurulmuştur: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz üç kefenle kefenlenmiştir: Kamis, izar ve lifafe..."

Ancak bu rivayetin isnadında Nasıh bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Zehebi yaptığı tesbitte üç Nasıh isminden söz etmiştir: Nasıh b. Abdillah el-Kufî, Nasıh b. Ala' el-Basri ve Nasıh el-Kürdî... Bu üçünün de zayıf olduğu; ikincisinin güvenilir kabul edilmediği ve üçüncüsünün bu babda bir şey olmadığı ifade ediliyor.[151]

Bu konuda bir diğer hadisi ise İbn Adiy İbn Abbas (r.a.) den rivayet etmiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz kırmızı kadifeyle kefenlenmiştir."

Bu rivayetin isnadında Kays İbn Rebi' bulunuyor ki, bu zat da zayıf olarak tesbit edilmiştir.[152]

İbn Ebi Şeybe, Ahmed ve Bezzar'ın Hz. Ali'den (r.a.) naklettikleri hadiste şöyle denilmektedir: "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz yedi kat kefenle kefenlendi."

Bu hadisin isnadında Abdullah b. Muhammed b. Akil bulunuyor ki, bu zatın hafızası pek sağlam olmadığından "seyyiü'l-hıfz" denilmiştir, yani hafızası kötüdür. O bakımdan hadisi ihticaca elverişli değildir.[153]

Şüphesiz bu konuda daha birçok rivayetlerde bulunuyor- ki, çoğu istidlal ve ihticaca uygun değildir. O bakımdan tamamını nakletmeyi zaid gördük.

652 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda İmam Şafii, İbn Hibban, Hakim ve Beyhaki tahric etmişler ve İbn Kattan da sahihlemiştir. Diğer yandan Tirmizi de bunu sahihlemiştir.

Bu konuda birkaç rivayet daha vardır ki hepsi de İbn Abbas hadisini kuvvetlendirmekte ve ihticaca salih olduğunu göstermektedir. Böylece özellikle sıcak bölgelerde beyaz renkteki elbiseleri, her bölgede de yine beyaz kefeni tercih etmenin müstehab olduğu anlaşılıyor.

653 nolu Leyla hadisinin isnadında Nuh b. Hakim bulunuyor ki İbn Kattan onun meçhul olduğunu söylemiş, ama İbn Hibban onun sıka (güvenilir) olduğuna dikkat çekmiştir.[154]

Böylece sözünü ettiğimiz hadisle istidlal edilebilir.

Çıkarılan Hükümler

1- Yetecek miktarda kefen te'min edilemediği zaman, mevcut bez parçası ile ölünün avret yerleri başı kısmı örtüler, açıkta kalan ayakları üzerine ot, yaprak gibi temiz şeyler konularak her tarafı örtülür.

2- Kefenlik bezin temiz ve iyi olanını seçmek müstehabdır.

3- Fazla pahalı olmayan kumaştan seçilmesi ve beyaz olması da müstehabdır.

4- Kefenin daha çok kişinin hayatta iken sosyal durumuna, ekonomik yapısına göre ayarlanması tavsiye edilir.

5- Farz olan kefen, vücudun her tarafını kaplayıp örtecek büyükçe bir parçadır, ikinci ve üçüncü kat kefen sarmak ise sünnettir.

6- Erkekler için sünnet olan kefen üç parçadan ibarettir.

7- Kadınlar için sünnet olan kefen beş parçadan ibarettir.

8- Kefenin çok ağır, pahalı kumaştan edinilmesi mekruhtur.

9- En son sarılacak olan lifafenin baş ve ayak uçlarından bağlanacak kadar büyük olması müstehabdır.

10- Kirli ve çok renkli bezi -zaruret yokken- kefen olarak kullanmak mekruhtur.

11- Zorunlu hallerde temiz olan herhangi bir bez kefen olabilir.

12- Mevcut bez kirli ise, yıkandıktan sonra kefen olarak kullanılmalıdır.

13- Erkeğin başına imame denilen bez sarmak, müctehidlerin çoğuna göre meşru değildir; bir kısmına göre ise, meşrudur.

Cenaze Namazı Ve Onunla İlgili Husular

Cenaze namazı, ölen kardeşimize saygı göstermemizden; onu dua, rahmet, gufran ile anmamızdan ve Cenab-ı Hakk'ın af ve bağışlamasını dilememizden ibarettir. Aynı zamanda ferdin toplumdaki yerini, önemini, itibarını göstermeye yönelik bir anlam arzetmektedir.

Böylece namaz, ferdin toplumun kopmaz bir parçası olduğunu; her mü'minin yalnız kendisi için değil toplum için de çalışıp mesai sarfettiğini ve bu bakımdan da onun sevgi ve saygıya layık bulunduğunu yansıtır.

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz vefat ettiğinde, insanlar (cenaze namazını kılmak üzere) onun bulunduğu odaya cemaat olup girdiler ve namazını kıldılar. Erkekler bu görevi yerine getirdikten sonra kadınlar girmeğe başladı ve onlar da namaz kılıp çıkınca sıra çocuklara (temyiz çağına gelenlere) geldi, onlar girmeğe başladılar. Böylece gruplar halinde girip Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz üzerine namaz kılanlara kimse imamlık etmedi, yani her grup kendi başına namaz kılıp çıktı."[155]

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, diyor ki:

"Uhud savaşında şehid edilenler yıkanmadılar, kanlarıyla birlikte defnedildiler; aynı zamanda cenaze namazları da kılınmadı."[156]

Muğire b. Şube (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Cenaze (kabre götürülürken), binek üzerinde onu teşyi' edenler cenazenin arkasında yürürler, yaya olarak teşyi' edenler ise, onun önünde, sağ ve sol yakınında bulunurlar. Düşük çocuğun ise namazı kılınmaz, sadece ana ve babası için mağfiret ve rahmet ile dua edilir."[157]

Zeyd b. Halid (r.a.) den yapılan rivayette, diyor ki:

"Müslümanlardan bir adam Hayber'de vefat etmiş bulunuyordu. Durumu Rasulüllah'a (s.a.v.) baber verildiğinde:

"Arkadaşınızın namazını kılınız" buyurdu. Bu sebeple orada bulunanların rengi değişti. Peygamber (s.a.v.) onların bu durumunu görünce şöyle buyurdu:

"Arkadaşınız Allah yolunda savaşırken kendine bir şey aşırmış bulunuyor. (O bakımdan ben namazını kılmayacağım)"

Bunun üzerine biz onun eşyasını aradık, içinde kıymeti iki dirhem eden Yahudi pabuçlarından bir pabuç bulduk."[158]

Cabir (r.a.) diyor ki:

"Eslem Kabilesinden bir adam peygamber (s.a.v.) Efendimize gelerek zina ettiğini itirafta bulundu. Peygamber (s.a.v.) yüzünü ondan çevirdi; ta ki adam dört defa kendi aleyhine zina ile şehadet ve itirafta bulundu. Peygamber (s.a.v.) ona:

"Sende cinnet belirtisi mi var?" diye sordu. Adam:

"Hayır" diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v.) ona:

"Evli misin?" diye sordu. O da:

"Evet" diye cevap verince, Peygamber (s.a.v.) onun musallada recmedilmesini emretti. Atılan taşlar ona dokunup (canı iyice acıyınca) kaçtı ve arkasından yetişilerek recmedildi ve öldü. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onun lehine hayırdır dedi ve namazını kıldı."[159]

Ahmed, Ebu Davud, Nesai ve Tirmizi ise "Peygamber (s.a.v.) onun namazını kılmadı" şeklinde rivayet etmişlerdir. Ancak namaz kıldığına dair olan rivayet daha sabittir. Nitekim Peygamber (s.a.v.) in sahih tesbite göre, Ğamıd kabilesinden zina suçundan dolayı recmedilen kadının cenaze namazını kıldığı bilinmektedir.

İmam Ahmed diyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) hiçbir müslümanın cenaze namazını terketmemiş, ancak (ganimet, devlet ve millet) malını aşıran ile kendi kendini öldüren kimsenin namazını kılmamıştır."

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Ashame Necaşi'nin, dört tekbir getirmek suretiyle cenaze namazını (gıyabında) kıldı."

Diğer bir lafızla şöyle denilmiştir: Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki:

"Bugün Habeş ülkesinde salih bir adam öldü, onun namazını kılınız!"

Bunun üzerine biz Rasulüllah'ın arkasında saf olduk, O da biz arkasında saf saf dururken namazı kıldırdı."[160]

İbn Abbas (r.a.) den yapılan rivayette, diyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bir kabrin yanına kadar gitti ki o kabir henüz ıslak bulunuyordu. Kabirdeki kişi üzerine namaz kıldı, biz de arkasında saf halinde durmuştuk ki dört tekbir getirdi."[161]

Ebu Hüreyre (r.a.) diyor ki:

"Mescidde kayyımlık yapan siyahi bir kadın veya genç bir adamı Peygamber (s.a.v.) bir süre göremeyince sordu. Ashab da:

"O öldü" diye cevap verdiler. Peygamber (s.a.v.):

"Neden bana haber vermediniz?" buyurdu ki ashab-ı kiram o kadının veya gencin durumunu biraz küçümsüyorlar di (ki o yüzden peygambere haber vermemişlerdi). Peygamber (s.a.v.) Efendimiz:

"Onun kabrini bana gösterin" buyurdu. Onlar da gösterdiler ve Peygamber (s.a.v.) orada onun cenaze namazını kıldı ve sonra şöyle buyurdu:

"Şüphesiz şu kabirler karanlıkla dopdoludur; Allah onları benim onlar üzerine kıldığım namazla nurlandırır."[162]

İbn Abbas (r.a.) diyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bir ölünün üç günden sonra namazını kıldı" [163]

Said b. Müseyyeb'den yapılan rivayete göre, Sa'd'ın anası vefat ederken, o sırada Rasulüllah (s.a.v.) (orada) bulunmuyordu. (Seferden) dönüp gelince o kadının namazını kıldı ki, aradan üç ay geçmiş bulunuyordu."
[164]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İhticacları

a) Hanefilere göre: Cenaze namazı ashab ve ulemanın icma'ıyla farz-ı kifayedir. Doğumdan sonra ölen her müslümanın namazı kılınır; ancak İslami devlete karşı gelip isyan eden ile yolları kesip mal ve cana kasdedenler fiili durumlarında iken öldürüldükleri takdirde namazları kılınmaz.

Cenaze üzerinde bir defa namaz kılınır. Bunun tekrarı ne münferiden, ne de cemaaten meşru'dur. Ancak asıl velayet sahibinden izin almadan başkaları namaz kılmışsa, veli hazır olunca o namazı iade eder. İmam Şafii delil olarak, Hz. Peygamber'in namazının gruplar halinde tekrar tekrar kılındığını göstermiştir. Hanefiler ise, namazı kılınan kimsenin Hz. Ömer (r.a.) tarafından da namazı kılınmak istendiğinde Peygamber'in (s.a.v.) cenaze namazının iade olunamayacağını buyurmasını delil olarak almışlardır. Aynı zamanda hazır olmayan, başka yerde ölen bir kimsenin cenaze namazı gıyabında kılınmaz. İmam Şafiî'ye göre kılınır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) Habeşistan'da vefat eden Kral Necaşi'nin gıyabında namazını kılmıştır.

Namazı kılınmadan defnedilen ölünün en çok üç gün içinde namazı kılmabilir. Üç günden sonra kılınmaz.[165]

b) Şafîilere göre: Cenaze namazına farz-ı kifaye olarak niyet getirmek farzdır. Niyet ederken ölüyü ismen belirlemeye gerek yoktur. Birinci tekbirden sonra Fatiha okumak farzdır. Eûzü Besmele çekilir, iftitah duası okunmaz. Gurbette ölen kimsenin gıyabında namazını kılmak sahihtir. Cenaze namazı definden önce kılınır; bununla beraber definden sonra da kılmak caizdir. Müslümana ait olduğu bilinen bir azaya raslandığında namazı kılınır. Düşük çocuk ses çıkarır veya ağlarsa namazı kılınır; aksi halde kılınmaz. Ancak fukahanın çoğuna göre, hayat belirtisi görülürse, yine de namazı kılınır. Şehit edilen kimse ne yıkanır, ne de namazı kılınır. İsterse cünüp olduğu halde şehid edilmiş olsun, yine de yıkanmasına gerek yoktur.[166]

c) Hanbelilere göre: Cenaze namazı farz-ı kifayedir. İmamın tabutun baş kısmı hizasında durması müstehabdır. Ancak ölen kimse kadınsa, imâm tabutu tam ortalayarak durur. Birinci tekbirden sonra sadece Fatiha okunur. Bu vaciptir. Namaz tamamlanınca sadece sağ tarafa selam vermekle yetinilir. Cemaatin üç saf olması müstehabdır.

Böylece cenaze namazında dört tekbir, ayakta durmak, fatiha okumak, peygambere salatu selam getirmek ve ölen kimse için dua etmek vaciptir.

Namazı kılınmadan defnedilen kimsenin namazı bir aylık sure içinde kılınabilir. Bu sureden fazla olunca artık namazı namazı kılınmaz. Namazı kılınan kimsenin artık başkası tarafından o namazın iadesi sünnet değildir.

Gurbette ölen kimsenin gıyabında cenaze namazını kılmak caizdir. Bunun bir ay süresi vardır. Ölen kimsenin vücudunun bir kısmına raslanırsa hem yıkanır, hem de namazı kılınır.[167]

d) Malikilere göre: Hazır olan cenazenin namazı kılınır. Ğaibin namazı kılınmaz. Cenaze namazında salavat ve dualar gizli okunur. İftitah tekbiri getirilirken eller kaldırılır, deiğer üç tekbirde el kaldırılmaz. Duaya "el-Hamdulillah" sözüyle başlanır.[168]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler:

664 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Beyhaki tahric etmişse de İbn Hacer onun isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.[169]

Bu babda Ahmed b. Hanbel'in Ebu Useyb'den yaptığı rivayette şöyle denilmiştir:

"Adı geçen ravi Rasulullah'ın (s.a.v.) cenaze namazına hazır olmuş ve (vefat etmeden az önce ona:)

"Senin namazını nasıl kılalım?" diye sormuş. O da:

"Gruplar halinde girip kılın" buyurmuş.

Bu mealde Taberani'nin Cabir (r.a.) ile İbn Abbas (r.a.) den yaptığı rivayetin isnadında Abdülmin'im b. İdris bulunuyor ki bu kişi çok yalancıdır.[170] Zehebi onun meşhur kıssacılardan olup itimada şayan bulunmadığına dikkat çekmiş ve Buhari'nin de onun hakkında şöyle dediğini ilave etmiştir: "Zahibü'l-hadis"tir.[171]

Böylece İbn Abbas hadisi, Rasulullah (s.a.v.) Efendimiz üzerine namaz kılanların cemaatle değil, herkesin kendi başına kıldığına delalet etmektedir. Aynı zamanda önce erkeklerin, sonra kadınların, sonra da temyiz çağına girmiş çocukların sırayla içeri girip namaz kıldıkları anlaşılıyor. Tabii bu durum Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şahsına has bir olaydır.

665 nolu Enes hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiştir. Tirmizi ise bunun garip bir hadis olduğunu belirtmiş ve "Enes hadisinden ancak bu

vechi biliyoruz" diye ilave etmiştir.

Ebu Davud el-Merasil'de ve Hakim ilgili hadis bölümünde şöyle rivayet etmişlerdir:

"Rasulüllah (s.a.v.) (savaş alanında şehid edilen) Hamza'ya uğradı ki bedeni parçalanıp azası kesilmiş bulunuyordu. Uhud'da şehid edilenlerden -Hamza dışında- hiç kimsenin namazı kılınmadı."

Buhari bu rivayetin ma'lûl olduğunu; Tirmizi ile Darekutni ise bunun galat bulunduğunu söylemiştir. Çünkü isnadında Üsame b. Zeyd bulunduğu söyleniyor. Oysa Zühri'den, o da Enes'den rivayet etmiştir. Zühri'den yapılan rivayetin tercihe şayan olduğu belirtilmiştir.

Bu babda İbn İshak'ın İbn Abbas (r.a.) dan yaptığı rivayette ise şöyle denilmektedir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, (şehid edilen) Hamza'nın üstündeki hırkasının kendisine iyice sarılmasını emretti. Sonra onun namazını kıldı ve yedi tekbir getirdi. Sonra da (savaş alanında) öldürülen müslümanlar Hamza'nın yanına getirildi ve böylece hem onların, hem de Hamza'nın namazı kılındı. O kadar ki Rasulüllah (s.a.v.) Hamza üzerine 72 defa namaz kılmış oldu." Ancak bu hadisin isnadında mübhem (belirsiz) bir ravi vardır. Çünkü İbn İshak bu konuda şöyle demiştir:

"Bana, itham edemeyeceğim bir kimse İbn Abbas'ın azadlı kölesi Muksim'den, o da İbn Abbas (r.a.) dan rivayet etti."[172]

Nitekim es-Süheyli diyor ki:

"Eğer İbn İshak'ın mübhem saydığı, itham etmeyeceği ravi, Hasan b. Amare ise, bu zat zaten zayıftır. Bu değilse, o takdirde o ravi meçhuldür ve bu sebeple bu hususta bir hüccet ortaya koymaya gerek yoktur."

Bu konuda Ebu Dacud el-Merasil'de Ebu Malik el-Gıffari'den yaptığı rivayette ise, yukarıdaki rivayeti kuvvetlendirir mahiyette şöyle denilmektedir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz Uhudda öldürülen (şehid edilen)lerden her on kişiyi bir araya getirip -Hamza da aralarında olmak üzere- namazlarını kıldı ye böylece Hamza üzerine 70 defa namaz kılmış oldu." Hafız İbn Hacer

bunun ricalinin sıka (güvenilir) olduğunu söylemişse de İmam Şafii bunun muallel bulunduğuna dikkat çekmiştir. Çünkü Uhud'da şehid edilenlerin tamamı 70 kişi idi. Onların onar, onar namazını kılmışsa, bu yedi defa eder, O bakımdan 70 defa namaz kıldı denilebilir mi?

Bu konuda daha birçok rivayet vardır. Ancak tamamını biraraya getirdiğimiz zaman şu hüküm ağırlık kazanmaktadır: Uhud'da şehid edilenlerden yalnız Hz. Hamza'nın namazı kılınmıştır.

666 nolu Muğire b. Şu'be hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahric etmiş ve Hakim de sahihlemiştir. Hakim bunu Buhari'nin şartına uygun şu lafızla rivayet etmiştir:

"Düşüğün namazı kılınır ve ana-babasına rahmet ve afiyetle dua edilir."

Bu babda İbn Mace'nin Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayet ettiği bir diğer hadis vardır. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Çocuklarınız üzerine (cenaze) namazını kılınız; çünkü onlar sizin için önceden oluşan hayır ve ecirdir."

Şevkani bu hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.[173]

667 nolu Zeyd b. Halid hadisi hakkında Ebu Davud susup bir şey dememiştir. Ancak yapılan ciddi tesbitlere göre ricalinin hepsi de sahihtir.

Bu hadis, millet ve devlet malını aşıran kimsenin cenaze namazının kılınmayacağına delalet etmez; işlediği suç ve günahın ağırlığını yansıtır. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin kılmayıp ashabına havale etmesi yeterli delildir. Böylece gerek ganimetten, gerek devlet hazinesinden, gerekse millet malından çok az bir şey bile aşırmanın haram olduğu kesinlik arzediyor.

Ayrıca namazı kılınmayan günahkarlardan birinin de kendi canına kıyan kimse olduğu ortaya çıkıyor. Cabir b. Semure'nin (r.a.) yaptığı rivayete göre: Bir adam mızrak veya makas ve benzeri keskin bir aletle kendi canına kıyıp intihar etti. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz onun namazını kılmadı." [174]

Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin müntehimi namazını kılmadığı, ancak ashabının kıldığı dikkate alınınca, ağırlık "namazı kılınır" diye ictihad

edenlerin tesbîtinde görülür. Çünkü Rasulüllah (s.a.v.): "(Müslüman olduktan sonra her iyi ve kötünün namazını kılınız" ve "La ilahe illallah diyen kimsenin de namazını kılınız" buyurmuştur. O bakımdan mevcut hadislerin arasını te'lif etmek gerekir.

668 nolu Cabir hadisi sahihse de son kısmında "ve namazını kıldı" cümlesini ta'lil edenler olmuştur. Çünkü ravilerden Muhammed b. Yahya hadisi naklederken bu fazlalığı anmamıştır. Böylece Muhammed'in, aynı hadisi rivayet eden Mahmud b. Gaylan'dan daha mazbut olduğu söylenebilir. Ancak usûlde bir kaide vardır: "Sıka (güvenilir) olan ravinin fazla olarak yaptığı rivayet, eğer sahih rivayetlere münafı değilse, makbul sayılır."

Ayrıca Müslim, Ebu Davud ve Nesai'nin Büreyde (r.a.) den yaptıkları rivayete göre, "Gamid kabilesinden bir kadın Peygamber'e (s.a.v.) gelerek zina ettiğini bildirdi.. Sonra o kadın recmedilince, Peygamber (s.a.v.) onun namazını kıldı."

Bu manada bir diğer hadisi Ebu Davud ve Nesai Ebu Bekre'den rivayet etmişse de isnadında bir meçhul vardır. O bakımdan istidlale salih değildir.

Böylece sanih rivayetlere dayanılarak, recmedilen kimsenin namazının kılınacağında icma' vaki' olmuştur.[175]

369 nolu Cabir hadisi sahihtir ve ihticaca elverişlidir. Aynı zamanda bu konuda Ebu Hüreyre hadisi de sahihtir. Böylece gaibin cenaze namazının meşruiyetine delalet eden sahih hadisler söz konusudur. Nitekim İmam Şafii, İmam Ahmed ve diğer birçok ilim adamları bu hadislere dayanarak istidlalde bulunmuşlardır.

Aynı zamanda ilgili iki hadis, cenaze namazında dört tekbir getirileceğine delalet etmektedir ki, müctehidlerin çoğu bununla amel etmişlerdir.

Bu babda İmran b. Husayn’den rivayet edilen hadiste, Rasulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğu belirtilmektedir:

"Şüphesiz ki kardeşiniz Necaşi vefat etmiştir. Kalkınız onun namazını kılınız."

Bunun üzerine biz de kalkıp hazır olan ölünün karşısında saf bağladığımız gibi saf saf olduk ve hazır olan ölünün üzerine kılman namaz gibi namaz

kıldık."[176]

670 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir. O bakımdan fakihlerin bir kısmı bu ve benzeri rivayetlerle ihticac etmişlerdir.

671 nolu Ebu Hüreyre hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar da rivayet etmiştir. İmam Malik de bu manada bir hadisi Muvatta'da Ebu Ümame (r.a.) den rivayet etmiştir. İbn Mace ise bu manadaki hadisi Ebu Said'den rivayet etmişse de isnadında İbn Lehi' bulunuyor ki bu zat zayıf kabul edilmiştir.

Bu babda dört rivayet daha bulunuyor ki, çoğunun isnadı sahihtir.

672 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Taberani el-Evsat'ta Muhammed b. Sabbah ed-Dulabi tarikiyle İsmail b. Zekeriya'dan, o da eş-Şeybani'den rivayet etmiştir. Bu rivayette, Rasulüllah'ın o şahsın vefatından iki gece sonra gidip kabrinde namazını kıldığı belirtilmekledir. Ancak Hafız İbn Hacer, Taberani'nin bu rivayetinin isnadının mursel ve sahih olduğunu belirtmiştir. Beyhaki de aynı hadisi İbn Abbas'dan rivayet etmiştir. Ancak Beyhaki'nin rivayetinde Süveyd b. Said bulunuyor ki, bu zat her ne kadar sikadan olup kuvvetli bir hafızaya, geniş hadis ilmine sahipse de ömrünün son yıllarında gözlerini kaybettiği ve bazan kendisine rivayet etmediği hadisin telkin edilerek kabul ettirildiği söylenir. O bakımdan Buhari "Onun hadisi münkerdir" demiştir. Nesai de onu zayıf saymıştır. Diğer hadis alimlerinin çoğu ise onu tezkiye etmişlerdir.[177]

Çıkarılan Hükümler

1- Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz çoğu kere cenaze namazını cemaat halinde kılmıştır. O bakımdan bu namazın cemaatle kılınması sünnettir.

2- Rasulüllah'ın (s.a.v.) namazını mü'minler gruplar halinde girip kılmışlardır ve cemaat olup birlikte kılmamışlardır. Bu, Rasulüllah'ın yüksek şahsiyetine has bir olaydır. Çünkü peygamberler vefat ettikleri yerde gömülürler. O bakımdan Rasulüllah'ın aziz na'şı küçük bir odada bulunuyordu ki orası onun kabri olacaktı. Bu sebeple onu dışarı çıkarmalarına ashabın gönlü razı olmadı. Sonra da gaibden gelen bir ses de

söz konusudur ki, "Peygamberin namazını veya benim namazımı gruplar halinde girip kılın!" buyurulmuştur.

3- İmam Malik ve onun yolunu takip eden müctehidlere göre, kadınlar da cenaze namazına katılabilirler.

4- Şehidler yıkanmazlar, namazları da kılınmaz ve öylece kanlı elbiseleriyle birlikte defnedilirler. Müctehidlerden bir kısmına göre, şehidlerin namazı kılınır.

5- Cenaze kabre götürülürken binek üzerinde bulunanlar cenazeyi arkadan takip ederler; yaya yürüyenler ise, tabuta yakın durup hem önünde, hem sağ ve sol tarafında yerlerini alıp takip ederler. Böyle yapmak müstehabdır.

6- Düşük çocuk şekillenip hayat belirtisi taşıdıktan sonra ölürse, namazı kılınıp ana-babasına gufran ve rahmet ile dua etmek vaciptir.

7- Ganimet, hazine ve millet malından bir şey aşıran kimse büyük günah işlemiş olmakla kalmaz, o ülkedeki bütün müslümanların hakkına tecavüz etmiş sayılır. Ancak bu hakkı ödemeden ölürse, yine de namazı kılınır. Çünkü müslüman olarak ölmüştür.

8- İntihar eden kimsenin de namazı kılınır. Müctehidlerden bir kısmına göre kılınmaz. Bununla beraber ağırlık, kılınır diyenlerden yanadır. Müftabih olan da budur.

9- Zina suçundan dolayı recmedilen kişinin cenaze namazı kılınır.

10- Gaibin, yani başka yerde ölüp hazır olmayan kimsenin cenaze namazı kılınabilir. Müctehidlerin çoğu bunun meşru' olduğuna kaildir.

11- Aynı zamanda gaibin cenaze namazını cemaat halinde kılmak da meşru'dur.

12- Aynı şahsın birden fazla namazı kılınabilir mi? Müctehidlerin bir kısmına göre kılınabilir. Bir kısmı ise, veli veya vasi hazır olmadığı halde başkası tarafından kılınır ve sonra da veli veya vasi çıkagelirse, cenaze namazını iade edebilirler.

13- Namazı kılınmadan gömülen kimsenin namazını en çok üç gün içinde gidip kabrinde kılmak caizdir. Müctehidlerin çoğu bunun meşruiyetine kaildirler.

14- Aradan üç günden fazla bir süre geçerse, müctehidlerin çoğuna göre, artık o kimsenin namazını kılmaya gerek yoktur. Bu sürenin bir ay olduğunu belirtenler de vardır.

15- Böylece kabrin önünde durup cenaze namazı kılmak caizdir. Her ne kadar kabristanda namaz kılmak mekruhsa da, bu namaz daha çok dua makamındadır ve ölen şahıs içindir. O bakımdan kerahet olmadığını söyleyenler çoğunluktadır.

Cenaze Namazında Cemaatin Çokluğunu Faydaları

Bilindiği gibi, cemaat rahmettir; ayrılık ise azaptır. Yani müslümanların din ve dünya işlerinde birleşip tek vücut olmaları ve kendi meselelerini kendi aralarında şûra düzeyinde çözmeleri vaciptir. Müslümanların birliğine katılmayan, farklı zümrelere ayrılan kimselerde hayır yoktur. Cenaze namazına camideki cemaatin katılması, cami ve cemaate katılmayanların dışarda ayakta beklemesi rahmet değil azaptır. Bu hem İslami kurallara ters düşmekte, hem de çirkin bir manzara oluşturmaktadır. Bu da yetmiyormuş gibi bir de ojeli, boyalı kadınların gözlerinde siyah gözlük bulunduğu halde cami avlularına dolup ayakta beklemeleri de bütünüyle İslam inancına ve kültürüne aykırı bir davranıştır. İşin en garip tarafı, ölen zatın en yakınları cami avlusunda namaz kılmayıp ayakta beklerken onun yakınları olmayan cami cemaati saf bağlayıp merhumun namazını kılmaktadır. Bunun ötesinde ayakta duranların çoğu sohbete dalar ve cami avlusu gönderilen çelenklerle süslenirken mabedin kutsal havası değiştirilir ve sanki bir fabrikanın veya büyük bir iş yerinin açılış merasimi görünümüne bürünür.

Bütün bunlar kendi öz değerlerimizden, kültürümüzden kopup yabancıların kültürünü benimsememizin ve kendi şahsiyetimizi kaybedip yabancı kültürle ayakta durmaya çalışmamızın açık belirtileridir.

Şüphesiz cenaze namazında cemaat ne kadar çok olursa, ölünün ruhu o nisbette şad olur ve ilahi rahmet ile gufran o nisbette merhuma yönelir.

Bu konuda Tahir Mevlevi'nin şu dört mısraını nakletmeden geçemeyeceğim:

"İstemem nakl-i cenazemde çeleng-u aheng,

Debdebe ile girilir saha değildir makber.

Orası medhalidir barigah-i Mevlanın,

Kapısından içeri acz ile girmek ister."

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) buyurdu ki:

"Kim, namazı kılınıncaya kadar cenazeye hazır olursa, onun için bir kıyrat vardır. Kim de o defnedilinceye kadar hazır bulunursa, onun için iki kıyrat vardır."

Bunun üzerine soruldu:

"Ya Rasulallah! İki kıyrat nedir?"

"İki büyük dağ gibidir", buyurdu." (Yani o büyüklükte sevaba nail olur) [178]

Malik b. Hübeyre (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi bir mü'min ölür de müslümanlardan bir cemaat üç saffa ulaşarak onun namazını kılarsa, mutlaka bağışlanırlar."[179]

O bakımdan Malik b. Hübeyre (r.a.) cenaze namazına katılanlar az olduğu zaman da onların üç saf oluşturmasında ecir ve sevap arayıp arzulardı.

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, Peygamber (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Herhangi (müslüman) bir ölünün namazını, sayıları yüzü bulan müslüman bir cemaat kılar ve hepsi de onun için şefaat dileğinde bulunursa, hepsinin

de bu husustaki şefaat dilekleri kabul olunur."[180]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah'ın şöyle buyurduğunu işittim:

"Müslümanlardan herhangi bir kimse ölür de onun cenaze namazında Allah'a ortak koşmayan kırk müslüman bulunursa, mutlaka Cenab-ı Hak onların o ölü hakkındaki dua ve şefaat dileklerini kabul buyurur."[181]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

Başta dört mezhep olmak üzere, hak olup inkıraz bulan mezhepler de dahil Ehl-i Sünnete bağlı bulunan mezheplerin hepsi, bu konuda görüş birliği içindedirler. Cemaatin çokluğunun sağlayacağı büyük ecir ve sevaplar hakkında birleşmişlerdir.

O bakımdan bu babda mezhep imamlarının görüş, ictihad ve istidlallerini ayrı ayrı zikretmeye gerek görmüyoruz. Çünkü cemaatin çokluğu rahmetin bolca inmesine vesiledir.

Böylece hem cenaze namazına katılan mü'minler için, hem de ölü için büyük ecirler, kalıcı sevaplar söz konusudur.

Bu olay da şunu öğretmektedir ki, din ve dünya işlerinde mü'minler ne kadar çok biraraya gelip büyük çapta cemaat oluştururlarsa, ilahi inayet, rahmet ve gufran da o nisbette büyük olur.

Çıkarılan Hükümler

1- Cenaze namazı farz-ı kifayedir. Müslümanların bir kısmının katılmasıyla bu farz yerine gelmiş olur.

2- Cemaatin çokluğu ölü için geniş rahmet ve gufrana vesiledir.

3- Mevcut cemaati mümkün olduğu takdirde üç saf yapmak müstehabdır.

4- Cenazeye hazır olup da meşru bir mazereti yokken namaza katılmayan müslümanlar o büyük ecirden kendilerini mahrum bırakmış olurlar. Ve böylece ölünün yakınları bu tarz harekette bulunurlarsa, onlar da merhumun ruhunu sıkmış ve üzmüş olurlar.

Ölen Kimse Üzerine Sesli Ağlamak Mekruhtur

Ölüm olayı ezelde planlandığı üzere değişmeyen kanunlardan biridir. Her canlı mutlaka ölümü tadacaktır. Hem sonsuz hayatın yolunda doğum bulunduğu.gibi ölüm de bulunuyor. Aynı zamanda ölümden sonra yeniden dirilme de aynı yolun basamaklarından biridir. Bu bakımdan ölüm yok olup meçhule karışmak değil, kalıcı bir hayatın kapısından girmenin bir tezahürüdür.

Ölüm olayı bazı kişilerin başına gelip bazılarının ondan kurtulması söz konusu olamıyacağına göre, ölen yakınımız için elbetteki içimiz yanacak, gözlerimiz yaşaracaktır. Zira bu duygu biz insanların mayasına zerkedilmiştir, onu bütünüyle söküp atmamız mümkün değildir. Ancak bu duygumuzu sınırlı tutmamız, sesli ağlamaktan kaçınmak, feryad-u figandan uzak kalmakla gerçekleşir. Aksine bir tutum ve tavır hem bizi günahkar edebilir, hem de ölenimizin ruhunu sıkabilir.

Konuyla İlgili Hadis Ve Rivayetler

İbn Mes'ud (r.a.), Peygamber (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Ölüm haberini (şatafata kaçarak, çevreyi telaşlandırarak) etrafa yaymaktan sakının! Çünkü böyle yapmak cahiliyet devri amelindendir."[182]

Huzayfe (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ben öldüğümde, ölüm haberini hiç kimseye duyurmayın. Çünkü gerçekten böyle yapmanızın na'y (ölüm haberini çevreyi telaşa vermek) suretiyle duyurmanız olacağından endişe etmekteyim. Çünkü Rasulüllah'ın (s.a.v.) na'yi men'ettiğini kendisinden işitmiş bulunuyorum."[183]

İbrahim'den yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Adam öldüğü zaman, onun ölüm haberini dostlarına, arkadaşlarına duyurmakta bir sakınca yoktur. Mekruh olan şekli ise, cahiliye devrinde olduğu gibi meclisleri dolaşıp, "Ben falanın ölüm haberini veriyorum" deyip (çevreyi rahatsız etmektir)."[184].

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"(Mute savaşını Medine'de minber üzerinde kalp gözüyle izlerken) Sancağı Zeyd aldı, ona (ölüm darbesi) isabet etti. Sancağı Cafer aldı. Ona da (ölüm darbesi) isabet etti. Arkasından sancağı Abdullah b. Revaha aldı. Ona da (ölüm darbesi) isabet etti."

Bu sırada Rasulüllah'ın gözlerinden yaş akıyordu.

"Sonra sancağı Halid b. Velid bir emirlik söz konusu olmaksızın eline aldı ve fetih ondan yana gerçekleşti."[185]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İhticacları

a) Hanefilere göre: Ölenin ev halkının kendi evlerinde ta'ziyeleri kabul etmek için üç gün oturmalarında bir sakınca yoktur. Bunun gibi kendi semtlerindeki mescidde de üç gün bulunabilirler. Ölüm olayından dolayı yas tutup kapı eşiğinde oturmak mekruhtur. Yüksek sesle ağlamak ise caiz değildir. Sessiz ağlamak kalp yufkalığının eseridir ki bunda bir sakınca görülmemiştir. Erkeklerin yas alameti olarak siyah elbise giyinmeleri mekruhtur. Kadınların giymesinde bir sakınca yoktur.[186]

b) Şafiilere göre: Ölüm olayından dolayı ta'ziyede bulunmak sünnettir. Bu hem defninden önce, hem de sonra üç gün içinde yerine getirilir. Ölenin, ölmek üzere olanın üzerine ağlamakta bir sakınca yoktur. Ancak onun haslet ve faziletini sayıp dökerek ağlamak mekruhtur.

Ölüm olayını hem namazının kılınması, hem de başka hususlar için çevreye duyurmakta bir sakınca yoktur. Ancak cahiliyet devrindeki ilan şekli mekruhtur.[187]

c) Hanbelilere göre: Bağırıp çağırmaksızın, yaka yırtmaksızın, saç ve sakalı yontmaksızın ağlamakta bir sakınca yoktur. Ölen kişinin birtakım meziyetlerini sesli bir hava içinde sayıp dökmek mekruhtur. Hem böyle yapmak, sesli ağlamak gibi, ölünün kabirde sıkıntı çekmesine sebep olur. Ölüm olayını ölenin yakınlarına duyurmakta bir sakınca görülmemiştir.[188]

d) Malikilere göre: Ölüm olayını yüksek sesle etrafa duyurmak mekruhtur. Ama normal bir anlatımla haber vermekte bir sakınca yoktur.[189]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

691 nolu İbn Mes'ud hadisinin isnadında Ebu Hamze Meymun el-A'ver bulunuyor ki, bu zat hadis ehline göre kavi değildir.[190] Tirmizi'ye göre, bu hadis gariptir.

692 nolu Huzeyfe haberinin isnadı hasendir.

693 nolu İbrahim'in haberini kuvvetlendirir anlamda Muhammed b. Sirinden bir rivayet yapılmıştır ki, adı geçen şöyle demiştir:

"Ölüm olayını, ölenin yakın dost ve arkadaşlarına duyurmakta bir beis (sakınca) bilmiyorum."[191]

Bu rivayetleri kuvvetlendiren bir diğer olay, Rasulüllah'ın (s.a.v.) Habeş Kralı Necaşi'nin ölüm haberini, ashabına duyurmasıdır. Sonra da ashabına: "Sizden biri ölünce herhalde bana haber verin!" diye tenbih etmesi söz konusudur.

İbn el-Arabi, "Bütün bu ve benzeri rivayetlerden şu üç durumu çıkarmak mümkündür" diyor;

1- Ölenin ölüm haberini ev halkına, yakınlarına, ve salih kişilere duyurmak,

2- Böbürlenmek için birçok kimselerin toplanmasını sağlamaya yönelik duyuruda bulunmak.

3- Sesli şekilde ağlayıp çevreyi haber etmeye çalışmak ve kendisini acındırmak...

Birinci durum mübahtır, hatta müstehabdır denilebilir. İkinci ve üçüncü durum mekruhtur. Buna tahrimen mekruh diyebiliriz.

Sonuç olarak hak mezheplerin hemen hepsine göre, gusül, tekfin, namaz ve taşıyıp defnetmek için ölüm olayını çevresine duyurmakta bir sakınca yoktur. Ashab ve Tabiin zamanında da bu tarz duyurmalar olmuştur.

Çıkarılan Hükümler

1- Ölüm olayını, ölenin yakınlarına, dost ve arkadaşlarına haber vermekte bir sakınca yoktur.

2- Kapı kapı, sokak sokak, mahalle mahalle dolaşıp dellalın yaptığı gibi ölüm olayını sesli bir şekilde haber vermek mekruhtur.

3- Kişinin ölen yakınını, dostu için ağlayıp göz yaşı akıtmasında bir sakınca yoktur.

4- Sesli ağlayıp feryad etmek, saç sakalı yolmak, yakayı yırtmak ise haramdır.

5- Böbürlenmek için birçok kimselere haber salıp büyük kalabalık oluşturmaya çalışmak mekruhtur.

6- Taziye kabul etmek için üç gün evde veya mescidde oturmakta bir sakınca görülmemiştir. Gurbette olmayanlar üç gün içinde taziyetlerini gelip bildirirler. Gurbette olanlar ne zaman dönerlerse, gidip taziye verebilirler.

Cenaze Namazında Kaç Tekbir Getirlir?

"Bilindiği gibi, cenaze namazının kendine has şekli ve sünnetleri vardır. Ama her haliyle o namazdır. Bazılarının iddia ettiği gibi, sadece duadan ibaret değildir. O bakımdan diğer namazlar için şart olan hususlar bu namaz için de şarttır.

Ancak bayram namazında olduğu gibi, cenaze namazında da fazladan tekbir getirilir. Bunlar dört müdür, beş midir, altı mıdır, yoksa daha fazla mıdır?

Bu konuda az farklı rivayetler vardır. Önce onları, sonra da müctehidlerin tesbit ve ihticaclarını naklettiğimizde, konu daha iyi anlaşılmış olur.

İlgili Hadisler Ve Rivayetler

Az yukarıda Ebu Hüreyre ve Cabir (r.a.) den yapılan sahih rivayette, bu tekbirlerin dört olduğu belirtilmişti.

Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Ashabdan Zeyd b. Erkam (r.a.) bizim cenazelerimizin namazını kılarken dört tekbir getiriyordu. Ancak bir cenazenin namazında o beş tekbir getirdi. Bunun üzerine kendisine sebebini sordum. Şu cevabı verdi:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz beş tekbir getirirdi."[192]

Hz. Huzayfe (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen bir cenaze namazını kılarken beş tekbir getirdikten sonra dönüp (orada hazır bulunanlara) şöyle dedi:

"Ne unutarak, ne de vehm ederek böyle yaptım; ama Rasulüllah'ın (s.a.v.) tekbir getirdiği gibi (ve o kadar) tekbir getirdim. Çünkü Rasulüllah (s.a.v.) bir cenaze namazına beş tekbir getirdi."[193]

Hz. Ali'den (r.a.) yapılan rivayete göre, o, Sehl b. Hanif'in cenaze namazını kılarken altı tekbir getirdi ve şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Sehl, Bedir savaşına hazır olanlardan biridir."[194]

Hakem b. Uteybe'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ashab-ı Kiram genellikle Bedir savaşına katılanların cenaze namazını kılarken beş, altı ve yedi tekbir getirirlerdi."[195]

Hadis Ve Rivayetlerin Işığında Müctehidlerin Tesbit Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Cenaze namazı farz-ı kifayedir ve dört tekbirle kılınır. Birinci tekbir, iftitah anlamı taşıdığı için şarttır ve bir rek'at yerine geçtiği için de rükündür, diğer üç tekbir ise üç rek'at yerine geçtiğinden onların da rükün olduğu söylenir.[196]

b) Şafiilere göre: Cenaze namazının bir takım rükünleri yardır. Niyet etmek ve dört tekbir getirmek o rükünlerden ikisidir. İmam beşinci tekbir getirecek olsa namaz bozulmaz, ancak bu hususta cemaat ona uymaz, yani cemaat beşinci tekbiri getirmeyip bekler. Üçüncü rüknü, birinci tekbirden sonra fatiha okumaktır, dördüncü rüknü selam vermektir. Beşinci rükün peygamber (s.a.v.) Efendimize salat-ü selam getirmek; altıncı rükün ölü için dua etmektir. Yedinci rükün ise, bu namazı ayakta durup yerine getirmektir.[197]

c) Hanbelilere göre: Cenaze namazında dört tekbir getirmek sünnettir; bundan fazlası sünnet olmadığı gibi, azı da sünnet değildir. Birinci tekbirden sonra Euzü-Besmele çekilir ve fatiha suresi okunur. İstiftah duası, yani "Sübhaneke"yi okumak sünnet değildir. Fatiha'nın okunması vaciptir. Hem fatiha, hem de dua gizli okunur. İkinci tekbirle Peygamber'e (s.a.v.) salat-ü selam getirilir. Üçüncü tekbirle kişi kendisi, ana babası, müslümanlar ve o ölü için dua eder. Her tekbirde eller kaldırılır. Dördüncü tekbir getirildikten sonra az durulur ve sadece sağ tarafa selam verilir.[198]

d) Malikilere göre: Önce niyet getirilir; sonra iftitah tekbiri getirilir ve bu tekbirde eller kaldırılır. Diğer tekbirlerde kaldırılmaz. İkinci ve üçüncü tekbirler getirildikten sonra dua edilir. Sonra dördüncü tekbir getirilir ve arkasından sadece sağ tarafa selam verilerek namazdan çıkılır.[199]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

701 nolu Abdurrahman hadisi sahihtir. Nitekim bunu kuvvetlendiren birkaç rivayet daha vardır. Ancak Ukbe b. Amir, Bera b. Azib, Zeyd b. Sabit ve İbn Mes'ud (Allah hepsinden razı olsun) daha çok dört tekbir getirileceğini belirtmişlerdir.

Bu babda İbn Abdilber el-Ezkar'da Ebu Bekir b. Süleyman tarikiyle şunu rivayet etmiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz cenaze namazında dört, beş, yedi ve sekiz tekbir getirirdi. Bu hal Necaşi'nin gıyabında namazı kılınıncaya kadar devam etti. Necaşi'nin namazını ise dört tekbirle kıldı. Bundan sonra da yapılan ciddi tesbitlere göre, Rasulüllah (s.a.v.) vefat edinceye kadar cenaze namazını hep dört tekbirle kılmıştır."

Kadı Iyaz da aynı görüştedir.

Taberani'nin el-Eysat'ta Cabir (r.a.) dan yaptığı rivayette şöyle buyurulmuştur:

"Ölüleriniz üzerinde gece, gündüz, onlar küçük olsun, büyük olsun, sıradan biri olsun veya hükümdar ve yetkili bir kişi olsun dört tekbirle namaz kılın."

Ancak bu rivayetin isnadında Amr b. Hişam el-Beyruti bulunuyor ki bu zat hadisi rivayette münferid kalmıştır.

Cumhur da cenaze namazında dört tekbirin meşruiyetinde görüş birliği sağlamıştır. İmam Tirmizi de ashabın çoğunun böyle amel ettiğine değinerek cumhurun tesbitine katılmıştır.

Nitekim müctehid imamların çoğu bu doğrultuda ictihadlarını ve ihticaclarını sürdürmüşlerdir. Anlaşılan o ki: Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz

önceleri bu namazı bazan dört, bazan beş, altı, bazan da yedi tekbirle kılmış; sonra Necaşi'nin namazını kılarken dört tekbir getirmiş ve vefat edinceye kadar bunu değiştirmemiştir. Böylece Melek Cebrail'in bu konuda bir işareti söz konusu olabilir. Allah daha iyisini bilir.

Bu konuda çok farklı rivayetler vardır: Üç tekbir, dört, beş, altı, yedi ve sekiz tekbir şeklinde bir uygulamanın olduğu belirtilmektedir. Ancak rivayetlerin çoğunun isnadında zayıf raviler bulunuyor. O bakımdan istidlal ve ihticace elverişli kabul edilmemişlerdir.

702 nolu Huzayfe hadisinin isnadında Yahya b. Abdillah el-Bacûrî bulunuyor ki, bu zat hakkında hayli şeyler söylenmiştir. Ancak Zehebi bu zatın isminden söz etmemiştir.[200]

703 nolu Ali rivayetini Berkani kendi Müstahrec'inde "altı tekbir" lafzıyla rivayet etmiştir. Aynı rivayete Buhari kendi tarihinde ve Said b. Mensur da Müsned'de yer vermiştir.

Beyhaki ise Hz. Ali'nin (r.a.) vefat eden Ebu Katade'nin namazını kılarken yedi tekbir getirdiğini rivayet etmişse de kendisi de bu rivayetin galat olduğunu, çünkü Ebu Katade'nin Hz. Ali'den sonra bir süre daha yaşadığının bilindiğini belirtmiştir.

Ancak bu rivayetlerin tamamını bir araya getirdiğimizde, vefat eden kişinin ilim ve faziletini dikkate alan Hz. Ali'nin (r.a.) tekbirleri artırdığı söylenebilir.

Çıkarılan Hükümler

1- Cenaze namazında iftitah tekbiri dahil dört tekbir getirilir.

2- Müctehidlerden bir kısmına göre, bu tekbirler şart ve rükündür; bazısına göre birinci tekbir rükündür, diğerleri sünnettir.

3- İmam beşinci tekbir getirdiği takdirde, müctehidlerin çoğuna göre cemaat ona katılmaz ve selam vermesini bekler.

4- Tekbirlerde, imamların çoğuna göre el kaldırılmaz. Bazısına göre kaldırmak sünnettir. Ancak iftitah tekbirinde eller kaldırılır.

5- Birinci tekbirden sonra Euzü Besmele çekmek sünnettir. Müctehidlerden bir kısım bu sünneti belirtirken akabinde Fatiha okumak vaciptir, demişlerdir.

6- İmam Malik'e göre, ikinci ve üçüncü tekbir ardarda getirilir ve dua edilir.

7- Tekbirden sonra salavat getirmek ve yine tekbirden sonra dua etmek sünnet midir, vacip midir? Bu hususta müctehid imamların ictihadları farklıdır.

8- Birinci tekbirden sonra istiftah duasının okunup okunmayacağı da ihtilaf konusudur: Kimine göre, okunur, kimine göre okunmaz.

9- Detayda ihtilaf olmakla beraber, cenaze namazının farzı kifaye olduğunda ihtilaf yoktur.

10- İlim erbabı, salih kişilerin cenaze namazında dörtten fazla tekbir getirmekte, ashabın bir kısmına göre bir sakınca yoktur. Ancak yaşamakta olan dört mezhep imamları bununla ilgili rivayetlerle amel etmemişlerdir. O bakımdan yapılmaması daha uygun olur.

11- İmam Şafii'ye göre, her tekbir bir rükün ve bir rek'at sayılır.

Cenaze Namazında Kıraat, Salavat Ve Dua

Cenaze namazı, yukarıda da belirttiğimiz gibi, hem ölen mü'mine saygı ifade eder, hem de mü'minin mü'min kardeşine karşı birtakım vazifelerinin bulunduğunu, ölünce de o vazifenin devam edeceğini yansıtır. Mesela, ölen kardeşimizi yıkayıp kefenlememiz, namazını kılıp defnetmemiz, sonra da zaman zaman onun için istiğfar edip Allah'tan rahmet ve gufran dilememiz ve yeri geldikçe sevabı ona ulaşmak üzere tasaddukta bulunmamız bu vazifenin birer uzantısı sayılır.

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen bir cenazenin namazını kılarken Fatiha suresini okumuş ve sonra şöyle demiştir:

"Bilesiniz ki bu sünnettir."[201]

Ebu Ümame b. Sehl'den yapılan rivayete göre, adı geçene Rasulüllah'ın ashabından bir adam şunu haber vermiştir:

"Cenaze namazında sünnet odur ki, imam tekbir getirdikten sonra gizli olarak Fatiha suresini okur. Sonra da Peygamber (s.a.v.) Efendimize salavat getirir ve cenaze için ihlas ve ciddiyetle dua eder ve bunları tekbirleri getirerek yapar ve başka bir şey okumaz. Sonra da gizli olarak selam verir."[202]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Ölen kimsenin cenaze namazını kıldığınızda, onun için ihlas (ciddiyet ve samimiyet) üzere dua ediniz."[203]

Yine Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bir cenazenin namazını kılarken şöyle dua ederdi:

Türkçesi:

"Allah'ım! Dirimizi, ölümüzü, hazır olanımızı, hazır olmayanımızı; küçüğümüzü, büyüğümüzü, erkeğimizi, kadınımızı, mağfiret edip bağışla. Allah'ım! Bizden kimi diriltip hayata getirirsen onu İslam üzerine dirilt; bizden kimin ruhunu alırsan, iman üzerine ruhunu al."[204]

Avf b. Malik'den (r.a.) yapılan rivayete göre, diyor kî:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin bir cenazenin namazını kılarken şöyle dua ettiğini işittim:

"Allah'ım! Bu kulunu bağışla ve ona merhamet et, onu affedip afiyete erdir. İneceği yeri şerefli, keremli kıl, gireceği yeri genişlet ve onu su, kar ve dolu

(soğuk sıvı) ile yıka; hatalardan temizleyip arındır, nasıl ki beyaz elbise kir ve pastan arındırılıyorsa... Ona yurdundan daha hayırlı bir yurt, ehlinden daha hayırlı ehil, eşinden daha hayırlı eş ver. Onu kabir fitnesinden ve cehennem ateşinin azabından koru."

Ravi Avf diyor ki:

"Rasulüllah'ın (s.a.v.) bu duasına mazhar olmak için kendimin o ölen kişinin yerinde olmamı temenni ettim."[205]

Vasile b. Eska' (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, müslümanlardan bir adamın cenaze namazını bize kıldırdı. Onun şöyle dua ettiğini işittim:

"Allah'ım! Şüphesiz falan oğlu falan senin zimmetinde ve komşuluğun hablinde bulunuyor. Artık sen onu kabir fitnesinden ve cehennem ateşinin azabından koru. Sen vefaya daha ehilsin ve övülmeye daha çok layıksın. Allah'ım! Onu bağışla ve rahmet eyle. Şüphesiz ki sen çok bağışlayan ve çok merhamet edensin."[206]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İhticacları

a) Hanefilere göre: Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayet edilen hadiste belirtilen duanın okunması sünnettir. Ancak duaya Allah'a hamd ve Peygambere (s.a.v.) salat-ü selamla başlamak da sünnettir. [207]

b) Şafiilere göre: Bu mezhebin zahirine göre, Ebu Hüreyre'den rivayet edilen dua okunur ve şu cümleler ilave edilir:

"Allah'ım! Bizi bunun ecrinden mahrum etme ve ondan sonra bizi fitneye düşürme. Allah'ım! Bu senin kulundur, kulunun oğludur; dünyanın rahatlık ve genişliğinden çıktı, kabrin karanlığına indi. Senin bu kulun Senden başka ilah olmadığına, Muhammed'in de Senin kulun ve resulün olduğuna şehadet ederdi. Onun bu durumunu Sen daha iyi bilirsin. Allah'ım! Bu kulun sana konuk olarak geldi, Sen konak sahiplerinin hayırlısısın. Fakir olarak Senin rahmetine geldi, Sen ona azap etmekten müstağnisin. Biz Sana rağbet

ederek gelmiş bulunuyoruz, onun için şefaat ediyoruz: Allah'ım! Eğer o iyi bir insansa, onun iyiliğini artır; kötü bir insansa, onun kötülüklerini bağışlayıp geç; onu rahmetinle, rızanla karşılaştır; kabir fitnesinden ve azabından koru. Kabrini genişlet... ve güven içinde cennetine eriştir. Ey merhametlilerin en çok merhamet edeni..."[208]

c) Hanbelilere göre: Cenaze namazında belirlenmiş bir dua yoktur. Ancak dua okumak vaciptir ve dua eden kimse önce kendi nefsi, sonra ana-babası, sonra da diğer bütün müslümanlar için rahmet, mağfiret ve atıfet diler. Bununla beraber Ebu Hüreyre ve o anlamda İbrahim el-Eşheli hadislerinde belirtilen duayı okumak uygun olur.[209]

d) Malikilere göre: Birinci tekbirde eller kaldırılır, diğerlerinde kaldırılmaz. Her tekbirden sonra dua edilir ve böylece cenaze namazında her tekbirden sonra dua edilerek dört defa bu ameliye yapılır.[210]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

710 nolu İbn Abbas (r.a.) hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. İsnadı sahihtir. İmam Şafii ve Ahmed b. Hanbel bu ve bunu kuvvetlendiren diğer rivayetlerle ihticac etmişlerdir.

711 nolu Ebu Ümame hadisinin isnadında Mutarrif bulunuyor. Ancak Mizan'da üç Mutarrif ismi üzerinde durulmuş ve her üçü hakkında da müsbet ve menfi tesbit ve görüşlerin bulunduğuna değinilmiştir.[211]

Beyhaki ise onun kavi olduğunu söylemiştir.

Aynı manaya delalet eden bir hadisi Hakim ve ayrıca Nesai tahric etmişlerdir. Ne var ki bu rivayetlerde "tekbirden sonra" ve bir de "Sonra da gizli şekilde selam verir" cümlelerine yer verilmemiştir. Gizli selamdan maksat, aşikar verilmeyenidir.

Bu babda ayrıca Tirmizi ve İbn Mace şunu rivayet etmişlerdir:

"Peygamber (s.a.v.) cenaze namazını kılarken Fatihayı okudu." Şu kadar ki, bu hadisin isnadında İbrahim b. Osman Ebu Şeybe e1 Vasıtî bulunuyor ki,

bu zat cidden zayıftır.[212] İbn Main onun sıka olmadığını söylerken, İmam Ahmed de zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.[213]

Hakimin İbn Abbas (r.a.) dan yaptığı bir rivayette şöyle denilmiştir:

"İbn Abbas Evba mevkiinde bir cenaze üzerine namaz kıldı; Tekbir getirdi ve Fatiha'yı okudu, okurken sesini yükseltti. Sonra Peygamber'e (s.a.v.) salavat getirdi ve sonra da şöyle dua etti: "Allah'ım! Bu senin kulundur ve kulunun oğludur. Senin rahmetine fakir olarak geldi, Sen ise ona azap etmekten ganîsin. Allah'ım! Bu kulun temiz ise Sen onu tezkiye et, günahkar ise onu bağışla. Allah'ım! Bizi onun ecrinden mahrum bırakma ve bizi ondan sonra saptırma." Sonra üç tekbir getirdi ve namazı tamamladı. Sonra da şöyle dedi: "Ey insanlar! Ben bunu, siz sünnet olduğunu bilesiniz diye aşikar okudum."

Ancak bunun isnadında Şürahbil b. Sa'd bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı sözler söylenmiştir.

Nesai, Hakim, Şafii ve Ebu Leyla'nın Cabir'den yaptıkları rivayette deniliyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) cenaze namazında Ümmu'l-Kur'an (Fatihay)ı okudu."

Bu konuda birkaç rivayet daha vardır ki, hepsi de cenaze namazında Fatihanın okunacağına delalet etmekte ve İbn Abbas rivayetini kuvvetlendirmektedir.

712 nolu Ebu Hüreyre hadisini İbn Hibban tahric etmiş ve Beyhaki sahihlemiştir. Ancak isnadında İbn İshak bulunuyor ki, bu zat hakkında "Muanan rivayette bulunmuştur" denilmiştir. Yani senedinde sözleri açıkça belirtilmeden "falan filandan" şeklinde bir ifade kullanmıştır. Ne var ki İbn Hibban başka bir tarikle bunu "sima" lafzını kullanarak tahric etmiştir.

713 nolu Ebu Hüreyre hadisini Nesai, İbn Hibban ve Hakim tahric etmiştir. Bu rivayetin, başta Hz. Aişe'den (r.a.) olmak üzere şahitleri bulunuyor. Nitekim Tirmizi o şahidi rivayet edip İkrime b. Ammar ile muallel göstermiştir. Yani sıhhatini zedeleyen bir kusuru söz konusudur.

Böylece rivayetlerin tamamı biraraya getirilince, asıl murad olan mana ve hüküm kuvvet kazanmış oluyor. O bakımdan istidlal ve ihticaca salih sayılabilir.

714 nolu Avf hadisini aynı zamanda Tirmizi muhtasar olarak tahric etmiştir. İsnadı sahihtir.

715 nolu Vasile hadisi hakkında Ebu Davud ve el-Münzeri susup bir şey dememiştir. Ancak isnadında Mervan b. Cenah bulunuyor ki, bu zat hakkında Ebu Hatim: "Onun rivayetiyle ihticac edilmez" demiş, Beyhaki ise "bir sakınca yoktur" diyerek farklı bir tesbit ortaya koymuştur.[214]

Bu ve benzeri iki rivayetten, Rasulüllah'ın (s.a.v.) cenaze namazında duayı aşikar yaptığı anlaşılıyor.

Bununla beraber ilim adamlarından bir cemaat duanın gizli yapılmasının müstehab olduğunu belirtmişlerdir. Rasulüllah'ın (s.a.v.) bazan aşikar dua etmesi, talim için olabilir. O bakımdan duayı iki şekilde yapmak da caizdir denilebilir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Cenaze namazında birinci tekbirden sonra fatiha okumak sünnettir. Bu, İmam Şafii ile İmam Ahmed'in ictihadıdır.

2- Cenaze namazında zamm-i sure okunmaz.

3- Müctehidlerin bir kısmına göre istiftah duası yapılmaz. Bazısına göre yapılır. İmam Ebu Hanife'ye göre de yapılır.

4- İkinci tekbîrden sonra Peygamber'e (s.a.v.) salavat getirmek kimine göre vacip, kimine göre sünnettir.

5- Üçüncü ve dördüncü tekbirlerde dua edilir ve hiç birisinde fatiha ve ayet okunmaz.

6- Duayı ihlas üzere yapmak sünnettir.

7- Cenaze namazında kesin belirlenmiş bir dua olmamakla beraber, Rasulüllah'tan ve ashabdan rivayet edilen birkaç çeşit dua şekli söz konusudur. Onlardan herhangi biri seçilebilir. Bunun dışında ayrı bir dua yapmakta bir sakınca yoktur.

8- Kendine göre ayn bir dua tertipleyen kimse, önce kendi nefsi için, sonra ana-babası için, sonra da bütün müslümanlar için rahmet ve gufran dileyerek bir tertip gözetir. Böyle yapmanın müstehab olduğunu söyleyenler çoğunluktadır.

9- Cenaze için dua fazla uzatılmaz, Rasulüllah'ın yaptığı dua kadar uzun tutulması müstehabdır.

10- Dua, salavat ve kıraatin gizli okunması sünnettir. Bu, müctehidlerden çoğunun ictihadıdır.

11- Cenaze namazından sonra başka dua edilmez ve cenaze bir an önce defnedilmek üzere kabristana taşınır.

12- Cemaat, imamın dua ve salavatiyla yetinmez, yani imam dua ederken cemaat de kendi içlerinden dua eder. Salavat da öyle...

Cenaze Geçilirken Önünden Kalkmak

Dinimizin insana kıymet verdiğine ve iman edenlerin Allah yanında aziz ve şerefli olduğuna değinmiştik. Cenaze konusunda, insanın dirisine verilen değerin bir mislinin ölüsüne de verildiğine atıfta bulunup aydınlatıcı bilgi vermiştik. Burada ise, cenaze geçirilirken oturmakta olan müslümanın ayağa kalkıp kalkmaması söz konusudur. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin önceleri, ölen kim olursa olsun ayağa kalktığı, fakat sonraları aldığı işaret üzerine ayağa kalkmadığı rivayet yoluyla bilinmektedir.

Bununla beraber ilgili hadisleri ve müctehidlerin görüş, tesbit ve hüccetlerini nakletmemizde, konunun aydınlanması bakımından ihtiyaç vardır.

İlgili Hadisler

İbn Ömer ve Amir b. Rebi'a (r.a.) dan yapılan rivayete göre: Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Cenaze gördüğünüz zaman, sizin önünüzden geçirilinceye veya yere konuluncaya kadar onun için ayağa kalkın!"[215]

Ahmed b. Hanbel'in yaptığı rivayette ise deniliyor ki:

"İbn Ömer (r.a.) bir cenaze görünce ayağa kalkar ve o geçirilinceye kadar oturmazdı. Hazan da cenazenin önüne geçer de bir süre oturur ve yaklaştığını görünce ayağa kalkardı da yere bırakılmcaya kadar oturmazdı."

Cabir (r.a.) den yapılan rivayette, diyor ki:

"Önümüzden bir cenaze geçirildi. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz (onu görünce) ayağa kalktı, biz de ayağa kalktık. Sonra da:

"Ya Rasulallah! O geçirilen cenaze Yahudi idi" diyerek bilgi verdik. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu:

"Siz cenaze gördüğünüzde ayağa kalkınız."[216]

Sehl b. Hunayf ve Kays b. Sa'd (r.a.) dan yapılan rivayete göre: Bu iki zat da Kadisiye'de oturuyorlardı. Onların önünden bir cenaze geçirildi, ikisi de ayağa kalktılar. Biri onlara:

"Bu cenaze bu yerin ehlinden, yani gayr-i müslim vatandaşdır" diye bilgi verdi. Onlar şöyle dediler:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin önünden cenaze geçirilince ayağa kalktı. Bunun üzerine biri Ona:

"Bu bir Yahudi'nin cenazesidir" diye bilgi verince, Efendimiz şöyle buyurdu:

"O bir can değil midir?"[217]

Ali b. Ebi Talib (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz önceleri bize cenazenin önünden ayağa kalkmamızı emretti. Ondan sonra kendisi kalkmayıp oturdu ve bize de oturmamızı emretti."[218]

İbn Sirin (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle anlatıyor:

"Bir cenaze Hz. Hasan ile Hz. İbn Abbas (r.a.) in önünden geçirildi. Hz. Hasan ayağa kalktı, İbn Abbas ayağa kalkmadı. Bunun üzerine Hz. Hasan (r.a.), İbn Abbas'a:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz cenaze geçirilirken önünden kalkmadı mı?" diyerek hatırlatmada bulundu. İbn Abbas (r.a.) şu cevabı verdi:

"Evet (önceleri kalkardı, ama sonra) oturup kalkmadı."[219]

Rivayetlerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Cenaze geçirilirken ayağa kalkılmaz. Ancak ona hazır olmak, yani teşyi' etmek istediği takdirde ayağa kalkar. Bunun gibi adam musallanın yanında otururken cenaze getirildiğinde, taşıyanlar onu musallaya koyuncaya kadar kalkmaz ve konulduktan sonra kalkmasında bir sakınca yoktur. Sahih olan da budur.[220]

Cenazeyi kabre götürdüklerinde, onu yere bırakmadan orada bulunanların oturması mekruhtur.[221]

b) Hanbelilere göre: Cenaze geçirilirken ayağa kalkmak müstehab değildir. İmam Ahmed bu konuda şöyle demiştir: "Ayağa kalkan olursa ayıplamam; kalkmayıp oturan kimse için de bir sakınca söz konusu değildir," derim.

Cenazeyi taşıyıp musalla veya kabre götürürken, yere konulmadıkça beraberinde bulunanların oturmaması müstehabdır.[222]

c) Şafiilere göre: Cenazeyi görünce oturmakta olan kimselerin ayağa kalkması müstehabdır. Muhtar olan kavi de budur.[223]

d) Malikilere göre: Diğer üç mezhepte olduğu gibi, cenazenin önünden kalkmak mekruhtur.[224]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

Bu babda Buhari'nin İbn Ebi Leyla'dan yaptığı rivayete göre:

"Ashabdan Ebu Mes'ud (r.a.) ile Kays (r.a.) cenazeyi görünce ayağa kalkarlardı."

724 nolu İbn Ömer, 725 nolu Cabir ve 726 nolu Sehl hadisi sahihtir.

Ancak cenazeyi görünce ayağa kalkan kimse, cenaze için mi kalkıyor, yoksa onun ruhunu alan veya canları çekip alan Cenab-ı Hakk'ın yüksek kudretine ta'zim olsun diye mi kalkıyor? Hakimin Enes'den tahric ettiği rivayette, Enes'in (r.a.) şöyle dediği merfuan tesbit edilmiştir:

"Biz, cenazenin önünde ancak meleklere tazim olsun diye kalkıyoruz."

Buna benzer bir rivayeti de İmam Ahmed, Ebu Musa, (r.a.) den yapmıştır. Ayrıca Ahmed, İbn Hibban ve Hakim'in Abdullah b. Amr (r.a.) dan merfuan yaptıkları rivayete göre, şöyle demişlerdir: "Müslümanlar gördükleri cenazenin önünden ancak onun ruhunu kabzeden Cenab-ı Hakk'a ta'zim olsun diye kalkarlar."

Yahudinin önünde kalkma konusuna gelince:

İmam Ahmed, Hasan b. Ali (r.a.) den şu rivayeti nakletmiştir:

"Rasulüllah'ın ayağa kalkması, Yahudiden çıkan kerih kokudan eziyet duyduğundan dolayı idi"

Taberani ise, "Yahudi için tütsülendirdikleri bahurun kokusundan tiksindiği için ayağa kalkmıştır" şeklinde rivayet etmiştir.

Diğer yandan Taberani ve Beyhaki'den yapılan rivayette ise başka bir vecih ortaya konarak şöyle denilmiştir:

"Rasulüllah'ın (s.a.v.) ayağa kalkması, geçirilmekte olan Yahudi'nin Rasulüllah'ın başının seviyesini aşmamasına yönelik bulunuyordu."

Bütün bu yorumlar ilim adamlarının kendi görüş ve ictihadlarıdır. Ancak hiçbirisi hadisin sıhhatiyle tearuz edemez. Zira her üç hadis de sahihtir. Sonraları bu hükmün neshedildiği söylenebilir. Bununla beraber İshak, İbn Habib ve İbn Macişûn sözü edilen hadislerin neshedilmediğine kaildirler. Rasulüllah'ın oturup kalkmaması, bunun cevazına delalet eder. Yani ayağa

kalkmak nasıl caizse, kalkmayıp oturmak da öylece caizdir. İbn Hazm de aynı görüştedir.[225]

727 nolu Hz. Ali hadisinin isnadındaki ricalin hepsi sahihtir. İbn Hibban da hadisi aynı lafızla tahric etmiş; Beyhaki ise şu lafızla tesbitte bulunmuştur:

"Sonra oturdu ve ashabına da oturmalarını emretti."

728 nolu İbn Sirin rivayetinin isnadındaki ricalin hepsi sıkadır, yani güvenilir kişilerdir.

Ebu Davud, Tirmizi, İbn Mace ve Bezzar'ın yaptıkları rivayete göre: Rasulüllah (s.a.v.) cenazenin önünden kalkınca, Yahudilerin de öyle yaptıkları bildirildi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"O halde (bundan böyle cenazenin önünden) kalkmayın, oturun ve onlara muhalefet edin!"

Ancak bu rivayetin isnadında Bişr b. Rafı' bulunuyor ki, bu zat kavi değildir. Buhari: "Onun hadisine mutabaat edilmez" derken, İmam Ahmed: "O zayıftır" demiştir. İbn Main ise, onun münker hadisler rivayet ettiğine dikkat çekmiştir. İbn Hibban da onun mevzu hadis rivayet ettiğini belirterek güvenilir olmadığına değinmiştir.[226]

Çıkarılan Hükümler:

1- Cenazenin önünden kalkmakta bir sakınca yoktur.

2- Cenazeyi görünce kalkmayıp oturmakta da bir, sakınca yoktur.

3- Üç mezhebe göre, kalkmak müstehab değildir, bir kısmına göre ise mekruhtur.

4- İmam Şafii'ye göre, kalkmak müstehabdır.

5- Cenaze musallaya getirildiğinde veya kabre götürüldüğünde, orada bulunanların cenaze yere konmadıkça oturması mekruhtur.

Ölü Kabre Konulunca Besmele Çekmek Ve Kabri Düzeltmek

Allah'a inanan ve O'na döneceğinden şüphe etmeyen kimse hayatı boyunca her iş ve davranışında, her konu ve meselede Allah'ı anmayı ihmal etmez. Çünkü kalpler ancak Allah'ı anmakla yatışır ve huzura kavuşur. Aynı zamanda iç disiplini de bu düşünce atmosferi içinde gerçekleşebilir.

O bakımdan ölen din kardeşimizi nasıl yıkarken Allah'ın ismini anarak başlıyor ve yine o isimle yıkamayı tamamlıyorsak, namazını kılarken, kabre götürürken ve defnederken de hep Allah'ın ismini anıyor ve böylece hem kendimizden, hem de ölen kardeşimizden şeytanı uzaklaştırıyor, rahmet meleklerini yaklaştırıyoruz.

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ölüyü kabre korken: "Bismillahi ve ala milleti Rasulillah'i" derdi. Diğer bir lafızla: "ve ala sünneti Rasulillah'i" derdi.[227]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bir cenazenin namazını kıldıktan sonra onun kabrine geldi ve baş tarafından üç defa küçük taş veya toprak parçalarını alıp kabrin içine attı."[228]

Sufyan et-Temmari'den yapılan rivayete göre, adı geçen, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in kabrini müsennem (yüksekçe, tümsekçe) bir halde görmüştür.[229]

el-Kasım'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Hz. Aişe (r.a.) validemizin yanına girdim ve ona şöyle dedim:

"Ey anam! Allah için benden yana Rasulüllah (s.a.v.) ile Onun iki yakın arkadaşı (Ebu Bekir ile Ömer)in kabirlerini aç (üzerlerindeki örtüyü kaldır)." O da bu üç kabrin üzerindeki örtü veya perdeyi kaldırdı: Kabirler

ne yüksek idi, ne de yere yapışık, aynı seviyede idi. Küçük çakıl taşlı kırmızı toprağa yakın bir görünümdeydi."[230]

Cafer b. Muhammed'den o da babasından yaptığı rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, oğlu İbrahim'in kabri üzerine su serpti ve küçük çakıl taşları koydu."[231]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, ashabdan Osman b. Maz'un'un (r.a.) kabrine büyükçe bir taş alamet olsun diye dikti."[232]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz kabrin kireçle sıva ve badana yapılmasını ve kabir üzerinde oturmayı, üzerine bina yapmayı yasakladı."[233]

Diğer bir lafızla şöyle denilmiştir:

"Kabirlerin kireçle sıvanıp badana yapılmasını, üzerine yazı yazılmasını, üzerine bina yapılmasını ve basılmasını yasakladı."

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların Görüş Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Ölü kabre konulurken, onu koyup yerleştiren kimsenin "Bismillahi ve ala milleti Rasulillahi" demesi sünnettir. İmam Ebu Hanife bu sünnetin şu lafızla denilmesini belirtmiştir: "Bismillahi ve fi sebilillahi ve ala milleti Rasulillahi"

Kabir biraz tümsekçe (balık sırtı gibi) yapılır. Dört köşe yapılmaz. Bu tümsekliğin de bir karış veya biraz fazla olması sünnete daha uygundur. Bunun gibi kabri kireçle sıvamak veya badana yapmak, üzerine bina oturtmak ve birtakım alametler koymak mekruhtur. İmam Ebu Yusuf’a göre, kabrin üzerine yazı yazmak da mekruhtur.

Aynı zamanda kabir, içinden çıkan toprakla örtülür, hariçten toprak ilave edilmez. Ancak çıkan toprak yetmezse, o takdirde hariçten ilave etmekte bir

sakınca yoktur. Kabrin üzerine su serpmekte bir sakınca yoktur. Ebu Hanife'ye göre: Kabre basmak, üzerine oturmak, üzerinde uyumak, üzerinde küçük, büyük abdest bozmak mekruhtur. Bunun gibi, kabir üzerinde namaz kılmak da mekruhtur.[234]

b) Şafiilere göre: Ölü defnedilirken üzerinde bir örtü tutulur. Kabre indirilirken "Bismillahi ve ala milleti Rasulillahi" demek müstehabdır. Ölünün kabirde altına bir şey, halı, kilim ve benzeri yaygı serilmez. Toprak çok gevşek ve kaygan olmadığı takdirde ölüyü tabut içinde gömmek mekruhtur. Gece defnetmekte bir sakınca yoktur.

Kabri kireçlemek, üzerine bina yapmak, yazı yazmak mekruhtur.

Kabrin üzerine su serpmek ve üzerine küçük çakıl taşları koymak, baş ucuna bir taş dikmek veya bir tahta yerleştirmek ise menduptur.[235]

c) Hanbelilere göre: Ölü kabrine konurken "Bismillahi ala milleti Rasulillahi" demek ve ölen kadın ise defin esnasında üstünde bir örtü tutularak defninin sağlanması müstehabdır.

Kabrin içine üç defa arada az toprak ve küçük çakıl taşı alıp atmak da müstehab sayılmıştır. Kabir yerden bir karış yükseltilir ve balık sırtına benzer şekilde tümsek tutulur. Böyle yapmak da sünnettir.

Kabre ateşe dokunmuş bir cisim (tuğla ve benzeri şeyler) konulmaz. İmam Ahmed'e göre tahta da konulmaz. Tabutla birlikte defnetmek müstehab değildir. Kabrin üzerine su serpmek ve alamet olsun diye bir taş ve tahta dikmekte bir sakınca yoktur.[236]

d) Malikilere göre: Kabri biraz tümsek tutmak, yerle bir düz tutmaktan efdaldır. Kabri kireçlemek, yani kireçle sıva ye badana yapmak, üzerinde bina inşa etmek mekruhtur.[237]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

736 nolu İbn Ömer hadisini aynı zamanda İbn Hibban ile Hakim tahric etmişlerdir. Ancak hadisin merfu' ve mevkuf olduğu üzerinde farklı tesbitler

ortaya çıkmıştır: Darekutni ve Nesaî mevkuf olduğuna ağırlık verirken, başka muhaddisler onun merfu' olduğunu belirtmişlerdir.

Bu babda İbn Hibban, Şaid tarikıyla Katade'den merfuan; Bezzar ve Taberani ise, İbn Ömer'den ve bir benzerini İbn Mace, İbn Ömer'den merfuan rivayet etmişlerdir. Ancak bunun isnadında Hammad b. Abdirrahman el-Kelbi bulunuyor ki, bu zat meçhuldür.[238] Ebu Hatim de onun zayıf olduğuna değinmiştir.[239]

Bu babda bir diğer hadisi Hakim ile Beyhaki, Ebu Ümame (r.a.) den şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Rasulüllah'in (s.a.v.) kızı Ümmü Gülsüm kabre konulunca, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Sizi topraktan yarattık, sizi oraya döndüreceğiz ve tekrar oradan çıkaracağız. Bismillah! ve fi sebilillahi ve ala milleti rasulillahi"

Bu hadisin senedi zayıftır, İbn Hacer de aynı görüştedir.

737 nolu Ebu Hüreyre hadisine gelince: Ebu Hatim el-Ilel'de onun batıl olduğunu; Hafız İbn Hacer "onun isnadının zahiri sahihtir" demiştir. Böylece İbn Hacer'in tesbit ve görüşü ağırlık kazanmıştır.

Bu mealde bir hadisi Ebu Davud'un oğlu rivayet etmiş ve sahihlemiştir.

Diğer yandan Bezzar ve Beyhaki Amir b. Rebi'a (r.a.) den şunu rivayet etmişlerdir:

"Osman b. Mez'un defnedildiğinde, Rasulüllah onun namazını kıldı ve dört tekbir getirdi, sonra kab rine üç defa toprak alıp attı ki o sırada onun kabrinin baş ucunda ayakta duruyordu." Bezzar bu rivayete şunu da eklemiştir:

"Ve emretti de onun kabri üzerine su serpildi."

740 nolu Cafer hadisi murseldir, yani senedinden bir sahabi düşmüştür. Aynı hadisi Beyhaki, Said b. Mensur'dan mursel olarak tahric etmiştir.

Bu babda yine Beyhaki'nin Cabir'den yaptığı rivayette deniliyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin kabrine su serpildi. Suyu serpen ise, Bilal b. Rebah'dır..."

Rivayetin sonunda şu ifadeye yer verilmiştir:

"Suyu, baş kısmından başlayıp ayak kısmına kadar (düzenli şekilde) serpti." Ancak bu rivayetin isnadında Vakıdi bulunuyor ki, onun rivayetine pek itibar edilmez.

Ancak başta İmam Ebu Hanife ve İmam Şafii olmak üzere birçok fakih ve müctehidler kabrin üzerine su serpmenin meşru’ olduğunu belirtmişlerdir.

741 nolu Enes hadisini aynı zamanda İbn Adiy tahric etmiştir. Taberani de el-Evsat'da Enes'den başka bir isnadla rivayet etmiştir ki, bu isnadda zaaf vardır.

Bu konuda Ebu Davud'un Muttalib b. Hantab'dan yaptığı rivayette şöyle denilmiştir:

"Osman b. Mez'un vefat ettiğinde cenazesiyle çıkıldı ve defnedildi. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bir taş getirilmesini emretti. Getirmeye giden adamın taşı kaldırıp getirmeye gücü yetmedi. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) kalktı, kollarını sıvadı ve taşı kaldırıp getirdi, Osman'ın baş ucuna diktikten sonra şöyle buyurdu:

"Bu taşla kardeşimin kabrini belirliyorum ve ehlimden ölenleri de bundan böyle onun yanına defnedeceğim."

Hafız İbn Hacer bu rivayetin isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

742 nolu Cabir hadisini İbn Mace, İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. Bu babda Müsned-i Firdevs'de İbn Mes'ud'dan (r.a.) yapılan rivayette buyuruluyor ki:

"Ölü devamlı surette ezan sesini işitir, ancak kabri sıvandığı zaman duymaz olur."

Hafız İbn Hacer bu hadisin isnadının batıl olduğunu belirtmiştir.[240] Çünkü bu, Muhammed b. Kasım et-Taykani'den rivayet edilmiştir ki bu zat hadis uydurmakla tanınmıştır. Hakim de onun hadis uydurduğuna dikkat çekmiştir.[241]

İmam Şafii ile Hasan el-Basri bu rivayetlere pek itibar etmemişler ve bizzat Rasulüllah'ın (s.a.v.) kabrinin yerden bir karış yüksek tutulduğunu ve arsadan alınan kırmızımsı bir çamurla sıvandığını delil olarak göstermişlerdir.

Sıvanıp badana yapılması dışında kalan hükümlere muhalefet eden olmamıştır. O bakımdan kabir üzerine oturmak, üzerine bina yapmak ve süslü, yaldızlı cümleler yazmak mekruh sayılmıştır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Ölüyü kabre indirirken besmele çekmek ve rivayet edilen "Bismillahi ve ala milleti Rasulillahi" cümlesini demek sünnettir.

2- Ölünün baş ucundan yana yerden az toprak veya küçük çakıl taşları alıp kabre atmak ve bunu üç defa tekrarlamak müstehabdır. Bunları atarken ilgili şu ayetleri okumakta bir sakınca yoktur.[242]

3- Defin esnasında kefenin açılma ihtimali göz önüne alınarak, özellikle defnedilen kadın ise, üzerine örtü tutmak müstehabdır.

4- Definden sonra kabrin üzerine su dökmek ve çakıl taşlarını kabrin üzerine koymak da müstehab sayılmıştır.

Kabrin üzerine su dökerken baş kısmından başlamak tavsiye edilmiştir.

6- Kabir en çok yerden bir karış veya ondan biraz fazla yüksek tutulur ve balık sırtı şekline sokularak düzenlenir. Böyle yapmak sünnete daha muvafıktır. Bununla beraber kabrin etrafına taş dizmek ve kaybolmaması için o taşları sıvamaya cevaz verenler olmuştur.

7- Kabrin çok yüksek tutulması, mermer ve betondan yapılması mekruhtur. Çünkü İslam, kabrin üstüne değil, altına önem verir.

8- Zaruret yokken kabirleri çiğnemek, kabirlerin üzerine oturmak tahrimen mekruhtur.

9- Kabrin üzerine kümbet yapmak, bina oturtmak da mekruhtur. Buna daha çok şekle önem veren kimseler heveslenir.

10- Kabirden çıkan toprağı yine kabri düzenlemede kullanmak müstehabdır. İhtiyaç olmadığı takdirde hariçten toprak getirip kullanmamak daha uygun olur.

11- Ölüyü defnederken, onun için rahmet ve mağfiret dilemek, kabir sualinin kolay geçmesi için dua etmek meşru'dur.

12- Ölü defnedilirken oturmak veya ayakta durmakta bir sakınca yoktur. Ancak defin işiyle meşgul olanlara yardımcı olmak sünnettir.

Definden Sonra Ölü İçin Dua Etmek

Cenaze namazında ölen din kardeşimiz için dua etmemiz, yani cenaze namazına katılıp bu görevi yerine getirmemiz farz-ı kifayedir. Din kardeşimizi kabir alemine yolcu ederken, onu dua, salavat ve benzeri zikirlerle anıp ilahi rahmet ve mağfireti dilememiz İslamın güzel sünnetlerinden biridir. Bu, hem din kardeşliğimizi pekiştirir, hem aramızdaki soğukluğu giderir, hem de ecir ve sevap kazanmamıza vesile olur.

Ayrıca defin esnasında ve bir de defin olayından hemen sonra onun için dua etmemiz, kabirde rahat etmesine, rahat cevap vermesine yardımcı olur.

İlgili Hadisler

Osman (r.a.) den yapılan rivayette, diyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ölüyü defin işinden fariğ olunca, baş ucunda ayakta durur ve şöyle buyururdu:

"Kardeşiniz için mağfiret dileyiniz ve onun için tesbit (sükûnet, sebat ve doğru cevap vermek) isteyiniz. Çünkü o şu anda (melek tarafından) sorguya çekilmektedir."[243]

Raşid b. Sa'd ve Damre b. Habib ve Hakim b. Umeyr'den yapılan rivayete göre, şöyle demişlerdir: "Ölünün kabri kapanıp tesviye edildikten ve oradaki insanlar ayrılmak üzere oldukları zaman isterler ki ölen kimseye kabrinin yanında şöyle telkinde bulunsunlar: "Ya Filan! De ki: La ilahe

illallah ve Eşhedü ella ilahe illallah" Bunu üç defa tekrarlarlar ve sonra devamla: "Ya filan! De ki; Rabbım Allah'tır, dinim İslam'dır, Peygamberim Muhammed (s.a.v.) dir..." Sonra ayrılıp giderler.[244]

Hadis Ve Rivayetin Işığında Fakih İmamların Görüş Ve İctihadları

Defin işi tamamlandıktan sonra ölü için dua etmekte bir sakınca yoktur. Dört mezhep imamları da aynı hususu belirtmişlerdir. Ancak Telkin konusunun müstehab veya meşru' olduğunu söyleyen olmamıştır. İmam Ahmed, Osman hadisiyle istidlal ederek dua etmekte bir sakınca olmadığını belirtmiş; telkin hakkında ise bir görüş ortaya koyduğu tesbit edilememiştir. Diğer müctehid imamlardan da telkinin meşruiyetine delalet eden sarih bir ictihad nakledilmemiştir. Ancak el-Esrem, daha çok Şam halkının telkinde bulunduklarını kaydetmiştir.[245]

el-Kadi ve Ebu'l-Hattab telkinin müstehab olduğunu belirtmişlerdir. Bu ikisi şu hadisle ihticac etmişlerdir: Ebu Ümame el-Bahili (r.a.) diyor ki: Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Sizden biriniz ölünce, defnedip üzerine toprak atarak düzeltme yaptıktan sonra sizden biriniz onun baş ucunda durup şöyle söylesin: "Ey falan ibn fülane! (Çünkü ölü bu sesi duyar ama cevap veremez) İkinci defa yine Ya fiil an ibn fülane! der ve oturmuş bir halde yine aynı sözü üçüncü defa söyler. O sırada ölü şöyle der: "Allah sana rahmet indirsin, beni irşad eyle" Ama onun bu sözünü kimse işitemez. Devamla şöyle der: "Dünyadan "La ilahe illallah, Muhammedün abduhu ve resulünü" şehadetiyle çıktın, bu sözü hatırla ve an ki, sen Allah'ın rab olduğuna, İslam'ın din olduğuna, Muhammed'in (s.a.v.) peygamber bulunduğuna, Kur'an'ın imam olduğuna razı olmuş idin.."[246]

Telhis'te bu hadisin Taberani tarafından da rivayet edildiği ve isnadının salih olduğu belirtilmiştir. ez-Ziya ise, bunu Ahkam'ında kuvvetlendirir anlamda rivayet etmiştir. Abdülaziz, eş-Şafî adlı eserinde bunu tahric etmiştir.[247]

Ancak müctehid imamların çoğu bu rivayeti salih görmemişlerdir.

Tahliller

751 nolu Osman hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiş ve Hafız Bezzar sahihlemiştir.

752 nolu Raşid ve diğer iki ravinin rivayetini İbn Hacer et-Telhis'te almış fakat üzerlerinde bir görüş ortaya koymamıştır. Adı geçen Raşid'in Sıffin savaşına katılıp Muaviye taraftarı olduğu belirlenmiştir. O bakımdan İbn Hazm onun zayıf olduğunu söylemiş, ama Darekutni: "Onun rivayetine itibar edilir" demiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Defin işi bitince ölü için dua etmek meşru'dur. Buna müstehab diyenler de olmuştur.

2- Telkin'de bulunmak ise, ilim adamlarından bir kısmına göre, müstehabdır. Dört mezhep imamı ise, bunun istihbabına kail olmamışlardır.

3- O bakımdan telkinde bulunmak isteyeni men'etmemek, bulunmak istemeyeni de teşvik etmemek daha uygundur.

Kabir Ziyareti

İnsan için en tesirli öğütlerden biri de ölümü hatırlamaktır. Bunun için Hz. Ömer (r.a.) yüzüğünün taşma "Nefis için ölümü hatırlamak yeterli bir öğüttür" mealinde bir ibare yazdırmış idi.

O bakımdan cenazeye iştirak etmek, onu teşyi' edip kabrine kadar götürmek ve arasıra kabirleri ziyaret etmek, insanı madde cenderesinden, dünyalığa

aşırı yönelmekten çekip, bozulan hayat dengesini sağlar. Aynı zamanda bedenle ruh, dünya ile ahiret arasında zayıflayan köprüyü sağlamlaştırıp dengede tutmayı ilham eder.

Ancak kabir ziyaretinin birtakım adap ve kuralları vardır ki, onları sünnet çerçevesinde ele alıp hurafeden uzak bir çizgide bulundurmamız gerekir. Bunun için de ilgili hadisleri ve müctehid imamların ictihad, tesbit ve ihticaclarını bilmemizde lüzum söz konusudur.

İlgili Hadisler:

Büreyde (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ben sizi kabirleri ziyaretten men'etmiştim. Artık Muhammed'e anasının kabrini ziyarete izin verilmiş bulunuyor. O bakımdan siz de kabirleri ziyaret edin; çünkü kabir ziyareti ahireti hatırlatır."[248]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz anasının kabrini ziyaret edip ağladı ve bu sebeple onun etrafında yer alan ashabı da ağladı. Peygamber (s.a.v.) onlara şöyle buyurdu:

"Annem için istiğfarda bulunmam hususunda Rabbimden izin istedim, O bana izin vermedi. Sonra annemin kabrini ziyaret etmem için Rabbımdan izin istedim, bana izin verdi. O bakımdan artık siz de kabirleri ziyaret ediniz. Çünkü bu, ahireti hatırlatır."[249]

Yine Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette deniliyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz kabirleri ziyaret eden kadınları lanetledi." [250]

Abdullah b. Ebi Müleyke (r.a.) diyor ki:

"Bir gün Hz. Aişe kabirlerden dönüp geliyordu. Kendisine dedim ki:

"Ey mü'minlerin anası! Nereden geliyorsun?" O bana:

"Kardeşim Abdurrahman'ın kabrini ziyaretten" diye cevap verdi. Ona:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz kabirleri ziyareti menetmemiş miydi?" diye sordum. O bana:

"Evet, men'etmişti, sonra ziyaret etmeyi emretti" diye cevap verdi.[251]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz kabristana geldi ve şöyle dedi:

"Selam size olsun ey mü'minlerin yurdu! Şüphesiz biz de -inşaallah- size katılacağız."[252]

Ahmed b. Hanbel bu hadisi şu fazlalıkla rivayet etmiştir:

"Allah'ım! Bizi bunların ecrinden (sevap ve mükafatından) mahrum bırakma ve onlardan sonra bizi fitneye düşürme."

Büreyde (r.a.) den yapılan rivayette diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, ashabına, kabirleri ziyarete çıktıklarında şöyle demelerini öğretiyordu:

"Selam size olsun ey mü'minlerden ve müslimlerden oluşan diyar ehli! Şüphesiz biz de -inşaallah- gelip size katılacağız. Allah'tan bizim ve sizin için afiyet dileriz."[253]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların Tesbit Ve İhticaclar

a) Hanefilere göre: Kabirleri ziyaret etmek hem erkeklere, hem de kadınlara menduptur. Bazı ilim adamlarına göre, kadınların kabirleri ziyaret etmeleri haram kılınmıştır. Ancak en sahih tesbite göre bu hususta hem erkeklere, hem de kadınlara ruhsat vardır.

Kabirleri ayakta durup ziyaret etmek ve yine ayakta dua etmek sünnettir. Nitekim Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz Baki' Kabristanı'nı ziyaret ederken böyle yapar ve şöyle derdi:

"Selam size olsun ey mü'min topluluğun yurdu! Şüphesiz biz de inşaallah-gelip size katılacağız. Allah'tan bize ve size afiyet dilerim."

Ziyaretçinin Yasin Suresini okuması müstehabdır. Okurken kabrin yanı başında oturmasında bir sakınca yoktur.[254]

b) Şafiilere göre: Kabirleri adabına uygun ziyaret etmek sadece erkeklere menduptur; kadınlara ise mekruhtur. Ancak kadınların ziyarete çıkmaları bir fitne çıkmasına veya haram bir şeyin işlenmesine sebebiyet verdiği takdirde, ziyaret kerahet sınırında kalmaz, haram olur.[255]

c) Hanbelilere göre: Erkeklerin kabirleri ziyareti hakkında görüş birliği vardır, buna muhalefet eden olmamıştır.

Kabir ziyaretinde Rasulüllah'dan (s.a.v.) rivayet edilen duayı söylemek sünnettir. Aynı zamanda kabrin yanında Kur'an okumakta bir sakınca yoktur. Kadınların ziyaret etmesi ise, mekruhtur.[256]

Tahliller Ve Rivayetler

756 nolu Büreyde hadisini Tirmizi sahihlemiştir. O bakımdan ihticaca salih sayılır. Nitekim müctehidlerin hemen hepsi bu hadisle istidlal edip kabir ziyaretinin sünnet olduğunu belirtmişlerdir. Kimi de müstehab olduğuna kaildir.

757 nolu Ebu Hüreyre hadisini Buhari dışında diğer beş sahih kaynak nakletmiştir. Aynı zamanda Hakim tahric etmiştir.

Bu babda Şafii, Ahmed ve Hakim, Ebu Zer (r.a.) den bir hadis rivayet etmişlerse de senedinin zayıf olduğu tesbit edilmiştir. İbn Mace ve Hakim'in İbn Mes'ud (r.a.) den rivayet ettikleri bir hadis daha var ki, onun isnadında Eyyub b. Hani' bulunuyor. Bu zat hakkında farklı tesbitler söz konusudur.[257]

Bunun gibi Ahmed b. Hanbel, Hz. Ali (r.a.) den; İbn Mace, Hz. Aişe (r.a.) den rivayet etmiştir.

Hadis ve rivayetlerin tamamını biraraya getirince, kabir ziyaretinin meşruiyeti ortaya çıkıyor ve daha önce men'edilen hükmün kaldırıldığı kesinlik kazanıyor.

758 nolu Ebu Hüreyre hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahric edip sahihlemiştir. Ancak hadisin delaleti mutlak değil mukayyeddir; yani sünnete aykırı ağlamak, çırpınmak veya bir fitne ve fesada sebebiyet vermek söz konusu olduğunda, kadınların kabirleri ziyaret etmesi haramdır. Böyle bir durum olmadığı takdirde, müctehidlerin bir kısmına göre ziyaret etmelerinde bir sakınca yoktur, bir kısmına göre ise kerahet vardır. Böylece, ziyaret sebebiyle birtakım günah ve fitneye sebebiyet veren kadınlar lanetlenmiştir.

759 nolu Abdullah hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiş; İbn Mace de muhtasar biçimde Hz. Aişe (r.a.) den rivayete yer vermiştir. Şöyle ki: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz kabirleri ziyarete ruhsat vermiştir."

Bu babda Ahmed, İbn Mace ve Hakim, Hasan (r.a.) dan ve Ahmed de ayrıca İbn Abbas (r.a.) dan hadis rivayet etmiştir. Ancak isnadında Ümmü Hani'in azadlı kölesi Ebu Salih'in bunun isnadında yer aldığı bilinmektedir ki, bu zat zayıftır. İbn Mehdi onun kavi olduğunu söylemişse de, İmam Ahmed kavi olmadığına dikkat çekmiştir.[258]

Kabirleri ziyaretin kadınlar için mekruh veya haram olduğuna dair Ebu Davud ve Hakim'in İbn Ömer (r.a.) den rivayet ettikleri bir hadis söz konusudur:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, kızı Fatıma'ya gözü dokundu ve sordu:

"Seni evinden dışarı çıkaran şey nedir"?

"Şu ölü evine geldim de onların ölüsüne merhamet duygumu (kullanarak rahmet dileyip) izhar ettim", diye cevap verdi. Rasulüllah (s.a.v.):

"Umulur ki onlarla birlikte kabre kadar vardın!" buyurdu. O da şöyle dedi

"Allah'a sığınırım, bu hususta sizin neler anlattığınızı sizden işitmiş bulunuyorum."

"Eğer onlarla beraber kabre gitmiş olsaydın şöyle şöyle günahkar olurdun" buyurarak konu üzerinde şiddetli durdu.

Bir diğer rivayette ise, bu son cümle şu lafızla nakledilmiştir:

"Eğer onlarla beraber kabre kadar gitmiş olsaydın, senin babanın dedesi Cenneti görmedikçe sen de cenneti göremez olurdun."

Hakim bu hadisin, şeyheynin şartına göre "sahihü'l-isnad" olduğunu belirtmiştir. İbn Dakik el-Iyd, İhkamü'l-Ahkâm'da bu babda görüşünü ortaya korken, Hakim'in sözü üzerinde şüpheyle durmuştur; Çünkü Buhari ve Müslim'in Ümmü Atıyye (r.a.) dan yaptıkları rivayete göre, Ümmü Atıyye şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz biz kadınları cenazeyi takip ve teşyi'den men'etti, ancak bu men' üzerinde ısrarla durmadı."

Şüphesiz cenazeyi kabre kadar teşyi' etmek başkadır, kabirleri gidip ziyaret etmek yine başka bir olaydır.

760 nolu Ebu Hüreyre hadisi sahihtir ve ihticaca salihtir. Onun gibi 761 nolu Büreyde hadisi de sahihtir.

Bu babda ayrıca Müslim'in Hz. Aişe'den (r.a.) rivayet ettiği bir hadis bulunuyor ki, mealen şöyledir: "Rasulüllah (s.a.v.), Hz. Aişe'ye kabirleri şöyle selamlamasını emretti:

"De ki, mü'minlerden ve müslimlerden oluşan kabir ehline selam olsun. Allah bizden ve sizden önden gidenlerle geride kalanlara rahmetini indirsin. Şüphesiz biz de -inşaallah- gelip size katılacağız."

Yine Müslim Hz. Aişe (r.a.) dan şu hadisi tahric etmiştir; adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz hemen hemen bir çok gecelerinde evden çıkıp Baki' kabristanına gider ki bu daha çok gecenin son bölümüne raslardı ve şöyle derdi:

"Ey mü'minlerin eyleştiği dâr! Selam size olsun. Size va'dolunan size gelip ulaştı ve biz de -inşaallah- gelip size katılacağız. Allah'ım! Baki' el-Ğarkad (kabristanında) bulunanları bağışla."

Kabirlere selam verme konusunda zikredilen "dâr" kelimesinden maksat, hem kabirler, hem de kabir ehli olanlardır.

Bu sahih rivayetlerden, kabirleri ziyaret edip onlara selam vermenin ve ilgili duayı yapmanın sünnet olduğu anlaşılıyor. Aynı zamanda kabirleri sık sık ziyaretin meşruiyetine delalet vardır. Sonra da kabir ehli ve hayatta olanlar için bu esnada mağfiretle birlikte afiyet dilemenin de müstehab olduğuna delalet vardır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Kabirleri önceleri ziyaret etme yasaklanmıştı.

2- Sonra İslami hükümler kalp ve kafalara iyice yerleşip cahiliye devri adetlerinin önüne bir sed çekilince bu yasak kaldırılmış ve böylece kabirleri ziyaret sünnet kılınmıştır.

3- Kadınların kabirleri ziyaretinin uygun olup olmayacağı, günün, ortamın ve toplum yapısındaki ahlaki seviyenin ölçülerine bağlıdır: Sesli ağlamak, hıçkırmak ve fitneye sebep olmak söz konusu olmadığı takdirde, kabirleri ziyaret etmelerine cevaz verilebilir. Bu gibi durumlar mevcut olduğu takdirde cevaz verilmez.

4- Kabirleri ziyarete giden kimsenin ayakta durup, Rasulüllah'dan (s.a.v.) nakledilen selamı vermesi ve sonra diğer duayı yapması, mağfiret ve afiyet dilemesi de sünnettir.

5- Kabirleri ziyaret ederken, zorunlu bir sebep olmadıkça kabirleri çiğnemek, üzerinde oturmak, küçük abdest bozmak mekruhtur ve günahtır.

6- Kabirleri ziyarette daha çok ölümü, kabir alemini ve ahireti; sonra da dünyanın geçici olduğunu, toplanılan mal ve servetin; elde edilen makam ve şöhretin ölümle noktalanacağını düşünmek ve ona göre ibret almak müstehabdır.

---

[1] Müslim, siyam: 144, 145, Nesai, iman: 7, Ahmed: 2/229, 3/451, 460, 4/335, 5/75, 76.

[2] Mecmeu'l-Enhür: 1/176, Haşiyetü't-Tahtavi: 287, 288.

[3] Mecmeu'l-Enhür: 1/176.

[4] Mecmeu'l-Enhür: 1/176.

[5] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 96, 97.

[6] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 96, 97.

[7] İbn Kudame, el-Muğni: 2/254, eş-Şerhu'l-Kebir: 2/253, 254.

[8] İbn Kudame, el-Muğni: 2/254, eş-Şerhu'l-Kebir: 2/253, 254.

[9] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/357.

[10] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 3/247-6334 nolu Amr.

[11] Buhari, meğazi: 31, Müslim, misafirin: 310, Ebu Davud, sefer: 14, Nesaî, havf: 12, Ahmed: 5/370, 6/275.

[12] Buhari, havf: 1, 2, 3, meğazi: 3, tefsir: 2, Müslim, müsafirin: 305, 307, 309, 312.

[13] Müsned-i Ahmed. Müslim, ibn Mace. Nesai/ıydeyn

[14] Buhari, havf: 1, Müslim, müsafirin: 306.

[15] Müsned-i Ahmed: 4/391, 413, Nesai, Ebu Davud.

[16] Ebu Davud, Nesai, havf: 15, Ahmed: 2/230.

[17] Nesai, havf: 2, 5, Ahmed: 1/232, 357, 5/183, 385, 399.

[18] Nesai, imamet: 41, taksir: 1.

[19] Müslim, müsafirin: 5, 6, Nesai, salat: 3, salatü'1-havf: 4, Ebu Davud, sefer: 5 .

[20] Kasani, Bedayiu's-Sanayi!’: 1/243.

[21] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac Ala Metni Minhac: 92, 93.

[22] İbn Kudame, el-Muğni: 2/260, 261'den özetlenerek.

[23] Bilgi için bak: Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/160, 161, Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/243.

[24] Bilgi İçin bak: Ebu Cafer et-Tahavi, Şerhu Maâni'l-Asâr: 1/316.

[25] Bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: Muhammed b. Îshak ismi.

[26] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/365.

[27] İbn Mace, ikamet: 151.

[28] Ebu Davud, Müsned-i Ahmed.

[29] Sahih-i Müslim, cihad: 69.

[30] Feteva-yi Hindiyye: 1/156.

[31] Kasani, Bedayiu's-Sanayi’: 1/244, 245.

[32] Ebu Zekeriya Nevevi, Minhacü't-Talibin: 21.

[33] İbn Kudame, el-Muğni: 2/270.

[34] Bilgi için bak: Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/162, 163.

[35] Buraya kadar naklettiğimiz.dört hadisi Buhari ve Müslim ittifakla rivayet etmişlerdir. Buhari, küsuf: 1, 3, 8, 13, 17, Müslim, küsuf: 9, 10, 16, 17, 23, 29.

[36] Ebu Davud, istiska: 4, 5, 7, İbn Mace, küsuf, Ahmed: 1/298, 358, 3/347, 382, 6/53, 76, 164, 168, 345, 354.

[37] Müslim, Ebu Davud, Ahmed.

[38] Müslim. Ebu Davud, Ahmed.

[39] Tirmizi, küsuf ve cumua.

[40] Müslim, Ahmed, Nesai, Ebu Davud, küsuf.

[41] Ebu Davud, Müsned-i Ahmed.

[42] Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim.

[43] Buhari, Müslim, Nesai, Ebu Davud, İbn Mace, Ahmed: 5/19.

[44] Müsned-i Şafii.

[45] Kasani, Bedayiu's-Sanayi’: 1/281-282'den özetlenerek.

[46] İmam Şafii, el-Ümm: 1/243, 244'den özetlenerek.

[47] İmam Şafii, el-Ümm: 1/245.

[48] eş-Şerhu'l-Kebir: 2/274, 275.

[49] İbn Kudame, el-Muğni: 2/275, 276.

[50] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 163, 164.

[51] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/375.

[52] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 3/375, Zehebi, Mizanü'l-İ’tidal: 4/510, 10065 nolu.

[53] Zehebi, Mizanü'l-İ’tidal: 1/371, 1389 nolu Salebe.

[54] Ebu Davud, istiska: 2.

[55] İbn Mace, cihad: 142, Müsned-i Ahmed.

[56] Müsned-i Ahmed: 4/39, 40, 41.

[57] Buhari, istiska: 1, 15, 17, 20, Müslim, istiska: 1, 3, 4, Ebu Davud, istiska: 1, 2, Tirmizi, istiska; 7, Ahmed: 4/40, 41.

[58] Ebu Davud, istiska, Tirmizi, cumua: 44, Nesai, istiska: 3, İbn Mace, İkamet: 153, Ahmed: 1/230, 269, 355.

[59] Buhari, istiska: 3, fezail: 11.

[60] Sünen-i Saîd.

[61] Müslim, istiska: 7, Ahmed: 4/193.

[62] Buhari, istiska: 21.

[63] İbn Mace, ikamet: 154, Ahmed: 4/235.

[64] Taberani, istiska: 2, Müsned-i Şafii.

[65] Müsned-i Şafii, Neylü'l-Evtar: 4/12.

[66] Ebu Davud, Müsned-i Ahmed: 4/39, 40, 41.

[67] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/282, 283'den özetlenerek.

[68] Ebu Zekeriya Nevevi, Minhacü't-Talibin: 22, 23'den özetlenerek.

[69] İbn Kudame, el-Muğni: 2/283-296'dan özetlenerek.

[70] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/165-167'den özetlenerek.

[71] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/8.

[72] Müslim, birr: 41, Tirmizi, cenaiz: 2, Ahmed: 1/81, 2/326, 354, 5/276, 279, 283, 284.

[73] Müslim, birr: 41, Tirmizi, cenaiz: 2, Ahmed: 1/81, 2/326, 283, 284.

[74] İbn Mace, cenaiz: 2, Ahmed: 1/81, 91, 138.

[75] İbn Mace.

[76] Buhari, tefsir: 4, vasaya: 3, Müslim, feraiz: 7, vasaya: 5, 7, Ebu Davud, cenaiz: 1, 5, Tirmizi, cenaiz: 6, İbn Mace, cenaiz: 1, Ahmed: 1/176, 4/375, 5/328.

[77] Müslim, cenaiz: 1, 3, Ebu Davud, cenaiz: 16, Tirmizi, cenaiz: 7, Nesai, cenaiz: 4, İbn Mace, cenaiz: 3, Ahmed: 3/3.

[78] İbn Mace, cenaiz: 6, Ahmed: 4/123.

[79] Ebu Davud, cenaiz: 20, İbn Mace, cenaiz: 4, Ahmed: 5/26, 27.

[80] Ebu Davud, cenaiz: 34.

[81] Tirmizi, cenaiz: 76, İbn Mace, sadakat: 12, Daremi, büyû: 52, Ahmed: 2, 440, 475

[82] Buhari, libas: 18, Müslim, cenaiz: 48, Ebu Davud, cenaiz 19, Ahmed: 6/ 153, 269.

[83] Buhari, cenaiz: 3, meğazi: 83, Nesai, cenaiz: 11, Ahmed: 6/117.

[84] Tirmizi, cenaiz: 14, İbn Mace, cenaiz: 7, Ahmed: 6/43, 55, 206.

[85] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/299.

[86] Ebu Zekeriya Yahya Nevevi, Minhacü't-Talibin: 23.

[87] İbn Kudame, el-Muğni: 302-307'den özetlenerek.

[88] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi’l-Arbaa: 1/500'den özetlenerek.

[89] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/501, 502'den özetlenerek.

[90] Bilgi için bak: Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/18.

[91] Bilgi için bak: Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/18.

[92] Ebu Davud, cenaiz: 3.

[93] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 3/351, 6721 nolu Fazl.

[94] Buhari, merzâ: 13, 20, Müslim, vasaya: 8, Ahmed: 1/168, 171.

[95] Tirmizi, İbn Mace, Ahmed: 1/196.

[96] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/23.

[97] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 4/6, 8056 nolu Muhammed.

[98] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 3/389, 6894 nolu Kazaa.

[99] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/26’dan özetlenerek.

[100] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/28'den özetlenerek.

[101] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 2/355.

[102] Ahmed: 2/280, 433, 454, 472, 4/246.

[103] Taberani, cenaiz: 45, Ebu Davud, cenaiz: 60, İbn Mace, cenaiz: 63, Ahmed: 6/58, 100, 105, 169, 200, 264.

[104] Buhari, mezalim: 3, Müslim, birr: 58, 72, zikr: 38, Ebu Davud, edeb: 38, 60, Tirmizi, hudud; 3, birr: 19, kur'an: 10, İbn Mace, mukaddeme: 17, hudud: 5, Ahmed: 2/91, 252, 269, 389, 404.

[105] Ahmed: 5/136.

[106] İbn Mace, Cenaiz: 9, 55, Dâremî, Mukaddeme: 14, Ahmed: 6/228.

[107] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/304'den özetlenerek.

[108] Ğamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 103.

[109] Ğamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 103.

[110] İbn Kudame, el-Muğni: 2/305-318'den özetlenerek.

[111] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/184-186'dan özetlenerek.

[112] Bilgi için bak: Mizanü'l-İ'tidâl: 1/370-384.

[113] Buhari, cenaiz: 73, 74, 76, 79, Ebu Davud, cenaiz: 27, Tirmizi, cenaiz: 46, Nesai, cenaiz: 62, İbn Mace, cenaiz: 28.

[114] Ahmed b. Hanbel.

[115] Buhari, gusül: 23, 25, 27.

[116] Ebu Davud, cihad: 38.

[117] Mecmeu'l-Enhür 1/188, 189'dan özetlenerek.

[118] Ğamravi, es-Siracül'l-Vehhac: 110.

[119] İbn Kudame, el-Muğni: 2/401-404.

[120] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahil- Arbaa: 1/529.

[121] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/32.

[122] Ahmed, Hakim, Ebu Davud, Tirmizi: Hadistin garibün.

[123] Ebu Davud: Cabir (r.a.) den.

[124] Ebu Davud, İbn Mace: İbn Abbas (r.a.) den.

[125] Geniş bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 3/135, 136.

[126] Geniş bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 4/148, 8673 nolu Mualla.

[127] Neylü'l-Evtar: 4/34.

[128] Buhari, cenaiz: 12, 13, 17, Müslim, cenaiz: 38, Nesai, cenaiz: 34, Ahmed: 5/85, 6/407, 408.

[129] Buhari, Müslim.

[130] Ebu Davud, Ahmed: 6/267.

[131] Mecmeu'l-Enhür: 1/179-181'den özetlenerek

[132] Ebu Yahya Zekeriya Ansari, Fethü'l-Vahhab: 1/89-91'den özetlenerek.

[133] İbn Kudame, el-Muğni: 2/317-328'den özetlenerek.

[134] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/184, 185.

[135] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/38.

[136] Buhari, meğazi: 17, 26, Ahmed: 5/112, 6/395.

[137] Buhari, meğazi: 17, 26, Ahmed: 5/112, 6/395.

[138] Müslim, cenaiz: 49, Tirmizi, cenaiz: 19, Nesai, cenaiz: 37, İbn Mace, cenaiz: 12, Ebu Davud, cenaiz: 30, Ahmed: 3/295, 329.

[139] Müslim, cenaiz: 49, Ebu Davud, cenaiz: 30, 37, Ahmed: 3/295.

[140] Buhari, cenaiz: 94, Ahmed: 6/132.

[141] Buhari, cenaiz: 18, 19, 23, 24, Müslim, cenaiz: 45, 46, Ebu Davud, cenaiz: 30, Tirmizi, cenaiz: 20, Nesai, cenaiz: 39, İbn Mace, cenaiz: 11, Ahmed: 1/94, 102, 222.

[142] Buhari, cenaiz: 18, 19, 23, 24, Müslim, cenaiz: 45, 46, Ebu Davud, cenaiz: 30, Tirmizi, cenaiz: 20, Nesai, cenaiz: 39, İbn Mace, cenaiz: 11.

[143] Ebu Davud, tıb: 14, libas: 13, Tirmizi, cenaiz: 18, edeb: 46, Nesai, cenaiz: 38, zinet: 97, İbn Mace, cenaiz: 12, libas: 5, Ahmed: 1/247, 274, 328, 355.

[144] Ebu Davud, cenaiz: 32, Ahmed: 6/380.

[145] Haşiyetü't-Tahtavi Ala Meraki'l-Felah: 316, 317.

[146] el-Ğamravi, Siracü'l-Vehhac: 105.

[147] İbn Kudame, el-Muğni: 2/328-330'dan özetlenerek.

[148] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/187, 188.

[149] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/40.

[150] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/42.

[151] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 4/240.

[152] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 3/393, 6910 ve 6911 nolu Kays.

[153] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/42.

[154] Bilgi İçin bak: Neylü'l-Evtar: 4/44.

[155] İbn Mace, cenaiz: 65.

[156] Ebu Davud, cenaiz: 27, Taberani, cihad: 37.

[157] Ebu Davud, cenaiz: 45, Tirmizi, cenaiz: 42, Nesai, cenaiz: 55, 56, 59, İbn Mace, cenaiz: 15, Ahmed: 4/247, 248, 249, 252.

[158] Ebu Davud, cihad: 133, Nesai, cenaiz: 66, İbn Mace, cihad: 34, Ahmed: 4/ 114, 5/192.

[159] Müslim, hudud: 21, Ebu Davud, hudud: 23, Tirmizi, hudud: 5, Nesai, cenaiz: 63, Daremi, hudud: 14, Ahmed: 1/8, 289, 314, 3/323.

[160] Buhari, cenaiz: 4, 5, 61, 65, menâkıb-ı ansar: 38, Müslim, cenaiz: 63, 64, Ahmed: 2/281, 438, 439.

[161] Müslim, cenaiz: 69.

[162] Buhari, cenaiz: 67, 74, Müslim, cenaiz, Ebu Davud, cenaiz: 57, İbn Mace, cenaiz: 32.

[163] İbn Mace, cenaiz: 32, Ahmed: 6/28.

[164] Tirmizi: Said b. Müseyyeb.

[165] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/312, 313.

[166] Ebu Zekeriya Nevevi, Minhacü't-Taübin: 24.

[167] İbn Kudame, el-Muğni: 2/344, 358.

[168] El-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/522, 523.

[169] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/47.

[170] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/47.

[171] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 2/668, 5270 nolu Abdülmin'im.

[172] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/49.

[173] Neylü'l-Evtar. 4/52.

[174] Ebu Davud, cenaiz: 47, İbn Mace, cenaiz: 87.

[175] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 4/55.

[176] Tirmizi, Nesai, Ahmed: İmran b. Husayn'dan.

[177] Bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal; 2/248, 3621 nolu Süeyd.

[178] Buhari, cenaiz: 59, Müslim, cenaiz: 52, 53, Nesai, cenaiz: 79, İbn Mace, cenaiz: 34, Ahmed: 2/233, 284, 401, 421.

[179] Tirmizi, cenaiz: 40, Nesai, cenaiz: 78.

[180] İbn Mace, cenaiz: 19, Müslim, cenaiz: 58, Nesai, cenaiz: 78, Ahmed: 3/ 266, 6/40.

[181] Ebu Davud, cenaiz: 41.

[182] Tirmizi, cenaiz: 12, 60.

[183] Tirmizi, cenaiz: 12, İbn Mace, cenaiz: 14.

[184] Sünen-i Saîd.

[185] Sahih-i Buhari.

[186] Feteva-yi Hindiyye: 1/167'den özetlenerek.

[187] el-Gamravi, Siracü'l-Vehhac: 112.

[188] İbn Kudame, el-Muğni: 2/410, 411'den özetlenerek.

[189] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala’l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/502.

[190] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/64.

[191] Said b. Mensur: Muhammed b. Sirîn'den.

[192] Buhari, cenaiz: 4, 55, 61, 65, menakıb-'ı ansar: 38. Müslim, cenaiz: 63, 65, 69, 70, 72, Ebu Davud, salat: 243, cenaiz: 53, 58, 215, Tirmizi, cenaiz: 38.

[193] Müslim, cenaiz: 72, Ebu Davud, cenaiz: 54, Tirmizi, cenaiz: 7, Nesai, cenaiz: 76, İbn Mace, cenaiz: 25, Ahmed: 4/367, 370, 5/406.

[194] Buhari, meğazi: 12.

[195] Sünen-i Said.

[196] Haşiyetü't-Tahtavi: 318.

[197] Ebu Zekeriya Nevevi, Minhacü’t-Talibin: 24.

[198] İbn Kudame, el-Muğni: 2/369, 371.

[199] Abdurrahman-el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibil- Arbaa: 1/517.

[200] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 4/68.

[201] Buhari, cenaiz: 66, Tirmizi, cenaiz: 39, Nesai, cenaiz: 77.

[202] Müsned-i İmam Şafii.

[203] Ebu Davud, cenaiz: 56.

[204] İbn Mace, cenaiz: 23, Ebu Davud, cenaiz: 53, Nesai, cenaiz: 77, Taberani, cenaiz: 16, 25, Ahmed: 2/256, 345, 363, 368, 459, 4/170.

[205] İbn Mace, cenaiz: 44, Ahmed: 1/283.

[206] Ebu Davud, cenaiz: 56, İbn Mace, cenaiz: 23, Ahmed: 3/491.

[207] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/313.

[208] Ebu Yahya Zekeriya Ensari, Fethü'l-Vahhab: 1/95.

[209] İbn Kudame, el-Muğni: 2/347.

[210] Abdurrahman el-Ceziri, el-Frkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/517'den özetlenerek.

[211] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 4/124, 125.

[212] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/69.

[213] Bilgi için bak: Mizanü'l-İ'tidal: 1/47, 48.

[214] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 4/90, 8442 nolu Mervan.

[215] Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, İbn Mace, Ahmed b. Hanbel.

[216] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/86.

[217] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/86.

[218] Ahmed b. Hanbel, Ebu Davud, İbn Mace.

[219] Müsned-i Ahmed, Nesai: İbn Sirin'den.

[220] Feteva-yi Hindiyye: 1/162.

[221] Mecmeu'l-Enhür: 1/186.

[222] İbn Kudame, el-Muğni: 2/366.

[223] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibil- Arbaa: 1/533.

[224] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/533.

[225] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/87.

[226] Bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 1/317, 1194 nolu Bişr.

[227] Ebu Davud, cihad: 82, Tirmizi, cenaiz: 54, İbn Mace, cenaiz: 38, Ahmed: 2/27, 40, 5/254.

[228] İbn Mace, cenaiz: 44.

[229] Buhari, cenaiz: 96.

[230] Ebu Davud, cenaiz: 68.

[231] Neylü'l-Evtar: 4/95.

[232] İbn Mace, cenaiz: 42.

[233] Müslim, cenaiz: 94, Tirmizi, cenaiz: 58, Nesai, cenaiz: 96, 98, İbn Mace, cenaiz: 43, Ahmed: 3/245, 332, 399, 6/299.

[234] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/319, 320.

[235] el-Gamravi, Siracü'l-Vehhac: 114, 115'den özetlenerek.

[236] İbn Kudame, el-Muğni ve eş-Şerhu'l-Kebir: 2/382, 385'den özetlenerek.

[237] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/165 ve İbn Kudame, el-Muğni: 2/385.

[238] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/92.

[239] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 1/597, 2256 nolu Hammad.

[240] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/97.

[241] Fazla bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 4/11, 8069 nolu Muhammed.

[242] Kur'an-ı Kerim, Taha: 20/55.

[243] Ebu Davud, cenaiz: 69.

[244] Sünen-i Said, Neylü'l-Evtar: 4/101.

[245] İbn Kudame, el-Muğni: 2/385.

[246] İbn Şâhîn, Kitabu Zikri'l-Mevt, el-Muğni: 2/386.

[247] Bilgi için bak: İbn Kudame, el-Muğni: 2/386, haşiye...

[248] Müslim, cenaiz: 106, adahî: 37, Taberani, dahaya: 105, Ahmed: 3/38.

[249] Müslim, cenaiz: 105, 108, Nesai, cenaiz: 101, İbn Mace, cenaiz: 40, Müslim, cenaiz: 105, 108, Nesai, cenaiz: 101, İbn Mace, cenaiz: 40.

[250] Ebu Davud, cenaiz: 78, Tirmizi, salat: 121, Nesai, cenaiz: 104, Ahmed: 1/ 229, 287.

[251] el-Esrem, Sünen. Neylü'l-Evtar: 4/125.

[252] Müslim, taharet: 39, 45.

[253] Müslim, cenaiz: 104, İbn Mace, cenaiz: 36, Ahmed: 5/353.

[254] Haşiyetü't-Tahtavi: 340-342.

[255] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/540'dan özetlenerek.

[256] İbn Kudame, el-Muğni: 2/424'den özetlenerek.

[257] Neylü'l-Evtar: 4/124.

[258] Bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 4/538, 10302 nolu Ebu Salih.

Çıkarılan Hükümler:

3- ZEKAT

İslam'da Zekatın Yeri Ve Önemi

Zekat, İslamın beş şartından biridir. Farziyeti kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. O bakımdan inkarı küfür, terki büyük günahtır.

Zekat'ın hicri ikinci yılda veya Ramazan Orucu'nun farziye-tinden sonra farz kılındığı belirtilmektedir. "İkinci yılında farz kılınmıştır" diyenler ise, çoğunluktadır.

Zekat, Arapça bir kelime olup mali ibadetin ismidir. Kök mana olarak "artma ve çoğalma" demektir. Aynı zamanda temizlik, arınma, artma, salah-i hal gibi manalara da delalet ettiği bilinmektedir.

Terim olarak, belirlenmiş nisaba erişen para, ticaret malı, ürün, altın ve gümüş, aynı zamanda davar gibi maddelerden belirli bir nisbeti çıkartıp müstahik olanlara verilen sadakadır... Yerden çıkan ürünler ve bir de sene başında nisaba ermiş mal ve paraya sene ortalarında ilave edilen, katılan mal ve paralar dışında diğerlerinin sahiplerinin nezdinde üzerinden kameri bir yılın geçmesi şarttır. Yerden çıkan ürünlerin senesinin dolması beklenilmeden harmanda iken çıkarılıp verilir. Bunun gibi, sene başında nisaba ermiş para ve ticari mala sene ortasında veya sonuna doğru katılan para ve ticari malların da senesinin dolması beklenmez, senesi dolan nisaba tabi olup hepsinin senesi dolmuş kabul edilerek zekatı çıkarılıp verilir.

Zekâtın Faydaları

Zekatın ferdi, ailevi, ictimai birtakım faydaları söz konusudur:

Önce zekat, ferdi yardıma alıştıran, maddeyi amaç olmaktan uzak tutan araç olarak belirleyen; ruhu arındıran, vicdanı huzura kavuşturan, kişinin saygınlığını ve güvenirliğini artıran, yalnız kendisi için değil, aynı zamanda ailesi, çevresi ve toplum için çalıştığını öğreten mali bir ibadettir.

Aile fertlerini yardıma, yardımlaşmaya, dayanışmaya alıştıran, komşular arasında sevgi ve saygı bağlarını oluşturan, zayıf unsurları takviye edip muhtaç durumdan kurtarmaya yönelik hikmeti taşımaktadır.

Toplum yapısında zenginle fakir arasındaki mesafeyi kısaltan, boşluğu kapatan; sosyal adaletin sağlanmasında nazım rol oynayan ilahi emirlerden biridir. O bakımdan zekatla vergiyi birbirine karıştırmamak ve bunları eş anlamlı kelime veya terim sanmamak gerekir. Vergi, devletin mükelleflerden alıp ülke düzenini ve refahını sağlamaya yönelik bir anlam taşır, bunun nisbetini artırmak veya eksiltmek devletin iradesine bağlıdır. Zekat ise, toplumu kaynaştırıp kötülükleri önlemeye; iç huzur ve dayanışmayı sağlamaya, sosyal adaleti kurmaya, kardeşlik bağlarını kuvvetlendirmeye, sınıf farkını kaldırmaya yönelik bir hikmeti yansıtır.

Aynı zamanda zekatın verilecek nisbeti tahdid edilmiştir.

O bakımdan Kitap ve Sünnet'te bu mali ibadet üzerinde yeterince durulmuş ve gereken her türlü açıklama yapılmış; tahrik ve teşviklerde bulunulmuş; vermeyenler için ebedi azab ile tehditler yapılmıştır.

Böylece zekat ve sadaka, mal ve servetin amaç değil araç olduğunu vurgulamakta ve kişisel çıkarın ön plana alınma hevesini kırmakta, ferdin toplumdan kopmaz bir parça olduğunu kalp ve kafalara işlemektedir.

Zekat Önemiyle İlgili Hadisler

İbn Abbâs (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz Muaz'ı Yemen'e gönderdiğinde ona şöyle (talimatta bulunarak) buyurdu ki:

"Şüphesiz sen, kitap ehlinden bir kavme gidiyorsun. Onları önce Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim de Rasulüllah bulunduğuma şehadette bulunmaya çağır. Eğer bu hususta sana itaat ederlerse, bu defa onlara, Allah'ın üzerlerine her gün ve gecede beş vakit namaz farz kıldığını bildir. Bu hususta sana itaat ederlerse, Cenab-ı Hakk'ın, zenginlerinden alınıp fakirlerine çevrilecek (verilecek) sadakayı, (yani zekatı) farz kıldığını bildir. Bu hususta da sana itaat ederlerse, artık onların nefis (çok kıymetli) mallarından sakın ve zulme uğrayanın bedduasından kork. Çünkü onun bedduasıyla Allah arasında (engel) hiçbir hicap yoktur."[1]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle anlatıyor:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz vefat edince, Ebu Bekir (r.a.) (Onun yerine geçip) halife oldu. Araplardan ise inkara sapanlar sapmaya başladı. Ebu Bekir (r.a.) onları tenkil etmeyi, gerekirse kılıç kullanmayı kararlaştırdı. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) ona:

"Sen nasıl olur da şu insanlarla savaşırsın? Oysa Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İnsanlarla, La ilahe illallah demelerine kadar savaşmakla emrolundum. Artık kim bu sözü söylerse, canını ve malını benden korumuş olur; ancak (İslam hukukuna göre, öldürülmesi gereken) haklı bir sebep müstesna. Hesabı ise Allah'a aittir."

Bunun üzerine Ebu Bekir (r.a.) şöyle cevap verdi:

"Allah'a yemin ederim ki, namaz ile zekat arasını ayıran kimselerle savaşacağım. Çünkü zekat, maldan verilen bir haktır. Yine Allah'a yemin ederim ki, eğer onlar Rasulüllah'a (s.a.v.) verdikleri bir oğlağı benden men'edip vermezlerse onlarla savaşırım."

Hz. Ömer (r.a.) diyor ki:

"Allah'a and olsun ki, bu ancak Allah'ın Ebu Bekir'in göğsünü (kalbini haklı bir) savaşa açması idi ve ben anladım ki Ebu Bekir haklıdır, hak üzeredir..."[2]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Tesbit Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: "Zekat" kavramı, biri farz, diğeri vacip olmak üzere iki kısma ayrılır. Farz olanı, nisaba eren malın zekatıdır; vacip olanı, sadaka-î fıtr'dır.

Nisaba eren malın -ister ticaret malı olsun, ister nakit olsun- zekatını senesi dolunca hemen vermek gerekir. Sene geçtiği halde vermeyen kimse günah işlemiş sayılır. Bu, İmam Kerhi'nin görüş ve ictihadıdır. İmam Muhammed de aynı görüştedir. Hatta bu imama göre, zekat vermeyenin şahitliği kabul olunmaz. Aynı zamanda geciktirilmesi caiz değildir. Nitekim İmam Şafii'nin de mezhebinin zahirine göre de hüküm böyledir.

Ebu Bekir el-Cessas'a göre: Bir malın senesi dolunca zekatı farz olmakla beraber hemen verilmesi gerekli değildir; bir süre geciktirdikten sonra verilebilir.

el-Cessas'ın delili ise şöyledir: Mal, üzerinden kameri yıl geçmeden önce helak olur, elden çıkarsa, kişi onun zekatını vermekle yükümlü tutulmaz. Eğer zekat fevri (yani hemen verilmesi gerekli) olsaydı, o malın da zekatını vermek gerekirdi. Böylece ancak senesi dolan malın zekatı farz olur ve kişi ömrünün sonuna kadar bunu ödemekle yükümlü tutulur.

İmam Maturidi'ye göre: Zekatı mümkün olduğu vaktin hemen evvelinde vermek vaciptir.[3] Nitekim ileride bu konuya geniş yer verilecektir.

Zekatın vücubunun şartları, yani bir kimsenin zekat vermesinin vacip (farz) olabilmesi için şartların gerçekleşmesi söz konusudur: Akıl, buluğ (ergenlik), hürriyet, nisaba malik olmak, üzerinden kameri bir yılın geçmesi, borçtan fariğ olması, asli ihtiyaç dışında kalması ve takdiren bile olsa nami (üreyip artma) durumunda bulunması ve tam mülk olması...[4]

b) Şafiilere göre: Zekat vermenin bir kimseye farz olabilmesi için, İslam, hürriyet, nisap ve yılın dolması, yani üzerinden bir yılın geçmesi şarttır. O bakımdan zengin olan çocuğun ve delinin de malından zekat çıkartıp vermek vaciptir.[5]

Aynı zamanda süresi dolunca hemen verilmesi gerekir. Aksi halde mal sahibi günahkar olur.

c) Hanbelilere göre: Diğer mezheplerde olduğu gibi, zekatın farziyeti kitap, sünnet ve icma' ile sübut bulmuştur. Farziyetini inkar eden müslüman murted olur ve hakkında murted hükmü icra edilir. Terkeden kimse günahkar olur; aynı zamanda İslam Devleti yetkisini kullanarak ondan zekatını alıp gereken yerlere dağıtır.

Zekat ancak şu beş şartın gerçekleşmesiyle farz olur: İslam, hürriyet, nisaba malik olmak, mülkün tamam olması, üzerinden bir yılın geçmesi.[6]

Böylece bu mezhebe göre de zengin olan çocuğun ve akli dengesi bozuk olanın malından zekatı çıkartıp vermek vaciptir.

d) Malikilere göre: Bu mezhep imamları da Şafii ve Hanbelilerle aynı görüş ve ictihaddadırlar.[7]

Diğer Rivayetler Ve Tahliller:

150 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir. Rasulüllah'ın (s.a.v.) Hz. Muaz'a olan bu talimatının, Tebuk Seferinden dönüşünde gerçekleştiği söylenmektedir. Böylece hicri dokuzuncu yıla tesadüf ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim aynı hususu Vakıdi de Ka'b b. Malik (r.a.) den yapılan rivayetle tesbit edip belirlemiştir.

Rasulüllah'ın (s.a.v.) talimatında önce iki şehadet üzerinde durulmuştur. Çünkü bu ikisi dinin aslı ve temelidir. Onlarsız hiçbir ibadet sahih olmaz. Böylece kafirlerin füruatla muhatab tutulmayacaklarına delil var. Öyle ki, iki şehadeti getirip itaat ettikleri takdirde namaz ve sonra da zekatla mükellef ve muhatab tutulacakları söz konusudur.

Beş vakit namaza davet edilmeleri emredilirken, bundan "vitir namazı"nm farz olmadığı ortaya çıkıyor.

Hadisin son bölümünden ise, İslam Hükümdarının yetkili organı vasıtasıyla zekatı alıp fakirlere dağıtma yetkisinin bulunduğu anlaşılıyor. Ancak

hükümdarın devlet yetkisini kullanarak zenginin en nefis malını alıp dağıtmasının uygun olmayacağı da tenbih mahiyetinde beyan buyurulmuştur.

Sonuç olarak, İbn Abbas hadisi sahih ve ihticaca salihtir.

151 nolu Ebu Hüreyre hadisi de sahihtir ve ihticaca salih görülmüştür.

Rasulüllah'ın (s.a.v.) vefatından sonra dinden çıkanlar üç grupta toplanır:

1- Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini red ve inkar edip peygamberlik iddiasında bulunan Müseyleme ve Esved el-Anesi'yi peygamber kabul edenler.

2- Dini hükümlerin çoğunu, mesela namaz, zekat ve diğer umuru red ve inkar edip yeryüzünde ancak şu üç mescidde Allah'a secde edilebileceğini iddia edenler:

a) Mescid-i Mekke,

b) Mescid-i Medine,

c) Mescid-i Abdilkays.

3- Namazla zekat arasını ayırıp "Biz namaz kılarız, ama zekat vermeyiz. Bugüne kadar Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şahsiyetinden dolayı zekat veriyorduk; bundan böyle vermemize gerek görmüyoruz" diyenler.

Ebu Bekir Sıddik (r.a.) ilk iş olarak iki yalancı ve sahtekar olup peygamberlik iddiasında bulunan ve halkı ifsad edip kargaşalık çıkartan Müseyleme ile Esved el-Anesi'yi tenkil ve yok etmek üzere asker gönderdi. Allah'ın izniyle kısa zamanda bunlar imha edilerek büyük bir fitne ateşi söndürüldü.

İkinci grup üzerine de ordu gönderip tevbe edenleri bağışladı, etmeyenleri kılıçtan geçirmek suretiyle bastırdı.

Üçüncü grubu da ihmal etmedi ve hadiste ifadesini bulduğu gibi, onları da tenkil edip İslamın farzlarını yerine getirmeleri için asker gönderdi ve kısa zamanda çoğunu İslam çizgisine getirmeyi başardı.

Bütün bu olaylar zekatın önemini, İslam nazarında işgal ettiği yeri göstermektedir.

Zira farzların hepsi iki şehadet kelimesiyle içiçedir. Bunları birbirinden ayırmak, dinin bütünlüğünü zedelemek olur. Allah'a ve Peygamber'e dosdoğru iman, imanın diğer şartlarını kapsadığı gibi, İslami ahkamın, farz ve vaciplerinin hepsini de kapsayıp içine almaktadır. O bakımdan Ebu Bekir Sıddik (r.a.), Rasulüllah'ın (s.a.v.) "Ümirtu en ukatile'n-nas..." hadisini böyle açıklamış ve uygulamıştır. Nitekim başta Hz. Ömer (r.a.) olmak üzere ashabın tamamı onun bu açıklama ve uygulamasını tasvip edip desteklemişler ve böylece hadisin delalet ettiği hüküm üzerinde ashabın icmaı oluşmuştur. Artık o hadisi başka türlü bir yoruma tabi tutmak, icmaa ters düşer.

Bu babda zekatı kabul etmeyip vermeyenlerle savaşılması hakkında sahih rivayetler vardır. Abdullah b. Ömer (r.a.), Peygamber (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu belirtmiştir:

"İnsanlar Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet edinceye; bana ve getirdiğim şeylere (dini ahkama) inanıncaya kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Böyle yaparlarsa, artık kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar; ancak haklı bir sebeple (mallarının alınması ve öldürülmeleri) bu genellemenin dışında kalır. Hesapları ise Allah'a aittir."

Buhari, Müslim ve Nesai'nin rivayet ettiği bu hadis de sahih rivayetlerden biridir ve ihticaca salihtir.

Çıkarılan Hükümler

1- Küfür diyarına tebliğ ve irşad için giden mü’minlerin önce onları Allah'ın varlığına ve birliğine ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Allah'ın son peygamberi olduğuna davet etmeleri vaciptir.

2- Bu iki şehadeti getirip inandıkları takdirde, önce onlara beş vakit namaz kılmaları emredilir ve bunun faydaları anlatılır.

3- Bunu kabul ettikleri takdirde, zekat vermeleri emredilir. Böylece kademeli bir irşad ve tebliğ sürdürülür.

4- Allah'a ve peygamberine iman edip müslüman olduktan sonra zekat vermeyenlerden İslam hükümdarı zorla zekatı alıp fakirlere dağıtır. Bu, vaciptir.

5- Zekatını gönül hoşnutluğu ve rahatlığıyla veren kimseler ise bu hususta kendi hallerine terkedilebilir.

6- Zekat konusunda zenginlerin en nefis ve lüks malı alınıp dağıtılmaz. Zira böyle bir uygulama nefret doğurabilir; aynı zamanda zekatın hikmetine ters düşer.

7- Zekatın farziyeti kitap, sünnet ve icma' ile sübut bulmuştur. O bakımdan terki büyük günah, inkarı küfürdür ve inkar edenler hakkında İslam hükümdarı murted ahkamını uygular.

Binek Ve Davarların Zekatı

Zekata tabi olan binek hayvanları ile eti yenen davarlara Arapça'da "Mevaşi" denir. "Binek hayvanları" denilince, at, katır, deve, eşek ve beygir akla gelir. Ancak bunlardan daha çok at ve devenin zekatı söz konusudur. Katır ve eşeğin zekatı verilmez. Katır hem üreme fonksiyonu yoktur, hem de yük taşımakda kullanılır. Eşek her ne kadar üreme fonksiyonuna sahipse de daha çok yük taşıdığı ve fazla üretilmediği için zekat kapsamına alınmamıştır.

Deve ile at zekat kapsamına alınmıştır. Ancak bu iki binek hayvanından zekat verebilmek için birtakım kıstas ve şartların gerçekleşmesi gerekir. İleride bu konuya yer verileceğinden burada üzerinde durmaya lüzum görmüyoruz.

Konuyla İlgili Hadisler:

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, Ebu Bekir (r.a.) onlara bu konuda şöyle yazmıştır:

"Şüphesiz bu, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin müslümanlara farz kıldığı sadaka (zekat) ile ilgili farzlardır ki, Allah ve Rasulü bununla emretmiştir. Artık müslümanlardan kimden bu sadaka (zekat) belirlenen ölçüde istenilirse onu versin; kimden de belirlenen ölçünün üstünde istenirse, (mesela) yirmi beş deveden az devesi olandan (zekat olarak bir deve istenirse) vermesin. Beşten ona kadar devede bir koyun zekat verilir. Develer yirmi beş olunca, ta otuzbeşe kadar bir tane bir yaşını bitirip ikinci yaşına giren dişi deve verilir. Eğer bu yaşta dişi deve bulunmazsa, o takdirde üç yaşına ayak basmış bir erkek deve verilir. Develer otuzaltı olursa, kırkbeşe kadar zekat olarak üç yaşına ayak basmış bir dişi deve verilir. Kırk altıya ulaşırsa, altmışa kadar ondan dört yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Develer altmışbire ulaşırsa, yetmiş beşe kadar ondan bir tane beş yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Develer yetmişaltıya ulaşınca doksana varıncaya kadar ondan iki yaşına ayak basmış iki tane dişi deve verilir. Doksan bire ulaşırsa, yüzyirmiye kadar ondan iki tane dört yaşına girmiş ve iyice gelişmiş dişi deve verilir. Develer yüzyirmiyi aşınca, o zaman her kırk deveden bir tane üç yaşına ayak basmış dişi deve verilir. Her, elli deveden dört yaşına girmiş bir dişi deve verilir.

Zekat farzında zekat olarak verilecek develerin yaşları (mevcut sayısına) uygun düşmezse, artık kimin yanında beş yaşına girmiş bir dişi deve bulunmazsa, yanında dört yaşına girmiş dişi deve bulursa, şüphesiz o kendisinden kabul edilir, ancak kendisi için kolayına gelip mümkün olursa bir de iki koyun verir veya yirmi dirhem verir. Kimin de yanında dört yaşına girmiş bir dişi deveyi gerektiren nisbette deve bulunur, ancak dört yaşındaki deve temin edemezse, beş yaşına girmiş bir dişi devesi olursa, onu verir ve o ondan kabul edilir; ancak zekatı alan kimse ona ya iki koyun, ya da yirmi dirhem verir. Kimin de yanında, dört yaşına girmiş bir dişi deveyi zekat verecek nisbette deve bulunur da, dört yaşına girmiş deve bulamaz, sadece üç yaşına girmiş bir dişi deve bulunursa, bu ondan kabul edilir ve onunla birlikte -kolayına gelirse- iki koyun veya yirmi dirhem daha verir. Kimin yanında üç yaşına girmiş bir dişi deveyi zekat olarak gerektirecek sayıda deve bulunur, ancak üç yaşında değil dört yaşına girmiş dişi deve bulunursa, o kendisinden kabul edilir ve zekatı alan kimse ya ona yirmi dirhem, ya da iki koyun verir. Kimin yanında üç yaşına girmiş bir dişi

deveyi zekat gerektirecek sayıda deve bulunur, ama üç yaşına girmiş dişi devesi olmaz da iki yaşına ayak basmış bir dişi deve bulunursa, o kendisinden kabul edilir ve ancak onunla birlikte -kolayına gelirse- iki koyun veya yirmi dirhem verir. Kimin yanında üç yaşına girmiş dişi deveyi zekat olarak verecek sayıda deve bulunur, ama üç yaşına girmiş dişi devesi olmaz da sadece üç yaşına girmiş erkek deve bulunursa, bu ondan kabul edilir ve bununla birlikte başka bir şey vermez. Kimin de yanında sadece dört devesi bulunursa, onlarda zekat olarak birşey yoktur; meğer ki onların sahibi kendi arzusuyla bir şey vermek istesin...

Yılın çoğunu otlakta otlayıp karnını doyuran koyunların sayısı kırk olursa, yüz yirmiye kadar ondan zekat olarak bir koyun çıkarılıp verilir. Yüzyirmiyi aşarsa, ta ikiyüze kadar iki koyun zekat olarak verilir. İkiyüz biri bulursa, ta üçyüze kadar üç koyun çıkartıp zekat olarak verir. Üçyüzü aşınca artık her yüz koyuna karşılık bir koyun hesap edilerek verilir. Zekat olarak çok yaşlısı, gözünü kaybetmişi, erkek keçi alınmaz; ancak zekatı alan kimse böyle arzu ederse mesele yok...

Ayrı ayrı zekata giren baş hayvanları olan iki kimse, zekat nisbetini düşürmek için hayvanlarını birleştiremezler. (Mesela her birinin kırk koyunu bulunan üç kişi bunları biraraya getirmek suretiyle bir koyun zekat veremezler.) Bunun gibi davarlarda ortak olanlardan her biri zekat için kendi hissesini ayırıp ona göre zekat takdir edemez. (Mesela iki kişinin ortak olarak ikiyüzbir koyunu bulunuyor ki bunlara karşılık üç koyun zekat vermeleri gerekir. Hisselerini ayırdıkları takdirde her birinin bir koyun vermesi gerekir.)

İki ortağa ait olan hayvanların zekatında, ikisi arasında eşit olarak bir düzenleme yapılır. (Mesela her ortağın yirmi koyunu bulunuyor. Böylece iki ortağa ait kırk koyunda bir koyun zekat olarak verilir. Kalan 39 koyundan yirmisi birine bırakılınca, o zekat olarak verilen koyunun değerinin yarısını nakit olarak, kendisine 19 koyun kalan ortağına öder.)

Adamın sadece yılın çoğunu otlakta otlayarak karnını doyuran 39 koyunu bulunursa, zekat olarak onda bir şey yoktur; ancak mal sahibi arzu ederse bir şey verebilir.

Halis gümüşte ise (ikiyüz dirhem nisbetinde olursa) kırkta bir olarak hesaplanıp zekatı verilir. Ancak yanında yüzdoksan dirhem bulunursa, onun

zekatı yoktur. Meğer ki mal sahibi bir şey vermeyi arzu etsin."[8]

Muaz b. Cebel (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz beni Yemen'e gönderdi ve her otuz sığırdan bir yaşını doldurmuş bir erkek veya dişi buzağı; her kırk sığırdan iki yaşını doldurmuş bir inek ve (İslama girmeyen) her ergen (vatandaş) dan bir dinar veya o nisbette Meafîr kumaşı alırsın, diye emretti."[9]

Yahya b. Hakem'den yapılan rivayette, Muaz b. Cebel'in (r.a.) şöyle dediğini haber vermiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, Yemenlilerden zekat almam üzere beni gönderdi. Her otuz sığırdan bir yaşını doldurmuş bir buzağı ve her kırk sığırdan iki yaşını doldurmuş bir inek almamı emretti. Yemenliler kırkla elli sığır; altmışla yetmiş; seksenle doksan arasındaki sığırdan da zekat almamı teklif ettiler. Ben (o nisbeti almadım) ve Medine'ye döndüğümde durumu Peygamber (s.a.v.) Efendimize bildirdim. Efendimiz sözünü ettiğim iki sayı arasındaki nisbetten bir şey almamamı emretti." Böylece Muaz iki farz arasındaki nisbette zekat olmadığını zu'metti."[10]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İhticac Ve İctihadları

a) Hanefilere göre: Yılın çoğunu atlayarak geçiren beşden az sayıdaki devede zekat farz değildir. Çünkü devenin zekat nisabı beştir. Böylece yılın çoğunu otlayarak geçiren beş devede bir koyun zekat verilir. Bu dokuza kadar böyledir. Çünkü bir koyun bir devenin kırkta birine tekabül etmektedir. On devede iki koyun verilir ve bu ondörde kadar böyle devam eder. Develer onbeş olunca, ondokuza kadar üç koyun verilir; Develer yirmi olunca, yirmi dörde kadar dört koyun verilir. Develer yirmibeş olunca, otuz beş deveye kadar iki yaşında bir dişi deve verilir. Otuzaltıdan kırkbeşe kadar bir tane üç yaşında dişi deve verilir. Kırkaltıdan altmışa kadar dört yaşında bir dişi deve verilir. Altmışbirden yetmişbeşe kadar beş yaşında bir dişi deve verilir. Yetmiş altıdan doksana kadar iki tane üç yaşında dişi deve verilir...

Koyun ve keçiden en az kırk tane olursa zekat gerekir. O bakımdan kırk koyundan bir koyun verilir ve bu nisbet yüzyirmiye kadar böyledir. Yüzyirmibir olunca, ikiyüze kadar iki koyun verilir. İkiyüzbirden dörtyüze kadar üç koyun ve dörtyüz olunca dört koyun verilir. Sonra her yüz koyuna karşılık bir koyun hesap edilerek verilir.

Bu hususta koyun ve keçi müsavidir, yani aynı nisab ve nisbete dahildirler.

Sığırda ise, yine senenin çoğunu otlayarak geçiriyorsa, nisap otuzdur. Böylece sığırlar otuz tane olunca, bir yaşını bitirmiş bir buzağı zekat verilir. Bu otuzdokuza kadar böyledir. Kırk olunca altmışa kadar iki yaşını tamamlamış bir inek verilir. Altmış olunca, bir yaşını tamamlamış iki tane buzağı verilir.[11]

b) Şafîilere göre: Ganem olarak sadece deve, sığır, koyun ve keçi zekata tabidir. Atta ve koyunla geyiğin çiftleşmesinden doğan hayvanda zekat yoktur. Devede ancak beş tane olunca bir koyun zekat verilir. On devede iki koyun, onbeş devede üç koyun, yirmi devede beş koyun, yirmi beş devede bir yaşını doldurmuş bir dişi deve; otuzaltı devede iki yaşında bir dişi deve; kırkaltıda üç yaşında bir dişi deve; altmış bir devede dört yaşında bir dişi deve; yetmiş altıda iki tane iki yaşında dişi deve; doksan birde iki tane üç yaşında dişi deve; yüzyirmibirde üç tane iki yaşında dişi deve verilir. Sonra da her kırk devede bir tane iki yaşında dişi deve ve her elli tanede üç yaşında bir dişi deve verilir.

Belirlenen yaşta deve bulunmazsa, ondan bir yukarı veya aşağı yaşta olan verilir ve arta kalan veya eksik olan nisbet para olarak karşılanır. Tıpkı Ebu Bekir (r.a.) ın tesbitinde belirtildiği gibi...

Nisaba eren koyun veya keçiden zekat çıkartılıp verilir. Koyun türünden keçi veya keçi türünden koyun çıkartılıp verilirse bu caiz olur. Ancak kıymeti göz önüne alınarak noksan kalan tarafı parayla karşılanır.

Koyun keçi karışık bir vaziyette olup nisaba ererse, hangisi daha çoksa, zekat o türden çıkartılıp verilir.

Sığır ancak otuz tane olursa nisaba erişir ve zekatı gerekir. Otuz sığırda bir yaşında bir sığır (inek) verilir. Sonra her otuzda bir tane bir yaşında sığır (inek); her kırk tanede iki yaşında bir inek verilir.[12]

Koyunların da nisabı, Hanefilerde olduğu gibidir.

c) Hanbelilere göre: Bu mezhep imamları, yukarıda naklettiğimiz hadislerle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır. Farklı bir tesbit ve ictihadları söz konusu değildir.[13]

d) Malikiler de bu konuda daha çok Şafiilerle aynı görüştedirler. Çıkarılan zekatın erkek veya dişi olması hususunda az farklı değişik tesbit ve görüşleri vardır.[14]

Diğer Rivayetler Ve Tahliller

774 nolu Enes hadisini aynı zamanda İmam Şafii, Beyhaki ve Hakim tahric etmişlerdir. İbn Hazm ise bu hadis hakkında şöyle demiştir:

"Bu kitap (mektup) son derece sahihtir ki Hz. Ebu Bekir Sıddik (r.a.) onunla amel etmiş ve hazır olan ilim adamlarından hiç kimse ona muhalefet etmemiştir."[15] Aynı zamanda İbn Hibban bu rivayeti sahihlemiştir. O bakımdan hadis istidlal ve ihticaca salihtir. Nitekim müctehidlerin hemen hepsi bunu dikkate alarak hüküm çıkarmıştır.

775 nolu Muaz hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahric etmiş ve sahihlemiştir. Darekutni de öyle... İbn Abdilber, et-Temhid'de bu hadisin isnadının muttasıl ve sahih olduğunu belirtmiştir.

İbn Hacer ise et-Telhis'de, Bezzar ve Darekutni'nin İbn Abbas (r.a.) tarikıyla şu lafızla olayı nakletmiş tir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz Muaz'ı Yemen'e gönderdiğinde, her otuz sığırdan bir yaşında bir dişi veya erkek sığır zekat olarak almasını veya üç yaşma girmiş bir dişi sığır veya erkek sığır almasını emretti."

Ancak bu hadisin zayıf olduğu tesbit edilmiştir.

776 nolu Muaz hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar tahric etmiştir. Ancak isnadında Hasan b. Ammare bulunuyor ki bu zat zayıftır.[16] Ahmed b. Hanbel onun metruk olduğunu belirtirken İbn Main onun hadisinin bir şey olmadığına dikkat çekmiştir. Diğer bir cemaat de onun metrukü’l-hadis

olduğunu söylemiştir ki, Ebu Hatim, Müslim ve Darekutni onlardan bir kısmıdır.[17]

Konuyla ilgili diğer hadislerle daha detaylı bilgi verilmekte ve zekatın İslamdaki yeri ve önemi üzerinde durulmaktadır:

"Sıîr" denilen bir adamdan, o da Rasulüllah'ın (s.a.v.) iki zekat tahsildarından rivayetle, o iki zat şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz karnında yavrusu olan hayvanı zekat olarak almamızı yasakladı."

Süveyd b. Gafele anlatıyor:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin zekat tahsildarı bize geldi ve onun şöyle dediğini işittim:

"Bize verilen emirde ve alınan sözde, süt emen hayvanı zekat olarak almamamız; şirket anlamında bir araya getirilen davarları ortaklar adına ayırmamamız ve her ortağa ait davar belirlenip ayrılmışsa, onları biraraya getirmememiz söz konusudur." Nitekim o tahsildara büyük hörgüçlü gösterişli bir deve getirildiğinde almadı."[18]

Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bu konuda ayrıca şöyle buyurmuştur:

"Üç şey var ki, kim onları işlerse, imanın tadını (gerçekten) almış olur:

1- Kim yalnız Allah'a ibadet eder, ki O'ndan başka ilah yoktur.

2- Gönül hoşluğuyla malının zekatını verir, her yıl belirlenmiş şekilde bu farzı yerine getirir,

3- Malın zekatını verirken yaşlanmışını, uyuzunu, hastasını, küçücük sıska kısır olanını vermez.

Ama siz malınızın vasatından (orta hallisinden) çıkartıp veriniz. Çünkü Allah onun hayrını sizden istememekte ve şerrini emretmemektedir."[19]

Ubey b. Kab (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz beni zekat tahsildarı olarak gönderdi. Bir adama uğradım, malında (zekat olarak) ancak iki yaşında bir dişi deve bulabildim. Ona, bu deveyi zekat olarak vermesini söyledim. O da bana:

"Bunun ne sütü var, ne de sırtı. Ben Allah'a, Onun rızasını tahsil için sütü ve sırtı olmayan bir deveyi veremem; ama şu benim semiz bir devem var, onu al götür" dedi. Ben de ona dedim ki:

"Emrolunmadığım bir şey alacak değilim. İşte Rasulüllah (s.a.v.) sâna yakın bulunuyor. Birlikte çıkıp o semiz deveyi de yanımıza alarak Rasulüllah'a (s.a.v.) gittik. Durumu O'na arzettik. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"O ilk deve senin üzerine gereken zekat nisbetidir. Ama bununla sen nafile bir hayır yapmak istiyorsan senden kabul ederiz ve ecrin de Allah'a aittir."

Adam, Peygamberin (s.a.v.) bu beyanı üzerine:

"Ya Rasulallah! Bu deveyi benden alıp kabul et" dedi. Rasulüllah (s.a.v.) o devenin kabul edilmesini emretti ve adama bereketle dua etti."[20]

Çıkarılan Hükümler

1- Deve, sığır ve koyun ile keçinin zekat kapsamına girebilmesi için yılın çoğunu otlakta geçirmeleri gerekir.

2- Yılın çoğunu ağılda, çiftlikte yem ve ot vermek suretiyle geçiren davarlardan zekat vermek gerekmez.

3- Deve, sığır, koyun ve keçinin zekat nisabı kesin şekilde belirlenmiştir. Ona göre hesaplanıp zekatları verilir.

4- Müslümanlar tarafından işgal edilen gayr-i müslim bir ülkede yaşayan her ergen gayr-i müslim vatandaştan yılda bir dinar cizye alınır.

5- Zekat toplamak için tahsildar tutup görevlendirmekte bir sakınca yoktur.

6- İslam Devleti, fakirlerin hakkını korumak için dilerse zekatı ayrı bir fonda toplayıp öylece yerine ulaştırır. Bunun için tahsildar ve benzeri görevliler ihdas edebilir.

7- Gebe olan hayvanı zekat olarak almak men'edilmiştir. Çünkü bu, zekat verenin aleyhine olur.

8- Henüz süt emmekte olan kuzuların, buzağı ve oğlakların zekatı alınmaz. Bunun için Rasulüllah (s.a.v.) zekata tabi hayvanların süt emme dönemini aşmasına dikkat edilmesini tenbih buyurmuştur.

9- İki veya daha fazla ortağın biraraya getirdikleri sürüden zekat alınırken, hepsi tek adamın malıymış gibi hesaplanır. Bu, daha çok mal sahiplerinin lehine bir hükümdür.

10- Ortaklardan her biri kendi hissesini ayırıp belirlemişse, artık onlardan her birinden kendi nezdindeki davar sayısına göre zekat alınır; bu durumda ortakların davarları birleştirilerek zekat nisbeti takdir edilmez.

11- Zekat alınacak mal ve hayvanın vasat (orta) kalitede olmasına dikkat etmek sünnettir.

12- Malın en iyi ve en kalitelisini zekat olarak seçip almak sünnete aykırıdır.

13- Mal ve davardan zekat verilirken yaşlı, uyuz, hasta, sakat ve benzerini seçip vermek doğru değildir; böyle yapmak mekruhtur.

14- Malın en kalitelisini ve en lüksünü zekat vermek isteyen kimse, bu hususta fazla olan nisbeti tasadduk etmiş olur.

15- Görevli tahsildar zekat olarak alacağı malın vasat kalitede olanına dikkat eder. Daha üstün olanını isteme hakkına sahip değildir.

Köle, At Ve Eşeğin Zekatı Verilir Mi?

At ve eşek mülk sayıldığı gibi, köle de efendisinin mülkü sayılır. Bu kurala bakılınca, sözü edilen üç şeyden zekat vermek gerekir. Ancak dini hükümler bizim ferdi mantığımıza göre değildir. Allah ve peygamberi nasıl buyurmuş, nasıl belirlemişse öyledir ve ona göre uygulanır.

O bakımdan köleden zekat verilmez. At ve benzeri binek hayvanından verilip verilmeyeceği ihtilaf konusudur. Eşekten de zekat verilmeyeceğine dair ictihadlarda ittifak vardır. Ancak ticari amaçla edinilenler bu hükmün dışındadır.

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Müslümana, kölesinden ve atından zekat çıkartıp vermek gerekli değildir." [21]

Ebu Davud'un yaptığı rivayette, şu farklı sözler yer almaktadır:

"Atta, kölede zekat yoktur, ancak (kölede) zekat-ı fıtr (fitre) vardır."

Müslim ve Ahmed ise şu rivayeti nakletmişlerdir:

"Kölede zekat yoktur, sadece sadaka-i fttr (fitre) vardır."

Ömer (r.a.) den yapılan rivayette deniliyor ki:

"Şam halkı Hz. Ömer'e (r.a.) gelerek dediler ki:

"Şüphesiz biz hayli köle ve at edindik. Arzu ediyoruz ki bunlarda zekat ve malımızı temizleme olsun." Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.):

"İki sahibim (yakın ve gönül dostum Rasulüllah ile Ebu Bekir) bu konuda ne yaptılarsa ben de onu yapacağım" dedi ve Muhammed (s.a.v.) in ashabıyla bu konuyu istişare ederek görüştü; Aralarında Hz. Ali (r.a.) da bulunuyordu. Hz. Ali söz alıp şöyle dedi:

"Bunlardan zekat vermek güzel şeydir; eğer senden sonra bunu (yanlış bir uygulamaya çevirip) kesin bir cizye şeklinde kendilerinden alınmaya başlanmazsa."

Ebu Hüreyre'den yapılan rivayete göre:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden eşeklerde zekat olup olmadığından soruldu. Efendimiz şu cevabı verdi:

"Bu hususta bana bir hüküm inmemiştir; ancak şu ayet inmiştir: "Kim zerre ağırlığınca hayır işlerse onu (onun karşılığını) görür; kim de zerre

ağırlığınca şer işlerse, onu (onun karşılığını) görür."[22]

Konu Hakkında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Katır, beygir ve eşekte zekat yoktur. İsterse bunlar yılın çoğunu otlaklarda otlamak suretiyle geçirmiş olsunlar. Çünkü bu türden maksat, binek olarak kullanmak ve yük taşımaktır. Ancak bunlar ticari amaçla beslenir ve üretilirse o takdirde ticari mal kapsamına girer ve zekatları gerekir.[23]

At ise ya alef (ahırda yem vermek suretiy) le beslenir, ya da otlaklarda otlamak suretiyle beslenir. Binmek, yük taşıtmak veya cihad için yem vermek suretiyle beslenirse onda zekat yoktur, yani gerekmez. Çünkü o bu durumda bir ihtiyaç için beslenmektedir. Zekata tabi mal ise, nami (artıp gelişen) maldır ve aynı zamanda ihtiyaçtan fazla olması söz konusudur. Bunlar ticari amaçla yem verilip besleniyorsa, bilicma' zekat gerekir.

Kırda, bayırda, otlakta binmek, cihad ve savaş için besleniyorsa, onda zekat yoktur. Ticari amaçla besleniyorsa, zekat gerekir. Üretmek amacıyla otlakta besleniyorsa ve aynı zamanda erkek ve dişi karışık vaziyette ise, Ebu Hanife'ye göre onda zekat vaciptir. Bu durumda o atların sahibi isterse her at başına bir dinar verir, isterse kıymetini takdir edip her ikiyüz dirheme karşılık beş dirhem zekat verir.[24]

Bu günkü para birimine göre, atı kıymetlendirir ve kaç lira takdir ederse kırkta birini zekat olarak verir.

İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, her hal-ü karda atta zekat yoktur.[25]

b) Şafîilere göre: Maşiye denilen hayvanlarda zekatın gerekli olması için "neam" olması, yani deve, sığır, koyun ve keçi olması şarttır. Bunlar dişi olsun, erkek olsun nisaba erdikleri takdirde zekatları gerekir.

Bunların dışında kalan yani "neam" olmayan at, katır, beygir ve eşek gibi evcil olan hayvanların zekatı gerekmez.[26]

c) Hanbelilere göre: Deve, sığır, koyun ve keçi dışında kalan hayvanlarda zekat gerekli değildir. O bakımdan at ve eşeğin zekatı yoktur.[27]

d) Malikilere göre de, deve, sığır, koyun ve keçi dışında kalan diğer hayvanlar ticaret malı anlamında beslenmediği sürece zekata tabi değildir. Yani onlardan zekat vermek gerekmez. Hatta dağ keçisi ve benzeri hayvanları ehlileştiren kimseye de ehlileştirdiği hayvanların zekatını vermek gerekmez.[28]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

787 nolu Ebu Hüreyre hadisinin ricalinin hepsi sahihtir ve sıka (güvenilir) dir.

Gerek bu hadis, gerekse Ebu Davud'un isnad-ı hasenle Hz. Ali (r.a.) den rivayet ettiği "At ve kölenin zekatını affettim" mealindeki hadis, diğer üç mezhebin ictihadına dayanak sayılmakta ve İmam Ebu Hanife'nin görüşüne muhalif bir hüküm taşımaktadır.

Ancak Ebu Hanife'nin görüşünü kuvvetlendiren bir hadisi Darekutni, Beyhaki ve el-Hatib rivayet etmiştir. Şöyle ki Rasulüllah (s.a.v.) buyuruyor ki:

"Her atta, saime olursa, bir dinar veya on dirhem (zekat) gerekir."

Ne var ki, bu hadisle ihticac doğru kabul edilmemiştir. Zira hem Beyhaki, hem de Darekutni bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir; sahih hadisle muaraza edecek güçte değildir. Aynı zamanda Hz. Ömer'in bu konuda bir ikrarı söz konusudur. Şöyle ki:

"Ne Rasulüllah (s.a.v.), ne de Ebu Bekir (r.a.) attan zekat almamıştır." Nitekim bu husus ilgili hadis bölümünde belirtilmiş bulunuyor.

789 nolu Ebu Hüreyre hadisi, birinci hadisi kuvvetlendirip tamamlamaktadır. Böylece bu hadisle istidlal edenler, eşek türünde zekatın

vacib olmadığını söylemişlerdir. Ancak ticaret için olursa, müctehidlerin çoğuna göre, zekatı gerekir.

Çıkarılan Hükümler

1- Zekat kapsamına giren hayvanlar sadece deve, sığır, koyun ve keçidir. Bu, üç mezhebin görüş ve tesbitidir. Ebu Hanifeye göre, bazı şartlarla atın zekatı gerekir.

2- Kölenin de zekatı vacip değildir. Sadece sadaka-i fıtri verilmesi gerekir.

3- At ve benzeri hayvanlardan sadaka çıkartıp vermek hasendir, sevap kabul edilir.

4- Eşeğin de zekatı yoktur. Ancak gerek at, katır ve beygir gerekse eşek ticari amaçla alınıp besleniyorsa, o takdird müctehidlerin çoğuna göre, zekatı gerekir.

Altın Ve Gümüşün Zekatı

Altın ve gümüşün gerek sosyal, gerek ticari, gerekse süs eşyası olarak hayatımızdaki yeri ve önemi inkar edilemeyecek kadar büyüktür. Tarih boyunca bu iki kıymetli maden hep yerini ve önemini korumuş ve birçok çağlarda para birimi olarak kullanılmıştır.

O bakımdan İslam dini, bu iki madeni zekat kapsamına sokmuş ve fakirden yana sosyal adaleti sağlamaya yönelik hükümler koymuştur.

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ben sizin için at ve kölenin sadakasını, yani zekatını affettim, (bunların zekatı yoktur.) Ama sikke (damgalanmış basılı para) nin zekatını veriniz: Her kırk dirhemden bir dirhem (hesaplayıp fakire veriniz). 190 dirhemde (fazla olarak bir nisbet) yoktur; 200 dirhem olunca onda beş dir, hem zekat söz konusudur."[29]

Diğer bir rivayette ise, şu lafızlar yer almaktadır:

"Ben sizin için at ve köleden sadaka vermeyi affettim; (sikkenin) iki yüzden aşağı olan nisbetinde zekat yoktur."[30]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Gümüşten beş okiyyeden daha az nisbette sadaka (zekat) yoktur. Beş deveden aşağı sayıda zekat yoktur. Hurmadan da beş veskden aşağı nisbette zekat yoktur."[31]

Ali b. Ebi Talib (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Senin ikiyüz dirhemin bulunur ve üzerinden tam bir yıl geçerse, onda (zekat olarak) beş dirhem vardır. Altında ise ancak yirmi dinar olunca ondan zekat vermen gerekir. Böylece altın yirmi dinar olur ve üzerinden tam bir yıl geçerse, onda (zekat olarak) yarım dinar vardır."[32]

O dönemde bir dinar, bir miskale tekabül etmekteydi.

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İctihad Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Altın ve gümüşün madrup olanında ve olmayanında, süs eşyası yapılanında ve kap, kaçağında -ticarete niyet edilsin edilmesin- nisaba erdiği takdirde zekat vacip olur.

Altın ile gümüş birbirine eklenerek nisap miktarı sağlanabilir. Bu ekleme ya kıymet, ya da ecza cihetiyle olabilir. Mesela birinin on miskal altını ve on mıskal değerinde gümüşü olursa, ikisi birbirine eklenerek zekatı verilir. Bu İmam Ebu Hanife'ye göredir. İmameyne göre, her birinin nisabı ayrıdır; o bakımdan zekat gerekmez.

Altının nisabı yirmi miskaldır ve bunda yarım miskal zekat vardır. Sonra her dört miskalde iki kıyrat zekat vardır. Gümüşün nisabı ise, ikiyüz dirhemdir ve bunda kırkta bir hesabıyla beş dirhem zekat söz konusudur. Sonra nisap üzerine eklenen her kırk dirhem için bir dirhem hesap edilerek zekat verilir. Bu, İmam Ebu Hanife'ye göredir.[33]

Altın ve gümüş karışımı veya altın ile bakır veya gümüş ile başka bir maden karışımı söz konusu olduğunda, hüküm eksere göredir; yani karışımda nisbeti çok olan altın ise, hepsi altın kabul edilerek; gümüş karışımı fazla ise hepsi gümüş kabul edilerek zekatı çıkarılır.

b) Şafiilere göre: Gümüşün nisabı ikiyüz dirhem, altının nisabı yirmi miskaldır. Bu da Mekke tartı birimine göre belirlenir. Mağşuş (başka maden veya altın ile gümüş karışımın) da, altın veya gümüş nisbeti nisaba ulaşmadıkça zekat gerekmez.

Kullanılması dinen haram olan altın ve gümüş kap-kacağın zekatı gerekir. Kullanılması mübah olanının ise zekatı gerekmez. Mesela kadınların süs olarak kullandıkları bilezik, kolye, yüzük, halhal ve benzeri altın ve gümüşün zekatı vacip değildir.

Aynı zamanda altın ve gümüşün üzerinden tam bir yıl geçmesi gerekir.[34]

c) Hanbelilere göre: Diğer mezheplerde olduğu gibi, altın ancak yirmi miskalı, gümüş de ikiyüz dirhemi bulduğu takdirde nisaba ermiş sayılır ve kırkta bir nisbeti dikkate alınarak yirmi miskalden yarım miskal, ikiyüz dirhemden beş dirhem zekat çıkarılıp verilir.

Karışım halinde olan altın ve gümüşten her biri nisap miktarına ulaşmadıkça zekat gerekmez. Mesela dokuz miskal altın ile 150 dirhem gümüş karışımından oluşan bir madenden zekat gerekmez; ikisi birbirini tamamlayamaz, çünkü cinsleri değişiktir.

d) Malikilere göre: Diğer mezheplerde olduğu gibi, altının nisabı yirmi miskaldır; gümüşün nisabı ikiyüz dirhemdir. Bu iki madenden mübah olan süs eşyasında zekat yoktur. Mesela kadının takındığı bilezikler, kılıcın kabzasına nakşedilen altın ve gümüş, bunlarla kaplanan diş, takılan burun bu cümledendir. Kullanılması haram olan altın ve gümüşten mamul süs eşyasında zekat gerekir. Kap-kacak, sürmedanlık, mil ve benzeri şeyler bu cümledendir. Ancak bunların zekatında muteber olan tartıdır, kıymet değildir.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

796 nolu Ali hadisinin üç tarikten rivayet edildiğini görüyoruz. Asım b. Dümre, Hars el-A'ver ve Ebu Avane'den naklen aynı anlamda tesbitler yapılmıştır. İmam Buhari'den bu hadis hakkındaki görüş ve tesbiti sorulunca, "Her iki rivayet de benim yanımda (görüş ve tesbitime göre) sahihtir" diye cevap vermiştir. Nitekim Hafız İbn Hacer de bu hadisi hasenlemiştir. Darekutni ise hadisin mevkuf olduğunu belirtmiştir.

Böylece hadis ihticaca salih kabul edilmiş ve gümüşün zekatının vücubuna delalet ettiği dikkate alınarak bu konuda dayanak seçilmiştir. Aynı zamanda zekat nisbetinin kırkta bir olarak belirlenmesi söz konusudur. Nitekim bu hususta icma' vaki olmuştur; yani gerek gümüşün nisap miktarı, gerekse kırkta biri üzerinden hesaplanıp zekatının verilmesi hakkında farklı görüş izhar eden olmamıştır. Ancak İbn Hacer, Endülüslü İbn Habib'in buna muhalefet ettiğini belirterek, adı geçenin dirhem birimi hakkında her beldenin kendi birimine göre amel edebileceğini söylemiştir.

Diğer yandan gümüşün mağşuş olmayıp halis olması da söz konusudur. Ancak İmam Ebu Hanife, "mağşuş (karışım) durumda olduğu takdirde hüküm çok olana göredir" diyerek diğer imamlardan ayrılmıştır.

797 nolu Cabir hadisinin bir benzerini İmam Ahmed ve Buhari ayrıca Ebu Said'den rivayet etmişlerdir ki, hadis sahihtir ve ihticaca elverişlidir.

793 nolu Ali hadisi de sahihtir.

Fıkhi ölçüler:

Dirhem	3,207 gr.
Miskal	1,5 dirhem 4.807 gr.
Okka	400 dirhem 1283 gr.

Çıkarılan Hükümler

1- At, zekat kapsamı dışında tutulmuştur; yani ticari amaç dışında tutulan atlardan zekat gerekmez. Ancak İmam Ebu Hanife ye göre, bazı şartlar dikkate alınarak atın zekatı gerekir.

2- Kölede zekat yoktur.

3- Gümüş madeni ikiyüz dirhemi bulunca nisaba ulaşır ve zekatı gerekir.

4- Karışım durumda olan gümüşün kendisi nisap miktarını bulmadığı takdirde zekatı verilmez. İmam Ebu Hanife'ye göre, karışım durumda olan madende gümüş çoğunu oluşturuyorsa zekatı gerekir.

5- Altın ve gümüşün zekatında, üzerlerinden tam bir yılın geçmesi şarttır.

6- Altının nisabı yirmi miskaldır.

7- Altın ve gümüşün zekatı tartı olarak kırkta bir nisbeti üzerinden verilir.

8- Hanefilere göre, altın ve gümüşten imal edilip kullanılan süs eşyası, tartı itibarıyla zekata tabidir; kadının takındığı altın ve gümüşten mamul bilezik, küpe, yüzük, kemer ve benzeri şeylerin zekatı gereklidir.

Diğer üç mezhebe göre, kadınların altın ve gümüşten mamul süs eşyasından -nisap miktarını bulsa bile- zekat gerekmez. Erkeklerin mübah kapsamına giren konularda kullandıkları altın ve gümüş de zekat kapsamına alınmaz. Diş kaplaması, takılan burun ve benzeri şeyler bu cümledendir.

9- Kullanılması haram olan altın ve gümüş kapların ve benzeri şeylerin zekatı gerekir.

Ekin Ve Meyvanın Zekatı

Zekat konusunda genellikle zekatı verilecek bir şeyin üzerinden tam bir yılın geçmesi söz konusu iken, ekin ve meyvanın zekatında ise, devşirilip elde edilmesi söz konusudur.

Unutmamak gerekir ki, elde edilinilen ürünlerin yani yiyecek maddelerinin -bazı istisnalarla- hemen hepsi topraktan çıkmaktadır. İslam, insanın beslenmesiyle içice olan bu maddelerden de zekat verilmesini farz kılarken, topraksız fakirlerle, arazi sahibi zenginler arasında ekonomik denge kurmayı ve sosyal adaleti sağlamayı planlamıştır.

Ancak yerden çıkan her ürünün zekatı gerekli midir? Bu hususta birtakım farklı tesbit ve ictihadlar vardır. İlgili hadisleri ve müctehid imamların ictihad ve istinbatlarını nakledince konu kendiliğinden belirlenip anlaşılır.

Konuyla İlgili Hadisler

Cabir (r.a) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Irmak ve yağmurun suladığı ekinde uşür vardır. Deve (ve benzeri bir hayvanın taşıdığı su ile, çevirdiği dolap) ile sulanan ekinin nısfü'1-uşür nisbetinde zekatı vardır."[35]

İbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Göğün, (gökten inen yağmurun) ve kaynak suların suladığı ekinde veya kökünün su emmesiyle yetişen veya su birikintilerinden beslenip yetişen ekinde uşür vardır. (Herhangi bir hayvan veya alet ile bir kaynaktan su çekilerek) sulanan ekinden nısfü'1-uşür zekat verilir."[36]

Uşür'den maksat, elde edilen ekinin onda biridir; "nısfü'l uşür"den maksat, yirmide biridir.

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Beş veskden aşağı tahılda zekat yoktur. Aynı zamanda beş okiyyeden az olanında da zekat yoktur. Beş deveden az olan sayıda da zekat yoktur."[37]

Ahmed, Müslim ve Nesai'nin rivayetinde ise şu lafızlara yer verilmiştir:

"Beş veskten az hurma ve tahılda zekat yoktur."

Ebu Said'den yapılan bir diğer rivayette, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Vesk, altmış sa'dır."

Ahmed ve Ebu Davud'un yaptığı rivayette ise şöyle buyurmuştur:

"Beş veskden aşağı nisbete zekat yoktur. Vesk, altmış mahtûm (sa') dır."

Âta' b, Saib (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Abdullah b. Muğire, Musa b. Talha'nın toprağında yetişen hudrevat (sebzeler) den zekat almak istedi. Bunun üzerine Musa b. Talha ona dedi ki:

"Böyle bir zekat almaya hakkın yoktur. Çünkü Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Bunlarda zekat yoktur."[38]

Hz. Aişe (r.a.) den yapılan rivayette, diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, Abdullah b. Revaha'yı görevlendirip gönderirdi; o da henüz yenilecek duruma gelmeden mevcut hurmayı takdir edip belirler; sonra da Yahudi'yi o hurmaları satın almalarında serbest bırakır veya hurma sahipleri bu takdire göre onlara verirlerdi. Ta ki meyva yenilmeden ve dağıtılmadan zekat nisbeti hesaplanıp tesbit edilirdi."[39]

Attab b. Esid (r.a.) den yapılan rivayette:

"Peygamber (s.a.v.), mevcut bağlardaki üzüm ve meyvaları tesbit edip ne kadar zekat gerektiğini takdir etmek üzere (bağ ve bahçe sahibi) insanlara

görevli kişiler gönderirdi."[40]

Yine Attab b. Esid (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, hurma oluşup henüz yenilmeden nasıl tesbit ve zekat nisbetinin takdir edilmesini emrettiyse, üzümün de tesbit ve takdirini emrederdi. Böylece üzümün zekatı zebîb (kuru üzüm) olarak alınırdı; nasıl ki hurmanın da zekatı temr (kuru hurma) olarak alınırdıysa..." [41]

Zükri'den, o da Ebu Ümame b. Sehl'den, o da babasından yaptığı rivayette, şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz zekat konusunda cu'rûr (kötü, işe pek yaramaz hurma) dan ve bir de levn-i hubeyki (çok adi hurma) dan alınmasını yasakladı."[42]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstinbat Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Ekin ve meyvaların zekatı kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur. Ebu Hanife'ye göre, hudravat denilen meyva ve sebzelerin zekatı onda bir nisbetinde devşirildiği gün verilir. Ancak Rasulüllah'ın (s.a.v.) açıklamasından anlıyoruz ki, yerden çıkan ekin ve sebzeler yağmur ile sulanıyorsa, onda biri zekat olarak verilir. Irmak ve akarla sulananlar da öyle. Kuyudan, dolap ve kova, benzeri şekilde sulananların ise yirmide biri zekat olarak verilir.

Dağda kendiliğinden yetişen meyvanın da onda biri zekat olarak verilir. Yerden çıkan sebze ve meyvenin azlığına, çokluğuna bakılmaz; çürümeden bir süre muhafaza edilip edilmemesi de söz konusu olmaksızın zekatı verilir ve bu hadiste belirtildiği üzere yağmur, ırmak ve akar suyuyla sulanıyorsa, onda biri, diğer şekilde sulanıyorsa yirmide biri zekat olarak verilir.

İmameyne göre: Elde edilen meyva ve sebzenin bir yıl dayanacak türden olması halinde uşr kapsamına girer, yani onda veya yirmide biri verilir. Bir

yıl dayanabilecek vasıfta ise, beş vaska ulaştığı takdirde zekatı verilir. O halde bir yıl dayanamayan meyva ve sebzeden hiçbirinin zekatı gerekmez. Böylece İmameyne göre, hudravattan hiçbir şeyin zekatı gerekmemektedir.[43]

b) Şafiilere göre: Bedenin direncini ve beslenmesini sağlayan gıda maddesinden zekat verilir. Bu da meyvalardan hurma ve üzümün, tahıldan buğday, arpa, pirinç, mercimek ve benzeri maddeleri kapsamaktadır. Diğer meyva ve sebzelerden zekat verilmez.

Sözü edilen kut özelliğindeki yiyecek maddeleri ancak beş vesk (altmış sa') miktarını bulunca zekatı gerekir. Bu nisbetten az olanda zekat gerekmez.

Üzüm ile hurmaya gelince, bunları kurutma söz konusu olduğu takdirde, kurutulduktan sonra, böyle bir ameliye söz konusu olmadığı takdirde tazesinden zekat verilir.

Kut niteliğinde olan iki madde biraraya getirilerek nisap sağlanmaz. Her cinsin ve türün kendi özelliğine göre nisaba ulaşması gerekir.[44]

c) Hanbelilere göre: Allah'ın yeryüzünde çıkardığı nesnelerden (gıda maddelerinden) kurutulup bir süre kaldırılmaya elverişli olan ve beş vesk nisbetine ulaşan meyva ve tahılların zekatı gerekir. Yağmur, ırmak ve akarla sulanıyorsa, onda biri, dolap, kuyu ve benzeri ameliyeyle sulanıyorsa, yirmide biri zekat olarak çıkarılır.

Kurutulup muhafazaya elverişli olan hurma, üzüm, ceviz, badem, fıstık ve benzeri meyvalar ile ölçek kapsamına girip depolanabilen buğday, arpa, pirinç, darı, mısır, fasulye, mercimek, nohut, susam ve benzeri tahıl zekat kapsamına girer.[45]

d) Malikilere göre: Meyvalardan kurutulup depolanabilen maddeler zekat kapsamına girer. Ancak devşirildiği günden hesaplanarak üzerinden bir yıl geçmesi gerekir.

Bunun gibi baklagillerden ve tahıl kapsamına girenlerden de zekat gerekir.

Kurutulup depolanmaya elverişli olmayan sebzelerde zekat gerekmez.[46]

Diğer bir tesbite göre: Kurutulup depolanmaya elverişli olan meyva ve sebzeler olgunlaşıp yenilecek duruma gelince zekatı gerekir. Ancak nisbet

olarak beş veska, yani altmış sa'a ulaşması söz konusudur.[47]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

805 nolu Cabir hadisi, 801 nolu İbn Ömer hadisi ve 802 nolu Ebu Said hadisi sahihtir; aynı zamanda müctehidlerin çoğuna göre ihticaca salihtir.

808 nolu Ata’ b. Saib hadisini, aynı zamanda Darekutni ve Hakim tahric etmiştir.

Hafız İbn Hacer bunun zayıf olduğuna dikkat çekmiş ve Tirmizi de "Talha'nın böyle bir hadisi Peygamber (s.a.v.) den murselen rivayet etmesi sahih değildir" diyerek bu rivayetle amel edilemeyeceğine işarette bulunmuştur.

İbn Abdilber de, "Musa her ne kadar Tabiîndense de Muaz'a ulaşmamıştır" demiştir, Ebu Zür'a da aynı görüştedir.

Sözü edilen hadisi Bezzar ve Darekutni, Hars b. Nebhan tarikiyle Ata' b. Saib'den, o da Musa b. Talha'dan, o da babasından şöyle rivayet etmiştir: "Hudravatta zekat yoktur." İbn Adiy bu rivayetin de zayıf olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Darekutni bu anlamda bir diğer hadisi Ali (r.a.) den rivayet etmiştir ki, senedinde Sakar b. Habib bulunuyor ve bu zat cidden zayıftır. Zehebi onun maruf olmadığını nakletmiştir.[48]

Bu babda bir diğer hadisi Darekutni Muhammed b. Cahş'den rivayet etmişse de isnadında Abdullah b. Şebib bulunuyor ki bu zatın hadis çaldığı söylenir.[49]

Zehebi onun vahi olduğunu, Ebu Ahmed ise onun "zahibü'l-hadis" ile bilindiğini belirtmiştir.[50]

Yine bu babda Darekutni'nin Hz. Aişe (r.a.) den yaptığı bir rivayet vardır ki, senedinde Salih b. Musa bulunuyor ve bu zat zayıf kabul edilmiştir.

809 nolu Hz. Aişe hadisinin senedinde İbn Cüreyc ile Zühri arasında bir vasıta bulunuyor ki o, maruf değildir. Abdurrezzak ile Darekutni aynı hadisi, arada sözü edilen vasıta ile rivayet etmişlerdir.

810 nolu Attab b. Esid hadisini Ebu Davud ile İbn Hibban tahric etmişlerdir. Nesai ise ikinci lafızla onu rivayet etmiştir. Said b. Müseyyeb'in Attab'dan rivayet ettiği şüpheyle karşılanmış ve Ebu Davud, onun Attab'dan duymadığına dikkat çekmiştir.

İbn Kani' ise, Said'in Attab'a yetişmediğini söylemiştir, el-Münzeri de bunu teyid ederek diyor ki: "Zira Said b. Müseyyeb, Hz. Ömer'in hilafetinde doğmuştur. Attab b. Esid ise, Ebu Bekir Sıddik'in (r.a.) vefat ettiği yıl vefat etmiştir."

812 nolu Zühri hadisi hakkında Ebu Davud ve el-Münzeri susup bir şey dememiştir. Ancak isnadındaki ricalin hepsi sahihtir. O bakımdan müctehid imamlar tarafından istidlal ve ihticaca salih görülmüştür.

Çıkarılan Hükümler:

1- Yerden çıkan ekinde, yağmur, ırmak, akar ve benzeri şeyle sulanıyorsa onda bir; dolap ve benzeri külfetli şeylerle sulanıyorsa yirmide bir zekat gerekir.

2- Elde edilen ürünün miktarı beş vesk (60 sa') olursa zekatı gerekir. Daha az olursa zekat gerekmez.

3- Sebze ve meyvelerin zekatı, az olsun, çok olsun bir ayrım yapmadan İmam Ebu Hanife'ye göre zekatı gerekir.

4- Diğer müctehid imamlara göre, meyvelerden kurutulup depolanmaya elverişli olan hurma, üzüm ve benzeri şeyler zekata tabidir.

5- Hanbeli ve Maliki mezhebine göre: Ceviz, badem, fındık, fıstık ve benzeri maddeler de zekat kapsamına girer. Ebu Hanife ile arkadaşları da aynı görüşü izhar etmişlerdir.

6- Tahıl kapsamına giren maddelerin hepsinden zekat vermek gerekir. Ancak nisap miktarına, yani beş veska (60 sa'a) ulaşması söz konusudur.

7- Hurma ve üzüm gibi zekata tabi olan meyvalar henüz devşirilmeden, tahsildar ondaki zekat nisbetini tesbit eder.

8- Meyva ve tahıldan zekat çıkarılıp verilirken işe yaramaz kötüsünden vermek doğru olmaz. Malın vasatından (orta hallisinden) çıkartılıp verilmesi sünnete daha uygundur.

9- Meyva, sebze ve tahılın zekatı, bu maddeler yetişip olgunlaştığı veya devşirildiği zaman verilir. İmam Malik'ten bir rivayete göre, kurutulup kaldırılmaya elverişli olanların, olgunlaştığı günden hesaplanarak bir yıl geçmesi beklenir.

Bu rivayet ağırlık kazanmamıştır.

Bal Ürününden Zekat Gerekir Mi?

Bal her ne kadar arıların sistemli faaliyetiyle elde ediliyorsa da kendine göre birtakım külfetleri ve masrafları söz konusudur. Arılar için müsait yer seçmek, petek, kovan hazırlamak ve parazitlerden korumak için ilaçlamak bu cümledendir.

O bakımdan müctehidlerin bir kısmı ilgili hadisleri dikkate alarak bu üründen zekat vermenin gereğini belirtirken çoğu da bunun hilafına bir ictihadda bulunmuştur.

Birincilerin ictihadı fakirlerden yanadır ve uygulanmasında birçok faydalar vardır.

Konuyla İlgili Hadis Ve Rivayetler

Ebu Seyyare el-Mû'temmî (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle anlatmıştır:

"Rasulüllah'a (s.a.v.) dedim ki:

"Ya Rasulallah! Doğrusu benim bir miktar bal arılarım vardır." Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) bana:

"O halde onun uşrünü, yani onda birini (zekat olarak) öde!" diye buyurdu. Ben de:

"Ya Rasulallah! Arıların bulunduğu dağı benim himayeme koruluğuma ver" dedim. Bunun üzerine efendimiz o dağı benim himayeme verdi."[51]

Amr b. Şuayb'den, o da babasından, o da dedesinden, o da Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'den rivayetle, Rasulüllah'ın (s.a.v.) baldan zekat aldığını belirtmiştir."[52]

Diğer bir rivayette Beni Mutan kabilesinden Hilal adında bir adam kendisine ait bal arılarından (onlardan elde ettiği baldan) zekat olarak ayırdığı uşrü Peygamber (s.a.v.) Efendimize getirdi ve (arılarını beslediği) Selebe vadisinin kendi koruluk ve himayesine bırakılmasını istedi. Arzusu yerine getirilerek vadi onun himayesine verildi.

Hz. Ömer (r.a.) hilafet makamına oturunca, Süfyan b. Vehb, Hz. Ömer'e (r.a.) bir mektup yazarak balla ilgili zekatı sordu. Bunun üzerine Hz. Ömer ona şöyle cevap verdi:

"Eğer Rasulüllah'a (s.a.v.) verdiği uşrü sana verirlerse, bu durumda sen de Selebe vadisini onun himayesine bırak. Vermediği takdirde (üzerine varma). Çünkü bal arısı sadece yağmur zübabıdır, yani yağmur ıslaklığının bulunduğu yerleri kasdeder ve onun balından isteyen yiyebilir."[53]

Bu konuda Ebu Davud'un yaptığı rivayette şu fazlalık vardır:

"Her on kırbadan bir kırba uşür alınır."

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İctihadları

a) Hanefîlere göre: Bal, dağdan veya üşrî olan araziden alınırsa, ondan zekat olarak üşür verilmesi gerekir. Araz-yi haraciye'den ise balın zekatı gerekmez. Çünkü o araziden haraç alınmaktadır. Bu, İmam Ebu Hanife'ye göredir ve onun ictihadına göre, elde edilen bal az olsun, çok olsun zekatı verilir. İmam Muhammed'e göre: Elde edilen bal beş "ferek"a ulaşırsa, nisaba ulaşmış olur ve o takdirde zekat gerekir. İmam Ebu Yusuf'a göre: Elde edilen bal on kırbeye ulaştığı takdirde nisaba ermiş olur ve bir kırbe zekatı gerekir.[54]

"Ferek" 36 rıtldır. Kırbe ise, 50 mendir. Rıtl, 130 dirhemdir. Kamus'da ise, bir ritim 12 okıyye olduğu ve her okıyyenin 40 dirhem ağırlığında bulunduğu belirtilmiştir. Men ise iki rıtldır.

b) Şafiilere göre: Bal zekat kapsamına girmeyen ürünlerden biridir. Ancak İmam Şafii Kavl-i Kadim'inde, zeytin, zaferan, vers ve bal maddelerinden de zekat verileceğini belirtmişse de Kavl-i Cedid'inde bu görüş ve ictihadından rücu' etmiştir.[55]

c) Hanefilere göre: Balda üşür gerekir. Yukarıda belirtildiği gibi, balda nisap 10 ferektir.[56]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

821 nolu Ebu Seyyare hadisini Ebu Davud ve Beyhaki tahric etmiştir. Ancak bu hadis "munkatı"dır. Çünkü bu Süleyman b. Musa'nın Ebu Seyyare'den rivayetiyle belirtilmiştir. Oysa Süleyman b. Musa, ashabdan hiçbirine ulaşmamıştır. Nitekim İmam Buhari de aynı görüştedir. O bakımdan bal ürününde zekatın gerektiği hakkında sahih bir rivayetin olmadığını belirtenler çoğunluktadır.[57]

822 nolu Amr b. Şuayb hadisi hakkında Darekutni şöyle demiştir:

"Abdurrahman b. Hars'den ve İbn Lehia'dan, onlar da Amr b. Şuayb'den müsneden rivayet etmişlerdir. Yahya b. Said ise aynı hadisi Amr b. Said'den murselen rivayet etmiştir." Hafız İbn Hacer bu rivayetleri dikkate alarak, "İşte hadisin illeti budur. Zira Abdurrahman ve İbn Lehia itkan ehlinden değildir. Ancak bu ikisine tabi olan Amr b. Hars sıkattan yanı güvenilir ravilerden biridir."

Bu babda Tirmizi'nin İbn Ömer (r.a.) den yaptığı rivayette Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Balın her on zıkta bir zık zekatı vardır."

Ancak bu hadisin isnadında Sadaka b. Abdillah es-Semin bulunuyor. İmam Ahmed ve İmam Buhari onun zayıf olduğunu tesbit etmiştir. Ebu Zür'a ise, onun Kaderi olduğunu ancak bu konuda aşırı bir tutum içinde bulunmadığını belirtmiştir. İbn Nümeyr de onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Yahya, Nesai ve Darekutni de onun zaafına değinmişlerdir.[58]

Beyhaki'nin Sa'd b. Ebi Ziab'dan yaptığı rivayette, "Peygamber (s.a.v.) Sa'd'i kendi kavmine tahsildar olarak göndermiş ve Sa'd da kendi kavmine baldan üşür vermelerini söylemiştir." Ancak bu rivayetin isnadında Münir b. Abdillah bulunuyor ki, İmam Buhari, el-Ezdi onun zayıf olduğunu belirtmişlerdir.[59]

Böylece baldan üşür verileceği hakkındaki rivayetlerin hemen hepsi zayıftır. O bakımdan fakih müctehidlerin çoğu bu hadislerle ihticac etmemiş ve bunları delil olarak seçmemişlerdir.

Çıkarılan Hükümler:

1- İmam Ebu Hanife'ye göre: Elde edilen bal az olsun, çok olsun zekatı gerekir.

2- Araziyi Haraciye'de elde edilen baldan zekat alınmaz. Çünkü o araziyi kullananlardan haraç alınmaktadır.

3- İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf’a göre: Baldan zekat gerekmesi için nisaba ermesi şarttır.

4- Hanbelilere göre de balda zekat olarak üşür gerekir.

5- Şafiilere göre: Bal ürününde zekat gerekmez.

Maden Ve Rikazın Zekatı

İslam her vesileyle fakiri ve muhtacı korumuş; sosyal adaleti sağlamayı temel prensip olarak ele almış ve bu hususta birtakım kükümler koymuştur. Yeraltı ve yerüstü ham maddesinden elde edilen altın ve gümüşten zekat verilmesini emrederken cahiliye devrinde toprağa gömülen veya önceki kavimler tarafından kalan altın, gümüş ve bu ikisinden imal edilen zinet eşyasından da beşte bir zekat çıkartılıp verilmesini farz kılmıştır.

Konuyla İlgili Hadis Ve Rivayetler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Dört ayaklı hayvanların yaralaması cubar (heder) dır. Maden de cubar (heder) dir. Rikaz (define olarak bulunan altın, gümüş ve bunlardan imal edilen süs eşyasın) dan beşte bir (zekat olarak) verilir."[60]

Rebia b. Abdirrahman'dan, o da birkaç raviden rivayet etmiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, Kabel toprağındaki madenleri Bilal b. Haris'e ıkta’ yoluyla verdi ki bu yer Fer’ nahiyesinde (Medine ile Nahle arasında deniz kenarına yakın kesimde) idi. İşte oradaki madenlerden sadece zekat alınmaktadır ve elyevm devam etmektedir."[61]

Müctehid İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Maden ile rikaz aynı şeydir. Şeriatte ise, yer altında bulunan madenlerdir. Bunlar ister kendiliğinden hılkatan oluşan madenler olsun, isterse kafirlerin gömdüğü hazine olsun fark etmez. O bakımdan sözü edilen maden ve rikazdan çıkartılıp verilen nisbete gerçekte "zekat" denilmez. Çünkü zekatta şart olan şeyler bunda şart değildir.

Madenler genellikle üç kısma ayrılır:

a) Ateşte eriyip şekillenebilen

b) Sıvı halde olan

c) Erimeyen ve sıvı olmayan...

Eriyip şekillenebilenler altın, gümüş, bakır, kurşun ve demir gibi madenlerdir. Sıvı halde olan ise, zift, neft, ham petrol, tabii gaz ve benzeri maddelerdir. Hem erimeyen, hem de sıvı olmayanı ise, arsenik, cevherler ve yakutlardır.

Ateşte eriyip şekillenebilen madenlerden beşte bir çıkarıp (zekat olarak) vermek vacibdir. Sarf mahalli ise, ganimetten çıkartılıp verilen humus (beşte bir) in sarf yeridir.

Bu madenlerden beşte biri çıkarılıp verildikten sonra gerisi onu bulana aittir. Ancak şu şartla ki, onu bir kimsenin mülkü olmayan bir arazide bulması söz konusudur. Mesela sahrada, dağda ve benzeri yerlerde bulunan madenler bu cümledendir.

Define olarak bulunan madeni eşyadan beşte bir çıkartıp verebilmek ve gerisine sahip olabilmek için, üzerinde cahiliye devri alameti bulunması gerekir. İslam ehline ait bir alamet taşıyan maden, define yitik eşya gibidir ve o bakımdan hem onu bulan ona sahip çıkamaz, hem de beşte biri çıkartılıp verilmez. Ancak üzerindeki damga ve belirtide şüphe doğar, kesinlikle hangi devre veya kavme ait olduğu bilinmezse, cahiliye devrinden kalma olduğu varsayılarak ona göre işlem yapılır. Başkasına ait bir arazide bulunanından beşte biri çıkartılır ve gerisi mülk sahibine kalır.

Kendi evinde veya bağ ve bahçesinde madene veya rikaza rastlayan kimse, onun beşte birini çıkartıp vermekle yükümlü tutulmaz, yani beşte birini vermesi vacip değildir. Böylece tamamı ev ve mülk sahibine kalır.

Sıvı halde bulunan maddelerde ise beşte bir veya zekat vacip değildir. Bunun gibi erimeyen ve sıvı da olmayan maddelerden de bir şey çıkartılıp verilmez.

Denizden çıkarılan anber, inci, mercan ve balıktan da beşte bir verilmez. Ancak bunları ticari amaçla çıkarırsa, o takdirde ticari mal kapsamına girer.[62]

b) Şafiilere göre: Maden, hilkaten yaratılan ve öylece raslanan maddedir. Bu konuda maden denilince, sadece altın ve gümüşle ilgili bir anlam taşımaktadır. O bakımdan demir, bakır, kurşun ve benzeri madenlerden bir şey çıkartıp (humus veya zekat olarak) vermek vacip değildir. Aynı zamanda rastlanan bu maddeler ister ateşte eriyip şekillenebilen türden olsun, ister sıvı, isterse ne sıvı, ne de eriyen bir madde olsun fark etmez.

Bulunan altın ve gümüş madeninden "rüb'u'1-üşür" yani kırkta biri zekat olarak verilir. Altın ve gümüş zekatında olduğu gibi aynı şartlar bunlarda da aranır, ancak üzerinden bir yıl geçmesi şart değildir.

Bu konuda bir şart daha söz konusudur; o da: Bulunan madenin mübah bir arazide veya bulan kimsenin mülkünde olmasıdır.[63]

c) Hanbelilere göre: Yerden çıkıp toprak cinsinden olmayan her şey "maden" kapsamına girer. Çıkarılan şey ister altın, gümüş, billur, akik, bakır ve benzeri madenler gibi katı madde olsun, isterse neft, yani petrol ve benzeri bir şey olsun onun üşrü, yani onda biri zekat olarak verilir. Ancak elde edilen maddenin üşrünün verilebilmesi için şu iki şartın gerçekleşmesi söz konusudur: Tasfiye edildikten sonra nisaba ulaşması veya kıymetinin nisap miktarına erişmesi gerekir.[64]

d) Malikilere göre: Maden, Cenab-ı Hakk'ın yerde yarattığı altın, gümüş ve benzeri maddelerdir.

Bunlardan sadece altın ve gümüşün zekatı vaciptir. O da, zekat konusunda belirtilen şartlara göre çıkarılıp verilir.[65]

Tahliller Ve Rivayetler

830 nolu Ebu Hüreyre hadisinin birçok tariki ve elfazı vardır. Hadis sahihtir ve istidlal ve ihticaca elverişlidir. Nitekim üç mezhep bu rivayeti dikkate alarak bu konuda hüküm vaz'etmişlerdir.

831 nolu Rebia hadisini aynı zamanda Hakim ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Böylece maden konusunda Rasulüllah'ın (s.a.v.) sadece ikta'da bulunduğu tesbit edilmiş ve madenlerden beşte bir zekatın çıkarılıp verilmesi hakkında Rasulüllah (s.a.v.) dan bir rivayet tesbit edilememiştir. İmam Şafii de aynı görüşü izhar etmiştir.

Sözü edilen bu hadisi ayrıca Dareverdi, Rebi'a'dan mevsulen rivayet etmiştir.

Bu anlamda bir hadisi de Ebu Uveys, Kesir b. Abdillah'dan ve nihayet İbn Abbas (r.a.) dan rivayet etmiştir.

Rikaz konusunda müctehidlerin tarif ve tesbitleri farklıdır:

İmam Malik ile İmam Şafii, bu kavramın cahiliyet devrinde yere gömülen altın, gümüş ve kıymetli madenlere delalet ettiğini belirtmiştir. İmam Ebu Hanife ve İmam Sevri, yerden çıkarılan her maden bu kavramın kapsamına girer demişlerdir. Cumhur ise bunlara muhalefet etmiş ve "maden"e "rikaz" denilmez diyerek Ebu Hüreyre (r.a.) hadisiyle istidlal ve ihticacda bulunmuştur.

Çıkarılan Hükümler:

1- Yerden çıkan altın ve gümüş dışındaki madenlerin zekatı gerekmez.

2- Cahiliye devrinde yere gömülen altın, gümüş ve bunlardan imal edilen zinet eşyasının beşte bir zekatı verilir.

3- Madenler, "rikaz" kapsamına girmez.

4- İmam Ebu Hanife'ye göre: Yerden çıkıp ateşte erime özelliği taşıyan madenlerden zekat vermek gerekir. Nisbeti ise, beşte birdir. Ganimetten ayrılan "humus" nereye sarfedilirse, bu da oraya sarfedilir.

5- İmam Şafii'ye göre: Yerden çıkarılan madenlerden sadece altın ve gümüşün zekatı vaciptir. Bu da kırkta bir nisbetindedir.

6- İmam Malik de İmam Şafii ile aynı ictihad ve görüştedir.

7- Hanbeli İmam Ahmed'e göre: Yerden çıkan bütün madenlerin, -ister sıvı, ister katı olsun- zekatı gerekir. Bunun nisbeti onda birdir.

Günümüzde başta petrol olmak üzere yeraltından çok zengin maden kaynakları tesbit edilip çıkarılmakta ve ülkelerin kalkınmasında çok nazım rol oynamaktadır. O bakımdan sosyal adaleti sağlamaya yönelik olarak bu konuda Hanbelilerin ictihad ve tesbitleri çok daha uygundur.

İctihad ictihadı nakzetmeyeceğine göre, diğer müctehidlerin ictihadıyla da amel etmekte bir sakınca yoktur.

Tahakkuk Eden Zekati Vermekte Acele Etmek

Zekat, Cenab-ı Hakk'ın zengin müslümanın malında belirleyip vermesini farz kıldığı belirli bir nisbettir ve fakirin hakkıdır. O bakımdan zekatla geçinen fakirleri bekletmek doğru değildir. Hatta bir kısım ilim adamlarına göre, zekatı geciktirmekte vebal vardır.

Bu konuda bizi aydınlatan üç rivayet söz konusudur:

Ukbe b. Haris (r.a.) den yapılan rivayette, deniliyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ikindi namazını kıldırıp tamamlayınca yerinden süratle kalkıp evine gitti ve çok geçmeden çıkıp geldi. Ben veya başka biri bunun sebebini sorduğumuzda, buyurdu ki:

"Evde zekat olarak medrup olmayan bir miktar altın bırakmıştım. Onu (fakir ve muhtaçlara vermeden) gecelemeyi hoş görmedim ve o sebeple (muhtaçlara) dağıttım."[66]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, Rasulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittiğini haber vermektedir:

"Zekat bir mala karışmaya görsün, mutlaka onu yok eder."[67]

Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Abdulmuttalib oğlu Abbas (r.a.), Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden, henüz senesi dolmamış malın zekatını vermek için ruhsat istedi. Rasulüllah (s.a.v.) bu hususta ona ruhsat verdi."[68]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Senenin sonunda zekatı vermek gerekir. Geciktirilmesi doğru olmaz. Nitekim el-Kerhi zekatı ödemenin fevri (yani senesi dolunca hemen çıkarılıp verilmesinin gerekli) olduğunu belirtmiştir. Hatta İmam Muhammed: "Vakti geldiği halde zekatını ödemeyenin şahitliği kabul olunmaz" demiştir. Ebu Bekir el-Cessas ise geciktirmenin caiz olduğuna kaildir.[69]

Senesi henüz dolmadan zekatı çıkarıp muhtaçlara vermek caizdir. Ancak bu suretle sene sonunda elde kalan nakit veya ticaret malı nisaba ulaşmazsa, verilen zekat, tatavvu’ olur, sadaka yerine geçer. Verilen zekatla birlikte kalan nisbet nisaba erişse bile hüküm değişmez. İmam Şafii'ye göre, bu durumda zekat yerine geçer.[70]

b) Şafii ve Hanbeli mezhebine göre: Eldeki nakit para, altın ve gümüşün, aynı zamanda ticaret malının henüz senesi dolmadan zekatını çıkartıp vermek caizdir.

c) İmam Malik'e göre: Senesi dolmadan yermek zekat yerine geçmez. Süfyan es-Sevri, Davud ez-Zahiri ve Ebu Ubeyd b. el-Hars'in ictihadı bu doğrultudadır.[71]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

836 nolu Ukbe hadisi sahihtir ve ihticaca elverişlidir. Aynı zamanda zekatın senesi dolunca hemen verilmesinin vücubuna delalet etmektedir.

837 nolu Hz. Aişe hadisi de birinci hadisi desteklemektedir.

838 nolu Hz. Ali hadisini aynı zamanda Hakim, Beyhaki, ve Darekutni tahric etmiştir. Ancak bu hadis hakkında ihtilaf vaki olmuştur. Darekutni onun mursel olduğunu (senedinde bir sahabinin düştüğünü) belirtmiş, Ebu Davud da bu tesbiti tercih etmiştir. İmam Şafii ise, bunun sabit olup olmadığını bilemediğini belirtmiştir.

Bununla beraber Beyhaki'nin yine Hz. Ali'den tahric ettiği bir diğer hadis buna şahitlik etmektedir. Şöyle ki: Peygamber (s.a.v.) buyurdu:

"Doğrusu biz, ihtiyaç vaki oldu da Abbas'dan iki yılın zekatını (vakti girmeden) aldık."

Yapılan tesbitlere göre, bu rivayetin ricali sıkat (güvenilir) dir. Ancak hadiste bir inkita' söz konusudur.

Bu konuda Taberani ve Bezzar'ın İbn Mes'ud (r.a.) den rivayet ettikleri bir hadis daha var. Deniliyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Abbas'tan iki yılın zekatını (henüz yıllanmadan peşin) aldı."

Ancak bunun isnadında Muhammed b. Zekvan bulunuyor ki, bu zat zayıftır.[72]

Bezzar ise bu hadisi Musa b. Talha'dan, o da babasından rivayet etmiştir ki, onun da isnadında zayıf kabul edilen Hasan b. Umare bulunuyor. Araştırıcıların çoğu onun metruk olduğunu belirtmiştir.[73]

Diğer yandan aynı rivayeti Darekutni İbn Abbas'dan (r.a.) nakletmiştir ki, onun da isnadında Mendel b. Ali ve el-Arzemi bulunuyor ki, hadis alimlerine göre ikisi de zayıftır.[74] Ne var ki bu rivayet üzerinde en doğru tesbit, onun mursel olduğudur. Özellikle Ahmed b. Hanbel, Mendel'in zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.

Hz. Ali'nin hadisi, henüz senesi dolmayan bir malın zekatını önceden verebilmenin cevazına delalet etmektir ki, İmam Şafii, İmam Ahmed ve İmam Ebu Hanife'nin de ictihadları bu doğrultudadır.

Çıkarılan Hükümler:

1- Nisaba eren malın zekatını sene sonunda vermek vaciptir. Geciktirilmesi doğru değildir. Diğer üç imama göre, caizdir.

2- İmam Muhammed'e göre, geciktirilmesi caiz değildir. Böyle yapanın şahitliği kabul olunmaz.

3- Hanefilerden Ebu Bekir el-Cessas'a göre, geciktirilmesi caizdir.

4- İmam Malik'e göre, zekatın senesi dolunca verilmesi gerekir.

5- Senesi dolmadan nisaba erişen mal ve nakdin zekatını vermek caizdir. Ancak İmam Malik'e göre, bir, iki gün kala vermekte bir beis yoktur. Daha önce vermek zekat yerine geçmez. Zira senesi dolmadan vermek, vakti girmeden farzı yerine getirmek olur; nasıl öğle vakti girmeden öğle farzını kılmak caiz değilse, zekat da öyle..[75]

6- Diğer üç mezhebe göre, senesi dolmadan malın zekatını vermek caizdir.

Zekatı Başka Yere Göndermeyip Belde Fakirlerine Vermek

Her mahalle, kasaba, köy ve şehirdeki zenginler, yaşadıkları yerin fakirlerinden yana sorumludurlar. O bakımdan kendi belde veya kasabasında fakir ve muhtaçlar dururken kişinin zekatını başka bir belde veya kasabaya göndermesinde kerahet vardır. Ancak başka yerde bulunan yakın hısımların bu genellemenin dışında tutulmasında bir sakınca görülmemiştir.

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Cuhayfe (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçenin şöyle dediği belirtilmiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin musaddıkı (zekat toplamakla görevli adamı) bize geldi ve zenginlerimizden aldığı zekatı fakirlerimize verdi. O sırada ben yetim bir çocuk olarak bulunuyordum, bana da ayakları uzunca bir deve verdi."[76]

İmran b. Husayn (r.a.) zekat toplamakla görevlendirilmişti. Görevini yaptıktan sonra dönüp gelince, ona:

"Topladığın zekat malı nerede?" diye soruldu. O da:

"Mal için beni gönderdiniz. Biz, Rasulüllah (s.a.v.) zamanında onu nereden aldıysak, oraya koyardık (kasabanın zengininden ahr, yine o kasabanın fakirlerine dağıtırdık)" diye cevap verdi.[77]

Tavus'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Muaz'ın (r.a.) mektubunda şu yazılı bulunuyordu:

"Kim bir yöre veya bölgeden çıkar, başka bir yöre ve bölgeye giderse, onun zekat ve üşrü kendi bölgesindeki kabile ve hısımlarına aittir."[78]

Muaz b. Cebel (r.a.) den yapılan rivayete göre: Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz onu Yemen'e gönderdi ve şu talimatı verdi:

"Tahıl zekatını tahıldan, koyun zekatını koyun ve keçiden, deveyi deveden, ineği sığırdan al."[79]

Rivayetlerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Zekatı bir beldeden diğerine nakletmek mekruhtur. Ancak gönderilecek belde veya kasabada zekat veren kişinin fakir hısımları bulunur veya o beldedeki fakirler daha çok muhtaç durumda olurlarsa, o takdirde nakletmekte bir sakınca görülmemiştir.[80]

b) Şafîilere göre: İmam Şafii'nin bu konuyla ilgili görüş ve ictihadının en açık olanı şudur: Zekat ve fitreyi başka bir beldeye nakletmek caiz değildir. Ancak Tuhfe ve Nihaye kitaplarında, birbirine çok yakın komşu olan iki beldenin istisna teşkil edeceği belirtilmiştir.[81]

c) Hanbelilere göre: Aralarında kasr-i salat yapılacak kadar birbirinden uzak olan iki belde arasında zekat nakletmek caiz değildir. Ancak belde halkı zekattan müstağni bulunursa, o takdirde ona muhtaç durumda olan başka belde halkına göndermek caiz olur. Aynı zamanda adam bir beldede, malı da başka beldede olursa, en uygun olanı, zekatı malın bulunduğu belde halkına vermektir.

Bulunduğu beldede zekatın bir kısmını verdikten sonra ona muhtaç kimse bulunmazsa, kalan kısmını sırayla o beldeye, en yakın olan kasaba ve beldelerdeki fakirlere göndermek müstehab olur.[82]

d) Malikilere göre: Zekat kapsamına giren şeylerin zekatı, o şeylerin bulunduğu belde halkından muhtaç olanlara verilir. Bir miktar artacak olursa, en yakın beldeye nakledilir.

Adam Mısırlı olur, ama Medine'de bulunuyorsa, Mısır'daki malının zekatının Medine muhtaçlarına dağıtılmasına İmam Malik cevaz vermiştir.[83]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

846 nolu Ebu Cuhayfe hadisinin ricalinin hepsi sıka (güvenilir) dir. Ancak ravilerinden Eş'as b. Sevvar hakkında hayli şeyler söylenmiştir.[84] Buna rağmen yıllarca kadılık yaptığı ve kadri yüce bir zat olduğu söylenir. O bakımdan müctehidlerin çoğu onun bu hadisiyle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.

847 nolu İmran hadisi hakkında Ebu Davud ve el-Münzeri bir şey söylememiştir. Ricalinin hepsi sıka (güvenilir) dir. Ravileri arasında İbrahim b. Ata' da bulunuyor ki, bu zat saduk (rivayetleri doğru olarak tesbit edip nakleden bir ilim adamı) dır.[85]

848 nolu Tavus hadisim aynı zamanda Said b. Mansur, isnad-ı sahih ile Tavus'dan rivayet etmiştir. O bakımdan ihticaca salih görülmüştür.

Bu babda Buhari ve Müslim'in Muaz (r.a.) den rivayet ettikleri diğer bir hadis şöyledir: Peygamber (s.a.v.) Muaz'ı Yemen'e gönderdiğinde, ona, şöyle de buyurmuştu:

"Zekatı onların zenginlerinden al   ve yine onların fakirlerinin (yararlanmasına) bırak."

Böylece Muaz hadisi, bir belde veya bölgede toplanan zekatın, yine devletin yetkili organı vasıtasıyla o beldenin fakir ve muhtaçlarına dağıtılmasının meşruiyetine delalet etmektedir. Nitekim müctehid imamların hemen hepsi bu hadisle ihticac etmişlerdir. O kadar ki, İmam Malik, İmam Şafii ve İmam Sevri, zekatın başka bir beldeye naklini caiz görmemişler, diğer imamlar bunu mekruh saymışlardır..

İkincilerin ictihadını kuvvetlendiren birtakım rivayetler vardır; onlardan biri şöyledir: Rasulüllah (s.a.v.) badiye halkından toplattığı zekatı Medine'ye getirtip Ensar ve Muhacir'den muhtaç olanlara dağıtırdı.

849 nolu Muaz hadisini Hakim sahihlemiştir. Ancak isnadında Ata' bulunuyor ki, bu zatın Muaz'dan işittiği söylenemez. Çünkü yapılan tesbitlere göre, Ata'nın Muaz (r.a.) ın vefatından sonra doğduğu anlaşılıyor. Nitekim Bezzar da: "Biz Ata'nın Muaz (r.a.) dan işittiğini bilmiyoruz" diyerek bu tesbiti doğrulamıştır.[86]

Bu hadisle istidlal eden ilim adamları, aynî olan şeyin zekatını aynî olarak vermenin vacip olduğunu belirtmişler ye böylece onun kıymetlendirilerek para olarak verilmesini caiz görmemişlerdir. Ancak ayn olarak o ve cinsi bulunmazsa, o takdirde kıymeti takdir edilerek verilir. Nitekim İmam Şafii'nin ictihadı da böyledir. imam Ebu Hanife'ye göre, kişi ayn ve kıymet olarak vermekte serbesttir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Zekat daha çok devletin yetkili kıldığı organ tarafından toplanır. Ancak İslam Devleti, zekatı bütünüyle kendi tekelinde bulundurmaz, mal sahibinin de dağıtmasına fırsat verir.

2- Zekat, toplandığı beldenin fakirlerine dağıtılır. Ancak fakir ve muhtaçlar gözetildikten sonra geriye bir miktar artarsa, onu en yakın komşu beldenin fakirlerine göndermekte bir sakınca yoktur.

3- Koyun ve keçinin zekatı yine ayn olarak koyun ve keçiden; deve ve sığırın da zekatı yine ayn olarak deve ve sığırdan verilir. Ancak İmam Ebu Hanife'ye göre, bunların kıymeti nakit olarak verilebilir; bunda bir sakınca söz konusu değildir.

Böylece İmam Ebu Hanife, bu konuda Muaz hadisiyle değil, hilafında olan diğer rivayetleri dikkate alarak ictihadda bulunmuştur.

Zekatın Sarf Ciheti

İslam, zekatı farz kılarken onun gelişigüzel dağıtılmasına cevaz vermemiş, İslam cemaati arasında sosyal adaleti sağlamayı; zenginle fakir arasındaki uçurumu kapamayı ve din kardeşliğini sağlam temeller üzerinde devam ettirmeyi amaçlamıştır. O bakımdan Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de zekatın nereye, kimlere verileceğini açıklayarak konuyu sağlam esasa bağlamıştır:

"Zekatlar, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere (yoksullara), (zekat toplamakla görevli) tahsildarlara; kalpleri (İslama) alıştırılıp ısındırılanlara; (hürriyetlerine kavuşturulacak) kölelere, esirlere; borçlulara; Allah yolunda (lüzumlu görülen) yerlere, cihada çıkanlara ve yolda kalmışlaradır. Allah her şeyi en iyi bilen, her şeyi hikmetle uygulayandır." [87]

Fakir, Miskin Ve Zengin

Zekatın sarfedileceği birinci ve ikinci sınıf, fakir ve yoksullardır. Ancak "fakir" ve "miskin" kime denir? Bu husustaki rivayetler şöyledir:

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Miskin, şu bir veya iki hurmayla veya bir, iki lokmayla geri çevrilen değil; (gerçek) miskin, taaffüf (haramdan sakınıp yüz suyu dökmeyen iffet) gösteren kimsedir. İsterseniz Allah'ın şu ayetini okuyunuz: "(Sadakalarınızı), kendilerini Allah yoluna adayıp yeryüzünde dolaşmayan (kapı kapı gezmeyen) fakirlere (verin) ki, onlar yüzsuyu dökmediklerinden, durumlarını bilmeyen, onları zengin sanır. Onları (siz Allah yolunda olanlar) çehrelerinden tanırsınız; insanlardan yüzsüzlük ederek istemezler." [88]

Diğer bir lafızla konu şöyle rivayet edilmiştir:

"Miskin, insanların etrafında dönüp dolaşan ve bir, iki lokmayla veya bir, iki hurmayla geri çevirilen kimse değil; ama (gerçek) miskin, kendisini doygun kılacak bir zenginlige sahip olmayan ve (muhtaç olduğu) bilinmediği için kendisine zekat ve sadaka verilmeyen; aynı zamanda kalkıp insanlardan bir şey istemeyen kimsedir."[89]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Dilenmek ancak şu üç kimse için helaldir:

1- Kupkuru toprağa yapışırcasına fazla fakir olana,

2- Aşırı borçlu olup ödeme imkanı olmayan borçluya,

3- Diyet ödemekle yükümlü bulunup çok acınacak durumda olan katile." [90]

Abdullah b. Amr (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sadaka (zekat), zengine ve bir de azası yerinde olup (çalışıp kazanacak) güç ve kuvvete sahip olana helal olmaz."[91]

Ubeydullah b. Âdiy b. el-Hıyar (r.a.) anlatıyor:

"İki kimse bana şunu haber verdi: Onlar kalkıp Rasulüllah (s.a.v.) Efendimize gitmişler ve O'ndan sadaka (zekat) istemişler. Bunun üzerine Efendimiz onlara şöyle bir göz atmış ve ikisini de güçlü, kuvvetli görmüş ve şöyle buyurmuştur:

"İsterseniz size (zekat) vereyim, ama zenginin zekatta bir payı yoktur; aynı zamanda çalışıp kazanacak güç ve kuvveti olanın da onda bir payı yoktur."[92]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Zekat verilecek kişinin fakir olması gerekir. O bakımdan zekatı zengine vermek caiz değildir. Meğer ki zengin kişi, zekat toplamakla görevlendirilmiş tahsildar olsun, o takdirde toplanan zekattan onun ücreti karşılanabilir.

Zira Kur'an'da zekatın sarf ciheti açıklanırken ihtisas ifade eden (lam) harfiyle başlanmıştır. Böylece sözü edilen sekiz sınıf ancak zekat almakta istihkak sahibidir, başkaları değil. Eğer zekatı bu sekiz sınıfın dışına sarfetmek caiz olsa, o takdirde (lam) harfinin delalet ettiği ihtisas hükümsüz kalmış olur ki bu da caiz değildir.[93]

Fakir ile miskin kavramları hakkında farklı tarifler yapılmıştır. Onlardan bir kısmı şöyledir:

a) el-Hasan'a göre: Fakir, el açıp dilenmeyendir. Miskin ise, dilenen kimsedir. Böylece miskinin daha muhtaç durumda olduğu anlaşılıyor.

b) Katade'ye göre: Fakir, kendisinde kötürüm olup ihtiyacı olandır. Miskin, kendisinde kötürüm olmayıp muhtaç durumda bulunandır.

Bu tarife göre, fakir, miskinden daha muhtaç olandır.

c) Bazı alimlere göre: Fakir, az bir şeye malik olandır. Miskin ise, hiçbir şeyi olmayandır.[94]

d) Şafîilere göre; Fakir, hiç malı olmayan ve helal kazanç sağlayamayan kimsedir. Veya malı ve helal kazancı olup kifayet miktarının yarısından az nisbette imkana sahip olan kimsedir. Aynı zamanda kendisine yetecek kadar nafaka veren yakını da bulunmuyor.

Miskin ise, ömrünün çoğunda mal ve kazancı ancak, kendisine yetecek nisbetin yarısını karşılayacak kadar olan kimsedir.[95]

c) Hanbelilere göre: Zekat ancak Kur'an'da açıklanan sekiz sınıfa verilir. Nitekim Ziyad b. Haris diyor ki:

"Rasulüllah'a (s.a.v.) gelip bey'at ettim. O sırada bir adam gelip:

"Ya Rasulallah! Zekattan bana da ver" diyerek istekte bulundu. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) ona şöyle buyurdu:

"Doğrusu Cenab-ı Hak, zekat konusunda ne bir peygamberin, ne de başkasının hükmüne razı olmayıp kendisi bizzat onu sekiz cüze ayırıp (sekiz sınıfa) verilmesini emretmiştir. Eğer sen o sekiz cüz'den biriysen o takdirde hakkını vereyim."[96]

Bundan dolayı zekatı, Allah'ın belirlediği sekiz sınıftan başka yerlere sarfetmek caiz değildir. Mesela cami ve mescid inşasına, köprü ve su kanallarına, yol yapımına, açılan gedikleri kapamaya, ölüyü tekfine zekat vermek, yani zekatı bu gibi konulara sarfetmek caiz olmaz.[97]

d) Malikilere göre: Zekat ancak Kur'an'da belirtilen sekiz sınıfa verilir. Bu sekiz sınıftan yalnız biri mevcut olursa, zengin zekatını ona verir. Nafakaları kendisine gerekli olan yakınlarına, muhtaç da olsalar zekat vermesi caiz değildir. Aynı zamanda zekat ölünün kefenine de sarfedilmez. Çünkü zekat ancak hayatta olan fakir ve miskinlerin hakkıdır. Ölülere harcanamayacağı gibi, cami inşasına ve benzeri konulara da sarfedilmesi caiz değildir.

Zekat mecusiye, hristiyana, yahudiye ve köleye de verilmez. (Ancak köle, kendisiyle akd-i kitabet yapılmışsa, o takdirde ona da verilmesi caiz olur.)

[98]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

859 nolu Ebu Hüreyre hadisinin isnadı sahihtir ve ihticaca elverişlidir.

860 nolu Enes hadisini İmam Tirmizi hasenlemiştir. Ancak isnadında Ahdar b. Aclan bulunuyor ki, bu zat hakkında bazı şeyler söylenmiştir. Bununla beraber Yahya b. Main, "O salihtir" demiş ve Ebu Hatim er-Razi: "Onun hadisi yazılabilir" diye tezkiyede bulunmuştur.[99]

861 nolu Abdullah b. Amr hadisini de İmam Tirmizi hasenlemiştir. Ancak isnadında Reyhan b. Yezid bulunuyor ki, Ebu Hatim er-Razi onun meçhul bir şeyh olduğunu belirtirken Yahya b. Main onun sıka (güvenilir) olduğuna dikkat çekmiştir. İlim adamlarından bir kısmı ise, sözü edilen hadisin isnadının sahih olmadığını belirtmiş ve mevkuf olduğunu söylemiştir.[100] Bununla beraber mezkur hadisin birçok şevahidi bulunuyor. O bakımdan istidlale salih görülmüştür.

862 nolu Ubeydullah hadisini aynı zamanda Darekutni tahric etmiş ve İmam Ahmed "Ne güzel hadistir bu" diyerek ihticaca, salih olduğuna işarette bulunmuştur.[101]

Çıkarılan Hükümler:

1- Zekat ancak Kur'an-ı Kerim'de belirtilen sekiz sınıfa verilir.

2- Zekat verecek durumda olan kimse, mevcut zekatını bu sekiz sınıfa taksim edebileceği gibi, onlardan bir veya ikisine de verebilir.

3- Zengine zekat vermek caiz değildir.

4- Gücü, kuvveti yerinde olup normal çalıştığı halde rızkını kifayet miktarı te'nıin edemeyen kimseye de zekat verilir.

5- Gücü, kuvveti yerinde olup çalışma imkanına sahip olan kimse buna rağmen çalışmayıp şunun, bunun eline bakmakla karnını doyurmayı tercih ediyorsa, öylesine zekat vermek caiz değildir.

6- Daha çok ortalıkta dolaşıp dilenenlere değil, yüzsuyu dökmekten hicap duyduğu ve vakarına yediremediği için halini başkasına arzedemeyen fakir ve muhtaçları bulup zekatı onlara vermek çok daha uygun olur.

Zekat Toplamakla Görevlendirilenler

İslam Devleti, vergi konusuna yöneldiği kadar zekat konusuna da yönelir ve lüzum gördüğü yer ve bölgelerdeki zenginlerin zekatını toplayıp Kur'an'da belirtilen sekiz sınıfa dağıtmak üzere tahsildarları görevlendirir. Böylece görevli kimsenin fakir ve muhtaç olmasa bile, topladığı zekattan ücretini karşılamak caiz olur. Bu konuda müctehidler arasında az farklı ictihad ve görüş söz konusu olmakla beraber, ekserin re'yi ve ictihadı belirttiğimiz doğrultudadır.

İlgili Hadis Ve Rivayetler

Büsr b. Said'den yapılan rivayete göre: İbn Sa'd el-Maliki ona şöyle haber vermiştir:

"Ömer (r.a.) beni zekat toplamakla görevlendirdi. Toplayıp işimi tamamladığımda getirip hepsini Hz. Ömer'e teslim ettim. O, bu husustaki hizmetime karşılık o zekattan ücret almamı emretti. Ben de:

"Ben ancak Allah için bu hizmeti gördüm" dedim. O bana:

"Sana verileni al" buyurdu ve şöyle ilave etti:

"Çünkü ben de Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında bu hizmeti yaptım ve O benim hizmetime karşılık (topladığım zekattan) ücretimi verdi. Ben de

senin dediğin gibi söyledimse de, Efendimiz: "Sen istemeden sana bir şey verilirse onu ye ve tasaddukta bulun!" buyurdu.[102]

Muttalib b. Rebi'a b. Haris b. Abdilmuttalib'den yapılan rivayete göre:

"Kendisiyle Fazl b. Abbas kalkıp Rasulüllah'a gitmişler ve şöyle istekte bulunmuşlar:

"Ya Rasulallah! Bizi şu zekat toplama konusunda görevlendirmen için size gelmiş bulunuyoruz; diğer insanların sağladığı menfaati biz de sağlamak arzusundayız. Diğerlerinin toplayıp size getirdiklerini biz de toplayıp getiririz." Bunun üzerine Rasulüllah onlara şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki sadaka (zekat) Muhammed'e ve Onun aline uygun ve layık değildir. Çünkü zekat (bir bakıma zengin) kimselerin kiridir."[103]

Büreyde (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Biz kimi bir iş (zekat toplama ve benzeri bir amel) için görevlendirir ve bundan dolayı onu güzel bir rızık (ücret) le rızıklandırırsak, artık onun bundan başkasını ve fazlasını alması hiyanet olur."[104]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Âmile, yani zekat toplamakla görevli kimseye, onun yardımcılarına ve çoluk-çocuklarına vasat şekilde yetecek kadar, topladığı zekattan ücretleri verilir. Şayet amil topladığı zekatı zayi' eder, yani o mal bir felakete uğrar veya zekat doğrudan devlet reisine getirilip teslim edilirse, bu durumda görevli tahsildara bir ücret ödenmez, yani istihkak olarak o zekattan ona bir pay ayrılmaz.

Görevli tahsildar zengin bile olsa, yine de onun ücreti topladığı zekattan çıkartılıp verilir. Ancak görevli kimse Haşimi olursa, o takdirde topladığı zekattan ona, fakir bile olsa verilmez.[105]

b) Şafiilere göre: Zekat toplamakla görevli olan kimse, topladığı zekattan ancak kendisine takdir edilen nisbeti alabilir. Bu arada görevli bulunduğu için hiç bir zenginden hediye de kabul edemez. İmam Şafii el-Ümm'de "Babü'l-Hediyeti Li'1-Vali bisebe-bi'l-Velayeti" faslında bu konuya geniş yer vermiş ve birkaç sahih rivayet naklederek Rasulüllah'ın (s.a.v.) bu hususta ne kadar duyarlı davrandığını yansıtmıştır.[106]

c) Hanbelilere göre: Zekat toplamakla görevli kimse köle bile olsa, topladığı zekattan kendi ücretini alması caizdir. Bazıları bu görevli kimse kafir bile olsa, yine topladığı zekattan onun ücretini ödemenin caiz olduğunu söylemişse de bu doğru değildir. Çünkü görevli tahsildarda aranan şartlardan biri, emin bir kimse olmasıdır; küfür ise emanete münafîdir, yani onunla uyuşmaz. Aynı zamanda tahsildarın zengin olmasında da bir sakınca yoktur. Çünkü o ancak yaptığı hizmete karşılık ücret almaktadır.

Yetkili organ görevlendirdiği tahsildarın ya ücretini önceden belirler, ya da hizmet sonunda misline verilen ücreti takdir eder; yani yetkili organ bu hususta muhayyer bırakılmıştır.[107]

d) Malikilere göre: Görevli tahsildara topladığı zekattan, isterse o zengin olsun ücretini vermek caizdir. Çünkü o bu ücrete, ortaya koyduğu emeğinden dolayı müstahık olmaktadır; fakir olduğu için değil... Ancak görevlendirilen kimsenin adil ve arif olması, yani hem adil davranması, hem de bu hükümleri iyice bilmesi şarttır. O bakımdan zekat toplamakla görevlendirilen kimsenin kafir, fasık ve cahil olmaması söz konusudur.[108]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

872 nolu Büsr hadisi sahihtir; aynı zamanda istidlale salihtir. Görevli fakir olduğu takdirde, kendisine yapılan teberruu kabul edebilir. Ancak görev esnasında bundan kaçınması daha uygun görülmüştür.

873 nolu el-Muttalib hadisi de sahihtir. Böylece Haşim oğulları'nın zekat kabul etmesi caiz değildir. Cumhur da bu görüştedir. Ebu Hanife'nin ictihad

ve re'yi de böyledir. İmam Şafii'den bu hususta farklı iki görüş nakledilmiştir.

874 nolu Büreyde hadisinin isnadındaki rical sahihtir ve sıkattır. Ancak Ebu Davud ile el-Münzeri bu konuda bir görüş izhar etmemişlerdir.

Hadis, zekatla görevlendirilen kimsenin kendisine takdir edilen ücretten fazlasını, ayırmasının caiz olmadığına delalet etmektedir. Nitekim müctehid imamların da görüş ve tesbiti budur. Tahsildar kendisine takdir edilen ücreti topladığı zekattan ayırabilir; bunda bir sakınca yoktur. Çünkü o ücretle çalışmakta ve emeğinin karşılığını almaktadır.[109]

Çıkarılan Hükümler:

1- İslam hükümdarının zekat toplamak için bazı kimseleri ücretle tutup görevlendirmesi meşrudur.

2- Görevlendirilecek kimsenin güvenilir, adil ve müslim olması şarttır.

3- Aynı zamanda görevlendirilecek kimsenin zekat ahkamını bilmesi de şarttır.

4- Bu hususta kafirin, kitap ehlinin, cahilin, fasıkın görevlendirilmesi caiz değildir.

5- Tahsildar zengin bile olsa, topladığı zekattan takdir edilen ücretini ayırıp alabilir.

6- Tahsildarın görev esnasında teberru kabul etmesi doğru değildir. Ancak fakir olup zekata müstahık bulunursa, o takdirde, istemediği halde kendisine teberru'da bulunan şeyi müctehidlerin bir kısmına göre kabul edebilir.

7- Zenginlerin gereken zekatlarını tahsildara değil de doğrudan hükümdara getirip teslim etmeleri caizdir ve bu durumda o zekattan tahsildara bir ücret verilmesi caiz görülmemiştir.

Müellefetü’l-Kulüb

Bu kavram üzerinde hayli durulmuş ve birtakım az farklı tarif ve yorumlarda bulunulmuştur. Kur'an-ı Kerim'de ise sadece bir yerde geçer; zekatın sarf ciheti belirtilirken onlardan birinin de "Müellefetü'l-Kulûb" olduğu zikredilir.

Farklı tarif ve yorumlara gelince, şöyle bir sıralamada bulunabiliriz:

1- İslam'in ilk yıllarında, yani Medine döneminde yeni müslüman olanlarla ilgili bulunuyor. Onların kalbini İslam'a daha iyi ısındırmak için kendilerine zekat verilmesi emredilmiş veya bu anlamda ruhsat verilmiştir.

2- İmam Zühri'ye göre: Yahudi ve hristiyanlardan İslam'a yeni girenler kastedilmiştir. Bunlar zengin de olsalar yine de kalplerini son dine iyice ısındırmak ve yatıştırmak için kendilerine zekat verilmesi caizdir.

3- Henüz İslama girmeyen gayr-i müslimlerden İslama az-çok ilgi duyanlara işarettir. Bunları İslama sokmak için kendilerine zengin bile olsalar zekat verilmesi uygun görülmüştür. Çünkü gayr-i müslimlerden öylesi var ki ancak bu yoldan İslam'a ısınıp girmesi söz konusudur.

4- Dış görünüşüyle İslam'a giren, fakat kalben henüz yeterince ona ısınmayan kimselere işarettir. Bunları daha iyi ısındırmak ve kalplerindeki şüphe ve tereddüdü gidermek için kendilerine zekat verilmesi emredilmiştir. Zengin olmaları buna engel teşkil etmez.

5- Bu terkip ve kavramdan gayr-i müslimlerin ileri gelenleri kastedilmektedir. Çevrelerindeki insanların İslam'a ısınmalarına engel olmamaları için, kendilerine zekat verilmesi caiz görülmüştür.[110]

Bütün bu yorum ve rivayetler birbirine yakınsa da, en uygun olanı, İslama girdiği halde kalbi henüz ona tamamen yatışmayan kişilere işaret edilenini gösterebiliriz. Veya İslama girmeyi düşünüp yakın ilgi içinde bulunan kişiler de söz konusu olabilir. Nitekim Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ganimet malını dağıtırken Ensar'a şöyle buyurmuştur:

"Doğrusu ben, daha yeni müslüman olmuş, küfürden daha yeni kopmuş kişilere, kalplerini İslama ısındırmak için (daha çok) veriyorum"[111]

Yapılan sahih rivayetlere göre: Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, İslama meyledip bu inanç henüz kalplerinde tam anlamıyla kök salmayan Ebu Süfyan'a, Safvan b. Ümeyye'ye, Uyeyne b. Hısn'e, Akra' b. Habis'e ve Abbas b. Merdas'a yüzer deve vermek suretiyle kalblerini daha çok yatkınlaştırmayı dilemiştir.

Konuyla İlgili Rivayetler

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu haberi vermiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz İslam adına kendisinden ne istendiyse, onu mutlaka (imkanları nisbetinde) isteyene vermiştir. Bir defasında bir adam gelip O'ndan bir şey istedi. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) zekat koyunlarından iki dağ arasında otlatılıp korunanlarından bir haylisinin ona verilmesini emretti. Adam koyunları alıp kendi kavmine dönünce onlara şöyle dedi:

"Ey kavmim! İslam'a girin. Çünkü gerçekten Muhammed (s.a.v.) fakirlik ve ihtiyaçtan endişe duymayacak kadar kişiye bağışta bulunuyor."[112]

Amr b. Tağlib (r.a.) den yapılan rivayete göre, şöyle haber vermiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimize bir miktar mal veya esir ve ganimet getirildi. Efendimiz onu bazı adamlara verdi; bazısına da vermeyip onları gözardı etti. Kendilerine vermediği kimselerin, bu davranışından dolayı Rasulüllah'ı (s.a.v.) kınadıkları haberi Rasulüllah'a (s.a.v.) ulaştı. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) kalkıp Allah'a hamd-u senada bulundu ve sonra şöyle buyurdu:

"Allah'a and olsun ki ben birine veriyorum, birine vermiyorum; ama kendisine vermediğim adam benim yanımda bana ötekinden çok daha yakın ve sevimlidir. Doğrusu ben bâzı kavimlere, kalplerinde sabırsızlık ve tereddüt, hırs ve kararsızlık görüyorum da o yüzden onlara (ganimet ve zekattan) veriyorum."[113]

Müellefetü'l-Kulûb ile alakalı bu hüküm her devirde cari midir?

İslam Dini güç bulup ülkeleri fethettikten sonra bu sınıfa zekat verilip verilmeyeceği hakkında farklı ictihad ve yorumlar ortaya çıkmış bulunuyor:

a) Hz. Ömer, el-Hasan ve Şa'bi'ye göre: İslam'ın izzet ve üstünlük sağlamasıyla bu sınıf zekat kapsamı dışında tutulmuştur.

Nitekim İmam Ebu Hanife ve İmam Malik'in de görüş ve ictihadı bu doğrultudadır.

b) İmam Zühri'ye göre: Bu sınıfa zekat verilmesiyle ilgili hükmü nesheden, yani onu kaldıran bir emir ve hüküm mevcut değildir. İslam devleti ihtiyaç duyduğu takdirde yine bu sınıfı İslama ısındırmak için zekat verebilir. Hz. Ömer kendi devrinde o günkü şart ve ortamı dikkate alarak bu sınıfa zekat vermedi. Nitekim Kaadı Abdülvahab ve Kaadı İbn Arabi de aynı görüştedirler. Öyle ki, ihtiyaç hissedildiği zaman bu sınıfa zekat verilebilir.

c) Ebu Cafer en-Nuhas da bununla ilgili hükmün baki olduğunu belirtmiştir. [114]

d) Ahmed b. Hanbel'e göre: İslam hükümdarı ihtiyaç duyduğu zaman bu sınıfa zekat verebilir.

e) İmam Şafii'ye göre: Kalplerini İslama ısındırmak için zekat kafirlere verilmez. Ama içi, dışı bir olmayan ve İslamı tam anlamıyla içine henüz sindirmeyen kararsızlara verilebilir.[115]

882 ve 883 nolu hadisler sahihtir ve istidlale elverişlidir.

Çıkarılan Hükümler:

1- İslamı zahiren kabul edip kalbi henüz tam anlamıyla İslama ısınmayanlara -zengin bile olsalar- zekat vermek caizdir.

2- Kafirler İslama ısınıp girsinler diye kendilerine zekat vermek -müctehidlerin çoğuna göre- caiz değildir.

3- İslam hükümdarı uygun gördüğü zamanlarda sözü edilen sınıfa -zengin oldukları takdirde- zekat vermeyebilir.

4- İmam Ebu Hanife ve arkadaşlarına göre: İslamın yayılıp güç bulmasıyla bu sınıfa zekat verme hükmü sakıt olmuştur.

Kölelik Kaydı Altında Olanlara Zekat Verilir Mi?

Köle, başkasının mülkü olup kendine ait bir mülkü söz konusu olmadığı için zekata müstehik değildir. Ancak esir misali, kölelik kaydından kurtulabilmek için efendisiyle akd-i kitabet yapan ve teklif edilen meblağı ödediği takdirde hürriyetine kavuşma imkanı bulunan "mükateb köle"ye zekat vermek meşru ve caizdir.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de zekatın sarf ciheti belirlenirken sekiz sınıftan birinin "rikab" olduğu açıklanmaktadır.

Ancak ayette geçen "rikab" kavramı üzerinde durulmuş ve farklı tarif ve yorumlar yapılmıştır:

a) Ali b. Ebi Talib (r.a.), Said b. Cübeyr, el-Leys, İmam Sevri, İmam Ebu Hanife ve İmam Şafii'ye göre: Bundan maksat, kendisiyle akd-i kitabet yapılan kölelerdir. Efendisiyle yaptığı yazılı sözleşmeye göre, takdir edilen mal veya parayı temin edip getirdiği takdirde hürriyetine kavuşturulacaktır. Böylece muhtaç durumda olan bu köleleri hürriyetlerine kavuşturmak için zekat vermek caiz ve meşrudur.

b) İbn Abbas, Hasan el-Basri, İmam Malik, İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Sevr ve Ebu Ubeyd'e göre: Bundan maksat, kendisiyle akd-i kitap yapılan köleler değildir. Çünkü onlar "ğarimin" yani borçlular kapsamına girmektedir. Burada "rikab"ın delalet ettiği mana, zekat parasıyla köle satın alıp azad etmektir.

c) İmam Zühri'ye göre, bu kavram her iki yorumu da kapsamaktadır. O halde zekat hem kendisiyle akd-i kitabet yapılan köleye, hem de bu parayla köle satın alıp azad etmeğe sarfedilebilir.

Konuyla İlgili Hadis Ve Rivayetler

İbn Abbas (r.a.) diyor ki:

"Müslüman zenginin malından çıkardığı zekatla köle azad etmesinde bir sakınca yoktur."[116]

Bera' b. Azib (r.a.) diyor ki:

"Bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimize geldi ve şöyle dedi:

"Ya Rasulallah! Beni cennete yaklaştıracak, cehennem ateşinden uzaklaştıracak bir amele irşad eyle, yol göster." Rasulüllah (s.a.v.) ona şöyle buyurdu:

"Bir can (bir insan) azad et ve köle (ve esirin) bağını çöz (hürriyetlerine kavuştur)".

Bunun üzerine adam:

"Ya Rasulallah! Neseme ile rakabe bir değil mi?" diye sordu. Efendimiz ona:

"Hayır, bir canı (insanı) azad etmek, onu yalnız başına hürriyetine kavuşturmandır. Köle (veya esirin) bağını çözüp hürriyetine kavuşturmak ise, ona ödenecek para konusunda yardımcı olmandır."[117]

Ebu Hureyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Üç kimse vardır ki, onların hepsine yardım etmek Allah üzerine bir haktır: Allah yolunda gazada bulunan (savaşıp cihad eden); yapılan sözleşme gereği istenilen meblağı efendisine ödemeğe çalışan mukateb (köle) ve iffet ve namusunu korumak için evlenen kimse."[118]

Mezhep imamlarının hemen hepsi, zekat ile köle azad etmenin ve kendini azad ettirmek için belirlenen meblağı temine çalışan köleye zekat vermenin caiz olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu iki şıktan birine cevaz verip diğerinde tereddüt izhar edenler de olmuştur. Cumhurun ise birinci görüşü benimsediği bilinmektedir.

Tahliller

887 nolu Bera' hadisinin ricalinin hepsi sıkat (güvenilir) dir. O bakımdan istidlal ve ihticaca salih görülmüştür.

888 nolu Ebu Hüreyre hadisi de sahihtir ve istidlale, ihticaca elverişlidir.

Cenab-ı Hakk'ın bu üç kimseye yardımda bulunmasına gelince: Her biri hakkında sebepleri kolaylaştırması demektir. Onlara yardımı üzerine hak olarak alması, sünnetullah gereği bir düzenlemedir.

Çıkarılan Hükümler

1- Kölelik kaydı altında olup azad adilmek üzere belirlenmiş bir meblağı temine çalışan köleye zekat vermek caizdir.

2- Müctehidlerin çoğuna göre, zekat parasıyla köle satın alıp azad etmek de caizdir.

Borçlu Olup Ödeme İmkanı Olmayana Zekat Vermek

Cenab-ı Hak, zekatın sarf cihetini açıklarken sekiz sınıftan birinin de "ğarimin" olduğunu belirtmiştir. Şüphesiz faizsiz ödünç vermek ne kadar faziletli ve uhrevi sevabı mucipse, borcu zamanında ödemek de o kadar önemli ve faziletlidir. Ancak borçlu bütün iyi niyet ve azmine rağmen borcunu ödeme imkanını bulamıyorsa, o takdirde onu borçtan kurtarmak için müslüman zenginlerin zekat vermek suretiyle ona bu konuda yardımcı olmaları gerekir. Zira zekatın birçok sosyal faydaları yanında bir de ekonomik dengeyi, gelir dağılımını ayarlamayı ve toplum bünyesindeki aşırı ekonomik açıklığı kapamayı sağlamak söz konusudur.

Konuyla İlgili Hadisler

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre; Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Dilenmek, (yardım istemek) ancak şu üç kimse için helaldir:

1- Aşırı borçlu olup ödeme imkanı olmayan borçluya

2- Kupkuru toprağa yapışırcasına fazla fakir olana

3- Diyet ödemekle yükümlü bulunup çok acınacak durumda olan katile..." [119]

Kabisa b. Muharik el-Hilali (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Kan davası veya başka bir fitneden dolayı araları açılan iki kavim veya iki ailenin arasını düzeltmek için aralarına girip mali destekte bulunmayı kendi üzerime almış bulunuyordum. Bu sebeple Rasulüllah'a (s.a.v.) gelip bu hususta Ondan (maddî) istekte bulundum. Bana: "Biraz bekle de bize zekattan getirilecek ve ondan sana verilmesini emredeceğiz" buyurdu ve arkasından şunu ilave etti: "Ya Kabîse! Şüphesiz dilenmek (mali yardım istemek) ancak şu üç kimse için helal olur:

1- İki kavim veya iki ailenin arasını düzeltmek için maddî yardımda bulunmayı kendi üzerine alan üçüncü şahsın dilenmesi helal olur, ta ki bu hususta gerekeni te'min edince artık istemekten vazgeçer.

2- Malının başına bir felaket inip mali imkanı elinden giden adamın da dilenmesi helal olur. Geçimini sağlayıp ayakta duracak duruma gelinceye kadar (zekat ve sadaka) isteyip alabilir.

3- Kendisine şiddetli fakirlik dokunup da kavminden az da olsa aklı eren üç kişinin "falan adama şiddetli fakirlîk dokunmuş" diye hakkında görüş izhar ettikleri kimseye de dilenmek helal olur. Geçimini sağlayıncaya kadar bu onun için mübah sayılır.

Artık bu üçünden başkasının dilenmesi, Ya Kabîse! haramdır, dilenip yiyen kimse haram yemiş olur."[120]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İctihad Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Hangi cihetten olursa olsun borçlu bulunan ve onu ödeme imkanı bulamayan kimseye zekat verilir.[121] Borçlu, asıl ihtiyacından fazla nisap miktarı malı ve parası olmayan kimsedir.

b) Hanbelilere göre: Borç altında olup ödeme imkanı elde edemeyen kimseye zekat vermek caizdir. Bununla beraber, zekatı doğrudan alacaklıya verip borçlunun borcuna mahsup etmesi şeklinde de bir uygulama caizdir.

İmam Ahmed'den rivayet edilen bir diğer kavle göre: Borçlunun aldığı zekatı borcuna değil, başka konularda harcaması söz konusu olduğu takdirde, zekatı doğrudan alacaklısına vermek daha uygun olur. Borçlu dürüst bir kimse olup aldığı zekatı borcunu kapamaya sarfederse, o takdirde zekatı ona vermek daha uygun olur.[122]

c) Şafiilere göre: Borçluya zekat vermek caizdir. Ancak borçlu kimsenin şu iki durumdan biriyle mevsuf olması gerekir: Kendi öz ihtiyacından dolayı borçlanmış olması veya toplum ve ailenin maslahatı söz konusu olduğu için onların arasını düzeltmeye, kan pahasını ödemeye yönelmiş bulunması...

Ayrıca borçlu olan kimsenin mübah bir şeyden dolayı borçlanmış olması söz konusudur. Zina ve benzeri bir haramı işlemek için borçlanan kimseye zekat verilmez. Diğer bir husus da şudur: Borçlunun zekat alabilmesi için borcunun vaadesi gelmiş olmalıdır. Henüz vaadesi gelmeyen bir borç için önceden zekat alması caiz görülmemiştir.[123]

d) Malikilerin görüş ve ictihadı, Hanbelilerinkine çok yakın bulunmaktadır.

Tahliller Ve Rivayetleri

889 nolu Enes hadisi, 854 nolu hadisin aynıdır ve gerek tahlil orada yapılmış bulunuyor.

890 nolu Kabîse hadisi de sahihtir ve ihticaca elverişlidir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Borç altında olup ödeme imkanı olmayan kimseye zekal vermek caizdir.

2- Borçlu kimsenin zekat alabilmesi için, asil ihtiyacından fazla nisap miktarı mal ve parasının bulunmaması gerekir.

3- Haram işlemek için borçlanmış olmaması da şarttır. Hanbelilere göre, haram işledikten sonra tevbe edip pişmanlık duyar ve borcundan kurtulmaya azmeder, bununla beraber ödeme imkanı bulamazsa, o takdirde ona zekat vermek caizdir. İmam Şafii ise, öylesine zekat vermenin caiz olmadığını belirtmiştir.

4- Borçlu müsrif veya aldığı zekatı borcuna'değil başka yere harcayan bir kimse ise, müctehidlerin bir kısmına göre, zekatı ona değil alacaklısına vermek daha uygun olur.

5- Katilden dolayı diyet gerektiğinden, katilin baba tarafından olan yakını kan diyetini ödemek için sıkıntıya düşer veya iki cemaat, iki aile arasını bu ve benzeri konuda düzeltmeyi amaçlar da o yüzden paraya ihtiyacı olur ve bunu karşılayacak maddi güce sahip olmazsa, o takdirde zekat alması, yani zenginlerin o gibilere zekat vermesi caizdir.

Zekatı Allah Yolunda Ve Yolda Kalmışlar Harcamak

Farz kılınan zekatın sarf cihetinden biri "fi-sebili'llah"tır, diğeri "İbn-i Sebîl"dir. Bu iki terkip, kavram üzerinde durulmuş ve farklı yorumlar yapılmıştır. Ancak cumhura göre: Birincisi Allah yolunda gaza eden, cihada katılan demektir, ikincisi, evinden, yurdundan, yakınlarından kopup seferde parasız kalan kimsedir.

Bu durumda olan iki sınıfa, zengin bile olsalar zekat vermek caizdir.

Konuyla İlgili Hadisler, Rivayetler

Eba Said (r.a.) den yapılan rivayete göre: Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle, buyurmuştur:

"Sadaka (zekat) zengine helal olmaz, ancak Allah yolunda (gaza ve cihad için) bulunan zengine ve bir de yolda kalmış zengine verilebilir ve bir de fakir olan komşuya verilir ki, ona zekat verildiğinde, o ya onu sana bağışlar veya senin için dua eder."

Diğer bir lafızla şöyle rivayet edilmiştir:

"Zekat ancak şu beş kimseye helal olur:

1- Zekat toplamakla görevlendirilen tahsildara,

2- Aldığı zekatı başkasına mal karşılığında satan fakire,

3- Borçlu durumda bulunana,

4- Allah yolunda savaşana,

5- Kendisine zekat verilip onu bir zengine bağışlayan miskine"[124]

İbn Labis el-Huzai (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Rasulullah (s.a.v.) Efendimiz bizi, zekat olarak verilen bir deveye bindirip hacca gönderdi."[125]

Ümmü Ma’kıl el-Esediyye (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçenin kocası genç bir deveyi Allah yoluna vakfetmiş bulunuyordu. Kadıncağız da

umre yapmak istiyordu. Bunun için kocasından o genç deveyi istediyse de kocası ona vermedi. Bunun üzerine kadın kalkıp Rasulullah'a (s.a.v.) geldi ve durumu arzetti. Peygamber (s.a.v.) onun kocasına, Allah yoluna vakfettiğigenç deveyi umre için karısına vermesini emretti ve şöyle buyurdu:

"Şüphesiz hac ve umre Allah yolunda bulunmaktır."[126]

Yusuf b. Abdisselam'dan o da nenesi Ümmü Ma'kıl'dan rivayet etmiştir. Ümmü Ma'kıl (r.a.) şöyle demiştir:

"Rasulullah (s.a.v.) Efendimiz veda haccına giderken bizim de bir devemiz bulunuyordu ki Ebu Ma'kıl onu Allah yoluna vakfetmiş idi. Hastalık gelip bize çattı ve Ebu Ma'kıl (r.a.) vefat etti. Peygamber (s.a.v.) (Medine'den) çıkıp hareketle (Mekke'ye) yöneldi. Haccını tamamlayıp (döndüğünde) kendisini ziyarete gittim. Bana şöyle sordu:

"Ya Ümmü Ma'kıl! Benimle birlikte hacca çıkmaktan seni alıkoyan neydi?"

"And olsun ki biz de hazırlanıyorduk; derken Ebu Ma'kıl vefat etti ve üzerine binip haccettiğimiz bir devemiz bulunuyordu ki, Ebu Ma'kıl onu Allah yolunda kullanılmak üzere vasiyet etti. (O bakımdan sizinle birlikte haccedemedim), dedim. Buyurdu ki:

"O deveye binip hacca çıksaydın ya... Çünkü hac ibadeti de Allah yolunda bulunmak demektir."[127]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların Görüş Ve Tesbitleri

a) Hanefilere göre: "Fi sebilillah"; Allah yolunda olup savaşmak isteyen, fakat nafaka ve bineklerini kaybettiklerinden dolayı fakir kalıp gazilere arkadan yetişemeyen şahıslardır. Bunlara, kazanmak güçleri olsa bile zekat vermek helal olur. Çünkü savaş günlerinde onların kazanç elde etmeye çalışmaları kendilerini cihaddan alıkoyar.

"İbn Sebil" ise, yolculuk halinde olan kimse demektir. Vatanında malı, yetecek kadar imkanı varsa da ona hemen ulaşma imkanı olmadığından, zengin de olsa, kazanma gücü de bulunsa, yine de kendisine zekat vermek caiz olur. Ancak öylesi için evla olanı şudur: Mümkünse istikrazda bulunur ve vatanına dönünce aldığı borcu gönderir.[128]

b) Diğer üç mezhebin de ictihad ve görüşü bu doğrultudadır.

O bakımdan "fî-sebilillah" terkibini, savaş ve hac yolunun dışına çıkarıp diğer hayır işlerine teşmil etmek doğru olmaz. Dört mezhebin ittifakı söz konusudur.

Tahliller

894 nolu Ebu Said hadisini aynı zamanda Ahmed, İmam Malik, Bezzar, Abd b. Humeyd, Ebu Ya'lâ ve Beyhaki tahric etmiş; Hakim de sahihlemiştir. Bazıları ise aym hadisin irsalinde ta'lîl yaparak Ata' b. Yesar'dan rivayet etmişlerdir. Ancak ilim adamlarının çoğu bunu Ebu Said'den rivayet ederek bu tarika ağırlık kazandırmışlardır.

Hadis sahih kabul edildiğinden müctehidlerin çoğu onunla istidlalde bulunmuştur.

895 nolu İbn Lâbis hadisi üzerinde hayli durulmuş ve farklı tesbitler yapılmıştır. O bakımdan müctehidlerin çoğu onunla ihticacda bulunmamıştır.

896 nolu Ümmü Ma'kil hadisine gelince: 884 de olduğu gibi Ebu Davud, Nesai, Tirmizi ve İbn Mace tahric etmişlerdir. Ancak isnadında meçhul bir adam bulunuyor ve aym zamanda isnadında İbrahim b. Muhacir b. Cabir el-Becelî el-Kufî bulunuyor ki bu zat hakkında hayli şeyler söylenmiştir:

a) İbnü'l-Medeni onun kırk kadar hadis rivayet ettiğine dikkat çekerken,

b) Yahya b. Said onun kavi olmadığını belirtmiştir.

c) İmam Ahmed, onun rivayetinde bir sakınca olmadığım söylerken,

d) İbn Adiy, onun hadisleri zuafa arasında zikredilir demiştir.[129]

Bu sebeple müctehidlerin çoğu bu hadisle de ihticac etmemiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Allah yolunda savaşa çıkan ve bu sebeple silah, binek, yiyecek maddelerine ihtiyaç hisseden gazilere zekat vermek caizdir.

2- Allah yolunda savaşan gazilerin çalışıp kazanma güçleri olsa bile, öyle günlerde dünya işlerine dönüp kazanç sağlamaya çalışmaları onları savaştan alıkoyacağından zekatla takviye edilmelerine cevaz verilmiştir.

3- Memleketinde malı ve serveti olup seferde iken parasız kalan yolculara da zekat vermek caizdir.

4- Bunun gibi Hac yolunda parasını kaybeden veya sıkıntıya düşen kimseye de zekat verilebilir. Bununla beraber gerek bunun, gerekse diğer yolcuların ödünç almaları daha uygun kabul edilmiştir.

5- Hac için bineğe muhtaç olanların, zekat veya vakıf binekleriyle haccetmelerine fukahadan bir kısmı cevaz vermiştir.

Haşim Oğullarının Zekat Alması Haramdır

Zekat, servetin biriken kiri, fakir ve muhtaçların hakkı, ekonomik dengenin kurulması, fakirle zengin arasındaki mesafenin kısaltılması anlamında dini bir vergidir. İnsanları Allah yoluna davet edip Cenab-ı Hakk'ın son mesajını O'nun kullarına tebliğ eden Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, bu ulvî ve çok şerefli hizmeti ve vazifeyi kimseden bir karşılık beklemeden, bir ücret talep etmeden yerine getirmekle mükellef bulunuyordu. Böylesine yüce bir makamı ve şerefi ihraz eden bir peygamberin insanlara el açması, onlardan zekat ve sadaka alıp geçimini sağlaması elbette ki bir nakise ve itibarını zedeleyen bir leke olurdu.

Zaten hizmetlerin en güzeli, en şereflisi, Allah rızası için, kimseden bir ücret ve karşılık beklemeden yerine getirileni değil midir?

O bakımdan Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, gerek kendi salısına, gerekse ailesine zekat ve sadakayı uygun görmemiş, sadece getirilen hediyeleri kabul etmek nezaketini göstermiştir.

Ancak Rasulüllah'ın (s.a.v.) "âl"i kimlerdir? Bu hususta ilim adamlarının ve müctehid imamların az farklı tesbit ve yorumları vardır ki, onların görüş ve ictihadlarını belirtirken buna yer vereceğiz.

Konuyla İlgili Hadis Ve Rivayetler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Hz. Ali'nin (r.a.) oğlu Hz. Hasan, sadaka (zekat) hurmalarından bir tane alıp ağzına koydu. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ona: "Kin kih!..." diye seslendi ve şunu ilave etti:

"Bizim sadaka (zekat) yemediğimizi bilmez misin?"[130]

Rasulüllah'ın (s.a.v.) (azadlı) kölelerinden Ebu Rafi' (r.a.) Benî Mahzun kabilesinden bir adamı zekat toplamak üzere gönderdi. O adam, Ebu Rafı'a şöyle öneride bulundu:

"Zekattan sana da bir şey isabet etsin diye benimle arkadaşlık et, yanımda bulun!" Ebu Rafi' ona:

"Hayır, Rasulüllah'a gidip O'ndan sormadıkça sana bu hususta arkadaşlık edemem" diye cevap verdi ve kalkıp Rasulüllah'a (s.a.v.) geldi, durumu sordu. Efendimiz ona:

"Şüphesiz sadaka (zekat) bize helal değildir ve kavmin azadlı köleleri onların nefislerinden sayılır" buyurdu.[131]

Cüveyriye bint el-Haris (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz onun yanına (bulunduğu hücreye) giriyor ve ona:

"Yiyecek bir şey var mıdır?" diye soruyor. O da:

"Hayır vallahi bir şey bulunmuyor, sadece cariyeme zekat olarak verilen bir parça kemikli koyun eti var" diye cevap veriyor. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) ona:

"Onu getir de önümüze koy, çünkü o (zekat olarak) asıl yerine ulaşmış bulunuyor (ve onu alan ona sahip olunca bir miktarını hediye olarak göndermiş bulunuyor.)"[132]

Ümmü Atıyye (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle anlatıyor:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bana zekat malından bir koyun gönderdi. Ben de ondan bir miktarını ayırıp Hz. Aişe'ye (r.a.) gönderdim. Bir süre sonra Rasulüllah (s.a.v.) eve geliyor ve Hz. Aişe'ye:

"Yanınızda yiyecek bir şey var mıdır?" diye soruyor. O da:

"Hayır, sadece senin Nüseybet'eye gönderdiğin koyundan onun bize gönderdiği bir parça et bulunuyor" diye cevap veriyor. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.):

"Şüphesiz o zekat koyunu asıl yerine ulaşmış bulunuyor" (o, o kadının mülkiyetine intikal edince, onun malı oluyor ve o da bize ondan biraz hediye göndermiş bulunuyor) "buyurdu."[133]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İhticacları

a) Hanefîlere göre: Haşim Oğullarının zekat alması haram kılınmıştır. Haşim oğulları: Al-i Abbas, Âl-i Ali, Al-i Cafer, Âl-i Akiyl ve Abdülmuttalib oğlu Haris'in çocuklarıdır. Nitekim el-Kerhî de aynı isimler üzerinde durup kapsamlı bir tarif yapmıştır.[134]

b) Şafiilere göre: Cumhur-i Şafîiyye, Peygamber (s.a.v.) Efendimizin ehl-i beytine zekat verilmesinin caiz olmadığında ittifak etmiştir. İsterse onlar, ganimetten kendilerine ayrılan beşte birin beşte birinden mahrum edilsinler, yine de kendilerine zekat verilmez. Ancak müteehhirinden bazı zatlar ki, Herevî, İbn Yahya ve İbn Ebi Hüreyre onlara dahil bulunuyor, ehl-i beytin hakkı beşte birin beşte biri kendilerine verilmediği takdirde muhtaç durumda iseler zekat verilmesine cevaz vermişlerdir. Nitekim Fahri Râzî, Kaadı Hüseyin, İbn Şekîl ve İbn Ziyad da buna fetva verenler arasında bulunuyor.[135]

c) Hanbelilere göre: Haşim oğullarına zekatın helal olmadığında ihtilaf yoktur, yani buna muhalefet eden olmamıştır.

Çünkü zekat, Rasulüllah'ın (s.a.v.) ifadesiyle, insanların kiri ve pasıdır.

Aynı zamanda Haşim oğullarının azatlı kölelerine de zekat helal değildir. Ancak ilim adamlarının çoğuna göre, azatlı kölelerine zekat vermek caizdir. Zira onlara ganimetin humusü'l-humusu (beşte birinin beşte biri) verilmemektedir.

Muttalib oğullarına gelince: Onların zekat alıp alamayacağı hakkında farklı iki rivayet vardır. Onlardan biri, Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah'ın görüşüdür ki, ona göre, Muttalib oğullarına da zekat almak helal değildir. Çünkü Haşim oğulları ile Muttalib oğulları aynı ağacın iki dalı mesabesindedir. İkinci rivayet ise, Ebu Hanife'nin kavlidir ki, ona ve onun ekolünde olanlara göre, Muttalib oğulları, muhtaç durumda iseler fakir ve miskin kapsamına girmektedir; o bakımdan zekat almaları helaldir.[136]

d) Malikilere göre: Peygamberin (s.a.v.) âlinden maksat burada sadece Haşim oğullarıdır. Böylece Malikilerle Hanefılerin görüş ve tesbitleri aynı noktada birleşmiş oluyor.[137]

900 nolu Ebu Hüreyre Hadisi sahihtir. Ancak Müslim'de "Bizim sadaka (zekat) yemediğimizi bilmez misin?" cümlesi yerine, "Şüphesiz sadaka (zekat) bize helal değildir" cümlesi yer almaktadır.

İmam Ahmed ve Tahavî ise, son cümleyi şu lafızla rivayet etmişlerdir:

"Muhammed'in âline sadaka (zekat) helal olmaz."

Hafız İbn Hacer bu hadisin isnadının kaviy olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu mealde bir diğer hadisi Taberani ile Tahavi, Ebu Leyla el-Ansarî'den rivayet etmiştir.

Haşimi'nin Haşimi olan zata zekat vermesi helal olur mu?

Bu konuda Hakim'in Hz. Abbas'tan tahric ettiği şu rivayeti dikkate alanlar, bunun caiz olduğuna kail olmuşlardır, Abbas b. Abdilmuttalib (r.a.) anlatıyor:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimize dedim ki:

"Ya Rasulallah! Sen insanların zekatını bize haram kıldın; ama bizim birbirimize zekat vermemiz helal olmaz mı?" Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) ona şu cevabı verdi:

"Evet, helal olur."

Bu hadisin ravilerinden bir kısmı ittiham edilmiş ve isnadı üzerinde durulmuştur. O bakımdan müctehid imamların çoğu bununla istidlal ve ihticac etmemişlerdir.

Haşim oğullarına zekat haram kılınırken, tetavvu' anlamında olan sadaka helal mıdır? Şafiilerle Hanbelilere göre, tetavvu' anlamında sadaka almaları helaldir. İmam Ebu Yusuf'a göre, o da helal değildir.[138]

901 nolu Ebu Rafı' hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme ve İbn Hibban tahric edip sahihlemişlerdir. Ayrıca bu konuda bir hadisi Taberani, İbn Abbas (r.a.) dan rivayet etmiştir.

902 nolu Cüveyriye hadisi ile 903 nolu Ümmü Atıyye hadisi kimine göre sahih, kimine göre hasendir ve istidlale salihtir. Nitekim bu babda Buhari'nin Hz. Aişe (r.a.) dan rivayet ettiği şu hadis olayı kuvvetlendirmekte ve gerek Peygamber'in (s.a.v.) gerekse Haşim oğullarının, zekat alan bîrinden aldığı zekattan yaptığı bağışı kabul etmelerinde bir sakınca olmadığına açık biçimde delalet etmektedir: Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah'a (s.a.v.) bir miktar et getirildi. Ben de (durumu bildiğim için) peygamber'e (s.a.v.):

"Bu Berîre'ye verilen sadaka (zekat) tır" dedim. Peygamber (s.a.v.):

"Bu ona zekat ve bizim için de bir

hediyedir" buyurdu. [139]

Çıkarılan Hükümler:

1- Peygamber (s.a.v.) Efendimize ve âline zekat helal kılınmamıştır.

2- Peygamber'in (s.a.v.) alinden maksat, müctehidlerin çoğuna göre, Haşim oğullarıdır; bir kısmına göre ise, Muttalib oğulları da buna dahildir.

3- Haşim oğullarının azat ettikleri kölelere zekatın helal olup olmadığı ihtilaf konusudur. Ebu Rafı' hadisinden onlara da helal olmadığı anlaşılıyor. Ancak müctehidlerin biv kısmı bu konuda başka delil ve rivayetler toplayarak farklı bir hüküm çıkarmışlardır.

4- Peygamber (s.a.v.) Efendimizin zevceleri ile Haşim oğullarının zevceleri bu hükmün kapsamına girmekte midir? İbn Battal, fukahanın bu konuda görüşünü naklederken, zevcelerin bu hükmün dışında kaldığını belirtmişse de İbn Kudame el-Muğni'de, Hz. Aişe'nin (r.a.) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Şüphesiz ki biz Muhammed'in aline zekat helal değildir."

Hafız İbn Hacer bu hadisin Hz. Aişe'ye isnadının hasen olduğunu belirtmiştir. İbn Münîr de İbn Battalın görüşüne katılarak onlara zekat vermenin haram olmadığına dikkat çekmiştir.

Zengin Verdiği Zekati Satın Alabilir Mi?

Zekat ve sadaka iman doğrultusunda gönül hoşluğuyla verildiği nisbette hikmetine yönelik anlam taşır. Verdiği akit ve mala gözünü takıp kalbî temayülünü bir türlü koparamayan kimse bir bakıma o zekat veya sadakayı kerhen vermiş sayılır. Cenab-ı Hak ise, "Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda, O'nun rızası uğrunda) harcamadıkça, gerçek iyiliğe erişemezsiniz, Her ne harcarsanız elbette Allah onu bilir" buyurmaktadır.

Konuyla İlgili Hadisler

O halde verilen zekat ve sadaka, yapılan yardım ve sağlanan destek her yanıyla gönül rahatlığı ve o yardımı yapabilmenin vereceği vicdan huzuru içinde gerçekleşmeli ve fakir ve muhtaçlara verilen zekat ve sadakayı veren kimse onlardan satın almaya kalkışmamalıdır.

Ömer b. Hattab (r.a.) den yapılan rivayete göre şöyle haber vermiştir:

"Atımı Allah yolunda kullanılmak üzere (bir adama) verdim. Atımı kendi yanında tutan adam onu zayi' edecek bir çizgiye getirmiş oldu. O bakımdan atı ondan satın almak istedim ve onun o atı ucuz bir fiatla satacağını sanıyordum. Durumu Peygamber (s.a.v.) Efendimize sordum, bana şöyle buyurdu:

"Onu satın alma ve verdiğin sadaka (zekata avdet etme, isterse onu sana bir dirheme versin geri dönüp alma. Çünkü sadaka (zekat) (gibi bir hayrına pişman olup) dönen kimse, kusmuğuna dönen gibidir."[140]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Hz. Ömer' (r.a.) bir atı Allah yolunda (kullanılmak üzere bir adama) verdi veya onu Allah yolunda tasadduk eyledi. Sonra da o atın satışa çıkarıldığını görünce, onu satın almak istedi. Bunun üzerine durumu Hz. Peygambere (s.a.v.) arzedip sordu. Peygamber (s.a.v.) ona: "Verdiğin sadakaya dönme" diye emretti...[141]

İlim adamları bu hadisleri yorumlarken farklı hükümler ortaya koymuşlardır. Çoğuna göre, farz olan zekatı kişi muhtaç kimseye verdikten sonra, bu onun malı olur ve o kimse aldığı zekatı satmakta serbesttir. Zekatı veren kimse isterse, onu satın alabilir. Nitekim bir önceki konuda buna

yakın bir anlatım söz konusudur. Ömer ve İbn Ömer hadislerinde ise, farz olan zekattan söz edilmemekte, Allah yolunda yapılan tasadduk konu edilmektedir. O bakımdan verilen sadakayı, tasaddukta bulunan kimsenin satın almasının mekruh veya haram olduğu söylenebilir. Kusmuk haram olduğundan, dönüp satın almanın tahrimine hükmedilmiştir. Bu anlatımın tenfîr anlamında belirtildiğini dikkate alanlar ise, dönmenin mekruh olduğuna kaildirler.

Kadının Kendi Kocasına Ve Evindeki Yetimlere Zekat Ve Sadaka Vermesi

Şüphesiz sadakanın en üstünü, kişinin kendi yakınlarının ihtiyacını karşılaması ve karınlarını doyurmasıdır. Nitekim zekat konusunda da fakir olan akrabaya öncelik tanınması bundandır. Ancak kocanın kendi karısına, kadının da kendi kocasına farz olan zekatı vermesi caiz midir, değil midir? Müctehid imamların tesbit ve ictihadları farklıdır. Ama bunların birbirlerine tasaddukta bulunmasına genel anlamda cevaz verildiğini biliyoruz.

Konuyla İlgili Hadisler

Abdullah b. Mes'ud'un (r.a.) eşi Hz. Zeyneb (r.a.), Rasulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber veriyor:

"Ey kadınlar topluluğu! Tasaddukta bulunun, isterse bu sizin takındığınız zinet eşyasından olsun."

Zeyneb devamla diyor ki:

"Bu hadisi dinledikten sonra kocam Abdullah'a döndüm ve ona dedim ki:

"Sen eli hafif bir adamsın (elinde avucunda yetecek kadar mali imkanın yoktur). Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ise bize tasaddukta bulunmamız için emretti. O bakımdan git de Rasulüllah'a sor: Sana vermem eğer yetecekse

(tasadduk olarak yerini bulacaksa) vereyim, değilse sizden başkasına harcayayım?"

Kocam Abdullah bana: "Sen git sor" dedi. Bunun üzerine kalkıp gittim, o sırada Ensar'dan bir kadının Hz. Peygamberin kapısının önünde beklemekte olduğunu ve aynı hususu sormak üzere geldiğini gördüm. Rasulüllah'ın (s.a.v.) üzerinde bir mehabet bulunuyordu; derken Bilal dışarı çıkıp ne istediğimizi sordu. Ona:

"Rasulüllah'a git de iki kadının kapıda beklediğini ve kendileri için kocalarına tasaddukta bulunmanın kafi gelip gelmeyeceğim sorduklarını söyle; ama bizim kim olduğumuzdan söz etme" dedik. Bilal içeri girdi ve konuyu sordu. Peygamber (s.a.v.) ona:

"O iki kadın kimlerdir?" diye sordu. O da:

"Ensardan bir kadın ile Zeyneb..." diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v.) ona:

"Hangi Zeyneb?" diye sordu. O da:

"Abdullah'ın eşi Zeyneb" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Onlar için iki ecir (sevap ve mükafat) vardır: Biri yakınlık ecri, diğeri sadaka ecri."[142]

Buhari ise son cümleyi şöyle rivayet etmiştir:

"Zinetimi kocama ve evimdeki yetimlere infak etmem benim için kafi gelir mi?"

Selman b. Amir (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Miskine sadaka vermek sadece bir sadakadır; ama onu hısımlara vermek iki sadakadır; Biri sadaka, diğeri sıla-i rahm."[143]

Ebu Eyyüb (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sadakanın en üstünü, içinde kin ve düşmanlık tutan hısımlara verilenidir." [144]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Evli çiftlerin birbirine zekat vermesi caiz değildir. Özellikle adamın kendi eşine zekat vermesi ittifakla caiz değildir; ama kadının kendi eşine zekat vermesi imameyne (İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed) göre caizdir. İmameyn bu husustaki Zeyneb hadisini farz olan zekatla değil, tatavvu' olan tasaddukla yorumlamışlardır.[145]

b) Şafiilere göre: Adamın kendi eşine zekat vermesi caiz değilse de, kadının kendi kocasına zekat vermesi caizdir. İmam Şafii bu hususta Zeyneb hadisiyle istidlal ve ihticacda bulunmuştur. İmam Sevri de aynı görüş ve ictihaddadır.[146]

c) Hanbelilere göre: Erkeğin kendi eşine zekat vermesi bilicma' caiz değildir. Çünkü eşine nafaka vermek erkek üzerine vaciptir. Kadının kendi eşine zekat vermesine gelince: Bu hususta iki rivayet vardır: Birine göre caiz değildir ki Ebu Bekir bu rivayeti ihtiyar etmiştir. İkinci rivayete göre, caizdir. Nitekim İmam Şafîi, İbn Münzir ve ilim ehlinden bir cemaatin ictihadı bu doğrultudadır. Bunların delili, Zeyneb hadisidir.[147]

d) Malikilere. göre: İbn Kasım'dan yapılan rivayette, kadının kendi kocasına zekat vermesi caiz değildir. Aynı zamanda kocanında kendi karısına zekat vermesi caiz değildir. Çünkü kadının nafakası erkek üzerine vaciptir.

Sahnûn bu meseleyi İbn Kasım'dan sorarken, İmam Malik'ten duyup duymadığını da soruyor. İbn Kasım ona: "Bu mesele o kadar açık ve nettir ki, İmam Malik'ten sormaya gerek görmedim." diyor.[148]

Tahliller

912 nolu Zeyneb hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. Ancak hadiste geçen "tasadduk"tan maksat hem farz, hem de tatavvu' olan sadaka mıdır, yoksa sadece tatavvu' olan mıdır? Bu hususta farklı yorumlar yapılmıştır.

913 nolu Selman hadisini aynı zamanda Nesai, İbn Hibban, Darekutni ve Hakim tahric etmiştir; İmam Tirmizi'de hasenlemiştir.

Zekatü'l-Fıtr (Fitre)

İslamın muhtaçlardan yana gerçekleştirdiği yardım kollarından biri de "Zekatü'1-Fıtr" veya "Sadaka-i Fıtr" diye anılan "Fitre"dir. Buna "Sadaka-i Re's" yani "Kişinin başının sadakası"da denilmiştir.

Bayram namazından önce çevredeki fakir ve muhtaçlara, sabah-akşam doyuracak şekilde mali yardımda bulunmanın sayılmayacak kadar faydaları vardır. En azından ekonomik dengenin sağlanmasına destek olur, fakirle zengin arasındaki mesafeyi iyice kısaltıp kardeşlik duygularını geliştirir.

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, ramazandan ramazana fakir ve muhtaçlara verilmek üzere zekat-ı fıtri müslümanlardan köle, hür, erkek, kadın, küçük ve büyük (nisaba malik olan) her kişi üzerine hurma veya arpadan bir sa' (olarak belirleyip) farz kıldı.[149]

Buhari'nin rivayetine göre: Ashab-ı Kiram Fıtr sadakasını bayramdan bir gün veya iki gün önce verirlerdi.

Said (r.a.) diyor ki:

"Biz zekat-ı fıtri yiyecekten veya arpadan veya hurmadan veya kurutulmuş yoğurttan veya kuru üzümden bir sa' olarak çıkartıp (muhtaçlara verirdik)."

[150]

Diğer bir rivayette ise, Ebu Said'in (r.a.) şöyle dediği tesbit edilmiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz aramızda iken biz zekat-ı fıtri taamdan bir sa' veya hurmadan bir sa' veya arpadan bir sa' veya kuru üzümden bir saf veya kurutulmuş yoğurttan bir saf çıkartıp (verirdik). Bizim bu şekil çıkarıp vermemiz Muaviye'nin Medine'ye gelmesine kadar sürdü. O şöyle dedi: "Ben Şam buğdayının iki müddünü bir sa' hurmaya muadil görüyorum!" Böylece halk onun bu sözüyle amel etmeye başladı. Ben ise öteden beri neden ne kadar çıkartıp veriyordumsa yine öyle vermeye devam ettim." [151]

Nesai ise Ebu Said'in (r.a.) şöyle dediğini nakletmiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz sadaka-i fıtri taamdan bir sa' veya arpadan bir sa' veya hurmadan bir sa' veya kurutulmuş yoğurttan bir sa' farz kıldı."

Böylece fıtr konusunda "ekıt" yani kurutulmuş yoğurdun da asıl olduğu anlaşılıyor.

Darekutni'nin İbn Uyeyne tarikiyle Ebu Said'den yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle dediğini nakletmiştir:

"Biz, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında (sadaka-i fıtr olarak) sadece undan bir sa' veya hurmadan bir saf veya sülttan bir sa' (buğdaya benzer bir tür arpa), veya kuru üzümden bir sa' veya arpadan bir sa' veya kurutulmuş yoğurttan bir sa' çıkartıp (verirdik)."

Bunun üzerine İbnü'l-Medînî, Süfyan b. Uyeyne'ye diyor ki:

"Hiç kimse bu konuda undan söz etmiyor." Süfyan b. Uyeyne şu cevabı veriyor:

"Hayır, un da bu konu içindedir, yani sadaka-i fıtrda asıl olan maddelerden biridir."

Bu rivayetle ihticac eden Ahmed b. Hanbel, undan sadaka-i fıtr verileceğini belirtmiştir.

İbn Ömer (r.a.) diyor ki:

"Şüphesiz Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz sadaka-i fıtrin insanlar henüz (bayram) namazına çıkmadan önce ödenmesini emretti."[152]

İbn Abbas (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, sadaka-i fıtri oruçluyu boş ve anlamsız söz ve davranışların (kir ve pasından) arındırmak, haya dışı şeylerin (is ve izinden) temizlemek ve miskinlere taam olmak üzere farz kıldı. Artık kim onu (bayram) namazından önce verirse, o makbul bir sadaka olur; kim de (bayram) namazından sonra verirse, o sadece sadakalardan bir sadaka olur." [153]

İshak b. Süleyman er-Râzî anlatıyor:

"Malik b. Enes'e: "Ya Eba Abdillah! dedim. Peygamber (s.a.v.) Efendimizin sa'ının miktarı ne idi?" Cevap verdi:

"Irak rıtlıyla beş rıtl ve bir de rıtlın üçte ikisi idi. Bunun bu kadar olduğunu ben takdir ettim." Bunun üzerine ona dedim ki:

"Ya Eba Abdillah! Sen kavmin şeyhine, ileri gelen fakihine muhalefet etmiş oldun" O da bana:

"Sözünü ettiğin şeyh kimdir?" diye sordu. Ben de:

"Ebu Hanife'dir. O, bir sa'ın sekiz rıtl olduğunu söylemiştir." Bunun üzerine İmam Malik fazlasıyla öfkelendi ve sonra yanında oturanlara şöyle seslendi:

"Sen dedene ait sa'ı, sen amcana ait sa'ı, sen de nenene ait sa'ı getir!" Böylece birçok sa' (sa' miktarı ölçek) biraraya toplanmış oldu. Sonra İmam Malik o sa'ları getirenlere sordu:

"Bunlar hakkında hafızanızda ne gibi bilgi var?" Onlardan biri şöyle dedi:

"Babam, kendi babasından naklen bana haber verdi ki, dedem, Peygamber (s.a.v.) zamanında sadaka-i fıtri bu sa' ile verirmiş." Bir diğeri şöyle dedi:

"Babam, kendi kardeşinden naklen bana şöyle haber verdi:

"O, Peygamber (s.a.v.) zamanında bu sa' ile fıtrayı verirmiş." Bir üçüncüsü ise şöyle dedi:

"Babam kendi anasından rivayetle bana şu haberi verdi: Annem fıtrayı bu sa' ile Peygamber, (s.a.v.) Efendimize teslim edermiş..."

Bunun üzerine İmam Malik devamla şöyle dedi:

"İşte ben bu sa’ların her birini beş rıtl ve bir de bir rıtlın üçte ikisi olarak hesaplayıp takdir ettim."[154]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İhticac Ve İstidlalleri

a) Hanefilere göre: Sadaka-i fıtr (fitre) her hür olan müslümana, asıl ihtiyacından fazla nisaba malik olduğu takdirde vaciptir. Bunun nisabında nema (artma ve çoğalma) itibar edilmez. Kurbanın vücubu ile akrabaya nafaka da aynı nisaba bağlı bulunuyor.

Sadaka-i fıtri, sadece şu dört maddeden vermek vaciptir: Buğday, arpa, hurma ve kuru üzüm.

Buğdaydan yarım sa', diğerlerinden birer sa' verilir. Aynı zamanda buğday ve arpa unundan da verilebilir. Bunlardan aynen verilebileceği gibi, kıymetleri takdir edilerek nakit olarak da verilebilir.

Bir sa', Bağdad rıtlıyle yirmi estardır. Estar ise dört buçuk miskaldır.[155]

Sadaka-i fıtrin vücup vakti, bayram günü fecr-i sadık doğunca başlar. O bakımdan fecirden önce ölen kimsenin fitresi gerekmez; ama fecirden önce doğan veya İslama giren kimse için gerekir. Bununla beraber bayramdan bir gün veya birkaç gün önce vermekle bu vücup yerine gelmiş olur.[156]

b) Şafiilere göre: Ezher olan kavle göre, bayramın ilk gecesi vacip olur. Böylece güneş battıktan sonra ölen kimsenin fitresi çıkartılıp verilir; ama sözü edilen vakitte doğan çocuğun fitresi gerekmez. Bayram namazından sonraya geciktirilmemesi sünnettir. Bayram gününden sonraya bırakmak ise haramdır.

Kafir kimsenin fitre vermesi gerekmez; ancak müslüman kölesi ve müslüman yakını varsa, onların fitresini vermesi gerekir. Kölenin de fitre vermesi gerekmez. Bayram gecesi ve bayram günü kendisinin ve nafakası vacip olanların nafakasından fazla bir yiyecek maddesi olmayan kimsenin fitre vermesi gerekmez. Aynı zamanda fitre olarak verilecek nisbetin, kişinin evinden, muhtaç olduğu hizmetçisinden fazla olarak artması şarttır.

Fitre verilen maddenin cinsi, üşür kapsamına giren şeylerdir. Aynı zamanda kurutulmuş yoğurttur. Bunlardan beldenin kut'u [157] ana gıda ve geçim maddesi hangisi ise ondan vermesi vacip olur.[158]

Kut niteliğinde olan maddeden bir şa' verilir. Bir sa', 693 dirhemdir ve böylece bir sa', iki kilo ikiyüz yirmibeş gram eder.[159]

c) Hanbelilere göre: Sadaka-i fıtr, müslüman olup bir gün ve bir gecelik yiyeceğinden fazla gıda maddesi bulunan kimseye farzdır. Aynı zamanda kişinin hem kendi fitresini, hem de nafakası kendisine vacip olan yakınlarının ve çocuklarının fitresini vermekle mükelleftir.

Sadaka-i fıtr, kut olarak belirlenen maddeden, ister buğday, ister arpa, ister hurma ve üzüm olsun bir sa' verilmesi gerekir. Kut olarak kurutulmuş yoğurtla geçinenler fitrelerini bu maddeden verirler. Aynı zamanda buğday ve arpa unundan da verilebilir. Kut olarak belirlenen maddelerin kendisi değil kıymetini takdir edip vermek caiz değildir.

Bayram namazına çıkmadan önce fitreyi vermek müstehabdır. Vücup vakti ise, ramazanın son günü güneş batınca başlar. Güneş batmadan önce doğan çocuğun ve İslama giren gayr-i müslimin fitre vermesi vacip olur. Güneş battıktan sonra ise vacip olmaz.

Bununla beraber fitreyi henüz vücup vakti girmeden bir, iki gün önce vermekle farz yerine gelmiş olur.[160]

d) Malikilere göre: Sadaka-i fıtr hür olup ödeme imkanı bulunan her müslümana vaciptir. Kendi kut'undan ve nafakası, kendisine gerekli olan yakınlarının nafakasından fazla bir miktar elinde bulunuyorsa, o takdirde vermesi vacip olur. Ancak bu fazlalığın sırf bayramın birinci gününün kut'undan arta kalan nisbet olması söz konusudur.

Sadaka-i fıtır, kut olarak kullanılan şu dokuz maddeden verilir:

"Buğday, arpa, buğdaya benzer bir tür arpa, darı, çavdar, pirinç, hurma, kuru üzüm, kurutulmuş yoğurt, kurutulmuş süt...

Bayram günü fecir doğunca fitrenin vücup vakti girmiş olur. Bayram namazından önce verilir. Bununla beraber bayramdan bir, iki gün önce vermek de kafi gelir, iki günden önce vermek ise, caiz değildir.[161]

Sözü edilen maddelerden kut olarak hangisi kullanılıyorsa, ondan bir sa' olarak çıkartılıp verilmesi gerekir.

Tahliller

919 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve ihticaca salihtir. Sadaka-i fıtrin farziyetine delalet etmektedir. Ancak İmam Ebu Hanife bunu vücuba hamletmiştir. .

922 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir. İmam Şafii bayram namazına çıkmadan önce verilmesini istihbab anlamına hamletmiştir.

Çıkarılan Hükümler:

1- Sadaka-i fıtr vacip veya farzdır. Davud ez-Zahiri'ye göre, müekked sünnettir.

2- Sadaka-i fıtr'ın farz olduğunu belirtenlerin tesbit ve ictihadı ağırlık kazanmıştır.

3- Sadaka-i fıtr yılda bir defa ramazandan ramazana verilir.

4- Bayram sabahı fecrin doğmasıyla farziyeti tahakkuk eder.

5- Bayram namazından önce verilmesi sünnet veya müstehabdır.

6- Bayramdan bir, iki gün önce verilmesinde bir sakınca yoktur.

7- İmam Malik'e göre, iki günden daha fazla bir süre önce verilmesi caiz değildir.

8- Sadaka-i Fıtr, asıl ihtiyaçtan fazla nisaba ulaşan nakit veya gayr-i menkulden verilmesi gerekir.

9- Müctehidlerin bir kısmına göre, asil ihtiyacından sonra bir günlük ve bir gecelik nafakası olan kimsenin vermesi gerekir. Birincilerin görüş ve ictihadı daha sahih ve isabetli kabul edilmiştir.

10- Asıl ihtiyacından fazla nisap miktarı varlığı olan kimse hem kendinin, hem de nafakası kendi üzerine gerekli olan yakınlarının fitresini vermekle yükümlüdür.

11- Sadaka-i Fıtr, fakir ve muhtaçların hakkıdır.

12- Vaktinde ödenmeyen sadaka-i fıtr kişinin üzerinde borç olarak kalır.

13- Sadaka-i fıtr, buğday arpa, hurma ve kuru üzümden verilir. Ancak Ebu Hanife'ye göre, bu dört maddeden biri verilebileceği gibi, bunların kıymeti takdir edilerek de verilebilir.

14- Diğer imamlara göre, bu dört maddeye kurutulmuş yoğurt, darı ve benzeri maddeler de dahildir.

15- İmam Ebu Hanife'ye göre, buğdaydan yarım sa', diğerlerinden bir sa’ verilmesi gerekir. Diğer imamlara göre hepsinden de birer sa' verilmesi gerekir. Şöyle ki: Beldenin kut'u, yani ana gıda maddesi buğday ise, ondan, hurma veya kuru üzüm, ya da kurutulmuş yoğurt ise ondan verilmesi daha uygundur. Buğday, arpa ve benzeri hububatın unundan da verilebilir.

---

[1] Buhari, zekat: 41, 63, meğazi: 60, tevhid: 1, Müslim, iman: 29, 31, Ebu Davud, zekat: 5, Tirmizi, zekat: 6, Nesai, zekat: 46, İbn Mace, zekat: 1, Daremi, zekat: 1, 9, Ahmed: 1/233.

[2] Buhari, zekat: 1, murteddîn: 3, istisna': 2, Müslim, iman: 32, Ebu Davud, zekat: 1, Tirmizi, iman: 1, Nesai, zekat: 3, cihad: 1, Ahmed: 1/11, 19, 36, 48, 2/423.

[3] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 2/2, 3'den özetlenerek.

[4] Mecmeu'l-Enhür: 1/192, 193.

[5] Şeyhülislam Zekeriya el-Ansari, Minhacü't-Talibin: 29.

[6] Muvafakuddin İbn Kudamî, eş-Şerhül-Kebir: 2/436-440.

[7] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l- Arbaa: 1/591.

[8] Buhari, Ebu Davud/zekat: 5. Nessi/zekat: 5, 10. Ahmed: 1/100, 102, ,110,119

[9] Ebu Davud/zekat: 5/12. Nesai/zekat: 8. Ahmed: 5/230, 233, 240, 248, ' 288

[10] Ebu Davud/zekat: 5, 12. Nesai/zekaî: 8. Ahmed: 5/230, 233, 240, 248, 288.

[11] Mecmeu'l-Enhür: 1/197-200.

[12] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac Ala Metni'l-Minhac: 116-119'dan özetlenerek.

[13] Bilgi için bak: İbn Kudame, el-Muğni: 2/439-472.

[14] Bilgi için bak: Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 2/306- 314.

[15] Bilgi için bak: Zadü'l-Mead, zekat bahsi

[16] Şevkani, Neylü’l-Evtar: 4/149.

[17] Zehebi, Mizanü'l-İ’tidal: 1/514, 1918 nolu Hasan.

[18] Nesai, zekat: 12. Ahmed: 4/315.

[19] Nesai, zekat: 12, Ebu Davud, zekat: 5, Ahmed: 4/315.

[20] Müsned-i Ahmed: 5/142.

[21] Müslim, zekat: 9, Ebu Davud, zekat: 11, Nesai, zekat: 16, 17, İbn Mace, zekat: 15, Ahmed: 2/249, 279, 470, 477.

[22] Buhari, Müslim, Müsned-i Ahmed, Neylü'l-Evtar: 4/153.

[23] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/35.

[24] Kasani, Bedayiu's-Sanayi’:1/34.

[25] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 1/34.

[26] Ebu Yahya Zekeriya Ensari, Fethü'l-Vehhab: 1/102.

[27] İbn Kudame, el-Muğni: 2/491'den özetlenerek.

[28] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/596.

[29] Tirmizi, zekat, Ebu Davud, zekat: 5, 11, Nesai, zekat: 18, İbn Mace, zekat: 4, 15, Daremi, zekat: 7, Ahmed: 1/18,92, 113, 121, 132, 145, 146, 148.

[30] Müsned-i Ahmed, Nesai.

[31] Müslim, zekat: 3, 6, Ebu Davud, zekat: 2, Nesai, zekat: 5, 18, 23, 24, İbn Mace, zekat: 6, 9, Daremi, zekat: 11, Taberani, zekat: 1, 2, Ahmed: 2/402, 403, 3/6, 30, 45, 49.

[32] Ebu Davud.

[33] el-Mevsalî, el-İhtiyarli-Ta'lîli'l-Muhtar: 1/110, 111.

[34] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 124.

[35] Müslim, zekat: 8, Ahmed: 3/341.

[36] Buhari, zekat: 55, Müslim, zekat: 8, Ebu Davud, zekat: 5,12, Tirmizi, zekat: 14, Nesai, zekat: 25, İbn Mace, zekat: 17, Daremi, zekat: 29, Ahmed: 1/ 145, 3/341, 353, 5/233.

[37] Müslim, zekat: 3, 6, Ebu Davud, zekat: 2, Nesai, zekat: 5, 18, 23, 24, İbn Mace, zekat: 6, 9, Daremi, zekat: 1, 2, Ahmed: 2/402 ,403, 3/16, 20, 45,

59, 73, 74, 79, 86.

[38] Sünen-i Esrem, Neylü'l-Evtar: 4/159.

[39] Ebu Davud, büyû’: 35, İbn Mace, zekat: 18, Taberani, müsakai: 1, 2, Ahmed: 2/24, 226, 367, 6/163.

[40] Tirmizi, zekat: 17, İbn Mace, zekat: 18.

[41] Tirmizi, zekat: 17, Nesai, zekat: 100.

[42] Ebu Davud, zekat: 17, Nesai, zekat: 27, Taberani, zekat: 34.

[43] Bilgi için bak: Kasani, Bedayiu's-Sanayi’: 2/53, 56, Mecmeu'l-Enhür: 1/215.

[44] Bilgi için bak: Ebu Zekeriya Yahya Nevevi, Minhacü't-Talibin: 27.

[45] Bilgi için bak: İbn Kudame, el-Muğni: 2/548-550.

[46] Bilgi için bak: Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/294.

[47] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa, 1/619.

[48] Zehebi, Mizanü'l-İ’tidal: 2/317, 3092 nolu Sakar.

[49] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/160.

[50] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 2/438, 4376 nolu Abdullah.

[51] İbn Mace, zekat: 20, Ahmed: 4/236.

[52] İbn Mace, zekat: 20, 21.

[53] Ebu Davud, zekat: 13, Nesai, zekat: 29.

[54] Mecmeu'l-Enhür: 1/217.

[55] Bilgi için bak: Ebu Zekeriya Nevevi, Minhacü’t-Talibin: 28.

[56] İbn Kudame, el-Muğni: 2/577, 578.

[57] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 4/164.

[58] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 2/310, 3872 nolu Sadaka.

[59] Bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ’tidal: 4/193, 8810 nolu Münir.

[60] Buhari, zekat: 66, diyat: 28, 29, musakat: 3, Müslim, hudud: 45, 46, Ebu Davud, diyat: 27, Tirmizi, zekat: 16.

[61] Ebu Davud, imaret: 36, Taberani, zekat: 8, Ahmed: 1/306.

[62] el-Fıkhu Ala’l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/614.

[63] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/615.

[64] el-Fıkhu Alal-Mezahibi'l-Arbaa: 1/614.

[65] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/613.

[66] Buhari, zekat: 20.

[67] Şafii, Buhari, kendi tarihinde.

[68] Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, İbn Mace, Daremi, zekat: 12.

[69] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 2/33.

[70] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 2/51.

[71] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/170.

[72] Şevkani, Neylül-Evtar: 4/169.

[73] Bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ’tidal: 1/513-515, 1918 nolu Hasan.

[74] Bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ’tidal: 4/180, 8757 nolu Mendel.

[75] Geniş bilgi için bak: Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/284.

[76] Tirmizi, zekat: 21.

[77] Ebu Davud, İbn Mace, zekat: 41.

[78] Sünen-i Esrem, Neylü'l-Evtar: 4/170.

[79] Ebu Davud, İbn Mace, zekat.

[80] Feteva-yi Hindiyye: 1/190.

[81] Abdurrahman b. Muhammed (Buğyetü'l-Müşterşidin): 1/105.

[82] İbn Kudame, el-Muğni: 2/531, 532.

[83] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/286, 287.

[84] Bilgi için bak: Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 1/263, 264, 996 nolu Esas.

[85] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/170.

[86] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/171.

[87] Tevbe: 9/60.

[88] Bakara: 2/273.

[89] Buhari, zekat: 53, tefsir: 2, 48, Müslim, zekat: 101, 102.

[90] Ebu Davud, zekat: 26, Tirmizi, zekat: 23, İbn Mace, ticaret: 25, Ahmed: 3/ 114, 127.

[91] Ebu Davud, zekat: 24, Tirmizi, zekat: 23, Nesai, zekat: 90, İbn Mace, zekat: 26, Daremi, zekat: 15, Ahmed: 2/164, 192, 5/326.

[92] Ebu Davud, zekat: 24, Nesai, zekat: 91, Ahmed: 1/202, 4/224, 5/290, 362.

[93] Kasani, Bedayi': 2/43.

[94] Kasani, Bedayi': 2/43'den özetlenerek.

[95] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/625.

[96] İbn Kudame, el-Muğni: 2/526, 527, Ebu Davud.

[97] İbn Kudame, el-Muğni: 2/527.

[98] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/297-299'dan özetlenerek.

[99] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/179.

[100] Bilgi için bak: Mizanü'l-İ'tidal: 2/62, 2816 nolu Reyhan.

[101] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/179.

[102] Müslim, zekat: 12, Ebu Davud, zekat: 28, imaret: 10, Nesai, zekat: 94, Ahmed: 1/52.

[103] Müslim, zekat: 167, Ahmed: 4/166.

[104] Ebu Davud, imaret: 10.

[105] Mecmeu'l-Enhür Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/220.

[106] Bilgi için bak: el-Ümm: 2/58.

[107] İbn Kudame, el-Muğni: 2/517, 518'den özetlenerek.

[108] Abdurrahman el-Ceziri, el Fıkhu Ala'l mezahibi'l-Arbaa: 1/623'den özetlenerek.

[109] Bilgi için bak: Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/186.

[110] Bilgi için bak: C. Yıldırım, Kaynaklarıyla İslam Fıkhı: 2/173.

[111] Sahih-i Müslim, zekat: 139.

[112] Müsned-i Ahmed: 7108 İsnad-ı sahih ile...

[113] Buhari, cumua: 29, humus: 19, fezail-i ashab: 9. Ahmed: 3/57, 76, 246.

[114] el-Cami'u li-Ahkami'l-Kur'an: 8/179, 180.

[115] Bilgi İçin bak: Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla İslam Fıkhı: 2/174-706.

[116] Buhari, zekat: 49.

[117] Darekutni, Müsned-i Ahmed: 4/299.

[118] Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesai, nikah: 5, cihad: 12, İbn Mace, ıtk: 3.

[119] Ebu Davud, zekat: 26, Tirmizi, zekat: 23, İbn Mace, ticaret: 25, Ahmed: 3/ 114, 127.

[120] Müslim, zekat: 109, Ebu Davud, zekat: 26, Nesai, zekat: 80, Daremi, zekat: 37, Ahmed: 3/477, 5/60.

[121] Mecmeu'l-Enhür: 1/221.

[122] İbn Kudame, el-Muğni: 2/705'den özetlenerek.

[123] Abdurrahman, Buğyetü'l-Müsterşidîn: 105.

[124] Ebu Davud, Zekat: 25, İbn Mace, Zekat: 27, Taberani, Zekat: 29; Ahmed: 3/59.

[125] Buhari, Ta'likan.

[126] Müsned-i Ahmed, Ebu Davud, Menasik: 79.

[127] Ebu Davud, menasik: 79, 80.

[128] Haşiyetü't-Tahtavi: 392, Bedayiu's-Sanayi': 2/46.

[129] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 1/67, 225 nolu İbrahim.

[130] Buhari, zekat: 60, cihad: 188, Daremi, zekat: 16, Ahmed: 2/409, 44/4, 476.

[131] Tirmizi, zekat: 25, 60, Nesai, zekat: 97, Ahmed: 4/186.

[132] Buhari, zekat: 61, İbn Mace, libas: 25, Müslim, zekat: 169, hayz: 101, 102, Nesai, feri': 4, Ahmed: 6/429, 430.

[133] Buhari, Müslim: Ümmü Atıyye'den.

[134] Kasani, Sedayiu's-Sanayi': 2/49'dan özetlenerek.

[135] Abdurrahman, Buğyetü'l-Müsterşidîn: 106, 107'den özetlenerek.

[136] İbn Kudame, el-Muğni: 2/519'dan özetlenerek.

[137] Bilgi için bak: Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/193.

[138] Bilgi için bak: Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/195.

[139] Buhari, zekat: 61, 62, hibe: 7, nikah: 18, talak: 14, 17, feraiz: 19.

[140] Buhari, hibe: 30, cihad: 137, fezail-i ashab: 56. Müslim, hibat: 2, 4.

[141] Buhari, hibe: 30, cihad: 137, fezail-i ashab: 56, Müslim, hibat: 2, 4. Ebu Davud, zekat: 10, adahî: 20, Tirmizi, zekat: 32, Nesai, zekat: 100, İbn Mace, sadakat: 2, Ahmed: 2/7, 50.

[142] Buhari, hayz: 6, Müslim, iman: 132, lydeyn: 4, zekat: 46, 47, Tirmizi, zekat: 12, iman: 6, Nesai, zekat: 82, İbn Mace, fiten: 19, Daremi, zekat: 23, Ahmed: 1/376, 6/423.

[143] Müsned-i Ahmed, İbn Mace, Tirmizi.

[144] Buhari, nefakat: 2, Müslim, zekat: 95, Ebu Davud, zekat: 39, Nesai, zekat: 6, 53.

[145] Mecmeu'l-Enhür: 1/224.

[146] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/199.

[147] İbn Kudame, el-Muğni: 2/513.

[148] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/298'den özetlenerek.

[149] Buhari, zekat: 70, 71, 78, Müslim, zekat: 12, 13, 16, Ebu Davud, zekat: 18, İbn Mace, zekat: 21, Daremi, zekat: 27.

[150] Buhâri/, zekat: 73, Tirmizi, zekat: 35, Nesai, zekat: 33, 38, İbn Mace, zekat: 21, Ahmed: 6/347, 359.

[151] Nesai, zekat: 31, 33, Ahmed: 2/102, 137.

[152] Buhari, zekat: 74, 76, Müslim, zekat: 15, 22, 23, Ebu Davud, zekat: 19, 20, İbn Mace, zekat: 21, Ahmed: 2/21.

[153] Ebu Davud, zekat: 18, İbn Mace, zekat: 61.

[154] Darekutni, Neylü'l-Evtar: 4/207.

[155] Bir miskal, birbuçuk dirhem ve 4.8 gramdır. Böylece bir sa' yaklaşık ola rak üç kilo altıyüz küsur gram eder.

[156] Fetevay-i Hindiyye: 1/191, 192'den özetlenerek.

[157] Beldenin temel gıda maddesi.

[158] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 129, 130'dan özetlenerek.

[159] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 130.

[160] İbn Kudame, el-Muğni: 2/645-680’den özetlenerek.

[161] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Ârbaa: 1/629, 630'dan özetlenerek.

4- ORUÇ

Oruç ibadeti, İslamın beş şartından biridir. Farziyeti kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur. Terki büyük günah, inkarı küfürdür.

Bu ibadetin, hicretin ikinci yılında Medine'de farz kılındığı kesindir.

Oruç, bizden önceki semavi din saliklerine de farz kılınmış bir ibadettir. Ancak onlara bunun ne ölçüde ve muhtevada farz kılındığını bilmiyoruz. Bu konuda birtakım zayıf rivayetler varsa da, tarihi gerçeği yansıtır mahiyette değildir. Kur'an-ı Kerim'de oruç ibadetinin bizden önceki ümmetlere de farz kılındığı şöyle açıklanmaktadır:

"Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de sayılı günlerde farz kılındı. Ola ki korunup sakınırsınız."[1]

Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz de bu konuda şöyle buyurmuştur:

"İslam beş (esas) üzerine kurulmuştur; Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed (s.a.v) in Allah'ın Rasulü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, ramazan orucunu tutmak ve haccetmek."[2]

Elimizdeki tevrat nüshalarında orucun farsiyetine delalet eden açık bir belge yoksa da orucu ve bu ibadeti yerine getirenler hakkında bir takım övgüler vardır. Musa peygamber'in 40 gün oruç tuttuğu rivayetler arasında geçmektedir.

İncil'de de orucun farziyetini açıklayan bir belge mevcut değildir. Zekeriya bölümünde onun beşinci ayda perhiz etmesinden söz edilir. Matta İncil'i 6/16 bölümünde oruçla ilgili şu sözler yer almaktadır: "Ve oruç tuttuğunuz zaman, ikiyüzlüler gibi surat asmayın; zira onlar oruç tuttuklarını insanlar görsünler diye suratlarını asarlar."

Şüphesiz oruç, namaz gibi hayatı disipline eden önemli bir ibadettir. Allah'ın hoşnutluğuna erişmek, O'na yakın olmak için insanın kendi iradesini ölçülü ve anlamlı biçimde kullanarak yemek, içmek ve benzeri ihtiyaçları yerine getirmekten belli bir süre nefsini alıkoyması, bir bakıma melekleşmeğe yönelmesidir. Bu nedenle diyebiliriz ki oruç, irademizin en büyük terbiyecisi, vicdanımızın en usta geliştiricisidir.

Orucun diğer faydaları:

a) İradeyi kuvvetlendirir, dayanma gücünü artırır.

b) Nefsi terbiye edip disiplin altına alır.

c) Sıkıntı ve açlığa katlanma alışkanlığını doğurur ve geliştirir.

d) Fakir ve muhtaçları, aç ve perişan durumluları hatırlatır; onlara ilgi duyma idrakini uyandırır.

e) Hayatın yeme, içme ve benzeri ihtiyaçları yerine getirmekten ibaret olmadığını, insanın daha yüksek ve kalıcı amaçlar için yaratıldığını kalp ve kafaya işler.

Oruç ile çevirisini yaptığımız "siyam"ın biri sözlük, diğeri ıstılahı olarak iki manası söz konusudur. Nevevi Müslim'in şerhinde, Hafız İbn Hacer, el-Fetih'te bu kelimeyi belirtilen düzeyde şöyle açıklamışlardır:

Siyam, lügatte: İmsak anlamına gelir. Şeriatte ise, özel şartlara göre özel bir zaman parçası içinde ve özel (belirlenmiş) şeylerden sakınıp uzak kalmaktır.

Özel şartlar, orucun vücubunun şartlarını ve ona ehil olma düzeyinde bulunmaya delalet eder. Özel zaman, kameri aylardan Ramazan'a delalet eder. Özel şeyler ise, şeriatın belirlediği yiyecek, içecek maddelerinden sakınmayı ve cinsel ilişkide bulunmamayı içermektedir.

Ramazan Ve Bayramın Sübutuyla İlgili Şahitlik

İslam dini, her konuda olduğu gibi, Ramazan'ın ve bayramın sübutunda da birtakım kolaylıklar getirmiş ve müslümanlara sıkıntı, zorluk getirecek teferruattan kaçınmıştır. O bakımdan gerek ramazan'ın, gerekse Ramazan Bayramı'nın sübutu konusunda hilalin çıplak gözle görülmesini şart koşmuş hava kapalı veya sisli bulunduğu dönemlerde Şaban ve Şevval'in otuz gün olarak tamamlanması söz konusudur.[3] Ayrıca gece ile gündüzün anormal şekilde uzun olduğu bölgelerle, yılın çoğunda bulutlu, sisli geçen yerlerde hesaba baş vurulması ve gece ile gündüzü normal, seyreden ülkeye göre ayarlanması emredilmiştir.

Şüphesiz ramazan ve bayramın sübutu için güvenilir şahide ihtiyaç vardır. Ancak hangi durumlarda kaç şahidin şehadetine itibar edilir? Bu konuda ilgili hadisleri ve müctehid imamların ictihad, istinbat ve ihticaclarını getirdiğimizde sorunun cevabı ortaya çıkmış olur.

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Ömer (r.a) dan yapılan rivayete göre adı geçen diyor ki:

"İnsanlar hilali görmeye çalışıyordu. Bunun üzerine Rasulüllah'a (s.a.v) hilali gördüğümü haber verdim. Efendinimiz (benim bu şehadetim üzerine) oruç tuttu ve insanlarada emretti."

İkrime'nin yaptığı rivayete göre, İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir:

"Bedevilerden bir adam, Peygamber (s.a.v) Efendimize gelerek dedi ki:

"Doğrusu ben hilali gördüm, (yani Ramazan hilalini." Bunun üzerine efendimiz ona:

"Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ediyor musun?" diye sordu. O da:

"Evet" diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v) ona:

"Muhammed'in Rasulüllah olduğuna şehadet ediyor musun?" diye sordu. O da:

"Evet" diye cevap verince, Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz Bilal'e seslendi:

"Ya Bilal! Yarın oruç tutmaları için insanlara (ramazanın başladığını) duyur."[4]

Rebi'î b. Hıraş'ın peygamber (s.a.v) in eshabından yaptığı rivayete göre, o sahabi şöyle demiştir:

"İnsanlar, Ramazan'ın son günü hakkında (farklı görüş ortaya koydu). Bu sırada iki tane bedevi gelip peygamber (s.a.v) efendimizin huzurunda dün akşam hilali gördüklerine dair şehadette bulundu. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz, insanlara iftar etmelerini emretti." [5]

Abdurrahman b. Zeyd b. el-Hattabî, şek gününde (ramazan veya bayram olup olmadığı hakkında) insanlara hitapta bulundu ve bu arada şöyle dedi:

"Haberiniz olsun ki, ben, Rasulüllah'ın (s.a.v) eshabıyla oturdum ve onlardan (bu konuyu) sordum. Onlar da Rasulüllah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğunu bana anlattılar:

"Hilali görünce oruç tutun ve yine hilali görünce iftar edin; ona göre ibadetinizi sürdürün. Hava size kapalı, sisli olursa, onu otuz gün olarak

tamamlayın. Eğer müslümanlardan iki şahit (hilali gördüklerine dair) şehadette bulunursa, o takdirde oruç tutun ve iftar edin."[6]

Mekke emiri el-Haris b. Hatıb (r.a) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Peygamber (s.a.v) Efendimiz hilali gördüğümüzde ona göre ibadeti yapmamızı bize tenbih buyurdu. Göremediğimiz takdirde, adil iki şahit şehadet ettiği takdirde, ona göre ibadeti yerine getirmemizi emretti."[7]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: el-Hasan'ın yaptığı rivayette, İmam Ebu Hanife bu konuda şöyle demiştir: "Ramazan ve bayram hilalinin sübutunda adil bir kişinin şehadeti kabul olunur."

Hava kapalı olduğu takdirde Şaban ayı otuz olarak tamamlanır. Aynı şekilde ramazanın son gününde hava kapalı olursa, ramazan da otuz gün olarak tamamlanır.

Hanefilerden bir kısmına göre, hava açık olduğu takdirde, her cami ve mescidden bir, iki adamın şehadette bulunması söz konusudur.

el-Hasan'ıri görüş ve rivayeti, hilal'i görmenin ihbar babına girmesiyle ilgili olup şehadet babıyla ilgili değildir. Hava bulutlu olduğu takdirde bir adamın şehadeti yeterli kabul edilir. Çünkü ihbar (haber verme) de sayı şart değildir; ama şahitlikte sayı şarttır. Böylece diyanat hususunda bir kişinin haber vermesine itibar edilir. Mesela mevcut suyun temiz veya necis olduğu hakkında bir kişinin haberi yeterli sayılır. Ancak hilalin sübutu konusunda o kişinin adil olması şarttır.[8]

Böylece İmam Ebu Hanife ile İmam Hasan 935 nolu İbn Ömer hadisiyle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.

b) Şafiilere göre: Kâsânî bu konuda İmam Şafii'den iki kavi rivayet edildiğini; bir kavline göre, adil bir adamın şehadetinin kabul edileceği,

diğer kavline göre iki adamın şehadetinin kabul edileceğini belirtmiştir.[9]

el-Ğamravî bu konu hakkında şu bilgiyi vermiştir:

"Ramazan orucu, şaban ayının otuz gün olarak ikmaliyle veya hilalin görünmesi ve bunun adil bir adamın veya iki adamın görmesinin sübutuyla vacip olur. Bir adamın şehadetinin kabul olunması için onun adil olması şarttır. Aynı zamanda o kimsenin köle ve kadın olmaması söz konusudur."

c) Hanbelilere göre: Müslüman halkın Şaban'ın otuzuncu akşamı (yani yirmi dokuzunu otuzuna bağlayan gece) hilali görmeye yönelmeleri ve böylece kendilerini ihtilaftan uzak tutmaları müstehabdır.[10]

Ramazan hilali hakkında adil bir adamın şehadeti kabul olunur, ama diğer ayların hilalini tesbitte bir adamın şehadeti kabul olunmaz, şehadette bulunanların iki adam olması gerekir.

Böylece ramazan hilali hakkında adil bir kimsenin şehadeti kabul edilir ve ora halkının ona uyarak oruç tutması gerekir. Ancak İmam Ahmed, bu konuda haber verenlerin iki adam olması daha uygundur demiştir.[11]

Hanbeliler bu konuda İbn Abbas (r.a) dan rivayet edilen 936 nolu hadisle istidlal etmişlerdir ki bu rivayeti İkrime, İbn Abbas'dan nakletmiştir.

d) Malikilere göre: İmam Malik'e göre, Ramazan hilali konusunda ancak iki kimsenin şehadeti kabul edilir, bir kimse bu hususta yeterli değildir. İmam el-Leys, Evzai, İshak ve aynı ekole dahil olanlar da bu görüş ve ictihaddadırlar. Bunlar Zeyd b. el-Hattab rivayetiyle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.[12]

Nitekim Sahnûn'un İbn Kasım'dan yaptığı rivayete göre:

"Hilal'i gördüğünü söyleyen bir kişinin şehadetini İmam (yetkili emir veya kadı) reddedebilir mi?" sorusuna İbn Kasım şu cevabı vermiştir:

"Evet... Bu, İmam Malik'in kavlidir." Peki hilali yalnız başına gören adamın, imamın onun şehadetini reddetmesine rağmen o gün oruç tutması gerekir mi? sorusuna İbn Kasım yine "Evet..." diye cevap vermiş ve bunun İmam Malik'in kavli olduğunu söylemiştir.[13]

Böylece üç mezhebe göre, Ramazan hilali hakkında adil bir adamın şehadeti kabul edilir. İmam Malik'e göre kabul edilmez.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

935 nolu İbn Ömer hadisini aynı zamanda Daremî, İbn Hibban tahric etmiş; Hakim, Beyhaki ve İbn Hazm sahihlemişlerdir. O bakımdan istidlal ve ihticaca salih görülmüş, İmam Malik dışında kalan müctehid imamların çoğu onunla amel edilmeyi uygun görmüşlerdir.

936 nolu İkrime'nin İbn Abbas (r.a) dan yaptığı rivayeti aynı zamanda İbn Hibban, Darekutni ve Hakim tahric etmişlerdir. Tirmizi bu hadisin mürselen rivayet edildiğini belirtmiştir. Nesai de bunun "evla bi's-sevab" olduğuna dikkat çekmiştir.[14]

Bu babda Darekutni ve Taberani İbn Abbas (r.a) ile İbn Ömer (r.a) den Tavus tarikiyle bir rivayet yapmışlardır. O da şöyledir:

"Medine'de hazır bulunduğum bir sırada İbn Abbas ile İbn Ömer de (Allah ikisinden de razı olsun) orada idiler. Bir adam yanımıza geldi ve ramazan hilalini gördüğüne şehadet etti. İbn Abbas ile İbn Ömer onun şehadetinden sordular ve uygun kabul edilmesini emrettikten sonra şöyle dediler: "Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz, ramazan hilalini görme hususunda bir adamın şehadetini kabul edip uygun görürdü, ama iftar, yani ramazanın bitip şevval ayına girildiği hakkında hilali görme hususunda ancak iki adamın şehadetini kabul ederdi."

Darekutni bu rivayet üzerinde durarak şöyle demiştir:

"Bunu rivayette Hafs b. Amr teferrüd etmiştir ki bu zat zayıftır."[15]

Sonuç olarak yukarıda tahlilini yaptığımız iki hadis de Ramazan hilalinin rü'yetinde bir adamın şehadetinin kabul olunacağına açık biçimde delalet etmektedir. İmam Nevevi bu tesbitin en sahih tesbit olduğunu belirtmiştir.

Ramazan'ın çıkması hususunda rü'yeti hilal hakkında ise, müctehidlerin çoğuna göre bir adamın şahitliği yeterli değildir. İmam Ebu Sevr ise, bir adamın şehadetinin bu konuda da yeterli olduğunu söylemiştir.

Nitekim Nevevi, Müslim şerhinde şöyle demiştir:

"Şevval hilalinin rü'yeti hakkında adil bir adamın şehadetinin kabul edilemeyeceğinde bütün ilim adamları görüş birliği içinde bulunuyor; ancak İmam Ebu Sevr müstesna.."

937 nolu Rebiî hadisi hakkında Ebu Davud ve el-Münzirî susup bir şey dememişlerdir. Ama hadisin ricalinin hepsi sahihtir. Burada kendisinden rivayet edilen sahabinin isminin meçhul olması, hadisin sıhhatini bozmaz.

Aynı zamanda bu babda Ubeydullah b. Umeyr b. Enes b. Malik'in kendi halasından yaptığı bir rivayet vardır. O da şöyledir:

"Birkaç süvari Peygamber (s.a.v) Efendimize gelerek bir gün önce hilali gördüklerini söyleyip şehadette bulundular. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v) onlara iftar etmeleri ve sabah olunca namazgahta bulunmalarım emretti."

Bu hadisi Ahmed, Ebu Davud, Nesai ve İbn Mace tahric etmişlerdir. İbn Münzir ve İbn Hazm ise sahihlemişlerdir. Aynı zamanda İbn Hibban bunu kendi Sahih'inde Enes'den rivayet etmiştir.[16]

Bu sahih hadisten, zahiren müslüman oldukları bilinen bedevilerin rü'yet-i hilal hakkında şehadetlerinin kabul edileceği anlaşılıyor. Nitekim İkrime hadisinde bir bedevinin bu konuda yaptığı şehadetin Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz tarafından kabul edildiğini yukarıda nakletmiş bulunuyoruz. Bu rivayet onu kuvvetlendirmektedir.

938 nolu Abdurrahman hadisini Hafız İbn Hacer et-Telhis'te zikretmiş ve zayıf olduğuna dair bir görüş izhar etmemiştir. Yapılan incelemede hadisin isnadında sakıncalı bir yanı görülmemiştir.

İmam Malik daha çok bu hadisle istidlal etmiştir. Ebu Sevr de bununla ihticacın salih olduğuna kail olmuştur.

939 nolu Mekke Emiri'nin hadisi hakkında Ebu Davud ile el-Münziri susup bir şey dememişlerdir. Ama yapılan inceleme ve araştırmada, ricalinin sahih olduğu tesbit edilmiştir. Aralarında bir de Hüseyn b. Hars el-Cedelî bulunuyor ki, bu zat sadûk olarak bilinir, Nitekim Darekutni bu rivayeti sahihlemiştir.

Ancak ramazan hilalini görme hususunda adil bir adamın şehadetinin kabul edildiğine dair olan rivayetler ağırlık kazanmış ve o bakımdan

müctehidlerin önemli bir kısmı bu 939 nolu hadisle, istidlalde bulunmamışlardır.

Bulutlu, Sisli Gün Ve Şek Günü

İslam dininin, ramazan ve iftar konusunda rü'yet-i hilali esas olarak belirlerken büyük bir kolaylık getirdiğini kaydetmiştik. Ancak gerek ramazanın başında, gerekse sonunda hava kapalı, yani bulutlu ve sisli olabilir. O takdirde ne yapılması gerekir. Dinimiz bu hususta da kolaylık getirmiş ve böylece ramazan ayının başlayıp başlamadığı hakkında şüphe doğunca, şaban ayının otuz olarak tamamlanmasını emretmiştir. Çünkü kameri aylar bazan 29, bazan da 30 gün olur. Ramazanın sonunda hava kapalı olur da hilali görüp tesbit etmek mümkün olmazsa, o takdirde ramazan da otuz gün olarak tamamlanır.

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Ömer (r.a) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Hilali gördüğünüzde oruç tutunuz, yine onu gördüğünüzde iftar ediniz. Hava size kapalı olursa ona göre (hesaplayıp) takdir ediniz."[17]

Bu hadis şu lafızla da rivayet edilmiştir:

"Ay yirmi dokuz gecedir. Hilali görmedikçe oruç tutmayın. Hava size kapalı olursa, (gün) sayısını otuz olarak tamamlayın."[18]

Bir rivayette ise, Rasulüllah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğu belirlenmiştir:

"Ay ancak yirmi dokuzdur. Hilali görmedikçe oruç tutmayın ve iftar etmeyin. Eğer hava size kapalı olursa, ona göre (hesaplayıp) takdir edin."[19]

Ebu Hüreyre (r.a) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Hilalin görünmesiyle oruç tutunuz, yine onun görünmesiyle iftar ediniz. Hava size kapalı, sisli olursa Şaban'ı otuz olarak tamamlayın."[20]

Abbas'tan (r.a) yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Hilalin görünmesiyle oruç tutunuz ve yine onun görünmesiyle iftar ediniz. Hilal ile sizin aranıza bulut girerse, (ayın) sayısını otuz olarak tamamlayın ve ayı (oruç tutarak) karşılamayın."[21]

Nesai'nin Ebu Yunus'dan, onun da Simak'dan, onun da İkrime'den, onun da İbn Abbas (r.a) dan yaptığı rivayette ise hadis şu lafızla nakledilmiştir:

"Ramazan ayını bir ve iki gün oruç tutmak suretiyle karşılamayın. Ancak sizden birinizin tutmakta olduğu orucu o günlere rastlarsa, bunda bir sakınca yoktur. Hilali görmedikçe oruç tutmayın, yine hilali görünceye kadar oruca devam edin. Ayın önüne bulut ve sis geçerse (sizinle ay arasını bulut ve sis kapatırsa), (ayın) sayısını otuz olarak tamamlayın, sonra iftar edin."[22]

Müctehid İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Ramazanın başlangıcı, hava açık ise Şaban'ın 29'unu 30'una bağlayan akşam hilali görmekle gerçekleşir. Hava kapalı, sisli ise, Şaban ayı otuz gün olarak tamamlanır. Otuzuncu günün kesin olarak ramazanın başlangıcı olduğu bilinmediğinden o gün "şek günü" kabul edilir ve oruç tutmak mekruh sayılır.

Bunun gibi şevval ayının başlangıcını tesbitte hava kapalı ise, ramazan otuz gün olarak tamamlanır. Çünkü bu durumda asıl olan, ayın henüz tamamlanmadığıdır. O bakımdan bu asıl ancak kesin bilgi ile terkedilir.

Ama hava bulutlu ve sisli olduğu durumda bir kişinin -ister köle, ister hür, ister erkek, isterse kadın olsun- şehadeti kabul edilir.

Ancak bu kişinin Müslüman, akıl, baliğ olması gerekir.

Şevval ayının hilali hakkında ise, hava açık bulunduğu durumda ancak bir cemaatin şehadeti söz konusudur. Hanefilerin çoğu bu görüşte olmakla beraber İmam Ebu Hanife farklı bir ictihadda bulunarak şöyle demiştir:

"İster hava açık, ister kapalı olsun iki erkeğin veya bir erkek, iki kadının şehadeti kafi gelir. Şu şartla ki, bu iki erkek veya bir erkek iki kadının müslüman, hür, akil, ve baliğ olması gerekir. Bunların aynı zamanda zina isnad ettiklerinden dolayı hadd-i kazf (seksen değnek) cezası görmemiş bulunması söz konusudur."[23]

Böylece "şek günü", Şaban'ın yirmi dokuzundan bir sonraki gün oluyor. 29. gün hava kapalı olduğundan 30. günün ramazan olup olmadığı şüphelidir. O sebeple o gün hakkında kesin bir hüküm vermek mümkün değildir. Gerçi günümüzde ki bilimsel tesbitlerle bunu kesin belirlemek mümkündür.

Nitekim Rasulüllah (s.a.v) bu inceliğe de işaretle "fakdurû leh" buyurarak kapıyı açık tutmuştur. Ancak İslam bütün kavim ve kabilelere, ülke ve milletlere hitap ettiğinden, herkesin veya her kesim ve bölgenin kesin hesaba baş vuramayacağını dikkate alarak bir kolaylık getirmiştir.

Hem Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz bu kolaylığı getirirken, kameri ayların bazan otuz, bazan yirmidokuz olduğunu belirterek mü’minleri şüpheden kurtarmayı amaçlamıştır. Zira ibadetten maksat "zaman kavramı" değildir, zaman ona resmiyet ve ölçü sağlamak içindir.

Böylece ramazan olduğu kesin belirlenmeyen otuzuncu gün, şek günüdür ve o günde oruç tutmak mekruhtur. Ancak kişinin oruç tutmayı itiyad

edindiği gün, şek gününe rastlarsa, o gün oruç tutmasında bir sakınca yoktur, kerahet kendiliğinden kalkar.[24]

b) Şafiilere göre: Şafiiler de bu konuda Hanefilere yakın bir görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır.

Şöyle ki: İnsanlar Şaban'ın 29. günü akşamı hilali görmeğe çalışırlar da onlardan hiç kimse hilali göremez veya şahitliği kabul edilmeyen bir kişi (kadın veya çocuk) görürse, artık 30. gün oruç tutmak haram olur. Hava o gün için ister açık, ister kapalı olsun farketmez. Çünkü her iki durumda da hilal tesbit edilememistir. Ancak itiyad edip tuttuğu oruç o güne rastlarsa, o takdirde tahrini onun hakkında kalkar ve oruç tutmasında bir sakınca söz konusu olmaz.

Bir de otuzuncu gün, şek günü olarak bilinir ve müslümanlar o gün oruca niyet etmeksizin sabahlar ve sonra da o günün ramazan olduğu anlaşılırsa, o takdirde ramazana hürmeten müslümanlar günün kalan kısmında bir şey yemekten ve içmekten kendilerini âlıkorlar ve ramazan çıkınca da o günü hemen kaza ederler.[25]

c) Hanbelilere göre: Hanbeliler bu konuda, diğer iki mezhepten az farklı bir görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır. Şöyle ki: Şaban'ın 29. günü akmamı hava açık olduğu halde hilal görülmezse, artık 30. günü oruç tutmak mekruh olur. Ama hava bulutlu ve sisli olursa, o takdirde 30. günü oruç tutmak vacip olur.[26]

d) Malikilere göre: Malikiler "şek günü" hakkında iki tarifte bulunmuşlardır. Birincisi: Şaban'ın 29. günü akşamı, köle, kadın ve çocuk gibi şehadeti kabul edilmeyen bir kişi hilali gördüğünü iddia ederse, onun iddiasına itibar edilmez ve bu durumda Şaban’ın otuzuncusunu "şek günü" olarak sayılır. İkincisi: Şaban'ın 29. günü akşamı hava kapalı olur da onu görenler olmazsa, o takdirde Şaban'ın otuzuncu günü "şek günü" sayılır. Adamın tutmakta olduğu mendup oruç o güne rastlarsa, yine orucu mendup kabul edilir. Ama bir yıl önce kazaya kalan ramazan orucunun kazası veya adak ve keffaret orucu o güne rastlarsa, yapılan niyete göre hüküm alır, yani vacip veya farz oruç olarak yerine getirilmiş kabul edilir. Şayet o günün ramazan olduğu ortaya çıksa, artık tutulan oruç ramazan yerine geçmez, çünkü ona niyet edilmiş değildir. Ramazan sonunda o bir günü kaza etmek gerekir.[27]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

950 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir. Metinde geçen "fekdurû leh" cümlesi üzerinde az farklı yorum yapılmıştır:

a) Ayın başlangıcını dikkate alarak otuz günü hesaplayın.

Bu yoruma göre, Şaban'ın 29. günü akşamı hava kapalı olursa, o takdirde Şaban'ın başlangıcı dikkate alınarak otuz gün olarak tamamlanır ve sonra Ramazan orucuna başlanır.

b) Şaban'ın 29. günü akşamı hava kapalı olursa, o takdirde hesaba baş vurulur ve ona göre belirlenir.

Bu yorum daha çok iklimi yağışlı olup yılın çoğunda havası kapalı olan ülkelerle ve bir de kutuplara yakın yerlerle ilgilidir. Nitekim İbn Şüreyh, Mutarrıf ve İbn Kuteybe bu yorumu benimsemişlerdir. Onlara göre: Öyle durumlarda ayın menzillerine göre hesap yapılıp takdir edilir.[28]

951 ve 952 nolu hadisler de sahihtir ve 950 nolu hadisi kuvvetlendirmektedir. Ancak 951 nolu hadiste "gün sayısını otuz olarak tamamlayın" buyurulurken, 952 nolu hadiste, "ona göre (hesaplayıp) takdir edin" buyurulmuştur. Gerçi müctehidlerin çoğu bu iki anlatım tarzını aynı manaya hamletmişlerse de, şüphesiz aralarında nüans söz konusu olabilir. Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz ikinci anlatımda daha çok, yılın çoğunda bulutlu geçen bölgelerle, kutuplara yakın kesimlerde yaşayan yörelere işarette bulunmuş ve o gibi yerlerde hesaba baş vurup gereken takdiri yapmamızı emretmiştir. Çünkü bu anlatımı "otuz günü tamamlayın" manasına hamledecek olursak, yılın çoğunda kapalı geçen ve birkaç yıl o yüzden hilalin rü'yetine imkan olmayan bölgelerde, hep Şabanı otuz olarak tamamlarsak birkaç yıl sonra kameri aylar yer değiştirmeye başlar ve ayların günleri birbirine geçerek yıl ve ay hesabı alt-üst olur. O bakımdan "fekdurû" fiilini, hesaplayıp takdir etmek manasına hamletmek, yani o şekil manalandırmak daha isabetli olur.

953 nolu Ebu Hüreyre hadisi de sahihtir, rical ve senedinde şüphe yoktur. Ancak bu hadis yılın çoğunda hava açık olan bölgelerle ilgilidir. Zira bir yıl hava kapalı olur da Şaban otuz olarak tamamlanır; bir sonraki yıl açık olur da Şaban'ın sonu, Ramazanın başı kesin biçimde tesbit edilir ve ay hesabı doğrulmuş olur.

954 nolu İbn Abbas (r.a) hadisini aynı zamanda İbn Hibban, İbn Huzeyme tahric etmiş ve Hakim onu sahihlemiştir. Nitekim Tirmizi de bu rivayeti sahihleyerek istidlal ve ihticaca salih olduğuna işarette bulunmuştur.

Bu babda Huzayfe (r.a) nin yaptığı bir rivayet daha var ki, Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Hilali görmedikçe ayı geçmeyin, (yani tamamlandığına hükmedip sonraki aya geçmeyin). Hilali görmediğiniz takdirde, gün sayısını (otuz olarak) tamamlayın. Sonra (ramazan ayını) oruç tutup hilali görünceye kadar devam edin. Hilali göremediğiniz takdirde, sayıyı tamamlayın (ramazanı otuz olarak tamamlayın)."[29]

Böylece hilalin tesbiti mümkün olmadığı zaman Şaban'ı ve Ramazan'ı otuz gün olarak tamamlamakta büyük kolaylık vardır. Şüpheli günde oruç tutmanın bir yararı yoktur. Çünkü dinin getirdiği kolaylığı zorluğa döndürme söz konusudur.

Nitekim yapılan rivayete göre, Ammar b. Yasir (r.a) şöyle demiştir:

"Şüphe edilen günde oruç tutan kimse, gerçekten Ebu Kasım Muhammed'e (s.a.v) isyan etmiş olur."[30]

Hem Huzeyfe, hem de Ammar hadisleri sahihtir. Huzeyfe hadisini İbn Hibban da tahric etmiştir. Ammar hadisi ise, hem İbn Hibban, hem de İbn Huzeyme tarafından tahric edilmiş ve Hakim, Darekutni ve Beyhaki tarafından sahihlenmiştir.[31]

Çıkarılan Hükümler:

1- Oruç, ramazan hilalinin rü'yetiyle sübut bulur.

2- Hava açık olduğu takdirde Şevval hilalini bir cemaatin görmesi gerekir. Aksi halde bir, iki kişinin şehadetine itibar edilmez. (Bu, İmameynin ve onlara bağlı olanların ictihadıdır)

3- Hava açık olduğu takdirde Şevval hilalini iki erkek veya bir erkek iki kadının görmesi yeterlidir. Ancak bunların Müslüman, akıl ve baliğ olmaları şarttır. (Bu, İmam Ebu Hanife'nin ictihadıdır.)

4- Şaban ayının 29. günü akşam hava açıksa hilal tesbite çalışılır. Hilal görülmediği veya hava kapalı olduğu takdirde Şaban otuz olarak tamamlanır.

5- Ramazan hilalini tesbitte, İmam Azam'a göre, hava kapalı olduğu takdirde bir kişinin şehadeti kafi gelir. İsterse bu kişi-köle veya kadın olsun fark etmez; yeter ki müslüman, akil ve baliğ bulunsun...

6- Ramazan hilalini gören bir kişinin kadın ve çocuk olması halinde şehadetine itibar edilmez. (Bu, Şafiilerin ictihadıdır.)

7- Şaban'ın 29. günü hiç kimse hilali görmezse, bu durumda otuzuncu gün oruç tutmak haram olur. (Bu da Şafiilerin ictihadıdır).

8- 29. gün hava açık olduğu halde hilal görülmezse, otuzuncu gün oruç tutmak mekruh olur. Hava kapalı olursa, o takdirde otuzuncu gün oruç tutmak vacip olur. (Bu, Hanbelilerin ictihadıdır).

9- Şek günü oruç tutmak mekruhtur.

10- İtiyad ettiği orucu şek gününe rastlarsa, o gün oruç tutmasında bir sakınca yoktur.

Bir Beldenin Hilali Görmesiyle Diğer Belde Sakinlerinin Ona Uyup Oruç Tutmaları Gerekir Mi?

Aslında bir belde halkının hilali görmesiyle diğer beldelerin de ona uyup oruç tutması, birlik bakımından tavsiye edilebilir. Ancak bunun birtakım

sakıncaları da söz konusu olabilir. Şöyle ki:

Kuzey Afrika ülkelerinden birinde, mesela Fas veya Cezayir'de ramazan hilali görülüp tesbit edildiğini kabul edelim, Filipinler'de veya Endonezya'daki müslümanlar ona uyup oruca başladıktan bir gün sonra hilali görecek olurlarsa durum ne olur? Onların bulunduğu coğrafî konumlarına göre, Ramazan henüz girmeden oruca başlamış sayılırlar. Oysa Rasulüllah (s.a.v) Efendimiz: "Hilali görünce oruç tutunuz, onu görünce iftar (bayram) ediniz" buyurmuş ve böylece müslümanlara kolaylık sağlamıştır.

O bakımdan bir beldede hilalin görünmesiyle diğer beldelerin veya ülkelerin ona uyması hakkında müctehid imamların görüş birliği olmamıştır; kimi bunu tavsiye ederken, kimi uygun görmemiştir.

Konuyla İlgili Hadisler

Küreyb'den yapılan rivayete göre: Ümmü'l-Fazl onu Şam'a Muaviye'ye göndermişti. Küreyb diyor ki:

"Şam'a vardım ve Ummü'l-Fazl'ın ihtiyaçlarını temin ettim; derken ben henüz Şam'dan ayrılmadan ramazan hilali görülüverdi. Ben de hilali cuma gecesi gördüm. Ramazanı Şam'da geçirdikten sonra Medine'ye döndüm. Benim geldiğimi gören Abdullah b. Abbas (r.a) ora hakkında birtakım şeyler sordu. Sonra konu hilalin tesbitine geldi ve onu benden sordu:

"Şam'da hilali hangi gün gördünüz?" dedi. Ben de:

"Cuma gecesi gördük" diye cevap verdim. O bana:

"Sen de hilali görebildin mi" dedi. Ben:

"Evet, ben de gördüm, birçok kimseler de gördü de oruç tuttular ve Muaviye'de oruç tuttu" dedim. Bunun üzerine Abdullah b. Abbas (r.a) şöyle dedi:

"Ama biz hilali cumartesi gecesi gördük ve hep oruç tuttuk, ya otuzu tamamlayacağız, ya da tekrar hilali görmüş olacağız (kuralını uyguladık)"

Ben ona:

"İyi ama, Muaviye'nin hilali görmesi ve oruç tutması yeterli değil midir?" diye sorduğumda, şu cevabı verdi:

"Hayır, Rasulüllah (s.a.v) bize böyle emretti. (Yani bulunduğumuz beldede hilali görünce oruç tutun ve yine onu görünce iftar edin.)"[32]

Hadisin Işığında Müctehid İmamların Görüş Ve Tesbitleri

a) Hanefilere göre: Bir belde halkı 29, diğer belde halkı 30 gün oruç tutarsa durum ne olur? Otuz gün oruç tutan belde halkı bunu kadılarının yanında sübut bulan bir tesbite veya Şaban ayını otuz olarak tamamlamak suretiyle yerine getirirlerse, yirmi dokuz gün oruç tutan belde" halkına ramazandan sonra bir gün kaza etmeleri gerekir. Ancak otuz gün oruç tutan belde halkı bunu, hilali görmeksizin (mesela hesaba dayalı olarak) yapmışlarsa, o takdirde diğer belde halkına bir günün orucunu kaza etmeleri gerekmez. Aynı zaman hilali görmeksizin ve Şaban ayını otuz olarak hesaplayıp tamamlamaksızın otuz gün oruç tutmuşlarsa, günahkar olmuş sayılırlar. Çünkü Ramazan'ı bir gün önce tutmuş bulunuyorlar. Yirmi dokuz gün oruç tutan diğer belde halkına bir günün orucunu kaza etmek gerekmez. Çünkü kameri ay bazan yirmidokuz olabiliyor.

Sözünü ettiğimiz bu iki belde durumu, birbirlerine yakın olduğu takdirde böyledir. Çünkü bunlar ihtilaf-i metali' söz konusu olamaz. Beldeler birbirinden uzak bulunursa, o takdirde rü'yet-i hilal ve ramazan'ın başlangıcı konusunda bir beldenin hükmü diğer beldeye gerekmez. Çünkü beldeler arasındaki çok uzun mesafeden dolayı metali' farklılık arzeder. O bakımdan her belde halkı kendi metali'ini dikkate alarak yapacağı tesbite göre oruç tutar ve bayram eder.[33]

Nitekim Küreyb rivayeti buna delil teşkil etmektedir.

b) Şafiilere göre: Bir yer ve yöre halkı hilali gördüğü takdirde ona yakın olan yerlerdeki halka da aynı hüküm gerekir, yani onların da o yöre halkıyla

birlikte oruç tutmaları vacib olur. Bu da ittihad-i metali'le gerçekleşir. Ama metali'de ittihad olmaz da, belde ve yöreler birbirinden çok uzak bulunursa, o takdirde, her yöre ve belde halkı kendi rü'yet ve tesbitiyle amel eder, diğerine uymaz.

Belde ve yöreler arasındaki mesafenin uzaklığına gelince: Bu, kasr-i salat'te kabul edilen mesafe değildir ve olamaz da. Ancak İmam Rafii bu mesafeye itibar edilir demiştir.[34]

Minhac sahibi ise, bu konuda şöyle demiştir:

"Hilal bir beldede görülürse, ona yakın olan belde halkına da aynı gün oruç tutmak gerekir. Ama uzakta olan beldelere gerekmez. En sahih olan kavi budur. Uzak belde ise, kasır mesafesidir. Bazısına göre bu metaliin ihtilafıyla belirlenir. Nevevi diyor ki: Bana göre, bu ikinci görüş daha sahihtir." [35]

Böylece her iki mezhebin müctehidlerinin çoğu Küreyb hadisiyle istidlal etmiş bulunuyorlar.

c) Hanbelilere göre: Bir belde halkı ramazan hilalini gördüğü takdirde diğer İslam beldelerine de aynı gün oruç tutmak gerekir. İmam Leys'in ye Şafîilerden bir kısmının görüş ve ictihadı da bu doğrultudadır. İkrime'den yapılan rivayete göre, o şöyle demiştir:

"Her belde halkı için kendi rü'yetleri muteberdir." Nitekim İmam Kasım, Salim ve İshak'm da mezhebi böyledir, yani onların ictihad ve istidlalleri bu doğrultudadır. Hepsi de Küreyb rivayetini delil seçmiş bulunuyor. [36]

d) Malikilere göre: Bu mezhebe göre, hilalin rü'yeti dünya üzerindeki bölgelerden birinde sübut bulduğu takdirde diğer bütün bölgelerin ona uyması vacip olur. Bu hususta yakın bölge ile uzak bölge arasında hilalin sübutunda fark gözetilmez, yani bir bölgede sübut bulduğu takdirde ona yakın ve uzak olanlar ona tabi’ olurlar. Şu şartla ki, hilali görüp tesbit eden beldeden bu haber orucu gerekli kılacak bir şekilde diğerlerine ulaşmış olacak... [37]

Malikilerin ileri gelen fakih müctehidlerinden İbn Kasım bu konuda İmam Malik'ten bir rivayet yapmamıştır. O bakımdan ünlü fakih Sahnûn da kendi eserinde bu konuya yer vermemiş, sadece hilalin tesbit konusunu işlemiştir.

Rivayetin Tahlili

Küreyb rivayeti sahihtir ve ihticaca salihtir. Ancak ilim adamlarının hepsi bununla ihticac etmemiş, hilafına bir ictihad ortaya koymuşlardır. Nitekim mezhep imamlarının görüşlerini naklederken kısmen buna dokunmuş olduk. Kanaatımca en uygun ictihad ve görüş, Hanefilerin çoğuyla Şafiilerin ictihadıdır. Kâsânî'nin bu konudaki tesbitleri doyurucu anlam ve muhtevadadır.

Çıkarılan Hükümler

1- Bir beldede tesbit edilen hilal, ona yakın olan beldeler için de geçerlidir.

2- Birbirinden uzak olan ülkeler için bu hüküm söz konusu değildir. Yani uzak ülkeler bu hususta birbirine uymazlar, çünkü ihtilaf-i metali’ durumu vardır. O bakımdan her ülke hilali görmek suretiyle oruca başlar ve yine onu görmekle bayram eder.

Farz Oruçlarda Geceden Niyet Getirmenin Vücubu

Ameller niyetlere göre sıhhat kazanır ve değer ölçüsünü alır. Niyetsiz amel noksan kalır ve bazan da sahih olmaz. O bakımdan İslam Dini, amelleri niyetle değerlendirmiş ve bu konuda Rasulüllah (s.a.v.): "Ameller niyetlere göredir ve herkese niyetinin karşılığı vardır.." buyurmuştur. Müctehidler bu hadis üzerinde durmuş ve birçok fıkhî hükümler çıkarmışlardır.

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Ömer'in (r.a.) Hz. Hafsa'dan (r.a.) yaptığı rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim fecirden önce oruca (niyet edip) onu (kalbinde ve kafasında) cem'etmezse, onun için oruç yoktur."[38]

Yapılan rivayete göre, Hz. Aişe (r.a.) şöyle demiştir:

"Birgün Rasulüllah (s.a.v.) yanıma geldi ve sordu:

"Yanınızda bir şey var mı?"

Biz de Ona:

"Hayır, yoktur" diye cevap verdik. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v):

"O takdirde ben de oruç tutacağım" buyurdu.

Sonra başka bir gün yanımıza geldi. Biz Ona:

"Ya Rasulallah! Bize hediye edilen hays (hurma, çökelek ve yağ karışımı bir çeşit yemek) var" dedik. Bunun üzerine Efendimiz:

"Onu gösterseniz ya... Gerçekten ben bu gün oruç tutmaya başladım" dedi ve o yemekten yedi."[39]

Nesai'nin rivayetinde şu fazlalık da bulunuyor:

"Nafile oruç tutanın misali, malından sadaka çıkaran kimsenin misaline benzer: İsterse çıkardığı sadakayı verir, isterse yanında alıkoyup vermez."

Ümmü Derda (r.a.) diyor ki:

"Ebu Derda (r.a.) şöyle derdi:

"Yanınızda yiyecek var mıdır?" Biz ona:

"Hayır yoktur" dediğimizde, o şöyle derdi:

"Ben de zaten bugün oruç tutmak istiyordum." Aynı şekilde Ebu Talha, Ebu Hüreyre, İbn Abbas ve Huzeyfe (r.a.) da yapmışlardır. [40]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İctihad Ve İstinbatları

a) Hanefîlere göre: Tutulacak orucun niyetle belirlenmesi ve niyetin geceden yapılması şart olmayan oruçlar üçtür:

1- Ramazan orucunun edası,

2- Zamanı belirlenmiş olan adak orucunun yerine getirilmesi,

3- Nafile oruç...

Bu üç oruca geceden niyet etmek ve ta'yinde bulunmak gerekli değildir. Gündüzün yarısından biraz öncesine kadar niyet etme süresi söz konusudur. O bakımdan geceleyin niyet getirmeyip fecir doğduktan sonra uyanan kimsenin tutmak istediği oruç bu üç kısımdan biri ise, gün ortasından biraz öncesine kadar niyet süresi vardır; Çünkü bu gibi oruçlar için günün ekserinde niyetin mevcud olması gereklidir. En sahih görüş ve tesbit de budur.

O bakımdan sözünü ettiğimiz üç çeşit orucu mutlak niyetle eda etmek sahih kabul edilmiştir. İsterse bunlara niyet eden kimse yolcu veya hasta olsun fark etmez.

Niyetin belirlenmesi ve geceden yapılması vacip olan oruçlar ise şunlardır:

1- Ramazan orucunun kazası.

2- Bozulup kaza edilen nafile oruç.

3- Keffaret oruçları bütün çeşitleriyle.

4- Mutlak adak oruç.

Bu dört çeşit oruçta niyeti hem geceleyin, yani fecir doğmadan önce yapması, hem de niyet ederken hangi orucu tutacağını belirlemesi gerekir. [41]

b) Şafiilere göre: Oruç için niyet etmek şarttır. Farz oruç için fecir doğmadan önce niyet getirmek de şarttır. Niyet için gecenin son yarısı şart değildir. O bakımdan bu süre içinde bir şey yemek, içmek ve cinsel temasta bulunmakta bir sakınca yoktur. Öyle ki, akşam iftardan sonra oruca niyet getirip uyuyan ve gece yarısı kalkan kimsenin fecir doğuncaya kadar belirtilen şeyleri işlemesi caizdir, orucuna bir halel getirmez. Aynı zamanda niyetini yenilemesine de gerek yoktur.

Nafile oruca ise geceleyin niyet getirmek şart değildir, zevalden öncesine kadar bunun süresi vardır. [42]

c) Hanbelilere göre: Farz olsun, nafile olsun oruç için niyet şarttır, niyetsiz oruç sahih olmaz. Çünkü oruç kendi başına bir ibadettir ve niyete ihtiyaç vardır.

Ramazan orucunun edası ve kazası, adak ve keffaret oruçlarının yerine getirilmesi için geceden niyet getirmek farzdır. İmam Malik ile İmam Şafii'nin de ictihadı bu doğrultudadır.

Hanbeliler bu konuda İbn Ömer, Salim'in babası ve Hz. Hafsa'dan yapılan rivayetle ihticac etmişlerdir. "Kim geceleyin niyet getirmezse, onun için (sahih) oruç yoktur" yani tutacağı oruç sahih kabul edilmez.

Ayrıca Ümret'in Hz. Aişe (r.a.) dan yaptığı şu hadisle de istidlal edilmiştir:

"Kim fecir dogmadan önce oruca niyet getirmezse, artık onun için oruç yoktur."

Hz. Hafsa hadisini Nesai, Ebu Davud ve Tirmizi tahric etmişlerdir. İsnadı sahih, ricali sıka (güvenilir) dir. Hz. Aişe (r.a.) hadisini ise Darekutni rivayet etmiş ve isnadının sahih, ricalinin sıka olduğu belirtilmiştir.

Nafile oruçlarda ise, niyeti fecirden önce getirmek şart değildir. Sabahleyin kalkıp orucu bozan şeylerden kaçınan ve bir süre sonra nafile oruç tutmaya niyet getiren kimsenin niyeti ve orucu sahih kabul edilir. [43]

d) Malikilere göre: İbn Kudame'nin tesbitine göre, Malikiler de bu konuda Hanbelilerle birleşiyorlar.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

971 nolu İbn Ömer hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme ile İbn Hibban tahric edip sahihlemişlerdir. Darekutni de az değişik bir lafızla tahric etmiştir.

Ancak hadisin merfu1 ve mevkuf olduğu hakkında farklı görüş ve tesbitler ortaya çıkmıştır:

İbn Huzeyme ile İbn Hibban merfu' olduğunu belirtmişlerdir. İbn Ebi Hatim bu iki tesbitten hangisinin daha sahih olduğunu bilmediğini belirtmiştir. Ebu Davud'a göre, merfu' olduğu sahih değildir. Tirmizi'ye göre, mevkuf olması daha sahihtir.

el-Ilel'de nakledildiğine göre, İmam Buhari bunun hata olduğunu ve hadiste ızdırap bulunduğunu söylemiştir.

Sonuç olarak, İbn Ömer'den nakledilen bu hadis mevkuftur. Nitekim Nesai'de aynı görüştedir. [44]

Bu babda Darekutni'nin Hz. Aişe'den (r.a.) naklettiği bir hadis daha vardır ki, ravileri arasında Abdullah b. Ubad bulunuyor ki, Şevkani bunun zayıf olduğunu belirtmiştir. Nitekim İbn Hibban da onu zayıflar arasında saymış ve o bakımdan rivayetinin ihticaca pek salih olmadığına işarette bulunmuştur. [45]

Yine bu babda Darekutni'nin Meymune bint Sa'd'dan yaptığı bir rivayet bulunuyor. Şöyle ki, Rasulüllah (s.a.v.): "Geceleyin niyet getirip (kalp ve kafasını oruç tutmakla) cem'eden kimse oruç tutsun. Böyle niyette bulunmayıp sabahlayan kimse oruç tutmasın" buyurmuştur.

Ancak bu hadisin isnadında Vakıdi bulunuyor. O bakımdan ihticaca elverişli sayılmaz.

972 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Darekutni ve Beyhaki tahric etmişlerdir.

Nitekim Müslim bu hadisi şu lafızla nakletmiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz zevcelerinden bazısının yanına uğrardı da "yanınızda yiyecek bir şey var mı?" diye sorardı.

Eğer Ona:

"Hayır, yiyecek bir şey yok" denilirse, O da "Doğrusu ben de oruçluyum" derdi."

Ebu Davud, İbn Hibban ve Darekutni ise bu hadise yakın anlam ve elfazla rivayetler nakletmişlerdir.

Böylece bütün bu rivayet ve hadislerin zahiri, nafile oruç için geceden, yani fecir doğmadan önce niyet getirmenin şart olmadığına delalet etmektedir. Nitekim cumhurun da görüş, istidlal ve ictihadı bu doğrultudadır.

Ebu Hanife, İmam Malik ve Hasan el-Basri, sonra da Mekhul ve Nahai, nafile oruca niyetlenen kimsenin orucunu bozması caiz değildir, aksi halde kendisine onun kazası gerekir demişlerdir.

Bu imamlar, Darekutni ve Beyhaki'nin sözünü ettiğimiz rivayetlerinin sonunda şu cümlenin de yer aldığını "Bunun yerine bir gün kaza edeceğim" dikkate alarak böyle bir hüküm çıkarmışlardır. Ne var ki, her iki muhaddisin de bu fazlalığın gayr-i mahfuz olduğunu söyledikleri tesbit edilmiştir.

Çıkarılan Hükümler

1- Ramazan orucunun edası, muayyen olan adak orucu ve bir de nafile oruç için geceden niyet getirmek şart değildir.

2- Bu üç oruç için zevalden öncesine veya gün ortasından az öncesine kadar niyet getirmek yeterlidir. (Bu, Hanefîlerin ictihadıdır)

3- Farz oruç için fecir doğmadan önce niyet getirmek şarttır. Ama nafile oruç için şart değildir. (Bu, Şafiilerin ictihadıdır)

4- Ramazan orucunun edası ve kazası ile adak ve keffaret oruçları için geceden niyet getirmek şarttır. Nafile için şart değildir. (Bu, Hanbelilerin ictihadıdır ki, bu hususta Şafiilerle birleşmişlerdir.)

5- Ramazan orucunun kazası, bozulup kaza edilmesi gereken nafile oruç, keffaret oruçları ve mutlak adak orucu için hem niyeti belirlemek, hem de geceden niyet etmek şarttır. Bu, Hanefîlerin ictihadıdır.

6- Niyet edilip başlanılan nafile orucu bozan kimseye kaza gerekir. (Bu, Hanefîlerin ictihadıdır)

7- Niyet edilip başlanılan nafile orucu bozan kimseye kazası gerekmez. (Bu, diğer müctehidlerden çoğunun görüş ve ictihadıdır.)

Kendisine Oruç Farz Olanın Hükmü

İslam'da temel kural olarak, teklif takate göredir. Kişiye güç getiremeyeceği bir teklif ve sorumluluk yükletilmemiştir. Nitekim Cenab-ı Hak dinin bu kuralını şöyle açıklamaktadır:

"Allah her kişiyi ancak gücünün yeteceğiyle mükellef tutar; herkesin kazandığı (iyilik ve güzellik) kendi yararınadır; yüklendiği (kötülük ve vebal) kendi zararınadır. Ey Rabbımız! Unutacak ya da yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Rabbımız! Bize, bizden öncekilere yüklediğin ağır bir yükü yükleme. Ey Rabbımız! Güç getiremeyeceğimiz şeyi bize taşıtma." [46]

O bakımdan ilim adamları, müctehid imamlar Kur'an ve Hadisten hüküm çıkarırken bu temel kuralı hep göz önünde bulundurmuşlardır. Zira hiç kimsenin dini konuları ve hükümleri ilahi kuralın dışına taşırmaya veya çıkarmaya hakkı ve selahiyeti yoktur. Birtakım ilave ve kişisel taassupla dini hükümleri ve meseleleri zorlaştırıp girift hale sokmak, taşınması zor bir külfet kalıbına dökmek ilahi murada ters düşer ve O'nun çizip sınırladığı teklif çerçevesini aşmış olur. Bu da çok büyük bir günah ve vebal sayılır.

Konuyla İlgili Hadisler

Rübeyyi' bint Muavviz (r.a.) dan yapılan rivayette adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz Aşûra günü sabahı Medine çevresinde yer alan Ensara ait köylere şu haberi gönderdi:

"Kim oruçlu olarak sabahladıysa, orucunu tamamlasın. Kim de iftar eder halde sabahladıysa, gününden kalan kısmı tamamlasın."

Bunun üzerine biz de o günden sonra hem oruç tutar, hem de küçük çocuklarımıza oruç tuttururduk ve biz Mescid'e giderdik, çocuklarımız için eğlenip oyalanmaları için renkli yünden yapılan oyuncakları önlerine korduk. Onlardan biri yiyecek arzulayıp ağlamaya başlayınca o oyuncaktan verir ve iftar vaktine kadar oyalardık."[47]

Süfyan b. Abdillah b. Rebi'a'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Sakif Kabilesi'nin İslam'ı din olarak seçme arzusunu haber vermek üzere bir wrup temsilci Rasulüllah (s.a.v.) Efendimize geldiler ki, bunların gelişi ramazana tesadüf etmektedir. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz onlar için mescidde bir çadır kurdurdu. İslama girince, ayın kalan kısmında oruç tuttular."[48]

Abdurrahman b. Mesleme'nin amcasından yaptığı rivayete göre, amcası şöyle demiştir:

"Eslem kabilesi, Peygamber (s.a.v.) Efendimize geldi. Rasulüllah (s.a.v.) onlara:

"Bu gün oruç tuttunuz mu?" diye sordu. Onlar da:

"Hayır, tutmadık" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) onlara:

"Kalan gününüzü tamamlayın ve bugünün orucunu kaza edin" buyurdu. [49]

Hadislerin açık delaletinden şunlar anlaşılıyor:

a) Ramazan ayında gelip İslama girenlerin, İslama girdikleri gündeki durumlarıyla ayın kalan kısmını oruçlu geçirmeleri söz konusu oluyor.

b) Oruç tutmaya güç getirebilen çocuklara oruç tutturmanın ve onları oyalayacak şekilde birtakım oyuncaklar vermenin sünnet olduğu belirleniyor.

Bu Konuda Müctehid İmamların İctihad Ve İstinbatları

a) Hanefilere göre: Ramazan ayında gelip İslama giren kimseye, geçen günlerin orucunu kaza etmek gerekmez. Çünkü o günlerde oruç ona farz olmamıştı. Kalan günlerin orucunu tutması gerekir.

Ayrıca İslama girdiği günün orucunu da tutması gerekmez. Çünkü sabahleyin bu ibadetle mükellef bulunmuyordu. [50]

Ramazan orucu ergen (baliğ) olmayan çocuğa da vacip değildir. Çocuk âkil de olsa hüküm böyledir, değişmez. Aynı zamanda bu çocuk baliğ olduktan sonra, âkil olduğu dönemdeki oruçları da kaza etmekle mükellef tutulmaz; yani kendisine o günlerin orucunu kaza etmesi vacip olmaz. Nitekim Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz:

"Kalem üç kimseden (günah ve sevap yazma hususunda) kaldırılmıştır: Çocuk ihtilam oluncaya kadar, cinnet getiren kendine gelip normal dengesini buluncaya kadar, uyumakta olan uyanıncaya kadar."

Bunun gibi çocuk ramazan günlerinden bir günde baliğ olursa, sabahleyin bu ibadetle mükellef olmadığı için o günün orucunu ileride kaza etmesi gerekmez. [51]

b) Şafiilere göre: Çocuk fecirden önce oruca niyet eder ve sabahlayınca baliğ olursa, o günü oruçlu olarak tamamlaması vacip olur, ileride o günü kaza etmesi gerekmez. Oruca niyet etmeksizin iftar eder halde baliğ olursa veya cinnetten sonra kendine gelirse veya İslam'a girerse o günü oruçlu geçirmesi gerekmez; aynı zamanda ileride kaza da etmez. En sahih kavi de budur. Hem bunların baliğ olduğu, kendine geldiği ve İslama girdiği günün kalan kısmında imsak etmeleri, yani yeme, içme ve benzeri orucu bozan şeylerden kaçınmaları da gerekmez. En sahih görüş de budur.

Oruç ibadetinde akıl, baliğ ve takat (güç yetirebilme), orucun vücubunun şartları olduğundan, çocuklar oruçla yükümlü değillerdir. Ancak çocuk yedi yaşına girince, oruç tutmaya güç getirebiliyorsa tutması için emredilir.

c) Hanbelilere göre: Ramazan ayında gelip İslama giren kafire, geçen günlerin orucunu kaza etmesi gerekmez, ama kalan günlerin orucunu tutması vacib olur. Bu hususda ilim adamlarının icmaı vardır.

Ata' geçen günlerin kaza edilmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Oysa geçen günler, o, küfür halindeyken geçmiştir ki, bununla mükellef bulunmuyordu. O bakımdan geçen diğer ramazanları nasıl kaza etmesi gerekmiyorsa, İslama girdiği ramazandan geçen günleri de öylece kaza etmesi gerekmez.

Çocuk oruçlu olarak bulunurken ergen olursa, o günün orucunu tamamlar ve kendisine o günü ileride kaza etmek gerekmez. Geçen günleri de kaza etmesi vacip değildir.

Çocuk baliğ olmadan önce, güç yetirdiği takdirde oruç tutmakla emrolunur. İtiyad edilsin diye biraz da

zorlanır.

d) Malikilere göre: İbn Kasım diyor ki:

"İmam Malik'e çocukların ne zaman oruçla emredileceğini sordum. Bana şu cevabı verdi:

"Kız ayhali, oğlan da ihtilam olunca" ve devamla şöyle dedi: "Bu hususta oruç namaza benzemez." (Yani çocuk yedi yaşına girince namaza emredilir. On yaşına girince buna zorlanır ve gerekirse dayak atılır. Oruç hakkında ise bu uygulanmaz.)

Yine İbn Kasım, bu konuda soruyor:

"İslama girdiği gün hakkında ne dersiniz?" İmam Malik şu cevabı veriyor:

"O günü kaza etmesini uygun görüyorum, ama onun vacib olduğunu söylemem."

Hanefi imamlarından Kasani, bu konuda İmam Malik'in görüş ve ictihadını belirtirken şu ifadeyi kullanmıştır:

"İmam Malik diyor ki:

"Kafirin İslama girdiği günün orucunu kaza etmesi gerekir." Oysa yukarıda naklettiğimiz üzere bu mezhepde en salahiyetli olan İbn Kasım ile Sahnûn, İmam Malik'in görüşünü naklederken böyle bir ifade kullanmamışlar, imamın, onun o günde oruç tutmasını uygun gördüğünü, ancak bunun ona vacip olmadığını nakletmişlerdir. Sahih olan da bu tesbittir.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

980 nolu Rübeyyi' hadisi sahihtir ve ihticaca salihtir.

Hadisin açık delaletinden anlaşılan o ki, ramazan orucu farz kılınmadan önce aşûra orucu farz idi. Aynı zamanda, güç getirdikleri takdirde, alışıp itiyad edinsinler diye çocuklara oruç tutmayı emretmek müstehabdır. Nitekim seleften İbn Sirin, Zühri, Şafii ve diğer birkaç ilim adamı da aynı görüş ve ictihadı izhar etmişlerdir. [52]

İlim adamlarının bir kısmı, oruç ile emredilecek çocuğun yaş sının üzerinde durmuş ve farklı görüşler ortaya koymuşlardır: Kimine göre, yedi, kimine göre, on, kimine göre, oniki...

İmam Evzai ise, "çocuk üç gün üstüste oruç tutmaya güç yetirebildiği takdirde, oruç tutmakla emrolunur" demiştir. Malikiler ise, çocuk hakkında orucun meşru olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim az yukarıda bu hususa değinmiş bulunuyoruz.

Netice olarak cumhura göre, baliğ olmayan çocuğa oruç vacip değildir. Sahih olan tesbit de budur.

981 nolu Süfyan hadisinin isnadındaki ricalin çoğu sıkat (güvenilir) dir. İçlerinde sadûk olan bulunduğu gibi, rivayetinde sakınca olmayan da vardır. O bakımdan istidlal ve ihticaca salih görülmüştür.

982 nolu Abdurrahman hadisini ise, Tirmizi de tahric etmiştir. Ancak sıhhati üzerinde bir açıklama yapmamıştır. Bununla beraber, onunla ihticac edenler çoğunluktadır.

Süfyan hadisi, ramazanda İslama giren kimseye, kalan günlerin orucunu tutmasının vacip olduğuna delalet etmektedir ki, buna muhalefet eden olmamıştır. Abdurrahman hadisi ise, ramazanda gelip İslama giren kimsenin, girdiği günün orucuyla yükümlü olmamakla beraber, hürmeten o gün akşama kadar kendini orucu bozan şeylerden alıkoymasının vacip olduğuna delalet etmektedir.

Çıkarılan Hükümler

1- Ramazan ayında İslama giren bir kimsenin geçen günleri kaza etmesi gerekmez.

2- İslama girdiği günü de kaza etmesine gerek yoktur. Ancak o günün kalan kısmını bir şey yemeyerek, içmeyerek geçirmesi, yani imsakta bulunması müstehabdır. İmam Malik'e göre ileride o günü kaza etmesi uygun olur.

3- Ergen olmayan çocuğun oruç tutması vacip değildir. Çünkü henüz ibadetle mükellef bulunmuyor.

4- Çocuk oruç tutmaya niyet getirip sabahladıktan sonra baliğ olursa, o takdirde o günü oruçlu geçirmesi vacip olur ve ileride kaza etmesi gerekmez.

5- Çocuk oruç tutacak güce sahipse, bu ibadeti yerine getirmesi için emredilir. Müctehidlerden başta İmam Malik olmak üzere, bir kısmına göre, çocuk ergen oluncaya kadar oruç tutmaya zorlanmaz. Bu konuda oruç namaza kıyas edilmez.

6- Yine bu imamlara göre, çocuk on yaşına girdiği halde oruç tutmazsa, dövülmez.

7- Çocuk oruca niyet etmeksizin sabahladıktan sonra baliğ (ergen) olursa, o günün kalan kısmında imsak etmesi müstehabdır ve ileride o günü kaza etmesi gerekli değildir. Çünkü fecirden önce ergen olmamış ve aynı zamanda, oruca niyet ettiği halde sabahlamamıştır. .

Orucu Bozan, İşlenmesi Mekruh Ve Müstehab Olan Şeyler

İslam Dini, insan hayatını dengede tutmak, ona ruhsal ve bedensel yönden afiyet vermek ve günlük işlerini düzende yürütmesini sağlamak; aynı zamanda onun kalbini daha çok Allah ve ahiret kavramıyla doldurmak için birtakım ibadetlerin yerine getirilmesini farz veya vacip, sünnet veya müstehab kılmış; insan haklarını layıkıyla korumayı, her hak sahibinin hakkını vermeyi ve böylece adil ölçüler, hakkaniyet değerleri içinde sağlam bir toplum meydana getirmeyi murad etmiştir.

Sonra da ibadetleri belli sınırlar ve kurallar içine alıp onlara resmiyet kazandırmış ve rastgelelikten korumuştur. Çünkü İslam bütünüyle düzen, denge, prensip, kural ve esas dinidir. Her yönü ve yanıyla akla, mantığa, sağlam örfe ve ilme hitap eder. Her emir ve yasağıyla hayatın gerçek hikmetim belirler.

Bunun için İslam, oruç ibadetini farz kılarken, onu sayılı günlerle sınırlamış ve hikmet ve gayesine ulaşsın diye birtakım kurallara, yani farz, vacip, sünnet, müstehab, mekruh ve haramlara göre düzenlemiştir.

Konuyla İlgili Hadisler

Rafi b. Hadic (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Hacim ve mahcûm iftar etmiş (bu fiili işlemekle oruçlarını bozmuş) olurlar." [53]

Hacim: Bedenin bir tarafını hafif yarıp üzerine boynuz koyarak kan alan; mahcûm ise, bu suretle kendisinden kan alınan kimse demektir.

Sevban (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bir adama uğradığında onun Ramazanda hacamet yaptığını gördü. O sebeple şöyle buyurdu:

"Hacim de, mahcûm da iftar etti (oruçlarını bozdu)"[54]

el-Hasan'dan, onun da Ma'kil b. Sinan el-Eşcai'den yaptığı rivayete göre, Ma'kıl şöyle demiştir:

"Ramazandan henüz onsekiz gün geçmiş bulunuyordu ki, ben hacamat ettirdiğim bir sırada Rasulüllah (s.a.v.) bana uğradı ve şöyle buyurdu:

"Hacim de, mahcûm da iftar etti (oruçlarını bozdular)."[55]

Bu konuda İmam Ahmed ve Ebu Davud'un, sonra da İbn Mace'nin benzer bir hadis rivayeti bulunuyor ki, onu Sevban (r.a.) den ve Şeddad b. Evs'den rivayet etmişlerdir. Aynı zamanda İmam Ahmed ve İbn Mace bir benzerini Ebu Hüreyre'den (r.a.); yine İmam Ahmed'in Hz. Aişe (r.a.) ile Üsame b. Zeyd'den (r.a.) benzeri bir hadis rivayeti bulunuyor.

İmam Ahmed bu konuda şöyle demiştir:

"Bu babda en sahih hadis, Rafı' b. Hadic el-Eşcaî'nin hadisidir." [56]

İbnü'l-Medeni ise bu babda en sahih hadisin Sevban ve Şeddad rivayetleri olduğunu belirtmiştir.

Böylece bu rivayetlere göre, ramazanda oruçlu iken kan veren ve onu hacametle alan kimsenin orucunun bozulacağı anlaşılıyor. Ancak bir de bu olaydan dolayı orucun bozulmayacağına dair bir takım rivayetler söz konusudur. O halde ilk akla gelen şudur: Önce bu fiilin orucu bozacağı beyan edilmiş, sonra bu hüküm kaldırılmıştır.

Hacamet sebebiyle orucun bozulmayacağına dair rivayetler:

İbn Abbas (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) ihramlı bulunduğu bir halde hacamat yaptırdı ve yine oruçlu bulunduğu bir sırada yine hacamat yaptırdı." [57]

Sabit el-Bünanî'den yapılan rivayete göre, adı geçen, Enes b. Malik'e (r.a.) soruyor:

"Sizler Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında oruçlu için hacameti mekruh görüyor muydunuz?" Enes (r.a.) bu soruya şu cevabı veriyor:

"Hayır, ancak oruçlu zayıf ve güçsüz düşer endişesi olduğu takdirde onu mekruh görürdük."[58]

Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan, onun da ashabdan bazı kişilerden yaptığı rivayete göre, şöyle dedikleri nakledilmiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz oruçta visali (iftar etmeyip birinci günü ikinci güne bağlamayı) ve oruçluya hacamati men'etmesinin sebebi, onlara karşı olan merhamet ve şefkatiydi."[59]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Hacametin oruçlu hakkında ilk mekruh kılınma olayı Cafer b. Ebi Talib (r.a.) ile başlamıştır. Adı geçen oruçlu bulunduğu halde hacamet yaptırırken Rasulüllah (s.a.v.) ona uğramış ve "Hacim de, mahcûm da iftar etti (oruçları bozuldu)" buyurmuştur. Bu olaydan sonra Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz oruçlu için hacamata ruhsat vermiştir. Nitekim Enes (r.a.) oruçlu bulunduğu halde hacamat ettirirdi." [60]

Bu hadisi rivayet eden Darekutni diyor ki:

"Bunların hepsi sıkat (güvenilir rivayetler) dir ve bunun için bir illet bilmiyorum."

Böylece Enes hadisi konuyu iyice aydınlatmakta ve açıklamaktadır. Şöyle ki, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, önceleri hacametin orucu bozduğu bir hüküm olarak bulunuyordu. Sonra melek Cebrail'in işaretiyle Rasulüllah (s.a.v.) o hükmü kaldırdı ve ümmetine bu konuda da bir kolaylık sağladı.

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Hacamet, yani kan aldırmak oruçlu hakkında mekruh değildir.[61] Böylece ne kan aldıranın, ne de alanın orucu bozulmaz ve bu işlemde bir sakınca da yoktur.

Hanefiler bu konuda İbn Abbas ve Enes hadisleriyle ihticac etmişlerdir. Çünkü Enes'in (r.a.) açık beyanına göre, hacamet ettirmenin orucu bozacağıyla ilgili hüküm kaldırılmıştır.

Ancak oruçlu kimse hacametten veya gıybette bulunduktan sonra orucunun bozulduğunu sanarak bile bile bir şey yemek veya içmek suretiyle iftar eder, yani orucunu bozarsa, kendisine hem kaza, hem de keffaret gerekir. Bu konuda müftiye baş vurup hacamet veya gıybetin oruç bozup bozmadığını sorar, o da bozduğunu söylerse, o takdirde adam bu fetvaya dayanarak hacamet veya gıybetten sonra orucunu bir şey ile bozarsa, kendisine sadece kaza gerekir.[62]

b) Şafiilere göre: Oruçlunun hacamet yaptırması, yani oruçlu halde kan aldırması orucunu bozmaz. Ancak ramazanda hacamet yaptırmamak evladır.[63]

Böylece Şafîiler de İbn Abbas ve Enes (Allah ikisinden de razı olsun) hadisleriyle ihticacda bulunmuş ve bu konuda Hanefilerle aynı görüşü paylaşmışlardır.

c) Hanbelilere göre: Oruçlu hacamet yaptırdığı takdirde, hem kendisinin, hem de bu ameliyeyi yapanın orucu bozulur. Nitekim müctehid imamlardan İshak, İbn Münzir, Muhammed b. İshak, İbn Huzeyme de aynı görüştedirler. Tabiin'den Ata' ve Abdurrahman b. Mehdi'nin de kavli bu doğrultudadır. el-Hasan, Mesruk ve İbn Sirin ise, oruçlunun hacamet yaptırmasını uygun görmemişlerdir. Ashab-ı Kiram'dan İbn Ömer, İbn Abbas, Ebu Musa ve Enes (r.a.) ramazanda hacamet yaptırmaları gerektiğinde onu geceleyin yaptırırlardı.

Ashab-ı Kiram'dan Ebu Said el-Hudrî, İbn Mes'ud, Ümmü Seleme, Hüseyin b. Ali (r.a.) ile Tabiinden Urve ve Said b. Cübeyr oruçlu bir halde hacamet yaptırmakta bir sakınca görmemişlerdir. Nitekim İmam Malik, İmam Sevri, İmam Ebu Hanife ve İmam Şafii hacamet sebebiyle orucun bozulmadığını belirtmişlerdir. [64]

Hanbeliler ise, bu konuda Rafı', Sevban, Şeddad b. Evs ve el-Hasan hadisleriyle ihticac etmişlerdir.

d) Malikilere göre: Yukarıda Hanbelilerin görüşünü naklederken İbn Kudame'nin, İmam Malik'in hacametin orucu bozmadığını belirtir anlamda rivayette bulunduğuna değinmiştik. Nitekim Sahnûn'un İbn Kasım'dan naklettiğine göre, İmam Malik, hacametin oruç bozmadığını, hacamet yapan müslümana bir şey gerekmeyeceğini söylemiştir. Malikiler ba konuda Zeyd b. Eslem ve İbn Abbas hadisleriyle ihticac etmişlerdir.[65]

Böylece hacametin oruç bozan sebeplerden biri olmadığında üç mezhep birleşmiş oluyor.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

999 nolu Rafi' hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahric etmiş ve Hakim sahihlemiştir. İmam Tirmizi bu hadis hakkında İmam Ahmed'in şöyle dediğini nakletmiştir:

"Bu babda en sahih rivayet, Rafı' hadisidir."

Ebu Hatim ise farklı bir tesbit ortaya koyarak: "Bu rivayetin Rafi' tarikiyle olması bence batıldır" derken; Yahya b. Main: "Bu rivayet, hacamet konusu babında olan hadislerin en zayıfıdır" demiştir.[66]

991 nolu Sevban hadisini İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. İmam Ahmed, bu babda rivayet edilenlerin en sahihi budur diyerek hadisin ihticaca salih olduğunu söylemiştir.

Tirmizi el-Ilel'de buna değinerek Buhari'nin de sahihlediğine dikkat çekmiştir.

992 nolu Ma'kal hadisinin isnadında Ata' b. Saib bulunuyor ki, bu zat tabiindendir. Yaşlanınca hafızası zayıflamış ve o yüzden yaşlılığı dönemindeki rivayetlerine pek itibar edilmemiştir. Nitekim İmam Ahmed onun hakkında şöyle demiştir: "Ondan önceleri hadis dinleyenler için bir endişe yoktur, rivayetleri sahihtir. Ama yaşlılığı döneminde ondan hadis dinleyenlerin rivayeti bir şey ifade etmez. Yahya b. Main de onun hadisiyle ihticac edilmez, demiştir.[67]

Bu babda Nesai ve Hakim'in Ebu Musa'dan naklettikleri bir hadis daha bulunuyor ki, Ali İbn el-Medeni onu sahihlemiştir. Ancak Nesai, hadisin merfu' sayılmasının hatalı olduğuna dikkat çekmiştir. O hadisin son bölümü de diğerlerinde olduğu gibi "Hacim de, mahcûm da iftar etti (oruçları bozuldu)" denilmektedir. Ayrıca bu babda Nesai'nin Bilal'dan ve Ali'den yaptığı rivayetler mevcuttur. Aynı zamanda Enes, Cabir, İbn Ömer, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Ebu Yezid el-Ensari'den de rivayetler yapıldığı söz konusudur. İbn Adiy el-Kamil'de, Bezzar da kendi müsnedinde onları tahric etmişlerdir.

Sonuç olarak, bu rivayetlerle istidlal ve ihticac edenlere göre, hacamet yaptıranın ve yapanın orucu bozulur. Ne var ki el-Mağribî, Buluğu'1-Meram

şerhinde ve Dav'un-Nehar sahibi kendi eserinde, hâcimin orucunun bozulacağını ilim adamlarından hiç kimsenin söylemediğini belirtmiştir.[68]

Ebu Cafer et-Tahavi bu konuyla ilgili otuzdört kadar rivayete yer vermiş ve bunlardan onbeş tanesinin hacim ile mahcûmun orucunun bozulacağına dair bulunduğunu; ondokuz tanesinin de bozulmayacağına dair olduğunu belirtirken el-Eş'as'in bu konudaki yorumuna şöyle yer vermiştir. Adı geçen diyor ki:

"Eğer iftardan maksat orucun bozulması olsaydı, hâcimin zikredilmemesi gerekirdi. O halde gıybet ve yalan konusunda olduğu gibi, bu fiilin orucun sevabını düşüreceği söz konusu olabilir."[69]

Böylece et-Tahavi'ye göre, rivayetlerin ağırlığı, hacametten dolayı orucun bozulmayacağından yanadır.

994 nolu İbn Abbas hadisi, et-Telhis'te de belirtildiği gibi, dört vecih üzere rivayet edilmiştir:

a) Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ihramlı iken hacamet yaptırdı.

b) Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz oruçlu iken hacamet yaptırdı.

c) Rasulüllah (s.a.v.) ihramlı iken hacamet yaptırdı ve oruçlu iken de hacamet yaptırdı.

d) Peygamber (s.a.v.) ihramlı ve oruçlu iken hacamet yaptırdı.

Birinci cümleyi Buhari ve Müslim Abdullah b. Buhayne'den rivayet etmişlerdir ki, onun, Nesai ve diğer muhaddisler yanında muhtelif tarikleri vardır.

İkinci şekil ve cümleyi Eshab-ı Sünen, Hakem b. Muksim tarikiyle İbn Abbas (r.a.) dan rivayet etmişlerdir. Ancak Hakem b. Muksim'in mesmu'u olmadığı üzerinde durularak hadisin malûl olduğunu söyleyenler de var.

Üçüncü şekil ve cümleyi Şevkani'nin naklettiğidir. Dördüncü de öyle.

Ancak bu iki rivayeti İmam Ahmed ve Ali b. el-Medeni malûl saymışlar ve İmam Ahmed "Hadiste (oruçlu) lafzı yoktur, "muhrim" lafzı vardır" demiş ve İbn Abbas'ın arkadaşlarının da aynı görüşte bulunduğuna dikkat çekmiştir.

Nitekim el-Humaydi diyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) hem ihramlı, hem de oruçlu değildi; Ramazanda fetih gazasına çıkmış bulunuyordu ki, sadece ihramlı idi."[70]

Ancak olayın iki durumda cereyan ettiği söylenebilir. Şöyle ki, bir seferinde Rasulüllah (s.a.v.) ramazanda yolcu olduğu halde oruçlu bulunuyordu. Bu durumda hacamet yaptırmış olabilir. Aynı şekilde ihramlı iken de hacamet ettirdiği söylenebilir.

İmam Şafii ve İbn Abdilber, bu olayın Veda Haccı'nda meydana geldiğini kaydetmişlerdir. Hafız İbn Hacer ise, onların bu görüşü üzerinde durmuş ve şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) veda haccında oruçlu değildi. Çünkü sahih tesbite göre, o günlerde Ümmü'1-Fazl O'na bir kâse süt göndermişti ki, Rasulüllah (s.a.v.) Arafat'ta vakfe halinde bulunuyordu ve o sütten içmişti."

996 nolu Abdurrahman hadisini aynı zamanda Abdurrezzak tahric etmiştir. el-Fetih'te bunun isnadının sahih olduğu belirtilerek, kendisinden rivayet edilen sahabinin isminden söz edilmemesinin bu sıhhate bir zarar vermeyeceğine dikkat çekilmiştir.

997 nolu Enes hadisi hakkında Hafız İbn Hacer şöyle demiştir:

"Bunun ravilerinin hepsi Buhari'nin yer verdiği kimselerdir."

Bu babda, Enes hadisini kuvvetlendiren bir diğer rivayet Ebu Said el-Hudrî'den (r.a.) yapılmıştır. Adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz hacamet konusunda (oruçluya) ruhsat vermiştir."

Ebu Said'in bu rivayetini Nesai, İbn Huzeyme ve Darekutni tahric etmişlerdir. Hafız İbn Hacer bu rivayetin isnadının sahih, ricalinin de sıkat olduğunu belirtmiştir.

Bunu kuvvetlendirir anlamda bir hadisi İmam Tirmizi ve Beyhaki şu lafızla rivayet etmişlerdir:

"Üç şey orucu bozmaz: Kusmak, hacamet yaptırmak ve ihtilam olmak,"

Ancak bu rivayetin isnadında Abdurrahman b. Yezid b. Eslem bulunuyor ki, bu zatın zayıf olduğu söz konusudur.[71] İmam Tirmizi de bu hadisin mahfuz olmadığını söylemiştir. Diğer bazı muhaddisler bunu Zeyd b. Eslem'den murselen rivayet etmişlerdir.

Bu konuda Bezzar'ın İbn Abbas'dan (r.a.) yaptığı rivayetin malûl olduğu; Taberani'nin Sevban (r.a.) dan yaptığı rivayetin ise zayıf olduğu anlaşılmıştır.

Böylece Cumhur, bu hadislerle istidlalde bulunup hacametin oruç bozmadığını ortaya koymuştur ki, sahih olan da budur.

Burada 994 nolu İbn Abbas hadisinin Rafi', Sevban ve el-Hasan hadislerini neshettiği söylenemez. Çünkü İbn Abbas'ın (r.a.) bu rivayeti onlardan sonra yaptığım tesbit mümkün değildir. Ama Enes hadisi onların neshedildiğini açıkça göstermektedir. Cumhur da buna ve bunu kuvvetlendiren diğer rivayetlere dayanarak hacametin orucu bozmayacağını hükme bağlamışlardır.

Çıkarılan Hükümler

1- Hacamet (kan vermek) orucu bozmaz.

2- Ramazanda vücutta sarsıntı yapacağı söz konusu olduğu takdirde kan vermemek, yani aldırmamak daha uygun olur.

3- Kan alan, yani hacamet yapan kimsenin de orucu bozulmaz.

4- İhramlı iken de gerektiğinde kan verilebilir veya hacamet yaptırılabilir.[72]

Oruçlu İken Kusmak Veya Sürme Kullanmak

Orucu farz kılan İslam dini, nelerin orucu bozacağını, nelerin, yani hangi fiillerin bozmayacağını da belirleyip aydınlatıcı bilgi vermiştir. Ancak dinimiz bu bilgileri ana kurallara, temel bilgilere göre düzenlemiştir. Şöyle ki, gıda özelliği olup adeten yenilip içilen şeylerin orucu bozacağı ve aynı zamanda kişinin iradesi dahilinde gerçekleşeceği o kurallardan biridir.

Bu ve benzeri kuralların ışığında kusmanın veya göze sürme sürmenin orucu bozup bozmayacağı konusu işlenmekte ve müctehidlerin görüş ve tesbitleri yansıtılmaktadır.

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kime kusuntu galebe çalar (iradesi dışında taşıp çıkar) sa, ona (o günün orucu için) kaza gerekmez. Ama kim bile bile kendi iradesiyle kusarsa, artık o orucu kaza etsin."[73]

Abdurrahman b. Numan b. Hevze'den, o da babasından, o da dedesinden, o da Peygamber (s.a.v.) Efendimizden rivayet etmiştir. Rasulüllah (s.a.v.) iyileştirici, rahatlatıcı sürmenin gece uyumaya hazırlanırken sürülmesini emretti ve şöyle ilavede bulundu:

"Artık oruçlu kimse (gündüzleyin) sürmeden sakınsın!"[74]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüş Ve İctihadları

a) Hanefîlere göre: Oruçlu iken bile bile kendini kusmaya zorlar ve ağız dolusu kusarsa, orucu bozulur ve kendisine bir günün kazası gerekir. Ama oruçlu olduğunu unutarak kendini kusmaya zorlar, ve belirtilen şekilde kusarsa, orucu bozulmaz.

O halde çıkan kusmuk ağız dolusundan az olursa İmam Ebu Yusuf'a göre, bozulmaz. el-Mineh kitabında bunun en sahih kavi olduğu belirtilmiştir.[75]

Böylece kusuntunun galebe çalıp dışarı çıkmasıyla -ağız dolusu bile olsa- oruç bozulmaz. Çünkü oruçlunun bunda bir sün'i yoktur. O bakımdan kişi sün'i olmayan bir olaydan dolayı muahaza edilmez.[76]

Kendini kusmaya zorlar da ağız dolusundan az bir nisbette çıkarırsa, Ebu Yusuf'a göre orucu bozmaz; ama İmam Muhammed'e göre bozar. Çünkü hadiste bu konuda az veya çok konusu üzerinde durulmamış, mutlak anlamda söylenmiştir.[77]

Bunun gibi vücudunun bir yerine yağ süren veya gözlerine sürme süren oruçlunun orucu bozulmaz. İsterse, bedenine dokundurduğu yağın ve gözüne sürdüğü sürmenin tadını boğaz nahiyesinde hissetmiş olsun fark etmez. Çünkü deri üzerindeki gözeneklerden içeri giren şeyler orucu bozmaz.

Ancak böyle yapmanın mekruh olduğu söylenebilir. Bu da, oruçlu iken susuzluğunu gidermek için bedeni üzerine su dökmesine kıyas edilerek mekruhtur denilmiştir.[78]

Vücuda sürülen yağın gözeneklerden içeri nüfuz etmesi orucu bozmaz. Çünkü tabii menfezlerden girmiş sayılmaz. Bu, fıkıhta söz sahibi olan ilim adamlarının icmaına göre çıkarılan bir hükümdür.

Tükürdüğü zaman gözlerine sürdüğü sürmenin izini ve rengini görecek olsa, yine de orucu bozulmaz.[79]

b) Şafîilere göre: Oruçlu olduğunu hatırladığı halde kasden kusarsa, orucu bozulur. Ama oruçlu olduğunu unuttuğu veya buna zorlandığı veya kusmanın orucu bozup bozmayacağını bilmediği halde kendi isteğiyle kussa bile yine de orucu bozulmaz. Ancak kusmanın orucu bozup bozmayacağını bilmemesini şu iki sebepten birine bağlamak gerekir:

a) Yeni İslam'a girdiği için henüz fıkhı meseleleri bilmiyor olması;

b) İlim adamlarından uzak bir yerde oturuyor bulunması...

Kusmanın oruçlunun iradesi dışında galebede bulunup çıkması da orucu bozmaz. Ama kendi isteğiyle kusarsa, kusuntu geri dönmese bile orucu

bozar.[80]

Göze sürülen sürme, tadı boğaz nahiyesinde hissedilse bile orucu bozmaz.[81]

Böylece hem Hanefîler, hem de Şafiiler Ebu Hüreyre hadisiyle ihticac etmiş bulunuyorlar, ama Abdurrahman hadisini zayıf görüp onunla istidlalde bulunmamışlar.

c) Hanbelilere göre: Kim oruçlu olduğu halde kendini zorlayıp bile bile kusarsa, orucu bozulur ve ileride günü gününe kaza etmesi gerekir. Ama kusuntu onun iradesi dışında zorlayarak gelirse, orucu bozmaz. Çünkü oruçlunun bunda dahli söz konusu değildir. İlim adamlarından bu tesbit ve hükme muhalefet eden olmamıştır.

Hanbeliler de bu konuda Ebu Hüreyre hadisiyle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.

Bu meselede az ve çok kusmak arasında bir fark yoktur, yani ikisi de orucu bozar. Bu, İmam Ahmed'den yapılan iki rivayetten biridir. İkinci rivayete göre, ağız dolusu olduğu takdirde oruç bozulur şeklindedir. Hem az miktarda kusmak abdesti de bozmamaktadır.[82]

Sürme konusuna gelince: Göze sürülen sürmenin tadı boğazda hissedilse ve oruçlu onun boğaz nahiyesine indiğini bilse bile, yine orucu bozmaz.

Göze sürülen antimon ister iyileştirmek için olsun, ister mil ile dokundurulsun fark etmez, yani her iki durumda da orucu bozmaz. İmam Ahmed'in bu hususta kesin görüşü vardır.[83]

d) Malikilere göre: Göze sürülen ismid (antimon) un tadı boğazda hissedilir ve oruçlu da onun boğazına kadar nüfuz ettiğini bilirse, orucu bozulur, güne gün kaza etmesi gerekir, Boğazına nüfuz etmez, yani tadı boğazda hissedilmezse, orucu bozmaz. O bakımdan İmam Malik oruçlunun sürme kullanmasını mekruh görmüştür.[84]

Kusma konusunda Malikiler diğer mezheplerle aynı çizgide bulunuyorlar. Şöyle ki, oruçlunun iradesi dışında midesi bulanır da elde olmayarak kusarsa, orucu bozulmaz. Ama kendi irade ve isteğiyle kusarsa, kaza etmesi gerekir. Malikiler bu konuda Ebu Said el-Hudrî'den rivayet edilen şu hadisle ihticac etmişlerdir:

"Kusmak adamı zorlar da iradesi dışında çıkarsa, orucuna devam edip tamamlar, kaza etmesi gerekmez. Kendi isteğiyle kusmaya çalışır ve kusarsa, o artık orucunu iade eder (yani orucu bozulur, omı kaza etmesi gerekir.)"[85]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

1010 nolu Ebu Hüreyre hadisini aynı zamanda İbn Hibban, Darekutni ve Hakim tahric etmişlerdir. Ancak ravi Ata' bunu Ebu Hüreyre'den mevkufen rivayet etmiştir. Tirmizi ise, "Biz bu hadisi ancak Hişam b. Muhammed'den naklen biliyoruz ki, o da Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmiştir." diyerek kendi tesbitini belirtmiştir. İmam Buhari bu rivayeti mahfuz olarak görmediğini söylemiştir. Aynı zamanda Ebu Davud da mahfuz olmadığına dikkat çekmiştir.

Hakim ise, Şeyhayn'in şartı üzere bunu sahihlemiştir.

Bu babda İmam Malik'in Muvattada ve İmam Şafii'nin el-Üm'de benzer bir hadisi nakletmişlerdir ki, şöyledir:

"Kim oruçlu olduğu halde bilerek kusarsa, ona kaza gerekir. Kime de kusmak galebe çalıp iradesi dışında kusarsa, ona kaza gerekmez."

Nitekim İbn Ömer, Zeyd b. Erkam ve Zeyd b. Ali de bu rivayetlerin delaletine uygun hareket etmişlerdir.

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz kustu ve o sebeple orucunu bozdu" mealindeki Ebu Derda hadisini Buhari ve Müslim, isnadında ihtilaf tesbit ettikleri için almamışlar. Beyhaki de aynı görüşü izhar etmiştir. Sonra ilim adamlarından önemli bir kısım bunu kasden kusmaya hamletmişlerdir.

Sonuç olarak bu babda birkaç rivayet bulunmakta ve birbirini kuvvetlendirmektedir. O bakımdan müctehidler Ebu Hüreyre hadisiyle ihticacda bulunmuşlardır.

1011 nolu Abdurrahman hadisine gelince: İbn Main onun münker olduğunu belirtmiştir. Zehebi de, Abdurrahman'in önce bunu Said b. Ishak'tan rivayet

ettiğini söylerken, sonra onun ismini ters çevirerek şöyle demiştir:

"İshak b. Said b. Kab." Arkasından hadiste galat yaparak şöyle demiştir:

"O da babasından, o da dedesinden rivayet etmiştir."

Sonra da Numan b. Mabed bilinen bir ravi değildir. Bununla beraber İbn Şübrüme ve İbn Ebi Leyla bu hadisle istidlal ederek şöyle demişlerdir:

"Sürme orucu bozar."[86]

Tabiatıyla fukahanın çoğu bu hadisin zayıf olduğunu ve ihticaca salih bulunmadığını belirterek, sürmenin orucu bozmayacağını hüküm olarak ortaya koymuşlardır.

İbn Şübrüme ile İbn Ebi Leyla'nın bu konuda bir de delil olarak Buhari'nin talikan tahric ettiği ve Beyhaki ile Darekutni'nin mevsulen naklettiği İbn Abbas hadisini seçtikleri söz konusudur. Şöyle ki: "Orucun bozulması, bir şeyin girmesiyledir. Abdestin bozulması bir şey çıkmasıyladır."

O halde sürmenin tadı boğazda hissedilirse, içeri girmiş kabul edilir ve oruç bozulur.

İlim adamları bu iki zata cevap vererek şöyle demişlerdir: "Bu hadis cidden zayıftır" yani bununla istidlal ve ihticac edilmez. Aynı zamanda ravileri arasında Şa'be Mevla İbn Abbas bulunuyor ki bu zatın zayıf olduğu tesbit edilmiştir. Nitekim Zehebi onun hakkında şu bilgiyi vermiştir:

"İmam Ahmed'e göre, onun rivayetinde bir sakınca yoktur. Nesai'ye göre, o kavi değildir. Malik ise: "O sıka (güvenilir) değildir" demiştir. Yahya: "Onun hadisi yazılmaz" derken, Ebu Zür'a "Onun rivayeti zayıftır" demiştir.[87]

Rasulüllah'ın (s.a.v.) ramazanda oruçlu iken gözlerine ismid (antimon) sürdüğüyle ilgili üç, dört rivayet daha var ki, hepsi de zayıftır; istidlal ve ihticaca salih değildir.

Çıkarılan Hükümler

1- Kusuntu kişinin iradesi dışında galebe ederek gelirse orucu bozmaz; ister az, ister çok olsun fark etmez.

2- Kişi kendi iradesiyle kusmak ister ve kusarsa, müctehidlerden bir kısmına göre, ağız dolusu olursa orucu bozar, az olursa bozmaz; diğer bir kısmına göre, az olsun, çok olsun her iki durumda da orucu bozar.

3- Oruçlu bir halde gündüzleyin göze sürme sürmek orucu bozmaz; isterse onun tadı boğazda hissedilmiş olsun.

4- Malikilere göre, tadı boğazda hissedilirse oruç bozulur.

5- Sürmeyi iftardan sonra kullanmak daha uygun olur.

Oruçlunun Unutarak Bir Şey Yemesi Veya İçmesi

İnsan, hilkatinin özelliği ve fıtratının gereği hata ve unutmak gibi durumlarla içice bulunuyor. Bilmeden, arzulamadan bir hata yapabilir ve unutarak bir fiil işleyebilir. O bakımdan Cenab-ı Hak bu iki durumdan dolayı kullarını muahaza etmemekte ve günah yazmamaktadır. Ancak bu iki olaydan dolayı kul hakkına bir tecavüz meydana gelmişse, onu hemen telan etmek gerekir. Kul unutarak veya hata ederek böyle bir fiilde bulunduğunun farkına vardığı veya kendisine hatırlatıldığı an, vaki tecavüzü giderme yollarına baş vurup hak sahibini razı etmesi bir emr-i ilahidir.

İbadet konusunda bir hata yaptığı veya unutarak bir yanlışlıkta bulunduğu takdirde günahkar olmaz, ancak farkına vardığı takdirde onu telafi eder. Fıkıhta bunun telafi yolları ve çareleri belirlenmiştir.

Bunun için Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ümmetini endişeden kurtarmak ve bu konuda ilahi rahmetin gereği olan kolaylık sağlamak için şöyle buyurmuştur:

"Ümmetimden hata ile, unutarak ve bir de zorlanarak yaptığı şeylerin (günah ve vebali) kaldırılmıştır."[88]

Diğer bir hadiste de şöyle buyurulmaktadır:

"Kalem üç kimseden (onların fiilini yazmaktan) kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, iyileşinceye kadar cinnet gibi bir derde mübtela olandan, büyüyünceye (ergen oluncaya) kadar çocuktan..."[89]

"Kalem üç kimseden kaldırılmıştır: İyileşip kendine gelinceye kadar akli dengesi bozuk olandan, uyanıncaya kadar uyuyandan, ergen oluncaya kadar çocuktan."[90]

Konumuz oruç olduğuna göre, oruçlunun unutarak bir şey yemesi veya içmesinden dolayı orucu bozulur mu? Bu sorunun cevabını ilgili hadisleri ve müctehid imamların tesbit ve ictihadlarını naklettiğimizde görmüş olacağız.

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim oruçlu olduğu halde unutur da bir şey yer veya içerse, orucunu tamamlasın. Şüphesiz bu durum ile Cenab-ı Hak ona yedirip, içirmiştir."[91]

Diğer bir lafızla şöyle buyurulmuştur:

"Oruçlu unutarak bir şey yer veya unutarak bir şey içerse, bu ancak Allah'ın ona sevkettiği bir rızıktır ve (ondan dolayı) oruçluya kaza gerekmez."[92]

"Kim unutarak ramazanda bir gün iftar ederse, ona kaza ve keffaret gerekmez."[93]

"Sizden biriniz oruçlu iken unuturda yer ve içerse, orucunu (bozmayıp) tamamlasın."[94]

Şüphesiz bu konuda genel kural, giriş kısmında naklettiğimiz üç hadisle birlikte dördüncü olarak şu hadistir:

"Şüphesiz ki Cenab-ı Hak, ümmetimden (sadır olan) hata ve nisyan (unutmay) ı affetmiştir."[95]

Hadisler Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Ramazanda oruçlu iken unutup bir şey yemek veya içmek veya cinsel temasta bulunmaktan dolayı oruç bozulmaz.

Hanefiler bu konuda cinsel teması, yeme ve içmeye kıyasla aynı hükme dahil etmişlerdir. Çünkü cinsel temas da yeme içme anlamına gelen şehvet-i batndandır.

Ancak oruçlu unutarak bir şey yerken veya içerken, durumunu hatırlarsa derhal elindeki lokmayı ve ağzında çiğnemekte olanı atar. Cinsel temas halinde iken hatırlarsa, derhal geri çekilir. Aksi halde hem kaza, hem de keffaret gerekir.[96]

b) Şafîilere göre: Oruçlu unutarak bir şey yerse, orucunu bozmaz, devam eder. Ancak çok miktarda yerse, bir kavle göre, orucu bozulmuş olur, artık o gün devam etmez. Ama en sahih kavle göre, ne kadar çok da yese yine de orucu bozulmaz. Unutarak cinsel temasta bulunmak da böyledir. Mezhebin açık tesbiti bu doğrultuda cereyan etmiştir.[97]

Böylece iki mezhep imamları yukarıdaki hadislerle ihticac edip görüş ve tesbitlerini belirlemiş ve aynı hükümde birleşmişlerdir. Ancak ileride değineceğimiz üzere, keffaret konusunda aralarında ictihad farkı vardır.

c) Hanbelilere göre: Bu mezhep imamları da yukarıda zikredilen iki mezheple birleşmişlerdir; yani bunlara göre de oruçlu unutarak bir şey yer veya içerse, orucu bozulmaz ve kazası gerekmez.[98]

d) Malikilere göre: Ramazanda oruçlu kimse unutarak bir şey yer veya bir şey içer veya cinsel temasta bulunursa, orucu bozulur ve kendisine sadece onu kaza etmesi gerekir.[99]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

Ebu Hüreyre hadisi sahihtir ve ihticaca salihtir. O bakımdan müctehidlerin çoğu onunla istidlal ve ihticacda bulunmuştur.

1028 nolu Darekutni hadisinin isnadı sahih ve ravilerinin hepsi güvenilirdir. Darekutni bunu Muhammed b. İsa b. Tabba'dan, o da İbn Aliyye'den, o da Hişam'dan, o da İbn Sirin'den rivayet etmiştir.

Bu da Ebu Hüreyre hadisi gibi, cumhur tarafından ihticaca salih görülmüştür.

1029 nolu yine Darekutni hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme, İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. Hafız İbn Hacer, Büluğu'l-Meram'da bunun sahih olduğunu belirtmiştir.

Bu babda Darekutni'nin Ebu Said'den naklettiği bir hadis vardır ki merfuan rivayet edilmiştir. Lafzı şöyledir:

"Kim ramazan ayında unutarak (bir şey) yerse, kendisine kaza gerekmez."

Hafiz İbn Hacer bu hadis hakkında şöyle diyor:

"Bunun isnadı her ne kadar zayıfsa da ama uyulmaya elverişlidir. Çünkü rivayetteki "ramazan ayı" fazlalığı bunun derecesini düşürüyorsa da bu haliyle yine hasen sayılır ve ihticaca salih kabul edilebilir.[100]

Cumhur bütün bu rivayetleri dikkate alarak, "oruçlu bir vaziyette unutarak bir şey yiyen veya içen veya cinsel temasta bulunan kimsenin orucu bozulmaz ve kaza da gerekmez" diyerek meseleyi neticeye bağlamıştır. Ancak İmam Malik, İbn Ebi Leyla ve el-Kasimiyye, cumhurun hilafına bir tesbit ve ictihadda bulunmuş ve "öylesinin hem orucu bozulur, hem de kendisine kaza gerekir" demişlerdir.

Malikilerden bir kısmı delil olarak şunu ileri sürmüştür: "Bu konudaki hadisler "haber-i ahad"dır; o bakımdan onlarla ihticacda bulunmak istemedik." Şüphesiz bu sözler, kaideye muhaliftir ve beyan ettikleri itirazları anlamsızdır. Zira bu gibi sahih hadisleri "haber-i vahid"dir diye bir tarafa itecek olursak, amel edilecek pek az hadis kalır ve dini meselelerde birçok zorluklar ortaya çıkar.

Çıkarılan Hükümler

1- Oruçlu iken bir şey yemek veya içmek orucu bozmaz ve kazasını da gerektirmez.

2- Yine oruçlu iken unutarak cinsel temasta bulunan kimsenin de orucu bozulmaz ve kazası da gerekmez.

3- Oruçlu iken bir şey yerken veya içerken veya cinsel temasta bulunurken, oruçlu olduğunu hatırlar veya kendisine hatırlatılırsa, derhal çekilmesi gerekir. Aksi halde Hanefîlere göre hem kaza, hem de keffaret gerekir. Müctehidlerin çoğuna göre, sadece kaza gerekir.

Oruçlu İken Gıybetten, Boş Ve Anlamsız Söz Ve Davranıştan Korunmak

İbadetin bir yönü, Cenab-ı Hakk'a karşı kulluğumuzu itiraf edip O'ndan başka tapılmaya layık bir ilahın olmadığını ortaya koymaktır; diğer yönü her iki hayatı düzen ve dengede tutup Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmak ve Rasulüllah'ın sünnetiyle şekillenmektir.

O bakımdan ibadeti tam edep, terbiye, sevgi ve saygı havası içinde yerine getirirken dünya ve ahiretimiz için yararlı olmayan sözlerden, davranışlardan kaçınmamız ve her vesileyle nefsimize karşı hakimiyet kurmamız ve organlarımızı kontrol altında tutmamız gerekir. Aksi halde yapılan ibadet tam anlamıyla amacına uygun olmamış ve istenilen mutlu sonuca bizi çevirmemiş sayılır.

Bilhassa bizi bir bakıma melekleştiren, irade hakimiyetimizin ortaya çıkmasına destek olan ve bizi nefis esaretinden kurtaran; toplum hayatımızı maddi ve manevi bağlarla pekiştirip düzenleyen orucun dinimizdeki yeri oldukça önem arzetmektedir.

Bunun için her zaman gıybetten, faydasız söz ve davranıştan, kırıcı ve üzücü çıkışlardan sakınmamız vaciptir.

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden birinizin oruç günü olunca, o günde edep ve terbiye dışı söz söylemesin; kırıcı anlamda bağırıp çağırmasın. Şayet biri ona dil uzatıp söver veya onunla vuruşmak isterse, o: "Ben oruçlu bir kimseyim" desin. Muhammed'in canını kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, oruçlunun ağız kokusu Allah yanında misk kokusundan daha güzeldir. Oruçlu için, kendisini ferahlatacak iki ferahlık vardır. İftar ettiği zaman iftarıyla ferahlık duyar ve Rabbına kavuştuğu zaman, tuttuğu oruçla sevinir."[101]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim yalan sözü ve onunla amel etmeyi terketmiyorsa, Cenab-ı Hakk'ın onun (oruç sebebiyle) yeme ve içmesini terketmesine ihtiyacı yoktur." (Yani Cenab-ı Hak öylesinin orucunu kabul etmez ve ona feyiz, bereket ve rahmet havasını yeterince estirmez.)[102]

Açıklama:

Şüphesiz oruç tutan mü'min, yaptığı ibadetin mükafatını Allah yanında noksansız görmek ve bulmak istiyorsa, onun sevabını düşürecek her türlü söz ve davranıştan kaçınmalıdır. Dedikodu, yalan, sövüp saymak, kavga edip vuruşmak orucu bozmasa bile, sevabını iyice düşürür ve böylece oruçtan beklenilen amaç ve gaye tam anlamıyla gerçekleşmemiş olur.

O bakımdan mezhep imamları, müctehidler, bu gibi şeylerin orucu bozmadığında ancak sevabını düşürdüğünde ittifak halindedirler. Cumhurun da görüşü budur.

Oruçlu İken Sıcaktan Dolayı Ağzı Çalkalamak Veya Yıkanmak

İslam ibadeti sıkıntı versin, tedirginlik doğursun, eza ve cefaya sebep olsun diye meşru kılmamış; bunun aksine ruh ve bedene zindelik kazandırsın, sinir sistemini yatıştırsın, kalbe huzur versin, vicdanı arındırsın, ruhu geliştirip manen doyursun ve ferdi daha çok aile ve topluma bağlasın diye farz veya vacip ya da sünnet kılmıştır. Her şeyden evvel ibadetle insana kişilik kazandırmak, kula kul olmaktan kurtarıp Allah'a kul olmanın derin haz ve hikmetini kalp ve kafaya işlemek için ömür boyu ibadeti terketmememizi emretmiş ve bunun için birtakım maddi ve manevi mükafat ve müeyyideler koymuştur.

O halde çok sıcak bir mevsimde oruç tutan kişi, sıcaktan bunaldığı ve sıkıntıya düştüğü takdirde bunu hafifletmek için başına soğuk su döküp yıkayabilir, boğazına kaçmamak kaydıyle ağzını çalkalayabilir ve yine bunaldığı takdirde banyo yapabilir. Önemli olan bu işleri yaparken suyu tabii menfezlerden içeriye kaçırmamaktır.

Çünkü İslam dini, kolaylığı, rahmet, bereket, şifa ve huzuru getirmiştir, Cenab-ı Hak Tâhâ suresinin baş kısmında bu inceliği şöyle beyan buyurmaktadır:

"Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin (veya mutsuz olasın) diye indirmedik."

Konula İlgili Hadisler

Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Oruçlu olduğum bir günde neşelendim ve (eşimi) öptüm. Bunun üzerine (bir hata işlediğimi düşünerek) Rasulüllah'a (s.a.v.) geldim ve şöyle dedim:

"Bugün büyük (tehlikeli) bir iş yaptım! Oruçlu olduğum halde öptüm." Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bana:

"Oruçlu iken su ile ağzını çalkalamak hakkında ne dersin?" diye sordu. Ben de:

"Öyle yapmakta bir sakınca yoktur" dedim. Bunun üzerine buyurdu ki:

"Artık öpmek neden sakıncalı olsun?"[103]

Ebu Bekir b. Abdirrahman'dan, o da Peygamber'in (s.a.v.) ashabından olan bir adamdan rivayet etmiştir. O sahabi şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizi oruçlu iken sıcaktan dolayı başına su dökerken gördüm."[104]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Oruçlu kimse (eşini) öper veya tenini onun tenine dokundurur ve o yüzden inzal vaki olursa, orucu bozulur. İnzal meydana gelmediği takdirde orucu bozulmaz. İnzal vaki olduğu takdirde sadece güne gün kaza gerekir. Çünkü bu durumda cinsel temasın asıl sureti mevcut değildir.

İmam Ebu Hanife'ye göre, serinlemek için buruna su çekmek, başa su dökmek, banyo yapmak ve ıslak elbise giyinmek veya bez parçasını ıslatıp vücuda sarmak mekruhtur. İmam Ebu Yusuf’a göre, bunların hiçbiri mekruh değildir. Çünkü bu konuda sakınca olmadığı hakkında sahih hadis rivayet edilmiştir ve aynı zamanda bu gibi fiiller ibadeti yerine getirme konusunda yardımcı olmakta ve birtakım sıkıntı ve meşakkati gidermektedir. O bakımdan belirtilen hususlarda İmam Ebu Yusuf’un kavliyle amel etmekte kolaylık vardır. Fetva da buna göredir.[105]

b) Şafiilere göre: Şehveti harekete geçmeyen kimse için (eşini) öpmesi mekruh değildir. Ancak bu gibi fiilleri terketmesi evladır. Şerefüddin Yahya

en-Nevevî diyor ki: Şehveti harekete geçen kimse hakkında oruçlu bir halde eşini öpmesi tahrimen mekruhtur. En sahih olan kavi de budur.[106]

Bunun gibi oruçlu kimse ağzını çalkalarken ve burnuna su verirken suyu fazla kullanıp iyice ağzını doldurur ve burnuna iyice çeker ve bu yüzden su onun içine girer (yani boğaz veya midesine ulaşırsa orucu bozulmuş olur ve güne gün kaza etmesi gerekir.

Az su kullanıp içine kaçmazsa, o takdirde bir sakınca yoktur.[107]

Böylece İmam Ebu Yusuf ile İmam Şafii bu meselede birleşiyorlar.

c) Hanbelilere göre: Ağza su alıp çalkalamak, buruna su çekmek, ister abdest ve gusülle ilgili olsun, ister mücerred temizlik için olsun mutlaka orucu bozmaz. Çünkü ağız da burun ve göz gibi bedenin zahirinden sayılır. O halde oruçlu ağzını çalkalarken veya burnuna su çekerken, bir kasıt olmaksızın su boğazına kaçarsa bir şey gerekmez; yani orucu bozulmaz. Nitekim İmam Evzai, İshak ve İmam Şafii'nin iki kavlinden birine göre de hüküm böyledir. İmam Ebu Hanife ile İmam Malik'e göre, bu durumda oruçlunun orucu bozulur.[108]

Hanbeliler bu meselede Ömer hadisiyle istidlal etmişlerdir.

d) Malikilere göre: Sahnûn diyor ki:

"İbn Kasım'a sordum: Oruçlu ağzını çalkalarken su boğazına kaçarsa, İmam Malik'e göre ona kaza gerekir mi?" Cevap verdi:

"Eğer ramazanda ise veya kendisine vacip olan bir orucu tutuyorsa, belirtilen durumda orucu bozulur ve kendisine sadece kazası gerekir, keffaret gerekmez. Ama nafile bir oruç ise, kazası gerekmez."

Ağız çalkalama olayı ister abdest için, isterse temizlik için olsun farketmez.

Yine İmam Malik'e göre, ramazanda oruçlunun serinlemek için veya susuzluğunun tesirini hafifletmek için ağzını çalkalamasında bir sakınca yoktur. Çünkü böyle yapmakla ibadete kolaylık ve yardım sağlamış oluyor.[109]

Tahliller Ve Rivayetler

1040 nolu Ömer hadisini aynı zamanda Nesai tahric etmiş ve münker olduğunu söylemiştir. Hafız Bezzar ise bu konuda şöyle demiştir: "Biz Ömer'den sadece belirtilen anlamda bir rivayet yapıldığını biliyoruz. İbn Huzeyme ile Hakim bu hadisi sahihlemişlerdir.[110]

Böylece Nesai yalnız kalmış ve sahihtir diyenlerin görüş ve tesbiti ağırlık kazanmıştır. O bakımdan müctehidlerin çoğu bu hadisle istidlal ve ihticacda bulunmuştur.

1041 nolu Ebu Bekir b. Abdirrahman hadisini aynı zamanda Nesai tahric etmiştir.

İsnadındaki ricalin hepsi sıka (güvenilir) kimselerdir. O bakımdan hadis ihticaca salih kabul edilmiş ve müctehidlerin önemli bir kısmı bu hadisle istidlal ve ihticacda bulunmuştur.

Çıkarılan Hükümler

1- İster abdest için, ister temizlik veya serinlemek için olsun, oruçlunun ağzına su alıp çalkalaması, burnuna su çekmesi hem mekruh değildir, hem de orucu bozmaz.

2- Ağıza alınan su, buruna çekilen su boğaza kaçarsa, Hanbeliler dışında kalan imamlara göre oruçlunun orucu bozulur ve güne gün kaza etmesi gerekir.

3- İmam Malik'e göre, nafile oruçlarda suyun boğaza kaçması orucu bozsa bile kazası gerekmez.

4- Oruçlu iken serinlemek maksadıyla başına su döken veya elbisesini ıslatan veya ıslak bezi vücuduna saran kimsenin orucu bozulmaz. Ancak İmam Ebu Hanife'ye göre, böyle yapmak mekruhtur. İmam Ebu Yusuf ile diğer imamlara göre mekruh değildir.

5- Oruçlu iken kişi kendi eşini öperse, şehveti harekete geçmiyorsa bunda bir sakınca yoktur; geçiyorsa kerahet vardır. Öperken inzal vaki olursa, oruç

bozulur ve güne gün kazası gerekir.

6- Oruçlu adamın tenini eşinin tenine dokundurmasmdaki hüküm de böyledir; yani şehveti harekete geçerse kerahet yardır; inzal vaki olursa oruç bozulur ve güne gün kazası gerekir.

Oruçlu İken Eşini Öpen Kimsenin Durumu

Bilindiği gibi, insanda cinsel konuya ilgi fıtrîdir. O bakımdan bu fıtrî duygu zaman zaman kendini hissettirir. Evlenmenin bir yönü nesli devam ettirmeye, bir yönü de şehveti meşru sınırlar içinde teskine yöneliktir.

Ancak ramazanda oruçlu kimse, bir bakıma melekleşmek istemekte ve iradesini ortaya koyup nefsani duygularını yenmeğe çalışmaktadır. O bakımdan şehveti tahrik eden ve cinsel temasa yol açan davranışlardan kaçınmakta birçok faydalar vardır. Bununla beraber, az yukarıda da kısmen değindiğimiz gibi, kendine hakim olan oruçlunun eşini öpmesine ruhsat verilmiştir.

Konuyla İlgili Hadisler

Ümmü Seleme (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz oruçlu iken (eşlerini)öperdi.[111]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz oruçlu iken öperdi ve yine oruçlu iken tenini eşinin tenine dokundururdu. Ama O, uçkuruna sahip olmada hepinizden daha çok kendine malik idi."[112]

Ömer b. Ebi Seleme (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden sordu:

"Ya Rasulallah! Oruçlu kimse (eşini) öpebilir mi?" Rasulüllah (s.a.v.) ona:

"Bunu Ümmü Seleme'den sor" diye buyurdu. O da ona Rasulüllah'ın (s.a.v.) öyle yaptığını haber verdi. Bunun üzerine adam Peygambere (s.a.v.) gelip şöyle dedi:

"Ya Rasulallah! Şüphesiz Cenab-ı Hak senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır." Rasulüllah (s.a.v.) ona:

"Ama Allah'a yemin ederim ki, ben sizden daha çok Allah'tan korkan ve daha çok O'na saygı duyup sakınan biriyim..." buyurdu.[113]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Bir adam, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'den, oruçlu iken mübaşeret (tenini eşinin tenine dokundurmak) tan sordu. Rasulüllah (s.a.v.) ona ruhsat verdi. Bir başkası gelip aynı şeyi sordu, ona ruhsat vermeyip men'etti. Ruhsat verdiği adam yaşlı idi, men'ettiği adam ise genç idi."[114]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Tesbit Ve İctihadları

a) Hanefilere göre: İmam Ebu Hanife, oruçlunun tenini eşinin tenine dokundurmasını, sarmaş-dolaş olmalarını ve el sıkışmalarını mekruh saymıştır. Çünkü ona göre, bu gibi davranışlar fesada, orucu bozmaya yol açar. Diğer imamlara göre, öpmek, teni tene dokundurmak fahiş biçimde olmadığı ve şehveti tahrik etmediği takdirde sakıncalı değildir.[115]

b) Şafiilere göre: Mezhebin görüşünü bundan önceki bölümde belirtmiş bulunuyoruz.

c) Hanbelilere göre: Öperken veya tenini eşinin tenine dokundururken meni veya mezi gelirse, orucu bozulur ve kazası gerekir. Bu iki sıvı akmadığı takdirde oruç bozulmaz.

İmam Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafii'ye göre, mezîden dolayı oruç bozulmaz ve o bakımdan kazası da gerekmez.[116]

d) Malikilere göre: İmam Malik, ramazanda oruçlunun kendi eşini öpmesini ve tenini onun tenine dokundurmasını hoş karşılamamıştır. Çünkü ona göre, böyle bir durumda inzal vaki olursa, hem kaza, hem de keffaret gerekir.

Ancak Sahnûn'un da belirttiği gibi, mücerred öpmek ve teni tene dokundurmak, meni dışarı çıkmadığı takdirde orucu bozmaz ve kazası gerekmez. Mezi çıkarsa, istihbaben onun kaza edilmesi söz konusudur.[117]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

1048, 1049, 1050 nolu hadisler sahihtir ve ihticaca elverişlidir. O bakımdan müctehidlerin çoğu bu üç hadisle istidlal ve ihticac etmişlerdir.

1051 nolu Ebu Hüreyre hadisi hakkında Ebu Davud ve el-Münzirî susup bir şey dememiştir. Hafız İbn Hacer de bu hadisi konu edinirken görüşünü belirtmemiştir. İsnadında Ebu'l-Anbes b. Ubeyd bulunuyor ki onun hakkında bir tesbit ortaya koymamışlardır. Bazı muhaddisler bu isim üzerinde birtakım şüpheler izhar etmişlerse de Zehebî, Mizan'da bu isme yer vermemiştir. et-Takrîb'de bu zatın makbul olduğu belirtilmiştir.[118]

Aynı hadisi İbn Mace, İbn Abbas hadisi olarak tahric etmiş ve merfu' olduğunu açıklamamıştır. Beyhaki ise Hz. Aişe'den merfuan rivayet etmiştir. Buna benzer bir rivayeti İmam Ahmed, Abdullah b. Amr'den rivayet etmiştir.

Ebu Cafer et-Tahavî ise, oruçlu iken eşini öpen kimsenin orucunun bozulacağına ve kendisine kaza gerekeceğine dair dokuz rivayete yer verdikten sonra orucu bozmayacağına ve kaza da gerektirmeyeceğine dair kırka yakın rivayeti toplayıp sıralamıştır. Böylece oruçlunun, inzal vaki olmaksızın öpmesinde ve tenini eşinin tenine sürmesinde bir sakınca bulunmadığı; aşırı olduğu takdirde kerahetin söz konusu olacağı hükmü ağırlık kazanmış bulunuyor.[119]

Bu babda birçok zayıf rivayet bulunuyor ki, onları buraya nakletmeye gerek görmedim.

Çıkarılan Hükümler

1- Oruçlu kimsenin eşini öpmesi, tenini onun tenine dokundurması mekruhtur. Bu, İmam Ebu Hanife'nin kavlidir. İmameyne göre, mekruh değildir.

2- Bu gibi davranışlar fahiş biçimde olursa kerahet vardır, çünkü cinsel temasa yol açar.

3- Bu gibi davranışlar orucu bozmasa bile terki evladır. Bu imam Şafii'nin kavlidir.

4- Şehveti tahrik eden öpme ve mübaşeret tahrimen mekruhtur. Bu, Şafiilerin ictihadıdır.

5- Öperken veya mübaşerette bulunurken meni veya mezi akarsa, oruç bozulur ye sadece kazası gerekir. Bu, Hanbelilerin görüş ve ictihadıdır. Diğer mezheplere göre, mezinin akması orucu bozmaz.

6- Sözü edilen iki sıvı akmadığı takdirde oruç bozulmaz. Bu, bütün imamların ittifak ettiği bir hükümdür.

7- Ramazanda bu gibi davranışlarda bulunmak pek doğru değildir ve hoş karşılanmaz. Bu, İmam Malik'in kavlidir.

8- Ramazanda öperken veya teni tene dokundururken meni akarsa, hem kaza, hem de keffaret gerekir. Bu, İmam Malik'in kavlidir.

9- Mücerred öpmek ve mübaşerette bulunmak orucu bozmaz ve kaza etmeyi de gerektirmez. Bu, bütün imamların görüş ve ictihadıdır. Malikilerden Sahnûn da aynı görüşü izhar etmiştir.

Ramazanda Oruçlu Kimsenin Cünüp Olarak Sabahlaması

Şüphesiz fecir doğuncaya kadar birtakım ruhsatlar vardır, onları işlemekte bir sakınca yoktur. Akşam iftarından sonra yeme, içme ve cinsel temasta bulunma konulan bu cümledendir. Bir de sahur yedikten sonra uyur ve fecir doğmadan önce veya sonra ihtilam olmuş bir halde uyanan kimse söz konusudur. Bu, ister fecirden önce, ister sonra ihtilam olsun, uyku halinde vuku' bulduğu için oruca hiçbir zararı yoktur. Çünkü bütünüyle iradesi dışında cereyan etmiş bulunuyor.

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, bir adam, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimize sordu:

"(Sabah) namazı vakti girer de ben de cünüp bulunursam, o takdirde oruç tutayım mı?" Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ona şöyle buyurdu:

"Ben de cünüp olduğum bir halde (sabah) namazı vakti giriyor ve ben oruç tutuyorum."

Adam bu defa şöyle dedi:

"Ya Rasulallah! Sen bizim gibi değilsin; Cenab-ı Hak senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiştir." Peygamber (s.a.v.) ona şöyle dedi:

"Allah'a and olsun ki, sizden daha çok Allah'tan saygı ile korkmakta olduğumu ve nelerden sakınmamı sizden daha iyi bildiğimi ummaktayım." [120]

Hz. Aişe'nin (r.a.), Ümmü Seleme (r.a.) dan yaptığı rivayete göre:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ihtilam değil de cinsel temasta bulunduğu için cünüp olarak sabahlardı ve sonra ramazan orucunu tutardı."[121]

Yine Ümmü Seleme (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) ihtilam olarak değil, cinsel temasta bulunduğu için cünüp olarak sabahladı ve o gün iftar etmedi (oruç tuttu) sonra da kaza

etmedi."[122] Çünkü temas fecirden önce yapılmıştır.

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Ramazanda kişi cünüp olarak sabahlarsa, onun orucu tamdır. Ashab-ı Kiram'dan bu konuda daha çok söz sahibi olanların hepsi de bu hususta görüş birliği içinde olmuştur: Ali, İbn Mes'ud, Zeyd b. Sabit, Ebu Derda, Ebu Zer, İbn Abbas, İbn Ömer ve Muaz b. Cebel bu cümlede yer alanlardandır. Allah hepsinden razı olsun.

Zira Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de bu konuda şöyle buyurmaktadır:

"(Ramazanda) oruç (tuttuğunuz günlerin) gecesi kadınlarınıza cinsel yaklaşmada bulunmanız size helal kılındı. Onlar sizin için bir elbise; siz de onlar için bir elbisesiniz. Allah, kendinize olan güveni kötüye kullanacağınızı biliyordu. (Bu hususta) tevbenizi kabul etti, sizi bağışladı. Artık (geceleri) onlara yaklaşın ve Allah'ın size yazıp takdir ettiğini dinleyin, fecirde beyaz iplik siyah iplikten size seçilinceye (gündüzün aydınlığı gecenin karanlığından sıyrılıp ayrılıncaya) kadar yeyin, için sonra da orucu geceye kadar tamamlayın."[123]

Böylece Cenab-ı Hak ramazan gecelerinde fecir doğuncaya kadar cima'ı (cinsel yaklaşmayı) helal kılmış bulunuyor. O bakımdan cinsel temas gecenin sonuna doğru yapılır ve adam da fecir doğduktan sonraya kadar cünüp kalırsa, onun bu cünüplüğü oruca zarar vermez.[124]

b) Şafiilere göre: Fecir doğuncaya kadar yeme, içme ve cinsel temasta bulunma helal kılınmıştır. O bakımdan ağzında yemek bulunduğu halde fecir doğarsa, onu hemen ağzından atıverir ve cinsel temas halinde ise, zekerini hemen çekiverirse orucuna bir halel gelmez ve devam eder. Ama bu vaziyette az bir süre bile dursa, orucu bozulur.[125]

Böylece sözü edilen konuda Hanefilerle Şafıiler arasında farklı bir ictihad olmamıştır.

c) Hanbeliler de bu konuda yukarıdaki hadislerle istidlal ve ihticacda bulunup geceleyin cinsel   temasta bulunan ve yıkanmayıp cünüp olarak sabahlayan, yani fecir doğduğu halde bu vaziyette olan kimse oruca devam eder.

Nitekim diğer üç mezhebin de ictihadı bu doğrultudadır.

Ebu Hüreyre (r.a.) o kimsenin bu vaziyette orucu bozulmuş sayılır demişse de, bu, önceleri iftardan sonra uyuyup fecir doğmadan önce kalkanlara artık yeme, içme ve cinsel temasın yasak olduğu dönemle ilgilidir ve Bakara suresi'nin 187. ayeti inince bu hüküm kaldırılmış oldu. O bakımdan Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği hadis mensuhtur, yani hükmü kaldırılmıştır.[126]

d) Malikilere göre: İmam Malik'in de ictihadı diğer imamlarınkinden farksızdır. Cünüp olarak sabahlayan kimsenin orucu tamamdır, devam etmesi gerekir, demiştir.[127]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

1057, 1058, 1059 nolu hadisler sahihtir. O bakımdan ictihade salih görülmüş ve müctehidler bunlarla istidlal ve ihticac etmişlerdir.

Her üç hadisten çıkarılan sonuç şudur: Kim, ister ihtilamdan, isterse cinsel temastan dolayı cünüp olur da fecir doğuncaya kadar yıkanmazsa, bu onun orucuna bir zarar vermez. Cumhurun da görüşü budur. Nevevi de icma'ın bunun üzerinde karar kıldığına dikkat çekmiştir. İbn Dakîk el-Iyd de bunun icma' veya icma' gibi bir durum arzettiğini belirtmiştir.[128]

Ancak az yukarıda da kısmen değindiğimiz gibi, Buhari ve Müslim'in Ebu Hüreyre (r.a.) den yaptığı rivayette, Rasulüllah'ın şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir:

"Cünüp olarak sabahlayan kimse için artık oruç yoktur."[129]

Aynı hadis şu lafızla da rivayet edilmiştir:

"Kime cünüp olduğu halde fecir erişirse (yani kim cünüp olarak fecre ulaşırsa) artık o oruç tutmasın."

Aslında bu hadisin hükmü kaldırılmıştır. Ne var ki Tabiin'den bazı kimseler bununla amel etmeyi uygun görmüşlerdir.

Bu hadisi ayrıca İbn Münzir Tavus'dan naklen rivayet etmişse de Hafız İbn Hacer bunun sahih olmadığını belirtmiş ve neden olarak da şunu göstermiştir:

"Çünkü İbn Münzir bunu doğrudan Tavus'tan değil, Ebu'1-Mihezzim tarikiyle rivayet etmiştir ki, bu zat zayıftır. Zehebi bu ravinin asıl adının Yezid b. Süfyan olduğunu belirterek şu bilgiyi vermiştir: "İbn Main onun zayıf olduğunu, "Nesai'nin ise onun metruk olduğunu söylemiştir. Şu'be diyor ki: "Ebu'l-Muhezzim'i gördüm, o öyle bir kimsedir ki, bir dirhem verilse bir hadis uydurmaktan çekinmezdi."[130]

İbn Dakiyk bu konuyu açıklarken şu bilgiyi veriyor:

"Cenab-ı Hak, "Ramazanda oruç tuttuğunuz günlerin gecesi kadınlarınıza cinsel yaklaşmada bulunmanız size helal kılındı" buyurmaktadır. Bu, oruç gecelerinde cinsel temasın mutlaka mübah olduğunu gerektiren bir hüküm ifade etmektedir. Bu cümleden olarak fecrin doğmasına yakın vakitte -ki, o süreye gusletmeyi sığdırmak mümkün olmaz- ayetin iktizası gereği cinsel temasta bulunmak da mübahtır ve zaruri olarak da cünüp olarak sabah vaktine girilmiş olunur. Zira bir şeyin sebebinin mübah sayılması, o şeyin de mübah olması demektir."[131]

Böylece belirtilen durumda olan kimsenin orucu bozulmuyor ve ileride kazayı gerektirmiyor.

Şevkani diyor ki:

"Bu görüş ve ictihadı, adamın Hz. Peygamber'e (s.a.v.): Cenab-ı Hak senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiştir" sözü kuvvetlendirmekte ve bu olayın, Hudeybiyye senesinde inen yukarıdaki ayetten sonra meydana geldiğine delalet etmektedir. Orucun farz kılınmasının başlangıç tarihi ise, hicri ikinci yıldır. Hudeybiyye Andlaşması ise, hicri altıncı yılda meydana gelmiştir."[132]

Netice olarak konu şöyle özetlenip açıklanabilir:

Hicri ikinci yılda oruç farz kılındığında, akşamdan sonra uyuyuncaya kadar cinsel temas mübah idi. Uyuduktan sonra fecir doğmadan uyanılsa bile artık

buna ruhsat yoktu. Bu durum mü'minlere sıkıntı veriyor ve bir kısmı nefsine hakim olamıyordu. Sonra Cenab-ı Hak o hükmü Bakara Suresi 187. ayetle kaldırdı ve fecir doğuncaya kadar cinsel temasa ruhsat verdi. Böylece Ebu Hüreyre hadisi bu ilk olayla ilgili bulunuyor ve Hz. Aişe (r.a.) ile Hz. Ümmü Seleme (r.a.) hadisleri bu ayet indikten sonraki donemle ilgili bulunuyor. O bakımdan Ebu Hüreyre (r.a.) hadisinin neshedildiği kesinlik arzediyor. Allah daha iyisini bilir.

Çıkarılan Hükümler

1- Ramazan ayında geceleyin ihtilam olup uyandığında fecrin doğmuş olduğunu gören kimsenin oruca devam etmesi gerekir. Çünkü bu hal oruca engel değildir.

2- Bunun gibi gündüzleyin uyuduğunda ihtilam olan oruçlunun da orucu bozulmuş olmaz; çünkü bu olay onun iradesi dışında cereyan etmiştir.

3- Ramazan gecesi cinsel temasta bulunup o vaziyette uyuyan veya uyumayan ve fecir doğduktan sonra kalkan kimsenin de orucu bozulmuş olmaz. Çünkü cinsel teması fecirden önce mübah sayılan bir süre içinde yapmış bulunuyor.

4- Fecir doğmadan az önce bir şey yerken veya içerken ya ela cinsel temasta bulunurken fecir doğarsa, o takdirde ağzındakini yutmayıp dışarı atması ve cinsel teması kesip zekerini dışarı çekmesi gerekir. Aksi halde orucu bozulur.

Ramazanda Orucunu Cinsel Temasta Bulunmak Suretiyle Bozan Kimseye Ne Gibi Kefaret Gerekir?

Şüphesiz ramazanda niyet edilip tutulmakta olan orucu zaruri bir sebep yokken bile bile bozmak haramdır ve günahtır. O bakımdan bu sınırı aşan kimseye hem kaza, hem de keffaret gerekir ki, bu bir bakıma bir cezadır.

Ancak oruçlunun orucunu bir şey yemek veya içmek suretiyle bozması ile cinsel temasta bulunmak suretiyle bozması aynı şey midir? Bu hususta müctehid imamların görüş, tesbit ve ictihadları farklıdır.

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Bir adam Rasulüllah (s.a.v.) Efendimize gelerek dedi ki:

"Ya Rasulallah! Helak oldum." Rasulüllah (s.a.v.) ona:

"Seni helak eden şey nedir?" diye sorunca, o şu cevabı verdi:

"Ramazanda eşimle cinsel temasta bulundum."

Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) ona sordu:

"Bir köle azad etme imkanın var mı?" O da:

"Hayır" dedi. Efendimiz ona:

"Peki iki ay üstüste oruç tutabilir misin?" diye sordu. O da:

"Hayır, tutamam" dedi. Rasulüllah (s.a.v.) bu defa ona:

"Altmış miskini yedirecek imkanın var mı?" diye sordu. O da:

"Hayır yoktur" diye cevap verdi. Sonra o adam oturdu. Derken Peygamber (s.a.v.) Efendimize bir zembil hurma getirildi. Peygamber (s.a.v.) o adama:

"Bunu al da tasadduk et (orucun keffareti olarak dağıt)" buyurdu. Adam:

"Ya Rasulallah! Benden fakiri var mıdır? Şu iki kara taş (tepe) arasında bizim aileden daha muhtaç bir aile bulunuyor mu?" Bunun üzerine

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ön dişleri görünecek şekilde güldü ve şöyle buyurdu:

"Bu zembili al da çoluk-çocuğuna yedir."[133]

İbn Mace ise bu hadisin son kısmını şu lafızla rivayet etmiştir:

"Bir köle azad et" Adam:

"Köle bulamıyorum" dedi. Peygamber (s.a.v.):

"Öyleyse üstüste iki ay oruç tut" buyurdu. Adam:

"Buna gücüm yetmez" dedi. Peygamber:

"Altmış miskini doyur" buyurdu."

Şüphesiz bu anlatımda kuvvetli bir tertip söz konusudur.

Yine İbn Mace ile Ebu Davud'un bir diğer rivayetinde, hadisin son bölümü şu lafızla rivayet edilmiştir:

"Onun yerine bir gün oruç tut"

Darekutni ise şöyle rivayet etmiştir:

"Ya Rasulallah! hem helak oldum, hem de helak ettim." Peygamber (s.a.v.) ona:

"Seni helak eden nedir?" diye sorunca, o:

"Eşimle cinsel temasta bulundum" diye cevap verdi."

Bu anlatımın zahirinden, adamın eşiyle, kadın rıza göstermediği halde zorlayarak temasta bulunduğu anlaşılıyor.

Hadis Ve Rivayetlerin Işığında Müctehidlerin Tesbit Ve İctihadları

a) Hanefilere göre: Ramazanda oruçlu bulunan kimse eşiyle cinsel temasta bulunur, yani iki sünnet yeri birleşirse hem kaza, hem de keffaret gerekir. Adam bunu zorlanmadan, hataen işlemeden ve unutmadan bilerek yaptığı takdirde orucu bozulur ve belirtilen keffareti yerine getirmesi vacip olur. Eşinin adamı zorlamak suretiyle cinsel temasta bulunmasını sağlarsa, yine de adama hem kaza, hem de keffaret gerekir. Çünkü cinsel temas ancak penisin sertleşmesi ve zevk duyulmasıyla gerçekleşir. Bu da adamın arzusuyla temasta bulunduğuna delil sayılır.

Ama kadın istemediği halde adam zorla onunla temasta bulunursa, adama kaza ve keffaret, kadına da sadece kaza gerekir.

Adam kendi arzusuyla bile bile razamanda eşiyle cinsel temasta bulunduktan sonra hastalanır da bu hastalığı oruca mani teşkil edecek derecede olursa, adamın üzerinden keffaret vecibesi kalkar.

Adam aynı günde birkaç defa temasta bulunursa, hepsi için bir keffaret yeterli olur. Ancak birinci temastan sonra keffaret öder ve sonra yine temasta bulunursa, o takdirde bu ikinci temas için de keffaret ödemesi gerekir.

İki ramazanda birer defa cinsel temasta bulunur ve birinci ramazandaki temasından dolayı keffaret vermemiş olursa, kendisine iki keffaret gerekir. İmam Muhammed'e ve meşayihin çoğuna göre, bir keffaret yeterli olur. Sahih olan da bu görüş ye ictihaddır.[134]

Hanefilere göre, ramazanda eşiyle cinsel temasta bulunan kimseye keffaret gerekmesi için fecir doğmadan önce oruca niyet etmesi şarttır. Aksi halde yalnız kaza gerekir. Aynı zamanda cinsel temastan sonra iftarı mübah kılacak hastalık ve yolculuk gibi bir sebebin ortaya çıkmaması şarttır. Aksi halde yalnız kaza gerekir.[135]

b) Şafiilere göre: Ramazanda bozulan oruçtan dolayı kaza ve keffareti gerektiren tek sebep cima', yani cinsel temastır. Bunun da on dört şartı vardır. O şartların gerçekleşmesi söz konusudur. Şöyle ki:

1- Geceden niyet getirmiş olması,

Yani fecir doğmadan önce o günkü oruca niyet etmesi şarttır. Aksi halde yalnız kaza etmesi gerekir.

2- Cinsel teması bilerek kendi arzusuyla yapması,

Unutarak yaparsa, orucu bozulmaz ve o bakımdan kaza ve keffaret de gerekmez.

3- Kendi irade ve ihtiyarıyla o fiili işlemesi,

Tehdit edilip zorlanarak temasta bulunursa, orucu bozulmaz.

4- Oruçlu halde cinsel temasta bulunmanın haram olduğunu bilmesi,

Eğer İslama yeni girmiş bulunuyor veya din alimlerinden çok uzak yerde yaşıyorsa, o takdirde konuyu bilmediğinden dolayı kendisine ne kaza, ne de keffaret gerekir. Çünkü bu durumda orucu bozulmamış kabul edilir.

5- Cinsel temasın ramazan ayında meydana gelmesi,

Şayet nafile veya adak ya da kaza orucu tutarken cinsel temasta bulunursa, orucu bozulur, sadece kazası gerekir; keffaret gerekmez.

6- Orucun bozulmasında tek ve müstakil sebep olarak cinsel temasın bulunması,

O bakımdan önce orucunu birşey yemek suretiyle bozar, sonra da cinsel temasta bulunursa keffaret gerekmez.

7- Cinsel temastan dolayı günahkar olacak yaşta olması,

O bakımdan ramazanda henüz ergen olmamış temyiz çağındaki bir çocuğun oruçlu iken cinsel temasta bulunmasından dolayı keffaret gerekmez. Aynı zamanda adam yolculuk halinde olur ve oruca niyet getirerek sabahlar, sonra da iftar vakti girmeden cinsel temasta bulunursa, kendisine keffaret gerekmez.

8- Orucunun sıhhatına tam inanmış bulunması,

Bu nedenle unutarak orucunu yedikten sonra bu fiilinin orucu bozduğunu zanneder ve o sebeple cinsel temasta bulunursa, yine keffaret gerekmez.

9- Cinsel temastan sonra cinnet getirmemesi,

Şayet cinnet getirirse, artık kendisine keffaret gerekmez.

10- Kendi nefsiyle bu fiile teşebbüs etmesi,

O bakımdan uyuduğu bir sırada eşi gelip onunla cinsel temasta bulunursa, keza keffaret gerekmez.

11- Hata yoluyla cinsel temasta bulunmaması,

Gecenin henüz devam ettiğini, fecrin doğmadığını sanıp cinsel temasta bulunduktan sonra gecenin bittiğini, fecrin doğduğunu farkederse, o takdirde keffaret gerekmez.

12- Cinsel temasın, penisin baş kısmının, baş kısmı kesikse o miktarın ferce girmiş olması,

Belirtilen miktar ferce girmezse veya sadece baş kısmın ucu hafif temas kurarsa, orucu bozulmaz ve dolayısıyla kaza ve keffaret gerekmez.

13- Cinsel temasın ferc veya dübürden gerçekleşmesi,

Mücerred penisin kadının bacaklarına veya karın nahiyesine dokunmakla inzal vaki olursa sadece kaza gerekir.

14- Cinsel temasta fail olması, mef'ul olmaması,

O bakımdan eşiyle cinsel temasa teşebbüs eden adama keffaret gerekir, eşine gerekmez.[136]

c) Hanbelilere göre: Kaza ve keffareti iki şey gerektirir: Birincisi, ramazanda gündüzleyin, cinsel temasta bulunmak; ikincisi oruçlu olmak veya vücuben imsak etmiş durumda olmak...

Böylece cinsel teması ister diri, ister ölü, ister akıllı, ister mecnune, isterse behime ile yapmış olsun fark etmez. Aynı zamanda ister bu fiili kasden, ister unutarak, ister bilmeyerek, ister bilerek yapsın yine fark etmez. Kendi ihtiyarıyla veya zorlanarak, ya da hataen yapmış olsun yine de keffaret gerekir.

Bu mezhebin delili ise, ramazanda cinsel temasta bulunanlara Rasulüllah'ın (s.a.v.) temasta bulundukları vakit ne halde bulunduklarını sormaksızın hem kaza, hem de keffaret gerektiğini buyurmasıdır.

Cinsel temasta bulunurken fecir doğarsa, penisi çekse bile hem kaza, hem de keffaret gerekir. Kadın da isteyerek, hükmünü bilerek, oruçlu olduğunu

unutmayarak cinsel temasa rıza göstermişse, ona da hem kaza hem de keffaret gerekir.

Ramazanda gündüzleyin oruçlu olduğu halde cinsel temasta bulunur ve aynı gün iftarı mübah kılacak bir hastalığa yakalanırsa, bu hal ondan keffareti düşürmez. Bunun gibi adam cinsel temasta bulunduktan sonra sefere çıkar veya hapse girer, kadın temastan sonra ayhali olursa yine de keffaret düşmez.[137]

d) Malikilere göre: Orucu bozan şeylerden dolayı hem kaza, hem de keffaret gerekir. Şöyle ki:

1- Guslü gerektiren cinsel temas

2- Kasden bilerek bir şey yemek veya içmek

3- Tabii menfezlerden bir şeyin içeri girmesi

4- Mücerred şehvetle karısına bakıp veya eliyle dokunup inzal vaki olması

5- İstimnada bulunması bu cümledendir; yani bunlardan birisini yaptığı takdirde hem kaza, hem de keffaret gerekir.[138]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

1070 nolu Ebu Hureyre hadisi sahihtir ve ihticaca salihtir. O bakımdan mezhep imamlarının hepsi bu hadisle istidlal ve ihticacda bulunmuştur.

Aynı konu değişik lafızla Darekutni'nin yaptığı rivayette Mualla b. Mensur'un, İbn Uyeyne'den yaptığı rivayette teferrüd ettiği söz konusudur. Beyhaki ise, Hakim'in Mualla b. Mensur'un kitabına baktığı ve: "Helak oldum ve helak ettim" sözüne rastlamadığını söylemiştir.[139]

O bakımdan müctehidlerin bir kısmı Darekutni'nin bu rivayetiyle ihticac etmemiştir. Başta İmam Ahmed olmak üzere fakihlerden bir kısmı, cinsel temasta sadece erkeğe keffaret gerekir demişlerdir. Oysa Darekutni'nin rivayetindeki "helektü ve ehlektü" yani "hem helak oldum, hem de helak ettim" sözü, keffaretin aynı zamanda kadına da gerektiğine işarettir. Ne var

ki, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz o adama keffaretten söz ederken sadece onu muhatab ve yükümlü görmüş, eşine de keffaret gerekir dememiştir. Müctehidlerin bir kısmı bu inceliği dikkate alarak kadına keffaret gerekmediğini istidlal etmişlerdir.

Sonra adamın "helak oldum" demesi, bu fiili bilerek kasden yaptığını göstermektedir. Çünkü helak, isyandan yana bir mecazdır. O bakımdan unutarak cinsel temasta bulunana keffaretin gerekmeyeceğini, Hanbeliler dışındaki fakihler belirtmişlerdir. Cumhur da aynı görüştedir. Malikilerden bazısı da bu konuda Hanbeliler gibi ictihadda bulunmuştur.

Ebu Hüreyre rivayetinde "Eşimle cinsel temasta bulundum" ifadesi kullanılırken, bazı rivayetlerde bunun yerine "Ramazanda bir adam orucunu bozdu" lafzı kullanılmıştır. Hanefiler bu ikinci şıkkı dikkate alarak, ramazan orucu kasden ne ile bozulursa bozulsun hem kazayı, hem de keffareti gerektirir demişlerdir. Diğer müctehidlerden önemli bir kısmı, sadece cinsel temastan dolayı keffaret gerekeceğini söylemişlerdir ki, İmam Şafii, İmam Ahmed b. Hanbel başta gelenlerdendir.

Hadiste köle azad etme konusunda Rasulüllah'ın "rakabe" kelimesi kullanmasını mutlak anlama alan İmam Ebu Hanife, azad edilecek kölenin kafire de olabileceğini belirtmiştir. Diğer müctehidler ona cevapla şöyle demişlerdir: "Burada mutlak mukayyed üzerine hamledilir, katil keffaretinde olduğu gibi, mutlak anlamda ele alınıp hükme bağlanmaz. Cumhur da aynı görüştedir.[140]

"Altmış miskin" sözü üzerinde duran ilim adamlarından İbn Dakiyk el-Iyd diyor ki, burada it'âm kelimesi altmışa izafe etmiştir. O bakımdan keffaretin altmış fakire dağıtılması söz konusudur. Bir kimse mesela altı miskine her gün altı keffaret vermek suretiyle on günde tamamlasa, altmış fakir ve miskine vermiş olmaz. Cumhur da aynı görüştedir.[141]

Sonra hadisin zahiri keffaretin sıralanan tertibe göre gerçekleştirilmesine delalet etmektedir. Çünkü Rasulüllah (s.a.v.) biri bulunmadığı takdirde ikincisiyle emretmiştir. Bu da tertibin lüzumunu göstermek içindir. Hem (fa) harfiyle bildirilmesi de ayrı bir delalet olarak kendini gösteriyor. Cumhur da bu görüştedir.

Ancak konuyla ilgili rivayetlerin tamamı dikkate alınınca, hem tahyire, hem de tertibe delalet bulunduğu görülür. Ne var ki, tertibe delalet eden

rivayetler daha çoktur ve o bakımdan ağırlık kazanmıştır.

Hadiste, Rasulüllah'ın (s.a.v.) o adama: "Bu zenbili al da çoluk-çocuğuna yedir" buyurması, mali sıkıntı içinde olandan oruç keffaretinin kalkacağına işaret vardır. Zira bu emirle, ileride vaktin müsait, imkanın el verdiği takdirde sana gereken keffareti ödersin işareti mevcut değildir. Bununla beraber İmam Şafii'nin iki kavlinden birinde, "ileride mali imkana erişince bu keffareti ödemesi vacip olur" hükmü yer almaktadır. Cumhurun görüşü ise, aksini iddia edenlerin hilafınadır, yani geçim sıkıntısı içinde olmak, oruç keffaretini iskat etmez; mali imkana kavuşuncaya kadar bekler.

Bazılarına göre ise, "Rasulüllah'ın o zenbil hurmayı ona verirken "ehline yedir" emrinden maksadın, sana nafakası vacip olmayanlara yedir" demektir. Şüphesiz bu yorumda zorlama vardır. Zira adam benim ailemden fakir var mıdır derken kendi çoluk-çocuğunu kasdetmiş ve Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz de ona, götür de onlara yedir buyurmuştur.

İbn Mace ve Ebu Davud'un rivayetinde: "Onun yerine bir gün oruç tut" emri üzerinde hayli durulmuş ve farklı yorumlar yapılmıştır. Diğer rivayetlerde keffaret söz konusu olduğuna göre, bu, keffaret dışında bir de güne gün kaza etmesinin gereğini vurgulamaktadır.

Hadiste naklettiğimiz bu fazlalık, aynı zamanda Tabiin'den Said b. Müseyyeb'in Mursel'inde zikredilmiş ve Nafi’ b. Cübeyr, el-Hasan ve Muhammed b. Kab de bunu nakletmiştir.

Böylece İslam her konuda olduğu gibi, bu konuda da zorluk getirmemiş ve imkanlar nisbetinde ceza-i müeyyide koymuştur. Keffaret ödeyecek imkana sahip olmayan bir adamı mutlaka ona zorlamak elbetteki dinin yüksek hikmetine uymaz. Bununla beraber müctehidlerin farklı ictihadı da bir kolaylık getirmiştir.

Çıkarılan Hükümler

1- Ramazanda oruçlu kimse kasden, bilerek cinsel temasta bulunursa, hem günah işlemiş olur, hem de kendisine kaza ve keffaret gerekir.

2- Kadın istemediği halde kocası onunla cinsel temasta bulunursa, keffaret sadece kocasına gerekir.

3- Adam cinsel temasta bulunduktan sonra, oruca engel teşkil edecek bir hastalığa yakalanır veya sefere çıkarsa keffaret sakıt olur.

4- Aynı günde birkaç defa cinsel temasta bulunursa, bir keffaret hepsine kafi gelir. Ancak birinci temastan sonra keffaret ödedikten sonra ikinci defa temasta bulunursa, ikinci bir keffaret ödemesi vacip olur.

5- Fecir doğmadan önce oruca niyet etmez ve öylece gündüze dahil olur ve cinsel temasta bulunursa, sadece kaza gerekir.

Buraya kadar sıraladığımız beş maddelik hüküm Hanefîlere aittir.

6-Oruçlu olduğunu unutarak cinsel temasta bulunur veya yanılarak bu fiili işlerse, orucu bozulmaz ve o bakımdan kaza ve keffaret gerekmez.

Bu üç mezhebe göredir. Hanbelilere göre, orucu bozulur ve aynı zamanda hem kaza hem de keffaret gerekir.

7- Ramazanda oruçlu olduğu halde gündüzleyin kasden bilerek bir şey yemek veya içmek de orucu bozar ve hem kaza, hem de keffareti gerekir.

Bu Hanefilerle Malikilere göredir.

8- Bunun gibi ramazanda gündüzleyin kasden orucunu herhangi bir şey, bir olay ile bozan kimseye de hem kaza, hem keffaret gerekir. Bu da sözü edilen iki mezhebin ictihadıdır.

9- Cinsel temasta bulunurken veya bir şey yerken, içerken fecir doğarsa, Hanbeliler dışında diğer mezheplere göre, derhal içinde bulunduğu fiilden vazgeçmesi gerekir. Aksi halde hem kaza, hem de keffareti mucip olur.

10- Keffaret gerekmesi için failin ergen, akıl olması ve fiilinin kasde nıukarin bulunması şarttır.

Ayrıca Şafiilere göre keffaretin gerekmesi için 14 şartın gerçekleşmesi söz konusudur ki, bunu onlarla ilgili paragrafta açıklamış bulunuyoruz.

11- Şafiilerle Hanbelilere göre, keffareti gerekli kılan tek fiil, bilerek cinsel temasta bulunmaktır.

12- Hanefilerle Malikilere göre, orucu bozan herhangi bir şey de keffareti gerektirir; yeter ki kasde mukarin olup kişinin iradesiyle gerçekleşmiş bulunsun.

Hiç İftar Etmeden Birkaç Günün Orucunu Birbirine Bağlamak (Savm-i Visal)

İslam, ibadeti geniş rahmet olarak getirmiş ve sıkıntıya, zorluğa, nefret ve bıkkınlığa sebep olmayacak ölçüde tutmuştur. Aynı zamanda insanın ruh ve beden sağlığını korumayı insana afiyet sunmayı prensip edinmiştir.

Günde beş vakit namaz fazla vakit olmamakla beraber insanı huzura ve dengeye kavuşturmakta ve günlük hayatımızı düzene sokmaktadır.

Yılda bir ay oruç, hayatı bir bakıma tersine çevirmeyi amaçlamakta ve ileride karşımıza çıkacak olan çok sıkıntılı günlere hazırlanmamızı, irade gücümüzü ortaya koymamızı alıştırmakta ve perhizi gerektiren bir hastalığın zuhurunda, ona dikkat etmemiz için önceden bir tecrübe geçirmemize imkan sağlamaktadır.

Aynı zamanda fecir doğduktan güneş batıncaya kadar kendimizi alışılagelmiş yiyecek, içecek ve benzeri şeylerden alıkoymamız, fazla bir sıkıntı ve meşakkat getirmemekte, üstelik bünyemizdeki fazla yağların erimesine yardımcı olmakta, sindirim sistemimizi dinlendirmekte ve sonra da sosyal hayatımıza renk ve mana katmaktadır.

O bakımdan dinimiz her ibadeti sınırlı tutmuş ve belli kurallara bağlamıştır. Biz kendiliğimizden yeni kurallar koyamayız ve birtakım ilavelerde bulunamayız.

Bunun için Rasulüllah (s.a.v.) savm-i visali yasaklamış, günah saymıştır.

Bundan maksat iki günü veya birkaç günü iftar etmeksizin birbirine bağlamak suretiyle oruçlu geçirmektir. Şüphesiz böyle bir oruç, şâriin belirlediği hikmetine ters düşmekte ve Onun ölçü ve kurallarını aşmaktadır.

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz savm-i visali (iftar etmeksizin bir günün orucunu bir sonraki güne bağlayıp bitiştirmeyi) men'etmiştir." Bunun üzerine Rasulüllah'a (s.a.v.):

"Ya Rasulallah! siz öyle yapıyorsunuz ya" denilince, efendimiz onlara şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ben sizden biriniz gibi değilim. Doğrusu gündüzleyin Rabbim beni hem yediriyor, hem de içiriyor."[142]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Visaldan sakının (bir günün orucunu iftar etmeksizin diğer güne bağlamaktan kaçının)"

Bunun üzerine kendisine denildi ki:

"Ya Rasulallah! Sen visalde bulunuyorsun." Efendimiz onlara şöyle cevap verdi:

"Şüphesiz ben sizden biriniz gibi değilim. Gecelediğim zaman Rabbim bana yediriyor ve içiriyor. Artık siz güç getirebileceğiniz ameli (işlemekte) külfet edinin."[143]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şu haberi vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, (mü'minleri) visal (iftar etmeksizin bir günün orucunu ikinci... güne bağlamak) dan -onlara olan merhametinden dolayı- men'etti. Bunun üzerine Ona:

"Şüphesiz sen de visalde bulunuyorsun?" dediler. Efendimiz onlara şu cevabı verdi:

"Doğrusu ben sizin durumunuz ve oluşunuzda değilim. Şüphesiz ki Rabbim bana yediriyor ve içiriyor."[144]

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittiğini haber vermiştir:

"(Oruç konusunda) visal yapmayın. Sizden kim visal yapmak istiyorsa, seher (sahur vaktine veya seher vaktine) kadar visal yapsın."

Bunun üzerine dediler ki:

"Ya Rasulallah! Sen visal yapıyorsun ya?" Cevap verdi:

"Doğrusu ben sizin durumunuz ve şeklinizde değilim. Gecelediğimde bir yedirici bana yediriyor, bir su veren de bana su verip içiriyor."[145]

Hadîslerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve Îhtîcacları

a) Hanefîlere göre: Visal orucu yasaklanmıştır. İmam Ebu Yusuf bunu, bir günün orucunu iftar etmeksizin ikinci güne bağlamak şeklinde yorumlamıştır. Bazısı ise, bunu gecelerinde iftar etmek kaydıyla bütün seneyi oruçlu geçirmek şeklinde tefsir etmiştir.[146]

b) Şafîilere göre: Bütün bir yılı oruçlu geçirmek mekruhtur. Savm-i visal hakkında biri haram diğeri mekruh olmak üzere imam Şafii'den iki ayrı kavi rivayet edilmiştir.

c) Hanbelilere göre: Savm-i visal mekruhtur. Bu mezhep salikleri, savm-i visali, iki veya daha fazla gün arasında iftar etmeyip oruç tutmak şeklinde yorumlamışlardır.

Hanbeliler de Hanefiler gibi, bu konuda yukarıda naklettiğimiz sahih hadislerle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.[147]

d) Malikilere göre: Savm-i visal haramdır. Bundan maksat, iftar etmeksizin gündüz ve geceyi oruçlu geçirmektir.[148]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

İlgili hadislerin dördü de sahihtir.

Bu babda ayrıca Buhari ve Müslim'in Enes (r.a.) den yaptıkları rivayet de konuyu daha da kuvvetlendirmektedir. Şöyle ki: "Şüphesiz Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz visali yasakladı ve "Bunu ancak Nasara (hristiyanlar) yapıyor" buyurdu."

Aynı hadisi Taberani, Said b. Mensur ve Abd b. Humayd de tahric etmişlerdir ki, isnadının sahih olduğu söylenir. Yine Taberani'nin el-Evsat'ta Ebu Zer (r.a.) den ve Ebu Davud'un ashabdan bir adamdan bu konuda rivayet ettikleri bir hadis bulunuyor ki, lafzı şöyledir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz (oruçlu için) hacamet (kan aldırmak) ve muvaseleyî men'etti, fakat haram kılmadı."

1081 nolu Hz. Aişe (r.a.) hadisinde "Onlara olan merhametinden dolayı" cümlesi yer almaktadır ki, bu da savm-i visalin haram değil mekruh olduğuna delalet etmektedir. Zira eğer haram olsaydı, artık bu hususta ümmetine merhametten dolayı bu yasağı koyduğu söylenemezdi.

Nitekim Buhari'nin tesbitine göre, Rasulüllah (s.a.v.) muvaseleyi men'ettikten sonra ashabından bir kısmı bu tarz oruca pek hevesli bulunuyordu. Derken Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz sırf onları bütünüyle bundan vazgeçirmek için onlarla birlikte savm-i visal yaptı bunu bir gün, sonra bir gün daha devam ettirdi. Arkasından hilali gördüler. Bunun üzerine Rasulüllah onlara:

"Eğer hilal görülmeseydi ben bu orucu biraz daha size artırır (sürdürürdüm)." buyurdu.

Cumhurun da dediği gibi, Rasulüllah (s.a.v.) bu suretle onlara, savm-i visalin hiç de kolay olmadığını, bünyeyi fazlasıyla sarsıp zayıf düşürdüğünü göstermiş oldu. Oysa bünyesi kuvvetli, sağlam yapılı mü'minin zayıf mü'minden hayırlı olduğu bilinmektedir.

Böylece visalin haram değil de mekruh olduğu ağırlık kazanmıştır. Nitekim Bezzar ve Taberani'nin Setnure'den yaptıkları rivayet de bunu pekiştirmektedir. Şöyle ki: "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz visali men'etti, ama o azimet (anlamında) değildir."

Abdullah b. Zübeyr'in savm-i visalin cevazına kail olduğu tesbit edilmiştir. Ebu Şeybe'nin sahih isnadıyla yapılan rivayette, Abdullah'ın onbeş gün muvasele yaptığı belirtilmektedir.[149]

Çıkarılan Hükümler

1- Savm-i vîsal men'edilmiştir, mekruhtur.

2- Güneş batınca iftar etmek kuvvetli sünnettir.

3- Vücudu zayıf düşürmekte mutlaka kerahet vardır.

4- İbadet sıkıntı doğurmak, dünyadan el, eteği çekmek için meşru kılınmamıştır.

İftar Ve Sahur Adabı

İslam dini, ibadeti kişilerin arzu ve ihtiyarına bırakmamış, onu birtakım kurallara bağlayarak düzende tutulmasını sağlamıştır. Özellikle farz ve vacip olan ibadetler belli çerçeve içine alınıp sınırları belirlenmiş ve başkasının onlarda bir fazlalık veya noksanlık yapmasına izin ve imkan verilmemiştir.

Sünnet olan ibadetler de birtakım kurallara bağlanıp uygulama yöntemleri tayin edilmiş ve Rasulüllah'ın (s.a.v.) belirlediği ölçü ve prensiplere bağlı kalanlar büyük ecirlerle müjdelenirken, bağlı kalmayanların muahaza edilecekleri haber verilmiştir. Ancak belirlendiği gibi tam uygulama imkanı olmadığı veya ona engel teşkil edecek bazı hususların ortaya çıkması halinde, kişinin muahaza edilmeyeceği de bir kural olarak ortaya konmuştur.

Oruç konusunda birçok önemli ve uyulması gerekli olan şeyler vardır. Şüphesiz iftar ve sahurun ayrı bir yeri ve anlamı her zaman söz konusudur.

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçenin şöyle dediği tesbit edilmiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimizden duydum, buyurdu ki:

"Gece gelip, gündüz arkasını dönüp gittiğinde ve güneş de ufukta batıp kaybolduğunda, artık oruçlu gerçekten iftar etmiş olur."[150]

Ebu Hüreyre (r.a.)dan yapılan rivayete göre, Rasulütlah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Aziz ve Celil olan Allah buyuruyor: "Benim kullarımın yanımda en çok sevileni, iftarı acele edenidir."[151]

Sehl b. Sa'd (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar iftarı acele ettikleri sürece hep hayır içinde olacaklardır."[152]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, (akşam) namazını kılmadan önce birkaç yaş hurma ile iftar ederdi... Yaş hurma bulamayınca kuru hurmalarla iftar ederdi. Kuru hurma da bulamayınca birkaç yudum su içerdi."[153]

Selman b. Amir ed-Dabbiy (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz iftar edeceği zaman, hurma ile iftar etsin; onu bulamadığı takdirde su ile iftar etsin; çünkü su temizleyicidir."[154]

Muaz b. Zühre'den yapılan rivayete göre: Peygamber (s.a.v) Efendimiz iftar ettiğinde şöyle dua ederdi: "Allah'ım! Senin için oruç tuttum ve senin rızkın üzere iftar ettim."[155]

Ebu Zer (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki:

"Ümmetim sahuru (vaktin sonuna doğru) geciktirdiği ve iftarı da acele ettiği sûrece hayır üzere olacaktır."[156]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sahura kalkıp (birşeyler) yeyin. Çünkü gerçekten sahurda bereket vardır." [157]

Amr b. As (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Bizimle kitap ehlinin orucu arasındaki fasl (ayrım ve alamet), seher vakti (sahur) yemektir."[158]

Hadislerin Işığında Müctehid İstidlal Ve Îhticacları

a) Hanefilere göre: Oruçluya üç şey müstehabdır:

1- Sahur,

2- Sahurun geciktirilmesi,

3- İftarı acele etmek...[159]

Sahur, hem gece kalkıp Allah'ı anmamıza, hem de vücud direncini korumaya yönelik bir sünnettir. Lüzumundan fazla yememek kaydıyle bu sünneti ihya etmekte sayısız faydalar vardır: Bedene ve ömre bereket sağlar, ruha da gıda verilmesine vesile teşkil eder; bünyenin güçten düşmesini önler ve rahat bir oruç tutmamıza yardımcı olur.

Sahuru, şek vaktine girmeyecek kadar geciktirmek de müstehabdır. Şek vakti, fecrin kesinlikle doğup doğmadığı hakkında tereddüt edilen zaman parçasıdır. O bakımdan bulutlu ve sisli günlerde bu hususa çok daha iyi dikkat etmek gerekir.

İftarı ise, akşam namazından önce yerine getirmek müstehabdır. Ancak yemek faslının uzun sürmesi endişesi söz konusu ise, o takdirde namazdan önce varsa birkaç hurma veya benzeri tatlı bir şeyle, yoksa üç yudum su ile iftar etmek ve öylece akşam namazını kılıp sonra yemek sofrasına oturmak müstehabdır.

Akşam yemeğinde bu yöntemi uygulamak, mideye de rahat çalışma imkanı verir ve namazdan sonra yenilen yemeğin daha iyi hazmedilmesine yardımcı olur. Ancak mideyi doldururcasına yemek sünnete aykırıdır ve aynı zamanda sağlığa zararlıdır. Onun için Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, mideyi üç bölüm olarak düşünmemizi, bir bölümünü yemeğe, bir bölümünü su ve benzeri meşrubata ayırmak, bir bölümünü ibadet, zikir ve taati rahatlıkla yerine getirmeğe ayırmamızı tavsiye buyurmuştur.

İftar ederken şöyle duada bulunmak da sünnettir:

"Allah'ım! Senin için oruç tuttum, Sana iman ettim, ancak sana güvenip dayandım ve Senin rızkınla iftar ettim (orucumu açtım). Ramazan'ın yarınki orucuna niyet ettim. İşlediğim ve işleyeceğim günah, kusur ve hatalarımı bağışla."

Diğer üç mezhebin de bu konudaki tesbit ve görüşü Hanefilerin görüşüne benzer anlamdadır. Onları şöyle özetleyebiliriz:

Oruçluya birtakım şeyleri işlemek müstehabdır:

a) İftarı acele etmek. Bu da güneşin batma olayı gerçekleştikten hemen sonradır. İftarı namazdan önce yapmak da istihbab kapsamına girer.

b) İftarı hurma ile, yoksa tatlı bir madde ile, o yoksa su ile tek sayıya dikkat ederek yapmak,

c) İftardan hemen sonra me'sür dualarla Allah'a yönelip dilekte bulunmak,

d) İftardan sonra daha çok şu duayı yapmak: "Allah'ım! Senin (rızan) için oruç tuttum; Senin rızkınla iftar ettim; Sana güvenip dayandım; ve ancak Sana iman ettim. Susuzluk giderildi, damarlar ıslandı, ecir (sevap ve mükafat) sübut buldu. Ey fazl-ü keremi çok geniş olan! Beni bağışla.

Hamd o Allah'a ki bana yardım etti oruç tuttum; rızık verdi iftar ettim."

e) Az bir şey yemek ve içmek suretiyle de olsa sahura kalkmak.

Çünkü sahur berekettir. Gece yarısı olunca vakti girer ve fecre yakın zamana kadar vakti devam eder. Fecre çok yakın bir zamana geciktirmemek daha uygun olur. Zira o vakit fecrin doğup doğmadığı şüpheli olabilir.

f) Dili faydasız, lüzumsuz sözlerden alıkoymak,

g) Sadaka ve ihsanı çoğaltmak,

h) Daha çok ilimle meşgul olmak, Kur'an okumak, zikir, tesbih ve salavat ederek boş zamanları değerlendirmek bu cümledendir.[160]

Tahliller Ve Rivayetler

1087 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve güneş batınca artık oruçlunun iftar ettiği söz konusudur. Böylece bu hadisin de, savm-i visal'in mekruh olduğuna delil teşkil ettiği söylenir. Zira güneş battıktan sonra oruçlu bir şey yesin, yemesin artık orucu nihayete ermiş ve bir bakıma iftar etmiş sayılır. Çünkü gece vakti oruca zarf değildir.

1089 nolu Sehl hadisi de sahih ve ihticaca salihtir. Nitekim müctehidlerin hepsi bu hadisle istidlal ve ihticacda bulunmuştur.

1088 nolu Ebu Hüreyre hadisini İmam Tirmizi hasen ve garip olarak belirlemiştir.

Bu babda Tirmizi'nin Hz. Aişe (r.a.) dan rivayet edip sahihlediği bir diğer hadis bulunuyor. Şöyle ki: Hz. Aişe'den, Peygamberin ashabından birinin iftarı acele ettiğini, aynı zamanda akşam namazını da acele edip kıldığını; diğerinin hem iftarı, hem de namazı geciktirdiğini soruyorlar. O da şu cevabı veriyor:

"O iki adamdan kimin iftarı ve namazı acele ettiğini bana bildirin."

Onlar da:

"Abdullah b. Mes'ud'un olduğunu söylüyorlar. Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a.):

"İşte Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz de böyle yapardı" diyor. Diğer sahabi ise, Ebu Musa'dır.

Bir başka hadisi de Ebu Davud, Nesai ve İbn Mace şu lafızla rivayet etmişlerdir:

"İnsanlar iftarı acele ettikleri sürece, din hep ortada üstünlüğünü sürdürecektir. Çünkü yahudilerle hristiyanlar geciktirirler."

Burada dinin hep üstünlüğünü sürdürmesinden maksat, bid'at ve hurafeden, kişilerin mantık yoluyla ilaveler yapmasından uzak kalıp terütaze olarak ortada durmasıdır.

Bu konuda İbn Abdilber diyor ki:

"İftarın acele edilmesi ve sahurun geciktirilmesiyle ilgili hadisler hem sahih, hem de mütevatirdir."[161]

Nitekim Ömer b. Meymun el-Evdî'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Muhammed (s.a.v.) ın ashabı iftar hususunda insanların en acele edeni, sahur hususunda en geciktireni idi."

1090 nolu Enes hadisini Tirmizi hasenlemiştir. İbn, Adiy, "bunun isnadında Cafer'in Sabit'ten yaptığı rivayette teferrüd ettiği bilinmektedir" demiştir. Ancak bu hadis Abdurrezzak ile meşhur olmuş, şöhret derecesine ulaşmıştır. Bu rivayette Abdurrezzak'a, Ammar b. Harun ile Said b. Süleyman en-Neşti tabi' olmuşlardır. Hafız İbn Hacer, Ebu Ya'lâ'nın İbrahim b. Cahcah'dan, onun da Abdülvahid b. Sabit'den, onun da Enes'den rivayet ettiği şu hadis üzerinde durmuş ve Buhari'nin görüşünü aktarmıştır:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz üç hurma veya ateş dokunmadık bir şey ile iftar etmeyi çok severdi." Buhari, bunun isnadında Abdülvahid'in bulunduğunu ve bu zatın münkerü'l-hadis olduğunu söylemiştir.

Taberani'nin el-Evsat'ta Yahya b. Eyyub tarıkıyla Enes'den yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle haber verdiğini belirtmiştir: "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz oruçlu olduğu zaman, kendisine yaş hurma ve su getirilip onları yeyip içmedikçe (akşam) namazını kılmazdı. Yaş hurma olmayınca, kuru hurma ile su kendisine getirilinceye kadar beklerdi."

Bu hadisin ricali arasında Miskin b. Abdirrahman, Yahya b. Eyyub'dan rivayetinde teferrüd etmiştir.

Bu babda yine Tirmizi'nin rivayet edip Hakim'in sahihlediği Enes hadisi vardır ki, bu hadis merfuan şöyle nakledilmiştir:

"Kim hurma bulabilirse, onunla iftar etsin; kim de hurma bulamazsa, su ile iftar etsin. Çünkü su temizleyicidir."

1091 nolu Selman b. Amir hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Hakim tahric edip sahihi emişlerdir. Ebu Hatim er-Razi de bunu sahihlemiştir.

Bu manada bir diğer hadisi İbn Adiy, İmran b. Husayn'dan rivayet etmiştir ki, isnadı zayıftır. O bakımdan Selman hadisiyle ihticac edilmişse de İbn Adiy hadisiyle istidlal edilmemiştir.

1092 nolu Muaz hadisi murseldir. Çünkü Muaz b. Zühre, Rasulüllah'a (s.a.v.) ulaşmamıştır. Aynı hadisi Taberani el-Kebir'de ve Darekutni, İbn Abbas'dan rivayet etmişlerse de senedinin zayıf olduğu tesbit edilmiştir.

Bu manada bir hadisi Ebu Davud, Nesai, Darekutni, Hakim ve başka muhaddisler İbn Ömer'den şöyle rivayet etmişlerdir: Yukarıdaki cümlelerden sonra şu fazlalık yer almaktadır:

"Susuzluk gitti, damarlar ıslandı, ecir ve mükafaat sübut buldu, inşaallah."

Darekutni bunun isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

Bu babda Taberani'nin Enes'den (r.a.) yaptığı rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz iftar edince şöyle derdi:

"Bismillah... Allah'ım! Senin (rızan) için oruç tuttum, Senin rızkınla iftar ettim."

Ne var ki, bu hadisin isnadı zayıftır. Çünkü ricali arasında Davud b. Zibirkan bulunuyor ki bu zat metruktür. İbn Main, onun rivayetinin kayde değer olmadığını, Ebu Zür'a ise onun metruk olduğunu, Ebu Davud, onun zayıflar arasında yer aldığını; Cevzecanî ise onun yalancı olduğunu belirtmiştir.[162]

Bu babda İbn Mace'nin Abdullah b. Amr (r.a.) dan yaptığı rivayette, Rasulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Oruçlunun reddolunmayan duası vardır."

Nitekim İbn Ömer (r.a.) iftar ederken şu duayı da yapardı:

"Allah'ım! Her şeyi kapsayıp kuşatan geniş rahmetin hakkı için benim günahlarımı bağışla."

Enes ile Selman hadisleri iftarın hurma ile yapılmasının meşruiyetine delalet etmektedir. Enes hadisi ise, yaş hurmanın daha iyi olduğunu gösteriyor.

1093 nolu Ebu Zer hadisinin isnadında Süleyman b. Ebi Osman bulunuyor ki, Ebu Hatim bu zatın meçhul olduğunu belirtmiştir. Zehebi de onun meçhul olduğuna dikkat çekmiştir.[163] Ancak bu babda Nesai'nin Ebu Leyla el-Ensari'den; Ebu Avane'nin de kendi sahihinde Enes hadisinin bir benzerini rivayet ettiklerini görüyoruz. Aynı zamanda Hafız Bezzar ve Nesai'nin buna benzer bir diğer hadisi İbn Mes'ud (r.a.) den rivayet etmişlerdir. Yine Nesai'nin bu konuda Ebu Hüreyre (r.a.) den yaptığı bir diğer rivayet bulunuyor.

Diğer yandan İbn Mace'nin ve Hakim'in bu konuda şu lafızla yaptıkları bir rivayet vardır:

"Sahur yemeğiyle gündüz orucuna karşı yardım ve destek arzulayın. Gündüzün ortasında biraz uyumakla gece kalkıp ibadet etmekten yana yardım ve destek talep edin."[164]

Bunun hayli şahitleri bulunuyor. Ezcümle İbn Hibban'ın şu lafızla yaptığı rivayetini gösterebiliriz:

"Mü'mine sahur yemeği olarak hurma ne güzeldir."

"Şüphesiz Allah ve melekleri sahura kalkanları rahmet ve gufranla anarlar."

Yine İbn Hibban'ın yaptığı rivayette, bunları kuvvetlendirir anlamda şu lafızla bir hadis bulunuyor:

"Sahura kalkın da isterse bir yudum su olsun için."

Rasulüllah'ın (s.a.v.) sahuru geciktirme husushundaki fiilini Zeyd b. Sabit (r.a.) şöyle bildirmiştir: "Rasulüllah'ın (s.a.v.) sahur yemesiyle namaza girmesi arasındaki zaman, adamın elli ayet okuyacak kadar (geçecek zaman) di."

Bu hadisi Buhari ve Müslim rivayet etmiştir ki, isnadı sahihtir. Ancak belirtilen süre bir had değildir. Bundan çok veya az da olabilir. Sonra Rasulüllah'ın (s.a.v.) bu süreyi bir ihtiyat dönemi olarak belirlediği de söylenemez. Zira diğer hadisler ve müctehidlerin ictihad, istidlal ve ihticacları böyle bir ihtiyat vaktini tesbit ve tayin etmemiştir.

Bu babda Buhari'nin Enes'den yaptığı rivayette şöyle buyurulmuştur:

"Sahur berekettir; artık onu terketmeyin."

Böylece bütün rivayetler, sahurun meşruiyetine delalet etmektedir. Ancak sahur vacip değil, sünnettir.

Çıkarlan Hükümler

1- Güneş batınca iftar vakti girmiş olur ve bir bakıma oruçlu iftar etmiş sayılır.

2- Güneş batıp vakit girince hemen iftar etmek sünnettir.

3- Akşam namazını kılmadan önce birkaç taze veya kuru hurma ile iftar etmek müstehabdır. Hurma bulunmadığı takdirde bir veya üç yudum su ile iftar etmek müstehabdır.

4- İftar etmeyi akşam namazından önce yapmak, yani sofraya oturup doyuncaya kadar yeyip öyle kalkıp namaz kılmak caizse de, müstehab değildir.

5- Sahura kalkmak sünnet veya müstehabdır.

6- Sahur berekettir.

7- Sahuru geciktirmek sünnettir. Ancak şek vaktine kadar geciktirmek uygun değildir. Şek vakti, özellikle bulutlu, sisli havalarda fecr-i sadıkın

doğup doğmadığı kestirilemediği zaman parçasıdır.

8- Sabah namazı için bir ihtiyat süresi belirlemeye lüzum yoktur. Rasulüllah'ın (s.a.v.) sahur ile sabah namazı arasında elli ayet okuyacak bir süre bulunması, ihtiyatî değil, sahurun ne kadar geciktirilmesiyle ilgili bir ölçüdür.

9- İftardan sonra me'sur duayı okumak müstehabdır.

10- Sofrada fazla oturup akşam namazını geciktirmek, sünnete aykırıdır.

Orucu Bozmayı Mübah Kılan Sebepler Ve Bozulan Orucun Kazası

Oruç ibadeti, müslüman, akıl, baliğ olup ayhali ve loğusa olmayan, aynı zamanda oruç tutamayacak kadar hasta olmayan ve yolculuk halinde bulunmayan her mükellefe farzdır. Böylece bu farz ibadeti yerine getiremediğimiz takdirde, onu ramazandar sonra kaza etmemiz de farzdır.

O halde oruç akli dengesini kaybedene, ergen olmayana, tutamayacak kadar hasta olana ve bir de yolculuk halinde bulunana -bu arazları devam ettiği sürece- farz değildir. Aynı zamanda ayhali veya loğusa olan ergen kadınlara da -bu halleri devam ettiği süre içinde- farz değildir; yani belirtilen sebeplerden dolayı bu farz bir süre geciktirilmekte ve ileride arazlar kalkınca kaza edilmesi gerekmektedir. Ancak ergen olmayan kimse, oruçla mükellef tutulmadığı için, bu dönemde tutmadığı oruçları, ergen olduktan sonra artık kaza etmez.

Cinnet, yani akli dengenin bozulması ve bir de arız olan hastalık birtakım hükümleri de beraberinde taşımaktadır. O bakımdan müctehidlerin bu konuda geniş araştırma ve tesbitleri olmuştur. Yeri gelince yeteri kadar açıklanacaktır.

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen, ashabdan Hamza b. Amr el-Eslemi'nin Peygamber (s.a.v.) Efendimize şöyle dediğini haber vermiştir:

"Seferde oruç tutayım mı?"

Çünkü Hamza çok oruç tutan bir kimse idi. Efendimiz ona şöyle cevap verdi:

"İstersen oruç tut, istersen iftar et."[165]

Ebu Derda (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte çok sıcak bir mevsimde ramazan ayında (sefere) çıktık. Öyleki sıcağın tesir ve şiddetinden biz elimizi başımızın üzerine koyma ihtiyacını duyuyorduk. Aramızda yalnız Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ile Abdullah b. Revaha (r.a.) oruçlu bulunuyordu."[166]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz seferde bulunuyordu. Derken bir adamın başına birçok kimselerin toplanmış bulunduğunu gördü ve sordu:

"Bu ne kalabalık?" Oradakiler Ona:

"Bir oruçlu" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Seferde oruç tutmak iyilik ve faziletten sayılmaz."[167]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Bizler Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber sefere çıkardık; oruçlu olan iftar edeni, iftar eden de oruçlu olanı ayıplamaz (kınamaz) dı."[168]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz beraberinde onbin kişi bulunduğu halde, Medine'ye gelişinin (hicretinin) sekizinci yılının sonunda, dokuzuncu yılının ortalarında Medine'den çıkıp beraberinde olan müslümanlarla

Mekke'ye doğru hareket etti. Hem kendisi, hem de müslümanlar oruç tutuyorlardı. Derken el-Kedîd mahalline geldiler ki, bu Usfan ile Kudeyd arasında bir suyun bulunduğu yerdi. Orada akşam olmadan hem kendisi, hem de beraberinde bulunan müslümanlar iftar ettiler..."[169]

Müslim aynı hadisi İbn Abbas'dan (r.a.), "onbin" sayısını ve bir de tarih zikretmeksizin rivayet etmiştir.

Hamza b. Amr el-Eslemî (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen Resulüllah (s.a.v.) Efendimize şöyle demiştir:

"Ya Resulellah! Seferde oruç tutmaya kendimde kuvvet hissediyorum. O bakımdan oruç tuttuğum takdirde bana bir günah ve vebal var mıdır?

Efendimiz ona şu cevabı verdi:

"Seferde iftar etmek Allah'ın bir ruhsatıdır. Artık kim o ruhsatı alıp tutarsa iyi ve güzel (bir fiil yapmış) olur. Kim de oruç tutmayı arzularsa, ona da günah yoktur."[170]

Ebu Said ve Cabir (r.a.) dan yapılan rivayete göre, bu iki sahabi şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte sefere çıktık. O seferde oruç tutan tutuyor, tutmayan da tutmuyordu; kimse kimseyi ayıplamıyordu."[171]

Ebu Saîd (r.a.) den yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte Mekke'ye doğru sefere çıktık ki oruçlu bulunuyorduk. Bir konaklama yerine gelip konakladık. Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Sizler gerçekten düşmanınıza yaklaşmış bulunuyorsunuz! İftar etmek sizin için daha çok güç ve kuvvet sağlar."

Resulüllah'ın (s.a.v.) bu beyanı bir ruhsat idi; o bakımdan bizden kimi oruç tuttu, kimi de iftar etti. Sonra başka bir konaklama yerine gelip konakladık. Resulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Sizler sabahleyin düşmanınızla karşılaşacaksınız! Artık iftar etmeniz sizin için daha çok kuvvet sağlar, o bakımdan iftar ediniz."

Şüphesiz Resulüllah'ın (s.a.v.) bu beyanı bir azimet idi, o bakımdan iftar ettik.

Sonra da bu seferden sonraki seferlerde Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber oruç tutmaya başladık."[172]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefilere göre: İftarı, yani oruç tutmamayı mübah kılan birtakım özürler vardır. Kasr-i salât yapılacak mesafeye yapılan yolculuk bu özürlerden biridir. Kasr-i salat mesafesinden maksat, deve yürüyüşüyle üç konaklık bir uzaklıktır ki, günümüzdeki mesafe birimine göre, 90 kilometre eder.

Bu, yolculuk yapan kimse için bir ruhsattır. O bakımdan gücü yettiği takdirde oruç tutması efdaldır. Ancak yanındaki arkadaşları oruç tutmuyorlarsa, o takdirde onlara uyması daha iyi olur. Bu da, bazı ilim adamlarına göre, yiyecekleri müşterek olduğu takdirde böyledir. Herkesin yiyeceği ayrı ise, o takdirde oruç tutmak isteyen kimse, tutmayan arkadaşlarına uymayabilir. İmam Şafii'ye göre, öyle de olsa, böyle de olsa iftar etmesi daha iyidir. Çünkü Rasulüllah'a (s.a.v.) Efendimiz: "Seferde oruç tutmak iyilik ve faziletten değildir." buyurmuştur.

Hanefîler ise, Kur'an'daki "Oruç tutarsanız sizin için hayırlı olur" ayetiyle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.

Seferde oruç tutmak zarar vermiyorsa, yani meşakkat ve sıkıntı getirmiyorsa, vücudu güçten düşürmüyorsa böyledir. Aksi halde tutmamak daha uygun ve daha faziletli sayılır.

Seferde tutmadığı oruçları, kaza edecek kadar yaşama imkanı bulamayan, yani henüz ramazan çıkmadan ölen misafirin, seferi halde tutmadığı oruçlar için fidye verilmesini vasiyet etmesine gerek yoktur. Çünkü oruç tutacak zaman bulamadan ölmüştür.

Seferde tutmadığı oruçları gününe gün ramazandan sonra kaza etmesi vaciptir. Şu şartla ki, ramazandan sonra yolculuk durumu sona erip eyleşik duruma geçmiş olsun.

Ölen kimsenin tutmadığı oruçları ve kılmadığı namazları onun velisi ve yakını onun yerine tutamaz ve kılamaz.

Ramazanda tutmayıp kazaya kalan oruçları ramazandan sonra kişi isterse üstüste tutup tamamlar, isterse aralıklı tutar.[173]

b) Şafiilere göre: Mübah bir yolculuğa çıkan kimseye orucu terketmek mübah olur. Aynı zamanda bu yolculuğun da uzun olması, yani kasr-i salat yapılacak bir mesafede bulunması şarttır.

Sabahleyin fecirden önce oruca niyet eder de sonra yolculuğa çıkmaya karar verirse, artık bu durumda orucunu bozması caiz olmaz. Ama yolculuk hali devam ederken, oruca niyet edip sabahlar ve sonra orucunu bozmak isterse, bir sakınca olmaz, yani bozabilir.

Yolcu kimse, yolculuk halinde tutmadığı oruçları güne gün kaza etmekle yükümlüdür. Bu da, ramazan çıktıktan sonrayla ilgili bir hükümdür. [174]

c) Hanbelilere göre: Yolcu için oruç tutmayıp iftar etmenin mübahlığı nass ve icma’ ile sabit olmuştur. Bununla beraber ilim adamlarının çoğuna göre, yolculuk halinde olan kimsenin oruç tutması, farzın yerine gelmesini sağlar ve kafi gelir.

Ebu Hüreyre'den (r.a.) yapılan bir rivayete göre, şöyle dediği nakledilmiştir:

"Yolculuk halinde olan kimsenin oruç tutması sahih olmaz."

İmam Ahmed de bu rivayete katılarak şöyle demiştir: "Hz. Ömer ile Ebu Hüreyre, yolculuk halinde oruç tutan kimseye, o günlerin orucunu iade etmesini, yani ramazandan sonra tutmasını emrederlerdi."

İlim adamlarının çoğu bu rivayetle istidlal etmemiştir. Çünkü seferde oruç tutmayıp iftar etmeye cevaz verilmiştir ve Rasulüllah'ın (s.a.v.) zaman

zaman seferde oruç tutmadığı sahih rivayetlerle sabit olmuştur.

İmam Ahmed'e göre: Seferde iftar etmek, oruç tutmakdan efdaldır. Bu, aynı zamanda İbn Ömer, İbn Abbas, Said b. Müseyyeb, Şa'bi ve Evzai'nin mezhebidir. Diğer üç mezhebe göre, oruç tutmak efdaldır.

Seferde iftar etmenin, yani oruç tutmamanın mübahlığı ancak, kasr-i salat yapılacak bir mesafeyle bağlantılı olduğu takdirdedir. Bu da Hanefilerin görüşünü belirttiğimiz kısımda ifade ettiğimiz gibi, üç konak, yani 90 kilometredir.

Eyleşik halde iken oruca niyet eder ve sonra yolculuğa çıkarsa, yolculuk esnasında orucunu bozup iftar etmesi caizdir. Nitekim Amr b. Şurahbil, Şa'bi, İshak, Davud ve İbn Münzir'in de mezhebi budur.[175]

d) Malîkilere göre: Ramazanda sefere çıkan kimsenin, gücü yettiği takdirde oruç tutması daha iyi ve efdaldır. Ramazanda seferi halde iken geceleyin oruca niyet getirir ve fecir doğduktan sonra kasden bilerek, zorlayıcı bir illet ve sebep olmaksızın orucunu bozan kimseye hem kaza, hem de keffaret gerekir.

Ramazanda eyleşik halde iken oruca niyet getirir ve sonra sefere çıkar da orucunu bozarsa, kendisine sadece güne gün kaza gerekir.

Seferde oruca niyet etmediği halde gündüzleyin dönüp evine gelirse, o günün kalan kısmını imsak edip bir şey yememek, içmemek suretiyle geçirmesi hakkında İmam Malik'ten sorulunca, şöyle demiştir: "Günün kalan kısmında yiyip içmesinde kerahet yoktur."[176]

Tahliller Ve Rivayetler

1102 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir. Her ne kadar İbn Dakiyk el-Iyd, burada ramazan orucu tasrih edilmemiş, mutlak anlamda oruçtan sorulmuş diyorsa da [177] hadisin siyak ve sibakı, Hamza'nın sorduğu orucun ramazan orucu olduğunu açık biçimde gösteriyor. Zira Müslim'in rivayetinde, Rasulüllah'ın (s.a.v.) ona şu cevabı verdiği belirtilmiştir:

"Bu Allah'tan bir ruhsattır. Artık kim bu ruhsatı alıp amel ederse, güzel ve iyi (bir amelde bulunmuş) olur. Kim de oruç tutmak isterse, ona da bir günah ve vebal yoktur."

Bilindiği gibi, ruhsat ancak farz ve vacib amellerle ilgilidir.

Böylece hadis, seferde orucu bozup iftar etmenin caiz olduğuna ve bunun bir ruhsat anlamı taşıdığına delalet etmektedir.

1103 nolu Ebu Derda hadisi de sahihtir. Hadiste "ramazan ayında" sözü Müslim'in rivayetiyle ilgilidir. Buhari'nin yaptığı rivayette, ramazan ayından söz edilmemekte ve sadece "Peygamber (s.a.v.) Efendimizle beraber bazı seferlerine çıktık" sözüne yer verilmektedir.

Müslim'in rivayetiyle maksad tamamlanıyor ve istidlal yapılmaya daha uygun görülerek müctehidlere bu konuda malzeme veriliyor.

İbn Hazm'ın, Ebu Derda hadisiyle ilgili, sözü edilen orucun tatavvu' olma ihtimali söz konusudur demesi de böylece çürütülmüş oluyor. Çünkü Müslim'in sahih rivayeti, sözü edilen orucun, ramazan orucu olduğunu kesin biçimde ortaya koymaktadır.

Bazıları bu seferin, Mekke'nin fethiyle ilgili sefer olduğunu iddia etmişse de, çok yanlış bir yorum yapmış olmuşlar. Zira hadiste Abdullah b. Revaha'nın da o seferde oruçlu olduğu belirtilmektedir ki, Abdullah b. Revaha'nın (r.a.) Mekke'nin fethinden önce Mute Savaşı'nda şehid edildiği tarihen sabittir.

Böylece bu hadis, seferde gücü yeten kimsenin oruç tutmasının mekruh olmadığına delalet etmektedir ki müctehidlerin çoğu bununla istidlal etmişlerdir.

1104 nolu Cabir hadisi de sahihtir.

Böylece seferde sıkıntı ve meşakkat arzettiği takdirde oruç tutmanın fazilet olmayacağı istidlal ediliyor. İmam Buhari'nin tesbit ve yorumu bu doğrultudadır.

Nitekim Müslim'in Cabir'den tahric ettiği sahih hadiste deniliyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Mekke'nin fethi yılında ramazanda (seferi olduğu halde) oruçlu bulunuyordu. Tâki Kura'l-Ğamîm mevkiine geldi -ki,

yanındaki insanlar da oruçlu bulunuyordu- bir tas su istedi ve insanlar görecek şekilde tası yukarıya kaldırdı ve içti. Böylece orucunu bozmuş oldu. Bunun üzerine kendisine denildi ki:

"Buna rağmen insanlardan bir kısmı oruçlu bulunuyor, oruçlarını bozmadılar!" Peygamber (s.a.v.) : "Onlar asi olanlardır" buyurdu. Diğer bir rivayette ise şöyle tesbit edilmiştir:

"Ya Rasulallah! Oruç bazı kimselere sıkıntı ve meşakkat vermeğe başladı; onların hepsi Senin ne yapacağına bakıyor" denildi. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) ikindiden hemen sonra bir tas su istedi..."

Bu rivayet üzerinde hayli durulmuş ve usûl bakımından tahlil edilerek birtakım neticeler çıkarılmaya çalışılmıştır. Ama konuyla ilgili hadislerin tamamını biraraya getirip ortak noktaları tesbite çalıştığımızda, şu sonucu elde edebiliriz: Seferde oruç tutmak caizdir. Gücü yerinde olan kimsenin tutması efdaldır. Rasulüllah'ın (s.a.v.) Cabir hadisinde "seferde oruç tutmak iyilik ve faziletten sayılmaz" sözüne gelince, Tahavi hadisteki "birr" sözünü kamil manada iyilik ve faziletle yorumlayarak onun en üst mertebe olduğuna dikkat çekmiştir.[178]

Aynı zamanda Ebu Cafer et-Tahavi bu konuyla ilgili olmak üzere ellinin üstünde rivayete yer vermiş ve ağırlığın, seferde oruç tutmayıp iftar etmenin mübah olduğu şıkkı üzerinde toplandığına yer yer işarette bulunmuştur.[179]

Nesai bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir:

"Seferde oruç tutmanız birr'den (iyilik ve faziletten) değildir. Allah'ın size verdiği ruhsata gerekli olun ve onu kabul edin!"

İbn Kattan diyor ki:

"Bu hadisin isnadı hasen ve muttasıldır. Aynı zamanda İmam Şafii de bu hadisi rivayet etmiştir. İbn Huzayme ise, birinci lafızla yapılan rivayeti tercih etmiştir.[180]

Seferde oruç tutmanın caiz olmadığını savunanların bu konudaki delillerinden biri de İbn Mace'nin Abdurrahman b. Avf’den merfuan yaptığı şu rivayettir:

"Seferde oruçlu olan kimse, hazarde (eyleşik halde) iftar eden kimse gibidir."

Ancak yapılan araştırma ve incelemede, bu hadisin isnadında İbn Lehî'a'nın bulunduğu görülmüştür ki, Şevkani bu zatın zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.[181]

Yine bu grup, Ahmed, Nesai ve Tirmizi'nin tahric ettiği Enes b. Malik hadisiyle istidlal etmiştir ki, Tirmizi bu rivayeti hasenlemiştir. Enes (r.a.) diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Cenab-ı Hak yolculuk halinde olandan orucu ve namazın yarısını (üzerlerinden) indirip (kaldırdı)."

Ancak İbn Ebi Hatim bu hadisin muhtelefu fîh olduğunu belirtmiş ve o bakımdan istidlale salih olmadığına işarette bulunmuştur.

Sonra bir an için bu hadisi sahih kabul edelim. Yolcudan orucun kaldırılması, onu, yolculuk halinde tutmanın sahih olmayacağına delalet etmez ki...

Sonuç olarak şunu açıklayabiliriz:

İmam Malik, İmam Şafii ve İmam Ebu Hanife dahil olmak üzere cumhur, yolcunun gücü yettiği takdirde yolculuk halinde oruç tutması efdaldır demiştir. İmam Evzai, İmam Ahmed ve İshak ise, yolculuk halinde iftar etmenin efdal olduğunu belirterek bu husustaki ruhsat ile amel edilmesinin daha uygun olacağını söylemişlerdir.

Böylece seferde sıkıntı getirecek, meşakkat doğuracak ve bünyeyi güçsüz bırakacak durumlarda iftar etmek; bunun aksine durumlarda oruç tutmak efdaldır. Nitekim Rasulüllah (s.a.v.) düşmana yaklaşıldığında ashabın iftar etmesini emir ve tavsiye buyurmuştur. Çünkü oruçlu bir vaziyette düşmanla çarpışmak, vuruşmak hayli sıkıntı getirebilir. Böyle olmadığı zaman ise, Cenab-ı Hak: "Eğer oruç tutarsanız sizin için hayırlı olur" buyurmuştur.

Çıkarılan Hükümler

1- Kasr-i salat yapılacak bir mesafeye yolculuk yapan kimsenin oruç tutmayıp iftar etmesi caizdir. Çünkü bu hususta şâri' ruhsat vermiş bulunuyor.

2- Kasr-i salat yapılacak mesafe, deve yürüyüşüyle üç konaktır ki, bugünkü mesafe birimiyle 90 kilometrelik bir uzaklık söz konusudur.

3- Çıkılan yolculuğun mübah ve meşru maksada yönelik bulunması şarttır. Bu, İmam Şafii'nin ictihadıdır.

4- Seferde oruç tutmayıp iftar etmek bir azimet değil, ruhsattır. O bakımdan gücü yeten kimsenin -şartlar elverdiği takdirde- oruç tutması efdaldır.

5- Seferde tutulan ramazan orucu, farz yerine geçer ve sonra kazası gerekmez.

6- Seferde yenilen oruçlar, güne gün kaza edilir, keffaret gerekmez.

7- Grup halinde yolculuk yapılıyor ve hepsinin yiyeceği bir arada bulunuyorsa, o takdirde arkadaşların çoğu oruç tutmuyorsa, azda kalanların onlara uyup oruç tutmaması efdaldır.

8- Seferde herkesin yiyeceği ayrı ise, o takdirde arkadaşları oruç tutmasa bile kişi tutabilir.

9- Seferde kazaya kalan oruçları, kaza edecek kadar zamana erişmeden ölen kimseden bu farzın kazası sakıt olur. Aynı zamanda keffaret ve fidye verilmesi için vasiyet etmesine gerek yoktur. Ama oruç tutacak kadar zaman yaşadıysa, o takdirde fidye için vasiyet etmesi gerekir.

10- Fecirden önce oruca niyet eder ve fecirden sonra yola çıkmaya karar verirse, artık o orucunu bozması caiz olmaz.

11- Yolculuk halinde iken oruca niyet edip sabahlar ve sonra da orucunu bozarsa, bunda bir sakınca yoktur, keffaret de gerekmez. Bu iki madde Şafiilerin ictihadıdır.

12- Eyleşik halde iken oruca niyet eder ve sonra yolculuğa çıkarsa, bu durumda orucunu bozmasında bir sakınca yoktur. Bu, Hanbelilerin ictihadıdır.

13- Ramazanda seferi halde iken geceleyin oruca niyet eder ve fecir doğduktan sonra ciddi bir sebep yokken orucunu bozarsa hem kaza, hem de keffaret gerekir. Bu, imam Malik'in ictihadıdır.

Ramazanda eyleşik halde iken oruca niyet getirir ve sonra sefere çıkarsa, bu durumda orucunu bozduğu takdirde kendisine sadece kazası gerekir. Bu da İmam Malik'in ictihadıdır.

14- Seferden dönen kimsenin günün kalan kısmını imsakla geçirmesi, ramazana saygı olsun diye kendini yiyecek ve içeceklerden alıkoyması müstehabdır.

15- İmam Malik'e göre, imsak etmeyip yeme ve içmesine devam etmesinde bir sakınca yoktur.

16- Hanefi, Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre, gerek iftar edebilmek, gerekse kasr-i salat yapabilmek için çıkılan yolculuğun mübah bir amaca yönelik bulunması şart değildir. Ne niyetle çıkarsa çıksın, bu ruhsatlardan yararlanabilir.

17- Seferde oruç tutmak sıkıntı ve meşakkat doğurur, bünyeyi de iyice sarsacak olursa, iftar edilir ve bu vaziyette oruç tutmak efdal sayılmaz.

18- Sıkıntı ve meşakkat doğurmuyor, bünyeyi de halsiz yapmıyorsa, o takdirde yolculuk halinde oruç tutmak efdaldır.

19- Seferde kazaya kalan oruçları ramazandan sonra üstüste tutmak caiz olduğu gibi, dağınık olarak da tutmakta bir sakınca yoktur. Üstüste tutmak, keffaret orucuyla ilgilidir.

Niyet Edilip Başlanılan Orucu Bozmak

Ameller niyetle sıhhat kazanır ve ona göre karşılık görür. Niyet edilip başlanılan bir ibadeti zaruri bir sebep yokken bozmak meşru değildir. Böyle yapan kimse hem günahkar olur, hem de kendisine bazı amellerde keffaret gerekir.

O halde özellikle ramazan orucuna niyet edip, zorlayıcı bir sebep yokken onu bozmak asla doğru ve caiz değildir. Aksi halde bu hususta biri manevi, diğeri maddi müeyyide bulunuyor. Manevi müeyyide, günahkar olup muahaza edilmektir. Maddi müeyyide o orucu hem kaza, hem de keffaretle telafi etmektir.

Konuyla Îlgili Hadisler

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz fetih yılında Mekke'ye doğru hareket etti. Kur'al-Ğamîm mevkiine gelinceye kadar oruca devam etti ve çevresindeki insanlar da oruç tuttular. Derken biri Ona:

"Ya Rasulallah! Doğrusu oruç şu insanlara sıkıntı ve meşakkat getirdi ve onlar sizin ne yaptığınıza (ve yapacağınıza) bakıyorlar" dedi. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz içinde su bulunan bir tas istedi ki, zaman olarak ikindiden hemen sonra idi. Rasulüllah (s.a.v.) o suyu içti, insanlar da Ona bakıp duruyorlardı. Bu sebeple oradaki insanlardan bir kısmı iftar etti, bir kısmı ise oruçlarına devam ettiler. Rasulüllah'a (s.a.v.) bir kısmının oruca devam ettiği haber verilince şöyle buyurdu:

"İşte onlar usat (asi kişiler) dir."[182]

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, yağan yağmurla oluşan bir akarın kenarına geldi ki yaz mevsimi idi, yanındaki insanlar da süvari değil, yaya bulunuyorlardı. Kendisi ise bir katıra binmiş durumda idi. Arkadaşlarına seslenerek şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Şu sudan içiniz."

Ravi diyor ki, buna rağmen onlar içmekten kaçındılar. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) onlara:

"Ben sizin durumunuzda değilim, benim durumum daha kolay, çünkü binek üzerindeyim" buyurdu. Buna rağmen o insanlar yine su içip oruçlarını

bozmaktan kaçındılar. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) uyluğunu çevirip bineğinden indi ve o sudan içti, arkadaşları da içtiler. Oysa Rasulüllah (s.a.v.) pek içmek istemiyor, oruca devam etmeyi arzuluyordu."[183]

Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz fetih yılında ramazan ayında oruçlu olarak yola çıktı. Ta ki yolda bir su birikintisine geldi ki öğlenin evveli idi. İnsanlar ise iyice susamıştı; o yüzden boyunlarını uzatıp o suya iştiyak duyduklarını (ister-istemez) belli ediyorlardı. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz içinde su bulunan bir tas istedi ve o tası eline alıp insanların iyice görmesini sağladıktan sonra içti ve arkasından oradaki insanlar da oruçlarını bozup içtiler."[184]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

Bundan bir önceki konuda, bu meseleye yer verildi ve müctehidlerin görüş, tesbit ve istidlalleri açıklandı.

Böylece yolculukta oruç sıkıntı ve meşakkat doğuruyorsa, o takdirde niyet edilip tutulmaya başlansa bile orucu bozmak meşru'dur. Ancak bilindiği gibi, Malikilere göre bunun için hem kaza, hem de keffaret gerekir. Diğer üç mezhebe göre, sadece kaza gerekir.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

Cabir ve Ebu Said hadisleri sahihtir. O bakımdan istidlal ve ihticaca salih görülmüşlerdir. Böylece yolculukta oruç sıkıntı verdiği takdirde iftar etmenin meşru olduğu hükmü ortaya çıkıyor. Aynı zamanda oruçtan dolayı sıkıntı duymayan kimsenin de bu hususta sıkıntı çeken arkadaşlarına uyması söz konusudur. Nitekim Rasulüllah'ın (s.a.v.) arkadaşlarının

durumunu hafifletmek ve onları rahatlatmak için, kendisi fazla sıkıntı duymadığı halde orucunu bozduğu buna misal teşkil etmektedir.

Buna rağmen orucunu bozmak istemeyenler kınanmıştır. Çünkü Rasulüllah'ın (s.a.v.) sözü ve davranışı onlar için yeterli ruhsattır. Buna uymadıkları için "usat" (asiler) olarak vasıflandırılmışlardır. Bu kelime burada daha çok, ruhsata uymamakta direnme anlamında kullanılmıştır.

1121 nolu İbn Abbas hadisinin bir benzerini Buhari, Meğazi bölümünde Halid tarıkıyla tahric etmiştir ki, mealen şöyledir:

"Rasulüllah (s.a.v.) ramazanda (sefere) çıktı ki Onunla beraber çıkanların bir kısmı oruçlu, bir kısmı iftarlı idi. Bineğinin üzerinde doğrulunca, içinde süt ve su bulunan bir kap istedi ve getirilince onu bineğinin üzerine koyduktan sonra oradaki insanlara durup baktı... (ve sonra onu içti...)"

Bu babda iki rivayet daha bulunuyor ki, biri diğerinin şahidi ve kuvvetlendiricisi oluyor. Böylece oruca geceden niyet getiren yolcunun gündüzleyin orucunu bozmasının caiz olduğu ortaya çıkıyor ve bundan dolayı keffaret gerekmediği anlaşılıyor. Nitekim cumhur da aynı görüştedir.

Ancak İbn Hacer'in de dediği gibi, bütün bunlar, yolculuk halinde iken geceden niyet getirip gündüzledikten sonra orucu bozmanın cevazına delalet eden rivayetlerdir. Bir de yolculuğa çıkmadan evinde oruca niyet ettikten sonra gündüzleyin sefere çıkan oruçlunun iftar etmesi caiz midir? Cumhur bunun caiz olmadığını belirtmiştir. İmam Ahmed ve İshak ise bunun cevazına kail olmuşlardır. Müzeni de bu görüş ve ictihadı benimsemiştir. Nitekim Cabir hadisi bu hükmü ifade etmektedir. İbn Abbas hadisi de buna şahit olan rivayetlerden biridir.

Çıkarılan Hükümler

1- Yolculuk halinde bulunan oruçlunun, geceden de niyet getirmiş olsa, gündüzleyin orucunu bozması caizdir. Bundan dolayı keffaret gerekmez.

2- Evinde eyleşik iken oruca niyet eder ve sabah olunca sefere çıkarsa, Hanbelilere göre, orucunu bozması caizdir ve bu durumda keffaret de

gerekmez.

3- Malikilere göre, bozması caiz değildir. Ancak bozacak olursa, sadece kazası gerekir. Ama seferi halde iken geceleyin oruca niyet eder ve gündüz olunca, zorlayıcı bir sebep olmaksızın orucunu bozan kimseye, bu mezhebe göre, hem kaza, hem de keffaret gerekir.

4- Hanefî ve Şafiilere göre, evinde iken oruca niyet eder ve sabah olunca sefere çıkarsa, artık o gün iftar etmesine ruhsat yoktur. Zorlayıcı bir sebep olmadığı takdirde tamamlaması gerekir.

5- Yolculukta oruca niyet eden kimse, arkadaşları meşakkat duyar da oruçlarını bozarlarsa, onun da bozması evladır. Özellikle kafile başkanı olarak bulunuyorsa, önce onun iftar etmesi uygun olur.

Ramazanda Sefere Çıkmaya Niyet Ettiği Gün İftar Edebilir Mi?

Ramazan ayında evinde olup eyleşik sayılan kimse, sabahleyin yolculuğa çıkmaya hazırlandığında, çıkmadan önce iftar edebilir mi? Bu sorunun cevabını ancak, ilgili hadisleri ve imamların ictihad ve istidlallerini nakledince vermiş olacağız.

İlgili Hadis Ve Rivayetler

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ramazanda (sefere) çıktı, Huneyn seferine... İnsanlar da muhtelif durumda idi: Kimi oruçlu, kimi de itar etmiş durumdaydı. Rasulüllah (s.a.v.) bineğine binip üzerinde doğrulunca içinde süt ve su bulunan bir kap istedi. Getirilince onu bineğinin üzerine koydu. Sonra insanlardan iftar edenler oruçlu olanlara bakıp: "İftar ediniz" diye seslendiler."[185]

Muhammed b. Kab anlatıyor:

"Ramazanda Enes b. Malik’e (r.a.) geldim ki, o yolculuğa çıkmaya hazırlanıyordu. Öyle ki, bineği hazırlanmış ve kendisi de sefer elbisesini giyinmişti. Bu sırada yemek istedi, getirilince ondan yedi. Bunun üzerine ben ona:

"Böyle yapman sünnet midir?" diye sorduğumda şu cevabı verdi:

"Evet, sünnettir." Sonra bineğine bindi..."[186]

Ubeyd b. Cebr'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ebu Busre el-Gıfarî ile birlikte Füstat'tan bir gemiye bindik ki, aylardan ramazan idi. Yiyeceği çıkartıp hazırladı ve sonra bana:

"Yaklaş" dedi. Ben de ona:

"Sen henüz evler arasında bulunuyorsun, (bulunduğun şehrin dışına çıkmamışsın)" dedim. Bunun üzerine bana şöyle dedi:

"Ebu Busrete! Rasulüllah'ın (s.a.v.) sünnetinden yüz mü çeviriyorsun?" [187]

Müctehid İmamların İstidlalleri

a) Hanefilere göre: Sefere çıkacağı gün, ramazan ayında bulunuyor ve oruca niyet etmiş durumda ise, o gün artık günün evvelinde mukiym (eyleşik) olduğundan eyleşiklerin kapsamına girer ve o bakımdan içinde bulunduğu günü oruçlu geçirmesi gerekir.

Yolculuk devam ediyorsa, ikinci ve üçüncü günleri artık böyle değildir; o günler de oruca niyet etse bile, gündüzleyin iftar etmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü seferi durumdadır ve o yüzden eyleşikler kapsamına girmemektedir. Meşayih de bu konuda şöyle demişlerdir:

"Her günün ilk cüz'ü (parçası), o günün orucunun vücubuna sebeptir. Sefere çıkan kimse, fecirden önce oruca niyet eder ve sabahlarsa, yani o günün ilk

cüz'ünde eyleşik durumda bulunuyorsa o bakımdan eyleşikler hükmü altına girer ve aynı hitaba muhatab olur."[188]

b) Şafîilere göre: Oruca niyet etmiş bir halde sabaha dahil olursa, o gün içinde hastalandığı takdirde iftar edebilir; ama sefere çıktığı takdirde iftar etmesi caiz değildir. Ama bunun aksine yolculuk halinde olan kimse ile hasta kimse oruca niyet ettikleri halde sabaha dahil olur, sonra da o gün içinde iftar etmek isterlerse, bu caizdir. Ancak belirtilen durumda iken, henüz iftar etmeden, yani oruçlarını bozmadan yolcu evine gelir, hasta da şifaya kavuşursa artık iftar etmeleri, yani oruçlarını bozmaları haram olur. Sahih olan kavi de budur.[189]

Böylece iki mezhep bu meselede birleşmişlerdir.

c) Hanbelilere göre: Ramazanda eyleşik durumda iken oruca niyet eder, sonra gündüzleyin yolculuğa çıkmak isterse, bu hususta iki rivayet varsa da en sahih olanına göre, iftar edebilir. Nitekim bu Arar b. Şurahbil, Şa'bi, İshak, Davud ve İbn Münzir'in kavlidir de...

Diğer mezheplere göre iftar etmesi caiz değildir. Bu, aynı zamanda Mekhûl, Zühri, Yahya el-Ensari, İmam Malik, İmam Evzai, İmam Şafii ve rey tarafdarlarının kavlidir.[190]

d) Malikilere göre: İbn Kasım diyor ki:

"İmam Malik'e sordum, dedim ki: Şayet adam eyleşik olarak sabah vaktine girer ve ramazan ayında bulunur da oruca niyet etmiş olur ve aynı gün sefere çıkarsa, iftar edebilir mi?" Cevap verdi:

"İftar edebilir ve kendisine sadece o günü kaza etmesi gerekir. Ancak iftar etmesini pek hoş görmüyorum."

Yine İbn Kasım diyor ki:

"İmam Malik'e sordum, adam seferi halde iken oruca niyet etmiş bir halde sabah vaktine dahil olur, sonra aynı gün iftar eder, orucunu bozarsa kendisine ne gerekir? Cevap verdi:

"Hem kaza, hem de keffaret gerekir."

Bunun üzerine kendisine dedim ki bu iki kimse arasındaki fark nedir? İmam Malik şu cevabı verdi: "Eyleşik olan kimse oruç ehlidir, yolcu olarak

çıkınca fıtr ehlinden oluyor, yani orucunu bozabilenlerden sayılıyor. İşte bu durumda ondan keffaret sakıt olmuş oluyor. Yolculuk halinde olup oruca niyet getiren ise, oruç tutmayı ihtiyar ettiğine ve bu husustaki ruhsatı terkettiğine göre, oruç ehlinden oluyor. O bakımdan iftar edecek olursa, oruç ehline gereken kaza ve keffaret ona da gerekiyor."[191]

Tahliller Ve Diğer Rivayet

1122 nolu İbn Abbas hadisinin birtakım şahitleri vardır. O bakımdan istidlale uygun görülmüştür. Ancak bu konuda rivayet edilen hadisler farklı lafızlarla belirlenmiştir. Bu ve diğer rivayetler, kişi ramazanda oruca niyet edip sabaha dahil olur ve sonra aynı gün içinde sefere çıkmaya karar verirse, iftar etmesinin, yani orucunu bozmasının caiz olduğuna delalet etmektedir.

İmam Şafii, "Bu durumda olan kimsenin iftar etmesi caiz değildir; ancak Rasulüllah'ın (s.a.v.) Yevm-i Kedîd'de iftar ettiği sabit olduğu takdirde buna cevaz verilebilir" demiştir. 1106 nolu İbn Abbas'ın (r.a.) rivayet ettiği hadis ise, Rasulüllah'ın (s.a.v.) Yevm-i Kedîd'de iftar ettiğini isbat etmektedir. Ancak bu rivayet sözü edilen konu için hüccet olamaz. Zira Kedîd ile Medine arası sekiz konaktır. Demek oluyor ki, Rasulüllah (s.a.v.) eyleşik olduğu halde iftar etmemiştir. Bu da yolculuk halinde iken iftar edip seferde geceden niyet edilse bile oruç tutmanın gerekli olmadığını göstermiştir. Ama eyleşik bir halde oruca niyet ettikten sonra sefere çıkmaya karar veren kimsenin orucunu bozmasının caiz olduğuna delalet eden Kadîd hadisi değil, 1122 nolu İbn Abbas hadisiyle 1119 nolu Cabir hadisidir. Fukaha da bu konuda bunlarla istidlal etmiş bulunuyor.

Hafız İbn Hacer konumuzu oluşturan İbn Abbas hadisi üzerinde durarak diyor ki:

"Huneyn Gazası, Mekke'nin fethinden kırk gün sonra meydana gelmiştir. Mekke'nin fethi ise ramazanın bitmesine on gün kala gerçekleşmiştir. Böylece Huneyn Gazasının ramazanda cereyan ettiği söylenemez."[192]

Bu tesbite göre, İbn Abbas hadisiyle istidlalin doğru olmayacağı ortaya çıkıyor. 1123 nolu Muhammed b. Kab rivayetini ise Hafız İbn Hacer naklettikten sonra susup bir şey dememiştir. Oysa isnadında Abd b. Cafer bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Şevkanı bu bilgiyi verirken Zehebi bu zat üzerinde durmamıştır. O bakımdan rivayetin istidlal ve ihticaca elverişli olduğu söylenemez. Ancak bu manada birkaç rivayet daha vardır ki, kısmen buna kuvvet kazandırmaktadır.

1124 nolu Ubeyd hadisinin ricali sıkattır, yani hepsi de güvenilir kişilerdir. Ebu Davud ile el-Münziri bu hadis hakkında bir görüş beyan etmemişlerdir.

Bu babda Beyhaki'nin Ebu İshak'dan, onun da Meysere Amr b. Şurehbil'den yaptığı rivayete göre, Amr b. Şurehbil seferde oruçlu iken iftar ediyordu.

Böylece bu sahih rivayet de seferi halde olup geceden oruca niyet getiren kimse yola çıkacağı zaman orucunu bozabileceğine delalet etmektedir. Ancak bu durumda keffaret gerekir mi, gerekmez mi? İmam Malik'in dışında kalan diğer müctehidler keffaretin gerekmeyeceğini belirtmişlerdir. İmam Malik ise, seferde iken geceden oruca niyet getirip sabaha dahil olan kimse kendini eyleşik halde olan oruç ehli durumuna getirmiş sayılır ve o bakımdan zorlayıcı bir sebep olmadığı halde bu orucunu bozarsa kendisine hem kaza, hem de keffaret gerekir demiştir. Sahih hadisler bu görüşün hilafına sübut bulduğu için diğer müctehidlerin bu konudaki içtihadı daha isabetlidir denilebilir.

Çıkarılan Hükümler

1- Ramazanda oruca niyet edip sabah vaktine dahil olan ve sonra aynı gün sefere çıkmaya karar veren kimsenin o orucunu bozması caizdir. Bu, İmam Malik ile İmam Ahmed'in ictihadıdır.

2- O günkü orucunu bozması caiz değildir. Bu İmam Ebu Hanife ile İmam Şafii'nin ictihadıdır. Aynı zamanda İmam Ebu Hanife'ye göre, orucunu bozarsa, hem kaza, hem de keffaret gerekir. Çünkü eyleşik olarak o güne başlamış ve oruca aynı durumda iken niyet etmiştir.

Hanefîlerden bazı fakihler, böylesine sadece kaza gerekir demişlerdir. Bunların görüş ve ictihadında ümmet için kolaylık söz konusudur.

İmam Şafii'ye göre, bozması caiz olmamakla beraber, şayet bozarsa günahkar olur, güne gün kaza etmesi gerekir. Çünkü İmama göre, keffaret sadece cinsel temastan dolayı gerekir. Sefere çıkanın böyle bir hali yok da sadece yeme ve içme söz konusu ise, keffarete gerek yoktur.

Yolculuk Halinde Olan Kimse Gittiği Beldede İkamete Niyet Etmediği Takdirde Namazı Seferi Duruma Göre Kılacağı Gibi, Oruç Da Tutmayabilir

Sefer, yani yolculuk halinde sıkıntı ve meşakkat vardır. Bu yalnız yolda değil, gidilen belde veya kasaba da da söz konusudur. Zira hiç kimse evinde olduğu kadar başka yerde rahat edemez. Gerçi bunun istisnaları olabilir, ama istisna genel kuralı değiştirmez.

Böylece şâri', yola çıkanlar için ibadet konusunda bir kolaylık getirmiştir. Mesela, dört rekatli farzları iki rek'at kılmak, ramazan ise oruç tutmamak ve öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazları arasında cem'u takdim ve cem'u te'hîr yapmak bu cümledendir. Aynı zamanda mestlerin müddetini üç gün uzatmak da söz konusudur.

Ancak yolculuk halinde olup gittiği belde, kasaba veya köyde ne kadar süre kalırsa seferi hali devam eder? Bu hususta müctehid imamların farklı tesbit ve ictihadları olmuştur. Yeri gelince açıklanacaktır. Nitekim seferi namaz bahsinde buna kısmen yer vermiş bulunuyoruz.

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ramazanda (Mekke'nin) fetih gazasına oruçlu olarak çıkmış bulunuyordu. Taki el-Kedîd mevkiine geldi ki burası Kudeyd ile Usfan arasında bir yerdir. Artık ramazan bitinceye kadar hep iftar etti, oruç tutmadı.[193]

Az yukarıda da İbn Hacer'in tesbitini naklederek, Mekke'nin fethi, ramazanın yirmisinde gerçekleşmiştir. el-Kadîd'in ise Medine'ye uzaklığı sekiz konaktır. Böylece Resulüllah'ın (s.a.v.) Medine'den çıkıp buraya gelinceye kadar yolda yedi, sekiz gün oruç tuttuğu ve daha önce naklettiğimiz hadislerde belirtildiği gibi, düşmana yaklaşılınca iftar ettiği, yani oniki, onüç gün kadar oruç tutmadığı anlaşılıyor.

Bundan çıkaracağımız bir diğer sonuç şudur: Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz fetihten sonra Mekke'de kaldığı günlerde oruç tutmamıştır. Çünkü orada ikamete niyet getirmemiş bulunuyordu.

Rivayetin Işığı Altında Müctehidlerin Görüş Ve Tesbitleri

a) Hanefilere göre: Seferi olan kimse gittiği belde veya kasabada 15 gün devamlı kalmaya niyet etmediği takdirde seferi olmaktan çıkmaz, yani dört rek'atli namazları iki rek'at olarak kılar ve ramazan ise oruç tutmayıp iftar edebilir. Aynı zamanda mestlerin mesh süresini üç gün uzatabilir.

Ancak bu mezhebe göre, gidilen yerde seferi olmaktan çıkabilmek için şu dört şartın gerçekleşmesi söz konusudur:

1- Bilfiil yol almayı terketmesi,

2- İkamet etmek istediği yer, eyleşmeye elverişli bulunması,

3- İkamete niyet ettiği yerin birden fazla olmaması,

4- Yolcunun kendi görüş ve reyinde müstakil olması..

O bakımdan yol kat'etmekten bilfiil ayrılmamışsa, ikamete niyet etse bile yine de seferi sayılır. İkamete elverişli olmayan çöl ve benzeri yerlerde

seferi olmaktan çıkıp eyleşik duruma geçmeye niyet etse bile, seferi hali devam eder. Birden fazla yerde eyleşmeye niyet etse, yine de seferi olmaktan çıkmaz. Mesela, Mekke'ye giden kimse orada 15 gün ikamete niyet etse bile, hac mevsimi ise, ister istemez Mina'ya gitmek ve orada iki, üç gun kalmak zorundadır. Bu durumda Mekke'de yine yolculuk hali devam eder. Birinin hizmetinde bulunuyor veya asker olarak görevini yapıyorsa, gittiği yerde ikamete niyet getiremez, getirse bile bir anlam taşımaz. Çünkü kendi reyinde müstakil değildir; efendisinin veya kumandanının direktifine ve talimatına bağlıdır.[194]

b) Şafiilere göre: Yolculuk halinde olan kimse gittiği yerde, giriş ve çıkış günleri hariç dört tam gün ikamete gittiği yerde, giriş ve çıkış günlerihariç dört tam gün ikamete (eyleşik olmaya) niyet getirdiği takdirde seferi olmaktan çıkar ve böylece dört rekatli farz namazları ikişer rek'at olarak kılar, Ramazan ise oruç tutmaya başlar. Bunun gibi gittiği yerde iş ve ihtiyacının dört günde bitmeyeceğini bilir, fakat dört günden fazla ne kadar kalacağını kestiremezse, yine de seferi olmaktan çıkar, eyleşik duruma geçer. Ama dört gün kalıp kalamıyacağını kesin şekilde kestiremiyorsa, bu durumda bugün, yarın ayrılırım düşüncesiyle kalıyorsa, o takdirde on sekiz gün seferi sayılır ve ibadetini ona göre yerine getirir.[195]

c) Hanbelilere göre: Yolculuk halinde olan kimse vardığı yerde mutlaka ikamete niyet getirir, bir süre belirlemez olursa veya o yerde yirmi vakitten fazla namaz kılacağına niyet ederse, o takdirde seferi olmaktan çıkar. Bunun gibi giriş ve çıkış günleri dahil işinin ancak dört günde biteceğini sanan kimse de seferi olmaktan çıkar. Ama ne zaman işinin ve hacetinin biteceğini kestiremiyorsa, o takdirde seferi olma durumu devam eder.[196]

d) Malikilere göre: Seferi olan kimse, gittiği yerde dört gün kalmaya niyet ettiği takdirde şu iki şartla seferi olmaktan çıkar:

1- Giriş ve çıkış günleri hariç dört tam gün kalmaya niyet etmiş olması

2- İkamet süresinde yirmi vakit namaz kılma imkanı bulması, yani bu süreyi dolduruncaya kadar kalmış olması.[197]

Çıkarılan Hükümler

1- Seferi olan kimse, Ramazan ayında bulunuyorsa, gittiği yerde ikamete niyet ederse, seferi olmaktan çıkar ve hem orucunu tutar, hem de dört rek’atli farz namazları tam olarak kılar. Bunun gibi mestlerinin mesh süresini birgün bir geceye düşürür.

2- İkamete birden fazla yer için niyet ederse, ilk bulunduğu yerde ikamet süresini dolduruyor ve bunu önceden biliyorsa, o yerde seferi olmaktan çıkar. Ama ikamet süresi dolmadan diğer yere giderse, isterse tekrar ilk yere dönmüş olsun seferi olmaktan çıkmaz. Mesela, hac ibadeti için Mekke’ye giden kimse, orada ikamet süresini doldurmak üzere niyet eder, ama bu arada Mina'ya giderse, seferi olmaktan çıkmaz ve ikamet için yaptığı niyet hükümsüz kalır.

3- Şafîilere göre, giriş, çıkış günleri hariç en az dört tam gün ikamete niyet ederse, seferi olmaktan çıkar.

4- Hanefilere göre, onbeş gün ikamete niyet ederse, seferi olmaktan çıkar.

5- Hanbelilere göre, en az yirmi vakit namazını kılacak kadar kalmaya niyet ederse seferi olmaktan çıkar.

6- Malikilere göre de, giriş ve çıkış günleri hariç dört tam gün kalmaya niyet ederse seferi olmaktan çıkar.

7- İkamete niyet ettiği gün, sabah vakti değilse, yani fecir doğmuşsa, zeval vaktine kadar oruca niyet getirme imkanı söz konusudur. Artık o gün oruç tutması vacip olur.

Ramazanda Hastanın, Yaşlı Kimsenin, Gebenin Ve Süt Emzirenin Durumu

İslam, kişinin taşıyabileceğine göre teklifte bulunur; yapabileceği ölçüde onu ibadetle mükellef tutar. Güç getiremiyeceği veya sağlığını kaybetmesine sebep olacağı, çocuğuna bakamıyacak duruma gelmesini hızlandıracağı amellerde ya hafiflik getirir, yada bu teklifi bir süre kaldırır.

O bakımdan oruç tutamıyacak kadar yaşlanan erkek ve kadının bu ibadeti terketmesine ruhsat verilmiş; oruç tutamıyacak kadar hasta olandan bu ibadeti kazaya bırakmasına cevaz vermiştir. Bunun gibi, gebe olan kadına, karnında taşıdığı çocuğun sağlıklı gelişmesi için orucu kazaya bırakmasını, süt emziren kadına da aynı kolaylığı sağlayarak orucu geciktirmesini tavsiye edip ruhsat vermiştir.

Bunun için ilâhî ruhsata uymakta büyük yarar vardır. Kişi bu ruhsatı aşarak kendini ibadet konusunda zorlarsa, hatalı bir yol seçtiğinden hazan günahkar da olabilir.

Konuyla İlgili Hadisler

Enes b. Malik el-Kâbî (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Azîz ve Celil olan Allah misafir (yolculuk) halinde olan kimse) den orucu ve namazın yarısını kaldırmıştır. Gebeden ve süt emzirenden ise orucu kaldırmıştır." [198]

Seleme b. Ekva' (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Fazla yaşlılıktan veya iyileşmesi umulmayan bir hastalıktan dolayı oruç tutmaya güç getiremiyenlere bir yoksulu (sabah-akşam) doyuracak fidye gerekir.." mealindeki [199] ayet inince, ramazanda isteyen, (hasta ve yaşlı olsun, olmasın) herkes fidye verip iftar edebiliyordu. Bunu izleyen ayet inince bu hüküm kaldırıldı."[200]

Abdurrahman b. Ebî Leyla'dan, onun da Muazb. Cebel (r.a.) den, Seleme hadisinin bir benzeri rivayet edilmiştir. Bundan sonra Cenab-ı Hak: "Artık sizden kim bu aya hazır olursa oruç tutsun.. " ayetini indirdi. Böylece Cenab-ı Hak ramazan orucunu eyleşik olup sıhhati yerinde olan hakkında sabit kıldı. Hasta ve yolcu için bu hususta ruhsat verdi. Ayrıca yaşlı olup oruç tutmaya gücü yetmiyen kimse hakkında da miskinleri yedirmeyi sabit kıldı."[201]

Atâ'dan yapılan rivayete göre, İbn Abbas'ın (r.a.) şu ayeti [202] okuduğunu arkasından şöyle dediğini duymuştur : "Bu ayetin hükmü kaldırılmamıştır. Bundan maksat, yaşlı erkek ve yaşlı kadındır ki bunlar oruç tutmaya güçleri yetmemekte, o yüzden her günün orucuna karşılık bir miskine bir fidye verip yedirmektedirler."[203]

İkrime'den yapılan rivayete göre, İbn Abbas'ın (r.a.) şöyle dediği tesbit edilmiştir:

"Fidye, gebe kadın ile, süt emziren kadın hakkında da sabit olmuştur."[204]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüş Ve İstidlalleri

a) Hanefilere Göre: Fazla hasta olup güç getiremiyen veya hastalığının artacağından endişe eden kimse, oruç tutmayıp iftar eder. İleride sağlığına kavuşursa, güne gün kaza eder. Müzmin bir hasatalık olup geçmesi söz konusu değilse, o takdirde, hastanın malî durumu müsaitse her gün için sabahlı-akşamlı bir miskini doyuracak kadar fidye verir. Malî imkanı yoksa istiğfarla yetinir. Bunun gibi, vücudundaki yaranın geç kapanacağından veya hastalığının devam edeceğinden korkan kimse de iftar eder ve sonra sağlığına kavuşursa, güne gün kaza eder.

Hamile kadın ile süt emziren kadının oruç tuttukları takdirde hastalanmaktan, aklî dengelerinin bozulmasından veya çocuğun aynı duruma düşmesinden korkarlarsa, iftar edip oruç tutmamaları caiz olur. Süt emzirdiği ister kendi çocuğu olsun, isterse ona süt anneliği yapsın fark etmez.

Bu husustaki korku ve endişenin iki dayanağı söz konusudur. Biri, galebe-i zan, diğeri tecrübe veya uzman tabibin haber vermesi.. Ancak bu tabibin de müslüman, uzman ve âdil olması gerekir. [205]

b) Şafîîler de, hasta konusunda Hanefîlerle aynı görüş ve ictihaddadırlar.

Hasta olmadığı halde, oruç tuttuğu takdirde hastalanmaktan korkan kimsenin bu vaziyette iftar etmesi caiz değildir. Ancak oruca başlayıp hastalık alameti kendini hissettirince, o takdirde iftar edebilir. Diğer üç mezhebe göre, oruç tutmadan, tuttuğu takdirde şiddetli hastalığa yakalanacağını zanneden kimsenin iftar etmesi caizdir.[206]

c) Hanbelilere göre: Hamile ile süt emziren kadınlar, oruç tuttukları takdirde kendi sağlıklarının tehlikeye girmesinden veya hem kendilerinin, hem de çocuklarının helak olmasından veya bir sakatlık, kötü bir hastalığın ortaya çıkmasından veya sadece çocuğun başına bir kötülük, hastalık ve sakatlık geleceğinden endişe ederlerse, oruç tutmayıp iftar ederler ve sonra normale dönünce güne gün kaza ederler.

Ancak sadece çocuğun helak olmasından endişe ederler de o yüzden oruç tutmayıp iftar ederlerse, kendilerine hem kaza, hem de fidye gerekir. Bu durumda süt emziren kadın ister emzirdiği çocuk öz evladı olsun, ister bu iş için ücretle tutulmuş olsun fark etmez.[207]

d) Malikilere göre: Gebe kadınla süt emziren kadın, ramazanda oruç tuttukları takdirde hastalanacaklarını veya sıkıntılı durumlarının artacağını veya hem kendileri, hem de çocuktan dolayı veya yalnız çocuktan dolayı bir hastalık, sakatlık endişesi taşıdıkları takdirde oruç tutmayıp iftar edebilirler, ileride normal duruma gelince güne gün kaza etmeleri gerekir. Gebe kadına fidye gerekmez, ama süt emzirene gerekir. Ancak oruçtan dolayı kendilerinin helak olacağından veya çocuğun helak olacağından korkarlar da ağır bir zarara uğrayacakları söz konusu olunca iftar etmeleri caizdir ve fidye vermeleri gerekmez.

Yaşlı kişilere gelince, oruç tutmaya güçleri yetmediği takdirde, iftar ederler ve fidye vermeleri müstehab olur. Artık onlara tutmadıkları günler sayısınca kaza etmeleri gei'ekmez. Hanbelilere göre, bunların fidye vermeleri vaciptir. Bu durumda ileride oruç tutacak kadar kendilerinde bir güç dahi bulsalar artık kaza etmezler. Ama fidye vermedikleri takdirde, böyle bir güce erişince kaza etmeleri gerekir.[208]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

1135 nolu Enes hadisini Tirmizi hasenlemiştir. Aynı zamanda, İbn Malik'in Resulüllah (s.a.v.) Efendimizden rivayet ettiği tek hadis de budur.

Ebu Hatim bu hadisin muhtelefu fih olduğunu belirtmiştir. el-Münzirî ise, Enes b. Malik adında beş kişi biliyorum ki, yukarıdaki hadisi rivayet eden onlardan biridir, diyor.

O bakımdan müctehid imamların önemli bir kısmı bu hadisle istidlal etmemiştir. Zira bu konudaki diğer sahih hadislerden farklı bir hüküm taşımaktadır ki, o da yolculuk yapandan oruç ibadetinin kaldırılmasıdır.

1136 nolu Seleme hadisini de müctehidlerin çoğu dayanak olarak seçmemiş ve istidlale salih görmemişlerdir.

1137 nolu Muaz hadisinin isnadında hayli ihtilaf söz konusudur. Seleme hadisinde sözü edilen "bundan sonra indirilen ayetle bu hüküm kaldırılmıştır" denilirken, o nâsih olan ayet Muaz hadisinde açıklanmıştır. Seleme hadisinin bir benzerini Buhari İbn Ömer (r.a.) dan muallak ve mevsûl olarak rivayet etmiştir. Ebu Nuaym, el-Müstahrac'de ve Beyhakî kendi eserinde tahrîc etmişlerdir. Şöyle ki: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Medine'ye geldiğinde, ramazan orucu henüz farz kılınmamıştı. Müslümanlar her ay üç gün oruç tutuyorlardı. Bu hal ramazan orucu farz kılınıncaya kadar devam etti. Ramazan orucu farz kılınınca müslümanlar onu gözlerinde çok gördüler ve bu kendilerine sıkıntı ve meşakkat getirdi. O bakımdan kim her gün bir miskini, yedirebiliyorduysa orucu terkediyordu ki, bunlar oruç tutmaya gücü olan kimselerdi. Sonra Allah'ın şu emri o hükümü kaldırdı:

"Oruç tutarsanız sizin için hayırlı olur."

Böylece müslümanlar oruç tutmakla emrolundular.

Bu hadisi aynı zamanda Ebu Davud, Şu'be ve el-Mes'ûdî tarikiyle A'meş'den daha uzun şekilde tahric etmiştir.

Bunun da isnadında hayli ihtilaf edilmiştir. Öyle ki, iftar ve it’âmın ruhsat olduğu takarrür edince, sonra bu ruhsat kaldırılmış oluyor ki bu durumda orucun kesinlikle farz olması gerekiyor. Oysa "Oruç tutarsanız sizin için hayırlı olur" ayetinden bu farziyet hükmü çıkmıyor. Zira hayırlı olur sözü vücuba delalet etmemektedir.

O halde en uygun olanı, Seleme hadisinde kapalı, Cabir hadisinde açık olarak belirtilen "Sizden kim ramazan ayına hazır olursa oruç tutsun" ayetiyle bu hükmün kaldırıldığıdır. Nitekim İbn Ömer de bu ayetin o hükmü kaldıran nâsih ayet olduğunu belirtmiştir.

Böylece cumhura göre: Miskinleri yedirme anlamındaki fidyenin, oruç tutmaya gücü yetmiyenler hakkında baki kaldığı ortaya çıkıyor.

Seleften İmam Malik, Ebu Sevr ve Davud dahil olmak üzere bir cemaat, it'âm hükmünün mensûh olduğuna kaildirler. Yaşlı kimse oruç tutmaya gücü yetmediği takdirde her gün için bir miskini yedirmekle yükümlü değildir.

Katade ise, "oruç tutmaya gücü yeten yaşlı kişi için ruhsat verilmişti. Sonra onun hakkındaki bu ruhsat hükmü kaldırıldı, sadece gücü yetmiyen yaşlılar hakkında baki kaldı" demiştir.

İbn Abbas (r.a.) de bu ayetin muhkem olduğunu, sadece yaşlı erkek ve yaşlı kadına has bir hüküm taşıdığını belirtmiştir ki, nitekim 1138 nolu Ata' hadisinde bu husus açıklanmıştır.

Zeyd b. Eslem ile İmam Malik de bu ayetin muhkem olduğunu, oruç tutamıyan ve iyileştikten sonra ikinci ramazan girinceye kadar kaza etmiyen; ikinci ramazandan sonra kaza edip her gün için bir fidye veren hasta hakkında inmiştir. O bakımdan hastalığı ikinci ramazan girinceye kadar devam ederse, artık kendisine fidye gerekmez.[209]

Hasan el-Basrî ve diğer bazı ilim adamları, "Ve ala'llezîne yutîkunehu" cümlesindeki zamirin it’âma râci’ olduğunu, oruca râci' olmadığını; sonra da bu hükmün kaldırıldığını söylemişlerdir.

Bu bapta Darekutnî ile Hakim'in sahihlediği bir diğer İbn Abbas hadisinde şöyle denilmektedir:

"Yaşlı adama iftar edip her gün için bir miskini doyurması hakkında ruhsat verilmiş ve bundan dolayı üzerine oruç kazasının gerekmediği belirtilmiştir."

Her günün orucuna karşılık bir fidye verilmesi söz konusu olduğuna göre, fidyenin ölçü ve nisbeti nedir? Sorusu ortaya çıkıyor.

a) Bazı ilim adamlarına göre, hangi kut (geçim için gıda maddesi) olursa olsun, her gün için bir fidye olarak yarım sâ’ (yaklaşık 1667 gr.) olarak belirlenir.

b) Bazısına göre, buğdaydan yarım sâ', başka tahıldan bir sâ' ı belirlenir. Ebu Hanife'nin de ictihadı bu doğrultudadır.

c) Buğdaydan bir sâ', diğerlerinden yarım sâ' olarak belirlenir. İmam Şafiî de aynı görüştedir.

Çıkarılan Hükümler

1- Oruç tutamıyacak, yani ona gücü yetmiyecek kadar yaşlı olan kişilerin iftar etmesi caizdir. Malî kudreti varsa, her günün orucuna karşılık fidye olarak bir miskini doyurur. Kudreti yoksa, istiğfarla yetinir.

2- Hastalık geçici ise, fidye vermeğe gerek yoktur. Tutamadığı oruçları, iyileşince, yani sağlığına kavuşup oruç tutacak duruma gelince güne gün kaza eder.

3- Hamile kadın ile süt emziren kadın, oruç tuttuları takdirde kendi canlarından veya çocuklarının canlarından veya hem kendi, hem de çocuklarının canlarından endişe ederlerse, yani ağır hastalık, felç, zafiyet, ölüm ve benzeri arazdan korkarlarsa, o takdirde oruç tutmayıp iftar ederler ve ramazandan sonra normal duruma kavuşunca güne gün kaza ederler. Ancak İmam Ahmed'e göre, bu kadınlar sadece çocuk hakkında endişeden dolayı oruç tutmuyorsa, kendilerine hem kaza, hem de fidye gerekir.

4- İmam Malik'e göre, süt emziren kadın ölüm ve felç gibi bir endişeyle değil daha hafif bir durumun ortaya çıkmasından dolayı endişe eder de oruç tutmazsa, ona kaza ile birlikte fidye de gerekir.

5- Malikilere göre, oruç tutamayan yaşlı kişilerin fidye vermeleri müstehabdır.

6- Hanbelilere göre, bunların fidye vermesi vaciptir.

7- Gebe ve emzikli kadınların oruçtan dolayı duydukları endişenin sıhhati iki şeyden biriyle sabit olur: Biri, zann-i galib ve tecrübe; diğeri, uzman müslüman tabibin beyanı...

Ramazan Orucunu Birbiri Ardınca Veya Müteferrik Şekilde Kaza Etmek

Oruç tutmakla mükellef olan her müslüman, bir arızadan dolayı ramazan orucunu tutamazsa, ramazandan sonra o arıza kalkınca tutamadığı günleri birbiri ardınca kaza edebileceği gibi, müteferrik (dağınık) olarak da kaza edebilir. Kaza bir borç anlamı taşıdığına göre, fazla geciktirilmesi uygun olmaz. Çünkü her canlı gibi insan da hayata pamuk ipliğiyle bağlı bulunuyor; bu ipin ne zaman, nerede kopacağını bilemez. O halde insanların hayrına ve yararına farz kılınan orucu ilk fırsatta kaza etmenin sayılamayacak kadar faydaları vardır.

Ancak bu konuda az farklı tesbitler ve ictihadlar söz konusudur.

İlgili Hadisler

İbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ramazan orucunun kazasını (oruç tutmayan kişi) isterse dağınık halde, isterse birbiri ardınca yerine getirir."[210]

Buhari'nin İbn Abbas (r.a.) dan yaptığı rivayete göre, adı geçenin şöyle dediği tesbit edilmiştir: "Üzerinde oruç kazası bulunan kimsenin onu dağınık halde kaza etmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü Cenab-ı Hak: "Artık sizden kim bu aya hazır olursa oruç tutsun. Kim de hasta olur veya yolculuk halinde bulunursa, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde (kaza etsin)" buyurmaktadır.[211]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Önce [212] "Tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde birbiri ardınca (tutup kaza etsin)" buyurulmuştu. Sonra "birbiri ardınca" hükmü kaldırıldı." [213]

Yine Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ramazanda üzerimde (borç) olarak oruç kalırdı. (Rasulüllah'ın (s.a.v.) onun yanındaki yeri, durumu ve onun da Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizle meşgul olması sebebiyle) o oruçları ancak şaban ayında kaza ederdim." [214]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan zayıf bir rivayete göre, bir adamın ramazanda hastalanması sebebiyle iftar etmesi ve sonra sağlığına kavuşunca o oruçları kaza etmemesi ve ikinci ramazanın girmesi üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona şöyle buyurdu:

"İdrak ettiği ramazanın orucunu tutar, sonra geçen yılın kazaya kalan ramazan orucunu tutup kaza eder ve her güne karşılık bir miskini yedirir." [215]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim, üzerinde ramazan ayı orucu bulunduğu halde ölürse, onun her gününün orucuna karşılık bir miskin doyurulsun."[216]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Adam ramazanda hasta olur da sonra oruç tutmadan ölürse, onun tutmadığı günlere göre miskinler doyurulur, üzerinde kaza olmaz. Ancak adarsa, o takdirde onun velisi onun yerine kaza eder."[217]

Hadis Ve Rivayetlerin Işığında Müctehidlerin Görüş Ve İstidlalleri

a) Hanefilere göre: Hasta ve yolcu tutmayıp kaçırdığı günler sayısınca, -hasta sağlığına kavuşunca, yolcu da evine dönüp eyleşik duruma geçince-kaza etmeleri vacip olur. Ancak hasta iyileşip oruç tutacak güce kavuşunca, üzerindeki oruçları kaza edecek kadar yaşarsa ve yolcu da eyleşik duruma geçtikten sonra üzerindeki oruçları kaza edecek kadar yaşarsa, o oruçların kazası vacip olur. Aksi halde yaşadıkları süre içinde kaza edebildikleri günleri kaza etmeleri gerekir. Ama o günlerde kaza etmeden ölürlerse, onların velisi olan kişi vasiyetleri gereği o günlere karşılık fidye verir ki, her fidye bir fitre miktarıdır. Ölen kişi, erişip de kaza yapmadığı günler sayısınca fidye verilmesini vasiyet ederse, varisleri onun bu vasiyetini bıraktığı mal ve servetin üçte birinden çıkartıp karşılarlar. Vasiyet etmediği takdirde, ne vasisine, ne de varisine bunu ödemek gerekir. İmam Şafii bu görüşün hilafını izhar etmiştir.

Ancak ölenin velisi veya varisi kendilerine isabet eden mirastan murislerinin tutma imkanı olduğu halde ihmal edip kaza orucunu tutmadığı günler için fidye teberru edebilirler. Bunda bir sakınca yoktur.

İmam Ebu Hanife'ye göre, buna kıyasla farz ve vacip namazlar için de fidye teberru edilebilir. Vasiyeti varsa, malının üçte birinden karşılanır. İmameyne göre vitir namazı için fidye verilmez, çünkü bu namaz da bir bakıma sünnet namazlar gibidir. Sahih olan da budur.

Bu durumda olup ölen kimsenin velisi onun yerine, üzerinde kalan oruçları ve namazları kaza edemez. İmam Şafii bunun hilafına bir görüş ortaya koymuştur.

Kazaya kalan ramazan orucunu, kişi isterse dağınık halde, isterse üstüste tutup kaza edebilir. Ancak üstüste tutması efdaldır.

Kazaya kalan ramazan orucunu, ikinci ramazan girinceye kadar kaza etmezse, bu durumda önce yeni başlayan ramazan orucunu eda eder, o bitince üzerinde kazaya kalan bir önceki ramazan orucunu kaza eder. Bu durumda da fidye vermesi gerekmez. İmam Şafii'ye göre, özürsüz geciktirmişse, kendisine ayrıca fîdye de gerekir. [218]

Tuhfe sahibi diyor ki:

"Şer'î oruç ondört çeşittir. Bunun sekiz çeşidi Allah'ın kitabında anılmıştır ki onlardan dördü birbiri ardınca tutulur: Ramazan orucu, keffaret-i zihar

orucu, keffaret-i kati orucu ve keffaret-i ifsad-i savm. Diğer dört oruç ise, sahibinin kendi arzusuna bırakılmıştır, isterse onları birbiri ardınca tutar, isterse dağınık halde tutar. Bunlar ramazan orucunun kazası, mut'a orucu, avlanma cezası orucu, yemin keffaret orucudur.

Altı tanesi ise Sünnet'te anılmıştır: Ramazanda orucu kasden bilerek bozmaktan dolayı gereken keffaret orucu, adak orucu, tetavvu' oruç, yemin sebebiyle vacip olan oruç, itikaf orucu, bozulan nafile orucun kazası. İmam Şafii bu konuda üç yerde Hanefîlerle muhalif bir görüş ve ictihad ortaya koymuştur. Onlar da şunlardır: Keffaret orucunu üstüste tutmak vacip değildir, dağınık halde de tutulabilir. İtikaf orucu vacip değildir. Bozulan nafile orucu kaza etmek de vacip değildir. [219]

b) Şafiilere göre: Ramazan orucundan tutamadığı günleri ramazandan sonra tutma imkanı bulmadan ölen kimseye fidye ve kaza gerekmez. Aynı zamanda günahkar da sayılmaz. Çünkü o günlerin orucunu kaza edecek kadar yaşama imkanı bulamadan ölmüştür. Kaza etme imkanı bulduğu halde kaza etmeden ölürse, Kavl-i Cedid'e göre, velisi onun yerine tutmaz da onun terikesinden her gün orucuna bedel bir müdd yiyecek verir. (Müdd: Bir fitre miktarıdır.) [220] Adak ve keffaret oruçları böyledir; yani ölenin velisi onun yerine bu oruçları tutmaz, geriye bıraktığı maldan fidye çıkartıp dağıtır. Ama yabancı bir kimse, ölenin velisinin izniyle onun kazaya kalmış oruçlarını tutarsa, sahih olur. İzinsiz tutması sahih değildir.

Adam ölür de üzerinde namaz ve itikaf borcu, kazası bulunursa, onun yerine velisi veya varisi bunları yapamaz. Aynı zamanda bunlardan dolayı fidye vermek de gerekmez. [221]

Böylece Hanefîlerle Şafiiler arasında sözü edilen konu hakkında farklı görüş ve ictihad ortaya çıkmıştır.

Ramazan orucunun kazasını, ikinci ramazan girinceye kadar geciktiren kimseye, hem onu ikinci ramazandan sonra kaza etmesi, hem de her gün için bir fidye vermesi gerekir. Böylece yıllar tekerrür ettikçe fidye de tekerrür eder. Sahih olan da budur.

İmkan bulduğu halde ramazan orucunu kaza etmez ve bu halde ölürse, terikesinden her güne karşılık iki fidye çıkartılıp verilir. Biri tutmayıp kaçırdığı için, diğeri de geciktirdiği için... Tabii fidye fakir ve miskinlere

verilir. Fidyenin cinsi, fitrenin cinsindendir. Birkaç fidyeyi bir şahsa vermekte bir sakınca yoktur. [222]

c) Hanbelilere göre: Üzerinde ramazan orucu bulunan kimse ölecek olursa, şu iki durumdan biri söz konusudur:

a) Kazaya kalan orucu tutma imkanı bulmadan ölmüş olması,

b) Kaza etme imkanı olduğu halde kaza etmeden ölmesi... Birinci şık, ya kaza edecek kadar zaman bulmadan veya arız olan hastalık, yolculuk gibi bir durum ortaya çıkmasından dolayı olabilir ve üçüncü bir ihtimal söz konusu değildir. Bu durumda ilim adamlarının çoğuna göre kendisine bir şey gerekmez. İkinci şık, ortada açık bir ihmaldan kaynaklanmış demektir. O bakımdan tutmadığı her gün orucuna karşılık, bıraktığı terikeden fakir veya miskine doyuracak kadar fidye vermek gerekir. İlim adamlarının çoğunun da görüş ve ictihadı bu doğrultudadır.

Hanbeliler bu konuda İbn Mace'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği ve Tirmizi'nin sahihlediği hadisle istidlal etmişlerdir:

"Üzerinde oruç (borcu) bulunduğu halde ölen kimseden yana her güne karşılık bir miskin yedirilsin."[223]

Üzerinde ramazan orucunun kazası bulunduğu halde onu kaza etmeyip ikinci ramazan girmiş olur ve sonra da ölürse, yine terikesinden her gün için bir miskin doyurularak fidyesi ödenir. Ölenin velisi ve varisi onun yerine oruç tutmaz.

Birinci ramazan orucundan kazaya kalanı tutmadan ikinci ramazan girer ve bunu bir özür olmaksızın geciktirirse, hem kazası gerekir, hem de her gün için bir miskini doyurması vacip olur. Bir özürden dolayı geciktirirse, sadece kazası gerekir.[224]

Kazaya kalan ramazan orucunu birbiri ardınca tutmak gerekli değildir; dağınık şekilde de kaza edilebilir. Nitekim ashab ve tabiinden birçoğunun da görüş ve ictihadı bu merkezdedir. İmam Malik, İmam Ebu Hanife, İmam Sevri, İmam Evzai ve İmam Şafii'nin de ictihadı böyledir. [225]

Hanbeliler bu meselede 1145 nolu İbn Ömer hadisiyle istidlal etmişlerdir.

d) Malikilere göre: Ramazanda bir özürden dolayı oruç tutmayıp iftar eden kimsenin özrü ortadan kalkar, mesela hasta ise iyileşir, yolcu ise evine dönmüş olur, bununla beraber bir aylık bir süre yaşadığı halde kazaya kalan bir aylık orucu tutmadan ölürse, bunun fidyesinin verilmesini vasiyet etmişse, terikesinin üçte birinden çıkartılıp verilir. Vasiyet etmeden ölürse, varisleri bu konuda muhayyerdirler, isterlerse kendilerine düşen hisseden onun tutmadığı her güne karşılık bir fidye verirler, isterlerse bir şey vermezler ve bu hususta icbar da edilemezler. Aynı zamanda murisleri yerine tutmadığı oruçlarım da kaza etmezler..

Kazaya kalan ramazan orucunu üstüste, birbiri ardınca tutmak vacip değildir. Ancak üstüste tutması müstehab sayılabilir. [226]

Böylece Malikiler de İbn Ömer ve Hz. Aişe hadisleriyle istidlal etmişlerdir.

Tahliller Ve Diğer Rivayerler

1145 nolu İbn Ömer hadisinin isnadında teferrüd eden Süfyan b. Beşer bulunuyor. Darekutni ise, bu hadisi Ata'nın Ubeyd b. Umeyr'den murselen rivayet ettiğini kaydetmiştir. Bu bakımdan isnadında bir zaaf olduğu söylenirse de İbn Cevzi bunu sahihlemiş ve şöyle demiştir: "Biz, Süfyan b. Beşer'i ta'n eden, ona zayıf diyen bir kimse bilmiyoruz."

Bu anlamda bir diğer hadisi Darekutni Abdullah b. Ömer'den rivayet etmiştir ki, isnadında Vakıdi ve İbn Lehi'a bulunuyor. Bu iki zatın zayıf olduğu ilim çevresince bilinmektedir.

Ayrıca bu babda Ebu Ubeyde, Muaz b. Cebel, Enes, Ebu Hüreyre ve Rafı' b. Hadic'den (Allah hepsinden razı olsun) rivayet edilen hadisler bulunuyor. Tarikleri üzerinde birtakım sözler söylense ve görüşler de belirtilse, biri diğerini kuvvetlendirmektedir. O bakımdan istidlal ve ihticaca salih olduğu söylenebilir.

1146 nolu İbn Abbas yorumu, İbn Ömer hadisini kuvvetlendirmektedir. Kaldı ki, bu konularda İbn Abbas dört Abdullah'tan biridir.

Buna karşılık Hz. Aişe'nin (r.a.) tetabbûun (kaza orucunu birbiri ardınca tutma) vacip olduğunu söylediği rivayetler arasında bulunuyor. Nitekim İbn Münzir'in bu anlamda Hz. Ali'den ve Hz. Aişe'den (r.a.) yaptığı rivayet bulunuyor. İbn Hacer ise, bu manaya daha çok Zahiriler meyletmişlerdir diyor. [227]

Kazaya kalan ramazan orucunun birbiri ardınca tutulmasının vücubuna kail olanların ihticac ettiği rivayetlerden biri de, Darekutni'nin Ebu Hüreyre (r.a.) den tahric ettiği şu hadistir:

"Kimin üzerinde ramazandan kalma kaza orucu varsa, onu ardarda tutsun, arada kesinti yapmasın."

Ancak Beyhaki bu hadisin sahih olmadığını, isnadında Abdurrahman b. İbrahim el-Kadı bulunduğunu ve bu zatın muhtelef fîh olduğunu belirtmiştir. [228]

Şevkani bu zatın ismini belirtirken sonunda "el-Kadı" derken, Zehebi bunun el-Kas olduğunu belirtmiştir. Böylece Zehebi de bu zatın zayıf ve münker olduğunu yansıtarak birtakım nakillerde bulunmuştur. [229]

1148 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir ve ihticaca salihtir.

1149 nolu Ebu Hüreyre hadisini Darekutni tahric etmiştir. İsnadında Ömer b. Musa b. Vecih bulunuyor ki, bu zat cidden zayıftır. Aynı zamanda ondan nakleden ravi İbrahim b. Nafi'de zayıftır. Ebu Hüreyre'den mevkufen rivayet etmiştir. Ancak Darekutni bunu sahihlemiştir. Buhari, Ömer b. Musa'nın münkerü'l-hadis olduğunu; İbn Main onun sıka (güvenilir) olmadığını; İbn Adiy, onun hadis uydurduğunu belirtmişlerdir.[230] İbrahim b. Nafi'a gelince: Ebu Hatim onun yalancı olduğuna dikkat çekmiştir.[231]

1151 nolu İbn Abbas rivayetini İbn Hacer sahihi emiştir. Aynı zamanda Darekutni, Said b. Mensur ve Beyhaki tahric etmiş, Abdurrezzak mevsulen rivayet etmiştir.

Abdulhak kendi Ahkam'ında diyor ki:

"Oruç kazasını yerine getirmeden ölen kimsenin tutmadığı günlere karşılık miskinlerin yedirilmesiyle ilgili hiçbir merfu rivayet sahih kabul edilmez."

Çıkarılan Hükümler

1- Ramazanda bir özür ve arazdan dolayı oruç tutamayan veya tutmayan kimsenin özrü kalkıp araz giderilince, orucu kaza edecek kadar yaşadığı takdirde, kaza etmesi vacip ölür.

2- Kaza edecek zaman bulamadan ölen kimseden o oruçların kazası sakıt olur. Arkasından fidye verilmesine gerek yoktur.

3- Kaza edecek zamana eriştiği halde kaza etmez ve sonra da ölürse, o takdirde vasiyyeti varsa, bu oruçların keffareti ve fidyesi onun malının üçte birinden çıkartılıp fakirlere verilir.

4- İmam Şafii'ye göre, vasiyet etmeden ölse bile, malının üçte birinden çıkartılıp fakirlere verilir.

5- Ölenin veli ve vasisi, onun kılmadığı namazları kılamaz, tutmadığı oruçları onun yerine tutamaz. Bu İmam Ebu Hanife'ye göredir. İmam Şafii'ye göre, onun yerine oruç tutabilir, namaz kılabilir.

6- Kazaya kalan ramazan orucunu kişi isterse ramazandan sonra üstüste, isterse dağınık halde tutabilir. Bunda bir sakınca yoktur.

7- Kazaya kalan ramazan orucunu kaza etmeyip ikinci ramazan başlarsa, o takdirde önce bu ikinci ramazanın orucunu tutar, sonra da birinci ramazandan kazaya kalan orucu ifa eder. Bu durumda olan kimsenin ayrıca fidye vermesine gerek yoktur.

8- İmam Şafii'ye göre, özürsüz geciktirip ikinci ramazana kadar kaza etmediği takdirde, hem kaza etmesi, hem de bu geciktirmeden dolayı fidye vermesi gerekir.

9- Yabancı bir kimse, ölenin üzerinde kazaya kalan oruçları, velisinin izniyle tutarsa, bu İmam Şafii'ye göre sahih olur.

10- İmkan bulduğu halde ramazan orucunu tutmaz ve kaza edecek kadar yaşadığı halde kaza etmez de öylece ölürse, terikesinden her güne karşılık

iki fidye çıkartılıp verilir. Biri tutmadığı, diğeri geciktirdiği için... Bu da imam Şafii'nin kavlidir.

11- Üzerinde ramazan orucunun kazası bulunduğu ve bunu kaza edecek kadar yaşadığı halde kaza etmez ve öylece ölürse, vasiyeti varsa aynen uygulanır; yoksa varisleri bu hususta muhayyerdirler, isterlerse fidye verirler, isterlerse vermeyebilirler. Bu, İmam Malik'in ictihadıdır.

12- Kazaya kalan ramazan orucunu üstüste tutmak müstehabdır. Bu da İmam Malik'e göredir.

Ölen Kişinin Adayıp Da Tutmadığı Orucu Onun Yerine Tutmak

İslam fıkhında "nezr" yani "adak" konusuna ayrı bir bab ayrılmıştır. Çünkü kişi bu kavram çerçevesinde bir ibadeti veya bir hayrı kendisine vacip kılmakta ve ödemekle kendisini yükümlü hale getirmektedir.

Diğer ibadetlerin, daha çok mali olanların sosyal adaletten yana bir katılım anlamı taşıdığında şüphe yoktur. Adağın da bir yönü bu hikmetle içice bulunuyor.

O halde bir ibadeti veya hayrı adayan kimse, şartların gerçekleşmesiyle onu geciktirmeden yerine getirmesi gerekir. Aksi halde borçlu kalır ve o bakımdan ödemeden ölecek olursa, durum ne olur? İlgili hadislerle ve müctehidlerin istidlal ve ihticaclarıyla bu sorunun cevabını görmüş olacağız.

İlgili Hadisler

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Bir kadın, Rasulüllah'a (s.a.v.) dedi ki:

"Ya Rasulallah! Doğrusu annem, üzerinde adak orucu bulunduğu halde öldü. Onun yerine o orucu tutabilir miyim?" Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ona sordu:

"Ne dersin, annen üzerinde borç (para veya mal) bulunsaydı, sen de onu ödemiş olsaydın, ondan yana o borcu ödemiş olmaz miydin?" O da:

"Evet, ödemiş olurdum" dedi. Rasulüllah (s.a.v.) ona:

"O halde annenden yana o adak orucunu tut!" buyurdu"[232]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim, üzerinde oruç (kazası) bulunduğu halde ölürse, onun yerine velisi oruç tutar."[233]

Büreyde (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Bir ara Rasulüllah'ın (s.a.v.) yanında oturuyordum ki bir kadın çıkageldi ve şöyle dedi:

"Anneme bir cariye tasaddukta bulundum ve annem öldü." Rasulüllah (s.a.v.) ona:

"Ecrin (sevap ve mükafatın) sana vacib oldu ve miras onu sana geri verir" buyurdu. Kadın devamla dedi ki:

"Ya Rasulallah! Annemin üzerinde bir de bir ramazan ayı orucu (kaza) olarak bulunuyordu; onun yerine o orucu tutayım mı?" Rasulüllah (s.a.v.) ona:

"Evet (onun yerine) oruç tut" buyurdu. Kadın devamla dedi ki:

"Doğrusu annem hiç haccetmeden öldü, onun için haccedeyim mi?" Rasulüllah (s.a.v.) şu cevabı verdi:

"Onun yerine haccet."[234]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Üzerinde ramazan veya adak orucu bulunduğu halde ölen kimsenin yerine velisi ve vârisi oruç tutamaz. [235]

Mecmeu'l-Enhür sahibi de bu konuya değinirken şöyle demiştir:

"Üzerinde oruç kazası bulunduğu halde ölen kimsenin yerine velisi ne oruç tutar, ne de onun kılmadığı namazları kılar. Çünkü Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Hiç kimse diğer bir kimsenin yerine oruç tutamaz ve hiç kimse diğerinin yerine namaz kılamaz. Ama o oruç ve namazın (keffareti, fidyesi olarak) it'amda bulunur (fakirlere fidye verebilir)."[236]

b) Şafiilere göre: Üzerinde ramazan orucu kaza olarak bulduğu ve onu kaza etmeye imkan bulunduğu halde kaza etmeden ölen kimsenin yerine o orucu, kavl-i cedîd'e göre velisi tutmaz. Kavl-i kadîm'e göre ise, tutabilir. Belki terikesinden her güne karşılık bir müdd çıkarılıp fakire verilir. Adak ve keffaret oruçları da böyledir.[237]

Böylece İmam Şafii, kavl-i kadîm'inde yukarıdaki üç hadisle ihticac ve istidlal ederek, ölenin velisinin onun yerine oruç tutmasının caiz olduğunu soylemişse de, kavl-i cedidinde bu istidlal ve ictihadından vaz geçerek, Hanefîlerin istidlal ettiği hadis ve rivayetlerle istidlal etmiştir.

c) Hanbelilere göre: Üzerinde adak orucu bulunduğu halde ölen kimsenin yerine velisi oruç tutabilir. Bu, İbn Abbas, Leys, Ebu Ubeyd, Ebu Sevr ve diğer birtakım fakihlerin kavlidir. Diğer ilim adamları ise, oruç tutmaz da onun yerine fakirleri yedirir, yani her gün için fitre miktarı bir fidye yiyecek verir, demişlerdir.

Hanbeliler bu konuda yukarıda naklettiğimiz üç hadisle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.[238]

Ramazan orucunun kazasını ise, ölenin velisi tutmaz; ona karşılık her gün için bir fidye verir. Bu da, ölen kimse, kazaya kalan ramazan orucunu tutmaya imkan bulduğu halde tutmayıp ölürse böyledir. İbn Abbas'ın da görüş ve ictihadı böyledir.[239]

d) Malikilere göre: Ölen kimseye vacip olan zekat ve diğer bütün şeyler hususunda, ölenin vasiyeti yoksa, varislerin o vacipleri onun adına yerine getirmesi zorlanamaz. Kendi arzularıyla yerine getirirlerse, bir sakınca yoktur. [240]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

1166 nolu İbn Abbas hadisi çeşitli tariklerden rivayet edilmiştir. Buhari'nin rivayetinde "üzerinde (adak olarak) bir aylık oruç bulunuyor" lafzı yer almaktadır. Buhari'nin diğer bir rivayetinde, "Bir adam Hz. Peygambere (s.a.v.) geldi ve sordu..." cümlesi bulunmakta; bir başka rivayetinde ise, "Annemin üzerinde onbeş günlük oruç bulunmaktadır" cümlesi zikredilmektedir. Bir diğer rivayette ise, "Annemin üzerinde üstüste tutulması gerekli iki aylık oruç bulunuyor" denilmektedir.

Bu değişik rivayetlerin değişik kişilerle de ilgili olması kuvvetle muhtemeldir. Aynı zamanda hadisle istidlale engel teşkil etmemektedir. Ancak bu durumu dikkate alan müctehidlerin çoğu bu rivayetlerle istidlal etmemişlerdir.

1167 nolu Hz. Aişe hadisine gelince, İmam Şafii bunu sahihlemiş ve istidlalde bulunmuştur. Ancak kavl-i cedidinde bu istidlalinden vazgeçtiği anlaşılıyor.

Ebu Sevr, Evzai ve Ahmed de bu rivayetle istidlalde bulunmuşlardır. Beyhaki, el-Hilafîyat'ta şöyle demiştir:

"Bu, sabit bir sünnettir ki hadis ehlinden bir kimsenin bunun sıhhatinde farklı görüş izhar ettiğini bilmiyorum."

Oysa cumhur, ölen kimsenin üzerindeki kaza, adak ve keffaret oruçlarının velisi tarafından tutulmasının vacip olmadığını belirleyip hükme bağlamıştır. Nitekim İmam Malik, İmam Ebu Hanife ve İmam Şafii (el-Cedid'de) ölen kişi adına mutlak anlamda oruç tutulmayacağını belirtmişlerdir. Ancak İmam Leys, İmam Ahmed, Ishak ve Ebu Ubeyd, ölen

kimse üzerindeki oruçlardan sadece adak orucunun velisi tarafından tutulacağını söylemişlerdir.

Birinciler bu konuda daha çok Nesai'nin İbn Abbas (r.a.) dan yaptığı şu rivayetle istidlal etmişlerdir:

"Hiç kimse bir diğer kimse (üzerinde kalan) orucu tutmaz ve hiç kimse diğer kimse üzerinde kalan namazı onun yerine kılmaz."

Bu rivayetin isnadının sahih olduğunu Nesai belirtmiştir. Ayrıca Abdurrezzak'ın İbn Ömer ve Hz. Aişe (r.a.) dan rivayet ettiği şu hadisi de dayanak seçmişlerdir:

"Ölüleriniz (üzerinde kalan) oruçları tutmayınız, o oruçlara bedel fakirlere (fidye vererek) yediriniz."

İbn Hacer ise, bu son rivayetin zayıf olduğunu belirtmişse de bu hususta yalnız kalmıştır; yani ondan başkası böyle bir tesbit ve görüş izhar etmemiştir.

1168 nolu Büreyde hadisi üzerinde hayli durulmuş ve çeşitli yorumlar yapılmıştır. Daha çok hac konusu işlenirken bu hadise yer verileceğinden burada ilim adamlarının görüş ve tesbitlerini nakletmeye lüzum görmedik.

Çıkarılan Hükümler

1- Üzerinde oruç kazası bulunduğu halde ölen kimsenin yerine velisi o orucu, tutmaz, isterse bu oruç adak orucu olsun.

2- İmam Şafii'nin kavl-i kadimine göre tutabilir.

3- Ölen kimsenin üzerinde kalan kaza oruçları için vasiyyeti varsa, o takdirde her güne karşılık bir fidye verilir. Vasiyeti yoksa, varisleri bu konuda muhayyerdirler, isterlerse fidye verirler, isterlerse vermezler.

4- Hanbelilere göre, ölen kimsenin üzerinde adak orucu bulunuyorsa, velisi onun yerine tutabilir, bunda bir sakınca yoktur. Ramazan orucu için vasiyyeti varsa terikenin üçte birinden çıkartılıp verilir.

5- Malikilere göre, zekat dahil bütün vacip amellerden ölen kimse üzerinde kalan borç ne ise, onun varisleri sorumlu değildir; ne onun yerine o oruçları, ibadetleri yaparlar, ne de fidye ve keffaret ödemek zorundadırlar. Ancak vasiyyeti varsa, bunlar onun terikesinin üçte birinden çıkartılıp verilir.

Tetavvu (Nafile) Oruç

Tetavvu': Tefe'ul kalıbında, tekellüfle itaat etmek manasınadır. Bu münasebetle vacibe ve lazimeden olmayan nesnede teberru' etmek anlamında kullanılır, teneffül gibi... Mesela, "tetavvaa bihi" denilince, "onu teberru’ etti" demek olur. Bu manayla nafile ibadete, vacip ve lazım olmadığı için "tetavvu'" denilmiştir.

Böylece farz ve vacip namazlardan başka olan namazlar genellikle tetavvu' kapsamına; farz ve vacip oruçlardan başka oruçlar da yine bu kavramın kapsamına girmektedir.

İslam Dini, insan hayatını maddi ve manevi alanlarda hareketli, dengeli ve faziletli kılmak için farz ibadetlerden sonra birtakım tavsiye anlamında nafile ibadetler de getirmiştir. Boş vakitlerini kahve köşelerinde, dünya ve ahirete fayda vermeyen yerlerde harcamaktan uzak tutmak için nafile ibadetleri, kitap okumayı, üretici olmanın yollarını aramayı tavsiye etmiş ve bunun için birtakım uhrevi mükafaatlar vaadetmiştir.

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Eyyub (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim ramazan orucunu tutar ve arkasından şevval ayından ona altı günlük oruç eklerse, işte bu bütün bir senenin orucu olur."[241]

Sevban (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim ramazan orucunu ve bayramdan sonra altı gün orucunu tutarsa, senenin tamamını oruçlu geçirmiş olur." "Kim bir iyilikle gelirse, ona onun on misli vardır."[242]

Şevval ayında altı gün nafile oruç tutmanın sünnet olup olmadığı hakkında farklı görüş ve tesbitler olmuştur.

Bu Konuda Müctehidlerin Görüş Ve Tesbitleri

a) Hanefilere göre: İmam Ebu Hanife'ye göre, ramazan bayramından sonra şevval ayında ister üstüste, ister dağınık halde altı gün oruç tutmak mekruhtur.[243]

İmam Ebu Yusuf'a göre, altı günü üstüste tutmak mekruhsa da müteferrik (dağınık) halde tutmak mekruh değildir. Bununla beraber müteehhirinin hemen hepsi bu altı gün orucunu üstüste veya müteferrik tutmakta bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim aynı şekilde Bahriraik'de de konuya yer verilmiş bulunuyor. Serahsi'nin el-Muhit'inde ise, en sahih tesbite göre, sözü edilen altı günlük orucu tutmakta hiçbir sakınca olmadığına değinilerek bilgi verilmiştir.[244]

Nitekim Mecmeu'l-Enhür sahibi bu konuda şöyle demiştir:

"Muhtar olan kavle göre, bayramdan hemen sonra şevval'dan altı gün oruç tutmak mekruh değildir. Çünkü bununla ramazan orucu arasında fasıla olarak bayram günü bulunuyor. O bakımdan kitap ehline benzeme söz konusu değildir ve mekruh da değildir, bilakis" müstehabdır ve sünnettir. Çünkü bu babda hadis varid olmuştur. Mekruh olanı ise, ramazandan sonra bayram günü iftar etmeyip oruç tutmak ve ona beş gün daha ilave etmektir.

Ancak şevval ayında sözü edilen altı günlük nafile orucu üstüste değil, dağınık vaziyette tutmak efdaldır, çünkü bu durumda kerahetten ve kitap ehline benzemeğe özenmekten uzaktır." [245]

Böylece İmam Ebu Hanife rivayet edilen hadisleri haber-i ahad görüp istidlal etmemiştir. Diğer imamlar ve özellikle ulem-i müteehhirin hadislerle istidlal edip bu konuda Ebu Hanife'den ayrılmışlardır.

b) Şafiilere göre: Şevval ayında altı gün oruç tutmak sünnettir. Bunları üstüste tutmak daha faziletli ve sevaplıdır. Hatta bayramdan sonra üzerinde kaza veya adak orucu varsa, onları şevval ayında tutarsa, yine de bu sünnetin sevabını elde etmiş olur.[246]

Böylece İmam Şafii ve arkadaşları yukarıdaki hadislerle istidlal etmiş bulunuyorlar.

c) Hanbelilere göre: Şevval ayında altı gün oruç tutmak müstehabdır. Bunu üstüste tutmakta bir sakınca olmadığı gibi, müteferrik de tutulabilir ve böylece her iyilik on misliyle karşılık göreceği dikkate alınarak senenin tamamının oruçlu geçirilmiş olduğu ortaya çıkar.

Bu orucun müstehab olduğu aynı zamanda Kâb el-Ahbar'dan, Şa'bi, Meymun b. Mehran ve İmam Şafii'den de rivayet edilmiştir. İmam Malik ise, bu orucu mekruh saymıştır.[247]

Böylece Hanbeliler de Eyyub ve Sevban hadisleriyle istidlal etmişlerdir.

d) Malikilere göre: İmam Malik diyor ki:

"Şevval ayında altı gün oruç tutmak mekruhtur. Fıkıh ehlinden bir kimsenin bu orucu tuttuğunu görmediğim gibi, seleften hiç kimseden de bu konuda bana birşey ulaşmış değildir. Hem ilim adamları bunu mekruh saymakta ve bid'a olmasından endişe etmektedirler. Aynı zamanda ramazandan olmayan bir orucu ramazana ilhak etmek söz konusu olur ki, bu da doğru değildir." [248]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

Ebu Cafer et-Tahavi, İmam Ebu Hanife'ye çok bağlı bulunduğundan dolayı olsa gerek tetavvu oruçların önemli bir kısmına yer verdiği halde şevval

ayında tavsiye edilen altı gün orucundan hiç söz etmemiştir. İbn Dakiyk el-Iyd de bu konuya dokunmamıştır.

Ebu Eyyub hadisi sahih kabul edildiğinden müctehidlerin çoğu onunla istidlal etmiştir.

1176 nolu Sevban hadisini aynı zamanda Nesai, Ahmed, Daremi ve Hafız Bezzar tahric etmişlerdir.

Bu babda İmam Ahmed'in Cabir'den yaptığı bir rivayet vardır, Abd b. Humeyd de onu rivayetleri arasına almıştır. Ancak isnadında Amr b. Cabir bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Son yıllarında bunadığı söylenir. O bakımdan İmam Ahmed, "Amr b. Cabir birçok münker hadisler rivayet etmiştir. Ara sıra bu konuda yalan söylediği de haber verilmektedir" demiştir. Nesai onun sıka (güvenilir) olmadığını belirtmiştir. Onu ancak Ebu Hatim tezkiye etmiş ve şöyle demiştir:

"Hadiste selah derecesindedir ve yirmi kadar hadis rivayeti vardır."[249]

Bu babda Bezzar, Ebu Nuaym ve Taberani'nin Ebu Hüreyre'den; yine Taberani'nin el-Evsat'ta İbn Abbas (r.a.) dan; Darekutni'nin Bera' b. Azib (r.a.) dan rivayet ettikleri hadisler bulunuyor. Bütün bu rivayetleri bir araya getirip istidlal edenlere göre, şevval ayında altı gün oruç tutmak müstehabdır. Nitekim İmam Şafii, İmam Ahmed, İmam Ebu Yusuf ve Davud ez-Zahiri bu görüşte olanlar arasında bulunuyor.

Çıkarılan Hükümler

1- Ramazan bayramından sonra şevval ayında altı gün nafile oruç tutmak müstehabdır.

2- Bu oruç üstüste tutulabileceği gibi, değişik günlerde de tutulabilir.

3- Üzerinde ramazan orucu kazası veya adak orucu bulunan kimse sözü edilen ayda onlara niyet edip kaza ederse, nafile orucun sevabına da erişmiş olur.

4- Ramazan orucu tamamlanınca bayram günü mutlaka iftar edilmelidir. Çünkü bayram günü oruç tutmak haramdır.

5- Bayram gününden başlayarak altı gün oruç tutmak tahrimen mekruhtur.

6- İmam Malik ve İmam Ebu Hanife'ye göre, Şevval ayında altı gün oruç tutmak mekruhtur. Ancak bu iki imamın bu konudaki görüşleri ağırlık kazanmamış ve müctehidler tarafından tasvip edilmemiştir.

7- Şevval ayında altı gün orucu vacip saymak mekruhtur ve bu niyetle tutulması caiz değildir.

8- Her iyilik on misliyle karşılık göreceği müjdesinden hareketle, otuz gün ramazan, altı gün de şevval orucu, toplam otuzaltı eder. Bunu onla çarptığımızda karşımıza 360 sayısı çıkar. Böylece bu iki orucun bir seneyi kapsadığı belirtilmiştir.

9- Kuvvetli bir ihtimalle sözü edilen altı günlük oruç hakkındaki hadisler İmam Malik'e ulaşmamıştır. Bu konudaki ifadesinden böyle anlaşılmaktadır.

10- Eshab-ı Kiram'dan bazı kişilerin bu orucu tuttuğu rivayet yoluyla sabit olmuştur.

Zilhiccenin On Gününde Ve Özellikle Arafe Gününde Oruç Tutmak

Zilhicce, bilindiği gibi hac aylarından biridir. İlk on gününde oruç tutmak suretiyle ibadet ve taati artırmanın büyük sevapları söz konusudur. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin çoğu zaman devam edip kaçırmadıgı oruçlardan biri de, zilhiccenin ilk on günü idi. Buna ilaveten bir de hac menasikiyle meşgul bulunmadığında arafe gününün orucunu tutardı. Hac ibadetini yerine getirmek üzere Arafat'ta bulunan hacıların o gün oruç tutması mekruh sayılmıştır.

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Hafsa (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Dört şey vardı ki Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz onları hemen hemen hiç terketmedi:

1- Aşura orucu,

2- Zilhiccenin ilk on gün orucu,

3- Her aydaki üç gün oruç,

4- Sabahın iki rek'at (sünnet)ini."[250]

Katade (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Arafe günün orucu, biri geçmiş, diğeri gelecek olmak üzere iki yılın (günah ve kusurlarını) temizleyip bağışlatır. Aşura günün orucu ise, geçen bir yılın (içinde işlenen günah ve kusurları) temizleyip bağışlatır."[251]

Tabii kul hakkı bu genellemenin dışında kalır.

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz arafe günü Arafat'ta oruç tutmayı yasakladı." [252]

Ümmü'1-Fazl (r.a.) dan yapılan rivayete göre, onlar birkaç kişi olarak Rasulüllah'ın (s.a.v.) arafe gününde oruç tutup tutmadığında şüphe etmişler ve bu sebeple Ümmü'l-Fazl diyor ki: Rasulüllah'a (s.a.v.) biraz süt gönderdim. O sırada Arafat'ta insanlara hitap ediyordu. Gönderdiğim sütü alıp içti."[253]

Ukbe b. Amir (r.a.) , Rasulüllah'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir.

"Arafe günü, bayram günü ve teşrik günleri biz İslam Ehli'nin bayramıdır. Bu günler yeme ve içme günleridir."[254]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüş Ve İstidlalleri

a) Hanefilere göre: Zilhiccenin ilk dokuz gününde oruç tutmak müstehabdır. Hac ibadetini yapmakta olanlar için Arâfe günü oruç tutmak mekruhtur. [255]

b) Şafiilere göre: Arafe günü oruç tutmak sünnettir. Ancak yolculuk halinde olanla haç ibadetini yerine getirmekte olan kimseye sünnet değildir. Yalnız, hacı mukim olur ve oruç tutması bünyesini zayıflatmayacağına inanırsa, tutabilir. Bu durumda daha uygun olanı, zilhiccenin sekizinci günü olan "yevm-i terviye"de de oruç tutmaktır. [256]

c) Hanbelilere göre: Arafe günü oruç tutmak müstehabdır. Aynı zamanda zilhiccenin ilk on gününü de ibadetle geçirmek müstehabdır. Ancak vakfe için Arafat'ta bulunan hacıya müstehab değildir. Zira oruç tuttuğu takdirde yeterince duada bulunmaya takat getirmeyebilir. Rasulüllah'ın da (s.a.v.) haccederken arafe günü oruç tutmadığı sahih rivayetle sabit olmuştur.[257]

d) Malikilere göre: Arefe günü oruç tutmak menduptur. Ancak hac ibadetini yapmakta olan kimseye, terviye günü oruç tutmak mekruh olduğu gibi, bu günde mekruhtur.[258]

Şafîilerle Malikilerin zilhiccenin ilk on gününde oruç tutmakla ilgili görüş ve kavilerini tesbit edemedim.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

1184 nolu Hz. Hafsa hadisini Ebu Davud da tahric etmişse de "Hafsa" isminden söz etmeyip "Rasulüllah'ın zevcelerinden bir kısmı" ifadesini kullanmıştır. Hadisin lafzı şöyledir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz, zilhiccenin dokuzuncu günü, Aşura günü, her aydan üç gün ve her ayın ilk pazartesi ve perşembe günleri oruç

tutardı."[259]

Müslim'in Hz. Aişe (r.a.) dan yaptığı rivayette, yukarıda belirtilen mananın hilafına bir beyan yer almaktadır. Şöyle ki:

"Ben, Rasulüllah'ın (s.a.v.) (zilhiccenin) on gününde oruçlu olduğunu hiç görmedim."

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmektedir:

"Rasulüllah hiçbir zaman (zilhiccenin) ilk on gününde oruç tutmadı."

İlim adamları, bu hadisi, bir arazdan dolayı Rasulüllah'ın (s.a.v.) tutmadığına hamletmişlerdir. Zira sözü edilen günlerde oruç tutmanın, ibadeti artırmanın meşruiyetine delalet eden sahih rivayetler vardır, onlardan bir kısmını nakletmiş bulunuyoruz.

1185 nolu Katade hadisi, ayrıca sahabeden Zeyd b. Erkan, Sehl b. Sa'd, İbn Ömer ve daha birkaç zattan da nakledilmiştir.

Ayrıca bu babda Enes (r.a.) den ve başka sahabiden de hadis rivayet edilmiştir.

Gerek Hafsa, gerekse Katade hadisleri sahihtir ve ihticaca salihtir.

1186 nolu Ebu Hüreyre hadisini Ebu Davud, Nesai, Hakim ve Beyhaki tahric edip sahihlemişlerdir. Ayrıca İbn Huzeyme de sahihlemiştir. Ancak isnadında Mehdi el-Hecerî bulunuyor ki, bu zatın meçhul olduğu üzerinde durulmuştur. Nitekim Ebu Hatim: "Onu tanımıyorum" derken, İbn Hazm: "O, Hilal'in oğludur ve meçhuldür" demiştir. [260] Ne var ki, ravilerden birinin meçhul sayılması, hadisin sıhhatına bir halel getirmemektedir. Çünkü Mehdi'nin rivayet ettiği zat, Mehdi'den rivayet eden zat sıkadır, yani güvenilir ravilerdir.

el-Akiylî ise, onu zayıflar arasında rivayet etmiştir.

Şüphesiz Rasulüllah'ın (s.a.v.) arafe günü oruç tutmadığı isnad-ı ceyyid ile sabit olmuş, ama ümmetini bundan men'ettiği olmamıştır.

1187 nolu Ümmü'1-Fazi hadisinin bir benzerini Buhari ve Müslim, Meymune hadisinden tahric etmişlerdir. Nesai, İbn Hibban ise İbn Ömer hadisinden tahric etmişlerdir. İbn Ömer diyor ki: "Rasulüllâh (s.a.v.)

Efendimizle birlikte haccettim, arefe günü oruç tutmadı. Ebu Bekir (r.a.) ile birlikte haccettim, o da oruç tutmadı. Osman (r.a.) ile birlikte haccettim, o da öyle... Ve ben de o gün oruç tutmuyorum. Aynı zamanda tutulmasını emretmiyorum ve yasaklamıyorum da..."

İbn Ömer'in (r.a.) bu açıklaması, hac ibadetini yapanlarla ilgili bulunuyor.

Sonuç olarak şöyle diyebiliriz:

Arefe günü orucuyla ilgili bütün hadisleri biraraya getirdiğimizde, onun müstehab olduğunu ve hac ibadetini yapan kimseye mekruh olduğunu söyleyebiliriz.

Aynı zamanda İbn Ömer'den, (r.a.) yapılan bir diğer rivayette, arefe gününde oruç tutulmasını tavsiye ettiği belirtiliyor. Şöyle ki: Sehm diyor ki:

"İbn Ömer'den (r.a.) şöyle dediğini işittim: "Kendisine cuma gününde ve bir de Arefe gününde oruç tutmaktan soruldu. Bu iki orucun tutulmasını emir ve tavsiye etti."[261]

Ebu Cafer et-Tahavî bu konuda on kadar rivayete yer vermiş ve rivayetlerin ağırlığının, arefe günü oruç tutmanın meşruiyetine delalet ettiğine işarette bulunmuştur.[262]

Nitekim adı geçen zat, İmam Ebu Hanife, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in kavlinin de bu doğrultuda olduğunu kaydederek, Hanefîlerin görüş ve tesbitinin özetini vermekte ve böylece konuyu bağlamaktadır.

Çıkarılan Hükümler

1- Hac ibadetini yapmakta olanların arefe günü oruç tutmaları mekruhtur.

2- Diğerleri için mekruh değil, müstehabdır.

3- Zilhiccenin ilk on gününü oruç ve ibadetle geçirmek de müstehabdır. Bu, daha çok Hanefîlerle Hanbelilere göredir.

4- Aşura orucu da müstehabdır. Muharrem'in 9 ve 10. veya 10 ve 11. veya 9,10 ve'11. günleri oruç tutmak sünnete uygundur.

5- Her ay üç ğün oruç tutmak ve bu günleri kamerî ayın 13, 14 ve 15. günlerine rastlatmak müstehabdır.

6- Sabahın iki rek'at sünneti, ise, hem müekkeddir, hem de fazileti çoktur.

İleride hem Aşura, hem her ayda üç gün oruç konusuna geniş yer vereceğimizden burada sadece özetini yazmakla yetindik.

Muharrem Ve Aşura Orucu

Bilindiği gibi, Muharrem ayı, kamerî ayların birincisidir. Tarih boyunca bu ayda birtakım önemli olayların meydana geldiği rivayet edilir. Her şeyden önce Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz bu aya önem vermiş ve onu ibadetle süsleyerek gereken ilgiyi göstermiştir.

Zamanın kutsallığı, içinde cereyan eden olaylara nisbetledir. O bakımdan Muharrem ayında tecelli eden ilahi gufran ve rahmetten nasibimizi almak istiyorsak, bu hususta Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in sünnetine göre amel etmemiz söz konusudur.

Konuyla İlgili Hadisler

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden soruldu:

"Ramazandan sonra hangi oruç daha üstündür?" Rasulüllah (s.a.v.) soruyu sorana şu cevabı verdi:

"Allah'ın (mübarek saydığı) muharrem ayı..."[263]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, kendisinden aşura orucu sorulduğunda şöyle demiştir: "Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin tuttuğu hiçbir günün orucunun diğer günler üzerinde bir üstünlüğünü arzu (ve beyan) ettiğini bilmiyorum, ancak bu (aşura) günün orucu müstesna... Hiç bir ayın

da (ibadet ve prucunu) diğer aylardan üstün olduğunu arzu (ve beyan) ettiğini bilmiyorum, ancak ramazan ayı müstesna..."[264]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Aşura günü öyle bir gündür ki, Kureyş cahiliye döneminde o gün oruç tutardı. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz de o gün oruç tutardı. Medine'ye (hicret edip) gelince, o gün (yine) oruç tuttu ve insanlara o gün oruç tutmalarını emretti. Ramazan orucu farz kılınınca, Efendimiz bu defa şöyle buyurdu:

"Artık isteyen aşura orucunu tutar, isteyen bırakır."[265]

Seleme b. Ekva' (r.a.) den yapılan rivayette diyor ki:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz Eslem kabilesinden bir adama şöyle duyuruda bulunmasını emretti: "Kim bugün birşeyler yemişse, günün geri kalan kısmında (hürmeten) bir şey yemesin. Kim de bir şey yememişse oruç tutsun. Çünkü bugün aşura günüdür."[266]

Alkame'den yapılan rivayete göre, el-Eş'as b. Kays, Abdullah (b. Ömer) in yanına girdiğinde onun aşura günü yemek yediğini görüyor ve soruyor:

"Ya Eba Abdirrahman! Bugün şüphesiz aşura günüdür." Hz. Abdullah ona şöyle diyor:

"Ramazan orucunun farziyeti ile ilgili emir inmeden önce bu oruç tutuluyordu. Ramazan orucunun farziyeti hakkındaki emir inince bu artık terkedildi. Eğer oruçlu değilsen (otur) sen de yemek ye."[267]

İbn Ömer'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Doğrusu cahiliye devri halkı aşura orucunu tutuyorlardı. Aynı zamanda Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz ve müslümanlar da ramazan orucu farz kılınmadan önce bu orucu tutuyorlardı. Ramazan orucu farz kılınınca, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Şüphesiz aşura günü, Allah'ın günlerinden bir gündür. Artık dileyen o gün oruç tutar."

O bakımdan İbn Ömer (r.a.) ancak tutmakta olduğu nafile oruçlar aşuraya denk gelirse, o günü de oruçlu geçirirdi. [268]

Ebu Musa (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Aşura günü, Yahudilerin ta'zim gösterdiği bir gündür ki onlar bu günü bayram edinirlerdi. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz bizlere: "Sizler de bugün oruç tutun!" diye buyurdu."[269]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz (Medine'ye) geldiğinde, Yahudilerin aşura günü oruç tuttuklarını gördü ve bunun üzerine onlara sordu:

"Bu nedir (bugün hangi gündür?)" Onlar da:

"Bugün salih bir gündür ki Cenab-ı Hak Musa'yı ve İsrailoğullarını düşmanlarından kurtarmıştır. O bakımdan Musa Peygamber bugün oruç tutmuştur" diye cevap vermişler. O sebeple Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz:

"Musa'ya (yakınlıkta) ben sizden daha haklı bir düzeyde bulunuyorum" buyurdu ve aşura günü oruç tuttu, oruç tutulmasını emretti." [270]

Muaviye b. Ebi Süfyan'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizden işittim, buyurdu ki:

"Şüphesiz şu aşura gününde oruç tutmanız size farz kılınmamıştır. Ben oruçluyum, kim arzu ederse oruç tutabilir, kim de arzu ederse iftar edebilir." [271]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Muharrem'in onuncu gününü dokuzuncu günüyle birlikte oruçlu geçirmek sünnettir. Yalnız onuncu gününde oruç tutmak mekruhtur.[272]

b) Şafiilere göre: Muharrem'in onuncu ve dokuzuncu günleri oruç tutmak sünnettir.[273]

Aynı zamanda dört haram aylarında da oruç tutmak menduptur.[274] Muharrem de o dört aydan biridir.

Bilindiği gibi, haram ayları dörttür; üçü ardarda gelir, biri ise münferiden gelir. Ardarda gelen üç ay: Zilkade, Zilhicce, Muharrem. Münferiden geleni ise, Receb'dir. Hanefîlere göre, bu aylarda oruç tutmak mendup değildir.

c) Hanbelilere göre: Aşura günü oruç tutmak müstehabdır. Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz dokuzuncu günde de oruç tutardı. O bakımdan Muharrem'in dokuz ve onuncu günleri oruç tutmak müstehabdır. Nitekim Ata'dan yapılan rivayete göre, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Dokuz ve onuncu günleri oruç tutun, yahudilere benzemeyin!"[275]

Zira yahudiler Muharrem'in sadece onuncu gününde oruç tutarlardı.

Aşura orucuyla ilgili emir, yani Rasulüllah'ın (s.a.v.) "sizler de bugün oruç tutun" mealindeki emri, vücup için değil, tavsiye anlamındadır.

d) Malikilere göre: Bu mezhebin görüş ve ictihadı da Hanbeli Mezhebine uygundur. Onlara göre de Muharrem'in dokuz ve onuncu günleri oruç tutmak, aynı zamanda Muharrem ayını daha çok oruç ve benzeri ibadetlerle geçirmek müstehabdır. [276]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

Yukarıdaki hadislerin sıhhati ittifak halindedir. Bazılarında aşura orucunun vacip olduğu anlamı kendini hissettiriyorsa da, 1205 nolu sahih hadis bunun vacîp olmadığını net şekilde ortaya koymaktadır.

Ve bütün bu rivayetlerden, tetavvu' oruçlarının en üstününün ve en faziletlisinin Muharrem ayında tutulan oruç olduğu anlaşılıyor. Tirmizi'nin Enes (r.a.) den rivayet ettiği: "Rasulüllah'dan (s.a.v.) soruldu: Ramazandan sonra hangi oruç daha üstündür? Efendimiz cevap verdi: "Ramazana ta'zim olsun diye Şaban ayında tutulan oruç" mealindeki hadise gelince, bu iki rivayet arasında bir muaraza olduğu intibaını veriyor.

Ancak Tirmizi'nin bu hadisinin isnadında Sadaka b. Musa bulunuyor ki, bu zatın kaviy olduğu söylenir. Nitekim İbn Main onun zayıf olduğunu

söylerken, Nesai'den de bu anlamda bir tesbitin ortaya konduğunu görüyoruz. Ebu Hatim ise onun hakkında şöyle demiştir:

"Hadisleri yazılabilir, ancak kaviy değildir." [277]

Böylece tetavvu' (nafile) oruçlardan, Muharrem orucunun daha faziletli olduğu ağırlık kazanıyor.

Bu konuda Tirmizi'nin rivayet ettiği bir hadis de bu sonucu kuvvetlendirmekte ve şüpheleri gidermektedir. Şöyle ki: Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulüllah'a (s.a.v.) soruldu veya bir adam Ondan sordu:

"Ya Rasulallah! Ramazan ayından sonra hangi ayda oruç tutmamı emredersin?" Bunun üzerine Efendimiz ona şöyle buyurdu:

"Eğer ramazan ayından sonra oruç tutmak istiyorsan, muharrem ayında oruç tut. Çünkü bü ay Allah'ın ayıdır; onda bir gün vardır ki, Allah bir kavmin tevbesini kabul buyurmuştur ve bir kavmin de tevbesini kabul buyuracaktır."[278]

Bununla beraber, Şaban ayının faziletiyle ilgili rivayetler daha çoktur ve Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz daha çok o ay üzerinde durmuştur. İlim adamlarının araştırmasına göre, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin Muharrem'in faziletiyle ilgili beyanlarının daha çok ömrünün son yıllarına rastlattığı söz konusudur. Böylece önce Şaban ayına ağırlık verirken, aldığı işaret üzerine bu ağırlığı Muharrem'e çevirip teksif etmiştir. Çünkü İslam kültüründe, bu ayın ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu ay aynı zamanda kameri ayların birinci ayı, yani yıl başıdır.

1199 nolu Hz. Aişe hadisiyle tarihi bir olaya atıf yapılıyor. Şüphesiz, gerek Hz. İbrahim'in Hanif Dininin izleri, gerekse Nuh peygamberin gemisinin selametle yol alıp Muharrem'in onunda Cudi'de karar kılması rivayeti araplar arasında az-çok bilinmekteydi. O bakımdan cahiliye devrinde Kureyş kabilesinin de Muharrem'in onuncu gününde kendi ölçülerine göre oruç tuttukları olmuştur. İslam dini, cahiliye devrine ait bütün kötü, çirkin ve zararlı adetleri kaldırırken, faydalı olanlarına pek dokunmamıştır. Bu da o faydalı olanlardan biri olabilir.

Aşura kelimesi "aşire" den ma'duldür. Bu şekle sokulması mübalağa ve ta'zîmi yansıtmaya yöneliktir.

Hz. Aişe hadisi, aşura orucunun sünnet veya müstehab olduğuna kesin biçimde delalet etmekte ve "vaciptir" diyenlerin görüşünü reddetmektedir.

Böylece Rasulüllah (s.a.v.) Efendimizin Medine'ye hicret etmeden önce de aşura orucunu tuttuğu ağırlık kazanmakta ve Medine'ye hicretinden birkaç ay sonra yahudilerin de o gün oruç tuttuğunu görünce, onuncu güne dokuzuncuyu da ekleyerek iki gün oruç tutmuş ve ashabına da bunu tavsiye etmiştir.

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette ise, bu konu şöyle açıklanmaktadır:

"Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz aşura gününde oruç tutup ve oruç tutulmasını emrettiği zaman, ashab-ı kiram şöyle dedi:

"Ya Rasulaliah! Bu öyle bir gündür ki, yahudi ve nasara da ona ta'zim göstermektedir; (bu hususta bize neyi tavsiye edersin?)" Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"İnşaallah gelecek yıl olunca dokuzuncu günü de oruç tutarız."

İbn Abbas (r.a.) devamla diyor ki:

"Önümüzdeki yıl gelmeden Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz vefat etti."[279]

İmam Ahmed ve Müslim'in rivayetinde ise konu şu lafızla belirtiliyor:

"Eğer önümüzdeki seneye (sağ) kalırsam, mutlaka dokuzuncu gününde de oruç tutacağım."

Bunu, "aşura günü oruç tutacağım" şeklinde yorumladığı söylenir.[280]

Bir diğer rivayette ise, şöyle buyurmuştur:

"Aşura günü oruç tutun ve Yahudilere muhalefet edin; Onuncu günden bir gün önce ve bir gün de sonra oruç tutup (üç güne çıkartın)."[281]

Ancak İmam Ahmed'in bu son rivayeti zayıftır. Davud b. Ali tarikiyle rivayet edilmiştir ki, Davud onu babasından, o da dedesinden rivayet etmiştir. İbn Ebi Leyla da Davud'dan rivayet etmiştir. İbn Main: "Umarım ki

yalan söylememiştir" derken el-Muhamilî, onun cahil olduğuna dikkat çekmiştir.[282]

Diğer iki hadis ise, müctehidlerce ihticac ve istidlale salih görülmüştür. Nitekim bugün amel bu hadislere göre sürdürülmektedir.

Nasârâ'nın da aşura gününe ta'zimi, birçok konularda Tevrat ile amel ettiklerinden dolayıdır. Çünkü İsa (a.s.), İsrailoğullarına gönderilen bir peygamberdir ve Tevrat'ın bazı hükümlerini değiştirmiştir, çoğuyla amel etmiştir.

İmam Ahmed'in tesbit ve rivayetine göre: İbn Abbas (r.a.), Nuh (a.s) ın gemisinin bugünde Cudi üzerinde karar kıldığını ve Nuh (a.s.) in o gün oruç tuttuğunu Musa (a.s.) ın da şükür olsun diye oruç tuttuğunu söylemiştir.

Çıkarılan Hükümler

1- Muharrem ayını oruç ve ibadetle süslemek müstehabdır.

2- Muharrem ayının onuncu günü, aşura günüdür. Yalnız bu günde oruç tutmak mekruhtur. İlim adamlarının çoğunun görüş ve tesbiti bu doğrultudadır.

3- Müharrem'in dokuz ve onuncu günleri oruç tutmak, sünnet veya müstehabdır.

4- Aynı zamanda Müharrem'in dokuz, on ve onbirinci günleri oruç tutmak da müstehabdır.

5- Aşura orucu vacip değildir.

6- İslam birçok konuda olduğu gibi, aşura orucu konusunda da kitap ehlinden ayrılıp kendine has bir sünnet meydana getirmiştir.

7- Böylece hükmü kaldırılan konularda kitap ehline uymamız; diğer konularda onları taklîd etmemiz caiz değildir. Ancak Kur'an'la Tevrat'ta aynı hükme yer verilmiş veya Tevrat'taki bir hüküm nakledilip hadisle

bizim için de geçerli olduğu belirtilmişse, o takdirde bu sakınca söz konusu değildir.

8- Muharrem ayında bundan başka pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmanın ayrı bir fazileti vardır.

9- Muharrem ayında hayır ve hasenatı çoğaltmamız, geniş rahmete ve gufrana kapı açar.

10- Bu ayda Cenab-ı Hak, tevbe edip dönüş yapanların tevbesini daha çok kabul buyurur.

11- Bu ayda tutulan oruçtan ve yapılan, ibadetten dolayı geride kalan bir yılda işlenen küçük günahların bağışlanacağı umulur. Kul hakkı hariç büyük günahların da bağışlanacağı söz konusudur.

Şaban Ve Haram Ayları Orucu

Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Şaban ayına ayrı bir özellik vermiş ve Ramazandan sonra en çok bu ayı oruçlu geçirmiştir. Aynı zamanda bu ayın fazileti hakkında hayli bilgiler vermiş ve kendisi de bilfiil söylediklerini uygulamıştır.

Dört haram ayına da ilgi göstermiş ve ihya edilmelerini tavsiye buyurmuştur.

Şüphesiz Şaban Ayı, Ramazan'a hazırlanmaya yönelik bir hikmeti de taşımaktadır. Cenab-ı Hakk'ın, kendini ibadete veren mü'min kullarına Ramazan'da açacağı çok zengin manevi sofradan yeterince nasip almamız için, ona Şaban ayında hazırlanmaya başlamamız çok daha uygun olur. O bakımdan Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bu ayın ya çoğunu, bazan da tamamını oruçlu geçirmiştir. Özellikle bu ayın yarısında yer alan Berat Gecesi'nin dinimizde ayrı bir anlamı söz konusudur.

Konuyla ilgili hadisler

Ümmü Seleme (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz yılın hiçbir ayını tam olarak oruç tutmazdı; ancak Şaban ayını tam olarak tutar ve onu Ramazan'a ulaştırıp (bağlardı)." [283]

İbn Mâce'nin rivayetinde ise, hadisin son cümlesi şu lafızla nakledilmiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Şaban ve Ramazan ayında oruç tutardı."

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.av.) Efendimiz Şaban'da tuttuğu oruçtan fazlasını (başka aylarda) tutmazdı; O, Şaban'ın tamamında oruç tutardı."[284]

Diğer bir rivayette ise, şu sözler nakledilmiştir:

"Şabanda tuttuğu oruç kadar hiçbir ayda tutmazdı; Bir kaç gün dışında Şaban'ın çoğunu oruçlu geçirirdi; hatta bu ayın tamamım oruçlu geçirirdi."

Başka bir rivayette hadis şu lafızlarla nakledilmiştir:

"Resulüllah'ın (s.a.v.) hiçbir ayın değil Ramazan ayının orucunu tamamen tuttuğunu ve hiçbir ayda Şaban ayındaki kadar oruç tutmadığını gördüm." [285]

Bâhile Kabilesinden bir adamdan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e gittim ve şöyle dedim:

"Ya Resulellah! Ben, bir yıl önce size gelen adamım." Bunun üzerine Efendimiz sordu:

"Bedeninin çok zayıfladığını görüyorum (neyin var)."

Ben de şu cevabı verdim:

"Ya Resulellah! Gündüzleri hiçbir şey yemedim, sadece geceleri yedim." Resulüllah (s.a.v.):

"Kendine azap etmeni kim sana emretti?" diye sordu. Ben de şu cevabı verdim:

"Şüphesiz benim gücüm (buna) yetiyor." Efendimiz şöyle buyurdu:

"Sabır ayı (ramazanda) oruç tut ve ondan sonra da bir gün oruç tut."

Ben de:

"Ya Resulellah! Benim gücüm (fazlasına) yetiyor" dedim. Buyurdu ki:

"Sabır ayında ve ondan sonra iki gün oruç tut." Ben yine:

"Bundan fazlasına gücüm yetiyor" dedim. Bunun üzerine Efendimiz:

"O halde sabır ayında ve ondan sonra, üc gün oruç tut ve bir de haram aylarında oruç tut" buyurdu.[286]

Hadislerin Işığında Müctehid Ve İstidlalleri

Şâfiî, Mâliki ve Hanefî mezhebine göre: Receb ve Şa'ban ayında oruç tutmak menduptur. Hanbelîlere göre ise, yalnız Receb ayında oruç tutmak mekruhtur. Ama bu ayda bazan tutup bazan iftar etmekte bir sakınca yoktur.

Haram ayları olan Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb'de oruç tutmak, İmam Şafiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed'e göre menduptur. Hanefî imamlarına göre, sadece bu aylardan her birinde üçer gün oruç tutmak menduptur; tamamını oruçlu geçirmek mendup değildir.[287]

Hadislerin Tahlilli Ve Diğer Rivayetler

1 nolu Ümmu Seleme hadisini Tirmizî hasenlemiştir. Hadisin açık delaletinden, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in Şaban ayının tamamını oruçlu geçirdiği anlaşılıyor. 2 nolu Hz. Aişe hadisinden de aynı mana anlaşılmakta ve biri diğerini kuvvetlendirmektedir. Ancak Hz. Aişe'den yapılan diğer rivayetten, Şaban'ın çoğunu oruçlu geçirdiği anlaşılıyor.

O bakımdan hadisteki "tamamını" sözünden, "çoğunun" murad edildiği söylenebilir. Tirmizî'nin yaptığı bir rivayette, İbn Mübarek'in şöyle dediği nakledilmiştir:

"Arapça konuşma tarzında, bir ayın çoğunu oruçlu geçirince, tamamını oruçlu geçirdi demek caizdir." Şüphesiz bu tür mecaz, az kullanılan cinstendir.

Şaban ayının tamamını veya çoğunu oruçlu geçiren Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in bunu daha çok Ramazan'a ta'zim olsun diye yaptığı bilinmektedir. Nitekim Enes'in (r.a.) yaptığı rivayete göre: Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den soruldu:

"Ramazan'dan sonra en üstün oruç hangisidir?" Cevap verdi:

"Ramazan'a ta'zim olsun diye Şaban ayının orucu."[288]

Bunun bir diğer hikmeti de, Receb ile Ramazan arasında yer alan Şaban ayından insanların gaflet etmemesini sağlamaktır. Çünkü bu ayda, özellikle Berat Gecesi'nde ameller Cenab-ı Hakk'a yükseltilir. O bakımdan Resulüllah (s.a.v.) ümmetinin oruçlu bulunduğu halde amellerinin yükseltilmesini arzulamış ve sözü edilen ayın çoğunu oruçlu geçirmiştir. Nitekim Üsâme (r.a.) diyor ki:

"Resulüllah'a (s.a.v.) dedim ki:

"Ya Resulellah! Şaban'da oruç tuttuğun gibi hiçbir ayda o kadar oruç tuttuğunu görmedim." Cevap verdi:

"Bu ay, Receb ile Ramazan arasında bir aydır ki insanlar ondan gaflet ederler. Bu öyle bir aydır ki, ameller onda Cenab-ı Rabbi'l-âlemîne yükseltilir. O bakımdan ben de oruçlu bulunduğum halde amellerimin yükseltilmesini arzu ediyorum."[289]

Böylece Şaban ayında oruç tutmak müstehab kapsamına giriyor. Nitekim selef-i sâlihîn bu istihbabı dikkate alarak Şaban ayını oruç ve diğer ibadetlerle ihya etmeğe özen göstermiştir.

Sonra genel anlatımla Receb ayının orucuna yer verildiğini görüyoruz. Dört haram ayda ibadet ve oruca teşvik eden şâri', onlardan biri olan Receb'i de anıp teşvik etmiş oluyor.

Receb Ayıyla İlgili Rivayetler:

Receb ayının fazileti hakkında rivayet edilen hadislerin çoğu merfu', bir kısmı da mursel olarak nakledilmiş bulunuyor. Ancak bunların isnadı üzerinde hayli durulmuş ve güven verici bir sonuç çıkarılmamıştır. Kimi bu rivayetlerin zayıf ve münker olduğunu belirtirken, kimi de zayıf ve istidlale sâlih olmadıklarına dikkat çekmiştir. Nitekim İbn Sübkî'nin Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî'den yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Receb ayında oruç tutmanın istihbabı hakkında sabit bir sünnet varid olmamıştır. Bu konuda rivayet edilen hadislerin hemen hepsi haber-i vahidir, hiçbir ilim adamı o rivayetlerle ferahlık duymaz."[290]

İbn Ebî Şeybe'nin rivayetine göre, Hz. Ömer (r.a.), Recep ayında oruç tutmak isteyenlere şöyle demiştir:

"Oruç tutmayıp yemek yeyiniz. Çünkü bu ay, cahiliyye devrinde ta'zim edilen bir aydı."

Zeyd b. Eslem (r.a.) diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den Receb ayında oruçtan soruldu. Şöyle buyurdu:

"Şaban ayına bakın, ondan ne haber?"[291]

İbn Mâce'nin İbn Abbas (r.a.) dan yaptığı rivayete gelince, senedinde iki zayıf ravinin bulunduğu söz konusudur. İbn Abbas (r.a.) diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Receb ayında oruç tutmayı men'etti."

Evet bunun isnadında Zeyd b. Abdülhamîd ve Dâvud b. Atâ' bulunuyor ki, bu iki zatın da zayıf olduğu belirlenmiştir. Zehebî'nin tesbitine göre, Zeyd sadece yukarıdaki hadisi Süleyman b. Ali el-Emir'den rivayet etmiş ve Dâvud da bunu Zeyd'den rivayet etmiştir. Dâvud hem zayıftır, hem de bu rivayette teferrüd etmiştir.[292]

4 nolu Bâhile'li adamın hadisini aynı zamanda Nesâî tahric etmiştir. Ancak bu kişinin ismi üzerinde farklı tesbitler ortaya çıkmıştır:

a) Ebûlkasım el-Beğavî, Mu'cemü's-Sahabe'de, bunun Abdullah b. Hars olduğunu, Muceybe el-Bahile'nin ondan rivayet ettiği belirtiliyor.

b) Ebû Davud'un rivayetinde ise, Muceybe'nin babasından veya amcasından söz ediliyor. Nesâî'nin rivayetinde, onun sadece amcasından rivayeti konu ediliyor.

Böylece ismi ve kimden rivayeti ihtilaf konusu olunca artık o hadisle istidlal edilmiyor.

Hadiste: "Sabır ayında ve ondan sonra üç gün oruç tut" cümlesinden, Ramazân'ı müteakip üç gün oruç tutmanın müstehab olduğu anlaşılıyor. Oysa daha önceki hadislerle de açıklandığı üzere, Şevval ayından altı gün oruç tutulması söz konusu idi. O halde Şevval ayından üç veya altı gün oruç tutmakta kişinin serbest olduğu neticesi çıkıyor.

Yine hadiste: "Bir de haram aylarında oruç tut" deniliyor.

Bu, haram aylarının hepsini oruçlu geçirmeğe delalet eden bir anlatım değildir. Zira bu aylardan Muharrem'de zaten oruç tutmanın fazileti biliniyor ki, Aşûra orucu söz konusudur. Zilhicce'nin ilk on gününü veya dokuz ve onuncu günlerini oruçlu geçirmek de teşvik edilmiş bulunuyor. Receb ayında ise konu ihtilaflıdır. Bununla beraber birkaç gün oruç tutmanın müstehab olduğu neticesine varılmıştır. Zilkade ayında ise oruç tutmakla ilgili ona has bir rivayet yoktur.

O halde haram aylarında oruç tutmaktan maksat, bu ayların tamamını oruçlu geçirmek değil, onlardan her birinde birkaç gün oruç tutmanın faziletini belirtmektir.

Çıkarılan Hükümler

1- Şaban ayının çoğunu, Receb ayının bir kısmını oruçlu geçirmek menduptur.

Bu, üç imamın görüş ve ictihadıdır.

2- Yalnız Receb ayını oruçlu geçirmek mekruhtur. Ama bu ayın bazı günlerinde oruç tutmakta bir sakınca yoktur.

3- Şaban ayının tamamını veya önemli bir kısmını oruçlu geçirmek müstehabtır.

4- Şaban ayından gaflet etmemek ve bu ay girince, Ramazan'a ta'zim olsun diye ibadeti artırmak da müstehabtır.

5- Aynı zamada Şaban ayının yarısında Berat Kandili'nin gecesini namaz ve tesbihle, dua ve niyazla geçirmenin, gündüzünde oruç tutmanın büyük ecri ve sevabı vardır.

6- Üç aylar diye anılan: Receb, Şaban ve Ramazan'ı oruçlu geçirmenin istihbabı üzerinde durulmuştur. Şöyle ki, Ramazan ayını oruçlu geçirmek zaten farzdır. Receb ayının tamamını oruçlu geçirmenin müstehab olduğuna açıkça delalet eden sahih bir rivayet yoktur. Ancak haram aylarında oruç tutmanın fazileti işlenirken, dolayısıyle receb ayında da oruç tutmanın fazileti ortaya çıkıyor. Bu da tamamını değil, bir kısmını oruçlu geçirmeğe yönelik bir anlatımdır. Şaban ayının tamamını veya çoğunu oruçlu geçirmenin müstehab olduğuna dair sahih hadisler mevcuttur.

O bakımdan üç aylar orucu denilince belirttiğimiz manayı anlayıp ona göre bir yol tutmamız daha uygun olur. Bununla beraber Receb ye Şaban'ın tamamını oruçlu geçirmek isteyene de "Böyle yapma. Receb'de birkaç gün oruç tut, Şaban'ın çoğunu veya tamamını oruçlu geçir" denilmez.

Pazartesi Ve Perşembe Günlerini Oruçlu Geçirmek

Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, önemli bir olay ortaya çıkmadığı sıkıcı ve üzücü bir durum söz konusu olmadığı takdirde pazartesi ve perşembe günlerini oruçlu geçirir ve bu iki günde oruç tutulmasını tahrik ve teşvikte bulunurdu.

Hadislerde ifadesini bulduğu üzere, bu iki günde günlük amellerin Cenab-ı Hakk'a arzolunduğu söz konusudur. O bakımdan mü'min kişinin ameli arzolunurken onun oruçlu bulunmasında büyük faydalar vardır.

Amellerin arzolunmasından maksat ne olabilir? Şüphesiz ki Cenab-ı Hak olmuş ve olacak her şeyi bildiği gibi, kullarının kalbinde ve kafasında dolaşan niyet ve düşünceleri de bilir. Ancak o kainatı çok duyarlı bir cihaz gibi işler duruma getirip şaşmayan belli kanunlar koymuş ve her şeyi o kanunlar çerçevesinde yerine oturtarak bir takım kural ve esaslara bağlamıştır. Amellerin pazartesi ve perşembe günleri görevli melekler tarafından O'na arzedilmesi de bi kural olarak belirlenmiş bulunuyor. Artık kıyamete kadar bu kuralın değişmesi veya aksaması düşünülemez. Çünkü Cenab-ı Hakk'ın yanında söz ve hüküm değişmeyeceği gibi, O'nun koyduğu esas ve kurallar da değişmez.

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan.yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz pazartesi ve perşembe orucunu seçip (devam ederdi)."[293]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Her pazartesi ve perşembe ameller arzolunur. Ben de oruçlu bulunduğum halde (o günlerde) amellerimin arzolunmasını arzuluyorum."[294]

Ebû Katade (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimizden pazartesi günü orucundan soruldu. Cevap olarak şöyle buyurdu:

"Pazartesi benim doğduğum gündür ve o günde (Kur'an veya vahiy) bana indirildi."[295]

Bu üç rivayet dışında iki sahih rivayet daha bulunuyor. Biri, Resulüllah'ın (s.a.v.) sözü edilen iki günde oruç tutmaya devam ettiğine; diğeri ise bu iki günde Cennet'in kapılarının açık tutulduğuna dairdir. Şöyle ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz perşembe ve pazartesi günleri oruç tutardı." [296]

Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz buyurdu:

"Cennet'in kapıları pazartesi ve perşembe günleri açılır."[297]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Tesbit Ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmak müstehabtır. Çünkü bu iki gün, "eyyam-i fâzile" den sayılır. Diğer günlere nisbetle bugünlerde tutulan orucun sevap ve fazileti çok daha büyüktür. O bakımdan oruç tutmak suretiyle bu fazilete erişmek söz konusudur.[298]

b) Şafîîlere göre: Her pazartesi ve her perşembe günü oruç tutmak sünnettir. [299]

c) Hanbelîlere göre: Pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmak sünnettir. Bunlar, Ebû Davud'un Üsâme b. Zeyd (r.a.) den yaptığı şu rivayetle istidlal etmişlerdir:

"Resulüllah (s.a.v.) pazartesi ve perşembe günleri oruç tutardı. Kendisinden bu oruçtan sorulunca da şu cevabı verdi:

"Şüphesiz insanların amelleri pazartesi ve perşembe günleri arzolunur." [300]

d) Malikîlere göre: Her hafta pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmak menduptur ve bu orucun (ruh üzerinde olduğu kadar) bedenin sıhhati yönünden de olumlu tesirleri söz konusudur.[301]

Tahliller

10 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahric edip sahihlemiş; İbnü'l-Kattan ise, isnadında Rabi'a el-Cereşî bulunduğu için hadisin muallet olduğuna dikkat çekmiştir. Çünkü Rabi'a meçhul olarak kabul ediliyor. Hafız İbn Hacer, bu görüş ve tesbiti reddederek diyor ki:

"İbnü'l-Kattan hata etmiştir. Zira Rabi'a el-Cereşî sahabîdir."[302]

Nitekim İmam Tirmizî, Hz. Aişe'nin (r.a.) bu hadisiyle ilgili şöyle demiştir:

"Hz. Aişe'nin (r.a.) bu hadisi hasen ve sahihtir."

11 nolu Ebû Hüreyre hadisini İmam Tirmizî "hadis-i garîb" olarak belirlerken, Hafız İbn Hacer et-Telhîs'te bunu naklettikten sonra susup hakkında bir görüş ve tesbit beyan etmemiştir.

12 nolu Ebû Katade hadisi de sahihtir. O bakımdan istidlale elverişli görülmüştür.

13 nolu Üsame b. Zeyd hadisini Nesâî tahric etmiştir, isnadında meçhul bir adamın bulunduğu söylenirse de muhaddis İbn Huzayme onu sahihlemiştir.

Bu konudaki rivayetlerin tamamı, her hafta pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmanın istihbabına delâlet etmektedir. Nitekim müctehidlerin görüş ve tesbiti de bu doğrultuda cereyan etmiştir.

O halde sözü edilen iki günde oruç tutmayı itiyad edinen kimsenin bu itiyadı Şaban ayının son gününe rastlasa bile, şek günü olduğu dikkate alınmaksızın oruç tutmasında bir sakınca yoktur.

Çıkarılan Hükümler

1- Haftanın pazartesi ve perşembe günlerinde oruç tutmak, kimine göre sünnet, kimine göre müstehabdır.

2- Ameller bu iki günde Cenab-ı Hakk'a arzolunur.

3- Haftada iki gün oruç tutmak suretiyle ruha gıda, bedene zindelik vermek söz konusudur.

Yalnız Cuma Ve Yalnız Cumartesi Oruç Tutmak Mekruhtur

İslâm Dini, Cenab-ı Hakk'ın insanlara en son, en kalıcı mesajı olarak seçilip belirlenince, O, bu cihanşümul ve kalıcı özelliğiyle yürürlükten kaldırılan semavi dinlerin sadece birçok hükümlerim neshetmekle kalmamış, Kitap Ehli'nin adet ve geleneklerinden, birtakım ibadetlerinden de uzak kalıp yepyeni bir ruh, bir dinamizm ve taze kan getirmiştir.

Cuma günü, mü'minlerin bir bakıma bayramı sayılır. O günü namaz ve hutbeyle değerlendirirken, cemaatleşme hikmetine yönelik bir kaynaşmaya kapı açılır ve böylece mü'minler o gün daha çok görüşme, buluşma, biraraya gelme imkanına erişir. Cuma namazından sonra ise, günlük hayata yeni bir şevk, duygu, bilgi ve düşünceyle dönülür ve daha güvenli bir ortamın vücut bulması sağlanır. O bakımdan cuma gününe ayrı bir özellik daha verip o gün oruç tutmaya özen gösterilmemesi tavsiye edilmiştir.

Cumartesi günü ise, Yahudilerin kendilerine tatil ve bayram seçtikleri gündür. Tevrat hükümlerine göre, Yahudilerin o gün alım-satımda bulunması; pazar kurması yasaklanmıştır. O bakımdan Müslümanlar'ın cumartesi gününde oruç tutmak suretiyle o güne bir özellik atfetmeleri sakıncalı görülmüş ve o günkü oruç kerahet kapsamına alınmıştır.

Pazar günü hakkında da birtakım rivayetler vardır; yeri gelince açıklanacaktır.

Konuyla İlgili Hadisler

Muhammed b. Abbad b. Cafer'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Cabir'e (r.a.) sordum, dedim ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz cuma günü oruç tutmayı men'etti mi?" Hz. Cabir şu cevabı verdi: "Evet..."[303]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Cuma günü oruç tutmayın; ancak bir gün de evvelinden veya bir gün sonrasından oruç tutmak suretiyle iki güne çıkararak (tutabilirsiniz)."[304]

Müslim'in rivayetinde ise hadis şu sözlerle nakledilmiştir:

"Geceler arasından cuma gecesini kalkıp ibadete has kılmayın (ayırmayın); gündüzler arasından da cuma gününü oruç tutmaya ayırmayın. Ancak sizden birinizin itiyad edip tutmakta olduğu oruç o güne rastlarsa (bunda bir sakınca yoktur)."[305]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Yalnız cuma günü oruç tutmayın!"[306]

Cüveyriye (r.a.) dan yapılan rivayete göre:

"Adı geçenin oruçlu bulunduğu cuma gününde Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz onun yanına (hücresine) giriyor ve ona:

"Dün oruç tuttun mu?" diye soruyor. O da:

"Hayır, tutmadım" diye cevap veriyor. Peygamber (s.a.v.):

"Yarın da oruç tutacak mısın?" diye soruyor. O yine:

"Hayır, tutmayacağım" diye cevap veriyor. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ona:

"İftar et (orucunu) boz!" diye emrediyor."[307]

"Cünadet el-Ezdî (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Cuma günü Ezd Kabilesi'nden yedi kişiyle birlikte -ki bunlardan bir kısmı kadın idi- Resulüllah'ın (s.a.v.) yanına girdik. Efendimiz yemek yiyordu. Bize:

"Yemeğe geliniz" diye buyurdu. Biz O'na:

"Ya Resulallah! Doğrusu biz oruçluyuz" dedik. Bunun üzerine sordu:

"Dün oruç tuttunuz mu?" Biz de:

"Hayır, tutmadık" dedik. Sonra bize:

"Peki yarın oruç tutacak mısınız?" diye sordu. Biz:

"Hayır, tutmayacağız" dedik. Resulüllab (s.a.v.) bize:

"O halde iftar edin (orucunuzu) bozun" buyurdu. Biz de O'nunla beraber oturup yemek yedik. Resulüllah (s.a.v.) dışarı çıktı (Mescid'e girdi ve) minbere çıkıp bir tas su istedi. Su getirilince kendisi minber üzerinde o suyu içti ve oradakiler de ona bakıyorlardı ve Peygamber (s.a.v.) onlara cuma günü oruç tutmadığını gösteriyordu."[308]

Abdullah b. Büsr'den, onun da kızkardeşi Samma'dan rivaye edildiğine göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Cumartesi günü oruç tutmayın; meğer ki size farz kılınmış bir oruç ola... Cumartesi gününde biriniz ancak bir üzüm sapı veya bir ağaç kabuğu bulsa onu ağzına atıp çiğnesin (oruç tutmasın)."[309]

İbn Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz cuma günü pek az iftar eder (o günü oruçlu geçirmez) di."[310]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüş Ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Yalnız cumartesi ve yalnız pazar gün oruç tutma konusunda ünlü fakih Şemsüleimme el-Hulvanî diyor ki:

"Bu günlere ta'zim söz konusu değilse, bir sakınca yoktur."[311]

Rivayetlerin tamamını dikkate almak suretiyle yalnız cuma günü oruç tutmak, birçok fukahaya göre müstehabdır. Pazartesi ve perşembe günleri gibi.. Nitekim Bahrirâik'de de bu husus belirtilmiştir.

Bunun gibi Haram Aylar'ında perşembe, cuma ve cumartesi günleri de oruç tutmak müstehabdır. Haram ayları dörttür: Zilkade Zilhicce, Muharrem ve Receb.[312]

Fetâvâ-yı Hindiyye'de Hanefîlerin görüşü bu şekilde belirtilirken, El-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa adlı eserde ise, Hanefî, Şafiî ve Hanbelî mezhebleriıiin bu konuyla ilgili görüş ve ictihadları şöyle nakledilmiştir:

"Mekruh olan oruçlardan biri de, yalnız cuma günü ve yalnız cumartesi günü oruç tutmaktır. Mâlikîler ise, yalnız cuma veya başka bir günü oruçlu geçirmekte kerahet yoktur demişlerdir."[313]

Bu iki ayrı tesbiti şöyle telif edebiliriz: Sırf ta'zim olsun diye belirtilen günlerde oruç tutmak mekruhtur. Ama kişinin böyle bir niyet ve itikadı yoksa, tutmasında bir sakınca yoktur.

Anlaşılan o ki, İmam Ebû Hanife ve arkadaşları yukardaki hadislerle istidlal etmemişlerdir.

b) Şafiîlere göre: Yalnız cuma günü ve yalnız cumartesi günü oruç tutmak mekruhtur. Aynı zamanda yalnız pazar günü de oruç tutmak mekruhtur. Ama bunlardan birini diğeriyle birleştirmek, yani cuma ile cumartesini veya cumartesi ile pazarı birleştirmek suretiyle oruç tutmakta kerahet yoktur. [314]

c) Hanbelîlere göre: Yalnız cumayı, yalnız cumartesini, şek gününü, Nevruz ve Mihrican günlerini oruçlu geçirmek mekruhtur. Ancak itiyad edip tutmakta olduğu oruç bu günlere tesadüf ederse, o takdirde bir sakınca söz konusu değildir.[315]

Hanbelîler de Şafiiler gibi, yukarıda konumuzu oluşturan hadislerle istidlal etmiş bulunuyorlar.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

20 nolu Muhammed hadisi, 21 nolu Ebû Hüreyre hadisi, 22 nolu Müslim hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. O bakımdan muctehidlerin çoğu bunlarla istidlal etmişlerdir.

23 nolu İbn Abbas hadisinin isnadında Hüseyin b. Abdillah b. Ubeydillah bulunuyor ki bu zat hakkında farklı tesbitler söz konusudur: İbn Maîn onun sıka (güvenilir) olduğunu belirtirken, diğer hadis imamları onun zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir.[316]

Zehebî ise bu zat hakkında şu bilgileri toplamıştır: Ahmed b. Hanbel'e göre, onun hayli münker rivayeti vardır. Ebû Zür'a ve başkası onun kaviy olmadığını söylemiştir. Nesâî ise, onun metruk olduğunu belirtmiştir.[317]

25 nolu Cünadet hadisini aynı zamanda Hâkim tahric etmiş ve Nesâî, ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir.

İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanife bu konuda 27 nolu İbn Mes'ud hadisiyle istidlal etmişlerdir.

Yalnız cuma günü oruç tutmanın mekruh olmasının sebeplerinden biri, o günün mü'minlerin bayramı sayılmasıdır. Nitekim Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz cuma günü bayram gününüzdür. Artık siz bayram gününüzü oruç gününüz yapmayınız."[318]

26 nolu Abdullah hadisini aynı zamanda İbn Hibban, Hâkim, Beyhakî tahric etmişlerdir ve İbn Seken onu sahihlemiştir. Ebû Dâvud ise kendi süneninde, Mâlik'in şöyle dediğini nakletmiştir:

"Bu hadis yalandır, (uydurmadır)." Ayrıca hadisin muzdarip olduğunu söyleyenler var.

Hafız İbn Hacer ise, bu tesbit ve görüşlere katılmamıştır. Ebû Dâvud bu hadisin mensuh olduğunu söylemiştir.[319]

Böylece yalnız cuma ve yalnız cumartesi günleri oruç tutmanın mekruh olup olmadığı hakkında birçok rivayetler vardır. Tirmizî'nin yaptığı rivayete

güre. Hz. Aişe (r.a.) bu konuda şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ay içinde cumartesi, pazar ve pazartesi günlerinde ve bir diğer ay içinde ise salı, çarşamba ve perşembe günleri oruç tutardı."

Ne var ki, konumuzu oluşturan hadislerde yalnız cuma ve yalnız cumartesi günü oruç tutmanın mekruh olduğu belirtilmektedir. Burada ise, hem cuma, hem de cumartesi gününü oruçlu geçirmekte bir sakınca olmadığına işaret edilmektedir. Böylece rivayetler arasını telif mümkün oluyor.

İbn Mes'ud hadisi de kuvvetli bir ihtimalle bu ikinci şıkkı yansıtmakta ve Resulüllah'ın (s.a.v.) ay içinde oruç tutarken bu iki günü pazartesiyle birlikte oruçlu geçirdiği anlaşılmaktadır.

Çıkarılan Hükümler

1- Yalnız cuma ve yalnız cumartesi günü oruç tutmak mekrûhtur. Bu, İmam Şafiî ve Ahmed b. Hanbel'in ictihadıdır.

2- Yalnız cuma ve yalnız cumartesi veya yalnız pazar günü oruç tutmakta bir sakınca yoktur. Hanefilerin çoğu bu görüşe katılmamıştır. Ancak bu günlere ta'zim olsun diye tutulursa, o takdirde mekruhtur. Bu, İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlik'in ictihadıdır.

3- Cuma ve cumartesi günlerini ardarda oruçlu geçirmekte bîr sakınca yoktur.

4- Cumartesi ve pazar gününü de ardarda oruçlu geçirmek mekrûh değildir.

5- Yahudiler ta'zim gösterip cumartesini dinlenme ve ibadet günü seçtikleri için onlara özenerek bir müslümanın böyle bir itikadla cumartesi günü oruç tutması tahrîmen mekruhtur.

6- Cuma günü, mü'minlerin bir bakıma haftalık bayramıdır. O bakımdan bayram gününde oruç tutmanın pek doğru olmayacağı söz konusudur.

7- İlim adamlarından bir kısmına göre: Yahudiler cumartesi, Hristiyanlar da pazar günü oruç tutmadıklarına göre, müslümanların onlara muhalefet olsun diye o günlerde oruç tutmalarında bir sakınca-söz konusu değildir.

Ama bu görüş ve yorum ağırlık kazanmamış ve ilim adamlarının çoğu buna iltifat etmemiştir.

Eyyamü'l-Biyd'de Ve Her Aydan Üç Gün Oruç Tutmak

İslam Dini, aylık hayatımızı dengeli, düzenli geçirmemiz, ruhla beden arasındaki köprünün sapasağlam kalabilmesi; dünya ile ahiret arasındaki irtibatın kopmaması ve tek kelimeyle madde ile mana arasında yıkılmaz bir dengenin ouşturulması ve korunması.için, günde beş vakit namaz kılmayı emrederken, bunun dışında nafile namazları ve nafile oruçları da tavsiye etmiş bulunuyor. Farz oruç ile zekat ve hac da şüphesiz bu dengenin omurgasını oluşturuyor.

O bakımdan hayatımızın her ayını ibadetle süslememiz ve birkaç gününü oruçlu geçirmemiz kadar faziletli, yönlendirici, yaklaştırıcı bir şey düşünülemez.

Kamerî ayın 13, 14 ve 15, günlerine "Eyyam-ı Biyd" denilmiştir. Geceleri mehtaplı olup ay yansıttığı ışıkla çevremizi aydınlattığı için bu üç günü, ilahi düzen ve düzenlemeyi daşünevek, O'nun sonsuz kudretinin eserini görerek, her şeyi insandan yana yaratıp hizmete sevkettiğini anlayarak oruç tutmak kadar güzel ibadet ve asil kulluk düşünülemez.

Böylece ister her ayın 13, 14, 15. günlerini oruçlu geçirelim, isterse her ayda başka günlerde üç gün oruç tutalım, her iyilik on misliyle karşılık göreceğine göre, biz ibadetinizle aynı tamamını oruçlu geçirmiş gibi oluruz.

İlgili Hadisler

Ebû Zer (r.a.) den yapılan rivayete göre, Res'ulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ya Ebâ Zer! Aydan üç gün oruç tutmak istediğinde, ayın onüç, ondört ve onbeşinci günleri oruç tut."[320]

Ebû Katade (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Her ay üç gün ve bir de ramazandan ramazana oruç tutmak, senenin tamamını oruçlu geçirmek olur."[321]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bîr aydan cumartesi, pazar ve pazartesi günlerinde; diğer aydan ise salı, çarşamba ve perşembe günlerinde oruç tutardı."[322]

Ebû Zer (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

" Kim her aydan üç gün oruç tutarsa, bu senenin tamamını oruçlu geçirmek olur. Çünkü Cenab-ı Hakk kendi kitabında bunu doğrulayarak şöyle buyurmuştur: "Kim bir iyilikle gelirse, ona on katı vardır." Böylece her güne karşılık on gün söz konusudur.[323]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Kamerî ayın onüç, ondört ve onbeşinci günleri oruç tutmak müstehabtır.[324]

b) Şafiî ve Hanbelî mezhebine göre: Her ayın onüç, ondört ve onbeşinci günleri oruç tutmak menduptur.

c) Malikîlere göre, sözü edilen üç günü kasdedip oruç tutmak mekruhtur.[325]

İmam Mâlik bu konuda Hz. Aişe Hadisiyle istidlal edip Resulüllah'ın (s.a.v.) her ay mutlaka sözü edilen üç günde değil, değişik üç günlerde de oruç tuttuğunu dikkate almıştır.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

37 nolu Ebû Zer hadisini İbn Hibban tahric edip sahihlemiştir. Nesâî ile Tirmizî sözü edilen hadisi şu lafızla rivayet etmişlerdir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bize aydan eyyam-ı biyd'de oruç tutmamızı emretti: Onüç, ondört ve onbeşinci günler.."

38 nolu Ebû Katade hadisi sahih olup istidlale salih görülmüştür.

39 nolu Hz. Aişe hadisi mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Ricali, rical-i sahihtir.

40 nolu Ebû Zer hadisini İmam Tirmizî hasenlemiştir. Bu babta Sünen sahiplerinin İbn Mes'ud (r.a.) den rivayet ettikleri bir hadis daha bulunuyor ki, İbn Huzayme onu sahihlemiştir. Lafız olarak şöyledir:

"Resulüllah (s.a.v.) her ayın gurresinde üç gün oruç tutardı."

Gurre, birçok manalara geldiği gibi, her ayın, yani kamerî ayın dolunayının ilk üç günü hakkında da kullanılmıştır.

Bu bapta bir de Ebû Dâvud ile Nesâî'nin Hafsa (r.a.) dan yaptıkları rivayet vardır. Şöyle ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz her ay üç gün oruç tutardı: Pazartesi, perşembe ve diğer cumadan pazartesi günü.."

Müslim'in bu konuda Hz. Aişe'den yaptığı rivayette, deniliyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz her ay, hangi ay olursa olsun üç gün oruç utardı."

Nesâî'nin İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ne hazarda, ne seferde eyyam-i biyde iftar ederdi (yani orucunu bozmaz, tutardı)."

Böylece her ayda üç gün oruç tutmak hakkındaki rivayetleri biraraya getirdiğimizde, kişi bu hususta muhayyerdir, dilerse kameri ayın 13, 14 ve 15. günlerini, dilerse başka günlerden üç günü oruçlu geçirebilir.

Çıkarılan Hükümler

1- Her ayın 13, 14 ve 15. günleri oruç tutmak menduptur. Bu, İmam Ahmed ile İmam Şafiî'nin görüş ve ictihadıdır.

2- İmam Ebu Hanife'ye göre, sözü edilen, günlerde oruç tutmak sünnettir.

3- İmam Mâlik'e göre, kameri ayda hangi günler olursa olsun üç gün oruç tutmak menduptur.

4- Her ay içinde tutulan üç gün orucun cumartesi veya pazara rastlamasında bir sakınca yoktur.

5- Kamerî ayın özellikle onüç, ondört ve onbeşinci günlerini tayinen oruçlu geçirmek mekruhtur. Bu İmam Mâlik'in görüş ve ictihadıdır.

6- Her iyilik on misliyle olduğuna göre, her ay üç gün oruç tutmak ayın tamamını oruçlu geçirmek gibi sevaplıdır.

Bir Gün Oruç Tutup Bir Gün İftar Etmek

Üzerimizde birçok haklar vardır. Her hak sahibinin hakkını vermek ve ödemek zorundayız. Rabbımızın, eşimizin, çocuklarımızın, yakınlarımızın, kendi nefsimizin, komşularımızın, çevremizin ve Müslümanların birtakım hakları söz konusudur. Kendini zühd-ü takva düzeyinde tutmak veya o düzeye ulaştırmak için geceleri kalkıp namaz ve ibadette bulunmak, gündüzleri oruç tutmak suretiyle gününü dolduran kimse, bir bakıma güzel

ve faziletli amelde bulunuyorsa da, diğer bakımdan kendini güçsüz düşürmekte ve dünyevî işlerini, hizmetlerini layıkıyla yerine getirememektedir.

Oysa İslâm iki hayata birden sarılmamızı, her ikisi içinde gerektiği ve emredildiği şekilde çalışmamızı emretmektedir. Ne ahireti dünyası için, ne de dünyayı ahireti için terketmeğe cevaz verir. Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyası için, yarın ölecekmiş gibi ahireti için çalışan mü'min, Resulüllah'ın (s.a.v.) sünnet çizgisinde bulunuyor demektir.

Sonra da yukarıda sözünü ettiğimiz hak sahiplerinin haklarının neler olduğunu belirleyip onları imkanlar elverdiği nisbette yerine getirmek vaciptir. Gece ve gündüz kendini ibadete vererek çalışmayı, kazanmayı ihmal eden kimse, dolayısıyla eşini, çocuklarını, hısımlarını ve çevresini ihmal etmiş olur.

Bunu için Yüce İslâm Dini senenin tamamını oruçlu geçirmeyi mekruh sayarken, bir gün oruç tutup bir gün iftar etmeyi, bu konuda çok arzukâr olanlara müstehab saymıştır.

İlgili Hadisler

Abdullah b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz (ona) şöyle buyurmuştur:

"Her ay üç gün oruç tut!"

Abdullah diyor ki:

"Ben bu tavsiyeye karşı şöyle dedim:

"Ben bundan daha güçlüyüm (daha fazla oruç tutabilirim)". Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) durmadan beni(m için günleri çoğaltıp) yükseltti; ta ki şöyle buyurdu: "bir gün oruç tut, bir gün iftar et. Çünkü bu, en üstündür. Bu kardeşim Davud (a.s.) ın orucudur."

Yine Abdullah b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulullah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Devamlı oruç tutan kimse oruç tutmamış olur."

Ebu Katade (r.a.) den yapılan rivayete göre, Hz. Peygamber’e (s.a.v.):

"Ya Resulallah! Seni tamamını oruçlu geçiren kimsenin durumu nedir?" diye sordu. Efendimiz ona şu cevabı verdi:

"O ne oruç tutmuştur, ne de iftar etmiştir" veya "O ne oruç tutyor, ne de iftar ediyor."

Ebu Musa (r.a.) den yapılan rivayete göre, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kim senenin tamamını (veya devamlı surette) oruç tutarsa cehennem onun üzerine daraltılır."

Efendimiz bu sözü söylerken ovucunu yumarak ifadenin anlaşılmasını kolaylaştırdı.

Bu Konuda Müctehidlerin Görüş Ve İstidlalleri

a) Hanefilere göre: Bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek müstehabtır. Bu tarz oruç, Davud (a.s.) in orucudur. O da bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi.

b) Şafiilere göre: Bayram ve teşrik günleri dışında yılın tamamını oruçlu geçirmek, kendine bir zarar gelir veya bazı hakları yerine getiremez olur korku ve endişesini duyan kimseye mekruhtur. Böyle bir korku hissetmeyen ve gücünü muhafaza edebileceğinden emin olan kimse için müstehabtır. Bununla beraber, bazı ilim adamlarının itimade daha uygun gördüğü gibi, bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek efdaldir.

c) Hanbelilere göre: İmam Ahmed bu konuda şöyle demiştir:

"İki bayram günü ve bir de Teşrik günleri iftar edip senenin tamamını oruçlu geçirmekte bir sakınca olmadığını umuyorum. Hanbeli fakihlerinin ileri gelenlerinden çoğu ise, bu orucu mekruh saymışlar. Çünkü böyle bir oruçta meşakkat ve zaaf söz konusudur. Ama Ebu Talha’nın (r.a.)

Resulullah’ın (s.a.v.) vefatından sonra kırk sene bayram ve teşrik günleri hariç bütün yılı oruçlu geçirdiği rivayetler arasında bulunuyor.

Gücü yeten kimsenin bir gün oruç tutup bir gün iftar etmesi, mendup olan oruçların efdalıdır.

d) Malikilere göre: İmam Malik ve İmam Ahmed’den yapılan rivayetin bir benzeri yapılmıştır. Yani ona göre, gücü yeten kimsenin bayram ve teşrik günleri dışında bütün seneyi oruçlu geçirmesinde bir sakınca yoktur. Bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek ise, efdaldir.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

Yukarıya naklettiğimiz dört hadisin de sahih olduğunu söyleyenler çoğunluktadır.

46 nolu Ebû Musa hadisini aynı zamanda İbn Hibban, İbn Huzayme, Beyhakî ve İbn Ebî Şeybe tahric etmişlerdir. Ayrıca Hafız Bezzar ile Taberânî de kendi eserlerinde buna yer vermişlerdir. Mecmeu'z-Zevâid'de Ebû Musa hadisinin ricalinin rical-i sahih olduğu belirtilmiştir.[326]

Bu bapta İmam Ahmed'in ve İbn Hibban'ın Abdullah b. Şehîr'den rivayet ettikleri bir hadis bulunuyor. Şöyle ki:

"Devamlı, bütün yıl oruç tutan kimse (gerçekte) ne oruç tutmuştur, ne de iftar etmiştir."

Böylece Abdullah b, Amr, Ebû Katade ve Ebû Musa hadisleri, bütün seneyi oruçlu geçirmenin mekruh olduğuna delalet etmektedir. Zira yukardaki hadisin manasını şöyle yorumlayanlar olmuştur: Öylesine oruç sevabı hasıl olmamıştır. Çünkü muhalefet söz konusudur. İftar etmemiştir, çünkü bir şey yemek ve içmekten kendini alıkoymuştur."

Nitekim Zahirîlerle İshak bu rivayetlere dayanarak, bütün seneyi oruçlu geçirmenin mutlaka mekruh olduğunu belirtmişlerdir. İmam Ahmed'den de ayrıca buna yakın bir rivayet yapılmıştır.

Çıkarılan Hükümler

1- Bayram ve teşrik günleri de dahil olmak üzere senenin tamamını oruçlu geçirmek haramdır. Zira bayram ve teşrik günleri yeme Ve içme; meşru şekilde eğlenme ve Hakk'a şükretme günleridir. O bakımdan bu günlerde oruç tutmak haram kılınmıştır.

2- Bayram ve teşrik günleri hariç senenin tamamını oruçlu geçirmek mekruhtur. Bu, Hanefîlerin görüş ve ictihadıdır.

3- Oruç tutmaya gücü yetip güçsüz duruma düşmeyeceğinden emin olan kimselerin bayram ve teşrik günleri hariç bütün seneyi oruçlu geçirmelerinde bir sakınca yoktur. Bu, diğer üç mezhebin görüş ve ictihadıdır.

4- Yine bayram ve teşrik günleri hariç bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek suretiyle oruca devam etmek mendup ve efdaldır. Dört mezhebin de görüşü budur.

Yolculuk Halinde Olanın Ve Bir De Savaşanların Nafile Oruç Tutması

Yolculuk halinde olan kimseye, dinimiz sıkıntı ve meşakkat doğuracak bir takım amelleri yerine getirmemesi için ruhsat vermiş ve birtakım amelleri hafifletmiştir. Zira dinin hikmetinde ve özünde kolaylık prensibi söz konusudur. Hem ibadet gönül rahatlığı içinde sıkıntı duymadan, meşakkat çekmeden yapıldığı takdirde daha çok huzur verir ve gönül yatışkanlığına vesile olur. Ancak bu kural mutlak anlamda düşünülmemelidir. Bazı takva sahibi mü'minler daha çok meşakkatli ibadetten zevk alıp huzur duyar ve daha çok gönül yatışkanlığma erişir. O bakımdan kendine güvenip kudreti olanların seferde oruç tutması daha hayırlı sayılmış ve bazı nıüctehidlere göre, dört rekatlı farz namazları tam olarak kılmalarına cevaz verilmiştir.

Bunun gibi yolculuk halinde olan veya savaş günlerini yaşayan kimseler, daha çok huzur ve güven duyup daha çok Hakk'a yaklaşmayı arzuluyorlarsa, o takdirde nafile namaz ve nafile oruç tutmalarında bir sakınca yoktur. Ancak böyle durumlarda oruç onları güçten düşürüyor ve daha ciddi yol almalarına veya daha güçlü savaşmalarına engel teşkil ediyorsa, o takdirde oruç tutmamaları hayırlı olur.

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, hazarda olsun, seferde olsun eyyam-ı biyd (kameri ayların 13,14 ve 15. günleri) iftar etmeyip oruç tutmuştur."[327]

Ben bundan daha güçlüyüm (daha fazla oruç tutabilirim)". Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) durmadan beni(m için günleri çoğaltıp) yükseltti; ta ki şöyle buyurdu:

"Bir gün oruç tut, bir gün iftar et. Çünkü bu, oruçların en üstünüdür. Bu, kardeşim Dâvud (a.s.) in orucudur."[328]

Yine Abdullah b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Devamlı oruç tutan kimse oruç tutmamış olur."[329]

Ebû Katade (r.a.) den yapılan rivayete göre, Hz. Peygamber'e (s.a.v.):

"Ya Resulallah! Senenin tamamını oruçlu geçiren kimsenin durumu nasıl ve nedir?" diye sordu. Efendimiz ona şu cevabı verdi:

"O ne oruç tutmuştur, ne de iftar etmiştir" veya "O ne oruç tutuyor, ne de iftar ediyor."[330]

Ebû Musa (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim senenin tamamı (veya devamlı surette) oruç tutarsa cehennem onun üzerine daraltılır". Efendimiz bu sözü söylerken avucunu yumarak ifadenin

anlaşılmasını kolaylaştırdı.[331]

Bu Konuda Müctehidlerin Görüş Ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek müstehabtır. Bu tarz oruç, Dâvud (a.s.) in orucudur. O da bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi.[332]

b) Şafiîlere göre: Bayram ve Teşrik günleri dışında yılın tamamını oruçlu geçirmek, kendisine bir zarar gelir veya bazı hakları yerine getiremez olur korku ve endişesini duyan kimseye mekruhtur. Böyle bir korku hissetmeyen ve gücünü muhafaza edebileceğinden emin olan kimse için müstehabtır. Bununla beraber, bazı ilim adamlarının itimade daha uygun gördüğü gibi, bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek efdaldır.[333]

c) Hanbelîlere göre: İmam Ahmed bu konuda şöyle demiştir:

"İki bayram günü ve bir de Teşrik günleri iftar edip senenin tamamını oruçlu geçirmekte bir sakınca olmadığını umuyorum."

Hanbelî fakihlerinin ileri gelenlerinden çoğu ise, bu orucu mekruh saymışlar. Çünkü böyle bir oruçta meşakkat ve zaaf söz konusudur.

Ama Ebû Talha'nın (r.a.), Resulüllah'ın (s.a.v.) vefatından sonra kırk sene, bayram ve teşrik günleri hariç bütün yılı oruçlu geçirdiği rivayetler arasında bulunuyor.[334]

Gücü yeten kimsenin bir gün oruç tutup bir gün iftar etmesi, mendup olan oruçların efdaldır.[335]

d) İmam Mâlik'den de İmam Ahmed'den yapılan rivayetin bir benzeri yapılmıştır. Yani ona göre, gücü yeten kimsenin bayram ve teşrik günleri dışında bütün seneyi oruçlu geçirmesinde bir sakınca yoktur. Bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek ise, efdaldır.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

Yukarıya naklettiğimiz dört hadisin de sahih olduğunu söyleyenler çoğunluktadır.

Ebû Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim Allah yolunda (savaş halinde) bir gün oruç tutarsa, Cenab-ı Hak onun yüzünü Cehennem ateşinden yetmiş yıl uzaklaştırır."[336]

Mezhep İmamlarının Görüş Ve İstidlalleri

Dört mezhep imam ve fakihlerine göre, seferi halde olan veya savaşa çıkan kimsenin kudreti yettiği ve daha fazla manevi haz duyduğu takdirde nafile oruç tutmasında bir sakınca yoktur. Nitekim Resulüllah'ın (s.a.v.) bazı seferlerinde nafile oruç tuttuğu sahih rivayetlerle sabit olmuştur.

Tahliller

52 nolu İbn Abbas hadisinin isnadında Yakub b. Abdillah el-Kummî ve Cafer b. Ebî Muğire el-Kummî bulunuyor ki, bu iki zat üzerinde birçok şey söylenmiştir.

Zehebî bu zatlar hakkında şu bilgiyi vermiştir: Darekutnî onun hakkında: "Kaviy değildir" derken, Nesâî:" Onun hadisini almakta bir sakınca yoktur" demiştir. İmam Buhari ise onun rivayetini talikan tahric etmiştir.[337]

Böylece hadis, seferde eyyam-i biydde (13, 14, 15. günler) oruç tutmanın müstehab olduğuna delalet etmektedir.

53 nolu Ebû Said hadisi ise, bunu, "kendisine zarar vermediği, güçten düşürmediği takdirde" şeklinde yorumlamış ve bir hakkın elden gitmesine sebep olmadığı şartıyla müstehab olabileceğini belirtmiştir.

Çıkarılan Hükümler

1- Seferi halde olan kimse, gücü yetiyor, işi aksamıyor ve sağlığı bozulmuyorsa, arzu ettiği takdirde nafile oruç tutabilir.

2- Seferde özellikle kameri ayların 13, 14 ve 15. günlerini oruçlu geçirmek müstehabtır.

3- Allah yolunda cihad etmekte olan kimsenin de gücü yettiği, zaafa uğramadığı ve savaşmasına bir engel teşkil etmediği takdirde oruç tutmasında bir sakınca yoktur. Aksine bir durum ortaya çıktığı takdirde kerahet hükmü söz konusudur.

4- Böylece, her iki durumda da kişi muhayyer bırakılmış ve bazı kıstaslarla nafile oruç tutmasında bir sakınca olmadığı belirtilmiştir.

Nafile Orucu Başlamak Onu Gerekli Kılar Mı?

İslam fıkhında farz ve vacip olmayan ibadetlere bazan "tatavvu", bazan de "nafile" denilmektedir. Aslında bu iki kelime eş anlamlı sayılabilir; zira biri diğerinin yerine kullanılmakta ve aynı manayı ifade etmektedir.

Şüphesiz başlanılan farz veya vacip orucu tutmak vaciptir. Onu bozmak yeniden tutulmasını gerektirir. Aksi halde kışının üzerinde ödenmesi vacip olan bir borç olarak kalır. Nafile oruç ve namazlara gelince bu hususta müctehid imamlann ve diğer fakihlerin göruş ye tesbitleri farklıdır. Kimine göre, başlanıp da tamamlanmadığı takdirde nafile vücuba dönüşür ve artık o bozulan orucun kazası gerekir. Kimine göre ise, vücuba dönüşmez ve o bakımdan kazası da gerekmez.

Ebû Cuhayfe (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Selman ile Ebû Derda'yı birbirine kardeş yapmıştı. Selman (r.a.), Ebû Derda'yı ziyarete gitti ve (onun eşi) Ummu'd-Derda'yı perişan, lime lime bir entari içinde gördü. Kadına:

"Ne bu halin?" dedi. O da şu cevabı verdi:

"Ne yapalım senin kardeşin Ebû Derda'nın (dünyalık konusunda bir haceti yoktur (dünyalıkla hiç meşgu (olmamaktadır)." Az sonra Ebû Derda (r.a.) geldi ve Selman için yemek yapıp hazırladıktan sonra şöyle dedi:

"Ya Selman! Buyur sen ye; çünkü ben orcum." Bunun üzerine Selman ona:

"Sen yemeği yeyinceye kadar ben de yemem" dedi. Ebû Derda (ister istemez oturup onunla birlikte yemek yedi.

Gece olunca Ebû Derda kalkıp ibadet etmek istedi. Selman ona:

"Uyu" dedi. O da uyudu. Bir süre sonra yine o kalkıp ibadet etmek istedi. Selman ona:

"Uyu" dedi, o da uyudu. Gecenin sonuna doğru Selman ona seslendi:

"Şimdi kalk" dedi. Kalkıp namaz kıldılar. Sonra Selman ona şöyle dedi: Şüphesiz ki Rabbın senin üzerinde hakkı vardır, nefsin de senin üzerinde hakkı vardır, ehlin (eşin ve çocukların) da senin üzerinde hakları vardır. Artık sen her hak sahibinin hakkın vermeye bak."

Sonra Ebû Derda kalkıp Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'e geldi ve olup bitenleri O'na anlattı. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.):

"Selman doğru söylemiştir" buyurdu."[338]

Ümmu Hani' (r.a.) dan yapılan rivayete göre:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bir ara Ümmu Hani'i ziyarete gitmişti. Ondan içecek bir şey istedi ve verilen meşrubatı içtikten sonra kalanını Ümmu Hani'e verdi, o da alıp içti ve şöyle dedi:

"Ya Resulellah! Bana gelince, oruçlu idim!." Resulüllah (s.a.v.) ona:

"Tetavvu’ (nafile) oruçlu olan kimse kendi emiridir. İsterse oruç tutar, isterse iftar eder" buyurdu."[339]

Diğer bir rivayette ise aynı olay şu lafızla nakledilmiştir :

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz meşrubatı içti ve (arta kalanını) içsin diye Ümmu Hani'e uzattı. Ümmu Hani':

"Doğrusı ben oruçluyum, ama senin artığını reddetmeyi hoş görmedim" dedi. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Eğer tutmakta olduğun ramazan kazası ise, onun yerine bir gün kaza ediver; eğer tetavvu' (nafile) ise, istersen kaza et, ister sen kaza etme (bir sakıncası yoktur)."[340]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Hafsa'ya bir miktar yiyecek hediye edilmişti ve biz ikimiz de oruçlu olarak bulunuyorduk. Bunun üzerine o yemeği yemek suretiyle orucumuzu bozduk. Biraz sonra Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz yanımıza geldi ve O'na şöyle dedik:

"Ya Resulellah! Doğrusu bize bir miktar (yiyecek) hediye edildi ve iştahımız çekti, iftar ettik." Resulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Bozmanızda bir sakınca yoktur. Onun yerine başka bir gün oruç tutunuz." [341]

Müctehidlerin Görüş Ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Tetavvu' (nafile) oruçta özürsüz iftar etmek (orucu bozmak) helal olmaz. Serahsî'ye göre, en sahih kavi de budur. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, ziyafet özür sayılır. Mezhebin en açık görüşü de budur. Ancak davet sahibi, sadece davet ettiği kişinin hazır bulunmasına razı olmakla yetinir de önün yemek yemesi üzerinde durmazsa, o takdirde oruçlu bulunan davetlinin iftar etmesi doğru olmaz. Bununla beraber davetli kişi, bozacağı nafile orucu ileride kaza edeceğine güveniyorsa, davet münasebetiyle orucunu bozar. Bu durumda davet sahibini üzmemiş olur. Nitekim Şemsüleimme el-Hulvanî bu görüşü

beğenip, sözü edilen konu hakkında en güzel kavi olarak belirlemiştir. Şüphesiz bu da, zevaldan önce olursa mübahtır. Zevaldan sonra ise, ara yerde ana-baba hakkı da söz konusu değilse artık bozmaz.

Vacip oruçta ise ziyafet bir özür sayılmaz.[342]

Böylece Hanefîlere göre, nafile oruca niyet ettikten sonra onu bozan kimseye kazası gerekir. Zira niyet edip başlamakla onu kendine gerekli kılmış oluyor. Bozunca da kazası gerekiyor.

b) Şafiilere göre: Nafile oruç veya namaza başlayan kimse için onları yarıda bırakıp kesmek caizdir ve bundan dolayı kendisine o oruç veya namazın kazası da gerekmez. Üzerindeki kaza orucuna başlayan kimsenin -bir özür söz konusu değilse- onu bozması haramdır. Bozduğu takdirde kazası gerekir.[343]

c) Hanbelîlere göre: Tetavvu' (nafile) oruca başlayan ve akşam olmadan önce bozan kimseye o orucu kaza etmek gerekmez. Ancak başladığı nafile orucu tamamlaması müstehabtır. Hanbelîler de bu konuda Şafiîler gibi, konumuzu oluşturan hadislerle istidlal etmişlerdir.

Nafile hac ve nafile umre bu genellemenin dışındadır. Yani nafile hac veya umreye niyet edip başladıktan sonra onu tamamlamadan yarıda bırakan kimseye kazası gerekir. Şafiîler de aynı görüştedirler.[344]

d) Mâlikîlere göre: Başlanılan nafile orucu tamamlamak farzdır. Onu kasden bozduğu takdirde kaza edilmesi de farzdır. Ancak nafile oruca niyet edip başladıktan sonra ana-babasından biri veya hocası, ona olan şefkatlarından dolayı iftar etmesini emrederse, o takdirde bozmasında bir sakınca yoktur ve kaza etmesi de gerekmez.[345]

Talilller Ve Diğer Rivayetler

56 nolu Ümmu Hani' hadisini aynı zamanda Darekutnî, Taberânî ve Beyhakî tahric etmişlerdir. Ancak isnadında Semmak bulunuyor ki, bu zat üzerinde farklı tesbitler yapılmıştır. Nesâî: "Semmak rivayette yalnız

kalınca ona pek itimad edilmez" derken; Beyhakî: "Semmak'ın isnadı hakkında söylenecek söz vardır" demiştir. Tirmizî de aynı görüştedir.[346]

Ayrıca hadisin isnadında Harun İbn Ümmi Hani' bulunuyor ki, İbn Kattan: "Bu zat maruf değildir" demiştir. İbn Hibban onu sıkat (güvenilir hadisçiler) arasında anmamıştır.[347]

Yine aynı hadisin isnadında Yezid b. Ebî Ziyad bulunuyor ki, bu zat üzerinde de hayli durulmuştur. İbn Adiy: "Onun hadisi yazılabilir" derken; Zehebî: "Saduktur, ancak hafızası bozuktur" demiştir.[348]

O bakımdan İmam Ebû Hanife bu rivayetle istidlal etmemiştir.

58 nolu Hz. Aişe hadisini Nesâî tahric etmiştir. İsnadında ise, Zümeyl bulunuyor. İmam Buhari: "Onun rivayeti hüccet olarak alınmaz" derken, İbn Hibban onun kaviy olduğunu belirtmiştir. Zehebî onun münker rivayetlerinden biri de, Hz. Aiye'den naklettiği hadistir ki, rivayetin sonunda, "onun yerine başka bir gün oruç tutunuz" cümlesi ise, rivavetinin münker olduğunun bir başka delilidir.[349]

Nitekim Mâlik b. Enes, Ubeydullah b. Amr, Ziyad b. Sa'd ve başka ravilerin Hz. Aişe'den mürselen yaptıkları rivayette sözü edilen cümle yoktur. En sahih olan da budur.

Sonuç olarak Zümeyl'in rivayetiyle istidlal ve ihticac doğru değildir, diyebiliriz. Zira yetkili muhaddisler onun rivayetinin münker veya zayıf olduğunu belirtmişlerdir.

Çıkarılan Hükümler

1- Başlanılan nafile orucu, ortada bir sebep yokken bozmak muübah değildir. Ona niyet etmekle bir bakıma onu kendine vacip kılmış oluyor. O bakımdan bozduğu takdirde kaza etmesi gerekir.

Bu, Hanefîlerle Mâlikîlerin görüş ve ictihadıdır.

2- Başlanılan nafile orucu, ziyafet ve benzeri sebeplerden dolayı bozmakta bir sakınca yoktur. Aynı zamanda kazası gerekmez.

Bu, Şafiîlerle Hanbelîlerin görüş ve ictihadıdır.

3- Nafile oruca niyet edip başladıktan sonra, ana-babasından biri veya hocası, ona olan şefkatından dolayı orucunu bozmasını emrederse, bozar ve bundan dolayı o orucun kazası da gerekmez.

4- Nafile hac ve umreye başladıktan sonra onu yarıda bırakıp tamamlamayana, kazası vacip olur.

Ramazanı Bir Veya İki Gün Önce Oruç Tutmak Suretiyle Karşılamakta Bir Sakınca Var Mıdır?

İslâm, birtakım ibadetleri farz veya vacip kılarken, onları belli çerçeve içine almış ve birtakım kurallara bağlamıştır. O bakımdan her mü'min istediği şekilde bu kuralların dışına çıkamaz veya o kurallardan bir kısmını kaldıramaz.

Bu bakımdan yılda bir ay oruç farz kılınırken de bunun sınırları belirlenmiş ve sayılı günlerde tutulması emredilmiştir. Artık biz o sayılı günleri ne aşma, ne de noksanlaştırma hakkına sahip bulunuyoruz. Şöyle ki: Ramazan'ı, ona ta'zim olsun diye bir veya iki gün oruç tutmak suretiyle karşılamamız doğru olmadığı gibi, ramazan olup olmadığı kesinlik kazanmayan Şaban'ın sonunda da -şek günü olduğundan- oruç tutmamız yasaklanmıştır.

Konuyla İlgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz elbette ramazanı bir gün veya iki gün orucuyla (karşılayıp) öne almasın. Meğer ki, adam (itiyad edindiği günlerde oruç tutar da) orucu o güne rastlarsa, bunda bir sakınca söz konusu değildir."[350]

Muaviye (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir :

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ramazandan önce minber üzerinde bulunduğu bir sırada şöyle buyurdu:

"Oruç şu ve şu gündedir; biz ise (oruç tutmak suretiyle) öne geçmiş bulunuyoruz. Artık isteyen (birkaç gün oruç tutmak suretiyle) öne geçer, isteyen geri kalıp (ramazan başlayınca tutmaya başlar)."[351]

İmran b. Husayn (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, bir adama:

"Bu ayın son kısmında oruç olarak bir şey tuttun mu?" diye sordu. Adam da:

"Hayır..." diye cevap verdi. Resulüllah (s.a.v.) ona:

"Ramazanı (tamamlayıp) iftar edince, onun yerine iki gün oruç tut" buyurdu."[352]

Diğer bir rivayette hadisin bu son cümlesi şu lafızla nakledilmiştir:

"Şaban'ın son günlerinde oruç tuttun mu?"

Müctehid İmamların Görüş Ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Ramazanı bir veya iki oruç tutmak suretiyle karşılamak mekruhtur. Ama adet edindiği oruç o günlere rastlarsa, bunda bir sakınca yoktur.[353]

Ancak ilim adamlarından bir kısmı ramazandan önce havassın birkaç gün oruç tutmasına fetva verilebilir demişlerdir.[354]

b) Şafiîler göre: Ramazandan önce bir veya iki gün oruç tutmak suretiyle onu karşılamak haramdır.[355]

c) Hanbelîlere göre: Ramazanı bir veya iki gün oruç tutarak karşılamak mekruhtur.[356]

d) Mâlikîlere göre: Ramazandan önce bir veya iki gün oruç tutmak mekruh değildir.[357]

Üç mezhep 67 nolu Ebu Hüreyre hadisyle; Mâlikîler ise Muaviye ve İmran hadisiyle istidlal etmişlerdir.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

67 nolu Ebû Hüreyre hadisi sahihtir ve istidlale elverişlidir. O bakımdan Mâlikîler dışında kalan müctehidlerin hemen hepsi bu hadisle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.

68 nolu Muaviye hadisinin isnadında Kasım b. Abdirrahman Ebû Abdirrahman Mevlâ Benî Ümeyye bulunuyor ki, bu zat hakkında birçok şeyler söylenmiştir. Aynı zamanda Heysek b. Humayd bulunuyor ki, bu zatla ilgili farklı görüş ve tesbitler ortaya konmuştur. Kasım b. Abdirrahman Ebû Abdirrahman'a gelince:

Ahmed b. Hanbel, İbn Hibban onun birçok muaddalat rivayet ettiğine dikkat çekmişlerdir. İbn Main ise onun sıka olduğunu belirtmiştir. Nitekim Tirmizî de aynı şeyi söylemiştir.[358]

Heysem'e gelince:

Ebû Dâvud onun rivayette güvenilir olduğunu ve kaderi mezhebine bağlı bulunduğunu belirtirken Ebû Müshir el-Gassanî, onun zayıf ve aynı zamanda kaderi olduğunu söylemiştir.[359]

O bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı Muaviye hadisiyle istidlal etmemiştir.

Şafiîler bu konuda bir diğer hadisle istidlal ederek, "Şaban ayının 16'sından itibaren oruç tutmak mekruhtur" demişler ve bu hususta kesin bir ifade kullanmışlardır. Onların dayandığı hadisi el-Alâ' b. Abdirrahman babasından, o da Ebû Hüreyre (r.a.) den rivayetle Resulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğu belirtilmiştir.

"Şaban ayının yarısı, olunca artık oruç tutmayınız!"[360]

Bu hadisi ashab-ı sünen tahric etmiş ve İbn Hibban sahihlemiştir. O bakımdan Şafiîlerden er-Revyânî şöyle demiştir:

"Ramazandan bir veya iki gün önce oruç tutmak haramdır." Zira bu bapta Ebû Hüreyre (r.a.) (67 nolu) hadisi bulunuyor. Şabanın yarısından itibaren oruç tutmak ise mekruhtur. Zira bu hususta yine Ebû Hüreyre (r.a.) hadisi mevcuttur."[361]

Ebû Cafer et-Tahâvî ise, bu konuda kırka yakın rivayeti toplayıp naklettikten sonra, Şaban ayının yarısından sonra da oruç tutmanın mübah olduğuna dair rivayetlerin ağırlık kazandığını ve sıhhat derecelerinde şüphe olmadığını belirterek Hanefîlerin bu mesele hakkındaki görüş ve ictihadlarının isabetini belirtmiştir.[362]

Nitekim cumhur da Şaban'ın yarısından sonra da tetavvu' oruç tutmanın cevazına kail olmuş ve 78 nolu Ebû Hüreyre hadisinin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Aynı zamanda İmam Ahmed ile İbn Main, sözü edilen hadisin münker olduğunu, Beyhakî ise, onun zayıf hadisler arasında yer aldığını belirtmiştir.

Çıkarılan Hükümleri

1- Ramazanı bir veya iki gün oruç tutmak suretiyle karşılamak mekruhtur.

2- Ancak kişinin itiyad edindiği oruç günleri sözü edilen günlere rastlarsa, o takdirde o günlerde oruç tutmasında bir sakınca yoktur.

3- Şaban ayının tamamını oruçlu geçirenler için de aynı hüküm söz konusudur.

4- Ramazanı bir veya iki gün oruç tutmak suretiyle karşılamak haramdır. Bu, Şafiilerin görüş ve ictihadıdır.

5- Ramazanı bir veya iki gün oruç tutmak suretiyle karşılamak, mekruh değildir. Bu, Mâlikîlerin görüşüdür.

6- Şaban ayının yarısından sonra oruç tutmakta bir sakınca yoktur. Bu, üç mezhebin görüşüdür.

7- Şaban ayının yarısından sonra oruç tutmak mekruhtur. Bu, Şafiîlerin görüş ve ictihadıdır.

İki Bayram Ve Teşrik Günlerinde Oruç Tutmak Haramdır

Ramazan ve Kurban bayramı günleri, mü'minlerin birbirlerini ziyaret etme, çocukları sevindirme, hısımlar arasında daha sıcak ve samimi ilgi kurma, dost ve yakınlarla birlikte oturup yemek yeme ve meşru ölçüler içinde eğlenme, aynı zamanda fakir ve muhtaçları, kimsesizleri sevindirme günleridir. O bakımdan oruç tutulması yasaklanmış ve umumi havaya katılınması emredilmiştir.

Böylece şâri', oruç ibadetini Ramazan ayıyla sınırlarken, iki bayram ve teşrik günlerinde mü'minlerin oruç tutmamasını bir hüküm olarak koymuş ve nafile ibadetlerin de ne zaman yapılmasının uygun olduğunu belirlemiştir.

Konuyla İlgili Hadisler

Ebû Said (r.a.) den yapılan rivayete göre:

"Resulüllah (s.a.v.) in bayram: Fıtr ve Nahr günlerinde oruç tutmayı men'etmiştir."[363]

Fıtr, Ramazan Bayramı; Nahr ise Kurban Bayramı demektir.

İmam Ahmed ve Buhari’nin aynı hadisi rivayetinde şu lafızlara yer verilmiştir:

"İki günde hiçbir oruç (tutmak) meşru değildir."

Müslim'in rivayet ve tesbitinde ise, şu lafızla belirlenmiştir:

"İki günde oruç tutmak sahih değildir."

Ka'b b. Mâlik (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçenin şöyle dediği tesbit edilmiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz onu ve Evs b. el-Harsan'ı teşrik günlerinde görevlendirip göndererek (şöyle demelerini emir buyurdu):

"Cennet'e ancak mü'min olan girebilir. Mina günleri ise yeme, içme günleridir."[364]

Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir :

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, Mina günlerinde, bu günlerin yeme ve içme günleri olduğunu, bu günlerde hiçbir oruç tutulamayacağını duyurmamı emretti."[365]

Mina günlerinden maksat, teşrik günleridir.

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz yılda şu beş gün oruç tutmayı yasakladı: Fıtr günü, nahr günü ve üç gün de teşrik günleri.."[366]

Hz. Aişe ile Hz. Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçenler şöyle demişlerdir:

"Teşrik günlerinde oruç tutmaya ruhsat verilmemiştir; ancak hediy bulamayan kimse müstesna, (o, o günlerde oruç tutabilir)."[367].

Hediy, hacca niyet eden kimsenin Mina'ya göndereceği kurbanlıktır.

Buhari'nin Hz. Aişe ile İbn Ömer'den yaptığı rivayette ise, şöyle dedikleri tesbit edilmiştir:

"Umre ile haccı birleştirip temettü'de bulunan kimseye, Arafe gününe kadar oruç tutmaya (ruhsat verilmiştir). Hediy bulamadığı ve oruç da tutmadığı takdirde Mina günleri (teşrik günleri) oruç tutar."[368]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüş Ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Şek günü de dahil olmak üzere şu altı günde oruç tutmak yasaklanmıştır:

1- Ramazan bayramı günü,

2- Kurban bayramı günü,

3- Teşrik günleri (üç gün),

4- Şek günü..

Her ne kadar İmam Şafiî, teşrik günlerinde müt'a orucunu tutmak caizdir demişse de bu görüş ve ictihad, Hanefîlere göre hükümsüzdür. Çünkü sözü edilen günlerde men edilen oruç, bütün oruçları kapsamı içine almaktadır.[369]

b) Şafiilere göre: Bayram günü ve bir de teşrik günleri oruç tutmak sahih olmaz. Bu, İmam Şafiî'nin Kavl-i Cedîd'ine göredir. Kavl-i Kadîm'e göre ise, hacc-i temettü' yapan kimsenin sözü edilen teşrik günlerinde oruç tutması caizdir; şu şartla ki, hediy (kurbanlık hayvan) te'min edemiyor veya almaya gücü yetmiyor olsun.[370]

c) Hanbelîlere göre: İki bayram günü ne farz, ne de nafile oruç tutmak caizdir. Çünkü bu günlerde oruç tutmaktan men edilmiş bulunuyoruz. Buna rağmen biri bu günlerde oruç tutarsa, asi sayılır ve tuttuğu oruç farz yerine geçmez, yeterli olmaz.

Böylece bayram günü ne nafile, ne adak, ne kaza, ne de keffaret orucu tutulur. Zira bu günlerde oruç tutmak caiz değildir.

Teşrik günlerinde ise, nafile oruç tutmak caiz değildir. Farz oruç tutmakta ise iki ayrı rivayet vardır. Birine göre, caiz değildir; diğerine göre caizdir.

İkinci rivayetle amel edenler, Hz. Aişe ile İbn Ömer hadisiyle istidlal etmişlerdir ve bu durumda diğer farzlar da buna kıyas edilebilir.[371]

d) Mâlikîlere göre: Teşrik günlerinden ilk gün hariç, diğer iki günde, oruç tutacağını adayan kimsenin oruç tutması caizdir. Ama o günlerde ramazan orucu kaza edilmez. Aynı zamanda zihar veya kati keffaret oruçlarına başlanılmaz.[372]

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

81 nolu Ebû Said hadisi sahihtir. Bu bapta Ömer b. Hattab ile Ebû Hüreyre (r.a.) dan Buharî ve Müslim'in yaptığı bir diğer rivayet bulunuyor. Ayrıca Müslim, aynı konuda Hz. Aişe'den (r.a.) yaptığı bir diğer rivayetinde teferrüd etmiş bulunuyor. Nevevî, Müslim'in bu rivayetinin sahih olduğunu Müslim şerhinde belirtmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; İki bayram gününde oruç tutmanın haram olduğu hakkında ilim adamlarının icma'ı vardır, ister bu iki günde nafile, ister adak, isterse keffaret olsun hiçbir oruç tutulmaz. Nitekim İmam Şafiî ve cumhur, bu iki günde oruç tutacağını adayan kimsenin adaması bir hüküm ifade etmez ve onu kaza etmesi de gerekmez demişlerdir. İmam Ebû Hanife'ye göre, adaması bağlantı yapar ve kazası gerekir. Aynı zamanda adadığı orucu bu iki günde tutarsa, kerahetle yeterli olur.

82 nolu Ka'b b. Mâlik hadisi üzerinde fazla durulmamıştır. Muhaddislerin bir kısmına göre, istidlale salihtir.

83 nolu Sa'd b. Ebî Vakkas hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar tahric etmiştir. Mecmeu'z-Zevâid'de bunun ricalinin sahih olduğu belirtilmiştir. [373]

84 nolu Enes hadisinin isnadında Muhammed b. Halid et-Tahhan bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Zehebî bu zat üzerinde durmamış ve herhangi bir tesbitte bulunmamıştır.

Bu bapta Darekutnî'nin Abdullah b. Hazafe'den yaptığı bir rivayet bulunuyor ki, lafzı şöyledir:

"Bu günlerde oruç tutmayın. Çünkü bu günler yeme, içme ve cinsel sevişme günüdür."

Ancak bu hadisin isnadında Vâkıdî bulunuyor. O bakımdan zayıf kabul edilmiş ve istidlale salih görülmemiştir.

Bu anlamda bir diğer hadisi Darekutnî Ebû Hüreyre (r.a.) den rivayet etmiştir. Ancak onun da isnadında Sa'd b. Selam bulunuyor ki, Vâkıdî ile aynı ayarda sayılmıştır. Zehebî bu isim üzerinde de durmamıştır.

Taberâni'nin İbn Abbas (r.a.) dan yaptığı bir rivayet bulunuyor. Ancak onun isnadında İsmail b. Ebî Habib bulunuyor. Bu zatın zayıf olduğuna Şevkanî dikkat çekmiştir.

Bu bapta Ebû Ya'la'nın ve Abd b. Humeyd'in Amr b. Halde'den yaptıkları bir rivayet bulunuyor ki, isnadında Musa b. Übeyde er-Rebezî yer almaktadır ki bu zatın.zayıf olduğu söylenir. Nitekim Zehebî bu zat hakkında şu malumatı vermektedir: İmam Ahmed: "Onun hadisi yazılmaz" demiş; Nesâî: "O zayıftır" tesbitinde bulunmuş; İbn Maîn: "O, kayda değer bir ravi değildir" görüşünü ortaya koymuştur. İbn Sa'd ise, onu sıka (güvenilir) olduğunu, ancak rivayetinin ihticace salih olmadığını söylemiştir. Yakub b. Şeybe ise: "O, saduktur, ama zayıftır" diyerek tezkiye etmiştir.[374]

Bu konuda Müslim'in kendi sahihinde rivayet edip İbn Hibban'ın tahric ettği bir diğer hadis de şöyledir:

"Teşrik günleri yeme ve içme günleridir."[375]

İbn Hibban bu anlamda başka bir hadisi Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmiştir. Yine İbn Hibban, Hâkim ve Bezzar, Ukbe b. Amir (r.a.) dan şu hadisi rivayet etmişlerdir:

"Teşrik günleri, yeme, içme ve namaz günleridir. Artık o günlerde bir kimse oruç tutmasın."

Rivayet edilen bu ve benzeri hadislerle istidlal edilerek, teşrik, günlerinde oruç tutmanın haram olduğu hükmü ortaya konmuştur.

Bununla beraber ashab-ı kiram'dan bu konuda, farklı görüş ve ictihadların rivayet edildiğini görüyoruz:

İbn Münzir'in Zübeyr b. Avvam (r.a.) dan yaptığı rivayete göre, onun bu günlerde oruç tutmaya mutlak cevaz verdiği anlaşılıyor. Ashabdan Ebû

Talha'mn da aynı görüşte olduğu nakledilmektedir.

Hz, Ali, Abdullah b. Amr ve birkaç sahabinin bu günlerde oruç tutmanın mutlaka caiz olmadığını söyledikleri haber verilmektedir. İmam Şafiî'den de en meşhur olan kavi bu doğrultudadır.

İbn Ömer, Aişe ve Ubeyd b. Umeyr (Allah hepsinden razı olsun), hacc-i temettü' yapıp kurban kesmeğe gücü yetmeyen kimse dışında başkasının teşrik günlerinde oruç tutmasının caiz olmadığını belirtmişlerdir.[376] İmam Mâlik de aynı görüştedir.

İmam Evzâî ve onun ekolünde yer alanlara göre, teşrik günlerinde muhsar ve karın olan hacılar da oruç tutabilir.[377]

Böylece ilim adamlarının bir kısmı Ka'b, Sa'd ve Enes hadisleriyle; bir kısmı da Hz. Aişe hadisiyle istidlal etmiştir. Dört mezhep imamları da bu konuda farklı ictihad ortaya koymuşlardır. Hadis ve rivayetlerin hem çokluğu, hem de farklı anlam taşıması bu konuda farklı görüş ve ictihadların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Çıkarılan Hükümler

1- İki bayram: Ramazan ve Kurban bayramı günleri oruç tutmak haramdır. Zira bu günler yeme, içme ve meşru ölçüler içinde eğlenme, dost ve yakınlarla bir araya gelme ve ikramda bulunma günleridir.

Bu, Hanefîlerin görüş ve ictihadıdır.

2- Teşrik günleri olan, zilhiccenin onbir, oniki ve onüçüncü günlerinde oruç tutmak haramdır.

3- Şek günü de oruç tutmak caiz değildir.

4- Hacc-i temettü' yapan kimsenin, kurban kesmeye durumu müsait değilse, teşrik günleri oruç tutabilir. Bu, İmam Şafiî'nin Kavl-i Kadîm'i ve İmam Mâlik'in görüşüdür.

5- Bayram günlerinde hiçbir oruç tutulmaz. Teşrik günlerinde ise, nafile oruç tutmak caizdir. Bu, Hanbelîlerin görüşüdür.

6- Böylece müctehidlerin bir kısmına göre, bayram ve teşrik günlerinde oruç tutan kimse asi sayılır, yani Resulüllah'ın (s.a.v.) tavsiyesine uymayıp kendi arzusuna göre amel etmiş olur. Ekserin görüş ve içtihadı bu doğrultudadır.

7- Bayram veya teşrik günü oruç tutacağını adayan kimsenin de bu adağı hükümsüz sayılır. Zira bu günlerde oruç tutmak yasaklanmıştır. Yine ekserin görüş ve ictihadı da bu anlamdadır.

8- Sözü edilen günlerde oruç tutmayı adayan kimsenin o günlerde oruç tutamayacağına göre, bilahare adadığı orucu kaza etmesi gerekir mi? Müctehidlerin çoğuna göre gerekmez.

İtikaf

İtikaf: Sözlük olarak, iyi olsun, kötü olsun bir şeye gerekli olmak ve nefsi ona bağlamak anlamına gelir. Terim olarak, Cenab-ı Hakk'a yakınlık sağlamak niyet ve azmiyle cami ve mescide gerekli olup bir süre orada kalıp dışarıyla ilgiyi kesmektir.

İtikafın meşruiyeti sünnet ile sabit olmuştur. Yapılan sahih rivayetlere göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz her ramazanın son on gününde Mescid'e kapanıp itikaf niyetiyle orada taat ve ibadetle meşgul olur ve zaruri ihtiyaçları dışında dünya işlerinden uzak kalırdı.

Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte ashabından da bazı kişiler itikafta bulunurdu. O'nun vefatından sonra da hem ashabı, hem de zevceleri bu sünneti sürdürmüşlerdir.

İtikaf: Vacip, müekked sünnet ve müstehab olmak üzere üç kısıma ayrılır:

Vacip olan itikaf, adanılan itikaftır. Müekked Sünnet olan itikaf, ramazanın son on gününde yapılan itikaftır. Müstehab olanı ise, bu ikisi dışında yapılandır.[378]

İslâm, insan ruhunu geliştirmek, kalbini kutsal hava ile doldurup yatışkanlığa kavuşturmak, onu bir süre dünya dağdağasından uzak tutup Mevlası'yla başbaşa bırakmak ve merhamet duygusunu, çok feyizli çizgiye yaklaştırmak ve onu arındırmak suretiyle kamil olma düzeyine eriştirmek için birçok ibadetleri meşru kılmıştır. İtikaf da o ibadetlerden biri ve merğub olanıdır.

Kendini bütünüyle dünyalığa verip kutsal değerlerden, manevi hazlardan uzak kalan kişiler çok sürmez maddeyi ilahlaştırma basiretsizliğine mübtela olurlar ve tedavisi çok zor derûnî bir hastalığa yakalanırlar. Dönüş yapmadıkları, manen tedavi görmedikleri takdirde gelecekleri çok karanlık olur.

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçenin şöyle haber verdiği bildirilmektedir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, ramazanın son on gününde itikaf ederdi. Bunu vefat edinceye kadar (böylece) sürdürdü" [379].

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, ramazanın son on gününde itikaf ederdi." [380]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ramazanın son on gününde itikaf ederdi. Bir sene (ramazanda) itikaf etmedi. Ama gelecek yıl yirmi gün itikaf etti."[381]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz itikaf etmek istediği zaman, sabah namazını kıldıktan sonra itikaf edeceği yere girerdi. Ramzanın son on gününde itikaf etmeği murad edince, kendisi için bir hibâ' (çadırımsı bir örtü) konulmasını

emrederdi. Nitekim Hz. Zeyneb de kendisi için bir hibâ' konulmasını emretti, onun için hibâ' kondu. Peygamberin (s.a.v.) diğer zevceleri de hibâ' konulmasını emrettiler ve onlar için de hibâ' konuldu. Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz sabah namazını kıldıktan sonra, bir de ne görsün, çadırımsı örtüler konulmuş. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Onlar iyilik mi arzu ediyorlar?"

Kendisi için konulan hibâ'nın sökülmesini emretti. Böylece ramazan ayında itikaf etmeyi terketti ve tâ ki Şevval ayının son on gününde itikaf etti."[382]

Tirmizi'nin yaptığı rivayette şöyle deniliyor:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz itikaf etmek istediği zaman, sabah namazını kıldıktan sonra itikaf yerine girerdi."

Nâfi'in, İbn Ömer (r.a.) dan yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz itikaf etmek istediği zaman onun için (itikaf edeceği yere) yatağı (döşeği) veya üzerinde yattığı şeriri Mescid'deki Tevbe Ustüvanesi'nin önüne veya arkasına konurdu."[383]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen, ayhali olduğu halde, hücresinde bulunup Mescid'de itikaf etmekte olan Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in o hücreye doğru uzattığı başını tarardı... Hem Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz itkaf halinde bulunduğu süre içinde eve ancak insanın birtakım tabii ihtiyacı için girerdi."[384]

Yine Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

"(İtikatta bulunduğum zaman) bir ihtiyaçtan dolayı eve girmem gerektiğinde, içeride hasta bile bulunsa, onun halini sormaz ve öylece geçip giderdim."[385]

Hz. Safiyye (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz itikafta bulunuyordu, ben geceleyin gelip onu ziyaret edip konuştum. Sonra evime dönmek üzere kalktım, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz de benimle birlikte kalktı ve beni evime döndürmek üzere dışarı çıktık."[386]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v) Efendimiz mu'tekif bulunduğu halde hastanın yanından geçer ve tavrını değiştirmeksizin yoluna devam ederdi de hastayı sormak için ona meyletmezdi.."[387]

Yine Hz Aişe (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Mu'tekife (itikaf eden kimseye) sünnet olan şudur ki, hiçbir zaman hastayı ziyaret edip sormamak, hiçbir cenazeye hazır olmamak ve hiçbir kadına dokunmamak ve onunla cinsel yaklaşmaya yol açan davranışta bulunmamak va ancak lüzumlu olan ihtiyacı için dışarı çıkmak. İtikaf ancak oruç ile olup (gerçekleşir) ve itikaf ancak cemaati olan cami'de (caiz) olur."[388]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre:

"Ömer (r.a.), Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'den sorarak şöyle demiştir:

"Ben cahiliyet döneminde Mescid-i Haram'da bir gece itikaf etmek üzere nezretmiş (adamış)tım (Şimdi nezrimi yerine getirmem gerekir mi ?)." Efendimiz ona:

"Nezrini yerine getir" buyurmuştur."

Buhari ise bu rivayetin sonunda şu cümleyi de nakletmiştir:

"Ve bir gece itikaf et."[389]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Mu'tekif (itikaf eden kimse) üzerine, adamadığı takdirde oruç gerekli değildir."[390]

Huzeyfe (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçenin İbn Mes'ud'a (r.a.) şöyle dediği belirlenmiştir: "Elbette sen çok iyi bilirsin ki, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İtikaf ancak üç mescidde (sahih) olur" Veya Resulüllah (s.a.v.):

"İtikaf ancak cemaat mescidinde olur" buyurmuştur.[391]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz kadınların (eşlerin) den bazısı ile -eşi müstehaza olup kan gördüğü halde- birlikte itikaf etmiştir. Hatta bazan müstehaza olan kadının, gelen kandan dolayı altına teşt (leğen) koyduğu olurdu."[392]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Îstidlal Ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: İtikaf aslında sünnettir. Ama adamak suretiyle vacip olur. Meselâ "Allah için bir gün veya bir hafta ya da bir ay itikaf etmeyi kendime gerekli kılıyorum" derse, bu bir adamak olur ve belirlediği şekilde itikaf etmesi gerekir. Veya "Allah hastama şifa verirse bir ay oruç tutacağım" der ve hastası da şifa bulursa, bir ay oruç tutması vacip olur.

İtikafın sıhhatinin şartları şunlardır: İtikaf edecek kişinin müslüman, akıl olması, cenabetten, ayhali ve loğusalıktan temizlenmiş bulunması.. Ayrıca itikafa niyet etmesi ve vacip olan itikafta ise, mu'tekifîn oruçlu bulunması da şarttır.[393]

İtikaf: Vacip, müekked sünnet ve müstehab olmak üzere üç kısıma ayrılır. Vacip olan itikaf, adanılan itikaftır. Müekked olanı, ramazanın son on gününde yapılan itikaftır. Müstehab olanı ise, bu ikisi dışında yapılan itikaftır.

Niyet edilip itikafa giren kimsenin, yaptığı itikaf vacip ise, oruçlu olması ve itikafının ezan ve ikaamet okunup içinde cemaatle namaz kılınan bir cami veya mescidde yerine getirmesi gerekir.

Kadınlar ise, cami ve mescidlerde değil, evlerinin uygun bir odasında itikafa girerler. Cami veya mescidde itikafa girmeleri kerahetle caizdir.

İtikafa giren kimsenin, itikaf süresinde cinsel temasta bulunması yasaktır.

b) Şafîîlere göre: İtikaf her vakitte müstehabdır. Kadir gecesi'nin feyiz ve rahmetine erişmek için ramazanın son on gününde itikafa girmek ise

efdaldır.

İtikaf ancak mescidde yerine getirilirse sahih olur. İçinde cemaatle namaz kılınan cami'de yerine getirilmesi daha uygun olur.

İmam Şafiî'nin Kavl-i Cedîd'ine göre, kadının evinde mescid olarak belirlenen ve ona göre düzenlenen kısmında itikafa girmesi sahih olmaz.

Mescid-i Haram'da itikafa gireceğini adayıp belirleyen kimsenin, onu aynen yerine getirmesi vacip olur. Bunun gibi Mescid-i Nebî (Ravza-i Mutahhara) veya Mescid-i Aksa'da itikafa gireceğini adayan kimsenin de bu adağını aynen yerine getirmesi gerekir. Ancak bu iki mescidde itikafa gireceğini adayan kimsenin, onların yerine Mescid-i Haram'da itikafa girmesi yeterli olur. Mescid-i Haram'da itikafa gireceğini adayan kimsenin ise, bu adağını ancak Mescid-i Haram'da yerine getirmesi gerekir.[394]

İtikaf için girilen yerde kısa bir süre bile olsa durmak şarttır. Bazısına göre, en az bir gün bulunmak şarttır.

İtikaf, cinsel temasla hükümsüz olur. Cinsel temasa yol açan davranışlarda bulunup inzal vaki olursa, yine de itikaf hükümsüz olur; En sahih kavi de budur.

İtikaf esnasında güzel koku sürmenin, süslenmenin ve oruçlu bulunmamanın bir zararı yoktur, yani bu gibi davranışlarda bulunmakta bir sakınca görülmemiştir. Yalnız geceleyin itikafa girmek de sahihtir.

Oruçlu olarak itikaf edeceğini adayan kimseye, oruçlu olarak itikafa girmesi vacip olur.

Aynı zamanda itikafa niyet etmek de şarttır. Zarurî ihtiyaç dışında itikafta bulunduğu yerden çıkarsa itikafı bozulur, yeniden başlaması gerekir.

İtikafın sahih olabilmesi için, itikafa giren kimsenin müslüman, âkil olması ve cenabetten, ayhalinden temizlenmiş bulunması gerekir.

Birkaç gün üstüste itikafa gireceğini adayan kimseye, o günleri ardarda itikafla geçirmesi vacip olmaz. Adadığı günleri ayrı ayrı zamanlarda itikafa girerek tamamlayabilir. Ama bir gün için itikafa gireceğini adayan kimsenin, o günün saatlarını ayırarak aralıklı itikaf etmesi caiz olmaz, belirlediği günün tamamını itikafta bulunarak tamamlaması gerekir.

İtikafta bulunduğu yerden elini, ayağını veya başını dışarı çıkarmasında bir sakınca yoktur.[395]

c) Hanbelîlere göre: İtikaf sünnettir. Ancak kişi onu adarsa vacip olur. Aynı zamanda oruçsuz olarak itikafa girmek caizdir. Meğerki kişi itikafla birlikte oruç tutmayı adamış olsun; o takdirde oruç tutması vacip olur.

İtikaf ancak cemaatle namaz kılınan cami'de caiz olur. Kadınlar ise, herhangi bir cami ve mescidde itikafa girebilirler. Çünkü cemaatle namaz kılmak onlar üzerine vacip değildir. Ancak kadın mescidde bulunduğu sürece kendisini gözlerden uzak tutup koruyacak perde arkasında bulunması müstehaptır.

İtikaftan ancak belli bir hacet veya cuma namazına katılmak için çıkılır. Lüzumlu ihtiyaçlar dışında çıkmak caiz değildir. Aynı zamanda kişi itikaf süresince hastayı sormak üzere çıkmaz ve cenaze namazına katılmaz.

İtikaf esnasında cinsel temasta bulunmak, itikafı bozar. Vacip bir itikaf ise, yeniden başlanması gerekir.

İtikaf günlerinde kişi ticaretle ve sanatla meşgul olmaz. Namaz kılmak, Kur'an okumak, Allah'ı anmak, Peygamber Efendimiz'e salât-ü selam getirmekle vaktini değerlendirir.

İtikafa giren kimsenin bulunduğu cami veya mescidde yemek yemesi, nikah akdinde bulunması caizdir.

İtikaf esnasında bulunduğu cami veya mescidde ayhali olan kadın, o cami veya mescidi terkeder ve cami avlusunda veya evinin bir odasında itikafını sürdürür.[396]

Böylece Şafiî ve Hanbelî imamları, itikafa giren kimselerin oruçlu olmasının vacip olmadığı hususunda 107 nolu İbn Abbas hadisiyle istidlal etmişlerdir. Hanefî ve Mâliki imamları ise, diğer hadislerle ve bir de Bakara Suresi 187. ayetle istidlal ve ihticac etmişlerdir.

d) Mâlikîlere göre: İtikaf ancak oruçlu bir vaziyette yapılır. Kasden orucunu bozan kimsenin itikafı da bozulmuş olur. Bir hastalıktan dolayı orucunu bozarsa, itikafını yarıda bırakır ve sonra sağlığına kavuşunca, kaldığı yerden tamamlar.

İtikafa girmiş bulunan kimse gece veya gündüz unutarak eşiyle cinsel temasta bulunursa itikafı bozulur ve yeniden itikafa girmesi gerekir. Aynı zamanda itikafta bulunan kimsenin kendi eşiyle cinsel temasa yol açacak şekilde oynaşması ve tenini onun tenine dokundurması da itikafı bozar.

itikafta bulunan kimsenin cuma günü cuma namazı içinçıkmasında ve ihtilam olup da elbisesini yıkamak üzere bulunduğu yerden ayrılmasında bir sakınca yoktur. Diğer lüzumlu ihtiyaçlarını gidermek veya karşılamak üzere çıkması ve işini bitirir bitirmez itikaf yerine dönmesinde de bir sakınca görülmemiştir.

İtikafta bulunan kimsenin cenaze namazına katılması ve hastayı ziyaret etmesi uygun görülmemiştir. Ama kendisini meşgul etmeyecek kadar az ve hafif ölçüde alım-satımda bulunmasında bir sakınca yoktur. Saç ye tırnak kesmesi doğru değildir. Güzel koku sürünmesi sakıncalı görülmemiştir. Bunun gibi nikah ahdi yapması ve yaptırması da itikatı bozmaz.[397]

Hadislerin Tahlili

96, 97 ve 98 nolu hadisler sahihtir ve istidlale salihtir. Hepsi de itikafın meşruiyetine delalet etmekte ve onun sünnet olduğunu yansıtmaktadır. Aynı zamanda adanmadığı takdirde vacip olmadığına dolaylı şekilde delalet vardır.

Ayrıca ramazanın son on gününü itikaflı geçirmenin müstehab olduğu da bu rivayetlerden istidlal edilmiştir. Ramazanda belirtilen son on günde itikafa girilmediği takdirde gelecek yıl kaçırılan o itikafı kaza etmek de müstehab sayılmıştır. Ancak müctehidlerin çoğu bu rivayetle istidlal etmemiştir.

99 nolu Hz. Aişe hadisi sahih sayılmış ve birçok hükümler taşıması bakımından üzerinde hayli durulmuştur. Bundan istidlal edilen hususlar şunlardır:

a) İtikafın ilk vaktinin sabah namazından sonra olması müstehabdır. Nitekim İmam Evzâî ile İmam Leys ve es-Sevrî'nin de ictihadları bu doğrultudadır. Eimme-i Arbaa ise, ilk vaktinin güneş batmadan biraz önce

başlayacağını belirtmişler ve yukarıdaki hadisi tevil edip Resulüllah'ın (s.a.v.) gecenin evvelinde itikafa girdiğine kail olmuşlardır. Ancak sabah namazından sonra kendisine itikaf için ayırdığı yere çekildiği dikkate alınarak "sabah namazından hemen sonra itikafa girerdi" denilmektedir.

b) Camilerde itikafa giren kimsenin bir köşede perde asmak suretiyle kendine özel bir yer ayırması müstehabdır.

c) Kişinin zevceleriyle birlikte aynı yerde itikafa girmesi uygun değildir.

d) Ramazanın son on gününde bir sebepten dolayı itikafa giremiyen kimsenin Şevval ayının son on gününde girmesinde bir sakınca yoktur.

Buharî'de ise, Resulüllah'ın (s.a.v.) ramazanın son on gününde terkettiği itikafı Şevval'in ilk on gününde yerine getirdiği belirtilmektedir. Bu rivayetle istidlal eden ilim adamları, itikafa girilen günlerde oruç tutmanın vacip olmadığını söylemişler ve Şevval'in ilk gününün bayram günü olduğuna, o gün oruç tutmanın haram olduğunu dikkate alarak hüküm çıkarmışlardır.[398]

Aynı zamanda bu hadisle istidlal edenler şu hükmü de istinbat etmişlerdir:

İbadete başlanıp girildikten sonra onu bırakıp çıkmak caizdir. Nitekim Resulüllah (s.a.v.) itikafa niyet edip girdikten sonra onu bırakıp çıkmıştır,

100 nolu Nâfi' hadisinin İbn Mâce Süneni'nde geçen ricalinin hepsi de sıka (güvenilir) dir. Mescidde itikafa giren kimsenin kendine bir yaygı veya minder gibi bir şey kullanması caizdir. Nitekim Resulüllah'ın (s.a.v.) böyle yaptığı hadis metninden açıkça anlaşılmaktadır. Böylece cami ve mescidde ibadet için bir yer belirlemekte bir sakınca görmeyenler olmuşsa da bunun sadece itikada ilgili bulunduğuna şüphe yoktur.

101 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir ve birkaç hüküm taşımaktadır. Şöyle ki:

a) İtikafa giren kimsenin itikaf süresince temizlenmesi, taranması ve güzel koku sürünmesi caizdir, bunda bir sakınca yoktur.

b) İtikafta bulunan kimsenin temizlenme hususunda başkasının yardımından yararlanmak için başını veya bedeninin bir kısmını dışarı çıkarmasında bir sakınca yoktur.

c) Tabiî ve zaruri ihtiyaçları gidermek için dışarı çıkmak da caizdir.

d) İtikafta olan kimse, hacetini gidermek üzere dışarı çıkınca gittiği yerde bir hasta ile karşılaşırsa, onu sormaz, ziyarette bulunmaz. Sadece yanından geçip ne maksatla çıkmışsa onu yerine getirir. Nitekim 102 nolu Hz. Aişe hadisi buna delalet etmektedir.

103 nolu Hz. Safiyye hadisi sahih kabul edilmiştir. Hadisten birkaç hüküm istinbat edilmiş ve ihticace salih görülmüştür:

a) İtikafta olan kimsenin eşinin veya bir yakınının gelip yardımcı olması, ihtiyaç görülen konularda konuşması caizdir.

b) Gelen eşinin yalnız başına gecenin karanlığında ayrılıp evine gitmesinde bir sakınca görüyorsa, itikaftaki kişi onu evine kadar götürebilir.

104 nolu Hz. Aişe hadisi de, itikaftan çıkıp hacetini yerine getirmek isteyen kimsenin hasta sormasının müstehab olmadığına delalet etmektedir.

Ancak bu hadisin isnadında Leys b. Ebî Süleym bulunuyor ki bu zat hakkında bazı şeyler söylenmiştir: İmam Ahmed'e göre, muzdari-bu'1-hadistir. Yahya b. Maîn ve Nesâî'ye göre zayıftır. Abdülvaris'e göre, Leys, ilim kabıdır.[399]

105 nolu hadisi aynı zamanda Nesâî tahric etmiş ve ancak o, "es-sünnet" lafzını zikretmemiştir. Böylece bu hadisin ravilerinden sadece Abdurrahman "kalet es-sünnetü" lafzını nakletmiştir. Bu zat Medineli olup Kureyş Kabilesi'ndendir. Müslim kendi sahihinde ondan rivayet tahric etmiş, Yahya b. Maîn onun sıka olduğunu söylemiştir.

Böylece itikafa giren kimsenin hasta ziyaret etmesi, cenaze namazına çıkması caiz değildir. Bazısına göre, cuma namazına çıkması da caiz değildir; aksi halde itikafı bozulur. Nitekim İbn Hacer'in Hz. Ali (r.a.) den yaptığı rivayette de bu hususlara yer verilmiş ve onları işlemesi caiz değildir denilmiştir.[400]

Ne var ki, müctehidlerin önemli bir kısmı bu hadisle istidlal ve ihticacda bulunmamıştır. Nitekim İbn Mes'ud (r.a.), Hasan el-Basrî, İmam Şafiî, İmam Ahmed, İmam İshak ve onlara uyanlara göre, itikaf için oruç şart ve vacip değildir. Zira bir saat veya çok az bir süre bile itikafa girmek caizdir ve yeterlidir. Böyle kısa bir süre içinde zaten oruç tutmak söz konusu olamaz. Bunlar bu konuda 96 ve 97 nolu hadislerle istidlal etmişlerdir. Aynı

zamanda 98 nolu hadisi de şahit olarak ele alıp ona göre istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.

İtikaf için orucun şart olduğunu, İbn Abbas, İbn Ömer, İmam Mâlik, İmam Evzâî, îmam Sevrî ve İmam Ebu Hanife istidlal etmişlerdir.

Hadisin son kısmında "îtikaf ancak cemaati olan camide (caiz) olur" cümlesi üzerinde de hayli durulmuştur. Hadisle istidlal etmeyenler bu cümleyle de istidlal etmemişlerdir. O bakımdan konu hakkında müctehidlerin görüş ve tesbitleri farklıdır. Bununla beraber cumhura göre, her cami ve mescidde itikaf caizdir. Ancak kadınların kendi ev ve odalarında itikafa girmeleri gerekir. İmam Ebu Hanife bunu, evde mescid olarak ayrılan yer olarak belirtmiştir. Ayrıca İmam Mâlik'e göre, erkeklerin de kendi evlerinde itikafa girmeleri caizdir. Çünkü itikaf nafile bir ibadettir ve bu ibadet için en elverişli yer, kişinin kendi evidir.

106 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir. Buharî'nin tesbit ve naklinde hadisin son kısmı şöyle belirtilmiştir: "O halde bir gece itikaf eyle..".

İlim adamları bu cümle üzerinde durarak itikafın oruçsuz bir halde yerine getirilmesinde bir sakınca olmadığını söylemişlerdir. Çünkü oruç gece değil ancak gündüz tutulabilir. Böylece nezre dayalı itikaf için de orucun vacip olmadığı ortaya çıkıyor. Müslim'in bir rivayetinde ise son cümle şu lafızla nakledilmiştir:

"O halde bir gün itikafa gir.."

İbn Hibban bu iki değişik rivayetin arasını te'lif ederek şöyle demiştir:

"Bu konularda gece denilince gündüz, gündüz denilince gece söz konusu olur."[401]

Ancak Beyhakî'nin Said b. Beşir tarikiyle yaptığı rivayette, Hz. Ömer'in (r.a.) şöyle dediği belirtilmiştir:

"Ömer şirk döneminde itikafa girmek ve oruç tutmak üzere adamış bulunuyordu. Ömer (r.a.) İslam'a girdikten sonra Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ona yaptığı adamayı yerine getirmesini emretti."

Beyhakî, "Hadiste oruçtan söz edilmesi gariptir ve Said b. Beşir bu rivayette yalnız bulunuyor" demiştir. Nitekim Nesâî ile İbn Main bu

rivayetin zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir. [402]

107 nolu İbn Abbas hadisini Darekutnî tahric etmiş, Beyhakî ise meykufen rivayet etmiştir. Hakim ise merfuan rivayet ettikten sonra "İsnadı sahihtir" demiştir. [403]

Bu sahih rivayetle Ebu Hanife de istidlal etmiştir.

106 nolu İbn Ömer hadisiyle, kafirin küfür döneminde yaptığı adağın İslam'a girmesiyle sakıt olmayacağı hükmü istidlal edilmiştir.

108 nolu Huzeyfe hadisini aynı zamanda İbn Ebî Şeybe tahric etmiş ve fakat merfu' olduğunu belirtmemiştir. Hadisin son kısmında ravinin şüpheli bir anlatıma yer vermesi, onunla istidlalde bulunmaya engel teşkil etmiş ve o bakımdan müctehid imamlar bu rivayeti pek dikkate almamışlardır. Zira rivayette şek, hadisin zayıf olduğunun bir başka delili ve illeti sayılır. Ancak "Cemaati olan mescid" sözü, İmam Ebû Hanife ile İmam Ahmed'in görüşünü kuvvetlendirmektedir. Ondan bir önce "îtikaf ancak üç mescidde (sahih) olur" cümlesine gelince: Üzerinde hayli durulmuş ve Ancak "üç mescid için hazırlık yapılıp yola çıkılır.." hadisinde yer alan üç mescid için yola çıkmanın efdaliyeti, onlarda itikaf etmenin lüzumuna delalet etmez.

109 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir. Kadının kocasıyla birlikte mescidde itikafa girmesinin ve müstehaza (bir illetten dolayı rahimden kan akan) kadının o vaziyette itikafa girmesinin caiz olduğu anlaşılıyor. Ancak müctehid imamların bu konu hakkında tesbit ve ictihadları farklıdır.

Çıkarılan Hükümler

1- İtikaf sünnettir. Ancak adandığı takdirde vacip olur. Üç mezhebin görüş ve ictihadı bu anlamdadır.

2- İtikaf müstehabdır. Ancak adanılırsâ vacip olur. Bu İmam Şafiî'nin görüş ve ictihadıdır.

3- Ramazanın son on gününde itikafa girmek müstehabdır.

4- Vacip olan itikafın oruçlu bir halde yerine getirilmesi vaciptir. Bu, üç mezhebin görüş ve ictihadıdır.

5- İtikaf müstehab olsun, vacip olsun ancak oruçlu bir halde caiz ve sahih olur. Bu, İmam Mâlik'in görüş ve ictihadıdır.

6- İtikaf ancak cemaatle namaz kılınan bir camide yapılabilir. Kadınların cami ve mescidde itikafa girmeleri mekruhtur. Bu, İmam Ebû Hanife ile İmam Şafiî ve İmam Ahmed'in görüş ve ictihadıdır.

7- Mescid-i Nebî veya Mescid-i Aksa'da itikafa gireceğini adayan kimsenin, bu mescidlerin yerine Mescid-i Haram'da itikafa girmesi de yeterli sayılır.

8- İtikafta bulunan kimse cinsel temasta bulunursa, itikafı hükümsüz olur; yeniden itikafa girmesi gerekir.

9- İtikafın sıhhatinin şartlarına riayet gerekir. İtikafa girecek kimsenin müslüman, âkil olması, cenabetten, ayhali ve loğusalıktan temizlenmiş bulunması şarttır.

10- Az bir süre için niyet edip itikafa girmek de caizdir.

11- İtikafta bulunan kimse ancak lüzumlu ve zarurî ihtiyaçları için çıkabilir.

12- İtikaf esnasında süslenmek ve güzel koku sürünmekte bir sakınca yoktur.

13- Mu'tekifîn bulunduğu yerden başını veya el ve ayağını dışarı çıkarmasında bir sakınca yoktur.

14- İtikaf için perde ile çevrili bir yer düzenlemek müstehabdır.

15- İtikafta bulunan kimse hasta ziyaretinde bulunmaz, cenaze namazına çıkıp katılmaz.

16- Kadınların kendi evlerinde itikafa girmesi caizdir.

Ramazanın Son On Günü Ve Kadir Gecesi

Ramazan bütünüyle rahmet ve gufran ayıdır. Ruhları serinletecek, kalpleri yatıştıracak, vicdanları geliştirecek, merhamet duygularını harekete geçirecek manevi, kutsal hava bu ayda esmeye başlar. Kul ve millet hakkı dışında kalan günahlar bu ayda bağışlanır, ilahi rahmet ve gufran kapıları bu ayda mü'minlerden yana bütün genişliğiyle açık tutulur. Arınmak isteyenler için bütün imkanlar seferber edilir. Melekler bu ayda durmacfan rahmet saçıp mü'minlerle kaynaşır.

O bakımdan Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ramazan girince ibadetini daha da arttırır ve esen rüzgardan daha cömert olurdu. Ramazanın son on gününde itikafa girer ve o günleri daha çok ibadet, taat, zikir, tesbih ve tahmidle ihya eder; Cenab-ı Hakk'ı razı etmenin bütün inceliklerini düşünür ve uygulardı.

Ramazanın son on gününde gizlenen Kadir Gecesi ise, ilahi rahmetin haşmet ve genişliğiyle tecellisine mazhar bir gecedir. Başta büyük melek Cibril (a.s.) olmak üzere sayısı belirsiz rahmet melekleri bu gece yeryüzüne iner ve Cenab-ı Hakk'a yönelip ibadet eden mü'minlerle müsafahada bulunur, rahmet kanatlarını onlara dokundururlar. Aynı zamanda o mü'minler için rahmet ve gufran dilerler. Kadir Gecesi böylece fecir doğuncaya kadar hep selam, selamet, rahmet ve gufranla dopdolu geçer.

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, ramazanın son on günü girince geceyi ihya eder, ev halkını uyandırır, eteğini toplayıp bütün ciddiyet ve heyecanıyla ibadete yönelirdi."[404]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim Kadir Gecesi, inanarak ve sevabını yalnız Cenab-ı Hakk'tan bekleyerek kalkar (da ibadet ederse), geçmiş günahları bağışlanır."[405]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Ya Resulellah! Eğer hangi gecenin Kadir gecesi olduğunu bilirsem, o gece ne diyeyim? Bu hususta ne dersiniz?" dedim. O bana:

"De ki: Allah'ım! Şüphesiz ki sen affedicisin, affetmeyi seversin; beni de affet" diye tavsiyede bulundu.[406]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim Kadir Gecesi'ni iştiyakla arzuluyorsa, onu yirmi yedinci gece arayıp arzulasın!" Veya:

"Onu yirmiyedinci gece arayıp arzulayın!"[407]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimize gelerek şöyle dedi:

"Ey Allah'ın Peygamberi! Doğrusu ben yaşlı bir kimseyim, aynı zamanda hastalıklı bir insanım; o bakımdan gece kalkıp ibadet etmek bana çok zor geliyor. Artık sen bana bir gecede (ibadeti) emret de umarım ki Cenab-ı Hakk o gecede beni Kadir Gecesine muvaffak kılar." Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) ona:

"Sana gereken yedinci (yirmi yedinci) gecedir (o geceyi ihya eyle)."[408]

Muaviye b. Ebi Süfyan (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Kadir gecesi hakkında şöyle buyurmuştur:

"O, yirmi yedinci gecededir.."[409]

Zirr b. Hubeyş'den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Ubey b. Kâb'ın (r.a.) şöyle dediğini işittim:

"Ona birisi diyor ki:

"Abdullah b. Mes'ud (r.a.) şöyle diyor:

"Kim bütün bir yıl gece kalkıp ibadet ederse, Kadir Gecesi'ne tesadüf eder." Bunun üzerine Ubey (r.a.) şöyle diyor:

"Kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Cenab-ı Hakk'a yemin ederim ki, Kadir Gecesi Ramazan'dadır... Vallahi ben onun hangi gece olduğunu

biliyorum, o yirmi yedinci gecedir. Alametleri ise şunlardır: O gecenin sabahında güneş çok beyaz pırıl pırıl doğar.."[410]

Ebû Said (r.a.) dan yapılan rivayete göre:

"Resulüllah (s.a.v) Efendimiz Ramazan'ın ilk on gününde itikafa girdikten sonra ikinci on günde keçeden mamul küçük bir kubbede itikafa girdi ki o kubbenin süddesi üzerinde hasır bulunuyordu. Resulüllah (s.a.v) o hasırı eliyle tutup kubbe cihetine itti ve sonra başını dışarı çıkartıp insanlara konuştu. İnsanlar da O'na yaklaşıp yerlerini aldılar. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Doğrusu ben ilk on günde itikaf yaptım ve bu geceyi arzulayıp durdum. Sonra ikinci on günde itikaf yaptım. Sonra da bana gelindi ve denildi ki: "Kadir gecesi Ramazan'ın son on günündedir." Artık sizden kim itikafa girmek istiyorsa, itikafa girsin."

Bunun üzerine insanlar da Peygamber (s.a.v.) ile beraber itikafa girdiler. Peygamber (s.a.v.) bu konuda şöyle buyurdu:

"Doğrusu o bana tek gecede gösterildi ve ben o gecenin sabahında çamur ve su üzerinde secde ediyorum."

Peygamber (s.a.v.) yirmi birinci gecenin sabahı kalktı ve yağmur yağıyordu ve Mescidde su damlıyordu ve böylece ben çamur ile suyu gördüm ve o gece Ramazan'ın son on günü idi."[411]

Abdullah b. Üneys (r.a.) den yapılan rivayete göre: Resulüllah (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kadir Gecesi'ni gördüm, ama sonra bana unutturuldu ve kendimi o gecenin sabahında su ve çamur üzerinde secde eder gördüm."

Ravi diyor ki:

"Yirmi üçüncü gecede üzerimize yağmur yağdı ve Resulüllah (s.a.v) Efendimiz bize namaz kıldırıp ayrıldığında alnında ve burnunda su ve çamur izleri bulunuyordu."[412]

Ebû Bekir (r.a.) den yapılan rivayete göre, o, Resulüllah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Kadir Gecesi'ni Ramazan'ın kalan dokuzunda veya yedisinde veya beşinde veya üçünde ya da son gecesinde arzulayıp arayın."

Ravi diyor ki:

"Ebû Bekir (r.a.) Ramazan'ın ilk yirmi gününde yılın sair günlerindeki gibi namaz kılar dua ederdi. Son on gün girince büyük bir gayret gösterir namaz ve ibadetini artırır."[413]

Ebû Nadre'nin Ebû Said'den yaptığı rivayette, Ebû Said kendisinin rivayet ettiği hadiste diyor ki:

"Peygamber (s.a.v) nasın (mü'minlerin) yanına çıka geldi ve şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Şüphesiz Kadir Gecesi açıkça ortaya çıktı ve ben de size onu haber vermek üzere çıktım; derken beraberlerinde şeytan bulunan iki adam tartışıp her biri kendisinin haklı olduğunu savunuyordu. O yüzden Kadir Gecesi (nın hangi gece olduğu) mı unuttum. Artık siz onu ramazanın son on günüde arzulayıp arayın: Dokuzunda, beşinde, yedisinde..."[414]

İbn Abbas (ra.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kadir Gecesi'ni Ramazanın son on gününde arzulayıp arayın: Kalan yedinci, kalan dokuzuncu, kalan beşinci günlerde.."[415]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre: Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in ashabından bazı adamlar rüyalarında Kadir Gecesi'ni ramazanın kalan yedisinde görmüşlerdi. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Sizin gördüğünüz rüyanın son yedi güne tevafuk ettiğini görüyorum. Artık kim Kadir Gecesi'ni arayıp görmek istiyorsa onu son yedi günde arasın."

Peygamber (s.a.v) bu konuda şunu da buyurdu:

"Sizin rüyanızın son on günle ilgili olduğunu görüyorum. O halde Kadir Gecesi'ni son on günün tek günlerinde arayın."[416]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kadir Gecesi'ni ramazanın son on gününde arzulayıp arayın."[417]

Buharî'nin rivayetinde "Son on günün tek sayılarında arayın..." buyurulmuştur.

Tahliller Ve Diğer Rivayetler

130 nolu Abdullah b. Üneys hadisini kuvvetlendirir anlamda birçok rivayetler daha vardır. İshak'ın kendi Müsned'inde yaptığı rivayete göre, Benî Beyaze'den bir adam, Peygamber (s.a.v) Efendimize şöyle demiştir:

"Ya Resulellah! Benim bir çöl hayatım vardır ki (daha çok orada) olurum. O bakımdan bana Kadir Gecesi'ni emir buyur.." Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v) ona:

"Yirmi üçüncü geçe (mescide) in" buyurdu.

İbn Ömer'den merfuan yapılan rivayette deniliyor ki:

"Kim Kadir Gecesi'ni arzu edip araştırmak istiyorsa, yedinci gece araştırsın."

İbn Abbas'ın (r.a.) Ramazan'ın yirmi üçüncü gece ev halkını uyandırdığı rivayet edilmiştir. Abdurrezzak'ın Yunus b. Seyf tarikiyle yaptığı rivayette, tabiînden Saîd b. Müseyyeb şöyle demiştir: "Ashabın sözü, Kadir Gecesi'nin yirmi üçüncü gece olduğu üzerinde bir doğrultu arzetmektedir." Tabiîn'den Mekhul da Kadir Gecesi'ni Ramazan'm yirmi üçüncü gecesi olarak kabul ederdi.[418]

131 nolu Ebû Bekre hadisini Tirmizî sahihlemiştir. Onu kuvvetlendirir anlamda Ahmed b. Hanbel'in Ubade b. Samit (r.a.) den rivayet ettiği bir hadis bulunuyor. Böylece Ramazan'da Kadir Gecesi'ni son on gün içinde ve daha çok ramazanın bitimine dokuz, yedi ve beş veya üç gün kala aranması söz konusudur. Aynı zamanda en son gece aranması da böyledir.

İmam Şafiî diyor ki:

"Benim yanımda rivayetlerin en kuvvvetlisi, Kadir Gecesi'nin Ramazan'm yirmi birinci gecesiyle ilgili olanıdır."

132 nolu Ebû Nadra hadisi sahihtir. Böylece mü’minlerin bir mesele üzerinde tartışıp iddialaşmaları; birinin diğerini haksızlıkla ittiham edip sırf kendini haklı göstermeye çalışması iyi karşılanmamış ve bu gibi davranışların manevi cezaya sebep olduğu ortaya çıkmıştır.

Böylece hadisin zahiri delaletinden Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın son on günü içinde belirtilen üç gecede aranması söz konusudur.

133 nolu İbn Abbas hadisi 132 nolu Ebû Nadra hadisini kuvvetlendirmekte ve sözü edilen üç geceden birinde Kadir Gecesi'nin tecelli edeceği neticesini vermektedir.

Buhari'de ise, bu hadis şu lafızla rivayet edilmiştir:

"Kadir Gecesi Ramazan'ın son on günündedir: Dokuz gün geçtikten veya yedi gün kala.."

Bu, Kadir Gecesi'nin Ramazanın yirmi birinci veya yirmi üçüncü gecesi olduğuna delalet etmektedir.

134 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve istidlale elverişlidir. Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın son yedi gününde aranmasına delalet etmekte ve diğer rivayetlerden kısmen ayrılmaktadır.

135 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir ve ihticace salih görülmüştür. Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın son on gününde tek sayılı günlerinde olduğuna delalet etmekte ve daha önceki hadisleri kuvvetlendirmektedir.

Böylece Kadir Gecesi'nin ramazanın son on gününde yıllara nisbetle yer değiştirdiği ve daha çok tek günlerin gecesinde aranmasının isabetli olacağı ağırlık kazanmış oluyor. Yirmi yedinci gecenin ise bu konuda ayii bir yeri ve anlamı söz konusudur.

Cumhur bu sahih rivayetlere dayanarak Kadir Gecesi'nin özel bir yeri ve anlamı bulunduğunu hükme bağlamış ve buna muhalefet eden olmamıştır. Aynı zamanda bu gecenin Muhammed (s.a.v.) ümmeti için mahza rahmet, gufran, inayet ve bereket kılındığını belirtmiştir.

Çıkarılan Hükümler

1- Ramazan'ın son on gününü başta itikaf olmak üzere ihya etmek müstehabdır.

2- Kadir Gecesi Ramazan'ın son on gününün gecelerinden birine tesadüf etmektedir.

3- Kadir Gecesi daha çok Ramazan'ın son on gününün tek sayılı günlerinde arzulamak müstehabdır.

4- Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın yirmi yedinci gecesine tesadüf ettiği ağırlık kazanmıştır.

5- Kadir Gecesi, yıllara nisbetle Ramazan'ın son on gününde yer değiştirmekte ve daha çok tek sayılı günlerde tezahür etmektedir.

6- Kadir Gecesi'ni namaz ve sair ibadetle ihya etmek, o gecede bol bol dua ve istiğfarda bulunmak, dilek ve temennileri arzetmek sünnettir.

7- Kadir Gecesi rahmet meleklerinin yeryüzüne inip Cenab-ı Hakk'a yönelen mü'minler için dua ve istiğfar ettiği bir gecedir.

8- Kadir Gecesi'ni, inanarak ve sevabını yalnız Allah'tan bekleyerek ihya edenlerin -kul ve millet hakkı dışında- diğer günahları affedilir.

9- Kadir Gecesi'nde daha çok "Allah'ım! Sen affedicisin, affetmeyi seversin; beni de affeyle" duasını dile getirmek müstehabdır.

---

[1] Bakara: 2/183.

[2] Buhari, iman: 1, 2, tefsir-i sûre: 2, 30, Müslim, iman: 20, 21, Tirmizi, iman: 3, Nesai, iman: 13, Ahmed: 2/26, 93, 120, 143.

[3] Nesai, Siyam: 13; Ahmed: 1/376.

[4] Tirmizi, savm: 7, Nesai, siyam: 8.

[5] Ebu Davud, Savm: 14; Ahmed: 6/126.

[6] Nesai, siyam: 8.

[7] Ebu Davud, savm:13.

[8] Kasani, Bedayiu's-Sanayi’: 2/80.

[9] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 2/80, es-Siracü’l-Vehhac Ala Metni Minhac: 136.

[10] İbn Kudame, el-Muğni: ¾.

[11] Şemsüddin, eş-Şerhü'l-Kebir: 3/8, 9.

[12] Şemsüddin, eş-Şerhü'l-Kebir: 3/9.

[13] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/193.

[14] Bilgi için bak: Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/209.

[15] Bilgi için bak: Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/210 Ancak Zehebi Mizanü'l-İ'tidal'de Hafs b. Ömer isminde 31 ravi tesbit etmiştir ki, bunların birçoğu güvenilir değildir. Darekutni bunlardan hangisini kastetmiştir, bilemiyoruz.

[16] Ebu Davud, salat: 249, İbn Mace, siyam: 6. Ahmed: 5/57, 58.

[17] Buhari, savm: 5, 11, Müslim, siyam: 6, 9, 18, Ebu Davud, savm: 4, 6, 7, Tirmizi, savm: 2, Nesai, siyam: 9, 13, 17, İbn Mace, siyam: 7, Daremi, savm: 2, Ahmed: 5/13, 63, 145.

[18] Buhari, salat: 18, eyman: 20, Müslim, siyam: 5, 6, 7, 9, Nesai, siyam: 14, 15, Ahmed: 1/218, 235, 340, 3/200, 6/33.

[19] Buhari, salat: 18, eyman: 20, Müslim, siyam: 5, 6, 7, 9, Nesai, siyam: 14, 15, Ahmed: 1/218, 235, 340, 3/200, 6/33.

[20] Buhari, savm: 11, Ahmed: 2/456.

[21] Ebu Davud, savm: 6, 7, 11, Tirmizi, savm: 2, Nesai, siyam: 13, 32, 37, 38, Ahmed: 1/221, 226, 4/314.

[22] Ebu Davud, savm: 6, 7, 11, Tirmizi, savm: 2, Nesai, siyam: 13, 32, 37, 38, Ahmed; 1/221, 226, 4/314.

[23] Bilgi için bak: Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 2/81.

[24] Bilgi için bak: Haşiyetü't-Tahtavi: 354.

[25] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa'dan özetlenerek: 1/553, 554.

[26] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa'dan özetlenerek: 1/553, 554.

[27] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa'dan özetlenerek: 1/553, 554.

[28] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/213.

[29] Ebu Davud, savm: 6, 7, 11, Tirmizi, savm: 2, Nesai, siyam: 13, 32, 37, 38.

[30] Tirmizi, savm: 3, Buhari, savm: 11, Nesai, siyam: 37.

[31] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/215.

[32] Müslim, siyam: 28, Ebu Davud, savm: 9, Tirmizi, savm: 9, Nesai, siyam: 7, Tirmizi, Nesai, siyam: 7, Ahmed: 1/306.

[33] Kasani, Bedayiu's-Sanayi’: 2/82, 83'den özetlenerek.

[34] Fethü'l-Vehhab bi Şerhi Menheci't-Tullab: 1/115.

[35] es-Siracü'l-Vehhac Ala Metni'l-Minhac: 137.

[36] İbn Kudame, el-Muğni: 3/7.

[37] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/550.

[38] Tirmizi, savm: 33, Nesai, siyam: 66, 68, Daremi, savm: 10.

[39] Ebu Davud, savm: 71, Müslim, siyam: 169, 170, Nesai, siyam: 67, Ahmed: 6/49, 207.

[40] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/221.

[41] Haşiyelü't-Tahtavi Ala Meraki'l-Felah: 352, 353'den özetlenerek.

[42] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 137, 138.

[43] İbn Kudame, el-Muğni: 3/22-24'den özetlenerek.

[44] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 4/219.

[45] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 4/219.

[46] Bakara: 2/286.

[47] Buhari, savm: 47, Müslim, siyam: 136, 137.

[48] İbn Mace, siyam: 52.

[49] Ebu Davud, savm: 65.

[50] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 2/87'den özetlenerek.

[51] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 2/87'den özetlenerek.

[52] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/22.

[53] Buhari, savm: 32, Ebu Davud, savm: 28, Tirmizi, savm: 60, İbn Mace, siyam: 18, Daremi, savm: 26, Ahmed: 2/157.

[54] Ahmed: 5/277, 280, 282, 283.

[55] Ahmed: 2/157, 5/210, 276, 277.

[56] Neylü'l-Evtar: 4/224.

[57] Buhari, tıb: 11, Ebu Davud, savm: 28, 29, 30, Tirmizi, savm: 59, 61, İbn Mace, siyam: 18, Taberani, siyam: 30, 32.

[58] Buhari, savm: 32.

[59] Ebu Davud, savm: 30, Ahmed: 5/363, 364, Buhari, savm: 32, Tirmizi, savm: 59.

[60] Müsned-i Ahmed: 6/282.

[61] Mecmeu'l-Enhür: 1/248.

[62] Mecmeu'l-Enhür: 1/240.

[63] es-Siracü'l-Vehhac Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 141.

[64] İbn Kudame, el-Muğni: 3/36, 37'den özetlenerek.

[65] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/198.

[66] Şevkani, Fethü'l-Kadir: 4/225.

[67] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal:3/71, 5641 nolu Atâ'.

[68] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 4/225.

[69] et-Tahavi, Şerhu Maani'l-Asar: 2/98-102'den özetlenerek.

[70] Bilgi için bak: Neylül-Evtar: 4/227.

[71] Zehebi bu zat üzerinde durmamış ve herhangi bir tesbiti nakletmemiştir. Şevkani ise onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 4/228.

[72] Kan vermede boynuz kullanmak şart değildir. Bugün artık bu konuda daha sıhhi aletlerle bu ameliye gerçekleştirilmektedir. Mesele, kan vermek veya birinden kan almaktır.

[73] Ebu Davud, savm: 33, Tirmizi, savm: 24, 25, İbn Mace, siyam: 16, Daremi, savm: 25, Tâberani, siyam: 47, Ahmed: 2/498.

[74] Ebu Davud, savm: 36, 37, Buhari, et-Tarih.

[75] Mecmeu'l-Enhür: 1/242.

[76] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 2/92.

[77] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 2/93.

[78] Mecmeu'l-Enhür: 1/244'den özetlenerek.

[79] Fetevay-i Hindiyye: 1/203.

[80] Zekeriya el-Ensari, Fethü'l-Vehhab bi Şerhi Menheci't-Tullab: 1/120.

[81] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 140.

[82] İbn Kudame, el-Muğni: 3/52.

[83] İbn Kudame, el-Muğni: 3/38'den özetlenerek, eş-Şerhü'l-Kebir: 3/38.

[84] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/197.

[85] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/200.

[86] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 4/229.

[87] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 2/274, 3701 nolu Şa'be.

[88] Taberani, Sevban (r.a.) dan Camiu's-Sağîr: 1/24.

[89] Müsned-i Ahmed, Ebu Davud, Nesai, İbn Mace, Camiu's-Sağîr: 1/24.

[90] Müsned-i Ahmed, Ebu Davud, Camiu's-Sağîr: 1/24.

[91] Buhari, savm: 26, Müslim, siyam: 171, Daremi, savm: 23, Ahmed: 2/425.

[92] Darekutni, Neylü'l-Evtar: 4/231.

[93] Ebu Davud, savm: 39, İbn Mace, siyam: 15, Daremi, savm: 23.

[94] Müsned-i Ahmed: 2/395.

[95] İbn Mace, talak: 16.

[96] Haşiyetü't-Tahtavi: 360.

[97] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 140.

[98] Bilgi için bak: el-Muğni: 3/51.

[99] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/208.

[100] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 4/231.

[101] Nesai, Sıyam: 42; Ahmed: 2/283, 6/244; Buhari, Savm: 2; Müslim, Siyam: 120; Ebu Davud, Savm: 29; Taberani, Siyam: 57.

[102] Buhari, Tirmizi, Ebu Davud, İbn Mace, Camiu’s-Sağir: 2/181.

[103] Ebu Davud, savm: 33, 35, Ahmed: 1/21, 52.

[104] Ebu Davud, Ahmed: 3/292, 319, 379, 5/376, 6/96.

[105] Mecmeu'l-Enhür Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/248.

[106] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 141.

[107] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 140.

[108] İbn Kudame, el-Muğni: 3/44, eş-Şerhü'l-Kebir: 3/44.

[109] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/200.

[110] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/235.

[111] Buhari, savm: 23, Müslim, siyam: 65, 66, 71, 73, Daremi, savm: 2, Ahmed: 6/193, 256.

[112] Buhari, savm: 23, Müslim, siyam: 32, İbn Mace, siyam: 20, Daremi, vudu': 81, Ahmed: 1/445, 6/40, 42, 59.

[113] Müslim, siyam: 74, 79, Ahmed: 6/67, 122.

[114] Ebu Davud, savm: 35, İbn Mace, siyam: 20.

[115] Bilgi için bak: Mecmeu'l-Enhür: 1/248, Haşiyetü’t-Tahtavi: 372.

[116] Bilgi için bak: Şemsüddin İbn Kudami, eş-Şerhü'l-Kebir: 3/39.

[117] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/195'den özetlenerek.

[118] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/237.

[119] Bilgi için bak: Ebu Cafer et-Tahavi, Şerhü Maani'l-Asar: 2/88-96.

[120] Müslim, siyam: 79, Ahmed, Ebu Davud.

[121] Buhari, savm: 25, Müslim, siyam: 78, 80, Nesai, taharet: 122, İbn Mace, siyam: 27, Taberani, siyam: 10, 12, Ahmed: 1/243, 6/36, 183, 216.

[122] Buhari, savm: 25, Müslim, siyam: 75, 77, Ahmed: 6/308, 312.

[123] Bakara: 2/187.

[124] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 2/92'den özetlenerek.

[125] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 141.

[126] İbn Kudame, el-Muğni: 3/75, 76'dan özetlenerek.

[127] Bilgi için bak: Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/206.

[128] İbn Dakiyk el-lyd, İhkamü'l-Ahkam Umdetü'l-Ahkam: 2/210.

[129] Buhari, savm: 22, 35, Müslim, siyam: 75, 78, 80.

[130] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 4/426, 9701 nolu Yezid.

[131] İbn Dakiyk el-Iyd, İhkamü'l-Ahkam Umdetü'l-Ahkam: 2/211.

[132] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/239.

[133] Buhari, savm: 30, nefakat: 13, edeb: 68, 95, keffaret: 2, 4, Müslim, siyam: 91, Ebu Davud, savm: 19, Taberani, siyam: 28, 29, Ahmed: 2/208, 241, 281, 516.

[134] Mecmeu'l-Enhür Şerhü Mülteka'l-Ebhur: 1/240.

[135] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/560.

[136] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/561.

[137] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/562.

[138] Sahnun, Müdevvenetü’l-Kübra: 1/198, 199’dan özetlenerek.

[139] Şevkani, Neylü’l-evtar: 4/240.

[140] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 4/241.

[141] Ihkamü'l-Ahkam Umdetü'l-Ahkam: 2/214, 215, sahifeden özetlenerek.

[142] Buhari, savm: 49, temenni: 8, Müslim, siyam: 59, Ebu Davud, savm: 24, Daremi, savm: 14, Taberani, siyam: 37, Ahmed: 2/23, 112, 261, 3/30, 59, 5/363, 6/89, 93.

[143] Buhari, savm: 49, Müslim, siyam: 58, Daremi, savm: 14, Taberani, siyam: 38, Ahmed: 2/231, 237, 244, 315, 345, 418.

[144] Buhari, savm: 48, 49, 50, Müslim, siyam: 59, 60.

[145] Buhari, savm: 48, Ebu Davud, savm: 24, Daremi, savm: 14, Ahmed: 3/8.

[146] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 2/79.

[147] Bilgi için bak: İbn Kudame, el-Muğni: 3/109.

[148] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/559.

[149] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/245.

[150] Buhari, savm: 33, 43, 44, Ebu Davud, savm: 19, 30, Müslim, siyam: 51, Tirmizi, savm: 12, Ahmed: 1/39, 48.

[151] Tirmizi, savm: 13, Ahmed: 2/238, 329.

[152] Ebu Davud, savm: 31, Ahmed: 2/450.

[153] Tirmizi, savm: 10, Ebu Davud, savm: 21, Ahmed: 3/164.

[154] Ebu Davud, savm: 21, Tirmizi, zekat: 26, Nesai, savm: 28, İbn Mace, siyam: 25, Ahmed: 2/17, 18.

[155] Ebu Davud, savm: 22.

[156] Müsned-i Ahmed.

[157] Nesai, siyam: 18, 19, İbn Mace, siyam: 22, Daremi, savm: 9, Ahmed: 2/ 377, 477, 3/32.

[158] Müslim, siyam: 46, Ebu Davud, savm: 15, Tirmizi, savm: 17, Nesai, siyam: 27, Daremi, savm: 9, Ahmed: 4/197, 202.

[159] Haşiyetü't-Tahtavi: 373.

[160] Bilgi için bak: İbn Kudame, el-Muğni: 3/76-78, eş-Şerhü'l-Kebir: 3/76. Abdurrahrnan el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/577.

[161] Bilgi için bak: Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/247.

[162] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal:2/7, 2606 nolu Davud.

[163] Mizanü'l-İ’tidal: 2/214, 3493 nolu Süleyman.

[164] İbn Mace, siyam: 22.

[165] Buhari, savm: 33, Müslim, siyam: 99, 103, 104, 105, Ebu Davud, savm: 42, Nesai, siyam: 56, 58, 74, İbn Mace, siyam: 10, Taberani, siyam: 24, Ahmed: 6/46, 193, 202, 207.

[166] Müslim, siyam: 108.

[167] Buhari, savm: 36, Ebu Davud, savm: 43, Daremi, savm: 15, Ahmed: 3/317, 319.

[168] Buhari, savm: 37, Müslim, siyam: 95, 99, Tirmizi, savm: 19, Ebu Davud, savm: 42, Nesai, siyam: 59, Taberani, siyam: 23, Ahmed: 3/45, 50.

[169] Buhari, savm: 34, cihad: 106, meğazi: 47, Müslim, siyam: 87, 88, Nesai, siyam: 60, Taberani, siyam: 21, Daremi, savm: 15, Ahmed: 1/ 266, 334, 344, 5/376.

[170] Buhari, büyu': 95, Müslim, siyam: 105, Nesai, siyam: 57, Ahmed: 6/345.

[171] Müslim, siyam: 97, Nesai, siyam: 59, Taberani, siyam: 26.

[172] Ebu Davud, savm: 42, Müslim, siyam: 102, Ahmed: 3/35.

[173] Mecmeu'l-Enhür Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/249, 250'den özetlenerek.

[174] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 143, Yahya Zekeriya el-Ensari, Fethü'l-Vahhab bi Şerhi Menheci't-Tullab: 1/122.

[175] Şemsuddin, eş-Şerhü'l-Kebir: 3/17,19'dan özetlenerek.

[176] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/202.

[177] Bilgi için bak: İbn Dakiyk el-lyd, İhkamü'l-Ahkam: 2/223.

[178] Şerhü Meani'l-Asar: 2/63.

[179] Bilgi için bak: Şerhü Meani'l-Asar: 2/62-71. sahifeler.

[180] Şevkani, Fethü'l-Kadir: 4/252.

[181] Şevkani, Fethü'l-Kadir: 4/252.

[182] Müslim, siyam: 91, 92, Tirmizi, savm: 18, Nesai, siyam: 49.

[183] Müsned-i Ahmed:3/46.

[184] Müsned-iAhmed: 1/366.

[185] Buhari, hac: 82.

[186] Tirmizi, savm: 75.

[187] Ebu Davud, savm: 45, Ahmed: 2/158, 165, 188, 210, 3/24, 5/409, 6/7.

[188] Kasani, Bedayiu's-Sanayi': 2/94, 95'den özetlenerek.

[189] el-Gamravia, es-Siracü'l-Vehhac Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 143.

[190] Şemsüddin İbn Kudame, eş-Şerhü'l-Kebir: 3/19.

[191] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/202, 203.

[192] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 4/256.

[193] Buhari, meğazi: 47.

[194] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/478.

[195] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala’l-Mezahibi’l-Arbaa: 1/480.

[196] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala’l-Mezahibi’l-Arbaa: 1/479.

[197] Kitabu’l-Fıkhi Ala’l-Mezahibi’l-Arbaa: 1/479.

[198] Ebu Davud, savm: 44, Tirmizi, savm: 21, Nesai, siyam: 51, 62, İbn Mace, siyam: 12, Ahmed: 4/347, 5/29.

[199] Bakara: 2/184.

[200] Buhari, tefsir: 2, 26, Müslim, siyam: 149, Ebu Davud, savm: 2, Tirmizi, savm: 75, Nesai, siyam: 63, Daremi, savm: 29.

[201] Müsned-i Ahmed: 5/246.

[202] Bakara: 2/184.

[203] Buhari, Tefsir-i sûre: 2, 25.

[204] Ebu Davud, savm: 3, 43.

[205] Haşiyetü't-Tahtavi Ala Meraki'l-Felah: 373, 374'den özetlenerek.

[206] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/573.

[207] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/575'den özetlenerek.

[208] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/575, 576'dan özetlenerek.

[209] Bilgi için bak: Neylü'I-Evtar: 4/259.

[210] Darekutni, Neylü'l-Evtar: 4/260.

[211] Buhari, savm: 40.

[212] Bakara: 2/185. ayette.

[213] Darekutni, isnad-ı sahih ile, Neylü'l-Evtar: 4/260.

[214] Buhari, savm: 40, Müslim, siyam: 154, 175, 177, Tirmizi, savm: 65, Ahmed: 6/124, 131.

[215] Darekutni, İsnad-ı sahih, mevkuf, Neylü'l-Evtar: 4/261.

[216] Tirmizi, savm: 23, İbn Mace, siyam: 50, Taberani, siyam: 53.

[217] Ebu Davud, savm: 41.

[218] Mecmeu'l-Enhür Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/249, 250'den özetlenerek.

[219] Mecmeu'l-Enhür Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/250.

[220] Müdd, fitre nisbetinden farklıdır, ancak biz kolaylık olsun diye onu fitre nisbetiyle yorumladık.

[221] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 144.

[222] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 145.

[223] İbn Kudame, el-Muğni: 3/81, 82.

[224] Şemsüddin İbn Kudame, eş-Şerhü'l-Kebir: 3/83.

[225] Şemsüddin İbn Kudame, eş-Şerhü'l-Kebir: 3/88.

[226] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/212, 213'den özetlenerek.

[227] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 4/261.

[228] Şevkani, Neylü'l-Evtar: 4/261.

[229] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 2/545, 4803 nolu Abdurrahman.

[230] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 2/224, 6222 nolu Ömer.

[231] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 1/69, 234, 235 nolu İbrahim.

[232] Buhari, vasaya: 19, Ebu Davud, eyman: 24, Nesai, eyman: 35, Taberani, nüzûr: 1, Ahmed: 6/7.

[233] Buhari, savm: 42, Nesai, siyam: 153, Ebu Davud, savm: 41, İbn Mace, siyam: 50, Ahmed: 6/69.

[234] Müslim, siyam: 158, selam: 35, Ebu Davud, vasaya: 12, eyman: 24, İbn Mace, sadakat: 3, Ahmed: 5/349, 351, 361.

[235] Fetava-yi Hindiyye: 1/208.

[236] Mecmeu'l-Enhür Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/250.

[237] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 144.

[238] İbn Kudame, el-Muğni: 3/83.

[239] İbn Kudame, el-Muğni: 3/82'den özetlenerek.

[240] Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/212.

[241] Müslim, siyam: 204, Tirmizi, savm: 52, Daremi, savm: 44, Ahmed: 5/417, 419.

[242] İbn Mace, siyam: 33, Ahmed: 5/280.

[243] Feteva-yi Hındiyye: 1/201.

[244] Feteva-yi Hindiyye: 1/201.

[245] Me'cmeu'l-EnhürŞerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/255.

[246] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 146.

[247] el-Muğni: 3/102, 103, Şemsüddin İbn Kudame, eş-Şerhü'l-Kebir; 103'den özetlenerek.

[248] Şemsüddin İbn Kudame, eş-Şerhü'l-Kebir: 3/10.

[249] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 3/250, 6341 nolu Amr.

[250] Nesai, siyam: 83, Ahmed: 6/287.

[251] Ahmed: 5/226, 297, 304, 6/128.

[252] Ebu Davud, savm: 63, İbn Mace, siyam: 40, Ahmed: 2/304, 446.

[253] Buhari, savm: 65, eşribe: 99, Müslim, siyam: 111, 112, Ahmed: 6/339, 340 .

[254] Daremi, savm: 47, Ebu Davud, savm: 50, Tirmizi, savm: 58, Nesai, menasik: 195, Ahmed: 4/152.

[255] Feteva-yi Hindiyye: 1/201, 202, Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/556.

[256] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 146, Ebu Yahya Zekeriya, Fethü'l-Vehhab: 1/12.

[257] İbn Kudame, el-Muğni: 3/105, 106, Şemsüddin İbn Kudame, eş-Şerhü'l-Kebir: 3/105.

[258] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/556.

[259] Ebu Davud, savm: 61, Ahmed: 5/271, 288, 42.

[260] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 4/195, 8824 nolu Mehdi.

[261] Ebu Cafer et-Mahtavi, Şerhu Maani'l-Asar: 2/72.

[262] Fazla bilgi için bak: Ebu Cafer et-Tahtavi, Şerhu Maani'l-Asar: 2/71, 73, sahifelerine.

[263] Müslim, siyam: 202, 203.

[264] Müsned-i Ahmed: 1/222, 312, 367.

[265] Buhari, tefsir: 2, 24, savm: 69, Müslim, siyam: 111, 112, 116, 120, 121, Ebu Davud, savm: 63, Tirmizi, savm: 48, Daremi, savm: 46, Taberani,

siyam: 33, Ahmed: 2/57, 143,4/29, 50.

[266] Müslim, siyam: 124.

[267] Buhari, savm: 69, Ebu Davud, savm: 63, Tirmizi, savm: 48, Daremi, savm: 46, Taberani, siyam: 33, Ahmed: 1/424, Müslim, siyam: 120, 121.

[268] Müslim, siyam: 117, Ahmed: 2/143.

[269] Buhari, savm: 69.

[270] Buhari, savm: 69, menakıb: 52, tefsir: 10, 20, enbiya: 24, Müslim, siyam: 127, 130, Ebu Davud, savm: 63, Daremi, savm: 46, Ahmed: 1/ 291, 310, 2/359, 4/409.

[271] Buhari, savm: 69, Taberani, siyam: 34, Ahmed: 4/95.

[272] Feteva-yi Hindiyye: 1/202.

[273] el-Gamravi, es-Siracü'l-Vehhac: 146.

[274] Abdurrahman el-Ceziri, el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa.

[275] İbn Kudame, el-Muğni, Şemsüddin İbn Kudame, eş-Şerhü'l-Kebir: 3/104.

[276] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbâa: 1/557.

[277] Zehebi, Mizanü'l-İ'tidal: 2/31-2, 3879 nolu Sadaka.

[278] Tirmizi, savm: 39.

[279] Müslim, siyam: 132, İbn Mace, siyam: 41, Ebu Davud.

[280] Müsned-i Ahmed: 1/236.

[281] Müsned-i Ahmed: 1/241.

[282] Bilgi için bak: Zehebi, Mizanü’l-İ'tidal: 2/13, 2633 nolu Davud.

[283] Ahmed: 5/201, 6/54,95, Ebû Dâvud, savm: 57, Nesâi, siyam: 35, Buhari, savm: 53, Müslim, siyam: 35, 70, müsafirîn: 139, 141, Tirmizî, savm: 56.

[284] Buharî, savm: 52, Müslim, siyam: 176, İbn Mâce, siyam: 4, 30.

[285] Buharî, savm: 52, Müslim, siyam: 70-176, Ebû Dâvud, savm: 59, Tirmizî, savm: 36, İbn Mâce, siyam: 30, Taberânî, siyam: 56, Ahmed: 6/39, 84, 107, 128.

[286] Ebû Dâvud, İbn Mâce, siyam: 43, Ahmed: 5/28.

[287] Abdurrahman el-Cezîrî, el-fıkhu Alâ'l-Mezahibil-Arbaa :1/557.

[288] Tirmizî, zekât-zühd: 28.

[289] Nesâî, siyam: 70, Ahmed: 5/201.

[290] Şevkanî, Neylü'l evtar: 4/277.

[291] Şevkanî, Neylületvar: 4/277.

[292] Zehebî, Mîzanü'l-İ'tidal: 2/104.

[293] Tirmizî, savm: 44, Nesâî, siyam: 36, 70, İbn Mâce, siyam: 42, Ahmed: 6/80, 106.

[294] Tirmizî, savm: 44, Ahmed: 2/ 268, 329.

[295] Ahmed: 5/297, 299.

[296] Nesâî, siyam: 70, 76, 83, Tirmizî, savm: 44, İbn Mâce, siyam: 42, Ebû Dâvud, savm: 53, 59, 68, Dâremî, savm: 41, Ahmed: 2/329-5/200-6/80.

[297] Müslim, birr: 35, Ebû Dâvud, edeb: 47, Taberânî, hüsnü'l-hulk: 17, 18, Ahmed: 2/ 268, 389, 404, 465.

[298] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/201, Kâsânî, Bedayi'u's-Sanayi': 2/79.

[299] el-Ğamravî, es-Siracülvehhac: 146.

[300] İbn Kudame, el-Muğnî: 3/108.

[301] Bilgi için bak: el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/556.

[302] Şevkanî, Neylülevtar: 4/278.

[303] Buhari, savm: 63, Müslim, siyam: 145, 146, Tirmizî, savm: 40, 41, İbn siyam: 37, Dâremî, savm: 39, Ahmed: 2/248, 286, 303, 532-3/296.

[304] Buharî, savm: 63, Müslim, siyam: 146, Ebû Dâvud, savm: 50, Ahmed: 2/ 422, 458, 495, 526.

[305] Müslim, siyam: 148, Ebû Dâvud, savm: 50, Tirmizî, savm, 41, Ahmed: 1/288-2/365, 392, 394, 407, 422-3/ 313- 5/ 225- 6/444.

[306] Müsned-i Ahmed: 1/288.

[307] Buharî, savm: 63, Ebû Dâvud, savm: 51, Ahmed: 2/189- 6/324, 368, 430.

[308] Müsned-i Ahmed: 5/81.

[309] Ahmed: 6/369, Ebû Dâvud, savm: 52, İbn Mâce, siyam: 38, Dâremî, savm: 40.

[310] Tirmizî, savm: 41, Nesâî, siyam: 70, İbn Mâce, siyam: 37, Ahmed: 1/406.

[311] Fetâvâ-yı Hindiyye:1/201.

[312] Felâvâ-yi Hindiyye: 1/201.

[313] El-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/558.

[314] el-Ğamravî, es-Siracülvehhac Şerhün Alâ Metni'l-Minhac: 146.

[315] Şemsüddin İbn Kudame, eş-Şerhülkebîr: 3/107, 108.

[316] Şevkanî, Neylülevtar: 4/279.

[317] Mîzanü’l İ'tidal: 1/537- 2012 nolu Hüseyin.

[318] Müsned-i Ahmed: 2/302, 532.

[319] Şevkanî, Neylülevtar: 4/282.

[320] Ebu Dâvud, siyam: 84, Tirmizi, savm: 53, Müsned-i Ahmed: 5/162.

[321] Müslim, siyam: 181, 195, 196, 203, Ebû Davud, savm: 53, 56, 67, Müsned-i Ahmed: 2/263, 384- 4/24, 25, 26- 5/ 27, 28.

[322] Tirmizî, savm: 44.

[323] Tirmizî, savm: 40, 53, İbn Mâce, siyam: 29, Ahmed: 2/ 90- 4/19-5/34, 246, 247-6/146.

[324] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/201.

[325] Abdurrahman el-Cezîrî, el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/556.

[326] Şevkani, Neylülevtar: 4/285.

[327] Buhrari, cihad: 36, Müslim, siyam: 167, 168, Tirmizî, fezail-i cihad: 3, Nesaî, siyam: 44, Ahmed: 2/315.

[328] Buharî, enbiya: 37, savm: 56, 57, Ebû Dâvud, ramazan: 8, savm: 53, Nesâî, siyam: 76, 77, 78, 85-Ahmed: 2/158, 188, 189, 194, 195, 198, 200, 201, 216.

[329] Buharî, savm: 57, 59, Müslim, siyam: 186, 187, Nesâî, siyam: 71, 78, İbn Mâce, siyam: 28, Ahmed: 2/164, 189, 190, 199, 212- 6/ 455.

[330] Tirmizî, savm: 56, Nesâî, siyam: 72, 73, 75, Müslim, siyam: 196, 197, Ebû Dâvud, savm: 53-Dâremî, savm: 37, Ahmed: 4/24, 25, 26, 426, 431, 433-5/ 297, 311.

[331] Müsned-i Ahmed: 4/ 25, 26, 414.

[332] Kâsânî, Bedayi'u's-Sanayi': 2/79.

[333] el-Ğamravî, es-Siracülvehhac: 147.

[334] İbn Kudame, el-Muğnî, Şemsüddin İbn Kudame, eş-Şerhülkebir: 3/111.

[335] Abdurrahman el-Cezîrî, el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/557.

[336] Nesâî, siyam: 70.

[337] Zehebî, Mizanü'l-İ’tidal :4/452- 9815 nolu Yakub.

[338] Buharî, savm: 51, menakıb-i ensar: 50, edeb: 67, 86, Tirmizî, zühd: 64.

[339] Müsned-i Ahmed: 6/341.

[340] Müsned-i Ahmed: 6/343, 424.

[341] Müslim, siyam: 169, Ebû Davud, savm: 72, Tirmizî, savm: 35, Nesâî, siyam: 67, Ahmed: 6/49.

[342] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/208.

[343] el-Ğamravî, es-Siracülvehhac Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 147.

[344] İbn Kudame, el-Muğni: 3/89.

[345] Abdurrahman el-Cezîrî, el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/558.

[346] Şevkanî, Neylülevtar: 4/289.

[347] Bilgi için bak: Zehebi, Mîzanü'l-İ'tidal: 4/288- 9179 nolu Harun.

[348] Şevkanî, Neylülevtar: 4/289.

[349] Bilgi için bak: Mîzanü'l-İ'tidal: 2/81-2905 nolu Zümeyl ve Neylülevtar: 4/289.

[350] Buhari, savm: 5, 14, Müslim, siyam: 21, Ebû Davud, savm: 7, 11, Tirmizi.

[351] İbn Mâce, siyam: 3.

[352] Müsned-i Ahmed: 4/432, 434, 442.

[353] Kâsânî, Bedayi'us-Sanayi': 2/79.

[354] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/200.

[355] Abdurrahman el-Cezîrî, el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa :1/ 559.

[356] Abdurrahman el-Cezîrî, el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa :1/ 558.

[357] Abdurrahman el-Cezîrî, el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa :1/ 558.

[358] Zehebî, Mîzanü'l-İ'tidal: 3/373-6817 nolu Kasım.

[359] Zehebî, Mîzanü'l-İ'tidal: 4/ 321-9298 nolu Heysem.

[360] Ebû Dâvud, savm: 12, 35, Dâremî, savm: 34, Şerhu Maahi'l-Asar: 2/82.

[361] Şevkanî, Neylülevtar: 4/291.

[362] Ebû Cafer et-Tahâvî, Şerhu Maanil-Asar: 2/85.

[363] Müslim, siyam: 139, 141, 142, İbn Mâce, siyam: 36, Taberânî, siyam: 36, hac: 136, Ahmed: 2/511, 529-3-/46, 66, 67, 85, 96.

[364] Müslim, siyam: 144.

[365] Müsned-i Ahmed, Neylülevtar: 4/293.

[366] Darekutnî, Neylülevtar: 4/293.

[367] Sahih-i Buharî, siyam.

[368] Buharî, savm: 68, Taberânî: 255.

[369] Kâsânî, Bedayi: 2/79.

[370] el-Ğamravî, es-Siracülvehhac: 142.

[371] Şemsüddin Îbn Kudame, eş-Şerhülkebir: 3/110, 111.

[372] Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 1/211.

[373] Şevkanî, Neylülevtar: 4/292.

[374] Zehebî, Mîzanü'l-İ'tidal: 4/213-8895 nolu Musa.

[375] Müslim, siyam: 142, 143, Dâremî, savm: 47, 48, Taberânî, hac: 135, Ahmed: 4/152-5/75.

[376] Bilgi için bak: Neylülevtar: 4/294.

[377] Muhsar: Bir sebepten dolayı hacdan alıkonan hacı adayı.

[378] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla İslam Fıkhı: 2/239.

[379] Buhari, itikat: 1, 6, Müslim, itikaf: 2, Ebû Dâvud, savm: 77, 78, Tirmizî, savm: 71, İbn Mâce, siyam: 58, 61, Ahmed: 2/281.

[380] İbn Mâce, siyam: 58, Ahmed: 2/133, 281.

[381] Tirmizî, savm: 78, Ebû Dâvud, savm: 77, Ahmed: 5/141.

[382] Buharî, itikaf: 6, Nesâî, mesacid: 18, İbn Mâce, siyam: 59, Ahmed: 6/226.

[383] İbn Mâce, siyam: 61.

[384] Buharî, hayz: 3, itikaf: 19, Nesâî, hayz: 20, 21, İbn Mâce, taharet: 61.

[385] Müslim, hayz: 7, İbn Mâce, siyam: 63, Ahmed: 6/81.

[386] Buharî, bed'-i halk: 11, Ebû Davud, savm: 78, edeb: 81, Ahmed: 6/337.

[387] Ebû Davud, savm: 80.

[388] Ebû Davud, savm: 81, Ahmed: 6/168.

[389] Buharî, itikaf: 16, Ahmed: 2/10.

[390] Darekutnî, Neylülevtar: 4/300.

[391] Ebû Davud, savm: 80, Sünen-i Said.

[392] Buharî, hayz: 10, Dâremî, vüdu': 94.

[393] Kâsânî, Bedayi’: 2/108, 109'dan özetlenerek.

[394] el-Ğamravî, es-Siracülvehhac Şerhün Alâ Metni'l-Minhac: 147, 148.

[395] el-Ğamravî, es-Siracülvehhac: 149, 150.

[396] İbn Kudame, el-Muğnî: 3/117-155.

[397] Sahnun, el-Müdevvenetülkübra: 1/225, 230.

[398] Bilgi için bak: Neylülevtar: 4/297.

[399] Zehebî, Mîzânül-İ'tidal: 3/420- 6997 nolu Leys.

[400] Şevkanî, Neylülevtar: 4/299.

[401] Şevkanî, Neylülevtar: 4/300, Zeylâî, Nasburrâye: 2/489.

[402] Zeylâî, Nasburrâye: 2/489.

[403] Şevkanî, Neylülevtar: 4/300.

[404] Buharî, leyletü'l-kadr, Müslim, itikaf: 7, Ebû Davud, ramazan: 1, Nesâî, kıyamulleyl: 17, İbn Mâce, siyam: 57, Ahmed: 6/ 41, 67, 68.

[405] Buharî, iman: 25, 27, 28, 35, savm: 6, teravih: 1, leyletü'l-kadr: 1, Müslim, müsafirin: 173, 176, Ebû Davud, ramazan: 1, Tirmizî, savm: 1, Nesâî, kıyamulleyl: 3, savm: 39, 40.

[406] Tirmizî, daavat: 84.

[407] Buharî, leyleti'l-kadr: 2, 3, teheccüd: 21, Müslim, siyam: 205, 206, Ebu Davud, ramazan: 5, Tirmizî, savm: 7, Taberânî, itikat: 10, 11, 14, Ahmed: 2/ 27, 74, 157, 158- 6/ 56, 73, 204.

[408] Müsned-i Ahmed: 1/240.

[409] Müslim, siyam: 207.

[410] Müslim, müsafirin: 79, Ahmed: 5/130.

[411] Müslim, siyam: 214, İbn Mâce, siyam: 62.

[412] Ahmed: 3/24, Buharî, ezan: 135, itikaf: 9, leyletülkadr: 2, İbn Mâce, siyam: 56, Ahmed: 3/69, 74, 86.

[413] Müsned-i Ahmed: 2/37, Sünen-i Tirmizî.

[414] Müslim, siyam: 217, Ahmed: 2/291-3/10.

[415] Buhari, leyletülkadr: 3, Müslim, siyam: 209, Ahmed: 6/50.

[416] Buharî, leyletülkadr: 2, tabir: 8, Müslim, siyam: 205, Taberâni, itikat: 14, Ahmed: 2/17.

[417] Buharî, leyletülkadr: 3, Müslim, siyam: 219, Tirmizî, savm: 72.

[418] Bilgi için bak: Neylülevtar: 4/309.

HAC

Hac Ve Umrenin Vücubu

" Hac ibadeti, islam'ın beş şartından1 biridir. Farziyeti kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur. Şartlar elverdiği takdirde terki büyük günah, inkarı küfürdür.

Hac ibadetinin fert, aile, toplum ve ümmet üzerindeki olumlu tesirleri sayılamayacak kadar çoktur. îslam birliğini Tevhid inancı doğrultusunda sağlayıp kuvvetlendiren amillerin başında gelir. O bakımdan Allah ve Peygamber'i bu ibadetin lüzumu ve Önemi üzerinde durmuş; gereken bütün bilgileri vermişlerdir. [1]

Haccın farz kılındığı tarih:

Bu konuda az farklı görüş ve tesbitler varsa da, en sahih rivayete göre, hac, hicretin dokuzuncu yılında farz kılınmıştır. Nitekim Al-i îmran Suresi 97. ayetle haccm farz kılındığı ve bu ayetin belirtilen yılda indiği bilinmektedir.

Yine yapılan rivayetlere göre, bu ayet indikten sonra Resulül-lah (s.a.v.) Efendimiz ashabını toplayarak şunları söylemiştir :

11 Ey insanlar ! Cenab-ı Hakk size haccı farz kıldı. Artık bundan böyle haccedin."

Müslim'in rivayet ettiği bu hadisin ricali sahihtir ve o bakımdan istidlal ve ihticace salih görülmüştür.

Hac farz kılınınca o yıl Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz kendisi gitmedi ve Ebû Bekir es-Sıddîk'i emîrü'1-hac (hac işlerini organize edip hacce gidecek olan mü'minlerin başında bulunma görevine) tayin etti. ikinci yıl, yani hicretin onuncu yılında ise, Resulüllah (s.a.v) Efendimiz son haccım yerine getirdi ki, buna VEDA HACCI denilmiştir. [2]

Îlgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

" Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bize hitap ederek buyurdu ki: "Allah gerçekten size haccı farz kıldı. Artık siz de haccedin !" Bunun üzerine bir adam sordu: "Her sene mi Ya Resulüllah T* Efendimiz susup cevap vermedi ve adam bu soruyu üç defa tekrarladı. Resulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Eğer evet diyecek olsaydım, o vacip olurdu ve siz de onu (her yıl yapmaya) takat getiremezdiniz." [3]

ibn Abbbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir :

" Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bize hitap ederek şöyle buyurdu: "Ey insanlar ! Hac size farz kılındı." Bunun üzerine Akra1 b. Habis (r.a.) kalkıp şöyle sordu :" Her yıl mı ya Resulel-lah ?" Resulüllah (s.a.v.) cevap verdi: "Eğer öyle söyliyecek olursam (size) vacip olurdu. Vacip olunca da onunla amel edemezdiniz ve amel etmeğe de gücünüz yetmezdi. Hac bir defa (ya mahsus bir ibadet) dir. Artık kim birden fazla yapacak olursa o tetavvu (nafile) olur." [4]

Ebû Rüzeyn el-Ukaylî (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen ravi, Resulüllah (s.a.v) Efendimiz'e gelerek şöyle demiştir: "Doğrusu benim anam babam yaşlı bir kimsedir, hac ve umre (ibadetini yerine) getirmeğe gücü yetmemektedir. Aynı zamanda bir yerden bir yere göç de edememektedir." Bunun üzerine ona: " Babanızın yerine hac ve umre yap" diye buyurdu. [5]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: " Resulüllah (s.a.v) Efendimiz'e soruldu:

- Amellerin hangisi daha üstündür ? Efendimiz cevap verdi:

- Allah'a ve Resulü'ne iman..

- Ondan sonra hangisi ?

- Sonra da Allah yolunda cihad.. x - Ondan sonra hangisi ?

- Şartlarına uygun helal kazanç ile yerine getirilen hac. [6]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, ad, geçen diyor ki:

" Resulüllah'a (s.a.v.) sordum dedim ki : Kadınlar üzerine cihaddan (farz olan) bir şey (hüküm) var mıdır?" Cevap verdi: h Evet, içinde savaş olmayan cihad onlara farz dır : Hac ve umre.." [7]

Ömer b. Hattab (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir

"Resulüllah (s.a.v) Efendimizin yanında oturduğumuz bir sırada bir adam gelip dedi ki: " Ya Muhammed ! İslâm nedir?" Efendimiz şu cevabı verdi: " İslam Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın resulü buluduğuna şehadet etmen, namazı kılman, zekatı vermen, Beytüllah'a haccetmen, umre yapman, cenabetten dolayı gusletmen, ab-desti tastamam alman, Ramazan orucunu tutmandır.." Ravi hadisin geri kalan kısmını da zikretti.. Sonra Resulüllah (s.a.v) (ashabına dönerek) şöyle haber verdi : " Bu Cibril'dir; gelip size dininizi öğretmektedir." [8]

Ebu Hureyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasulül ah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Umreden umreye (aradaki günahlara) keffarettir. Şartlarına uygun helal kazanç ile yapılan haccın ise - mükafatı ancak cennettir." [9]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacleri

a) Hanefîlere göre: Hac, şartlar elverdiği takdirde acele yerine getirilmek üzere ömürde bir defa farzdır. Kişiye hac farz olduğu takdirde, bu imkana eriştiği ilk yıl hacceder. Geciktirdği takdirde günahkar olur. Bu ictihad, İmam Ebu Yusuf a göredir, imam Muhammed'in içtihadı ise, bunun hilafında bir hüküm taşımaktadır; yani ona göre: Ömürde, geciktirilerek yerine getirilmek üzere bir defa farzdır. O bakımdan kişi bu imkana eriştiği yıllarda haccetmeyip ge-ciktirirse, günahkar sayılmaz. Ama acele etmesi efdaldır. Böylece kişiye farz olduğu halde onun bu ibadeti geciktirmesi, eda edilme vaktinin çıkmasını gerektirmez ve ne kadar sonra yerine getirse bile, yine de kaza değil eda sayılır. [10]

Umre ise, Hanelilerden bir kısmına göre, o da fitre, kurban ve vitr gibi vaciptir. Bir kısmına göre ise, sünnettir. Tetavvu1 (Nafile) olduğunu söyleyenler olmuştur. Bunların delili, şu hadistir: "Hac farzdır; umre tetavvu'dur." [11]

Umre senenin her vaktinde yapılabilir. Ancak şu beş günde yapılması mekruhtur: Arefe, kurban bayramı ve teşrik günleri.. İmam Ebu Yusuf a göre, Arafe günü zevalden önce yapılması mekruh değildir. [12]

b) Şafiîlere göre: En zahir kavle ve tesbite göre, hem hacc, hem de umre farzdır. Ömürde bir defa yerine getirilmesi kafidir. Fazlası nafile olarak kalır. [13]

c) Hanbelîlere göre: Şafiîlerde olduğu gibi, hac kime vacipse umre de ona vaciptir. Bu iki rivayetten birine göredir. Diğer rivayete göre, umre sünnettir.

Umre'nin vacip olduğuna kail olanların başında, Ömer, İbn Ab-bas, Zeyd b. Sabit, Ibn Ömer, Said b. Müseyyeb, Said b. Cübeyr, Ata', Tavus, Mücahid, el-Hasan, İbn Şîrîn, Şa'bi, es-Sevrî ve İmam Şafiî bulunmaktadır. îbn Mes'ud'a (r.a.) göre vacip değildir, imam Malik, Ebu Sevr ve rey tarafdarları da bu görüştedirler.

Umre Mekke halkına vacip değildir. Onların tavaf yapması yeterli görülmüştür. İmam Ahmed bu hususta kesin görüş ortaya koymuş ve sık sık tavaf yapan Mekkeli'lerden bu vücubun kaldırıldığını belirtmiştir. [14]

d) Malikilere göre: Hac, şartlar elverdiği takdirde ömürde bir defa farzdır. Umre ise, o da ömürde bir defa yerine getirilmek üzere müekked sünnettir. Ayette: "Hac ve umreyi tamamlayın" emri, başlanılan hac ve umreyi tamamlamaya yönelik bir emirdir; doğrudan umreyi yerine getirmeye yönelik bir emir değildir. [15]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

138 ve 149 nolu Ebu Hüreyre ve Ibn Abbas hadisleri sahih kabul edilmiştir. İbn Abbas hadisini Ebû Davud, .îbn Mace, Beyhaki tahric etmişler ve

Hakim de tahric edip "Şeyhayn'in şartına göre sahihtir" demiştir.

Birinci hadiste "Artık siz de haccedin" enirinin tekrarı gerektirmediği anlaşılıyor. Zira adamın "Her sene mi Ya Reşulellah!?" sorusu ve ona verilen cevap bu manayı ortaya çıkarıyor.

Böylece gerek 138, gerekse 139 nolu hadisler haccm Ömürde bir defa farz olduğuna delalet etmekte ve her türlü tereddüdü ortadan kaldırmaktadır. Nitekim müctehid imamların hepsi bu rivayetlerle ihticac ve istidlal etmişlerdir.

Ayrıca bu bapta İbn Mace'nin Enes (r.a.) den rivayet ettiği şu hadis de bulunuyor: "Size hac farz kılındı." Bunun üzerine: "Ya Resulüllah! Her sene mi?" diye sorulunca, "Eğer evet demiş olsam size vacip olurdu. Vacip olunca da onu yerine getiremezdiniz ve getiremeyince de azaba uğrardınız" diye cevap verdi. [16]

Hafız İbn Hacer bu rivayetin ricalinin sikat olduğunu belirtmiştir.

Bu mealde bir diğer hadisi Tirmizî ve Hakim Hz. Ali (r.a.) den rivayet etmişlerse de senedi münkati'dir.

140 nolu Ebu Rüzeyn hadisi sahihtir. Evladın kendi babasının yerine hac ve umre yapmasının cevazına delalet etmektedir. Bu hadise dayanıp istidlal edenler, ayrıca umre'nin de vacip olduğuna kail olmuşlardır ki, İmam Şafiî onlardan biridir. Nitekim imam Ahmed de bu hadisle ilgili şöyle demiştir: "Umrenin vacip olduğuna dair bu hadisten daha güzel ve daha sahih başka bir rivayet bilmiyorum." [17]. Nitekim îshak, Sevrî, Müzeni ve en-Nâsır da aynı görüştedirler.

Umre'nin vacip, olmadığım, sadece sünnet olarak belirlendiğini söyleyenler ise, daha çok Tirmizî'nin tahric ettiği, Ahmed, Beyhaki ve Ibn Ebi Şeybe'nin sahihlediği şu hadisle istidlal etmişlerdir: "Bedevilerden biri Hz. Peygamber'e (s,a.v.) gelerek dedi ki: 'Ya Reşulellah! Umre konusunda bana bilgi ver, o vacip midir?" Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona şu cevabı verdi: "Hayır, vacip değildir; ama umre yaparsan senin için hayırlı olur." Diğer bir rivayette ise son cümle şu lafızla belirlenmiştir: "Senin için daha uygun olur."

Ancak "Umre vaciptir" diyenler, bu hadisin isnadında Haccac1 b. Ertat'm bulunduğunu ve bu zatın zayıf olduğunu ileri sürerek onuijila istidlalin salih olmadığına dikkat çekmişlerdir,

Zehebi, Haccac hakkındaki ilim adamlarının tesbit ve! görüşlerini sıralamış ve lehte, aleyhte olanları zikrederek geniş bilgi! vermiştir. İbn Main onun için "Kaviy değildir. Saduktur, ama tedlis yapar" demiştir. [18]

Bu bapta, daha önce de naklettiğimiz bir diğer hadisi Dare-kutnî, îbn Hazm ve Beyhakî, Ebu Hüreyre'den (r.a.) şu lafızla rivayet] etmişlerdir: "Hac cihaddır; umre ise tetavvu (nafile) dir."

Ne var ki Hafız İbn Hacer bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir. [19]

Umre'nin vacip olduğuna kail olanların bir diğer delili, Dare-kutnî'nin Zeyd b. Sabit (r.a.) den naklettiği şu hadistir: "Hac ve umre ikisi de farzdır. Hangisine başlarsan sana bir zarar vermez (bir sakıncası yoktur)."

Sünettir diyenlerin bu hadise karşı itirazları, isnadında İsmail 3. Müslim el-Mekkî'nin bulunmasıdır. Zira bu zat zayıflar arasında anılmıştır.. Nitekim Ebû Zür'a onun zayıf olduğunu; Ahmed b. Han-oel münkerü'l-hadis sayıldığını belirtmiş; Nesâî onun metruk olduğuna dikkat çekmiştir. [20]

Aynı hadisi Beyhakî Zeyd'den mevkufen rivayet etmiş ve Hafız îbn Hacer onun isnadının sahih olduğunu, Hakim'in de sahihlediğini belirtmiştir.

Bu konuda birkaç rivayet daha bulunuyorsa da en sahih tesbit ve rivayete göre, umre sünettir, vacip değildir. Zira Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz 'İslam beş (temel esas) üzerine kurulmuştur.." buyururken onlardan birinin hac olduğunu beyan etmiş, umreden söz etmemiştir.

141 nolu Hz. Ebû Hüreyre hadisi sahihtir. Bu, haccın islâm'daki yerini ve önemini belirten belgelerden biridir. İlim adamlarından bir kısmı bu hadise dayanarak umrenin vacip olmadığını ve aynı zamanda nafile haccın nafile sadakadan üstün olduğunu istidlal tmişlerdir.

142 nolu Hz. Aişe hadisinin isnadı sahihtir. [21] Aynı zamanda cihadın kadınlara farz olmadığına delalet etmekte ve umre'nin vacip olduğu anlaşılmaktadır.

143 nolu Ömer hadisinin isnadı sahihtir. Aynı zamanda mre'nin vücubuna delalet etmektedir. Ancak umre'nin hacden sonra anılmasının onun vücubuna delalet etmiyeceğini belirtenler de ı olmuştur.

144 nolu Ebû Hüreyre hadisi sahihtir. Umreden umreye, ikisi

arasında işlenen küçük günahlara keffarettir. İlim adamlarının çoğu büyük günahlara teşmil edilmeyeceğini belirtmişlerdir. [22]

Çıkarılan Hükümler

1- Hac farzdır. Farziyeti kitap, sünnet ve icma ile sabittir;

2- Hac ömürde bir defaya mahsus olmak üzere şartlar elverdiği takdirde zengin kimselere farzdır.

3- Din hep kolaylık getirmiş ve onu tavsiye etmiştir. Haccın ömürde bir defaya mahsus olmak üzere zenginlere farz kılınması bunun delillerinden biridir.

4- Hac ve umre yapmaktan aciz olan baba ve ananın yerine evladının hac ve umre yapması caizdir.

5- Umre, müctehidlerin bazısına göre vacip, bazısına göre sünnettir. Vaciptir diyenlere göre, o da ömürde bir defaya mahsus olmak üzere vacip kılınmıştır. Fazlası nafile olarak kalır.

6- Hac kadınlara da farzdır, Cihad ise, kadınlara farz değildir.

7- îman ve cihad hacden üstündür. Aynı zamanda helal kazançla yapılan haccın İslâm'daki yeri çok Önemlidir.

8- Umre daha çok küçük günahların bağışlanmasına, hac ise küçük-büyük günahların bağışlanmasına vesiledir. Ancak kul ve millet hakkı bu günahların dışında kalır. Onlar ödenmedikçe, hak sahibi razı edilmedikçe hiçbir amel onların affına vesile kılınmamıştır.

9- Şartların uygun, halis niyetle, helal kazançla yapılan haccm mükâfatı münhasiren cennettir. Bu durumda kişinin üzerinde kul hakkı varsa,

ölmeden önce onları sahiplerine iade etmelidir. [23]

Farz Olan Haccın Hemen Yeerine Getirilmesi Vacip midir?

Konunun baş kısmında buna değinmiş ve müctehidlerin bir kısmının ictihad ve görüşüne yer vermiştik. Şüphesiz en uygun olanı, ibadeti -şartlar elverdiği takdirde- vaktinde yerine getirmek ve zaruri bir sebep olmadıkça geciktirmemektir. Zira ecelin ne zaman bizi yakalayacağını bilemiyoruz. Farz olan haccı geciktirmemiz, fırsatları kaçırmamıza sebep olabilir ve o zaman bu farzı -gerektiği halde- yerine getirmeden dünyadan ayrılmış oluruz ki, onu telafi etmemiz de artık mümkün olmaz ve günahlarımızın bağışlanmasına vesile olan, ilahi emre uymamızdan dolayı Cennet'in kapılarım bize açan bir ibadeti kaçırmanın üzüntüsü içinde hayıflanıp kalırız. [24]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.j Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Hac için (yani farz olanı için) acele ediniz. Çünkü sizden biriniz, kendisine nelerin arız olacağını bilemez."[25]

Said b. Cübeyr'in îbn Abbas'dan ve Fazıldan veya onlardan birinin diğerinden yaptığı rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Haccetmeyi dileyen kimse acele etsin. Çünkü insan hastalanabilir, eşyasını taşıyan yük hayvanı veya kafile kaybolabilir ve birtakım hacetler ortaya çıkabilir." [26]

el-Hasan'ın yaptığı rivayete göre, Ömer b. Hattab (r.a.) şöyle demiştir:

İçimden geçirip istedim ki, şu belde ve yörelere bazı adamlar göndereyim de, mevcut imkanı olduğu halde haccet-meyenlere bir baksınlar ve üzerlerine cizye koysunlar. (Çünkü gerçekte) öyleleri müslüman değildirler, müslümaıı değildirler!" [27]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

Hac konusunun giriş kısmında belirttiğimiz gibi, hac ömürde bir defaya mahsus olmak üzere farzdır ve üç mezhebe göre şartlar elverdiği takdirde geciktirilmesi doğru değildir. O bakımdan geciktiren günahkar olur. 'Şafiî'ye ve bir de İmam Muhammed'e göre geciktirilmesinde bir sakınca yoktur. Ama acele yerine getirilmesi efdaldır. [28]

Tahliller ve Diğer Rivayetle

157 nolu İbn Abbas hadisinin isnadında İsmail b. Halife el-Abesî bulunuyor ki, bu zat Şevkanfye göre saduktur, fakat zayıftır. [29] İbn Adiy bu zat hakkında şu sözleri söylemiştir: "Onun rivayet ettiği hadislerin hemen hepsi sikatm rivayetine muhaliftir." Zehebî onun hakkında "vahi" tabirini kullanmıştır. [30]

O bakımdan müctehidlerin çoğu bu hadisle istidlal etmemiştir,

Bu bapta Said b. Mensur'un süneninde, Ahmed b. Hanbel'in müsnedinde Ebû Umâme (r.a.) den yaptıkları bir rivayet bulunu-yor ki, onu aynı zamanda Ebû Ya'la ve Beyhakî de rivayet etmişlerdir; 'Kendisini bir hastalık veya açık bir ihtiyaç veya ortada olan bir meşakkat veya zalim bir sultanın engelleyip alıkoymadığı kimse buna rağmen haccetmezse, artık ister yahudî, isterse nasranî olarak ölsün (fark etmez)."

İmam Ahmed'in münferiden yaptığı tesbitte hadise şu lafızla başlanılmaktadır: "Kim zengin olur da haccetmeden ölürse, i artık ister yahudi, isterse nasranî olarak Ölsün, (farketmez)."

Ancak bu hadisin isnadında Leys b. Ebî Süleym bulunuyor ki,| bu zat zayıftır. İmam Ahmed onun muzdaribü'l-hadis olduğunu, buna; rağmen bazı kimselerin ondan hadis naklettiklerim belirtmiştir. Yah-i ya b. Maîn ve Nesâî, onun zayıf olduğunu söylerken, îbn Hibbari "Onun ömrünün sonuna doğru hafızası zayıfladığından hadis ve rivayetleri birbirine karıştırır duruma gelmişti" diyerek tesbitini ortaya koymuştur. Bunların aksine Abdülvaris onun ilim kapıları olduğunu belirtmiştir. [31]

Böylece müctehidlerin önemli bir kısmı bu hadisi istidlal ve i cace salih görmemiştir.

Bu bapta Tirmizî'nin Hz. Ali'den (r.a.) merfuan rivayet ettiği bir hadis bulunuyor. Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim kendisini Beytullah'a ulaştıracak kadar azık ve bineğe sahip olur da haccetmezse, artık onun için pek fark etmez yahudi olarak ölmek veya nasrani olarak ölmek.." [32].

Tirmizî bu hadisi naklettikten sonra diyor ki: "Hadis gariptir ve isnadında söylenen birtakım sözler vardır. Ravilerden el-Haris zayıf olarak belirlenmiştir. Ayrıca ravi Hilal b. Abdillah'ın Ebû İshak'tan rivayet ettiği söz konusudur ki, Ebû îshak meçhuldür."

Bu anlamda üçüncü bir tarikten olmak üzere Ebû Hüreyre (r.a.) den rivayet edilen şu hadis söz konusudur: "Bir engelleyici, bağlayıcı, açık bir hacet veya zalim bir sultan olmaksızın İslâm haccını yapmadan ölen kimse şu iki ölümden biriyle ölsün: İster yahudi, ister nasranî.."

Şüphesiz bu tarikler birbirini kuvvetlendirmekte ve zayıf hadise az da olsa kuvvet kazandırmaktadır, O bakımdan İbn el-Cevzî'nin bunları mevzuattan sayması mücazefe kabul edilmiştir. Yani isnad ve ravilerini iyice tahlil etmeden tahmini bir hükümde bulunmuştur. [33]

Çıkarılan Hükümler

1- Farz olan haccı, şartlar elverdiği, engelleyici bir sebep olmadığı takdirde geciktirmek doğru olmaz. İmam Şafiî ile îmam Mu-hanımed'e göre,

geciktiren günahkar olur.

2- Kişiye hac farz olduğu ve şartlar elverdiği halde, onu yerine getirmeyip geciktirmesinden dolayı, haccı vaktinin dışına çıkartmış sayılmaz ve ne zaman yerine getirirse yine de edâ sayılır.

3- Bağlayıcı bir engel ortaya çıktığı takdirde hac farizasını geciktirmekten dolayı kişi günahkar olmaz. Hastalık, zarurî hacet, zalim hükümdar bu sebeplerden birkaçıdır.

4- Hz. Ömer'in (r.a.) "Onlar müslüman değildirler.." sözü ise, gerçek manada değil konunun önemini belirtmeğe yönelik bir anlatım tarzıdır. Çünkü farz ibadet inkar edilmedikçe kişiyi dinden çıkarmaz, sadece geciktirilmesinden veya terkinden dolayı büyük günah işlemiş sayılır. [34]

Haccetmek İmkanına Eriştği Halde Yaşlılık ve Zayıflıktan Dolayı Haccedemeyen Kimsenin Yerine Haccetmek

Şüphesiz hac, hem bedenî, hem de malî bir ibadettir. Müslüman, âkil, baliğ olup zengin sayılan her kişiye, şartlar elverdiği takdirde farzdır. O bakımdan her kişinin bizzat kendisinin bu ibâdeti yapmakla mükellef olduğu söz konusudur. Ancak mali imkana erişmekle beraber fazla yaşlılık ve zayıflıktan dolayı hacce gidemiyen kimsenin bu kutsal hava ve topraktan uzak kalmaması ve kalben yatışması, ruhen rahatlayabilmesi için onun yerinp evladı hacceder. Aşağıda nakledeceğimiz hadislerde buna cevaz ve ruhsat verildiğini görüyoruz. Ancak müctehidlerin görüş, tesbit ve ictihadları az da olsa farklılık arzetmektedir.
[35]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Abbas (r.a,) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Has'âm Kabilesi'nden bir kadın Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek şöyle dedi: 'Ya Resulellah! Doğrusu babam, hac konusunda Allah'ın farzını yerine getirecek (mali imkana kavuşmuş) duruma gelmiştir. Ancak kendisi çok yaşlıdır, kendi devesinin üzerinde doğrulacak güce sahip değildir.." Efendimiz ona: "Öyleyse sen onun yerine haccet" diye buyurdu."[36]

Hz. Mî (r.al) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: .. :

"Has'âm Kabilesi'nden genç bir kadın Peygamber'e (s.a.v.) geldi ve şöyle dedi: "Doğrusu babam çok yaşlıdır ve bunamıştır. Hac konusunda Allah'ın farzı ona erişmiş (farzı yerine getirecek kadar mali imkana kavuşmuş)tur. Ama onu eda etmeğe gücü yetmemektedir. Ben onun yerine haccı eda edecek olursam, ona bedel kâfi gelir mi?" ResuİüUah (s.a.v.) ona: "Evet kâfi gelir" buyurdu." [37]

Abdullah \b. Zübeyr (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şö^fe demiştir:

"Ha'sâm Kabilesi'nden bir adam Resulüllah'a (s.a.v.) geldi ve şöyle dedi: "Şüphesiz benim babam çok yaşlı bir kimsedir, hayvana binmeğe gücü yetmemektedir; oysa hac kendisine farz olmuştur. Ben onun yerine haccedeyim mi?" Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) ona: "Sen onun en büyük çocuğu musun?" diye sordu. O da: "Evet.." diye cevap verince Efendimiz şöyle buyurdu: "Ne dersin, babanızın üzerinde bir borç bulunsaydı, sen de onun yerine o borcunu ödemiş olsaydın, bu ondan yana kâfi gelir miydi?" Adam: "Evet, kâfi gelirdi" diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v.) : "O halde babanızın yerine haccet" diye buyurdu." [38]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Zekat ve sadaka gibi mali ibadetlerde niyabet, yani birini vekil etme mutlaka caizdir. Niyabet veren kişinin ister bedenî kudreti

olsun, ister aciz bulunsun fark etmez. Çünkü maksat, müvekkilin niyetiyle gerçekleşiyor,Vekilin niyetiyle değil.

Yalnız bedeni ibadet olan namaz, oruç, itikaf, tilavet-i Kur'an ve zikirde niyabet hiçbir halde caiz değildir.

Hem mali, hem de bedeni olan ibadette ise, acz halinde niyabet caizdir ki, bu hac ibâdetine yönelik bulunuyor. Çünkü bu durumda mali harcamayla meşakkat gerçekleşmiş oluyor. Ama müvekkilin gücü yettiği, yani bedenen haccetme imkanı olduğu takdirde niyabet ve vekalet caiz olmaz. Kişinin mutlaka bu ibadeti yerine getirebilmesi için diğer şartların yanında sağlığının ve kudretinin de yerinde olması gerekiyor. Aciz durumda bulunduğu takdirde niyabet caiz ve sahih olur.

Acz ise, şu iki şekilden biriyle gerçekleşir: Ölünceye kadar devam edecek kudretsizlik, müzmin hastalık ve bir de Ölüm..

O halde kişiye arız olan acz, tedavisi mümkün bir hastalık veya hapis ve benzeri bir arızaysa, o takdirde niyabet caiz olmaz. Şüphesiz bu niyabet konusu farz olan hac ile ilgilidir..

Bu durumda mali imkanı olduğu halde haccetmekten aciz olan ve bu aczi ölünceye kadar devam eden kimsenin kendi yerine birini vekil tayin edip hacce göndermesi caiz ve sahihtir. Böylece naib, yani vekil ihrama girerken müvekkili adına niyet eder ve telbiye getirir. [39]

b) Şafiîlere göre: Üzerine hac farz olduğu halde ölen kimsenin terikesinden belli miktar ayrılarak yerine birinin hacce gönderilmesi vaciptir. Bunun gibi mali imkanı yerinde olduğu halde çok yaşlılık veya tedavisi söz konusu olmayan bir hastalık sebebiyle acz içinde bulunduğundan hacce gidemeyen kimsenin kendi adına birini vekil tutup ücret-i mislini vermek suretiyle hacce göndermesi gerekir..

Ayrıca sözü edilen aciz kişinin evladı veya yabancı bir kimse di imkanını kullanarak onun yerine haccederse, en sahih kavle onu kabul etmesi vacip olur. [40]

Böylece bu konuda Hanefîlerle Şafıîler mevcut rivayetlerle istid-sdip aciz kimsenin kendi yerine vekil göndermesinde bir sakınca adığmı, yani bunun caiz olduğunu belirtmişlerdir.

c) Hanbelîlere göre: Kendisinde haccm vücubunun şartları unduğu halde müzmin bir hastalıktan veya zayıflıktan veya fazla hlıktan dolayı hacce gidemeyen kimsenin kendi yerine bir vekil üp göndermesi veya isteyerek onun yerine gitmek isteyen biri or-a çıkınca ona izin vermesi gerekir. Nitekim İmam Ebû Hanife ile artı Şafiî de aynı görüş ve içtihadı izhar etmişlerdir.

Böylece sözü edilen üç mezhep de yukarıda nakledilen hadisle istidlal etmişlerdir. Ayrıca bu konuda Ebû Rüzeyn hadisi de de-3İarak alınmıştır. [41]

d) Malikilere göre: Kendisinde haccm vücubunun şartları mevcut olan kimsenin bizzat haccetmesi gerekir. Hastalık veya fhlıktan dolayı buna gücü yetmiyorsa, o takdirde yerine vekil ıdermesi doğru olmaz. Böylece hac onun üzerine gerekli sayılmaz, nkü Kur'an'da: "Oraya yol bulabilen kimseye, Allah için Kabe'yi :cetmesi gereklidir" buyurulmaktadır ki, bu kişinin bizzat kendisi-ı gitmesiyle gerçekleşir. [42]

Ancak ölen kimse bu konuda vasiyet etmişse, terikesinden ge-ten meblağ çıkarılarak yerine biri vekil olarak gönderilir veya ölen nsenin evladı onun yerine hac ve umre yapmak isterse, buna cevaz rilir. [43]

Tahliller Diğer Rivayetler

165 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. Böylece cem vücubunun şartlarını kendinde taşıyıp acizliğinden dolayı hac-demiyen kimsenin yerine evladı haccedebilir.

166 nolu Hz. Ali hadisini Tirimizi sahihlenıiş ve Beyhakî tahric etmiştir.

Böylece bu rivayet de birinci rivayeti kuvvetlendirmektedir.

167 nolu Abdullah hadisinin isnadı salihtir, yani istidlale uygundur. Aynı zamanda babasının yerine haccetmek isteyen evladın en büyüğünün bunu üstlenmesi daha uygundur hükmü çıkmaktadır.

İmam Mâlik'e göre, bu hadislerin taşıdığı hüküm Kurlan'ın zahirine muhaliftir. O bakımdan bunlarla değil, Kur'an'm zahiriyle amel edilir. [44]

Bu bapta diğer bir hadis İbn Abbas (r.a.) dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Cüheyne Kabilesi'nden bir kadın Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e gelerek dedi ki: "Doğrusu annem haccetmeyi adadı, fakat adağını yerine getirmeden vefat etti. Onun yerine haccedeyim mi?" Peygamber (s.a.v.) ona: "Evet, annen yerine haccet" buyurdu ve ilave etti: "Ne dersin, annen üzerinde borç.

bulunsaydı sen onu ödemez miydin? O halde onun yerine Allah'a (adağını) yerine getir. Çünkü Cenab-ı Hakk'a karşı vefa göstermek daha haklılık arzeder." [45]

Buharı ve İmam Ahmed'in yaptıkları bir diğer rivayette şu lafza yer verilmiştir:

"Bir adam geldi ve şöyle dedi:' "Kızkardeşim haccetmeyi adadı... [46]

Bir diğer rivayet yine İbn Abbas (r.a.) dan şöyle nakledilmiştir:

"Bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e geldi ve şöyle dedi: "Babam, üzerinde İslâm (m farz kıldığı) hac olduğu halde (onu yerine getirmeden) öldü; onun yerine haccedeyim mi?" Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ona: "Ne dersin, baban üzerindeki borcu ödemeden ölseydi, sen o borcu ödemez miydin?" diye sordu. O da: "Evet, öderdim" diye cevap verince, Efendimiz ona: "O halde baban yerine haccet" buyurdu." [47]

Ancak 174 nolu hadisin muztarip olduğu söylenir. Çünkü bir rivayette "Annem öldü.." denilirken, bu rivayette "Annem adadı.." denilmektedir. Hadisi aynı zamanda Şafiî ve îbn Mâce de tahric etmişlerdir.

Böylece hadislerin açık delaletinden, nasıl varisler ölen murislerinin borcunu terikesinden çıkartıp ödemek zorunda iseler, onun gibi, adama hac farz olduğu halde onu yerine getirmeden ölürse, varislerinin onun yerine haccetmesi gerekir hükmü çıkmaktadır. Ancak müctehidlerin bu konu hakkındaki görüş ve tesbitleri az farklıdır. Çoğuna göre, bu borç gibi gerekli değildir. Ancak varis arzu ettiği takdirde onu yerine getirmesi caiz ve sahihtir. Ölen kimse bunu vasiyet etmişse, o takdirde vasiyyeti terikesinden karşılanarak yerine getirilir ve bu vaciptir.

Zeylaî de başkasına bedel haccetme konusunda 165 nolu İbn Abbas hadisini delil olarak getirmiş ve sonra da buna cevaz veren ve vermeyenlerin dayanaklarını sıralamış, sonunda niyabet yoluyla haccın cevazının ağırlık kazandığına işarette bulunmuştur. [48]

Bu konuda değişik tariklerden beş rivayet daha bulunuyor ki, biri diğerini kuvvetlendirmekte ve meseleye ağırlık kazandırmaktadır. Zeylaî o rivayetleri de naklederek araştırıcılara kolaylık sağlamıştır. [49]

Çıkarılan Hükümler

1- Kendisinde haccın vücubunun şartları mevcut olan kimse, yaşlılıktan veya müzmin geçici olmayan bir hastalıktan dolayı haccetmeğe gücü yetmiyen kimsenin yerine evladının haccetmesi caiz ve sahihtir. Bunda üç mezhep imamının ittifakı vardır.

2- Borçlu ölen kimsenin borcunu varisleri terikesinden çıkartıp ödemekle yükümlüdürler. Terikesi borcuna yetmediği takdirde, kalan kısmını ödemek onların arzusuna bırakılır.

3- Hac konusu da buna kıyas edilmiştir. Ancak müctehidlerin çoğu, bu konuda ölenin vasiyetini dikkate alarak bunun gerekli olduğunu belirtmiştir. Vasiyyeti olmadığı takdirde, farklı hüküm ortaya çıkmaktadır.

4- Kendisine farz olduğu halde onu yerine getiremeyen yaşlı veya hasta kimsenin en büyük evladının onu yerine getirmesi daha uygundur. Bununla beraber en büyüğünün bunu üstlenmesi şart ve vacip değildir. Diğer evladından herhangi biri de onun yerine haccedebilir.

5- Ölen kimseye hac farz olduğu halde onu yerine getirmeden ölmüşse, varislerinin onun yerine birini hacce göndermeleri ve masrafını ölenin terikesinden vermeleri vaciptir. Ölenin bu konuda vasiyyeti olsun, olmasın fark etmez. Bu İmam Şafiî'nin içtihadıdır.

6- Aciz kimsenin kendi yerine birini hacce göndermesi veya birinin çıkıp kendi arzusuyla onun yerine haccetmek istemesine izin vermesi vacip olur. Bu, imam Ahmed'in görüş ve içtihadıdır.

7- Ne aciz kendi yerine birini hacce gönderebilir, ne de ölen kimsenin vasiyet etmemişse yerine vekil gönderebilir. Çünkü hac ibadeti, bizzat kendisine farz olan kişinin yapmasıyla gerçekleşir ve üzerinden farz kalkmış olur. (Bu, imam Mâlik'in içtihadıdır.)

8- Ölen kimsenin yerine henüz farz haccı yapmamış bir fakiri vekil olarak göndermek de caizdir. Müctehidlerin çoğu buna cevaz vermiştir. İmam Ebû Hanife ve arkadaşları da cevaz verenlerin arasında bulunuyorlar. Bununla

beraber, hac farizasını eda etmiş bir kimseyi göndermek daha uygun olur. [50]

Hac Yolculuğu İçin Azık ve Binek Gerekir

Hac yolculuğu için beden sağlığı nasıl şartsa, gidiş ve dönüşte itecek kadar azık ve binek de vücubunun şartlarmdandır. Bunların la ailenin asıl ihtiyacından fazla olması gerekir. Aynı zamanda gidip İönünceye kadar ailesinin de nafakasını karşılayacak kadar bir meblağın bulunması söz konusudur.

Böylece İslâm Dini, her konuda olduğu gibi, hac konusunda da birtakım sınırlar ve şartlar ortaya koymuş, haccetmek isteyen kişinin meşakkat, sıkıntı, açlık Ve perişanlığa*düşmemesi için gerekli bütün ölçü ve tedbirleri koymuştur. Zira ibadet normal şartlar altında yerine getirildiği nisbette huzur ve itmi'nan verir. Aileyi açlık ve sıkıntıya sokarak hacca gitmenin bir anlamı yoktur. Her hak sahibinin hakkını vermek; aileden yana sorumluluğun sınır ve hikmetini idrak etmek dindarlığın ta kendisidir.

O halde yeterli azık bulamayan, binek, vasıta te'min ec emiyen; aynı zamanda gidip 'dönünceye kadar ev halkının nafakasını karşılayamayan kimseye hac vacip değildir. Çünkü şartlar gerçekleşmemiştir. [51]

Konuyla İlgili Hadisler

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre: Resulüllah (s.a.v.) Efen-dimiz'in "Oraya yol bulabilen kimseye, Allah için Kabe'yi haccetmesi gereklidir" ayetini zikretmesi üzerine denildi ki: 'Ya Resulellah! Yol bulabilmek nedir?" Resulüllah (s.a.v.) şu cevabı verdi: "Azık ve binektir.." [52].

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Oraya yol bulabilen kimseye., ayetinden maksat, azık ye binektir." [53]

Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre: Haccm vücubu konusunda beden sağlığı, azık ve binek "istitaâ" kapsamına girer ve şarttır. Bunlardan biri olmadığı takdirde hac o kişiye vacip değildir. Zira hac ibadeti hem mali, hem bedeni bir ibadettir ve ancak beden sağlığıyla birlikte bu iki unsurla gerçekleşebilir.. Buna selamet-i esbab ve alât da diyebiliriz.

Bununla beraber Mekke'ye yakın yerlerde ve yörelerde oturanlar için, yaya gitme imkanı bulunduğundan binek şart değildir. [54]

b) Şafiîlere göre: Haccm vücubunun şartı: İslâm olmak, teklif çağma girmiş bulunmak, hür olmak ve bir de istitaâ düzeyinde bulunmaktır, îstitaâ iki çeşittir: Biri ibadete başlayabilme güç ve imkanıdır ki, bunun da birtakım şartları vardır: Gidip gelinceye kadar azık, lüzumlu alet ve edavatm mevcut olması bu cümledendir. Ailesi yoksa, dönünceye kadar onların nafakasını te'min etme söz konusu değildir. Ayrıca Mekke ile bulunduğu belde veya yöre arasında iki merhalelik bir mesafe bulunuyorsa, o takdirde binek te'min etmesi şarttır. Merhaleden maksat, bir konaklık mesafedir ki, iki merhale iki konak, yani iki günlük bir uzaklıktır. Bu mesafeden daha yakın bir yerde oturan kimsenin yaşı ve fiziksel yapısı yürümeğe müsaitse, bineği olmadığı takdirde yaya olarak haccetmesi gerekir. [55]

c) Hanbelîlere göre: Bu mezhebe göre de azık ve bineğin şart olduğu belirtilirken az farkla da olsa değişik bir görüş ortaya konmaktadır. Şöyle ki: Binek ancak, kişinin bulunduğu belde ile Mekke arasında "kasr mesafesi" kadar uzaklıkta olması halinde şarttır. Bu mezhebe göre kasr mesafesi, 16 fersah veya 48 mildir. Ibn Abbas bunu Usfan ile Mekke veya Taif ile Mekke arasındaki mesafe olarak belirlemiş ve iki günlük bir uzaklık olarak vasıilamıştır. [56]

Azık ise, gidip gelinceye kadar kendisine ve evdeki çocuklarına tecek kadar yiyecek ve içecek maddelerinin bulunmasıdır. Buna

adreti yeten kimseye hac farz olur, yetmediği takdirde farz olmaz.

unun yamsıra yolculuk için gerekli alet ve edavatın da bulunması z konusudur. [57]

d) Malikîlere göre: Hac için istitaâdan maksat, maddi imkan-ira sahip olup Mekke'ye ve inenasik mahalline gidebilmektir. Bu bi-ekle olabileceği gibi, meşakkatsiz yaya gidebilen kimse için bçerlidir; yani ikisi de maddi imkana sahip bulunuyor demektir. Bi-eceği hayvanın kendisine ait olmasıyla, kiralanması, yani icar tut-ıası arasında fark yoktur.

Böylece azık ve binek hac için şart değildir. Yaya yürüyebilen imse yaya olarak gider. Azığı olmayıp elinde sanatı olup onunla yol ioyunca azığını te'min edeceğine inanan kimse Öylece yola çıkar.

Ev halkının helak olma endişesi yoksa, dönünceye kadar onlar fin gerekli azığı sağlaması da şart değildir. îdare edeceklerine ka-[aat getirdiği takdirde onları o vaziyette bırakmasında bir sakınca foktur. Bunun aksine bir durum söz konusu ise, yani dönünceye ka-İar aile fertlerinin açlıktan ve imkansızlıktan hastalanıp perişan ola-cakları söz konusu ise, o takdirde hac ona vacip değildir. [58]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

178 nolu hadisi aynı zamanda Hâkim tahric edip, Şeyhayn'm şartına göre sahihlemiştir. Beyhakî de bu rivayeti almış ve isnadının sahih olduğuna işarette bulunmuştur. Her ikisi de bunu Saîd b. Ebî Arûbe tarikiyle Katade'den, o da Enes (r.a,) den merfuan rivayet etmiştir.

Beyhakî, rivayet zinciri üzerinde durarak, bu konuda daha isabetli olanı, Katade'nin el-Hasan'dan murselen rivayetidir demiştir. Hafız îbn Hacer de: "Bu hadisin el-Hasan'dan olan rivayetin senedi sahihtir" diyerek Beyhakî'nin tesbitini uygun görmüştür. [59]

Hâkim ise, bunu Hammad b. Seleme tarikiyle Katade'den, o da Enes (r.a.) den rivayet etmişse de, Hammad'ın Ebu Katade1 Abdullah b. Vakıd el-HarYanî olduğu ve bu zatın münkerü'l-hadis bulunduğu tesbit edilmiştir.

Nitekim Ebû Hatim de aynı görüştedir. [60] Yahya b. Maîn de, ondan hadis alıp yazdığını, sonra da bıraktığını kaydetmiştir.

Ancak Ahmed b. Hanbel, bu zatın sıka (güvenilir) olduğunu belirtmiştir.

179 nolu Îbn Abbas hadisini Darekutnî tahric etmiş; Îbn Hacer ise onun senedinin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. [61]

Bu bapta İmam Şafiî ve İmam Tirmizî'nin îbn Ömer (r.a.) dan rivayet ettikleri bir hadis bulunuyor ki, Tirmizî onu hasenlemiş ve Darekutnî tahric etmiştir. Aynı zamanda Îbn Mâce de o rivayeti alıp nakletmiştir. Ancak isnadında İbrahim b. Yezid el-Huzî bulunuyor ki, bu zat metrukü'l-hadistir.. İmam Ahmed ile Nesâî onun sika olmadığına- değinmişlerdir. [62] İbn Maîn de onun sika olmadığını söylemiş; Buharî: "Bu zat hakkında hadis alimleri susup bir görüş belirtmemişlerdir" diyerek şüpheli olduğuna işarette bulunmuştur.

Bu konuda Cabir'den, Ali b. Ebî Talib'den, İbn Mes'ud'dan ve Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayetler bulunuyor ki, hepsi de zayıftır. Ancak bütün bu zayıf rivayetler birbirini kuvvetlendirmekte ve istidlale salih bir güç taşımaktadır.

İmam Mâlik bu rivayetlerin hiçbirini dikkate almamış ve ayette geçen "istitaâ" um sadece sağlık olduğunu belirtmiştir. Zira ayette: "İnsanları hacca çağır; yürüyerek veya binekler üstünde uzak yollardan sana gelsinler" yaya olarak da hacca gelinmesi belirtiliyor.

Diğer müctehidler ise, ayeti mezkur hadislerle birleştirerek azık ve bineğin haccm vücubunun şartlarından olduğunu ortaya koymuşlardır. Nitekim delillerin önemli bir kısmı bu sonucu vermekte ve içtihadın isabetim göstermektedir. [63]

Çıkarılan Hükümler

1- Farz haccm vücubunun şartlarından biri, gidip gelinceye kadar hem kendisinin, hem de evdeki aile fertlerinin yetecek kadar azıklarının bulunmasıdır.

2- Kendisine yetecek kadar azık bulunur da, ev halkına bulunmaz ve onların aç ve perişan olması söz konusu olursa, o takdirde kişiye hac farz değildir.

3- Aynı zamanda iki konak veya daha fazla uzak yerde bulunan msenin binek te'min etmesi gerekir. Bu kendi bineği olabileceği di, icarla tutulan bir binek ve araç da olabilir. Nitekim günümüzde îi arabasıyla gidenler olduğu gibi, ücretini vermek suretiyle otobüs >ya uçakla gidenler de vardır. Böylece binek de haccın vücubunun Lrtlarmdan biri sayılmıştır. O imkan olmayınca kişinin üzerinden o icub kalkmış olur.

Buraya kadar olan hükümler daha çok üç mezheple ilgilidir.

4- Azık ve binek şart değildir. Kişi gücü yettiği takdirde yaya ol-fak gider ye yol boyunca para kazanıp azığını te'min etme imkanı ırsa, öyle yapar.

5- Haccın vücubu için sadece beden sağlığı şarttır. Bu iki hüküm îmam Mâlik'e göredir. [64]

Yanında Mahremi Bulunmayan Kadının Sefere Çıkması Caiz midir?

İslâm Dini, kadına layık olduğu yeri vermiş ve onu her türlü tecavüzden korumak, saygınlığına halel getirmemek, annelik vekarmı bütün özelliğiyle ayakta tutmak için birtakım maddi ve manevi müeyyideler koymuş; emir ve tavsiyelerde bulunmuştur.

Bunlardan biri de, yanında mahremi bulunmayan kadının sefere çıkmasının yasaklanmasıdır. Zira yanında kocası veya mahremi bulunmayan kadına kötü gözle bakanlar çıkabileceği gibi, ona saldıranlar da olabilir. Böylece aile yuvasını sarsacak, kadının iffetini lekeliyecek birtakım olaylar doğabilir. O bakımdan yüce dinimiz kadını böyle bir sonuçtan muhafaza etmek için, sefere çıkması söz konusu olduğu zaman yanında mahreminin bulunmasını şart koşmuş, aksi halde çıkmasının haram olduğunu belirtmiştir.

Ancak bu seferin kısa veya uzun olması, hac veya başka bir maksada yönelik bulunması üzerinde müctehidlerin farklı tesbit, icti-had ve görüşleri ortaya çıkmıştır. [65]

Konuyla Îlgili Hadisler

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in hutbe irad ederken şöyle buyurduğunu duymuştur: "Hiçbir (yabancı) erkek, yanında mahremi bulunmayan bir kadınla tenha yerde başbaşa kalmasın ve kadın ancak beraberinde mahremi olduğu halde sefere çıksın!" Bunun üzerine bir adam şöyle dedi: 'Ya Resulallah! Doğrusu eşim hacca niyet edip çıkmış bulunuyor. Ben ise şu ve şu gazaya gitmek üzere kayıt olunup yazıldım!" Peygamber (s.a.v.) Efeıı-dimiz ona: "Hadi git, eşinle birlikte haccet" buyurdu." [66].

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kadın üç (konak mesafeye) yolculuk yapmasın, ancak yanında mahremi bulunduğu halde yapsın. [67]

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, kadının iki günlük veya iki gecelik bir mesafeye sefer etmesini (yolculuk yapmasını) yasakladı; ancak beraberinde kocası veya mahremi bulunduğu takdirde sefer yapabileceğini bildirdi." [68]

Diğer bir lafızla hadis şöyle rivayet edilmiştir: "Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadına üç gün veya fazla sürecek uzaklıkta bir yere sefere çıkması helal olmaz; ancak beraberinde babası veya kocası veya oğlu veya kardeşi veya mahremi bulunduğu halde çıkması helal olur." [69]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Hiç bir kadına bir gün, bir gece uzaklıktaki bir mesafeye yolculuk yapmak helal olmaz, ancak beraberinde mahremi bulunduğu takdirde helal olur." [70]

Diğer bir rivayette ise hadis şu lafızla nakledilmiştir: "Bir gece uzaklıktaki yere.." Başka bir rivayette ise, "Kadın yanında mahremi olmadığı takdirde üç günlük uzaklıktaki bir yere yolculuk yapmasın.." [71].

Açıklama:

Altı hadisin birincisinde, kadının yalnız başına veya yanında mahremi olmaksızın başka kimselerle, ister hac, ister başka bir seyahat amacıyla olsun sefere çıkması yasaklanmıştır. Diğer beş hadiste ise, hacdan söz edilmeyip sadece mahremsiz olarak belirlenen uzaklıktaki yere seyahat etmesi yasaklanmıştır. O bakımdan müctehidlerin bu konu hakkında farklı ictihad ve istidlalleri, görüş ve tesbitleri söz konusudur. [72]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre: Haneliler yukarıdaki hadislerle istical ederek, kadının beraberinde kocası veya mahremi bulunmadığı takdirde hacce gitmesi vacip değildir. Zira bunlarsız yola çıkması yasaklanmıştır. Aynı zamanda zengin kadının kocası veya mahremi onunla beraber yola çıkmak istemedikleri, seyahat etmekten kaçındıkları takdirde, zorlanamazlar ve bu durumda kadın hacca gitmekten vazgeçer. [73]

Aynı zamanda haccetmek isteyen kadının boşanma veya kocasının vefatından dolayı iddet (şer'î bekleme süresi) içinde olmaması gerekir. Aksi halde yanında mahremi de olsa hacca gidemez. [74]

Böylece Hanefîler, kocasız ve mahremsiz seyahati hac ve diğer hususlara teşmil edip mutlak anlamda ele almışlardır.

Mahremden maksat, kendisine nikahı ebediyen haram olan yakınlarıdır ki, bu yakınlık sıhriyet, ana-baba tarafından yakın hısımlık ve reda (süt emmek) ile gerçekleşir.

Kendisine hac farz olan kadının yanında mahremi bulunduğu takdirde, kocası hacca gitmesine izin vermese bile, kadın bu farzı yetirine getirmeğe

gider ve kocasının müsaade edip etmemesine bakmaz. Çünkü koca, farz ibadete engel olma hakkına sahip değildir.

Aynı zamanda mahremin fasık ve mecusi olmaması, dinsiz bu-[Unmaması şarttır. Kitap ehli olmasında bir sakınca yoktur. [75]

b) Şafiîlere göre: Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'den rivayet edilen hadislere göre, hac yolculuğu için azık ve binek söz konusudur, tüvayetler buna delalet etmektedir; Kadın bu iki şeyi te'min edebi İirse ve yanında da güvenilir kadınlar bulunur, yol da emni-yette olursa, hac kendisine farz olur, gitmesi gerekir. İsterse beraberinde kocası veya mahremi bulunmasın.. Çünkü Resulüllah (s.a.v.) hac içir azık ve bineğin şart olduğunu belirtirken kadınları bunun dişindi tutmamış, yani bunu erkeklere has kılıp kadınları istisna etmemiştir Hür kadının beraberinde güvenilir kadınlar bulunmazsa, o takdirdi yabancı erkeklerle birlikte yola çıkamaz.

Bize kadar gelen rivayete göre: Hz. Aişe, îbn Ömer ve îbı Zübeyr, kadının yanında kocası ve mahremi olmadığı takdirde yin de hac için yola çıkabileceğini belirtmişlerdir. (198)

c) Hanbelîlere göre: Hac konusunda kadınla ilgili hükün mahremi olduğu takdirde erkekle ilgili hüküm gibidir. O bakımda: mahremi olmayan kadına hac vacip değildir. Çünkü o mahreir olduğu takdirde erkekle ilgili hükmün kapsamına girer, olmadığı tat dirde girmez ve o sebeple de hac kendisine vacip sayılmaz. Nitekii Ebû Davud diyor ki: İmam Ahmed1 e sordum: "Zengin bir kadın va: ama mahremi yoktur, hac ona vacip olur mu?" Cevap verdi: "Hayı: vacip olmaz."

Bu, aynı zamanda el-Hasan, Nahaî, İshak, îbn Münzir ve re tarafdariarmın kavli ve içtihadıdır.. [76]

d) Malikîlere göre:

Kadının hac konusunda yola çıkması içm mahrem şart değildi Bir grup kadınla birlikte çıkabilir, bunda bir sakınca yoktur. Çünl bu vacip bir seferdir, o bakımdan mahremin bulunması şart değildi Nitekim Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Adiy b. Hâtem'e şöyle buyu muştur: "Çok geçmez, kadın mahfe içinde, Beytullah'ı kasded rek ryanında ve beraberinde kimse olmadığı halde- Hiyeı (Küfe yakınında bir şehir) den çıkar ve Allah'tan başka h kimseden korkmaz." [77]

Böylece Şafîîlerle Malikîler bu konuda birleşmiş bulunuyor. Diğer iki mezhep imamları ise, belirttiğimiz gibi, kadının mahremsiz veya kocasız sefere ve hacca çıkamıyacağma kail olup bu doğrultuda ictihadda bulunmuşlardır.

Şafiüerle Malikîler hac dışındaki seyahatler için kadının yanında mutlaka kocasının veya mahreminin bulunmasını belirterek, hac ile diğer seferler arasında fark bulunduğunu söylemişlerdir.

Şüphesiz kadının hacca gitme konusunda sözü edilen iki mezhebin icithadı kolaylık getirmiştir. [78]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

189 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir. Beş Önemli hükme delalet etmektedir:

1- Yabancı bir erkeğin, yanında mahremi bulunmayan kadınla tenha kalması haram ve büyük günahtır.

2- Yanında mahremi bulunan kadınla aynı yerde bulunması -kötü niyet taşımıyorsa- bir sakınca görülmemiştir.

3- Yanında mahremi olmayıp da güvenilir birkaç kadın bulunan bir kadının bulunduğu yerde yabancı bir erkeğin bulunması ise, ihtilaf konusudur Ancak yukarıdaki hadisin zahiri anlatımından, bunun caiz olmadığı anlaşılıyor.[79]

4- Yanında kocası veya mahremi bulunmayan bir kadının (iki veya üç konak uzaklıkta bulunan bir yere) sefere çıkması caiz değildir. Yanında güvenilir kadınlar bulunduğu halde, iki mezhebe göre farz olan hac için yolculuğa çıkabilir.

5- Kadını mahremsiz hacce göndermek caiz değildir. Bu da diğer iki mezhebin içtihadıdır. Savaşa katılmaktansa, mahremsiz hac yoluna çıkmak isteyen eşinin yanında bulunmak daha uygundur.

Böylece hadiste "lâtüsafir" yasağı umum ifade etmektedir.

190, 191, 192, 193, 194 nolu hadislerde kadın hakkında men'edilen sefer mesafesi farklı anlatımlarla belirtilmiştir. İlk anda hadisler arasında bir tearuz bulunduğu intibaını veriyorsa da, aslında bir tearuz yok, Önce bu mesafenin üç gün, yani üç konak olduğu, sonra bundan daha az, mesela iki konak, hatta bir konaklık mesafe hakkında da aynı hükmün, yani yasak hükmünün cari ve geçerli olduğu bildiriliyor. Böylece çoğun azı da içerdiği ortaya çıkmış oluyor.

Hanefîler burada üç konağı esas olarak alimş, bunun nütehakkik anlamda, diğerlerinin meşkûk manada bulunduğunu be-irtmişler ve. böyle durumlarda mütehakkik olanla amel edileceğim, Uğerlerinin terkedileceğini vurgulamışlardır.

Şafîîler ise, 189 nolu hadisteki "Hadi git eşinle birlikte haccet" bmrinin bir tavsiye anlamı taşıdığını, eşi hakkında endişe eden adamın şüphe ve endişesini gidermeğe yönelik bulunduğuna kail olmuşlardır. Hanefîlerle Hanbelîler, bu rivayete dayanarak diğer hadislerde geçen "lâ tüsafîri'l-mer'etü.." cümlesindeki nehyi, bütün seferlere teşmil etmişler ve bunu mutlak anlam düzeyinde yorumlamışlardır.

193 nolu Ebû Hüreyre hadisinde geçen "bir gün, bir gece" denilirken, diğer rivayette sadece "bir gün" veya sadece "bir gece" denilmiştir. Burada bir gün1 den maksat gecesiyle beraber bir gündür ve "bir gece" den maksat, gündüzüyle beraber bir gecedir denilebilir. İlim adamlarının önemli bir kısmı da hadisler arasındaki tearuzu kaldırıp te'lif etme yolunu seçeıken böyle bir yorumu tercih etmişlerdir.

194 nolu Ebû Hüreyre hadisi üzerinde hayli durulmuş ve diğer !hadislerdeki farklı anlatım ve değişik hüküm göz önüne alınarak birtakım yorumlara gidilmiştir. Bu rivayeti dikkate alanlar, yanında kocası veya mahremi bulunmayan kadının bir gündüz veya bir gece sürecek yolculuğa, yani bir konaklık mesafeye sefere çıkmasına cevaz verilemez demişlerdir. Üç konak rivayeti, ondan daha az olan mesafeyi de içine almaktadır; yanı az çoğun içindedir yorumu ise ağırlık-kazanmıştır.

Bu bapta Darekutnî'nin rivayet ettiği: "Kadın ancak yanında kocası bulunduğu halde sefere çıksın" mealindeki hadisi Ebû Avane sahihlemişse de müctehidlerin çoğu bu rivayete itibar etmemiştir. Yine Darekutnî'nin Ebû Ümame (r.a.) den rivayet ettiği, "Kadın, yanında zevcesi olmadığı takdirde

üç günlük mesafeye (üç konak) çıkmasın veya haccetmesin.." rivayetinin isnadında bir takım zayıf ravi bulunduğundan istidlal ve ihticace salih görülmemiştir.

Sonuç olarak, ayette haccm, ona yol bulabilen erkek ve kadın her müslümana farz olduğu genel bir anlatımla belirtilmiştir. Hadislerin bir kısmında ise, yanında kocası veya mahremi olmayan kadın bu umumdan istisna edilmiştir. Çoğu hadislerde ise, mutlak anlamda sefer kavramına yer verilmiş ve böylece yanında mahremi olmayan \kadının hac için olsun, başka bir seyahat için olsun sefere çıkamayacağı belirtilmiştir. îlim adamlarından bir kısmına göre, hadisler ayetin umumilik ifade eden anlatımını hususlandırmakta Ve böylece bu konuda yanında mahremi olmayan kadının istisna teşkil ettiğini belirtmektedirler. Diğer bir kısmı ise, (imam Şafiî ve îmam Mâlik başta olmak üzere) ayetteki anlatım, hem erkekleri, hem de kadınları kapsamakta ve yol bulabilen, yani şartlar elverdiği kimsenin haccetmesinin farz olduğu -bir hüküm olarak- istinbat edilebilir, diyerek farklı bir yorum ortayakoymaktadırlar. [80]

Çıkarılan Hükümler

1- Kadının kocası eya mahremi yanında olmadığı halde üç konaklık bir mesafeye yolculuk yapması caiz değildir. Hac farizasını yerine getirmek isteyen kadın da bu hükmün kapsamına girmektedir,

2- Kadının mahreminden maksat, kendisine nikahı ebediyen haram olan yakınlarıdır ki bu yakınlık sıhriyet, ana-baba tarafından hısımlık ve bir de redâ (süt emme ve emzirme) yoluyla gerçekleşir.

Yukarıdaki fıkhî hüküm Hanefi'lerin içtihadıdır.

3- Yanında mahremi bulunup kendisine hac farz olan kadının gitmesine kocası engel olma hakkına sahip değildir. Çünkü mükellef olan kişi kimseden müsaade almadan kendisine farz olan ibadetleri yerine getirmekle yükümlüdür.

4- Mahremin fasık, mecusî ve dinsiz olmaması şarttır. Kitap Ehli (Yahudi veya Hristiyan) olmasında bir sakınca yoktur.

5- Hac yolculuğu için şart olan azık binektir; koca veya mahrem şart değildir. O bakımdan yanında birkaç güvenilir kadın bulunan zengin kadının haccetmesi gerekir.

Bu fıkhî hüküm, Şafiîlerin içtihadıdır. Mâlikîler de ajjnı görüştedirler.

6- Yanında kocası veya mahremi bulunmayan zengin kadına hac farz değildir. Ama hac dışındaki seyahatler için kadının yanında kocası yeya mahreminin bulunması şarttır.   Şafiiler   de aynı görüştedirler.

7- Farz ve vacip olan bir sefer için (hac seferi) mahrem şart değildir. Bu, îmam Mâlik'in görüş ve içtihadıdır.

8-Yanında mahremi bulunmayan kadının kasr mesafesinden kısa bir mesafeye yolculuk yapmasında müctehidlerin çoğu sakınca görmemiştir. Ancak hadislerin zahirî delaletinden bir konaklık mesafeye bile mahremsiz gitmesinin caiz olmadığı anlaşılıyor ki, sahih olan da budur. [81]

Başkasının Yerine Vekaleten Haccetmek İsteyen Kimsenin Daha Önce Kendisinin Farz Haccı Eda Etmiş Olması Gerekir mi?

Kendisine farz olduğu halde müzmin hastalıktan veya çok yaşlılıktan dolayı gidemiyen veya kendisine farz olduğu halde onu eda etmeden ölen kimsenin yerine birini vekil olarak göndermesinin caiz ve sahih olduğunu yıkandaki konuda açıklamış bulunuyoruz. Ancak vekil olarak gönderilmek istenen kimsenin daha Önce kendi adına farz haccı eda etmiş olması şart mıdır? Şüphesiz bu konuda fazla rivayet nakledilmemiş tir. O bakımdan müctehidlerin farklı yorum, görüş ve ictihadları ortaya çıkmış bulunuyor. Kimine göre, vekilin daha önce kendi adına farz haccı yapmış olması şarttır, kimine göre şart değildir.

Bütün bu görüş ve ictihadların bir Özetini verecek olursak, şöyle bir sonuç ortaya koymamız mümkündür: Vekil olarak gönderilmek istenen kimse, kendisine hac farz olacak kadar zengin bulunuyorsa, o !takdirde başkası yerine vekaleten gitmesi caiz değildir. Önce kendi imkanını kullanıp farz olan haccı eda etmesi gereklidir. Bu imkana sahip değilse, yani gidemiyecek kadar fakirse, o takdirde başkasının imkanıyla vekaleten hacce gitmesinde -müctehidlerin bir kısmına göre- bir sakınca yoktur. [82]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, bir adamın: "Şübrüme'ye bedel Lebbeyke.." dediğini duydu ve ona sordu: "Şübrüme kimdir?" Adam: "Benim kardeşim veya bir yakınımdır" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) ona sordu: "Kendin için haccettin mi?" Adam: "Hayır" diye cevap verince,

Efendimiz ona: "önce kendin için haccet, sonra da Şübrüme'ye bedel haccet" buyurdu." [83]

Darekutni'nin tesbit ve rivayetinde ise hadisin son kısmı şu lafızla nakledilmiştir: "Bu senin için haçtır ve bir de Şübrüme için haccet!" ().

el-Bahr Kitabı'nda ise şu hadisle istidlal edilmiştir:

Adam: "Nebişe (veya Nübeyşe)ye bedel Lebbeyke" deyince, Efendimiz ona: "Bu Nübeyş'e için ve bir de kendin için haccet" buyurdu,
[84]

Müctehidlerin Görüş ve Îctihadları

a) Hanefîlere göre: Kendi nefsi için haccetmeyen kimseye fıkıhta "sarûrî" denir. Böylesini başkasının yerine vekil olarak hacce göndermek caizdir. Bunun gibi köle ve kadının da vekaleten gönderilmesi caizdir. Ancak farz olan haccı eda etmiş olan bir kimseyi" vekil göndermek
evladır.

Bazılarına göre, sözü edilenleri vekil olarak göndermek mekruhtur. [85]

Fetava-yı Hindiyye'de bu konu şöyle belirtilmiştir: "Kendi adına birini hacce göndermek isteyen kimsenin, göndereceği kimsenin daha önce kendi nefsi için haccetmiş bulunması durumunu dikkate alarak Öyle birini bulup göndermesi efdaldır. Bununla beraber kendi nefsi için farz haccı eda edememiş bir kimseyi göndermesi de caizdir. Böylece vekil olarak gönderdiği kimsenin yapacağı hac müvekkilin üzerinden farz olan haccı düşürür," [86]

b) Şafiîlere göre: Nâib ve vekil olarak hacca gönderilecek kişinin önce kendi adına farz olan haccı eda etmiş olması şarttır. Farz olan haccı yerine getirmemiş bir kimseyi naib (vekil) olarak göndermek caiz değildir. Aynı zamanda naibin güvenilir ve adil olması gereklidir. [87]

c) Hanbelîlere göre: Bu mezhep imamları da Şafiîlerle aynı görüş ve ictihaddadırlar. Yani bunlara göre de, hacca naib olarak gönderilecek kimsenin daha önce kendi adına farz olan haecı eda etmiş bulunnası vaciptir. Aynı zamanda üzerinde kaza haccımn da bulunmaması söz konusudur. Adak hac da böyle; yani kişinin üzerinde vacip olan adak hac bulunuyorsa, onu yerine getirmeden başkası adına vekaleten haccedemez. [88]

d) Mâlikîlere göre: Gerek hastanın, gerekse yaşlı kimsenin yerine vekil göndermek caiz ve sahih değildir. Ölü için de bu hüküm aynen geçerlidir. Yani ölen bir kimsenin yerine hac için vekil tutup göndermek sahih değildir. Çünkü hac ibadeti daha çok bedeni bir ameldir ve bedeni ibadetlerde naib tutmak caiz değildir. [89]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

203 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda îbn Hibban tahric etmiş ve Beyhakî sahihlemiştir. Sonra da. Beyhakî bu hadis hakkında şunu söylemiştir: "Hadisin isnadı sahihtir ve bu bapta bundan daha sahih hadis yoktur." [90]

Gerçi Beyhakî bunu merfuan rivayet etmiştir. Ancak refî' sika (güvenilir) ravi tarikiyle gelirse kabule şayan görülür. Bu hadisin de refi sika tarikiyledir. Çünkü bunu refi1 eden ravi Abede b. Süleyman'dır ki, Hafız İbn Hacer onun için şöyle demiştir: "O sikadır ve rivayetiyle ihticac edilebilir. Nitekim Sahihayn'de onunla ihticac edilmiştir.

Tahâvi bu hadisin mevkuf olduğunu belirtmiş, ve İmam Ahmed de: "Bunun merfu' sayılması hatadır" demiştir. [91]

Hadisin zahiri, kendisi için farz haccı yerine getirmeyen kimsenin başkası adına naib olarak haccetmesinin caiz olmadığına delalet etmektedir. Naib olacak kişinin zengin veya fakir olması arasında bir fark söz konusu olmamıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) ondan kendi nefsi için haccedecek imkana sahip olup olmadığını sormamıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, bu konuda bir diğer rivayeti el-Bahr sahibi şu lafızla yapmıştır: "Bu yaptığın hac Nübeyşe'den yanadır ve sen bir de kendin için haccet.."

Şevkanî bu rivayet üzerinde durarak, "mutemed olan hiçbir hadis kitabında buna rastlayamadım. O bakımdan buna değil, yukarıda nakledilen İbn Abbas hadisine itimad etmenin uygun olacağını söyleyebilirin" demiştir. [92]

İbn Hibban hadisin bir diğer tarikle rivayetini ele alarak Re-sulüllah'm (s.a.v.) o telbiyle getiren adama: "Bunu kendin için, nefsinden yana yap ve sonra da Şübrüme adına haccet!" buyurması, başkası adına naib olarak haccedecek kimsenin ilk önce kendi adına haccetmesinin vacip olduğunu belirtmiş ,ve buradaki emir vücubu gerektirmektedir diye ilave etmiştir. [93]

Zeylaî bu bapta, baba ve anası yerine haccetmek isteyen kadına ve adama Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in: "Annen yerine» Baban yerine haccet" dîye buyurmasını ele alarak üzerinde durmuş ve başkası adına haccedecek

kimsenin önceden farz olan haccı kendi adına yapmasının şart olmadığına delil gösterenlerin görüşlerini nak-letmiştir. [94] Böylece Hanefî imamlarının bu konudaki ictihad ve istidlalleri ağırlık kazanmakta ve konuya bir rahatlık getirmektedir. [95]

Çocuk ve Kölenin Yaptığı Hac Sahih Sayılırsa Da Hac Onlara Vacip Değildir

Hac ibadeti de diğer farz ibadetler gibi, ergen-olup teklif çağma giren müslümanlara -şartlar elverdiği takdirde- farzdır. Çocuk henüz teklif çağına girmediği, köle de başkasının mülkünde bulunduğu için hac onlara farz değildir. Ancak sahipleri onları- hacce götürürse, o takdirde yaptıkları hac sahih sayılır, ileride çocuk ergen olup imkanlar ve şartlar elverdiği takdirde farz olan haccı yerine getirmesi vacip olur. Köle de hürriyetine kavurur da haccedecek kadar zengin olursa, ona da farz haccı yerine getirmesi gerekir. Böylece ilk önce sahipleri tarafından kendilerine yaptırılan hac farz yerine geçmemiş olur. [96]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre: Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Revha'da develere binmiş bir grup insanla karşılaştı. Onlara sordu: "Bu kavm kimlerdendir?" "Müslümanlardır" diye cevap verildi. Sonra onlar: "Siz kimsiniz?" diye Peygamber'e (s.a.v.) sordular. Efendimiz onlara: "Resulüllah (s.a.v)" diye cevap verdi. Bunun üzerine bir kadın çocuğunu tutup kaldırdı ve "bunun için hacc olabilir mi?" diye sordu. Efendimiz (s.a.v.) şu cevabı verdi: "Evet, senin için de ecir (sevap ve mükafat) vardır." (215).

es-Sâib b. Yezıd (r.a.) anlatıyor: (215} Müslim- Ebû Davud- Nesâî- Ahmed

"Babam, Resulüllah (s.a.v.) Efendimizleberaber, Veda Haccı'nda haccetti ki, ben (o gün için) yedi yaşında bulunuyordum" [97]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Yanımızda kadınlar ve çocuklar olduğu halde Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber haccettik ve böylece çocuklar adına telbiye getirip, onlar adına (cemrelere) taş attık." [98]

Muhammed b. Kâb el-Kurezî'den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Hangi çocuk adına onun ailesi hacceder ve sonra o çocuk ölürse, bu hac ona kafi gelir. Ama yaşayıp ergen olur ve haccedecek imkana kavuşursa, ona farz haccı eda etmek gerekir. Hangi köleyi de sahibi alıp hacce götürür ve onunla birlikte haccederse, bu da o köle için kafi gelir. Ama azad edilir (ve şartlar da elverir) se ona da farz haccı yerine getirmek gerekir." [99]

Hadislerin Işığnda Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Haccın farziyetinin şartlarından hiri de buluğ ve akıldır. Ergen olmayan çocuğa hac farz değildir1. Aynı zamanda çocuk ve deliye bu konuda hitapta bulunulmaz; yani onlar farz ibadetle yükümlü tutulmazlar. O bakımdan çocuk hacceder ve sonra ergen olur da mali imkana kavuşur ve şartlar elverirse, haccetmesi, yani farz olan haccı yerine getirmesi gerekir. Buluğ olmadan önce yaptığı hac onun için tetavvu (nafile) olur.

Haccın farziyetinin şartlarından biri de hürriyettir. O bakımdan kölelere hac farz değildir. Ama efendisi tarafından hac menasikini yapması sağlanırsa, bu onun için nafile sayılır. Hürriyetine kavuşup şartlar elverdiği takdirde haccetmesi farz olur. [100]

b) Şafiîlere göre: Çocuk ergen, kız da ayhali olmadıkça veya önbeş yaşma girmedikçe hac ibadeti onlara farz değildir. Çocuk ergen olmadan, köle azad edilmeden hacce götürülür de bu ibadeti yapmaları sağlanırsa, ileride çocuk ergen olunca, köle de hürriyetine kavuşunca, şartlar elverdiği takdirde farz

olan haccı yerine getirmeleri vacip olur. Daha Önce yaptıkları hac tetavvu' sayılır.

imam Şafiî bu konuyla ilgili rivayetleri biraraya getirip ilim adamlarının görüşlerine yer verdikten sonra belirtiğimiz neticeyi ortaya koyarak görüş ve içtihadını izhar etmiştir. [101]

c) Hanbelîlere göre: Buluğ ve hürriyet, haccm vücubunun şartlarındandır. Sıhhatinin şartlarından değildir. O bakımdan ergen olmayan çocuk ve azad edilmeyen köle haccedecek olurlarsa, onların bu ibadeti sahih sayılır, ancak islâm'ın farz kıldığı hac yerine geçmez.[102]

Bunların ileride ergen olup diğeri de hürriyetine kavuşunca, şartlar elverdiği takdirde farz olan haccı yerine getirmeleri vacip olur.

d) Malikîlere göre: Bu mezhep imamlarının içtihadı da Han-belî Mezhebine uygun bir anlam ve hüküm ortaya koymuştur. Böylece dört mezhebin bu konudaki görüş ve ictihadları çok az farkla aynı noktada birleşmektedir. Nitekim Abdurrahman el-Cezirî Haccm Vücubunun Şartları bölümünde dört mezhebin görüşünü özetleyerek aynı noktada birleştiğine işarette bulunmuştur. [103]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

215 nolu îbn Abbas hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. Çocuğun hac ibadetine ahştırılması bakımından ana-babasmdan birinin ona hac yaptırmasında bir sakınca olmadığı ve yaptıranın ecir kazanacağı söz konusudur.

216 nolu Saib hadisi de sahihtir ve istidlale, ihticace elverişlidir. Aynı zamanda yukarıdaki hadisi kuvvetlendirmektedir.

217 nolu Cabir hadisini aynı zamanda İbn Ebî Şeybe tahric etmiştir. Ancak isnadında Eş'as b. Sevvar bulunuyor ki bu zat zayıftır. Zehebî bu zat hakkında geniş bilgi vermiş ve ilim adamlarının farklı görüş ve tesbitlerini nakletmiştir. Nesâî ve Ibn Maîn onun zayıf olduğunu belirtirken, Darekutnî

onun sika (güvenilir) olduğuna dikkat çekip itimade şayan olduğunu bildirmiştir. Ibn Hib-ban ise, onun fahiş hata yaptığım söylemiştir. [104]

Böylece Cabir hadisi üzerinde durularak istidlale salih olup olmadığı ihtilaf konusu olmuştur. Ancak yukarıdaki hadisleri kuvvetlendirmekte ve mana bakımından sahih olduğu ağırlık kazanmaktadır.

Tirmizî aynı hadisi değişik lafızla şöyle rivayet etmiştir: "Bizler Hesulüllah (s.a.v.) Efendimiz ile beraber haccettiğimiz zaman, kadınların yerine telbiye getirir ve çocukların yerine (cemrelere) taş atardık." [105].

İbn Kattan bu konuda şöyle diyor: "Ibn Ebî Şeybe'nin rivayetin-deki lafız, isabetliliğe daha çok benzerlik arzetmektedir. Çünkü hacc için çıkan kadının yerine başkası telbiye getiremez, ancak kendisi getirir. İlim adamlarının bu konuda icma'ı vardır."

218 nolu Kab hadisini aynı zamanda Ebû Davud el-Merasil'de tahric etmiştir. Ancak ravileri arasında mübhem (belirsiz* tanınmayan) biri bulunuyor. Böylece Ebû Davud'un o rivayetiyle pek istidlal edilmemiştir. [106]

İbn Battal bu konuda şöyle demiştir: "Fetva imamları, ergen oluncaya kadar hac farizasını çocuktan sakıt olduğunda icma1 etmiştir. Bununla beraber haccedecek olursa, cumhura göre, onun için tetavvu1 hac sayılır."

îmam Ebû Hanife ise, konuyu b'h-az daha açıklığa kavuşturarak şu bilgiyi vermiştir: "Çocuğun ihrama bürünmesi sahih olmaz ve ihramın mahzurlarından hiçbiri onun için söz konusu olmaz. Çocuğa hac ibadetinin yaptırılması, ona alışkanlık sağlamaya yöneliktir."

İlim adamlarından bir kısmı yukarıdaki hadislere dayanarak, çocuğa yaptırılan haccm, farz hac yerine geçeceğini belirtmişler s e de müctehid imamların kahir ekseriyeti bu görüşü reddetmiştir.

Zira sözü edilen haccm, farz hac yerine geçmiyeceğine dair birtakım rivayetler de nakledilmiştir. Nitekim İbn Abbas'm (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hangi çocuğe ailesi hac yaptırır ve o çocuk da (ömrü olup yaşar da) ergen olursa, ona ayrı bir hac arz hac) gerekir." Bunun isnadının sahih olduğu da tesbit ediliştir.

Diğer yandan Muhammed b. Kab el-Kurezi, Resulüllah'ın .a.v:) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Doğrusu ben., lü'minlerin göğsünde muhafaza edecekleri bir konuyu yenilmek istiyorum: Hangi çocuğa hac yaptırılır, ve sonra o çocuk lürse, yapılan hac onun için yeterli olur. Ama ergen olursa, na hac gerekir. Hangi köleye, onun efendisi ailesi tarafından ıac yaptırılır ve o köle (hürriyetine kavuşmadan) ölürse, aptırılan hac onun için yeterli olur. Ama (ölmeden) azad edi-tr de hürriyetine kavuşursa, kendisine (farz) hac gerekir." [107]

Zeylaî bu konu üzerinde durarak şu hadisleri nakletmiştir:

"Hangi köle hacceder, isterse on defa haccetsin, sonra lürriyetine kavuşturulursa, ona haccetü'l-İslam (İslam'da arz kılınan hac) gerekir. Hangi çocuk, isterse on defa haccet-in, haccettikten sonra ergen olursa, ona da haccetü'l-İslam İslam'da farz kılman hac) gerekir." [108]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Ifendimiz şöyle buyurmuştur: "Hangi çocuk haccettikten sonra eklif çağma erişir (ergen olur) sa, başka bir (defa daha) hac-:etmesi vacip olur. Hangi bedevi haccettikten sonra hicret sderse, ona da bir (defa daha) haccetmek vacip olur. Hangi çöle haccettikten sonra azad edilirse, ona da bir (defa daha) laccetmek vacip olur.." [109]

Hakim bu rivayeti, şeyhayn'in şartına göre sahih saymıştır, îeyhayn (Buharı, Müslim) bu hadisi tahric etmemişlerdir. Beyhakî se, kendi Sünen'inde rivayet etmiş ve bunun mevkuf olduğunu be-îrtmiştir. Merfu' olduğu hususunda ise Muhammed b. Minhal yalnız almıştır. Başkası ise Şu'be'den mevkufen rivayet etmiştir.

Bu rivayetler mevkuf veya merfu' bile olsalar, konuya ağırlık azandırmakta ve çocukluk, kölelik döneminde yapılan haccm farz ac yerine geçmeyeceğine delalet etmektedir. [110]

Çıkarılan Hükümler

1- Haccm farziyetinin şartlarından biri buluğ, biri de hürriyettir. O bakımdan hac ibadeti ergen olmayan çocuğa ve hürriyetine kavuşmayan köleye farz değildir.

2- Ana-babası veya bir yakını tarafından götürülüp hac ibadetini yapan çocuk, ergen olduktan sonra, şartlar elverir, mali imkanı olursa farz olan haccı yapmakla mükellef sayılır ve çocuk iken yaptığı hac, sadece tetavvu' (nafile) olarak kalır.

3- Efendisi tarafından hacce götürülüp hac menasikini yapan köle de hürriyetine kavuşturulduktan sonra mali imkanı olur ve şartlar da elverirse, farz olan haccı yapması vacip olur. Köle iken yaptığı hac nafile ibadet sayılır.

Dört mezhebin bunda ittifakı vardır.

4- Bazı ilim adamlarına göre, çocuğun örgen olmadan, kölenin hürriyetine kavuşturulmadan önce yaptığı hac, farz hac yerine geçer ve bilahare çocuk ergen olduktan, köle de hürriyetine kavuşturulduktan sonra artık –mali imkanları olsa bile- haccetmeleri gerekmez.

Ancak bu görüşe itibar edilmemiştir.

5- Ergen olmayan çocuğu hacce götürüp menasikin (hac ibadetlerinin) önemli kısmını ona yaptırmanın birtakım faydaları vardır. Şöyle ki: Çocuk önce bu konuda az veya çok bilgi ve görgü sahibi olur. Sonra da hafızasında silinmez bîr iz meydana gelir. Böylece kutsal topraklara gitme duygu ve düşüncesi gelişir. Aynı zamanda şahsiyet kazanma şansına erişir. [111]

İhramla İlgili Mikatlar

Hac ibadeti için biri zaman, diğeri mekan olmak üzere iki ayrı mikat, yani belirlenmiş zaman ve belirlenmiş mekan vardır. Cenab-ı Hakk Kur'an'da haccm vaktini şöyle belirlemiş bulunuyor: "Sana hilallerden soruyorlar, de ki: O, insanların yararına ve bir de hac için vakit ölçüleridir.." [112]. "Hac bilinen aylardır (Şevval, Zilkade, Zilhicce); kim o aylarda haccı (ihrama girerek sesini lebbeyk nidasıyle yükseltip) kendine farz ederse, artık ne

cinsi yaklaşma ve benzeri davranışlar, ne şer'i sınırı aşma, ne sövüşme, tartışma, ne de sürtüşme ve kavga vardır.." [113].

Burada ise mekanla ilgili inikatlardan söz edeceğiz. Hac için ihrama girip niyet ederken ve telbiye getirirken mutlaka belirlenen mi-katta mı buna başlamak gerekiyor, yoksa mikat yerine gelmeden önce de ihrama girmek caiz midir?

Bu konuda farklı yorum ve ictihadlar söz konusudr. O bakımdan önce ilgili hadisleri, sonra da müctehidlerin istidlal ve ih-ticaclarmı nakledeceğiz. [114]

İlgili Hadisler

îbn Abbas (r,a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, Medineli'ler için Zülhuleyfe'yi, Şamlı'lar için Cuhfe'yi» Necdli'ler için Karne'l-menazil'i ve Yemenliler için Yelemlem'i tevkît etti, (mikat olarak belirledi) ve şöyle buyurdu: "Bunlar onlar için ve bir de onlardan başka hac ve umre yapmak üzere gelenler için (mikat'dır). Artık sözü edilen yerlerin (dışında değil) içinde (mikatla Mekke arasında) bulunanların ise, mikatları kendi ehlinin bulunduğu yerdir. Böylece Mekke halkı da (hac için) Mekke'de telbiye için seslerim yükseltip (mikat olarak Mekke'de ihrama girerler)." [115]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Medine halkı Zülhuleyfe'den itibaren telbiye ile seslerini yükseltirler; Şam ehli Cuhfe'den itibaren telbiye ile seslerini yükseltirler; Necd ehli Karn'den i -baren telbiye ile seslerini yükseltirler."

îbn Ömer (r.a.) devamla diyor ki: "Bana anıldı ama ben Re-sulüllah'ın (s.a.v.) "Yemen halkının telbiye ile sesini yükselteceği yer (mikat) Yelemİem'dir" dediğini duymadım." [116]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle habervermiştir:

"Şu iki şehir (Basra ile Küfe) fetholunduğu zaman, ora halkı Ömer b. Hattab'a (r.a.) gelip dediler ki: "Ya Emirel-mü'minin! Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Necd halkı için (mikat olarak) Karn'ı belirlemiş ve orası bizim yolumuzdan meyi etmekte (biraz sapa kalmakta) dır. (Hac veya umre için) Karn'e gelecek olursak, bu bize meşakkatli olur.." Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) onlara: "Siz artık kendi yolunuzdan (gelin ve) Karn'ın hizasını gözetin" diye buyurdu. Ravi îbn Ömer devamla diyor ki: "Hz. Ömer (r.a.) böylece onlara mikat olarak Zat-i Irk'ı belirlemiş oldu." [117].

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Şüphesiz Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Irak halkı için Zat-i Irk'ı (mikat olarak) belirledi." [118].

Ebu Zübeyr 'den yapılan rivayete göre, Cabir (r.a.) den mikat yerinden sorulduğunu ve Cabir'in (r.a.) şöyle cevap verdiğini duymuştur: "Medine halkının mikatı Zülhuleyfe'dendir ve diğer bir yol olarak da Cuhfe'dendir. Irak halkının mikatı, Zat-i Irk'dandır; Necd halkının mikatı Karn?dendir; Yemen halkının mikatı, Yelemlem'dendir,"[119]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz dört umreyi Zilkade ayında yaptı, ancak haccıyla birlikte yaptığı umreyi değil (onu Zilhicce ayında yapmış oldu). Dört umresine gelince: Biri Hudey-biye'de, biri ondan sonraki yılda, biri Ci'rane'de ki -o sırada Hunayn ganimetlerini taksim ediyordu-, biri de haccıyla birlikte yaptığı umre.." [120]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Bendimiz el-Muhassaba inip konakladı ve Ebu Bekr oğlu Abdurrahman'ı çağırarak ona şöyle buyurdu: "Kızkardeşini al da Harem'in dışına çık; o umre için telbiye getirip niyet etsin. Sonra gelip Beytullah'ı tavaf etsin ve ben sizi burada bekliyeceğim."

Hz. Aişe (r.a.) devamla diyor ki: tfKardeşimle birlikte çıktık ve (belirlenen yerde, yani mikatta) niyet edip telbiye getirdim ve sonra gelip Beytullah'ı tavaf edip Safa ile Merve arasında sa'yettim ve dönüp Resulüllah'a (s.a.v.) gittiğimizde, O bulunduğu yerde bizi bekliyordu ki, vakit gece idi. Bana: "Tamamlayıp geldin mi?" diye sordu. Ben de: "Evet.." dedim ve Resulüllah

(s,a.v.) ashabına yola çıkmak için duyuruda bulundu. Kendisi de çıkıp Beytullah'ı tavaf etti, sonra sabah namazını kıldı ve Medine'ye hareket etti." [121]

Ümmu Seleme (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen .şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den duydum, buyurdu ki: "Kim Mescid-i Aksa'dan umre veya hac için niyet edip telbiye ile sesini yükseltirse, geçmiş günahları bağışlanır." [122]

İbn Mace bu hadisi sadece "umre için niyet.." lafzıyla nakletmiş, "hac için" lafzına değinmemiştir. [123]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre: Mevakıyt, "mikat" m çoğuludur. Buj tabir veya isim, belirli vakit ile belirli yer arasında müşterek bir anlam taşımaktadır. Burada ise, sadece belirli yer kasdedilmiştir. Çünkü konu, hac veya umre için Mekke dışından gelenlerin nerede ihrama girip telbiye getirmeleriyle ilgili bulunuyor. Öyle ki belirlenen bu yerlerden ancak ihramlı bir vaziyette geçmek caizdir.

Mekke dışından gelenler için beş mikat belirlenmiştir. Mekke ve Haram ehli için ise, inikat onların bulunduğu yerin kendisidir.

1- Medineli'ler için Zülhuleyfe

2- Şamlılar için Cuhfe,

3- Iraklılar için Zat-i Irk,

4- Necdli'ler için Kam,

5- Yemenliler için Yelemlem..

Zülhuleyfe, Medine'yle Mekke arasında olup Medine'ye döjrt mil, Mekke'ye 300 mil uzaklıkta bulunan bir yerin ismidir.

Cuhfe, İmam Nevevî'nin tesbitine göre, Mekke'ye üç merhale (konak) Medine'ye sekiz merhale mesafede bulunan bir yerin ismidir.

Zat-i Irk, Mekke'ye 46 mil Uzaklıkta "Irk Dağı" mn bulunduğu yerin adıdır.

Karn, Arafat'a yakın uzunca bir dağın adıdır ki Mekke'ye iki merhale mesafededir.

Yelemlem, Tihame dağlarından birinin adıdır ki, Mekke'nin güneyinde olup arada iki merhale bir mesafe bulunmaktadır.

Mekke dışından gelenin hangi yoldan gelirse gelsin, bu inikatlardan birine varınca veya onun hizasına ulaşınca ihrama girmesi kracip olur. Buraları ihramsız geçmek haram sayılır. [124]

Bununla beraber hac veya umre için Mekke'ye gelenlerin, mika-!ta varmadan ihrama girmelerinde bir sakınca yoktur. Bundan dolayı bir mahzur söz konusu değilse, daha önce ihrama girmenin efdal olduğunu söyleyenler var..

Mikatla-Mekke arasında eyleşen kimselerin ihramsız bir vaziyette Mekke'ye girmeleri helaldir. Bunların ise, gerek hac, gerekse umre için belirlenen mikatı, hil sınırlarının dahilidir, yani inikatlarla Mekke arasındaki yerdir. Yoksa Harem dışındaki "hil" değildir.

Mekke halkının hac için mikatı, Harem'dir; umre için ise, hildir. Aynı zamanda hil sınırlarındaki Ten'im'i seçmeleri efdaldır. [125]

b) Şafiîlere göre: Hac için ihrama girmenin vakti, Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nin ilk on günüdür. Belirtilen bu ayların dışında başka bir zaman hac için niyet edip ihrama giren kimsenin bu ihramı umre için geçerli olur. Sahih olan görüş ve tesbit de budur. Zira yılın her vakti umre için ihrama girmeye müsaittir.

Mikat-ı Mekani, yani yerle ilgili mikat ise, Mekke'de ikamet edenler için Mekke'nin kendisidir. Bazısına göre, Harem'in her yanıdır. Mekke dışından gelenler için, mikat, Mekke'nin veya Harem'in kendisi değil, onlar için geldikleri bölgeye göre bir takım yerler belirlenmiştir:

Medineli'ler için Zülhuleyfe; Şam ve Mısırlılar ve bir de batı cihetinden gelenler için Cuhfe; Yemenliler için Yelemlem; Necdli'ler için Karn ve doğu cihetinden gelenler için Zat-i.Irk mikat olarak belirlenmiştir.

Efdal olan şudur ki, hac veya umre için gelenlerin mikatm evvelinden ihrama girmeleridir. Bununla beraber mikatm son sınırında da ihrama girmek caizdir.

Bir yol tutup gelen ve yolu sözü edilen inikatlardan birine uğramayan kimse, geldiği cihete yakın olan. mikatm hizasına gelince ihrama girer. Bu hizayı kesin bilmeyenler ise, Mekke'ye iki merhale (konak) kala ihrama girerler.

Evi mikatla Mekke arasında olan kimsenin mikatı, kendi evidir.

Mikatı ihramsız geçen kimsenin geri dönüp orada ihrama girmesi gerekir. Ancak vakit dar olur da buna imkan bulamazsa, veya yolda düşman ve benzeri engeller bulunursa, o takdirde dönmez, fakat vacibi terkettiğinden dolayı bir koyun keserek kan akıtır.

Harem'de oturanlar, umre için ihrama girmek istediklerinde, hil sınırına geçerler, bununla beraber o sınıra geçmeden ihrama girip umre yaparsa, bu da kafi gelir. Ancak bir koyun kesmesi vacip olur. [126]

Harem dahilinde oturan kimse, hil sınırına girmeden ihrama girer ve sonra gelip o sınırı aşarsa, o takdirde kendisine kan akıtmak vacip olmaz.

Hil sınırına girince en üstün mikat, Ci'rane'dir, sonra Ten'im, sonra da Hudeybiyye'dir. [127]

c) Hanbelîlere göre: Diğer iki mezhepte olduğu gibi, Mekke dışından hac veya umre için gelenlere, geliş yollarına ve cihetlerine göre beş mikat belirlenmiştir. Böylece Hanbelîler de diğer mezhep imamları gibi, ilgili hadislerle istidlal ve ihticac etmişlerdir.

Mekke halkı ise, Mekke'de niyet edip ihrama girerler; yani onlar için mikat Mekke'nin kendisidir. Ayrıca doğu cihetinden gelenler için Zat-i Irk mikat olduğu gibi el-Akiyk de olabilir. Bununla ilgili hadisi imam Tirmizî hasenlemiştir. îhn Abdilber de el-Akiyk'in evla olduğuna dikkat çekmiştir. [128]

Mekke halkı umre yapmak istedikleri zaman, onlar için mikat, hil bölgesidir. Hac yapmak istedikleri zaman, inikatları Mekke'nin kendisidir. Mekke halkı ister yerlisi olsun, ister bir süre orada ikamet eder olsun farketmez. Her ikisi için de durum aynıdır.

Nitekim umre yapmak isteyen Hz. Aişe'nin (r.a.) Ten'im'e gidip niyet etmesi, bunun açık delil ve misallerinden biridir. Çünkü o sırada Hz. Aişe Mekke'de hac menasiki için bulunuyordu. Ten'im ise, Mekke'ye en yakın olan mikattır.

Evi mikatla Mekke arasında olanların mikatı, yani ihrama girecekleri yer, kendi bulundukları yerdir.

Yolu mikata uğramayanlar kendilerine en yakın olan mikatm hizasına gelince niyet edip ihrama girerler.

Muhtar olan kavle göre, mikata gelinmeden ihrama girmemek laha uygundur. Bununla beraber mikata gelmeden niyet edip ihrama Tiren kimse için de bu kafi gelir.

Hac ve umre ibadetini kasdetmeyip mikatı ihramsız geçene bir şey gerekmez. î^itekim Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle ashabı iki defa Bedir mevkiine geldikleri halde Zülhuleyfe'yi geçince ihrama girmediler. Çünkü amaçları nüsük değil, cihad idi. [129]

Ama Mekke'yi kasdedip gelenlerin, niyetleri, nüsük olmasa bile, ihrama girmeleri uygun olur. Bu, İmam Mâlik, İmam Sevrî, İmam Şafiî ve İmam Ebû Yusuf ile Muhammed'in görüş ve içtihadıdır. [130]

d) Malikîlere göre: Malikî'ler de yukarıdaki hadislerle istidlal ve ihticac etmişlerdir. Diğer mezheplerle çoğu meselede birleşmektedirler. Hac ve umre için yola çıkan kimsenin mikatı ihramsız geçmesi haramdır. Ancak önünde başka bir mikat bulunuyorsa, kendisine kan akıtmak gerekmez, ikinci mikatta niyet edip ihrama girer. İmam Ebû Hanife de aynı görüştedir. Diğer -iki mezhep imamlarına göre, ilk mikat'a dönmesi gerekir. Buna imkan bulamadığı takdirde bir kan akıtması vacip olur. [131]

Çıkarılan Hükümler

1- Hac için belirlenmiş zaman olduğu gibi, belirlenmiş mekan da vardır. Buna mikat denilir.

2- Hac ayları, Şevval, Zilkade ve ilk on günü olmak üzere Zil-hicce'dir. -

3- Mikat olarak belirlenen yerler, beştir: Zülhuleyfe, Zat-i Irk, Kam, Cuhfe ve Yelemlem.

4- Umre için mikat-ı zamanî, yani belirlenmiş bir zaman yoktur, sadece Arafe, Kurban Bayramı ve bir de üç gün Teşrik günleri müstesna..

5- Hac veya umre yapmak üzere Mekke'ye dışarıdan gelen kişilerin, geliş cihetlerine ve yollarına göre, belirlenmiş mikatta niyet edip ihrama girmeleri vaciptir.

6- Mikati ihramsız geçenlerin, vakit dar değilse, yol da emniyet-teyse dönüp mikatta ihrama girmeleri gerekir. Aksi halde vacibi terkten dolayı kendilerinin kan akıtması vacip olur.

7- İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlik'e göre, mikatı ihramsız geçen kimsenin yolu üzerinde bir diğer mikat bulunuyorsa, ilk mikata dönmesi gerekmez, ikinci mikat'a niyet edip ihrama girer ve bu yeterli olur, kan akıtması da gerekmez.

8- Mikatla Mekke arasında bulunan halk için, mikat, bulundukları yerdir.

9- Mekke ehlinin hac için mikatı, Mekke'dir. Umre için mikatı, hildir.

10- Menasik için değil de bir ihtiyaçtan veya benzeri zaruri.bir sebepten dolayı Mekke'ye girmek isteyen kimse, ihrama girmediği takdirde haram işlemiş olmaz. Ama nüsük için veye Mekke'yi görmek için giren kimsenin ihramlı olması gerekir. Özellikle hac veya umre için girenlerin behemahal mikatta ihrama girerek öylece Mekke'ye girmeleri vaciptir. Mekke'de yerli veya misafir olarak oturanlar, bir ihtiyaçtan dolayı Harem dışına çıktıkları takdirde, dönerken ihrama girmelerine gerek görülmemiştir. [132]

Özürsüz Olarak Mekke’ye İhramsız Girmek

Mekke, bilindiği gibi "emin belde" dü\ Oraya giren her türlü tecavüzden güven içinde kalır. Kutsallığı nedeniyle de oraya hürmeten ihramlı bir vaziyette girilir. Şüphesiz hac veya umre için dıştan gelenlerin zaten belirlenmiş inikatta ihrama girmeleri vaciptir. Bu maksadın dışında gelenlerin, mesela ticaret, hısımları ziyaret için Mekke'ye seyahat edenlerin de ihramlı bir halde girmeleri vacip midir, sünnet midir? Bu hususta az farklı tesbit ve ictihadlar söz konusudur, îlgili hadisler ve müctehidlerin tesbit ve istidlalleri nakledilince, konu etraflıca açıklanmış olacaktır. [133]

Îlgili Hadisler

Cabir (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

'Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Mekke'yi fethettiği gün, üzerinde ihram olmaksızın sadece başında siyah bir sarık bulunuyordu." [134]

Mâlik' ten, o da îbn Şihab'dan, o da Enes (r.a.) den şöyle rivayet etmiştir:

"Şüphesiz Peygamber (s.a.v.) Efendimiz fetih yılında Mekke'ye girerken başında miğfer bulunuyordu. Miğferi başından çıkarınca bir adam geldi ve şöyle dedi: "İbn Hatal Kabe'nin örtüsüne asılmış, bırakmıyor!" Bunun üzerine Re-sulüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Onu öldürünüz!." diye emretti."

Mâlik diyor ki: "O gün Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ihramh değildi." [135]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüş ve Tesbitleri

a) Hanefîlere göre: Hac ve umre niyetiyle Mekke'ye girmek isteyenlerin, kendilerine belirlenen inikatta ihrama girmeleri, yani mi-katı ihramlı bir vaziyette geçmeleri vaciptir. Mikatı ihramsız geçen kimselerin, vakit müsaitse, dönmesini engelleyici zarurî bir durum yoksa, dönüp mikatı ihramlı geçmesi gerekir. Aksi halde bir kan akıtması vacip olur.

Bunun gibi, Mekke dışında oturup oraya ticaret veya başka bir konu için girmek isteyen kimsenin mikatı ihramlı bir vaziyette geçmesi ve ihramlı bir halde Mekke'ye girmesi vaciptir.

Hanefîler, fetih maksadıyla Mekke'ye giren ve savaş halinde olan Resulüllah'm (s.a.v.) ihramlı bir vaziyette girmesi o gün için düşünülemezdi; zira her an bir olay ve vuruşma meydana gelebilirdi, diyerek bunu bir istisna olarak saymışlar ve sonra da delil olarak îbn Abbas (r.a.) dan rivayet edilen şu hadisi göstermişlerdir; "Mekke'ye ihramsız bir vaziyette girmek haramdır." Ayrıca şu hadisle de istidlal ettikleri söz konusudur: "Haberiniz olsun ki, Mekke, Cenâb-ı Hakk'ın onu yarattığı günden beri haramdır. Ne benden önce bir kimseye, ne de benden sonra bir kimseye helal kılınmıştır. Ancak benim için gündüzün bir saatinde helal kılınmış bulunuyor ve o saatten sonra tekrar helal harama dönüyor ve bu kıyamete kadar böyle kalacaktır.." [136]

Mekke'de oturup Mekke dışında olan Benî Amir bahçelerine giden kimsenin, Mekke'ye dönerken ihrama girmesi gerekmez.. Bahçelerin gerisinde hil bölgesinde olup önce bahçelere gelen ve bir süre sonra Mekke'ye girmek üzere yola çıkan kimseye de ihram ge-rekmez. Zira bu durumda bahçe halkından biri gibi sayılır. İmam

Ebû Yusuf a göre, onlar gibi sayılmaz ve bu bakımdan ihramsız girmesi caiz olmaz. Ancak bahçeler bölgesinde onbeş gün ikamete niyet iderse, o takdirde onlar gibi sayılabilir.

Mikat ile Mekke arasındaki kesimde eyleşenler için, ihrama girme yeri, bulundukları yerdir; yani evleridir.

Mekke halkı ve bir de orada konaklayanlar, Mekke dışına yıktıkları takdirde, dönüşlerinde ihrama girmeleri gerekir. Dışına yıkmadıkları takdirde bulundukları ev, otel ve benzeri yerde ihrama girerler; şöyle ki, Mekkeli'ler hac için niyet ettikleri takdirde bu böyledir. Umre yapmak

isterlerse, müctehidlerin çoğuna göre, Harem dışında olan Ten'im'e göre veya Hudeybiyye'ye gidip ihrama girerler. [137]

b) Şafîîlere göre: Mekke'de oturanlar için mikat, Mekke'nin veya Harem'in kendisidir. Mekke dışından gelenler için belirlenmiş mikatlar vardır, oradan ihramlı geçmeleri gerekir. Hac veya umra için gelen kimse mikatı ihramsız geçecek olursa, vakit dar değilse, bir tehlike de söz konusu olmuyorsa, mikata dönmesi vacip oî ar. Aksi halde kan akıtması gerekir.

Mikat mahalline gelinmeden önce de ihrama girmek caizse de, inikatta girmek daha uygun ve efdaldır.

Mekke'de oturan kimsenin umre yapmak istediği takdirde harem dışı sayılan hil kesimine gidip ihrama girmesi gerekir. Onlar için en yakın hil, Ten'im'dir. Bununla beraber hil kesimine çıkmayıp umreyi yapacak olursa, bu da kafi gelir. Ancak bundan dolayı kan akıtması vacip olur. İhrama girdikten sonra hil kesimine çıkarsa, üzerinden kan sakıt olur. [138]

Kasani ise bu konuda Şafıîlerin görüşüne değinirken diyor ki: "Şafıîlere göre. nüsük (ibadet) için Mekke'ye girmek isteyen kimseye ihrama girmek vacip olur. Bir hacetten dolayı girmek istiyorsa, ihramsız girmesi caizdir." [139]

c) Hanbelîlere göre: Hanbelîler bu konuda daha çok Şafiîlerle birleşmektedirler. Ancak iki ictihad arasında az da olsa bazı farklar bulunyor. Hanbelîler Harem'e girmek isteyenleri üç grupta toplamış ve ona göre hükümler vaz'etmişlerdir:

1- Mubah bir savaş maksadıyla veya korktuğundan kurtulup güvene kavuşmak niyetiyle veya ot, odun ve benzeri ihtiyaçları temin amacıyla ya da ticari amaçla girenlerin ihramlı bir vaziyette girmesi

gerekmez. Nitekim Resulüllah (s.a.v.) fetih günü, üzerinde ihram olmadığı halde Mekke'ye girmiştir.

2-Hac ibadetiyle mükellef olmayan çocuk, köle ve kafir, mikatı geçtikten sonra çocuk ergen olur, köle hürriyetine kavuşturulur ve kafir de İslâm'a girerse, artık bu durumda sözü edilenler mikata dönmeksizin bulundukları yerde ihrama girerler ve bundan dolayı kan akıtmaları da gerekmez.

3- İbadetle ve hacla yükümlü olup savaş ve hacet dışında Mekke'ye girmek isteyen mükelleflerin mikatı ihramsız geçmeleri caiz değildir.

İlim adamlarının bir kısmına göre, bunlara da ihram gerekli değildir. [140]

d) Malikîlere göre: Bu konuda Malikîler, diğer mezheplerle çoğu bölüm ve meselelerde birleşmektedirler. Ayrıca Malikîlerin şu görüş ve ictihadları söz konusudur:

Bir hacet dolayısıyla Mekke'ye girmek isteyen kimsenin ihramsız girmesi uygun değildir. İmam Mâlik: "Ben, kendi beldesinden gelip Mekke'ye girmek isteyen hiç kimsenin ihramsız bir vaziyette oraya girmesini hoş karşılamam. Ancak Taif, Usfan ve Cidde halkının meyva, odun ve benzeri şeyleri nekletmek amacıyla girip

çıkmalarında, yani ihrama girmeden Mekke'ye, Harem dahiline girmelerinde bir sakınca yoktur." [141]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

247 nolu Cabir hadisi sahihtir. Mubah sayılan savaş maksadiyle Mekke'ye ihramsız girmenin cevazına delalet etmektedir. Ayrıca beyaz sarık kullanmak efdalsa da siyah kullanmakta da bir sakınca olmadığı anlaşılıyor.

Rivayetin birinde "siyah sarık" denilirken diğerinde "miğfer" denilmiştir. Bundan şunu anlıyoruz ki, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz savaş olabilir düşüncesiyle önce başına madeni miğfer koymuş, sonra savaş olmadığını görünce onu çıkartıp siyah sarık bağlamıştır.

Kabe'nin örtüsüne yapışıp bırakmayan İbn Hatal'in neden, öldürülmesi emredilmiştir?

Siyercilerin yaptığı tesbite ve verdikleri bilgiye göre: Bu adam önce İslâm'a girmiş ve bir süre sonra irtidad edip dinden çıkmış ve arkasından müslüman bir hizmetçiyi öldürmüş; bu da yetmiyormuş gibi, bir de kalkıp Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'i hicvederek İslâm aleyhinde bulunmaya başlamış ve iki dansöz tutup çalgı çaldırarak I müslümanları küçük düşürmek suretiyle tam

ihanet içinde faaliyetini sürdürmüş ve buna devam etmekte bir sakınca görmemiştir. O bakımdan bunca cinayet ve ihanetleri sürdüren bir sapık ve azgının öldürülmesi kaçınılmaz olmuştu.

Mekke'ye ihramsız girilmez diyenler, yukarıda da kısmen değindiğimiz gibi, Beyhakî'nin îbn Abbas (r.a.) dan yaptığı şu rivayete dayanmışlardır: "Sizden biriniz ancak ihramh olarak Mekke'ye girsin!". Nitekim Hafız îbn Hacer bu hadisin isnadının ceyyid olduğunu belirtmiştir. Ayrıca îbn Adiy bunu merfu1 olarak ri-valet etmiş ve iki yönden zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak îbn Hacer'in tesbiti isabetlidir.

İbn Ebî Şeybe ise, benzeri hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: "Sizden biri ihramsız olarak Mekke'ye girmesin, ancak oduncular, işçiler ve bunlardan menfaat sağlayanlar girebilir." Bu rivayetin isnadında Talha b. Amr bulunuyor ki, bu zatta zaaf vardır. [142] îbn Main ve başka muhaddisler onun zayıf olduğunu; Ahmed ve Nesâî onun metrukü'l-hadis bulunduğunu belirtirlerken, îmam Bu-harî ve İbn Medenî onun hakkında şu sözü kullanmışlardır; "O kayde değer bir şey değildir." [143].

Böylece îbn Abbas (r.a.) hadisi istidlale salih olarak kalıyorsa da, haber-i ahad olduğundan müctehidlerin çoğu onu delil olarak seçmemiştir.

Ancak tarihi bir gerçek vardır, o da: Asr-ı Saadette Müslümanlar Mekke ve Harem dışından muhtelif hacetleri için Mekke'ye gittiklerinde hiç birine ihram giymesinin emredildiği nakledilmemiş tir. Hacca b. Alât ve Ebû Katade olayları bunun açık delil ve misallerinden sadece ikisidir: Ebû Katade yabanî eşeği yakalayıp kestikten sonra ihramsız bir vaziyette mikatı geçmiştir.

Böylece Şafîîlerin içtihadı ağırlık kazanmakta ve Hanbelîlerin içtihadının isabeti ortaya çıkmaktadır. O halde rivayetlerde belirtilen hacetler birer misal ve ölçü olarak bulunuyor. Günümüzde gelişen ve ihtiyaçları geniş çapta arttıran bir çok olaylar vardır. Dışarıdan nüsük (ibadet) kasdı olmaksızın önemli bir hacet için Mekke'ye giden kimsenin ihrama girmesi vacip değildir. Ancak ihramh bir vaziyette girmesi daha isabetli ve ta'zime daha uygundur. [144]

Çıkarılan Hükümler

1- Hac veya umre niyetiyle Mekke dışından Mekke'ye girmek isteyenler için geliş cihetlerine göre mikat belirlenmiştir. Mikata veya onun hizasına gelindiğinde niyet edip ihrama girmek vaciptir.

2- Mikatı ihramsız olarak geçmek haramdır. O bakımdan mikatı geçtikten sonra ihrama giren kimse, vakit dar değilse ve ortada bir tehlike ve korku söz konusu değilse, geri dönüp mikatta niyet ederek ihrama girmesi gerekir. Aksi halde kan akıtması, yani vacibi terkten dolayı bir koyun kesmesi vacip olur.

3- Korkudan veya zaman darlığından dolayı mikata dönemiyen kimsenin de kan akıtması vaciptir.

4- Nüsük (ibadet) için değil de başka bir hacet için Mekke'ye giren kimsenin de mikatta ihrama girmesi vaciptir. Bu, îmam Ebû Ha-nife'nin içtihadıdır. îmam Mâlik de buna yakın bir görüş izhar etmiştir.

5- Mekke'de oturup Harem dışında olan Benî Amir bahçelerine giden kimsenin geri dönerken ihrama girmesi vacip değildir.

6- Bahçelerin dışında hil bölgesinde olup bahçelere gelen ve bir süre kaldıktan sonra Mekke'ye girmek isteyen kimsenin de durumu aynıdır; ihram gerekmez.

Bu da îmam Ebû Hanife'nin içtihadıdır.

7- Mekke'de oturanlar hac için niyet etmek istedikleri zaman bulundukları yerde niyet edip ihrama girerler. '

8- Mekke'de oturanlar umre yapmak istedikleri takdirde, Harem dışında olan Ten'im veya Ci'rane, ya da Hudeybiyye veya herhangi hil bölgesine dahil bir yere giderek ihrama girerler, Müctehidlerin bir kısmına göre, belirtilen yerlerden birine gitmeyip bulundukları yerde ihrama girerlerse, umreleri sahih olur, ancak vacibi terkten dolayı kan akıtmaları gerekir.

9- Mikat yerine gelinmeden önce ihrama girmek caizdir. Bununla beraber mikatta ihrama girmek efdaldır.

10- Bir hacetten dolayı Mekke'ye girmek isteyen kimsenin ihrama girmesi vacip değildi*. Bu, îmanı Şafiî ile îmam Ahmed'in içtihadıdır.

11- Hac ile mükellef olmayan çocuk, köle ve kafir, mikatı geçtikten sonra mükellefiyet kazanır, yani çocuk ergen olur, köle hürriyetine kavuşturulur ve kafir de İslâm'a girerse, o takdirde bulundukları yerde ihrama girmeleri yeterli olur; mikata dönmeleri gerekmez. Aynı zamanda bu yüzden kan akıtmalarına da lüzum yoktur. Bu, Hanbelîlerin içtihadıdır.

12- Taif, Usfan ve Cidde halkı, bazı ihtiyaçlarından dolayı . Mekke'ye girerken ihrama girmeleri gerekmez. Bu, îmam Mâlik'in içtihadıdır. [145]

Hac Ayları ve O Aylardan Önce İhrama Girme Durumu

îslâm dini, ibadeti belli kurallara bağlayıp, belli sınırlar içine almış ye ona bir bakıma resmiyet kazandırmıştır. Bunun gibi hac ibadetinin İslâm'daki yeri oldukça önem taşımaktadır. O bakımdan bu ibadet de birtakım kurallara bağlanmış ve nüsük (ibadet) için belli sınırlar çizilmiştir.

Hac ayları, daha önce değindiğimiz gibi, Şevval, Zilkade ve bir de ilk on günü olmak üzere Zilhicce aylarıdır. Bu durumda ilk hatıra gelen, haccetmek isteyen bir müslümanm ancak bu aylar içinde ihrama girmesinin caiz olmasıdır. Bununla beraber müctehidlerin ve diğer ilim adamlarının az farklı görüş, tesbit ve istidlalleri söz konusudur. [146]

Konuyla ilgili hadisler

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan riuayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"ihrama ancak hac aylarında girmek sünnettir." [147]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette ise, adı geçen şöyle demiştir:

"Hac ayları: Şevval, Zilkade ve ilk on günü olmak üzere Zilhiccedir." [148]

Bu manada olmak üzere Darekutnî'nin İbn Mes'ud'dan, İbn Ab-bas'dan ve îbn Zübeyr'den naklettiği bir rivayet bulunuyor.

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Ebû Bekr (r.a.), Mina'da halka "Bu seneden sonra hiçbir müşrikin haccedemeyeceği" hususunu ilan etmek üzere görevlendirdiği kimseler arasında ben de bulunuyordum. Aynı zamanda şu iki husus da duyurulmak üzere ilan ediliyordu: Hiçbir çıplak kimse Kabe'yi tavaf edemeyecektir. Hacc-ı Ekber günü ise, nahr (Kurban Bayramı) günüdür." [149]

ibn Ömer (r.a.)dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz nahr (Kurban Bayramı) günü, yaptığı hacda cemreler arasında durarak şöyle buyurdu: "Bugün ne gündür?" Oradakiler: "Bugün nahr (bayram) günüdür" dediler. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onlara: "Bugün, hacc-ı ekber günüdür" buyurdu." [150]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre: Haccm şartlarından biri de ihramdır. İhram, kalb ile niyet, dil ile telbiye edilerek gerçekleşir. Namaz vakti girmeden nasıl onun şartlarından olan abdest almak caizse, hac ayları girmeden niyet edip ihrama girmek de öylece caizdir. [151]

Hac ayları: Şevval, Zilkade ve ilk on günü olmak üzere Zil-hicce'dir. Hac ayları girince, haccetmek isteyen kimse niyet edip ihrama girebilir. Hacc-ı ifrad veya hacc-ı kıran'a niyet ederse, Mina'da birinci taşlamadan ve tıraş olduktan sonra ancak ihramdan çıkabilir. Hacc-ı Temettu'a niyet etmişse, umreyi yaptıktan sonra ihramdan çıkar ve son-ra hac için ihrama girer ve birinci taşlamadan sonra kurban kesip tıraş olduktan sonra ihramdan çıkabilir.

Böylece Hanefî imamlarına göre, haccetmek isteyen kimse hac ayları girmeden önce de niyet edip ihrama girebilir.

b) Şafiîlere göre: Hac için ancak hac ayları girince niyet edilip ylırama girilir. Hac ayları girmeden ihrama giren kimsenin bu niyeti ıcak umre için geçerli olur; hac için değil.

Hac aylan girdikten sonra hangi haca yapacağını belirlemeden mutlak bir ifade kullanarak ihrama girerse, menasike (hac ibadetlerine) başlayınca isterse hacc-ı ifraöa, isterse hacc-ı kırana yönelir.

Niyet getirmeden ihrama girip telbiye getirmeye başlarsa, ihrama girmiş sayılmaz. Ama niyet edip ihrama girer ve fakat telbiye getirmezse, yine de ihrama girmiş sayılır. Sahih olan kavi de budur. İhram için gusletmek ise sünnettir. [152]

c) Hanbelîlere göre: Hac ayları olan Şevval, Zilkade ve ilk on günü olmak üzere Zilhicce girmeden niyet edip ihrama girmek mekruhtur. Ancak ihramden çıkmayıp hac ayları girinceye kadar durumunu muhafaza ederse, niyet ve ihramı kerahetle sahih olur. Nitekim en-Nahaî, İmam Mâlik, İmam Sevrî, îmam Ebu Hanife ve ishak da aynı görüştedirler. Şafiî, Tavus ve Ata'a göre, bu durumda olanın niyet ve ihramı ancak umre için geçerli olur.

Mikat yerine gelinmeden ihrama girip niyet etmek caizdir. Buna muhalefet eden pek olmamıştır. [153]

d) Majikîlere göre: İhrama girmenin vakti, Şevval ayının girmesiyle başlar, bayram günü fecir doğmasına kadar devam eder. Ancak Şevval ayı girmeden ihrama girip durumunu muhafaza eden kimsenin niyet ve ihramı sahih sayılsa da kerahet işlemiş olur. [154]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

257 nolu Ibn Abbas rivayetini Buharî talikan nakletmiş; Ibn Huzayme, Hakim ve Darekutnî el-Hakem tarikiyle nakletmişlerdir. Ancak rivayetin birkaç tarikle gelmesi, az değişik lafızlarla olmuştur: "İbn Huzayme ve

Darekutnî'nin tesbiti şu lafızladır: "Hac için niyet edip ihrama girmek ancak hac aylarında olur. Çünkü hac aylarında ihrama girmek sünettendir."

Diğer bir rivayette ise şöyle belirtilmiştir: "Hiç kimsenin hac ayları girmeden ihrama girmesi uygun olmaz."

Gerek 257, gerekse 258 nolu hadisler sahih kabul edilmiştir.

Hacc-ı Ekber'den maksat, farz olan hacdır. Çünkü amellerin tamamı bu hacda yerine getirilmektedir. Umre ise, Hacc-ı Asğar'dır.

Böylece îbn Ömer, îbn Abbas, ashabdan bir kısmı ve tabiinden birkaç zat, hac aylan girmeden ihrama girmenin sahih olmadığını belirtmişlerdir, imam Şafiî de bu görüşü benimsemiştir.

Zilhiccenin onuncu günü olan bayram günü, hac aylarına da" ± midir? imâm Ahmed ve İmam Ebû'Hanife'ye göre dahildir, imam Şafiî'ye göre, dahil değildir. Böylece Zilhicce'nin ilk on gününden maksat, dokuz gecesiyle ilgilidir.

Ibn Abbas'm "Ihram'a ancak hac aylarında girmek sünnettir" sözü, bunun vacip olmadığına delalet etmektedir. O bakımdan müctehidlerin çoğu, hac ayları girmeden hac için niyet edip ihrama girmek kerahetle sahihtir, demişlerdir. [155]

Çıkarılan Hükümler

1- Hac ayları: Şevval, Zilkade ve ilk on günü olmak üzere Zil-hicce'dir.

2- Hac için ihrama, hac aylarında niyet edilip girilir.

3- Hac ayları girmeden niyet edip ihrama giren kimsenin bu niyeti ancak umre için geçerli olur, hac için geçerli olmaz. Bu, imam Şafiî'nin içtihadıdır.

4- Hac ayları girmeden hac için niyet edip ihrama girmek mek-ruhsa da, kişi hac ayları girinceye kadar durumunu muhafaza ederse, kerahetle sahih olur. Yani o ihram ve niyetiyle haccedebilir. Bu imam Ahmed ve îmam Mâlik'in içtihadıdır.

5- Hac aylan girmeden hac için niyet edip ihrama girmek caiz-flir. Bu, İmam Ebû Hanife'nin içtihadıdır. Çünkü ona göre, şart Ineşruttan önce gerçekleşir; nasıl ki namaz için alman abdestin vakit rirmeden yerine getirilmesi sahih ise, bu da öyle..

6- Müşriklerin (Allah'a ortak koşan inkarcıların) Beytullah'ı ta-tvî etmelerine izin verilemez. Bu haram ve yasak kılınmıştır.

7- Çıplak bir vaziyette de Beytullah'ı tavafa izin verilemez. Bu da haram ve yasak kılınmıştır.

8- Hac menasikini yerine getirmekle "Hacc-ı Ekber" sağlanmış blur. Yani hac bütün rükün, farz, şart ve menasikiyle "Büyük Hac"; umre ise farz ve sünnetiyle "Küçük Hac" olarak vasıflandırılmışlartır. [156]

Yılın Tamamında Umre Yapmanın Cevazı

Umre, "i'timar" dan alınma bir isimdir. Sözlük olarak ziyaret anlamına gelir. Terim olarak, Kabe'yi tavaf etmek, Safa ile Meijve arasında sa'yetmek ve tıraş olmak manasına delalet eder.

Hac için belirlenmiş zaman söz konusu olmakla beraber urcre için söz konusu değildir. Yılın herhangi bir gününde ve zaman parçasında yapılabilir. Ancak müctehidlerin çoğuna göre, Arafe, Bayram ve Teşrik günlerinde yapılması mekruhtur.

Umre için en faziletli vakit, ramazan ayıdır. Umre sünnetini ferine getirirken Arafat'ta vakfe yapılmaz, cemrelere taş atılmaz ve kudüm ile veda tavan yapılmaz.

Böylece umre, ihrama girmekten, Safa ile Merve arasında sa'yetmöftten ve sonra traş olmaktan ibaret bir ibadettir. [157]

Konuyla İlgili Hadisler

tbn Abbas'ın (r.a.) Peygamber (s.a.v.) Efendimizden yaptığı rivayete göre, Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Ram az an'da bir umre yapmak, bir hacca muadildir." [158]

Yine îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre. adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, biri Recep ayında olmak üzere dört umre yapmıştır."[159]

Hz. Aişe (r.d.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi ermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz iki umre yapmıştır. Birini Zilkade, diğerini Şevval ayında»" [160]

Uz. Ali (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: '•Her ay bir umre (yapılabilir)." Veya "Her ayda bir umre vardır. [161]

Bu arada Ebû Davud ve Ahmed b. HanbeVin rivayet ettiği hadiste ise "Kesulüllah (s.a.v.) Efendimiz üç umre yaptı" denilmektedir. [162]

Ayrıca bu konuda birkaç farklı rivayet daha bulunuyor; yeri gelince onları da nakletmekte yarar görüyoruz. [163]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Îstidlal ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre: Umre müekked sünnettir. Hanefîlerin bazısına göre vaciptir. Nitekim el-Cevhere'de umrenin vacip olduğu sahihlenmiştir.

Umre, şu beş gün dışında yılın tamamında yapılması sahih ve caizdir: Arafe, Kurban Bayramı ve Teşrik günleri.. Bu günlerde yapılması mekruh sayılmıştır. [164]

Bu mezhep imamlarının çoğuna göre, umre de sadaka-i fıtr, kurban ve vitir gibi vaciptir. [165]

b) Şafiîlere göre: Umre farzdır. Ancak bu farziyet bir defaya ' mahsustur. Arafe, Kurban ve. Teşrik günleri de dahil olmak üzere yılın her vaktinde ve gününde yapılabilir. Ancak hac menasikini (ibadetlerini) yerine getirmekte olanların sözü edilen beş günde umre yapmamaları daha uygun olur. Bir yıl içinde birkaç defa umre yapmakta bir sakınca yoktur. Hicaz alimlerine göre ise, yılda ancak bir defa umre yapılır. Birden fazla yapmak mekruhtur. Hz. Aişe'nin bir ay içinde iki defa umre yaptığını dikkate alanlar, bu ibadet için yılın her vakti ve günü müsaittir demişlerdir. Hz. Ali (r.a.) ise, "Her ayda bir umre yapılır" diyerek ayrı bir görüş ortaya koymuştur. [166]

c) Hanbelîlere göre: îmam Ahmed'den yapılan iki rivayetten birine göre, umre vaciptir. Nitekim Ömer^îbn Abbas, Zeyd b. Sabit, İbn Ömer, Said b. Müseyyeb, Said b. Cübeyr, Ata ve Tavus'a göre de umre vaciptir. Mucahid, el-Hasan, ibn Şirin, Şa'bi, Sevri ve Şafiî de aynı görüştedirler.

Mekke halkına umre sünnet veya vacip kılınmamıştır. Nitekim İbn Abbas (r.a.) Mekkeli'lere şöyle demiştir: "Ey Mekke ehli! Size umre gerekli değildir. Sizin umreniz Beytullah'ı tavaf etmektir." [167]

Diğer yandan İbn Kudame diyor ki: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Mekke'ye olan dört seferinde, her seferinde bir defa olmak üzere dört umre yapmıştır. Onunla beraber olanlardan hiç kimsenin He Mekke'ye gelişinde birden fazlaumre yaptığını bize rivayet eden olmamış ve böyle bir rivayet bize kadar ulaşmamıştır. Yalnız Hz. Aişe hac ettiği yıl ayhali olmuş ve bu sebeple bir ay içinde iki defa umre yapmıştır. Çünkü onun itikadına göre, hacc-ı kıran olarak yaptığı umrenin -ayhali sebebiyle- hükümsüz kalmıştır. O bakımdan yeniden umre yapmayı arzulamış ve Resulüllah (s.a.v.) da ona' müsaade etmiştir.," [168]

d) Malikîlere göre: Umre ömürde bir defaya mahsus olmak üzere müekked sünnettir, farz değildir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) : "Hac farzdır, umre tetavvu'dur" buyurmuştur. [169]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

265 nolu îbn Abbas hadisi sahihtir. Ramazanca yapılan bir um-nin sevap bakımından bir hacca muadil olduğu belirtilmekte ve

feylece durumu müsait olan mu minlerin ramazanda Beytullah'ta bi-iaraya gelmek suretiyle meselelerini tek mesele, .dertlerini de tek İert fiüzeyine getirmeleri istenmektedir. Çünkü orucun ve o aya nahsûs ibadetin ruhları ne kadar inceltiğini, kalpleri ne kadar çok doldurduğunu biliyoruz, incelen ve dolan ruh ve kalpleri birleştirip islâm'ın yücelmesine yöneltmek elbetteki çok feyizli ve kalıcı Sonuçlar doğurur.

Bu hadisi kuvvetlendiren bir rivayeti Nesâfnin tahric ettiği LJmmu Ma'kal hadisidir. Adı geçen kadm diyor ki: "Haccetmek istedim, ne var ki devem hastalandı ve bunun üzerine durumu Re-sulüllah'a (s.a.v.) arzederek ne yapmamın (isabetli) olacağını sordum. Efendimiz bana şöyle buyurdu: "Ramazan ayında umre yap; ?ünkü ramazanda yapılan bir umre bir hacce muadildir."

Ancak bu hadisin isnadında farklı tesbitler bulunuyor. îmam Mâlik, Abdurrahman b. Ebî Bekir (r.a.) dan yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Bir kadın Peygamber (s.a.v.) Efendi-miz'e geldi..." Böylece hadis mürsel olarak, yani senedinden bir saha-bi düşürülerek rivayet edilmiştir. Ayrıca Nesâî bu konuda ikinci bir rivayeti Ammare b. Umeyr tankıyla; Ebû Davud ise ibrahim b. Mu-hasir tarikiyle^Abdirrahman'dan yapmışlardır. Olabilir ki, olay birkaç defa cereyan etmiş ve ona göre rivayetler arasında ihtilaf meydana gelmiştir.

266 nolu îbn Abbas hadisi, mikatlar bahsinde naklettiğimiz 236 nolu Enes hadisine muhalif bulunuyor. Enes rivayetinde Re-^ sulüllah'm yapmış olduğu dört umresinden üçünü Zilkade ayında, birini de hac ile birlikte Zilhicce ayında gerçeleştirdiği haber verilmekte; Îbn Abbas rivayetinde ise, Rasulüllah'm dört umre yaptığı, birini Recep ayında gerçekleştirdiği belirtilmektedir. İki rivayet de sahih olmakla beraber her sahabinin kendine göre tesbiti söz konusudur.

Ramazanda yapılan bir umrenin bir hacca muadil sayılması, sadece sevap ve fazilet açısındandır; yoksa farz haccm yerine geçer anlamında değildir. Gerçi Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in ramazanda umre yaptığına dair sahih bir rivayet mevcut değildir. Zaten buna fırsat da bulamamıştır. Ancak O,

ümmetinin bu fazilete ermesini arzulayarak kavli sünnetini beyan buyurmuş ve böylece onlardan yana

geniş bir feyiz ve rahmet kapısının bu ibadetle de açılacağını müjdelemiştir.

267 nolu Hz. Aişe hadisi hakkında Ebû Davud susup bir şey söylememişse de yapılan ciddi tesbitlere göre, isnadmdaki ricalin hepsinin sahih olduğu görülmüş ve o bakımdan istidlale salih görülmüştür. Ancak diğer "dört umre.." rivayetine uymamakta ve konunun ağırlığını o rivayetler oluşturduğundan bu rivayete pek itibar edilmemektedir. [170]

Çıkarılan Hükümler

1- Umre müekked sünnet veya vaciptir.

2- Onun müekked sünnet veya vacip olması bir defaya mahsustur. Birden fazla yapılması nafile olarak kalır.

3- Umre yılm her vakit ve gününde yapılabilir. Ancak Arafe, bayram ve tişrik günleri değil. Bu, Hanefîlerin tesbit ve içtihadıdır.

4- Umre yılın her vakit ve gününde yapılabilir, bunun istisnası yoktur. Ancak hac menasikini yerine getirmekte olanların Arafe, bayram ve teşrik günleri umra yapacak kadar zaman bulamayacakları söz konusudur. Bu, Şafîilerin tesbit ve içtihadıdır.

5- Hz. Ali'ye göre, bir ayda ancak iki umre yapılır.

6- Umre bir defaya mahsus olmak üzere müekked sünnettir. Bundan fazlasını yine yılda bir defa yapmak üzere arzu edenler için nafile sayılır. Bu, Malikîlerin tesbit ve içtihadıdır.

7- Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz dört umre yapmıştır. Mekke'ye bu maksatla geldiğinde birden fazla umre yapmamıştır. Ashab-ı Kir-am'm da uygulaması böyle cereyan etmiş; hiç birinden bir gidişte birden fazla umre yapılabileceğine dair bir rivayet ve fiilî bir uygulama rivayet edilmemiştir. Sadece Hz. Aişe Hacc-ı Kıran'a niyet edip geldiğinde ayhali olmuş ve sonra

bir umre yapmak için müsaade istemiş ve kendisine müsaade edilmiştir. Bü nedenle Hz. Aişe bir ay içinde iki umre yapmıştır.

8- Mekke halkı için umre gerekli veya müekked sünnet değildir. Onların umresi, Kabe'yi çokça tavaf etmeleridir. Bununla beraber, Harem dışma çıkıp ihrama girerek umre yapmalarında bir sakınca yoktur. [171]

İhrama Girmek İsteyenin Gusletmesi, Güzel Koku Sürünmesi ve Dikişli Elbiseyi Üzerinde Çıkarması

Hac yeya umre için ihrama girmek, bir bakıma dünyalıktan beraberimizde götüreceğimiz tek şeyin beş-on metre kefenden ibaret olduğunu göstermek ve mahşerden bir tablo oluşturulan Mekke'de renk, dil, makam ve sınıf farkının kalktığı, iman, salih amel ve takvadan başka makam ve rütbelerin arızî ve geçici olduğunu yansıtan yüzbinler-ce mü'minin arasına bu duygu ve düşünceyle katılmayı is-bat etmektir.

O halde mahşerde toplanan insanlar nasıl amelleriyle başbaşa kalıp hesap vermek zorunda kalacaklarsa> ondan temsili bir tablo meydana getirilen Kabe'de de aynı inanç ve duyguyu taşıyarak dünyevî şeylerden ilgiyi kesmek ve bir takım nefsani arzuların Önüne bir sed çekmek ve böylece bir nefis muhasebesi yapmak zorundayız.

Ancak ihrama girmeden önce yıkanmak nasıl müstehapsa, güzel koku sürünmek de müstehab mıdır, değil midir? Sürüldüğü takdirde bir sakınca söz konusu olabilir mi? Genel kural olarak, ihram ancak kendisinden önceki mubah şeylerden bir kısmının . işlenmesini haram kılar. O bakımdan ihrama girilmeden önce cinsel temasta bulunmanın, güzel koku sürünmenin mubah olduğu ortaya çıkar. Bununla beraber güzel koku sürünme konusunda bir takım farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Ama ağırlık, ihramdan önce sürünmesinde bir sakınca olmadığı görüşündedir. [172]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuşt ur: "Şüphesiz loğusa, ay hali olan kadınlar önce guslederler de öylece ihrama girip, Beytullah'ı tavaf müstesna olmak üzere diğer bütün menasiki yerine getirirler." [173]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:'

“Resulüllah (s.a.v) Efndimiz ihrama gireceği sırada bulabildiğim en güzel kokuları sürerdim” [174]

Diğer bir rivayette ise, şöyle dediği tesbıt eaumışıu. xwas**~**M~^ (s.a.v.) Efendimiz ihrama girmek istediği zaman bulabildiği güzel kokuların en güzelini sürünürdü. Sonra da sürdüğü kokulu yağın parıltısını O'nun başında ve sakalında görürdüm."[175]

Hadislerin Işığnda Müctehidlerin Tesbit ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Hac ibadetini yapmak isteyen kimse, mik-ata gelince ihrama girer. Ancak ihrama girmeden önce abdest alır veya gusleder. Şüphesiz gusletmek daha faziletlidir. Çünkü daha iyi bir temizlik söz konusudur. Loğusa ve ayhali olan kadınlar da, kendilerine bir zararı dokunmayacaksa guslederler. Temizliği kemal mertebesinde sürdürebilmek için tırnaklar ve bıyıklar kesilir; koltuk altı ve etek kılları giderilir; ihtiyaç duyulduğu takdirde eşiyle cinsel temas sağlanır; ğülyağı ve benzeri güzel kokulu bir madde sürülür ve öylece ihrama girilir. [176]

b) Şafîîlere göre: ihramdan önce bedeni -cirmi dahi olsa- güzel kokuyla kokulandırmak sünnettir. Giyilen ihrama dokunan koku devam etse bile, koku sürünmek helaldir. [177]

Hanefîlerle Şafiîler bu konuda yukarıdaki hadisle istidlal ve ih-ticacda bulunmuşlardır.

c) Hanbelîlere göre: İhramdan önce gusletmek sünnettir. Aynı amanda vücuttaki kokuyu gidermek için koltuk altındaki kılları gi-ermek, bıyıkların uzanan kısımlarını almak, tırnakları kesmek, [tekteki kılları, gidermek müstehabdır. Bunun gibi güzel koku da lirünmek sünnet veya müstehabtır. Çünkü ihrama girdikten sonra Özü edilen temizliği yapmak artık doğru ve caiz olmaz. O bakımdan irmeden önce gereken temizliği yapmak müstehab sayılmıştır. [178]

Güzel koku sürünürken, cirmi olan bir kokuyla cirmi olmayan ir koku arasında fark yoktur.

d) Malikîlere göre: İhramdan önce güzel koku sürünmek mek-Tihtur. îmam Mâlik bu konuda yukarıdaki hadislerle değil, Ya'la b. Jmeyye'nin yaptığı şu rivayetle istidlal etmiştir: "Bir adam, Hz. Pey-jamber'e (s.a.v.) dedi ki: Ya Resulellah! Vücudunu güzel kokuyla bu-adığı halde umreye niyet edip ihrama giren kişi hakkında ne buyurursunuz?" Resulüllah biraz durduktan sonra şu cevabı verdi: Üzerindeki güzel kokuyu üç defa yıka, üzerindeki cübbeyi :ıkar ve hac için ne yaptıysan aynı şeyi umre için de yap." Buharî-Müslim) [179]

Diğer üç mezhebin imamları ise, bu rivayetle değil, daha çok oıkarıda geçen Hz. Aişe (r.a.) rivayetiyle istidlal etmişlerdir. [180]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

269 nolu Ibn Abbas hadisinin isnadında Husayf b. Abdirrahman el-Harrani bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı görüş ve tesbitler.br-taya çıkmıştır. el-Münzirî, onun zayıf olduğunu ve birçok kimselerin de onu böyle vasıflandırdıklarını kaydetmiştir. et-Takrîb sahibi, onun saduk olduğunu, ancak hafızasının iyice zayıfladığını belirtmiştir, imam Ahmed'e göre Husayf zayıftır. Ibn Main ise, onun salih bir kişi olduğundan söz etmiştir. Bazan da "O, sikadır" diyerek tezkiyede bulunmuştur. [181]

Bu bapta. Ebu Davud'un yaptığı rivayete göre, Hz. Aişe (r.a.) şöyle demiştir:

"Biz ihrama girmeden önce yüzümüze misk serper (sürer, öylece ihrama girerdik,(yani hac veya umre için niyet edip telbiye getirirdik). Sonra da bu sürdüğümüz misk, terimizle birlikte akar dururdu, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz yanımızda olduğu halde bizi bundan men'etmezdi."

İhramdan önce sürülen güzel kokunun yıkanıp giderilmesiyle ilgili bir-iki rivayet daha varsa da, itimade şayan değildir. O bakımdan ihramdan önce güzel koku sürünmenin caiz ve müstehab olduğu görüş ve içtihadı ağırlık kazanmıştır. [182]

Çıkarılan Hükümler

1- İhrama girmek isteyen kimsenin önce gusletmesi, değilse ab-dest alması sünnet veya müstehabdır.

2- İhramdan önce tırnakları kesmek, bıyığın fazla uzamş kıllarını kesmek, koltuk altı ve etek traşı yapmak da müstehabdır.

3- İhramdan önce güzel koku sürünmek müstehabdır. İsterse bu kokunun cirmi olsun ve sürüldüğü yerden kokusu uzun süre hissedilsin, fark etmez.

4- Ayhali ve loğusa olan kadınlar, hac veya umreye niyet edip ihrama girmek yani niyetle birlikte telbiye getirmek istedikleri zaman, bunu yapmadan önce guslederler. Çünkü temiz bir halde hac menasikini (ibadetlerini) yapmak sünnettir.

5- İhramdan önce güzel koku sürünmek mekruhtur. Bu, İmam Mâlik'e göredir. [183]

Temettü', Kıran ve Îfrad Arasında Tahyir ve Bunlardan Efdal Olanı

Bilindiği gibi, hac ibadetine şu üçünden birine niyet ederek aşlanır: Haçc-ı Temettü1, Hacc-ı îfrad ve Hacc-ı Kıran.

Birincisi, önce umreye niyet edilip ihrama girilir ve umre yerine etirildikten sonra ihramdan çıkılır. Sonra Zilhicce'nin sekizinci veya ökuzuncu günü farz olan hacca niyet edilerek tekrar ihrama girilir e böylece hem sünnet, hem de farz olan hac ayrı ayrı yapılarak ye-ine getirildiğinden dolayı bir kurban kesilir.

İkincisi, yalnız farz olan hacca niyet edilerek ihrama girilir ve tec menasiki tamamlanıncaya kadar ihramlı kalınır. Sadece farz hac fa edildiği için kurban kesmek gerekmez.

Üçüncüsü, hem umreye, hem de hacca birden niyet edilip ihra-na girilir ve bu iki hac tamamlanıncaya kadar ihramdan çıkılmaz, kişini bir arada yapma imkan ve kudretini bahşeden Cenab-ı Hakk'a ükür olsun diye bir kurban kesilir.

Ancak bu üç çeşit hacdan hangisi efdaldır? Bu hususta nüctehidlerin farklı tesbitleri, görüş ve ictihadları söz konusudur. 3iz önce ilgili hadisleri nakletmeyi, sonra da onların görüşlerini be-irtmeyi uygun gördük ve böylece hangi haccm kime göre efdal olduğu ortaya çıkmış olacak. [184]

İlgili Hadisler

Hz. Aişe(r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçenin şöyle haber verdiği tesbit edilmiştir: “Resulüllah (s.a.v) Efendimizle beraber (hac için Medine'den) çıkmış olduk. Derken Efendimiz şöyle buyurdu: "Sizden kim hem hac, hem de umre için niyet ederek telbiye ile sesini yükseltmek istiyorsa öyle yapsın. Kim de yalnız hac için niyet edip telbiye getirmek istiyorsa, öyle yapsın. Kim de yalnız umre için niyet edip telbiye getirmek istiyorsa, o da öyle yapsın."

Hz. Aişe devamla diyor ki: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz yalnız hacca niyet edip telbiye getirdi. Onunla beraber olanlardan bir kısmı da yalnız hacca niyet edip telbiye getirdiler. Beraberinde olanlardan bir kısmı da hem

hac, hem de umreye niyet edip telbiye getirdiler. Bir kısmı da sadece umreye niyet edip telbiye getirdi. Ben ise, umreye niyet getirenler arasında bulunuyordum.”[185]

İmran b. Husayn (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor hk

"Mut'a (hacc-ı temettü') ayeti Allah'ın kitabında indi ve bizler de Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber (bu hacca niyet edip menasiki) yaptık. Artık bunu, Resulüllah (s.a.v.) vefat edinceye kadar haram kılan veya yasaklayan bir Kur'an ayeti inmedi." [186]

Müslim ve Âhmed'in tesbit ettikleri rivayette ise, hadis şu lafızlarla rivayet edilmiştir: "Mut'a ayeti Allah'ın kitabında indi, yani hacc-ı temettü' ve Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bize onunla emretti. Sonra da, Resulüllah (s.a.v.) vefat edinceye kadar müt'atü'1-hac ayetini nesheden (hükmünü kaldıran) bir ayet inmediği gibi, onu yasaklayan bir ayet de inmedi."

Abdullah b. Şakik'den yapılan rivayete göre: Uz. Ali (r.a.) üt'a ile emrederdi; Hz. Osman (r.a.) ise, bundan men'ederdi. iunun üzerine Hz. Osman bir söz söyledi. Hz. Ali de ona: "And Isun, bilirsin ki biz Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber acc-ı temettü' yaptık.." Onun bu sözüne karşılık Hz. Osman tiyle cevap verdi: "Ama biz (o günlerde) korku içinde bulu-uyorduk.." [187]

îbn Abbas (ı\a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle emiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz umreye niyet edip telbiye getirdi; O'nun ashabı ise hacca niyet edip telbiye getirdi. O »akımdan Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ve O'nun ashabından iady (kurbanlık hayvan)ı sevkedenler ihramdan çıkmadılar, [eriye kalanlar ihramdan çıktılar." [188]

Diğer bir rivayette hadis şu lafızla nakledilmiştir: "Resulüllah s.a.v.) Efendimiz, Ebu Bekir, Ömer ve Osman (r.a.) temettü' saptılar. Hacc-ı Temettü'ü ilk men'eden Muaviye oldu." [189]

Hz. Hafsa (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle lemistir;

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'e, insanların durumu ne ki hramdan çıkmış bulunuyorlar, sen ise umreni (yaptıktan ionra) ihramından çıkmadın?" diye sorduğumda şu cevabı verdi: "Ben hedyimi belirleyip boynuna (alamet) taktım, başımı da (saçlarımı biraraya getirip) toplayıp sıkıca tuttum; o

bakımdan hac (menasikini tamamlayıp) ihramdan çıkmayacağım (ihramh olarak bulunacağım)." [190]

Zuhri'den, o da Salim'den, o da babasından rivayet etmiştir. Sa-' lim'in babası şöyle haber vermiştir: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Veda Haccı'nda umre ile temettü' edip hacca yönelmiştir ve hazırladığı hady (kurbanlık hayvan)ı beraberinde Zülhuleyfe'den sevketmiştir. Böylece Resulüllah (s.a.v.) önce umreye niyet edip telbiye getirdi; sonra da hac için niyet edip telbiye getirdi ve insanlar da Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'le beraber temettü' niyetiyle umreye ve (arkasından) hacca tel* biye getirdiler. Böylece insanlardan bir kısmı kurbanlık hayvan alıp onu (Mina'ya) şevketti; bir kısmı ise hedy (kurbanlık hayvan) alıp sevketmedi. Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Mekke'ye gelince insanlara şöyle buyurdu: "Sizden kim hedy alıp sevkettiyse, artık haccını yerine getirinceye kadar kendisine haram olan hiçbir şey helal olmaz.. Kim de hedy alıp sevk etmediyse, artık o Beytullah'ı (umre için) tavaf etsin; Safa ile Merve arasında sa'yetsin ve saçlarını kırksın (kırpsın) ve ihramdan çıksın. Sonra da hac için niyet edip ihrama girsin ve hedyini (kesip) yerine getirsin.. Bu durumda kurbanlık hayvan bulamayan kimse üç gün hacda, yedi günde evine döndüğünde oruç tutsun."

Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Mekke'ye geldiğinde ilk şey olarak rüknü (Hacerü'l-esved'in bulunduğu rüknü) selamladı; sonra yedi şavttan üçünü seğirterek yaptı ve arkasından dört şavt daha yapıp (yediyi tamamladı). Tavafını tamamlayıp yerine getirince Makam-ı İbrahim'in yanında iki rekat namaz kıldı ve selam verdikten sonra ayrılıp Safa tepesine geldi, Safa ile Merve arasında yedi tavaf (sa'y) yaptı ve haccını tamamlayıp yerine getirinceye kadar ihramdan çıkmadı ve kendisine haram olan bir şeyi (ihramdan çıkarak) helal kılmadı. Bayram günü kurbanını kesti ve arkasından Beytul-lah'a yönelip gelerek (ziyaret) tavafını yaptı; artık kendine haram olan her şeyi ihramdan çıkarak helal kıldı. Hac ibadeti için gelenlerden kurbanlık alıp sevkeden herkes de Re-sulüllah'ın (s.a.v.) yaptıklarını aynen yaptılar." [191]

el-Kasım'ın Hz. Aişe (r.a.) dan yaptığı rivayete göre: Peygam->er (s.a.v.) Efendimiz hacc-ı ifrad yaptı denilmektedir, [192]

Nafi'in İbn Ömer (r.a.) dan yaptığı rivayette, adı geçen şöyle lemistir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber hacc-ı ifrad için üyet edip telbiye getirdik." [193].

Ebu Bekir el-Müzenı'den, onun da Enes (r.a.) den yaptığı rivayete göre, Enes (r.a.) şöyle demiştir: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimizin hac ve umre için birden telbiye getirdiğini, (Lebbeyke haccen ve umreten) dediğini işittim." [194]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"(Evimizden) çıktık ve hac ile sesimizi (lebbeyke diyerek) yükselttik. Ne vakit ki Mekke'ye geldik, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bunu umreye çevirmemizi emretti ve buyurdu ki: "Eğer yöneldiğim husustan geri dönebilseydim, ben de bu niyet ve yönelmemi umreye çevirirdim; ama ne var ki ben ku-banlık hayvanımı alıp sevkederek hacla umreyi birarada yapmaya, niyetlendim, (hacc-ı kırana niyet ettim)." [195]

Ömer b. Hattab (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den işittim ki, kendisi Vadi'l-Akik'te bulunuyordu, buyurdu ki: "Bu gece Rabbım ta-rafından biri bana geldi ve şöyle dedi: "Bu mübarek vadide ihramından çık ve 'Hacca dahil umre!" söyle.." [196]

Bu da Rasulüllah'm hacc-ı kıran yaptığının bir diğer delili olarak bulunuyor.

Mervan b. el-Hakem'den yapılan rivayete göre; adı geçen şöyle diyor ki:

"Hz. Osman ile Hz. Ali'nin yanında bulunuyordum ki, Hz. Osman müt'a (hacc-ı temettü') yi men'etti ve böylece umre ile haccı birleştirmeyi, (ikisini peşpeşe yapmayı) da yasakladı.

Hz. AH (r.a.) onun bu tutumunu görünce, hem umre, hem de hac için niyet ederek telbiye getirdi ve şöyle dedi: "Ben herhangi bir kişinin sözüne bakarak Resulüllah'm (s.a.v.) sünnetini terkedecek değilim." [197]

Subeyy b. Ma'bed'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ben nasranı (hrıstiyan) bir adam idim, İslâmiyet'i seçip onu din olarak kabul ettim ve hem hacca, hem de umreye niyet edip tehlil ve telbiye getirdim. Benim telbiye sesimi bu şekilde işiten Zeyd b. Sunan ve Selman

b. Rebi'a şöyle dediler: "Bu adam, kendi ehlinin devesinden daha şaşkındır!" Onların bu sözü sebebiyle üzerime bir dağ yükletilmiş gibi oldum ve dönüp geldiğimde durumu Hz. Ömer b. Hattab'a bildirdim. Bunun üzerine Hz. Ömer o iki kişiye dönüp onları hayli kınadı ve sonra yüzünü bana çevirerek şöyle buyurdu: "Sen, Peygamberini Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünnetiyle doğruyu seçip bulmuş oldun." [198]

Süraka b. Malik (r.a.) anlatıyor: Resulüllah (s.a.v.) Efendi-miz'iıı şöyle buyurduğunu işittim: "Umre kıyamete kadar hacca dahil olmuştur."

Ravi devamla diyor ki: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Veda Haccı'nda hacc-ı kıran yaptı." [199]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Üç çeşit hac vardır; Hacc-ı Kıran, Hacc-ı Temettü', Hacc-ı İfrad.

Bunlardan efdal (en üstün) olanı, Hacc-ı Kıran'dır. Arkasından Hacc-ı Temettü' ve sonra da Hacc-ı İfrad gelir.

Hacc-ı Kıran, umreyle hacca birden niyet edip ikisini, ihramdan çıkmaksızın yerine getirmekle gerçekleşir. Şöyle ki, bu haccı yapmak isteyen kişi, mikata geldiğinde veya mikata gelmeden umre ve hacca niyet edip ihrama girerek telbiye ile sesini yükseltir. Aynı zamanda mikata geldiğinde önce umreye niyet edip telbiye getirir ve Mekke'ye gelip henüz umrenin ilk dört şavtım yapmadan önce hacca da niyet ederse, yine de Hacc-ı Kıran'a niyetlenmiş sayılır.

İhrama girince iki rek'at namaz kıldıktan sonra şöyle niyet edip İuada bulunması sünnettir: "Allah'ım! Şüphesiz ki ben hac ve umre [ibadetini) yapmak istiyorum; onları bana kolaylaştır ve benden kabul buyur." Sonra bu ikisine niyet ederek telbiye getir-meye başlar.

Mekke'ye gelince, Önce umre için tavaf yapar, sonra iki rek'at tavaf namazı kılar. Arkasından Safa ile Merve arasında sa'yeder ve traş olmaksızın

ihramlı olarak "Tavaf-ı Kudüm", yani Mekke'ye ayak basıp gelme tavafını yapar ve vacip olan sayı yerine getirir.

Hacc-ı Kıran'a niyet eden kimse Mekke'ye gelince, biri umre, diğeri kudüm tavafı olmak üzere iki tavafı peşpeşe yapar ve sonra Safa ile Merve arasında biri umre, diğeri hac için olmak üzere iki say yaparsa, bu caiz olmakla beraber sünnete uygun olmayan bir iş işlemiş olur. Ancak bu fiilden dolayı kan akıtmak veya herhangi bir ceza gerekmez.

Karın (Hacc-ı Kıran'a niyet eden kimse), diğer menasiki (ibadetleri) yapıp bayramın birinci günü cemreye taş attıktan sonra, şükür olsun diye bir kurban keser. Buna gücü yetmediği takdirde, bayramdan Önce son günü arafeye rastlamak üzere üç gün oruç tutması ve ehline (ev halkına) döndüğünde de yedi gün oruç tutarak on günü tamamlaması gerekir. Bununla beraber hac vazifesini tamamlayıp Mekke'de bir süre daha kalacak olursa, o yedi günlük orucu Mekke'de de tutabilir.

Bayramdan önce üç g\Xn oruç tutmayacak olursa, kan akıtması artık kesinleşip vacip olur. Bu durumda ne evine döndüğünde, ne de Mekke'de kaldığı takdirde yedi gün oruç tutması gerekir, [200]

İleride mali imkan bulduğunda, üzerinde vacip olarak kalan kurbanın parasını güvenilir bir adama vermek suretiyle hayvanın Mina'da kesilmesini sağlar.

Hacc-ı Temettü', Hacc-ı îfrad'dan efdaldır. Bu çeşit haccı yerine getirmek için hac aylarında veya daha önce umre niyetiyle ihrama girilir ve hac aylarında Mekke'ye gelinip umre için tavaf yapılır, arkasından Safa ile Merve arasında sa'yedilir ve tabii tavaftan sonra iki rek'at namaz kılınır. Sa'y görevi bitince traş olup ihramdan çıkılır. Ama daha önce kurbanlık alıp Mina'ya sevketmişse, o takdirde hac menasikini tamamlayıncaya, yani kurban k^sip traş oluncaya kadar ihramdan çıkmaz.

Tavafa başlarken artık telbiyeyi keser.

Sonra ya Terviye (Zilhicce'nin sekizinci) günü veya ondan önce hacca niyet edip ihrama girer ve sesini telbiyeyi yükseltir. Tabii ihrama Mekke'de girer; bunun için Harem sınırlarının dışına, yani hil kesimine çıkması gerekmez. Artık bu durumda Hacc-ı îfrad'ı yapan kimsenin yerine getirdiği her şeyi o da yerine getirir ve Hacc-ı Kıran yapan kimse gibi o da birinci gün şeytanı

taşladıktan sonra kurban keser. Buna mali imkanı olmazsa, üç gün orada, yedi gün de evine döndükten veya kaldığı takdirde Mekke'de oruç tutar. Tabii üç günlük orucu bayramdan önce tutup son gününü Arefe gününe tesadüf ettirir. Bununla beraber bu üç günlük orucu, umre tavafım yapmadan önce de tutması caizdir. Ama ihrama girmeden önce bunu tutması caiz değildir.

Mekke ehli (Mekke yerlileri, orada eyleşenler) için kıran ve temettü1 haccı söz konusu değildir. Onlar yalnız Hacc-ı İfrad yaparlar. Mikat dahilinde olanların da durumu böyle, yani onlar da Hacc-ı Kıran veya Hacc-ı Temettü' yapmazlar, sadece Hacc-ı İfrad yaparlar. [201]

Böylece Hanefîler bu konuda 286 nolu Ebu Bekir el-Müzeni, 287 nolu Enes, 288 nolu Ömer b. Hattab, 289 nolu Mervan ve 291 nolu Süraka hadisleriyle istidlal ve ihticac etmişlerdir.

b) Şafiîlere göre: Hac ile umre üç vecih üzere eda edilir:

1- İfrad: Hacc-ı İfrad, kişinin hac aylarında kendi beldesiyle ilgili mikattan niyet edip ihrama girmesiyle başlanılmış olur. Bu durumda olan kimse, farz olan haccın bütün amellerini (menasikin hepsini) yerine getirdikten sonra umre için niyet edip yeniden ihrama girer. [202]

2- Temettü': Bu hac, hac aylarında kişinin yolunun üzerindeki inikatta niyet edip ihrama girmekle, kişi bu defa ya Mekke'de veya umre için niyet edip ihrama girdiği mikatta veya kendisine en yakın olan bir mikattan hac için niyet edip ihrama girer.

Böylece bu hacca, "Hacc-ı Temettü'" denilir. Çünkü kişi bu durumda iki nüsük arasında ihramdan çıkarak ihramlı iken mahzurlu olan şeylerden temettü' etmiş (yararlanmış) bulunuyor..

3- Kıran: Bu, hem hac, hem de umre için hac mikatmdan niyet edip ihrama girmekle gerçekleşir. Bu da ister kendi memleketiyle ilgili mikat olsun, isterse geçtiği yol üzerinde bulunan mikat olsun fark etmez.

Kendisi Mekke'de ise, hem hac, hem de umre için birden niyet üip ihrama girerse yine de karın (Hacc-ı Kırana niyet etmiş) Eyüır.Umre için ayrıca hü kesimine çıkması gerekmez. Çünkü bu kınımda olanın umresi hacca dahil olmuş bulunuyor.

Bunun gibi, ister hac aylarında, isterse o aylar girmeden kişi [mre için niyet edip ihrama girer, sonra hac ayları girince haccetmeye de niyet eder ve ondan sonra umre tavafını yaparsa, Hacc-ı Çıran'a başlamış olur.

Sözünü ettiğimiz bu üç hacdan efdal (en üstün olanı), Hacc-ı frad'dır. Ondan sonra Hacc-ı Temettü1, sonra da Hacc-ı Kıran'dır. kncak umreyi de o yıl içinde yerine getirirse, bu böyledir. Umreyi yapmayıp ikinci yıla geciktirirse, o takdirde hacc-ı ifrad efdal olmaz ve umreyi geciktirmesiyle kerahet işlemiş olur.

Hacc-ı Kıran'a niyet eden kimsenin, hem hac, hem de umre için 3ir tavaf ve bir sa'y yapması kafi gelir. Yani Hacc-ı Kıran'a niyet eden dmse, her iki nüsük (ibadet) için bir tavaf ve bir sayı yetinir; her biri .çin ayrı tavaf ve ayrı sa'y yapmaz. [203]

Şafiüer bu son meselede Tirmizî'nin rivayet ettiği şu hadisle istidlal etmişlerdir: "Hac ve umre için niyet edip ihrama giren kimseye ihramdan çıkıncaya kadar bir tavaf ve bir sa'y kafidir".

Tirmizî bunun isnadının sahih olduğunu belirtmiş ve Şafiüer de onu delil olarak seçmişlerdir.

Hacc-ı Temettü' ve Hacc-ı Kıran yapan kimse için hedy (kurban kesmek) gerekir. Kurban kesecek mali imkanı olmayan kimse on gün oruç tutar. Üç gününü, hac için ihrama girince tutup tamamlar, yedi günü ise, vatanına dönünce tutar. Hacdan sonra Mekke'de kalacak olursa, yedi gün orucunu orada tutar. [204]

Şafiîler bu konuda 277 nolu Aişe, 284 nolu Kasım ve 285 nolü Naiî1 hadisiyle istidlal ve ihticac etmişlerdir.

c) Hanbelîlere göre: İhrama girmek isteyen kimse, temettü', kıran ve ifrad haclarından birine niyet etmekte muhayyerdir. Ancak bu üç çeşit hacdan efdal olam, hacc-ı temettü'dür; sonra ifrad, sonra da kırandır. [205]

Hanbelîler, Hacc-ı temettü' ve Hacc-ı ifrad hususunda Şafnlerle birleşirler.

d) Malikilere göre: Şahmın diyor ki: "İbn Kasım'a sordurıı: İmam Malik'e göre, Hac-ı kıran mı efdaldır, yoksa Hacc-ı îfrad mi? Cevap verdi: İmam Malik'e göre Hacc-ı İfrad efdaldır." [206]

Hacc-ı İfrad'a niyet eden kimse, bu husustaki menasiki (ibadetleri) tamamladıktan sonra yeniden ihrama girip umre için niyet eder.

Bu mezhebe göre de hacc-ı temettü' ve hacc-ı kıran yapan kimseye kurban kesmek gerekir. Mali imkanı olmadığı takdirde üç gününü hacda, yedi gününü evine dödüğünde olmak üzere on gün oruç tutar. [207]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

277 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir. Resulüllah (s.a.v.) Efendi-miz'in hacc-ı kıran, hacc-ı temettü' ve hacc-ı ifrada izin verdiğine delalet etmekte, bu üç hacdan birini seçmekte kişinin serbest olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda hacc-ı ifradı yerine getiren kimsenin, bunu müteakiben umre için niyet edip yeniden ihrama girmesinin de caiz olduğu anlaşılıyor. Nitekim müctehidlerin çoğu bu cevaz üzerinde birleşmiştir.

Ashaptan bazı kimselerin hacc-ı temettü'ü m en'ettiklerin e dair yapılan rivayetleri ise, müctehid imamlar tevil ederek sözü edilen üç türlü haccın caiz olduğuna kail olmuşlardır. Nitekim îmran b. Hu-sayn hadisi bunun cevazına delalet eden sahih rivayetlerden biridir. Bu konuda müt'ayi nesheden bir ayet inmediği gibi, sarih bir hadis de mevcut değildir.

Hz. Ali'nin bu konuda Hz. Osman'a karşı çıkması da bu delillerinin ikincisini oluşturuyor.

Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in yaptığı haccm hangi çeşit olduğu ihtilaf konusudur: İbn Ömer, Aişe, Cabir, İbn Abbas, Ömer b. Hattab, Bera' b. Azib, Hz. Ali, îmran b. Husayn, Ebu Katade'ye göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz hacc-ı kıran yapmıştır. Nitekim bu sahabelerden yapılan rivayetler, Buharı, Müslim, Ebu Davud, Muvat-ta', Tirmizi, Nesâî ve Darekutnî'de yer almıştır. Bunların isnadındaki ricalin hepsi sahih ricaldir. Resulüllah'm (s.a.v.) hacc-ı temettü' yaptığına dair, Buharı ve Müslim'in Hz. Aişe ile ibn Ömer'den;

Müslim ve Ahmed ise Ali ve Osman'dan, Tirmizî ve Ahmed İbn Ab-i'dan rivayet etmişlerdir. Hac-ı İfrad yaptığına dair, 277 nolu Hz. ie hadisinde belirtildiği üzere beyan yer almaktadır. Aynı zamanda Lslim ve Ahmed'in îbn Ömer'den naklettikleri bir rivayet bulunuy-

Hattabî bütün bu farklı gibi görünen rivayetleri bir araya geti-ı, dinde kolaylık olsun diye Resulüllah'm (s.a.v.) herbirine bu hu-gta -kişinin durumuna göre- bir emir verdiği ve kendisinin de hacc-rad yaptığı anlaşılıyor diyerek görüşünü ortaya koymuştur. [208]

Ancak Resulüllab'm (s.a.v.) hacc-ı kıran yaptığı te'vil türmeyecek kadar açıktır; ama hacc-ı ifrad ve hacc-ı temettü' ptığı te'vil edilebilir. Aynı zamanda O'nun hacc-ı kıran yaptığıyla ;ili rivayetler daha çoktur.

Rivayetlerin muhtelif olmasından dolayı müctehid imamların t farklı yorum ve ictihadlan olmuştur. Ebu Hanife, îshak, Nevevî, üzenî, İbn Münzir, Ebu İshak el-Mervezî ve Takiyüddin es-Sübkî ıcc-ı kıran'm efdal olduğunu belirtmişlerdir. İmam Malik, İmam tımed, İmam Bakır, Ahmed b. İsa, İsmail b. Cafer es-Sadıka göre, acc-ı temettü' efdaldır. Şafıîlerden bîr grup, Ehl-i Beyt'ten el-Hadî, -Kasım, İmam Yahya ise hacc-ı ifradm efdal olduğuna kail olmuşlardır.

İmam Ebû Yusuf a göre, hacc-ı kıran ile hacc-ı temettü' efdaliytte eşittirler.

282 nolu Ümmu'l-mü'minin Hz. Hafsa hadisi sahihtir. Bu, önce mreye niyet edip ihrama giren kimse, eğer bu arada kurbanlık hayan alıp Mina'ya sevketmişse, artık farz haccı yapıncaya kadar ihamdan çıkamayacağına delalet etmektedir. Nitekim Resulüllah s.a.v.) öyle yapmıştır.

283 nolu Zuhrî hadisi sahihtir. Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in ince umre için niyet edilmesini ve onun hacdan önce yerine getirilmelini emrettiği anlaşılıyor.

284 nolu Aişe hadisi de sahihtir. Resulüllah'm (s.a.v.) hacc-ı if-•ad yaptığı belirtiliyorsa da, bundan önce hacca niyet edip onu yerine getirdiği, sonra da tekrar ihrama girip umre yaptığı da anlaşılabilir. \ncak 285 nolu İbn Ömer hadisi, Resulüllah'm (s.a.v.) hacc-ı ifrad yaptığına açık delil gösterilebilir.

286 nolu Ebu Bekir el-Müzeni hadisi, Resulüllah'm hacc-ı kıran yaptığına delalet etmektedir.

287 nolu Enes hadisi, ihrama girince telbiye getirmede sesi yükseltmenin cevazına delalet etmektedir. Nitekim İmam Malik'in Muvatta'da rivayet ettiği, Tirmizî'nin, ibn Huzayme ve el-Hakim'm sahihlediği hadiste bunu kuvvetlendirir anlamda varid olmuştuk: "Cebrail bana geldi ve ashabıma, telbiye getirirken seslerim yükseltmelerini emretmemi söyledi."
[209]

Ayrıca Enes hadisi, hacc-ı temettü'ün efdal olduğuna delalet etmektedir,

288 nolu Ömer b. Hattab hadisi sahihtir. Bu Resulüllah (s.a.vl.) Efendimiz'in hacc-ı kıran yaptığına delalet etmektedir. Ancak bak ilim adamları, Resulüllah'm (s.a.v.) o yıl önce hac yaptığını, sonrja umreye niyet ettiğini göstermektedir diyerek ayrı bir yorum ortaya koymuşlardır.

289 nolu Mervan hadisini Ebu Davud tahric etmiş ve gerek |d, gerekse el-Münzerî bu rivayet üzerinde bir görüş ortaya koymamıştır. Ancak yapılan ciddi tesbitlere göre, hadisin isnadı sahihtir;;o bakımdan ihticaca elverişlidir.

290 nolu Subeyy hadisi sahihtir ve hacc-ı kıranın efdaliyetine delalet etmektedir.

291 nolu Süraka hadisinin isnadında Davud b. Yezid el-Evdi bu-. lunuyor ki, bu zat zayıftır. Zehebî bu zat hakkında şu bilgiyi toplamıştır: "îmam Ahmed onun zayıf olduğunu belirtmiş, İbn Main de ona katılmıştır. Ebu Hatim onun kaviy olmadığına dikkat çekmiş; Nesâî ise, onun sika olmadığını söylemiştir. [210]

Buna benzer bir rivayete işe, İmam Ahmed, Müslim, Ebu Davud îbn Abbas'dan (r.a.) rivayet etmişlerdir. [211]

Çıkarılan Hükümler

1- Üç çeşit hac vardır: Hacc-ı Kıran, Hacc-ı Temettü', Hacc-ı İfrad

2- Bunlardan efdal olanı, hacc-ı kıran'dır. Bu Hanefîlere göredir.

3- Hacc-ı Kıran, umreyle hacca birden niyet edilir; mikatta veya oraya gelmeden buna niyet edip ihrama girilir. Mekke'ye gelince, önce umreyi yerine getirir. Sonra Tavaf-ı Kudüm yapar ve ihramdan çıkmayıp o vaziyette haccı yerine getirinceye kadar bekler.

4- Hacc-ı Kıran'a niyet eden kimsenin Mekke'ye gelince, bir umre, diğeri kudüm olmak üzere iki tavafı ardarda yapması mekruhtur. Bunun gibi ikisine ait sa'yi de peşpeşe yapması da mekruh sayılmıştır.

5- Hacc-ı Kıran yapan kimse, bayram günü cemreye taş attıktan sonra bir kurban keser, bu onun için vaciptir.

6- Kurban kesecek mali imkanı yoksa, son günü Arefeye rastlayacak şekilde üç gün hacda, yedi günü de evine döndüğünde oruç tutar.

7- Hacdan sonra Mekke'de bir süre kalmaya niyet eden kimse, o yedi günü Mekke'de tutar.

8- Hacc-ı Temettü' Hacc-ı İfrad'dan efdaldır. Bu, Hanefîlere göredir.

9- Tavafa başlanırken telbiye kesilir

10- Hacc-ı Temettü'e niyet eden kimse, önce umre menasikini (ibadetlerini) yerine getirir ve ihramdan çıkar. Sonra Zilhicce'nin sekizinci veya daha önce hacca niyet edip ihrama girer.

11- Bu durumda hac için Mekke'de veya Harem dışında niyet edilip ihrama girilir

12- Mekke halkı ve orada eyleşenler için sadece hacc-ı ifrad söz konusudur.

13- Mikat dahilinde oturanların da sadece hacc-ı ifrad yapmaları yeterlidir.

14- Umre veya hac için, ya da her ikisi için niyet ve ihram milatta yerine getirilebileceği gibi, mikata varılmadan da yapılabilir.

15- Hacc-ı ifrad'a niyet eden kimse, bunu yerine getirdikten sonra umre için yeniden niyet edip ihrama girer ve umre menasikini verine getirir. Bu, daha çok Şafıîlerle Malikîlere göredir.

16- Hacc-ı Temettü' efdaldır. Bu, Hanbelîlere göredir.

17- Mekke'de oturan kimse bulunduğu yerde hem hac, hem de umre için niyet ederse, bu durumda karın (yani hacc-ı kırana niyet eden kimse) gibi sayılır. Bu, Şafiîlere göredir.

18- Hacc-ı Kıran ve Hacc-ı Temettü1 yapan kimselere kurban kesmek vacip olur.

19- Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in sözünü ettiğimiz üç hacdan hangisini yaptığı ihtilaf konusudur. Ashab-ı Kiram her üç çeşit haca da yapmışlardır.

20- Hacc-ı Temettü'ün neshedildiği, yani yasaklandığı üzerinde durulmuş ve ashab-ı kiramdan bir kısmı buna kail olmuşsa da çoğu neshe dilmediğine kaildir. Sahih olan da budur. [212]

Telbiye, Telbiyenin Sıfat ve Keyfiyeti ve Hükmü

Hac ve umreye, ya da ikisine niyet edip ihrama giren kimsenin aynı zamanda her hal-ü karda Cenab-ı Hakk'm emrine hazır olduğunu dile getirmek, O'nun eşi ve ortağı olmadığını ifade etmek; hamd ve nimetin O'na mahsus olduğunu belirtmek için telbiye getirmesi sünnettir. Bu, her bakımdan hacca niyet eden mü'min kulun tam bir teslimiyet ve mahviyet içinde bulunduğunu gösteren açık delillerden biridir. Çünkü bütün kuvvet ve kudret, mülk ve nimet Cenab-ı Hakk'mdır. Haccetme fırsat ve imkanı lütfeden o yüksek kudrete karşı teslimiyetimizi ve kalp yatışkanlığımızı izhar etmemiz kadar tabii ne olabilir?

Şüphesiz telbiye, kelime olarak ilahi emir ve iradeye hazır olmaklığımızı ve O'nun mutlak tasarrufu altında bulunmaklığımızı içeren bir kavramdır. Ancak bunu, Resulüllah ve ashabının belirttikleri lafızlarla söylemekte birçok yarar vardır. [213]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen bu konuda şöyle haber vermiştir: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Zülhuleyfe mescidinin yanında bmeğiyle istiva ettiği (yani bineğinin üzerine binip dofrulduğu) zaman şöyle dedi: Allahümme leb-beyk lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'1-mülke leke. Lâ şerike leke."

Abdullah b. Ömer ise bu sözlerin üzerinde şu fazlalığı da yapardı:

"Lebbeyke, lebbeyke ve sa'deyke vel-hayru bi-yedeyk< re'r-rağbatü üeyke ve'1-amelü.." [214]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre,

"Resulüllah (s.a.v») Efendimiz telbiyle getirdi... Böylec Cabir (r.a.), İbn Ömer'den rivayet edilen hadisin benzerin nakletti ve şöyle dedi: 'İnsanlar şu lafzı ve benzerini de fazl; olarak söylüyor: "Ze'1-meâric.." Resulüllah (s.a.v.) efendimi onların dediklerini işitiyor, fakat onlara bir şey demiyordu. [215]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v. Efendimiz telbiyesinde şöyle dedi: "Lebbeyke ilâhe'l-hakkı leb beyke.." [216]

Sâib b. Hallad (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulülla) (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Cibril bana geldi ve ash abının ihlal ve telbiye ile seslerini yükseltmelerini emretme mi söyledi." [217]

Diğer bir rivayette şöyle buyurulmuştur:

"Doğrusu Cibril, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e gelerek şöyle dedi: "Accac ve seccac olunuz!". Acc: telbiye ile sesi yükseltmektir. Secc ise, deve ve sığır kesmektir. [218]

Huzayme b. Sabit (r.a.) den yapılan rivayete göre, "Peygamber Efendimiz telbiyede bulunmayı tamamlayınca, Aziz ve Celil olan Allah'tan O'nun rızasını ve Cenneti ister ve O'nun rahmetiyle Cehennem ateşinden yine O'na sığınırdı”[219]

Kasım b. Uuhammed'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Kişiye müstehabdır ki, telbiyesini tamamlayınca Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e salât-ü selam getire." [220]

Fazl b. Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in terkisinde bulunuyordum; Müzdelife'den Mina'ya varıncaya kadar devamlı telbiye getirdi ve bu Cemre-i Akabe'ye taş atıncaya kadar sürdü.." [221].

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Umre yapan kimse, Hacerü'l -Esved'i istilama başlayıncaya kadar telbiyede bulunur.." [222].

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Tesbit ve İctihadları

a) Hanefîlere göre: Hacca veya umreye niyet edilip ihrama girildikten sonra telbiye getirmek sünnettir. Telbiye şu lafızlarla yerine getirilir: "Allahümme! Lebbeyke, lâ şerike leke lebbeyke. İnne'l-hamde ve'n-nimete leke ve'1-nıülk.. Lâ şerike leke." Telbiyeden sonra alçak sesle Resulüllalı'a (s.a.v.) salat-ü selam getirilir ve böylece her namazdan sonra, her süvariyle karşılaşıldığında ve her iniş ve yokuşlarda; aynı zamanda seher vaktinde telbiye getirmek de müstehabdır. Bunun gibi uykusundan uyandığı ve bineğine binip indiği zaman da telbiye getirmek müstehab sayılmıştır. Telbiyede kendisi ve yakınındaki kimseler duyacak bir ses yüksekliği izhar etmek de müstehabdır.[223]

b) Şafîîlere göre: îhramlı kimsenin niyet edip telbiye getirmesi sünnettir. Niyet etmeden telbiye getirirse, ihrama girmiş sayılmaz. Ama niyet edip telbiye getirmezse, sahih kavle göre ihrama girmesi münâkid olur, yani gerçekleşir.[224]

Hanelilerde olduğu gibi, bu mezhebe göre de telbiye belirtilen lafızlarla yerine getirilir. Ancak telbiye sekînet ve vakar ölçüleri içinde yapılır. Aynı zamanda kişi ihramlı oldukça telbiyeye devam eder, bu da sünnet sayılmıştır. Telbiye getirirken sesi (çevreyi rahatsız etmeyecek şekilde)

yükseltmek de sünnettir. îhramsız kimsenin telbiyede sesini çok alçak tutması sünnettir. Kadınlar ise her hal-ü karda telbiye getirirken seslerim gizli tutarlar. Telbiyeyi müteakip Resulüllalı'a (s.a.v.) salat-ü selam getirmek sünnettir. [225]

c) Hanbelîlere göre: İhram ancak niyet ile gerçekleşir. Niyet etmeden girip telbiye getirmek yeterli değildir Nitekim Şafiîîerle Ma-likîler de aynı görüştedirler. Ebû Hanife'ye göre ihram mücerred niyetle gerçekleşmez, ancak buna telbiye de izafe edildiği takdirde gerçekleşir veya kurbanlık hayvanı sevkettiği takdirde niyet yeterli olur.

Telbiye getirirken sesi yükseltmek müstehabdır. [226]

d) Malikîlere göre: İhrama telbiye ile birlikte girmek sünnettir. Ancak telbiye bizatihi vaciptir. Ahvalin değişmesiyle telbiyeyi tekrarlamak menduptur. Meselâ, iniş ve yokuşlarda, vadiye inildiğinde, yol arkadaşlarıyla karşılaşıldığında ve namazı müteakip telbiye getirilir. Bu, Mekke'ye girinceye kadar devam eder. [227]

Tahliller ve Rivayetler

306 nolu Sâib hadisini İmam Mâlik Muvatta' da rivayet etniş; İmam Şafiî, İbn Hibban, Hâkim ve Beyhakî de tahric etmişlerdir. Hepsi de bu hadisi sahihlemiş bulunuyor.

Bu konuda İbn Ebî Şeybe'nin, Abdullah b. Hantab'dan yaptığı rivayette, deniliyor ki: "Resulüllah'm (s.a.v.) ashabı telbiyeyi getirirken, seslerini yükseltirlerdi de o yüzden sesleri kısılırdı."

Ancak müctehid imamlar bu rivayetle istidlal etmemişlerdir.

Tirmizî, İbn Mace ve Hâkim'in, Ebu Bekir (r.a.) den yaptıkları rivayette deniliyor ki: Hac, sesi yükseltmek ve hayvan kesmektir.". Ancak Tirmizî bu rivayeti garip olarak vasıflandırmıştır. Bu-, nunla beraber bu konuda zayıf da olsa birkaç rivayet daha bulunuyor. Hepsi biraraya gelince kuvvet kazanmakta ve istidlale salih bir bilgi vermektedir.

308 nolu Huzayme hadisinin isnadında Salih b. Muhammed b. Ebî Zaide bulunuyor ki bu zatm zayıf olduğu söylenir. Nitekim İbn Mâin onun zayıf olduğunu belirtirken, Buharî onun münkerü'l-hadis olduğunu söylemiştir. Nesâî ise onun kavî olmadığına dikkat çekmiştir. Ahmed b. Hanbel: "Ben onun rivayetinde bir sakınca görmüyorum" derken Darekunî: "O zayıftır" diyerek tesbitini ortaya koymuştur. [228]

309 nolu hadisi kuvvetlendiren birkaç rivayet daha bulunu-yor. O bakımdan müctehidlerin çoğu, telbiyeden sonra Resulüllah'a (s.a.v.) salavat getirmenin müstehab olduğunu söylemişlerdir.

310 nolu İbn Abbas hadisinin isnadında Muhammed b. Abdir-rahman b. Ebî Leyla bulunuyor ki, bu zat üzerinde birtakım tesbit ve görüşler ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Tirmizî onu sahihlemişse de müctehidlerin çoğu onunla istidlal etmemiştir.

311 nolu tbn Abbas hadisinin isnadında keza Muhammed b. Ab-dirrahman b. E^î Leyla bulunuyor. İmam Ebû Hanife ile îmam Şafiî ise, umre yapan kimsenin Hacerü'l-Esved'i istilam (selamlama) etmeye başlayınca telbiyeyi keser diyerek, ilgili hadislerle istidlal etmişlerdir. [229]

Çıkarılan Hükümler

1- İhrama girerken niyet edilir ve telbiye getirilir. Telbiye getirilmediği takdirde, ihram hükmü gerçekleşmez. Bu, İmam Ebû Ha-nife'nin içtihadıdır.

2- İhrama girerken niyet getirip telbiye getirmeyenin ihram hükmü gerçekleşir. Bu, diğer müctehicÜerin görüş ve içtihadıdır.

3- Telbiye getirmek sünnettir. Bu, Mâlikîler dışında kalan imamların görüşüdür.

4- Telbiye getirmek vaciptir. Bu, îmam Mâlik'in içtihadıdır.

5- Telbiye getirirken sesi yükseltmek müstehabdır.

6- Her telbiyeden sonra Resulüllah'a (s.a.v.) salat-ü selam getirmek müstehabdır.

7- Yol buyonca bineğe binip inerken, bir kafileyle karşılaşırken, vadiye inerken, yokuş çıkarken telbiye getirmek sünnettir.

8- Telbiyeyi sükunet ve vakar içinde yerine getirmek sünnettir,

9- Telbiyeye, Mekke'ye girilince veya Hacerü'l-Esved istilama başlanılınca terkedilir,

10- Etrafı rahatsız edecek şekilde sesi yükseltmek doğru değildir.

11- Kadınlar telbiye getirirken seslerini gizli tutarlar. Sesli telbiye getirmeleri mekruhtur.

12- Telbiye daha çok şu lafızlarla yapılması tavsiye edilmiştir: "Allahümme lebbeyke (veya Lebbeykellahümme lebbeyke), lâ şerike leke lebbeyke. İnne'l-hamde ve'ni'mete leke ve'1-mülk.. Lâ şerike leke."

Bununla beraber hamd ve tazime delalet eden başka lafızlarla da yerine getirilebilir.

13- Telbiye'nin delalet ettiği yüksek manayı düşünerek ona der vam etmekte sayısız faydalar söz konusudur.

14- Telbiyenin Türkçesi:

"Buyur Allah'ım, buyur! Senin ortağın yoktur. Buyur Allah'ım, buyur. Hamd (her türlü güzel övgü) ve nimet Sana mahsustur; mülk Senindir. Hiçbir ortağın yoktur." [230]

İhramıyla Mubah Olan ve Kaçınması Gereken Şeyler

Bilindiği gibi, namazda iftitah tekbiri ne ise, hac ve umre ibadetinde de ihram odur. Yani ihramsız bu iki ibadete başlanılmaz. Hacca veya umreye niyet eden kimse için "İhrama girdi" denilir.. Öyleki daha önce kendisine mubah olan birtakım şeyler, ihrama girip niyet getirmekle haram oluyor. Mesela başı örtmek, dikişli elbise giymek, kadınlara cinsel yaklaşmada

bulunmak, güzel koku sürünmek ve saç-sakal kesmek haram oluyor; ihram hali devam ettikçe bunların ha-ramlığı da sürüyor. [231]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"ResulüUah (s.a.v.) Efendimiz'den, ihramlı olan kimsenin neler giyinebileceği soruldu. Efendimiz şu cevabı verdi; 'İhramlı kimse gömlek, sarık, külah, takke, don giyemi-yeceği gibi, vers (sarı boya elde edilen ot) ve zaferan bulamadığı takdirde o gibi aykakkabınm konçlarını topuklardan aşağısına varıncaya kadar keserse giyebilir." [232]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber {s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "İhramlı olan kadın yüzüne nikap tutunmasın (peçe ve benzeri bir şey örtmesin) ve eldiven gıymesin"[233]

Diğer bir rivayette ise, îbn Ömer (r.a.) şöyle demiştir: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den işittim, o ihramda bulunan kadınları eldiven takmaktan ve yüzlerine nikap örtmekten men'etti; aynı zamanda vers (sarı boya elde edilen ot) ve zaferanla boyanmış elbise de giymelerini yasakladı."[234]

Ebû Davud bu rivayetin sonunda şu fazlalığı da nakletmiştir: "Artık ihramlı kadınlar bunun dışında hoşlarına giden bitkilerle boyanmış elbiselerden, yünlü kumaştan, zinetten ve iç çamaşırdan giyinebilir ve takınabilirler."

Cabir (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a. v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim naleyn (konçları topuklardan aşağı ayakkabı) bulamazsa, huffeyn (konçları topuklardan yukarı olan ayakkabı) giyinsin. Kim de uzunca (dikişsiz) elbise bulamazsa, don giyinsin." [235]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçe, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in Arafat'ta hutbe irad ederken şöyle buyurduğunu duymuştur:

"Kim (dikişsiz) büyükçe bez (ihram) bulamazsa, don giyinsin. Kim de na'leyn (konçları topuklardan aşağıda olan ayakkabı) bulamazsa, huffayn (konçları topuklardan yukarı ayakkabı) giyinsin." [236]

Diğer bir rivayette, Ebû Şa'sa', îbn Abbas'm (r.a.) şöyle haber verdiğini belirtiyor: "Resulüllah (s.a.v.) hutbe irad ederken buyurdu ki: "Kim izar (kendisini örtecek büyüklükte kumaş, bez) bulamazsa, don bulabilirse onu giyinsin. Kim de naleyn (konçları topuklardan aşağı ayakkabı ve konçsuz ayakkabı) bulamazsa, huffayn (konçlu veya konçları topuklardan yukarı ayakkabı) giyinsin."

Bunun üzerine ravi diyor ki: "İbn Abbas'a sordum: "Resulüllah (s.a.v.) huffaynin konçlarını kessin" diye buyurmadı mı?' Cevap verdi: "Hayır, Öyle buyurmadı.." [237]

Bu iki rivayet zahiri itibariyle, ibn Ömer'in "konçlarını kee ; sin..." rivayetini neshetmektedir. Çünkü Resulüllah o cümleyi M -i dine'de iken sorulan bir soru üzerine buyurmuş bulunuyordu. ibn| Abbas hadisi ise, Arafat'ta hacet vaktinde söylenmiştir.

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adi geçeri şöyle demiştir:

"Biz Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber ihramlı bulunduğumuz sırada, binekleri üzerinde olanlar gelip yanımızdan geçerlerken, tam hizamıza geldiklerinde biz (kadınlar) cilbabımızı başımızın üzerinden sarkıtıp yüzümüzü örtüyorduk, onlar geçince tekrar yüzümüzü açıyorduk." [238]

Salim'den yapılan rivayete göre, Abdullah b. Ömer (r.a.), ih-ramlı bulunan kadınlar için giyilmekte olan huffayn'in konçlarını kesiyordu. Sonra ben onaSafiyye bint Ebî Ubeyd'in (r.a.), Hz. Aişe'nin Resulüllah'tan (s.a.v.) rivayet ettiği şu bilgiyi hatırlatınca artık o, kadınlara ait huffaynin konçlarını kesmeyi bıraktı. Hz. Aişe (r.a.) diyor ki: "Resulüllah (s.a.v.) kadınlara (ihramlı iken) huffayn giymeleri için ruhsat verdi." [239]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: îhramlı kimsenin dikişli gömlek, entari, iç çamaşırı, kaftan, sarık, külah, takke, konçlu ayakkabı giyinmesi caiz değildir. Üstü açık konçsuz ayakkabı bulamadığı takdirde, konçlu ayakkabının konçlarını

kesip ayak kısmının yarısının üstü açık kalacak şekilde düzenleyerek giyer. Bunun gibi, ihramlı olan kimsenin zafe-ran ve vers ile boyanmış elbise kullanması caiz değildir. 'Ancak bunlarla boyanan elbise iyice yıkanır da boyanın kokusu kesilir ve oluşturduğu ince tabaka kaybolursa, o takdirde ihram olarak kullanılabilir. İlim adamlarından bir kısmına göre, belirtilen şekilde yıkansa bile yine de kullanılması caiz değildir. [240]

Kadınlara ihramlı iken, onların ihrama girerken, yani hac veya umreye niyet getirirken dikişli elbise giyinmelerinde bir sakınca yoktur. Normal elbiseleriyle menasiki yerine getirirler, ancak yüzlerini örtmezler ve ellerine eldiven takmazlar. [241]

Kadın ihramlı iken, yabancılara karşı örtünmeyi kasteddiği takdirde, ellerini tenine dokunmayacak şekilde yüzünü örtebilir. Şafîüer de aynı görüştedirler.[242]

b) Şafîîlere göre: Hanefîlerde olduğu gibi, erkekler hac veya umreye niyet edip ihrama girince, dikişli elbise giyinmeleri, sarık, külah, takke ve benzeri bir şeyi başlarına sarmadan veya geçirmeleri caiz değildir. Ancak göbekten aşağı dikişsiz bez bulamadığı takdirde don giyebilir; na'leyn bulamadığı takdirde huf giyinebilir. Dikişsiz elbise bulunca don, na'leyn bulunca huffayni çıkarır.

Kadına gelince: O, güzel koku sürülen elbise giyinmez, boyanmış renkli elbise giyinmesinde bir sakınca yoktur. Aynı zamanda ayaklarına giyindikleri konçlu ayakkabının konçlarını kesmezler. Nitekim Hz. Aişe'nin (r.a.) bu hususta kadınlara fetva verdiği bilinmektedir. Aynı zamanda kadınlar iç çamaşırlarını, ayakkabı ve baş Örtülerini giyinirler, bunun için zaruri bir durum söz konusu değildir. [243]

Kadın ihramlı bulunduğu günlerde yabancılara karşı yüzünü ve ellerini örtebilir. [244]

c) Hanbelîlere göre: İhramlı bulunan erkekler, dikişli gömlek, iç çamaşır, külah, takke ve benzeri şeyler giyemezler; bunların hiç biri onlar için caiz değildir. Aynı zamanda üstü kapalı konçlu ayakkabı giyinemezler. Ancak bir erkek dikişsiz bez bulamazsa, don giyinebilir. Konçsuz üstü açık ayakkabı bulamazsa, konçlu ayakkabı giyinebilir ve bundan dolayı fidye de gerekmez. Meşhur kavle göre ise, bu durumda olan ihramlı, konçlu ayakkabının konçlarım topukların alt kısmına varıncaya kadar keser.

Malikiler de aynı görüştedirler. İmam Sevrî, îmam Şafiî, İshak, İbn Münzir ve rey taraf darlarının da kavli bu anlamdadır. [245]

Kadına gelince: Onun ihramlı halde yüzünü örtmesi haramdır, nasıl ki erkeğin ihramlı iken başını örtmesi haramsa.. Bu hususta pek hilaf yoktur. Ancak Hz. Esmanın (r.a.) ihramlı iken yüzünü örttüğü rivayet edilmiştir. Bu belki de yabancılara karşı örtünme ihtiyacını duyduğu vakitlerde olmuştur. Nitekim Hz. Aişe hadisi bu görüşü kuvvetlendirmektedir. [246]

Genel anlamda kadının ihramlı iken yüzünü örtmemesi ve ellerine eldiven takmaması emredilmiştir. [247]

Tahliler ve Rivayetler

318 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve ihticaca elverişlidir. O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi onunla istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.

Za'feran (safran) ve vers çiçekleriyle boyanan bez ve kumaşın ihramda kullanılmasının yasaklanmasının birtakım sebepleri vardır:

bu bitkilerden elde edilen -ilkel anlamdaki- boyanın hem aşırı toku neşretmesi, hem bez ile tam emişmeyip yer yer zerrecikler nde dökülmesi, hem de göze pek iyibir görüntü vermeyen birrengi :onusudur.

îhramlı iken konçları topukların altına gelecek ve ayağın üst mndan bir bölümünü örtmeyecek şekilde bir ayakkabı giymek ^kir. îmam Ahmed'e göre bu gerekli değildir, topuklara kadar uza-[konçlu bir ayakkabı da giyilebilir. Diğer müctehidlere göre, içları herhalde kesilmesi söz konusudur.

319 nolu Ibn Ömer hadisi de sahihtir, aynı zamanda ihticaca sa-!ir. O bakımdan müctehidlerin çoğu bu hadisle ihticac etmişlerdir, flece ihramh kadının yüzünü örtmesi, ellerine eldiven ve benzeri j geçirmesi haramdır. Ancak yabancıların yakın nazarından bir e korunmak için kadının ihramh iken yüzünü örtmesine cevaz ve-liştir. Bu da Hanefîlerin içtihadıdır. Cumhur ise, kadının böyle imasını yasaklamıştır.

Ayrıca ihramh durumda olan kadının dikişli iç çamaşır ve dış afet giymesinde bir sakınca olmadığı anlaşılıyor ve süs eşyasından teşhir etmemek kaydiyle takınmasına da cevaz verilmiş bulunuy-

321 nolu Cabir hadisi sahihtir. Ancak İbn Ömer hadisiyle trüz etmektedir. İlim adamlarından bir kısmı burada mutlakı mu-yyed üzerine hamletmiş ve benzeri benzere ilhak etmiştir. Bumın-beraber îmam Şafiî ve birçok müctehid bununla amel edilebi-eğini belirterek giyilen dikişli donu sökmenin gerekli olmadığını ^emişlerdir. îmam Ebû Hanife ise bunun mutlaka sakıncalı Luğunu belirtmiş, îmam Malik de aynı anlamda ictihadda bulun-muştur.

Cumhur da aynı görüşü izhar edip hadisler arasında nesh bu-aduğuna, îbn Abbas ve Cabir hadislerinin Arafat'ta, îbn Ömer ha-iinin ise, Medine'de söylendiğine bakılarak îbn abbas hadisiyle İbn ner hadisinin neshedildiğini bir görüş olarak ortaya koymuşlardır.

Neshedilmediğini savunanlar ise, îbn Ömer hadisinin daha salı olduğunu delil olarak göstermişlerdir. [248] Ayrıca Resulüllah'm a.v.) Arafat'ta belirtilen hususa ruhsat vermesi, hacetten kaynak-nmakta ve o ortamda zorluk ve sıkıntıyı kaldırmaya yönelik bulun-aktadır.

324 nolu Hz. Aişe hadisini Hakim sahihlemiştir. Ayrıca Ibn Huzayme tahric etmiş bulunuyor. Aynı zamanda bu manada bir diğer hadisi Fatma bint Münzer, Esma bint Ebî Bekir (r.a.) den rivayet etmiştir. el-Münzerî, ilim adamlarından birtopluluğun bu hadisin zahiriyle amel etmeyi ihtiyar ettiklerini belirtmiştir. Hadisin ravilerin-den Yezid b. Ebî Ziyad hakkında îmam Şafiî durmuş ve sıhhati üzerinde birtakım şüpheler izhar etmişse de Zehebî onun saduk (doğru) olduğunu belirtmiştir.

325 nolu Salim hadisinin isnadında Muhammed b. İshak bulunuyor. Bilindiği gibi bu zat hakkında bîr çok şeyler söylenmiştir. O bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı bu rivayetle istidlal etmemişlerdir. [249]

Çıkarılan Hükümler

1- İhramh olan erkeklerin dikişli elbise giyinmeleri, başlarını sarık, külah,takke ve benzeri bir şeyle örtmeleri haramdır.

2- İhramh kimsenin safran ve vers bitkisiyle boyanan elbise giymesi sakıncalıdır. Bu iki boyaya benzer boyalarla boyanmış elbise, peştemal ve benzeri giyim eşyası kulanmak da caiz değildir.

3- îhramlı erkeklerin iç çamaşır giyinmeleri ge caiz değildir.

4- îhramlı erkeklerim konçları topukların altında, üst kısmen açık bir ayakkabı giyinmeleri vaciptir.

5- Hac menasiki (ibadetleri) yerine getirilirken, sıkışık hallerde, belirtilen şekilde ayakkabı te'mini zor veya mümkün olmadığı hallerde konçları topuklara ulaşan ayakkabı giyilebilir. Bunun için bir ceza gerekmez. İmam Ebû Hanife ile îmam Malik'e göre ceza gerekir.

6- Hac menasiki yerine getirilirken izar edilen telden aşağı Örtecek kadar bez ve kumaş bulamayan kimsenin don giymesine ruhsat verilmiştir. İmam Ebû Hanife ile îmam Malik'e göre, bu durumda yine ceza gerekir.

7- Topuktan aşağı olup üst kısmından bir bölümü açık olan ayakkabı yerine konçlu ayakkabı bulunuyorsa, o takdirde, konçlarının kesilmesi gerekir. Kesilmediği takdirde, îmam Ahmed'e göre bir şey gerekmez.

8-İhrama giren kimsenin mümkün olduğu takdirde beyaz renkli kumaş tercih etmesi müstehabdır. Bununla beraber za'feran ve vers olmamak kaydiyle renkli kumaş da olabilir.

9- İhrama giren kadınlar için dikişsiz elbise söz konusu değildir.

10- Ihramlı kadının yüzünü örtmesi ve ellerine eldiven veya nzeri bir şey geçirerek örtmesi caiz değildir.

11- İhramlı kadın, yanından yabancı erkek geçerken başındaki tünün bir ucuyla yüzünü bir süre örtebilir. Müctehidlerin çoğuna re, bundan dolayı ceza gerekmez.

12- îhramh kadınlar süs eşyası takınabilirler. Ancak zinet yer-Kni açmamaları söz konusudur.

13- İhramlı kadınlar iç çamaşırlarım giyinirler, dikişli olarak ş kıyafetlerine bürünürler.

14- îhramlı erkekler için haram kılman şeyler ihramlı kadınlar in de haramdır. Ancak dikişli elbise, ayakları örtecek kadar konçlu rakkabı ve başlarını örtme hususunda erkeklerden ayrılırlar, bun-x kadınlar için caiz, erkekler için caiz değildir. [250]

İhramın Sıcak ve Başka Şeyden Korunmak İçin Başının Üstünde Gölgelik Tutunması ve Başını Örtmekten Kaçınması

Din kolaylık ve rahmettir. İlahi nassa aykırı olmadığı takdirde hep kolaylığı emreder. İbadet de gönül huzuru, sıkıntı ve meşakkatten uzak yapıldığı sürece kişiyi amaca yaklaştırır ve kalp yatışkanlığı sağlar.

Hac ibadetinin, özellikle afakî, yani Mekke dışından gelenler için birtakım zorlukları vardır. Bu daha çok iklim değişikliklerinden kaynaklanır ve fazla izdiham ve kalabalık sebebiyle insana sıkıntı verebilir. O bakımdan İslam bilhassa sıcak mevsimde hac ve umre yapılırken güneşin tesirinden korunmak için şemsiye tutunmaya ve benzeri gölgelikler edinmeye cevaz vermiş; çok yağmurlu ve soğuk bir mevsimde omuzlar üzerinde battaniye, pardesü ve benzeri şeylerin alınmasında bir sakınca olmadığını belirtmiştir. [251]

Konuyla İlgili Hadisler

Ummu'l-Husayn (r.a.) diyor ki:

"Resulüllâh (s.a.v.) Efendimizle beraber Veda Haccı'm yaparken, Üsame ile Bilal1 i gördüm: Birisi, Resulüllah'm (s.a.v.) bindiği devenin yularından tutarken, diğeri Re-sulüllah'ı (s.a.v.) güneşten korumak için elbisesini O'nun başının üstünde tutuyordu. Bu hal, Resulüllah (s.a.v.) Cemre-i Akabe'ye taş atmcaya kadar sürdü." [252]

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber Veda Haccı'nı yerine getiriyorduk. Derken, Resulüllah (s.a.v.) Cemre-i Akabe'ye taş atarken ve oradan ayrılırken, devesi üzerinde bulunuyor bir halde gördüm: Bilal ile Üsame de oradaydılar; onlardan biri Resulüllah'ın (s.a.v.) bindiği devenin yularından tutup götürüyordu, diğeri ise, elbisesini şemsiye yapıp Re-sulüllah'm başının üstünde tutarak O'nu güneşten koruyup gölge yapıyordu." [253]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor kî: "Bir adamın bineği hırçmıaşıp Sırtmdan attı ve-adamın boynu kırılarak öldü ki, o adam ihramlı bulunuyordu. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyuruyordu: "Onu su ve sidr ile yıkayınız ye üzerindeki elbiseyi ona kefen yapınız; başım ve yuzunu örtmeyiniz. Çünkü gerçekten o, kıyamet gününde telbıye getirir bir haıde kabrinden kaldırılıp haşredılecektır. [254]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: îhramlı iken yıkanmakta, çadır, mahfe ve benzeri şeylerin altında gölgelenmekte, (şemsiye ve benzeri şeyleri -başa dokundurmaksızm- tutunup gölgelenmekte), bel kemeri kullanmakta bir sakınca yoktur, bunlara cevaz verilmiştir. [255]

Aynı zamanda ihramlı kimselerin kılıç ve benzeri silah taşıması, kemer bağlaması, yüzük takınması ve gözlerine sürme çekmesi caizdir. Ancak kokulu sürme kullanması sakıncalıdır. Bir-iki defa kokulu sürme kullanmasından dolayı kan akıtması gerekir. [256]

b) Şafîîlere göre: Sıcaktan korunmak için ağaç, çadır, mahfe ve benzeri şeyler altında gölgelenmekte ve şemsiye tutmakta bir sakınca yoktur. Başının üstünde gölge yapsın diye tutunduğu şeye ih-ramlınm başı dokunup temas kursa bile bir şey gerekmez. Ama örtünmek için başının üzerine bîr örtü veya benzeri bir şey koyması caiz değildir. [257]

c) Hanbelîlere göre: Bina, ağaç, çadır ve benzeri şeyler altına girip sıcaktan korunmakta bir sakınca yoktur. Ama deve üzerine konulan mahfe ve benzeri şeylerle gölgelenmek caiz değildir. Bunun gibi, başın üstünde bir örtü veya bir ağaç dalı tutup gölgelenmek de sakıncalıdır.

Ahmed b. Hanbel bu konuda, yukarıda adı geçen hadisle değil, İbn Ömer'den rivayet edilen şu olayla istidlal etmiştir: ibn Ömer (r.a.) binek üzerinde bulunan Ömer b. Abdillah'm bir ağaçdalı tutup onunla güneşten korunduğunu görünce, onu böyle yapmaktan men'etmiştir." [258].

d) Bu konuda Malikîler de Hanefîlerin görüşündedirler. [259] Şevkanî'nin tesbitine göre, Hanbeliler'in görüşündedirler.. [260]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

334 nolu Ümmu'l-Husayn hadisi sahihtir. Cumhur bu rivayetle ederek güneşten korunmak için çadır, mahfe ve benzeri şeyler ma girmenin, şemsiye ve benzeri şeyler tutunmanın caiz olduğunu demiştir. İmam Malik ile İmam Ahmed bunun caz olmadığını be-tmişlerdir. Bu iki imam, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Bey-kî'nin isnad-ı sahih ile İbn Ömer'den yaptığı rivayetle istidlal nişlerdir.

336 nolu îbn Abbas hadisi de sahihtir. îhramlı bir halde ölen nse kefenlenirken başının ve yüzünün açık tutulmasının müstehab kuğuna delalet etmektedir. Bu ve diğer rivayetlere dayanan İmam lû Hanife ile imam Malik, ihramhnm yüzü hakkındaki hükmün [şıyla ilgili hükmün aynı olduğunu, yani ihramlı bulunan erkeğin zünü örtmesi caiz değildir, imam Şafiî ile cumhur-i ulemaya göre .zün ihramla ilgisi yoktur, adam isterse ihramlıbir vaziyette zünü Örtebilir, yüzün açık tutulmasının vücubu kadınlarla ilgilidir. [261]

Aynı zamanda ihramlı bir halde ölen kimsenin dikişli bir elbi-yle kefenlenmesi de İmam Şafiî'ye göre caiz değildir, imam Ahmed i ishak da bu hususta Şafiî'ye muvafakat etmişlerdir. İmam Malik, lam Evzâî ve İmam Ebû Hanife'ye göre, onun yüzünü örtmek ve ışını dikişli kefenle kefenlemek caizdir. [262]

Çıkarılan Hükümler

1- İhramlı kimsenin güneşten korunmak için çadır, mahfe ve nzeri bir şeyin altına girip gölgelenmesi caizdir.

2- İhramlımn yine güneşten ve yağmurdan korunmak için amsiye ve benzeri bir şeyi başının üstünde tutması caizdir. İmam talik ve İmam Ahmed'e göre caiz değildir. Ancak bu iki imama göre, 7 çadır, ve ağaç altına girip gölgelenmek caizdir.

3- Kadınlar için belirtilenler söz konusu değildir; yani onlar p'lgelenmek ve güneşten korunmak için hem şemsiye ve benzeri bir ly tutabilirler; hem de başları üzerine başka bir örtü örtebilirler.

4- İhramlı bir vaziyette ölen kimsenin yüzü ve başı örtülmez, ynı zamanda dikişli elbiseyle kefenlenmez. Bu İmam Şafiî ve imam Lhmed'e göredir. İmam Malik ve İmam Ebû Hanife'ye göre, ih-amlının yüzü ve başı örtülür, gerekirse dikişli elbiseyle kefenlenebiir. [263]

İhrama Girmeden Önce Sürülen Güzel Kokunun İhramlı İken Devamında Bir Sakınca Var mıdır?

İslâm toplum hayatım en güzel tanzim eden ve fertleri en uy gun davranışlarla birbirine ısındıran; nefret, tiksinti doğuran şeylerden kaçınmalarını telkin eden dindir. O bakımdan Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz günde birkaç defa saç ve sakalını tarar, güzel koku sürünür ve dişlerini

misvaklardı. Hacc menasiki (ibadetleri) yerine getirilirken, hac dışı günlük hayata nisbetle birtakım şeyleri kullanmak yasaklanarak onun bir istisna teşkil ettiği belirlenmiştir.

İhramdan önce, daha önceki baplarda belirttiğimiz üzere güzel koku sürünmek müstehab, olduğu gibi, ihrama tam hazırlanırken de güzel koku sürünmekte bir sakınca olmadığını, hatta istihbap kapsamına girdiğini söyleyebiliriz.

İhrama girdikten, yani hacca niyet edip iki bez parçasına büründükten sonra artık güzel koku sürünmemiz yasaklanmıştır.Ama daha önce süründüğümüz güzel kokunun rayihası devam ediyorsa, onu gidermeğe gerek yoktur.

Konuyla ilgili hadisler

îbn Ömer (r.a.) (318 nolu) hadisinde, Hz. Peygambere'e (s.a.v.); "İhramlı olan kimse neler giyebilir?" sorulduğunda, Efendi-miz'in şu cevabı verdiği açıklanmış bulunuyor: 'İhramlı kimse dikişli gömlek, sarık, külah, takke ve dikişli don giyemez. Aynı zamanda vers ve za'feran ile boyanmış elbise de giyemez..."

Sonra da ihramlı bir vaziyette ölen adam için "Onu tahnit etmeyin (güzel kokulu nesne sürmeyin)" buyurmuştur.

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ihramlı olduğu halde

üzerinden birkaç gün geçmesine rağmen ben Onun saçının aynm çizgisindeki güzel kokunun parlaklığına (şu anda) bakar gibiyim." [264]

Müslim, Nesâî ve Ebû Davud'un rivayetinde ise, şöyle denilmektedir:

"Resulüllah'ın (s.a.v.) ihramlı iken saçının ayrım çizgisindeki miskin parlaklığına (şu anda) bakar gibiyim." [265]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Bizler KesulüUah (s.a.v.) Efendimiz'le beraber Mekke'ye hareket edip çıktığımızda, ihrama gireceğimiz sırada alınlarımıza "Sük1* denilen güzel kokuyu sürerdik. Öyleki bizden birimiz terlediğimizde o koku (terle birlikte) yüzümüze doğru akardı da o hali gören Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bizi ondan men'etmez di." [266]

Said b. Cübeyr'in îbn Ömer (r.a.) dan yaptığı rivayette, adı geçen şöyle demiştir:'

'Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ihramlı bulunduğu halde içine güzelkoku katılmadık zeytin yağıyla (bazı yerlerini) yağladı." [267]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

"İhrama girmek isteyenin gusletmesi, güzel koku sürmesi.." başlığı altındaki bölümde bu konuyla ilgili müctehidlerin görüş ve ic-tihadlarmı belirtmiş bulunuyoruz. Burada onların bir özetini vermekle yetiniyoruz:

Hanefî, Şafiî ve Hanbelîlere göre, ihrama girmeğe hazırlanan kimsenin^ girmeden önce güzel koku sürünmesinde bir sakınca yoktur. Hatta bazısına göre müstehabdır.

İmam Mâlik'e göre ise, mekruhtur. Şüphesiz Mâiîkiler bu konuda Buharı ve Müslim!de geçen şu rivayetle istidlal etmişlerdir: "Bir adam, Hz, Peygamber'e (s.a.v.) dedi ki: Ya Resulellah! Vücudunu güzel kokuyla buladığı halde umreye niyet edip ihrama giren kişi hakkında ne buyurursunuz?!1 Resulüllah (s.a.v.) biraz durduktan sonra şu cevabı verdi: "Üzerindeki güzel kokuyu üç defa yıka, üstündeki cübbeyî çıkar ve hac için ne yaptınsa aynı şeyi umre için de yap." [268]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

344 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. Hadis, ihramdan az önce güzel koku sürmenin müstehab olduğuna ve aynı zamanda ihrama girdikten sonra, o kokunun rayiha ve parlaklığının vücudun bir yerinde kalmasında bir sakınca olmadığına delalet etmektedir.

345 nolu Aişe hadisini nakleden Ebû Davud ve el-Münzerî hadisin sıhhat derecesi üzerinde bir beyanda bulunmamışlardır. Ancak yapılan tesbitlere göre, isnadında yer alan raviler sikat (güvenilirler)dir. Ancak ravilerden Hüseyn b. Cüneyd -ki bu zat Ebû Davud'un şeyhidir- üzerinde durulmuş: Nesâî, "onun rivayetinde bir salanca yoktur" derken İbn Hibban onu sekat arasında zikretmiştir. [269] Zehebî ise, bu zat hakkında bir tesbite yer vermemiştir. Böylece hadisin sahih olduğu ağırlık kazanıyor.

347 nolu Said hadisinin garip olduğunu Tirmizî belirtirken, bu rivayeti Fekad es-Sincî tarikiyle bildiğim ilave ediyor. Hadis, ihramlı kimsenin, içine güzel koku karıştırılmamış zeytin yağını bedenin bir yerine sürmesinde bir sakınca olmadığına delalet etmektedir. Nitekim İbn Münzir diyor ki: "İhramlı olan kimsenin zeytin yağı, içyağı, tereyağı yemesinde ve bunları (bedeninin herhangi bir yerine sürmek suretiyle) kullanmasında bir sakınca olmadığında ilim adamlarının icma'ı vardır." [270].

Böylece ihramlı kimse için güzel koku ile, sözü edilen yağlar hakkında ayrıntılı bilgi verilmiş oluyor. Birini diğerine kıyas mümkün değildir. [271]

Çıkarılan Hükümler

1- İhramdan hemen önce güzel koku sürünmek mekruhtur. Süründüğü takdirde onu bedeninden gidermesi gerekir. Bu, İmam Malik'e göredir.

2- İhram'a girilmeden önce güzel koku sürünmekte bir sakınca yoktur.

3- İhramdan Önce sürülen güzel kokunun rayihası ve parlaklığı vücutta kalsa ve bir süre devam etse bile bir sakınca yoktur. Bu, diğer üç imama göredir.

4- Baş ve alın kısmına sürülen güzel koku, ihrama girdikten sonra terle birlikte akıp yüze bulaşırsa, bunda da bir beis görülmemiştir.

5- İhramlı kimsenin içyağ, zeytin yağı, tereyağı yemesinde ve gerektiğinde bunları bedeninin bîr yerine sürmesinde bir sakınca yoktur.

6- Sözü edilen yağlara güzel koku karıştırıldığı takdirde kullanılması caiz değildir.

7- Bununla beraber ihramdan önce aşırı derecede güzel koku sürmekten kaçınıp ifrat ve tefritten uzak kalınarak normal şekilde sürünmek daha uygun olur. [272]

İhramlının Bir Özürden Dolayı Saçını Traş Etmesi ve Bunun Fidyesi

Bilindiği gibi, hac veya umre, ya da her ikisi için niyet edip ihrama giren kimsenin saçını, sakalını traş etmesi caiz değildir. Ancak bir hastalık ya da bitlenme ve benzeri bir arızadan dolayı temizlik ve sağlığa kavuşmak için traş olmaya cevaz, yani ruhsat verilmiştir. Aynı zamanda bu fiilden dolayı ihramlınm fidye vermesinin vacip olduğu hükme bağlanmıştır. [273]

İlgili Hadisler

Kâb b. Ucre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Başımda (oluşan parazitten dolayı) eziyet bulunuyordu. Beni ahp Resulüllah (s.a.v.) Efendrimiz'e götürdüklerinde bitler yüzüme doğru dökülüp geliyordu. Beni bu vaziyette gören Resulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Görebildiğim kadariyle meşakkat ve eziyet sende (had safhaya) ulaşmış bulunuyor. Bir koyun bulabilir misin?" Ben cevaben: "Hayır, bulamam" dedim. Bunun üzerine ilgili ayet indi: "Sizden hasta olan veya başında bir eziyet ve rahatsızlığı bulunan kimseye (kurban yerine varmadan traş olursa, bunun için) oruç ya da sadaka, ya da kurbanlardan bir fidye vacip olur.." Resulüllah (s.a.v.) fidye üç gün oruçtur veya her birine yarım sa' olmak üzere altı miskini yedirmektir" buyurdu. [274]

Diğer bir rivayette şöyle denilmektedir:

"Hudeybiyye zamanında Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz canıma geldi ve (benim halimi görünce) şöyle buyurdu: Sarıyorum ki, başındaki parazitler şana eziyet veriyor?" Ben İe: "Evet, öyledir" dedim. O bana: "Öyle ise başını traş et ve bundan dolayı bir koyun kes veya üç gün oruç tut, ya da üç ka1 hurmayı altı miskine yarımşar sa1 olarak tasaddukta bulun" buyurdu. [275]

Ebu Davud ise bu hadisi şöyle rivayet etmiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz beni çağırdı ve bana: "Başını traş et, üç gün oruç tut veya kuru üzümden bir ferak (üç «a') ı altı miskine yedir veya bir koyun nüsk eyle (kes)." Bunun üzerine başımı traş edip nüsk olarak bir koyun kestim." [276]

Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Nahr (bayram) gününden önce ihramlmuı saçlarını kesmesi caiz değildir. Bu ister ustura, makina, makas gibi bir aletle gereçekleştirilsin, isterse arsenik ve benzeri kimyevi bir maddeyle giderilsin fark etmez. îhramlı bütün bunları işlemekten men'edilmiştir. Bunun gibi başındaki kıllardan birini olsun gidermez ve gidermek için arsenik sürmez. Hiçbir özür yokken ihramlı başını traş ederse, kan akıtması gerekir. Ama özürden dolayı traş ederse, Aziz ve Celil olan Allah'ın buyurduğu üzere şu üç şeyden birini yerine getirmesi vacip olur: Ya üç gün oruç tutar, ya altı fakiri doyuracak nisbette (üç sa') yiyecek tasadduk eder, ya da bir kan akıtır.

Hanefîler bu konuda Kâb b. Ucre hadisiyle istidlal etmişlerdir.

Başındaki saçının dörtte birini traş ederse yine kan akıtması gerekir. Dörtte birinden aşağı nisbette keserse, sadece bir miktar tasaddukta bulunur. Bu, imam Ebû Hanife'ye göredir. îmam Ebû Yusuf a göre, başının çoğunu traşederse, İmam Ebû Muhammed'e göre tamamım traş ederse kan akıtması gerekir. Aksi halde tasaddukta bulunur. [277]

b) Şafiîlere göre: İhramlı kişinin üç kıl veya üç tırnak kesmesiyle fidye gerekir. Bu hususta unutanla, kasden kesen veya bilmeden veya bilerek

kesen arasında fark yoktur.

Bir kıl koparmaktan dolayı bir müd taam tasadduk etmesi; iki kıl kopardığı takdirde iki müd taam tasadduk etmesi gerekir. Özürlü olan kimsenin saclarını traş etmesinde bir sakınca yoktur, ancak bundan dolayı fidye vermesi gerekir. [278]

Fidye bilindiği gibi, şu üç şeyden biriyle gerçekleşir: Üç gün oruç, veya altı fakiri doyurmak veya bir kan akıtmak..

c) Hanbelîler de bu konuda Kâb b. Ucre ile Bakara Sûresi 196. ayetle istidlal etmişlerdir. [279]

d) Malikîlere göre: İmam Mâlik'e göre, başın tamamı traş edildiği takdirde kan akıtmak gerekir. Daha az nisbette traş edenin tasaddukta bulunması söz konusudur. [280]

Böylece dört mezhep imamları bu konuda yukarıda sözü edilen ayet ve hadisle istidlal etmişlerdir. Aralarındaki fark, daha çok baştaki saçların nisbetiyle ilgili bulunuyor. İmam Mâlik'in içtihadında daha çok kolaylık vardır. Sonra da Hanefîlerin içtihadı onu izlemektedir.
[281]

Çıkarılan Hükümler

1- Bayram gününden Önce ihramlının saçlarını kesmesi veya vücudundan kıl koparması caiz değildir.

2- îhramlının saç,sakal veya bedeninin herhangi bir yerindeki Kılları gidermesi, -ne ile gederirse gidersin- caiz değildir ve bundan dolayı ceza gerekir.

3- Başında, bitlenme veya başka bir sebepten dolayı özrü olan kimsenin saçlarını traş etmesi caizdir, yani buna ruhsat verilmiştir. Ancak bu durumda fidye ödenmesi vacip olur.

4- Fidye, şu üç şeyden birini yerine getirmekle gerçekleşir: Üç gün oruç tutmak veya altı fakiri yedirip doyurmak veya bir koyun kesmek suretiyle

kan akıtmak..

5- Başında bir özür bulunmaksızın saçlarını traş eden kimsenin ise, herhalde ceza olarak bir koyun kesmesi vacip olur,

6- Başındaki saçın dörtte birini traş edenin de bir koyun kesmesi gerekir. Bu, İmam Ebû Hanife'ye göredir.

7- Özürsüz olarak başının çoğunu traş edene kan akıtmak gerekir. Bu, İmam Ebû Yusuf un içtihadıdır.

8- Ancak başının tamamını traş edene kan akıtmak gerekir. Bu, îmam Mâlik ile İmam Muhammed'in içtihadıdır.

9- Başından veya sakalından üç kıl koparana kan akıtmak gerekir. İki kıl koparana iki nıüd, bir kıl koparana bir müd tasaddukta bulunmak gerekir. Bu, İmam Şafiî'nin içtihadıdır. Bu ictihadda kolaylık pek yoktur.

İmam Malik ile îmam Muhammed'in içtihadında kolaylık vardır. O bakımdan sıkışık durumlarda bu iki imamın içtihadıyla amel edilebilir. [282]

İhramın Hacamat Yaptırnası ve Başını Yıkaması

Hacamet, eskiden ilkel aletlerle vücudun herhangi bir yerinden kan alma anlamına gelen bir isimdir. Günümüzde ise daha fenni aletlerle kan alma da bu ismin kapsamına girer.

Böylece hac veya umre, ya da her ikisi için niyet edip ihrama giren kimsenin ihtiyaç duyduğu hallerde vücudunun her hangi bir yerinden kan aldırmasında bir sakınca görülmediği gibi, kirlenen başı yıkamaya da cevaz verilmiştir. Ancak başı yıkarken kokulu sabun veya benzeri bir madde kullanmak caiz değildir. Güzel kokusu olmayan sabun ve benzeri bir şeyi kullanmaya cevaz verenler olmuştur. [283]

Konuyla İlgili Hadisler

Abdullah b. Buhayne (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Mekke yolu üzerinde Lıha-Cemel mevkiinde başının orta kısmında hacamet yaptırarak kan aldırdı ki kendisi ihramlı bulunuyordu." [284]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ihramlı bulunduğu halde hacamet yaptırdı (vücudundan kan aldırdı)."

Buharı ise bu olayı şöyle nakletmiştir: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, ihramlı bulunduğu sırada başındaki bir ağrıdan dolayı "Liha-Cemer denilen ve suyu bulunan yerde hacamet

yaptırdı." [285]

Abdullah b. Hunayn (r.a.) den yapılan rivayete göre: İbn Abbas ile Misver b. Mahreme, el-Evbâ adlı yerde ihtilafa düştüler: İbn Âbbas (r.a.) "İhramlı kimse başını yıkayabilir" derken, Misver (r.a.) "İhramlı kimse başını yıkayamaz" diye iddia etti.

Raui diyor ki, İbn Abbas beni Ebû Eyyub el-Ensârî'ye (r.a;) gönderdi. Ben ona gittiğimde kendisini kuyunun iki karni arasında yıkanır buldum ki, bir bezle sütrelenmiş bulunuyordu. Kendisine selam verdim. Sordu: "Kimsiniz?" ben de: "Ben Abdullah b. Hunayn'im, İbn Abbas beni size gönderdi de, Re-sulüllah (s.a.v.) Efendimizi'in ihramlı iken nasıl yıkandığını soruyor.." Bunun üzerine Ebû Eyyub (r.a.) elini elbisesinin üzerine koydu da onu yavaş yavaş aşağı doğru indirdi, tâki başını görmeye başladım. Sonra oradaki adamlardan birine su getirtip başına dökmesini emretti. Adam su getirdi, o da "üzerime dök" diye söyledi. Adam suyu onun başı üzerine döktü.

Sonra Ebû Eyyub (r.a.) eliyle başını ovmaya başladı, ile-ri-geri götürüp getirdi ve şöyle buyurdu: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in böyle yaptığını gördüm." [286]

Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre: Hanefî, Şafiî ve Hanbelî imamlarına göre, ihramlı bulunan kimsenin hacamet yaptırması, yani vücudunun bir yerini yarıp boynuzla veya herhangi bir aletle kanaldırması mubahtır. Ancak bu durumda, hacamet yapılan yerdeki kılları traş etmemesi gerekir. Aksi halde hacametten dolayı değil de, kılları traş ettiğinden dolayı fidye veya tasadduk gerekir. Bunun gibi ihramlınm vücudunu kaşıması, kılların düşmesine sebep olmadığı takdirde mubah sayılmıştır. İmam Şafiî'ye göre, kıl dökülmediği takdirde vücudu kaşımak mekruhtur, kıl dökülmesi halinde ise haramdır.

İmam Mâlik'e göre; İhtiyaç hissedilmedikçe ihramlınm kan aldırması mekruhtur. İhtiyaç halinde ise, hacamet yapılan yere ftlr bez ve benzeri şey bağlamadığı takdirde caizdir. [287]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

348 nolu Abdullah hadisi sahihtir. Buharı "muhrim" kelimesinden sonra "saim" lafzını da rivayet etmiştir. Böylece Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz hacamet yaptırdığı zaman hem ihramlı, hem de oruçlu bulunuyordu. O bakımdan gerek ihramlınm, gerekse oruçlunun kan aldırmasında bir sakınca olmadığı anlaşılıyor.

İmam Nevevî bu konuda şöyle demiştir; "îhramlı bulunan kimse hacet olmaksızın hacamet yatırmak isterse, eğer bu durumda saçın bir kısmını veya bedendeki kıllarının o nahiyedekini kesmesi gerekirse, bu haram sayılır. Kılları traş etmeden kan aldırması mümkünse, bu cumhura göre caizdir." Ancak İmam Malik bunu mekruh kabul etmiştir.

Ama zarurî durumdan dolayı saçını veya vücudunun o nahiyesindeki kılları traş etmesi gerekirse, o takdirde traş olması caizdir ve bundan dolayı fidye vacip olur.

Böylece ihramlı kimsenin hacamet (kan aldırması), başka bir aletle damara nüfuz edip kan vermesi, diş çektirmesi caizdir. Yeter ki bunları yaparken ve yaptırırken güzel kokulu bir madde kullanmasın ye kılların dökülmesine sebep olmasın.

349 nolu îbn Abbas hadisi de sahihtir. Birinci hadisi kuvvetlendirmekte ve ihramlı kimsenin hacamet yaptırmasında bir sakmcajol-madığma delalet etmektedir.

350 nolu Abdullah hadisi sahihtir ve ihticaca salihtir. îbn Ab-bas'la (r.a.) ihramlı iken kişinin başını yıkamasında bir sakınca olup olmadığı konusunda tartışan Misver b. Mahreme, Ebu Eyyub el-Enseri Hazretlerinin, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in ihramlı iken nasıl yıkandığım bilfiil göstermesi üzerine, gerçeği anlayınca, gelip İbn Abbas'a şöyle demiştir: "Bundan böyle bir daha (dînî konularda) seninle tartışmayacağım."

Böylece hadisten, ihramlı kimsenin başım yıkamasında ve eliyle başmı oğmasmda bir sakınca olmadığı anlaşılıyor.

İmam Malik ise, Muvatta'da Nâfî'den yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle dediğini nakletmiş tir: "îbn Ömer ihramlı iken ancak iham olunca yıkanırdı." O bakımdan îmanı Mâlik, ihramlı iken başa dökmek suretiyle onu örtmenin mekruh olduğunu belirtmiştir. [288]

Aynı zamanda îmanı Mâlik, Yahya b. Mâlik tankıyla Süleyman Yesar'dan şunu rivayet etmiştir: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ih-mlı iken Lıha-Cemel mevkiinde başının üs nahiyesine hacamet ptırdı. Bu mevki, Mekke yolu üzerinde bulunu-yor." [289]

Çıkarılan Hükümler

1- ihramlı iken kan aldırmakta bir sakınca yoktur.

2- İhramlı iken başından veya başka bir yerinden kan aldıran msenin, kan aldırılan yerin kıllarını traş etmesi caiz olmaz. Ancak mu bir zaruretten veya hacetten dolayı yaparsa, tasadduk vermesi rekir.

3- Traş edilen miktara göre ceza takdir edilir. Baş nahiyesinde dörtte bir, başın çoğu veya tamamı traş edilirse, daha Önceki bahiste belirttiğimiz üzere müctehidlerin içtihadı doğrultusunda amel lilir.

4- îhramlı iken, kokulu sabun ve benzeri bir madde kullan-aksızm başı yıkamak ve oğmakta bir sakınca yoktur. îmam Şafiî'ye ire, oğmak mekruhtur.

5- Başı oğarken kıl döküldüğü takdirde, ihramlı bundan dolayı ısaddukta bulunur.

6- Oruçlu olan kimsenin de hacamet yaptırmasında bir sakınca yoktur. Ancak bundan dolayı takatten düşmesi söz konusu ise, ha-ımet yaptırması mekruh olur. [290]

İhramlı Kişi Ne Nikah Yapar, Ne De Nikahlanır

Hac ve umre, ya da her ikisi için niyet edip ihrama giren kimse, ihramlı bulunduğu sürece evlenemez, ister erkek isterse kadıii olsun aynı hükme dahil sayılırlar.

Zira ihram, bir bakıma dünya işlerinden ve bir kısım lezzetlerden uzak kalıp mahşerdeki muhteşem manzaradan bir tablo oluşturmaya ve kutsal bir hava içinde Allah sevgi ve korkusuyla kalbi doldurmaya, ruhu tazeleyip vicdanen gelişmeye yönelik bir hikmeti içirmektedir. O bakımdan böyle bir hava içinde evlenmek yasaklanmış bulunuyor.

Böylece hacca niyet edip ihrama giren kimsenin nasıl bu vaziyette cinsel yaklaşmada bulunması yasaklanmışsa, ihramlubulunduğu sürece nikah yapması, yani evlenmesi yasaklanmış bulunuyor. [291]

İlgili Hadisler

Osman b. Affan (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuşun "İhramlı olan ne nikah yapabilir, ne de nikahlanabilir. Aynı zamanda nikah için kız istiye-

mez." [292]

Tirmizî'nin rivayetinde hadisin sonundaki cümle yer almamıştır.

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, kendisinden, umre hac yapmak isteyen bir adamın Mekke dışından bir imla evlenmek arzusunda olduğu soruluyor. O da şu cev-

veriyor: "İhramlı bulunduğun sürece onunla evlenme. nkü Resulüllah (s.a.v.) ihramlı kişinin evlenmesini yasak-&ıştır." [293]

Ebû Ğatafan'dan, önün da babasından, onun da Ömer'den \tıgı rivayete göre, Uz. Ömer (r.a.) ihramlı iken bir kadınla ev-!en adamla o kadının arasını ayırmıştır." [294]

îbn Abbas (r.a,) dan yapılan rivayete göre: Resulüllah (s.a.v.) indimiz ihramlı iken Meymune ile evlendi." [295]

Buharı ise bu rivayeti şu lafızla rivayet etmiştir: "Resulüllah ı.v.) ihramlı bulunduğu sırada Meymune ile evlendi ve ih-ndan çıkınca onunla zifafa girdi." [296]

Yezid b. Asamm'ın Meymune (r.a.) danyaptığı rivayete göre: ygamber (s.a.v.) Efendimiz onunla ihrama girmeden önce endi ve yine ihramlı olmadığı zaman onunla zifafa girdi. . Meymune (r.a.) Şeref mevkiinde vefat etti ve Resulüllah'ın unla zifafa girdiği gölgelikte onu defnettik." [297]

Ebu Rafi (r.a.) dan yapılan rivayete göre: Resulüllah (s.a.v.) mdimiz ihramlı olmadığı sırada evlendi ve onunla yine ih-nlı olmadığı sırada zifafa girdi ve ben de ikisi arasında elçi iunuyordum." [298]

Ebu Davud'un yaptığı rivayete göre, Tabiîn'den Said b. Müseyyeb şöyle demiştir: 'Îbn Abbas ise, "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ihramlı iken Meymune ile evlendi" şeklinde vehmetmiş bulunuyor.
[299]

Müctehidlerin İstidlal ve Îhticaclar

a) Hanefîlere göre: İhramlı bulunan kimsenin nikah akdinde bulunması caizdir.Çünkü ihram, kadının nikah edilmesini men'etmez, kadından bu salahiyeti almaz; ancak onunla cinsel temasi yasaklar, yani buna cevaz vermez. Bu konuda ihram da ayhali ve loğusalık gibidir. Nasıl ki ayhali ve loğusa olan kadını nikahlamak caizse, ihramlı iken onu nikahlamak da caizdir. Ayhali ve loğusa olan kadınla cinsel temas nasıl haram kılınmışsa, ihramlı iken kadınla cinsel temasta bulunmak da haram kılınmıştır. [300]

b) Diğer üç imama göre, ihramlı iken nikah akdinde bulunmak haramdır ve yapılan akit geçersizdir. [301]

İhramlı olan karı-koca cinsel temasta bulundukları takdirde, ih-ramlılar gibi davranırlar ve ihramlı kalırlar ve her birinin bir hayvan kesip kan akıtması gerekir. Gelecek yıl o haccı kaza etmeleri vacip olur. Kaza haccı yaparken iftirakta bulunurlar yani bir birinden ayrılırlar, birarada bulunmamaya dikkat ederler. [302]

Şeyhzade ise Mecmeu'l-enhür'de bu konuda Hanefîlern görüşü olarak şu bilgiyi vermektedir: "İhramlı kimse Arafat'da vakfeden önce eşiyle cinsel temasta bulunursa haccı fasit olur, fakat hac me-nasikini yapmaya devam eder ve gelecek sene onu kaza etmesi gerekir ve bu fiilinden dolayı bir hayvan kesip kan akıtması vacip olur. Haccı kaza ederken eşinden iftirak etmesine gerek yoktur." [303]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

354 nolu Osman hadisi sahihtir. Hadiste birinci cümle olarak "lâ yenkihu"dan maksat, kendisi için tezevvücde bulunamaz, yani nikah akdi ypıp evlenemez demektir. İkinci cümle olarak "velâ yünkihu" dan maksat, herhangi bir kadını velayet veya vekalet yoluyla evlendiremez demektir. Üçüncü cümle olarak "velâ yahtubu' dan maksat, bir kadını, evlenmek maksadıyla isteyemez demektir. Diğer bir yoruma göre, "akid

esnasında nikahta hatib olarak bulunamaz" demektir. Ancak birinci yorum daha sahihtir.

Böylece Osman (r.a.) hadisi, ihramlı kimsenin bu hali devam ettikçe, bir kadınla nikah yapıp evlenemiyeceğine bir kadını vela-yet veya vekaleten evlendiremiyeceğine ve evlenmek için bir kadın veya kızı istemiyeceğine delalet etmektedir.

355 nolu İbn Ömer hadisinin isnadında Eyyub b. Utbe bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Ancak ilim adamlarından bazısı onun sika olduğunu söylemiştir. [304]

Ahmed b. Hanbel de onun zayıf olduğunu belirtmiş, îbn Main onun kaviy olmadığına dikkat çekmiştir. Buharî'ye göre, Eyyub, hadis erbabı yanında vasat sayılır. Ebû Hatim, onun kitaplarının sahih olduğuna kaildir. Ama hafızasından nakledince yanlış yaptığı söylenebilir. îbn Adiy ise şöyle demiştir: "Zayıf olmasına rağmen hadisleri yazılabilir." Nesâî, onun muztaribü'l-hadis olduğunu kaydetmiştir. Ebû Davud da, onun kitaplarının sahih olduğunu belirtmiştir. [305]

356 nolu Ebû Ğatafan hadisine gelince, müctehidlerin çoğu onunla istidlal etmemiştir.

357 nolu îbn Abbas hadisi ise, bu konuda ashabın çoğunun görüş ve içtihadına muhalif düşmektedir. Resulüllah'm (s.a.v.) ihramlı iken onunla evlenmesini hiç kimse rivayet etmemiş, bilakis ihramlı olmadığı esnada nikah ettiği belirtilmiştir. O bakımdan bu rivayetinde îbn Abbas (r.a.) yalnız kalmıştır.

îlim adamlarının çoğununun yaptığı tesbite göre, Resulüüah (s.a.v.) Efendimiz Harem sınırları dahilinde ihramsız bulunduğu bir zamanda onunla nikahlanmış tır. Nitekim gerek 359 nolu Yezîd hadisi, gerekse 360 nolu Ebû Rafı' hadisi, Resulüllah'm (s.a.v.) ihramlı bulunmadığı sırada Hz, Meymune'yle evlendiğine açık biçimde delalet etmektedir.

Usûlculardan bazı ilim adamları şu kuralı dikkate almışlardır: "Sonraki âmm1 önceki hass'la hususi andırmak caizdir. Veya sonraki âmmı nasih olarak kabul etmek mümkündür. Böylece hass olan îbn Abbas hadisinin âmm olan Yezîd ve Ebû Rafı' hadislerini husus-landırdığı söylenebilir veya İbn Ömer hadisinin diğerlerini neshettiği düşünülebilir.

Bu kuralı dikkate aİan Küfe ehli ve Ata ile îkrime, ihramlı kimsenin nikah akdi yapması, yani evlenmesi veya birini evlendirmesi caizdir. Ancak ihramlı bulunduğu sürece zifaf yapamaz (gerdeğe giremez). Nitekim îmam Ebû Hanife de aynı görüş ve ictihaddadır; diğer imamlar ise buna muhaliftir. [306]

Çıkarılan Hükümler

1- îhramh bulunan kimsenin bu vaziyette nikah yapıp evlenmesi, başkasını vekaleten evlendirmesi, kız istemesi ve nikah akdinde hatip veya şahit olarak bulunması caizdir. Bujmam Ebû Hanife ve Küfe alimlerinin görüş ve içtihadıdır.

2- Diğer üç mezhep imamlarına, îmam Zuhrî ve îmam Evzâî'ye göre, ihramlı kimse belirtilen hususlardan hiçbirini yapamaz, bu yasaklanmıştır. İhramlı iken yaptığı nikah akdi hükümsüzdür. Nitekim Ömer, îbn Ömer, Zeyd b. Sabit ve Said b. Müseyyeb ile Süleyman b. Yesar'm içtihadı bu doğrultudadır. [307]

3- İhramlı kimse ister Arafat'ta vakfeden Önce ister sonra eşiyle cinsel temasta bulunursa hem kendisinin, hem de eşinin haccı fasit olur. Kadın da isteyerek kocasının bu arzusuna olumlucevap verip kaçmmamışsa, her birinin bir sığır veya deve kesmesi vacip olur. Aynı zamanda gelecek sene bozdukları bu haccı kaza etmeleri gerekir.

4- Cinsel temastan dolayı hacları ifsat olan karı- koca, gelecek yıl bu haccı kaza ederken ayrı bulunmaları gerekli değildir. İlim adamlarından bazısına göre ayrı durmaları daha uygun olur.

5- Ebû Hanife'ye göre, Arafat'ta vakfe yapmadan Önce eşiyle cinsel temasta bulunanın haccı fasit olur; vakfeden sonra cinsel temasta bulunursa, haccı fasit olmaz, sadece bir kan akıtması gerekir. Çünkü "Hac Arafat'tır" hadisi söz konusudur. [308]

İhramlının Av Hayvanı Öldürmesi Haramdır

Hac veya umre için ihrama girip niyet etmek, insanı bir bakıma ünya işlerinden ve nefsanî arzulardan çekip alır; uhrevî hayat ha-asına sokarak ruhen arındırıp geliştirir ve hac menasikini ibadetlerini) her türlü dünyevî dağdağadan uzak bir hava içinde apmâyı telkin eder.

O bakımdan ihramlınm nasıl cinsel temasta bulunması, açlarım kestirmesi, güzel koku sürünmesi haram kılınmışsa, o va~ iyette av hayvanı öldürmesi, Öldürene yardımcı olması da haram alınmıştır.

Konuyla ilgili hadisler

Önce bu konuda sarih bir ayet bulunmaktadır, Cenab-ı Hakk, hramlı kişinin av hayvanı öldürmesi halinde misliyle ceza ödemesini lükme bağlamış bulunuyor. Şöyle ki:

"Ey iman edenler! Siz ihramlı iken av hayvanı öldürmeyin; sizden kim bile bile onu öldürürse kendisine ceza vardır. O da öldürdüğüne benzer bir davardır ki, Öldürülen gibi olduğunu iki adil kimse takdir edip hüküm verir. Davar, hacı kurbanı olmak üzere Kabe'ye götürülür, orada kesilir; yahut yoksullara yemek vermek suretiyle veya onun dengince oruç tutarak keffaretini eda etsin.." [309]

Cabir (r.a.) dan yapılan rivayete göre: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz sırtlan (avlamak) hakkında ihramlıya bir koyun (ceza) isabet edeceğini belirtmiş ve onu avdan saymıştır." [310]

Muhammed b. Şirinden yapılan rivayete göre, adı geçen ş-de haber vermiştir:

"Bir adam Ömer b. Hattab'a gelerek dedi ki: "Doğrusu ben ve bir arkadaşım atlarımızla akabe gediğine doğru yarışıyorduk; derken bir geyiğe isabet ettirerek (öldürdük); aynı zamanda ihramlı bulunuyorduk. Bu hususta ne dersiniz?" Bunun üzerine Hz. Ömer yanındaki adama: "Gel de benle sen (bu konuda) hükmedelim" dedi ve bir dişi keçi (ceza olarak ödemesine) hükmettiler.

Bu hüküm üzerine adam ayrılıp giderken şöyle diyordu: "İşte bu Emirelmü'minin olarak bulunuyor; benim geyiğim hakkında hüküm veremedi de bir adam çağırıp onunla beraber (konuyu değerlendirerek) hükmedebildi!" Onun bu sözünü işiten Hz. Ömer (r.a.) onu çağırıp sordu: "Maide Sure-si'ni okuyor musun?" O da: "Hayır.." diye cevstp verince, Hz. Ömer (r.a.) tekrar sordu: "Şu benimle beraber hüküm veren adamı tanıyor musun?' [311]. O yine:"Hayır, tar mıyorum" diye cevap verdi. Hz. Ömer (r.a.) ona: "Eğer sen bana Maide Sure-si'ni okuduğunu haber vermiş olsaydın, herhalde seni incitir anlamda sana bir dayak atardım" dedi ve devamla şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Aziz ye Celîl olan Allah kendi kitabında şöyle buyurmuştur: "Öldürülen hayvanın bir benzeri olduğunu iki adil kimse takdir edip hüküm verir!" İşte benimle beraber hükmeden zat, Abdurrahman b. Avf (r.a.) dır.." [312]

Cabir (r.a.) dan yapılan rivayete göre: Hz. Ömer (r.a.) ih-ramlının avlayıp öldürdüğü bir sırtlana bedel bir koyun; bir geyiğe bedel bir dişi keçi; bir tavşana bedel bir keçi yavrusu (dişi olmak üzere) ve bir yaban faresine bedel dört aylık bir oğlağın (ceza olarak verilmesini) hükme bağladı." [313].

Eclako. Abdillah'dan, o da Zübeyyir'den, o da Cabir (r.a.) den rivayet etmiştir: Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "İhramlı olan sırtlan avlarsa.ona bedel bir koç; geyik avlarsa bir koyun, tavşan avlarsa bir dişi keçi yavrusu; yaban faresi avlarsa bir oğlak (ceza olarak tasadduk eder)." [314]

Ravi diyor ki: Oğlaktan maksat, kendi kendine otlayacak duruma gelmiş olanıdır. [315]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Kara hayvanlarından hilkati itibariyle evcil olmayanları -ister eti yenilen türden olsun, isterse yenilmeyen türden olsun fark etmez- ihramlı bulunanın avlaması, öldürmesi, yaralaması ve avlayana yardımcı olması haramdır. Ancak bunlardan saldırgan'olup insana eziyette bulunanları müstesna; yani onları, eziyet ve kötülüğünden korunmak

maksadıyla öldurmekte bir sakınca olmadığı gibi, karşılığında bir ceza da ödemek gerekmez.

O halde hilkati itibariyle ehlî (evcil) olmayan ve insanlardan ayak veya kanatlarını kullanarak uzak duran kara hayvanlarım avlamak -ihramlıya, ihramda bulunduğu sürece- haram kılınmıştır. Deniz avı ise onun için mubah kılınmıştır. O halde deve, sığır, koyun ve keçi kara avı kapsamına girmediğinden ve hükatları itibariyle evcil olduklarından ihramlınm onları kesmesinde bir sakınca yoktur. Bunlar gibi evcil olarak üretilip yetiştirilen kaz, ördek ve tavuk da kara avı kapsamı dışında kalmakta ve ihramlı tarafından kesilmelerinde bir sakınca olmadığı
anlaşılmaktadır,

Evcilleştirilen güvercin de kara avı kapsamına girer. Çünkü i hilkati itibariyle yabanî sayılır. Bunun gibi, evcilleştirilen geyik, deve- " kuşu, papağan ve benzeri yabani hayvanlar da ihramlı tarafından av-lanamaz, avlanıp öldürüldüğü takdirde veya normal şekilde kesildiğinde haram bir fiil işlemiş olunur ve bundan dolayı ceza gerekir.

Bunun aksine hılkatan (yaratılıştan) evcil olan deve veya sığır yabanileşirse, yine de avlanmasında bir sakınca yoktur. Köpek de böyledir. Yabanileşse bile evcil köpekler kapsamına girer ve ona göre hüküm uygulanır.

Avlanan hayvanlar, kara ve deniz olmak üzere ikiye ayrılır. Deniz hayvanları, denizde doğanlarıdır. Bunlar ister denizde^ isterse hem denizde, hem de karada yaşamlarım sürdürsünler fark etmez. Çünkü itibar doğup neşvü nema bulduğu yeredir. Kara hayvanları ise, doğup neşvü nema bulduğu yer, karada olanlardır. İsterse bunlar zaman zaman denizde, yani suda da yaşasınlar fark etmez.

Denizde (suda) yaşayan hayvanların hem muhrim (ihramlı) hem de helal (ihramlı olmayan) lar tarafından avlanması helaldir .Bunların ister eti yenilsin, ister yenilmeyen cinsden olsun avlanmalarında bir sakınca söz konusu değildir.

Kara hayvanlarının avlanmasına gelince: Bunlar, eti yenilen ve yenilmeyen olmak üzere ikiye ayrılırlar. Eti yenilenlerin ihramlı tarafından avlanması helal değildir. Geyik, tavşan ve benzeri hayvanlar bunlardan birkaçıdır. Yabanî eşek (zebra), tavşan, yabanî sığır ve eti yenen kuşlar da böyle.

Bunun gibi, ihramlınm hılkatan (yaratılıştan) evcil olmayan hayvanların avlanmasına işarette bulunması veya yol göstermesi de helal değildir.

Saldırgan olup tehlike arzeden, eziyet veren aslan, kaplan, kurt, çita, jaguar ve benzeri hayvanları ihramlınm öldürmesinde bi sakınca yoktur. Nitekim Resulüllah (s.a.v.) "Beş fasik, (zararlı) hayvan hill ve haremde ihramlı tarafından da öldürülür: yılan, akrep, fare, saldırgan (ve kuduz) köpek, garga.." buyurmuştur.

îhramlı kimsenin yabanî olan kara hayvanlarını avlaması söz konusu olunca, şu üç şıktan biriyle ilgilidir; Öldürmek, yaralamak veya öldürmeden, yaralamadan yakalamak.. [316]

îhramlı iken ister harem dahilinde, isterse hill kesiminde yabanî hayvan avlamak veya avlayana yol göstermek, yani hayvanı gösterip yardımcı olmak yasaklanmıştır. Buna rağmen böyle yapacak olursa, iki adil kimsenin takdir ve tesbitine göre kendisine ceza gerekir. Bu ceza, öldürülen hayvanın kıymeti dikkati alınarak belirlenir.

Takdir edilen kıymetle bir hayvan satın alınabiliyorsa, onu satın alıp Harem dahilinde keser; değilse takdir edilen parayla yiyecek maddesi satın alır ve alman madde buğday ise her fakire yarım sa'; üzüm, arpa veya hurma ise her fakire bir sa1 verir. Dilerse her sa' yerine bir gün oruç tutarak cezayı ödemiş olur. [317]

İmam Muhammed'e göre, avlayıp öldürdüğü hayvanın cüssesinin misliyle ceza takdir edilir. Mesela geyiğe bedel bir koyun, sırtlana bedel bir koyun, tavşana bedel bir dişi keçi yavrusu, devekuşuna bedel bir sığır, yabanî eşeğe bedel bir inek takdir edilir. Benzeri, misli olmayan hayvanlara karşılık ceza olarak para takdir edilir.

îhramlmın yabani hayvan avlama, öldürme konusunda bunu kasden işleyenle, unutarak veya yanlışlık yaparak işleyen arasında fark yoktur. [318]

b) Şafiîlere göre: Kara hayvanlarından eti yenilenlerden veya eti yenilenle yenilmeyenin birleşmesinden doğup meydana gelenlerden avlamak haramdır. Bu, Harem dahilinde sadece ihramlı için değil, ihramlı olmayan kimseler için de yasaklanmıştır. O bakımdan harem dahilinde kara hayvanlarından yabanî bir hayvanı avlayan kimse onun bir mislini ceza

olarak ödemesi vacip olur. Mesela devekuşuna bedel bir sığır, yabanîsığıra ve bir de yabanî eşeğe karşılık bir inek, gazala (geyik, ahu) bedel bir dişi keçi, tavşana bedel bir dişi keçi yavrusu., ceza olarak ödenir. Ancak öldürülen yabanî hayvana karşılık ceza olarak takdir edilecek hayvanı iki adil kimse takdir eder. Misli olmayan hayvana bedel kıymet takdir edilir. [319]

c) Hanbelîlere göre: Kişi ihramlı iken kara hayvanlarının yabanî olanlarından birini avlayıp öldürürse, bu ister kasden, isterse hatâen olsun onun bîr benzerini ceza olarak Öder. Ancak açlıktan muztar durumda kalırsa, o takdirde avlayıp yiyebilir. Ayrıca saldırır da başka çare bulamaz da onu öldürürse, bundan dolayı bir ceza
gerekmez. -

Şüphesiz bu ceza ancak ihramlıya gerekir. Aynı zamanda avlanan hayvanın eti yenilen bir türden olması sözkonusudur. Eti yenilmeyen bir hayvanı avlamaktan dolayı keffaret gerekmez. Sonra da avlanan hayvanın yabani olması şarttır. Evcil olup eti yenilen bir hayvanı kesmekte bir sakınca yoktur.

Böylece deniz avı ihramlı için de, ihramsız için de helal

kılınmıştır.

Karada yaşayan yabani hayvanlardan birini avlayan kimsenin, onun birbenzerini ceza olarak Ödemesi gerekir. Bunu da adil iki bilirkişinin takdir etmesi söz konusudur. [320]

d) Malikîlere göre: Harem dahilinde bir hayvan avlamak, ihramlıya haram kılınmıştır. Bundan dolayı şu üç cezadan biri gerekir:

1- Onun bir benzeri sayılacak davarlardan biri takdir edilir.

2- Bulamadığı takdirde kıymeti takdir edilerek yiyecek maddesi

alıp dağıtır.

3- Bunu da teminedemediği takdirde satın alınacak yiyecek maddesinin her müddüne karşılık bir gün oruç tutar.[321]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

369 nolu Cabir hadisini aynı zamanda îbn Hibban, Ahmed rivayet etmiş; Hakim ise el-Müstedrek'te onu tahricen nakletmiş ve Tirmizî de bu rivayete yer vermiştir.

Buharı ve Abdülhak bu hadisi sahihi emişi erdir. Başkası ise, onun mevkuf olduğunu belirterek ta'lîlde bulunmuştur. Beyhakî, onunla ihticac yapılabilir diyerek sahih olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca İmam Şafiî de bu hadisi mevkufen rivayet ettikten sonra sahihlemiştir. [322]

370 nolu Muhammed b. Sîrin hadisini îmam Malik, Abdülnıelik Karib'd;en rivayet etmiştir ki bu zat sika'dır. O bakımdan hadis ile tidlal edilmiş ve hükme medar sayılmıştır.

37'1 nolu Cabir hadisini îmam Malik Muvatta'da Cabir'den değil bû Zljbeyr'den rivayet etmiştir. îmam Şafiî de sened-i sahihle mer'âjen rivayet etmiştir. [323]

eyhaki ise, İbn Abbas (r.a.) dan rivayetle, onun tavşan akkında, dişi keçi yavrusu ile hükmettiğini belirtmiştir, imam Şafiî ;e, Dahhak tarikiyle yaptığı rivayette Ibn Abbas'm (r.a.) tavşan akkında bir koyurt keffaret verilmesiyle hükmettiğini belirtmiştir. [324]

Cabir'in bu hadisini aynı zamanda Beyhakî ile Ebû Yala tahric tmişlerdir. Ancak Darekutnî bunu İbrahim es-Sâiğ, imam Şafiî ise lalik tarikiyle rivayet etmiştir.

372 nolu Eclah hadisi üzerinde hayli durulmuştur: İbn Maîn: el-Eclah sikadır" derken, îbn Adiyy onu saduk olduğunu belirtmiştir. Cbû Hatim ise, "el-Eclah hadisiyle ihticac edihnez" demiştir. [325]

Çıkarılan Hükümler

1- Ihramı bulunan kimseye karada yaşayan hayvanları avlan-nak haram kılınmıştır.

2- Kara hayvanlarından maksat, evcil olanlar değil, yabani banlardır.

3- Deve, sığır, koyun ve keçi evcil hayvanlardır ve ihramlı kimsenin bunları kesip yemesinde bir sakınca yoktur.

4- Kara hayvanlarından yabani olanlarını -eti yenilen türden olsun, yenilmeyen türden olsun- ihramhnm avlaması veya avlayana yardımcı olması haramdır. Bu, İmam Ebu Hanife'ye göredir. îmam Şafiî'ye göre, eti yenilenlerin avlanması yasaktır.

5- Deniz avı helaldir. îhramlı kimse arzu ettiği tadirde deniz hayvanlarını avlayıp yiyebilir.

6- Karada yaşayan yabanî hayvanlar saldırgan olup tehlike arzederse ihramlının kendini koruması için onu öldürmesinde bir-sakınca görülmemiştir. Müctehidlerin çoğuna göre bu durumda öldürdüğü hayvana karşılık bir ceza da gerekmez.

7- Hilkati itibariyle evcil olmayan kara hayvanları tahı&m kapsamına girer. Bunlar evcilleştirilseler bile, yine de yabani sayılırlar.

8- Hılkatan evcil olan deve, sığır, keçi ve koyun gibi hakanlar yabanileşse bile yine de evcil hayvanlar kapsamına girer ve kesilip yenilmesi helal kabul edilir.

9- îhramlı kimsenin hem Harem dahilinde, hem de hanimde kara avı yapması yasaktır. Aksi halde ceza ödemesi gerekir.

10- îhramlmm kara avından öldürdüğünün bir benzeri keffaret olarak ödenir. Bunu da iki adil kimse takdir eder.

11- Öldürülen kara hayvanı ister kasden, isterse hatâen öldürülsün fark etmez; her ikisinden dolayı keffaret gerekir.

12- îhramh, karada avladığı hayvana karşı benzeri bir hayvan keffaret olarak öder. Bunu bulamazsa, kıymeti takdir edilerek yiyecek maddesi alınır ve her fakire yarım veya bir sa1 verilir. Bunu da yapamazsa, her yarım veya bir sa'a karşılık bir gün oruç tutar. [326]

İhramlının Avlanan Hayvanın Etinden Yemesi Caiz Değildir

Ihramiı kimsenin bizzat avlanması, avcıya yardımcı olması, işarette bulunması yasaklandığı gibi, başkası tarafından avlanan kara hayvanlarından yemesi de yasaklanmıştır, isterse avlanan hayvan onun için avlanmış olsun, isterse o hayvanın avlanması hususunda avlayana yardım etmiş bulunsun fark etmez. [327]

Konuyla İlgili Hadisler

Sa'b b. Cessame (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v,) Efendimiz'e bir tane yabani eşek hediye ettim ki, Resulüllah (s.a.v.) o sırada Evbâ veya Veddan mevkiinde bulunuyordu. Bunu kabul etmeyip reddetti ve benim yüzümde beliren üzüntüyü farkedince şöyle bu-yurdu: "Bunu sırf îhramh bulunduğumuz için sana geri çeviriyoruz."

İmam Ahmed ile îmanı Müslim, bu hadisin baş kısmını şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Resulüllah'a (s.a.v.) yabani eşek eti hediye ettim.." [328]

Zeyd b. Erkanı (r.a.) den, îbn Abbas ona şu haberini hatırlatarak sordu:

"Resulüllah'a (s.a.v.) hediye edilen av hayvanının ^tinden S bana nasıl haber verdiğini ve Resulüllah'ın (s.a.v.) o sırada ih- j ramlı bulunduğunu hatırlıyor musun?" Bunun üzerine! Zeyd \ (r.a.) şöyle dedi: "Resulüllah'a (s.a.v.) avlanan hayvamıi etin- \ den bir uzuv hediye edildi; ancak Efendimiz onu hediye &dene j geri verdi şöyle buyurdu: "Biz şüphesiz ihramlı iken bunu yemeyiz." [329]

AH (r.a.) den yapılan rivayete göre: Resulüllah'a (s.a.v.) deve-: kuşu yumurtası getirildi. Efendimiz (onu almayıp şöyle) buyurdu: "Şüphesiz biz ihramlı bulunan kimseleriz. Siz onu hill ehline (ihramli olmayanlara) yediriniz." [330]

Abdurrahman b. Osman b. Abdillah et-Teymî'den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Biz Talha ile beraber bulunuyorduk ki hepimiz de ihramlı idik. O sırada bize (avlanmış) bir kuş hediye edildi. Talha (r.a.) ise uyuyordu. Bizden bir kısmımız o kuşun etinden yedi, bir kısmımız ise yemekten kaçındı. Hz. Talha uyanınca, o etten yiyenlere muvafakat etti ye şöyle buyurdu: "Biz (ihramlı iken avlanan kara hayvanlarının) etinden Resulüllah (s.a.v.) ile beraber yedik.." [331].

Umeyr b. Seleme ed-Damrî'den yapılan rivayete göre: Behz kab-si'ndenj bir adam Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber »kke'yi/kasdederek çıkmışlar; ta ki Revha Vadisi'nin bir simine gelmişler. Derken (Resulüllah ile birlikte olan) in-rîlar, kesilmiş bir yabani eşeğe rastlamışlar ve durumu Pey-mber (s.a.v.) Efendimiz'e anlatmışlar. Bunun üzerine Pey-mber (s.a.v.) Efendimiz onlara: "O hayvanı oluğu yerde rakın,, taki sahibi gelmiş ola.." Az sonra Behz Kabilesi1 nden in adam çıkageliri iş ki, o eşeğin sahibi olarak bulunuyordu, ssulüllah'a (s.a.v.): 'Ya Resulellah! Bu yabanî eşeği size rakıyorum" demiştir. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.), Ebu ıkir'e, onu yol arkadaşlarına taksim etmesini emretmiştir , o gün hepsi de ihramlı bulunuyorlardı.

Ravi devamla diyor ki: "Sonra Üsâye mevkiine r açlığımız d a, ok isabet etmiş bir geyiğin kumdan meydana tirilmîş ağılımsı bir yerde, gölge altında bulunduğunu rdük. Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, o geyiğin sahibinden ber çıkıncaya kadar bir adamın orada beklemesini emretti[332]

Ebâ Katade (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Mekke yolu üzerinde bir konaklama yerinde Re-lüllah'ın (s.a.v.) ashabıyla beraber oturuyorduk. Resulüllah a.v.) Efendimiz de ön tarafımızda bulunuyordu. Oradakiler ramlı bir vaziyette idiler; ama ben ihramlı değildim. (Bu ly) Hudeybiye senesinde cereyan etti. Arkadaşlarım yabani r eşek gördüler ki ben o sırada ayakkabımı tamirle meşgul ılunuyordum, o yüzden bana haber de vermiyorlardı; fakat nim o eşeği görmemi çok arzu ediyorlardı. Derken dönüp ktığımda onu gördüm ve hemen kalkıp atımı

eyerledim ve udim. Bu arada kamçı ile okumu unutup almadım, arkadaşlarıma: "Şu benim kamçı ile okumu bana uzatın erin)" dedimse de onlar: "Vallahi o hayvanı avlaman için na yardımcı olamayız" dediler. Öfkelendim ve inip kamçı ve umu aldım. Sonra atıma binerek yabanî eşeği bütün ıcümle izledim, derken onu avlayıp kestim ve alıp getir-ğimde ölmüş bulunuyordu. Ashab onun üzerine üşüşüp meğe başladılar. Sonra da kendileri ihramlı bulunduk-findan dolayı o hayvandan yemeleri hususunda şüpheye düştüler. Hep birlikte oradan ayrılıp yürüdük ve o Hayvanın; bir kolunu beraberimde taşıyordum. Resulüllah'a (s.ajv.) gelip; durumu O'ndan sorduk. Buyurdu ki: "O hayvanın etinden1 yanınızda bir şey bulunuyor mu?" Ben de: "Evet, bulunuyor" dedim ve o kolu Resulüllah'a (s.a.v.) takdim ettim ki köndileri de ihramlı bulunuyordu, o etten yedi"
[333]

Müslim'in rivayetinde ise, şu lafza yer verilmiştir: "Aranızdan hiçbir kimse o hayvanın avlanması için işarette buluiuju mu veya bu hususta bir emir verdi mi?" diye sordu. Ashab-ı Kirj-am: "Hayır.." diye cevap verince, Efendimiz onlara: "O halde ondan yeyinizî"
buyurdu.

Ebu Katade (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Hudeybiyye zamanında Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber (Mekke'ye müteveccihen) çıkmış bulunuyorduk. Arkadaşlarım ihramlı idi, ben ise değildim. Bu arada bir (yabani) eşek gördüm ve üzerine yürüyerek onu avladım. Sonra durumu Resulüllah'a (s.a.v.) anlattım ve ihrama girmediğimi ve onu sadece kendisi için avladığımı söyledim. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz o hayvanın etinden yemeleri için ashabına emretti, onlar da ondan yediler, ama Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, ben kendisine "bunu sizin için avladım" dediğim için ondan yemedi." [334]

Cdbir (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "İhramlı bulunduğunuz halde, siz kendiniz avlamadığınız veya sizin için avlanmadığı takdirde kara avı site helaldir." [335]

imam Şafiî bu hadisle ilgili şöyle demiştir: "Bu bapta rivayet edilen en güzel ve en kıyaslı hadis budur." [336]

Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre: İhramlı kimsenin başkası tarafından avlanan hayvanın etinden yemesi helaldir. Şu şartla ki, avlanılan hayvanı gösterip delalet etmemiş ve avcıya bu hususta yardımcı olmamışsa.. Aksi halde o hayvanın etinden yemesi haram sayılır. [337]

b) Şafîîlere göre: ihramlı kimsenin avcıya delalet edip yol göstermesinden dolayı kendisine bir ceza gerekmez; ancak ona yardımcı olduğu takdirde ceza gerekir. Böylece ihramlınm avcıya delalet etmesi veya işarette bulunması, avlanan hayvanın etini haram kılmamaktadır. [338]

c) Hanbelüere göre: Ihramlınm avcıya yardım etmesi, delalet etmesi, işarette bulunması haramdır. Bundan dolayı avlanan hayvanın etinden yemesi de haramdır. O sebeple de kendisine belirtilen ceza gerekir. [339]

d) Malikiler de Şafiîlerin görüş ve içtihadına uygun bir istidlalde bulunmuşlardır. [340]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

382 nolu Sa'd hadisinde bir ızdırap söz konusudur. Şöyle ki, bir rivayette "yabani eşek" denilirken, diğer bir rivayette "yabani eşekti" diye belirtilmektedir. Ayrıca bu bapta Müslim'in ibn Abbas (r.a.) dan şu lafızla yaptığı bir rivayet mevcuttur: "İbn Cüsame'nin Hz. Pey-gamber'e (s.a.v.) hediye etmek istediği şey et idi." Yine Müslim'in Habîb b. Ebî Sabit tankıyla Said'den yaptığı rivayette "yabani eşek" denilmekte ve diğer bir rivayetinde ise, "eşeğin bir parçası" şeklinde bir ifade kullanılmaktadır.

Böylece hadisteki bu cümlenin değişik lafızlarla rivayeti, onda ızdırap bulunduğunu göstermektedir. O balamdan müctehidlerin bir kısmı bu rivayetle istidlal etmemişlerdir. Ancak hadis, ihramlınm başkası tarafindan avlanan kara hayvanının etinden yemesinin haram olduğuna delalet etmektedir.

Bu bapta ibn Vehb'in ve Beyhakî'nin isnad-ı hasen ile Amr b. Umeyye'den yaptığı şu rivayet vardır: "Sa'b (r.a.), Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e yabani eşeğin kalça kısmından bir parça hediye etti ki Resulü İlah (s.a.v.) o sırada Cuhfe'de bulunuyordu. Hem Resulüllah (s.a.v.), hem de ashabı o etten yediler."

Beyhakî diyor ki: "Eğer bu rivayet mahfuz ise, yukarıdaki Zeyd hadisinde Resulüllah'm kabul etmeyip reddettiği, diri olarak getirilen yabani eşektir. Kabul edip geri çevirmediği ise, yabani eşek etidir.

Ancak Hafız ibn Hacer, Beyhaki'nin bu yorumunun pek isabetli olmadığına dikkat çekmiştir. Çünkü rivayetlerin hepsi de mahfuzdur. Ancak denilebilir ki, bir seferinde hediye edilmek istenen hayvan, ihramlı bulunan Resulüllah için avlanmıştı. O bakımdan Rasulüllah kabul buyurmadı. Bir diğer seferinde ise, O'nun için avlanmadığından Resulüllah hediye edilen eti alıp yemiştir. Nitekim imam Şafiî'de bu yorumu benimsemiştir. [341]

Zeyd b. Erkanı hadisi, Sa'd hadisini kuvvetlendirmekte ve bir bakıma istidlale salih düzeye getirmektedir.

384 nolu Ali hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar tahric etmiştir. Ancak isnadında Ali b. Zeyd bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı tesbitler ortaya çıkmıştır. Ancak ilim adamlarından bir kısmı onun sika olduğunu belirtmiştir. İsnadmdaki diğer rical ise sahihtirler. [342]

Bu ve benzerf rivayetleri dikkate alan müctehidlerin ihramlı için devekuşu yumurtasından dolayı ne gibi bir ceza Ödemesi gerektiği, üzerinde durduklarını görüyoruz: Ebu Hanife, arkadaşları ve imam Şafii, sözü edilen yumurtadan dolayı, kıymetinin takdir edilip verilmesi gerekir demişlerdir. İmam Malik'ten yapılan bir rivayete bre bir sığırın kıymetinin ondabiri takdir edilir.

Bu bapta Abdurrezzak, Beyhakî ve Darekutnî'nin- Kâb b. fcre'den yaptıkları bir rivayet bulunuyor ki, orada şöyle denilmekte-ir: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz devekuşunun yumurtasına ;arşılık, ihramlı olan ashabına onun kıymetiyle hükmetmiştir."

Ancak bu rivayetin isnadında İbrahim b. Ebî Yahya ve onun eyhi Hüseyin b. Abdillah bulunuyor ki, bu iki zat da zayıftır. Nite-dm Yahya b. Said diyor ki: "İmam Malik'e, İbrahim sika (güvenilir) dr hadisçi inidir? diye

sorduğumda bana şu cevabı verdi: "Hayır ne tadiste, ne de dindarlığında güvenilir değildir." [343]. el-Kattan ise mun tam bir yalancı olduğunu belirtmiştir. Aslı olmayan birçok halis rivayet etmiştir. Aynı zamanda bu zat hem Kaderi, hem de tfu'tezüî'dir. [344]

İbrahim'in şeyhi Hüseyin hakkında Zehebî geniş bilgi toplamış re ilim adamlarının tesbitine göre bu zatın hem zayıf, hem n etrukü'l-ıadis olduğunu belirtmiştir. [345]

Aynı mealde bir diğer hadisi İbn Mace ve Darekutnî Ebû Meh-îem tarikiyle rivayet etmişlerdir ki bu zat da zayıftır; hatta bazısına ^öre, yukarıda ismi geçen iki zattan daha zayıftır. [346]

Şafiî ile Ebu Davud'un Hz. Aişe (r.a.) dan tahric ettikleri şu vadisin: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz devekuşunun her yumurtasına karşılık bir gün oruç tutulmasını hükmetti" isnadında adı anılmayan bir adam bulunuyor.

386 nolu Umeyr hadisini İbn Huzayme sahihlemiştir. İhramlı bulunan kimselerin başkası tarafından yakalanan av hayvanını kesmeleri caiz değildir. O bakımdan sahibi bulununcaya kadar bekletilmiş ve onun tarafından kesilmesi sağlandıktan sonra etinden yenilmiştir.

Böylece müctehidlerin çoğu bu rivayetle istidlal etmişlerdir.

387 nolu Ebu Katade hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. İhramlınm karada yaşayan yabani hayvanları avlaması veya avlamak isteyene yol göstermesi, yardımcı olması haramdır. Bu durumda hem o hayvanın etinden yiyemez, hem de benzeriyle ceza ödemesi gerekir. Böylece ihramlı olmayanın avlanması helaldir. Onun kestiği hayvanın etinden ihramlı yiyebilir. Ancak ihramlı olanlar için av-lamışsa, o takdirde hüküm değişir.

388 nolu Ebu Katade hadisi isnad-i ceyyid ile rivayet edilmiştir. Yukarıdaki hadisten farklı bir hüküm taşımaktadır. Ebu Katade'nin birinci hadisinde Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ondan şu iki şeyi sorduktan sonra o hayvanın etinden yiyor: İhramlılardan bir kimse bunu avlaman için işarette bulundu mu veya bu hususta bir emir ve tavsiye serdetti mi? Konumuzu oluşturan hadiste ise, Ebu Katade (r.a.) ihramlı olmadığını ve avladığı hayvanı Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz için avlayıp kestiğini söylüyor ve bu sebeple Resulüllah (s.a.v.) onun etinden yemiyor.

Bu iki rivayet arasını telif etmek gerekirse, şöyle bir yorumda bulunmak mümkündür: Ebu Katade gelip "senin için avladım" diye beyanda bulunmadan önce Resulüllah (s.a.v.) o hayvanın etinden bir miktar yemiş olabilir. Ebu Katade beyanda bulununca, Resulüllah'm (s.a.v.) artık o eti yemekten kaçındığı söz konusudur.

Böylece ihramlı kendisine takdim edilen avın ne maksatla avlandığını bilmediği takdirde ondan yemesinde bir sakınca yoktur. Ama avcı "senin için avladım" derse, o takdirde yemesi haram olur.

Bununla beraber Beyhakî, Ebu Katade'nin ikinci hadisinde "Bunu senin için avladım" sözü bir fazlalıktır ve gariptir. Zira Buharı ve Müslim'in rivayetinde Resulüllah'm (s.a.v.) o hayvanın etinden yediği açıklanmıştır.

Ebu Katade'nin mikatı ihramsız geçtiği anlaşılıyor. Bu, mikatı ihramsız geçmenin cevazına delalet etmez. Zira Resulüllah (s.a.v.) onu bir tarafa görevli olarak göndermiş bulunuyordu ki, ihramsız olması gerekiyordu. Nitekim Iyaz'm Ebu Said'den yaptığı rivayette bu husus açık şekilde belirtilmiştir. [347]

389 nolu Cabir hadisini İbn Huzayme, İbn Hibban, Hakim, Darekutnî ve Beyhaki de tahric etmiş bulunuyorlar. İsnadında Amr b. Ebî Amr bulunuyor. Her ne kadar Sahihaynde bu zatın rivayetine yer verilmişse de hakkında farklı tesbit ve görüşler bulunuyor. Tir-mizî, onun Cabir'den hadis dinlediği bilinmemektedir demiştir. İmam Şafiî ise ondan.bazı rivayetler nakletmiştir.

Aynı hadisi Taberânî Amr'den, o da Muttalib'den, o da Ebû Musa'dan rivayet etmişse de isnadında Yusuf b. Hâlid es-Semtî bulunuyor ki, bu zat metrukü'l-hadistir. Yahya b. Main onun yalancı oIduğunu, îbn Sa'd ise onun zayıf kabul edildiğini, Nesâî onun sika İmadığını belirtmiştir. [348]

Ayrıca bunu el-Hatib, Malik'den, o da Nafî'den, o da Ibn Ömer'den rivayet etmiştir. Ancak isnadında Osman b. Halid el-tfahzûmî bulunuyor ki, bu zat cidden zayıftır. [349]

Çıkarılan Hükümler

1- İhramlı kimsenin başkası tarafından avlanan, yani ihramh almayan bir avcı tarafından avlanan hayvanın etinden yemesinde bir sakınca yoktur.

2- İhramlı kimse, ihramsız olan avcıya yardımcı olur veya avlanma konusunda işarette bulunursa, o takdirde onun yakalayıp kestiği hayvandan ihramlmm yemesi haram olur. Bu, Hanefîlerle Han-belilere göredir.

3- îhramlı kimse, ihramsız kimsenin avlanmasında ona yardımcı olursa, avlanan hayvanın etinden yemesi haram olur. Sadece işarette bulunursa, yiyebilir. Bu,îmam Şafiî'ye göredir. Malikîler de aynı görüştedirler.

4- Avlanan hayvan ihramlı kimse için avlanmışsa, artık o hayvanın etinden ihramlmm yemesi haram olur. Bu, müctehidlerin bir kısmının görüş ve içtihadıdır ki, Ebu Katade hadisine dayanmaktadır.

5- İhramsızın yakaladığı hayvanı ihramlmm kesmesi de haramdır. Aksi halde ceza gerekir.

6- Sa'd, Zeyd ve Ali hadisleriyle istidlal ve ihticacda bulunanlar pek azdır. Avlanılan hayvanın ihramlüar için avlandığı söylenebilir. Ravi bunu ya duymamış, ya da fark edememiştir.

7- Harem sınırları içinde ihramlı olmayanların da avlanması haramdır.

8- İhramlının Harem sınırları dışında da avlanması yasaklanmıştır. [350]

Haremin Av Kapsamına Giren Hayvanları Ürkütülmez; Ağaçları ve Otları Kesilmez

Mekke ve dolayısıyla Harem sınırları içinde kalan kesim "Belde-i Emin", yani güven ve huzur beldesidir. Oraya giren her türlü tecavüzden emin olur. O bakımdan Harem sınırları içindeki kara hayvanları avlanmaz, ürkütülmez ve yine bu sınırlar içindeki ağaçlar ve otlar kesilmez. Şüphesiz bunların birtakım istisnaları vardır ki, mezheplerin görüş ve ictihadlarını naklettiğimizde belirteceğiz. [351]

Konuyla İlgili Hadisler

Ibn Abbas (r.aj dan yapılan rivayete göre, Kesuluuan (s.a.vj Efendimiz Mekke'yi fethettiği gün şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki bu belde (Mekke) haramdır: Dikeni kesilmez, yaş otları biçilmez ve koparılmaz; av (kapsamına giren) hayvanları avlanmaz ve ürkütülmez; sokakta yere atılmış sahibi belli olmayan nesnesi alınmaz, ancak muarrif (tarif eden, sahibini arayıp bulan ve bilen kimse) alabilir."

Bunun üzerine Hz. Abbas (r.a.) şöyle dedi: trYaş otlardan ancak İzhir koparılabilir diye istisnada bulunun. Çünkü bu bitkiye gerek vardır, demircilerin ve evlerde kullanılma ihtiyacı söz konusudur." Resulüllah (s.a.v.): "Ancak izhir müstesna..." diye buyurdu " [352]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) endimiz Mekke'yi fethettiğinde şöyle buyurdu: "Buranın av apsamına giren) hayvanları avlanmaz ve ürkütülmez; di-snleri koparılmaz; yitiği helal olmaz, ancak onun sahibini il m ak amacıyla ilan edip duyurmaya çalışan kimsenin o tiği alması helal olur."

Bunun üzerine Hz. Abbas (r.a.): "Ancak izhir otu müstesna., ünkü biz onu kabirlerimizde ve evlerimizde kullanıyoruz." esulüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Ancak izhir otu müstesna (onu ınarıo kullanabilirsiniz)..." buyurdu."[353]

Atâ' (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Kureyş'ten bir delikanlı, Mekke güvercinlerinden birini

öldürmüştü. İbn Abbas o gencin öldürdüğü güvercine karşılık bir koyun fidye vermesini emretti." [354]

Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Harem'de biten otlan ve ağaçları kesmek, içmek haramdır. Ancak memlûk olan ve insanların ekip yetiştirdiği nlamda bulunan ot ve ağaçları kesmekte bir sakınca yoktur. Bunun ibi kurumuş ot ve ağacı kesmekte de bir sakınca görülmemiştir.

İzhir otu müstesna edilmiştir. [355]

Harem dahilinde kırılmış ağaç ve otu, kurumuş ağaç ve otu kesip biçmekte bir sakınca yoktur. Yeter ki, başkasının mülkünde olmasın. Bunun gibi güzel kokusu olan izhir ve ishal için kullanılan senameki de mubah kapsamına girmektedir. Çünkü bu iki bitkiden yararlanılmakta ve ihtiyaç hissedilmektedir.

Ağaçlardan da kendi kendine bitip yetişen ve insanların dikip yetiştirdiği türden olmayanı kesmek, budamak caiz değildir. Ancak bu ağaçlar kişinin mülkünde bulunursa onun da kesmesi haramdır, ne var ki bundan dolayı kendisine bir ceza gerekmez. Malik ve sahibinin gayri kesecek olursa, hem haram bir fiil işlemiş olur, hem de ceza gerekir. Bu da kesilen ot ve ağacın kıymeti takdir edilerek karşılığında fakirlere sadaka verilir.

Ot ve ağaçtan bazı istisnalar da söz konusudur: Çadır kurmak, ocak yapmak ve hayvanların çiftleşmesi için çukur açmak için o yerdeki ot veya ağacı kesmeğe cevaz verilmiştir. Çünkü bu hususlarda onları kesip koparmaktan kaçınmak mümkün değildir.

Aynı zamanda insanların ekip yetiştirdiği veya onların ekip yetiştirdiği türden kendi kendine yeşerip çıkan otları ve ağaçları kesmek helaldir. Yeter ki başkasının mülkünde olmasın. Aksi halde kıymetini asıl mülk sahibine ödemek gerekir. [356]

Şüphesiz bu konuda ihramlı ve ihramsız arasında bir fark yoktur.

b) Şafiîlere göre: îki harem (Mekke ve Medine) ot ve ağaçlarını, kesmek ve biçmek haramdır. Ancak bunlar kendi kendine çıkan bitki ve ağaçlar olarak belirlenir, insanlar tarafından ekilip yetiştirilen bitki ve ağaçlar bu hükmün kapsamı dışında kalır. Aynı zamanda kuruyan ağaç ve otu kesip biçmekte bir sakınca görülmemiştir. Diğer yandan hayvana yem maksadıyla ve ilaç olarak kesilen otlara da cevaz verilmiştir, izhir de bu cümledendir, insanlara eziyet veren dikenleri de kesmek helal kılınmıştır.

Yasaklanan ot ve ağacı kesen kimseden tazmin ettirilir. Mesela büyük bir ağacı kesmeye karşılık bir inek ceza olarak Ödetilir.. [357]

Harem dahilindeki ağaçları ıslah bakımından ele alıp dallarını kesmekte de bir sakınca görülmemiştir. Kurumuş ot ve ağaçları kesmek de mubahtır. Ağaçlar ister kendi kendine bitip yetişsin, isterse insanlar tarafından yetiştirilsin fark etmez. Ama kendiliğinden çıkan ot ve bitkiyle, insanlar tarafından ekilip yetiştirilen ot ve bitki bir değildir. Kendiliğinden çıkanlara bazı istisnalar dışında dokunulmaz; insanlar tarafından ekilip yetiştirilenler kesilir ve biçilir. Bunda bir sakınca yoktur.

Ayrıca hurma ağacının budaklarını, ağaca zarar vermeyecek şekilde yapraklarını kesmek helaldir. Meyva ağacının meyvasını koparmak, sivak ağacının dal ve budaklarını dişleri temizlemek için koparmak da caizdir, mubahtır. Aynı zamanda ağaç ve ottan ilaç olanlarından bir şeyler koparmakta da bir sakınca görülmemiştir. Mesela Hanzel ve Senameki otları bu cümledendir. [358]

c) Hanbelîlere göre: Bu mezhep imamlarının görüş ve istidlal1' Hanefîlerin görüş ve istidlaliyle birleşmektedir. [359]

d) Malikîlere göre: Kendi kendine çıkıp yetişen ot, bitki v ağaçları kesmek haramdır. İsterse bu tür bitkiler insan tarafında ekilsin fark etmez. Aynı zamanda bunların yaş ve kuru olmas arasında, fark yoktur. Ancak bu yasak ot ve ağaçtan şunlar istisn edilmiştir:

1- îzhir (güzel kokulu bitki),

2- Senameki, buna tedavide ihtiyaç vardır,

3- El bastonu olarak kullanmak için kesilen dallar,

4- Bağ ve bahçeleri İslah etmek için kesilen ot ve ağaç,

5- Ağaç yapraklarım dallarına zarar vermeden çırpmak,

İnsanlar tarafından adet edinilen bitkileri ve ağaçları kesmekte bir sakınca yoktur. İsterse bu tür ağaçlar kendiliğinden yeşermiş olsun.. [360]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

404 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir ve istidlale, ihticace salihtir. Bunun gibi 405 nolu Ebu Hüreyre hadisi de sahihtir ve ihticaca salihtir. Nitekim müctehidlerin hemen hepsi bu iki hadisle istidlal ve ihti-cacda bulunmuştur.

406 nolu Ata1 hadisini aynı zamanda İbn Ebî Şeybe ve Beyhakî tahric etmişlerdir. Bu rivayete dayanarak bir güvercine karşılık bir koyun keffaret olarak kesilmesine kail olanlar arasında İmam Şafiî, İbn Ömer, Ömer ve Osman da bulunuyor. Allah hepsinden razı olsun.

İmam Malik ise, Harem güvercinine karşılık sözü edilen cezayı, Harem dışındaki güvercine bedel kıymeti takdir edilir demiştir. [361]

Çıkarılan Hükümler

1- Harem dahilinde kendiliğinden yeşerip biten ot ve ağaçları kesmek haramdır. Bundan dolayı ceza gerekir.

2- Harem dahilindeki ot ve ağaçları kesmek hem ihramlıya, hem de ihramsıza yasaklanmıştır.

3- Ot ve ağaç kuruyup işe yaramaz hale gelince onları kesip biçmekte bir sakınca görülmemiştir.

4- Çadır kurmak, ocak açmak ve benzeri lüzumlu işleri görmek için Harem dahilindeki otları kesmek caizdir. Bazısına göre, kıymeti ödenir.

5- Harem dahilindeki kendiliğinden yeşerip biten ağaçları ıslah etmek için bazı dal ve budaklarını kesmeğe de cevaz verilmiştir; Aynı zamanda dallarını zedelemeden Çapraklarını hayvanlar için silkmekte bir sakınca yoktur.

6- Harem dahilindeki bitkilerden izhir, senameki ve benzer kokulu ve ilaç olarak kullanılanlarını kesip toplamakta da bir sakınca

görülmemiştir.

7- İnsanlar tarafından ekilen ağaçları ve bitkileri kesip biçmek mubahtır. İmam Şafiî'ye göre, ağaçları kesmek mubah.değildir.

8- İnsanlar tarafından dikilen ağaç ve diğer bitki türlerinin kendi kendine yeşerip çıkanlarını kesmek mubahtır.

9- Bu türlerin dışında kalanlarını kesmek, kırmak caiz değildir. İ0- Böylece Şafİîlere göre, Medine'deki ağaç ve otlar da aynı hüküm kapsamına girer.

11- Kutsal Harem topraklarım yeşillendirmek, bol ağaç dikip çeşitli ürünler yetiştirmek bu yasağın hikmetini yansıtmakta ve islâm'ın yeşilliğe ne kadar Önem verdiğini göstermektedir. Özellikle Mekke gibi İslâm'ın merkezi olan ve her zaman için hac ve umre yapmak isteyen Müslümanlar tarafından toplanmaya vesile olan bu kutsal yerin bol yeşillikle süslenmesi ayrı bir anlam taşır. [362]

Harem Dahilinde Hangi Hayvanlar Öldürülebilir?

Harem kutsal bir bölgedir. Aynı zamanda emin bir belde olarak her türlü tecavüzden korunmuştur. Karada yaşayan av hayvanlarını Öldürmek yasaklandığı gibi, orada kendiliğinden yetişen ağaç ve diğer bitkileri de kesmek haram kılınmıştır. Ancak bu her iki konuda da birtakım istisnalar söz konusudur. Bazı hayvanların öldürülmesi caiz sayılmış ve böylece insanlara zarar verecek bir olay dikkate alınarak genellik arzeden hükmün birtakım istisnaları bulunduğu belirtilmiştir. [363]

Konuyla İlgili Hadisler

"Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete, göre: Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şu beş fasıkın hil ve haremde öldürülmesini emretmiştir: Karga, çaylak, akrep, fare, ısırıcı köpek.." [364]

"îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre: Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Hayvanlardan beş tür var ki, ihramlının onları öldürmesinde bir günah yoktur: Karga, çaylak, akrep, fare ve ısırgan köpek." [365].

Diğer bir lafızla hadis şöyle rivayet edilmiştir:

"Beş (tür hayvan var ki), onları Harem'de ve ihramlı iken Öldürmekte bir günah yoktur: Fare, akrep, karga, çaylak ve ısırgan köpek.."

îbn Mes'ûd (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Mina'da ihramlı bir kimseye yılanı öldürmesini emretti." [366]

îbn Ömer (r.a.) dan soruldu:

- Adam ihramlı bulunduğu zaman hayvanlardan hangisini öldürebilir?

Cevap verdi:

- Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in ısırgan köpeği, fareyi, akrebi, çaylağı, kargayı, yılanı öldürmeyi emrettiğini O'nun zevcelerinden biri bana haber verdi. [367]

" İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Beş (tür hayvan vardır ki) hepsi Le fasıktır; onları ihramh kimse öldürebilir ve öldürülürler: , akrep, yılan, ısırgan köpek ve karga.." [368]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: îhramlı kimsenin pire, sivrisinek, karasi-aek, yılan, akrep, fare, kurt, karga, çaylağı öldürmesi caizdir. Diğer canavarlar da saldırırlara a, onları da öldürmesinde bir sakınca yoktur.

Pire, sivrisinek, karasinek ve benzeri haşerat av kapsamına girmez. O balamdan bunlar insana eziyet veren-cinstendirler. Yılan, akrep, fare, kurt,

karga ve çaylak hakkında ise, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bunların hilde de, haremde de öldürülmelerini emretmiştir. [369]

b) Şafîîlere göre: Av hayvanlarından eti yenilmeyenler iki gruba ayrılır: Bir grubu saldırgan mütecavizdir ki, onda zarar verme söz konusudur. Aynı zamanda eti de yenilmez, îhramlı kimse onları öldürebilir. Mesela arslan, kurt, kaplan, karga, çaylak, akrep, fare ve ısırgan köpek bu cümledendir. îhramlı bunların küçüğünü de, büyüğünü de öldürebilir. İsterse bunlar ona saldırmasın ve zarar vermesin.. Diğer bir grup ise, onların da eti yenilmez ve ihramh için zararlı da değildirler. Meselâ kartal, doğan gibi yırtıcı kuşlar; akbaba,, keler, kertenkele, sokak kedisi ve benzeri eti yenilmeyen hayvanları ihramknm öldürmesinden dolayı fidye gerekmez. O bakımdan ih-ramlı diğer haşeratı da öldürebilir. Ancak başında zuhur eden bitleri giderdiği takdirde fidye olarak bir sadaka vermesi hayırlıdır.

Hem bu mezhebe göre, sadece eti yenilen kara hayvanlarının av kapsamına girenleri öldürmekten dolayı fidye gerekir. Diğerlerinden dolayı gerekmez, [370]

c) Hanbelîlere göre: Kara hayvanlarından av kapsamına girip eti yenilmeyenleri öldürmekten dolayı ceza gerekmez. Meselâ yırtıcı, parçalayıcı canavarlar, haşerattan habis ve zararlı olanlar ve kuşlardan yırtıcı olanlar bu cümledendir. Bunları öldüren ihramlıya ceza gerekmez. [371] Böylece ısırgan köpek, karga, fare, akrep, yılan, çaylak ve benzeri hayvanlar hakkındaki cevaz, bu gibi zararlı hayvanları da kapsamaktadır.

d) Malikîlere göre: Vahşi, yırtıcı, parçalayıcı hayvanları ih-ramhnm kendisine saldırsın, saldırmasın öldürmesi caizdir. Bundan dolayı ceza gerekmez. Yabanî kediyi ve tilkiyi, saldırsa bile öldürdüğü takdirde ceza gerekir. Ancak İbn Kasım ve Sahnun'a göre, bunlar saldırdığı takdirde ceza gerekmez. Aynı zamanda İmam Ma-lik'e göre, yırtıcı kuşları Öldürmekten dolayı ceza gerekir. Çünkü ona göre kuşların hepsinin eti yenilir. [372]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

413 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir ve istidlale elverişlidir. Böylece zararlı ve tehlike arzeden, aynı zamanda eti yenilmeyen hayvanları öldürmekte bir sakınca olmadığı anlaşılıyor. Beş hayvanın isminden söz edilmesi tahdit değil, takdir ve misaldir. Nitekim diğer sahih hadislerde yılandan da söz edilmiş bulunuyor.

414 nolu İbn Ömer hadisi de sahihtir; istidlal ve ihticace salih-tir. Böylece hem Hz. Aişe hadisiyle birbirini kuvvetlendirmekte, hem de ihramlmm ister hilde, isterse harem dahilinde olsun sözü edilen hayvanları öldürebileceği ve bundan -dolayı bir ceza terettüp etmiy-eceği hükmü ortaya çıkıyor.

415 nolu İbn Mes'ud hadisi de sahihtir ve istidlale elverişlidir. Beş fasik zararlı hayvana ilaveten yılan da söz konusudur. îhramlı kimseye böyle bir cevaz kapısının açık tutulmasının hikmeti açıktır: İnsan hayatı kıymetlidir ve insanın bizzat kendisi aziz ve şereflidir. Hakk-ı hayat ise her zaman muhteremdir. Eğer ihramh iken bu gibi hayvanları öldürmeğe cevaz verilmemiş olsaydı, bazı insanların hayati tehlikeye girebilir, karşısına çıkan bir yılan ve ısırgan, kuduz öpeği savma imkanı olmazdı.

416 nolu îbn Ömer hadisi de sahihtir. Diğer hadislerle birbirini etlendirin ekte ve konuya ağırlık kazandırmakta ve zararlı, teh-i hayvanların beş sayısıyla sınırlandırılınadığma delalet etmek--. Buna ve îbn Mes'ud hadisine dayanarak "mü ctehidler bunları ıisal ve ölçü sayıp kapsamım genişletmişlerdir.

417 nolu İbn Abbas hadisine gelince: Onu aynı zamanda Bezzar 'aberânî de tahric etmişlerdir. Ancak isnadında Leys b. Ebî ym bulunuyor kî, bu zat sika olmakla beraber modellistir, yani sırı bulunduğu bir raviyi görmediği hâlde onunla görüşmediği e ondan hadis rivayet eder bir tutumu söz konusudur. Veya .sırı olan hadis alimiyle görüştüğü halde ondan hadis almadığı sonusudur. imam Ahmed de bunun muzdaribu'l-hadis olduğuna :at çekmiştir. Nesâî onun zayıf olduğunu, İbn Mâm onun zuafa ,mda bulunuduğunu; İbn Hibban onun ömrünün sonuna doğru zasmm zayıfladığını, hadisleri birbirine karıştırdığını   belirtir. [373]

Bu konuda Ebû Davud'un Ebû Said'den naklettiği hadiste ise, sebüu'l-âdî" yani saldırgan canavar tabiri kullanılmış; îbn ızir'in Ebû Hüreyre'den yaptığı rivayette, sözü edilen yedi hayva-:urt ve kaplan ilave edilerek sayı dokuza çıkarılmıştır..

Diğer yandan îbn Ebî Şeybe'nin Said b. Mesud'dan ve Ebû Da-'un Said b. Müseyyeb tarikiyle yaptığı rivayette Resulüllah v.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu belirlenmiştir: "İhramlı kimse a ve kurdu öldürebilir." Bu hadisin ricalinin hepsi sika (güvenilir) îmanı Ahmed'in Haccac b. Ertat tarikiyle İbn Ömer'den yaptığı yete göre, Resulüllah (s.a.v.) ihramlmm kurdu öldürmesini em-niştir. Ancak Haccac zayıftır; onun hakkında farklı şeyler enmiştir. îmam Ahmed onun hadis hafızı olduğunu, îbn Main n kavi olmadığını belirtmiştir. Bununla beraber ondan övgüyle sedenler de olmuştur. [374]

Zeylaî bu konudaki farklı rivayetleri naklettikten sonra fazla açıklamada bulunmamış, ancak birinci hadiste sözü edilen beş vanm hil ve haremde öldürülmesine cevaz verildiği, ihramlıdan edilmediği üzerinde durmuştur. [375]

- Ebû Cafer et-Tahavî ise, bu konuyla ilgili yirmiyedi kadar rivayeti naklettikten sonra, sözü edilen beş veya altı, veya yedi veya dokuz hayvanın tahdidi olup olmadığı üzerinde durmuş ve karşılıklı görüş ve yorumları belirttikten sonra, zararlı canavar ve haşeratm ihramlı iken haremde katlinin mubah olduğunu sonuç olarak ortaya çıkarmak suretiyle hadiste isimleri geçen hayvanların birer misal ve ölçü teşkil ettiğine işarette bulunmuştur. [376]

Çıkarılan Hükümler

1- İhramlı bulunan kimsenin pire, sivrisinek, karasinek, yılan, akrep, fare, karga, çaylak ve benzeri hayvanları hil ve harem sınırlarında öldürmesi caizdir. Bundan dolayı ceza da gerekmez.

2- Eti yenilmeyen zararlı hayvanları -hangi türden olursa olsun-öldürmekte bir beis yoktur. İhramlmm bu gibi hayvanları öldürmesine cevaz verilmiştir.

3- îhramlı aynı zamanda diğer haşeratı da öldürebilir. Ondan dolayı fidye olarak tasaddukta bulunması gerekmez. Bu, îmam Şafiî'nin içtihadıdır. Yani

ona göre eti yenilmeyen kara hayvanlarını öldürmekten dolayı ihramlıya ceza gerekmez,

4- Kara hayvanlarından eti yenilip av kapsamına girenleri ihramlmm öldürmesi haramdır. Aksi halde cezayı gerektirir. (Bu da İmam Şafiî'nin ve diğer müctehidlerin kavlidir.

5-Yırtıcı kuşları öldürmekten dolayı ceza gerekir. Çünkü İmam Malik'e göre, her kuşun eti yenilir. Diğer imamların içtihadı bunun hilafmadır.

6- Saçları bitlenen kimsenin onları gidermesi ve fidye olarak tasaddukta bulunması vaciptir. [377]

Mekke’nin Diğer Beldelerden Üstünlüğü

Bir yeri, bir olayı kutsal tanıma ve tanıtma hakkı bütünüyle ^enab-ı Hakk'a aittir. O neyi mukaddes kılmışsa, kıyamete kadar o şey mukaddes olarak kalır ve bu hükmü değiştirecek bir kuvvet söz conusu değildir.

Mekke ziraata elverişli olmayan bir vadide bulunuyor. Çevresi lağlarla kuşatılmış ve vadinin çölle içice olduğundan çöl havasıyla yalçın kayalardan oluşan dağların güneş altında iyice ısınan kavurucu havasının tesiri altına çok sıcak iklimin özelliklerini taşıyor. An-:ak bu kurak ve ağaçsız vadinin, aynı zamanda onu çevreleyen çölün altında "kara altın" denilen geniş petrol yatakları bulunuyor.

Mekke'nin bir diğer önemi Asya ile Afrika'nın önemli ticaret yollarının birleştiği noktada yer almasıdır. Bu Özelliğinden dolayı oraya "Tacirler Cumhuriyeti" de denilmiştir.

Mekke'nin en önemli yanı ve özelliği, Allah'a ibadet için yeryüzünde kurulan ilk mabed (Kabe) burada inşa edilmiş ve o günden beri bu belde kutsal kılınmıştır. O bakımdan da Mekke'nin diğer beldelere üstünlüğü her zaman söz konusudur. Ayrıca Son Peygamber Hz. MUhammed'in (s.a.v.) Mekke'de doğup büyümesi, peygamberlik şerefinin bu beldede O'na verilmesi ve Allah'ın insanlara en son, en kalıcı mesajı olan Kur'an-ı

Kerim'in bu beldede inmeye başlaması ona ayrı bir kutsallık ve efdaliyet atfetmektedir. [378]

Konuyla İlgili Hadisler

Abdullah b. Adiy b. el-Haraî (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, Resulülllath'ın (s.a.v.) Mekke pazarında yüksekçe bir yer üzerinde bulunduğu bir sırada şöyle buyurduğunu duymuştur: "Allah'a yemin, ederim ki, sen Allah'ın yeryüzünde en hayırlı ülkeşisin ve Allah'a en sevimli olan bir yersin. Eğer senden

çıkarılmamış olsaydım, elbette (seni terkedip) çıkmazdım." [379]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Mekke için şöyle buyurmuştur; "Sen ne güzel beldesin ve bana ne kadar da sevimli ve sevgilisin! Eğer kavmim beni senden çıkartmamış olsaydı, senden başka bir yerde mesken tutmazdım." [380].

Îlim Adamlarının Görüş ve Beyanları

Bu rivayetlerin ve bir de Medine ile ilgili rivayetlerin ışığı altında ilim adamları az da olsa farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Kimine göre, yeryüzünde belde ve ülkelerin en üstünü Mekke'dir, kimine göre ise Medine'dir. Ancak Mekke'nin üstün olduğu ağırlık kazanmış ve müctehid imamların çoğu bu görüşü izhar etmişlerdir.

426 ve 427 nohı hadisleri Tirmizî sahihlemiştir. O bakımdan her iki rivayet de istidlal ve ihticaca elverişli kabul edilmiştir.

Birinci hadiste "Allah'a yemin ederim ki, sen Allah'ın yeryüzünde en hayırlı ülkeşisin" cümlesi üzerinde duranlar, Mekke'nin en hayırlı ve en üstün belde olduğunu istidlal etmişlerdir. Aynı zamanda Medine'den de üstündür.

Kaadı lyaz ise, şöyle demiştir: "Şüphesiz Resulüllah'm (s.a.v.) kabrinin bulunduğu yer, yeryüzünün en üstün parçasıdır. Aynı zamanda Mekke ile Medine yeryüzünün en üstün ülkesidir." [381]

Resulüllah'm (s.a.v.) kabr-i şerifleri müstesna olmak üzere Mekke ile Medine'den hangisi daha üstündür? sorusu ortaya çıkmış ve ilim adamları bu soruyu az farklı şekilde cevaplandırmışlardır:

a) Mekke halkı Kûfeli'ler, aynı zamanda İmam Şafiî, îbn Vehb ve îbn Habib (ki bu iki zat Maliki mezhebine bağlıdır): "Mekke daha üstündür" demişlerdir. Cumhur da bu görüşe meyletmiştir.

b) Ömer (r.a.Jile ashabdan bazısı, aynı zamanda İmam Malik ve dineli'lerin çoğu, "Medine daha üstündür" demişlerdir.

Birinciler, Abdullah b. Adiy'in hadisiyle istidlal etmişlerdir, nı zamanda îbn Huzayme ve İbn Hibban da bu rivayeti tahric ûişlerdir. O bakımdan îbn Abdilber bu konuda şöyle demiştir: .tilaflı bir konuda bu kesin bir beyandır ki artık ondan dönmek caiz olmaz." [382]

c) Kadı Iyaz ise, "Resulüllah'm (s.a.v.) medfun bulunduğu yer ve >rak en üstün yer ve topraktır, ilim adamlarının çoğu bunda ittefiktir" diyerek görüşünü belirtmiştir.

İkinciler ise, "Kabrimle minberim arası Cennet Lhçelerinden bir bahçedir" mealindeki hadisle istidlal nişlerdir. [383] Ayrıca bu hadisi kuvvetlendiren şu rivayetler de z konusudur: "Şüphesiz ki, minberim havzumun üstündedir. " [384] "Şüphesiz ki minberim Cennet bağ ve bahçelerinden bir iğ ve bahçe üzerinde bulunuyor." [385]

İbn Hazm, bu hadislerde kullanılan "cennet bahçesi" m ?cazî ansıdadır diyerek yorumda bulunmuştur. [386]

Bu iki kutsal ve mübarek beldeden hangisi daha faziletli ve ıtündür diye birtakım iddialarla ortaya çıkmanın, kişisel-yorumlar taya koymanın hiçbir ciddi yararı yoktur. İkisi de kutsal beldedir, rinde Kabe bulunuyor ki, yeryüzünde Cenab-ı Hakk'a ibadet için ırulan ilk mabeddir. Diğerinde ise, Cenab-ı Hakk'ın habibi Hz. Muhammed (s.a.v.) Efendimiz yatmaktadır. [387]

Çıkarılan Hükümler

1- Mekke Allah'ın kutsal kılıp tanıttığı mübarek bir beldedir.

2- Kabe, Allah'a ibadetin ilk yeri ve İslâm birliğinin odak nok-ısıchr.

3- Mekke ve Kabe'nin kutsallığı kıyamete kadar devam edecek-r. Hiçbir kuvvet bu kutsallığı kaldırma yetkisine sahip değildir.

4- Resulüllah'ın (s.a.v.) çok sevdiği bu kutsal beldeyi sevmemiz innettir. [388]

Medine Haremi ve Orada Avlanmanın Tahrimi (Haramlığı)

Arap Yarımadasında ikinci kutsal şehir Medine'dir ve ilk adı Yesrib'dir. Sevgili Peygamberimiz Mekke'den hicret edip buraya yerleşince, onun adını Medine diye değiştirdi. Medine, Aramca "şehir" anlamına gelir.

Arazisi müsait ve tarıma elverişli olduğundan Yahudiler bu şehre yerleşmiş bulunuyordu. Kendilerini düşmandan savunabilmek için birtakım kaleler de yaptırarak burada iyice hakimiyet kurmuşlardı. Yemen'de Ma'rib barajının patlaması üzerine güney Arabistan kabilelerinden Evs ve Hazrec, gelip Medine'ye yerleştiler ve önceleri Yahudiler'in hakimiyetini kabul edip onlara vergi Ödediler. Sonraları birleşip onların hakimiyetine son verip şehre hakim oldular. Daha sonra bu iki kabilenin arasının açılması ve bir sürü yahudi entrikalarının onları bölüp birbirine hasım yapması üzerine Yahudiler rahat nefes almaya başladılar. Derken son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) bu beldeye hicret etti ve çok geçmeden bu iki kabileyi barıştırıp kardeş yaptı, arkasından devletini kurdu.

Böylece İslâm'ın ikinci merkezi sayılan Medine kutsal havaya kavuştu, Mekke'nin fethinden sonra da Resulüllah (s.a.v.) çok sevdiği Mekke'ye

dönmedi ve Medine'de kalmayı tercih etti. Özellikle kabrinin bu beldede bulunması ayrı bir anlam taşımakta ve beldeye kutsallık vermektedir. [389]

Konuyla İlgili Hadisler

"Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Medine, Ayr ile Sevr (dağları) arasındaki (sahayla birlikte) haremdir." [390]

Yine Hz. Ali'nin (r.a.) rivayet ettiği hadiste Peygamber (s.a.u.) myurdu ki:

"Medine'nin yaş otları, ağaçları kesilip biçilmez; av hayranları ürkütülmez (ve avlanmaz); yere atılmış sahibi belirsiz nesnesi alınmaz, ancak onu ilan eden alabilir. Hiçbir adama, Medine'de savaş için silah taşımak uygun olmaz ve Medine'deki hiçbir ağacı kesmek uygun olmaz; meğer ki adam Üevesine yem olsun diye ondan koparmış ola..' [391]

Abbad b. Temimden o da amcasından, o da Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den rivayet etmiştir. Resulüllah şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki İbrahim (r.a.) Mekke'yi harem (hürmete layık) görmüş ve bu belde için dua etmiştir. Ben de, İbrahim'in Mekke'yi harem kıldığı gibi, Medine'yi harem kılıyorum." [392]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Medine'nin iki labet arasım haram kıldı ve böylece Medine'nin çevresinde oniki millik bir harem koruluğu belirledi." [393]

"Labetey" tabirinden maksat, Medine'nin doğu ve batısında bulunan kara taşlardan oluşan tepelerdir.

Yine Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Medine'nin ağaçlarının yaprağını silkmeyi ve ağaçlarını kesmeyi de haram kıldı."[394]

Enes (r.aj den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz yüksekçe bir yerden Medine'ye bakıp şöyle buyurdu: "Allah'ım! İbrahim (Peygamber) nasıl Mekke'yi harem kıldıysa, ben de Medine'nin şu iki dağının arasındaki kesimini harem kılıyorum. Allah'ım, bu belde halkının müddünü ve sa'ını mübarek eyle (bereketlendir)." [395]

Müdd: Bir ölçek birimidir ve yaklaşık 880 gram eder. Bir sa1 ise, yaklaşık 3400 gramdır.

Buharî'de bu hadis şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

"Medine şuradan şuraya kadar haremdir; ağacı kesilmez, sünnete aykırı (din adına) bir şey ortaya çıkarılamaz. Artık kim (din adına) sünnete aykırı bir şey ortaya çıkarırsa, Allah'ın ve meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun." [396]

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki ben, Medine'yi haram kıldım; şu iki dağ arası haramdır: Onda kan dökülmez, silah taşınmaz, hayvan yemi dışında ağacı (otu) kesilip ko-panlmaz." [397]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Doğrusu İbrahim, Mekke'yi haram kıldı ve ben de Me-ine'yi şu iki karataşh dağ arasını haram kıldım: Dikenli bitlileri koparılmaz ve av hayvanları avlanmaz." [398]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İctihadları

a) Hanefîlere göre: Medine sınırları içinde bulunan av hayranlarını avlamak, yine aynı sınırlar içindeki ağaçları kesmek, yeşil >tları biçmek haram değildir. [399]

Böylece imam Ebu Hanife, yukarıda sıraladığımız "haber-i ıhad" kapsamına giren hadislerle istidlal etmemiştir.

b) İmam Safî, îmam Ahmed ve imam Malik'e göre, hem av ıayvanını avlamak, hem de ağacım ve yaş otunu kesmek haramdır. Bundan dolayı, Mekke'de haram dahilinde avlanan hayvandan, veya cesilen ağaçtan dolayı ceza gerekir mi, gerekmez mi? Bu konuda iki rivayet bulunuyor. Birincisine göre, gerekmez ki, imam Malik'in ve imam Şafiî'nin Kavl-i Cedidi bu doğrultudadır. Çünkü bunlara göre, Medine'ye ihramsız girilmekte ve o yüzden belirtilen sebeplerden dolayı bir ceza da gerekmemektedir. İkinci bir rivayete göre, ceza gerekir. Bu, İmam Şafiî'nin Kavl-i Kadimidir ve İbn Münzir de aynı görüştedir. [400]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

434 nolu Hz. Ali hadisi sahihtir ve istidlale salihtir.

435 nolu yine Hz. Ali hadisinin ricali, rical-i sahihtir ve aslı Buharı ile Müslim'de geçer.

436 nolu Ubbad hadisi, 437 nolu Ebû Hüreyre hadisi de sahihtir ve istidlale elverişlidir.

438 nolu Ebû Hüreyre hadisi hasendir. Diğer rivayetler bunu kuvvetlendirmektedir.

439 nolu Enes hadisi ve 44<Xnolu Asım hadisi de sahihtir.

441 nolu Ebû Said hadisi üzerinde durulmuş ve az farklı tesbit-ler yapılmıştır.

Ancak ilim adamlarının çoğuna göre, sahihtir.

442 nolu Cabir hadisi de sahih kabul edilmiş ve istidlale salih görülmüştür. Bu konuda Cabir (r.a.) den bir diğer rivayet söz konusudur ki, onu Ahmed b. Hanbel Müsned'inde nakletmiştir. Mealen şöyledir: "Resulüllah (s.a.v.) Medine hakkında şöyle buyurdu: "Kara taşlardan oluşan iki tepe (veya dağ) arasındaki bölgenin hepsi haramdır: Ağacı kesilmez, meğer ki hayvan yemi olarak kesilip biçilsin.."

Ancak bunun isnadında îbn Lehî bulunuyor ki, bu zat üzerinde çok şeyler söylenmiştir. Ancak ilim adamlarının çoğuna göre, hadisi hasendir. [401]

Bu konuda Amir b. Sa'd'in babasından yaptığı bir rivayet şöyledir: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ben Medine'nin iki kara taşlı dağı arasını haram kılıyorum: Ağaç ve yaş bitkisi koparılmaz ve av hayvanı öldürülmez."

Ayrıca yine Amir b. Sa'd'dan, Medine'nin ağacını ve yaş otunu kesenin üzerindeki elbisesi alınır şeklinde bir rivayet vardır. Bunu Müslim ile Ahmed b. Hanbel kendi eserlerinde nakletmişlerdir.

Ayrıca Süleyman b. Ebî Abdillah'tan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.), Medine haremi dahilinde avcılık yapan bir adamı yakaladı ve üzerindeki elbisesini soyup aldı. Onun efendileri gelerek elbisenin geri verilmesini talep ettiler. Hz. Sa'd onlara şöyle dedi: "Şüphesiz Resulüllah (s.a.v.) bu haremi haram kılmıştır. Kimin bu sınırlar içinde avlandığını görürseniz onun elbisesini soyup alabilirsiniz, buyurmuştur. O bakımdan aldığım elbiseyi geri veremiyeceğim; Resulüllah'm bana tattırdığı bir yiyeceği geri çevirecek değilim. Ama siz isterseniz, o elbisenin değeri olan parayı size verebilirim."

Bu rivayeti Ahmed ve Ebû Davud nakletmişlerdir. Aynı zamanda Hakim tahric edip sahihi emiştir. Ancak isnadında Süleyman b. Ebî Abdillah bulunuyor ki, Ebû Hatim onun meşhur olmadığını, ama rivayetine itibar edilebileceğini belirtmiştir. Zehebî ise, "Süleyman Tabiîn'dendir ve sikadır" demiştir. [402]

Müctehidlerden ancak Şafiî, Kavl-i Kadim'inde bu rivayetlerle istidlal edip harem dahilinde avlanan kimsenin elbisesi soyulup mı* demiştir. Çoğu ise bu rivayetle istidlal etmemiştir. [403]

Çıkarılan Hükümler

1- Medine'de Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz tarafından belirlenen sınırları gösterilen harem dahilinde avlanmak, kendiliğinden

tişen ağaç ve bitkileri kesip koparmak haramdır. Ancak hayvanla-yem için ağaç yaprakları, yaş otlar kopanlabilir. imam Ebû Hanife ,nun hilafına bir görüş ortaya koymuştur.

2- Harem dahilinde avlanan, kendiliğinden bitip yetişen bitkile-kesip koparan kimse günahkar olur. Bazı ilim adamlarına göre, av-aan veya ağaç ve bitkileri kesen kimsenin ceza olarak üzerindeki aisesi alınır.

Bu elbise, avlanan kimse kimin mülkünde avlanmışsa, elbisesi ıa ait olur. BeytülmaTe ait mülkte ise, alman elbise Beytülmal'e bırakılır. [404]

Hac veya Umre İçin Mekke'ye Girerken

Mekke, Cenab-ı Hakk'm kutsal kıldığı bir beldedir. Kabe, Tev-hid İnancı1 nın mihrakı ve islâm'ın ilk yıllarında sesinin yükseldiği ve yayılma isti'dadı gösterdiği yerdir. Mekke'de Allah ibadet için inşa edilen ilk mabed ve o mabedin yanında Makam-ı ibrahim bulunuyor. O bakımdan Mekke'ye edep ve ta'zimle girmek ve Resulüllah'm (s.a.v.) yaptığı dualarla Cenab-ı Hakk'a yönelmek sünnettir. Özellikle Hac ve Umre için oraya giriliyorsa, inikatta ihrama girmek ve tel-biye, tehlil, tekbir, tahmid ve salat getirmek suretiyle bu beldeye girmeyi tazimin doruğuna yükseltmekte sayılmayacak kadar faydalar söz konusudur. [405]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Ömer (r.a.) diyor ki: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Mekke'ye gireceği zaman Batha'daki Seniyetü'l-ulya'dan girer ve oradan çıkarken de Seniyetü's-süfla'dan çıkardı." [406]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Mekke'ye gelince, üst tarafından giriş yapar, çıkarken de alt tarafından çıkış yapardı.

Diğer bir rivayette ise, şöyle bildirilmiştir:

"Fetih yılında Efendimiz, Mekke'ye üst nahiyesindekiSe-niyetü'l-ulya'dan girdi ve çıkarken de alt nahiyesindeki Se-niyetü's-süfla'dan çıktı.." [407]

Cabir (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Beytıtllah'ı görünce ellerini kaldıran bir adamdan soruldu. Cabir (r.a.) şu cevabı verdi: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber haccettik, O böyle yapmadı." [408]

îbn Cureyc'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: rukassım'dân bana rivayet edildi, o da îbn Abbas'dan, o da Re-lüllah (s.a.v.) Efendimizden rivayet etmiştir ki, Resulüllah şöyle yurmuştur: ırEller, namazda, kişi Beytullah'ı görünce, Safa ile erve tepesinde, arefe günü akşamında, (Arafat'ta) biraraya lindiğinde, iki cemrenin yanında ve (cenaze namazı Iınırken) ölü üzerine kaldırılır." [409]

Yine Îbn Cureyc'den yapılan rivayete göre: Peygamber (s.a.v.) fendimiz, Beytullah'ı görünce iki elini kaldırıp şöyle dua ilerdi: "Allah'ım! Şu Beytinin teşrif ve ta'zimini artır; ona tekim ve heybet-ü ihtişam bahşeyle. Ona hacceden veya Umrede ulunan kimseye, onun şeref ve kereminden şeref ve kerem, ı'zim ve tekrim verip artır, onun iyiliğinden ona iyilik verip artır." [410]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İctihad ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Mekke'ye girince, önce Mescid-i Ha-ram'a irmekle ibadete başlar. Mescid'e doğu tarafından Benî Şeybe apışından tam bir tevazu, ürperti ile girilir. O yerin azamet ve üksek kıymetini düşünerek telbiye, tehlü ve tekbir getirilir.

Mekke'ye girilip Beytullah görülünce, önce şöyle dilekte bulu-mr: "Allah'ım! Şu yüce eşiği öpmemi bana kolaylaştır.." Sonra tekbir Allahu Ekber), tehlil (lâ ilahe illallah) diyerek şu duayı yapar; Allah'ım Sen Selâm'sın, selâm (selamet) Sendendir ve selam ana döner, O halde Rabbımız bizi selam (sıfatın) la selamla re kendi fazl-ü kereminle kendi

evine, selamet yurduna sok. tabbımız sen çok mübarek ve yücesin, ey celâl ve ikram sahibi! Allah'ım! Şu evinin ta'zim, teşrif, tekrim ve heybet-ü ihtişamını artır ve bunun azamet ve şerefinden, hac veya umre yapanlara azamet, şeref ve kerem, iman ve teslimiyet verip artır."

Bunun dışında diğer önemli hacetini dile getirip dilekte bulunur. [411]

b) Şafiîlere göre: Bu mezhebe göre de Mekke'ye girmek isteyen kimse önce gusleder ve sonra gözü Beytullah'a dokununca yukarıda belirtilen duayı yapıp dilekte bulunur. [412]

Böylece her iki mezhep de yukarıdaki ilgili hadislerle istidlal etmiş bulunuyorlar.

c) Hanbelîlere göre: Mekke'ye girmek için gusletmek müstehabdır. Aynı zamanda Mekke'ye üst nahiyesinden (Seniyetü'l-ula) dan girmek ve Seniyetüs-süfla'dan çıkmak da müstehabdır.

Mescid'e girince, Benî Şeybe kapısından ve Kabe'yi görünce de elleri kaldırıp tekbir getirmek müstehabdır. Aynı zamanda yukarıda mealini verdiğimiz duayı yapıp birtakım dileklerde bulunmak da müstehap sayılmıştır. [413]

d) Malikîlere göre: îmam Malik bu konuda Cabir hadisiyle istidlal ederek, "Kişi Beytullah'ı görünce, dua yapar, ama ellerini kaldırmaz" demiştir. Aynı zamanda Ebû Bekir b, Münzir'in rivayet ettiği hadisle de istidlal edip kendi görüşünü kuvvetlendirmiştir. [414]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

448 ve 449 nolu îbn Ömer hadisiyle Hz. Aişe hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. Ancak Resulüllah'm (s.a.v.) belirtilen taraftan Beytullah'a girmesi vücup ve müekked sünnetlik ifade etmiyor. O bakımdan fukahanm çoğu, böyle yapmanın müstehab olduğunu söylemiştir.

450 nolu Cabir hadisi hakkında Tirmizî diyor ki: "Biz bu hadisi ancak Şu'be hadisinden biliyoruz. Hattabî, Süfyan-ı Sevrî, İbn Mübarek, Ahmed b.

Hanbel ve îshak b. Rahuye (veya Rehaveyh) bu hadisin zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü isnadında Muhacir b. Ikrime el-Mekkî bulunuyor ki, bu, onlara göre meçhuldür. Zehebî ise, Mizan'da bu zattan söz etmemiştir. [415]

İbn Cüreyc'in İbn Abbas (r.a.) dan rivayet ettiği 451 nolu hadisi zamanda Beyhakî tahric etmiştir. Ancak Beyhakî'nin bu rivayet-isnadında Ebû Said eş-Şami bulunuyor ki, bu zatın yalancı ağu tesbit edilmiştir. Zehebî, Ebu Said'in Mekhul'dan rivayet ği hadis üzerinde Darekutnî'nin durduğunu ve bu zatın meçhul uğunu söylediğini nakletmiştir. [416]

O bakımdan müctehidlerin bir kısmı, "Beytullah görününce dua lir ama elleri kaldırmak müstehab değildir" demişlerdir, imam tîî de "bunu ne mekruh, ne de müstehab sayıyorum" diyerek ibn reye rivayetiyle amel edilmiyeceğine işarette bulunmuştur.

Aynı zamanda ibn Cüreyc'in yazdığı;-e s eri erde israiliyyatm bu-Lduğu tesbit edilmiştir. [417] O bakımdan rivayetlerine pek itibar edilmemiştir.

Sonuç olarak rivayetlerin tamamından, Mekke'ye girerken gus-menin ve birtakım dileklerde bulunmanın; giren hac veya umre ii giriyorsa, telbiye, tehlil ve tekbir getirmenin müstehab olduğu jaya çıkıyor. Aynı zamanda Kabe, yani Beytullah görülünce belirti-L duayı yapmanın da istihbabı ağırlık kazanıyor. Nitekim dört me-3p imamları ve onlara tabi1 olanların bu hususta ittifakı vardır.

cak dua edilirken el kaldırılıp kaldırılmayacağmda farklı görüşler aya çıkmıştır. [418]

Çıkarılan Hükümler

1- Mekke'ye girilirken yukarı tarafından "Seniyetü'l-ulya"dan girmek ve çıkılırken "Seniyetüs-süfla" dan çıkmak müstehabdır.

2- Beytullah'a Beni Şeybe kapısından girmek de müstehabdır.

3- Mekke'ye girilirken, önce mümkün olduğu takdirde guslet-sk müstehabdır. Aynı zamanda giren hac veya umre için giriyorsa, Ibiyeye devam eder; tehlil ve tekbir getirip Hz. Peygamber'e (s.a.v.) lat-ü selamda bulunur.

4- Beytullah görülünce, hadiste müctehidlerin içtihadında beliren dua yapılır. Bu da müstehabdır.

5- Duada eller kaldırılmaz. Bununla beraber kaldırılmasında r sakınca yoktur.

6- Namazda, Safa ile Merve tepesine çıkıldığında, Arefe günü :şamleyin, Cemrelerin yanında dua yapılırken eller kaldırılır.

7- Cenaze namazı kılınırken ve Beytullah'a yonelip dua ederken i eller kaldırılır.,Ama müctehidlerin bu husustaki tesbit ve istidlaleri faklıdır. [419]

Kudum Tavafı, Remel ve İztıba

Hac veya umre için tavaf yapılırken birtakım uyulması sünnet olan kurallar vardır. Aynı zamanda hac için Mekke'ye gelen kimsenin önce kudüm tavafı yapması söz konusudur.

Tavaf: Ziyaret veya başka bir maksatla bir şeyin etrafında dolaşmak anlamına gelen masdar bir kelimedir. Terim olarak: Mekke'de kutsal Kabe'nin etrafında yedi defa dolaşmak manasına delalet eder.

Kudüm Tavafı: Mikat dışından Mekke'ye gelenlerin, o mübarek topraklara ayak bastıklarına şükür olsun diye Kabe'nin etrafında yedi defa dönmekten ibarettir. Bu tavaf müctehidlerin çoğuna göre sünnet, imam Malik'e göre vaciptir.

Remel: Ziyaret ve umre tavafı yapılırken erkeklerin adımlarını kısa tutup omuzlarını silkerek az süratli bir harekette bulunarak tavafın üç şavtını yapmaktan ibarettir ve böyle yapmak sünnettir.

İztıba: Ziyaret ve umre tavafına başlarken omuzlar üzerine atılan beyaz veya herhangi bir kumaşın bir ucunu sağ koltuğun altından geçirmek

suretiyle sağ omuzu açık tutmaktır. Böyle yapmak da sünnettir.

Şüphesiz bu konularda müctehidlerin az farklı tesbit> istidlal ve ihticacları olmuştur. Yeri gelince onlara değinilecektir. [420]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, Beytullah'ı ilk tavafla tavaf ettiği zaman, üç defasını çalımlı ve az süratli bir yürüyüşle, dört defasını da normal yürüyüşle yaptı. Safa ile Merve arasını tavaf ederken de Batn-ı Mesîl'ae sa'yettı. [421]

Diğer bir rivayette şöyle demiştir: "Resulüllah'ı (s.a.v.) hac ve 3 için tavaf ederken gördüm, ilk tavafa başlarken, üç de-ıda biraz sür'at gösteriyordu, dört defasını normal Lyüşle yerine getiriyordu." [422]

; Ya'la b. Umeyye (r.a.) den yapılan rivayete göre: "ResulüÎlah v.) iztıbâ yaparak ve üzerinde bürd (bir çeşit dikişsiz el-> bulunduğu halde tavaf yapmıştır." [423]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber iştir:

"ResulüÎlah (s.a.v.) Efendimizle ashabı Ci'rane mevkiinde eye niyet ettiler ve Beytullah'ı tavaf ederken remel ;ılar; aynı zamanda üzerlerindeki dikişsiz elbisenin bir iu koltuklarının altından geçirerek boyunlarının sol yanı

ine atıverdiler." [424]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"ResulüÎlah (s.a.v.) Efendimizle ashabı (umre için Mekke'ye) geldiklerinde, müşrikler kendi kavimlerine şöyle dediler: "Size bir kavim geliyor ki, Yesrib'in sıtması (ve benzeri hastalıkları) onları iyice zayıflatıp halsiz bırakmıştır." Bunun üzerine ResulüÎlah (s.a.v.) Efendimiz ashabına tavafın ilk üç şavtını kısa adımlarla ve Çalımlı olarak biraz süratli yürümekle yapmalarını ve iki rükün arasında normal yürümelerini

emretti. Resulüllahı (s.a.v.) bütün şavtlarda remel yapmaktan alıkoyan tek şey, ashabına karşı olan şefkat ve merhametiydi." [425]

Yine îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüİlah (s.a.v.) Efendimiz gerek yaptığı hacda, gerekse umrelerinin hepsinde remel yaptı. Ebu Bekir, Ömer ve halifeler de Öyle yaptılar." [426]

Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre şöyle dediği tesbit edilmiştir:

"Şu anda (hac ve umre tavafında) remel yapmanın ve omuzları açmanın (fazla bir) anlam taşımadığını (söyleyebiliriz); zira gerçekten Cenab-ı Hak İslâmiyet'i oturtup sabit kılmış, küfrü ve ehlini nefyedip uzaklaştırmıştır. Bununla beraber biz, Resulüİlah (s.a.v.) zamanında yaptığımız bir şeyi bugün terkedecek değiliz." [427]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Mikat dışından Mekke'ye hac için gelen kimsenin "'kudüm tavafı" yapması sünnettir. Buna "tavaf-tahiyye", "tavaf-ı lika" da denir. Bu tavaf Mekkeli'ler için sünnet değildir,. Çünkü tahiyyetü'l-mescid anlamında olup mescidde oturan için nasıl bu sünnet değilse, Mekke'de oturanlar için de kudüm tavafı sünnet değildir. İlim adamlarından bazısına göre, bu tavaf vaciptir.

Ziyaret ve umre tavafı yapılırken, önce izdıba, yani omuza atılan kumaşın bir ucu sağ koltuk altından geçirilerek sol omuz üzerine atılır ve böylece ilk üç şavtı remel yaparak, diğer dört şavtı termal yürüyerek yerine getirir. Gerek iztıba, gerekse remel ünnettir. Terkinden dolayı bir ceza gerekmez. [428]

b) Şafîîlere göre: Mekke'ye dışardan gelen kimsenin önce kulum tavafı yapması sünnettir. Bu tavaf, Mekke'ye vakfeden önce giren kimseye hastır. Vakfeden sonra gelen veya umre için gelen kimseye has değildir. Çünkü onların kendilerine farz olan tavafı yapmaları gerekir.

Ayrıca ihramsiz olarak Mekke'ye giren kimse için de bu tavafı yapmak sünnettir. Aynı zamanda Mekke'ye hac ve umre için değil de saşka bir sebeple giren kimsenin eğer hac aylarında bulunuyorsa, hac için ihrama girmesi müstehabdır. Umre için de ihrama girilebilir. [429]

Tavafın ilk üç şavtmda remel yapması, ve diğer dört şavtmda tıormal şekilde yürüyerek dönmesi sünnettir. Remel yapmak, tavafın sonra sa'ym yapılması durumunda sünnettir. Tavaf sonrası sa'y yapmayana tavaflarda sünnet değildir.

Bir kavle göre, kudüm tavafına hastır; veda' tavafında remel yapılmaz.

Remel yapılan tavaflarda iztıba söz konusudur. Öyle ki, remel yapılan her tarafta omuzlar üzerine alman kumaşın bir ucu sağ koltuktan geçirilip sol omuz üzerine atılır. Sahih kavle göre, Safa ile Merve arasında sa'y yapılırken de iztıba gerçekleştirilir.

Kadınlara gelince, onlar tavafta ne remel, ne de iztıba yaparlar. [430]

c) Hanbelîlere göre: Hac için kudüm tavafı veya umre için tavaf yapılırken iztıba sünnettir. Aynı zamanda ilk üç şavtta remel yapmak, yani kısa adımlarla çalımlı ve az sür'atle yürümek de sünnettir. Mekke halkı için remel yapmak sünnet değildir. İlk üç şavtta remeli unutan kimse artık onu iade etmez.

d) Malikiler de iztıba ve remelin' sünnet olduğunu belirtmişlerdir. [431]

Tahliller ve Rivayetler

460 nolu İbn Ömer hadisiyle 461 nolu hadis sahihtir. O bakımdan istidlale salih görülmüştür.

462 nolu Ya'la hadisini Tirmizî sahihlemiştir. Ancak Ebû Davud ile el-Münzirî bir görüş belirtmemişlerdir. Müctehidler bu hadisle de istidlal etmişlerdir.

463 nolu İbn Abbas hadisini Taberânî tahric etmiş ve yine Ebu Davud ile el-Münzirî bir görüş beyan etmemişlerdir. Hafız İbn Hacer bu rivayetin

ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir.

464 nolu İbn Abbas hadisi ^sahihtir.

465 nolu İbn Abbas hadisini Ahmed b. Hanbel Ebu Muaviye tankıyla tahric etmiştir. Aynı rivayeti İbn Cüreyc, Atâ'dan. o da İbn Abbas'tan nakletmiştir.

466 nolu Ömer rivayetini aynı zamanda Hafız Bezzar, Hakim ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Bunun aslı ise Buharî'de şöyle ifade edilmiştir: "Remel artık bizim neyimize? Biz onu ancak müşrikler bizi (güçlü) görsün diye yapıyorduk. Şimdi ise Allah müşrikleri helak etmiş bulunuyor,.. Ama Resulüllah'm (s.a.v.) yaptığı bir şeyi biz terketmek istemeyiz." [432]

Çıkarılan Hükümler

1- Mikat dışından Mekke'ye hac için gelenlerin kudüm tavafı yapması sünnettir.

2- Mekke halkı için kudüm tavafı sünnet değildir. Çünkü onlar yerli olarak bulunuyorlar.

3- Ziyaret ve umre tavafı yapılırken iztıba yapmak sünnettir, îztıba, omuz üzerine atılan kumaşın bir ucunu sağ koltuk altından geçirip sol omuz üzerine atmak ve böylece sağ omuz ve pazuyu açık tutmaktır.

4- Hac ve umre, ŞafÎîye göre kudüm tavafı yapılırken ilk üç şavtmda remel yapmak sünnettir. Remel, adımları kısaltıp çalımlı şekilde az hızlı yürümektir.

5- Mekke'ye vakfeden önce giren kimsenin kudüm tavafı yapması sünnettir. Vakfeden sonra giren için sünnet değildir.

6- Şafîîlere göre, ihramsız olarak Mekke'ye giren kimsenin kudüm tavafı yapması sünnettir.

7- Veda tavafında remel yapılmaz, iztıba da yapılmaz. Remel yapılan tavaflarda iztıba da söz konusudur.

8- Kadınlar tavaf yaparken ne iztıba, ne de remel yaparlar, bu onlara sünnet kılınmamıştır. [433]

Hacerü'l-Esved'i İstimal, Öpmek ve Bu Esnada Yapılacak Dua

Hacerü'l-esved, tavaf başlangıcını belirlemek üzere Kabe'nin Öşesine yerleştirilen siyah bir taştır. İbrahim (.a.s.) tarafından ko-ulduğu kesindir. Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ;bu taşı tavaf aşlangıcımn belirtisi olarak göstermiş ve bazan onu istilamda bu-anmuş, bazan da öpmüştür.

Böylece Allah ve Peygamberi neyi kutsal olarak belirlemişse, o lyamete kadar kutsaldır; hiç kimsenin onu değiştirmesi söz konusu leğildir.

Şüphesiz Hacerü'l-esved1 e el sürmek veya öpmek veya önünde Lurup elle selamlamak, Müslüman olarak yaşamak ve ilahi emirlere Layıtsız şartsız uymak, Kur'an'a göre yaşamaya çalışmak, Re-ulüllah'm sünnetiyle amel etmek gibi yüce manalara delalet eden bir söz verme, ahidde bulunmakdır. Böylece o taşa olan tazim, gerçekte Allah'adır. [434]

Konuyla İlgili Hadisler

Îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Bu taş kıyamet gününde gören iki gözü, konuşan dili olduğu halde gelir de kendisini hakkıyle selamlayandan yana şehadette bulunur." [435]

Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, o, Hacerü 'l-esved'i öperken şöyle demiştir: "Şüphesiz ben biliyorum ki, sen bir taşsın, ne zarar verebilir, ne de yarar sağlayabilirsin. Eğer Resulüllah'ın (s.a.v.) seni Öptüğünü görmeseydim, seni öpmezdim." [436]

Îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, kendisinden "Hacerü'l-esved'i istilam" dan soruluyor, o da şu cevabı veriyor: "Ben, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in onu istilam edip öptüğünü gördüm." [437]

Nafi'den yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: 'Îbn Ömer'i, Hacerü'l-esved'i eliyle selamladıktan sonra elini öptüğünü gördüm ve sonra şöyle buyurduğunu duydum: "Resulüllah'm (s.a.v.) böyle yaptığını gördüğümden beri bunu terketmedim." [438]

Îbn Abbas (r.aj dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Veda Haccı'nda bir devenin üzerinde olduğu halde tavaf yaptı ve elindeki bastonla rüknü (Hacerü'l-esved'in bulunduğu köşeyi) selamladı." [439]

Diğer bir rivayette, Îbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz deve üzerinde tavaf yaptı ve ne kadar rükne geldiyse elindeki şeyle ona işarette bulundu ve tekbir getirdi." [440]

Tufayl Amir b. Vaile (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen adı geçen şöyle demiştir:

“Resulüllah (s.a.v.) Efendimizi, Beytullah’ı tavaf ederken gördüm. Hacerü’l-esved’i elindeki bastonla selamlıyor ve o bastonu öpüyordu." [441]

Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona şöyle buyurmuştur: "Ya Ömer! Doğrusu sen güçlü, kuvvetli bir adamsın, Hacerü'l-esved'i istilam edip öperken insanları sıkıştırıp izdiham meydana getirme, sonra zayıf olanlara eziyet etmiş olursun. Tenha bulursan onu istilam et; değilse karşısına geçip tehlil ve tekbir getir." [442]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Hacerü'l-esved'i istilam müstehabdır. İstilamda bulunurken şöyle der: "Bismillahi'r-Rahmani'r-Rahim, Allah'ım! günahlarımı bağışla, kalbimi tertemiz eyle, göğsümü aç, işimi kolaylaştır,

afiyet verdiklerin arasında bana afiyet bahşeyle," Bunları söylerken elinin içini Hacer'in üzerine kor ve öper. Kimseye eziyet vermeden bunu başarabilirse mesele yok; değilse sadece elini Hacer'e sürer ve elini öper. Buna da gücü yetmezse, elindeki baston ve benzeri bir şeyle Hacer'e dokunur ve dokundurduğu şeyi öper. Bu da mümkün olmadığında Hacer'in karşısında durup ellerinin iç kısmını ona tevcih ederek tehlil ve tahmidde bulunur, salat-ü selam getirir. Böyle yapmak da müstehabdır, vacip değildir. [443]

Hac için Mekke'ye gelen kimse, Hacc-ı Kıran veya Hacc-ı Te-mettü'a niyet etmişse Önce umre için farz olan tavafı yapar, umrenin vaciplerini yerine getirdikten sonra Kudüm Tavafı yapar. Bu sünnettir.

Tavafa başlarken de şöyle dua eder: "Allah'ım! Sana iman ederek, kitabını doğrulayarak, ahdine vefada bulunarak, Peygamber'in Muhammed'in (s.a.v.) sünnetine uyarak tavaf ediyorum. Allah'tan başka ilah yoktur, Allah çok büyüktür. Allah'ım! Elimi sana uzatıyorum, senin katmdakini tazimde bulunuyorum. Duamı kabul buyur, kayıp yanlış yola doğru meyletmemi azalt.." [444]

b) Şafillere göre: Yaya olarak tavaf etmek, tavafın başlangıcında Hacerü'l-esved'i istilam etmek ve onu öpmek, alnım onun üzerine koymak sünnettir. Eğer buna gücü yetmezse, istilam eder, yani elini dokundurmakla yetinir ve buna gücü yetmezse, eliyle işarette bulunur ve bu selamlamayı her dönüşünde tekrarlar. Diğer iki rüknü istilamda bulunmaz, sadece Rükn-i Yemanî'yi istilam eder, ama öpmez.

Tavafın başlangıcında şöyle dua eder:

"Bismillahi, Allahu Ekber, Allah'ım! Sana olan imanımla, kitabını tasdikle, ahdine vefa ile, Peygamberin Muhammed'in (s.a.v.) sünnettine uymak suretiyle başladım.." [445]

c) Hanbelîlere göre: Tavaf yapılırken yalnız Rükn-i Yemânî ile Rükn-i Hacer (Hacerü'l-esved) istilam edilir. Tavafa, Hacerü'l-esved'in bulunduğu rükünden başlanır ve o istilam edilip öpülür. Rükn-i Yemam istilam edilir, ama öpülmez. Sahih olan da budur. Ebû Hanife'ye göre ise, bu rükün istilam da edilmez Ibn Abdilber, onu istilam etmek ilim adamlarınca caiz görülmüştür, der. Bu iki rüknün istilamı her tavafta tekrarlanır. Her iki rükün arasında "Rabbena atina fi'd-dünya haseneten ve fi'1-ahireti

haseneten ve kına azabe'n-nar" der. Bu arada şu duayı yapması da müstehabdır: "Allah'ım! Bunu hacc-ı mebrûr, sa'y-i meşkûr, zenb-i mağfur eyle. Rabbım Sen bağışla, merhamet eyle.." [446]

d) Malikîlere göre: Tavaf edilirken Hacerü'l-esved nasıl istilam ediliyorsa, tavaf bittikten sonra da Safa ile Merve arasında sa'ye gidilmeden yine istilam edilir. Gerçi diğer mezheplerde de her tavafta ..istilamın sünnet olduğu belirtilirken, yedinci tavafın sonunda.da istilam edilerek şavtlar tamamlanmış olur denilmektedir. Ancak İmam Malik bu hususu şu hadisle de belgeleyerek ağırlık vermiştir. Şöyle ki, Urve'den yapılan rivayete göre: Resulüllah (s.a.v.), Abdurrahman b. Avf’a: "Rüknü istilamda ne yaptın, nasıl hareket ettin?" diye soruy-r, O da şu cevabı veriyor: "Rüknü istilam edip öylece ayrıldım." Re-ulüllah (s.a.v.) ona: "İsabetli hareket ettin" buyuruyor. [447]

Ayrıca imam Malik'e göre, Urve'nin babası Zübeyr b. Avvam r.a.) tavaf yaparken btünü rükünleri istilam ederdi. Ama Rükn-i temânî'yi bir izdihama mağlup olmadıkça hiç terketmezdi. Böylece inam Malik bütün rükünleri istilamda bir sakınca olmadığına şarette bulunmuş oluyor. [448]

Yine bu mezhebe göre, ellerini Hacer'ül-esved'e süren kimsenin İlerini ağzının üstüne koyması (yani ellerini öpmesi) müstehabdır. mam Malik bu meselede, Urve'nin kendi babasından yaptığı rivaye-le istidlal etmektedir. Şöyle ki, Hz. Ömer'in (r.a.) Beytullah'ı tavaf •derken Rükn-i Esved'e gelince: "Sen ancak bir taşsın. Eğer Re-lulüllah'ın seni öptüğünü görmeseydim, seni öpmezdim" dediği söz konusudur. [449]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

470 nolu tbn Abbas hadisini aynı zamanda İbn Huzayme, Ibn libban ve Hakim tahric etmişlerdir. Bu hadisin bir şahidi de Enes r.a.) den rivayet edilmiştir.

Hakim'in Ebu Said'den yaptığı rivayete göre: Hz. Ömer'in (r.a.): 'Sen bir siyah taşsın, ne zarar verirsin, ne de fayda.." dediğine sarşılık Hz. Ali (r.a.)

şöyle demiştir: "Doğrusu o hem zarar verir, hem ie fayda.." Sonra da Hz. Ali (r.a.) yukarıda geçen 470 nolu hadisin bir aenzerini haber vermiştir.

Ancak Hakim'in bu rivayetinin isnadında Ebu Harun el-Abdi bulunuyor ki, bu zatın cidden zayıf olduğu söz konusudur. [450] Bu zatın asıl ismi Umare b. Cüveyni'dir. Aynı zamanda Tabiîn'dendir. Ancak Hamnıad b. Zeyd onun yalancı olduğunu; Şu'be ise "Ebu Harun'dan bir hadis rivayet etmektense boynumun vurulması benim için daha iyidir" diyerek görüşünü belirtmiştir. Ibn Main de onun zayıf olduğunu; Ahmed b. Hanbel, onun bir şey olmadığını söylemiştir. [451]

Ancak cumhur, Hacerü'l-esved'i öpmenin müstehab olduğuna kaildir. Müctehidlerin çoğu da aynı görüşü izhar etmiştir, imam Ma-lik'ten yapılan bir rivayete göre, onu öpmenin bid'at olduğu şeklindeyse de, Muvatta'da nakil ve rivayet ettiği hadisler bu rivayetin hilafinadır.

472 nolu Ibn Ömer hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. Aynı zamanda 473 nolu Nafi' hadisi de hem sahihtir, hem de îbn Ömer hadisini kuvvetlendirmektedir.

474 nolu Ibn Abbas hadisi ve 476 nolu Ebu Tufayl Amir hadisi sahih kabul edilmiştir. O bakımdan müctehidlerin çoğu bu iki rivayetle istidlal etmişlerdir.

477 nolu Ömer hadisinin isnadında ismi anılmayan bir ravi söz konusudur. O bakımdan ilim adamları bu rivayet üzerinde hayli durmuşlardır. Bununla beraber cumhur bu konudaki diğer rivayetleri de dikkate alarak şöyle bir sonuç ortaya koymuştur: "Rükn-i Hacer'i istilam edip öpmek sünnettir. Eliyle istilam edemiyen kimse elindeki bir cisimle istilam edip o şeyi öper. Buna da gücü yetmediği takdirde, karşısında durulup elle işaret edilerek istilam sağlanır."

Böylece Ömer hadisinden gerek tavafta, gerekse Hacerü'l-esved'i istilamda başkasını itip kakmanın, sıkıştırmanın ve incitmenin doğru olmayacağı istidlal edilmiştir. Nitekim Resulüllah'm (s.a.v.) ve ashabının da uygulaması bu anlamda cereyan etmiştir.

Tavafta Rükn-i Yemânî de istilam edilir. Çünkü bu konuda Ahmed ve Nesâî'nin îbn Ömer'den yaptıkları şu rivayet yardır: Re-sulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz Rükn-i Yemanî'ye ve Rükn-i Esved'e el dokundurmak hataları düşürüp temizler."

Yine Ahmed ve Ebu Davud'un îbn,Ömer (r.a.) dan yaptıkları rivayette, adı geçenin şöyle dediği belirlenmiştir: 'Peygamber (s.a.v.) Efendimiz her tavafında hem Hacerü'l-esved'i, hem de Rükn-i Yemânî'yi istilamı terketmezdi."

Burada îbn Ömer'in birinci hadisinin isnadında Atâ b. Saib bulunuyor. Bu zat sika olarak tanınırsa da bazan ihtilat yaptığı, rivayetleri karıştırdğı söylenir. O bakımdan onun hadisi üzerinde durulmuştur.

İbn Ömer'den rivayet edilen ikinci hadisin isnadında Abdülaziz b. Ebî Revvad bulunuyor ki, bu zat hakkında çok şeyler söylenmiştir. Ancak Ibn Main ile Ebu Hatim onun sika olduğunu belirtmişlerdir. [452]

Bu konuda îbnAbbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen öyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Rükn-i Yemâni'yi öper ve anağını üzerine kordu." Bunu Darekutnî ve Ebû Ya'la rivayet tmişse de isnadında Abdullah b. Müslim b. Hürmez bulunuyor ki bu at zayıftır. îbn Main onu zayıf olarak tesbit etmiş; Ebû Hatim onun tavi olmadığını belirtmiştir. İbn Medenî de ayrı görüştedir. îmam Lhmed ise "O, sâlihü'l-hadistir" derken onu tezkiye etmiştir. Nesâî Se, onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir, [453]

Böyle müctehidler bu rivayetle istidlal etmemişlerdir.

Sonuç olarak rivayetlerin hepsinden şu hükmü çıkarmışlardır: Rükn-i Yemânî'yi istilam etmek müstehabdır, ama öpmek değil."

Sonra tavafa Rükn-i Yemânî'den değil, Hacerü'l-esved'in hüknünden başlanır. Sünnet olan tesbit budur. Buharı, Müslim başta ihnak üzere sahih hadis kaynakları tavafta Hacerü'l-esved'in yer Jdığı rüknü sola alınıp öyle tavafa başlanacağı çok açık ve net dçimde belirtilmiştir. Bunun aksini iddia eden olmamıştır. [454]

Çıkarılan Hükümler

1- Tavafın her şavtında Hacerü'l-esved'i istilam etmek sünnettir.

2- Tavafta Hacerü'l-esved'e ellerin ayasını sürüp istilam etmek müstehabdır.

3- Hacerü'l-Esved'e sürülen elleri öpmek müstehabdır.

4- Elleri sürmek mümkün olmadığında, yani kişinin gücü buna yetmediğinde, elindeki baston veya benzeri bir cismi ona dokundurup o cismi dudaklarının üzerine koyması müstehab sayılmıştır.

5- Buna da gücü yetmediği takdirde, kişi Hacerü'l-esved'in tam karşısında durup ellerinin ayasını ona tevcih ederek selamlar ve isterse ellerinin içini ağzının üzerine götürmek suretiyle Öper.

6- Tavafa, Hacer'ül- esved'den başlanılır ve böylece bu rükün sol tarafına alınarak hareket edilir.

7- Tavafta ayrıca Rükn-i Yemânî de istilam edilir. Bunun müstehab olduğunu söyleyenler çoğunluktadır.

8- Rükn-i Yemânî'ye el sürme konusu ihtilaflıdır. Müctehldlerin çoğuna göre, karşısında durulup ellerin içiyle işaret edilmek suretiyle istilamda bulunulur.

9- Rükn-i Yemânî öpülmez. Müctehidlerin çoğunun tesbit ve içtihadı bu doğrultudadır.

10- Bir şeyi kutsal kılma, bir cismi kutsallığından dolayı öpme yetkisi bütünüyle Allah'a ve Peygamberine aittir. Onlar neyi kutsal kalmışlarsa, o kıyamete kadar kutsaldır. İnsanların bir şeye kutsiyet atfetmesi veya bir şeyi kutsal kılma, sayma yetkileri yoktur ve bu kesinlikle yasaklanıp haram kılınmıştır.

11-Gerek tavaf esnasında, gerekse Rükünleri istilamda başkasını itip kakmak, sıkıştırmak, incitmek mekruhtur. Hacerü'l-esved'i öpeyim diye, kendi fiziksel gücüne güvenerek insanları itmek ve onlara fırsat vermeksizin rükne ilerlemek de mekruhtur. Böyle durumlarda sadece uzaktan karşısında durulup elle işaret edilerek işit-lam yapılması yeterlidir. [455]

Tavafı Taharet Üzere (Abdestli) Yapmak ve Avret Yerlerini Örtülü Bulundurmak

Tavaf, bir bakıma namaz gibidir. Nasıl ki namazı abdestsiz eda ;tmek caiz değilse, onun gibi tavaf da abdestsiz yapılmaz ve bu caiz değildir. Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in bu konuda hem fiilî, hem de kavlî sünneti söz konusudur.

Aynı zamanda namazda avret yerlerini nasıl örtmek farzsa, tavafta da öyle. Cahiliye devrinde Arapların çoğu avret yerleri de açık olduğu halde gelip Kabe'yi tavaf eder ve birtakım yakışıksız hareketlerde bulunurlardı. İslâm gelince, bu ibadetin Ölçü ve sınırını, kural-larmı'belirledi ve birtakım şeyleri haram kılıp yasakladı. [456]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebû Bekir Sıddîk (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Çıplak bir vaziyette hiç kimse Beyt'i tavaf etmesin." [457]

"Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.y.) Efendimiz Mekke'ye ayak bastığında ilk yaptığı şey şu oldu: Abdest aldı ve sonra Beytullah'ı tavaf etti." [458]

Yine Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Ayhali olan kadın, tavaf dışında diğer bütün menasiki (ibadetleri) yerine getirir." [459]

Yine Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle bilgi vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber sadece haccı düşünerek ve onu anarak çıktık; taki Şerife geldik ve ben ayhali oldum. Az sonra Resulüllah (s.a.v.) yanıma geldi ve ben de ağlıyordum. Bana: "Neyin var, yoksa ayhali mi oldun?" diye sordu. Ben de: "Evet.." diye cevap verdim. O bana şöyle

bir tesellide bulundu: "Bu, Allah'ın Adem kızları üzerine yazdığı bir şeydir. Artık sen hacıların yaptığı her şeyi yap, ancak temizleninceye kadar Beytullah'ı tavaf etme." [460]

Diğer bir rivayette: "Hacının yaptığını sen de yerine getirip yap, ancak temizlenip yıkanıncaya kadar Beyt'i tavaf etmek"[461]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Tavafın iki şartı, yani sıhhatinin şartı söz konusudur:

1- Tavafın Mescid-i Haram dahilinde yapılması.

2- Ziyaret tavafı ise, Nahf Günü, yani bayramın birinci günü fecir doğunca başlaması..

b) Şafiîlere göre: Tavafın birtakım şartları vardır ki, onların irçekleşmesi söz konusudur:

1- Örtünmesi vacip olan avret yerinin örtülü bulunması,

2- Küçük ve büyük abdestsizlikten taharet üzere olması, cünüp s abdestsiz olmaması,

3- Yüzünü göğsüyle birlikte Hacerü'l-esved'e çevirip tavafa plece başlaması,

4- Tavaf esnasında Kabe'yi sol tarafına alması,

5- Tavafın yedi şavtı olması,

6- Tavafın Mescid-i Haram dahilinde yerine getirilmesi, .

7- Tavaf esnasında başka bir işle meşgul olmaması,

8- Tavaf-ı Rükün ve Tavaf-ı Kudüm dışındaki tavaflara niyet dilmesi..

c) Hanbelîlere göre: Bu mezhebe göre de tavafın sıhhati için iirtakım şartlar gereklidir:

1- Niyet etmek,

2- Ziyaret tavafı ise, vaktin girmiş olması,

3- Namazda olduğu gibi avret yerlerinin Örtülü tutulması,

4- Necasetten temizlenmiş olması,.

5- Küçük ve büyük hadesten taharet üzere olması; abdestsiz ve :ünüp bulunmaması,

6- Yedi şavt olarak yapılıp tamamlanması,

7- Gücü yettiği takdirde tavafın yaya olarak yapılması,

8- Şavtları ardarda yapması,

9- Tavafın Mescid-i Haram dahilinde gerçekleştirilmesi,

10- Tavafta Kabe'yi sol tarafına alması..

d) Malikîlere göre: Bu. mezhebe göre. de tavafın birtakım şartları, yani sıhhatinin şartları vardır:

1- Tavafın yedi şavt olarak gerçekleşmesi

2- Necasetten temizlenmiş olması,

3- Küçük be büyük hadesten taharet üzere olması,

4- Tavafta Kabe'yi sol tarafına alması,

5- Tavafı Hicr'in dışından yapması,

6- Tavafın yedi şavtını ardarda yapmaası...[462]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

489 nolu Ebu Bekir hadisi sahihtir ve ihticaca salihtir. Bundan, j tavafın çıplak vaziyette, avret yerleri açık bir halde yapılmasının sa-' hih ve caiz olmadığı istidlal edilmiştir. Nitekim cumhura göre, tavaf- j ta avret

yerlerini Örtülü bulundurmak, tavafın sıhhatinin! şartlarmdandır. Hanefîler ise, bunun şart olmadığını belirtmişler ve; avret yeri açık bir vaziyette tavaf yapan kimsenin Mekke'de bulun-i duğu süre içinde onu iade etmesinin gerektiğini istidlal etmişlerdir.; Bu durumda tavafı iade etmeden Mekke'den çıkacak olursa, o tak-i dirde kan akıtması
gerekir. '

490 nolu Hz. Aişe hadisi de sahih olup istidlal ve ihticace salih1 görülmüştür. Bu rivayetten, tavafın abdestli bir halde yapılmasının! vacip veya şart olduğu istidlal edilmiştir. Ancak müctehidlerden bir kısmı bunun da şart, bir kısmı ise vacip olduğuna kail olmuşlardır.

Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Hac menasikini (ibadetlerini) benden alınız" yani ben nasıl yapıyorsam siz de öyle yapın buyurmuştur. Abdest alıp öylece tavafa başlaması, bunun lüzumuna delalet etmektedir. [463]

Çıkarılan Hükümler

1- Avret yerleri açık bir halde tavaf yapmak caiz ve sahih
değildir.

2- Abdestsiz bir halde de tavaf caiz olmaz.

3- Ayhali olan kadın, tavaf dışında diğer menasiki yerine getirir.

4- Tavafta avret yerlerini Örtmek ve abdestli bir halde yapmak, Hanefîlere göre şart değil, yani sıhhatinin şartı değildir. Diğer mezheplere göre, sıhhatinin şartıdır. [464]

Tavaf Esnasında Allah’ı Anmak

Cenab-ı Hak, bazı istisnalarla her yerde anılmaya layıktır. İlikle ibadetlerde bu son derece lüzumlu bir anlam taşır. Çünkü ietlerin Önemli bir bölümü

zikir, teşbih, tahmid, tehlil ve tekbird-aynı zamanda ta'zim ve tekrimden ibarettir.

O bakımdan tavaf yaparken Allah'ı gönülden gelen bir aşk ve kle anmak sünnettir, aynı zamanda ruhlara gıda, kalplere ışkanlık veren bir fazilettir. [465]

İlgili Hadisler

Abdullah b. Saib (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle diştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den, Rükn-i Yemânî ile îkn-i Hacer arasında şöyle buyurduğunu duydum: Rabbena atine fi’d-dünya haseneten ve fi’l ahireti haseneten ve kına azabe’n-nar..' [466]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) efendimiz şöyle buyurmuştur: "Rükn-i Yemanî ye yetmiş melek üvekkel kılınmıştır. Artık kim orada Allahümme inni es’elüke’l-afve ve’l-afiyete fi’d-dünya ve’l ahireti, rabbena atina fi’d-dünya haseneten ve fi’l-ahireti haseneten ve kına azabe’n-nari derse, o melekler"amin" derler." [467]

Yine Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah'in \ (s a.v.) şöyle dediğini duymuştur; "Kim. Beytullah'ı tavaf eder vei hiç konuşmayı» sadece Sühane’llahi ve’l-hamdu lillahi vela ilahe illallahu vallahu ekber, velahavle vela kuvvete illa billahi derse onun on günahı silinir, kendisine on sevap yazılır ve on derecesi yükseltilir." [468]

Uz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Beytullah'ı tavaf, Safa ile Merve arasında, sa'yetmek ve Cemrelere taş atmak ancak Allah'ı anmak için ikame edilmiştir." [469]

Tirmizî ise, bunu şu lafızla rivayet etmiştir: "Cemrelere taş atmak ve Safa ile Merve arasında sa'yetmek ancak Allah'ı zikretmek için (farz ve vacip, sünnet ve nafile) kılınmıştır." [470]

Müctehidlerin Tesbit ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Tavafa başlanırken vitir kunutu okunur, bayramlarda getirilen tekbirler getirilir ve bu arada tehlil, tekbir, tahmidde bulunur; Peygamber'e (s.a.v.) salat-ü selam getirir.. Sonra da şu dua yapılır: "Allah'ım! Sana inanarak, kitabını tasdik ederek, ahdine vefa göstererek, Peygamberin Muhammed'in (s.a.v.) sünnetine uyarak tavaf ediyorum. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah çok büyüktür. Allah'ım! Elimi Sana uzattım; Senin yanında (mukaddes tanınan) şeylere ta'zim edip rağbetimi büyüttüm. Duamı kabul buyur; kaymamı (günah işleyip hata yapmamı) azalt; tazarru1 (ve niyazımı, yalvarış ve yakarışı)   ma karşı merhamet

eyle; mağfiretinle bana cömertlikte bulun ve fitnelerin saptırmalarından beni koruyup himayene al." [471]

b) Şafiîlere göre: Tavafın başlangıcında şöyle der: "Bismillahi Allahu Ekber.. Allah'ım! Sana inanarak, kitabım tasdik ederek, ahdine vefa göstererek, Peygamberin Muhammed (s.a.v.) m sünnetine uyarak tavafa başladım." Kabe'nin kapısına karşı şöyle dua edilir: "Allah'ım! Şüphesiz bu Beyt Senin beytindir, Harem Senin haremindir, güvenlik Senin güvenliğindir. İşte burası, Sana sığınıp ateşten kurtulmak isteyenin makamıdır."

Rükn-i Yemânî ile Rükn-i Hacer arasında ise şöyle dua edilir: "Allah'ım! Dünyada da bize iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru."

Ve bundan sonra dilediği dualarda bulunur; ancak me'sür olan, yani rivayet yoluyla gelen duaları yapmak efdaldır. [472]

c) Hanbelîlere göre: Tavafta Hacerü'l-esved'e geldiğinde her defasında, RABBENA ATİNA... duası edilir. Aynı zamanda iki rükün arasında da bu dua okunur. Aynı zamanda Allah'ım! Senden hem dünyada, hem de ahirette avf ve afiyet diliyorum," denir.

Böylece Hanbelîler yukarıdaki hadislerle istidlal etmişlerdir. '

Sonra diğer tavaflarda, yani birinci şavttan sonraki şavtlarda şu duayı da tekrarlar: "Allah'ım! Bunu hacc-ı mebrur, sa'yi meşkur ve zenb-i mağfur eyle. Rabbım, merhamet et, bağışla ve bildiğin (kusur ve günahlarımızı) temizle ve Sen çok aziz, çok kerimsin." [473]

Tavaf esnasında Kur'an okumakta bir sakınca yoktur. Ancak İmam Ahmed bunun mekruh olduğuna kaildir. İmam Malik ile Urve'nin de aynı görüşte olduğu rivayet edilmiştir. [474]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

494 nolu Abdullah b. Saib hadisini Nesâî tahric etmiş ve îbn* Hibban ile Hakim sahihi emiştir. O bakımdan istidlale salih görülmüş ve müctehidlerin çoğu bununla amel edilmesini tavsiye etmişlerdir

495 nolu Ebu Hüreyre hadisinin isnadında İsmail b. Iyaş bulunuyor ki bu zat hakkında birtakım şeyler söylenmiştir. Aynı zamanda isnadında Hişam b. Anım ar bulunuyor ki, bu zat sika (güvenilir) dir. Ancak ömrünün sonuna doğru hafızası değişmiştir.

Bu hadisi İbn Hacer et-Telhis'te zikretmiştir. Taşıdığı manayı kuvvetlendiren birkaç rivayet daha bulunuyor. O bakımdan müctehidlerin az kısmı onunla istidlal etmiştir.

496 nolu Ebu Hüreyre hadisini İbn Maceyukarıdaki hadisinin isnadıyla sevketmiştir. İsnadında yine İsmail b. Iyaş ve Hişam b. Ammar bulunuyor. O bakımdan İbn Hacer et-Telhis'te bunun zayıf olduğunu belirtmiştir.

497 nolu Hz. Aişe hadisi hakkında Ebû Davud susup bir şey söylememiş, Tirmizî ise onun hasen olduğunu belirtmiştir.   O bakımdan istidlale salih görülmüştür. Nitekim mücte-hidlerin hemen hepsi bu hadisi dikkate alıp ona göre, tavaf esnasındaki zikir ve dualar hakkında açıklamada bulunmuşlardır.

Bu bapta İbn Mace ile Hakim'in îbn Abbas (r.a.) dan rivayet ettikleri şu hadis bulunuyor: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz iki rükün arasında şöyle dua etti: "Allah'ım! Bana verdiğin rızıkla beni kanaatkar eyle ve onu benim için mübarek kıl ve bana görünmeyen her şeyi benden yana hayr ile halef eyle."

Hafız Bezzar'm Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet ettiği bir hadiste, Peygamber (s.a.v.) m şöyle dua ettiği belirtilmektedir: "Allah'ım! Şek ve şirkten sana sığınırım; kötü ahlaktan da Sana sığınırım."

Ayrıca îbn Saib'in bir diğer hadisini İbn Asakir, İbn Naciye tarikiyle rivayet etmiştir ki, senedi zayftır. Hadis şöyledir: "Peygamber (s.a.v.) tavafa başlarken şöyle dua ediyordu: "Bismillahi vallahu ekber.. Allah'ım! Sana inanarak, kitabını tasdik ederek, ahdine vefa göstererek, Peygamber'in Muhammed'in (s.a.v.) sünnetine uyarak tavaf ediyorum."

Hafız, "bunu ben bu lafızla bulamadım" demiştir. [475]

İmam Şafiî'nin İbn Nucayh'ten yaptığı rivayete göre: Ashaptan bazısı: "Ya Resulellah! İstilamda bulunurken ne söyleyelim?" diye sorduklarında, Efendimiz (s.a.v.): "Şöyle deyin: "Bismillahi vallahu ekber.. Allah'a iman ederek, Muhammed'in getirdiğini tasdik ederek başladım.."

Hafız, bu hadisin el-Ümm'de Said b. Salim'den, onun da İbn Cüreyc'den rivayetle yazılı bulunduğunu belirtmiştir.

Bu bapta ayrıca îbn Ömer'den şu rivayet yapılmıştır: "tbn Ömer ıcer'i istilam ederken şöyle dedi: Bismillahi vallahu ekber.." Bu ri-[yetin senedi sahihtir.

el-Akiylî de şu rivayeti îbn Ömer'den nakletmiştir: 'İbn Ömer, acer'i istilam ederken şöyle demiştir: Bismillahi, Allah'ım, kna inanarak, kitabını tasdik ederek ve Peygamberinin in netine uyarak başladım.. Sonra da Peygamber (s.a.v.) fendimiz'e salat-ü selam getirdi, sonra istilamda bulundu.

Aynı zamanda Vakıdî bu rivayeti merfuan el-Meğazî'de nakletmiştir.

Beyhakî ve Taberânî'nin yaptıkları rivayete göre: Hz. Ali (r.aO îacer'in yanma (önüne) gelince orada izdiham olduğunu gördü ve Uzunu Hacer'e tevcih ederek tekbir getirdi ve sonra şöyle dua etti: Ulah'ım, Sana iman ederek, Kitabını tasdik ederek, Peygam-er'inin sünnetine uyarak başladım.." [476]

Böylece bu baptaki hadislerin tamamı, tavaf esnasında duanın Leşruiyetine delalet etmekte ve terkinden dolayı kan (bir koyun kes-Lek) gerekmiyeceği anlaşılmaktadır. Nitekim müctehidlerin içtihadı a bu anlamda bulunuyor. [477]

Çıkarılan Hükümler

1- Tavafa Hacerü'l-esved'den başlanır.

2- Tavafa tekbir, tehlil, tahmid ve salavat ile başlanır.

3- Hacerü'l-esved istilam edilirken, yine tehlil ve tekbir getirilir ^e Rabbena âtina duası okunur.

4- Aynı dua iki rükün arasında da yapılır.

5- Her tavafta, 496 nolu hadiste belirtilen duaları yapmak nüstehabdır

6- Tavaf, zikir, tehlil, teşbih, tekbir, tahmid, salavat ve dua nakamı (yeri)dir. O bakımdan tavaf esnasında me'sür dualar yapılabileceği gibi, kişinin arzusu doğrultusunda birtakım dilekler ve iualarda yapılabilir. Bunda bir sakınca görülmemiştir.

7- Ayrıca mezhep imamlarının tesbit ettiği dua ve zikirlere ağırlık vermekte fayda vardır. [478]

Binek Üzerinde Tavaf Yapmak

Tavafın yaya olarak yapılması, müctehidlerin çoğuna göre sünnet, Hanbelî fakihlerine göre, kişinin gücü yettiği takdirde yaya olarak yapması şarttır. Böylece, ister sünnet ister şart olsun bir özürden dolayı tavafı binek veya bir binit üzerinde yapmak caizdir. Çünkü dinimiz her sıkıntıda bir kolaylık getirmiş ve böylece ibadetin birtakım özürlerden dolayı terkedilmemesini sağlamıştır. [479]

İlgili Hadisler

Ümmu Seleme (r.a.) dan yapılan rivayete göre: Adı geçen hasta olduğu halde (Beytullah'a) geldi ve durumunu Peygamber (s.a.v.) Efendimize anlattı. Efendimiz (s.a.v.) ona: "Binek üzerinde bulunduğun halde insanların gerisinden tavafını yap" buyurdu. [480]

Cabir (r.a.)den yapılan rivayete göre: "Veda Haccı'nda Re-sulüllah (s.a.v.) Efendimiz insanlar görsün diye Beytullah'ı ve bir de Safa ile Merve arasını bineği üzerinde olduğu halde tavaf etti ve Hacerü'l-esved'i elindeki eğri bastonla istilam ederek selamladı. Böylece insanlar görme imkanını bulsun

ve bu olayı sorsun. Çünkü o sırada insanlar Peygamber (s.a.v.) Efen-dimiz'i çepeçevre kuşatmış (ve her hareketini görmeğe çalışır) bir halde idi. [481]

Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Veda haccı'nda bineğin jzerinde, insanlar (tavaf ve istilam) dan yüz çevirmesin diye ivaf yaptı ve rüknü istilam etti." [482]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Mekke'ye geldiğinde biraz ahatsız idi. O sebeple bineği üzerinde olduğu halde tavaf aptı ve ne kadar rükne (Hacerü'l-esved rüknüne) geldiyse, autlaka elindeki eğri bastonla onu istilam etti. Tavafını ta-lamlaymca da devesini çökertti ve iki rek'at namaz kıldı." [483]

Ebu Tufayl'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle anlatmıştır:

"İbn Abbas'a dedim ki: Safa ile Merve arasında süvari ol-rak tavaf yapmanın sünnet olduğundan bana haber ver. pünkü senin kavmin onun sünnet olduğunu iddia ediyor!" Bu-um üzerine İbn Abbas ona: "Kavmim hem doğru, hem de yalan söylemiştir." [484]

Ben ona: "Hem doğru söylemiş, hem de yalan demenin ınlamı nedir?" diye sorduğumda şu cevabı verdi: "Şüphesiz (o gün) insanlar Peygamber (s.a.v.) Efendimizin çevresinde to-JÎanmış ve "Bu Mûhammed'dir, bu Muhammed'dir.." diye konuşuyorlar ve bu sesten dolayı insanlar evlerinden boyutlarını (başlarını) çıkarıp bakıyorlardı. Resulüllah'm (s.a.v.) iminde ise insanlar dövülmez (itilip kakılmaz) di. O sebeple insanlar onun çevresinde çoğalıp (rahat yürüme ve işlediklerinin herkes tarafından görülebilme imkanı kalmayınca) bineğe bindi (ve öylece tavaf yaptı). Ania yürümek re sa'yetmek efdaldır." [485]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların Tesbit ve Istidlalleri

a) Hanefî ve Şafiî mezhebine göre: Yaya olarak tavaf ve sa'yetme imkanı olan kimsenin bu vaziyette tavaf yapması sünnettir. Buna bir özüründen dolayı gücü yetmeyen kimsenin binek üzerinde tavaf etmesi ve sa'y görevini yerine getirmesi caizdir.

Şimdi artık mevcut imar ve düzenlemeye göre, Kabe'yi binek üzerinde ve yine Safa ile Merve arasını binek üzerinde sa'yetme imkanı pek olmadığından herhangi bir binit üzerinde bunu gerçekleştirme imkanları mevcuttur.

b) Hanbelîlere göre: Bu mezhep imamlarına göre, Kabe'yi yaya olarak tavaf etmek şarttır. Ancak kişinin buna gücü yetmediği takdirde binit üzerinde yapmasında bir sakınca yoktur.

c) Malikîlere göre: Bu mezhep imamlarına göre, tavafı yaya olarak yerine getirmek vaciptir. Ancak bir özüründen dolayı kişi yaya olarak yapmaya gücü yetmezse, herhangi bir binit (tahterevan ve benzeri bir araç) üzerinde yapması caizdir. [486]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

505 nolu Ümmu Seleme, 506 nolu Cabir, 507 nolu Aişe hadisleri sahihtir ve istidlale elverişlidir. O bakımdan müctehidlerin hemen: hepsi bir özürden dolayı kişinin yaya olarak tavaf yapamadığı tak-; dirde binek veya binit üzerinde tavaf yapmasında bir sakınca yoktur! demişlerdir.

508 nolu îbn Abbas hadisine gelince: Onun isnadında Yezid b. Ebî Ziyad bulunuyor ki, bu zatın rivayetiyle ihticacda bulunmak doğru olmaz.

Zehebî zayıf, münker ve iRticaca salih olmayan hadisleri rivayet eden dört Yezid b. Ebî Ziyad'dan söz etmiştir. Birincisi Kûfeli'dir ve hafızasının çok kötü ve bulanık olduğundan söz edilmiştir. Nitekim hadis alimlerinin çoğu onun zayıf, münkerü'l-badis olduğuna dikkat çekmişlerdir. İkincisi, Yezid b. Ebî Ziyad eş-Şamî'dir. Buharı bunun münkerü'l-hadis olduğuna dikkat çekmiştir. Üçüncü Yezid b. Ebi Ziyad es-Seken'dir ki, Ebû Hatim: "Onun

rivayetiyle hüccet ikame edilmez" demiştir. Dördüncüsü, Yezid b. Ebi Ziyad'dır ki, Ebû Hatim onun da zayıf olduğunu belirtmiştir. [487]

Yezid bu rivayetinde "ve huve yeşteki" yani "Resulüllah (s.a.v.) iraz rahatsız idi" cümlesini kullanmıştır. îmam Şafiî bunu reddede- Resulüllah'm (s.a.v.) bu hac esnasında hastalıktan şikayetçi ıduğumı (başka sıhhatli bir yoldan) bilmiyorum, demiştir.

509 nolu Ebu Tufayl'in Ibn Abbas'tan yaptığı rivayet sahih ka-ul edilmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Safa ile Merve arasında bi-ek üzerinde sa'yettiğine açık şekilde delalet etmektedir ki bu oğrudur, "sünnettir" demeleri ise yalandır. Ancak burada Re-ulüllah (s.a.v.) bir hastalıktan dolayı değil de, etrafında fazla kala-ıalık bulunmasından dolayı, binek üzerinde sa'yetmeyi uygun bul-auş ve hac menasikini, aynı zamanda onun mübarek yüzünü herkes [örsün diye böyle bir tercihte bulunmuştur. [488]

Çıkarılan Hükümler

1- Tavafı yaya olarak yapmak sünnet veya vacip veya şarttır.

2- Bir Özüründen dolayı yaya olarak tavaf edemiyen kimsenin inek veya binit üzerinde tavaf yapmasında bir sakınca yoktur.

3- Binek veya binit üzerinde tavaf eden kimsenin elindeki bas-|on veya benzeri bir cismi Hacerü'l-esved'e dokundurup istilamda bu-tınması caizdir.

4- Elinde böyle bir cisim yoksa, veya o cismi kalabalıktan dolayı hacerü'l-esved'e dokundurmakta zorluk varsa, rüknün önünde durup il işaretiyle istilamda bulunması yeterlidir.

5- Safa ile Merve arasında yaya sa'yedemiyen kimsenin binek ?eya binit üzerinde sa'yetmesi caizdir. Ancak bugün için binek izerinde bu yerlere girmek mümkün olmadığından herhangi bir binit izerinde bu menasiki yerine getirmek mümkündür.

6- Kadınlar binek veya binit üzerinde tavaf ederken, en geride iurup öylece tavaflarını yerine getirirler.

7- Tavaftan sonra iki rek'at namaz kılmak vaciptir. Hanbelîlere şjöre, bu namaz sünnettir.

8- Yine Hanbelîlere göre, tavafı ardarda yapmak vaciptir.

9- Tavafta her defasında Rükn-i Yemanî'yi istilam etmek tnüstehabdır; Rükn-i Hacer'i istilam etmek sünnettir. Rükn-i Yemânî öpülmez, Rükn-i Hacer Öpülür.

10- Yedinci tavaf Hacer!in yanında tamamlanır ve Hacer istilam edilerek ayrılıp iki rekat namaz kılınır.

11- Bütün bunlar abdestli bir vaziyette ancak yerine getirilebilir. Böylece abdestsiz tavaf sahih olmaz. [489]

İki Re’kat Tavaf Namazı ve Tavaftan Sonra İstilam

Tavaf bir bakıma namaz gibi bir ibadettir. O bakımdan ancak abdestli bir vaziyette ve avret yerleri örtülü olduğu halde yerine getirilebilir. Ne var ki, namazla tavaf arasında bazı farklar vardır. Onlardan biri, tavaf esnasında konuşmakla tavaf bozulmaz, ama namazda konuşulduğu takdirde namaz bozulur. Namazda Fatiha ve zamm-ı sure okunur, tavafta okunmaz. Bununla beraber tavafta Kur'an ayetlerini okumakta bir sakınca görülmemiştir. Buna benzer birtakım farklar söz konusudur.

Tavaftan sonra, Cenab-ı Hak bu imkanı verip kutsal Kabe'nin etrafında yedi defa dönmeyi müyesser kıldığından Ona şükür olsun diye iki rek'at namaz kılınır. Ancak yedinci tavafın, yani şavtm sonunda tekrar Hacerü'l-esved istilam edilerek öylece ayrılıp namaz kılınır. Ve böylece tavaf da tamamlanmış olur.

Konuyla ilgili hadisler

Cabir (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Makam-ı İbrahim'e gelince şu ayeti okudu: "Siz de İbrahim'in makamından bir namazgah edinin" [490]. Sonra da iki rek'at namaz kıldı. Fatiha'yı, Kul Ya

Eyyühe'l-kafîrun suresini ve Kul huvallahu ahad suresini okudu. Sonra Rükne döndü, istilam etti. Sonra da Safa tepesine çıktı.." [491]

Müctehidlerin İctihad ve İstidlalleri

a) Haneklere göre: Her tavaftan sonra iki rek'at namaz mak vaciptir. Birinci rek'atinde Kafîrun, ikinci rek'atinde Ihlas resini okumak müstehabdır. [492]

b) Şafiîlere göre: Tavaftan sonra Makam-ı İbrahim'in arsında, olmadığı takdirde boş bulunan bir yerde iki rek'at tavaf nakzı kılmak sünnettir. Bazı imamlara göre, vaciptir. Ancak birincile-ıı göı*üş ve tesbiti daha mutemeddir. Birinci rek'atinde Kafîrun, inci rek'atinde İhlas suresi okunur. [493]

c) Hanbelîlere göre: Tavaftan sonra iki rek'at namaz kılmak ınnettir. Bu namazı İbrahim Makamı'mn arkasında kılmak ise ustehabdır.. Aynı zamanda birinci rek'atinde Kafinin, ikinci k'atinde İhlas suresini okumak da müstehab sayılmıştır.

Bu mezhep imamlarının çoğuna göre, tavaftan sonra kılman iki k'at namaz, müekked sünnettir. Sahih olan da budur. [494]

d) Malikîlere göre: Bu iki rek'at, tavafa tabi' olduğundan do-yı vaciptir.

Oysa Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Allah kulu üzerine beş amaz farz kılmıştır. Artık kim o namazları muhafaza ederse, enab-ı Hakk'ın onu Cennet'e sokması verilen bir sözdür" buy-rmuş ve aynı zamanda bedevinin farzlardan sorması üzerine, Re-ılüllah (s.a.v.) yine beş vakit namazdan söz etmiştir. O bakımdan ıvaf namazının sünnet olması daha uygundur. [495]

Tahliller

Bu konuda İbn Ömer ve İbn Abbas hadisleri istilam bahsinde, eçtiği için tekrar buraya almaya lüzum görmedik. Şüphesiz bu da iğer namaz gibi

Fatiha ve zamm-ı sure okunarak kılınır.

513 nolu Cabir hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. O balamdan avaftan hemen sonra farz namaza durulursa, bu, tavaf namazı yerine geçmez ve. farzdan sonra bu namazı kılmak yine sünnet olarak belirlenir. [496]

Çıkarılan Hükümler

1- Tavaftan sonra, iki rek'at tavaf namazı kılmak, îmam Ebû Hanife ile îmam Malik'e göre vacibdir. İmam Şafiî ile İmam Ahmed'e göre sünnettir.

2- Bu namazın, yer müsait olduğu takdirde Makam-ı İbrahim'in arkasında kılınması müstehabdır. Müsait olmadığı takdirde Mes-cidü'l-Haram'm herhangi bir yerinde kılmabilir.

3- Birinci rek'atinde Kafırun, ikinci rek'atinde İhlas suresini okumak da müstehabdır. Bununla beraber herhangi bir sure okumakta da bir sakınca yoktur. [497]

Safa İle Merve Arasında Sa’yetmek

Bu iki tepe arasında dört gidiş, üç dönüş olmak üzere yedi gidiş-*eliş gerçekleştirilir ve buna "sa'y" denir. Tevhid İnancı'nm odağı sayılan Kabe'ye yakın bir yerde Cenab-ı Hakk'm emrine hazır olup gerektiğinde hemen hareket edilerek yerine getirileceğinin bir davranış şeklidir. Aynı zamanda dünyalığı geride bırakıp Hakk'a [yönelmenin ve nefis ikliminden göç edip kutsal iklime girmenin yedi basamağını sembolize etmekte ve böylece nefsin yedi mertebesini aşmaya delalet etmektedir.

Aynı zamanda susuz bir vadiye konulan Hacer ile oğlu İsmail'in durumunu tasvir etmektedir. Şöyle ki: Küçük yavrusuna su bulabilmek için bu iki tepe arasında mekik dokurcasma koşup etrafı tarayan Hacer'in bu hareketini Tevhid İnancı doğrultusunda sembolize etmeğe yönelik bir hareket tarzıdır.

Safa ile Merve arasında sa'yetmenin rükün mü, farz mı, vacip mi olduğu hakkında farklı tesbit ve ictihadlar ortaya çıkmıştır. Müctehidlerin ; istidlal ve ihticacları bölümünde bu husus açıklanacaktır.

Konuyla ilgili hadisler

Habibe bint Tecrate veya Ticrate (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüliah'ı (s.a.v.) Safa ile Merve arasında sa'yederken gördüm, insanlar da O'nun etrafında ve O da onların Önünde bulunuyordu. Resulüllah sa'yederken Öylesine bir hareket gösteriyordu ki entarisi O'nun dizlerine dolanıyordu ve O şöyle buyuruyordu: "Sa'yediniz; çünkü Cenab-ı Hak sa'yi size yazmış (farz kılmış) tır." [498]

Safiye bint Şeybe'den yapılan rivayete göre, bir kadının ona, Resulüllah (s.a.v.) E fendimiz'den Safa ile Merve arasında sa'yederken şöyle duyduğunu haber vermiştir: "Sa'yetmek size farz kılınmıştır. Artık sa'yediniz!" [499]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

'Peygamber (s.a.v.) Efendimiz tavafı yapıp tamamlayınca Safa tepesine geldi ve çıkıp yükselerek Beytullah'a baktı, iki elini kaldırıp Allah'a hamd etti ve dilediği şekilde dua etti." [500]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre:

Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz tavaf ve sa'y yaptı. Tavafın üç defasında remel etti (kısa adımlarla az hızlı ve çalımlı yürüdü) dört defasında da normal şekilde yürüdü. Sonra: 'İbrahim'in makamından namazgah edinin" mealindeki ayeti okudu ve Makam-ı İbrahim'i kendisiyle Kabe arasına alıp iki rek'at namaz kıldıktan sonra gelip Hacerü'l-esved'i istilamda bulundu. Sonra da (Safa Tepesine doğru) çıkarken "Şüphesiz ki Safa ile Merve Allah'ın nişanelerindendir" mealindeki ayeti okudu ve Allah'ın başladığı (ilk önce Safa'dan söz ettiği) gibi, (sa'ye) Safa'dan başladı." [501]

Cablr'den yapılan bir diğer hadis rivayetinde, adı geçenin olayı şu lafızlarla haber verdiği bildirilmektedir: "Peygamber (s.a.v.)Efendimiz Safa Tepesi'ne yaklaşınca: "Şüphesiz ki Safa ile Merve Allah'ın nişanelerindendir"

mealindeki ayeti okudu ve böyle buyurdu: "Allah'ın başladığı (Safa) ile başlayın" ve böylece kendisi de Safa'dan başladı, tepenin üstüne çıktı, ta ki Beytullah'ı gördü ve kıbleye yönelerek Allah'ın birliğini ifade ile tekbir getirdi ve şöyle eledi: "Allah'tan başka ilah yoktur; birdir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O'nun kudreti her şeye yeter. Vaadini yerine getirdi, kuluna yardım edip zafere eriştirdi ve O yalnız başına (küfür) hiziplerini hezimete uğrattı." Sonra bu arada belirtilen cümlelerin benzeriyle üç defa dua etti ve sonra Merve'ye doğru inip ilerledi ta ki ayaklarıyla insıbabta bulunup batn-ı vadide remel yaptı ve biz de tepeye çıkmış olduk. O da yürüyerek Merve Tepesi'ne geldi; Safa Tepesi'nde yaptıklarını bu tepede de yaptı." [502]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Safa ile Merve arasında sa'yetmek vaciptir. Yedi şavt olarak tamamlanır. Safa'dan Merve'ye dört şavt, Merve'den Safa'ya üç şavt... Tavaftan sonra yapılması şarttır, yani tavaf yapılmadan say yapılmaz. Çünkü sa'y tavafa tabi bir vaciptir.

Safa'dan değil de Merve'den başlanarak sa'y edilir ve böylece tertip bozulacak olursa, İmam Ebû Hanife'ye göre kerahetle caiz olur. [503]

Safa ile Merve arasında sa'yetmeye yönelince, önce dönüp Hac-erü'l-Esved'i istilam etmesi uygun olur. Tavaftan sonra sa'y yapılmayacaksa, o takdirde tavaf namazından sonra dönüp Hacerü'l-EsvedÜ istilam etmez. Ama tavaftan sonra sa'yedecek oiursa istilam eder.

Safa ile Merve tepesine çıkmak sünnettir; şöyle" ki: bu iki tepe arasında sa'yetmek vaciptir, ama tepeye çıkmak sünnettir. Çıkmayan kimse kerahet işlemiş olur; Bu da Beytullah'ı rahat görebilecek şekilde olursa yeterli sayılır..

Her şavtta batn-i vadide biraz hızlanır. [504]

b) Şafiîlere göre: Tavaf ve namazından sonra Safa ile Merve arasında sa'yetmek farzdır.

Sa'ye Safa tepesinden başlamak şarttır. Aksi halde sahih olmaz. Dördü Safa'dan Merve'ye, üçü Merve'den Safa'ya olmak üzere yedi şavt ile tamamlanır. Kudüm tavafından hemen sonra Sayeden kimse artık onu iade etmez, yani ziyaret tavafından sonra sa'yetmesi gerekmez.

Safa ile Merve tepelerine yükselmek müstehabdır. [505]

c) Hanbelîlere göre: İmam Ahmed'den yapılan rivayete göre, Safa ile Merve arasında sa'yetmek, haccın rükünlerinden biridir. Nitekim İmam Malik ile İmam Şafiî de aynı görüş ve ictihaddadırlar.

Hem sa'y, tavafa tabi' bulunuyor. O bakımdan tavaftan önce yapılması sahih olmaz. Aynı zamanda Safa'dan başlayıp Merve'ye gitmek şarttır, yani bu tertibin uygulanması gerekir; aksi halde sa'y yapılmamış sayılır.

İki yeşil mil arasında biraz hızlanmak sünnettir. Tabii bu, kadınlar için değil erkeklere mahsus bir sünnettir. Böylece Safa'dan Merve'ye dört şavt, Merve'den Safa'ya üç şavt olmak üzere yedi şavt ile tamamlanır. [506]

d) Malikîlere göre: Şafiî ve Hanbelî mezheplerinde olduğu gibi, bu mezhebe göre de Safa ile Merve arasında sa'yetmek rükünlerden biridir. Yapılmadığı takdirde hac hükümsüz olur.

Yedi şavt olması, Safa'dan başlanılması, şavtlarm ar darda yapılması, tavaftan sonra yerine getirilmesi şarttır. Aksi halde sahih olmaz.

Hacerü'l-esved'i istilamdan sonra yapılması, tavafla arasına bir şey girmemiş olması, Safa ile Merve tepelerine çıkılması bu iki tepe üzerinde dua edilmesi, iki yeşil mil arasında biraz hızlı yürünmesi sünnettir. Abdestli bir halde yapılması menduptur. Kudreti olan kimsenin yaya olarak sa'yetmesi ise vaciptir. [507]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

518 nolu Habibe hadisini aynı zamanda İmam Şafiî tahric iştir. [508] Ancak Safîye'nin bu hadisi Habibe'den rivayet ettiği ılmaktadır. Çünkü Şafiî bunu Atâ b. Ebî Rebah'm Safıye'den, m da Habibe bint Ebî Ticrat'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. ;ak isnadında Abdullah b. Müemmil bulunuyor ki bu zat sayıftır. [509] Yahya b. Main onun zuafa arasında bulunduğu, İmam Ahmed, in rivayetlerinin tamamı münkerdir demiştir. Nesâî ve Darekutnî bu görüştedirler. [510]

Bu zatm bir diğer tarikle İbn Huzayme'nin Sahihinde ve Tabe-LÎ'nin tesbitinde İbn Abbas (r.a.) dan bu anlamda rivayeti bulunuy-İki rivayeti bir araya gelince az bir kuvvet kazanmaktadır, ancak dlal ve ihticaca salih olup olmadığı tartışmalıdır.

519 nolu Safiye hadisinin isnadında Musa b. Ubeyde bulunuyor i bu zat da zayıftır, İmam Ahmed, "Onun hadisi yazılmaz" derken, isâî ve diğer hadis bilginleri   onun zayıf olduğuna dikkat emişlerdir, ibn Main de onun kayde değer bir ravi olmadığını beIirtilmiştir. [511]

Şüphesiz bu konuda umde olarak "Hac menasikinizi benden n!" mealindeki Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in sahih kabul edilen dişidir.

Müctehidler bu ifadeler üzerinde durup kimi sa'yın rükün luğunu, kimi vacip, kimi de sünnet olduğunu belirtmiştir.

Tahavî bu konuda Hanefîlerin içtihadının isabetli olduğunu vunurken, ilim adamlarının, sa'yı terkeden bir kimseye dem (kan ıtmak) gerektiğinde icma'ları vardır demiş ve böylece bir vacibin rkinin bir koyun veya sığır kesmekle telafi edileceğine kail nuştur. [512]

el-Peth sahibinin cumhurdan yaptığı rivayette ise, sa'yın rükün luğu ve terkinin bir şey ile telafi edilemeyeceğini belirtmiştir.

Şevkanî bu rivayetlere yer verdikten sonra konuyu şöyle nok-lıyor: "Bu delillerin en açık ve zahir olanı, Müslim'in rivayet ettiği l hadistir; "Safa ile Merve arasında sa'yetmiyen kimsenin tlah haccını da, umresini de tamamlamaz.." [513]. Veya "Allah besinin haccını tamamlamasın!"

520 nolu Ebû Hüreyre, 521 nolu Cabir, 522 nolu Cabir hadisleri sahihtir ve istidlale salihtir.

520 nolu Ebu Hüreyre hadisinde Resulüllah'm Safa tepesine çıkıp yükseldiğini delil göstererek, bunun vacip olduğunu söyleyenler varsa da ilim adamlarının çoğuna göre sünnet olduğu tesbit edilmiştir.

"Allah'ın başladığıyla başlayın!" emrine dayanarak, sa'ye Safa Tepesi'nden başlamanın şart olduğunu söyleyenler olmuştur. Oysa bu cümle bazı rivayetlerde emir şeklinde değü, şimdiki ve gelecek zamana delalet eden muzari' siğasiyle gelmiştir. O bakımdan buradaki emrin vücup ifade ettiği söylenemez. Ancak cumhur bunun şart olduğunu belirtmiştir. Zira hadisteki cümleyi emir siğasiyle rivayet edenlerin daha güçlü hafız oldukları söz konusudur. [514]

Çıkarılan Hükümler

1- Beytullah'ı tavaf edip iki rek'at tavaf namazı kıldıktan sonra tekrar dönüp Hacerü'l-esved'i istilam etmek müstehabdır.

2- İstilamdan sonra vakit müsaitse Zemzem'den içmek de müstehabdır.

3- Tavaf namazından ve istilamdan sonra fazla ara vermeden sa'yetmek için Safa Tepesi'ne doğru ilerlemek sünnettir.

4- Safa Tepesi'ne çıkıp yükselmek sünnettir. O bakımdan Kabe'yi görecek kadar yükselmek de yeterlidir.

5- Safa1 da Kabe'ye yönelmiş halde tehlil, tekbir, tahmidde bulunmak ve dua etmek sünnettir.

6- Safa ile Merve arasında batn-i vadide, yani iki yeşil mil arasında biraz hızlanmak sünnettir. Bu, erkeklere has bir sünnettir.

7- Sayın tamamı yedi şavttır: Dördü Safa'dan Merve'ye, üçü de Merve'den Safa'ya yapılarak gerçekleştirilir.

8- Safa Tepesi'ne de çıkmak sünnettir. Ancak Kabe'yi görecek kadar yükselmek de yeterlidir. Bu tepede de tehlil, tekbir getirilir ve dua edilir.

9- Safa ile Merve arasında sa'yederken Safa'dan başlamak şart veya vaciptir. Müctehidlerin bir kısmına göre, sünnettir.

10- Safa ile Merve arasında sa'yetmek rükündür, müctehidlerin çoğuna göre, vaciptir.

11- Safa ile Merve arasında abdestli bir halde sa'yetmek müstehabdır. O bakımdan abdestsiz bir halde de sa'yetmek müstehabdır. O bakımdan abdestsiz bir halde sa'yetmek sahihtir.

12- Yedi şavtın ardarda yapılması da kimine göre vacip, kimine göre. sünettir. Birincilerin delili daha kuvvetlidir. [515]

Mina'dan Arafat'a Gitmek ve Arafat'ta Vakfı

Zilhicce'nin sekizinci günü Mekke'den Mina'ya gitmek sünnettir. Dokuzuncu günü ise vakfede bulunmak üzere Arafat'a gidilir. Arafat'ta bir süre durmaya "vakfe" denir ki, bu haccın rükünlerinden biridir. Kaçırıldığı takdirde, bir yıl sonra o haccın kazası gerekir. Zira Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Hac, Arafat'tır" buyurmuştur. Vakfenin belirlenmiş bir süresi vardır. O da, Arefe günü zeval vaktinden başlar ve bayramın birinci günü fecir doğuncaya kadar devam eder. Bu süre içinde hacceden kimse az bir süre olsun Arafat'ta bulunursa, rükün yerine gelmiş olur.

Şüphesiz Arafat kutsal yerlerden biridir. Melek Cebrail'in indiği, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in Veda Hutbesi'ni irad ettiği bir alan olarak dinimizdeki yeri ve önemi çok büyüktür. Duaların en çok kabul olunduğu bir mahaldır. [516]

Konuyla İlgili Hadisler

Muhammed b. Ebl Bekir b. Avften yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Bizler Mina'dan sabahleyin Arafat'a doğru hareket edeceğimiz

sırada Enes'e (r.a.), Arafat'a giderken Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'le beraber ne yapıyordunuz? Tel-biye getirmemizde bir sakınca var mıdır?" diye sordum. O da bana şöyle dedi: 'Telbiye getiren getiriyordu, onun bu davranışı inkar edilmiyordu. Tekbir getiren de getiriyordu, onun da bu hali inkar edilmiyordu." [517]

îbn Ömer (r.a,) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle,

demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Arafe günü sabah namazını kıldıktan sonra hareket etti ve taki Arafat'a gelip Nemire denilen yere indi -ki bu yer, imamın Arafat'ta inip konakladığı yerdir- Öğle namazına kadar orada kaldı, ısı iyice artmış bir halde gön ortası hareket edip öğle namazı ile ikindi namazını cem'ederek kıldırdı. Sonra insanlara hitab etti. Sonra da hareket ederek Arafat'taki vakfede durdu." [518]

Urve b. Mudarris b. Evs b. Harise b. Lam et-Tatden yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Müzdelife'de namaza çıktığı bir sırada Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'e geldim ve dedim ki:

“Ya Resulallah! Doğrusu ben Tayy'ın iki dağından geliyorum; hem bineğimi yordum, hem de kendim yoruldum. Ama Allah'a and olsun ki, hiç bir kum yığın uzantısını terketmeyip mûtlaka üzerinde vakfe yapıp durdum. Benim için (gerçekleşen) bir hac söz konusu olabilir mi?" Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kim bizim bu namazımıza hazır olur ve biz buradan ayrılıncaya kadar bizimle birlikte durur ve bundan önce de Arafat'ta gece veya gündüz (bir süre) vakfe etmiş olursa, gerçekten haccı tamamlanmış ve üzerine gereken menasiki (ibadetleri) yerine getirmiş olur." [519]

Abdurrahman b. Ya'mur (r.a.) den yalıpan rivayete göre: Necd lalkmdan bir grup Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'e geldi ki o sırada Efendimiz Arafat'ta vakfe halinde idi. O'ndan sordular. Sunun üzerine Efendimiz bir çağırıcıya emretti» şöj .e duyuruda bulundu: Hac Arefe (gününe yetişmek) dir. Kin toplanma gecesi (Müzdelife'de gecelemede) fecirden önce gelirse, gerçekten o, (Arafat'ta vakfeye) yetişmiş olur. Mina günleri üç gündür. Artık kim acele eder de iki gün kalırsa onun'üzerine bir günah yoktur, kim de (üçten fazla) gecıktirirse, onun üzerine de bir günah yoktur.." [520]

"Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Ben burada nahr yaptım (kurbanlık hayvanı kestim); Mina'nın her yanı bu kesime müsaittir. Artık siz yük ve eşyanızın bulunduğu yerde kurbanınızı kesin.

Ben şurada vakfe yaptım. Arafat'ın her yanı vakfeye uy- (gundur. Burada da vakfe yaptım; toplanma yeri olan' (Müzdelife'nin) hepsi vakfeye uygundur.." [521]

Üsame b. Zeyd (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermişir:

"Arafat'ta Resulüllah'm terkisinde (veya yedeğindeki binek üzerinde) bulunuyordum. Ellerini kaldırıp dua edi-yordu; derken devesi bir yana meyletti ve bu sebeple devenin yuları

düştü, Resulüllah (s.a.v.) bir eliyle düşen yuları eğilip alırken bir elini de yukarıya kaldırmış halde (duasına devam ediyordu)."
[522]

Amr b. Şuayb'den, o da babasından, a da dedesinden rivayet etmiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in Arafat'ta yaptığı en çok duası şu idi: Allah'tan başka ilah yoktur. O birdir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. Hayır O'nun elindedir; O'nun gücü herşeye yeter." [523]

Tirmizî ise bunu şu lafızla rivayet etmiştir:

"Duanın hayırlısı, Arefe günündeki duadır. Ben ve benden Önceki peygamberlerin söylediği en hayırlı dua şudur: Allah'tan başka ilah yoktur. O birdir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur. hamd O'na mahsustur. O'nun kudreti her şeye yeter."

Salim b. Abdillah'dan yapılan rivayete göre: Abdullah b. Ömer (r.a.) Arafe günü Haccac b. Yusuf un (Haccac-ı Zalim) yanına geldi ki güneş gök kubbesinin ortasından batıya meyletmiş bulunuyordu. Ben de onun yanında idim. Abdullah b. Ömer, Haccac'a seslenerek: "Eğer Sünnet'e uymayı arzu ediyorsan, hakreket vakti geldi" dedi. Haccac ona: "Bu saatte mi?" diye so-[ıncaj o da: "Evet.." diye cevap verdi.

Bunun üzerine ben de Haccac'a dedim ki: "Sünnet'e uy-layı arzuluyorsan, hutbeni kısa kes ve namazı acele et." Bunun üzerine Abdullah b. Ömer: "Salim doğru söyledi" dedi." [524]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Arafat'taki vakfe yerine fitti ve insanlara birinci hutbeyi irad etti. Sonra Bilal ezan »kudu. Sonra Resulüllah (s.a.v.) ikinci hutbeye başladı; O kinci hutbeyi tamamlarken Bilal da ezanı tamamlamış bululuyordu. Sonra Bilal ikamette bulundu, Resulüllah (s.a.v.) »ğle namazım kıldırdı; arkasından ikindi namazı için (Bilal) kamette bulundu ve Efendimiz ikindi namazını kıldırdı." [525]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre: Terviye günü (Zilhiccenin sekizinci günü) sabah namazından sonra Mina'ya gidilir. Daha çok güneş doğduktan sonra gitmekte yarar vardır. Sahih olan da budur. Bütün bu gitme ve bulunma hallerinde telbiye terkedilmez.Mekke'den çıkarken de hem telbiye, hem de tehlil ve tekbir getirilir. O gece Mina'da kalınır. Bütün bunlar sünnettir, Arefe günü, yani Zilhicce1 nin dokuzuncu giinıi Mina'da sabah namazı kılınır ve Arafat'a hareket edilir. Bununla beraber Terviye günü Mekke'de öğle namazını kıldıktan sonra Mina'ya giden kimse için de bir sakınca söz konusu değildir. Aynı zamanda Terviye günü Mekke'de kalıp sabah namazını kıldıktan sonra dokuzuncu günü Mina'ya uğrayarak Arafat'a gitmek de yeterli sayılırsa da sünnete aykırı olduğundan isâet (kötü bir iş) işlemiş olur.

Terviye günü cumaya rastlarsa, zevaldan önce Mina'ya harekette bir sakınca yoktur. Ama zevalden sonra çıkması doğru olmaz. Çünkü kendisine vacip olan cumayı kılması gerekir.

Arafat'a gidilince, herhangi bir yerinde konaklayabilir. Ancak Cebel-i Rahmet'e yakın olması efdaldır. Güneş batıya doğru meyledince, mümkünse gusledilir ve îmam minbere çıkar, bu esnada-müezzin ezan okur. Sonra

İmam ayağa kalkıp iki hutbe okur ve bu iki hutbe arasında oturur. Oturarak hutbe okuması da yeterli sayılır. Hutbeyi okumayıp terkeder veya- onu zevalden önce okursa bir sakınca yoktur. Sadece sünnete uymamış olur ve o yüzden isâet (kötü bir iş) işlemiş sayılır. Îmam bu hutbede Arafat'ta, Müzdelife'de ve Mina'da neler yapılacağım anlatır. Aynı zamanda kurban, tıraş, ziyaret tavafı ve veda tavafı hakkında yeterli bilgi verir.

Hutbeden sonra imam bir ezan, iki ikametle öğle ve ikindi farzlarım kıldırır. Kıraati aşikar okumaz ve bu iki farz arasında sünnet, nafile namaz kılınmaz. Aynı zamanda bu iki farz arasında dünya işlerinden bir işle de meşgul olunmaz.

İmam Ebu Hanife'ye göre, öğle ile ikindi farzlarını bir arada kılabilmek için cemaat ile kılınması şarttır. Aksi halde her namaz kendi vaktinde kılınır. İmameyne göre, münferiden de kılınca yine cem-i takdim yapılır, yani ikindi farzı öğle vaktine alınıp, ikisi birara-da kılınır. Aynı zamanda İmam Ebu Hanife'ye göre, sözü edilen iki namazı bir arada kıldıracak olan imamın, büyük imam olması söz konusudur. Diğer mezheplere göre, bu konuda herhangi bir bağlayıcı şart yoktur.

Arafat'ta farz olan vakfenin sıhhati için iki şey şarttır: Biri, Arafat denilen arazide, ikincisi belirlenen vakit içinde gerçekleşmesidir.

Vakfede mutlaka ayakta durup dua etmek şart değildir. Oturularak da vakfe yerine getirilir, [526]

b) Şafiîlere göre: Zilhiccenin yedinci günü İmamın Mekke'de öğle namazından sonra, kısa bir hutbe irad etmesi ve sabahleyin Mina'ya gidileceğini bildirmesi sünnettir. Sabahleyin namaz kıldırdıktan sonra hacılarla birlikte Mina'ya gider ve o geceyi orada geçirirler Bu da sünnettir. Güneş doğduktan sonra (Zilhicce'nin dokuzuncu günü) Arafat'a hareket edilir. Nemire'de zeval vaktine kadar durulur, sonra Mescid-i İbrahim'e gidilir ve İmam orada iki hutbe irad eder ve arkasından öğle ile ikindi namazını bir arada,- yani öğle vaktinde kıldırır. Sonra da Arafat'ta güneş batmcaya kadar vakfe yapılıp dua, zikirle meşgul olunur ve gurubu müteakip Müzdelife'ye hareket edilir.. [527]

c) Hanbelîlere göre: Zilhiccenin sekizinci günü olan "yevm-i tevriye" de temettü' hacca niyet edenler yeniden niyet edip ihrama gi-rler; kıran ve ifrad hacca niyet edenler zaten ihramlı bulunuyorlar i Mina'ya hareket ederler.

Mekke'nin yerlilerinden de haccetmek is-jyenler yine bugün niyet edip ihrama girerler. Mina'ya gidilir ve ne namazı orada kılınır. Hatta Resulüllah'm (s.a.v.) orada beş vakit amaz kıldığı bilinmektedir.

Zilhiccenin dokuzuncu günü güneş doğunca Mina'dan Arafat'a âreket edilir. Arafat'ta öğle ile ikindi namazı öğle vaktinde bir arada ılınır. Cemaate katılma imkanı olmayan kimse kendi eşyasının anında bu iki namazı bir arada kılar. Her namaz için bir ikamet edi-r. Ezan da okunursa, bunda bir sakınca yoktur.

Arafat'taki hutbeler namazdan önce irad edilir ve kısa tutulur.

Arafat'ın her yanı vakfe yeridir. Cebel-i Rahmet yanında dur-aanın fazileti daha çoktur. Ancak Batn-ı Urune denilen kısım bunun [ışında tutulmuştur, orada vakfe yapılmaz, yapılsa da sahih olmaz.

Arafat'ta vakfe yapmak rükündür, onsuz hac tamam olmaz. Sunda icma' vardır.

Böylece Arafat'ta güneş batmcaya kadar dua, tehlîl, tekbir ve lenzeri zikirlere devam edilir. Çünkü bugünde yapılan dua ve niyaz-arın kabul edileceği umulur.

Bu mezhebe göre, Arafat'ta vakfenin zamanı, Arafe günü fecir loğunca başlar ve bayramın birinci günü fecir doğuncaya kadar de-ram eder; bu süre içinde orada az bir zaman dahi bulunulsa, vakfe rüknü yerine gelmiş olur. îmam Şafiî ile İmam Malik'e göre, vakfenin ilk vakti Arafe günü zevalden sonra başlar ve fecir doğuncaya kadar devam eder. Hanefîlerin de içtihadı bu doğrultudadır; yani üç mezhebin içtihadına göre, vakfenin vakti, dokuzuncu günü zevaldan sonra başlar. İmam Ahmed'e göre, fecirden sonra başlar..

Vakfe için taharet, kıbleye yönelme ve niyete gerek yoktur. Bu husuta farklı bir ictihad göstereni bilmiyoruz. [528]

d) Malikilere göre: Bu mezhebe göre de, belirlenen zaman içinde Arafat'ta vakfe yapmak rükündür. Bu, oradan geçmekle de gerçekleşebilir. Uyku halinde bulunmak bile yeterli sayılır. Ancak Arafat'ta durmayıp belirlenen sınırın bir ucundan bir ucuna geçmek isteyen kimsenin, o yerin Arafat

olduğunu bilmesi ve niyet etmesi gerekir. Ama geçmeyîp belli bir yerde bulunan kimsenin niyet etmesine gerek yoktur.

Arafat'ta dokuzuncu günü güneş battıktan ta onuncu günü fecir doğuncaya kadar olan süre içinde bir süre eyleşmekte rükün yerine gelmiş olur. Ama hiç eyleşmeden gelip geçecek olursa, vacibi terket-tiğinden bir kan akıtması gerekir. Bunun gibi, Zilhicce'nin dokuzuncu günü zevaldan sonra Arafat'ta bulunmak da vaciptir. Bu vakitten sonra gelen kimeseye de bir kan akıtmak gerekir.

Arafat'ta öğle ile ikindi namazını öğle vaktinde bir arada kılmak sünnettir. Aynı zamanda imamın orada iki hutbe okuması da sünnettir. Hutbeler namazdan önce güneş zevale yönelince o-kunur. Öğle namazı için bin ezan, ikindi namazı için de bir ezan okunur.

Güneş batmcaya kadar vakfe devam eder. Sonra Müzdelife'ye hareket edilir. [529]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

534 nolu Muhammed hadisi sahihtir. O bakımdan tavaf dışında her yerde telbiye ve tekbir getirilebilir; bunda bir sakınca yoktur. Müctehidlerin çoğunun da görüş ve içtihadı bu anlamdadır.

535 nolu İbn Ömer hadisinin isnadında Muhammed b. İshak bulunuyor ki, bu zat hakkında çok şeyler söylenmiştir. Onun dışındaki ricali sahihtir, aynı zamanda hepsi de güvenilirdir. O bakımdan bununla istidlal edenler olmuştur.

536 nolu Urve hadisini aynı zamanda İbn Hibban, Hakim ve Darekutnî tahric etmişlerdir. Hakim de onu sahihlemiştir. Müctehidlerin çoğu bu hadisle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.

Hadiste "gece ve gündüz.." sözü kullanılmıştır ki, îmam Ahmed bu cümleden vakfe süresinin dokuzuncu günü fecirden sonra başlayıp bayramın birinci günü fecir doğuncaya kadar devam ettiğini istidlal etmiştir.

Cumhur ise, gündüzden maksat, zevalden sonraki süredir diyerek farklı bir yorum getirmiştir.

537 nolu Abdurrahman hadisini aynı zamanda îbn Hibban, Hakim, Darekutnî ve Beyhaki tahric etmişlerdir.

Böylece hadis, onuncu gıinıı fecirden önce Arafat'ta bulunup Müzdelife'ye gelen kimsenin haccmın tamam olduğuna delalet etmektedir. O bakımdan fecirden sonra gelen kimsenin vakfesi sahih değildir ve hac tamamlanmamış olur, önündeki yıl kazası gerekir.

"Mina günleri üçtür" cümlesinden, bayramın birinci günü dışında kalan teşrik günleri kasdediliyor. O bakımdan kim bayramın birinci gününden sonra iki gün kalıp ayrılmak isterse ayrılabilir; çünkü üç gün içinde cemreleri taşlama vücubunu yerine getirmiş ılur.. Kim de acele etmeyip üç gün kalırsa, o takdirde kalabilir ve nüctehidlerin çoğuna göre üçüncü gün de cemrelere taş atması gerekir.

538 nolu Cabir hadisi de sahih kabul edilmiştir. Bu, Mina'nm ıer yanının kurban kesmeye müsait olduğuna delalet ettiği gibi, Ara-iat'm da Batn-ı Urune dışında her yanının vakfeye uygun olduğuna re Müzdelife'nin de her yanının vakfeye elverişli bulunduğuna dela-et etmektedir.

539 nolu Üsame hadisinin Nesâî'de belirtilen ricalinin hepsi sika ve sahihtir. O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi bu rivayetle istidlal etmişlerdir.

540 nolu Amr hadisinin ise, isnadında Hammad b. Ebî Hamîd bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Nitekim Buharı onun hakkında: "Münkerü'l-hadistir" demiş; tbn Main "Onun hadisi bir şey değildir" diyerek dikkat çekmiştir. Nesâî de onun sika olmadığım belirtmiştir. [530]

541 nolu Salim hadisi de sahihtir ve Arafat'ta hutbenin namazdan önce kılınacağına delalet etmektedir. Her ne kadar 535 nolu İbn Ömer hadisinin son kısmında bunun hilafına bir anlatım varsa da sahih olan bu ikinci tesbit ve rivayettir. Nitekim 542 nolu Cabir hadisi de bunu kuvvetlendirmektedir[531]

Çıkarılan Hükümler

1- Teryiye günü sabah namazından sonra Mina'ya gitmek ve o geceyi orada geçirmek sünnettir.

2- Bu sırada telbiyeye yer yer devam edilmesi müstahabdır. Ayrıca tehlil ve tekbir getirmek, zikirde bulunmak da müstehab sayılmıştır.

3- Dokuzuncu günü sabah namazı kılındıktan sonra Arafat'a hareket edilir.

4- Hiç Mina'ya uğramadan dokuzuncu günü doğrudan da Arafat'a gidilebilir; bunda bir sakınca olmamakla bebaber isâet (usulsüzlük) vardır; sünnet terkedildiğ için. Ancak zorlayıcı hallerde bu isâet kalkar.

5- Terviye günü cumaya rastlarsa, zevaldan önce Mina'ya hareket edilmemişse, artık cuma kılınıp öylece hareket edilir.

6- Arafat'ın her yanı vakfe için elverişlidir. Ancak Batn-ı Urune denilen kesim müstesna, yani orada vakfe yapmak sahih olmaz.

7- Cebel-i Rahmet'e yakın bir yerde vakfe yapmanın fazileti büyüktür.

8- Öğle vakti olunca Arafat'ta imam minbere çıkar ve iki hutbe irad eder. Müezzin Öğle namazı için ezan okumaya başlayınca imam hutbesini keser.

9- Böylece Arafat'ta önce hutbeler okunur, sonra öğle namazı kılınır.

10- Arafat'ta imam öğle ile ikindi namazım bir arada kildırır; önce öğlenin farzını, arkasından ikindinin farzını kıldırır.

11- Imameyne ve diğer müctehidlere göre, münferiden de namaz kılan kimse bu iki namazı birleştirir. îmam Ebû Hanife'ye göre, o her namazı vaktinde kılar.

12- Her farz için bir ikamet getirilir. îkisi için bir ezan yeterli sayılır.

13- Vakfenin süresi, Hanefîlere göre, dokuzuncu günü zevaldan sonra başlar, onuncu günü fecir doğuncaya kadar devam eder. Ma-likîlere göre, dokuzuncu günü güneş battıktan sonra başlar, fecir doğuncaya kadar devam eder.

14- Arafat'ta bol bol dua, tehlil, tekbir ve zikir yapılarak bütün gün ibadet havasında tutulur.

15- Arafat'ta daha çok Peygamberimiz'in ve diğer peygamberlerin yaptığı duayı yapmakta büyük fayda vardır,

16- Arafat'ta vakfe, haccın rükünlerinden biridir; onsuz hac olmaz. Bunda ittifak vardır. [532]

Arafat'tan Müzdelife'ye ve Oradan Da Mina'ya Gitmek

Haccm en önemli rüknü olan Arafat'ta vakfe tamamlandıktan onra' akşamleyin güneş batınca, akşam namazı yatsı vaktine geciktirilerek Müzdelife'ye hareket edilir. Fecir doğuncaya kadar orada, Stfeş'arü'l-Haram'da dua, zikir yapılır. Ancak ilk Önce yatsı vaktine geciktirilen akşam namazı ve hemen arkasından yatsı namazı kılınır. Böylece ikinci defa cemi' yapılır, yani iki namaz bir arada kılınır.

Şüphesiz Müzdelife'de gece süresince kalmanın sayısız faydaları cardır. Önce Resulüllah'm (s.a.v.) bu yerde namaz kılıp sık sık ümmeti için dua ettiği; tehlil ve tekbir getirmek suretiyle Allah'ın varlığını, birliğini büyüklüğünü ifadeye çalıştığı ve Meş'arü'l-Haram'da nemli gözleriyle ellerini kaldırıp Hakk'm yüce dergahına yöneldiği kutsal bir makamdır. Sonra fecir doğduktan sonra az bir süre olsun orada vakfe yapmak vaciptir.

Menasikin (ibadetlerin) bu bölümü tamamlanınca, şeytanı taşlamak ve kurban kesmek üzere Mina'ya hareket edilir. Bu makamda küfrün bir tek millet olduğu düşüncesiyle küfrü temsil eden şeytan taşlanır ve bir Müslümamn ancak İslâm'ın karşısında olan ıküfür ehlini taşlayacağı, fakat din kardeşine asla el kaldırmayacağı, ona silah çekmeyeceği ve bu doğrultuda İslâm'ın birliği ve dirliği korunacağı, taşlama hareketiyle de ortaya konur ve Cenab-ı Rabbi'l-Alemine söz verilmiş olur.

Kesilen kurban ise hem kulun bu sadakatini isbata, hem de hac ibadetlerini yapma kudretini bahşeden Allah'a şükre yönelik ayrı bir hikmeti yansıtır.

[533]

Konuyla İlgili Hadisler

Üsame b. Zeyd (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Arafat'tan ayrılıp (Müzdelife'ye) yöneldi. Ne hızlı, ne de yavaş, ikisi arasında bir sürat göstererek yol aldı. Genişçe bir yere gelince de sür'atlandı." [534]

Fazıl b. Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre: Adı geçen, Re-sulüllah'ın terkisinde bulunuyordu. Rasulüllah (s.a.v.) arefe giimi akşamı ve cemi' (Müzdelife) gün sabahı (menasiki yerine getirmekte olanlara şöyle) buyurdu: "Sükunet ve rahatlık içinde olun (acele etmeyin, itişir şekilde ilerlemeyin)" ve kendisi de Mina sınırına dahil olan Muhassir'e girinceye kadar binek devesini (sür'atli yürümekten) alıkoydu ve sonra da şöyle buyurdu: "Cemrelere atılmak üzere bakla küçüklüğünde taşlar edinin!" [535]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Müzdelife'ye geldi ve orada akşam ile yatsı namazını kıldırdı. Bu iki namazı bir ezan ve iki ikametle gerçekleştirdi ve bu iki farz arasında nafile namaz kılmadı. Sonra fecir doğuncaya kadar uzandı ve sabah vaktinin girdiği iyice belli olunca bir ezan ve bir ikametle sabah namazım kıldırdı. Sonra Kasva adındaki devesine bindi ve Meş'arü'l-Haram'a geldi. Kıbleye yöneldi, Allah'a (el açıp) dua etti; tekbir, tehHİ getirdi; Allah'ın birliğini ifade etti ve ortalık iyice ayduılanıncaya kadar orada vakfe yaptı ve güneş doğmadan önce hareket edip Batn-ı Munassır'a geldi (ki bu yer ne Mina'ya, ne de Müzçlelife'ye dahildir). (Devesini) az harekete geçirdi ve sonra Büyük Cemre'ye uzanan orta yolu izledi ve ağacın yanındaki cemreye geldi, yedi taş attı ve her taşla birlikte tekbir getirdi ki bunları vadinin ortasında (durup) attı. Sonra da mehhar'a (hayvan kesim yerine) gitti." [536]

Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Cahiliye ehli (İslâm'dan önceki putperest Araplar) güneş Loğmadıkça Cemi' (Müzdelife) den ayrılmazlardı ve şöyle derlerdi: "Artık aydınlan ey Sebir (dağı)! (Güneş senin üzerine Lrtık doğuversin)." Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onlara bu lususta da muhalefet ederek güneş doğmadan oradan ayrıldı." [537]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Hz. Şevde, oldukça şişman bir kadındı, ağır hareket ederdi. Bu sebeple cemi'den (hacıların toplandığı yerden) geceleyin ayrılıp hareket etmek için Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den izin istedi. Efendimiz ona izin verdi." [538]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, kadın, çocuk, hizmetçi gibi zayıf unsurların Müzdelife'den geceleyin ayrılmalarına izin verdi." [539]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Muhassir Vadisinde devesini hızlandırdı ve insanlar, bakla büyüklüğünde taş toplayıp (cemrelere) atmalarını emretti." [540]

Müctehid İmamların İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Arafat'ta vakfeden sonra güneş batar-ken oradan hareket edilerek tam ahenk içinde Müzdelife'ye gidilir. Ancak yol boyunca yürüyenlere sıkıntı vermemek için sür'at gösterilmez. Geniş sahaya gelindiğinde sür'at gösterilir. Cemaat yol boyunca, yanlarında imamları bulunuyorsa, onun önüne geçmemeye özen gösterirler. Ancak güneş battıktan hemen sonra hareket etmeyip geç kalırsa, o takdirde cemaat onu beklemeyip yola çıkar. Ara yol boyunca tekbir, tehlil, tahmid ve telbiye getirirler. İstiğfarı çoğaltıp Cenab-ı Hakk'tan af ve mağfiret dilerler.

Akşam namazım güneş battıktan sonra kılan kimse, Müzdelife'ye gelince onu iade eder. Çünkü uygulama, akşam ile yatsı namazım yatsı vakti içinde Müzdelife'de kılmaktır. Sünnet bu şekilde cereyan etmiştir.

Ama yolda fazlasıyla izdiham olur da fecirden önce Müzdelife'ye ulaşma durumu olmazsa, o takdirde yolda akşam ile ikindi namazı kılınır ve bunda bir sakınca söz konusu olmaz.

Müzdelife'ye yaya olarak girmek müstehabdır. Müzdelife'de yolu işgal etmemek kaydiyle herhangi bir yerde konaklamakta bir sakınca yoktur. Ancak Kuz ah adlı dağın eteğine konaklamak ef-daldır.

Akşam ve yatsı namazlarım birer ezan ve birer ikametle, kılmak müstehabdır. Aynı zamanda bu iki farz arasında nafile kılınmaz. Bu iki namazın cemaatle kılınması şart değildir. Fecir doğunca sabah namazı kılınır ve az bir vakfe yapılır ve arkasından tehlil, tekbir, tahmid ve dua edilir; Peygamber'e (s.a.v.) salat-ü selam getirilir. Aynı zamanda telbiyeye devam edilir.

Müzdelife'nin her yanı vakfeye uygundur, ancak Batn-ı Muhassir müstesna,., Bu kesime gelince sür'at gösterilir.

Müzdelife'de vakfe vakti, fecir doğduktan ortalık aydınlanmcaya kadar geçen zamandır. Bu süre içinde orada vakfe yapmak vaciptir. Güneş doğunca vakfe zamanı geçmiş, yani çıkmış olur.

O bakımdan fecir doğmadan önce Müzdelife'den hareket edilip sının aşılırsa, bir kan akıtmak gerekir.

Sonra Mina'ya varılır ve zevaldan önce Batn-ı Vadi'ye gelinerek Cemre-i Akabe'ye yedi taş atılır. Her taş ile birlikte tekbir getirilir. Ve o gün başka cemreye taş atılmaz, bu yedi taş ile yetinilir. Tekbir yerine tehlil ve teşbih getirmek de caizdir. İlk taşı atmaya başlayınca artık telbiye kesilir. Bu konuda hacc-ı temettü', hacc-ı kıran ve hacc-ı ifrad yapan arasında fark yoktur. [541]

b) Şafiîlere göre: Arafat'tan Müzdelife'ye gelindiğinde, o gece orada geçirilir. Kim de gece yarısı veya ondan biraz önce oradan ayrılır, fakat fecirden önce geri dönerse, kendisine bir şey gerekmez. Gecenin ikinci yarısında oraya gelmeyen kimsenin bir kan akıtması gerekir. Ancak kadın,

çocuk ve hizmetçi gibi zayıf kimseleri gece ondan sonra Mina'ya göndermek sünnettir. Diğerleri ise sabah .zmı henüz ortalık ağarmadan kılıp sonra Mina'ya hareket ederler. Müzdelife'de, cemreleri taşlamak için gereken sayıda taş edi-Meş'arü'l-Haram'a geldiklerinde vakfe yaparlar ve ortalık Llanıncaya kadar dua ederler. Sonra Mina'ya hareket ederek ş doğduktan sonra oraya ulaşmış olurlar. O gün için her kişi :e-i Akabe'ye sadece yedi taş atar. İlk taşı atmaya başlarken tel-i keser. Her taş ile birlikte tekbir getirir. Sonra da beraberinde-dyi (kurbanlık hayvanı) keser. [542]

Böylece bu konuda iki mezhep arasında az fark vardır. Ancak hadislerle istidlal ettikleri belirgin bir şekilde anlaşılmaktadır.

c) Hanbelîlere göre: Güneş batmadan Arafat'tan ayrılmak değildir. Ayrılan kimseye, ceza olarak kan akıtmak gerekir, ece güneş batmcaya kadar orada bulunmak vaciptir. İmam, »ş battıktan sonra Müzdelife'ye hareket edince, oradaki hacılar areket ederler. Yoldakilere sıkıntı vermemek için sekinet ve va-a yürünür, acele edilmez. Yol boyunca tekbir ve tehlil getirilir, Al-uıüır ve dua edilir.

Müzdelife'ye gelinince akşam ile yatsı namazı ardarda birer ika-te kılınır. Bununla beraber ikisini bir ikametle de kılmak caizdir, bıa yetişemeyen kimse kendi başına kılar. Aynı zamanda iki na-arasmda sünnet ve nafile kılınmaz. Müzdelife'ye gelindiğinde ilk ; bu iki namazı kılmak efdaldır ve daha uygundur, yani geciktiril-i efdal değildir.-

Müzdelife'ye gelmeden akşam namazını kılacak olursa, bu sahih Ur; ancak sünnete aykırı olduğundan kerahet vardır.

O gece Müzdelife'de kalınır ve sabah namazı kılındıktan sonra Meş’arü’l-Haram'a gelinir, orada bol bol dua edilir.

Böylece geceyi Müzdelife'de geçirmek vaciptir. Bunu terkedene bir kan akıtmak gerekir.

Sonra güneş doğmadan Mina'ya hareket edilir. Bu hususta farklı görüş ve ictihad ortaya koyan olmamıştır. Muhassir mevkiine gelince sür'at gösterilir ve durulmadan Mina sınırına girilir. Yol boyun-ekbir ve tehlille birlikte telbiyeye devam edilir.

Yolda veya Müzdelife'de küçük taşlar toplanır. Bu taşları amak müstehabdır. Cemre-i Akabe'ye gelinir ve buraya yedi taş ir; her taş ile birlikte tekbir getirilir. Taş atmaya başlayınca artık »iyeyi keser.. [543]

d) Malikilere göre: Bu mezhebe göre, geceyi Müzdelife'de geçirmek ve fecir doğduktan ortalık ağarmcaya kadar orada vakfe yapmak vacip değildir. Sadece gecenin herhangi bir bölümünde orada bir süre vakfe yapmak yeterlidir.

Hiç vakfe yapmadan oradan doğrudan geçilirse, o takdirde kan akıtmak gerekir.

Müzdelife'ye gidilirken de, oradan hareket edilirken de, acele etmemek, yani yolda sürat göstermemek müstehabdır.

imamla birlikte Meş'arul-Haram'da durmak da müstehabdır. Kadınlar ve çocuklar isterlerse imamdan Önce, isterlerse sonra hareket edebilirler. Bunda bir sakınca yoktur.

Ancak güneş doğduktan sonra Müzdelife'ye gelinirse, artık vakfe vakti geçmiş olur. Ortalık ağardıktan sonra İmam Meş'arü'l-Haram'da halâ vakfeye devam ederse, cemaat onu beklemeyip Mina'ya hareket eder.

Müzdelife'de vakfe ancak sabah namazından sonra yapılır. Namazdan önce yapılan vakfe sayılmaz. [544]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

548 nolu Üsame hadisi, 549 nolu Fazl hadisi, 550 nolu Cabir hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. Birinci hadis, Arafat'tan Müzdelife'ye gidilirken, sıkıntı vermemek için sekinet üzere gitmenin ve geniş araziye gelindiğinde biraz sür'atlennıenin sünnet olduğuna delalet etmektedir.

İkinci hadis, Muhassir'e gelinince Cemrelere taş atmak için bakla büyüklüğünde belirli sayıda taş edinmenin müstehab olduğuna delalet etmektedir.

Üçüncü hadis, akşam ile yatsı namazlarının birarada Müzdelife'de yatsı vaktinde kılınmasının vücubuna delalet etmekte ve ikisi için bir ezan ve her biri için bir ikamet getirmenin müstehab olduğunu göstermektedir. Meş'arü'l-Haram'a gelinip orada bol bol dua ve istiğfar edilmesinin sünnet olduğu; tehlil, tekbir ve tahmidde bulunmanın faziletli bulunduğu anlaşılıyor. Sonra da güneş doğmadan oradan hareket etmenin gereği üzerinde duruluyor. Sonra da Mina'ya gelindiğinde zevalden önce Cemre-i Akabe'ye yedi taş atmanın vücubu ortaya çıkıyor.

522 nolu Âişe hadisi, kadın, çocuk ve hizmetçi gibi zayıf [silerin, Müzdelife'de fecrin doğmasını beklemeden Mina'ya hareket anelerine cevaz verildiğine delalet etmekte ve 553 nolu Ibn Ömer idisi bunu kuvvetlendirmektedir. [545]

Çıkarılan Hükümler

1- Arafat'ta vakfeden sonra akşam güneş battıktan sonra [üzdelife'ye hareket etmek kimine göre sünnet, kimine göre vaciptir.

2- Yolda izdiham vermemek için acele edilmemesi, sekinet inde gidilmesi sünnettir.

3- Yolda geniş alanlara gelindiğinde, izdiham söz konusu olmay-^ağından biraz sür'at yapmak müstehabdır.

4- Yolculuk esnasında yanlarında imamları bulunuyorsa, onun aüne geçmemeğe dikkat edilir ki, bu müstehabdır.

5- Yolda akşam namazı kılınmaz. Kılan olursa, Hanbelîlere göre amazı kerahetle sahihtir, diğerlerine göre, iadesi gerekir,

6- Akşam ile yatsı namazının yatsı vaktinde Müzdelife'de ılınması vaciptir,

7- Bu iki namaz arasında nafile kılınmaz.

8- Her namaz için bir ikamet ve ikisi için bir veya iki ezan oku-ıak müstehabdır.

9- Fazla izdiham olur da fecirden Önce Müzdelife'ye ulaşılmazsa, takdirde akşam namazı ve gerekirse yatsı namazı yolda kılınır.

10- Batn-ı Muhassir'den başka Müzdelife'nin her yanı vakfeye Iverişlidir.

11- Müzdelife'de vakfe vakti, fecir doğduktan sonra başlar, or-ahk biraz aydmlanmcaya kadar devam eder. Fecirden önce oradan .areket eden kimsenin bir kan akıtması gerekir. Ancak Maliki aezhebine göre, bundan dolayı kan akıtmak gerekmez.

12- Gece yarısı veya ondan biraz önce veya sonra Müzdelife'den .yrılıp fecirden Önce tekrar oraya dönen kimseye kan akıtmak gerekmez. Bu, daha çok Şafiîlerin içtihadıdır:

13- Güneş batmadan önce Arafat'tan ayrılan kimseye kan ıkıtmak gerekir. Bu, Hanbelilerin görüşüdür.

14- Müzdelife'de akşam ve yatsı namazını cemaatle kılmak şart leğildir. İmama yetişemeyen kimse kendi başına eda eder.

15- Mina'ya gelindiğinde önce zeval girmeden Cemre-i Akabe'ye rarıhr ve oraya yedi taş atılır, bu esnada telbiye kesilir. Her taş ile »irlikte tehlil ve tekbir getirmek sünnettir.

16- Bayramın birinci günü sadece sözü edilen yedi taş atmakla ^etinilir ve arkasından hacc-ı kıran veya hacc-ı temettü'a niyet eden-erin kurban kesmesi gerekir. [546]

Bayramın Birinci Günü Cemre-i Akabe’ye Taş Atmak ve Bunun Hükümleri

Bilindiği gibi, bayramın birinci günü Müzdelife'den Mina'ya gelindiğinde, ilk iş olarak zevalden önce Cemre-i Akabe'ye yedi taş atılır. O gün için diğer iki cemreye taş atılmaz. Böylece İslâm'ın karşısında yalnız küfrün bulunduğu ve küfrün de bir tek millet olduğu sembolize edilir. O sebeple şeytan taşlanır ve Müslüman bir kişi bu davranışıyla asla din kardeşini hedef seçip onu üzmez. [547]

Konuyla İlgili Hadisler

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, bayramın birinci günü Cemre-i Akabe'ye kuşluk vakti taş attı. Ondan sonraki günlerde ise, güneş batıya meylettikten sonra attı." [548]

"Resulüllah'ı (s.a.v.) bayram günü bineği üzerinde iken Cemre'yi taşladığını gördüm ve şöyle diyordu: "Artık hac ibadetlerini benden alıp öğrenin (ve uygulayın). Bilemiyorum, belki de bu haccımdan sonra artık haccedemi-yeceğim!" [549]

îbn Mes'ud (r.aj den yapılan rivayete göre, adı geçen (taş atma lenasikini) şöyle yapmıştır: Büyük Cemre'ye geldiğinde, Bey-ullah'ı soluna, Mina'yı sağına alarak yedi taş attı. Sonra da îöyle dedi: trÜzerine Bakara Sûresi inen zat böyle yaptı." [550]

îmam Ahmed'in rivayetinde ise şu lafızla anlatılmıştır:

'İbn Mes'ud Cemre-i Akabe'ye geldiğinde, batn-i vadide iurup bineği üzerinde olduğu halde yedi taş atti ve her taşla birlikte tekbir getirdi ve sonra şöyle dedi: "Allah'ım! Bunu me-brur hac yap ve günahların bağışlanmasına vesile kıl. Sonra da şöyle bilgi verdi: "Üzerine Bakara suresi inen zat şurada duruyor (ve taş atıyordu)." [551]

Abbas: (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, cemi', (Müzdelife) de merkeplere binmiş olan Abdülmuttalip çocuklarının, mübarek eliyle hafifçe bacaklarına dokunarak: "Çocukcağızlarım! Güneş doğmadan cemreye taş atmayın!.." buyurdu. [552]

Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bayram gecesi Ümmu Se-leme'yi gönderdi, o da fecirden önce cemreye taş attı, sonra da Mekke'ye gidip ziyaret tavafını

yaptı ve geri dönüp geldi. Bu da, Resulüllah'ın (s.a.v.) onun yanında olduğu günde gerçekleşti." [553]

Esma'nın azatlı kölesi Abdullah, Esma (r.a.) dan rivayet etmiştir. Şöyle ki, Hz. Esma cemi1 (Müzdelife) gönü Müzdelife'de inip konakladı. Kalkıp bir saat kadar namaz kıldıktan sonra şöyle dedi: "Oğulcağızım! Ay kayboldu (battı) mi?" Ben de: "Hayır.." diye cevap verdim ve bana iki defa sordu. Üçüncü de "evet" dedim. Bunun üzerine o,: "Haydi artık hareket edelim" dedi ve hareket ettik. O da gelip Cemreye taş attıktan sonra dönüp konakladığı yerde sabah namazını kıldı. Bunun üzerine ben ona: "A Efendim! Biz henüz karanlıkta bulunduğumuzu sanıyoruz" dedim. O bana şu cevabı verdi: "Oğulcağızım! Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz zayıf unsurlar (kadın, çocuk ve hizmetçiler) için (fecir ve güneş doğmadan önce) cemreye taş atmalarına izin vermiştir." [554]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onu ehliyle birlikte bayram ^anü Mina'ya gönderdi ve onlar da fecrin doğmasıyla birlikte cemreye taş attılar." [555]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanelilere göre: Cemrelere taş atmak, bi'1-icma' vaciptir. Cemrelere atılan taşlara "cimar" denilir ki, bu, "cemre"nin çoğuludur. Bakla büyüklüğündeki küçük taşa bu isim verilir. Cemrelere bu taşlardan belirlenen sayıda ve zaman içinde atmak vacip olduğu gibi, bir özüründen dolayı atacak durumda olmayan kimsenin kendisine bir vekil tutup attırması da vaciptir.

Cemrelere taş atma süresi, bayramın birinci günü başlar ve teşrik günlerinin sonuna kadar devam eder. Böylece dört günlük bir süre söz konusudur.

Birinci günü sadece Cemre-i Akabe'ye yedi taş atılır. Bunun sünnet olan vakti ise, güneş doğduktan sonra zevaldan önce olan süredir.

Fecir doğmadan taş atmak caiz değildir. Şafiilere göre ise, bayram akşamı gece yarısından sonra bunun vakti başlar. Süfyan Sevrî'ye göre de, güneş doğmadan önce taş atmak caiz değildir.

Ebu Hanife'ye göre, bayramın birinci günü taş atma süresi ;üneş batmcaya kadar devam eder. Ebu Yusuf a göre, zeval vaktine tadar devam eder. [556]

Diğer iki veya üç gün ise zevaldan sonra taş atılması sünnettir, tüneş batmcaya kadar devam eder. Bununla beraber fecir loğduktan sonra da atmakla vücup yerine gelir. Güneş batmcaya ka-lar atmaz veya atamazsa, fecir doğmadan önce atmak suretiyle onu kaza etmiş olur. Şafiî'ye göre, fidye gerekir.

Teşrik günlerinin birinci ve ikinci günü taş attıktan sonra güneş batmadan önce Mina'dan ayrılmak caiz olduğu gibi, üçüncü güne kalıp yirmibir taş daha atmak da caizdir.

İmameyne göre, teşrik günlerinde cemrelere taş atmanın vakti, zevalden sonra başlar, zevaldan önce atmak caiz değildir. Burada fetva, Ebu Hanife'nin içtihadına göredir.

Bayramın birinci günü -yukarıda da belirttiğimiz gibi- sadece Cemre-i Akabe'ye yedi taş atmakla yetinilir. ikinci, üçüncü ve dördüncü günleri ise, her cemreye yedişer taş atılarak her gün için lyirmibir taş tamamlanır.

Cemrelere atılan taşlar, en azından yakınma düşmesi gerekir. 'Aksi halde atılan taş sayılmaz, yeniden atmak gerekir.

Sözü edilen üç veya dört günde atılan taşlardan birkaç tane noksan kalır ve atma süresi de geçmiş olursa, o takdirde her taşa karşılık yarım sa' buğday veya onun bedeli tasadduk edilir. Yarım sar buğday, yaklaşık 1667 gr. eder.

Taşlamanın tamamını terkedene kan akıtmak gerekir. Bir kısmını terkedene tasadduk gerekir. Bu, İmam Ebu Hanife'nin kavlidir.. Aynı zamanda taşlamanın çoğunu terkedene de kan akıtmak vacip olur. [557]

b) Şafiîlere göre: Güneş doğduktan sonra Mina'ya gelinir ve her şahıs Cemre-i Akabe'ye yedi taş atar ve bu esnada telbiyeyi keser. Her taş ile birlikte tekbir getirir.

Birinci gün yedi taş atılırken Mekke'yi soluna, Minayı sağma alıp öylece hareket etmesi müstehabdır. Diğer iki veya üç günde ise, kıbleye yönelerek taş atmak müstehabdır.

Cemrelere taş atmanın vakti, bayramın birinci günü, yani zilhiccenin dokuzunu onuna bağlayan gece yarısından başlar ve dördüncü günü güneş batmcaya kadar devam eder. [558]

Mina'da gecelemek de vaciptir. Teşrik günlerinin ikinci gününde üç cemreye taş attıktan sonra güneş batmadan önce Mina'dan ayrılmak isteyen kimse, artık ayrılabilir. Ama güneş battıktan sonra artık ayrılamaz, üçüncü güne kalıp tekrar yirmibir taş atması gerekir.

Teşrik günleri taş atmanın süresi şöyle belirlenmiştir: Zevaldan sonra başlar, güneş batınca sona erer. Bazı alimlere göre, fecir doğuncaya kadar devam eder.   .

Cemreleri tertib üzere taşlamak da şarttır. Aynı zamanda atılacak maddenin taş olması gerekir. Sonra da bu taşları ancak atmak suretiyle cemre taşlanma vücubu gerçekleşir, götürüp cemrenin yanma koymakla gerçekleşmez.

Bir özüründen dolayı taş atamayan kimse kendisine bir vekil bulup öylece bu farzı yerine getirir. Bir günün taşlamasını terke-den kimse, onu ikinci günü kaza eder. Aksi halde kan akıtması vacip olur. Hatta mezhebin açık kavline göre, üç taşı terkeden kimseye de kan akıtmak gerekir. [559]

c) Hanbelîlere göre: Bayramın birinci günü Mina'ya gidildiğinde o gün için sadece Cemre-i Akabe'ye yedi taş atmakla yetinilir. Buna muhalif bir görüş veya ictihad ortaya koyan olmamıştır; yani icma' vaki olmuştur.

Taş atmanın cevaz vakti ise, zilhiccenin dokuzunu onuna bağlayan gece yarısı başlar. İmam Ahmed ise, fecir doğduktan sonra başlar demiştir. Böylece Hanbelî imamları bu konuda İmam Ah-med'den ayrılmışlardır. îmam Malik de bu konuda îmam Ahmed'le aynı görüştedir. Rey tarafdarlarıım da görüşü budur.

Atılan taşların cemreye düşmesi gerekir. Aksi halde sayılmaz. Atılan taş cemreye yakın yere düşer, fakat yuvarlanıp cemreye ulaşırsa kafi gelir.

Taş atmaya başlanırken telbiye kesilir, sadece tekbir ve tehlil getirilir.

Gece Mina'da yatmayıp başka yerde gecelerse, îmam Ahmed'e göre ona bir şey gerekmez, sadece sünneti terketmiş olur. İkinci ve üçüncü günleri zevaldan sonra taş atılır. Zevalden Önce atarsa, iade ''etmesi gerekir.

Aynı zamanda Cemrelere taş atarken tertibe riayet etmek de şarttır. Önce birinci cemreye, sonra yusta denilen ikinci cemreye, sonra da âkabe denilen üçüncü cemreye atılır.

Teşrikin ikinci günü güneş batmadan önce, Mina'dan ayrılmak isteyen ayrılabilir. Günş battıktan sonra ayrılmak caiz değildir; üçüncü güne kalıp tekrar üç cemreye yedişer taş atması vacip olur. [560]

d) Malikîlere göre: Hasta olmayan bineğinde de bir aksaklık meydana gelmeyen kimsenin akşam ile yatsı namazını bir arada kılması vaciptir, Müzdelife'ye gelmeden yolda kılacak olursa, yeterli olmayacağından, Müzdelife'ye gelince iade etmesi gerekir.

Vakfe yapmadan Müzdelife'den gelip geçen kimseye bir kan akıtmak vacip olur. Ama ister gece yarısından önce, ister sonra orada az vakfe yaptıktan sonra ayrılan kimseye kan akıtmak gerekmez. [561]

Böylece îmam Malik, Müzdelife'de fecirden sonra vakfe yapmanın gerekli olmadığını ve bunun gecenin herhangi bir bölümünde yapılmasının yeterli bulunduğunu belirterek diğer müctehidlerden farklı bir ictihad ortaya koymuştur.

Ancak imamla birlikte Müzdelife'de bulunmak, yani sabah namazını onunla birlikte kıldıktan sonra ayrılmak müstehabdır.

Kadın, çocuk ve hizmetçi gibi zayıf unsurlar da bu konuda serbest bırakılmışlardır: İsterlerse geceleyin oradan ayrılırlar, isterlerse imamla birlikte bekleyip öyle ayrılırlar.

Arafat'tan ayrılıp ancak güneş doğduktan sonra Meş'arü'l-Haram'a ulaşan kimse, Müzdelife'de vacip olan vakfeyi kaçırmış olur. Ama güneş henüz doğmadan gelir ve az bir süre vakfe yaptıktan sonra aynlırsa, vakfeye yetişmiş olur.

îmam, Meş'arü'l-Haram'da vakfe yapar ve fakat ortalık aydınlandığı halde Mina'ya hareket etmezse, cemaat artık onu beklemez ve güneş doğmadan Mina'ya hareket eder.

Mina'ya hareketi geciktirip güneş doğduktan sonra hareket ederse, kendisine bir şey gerekmez, sadece isaet (kötü bir iş) etmiş olur.

Baygın bir halde Müzdelife'ye getirilen kimsenin orada bir süre bulunmasıyla vakfesi gerçekleşmiş olur ve bu halinden dolayı bir ceza gerekmez. [562]

Cemre'ye taş atmayı gündüzleyin yapmaz da geceye bırakır veya birkaç taşı noksan bırakırsa, geceleyin bunları atar. ibn Kasım'a göre, bundan dolayı bir kan akıtması gerekir.

Her üç gün içinde cemrelere taş atmayı terkeder de teşrik günleri geçmiş olursa, bir bedene kesmesi gerekir; yani ya bir sığır, ya da bir deve kesmesi vacip olur.

Cemre-i Akabe'ye yukarıda durup taş atan kimse sadece isaet etmiş olur.

Her taş atılırken tekbir getirmek sünnettir. Taşları ardarda atmak da öyle...

Yedi taşın hepsini birlikte atıp tek tek atmaktan vaz geçen kimsenin bu tarz atışı kafi gelmeyeceğinden yeniden atması gerekir.

Taşları atmayıp sadece cemrelerin yanında koyması kafi gelir mi? îbn Kasım'a göre kafi gelmez.

Taşları, binek üzerinde bulunduğu halde atabileceği gibi, yaya olduğu halde de atar. Ancak Cemre-i Akabe'ye ilk gün bineğinden inmeden atması, diğer cemrelere ise yaya olarak atması daha uygundur. [563]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

559 nolü Cabir, yine 560 nolu Cabir, 561 nolu İbn Mes'ud hadisleri sahihtir. O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi bu hadislerle istidlal etmiştir.

559 nolu Cabir hadisi,.bayramm birinci günü güneş doğduktan sonra kuşluk vaktinde Cemre-i Akabe'ye taş atmanın sünnet veya vacip olduğuna delalet etmektedir. Diğer iki veya üç günde ise, zeval-dan sonra güneş henüz batmadan önce atılmasının sünnet veya vacip olduğu anlaşılıyor. Nitekim

müctehidlerin içtihadı da sünnet veya vacip olma doğrultusunda cereyan etmiştir.

Aynı zamanda ilk gün Cemre-i Akabe'ye yedi taş atarken binek üzerinde bunu yerine getirmekte bir beis olmadığı, Cabir'in (r.a.) ikinci hadisinden anlaşılmaktadır. Sonra da bu cemreye taş atarken Kabe'yi sola, Mina'yı sağa alıp öylece atmanın müstehab olduğu hükmü ortaya çıkıyor. Nitekim müctehidlerin çoğu bu rivayetle istidlal etmiştir.

Her taş ile birlikte tekbir getirmenin sünnet olduğu ortaya çıkarken, yedi taşın birden değil de ayrı ayrı atılmasının vacip olduğuna delalet söz konusudur.

563 nolu îbn Abbas hadisini aynı zamanda Tahavi ve îbn Hib-an tahric etmiştir. îbn Hibban'a göre, sahihtir. îbn Mace ise, bu riayeti hasenlemiştir. O bakımdan hemen müctehidlerin hepsi bunun-a istidlal etmiştir. O bakımdan kadınların, çocukların ve onlara lizmet edenlerin Müzdelife'de fecirden sonra vakfe yapmalarının gerekli olmadığı, .bunu geceleyin de yapabilecekleri ve erkenden Sina'ya hareket edebilecekleri söz konusudur.

564 nolu Aişe hadisi ise, kadınların, güneş doğmadan Önce Ceme-i Akabe'ye taş atmalarının caiz olduğuna delalet etmektedir. Nitenin müctehidlerin çoğu bununla ve diğer rivayetle istidlal ederek bu ruhsatın kadınlara mahsus olduğunu belirtmişlerdir. Erkeklerin ise, herhalde güneş doğduktan sonra atmaları söz konusudur. Aynı zamanda birinci gün cemre-i akabeye taş attıktan sonra, kurban kesecek olanlar kurbanlarını kesip tıraş olduktan, kesemiyecekler de tıraş olduktan sonra Mekke'ye gidip ziyaret tavafım yaparlar ve tek-rar'Mina'ya dönerler,

Nitekim 565 nolu Abdullah hadisi de bunu kuvvetlendirmekte ve fecirden önce Cemre-i Akabe'ye taş atma cevazının kadınlara mah-isus olduğuna delalet etmektedir.

566 nolu îbn Abbas hadisini aynı zamanda Nesâî ve Tahavî tahric etmişlerdir.

Bu hadis de kadın ve çocukların güneş doğmadan önce Cemre-i Akabe'ye taş atabileceklerine delalet etmekte ve yukarıdaki hadisleri kuvvetlendirmektedir.

Bu bapta Buharî'nin yaptığı rivayete göre, îbn Ömer (r.a.) da, kadın ve çocuklarını geceleyin Meş'arü'l-Haram'da vakfe yaptırdıktan sonra Mina'ya gönderir ve orada fecirle birlikte veya namazı kıldıktan sonra Cemre'ye taş atmalarını sağlardı. [564]

Çıkarılan Hükümler

1- Cemrelere taş atmak bi'1-icma' vaciptir.

2- Atılacak bu taşların bakla veya en çok fındık büyüklüğünde olması sünnettir.

3- Taşların belirlenen sayıda atılması da vaciptir.

4- Cemrelere atılacak taşlan teker teker değil de toptan atmak caiz değildir. Toptan atan kimsenin taş atmayı iade etmesi vaciptir.

5- Belli sayıdaki taşları atmayıp hepsini birden doğrudan Cemre'ye veya yakınma götürüp koymak yeterli değildir. Böyle yapan

kimsenin yeniden belirtilen şekilde taş atması vaciptir. Aksi halde bir kan akıtması gerekir.

6- Cemrelere taş atma vakti, bayramın birinci günü güneş doğduktan sonra başlar ve güneş batıncaya kadar devam eder. Bu, müctehidlerin çoğuna göredir.

7- Şafiîlere göre, fecir doğmadan önce de Cemre-i Akabe'ye taş atmak caizdir ve yeterlidir.

8- İkinci, üçüncü ve gerekirse dördüncü günü, zevaldan sonra taş atmak sünnettir. Bununla beraber fecir doğduktan sonra da atmakla vücup yerine gelmiş olur.

9- Güneş batıncaya kadar taş atma işini yerine getirmezse, Hanefi'lere göre, geçir doğmadan önceye kadar olan süre içinde kaza edilir, başka bir şey gerekmez. Şafiîlere göre, fidye vermesi gerekir.

10- Bayramın birinci günü sadece Cemre-i Akabe'ye yedi taş atmakla yetinilir; diğer cemrelere taş atılmaz.

11- İkinci, üçüncü ve gerekirse dördüncü günleri her cemreye yedişer taş atmak vaciptir.

12- Cemrelere atılan taşlar ya cemreye isabet etmeli, ya da en azından onun çok yakınma düşmelidir. Aksi halde yeniden atmak gerekir.

13- Cemreye taş atmaya başlanırken telbiye kesilir. Her taşla birlikte tekbir getirmek sünnettir.

14- Taş atmanın devam ettiği üç günün gecesinde Mina'da kalmak sünnettir. Şafiîlere göre, vaciptir.

15- Cemreleri tertip üzere taşlamak sünnettir. Şafiîlere ve Hanbelîlere göre, vaciptir.

16- Bir özüründen dolayı taş atamayan kimsenin kendine vekil tutması yeterlidir.

17- Teşrikin ikinci günü cemrelere taş attıktan sonra güneş batmadan önce Mina'dan ayrılmakta bir sakınca yoktur ve böylece taşlama ibadeti yerine gelmiş olur.

Sözü edilen ikinci günde güneş batıncaya kadar Mina'dan ayrılmayan kimsenin teşrikin üçüncü gününe kalması ve o gün de cemrelere yedişer taş atması vacip olur.

18- Cemreye birkaç taş atmayı noksan bırakırsa, geceleyin bunu tamamlar ve bir kan akıtması gerekir. Bu, imam Malik'e göredir. [565]

Mina’da Kurban Kesmek, Tıraş Olmak ve Sonra da Mubah Olan Şeyler

Bilindiği gibi bayramın birinci günü Cemre-i Akabe'ye yedi taş .ıktan sonra, kişi hacc-ı kıran veya hacc-ı temettü'a niyet etmişse, ıa muvaffak olduğu ve iki haccı (küçük hac ve büyük hac) yerine tirdiği için şükür olsun diye bir

kurban kesmesi vaciptir. Böylece di taşı attıktan sonra ilk iş olarak kurban kesilir. Bununla beraber ırban kesme süresi üçüncü veya dördüncü günün akşamına güneş Ltmadan öncesine kadar devam eder. Birinci günde kesmek nnette daha uygundur. Sonra tıraş söz konusudur. Bu, ya başın marnını tıraş etmekle ya da saçları kırkmak (kırpmak) suretiyle ırçekleşir. Bunlar yerine getirildikten sonra, cinsel temas dışında ğer haram kılınan şeyler helal olur. [566]

Konuyla İlgili Hadisler

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah Efendimiz Mina'ya geldi ve Cemre'ye taş ttıktan sonra, Mina'da konakladığı yere döndü ve kurban esti. Sonra berbere: "Saçlarımı kesip al" diye buyurdu, Önce aşının sağ tarafını, sonra da sol tarafını döndürdü. Sonra da esilen saçlarını oradaki kimselere verdi." [567]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle dua etmiştir: "Allah'ım! Başını tıraş edenleri bağışla.." diye dua etti. Bunun ü/erine ashab-ı ki-ram: "Ya Re-sulallah! Başındaki saçları kırptıranlar için de..tf deyince, Efendimiz yine: "Allah'ım! Başını tıraş edenleri bağışla!" diye dua etti. Ashab yine: "Ya Resulallah! Başındaki saçları kırptıranlar için de.." deyince, o yine: "Allah'ım! başını tıraş edenleri bağışla" diye dua etti. Ashab yine: "Ya Rasulallah! Başlarındaki saçları kırptıranlar için de..." deyince, bu kere Efendimiz: "Allah'ım! Saçlarım kırptıranları da bağışla.." diye

dua etti." [568]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre: 'Peygamber Efendimiz başındaki saçları birbiri üstüne getirerek düzenledi ve hedyini (kurbanlık hayvanını) hazırlayıp şevketti. Mekke'ye gelince, eşlerine ihramdan çıkmalarını (yani daha Önce kendilerine haram kılınan şeylerin artık mubah sayılmalarını) emretti. Onlar da: "Ya Resulallah! Siz neden ihramdan çıkmıyorsunuz?" diye sorduklarında, O şöyle buyurdu; "Şüphesiz ki ben hedyimin (kurbanlık hayvanın) boynuna ip bağladım ve başımın saçlarını birbiri üstüne getirip

(başı açık vaziyette) düzenledim. Artık ben iki haccımı (tamamlayıp) ihramdan çıkmadan ve başımı tıraş etmeden ihlal yapmayacağım (ihramlı kalmaya devam edeceğim)." [569]

îbn Abbas (r.a.)dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) 'fendimiz şöyle buyurmuştur: "Kadınların saçlarını tıraş etmeleri nlara gerekli kılınmamıştır; onların sadece saçlarının çlarından kırpmaları gereklidir." [570]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Cemre'ye (Cemre-i Akabe) taş ittiğiniz zaman, kadınlardan başka (diğer yasaklanan) şeyler îize helal olur."

Bunun üzerine bir adam İbn Abbas'a (r.a.): "Güzel koku la mı?." diye sorunca, İbn Abbas ona: "Resulüllah'ı (s.a.v.))aşma iyice misk sürüp bulaştırdığını gördüm. Artık bu güzel toku mudur, değil midir (sen düşün)?" diye cevap verdi. [571]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir:

"Ben, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e ihrama girmeden önce güzel koku sürerdim ki o kokunun içinde misk de bulunurdu.." [572]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Beraberinde hediy (kurbanlık hayvan) getiren kimse, cemreye taş attıktan sonra on-u keser. Beraberinde hediy getirmeyen ve aynı zamanda hacc-ı ifrada niyet eden kimsenin kurban kesmesi vacip değildir

Hacc-ı kıran veya Hacc-ı temettü'a niyet eden kimsenin ise, Mina'da mutlaka kurban kesmesi vaciptir. Buna mali gücü veya imkanı yetmiyen kimsenin, son günü arefeye rastlamak üzere üç gün Mekke'de, yedi gün de evine döndüğünde oruç tutması gerekir.

Cemre-i Akabe'yi taşlayan kimsenin kurban kestikten sonra tıraş (saçlarının tamamını kestirmesi) veya taksir (saçlarının uçlarından kırpması) vaciptir. Şüphesiz saçlarının tamamım tıraş etmek efdaldır.

Kadınlar da saçlarının uçlarından kırpmak suretiyle bu ibadeti yerine getirirler. [573]

Böylece cemreye taş attıktan sonra saçları belirtilen iki şekilden biriyle kesmek vaciptir ve hacı ancak traş olduktan sonra ihramdan çıkabilir. Şafîîlere göre bu vacip değildir. O bakımdan hacı Cemre-i Akabe'ye taş attıktan sonra ihramdan çıkabilir. Umre yapan da sa'yi tamamlayınca henüz tıraş olmadan ihramdan çıkabilir.

Başında saç bulunmayan kimsenin başı üstünde usturayı dolaşırması yeterli olur, ya bununla o vecibeyi yerine getirmiş sayılır.

Traş yerine saçları sabun ve benzeri bir maddeyle yıkamak yeterli olmaz. Böyle yapan kimseye bir koyun kesmek vacip olur. İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, kan akıtmak vacip olmaz. Cessas ise, bu konuda muhalif bir görüş bilmiyorum, saçını kesmeyip sadece onu sabun ve benzeri temizleyiciyle yıkayanın bir koyun kesmesi vacip olur demiştir.

Kurban kesmenin zamanına ve yerine gelince:

Bu konuda Hanefî imamlarının farklı görüş ve ictihadları ortaya çıkmıştır. Şöyle ki: Ebu Hanife'ye göre, kurbanın yeri Harem sınırları içindeki bölgedir. Zamanı ise, kurban günleridir. Bunun gibi tıraşın özel zaman ve mekanı söz konusudur, Ebu Yusuf a göre, bunun Özel zaman ve mekanı yoktur. İmam Muhammed'e göre, özel yeri vardır ama, Özel zamanı yoktur. Züfer'e göre, Özel zamanı vardır, ama yeri yoktur. Bu imama göre, tıraş konusunu nahr günlerinden :aya geciktiren veya Harem dışında traş olan kimseye ceza olarak koyun kesmek gerekmez. Bu konuda her imamın bir dayanağı

Traş olmanın hükmü, tehallülün gerçekleşmesidir, yani tıraştan i-a ihramdan çıkma gerçekleşir. Bu durumda kadınla cinsel ilişki Stesna diğer yasaklanan şeyler mubah olur. İmam Malik'e göre, tın ve güzel koku dışındaki yasaklar mubah olur. el-Leys'e göre, lın ve av dışındaki yasaklar mubah olur. İmam Şafiî'ye göre, cinsel ıas dışında kadınla oynaşmak ve benzeri şeyler de mubah olur.

İmam Malik bu hususta şu hadisle istidlal etmiştir: "Traş uğunuzda, kadın ve bir de güzel koku sürünme dışında her şey b helal olur."

Hanefi'ler ve diğer imamlar ise, bu konuda Hz. Aişe hadisiyle is-lal etmişlerdir. Şöyle ki: "Pegamber (s.a.v.): Kim taş atar ve sonra tban keser, arkasından tıraş olursa, kadın dışında her şey ona mu-ı olur" buyurmuştur.

İmam Ebu Hanife'ye göre tıraş belirlenen zaman ve mekanda kılmazsa, ceza olarak kan akıtmak gerekir. [574]

b) Şafiîlere göre: Cemre-i Akabe'ye yedi taş attıktan sonra cı, beraberinde hediy (kurbanlık hayvan) bulunuyorsa, onu ke-ser sonra ya saçının tamamını tıraş eder ya da uçlarından kırpar, na başın tamamını tıraş etmek efdaldır. Kadın ise, sadece saçının larından keser. Meşhur olan kavle göre, tıraş olmak da ibâdettir, ni vaciptir. Traşm en azı, üç kıl kesmektir. Başında saç bulunmay-. kimse, başının üstüne usturayı gezdirmekle yetinir.

Traş olduktan sonra hacı, Mekke'ye gider, rükün tavafım yerine tirir, daha önce sa'yetmemişse sa'yeder ve sonra Mina'ya döner.

Sözünü ettiğimiz Cemreyi taşlamak, kurban kesmek, tıraş ol-ak ve tavaf yapmak arasındaki tertip sünnettir, yani önce taş atılır, ikasından tıraş yapılır ve arkasından ziyaret tavafı gerçekleştirilir.

Traşm vakti, bayramın birinci gününün gece yarısından sonra ani zilhiccenin dokuzunu onuna bağlayan gece yarısından sonra) ıslar nahir gününün sonuna kadar devam eder. Kurban için ise, :el bir zaman yoktur. Ama Nevevi'ye göre, kurban kesme vakti onun :el vaktidir..

Tıraş, tavaf ve sa'y için son bir vakit söz konusu değildir. [575]

c) Hanbelîlere göre: Cemre'ye taş attıktan sonra başın tamamını traş etmek veya saçların uçlarından kırpmak hem hacda, hem de umrede ibadet, yani vaciptir, İmam Ahmed'in mezhebinin zahiri budur. İmam Harakî diyor ki: "Bu aynı zamanda îmam Malik, İmam Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin de kavlidir." îmam Ahmed'den yapılan bir rivayete göre, bu ibadet değildir. Bu riva-yete göre, tıraş olmayan hacıya bir şey gerekmez ve Cemre'ye taş attıktan sonra ihramdan çıkabilir.

Traşı nahr gününün sonuna geciktirmek de caizdir. Bundan dolayı bir kan da gerekmez. Nitekim Ata', Ebu Yusuf, Ebu Sevr'in de kavli budur. İmam

Şafiî'nin mezhebine de benzer bir durum arzet-mektedir.

Başında saç bulunmayan dazlak kimse, sadece usturayı başının üzerinde dolaştırmakla yetinir.

Bununla beraber Cemre-i Akabe'ye taş atmadan tıraş olur veya kurban kesmeden tıraş olursa, bundan dolayı bir ceza gerekmez. İster kasden, ister bilmeyerek, ister unutarak böyle yapmış olsun... Ancak bir rivayete veya kavle göre, bilerek böyle bir takdim yaparsa bu hususta birbirine zıt iki görüş vardır.

Ebu Hanife'ye göre, kan akıtması gerekir. Çünkü tertip vaciptir. Züfer de aynı görüştedir. O bakımdan hacc-ı kıran ise, iki kan akıtması vacip olur. Hatta Züfer'e göre üç kan akıtması gerekir.

Kurban kesip tıraş olduktan sonra hacıya, kadın dışında her şey helal olur. Kadınlar ise, saçlarının uçlarından parmak uçları boğumu nisbetinde keserler.

Traştan sonra ziyaret tavafını yapmak üzere Mekke'ye gider. Önce Kabe'yi, sonra da Safa ile Merve'yi yedişer defa tavaf eder. Sonra da iki rek'at namaz kılar. [576]

d) Malikilere göre: Zilhiccenin onucu gününde Cemre-i Akabe'ye taş atmayı tıraş ve ziyaret tavafından Önce yerine getirmek vaciptir. O bakımdan taş atmadan önce tıraş olur veya tavaf yaparsa, kendisine kan akıtmak vacip olur. Ama taş atmayı kurbana, kurbanı traşa takdim etmek; aynı zamanda traşı ziyaret tavafına takdim etmek menduptur.

O bakımdan nahr (Bayramın birinci) günü dört şey matluptur:

1- Cemre-i Akabe'ye taş atmak,

2- Hedy (kurbanlık hayvan) kesmek,

3- Tusaş olmak,

4- Ziyaret tavafı yapmak..

Bunlar bu tertip üzere yapılır. Yukarıda belirtilen bazı takdim re tehirlerden dolayı bir şey gerekmez. [577]

Tahliller ve Rivayetler

575 noîu Enes hadisi sahihtir. Tıraş olurken önce sağ taraftan başlamanın müstehab olduğuna delalet etmekte ve Resulüllah'm (s.a.v.) mübarek saçının yere atılmadığı, teberrüken ashaba dağıtıldığı söz konusudur.

Aynı zamanda Mina'ya gelindiğinde, Önce Cemre-i Akabe'ye taş atılacağının, sonra kurban kesileceğinin ve arkasından tıraş o-jhmacağmın sünnet veya vücubuna .delalet vardır.

576 nolu Ebu Hüreyre hadisi de sahihtir ve istidlale salih görülmüştür. Böylece hadis Mina'da veya Harem dahilinde başı ta-toamen traş ettirmenin efdal olduğuna delalet etmekte ve bu i-oadetten dolayı kişinin ilahi mağfirete erişeceğine işaret söz konusudur.

İmam Malik ile İmanı Ahmed bu rivayete dayanarak başın tamamının traş edilmesinin veya tamamının uçlarından kırpılmasının vacip olduğunu söylemişlerdir. Rey tarafdarları ile İmam Şafiî böyle olmasının müstehab olduğuna kail olmuşlardır. Bunlara göre başın dörtte birini, Ebu Yusuf a göre yansını. Şafiî'ye göre üç veya daha fazla kılın kesilmesiyle vücubun yerine geleceği belirtilmiştir.

577 nolu îbn Ömer hadisiyle de istidlal edilmiştir. Hacca niyet ederken beraberinde kurbanlık hayvan götüren kimsenin artık hac bitinceye kadar ihramdan çıkamayacağı istidlal olunmuştur.

Resulüllah (s.a.v.) ile beraber hacca gelen kadınlar ise, hacc-ı te-mettü'a niyet ettikleri için umreyi yapınca tahallül etmeleri emredilmiştir. Aynı zamanda hadis, traş olmadan ihramdan çıkılamayacağına delalet etmektedir.

578 nolu îbn Abbas hadisini aynı zamanda Taberanî tahric etmiştir. Buhari kendi Tarihin'de bunun isnadını kuvvetlendirmiş; Ebu> Hatimde Ilel'de takviyede bulunmuştur. İbn Hacer bu rivayeti hasenlemiş, ama İbn Kattan "mualleldir" diyerek dikkat çekmiştir.

Hadis, kadınların saçlarını traş etmeyeceğine, sadece uçlarından kırpacaklarına ve traşm onlar hakkında caiz olmadığına delalet etmektedir. Nitekim Tirimizî'nin Hz. Ali'den (r.a.) yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle

bilgi verdiği belirtilmişir: "Peygamber (s.a.v.), kadının başını traş etmesini men'etmiştir."

579 nolu İbn Abbas hadisini Ebu Davud, Nesâî, îbn Mace tahric etmişlerdir. el-Bedrü'1-münir müellifi ise bunu hasenlemiştir. Ancak İbn Main, "ravi Hasan el-Areni'nin bu hadisi İbn Abbas'dan duy-mamışdır" diyerek hadisin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.

Ancak bu bapta Ahmed, Ebu Davud, Darekutnî ve Beyhakî'nin Hz. Aişe (r.a.) dan rivayet ettikleri bir hadis bulunuyor ki, İbn Abbas hadisini kuvvetlendirmektedir. Şöyle ki: "Cemreye taş attğımzda artık size güzel koku, dikişli elbise ve kadın dışında diğer her şey helal olur." :

Ne var ki bu rivayetin isnadında Haccac b. Ertat bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Hakkında lehte, aleyhte çok şeyler söylenmiş ve yazılmıştır. Ahmed b. Hanbel onun hadis hafızlarından olduğunu söylerken, îbn Main onun kavi olmadığını belirtmiştir. Saduk olup tedlis yaptığı, görüştüğü alimden hadis almadığı halde aldığım veya görüşmediği halde görüşüp hadis aldığını zannettirecek şekilde bir anlatım yaptığı söz konusudur. [578]

Bu konuda bir diğer hadisi Ebu Davud, Hakim ve Beyakî, Ümmu Seleme'den rivayet etmişlerdir ki, bunun isnadında Mu-hammed b. îshak bulunuyor ve bu zatın zayıf olduğu ekser tarafından kabul edilmiştir.

Böylece taş atıp tıraş olduktan veya taş atıp kurban kestikten ve tıraş olduktan sonra güzel koku, av ve kadın dışında her şey mubah olur, diyenlerin içtihadının sağlam dayanağı yoktur. Kadından başka her şey mubah olur diyenlerin sahih dayanağı vardır. [579]

Çıkarılan Hükümler

1- Hacc-ı ifrad'a niyet etse bile, beraberinde hediy (kurbanlık hayvan) sevkeden kimsenin, Mina'da Cemre'ye yedi taş attıktan son-, ra o hayvanı kesmesi gerekir.

2- Hacc-ı kıran veya hacc-ı temettü'a niyet eden kimse ise, cemreye taş attıktan sonra, beraberinde kurbanlık hayvan getirsin, getirmesin mutlaka bir hayvan alıp kesmesi vaciptir.

3- Mina'da kurban kesemiyecek olan kimse, onun yerine, son mü Arefe'ye rastlamak üzere üç gün Mekke'de, yedi gün de evine öndüğünde oruç tutar.

4- İfrad hac yapan kimsenin Cemre-i Akabe'ye taş attıktan son-ı tıraş olması veya saçlarının uçlarından kırpması vaciptir. Kıran eya temettü' hacceden kimsenin ise, kurbanını kestikten sonra tıraş Lması vaciptir.

5- Kadınlar ise, sadece saçlarının uçlarından kırpmak suretiyle u vecibeyi yerine getirirler. Onların başlarım tıraş etmeleri caiz eğildir.

6- Hacı tıraş olduktan sonra ihramdan çıkabilir ve daha önce asaklanan şeylerden kadın müstesna diğerleri helal olur. İmam Şafiî'ye göre, ihramdan çıkmak için tıraş olmak şart değildir. Cemre-i Akabe'ye taş attıktan ve kurban kestikten sonra ihramdan çıkabilir.

7- Başında saç bulunmayan dazlak kimsenin başının üstünde ısturayı dolaştırması yeterli olur.

8- Saçını kesmeyip sadece onu sabun veya benzeri bir temizleyici maddeyle yıkamak yeterli sayılmaz ve böylece tıraşı terke-den kimsenin ceza olarak bir koyun kesmesi gerekir. İmam Ebu Yusuf ile Enıam Muhammed'e göre, ceza gerekmez.

9- Kurbanın Özel yeri ve özel zamanı vardır. Yeri, Harem dahilidir, zamanı ise, kurban günleridir Bu, Ebu Hanife'nin içtihadıdır. Diğer Hanefî imamları farklı ictihadda bulunmuşlardır.

10- Tıraştan sonra İmam Malik'e göre, kadın ve güzel koku dışındaki yasaklar helal olur.

11- Şafiîlere göre, hacı başından üç kıl kestiği takdirde vacibi yerine getirmiş olur; ancak,başm tamamını tıraş etmek efdaldır.

12- Tıraştan sonra ziyaret tavafında bulunmak üzere Mekke'ye gitmek sünnettir. Ziyaret tavafını bayramın dört günü içinde yapmak ise vaciptir.

13- Şafiîlere göre, tıraş vakti, zilhiccenin dokuzunu onuna bağlayan gece yarısından sonra başlar, nahr günlerinin sonuna kadar devam eder.

14-Hanbelîlere göre, taş atmak, tıraş olmak ve kurban kesmek arasında takdim ve te'hirden, yani sırayı değiştirmekten dolayı ceza gerekmez.

15- İmam Malik'e göre, taş atmadan tıraş olan kimseye ceza olarak kan akıtmak gerekir. [580]

Bayramın Birinci Günü Ziyaret Tavafı İçin Mekke'ye Gitmek

Hacının Mina'da Cemre-i Akabe'ye taş attıktan, kurban ke-sip traş olduktan sonra haccm rüknü olan ziyaret tavafını yerine getirmek üzere Mekke'ye gitmesi ve tavaf yapması sünnettir. Nitekim Re-sulüllah (s.a.v.) Efendimiz, bu tavafı geciktirmeyip Mina'da tıraş olduktan sonra gidip yerine getirmiş ve sonra yine Mina'ya dönmüştür.

Aslında ziyaret tavafını müctehidlerin çoğuna göre, ilk dört gün (kurban bayramının birinci günü ile teşrik günlerinin üç günü) içinde yapılması vaciptir. Bu dört günden sonraya bırakılırsa, rükün olarak edası caizdir.. Ancak geciktirilmesinden dolayı ceza olarak kan akıtmak gerekir. [581]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

""Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, bayramın birinci günü Mekke'ye gidip ziyaret tavafını yaptıktan sonra tekrar Mina'ya döndü ve öğle namazını Mina'da kıldı." [582]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz (Mina'da) kurban kesme yerine gitti ve kurbanım kestikten sonra bineğine binip Bey-tullah'a gitti, ziyaret tavafını yaptı ve öğle namazını Mekke'de kıldı.." [583]

Hadislerin Işığında Müctehid İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Mina'da kurban kesip tıraş olduktan sonra y'iıı gün ziyaret tavafı yapılır. Bu tavafın vücup süresi üç gündür. abe'nin etrafında yedi şavt yapılır ve tavaftan sonra iki rek'at na-ıaz kılınır. Sora geriye kalan cemreleri taşlamayı yerine getirmek zere Mina'ya dönülür. Ancak daha önce sa'yetmemişse, tavaftan 3nra yedi şavt olarak sa'yeder. Mekke'de gecelemez, Mina'ya gelip rada geceler. [584]

Ziyaret tavafında remel yapılmaz. Ancak kudüm tavafını yap-lamışsa, o takdirde ziyaret tavafında remel yapması müstehab olur. tu tavafı yapan hacıya artık kadın da helal olur; böylece mahzurlar alkar, yani ihramlı iken yasaklanan şeylerin hepsi kalkmış olur.

Ziyaret tavafının vakti, bayramın birinci günü fecir başlar ve inıür sonuna kadar devam eder. Ancak bu tavafı bayramın birinci, kinci ve üçüncü günlerinden birinde yapmak vaciptir. Geciktirilmesi ahrimen mekruhtur. Bununla beraber Ömrün sonuna kadar süresi ^ardır. Ancak tehirinden dolayı bir kurban kesmek vacip olur. [585]

b) Şafîîlere göre: Tıraş, ziyaret tavafı ve sa'yetmenin başlangıç rakti belirlidir, bitiş vakti için bir sınırlama yoktur. Ancak bunların)ayram günleri içinde yapılması efdaldır. Bayramın birinci gününde ^e billhassa teşrik günlerinde yapmayıp gecektirmekte kerahet /ardır.

Cemre'ye taş atıldıkta» ve tıraş olunduktan sonra, kadın iışmda yasaklanan şeyler helal olur. Ziyaret tavafı yapılınca da kadın dahil her şey mubah olur. Ziyaret tavafı yapılmadan nikah ahdinde bulunmak, mezhebin zahirine göre helal olmaz. [586]

c) Hanbelîlere göre; Tıraştan sonra Tîeytullah ziyaret edilerek tavaf yapılır ki, bu haccın tamamlanması için vacip olan tavaftır. Tavafı müteakip iki rek'at namaz kılınır. Hacc-ı temettü'a niyet etmişse, o takdirde tavaftan sonra Safa ile Merve arasında sa'yeder. Ve artık her yasak kalkmış olur.

Tavaf ve sa'y bittikten sonra o gece Mekke'de kalınmaz, Mina'ya gidilir ve gece Mina'da geçirilir.

Bu tavafın iki vakti vardır: Biri fazilet, diğeri cevaz vakti.. Fazilet vakti: Hayranım birinci günü Cemre'ye taş attıktan sonra, kurban kesip tıraş olduktan sonra başlar. Cevaz vakti: Zilhiccenin dokuzunu onuna bağlayan gecenin yarısından sonra başlar ve devam eder.

Nahr günleri (dört gün) geçtiği halde tavaf yapmayacak olursa, kerahet işlemiş olur ama ceza gerekmez. Ebu Hanife'ye göre, ceza olarak bir koyun kesmesi gerekir.

Ziyaret tavafında remel olmadığı gibi iztıba da yoktur.

Böylece hacda meşru olan üç tavaf vardır: Ziyaret tavafı ki bu rüköndür, hac ancak bununla tamamlanır. Bunda hilaf yoktur. Kudüm tavafı ki, bu sünnettir. Terkedene bir şey gerekmez. Üçüncüsü veda' tavafıdır ki, bu vaciptir. Terkedenin kan akıtması gerekir. İmam Malik'e göre kan akıtması gerekmez. [587]

d) Malikîlere göre: Ziyaret tavafının vakti, bayramın birinci günü başlar, zilhiccenin sonuna kadar devam eder. Bu süre içinde yapmayıp geciktiren kimsenin ceza olarak kan akıtması gerekir. An-' cak haccı sahih kabul edilir. Bayram gününden Önce ziyaret tavafını yapmak caiz değildir. [588]

Tahliller

587 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve istidlale, ihticace salihtir. Hadis, bayramın birinci günü tıraştan sonra Mekke'ye gitmenin sünnet olduğuna ve o gün içinde ziyaret tavafını yerine getirmenin efdal sayıldığına delalet etmektedir. Aynı zamanda ziyaret tavafından sonra tekrar Mina'ya dönüleceğine ve gecenin Mina'da geçireleceğine delalet vardır.

Öğle namazına gelince, İbn Ömer, Resulüllah'm (s.a.v.) o gün Mina'ya dönüp öğle namazını Mina'da kıldığını haber verir-ken, 588 nolu hadiste Cabir (r.a.), Resulüllah'm (s.a.v.) bu namazı Mekke'de kıldığını bildirmektedir. İki hadis de sahih olduğuna göre, iki rivayet arasını te'lif

babında şöyle denilebilir: Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Mekke'de öğle namazını kılıp Mina'ya geldiğinde, orada daha yeni öğle namazına durulduğunu görmüş ve kendisi de onlardan ayrılmayıp aynı namazı nafile anlamında bir defa daha kılmıştır. Al- . lah daha iyisini bilir.

Cabir hadisi, Resulüllah'm tıraş olmasından söz etmeyip kurban kestiğinden ve sonra Mekke'ye hareket ettiğinden söz etmektedir. Hz. Cabir burada O'nun tıraşından bahsetmeğe gerek görmemiş, dece bayramın birinci gününde ziyaret tavafım yaptığına ağırlık kerek bunu ifadeye çalışmıştır. [589]

Çıkarılan Hükümler

1- Mina'da taş atma, kurban ve tıraş ibadetleri tamamlandıktan mra o gün içinde Mekke'ye gidip ziyaret tavafını yerine getirmek ınnettir.

2- Ziyaret tavafı, haccın rükünlerinden biridir. Hac ancak onun-

tamamlanır.

3- Ziyaret tavafının vücup süresi, üç gündür. Bu süre içinde kpılmayıp geciktirilirse, Ebu Hanife'ye göre ceza olarak bir ko-yun esmek gerekir.

4- Kudüm tavafı yapmamış ve sa'yetmemişse, ziyaret ta-afmdan sonra sa'yetmek vaciptir.

5- Kudüm tavafı yapmayan kimsenin ziyaret tavafında remel ve :tıba' yapması m üs teli ab dır. Kudüm tavafım yaparken bunları ye-[ne getiren kimsenin tekrar yapması sünnet değildir.

6- Ziyaret tavafından sonra daha önce yasaklanan kadınla cin-el temas helal olur ve engeller kalkar.

7- Ziyaret tavafından sonra Mekke'de kalınmayıp Mina'ya önülür ve gece Mina'da geçirilir. Bu, kimine göre sünnet, kimine öre vaciptir.

8- Ziyaret tavafının vakti, Hanefîlere göre: Bayramın birinci Ijnü fecir doğduktan sonra başlar ve ömür sonuna kadar sürer. An-ak bayramın ilk üç

gününde yerine getirilmesi vaciptir. Geciktirilmesinden dolayı bir koyun kesmek gerekir.

8- Tıraş, ziyaret tavafı ve sa'yetmenin başlanma vakti bellidir. iitiş vakti için bir sınır konulmamıştır. Ancak bayram günleri içinde rapılması efdaldır. Bu, Şafiîlerin içtihadıdır.

9- Tavafın biri fazilet, diğeri cevaz vakti vardır: Fazilet vakti, »ayranım birinci günü tıraş olduktan sonra başlar. Cevaz vakti, zil-ıiccenin dokuzunu onuna bağlayan gece yarısından sonra başlar. Bu, ianbelîlerin içtihadıdır.

10- Dört gün olan nahr günlerinde tavaf yapmayan kimse kera-ıet işlemiş olur. Bu geciktirmeden dolayı ceza gerekmez. Bu da Hanelilerin içtihadıdır.

11- Malikîlere göre: Ziyaret tavafının vakti, bayramın birinci jünü başlar ve zilhiccenin sonuna kadar devam eder. Bu süre içinde sapmayan kimseye ceza olarak kan akıtmak gerekir. [590]

Kurban Kesmeyi, Tıraş Olmayı ve Cemreye Taş Atmayı Belirlenen Sıraya Göre Değil de Takdim ve Tehir Suretiyle Yerine Getirmekte Bir Sakınca Var Mıdır?

Mina'da Cemre-i Akabe'ye taş atmak, kurban kesmek ve tıraş olmak gibi üç vecibe vardır. Bunları hadislerde yer aldığı gibi, belli sıraya koyup önce taş atmayı, sonra kurban kesmeyi, sonra da tıraş olmayı yerine getirmek en uygun olanıdır. Bununla beraber ashabın bazısının üç vecibeyi yerine getirirken takdim ve te'hir yaptığı ve durumu Resulüllah'a arzettiklerinden "Bir sakınca yoktur, bir sakınca yoktur" buyurduğu bilinmektedir. O bakımdan müctehidlerin bu ve diğer hadisler üzerinde durup sözü edilen konu hakkında az farklı tesbit ve istidlalleri, ihticacları olmuştur. Bunlara az yukarıda kısmen dokunmuş bulunuyoruz. Ama önemine binaen onu müstakil bir başlık altında izah etmeyi uygun gördük. [591]

İlgili Hadisler

Abdulllah b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.vj den şunu duyduğunu haber veriyor: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bayram günü Cemre'nin yanında ayakta durup beklerken bir adam geldi ve şöyle dedi: 'Ya Resulallah! Henüz Cemre'ye taş atmadan Önce tıraş oldum.." Efendimiz ona: 'Taşı at, bir sakınca yoktur" buyurdu. Bir diğer adam geldi ve şöyle dedi: "Doğrusu ben taş atmadan önce kurbanımı kestim.." Efendimiz ona da: "Taşını at, bir sakınca yoktur" buyurdu. Sonra bir diğer adam daha geldi ve şöyle dedi: "Ben, taş atmadan kalkıp Beytullah'a gittim ve ziyaret tavafını yaptım.."

fendimiz ona da: 'Taşım at, bir sakınca yoktur.." buyurdu.

Yine Abdullah'tan yapılan bir diğer rivayette, adı geçen, bayram ününde Peygamber (s.a.v.) Efendimiz hutbe irad ederken orada hazır ulunmuştur. Bir adam ayağa kalkıp şöyle dedi: "Ben şunun undan önce yapılacağını sandım.." Bir başkası da: "Ben de »unun şundan önce yapılacağını sandım" dedi. Bir başkası calkıp şöyle dedi: "Ben de şunun şundan önce yapılacağını landım; kurban kesmeden tıraş oldum; taş atmadan önce kur-)anımı kestim" diyerek benzeri şeyleri sıraladı. Bunun izerine Efendimiz şöyle buyurdu: 'Yap, bir sakınca yoktur.."

O gün neden sorulduysa, mutlaka Efendimiz: "Yap, bir (akınca yoktur" diye cevap verdi. [592]

Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermistir:

"Bir adam geldi ve: 'Ya Resulellahî Kurban kesmeden önce tıraş oldum" dedi. Efendimiz ona: "Kurbanını kes, bir sakınca yoktur" buyurdu, Sonra bir başka adam geldi ve: 'Ya Resulellah! Tıraş olmadan ziyaret tavafını yaptım" dedi. Peygamber (s..a.v.) ona da: ‘Tıraş ol veya saçlarının uçlarından kırp, bir sakınca yoktur’ buyurdu.[593]

Tirmizî'nin tesbit ettiği rivayette ise şöyle denilmektedir: "Ber tıraş olmadan ziyaret tavafını yaptım" dedi. Peygamber (s.a.v.) ona: "Tıraş ol veya saçlarının uçlarından kırp, bir sakınca yoktur" buyurdu. Bir diğer adam

geldi ve: 'Ya Resulellah! Taş atmadan önce kurbanımı kestim" dedi. Efendimiz ona da: "Taş at, bir sakınca yoktur." buyurdu. [594]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

Peygamber (s.a.v.) Efendimize kurban kesme, tıraş ve taş atmada takdim ve te'hirden soruldu. Efendimiz: "Bir sakınca yoktur" buyurdu.
[595]

Bir başka rivayette, Peygamberimiz'den (s.a.v.) bir adam sordu: "Kurban kesmeden önce tıraş oldum?" Peygamberimiz (s.a.v.) ona: "Kurbanı kes, bir sakınca yoktur" buyurdu. Adam: "Akşama doğru taş attım?" diye sordu. Peygamber (s.a.v.) ona: "Öyle yap, bir sakınca yoktur" buyurdu. [596]

Bir diğer rivayette konu şöyle nakledilmiştir:

"Bir adam, Peygamber'e (s.a.v.) şöyle sordu: " Taş atma-in önce gidip ziyaret tavafını yaptım?" Efendimiz ona:

"Bir sakınca yoktur" buyurdu. Adam yine: "Kurban keseden önce tıraş oldum?" diye sordu. Efendimiz ona: "Bir ıkınca yoktur" buyurdu. Adam: "Taş atmadan önce kurban îstim?" diye sordu. Efendimiz ona da: "Bir sakınca yoktur" buyurdu. [597]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre: Tıraş olmayı veya ziyaret tavafını özürsüz arak nahr (kurban kesme) günlerinde yapmayıp geciktirirse, kendine bir kan gerekir, yani bir koyun kesmesi' vacip olur. Bu İmam bu Hanife'ye göredir. İmam Ebu Yusuf ile îmam Muhammed'e göre an akıtmak gerekmez, sadece isaet işlemiş olur. İmam Şafiî'ye göre 3 hüküm böyledir.

Bunun gibi, taş atmayı geciktirir veya bir ibadeti diğer bir iba-et üzerine takdim eder, mesela taş atmadan önce tıraş olursa, taş tmadan önce kurban keserse, kurban kesmeden Önce tıraş olursa, ine İmam Ebu Hanife'ye göre.

kan akıtması gerekir. îmameyne göre srekmez, isaet (usulsüzlük) işlemiş olur.

Harem dışında tıraş olursa, ister hacca, isterse umreye niyet tmiş olsun, ceza olarak bir kan akıtması gerekir. İmam Ebu Yusuf a öre, kan akıtması gerekmez.

Umre yapmakta olan, Harem dışına çıktıktan sonra dönüp açlarının uçlarından kırparsa, kendisine kan akıtmak gerekmez.

Hacc-ı kıran yapan kimse kurban kesmeden önce tıraş olursa, na ceza olarak iki kan akıtmak gerekir. Bu, İmam Ebu Hanife'ye Öredir, Îmameyne göre, bir kan gerekir.

Kan akıtmaktan maksat, bir koyun kesmektir. [598]

b) Şafîîlere göre: Cemreye taş atmak, tıraş olmak ve ziyaret tavafını yapmak arasındaki tertibe riayet etmek sünnettir. [599]

O bakımdan bu tertibi bozup önce kurban kesen sonra tıraş olan veya Önce tavaf yapıp sonra gelip kurbanını kesen kimseye ceza olarak bir şey gerekmez, sadece sünnete uymadığı için isaet (kötü bir iş) etmiş olur.

c) Haneblîlere göre: Bu mezhep imamları da Şafiî'lerin ictihad ve istidlallerine uygun istidlalde bulunarak şöyle demişlerdir: "Bayram günü yapılacak dört şey (nüsük) vardır: Taş atmak, sonra kurban kesmek, sonra tıraş olmak, sonra da ziyaret tavafı yapmak. Bu tertip sünnettir. Bunu unutarak veya bilmeyerek bozan, yani tertibe riayet etmiyen kimseye bir şey gerekmez. İlim ehlinden bir çoğunun görüş ve içtihadı da bu doğrultudadır. Meselâ, el-Hasan, Tavus, Mücahid, Said b. Cübeyr, Ata, Şafiî, İshak, Ebu Sevr, Davud ve İbn Cerir et-Taberîbu cümledendir. [600]

Bu. konuda Şafıîler'le Hanbelîler, yukarıda naklettiğimiz sahih hadislerle istidlal ve ihticac etmişlerdir.

d) Malikîlere göre: Kurban kesmeden tıraş olmakta, taş atmadan önce kurban kesmekte bir sakınca yoktur. Bunlar arasında tertip gerekli değildir. Ancak fecir doğmadan kurbanını kesen kimsenin fecir doğduktan sonra onu iade etmesi, yeni bir kurban kesmesi vacip olur. Bunun gibi, fecir doğmadan cemreye taş atan kimsenin de onu fecrden sonra iade etmesi, yani yeniden atması gerekir. [601].

Böylece Malikiler de ilgili hadislerle istidlal etmiş bulunuyorlar. [602]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

594 nolu Abdullah b. Amr hadisi sahihtir. Bu rivayet, bayramın birinci gününde yapılacak nüsüklerin (ibadetlerin) neler olduğuna ve ' bir de o nüsükler arasında tertibin şart olmadığına delalet etmektedir. Nitekim müctehidlerin çoğu bu rivayetle istidlal etmişlerdir.

595 nolu Hz. Ali hadisi, 496 nolu yine Ali hadisi ve 597 nolu tbn Abbas hadisi sahihtir. Birinci rivayeti kuvvetlendirmekte ve hadislerin hemen hepsiyle ihticacm salih olduğunu göstermektedir.

Ancak hiçbir hadiste, soru soranın kim olduğu ismen Iklanmamış ve buna lüzum da görülmemiştir. Çünkü önemli olan, (-ulan sorular ve ona verilen cevaplardır ve buna birçok şahabının it olmasıdır. [603]

Çıkarılan Hükümler

1- "Bayram günlerinde tıraş olmayı ve ziyaret tavafını yapmayı iktiren kimseye ceza olarak bir kan akıtması gerekir. Bu Hanefilere göredir.

2- Bayram gününde Cemre-i Akabe'ye taş atmak, kurban kes-ve tıraş olmak arasındaki tertibe riayet vaciptir. Bunlar arasında takdim ve te'hir yapan kimsenin ceza olarak bir koyun kesesi gerekir. Bu da, îmam Ebu Hanife'nin içtihadıdır.

3- Sözü edilen menasik arasında tertip şart değildir; bir ıcekini geriye, geride olanını ileriye almaktan dolayı bir şey gerek-ez. Sadece sünneti terkten dolayı isaet (kötü bir iş) işlenmiş olur. u, Hanfefi'ler dışında diğer mezheplerin içtihadıdır.

4- Harem dışında tıraş olanın da ceza olarak bir koyun kesmesi . Bu, İmam Ebu Hanife'ye göredir.

5- Fecir doğmadan kurban kesen kimsenin onu iade etmesi erekir. Bu, Malikilere göredir.

6- Fecir doğmadan cemreye taş atan kimsenin de, fecirden sonra jnu iade etmesi gerekir. Bu da Malikilere göredir. [604]

Kurban Bayramı Günü Hutbe Okumanın Îstihabı

Hacılar bayramın birinci günü güneş doğunca Mina'da olurlar. Arafat'ta günün önemini ve nasıl vakfe yapılacağını, öğle ile ikindi namazının cemaatle öğle vaktinde kılınacağını ve akşam güneş batınca akşam namazını kılmadan Müzdelife'ye gidileceğini belirtir anlamda imamın bir hutbe irad edeceğinden başka bir de Mina'ya gelindiğinde kurban, cemrelere taş atma, tıraş olma ve ziyaret tavafına gitme gibi önemli konuları kapsayan bir hutbe de irad edilir. Böylece hacılar ibadetler konusunda hacdan maksadın ne olduğu hakkında yeterince aydınlatılmış olurlar.

Hacca gitmemiş olan müslümanlar da bulundukları yerin cami veya namazgahında toplanıp hem bayram namazını kılarlar, hem de namazdan sonra günün önemini belirtir anlamda yapılan hutbeyi dinlerler. [605]

Konuyla İlgili Hadisler

Hirmas b. Ziyad (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'i Mina'da kurban bayramı günü Adba' adb devesinin üzerinde bulunduğu halde hutbe irad ettiğini gördüm," [606]

"Ebu Umame (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Mina'da nahr (kurban kesme) gününde Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in hutbesini duydum.." [607]

Abdurrahman b. Muaz et-Teymî (r.a.) den yapılan rivayete , adı geçen şöyle demiştir;

"Biz Mina'da idik, Resuiüllah (s.a.v.) Efendimiz bize hut-ırad etti, kulaklarımız açıldı da O'nun ne dediklerini duyduk. Bizler (herbirimiz) konakladığı yerde bulunuyordu, ^lece Resuiüllah (s.a.v.) oradakilere hac ibadetlerini itiyordu. Ta ki cimar (cemreye taş atma) konusuna geldi taş atılacak cemreye geldi ve iki şehadet parmağını kulak-kna koydu (sesinin daha iyi duyulmasını sağladı) sonra fük taşları atmaya niyet etti. Sonra Muhacirlere emretti, onlar Mescid (-i Hayf) in önüne doğru indiler, Ansara da em-ti, onlar da Mescid'in arkasına doğru indiler ve sonra da ıdaki insanlar (taş atmak üzere cemreye doğru) inmeye şladılar." [608]

Ebu Bekir (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen "şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz nahr (kurban kesme) nünde bize hutbe irad etti ve şöyle buyurdu: "Bugünün ngi gün olduğunu biliyor musunuz?" Biz de : "Allah ve Rasulü daha iyi bilir" dedik. Resuiüllah biraz durup sustu ve biz bu günü başka bir isimle anacak sandık ve sonra şöyle buyur-l: "Bugün nahr (kurban kesme) günü değil midir?" Biz de: vet, öyledir" dedik. O yine bize: "Bu ay hangi aydır?" diye rdu. Biz yine: "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dedik. Bir süre stu ve biz de bu ayı başka bir isimle anacağını sandık; derken şöyle buyurdu: "Zilhicce değil midir?" Biz de: "Evet öyledir" sdik. Sonra O, "Bu belde hangi beldedir?" diye sordu. Biz ne: "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dedik. Yine susup biraz bekledi ve devamla: "Bu bildiğimiz belde değil midir?" buyur* du. Biz de: "Evet Öyle" dedik. Efendimiz devamla şöyle buyurjj du: "Şüphesiz ki sizin kanlarınız ve mallarınız, bugünün hürmeti gibi, bu ayın hürmeti gibi ve bu beldedin hürmeti gibi, Rabbınıza kavuşacağınız güne kadar birbirinize ha^ ramdır. Dikkat edin, tebliğ ettim mi?" diye sordu. Biz de: "Evet.." diye cevap verdik. Bunun üzerine O şöyle dedi: "Allah'ım! Sen şahid ol.. Artık hazır olan hazır olmayana tebliğ edip ulaştırsın. Zira kendisine tebliğ edilen nice kimseler var ki, duyandan daha anlayışlı ve daha çok hafızasında tutucudur? Bendeki sonra birbirinizin boynunu vurmak suretiyle küfre dönmeyin.. [609]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Nahr (bayram) günü Mina'da hutbe okunmaz. [610]

b) Şafiîlere göre: İmamın Mina'da yapılacak menasiki (hac ibadetlerini) talim eder anlamda bir hutbe irad etmesi sünnettir. [611]

c) Hanbelîlere göre: Bu mezhebe göre de, imamın Mina'da menasiki öğretir anlamda bir hutbe irad etmesi sünnettir. İbn Münzir de aynı görüştedir.

d) İmam Malik'e göre: Mina'da hutbe okunmaz. Çünkü bir gün önce Arafat'ta gereken bilgi verilmiştir. [612]

Tahliller

604 nolu Hirmas hadisiyle istidlalin uygun olduğu kabul edilmiştir. Mina'da hem hutbe irad etmenin istihbabma, hem de hutbenin deve ve benzeri bir binek üzerinde yapılmasında bir sakınca olmadığına delalet etmektedir.

605 nolu Ebu Umame hadisi de yukarıdaki rivayeti kuvvetlendirmekte ve Resulüllah'm (s.a.v.) Mina'da cereyan eden bir sünnetini yansıtmaktadır.

606 nolu Abdurrahman hadisi de istidlale elverişli görülmüştür. Vtina'da, imam hitabede bulunurken hacıların bulundukları yerde oturmuş bir halde dinlemelerinin cevazına ve imamın sesini duyurabilmek için gerekirse şehadet harmaklarmı kulaklarına tıkamasına flelalet etmekte ve aynı zamanda cemreye atılacak taşların Mina'dan toplanmasının sakıncası olmadığına; sonra da taş atacak olan hacıları, rahat taş atabilmeleri için grup-lara ayırıp düzenlemenin faydalı olacağına delalet vardır

607 nolu Ebu Bekir hadisi de sahihtir ve istidlale saîihtir. Müslümanların kanlarına ve mallarına, haklı sebepler dışında el uzatılmasının haram olduğu, bildiriliyor ve böylece hiç kimsenin canına kasdetmeyeceği, hiç

kimsenin malı açık ve gizli yollardan alınamayacağı belirtilerek Müslümanlar arasında can ve mal emniyetinin gereği üzerinde duruluyor.

Sonra da dini konu ve meseleleri yetkili şahıslardan duyan, öğrenen kişilerin onları duymayan, orada hazır bulunmayan din kardeşlerine ulaştırmalarının sünnet ve vacip olduğu bildiriliyor. Arkasından Müslümanların ayrı zümrelere bölünüp birbirleriyle savaşmalarının kesinlikle haram olduğu açıklanarak, İslam aleminin ancak birlik ve dirlik atmosferi içinde varlığını ve şerefini a-yakta tutup sürdürebileceğine işarette bulunmaktadır. [613]

Çıkarılan Hükümler

1- Mina'da yetkili imamın, oradaki menasiki talim ve tarif eder anlam ve ölçüde bir hutbe irad etmesi bu konularda hacıları aydınlatması sünnettir. Bu, Şafiî ile Hanbeli mezhebine göredir.

2- Mina'da imamın hitabede bulunmasına gerek yoktur. Çünkü Arafat'ta bu sünnet ifade edilmekte ve gereken bilgi verilmektedir. Bu, Hanefî ve Malikîler'in görüşüdür.

3- Mina'da, islam'ın yücelmesi, Müslümanların güven, huzur,, birlik ve dirlik içinde yaşamaları için onlara seslenmek müstehabdır,

4- Mina'da hacıların rahat taş atabilmeleri için onları düzene sokmak müstehabdır.

5- Cemrelere atılacak taşları Mina'da toplayıp hazırlamakta bir sakınca yoktur.

6- Hutbenin ya binek üzerinde bulunurken, ya da yüksekçe bir yere çıkarak irad edilmesi de müstehabdır. [614]

Hacc-ı Kırana Niyet Edenin Hac İbadeti Olarak Bir Tavaf ve Bir De Sa’y Yapması Yeterlidir

Bilindiği gibi, Hacc-ı Kıran: Mikatta ihrama girerken hem Umre'ye hem de farz olan hacca birden niyet etmektir. Bu durumda olan kimse, yalnız farz hacca niyet eden kimse gibi, Mina'da Cemre-ı Akabe'ye taş atıp kurban kestikten ve tıraş olduktan sonra ihramdan çıkabilir.

Mekke'ye gelindiğinde, kudüm tavafından sonra sa'yedecek olursa, bu vacip olan sa'y demektir ve artık ziyaret tavafını yaptıktan sonra sa'yetmesi gerekmez. [615]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Ömer (r.a) dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Re-sulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Hac ve umresinin arasını birleştiren, ikisini ardarda yapan kimse için bir tavaf yeterlidir.." [616]

Diğer bir lafızla şöyle nakledilmiştir:

"Hac ve umre için niyet edip ihrama giren kimseye ihramdan çıkıncaya kadar bir tavaf ve bir sa'y kafi gelir." [617]

Tabii bu arada nafile olarak istediği kadar tavaf yapabilir. Zira "bir tavaf' tan maksat, farz olanıdır.

Urue'den, o daAişe (r.a.) dan rivayet etmiştir, Hz. Aişe şoyte uu-U vermiştir: "Veda Haccı'nda Resulüllah (s.a.v.) ile beraber Mekke'ye müteveccihen yola) çıktık ve umreye niyet ederek hramlandık. Sonra Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyur-iu; "Kiminle birlikte hedy (kurbanlık hayvan) bulunuyorsa omreyle birlikte hacca da niyet etsin ve sonra da bu ikisinden ie ihramdan çıkmadıkça (yalnız umreyi yapmakla) ihramdan ?ıkmasın."

Ben Mekke'ye geldiğimde ayhali olmuş bulunuyordum. O bakımdan ne Beytullah'ı tavaf ettim, ne de Safa ile Merve arasında sa'yedebildim. Bu sebeple durumu Hz.Peygamber'e (s.a.v.) anlattım. Bana şöyle buyurdu: "Saçını çöz ye tara. Hac için niyet edip ihramlan ve umreyi terket.." Ben de

Öyle yaptım. Hac farizasını yapıp tamamladığımızda, Resulüllah (s.a.v.) beni kardeşim -Abdurrahman ile beraber Ten'im'e gönderdi. Ben orada Umre için niyet ederek ihramlandım. Resulüllah (s.a.v.): 'İşte bu senin umren yerinedir" buyurdu.

Hz. Aişe (r.a.) devamla diyor ki:

"Daha önce (bizimle beraber) Umreye niyet edip ihrama girenler hem Beytullah'ı tavaf ettiler, hem de Safa ile Merve arasını. Sonra da ihramdan çıktılar. Sonra (Hac menasikini yapıp) Mina'dan döndüklerinde hac için bir tavaf daha yaptılar. Ama hac ile umreyi beraber niyet edip yapanlar bir tek tavaf yaptılar." [618]

Tavus'tan, o da Aişe (r.a.) den rivayet etmiştir: "Hz. Aişe (r.a.) umre için niyet edip ihramlandıktan sonra Mekke'ye geldi, ama ayhali olduğundan Beytullah'ı tavaf etmedi, diğer bütün menasiki yerine getirdi ki o hac için niyet edip ihramlanmış bulunuyordu. Resulüllah (s.a.v.) Mina'dan dönüşlerinde ona: "Yaptığın tavaf hac ve umren için sana elverir." Hz. Aişe ise, herhalde umre yapmak istedi ve Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz onu kardeşi Abdurrahman ile beraber Ten'im'e gönderdi. Böylece Hz. Aişe farz haccı yaptıktan sonra umre için niyet edip ihramlandı." [619]

Mücahid'den yapılan rivayete göre, Hz. Aişe (r.a.) (Mekke' ye yakın) Şerifte ayhali oldu ve Arafat'ta temizlendi. Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ona şöyle buyurdu: "Safa ile Merve arası (daha önce) sa'yetmen senin hem haccın, hem de umren için kafi gelir.." [620]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Hacc-ı Kıran'a niyet eden kimse Mekke'ye gelince, önce umreye başlar, bunun için Beytullah'ı tavaf eder, iki rek'at namaz kıldıktan sonra Safa ile Merve arasında sa'yeder ve ihramdan çıkmaz. Bunun arkasından Kudüm Tavafı'nı yerine getirir ve hac işin vacip olan sa'yi yapar.

Böle yapmayıp da, hac ve umre için ardarda iki tavaf ve arkasından iki sa'y yaparsa, bu caiz olmakla beraber sünnete aykırı olduğundan faili isaet (kötü

bir iş) etmiş olur. [621]

Kudüm Tavafı'ndan sonra Safa ile Merve arasında sa1 yetmeyen kimse, ziyaret tavafından sonra sa'yeder ki bu vaciptir. [622]

b) Şafîîlere göre: Bu mezhebe göre, Kudüm Tavafından sonra Safa ile Merve arasında sa'yeden kimse, vacip olan sa'yi yapmış sayılacağından, artık ziyaret tavafından sonra sa'yi iade etmez.. [623]

c) Hanbelîler de aynı görüş ve içtihadı ortaya koymuşlardır. [624]

d) Malikîler de diğer mezheplerin görüş ve istidlali doğrultusunda görüş beyan etmişlerdir, yani onlara göre de, kudüm tavafından sonra sa'yeden kimse rükün olan sa'yi yerine getirmiş olduğundan, ziyaret tavafından sonra artık sa'yetmez. [625]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

611 nolu İbn Ömer hadisini aynı zamanda Said b. Mensur mer-fu' olarak şu lafızla tahric etmiştir: "Kim hac ile umre arasını birleştirirse, ikisi için bir tavaf ve bir sa'y kafi gelir." [626]

Bu bapta Müslim'in ve Ebu Davud'un Cabir (r.a.) den (r.a.)şu • lafızla yaptığı bir rivayet bulunuyor. O da şöyledir: "Ne Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, ne de ashabı, Safa ile Merve arasında birden fazla sa'y yapmadı.."

Ayrıca Abdurrezzak'm isnad-ı sahih ile Tavus'tan yaptığı rivayette, deniliyor ki: "Tavus yeminle belirtti ki, Resulüllah'm ashabından hiçbiri hac ve umresi için bir tavaftan başka yapmadılar."

Buhari'nin de îbn Ömer (r.a.) dan yaptığı rivayete göre: "Adı geçen hac ve umresi için sadece bir tavaf yapmıştır.."

Buhari diğer bir vecihle îbn Ömer'den şunu tahricen rivayet. etmiştir: "O, Resulüllah'm (s.a.v.) hac ve umre için ilk tavanyla yetindiğini görmüştür." Bu tavaftan maksat, nahr (kurban) gününde Ta-vaf-ı İfazedir, yani ziyaret tavandır."

Bu rivayetlere dayananlar diyorlar ki: "Hacc-ı Kırana niyet eden kimseye bir tavaf ve bir de sa'yetmek kafi gelir."

Nitekim İmam Malik'e, İmam Şafiî'ye, îshak'a ve Davud'a göre de hüküm böyledir. îbn Ömer ve Cabir'den de böyle rivayet olunmuştur. Hz. Aişe de (r.a.) aynı görüşü açıklamıştır. Nevevî de bu anlamda beyanda bulunmuştur. Ebu Hanife ve arkadaşları, aynı zamanda Zeyd b. Ali de bu görüşte değillerdir. Zira bunlara göre, umre için tavaf yapılacağı gibi, kudüm için de tavaf yanılmaktadır. Aynı zamanda biri umre, diğeri hac için olmak üzere iki sa'yetmek de gereklidir. Nitekim Hz. Ali, îbn Mes'ud, Şa'bi ve Nehaî'den böyle rivayet edilmiştir. Yani Hacc-ı Kırana niyet edene iki tavaf ve iki sa'y gerekir.

Birincilerin delili ise, hem yukarıdaki rivayetlerdir, hem de Resulüllah'm (s.a.v.): "Umre kıyamete kadar hacca dahil olmuştur" mealindeki hadistir. Zira umre hacca dahil olunca, herbiri için ayrı tavafa ve ayrı sa'ye gerek kalmıyor. [627]

Cemerelere Taş Atma Süresince Mina’da Kalmak

Cemrelere taş atma süresi üç gündür. Birinci gün Cemre-i abe'ye yedi taş atılır. İkinci ve üçüncü günler üç cemreden her bi-jıe yedişer taş atılarak toplam üç günde 49 taş atılmış olur. Ancak [üncü günü güneş batmadan önce Mina'dan ayrılmayanların irdüncü güne kalmaları ve yine her üç cemreye yedişer taş atmaları [cip olur ve böylece taşların sayısı yetmişe yükselir.

Belirtilen üç veya dört günü Mina'da geçirip orada gecelemek üctehidlerin çoğuna göre sünnettir. Taş attıktan sonra Mekke'ye den ve yine taş için Mina'ya dönen kimse kerahet işlemiş olur. Anık bayramın birinci günü Cemre-i Akabe'ye yedi taş atıldıktan, kur-ın kesip tıraş olduktan sonra Mekke'ye gidip ziyaret tavafı yapılır i tavafı müteakip tekrar Mina'ya dönülür. Birinci gün gidemiyenler, inci veya üçüncü gün giderler. [628]

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir;

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz (bayramın birinci günü ziyaret tavafını yerine getirdi ve) öğle namazını kıldığında îünün sonuna doğru yamndakilerle birlikte Mina'ya döndü.

Teşrik günlerinin gecelerini Mina'da kalıp geçirdi ve her gün güneş gök kubbesinden batıya meyledince her cemreye yedi taş attı; her taşı atarken de onunla birlikte tekbir getirdi. Birinci ve ikinci cemrenin yanında (taş attıktan sonra) epeyce durdu, dua, tazarru' ve niyazda bulundu. Üçüncü cemreye taş atıp orada durmadı." [629]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Abbas (r.a.), Mina gecelerinde Mekke'de kalıp gelen hacılara su dağıtma işini düzenlemek için Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den izin istedi. Efendimiz de ona izin verdi." [630]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz (ikinci ve üçüncü günler) güneş batıya keylettikten sonra taş atmaya başladı." [631]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Biz uygun zamanı bekliyorduk; güneş batıya meyledince taşları atıyorduk." [632]

Salim'den, o da îbn Ömer (r.a.) dan rivayet etmiştir. Adı geçen şöyle haber veriyor: 'îbn Ömer (r.a.) birinci cemreye yedi taş attı ve her taş ile beraber tekbir getirdi. Sonra düzce rahat bir yere doğru ilerledi ve kıbleye yönelerek uzun bir süre öylece ayakta durdu, dua etti, ellerini kaldırdı ve sonra ikinci cemreye taş attıktan sonra kuzey tarafına tloğru düzce rahat bir yere ilerledi; kıbleye yönelip dua etti ve ellerini kaldırdı da uzun bir süre öylece ayakta durdu. Sonra batn~i vadideki Cemre-i Akabe'ye taş attı, ama orada durmadı ve ayrılarak şöyle dedi: "Ben, Resulüllah'ın (s.a.v.) işte böyle yaptığını gördüm." [633]

Asım b. Adiy'den yapılan rivayete göre: Adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, deve çobanlarına, Mina'da gecelemelerine ruhsat verdi ve nahr (bayramın birinci) günü taş atmalarını, sonra ertesi ve ertesi günde (iki günde) yine taş atmalarını ve ayrılacakları(dördüncü günde de) taş atmalarını emretti." [634]

Diğer bir rivayette: "Resulüllah (s.a.v.) onlara bir gün taş atmalarına, bir gün taş atmayı terketmelerine dair ruhsat verdi’

Said b. Malik'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber yaptığımız hacdan dönerken bir kısmımız bir kısmımıza şöyle diyordu: 'Yedi aş attım", "Altı taş attım". Ama kimse kimseyi bundan dolayı ayıplamıyordu." [635]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Bayramın birinci günü Cemre-i Akabe'ye pedi taş atılır, diğer iki cemreye atılmaz. Mekke'ye gidilip dönüldükten sonra, bayramın ikinci günü ve üçüncü günü her üç cemreye yedişer taş atılır. Birinci ve ikinci cemrelere taş attıktan sonra bir süre ayakta durularak dua edilir; aynı zamanda her taş atılırken tekbir getirilir ve böylece birinci ve ikinci cemrelerin yanında durularak dua, istiğfar edilir; kendisi, ana-babası ve hısımları, sonra da bütün mü'minler için dua edilerek Resulüllah'a salat-ü selam getirilir. Cemre-i Akabe'ye taş atıldıktan sonra artık orada durulmaz ve hemen sonra ayrılmak sünnettir. Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz de Öyle yapmıştır.

Üçüncü gün taş atma nüsükü (ibadeti) tamamlandıktan sonra fecir doğmadan önce ayrılmak caizdir. Fecir doğuncaya kadar ayrılmayan kimse, dördüncü güne kalıp her üç cemreye yedişer taş atması vacip olur.

Mina'da taş atma süresince geceleri de Mina'da kalmak sünnettir. Geceyi başka yerde geçirmek ise mekruhtur. Ancak bundan dolayı bir ceza gerekmez. İmam Şafiî'ye göre ise, vaciptir. [636]

b) Şafiîlere göre: Bayramın birinci günü Mina'ya gidip ziyaret tavafını yaptıktan sonra Mina'ya dönülür ve ikinci ile üçüncü günleri üç cemreye yedişer taş atılır. Böylece taşlama vücubu yerine gelmiş olur. O gün, yani üçüncü gün güneş batmadan önce Mina'dan ayrılmakta bir sakınca yoktur. Ama güneş batmcaya kadar orada kalır ve ayrıhnazsa, o takdirde ertesi güne kalması ve yine her cemreye yedi taş atması vacip olur. Mina'da bulunulduğu sürece geceleri orada kalmak vaciptir. Aksi halde kan akıtması gerekir. Ama deve çobanlarının güneş guruba gitmeden önce Mina dışına çıkıp başka yerde gecelemeleri caizdir. Bunun gibi özür sahiplerinin de geceyi başka yerde geçirmelerine ruhsat verilmiştir. Güneş battıktan sonra çıkacak olursa, yine kendilerine kan akıtmak vacip olmaz.

İkinci ve üçüncü günleri cemrelere taş atma vakti zevaldan sonra başlar, güneşin batmasıyla sona erer. Bazısına göre, fecir doğuncaya kadar süresi vardır. [637]

c) Hanbelîlere göre: Mina'da taş atma süresince geceleri Mina'da kalmak bir rivayete göre, sünnet, bir rivayete göre vaciptir. Nitekim sahih rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz taş atma süresince geceleri Mina'da kalmıştır. Bununla beraber Mina'da kalmayıp onun dışına çıkılır da başka bir yerde gece geçirilirse, isaet (uygunsuzluk, hata) edilmiş olur, başka bir şey gerekmez. İmam Ah-med'den rivayet edilen de budur.

Birinci ve ikinci cemrelere yedişer taş atarken her taşla beraber tekbir getirilir ve taş atıldıktan sonra bir süre cemrenin yanında ayakta durularak dua edilir. Üçüncü cemreye taş atıldıktan sonra artık

orada durulmaz.

Teşrik günlerinde ancak zevalden sonra taş atılır. Zevaldan Önce atılırsa, iadesi gerekir. Aynı zamanda birinci ve ikinci cemrelerin önünde durulup dua etmeyi terketmekten dolayı da bir şey gerekmez.. [638]

d) Malikilere göre: Taş atma günlerinin gecesinde Mina’da kalmak sünnetttir. Diğer bir rivayete göre vaciptir. Terkinden dolayı kan akıtmak gerekir. [639]

Tahliller ve Yorumlar

623 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda îbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. Hadis sahihtir ve ihticaca salihtir.

624 nolu Îbn Abbas hadisini Tirmizi hasenlemiş ve bir benzerini Müslim, Cabir'den rivayet ederek sahihlemiştir.

625 nolu îbn Abbas hadisi de Hz. Aişe hadisini kuvvetlendirmekte ve konuya ağırlık kazandırmaktadır.

Aişe hadisinde, Resulüllah'ın (s.a.v.) teşrik gecelerinde Mina'da kaldığı belirtilmiş ve cumhur buna dayanarak teşrik gecelerinde Mina'da kalmanın vücubuna kail olmuştur.

Oysa Hz. Abbas'a ve bir de deve çobanlarına Mina dışında kalmalarına ruhsat verilmesi, iki manaya delalet etmektedir: Birincisi, kalmak vacip olduğu için onlara ruhsat verilmiştir. Vacip olmasaydı ruhsat da söz konusu olmazdı, ikincisi, sünnettir, onların bu sünneti belirtilen sebeplerden dolayı terketmelerine ruhsat verilmiştir.

Bu bapta Ashab-ı Sünen'in ve îbn Hibban ile Ahmed'in yaptıkları rivayette, Asım b. Adiyy'in şöyle dediği tesbit olunmuştur: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, deve çobanlarına Mina dışında gecelemelerine, yani Mina'da gece kalmayı terketmelerine ruhsat vermiştir."

Cumhura göre, ruhsat azimet mukabilindedir. O bakımdan cumhur "teşrik gecelerinde Mina'da kalmak vaciptir" diyerek yorumda bulunmuştur.

Teşrik günlerinin birinci, ikinci ve Mina'da kalanlar için üçüncü günü cemrelere zevaldan sonra taş atılmasının vacip olduğu da yukarıdaki hadislerden istidlal edilmiştir. Cumhurun da görüş ve yorumu bu anlamdadır. Ata ile Tavus'a göre, zevaldan önce taş atmanın caiz olduğunu belirtmişlerdir.

627 noiu Salim hadisi sahihtir. Her cemreye yedi taş atılacağına ve her taş ile tekbir getirileceğine ve birinci cemre ile ikinci cemrenin yanında durulup dua edileceğine delalet etmektedir.

628 nolu Asım hadisini Tirmizî sahihlemiştir.

629 nolu Sa'd hadisine gelince: Cemrelere yediden az taş atmanın cevazına delalet ediyorsa da, onların bu beyanlarının Resulüllah (s.a.v.) tarafından takrir ve tasvip gördüğü hakkında bir açıklama   yapılmamıştır.   O bakımdan da istidlale salih görülmemiştir. Her cemreye yedişer taş atılmasının vücubuna ise, delalet eden sahih rivayetler mevcuttur ve cumhurun da tesbit ve görüşü bu doğrultudadır. [640]

Çıkarılan Hükümler

1- Teşrik günlerinin birinci ve ikinci günleri her üç cemreye yedişer taş atmak vaciptir.

2- Teşrik günlerinin üçüncü gününe kalan kimsenin de üç cemreye yedişer taş atması keza vaciptir.

3- Birinci ve ikinci cemrelere taş atılırken her taş ile birlikte tekbir getirmek sünnettir.

4- Birinci ve ikinci cemrelere taş attıktan sonra her cemrenin yanında bir süre ayakta durup dua etmek müstehabdır. Üçüncü cemrenin yanında durmayıp ayrılmak, yani üçüncü cemreye taş attıktan sonra durmayıp ayrılmak sünnettir.

5- Teşrik günlerinin birinci ve ikinci günleri taş atma işi tamamlandıktan sonra ikinci günü kimine göre güneş batmadan, kimine göre, fecir doğmadan önce Mina'dan ayrılmakta bir sakınca yoktur ve o takdirde taşlama nüsükü (ibadeti) tamamlanmış olur. Ancak belirtilen süre geçtiği halde ayrılmayan kimsenin üçüncü güne kalıp yine üç cemreye yedişer taş atması vaciptir.

6- Özür sahiplerinin geceyi Mina dışında geçirmelerine ruhsat verilmiştir.

7- Birinci ve ikinci gün taş atma süresi, kimine göre güneş batmcaya, kimine göre fecir doğuncaya kadar devam eder.

8- Her cemreye yedi taş atılması vaciptir. [641]

---

[1] Bu konuda geniş bilgi için bak :Ce!al Yıldırım/ Kaynaklarıyla İslam Fıkhı: 2/281,282

[2] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[3] Müslim/ hac :412- Nesâî/menasik :1-Ahmed :2/508

[4] Dâremî/ menasik :4- Nesâî- Ahmed

[5] Nesâî/ hac :2,10- Ebû Davud/ menasik :25- ibn Mace/ menasik :10- Ahmed :4/10,11,12

[6] Buharı/iman :18, mevakiyt :5, tevhid :47, 48, 56- cihad :1- Müslim/ iman : 133, 137,139- Tirmizî/birr :12, salat :13- Nesâî/ mevakiyt :51- Ahmed :1/410,418,421,439,444

[7] Ibn Mâce/ menasik :10- Ahmed :1/14, 34, 37, 53, 224, 266, 338, 339- 2/162, 163

[8] Buharî/iman :34, 37, şehadet :26, tefsir :31-Müslim/iman :5, 6, salat :4- Ibn Mâce/mukaddeme :9,10-Ahmed :1/27

[9] Buhart/umre: 1- Müslim/hac: 437-Tirmizî/hac: 88- Nesâî/menasik:3,5, 77.-lbrv Mace/menasik: 3- Taberânî/hac: 65- Ahmed:2/246,461,462-6/447

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[10] Mecmeu'l-enhür: 1/259, 260

[11] Hadisi belirtilen lafızla değil, şu lafızla tesbit edebildim: "Haccihaddıt; umre tetavvu'dur." (İbn Mace/menasik: 44)

[12] Kâsânî/Bedayi1: 2/226, 227

[13] el-Ğamravî/es-Siracülvehhac: 151

[14] Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhülkebİr: 3/160,161

[15] Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'i-Arbaa: 1/684

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[16] Ibn Mace/menasik: 2

[17] Şevkanî/Neylülevtar: 4/313

[18] Bilgi için bak: Zehebî/Mizan'üI-i'tidal: 1/458-1726 nolu Haccac

[19] Şevkanî/Neylülevtar: 4/314

[20] Zehebî/MizanÜ'l-itidai: 1/248- 945 nolu İsmail

[21] Neylülevtar: 4/314

[22] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[23] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[24] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[25] Müsned-i Âhmed- Cami'us-sağir: 1/131 (Süyutîye göre, hadis zayıftır.)

[26] Ebû Davud/menasik: 5- İbn Mace/menasik: 1- Ahmed: 1/214, 255, 323, 355

[27] Sünen-i Said - Neylülevtar: 4/317

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[28] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/631- Kâsânî/Bedayi: 2/119

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[29] Şevkanî/Neylülevtar: 4/317

[30] Zehebî/Mîzanü'l-i'tidal: 1/226- 868 nolu ismail

[31] Zehebî/Mîzanü'l-i'tidal: 3/420- 6997 nolu Leys

[32] Tirmizî/hac:3

[33] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[34] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[35] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[36] Buharî/hac: 1, isti'zan: 2- Müslim/hac: 407, 408- Ebû Davud/menasik: 25-TİrmizÎ/hac: 54, 85- Nesâî/menasik: 9, 11, 12-İbn Mace/menasik: 10

[37] Tirimzî/hac:54, 85-Ahmed: 6/429

[38] Nesâî/menasik: 9,11,12- Ahmed: 1/76,157, 212, 213, 329, 346,359

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[39] Mecmeu'l-enhür Şerhü Mülteka'l-ebhur: 1/307,308

[40] el-Ğamravî/es-Siracü!vehhac: 153, 154

[41] ibn Kudame/el-Muğnî: 3/177- Şemsüddin Ibn Kudama/eş-Şerhülkebir: 3/177

[42] İbn Kudame/el-Muğnî: 3/177- Şemsüddin İbn Kudama/eş-Şerhülkebir: 3/177

[43] Sahnun/el-Müdevvenetülkübra: 1/491-493

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[44] Şevkanî/Neyiülevtar: 4/320

[45] Buharî/sayd: 22, nisam: 12- Nesâî

[46] Buharî/sayd:22, eyman: 30- Ahmed: 1/239,253,311-4/143

[47] Beyhakî-Neylülevtar: 4/320

[48] Bilgi için bak: Nasburraye: 3/154-159

[49] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[50] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[51] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[52] Darekutnî- Neylülevtar: 4/321

[53] Ibn Mace

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[54] Bilgi için bak: Kâsânî/Bedayi'; 2/120, 121

[55] Ebu Zekeriya Yahya/Minhacü'Malibin: 34

[56] Ibn Kudame/e!-Muğnî: 2/90, 91

[57] Îbn Kudame/el-Muğnî: 3/170, 171

[58] Abdurrahman el-Cezirî/e!-Fıkhu Ala'l-Mezahİbi'l-Arbaa: 1/634 (185} Şevkanî/Neylülevtar: 4/322

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[59] Şevkani/Neyüllevtar: 4/332

[60] Bilgi için bak: Zehebî/Mizanü'U'tidal: 4/563, 664-1052 nolu Ebû Katade

[61] Şevkanî/Neylülevtar: 4/322

[62] Zehebî/Mizanü'l-i'tidal: 1/75- 254 nolu İbrahim

[63] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[64] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[65] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[66] Buharî/nikah: 111, 112-Müslim/hac: 424-Tirmizî/reda1:16, fiten: 7-Ahmed: 1/222-3/389,446

[67] Ebû Davud/isti'zan:46- Müslim/hac: 413, 424- BuharîAaksir: 4, mescid: 6, sayd:26, savm: 67-Tirmizî/reda1:15-lbn Mace/menasik: 7-Taberanî/ isti'zarv.37-Ahmed: 1/346-2/13,19

[68] Buharî/sayd: 26- Müslim: hac: 424

[69] Ebu Davud/menasik: 2-Tirmizî/reda1:15-lbn Mace/menasik: 7-Taberani/ isti'zan:37-Ahmed:3/34

[70] Buharî- Müslim- Neylülevtar: 4/324

[71] Müslim/ hac: 413, 424- Ahmed: 1/222,346- 2/13, 19

[72] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[73] Kâsânî/Bedayi': 2/123

[74] Kâsânî/Bedayi': 2/124

[75] Mecmeu'l-enhur Şerhu Mülteka'l-ebhur: 1/262 i (198) İmam Şafiî/el-Ümm: 2/117- Babu Hacci'l-Mer'eti ve'l-Abdi'den.özetlenerek

[76] Ibn Kudame/et-Muğnî: 3/190- Şemsüddin Îbn Kudama/eş-Şerhülkebir: 3/19

[77] Îbn Kudame/el-Muğni: 3/190,191

[78] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[79] Şevkanî/Neylülevtar: 4/324

[80] Bilgi için bak: !bn Dakıyk el-lyd/lhkamü'l-Ahkam: 3/18,19

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[81] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[82] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[83] Ebu Davud/menasik: 25- Îbn Mace/menasik: 9

[84] Şevkanî/Neylülevtar: 4/327

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[85] Mecmeu'l-enhür Şerhu Mülteka'l-ebhur 1/308

[86] Fetava-yı Hindiyye: 1/257

[87] Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/709

[88] Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/710

[89] Abdurrahman el-Cazirî/el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/706

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[90] Neylülevtar: 4/327

[91] Neylüievtar: 4/327

[92] Neylülevtar: 4/327

[93] Zeylâî/Nasburrâye: 3/155

[94] Zeylâî/Nasburrâye: 3/156., 157

[95] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[96] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[97] Buharı- Tirmizî- Ahmed

[98] Ahmed- İbn Mace/menasik: 68

[99] Müsned-i Ahmed

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[100] Kâsânî/Bedayi: 120"den özetlenerek

[101] Bilgi için bak: el-Ümm: 2/111,112

[102] Ibn Küdame/el-Muğni: 3/161, 162

[103] el-Fıkhu Ala'l-MezahİbH-Arbaa: 1/632

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[104] Zehebî/Mizanü'l-i'tidal: 1/263- 996 nolu eş'as

[105] Tirmizî/hac:84

[106] Şevkanî/Neylplevtar: 4/328

[107] Sünen-i Said-elMuğni: 3/200

[108] Zeylâî/Nasburraye: 3/6

[109] Zeylâî/Nasburraye: 3/6- Hakim/el-Müstedrek

[110] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[111] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[112] Bakara Suresi: 189

[113] Bakara Suresi: 197

[114] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[115] Buharî/hac: 7, 9,11,12, sayd: 18-Müslim/hac: 11,12-Ebu Davud/menasik: 8- Nesâî/menasik: 19,20,23- Daremi/menasik: 5- Ahmed: 1/ 228, 249- 2/46, 50

[116] Buhari/ilim: 52, hac: 8- Tirmizi/hac: 17- Nesâî/menasik 17,18, 21- Ibh Mace/menasik: 13- Taberanî/hac:22- Ahmed: 1/322- 2/48, 55, 65

[117] Buhari/hac:13

[118] Ebu Davud/menasik: 8

[119] Buhari/hac: 10- Müslim/hac: 14, 18-lbn Mace/menasik: 13-Ahmed: 2/3, 9, 11,47, 130-3/333,336

[120] Buhari/meğazi: 35- Müslim/hac: 217, 220- Ebu Davud/mer.asik: 29-Tir mizi/hac: 6, 7- ibn Mace/menasik: 50- Daremi/menasik: 39 Ahmed: 1/ 246,321-2/139-3/134-4/217

[121] Buhari/hac: 33, umre: 9- Müslim/hac: 125

[122] Müsned-i Ahmed: 6/299- İbn Mace/menasik: 49

[123] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[124] Mecmeu'l-enhürŞerhu Müİteka'l-ebhur: 1/266

[125] Mecmeu'l-enhür: -1/266, 267'den özetlenerek

[126] Ebu Zekeriya en-Nevevî/Minhacüttalİbin: 34

[127] Ebu Zekeriya en-Nevevî/Mİnhacüttalibin: 35

[128] Ibn Kudame/el-Muğni: 3/206, 207'den özetlenerek

[129] lbn''Kudame/el-Muğni:hac

[130] Ibn Kudame/el-Muğni: 3/215- 217'den özetlenerek

[131] Bilgi için bak: el-Müdewetü'!-kübra: i/376, 377- elFıkhu Ala'l-Mezahibi'l Arbaa: 1/640

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[132] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[133] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[134] Müslim/hac: 451, 452- Ebu Davud/libas: 20- Tirmizi/libas: 11 - Ibn Mace/ libas: 14- Ahmed: 3/363, 376

[135] Buharî/sayd: 18, cihad: 169, meğazi: 48- Müslim/hac: 550- Ebu Davud/ -cihad: 117-Tirmİzi/cihad: 18

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[136] Buhari/ilim: 39, cenaiz: 76, sayd: 9,10, lukata:7, buyu1:28, cizye: 22, mağazi: 53, diyet: 8

[137] Kâsânî/Bedayi: 2/164-167'den özetlenerek

[138] es-Siracü'l-vahhac: 154, 155

[139] Kâsânî/ Bedayi1: 2/164

[140] ibn Kudame/el-Muğni: 3/218, 219

[141] Sahnun/el-Müdevvenetülkübra: 1/377, 378

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[142] Şevkanî/Neylülevtar: 14/336

[143] Zehebî/Mİzanül-i'tidal: 2/340- 4008 nolu Talha

[144] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[145] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[146] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[147] Sahîh-i Buharı- Neylüievtar: 4/336

[148] Buhari/hac: 33, 34, umre: 9- Müslim/hac: 123- Nesâî/menasik: 77- Da remî/menasik: 38- Taberani/hac: 63, 67- Ahmed: 2/95

[149] Buhari/salaî: 2, 10, hac:67, cizye: 16, meğazi:66- Müslim/hac: 435- Ebu Davud/menasik: 66- Tirmizi/hac: 44- Nesâî/menasik: 161- Daremi/salat: 140, menasik: 74- Ahmed: 1/3, 70, 3/206

[150] Buhari/hac: 132- Ebu Davud/menasik: 66- İbn Mace/menasik: 76- Ahmed: 2/217

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[151] Mecmeu'l-enhur Şerhu Mülteka'l-ebhur: 1/263

[152] el-Ğamravi/es-Siracülvehhac Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 156

[153] Ibn Kudame/el-Myğni: 3/224, 225- Şemsüddin ibn Kudame/eş-Şerhülkebir: 3/224

[154] el-Fıkhu Ala'l -Mezahibi'l-Arbaa: 1/637

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[155] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[156] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[157] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[158] Buhari/umre: 4- Ebu Davud/menasik: 79

[159] Buhari/meğazi; 35- Müslim/hac: 217,220- Ebu Davud/menasik: 79- Tirrriizi/ hac: 6, 7- ibn Mace/menasik: 60- Daremi/menasik: 39- Ahmed: 1/246, 321 -2/139-3/134-4/277

[160] İbn Mace/menasİk: 60. Daremi/ mehasik: 39. Ahmet:1/246,321. 2/139.3/134.47277

[161] Şafiî/el-Ümm: 2/135

[162] Ebu Davud/menasik: 79- Taberani/hac: 56- Ahmed: 2/120,180- 6/228

[163] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[164] Hâşiyetü't-Tahtavi Ala Merakil-felah: 402

[165] Kâsânî/Bedayİ: 2/226

[166] Şafiî/el-Ümm: 134,135'den özetlenerek

[167] İbn Kudame/el-Muğni: 3/160

[168] İbn Kudame/el-Muğni: 3/176

[169] Abdurrahman el-Ceziri/el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/684

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[170] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[171] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[172] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[173] Tirmizi/hac: 100- Ahmed: 1/364

[174] Buhari/gusül: 12,14, hac: 18,143, libas: 73, 74,79, 81-Müslim/hac: 31, 33, 34, 35, Ebu Davud/menasik: 41, 42- Ibn Mace/menasik: 18, 70- Ahmed: 6/39,98,107,130

[175] Buhari/gusül: 12,14, hac: 18,143, libas: 73, 74,79, 81 -Müslim/hac: 31, 33, 34, 35, Ebu Davud/menasik: 41, 42- Îbn Mace/menasik: 18, 70- Ahmed: 6/39,98, 107,130

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[176] Haşiyetü't-Tahtavî Alâ Meraki'l-felah: 399

[177] Fethülvahhab Bi-Şerhi Menhecit-Tull^b: 1/139

[178] İbn Kudame/el-Muğnî: 3/226

[179] Ibn Kudame/el-Muğnî: 3/227

[180] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[181] Zehebî/Mîzanü'l-itidal 1/653, 654'den özetlenerek

[182] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[183] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[184] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[185] Buhari/hac: 16, umre:5, 7- Müslim/hac: 14,115,117- Ebu Davucl/ menasik: 23- Nesâî/menasik:86- Ahmed: 6/119

[186] Müslim/hac: 172

[187] Buharî/hac: 34

[188] Buharî/hayz: 16- Hac: 104,119, meğazi: 35- Müslim/hac: 9, 14,112- Ebu Davud/menasik; 24- Nesâî/menasik: 44,50- ibn Mace/menasik: 49- Daremî/menasik: 57- Ahmed: 1/240- 6/37, 84,

[189] Buhari/hac: 104- Müslim/hac: 171, 173- Ebû Davud/menasik: 24- Tirmizî/ hac: 12- Nesâî/menasik: 50

[190] Buharî/hac: 34,107,, 126- libas: 69- Müslim/hac: 175, 177- Ebû Davud/ menasik: 24- Nesâî/hac: 40, 52, 67- Taberanî/hac: 180- Ahmed: 6/283,384, 385

[191] Buharî/hac: 104- Müslim/hac: 171,173- Ebû Davud/measik:24- Nesâî/menasik: 50,77- Tirmizî/hac: 12- Ahmed: 1/292, 319- 2/139

[192] Buharî dışında beşler rivayet etmiştir

[193] Buharî/hac: 125, umre: 11- Müslim/hac: 138,141,142- Nesâî/menasik:77- İbn Mace/menasik: 41

Daremî/menasik; 34- Ahmed: 2/97- 3/171, 388

[194] Müslim/hac: 185- Ebû Davud/menasik: 24- Nesaî/hac: 49- Ahmed: 3/99,.100, 111, 164, 182, 183

[195] Muslim/hac: 211, 212- Ahmed:3/5,71, 148

[196] Buharî/hac: 16, hars: 16- Ebû Davud/menasik: 24- ibn Mace/menasik: 4,114

[197] Buharî/hac: 34- Nesâî/menasik: 49, 50- Daremî/menasik: 78

[198] ibn Mace/menasik:38- Ahmed: 1/25, 34, 37

[199] Ebu Davud/menasik: 23, 56- Müslim/hac: 147- Tirmizî/hac:87- İbn Mâce/ menasik: 84- Daremî/menasik: 34, 38- Ahmed: 1/236, 253, 259, 341

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[200] Mecmeu'l-enhür Şerhu Mülteka'l-ebhur: 1/277- 279

[201] Mecmeu'l-enhür Şerhu Mülteka'l-ebhur: 1/290, 291

[202] Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhu Ala'l-Mezahıbfl-Arbaa: 1/688

[203] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/688, 689

[204] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/689

[205] el-Fikhu Aia'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/692- Ibn Kudame/el-Mugnı: 3/239, 240

[206] el-Fikhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa- el-Müdeweneîü'l-kübra:1/360

[207] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/690

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[208] Bilgi için bak: Neylülevtar:4/347

[209] İmam Malik/Muvatta1: 1/309,310

[210] Mîzanü'l-i'tidal: 2/21-2655 nolu Davud

[211] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[212] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[213] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[214] Buharî/hac: 23, 24,28- Müslim/hac: 20, 21, 28- Ebu Davud/menasik: 14, 21- Nesâî/menasik; 54, 56- Daremî/menasik:82- Taberânî/hac: 29,33- Ahmed: 1/260- 2/18, 36- 3/320, 387

[215] Ebu Davud/menaaik:26

[216] Nesâî/menasik: 54- İbn Mace/menasik: 15- Ahmed: 2/341, 352, 476

[217] Ebu Davud/menasik: 26- Tirmizi/hac: 15- İbn Mace/menasik: 16- Dâremî/menasik: 14- Taberânî/hac: 34- Ahmed: 4/55, 56

[218] Müsned-i Ahmed: 4/56

[219] Şafiî/el-Ümm: 2/156- Darekutnî

[220] Darekutnî- Neylülevtar: 4/360

[221] Ebu Davud/husuf: 24, edeb: 77- Ahmed: 1/307, 356- 5/ 209, 230, 234, 242

[222] Ebu Davud/menasik: 28- Daremi/menasik: 42

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[223] Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/641

[224] el-Ğamravî/es-Siracül vehhac; 156

[225] el-Fıkhu Aia'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/643

[226] îbn Kudarne/el-Muğnî: 3/230

[227] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibil-Arbaa: 1/642

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[228] Zehebî/Mîzanü'i-i'tidal: 2/299- 3824 nolu Salih

[229] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[230] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[231] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[232] Buharı/ilim: 53, salat: 9- Ebu Davud/menasik: 31- Nesâî/hac:28, 35-Ahmed: 2/4, 8, 41

[233] Buharî/sayd: 13- Ebû Davud/menasik: 31- Tirmizî/hac: 18- Nesâî/menasik:33, 39- Taberânî/hac: 15- Ahmed: 6/119

[234] Ebu Davud/menasik: 31- Ahmed: 2/22,32

[235] Buharî/ilim:33,salat:9, hac:21,sayd: 15, 16, libas: 8, 13, 14-Müslim/hac:1, 3- Ebû Davud/menasik:31-Tirmizî/hac: 19- Nesâî/menasik: 28, 30, 32,34-ibn Mace/menasik: 19, 20- Daremî/menasik: 9- Ahmed: 1/215, 221, 228

[236] Buharî/sayd: 15,16, libas: 14, 37-Müslim/hac: 4, 5- Ebû Davud/menasik:31-Tirmizî/hac: 19- Nesâî/hac: 32, 36, zinet: 100,104- İbn Mace/ menasik: 20-Dâremî/meriasik: 9- Ahmed: 1/215, 221, 228-3/328,395

[237] Ahmed: 1/215,221, 228, 279, 285,337- 3/328, 395

[238] Ebû Davud/menasik:33

[239] Ebu Davud/menasik: 31- Ahmed: 2/29- 6/35

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[240] Mecmeu'i-enhür Şerha Mülteka'l-ebhur: 1/268, 269

[241] Kâsânî/Bedayi': 2/183

[242] el-Fıkhu Aia'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/645

[243] Şafiî/el-ümm: 2/147

[244] el-Fikhu Ala'i Mezahibil-Arbaa: 1/645

[245] İbn Kudame/el-Muğnî: 3/272, 273

[246] İbn Kudame/el-Muğnî: 3/305'den özetlenerek

[247] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[248] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/6

[249] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[250] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[251] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[252] Müslim/hac: 312- Ebu Dav u d/m en as ik: 34- Nesâî/ıydeyn:17- Ahmed: 5/ 417-6/402

[253] Müslim/hac: 312- Müsned-i Ahmed

[254] Buharî/cenaiz.20 22-Mu^/hac:Q98, 99,103- Ebu Davud/cenaiz: 80- Nesâî/menasık:89- Ahmed. 1/215, 266

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[255] Haşiyetü't-Tahtâvî Afa Meraki'l-felah: 399

[256] Mecmeu'l-enhür Şerhu Mülteka'l-ebhur. 1/269

[257] Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/651

[258] İbn Kudame/el-Muğnî; 3/282, 283'den özetlenerek

[259] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/651

[260] NeyJülevtar: 5/10

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[261] Ney!ülevtar:5/10

[262] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[263] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[264] Buharî/hac: 18, libas: 70- Müslim/hac: 39, 40, 41, 42, 43, 45

[265] Müslim/hac: 45- Nesâî/menasik:41- Ahmed/6/38, 245

[266] Ebu Davud/menasik: 31

[267] Müsned-i Ahmed: 2/25, 29, 59,72-, 145, 126

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[268] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[269] Neylülevtar:5/12

[270] Ney!üievtar:5/13

[271] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[272] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[273] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[274] Buharî/muhsar: 7, meğazî: 35, tefsir: 2, 22-Tirmizi/tefsir: 21-Müslim/rjac: 80, 85- İbn Mace/menasik: 86- Ahmed: 4/242

[275] Ahmed, Müslim, Ebû Davud

[276] Ebû Davud- Neylülevtar: 5/13

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[277] Kâsânî/Bedayi': 2/192

[278] Ğamravi/es-Siracülvehhac: 168

[279] Bilgi için bak: İbn Kudame/el-Muğnî: 268, 269

[280] Kâsânî/Bedayi': 2/192

[281] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[282] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[283] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[284] Buharî/tıb: 12, 14, 15- Müslim/hac: 87-Nesâî/hac: 92, 93, 95- Ebû Davud/ menasik: 35- Tirmizî/hac: 22, savm: 60- Îbn Mace/menasik: 87- Daremî/ ' menasik:20"Taberânî/hac:74-Ahmed: 1/215-3/164

[285] BuharîAıb: 12, 14, 15-Müslim/hac: 87-Nesâî/hac; 92, 93, 95- Ebû Davud/ menasik: 35- Tirmizî/hac: 22, savm: 60- İbn Mace/menasik: 87- Daremî/ menasik:20- Taberânî/hac: 74- Ahmed: 1/215- 3/164

[286] Buharî/sayd: 14- Müslim/hac: 91- Ebu Davud/menasik: 37- Nesâî: 27-İbn Mace/menasik: 22- Taberani/hac: 4- Ahmed: 2/240

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[287] el-Fıkhu Ala'l-MezahİbiI-Arbaa: 1/650

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[288] İmam Malik/Muvatta': 1/322

[289] imam Malik/Muvatta': 1/322

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[290] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[291] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[292] Buharİ/nikah: 27- Müslim/nikah: 37, 39- ebu Davud/ nikah: 12- Tirmizi/ nikah: 42, 48- Îbn Mace/nikah: 31- Daremî/nikah: 8- Ahmed: 1/372- 2/179- 3/338

[293] Müsned-i Ahmed/nikah

[294] Darekutnî- Malik/M uv atta': 1/321

[295] Buhari/sayd: 12, nikah: 30, meğazî: 43- Müslim/nikah: 46,47, 48- Ebû Davud/menasik: 21 - Tirmizî/hac; 24- Nesâî/menasik: 90- Darmeî/ menasik:21- Ahmed: 1/245, 266, 360,361

[296] Buhari hariç beşi rivayet etmiştir

[297] Müslim/nikah: 46, 48- Tirmizî/hac: 23- IbrvMace/nikah: 45

[298] Tirmizî/hac: 23- Ahmed: 6/333,335, 393- Daremî/menasik: 21

[299] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[300] el-Fıkhu Ala'f Mezahibi'l-arbaa: 1/644'den özetlenerek

[301] el-Fıkhu Ala'l Mezahibi'l-arbaa: 1/644'den özetlenerek

[302] Kâsânî/Bedayi': 2/216

[303] Mecmeu'l-enhür: 1/295, 296

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[304] Şevkanî/Neylülevtar: 5/17

[305] Zehebî/Mizanü'ütida!: 1/290-1090 nolu Eyyub

[306] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[307] Bilgi için bak: el-Muğnî: 3/311 - 314

[308] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[309] Maide Suresi: 95

[310] Ebu Davud- Ibn Mace/menasik: 90

[311] Tenvirü'l-havahk/Şerhün Ala Muvatta'-i Malik: 1/322- 328

[312] Tenvirü'l-hevalik: 1/322-328

[313] Taberânî/hac:230

[314] Darekutnî- Neylülevtar: 5/20

[315] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[316] Kâsânî/Bedayi': 2/196-198'den özellenerek

[317] Mecmeu'l-enhür: 1/298'den özetlenerek

[318] Şehzade/MecmeıTf-enhür: 1/298

[319] Ebu Zekeriya Yahya/Minhacü't-Talibin: 38

[320] el-Muçjnî/3/530-534'den Özetlenerek

[321] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[322] Şafiî/el-Ümm: 2/192

[323] Şafiî/el-Ümm: 2/193

[324] Şafiî/el-Ümm: 2/193

[325] Bilgi için bak: Mizanü'l-i'tidal: 1 /78-274 nolu Eclah

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[326] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[327] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[328] Buharî/sayd: 6, hibe: 6, 17- Müslim/hac: 50,51 52 53 54- Ebu Davud/menasik: 40- Tirmizî/hac: 26- Nesâî/menasik: 79- İbn Mace/menasik: 92-Daremî/menasik: 22- Ahmed: 1/216

[329] Ebu Davud /menasik: 40- Nesâî/menasik: 79- Müslim/hac: 55- Ahmed: 1/ 105-4/71,72

[330] Müsned-i Ahmed: 1 /100,104

[331] Müslim/hac: 65- Nesâî/menasik: 78

[332] Nesâî/menasik: 78- Taberanî/hac: 79- Ahmed: 3/418, 452

[333] Buharî/hibe; 3,4, erime: 19- Müslim/hac: 56

[334] İbn Mace/menasik: 93- Ahmed: 5/304

[335] Ebu Davud/menasik: 40- Tirmizî/hac: 25- Nesâî/menasik: 81- Ahmed:3/362

[336] Neylüleytar: 5/27

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[337] Şehzade/Mecmeu'l-enhür: 1/300

[338] ibn Kudame/el-Muğnî: 3/286, 287

[339] İbn Kudame/el-Muğnî: 3/286, 287

[340] ibn Kudame/el-Muğnî: 3/286, 287

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[341] el-Ümtn: 2/206-208

[342] Bilgi için bak: Mizanüli'tidal: 3/127- 584 nolu Ali

[343] Zehebi/Mizanüli'tidal: 1/57-189 nolu İbrahim

[344] Zehebî/Mizanüli'tidal: 1/57-189

[345] Zehebî/Mizanüli'tidal: 1/537- 2012 nolu Hüseyin

[346] Şevkanî/Neylülevtar: 5/24

[347] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/27

[348] Zehabî/Mizan'ül-i'tidal: 4/463-9863 nolu Yusuf

[349] Neylülevtar: 5/28

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[350] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[351] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[352] Buharî/meğazi: 33, ilim: 29, sayd: 8, 9- Müslim/hac: 446- Tirmizî/hac: 1, diyat: 13- Nesâî/menasik: 111 - Ahmed: 4/31, 32- 6/385

[353] Buharî;/cenaiz: 77, sayd: 9,10, hac: 43, likâte: 7, büyü'': 28, cizye: 22, meğazi: 53, Müslim/hac: 445, 447- Ebu Davud/menasik: 98, 99- Nesâî/

menasik: 110, 120- İbn Mace/menasik: 103

[354] Şafiî/el-Ümm: 2/198

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[355] İbn Human/Şerhu Fethi i-kadir: 2/280, 281

[356] Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/649, 650'den özet

[357] Fethülvahhab Bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/154'den özet

[358] el-Fıkhu Aia'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/649

[359] Bilgi için bak: İbn Kudame/el-Muğnî: 3/364, 365

[360] el-Rıkhu Ala'l-Mezahibİ'l-Arbaa: 1/650

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[361] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[362] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[363] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[364] Buharî/hac: 7-Müslim/hac: 70- Daremî/menasik: 19

[365] Müslim/hac: 67, 73, 76,79- Nesâî/hac: 82, 84, 86, 88 114 116, 113-Taberânî/hac: 88, 90- Ahmed: 2/8, 32, 37, 48, 50, 52, 54, 56

[366] Müslim/hac: 67, 68, 69, 73, 76,79

[367] Müslim/hac: 69, 73, 76, 79

[368] Müsned-i Ahmed; 2/8, 32, 37, 50, 52, 54, 65

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[369] el-İhtiyar Ta'lilü'i-Muhtar-: 1 /145'den özet

[370] Şafiî/el-Ümm: 208, 209'dan özetlenerek

[371] Şemsüddin İbn Kudame /eş-Şerhül-kebir: 3/284

[372] Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra: 1/442, 443

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[373] Zehebî/Mîzanül'itidal: 3/420- 6997 nolu Leys

[374] Şevkanî/Neylülevtar: 5/31- Zehebî/Mîzanü'li'tidal: 17458-1726 nolu Haccac

[375] Bilgi için bak: Nasburraye: 1/136, 137

[376] Bilgi için bak: Şerhu Maâni'l-Asar: 2/163-168

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[377] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[378] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[379] Tirmizî/menakıb: 68- Îbn Mace/menasİk: 103- Daremî/siyer: 66

[380] Tirmizî/menakıb: 68

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[381] Neylülevtar: 5/33

[382] Neylülevtar: 5/33

[383] Müsned-i Ahmed: 2/534

[384] Buharî/Medine: 12- Müslim/hac: 502- Tirmizî/menakıb: 67- Ahmed: 2/236

[385] Müsned-i Ahmed: 2/401, 402, 412, 450- 3/389

[386] Neylülevtar: 5/33

[387] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[388] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[389] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[390] Buharî- Müsüm/Neylülevtar: 5/34

[391] Buharî/sayd: 9, 10- lukata: 7-Müslim/hac: 445, 447, 464

[392] Ebu Davud- Ahmed/Neylülevtar: 5/35

[393] Müslim/hac: 472- Ahmed: 1/119- 2/279- 3/393- 5/81

[394] Ebu Davud/menasik: 95

[395] Buharî/Medine: 12- Müslim/hac: 462, 465,473,480, 495- Ahmed: 1/169- 2/142

[396] Buhari/sayd: 9,10- ilim: 39, lukata: 77- Müslim/hac: 445, 447, 464- Ebu Davud/menasik: 89, 95- Nesâî/hac: 110, 120

[397] Müslim/hac/475- Ebu Davud/menasik: 95- Ahmed: 2/256- 3/23

[398] Müslim/hac: 445, 446, 458, 459, 463,464

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[399] İbn Kudame/el-Muğnî: 3/369

[400] İbn Kudame/el-Muğnî: 3/370

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[401] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/36

[402] Zehebî/Mizanü'l-ilidal: 2/212- 3485 noiu Süleyman- Neylülevtar: 5/39

[403] Bu konuda geniş bilgi için bak: el-Muğnî: 3/369-371

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[404] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[405] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[406] Buharî/hac: 1.5,148- Ebû Davud/menasik: 44- Îbn Mace/menasik: 26- Daremî/menasik: 81-Taberanî/hac: 6, 123

[407] Buharî-Müslim

[408] Ebu Davud- Nesâî- Tirmizî

[409] Müsned-i Şafiî- Neylülevtar: 5/42

[410] Müsned-i Şafiî- el-Ümm: 2/209

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[411] Damad/Mecmeu'l-enhür: 1/262, 263

[412] Şafiî/el-Ümm: 2/209

[413] İbn Kudame/el-Muğnî: 3/379-381'den özetlenerek

[414] ibn Kudame/el- Muğnî: 3/381

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[415] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/42

[416] Zehebî/Mizanü'l-i'tidal: 4/530-10242 nolu Said

[417] Bilgi için bak: Muhammed Hüseyin ez-Zehebî/el-lsrailiyyat: 89, 90

[418] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[419] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[420] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[421] Buharî/hac; 56, 63, 80, 104- Müslim/hac: 173, 230,232- Ebû Davud/ menasik: 24- Nesâî/hac: 114, 325- Daremî/menasik: 27- Ahmed: 2/30

[422] Buharî/hac: 56, 63, 80, 104- Müslim/hac: Î73, 230,^232- Ebû Davud/ menasik: 24- Nesâî/hac: 114, 325- Da re mî/m en as ik: 27- Ahmed: 2/30

[423] Ebu Davud/menasik: 49- lbn Mace/menasik: 30- Daremî/menasik: 27-Ahmed: 4/223, 224

[424] Ebu Davud/menasik; 49, 50- Ahmed: 1/306

[425] Buharî/hac: 55, meğazi: 43- Müslim/hac: 237- Ebu Davud/msnasik: 50

[426] Müsned-i Ahmed

[427] lbn Mace/menasik/29- Ebu Davud/menasik: 50: Ahmed: 1/45

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[428] Damad/Mecmeu'l-enhür: 1/261, 262

[429] el-Ğamravî/es-Siracülvehhac Şerhün Alâ Metni'l-Minhac: 158

[430] el-Ğamravî/es-Siracülvehhac Şerhün Alâ Metni'l-Minhac: 158

[431] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[432] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[433] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[434] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[435] Tirmizî/hac: 111- Îbn Mace/menasik: 27- Daremî/menasik: 26- Ahmed: 2/ 247, 266

[436] Buhari/hac: 50, 57- Müslim/hac: 248, 251- Ebu Davud/menasik: 46- Nesâî/ hac: 147, 148- Ibn Mace/menasik: 27- Daremî/menasik: 42- Taberânî/hac: 115-Ahmed: 1/21,26,34,35,39

[437] Buharî/hac: 60- Nesâî/menasik: 15- Ahmed: 2/151

[438] Müslim/hac: 246- Ahmed: 2/108

[439] Buharî/hac: 58- Müslim/hac: 253, 256, 257- Ebu Davud/menasik: 48- Nesâî/ menasik: 140, 152, 156, 158, 159- Îbn Mace/menasik: 28

[440] Buharî/hac: 58- Ahmed b. Hanbel

[441] Müslim/hac: 257- İbn Mace/menasik: 27- Daremî/menasik:48

[442] Müsned-i Ahmed: 1/28, 50

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[443] Fetavâ-yı Hindiyye: 1/225

[444] Şehzade/Mecmeu'l-enhür: 1/263'den özetlenerek

[445] Ebu Zekeriya en-Nevevî/Minhacü't-Talibin: 36

[446] Ibn Kudame/el-Muğnî: 3/393- 397

[447] Suyutî/Tenvirü'l-hevalik:. 1 /333

[448] Suyutî/Tenvirü'l-hevalik: 1/334

[449] Suyutî/Tenvirü'l-hevalik: 1/334

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[450] Şevkanî/Neylülevtar: 5/47

[451] Zehebî/Mizanü'l-i'tidal: 3/173- 6018 nolu Umare (Ebû Harun)

[452] Bilgi için bak: Mizanü'l-i'tidal: 2/503- 5101 nolu Abdülaziz- Neylülevtar: 5/49

[453] Zehebî/Mİzanü'l-i'tidal: 2/503- 4602 nolu Abdullah

[454] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[455] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[456] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[457] Buharî/salat: 2,10, cizye: 16, hac: 67- Müslim/hac: 433- Ebu Davud/ menasik: 66- Nesâî/menasik: 161, Dâremî/menasik: 74- Tirmizî/tefsir: 9, hac: 44- Ahmed: 1/3, 79-2/299

[458] Buharî/hac: 63,78- Müslim/hac: 190

[459] Buharî/hayz: 7, hac: 81- Ebu Davud/menasik: 9- Tirmizî/hac: 98, menasik: 72- Ibn Mace/menasik: 35

[460]Buharî/hayz: 7- Müslim/hayz: 120- Ebu Davud/taharet: 120- Taberânî/ taharet: 94- Ahmed: 6/273,380

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[461] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[462] Bilgi için bak: el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibl'l-Arbaa: 1/653-656

[463] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[464] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[465] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[466] Nesâî, jbn Hibban, Hakim

[467] Neylüievtar: 5/54

[468] Ibn Mace/menasİk: 32- Ahmed: 1/278, 280, 342

[469] Ebu Davud/menasik: 50- Daremî/menasik: 36- Ahmed: 6/64, 75,139

[470] Damad/Mecmeu'l-enhür: 1/263

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[471] e|-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac: 159, 160

[472] Îbn Kudame/el-Muğnî: 3/390-391

[473] ibn Kudame/el-Muğnî: 3/390-391

[474] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/54

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[475] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/54

[476] Bilgi için bak: Neylülevalr: 5/54

[477] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[478] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[479] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[480] îbn Mace/menasik; 34- Buhari/hac: 64, 74, tefsir: 52- Müslim/hac: 258-Ebu Davud/menasik: 48- Nesâî'hac: 138, 139- Taberânî/hac; 123- Ahmed: 6/290, 319

[481]Buharı/hac: 57, 61, 62, 74- Müslim/hac: 25- Gbû Davud/menasik: 48, 50-Tirmizî/hac: 40- Nesâî/menasik: 173- İbn Mace/menasik: 28- Daremî/menasik: 30- Ahmed: 1/214-3/317

[482] Müsiim/hac: 253, 254, 256- Nosâî/menasik: 140, 159, 173-ibn Mace/ menasik: 28

[483] Ebu Davud/menasik: 48, 50- Ahmed: 1/237, 264, 297, 304, 312- 3/317, 334

[484] Müslim/hac: 237- Ahmed: 1/369- 5/84, 85

[485] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[486] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibİ'l-Arbaa: 1/655-658'den özetlenerek

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[487] Zehebî/pzanü"l-ttidal: 4/423,425/9695, 9696, 9697, 9698 nolu Yezidler

[488] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[489] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[490] Bakara Suresi: 125

[491] Buharî/Neylülevtar: 5/56

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[492] Mecmeu'l enhün 1/265

[493] el-Ğamravî/es-Siracül ahhac Şerhü Ala Meini Minhac

[494] İbn Kudame/el-Muğnî;3/400

[495] 1bnKudame/el-Muğnî: 3/401

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[496] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[497] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[498] Müsned-i Ahmed: 6/42, 422

[499] Müsned-i Ahmed: 6/42, 422

[500] Sahih-i Müslim- Ebu Davud/Neylülevtar: 5/59

[501] Müslim/hac: 147,150-Ebu Davud/menasik: 50, 56-Tirmizî/hac:33- Nesâî/ hac: 149, 150- İbn Mace/menasik: 48- Daremî/menasik: 34- Ahmed:

1/221, 225, 229, 233- 2/13, 14-3/320

[502] Mesâî/hac: 149, 150- Ahmed: 1/224, 225, 229, 233

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[503] Kâsânî/Bedayi': 2/133

[504] Fetava-yı Hindiyye: 1/226

[505] Ebu Zekerİya Yahya en-Nevevî/Minhacüttalibİn: 36

[506] Ibn Kudame/el-Muğnî- eş-Şerhülkebir: 3/403- 406

[507] Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/660

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[508] el-Ümm: 2/211

[509] Şevkanî/Neylülevtar: 5/58

[510] Zehebî/Mizanü'i-i'tidal: 2/510- 4637 nolu Abdullah

[511] Zehebî/Mizanü'l-itidal: 4/213- 8895 nolu Musa- Neylüievtar: 5/58

[512] Bilgi için bak: Şerhu Maani'l-Asar: 2/179-200

[513] Neylüievtar: 5/59

[514] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[515] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[516] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[517] Daremî/menasik: 48- Buharî- Müslim/Neylülevtar: 5/66

[518] Tirmizî/salat: 24, cuma: 42- Buharî/taksir: 13, 15,17, hac: 89- Müslim/ müsafirin: 46, 48, 51, 53, 54, 57- Ebu Davud/menasik: 59- Nesâî/ menaaik: 42, 45- İbn Mace/ikame: 74- Daremî/salat: 182- Taberanî/ sefer: 1,2, 5,6- Ahmed: 2/129

[519] Ahmed: 4/261, 262- Ebu Davud/menasik: 28- Tirmizî/hac: 57- Nesâî/ menasik: 211- Daremî/menasik: 54

[520] Tirmizî/tefsir: 2/22- Ebu Davud/menasik: 68- İbn Mace/menasik: 57- Da rsmî/ menasik: 54

[521] Müslim/hac: 149- Ebu Davud/menasik: 56, 64- Ahmed: 3/321

[522] Müslim/ iman: 48,49- Buhari/cihad: 46- Ebu Davud/menasik: 64, cihad: 48-Nesai/hac: 228, 229- İbn Mace / menasik: 9. - Daremi/ menasik: 60.-Ahmsd: 1/128,303.

[523] Tirmizî- Müsned-i Ahmed/Neyiûievîar: 5/70

[524] Buharî/hac: 90, 132,'fezail: 5- Nesâî/vasaya:5

[525] Şafiî/el-Ümm: 2/212

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[526] Fetava-yı Hindiyye: 1/228, 229.

[527] Ebu Yahya-Zekeriya/Fethülvahhab: 1/144, 145

[528] Ibn Kudame/el-Muğnî: 3/425-435

[529] el-Fıkhu Aia'l-Mezahibi'l-ArDaa: 1/664

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[530] Zehebî/Mizanü'l-i'tidal: 1/589-2244 no!u Hammad - Neylülevtar: 5/70

[531] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[532] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[533] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[534] Buharî/hac: 92, cihad: 136- Nesâî/menasik; 5, 205- İbn Mace/menasik: 58-Daremî/menasik: 51- Tabsrânî/hac; 176- Ahmed: 5/210

[535] Müslim/hac: 147, 268, 313- Ebu Davud/menasik: 56, 65- Tirmizî/hac: 61-Nesâî/hac: 189, 204, 209, 215- İbn Mace/menasik: 21, 63, 84- Daremî/ menasik: 34-Ahmed: 1/210, 212

[536] Sahih-i Müslim/Neylülevtar: 5/72

[537] Buharî//hac: 100- Tirmizi/hac: 60-Nesâi/menasik: 213- İbn Mace/ menasik: 61- Daremî/menasik: 55- Ahmed: 1/39, 42, 50, 54

[538] Müslim/hac: 294

[539] Müsned-i Ahmed: 2/33

[540] Nesâî/menasik: 204, 215- Ahmed: 3/30, 332, 367, 391- Ebu Davud/ menasik: 65- ibn Mace/menasik: 61- Daremî/menasik: 59

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[541] Fetava-yı Hindiyye: 1/229-231

[542] Ebû Zekeriya Yahya/Minhacü't-Talibin: 37

[543] İbn Kudame/el-Muğnî- eş-Şerhülkebir: 3/436-451

[544] Sahnun/el-Müdevvenetülkübra: 1/417, 418

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[545] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[546] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[547] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[548] Buhari/hac: 125- Müslim/hac: 314- Tİrmizi/hac: 58, 95- Nesâî/hac; menasik: 221-Daremî/menasik: 58- Ahme'd; 3/213

[549] Nesaî/menasik: 220- Ahmed: 1/232- 3/400. 413- 6/379- Müslim.

[550] Nesâî/menasik: 212, 226- İbn Mace/menasik: 64

[551] Buharî/hac: 4, 34, 62- Müslim/hac: 204, 337- Ahmed: 1/241, 427- 2/246-3/325- 4/204

[552]Ebu Davud/menasik: 65- Nesâî/menasik: 222- İbn Mace/menasik:62'Ahmed:1/234,311,343

[553] Ebu Davud/menasik: 65.

[554] Buhari/hac: 98- Müslim/hac. 297- Ahmed: 6/347,351.

[555] Ahmed;1/320,352.458-5/109-6/287,439.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[556] Kâsânî/ Bedayi' :2/136,137.

[557] Kâsânî/Bedayi1: 2/137

[558] el-Ğamravî/es-SieracDlvehhac: 165,166.

[559] el-Ğamravî/es-Siracülvehhac: 165,166.

[560] ibn Kudame/el-Muğnî: 3/473-480.

[561] Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra: 1/416.

[562] Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra: 1/417, 418.

[563] Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra; 1/421-425

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[564] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[565] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[566] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[567] Müslim/hac: 323,324- Ahmed;3/132,137- Ebu Davud.

[568] Buhari/hac: 127- Müslim/hac: 316, 318, 321- Ebu Davud/menasik: 78-Tirmizi/hac: 47- İbn Mace/menasik: 71- Daremî/menasİk: 64- Ahmed: M 216, 353- 2/16- 3/20- 4/70- 5/38.

[569] Ahmed: 2/124.

[570] Ebu Davud/menasik: 78- Nesâî/zinet: 4- D are mî/men asik: 63.

[571] Ebu Davud/menasik: 7- Nesaî/hac: 231.

[572] Buharî/hac: 18, 143- Müslim/hac: 31, 32, 33- Ebu Davud/menasik: 10-Tîrmizî/hac: 77- Nesâî/menasik: 10- Ahmed: 6/39, 98,107,130 162

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[573] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/231.

[574] Kâşânl/Bedayi1: 2/141, 142.

[575] el-Ğamravi/Siracülvehhac: 163, 164.

[576] Ibn Kudame/el-Muğnî-Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhülkebir: 3/458-464.

[577] el-Cezirî/el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/668- Sahnun/el-Müdevvenetülkübra: 1/422, 423.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[578] Zehebî/Mizanü'l-i'tidal: 1/458-1726 noiu Haccac-Neylülevtar: 5/81.

[579] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[580] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[581] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[582] Müslim/hac: 335- Ebu Davud/menasik: 82- Ahmed: 2/34;'

[583] Müslim- Ebu Davud/menasik: 56- İbn Mace/menasik: 84- Daremî/menasik: 34.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[584] Fetavâ-yı Hindiyye: 1/232.

[585] Mecemu'l-enhür: 1/273.(590) Mecemu'kenirJr: 1/273. -

[586] e[-Ğamravî/Siracülvehhac: 164

[587] İbn Kudame/el-Muğnî: 3/464/469.

[588] el-Cezirî/el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/653. '

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[589] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[590] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[591] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[592] Buharî/ilim: 24, hac: 125, eyman: 15- Müslim/hac: 333- Tirmizî/hac: 54.

[593] Ahmed/1 /157- Tirmizi: 54

[594] Tirmizî/hac: 54, 55- Müsned-i Ahmed: 157

[595] Buhari/ilim: 23, hac: 131- Müslim/hac: 327- Ebu Davud/menasik: 78, 87

[596] Buhari/hac: 125,130- Nesâî/menasik: 224- İbn Mace/menasik: 74.

[597] Buhari/ilim: 24- hac: 125, eyman: 15- Müslim/hac: 333- Tirmizî/hac: 54

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[598] Mecmeu'l-enhür. 1/287, 288

[599] Ebu Zekeriya Yahya/Minhacü't-talibin: 37- Siracülvehhac: 164

[600] İbn Kudame/el-Muğnî: 3/471

[601] Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra: 1 /418

[602] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[603] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[604] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[605] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[606] EbuDavud/libas:18.

[607] Ebu Davud/menasik: 71

[608] Nesâî/menasik: 189

[609] Buhari/ilim: 9, hac: 132, edahi/73- Müslim/kasam et: 29, 30- Daremi/ menasik: 72- Ahmed: 5/37, 39,40, 49.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[610] Fetava-yı Hindiyye: 1/232

[611] Ebu Zekeriya Yahya/Minhacü't-talibin: 36..

[612] İbn Kudame/el-Muğnî: 3/471

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[613] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[614] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[615] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[616] MüsnGd-i Ahmed: 76

[617] Tirmizi/hac: 102- Îbn Mace/menasik: 39

[618] Buhari/hayz:16, hac: 31, 34, 145, umre: 7-Müslim/hac; 106, 111, 113, 115, 136

[619] Müslim/hac: 132, 133-Ahmed: 3/366-6/39.

[620] Müslim/hayz: 67, taharet: 106,109, 130.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[621] Mecmeu'l-enhür: 1/279.

[622] Fetava-yı Hindiyye: 1/232

[623] el-Ğamravi/es-Siraü'lvehhac: 161

[624] Bilgi için bak: el-Muğnî: 3/469

[625] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/660

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[626] Şevkanî/Neylülevtar: 5/89.

[627] Şevkanî/Neylülevtar: 5/90

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[628] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[629] Ebu Davud/menasik: 77- Ahmed: 6/90

[630] Buhari/hac: 133- Müslim/hac: 346- Ebu Davud/menasik: 74- Ibn Mace/ menasik:80-Daremî/menasik: 91-Ahmed: 2/19, 22, 28, 88,

[631] Buhari/hac: 22, 93, 98,101,125,130,134- -Müslim/hac: 330, 333

[632] Müsned-i Ahmed- Neylülevtar: 5/91

[633] Buharî- Ahmed- Neylülevtar: 5/92

[634] Ebu Davud/menasik: 77- Tirmizî/hac: 106-Nesâî/hac: 225- Ibn Mace/ menasik: 67- Taberanî/haç: 210, 218- Ahmed: 5/45

[635] Müsned-i Ahmed- Nesâî/Neylülevtar: 5/93

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[636] Mecmeu'l-enhür/Damad: 1/274

[637] El-Ğamravi/es-Siracü’l-vehhac: 165.

[638] Ibn Kudame/el-Mugnı. 3/474-477

[639] Neyiülevtar:.5/91

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[640] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[641] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

Mina'dan Ayrılıp Mekke'ye Hareket Edilince Bir Süre Muhassab'de Konaklamak

Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Mina'da cemrelere taş atmayı ta-mlayınca Mekke'ye doğru hareket etmiş ve az bir süre Muhassab tıilen yerde konaklamıştır. Ashab-ı Kiram1 m bir kısmı Re-[üllah'm (s.a.v.) bu hareketini sünnet veya istihbap kapsamına alıp na'dan hareket edildiğinde az bir süre Muhassab'da konaklamayı /siye etmişlerdir. Bir kısmı ise, Resulüllah'ın burada konaklaması, sdine'ye hareket etmek için bir kolaylık söz konusu olduğunu belir-rek, adı geçen yerde konaklamanın sünnet veya müstehab ol-adığını belirtmişlerdir. Nitekim Hz. Aişe (r.a.) de aynı görüştedir. [1]

İlgili Hadisler

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efen-imiz öğle, ikindi akşam ve yatsı namazlarını kıldıktan sonra [uhassab'da bir süre uyudu; sonra bineğine binip Beytullah'a itti ve tavaf yaptı." [2]

îbn Ömer'den yapılan rivayete göre, Pegamber (s.a.v.) Efendiniz Öğle, ikindi akşam ve yatsı namazlarım Batha'da kıldı ve ıafif bir uyku uyuduktan sonra Mekke'ye girdi. İbn Ömer r.a.) da (Resulüllah'ın bu fiiline uyarak) böyle yaptı.." [3]

Zühri'den, o da Salim'den rivayet etmiştir. Şöyle ki: Ebu Bekir, Ömer ve îbn Ömer (Allah hepsinden razı olsun) de Batha'ya inip konaklarlardı.

Zühri diyor ki: "Urve bana haber verdi ki, Hz. Aişe (r.a.) bu hususta belirtilen şekilde hareket etmemiş ve şöyle demiştir: "Resulüllah1 m (s.a.v.) Batha'ya inip orada biraz uyku uyuması, sadece Medine'ye çıkış için elverişli bir yer olduğu içindi.." [4]

Aişe {r.a.) aan yapılan rivayete göre, aaı geçen şöyle demiştir:

"Ebtah'a inip konaklamak sünnet değildir. Resulüllah'm (s.a.v.) oraya inip az bir süre konaklaması, çıkmak istediği zaman çıkışa çok elverişli olduğu içindi." [5]

îbn Abbas (r.a.) dan ycCpılan rivayete göre adı geçen şöyle demiştir:

"Muhassab'a inmek, sünnet falan değildir. Orası sadece bir konaklama yeridir ki Resulüllah (s.a.v.) bir süre konaklamıştır." [6]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüşleri

a) Hanefîlere göre: Mina'da taş atma işi bitince Mekke'ye ru hareket edilir ve Muhassab adlı yere gelinerek bir süre orada Laklamr. Böyle yapmak sünnettir. Terkinden dolayı kişi isaet ülsüz bir iş) işlemiş olur. [7]

Muhassab, Mina ile Mekke arasında, Mina'ya daha yakın olan yerin ismidir. İki dağ arasındaki konumu konaklamaya müsaittir, tide çokça küçük taş

bulunduğu için bu isim verilmiştir. O yere tu zamanda Ebtah ve Hayf-Beni Kinane de denir.

b) Şafiîlerle Hanbelîler de Mina'dan ayrılınca Muhassab'da naklayıp öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının orada ınmasmmm müstehab olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim Sünnet-i sulüllah'a çok bağlı olan İbn Ömer de öyle yapmıştır. [8]

c) Malikilere göre: İmam Malik bu konuda Nafi'den ve bir de a Ömer'den iki rivayette bulunarak Muhassab'da bir süre konakla-anın ve namaz vakti değilse, namaz vakti girinceye kadar bekleyip imaz kıldıktan sonra ayrılmanın müstehab olduğunu belirtmiştir. [9]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

Bu konudaki hadisler sahihtir. Ayrıca İmam Ahmed'in yaptığı /ayete göre, Hz. Aişe bu konuda şöyle demiştir: "Vallahi Resulüllah ,a.v.) Muhassab'a ancak benim için konakladı.." Diğer yandan üslim, Ebu Davud ve diğer muhaddislerin Ebu Rafı'den yaptıkları vayete göre, adı geçen sahabinin şöyle dediği belirtilmiştir: tesulüllah (s.a.v.) Efendimiz, Mina'dan çıktığında bize Ebtah'da ko-ıklamamızı emretmedi.. Ama ben o yere geldiğimde Resulüllah'ın ıdırını kurdum ve o da gelip konakladı."

Şüphesiz Resulüllah'm (s.a.v.), kurulan çadıra itiraz etmeyip in-esi ve Ebtah'ta konaklaması, o yerde konaklamanın istihbabma de-.let eder. Nitekim Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den sonra dört halife 3 böyle yapmışlardır.

Bu bapta bir de Üsame b. Zeyd'deıı yapılan sahih bir rivayet söz Miusudur. [10]

Çıkarılan Hükümler

1- Taş atma menasiki (ibadeti) tamamlanınca Mina'dan ayrılıp lekke'ye hareket edildiğinde yol üzerinde Muhassab ve Ebtah deni-în mevkide bir süre konaklamak müstehabdır. [11]

Kabe’ye Girmek ve Onunla Teberrükte Bulunmak

Hac menasiki (ibadetleri) tamamlandıktan sonra son olarak Kabe'ye gidip yanağı ve göğsü o kutsal mabede dayayarak dua, niyaz ve tazarru'da bulunmak müstehabdır. Nitekim Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Öyle yapmış ve ashabı da O'nun bu sünnetine uyarak bu kutsal mabedle teberrüklenmeyi ihmal etmemişlerdir. Ancak Resulüllah (s.a.v.) Kabe'nin içine girip dua ve niyazda bulunmuş da sonra bu hareketin ümmetine bir sıkıntı getireceğinden endişe etmiştir. [12]

İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz gözü aydınlık, neşesi yerinde olduğu halde yanımdan ayrılıp dışarı çıktı ve sonra üzüntülü bir halde döndü. Kendisinden bunun sebebini sorduğumda şöyle buyurdu: "Doğrusu Kabe'ye girdim. Keşke öyle yapmasaydım. Korkarım ki (böyle yapmakla) kendimden sonra ümmetime yorgunluk vermiş olacağım." [13]

Üsame 6. Zeyd (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle diyor ki:

"ResulüUah (r.a.) Efendimizle beraber Beytullah'a girdik, Efendimiz oturdu ve Allah'a ha m d etti, medh-u senada bulun-u; tekbir ve tehlil getirdi. Sonra kalktı ve Beytullah'm kendi-ine taraf olan kısmına yaklaştı yanağını, göğsünü ve iki elini [zerine koyup dayadıktan sonra tehlil, tekbir getirdi; dua etti e sonra bütün rükünlerde aynı şeyi yaptı. Sonra çıkıp :apıda kıbleye

yönelmiş bir halde durdu ve şöyle buyurdu: İşte bu kıbledir.." ve bu cümleyi iki veya üç defa ardarda öyledi." [14]

Abdurrahman b. Safvan (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı ?eçen şöyle haber vermiştir: "ResulüUah (s.a.v.) Efendimiz Mekke'yi fethedince O'na doğru gittiğimde Kabe'den çıkarken karşılaştık ki ashabı da Beytullah'ı ta Hatîm'e kadar istilam edip ResulüUah (s.a.v.) onların arasında bulunduğu bir halde onlar yanaklarını Beytullah'm üstüne koyup dayamışlardı." [15]

İsmail b. Ebi Halid'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle diyor:

"Ben Abdullah b. Ebi Evfa'ya sordum, dedim ki: "ResulüUah (s.a.v.) Efendimiz umre yaparken Beytullah'a girdi mi? O bana: "Hayır.." diye cevap verdi." [16]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

642 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda İbn Huzayme ve Hakim tahric edip sahihlemişlerdir. Böylece Resulüllah'ın (s.a.v.) Kabe'nin içine girip dua ettiği anlaşılıyor,

643 nolu Üsame hadisinin ricali, rical-i sahihtir ve rivayetin aslı Müslim'de nakledilmiştir. Şöyle ki: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Beytullah'm içinde namaz kılmadı; ama onun etrafında tekbir getirdi." Burada "onun etrafında" sözünden maksat, Kabe'nin iç tarafları olabilir.

644 nolu Abdurrahman hadisinin isnadında Yezid b. Ebi Zi-yad bulunuyor ki, onun rivayetiyle ihticac olunmaz. [17] Ancak Zehebî onun saduk ve hıfz ehlinden olduğuna dikkat çekmiştir. [18] Bununla beraber bu zat hakkında çok şeyler söylenmiştir. O bakımdan onun rivayetiyle ihticac etmemek daha doğru olur.

Hz. Aişe hadisinden anlaşılıyor ki, ResulüUah (s.a.v.) Efendimiz, Mekke'nin fethinde Kabe'nin içine girdiği gibi, Hz. Aişe ile birlikte yaptığı hacda da Kabe'nin içine girmiştir. Çünkü fetih yılında Hz. Aişe, ResulüUah (s.a.v.) ile beraber bulunmuyordu.

Bununla beraber ilim adamlarının çoğu, Resulüllah'ın (s.a.v.) sadece fetih yılında Kabe'nin içine girdiğini belirtmişlerdir. Ancak bu sahih hadis o görüşü reddetmektedir. Ama umre yaptığında Kabe'nin içine girmediği de çeşitli kaynaklardan öğrenilmektedir. Nitekim Abdullah b. Ebi Evfa hadisi buna açık biçimde delalet ediyor.

Rivayetten çıkarılan hüküm ise şöyledir: Kabe'nin içine girmek, haccm menasikinden değildir. Cumhurun de mezhebi budur. Bunun müstehab1 olduğunu söyleyenler de olmuştur. Delilleri ise, tbn Huzayme ve Beyhaki'nin tahric ettikleri şu rivayettir: "Kim Beytullah'm ine girerse, cennete girmiş olur ve oradan bağışlanmış olarak çıkar." İbn Abbas'dan rivayet edilen bu hadisin isnadında Abdullah b. Lüemmil bulunuyor ki bu zat zayıftır. Nitekim îbn Main ve Ahmed Hanbel onun zayıf ve münkerü'l-hadis olduğunu belirtmişlerdir, Zehebi bu zatla ilgili rivayetleri toplayıp geniş bilgi vermiştir. [19]

Sahih rivayetlerden, Kabe'nin üstüne (duvarına, kapısına) ya-ak ve göğsü koyup dua, niyaz ve tazarru'da bulunmanın müstehab tduğu anlaşılıyor. Ashab-ı Kiram'in da daha çok rükünle kapı rasına yaklaşıp yanak ve göğüslerini dayadıkları söz konusudur. [20]

Zemzem Suyu ve Özelliği

Zemzem kuyusu, ilahi bereketi yansıtan kaynaklardan biridir. Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bu suyu kutsal saydığı için kıyamete kadar o kutsaldır, mübarektir. Şüphesiz Mekke vadisini seçip ilk ibadet yerinin orada yapılmasını emreden Cenab-ı Hak, milyonlarca mü'minin o beldeye gelip haccedeceğini ezeli ve ebedî ilmiyle tesbit edip ona göre Zemzem suyunun kaynağını hazırlamıştır. Bugün milyonlarca hacı o kaynaktan kanasıya içmekte ve fakat kaynakta bir eksilme meydana gelmemektedir.

Aynı zamanda Zemzem suyunun birtakım manevi Özellikleri yanında kimyevi özellikleri de söz konusudur. Açlığı giderici, sindirim sistemini düzenleyici hassaları bunlardan biridir. [21]

Konuyla İlgili Hadisler

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Zemzem suyu ne niyetle içilirse ona göre (fayda sağlar)." [22]

Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, 'adı geçen (Mekke'den ayrılınca) beraberinde Zemzem suyu taşır ve Resulüllah (s.a.v.) Efen-dimizm de taşıdığım söylerdi. [23]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre: Resulüllah (s.a.v.) fendimiz su dağıtanların yanına geldi ve su istedi. Hz. bbas: "Ya Fazl! Annene git de Resulüllah için onun anındaki içecekten getir" dedi. Resulüllah yine: "Bana su ver" îye emretti. Bunun üzerine Abbas (r.a.) şöyle dedi: Ya Resu-ıllah! Şu gördüğüm insanlar ellerini bu suya sokuyor, ulaştırıyorlar.." Efendimiz: "Su dağıtımı hususunda işinize evam edin; çünkü siz salih amel üzere bulunuyorsunuz" buy-rduktan sonra şöyle ilave etti: "Eğer siz su dağıtıcılara ga-îbe edilip (müşkil durumda bırakılmanız) endişesi olma-aydı, ipi boynumun üzerinden kaldırıp bırakmcaya taşıyamaz duruma gelinceye) kadar (kuyuya) inerdim." [24]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) öyle buyurmuştur:

"Bizimle münafıklar arasındaki belirti, alamet, onlar hemzem suyuyla kanmazlar." [25]

Yine îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Zemzem suyu ne için içilirse ona göre yarar sağlar: Şifa arzusuyla içersen Allah sana şifa verir; açlığını gidermek niyetiyle içersen Allah seni doyurur; susuzluğu kesip gidermek için içersen, Allah senin susuzluğunu onunla kesip giderir. Zemzem, Melek Cebrail'in açtığı çukurdur, İsmail'in su içtiği yerdir." [26]

İlim Adamlarının Bu Konudaki Görüş ve İstidlalleri

Mezhep imamlarının hepsi, özellikle tavaftan sonra Zemzem suyu içmenin müstehab olduğunu belirtmiş ve buna muhalefet edeni

olmamıştır.

Kuyunun başına gelip kanasıya içmek ve içerken de şöyle dua. etmek sünnet anlamına tavsiye edilmiştir: "Allah'ım! Senden geniş rızık, faydalı ilim ve her derde şifa diliyorum."

Sair zamanlar da bu sudan yeteri kadar yararlanmak ve Mekke'den ayrılırken, imkan nisbetinde ondan bir miktar taşımak müstehabdır. [27]

Tahliller

653 nolu Cabir hadisini aynı zamanda îbn Ebi Şeybe, Beyhakî, Darekutnî ve Hakim tahric etmişlerdir. el-Münzirî ile Dimyatı ise bunu sahih]amişlerdir. îbn Hacer de hasenlemiştir. Ancak isnadında Abdullah b. Müemmil bulunuyor ki bu zat zayıftır. [28]

Ayrıca bu hadisi Beyhâki başka bir tarikle Cabir'den rivayet :tmiş bulunuyor ki, onun da isnadında Süveyd b. Said bulunuyor ve u zatın cidden zayıf olduğu belirlenmiştir. [29] Bununla beraber bu tat gözlerini kaybetmeden önce rivayetine itibar edilir diyenler de vardır.

654 nolu Aişe hadisini Beyhakî tahric edip Hakim sahihlemiştir. İstidlale salih bulunuyor.

655 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Darekutnî ve Hakim, İbn Ebî Müîeyke tarikiyle tahric etmiştir. Şöyle ki: "Bir adam İbn Abbasm yanına geldi ve sordu: "Nereden geliyorsunuz?" O da: "Zemzem suyundan içtim, oradan geliyorum" dedi. O da: "Nasıl içtiniz?" diye sorunca, İbn Abbas: "Layık olduğu şekilde içtim" diye cevap verdi. Adam: "Peki layık olduğu şekil nasıl oluyor?" deyince, ibn Abbas şu cevabı verdi: "Zemzem suyundan içerken kıbleye yönel, Allah'ın ismini an ve üç nefesle iç, kanasıya kadar içmeye devam et. [İçtikten sonra Allah'a ham d et. Çünkü Resulüllah (s;a.v.)

Efendimiz: Ttizimle münafıklar arasındaki alamet, onlar Zemzem suyundan içerler ama bir türlü kanmazlar." buyurmuştur.

656 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiş ve Darekutnî şu fazlalıkla rivayet etmiştir: "Allah'a sığınarak içersen, Allah seni korur."

Bu bapta Ebu Davud'un Ebu Zer (r.a.) den yaptığı bir rivayet bulunuyor. Resulüllah fs.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Zemzem mübarektir. Şüphesiz bu su, aç olanın gıdası, hasta olanın şifasıdır." [30]

Çıkarılan Hükümler

1- Zemzem suyu mübarektir ve kutsaldır.

2- Özellikle tavaftan sonra iki rek'at namaz kılınınca ondan içmek müstehabdır.

3- Mekke'den ayrılırken beraberinde zemzem suyu taşımasında bir sakınca olmadığı gibi, böyle yapmanın müstehab olduğunu söyleyenler çoğunluktadır.

4- Zemzemi kıbleye yönelerek üç nefeste içmek de sünnet veya müstehabdır.

5- Zemzemden kanasıya kadar içmek müstehabdır.

6- Zemzemi oturarak içmekte bir sakınca olmadığı gibi, ayakta durup içmekte de bir sakınca yoktur.

7- Zemzem içerken besmele çekmek ve içtikten sonra Allah'a hamd etmek sünnettir.

8- Zemzem suyu dağıtmak saiih amellerden biridir.

9- Zemzem suyunu içerken belirtilen duayı yapmak sünnettir.

10- Zemzem içerken şifa, rızık, ilim ve rahmet dilemek müstehabdır.

11- Zemzem suyunun fışkırdığı çukur Melek Cebrail tarafından açılmıştır. O bakımdan da kutsal sayılmıştır. [31]

Veda Tavafı

Hac menasikini (ibadetlerini) tamamlayan ve Mekke'den Ümaya azmeden hacı, son olarak veda tavafı yapar ve öylece Kut-jKabe'ye ve kutsal topraklara veda ederek ayrılır. Şüphesiz bu ta-[hac ibadeti süresince Cenab-ı Hakk'a verilen sözde, yapılan tevbe İstiğfarda sebat edilmeye âzmedildiğinin bir belirtisi ve Kabe'ye olan bağlılığının, saygı ve ta'zimin bir başka misalidir. [32]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Abbas (r.a.J dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi mistir:

"İnsanlar (hac menasikini tamamladıktan sonra) her eh (yön ve durum) ile ayrılmaya yöneldiler. Bunun üzerine îsulüllah (s.a.v.) Efendimiz onlara şöyle buyurdu: "Sizden ç kimse, Beytullah ile son ahdini (sözünü, bağlılık ve sadak-ini) yerine getirmeden ayrılmasın." [33].

Diğer bir rivayette şöyle denilmektedir: "İnsanlara, Beytul-h'a son ahîdlerinî (söz ve bağlılıklarını) yerine getirmeleri nredüdi." Ancak ayhali kadından (bu vecibe kaldırılıp) hafifletirdi.

Yine îbn Abbas (r.a.) dan yapılan bir rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

" Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, daha önce ziyaret tavafım yerine getiren, ayhali kadına tavaf-ı sadr (veda tavafı) yapmadan ayrılmasına ruhsat verdi." [34]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre: Mina'da taş atma ibadetim tamamlayan kimse Mekke'ye gelir ve veda tavafı anlamına gelen tavaf-ı sadri yerine getirir ki bu onun Kabe'ye olan son ahdi kabul edilir. Bu tavaf vaciptir. Bunun biri cevaz, diğeri istihbab olmak üzere iki vakti vardır. Birincisi, ziyaret tavafından sonra, ayrılmaya azmettiği vakittir. Ne kadar kalacağım belirlemeden Mekke'de ikametini uzatsa bile yine de yaptığı tavaf,ile vacibi yerine getirmiş olur. Böylece ikamete niyet etmeksizin Mekke'de bir yıl bile kalsa, ayrılacağı zaman bu tavafı yaparsa, onu eda etmiş kabul edilir. Çünkü bu tavafın sonu için . bir sınır konulmamıştır. İkincisi, bu tavafı yola çıkmaya azmettiği zaman yapması müstehabdır. Hatta Ebu Hanife'ye göre, Tavaf ettikten sonra hemen ayrılmaz yatsı vaktine kadar kalırsa, yine bir tavaf yapıp öylece ayrılması müstehabdır. [35]

Veda tavafını nahr (kurban kesme) günleri çıktıktan sonra yapmakta bir sakınca yoktur.

Umre yapanlar için veda tavafı vacip değildir. Bunun gibi Mekke yerlileri ve mikatlar dahilinde oturanlar için de vacip değildir. Aynı zamanda ayrılırken loğusa veya ayhali olan kadınlara da vacip alınmamış, onlara bu konuda ruhsat verilmiştir.

Ayrıca Arafat'ta belirlenen vakit içinde vakfe yapamayıp hac fa-izasmı kaçıran kimseye de bu tavaf vacip değildir.

Ayhali olan kadın Mekke'den ayrılmadan temizlenirse, o tak-lirde sözü edilen tavafı yapıp öylece ayrılması vacip olur. Mekke'den)ir konak kadar ayrıldıktan sonra temizlenen kadının dönmesine ta*tık gerek yoktur.

Veda tavafını yapmadan Mekke'den ayrılan kimse, mikatı jjeçmemişse, dönüp yapması gerekir. Aksi halde bir kan akıtması vacip olur. ,

Veda tavafını yaptıktan sonra Makam-ı İbrahim'e gelip iki rek'at namaz kılmak ve arkasından kıbleye yönelip üç nefesle zem-gem suyundan içmek de müstehabdır. [36]

b) Şafiîlere göre: Hac menasikini' (ibadetlerini) tamamlayıp Mekke'den çıkmak isteyen kimsenin veda tavafı yapması vaciptir ve bu tavafı yaptıktan sonra Mekke'de evlenmez. Bu tavafı terkeden kimsenin bir kan akıtması vacip olur. Bir kavle göre, veda tavafı sünnettir, terkinden dolayı kan akıtmak gerekmez. Vacip olduğunu söylersek, onu yapmadan Mekke'den çıkan kimsenin kasr mesafesini aşmadan geri dönmesi gerekir.

Ayhali olan kadının veda tavafı yapmaksızın Mekke'den çıkıp hareket etmesinde bir sakınca yoktur.

Aynı zamanda hac vazifesi tamamlandıktan sonra Zemzem suyundan içmek ve Medine'ye gidip Resulüllah'm (s.a.v.) kabrini ziyaret etmek sünnettir. [37]

c) Hanbelîlere göre: Mina'dan Mekke'ye gelen kimsenin ayrılmadan önce Kabe'yi yedi defa tavaf etmesi, yani yedi şavt olarak tavafta bulunması ve arkasından iki rekat namaz kılması vaciptir. Terkeden kimsenin bir kan akıtması gerekir. Ancak ayhali kadın hakkında bu hüküm hafifletilmiş ve veda tavafı yapmadan ayrılmasında bir sakınca olmadığı belirtilmiştir.

Evi Mekke'de olan kimse için veda tavafı yoktur.

Veda tavafı yaptıktan sonra ayrılmayıp ticaretle meşgul olursa, dönüp yeniden veda tavafı yapması söz konusudur. İmam Malik de aynı görüştedir. Aksi halde vacibi terketmiş sayılır.

Veda tavafı yapmadan Mekke'den ayrılan kimsenin, bir kasr mesafesi aşmamışsa, geri dönüp bu vacibi yerine getirmesi gerekir. Bu mesafeyi aşmışsa, artık bir kan akıtması vacip olur. [38] imam Malik'e göre, veda tavafı sünnettir. [39]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

660 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir ve ihticaca salihtir. Veda haccı yapmadan ayrılmamalarını emreden Resulüllah'ın (s.a.v.) bu beyanı vücuba delalet etmektedir.

Şüphesiz bu konuda sözü edilen tavafın yapılması için Resulüllah'm (s.a.v.) emri ve yapmadan ayrılanları men'etmesi ve bizzat kendisinin bu tavafı yerine getirmesi, onun vücubuna delalet etmekte ve diğer ihtimalleri bertaraf edecek bir kuvvet arz etmektedir. İbn Hacer de aynı görüştedir. Ancak ayhali olan kadın istisna edilmiştir.

Bu bapta Buharî ve Müslim'in Hz. Aişe (r.a.) dan yaptığı bir rivayet daha bulunuyor ki, ayhali olan kadınla ilgilidir. Şöyle ki: "Safıyye bint Huyey (r.a.) ziyaret tavafım yaptıktan sonra ayhali oldu. Ben durumu Resulüllah'a arzettiğimde Efendimiz sordu: "Yoksa o bizi hareketten alıkoyacak mı?" Ben de: "Ya Resulallah! Şüphesiz Safıyye ziyaret tavafım yaptıktan sonra ayhali oldu" diye cevap verdim. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu: "O takdirde Mekke'den ayrılabilir." [40]

Yine Buhari, Ebu Davud'un ve Tirmizi'nin yaptıkları rivayette, Resulüllah'm (s.a.v.) ayhali olan kadının veda tavafını yapmadan Mekke'den hareket etmesine ruhsat verdiği belirtiliyor. [41]

Bunun hilafına Ömer b. Hattab, îbn Ömer ve Zeyd b. Sabit'in (r.a.) ziyaret tavafım yaptıktan sonra ayhali olan kadının veda tavafı yapmadan ayrılmasının caiz olmadığını ve o bakımdan temizleninc-^ kadar Mekke'de kalmasının gerektiğini söylemişlerdir.

Yapılan ciddi araştırmalara göre, İbn Ömer (r.a.) ile Zeyd b. bit bu görüşlerinden riicu1 etmişlerdir. [42] Nitekim Ebu Cafer et-Tahavî, 667 nolu Hz. Aişe hadisiyle Hz. Ömer'in (r.a.) rivayeti neshedilmiştir diyerek ayhalinde olan kadının ayrılmasına ruhsat verdiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Zeyd b. Sabit, İbn Abbas'a böyle bir fetva vermesinden dolayı serzenişte bulunmuş ve İbn Abbas (r.a.) a, Efendimizin ruhsat verdiği kadından durumu sormasını tavsiye mistir. O da sorunca, ruhsat verildiğini öğrenmiş ve gelip îbn ıbas'a verdiği fetvada haklı olduğunu söyleyerek kendi görüşünden cu' ettiğini belirtmiştir. [43]

Bu bapta bir diğer hadisi ise, Nesâî ve Tirmizî tahric etmiş, Ha-m ise sahihlemiştir. İbn Ömer (r.a.) şöyle demiştir: "Hacceden msenin son ahdi Beytullah'ı tavaf olsun. Ancak ayhali olan idin müstesna; çünkü Resulüllah (s.a.v.) onun için ruhsat srmiştir." [44]

Çıkarılan Hükümler

1- Hac menasikini (ibadetlerini) tamamlayan kimsenin, [ekke'den ayrılacağı vakit veda tavafı yapması, üç mezhebe göre ıcip, Maliki mezhebine göre, sünnettir.

2- Mekke'den ne zaman hareket edeceğini belirlemeyen kimse, ada tavafını yaptıktan sonra bir yıl bile kalsa, bu tavafı geçerlidir, ncak ayrılacağı vakit bir daha gelip tavaf etmesi müstehabdır. Bu, tanefîlere göredir.

3- Veda tavafını yapmadan Mekke'den hareket eden kimse, mi-atı geçmemişse, diğer görüş ve içtihada göre, kasr mesafesini şmamışsa, geri dönmesi gerekir ve o takdirde kan akıtmasına lüzum almaz. Kasr mesafesini veya mikatı aşmışsa, artık dönse bile bir ıayvan kesmesi vacip olur.

4- Ayhali olan kadın, ziyaret tavafını yaptıktan sonra adet kanı gelmeye başlamışsa, o takdirde veda tavafı yapmak için temizlen-, meyi beklemeden ayrılabilir. Bundan dolayı da kendisine fidye gerekmez.

5- Veda tavafını yapan kimsenin artık Mekke'de kalması söz konusu değildir. Kaldığı takdirde yeniden tavaf yapması gerekir. Bu, Şafülerin görüşüdür.

6- Veda tavafından sonra Makam-ı İbrahim'e gelip iki rek'at namaz kılmak ve arkasından Zemzem suyundan içmek müstehabdır.

7- Evi Mekke'de olan veya Mikat dahilinde bulunan kimselere veda tavafı vacip değildir.

8- Veda tavafından sonra, rükün ile kapı arasındaki kısma yanağı ve göğsü dayayıp dua ve niyazda bulunmanın da müstehab olduğunu söyleyenler vardır.

9- Sırf umre için Mekke'ye gelen kimseye veda tavafı vacip değildir. [45]

Kurban Konusu ve Yedi Kişinin Bir Deve veya Sığır Kesmesi

Kurban kesmek, Allah'a yakın olma arzusunu göstermenin bejinden biridir. Bir yandan mali ibadet kapsamına girerken, diğer yandan toplum bünyesindeki açıklıkları kapamaya, mü'minleri bine daha çok yaklaştırmaya ve fakir aileleri sevindirmeye ik bir vecibedir. Böylece kurban da zekat ve sadaka, yardım ve bağış gibi sosyal adaleti takviye etmekte ve paranın, servetin amaç ıığını, bunların birer araç olduğunu vurgulamakta; insanlardan faydalı ve hayırhah olmanın ölçülerinden birini ortaya koymaktadır.

Tarih boyunca hak ve batıl dinlerde kurban kesmeye yer veril-i ye yaygın bulunduğu bilinmektedir. Ancak kurban konusu sadece kan akıtmak suretiyle değil, tahıl ve meyvaları da kurban etme bin bazı ilkel kavimlerde cari olduğunu tarihçiler nakletmektedir. Yapılan araştırmalara göre Paleolitik (taş devrinin eski za-!an) devrinden itibaren tanrılara hayvan, insan ve adak hediyeleri kurban olarak sunulurdu. Hatta hayvanların rengi bile, kurban edilecek tanrılara göre değişirdi.

İslam dini her kötü adeti yıkıp kaldırdığı gibi, hem tanrı diye an eşyayı yasaklayıp kaldırdı, hem de onlara kesilen kurbanların haram olduğunu, küfrü gerektirdiğini belirterek kurbanın iz Allah'ın rızasına ermek doğrultusunda fakir ve muhtaçları, ev mı sevindirmeye ve güçlendirmeye yönelik bir anlam taşıdığını ^a koydu.

Bazı tesbitlere göre, kurban kesme sünneti Adem Peygamber'e, tesbitlere göre ibrahim Peygambere dayanır. Ancak Kur'an-ı Ke-Maide-Suresi 27. ayette Adem'in iki oğlunun birer kurban kestik-Lden ve Saffat Suresi 102. ayette de İbrahim Peygamber'in üğü rüya üzerine oğlunu kurban etmek istediğinden söz edilmektedir. Böylece kurban sünnetinin Adem Peganıber'e kadar uzandığı nlik arzetmekte ve hak dinden uzaklaşan kavimlerde bu sünnetin yozlâştığı anlaşılmaktadır

islam Dini, onu asıl hüviyetine kavuşturarak birtakım kuralla-ağlamış ve böylece toplum yapısında yardımlaşmanın bir başka lini sergilemiştir.

Bir yandan bayramın birinci günü Harem topraklarında Hacc-ı Kıran veya Hacc-ı Temettü a niyet edip hac ibadetlerini yerine getirenlerin birer kurban kesmeleri vacip kılınırken, hacca gitmeyen müslümanlarm yine bayramın

ilk üç veya gört gününde mali imkanları elverdiği takdirde kurban kesmeleri kimine göre vacip, kimine göre sünnet kılınmıştır. [46]

Konuyla İlgil Hadisler

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Bir adam, Hz. Peygambere (s.a.v.) geldi ve şöyle dedi: "Benim üzerime bedene (deve veya sığır kesmem) gerekmektedir ve bunu alacak mali imkana sahip bulunuyorum; ancak satın alacağım bir bedene bulamıyorum.." Bunu üzerine Re-sulüllah (s.a.v.) Efendimiz ona, yedi koyun satın alıp kesmesini emretti." [47]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle Silgi vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, deve ve sığırı kurban ola-r'ak kesme hususunda bizden her yedi kişinin biraraya gelip bir deve veya sığır kesmemizi emretti." [48]

Diğer bir rivayette şöyle belirtilmiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) bize şöyle buyurdu: Her yedi kişi bir bedenede müşterek olsun."

el-Burkanî bunu Şeyhayn'in şartı üzere rivayet etmiştir. [49] Bir başka rivayette ise şöyle buyurulmuştur:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimizle beraber yaptığımız hac e umrede her yedi kişi bir bedeneyi müştereken kestik."

Bunun üzerine bir adam, Hz. Oabir'e (r.a.) sordu: "Develerde yedi kişi ortak olduğu gibi, sığırda da olunabilir mi?" Cabir (r.a.) ona şu cevabı verdi: "Sığırda ancak bede-neden sayılmaktadır." [50]

Huzayfe (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz yaptığı haccında müslümanlardan yedi kişiyi bir sığırda ortak kıldı." [51]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen ş diyor ki:

"Bir seferde Resulüllah (s.a.v.) ile beraber bulunuyorduk; kurbanlık hayvanlar hazır oldu ve biz sığırı yedi kişiden yana, deveyi ise on kişiden yana kestik." [52]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Hür, müslim, mukîm ve mali imkanı olan herkesin Kurban Bayramı'nda bir hayvan kesmesi vaciptir. Ebu Yusuf a göre sünnettir. Ebu Cafer Tahavî'nin tesbitine göre, İmam Ebu Hanife'ye göre vacip, imameyne göre sünnettir. [53]

Udhiye (kurbanlık hayvan) ya koyun-keçi, ya da bedene (deve ve sığır) olarak belirlenmiştir. Bir deve veya sığırı bir kişi kendi adına kesebileceği gibi, yedi kişi de ortak olarak kesebilirler. Aynı zamanda bir deve veya sığırda yedi kişiden az kimseler de ortak olup kesebilirler. Eti ise tartıyla taksim edilir. [54]

b) Şafîîlere göre: Kurban kesmek sünnettir; ancak onu adamak suretiyle vacip olur. Kurban ancak deve, sığır, koyun ve keçiden sahih olur. Deve ve sığır yedi kişinin ortaklığına bedel kurban olur; koyun ve keçi ise, sadece bir kişi için kurban olur. Ama her kişinin bir koyun kesmesi efdaldır, yani bir sığır veya devede ortak olmaktansa yalnız başına bir koyun kesmesi daha üstün sayılmıştır. [55]

c) Hanbelîlere göre: Bu mezhebin imamlarına göre de, koyun ve keçi bir kişi için, deve ve sığır yedi kişi için kurban olur. [56]

d) Malikîlere göre de koyun ve keçi bir kişi için; sığır ve deve yedi kişi için kurban olur. [57]

Böylece bu konuda dört mezhebin ittifakı vardır ve 676 nolu İbn Abbas hadisiyle ihticac eden olmamıştır. [58]

Tahliller ve Rivayetler

671 nolu îbn Abbas hadisinin ricali rical-i sahihtir. Bunun sıhhatma şehadet eden bir diğer hadisi ise, Müslim Cabir1 den şöyle rivayet etmiştir: "Hudeybiye yılında Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber bir deveyi yedi kişi için nahr ettik (ayakta kestik), sığırı da öyle.." Ayrıca 675 nolu Huzeyfe hadisi de buna şehadet etmektedir.

Bu konudaki hadislerin tamamı, yedi kişinin bir deve ve sığırda ortak olmasının cevazına delalet ettiği gibi, bu yedi kişinin ister kurban kendisine gerekli olan, ister tetavvu' niyeti taşıyan, ister sırf eti için ortak olan kimselerden oluşması fark etmez. Ancak Ebu Hanife iştirakçilerin hepsinin tekarrup niyetiylekatılmasının şart olduğunu belirtmiştir. İmam Züfer ise, yedi kişinin de bu husustaki belirledikleri sebeplerin bir olmasını şart olarak göstermiştir.

İmameyn görüşünde ise kolaylık vardır. [59]

Kesilen Kurbanlık Hayvanın Etinden Yemek

Kesilen hayvan ister hacc-ı kıran, ister hacc-ı temettü', isterst tavvu' niyetiyle kesilsin, etinden yemekte, yani o hayvanı kurbar arak kesen kimsenin onun etinden yemesinde bir sakınca yoktur tıcak adak ve ceza kurbanları böyle değildir. Onların etinin tamam kir ve muhtaçlara dağıtılır.

Konuyla ilgili hadisler

Cabir (r.a.) den rivayet edilen hadiste, adı geçen şöyle haber veriştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz haccetti.. Sonra kurbanlık ayvanların kesildiği yere döndü ve altmış bedeneyi kendi liyle kestikten sonra geri kalanlarını Ali'ye (r.a.) verdi ve edyinde (kurbanlık hayvanında) ona ortak eyledi.. Sonra da er bedeneden bir parça alınmasını emretti. Kesilen parça et-îr bir çömleğe kondu ve pişirildi. Resulüllah (s.a.v.) Efendi-aiz ile Hz. Ali (r.a.) pişirilen etten yediler ve çorbasından içtiler." [60]

Cabir (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir;

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ikisi hicret etmeden önce, biri de hicretten sonra üç hac yapmıştır. Hicretten sonraki hac ile beraber umre de yapmıştır. (Bu haccında) otuzüç tane bedene sevketmişti. Bu sırada Hz. Ali (r.a.) de geri kalanını Yemen'den beraberinde getirmişti ki, içlerinde Ebu Leheb'e ait burnunda gümüş halka bulunan bir erkek deve bulunuyordu ki Hz. Ali de onları nahr etti, (kesti). Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz her bedeneden bir parça et alınmasını emretti. Böylece o parça etler pişirildi ve Resulüllah onun çorbasından içti." [61]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber zilkadenin bitmesine beş gün kafla (Medine'den) çıktık ve ancak haccetmeyi düşünüyorduk. Mekke'ye yaklaştığımızda, Resulüllah (s.a.v.) beraberinde hediy (kurbanlık hayvan) bulunmayan kimselere, tavaf yapıp Safa ile Merve arasında sa'yettikten sonra ihramdan çıkmalarını emretti.

Bayramın birinci günü ise, beraberinde sığır eti olduğu halde yanımıza geldi. Ben O'na: "Bu nedir?" diye sordum. "Bu, Resulüllah'm (s.a.v.) kendi zevcelerinden yana kestiği kayvanların eti) dir" denildi. [62]

Hz. Aişe (r.a.) bu seferinde hacc-ı kırana niyet etmiş bulmuyordu ki, karın'ın yani hacc-ı kırana niyet edenin kendisi ^in kesilen kurbanlık hayvanın etinden yemesinde bir akınca olmadığı anlaşılıyor. [63]

Rivayetlerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre: Hacda tetavvu' olarak kestiği hayvanın itinden yemesi müstehab olduğu gibi, hacc-ı temettü' ve hacc-ı arandan dolayı da kestiği hayvanın etinden yemesi müstehabdır. îunların dışında kalan adak ve ceza kurbanlarından yiyemez. Çünkü ınlar keffaret kanlarıdır (ve herhalde tamamının muhtaç ve fakirlere lağıtılması gerekir). [64]

b) Şafîîlere göre: Tetavvu' kurbanından kişinin yemesi caizdir. Diğer vacip olan kurbanlardan yiyemez, O bakımdan hacc-ı kıran jeya hacc-ı temettü'den dolayı kesilen kurbandan da yemesi caiz değildir.[65]

c) Hanbelîlere göre: Adanılan kurbanlık hayvanın etinden yenilmeyeceği gibi, ihramlı iken avladığı hayvandan dolayı ceza olarak kestiği hayvanın etinden de yiyemez. Hacc-ı kıran ve hacc-ı temettü'den dolayı kestiği hayvanın etinden yemesinde bir sakınca yoktur. Keffaret kurbanlarından da yemesinde bir sakınca yoktur. [66]

d) Malikîlere göre: Adak, ceza-i sayd ve keffaret kurbanlarının dışında kalan kurbanlık hayvanların etinden yemekte bir sakınca yoktur. [67]

Böylece adadığı veya keffaret olarak gerektiği veya avladığı hayvandan dolayı ceza olarak vacib olan kurbanın etinden yemez, onu olduğu gibi harem dahilindeki fakirlere dağıtır. [68]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

682 nolu Cabir hadisi sahihtir. Şaiiîler dışında kalan diğer üç mezheb imamı bu hadisle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.

683 nolu ikinci Cabir hadisi üzerinde hayli duranlar olmuştur. Çoğuna göre bu şekliyle mahfuz değildir. Aynızamanda Tirmizî bu hadisi Abdullah b. Ebî Ziyad el-Kufî tarikiyle rivayet etmiş ve garip olduğunu belirtmiştir. O bakımdan istidlale elverişli görülmemiştir.

Hem Resulüllah'm (s.a.v.) üç hac yaptığı tesbit edilmiş değildir. Katade diyor ki: Enes (r.a.) den sordum, dedim ki: "Peygamber (s.a.v.) kaç defa haccetti?" O da şu cevabı verdi: "Bir defa haccetti, dört defa da umre yaptı." Sonra da Katade şöyle diyor: "Bu hadis hasen ve sa-hihtir-Kattan söylemiştir.

Müsned-i Ahmed ve Sünen-i Ebu Davud'da Resulüllah'm (s.a.v.) otuzaltı bedeneyi kendi eliyle kestiği rivayet edilmiştir. Geri kalanını-ise Hz. Ali'ye havale edip onun tarafından kesildiği söz konusudur.

Resulüllah'm (s.a.v.) zevceleri için bir bedene kestiği rivayetine gelince, yapılan araştırmalara göre, o gün Efendimiz'in yedi zevcesi değil, dokua zevcesi bulunuyordu ki hepsi de O'nunla beraber hacca gelmişlerdi. Böylece bir bedenenin yedi kişiden fazlası içinde kesilebileceği hükmü ortaya çıkıyor. Ne var ki, bir bedenede ancak yedi kişinin ortak olabileceklerine dair sarih hadisler karşısında bununla amel edilmez. [69]

Çıkarılan Hükümler

1- Gerek hacda, gerekse Harem toprakları dışında kişinin kendi kurbanlık hayvanını bizzat kesmesi müstehabdır. Ancak beceremediği takdirde, başkasına vekalet verip kestirmesinde bir sakınca yoktur.

2- Kesilen kurbanlık hayvan, adak ve ceza kurbanı değilse, etinden yemek sünnet veya müstehabdır.

3- Şafîîlere göre, kıran ve temettü' kurbanlarının etinden yemek sünnet veya müstehabdır. Yemesi caiz değildir. Diğer üç mezhebe göre yemesi sünnettir.

4- Beraberinde hediy sevketmeyen kimsenin Mekke'ye gelince önce umre yapıp ihramdan çıkması caizdir. Beraberinde hediy (kurbanlık hayvan) sevkeden kimsenin ise ihramdan çıkması caiz değildir.

5- Başkası için kurban kesmek caizdir. Ancak müctehidlerin çoğuna göre, vekalet veya izin alması gerekir. [70]

Kurban Kesmeyi Teşvik

Kurban kesmek, bir bakıma kulun Allah'a olan bağlılık ve sada-bını açık tezahürüdür. Zaten kelime olarak da "yapılan bu ibadetle İah'a yakınlık sağlama'ya delalet söz konusudur.

Bununla beraber kurban kesmenin birçok faydalan vardır:

1- Hac ibadetini ve bayramı hafızalarda iz bırakarak tırlatır.

2- Aile bünyesinde mübarek günlere karşı derin ilgi uyandırır.

3- Komşular arasında sıcak ve samimi bir hava oluşturur. Top-tnun zayıflarına karşı daha faydalı olmayı telkin eder.

4- Hz. Peygamberin (s.a.v.) sünnetlerinden birini yerine getir-ek suretiyle mali fedakarlıkta bulunmanın iç huzurunu doğurur.

5- Akıtılan bu kanla Allah'ın hoşnutluğu kazanılır. [71]

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle uyurmuştur: "Adem oğlu nahr (bayram) gününde Allah anında, kan akıtmaktan daha sevimli bir amel işlemiş olmaz, tem kesilen hayvan kıyamet gününde boynuzuyla, çatal Lrnağıyla ve kıllarıyla gelir. Akıtılan kan henüz yere üşmeden Aziz ve Celil olan Allah'ın yanındaki yerini alır. O aide kurban kesmekle kendinizi hoş ve huzurlu bulun." [72]

Zeyd b. Erkam (r.a.) den yapılan rivayete göre, ya o, ya da ashabdan bir kısmı şöyle sormuştur: " Ya Resulellah! Şu kesilen kurbanlar neyi ifade ediyor?" Efendimiz şu cevabı vermiştir: "Babanız İbrahim'in sünnetidir." Bunun üzerine onlar: 'Peki o sünnetten bize ne (gibi faydalar) vardır?" diye sorunca da, Efendimiz şu cevabı vermiştir: "Her kılma bedel bir hasene (iyilik, sevap) vardır.." Ashab bu cevab üzerine tekrar soruyor: 'Ya onun taşıdığı yün de öyle mi?" Efendimiz cevap veriyor: "Yünden her kıl için bir hasene (iyilik, sevap) vardır." [73]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v. Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim mali kudret ve genişlik bulur da kurban kesmezse, bizim namazgahımıza yaklaşmasın!" [74]

İbn Abbas (r.a) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.vi) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Harcanan hiçbir şeydeki dirheni, bayram gününde kurbanlık hayvan için harcanandan daha üstün, daha faziletli olmaz." [75]

Hadislerin Işığında İlim Adamlarının İstidlalleri

Başta dört mezhep imamları olmak üzere ilim adamlarının he-[en hepi kurban kesmenin fazileti üzerinde durmuştur. Ancak kiline göre bu mali ibadet vacip kimine göre sünnettir. Vaciptir diyen-Ir daha çok 693 nolu İbn Abbas hadisine ve bir de Kevser Suresin'de fenhar" emrine dayanıp istidlal etmişlerdir. Aynı zamanda ücubuna delalet eden diğer hadisler de vardır; yeri geldiğinde çıklanacaktır. [76]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

690 nolu Hz. Aişe Hadisini Tirmizî, Ebu Amr Müslim b. Amr el-medenî tarikiyle Hişam b. Urve'den, onun da babasından rivayet, et-ikten sonra hadisin hasen ve garip olduğunu belirtmiştir.

691 nolu Zeyd hadisini aynı zamanda Tirmizî rivayet etmiştir. Şevkanî bu hadisin tahlilinde fazla bir bilgi vermemiş, sadece Tir-nizî'nin tahric ettiğine değinmekle yetinmiştir.

692 nolu Ebu Hüreyre hadisini Hakim sahihlemiştir. Hafız İbn lacer de Büluğu'l-Meram'da hadisin mevkuf olduğuna dikkat çekmiş re el-Fetih'de bunun ricalinin sikat olduklarını belirtmiştir. [77]

Ancak hadisin merfu' ve mevkuf olduğu hakkında farklı tesbit-.er ortaya çıkmışsa de mevkuf olduğu biraz daha isabetli görülmüştür.

Bu bapta Hakim'in Ebu Said'den yaptığı bir rivayet bulunuyor. Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, kızı Fatıma'ya (r.a.) şöyle bu-yunnuştur: "Kalk da kurbanlık hayvanının yanında hazır bulun; çünkü ondan akacak ilk damla kan sebebiyle geçmiş günahların bağışlanır." Ancak bu hadisin isnadında Atıyye bulunuyor. [78] İbn Ebî Hatim el-îlel de babasından naklen, bu zatın hadisinin münker olduğunu belirtmiştir. [79]

Hakim, naklettiği bu hadisin bir mislini İmran b. Husayn1 den rivayet etmiştir. Bunun isnadında Ebu Hamza es-Sumalî bulunuyor ki bu zat cidden zayıftır. [80]

Yine Hakim bu mealde bir diğer hadisi Hz. Ali (r.a.) den rivayet etmiştir ki, o da zayıftır. Buna benzer bir diğer hadisi Beyhakî rivayet etmiştir ki, onun da isnadında Amr b. Halid el-Vasıtî bulunuyor ki, bu zat metruktür, yani hadisi metruk olarak belirlenmiştir. [81]

Bu bapta bir de Ebû Davud en-Nahaî'nin Hz. Ali'den (r.a.) rivayeti bulunuyor; şöyle ki: "Kim gönül hoşluğuyla kurban keser ve bunun sevabını yalnız Allah'tan beklerse, onun kestiği kurban onunla Cehennem ateşi arasında bir perde (engel) oluşturur." Fakat ne var ki, Ebû Davud en-Nahaî çok yalancı bir kişidir. İmam Ahmed: "O hadis uydurur" demiştir. [82]

Çıkarılan Hükümler

1- Bayram gününde en güzel ve yararlı amellerden biri kurban kesmektir.

2- Kesilen kurban kıyamet gününde olduğu gibi diriltilip kaldırılır ve sahibi lehine belge olur,

3- Akan ilk damla kan henüz yere düşmeden Allah yanındaki kutsal yerini alır ve kesinin bağışlanmasına vesile olur.

4- Kurbanı gönü hoşluğuyla ve Allah rızasını dileyerek kesmek gerekir.

5- Kurban kesmek, mali gücü yerinde olanlar için sünnet veya vaciptir.

6- Kesilen kurbanın her kılına karşılık sahibine bir sevap yazılır.

7- Kurbanın birçok faydaları vardır. Her şeyden Önce, mal ve paranın amaç olmadığını isbatlar ve toplum yapısında sıcak bir hava oluşturur. Sonra da çocukların ve gençlerin kalp ve kafasında derin bir iz bırakır. Böylece babadan evladına ve torunlarına intikal eden bir sünnet olarak yaşatılır. [83]

Kurbanlık Hayvanın Yaş Konusu

İslam, kurban edilmeye elverişli olan davarlarda et kaybını tılemek ve nesillerinin devamını sağlamak için birtakım kurallar loymuştur. Koyun ve keçinin bir yaşını sığırın iki yaşını, devenin beş aşını doldurması şartı bundandır. Böylece Kurban Bayramı'nda zen-in müslümanların kurban keserken sözü edilen hayvanlardan rast-;ele alıp kesemiyeceklerini, birkaç aylık olanlarına doku-Lamıyacaklarmı hükme bağlamıştır. Aynı zamanda bir sığır ve levede yedi kişinin ortak olabileceğine cevaz verilmesi, koyun ve keçi :adar fazla üremeyen bu hayvanların da üreme dengesi dikkate alınmıştır. [84]

Konuyla İlgili Hadisler

Cabir (r.a) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendiniz şöyle buyurmuştur: "Ancak müsinne kesin. Meğer ki bu size sorluk getirirse, o takdirde koyundan ceze'akesin." [85]

Müsinne: Deveden beş yaşını, sığırdan iki yaşını; koyun ve keçiden bir yaşını doldurmuş olan.

Ceze'a: Koyundan altı ayını doldurmuş olan. [86]

Bera' b. Azib (r.a) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Dayım Ebu Bürdet namazdan önce kurbanını kesti. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) ona şöyle buyurdu: "Senin koyunun et koyunudur (kurban koyunu değildir, vakit girmeden kestiğin için eti için kesmiş oluyorsun, kurban yerine geçmez)." Adam şöyle dedi: 'Ta Resülellah! Evimde beslediğim altı ayını doldurmuş bir keçim vardır.." Resulüllah (s.a.v.) ona: "O keçiyi (kurban olarak) kes ve senden başkası için elverişli olmaz (başkasına bu cevaz verilmez)" buyurduktan sonra şunu ilave etti: "Artık kim namazdan Önce keserse, onu ancak kendi nefsi için kesmiş olur;

kimde namazdan sonra keserse nüsükü (kurban ibadeti) tamamlanmış olur ve Müslümanların sünnetine uygun işlemiş bulunur." [87]

Ebu Hüreyre (r.a) den yapılan rivayete göre adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu duydum: "Koyundan altı ayını doldurmuş olanı îie güzel kurbandır!"[88]

Ümmu Bilal'dan, o da babası Hilal'dan, o da Resulüllah (s.a.v.) Efendimizden rivayet ediyor. Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kurban olarak koyundan cezea (altı ayım doldurmuş olanı) caizdir," [89]

Mucaşi' b. Süleym (r.a) den yapılan rivayete göre, Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Seniyyenin yeterli olduğu şeyde cezea da yeterli olur. iani bir yaşını doldurmuş koyun (kurban olarak) yeterli olduğu gibi, altı ayını doldurmuş olanı da yeterlidir)." [90]

Ukbe'b. Amir (r.a) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber koyundan altı doldurmuş olanı kurban olarak kestik." [91]

Yine Ukbe b. Amir (r.a) den yapılan rivayete göre, adı geçen <yle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz kurbanlık hayvanları ash-bı arasında taksim etti; Ukbe'ye ise bir ceza (altı ayını dol-urmuş bir koyun) isabet etti. Bunun üzerine ben dedim ki: fa Resulallah! Bana bir cezea isabet etti.." Cevap verdi: "Onu urban olarak kes." [92]

Diğer bir rivayette şöyle tesbit edilmiştir: "Peygamber (s.a.v.) Ifendimiz Ukbe'ye, ashabına taksim edip dağıtmak üzere (bir iirü) koyun keçi verdi. O da dağıttı ve yanına sadece bir atud bir yaşını doldurmuş bir oğlak) kaldı. Durumu Resulüllah'a s.a.v.) arzedince Resulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Onu da en kurban olarak kes!." [93]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Kurban olarak koyundan altı ayını doldur-ip gösterişli olanı kafi gelir. Lugatçılara göre, "cezaa: Bir yılı dolan soyundur. ez-Za'feranî'ye göre, yedi aylık koyundur. Diğer ilim adam-arına göre, kurban olarak koyundan altı aylık, keçiden bir yılını dol-lurmus. olanı yeterlidir.

Devden beş yaşını, sığırdan da iki yaşım doldurmuş olan yeterlidir. Yabani ile evcilin çiftleşmesinden meydana gelen yavru anasına tabi'dir. [94]

b) Şafiîlere göre: Kurban ancak deve, sığır ve koyun ile keçiden olur. Diğer eti yenen hayvanlar evcilleştirilseler bile kurban edilmeleri caiz değildir.

Devenin beşi bitirip altıncı yaşa ayak basması, sığır ve keçinin iki yaşını bitirip üçe ayak basması, koyunun bir yaşını bitirip iki yaşma ayak basması şarttır.

Sözü edilen hayvanların dişi ve erkeğini kurban etmek caizdir. Aynı zamanda iğdişleştirileni de kurban etmek' caizdir. Deve ve sığırda yedi kişi ortak olabilir. Koyun ile keçi sadece bir kişi için kurban olur, birden fazla kişinin ortak olması caiz değildir.

Kurbanlık hayvanın en üstünü, devedir, sonra sığır, sonra koyun, sonra da keçidir. [95]

c) Hanbelîlere göre: Kurban kesmek, onu kesmeye kudreti yeten kimseye sünnettir, ilim adamlarının çoğunun da görüş ve içtihadı böyledir. Nitekim Ebû Bekir, Ömer, Bilal ve Ebû Mes'ud el-Bedrî'nin (Allah hepsinden razı olsun) bu konudaki ictihadları sünnet olduğunu yansıtmaktadır, Tabiînden Süveyd b. Afle, Saîd b. Müseyyeb, Alkame, Ata'da aynı görüştedirler.

Şüphesiz belirli günlerde kurban kesmek^ sadaka vermekten efdaldır..

Deve ve sığırda yedi kişi ortak olabilir. Aynı zamanda adamın kendi ev halkı için bir koyun veya bir sığır ya da deve kesmesinde bir sakınca yoktur.

Koyundan altı aylık olanı kafi gelir. Keçinin bir yılını doldurması gerekir. Sığırdan ise iki yaşını doldurup üçüne ayak basması, deveden de beş yaşım bitirip altıncı yaşa ayak basması gerekir. Aksi halde kurban edilmesi yeterli olmaz. [96]

d) Malikîlere göre: İmam Malik'e göre, kurban kesmek vaciptir, imam Sevrî, İmam Evzaî ve imam Leys de aynı görüş ve ictibad-dadırlar. Nitekim imam Ebu Hanife'nin içtihadı bu anlamdadır.

Vaciptir diyenler 692 nolu Ebu Hüreyre hadisiyle, sünnettir diyenler ise, Darekutnî'nin Ibn Abbas (r.a) dan yaptığı şu rivayetle istidlal ve ihticac etmişlerdir:

Üç şey bana vacip kılındı ki onlar sizin için tetavvu'dur ;ehab ve mendup, nafile namazlar): Vitir, nahr ve sa-İM rek'at sünneti.." [97]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

700 nolu Cabir hadisiyle 702 nolu Bera' hadisi sahihtir ve istid-ihticaca salihtir.

pabir hadisindeki "müsinne" nin kesilmesi emredilmesi ve "bu t getirdiği takdirde cezeanm kafi geleceğinin bildirilmesi istih-hamledilmiş, yani koyundan bir yaşını, sığırdan iki yaşını, dev-beş yaşını doldurmuş olanı kurban olur; ancak koyundan bir ı doldurmuş olanı tercih etmek müstehabdır; bununla beraber ymı doldurmuş olanı kesmek de yeterlidir. Nitekim ilim adam-n bu konuda icma'ı vardır.

Böylece keçinin altı ayını doldurmuş olanı kurban kesmek yet-ayılmamış ve Bera1 hadisiyle bu açıklanmıştır. Ancak Resulüllah .) Efendimiz Ebu Bürde'ye mahsus olmak üzere bir defa buna at vermiş bulunuyor ki bu ruhsat ümmet için geçerli namıştır.

703 nolu Ebu Hüreyre hadisini Tirmizî, Yusuf b. îsa tarikiyle ri-; ettikten sonra garip olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda bu ; bir de mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Nitekim Hafız İbn Hacer et-Telhis'te buna işaret etmiştir.

Bu bapta Ebu Davud, İbn Mace, Hakim ve Beyhakfnin Ubade ınıit (r.a) den rivayet ettikleri şu hadis bulunuyor: "Kurbanın rlısı, boynuzlu olan koçtur." Tirmizî de bunu tahric etmiş ve ızlalığa yer vermiştir: "Kefenin de hayırlısı hülle (izar ve rida) dır." [98]

Yukarıdaki lafız düzeyinde îbn Mace ile Beyhakî Ebu Ümame den rivayet etmişlerdir ki onun isnadında Ufeyr b. Madan bulu-ır ve bu zat zayıftır. Nitekim Ebu Davud onun hakkında şöyle .ştir: "Ufeyr salih bir şeyhtir, ancak hadisi zayıftır. Ebu Hatim, onun Selim'den aslı olmayan rivayetler yaptığını belirtmiş ve Yahya b. Main onun kayde değer bir şey olmadığına dikkat çekmiştir. İmam Ahmed ise, "O, münkerul-Hadistir" demiştir. [99]

704 nolu Ümmu Bilal hadisi aynı zamanda İbn Cerir Taberî ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Ricalinin hemen hepsi sika ve saduk olarak bilinmektedir. O bakımdan istidlale salih görülmüştür.

705 nolu Mücaşi1 hadisinin isnadında Asım b. Küleyb bulunuyor ki, İbn Medenî, "Bu zat rivayette infırad ettiği takdirde hadisiyle ihti-cac olunmaz" demiştir. İmam Ahmed ise "Onun rivayetinde bir sakınca görmüyorum" diyerek tezkiyede bulunmuştur. Ebu Hatim er-Razi ise: "O sarihtir" demiştir. Nitekim Müslim de bu zattan bir rivayet yapmıştır.

706 nolu Ukbe hadisini aynı zamanda İbn Vehbin tahric ettiğini Hafız, et-Telhis'de belirtmiştir. İsnadmdaki ricalin hepsi sikadır.

Böylece kurban için koyunu seçmenin efdal olduğu anlaşılıyor. Cumhura göre ise, deve, sonra sığır, sonra koyun kesmek efdaldır.

707 ve 708 nolu hadislerde sahihtir. Böylece bir yaşım doldurmuş keçinin kurban olacağına delalet vardır. [100]

Çıkarılan Hükümler

1- Kurban ancak deve, sığır, koyun ve keçiden kesilebilir. Bunlardan biriyle bir yabani hayvanın çiftleşmesinden meydana gelen yavru anasına tabi kılınır ve kurban olur. Bu, müctehidlerin bir kısmına göredir.

2- Devenin beş yaşını, sığırın iki yaşını, keçinin bir yaşını doldurması gerekir. Koyunun da bir yaşını doldurması söz konusu olmakla beraber gösterişli olan altı ayını doldurmuş bulunanı da kurban olur.

3- Kurban ancak bayram namazından sonra kesilir.

4- Kurbanlık olarak koyunun ve daha çok boynuzlu koçun efdal olduğu söz konusu ise de, cumhura göre, efdal olanı önce deve, sonra sığır, sonra koyun kesmektir.

5- Keçinin altı aylığı kurban olmaz. [101]

Taşıdığı Ayıptan Dolayı Kurban Edilmeyen Hayvan

Bilindiği gibi, belirli günlerde kurban kesmek kitap, sünnet ve cma' ile sabit olmuştur. Fukahadan bir kısmına göre, sünnet, bir aşınma göre vaciptir. Ancak dinimizce hangi hayvanlar kurban olab-lir hususu belirlendiği gibi, hasta, sakat, arızalı, sıska, dişleri dökük re benzeri kusur taşıyan hayvanlar kurban olamaz. Bunun gibi, sözü îdilen kurbanlık hayvanlardan hangi arızaları taşıyanları kesmek nekruhtur hususu da söz konusudur. O bakımdan ilgili hadisler nak-edildikten sonra belirtilen hususlar açıklanmış olur. [102]

İlgili Hadisler

Hz. Ali (r.a) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz boynuzu kırık, kulağı kesik hayvanı kurban olarak kesmeyi men'etti." [103]

Katade diyor ki: "Kırık ve kesikten maksadın ne olduğunu Said b. Müseyyeb'e sordum, şöyle dedi: 'Yarısı veya daha fazlası kırık ve kesik olan" demektir."

Tirmizi bu hadisi sahihlemiştir. İbn Mace ise, Katade'nin rivayetini almamıştır.

Bera' b. Azib (r.a) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Dört (kusurlu olan) in kurban olarak kesilmesi caiz değildir: Açık şekilde kör olan, belirgin hastalığı bulunan, ayak sakatlığı belli olan, kemiğinde iliği kalmayacak kadar sıska ve zayıf olan.." [104]

Tirmizi bu hadisi tahric edip sahihlemiştir.

Yezid Zumısr'dan yapılan rivayete göre, adı 'geçen şöyle demiştir:

'Utbe b. Abd es-Seleniî'ye uğradım ve ona: "Ya Ebalvelid! Kurbanlık hayvan talep ederek çıktım, fakat şu ön dişleri dökük olandan başka bir şey bulamadım. Bu hususta ne dersin?" O şöyle cavap verdi: "Onu bana getirsen de ben onu kurban olarak keseyim.." Bunun üzerine ona: "Sübhanellah sana caiz oluyor da, bana caiz olmuyor mu?" diye hayretimi belirtimde dedi ki: "Çünkü sen şüphe ediyorsun, ben ise etmiyor-ı. Resulüllah (s.a.v.) ancak kulak deliği ortaya çıkacak iilde kulağı kesik olanı, boynuzu kökünde kopuk olanı, zü yerinden çıkmış ve iyice körelmiş olanı, zayıflığından ve lızlığından dolayı sürüyü takip edemiyeni, kemiğinde ilik ılmayacak kadar sıska ve kırık olanı yasaklamıştır." [105]

Ebu Said (r.a) den yapılan rivayete, göre, adı geçen şöyle mistir:

"Kurbanlık olarak bir koç almış idim; derken kurt ldırdı ve kuyruğundan (önemli bir kısmını koparıp) aldı. ınun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e sordum. O, ma: "Onu kurban olarak kes" diye buyurdu." [106]

Bu rivayete göre, kurbanlık olarak satm alınan hayvanda sondan meydana gelen ayıp, zarar vermez.

Uz. Ali (r.a) den yapılan rivayete göre, o şu bilgiyi vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bize, (satın alacağımız ve kıracağımız) kurbanlık hayvanın göz ve kulağına dikkat et-emizi ve ona göre seçip ayırmamızı ve ön tarafından kulağı ssilip sarkık hale geleni, arka tarafından kulağı kesilip Lrkık hale geleni, kulağı yarık ve delik olanı kurban etmeme-izi emretti." [107]

Ebu Umame b. Selh (r.a) dan yapılan rivayete göre, adı geçen yle demiştir:

"Biz Medine'de kurbanlık hayvanı besleyip semiz duruma îtirirdik; Müslümanlar da öyle yaparlardı." [108]

Ebu Hüreyre (r.a) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) fendimiz şöyle buyurmuştur: "Rengi beyaz olan hayvanı kurban Larak kesip kanını akıtmak, siyah olanından Allah yanında aha sevimlidir.."

Beyaz koyun için "afra" sıfatı kullanılmış ki, bu, beyazlığı tam halis olmayan hayvan demektir.

Ebu Said (r.a) den yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, boynuzlu, iğdiş olmayıp fa-hil olan, ağzının çevresi, ayakları ve gözlerinin etrafı siyah olan bir koçu kurban etti." [109]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Doğuştan boynuzsuz olan, iğdiş edilen, otlağa gidemiyecek kadar dengesiz olan, zayıflıkla birlikte uyuz olan, iki gözü arızalı olup göremiyen, bir gözünü kaybetmiş olan, sıska olup etini ve gücünü kaybeden, yaşlılıktan iliği kalmamış olan, ağıla ve otlağa gidemiyecek kadar topal ve sakat olan, Ön veya arka ayaklarından biri kesik olan, kulağının çoğu kesik bulunan, kuyruğunun çoğu kesik veya kopuk olan hayvanı kurban olarak kesmek caiz .değildir.

Kulak ve kuyruğunun yarısı kesik olan hayvanın kurban edilip edilemeyeceği ihtilaf konusudur. Ama yarısından az kısmı kesik ve kopuk olanları kurban etmekte bir sakınca yoktur. Bazısına göre, üçte biri kesik olanı kurban etmek caiz değildir. Ancak icma1 bu görüşün hilafmadır; yani ilim adamlarına göre, caizdir.

İki kulağından birer parça kesik olan hayvanın, kesik kısımları biraraya getirilerek ona göre sonuç çıkarılmaz. Her kulaktaki kesik ve kopukluk yarısından az ise, onu kurban etmeğe cevaz verenler ekseriyettedir.

Dişleri dökülmüş olanı ve kazurat yiyeni de kurban etmek caiz değildir.

Bunun gibi memesi kopuk olan, yavrusunu emziremiyecek kadar memesi arızalı bulunanın da kurban edilmesi caiz görülmemiştir.

Bütün bu ayıp ve arızalar satın alma vaktinde mevcut olursa, lüküm böyledir. Satın alındıktan sonra meydana gelmişse, sahibi fenginse, başka bir hayvan satın alması gerekir. Fakir ise, başka bir jıayvan almasına gerek yok, ayıplanan hayvanı kurban eder ve hayranda meydana gelen bu noksanlığı telafi etmek için para dağıtmaz.

Kesim anında meydana gelen bir arıza ve sakatlık zarar ver-nez, yani bu durumdaki hayvanın kurban olarak kesilmesi caiz olur. [110]

b) Şafiîlere göre: Belirlenen hayvanın kurban edilmesi için, gtine noksanlık veren ayıp ve arızadan selim olması şarttır. O bakımdan iyice zayıflayıp iliği kalmayan, dengesiz olup otlakta otlamasını bilmeyip dönüp dolaşan, topal olan, kör olan, hasta bulunan, belirgin şekilde uyuz olan hayvanı kurban olarak kesmek de caiz değildir.

Doğuştan boynuzu olmayan veya sonradan etine zarar vermeyecek şekilde boynuzu kırılmış olan; kulağı yarık ve delik bulunan hayvanı kurban etmekte bir sakınca yoktur. En sahih kavi de budur, imam Nevevî'ye göre, az uyuz olanın kurban kesilmesinin caiz olmadığı söz konusudur. [111]

Böylece kesilen, kırılan boynuz ve kulak konusunda Şafıîler Ha-nefîlerden ayrılmış bulunuyor.

c) Hanbelîlere göre: İki gözünden arızalı olanı, iliği kalmamış sıskayı, topal olanı, iyileşmesi umulmayacak kadar hastalıklı bulunanı, kulak ve boynuzunun yarısından fazla kesik olanı kurban etmek caiz değildir.

Buna karşm doğuştan hiç boynuzu olmayan veya kulağı doğuştan çok küçük olan, kuyruğu doğuştan olmayan veya sonradan koparılan hayvanı kurban etmek yeterli ve caiz olur. Kulağı yarık veya delik olanı kurban etmek tenzihen mekruhtur.

Satın alınırken ayıp ve kusurdan selim olup sonradan ayıp ve arıza meydana gelen hayvanı kurban olarak kesmek yeterlidir. Şu şartla ki, satın alırken onu kendine vacip etmiş olsun. [112]

d) Malikîlere göre: iki veya bir gözü kör olan, fazla hasta bulunan, uyuz olan, mutad olmayan şeyleri yiyen, devamlı dengesiz olup kendim besleyemiyen, çok zayıf, sıska olan, sürüyü takip ede-miyecek kadar topal olan, ayaklarından biri kesik olan hayvanı kurban etmek caiz değildir. İğdiş

olanı kurban etmekte bir sakınca yoktur Kulağı küçücük olan veya kuyruğu kesik bulunan bir hayvanı da kurban olarak kesmek caizdir. Memesi iyice kurumuş olan, kulağı yarık bulunan hayvanı kurban etmek caiz değildir. Ancak yarık üçte bir nisbetinde az ise zarar vermez. îki veya daha fazla dişi kırık olanı da kurban etmek caiz olmaz. Bir dişi kırık olanı kesmekte bir sakınca görülmemiştir. Doğuştan boynuzsuz olanı da kurban etmek caiz ve sahihtir. [113]

Tahliller veDiğer Rivayetler

715 nolu Hz. Ali hadisim Tirmizî sahihlemiştir. Ebu Davud ise, bir görüş beyan etmemiştir. O bakımdan ilim adamlarının çoğu bu hadisle istidlal ve ihticacda bulunmuştur.

716 nolu Bera1 hadisini aynı zamanda İbn Hibban, Hakim ve Beyhaki tahric etmişlerdir. İmam Nevevî ise bunu sahihlemiştir. Hadis istidlal ve ihticaca salih görülmüştür.

717 nolu Utbe hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiştir. Ebu Davud bu hadis hakkında bir tesbit ve görüş beyan etmemiştir.

718 nolu Ebu Said hadisini îbn Mace -ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Ancak isnadında Cabir el-Cu'fı bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Ayrıca isnadında Muhammed b. Kureze bulunuyor ki, bu zat da pek maruf değildir. Hatta bazısına göre, bu zat meçhuldür. [114]

İbn Hibban'ın ise bu zatın sika olduğunu söylediği rivayet edilmiştir.

Bu hadisi Beyhakî, Hammad b. Seleme tarikiyle Ebu Said'den şöyle rivayet etmiştir: "Bir adam, Pegamber (s.a.v,) Efendimizden kuyruğu kesik koyunun kurban olup olmayacağını sordu. Efendimiz ona: "Onu kurban olarak kes" diye buyurdu." [115]

Ancak bu rivayetin isnadında Haccac b. Ertat bulunuyor ki, bu t zayıftır, Zehebî onunla ilgili görüşleri toplayıp biraraya getiriştir. Lehinde ve aleyhinde çok şeyler söylenmiş, kimi tezkiye |miş, kimi hafızasının zayıfladığından ve şöhretin tesiri altında aldığından söz etmiştir, îbn Main,

onun kaviy olmadığını, tedlis aptığîm; Yahya b. Ya'la diyor ki: "Zaide bize: "Haccac b, Ertat'm adisini terkedin" şeklinde bir görüş belirttiğini kaydetmiştir. [116]

719 nolu Hz. Ali hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar, îbn Hib-an, Hakim ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Darekutni ise, bu hadisin Luallel olduğuna dikkat çekmiştir. Yani dış görünüşü itibariyle ku-jrsuz gibi görünse bile, sıhhatim zedeleyen bir kusurunun bulun-uğu söz konusudur. Ancak îmam Tirmizî bu hadisi sahihlemiştir. O akımdan istidlal ve ihticaca saîih görülmüş ve müctehidlerin önemli ir kısmı bununla istidlal etmiştir.

721 nolu Ebu Hüreyre hadisini aynı zamanda Hakim ve Beyha-i tahric etmişlerdir. Taberani ise, onu el-Kebir'de îbn Abbas'dan aklen şu lafızla rivayet etmiştir:

"Beyaz koyunun kanı Allah yanında siyah koyunun anından daha güzel ve paktır."

Ancak bunun isnadında Hamza en-Nasîbî bulunuyor ki, bu atın hadis uydurduğu iddia edilir. O bakımdan İbn Main: "Hamza ir pula bile denk değildir", Buhari: "O, münkerü'l-Hadistir", Dare-:utnî: "O metruktür" demiştir. îbn Adiyy: "Onun rivayet ettiklerinin temen hepsi uydurmadır" diyerek dikkat çekmiştir. [117]

Bu nedenle müctehidler sözü edilen rivayetle ihticacda bulunamışlardır.

722 nolu Ebu Said hadisim îbn Hibban sahihlemiştir. Bu bapta tfüslim Hz. Aişe'den (r«a) şu hadisi rivayet etmiştir: "Resulüllah s.a.v.) Efendimiz, ayakları siyah, gözünün etrafı siyah ve göğsü iiyah olup boynuzlu koçun (kurban edilmesini) emretti.." Yani kendisine böyle bir koç getirildi ve kendi eliyle onu kesti.

Ayrıca Tirmizî de Ebu Said hadisini sahihlediğinden ilim adam-arji bununla istidlal ve ihticacı salih görmüşlerdir. [118]

Çıkarılan Hükümler

1- Kurbanlık hayvanın ayıplardan salim olması gerekir.

2- Doğuştan boynuzsuz olan hayvanın kurban edilmesi caiz değildir. Bu, Hanefîlere göredir. Şafîîlere göre, boynuzsuz hayvanı kurban olarak kesmekte bir sakınca yoktur. Hanbelîler de aynı görüştedirler.

3- İğdiş edilen hayvani kurban etmek sakıncalıdır. Ebu Hanife i ile Malikîlere göre bir sakınca yoktur.

4- Otlağa gidemeyecek kadar dengesiz olan, uyuz olup | zayıflayan, iki gözü görmeyen, bir gözünü kaybetmiş olan, iyice; sıskalaşmış olan, yaşlılıktan iliği kalmamış bulunan hayvanı kurban; olarak kesmek caiz değildir.

5- Ön ve arka ayaklarından biri sakat veya kesik olup otlağa gi- i demeyen, hayvan da kurban olmaz.

6- Doğuştan boynuzsuz olan veya etine zarar vermiyecek şekilde, boynuzu kırık olan hayvanı kurban etmekte bir sakınca yoktur. Bu| Şafıîlerle Malikîlere göredir.

7- Kulağı yarık veya delik olan hayvanı kurban etmekte biij sakınca yoktur. Bu, Şafîîlere göredir. Hanefîlere göre, tenzihen mekj
ruhtur.

8- Kulak ve boynuzunun yarısından fazlası kesik olan hayvani kurban etmekde caiz değildir. Bu Hanefüerle Hanbelîlere göredir.

9- Doğuştan kulağı çok küçük olan, kuyruğu doğuştan olmayan1 - veya kuyruğu sonradan koparılmış bulunan hayvanı kurban etmekte bir sakınca yoktur. Bu daha çok Hanbelîlere göredir. Malikîlerin çoğık da aynı görüştedir.

10- Satın alındığında kusurdan salim,olup sonradan arız olaıjı kusurlar, .kurban olarak kesmeye engel sayılmaz. Bu da Hanbelîlere göredir. Şu şartla ki, onu satın alırken kendine vacip olarak belirlemiş
bulunsun.

11- îki veya daha fazla dişi kırık olan hayvanı kurban etmek caiz değildir. Bu, Malikîlere göredir. Diğerlerine göre, dişlerinin çoğu dökük olup karnını doyuramıyacak durumda olanı kurban etmek sakıncalıdır. [119]

Ev Halkı İçin Bir Koyunun Kurban Edilmesi Yeterlidir

Gerek Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz döneminde, gerekse Ashab-ı iram'dan birçoğunun uygulamasında bir koyunun ev halkının tam-mı için kurban edilmesinin yeterli görüldüğü riva-yet yoluyla bilin-tektedir. Şüphesiz, bu konuda birkaç rivayet bulunuyor ki, LÜctehidier bu rivayetler üzerinde durup farklı ictihadlarda bulun-muşlardır. [120]

İlgili Hadisler

Ata' b. Yesar (r.a) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: ?öu Eyyub el-Ansari'ye, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında si-in aranızda kurbanlık hayvanları kesme durumu nasıldı? diye sor-lugumda, bana şu cevabı verdi: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz za-nan in da adam bir koyunu hem kendisi, hem de ev halkı için turban olarak keserdi ve ondan hem kendileri yerdi, hem de »aşk alarm a yedirirlerdi. Sonra insanlar övünüp tefahur et-neye başladı ve gördüğün durum ortaya çıktı." [121]

Şa'bi'den, o da Ebu Süreyha'dan rivayet etmiştir. Ebu Süreyha diyor ki:

"Bu konuda Resulüllah'ın (s.a.v.) sünnetini bildiğim halde ev halkım beni cefaya doğru itti (başkalarının tesiri altında kalarak onlar gibi çok kurban kesmemi önerdiler). Oysa (daha önce) ev halkı bir veya iki koyun kurban ederdi. Şimdi ise komşularımız bu davranışımızdan dolayı bizi cimrilikle suçluyorlar." [122]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Bir koyun ancak bir kişi için kesilir; birkaç kişi onda ortak durumuna getirilemez. [123]

Hanefîler, bu konuda yukarıdaki hadislerle istidlal etmeyip, hacc-ı kıran veya haccı- temettü' yapan kimsenin bir koyun kesmesinin vücubunu dikkate alarak kıyas yapmışlardır.

b) Şafiîlere göre: Her ne kadar bir koyun veya keçi bir kişi için kurban olarak kesilirse de ev halkını da onun sevabına ortak etmesi caizdir. [124]

Böylece Şafıüer yukarıdaki hadisle istidlal etmiş bulunuyorlar.

c) Hanbelîlere göre: Adamın kendi ev halkı için bir koyun veya bir sığır ya da bir deve kurban olarak kesmesinde bir sakınca yoktur. Nitekim İmam Malik, Leys, Evzaî ve İsbak'ın da içtihadı bi doğrultudadır. İmi Ömer ve Ebu Hüreyre'den de bunun cevazına dair rivayet vardır. Nitekim Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz iki koç kesti ve onlardan birini keserken şöyle dedi: "Bismillahi, Allah'ım! Bu Mu-hammed'den ve onun Ehl-i Beytin'den yana (bir kurban) dır." [125]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

nolu Ata1 hadisini aynı zamanda İmam Malik el-Muvatta'da ihric etmiştir. Tirmizî ise Yahya b. Musa tarikiyle Ammare b. Abdil-Ih'tan tahricen rivayet etmiş ve sahihleyip hasen olduğunu belirt-ılştir. İmam Malik de Ammare b. Abdillah'dan rivayet ederek Mu-atta'a almıştır. :

İmam Ahmed ve İshak bir koyunun bir ev halkı için kesilme-inde bir sakınca görmemiştir. İlim ehlinden bazısı ise, bir koyunun ncak bir kişi için kesilebileceğinin caiz olduğunu belirtmiştir. Abdul-ıh b. Mübarek ve birkaç ilim adamının görüşü de bu anlamdadır..

732 nolu Şa'bî hadisim îbn Mace isnad-ı sahih ile tahric itmiştir.

Böylece her iki hadis de istidlal ve ihticace salih görülmüş ve ına göre hüküm belirlenmiştir.

Bu bapta: ırHer ev halkı için her yıl bir kurban kesmek ge-ekli (yeterli) dir." hadisi de söz konusudur. [126]

Kimine göre, bir koyun üç kişi için yeterlidir, kimine göre ev alkı isterse yüz kişi olsun hepsi için yeterlidir.

Bir sığır ve deve ise yedi ve hatta on kişi için kafi gelir. îshak b. Rahuye ve İbn Huzayme de aynı görüştedirler. Peygamber (s.a.v.) soyundan gelen ilim adamları da bu görüş ve içtihadı benimsemişlerdir. Zira bu konudaki rivayet ve hadislerde sayısal olarak bir sınırlama konmamış, Resulüllah (s.a.v.); "Benim ve ev halkım için" buyurarak bir genişlik getirmiştir. O bakımdan Hanefîler dışında kalan müctehidlerin önemli bir kısmı bir koyunun ev halkının tamamı için yeterli olacağını belirterek hepsinin hasıl olan sevapta ortak olabileceklerini beyan etmişlerdir. [127]

Çıkarılan Hükümler

1- Kurban kesme konusunda genellikle bir koyun bir kişi için, bir sığır veya deve yedi kişi için kesilir.

2- Hanefîlere göre, bir koyun bütün ev halkı için kesilmez.

3- Diğer üç mezhebe göre, ev halkını bir koyunu kesme sevabında ortak etmekte bir sakınca yoktur.

4-Resulüllah'm (s.a.v.) beyan buyurduğu gibi, adam koyunu keserken: "Bu benim ve ev halkım içindir" derse caiz olur.

5- îshak b. Rahuye ve İbn Huzayme'ye göre, bir sığır veya deve on kişi veya daha fazla kişi için kesilebilir. Ancak müctehidlerin çoğu bu rivayete itibar etmemişlerdir. O bakımdan bir sığır ve deve ancak yedi kişi için kesilebilir; yani yedi veya yediden az kişi bir sığır veya deveye ortak olup müştereken kesebilir ve etini tartı ile aralarında bölerler. [128]

Kurban Kesmeye Başlarken Besmele Çekip Tekbir Getirmek

Şüphesiz her şey, Cenab-ı Hakk'm yüksek kudretinin eseridir e her şey O'nun "kün" emriyle vücut bulmuştur, insanlar için lazırlayıp istifade düzeyine getirdiği nimetler sayılamayacak kadar oktur. Böylece yeraltı ve yerüstü kaynaklarını diğer nimetlerle bera-1er henüz Hz. Adem'i yani ilk insanı yaratmadan çok önce hazırlayıp kaşanılır bir ortam oluşturmuştur.

O bakımdan bir nimetten yararlanmaya başlarken Allah'ın is-nini anmamız ve O'nun sınırsız büyüklüğünü dile getirmemiz, önce nsan, sonra da müslüman olmamızın gereğidir. Özellikle bir hayvanı 3oğazlarken o güzel nimeti bize musahhar kılıp baş eğdiren Cenab-ı Hakk'm ismini anmamız kadar asil bir davranış ve düşünce olabilir mi? [129]

Konuyla İlgili Hadisler

Nafi'den, o da îbn Ömer (r.a) dan yaptığı rivayete göre: Ke-sulüllah (s.a.v.) Efendimiz kurbanı zebh ve nahr şeklinde (daha çok) kendisi namazgahta keserdi. [130]

Hz Aişe (r.a) dan yapılan rivayete göre: Peygamber (s.a.v.) ; Efendimiz ayakları siyah, gözlerinin etrafı siyah ve göğsü i siyah bir koç getirilmesini emretti. Getirilince Aişe'ye şöyle j dedi: "Ya Aişe! Şu ağzı geniş büyük bıçağı hazırla. Sonra da j onu taşa sürerek iyice bile.." Hz. Aişe (r.a) diyor ki: "Ben de ! Onun buyurduğunu yaptım ve sonra Resulüllah (s.a.v.) bıçağı I aldı ve koçu tutup yere yatırdıktan sonra kesti ve keserken | de şöyle dedi: "Bismillah, Allah'ım! Muhammed'den, Mu- j hammed'in alinden ve Muhammed'in ümmetinden kabul buyur" ve Öylece kurbanı kesti.." [131]

Enes (r.a) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, boynuzlu semiz iki koçu j kurban olarak kesti. Bu sırada Resulüllah (s.a.v.) İki ayağını o j iki koçun boyunlarının yanına dayadı, Bismillah dedi ve tek-i bir getirdi ve kendi eliyle onları kesti." [132]

Cabir (r.a) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bayram günü iki koç kurban olarak kesti. Onları (kıbleye) yöneltirken şöyle dua etti: ‘Şüphesiz benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm ilerin Rabbı Allah içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur; ben be bununla emrolundum ve ben Müslümanların ilkiyim.." [133]

Diğer bir rivayette ise şöyle dua etmiştir: "Yüzümü (bütün iğimi) hanif olarak, gökleri ve yeri yoktul karanlığını p vücuda getiren Allah'a çevirdim. Allah'ım! (bu nimet) Sendendir ve yine Senin için (rızan) içindir. (Bunu) Mu-med'den ve Ümmetinden kabul buyur." [134]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Kişinin kendi kurbanını kendi eliyle kes-L efdaldır ve müstehabdır. Aynı zamanda keserken hayvanı yere cip kıbleye yönelik tutmak ve şu duayı okumak da müstehabdır: zümü hanif olarak, gökleri ve yeri yokluk karanlığını ip vücuda getiren Allah'a çevirdim. Şüphesiz benim na-sım, ibadetim, hayatım ve ölümüm alemlerin Rabbı Allah Ldir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Ben sadece bununla emro-dum ve ben Müslümanların ilkiyim." [135]

b) Diğer üç mezhep de bu anlamda istidlalde bulunmuşlardır, ak Şafiî ve Hanbelî mezhebine göre, Müslüman kişi kurbanı keten unutur da Besmele çekmezse, bir zarar vermez. Aynı zaman-bu mezheplere göre, kurbanı kesen kişinin şöyle demesi de stehabdır: "Allah'ım! Bu sendendir ve Senin (rızan) içindir, ih'ım Bunu benden ve falan kişiden kabul bu-yur." [136]

Tahliller

737 nolu Nafî' hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. Bu hadis, inin kendi kurbanını kendi eliyle kesmesinin ve aynı zamanda kurbanın bayram namazı kılman açık havadaki namazgah civarında kesilmesinin müstehab

olduğuna delalet etmektedir. Namazgahta kesilmesinin sebeplerinden biri, orada namaz kılmak üzere toplanan fakir ve muhtaçların .daha çok ve erken yararlanmasını sağlamaktır.

738 ve 739 nolu hadisler de sahihtir; istidlale ve ihticaca elverişlidir. Boynuzlu semiz koç kesmenin efdal olduğuna ve bıçağı iyice bileyip hayvana eziyet vermeyecek bir keskinliğe kavuşturmaya, koyun ve keçiyi sol yanı üzere yatırmanın istihbabma delalet etmektedir. Aynı zamanda bir koyunun sevabına ev halkının da katılmasına niyet etmenin cevazına işaret vardır.

Sonra da hayvanı kesmeğe başlarken Besmele çekmenin ve tekbir getirmenin sünnet olduğu istidlal edilmiştir.

740 nolu Cabir hadisini aynı zamanda Ebu Davud ve Beyhakî tahric etmişlerdir. Ancak isnadında Muhammed b. îshak ve Ebu İyaş bulunuyor ki, bu iki zat hakkında hayli şeyler söylenmiştir. îbn Hac-er, Ebu Iyaş'ın tanınan bir ravi olmadığına dikkat çekmiştir. [137]

Aynı zamanda yukarıdaki iki hadis, Besmele gibi, tekbir getirmenin de istihbabma ve rıfk ile davranmaya delalet eder. [138]

Çıkarılan Hükümler

1- Kişinin kendi kurbanını kendi eliyle kesmesi müstehab veya sünnettir.

2- Bununla beraber kendisi beceremiyorsa, başkasına vekalet. verip kestirebilir.

3- Kurbanı daha çok namazgah civarında kesmek müstehabdır.

4- Koyundan boynuzlu ve semiz koç kesip kurban etmek efdaldır.

5- Bıçağı çok iyi bilemek ve hayvana eziyet vermeden kesme işini ustaca yerine getirmek sünnet veya müstehabdır.

6- Hayvan boğazlarken Besmele çekip Tekbir getirmek sünnettir. Kimine göre, Besmele çekmek vaciptir.

7- Koyun ve keçiyi daha çok sol yanı üzere yatırıp yüzünü [leye getirerek kesmek müstehabdır.

8- Bir koyunun sevabına aile fertlerini de katmakta bir sakınca . Ancak Hanefîlere göre, bir koyunu ancak bir kişi kendisi için keser ve başkasını onun sevabına ortak etmez.

9- Kurbanı keserken Resulüllah'm (s;a.v.) yaptığı duayı yapmak [met veya müstehabdır.

10- Yahudi veya Hıristiyan bir kişiye vekalet verip kestirmek ^kruhtûr. Müşrik ve kafire vekalet vermek ise caiz ve sahih bildir.

11- Çocuğa (temyiz çağına girmiş olmalı), ayhali sona erme-den dma vekalet vermek caizdir.'

12- İmam Malik'e göre> vekalet verilecek kimsenin Müslüman tası şartttır. Ancak diğer üç mezhebe göre, kitap ehlinin kestiğini yememizin helal olduğu dikkate alınarak, onlara vekalet verildiği takdirde bu kerahetle caizdir.[139]

Devenin Ön Sol Bacağı Bağlı Olduğu Halde Ayakta Kesilmesi

Koyun, keçi ve sığırın yere yatırılarak kesilmesi müstehab iken, devenin sol bacağını bağlayıp ayakta iken kesilmesi müstehabdır. Re-sulüllah (s.a.v.) ile ashabının uygulaması böyle cereyan edip süregelmiştir. [140]

Konuyla İlgili Hadisler

Şanı Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "Kurbanlık develeri de sizin için Allah'a ibadet nişanelerinden kıldık. Sizin için onda hayır

vardır. O halde bir dizi halinde ayakta boğazlanırken üzerlerine Allah'ın ismini anın..."

Ayette "Bir dizi halinde ayakta" ile çevirisini yaptığımız "Savaff kelimesini ilim adamlarının çoğu "ayakta" diye yorumlamışlardır.

îbn Ömer (r.a) dan yapılan rivayete göre, adı geçen, devesini yere yatırıp kesmekte olan bir adama rastladı ve ona şöyle dedi: "Onu ayağa kaldır da (Ön sol ayağı) bağlı olduğu halde kes de Mu-hammed (s.a.v.) in sünnetine uy..” [141]

Abdurrahman b. Sabit'ten yapılan rivayete göre: Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ile ashabı bedeneyi (kurbanlık deveyi) ayakta sol ön bacağı bağlı olarak keserlerdi." [142]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanelilere göre: Deveyi ayakta tutup boynuyla göğsünün leştiği yerden kesmek sünnettir. Sığır ve koyunu yere yatırıp boyda başının birleştiği kısımdan kesmek sünnettir. Bunun aksini ımak ise mekruhtur, sünnete aykırıdır. [143]

b) Şafiîler de aynı görüş ve ictihaddadırlar. [144]

c) Hanbelî ve Malikîlere göre de sünnet olan, deveyi ayakta boynuyla göğsünün bitiştiği yerden; sığır, koyun ve keçiyi ise yere nrıp boynuyla başının bitiştiği yerden kesmektir. Bunun aksini pmakta tenzihi bir kerahet olmakla beraber bir sakınca yoktur, tıi caizdir. [145]

Tahliller

744 nolu İbn Ömer rivayeti sahihtir ve istidlale elverişlidir. O kımdan müctehidlerin hemen hepsi bu rivayetle istidlal ve ihticac [nişlerdir.

Böylece deveyi ayakta tutup Ön ayağından birini, daha çok sol 'ağını diz kısmından büküp bağladıktan sonra o vaziyette kesmek ınnettir. Aksini yapmak ise mekruhtur.

745 nolu Abdurrahman hadisini Ebu Davud da tahric etmiş, anık isnadı hakkında bir tesbit ve görüş beyan etmemiştir. Bununla îraber yapılan ciddi araştırmaya göre, ricali, rical-i sahihtir. Ancak Bnedinden bir sahabi düşürüldüğünden hadis mursel olarak nakle-ilmiştir. Senedi muttasıl olmadığı için zayıf sayılmıştır. Bununla be-aber onu kuvvetlendiren şahitler bulunuyor. O bakımdan istidlale alih görenler çoğunluktadır. [146]

Çıkarılan Hükümler

1- Kurban edilecek devenin ayakta kesilmesi müstehab veya sünnettir. Ancak sol ön ayağının bükülüp bağlanması gerekir.

2- Deve kesilirken boynuyla göğsünün bitiştiği yerden kesilmesi müstehab veya sünnettir.

3- Sığır, koyun ve keçinin yere yatırılarak kesilmesi sünnettir. Aksini yapmak mekruhtur.

4- Sığır, koyun ve keçiyi boynunun başla bitiştiği yerden kesmek müstehabdır,

5- Sözü edilen hayvanları ve diğer eti yenilen hayvanları keserken Besmele çekmek kimine göre sünnet, kimine göre vaciptir. [147]

Kurban Kesmenin Vakti ve Süresi

İslam Dini, ibadeti de belirleyip belli vakit ve sınırlar içine iş ve ona bir bakıma resmiyet kazandırmıştır. Bu, hem disiplinli, planlı ve programlı hareketi ilham etmekte, hem de ibadeti kişilerin insiyatif ve kişisel görüş ve tesbitlerinden ayırmaktadır. Böylece bütün Müslümanların belli vakitlerde

ibadet etmesi sağlanmakta ve allah'a kullukta birlik atmosferi oluşturularak ibadet asıl hedefine ulaştırılmaktadır.

Kurban kesmemiz için de dinimiz belli süre koymuş ve vakit in etmiştir. Tabii olarak da adak keffaret ve nafile ibadetler bu-dışmda tutularak kişinin imkanları elverdiği zaman ve yerde yerine getirilmesi bir kolaylık olarak belirlenmiştir.

Kurban, genellikle Kurban Bayramı günlerinde kesilir. Ancak bayram teşrik günleriyle birlikte dört gündür. Müctehidlerden bazısına göre, kurban bayramı günü ile teşrik günlerinin birinci ve ikinci günlerinde kurban kesilir. Bazısına göre ise, bayram günü ve onu izleyen üç gün içinde kesilir. [148]

Konuyla İlgili

Cündeb b. Süfyan el-Becelî'den (r.a) yapılan rivayete göre, adı $en, Kurban Bayramı günü Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber Imaz kıldı ve şu bilgiyi verdi: "Namazı bitirip ayrılınca et ile ırşılaştı. Kesilen kurban etleri biliniyordu. Nitekim Re-ılüllah (s.a.v.) Efendimiz de bildi ve bunların henüz •ayranı) namazı kılınmadan önce kesildiğini anladı. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Kim namaz kılmadan önce kurban kestiyse, onun yerine bir başka kurban kessin. Kim de biz namaz kıhncaya kadar kurban kesmediyse, Allah'ın ismiyle kessin." [149]

Cabir (r.a), den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Resulüllah (s.a.v.) Efndimiz Medine'de kurban bayramı günü bize namaz kıldırdı ve bu sırada birkaç adam öne geçip Peygamber'in (s.a.v.) kurban kestiğini sanarak onlar da kurbanlarını kestiler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), "kim kendisinden önce kurban 'kesmişse, onun yerine başka bir kurban kessin" dedi ve Peygamber (s.a.v.) kurban kesmeden başkalarının kurban kesmemesini emretti." [150]

Enes (r.a) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz kurban bayramı günü şöyle buyurdu: "Kim (bayram) namazından Önce kurban kestiyse, onun yerine bir başkasını

kessin." [151]

Buhari ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir:

"Namazdan önce kurban kesen kimse, onu ancak kendisi kesmiş olur. Kim de namazdan sonra keserse onu çekten nüsükü (kurbanla ilgili ibadet) tamamlamış olur ve îslümanlann sünnetiyle uyum sağlamış bulunur."

Süleyman b. Musa'dan, o da Cübeyr b. Mut'im'den, o da Pegamber (s.a.v.) Efendimiz'den rivayet etmiştir: Efendimiz şöyle buyur-ıştur: "Teşrik günlerinin hepsi kurban kesme günüdür."[152]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Çölde ve köyde oturan kimse bayram na-azı için kalkıp şehre gelir ve ev halkına kendisi için kurban kesmel-ini emrederse, onlar da onun için fecir doğduktan sonra kurban ke-rlerse caiz olur. Hasan b. Ziyad bunun hilafına bir görüş ilirtmiştir. Ancak birinci görüş daha sahihtir. Adam köyde, mezrada sya çölde, ailesi ise şehirde oturursa, ailesinin onun için ancak ıam bayram namazını kıldırdıktan sonra kurban kesmesi caiz olur. nam Ebu Yusuf da aynı görüştedir.

Adam ayrı bir beldede, ailesi de başka bir beldede olur ve ailesi-in kendisi için kurban kesmesini emrederse, o takdirde ailesi ancak alundukları şehirdeki imamın kurban namazını kıldırdıktan sonra urban kesmeleri caiz olur.

Kurbanı alıp şehir dışına çıkarırsa, o takdirde götürdüğü yer asr-i salat yapılacak bir mesafede ise, onu bayram namazından önce e kesebilir. Yani fecir doğduktan hemen sonra kesmesi caiz olur.

Aldığı kurbanlık hayvanı belirlenen süre içinde kesmezse, vaktini kaçırmış olur ve artık o hayvanı diri olarak tasadduk etmesi gerekir. [153]

b) Şafiîlere göre: Hanefîlere göre, kurban kesmek vacip olduğu halde Şafiîlere göre, müekked sünnettir. Ancak bu kifayet üzere bir sünnettir. Yani

ev halkı birden fazla ise, birinin kesmesiyle bu sünnet yerine gelmiş olur. Ama kişi yalnız başına ise, onun hakkında sünnet-i ayndır, başkasının kesmesiyle onun üzerinden bu sünnet kalkmış olmaz.

Kurban kesme günleri, bayramın birinci günü dahil olmak' üzere dört gündür. [154]

c) Hanbelîlere göre: Kurban Bayramının birinci günü bayram, namazını kılacak ve hutbesini irad edecek kadar bir zaman geçince artık kurban kesme zamanı girmiş olur ve teşrikin' ikinci günü akşamına kadar süresi devam eder. Geceleyin kesmek ise caiz değildir.

Belirtilen vakitten önce kesilirse kafi gelmez ve onun yerine bir başkasını kesmek gerekir. [155]

d) İmam Malik'e göre de, kurban kesmenin süresi üç gmulür. Geceleyin kesmek bu mezhebe göre de caiz değildir. [156]

Birinci hadisle istidlal eden İmam Malik'e göre: İmam namaz kılmadan, hutbe okumadan ve kendi kurbanını kesmeden önce başkasının kurban kesmesi caiz olmaz. İmam Ahmed ise "imam namaz kılmadan, hutbe okumadan önce kurban kesmek caiz değildir" demiştir. Böylece bu iki imam, imamın kurban kesmesi hususunda farklı ictihadlarda bulunmuşlardır. [157]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

749 nolu Cündeb hadisi sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir. Hadis, kurban bayramı namazım kılmadan kurban kesmenin caiz olmadığma delalet etmektedir. Nitekim bu bapta kütüb-i sittenin iera'dan yaptığı bir rivayet bulunuyor ki, lafzı şöyledir: "Kim namazdan Önce keserse, o ancak çoluk çocuğu için takdim ettiği ir ettir, nüsük (kurban ibadeti) olarak onda bir (hüküm) oktur."

Sonra da hadiste, namazdan maksat, imamın kıldığı namazdır. Böylece imam namaz kıldırmadan kurban kesmenin caiz olmayacağına işaret bulunuyor.

750 nolu Cabir hadisi de sahihtir. Bu, imam kendi kurbanını Lesmeden önce başkasının kurban kesmesinin caiz olmadığına dela-et etmektedir. Bu bakımdan kurban kesme vaktinin ancak imamın turban kesmesinden sonra başlayacağı hükmü ortaya çıkıyor.

Böylece yukarıdaki iki hadis arasım birleştirip telif edecek olursak, şöyle diyebiliriz: Kurban kesme vakti, imamın namaz kıldırıp kurban kesmesiyle başlar. Nitekim îmam Malik'in içtihadı böyledir. İmam Âhmed ise, bu hadisle yukarıdaki hadislerle istidlalde bulunarak, kurban kesme vaktinin, imamın namaz kıldırmasından sonra başlayacağını belirtmiştir. Nitekim el-Hasan, Evzaî ve İshak da aynı görüştedirler. [158]

İmam Sevrî'ye göre, kurban kesme işi, imam namaz kıldırdıktan hemen sonra başlar. Hutbe'nin okunmasını beklemek şart değildir.

îmam Şafiî ise rivayetleri bir araya toplayarak şu hükmü çıkartmıştır: "Kurban kesme vakti, güneş doğup namaz kılacak ve hutbe okuyacak kadar bir zaman geçtikten sonra başlar. îster imam namaz kıldırmış olsun, ister olmasın fark etmez. Önemli olan, güneşin doğmasından sonra namaz kılıp hutbe okuyacak kadar bir sürenin geçmesidir. Aynı zamanda kurban kesecek olan kişi de ister namaz kılmış olsun ister olmasın, belirtilen sürenin geçmesiyle kurbanını kesebilir.

İmam Ebu Hanife ise, köy, mezra ve çölde oturanlar için kurban kesme vakti fecrin doğmasıyla başlar. Şehir ve kasabalarda ise, imamın namaz kıldırıp hutbe okumasından sonra başlar. Bundan önce kesmek caiz olmaz.

751 nolu Enes hadisi sahihtir ve istidlal ile ihticaca salihtir. O bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı bu hadise dayanarak kurban ancak imam namaz kıldırdıktan veya kişi kurban bayramı namazını kıldıktan sonra kesilir demişlerdir.

752 nolu Cübeyr hadisini İbn Hibban kendi sahihinde ve Beyha-ki tahric etmişlerdir. Ancak isnadında farklı tesbit ve görüşler ortaya çıkmıştır: İbn Adiy, Ebu Hüreyre hadisinden rivayetle bu anlamda bir hadis nakletmiş tir. Ancak isnadında Muaviye b. Yahya es-Sadefî bulunuyor ki, bu zat zayıftır, İbn Ebî Hatim ise, Ebu Said hadisinden rivayetle bu anlamda bir hadise yer vermiş ve babasının bu rivayetin mevzu1 (uydurma) olduğunu söylediğine dikkat çekmiştir.

İbn Kayyım el-Cevzî ise, Cübeyr b. Mut'im hadisinin munkati' olup sübut bulmadığını belirtmiştir. Oysa İbn Hibban gibi bir hafız bu hadisin mevsul olduğunu belirtmiştir. Yukarıda belirtiğimiz gibi, bunu kendi sahihinde nakletmiştir.

İmam Şafiî ve diğer bazı ictihad seviyesinden olan ilim adamları bu hadisle istidlal ederek teşrik günlerinin hepsinin kurban ke? me günü olduğunu belirtmişlerdir.

Şüphesiz bu anlamda birkaç rivayet daha bulunuyor ki, hadisi kuvvetlendirmekte ve istidlale salih olduğuna imkan verdirmektedir. Şevkanî'nin İbn Kayyım ve Evzaî'den naklettiği şu hadis de konuyu pekiştirmektedir: "Mina'nın heryanı kurban kesmeye elverişlidir ve teşrik günlerinin hepsi kurban kesmek içindir." [159]

İmam Ebu Hanife, îmam Malik ve İmam Ahmed bu rivayetlerle istidlal etmişlerdir. Onlara göre, kurban kesmenin vakti üç gündür: Bayramın birinci günü ve teşrik günlerinin ilk iki günüdür. Nitekim Hz. Ömer b. Hattab, Hz. Ali, îbn Ömer ve Enes'den (Allah hepsinden razı olsun) bu anlamda rivayet yapılmıştır. [160]

Çıkarılan Hükümler

1- Kurban kesme vakti, güneş doğup bayram namazı kılındıktan, hutbe okunduktan sonra başlar veya namaz kılacak, hutbe okuyacak kadar bir zaman geçtikten sonra başlar ve dört gün de-ım eder. Bu, İmam Şafiî'ye göredir.

2- Kurban kesme vakti, imam namaz kıldırıp hutbe okuduktan [kurbanını kestikten sonra başlar. Bu, İmam Malik'e göredir.

3- Kurban kesme vakti, imam namaz kıldırıp hutbe okuduktan ıra başlar. Bu imam Ahmed'e göredir.

4- Kurban kesme vakti, imam bayram namazını kıldırdıktan anra başlar ve üç gün devam eder. Bu, İmam Ebû Hanife'nin kavlidir.

5- Köy, mezra ve çölde oturanlar için kurban kesme vakti, fecir oğunca başlar. Bu, İmam Ebu Hanife'nin içtihadıdır.

6- Kurban kesmek, Hanefîlere göre vacip, diğer üç mezhebe ;öre, müekked sünnettir. Ancak bu müekkedlik kifaye üzeredir. Yani v halkından biri keserse diğerlerinin üzerinden kalkmış olur.

7- Geceleyin kurban kesmek, İmam Ebu Hanife ve İmam Şafiî'ye göre mekruhtur; İmam Malik ve İmam Ahmed'e göre caiz değildir.

Burada Hanefî ve Şafiî mezhebinde kolaylık vardır. Kurban »üresinin dört gün olduğunu belirleyen İmam Şafiî'nin içtihadında da solaylık söz konusudur. [161]

Kurban Etinden Yedirmek ve Bir Kısmını Yaralanmak Üzere Kaldırmak

Kurban kesmek, İslâm'ın hedeflediği aile ve toplum arasında sıcak, sevgi ve saygı dolu bir havayı oluşturan amillerden biridir. Aile bünyesinde tatlı bir kaynaşma sağlarken çocukların hafızasında silinmez izler bırakır.

O bakımdan kurban etinden hem yemek, hem yedirmek, hem de bir kısmını yararlanmak üzere alıkoymak müstehab sayılmıştır. Zira bu ibadet sırf fakir ve muhtaçları sevindirmeye yönelik olmayıp komşular, hısımlar ve dostlar arasındaki sevgi ve kardeşlik, dostluk ve kadirbilirlik bağlarını da pekiştirmeyi hedeflemektedir»[162]

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle bilgi vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında badiye halkından birçok evler, aileler kurban bayramına yakın (Medine'ye) yavaş yavaş yürüyerek geldiler

ki bunlar mali yönden çok zayıf kimselerdi. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ashabına: "Kurbanlarınızın etlerini üç gün (kilere koyup) tutabilirsiniz. Ondan sonra kalan bir şey olursa tasadduk ediniz" diye emretti.

Bir sonraki yıl olunca ashab-ı kiram: "Ya Resulellah! İnsanların bir kısmı kurbanlarından kaplar dolusu yiyecek ediniyorlar ve o etlerden yağ eritip biriktiriyorlar" diyerek durumu arzettiler. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "İyi ama bunu bana neden haber veriyorsunuz?" diye sorunca, ashab şöyle cevab verdi: "Geçen yıl kurban etinden üç günden sonra yenilmemesini emretmiştiniz." Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu; "Ben o zaman çöl halkından birçok ev halkının gruplar halinde aheste aheste (bitkin bir vaziyette) gelmelerinden dolayı sizi bundan men'etmiştim. Şimdi ise (o durum söz konusu olmadığından) kurbanlarınızın etinden hem yeyiniz, hem (kilere koyup) kaldırınız, hem de tasadduk ediniz.." [163]

Cabir (r.a) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi veriliştir:

"Bizler Mina'da kestiğimiz kurbanların etinden üç günden fazla yemezdik. Sonra Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bize ruhsat vererek şöyle buyurdu: "Yeyiniz ve (kilere koyup) azık olarak bekletiniz." [164]

Diğer bir lafızla şöyle buyurulmuştur: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, kurban etlerinden üç günden fazla yememizi yasakladı. Sonra (ruhsat vererek) şöyle buyurdu: "Yeyiniz, azık edininiz ve (kilere koyup) kaldırınız."

Seleme b. Ekva (r.a) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v,) Efendimiz şöyle buyurmuştur: " Sizden kim kurban keserse, artık üç günden sonra evinde ondan bir şey bırakmasın. Bir yıl sonra ise, ashab-ı kiram O'na sordu: 'Ta Resulellah! Geçen senede olduğu gibi mi yapalım?" Bunu üzerine Efendimiz şöyle buyurdu: "Yeyiniz, yediriniz ve azık olarak kaldırıp (ucun ucun kullanınız). Çünkü geçen yıl insanlar (gıda hususunda) sıkıntı içindeydiler, o yıl içinde onlara yardım etmenizi diledim." [165]

Sevban (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

'Ttesulüllah (s.a.v.) Efendimiz kurbanlık hayvanını kestikten sonra şöyle buyurdu: 'Ta Sevban! Bunun etini benim için yenilebilecek duruma getir."

Bunun üzerine ben de ta Medine'ye gelinceye kadar devamlı şekilde (yemek vakitleri) o etten hazırlayıp Efendimiz'e yedirdim." [166]

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Ey Medine halkı! Kurban etler Miden üç günden fazla yemeyin." Bunun üzerine Medineli'ler lte-sulüllah'a baş vurarak çoluk çocukları, kendilerine sığınmış bulunanları ve hizmetçileri bulunduğunu belirterek durumlarını arzettilejr. O sebeple Resulüllah (s.a.v.) onlara: 'Teyiniz, yediriniz, (yararlanmak üzere) saklayınız ve azık edininiz" buyurdu. [167]

Büreyde (r.a.) deh yapılan rivayete göre, Resuliillah (s.a.v.) Efen-z şöyle buyurmuştur: "Ben sizi, kurban etinden üç günden l yemekten men'ettiydim, ta ki mali imkan sahibi olan, bu km olmayana genişlik (geçim imkanı) sağlasın. Artık bundan böyle arzu ettiğiniz kadarını yeyiniz, yediriniz ve arlanmak üzere) depolayınız." [168]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Kurban eti konusunda efdal olan şudur: birini tasadduk etmek, üçte birini yemek yapıp hısımlarına, yakınlarına ziyafet vermek ve geriye kalan üçte birini de (kilere lırıp) ucun ucun yararlanmak...

Zira kurban etinden hem zengine, hem de fakire yedirmek ^tehabdır. Bununla beraber hepsini olduğu gibi.tasadduk etmek aizdir. [169]

İslam'ın ilk yıllarında kurban etinden üç günden fazla yemek aklanmış bulunuyordu. Sonra bu yasak hükmü kaldırıldı. Kuran derisinden ise aynen yararlanmak caiz olduğu gibi, onu satıp ine demirbaş olacak bir ev eşyası almak da caizdir. [170]

b) Şafiîlere göre: Adak olmayan, bayramda tetavvu1 olarak kestiği kurbanın etinden kişinin yemesi zenginlere yedirmesi caizdir, dan bir kısmını da fakirlere tasadduk etmesi vaciptir. Bununla be-ıer yiyecek kadar bir lokma ayırıp gerisini olduğu gibi tasadduk et* k efdaldır. Yeme, tasadduk ve bağışı

biraraya getirecek olursak inin, üç günden fazla ondan yememesi sünnettir ve üçte birinden az miktarı tasadduk etmemesi, yani en az üçte birini tasadduk etmesi de sünnettir. [171]

c) Hanbelîlere göre: Kurban etinden üçte birini yemek, üçte1 birini hediye etmek, üçte birini de tasadduk etmek müstehabdır. Bununla beraber üçte birinden çoğunu yemesinde bir sakınca yoktur. Hatta üçte birini fakirlere tasadduk etmek, yedirmek vaciptir. Çünkü ayette bu husus emredilmiştir. [172]

Aynı zamanda kurban etini depolayıp üç günden fazla yemek de caizdir.

Kurban etinden kafire ve zimmiye yedirmek de caizdir. Nitekim el-Hasan, Ebu Sevr ve Rey tarafdarları buna cevaz vermiştir. İmam Malik'e göre, mekruhtur.

Çünkü bu bir sadakadır ve gayr-i muslinle sadaka vermekte bir sakınca yoktur. [173]

d) Malikîler de buna yakın görüş ve ictihadda bulunmuşlardık.

Böylece dört mezhep imamları yukarıdaki sahih hadislerle istidlal ve ihticacda bulunmuşlar ve az farklı görüş izhar etmişlerdir. [174]

Tahliller ve Rivayetler

759 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. Kurban etinden yararlanma konusunda nesh olayı meydana geldiğine işaret vardır. Yani İslam'ın ilk yıllarında geçim sıkıntısı çekenlerin çokluğu dikkate alınarak kurban etinden üç günden fazla yararlanılmam ası emredilmiş ve sonra bu hüküm kaldırılmıştır.

Böylece kurban etinden yemek, yedirmek ve bir miktarını kaldırmak caizdir.

760 nolu Cabir hadisi de sahihtir ve yukarıdaki hadisi kuvvetlendirmekte, üç günden fazla yararlanmanın yasak hükmünün kaldırıldığını açıklamaktadır.

761, 762, 763, 764 nolu hadisler de sahihtir ve birbirini kuvvet-indirmekte, kurban eti hakkında en sağlam bilgi ve hükmü vermek-kdir. [175]

Çıkarılan Hükümler

1- Kurban etinden yararlanmak sünnettir.

2- Kurban etinden hem fakirlere tasadduk edilir, hem de zen-inlere ziyafet verilebilir.

3- Kurban etini üçe ayırıp bir bölümünü ev halkının istifadesine ünmak, bir bölümünü fakirlere tasadduk etmek, bir bölümü ile de asım ve dostlara ziyafet vermek müstehabdır.

4- Bununla beraber bir bölümünü tasadduk ettikten sonra ge-iye kalanını hem yakınlara yedirmek, hem de depolayıp kaldırmak aizdir.

5- Kurban etini çiğ olarak dağıtmak caiz olduğu gibi, pişirip sora kurarak yedirmek de caizdir.

6- Kurban etinden üç günden fazla süreyle yararlanmakta bir akınca yoktur.

7- Kurban etinden fakir ve muhtaçlara yedirmek vaciptir. Bu, îafiîlerle Hanbelîlerin içtihadıdır.

8- Kurban etinden az bir miktar yeyip gerisini tasadduk etmek fdaldır.

9- Kurban etinden gayr-i müslimlere vermekte bir sakınca yok-ur. Bu, birçok müctehidin görüşüdür. Çünkü kurban eti bir sadakadır ve gayr-ı müslimlerden muhtaç olanlara sadaka vermek caizdir. [176]

Kurban Derisi ve Hayvanın Üzerine Atılan Çul-Semer Gibi Şeylerin Tasadduk Etmek

Kurbandan hatıra olarak kalan, onun derişidir. O bakımdan dinimiz kurban derisini demirbaş'olarak tabaklayıp kullanmaya cevaz verdiği gibi, onun tasadduk edilmesini de müstehab saymıştır. Aynı zamanda deriyi satıp onun yerine demirbaş bir ev eşyası almaya da cevaz verenler olmuştur. Sonra kurbanlık devenin üzerine atılan çul ve benzeri eşyayı da tasadduk etmesi efdaldır. [177]

Konuyla İlgili Hadisler

Ali b. Ebu Talih (r.a.) den yapılan rivayete göre, 'aâı geçen şöyle haber vermiştir: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, kendisine ait kurban edilen hayvanlarının üzerinde durmamı ve onun etini, derisini ve üzerine atılan çul ve benzeri şeyleri tasadduk etmemi emretti ve kasaba ondan bir şey vermememi de em-

retti»" [178]

Hz. Ali devamla diyor ki: "Biz kasaba kendi yanımızdan bir şey verirdik,"

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, Katade b. Nu'man a.v.) ona şöyle haber vermiştir: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz rağa kalkıp şöyle buyurdu: "Ben size, kurban etlerinden üç inden fazla yememenizi emretmiştim. Bu da aranızda auhtaçlara) bir genişlik sağlamak içindi. Şimdi artık onu ze helal kılıyorum, istediğiniz kadarını (istediğiniz sürece) yebilirsiniz. Ancak hac için hedîy olarak ayırdığınız hay-inin ve bir de kurban ettiğinizin etini satmayınız; ondan ayiniz, tasaddukta bulununuz, derisinden yararlanınız ve iu da satmayınız. Kurban etlerinden bir şey yedirecek olur-tnız, (geriye kalanını), istediğiniz zaman yiyebilirsiniz," [179]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanelilere göre: Kurban derisini, yağını, etini, sakatatını, ününü, kılını ve sütünü satmak helal olmaz. Aynı zamanda kasap ere ti olarak o etten bir şey

verilmez. Ancak sünnete uymayıp kuran etinden yağından veya sütünden birşey satacak olursa, bu satış nam Ebu Hanife ile îmanı Muhammed'e göre geçerlidir. İmam Ebû Yusuf’a göre geçerli değildir. Buna rağmen aldığı parayı tasadduk eder.

Aynı zamanda Hanefi'lerin çoğuna göre, kurbanın derisini satıp tıunla demirbaş bir eşya satın alıp hatıra olarak bulundurmakta bir akınca yoktur. [180]

b) Şafiîlere göre: Kurban derisini hem tasadduk etmek, hem e gerekirse ondan yararlanmak, yani tabaklayıp demirbaş eşya ola-ak kullanmak caizdir, [181]

c) Hanbelîlere göre: Kurban derisinden, onun sahibi yararlanabilir. Ancak deriyi veya o hayvandan herhangi bir şeyi satması caiz değildir. Kurban ister vacip, ister tetavvu' olsun bu hususta farket-mez. Aynı zamanda kasabın ücreti de onun etinden veya herhangi bir parçasından verilmez. [182]

d) Malikîlere göre: Kurbanın derisi dahil, hiçbir şeyini satmak caiz değildir. Deriyi veya başka bir kısmını satıp onun yerine bir şey almak da caiz görülmemiştir. Derisini tasadduk etmek caiz olduğu gibi, ondan (demirbaş olarak da) yararlanmak caizdir. İmam Malik diyor ki: "Eğer kurban derisini bir şeyle değiştirmeye cevaz versey-dim, herhalde külah, sarık ve benzeri bir şeyle değiştirilmesine cevaz verirdim." [183]

Tahliller ve Rivayetler

770 nolu Hz. Ali hadisi sahihtir ve istidlal ile ihticaca salihtir.'O bakımdan müctehidlerin hepsi bununla istidlal etmişlerdir.

771 nolu Katade hadisinin mursel ve sahih olduğunu Mecmeu'z-Zevaid sahibi belirtmiştir. [184]

Resulüllah'm kurban.ettiği develerin ve koyunların sayısı hakkında burada bir bilgi verilmemiştir. Buharı ve diğer muhaddis-ler onların yüz tane olduğundan söz etmektedirler. Bu sayıyı altmışa düşürenler de vardır.

Ancak Hz. Ali'nin Yemen'den getirdiği hayvanlarla birlikte yüz olduğu ihtimali kuvvetlidir. Resulüllah'm (s.a.v.) kendi eliyle 63 tane kestiği, geri kalanını Hz. Ali'nin kestiği de rivayetle*1 arasında bulunuyor. Daha önceki konu başlıklarında da buna yer vermiş, kısa bir açıklamada bulunmuştuk. Allah daha iyisini bilir.

Böylece kurban dei'isi, eti, yağı ve sakatatı hakkında en aydınlatıcı bilgi bu iki rivayette toplanmakta ve araştırıcılara malzeme vermektedir. [185]

Çıkarılan Hükümler

1- Kesilen kurbanın etini, derisini ve üzerine atılan çul, semer ı benzeri şeyleri tasadduk etmek sünnettir,

2- Çul ve benzeri şeyleri alıkoymakta ise, bir sakınca yoktur.

3- Kurban derisini tabaklayıp evde kullanmak caizdir, Ha-sfîlere göre, onu satıp yerine demirbaş eşya almakta da bir sakınca görülmemiştir.

4- Kurban etini satmak caiz değildir. Ancak sünnete aykırı ola-ık satılan kısmın parasını fakirlere tasadduk etmek gerekir.

5- Hayvanı kesen kasabın ücreti para olarak ödenir. O, akımdan ücret olarak kasaba et, deri, sakatat ve benzeri şeyler vererek caiz değildir.

6- Kurban etini kaldırıp uzun süre yemeğe de cevaz verilmiştir, jıcak en az üçte birini fakirlere dağıtmak müstehabdır.

7- Kurban etinden pişirip komşu ve yakınlara ikram etmekte de ir sakınca görülmemiştir.

8- Şafıîlere göre, çok az bir miktarım yeyip gerisini tasadduk et-lek efdaldır. Aynı zamanda kurban etinden fakirlere ayırıp vermek aciptir.

9- imam Malik'e göre, kurbanın derisi dahil hiçbir şeyi satılmaz. ve varsa tasadduk edilir. Ancak kurban sahibi onun derisini tasad-iuk etmeyip kullanırsa buna cevaz verilmiştir,

10- Hanefîlere göre de, kurbanın etini, yününü, sütünü, yağını ve sakatatını satmak caiz değildir. [186]

Akika Kurbanı ve Bunun Anlamı

Akika, "akk" kökünden gelen bir isimdir. Akk: Yarmak, elbise ve benzeri şeyi ikiye ayırmak, ana-babaya karşı gelmek anlamına gelir, Ondan türetilen "akika" ismi ise, çocuk doğunca başında bulunan saça ve doğumundan yedi gün geçince ondan yana kesilen hayvana ve o saçın traş edilip ağırlığınca altın veya gümüş tasadduk edilmesine delalet eder.

Şüphesiz doğan çocuktan yana bir hayvan kesip ev halkına, komşu ve yakınlara, fakirlere yedirip dağıtmanın birçok faydaları vardır. Onları şöyle özetleyebiliriz:

a) Dünyaya adım atıp gözlerini açan çocuğun ilahi korumaya mazhar olmasını sağlar.

b) Böylece koruyucu meleklerin o çocuktan yana rahmet ve afiyet havası estirmelerine vesile olur.

c) Çocuğu cin ve şeytanların sinsi yaklaşmasından koruyup manen desteklenmesine ortam hazırlar.

d) Aile ve komşular, yakınlar ve çevredeki fakirler arasında sıcak hava oluşturup yakınlık sağlar.

e) Aklı eren çocukların kafasında silinmez iz bırakıp ileride ^onların da bu sünneti yaşamalarına kapı açar. [187]

Konuyla İlgili Hadisler

Selman b. Amir ed-Dabbî (r.a.) den yapılan, rivayete göre, Re-sulüllah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğu belirlenmiştir: "Oğlan çocuğuyla

beraber akika vardır. Artık siz ondan yana (Allah rızasını gözeterek) bir kan akıtın da ondan eza ve cefayı giderin." [188]

Açıklama:

Hadiste "oğlan çocuğu" anlamına gelen "guîam" ismi kul-anılmışsa da bunda tağlib kaidesi cari olup kız çocuğunu kapsamına almaktadır.

Semure (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efen-iimiz şöyle buyurmuştur: "Her çocuk alâkasına karşılık rehindir; yedinci gününde ondan yana (hayvan) kesilir, adı konulur ve saçı tıraş edilir." [189]

Hz Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Erkek çocuktan yana (Allah rızası gözetilerek) birbirine denk iki koyun, kız çocuktan yana bir koyun (kesilir)." [190]

Ummu Kürz el-Ka'biyye (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı-geçen, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den. akikadan sormuştur. Efendimiz ona şu cevabı vermiştir: "Evet, erkek çocuktan yana iki koyun, ki£ çocuktan yana bir koyun (kesin). Kesilecek koyunların erkek veya dişi olmaları size bir zarar vermez (yani hiçbir sakıncası yoktur.)" [191]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: İslam'dan önce Araplar doğan çocuk için bir hayvan keser ve buna "akika" derlerdi. İslâmiyet gelince, Arapların kötü adetlerini kaldırdı, iyi adetlerini belli bir düzene sokup bıraktı. Akika da o güzel adetlerden biri idi. Ancak Kurban Bay-ramı'nda zenginlerin kurban kesmesi vacip kılındığında diğer kurbanların hükmü kaldırıldı. Onlar arasında akika da bulunuyor. Artık isteyen doğan çocuğu için akika keser, isteyen kesmez.

Bunun gibi Recep ayında kesilen ve "recebiye" denilen adet de kaldırılmış bulunuyor. Buna ilaveten kişinin devesi veya koyunu ilk doğumunu yapınca onu kesip yer ve yedirirdi. Bu adet de kurban ve-cibesiyle kaldırılmış bulunuyor.

Hanefîler bu konuda yukarıdaki hadislerle değil, Hz. Aişe (s.a.v.) dan rivayet edilen şu hadisle istidlal etmişlerdir: "Ramazan orucu, kendisinden önceki bütün oruçların hükmünü; kurban bayramında kesilen kurban ile de ondan önce kesilen her kurbanın hükmü kaldırılmış bulunuyor. Aynı zamanda cenabetlikten dolayı yapılan gusül de kendisinden önceki her guslün hükmünü kaldırmıştır." Şüphesiz Hz, Aişe (r.a) bunu kendiliğinden değil, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'den duyduğu için söylemiştir. [192]

b) Şafîîlere göre:

Oğlan çocuğu için iki, kız çocuğu için bir koyun akika olarak kesmek sünnettir. Kesilecek koyunun, kurbanlık hayvanda olduğu gibi ayıp ve kusurlardan salim olması söz konusudur. Akikanm etinden yeme ve onu tasadduk etme hususu, kurbanlık hayvandaki gibidir. Aynı zamanda akikayı pişirip yakınlara, dostlara, fakirlere yedirmek, yani sofra hazırlayıp ziyafet vermek de sünnettir. Akikanm kemikleri kırılmaz. Akika kurbanı, çocuğun doğumunun yedinci günü kesilir ve o gün çocuğun adı-konur. Hayvan kesildikten sonra çocuğun saçı tıraş edilir ve ağırlığınca altın veya gümüş tasadduk edilir. Aynı zamanda çocuk doğunca kulağına ezan okunur ve ezilmiş hurmadan bir parça çocuğun ağzına ve dudaklarına sürülür. Sol kulağına ise, ikamet okunur. [193]

Çocuğun ağzına ezilmiş hurma sürülmesi veya azıcık konul-tsı, çenesini hareket ettirmesini ve böylece annesinin göğsünü ra-tlıkla emmesini kolaylaştırmasına yöneliktir.

c) Hanbelîlere göre: Akika sünnettir. Nitekim İbn. Abbas, İbn aer, Aişe (Allah hepsinden razı olsun) ve tabiînden, ilim adanırından birçok müctehide göre de sünnettir. Ancak rey tarafdarları nu sünnet olarak kabul etmeyip cahiliye devri adetinden olduğunu belirtmişlerdir.

Sünnet olan akika, erkek çocuğu için iki, kız çocuğu için bir koy-i kesilmesidir. Bu da çocuğun doğumunun yedinci gününde gerçekleştirilir. Aynı zamanda çocuğun adı konur ve saçı tıraş edilir, için ağırlığınca altın veya gümüş tasadduk edilir.

Kesilen akikanm kanından çocuğun alnına veya başka bir yeke sürülmesi mekruhtur. Akikanm kusur ve ayıplardan salim olası sünnettir. [194]

Böylece bu iki mezhep müctehidleri yukarıdaki hadislerle istid-ve ihticacda bulunmuşlardır.

Aynı zamanda bu mezhebe göre, akikanm derisi ve sakatatı tılıp elde edilen para tasadduk edilir.

d) Malikîlere göre: İmam Malik bu konuda yedi kadar hadis aklederek sünnet olduğunu belirtmiş ve bu arada Cafer b. Mu-ammed'den, o da babasından yaptığı rivayeti naklederek Hz. atıma'nın Hasan ve Hüseyin'in saçlarını keserek tarttığını; bunun :bi Zeyneb ve Ümmu Gülsüm'ün de saçını kesip ağırlığınca gümüş tsadduk ettiğini belirtmiştir. [195]

Diğer yandan Hişam ve Urve'nin de erkek çocuğu için iki, kız)cuğu için bir koyun akika olarak kestiği rivayetine yer vermiş ve ununla mezhebinin de bu görüşte olduğuna işarette bulunmuştur. [196]

Böylece Hanefîler dışında diğer bütün müctehidler akikanm linnet olduğunu belirtmişlerdir; [197]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

776 .nolu Süleman hadisi sahih olup istidlale salihtir. Böylece hadis, akikanm sünnet olduğuna ve bununla çocuğun manevi desteğe mazhar olacağına; aynı zamanda çocuğun saçlarının kesilmesiyle ondaki eza ve cefanın giderileceğine delalet vardır.

777 nolu Semura hadisini aynı zamanda Beyhakî ve Hakim tah-ric etmişler; Tirmizî ile Abdülhak onu sahihlemişlerdir. Ancak bu hadisi el-Hasan Semure'den rivayet etmiştir ki, el-Hasan müdellis olduğu, yani muassırı olup görüştüğü fakat hadis almadığı veya görüşmediği halde hadis duyduğunu söyleyen ravilerden biridir. Bununla beraber Buhari kendi sahihinde onun el-Hasân tarikiyle yaptığı rivayette, Hasan'm Akika hadisini Semure'den duyduğunu belirtmiştir.

778 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda îbn Hibban ve Beyha-ki tahrie etmişlerdir. Hadisin sahih oluduğu kabul edilmiştir, Nitekim Tirmizî de bu rivayeti sahihlemiştir.

779 nolu Ümmu Kerz hadisini Nesâî, îbn Hibban, Hakim ve Darekutnî tahrie etmişlerdir, istidlalle salah olduğu belirtilmiştir.

Çocuğun akikasma karşılık rehin olması hususunu ise, ilim adamları üç ayrı şekilde yorumlamışlardır:

1- Akikası kesilmeyip o vaziyette ölen çocuğun ana-babasma' şefaatçi olmayacağına işarettir.

2- Bu anlatımla akikanm lüzumlu olduğuna işaret edilmiştir.

3- Çocuğun akikası kesilmedikçe adının konmayacağına, saçının kesilmeyeceğine iarettir.

Bu bapta Amr b. Şuayb'den, o da babasından, dedesinden yaptığı bir rivayet bulunuyor. Şöyle ki: "Resulüllah (s.a.v.) Efendi-miz'den akikadan soruldu. Efendimiz "ben ukuku sevmem (yani ana-babaya karşı gelmeye delalet eden bu tür tabirlerden pek hoşlanmam)" buyurdu. Bunun üzerine ashab-ı kiram şöyle dedi: "Ya Resulellah! Biz bununla bizden birinin çocuğu doğunca ne yapacağından soruyoruz" deyince, Efendimiz şöyle buyurdu: "Sizden kim çocuğu için bir nüsükde (ibadette) bulunmak istiyorsa, erkek çocuğu'için birbirine denk iki koyun, kız çocuğu için bir koyun kessin." [198]

Diğer üç rivayet daha bulunuyor:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz çocuğa yedinci günü ad konulmasını ve ondaki eza ve cefanın giderilerek akik a kesilmesini emretti." [199]

Büreyde el-Eslemî diyor ki:

"Sizler cahiliyye günlerinde, birinizin erkek çocuğu doğunca bir koyun keser ve onun kanından çocuğun başına sürerdi. Allah îslamiyeti gönderince, biz artık bir koyun keser, çocuğun saçını tıraş edip başına zaferan sürerdik."[200]

îbnAbbas (r.a.) diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Hasan ve Hüseyin için aki-ka olarak birer koç kesti.." [201]

Diğer bir rivayette "her biri için ikişer koç kesti.." denilmektedir.

Bir de doğan çocuğun ağzına tatlı bir şey koymakla ilgili dört rivayet bulunuyor:

Ebu Rafı (r.a.) anlatıyor:

"Hz. Ali'nin oğlu Hasan doğunca, annesi Hz. Fatıma onun için iki koç ak ika olarak kesmek istedi. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ona şöyle buyurdu: "Onun için aki-ka kesme, ama başının saçını tıraş et ve o saçın ağırlığınca gümüş tasaddukta bulun. Sonra Hüseyin doğdu. Hz. Fatıma onun için de aynı şeyi yaptı." [202]

Yine Ebu Rafi' (r.a.) diyor ki:

"Hz. Fatıma (r.a.) Hüseyin'i doğurunca, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz onun kulağına ezan okudu." [203]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre:

Ümmu Süleym (r.a.) bir erkek çocuğu doğurdu. Kocası Ebu Talha ona şöyle dedi: "Çocuğu koru da onu Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'e getir"? O da çocuğunu alıp Resulüllah'a (s.a.v.) getirirken beraberinde birkaç tane de hurma bulunduruyordu. Resulüllah (s.a.v.) o hurmayı alıp mübarek ağzında çiğnedikten sonra alıp çocuğun ağzına koydu ve damağına sürdü. Sonra da çocuğa Abdullah diye ad koydu." [204]

Sehl b. Sa'd (r.a.) anlatıyor:

"Ebu Useyd, oğlu Münzir doğduğunda onu alıp Resulüllah'a (s.a.v.) getirdi. Babası Useyd otururken Resulüllah (s.a.vO Münzir'i alıp dizleri üzerine koydu ve o sırada önünde bulunan bir şey ile meşgul olduğundan Useyd'e, çocuğu dizlerinin üstünden almasını emretti. O da çocuğunu kucaklayıp aldı. Resulüllah (s.a.v.) meşgul olduğu işi bitirince: "Çocuk nerede?" diye sordu. Ebu Useyd: "Onu alıp (annesine) döndürdük!" diye cevap verdi. Resulüllah (s.a.v.)'lsmi ne idi?" diye sordu. O da "falan isim" diye cevap verince, Resulüllah (s.a.v.): "Hayır, onun ismi Münzir1 dir" buyurdu, Artık babası da o günden itibaren onun ismini Münzir diye koydu." [205]

---

[1] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[2] Buhari/enbiya: 53, mevakiyl: 24- Müslim/hac: 65.

[3] Ebu Davud/menasik: 86-Ahmed: 2/100, 110, 124

[4] Müslim/hac: 339, 340- Ahmed: 6/41, 190, 207, 22, 230

[5] Müslim/hac: 339, 340-Müsned-i Ahmed: 6/41, 190,207.

[6] Ebu Davud/menasİk: 77- Tirmizi/hac: 106- Nesâî/hac: 225.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[7] Fetava-yı Hindiyye: 1/234

[8] Bilgi için bak: el-Muğni: 3/483- eş-Şerhülkebir: 3/484

[9] Tenvirü'l-havalik Şerhtin Ala Muvatta'i Malik: 1/358

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[10] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[11] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[12] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[13] Tirmizi/hac: 45- ibn Mace/menasik: 79- Ahmed: 6/137

[14] Müslim/hac; 395-Nesâî/menasik: 127, 131, 132, 133-Ahmed: 5/201, 208,209,210

[15] Ebu Davud/menasik: 54.

[16] Buhari-Müslim-Neylü'i-Evtar: 5/97

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[17] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 5/97

[18] Mîzanü'l-i'tidal: 4/423.424

[19] Mîzamö'l-Kidal: 2/510-4637 no'lu Abdullah

[20] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[21] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[22] İbn Mace/menasik: 78

[23] Tirmizî/Neylülevtar: 99

[24] Buhari/hac: 75- Ahmed: 1/249, 284, 285

[25] Îbn Mace/menasik: 78

[26] Darekutnî/Neylülevtar: 5/99

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[27] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[28] Bilgi için bak: Mizan'üİ'itidal: 2/510

[29] Neylülevtar: 5/99

[30] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[31] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[32] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[33] Ahmed-Müslim-Ebu Davud-lbn Mace

[34] Ahmed.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[35] Fetava-yı Hincliyye: 1/234'den özetlenerek

[36] Fetava-yı Hindiyye: 1/235

[37] el-Ğamravi/es-Siracülvehhac: 166

[38] İbn Kudame/el-Muğnî: 3/485-488

[39] Neylülevtar: 5/101

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[40] Buhari/hayz: 27, hac: 129, 145,151- Müslim/hac: 382, 384, 389- Ebu Davud/menasik: 84- Tirmizi/hac: 225, 226, 227- Ahmed: 6/37, 39, 85

[41] Buhari/hayz: 27- Ebu Davud/menasik: 84-Tirmizî/hac: 97

[42] Şevkanî/Neylülevtar: 5/101

[43] Şerhü Maani'l-Asar: 2/233

[44] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[45] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[46] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[47] Müsned-i Ahmed: 1/311, 312

[48] Müslim/hac: 138,350, 351, 353- Ebu Davud/edahi: 6- Ibn Mace/edahi: 5-Ahmed: 3/293

[49] Neylülevtar: 5/115

[50] Müslim/hac: 138, 350; 351, 353

[51] Müsned-i Ahmed: 5/406

[52] Müslim/hac: 350, 352, 355- Tirmizî/edahi: 5- Nesâî/dahaya: 16- Daremî/ edahi: 5

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[53] Mecmeulenhür: 2/497, 498

[54] Mecmeul-enhür: 2/498

[55] el-Ğamravi/es-Siracülevehhac: 561, 562

[56] îbn Kudame/el-Muğnî: 3/578, 579

[57] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/722

[58] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[59] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[60] Müslim/hac: 147- EbuDavud/menasik: 57- Nesâî/menasik: 227- lbn Mace/menasik: 84- Daremî/menasik: 34

[61] lbn Mace/menasik: 84

[62] Buhari/hac: 115- Müsiim/hac:357-Taberani/hac: 179

[63] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[64] Mecmeu'l-enhur: 1/300

[65] el-Ğamravi/es-Siracüulvehhac: 563- Mecmeu'l-enhür: 1/300

[66] Ibn Kudame/el-Muğnî: 3/565

[67] Ibn Kudame/el-Muğnî: 3/565

[68] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[69] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/121

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[70] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[71] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[72] Tirmizî/adahi: 1- ibn Mace/adahi: 3

[73] ibn Mace/aclahi: 3- Tirmizî/adahi: 1- Ahmed: 4/368

[74] İbn Mace/adahi: 2- Ahmed: 2/321

[75] Darekutnî/Neylülevtar: 5/124

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[76] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[77] Neylülevtar: 5/124

[78] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/124 ve Mizanü'l-i'tidal: 3/79

[79] Neylülevtar: 5/124

[80] Bilgi için bak: Zehebî/Mizanü'l-itidal: 4/517- Neylülevtar: 5/124

[81] Neylülevtar: 5/124

[82] Zehebî/Mizanü'l-i'tidal: 2/216- Ebu Davud Süleyman b. Amr maddesi

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[83] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[84] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[85] Müslim/edahi: 13- Ebu Davud/edahi: 4- Nesâî/dahaya: 13- İbn Mace/edahi: 7

[86] Mecmeu'l-enhür: 1/500

[87] Buhari/edahi: 8- Ebu Davud/edahi: 5- Daremi/edahi: 7

[88] Tirmizî/edahi: 7- Ahmed: 2/445

[89] İbn Mace/edahi: 7- Ahmed: 6/368

[90] Ebu Davud/edahi: 5- Nesâî/dahaya: 13- İbn Mace/edahi: 7- Ahmed: 5/368

[91] Buhari/edahi; 8- Ebu Davud/edahi: 5- Nesâî/dahaya: 22- Taberânî/dahaya: 4

[92] Müslim/edahi: 16- Daremî/edahi:4

[93] Ebu Davud/edahi: 5- Ahmed: 5/194- 3/364

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[94] Mecmeu'l-enhür: 2/500

[95] el-Ğamravî/es-Siracülvehhac: 562

[96] İbn Kudame/el-Muğnî: 11/94- 100

[97] İbn Kudame/el-Muğnî: 11/94

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[98] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/130

[99] Zehebî/Mizanü'l-i'tidal: 3/83- 5679 nolu Ufeyr

[100] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[101] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[102] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[103] Tirmizî/edahi: 9- Ebu Davud/edahi: 6- Nesaî/dahaya: 12- İbn Mace/edahi:8-Ahm8d:1/83,109. 127

[104] Ebu Davud/edahi: 5- Nesâî/dahaya: 5, 7- İbn Mace/edahi: 8- Daremî/edahi: 3- Taberanî/dahaya: 1- Ahmed: 4/284,289,300,301

[105] Ebu Davud/edahi:6-Ahmed:4/185

[106] Müsned-i Ahmed: 3/32

[107] Ebu Davud/edahi:6-Tirmizî/edahi:6, 9-Nesâî/dahaya: 8, 9,11-lbn Mace/edahi: 8- Daremî/edahi: 3- Ahmed: 1/95, 105, 108, 125

[108] Buharî/edahî: 7

[109] Ebu Davud/edahi: 3- Tirmizî/edahi: 4- Nesâî/dahaya: 14- İbn Mace/edahi: 4

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[110] Mecmeu'l-enhür: 2/500, 501

[111] el-Ğamravî/es-Siracülvehhac: 562

[112] İbn Kudame/el-Muğnî: 11 /100-103 den özetlenerek

[113] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibil-Erbaa: 1/718'den özetlenerek

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[114] Neyİülevtar: 5/134

[115] Neylülevtar: 5/134

[116] Geniş bilgi için bak: Mizanü'l-itldal: 1/458-1726 nolu Haccac

[117] Zehebî/Mîzanü'l-i'tidal: 1/606- 2299 nolu Hamza

[118] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[119] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[120] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[121] Ibn Mace-Tjrrnizî/Neylülevtar: 5/136

[122] Ibn Mace/Neylülevtar: 5/136

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[123] Mecmeu'i-enhür: 2/498

[124] el-Ğamravî/es-Siracülvehhac: 562

[125] Ibn Kudame/el-Muğnî: 11/96

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[126] Neylül-Evtar: 5/137.

[127] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[128] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[129] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[130] Ebu Davud/edahİ: 9- Ahmed: 2/109

[131] Müslim/edahi: 19- Ebu Davud/edahi; 4- Ahmed: 6/78

[132] Ebu Davud/edahi: 3,4- Buhari/edahi: 9,14- Müslim/edahi:17- Tirmizî/edahi: 2,3

[133] ibn Mace- Neylüİevtar: 5/138

[134] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[135] Kasânî/Bedayi1: 5/78

[136] İbn Kudame/el-Muğnî: 11/117'yebak

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[137] Neylülevtar 5/138

[138] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[139] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[140] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[141] Buhari/hac: 118, tefsir: 24- Müslim/hac: 279, 281

[142] Ebu Davud/menasik: 20

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[143] Mecmeu'l-enhür: 2/491 "den özetlenerek

[144] es-Siracütvehhac: 558

[145] İbn Kudame/el-Muğnî: 11/45-47'den özetlenerek

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[146] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[147] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[148] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[149] Buhari, Müslim, Neylülevtar: 5/140

[150] Müslim, Müsrted-i Ahmed, Neylülevtar: 5/140

[151] Buharî, Müslim, Neylülevtar: 5/140

[152] Müsned-i Ahmed- Darekutnî

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[153] Fetava-yı Hindiyye: 5/296' dan özetlenerek

[154] Ebu Yahya Zekeriya al-Ansari/Fethülvahhab: 2/187, 188

[155] Ibn Kudame/el-Muğnî: 11/112-115'den özetlenerek

[156] İbn Kudame/el-Muğnî: 11/114

[157] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[158] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/141

[159] Neylülevtar. 5/142

[160] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[161] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[162] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[163] Buhari/hudud: 31- Nesaî/dahaya: 37- Müslim/cihad: 49, dahaya: 28, 29-Ebu Davud/edahi: 1 Taberanî/dahaya: 7- Ahmed; 1/56- 6/51

[164] Müsned-i Ahmed: 3/317

[165] Müslim/34 (1974)

[166] Müslim/edahi: 1, 6, 7, 10- Ahmed: 1/210, 250/271-2/109- 3/51- 4/33- 5/ 18-6/3,5

[167] Müslim/edahi: 33/1973

[168] Ebu Davud/edahi:14-lbn Mace/edahi: 16- Daremi/edahi: 6-Taberanî/ dahaya: 6, 8- Ahmed: 3/23, 57- 5/76- 6/187

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[169] Kâsânî/Bedayi1: 5/81

[170] Kâsânî/Bedayi': 5/81

[171] Ebu Yahya Zekeriya/Fethulvahhab: 2/189

[172] İbn Kudame/el-Muğnî: 11/108, 109'dan özetlenerek

[173] İbn Kudame/el-Muğnî: 11/110

[174] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[175] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[176] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[177] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[178] Müsned-i Ahmed: 1/132,154

[179] Müsned-i Ahmed- Neylülevtar: 5/146

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[180] Kâsânî/Bedayi'; 5/81'den özetlenerek

[181] Ebu Zekeriya Yahya en-Nevevî/Minhacü't-Talibin: 131

[182] Ibn Kudame/el-Muğnî: 11/110, 111

[183] Sahnun/el-Müdevvenetülkübra: 2/70, 71'den özetlenerek

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[184] Neylülevtar: 5/146

[185] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[186] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[187] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[188] Buharî/akika: 2- Ebu Davud/edahi: 20- Tirmizî/edahi:16- Nesâî/akika: 2-İbn Mace/zebayih: 1- Ahmed: 4/17, 18, 214, 21.5- 5/12

[189] Tirmizî/edahi: 21- Ebu Davud/edahi: 20- Nesâî/akika: 5- İbn Mace/ zebayih: 1- Daremî/edahi: 9-Ahmed: 5/8, 12, 17,22

[190] Daremî/edahi: 9- Ahmed: 6/381, 422, 456

[191] Daremî/edahi: 9, 10- Ahmed: 6/38, 422, 456

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[192] Kâsânî/el-Bedayi1: 5/69

[193] el-Ğamravî/es-Siracülvehhac: 564

[194] ibn Kudame/el-Muğnî: 11/119-123

[195] Tenvirü'l-hâvalİk Şerhün Ala Muvatta'i Malik: 2/45-46

[196] Tenvirü'l-havalik Şerhün Ala Muvatta'i Malik: 2/45-46

[197] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[198] Ebû Davud/edâhi: 20- Nesâî/akika: 1- Taberânî/akika: 1- Ahmad: 2/182, -194-5/369,430

[199] Tirmizi/edeb: 63

[200] Ebû Davud/edâhî:20

[201] Ebû Davud/edahi:20- Tirmizi/edâhî: 16,19- Nesâî/edâhî: 44- Taberânî/ akika: 6- Ahmed: 5/355, 361

[202] Ahmed: 6/392

[203] Ebu Davud/edeb: 107-Tirmizî/edâhî: 16- Ahmed: 6/9,391, 392

[204] Neylülevtar: 5/153, 154

[205] Müsned-i Ahmed: 4/399- 6/93,347

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

BÜYU’ BÖLÜMÜ

(ALIŞ-VERİŞ)

Alım-Satım ve Alım-Satımı Caiz Olan ve Olmayan Şeyler

İslam Dini, kitap ve sünnetiyle insan hayatının her yanıyla içice bulunuyor. O bakımdan İslam bütünüyle bir hayat nizamıdır. Re-sulüllah (s.a.v.) Efendimiz en son Peygamber olduğu gibi, aynı zamanda devlet adamı ve ordu kumandanıdır. Bir yandan ilahi emir ve yasakları insanlara tebliğ ile görevlendirilirken, diğer yandan Medine'ye hicret edip orada îslamî anlamda ilk şehir devletini kurmak, ilk yazüı anayasayı hazırlamak ve oluşturacağı mücahidlerle düşmanları sindirmekle de vazifeli kılınmıştır.

Böylece Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, kitap ve sünneti doğrultusunda insan hayatının vazgeçilmez bir parçası olan alım-satım konusunada ağırlık vermiş ve bu konuda da insan haklarını koruyup teminat altına almış, dürüst esnaf prensibini koyarak iş ve ticaret ahlakını ayakta tutmayı proglamlamış ve bunun uygulamada en çarpıcı örneklerini sergilemiştir.

Unutmamak gerekir ki, bir şeyi helal veya haram kılma yetkisi bütünüyle Allah'a ve O'nun peygamberine aittir. Cenab-ı Hak neyi haram kılmışsa, o kıyamete kadar haramdır, neyi de helal kılmışsa o da kıyamete kadar helaldir. Ancak zarurî haller birer istisna teşkil eder. Çünkü zarurî haller mahzurlu şeyleri mubah kılar. Şu şartla ki, belirlenen zarurî sınır aşılamamış olsun.. [1]

Konuyla İlgili Hadisler

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, Resulülah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu duymuştur: "Şüphesiz ki Cenab-ı Hak içkinin, ölmüş hayvanın, domuzun ve putların ahm-satımını haram kılmıştır." Bunun üzerine biri şöyle dedi: 'Ya Resulellah! Ölmüş hayvanın iç yağına ne dersin? Çünkü onunla gemiler cilalanıyor, deriler yağlanıyor ve insanlar onunla çıralarını yakıyor." Resulüllah (s.a.v.) ona şöyle cevap verdi: "Hayır, o haramdır" dedikten sonra şöyle buyurdu: "Allah yahudileri kahretsin! Cenab-ı Hak ölmüş hayvanı haram kılınca, onlar (hileye başvurup) iç yağını erittikten sonra satıp karşılığında aldıkları parayı yediler." [2]

tbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Allah yahudilere lanet etsin! İç yağları olara haram

kılınmıştı; bununla beraber onlar o yağları satıp değeri (olan parası) nı yediler. Çünkü Cenab-ı Hak bir kavme (millete) bir şeyin yenmesini haram kılınca, onun (ahm-satımını ve karşılığında alınan değerini (parasını) da haram kılmıştır." [3]

Ebu Cuhayfe (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen hicamet yapanbir adamın (elindeki malzemeyi) satın aldı ve emretti de hicamet aletleri kırdırıldı. Sonra da şöyle dedi: "Şüphesiz Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz kan paha (para) sını, köpek paha (para) sini ve zaniyenin zina karşılığı elde ettiği kazancı haram kıldı; dövme yapanı ve yaptıranı, riba (faiz) yiyeni ve yedireni lanetledi. Ayrıca tasvircileri de lanetledi." [4]

Ebu Mes'ud Ukbe b. Amr (r.a.) den yapılan rivayete göre. adı geçen şöyle demiştir: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz köpek (satıp karşılığında) paha (para) almayı, zaniyenin mehrini, kahin (gaibden haber veren) in hulvan (verdiği haber karşılığı aldığı para veya benzeri şey) ni men'etmiştir." [5]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz köpek (satıp karşlığmda) paha (para) almayı men'etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Adam gelip köpeğin bedelini isterse, onun avucunu toprak ile doldur." [6]

Cabir (r.a.) deri yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

'Peygamber (s.a.v.) köpek ve kedinin (satılmasını ve) rşılığında paraj veya bir bedel alınmasını men'etmiştir." [7]

Müctehidlerin İstidlleri

a) Hanefilere göre: Mal kapsamına girmeyen şeyleri satmak ra almak batıldır, hükümsüzdür. Meselâ akıtılmış kan, ölmüş hay-ı; gayr-i mutakavvim mal kapsamına giren içki ve domuzun semen ıra, nakit ve benzeri şey) karşılığı alım-satımı batıldır ikümsüzdür).

Bunun gibi bir malın içki karşılığında alım-satımı da fasittir, muz karşılığı da böyle... [8] Ancak satış yapıldığı takdirde mülk de eder. Çünkü bu

mezhebe göre, batıl olan alım-satım mülk ifade nez, ama fasit olan alım-satım mülk ifade eder.

Köpeğe gelinde: Talimli köpeği alıp-satmak caiz olduğu gibi, di, vahşi hayvan ve kuş türünüde -talimli olsun olmasın- alıp sat-ık caizdir. [9]

Böylece Hanefiler 797 nolu Cabir hadisiyle istidlal etme-Lşlerdir.

b) Şafiîlere göre: Satışı yapılmak istenen şeyin aynının tahir imiz) olması şarttır. O bakımdan aynı necis olan içki, köpek ve te-izlenmesi mümkün olmayan necis olmuş sirke, süt ve yağ gibi mad-ilerin alım-satımı caiz değildir. Diğer bir husus da, satışı yapılmak tenen şeyin istifade edilir olması şarttır. O bakımdan haşeratm, yda vermeyen yabanî vahşi hayvanların, çalgı aletlerinin alım-ıtımı caiz değildir. Ancak çalgı aletlerinin aksamı mal sayıldığı tak-rde alım-satımı caiz olur. [10]

İstifade edilmesi mümkün olan fil, sırtlan, pars gibi vahşi hay-uıların ahm-satımma cevaz verilmektedir. Fil de bu cümledendir. [11] Kedi de bu kapsama girenlerdendir.

c) Hanbelîlere göre: Haşeratm, ölmüş hayvanın ve o hayvandan herhangi bir kısmın, yırtıcı canavarların -ki bunlardan maksat, av için ehlileştirilmesi ve talimi mümkün olmayanlardır- alım-satımı caiz değildir.

Bunlar gibi ölmüş hayvan etini, domuzu, kanı da alıp satmak caiz değildir. Kandan maksat akıtılmış kandır. İstifade edilmeyen haşeratm, eti yenmeyen ve aynı zamanda avcılıkta kullanılmayan yırtıcı kuşların da alım-satımı caiz görülmemiştir.

Köpek, hangi türden olursa olsun alım-satım kapsamına alınmaz, yani bu hayvanın satışı caiz görülmemiştir. Nitekim el-Hasan, Rebi'a, Hammad, Şafiî ve Davud da aynı görüş ve içtihadı izhar etmişlerdir. Cabir b. Abdillah, Ata, Nehat ise köpeğin semenini (değer parasını) almaya cevaz vermişlerdir. Ebû Hanife ise, her türlü köpeğin alım-satımına cevaz vermiş bulunuyor. Ancak kuduz, saldırgan köpeğin alım-satımı bu genellemenin dışındadır. [12]

Aynı zamanda av köpeği dışında diğer bir köpeğin veya kedinin j satışını yapıp semenini (karşılık parasını) almak da caiz değildir.

d) Malikîlere göre: Ölmüş hayvanın kemiği, derisi, alkollü maddeler ve eti yenmiyen hayvan tersi (dışkısı) gibi necis kabul edi-. len şeylerin alım-satımı sahih değildir. Ölmüş hayvanın derisi tabak yapılsa bile yine de hüküm böyledir. Aynı zamanda ister yenmesi haram olan at, katır ve eşek olsun, isterse yenmesi mekruh olan yırtıcı hayvanlar, sırtlan, tilki, kurt ve kedi olsun bunların dışkısının alım-satımı da sahih değildir.

Bunun gibi temizlenmesi mümkün olmayan necis karışmış bir maddenin de alım-satımı sahih değildir. Meselâ zeytin yağı, bal ve te-reyağına necis karışmışsa, bunları temizlemek mümkün değildir.

Temizlenmesi mümkün olan necaset dokunmuş elbise ve benzeri şeylerin alım-satımı sahihtir.

Köpek temiz olmakla beraber -ister korunmak, ister av, isterse başka maksatla beslenmiş olsun- alım-satımı sahih değildir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) Efendimiz köpeğin semenini men'etmiştir. [13]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

793 nolu Cabir hadisi sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir. Haliste geçen "meyte" den maksat, şer'î anlamda kesilmeyip herhangi)ir sebepten ölen hayvan demektir. O bakımdan İbn Münzir, "ölmüş layvamn alım-s atımının haram olduğu hakkında icma1 vardır" lemistir. Nitekim zahir olan şudur ki, ölmüş hayvanın bütün ;üzleriyle satışı caiz değildir.

Domuza gelince: Onun da bütün eczasıyla satışı haramdır. Bu hususta icma1 vaki olduğunu Fetih sanibi belirtmiştir. Ancak Ibn Münzir'in Evzaî'den, Ebû Yusuf ve Malikîlerden bazısından yaptığı rivayete göre, bazı zatlar domuz kılının az da olsa satışına ruhsat vermişlerdir.

Bunun gibi, hadis, ölmüş hayvanın iç yağının da alım-satımının haram kılındığına delalet etmektedir.

794 nolu İbn Abbas hadisi hakkında Ebû Davud bir görüş ortaya koymamışsa da İbn Hacer ricalinin sikat olduğunu belirtmiştir.

Ebu Cuhafe hadisi sahihtir. Hadiste geçen "semenü'd-dem" den maksat nedir? Bazısına göre, insan vücudundan hacamet ile kan alan kimseye verilen ücrettir. Onlara göre haccamat (kan alan kimseye) verilen ücret helal değildir. Bazısına göre ise, bizzat vücuttan alman kan pahasıdır. Onlara göre, kanı parayla satmak helal değildir.

Böylece bu iki yoruma göre de vücuttan hacamat ile kan almakta bir sakınca yoktur. Ancak bu kanı parayla satmak haramdır. Diğer görüşe göre, vücuttan herhangi bir aletle kan çekip alan kimseye ücret vermek helal değildir.

Hadiste geçen "semenü'1-kelb" den maksat, köpeği parayla satmaktır ki, Resulüllah (s.a.v.) bunu yasaklamıştır. Hadisin zahirî anlatımından, köpeğin talimli olup olmaması arasında fark olmadığı, her ikisinin de ahm-satımımn haram kılındığı anlaşılıyor. Nitekim cumhurun da görüşü bu anlamdadır. Ebû Hanife'ye göre, talimli köpeğin ve bir de beslenip evi veya davarları korumak için alıkonan köpeğin satışı helaldir.

Atâ ve Nahaî ise, av köpeğinin alım-s atımının caiz olduğunu belirtmişlerdir. Bunlar Nesâî'nin Cabir (r.a.) den rivayet ettiği şu hadisle istidlal etmişlerdir: [14] "Resulüllah (s.a.v.), av köpeği dışında köpeğin semenini (bedelini, para karşılığı satışını) men'etmiştir. İbn Hacer, bu hadisin isnadındaki ricalin hepsi sikadır demiştir. Ancak sıhhatmda şüphe vardır diyerek ayrı bir görüş ortaya koymuştur.

Buna benzer bir diğer hadisi Tirmizî, Ebû Hüreyre'den rivayet etmiştir. Ancak isnadında Ebû'l-Muhezzim bulunuyor ki, bu zatın zayıf olduğu tesbit edilmiştir. Asıl adı Yezid b. Süfyan olup Ebû Hüreyre'nin (r.a.) halkasında bulunan tabiîndendir. îbn Maîn onun zayıf olduğunu, Nesaî, onun metrukü'l-hadis bulunduğunu belirtmiştir. [15]

Hadiste geçen "kesbü'l-bağyi" den maksat, zaniyenin zinaya karşılık aldığı ücrettir ki, Resulüllah (s.a.v.) bunu da haram kılmıştır. Böylece din, zinayı kesin olarak yasaklayıp haram kıldığı gibi, ona karşılık ücret almayı da yasaklayıp haram kılmış ve böylece zinayı bir geçim yolu olmaktan uzak tutmuş, bu hususta her türlü vasıta ve vesileyi haram saymıştır.

796 nolu îbn Mes'ud hadisi de sahihtir. 795 nolu hadisi kuvvetlendirmekte ve 797 nolu hadisi desteklemektedir.

798 nolu Cabir hadisi üzerinde farklı tesbit ve yorumlar yapılmıştır. O bakımdan kedinin alım-satımı hakkında farklı görüş ve ictihadlar belirmiştir. Ebû Hüreyre, Mücahid, Cabir ve îbn Zeyd'e göre kedinin alım-satımı haramdır. Cumhura göre ise, kediyi alıp satmak caizdir. Çünkü cumhura göre hadiste zayıflık söz konusudur. Bazısına göre ise, hadisteki nehiy, tenzihi kerahete hamledilir, o bakımdan kediyi alıp satmak *nekarim-i ahlaktan değildir. Şüphesiz bu yorum, hadisi zahirinden, daha doğrusu hakiki manasından çıkartmak demektir, [16]

Çıkarılan Hükümler

1- Mal kapsamına girmeyen akıtılmış kan, ölmüş hayvan; kıymetlendirme kapsamına girmeyen içki ve domuzun alım-satımı batıldır.
.....

2- İçki ve domuzu para değil de başka bir mal ile mübadele etmek veya bir mal karşılığı olarak alıp satmak da batıldır veya fasittir. Bu, Hanefîlerin içtihadıdır.

3- Talimli köpeği alıp satmak" caizdir. Bunun gibi vahşi hayvanlarında -talimli olsun olmasın- alım-satımı caizdir. Kedi de bu hükme dahildir. Bu da Hanefîlerin görüş ve içtihadıdır.

4- Aynı (kendisi) necis olan her şeyin alım-satımı caiz değildir, .ynı zamanda içine necis karışıp temizlenmesi mümkün olmayan ıvıların da alım-satımı haramdır. Bu, Şafiîlerin içtihadıdır. Haneliler de aynı görüştedirler.

5- Vahşi hayvanların da alım-satımı caiz değildir. Çünkü bun-ırdan yararlanmak söz konusu değildir. Bu da Şafiîlerin görüşüdür.

6- Av için eğitilmesi mümkün olmayan vahşi hayvanların alım-' atımı haramdır. Bu, Hanbelüerin görüşüdür.

7- Ölmüş hayvanı, domuzu, akıtılmış kanı alıp satmak da ha-amdır. Bu, bütün imamların görüş ve içtihadıdır.

8- İmam Nahaî ise, köpeğin âlım-satımının caiz olduğunu belirt-oiştir.

9- Kedinin alım-satımı da caiz değildir. Bu da Hanbelîlerin ve tfalikîlerin görüş ve içtihadıdır.

10- Ölmüş hayvanın derisi tabak yapılsa bile alım-satımı caiz leğildir. Bu, Malikîlerin görüşüdür.

11- Yenmesi haram veya mekruh olan hayvanlarının tersinin idışkısmın) alım-satımı da caiz değildir. Bu da Malikîlerin görüşüdür. Diğer imamlardan bir kısmının farklı görüşleri söz konusudur.

12- Necis dokunup temizlenmesi mümkün olan eşyanın alım-satımı caizdir. Bu bütün imamların görüş ve içtihadıdır.

13- Böylece içkinin, ölmüş hayvanın, domuzun, putların alım-satunı caiz değildir, bunlar haram kılınmıştır,

14- Ölmüş hayvanın iç yağının da alım-satımı haramdır.

15- İnsan vücudundan herhangi bir aletle çekilip alman kanın alım-satımı m en1 edilmiş tir. Çünkü insan çok mükerrem ve muhteremdir; onun hiçbir cüzü parayla satılmaz. [17]

İhtiyaç Fazlası Suyun Satılması Men Edilmiştir

"İnsanlar şu üç şeyde ortaktırlar: Su, yaş ot ve ateş.." Bu üç şeyi satmak sahih olmadığı gibi, bunları icareyle vermek de sahih değildir. Ancak otlak, kişinin kendi mülkünde, kendi gayret ve mas-rafıyla vücut bulursa, o takdirde başkası ona ortak olamaz.

Böylece ırmak, pınar, çeşme, kuyu ve benzeri suları satmaya cevaz verilmemiştir. Çünkü o takdirde gerek komşular, gerekse toplum arasında birçok ihtilaflar ortaya çıkar ve kardeşlik bağlan gevşer. Ancak kuyunun satışına cevaz verildiği söylenir. Bu da onu ortaya çıkarmada büyük külfet ve masrafa yöneliktir. [18]

Konuyla İlgili Hadisler

Îyas b. Abd (r.a.) den yapılan rivayete göre: Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ihtiyaç fazlası suyu satmayı men'etmiştir. [19]

Tirmizî bunu tahric edip sahihlemiştir.

Cabir (r.a.) den buna benzer bir hadis rivayet olunmuştur: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz arta kalan suyun satışını yasaklamıştır.” [20]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Havuzdaki veya kuyudaki suyu satmak batıldır, hükümsüzdür. [21] Kuyudaki ve nehirdeki suyu satmak caiz değildir. Ancak yaptırdığı havuzunda topladığı suyu satmaya cevaz verilmiştir. Şu şartla ki, havuz sıvanıp boyanmış olması veya bakır ya da benzeri bir madenden yapılmış olması söz konusudur. [22]

"Arza tebaan mürur hakkını, şirb hakkını, mesil hakkını ve aevatma/yani künküne ve gerizine tebaan suyu satmak caizdir. kat yalnız mürur hakkım, şirb hakkını satmak hususunda ihtilaf :dır. Bir kavle göre bunlar mücerred haklardan oldukları cihetle tstakillen satılmaları caiz değildir. Fakat fukahanm ekseriyeti ta-ından kabul edilen kavle göre, bunların müstakillen satılmaları da izdir. Amma hakkı mesilin ve muhrez olmayan bir suyun istakillen satılması bilittifak caiz delildir." [23]

Kişi suyu akar veya nehirden veya pınardan alıp testisine veya şka bir kabına doldurursa, onu ihraz etmiş olur ve böylece o. suya k kazanmış sayılır; Bu nedenle de ihraz ettiği o suyu satması caiz ir. Onda tasarruf edebilir. Bunun gibi yağmur suyunu da biriktirip : kapta toplarsa, onu ihraz etmiş olur. [24]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

807 nolu îyas hadisi, Kuşeyrî'ye göre, Şeyhayn'm şartına redir, Tirmizî ise bunu sahihlemiştir. O bakımdan hadis istidlal ve -ticaca salih görülmüştür.

808 nolu Cabir hadisini Müslim rivayet etmiştir. Aynı zamanda esâî de tahric etmiş bulunuyor. Her iki hadis de, kişinin veya aile-n ihtiyaç fazlası olan suyu satmalarının tahrimine delalet etmekte-r. Yine hadisin zahirinden, fazla suyun ister mubah bir arazide, is-rse memlûke olan arazide olsun aynı hükmün kapsamına girdiği iz konusudur. Aynı zamanda o su ister içmek için, ister başka bir ih-yaç için olsun, istet- hayvanları sulamaya, isterse ziraatte kul-ımlmaya yönelik bulunsun fark etmez.

Kurtubî'ye göre: Lafzın zahiri, içme ihtiyacından fazla olan

iyun satışının yasaklandığına delalet etmektedir.

Nevevî, Şafiî'nnTbazı ashabının şöyle dediğini nakletmiştir: "Sahrada olan suyun esirgenmeden verilmesi birtakım şartlara
bağlıdır:

Açıklama; Hakkı şirb: Umumî veya hususî bir ırmaktan bir tarlayı, hayvanları sula-ıak için zamanı veya miktarı belli ve belirli olan nasiptir. Hakkı şefe: Muhrez olmayan ulardan herkesin haiz olduğu içebilmek ha!'.!-.ıd;r. Hakkı mesîl: Bir hanenin veya başka ir mahallin harice.yani başkasının mülküne cuyu ve seli akmak ve damlalık-hakkıdır.

Mesîl,.suyun aktığı, geçip gittiği yerdir. Tesbîl, akıtmak manasında da kullanılır.

a) O suya ihtiyaç hissettirmeyecek diğer bir suyun bulunmaması,

b) Bu esirgemeden vermenin sadece davarları sulamaya yönelik bulunması, ziraat için kullanılmaması,

c) O suyun mâlikinin, suyun tamamına muhtaç olmaması... Ancak yukarıdaki açıklama, hadislerin açık delaletiyle daha uyumlu görülmektedir. Nitekim Cânıi'u'1-Usûl sahibi hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: "Suyun ihtiyaç fazlası olanı satılamaz." Aynı zamanda "İnsanlar üç şeyde ortaktırlar: Su, yaş ot (mer'alarda yeşeren çayır ve benzeri yeşil otlar) ve ateş..." hadisi de bu manayı kuvvetlendirmektedir. [25]

Medine'de Rume Kuyusuna sahip olan yahudinin kuyudaki suyu parayla satması, Müslümanlara ye fakirlere sıkıntı getirdiğinden Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Kim Rume kuyusunu satın alıp müslümanlara genişlik ve rahatlık sağlarsa, onun için Cennet vardır" buyurmuş ve bunun, üzerine Hz. Osman (r.a.) o kuyuyu satr-alıp müslümanlarm istifadesine bırakmıştır. Böylece bazı hallerde   a alıp satmanın caiz olduğu kendiliğinden anlaşılmış oluyor. Ancak sözü edilen satın alma, kuyusuyla birlikte gerçekleşmiştir. Bununla beraber ihtiyaç fazlası suyu satmanın haram olduğu hükmü her zaman geçerlidir. [26]

Çıkarılan Hükümler

1- Havuzdaki, kuyudaki ihtiyaç fazlası suyu satmak batıldır.

2- Akar-ve nehir suyunu da satmak caiz değildir.

3- Ancak kişi yaptırdığı özel havuzunda topladığı suyu gerekirse, satabilir.

4- Testi ve benzeri bir kaba doldurup ihtiyaç sahiplerine götürerek satmaya cevaz verilmiştir. Çünkü birçok yerlerde, Özellikle büyük şehirlerde, yol kenarlarında buna ihtiyaç vardır. Hem suyu alıp kendi testisine doldurup taşıyan kimse onun ihraz etmiş olur.

5- Boru, künk ve benzeri malzemeyi döşemek suretiyle kendi bağ ve bahçesine su getiren kimse, böylece suyu ihraz etmiş olur. O bakımdan o suyu satmasına cevaz verilmiştir. [27]

Damazlık Hayvandan Döl Almayı Bir Baha-Bedel Karşılığı Gerçekleştirmek Caiz midir?

İslâm Dini, insan ve hayvan neslini korumayı ve geliştirmeyi ıedef olarak seçer ve o bakımdan hem koruyucu hekimliğe ağırlık ve-ir, hem de insanların geçimine önemli katkısı olan, aynı zamanda jıda ihtiyacım

karşılayan davarları çiftleştirme olayının bir baha bedel) karşılığı olmamasını emreder. Zira damızlık bir hayvandan löl almaya para karşılığı cevaz verilecek olursa, bunun topluma, özellikle fakir kesime birtakım sıkıntılar getireceği kesindir. Toplum yararına olup kalkınmayı hızlandıran bu gibi şeylerden dolayı bir para almamak en uygun bir davranış ve o toplumdan yana güzel bir aizmettir. Aynı zamanda damızlık hayvanın menisi mal-i mütekavvim değildir. O bakımdan da satışı caiz görülmemiştir, [28]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Ömer (r\a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

'Peygamber (s.a.v.) Efendimiz damızlık hayvandan döl almanın bir semen (baha ve bedel) karşılığı olmasını men'etti." [29]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre:

Kitab Kabilesinden bir adam, Peygamber (s.a.v.) Efendimizden damızlık hayvandan (para, bedel karşılığı) döl almaktan sordu. Efendimiz onu bundan men'etti. O da şöyle dedi: 'Ya Resulellah! Biz damızlığı icare olarak (tekrar geri vermek üzere) alırız da (sonra sahibine) ikramda bulunuruz." Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) ona bu ikram hususunda ruhsat verdi." [30]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz damızlık hayvandan döl almanın satışını men'etti." [31]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Şafiîlere göre: Damızlık hayvandan döl almak karşılığında semen ödemek, bedel vermek caiz değildir. Bazısına göre, hadiste geçen ifadeden maksat, damızlık hayvanın belsuyudur ki, onu semen (baha, bedel)

karşılığında satmak men'edilmiş tir. Diğer bir yorumla, damızlık hayvanı ücret karşılığı döl alma hususunda kullanmak demektir. Her iki yorumun aynı noktada birleştiğine göre, ikisi de caiz değildir. [32]

b) Hanefîlere göre: Fasit satışlardan biri de, damızlık hayvanın belsuyunu satmaktır. Kimin yanında damızlık olarak boğa, deve, eşek ve benzeri bir hayvan bulunursa, bir kirase de onu yanındaki dişi hayvanla çiftleştirmek için isterse, damızlık sahibinin onu semen (para, bedel) karşılığında isteyen kimseye satması caiz olmaz. Çünkü damızlık hayvanın menisi mal-i mütekavvim değildir. [33]

Damızlığı iare olarak isterde sahibi vermesze, onu başka bir konuda kullanmak üzere kiralaması caiz olur. Kira süresi içinde, onunla cinsi olan dişi hayvanı çiftleştirebilir.

c) Malikîlere göre: Damızlık hayvanı, dişi cinsiyle çiftleştirmek üzere kiralamak, yani icarlamak caiz ve sahihtir. Ancak bu icarlama belirli bir süreyle sımrlanmalıdır. Meselâ bir veya iki gün.. Veya bir ya da iki defa çiftleştirmek üzere bir belirlemede bulu-nulmalidır. [34]

Şaftîler bu konuda hadisin zahiriyle istidlal edip "asbü'1-fahl" m aram olduğunu ihticac etmişlerdir. Hanefîlerle Malikîler ise, dolaylı ola başvurup iare veya icare yoluyla damızlıktan faydalanmaya ce-az vermişlerdir. Aslında bu görüş, hadisin zahiri delâletine uymamaktadır. [35]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

Bu bapta İmam Şafiî'nin Enes (r.a.) dan, Hâkim'in Hz. AH (r.a.) len, yine Ibn Hibban ile Bezzar'ın Hz. Ali (r.a.) den, Taberânî'nin 3era' (r.a.) den rivayet ettikleri hadisler bulunuyor. Bunlar birbirini kuvvetlendirmekte ve konuya ağırlık kazandırmaktadır. Ayrıca STesâî'nin Ebû Hüreyre (r.a.) den rivayet ettiği bir hadis bulunuyor si, mealen şöyledir: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz teke (erkek keçi) nin belsuyunım (semen karşılığı satılmasını) men'etti,"

Az yukarıda da kısmen değindiğimiz gibi, hadiste geçen "asbü'l-fahl" dan maksat, damızlığın belsuyu olabileceği gibi, çiftte ştirmey e karşılık ücret de olabilir. Ancak Cabir hadisi birinci yorumu
desteklemektedir.

Böylece bu konudaki hadislerin tamamı, hem damızlık hayvanın bclsuyunu satmanın, hem de çiftleştirmek maksadiyle onu icarla tutmanın haram olduğuna delalet etmektedir. Çünkü belsuyu mütekavvim (tenavül ve intifa edilen mal, meta') türünden değildir. Aynı zamanda malûm da değildir. Sonra da teslimi kesin belirlenmiş de bulunmuyor. O bakımdan cumhurda bunun tahrimine kaildir. Çünkü amaç, bu gibi konularda hayvan besleyen kesimin birbirine yardımcı olması ve hayvan neslini artırıp geliştirin esidir.

Damızlığı icarlayıp o isim altında belsuyundan yararlanmak, sonuç ye mana1 itibariyle hadislerin zahirine ters düşmektedir. [36]

Çıkarılan Hükümler

1- Damızlık hayvanı döl almak için semen karşılığı kullanmak haramdır.

2- Damızlık hayvanın belsuyunu semen karşılığı satın almaya cevaz verilmemiştir.

3- İare yoluyla sahibi verir de adanı onu kendi dişi hayvanıyla çifti eştirdikten sonra sahibine ikramda bulunursa bunda bir sakınca yoktur.

4- Damızlık hayvanı'icarlayıp sonra onu kendi cinsiyle olan hayvanla çiftleştirmek caizdir. Bu, Ebû Hanife ile İmam Mâlik'in görüş ve ictihaddır. [37]

Beyü’l-Garer

Garer: Sonu belli olmayan, gerçekleşip gerçekleşmeyeceği kesinlikle bilinmeyen bir bakıma aldatmaca bir iş, bir olay anlamına gelir. Terim

olarak, ihraz edilmeyen, elde edilip edilmeyeceği kesin belli olmayan bir malı, bir eşyayı satmak anlamında kullanılmıştır.

Mesela henüz yakalanmamış denizdeki balığı, havada uçan kuşu satmak bu cümledendir. O bakımdan Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bu kabil ahm-satımlan yasaklayıp haram kılmıştır. [38]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Şüphesiz ki Peygamber (s.a.v.) Efendimiz haşat ve garer alım-satımını men'etti." [39]

Hasat: Küçük çakıl taşları demektir. Garer ise, yukarıda belirttiğimiz şekilde sonu meçhul olan bir şeyi satmaya kalkışmak ve bir bakıma aldatmaca yoluyla henüz ele geçmeyen ve geçmesi kesinlikle belli olmayan bir şeyi-satışa yönelmektir.

Hasat: Bazı arazi parçasını satmak isteyen kimsenin eline çakıl .taşı alıp müşteriye: "Bu taşı atıyorum, nereye kadar ulaşırsa arazinin o parçasını sana şu kadar semen (bedel, para) karşılığı satıyorum ve sattım" demesiyle ortaya çıkan ve kökü cahiliye devrine uzanan batıl bir alım-satım şeklidir.

îbn Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Sudaki balığı satın almayın; çünkü gerçekten o garar (sonu belli olmayan aldatmaca satış) dır." [40]

îbn Ömer (r.a.), dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştır:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, habelü'l-habele'nin alım-mini men etmiştir."

Habelü'l-habele: Gebe olan devenin doğurmasına ve sonra da ıcak dişi yavrunun da gebe kalıp karnındaki cenini doğurmasına ir geciktirilen semen karşılığı bir satıştır.

Diğer bir yoruma ve izaha göre: Cahiliye devrindeki insanlar, i olan devenin doğurmasına kadar kesilen bir devenin etinden ı almalarıyla ilgili bir anlatım tarzıdır.

Diğer bir yorum ve anlatımla şöyle denilmiştir; "Cahiliye halkı slerin gebe olan dişi devenin doğurması ve doğan dişi yavrunun gebe kalıp doğurmasına kadar satışını yaparlardı. Peygamber (s.a.v.) m-bu tür alım-satımda bulunmaktan men'etti." [41]

Şehr b. Havşeb'in Ebû Said (r.a.) den yaptığı rivayete göre, adı n şöyle haber vermiştir: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, davar-n karnında olan ceninleri, doğum olayı meydana gelinceye iar satın alınmasını (alınıp satılmasını); aynı zamanda daların memelerinde olan sütün sağılmadan Önce -belli bir îkle değilse- satışını, ganimet malı taksim edilmeden siye düşecek pay belli olmadan) satılmasını; toplanan ;âtm, müstehik olanın eline geçmeden satışının nlmasını ve dalgıcın "suya bir dalışta elime ne geçerse onu a şu kadara sattım" diye bir satışta bulunmasını yasak-tp haram kılmıştır." [42]

ibn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber liştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, taksim edilmeden önce limetlerin satışım men'etmiştir." [43]

Bu anlamda bir diğer rivayeti Ebû Davud ile Ahmed b. Hanbel, Ebû Hüreyre (r.a.) den nakletmişlerdir.

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) efendimiz yenilecek duruma gelmeden meyvanın satışını; hayvanın sırtındaki yünün, memedeki sütün satışını yasaklamıştır." [44]

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz mülamese ve münabeze suretiyle yapılan ahm-satımı men'etti." [45]

Mülamese: Adamın, satıcının kumaşına, evirip çevirmeden, (kalitesini kontrol etmeden) sadece el sürmesidir. Münabeze: Adamın kendi kumaşını

diğer adama, o diğer adamın kendi kumaşını ona -dikkat etmeden ve karşılıklı rızalaşmadan- atmasıdır.

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz münakale, muhadare, münabeze ve mülamese şeklindeki alım-satımı men'etmiştir." [46]

Münakale: Başaktaki buğdayı arınmış buğday veya semen karşılığında satmaktır. Başaktaki buğdayın miktarı kesin bilinmediğinden satıcı ve alıcıdan birinin aldanması söz konusudur.

Muhadare: Henüz olgunlaşmamış yeşil meyvayı semen karşılığında satmaktır. Bu da yeşil meyvanın olgunlaşmadan bir hastalık veya parazit neticesi dökülmesi veya çürüyüp yenilmeyecek bir duruma gelmesi gibi sebeplerden dolayı menedilmiştir. [47]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Yukarıdaki hadislerde satışı yasaklanan şeyler hakkında Hanefîlerin istidlal ve ihticacları aynı doğrultuda cereyan etmiş ve farklı bir görüş izhar eden ve hadisi bırakıp kıyas yolunu seçen olmamıştır. Çünkü hadislerin çoğu sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir. [48]

b) Diğer üç mezhep müctehidleri de aynı hadisleri sened seçip idlal ve ihticacda bulunmuşlar ve farklı bir görüş izhar etmemişlerdir. [49] Sadece Hahefîler, efendisinden kaçıp izini kaybeden lenin satışı hakkında farklı ictihadda bulunmuşlardır. [50]

Tahliller, Rivayetler

820 nolu Ebu Hüreyre hadisi sahihtir ve ihticaca salihtir.

821 nolu İbn Mes'ud hadisinin isnadında Yezid b. Ebi Ziyad bu-nuyor ki, bu zat Müseyyib b. Rafi'den, o da İbn Mes'ud'dan rivayet mistir. Hadisin mevkuf olduğu anlaşılıyor. Darekutnî de el-Ilel'de ınun mevkuf olduğunu belirtmiştir.

Ancak Ebû Bekir b. Ebî Asım'ın İmran b. Husayn'dan (r.a.) ri-.yet ettiği şu hadis buna şahit.olarak gösterilebilir: "Peygamber a.v.) sudaki balığın satışını men'etti."

823 nolu Şehr b. Havşeb'in Ebû Said'den naklettiği hadisi aynı manda Bezzar ve Darekutnî tahric etmiş, Hafız b. Hacer ise bunun ıyıf olduğunu belirtmiştir. Zira Şehr hakkında farklı tesbit ve irüşler ortaya çıkmıştır. Ancak Tirmizî onun rivayetini hasenle-iştir. Bey'-i garerle ilgili hadisler ise bu rivayeti kuvvetlendirmekte ! istidlale salih olduğunu göstermektedir.

824 nolu İbn Abbas hadisi istidlale salih görülmüştür. Çünkü m kuvvetlendiren sahih rivayetler vardır,

825 nolu Ebu Hüreyre hadisinin isnadında meçhul bir kişi kail edilen Ebû Davud bulunuyor. [51]

826 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Beyhakî tahric ;miştir. Ancak isnadında Ömer b. Feruh bulunuyor ki, Beyhakî ıun bu rivayette teferrüd ettiğini, kavî bir kişi olmadığını belirtiliştir. [52] Ancak İbn Main ve diğer muhaddisler onun sika duğunu söylemişlerdir.

Bu bapta Ebû Bekir b. Asım'ın îmran b. Husayn (r.a.) den rivay-; ettiği bir hadis bulunuyor ki, yukarıdaki rivayeti kuvvetlendirmekidir. Şöyle ki: "Davarların memelerinde olan sütün sağılmadan önce satışı; ayrıca davarların karnındaki ceninleri, başağında olan buğdayın harmanlanıp hazırlanmış buğday karşılığında satışının yapılması, ana rahmindeki ceninin ve o ceninin yavrusunun satışı ve bey-i garer men'edilmiştir."

827 nolu Ebû Said hadisi sahih olup ihticaca salihtir.

828 nolu Enes hadisi de sahihtir ve istidlale elverişlidir. [53]

Çıkarılan Hükümler

1- Kumaş ve emtia, arazi, bağ ve bahçe üzerine çakıl taşı atıp nereye dokunursa o kısmının satışını yapmak haramdır. Çünkü satılacak şeyin nisbeti kesin belli değildir.

2- Müşteriyi aldatacak, zarara sokup mutazarrır edecek her türlü alım-satım da yasaklanmıştır. Buna "Bey'-i garer" denir.

3- Henüz yakalanıp ortaya konmamış denizdeki balığı satmak da caiz değildir.

4- Davarın karnındaki cenine karşılık et satın almak da yasaklanmıştır.

5- Bunun gibi ana rahmindeki yavruyu henüz doğmadan satmak da caiz görülmemiştir.

6- Davarların memelerindeki sütü sağmadan önce ve belli bir ölçek belirtmeden satmak da men'edilmiştir.

7- Efendisinden kaçıp izini kaybeden köleyi de satmaya cevaz verilmemiştir.

8- Savaşta elde edilen ganimeti, henüz savaşanlara taksim edilmeden ve kendisine ne kadar şeyin isabet edeceği kesin bilinmeden satmak da men'edilmiştir.

9- Toplanan zekâtı, henüz muhtaçlara taksim edilmeden ve muhtaç olan bir kişiye neden ne kadar verileceği kesin belli olmadan satmak da caiz değildir.

10- Şebekeyi denize atarken bu şebekeyle ne kadar balık çıkarsa, onu sana şu kadar fıatla sattım deyip meçhul bir şeyi satmaya kalkışmak da caiz değildir.

11- Henüz yenilecek duruma gelmemiş olan yeşil meyvayı satmak da men'edilmiştir.

12- Koyun, keçi, deve ve benzeri hayvanların kırkılmadık

nlerini, kıllarını satmak da men'edilmiştir. Çünkü nisbeti ve tartısı ili değildir.

13- Tenceredeki sütün içindeki yağ henüz toplanıp ortaya -ınlmadan o vaziyette satmak caiz değildir. Çünkü o sütten ne ka-r yağ çıkacağı meçhuldür ve dolayısıyla bey'-i garer kapsamına gır-

14- Satıcıyla alıcının mücerred ellerini kumaşa dokundurarak kalitesini, özelliğini belirtmeden, kontrol etmeden satışta bulun-

aları da caiz değildir.

15- Alıcıyla satıcının kendilerine ait kumaşları birbirine atıp ditesini belirlemeden, ne miktar olduğunu anlamadan benimkim M seninkinin karşılığında sattım diye alım-satımda bulunmaları ^yasaklanmıştır. Çünkü bu durumda taraflardan bin aldatılmış abilir. Aynı zamanda malın miktarı da meçhuldür.

16- Başağındaki buğdayı, harmanlanmış buğday karşılığında ıtmak da caiz değildir. Çünkü başaklardaki buğdayın kaç ölçek kaçağı meçhuldür. [54]

Taksitle Satış (Bir Satışta İki Ayrı Satış Belirlenmesi)

İslâm ticaret hukukunda buna "Bey'âtani fî Bey'atin" denir.

İslâm, cihanşümul olup bütün milletlere ve çağlara yöneldiği, medeniyet ve çağların önünde bulunduğu için koyduğu her kural, temel bilgi ve tema da evrensellik arzetmektedir. Ticaret hukukunun genel kurallarım, ana hatlarını belirlerken hem insan haklarının yeterince korunmasına, hem de tüketicinin aldatılıp sömürülmemesine özen göstermiş ve bunun için kalıcı hükümler ve prensipler koymuştur.

O bakımdan İslâm, fiatları dondurma cihetine gitmemiş, yani satışa arzedilen mallara narh koymamış, sağlam bir örf oluşturarak iman ve yüksek ahlak doğrultusunda toplum bünyesinde otokontrol sağlamayı öngörmüştür.

Aynı zamanda İslâmî Ekonomik Sistemde faize asla yer verilmemiş; ülkenin ekonomik dizginini yabancıların eline bırakmamak için de dış

borçlanmaya pek kapı açmamış, ancak çok zaruri durumlarda kısmî, cüz'î bir kapı açarak ticarî münasebetlerin kopmasını önlemeyi planlamıştır.

Bir yandan da ihtiyaç maddelerinin stoklamp piyasadan çekilmesine cevaz vermemiş ve muhtekiri, biri maddî, diğeri manevî olmak üzere iki ayrı müeyyide ile cezalandırmayı ihmal etmemiş ve bu kalıcı tedbirlerle fiat artışlarını devamlı önleme kontrolünü sürdürmeyi emretmiştir. Böylece İslâmî Ekonomik Sistemde enflasyon pek söz konusu değildir.

Sonra da satıcı ve alıcının zararına müncer olacak bütün tedbirleri almış ve bunun için de birtakım müeyyideler koymuştur. Faize yol açacak olan bir ahm-satım tarzını haram kılmış ve tahrim hükmü hedef ve amacına kavuşsun diye, faize, fahiş fîatla mal satmaya vasıta ve vesile olan bütün şeyleri de yasaklayıp haram kılmıştır.

Nitekim konumuzu oluşturan hadislerde taksitle satışlarda zaman farkından dolayı peşin ayrı, veresiye ayrı fıat istemenin faize yönelik bir ahm-satım şekli olduğuna dikkat çekmiştir. [55]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.b.) ?endimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim bir satışta iki 'm satış (işlemi) belirlerse, onun için en noksan olanı vardır; esi halde riba (faiz) söz konusudur." [56]

Simak'dan, o da Abdurrahman b. Abdillah b. Mes'ud (r.a.) den, da babasından rivayetle, Resulüllah'm: (s.a.v.) "bir satışta iki ayrı atış (işlemi) belirlerse,..."

Hadisinde "safkateyni fî safkatin" denilmiştir. Ravi diyor ki: Bu, adamın satış yaparken şöyle demesidir: Bu mal veresiye alarak fiatı şu kadar, peşin olarak da şu kadardır.." [57]

Tahliller ve İstidlaller

832 nolu Ebû Hüreyre hadisinin isnadında Muhammed b. Amr :>. Alkâme bulunuyor. Gerçi bu zat üzerinde çok şeyler söylenmiştir. Kendisi oldukça meşhurdur ve hadis rivayetinde güzel bir yol izlerdi, ^ahya b. Main onun hakkında "sika" diyerek tezkiyede bulunmuştur. Yahya b. Kattan da "O saiih bir kişidir; ancak hadis hıfzetmede, insanların en kuvvetli hafızıdır denemez" diyerek görüşünü belirtmiştir, îbn Adiyy diyor ki: "İmam Malik Muvatta' da ondan rivayetler yapmıştır. O bakımdan onun rivayetinde bir sakınca olmadığını ummaktayım." Ebû Hatim ise: "O salihü'l-hadistir" demiştir. [58]

Ancak bu rivayeti kuvvetlendiren bir diğer meşhur rivayet vardır ki, Dareverdi ve Muhammed b. Abdillah el-Ensarî onu şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Resulüllah (s.a.v.) bir satışta iki ayrı satış (belirlemey) i men'etti,"

Böylece birinci hadisle istidlal etmekte bir sakınca olmadığı ortaya çıkmış bulunuyor.

833 nolu İbn Mes'ud hadisini Hafız et-Telhis'de zikretmiş, fakat susup bir görüş ve tesbit beyan etmemiştir. Ancak Mecmeu'z-Zevaid'de, Ahmed b. Hanbei'in bu rivayetinin isnadmdaki ricalin hepsi sikadır denilerek hadisin sahih olduğuna işarette bulunulmuştur. Aynı zamanda bu hadisi Hafız Bezzar, Taberanî de tahric etmişlerdir.

Ayrıca bu bapta Darekutnî ve İbn Abdilberr'in îbn Ömer {r.a.) dan rivayet ettikleri bir hadis bulunuyor ki, mana itibariyle İbn Mes'ud'un hadisiyle beraberlik arzeder.

İmam Şafiî bu hadisleri manalandırıp hüküm çıkarırken şu ifadeyi kullanmıştır.

"Bu malı sana peşin bin dirheme» veresi olarak bir yıl vadeyle ikibin dirheme sattım, artık sen hangisini istersen kabul et." (835).

İbn Rıfaa ise Kadı1 dan naklen şöyle belirtmiştir: "Mesele, müşterinin belirsizlik üzere kabul etmesiyle takdir edilmiş ve o bakımdan böyle bir alım-satımm caiz olmayacağı söz konusu olmuştur. Ama müşteri bu iki şıktan birini kabul ederek şöyle derse, beyi' sahih olur: "Peşin olarak bin

dirheme kabul ettim" veya "Bir yıl vadeli olarak iki bin dirheme kabul ettim." Nitekim İmam Şafiî'nin de bunu ayrı bir yorum olarak ortaya koyduğu söylenir.

Diğer bazı yorumculara göre, hadisin delalet ettiği mana şudur: "Bir Ölçek buğdayı bir ay vadeyle bir dinara satın alır. Ay dolunca, yani vade tamamlanınca, satıcı borçlu olana gelip dinarını ister, verecek durumu yoksa, borçlu ona: "Senin benim nezdimdeki bir ölçek buğdayını iki ay vadeli olarak bana iki ölçek buğdaya sat." İşte bu tarz bir alım-satım, bir satışta iki ayrı satışın belirlenmesi demektir. Zira Ebu Hüreyre hadisinde "Onun için en noksan olanı vardır" cümlesi, az olan fiatı kabul etmekte bir sakınca olmadığını göstermektedir. İmam Evzâî bunun sahih olmadığını belirtmişse de ilim adamları onun bu yorumunu benims em emişlerdir.

İbn Reslan da yukarıdaki yorumu benimsemiş ve bu tür alım-satımm haram olmadığını, yani öne sürülen iki ayrı fıattan en az olanını kabul etmek suretiyle yapılan alım-satımm caiz olduğunu belirtmiştir.

Böylece bir malı satın alırken, mal sahibi "Peşin şu kadara, eli şu kadara" der, müşteri de en az fîat olan peşin fiatmı tercin > peşin olarak belirttiğin fîata göre satın aldım, kabul ettim derse, faiz sistemine girmez. Ama vadeli olanüatı tercih edip onu kabul rse, faiz sistemine göre alım-satım yapılmış olur. Ne yazık ki, ün böylesine sakıncalı bir alım-satım uygulaması sürüp gitmekte-Ebû Hüreyre hadisinde "Önün için en noksan olan fıat vardır" ılesinden sonra, "aksi halde riba söz konusudur" cümlesi yer al-ktadır.

İmam Şafiî'nin birinci yorumuna göre ise, peşin ayrı, vadeli ayrı fıat belirleyerek müşteriye teklifte bulunmak bizatihi ribadır, o amdan bu tür alım-satım haramdır.

Rey tarafdarları da îmam Şafiî'nin Ve İbn Reslan'm görüş ve yo-aundan olup, müşteri teklif edilen fiatlardan en aşağı olanım, yani ;in fîatı kabul ederse, bu faiz kapsamına girmez demişlerdir. İmam â Hanife de aynı görüştedir.

Diğer bazı ilim adamları öyle de olsa, peşin ayrı, vadeli ayrı .fîatı irleyip müşteriye söylemek faiz kapsamına girer ve caiz değildir.

Konunun önemine binaen Şevkanî'nin "Şifau’l-ğalil fi hükmi ziyadeti’s-semeni li-mücerredi’l eceli" isimli ıstakil bir eseri bulunuyor.

Kanaatimce peşin ve vadeli fîat teklifine açılacak küçük bir cevaz kapısını artık kapamak çok zor olur ve her geçen gün bu kapı rmadan genişletilir. Günümüzde olduğu gibi, mevcut alım-satım gulaması bütünüyle faiz sistemine dönüşmüş olur.

O bakımdan konuyu incelerken bu husustaki rivayetlerin tamımı ve ilim adamlarının yorum ve görüşlerini biraraya getirmek ve a göre bir sonuç çıkarmakta sayısız yarar vardır. Ebu Hüreyre hadisi hangi olayı hedef alarak ve İbn Mes'ud hadisi de hangi meseleyi dmlatmak maksadiyle söylendiğini tesbit etmek gerekir. Aksi İde birtakım sakıncalı sonuçlar ortaya çıkabilir.

Zeylâî bu konuya geniş yer verip diğer rivayetleri de biraraya tirmiş bulunuyor. Konunun baş kısmındaki iki hadisi naklettikten ara Semmak'in şöyle yorumda bulunduğunu belirtiyor: "Adamın usta bulunurken şöyle demesidir: Bu peşin olarak şu kadar, vadeli arak şu kajlar." Bezzar da bunu kendi müsnedinde Esved b. nir'den naklen rivayet etmiştir. Ayrıca Taberanî Mu'cemu'l-.sat'ta, Ahmed b. Kasım tarikiyle İbn Semmak b. Harb'den, o da ba-ısmdan merfuan şu hadisi rivayet etmiştir: "İki ayrı satışın bir tısta yer alması ribadır." Ancak bu hadisin'merfu1 değil mevkuf

olduğu ağırlık kazanmıştır. Ebu Ubeyd bu hadisi şöyle yorumlamıştır: "İki ayrı satışın bir satışta yer alması, adamın karşısındaki müşterisine: "Şunu sana peşin olarak şu kadara, vadeli olarak da şu kadara satıyorum" demesi ve bu söz üzerine birbirinden ayrılmalarıdır.

İbn Hibban da bunu rivayet ettikten sonra sahihlemiştir.

Tirmizî ve Nesâî'nin Muhammed b. Amr b. Alkame- b. Vak-kas'dan, onun da Ebu Seleme'den, onun da Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet ettikleri, "Resulüllah (s.a.v.) bir satışta iki ayrı satışın belirlenmesini denetti.." mealindeki hadisi Tirmizi hasenleyip sahihlemiştir. İlim ehlinden bazısı bunu şöyle tefsir etmiştir: "Adamın şu elbiseyi sana peşin olarak on dirheme, vadeli olarak yirmi dirheme satıyorum" demesidir. Müşteri bunlardan birini kabul edip ayrılacak olursa, bu satışta bir sakınca yoktur. îmam Şafiî ise ayrı bir yorumda bulunmuştur. Ona göre bunun manası şöyledir: "Şu evimi şu kadar karşılığında sana satıyorum, şu şartla ki, sen de kendi hizmetçi (köle) ni bana şu kadara satmış olasın. Artık senin hizmetçin bana gerekli olunca, benim de evim sana gerekli olur."

Zeylaî, musannifin bu hadisi şöyle yorumladığını belirtmiştir: "Şu kölemi sanaj bana bir ay hizmet etmen üzere satıyorum veya şu evimi sana, içinde bir ay oturmam şartıyla satıyorum." Eğer hizmet ve evde bir aylık oturma semenden bir şeyin karşılığı olarak ele alınırsa, bu, alım-satımda icare olur; bir şey karşılığı değilse, alım-satımda iare olur ki, Resulüllah (s.a.v.) iki ayrı satışın yer almasını men'etmiş bulunuyor. [59]

Böylece sözü edilen hadisler farklı biçimde yorumlanmıştır. Kanaatimce hadisleri bu yorumların hepsiyle değerlendirip sonuç çıkarmak en uygun yoldur ve bu durumda peşin ayrı, vadeli ayrı iki fıatla satış yapmanın haram olduğu ağırlık kazanmaktadır. Allah daha iyisini bilir.

Ancak Hanefî fukahasmın çoğuna göre: Peşin ayrı fiat, veresi (değişik vadelerle değil de yalnız) bir vadeye mahsus olmak üzere ayrı fıat üzerinden alım-satıma kesinlik kazandığı, yani bu ikisinden biri üzerinde akid yapıldığı takdirde cevaz vermişlerdir. Bununla beraber takva yönünden böyle bir alım-satım da bulunmamak daha uygundur. [60]

Çıkarılan Hükümler

1- Bir satışta iki ayrı satış belirlemek caiz değildir..

2- Belirlenen iki ayrı satıştan en noksan, fîatı en düşük olanım çip ona göre beyi' akdinde bulunmakta bir sakınca yoktur. Aksi ilde faizle satış yapma söz konusu olur.

Ancak Hanefî fukahasmdan bazısına göre peşin şu kadar, veresi ı kadar der ve tek fiat belirlerler ve alıcı bunlardan birini kabul lip akid yapılırsa bu caiz olur. Birden fazla vade belirleyip farklı fıat temek caiz değildir.

3- Bir malı satarken müşteriye, kölen bana bir ay hizmet etmesi artıyla bunu sana şu kadara satıyorum demek de caiz değildir. ünkü bu tür şartlı satışlar faize kapı açmaktadır.

4- Satıcı müşterinin durumunu önceden belirler de onun peşin eya veresi alacağım bilir ve ona göre tek fiat söyler, o da kabul derse, bu tür ahm-satım caizdir.

5- Vadeli satışta vade süresinin belirlenmesi şarttır. Aksi halde hm-satım bey-i fasit olur.

6- Vadenin kısa ve uzun olması söz konusu edilir de üç aylık ade için fıat şu, altı aylık vade için fıat şu... diye bir satış yapılırsa, ıu faizli satış kapsamına girer ve dinen caiz değildir. [61]

Üzümün ve Üzümden Elde Edilen Şıranın İçki İmal Edene Satılması Haram Kılınmıştır

İslâm Dininde yer alan genel kurallardan biri de "faydalı olanları celb edip zararlı olanları defetmektir." Zira maksat insanı her türlü zararlı şeyi kullanmaktan uzak tutup onun sağlığını, aklını . korumak ye bu doğrultuda ona afiyet bahşetmektir. İlâhî buyruklar düzeyinde eğitilmeyen kimse, daha çok nefsine yenik düşerek birtakım zararlı şeylere yönelerek maddi ve manevi sağlığım tehlikeye düşürür. Kendi akıl, zeka ve mantığını ilahi sistemin dışında tutmak suretiyle hayatını sürdürmek isteyenlerin çoğunun zararlı şeylerden kaçındığını, faydalı şeylerden yararlandığını tam anlamıyla görmek adeta mümkün değildir. Bunun için yardımcı olarak kitap indirilmiş ve peygamber gönderilmiştir.

Ayrıca İslâm ahlak ve hukukunun özelliklerinden biri de şudur: Allah ve Peygamberi neyi haram ve neyi helal kılmışsa, o hükr ü kaldırır anlamda ikinci bir hüküm indirûmemişse, indirilen ilk er m ve ilk nehyin hükmü kıyamete kadar hakidir.

Sonra İslam neyi kesinlikle haram kılmışsa, ona vasıta ve vesile olan her şeyi de yasaklayıp haram kılarak hükmün hedefine ulaşmasını öngörmüştür. [62]

Konuyla İlgili Hadisler

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

“Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şarap (içki) hakkında on kimseye lanet etti: Üzümü sıkıp şırasını kendisi için sıkılana, içkiyi içene, taşıyana, kendisi için taşınana, sakiliğini yapana, satışını yapana, bahasını alıp yiyene, satın ala-ta, kendisi için satın alınana..." [63]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle lemistir:

'İçki on veçhe üzerine haram kılınmıştır: İçki biaynihi, jnüviçen, şakiliğini yapan, s satıcılığını yapan, kendisi için satın alınan, üzümünü sıkıp, şıra yapan, kendisi için sıkılan, taşıyıcısı, kendisi için taşınılan, satış bedelini yiyen lanetlenmiştir." [64]

Rivayetlerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

Dört mezhebe göre de içkinin alım-satımı haramdır, ilim adamlarının da İçkinin ahm-satımmm caiz olmadığı hakkında icma'ı söz konusudur. Ancak İmam Ebu Hanife'ye göre, müslümanm içki alım-satımmda bir zimmîyi (gayr-i müslim bir vatandaşı) vekil etmesi caizdir. Ne var ki bu konuda vekil tutmak da sahih değildir. Çünkü Hz. Aişe'nin (r.a.) yaptığı rivayette Resulüllah (s.a.v.) m şöyle buyurduğu bildirilmiştir: "Şarap (her türlü sarhoş edici içki) hususunda ticaret haram kılınmıştır." Ayrıca Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, Mekke'nin fethedildiği gün Resulüllah'm (s.a.v.) şöyle bu-yurduğunu duymuştur: "Şüphesiz ki Allah ve Resulü içkinin, ölmüş hayvanın, domuzun ve putların alım-satımını haram kılmıştır."

Hem içki haram bir necistir; onun alım-satımı haram olduğu gibi, o hususta birini vekil etmek de haramdır; tıpkı Ölmüş hayvan ve domuzda olduğu gibi... [65]

Şaîuler de bu tahrim üzerinde durararak yaş üzüm ve hurmanın, onları sıkıp içki yapana satılması haramdır demişlerdir. [66]

Maliki ve Hanbelîler de necis olan maddelerin alım-satımının haram olduğunu belirtmişlerdir. Böylece içki maddesini özellikle zikrederek bunun

alım-satımımn caiz olmadığını açıklayarak yukarıdaki hadislerle istidlal etmişlerdir. [67]

Ancak necis derken, eti yenen hayvan gübresi bundan istisna edilmiştir. [68]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

837 nolu Enes hadisini Hafız, et-Telhis'de nakledip ravilerinin sikat olduğunu belirtmiştir. [69] O bakımdan istidlal ve ihticaca sa~ lih görülmüştür.

838 nolu îbn Ömer hadisinin isnadında Abdurrahman b. Abdil-lah el-Gafikî bulunuyor ki, Yahya b. Main "Ben onu tanımıyorum" demiş, diğer bazı hadis alimleri onun maruf bir kişi olduğunu belirtmiştir, îbn Seken ise onu sahihi emiştir. (843)

Bu bapta Ebu Davud, Ebu Hüreyre'den, îbn Hibban ise îbn Ab-bas'dan, Hakim, îbn Mes'ud'dan, Taberanî Büreyde'den Muhammed b. Ahmed b. Ebi Hayseme tarikiyle şu lafızla rivayette bulunmuşlardır; "Kim üzüm toplama günlerinde üzümü saklar da onu bir yahudiye veya bir hıristiyana veya şarap yapan bir kimseye satmak isterse, gerçekten ateş (cehennem ateşi) ansızın (onun) basireti üzerine girmiş olur." Hafız İbn Hacer Bülûğu'l-Meram'da bu rivayeti has enlemiş tir.

Yine bu bapta Ebu Davud'un Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayet ettiği hadiste şöyle buyurulmuştur: "Şüphesiz ki Allah içkiyi ve bahasını (bedeli) haram kılmıştır. Ölmüş hayvanı ve bahasını haram kılmıştır. Domuzu ve bahasını haram kılmıştır." [70]

Ebu Davud'un yaptığı diğer bir rivayette, îbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: "Doğrusu Allah bir kavme bir şayin yenmesini haram kıldığında o şeyin bahasını da onlara haram kılar." [71]

îmam Ahmed'in isnad-ı.sahih ile îbn Abbas (r.a.) dan yaptığı rivayete göre, adı geçen diyor ki: Resulüllah (s.a.v.) Efendimizden duydum buyurdu ki: "Şüphesiz ki Allah içkiyi, onun şırasını sıkıp çıkartanı, kendisi için sıkılanı,

onu içen, kendisine taşınanı, satıcısını, kendisi için satılanı, sakisini ve bardaklara dolduranını lanetlemiştir," [72]

Böylece içilmesi ve yenmesi haram olan her şeyin satışı ve bahası da haram kılınmış ve masiyet (Allah'a karşı günahı) gerektiren her şeyin alım-satımı da buna kıyas edilerek haram kılınmıştır. [73]

Çıkarılan Hükümler

1- Üzüm ve ondan elde edilen şıranın içki imal edene satılması haramdır.

2- Üzümü içki imal etmek için sıkıp şırasını çıkarmak da haram kılınmıştır.

3- İçki içmek haramdır ve büyük günahlardandır.

4- içki taşımak, onun hammallığını yapmak da haramdır.

5- îçki satmak caiz değildir ve haramdır.

6- îçki satın almak da - satın alan içsin içmesin- haramdır.

7-İçki satışından elde edilen para da haramdır.

8- Böylece içki imal eden, kendisi için imal edilen, onu taşıyan, kendisine taşman, satışını yapan, onu satın alan, içki satıp para kazanan lanetlenmiştir.

9- Dinen yenilmesi ve içilmesi haram kılınan bir şeyin satış bedeli de haram kılınmıştır.

10- Genel kural olarak: Tahrimin hedefine ulaşması için ona vasıta ve vesile olan şeyler de yasaklanıp haram kılınmıştır. [74]

Henüz Sahip Olmadığı, Elinin Altında Bulunmayan Şeyin Satışı Men Edilmiştir

Kişinin mülkiyetinde olmayan, elinin altında bulunmayan ve temini zor olan gaib şeyleri satması doğru değildir. Mesela kaçıp izini kaybeden kölesini başkasına satması; başkasına satıp mülkiyetinden çıkardığı bir malı diğer müşteriye satmaya kalkışması men'edilip haram kılınmıştır.

Aynı zamanda yanında mevcut olmayan bir malı, varmış gibi gösterip satmak da ilim adamlarının çoğuna göre men1 edilmiştir.. Çünkü yanında bulunmayıp pazarda bulunan malı, satıcı henüz kendisi, satın almadan onu başkasına satmasında bir takım sakıncalar söz konusudur. [75]

Konuyla İlgili Hadisler

Hakim b. Hizam (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah'a (s.a.v.) dedim ki: Ya Resulallah! Adam bana gelip, yanımda bulunmayan bir malı kendisine satmamı istiyor. Sonra da ben gidip o malı pazardan satın alıyorum." Re-sulüllah (s.a.v.) bana: 'Yanında (mülkiyetinde) olmayan bir şeyi satma!" diye buyurdu. [76]

Amr b. Şuayb'den, babasından, dedesinden yapılan rivayete adı geçen, Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu r vermiştir. " Semenini (bahasını) hemen peşin almak ve 2se) ahm-satimda bulunmak; bir ahm-satım akdinde iki ile sürmek... ve yanında olmayan (mülkiyetine girmemiş) şeyi satmak helal olmaz." [77]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Henüz mülkiyeti altına girmeyen, ancak de sahiplenebileceği ihtimal dahilinde olan bir malı satmak batildır. Meselâ ileride varis olacak kimse, henüz murisi ölmeden önce onun terekesinden kendisine isabet edecek malı satmaya ışması doğru olmaz, batıl, yani

hükümsüz sayılır. Çünkü o bu ımda teslimine kudreti yetmiyeceği ma'dum bir malı satmış oluyor. Bunun gibi, hayvanın memesindeki sütü de satmaya kalkışmak Idır. Çünkü ne kadar süt elde edileceği meçhuldür. Aynı zamanda püt olmaması da ihtimal dahilindedir. Ancak selemle ilgili alım-satım bu genellemenin dışındadır. [78]

b) Satıcının satacağı malı henüz eline geçirmeden satması caiz değildir. Ama başkasının yanında emanet olarak duran veya ortak ğu kimsenin yanında bulunan veya malı ödünç olarak verdiği bir jı rehin olarak verdiği bir malı ayrılma olayından sonra olmak üzere satmak caizdir. [79]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

847 nolu Hakim hadisini aynı zamanda İbn Hibban kendi sahi-ie tahric etmiş, Tirmizî ise bu hadisi hasenleyip sahihlemiştir.

848 nolu Amr hadisini Nesâî ile îbn Mace sahihlemiştir.

Birinci hadiste yer alan "Lâ tebi' ma leyse indeke" cümlesinin det ettiği mana ve hüküm üzerinde farklı yorumlar yapılmıştır:

a) Senin mülkünde olmayan ve kudretin dışında kalan şey...

Buna misal olarak da şunu vermişlerdir: Başkası tarafından gasbedilip geri almasına güç getirilmeyen köle ve bir de efendisinden kaçıp izini kaybeden kölenin bu vaziyette satışı caiz değildir. Çünkü her iki durumda da kölesini ele geçireceği meçhuldür.

Bunun gibi, kafeste beslediği bir kuşun kafesten çıkıp gözden uzaklaşması halinde onun satışı caiz değildir. Çünkü kuşun o kafese geri dönüp dönmeyeceği de bilinmemektedir.

b) Yanında hazır olmayan, mülkünde bulunmayan ve kendi havzen altında (kendi nahiyende ve elin altında) olmayan şey..

Şüphesiz selem bunun dışında kalır. Çünkü para peşin, mal sonra teslim edilmek üzere şartlarına uygun yapılan bir alım-satıma cevaz verilmiş ve buna "selem" denilmiştir.

c) Senin mülkünde olmayan ve kudretin altında bulunmayan şey..

Birinci ve bilhassa üçüncü yorum daha isabetli kabul edilmiş ve ona göre bir uygulamanın yapılması uygun görülmüştür. Zira ahm-satım konusunda taraflardan birinin zarar ve mağduriyetiyle netice-lerîecek olan bir satış elbetteki caiz bir satış olamaz. [80]

Çıkarılan Hükümler

1- Belirsiz ve temini güç bir malın satışı caiz değildir.

2- Kişinin kendi mülkü altında olmayan ve eli altmda bulunmayan bir malı satması yasaklanmıştır.

3- Kendisinden gasbedilen, zorla alman bir malı geri almadıkça, onu başkasına satması caiz olmaz. Zira geri alacağı hem meçhuldür, hem de o mal gasibin elinde bulunduğu sürece onun elinde, tasarrufu altında değildir.

4- Kafesten kaçıp uzaklaşan bir kuşu da satmak caiz değildir. Ancak kafesten ayrılan kuşun tekrar kafesine dönmesi bir itiyad halinde sürüp gidiyorsa, onun satışına cevaz verenler olmuştur.

5- Selem muamelesi dışında parayı hemen peşin almak ve malı çok sonra teslim etmek konusu da farklı yorum ve tesbitlere sebep olmuştur. İleride buna geniş yer verilecektir.

6- Bir alım-satımda iki şart ileri sürmek caiz değildir. Bu konu da ileride açıklanacaktır. [81]

Satıcının Sattığı Bir Malı Bir Başkasına Da Satması

Ölçü ve miktarı, cins ve nevi belirlenmiş bir malı sattıktan son-, isterse satıcı onu sattığı kimseye teslim etmemiş olsun, bir şkasına satamaz. Sattığı

takdirde bu ikinci satış geçersizdir ve bi-ıci satış geçerlidir.

Bu daha çok, bazı muhterislerin ve ahde vefa duygusunu şımayanlarm ihtiras ve aç gözlülüğünden kaynaklanır. Malı ttıktan sonra bir başka müşteri çıkar da fazla bir fiat verirse, bu fa sattığı ve henüz teslim etmediği malı .buna satmaya kalkışır, inci adam almak istediği malın başkasına satıldığını bildiği halde 'a yere girip birinci satışı bozmaya çalışıyorsa, şüphesiz haram lemis olur. Onun gibi satıcı da caiz ve geçerli olmayan bir satış mu-aelesine tevessül ettiğinden dolayı günahkar sayılır. [82]

Konuyla İlgili Hadisler

Semure (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efen-imiz şöyle buyurmuştur: "Hangi kadını iki veli evlendirise, o bi-inci olanmadır (onun evlendirmesi geçerlidir, ikinci velinin-:i geçersizdir). Hangi adam da (aynı malı) iki ayrı adama atarsa, o mal onlardan ilkine (satılmış olur)." [83]

Müctehidlerin -bazı istisnalarla- hepsine göre, iki ayrı kimseye atılan bir mal, birinci alıcıyadır, ikinci satış geçersizdir. [84]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

851 nolu hadisi el-Hasan Semure'den rivayet etmiştir. Ancak el-iasan'm bunu Semure'den duyduğu ihtilaf konusudur. Bununla beraber Tirmizî bu hadisi hasenlemiş ve Ebu Hatim ile Hakim sahihle-mişlerdir. Hafız îbn Hacer ise, hadisin sıhhati, el-Hasan'm Semure'den duymasına bağlıdır diyerek bunun tesbitini Ön görmüştür, [85]

Ancak yapılan ciddi tesbitlere göre, hadisin ricali sikat olarak belirlenmiştir. Aynı hadisi imam Şafiî ile imam Ahmed ve Nesâî, Ka-tade tarikiyle el-Hasan'dan, o da Ukbe b. Amir'den rivayet etmiştir.

Tirmizi, birinci tarikin daha sıhhatli olduğuna dikkat çekmiştir. O bakımdan hadisle istidlal ve ihticac uygun görülmüş ve müctehidlerin çoğu bunu sened kabul etmişlerdir.

Ancak imam Malik, Tavus ve Zührî bu tür ahm-satımda değişik bir yorum ortaya koymuşlardır. Şöyle ki: Bir kadını iki veli, iki ayrı kimseye nikah eder, ikinci zevç o kadınla cinsel temasta bulunursa artık o kadın bu ikinci kocanın olur, birinci tezvic hükümsüz kalır. Cumhur ise bunun hilafına beyanda bulunmuş ve ikinci zevç onunla cinsel temasta bulunsa bile, o birinci velinin yaptığı akitle birinci adama aittir. [86]

Çıkarılan Hükümler

1- Bir malı müşteriye sattıktan sonra, ikinci bir müşteri çıkar da satıcı ona o malı satarsa, bu ikinci akit hükümsüz ve geçersizdir; birinci akit sahihtir.

2- Bir malı iki ayrı akitle iki ayrı kişiye satan kimse aynı zamanda günahkardır.

3- Bir kadını iki velisi ayrı ayrı iki adama nikâh ettirirse, ilk nikah ettirenin akdi sahih olur, ikincisi geçersiz kalır.

4- Ancak bu durumda ikinci akitten sonra ikinci bir zevç olacak adam o-kadınla cinsel temasta bulunursa, artık bu akit geçerli olur, birinci akit geçersiz kalır. Bu, imam Malik, Tavus ve Zührî'ye göredir. Cumhur ise, böyle de olsa ikinci akit geçersizdir diyerek bu tür akitlerde bir kargaşaya imkan vermemeyi daha sıhhatli görmüşlerdir,

5- Satılan mal muhayyerlik süresi içinde dahi olsa başka bir adama satılamaz. Satılsa bile, akit geçersiz olur. [87]

Müşteri Satın Aldığı Malı Kabzetmeden Önce Satabilr mi?

Satın alınan bir malı kabzetmeden önce satmanın caiz olup ol-dığı ihtilaf konusudur. Bu baptaki hadislerin tamamım dikkate nlar, bu nehyin hemen her mal hakkında cari olduğunu lemislerdir. Sadece yiyecek maddelerine veya ölçülmemiş, tümamış bir maddeye has değildir. Zira Hakim b. Hizam ile Zeyd Sabit hadisleri umum ifade etmekte, diğer hadisler ise yiyecek ddesiyle ilgili bulunmaktadır.

Bir kısım ilim adamları ise, satın alman şey, Ölçü ve tartısı belli ıayan bir gıda maddesi ise, kabzetmeden önce onu başkasına satmakta birtakım sakıncaların bulunduğunu belirterek konuyu sadece aa bağlamışlardır. [88]

İlgili Hadisler

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendi-'z şöyle buyurmuştur: "Yiyecek maddesi olarak bir şey satın dığında, onu tamamiyle ele geçirmeden satma..." [89]

Ebu Hüreyre (t.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz yiyecek maddesinin satın alındıktan sonra tam anlamıyla onu ele geçirmeden (kabzetmeden) (başkasına) satılmasını menetti." [90]

Müslim ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: "Kim yiyecek maddesi olarak bir şey satın alırsa, onu ölçmeden, tartmadan (başkasına) satmasın."

Hakim b. Hizam (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimize dedim ki "Ya Resulellah! Ben birtakım şeyler satın alıyorum, onlardan neler benim için helal ve haramdır?" O bana şu cevabı verdi: "Bir şey satın aldığın zaman, onu kabzetmedikçe (başkasına) satma." [91]

Zeyd'b. Sabit (r.a.) dan yapılan rivayete göre: "Peygamber (s.a.v.) Eferdimiz mal ve meta'ın, ne yerde satın alınıyorsa tüccar onu kendi eşyasının

bulunduğu yere nakledip getirmedikçe satılmasını men'etti." [92]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"(Alış-verişle uğraşanlar) pazarın üst kısmında yiyecek maddelerini cüzaf (götürü) olarak (ölçü ve tartıya sok-maksızın) alıp satıyorlardı. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onları, satın aldıkları yiyecek maddelerini kendi yanlarına nakletmedikçe (başkalarına) satmalarını menetti." [93]

Buhari ve Müslim'de bu hadis şu lafızla rivayet edilmiştir:

"Onu tahvil etmedikçe (satın aldıkları yerden bulunduk-ı yere aktarmadıkça)...'’

Tirmizi dışında diğer beş hadis kitabında ise şöyle nakledilmiştir:

"Kim bir yiyecek maddesi satın alırsa, onu kabzetme-kçe (başkasına) satmasın!."

İmam Ahmed de şunu rivayet etmiştir:

"Kim bir yiyecek maddesini ölçekle veya tartı ile satın lırsa, onu kabzetmedikçe (başkasına) satmasın."

Ebu Davud ile Nesâl belirtilen hadisi şu lafızla rivayet etmişlerdir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, gıda maddesini ölçek ile atın alan bir kimsenin onu tamamen eli altına almadıkça tamamen kabzetmedikçe) satmasını men'etti."

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Bir yiyecek maddesi satın alan kimse, onu tamamen kabzetmedikçe satmasın." [94]

Buhari ve Müslim'de ise şu lafızla bir rivayet yapılmıştır:

"Bir yiyecek maddesi satın alan kimse, onu Ölçmedikçe satmasın."

îbn Abbas bu hadisi rivayet ettikten sonra şunu ilave ediyor: "Sanıyorum ki her şey bunun (yiyecek maddesi) gibidir..'’[95]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Alım-satımda mübadele söz konusudur ki, bu teatî ile gerçekleşir. Buna bey'i müvaraza da denir. Çünkü bilfiil mübadele, teatiyle olur. Tetai ise alıp vermektir. Yani malı alıp semenini (bedelini) verip malı almaktır. [96]

Ahnvsatımm teatî ile münakit olacağını Mecmeu'l-enhür sahibi şöyle açıklamıştır: "Çünkü akdin cevazı karşılıklı rıza ile itibar olunur. O da teatî ile vücut bulmuş oluyor. Böylece ahm-satımm hakikatti, bir mecliste iki tarafın rızasıyla semeni koyup müsmeni almaktır. Böylece eksere göre iki taraftan vermek gerekmektedir. Bazısına göre taraflardan birinin vermesiyle gerçekleşebilir. Bu karşılıklı verip alma yani teati hem nefis (kıymetli), hem de hasis kıymeti çok düşük eşyada geçerlidir ve sahih olan da budur." [97]

b) İmam Şafiî'ye göre: Ahm-satımın teatiyle yapılması caiz değildir. Çünkü örf-i şer'de beyi1 (alım-satım) icap ve kabul iledir. Sadece teatinin beyi' olduğu örf-i şer'de bilinmemektedir. [98]

c) Hanbelîlere göre: Ölçü veya tartı ile bir maddeyi satın alan kimsenin onu kabzetmedikçe (başkasına) satması caiz değildir. O malı kabzetmeden telef olursa, satıcının malı olarak kabul edilir ve aldığı bedeli müşteriye vermesi gerekir.

Bu aynı zamanda Osman b. Afvan, Said b. Müseyyeb, el-Hasan, Hammad'ın görüş ve mezhebidir. Ölçü ve tartı dışında kalan eşyanın ise kabzedilmeden satışı caizdir. [99]

d) Malikîlere göre: Ölçü veya tartı ile satılan bir yiyecek maddesini, kabzetmeden önce satmak caiz değildir. Mücazefe (ölçü ve tartı ile değil de götürü, göz kararıyla) satılan yiyecek maddeleri veya yiyecek maddesinden başka olup ölçü ve tartı ile satılan eşyanın kabzedilmeden önce satışı caizdir.

İmam Ahmed'den yapılan rivayete göre, yiyecek maddesi ister iü ye tartıyla olsun, ister bunun dışında olsun kabzedilmeden Önce turnası caiz değildir. [100]

Bu konuda Şafiîler de, satılan malın, müşteri tarafından teslim nmadıkça satıcının uhdesinde bulunduğunu ve orada iken telef ol-ak olursa, alım-satım akdi bozulur ve bedeli sakit olur, demişlerdir, bakımdan bu mezhebe göre, satın alman mal kabzedilmedikçe tısı sahih olmaz diye bir madde konulmuştur. [101]

Böylece mezhep imamları yukarıdaki hadislerle istidlal ve ihti-cda bulunurken kendilerine müsned olarak seçtikleri haber-ler tu olmamıştır. Bir kısmı Cabir ve İbn Abbas hadisiyle, bir kısmı 2,. îbn Ömer hadisiyle istidlal etmişlerdir. [102]

Tahliller ve Rivayetler

853 nolu Cabir hadisi sahihtir. O bakımdan istidlale salih örülmüştür. Ancak hadisin zahiri sadece yiyecek maddeleriyle nırh bulunuyor.

854 nolu Ebu Hüreyre hadisi de sahihtir ve Cabir hadisini kuvvetlendirmekte, ihticaca,salih olduğuna şahit bulunmaktadır. Bu da Cabir hadisi gibi, yiyecek maddesiyle ilgili bulunuyor. Müslim'in rivayetindeki "Kim yiyecek maddesi olarak bir şey satın alırsa, onu ölçeğe vurmadan satmasın" cümlesi, değişik bir hüküm ifade etmektedir. Şöyle ki, hadisin iki şekilde yorumlanması söz konusudur: Ölçek ile satın alman yiyecek maddesinin yine ölçek ile satılması veya ölçeksiz satın alman gıda maddesinin yine Ölçek ile satılması gerekiı. Her iki yorum da isabetli olabilir. Çünkü Ölçü ve tartı dışı satan alman bir yığın yiyecek maddesi henüz kabzedilmeden Önce o vaziyette satışı yapılacak olursa, satıcıyla alıcı arasında ihtilafa sebep olabilir. Bunun gibi ölçekle satın alman yiyecek maddesinin yine ölçekle satılmasını da büyük yarar vardır. En azından müşteri aldanmamış olur.

855 nolu Hakim hadisini aynı zamanda Taberanî, el-Kebir'de tahric etmiştir. İsnadında ise Alâ1 b. Halid el-Vasiti bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı tesbit ve görüşler ortaya çıkmıştır: İbn Hibban-onun sika olduğunu; Musa b. İsmail ise zayıflardan sayıldığını belirtmiştir. Nesâî ise bu hadisin bir tarafını tahric etmiş bulunuyor. [103] Zehebi de bu zat hakkında kısa bilgi

verirken îbn Hibban'm onun kuvvetli olduğuna, Ebu Seleme'nin onu yalancı saydığına değinmiştir. [104]

Hadis ihticaca salih görülmemişse de delalet ettiği hükme şahit olan bir çok rivayetler mevcuttur.

856 nolu Zeyd hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiş ve îbn Hibban--sahihlemiştir. Hadis sadece gıda maddelerine değil, diğer eşyaya da şamil gelmekte ve satın alman bir malın, kişinin havzasına girmedikçe, yani tasarrufuna imkan- verecek bir kabz gerçekleşmedikçe onun başkasına satışının yapılmasına cevaz vermemektedir.

857 nolu İbn ömer ve 858 nolu îbn Abbas hadisleri sahihtir. Böylece pazarın üst kısmında satın alman gıda maddesinin alıcının satış yerine nakle dilme dikçe satılmasının caiz olmadığına delalet etmektedir. Bu konuda Ahmed, Nesâî ve Ebu Davud'un yaptıkları rivayetler de belirtilen hükmü kuvvetlendirmektedir.

Rivayet edilen bu konudaki hadislerin önemli bir kısmı, satın alman gıda maddesi ister ölçekle, isterse yığın halinde satın alınmış olsun, kabzedilmedikçe, müşterinin onu başkasına satmasına cevaz verilmediğine deflet etmektedir. Cumhurun da görüş ve tesbiti böyledir.

Şevkanî'nin yaptığı tesbite göre, Osman el-Bettî, satın alman herhangi bir şeyi kabzedilmeden önce satmanın caiz olduğunu belirtmiştir ki, bu görüş, hadislerin açık delaletine ters düşmektedir.

İmam Malik ise, bu konuda ölçek ile satın alman gıda maddesiyle, Ölçeksiz yığın halinde olan gıda maddesi arasında fark olduğuna değinmiş ve yığın halinde olan maddeyi müşterinin kabzetmeden önce satabileceğini belirtmiştir. Nitekim bu konuda İmam Ah-med'in îbn Ömer'den (r.a.) merfuan rivayet ettiği bir hadis bulunuyor: "Kim'ölçü veya tartı ile yiyecek maddesi satın alırsa, onu kabzetmeden satmasın!" Ebû Davud ile Nesâî ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Resulüllah (s.a.v.) bir kimsenin ölçek ile itin aldığı yiyecek, maddesini tamamen kabzetmeden önce ıtmasını men'etti."

Darekuthî ise bu konuda şu hadisi nakletmiş tir: "Resulüllah .a.v.) Efendimiz satın alman yiyecek maddesinde satıcı ile alıcının a' (ölçek) leri cereyan etmedikçe onun satışını men'etti." Yani rüşteri onu satın alırken

belli bir Ölçek veya tartı ile satın alır ve sa-arken de belli ölçek veya tartı ile satar. Bu bapta Hafız Bezzar'm îbû Hüreyre'den (r.a.) rivayet ettiği bir hadis bulunuyor ki, îbn Hacir onun isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

Böylece bu rivayetlerin önemli bir kısmı, müşterinin aldığı gıda Haddesini satabilmesi için onu kabzetmesinm şart olduğu hususu sa-lece Ölçek ve tartı ile alındığı takdirde caridir. Yığın, küme halinde satın alman madde kabzedilmeden önce de satılabilir.

Cumhur isej, bu konudaki bütün hadisleri bir araya getirerek, bu şartın her madde hakkında geçerli olduğunu belirtmiştir. [105]

Çıkarılan Hükümler

1- Alım-satım ancak teatiyle caiz olup gerçekleşir. Buna bey'i muvazaa da denir.

2- Bey'in cevazı aynı zamanda karşılıklı rızayla gerçekleşir.

3- Satın alman yiyecek maddesinin kabzedilmedikçe başka birine satılması caiz değildir.

4- Müctehidlerin bir kısmına göre, yiyecek maddesi olsun, başka bir madde olsun satın alındıktan sonra müşteri tarafından kabzedil-mesi ve öylece satılması caizdir. Yani müşteri satın aldığı bir şeyi kabzetmedikçe onu başkasına satamaz.

5- Ölçek veya tartı ile satın alman yiyecek maddesi de alıcı tarafından kabzedilmedikçe onu başkasına satması caiz değildir. Bu, ilim adamlarından bir kısmına göredir.

6- Ölçek veya tartıyla olmayıp küme halinde alman gıda maddesini müşteri kabzetmeden önce satabilir. Bu müctehidlerin bazısına göredir. Diğer bazısına göre o da ölçek veya tartı ile alman gıda maddesi gibidir.

7- Ölçek veya tartı kapsamına giren gıda maddelerini ölçek veya tartı ile alıp yine ölçek veya tartı ile satmak gerekir.

8- Cumhura göre, satın alınan gıda maddeleri kabzedilmedikçe başkasına satılamaz, böyle bir alım-satım caiz değildir. [106]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Peygamber (s.a.y.) Efendimiz şehirlinin, kasabalının köylünün (satışiçin getirdiği) malı onun namına aracı olup satmasını men'etti." [107]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.u.) Efendi-iz şöyle buyurmuştur: "Şehirli-kasabah köylünün malını onun amına (aracı olup) satmasın." [108]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle dedi:

"Şehirlinin, kasabalının köylü namına satış yapması hu-usunda men'olunduk. İsterse o köylü onun ana-baba bir kardeşi olsun " [109]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Resulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber verdi: "(Pazara mal ge-iren) süvarileri (şehir dışında) karşılamayın ve hiçbir şehirli-kasabalı köylünün malım onun namına (aracı olup) satmasın." [110]

Bunun üzerine İbn Abbas'a soruldu:

"Şehirli-kasabah köylü namına satmasın" sözünün anlamı nedir?

"Onun için simsarlık yapmasın" demektir diye cevap verdi. [111]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Hanefîler yukarıdaki hadislerle istidlal ve ıhticacda bulunmuşlardır. O bakımdan bu mezhebe göre, Özellikle kıtlık günlerinde şehirli ve kasabalının köylüden yana onun namına onun malım satması

mekruhtur. Bu da şehirlinin yaptığı satış fıatı haddini aştığı takdirde öyledir. Zira böyle bir satış şehirliye zarar verir ve birtakım sıkıntılar doğurur. Böylece şehrin pazarına mal getirmekte olan köylünün, taşralının malının, simsarların araya girerek pazara intikal edip halka arzedilmeden aracı olması ve örfün sınırım aşan bir fîatla satışını sağlamaları da mekruh kılınmıştır. [112]

b) Şafiîlere göre: Şehirlinin, kasabalının pazarda halka arze-dilmek üzere köylünün getirdiği malı mal sahibinin namına tedricen yüksek fîatla satmak üzere araya girmesi men'edilmiştir. Gerçi bu her ne kadar alım-satımm butlanını gerektirmiyorsa da harara kılınmıştır. Bunun gibi şehre mal getirip satmak üzere gelen süvarileri karşılayıp pazara intikal etmeden o malı satın almak da men'edilmiştir. Halk bu gibi malları aracı ve simsardan satın aldıktan sonra fahiş fîatla aldığını öğrenirse, malı geri vermekte muhayyerdirler. [113]

c) Hanbelîlere göre: Şehirlinin, köylünün malını onun namına alıp satması sahih değildir; şu şartla ki, köylü getirdiği malın günlük rayiç ve fiatını bilmiyorsa, şehirli de o malı halka yüksek fîatla satmayı düşünüyorsa, insanların da o mala ihtiyaca varsa... Bu şartlardan biri yoksa, beyi' sahihtir,' ancak böyle bir müdahele men'edilmiştir.

Nitekim ashabdan Talha b. Ubeydillah, îbn Ömer, Ebû Hüreyre, Enes ve Tabiinden Ömer b. Abdilaziz, îmam Malik, îmam Leys de aynı görüştedirler.

Bir rivayete göre, İmam Ahmed böyle bir alım-satım dan beis görmemiş ve yasak, İslam'ın ilk yıllarıyla ilgilidir demiştir. [114]

d) Malikîlere göre: Köylünün şehir pazarına getirip satmak istediği bir malı, şehir linin pazara intikal ettirmeyip o malı aracı olarak satması caiz değildir. Ancak şu iki şartla caizdir: Aracı olan kimsenin o malı şehirliye değil de mal sahibi olan. köylünün benzeri bir köylüye satması ve o malı şehirliye sattığı takdirde şehirlinin o malın rayicini (normal satış fiatını) bilmesi... [115]

Tahliller ve Rivayetler

Yukarıdaki hadislerin hepsi sahihtir ve istidlale salihtir. Ancak hadislerin delalet ettiği mana ve hüküm üzerinde müctehidlerin az farklı yorum ve ictihadları söz konusudur.

İbn Dakîk el-Iyd'a göre hadislerin zahiri dikkate alınarak, irlinin aracı olup köylünün malını satması mutlaka haramdır, îr bunu bir ücret karşılığı, isterse ücretsiz yapsın farketmez.

Buharî'den yapılan rivayete göre, bu tarz bir satışın tı'edilmesi, ücret karşılığı olduğu takdirdedir. Böylece simsarlar konusudur. Çünkü bu, nasiha (hayırhahlık) babına giren bir me-ir.

el-Hadi'ye görej-bu baptaki hadislerin hepsi mensuhtur. Böylece zata bağlı olanlar kıyasa baş vurup, köylünün nasıl şehirliyi vekil iması caizse, getirdiği malını da onun aracı olup satması öylece züir.

Oysa yapılan ciddi tesbitlere göre, bu hadisleri nesheden sarih ; hadise rastlanmamıştır. [116]

Çıkarılan Hükümler

1- Şehirlinin köylünün malını onun namına satmak için aracı naşı mekruhtur. Ancak şehirli o malı normal rayiç üzere emsaline gun satarsa bunda kerahet'yoktur ve bir de şehir halkının o mala tiyacı söz konusu değilse, yani piyasada o maldan yeterince varsa, . takdirde de aracı olmakta bir sakınca görülmemiştir.

Bu Hânefîlerin içtihadıdır.

2- Böylece simsarların aracı olup köylünün getirdiği malı fahiş ıtla satmaları men'edilmiştir.

3- Şehirlinin aracı olup köylünün malını onun namına satması, ıtlanı gerektirmez, sadece günahı gerektirir. Bu, Şafîîlerin icti-tdıdır,

4- Sözü edilen malı satın alan şehirliler, kendilerine fahiş fiatla itildiğim anlarlarsa, o malı geri vermekte serbesttirler,

5- Şehirli o malın fiatmı biliyor, ve günlük rayice göre satın ıyorsa, şehirlinin aracı olmasında bir sakınca yoktur. Bu, Han-ilüerin içtihadıdır.

6- İnsanların o mala mutlaka ihtiyacı varsa, piyasada pek bu-.nmuyorsa, o takdirde aracı olmak haramdır. Bu da Hanbeli-lerin tihadıdır,

7- Şehirli aracı olup o malı yine köylüye satıyorsa veya o malın at ve değerini bilen şehirliye satıyorsa, bunda bir sakınca yoktur, u, Malikîlerin içtihadıdır. [117]

Almak Niyeti Olmadığı Halde Müşteri Kızıştırmak İçin Fiatı Artırmak

Resulüllah (s.a.v.) dengeli, düzenli, hilesiz, aldatmacasız bir alım-satım sistemi getirmiş ve bunun ahlaki kurallarıyla birlikte maddi ve manevi müeyyidelerini de koyup belirlemiştir. "Bizi aldatan bizden değildir" hadisiyle uyarıda bulunmuş ve aldatılan müşterinin satın aldığı malı geri verme hakkına sahip bulunduğunu açıklamıştır.

Böylece ihtikarı, fahiş fiatla satmayı, müşteri kızıştırmayı, müşteriyi aldatmayı, alım-satım yapılırken üçüncü şahsın araya girmesini, pazarlığı yapılan bir mala istekli çıkıp fazla fiat vermeyi yasaklamıştır. [118]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre; Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, köylünün satmak üzere getirdiği malı, henüz pazara götürmeden şehirlinin aracı olup o malı köylü namına satmasını ve bir de müşteri kızıştırmayı men'etti." [119]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz neceşi (alıcı ile satıcı arasına girip müşteri kızıştırmayı) men'etti." [120]

Müctehidlerin İstidlalleri

Dört mezhebe göre de alına-s atımda neceş (müşteri kızıştırmak [in araya girip yüksek fiat vermek; satın alma arzusu olmadığı halde atın almak isteyen kimseyi kızıştırıp değerinin üstünde bir fiatla atışı sağlamak) yasaklanmıştır.

Ancak Hanefîler bunu mekruh saymış, Şafıîler bunu menhî ley'den kabul edip satıcı aldatılsa bile bu hususta onun için muhayy-ırîik söz konusu değildir, demişlerdir. Hanbelîler bunun caiz ol-nadığını belirtmişlerdir. [121]

Tahliller, Rivayetler

Yukarıda geçen iki hadis sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir.

Neceş yoluyla yapılan bir alım-satım fasit midir, değil midir? Böyle bir alış-verişin mekruh veya haram olduğu kesindir. Ancak fas-x olup olmaması üzerinde durularak az farklı görüşler veictihadlar Drtaya konmuştur:

a) İbn Münzir, hadis alimlerinden bir gruba göre, böyle bir alım-satmun fasit olduğunu belirtmiştir. Nitekim Zahirîler ile imam Malik de aynı görüştedirler. Hanbelüere göre de meşhur olan tesbit budur. Ancak Malikilere göre, bu yolla aldatılan müşteri için hiyar, yani satın aldığı malı geri verme muhayyerliği vardır. Şafiîler ise bunun aksini söylemişlerdir. Yani onlara göre müşteri için -şart koşulmadığı takdirde- muhayyerlik yoktur. Yapılan alım-satım hileli de olsa sahihtir; ancak böyle bir satışta bulunan kimse mutlaka günahkardır. Hanefîler de Şafıîlerin görüşündedirler

b) îbn Hazm ve Îbnü'l-Arabî'ye göre, mislinin fiatım aşarsa, haramdır. Zira Taberânî'nin Ibn Ebi Evfa'dan yaptığı rivayete göre, Re-sulüllah (s.a.v.) neceş yapanı lanetlemiştir. Şöyle ki: "Satın alma niyeti olmadığı halde fazla fiat vererek müşteri kızıştıran kimse ve faiz yiyen kimse hem hain, hem de melundur." [122]

Çıkarılan Hükümler

1- Ahş-verişte müşteri kızıştırmak için üçüncü şahsın değerinin üstünde fıat vermek suretiyle alıcıyı aldatması yasaklanıp haram kılınmıştır.

2- Böyle bir ahm-satımdan sonra müşteri aldığı malı geri verme muhayyerliğine sahiptir. Şafıîlerle Hanefîlerden bir kısmına göre, muhayyerlik hakkı yoktur.

3- Bu yolla malın satışını değerinin üstünde sağlamak büyük günahtır.

4- Böyle bir alım-satım fasittir, sahih değildir.

imam Malik ile imam Ebu Hanife aynı görüştedirler, imam Şafiî'ye göre, fasit değildir.

5- Bu durumda satıcı da, müşteriyi kızıştıran da günahkardır. [123]

Biri Bir Malı Satın Almak Üzere İken Diğeri O Malı Almaya Kalkışması

Alım-satım akdini yapmak üzere olan din kardeşine engel olup ızarlığı yapılan bir malı bir başkasının satın almaya kalkışması ^la doğru bir davranış olarak kabul edilmemiş ve bu her yanıyla iygısızlık ve kabalık olarak vasıflandırılmıştır. Bunun gibi bir kim-min evlenmek üzere talip olduğu bir kıza bir başkasının talip ol-Lası da yasaklanmış ve birincisi

kendi rızasıyla o kızdan vaz-sçmedikçe diğerinin onu istemeğe hakkı olmadığı belirtilmiştir.

Şüphesiz İslamm yasakladığı bu gibi müdaheleler önlenmediği ıkdirde din kardeşliğini zedeler, toplum ve aileler arasında soğuk ir havanın oluşmasına yol açar ve böylece müslümanlar arasındaki irleştirici bağların kopmasına veya gevşemesine sebep teşkil eder. [124]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, Peygamber (s.a.v.) Efendi-ıiz şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz din kardeşinin satın al-aak üzere olduğu malı satın almaya kalkışmasın ve kardeşi na izin vermedikçe, onun talip olup istediği kıza talip ol-aasm, istemeye kalkışmasın." [125]

Nesal ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir:

"Sizden biriniz din kardeşinin satın almak üzere olduğu lir malı, o satın almadıkça veya satın almaktan vazgeçmedikçe satın almaya kalkışmasın."

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Adam, din kardeşinin talip olup istettiği kızı istemeye kalkışmasın ve onun pazarlığını yapıp belirlediği fiat üzerine fazla bir fiat ver-meye kalkışmasın." [126]

'Diğer bir lafızla hadis şöyle nakledilmiştir: "Adam, kardeşinin satın almak üzere olduğu malı araya girip satın almaya kalkışmasın ve din kardeşinin talip olup istettiği kızı istemeye kalkışmasın."

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre: Peygamber (s.a.v.) Efendimiz açık artırma (müzayede) suretiyle bir su tası ile devenin sırtına atılan ince bir çulu sattı." [127]

Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Birinin satın almak üzere pazarlığını sonuca bağladığı bir malı bir başkasının satın almaya kalkışması; birinin pazarlık yapıp natını belirlediği bir malı diğeri fıat artışı yaparak almaya kalkışması ve din kardeşinin talip olup istettiği kızı istemeğe kalkışması mekruhtur. [128]

Hanefîler burada "mekruhtur" sözünü mutlak anlamda kul-imışlardır. Sarihlerin beyanına göre, bu tahrimî bir kerahet fildir.

b) Şafiîlere göre: Birinin pazarlık yapıp fiatım belirlediği malı başkasının fıat artışı yaparak almaya kalkışması, haramdır. Bu fiat belirlenip istikrara varıldıktan sonra olduğu takdirde hamdır. Aynı zamanda birinin satın almak üzere olduğu malı satın naya kalkışmak da haramdır. [129]

Böylece Şalîîler hadislerde yer alan nehyi tahrim manasına onslardır.

c) Hanbelîlere göre: Satın almak üzere pazarlığı yapılan bir alı, bir değerinin araya girip satın almaya kalkışması ve pazarlığı ıpılıp fıatı belirlenen bir malı bir başkasının fazla fıat vererek satın maya kalkışması haramdır. Ancak satıcı alıcının fiatını kabul etmeği veya satın almasına rıza göstermediği ve bunu izhar ettiği tak-.rde ikinci bir şahsın o malı satın almaya kalkışması haram sğildir. Nitekim müzayede muamelesi böyle olduğu için cevaz veriliştir. Bunun gibi bir kıza talip olup onu isteten bir kimseye rağmen aşka birinin de o kıza talip olup istetmesi haramdır. Meğerki birinci adan vazgeçmiş bulunsun veya kızın velisi ona vermekten caymış olan... [130]

d) Malikîlere göre: Birinin pazarlık edip fiat üzerinde nlaşma yaparak satın almak üzere olduğu bir malı, başkasının fiat rtırarak satın almaya kalkışması haramdır. Henüz tam anlaşma apılmamış ve fiat belirlenmemişse, o takdirde birinin o malı yüksek iatla satın almaya kalkışması hilaf-ı evladır.

Böylece dört mezhep de yukarıdaki sahih rivayetlerle istidlal ıderek az farklı ictihadla başkasının satın almak üzere olduğu malı »ir diğerinin satın almaya kalkışmasını, fîatı belirlenip ittifak hasıl ittikleri bir malın bir diğerinin fazla fıat vermek suretiyle o ittifakı)ozmaya çalışmasını haram saymıştır. [131]

Tahlillerde Rivayetler

879 nolu îbn Ömer hadisini Müslim ve Buhari tahrıc Btmişlerdir. Aynı zamanda İbn Huzayme, îbn Carud ve Darekutnî de bu rivayeti nailetmişlerdir.

Hadis sahihtir ve istidlal ile ihticaca salihtir.

880 nolu Ebu Hüreyre hadisi de sahihtir ve birinci hadisi kuvvetlendirmektedir.

881 nolu Enes hadisini aynı zamanda Ebu Davud ile Nesâî tah-ric etmiş ve Tirmizî has enlemiş tir. Ancak isnadında Ebu Bekir el-Hanefî bulunuyor ki, îbn Kattan onu cehl ile muallel saymış, Buharı "Onun hadisi sahih değildir" demiştir. [132]

Ebu Davud ile Ahmed bu hadisi şu lafızla rivayet etmişlerdir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bir su tası, bir de deve üzerine atılan ince çulu kaldırıp ashabına (bunları sizden kim satın alır) diye seslendi. Bunun üzerine bir adam: "O ikisi benim üzerime bir dirhem" dedi ve sonra bir diğeri: "O ikisi benim üzerime iki dirheme dedi."

Böylece müzayede usulüyle satışın mubah olduğu ortaya çıkıyor. Nitekim bu rivayeti kuvvetlendiren birkaç rivayet daha mevcuttur. [133]

Çıkarılan Hükümler

1- Birinin satın almak üzere olduğu malı bir başkasının satın almaya kalkışması yasaklanıp haram kılınmıştır. Ancak birinci müşteri almaktan vazgeçer veya ikinci müşteriye izin verir veya satıcı birinci adama vermekten vazgeçerse, o takdirde ikinci bir adamın onu satın almaya kalkışması haram değildir.

2- Adam bir malı satın almak üzere pazarlık yapar ve fıat üzerinde anlaşırlarsa, bir başkasının araya girerek fazla fîat vermek suretiyle o malı

satın almaya kalkışması haramdır,

3- Bir adam bir kıza talip olur da onu istetirse, diğer bir adamın araya girip o kıza talip olması ve istetmesi de haramdır. Ancak birinci talip vazgeçtiğim veya kızın velisi birinci adama vermeyeceğini belirttikten sonra bir başkasının o kıza talip olmasında bir sakınca yoktur.

4- Bir malı, özellikle ganimetten veya miras yoluyla elde edilen bir malı müzayede suretiyle satışa arzetmek caizdir. Elverir ki, o mal halkın ihtiyaç duyduğu bir gıda maddesi olmasın.

5- Müzayedeye bir kaç kişinin kendi aralarında gizli anlaşma parak katılmaları da haramdır. Çünkü bu durumda mal asıl gerini bulmadan satılmış olur.

6- Resulüllah'.m (s.a.v.) müzayede suretiyle sattığı eşya, halkın da ihtiyaç duymadığı ve piyasada çok bulunan türden idi; aynı zamanda gıda maddesi değildir.

7- Bazı ilim adamları müzayedenin sadece ganimet ve miras alında caiz ve cari olduğunu söylemişlerse de, cumhur bu görüşü iddetmiştir. Zira Resülüllah'm (s.a.v.) müzayede suretiyle sattığı su abı ile çulun ganimet veya miras malı olduğunu gösteren bir kayıt evcut değildir.

8- Ancak Bezzar'ın Süfyan b. Vehb'den yaptığı bir rivayet bulu-ayor: "Resülüllah'm (s.a.v.) müzayede suretiyle alım-satımda bulun-layı menettiğini duydum."

Oysa bu hadisin isnadında İbn Lehîâ bulunuyor ki; bu zat ayiftır, rivayetiyle istidlal ve ihticac doğru değildir.

Böylece müzayede suretiyle satışın caiz ve mubah olduğu ^ırlık kazanıyor.

9- Yukarıdaki hadisler ve müctehidlerin istidlal ve ihticacları e, İslam cemaati arasında sağlam ölçülere, ahlakî kurallara, ardeşlik duygularına halel getirmeyecek, kin ve nefret oğurmayacak bir almı-satıma cevaz verildiği belirlenmiş oluyor. [134]

Salahı (Olgunlaşmaya Yüztutması) Ortaya Çıkmadan Taze Meyveyi Satmak Menedilmiştir

Meyva olgunlaşmadan önce birtakım afetlere, parazitlere maruz kalabilir ve böylece salâha ermeden dökülüp işe yaramaz hale gelebilir. Bu durumda olgunlaşmadan onu satın alan kimse hayli zarara girmiş olur. O bakımdan Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ağaçtaki taze meyva olgunlaşmaya yüz tutmadıkça satılmasını yasaklamış ve bu doğrultuda birtakım topraktan çıkan gıda maddelerinin de olgunlaşmadan satılmasının doğru olmayacağını belirtmiştir.

Zira İslam hem satıcıyı, hem imalatçıyı, hem de alıcıyı, hem de tüketiciyi korumayı prensip edinen son dindir. Sıkıntı, bunalma bu dinin emir ve kurallarına uymamaktan-; huzur, güven denge, düzen, kadeşlik, hakları koruma, adil davranma ise onun emir ve kurallarına uymaktan kaynaklanır. [135]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, 'Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, salahı (olgunlaşmaya yüz tutması) ortaya çıkıncaya kadar taze meyvanın alım-satımım yasakladı. Bu hususta hem satıcıyı, hem alıcıyı (böyle bir alım-satımda bulunmaktan) men'etti." [136]

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmektedir: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, afetten emin olup rengi sarı-kırmızı olmadıkça taze hurmanın, beyazlaşmadıkça sümbüldeki tahılın alım-satımını men'etti." [137]

Ebu Hüreyre (rla.) den yapılan rivayete göre, Resulilllah (s.a.vj endimiz şöyle buyurdu: "Salahı (olgunlaşmaya yüz tutması) orya çıkmadıkça yaş meyvaları alıp satmayın." [138]

Enes (r.a.) dartyapılan rivayete göre, "kızarıp siy ah lasın caya adar yaş üzümün, taneleri iyice sertleşip olgunlaşmcaya ka-ar tahıhn alun-satmunı

yasakladı." [139]

Yine Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, "Resulüllah (s.a.v.) fendimiz, sarı-kırmızı rengini alıncaya kadar meyvanın lım-satınunı men'etti." [140]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Hanefîler hadislerde geçen hükmün aldırüdığını belirterek hurma (ve benzeri meyvalarm) salahı meyda-a çıksın, çıkmasın satışı caizdir. Çünkü bunlar mal-i mutekavvim jer'an tenavül ve intifa'ı mubah şeyler) dir. Bunlardan salahı meyda-a çıkmamış olanından hemen yararlanmak söz konusu değilse de leride yararlanmak mümkündür. Müşteri satın aldığı o hurma ve aeyvayı, sahibinin mülkünden ayrılsın diye koparır. Olgunlaşıncaya iadar ağacın üzerinde Çalmasını şart koşarsa, alım-satım fasit olur hükümsüz kalır). İmam Muhammed'e göre fasit olmaz.

Diğer üç imama göre, meyvanın salahı ortaya çıkmadıkça, yani ılgunlaşmadıkça alım-satımı caiz değildir.

Ağacın üzerinde olgunlaşmcaya kadar kalmasını şart koşmaksızm onu bekletmesinde Hanefîlerin çoğuna göre bir sakınca yoktur. [141]

b) Şafiîlere göre: Yukarıda belirtildiği gibi, bu mezhep imam-, lan meyvanın ancak salahı zahir olup ortaya çıktığı, yani olgunlaşmaya yüz tuttuğu zaman satışı caizdir. Ama olgunlaşmaya yüz tutmadan önce, ağaçtan koparılmak şartiyîe alım-satımı caizdir. Sonra da bu durumda koparılan meyvanın istifade edilir olması söz konusudur.

Bunun gibi henüz tarlada sararmayıp yeşil durumda olan tahılı alıp satmak da caiz değildir; ancak o vaziyette biçmek şartiyîe satışına cevaz verilmiştir. [142]

Hanbelî ve Maliki mezhep imamlarının da görüş ve istidlali, Şaflîlerinkine çok yakın bir anlam taşımaktadır. [143]

Tahliller ve Rivayetler

885 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir. Salahı meydana çıkmamış; yani olgunluğa yüz tutmamış bir meyvamn hem satışı, hem alışı men'edilmiştir. Satışı men'edilmiş, çünkü olgunlaşmadan önce bir afete, bir hastalığa maruz kalırsa, satıcısı kendi din kardeşinin malım batıl bir sebeple yemiş olur; parasını alıp karşhğında mal vermemiş sayılır. Alımı da men'edilmiş; çünkü müşteri parasını zayi' etmiş olur ve aynı zamanda satıcıyı haksız bir meblağı alıp yemeye itmiş olur.

Hadiste yalnız hurmadan söz edilmesi, ona has bir hüküm olmayıp meyvalar için bir misal teşkil etmektedir. Nitekim ilim adamlarının çoğunun görüş ve yorumu bu doğrultudadır.

Meyvaların henüz olgunlaşmadan afetten kurtulmasının açık belirtilerinden biri, özellikle sıcak iklimlerde sabahları süreyya yıldızının doğmasıyla başlar. Nitekim Ebu Davud'un Ebû Hüreyre'den (r.a.) merfuan yaptığı rivayette şöyle buyurulmuştur: "Sabahleyin necin (süreyya yıldızı) doğmaya başladığında afetler' beldenin üzerinden kaldırılmış olur/' Diğer bir rivayette "Afet fe meyvadan kaldırılmış olur."

Süreyya yıldızının sabahleyin doğması, yaz mevsiminin evve-.de başlar.

Bİı konuda Ahmed b. Hanbel'in Osman b. Abdillah tarikiyle ptığı rivayette, adı geçen diyor ki: "İbn Ömer'den meyvalarm alım-tımından sordum, şöyle dedi: "Afet tehlikesi geçinceye kadar mey-larm alım-satımını Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz men'etti." Bunun terine ben ona: "Afet tehlikesi ne zaman geçer?" diye sorduğumda ı cevabı verdi: "Süreyya yıldızı (sabahları) doğmaya başlayınca."

Böylece 886 nolu İbn Ömer'den yapılan rivayet de sahihtir ve isilale salihtir.

887 nolu Ebu Hüreyre hadisi de sahihtir ve yukarıdaki iki rivayeti kuvvetlendirmektedir.

888 nolu Enes hadisi sahihtir ve ihticaca salihtir. Özellikle reza-. ve siyah yaş üzüm konu edilmekte ve rengini alıncaya kadar itişinin yapılmasının caiz olmadığı belirtilmektedir. Bu, her meyinin kendine has rengini

almasını bekleyip öylece satışının ıpılmasma bir Ölçü ve misal teşkil etmektedir.

Tahılgillere gelince, sümbülü yeşil olduğu sürece, içindeki tane.n henüz olgunlaşıp sertleşmediği söz konusudur.

889 nolu Enes hadisi de sahihtir ve her meyveyi kapsamakta, er birinin kendine has rengini alıncaya kadar satışının ıpılmamasına delalet etmektedir.

Bu bapta rivayet edilen diğer hadisler ise şöyledir:

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, "Peygamber (s.a.v.) Efen-imiz, salahı ortaya çıkıncaya (olgunlaşmaya yüz tutuncaya) kadar Leyvanm satışım men'etti."

Bir rivayette "olgunlaşıp hoş bir duruma gelinceye kadar"; bir iğer rivayette "yenilecek duruma gelinceye kadar.." Duyurulmuştur.

Yine Cabir fr.a.) dan yapılan rivayete göre, şöyle buyurul-tuştur:

"Kardeşine yaş hurma satarsın da ona bir afet dokunursa, artık kardeşinden bir şey alma; onun malını nasıl haksız yere alabilir-n?" [144]

Çıkarılan Hükümler

1- Henüz olgunlaşmamış, ağaç üzerindeki meyvayı satmak caiz

değildir. Ancak koparılmak şartıyla satışı yapılırsa buna cevaz verilmiştir. Bu, îmam Ebu Hanife'nin, imam Şafiî'nin ve İmam Yahya'nın görüşüdür.

2- Salahı ortaya çıkmadan koparılmak şartiyle satılan mey-vanuı bir de istifade edilir olması söz konusudur. Bu da İmam Şafiî'nin içtihadıdır.

3- Tarladaki tahıl henüz sümbülünde olur ve sümbülü de sarar- , mayıp yeşilliği devam ediyorsa, satışı caiz değildir. Ancak o vaziyette biçilmek şartiyle satışı caizdir. Bu da îmam Şafiî'nin içtihadıdır. Hanbelîler de aynı görüştedirler.

4- Henüz olgunlaşmamış bir meyvayı satmak caiz olmadığı gibi satın almak da caiz değildir.

5- Olgunlaşmamış meyvayı alıp-satmak caizdir. Bu, îmam Ebu Hanife'nin kıyas yollu içtihadıdır.

6- Olgunlaşmamış meyvayı, ağacın üzerinde kalması şartıyla satın almak caiz değildir. Çünkü böyle bir şart sakıncalıdır.

7- Sonuç olarak, satıcı ve müşteriyi ileride mağdur edip zarara sokacak bir satıştan kaçınmak gerekir. Olgunlaşmamış meyva ile henüz sümbülü yeşil duran tahılın satışının men1 edilmesi bu sebepledir.

8- Ancak günümüzde tam olgunlaşmadan bazı meyvalar satın alınıp ambalajlandıktan sonra ileride istifade etmek üzere soğuk hava depolarına konmaktadır. Böyle bir satışa müctehidlerin çoğu cevaz vermiştir. Çünkü meyva ağacın üzerinde değil, soğuk hava deposunda korunmaktadır. [145]

Alım Satımda Birtakım Şartlar İleri Sürmek

Alım-satımda taraflardan birini zarara sokmadığı, mağdur etmediği ve karşılıklı rıza ile kabul edilen şart geçerli kabul ediliri, Bunun yanında bazı şartlar da var ki, müşterinin hem zaranyla, hem de; sömürülmesiyle neticelenir ki, dinimiz o tür şartlı alım-satnna cevaz vermemiştir.

Şartla ilgili bu iki ayrı alım-satım şeklini, hadis ve; rivayetler nakledildikten sonra daha iyi anlaş alıcağmdan burada misal vermeye gerek görmedik[146]

Konuyla İlgili Hadisler

Cabir (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermistir:

"Kendisine ait deve üzerinde yol alırken, deve iyice yorulup yürümekten aciz kalıverdi. O da onu yabana salıvermek istedi?" Adı geçen devamla diyor ki: 'Peygamber (s.a.v.) Efendimiz gelip bana yetişti ve benim için dua edip deveye (hafifçe) vurdu. Derken deve öyle bir yol yürümeye başladı ki, o zamana kadar öyle (hızlı ve rahat) yürümemişti. Sonra Re-sulüllah (s.a.v.) bana: "Onu bana satıver" diye teklifte bulundu. Ben de onu (birşey karşılığında Peygamber'e satmak istemediğim için) "Hayır satmayacağım" diye cevap verdim. Efendimiz az sonra yine bana: "Onu bana sat" diye teklif edince, O'na satıverdim, ancak üzerindeki yükü ehlime (ev halkıma) taşımasını bir istisna (şart) olarak belirledim." [147]

Buhari ve Ahmed bu hadisi şu lafızla nakletmişlerdir:

"Onu Peygamber'e (s.a.v.) sattım, fakat sırtına (binip) Medine'ye kadar (beni ve üzerindeki eşyayı taşımasını) şart koştum."

Böylece yapılan alım-satımda bu tarz bir şartın caiz olduğu anlaşılıyor. Buna karşın, "Şu evi veya atı veya deveyi sana şu kadara satıyorum, şu şartla ki sen de bana şu kadar süreye kadar şu kadar faizsiz ödünç veresin" diye bir, iki şart öne sürmek caiz değildir.

Nitekim Abdullah b. Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.vJ Efendimiz şöyle buyurdu: "Selef ve beyi1, bir beyi'de iki şart, satın aldığını henüz kabzedip ele geçirmeden onu kâr etmek suretiyle bir başkasına satmak ve bir de yanında mevcut olmayan bir şeyi satmak helal olmaz." [148]

Bir de alım-satımda geçerli olmayan ve bir hüküm ifade etmeyen şart vardır ki, alım-satımm cevazına halel vermez ve sıhhatim bozmaz, ancak ileri sürüldüğü takdirde geçerli sayılmaz. Meselâ köleyle olan hükmî karabet ancak onu azad edene aittir. Böylece kölenin alım-satımı yapılırken satıcısı, "Onun hükmü ka-rabeti, yani vela'ı bana ait olmak şartiyle bunu bana sattım" der ve alıcı da bu satışı kabul ederse, satıcının ileri sürdüğü şart geçersiz kabul edilir, ve ileride bu hususta bir hak iddia edemez.

Nitekim Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan bir rivayete göre, adı geçen, Berîre adındaki bir cariyeyi azad etmek için satın almak istedi. Onu satanlar velâ'm kendilerine ait olmasını şart koştular. Bunun üzerine Hz, Aişe (r.a.) diyor ki: "Durumu Resulüllah'a (s.a.v.) anlattığımda şöyle buyurdu: Onu satın alıp azad et. Çünkü vela' (hükmî karabet) hakkı onu azad edene aittir." [149]

Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Satılan şeyde akidden ayrılması caiz olan ieyi istisna etmekte bir sakınca yoktur. Meselâ bir küme buğdaydan jir sa'ım, bir belli ölçeğini istisna edip satmak bu cümledendir. Ama ığacm üzerindeki meyveyi götürü olarak satarken o meyveden belli niktarını tartı olarak istisna etmek caiz değildir. Çünkü ağaç izerindeki meyvanm ne kadar olacağını, istisna edilen nisbetin nüşterinin aleyhine bir sonuç doğuracağını hemen kestirmek nümkün olmadığı söz konusudur.

Alım-satımda kullanılan bazı şartlar bey'i fasit kılmaz. Meselâ şart koşulan şey zaten akit ile gerekmektedir. O bakımdan ondan söz stmek akdi bozmaz. Satın alman malın satıcı tarafından, karşılığında verilecek bedelin müşteri tarafından teslim edilmesini şart koşmak bu cümledendir. Zira bu, akdin iktiza ettiği bir şarttır. O bakımdan anılıp, şart koşulması akdin sıhhatim ve cevazım bozmaz.

Bir de akdin iktiza etmediği şart vardır ki, ileri sürüldüğünde akdi bozar. Meselâ şu merkebi sana, şuradaki nehri onunla geçmemen şartiyle sana sattım derse, bu beyi1 fasit olur,

Bey'a mülayim olmadığı halde şeriat o gibi şartlara cevaz ver-mişse, o takdirde ileri sürüldüğü takdirde bey'i fasit olmaz. Mesela, muhayyerlik ve vade süresini şart koşmak bu cümledendir.

Bey'a mülayim olmadığı gibi, ne şeraitte, ne de sağlam örfte yeri olmayan bir şartın ileri sürülmeşiyle beyi' fasit olur. Meselâ "şu evi size, onu mescid olarak kullanman üzere sattım" veya "şu yiyecek maddesini ve malı sana, fakirlere tasadduk etmen üzere sattım" derse beyi' fasit olur. Bunun gibi "Bunu sana üç milyona sattım, ama şu şartla ki bana bir yıl süreyle hizmet edeceksin" şeklindeki bir şart ile de beyi' fasit olur." [150]

Sonuç olarak bey'in iktiza ettiği, ona mülayim sayılan, şer'in uygun gördüğü, sağlam örfde cari bulunan şartlar dışındaki şartlar, bey'in cevazına engel olur ve o tür alim-satımlar hükümsüz sayılır.

b) Şafiîlere göre: Alım-satımda bey'in iktiza etmediği, şer'in uygun saymadığı şart ileri sürmek men'edilmiştir. Meselâ "Şu evimi sana sattım, şu şartla ki bana şu kadar borç para vereceksin" bu cümledendir. Bunun gibi sattığı tarlayı, içinde ekili bulunan ekini biçip kendisine teslim etmeyi, satın aldığı kumaşı, dikip öylece teslim etmesini şart koşması da batıldır.

Ama muhayyerlik, ayıptan uzak olması, borç ise sürenin belirlenmesi ve kefil göstermesi gibi şartların ileri sürülmesi sakıncalı değildir. [151]

c) Hanbelîlere göre: Satılan taşınır, taşınmaz maldan belli ve belirli bir cüz istisna etmekte bir sakınca yoktur. Bu tür istisnalar alım-satımm sıhhatini bozmaz.

Satılan maldan belirsiz bir parçayı istisna etmek sahih değildir. Meselâ eti yenilen bir hayvanı satarken onun başını veya derisini ve sakatatını istisna ederse sahih olur, ama karnmdakini, iç yağını istisna ederse sahih olmaz. Çünkü bu ikisinin nisbeti kesin belli değildir. Ebû Hanife ile İmam Şafiî'ye göre, bu tür satış caiz değildir.

Bu mezhebe göre de beyi'de ileri sürülen şartlar, sahih ve gayr-i sahih olmak üzere iki kısma ayrılır. Sahih olan şartlar ise üç kasımda mütalaa edilmiştir:

a) Bey'in muktezasından olan şartlar. Mal ve bedelini kabzetme, bedeli bir süre geciktirmeyle ödeme gibi şartlar bu cümledendir.

b) Akdin maslahatıyla ilgili şartlar. Bedelin sıfatıyla, yani ödeme şekliyle ilgili şartlardır ki, rehin, şehadet bu cümledendir. Satın alınacak kölenin hatip veya katip veya müslüman olması da öyle.

c) Satılacak malda belli bir menfaatin şart koşulması.

Satıcının sattığı evde bir ay oturması, sattığı at, katır, veya devenin şu yere kadar satıcının nevalesini taşıması şartı bu cümledendir.

Gayr-i sahih olan şartlar da üç kisımda toplanmıştır:

a) Satıcıya mevcut akit ile birlikte bir başka akit şart koşmak.

Selef (bedelin önce ödenmesi, faizsiz borç vermesi) icar ve benzeri şartları öne sürmek bu cümledendir. Bu gibi şartlar bey'i hükümsüz kılar..

b) Bey'in muktezasma münafi olan şartlar.

Satıcının alıcıya, aldığı malı hibe etmemesi, azat etmemesi gibi şartlarla satış yapması bu cümledendir.

c) Bir şarta talik edilen satış. Bunu sana satıyorum, ancak şu adam razı olduğu takdirde bu satış geçerlidir gibi bir şart bu cümledendir. [152]

d) MaliMlerin bu konudaki görüş ve içtihadı, Hanbelî Mezhe-ine yakındır. [153]

Tahliller ve Rivayetler

894 nolu Abdullah b. Ömer hadisini îbn Huzayme ile Hakim sa-ihlemiştir. Aynı zamanda îbn Hibban ile Hakim hadisi şu lafızla ıhric etmişlerdir; "Selef ve beyi', ve beyi'de iki şart helal olmaz."

Her iki hadiste geçen "selef kavramı üzerinde durulmuş ve az ırklı yorumlar ortaya konmuştur;

a) Bağavî'ye göre, seleften maksat, karzdır.

b) îmanı Ahmed'e göre, kişiye ikrazda bulunduktan sonra o nis-etin üstüne bir fazlalık yaparak satışta bulunmaktır.

c) Bazan da selef, selem anlamında kullanılır.

Beyi'de iki şarta gelince, şöyle bir misalle açıklamak nümkündür: "Şu malı sana peşin olarak bin liraya veya vadeli olarak ki bin liraya sattım11 demektir ki bu bir satışta maksadı ayrı iki şart azammun etmekte (içermekte)dir.

895 nolu AİŞe hadisi sahihtir. Böylece bir köle veya cariyeyi ızad etmek şartıyla satın almanın cevazı söz konusudur.

Nevevî bu hadis üzerinde açıklama yaparken beyi'de şart konusunu dört kısma ayırmıştır:

1- Akdin iktiza ettiği beyi'dir ki bu zaten beyi1 mutlak 3irakıldığı takdirde kendiliğinden bir şart olarak vücut bulur. Alman nalın tesliminin şart koşulması bu cümledendir.

2- İçinde maslahat bulunan şart.. Meselâ bedeli hemer ödeme imkanı olmadığı zaman rehin olarak bir şeyin verilmesinin şart koşulması bu cümledendir. Şartın bu iki kısmı caizdir.

3- Azad etmek şartiyle bir köle veya cariye satın almak da caizdir. Yukarıdaki hadis buna delalet etmektedir. Cumhur da bunun cevazına kail olmuştur.

4- Akdin muktezasmı ve maslahatını aşan şart. Yani ileri sürülen şart ne bey'in muktezasmdandır, ne de müşteri için onda maslahat vardır. Meselâ, beyi'de satıcının menfaatinden yana bir istisna kaydı getirmek bu cümledendir. Bey'in bu şekli caiz değildir, batıldır.

Ayrıca Aişe hadisi, köle veya cariye satın alırken, satıcının o köle veya cariyenin velâ'mın kendisine ait olmasını şart koşsa bile, bu şartın geçerli olmadığına delalet etmektedir. Çünkü velâ hakkı,| köleyi azad edene aittir. Bunda icma' vardır.

Aynı rivayeti az farklı lafızlarla Buharı ve Müslim, Buharı, Nesâî ve Ebû Davud, sonra da yine Müslim rivayet etmişlerdir. Hepsi de velâ hakkının azad edene ait olduğuna delalet etmekte ve birinci rivayetin sıhhatini kuvvetlendirmektedir. [154]

Çıkarılan Hükümler

1- Satışta akidden ayrılması caiz olan şeyi istisna etmekte bir sakınca yoktur.

2- Bir küme buğdaydan belirli bir ölçeği istisna etmek bu kabildendir.

3- Ağaç üzerindeki meyva götürü satılırken ondan şu kadar kilo meyvayı istisna etmek caiz değildir. Çünkü istisna edilen miktarın müşteri aleyhine bir sonuç vermesi söz konusudur.

4- Akdin muktez'asmdan olan veya maslahatı icap ettiren bir şart bey'in sıhhatini bozmaz.

5- Bey'in muktezasmdan olmayan, maslahatı gerektirmeyen ve şeriatın uygun gördüğü şarttan başka bir şart ileri sürmek bey'in sıhhatim bozar.

6- Bu nedenle, "sana şunu şu kadara sattım, şu şartla ki bana bir ay hizmet edeceksin" şeklinde bir şart fasittir.

7- Muhayyerlik, ayıptan salim olması, gabn-i fahiş ile al-datılmaması gibi şartlar caizdir.

Bunlar daha çok Hanefîlerle Şafİüerin içtihadıdır.

8- Taşınır, taşınmaz malların satışında belirli bir cüz istisna etmekte bir sakınca yoktur. Belirsiz bir parçayı istisna etmek ise caiz değildir

Bu daha çok Hanbelîlerin içtihadıdır.

9-Böylece beyi'de ileri sürülen şartlar, sahih ve gayr-i sahih olmak üzere iki kısma ayrılır.

10- Sahih olan şartlar üç kısımdır.

11- Gayr-i sahih olan şartlar da üç kısımda toplanmıştır.

12- Beyi'de alıcı ve satıcıyı zarara sokacak her türlü şart ve is-sna caiz olmadığı gibi, bey'in maslahatına uygun olan, şer'in uygun Irdüğü şart ve istisna ile bey'e mülayim gelen ve onun mukte-ısından olan her şart ve istisna caizdir, bey'in sıhhatini bozmaz.

13- Bir beyi'de iki şart caiz değildir,

14- Satıcı tarafından henüz kabzedilmemiş bir malın satışı caiz iğildir. Selem işlemi bunun dışında bir istisna teşkil eder.

15- Taşınır mallarda kabz işi, bâyi'nin o malı elinin altında bu-Lndurması demektir. Taşınmaz inallarda ise, satılacak malın iyi'nin tasarrufu altına girmesi söz konusudur. Bu iki durumda .üşterinin satın aldığı malı kaszetmesi mümkündür.

16- Kalite ve evsafı kesin belli olan bir malın huzurda bulundu-ılması şart değildir. Çünkü müşteriyi aldatma söz konusu değildir, elirlenen kalite ve

vasfa uymadığı takdirde müşterinin o malı geri anne hakkı vardır.

17- Selem bahsi bu konuyu daha iyi açıklamakta ve tarafların aksızlığa uğramasını Önler mahiyette birtakım şartlar belirlenmek-;dir.

17- Kalite ve evsafı kesin belli olmayan bir mal hazırda olup iyi örülmedikçe satışı caiz değildir. Zira bu durumda müşterinin al-atılması söz konusudur. [155]

Alım-Satımda Hile ve Aldatmadan Uzak Kalma Şartı

îslâm Dini, piyasada bir narh koyma ve uygulama prensibini koymamış; bir bakıma serbest ekonomi sistemini getirerek bunu iman, ahlak, uhrevi sorumluluk ve maddi, manevi müeyyide ve sağlam örfe bağlayarak kalıcı bir ticari ahlak bütünlüğü ortaya koymuştur.

"Kendi nefsin için arzu edip istediğini din kardeşin için de arzu edip istemedikçe (kâmil) mü'min olamazsın" prensibi doğrultusunda gerçek anlamda din kardeşliğini sağlam temele oturtmuş ve böylece karşılıklı hakların korunmasını sağlamıştır.

Belirtilen ideal anlamdaki prensiplerden kopuk bir serbest ekonomi, şüphesiz ki tüketici aleyhine işler ve toplum yapısında dengesizlik ve huzursuzluk doğurur. [156]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şu haberi vermiştir:

"Bir adam Resulüllah'a (s.a.v.) kendisinin ahş-verişte aldatıldığını haber verdi. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) ona şöyle buyurdu: "Kiminle ahş-

verişte bulunur da bir şey satın alırsan ona: (Dinde) hiçbir aldatmak yoktur de."[157]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber veriştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında bir adam bir ^y satın alırdı, ancak aklında bir zayıflık vardı. Onun ev alkı Resulüllah'a (s.a.v.) gelerek dediler ki: 'Ta Resulellah! alan adamı alışverişten alıkoy, çünkü aklında zayıflık ardır." Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) o adamı çağırdı ve hş-verişten men'etti. Adam (üzüldü ve) şöyle dedi: "Ey Al-ıh'ın Peygamberi! Doğrusu ben ahş-veriş yapmadan dura-iam." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ona şöyle bu-yurdu: (satıcıya) de ki: İşte, işte... (Dinde) hiç aldatma yoktur." [158]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre:

"Munkız (adındaki) adamın başına cahiliyet döneminde)ir darbe vurulmuş ve bu beyin zarına kadar tesir etmişti. O güzden dilinde bozukluk meydana gelmişti. Bir şey satın Ilırken alış-verişte aldatılırdı. Resulüllah (s.a.v.) ona şöyle tmyurdü: "Alım-satımda bulun ve de ki: (Dinde) aldatmak yoktur." Sonra da sen üç günlük bir hiyar (muhayyerlik hakkına) sahipsin." [159]

Muhammed b. Yahya b. Hibbaridan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Dedem Münkiz b. Ömer, başına bir darbe vurulup dili rahat telaffuz edemiyen bir adamdı. Bununla beraber o ticareti bırakmaz, devam ederdi. O sebeple de hep aldatılırdı. Bunun üzerine o, Peygamber (s.a.v.) Efen-dimiz'e gelip durumunu anlattı. Peygamber (s.a.v.) ona şöyle buyurdu: "Mubayaada bulunduğun zaman, (dinde aldatma yoktur de; sonra da sen satın aldığın her meta1 ve kumaş hususunda üç gece muhayyerlik hakkına sahipsin, razı olduğun zaman aldığın meta'ı yanında tut; razı olmadığın zaman onu sahibine geri çevir." [160]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Fahiş fiatla satıp müşteriyi aldatmak, eğer piyasada belirlenen kıymet ölçülerini aşıyorsa, o takdirde "gabn-i fahiş" kapsamına

girer. Meselâ on dirheme satın aldığı bir malı, bilir kişilerden bir kısmı beş dirhem, bazısı altı dirhem, bazısı da yedi dirhem olarak kıymetlendiriyorsa ve hiçbiri onu on dirhem olarak kıymetlendirmiyorsa bu aldatmadır ve gabn-i fahiştir. Ama bilir kişilerden biri yedi, biri sekiz ve biri de on dirhem diyorsa, o takdirde bir aldanma ve aldatma söz konusu değildir.

Fahiş fiatla satıp aldatmanın hükmü, satın alman mal ancak açık bir aldatma söz konusu olduğu takdirde satıcıya geri verilir. Mesela satıcı alıcıya: "Şu kumaş şu ülkenin imalatıdır ve met-resi dörtbin liradır" der, satıştan sonra o kumaşın başka bir ülkenin imalatı olduğu ve metresinin de iki bin lira değer taşıdığı anlaşılırsa, bu durumda müşteri o malı satıcıya reddetme hakkına sahip olur. [161]

b) Şafiîlere göre: Gabn-i fahiş (fahiş fiatla satıp aldatma) ted-(ayıbını örtüp sahteleştirme) den uzak kaldığı takdirde müşterinin u satıcıya reddetmesini gerektirmez. Çünkü sünnete göre, alıcı ile tıcıdan biri diğerini aldatmadıkça zor duruma sokmaz. Meselâ (ıir pazarında satmak üzere malını getirmekte olanları şehre girmen karşılayıp onları aldatmak suretiyle ucuz fıata mallarını satın şnak nafiz bir ahm-satım sayılmaz ve bu satıştan rücu' etme hak-n söz konusudur, yani onlar için satıştan rücu' etme hakkı vardır. [162]

c) Hanbelîlere göre: Gabn-i fahiş (fahiş fıatla mal satıp aldat-a) suretiyle yapılan satıştan dolayı müşterinin o malı geriye verme-için şu üç suretten birinin gerçekleşmesiyle caiz olur:

1- Şehir pazarına getirip satmak üzere yola çıkan satıcıları ihir dışında karşılayıp mallarını satın almak,

2- Alıcı olmadığı halde araya girip müşteriyi aldatmak için satın ıiinmak istenen malın fîatmı artırmak,

3- Satıcı ile alıcının piyasayı ve satılmakta olan şeyin fiatmı bil-Lemeleri ve satın aldıkları malın bedelinden indirim yapmayı iyice Bcerememeleri söz konusu olduğu durumda.

d) Malikîlere göre: Fahiş fîatla satın ahnan bir malı, adetin stünde de bir fiat artışı söz konusu olsa bile reddedilmez; ancak şu urumlarda reddedilmesi bir hak olarak belirlenir:

1- Böyle bir alım-satımda bulunan satıcı ile alıcı vekil veya va-iy olurlarsa,

2- Satıcı ile alıcıdan her biri diğerine uyarak alıcının satıcıya: Şu malı başkalarına sattığın gibi bana sat" demesi veya satıcının tlıcıya: "Şu malı başkalarından satın aldığın gibi benden satın al" denesi,

Bu durumda biri diğerini aldatır da fahiş fîatla satar veya çok ıoksan bir fıatla satın alırsa, satın alman malı reddetmek hakkına iahip olur.

3- Satıcı ve alıcıdan birinin diğerine güvenmesi ve bu durumda karşısındakinin güvenini kötüye kullanıp o malı fahiş fîatla satıp /eya alması suretiyle aldatması da satın alman malın reddini gerektiren sebeplerden biridir. [163]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

899 nölu Ibn Ömer hadisi sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir.

900 nolu Enes hadisini Tirmizî sahihi emiştir. Bunu aynı zamanda Hakim tahric etmiştir. Hadis, sefih kişiler üzerine hacr koymak, yani onları alım-satımdan men'etmenin sıhhatma delalet etmektedir. Aynı zamanda birinci hadisle birbirini kuvvetlendirmekte olup satıcıyı insaf çizgisinde tutmaya ve dinde aldatmanın yeri olmadığını hatırlatmaya yönelik bir uyarı hükmünü taşımaktadır.

901 nolu îbn Ömer hadisini aynı zamanda Buharı kendi tarihinde, Hakim de Müstedrek'inde tahric etmiştir. Ancak isnadında Muhammed b. İshak bulunuyor. Raviler arasında bu ismi taşıyan onüç kişi vardır ki, hepsi de pek muteber sayılmamış, kimi meçhul, kimi zayıf, kimi yalancı olarak belirlenmiştir.

Ancak yukarıdaki iki hadis bunun bir bölümünü kuvvetlendirmektedir. O bakımdan ilim adamlarından bir kısmı bununla istidlal etmiştir.

Ayrıca bu bapta imam Şafiî'nin, İbn Carudun, Hakim ve Dare-kutnî'nin Hz. Ömer b. Hattab'dan yaptıkları bir rivayet bulunuyor ki orada söz konusu olan adamın Hiban b. Münkir olduğu belirtilmiştir. Aynı rivayeti hem Darekutnî, hem de Taberânî tahric etmişlerdir. Nevevî bu rivayetin sahih olduğuna dikkat çekmiştir.

Böylece mal satın alındıktan sonra müşteri aldatıldığını anlarsa, malı geriye verebilir sonucu ortaya çıkıyor. [164]

Çıkarılan Hükümler

1- Fahiş fıatla satılıp müşteri aldatıldığı takdirde, onun o malı geri reddetme hakkı vardır.

2- Fahiş fîatla satış yapıp alıcıyı aldatmanın smın şöyledir: Piyasa değeri kimine göre beş, kimine göre altı, kimine göre yedi lira olur ve bu mal on liraya satılırsa, o takdirde müşteri aldatılmış kabul edilir.

3- Bir tesbite göre yedi, birine göre dokuz, bir diğerine göre on lira değer taşıyor ve piyasada bu doğrultuda alım-satım cereyan ediyor ve o malın satıcısı onu on liraya satıyorsa, bu gabn-i fahiş kapsamına girmez ve müşterinin o malı geriye verme hakkı yoktur. Bu daha çok Hanefî'lere göredir.

4- Sattığı malı, imal edildiği ülkeye değil de başka bir ülkenin lalatı olduğuna atfedip değerinin üstünde bedel aldığı takdirde, taşteri farkına varınca o malı geriye verme hakkına sahip olur.

5- Satılan mal tedlisten uzak tutulduğu takdirde, müşterinin hı geri verme hakkı söz konusu değildir. Bu daha çok Şanîlerin icti-adıdır.

6- Pazara getirilmekte olan malı şehir dışına çıkıp satın almak; lıcısı olmadığı halde almak isteyen adamı aldatmak için araya girip ızla fıat vermek ve satıcı ile alıcının piyasayı, malın gerçek değerini d bilmemek gibi hallerde yapılan satış gabn-i fahiş kapsamına girer, u, Hanbelîlere göredir.

7- Aldatılan müşteri vekil veya vasiy olursa; Satıcı ile alıcı birbi-ine uyar veya güvenir de satış yapar ve bu satışta taraflardan biri ldanırsa, satın alman malı geri vermek caiz olur. Bu daha çok Makilere göredir. [165]

KaparoA (Pey Akçesi) Alımsatım Akdinde Kaparo

İtalyanca bir kelime olan "kaparo", daha çok alım-satımda caymayı Önlemek için verilen pey akçesi demektir.

İslâm'da alım-satım akdinde hıyar-i meclis, hıyar-i ayb ve üç günlük muhayyerlik gibi şartlara yer ve cevaz verildiğinden bir mal ve eşya karşılığı olmayan kaparoya lüzum görülmemiştir. Bununla beraber cumhurun hilafına Ahmed b. Hanbel'in buna cevaz verdiği görülmektedir. Oysa kaparo konusu birçok su-i isti'male müsait olduğundan bu ictihad ile amel etmenin pek yerinde olmadığı anlaşılmaktadır.

islâm fıkhında buna "urbûn" ve "urban" terimleriyle yer verilmekte ve terkip olarak "Be'yû'l-urban" ve "Bey'ul-urburi" denilmektedir. [166]

Konuyla İlgili Hadisler

Artır b. Şuayb'den, o da babasından ve dedesinden rivayetle, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz

buy'û'l-urban'ı men'etti." [167]

Zeyd b. Eşlem'den yapılan rivayete göre, ‚Resulüllah (s.a.v.) E'fendimiz'den alım-satımda urbandan soruldu; Efendimiz onun helal olduğunu söyledi." [168]

Yahya'nın İmam Malik'den, onun da kendi tesbitine göre, sika (güvenilir) den yaptığı rivayete göre, Amr b. Şuayb'den, onun da babasından, dedesinden yaptığı rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Egendimiz alım-satımda kaparoyu (pey akçesini) men'etti." [169]

İmam Malik bu konuda şöyle diyor:

"Bizim görüşümüze göre -ki Allah daha iyisini bilir- bey'û'l-öan şöyledir: Adam bir köle satın alır veya bir hayvan kiralar, sonra kendisinden satın aldığı veya kiraladığı adama şöyle der: "Sana • dinar veya dirhem veya daha fazlasını veya daha azını veriyorum, y\e ki, eğer ben malı alırsam ve kiraladığım hayvana binersem, na verdiğim pey akçesi satın aldığım mala veya kiraladığım hay-nın icarına mahsup edilir. Ama malı satın almayı terkeder veya tyvanı kiralamaktan vazgeçersem, sana pey akçesi olarak verdiğim nin olsun.."

îşte bu karşılığı olmadığı için batıldır.. [170]

Tahliller ve Rivayetler

906 nolu Amr b. Şuayb hadisi taşıdığı isnad yoluyla munkati' enedinden bir kişi düşen veya meçhul bir kişi zikredilen hadis) dir. itekim İmam Malik bu hadisi naklederken isim verme-den sika tab-ini kullanmış ve böylece mübhem bir durum meydana getirmiştir, ncak unutmamak gerektir ki, İmam Malik "sika" dan rivayet ederk-q güvenmeyeceği kişilerden hadis rivayet etmediğini ve etmiyeceğini elirtmek istemiştir.

Aynı hadisi îbn Mace, Malik'ten, onun da Abdullah b. Amir el-islemî'den rivayet ettiğini belirterek İmam Malik'in sika dediği ravi-dn Abdullah olduğunu belirtmek istemiştir. Oysa gerek Abdullah, ;erekse isnadında yer alan İmam Malik'in kâtibi Habib zayıf kabul ıdilmiş olup onların rivayetiyle ihticac edilmeyeceği söz konusudur.

Bazı tesbitlere göre, İmam Malik'in sika dediği kişi İbn .vehî'â'dır. îbn Adiy bu zatın da zayıf olduğunu söylemiştir. Zehebî ise Abdullah b. Amir el-Eslemî hakkında bir tesbit yapamamış, ama imam Malik'in kâtibi Habib hakkında şu bilgileri vermiştir: "İmam \hmed "O sika değildir" derken îbn Main "O bu alanda kayde değer bir şey değildir" demiş; îbn Davud "O insanların en yalancısıdır" diy-2rek yaptığı tesbiti ortaya koymuştur." [171]

Aynı hadisi Darekutnî ve Hatib Malik1 den, o da Amr b. Hars'den, o da Amr b. Şuayb'den rivayet etmiştir. İsnadında el-Haysem b. Yoman bulunuyor. Bu zat hakkında farklı tesbitler yapılmıştır: el-Ezdî onun zayıf

olduğunu söylerken, Ebû Hatim onun saduk olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Beyhakî bu hadisi Malik

tarikiyle değil başka bir tarikle rivayet etmiş bulunuyor. Böylece mezkur hadis çeşitli tariklerle rivayet edilerek kuvvet kazanmış oluyor. O bakımdan cumhur bu rivayetlerle istidlal ederek ahm-satımda pey akçesi (kaparo) almanın caiz olmadığım belirtmiştir. [172]

907 nolu Zeyd b. Eşlem hadisi mursel (senedinden bir sahabi düşen hadis) tir. Aynı zamanda isnadında İbrahim b. Ebî Yahya bulunuyor ki, bu zat zayıftır. O bakımdan cumhur bu rivayetle istidlal etmemiştir.

Sonuç olarak, Hanefî, Şafiî ve Maliki fukahası, başta müctehidler olmak üzere alım-satınıda kaparo (pey akçesi) almayı caiz görmemişler ve bunun karşılığı olmayan bir menfaat olduğunu belirterek İslâm'ın ahm-satım kural ve hükümlerine ters düştüğünü söylemişlerdir. İmam Ahmed ise, buna cevaz vermişse de ilim çevresince pek itibar görmemiştir.

Nitekim ilim adanılan alım-satınıda pey akçesi (kaparo) almanın sakıncalı olduğunu belirtirken iki fasit şartı kapsadığına dikkat çekmişlerdir. Biri, almak istediği malı almaktan vazgeçecek olursa bıraktığı kaparoyu satıcı meccanen bırakması, diğeri ise, satıcı satıştan vazgeçtiği takdirde aldığı kaparoyu müşteriye reddetmesi..

Seyyid Sabık, Fıkhü's-Sünne'de bu konuya yer vererek kısa bir açıklamada bulunmuş ve cumhurun görüşünü belirterek İmam Ah-med'in cevaz verdiğine değinmiştir. [173]

Çıkarılan Hükümler

1- Alım-satınıda iki şart ileri sürmek caiz değildir. -

2- Ahm-satımda pey akçesi (kaparo) vermek ve almak istediği malı almaktan vezgeçtiği takdirde verdiği kaparoyu mal sahibine meccanen karşılıksız olarak bırakmak cumhura göre caiz değildir.

3- İmam Ahmed'e göre, pey akçesi vermek ve satın almaktan vezgeçildiği takdirde onu mal sahibine karşılıksız olarak bırakmak caizdir.

Ancak hem bu husustaki hadis zayıf olup istidlale salih değildir, hem de bu tür iki şartlı bir ahm-satım sistemi İslâm'ın beyi' hususundaki genel kaidezine ters düşmektedir.

4- O bakımdan kaparo konusunda cumhurun görüşüyle amel etmek İslâm'ın ruhuna daha uygun ve koyduğu genel kurallara daha yakındır. [174]

Meclis Muhayyerliğinin Sübutu

Alım-satım muamelesi cereyan eder kert. s atıcı ile alıcı bulunduk-arı meclisten ayrılmadan muhayyeriğin sübutu söz konusudur. Yani Satıcı ile alıcı bulundukları mecliste birbirinden ayrılmadan önce pişman olabilirler ve bu durumda satış akdi bozulmuş olur.

Böylece İslâm, alım-satım konusunda bir rahatlık ve kolaylık getirmiş bulunuyor. [175]

Konuyla İlgili Hadisler

Hakim b. Hizamdan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Satıcı ile alıcı, birbirlerinden ayrılmadıkça her biri diğerine karşı muhayyerlik hakkına sahiptir. Eğer ikisi de doğru söyler ve açık beyanda bulunursa, alış verişleri onlar için mübarek kılınır. Yok eğer yalan söyler ve gerçeği gizlerlerse, alış verişlerinin bereketi silinip gider." [176]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Alım-satımda bulunan satıcı ile alıcı birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerlik hakkına sahiptirler veya biri diğerine

"muhayyersin" demedikçe, (ayrıldıkları takdirde beyi' (yapılan alış-veriş) kesinleşmiş olur." [177]

Diğer bir lafızla şöyl& buyurulmuştur: "İki adam alış-verişu bulunurken birbirlerinden ayrılmadığı süre içinde her bii'v-nin muhayyerlik hakkı vardır veya alım-satımda bulunurîc^ı birbirlerine muhayyerlik hakkı tanıdıkları takdirde, ayrılınca da o muhayyerlik hakkı bakidir."

Başka bir anlatımla şöyle buyurulmuştur:

"Satıcı ile alıcı, birbirlerinden ayrılmadıkça her biri arkadaşına karşı muhayyerlik hakkına sahiptir. Ayrıldıkları sb&» man alış-verişleri kesinleşir. Ancak ahm-satım yaparken nm* hayyerlik şartı öne sürülmüşse, o takdirde muhayyerlik süresi doluncaya kadar yapılan ahş-veriş kesinleşmez."

Müslim'in tesbitinegöre, anlatım tarzı şöyledir:

"İki kimse karşılıklı alış-verişte bulundukları zaman, o mecliste birarada bulunup ayrılmadıkları sürece veya onlardan biri diğerine muhayyerlik hakkı vermesi durumunda yapılan beyi' akdini tamamlayıp tamamlamamak hususundu muhayyerdirler. Eğer biri diğerini, akid gerçekleştirip gerçekleştirmeme hususunda muhayyer kılar ve öteki de akdi ihtiyar ederse, böylece akdi gerçekleşmiş olur. Aynı zamanda alış-veriş akdini yapar da taraflardan biri yapılan akdi bozmadan birbirinden ayrılıp meclisi terkederlerse* yapılan akid yine kesinleşmiş olur. (Böylece muhayyerlik hakkı son bulmuş sayılır)."

Amr b. Şuayb (r.a.) den, o da babasından ve dedesinden yaptığı

yete göre, Peygamber (s.a.vj Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Satıcı iîe alıcı birbirlerinden (bulundukları meclisten) rılmadıkça muhayyerlik hakkına sahiptirler. Ancak mu-lyyerlik şartı ileri sürüp kabul etmiş olurlarsa, (o takdirde ıhayyerlik süreyi doluncaya kadar akid kesinleşmemiş püır). Onlardan birinin, arkadaşının akdi fesh eder korku-vla kalkıp oradan ayrılması helal olmaz." [178]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle mistir:

Vadideki malımı, mü'minlerin emiri Osman'a onun Hay-îr'deki malına karşılık sattım. Alış-veriş akdi yapılınca da, iş-verişi feshedip üzerime geri çevirir endişesini duyarak irisin geriye onun evinden dışarı çıktım. (Böylece meclis uhayy er ligine imkan bırakmadım). Zira bu konudaki sünnet yledir; Satıcı ile alıcı birbirlerinden ayrılıp (meclisi) terket-edikçe muhayyerlik hakkına sahiptirler." [179]

Böylece bu hadis akid zamanında malı görmenin şart olmadığına, sadece satın alman malın sıfatını bilmekle yetinmenin yet-'li olacağına delalet etmektedir. [180]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: İmam Ebû Hanife'ye ya bu hadisler Laşmadığı veya bunlarla istidlal etmediği için, bu mezhebe göre [ım-satım akdinde "hiyarü'l-meclis" yani mecliste bulunulduğu irece muhayyerlik hakkı yoktur. Sadece akidde taraflar isterse iyarü'ş-şart ve bir de hiyarü'1-ayb söz konusudur. Böylece satıcı ile [ıcı arasında akid tamamlanınca, o meclisten ister ayrılsınlar, ister ayrılmasınlar alım-satım kesinleşmiş olur. Ancak mecliste satıcı alıcıya: "Bunu sana şu kadara sattım" dedikten sonra alıcı henüz "onu satın alıp kabul ettim" demeden satıcı bu satıştan vazgeçebilir.

b) Şafiîlere göre: Hiyarü'l-meclis (satıcı ile alıcı akid yapılan mecliste bulunup ayrılmadıkları sürece her birinin muhayyerlik hakkı vardır ve yapılan satış kesinleşmemiş demektir.

Bu mezhebe göre, hiyarü'l-meclis ivazı gerektiren bey'in hemen her nevinde geçerlidir. Bedenen birbirlerinden ayrılmadıkları sürece isterse birlikte çıkıp birkaç menzil yürümüş olsunlar muhayyerlik hakkı devam eder. Ancak taraflar hiyarü'ş-şart teklif eder de kabul ederlerse, hiyarü'l-meclis hakkı kalkmış olur. [181]

Böylece Şanîler yukarıdaki hadislerle istidlal ve ihticacda bulunup "hiyarü'l-meclis" in nass ile sabit olduğunu belirtmiş ve bunun için birtakım kaydın bulunmasını konu edinmişlerdir:

1- Yapılan alım-satım akdinin muavaza akdi olması, bir ivaz karşılığında gerçekleşmesi,

2- İvazın fesadından dolayı akdin fasit olması,

Mesela kendi mülkiyet ve tasarrufu altında olmayan bir aynı satması durumunda ivazlardan biri olan mebi1 fasit bulunuyor. O takdirde hiyarü'l-meclis geçerlidir.

Bu kayıtların dışında üç kayıt daha söz konusudur. [182]

Böylece Şafiîlere göre, hiyarü'l-meclis şu iki hususdan biriyle sakıt olur: Birincisi, satıcı ile alıcının yapılan akdi lüzumlu görüp sözlü olarak iltizam etmeleriyle; diğeri ise, bulundukları meclisdeıı bedenleriyle birbirinden aynim al arıyla..

c) Hanbelîler de; ilgili hadislerle ihticac edip hiyarü'1-m e elisin geçerli olduğunu belirtmişlerdir. İsterse böyle bir muhayyerlik şart koşmamış olsunlar yine de o hak söz konusudur. O bakımdan satıcı ile alıcıdan her biri mecliste bulundukları sürece yapılan akdi hem iltizam etme, hem de feshetme hakkına sahiptirler, isterse o mecliste bir ay birarada bulunsunlar yine de bu hakkı kaybetmezler. [183]

d) Malikîlere göre: Bu mezhep imamları, Medine'nin örfünü dikkate alarak hiyarü'l-meclis e yer vermemişler, sadece hiyarü'ş-şart ve hiyarü'l-aybın bulunduğunu belirtmişlerdir. O bakımdan akdi yapan kimse akdi yaparken hiyarü'l-meclisi şart koşarsa, akid fasit olur. [184]

Böylece Hanefîlerle Malikîler bu konuda ittifak halindedir-ler. a sahih hadisleri dikkate alarak Şafiî ve Hanbelî imamlarının bu mudaki istidlal ve ihticaclarmm daha isabetli olduğunu iyleyebiliriz. Allah daha iyisini bilir.

Ibn Dakiyk el-Iyd, hiyarü'l-meclis ile ilgili hadisleri naklettikten >nra bu hadislerle amel etmeyen Hanefî ve Malikîlerin on kadar iti-Kina'yer vererek onlara ^arşı verilen cevapları da nakletmiş bulu-ıvor. (921)[185] Hacmimiz müsait olmadığından sözü edilen on kadar iti-z ve verilen cevapları kitabımıza almadık. [186]

Tahliller ve Rivayetler

913 nolu Hakim b. Hizam hadisiyle 914 nolu Ibn Ömer hadisi shihtir. O bakıûıdan birçok sahabi ve tabiin bununla amel Uıûglerdir.

Ancak hadislerde geçen iftirak ve teferruk üzerinde durulmuş, unun sözlü mü, yoksa bedenen ayrılmak mı olduğu hususunda fa-ı görüşler ortaya çıkmıştır. Bedenen ayrılmak anlamına alanlar *ırhk kazanmıştır. Zira Sahabeden bir cemaat de aynı görüştedir ki, thü Berze el-Eslemî, İbn Ömer, îbn Abbas, Ebû Hüreyre onlar Irasında bulunuyor. Tabiinden Şüreyh, Şa'bi, Tavus, Atâ\ îbn Ebî lîüleyke de aynı görüştedir. Ayrıca Ibn Münzir'in tesbitine göre, Saîd \. müseyyeb, Zührî, fen Ebî Zi'b de aynı görüşü paylaşmışlardır ki, anlar Medine'li olarak bulunu-yor. Hasan Basrî,-Evzâî, îbn Cüreyc re diğerleri de hadisi bu doğrultuda yorumlamışlardır. Hatta îbn vcij Tabiînden Nehaî dışında hiç kimse bu tesbite muhalefet etme-niştir diyerek yorumun isabetine dikkat çekmiştir.

Bu hadislerim hükmünün kaldırıldığını iddia edenler ise, şu de-illeri ileri sürmüşlerdir: "Alım-satımda bulunduğunuz zaman ışhadda bulunun" buyurulmuştur. Eğer hiyarü'l-meclis sabit olsaydı, ayetin gayr-i mjifid olması gerekirdi. Çünkü şahit tutmak tefrikten bncedir. Sonra "Ticareten ân teradin" buyurulmuştur. Böylece karşılıklı rıza ile akid tamamlanmış olur. O takdirde hiyarü'l-meclis anlamsız kalıyor. "Müslümanlar şartlarina bağlıdırlar" hadisi de bu-bun lüzumsuzluğunu ortaya koymaktadır. Akidden sonraki muhayyerlik, şartı ifsad eder.

Ancak bu görüş ve yorumlar birer ihtimal olmaktan ileri geçemez ve ihtimal ile hüküm verilemez.

915 nolu Amr b. Şuayb hadisini aynı .zamanda Beyhakî tahric etmiş ve Tirmizî hasenlemiştir.

Bu bapta bir de Ebû Davud ve îbn Mâce'nin sahih isnadla Ebû Berze'den rivayetleri söz komısudur. Şöyle |d: "Bir adam atını bir köle karşılığında diğerine sattı ve sonra da birbirinden ayrümayıp o gün ve geceyi birlikte geçirdiler. Sabah olunca kafile yola çıkmak üzere hazırlanmış oldu ve o adam atının yanma gidip onu eğerlemek istedi ve böylece yapılan akdi bozmak istedi. Atı ondan satın alan adam buna razı olmadı, derken

aramızda Resulüllah'm sahabisi Ebû Berze hükmetsin dedi. Böylece Ebu Berze'ye geldiler. O da Resulüllah'm (s.a.v.) bu konuda verdiği hükümle aranızda hükmetmeme razı mısınız? diye sordu ve şöyle dedi: Resulüllah (s.a.v.) buyurdu ki: "Satıcı ile alıcı birbirinden (bulundukları yerden) ayrılmadıkça muhayyerdirler.." Görüyorum ki, siz ikiniz akidden sonra birbirinizden ayrılmamışsınız. [187]

Çıkarılan Hükümler

1- Alıcı ile satıcı akidde bulunduktan sonra bulundukları meclisten ayrılmadıkları sürece hiyarü'l-meclis hakkına sahiptir-ler. Onlardan biri veya her ikisi yapılan akdi bozabilir. . ,

2- Akid yapıldığında veya yapıldıktan hemen sonra üç günlük veya daha fazla bir süre 'için muhayyerlik şartı kabul edilirse, hiyarü'l-meclis hükümsüz kalır,

3- Satıcı ile alıcı akdi yaptıktan sonra artık onun kesinlik kazandığını belirterek iltizam ettiklerini söylerlerse, yine hiyarü'l-meclis hükümsüz olur. Bu görüş ve ictüıad, imam Şafiî ile imam Ahmed'e aittir.

4- Hiyarü'l-meclis söz konusu olamaz. Akid yapıldıktan sonra"' artık taraflardan birinin pişman olması bir şey ifade etmez. Sadece hiyarü'ş-şart ve hiyarü'1-ayb geçerlidir..

Bu, îmam Ebû Hanife ile imam Malik'in görüş ve içtihadıdır.[188]

Riba (Faiz)

Riba, kök mana olarak büyümek, artmak, neşv-ü nema bulma imektir. Kur'an-ı Kerîm'de ise, bu kök manayla birlikte onun fazla-şmak, artmak, çoğalmak gibi manalara da delalet ettiğini irüyoruz.

Şüphesiz islâm'da faizin her çeşidi yasaklanıp haranı hnmıştır. Ancak başta Medine ve çevresi olmak üzere birçok yer-rde, daha çok Yahudilerin eyleştiği belde ve ülkelerde yaygın olan ı sömürü sistemi tuzağını kökünden kazıyıp atmak ve insanlığı bu bladan kurtarmak için içki ve benzeri umumu kemiren ibtilâlan ya-ak kılmada uygulanan kademeli ve tedrici tahrim metodu faiz akkmda da uygulanmıştır. Bu konuda Mekke'de inen Rûm Suresi y. ayet, Medine'de inen Al-i îmran Sûresi 130. ve nihayet Bakara üresi 275-278 ve aynı sûrenin 279 ayetleri bu tahrîmin kademeleri-. açık bir biçimde yansıtmaktadır.

Böylece inen en son ayetle bütün insanlığa bu konudaki ilâhî esaj verilmekte ve her türlü şüphe ve ihtimale yer verilmeyecek ekılde konu açıklığa kavuşturulmaktadır.

Bakara Sûresi 278, 279. ayetleri aynı zamanda ilim adam-ırmm çoğuna göre, Kur'an'm inen en son ayetleridir de.. O akımdan başka bir ayet veya hadisle hükmünün kaldırıldığı söz ko-usu olamaz.

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun, faizden arta kalanı ırakın, eğer gerçekten inanmışsanız (Rabbınızın emrine yun)."

"Yok eğer böyle yapmazsınız, artık Allah'a ve Peygam-er'ine karşı savaş açtığınızı bilin. Eğer tevbe edip (faizden, aizcilikten vaz geçersiniz) sermayeniz sizindir. Artık ne haksızlık eder, ne de haksızlığa uğramış olursunuz." (Bakara:78, 279)

Bu iki ayet, faiz sisteminin sadece cahiliye devrinde Arapların [e Yahudilerin uyguladıkları sistemden ibaret olmadığını, bu kav-lamın çok yönlü ve kapsamlı bulunduğunu açıklamakta ve asıl ser-hayenin üstüne bir kuruş dahi ilave edilemeyeceğini vurgulamak-adır. İster aynı cins iki şeyi mübadelede, ister vadeli ödünç verme ve nal satmada hiç bir suretle faizin mubah olduğuna açılan bir pencere jeya esnek bir anlatım tarzı yoktur. Onun için Kuran ne kat kat 'aize, ne de vade farkı tarzındaki faize ve ne de bunun azma ve çoğuna cevaz vermemekte ve her türlü faizi tahrim kapsamına almaktadır.

İbn Abbas'm cahiliye devriyle ilgili riba uygulamasını temel alıp bunun dışında kalan nakd ribasmı caiz gördüğü rivayet edilirse de yapılan ciddi araştırma ve tesbitlere göre, İbn Abbas'm (r.a.) bu hususta ikaz edildiği ve o da gerçeği ve obanın sadece cahiliye devrinde cari olan sistemle sınırlı

olmadığını anlayarak bu görüşünden rücu' ettiği, aynı zamanda rücu' ettiğine dair şahit tuttuğu kesinlik kazanmıştır. [189]

Son çeyrek asır içinde daha çok dıştan finanse edilip İslâm'ın hayat damarlarını kesmeye yönelen çeşitli gruplar ortaya çıkmış ve son olarak bu zincirin halkasına bir de bilimsel açıdan tahripte bulunmaya yönelinilmiştir. Bu grup İbn Abbas'm nakd ribasma cevaz verdiğini sağlam bir delil olarak alırken onun bu görüşünden kesinlikle rücu' ettiğini nakletmez ve böylece tarihi gerçekleri de tahrif edip işlerine gelen cümleyi delil almakta, gelmeyeni gözardı edip ilim adına çok çirkin bir ölçüsüzlük örneği vermektedirler.

Bir de hadisleri delil ve dayanak seçmeyip sadece Kur'an-ı Ke-rim'i tek kaynak kabul edip günümüze kadar ashap, tabiin, müctehid, müfessir ve diğer ilim adamlarını bilgisizlikle suçlayanlar ve Allah kelâmını kendi basit ve kısır mantıklarına, aynı zamanda hizmet etmek istedikleri zihniyet ve sistemin arzusuna göre yorumlayarak ilâhî muradın dışına çıkmakta ve Müslümanları yanıltmaya çalışmaktadırlar. Bunlar İslâm'ın her yanıyla yasaklayıp kuruşuna bile cevaz vermediği faizi yer yer mubah saymaktadırlar.

Oysa Yüce İslâm Dini, kalıcı kurallarını koymuş ve insanı ve onun emeğini haksız sebeplerle sömüren, parayı tek amaç olarak belirleyip toplumun önüne koyarak bütün kutsal değerlerin çiğnenmesini, hiçe sayılmasını mubah sayan her türlü akım, sistem ve görüşü reddetmiştir. İslâm'ın kalıcı ve hayat verip denge ve düzen, huzur ve güven sağlayıcı kurallarım gayr-i İslâmî sistemlere uydurmaya çalışmak, İslâm'ın bir hükmünü diğer bir sistemin getirdiği sıkıntıya feda etmek cinayetlerin en kötüsü, ilim adına yapılan ht r-zelerin en iğrencidir.

Zira hiç kimsenin, İslâm'ın hüküm ve kurallarını hedefinden ve amacından saptırma hakkı olmadığı gibi, onda istediği gibi tasarruf ve yorumda bulunamaz da.. Aksi halde İslâm ilâhî olma vasfını ve özelliğini kaybeder ve indî, maksatlı mü d aneleleri e değişik bir sis.e dönüşme felâketine uğrar. Gerçi Cenab-ı Hakk bu dini ve onun kutsal kitabını korumayı kendi üzerine almıştır. Ama bize düyen onu .ün safiyet ve tazeliğiyle korumak, her türlü yanlış yorumdan, ksatlı te'vilden uzak tutmaktır. [190]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Mes'ud (r.a.) den yapıları rivayete göre, adı geçen şöyle haber •mistir:

'Şüphesiz ki Peygamber (s.a.v.) Efendimiz riba yiyeni, yereni, şahitliğini yapanları, kâtipliğinde bulunanlar', lanetleiştir." [191]

Nesâî'nin rivayet ettiğinde ise aynı hadis şu lafızla belirleniştir:

"Riba yiyen, onu yediren, şahitliğini ve kâtipliğini yapan dşiler bunu haram olduğunu) bildikleri zaman, kıyamet ününde Muhammed'in diliyle mel'ûndürler."

Abdullah b. Hanzele (r.a.) den yapılan rivayete göre ~ki bu zat iakkında gasılü'l-melâike, meleklerin gaslettiği adam denilmiştir adı geçene Resulüllah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Adamın bilerek ribadan yediği bir dirhem otuz altı defa zina etmekten daha beter ve daha kötüdür." [192]

Müctehidlerin Görüş ve İstihlalleri

a) Hanefîlere göre: Ribanın gerçekleşmesi için iki bedelinde masum olması gerekir. O bakımdan bedellerden biri gayr-i ma'sûm olursa riba işlemi gerçekleşmez. Bu, imam Ebû Hanife ile imam Mu-

^hammed'e göredir, imam Ebû Yusuf a göre iki bedelin ma'sum olması şart değildir ve o bakımdan iki bedel ister ma'sum, ister gayr-i ma'sum olsun riba (faiz) tahakkuk eder.

Bu ictihadlara göre bir misal verecek olursak, darü'1-harb konusu karşımıza çıkar. Şöyle ki: Bir müslüman darü'l-harbe tacir olarak girer de harbî olan kimseye bir dirhemi iki dirhem karşhğmda satar veya buna benzer fasit bir muamelede bulunursa, imam Ebû Ha-nife'ye göre caiz olur. imam Muhammed de aynı görüştedir, imam Ebu Yusuf a göre caiz olmaz. Çünkü Ebû Yusuf a göre, ribanm hürmeti Müslümanlar hakkında sabit olduğu gibi,

kafirler hakkında da sabittir.. Çünkü bu konudaki görüşlerden sahih olanına göre, kafirler de haram kılman şeylerle, yani tahrim hükümleriyle muhatab bulunuyorlar. [193]

Bunun gibi, darü'l-harpte islâm'a girip orada eyleşen ve Islamî ahkâmı bilmeyen kimsenin de riba ile iş görmesi tahrim kapsamına girmez.

b) Diğer üç mezhebe göre: Üç mezhep imamına göre, darü'l-îslâm'da haram olan riba darü'l-harpte de Haramdır.[194]

Böylece ribanm darü'l-harpte de haram olduğu görüşü ağırlık kazanmakta ve bu ictihad sözü edilen konudaki ilahî hükmün hikmetine daha uygun düşmektedir. [195]

Tahliller ve Rivayetler

923 nolu Ibn Mes'ud hadisini aynı zamanda Ibn Hibban ile Ham tahric edip sahihi emiştir. Müslim ise bunu Cabir'den şu lafızla hric etmiştir: "Şüphesiz ki Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz riba yeni, yedireni ve şahitlerini lanetledi ve hepsinin bu lanet-mede eşit olduğunu belirtti."

Bu bapta Nesâî'nin Hz. Ali'den (r.a.) ve Ebû Cuhayfe'den rivay-; ettiği hadis bulunuyor. Taberânî ise el-Evsat ve el-Kebir'de Abdul-ıh b. Hanzele'den bir hadisi bu mealde rivayet etmiştir.

924 nolu Abdullah b. Hanzele hadisi hakkında Mecmeu'z-svaid'de, ricalinin hepsi ı*ical-i sahihtir denilerek Ahmed b. Han-el'in bu rivayetinin sahih olduğuna dikkat çekmiştir. Nitekim İbn erîr'in Berâ'dan yaptığı şu hadis buna şehadet etmektedir: "Riba Hmışiki baptır; bunun en aşağı derecesi kişinin anasıyla zina tmesi gibidir." Ayrıca Beyhakî'nin Ebû Hüreyre (r.a.) den yaptığı u rivayet de Ahmed b. Hanbel'in naklettiği hadisi kuvve ti endir mek-sdir: "Riba yetmiş bapdır; bunun en aşağı (günahı) kişinin nasıyla cinsel temasta bulunması gibidir."

Bu mealde ayrıca İbn Cerîr'in ve İbn Ebî Dünya'nın nalettikleri ir hadis daha bulunuyor.

Sonra da Hakim'in Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet ettiği şu ha-ıis de konunun önemini ve ribanm ne kadar büyük ve taşınması zor dr günah olduğunu bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır: "Riba yet-nişüç baptır; bunun en kolay (sanılan günah) yanı kişinin masını nikah etmesi gibidir. Ve ribanm en katmerlisi, nüslüman adamın ırz ve namusuna (dil uzatmak)tır." [196]

Çıkarılan Hükümler

1- Riba (faiz) İslâm'a göre haramdır ve kesin yasaktır.

2- Faiz de, onunla iş görenler de lanetlenmiştir.

3- Buradaki lanet, faizle iştigal edenlerin ilâhî rahmetten uzak-aştıklarını, taşınması güç günahlardan birini işlediklerini göstermektedir.

4- Faiz, kitap, sünnet ve icma1 ile yasaklanmıştır.

5- Faizin çoğuna da, azma da cevaz verilmemiştir.

6- Faiz hakkındaki ilâhî beyan kesinlik arz etmektedir. Tahri-mine açıkça delalet eden ayetleri nesneden ikinci bir ayet ve hüküm mevcut değüdh\

7- Faiz veren ve alanın, şahitliğini ve katipliğini yapanın günahta eşit oldukları söz konusudur. [197]

İçinde Riba (Faiz)in Cari Olduğu Şeyler

Faizin söz konusu olduğu işlemler ve maddeler ayrı bir başlık halinde işlenmiş bulunuyor. Kur'an-ı Kerim'de belli bir madde üzerinde durulmayarak faiz işleminin mutlak anlamda haram kılındığı belirtilirken hadislerle özellikle bazı maddelerin mübadelesi söz konusu edilmekte ve iki çeşit riba üzerinde durulmaktadır: Riba'l-fazl ve Riba'n-nesîe..

Hadislerde daha çok riba'1-fazl konu edilirken altı maddeye dikkat çekilmiştir: Altın, gümüş, buğday, .arpa, hurma ve tuz.. Bu bir tahdit midir, yoksa diğer maddeler için bir misal mıdır? Şüphesiz ilim adamlarının bu husustaki görüş ve ictihadları fark-lıdır.

Sonra ikinci tür riba olan "Riba'n-nesîe" birinci vade farkından sonraki vade farklarından dolayı alman fazlalık mıdır, yoksa ilk satışta da belirlenen vade farkından dolayı alman fazlalık da bunun

kapsamına, girmekte midir? Bu hususta da az fark-lı yorumlan görüşler ve ıctıhadlar söz konusudur. [198]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Altını altınla satmayın; ancak misline satın. Bazısını bazısı üzerine artık tutmayın. Gümüşü gümüşle satmayın; ancak misli misline satın. Bir kısmını diğeri üzerine artık kılmayın. Ve bunlardan gaib (hazır olmayan) ı hazır olanla satmayın." [199]

Diğer bir lafızla hadis şöyle rivayet edilmiştir:

"Altını altın karşılığında, gümüşü gümüş karşılığında, üğdayı buğday karşılığında, arpayı arpa karşılığmda,tuzu uz karşılığında satmayın; ancak misli misline, elden ele peşin olarak) satın. Artık bu durumda fazla veren ve alan erçekten riba işlemi yapmış olur. Bu hususta fazla nisbeti lan da, veren de (günahta) eşittirler."

Diğer bir lafızla şöyle rivayet edilmiştir:

"Altını altın karşılğında, gümüşü de gümüş karşılığında »atmayın; ancak misli misline ve eşit olarak satın." [200]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılar rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Altını altınla (eşit) tartıda misli misline; gümüşü gümüşle (eşit) tartıda misli misline satın." [201]

Yine Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Hurma hurmayla, buğday buğdayla, arpa arpayla, tuz tuzla misli misline, elden ele (peşin olarak) satılabilir. Artık kim fazla alır ve verirse, gerçekten o riba muamelesi yapmış olur. Ancak bunların cinsleri muhtelif (değişik) olduğu takdirde (fazla alıp vermekte bir sakınca yoktur)." [202]

Fazale b. tJbeyd (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Altını altın karşılğında ancak (eşit) tartı tartıya satınız." [203]

Ebû Bekr (r.a.) den yapılar rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz gümüşü gümüşle, altını altınla ancak eşit şekilde (satmayı, mübadele etmeyi) yasaklamadı, (fazla alıp vermeyi ise yasakladı). Ve bize gümüşü altın karşılığında istediğimiz gibi satmamızı emretti; bunun gibi altını gümüş karşılğında istediğimiz gibi satmamızı da emretti." [204]

Böylece bu rivayet altının gümüş, gümüşün de altınla götürü olarak satışının caiz olduğuna delalet etmektedir.

Ömer b. Hattab (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah :.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: Altını gümüşle (satış yoluyla |iştirmek) ribadır, ancak elden ele verilip misli alınırsa a değildir. Buğdayı buğday karşılığında (satmak) ribadır; cak misli misline elden ele (peşin) olursa riba değildir. Huriyi hurmayla satmak ribadır; ancak misli misline (eşit ola-t) elden ele alınıp verilirse riba değildir." [205]

Ubade b. Sabit (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber %.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Altını altınla, gümüşü gümüşle, Lğdayı buğdayla, arpayı arpayla, hurmayı hurmayla, tuzu zla misli misline, eşit şekilde elden ele (olursa satışı caiz-r). Bu sınıflar değişik şekilde mübadele edilirse, elden ele :şin olduğu takdirde istideğiniz gibi satınız." [206]

Ma'mer b. Abdillah (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen yle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu duydum: Yiyecek yiyecekle misli misline (eşit şekilde olduğu takdirde satılabilir)." O gün için bizim yiyeceğimiz arpa idi." [207]

el-Hasan'dan, onun da Ubade'den, onun da Enes b. Malik'den yaptığı rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Bir nevi olduğu takdirde tartıya giren şeyler misli misline; ölçeğe giren söyler de bunun gibi misli misline (satılabilir). Neviler değiştiği takdirde artık biri fazla ola-bilir ki) bunda bir sakınca yoktur." [208]

Ebû Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, ki Ebû Hüreyre'den de aynı rivayet söz konusudur. Adı geçen bu iki sahabi diyorlar ki: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bir adamı Hayber üzerine (oradaki ürünlerin zekat ve vergisini toplamak üzere) görevlendirdi. O adam ezik olmayan iyice kurumuş sağlam taneli hurmayı alıp geldi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ona: "Hayber'in hurmalarının hepsi böyle midir?" diye sordu. Adam şu cevabı verdi: "Doğrusu biz hurmadan bir sa' alıyor karşılıgında üç şa' veriyoruz." Bu haber üzerine Efendimiz yle buyurdu: "Öyle (işlem) yapma. Topladığın hurmaların ipsini dirhem karşılığında sat ve sonrao dirhemlerle iyi kal-ssi yüksek hurmadan satın al.." [209]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

Mezhep imamlarına göre: Şiddetle yasaklanıp haram kılman sid alım-satım işlemlerinden biri de faizdir. Aynı cinsten olan iki yden birinin bir ivaz karşılığı olmaksızın fazlalığı riba (faiz) dir. Üç Bzhebe göreise, faiz iki kısımdır: Nesîe ve fazl..

Birincisi, sözü edilen fazlalık, bedelin Ödenmesinin geciktirilme karşılığmda olanıdır. Mesela kış mevsiminde belli bir ölçek buğdayı yaz mevsiminde ödenmek üzere birbuçuk ölçek buğday ırşılğma satmak bu cümledendir. Burada fazla olarak verilecek mm ölçek buğday sadece vade farkından kaynaklanmaktadır.

İkincisi» vade farkından, yani bedelin geciktirilmesinden değil î aynı cins iki şeyin birini diğeri karşılığında satarken misli misline üt olarak değil bir fazlalıkla satışını yapmaktır. Mesela işlenmiş on •am atını onbeş gram işlenmemiş altın karşılığında alıp satmak bu imledendir.

İmam Şafiî'ye göre, riba üç kısımdır: Nesîe, fazl ve yed.

Birincisi, karz ribasıdır. Şöyle ki, biri diğerine, "Kızıyla evlen-Leşi veya başka bir menfaat sağlaması şartıyla belli bir miktar lünç vermesiyle gerçekleştirilen ödünç vermedir.

İkincisi, vade farkından, yani bedelin ödeme süresinin gecikti-ilmesinden dolayı alman fazlalıktır.

Üçüncüsü, aynı cins' iki şeyi, mesela buğdayı buğday arşıhğında elden ele misli misli peşin olmaksızın veresi satmaktır.

Bakara Sûresi'nin 278, 279. ayetleri her ne kadar cahiliye dev-indeki cari olan ribayı, yani vadesi dolan borcu Ödeyemeyen taraf ürenin biraz daha uzatılmasını ister, alacaklı da uzatacağı süreye :arşılık bir fazlalık koyar ve bu böyle sürüp giderken borç birkaç misini aşmış olurdu şeklindeki bir uygulamayı yasaklamaktaysa da sa-lece o tür bir ribayı yasaklamakla sınırlı kalmamakta, vade arkından dolayı istenilen yüzdeliklerin hepsinin haram olduğuna de-alet etmektedir. [210]

Böylece dört mezhebe göre hem riba'n-nesîe, hem de riba'1-fazl kesinlikle ve bütün çeşitleriyle haramdır. Buna muhalefet eden olmamıştır. Ancak ayrıntılarında az farklı yorum ve ictihadlar olmuştur.

Riba'l-fazla gelince, günlük ahm-satımda hiç kimse aynı cinsten iki şeyin aynı ölçü ve tartıda misli misline ve elden ele peşin olmak üzere satmayı, değiştirmeyi düşünmez ve buna lüzum da görmez. İslâm Dini belirtilen şartlarla aynı cins iki şeyin satışma ee-vaz verirken az veya çok sanat değeri, işleme payı olan bir malı voya daha göz dolduran bir cins buğdayı cinsi karşılığında satarken alıcının bu yüzden fazla aldatılabileceğini önlemek ve bu yoldan külfetsiz kazanç sağlamayı engellemek için bir fazlalıkla birlikte cinsi karşılığında satışını veya vadeli olarak satış muamelesinde buhuH masını yasaklamıştır.

Faiz İşleminin Haram Kılındığı Maddeler:

Faiz işlemi her maddede cari olabilir mi, yoksa birkaç meddeyle sınırlı mıdır? Belirtilen şartlar ve ölçüler doğrultusunda her maddede cari olduğunu söyleyenler olmakla beraber, hadislerde belirtileri maddelerle sınırlı bulunduğunu iddia edenler da olmuştur. Ancak dört mezhep

imamlarına göre, faiz sistemi altir maddeyle sınırlı değildir. Onlara kıyasla diğer-maddelerde de caridir. Fazlalığın tah-rim illeti olduğuna bakılınca,' kıyasla o illet (menat) dikkate alınır ve böylece makis ile makisün aleyh arasında müşterek olan bu mert at düzeyinde diğer maddelere de teşmil edilmesi caiz olur. Nitekim müctehid imamlar da bu açıdan konuya eğilerek kıyas ve ictihadda bulunmuşlardır. Zahirîlere göre ise, faiz işlemi sadece hadiste açıklanan altı maddeyle sınırlıdır.

Ne var ki, fazlalığın tahrim illeti olarak belirlenmesi konusu imamlar arasında az farklı durumlar ortaya çıkarmıştır. Şöyle ki:

a) Hanbelîlere göre: Bu illet ölçek ve tartıdır. Ölçek veya tartıyla satılan her madde bunun kapsamına girer. Artık azlık-çokluk söz konusu olmaz. Aynı cins iki şey az da olsa böyledir.

Ölçek ve tartı kapsamına girmeyen, yani bunların dışında kalıp sayıya giren maddelerin kendi cinsiyle bir fazlalık sağlamak üzere satışı caizdir. Ancak bunda kerahet söz konusu olabilir.

b) Hanefîlere göre: Sözü edilen illet Ölçek ve tartıdır. Şu farkla ki, bu mezhep imamlarına göre, aynı cins yiyecek maddesi yarım sa'dan aşağı olmamalıdır. Aksi halde faiz işlemi cari olmaz.

c) Şafiîlere göre: Hadiste belirtilen maddeler iki kısımda toplanmıştır: Nakit ve yiyecek maddesi. O halde nakit ve yiyecek kapsamına giren her maddede faiz işlemi söz konusudur.

d) Maîikîlere göre: Fazlalığın tahrim illeti altın've gümüş ola-k nakit tir; yiyecek maddelerinde ise nesîe ve fazl ribalarma göre ğişiklik arzeder. Şöyle ki: Riba'n-nesîede tahrim illeti, mücerred ^ecek maddesidir. Tedavi için kullanılanı istisna teşkil eder. O [kundan insan için yiyecek maddesi olabilen her şeyde riban'n-nesîe Lramdır,

Riba'l-fazlın tahrim illeti ise, ikiye ayrılır: Birincisi, yiyecek addesinin kut (beldenin ana yiyecek maddesi) niteliğinde olmasıdır, incisi, o maddenin iddihara (kiler ve depoda saklanmaya elverişli üunmasıdır. [211]

Tahliller ve Rivayetler

927 ve 928 nolu hadisler sahihtir. "Altını altınla.." anlatımı, lanmiş, işlenmemişini, süs eşyası olanını ve olmayanını, madrup ve ayr-i madrup olanım, karışık ve sahih olanım kapsamaktadır. Ne-îvî'nin bu husustaki tesbitine göre, altının bu anlam ve kapsamda mimi anmasında icma' vaki olmuştur.

Böylece altını altınla mübadelede, tartı bakımından ikisinin eşit iması ve peşin işlem görmesi söz konusudur. Diğer beş madde akkmdaki hüküm de böyledir. İbn Ömer ile İbn Abbas'a göre, riba'l-üzlda hir sakınca olmadığı rivayet edilmişse de daha önce de belirt-ığimiz gibi yapılan ciddi araştırma ve tesbite göre, her ikisi de bu örüş ve yorumlarından rücu' etmiştir. [212]

Buharî ve Müslim'de Üsame b. Zeyd (r.a.) dan yapılan riva-yete öre, Resulûüah (s.a.v.) Efendimiz: "Riba ancak nesîede vardır.." büyümüştür. Nitekim İbn Zübeyr, Zeyd b. Erkanı, Said b. Müseyyeb ve Jrve b. Sübeyr bu hadisle istidlal ederek riba'l-fazlı caiz olduğuna :ail olmuşlardır. Müslim ise bu rivayeti şu fazlalıkla nakletmiştir: Elden ele (peşin) olduğu takdirde riba yoktur.."

İlim'adamları Üsame b. Zeyd'in hadisinin sahih olduğunda itti-ak etmişlerdir. Bu durumda Ebû Said hadisiyle Üsame hadisinin ırasını telif etmek söz konusu olmuştur. Bazısına göre Üsame hadisi

mensûhtur, yani Ebû Said hadisiyle onun hükmü kaldırılmış ve riba'l-fazlın da haram olduğu belirtilmiştir. Ancak bu bir ihtimaldir ki bizi kesin sonuca götürmez. Sira nesh olayının vuku' bulduğu ihtimalle belirlenmez. Bazısına göre, "Riba ancak nesîede vardır" sözünden maksat, en büyük ve en galiz riba kasdedilmiştir. Böylece bu, riba'l-fazlm caiz olduğuna delalet etmez.

Müslim'in îbn Abbas'tan yaptığı rivayetin ise, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den nakledildiğini gösteren açık bir delil yoktur. Nitekim yapılan tesbitlere göre îbn Abbas bu sözünden rücu' etmiş ve işlediği hatayı anlayarak istiğfarda bulunmuştur.

Böylece hem riba'n-nesîenin, hem de riba'l-fazlm haram olduğu kesinlik arzediyor..

929, 930, 931 nolu hadislerin de istidlale salih olduğu söz konusudur. Hepsi de Ebû Said hadisini kuvvetlendirmekte ve her türlü şüphe ve ihtimali reddetmektedir.

934 nolu Ubade hadisinin isnadında Rebî' b. Sabih J?ulunu-yor. Ebû Zer'a onun sika (güvenilir) olduğunu söylerken bir cemaat onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Zehebî ise bu zat hakkındaki tesbit ve görüşleri bir araya getirerek geniş bilgi vermiş ve sonuç olarak ilim adamlarının Rebî1 hakkındaki görüş ve tesbitlerinin çok farklı olduğuna işarette bulunmuştur,. [213] Böylece Ubade hadisiyle istidlalin elverişli olduğu ortaya çıkmış bulunuyor.

937 nolu Ebû Said ve Ebû Hüreyre hadisi sahihtir. Aynı zamanda Müslim tahric etmiştir. Böylece aynı cinsten olan iki yiyecek maddesini biri fazla olduğu halde değiştirmenin caiz olmadığı ve böyle bir ahm-satım ve mübadelenin riba sayıldığı anlaşılıyor. [214]

Çıkarılan Hükümler

1- Nakit olarak belirlenen altın ve gümüşü misli misline aynı tartıda eşit ve peşin olarak satmak, değiştirmekte bir sakınca yoktur.

2- Gıda maddelerini de misli misline, aynı ölçek veya tartıda peşin olarak satmak ve değiştirmekte bir sakınca yoktur. Mesela bir ölçek buğdayı bir ölçek buğdaya peşin olarak satmakta ve değiştirmekte bir sakınca söz konusu değildir.

3- Altım altınla, gümüşü gümüşle satıp değiştirirken bunların mis, olmasına ve olmamasına bakılmaz; madrup olanına ve ol-jmına da bakılmaz; aynı tartı nisbeti dikkate alınarak peşin tie değiştirilir.

4- Altını altın, gümüşü de gümüş karşılığında satarken bunu H veya birinin diğerinden fazlalığı söz konusu olduğu takdirde (faiz) kapsamına girer ve haram kabul edilir.

5- Yiyecek maddelerinden aynı cins iki şeyi de vadeli veya biri-üğerinden fazlalığı söz konusu olduğu takdirde faiz kapsamına : ve bu tür satış haram

olur.

6- Hadiste riba kapsamına sokulan altı madde tahdit için ldir; fazlalığın tahrim illetinin altın ve gümüşte nakiddir, yi-k maddelerinde insanın yiyeceği gıdalardır. O bakımdan bu il-i birleşen her madde tahrim kapsamına alınmak üzere kıyas kbilir.

7- Altım gümüş karşılığında, gümüşü de altın karşılğmda peşin ak satmak ve almakta bir sakınca yoktur. Biri diğerinden fazla ilir, yani tartı cihetiyle eşit olmaları söz konusu değildir.

8- Gıda maddelerinden de cinsleri değişik olduğu takdirde birini iriyle peşin olarak alıp satmak, değiştirmek caizdir; biri ölçek ola-diğerinden fazla olabilir.

9- Altım gümüş veya gümüşü altm, buğdayı arpa.., karşılığında satarken bunu vadeli yapmak caiz değildir, riba kapsamına gir-

10- Cinsleri değişik olan bütün gıda maddeleri de böyleöv".

11- Yarım sa'dan az olan gıda maddelerini ve bir de sayı kapıma girenleri vadeli satmak veya değiştirmekte bir sakınca yok-

Bu, Hanefîlere göredir.

12- Kut (beldenin ana gıda maddesi) niteliğinde olmayan, iddi-1 edilmeye elverişli bulunmayan yiyecek maddelerinden aynı cins şeyi değiştirmek veya satmakta riba söz konusu değildir. Bu, İmam Malik'e göredir. [215]

Bey’u’l-ıyne (Birine Veresiye Sattığı Malı Daha Düşük Fiatat Peşin Olarak Ondan Satın Almak)

Dolaylı şekilde faizle muameleyi yürütebilmek ve kendi zannmca faiz günahından uzak kalmak isteyen tacirin, faizle kredi almaya gelen veya bir miktar paraya ihtiyacı olan adama veresiye mal sattıktan sonra o malı ondan daha düşük fiatla peşin almasına İslâm fıkhında "bey'-i ıyne" denir.

Muamele ve alım-satım işleminde zahiren faiz görünmüyorsa da işlem ve kelime oyunuyla dolaylı şekilde faizle iş görülmüş oluyor. O bakımdan Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bu tür ahm-satımı yasaklayıp haram kılmıştır.

Bey'-i ıyne terkibini az farklı şekilde yorumlayanlar ve açıklayanlar olmuşsa da temelde aynı noktada birleşme söz konusudur. Şöyle ki:

er-Raflî'ye göre: Veresiye olarak bir malı birine satıp onun bedelini henüz almadan peşin fakat düşük bir fiatla o malı satın almaktır. Kamus sahibi de buna yakın bir tarifte bulunarak şöyle demiştir: "Tacirin kendi malını vadeli olarak bir bedel karşılğmda satması ve sonra sattığı o malı satış natmdan düşük olarak almasıdır."

Şüphesiz bu tür bir alım-satım muamelesi faizcilerin, amaçtan ' sapıp elfaza bağlı kalarak dolaylı yoldan faize yönelenlerin ve kısacası muhtaçları sömürenlerin ortaya attığı bir hileli alış-veriştir. [216]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn îshak es-Sübey'î'nin kendi zevcesinden yaptığı rivayete göre, udi geçen kadın, Hz. Aişe'nin (r.a.) yanına girdiğinde beraberinde Zeyd b. Erkam'ın ümmülveledi (ondan çocuk doğuran cariyesi) değirmiş oldu. Bu cariye Hz. Aişe'den şunu sordu: "Ey Mü'm inlerin Anası! Bir köle oğlanı Zeyd b. Erkam'a veresi (vadeli) olarak Sekizyüz dirheme sattım ve sonra o köle oğlanı ondan peşin olarak altıyüz dirheme satın aldım.." Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a.) ona şöyle dedi: "Satın aldığın ve sattığın şey ne kötü! Şüphesiz Zeyd'in Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber yaptığı cihad batıl oldu (sevabı giderildi); meğerki tevbe

etmiş ola»" [217]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "insanlar dinar ve dirhemle cimrilik yaptıkları, ıyne ile alım-sat unda bulundukları, sığırların kuyruğuna yapışıp uydukları ve Allah yolunda cihadı terk ettikleri zaman Allah onlara öyle bir belâ indirir ki, onlar dinlerine dönmedikçe Allah o belâyı onlardan kaldırmaz." [218]

Ebu Davud'un rivayetinde ise hadis şu lafızla belirtilmiştir: "Iyne ile alım-satımda bulunduğunuz, sığırların kuyruğuna yapışıp tuttuğunuz, ziraatle hoşnut olup yetindiğiniz ve (bu suretle) Allah yolunda cihadı terkettiğiniz zaman, Allah üzerinize öyle bir zül (horluk, hakirlik, aşağılık) musallat eder ki, siz dininize dönmedikçe Allah o züllü koparıp atmaz." [219]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

Mezhep imamlarından Ebû Hanife, İmam Malik ve İmam Ah-med'e göre bey'u'1-ıyne caiz değildir. İmam Şafiî'ye göre ise, caizdir. Şafiî ve arkadaşları bu konuyu beyi'le ilgili elfaz ve kurallar doğrultusunda değerlendirip bu sonucu çıkarmışlar ve böylece ilgili hadisleri dikkate almamışlardır.

İbnü'l-Kayyım da bu tür alım-satımın caiz olmadığını belirtmiş ve Evzaî'den naklen rivayet edilen şu hadisle istidlal etmiştir: "İnsanlar üzerine bir zaman gelecek ki, onlar alış-veriş (ismi altında) ribayı helal sayacaklardır."[220]

Îbnü'l-Kayyım devamla diyor ki: "Bu hadis mursel de olsa destek sağlamaya elverişlidir ve ilim adamlarının bunda ittifakı vardır." [221]

Tahliller

942 nolu Îbn Îshak hadisinin isnadında el-Galiye bint Eyfa' bulunuyor ki, imam Şafiî bu zatın rivayeti sahih değildir demiştir. Îbn Kesir ise Irşad'da bu zatın sözünü takrir etmiş bulunuyor. Zehebî ise Mizan'da bu raviye yer vermemiştir. Böylece onun sahih bir ravi olmadığı iddiasında Şafiî yalnız kalmış bulunuyor.

Hz. Aişe'nin Zeyd b. Erkanı hakkındaki sözü, mutlaka şari'den bir beyana dayanmakta ve böylece bey'u'l-ıynenin haram olduğu anlaşılmaktadır.

943 nolu Îbn Ömer hadisini aynı zamanda Taberanî rivayet etmiş, îbn Kattan ise onu sahihlemiştir. Hafız îbn Hacer ise Büluğu'l-meram'da bunun ricalinin sikat olduğuna değinmiş, ancak Ebû Davud'un aynı hadisi Nafî'den, onun da îbn Ömer'den rivayetinde dikkat çekerek bunun isnadında söylenecek sözler vardır, demiştir. [222]

Büluğu'l-meram sarihi Sıddık Hasan Has ise Ebû Davud'un rivayetinde Ebû Abdurrabman el-Horasanî bulunuyor ki ismi İshak'dır ve Atâ' el-Horasanî'den naklen rivayet etmiştir. [223]

Zehebî ise bu zatın asıl isminin îshak b. Esîd olduğunu belirt-ıiş ve Ebû Hatim'in "Onunla meşgul olmaya değmez" dediğini nak-îtmiştir. Ancak Yahya b. Eyyûb ve el-Leys ondan nakil yapmışlar ve ehebî kendi görüşünü de ortaya koyarak bu zat için: "O câizü'l? adistir" yani onun naklettiği hadisi almak caizdir demiştir [224] Ayrıca Ibn Hacer aynı hadisin Ahmed b. Hanbel'in Atâ'dan riayetine değinerek ricalinin sikat olduğunu söylemiş ve ayrıca Ibn tCattan'm da sahihlediğini ilave etmiştir. [225] ve istidlale salih bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim müctehidlerin çoğu bu hadisle istidlal ve ihticacda bulunmuştur. I - îbn Ömer hadisi sadece bey'u'l-ıyne'nin tahrimine delaletle kalmıyor, aynı zamanda cihadı bırakmanın, diğer bir anlatımla cihad için gereken bütün hazırlıkları yapmamanın islâm ülkelerini aşağılayacağını, düşmanlarının üstünlük sağlayacağını da dile getirerek Müslümanları uyarıyor, islâm ülkelerinde sadece ziraatle uğraşmanın yelerli olmayacağı, düşmanlara karşı üstün duruma gelebilmek için sanayi'a önem verilmesinin lüzumu ve özellikle savaş gücünü artırmanın kaçınılmaz bulunduğu üzerinde de duruluyor ve çok yönlü bir uyan hikmetini yansıtıyor. [226]

Çıkarılan Hükümler

1- Ahş-verişte dolaylı yoldan faize kapı açmanın haram olduğuna işaret ediliyor.

2- Muhtaç bir kimseye veresi olarak mal sattıktan sonra o malı ondan daha düşük fiatla satın almanın dolaylı şekilde faiz olduğu belirtilerek ıynenin haram olduğu açıklanıyor.

3- Hanefî, Maliki ve Hanbelî mezheplerine göre, bey'ul-ıyne haramdır.

4- imam Şafiî'ye göre, bey'u'l-ıyne caizdir.

5- Bu konuda ilim adamları Şafiî'nin görüşüyle değil, diğer üç mezhebin görüş ve içtihadıyla amel edilir diyerek görüş beyan etmişlerdir. [227]

Bir Malı Satarken Varsa Ondakiİ Kusur ve Arızayı Müşteriye Açıklamak Gerekir

Müslüman müslümanın kardeşidir, ne ona haksızlık eder, ne de onu haksızların eline teslim eder. Aynı zamanda müslüman müslümanı ve başkasını aldatmaz; kusurlu ve arızalı malı sağlam diye oha satmaz. Nitekim Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bu konuda ümmetini uyararak şöyle -buyurmuştur: "Bizi aldatan bizden değildir." [228]

ingiliz ilim adamlarından Jon Devenport (Joun Davenpor) Hazretî Muhammed Ve Kür’an-ı Kerim adlı eserinde müslümanlarm ticaretteki dürüstlüklerini şöyle ifade etmiştir: Bir Yahudiyie alış-veriş ettiğinde fîat olarak ne isterse onun ancak üçte birini ver. Çünkü Yahudi aldatır. Bir hristiyanla alış-veriş yaptığında fîat olarak ne isterse onun yarısını ver. Çünkü o da aldatır. Ama Hz. Muhammed'e (s.a.v.} inanıp O'nun getirdiği esas ve pirensipleri kabul eden bir müslümanla ahş-verişte bulunduğun zaman o fiat olarak ne isterse onu ver. ünkü müslüman aldatmaz.."

Böylece iman kalpte kök salıp hücrelere sızdığı ve Allah'ın mutlak hakim ve mutlak adil olduğuna inanıldığı, ahiretie mutlaka hesaba çekilinileceği gönülde yer ettiği takdirde artık böyle bir iman ve irfana sahip olan müslümanın başkalarını aldatması, yalan söylemesi, hileli iş yapması, açık ve dolaylı faiz verip alması asla düşünülemezi[229]

Konuyla İlgili Hadisler

Ukbe b. Amir (r.aj den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu duydum: "Müslüman müslümanm kardeşidir. Onun, içinde kusur ve arıza bulunan bir malı din kardeşine satması helal olmaz; meğer ki o ayıp ve arızayı ona açıklamış olsun.." [230]

Vasile (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: ırHiç kimsenin, içindeki ayıp ve arızayı açıklamadan bir şeyi (malı) satması helal olmaz. Ve hiç kimseye ayıp ve kusuru bildiği halde açıklamamak helal olmaz" [231]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz yiyecek maddesi satmakta olan bir adamın yanından geçerken elini o maddenin (bulunduğu kaba, çuvala) soktu, bir de ne görsün o madde ıslak idi. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Bizi aldatan bizden değildir." [232]

Adda' b. Halid b. Hevze'den yapılan rvayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bana bir mektup yazdı, (muhteviyatı şöyle idi): "Bu, Adda' b. Halid b. Hevze'nin Muhammed Resulüllah1 dan (s.a.v.)satın aldığı şeydir. O, Mu-hammed'den (s.a.v,) bir köle veya cariye satın aldı ki o köle veya cariyede hiçbir hastalık, hiçbir kaçma, hiçbir habislik yoktur; müslümanm müslümana satışıdır." [233]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacleri

Dört mezhebe göre de satıcı malım satarken mevcut kusur ve arızayı bildiği halde müşteriye söylemeyip gizlerse, hem günah işlemiş olur, hem de müşteri o malı satın aldıktan sonra içindeki ayıp ve arızayı görürse, onu iade etme hakkı vardır ve bu durumda satıcı o kusurlu, arızalı malı geri almak zorundadır. Ancak müşteri malı satın aldıktan hemen sonra o malda bir kusur veya arıza meydana gelirse, bu durumda müşterinin o malı iade etme hakkı söz konusu olamaz.

a) Hanefi'lere göre: Mutlak anlamda alım-satım, satılan malın ayıp ve arızalardan salim olmasını gerektirir. Aksi halde müşteri aldığı malı

reddetme hakkina sahiptir. Satıcının rızasını almadan malı yanında tutup tesbit ettiği ayıp ve arızadan dolayı onun ftatını indiremez.

Bu konudaki genel kural şöyledir: Tüccara ğpre bir malda fîatın noksanlığını gerektiren bir kusur ve arıza varsa, o kusur sayıhr.Meselâ kölenin efendisinden kaçma huyu, hırsızlık yapma adeti, yatağına işeme arızası birer kusurdur ve kölenin değerini düşüren arızalardır. [234]

b) Şafiîlere göre de satın alınan bir malda kadimi bir ayıp ve arızaya rastlanırsa ve malın değerini düşürecek bir anlam taşırsa müşterinin o malı geri verme muhayyerliği vardır. [235]

c) Diğer iki mezhep imamlarının da ictihadları bu doğrultudadr. [236]

Tahliller ve Rivayetler

952 nolu Ukbe hadisini aynı zamanda Ahmed, Darekutnî, Ha-ım ve Taberanî tahric etmişler ve îbn Hacer onun isnadım hasenle-ûştir. O bakımdan 'müctehidlerin çoğu bu hadisle istidlal tmişlerdir.

953 nolu Vasile hadisini İbn Mace tahric etmiş ve Hakini el-lüstedrek'te bunu nakletmiştir. Ancak isnadında Ahmed Ebû Cafer r-Razî ile Ebû Siba1 bulunuyor. Birincisi hakkındaki tesbit ve örüşler farklıdır. İkincisinin ise meçhul olduğu söylenir. Nitekim Ze-ebî de onun meçhul olduğunu belirtmiştir. [237]

954 nolu Ebû Hüreyre hadisini aynı zamanda Hakim tahric tmiştir. Ahmed b. Hanbel ve Daremî de bunun bir benzerini tahric tmişler ve rivayete kuvvet kazandırmışlardır. Böylece Ebû Hüreyre .adisiyle istidlal edilmiştir. Ayrıca îbn Hibban ve Taberanî de bu riayete yer vermişlerdir.

955 nolu Adda1 hadisini Nesâî, İbn Carud tahric ederken Buharı nu talikan rivayet etmiştir.

Vasile hadisinde "hiç kimsenin" şeklinde bir ifade kullanılırken liğer bir rivayette "hiç bir müslümanm" şeklinde bir ifadeye yer ve-ilmiştir. Böylece

İslâm hem bir müslümanm diğer bir müslümanı ıldatmasmı, hem de haksız yere herhangi bir kimseyi aldatmasını iarain kılarak insan haklarını, özellikle de alış-verişte bu haklara ri-lyet edilmesini teminat altına almıştır.

Ebû Hüreyre hadisinde "Bizi aldatan bizden değildir" şeklinde)ir anlatım tarzı rivayet edilirken diğer bir rivayette "Bizi aldatan >enden değildir" şeklinde bir anlatıma yer verilmiştir. Bunun anlamı şudur: "Benim getirdiğim doğru yolu yol olarak seçmemiş, benim ilim re amelime uymamış, güzel yolumu seçmemiştir."

Bu rivayetler ve anlatım tarzları, gerek alış-verişte, gerekse üğer konulardan başkasını aldatmanın kesinlikle haram olduğu orsaya çıkıyor. [238]

Çıkarılan Hükümler

1- Hiçbir kayıt kullanmaksızm mutlak anlamda yapılan alım-satım, satılan malın ayıpsız ve arızasız olduğuna delildir.

2- Bu durumda satın alınan malda bir ayıp ve arıza görülürse müşteri o malı geri verme hakkına sahiptir.

3- Müşteri bir malı salim şekilde satın aldıktan hemen sonra onda bir kusur ve arıza meydana gelirse o takdirde müşterinin o malı geri verme hakkı yoktur.

4- Müşteri malı satın aldığında onda bir kusur ve arıza olduğunu görürde ve bu yüzden fıatımn indirilmesini isterse, bu doğru olmaz; ya aldığı fıata kabul eder ya da olduğu gibi reddeder. (Bu Hanbelüere göredir.)

5- Ancak ticari kural olarak tacirlere göre bir malın fıatımn noksanlığını gerektiren bir kusur ve arızadan dolayı müşteri böyle bir istekte bulunabilir.

6- Alış-verişte müşteriyi aldatmak haramdır ve yasaktır.

7- Alış-verişte veya başka bir konuda din kardeşini aldatan kimse, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in sünnet ve hidayetinin dışına çıkmış olur ve o yüzden büyük günah işlemiş sayılır.

8- Alış-verişte müşteriyi aldatmak, kalitesiz malı çok yüksek kaliteli diye satmak, fiatmı düşürecek bir arıza ve kusur açıklamadan arızasız mal fıatına satmak kul hakkına taalluk eden bir konudur.

9- Kul hakkından tevbe ve istiğfarla kurtulma şansı yoktur. Meğer ki o hakkı sahibine veya varislerine iade etmiş ola..

10- Hçbir ibadet ve dua kişiyi kul hakkının vebal ve sorumluluğundan kurtarmaya yeterli değildir. Zira onun davacısı bizzat insandır. Allah ise mutlak adildir. [239]

Davarın Memesinde İyice Süt Birikip Şişkin Bir Hale Geldikten Sonra O Davarı Satışa Çıkarma Konusu

Müşterinin gözünü doldurup hayvanın çok süt verdiğini ;östermek ve böylece hayvanı gerçek değerinin üstünde satmak, hile-i ve aldatmaca satışlardan biridir ve o bakımdan haramdır, caiz Leğildir,

insan haklarını en ince yanlarına kadar dikkate alıp koruyan ve naddeyi amaç olmaktan çıkartıp onu araç olarak tanıtan; kardeşlik ağlarını zayıflatan, toplum bünyesinde güvensizlik doğuran her .ürlü alım-satımı, söz ve davranışı yasaklayan îslâm Dini, bu yönüyle le insanlığın son umudu ve tek kurtuluş çaresidir. O bütün bu esas re kuralları vazederken hem manevî, hem de maddî müeyyideleri beraberinde getirmiş ve eğitim yoluyla da bunların hikmet ve amacını salp ve kafalara işlememizi emretmiştir. [240]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle .buyurmuştur: "Deve, koyun ve keçi (aynı zamanda sıfır) in

memesinde iyice süt birikmesini bekleyip onu öylece satmaya kalkışmayın: Artık kim böyle bir duruma getirilen bir hayvanı satın alırsa, onun sütünü sağdıktan sonra şu iki hususta muhayyerdir: Duruma razı olursa satın aldığı havyanı geri vermeyip yanında tutar; (aldatıldığına) Öfkelenirse, onu bir sa' hurma ile (süte karşılık olmak üzere) birlikte reddeder." [241]

Buhari ve Ebu Davud'un rivayet ve tesbitinde ise hafız su lafızla nakledilmiştir.”Kim,memesınde iyice süt birikmiş koyun ve keçiyi satın alır da onoun sütünü sağarsa,artık o bu durumda aldığına razı olursa , omu yanında tutar (geri vermez) veya (aldatıldığına) öfkkelenirse ,sağdığı süte bedel bir sa’hurma ile birlikte onu satıcıya geri veriyor.”

Müslim’in rivayetinde ise buna yakın bir anlatım tarzı yer alıyor.Şöyle ki:

Kim,memesine iyice süt dolmuş sağılı bir deve veya memesi iyice süt dolmuş bir koyun satın alırsa, o ohayvanın sütünü sağdıktan sonra şu iki hususta muhayyerdir:Ya o hayvana razı olur, veya bir sa’hurma ile birlikte geri çevirilir.”[242]

Buhari dışında beşlerin rivayetinde ise şöyle buyurulmaktadır: "Kim memesinde iyice süt birikmiş bir hayvan satın alırsa, o üç güne kadar o hayvanı alıkoyma veya satıcısına reddetme hususunda muhayyerdir; reddettiği takdirde beraberinde (sağdığı süte karşılık olmak üzere) buğday değil de sadece bir sa' hurma verir."

Ebû O smanen-Nehedî'den yapılan rivayete göre, Abdullah (r.a.) şöyle demiştir:

"Kim memesi iyice sütle dolmuş bir hayvan satın alır da (aldatıldığını anlar ve o sebeple) onu reddederse, artık beraberinde bir sa' hurma ile reddetsin." [243]

Rivayetlerin Işığında Müctehidleri İstidlallerin

a) Hanelilere göre: Ebû Yusuf a göre, müşterinin gözünü doldurmak için hayvanın memesindeki sütün birikmesini sağlamak ve öylece satmak, caizse de günahı gerektiren bir alış-veriştir. O bakımdan onu satm alan

kimse sağdıktan sonra aldatıldığını anlarsa, onu geri vermekte muhayyerdir. Geri verdiği takdirde sağdığı sütün bedelini öder.

İmam Züfer'e göre sütüntbedeli olarak yarım sa' hurma, ya da yarım sa' buğday öder. [244]

b) Şafiîlere göre: Memesi süt dolu hayvanı satm aldıktan sonra henüz sütü sağmadan durumu farkederse, o takdirde o hayvanı satıcısına reddeder ve başka bir şey, bir bedel ödemez. Çünkü sütü sağmadan reddetmiş bulunuyor.

Sütünü sağdıktan sonra satıcının hile yaptığını anlar ve o yüzden geri vermek isterse, beraberinde bir sa' hurma verir ki bu sağılan süte bedel sayılır. [245] Şafrîlerden bir kısmına göre, sağılan sütün bedeli, beldenin kutundan (ana gıda maddesinden) ödenir. Ma-likîler de aynı görüştedirler, yani onlara göre de sütün bedeli beldenin galip olan kutundan ödenir. [246]

c) Hanbelîlere göre: Beldenin galib olan kutu hurma ise ondan, hurma değilse galip olan kuttan ödenir. Böylece Hanbelîler konuyla ilgili hadisleri biraraya getirerek hepsinden belirtilen hükmü çıkarmışlardır. [247]

d) İmam Ebû Hanife'ye göre: Memesi süt dolu hayvanı satm alınca, onu o ayıpla reddetme hakkı yoktur. Ancak" sütünün az olduğu, yani az süt verdiği anlaşılınca ona göre değerinden bir miktar indirmesini talep etme hakkı söz konusudur. Böylece Ebû Hanife bu konda kıyas yolunu seçmiştir. [248]

Tahliller ve Rivayetler

960 nolu Ebû Hüreyre hadisi sahih olup istidlal ve ihticaca sa-lihtir.

Hayvanın memesinde biriken sütü sağmayıp iyice dolup büyümesini beklemek ve ondan sonra onu o vaziyette çok süt veren bir hayvan görünümünde satışa çıkarmak "musarrat" tabiriyle ifade edilmiştir. Nitekim îmam Şafiî de tasriyeyi yorumlarken şu bilgiyi vermiştir: "Tasriye, koyun veya devenin yavrusunu tutup süt emmesini önlemek ve memedeki sütü iyice çoğalıp memeyi şişkin hale"getirmesini beklemek ve böylece

müşteriye satılığa çıkarılan hayvanın çok ve bol süt verdiği zannını doğurmaktır."

Ebu Ubeyde de tasriyenin aslını şöyle manalandırmıştır: "iyice toplansın diye sütü memede alıkoymak tasriyedir."

Bu konuda deve ve koyun birer ölçü ve misaldir. Eti yenen ve sütü içilen her hayvan hakkında aynı hüküm caridir.

Böylece müşteri satın aldığı ve sütünün bol olduğunu sandığı hayvan konusunda aldatıldığını anlayınca onu geri verme hakkına sahiptir. Hadisin açık delaletinden bu rahatlıkla anlalaşüıyor. Ancak bu geri verme olayında sağılan süte karşılık bir sa' hurma verilmesi bir hüküm olarak yer almaktadır. Hurma dışında kalan buğday ve benzeri bir şey vermekte bir sakınca var mıdır? Buharî dışında beşlerin rivayet ettiği hadiste bir sa' hurma verilmesi konu edilirken ardından "semrâ değil" kaydı yer almıştır. Bundan, ancak hurmanın verilebileceği, buğdayın onun yerine, geçmiyeceği anlaşılıyor. Başka rivayetlerde ise "taam" sözüne yer verildiğine bakılırsa, taamdan maksadın ilk anda buğday olduğu hatıra gelir ve taamın sadece buğdaydan ibaret olmadığını vurgulamak için (lâ semrâ) denilmiş olabilir.

Nitekim Müsne-i Ahmed'de isnad-ı sahih ile yapılan riva-yette şöyle buyurulmuştur: "Taamdan bir sa' veya hurmadan bir sa'" bu tarz anlatım tahyire mi, yoksa ravinin şekkine mi delalet etmektedir? Her iki ihtimale göre de sağılan süte bedel buğday ve benzeri bir şeyin verilmesinin de yeterli olacağı anlaşılıyor. Çünki İslâmî hükümler yalnız hurma yetiştiren ülkerle bağlı olmayıp umumilik ar-zetnıekte ve bütün ülkelere hitap kudretini taşımaktadır.

Bu bapta Ebû Davud'un İbn Ömer (r.a.) dan yaptığı rivayette ise şöyle denilmektedir: "Hem o hayvanı geri verir, hem de onunla be-raber misli süt ye veya sütün iki misli buğday verir.." Ancak Hafız

bn Hacer bu hadisin isnadının zayıf olduğunu tesbit etmiştir. îbn ludame de bu hadisin metruk olduğuna dikkat çekmiştir. [249]

Hanefî imamlarının çoğunun bu hadislerle istidlal etmememler-tıin asıl sebeplerinden biri de şudur: Yapılan rivayetlerin bir psmında "taam", bir kısmında "temir", bir kısmında "birr veya tumh", bir kısmında da "sa'an min temir lâ semrâ" tabirleri geçmekte ve o yüzden hadis metinlerinde ıztırap

bulunmaktadır. Sonra da hadisteki rivaletler ve hükümler genel kaidelere muhalif lüşmektedir, O bakımdan bu hadislerle değil, ana kaidenin ışığı altında kıyas yolunu seçmenin daha isabetli olacağı söz konusudur.

Hadislerle amel eden müctehidlerin ise buna karşı verdikleri cevaplar vardır. Kitabımızın hacmi kafi gelmediğinden onları buraya almaya gerek görmedik. [250]

Çıkarıan Hükümler

1- Satılık dişi hayvanın sütünü sağmayıp memede iyice birikmesini ve hayvanın bol süt verdiği kanısını doğramasını sağlamak haramdır, yasaktır.

2- Bü tür bir alış-veriş hileli alım-satun kapsamına girer.

3- O bakımdan sözü edilen hayvanı satın alan kimsenin bir rivayete göre en geç üç gün içinde onu satıcısına geri verme hakkı vardır. Diğer rivayetlere göre, farkına vardığı zaman geri verme hakla söz konusudur.

4- Bu durumda satıcısı o hayvanı geri almak zorundadır.

5- Sağılan süte bedel bir sa1 hurma veya buğday veya benzer bir gıda maddesi verilir.

6- Veya sağılan sütün bedeli nakit olarak belirlenerek ödenir. ,.

7- Sağılan sütü veya mislini vermek ise ihtilaflıdır. [251]

Narh Koymak

İslâm fıkhında buna "sür", "tes'îr" denir. Satışa arz edilen lara yetkili organlarca narh, yani kar haddi konması söz konusudur. İslâm Dini kendi sistemi ve bütünlüğü içinde bu konuyu ele almış ve piyasada fahiş fiatla mal satmayı önlemek, aynı zamanda tüketiciyi korumak için satışa arzedüen mallara narh koymayı, kar haddi belirlemeyi uygun bir çare olarak

görmemiş ve bu yüzden böyle bir müdahaleyi mekruh, hatta fukahanm bir kısmına göre gayr-i caiz saymıştır.

Zira İslam'ın temel haklarla, insan haklarıyla, yüksek ahlak ve sorumlulukla, Allah ve ahiret inancı ve korkusuyla ilgili koyduğu esas ve pirensipler dosdoğru uygulandığı ve nesiller bu çerçeve içinde eğitilip yetiştirildiği takdirde kardeş olan müslümanlarm birbirlerini aldatması, fahiş fiatla mal satması pek istisnaî bir olay olarak kalır.

Ama maddeyi amaç seçen ve bu yüksek ahlak ve kültürü, iman ve irfanı nesillere vermeyen, veremeyen ülkelerde devlet ister istemez piyasaya müdahale ihtiyacı duymakta, tüketiciyi korumak için belli bir kar haddi koymaktadır. Günümüzde kapitalist sisteme bağlı ülkelerde serbest ekonomi modeli seçilirken tüketici ezilmekte ve onu vurguncuların şebekesinden koruyup kurtaran müeyyidelere pek yer verilmemektedir. Bu sebeple de toplum bünyesinden güven sarsılmakta, kimse kimseye itimad etmemekte ve her alış-verişte aldatılırım endişesi duyulmaktadır.

Bu yönüyle de Yüce İslâm Dini, mallara narh koymak yerine kalplere ve kafalara iman ve ahlak sınırları yerleştirmekte ve "Sizden biriniz kendisi için arzu edip istediği şeyi mü'min kardeşi için de arzu edip istemedikçe (olgunluk ölçüsünde) iman etmiş sayılmaz" pirensibini işlemektedir. [252]

Konuyla İlgili Hadisler

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz döneminde piyasada fîatlar ü yükseldi. Derken ashab-ı kiramdan bir kısmı: tfYa Resu-ah! Fiatlara narh koysanız ya..1' diye istekte bulundular, [ıun üzerine Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: eki daraltıp genişleten, fiatları ayarlayan, rızkı veren Al tır. Doğrusu ben, sizden hiçbirinizin ne bir haksızlık, ne kan ve ne de bir mal benden talep etmediği halde Allah'a ruşmayı umuyorum." [253]

Hadisin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: İnsanlar kar sağlasınlar dişe sari' alış-işi meşru kılmış ve gabn-i fahiş ile satışta bulunmayı haram niştir. O bakımdan sari' ahş-verişte kar sağlamayı men'etmediği i, kar konusunda bir tahdid de koymamış; sadece aldatmayı, hileli ısta bulunmayı yasaklamıştır. Böylece bir malda bulunmayan İlikleri varmış gibi göstermenin, satılan maldaki ayıp ve arızayı lemenin haram olduğunu belirtmiştir. Bunun için müşteriye, al-aldığı, hileli mal satıldığı takdirde satın aldığı malı geri verme kkım, yani tahyir hakkını tanımıştır. Böylece satıcı malım satark-gabn ve tedlis yapmamaya dikkat etmek zorunda bırakılmıştır.

si halde sattığı mal geri verilir ve itibarı kökünden sarsar.

b) Diğer üç mezhep imamları da: "Gabn-i fahiş" konusunda irttiğimiz gibi, az farklı yorumlar ortaya koymuşlardır. Şafıîler bir bis söz konusu olmadığı takdirde gabn-i fahiş sebebiyle malı geri rme muhayyerliği yoktur derken, Malikîler adetin fevkinde bir al-tma yoksa, malı geri verme muhayyerliği söz konusu olmaz mislerdir. Hanbelîlere göre, satıcı ile alıcının piyasayı ve fiatları medikleri takdirde fahiş fiatla satılan malı geri verme muhayyer -;i söz konusudur demişlerdir. Hanefîler de gabn-i fahişin, malın rçek değerini, yani fîatrnı takdir eden bilir kişilerin ölçüsünü aşan 3bettir diyerek bir sınırlama getirmişlerdir. [254]

Böylece dört mezhep de zaruri bir durum olmadığı sürece mala ırh konulmasını caiz görmemiş ve bunu mekruh saymıştır. [255]

Çıkarılan Hükümler

1- İslam'a göre, fevkalade bir durum yokken, yetkili organların fiatları, narh koyup dondurması caiz değildir.

2- Kar haddi, gabn-i fahiş, tedlis ve telbis sınırına varmadıkça serbest meşru bırakılmıştır.

3- Gabn-i fahiş ve tedlis yoluyla satılan bir malı geri verme muhayyerliği vardır.

4- Ancak tüccar zulümde bulunur da çok fahiş fiatla mal satmaya başlar ve manevi hiçbir müeyyide tanımazlarsa, o takdirde yetkili organ fiatları belli bir kar sınırında tutmak ve tüketiciyi korumak için narh koyabilir. [256]

5- Nitekim İmam Malik ve Şafiüerden bir kısmı kıtlık yıllarında aşırı kar sağlamayı önlemek, tüketiciyi korumak, kıtlıktan dolayı çok fahiş giatla mal satmaya özenen fırsatçıları durdurabilmek için piyasaya el koyup fiat tahdidi yapmanın caiz olduğunu belirtmişlerdir. [257]

6- Tabiinden Said b. Müseyyeb, Rebi'a b. Abdirrahman, Yahya b. Said el Ansarî de toplum maslahatı söz konusu olmadığı zaman tesir cihetine girmenin, yani haddi koymanın caiz olduğunu söylemişlerdir. [258]

7- Hidaye sahibi ise bu konuda şöyle demiştir;

"Sultanın insanlara karşı kar haddi koyup fiatları belli sınırda tutması uygun ve caiz olmaz. Ancak yiyecek maddesi satanlar te-hakkümde bulunup yiyecek maddelerinin kıymetini aşırı derecede yükseltiyorlarsa ve kadı da ancak fıat tahdidiyle müslümanlarm hukukunu koruyabiliyorsa, o takdirde ehl-i rey ve basar ile istişare ederek kar haddi koyabilir." [259]

8- Serbest piyasa* ekonomisini sağlam bir düzeyde işler durumda tutabilmek için nesillerin dini konularda ciddi biçimde eğitilip yetiştirilmesi vaciptir. O bakımdan Hz. Ömer ticaret kural ve ahlakından nasibini almayanları ticaretten men'etmiştir. İmam Ma-lik'in de bu hususta içtihadı vardır. [260]

İhtikar

İhtikar, bir ihtiyaç maddesini satın alıp piyasada azalmasını ve yüzden fîatımn yükselmesini beklemek maksadiyle o malı depoya laldırıp saklamak demektir. Şüphesiz böyle bir ticari tutum ve dav-•anışta ihanet ve tüketicilere zulüm söz konusudur.

O bakımdan sari1 (Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz) ihtikarı yasak-ayıp haram kılmıştır. [261]

Konuyla İlgili Hadisler

Said b. Müsâyyeb'den, o da Ma'mer b. Abdillah el-Adevî'den rivayet etmiştir. Adı geçen diyor ki: Resulüllah (s.a.v,) Efendimiz şöyle buyurdu: "Ancak günahkar suçlu ihtikar yapar." [262]

Ma'kıl b. Yesar (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, Re-sulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim müslümanların piyasasına, onlara karşı aşırı fiat (kar) sağlamak için bir şey (ihtiyaç maddpsi) ile girerse, onu kıyamet gününde ateşten bir döşek, minder üzerinde oturmak Allah üzerine bir haktır»" [263]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Kim müslümanlar aleyhine aşırı fit artırmayı dileyerek bir ihtikarda bulunursa, o günahkar ve suçludur." [264]

Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Peygamber (s.a.v.) Efendimizden duydum şöyle buyuruyor-du: "Kim müslümanlara karşı onların yiyecek maddelerini ihtikar ederse, Allah onu cüzam ve iflas ile vurur.." [265]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.ü.) şöyle buyurmuştur: 'Ticari malı getirip piyasaya (az bir kar ile) süren merzuktur (rızıklanmış, bahtiyar); muhtekir isje merûndur." [266]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Hanefî imamları bu konuda biraz genişlik getirip kendi ictihadları doğrultusunda birtakım şartlarla ihtikara cevaz vermişlerdir. Şöyle ki:

1- Bir belde veya kasabada satın aldığı yiyecek maddelerini depolar ve fakat bu yüzden halka bir zarar vermiş olmaz, yani o maddeler piyasada bulunursa, o takdir de bir süre depolayıp sakla-masında bir sakınca yoktur.

2- Yakın bir kasaba veya beldeden satın alıp kendi beldesine nakleder ve piyasada o maddelerden pek az bulunur da depolayıp satışa arzetmediği takdirde halka zarar verecek olursa, bir süre depolaması mekruhtur. Bu daha çok İmam Muhammed'in kavlidir. Ebû Yusuf tan da bu anlamda bir rivayet söz konusudur.

3- Cem'u'l-cevâmi'de ise şöyle denilmektedir: "Yiyecek maddelerini uzak bir yerden satın alıp getirir de satışa arzetmiyerek onu de-polarsa bu mekruh değildir."

4- Bir beldeden satın alıp diğer bir beldeye naklettikten sonra [tikarda bulunursa, bu da mekruh sayılmaz.

5- Kendi tarla ve bahçesine ekip yetiştirdiği gıda maddelerini atışa azetmeyip depolarsa bu da mekruh değildir. Ancak efdal olanı jıdur: İhtiyacından arta kalanını müslümanlarm ihtiyacı bulunuyor-a onlara satmasıdır.

6- Depolamanın uzun süresi bir ay olarak takdir edilmiştir.

7- İhtikarın iki ayrı türü vardır: Biri Matlar yükselsin diye bekitmek; diğeri kıtlık olsun diye bekletip satışa arzetmemek.. İkinci arün vebalı birincisinden çok daha büyüktür.

8- Ebû Yusuf a göre müslümanlarm umumuna zarar veren her iaddeyi satışa arzetmeyip depolamak ihtikardır. İmam Mu-lammed'e göre, halkın geçimiyle ilgili gıda maddeleriyle hayvanların ıeslenmesine yönelik olan maddeleri satışa arzetmeyip depolama1 tıtikardır.

9- Halka zarar verdiği takdirde yetkili organın muhtekiri, de-»oladığı malı satışa arzetmeye zorlaması caizdir.

10- Yiyecek maddelerini depolayıp satmayarak fahiş fisıtla sat-nayı beklemek mekruh olduğu gibi, mevcut maddeleri piyasaya, ih-,iyaç bulunduğunda fahiş fîatla satıp aşırı kar sağlama söz konusu)lduğu ve kadı (yetkili organ) da bunun önüne geçemediği takdirde, o naddelere narh koymak, yani kar haddi belirlemekte bilicma' bir sakınca yoktur. [267]

b) Şafiîlere göre: Bu mezhep imamları genellikle halka sıkıntı re zarar veren depolama üzerinde dururken daha çok ihtikar kapsamına giren maddelerin yiyecek, yani kut (beldenin ana yiyecek maddesi) niteliği taşıyanları olduğunu belirtmişlerdir.

c) Hanbelîlere göre: Bu mezhep imamlarına göre, bir malın ihtikar kapsamına girip haram sayılması için üç şartın bulunması söz konusudur:

1- O malın satın alınması..

Başka bir yerden celb edip getirilen veya kendi mülkünden elde edilen bir maddenin depolanması ihtikar kapsamına girmez.

2- O maddenin müşteriler için kut (geçim gıda maddesi) olması.. O bakımdan helva, bal, zeytin ve benzeri katık anlamında olan

maddeler kut niteliği taşımadığından ihtikar kapsamına girmemektedir.

3- Satın alıp depoladığı maddeden dolayı halka sıkıntı getirmiş bulunması.. O bakımdan piyasada o maldan bulunuyor ve bir sıkıntı söz konusu değilse, ihtikar da söz konusu olmaz. [268]

d) Malikîlere göre: Bu mezhebin önde gelen imamı Malik'e göre de dışarıdan celb edilen maddeleri depolayıp satışa arzetmemek ihtikar sayılmaz.

Böylece Hanefî mezhebine göre, ihtikar mekruhtur. Diğer üç mezhebe göre haramdır. [269]

Tahliller ve Rivayetler

975 nolu Said ve Ma'mer hadisini hem Tirmizî, hem de diğer muhaddisler tahric etmişlerdir. Hadis hasen veya sahih kabul edil" diğinden müçtehitlerin çoğu onunla istidlal etmişlerdir.

Böylece hadis, ihtikar yapan kimsenin suçlu günahkar olduğuna delalet etmekte ve bu manayla ihtikarın haram olduğu anlaşılmaktadır.

976 nolu Ma'kıl hadisini Taberânî el-Kebir ye el-Evsat'ta tahric etmiştir. Ancak isnadında Zeyd b. Murre bulunuyor. Mecmeu'z-Zevâîd'de bu zatın tercüme-i haline rastlanmadığı kaydedilmektedir, O bakımdan biraz ihtiyatla bu rivayete bakılmıştır. Geri kalan ricalinin hepsi sahihtir.

977 nolu Ebu Hüreyre hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiştir. Ancak onun rivayetinde şu fazlalık da bulunuyor: "Ve gerçekten onun ilgisi Allah'tan kopmuş olur.."

Ancak bu hadisin isnadında Ebû Ma'şer bulunuyor ki bu zat zayıftır. Bununla beraber onun sika olduğunu söyleyenler de var. [270] Nitekim Zehebî Bu ismi taşıyan üç raviye yer verirken onların zayıf veya sika olup olmadıkları hakkında bir bilgi vermemiştir. [271] Ma'mer hadisiyle birbirini kuvvetlendirmekte olduğundan ilim adamlarının çoğu bununla da istidlalde bir sakınca görmemişlerdir.

978nolu Ömer hadisinin isnadında Heysem b. Rafı' bulunuyor. Ebû Davud'a göre bu zat münker hadis rivayet eder. Zehebî bu zatın ihtikârla ilgili rivayetinin münker olduğunu nakletmiştir. Sonrada bu konuyla ilgili onun rivayetini vürud sebebiyle naklederek şu bilriyi vermiştir: "Felrruh Mevla Osman şöyle haber verdi: Ömer (r.a.) mescide doğru gitti. Bu arada satışa arzedilmiş yiyecek maddelerini gördü ve hoşuna gittiğinden şöyle dedi: "Allah bu yiyecek maddelerini de, onları celbedip buraya kadar getirenleri mübarek eylesin." Bunun üzerine biri ona: "Ya Emirelmü'minin! Bu maddeler ihtikâr edilmiştir" diye haber verdi. O da: "Kim ihtikâr etmiş?" diye sorunca, "Ferruh Mevla Osman..." diye cevap verdiler ve bir de falan mevlâ Ömer diye' ilâve ettiler. Bu haber üzerine Hz. Ömer o iki adama dönüp "Sizi buna cesaretlendirip iten nedir?" diye sordu. Onlar da: "Kendi malımızın karşılığında satın alıp satıyoruz" diye cevap verdiler. Hz. Ömer şöyle dedi: "Resûlüllah (s.a.v.) E fendimiz'den duydum, buyurdu ki: "Kim müslümanlar üzerine onların yiyecek maddelerini ihtikâr ederse Allah onu iflas ve cüzam ile vurur."

Bunun üzerine Ferruh şöyle dedi: "Allah'a ve sana söz veriyorum ki, bir daha ihtikâra donmiyeceğim." Mevlâ Ömer'i ise meczum olarak gördüm.." [272]

Ayrıca bu hadisin isnadında Ebû Yahya el-Mekkî bulunuyor ki, o da meçhuldür. [273]

Bununla beraber hadisin şe'vahidi bulunuyor; İbn Mâce ve Hâkim'in, aynı zamanda İshak b. Rahuye, Dâremî, Ebû Ya'lâ, el-Akîlî'nin İbn Ömer (r.a.) dan rivayet ettikleri şu hadis bulunuyor ki, 979 numara ile onu konunun baş kısmında nakletmiş bulunu-yoruz: 'Ticari malı getirip piyasaya (az bir kar ile) süren mezrûktur (rızıklanmış, bahtiyar); muhtekir ise mel'ûndur."

Şüphesiz bu hadis her ne kadar zayıf hadisler arasında yer almışsa da bu baptaki diğer rivayetlerle kuvvet kazanmaktadır.

Yine bu bapta ibn Ömer (r.a.) dan rivayet edilen bir diğer hadis şöyledir:

"Kim yiyecek maddelerini kırk gece satışa arzetmeyip kaldırır (da ihtikarda bulunur) sa o Allah'tan, Allah da ondan beri kalır (ilgisi kopar)."

Bu rivayetin sahih olup olmadığı da ihtilaf konusudur.

Bunların dışında birtakım rivayetler daha bulunuyor ki, konuya kuvvet kazandırmakta ve ihtikarın haram olduğuna delâlet etmekte-

Sonuç olarak diyebiliriz ki, ihtiyaç maddelerini satışa arzetmeyip depolamak ve fıatlarm yükselmesini beklemek konusunda tahran ve kerahet illeti, halka, yani ihtiyaç sahiplerine sıkıntı verip onları zarara sokmaktır. Bu hususta yiyecek maddeleriyle diğer ihtiyaç maddeleri arasında fark yoktur. Ancak İmam Gazali İhyada bunun hilafına şöyle demektedir: "Kut (beldenin ana yiyecek maddesi) olmayan ve ona destek anlamı taşımayan maddelere yasağın kapsamı uzayıp geçmez." [274]

Çıkarılan Hükümler

1- ihtikar, halkın ihtiyaç maddelerini satışa arzetmeyip depolamak ve fıatlarm yükselmesini veya kıtlığın başlamasını beklemek anlamına gelir.

2- Bu manayla ihtikar yasaktır ve haramdır.

3- Uzak bir ülkeye veya beldeden satın alınıp getirilen maddeleri satışa arzetmeyip depolamak ihtikar kapsamına girmez. Bu, Ha-nefîlere^ göredir.

4- Kendi tarla ve bahçesinden elde ettiği gıda maddelerim bir süre satışa çıkarmayıp saklamak da ihtikar sayılmaz. Buda hanefı-lere göredir.

5- İhtiyaç maddelerim saklayıp halka sıkıntı ve zarar verme teşebbüsü önlenemediği takdirde piyasada istikrar sağlamak ve tüketiciyi korumak için yetkili organlar fiat tahdidine baş vurabilirler.

6- Müctehidlerin bir kısmına göre, ihtikar ancak ana gıda maddelerinde söz konusudur. Katık olan maddelerle diğerleri bu kavramın dışında kalır.

7- Müctehidlerin bir kısmına göre ise, halkın ihtiyaç maddesi kabul edilen her- maddede ihtikar söz konusudur.

ıle alıcı arasında meydana gelen[275]

Satıc İhti

Ticari alanda alış-veriş doğrultusunda zaman zaman satıcı ile alıcı arasında birtakım ihtilaflar çıkabilir. Bir husumete yol açmaması ve kırıcı, bölücü bir hava doğurmaması için İslâm en âdil kıstasları koymuş ve ihtilafın giderilmesini kolaylaştırmıştır. Çünkü İslâm hukukunun anaçlarından biri de, toplum yapısında güveni ayakta tutmak, din kardeşliğini kişisel çıkarların önünde bulundurmak, ticari ahlakı sapasağlam ayakta tutmak ve her*hak sahibinin hakkını en adil ölçüler çerçevesinde vermektir.

O bakımdan günlük hayatımızın lâzim-i gayri müfariki olan (ayrılması mümkün olmayan) ve ondan kopmaz bir parça sayılan alış-veriş, yani ticari muamele ne kadar dürst ve adilane yapılırsa toplum o nisbette rahat eder, huzur duyar ve güven besler. Bu muamele yaygın olduğu nisbette de birtakım ihtilaflara konu olabilir. Bunun için Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz kalıcı kurallar ve hükümlei vaz'etmiş bulunuyor. [276]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v,. Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Satıcı ile alıcı ihtilafa düştüğü za man, aralarında beyyine (belge ve şahit) yoksa, söz, satıcımı sözüdür veya birbirine geri çevirirler (alıcı malı geri verii parasını alır)." [277]

îbn Mace'nin rivayetinde şu fazlalık yer alıyor: "Alım-satımdî mal aynen duruyorsa" yani satın alınan mal kullanılmamış v< zayi' edilmemişse.. İmam Ahmed'de yaptığı rivayette şu faz lalığı nakletmiştir: "Satılan mal da olduğu gibi duruyorsa.."

Darekutnt'nin Ebû Vail'den yaptığı rivayette ise, şöyle buyurulmuştur:

"Satıcı ile alıcı ihtilafa düşerse, satılan mal da harcanıp oratada yoksa, o takdirde söz, satıcının sözüdür (yani onun sözüne ve iddiasına itibar edilir)."

Ahmed ve Nesâî'nin Ebû Ubeyde'den yaptıkları rivayete göre, , adı geçen şöyle bilgi vermiştir: "Aralarında bir malın satışını yapan iki adam ona geliyor. Biri: Ben bu malı şu kadara satın aldım diyor, diğeri ise, ben bu malı şu kadara sattım diyor. Bunun üzerine Ebû Ubeyde: Buna benzer bir mesele Abdullah'a (r.a.) arzediliyor. o da ben bunun gibi bir meseleyi Peygamber (s.a.v.) huzurunda çözülürken bulundum. Resulüllah (s.a.v.) satıcıdan yemin etmesinin istenmesini emretti; sonra da satışda muhayyerlik söz konusudur: İsterse onu (geri) alır, isterse terkeder." [278]

Diğer bir yorumla, satıcı yemin etmediği takdirde alıcı muhayyerdir, dilerse alır, dilerse terkeder. (Ancak birinci yorum daha isabet-[279]

Hadislerin ve Rivayetlerin Işığında Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Satıcı ile alıcı arasındaki ihtilaf, kusurlu fe arızalı malın geri verilmesi hususunda beş maddede toplanır:

1- Satılan malın sayısında ihtilaf..

Aralarında beyyine (yazılı belge veya şahit) yoksa söz Histerinindir; yemin etmesi gerekir. Çünkü sayıyı indiren, onun şu adar değil daha az sayıda

olduğunu iddia eden odur.

2- Kabzedüen şeyin sayısında ihtilaf..

Bu da birinci maddede belirtilen şekilde çözülür.

3- Satılan malm vasfında ihtilaf..

Mesela Şam imalatı diye bir kumaşı satın aldığını, sonra da mm Mısır imalatı olduğunu iddia eden bir müşteri, bu iddiasıyla atıcıya baş vurursa..

Burada söz, yeminli olarak satıcınındır. Çünkü burada o, nüşterinin iddasmı inkar etmektedir.

4- Satılan malın miktarında ihtilaf..

Mesela tartı ile satın aldığı malın noksan çıktığım iddia ederse.. 3u durumda söz, yeminli olarak müşterinindir.

5- Satılan malm ta'yininde ihtilaf.

Mesela müşteri satın aldığı hayvanı geri vermek ister.. Satıcı se, bu benim sana sattığım hayvanın kendisi değildir derse..

Burada geriye verme olayı niyar-i şaı*t ve rü'yete bağlıysa, yani)na dayanıyorsa, söz yeminli olarak müşterinindir. Ama red, kadîmi 3İr ayıptan dolayı ise söz yeminli olarak satıcınındır. [280]

b) Şafiîlere göre: İmam Şafiî bu konuya kısaca değinerek şöyle demiştir:

"Satıcı ile alıcı arasında ihtilaf çıkarsa, mesela satıcı: ""Bunu sana sattım, ama ben muhayyer bulunuyorum.", müyteri de "Onu bana sattın, ama senin için bir muhayyerlik söz konusu edilmedi" derse, Ebû Hanife'ye göre, burada söz yeminli olarak satıcınındır. îbn Ebî Leylâ ise, söz müşterinindir. Ebû Yusuf da bu ikine görüşü benimsemiştir. [281]

Böylece İmam Şafiî'nin de îbn Ebî Leyla gibi bir görüşe sahip oldğu anlaşılıyor.

c) Hanbelîlere göre: Satıcı ile alıcı arasındaki ihtilaf, satılan mal hususunda üç maddede mütalaa edilir:

1- Maldaki ayıp ve arızanın kimin yanında zuhur etmesiyle ilgili ihtilaf..

Aralarında meseleyi çözecek beyyine yoksa, söz yeminli olarak müşterinindir. Mesala aldığı kumaş veya elbisenin yırtık çıkması bu cümledendir.

2- Satılan malm aynında ihtilaf..

Mesela satılan bir malı müşteri geri vermek istediğinde satıcı, bu benim sana sattığım mâl değildir, sen onu değiştirmişsin" demesi.. Eğer malı geri çevirme kadim bir ayıptan dolayı ise, söz yeminli olarak satıcınındır. Red hiyar-i şarttan dolayı ise, söz yeminli olarak müşterinindir.

3- Satış bedeli üzerinde ihtilaf..

Mesela bir malı bir mal karşılığında satın aldıktan sonra onu bir ayıp ve arıza bulunduğu halde geriye vermek isterse, satıcı ona karşılık aldığı malı verdiğinde müşteri bu o değildir derse, burada söz yeminli olarak müşteriye aittir. [282]

d) Malikilere göre: Bu mezhebe göre de satıcı ile alıcının ihtilafı satılan mal hususunda dört maddede toplanır:

1- Satış anında ayıp ve arızanın görülüp görülmediğinde ihtilaf..

Burada söz yeminli olarak müşteriye aittir.

2- Satılan maldaki ayıp ve arıza müşterinin razı olup olmadığı hakkında ihtilaf.. Ayıp satışta gizli kalmış ve sonra farkına varılarak müşteri buna razı olmuş şeklinde bir ihtilafa da-yanıyorsa, müşterinin o malı yeminsiz olarak geri verme hakkı vardır. Satıcının iddiası muteber değildir. Ancak satıcı bu hususta şahit gösterirse, durum değişir.

3- Ayıp ve arızanın kadimi olup olmadığı üzerinde ihtilaf..

Ayıp hafif olur da satış anında pek farkına varılmazsa, söz yeminsiz olarak satıcınındır. Beyyine varsa, ona göre karar verilir.

4- Gizli ayıb ve arızanın mevcut olup olmadığı, yani satış vaktinde o malda böyle bir ayıbın bulunup bulunmadığı hususunda ihtilaf edilirse, burada söz yeminsiz olarak satıcıya aittir. [283]

Tahliller ve Rivayetler

986 ve 987 hadisler Abdullah b. Mes'ud (r.a.) den rivayet edildiği gibi, meal bölümünde naklettiğimiz rivayetler de ondan yapılmış ve böylece adı geçen sahabiden muhtelif tariklerle aynı rivayete yer verilmiştir: îmanı Şafii Said b. Salim tarikiyle rivayet etmiştir, Ancak isnadında ismi geçen İsmail b, Ümeyye ile Ali b. Cüreyc hakkında farklı tesbitler olmuştur. Aynı zamanda isnadında geçen Ebû Ubeyde'nin kendi babasından duyduğu da şüpheyle karşılanmıştır. Ayrıca Ebu Ubeyde'nin kendi babasından duyduğu da şüpheyle karşılanmıştır. Ayrıca Ebu Ubeyde tarikiyle Ahmed, Nesâî ve Davre-kutnî rivayet etmişler ve Hakim bu rivayeti sahihlemiştir. îma/n Şafiî ayrıca aynı hadisi Süfyan b. Uclan tarikiyle Avn b. Abdullah'tan, o da İbn Mes'ud'dan rivayet etmiştir. Ancak isnadında inkıta1 söz konusudur. Zira Avn'm İbn Mes'ud'a yetişmediği belirtilmektedir.

Tirmizî ile İbn Mace de isnad-i münkati' ile rivayet etmişler ve Taberanî bu rivayeti şu lafızla nakletmiştir: "Satıcı ile alıcı satışta ihtilafa düşerlerse reddedişirler (satıcı sattığı malı geri alıp bedelini müşteriye iade eder),"

Hafız İbn Hacer bu hadisin ravileri sikattır, diyerek istidlale sa-lih olduğuna işarette bulunmuştur. [284]

Fukaha ihtilaf konusu ortaya çıktığında daha çok Resulüllah'm (s.a.v.) şu genel kuralıyla amel edilecek diyerek konuyu bu çerçeve içinde çözmeyi uygun görmüştür: "Davacıya beyyine (belge ve şahit); davalıya da yemin düşer.." Şöyle ki: Davacı ister satıcı, ister alıcı olsun, davasını isbat için ya yazılı belge ibraz etmesi, değilse şahit göstermesi gerekir. Aksi halde davalıya yemin ettirilir ve bu suretle ihtilaf giderilir. Davacı beyyine ortaya koyduğu takdirde onun iddiasına göre, koyamadığı takdirde davalı yemin ederse bu defa davalının iddiasına göre hükmedilir. [285]

Çıkarılan Hükümler

1- Satıcı ile alıç: arasında ortaya çıkan ihtilaf, müctehidlerin istidlalleri doğrultusunda çözülür.

2- Davacıya beyyine, davalıya yemin düşer.

3- İhtilaf satılan malın sayısında, aynında, satış bedeli üzerinde, malın vasfında, miktarında olabilir. Bunlardan her biri icti-hadde belirlenen kıstasa göre ele alınıp çözülür. [286]

Selem (Bedelini Peşin Ödeyerek Evsafı Belirnen Bir Malı Belirlenecek Bir Süre Somra Teslim Almak)

İslâm hukukuna göre, mevcut olmayan bir malın satışı caiz değilse de, halkın ihtiyacı dikkate alınarak selem şeklinde cereyan eden alış-verişe cevaz verilmiştir. Nitekim selem işlemi İslâm'dan önce de Medine ve çevresinde çok yaygın idi. Buna çok alışan ve ihtiyaçlarını bu yolla karşılayıp durumlarını düzelten halkı bu yaygın alım-satımdan men'etmenin birtakım sıkıntılar doğuracağı kesinlik arzediyordu. İslâm, üreticinin haksızlığa uğramaması, malın bedelini peşin veren alıcının da mağdur olmaması için selemi birtakım şartlara ve kurallara bağlamış ve böylece bu konuda da adil bir düzenleme getirmiştir.

Şüphesiz İslâm bu adil düzenlemeyi getirirken de diğer yandan müslüman cemaati ticari ahlak konusunda eğitip iman ve takva düzeyinde onları yönlendirmeyi ihmal etmemiştir. Zira en çok su-i isti'male müsait olan konulardan biri ve belki de başta geleni ticari işlemlerdir. O bakımdan İslâm fıkhında buna ağırlık verilmiş ve konulan kurallar, Kitap ve Sünnet'e göre eğitilip yetiştirilen toplumlara yönelik özellikte düzenlenmiştir. Bu nedenle İslâm, kitap ve sünnete göre eğitilip yetiştirilmeyen, ticari ahlaktan habersiz olup aşırı kazanç hırsı içinde bulunan kişilerin ticaretle uğraşmasına izin vermez. [287]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Abbas (r.a.)' dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.y Efendimiz Medine'ye (hicret edip) geldiğinde, Medine'liler meyvem ve diğer gıda maddeleri) alım-satımmda bir ve iki yıl üzeri ide (vadeli) satış yapıyorlardı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Kim bedeli peşin vadeli satış yaparsa belli ölçü ve tartıya belirli süreye görejyapsın."[288]

Abdurrahman b. Ebzâ ve Abdullah b. Ebî Evfa'dan yapılan rivayete göre, bu iki zat şöyle demişlerdir: "Bizler Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber birtakım ganimetler elde ederdik ve bu sırada Şanı dolaylarında yaşayan Nebît kavminden bazı (tacir) kişiler bize gelir ve biz de onlara belli bir süreye kadar vadeli olarak buğday, zeytin yağı ve arpa hususunda bedeli peşin vererek alış-verişte bulunurduk.." Bunun üzerine bu iki zata soruldu: "Onların ziraatı var mıydı, yok muydu?" Sözü edilen iki zat şu cevabı verdiler: "Bizler onlardan bu hususu sormazdık" [289]

Diğer,bir rivayette ise şöyle buyurulmuştur:

"Bizler Peygamber (s.a.v.), Ebû Bekir ve Ömer zamanında buğday, arpa ve zeytin yağı hususunda vadeli mal alır peşin para öderdik ve satış akdi yaptığımız kimselerin yanında o maddelerin (olup olmadığına bakmaz) görmezdik." [290]

Ebu Said'den yapılan rivayete göre, adı geçen, Resulüllah (s'd.v.)'Efendimiz 'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim bir şeyde selem işlemi yaparsa, artık (belli süre sonra alacağı) malı başkasına çevirip (satmasın) ve onunla başka bir akidde bulunmasın." [291]

îbn Ömer (r..a.)' dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim bir şey ile selemdu bulunursa, onun sahibi üzerine ödemesinden başka bir şart getirmesin."

Diğer bir lafızla şöyle buyurulmuştur:

"Kim bedelipeşin olmak üzere belli vadeli bir mal satın alırsa, artık vadesi (ve cinsi, evsafı) belirlenen maldan başka bir şey almasın, aksi halde (satıcı

başka mal ge-tirip teslim etmek isterse, selem yapan alıcısı) re'sü'1-malı (ödediği bedeli) alsın." [292]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Selem, vadeli malı peşin parayla satın almaktır. Bu da ancak sıfatı ortaya konabilen, miktarı belli olan mallarda caizdir. Sıfatı zapdedilemeyen, yani beliıienemiyen ve miktarı meçhul olan bir malda selem işlemi caiz değildir.

Altın ve gümüş dışında kalan ve ölçü ile tartıya giren her mal Lakkında selem işlemi caizdir. Altın ve gümüşe gelince, İslâmî ticari isteme göre, bu ikisi nakit para kabul edilir. Taneleri birbirine yakın ilan sayı kapsamına giren ceviz ve yumurta gibi maddelerde de bu şlem caizdir.

Bu mezhebe göre, selem işleminin caiz olabilmesi için sekiz jartın gerçekleşmesi söz konusudur:

1- Teslim edilecek vadeli malın cinsinin belirlenmesi,

2- Nev'inin belirlenmesi,

3- Evsafının belirlenmesi,

4- Miktarının belirlenmesi,

5- Vade süresinin belirlenmesi,

6- Re'sul-malın miktarının belirlenmesi,

7- Malın teslim edilmesi gereken yerin belirlenmesi

8- Re'sü'l-malın (verilen bedelin) kabzedilmesi.. [293]

b) Şafiîlere göre: Selem, zimmette mevsuf olan bir satıştır ki, alış-verişte şart olan hususlardan başka şu şartların gerçekleşmesi söz konusudur:

1- Re'sü'1-mal (satın alınacak mala karşılık verilen bedel) m mecliste teslim edilmesi,

2- Satın alınacak malın vadeli olması,

3- Teslim edilecek yerin belirlenmesi,

4- Vade süresinin belirlenmesi,

5- Satılan malın teslimine kudretin yetmesi,

6- Malın miktarının belirlenip açıklanması,

7- Malın evsafının belirlenmesi.. [294]

c) Hanbelîlere göre: Zimmette mevsuf olan ivaza karşılık ivaz (bedel) ı teslim etmek, yani mal vadeli olup zimmette vasıfları belirlenmiş bulunan ve bedeli olan para mecliste teslim edilen bir satış muamelesine "selem" denir.

Selemin caiz olması için şu altı şartın gerçekleşmesi söz konusudur:

1- Satın alman vadeli malın sıfatları zaptedilebilir cinsten olması,

2- Satın alınan vadeli malın evsafının belirlenmesi,

3- Belli ve belirli bir ölçek ve tartı veya sayıda olması,

Yani vadeli olarak satın alman malın- ölçü, tartı ve sayısı belli olup çerçevesinin çizilmesi,

4- Vadeli malın teslim edilecek sürenin belirlenmesi,

5- Satın alman malın mahallinde mevcut cins ve türden olması,

6- Peşin olarak Ödenecek paranın mecliste teslim edilmesi.. [295]

Görüldüğü gibi, mezhep imamlarının bu husustaki görüş ve istidlalleri ve ictihadları arasında çok az fark bulunyor. Belli şartlarda hemen hepsi birleşmiş oluyor.

d) Malikîlere göre: Sahnûn'un İbn Kasım'dan yaptığı tesbit-lere göre, İmam Malik selem konusunu üç bölümde işlemiştir: Ne gibi eşya ve maddelerin selem işlemine girebileceği, selemi bozan şeylerin neler olduğu ve vadenin belirlenmesinde gereken açıklamanın yapılması.. Bu başlıklar altında birçok fer'î meseleye yer verilmiş ve fakat konu metodlu biçimde işlenmemiştir. [296]

Tahliller Rivayetler

Selem, hem vezin, hem de mana bakımından selef olarak tanımlanır. Selef, vadeli satış anlamına gelir; daha çok mal vadeli, bedeli olan para peşin şekilde yorumlanır ki selem de bu demektir.

993 nolu İbn Abbas hadisinde daha çok şu üç şart üzerinde durulmuştur: Belli ve belirli ölçü, belli ve belirli tartı, sonra da belirli vade süresi.. Nitekim cumhur da te'cilin itibar edilmesi konusunu bu hadise dayanarak istidlalen belirtmiştir.   .

Ancak bu anlatım tarzının, peşin bir selem olamıyacağı istidlal edilebilir mi? Bu hususta ilim adamlarının ihtilafı vardır. Peşin olmaz diyenler îbn Abbas'm şu sözünü dejil olarak göstermişlerdir: "Bahşiş verilinceye kadar veya tahılın hasad zamanına kadar selefte bulunmayın, vadeli mal alıp satmayın, her- halde bir süre belirleyin.."

Peşin olur diyenler ise buna itiraz ederek, yapılan nakl îbn Ab-jas'a aittir, yani hadis mevkuftur ve istidlale salih değildir elemişlerdir.

Satın alman malın teslimi için belirlenen sürenin miktarı da ihtilaflıdır: Ebû Hanife'ye göre, bu hususta yakm ve uzak süre arasında fark yoktur. îmanı Malik'in arkadaşları ise, belli bir süre gereklidir, ancak pazarlar ve ticari muhitlere göre süreler değişebilir. Ama en az süresi üç gündür demişlerdir. el-Hadî ve Ibn Kasım'a göre onbeş gündür. Ayrıca İmam Malim selemi tahılın hasad zamanına veya hacıların ilk kafilesinin hacdan dönünceye kadar bir şarta bağlamak da caizdir. İmam Malik bu hususta Hz. Aişe'nin şu hadisiyle istidlal etmiştir: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bir Yahudiye adam göndererek "bana iki elbiseyi elim genişleyinceye kadar (vade tanıyarak) gönder" demiştir." İbn Münzir, Nesâî'nin naklettiği bu rivayeti sahih görmemiş, ta'ııda bulunmuştur.

994 ve 995 nolu Abdurrahman ile Abdullah b. Ebî Evfa hadisleri sahihtir ve ihticaca salihtir. Böylece vadeli olarak teslim edilecek malın, selem akdi yapılırken parayı peşin alanların yanında veya ülkelerinde veya belde ve kasabalarında belirlenen malın mevcut olup olmadığına bakılm ayacağı,

yani bunun şart olmadığı istidlal edilmiştir. Nitekim İbn Reslan diyorki: "Kendisiyle selem akdi yapılan kimsenin yanında madum (yok) olan bir malın başkası yanında mevcut olduğu ve bunun için de o tür bir malın selem yoluyla öatışmın caiz olacağında hilaf bulunmadığı söz konusudur."

İmam Ebû Hanife selem yoluyla satılan bir malın akid anından mevcud olması, yani kendisiyle selem akdi yapılan kişinin oturduğu belde ve yörede o tür malın mevcut olduğu ve olacağı şarttır diyerek diğerlerinin görüşüne katılmamıştır. Sevrî ve Evzaî de bu hususta imam Ebû Hanife'ye muvafakat etmişlerdir. Ancak cumhur bu görüşün hilafını benimsemiş ve bir mal, bir madde hakkında selem akdi yapıldıktan sonra o mal kesintiye uğrarsa, akid münfesih olmaz demişlerdir. İmam Şafiî'den yapılan bir rivayete göre, bu durumda akid fesh olur. İmam Ebû Hanife ile onun görüşünde olanlar şu hadisle istidlal etmişlerdir: "Peygamber (s.a.v.) zamanında bir adam diğerine peşin bedel verip vadeli hurma satın alarak selem işleminde bulundu. Ne var ki o yıl hurma olarak o adam bir şey çıkarmamış oldu. O yüzden davalaştılar ve durumu Hz. Peygamber'e (s.a.v,) ar-zettiler. Resulüllah (s.a.v.) hurma verecek zata: "Şu adamın malını ne sebehle kendine helal kılıyorsun? Aldığın bedeli (parayı- ona) geri ver!" buyurdu ve sonra ilave etti: "Hurmanın olgunlaşmadıkça vadeli satışını yapmayın.."

Ebû Davud'un rivayet ettiği bu hadis sahih kabul edilerek istidlale salih görülmüştür. Hurma hakkındaki bu nassa diğer maddeler kıyas edilir.

997 nolu İbn Ömer hadisinin isnadında meçhul bir adam vardır. Çünkü Ebu Davud bu hadisi Muhamnıed'den, o da Süfyan'dan, o da Kesir b. îshak'dan, o da Necranh bir adamdan, o da İbn Ömer'den rivayet etmiştir ki, Necranh adamın kim olduğu bilinmemektedir. İsnadında meçhul bir ravi bulunan bir hadisle ihticac edilmez.

Böylece selem işlemiyle vadeli olarak verilecek malın halen mevcut olmasının anlamı, kendisiyle selem yapılan kişinin bulunduğu belde ve yörede o tür bir yiyecek maddesinin mevcut olması veya yetiştirilmekte olduğu demektir.

Sora vadesi dolup mal teslim alınmadan onu başka bir kimseye satmak caiz değildir. Selem akdinden başka bir cihete çevrilemez. Nitekim İmam Ebu Hanife İmam Malik ve el-Hadî de aynı görüştedirler. İmam Şafiî ile İmam

Züfer'e göre, başka bir cihete sarfı caizdir. Çünkü bu zimmette karar kılan bir ivazdır, tıpkı karzda olduğu gibi..

Fukahanın çoğuna göre, selem işleminde mal teslim edilin-ceye kadar bir şey rehin alınabilir. Nitekim Tabiîn'den Said b. Cübeyr bu konuda alınacak rehin mazmun riba olur ^demiştir. İbn Ömer, Evzâî ve el-Hasen'den de bu manada rivayet yapılmıştır. İmam Ahmed'den yapılan iki rivayetten biri de buna delalet etmektedir. Diğer ilim adamları ve müctehidler ise buna ruhsat vermişlerdir. Bu ikincilerin dayanağı ise, Hz. Aişe'nin (r.a.) yaptığı şu rivayettir: "Doğrusu Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bir Yahudiden bir miktar yiyecek maddesini vadeli olarak satın aldı ve buna karşılık demirden bir zırh rehin olarak ona bıraktı.."

Buharı bu konuda bir başlık koyarak "Babü'r-Rehni Fi's-Selem" demiş ve bu hadise yer vermiştir. [297]

Çıkarılan Hükümler

1- Mevcut olmayan bir malın satışım yapmak caiz değilse de selem işlemi bu konuda bir istisna teşkil eder.

2- Selem, para peşin mal vadeli olmak üzere ihtiyaçtan kaynaklanan bir satış muamelesidir. Dört mezhebe göre de caizdir,

3- Selem işleminin caiz olabilmesi için imamların ictihadları bölümünde açıkladığımız üzere birtakım şartların gerçekleşmesi söz :onusudur.

4- Hadiste ise, daha çok şu şartlara yer verilmiştir: teslim edile-;ek malın belli Ölçü ve belli tartıda olması ve ona göre belirlenmesi, lynı zamanda vade süresinin belirlenip açıklanması..

5- Teslim edilecek malın, kendisiyle selem akdi yapılan kişinin yanında, evinde ve bulunduğu yerde mevcut olup olmadığını sorup öğrenmek şart değildir. Fukahadan bir kısmına göre, o malın belirtilen noktalarda mevcut olması, yani üretilip pazarlanması gerekir. Aksi halde selem işlemi caiz olmaz.

6- Teslim edilecek malın, teslim alınmadan başka bir cihete sarfı caiz değildir. Müctehidlerden bir kısmına göre caizdir.

7- Selem işleminde rehin olarak bir şey almak caizdir. Müctehidlerin bir kısmına göre caiz değildir.

8- Selem işleminde gabn-i fahiş1 ten, mal sahibini ihtiyaç içinde bulunduğundan bilistifade sömürmekten kaçınmak hem takvanın, hem de ticari ahlakın gereğidir.

9- Selem işleminin sağlıklı ve insaflı biçimde yürütülebilmesi için, toplumun çok iyi eğitilmesi söz konusudur. Zira îslam bu gibi işlemlere cevaz verirken önce iyice eğitilmiş bir müslüman cemaatinin oluşmasına dikkat eder. [298]

Karz (Faizsiz Borç Para Vermek)

Karz: Sözlük olarak kesmek, mükafatlandırmak, şiir söylemek ve bir de kalp krizi geçirmek gibi manalara gelir. Ayrıca sağa-sola saparak yürümek anlamına da delalet eder.

İslamî terim olarak, daha çok faizsiz ödünç vermek manasında yaygındır.

İslâm, ticari hayata gereken öemi ve ağırlığı verirken bunu hiçbir zaman hayatın gayesi olarak ortaya koymaz, gerçek gaye ve amaca erişmenin bir aracı olarak belirler. Bunun için de parayı, serveti hedef olarak göstermez, dünyada hür ve müstakil yaşamayı, ahirette ebediyen mutlu olup kalmayı hedef olarak gösterir ve parayı bu iki mutluluğun elde edilmesi doğrultusunda kazanılmasını ve bu uğurda harcanmasını Ön görür. Bu yüksek gayeyi . ıhrip eden faizi, fahiş fiatla satışı, İhtikarı ve benzeri gayr-i meşru kazançları yasaklayıp haram kılmış; faizsiz ödünç vermeyi insan olmaıım, müslüman kabul edilmenin, din kardeşliğini pekiştirmenin, güvenli ve huzurlu bir İslâm cemaati oluşturmanın gereklerinden biri saymıştır.

Zira İslam'a göre, kapitalist sistemde parayı ve servet sahibi olmayı kendilerine tek hedef seçenlerin bu hedefe ulaşabilmek için her şeyi mubah

sayacaklarında şüphe yoktur. Nitekim günümüze kadar çeşitli ülkelerde kabul edilen ve işler durumda olan sistemin fertleri nasıl saptırdığını ve kutsal değerleri, mevcut mevzuatı çiğneyip geçmekte bir sakınca görmedikleri görülmekte ve bilinmektedir. O bakımdan da sözü edilen ülkelerde toplum yapısında güven sarsılmış, kimsenin kimseye itimad etmediği bir ortam doğmuştur.

İşte parayı sadece bir mübadele aracı kabul edip onu meşru yoldan kazanmayı ve yine meşru ölçüler içinde asıl gayeye yönelik olarak harcamayı emreden İslâm, bunun için karz sistemini ortaya koymuş ve bunun dünyada da. ahirette de sağlayacağı saadeti en çarpıcı sözlerle belirlemiştir. [299]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.)Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Bir müslüman diğer bir lüslümana iki defa karzda bulunur (faizsiz ödünç para verirse), bir defa (ona) sadaka vermiş gibi olur.'[300]

Enes (r.a.)' den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a,v.) Efen-imiz şöyle buyurmuştur: "Sadaka on misliyle, karz (faizsiz dünç) ise onsekiz misliyle (karşılık gören bir iyilik) dir." [301]

Ebû Hüreyre (r.a.)' den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim din kardeşinden dünya gam e gussesinden bir gusseyi (sıkıntı ve üzüntüyü) kaldırıp [iderirse, Cenab-1 Hak da onun ahiret gam ve gusselerinden »ir gussesini kaldırıp giderir. Kim de sıkıntı da olana kolaylık ağlarsa, Allah da hem dünyada, hem de ahirette ona kolaylık [ağlar.. Kul din kardeşinin yardımında olduğu sürce Allah da «um yardımında olur." [302]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Görüşleri

a) Hanefîlere göre: Emsali olan şeylerde karz caizdir, mesela ilçü ve tartıya giren, tanelerin büyüklüğü birbirine çok yakm olup sayı kapsamına giren yiyecek ve diğer şeyler bu cümledendir. Emsali olmayan ve taneleri arasında farklılık arzeden sayısal şeylerde karz caiz değildir. Mesela hayvanlar, elbiseler bu cümledendir.

Bu genel kuralın ışığı altında Hanefîler ne gibi maddelerde istikrazın caiz olup olmadığını misallendirmişlerdir. Meslâ, ekmeğin tartılarak istirkrazı, cevizin ölçülerek istikrazı, buzun tartılarak istikrazı, altın ve gümüşün tartılarak istikrazı caizdir. [303]

b) Şafîîlere göre: Birine karz olarak ödünç vermek, yani faizsiz ödünç vermek mendüptur. Bunun ifade tarzı ise şöyledir: "Sana karz olarak verdim", "sana vadeli olarak ödünç verdim", "bunu misline karşılık al", "bedelini geri vermen üzere bunu sana temlik ettim".. Karşı tarafında "Ben bu ödünç verdiğini kabul ettim" demesi şarttır. İkrazda bulunanın ehliyetli olması, hacr altında bulunmaması şarttır.

İstikrazda bulunan kimsenin verilen karzı almasıyla ona malik olmuş olur.

İkrazda bulunan (mukriz) verdiği karz aynen duruyorsa, ona rücu' edebilir, geri alabilir. Sahih olan kavi de budur. [304]

c) Hanbelîlere göre: Diğer mezhepler de olduğu gibi, karz, kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur. Mukriz hakkında men-dup, mukteriz için mubahtır. ;

Karz ancak tasarrufu caiz olan şeylerde sahih olur. Çünkü buda mal üzerine yapılan bir akiddir. İcap ve kabul hususundaki hükmü beyi' (ahş-veriş) hükmü gibidir. Karzde muhayyerlik şartı söz konusu değildir. Zira mukriz istediği zaman verdiği ödünç şeyin mislini isteyebilir. Mukteriz de imkan bulduğu zaman borcunu öder. Selem işlemi caiz olmayan şeylerde karz de caiz değildir. O bakımdan sadece satışı caiz olan şeyler ikraz edilebilir. Ancak ademoğlu ve mücevherat bu genellemenin dışında kalır. Çünkü bunlarda selem işlemi de caiz değildir.

Daha çok ölçek ve tartıya giren şeylerin karz edilmesi söz konusudur. Bir de taneleri arasında az fark bulunan sayısal şeylerde de caizdir. O bakımdan

İmam Ebû Hanife ölçü, tartı ve belirtilen sayı kapsamına girmeyen şeylerde karz işlemi caiz değildir demiştir. [305]

d) Maükîlere göre: Selem işlemine uygun olan her şeyde karz da caiz ve sahihtir. Meselâ ölçü, tartı ve sayı kapsamına giren şeyler bu cümledendir. Çünkü bunlarda selem işlemi caizdir. Buğday, arpa ve benzeri tahıl ölçü kapsamına girdiğine ve selem işlemine uygun olduğuna göre, karz de caiz oluyor. Bunun gibi hayvanlarda ve ticaret mallarında da karz caizdir. Çünkü bunlarda selem işlemi de sahihtir.

Ancak mukrizin verdiği karzdan dolayı istikrazda bulunandan hediye kabul etmesi haramdır. Meğerki karz işleminden önce de aralarında bu tür hediyeler verilip alınmış olsun, yani böyle bir adetin cari olduğu bilinsin, o takdirde haram değildir.

Bunun gibi mukriz verdiği karzda kendinden yana bir menfaat sağlayacak bir şart ileri sürmesi de haramdır. [306]

Diğer üç mezhep imamlarının da bu görüş ve tesbitlerde olduğunu anlatmaya gerek görmüyoruz. Yani onlara göre de menfaat celbeden her karz haramdır. [307]

Tahliller ve Rivayetler

1003 nolu îbn Mesûd hadisinin isnadında, hadis bilginlerinin tesbitine göre metruk sayılan Süleyman b. Beşir bulunuyor. Zehebî bu zat hakkında kısa bilgi vermiş ve Yakubel-Fesevî'nin onu zayıflar arasında saydığını belirttikten sonra bu zatın künyesinin İbn Yesir olabilceğine işarette bulunmuştur. [308]

Darekutnî ise, bu hadisin İbn Mes'ud üzerinde mevkuf olduğunu belirtmiştir. [309]

1004 nolu Enes hadisinin isnadında Halid b. Yezid b. Abdirrah-man eş-Şami bulunuyor ki, Nesâî bu zatın sika (güvenilir) olmadığına dikkat çekmiştir. îbn Main onun zayıf olduğunu, İmam Ahnıed onun kayda değer

bir şey olmadığını, Darekutnî de onun zuafa arasında bulunduğunu belirtmiştir. [310]

935 nolu Ebû Hüreyre hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. [311]

Çıkarılan Hükümler

1- Emsali olan şeylerde karz caizdir.

2- Karz, faizsiz ödünç vermektir.

3- Menfaat celbeden bir ikraz haramdır. O bakımdan daha önce bir hediyeleşme adeti söz konusu değilse, mukirizin müstakrizden hediye alması haram sayılmıştır.

4- Karz, yani faizsiz ödünç vermenin sevap ve fazileti sadakanın fevkindedir, Zİra ancak muhtaç durumda olan bir müslüman din kardeşinden ödünç para veya mal ister.

5- Karzm meşruiyeti kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuşturl

6- Karz işlemi icap ve kabul ile gerçekleşir.

7- Selem işlemi caiz olan her şeyde karz işlemi de sahih ve caizdir.

8- Karz işleminde muhayyerlik şartı olmaz. Zira mukriz istediği zaman verdiğini mislini isteyebilir, müstakriz de imkan bulduğu zaman borcunu öder.

9- Hayvanlarda karz işlemi caiz değildir. Diğer bazı imamlara göre o da caizdir.

10- Karz, daha çok ölçü, tartı ve sayı kapsamına giden şeylerde sahih olur.

11- Sayı kapsamına giren şeylerde tanelerin büyüklük, küçüklük bakımından birbirine yakın olması söz konusudur. O bakımdan ceviz karz olarak verilirken sayı ile değil ölçek ile verilir. [312]

Hayvan İstikazında Bulunmak

Hayvan istikrazında bulunmanın caiz olup olmadığında fukaha ikiyi ayrılmıştır. Bir kısmına göre, hayvanda tam misil bulup ödemek pok zor olduğundan böyle bir istikraz taraflardan birinin zararına DİabiIir. O balamdan caiz değildir. Böyle diyenler daha çok rey taraf-darı olanlardır. Tam mislini bulup vermek çoğu zaman mümkün olmasa bile diğer eşyanın çoğunda olduğu gibi yaklaşık misli bulunabilir ve o yüzden hayvan istikrazı caizdir diyenler daha çor rivayetlerle istidlal edenlerdir. [313]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre den yapılan rivayete göre ,adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bir sinn (üç yaşında bir deve) istikrazında bulundu (ödünç aldı) ve aldığı sinnden daha hayırlı bir sinn (mukrize) verdi ve şöyle buyurdu: "Sizin en hayırlılarınız ödemeyi en güzel yerine getirenlerinizdir." [314]

Ebu Rafı' (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bir tane erkek deve ödünç aldı. Sonra sadaka (zekat) dan develer ona getirildi ve.ödünç aldığı devenin yerine bir erkek deve vermemi bana emretti. Bunun üzerine ben: "Gelen develer arasında ancak (ödünç aldığınızdan) hayırlı yedi yaşına basmış erkek deve bulunuyor" dedim. Efendimiz bana: "Onu o adama ver. Çünkü insanların hayırlısı ödemede en güzel sakilde davranıp verendir" buyurdu. [315]

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber verdi:

"Bir bedevi Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e geldi ve Peygamber (s.a.v.) de olan borcunu almak istedi. Bunu üzerine Peygamber (s.a.v.) Havle bint Kays'e haber göndererek ona şöyle dedi: "Eğer yanında hurma bulunyorsa, bize hurma ge-Hnceye kadar bir miktar ödünç ver".. [316]

Tahliller ve Rivayetler

1013 nolu Ebû Hüreyre hadisini Tirmizi sahihlemiştir. O bakımdan istidlale salih görülmüş ve müctehidlerin bir kısmı bu hadisle istidlal etmiştir. Buharı ve Müslim'de ise hadis şu lafızla nakledilmiştir:

"Bir adamın Resulüllah'ta (s.a.v.) alacağı bir hakkı bulunuyordu. Adam alacağını isterken biraz kaba davrandı. Derken as-hab-ı kiram ona (hışımla) yönelmek istedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) "ona dokunmayın, kendi haline bırakın; çünkü hak sahibinin söz hakkı vardır" buyurdu, sonra ilave etti: "Bir sinn (üç yaşındaki deve satın alıp ona verin." Asha- b-ı Kiram: "Biz onun sana ödünç verdiği sinnden daha hayırlısını bulmuş oluyoruz (yanımızdaki deve onunkinden daha çok iyidir).." Efendimiz onlara: !>nu satın alıp alacaklıya verin, çünkü sizin en hayırlınız, demede en güzel davrananızdır»" buyurdu.

Bu bapta Nesâî ve Bezzar'm Irbad b. Sariye'den rivayet ettiği ir hadis bulunuyor: "Irbad diyor ki: Peygamber (s.a.v.) Efendimize İti yaşını doldurup yedi yaşma ayak basan bir erkek deve sattım ve onra gelip ödeme işini bitirmek istedim: Size ödünç sattığım devenin ledelini (parasını) ödeyin, dedim. Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu: Ben sana ancak bir necibe (yedekte bulundurulan çok güzel ve iyi teve) vereceğim" Sonra da beni çağırdı ve ödeyeceğini en güzel ekilde ödedi. Arkasından bir bedevi geldi ve Peygambere "size ödünç (attığım yedi yaşma ayak basmış erkek devemin bedelini ödeyiniz." ledi. Efendimiz ona da (göz dolduran bir erkek deve vererek borcunu kledi."

1014 nolu Ebu Rafı1 hadisi sahihtir ve istidlale salihtir. Ha-disin ıçık delaletinden, Resulüllah'm (s.a.v.) ödünç olarak aldığı deveyi kendisi için değil, m uslum ani arın hizmetinde kullanılmak üzere ^eytülmale aldığı anlaşılıyor. Zira o deveye bedel olarak zekat develerinden biri verilmiş bulunuyor. Zekat ise Peygamber'e (s.a.v.) yasak kılınmıştır, imam Şafiî de hadisi böyle yorumlamıştır.

Bu hadislerin hepsi de hayvanın istikrazının caiz olduğuna delalet etmektedir. Nitekim cumhur da buna cevaz vermiştir. Küfe alimleri, daha

çok rey tarafdarlan bunun caiz olmadığını kıyas yoluyla istidlal ederek belirtmişlerdir. Onlara göre bu da bir çeşit alım-satım işlemidir. Peygamber (s.a.v.) ise hayvanı hayvan karşılğmda satmayı men'etmiştir. [317]

Çıkarılan Hükümler

1- Davarlardan birini istikrazda bulunmak caizdir.

2- Karşılığını öderken daha iyisini -önceden böyle bir şart ileri sürülmemişse- vermekte bir sakınca yoktur.

3- Daha iyisinin veilmesi şartiyle yapılan bir istikraz caiz değildir.

4- Öderken iyi ve alicenap davranmak sünnettir. [318]

Rehin Verip Almak

Rehn: Sözlükte sübut ve devam manasına gelir. Bazısına gör e,hapsetmek anlamına da delalet eder. Fıkhı terim olarak, alman ödünç şeyden dolayı satıcıya güven vermek üzere malî kıymeti haiz bir şeyi satıcının yanına, borcu ödeyinceye kadar bırakmaktır. Bu, bir bakıma bir teminattır..

Alım-satımm cari ve caiz olduğuna göre her şeyin rihni de caizdir.

Rehn, kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

Rehn'in rükünleri üçtür: iki tarafı kapsayan akid (akdi yapanlar), yani rahin (rehin bırakan) ile mürtehin (rehin bırakılan). Üzerine akid yapılan şey ve üçüncü olarak bu işlemde kullanılan kelime ve cümle..

islâm, ödünç, vadeli ahm-satımlarda alıcıya bîr kolaylık, satıcıyı da zarara uğramaktan korumak için rehin sistemini meşru kılmıştır. [319]

Konuyla İlgili Hadisler

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Medine'de bir Yahudiye zırhını rehin bırakmak suretiyle ondan ev halkı için (veresiye) arpa satın aldı." [320]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete gö/-e:"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bir Yuhadiden veresiye olarak bir miktar yiyecek maddesi satın aldı ve ona demirden mamul zırhını rehin olarak bıraktı.." [321]

Diğer bir lafızlahadis şöyle rivayet edilmiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz vefat edince, daha önce veresiye satın almış olduğu otuz sa' arpadan dolayı zırhı arpayı satan) yahudinin yanında rehin olarak bulunuyordu."

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Efendimiz şöyle buyuruyor: "Rehin olarak bulunduğu zaman (hayvanın) sırtına, ona harcanana karşılık binilir. Rehin olarak bulunduğu zaman (hayvanın) memesindeki süt de ona harcanana karşılık içilir. Rehin hayvana binen ve onun sütünü içen kimseye o hayvanın nafakası gerekir." [322]

Diğer bir lafızla hadis şöyle nakledilmiştir:

"Hayvan rehin olarak bulunduğu zaman, mürtehine ona, yem yedirmesi gerekir ve memesindeki süt de içilir, ancak onun sütünü içene o hayvanın nafakası gerekir." [323]

Hadislerin Işığı Altında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanelilere göre: Eyleşik durumda da, yolculuk halinde de rehin işlemi meşru' ve caizdir. Rehin olarak bırakılacak şeyin mal kapsamına girmesi ve ayırd edilmemiş muşa' durumunda olmaması, rahin tarafından işgal edilir halde bulunmaması, mülk anlamı ve hükmü taşımayan otlak ve benzeri

umuma ait şeylerden olmaması, necis ve o hükmünde bir vasıf taşımaması şarttır.

Rehin akdinin gerçekleşmesi kabz ile olur. Böylece icab ve kabulden sonra rehin bırakılan rehin olarak verilen malı kabzederse, akid tamamlanmış qlur>t -

Aynı zamanda rehin bırakanın rehin edeceği mal üzerinde velayetinin bulunması gerekir. Malı hacr altındaysa veya kendisi o malın velî veya vasisî bulunuyorsa veya o malı başkasından emaneten almışsa velayeti haiz olmadğmdan bunlardan hiçbirini rehin olarak veremez. [324]

b) Şafiîlere göre: Rehn ancak icap ve kabul ile sahih olur. Yapılan akidde mürtehine (kendisine rehin verilene) zarar verecek bir şart ileri sürülürse rehn hükümsüz kalır. Bunun gibi rehin bırakana zarar verecek bir şart da rehni hükümsüz kılan sebep- lerd-en biridir.

Rehnin ayn olması şarttır. O bakımdan başkasında ki alacağını rehin olarak vermesi sahih değildir. Muşa1 olan (birkaç ve iki kişi arasında ortak olarak bulunan) mal rehin olabilir; bu hususta ortağın veya ortakların iznini almaya gerek yoktur.

Rehin bırakılan, rehin bırakanın izniyle ve huzuruyla rehni satabilir. [325]

Rehin bırakan, rehin bırakılanın yanına bıraktığı rehinden, aynına noksanlık vermeyen her türlü menfaati sağlayıp istifade edebilir. Rehnin aynına zarar verecek tasarruflarda bulunabilmesi için mürtehinin iznini alması şarttır.

Kendisine rehin bırakılan rehin akdinde, rehinden istifade edeceğini şart koşarsa, rehin hükümsüz olur. Bazısına göre, şart hükümsüzdür, akid sahihtir. O bakımdan kendisine rehin bırakılan akidde ileri sürdüğü intifa ile ilgili şarta dayanarak rehinden istifade edemez. [326]

Eyleşik ve seferi halde rehin akdi caizdir. Ancak Mücahid, Dah-hak ve Zahiriyye'ye göre seferde caizdir.

c) Hanbelîlere göre: Rehin işlemi seferde caiz olduğu gibi eyleşik durumda da caizdir.

İbn Münzir diyor ki: "Bu görüşe Mücahid'den başka muhalefet eden bir kimse bilmiyoruz. Rehin ancak kabz ile sahih olur. Bu aynı zamanda Ebu

Hanife ve Şafiî'nin görüş ve içtihadıdır. Hanbelî fuka-hasma göre, ölçü ve tartı giren cinsten ise bunların rehin işlemi ancak kabz ile lüzum kazanır. Diğer şeylerde ise iki ayrı görüş vardır: Birine göre, ancak kabz ile gerekli olur; diğerine göre mücerred akid ile gerekli olur. Alım satımda olduğu gibi, akidin yapılmasıyla satış gerçekleşmiş sayılır. İmam Ahmed de bu görüştedir.

Böylece alım-satımı caiz olan her şeyde rehin işlemi sahihtir.

Ancak rehin işleminin kabz ile sahih olduğunu söyleyenlere yapılan rehin taşınır mal ise kabz edilmekle; taşınmaz mal ise, rehin bırakanın o malı mürtehine bırakıp ara yerden çekilmesi ve bir engel koymamasıyla gerçekleşir. [327]

c) Malikîlere göre: Bu mezhep imamlarına göre de alım-aı sahih olan her şeyin rehni de sahihtir. Aynı zamanda rahinin, rehin veren kimsenin mümeyyiz olması şarttır.

Bu mezhebin diğer mezheplerin çoğundan bu konuda ayrıldığı LSİardan biri şudur: Rehin sadece icap ve kabul ile gerçekleşir;

rehin bırakanın :"ben şu malımı sana rehin olarak verdim"; ken-Le rehin bırakılan da: "Ben de onu rehin olarak kabul ettim" de-yle sahih olur, isterse rehin bırakılan o rehni kabzetmemiş ol-

Bu durumda artık rehin bırakınm rücu' hakkı söz konusudir. [328]

Tahliller ve Rivayetler

1016 nolu Enes hadisini aynı zamanda Tirmizî tahric ederek sa-emiştir. Hadis rehin işleminin meşruiyetine delalet etmektedir, ı zamanda rehnin yalnız yolculuk halinde değil, eyleşik durumda . de cevazını açıkça ortaya koymakta ve aksini idda edenlerin iş ve ictihadlarmm isabetli olmadığını göstermektedir.

Ayrıca bu hadis, aynı haram olmayan eşyada gayr-i müslimlere :i ahm-satımda bulunmanın, benzeri muameleleri yürütmenin ve İ harbe değil ehl-i

zimmete rehin olarak silah bırakmanın ce-na delalet etmektedir. Aynı zamanda bir malı, bedeli ileride ımek üzere satın almanın meşru olduğu da bundan istidlal olunmaktadır.

1018 nolu Ebû Hüreyre hadisi sahihtir. Ancak bu hadis fa-lafizlarla rivayet edilmiştir. Birinci şekil bizim naklettiğimizdir. ıcisi, "er-rehnü merkubün ve mahlubun" şeklindedir. Yani rehn van ise binilir, süt veriyorsa sütü sağılıp istifade edilir. Bunu ekutni ile Hakim rivayet etmişlerdir. Ancak bu rivayetin A'meş'e ar uzanıp orada mevkuf olduğu söylenir. Tirmizi de aynı iştedir.

Böylece rehin bırakılan hayvandan kendisine rehin bırakılanın onu beslediği takdirde yararlanması caizdir. Hadis bu manaya delaletmektedir. Bazıları hadis mücmeldir; yani hayvana binme ve sütünü sağma hususunda rehin bırakan mı, rehin bırakılan mı yararlanır hususu net anlaşılmıyor demişlerse de kendisine rehin bırakılanın yararlanmasına delalet ettiği kesindir. Çünkü Hammad b. Seleme kendi Cami'inde bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: "Bir koyunu rehin alan mürtehin, ona yedirip, onu beslediği nisbette sütünü içebilir. Sağılan süt, hayvana yedirdiği yemin bahasını aşarsa, aşan kısım riba olur."

îmam Ahmed, Ishak, Leys ve Hasan da bu hadisle istidlal edip mürtehinin, yedirdiği yem nisbetinde sütünden yararlanabileceğini belirtmişlerdir, imam Ebû Hanife, imam Şafiî ve İmam Malik ise, kendisine rehin bırakılanın kendisine verilen rehnin hiçbirşevinden yararlanamayacağını, bütün faydaların, yani hayvandan yararlanmaların rehin bırakana ait olduğunu, aynı zamanda hayvanın günlük yeminin de rehin bırakana ait bulunduğunu belirtmişlerdir. Hadisler ise bunların hilafına bir tecviz anlamı taşımaktadır. [329]

Bu bapta Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan bir rivayet de şöyledir:

"Rehn, onu rehin olarak bırakan sahibine karşı kilitlene-mez. O rehinden yararlanmak da gereken (masrafım yapıp onu) ödemek de sahibine düşer."

Rehnin kilitlenmesini şöyle yorumlamışlardır: "Cahiliye devrinde rehin bırakan belirlenen sürenin sonunda borcunu ödemezse, kendisine rehin bırakan onun bıraktığı rehne sahip olurdu ve böylece konu kapanırdı, islâmiyet gelince, bu adeti kaldırdı ve rehin sahibine karşılık kilitlenemez diyerek yeni bir hüküm koymuş oldu.

Hadis, rehin olarak bırakılan hayvandan ancak rehin bırakanın istifade edebileceğine ve hayvanın gerekli masraflarını da onun karşılamasının gereğine delalet etmektedir. Böylece bu hadis, İmam Ebû Hanife, İmam Şafiî ve İmam Malik'in içtihadının isabetine bir delil ve karine olmaktadır.

Bu hadisi hem imam Şafiî, hem de Darekutnî rivayet etmiştir. Hakim, Beyhakî ve İbn Hibban ise bunu sahilemişlerdir. [330]

lbn Mace bu hadisi başka bir tarikle rivayet etmiştir ki, Ebû Davud, Bezzar ve Darekutnî onu sahihi emişlerdir. îbn Kattan ise bunun İrsalini, Ebû Hüreyi'e'yi zikretmeksizin Said b. Müseyyeb'den yapmıştır.

Hafız lbn Hacer Telhis'de bununla ilgili Darekutnî ve Bey-hakî'de çeşitli tariklerle yapılan rivayetlerin hepsinin de zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Bulûğu'1-meram1 da ise, bu hadisin ricalinin sikat olduğu belirtilmiş ve ancak Ebû Davud ile başkaları yanında mahfuz olanının ise irsal durumunda bulunduğunu ilave etmiştir. [331]

Şârih Sıddîk Hasan Han ise. hadiste geçen "ğunm" ve "ğurm" kelimelerini şöyle manalandırıp yorumlamıştır: "Ğurm, hayvandan elde edilen fazlalık (süt sağmak; binek olarak kullanmak) dır. Gurm lise, Onun helak olması ve nafakasıdır. [332]

îbn Hazm ise bu hadisi ayrı bir tarikten sevkederek şu lafızla nakletmiş tir:

"Rehin kilitlenemez. Rehn, onu rehin olarak bırakana aittir. Ondan elde edilecek fazlalık ve onun helak olması, aynı zamanda masrafı onu rehin bırakana aittir.

îbn Hazm bunun isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

Bütün bu rivayetlere rağmen Ebû Hüreyre hadisinin vasıl, irsal, refı1 ve vakfı hakkında ihtilaf söz konusudur. O bakımdan Buharı ye diğer hadis kitaplarında nakledilen Enes ye Aişe hadislerine mua-i raza da etse, bununla değil diğerleriyle amel etmenin daha isabetli olacağı sonucuna varılmıştır. [333]

Çıkarılan Hükümler

1- Rehn işlemi kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

2- Alım-satımı caiz ve sahih olan şeylerin rehin işlemi görmesi de caizdir.

3- Rehin işlemi hem yolculuk halinde, hem de eyleşik durumlarda caiz ve sahihtir.

4- Rehin edilecek şeyin umuma ait otlak, ve benzeri cinsten olmaması gerekir.

5- Rehin işlemi, icap, kabul ve kabz ile gerçekleşir, (Bu üç mezhebe göredir.) İmam Malik'e göre, mücerred icap ve kabul ile gerçekleşir.

6- Rehin bırakanın rehin olarak bırakacğı mal üzerinde velayetinin bulunması şarttır. O bakımdan emanet bir mal rehin olarak bırakılamaz. Çünkü kişinin onun üzerinde velayeti söz konusu değildir.

7- Rehin akdinde bir şart ileri sürmek, rehne zarar verecek bir şart koşmak rehin akdini hükümsüz bırakan sebeplerdendir.

8- Rehnin ayn olması şarttır. O bakımdan başkası nezdindeki alacağını rehn bırakması caiz değildir.

9- Mal-i muşa1 (birkaç kişi arasında ortak olan mal) rehin olarak bırakılabilir. Bu îmam Şafiî'ye göredir. îmam Ebû Hanife'ye göre bırakmaz.

10- Kendisine rehin bırakılan, rehin bırakanın izniyle ve huzuruyla rehni satabilir.

11- Kendisine rehin bırakılanın rehinden istifade etmesi caiz değildir. Bu, üç îmama göredir. İmam Ahmed'e göre yapacağı masraf karşlIğmda ondan yararlanabilir..

12- Rehin bırakan, aynına zarar veremeyecek şekilde rehinden istifade edebilir.

13- Böylece rehin masraf isteyen bir hayvan ise, onun yi-yeceği ve sair masrafı rehin bırakana aittir.

14- Rehn ölçü ve tartı kapsamına giren bir madde ise, kabz edilmesiyle işlemi gerçekleşir. Bunun dışında taşınmaz bir mal ise, rehin bırakanın

onu rehin bırakılana bırakıp aradan çekilmesiyle gerçekleşeceği söz konusudur.

15- Rehin bırakanın mümeyyiz olması, aklî dengesinin yerinde bulunması ve hacr altında olması gerekir.

16- Kendisine rehin bırakılan rehni kabzettikten sonra artık rehin bırakanın rücu hakkı yoktur. Meğer ki borcunu ödeyip rehni geri almış olsun..

17- Müctehidlerin bir kısmına göre, rehin bırakılan rehinden ona yaptığı masraf nisbetinde yararlanabilir. Süt veren hayvansa o nisbette sütünden, yük taşıyan hayvansa o nisbette yük taşımasından istifade etmesinde bir sakınca yoktur.

18-Böylece ictihad içtihadı nakz edemeyeceğine göre, birbirine muhalif iki ictihaddan herhangi biriyle amel etmekte bir sakınca yoktur. O bakımdan bırakılan rehinden rehin bırakan istifade edebileceği gibi, rehin bırakan da ona yedirdiği yem ve bakımı için sarf ettiği meblağ nisbetinde yararlanabilir. [334]

Şirket ve Mudarabe

Şirket: Sözlükte birkaç şeyin bîraraya getirilip birbirine arıştırıhnası veya o şeylerin birbirine karışıp bir şey haline gelmesi smektir.

Fıkhı terim olarak, iki veya daha fazla kişi arasında ihtiyarî ol-rak biraraya gelip bir mal veya sermayede ortak olmaları durumudur.

Şirketin gerek aile, gerekse toplum ve ülke yararına birçok İümlu yanları vardır. Güçlerin birleşmesi imkanların artmasına ve aha verimli ve kalıcı iş alanlarının kurulmasına sebep olur. O akımdan İslâm Dini, ferdî imkanı dar çerçeve içinde tutup kısır bir ^ılışma yapmaktansa ortak çalışmayı teşvik etmiş ve bunun için birikim manevi mükafatların da vaade dildi ğini belirtmiştir. Ancak or-aklık yapacak kişilerin inanmış, doğru ve ticari ahlaka sahip olma-arı her zaman söz konusudur. Şahsî çıkarını ön plânda tutan veya tıanet içinde bulunan kişilerle şirket kurmak doğru değildir ve yleleriyle kurulan şirklerin sonu ya iflas ya da kısa vadelidir

Böylece şirket (ortaklık) kitap, sünnet ve icma' ıie sabit Imuştur. O bakımdan şartlarına riayet edilerek kurulan bir şirketin ıçüncü.. ortağı Cenab-ı Hak'tır. [335]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllak (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Cenâb- Hak buyuruyor: Biri diğerine hıyanette bulunmadığı sürece ben iki ortağın ıçüncüsüyüm. Biri diğerine hıyanette bulunduğu takdirde ben aralarından çıkarım.." [336]

Saib b. Ebî Saib (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, Peygamber (s.a.v.)Efendimize şöyle demiştir:"Cahiliyet devrinde sen benim ortağım olarak bulunuyordun. Ve sen ortağın hayırlısı idin; benimle ihtilafa düşmez, çekişmez, muaraza edişmezdin." [337]

îbn Mace ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: "Sen benim ortağım idin. Ne güzel ortaktın sen; ne benimle ihtilafa düşer, ne de muaraza edişirdin.." [338]

Ebu Minhal'dan yapılan rivayete göre, Zeyd b. Erkam ile Bera' b. Azib (r.a.) ortak bulunuyorlardı. Bir miktar gümüşü, yarı peşin, yarısı da veresiye aldılar. Onların bu alım-satımı Resulüllah'a fs.a.u.J ulaşınca onlara şöyle emretti: "Nakid (peşin) aldığınızı geçerli kılın; veresiye aldığınızı geriye verin.." [339]

Ubeyde b. Abdillah (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ben, Ammar ve Sa'd Bedir gününde bize ihanet isabet edecek (ganimet, köle ve cariye) de ortak olduk. Sonra Sa'd iki esirle geldi; ben ve Ammar ise bir şeyle gelmedik." [340]

Bu rivayet, bedenlerde şirket kurmak, ortak olmanın cevazına hüccet sayılmıştır.

Rüveyfi1 b. Sabit (r.a.) anlatıyor:

"Bizden birimiz Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında kardeşinin arık devesini, elde edeceğini ganimetin yarısını ona vermek üzere alırdı..." [341]

Hakim b. lîizam (r.a.) dan yapılan rivayete göre. adı geçen birine kar ortaklağmda bulunmak üzere ödünç mal verip alım-satımda bulunmasını söylerken Islak ciğer taşıyan (canlı hayvan) da kullanmamasını, denizde taşınmamasını, sel yatağında konaklamamasını şart koşar ve aksi halde bunlardan birini yaptığın takdirde malım (dan zayi' olan kısma) zam in olursun (yani o malı tazmin edersin) derdi." [342]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Müdarebe: Kâr ortaklığı anlamına gelir. Şöyle ki: Bir taraftan mal ve sermaye, diğer taraftan o malı ve sermayeyi ticari amaçla çalıştırma söz konusudur. Şüphesiz kendisine sermaye verilen mudarip emindir. Çünkü bir mübadele söz konusu olmaksızın kendisine kâr ortaklığı doğrultusunda mal vesermaye verilmiş oluyor. Onun malda tasarruf etmesi bir bakıma vekil olduğu içindir. Kâr sağladığı takdirde o ortaktır. Sermaye, yani mal sahibinin şartına uymayıp muhalefet ederse, o takdirde gasip kabul edilir. Karın tamamı ona bırakıldığı takdirde, o bu durumda istikrazda bulunan müstakrizdir. Kârın tamamı mal ve sermaye sahibine verilmek üzere anlaşma yapılırsa, bu durumda o teberruda bulunan bir vekildir. Müdarebe akdi bir sebeple bozulursa, bu durumda müdarib ücretli sayılır ve kendisine ecr-i misi verilir.

Mal ve sermayenin kasıt, ihmal ve kötü niyet olmaksızın helak olması halinde ise, mudarib buna zamin olmaz, yani o mal ondan tazmin edilmez.

Müdarebe ancak ortaklığın sahih olduğu mal ile gerçekleşebilir.

Aynı zamanda sağlanan kârın mal sehibi ile onu kullanan mudarip arasında belirlenen nisbete dayalı olması şarttır. Aksi halde ortaklık caiz olmaz, yani müdarebe geçersiz sayılır, Taraflardan birine' kârdan yüzde üzerinden değil de belirli bir rakam verilmesi şart koşulması halinde, bu faize kapı açtığından caiz değildir.

Mudarib elindeki mal ve sermayeyi, o mal ve sermaye sahibinin iznini almaksızın bir diğer mudaribe kâr ortaklığı anlaşmasıyla verebilir. [343]

b) Şafiîlere göre: Belirtilen kâr ortaklığına "müdarebe" denildiği gibi "kırad" da denilir. Bunun sıhhatinin birtakım şartları vardır: Malın (sermayenin) dirhem veya dinar olması (nakid olarak ortaya konması), belli belirli bulunması, mudaribe teslim edilmesi, verilen malın ticarette kullanılması ve bu hususta belli bir konuyla sınırlanmamış olması, belli şahıslarla alım-satımda bulunma şartı konmaması, kâr ortaklığı için belli bir süre belirlenmemesi, kâr ortaklığının belirlenmesi ve kar nisbetinin taraflara ne nisbette yansımasının önceden belirlenmesi..

Taraflardan her birinin müdabereyi fesh etme yetkisi vardır. [344]

Böylece iki mezhebin görüş ve içtihadı arasında bazı farklar bulunuyor. Ama ana temada birleşiyorlar.

c) Hanbelîlere göre: Müdabere mutlak olarak sahih olduğu gibi birtakım kayıtlarla da sahihtir. Yani mal sahibi sözü edilen kâr ortaklığının belli bir beldede, belli şahıslarla yaphmasını ve belirli malların alınıp satılmasını şart koşabileceği gibi, mudaribi bu hususlarda serbest de bırakabilir. [345]

d) Malikîlere göre: Malikîler bu konuda daha çok Şafıîlerin görüşüyle birleşmektedirler. Yani onlara göre de, müdabere mutlak olmalı, belli şehir, belli şahıs ve belli mal ile kayıtlanın amalidir. Aynı zamanda bu mezhebe göre, mudarib ticari amaçla seferde bulunduğu sürece nafakasını müdarebe malından karşılayabilir. Yeter ki, eldeki laal bu masrafı karşılar nisbette olsun. Diğer mezheplere göre, ancak nal sahibinin izniyle nafakasını mevcut sermayeden karşılayabilir. [346]

Tahliller ve Rivayetler

958 nolu Ebû Hüreyre hadisini Hakim sahihlerken İbn Kattan, ravi Sa'd b. Hibban'm meçhul olduğunu dikkate alarak muallel olduğunu belirtmiştir. Oysa İbn Hibban sözü edilen zatı sika ; güveniliri er) arasında zikretmiştir.

Ebû Dâvud ile el-Münzirî bu hususta susup bir tesbit ortaya koymamışlardır.

Bu konuda aynı anlamda bir diğer hadisi Ebû Kasım el-Asbahanî Terğib ve Terhîb'de tahric etmiştir.

Böylece rivayeti kuvvetlendiren şahit bulunuyor ve o bakımdan müctehidlerin çoğu bu hadisle istidlal etmişlerdir. Daha çok ortaklık konusunun yalan, hile ve aldatmadan, hıyanet ve zarara sokmaktan uzak kalmasına yönelik bir anlam taşımakta ve 1029 nolu Saib hadisini Hakim sahihlemiştir.

. Saib'in bu rivayeti birçok tarikten naklen rivayet edilmiş ve biri diğerini kuvvetlendirir anlamda belirlenmiştir, Ebû Nuaym el-Ma'rife'de, Taberânî el-Kebîr'de Kays b. Saib tarikiyle tahric etmişlerdir. Ayrıca Abdullah b. Saib'den bu anlamda rivayet yapıldığını görüyoruz. Ancak Ebû Hatim el-Ilel'de sözü edilen Abdullah'ın kavî olmadığına dikkat çekmiştir.

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'le ortaklık yapanın Abdullah mı, yoksa Saib mi olduğu da ihtilaf konusudur. Sonra da Saib'in İslâmiyet'i kabul etmesi ve Peygamber'in sohbetinde bulunması hususunda da farklı tesbit ve yorumlar bulunuyor. İbn Abdilberr'e göre, Saib müeellefetü'l-kulûbdandır. İslâm'a girmiş ve Muaviye dönemine kadar yaşamıştır. îbn Hişam ise, îbn Abbas'tan naklen rivayet ederek, bu zatın Peygamber (s.a.v.) Efendimizle birlikte hicret ettiğini ve Ci'râne gününde Huneyn ganimetinden ona da bir pay verdiğini kaydetmiştir. îbn İshak'a göre, bu zat Bedir savaşında kafir olduğu halde öldürülmüştür.

Bütün bu ve benzeri ihtilafları dikkate alan müctehidler bu rivayetle pek istidlal etmemişlerdir. Ancak mana yönünden doğrudur ve Hz. Peygamber'in İslâm'dan önce de çok güvenilir ve doğru bir kişi olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda ortaklık konusunda çok yumuşak, anlayışla ahlaklı ve hoşgörülü davranmanın sünnet olduğuna delalet etmekte ve müminlere gözel bir misal vermektedir.

1031 nolu Ebû Minhal hadisi sahihtir. Gümüşü gümüşle elden ele, misli misline alıp satmanın cevazına, veresi işlem yapmanın caiz olmadığına delalet etmektedir. Nitekim "riba'n-nesîe" bahsinde bu husus açıklanmış bulunuyor.

Aynı zamanda bu hadis, nakit üzere ortaklık yapmanın caiz olduğuna delalet etmektedir. Cumhur temellük kapsamına giren her şeyde ortaklık caizdir diyerek bu konuyu sadece dirhem ve dinara bağlı kılmamıştır.

1032 nolu Ebû Ubeyde hadisi münkati'dir. Çünkü bunu Ebû Ubeyde'nin kendi babası Abdullah b. Mes'û'ddan duymadığı söz konusudur. O bakımdan müctehidlerin çoğu bu hadisle istidlal etmemiştir. [347]

1033 nolu Rüveyfı1 hadisine gelince, bunun isnadından Ebû Da-vud Şeyban b. Umeyye el-Katbanı bulunuyor ki bu zat meçhuldür. Geriye kalan diğer ricali ise sikadır. Ayrıca Nesâî bunu ayrı bir tarikten tahric edip ravilerinin hepsinin sika olduğunu belirtmiştir. Böylece müctehidlerin bir kısmı bu hadisle istidlal etmiş bulunuyor. İmam Şafiî ise, bu hadisle istidlal etmemiş ve Bedir ganimetinin tamamının Resulüllah'a (s.a.v.) ait olduğunu delil göstermiştir.

Sonra da Resulüllah'm bu tür bir ortaklığı tasvip ve takrir ettiği bilinmemektedir. Ayrıca sahabenin icma'ı söz konusudur ki, böyle bir icma'm vukuunu isbat eden olmamıştır.

1034 nolu Hakim hadisini aynı zamanda Beyhakî tahric etmiş ve Hafız îbn Hacer isnadının kavî olduğunu belirtmiştir.

Böylece müdarebenin caiz ve meşru olduğu ortaya çıkıyor. Nitekim ashabdan Ali (r.a.) den Abdürrezzak'm yaptığı rivayete göre, müdarebede mal bir vediadır; sağlanacak kâr da, tarafların öncede anlaştıkları üzeredir. Ayrıca İmam Şafiî'nin ibn Mes'ûd'dan yaptığı rivayete göre, İbn Mes'ud (r.a.) Zeyd b. Celide bir miktar mal mükaraza olarak vermiştir. Mükarazadan maksat, kâr ortaklığıdır. Aynı zamanda Hz. Ömer'in (r.a.) bir yetimin malını müdarabe olarak verdiği, yani kâr ortalığı yapılmak üzere bir adama verdiği rivayetler arasında bulunuyor.

Buna benzer bir çok rivayetler bulunuyor ki, hepsi de as-habın. üdarebe yoluyla işlemde bulunduğunu göstermektedir.

İbn Mace işe Süheyb'den (r.a.) şu hadisi tahric etmiştir:

"Üç şeyde bereket vardır: Vadeli satışta, kâr ortaklığında p bir de satış için değil evde kullanılmak üzere buğdayı araya karıştırmakta.."

Ancak bunun isnadında Nasr b. Kasım bulunuyor ki bu zat meçhuldür. [348] Zehebi de bu zatın pek bilinmediğini belirterek sa-ece tabiînin küçüklerinden biri olduğunu kaydetmiştir. [349]

Hadis, mal sahibinin ileride tehlike doğuracak şeyleri dik-kate Larak birtakım şartlar ileri sürmesinin caiz ve sahih olduğuna dela-ît etmektedir. [350]

Çıkarılan Hükümler

1- Müdarebe, diğer bir anlatımla kırad caizdir. Meşruiyeti jünnet ve ashabın icma'ıyla sabit olmuştur.

2- Kâr nisbeti yüzde üzerinden önceden tesbit edilir.

3- Taraflardan biri "ben şu kadar net kar isterim" diye bir şart leri süremez. Zira böyle bir şart, konuyu kâr ortaklığından çıkartıp âiz durumuna geçirir ki bu da haram kılınmıştır.

4- Mal ve sermaye sahibi sağlanacak kârın tamamım mudaribe)irakabilir;

5- Mudarib de elde edeceği kârın tamamım mal sahibine kendi ızasıyla verebilir.

6- Müdarebe işleminde elde edilecek kârın yarı yarıya bölüşülmesi şart değildir.

7- Mal, sermaye müdaribin elinde, bir kasıt olmaksızın helak Dİursa, bu ondan tazmin edilmez. Çünkü mudarib emindir ve aynı zamanda vekildir.

8- Kasıt, ihmal, su-iisti'mal olduğu tebeyyün ederse, tazmin edilir.

9- Müdarib elindeki sermayeyi bir diğer müdarib bulup kullanabilir. Burada asıl mal sahibinin iznini alması şart değildir. (Bu daha çok imam Ebû Hanife'nin içtihadıdır.)

10- Mal ve sermayenin nakid olması gerekir.

11- Malın mudaribe teslim edilmesi şarttır.

12- Malın ticari amaçla kullanılması,

13- Belli bir mal ve konuyla sınırlandırılmış olması da şarttır. (Bu daha çok îmam Şafiî'nin ve îmam Malik'in içtihadıdır.)

14- Müdarebede yer şahıs, mal teyininde bulunup şart koşmak îmam Ahmed'e göre caizdir. Mal sahibi mudaribi tamamen serbest de bırakabilir.

15- Müdaribin seferde bulunduğu sürece nafakasının mevcut maldan karşılanması caizdir, yeter ki mal sahibi buna izin vermiş olsun.

16- Cumhura göre ve müctehidlern çoğuna göre, ticari anlamda temellük kapsamına giren her malda müdarebe caiz ve sahihtir.

17- Taraflardan biri istediği zaman müdarebeyi fesh edebilir.

18- Herhangi bir sebeple müdarebe akdi bozulursa, mudaribe ecr-i misl verilir. [351]

Kafirlerin Hediyelerini Kabul Etmek ve Onlara Hediye Vermek

İslâm, devletler arasındaki münasebete geniş yer vermiş ve bu-un için bir takım kurallar koymuştur. Müslüman ülkenin yabancı tültür istilasına uğramaması ve kendi kültürüyle örnek bir ümmet ie millet olarak ayakta dimdik durabilmesi için bütün önlemleri ılmış ve bu düzeyde ciddi, yönlendirici, şahsiyetini koruyucu bir iğitim sistemi ortaya koymuştur.

O bakımdan gayr-i müslim ülke liderlerinden ve İsâm ilkeleriyle ticari münasebette bulunan kurum ve şirketlerden gönderilen hediyeleri kabul etmekte ve onlara hediye göndermekte air salanca olmadığı anlaşılıyor. Bu aynı zamanda islâm ülkesinde yaşamakta olan zimmî (gayr-i müslim vatandaş) lar hakkında da geçerli bir sünnettir. Kötüye kullanılmadığı, gayr-i meşru sebepler taşımadığı sürece reddedilmez. [352]

Konuyla İlgili Hadisler

Bz. Ali (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir:

"Kisra (İran-Acem krah) Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'e hediye gönderdi, Efendimiz onun hediyesini kabul buyurdu. Kayser (Rum-Bizans krah)ona hediye gönderdi onu da kabul buyurdu. Bunun gibi birçok kral ve hükümdarlar da ona hediye gönderdiler ve o hepsinin hediyesini kabul buyurdu." [353]

Müezzin Bilal'dan (r.a.) rivayet edilin vîf hadîste, adı geçen şöyle demiştir:"

"Kalkıp yürüdüm, tâki ResûlülHâfTin (s.a.v.) yanma vardım. Orada çökertilmiş cjjşrt: $eve ^e ürerlerinde taşıdıkları yük bulunuyordu. KesûlüftahHâ'n (s.â\v.) izin istedim.. Bana şöyle buyurdu: "Müjde,.AUalv-s,enin b.oçlarını karşılayacak kadar (imkân) goiîdermlş felilünıiyor" ve sonra şöyle devam etti: "Şu çöken dört deveyi görmedin mi?" ? Ben de: "Evet gördüm" diye cevah verdim. "İşte onların boyunları (devenin kendileri) ve üzerlerinde bulunan şeyler sana olsun. Çünkü üzerlerinde giyecek ve yiyecek maddeleri bulunuyor ki onları Fedek emiri bana hediye göndermiş bulunuyor. Artık sen onları al ve borcunu öde diye emretti. Ben de öyle yaptım. [354]

Esma bint Ebî Bekir (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Kureyş (müşriklerinin şirklerinde ısrar edip durdukları) bir zamanda annem bir şeyler arzulayârak bana geldi ki kendisi o sırada müşrikle olarak, bulunuyordu. Bunun üzerine anneme ilgi göstermem hususunda ResuIüllah (s.a.v.) Efendimiz'den sordum. O bana: “evet ilgi göster"diye buyurdu." [355]

Buharı rivayeti şu fazlalığıyla nakletmiş bulunuyor: İbn Uyeyne dedi ki: "O sebeple Cenâb-ı Hak şu ayeti indirdi: "Allah ı uğrunda sizinle savaşmayanlara ve sizi yurdunuzdan varmayanlara iyilikte bulunmanızı, adaletle davranmanızı sn etmez. Şüphesiz ki Allah adaletle davranıp insaf gülerine bağlı kalanları sever." [356]

Âmir b. Âbdillah b. Zübeyr'den yapılan rivayete göre, adı geçen yle demiştir:

"Kuteyle bint Abdıluzza b. Sa'd müşrike bulunduğu sırada, (mü'mine olan) kızı Esma'ya, keler, çökelek ve yağ gibi ediyeler getirdi. Bunun üzerine Esma (r.a.) (bu hediyeleri) abul etmedi. Bu olaya vakıf olan Hz. Aişe (r.a.) durumu Pey-amber (s.a.v.) Efendimiz'den sordu. O sebepte "Allah din ğrunda sizinle savaşmayanlara ve sizi yurdunuzdan Lkannayanlara.." ayetini indirdi. Cenâb-ı Peygamber (s.a.v.) sma'ya o hediyeyi kabul etmesini ve annesini evine almasını mretti.." [357]

Iyaz b. Himar'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Peygamber (s.a.v.) Efendimize bir hediye veya bir deve bağışladı. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona: 'İslâmiyet'i kabul edip bu dine girdin mi?" diye sordu. O da: "Hayır.." deyince, Efendimiz şöyle buyurdu: "Doğrusu ben müşriklerin yaptıkları bağışı almaktan men'edilmiş bulunuyorum." [358]

Konuyla İlgili İctihad ve Görüşler

Hediye verip almak Resulüllah'm (s.a.v.) sünnetlerinden biridir. Fertleri birbirine ısındırmak, aralarında kardeşlik veya vatandaşlık bağlarım kuvvetlendirmek ve böylece ferdin toplumun bir parçası olduğunu zihinlere işlemekte hediyenin önemli yeri ve anlamı vardır.

Ancak hediye veren ve onu kabul eden de ilim adamları kıyas yoluyla birtakım şartların olmasını gerekli görmüşlerdir. Şöyle ki:

Hediye verende aranılan şartlar:

a) Hediye ettiği şeye malik bulunması,

b) Kısıtlama altına alınmamış olması,

c) Ergenlik çağına irmesi,

d) Muhtar bulunması, yani kendi ihtiyariyle hareket edecek iradeye sahip bulunması.

Kendisine hediye verilen kimsede aranılan şartlar:

1- Hediyenin verildiği zaman mevcut bulunması, yani doğmuş olması, hayatta bulunması,

2- Hediye almak için hileli yollara baş vurmaması..

Hediye edilen şeyde aranılan şartlar:

1- Hakikaten o şeyin mevcut olması,

2- Alınıp satılacak cinsten olup kıymet taşıması ve ahm-satımı mubah olan nesnelerden sayılması,

3- Kabzedilmesi mümkün olan şeyden olması,

Meselâ denizdeki balık, havadaki kuş hibe edilemez; çünkü kab-zedilip ele geçirilme ve başkasına teslim edilme durumunda değildir.

4- Hibe edenin mülkünün kopmaz bir parçası olmaması, Meselâ evin bir odası hibe edilemez.

5- Müfrez olup muşa1 durumda olmaması.

Bu Hanefîlere göredir. İmam Malik, İmam Şafiî, İmam Ahmed, û Sevr ve onlara bağlı olanlar bu şartı uygun görmemişlerdir. [359]

Malın tamamını teberru' etmek caiz midir?

Bu hususta ilim adamlarının farklı ictihad ve görüşları vardır:

a) Muhammed b. Hasan ve Hanefîlerden birtakım tahkik ehline re, hayır yollarına da olsa kişinin malının tamamını hibe, teberru' naesi sahih değildir. Böyle yapmak isteyenin sefih olduğuna ıknıedilip tasarrufuna kısıtlama getirilir.

b) Cumhura göre, bir insan isterse malının tamamını teberru ebilir. [360]

Tahliller ve Rivayetler

1042 nolu Ali hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar tahric etmiş | Tirmizî has enlemiş tir. Ancak bunun isnadında Nuyevr b. Ebî Fa-Ite bulunuyor ki, bu zat zayıftır. [361] Bununla beraber bu hadisi üvvetlendiren birtakım şahidler bulunuyor. O bakımdan üctehidlerin br kısmı bu rivayeti dikkate almışlar ve istidlalde bu-inmuşlardır.

1043 nolu Bilâl hadisi hakkında Ebû Davud ile el-Münzerî sus-p konuşmamışlarsa da yapılan ciddi tetkiklere göre, isnadındaki ri-ılin hepsinin sika olduğu anlaşılmıştır. O bakımdan istidlale ve ihti-ıce salih görülmüş ve dayanak olarak belirlenmiştir.

Aslında bu uzunca bir rivayettir ki Ebû Dâvud onu BAB EL-tf AM YAKBELÜ HEDAYA'L-MÜŞRÎKÎN bölümünde nakletmiştik

Bu bapta birçok rivayetler bulunuyor. Bazısı şöyledir:

Buhari ve Müslim'in tesbitine göre, Ukeydir Dume (adındaki mîr), Resulüllah'a (s.a.v.) sündüsten mamul bir cübbe hediye tmiştir,

Ebû Davud'un tesbitine göre, Rum meliki, Peygamber (s.a.v.) Efendimize uzunca bir kürk hediye etmşti ki sündüsten imal edilmiş ulunuyordu. [362]

Yine Ebû Davud'un Enes (r.a.) den yaptığı rivayete göre: Melik Zi-Yezen, Resulüllah'a (s.a.v.), otuz üç deve karşılığında satın almış olduğu bir hülle hediye olarak göndermiştir. [363]

Buharî'nin tesbitine göre, Eyle sahibi, Peygamber (s.a.v.) Efeni dimiz'e beyaz bir katır hediye olarak göndermiştir.

îbn Huzayme ve îbn Ebî Asım'm rivayetine göre, Kabt emiri, Resulüllah'a (s.a.v.) iki cariye ve bir de katır hediye göndermiştir. Nitekim Resulüllah (s.a.v.) bu katıra Hunayn savaşında binmiştir. Resulüllah o cariyelerden birini (Mariye admdakini) kendine ayırmış ve ondan İbrahim adında bir erkek evladı dünyaya gelmiştir.

Bütün bu rivayetler ve hadisler, kâfirlerin göndereceği hediyeleri kabul etmenin cevazına delalet etmektedir.

1044 nolu Esma hadisi sahihtir ve istidlal ile ihticace salihtir.

1046 nolu Amir hadisi mursel olarakVivayet edilmiştir; çünkü ravi burada onun da babasından rivayet ettiğine değinmemiş tir. Bu hadisi aynı zamanda

İbn Sa'd, Ebû Davud ve Hakim, Abdullah b. Zübeyr hadisi olarak tahric etmişlerdir. Taberani ise Ahmed b. Han-bel'in tesbitine uygun rivayette bulunmuştur, ancak isnadında Mus'ab b. Sabit bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Nitekim Yahya b. Main ile Ahmed b. Hanbel bu zatın zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir. [364]

1047 nolu.Iyad hadisini îb Huzayme sahihlemiştir. Ricali sikat olmakla beraber hadis murseldir. [365]

Resulüllah'm (s.a.v.) adı geçen müşrikin getirdiği hediyeyi almaması, önemli bir sebbe dayanmaktadır, ilim adamları birtakım ihtimal ve yorumlarda bulunmuşlardır. [366]

Çıkarılan Hükümler

1- Hediye verip almak sünnet doğrultusunda meşrudur.

2- Kâfir ve gayr-i müslimlerin hediyeleri kabul edilir; aynı zamanda onlara hediye vermek de caizdir.

3- Çocuğun, delinin hediyesi kabul edilmez; çünkü bunlar ehil değildirler.

4- Çocuğa ve deliye hediye verilebilir.

5- Verilecek hediyenin mevcut olması gerekir. O bakımdan hav-aki kuş, denizdeki balığı hediye etmek sahih değildir.

6- Şer'an ahm-satım kapsamına giren ve kıymet taşıyan her şey •diye olabilir,

7- Şer'an haram kılınıp kıymet taşıyan içki, domuz eti, akıtılmış in, uyuşturucu maddelerin hediyesi sahih ve caiz değildir. Nitekim anların ahm-satımıda caiz değildir.

8- Müslümanm müslümana hediye vermesi, yani lüslümanîarın hediyeleşmesi güzel sünnetlerden biridir.

9- Resmî görevli bulunduğu için, resmî görevde blunmadığı za-Lanlarda kendisine hediye vermeyenlerin, resmî göreve girdikten rara hediye

vermeleri.bir maksada bağlı olduğundan kabul edilmesi üz değildir.

10- Resmî görevli kimsenin başkasından hediye istemesi de öyle.

11- Hediye veren kimsenin sonradan başa kakması son de-rece ırkin bir davranıştır.

12- Hediye küçük olsun, büyük olsun; kıymeti yüksek olsun cuz şey olsun muteberdir ve manevî değeri yüksektir. O bakımdan erilen hediyeyi küçümsemek sünnete aykırıdır.

13- Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz kendisine verilen hediyeyi red-etmemiş, az olsun, çok olsun değerli olsun, değeri düşük olsun bir ynm yapmadan memnuniyetini belirtmiştir. [367]

Hediyeye Hediyeyle Karşılık Vermek

Hediyeleşmekten maksat, az yukarıda da belirttiğimiz gibi, fertler, komşular, hısımlar, dostlar ve toplumlar arasında sıcak ve samimi bir hava oluşturmak, din kardeşliğini pekiştirmek ve maddenin gaye değil, asıl gayeye, amaca erişmek için bir araç olduğunu ortaya koymaktır.

O bakımdan başkasından hediye beklerken ve başkası hediye verirken onun karşılğmı unutmamak, en azından misliyle veya daha hayırlısıyla mukabele etmek sünnet kılınmıştır. Zira kişi ne kadar zengin olursa olsun kendisine verilen bir hediyeden hoşnutluk duyar, memnun olur. ve hediye verene karşı içinde sıcak bir ilgi ve dostulk havası doğar. Nitekim Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz hediyeleşmeyi çok sever ve kendisine verilen bir hediyeyi -imkânları nisbetinde-karşılıksız bırakmazdı. [368]

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

'Peygamber (s.a.v.) Efendimiz hediye kabul eder ve onun karşılığında hediye verirdi." [369]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Bedevilerden biri, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e hediye rerdi. Bunun üzerine Efendimiz de onun karşılığında ona bir ıcdiye verdi ve sordu: "Hoşnut oldun mu?" Bedevi de: "Hayır.." üye cevap verince, Efendimiz verdiğini artırdı ve yine sordu: j'Hoşnut oldun mu?" Bedevi yine: "Hayır.." dedi. Peygamber ^s.a.v.) biraz daha artırdı ve yine sordu: "Şimdi memnun oldun mu?" Bedevî bu defa "Evet.." diye cevap verdi. Sonra Re-şulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Bundan böyle istedim ki sadece Kureyş kabilemden veya ansarımdan veya Sa-kafliden hediye kabul edeyim (de başkasından almayayım).." [370]

Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

Dört mezhep imamları bu konuda görüş birliği halindedirler. Peygamber (s.a.v.) E fendimiz'den bu davranışını kimi müstehab, kimi mendup, kimi de sünnet olarak vasıflandırmışsa da çoğu sünnet olduğunu belirtmiştir.

Böylece fukaha "hibe" kavramı üzerinde durup onu şöyle ta-rif etmişlerdir:

"Hibe bir akiddir. Konusu, bir kimsenin kendi malını, pa-rasını hayatta iken bir karşılık beklemeksizin başkasına bağışlamasıdır."

O halde bir kimse malını başkasına mubah kılar da ondan yararlanmasını sağlamayı diler ve fakat temlikte bulunmazsa, o hibe değil iare (emanet) olur.

Bunun gibi mal-i mütekavvim olmayan, şer'an alım-satımı caiz görülmeyen içki, Ölmüş hayvan, uyuşturucu madde ve benzeri murdar ve zararlı maddeleri bağışta bulunmak hediye kapsamına girmez. Ölüm sonrası bir malını şuna buna vermek üzere vasiyet eden kimsenin de verilecek bu malı hediye değil vasiyet olur.

Mutlak anlamda hibe, ivaz iktiza etmez, yani karşılık söz konusu olmaz. Ancak hibe verilen kişi arzu ederse onun karşılığını yine hibede bulunmak suretiyle cevaplayabilir.

Hibe konusunda teşvik mahiyetinde birçok hadisler rivayet edilmiştir. Biz buraya onlardan birkaç tanesini teberrüken naklediyoruz:

"Bana koyun ve keçinin ayakları bile hibe edilse kabul ederim. Pişirilen o ayaklara davet edilsem icabette bulunurum." [371]

Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Resulüllah'a (s.a.v.) sordum, dedim ki: Ya Resulellah! Benim iki komşum bulunuyor; hangisine bağışta bulunayım?" Efendimiz şu cevabı verdi: "Kapısı sana en yakın olana.." [372]

Ebu Hüreyre den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Hediyeleşin. Çünkü gerçekten hediye göğüsteki kini alıp götürür. Hiç bir komşu bir komşusunu hakir görmesin, isterse (hediye ettiği) koyunun ayağının bir çatalı olsun (yine küçümsenıeyip kabul etsin)." [373]

"Kime kardeşinden, yukardan bakmaksızın, nıutalli'% olmaksızın bir iyilik gelirse onu geri çevirmesin; çünkü d Allah'ın ona sevkettiği nzıkdır." [374]

Tahliller

1054 nolu Hz. Aişe hadisi sahih olup istidlal ve ihticace salihtir.

1055 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda İbn Hibban kendi sahihinde tahric etmiştir. Mecmeu'z-zevâid sahibi bu hadisin ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir.

Buna benzer bir hadisi Ebû Davud ile Nesâî Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayet etmişlerdir. İbn Mace de benzeri bir rivayeti naklettikten sonra Resulüllah'm (s.a.v.) verilen hediyeye karşılık altı dişi deve verdiğine değinir.

Hakim de bu rivayeti naklettikten sonra Müslim'in şartına göre sahihtir diye kaydetmiştir.

Ancak Hz. Aişe hadisini İbn Ebî Şeybe şu lafızla nakletmiş tir: "Resulüllah (s.a.v.) kendisine verilen hediyeyi daha hayırlısı ile karşılardı.."

Muhaddislerin bir kısmına göre, Hz. Aişe hadisi mualledir. Bu-ıri: "Bu hadisi Veki1 ve Mudır Hişam'dan aldığını zikretmemiştir, jylece ravilerden îsa b. Yunus bunu Hişam'dan nakletmede te-rrüd etmiş oluyor. Nitekim Tirmizî ile Bezzar da: "Biz bu hadisi anık îsa b. Yunus tarikiyle biliyoruz" demişlerdir.

Malikilerden bir kısmı bu hadisle istidlal edip verilen hedi-yeye înk bir hediye ile karşılıkta bulunmanın vacip olduğunu belirt-işlerdir. Ancak Resulüllah'm (s.a.v.) bu husustaki mücerred fiili icuba delalet etmez. O bakımdan ilim adamlarının çoğu bunun innet olduğuna kaildirler.

Bu bapta Tirmizî'nin Ebû Hüreyre tr.a.) den rivayet ettiğine göre: Fezare kabilesinden bir adam, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e i altındaki develerden bir dişi deve hediye etti. Peygamber (s.a.v.) Efendimizde ona karşılık bir şeyler verdi ki, (azlığı) o adamı biraz eklendirdi. O sebeple Peygamber (s.a.v.) ın minber üzerinde şunu uyurduğunu duydum; "araplardan bazı adamlar var ki, onlar-an biri hediye veriyor ve ben de yanımda bulunan imkâna öre ona karşılıkta bulunuyorum ve bu sebeple o adam bana fkelenmiş oluyor.."

Böylece kişi verdiği hediyeye karşılık fazla bir şey beklememeli-ir. Çünkü herkes imkânı nisbetinde hediye verebiliyor. Hatta Ibn keslân bu hadisi dikkate alarak diyor ki: "Zamanımızda niyetlerin iozuk olduğunu dikkate alırsak hiç kimseden hediye kabul etmeme-aiz uygun olur." [375]

Çıkarılan Hükümler

1- Hediyeleşmek sünnettir.

2- Mü'minler birbirine hediye verirken gönül hoşnutluğuyla bunu yerine getirmeli ve daha fazla bir karşılık beklememelidir.

3- Verilen hediyeyi küçümsemek doğru değildir ve sünnete aykırıdır.

4- Verilen hediyeye karşılık daha hayırlısını verme imkânı varsa o davranışı seçmek müstehabdır. [376]

Kişinin Kendi Çocukları Arasında Adaleti Gözetmesi

Aile bir bakıma kutsal bir müessesedir. Bu müessese karşılıklı sevgi, saygı, anlayış, güven ve destek ile ayakta durabilir ve çocuklar arasında gerek sevgi, gerekse bağış hususunda eşitliği, adaleti sağlamaya dikkat etmekle gelişir.

O bakımdan bir baba veya annenin kendi çocuklarından birini fazla sevdiğini açıkça farkettirmesi veya birine daha çok ilgi gösterip destek sağlaması sünnete ve ilahi tavsiyeye aykırıdır. Cenâb-ı Hak, Kuran-ı Kerim'de: "Babalarınızdan ve çocuklarınızdan hangisinin fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz.." [377] buyuruyor. [378]

Konuyla İlgili Hadisler

Numan b. Beşir "(r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Çocuklarınız arasında adaleti gözetiniz, çocuklarınız arasında adaletten ayrılmayınız,

çocuklarınız arasında adil davranınız.." [379]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Beşir'in eşi, kocasına şöyle dedi: Şu köleni çocuğuma bağışla ve beni Resulüllah'ın huzuruna çıkar veya Re-bulüllah'ı şahit eyle (da yapacağın bağışı açıkla)." Bunun üzerine kalkıp Resulüllah'a geldi ve şöyle dedi: 'Talanın kızı (benim eşim ve) benden kölemi onun çocuğuna bağışlamamı istedi.." Peygamber (s.a.v.): "O erkek çocuğun kız kardeşi var mıdır?" diye sordu. O da: "Evet, vardır" diye cevap verince, Re-sulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bu oğlana

verdiğinin mislini hepsine verdin mi?" dedi. O da: "Hayır.." diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v.) ona: "Bu uygun bir davranış değildir ve ben ancak hak olan şeye şahit olurum buyurdu." [380]

Ebu Davud ise bu hadisin son kısmını şu lafızla rivayet etmiştir:

"Beni haksızlığa şahit tutma. Senin çocuklarının senin üzerinde hakkı, onlar arasında adaleti gözetmendir.."

Numcm b. Beşir (r.a.) dan yapılan rivayte göre: Babası Beşir onu alıp Resulüllah'ın huzurura getirdi ve şöyle dedi: "Doğrusu ben şu oğluma bir köle bağışladım ki o köle bana aitti.." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ona: "Buna bağışlandığının bir mislini diğer çocuklarına da bağışladın mı?" diye sordu. O da: "Hayır.." diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona: "Verdiğini geri al.." buyurdu." [381]

Müslim'in yaptığı rivayette ise şu lafız kullanılmıştır:

"Bana malının bir kısmını bağışladı, tasaddukta bulundu. Ama Anıre bint Revaha babama şöyle dedi: "Sen Resulüllah'ı (s.a.v.) bu olaya şahit tutmadıkç razı olmam.." Bu istek üzerine babam bana yaptığı bağışa Resulüllah'ı (s.a.v.) şahit tutmak üzere kalkıp Resulüllah'a gitti. Resulüllah (s.a.v.) babama: "Bunu diğer çocuklarına da yaptın mı?" diye sordu. O da: "Hayır.." deyince, Peygamber (s.a.v.) ona: "Allah'tan korkun ve çocuklarınız arasında adaleti gözetiniz" buyurdu. O sebeple babam bana yaptığı bağıştan rücu' etti (vazgeçti)."[382]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Yaptığı bağıştan (pişman olup) dönen, kustuktan sonra kusmuğuna dönen gibidir.." [383]

İbn Ömer ve İbn Abbas "(r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Bağışta bulunup onu verdikten sonra pişman olup dönmek adama helal olmaz, ancak baba kendi çocuğuna verdiği bağıştan dönebilir. Bağışta bulunduktan sonra pişman olup geri dönen adamın misali, yiyip doyduktan sonra kusan ve sonra da kusmuğuna dönen öpeğin misaline benzer.." [384]

İlim Adamlarının Görüş ve İstidlalleri

Bilindiği gibi, varislere ölüm sonrası vasiyet yasaklanmıştır. iira Cenab-ı. Hak her hak sahibinin hakkını Kur'an'da belirlemiş ve lunun açıklamasını hile kimseye bırakmamıştır,

O bakımdan kişi ölümünden sonra varisleri için değil, hayır ve ıasenat niyetiyle Cenab-ı Hakk'ın rahmet ve gufranını arzula-yarak nalının en çok üçte birini vasiyet edebilir. Hiç bir varis buna itiraz îdemez ve itiraz hakkı da söz konusu değildir.

Hayatta iken çocuklarına, yakınlarına yardımda bulunabilir, anları maddeten destekleyebilir. Bu destekleme miras hukukunda belirlenen paylara göre değil, adaletten sapmamak üzere kişinin rızasına bırakılmış bir tavsiyedir. Böylece kişi kız ve erkek evladına hayatta iken bağışta bulunurken binalar arasında eşitliğe dikkat etmelidir. Mesela bazı bölgelerde baba ve anne daha çok erkek çocuğa meyleder ve kazançlarının önemli bir kısmını ona bağışlayarak ekonomik yönden güçlenmesini arzu ederler, böylece kız çocuklarına ya hiçbir şey vermezler, ya da az bir şey vermek suretiyle meseleyi geçiştirirler, islam Dini, kitap ve sünnetiyle bu tarz bir adaletsizliğe karşıdır. İlgili hadislerde Resulüllah'ın (s.a.v.) Numan b. Beşir'e yaptığı tavsiye ve verdiği.bilgi son derece açıktır.

Birden fazla kadınla evli olan kimse de eşlerinden birine fazla miktarda mali yardımda bulunur da diğerini ihmal eder, adil davranmazsa, sünnete aykırı davrandığından ve evde nahoş bir hava oluşturduğundan dolayı günahkar sayılır.

Mali destek ve yardımda bulunma hususunda nasıl adil davran:, mak gerekiyorsa, sevgi ve iltifatta da adaletten ayrılmamak gerekir. Aksi halde aile reisi olan baba ve ikinci derecede ana bile öz çocukları arasına kin ve kıskançlık tohumlarını atmış olurlar.

O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi bu hadis ve rivayetleri dikkkate alarak gerek mali yardım ve destekte, gerek sevgi ve ilgide çocuklar arasında adaleti gözetmenin sünnet, hatta bazısına göre vacip olduğun belirtmişlerdir. [385]

Tahliller ve Rivayetler

1061 nolu Muna hadisini Ebu Davud ve el-Münzerî tahric ederken bir görüş ortaya koymayıp susmuşlardır. Yapılan ciddi tes-bitlere göre, ricalinin hepsi sika olup itimade şayan kişilerdir.

Bu bapta Taberanî'nin îbn Abbas (r.a.) dan rivayet ettiği hadis her ne kadar zayıfsa da diğer rivayetlerle takviye gördüğünden istidlale elverişli kabul edilebilir. Hadis şu lafızla rivayet edilmiştir: "Bağışta evladınız arasında eşitliği sağlayınız. Eğer ben birini üstün tutsaydım, herhalde kadınları (kız çocuklarını) üstün tutardım."

Evet hadisin isnadında Said b. Yusuf bulunuyor ki, muhaddisle-rin tesbitine göre bu zat zayıftır. Nitekim îbn Main onun için "zayıftır" derken, Nesâî "o Kavi değildir" demiştir. [386] Ancak Hafız îbn Hacer onun isanadını hasenlemiştir.

Sözü edilen iki hadisle istidlal edenler, evlad arasında adaleti gözetmenin vacip olduğunu söylemişlerdi ki, Tavus, Sevrî, îmam Ahmed, İshak ve Malikîlerden bir kısmı o gruba dahil olanlardır. Bunlardan bazısı ise, gayr-i adil yapılan bir bağış hükümsüzdür. İbn Hacer de aynı görüştedir, imam Ahmed'e göre, sahihtir ancak kişinin böyle gayr-i adil bağıştan rücu' etmesi vaciptir. Aynı zamanda evladından biri diğerlerine nisbetle daha çok sıkıntıda ve borç altında bulunursa, ona bir miktar fazla bağışta bulunmak adalete munafi sayılmaz.

İmam Ebu Yusuf a göre, eşitliğe riayet etmek vaciptir. Cumhura göre müstehabdır. Böylece evladından bir kısmını üstün tutup fazla bağışta bulunursa kerahetle sahih olur. Zira cumhur hadisdeki emri nedb üzere hamletmişlerdir.

Numan hadisleri farkıyla rivayet edilmişse de sıhhatlarmda şüphe yoktur. Nitekim ilim adamları bu rivayetleri ele alıp ona yakın yorumda bulunmuşlardır. Kitabımızın hacmi müsait olmadığından nakledemedik.

Bu bapta Müslim'in rivayetinde şu lafız kullanılmıştır:

"Bağış hususunda evladınız arasında adaleti gözetiniz, nasıl ki onların size iyilik ve ilgi göstermelerinde adil davranmalarını istiyorsanız.."

imam Ahmed ise şu lafızla rivayeti nakletmiştir: "Evladınızın size iyi ve saygılı davranması nasıl sizi memnun ediyorsa, siz de onlara bağışta bulunduğunuzda eşitliğe riayet ediniz.."

Ebu Dâvud ise şu lafızla nakletmiştir:

"Evladınızın sizin üzerinizdeki hakkı, aralarında adaletle davranmanızda1; nasıl ki sizin onlar üzerindeki hakkınız, size iyilikte bulunup saygı göstermeleridir.."

Bütün bu az değişik falızlar tek manada bilrleşmektedir ki, Re-sulüllah (s.a.v.) onu şu cümlesinde beyan buyurmuştur: "Bu oğluna yaptığın bağış nisbetinde diğer çocuklarına da yaptın mı?."

1065 nolu Ibn Abbas hadisi sahihtir. Yapılan bağıştan rücu' etmenin çok çirkin bir hareket olduğu belirtilmektedir. Ancak babanın evladına yaptığı bağıştan rücu' etmesi bu genellemenin dışında kalır. Nitekim 1066 nolu Tavus hadisi bu istisnaya yer vermekte ve babanın rücu'unda bir sakınca olmadığına, hatta gayr-i adil bir bağışsa rücu'nun vacip olduğuna işaret edilmektedir.

Tavus hadisini aynı zamanda ÎJ)n Hibban tahric etmiş ve Ha-kiaa sahihlemiştir. [387]

Bu hadisle istidlal edenler, yapılan bağışta rücu1 etmenin haram olduğuna kail olmuşlardır. Çünkü kusmuk haramdır, ona benzetilen şey de haramdır. Buhari'nin rivayetinde ise, kusmuğuna dönen köpeğe benzetilmiştir ki, bu cümle rücu'un haram olmadığına delalet eder. [388]

Çıkarılan Hükümler

1- Ana-babamn çocuklarına eşit anlamda ilgi ve sevgi göstermesi sünnet veya vaciptir.

2- Ana-baba çocuklarına bağışta bulunurken aralarında eşitliği korumalı yani kız-erkek ayrımı yapmaksızın hepsine eşit biçimde bağış yapmalıdır.

3- Kişi hayatında çocuklarına yapacağı bağış ve yardımda miras hukukundaki nisbete göre hareket etmekle yükümlü tutulmamıştır.

4- Ölüm sonrası miras taksiminde oğlana iki, kıza bir pay verilirken, ölmeden önce yapacağı bağışta her ikisine eşit,biçimde vermekle adaleti sağlamış olur.

5- Çocuklarından sadece birine veya ikisine bağışta bulunup diğerlerine aynı nisbette bağışta bulunmayan ve onları mahrum bırakan kimse, emr-i Resulüllah'a aykırı davrandığından yaptığı bağıştan rücu' etmesi gerekir. Bazısına göre, rücu' etmediği takdirde yine de bağış sahihtir, ancak bağışı yapan günah işlemiş olur.

6- Çocuklarından biri çok muztar durumda olur, diğerlerine nis-betle daha çok yardım edilmesi gerekirse, o takdirde ona daha fazla bağışta bulunmakta bir vebal yoktur.

7- Kişi ancak evladına yaptığı bağıştan dönebilir, yani yaptığı bağışı geri alabilir. Başkasına yaptığı bağıştan rücu' etmesi, kimine göre haranı, kimine göre mekruhtur.

8- Yapılan bağışta başa kakmak mekruhtur.

9- Bağışı bîr menfaat karşılığı düşünerek yapmak, sevabını alıp götürür. O bakımdan yapılan bağışta sırf Allah'ın hoşnutluğu gözetilir. [389]

Babanın Kendi Evladının Malından Yaralanması

Babab ile evladı arasındaki münasebet kan bağına, soy bağına birtakım haklara dayanır. Zira sorumluluğun sınırım bilen ve evladını yetiştirip hayırlı bir unsur olma düzeyine getiren, ona edep ve terbiye verip salih bir kişi olmasını sağlayan babanın bu güzel davranışı ve emeği, Cenab-ı Hakk'ın yanında meşkur ve makbuldür. Böyle bir baba her zaman övülmeğe layıktır.

Özellikle mali imkanın önemli kısmıyla ömrünün bir bölümünü evladının okuyup yetişmesi için harcayan bir babanın evladı üzerinde bir çok haklan va: hr. O bakımdan baba, arzu ettiği takdirde evladının malından bir şeyler alıp istifade edebilir ve evladının ona engel olmaması gerekir.

Böylece islam Dini, babayla evlad arasında öylesine sağlam ve kalıcı bağlar geliştirmiştir ki, biri diğerine bakmakla kendini yükümlü kabul eder ve baba sormadan evladının malından yararlanabilir. Şüphesiz bu ruhsat, sefih olmayan, savurganlığı adet haline getirmeyen babalarla ilgilidir. Sarhoş, müsrif, kumarbaz ve sefih bir babaya böyle bir ruhsat vermek, onun evladını da periyen etmekten ve fakirliğe sürüklemekten başka bir şeye yaramaz. O halde evladının malından sormadan alma yetki ve ruhsatını taşıyan bir babanın, aldığı nisbeti meşru yolda ve israftan uzak ölçüde harcaması gerekir.

Şüphesiz bu kültürün ve güzel adet ve sünnetlerin yaşanması son derece lüzuludur. Özellikle İslam Cemaati bu ve benzeri köklü, kalıcı kültürle ayakta durma ve varlığını sürdürme şansına sahiptir. [390]

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz sizin en temiz, en güzel (ve en meşru) yediğiniz şey, kazancınızdan olanıdır ve doğrusu evladınız da sizin kazancınızdan bir bölümüdür." [391]

Diğer bir lafızla şöyle buyurulmuştur:

"Adamın oğlu, onun kazancının en güzel ve en iyisinden-dir. O bakımdan onların malından gönül rahatlıyıgla yeyiniz."

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, bir adam Resulüllah (s.a.v.) Efendimize şöyle sormuşdu: " Benim hem malım, hem de evladım vardır. Babam ise malımı olduğu gibi harcamak istiyor.." Resulüllah (s.a.v.) ona şu cevabı verdi: "Sen de, malın da babana aitsinizdir." [392]

Amr ö. Şuayb (r.a.) den, o da babasından ve dedesinden yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Bedevilerden bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendiniiz'e gelerek dedi ki; "Şüphesiz babam malımı olduğu gibi harcamak istiyor.." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ona şöyle buyurdu: "Sen ve malın babana aittir. Sizin yediğiniz en güzel, en iyisi, kazancınızdan olanıdır ve şüphesiz evladınız sizin kazancınızdan bir bölümdür. Artık (evladınızın) malından gönül hoşnutluğuyla yeyiniz." [393]

Tahliller ve Rivayetler

1069 Nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda İbn Hibban kendi sahihinde ve Hakim tahric etmişlerdir.

Aynı hadisi Ahmed b. Hanbel az değişik lafızla rivayet etmiş ve :im onu tahric ederken Ebu Hatim ile Ebu Zer'â onu sahihle-lerdir. Ancak İbn Kattan bunu ta'lîl kapsamına sokup bir defa mare'nin kendi halasından, bir defa ise anasından rivayet ettiği konusu olduğuna dikkat çekmiş ve bu her ikisinin de maruf ol-lığını belirtmiştir.

Hakim ise bunu kendi Müstedrek'inde Hammad b. Ebi syman tarikiyle şu lafızla rivayet etmiştir: "Evladınızın malı ih-ıç duyduğunuzda sizindir.."

1070 nolu Cabir hadisi sahihtir; ricalinin hepsi sikadır.

Hadisi aynı zamanda başka tarikle Taberani rivayet etmiştir. rhaki ve Bezzar da tahric ederek hadisin ihticaca salih olduğunu termişlerdir.

Böylece babanın kendi evladının malında bir bakıma onunla or-olduğu hükmü ortaya çıkıyor. îbn Reslan ise, hadiste geçen "ve lüke li-ebîke.." cümlesi üzerinde durarak burada yer alan (lâm) •finin ibahe için olup temlik anlamında olmadığı belirteker şöyle niştir: "Zira evladın malı kendisine aittir. Zekatını o vermekle kelleftir ve babası ise ancak miras yoluyla ona sahip olur."

1071 nolu Amr hadisini aynı zamarda îbn Huzayme ve îbn Ca-l tahric etmişlerdir.

Bu bapta Bezzar'm Semure'den rivayet ettiği bir hadis bulunuy-Taberani de îbn Mes'ud (r.a.) den rivayet etmiştir. Ebu Ya'la ise . Ömer'den bu anlamda bir rivayete yer vermiştir.

Bütün bu rivayetler birbirini kuvvetlendirmekte ve hadisin ihtida salih olduğunu göstermektedir.

Ancak bu konda en uygun ve isabetli yorum, İbn Reslan'ın yorumudur ki yukarıda değinmiş bulunuyoruz.

Müctehidlerin çoğu da aynı yorumu benimsemiş ve ona göre ıuç çıkarmışlardır. [394]

Çıkarılan Hükümler

1- Baba kendi evladının malından ihtiyaç duyduğu takdirde nsiz alabilir,

2- Evladın malı babasına mubahtır.

3- Baba evladının malına ortak değildir.

4- Baba evladının malinin zekatını vermekle mükellef tutulmamıştır.

5- Herkes kendi kazancının zekâtını vermekle mükellftir.

6- Baba sefih olduğu takdirde, evladının malında tasarrufa yetkili değildir. Sadece nafakasını karşılayacak kadar o maldan kendisine verilir.

7- Evlad Ölünce, malının tamamı babasına kalmaz. Eşi, anası ve çocukları varsa babası arta kalanı alır.

8- Muhtaç durumda olan ana-babaya evladın bakması vaciptir. [395]

Kadının Kendi Malından ve Kocasına Ait Maldan Yetkisi

Karı ile koca ailenin temelini oluşturan iki önemli unsur olarak ulunuyor. Namus ve iffetlerini korudukları, malî imkanlarına göre ir hayat, düzeni ortaya koydukları, her çeşit israf ve aşırılıktan açındıkları ve komşularına, hısımlarına aynı zamanda çevrelerine aydalı birer insan olma duygu ve düşüncesiyle hareket ettikleri ürece aile yuvası gerçek hüviyetine kavuşmuş olur ve devamlılık ar-eder.

Koca nasıl evi korumakla ve huzurlu yuva haline getirmekle lükellef bulunuyorsa, kadın da ikinci derecede sorumluluk aşımakta ve aileyi korumakla yükümlü bulunmaktadır. Şüphesiz şlerin sorumlulukları birbirini tamamlamakta ve aileyi istenilen Lüzeye getirmektedir. Tek taraflı fedakarlık ve sorumluluk duygu-uyla hareket yeterli değildir.

Ailenin reisi sayılan erkek israfa kaçmamak, aileyi sıkıntıya lokmamak şartıyla hayır ve hasenatta bulunabilir. Zira İslam top-umunda yerini alan her kişi yalnız kendisi ve ailesi için değil o toplu-uk için de çalışır ve faydalı bir insan olma idraki içinde günlük ıayatmı tanzime yönelir. Kadın da kendine ait malda, israfa saçmamak, lükse kapı açmamak şartıyla tasarruf etme, hayır ve has-înatta bulunma yetkisine sahiptir. Aynı zamanda kocasından izin al-nak suretiyle onun malından meşru Ölçüler çerçevesinde bir harca-Tiada bulunabilir; kapıya gelen, komşuluk eden, muhtaçlara ardıma olabilir. Hatta ilim adamlarının bazısına göre, hayır konulunda ölçülü ve dikkatli olduğu takdirde kocasından izin istemesine gerek yoktur. [396]

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kadın ifsada (bütçeyi bozma, aileyi sıkıntıya sokma, düzeni bozmaya) kaçmaksızm kocasının (eve getirdiği) gıda maddesinden (fakir ve muhtaçlara) harcarsa, yaptığı bu harcamanın ecri (sevap mükafatı) kendisine olur; aynı zamanda kocasına da kazandığının ecri (sevap ve mükafatı) vardır. Evdeki kiler işleriyle görevliye de bunun bir benzeri sevap vardır. Bunlardan bir kısmı diğerinin sevabını az da olsa noksanlaştırmaz." [397]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v,) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kadın kocasının kazancından onun emri (izni) olmaksızın bir şey harcarsa, (kadının elde ettiği sevap ve mükafatın) yarısı kocasmadır." [398]

Yine Ebu Hüreyre (r.a.) den mevkufen yapılan rivayete göre, adı geçenden, kocasının evindeki (para ve yiyecek) den (hayır olarak) harcayan kadın hakkında sorulduğunda, adı geçen şöyle cevap vermiştir: "Hayır, ancak kendisine ait yiyecek madedelerinden (hayır olarak) harcayabilir ve bundan hasıl olan sevap ikisi arasında müşterek olur. Kadının, kocasının izni olmaksızın onun

malından harcaması kendisine helal olmaz." [399]

Esma bint Ebi Bekr (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçer, peygamber (s.a.v.) Efendimize şöyle diyor: "Ya Resulellah! Benim t>ir şeyim yoktur, sadece (kocam) Zübeyr'in bana getirdiği aesneler vardır. Onun eve getirdiği şeylerden az bir miktar [sevap olarak) harcamamdan dolayı bana bir vebal var mıdır?" Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) ona şöyle buyurdu: •Elinden geldiğince (imkânın yettiğince) az az harca, kapta toplayıp (cimrilik yapma), sonra onun misliyle ceza görürsün.." [400]

Bu hadis şu lafızla da rivayet edilmiştir: Esma (r.a.) Peygamber (s.a.v.) dan şöyle sormuştur: "Şüphesiz (kocam) Zübeyr şiddetli bir adamdır.. Yoksul bir kimse bana gelip dilenmektedir ve ben de Zübeyr'in izni olmaksızın onun evindeki yiyecek maddelerinden o yoksula tasaddukta bulunmaktayım.." Peygamber (s.a.v.) ona şu cevabı verdi: "Az az (tasadduk olarak) ver, kapta toplayıp (cimrilik yapma), sonra Allah o nisbette

sana karşı ceza hazırlar.." [401]

Sa'd (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Kadınlar Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e bey'at ettikleri zaman, Mudar Kabilesin1 den olduğu sanılan düzgün konuşma yeteneği olan bir kadın şöyle sordu: "Ey Allah'ın Peygamberi! Doğrusu biz (kadınlar) babalarımız ve evladımız üzerine yük olarak bulunuyoruz.." Ebu Davud diyor ki: "Ben bu rivayette şu cümleyi de görüyorum: "ve kocalarımız..) Bizim için bunların malından neler helaldir?" Peygamber (s.a.v.) Efenidmiz şu cevabı

verdi: "Ratb (depolanmayan ekmek ve yaş sebze ve meyve) den hem yersiniz, hem de bağışlayabilirsiniz.." [402]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Bayrama Resulüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber hazır oldum. Resulüllah (s.a.v.) hutbeden önce ezansız ve ikametsiz olarak namaza başladı. Sonra da Bilal'a dayanarak ayağa kalktı ve Allah'tan korkmamızı emretti. O'na taatte bulunmayı tahrik ve teşvikte bulundu; cemaate öğüt verip birtakım hatırlatmalarda bulundu. Sonra ayrılıp gitti ve kadınların bulunduğu yere geldi; onlara da vaaz-u nasihatta bulunup birtakım şeyler öğütledi ve onlara şöyle buyurdu: "Tasaddukta bulunun; çünkü çoğunuz Cehennem odunu (yakıtı) olarak bulunuyorsunuz.." Bunun üzerine yanağında siyah ben bulunan seçkin bir kadın ayağa kalkıp sordu: "Neden ya Resulüllah?" Efendimiz cevap verdi: "Çünkü siz kadınlar çok şikayetçi olur (kocanızın haline razı olmaz) siniz ve kocalarınıza karşı nankörlük edersiniz,."

Kadın diyor ki, bunun üzerine orada hazır bulunan kadınlar zinet eşyalarından küpe ve yüzüklerinden (çıkarıp)

Bilal'in eteğine attılar.. [403]

Abdullah b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Hiç bir kadına, kocasınının izni İmaksızm bir bağış ve bahşişte bulunması caiz değildir.." [404]

Tahliller ve Rivayetler

1072 nolu Aişe hadisi sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir. İöylece hadis, kadının eşinin malından ifsada gitmemek kaydiyle Lem evin ihtiyaçları için, hem de muhtaçlara bir şeyler vermek için tarcamada bulunabileceğine delalet etmektedir. Bundan dolayı hasıl lan sevabın bir misli kocasına, bir misli de evdeki hizmetçiye verilir.

Ayrıca hadisin açık delaletinden, kadının ifsada gitmeksizin ko-asının malından birşeyler tasaddukta bulunması için ondan izin almasının lüzumlu

olmadığı anlaşılıyor ve kadının malından da ifsada gitmeksizin harcamada bulunabileceğinin cevazına işaret vardır.

1073 nolu Ebu Hüreyre hadisi hakkında Ebu Davud ve el-llünziri susup birşey dememişlerdir. Ancak isnadında bir sakınca ol-nadığı tesbit edilmiştir.

Bu bapta Tirmizî'nin Ebu Ümame (r.a.) den rivayet ettiği bir ıadis bulunuyor ki, Tirmizî onu has enlemiş tir. Meali şöyledir: "Kadın ucasının evinde (ki şeylerden) ancak onun izniyle infakta bulunabi-ir." Bunun üzerine soruldu: "Ya Resulellah! Yiyecek maddesi husu-mndada mı?.." Cevap verdi; 'Yiyecek maddesi bizim en üstün nalımızdır.."

Böylece birinci hadisi açıklar mahiyette bir kayıt söz konuşulur, o da kadının kocasına ait inaldan ve yiyecekten ancak onun iz-ııyle harcamada bulunabilir ifadesidir.

Bu rivayetlerin ışığı altında konuyu tahlil eden ilim adamları farklı görüş ve ictihadlarda bulunmuşlardır. Kimi, kadın mala noksanlık vermeyecek şekilde az şey -izin almaksızın- harcayabilir. Nitekim Hz. Aişe hadisi buna delalet etmektedir derken, kimi de kocası icmalen de olsa ona bu hususta izin vermişse o takdirde harcamada bulunabilir demiştir. Buhari de aynı görüştedir. Kimi de kadının infakta bulunmasından maksadın, mal sahibinin malından onun çoluk çocuğuna yapacağı harcamadır ki bunda kocasından izin almasına gerek yoktur. Yabancılara infakta bulunabilmesi için izin alması gerekir diyerek ayrı bir yorum ortaya koymuşlardır.

îlim adamlarından bir kısmı ise, kadının kocasının malında bir hakkı vardır, onun evini ve eşyasını gözetmesiyle bu hak doğmaktadır. O bakımdan kocasından izin almaksızın -ifsada gitmemek şartyle- harcamada bulunabilir. Hizmetçinin ise böyle bir hakkı yoktur diyerek değişik bir yorum belirlemiştir. Hafız İbn Hacer ise, şöyle demişir: "Kadın, kocasının malında olan hakkım tastamam alıp harcayabilir. Bunun dışında izinsiz bir harcamada bulunamaz.."

1075 nolu Esma hadisi sahih olup istidlale salihtir. Rivayetin açık delaleti, kadının kocasının malından izin almaksızın az şey tasaddukta bulunabileceğini göstermektedir. Böylece Hz. Aişe hadisiyle birleşmekte ve konuya ağırlık kazandırmaktadır. Nitekim 1076 nolu rivayet de bunu desteklemektedir. Böylece ilim adamları Tirmizi'nin rivayet ettiği Ebî

Umame hadisindeki izin alma meselesini inceleyerek oradaki nehyin tenzihi kerahet anlamında olduğunu ve tenzihi kerahetin cevaze engel teşkil etme-yeceğini belirtmişlerdir.

Aynı zamanda kadının harcamasından doğan ecrin bir mislinin de kocasına verileceği ifadesi, bu manayı desteklemektedir.

1077 nolu Sa'd hadisi hakkında Ebû Davud bir görüş ve tesbit belirtmemiştir. Ancak isnadındaki ricalin hepsi sahihtir, sadece Mu-hammed b. Sevvar hakkında farklı tesbitler yapılmışsa da İbn Hib-ban onun sika olduğuna dikkat çekmiştir. [405]

Sa'd hadisi, kadının kendi oğlunun, babasının ve kocasının malından izinsiz yemesinin ve hediye etmesinin caiz olduğuna delalet etmekte ve 1072, 1073 nolu hadisleri kuvvetlendirmektedir. Ancak bu cevazın yiyecek maddelerereriyle ilgili olup depolanıp kaldırılmaya müsait olmayan yiyecekleri kapsamaktadır. Bunların dışında kalan maddeleri hediye edebilmesi için izin almasnm gereği üzerinde duranlar olmuşsa da üzerinde ittlak hasıl olmamıştr.

1078 nolu Cabir hadisi sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir. Hadis, kadının kendi malım kocasından izin almaksızın hayır yollarında harcayabileceğinin cevazına delalet etmektedir. Aynı zamanda hayır işlerine öncülük eden kişilerin hayır ve sadaka toplayıp muhtaçlara dağıtmalarının caiz olduğuna açık delalet vardır.

1079 nolu Abdullah hadisini aynı zamanda Beyhakî tahric etmiş, Hakim Müstedrek'te nakletmiştir. Ancak isnadında Amr. b. Şuayb bulunuyor ki, bu zat hakkında az farklı tesbitler yapılmış ve fazla hadis rivayet etmesinden dolayı hakkında şüphelenenler olmuştur, İbn Main ise onun sika olduğunu belirtmiş, Ahmed b. Han-bel onun rivayetine itibar edilebilir demiştir. [406]

Bütün bu rivayetleri bir araya getirip sonuç çıkaran ilim adamalarının görüş ve ictihadları az farklı olmuştur:

a) Kadin reşide (ergin, olgun, akıllı) bile olsa, kocasının malından ancak onun izniyle bağışta bulunabilir.

b) Leys'e göre, ne malın üçte birinde, ne de ondan az nisbetinde kadın izinsiz bağışta bulunamaz. Ancak önemsiz şeyleri bağışlamasında bir

sakınca yoktur.

c) îmam Malik ve Tavus'â göre, kadın malın üçte birinde tasarruf edip kocasının iznini almaksızın bağışta bulunabilir. Bundan fazlası için izin alması gereklidir.

d) Cumhura göre, kadın sefihe (savurgan, müsrif) olmadığı takdirde kocasının malından alıp bağışta bulunabilir ve izin alması şart değildir.

Cumhurun bu husustaki delilleri hem kitaba, hem de sünnete dayanmaktadır. Buhari de aynı görüşü izhar etmiştir. [407]

Çıkarılan Hükümler

1- Kadının kocasının eve aldığı yiyecek maddelerinden az şey tasaddukta bulunması caizdir. Bunun için kocasından izin alması

şart değildir. .

2- Önemli harcamalarda kadının kocasından izin alması gerekir.

3- Kadın sefihe (savurgan, müsrif ve dengesiz) olduğu takdirde, kocasının izni olmadan onun malından bağışta bulunması caiz değildir.

4- Kadının kendine ait zinet ve maldan tasaddukta bulunabilmesi için kocasından izin alması şart değildir. Sefihe olmadığı takdirde kendi malında tasarrufa yetkilidir.

5- Kadının kendi kocasının malında bir hakkı vardır. Zira o evin işlerini düzenlemekte ve kocasının malını, çocuklarını gözetip korumaktadır. O bakımdan israfa kaçmamak, aile bütçesini sars- mamak şartiyle harcamada bulunabilir, muhtaçlara sadaka olarak verebilir.

6- Kadınları ayrı bir yerde toplayıp onlara vaaz-u nâsihatta bulunmakta bir sakınca yoktur. Yeter ki, vaaz-u nasihat eden kimse sa-lih bir kişi olsun.

7- Hayır işlerinde harcamak üzere müslümanlardan yardım istemek caizdir.

8- Kadınlar hayır yollarında harcanmak üzere istenen yardıma katılıp gerekirse zinet eşyasını .verebilirler.

9- Bir fitne söz konusu olmadığı takdirde kadınları camiler-den, vaaz ve irşad meclislerinden men'etmek doğru olmaz.

10- Özellikle kadınlar depolanmaya müsait olmayan günlük yiyecek maddelerinden, fakir ve muhtaçlara - aile bütçesini sars- mamak, ifsada gitmemek şartiyle- verebilirler. Bunun için kocalarından izin almalarına gerek yoktur.

11- Evin aile reisi olan koca, eşine harcama Ve hayır yapabilirsin şeklinde genel anlamda izin vermişse, o takdirde kadın ifsada yol açmaksızın istediği gibi harcama ve bağışta bulunabilir.

12- Kadının yaptığı bağış ve verdiği sadakanın sevabının bir misli de kocasınadır. [408]

---

[1] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[2] Buharî/meğazî: 51, büyü1: 105,112- Müslim/Buyu': 93, feri': 8- ibn Mace/ ticarat: 11- Ahmed: 2/213, 362- 3/217, 324, 326, 340

[3] Müslim/müsakaî; 12, 13, 14, 74- Buharî/enbiya: 50, büyü1:103, 112- Nesâî/feri1:9- Daremî/eşribe: 9-Teberanî/sıfatü'n-nebî: 26- Ahmed: 1/21, 247,294-2/117

[4] Buhari/libas: 86, 96, büyü1: 20, 113

[5] Buharı/ büyü1: 25, 113, icare: 20, talâk: 51 - tıb: 46, libas: 86, 96- Müslim/ müsakat: 40- Ebû Davud/büyu1: 26, 63- Tirmizî/büyu': 46, 49, 50, nikâh: 37, tıb; 23- Nesâî/sayd: 15, büyü1: 91, 92- İbn Mâce/ticarat: 9- Dâremî/ büyü': 34- Taberânî/büyu1: 68- Ahmed; 1/235, 278, 289, 350- 4/118, 120

[6] Ebû Dâvud/et'ime: 32, buyu': 62-Tirmizî/büyu': 49- İbn Mace/ticarat: 9, seyd: 20- ahmed: 3/297,317, 339, 349, 353, 386

[7] Müslim, Ebû Davud- Ahmed- Neylülevtar: 5/162

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[8] Mecmeu'l-enhür; 2/47

[9] Fetâvâyı Kadıhan: 2/133

[10] Ebû Zekeriya Nevevî/Minhacü't-talibin: 39

[11] Ebu Yahya Zekeriya Anşarî/Fethülvahhab: 1/158, 159

[12] Şemsüddin Ibn Kudame/eş-Şerhülkebir: 4/13

[13] Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhu Alâ Mezahibi'l-Arbaa: 2/231

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[14] Neylülevtar: 5/163

[15] Zehebî/Mizanü'l-rtida!: 4/426- 9701 nolu Yezid (Ebû'l-Mühezzib)

[16] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[17] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[18] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[19] Ebu Davud/büyu": 61- Tirmizî/büyu': 44-Nesâî/büyu1:96- Ibn Mace/ruhun: 18- Dâremî/ruhûn: 69- Âhmed: 3/338, 339, 356,417

[20] Müslim/müsakat: 34, 35

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[21] Fetava-yı Kadıhan: 2/134

[22] Fetava-yı Hindiyye: 3/121

[23] Istılahat-i Fıkhiyyo Kamusu: 5/33

[24] Fetava-yı Hindiyye: 3/121

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[25] Ebû Davud/büyu': 60- İbn Mace/ruhûn: 16- Ahmed: 5/364

[26] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[27] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[28] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[29] Buharî/icare:21- Ebû Dâvud/büyu": 40- Ibn Mâce/ticarat: 9- Daremî/büyu' 80

[30] Müslim- Nesâî/büyu1: 94

[31] Tirmizî/büyu':45

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[32] el-Ğamravî/es-Siracülvehhac: 179

[33] Gayri mütekavvim mal, sefan tenavül ve inîifaı mubah olmayan şeydir. Meselâ besmele ile kesilen bir hayvanın eti, mal-i mütekavvimdir. Denizdeki balık, havadaki kuş ihraz edilmediği sürece gayr-i mütekavvimdir

[34] el-Fıkhu Aİa'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/225'den özetlenerek

[35] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[36] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[37] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[38] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[39] Müslim/büyu': 4- Ebu Davud/büyu': 24- Nesâî/büyu'': 27- Ibn Mace/ticarat: 23- Daremî/büyu1: 29- Ahmed: 2/25, 376

[40] Müsned-i Ahmed: 1/388

[41] Buhari/büyu1: 61, Müslim/ büyü1: 5, 6- Ebu Davud/büyu: 24- Tirmizi/b,üyu'' 16- Nesâî/büyu': 67, 68- İbn Mace/îicaraî: 24- Taberanî/büyu': 62- Ahmed:1/56; 166

[42] ibn Mace/ticarat: 24- Ahmed: 3/42

[43] Ebu Davud/ticarat (büyü1); 22- Ahmed: 2/387

[44] Müsned-i Ahmed: 2/387

[45] ibn Mace/ticarat: 24- Ahmed: 3/42

[46] Buhari/büyu': 63, 93- Tirmizi/büyu1: 69- Müslim/büyu': 1,3- Ebu Davud/ büyü1: 24- Nesaî/büyu': 23, 26- İbn Mace/ticarat; 12- Ahmed: 2/319

[47] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[48] Bilgi için bak: Mecmeu'l-enhür: 2/49-51

[49] Bilgi için bak: es-Siracüivehhac: 179-180, eş-Şerhü'l-kebir: 4/27, 28, el-Müdevveneîü'l-kübra: 4/205-214

[50] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[51] Zehebî/Mizan'ül-ilidal: 4/521 -10164 nolu Ebu Davud

[52] Şevkanî/Neylülevtar: 5/168

[53] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[54] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[55] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[56] Ebu Davud/büyu': 53

[57] Müsned-İ Ahmed: İ/398

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[58] Zehebî/Mizanü'l-i'tidal: 3/673-8015 nolu Muhammed

[59] Bilgi için bak: Nasburraye: 4/20, 21

[60] Celal Yıldırım: Kaynaklarıyla İslam Fıkhı, Konya, Uysal Kitabevi; C.3, s.329

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[61] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[62] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[63] Tirmizî/büyu': 59- Ibn Mace/eşribe: 6

[64] Müsned-i Ahmed, Ebu Davud, İbn Mace/Neylülevîar: 5/174

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[65] İbn Kud^me/el-Muğnîve eş-Şerhülkebir: 4/41

[66] es-Siracülvehhac. 182

[67] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibil Arbaa: 2/231

[68] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[69] Neylülevtar: 5/174 (.843) Neylülevtar: 5/174

[70] Hafız Zekiyüddin/et-Terğib ve't-Terhİb: 4/29

[71] Hafız Zekiyüddin/et-Terğib ve't-Terhib: 4/29

[72] Hafız Zekiyuddin/et-Terğib vet-Terhib: 4/29

[73] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[74] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[75] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[76] Ebu Davud/büyu1; 68-Tirmizi/büyu': 19- Nesaî/büyu'': 60- İbn Mace/ticarat: 20- Ahmed: 3/402,'434

[77] Ebu Davud/büyu1: 68- Tirmizî/büyu1: 19- Nesaî/büyu1: 60, 72

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[78] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/240' dan özetlenerek

[79] es-Siracülvehhac: 192

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[80] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[81] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[82] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[83] Ebu Davud/nikah: 21-Tirmizî/nikah: 19- Nesâî/büyu': 96- Ahmed: 5/8,18

[84] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[85] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/176

[86] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[87] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[88] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[89] Müslim, Müsned-i Ahmed/Neylülevtar: 5/178

[90] Müslim, Müsned-i Ahmed/Neylülevtar: 5/178

[91] Müsned-i Ahmed: 3/402

[92] Ebu Davud/büyu'': 65

[93] Buhari, Müslim, Nesaî/Neylülevtar; 5/178

[94] Buhari, Mü.s!im, İbn Mace/Neylülevtar: 5/178

[95] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[96] Bilgi için bak: Kâsânî/Bedayi1:5/138

[97] Mecmeu'l-enhür: 2/4'den özetlenerek

[98] Kâsânî/Bedayi': 5/134

[99] İbn Kudame/ el-Muğnî

[100] Şemsüddin İbn Klidame (eş-Şerhülkebir: 4/115,116)

[101] Bilgi için bak: es-Siracülvehhac: 191

[102] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[103] Neylülevtar: 5/178, 179

[104] Mizanü'Mtidal: 3/98- 5726 nolu. Alâ'

[105] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[106] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[107] Buharî/büyu1: 58, 64- Müslim/büyu': 11, 12- Ebu Davud/büyu': 45- Tir mizî/ buyu'; 11-Nesaî/büyu': 16,17-İbn Mâce/ticarat: 15- Ahmed: 1/163,368

[108] Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce/Neylülevtar: 5/185

[109] Buharı, Müslim/Neylülevtar: 5/185

[110] Buharı, Müslim, Nesâî, ibn Mâce/Neylülevtar: 5/185

[111] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[112] Mecmeu'l-Enhür: 2/64'den özetlenerek

[113] Ebu Zekeriye Yahya en-Nevevî/Minhacüttalibin: 41

[114] Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhülkebir: 4/43

[115] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/274

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[116] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[117] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[118] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[119] Buharî/hiyel: 6- Müslim/nikah: 51- Ahmed: 2/238

[120] Buharî/büyu': 60, sürüt: 11, hiyei: 6- Müslim/büyu': 13

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[121] Bilgi için bak: Mecmeul-Enhür: 2/63, Minhac: 41, el-Muğnî: 4/42, 43

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[122] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[123] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[124] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[125] Müsned-i Ahmed- Neylülevtar: 5/179

[126] Buharî- Müslim- Neylülevtar: 5/179

[127] Müsned-i Ahmed- Nesâî- Neylülevtar: 5/179

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[128] Mecmeulenhür: 2/63

[129] Ebû Zeke riya Yahya en-Nevevî/Minhacüttalibin: 41

[130] Bilgi için bak: el-Muğnî: 4/279

[131] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[132] Şevkanî/Neylülevtar: 5/190

[133] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[134] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[135] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[136] Buharî, Müslim, Nesâî, İbn Mace- Neylülevtar: 5/195

[137] Nesâî, İbn Mace- Neylülevtar: 5/195

[138] Nesâî, Ibn Macg- Neylülevtar: 5/195

[139] Buharî, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Mace, Neylülevtar: 5/195

[140] Buharî, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Mace, Neylülevtar: 5/195

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[141] Mecmeulenhür: 2/15, 16

[142] Gİ-Ğamravî/Gs-Siracülvehhac: 199, 200'den özetlenerek

[143] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'IMezahibi'l-Arbaa: 2/294, 295

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[144] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[145] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[146] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[147] Müslim/mü sakat: 109- Buharî/şürut: 4- Ebu Davud/büyu': 77-
Ahmed: 3/26.

[148] Tirmizî/büyu': 19- Buharî/büyu': 73- Nesâî/büyu1: 60, 71, 72-
Daremî/

büyü1: 26- Taberanî/büyu1: 69

[149] Buharî- Müslim- Neylülevtar: 5/203

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[150] Fatava-yı Hindiyye: 3/133-135"den özetlenerek.

[151] es-Siracülvehhac: 180

[152] İbn Kudame/el-Muğnî: 4/48-591 dan özetlenerek.

[153] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/229

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[154] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[155] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[156] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[157] Buharî- Müslim/1533- 4

[158] Tirmizî/büyu1:28- Ebû Davud/büyu': 66- Nesâî/büyu1; 12- Ibn Mace/ahkam: 23- Ahmed: 3/217

[159] Müsned-i Humeydî/Neylülevtar: 5/206

[160] Buharî/tarih- Neylülevtar: 5/20.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[161] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/285

[162] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'İ-Mezahibi'l-Arbaa: 2/285 .

[163] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/284, 285

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[164] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[165] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[166] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[167] Ebû Davud/büyu'67- ibn Mace/ticarat: 22- Tabarânî/büyu': 1

[168] Musannef-İ Abdurrezzak/Neylülevtar: 5/173

[169] Tenvîrü'l-hevâlik Şerhün Ala Muvatta'i Malik: 2/118

[170] Tenvîrü'l-hevâlik Şerhün Ala Muvatta'i Malik: 2/118

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[171] Zehebî/Mizanü'l-Vtidal: 1/452-1694 nolu Habib

[172] Bilgi için bak: Neylüievîar: 5/173- İbn Dakiyk el-lyd/lhkamü'l-ahkam: 3/140, 14.

[173] Fıkhu's-Sünne;3/100, 101

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[174] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[175] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[176] Buharî-Müslim

[177] Buharı-Müslim

[178] Buharî/büyu1: 19, 22, 42, 43, 44, 46, 47- Müslim/büyu1: 43, 46, 47- Ebu Davud/büyıT: 51- Tirrnizî/büyu1: 26- Nesâî/büyu': 4, 8, 9- Daremî/büyu': 15-Ahmed:2/4, 9

[179] Buharî/Neylülevtar: 5/212

[180] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[181] Ebû Zekeriya Yahya en-Nevevî/Minhacü'Malİbin: 41

[182] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/170, 171

[183] Bilgi için bak: eİ-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/170, 171

[184] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/170, 171

[185] Bilgi için bak: lhkamül-Ahkam Şerhü Umdeti'l-Ahkam: 3/102-109

[186] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[187] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[188] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[189] Bilgi için bak: Fahruddin Razi- Tefsirü'l-Kebir: 2/530- el-Muğnî: 4/123-Neylülevtar: 5/217

[190] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[191] Buharî/libas: 86, 96- Müslim/mü sakat: 106- Ebu Davud/büyu': 4- Tirmizi/ . buyu1: 2- Nesâî/zînet: 25- Ibn Mace/ticarat: 58- Daremî/büyu': 4- Ahmed: 1/82, 88

[192] Müsned-i Ahmed- Neylülevtar: 5/214

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[193] Bilgi için bak: Kâsânî/Bedayi1:5/192

[194] Ibn Kudamo/el-Muğnî: 4/162

[195] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[196] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[197] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[198] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[199] Müslim/müsakat: 75, 77, 91- Buharî/büyu1: 77, 28, 81- Ahmed: 3/4, 9- 6/ 22- Taberânî/büyu': 30, 34, 35

[200] Müslim/müsakat: 75, 77, 91- Ahmed: 3/4, 9- 6/22

[201] Buharî/büyu1: 87- Müslim/müsakat: 81, 83, 85, 90- Ebu Davud/büyu1: 12-Nesâî/büyu': 50

[202] Ebu Davud/büyu1:13- Tirmizi/büyu1: 23- Nesâî/büyu'': 42, 44- Taberanî/ büyü': 20

[203] Müslim/müsakat: 81, 83, 89, 90- Nesâî/büyu': 47, 50- Ebu Davud/büyu1: 13- Ahmed: 2/293- 3/5, 66, 97

[204] Buharî/büyu1: 81-Ahmed: 5/314

[205] Buharı/büyü': 54- Müslim/müsakat: 79- Ebu Davud/büyu1:12- Nesâî/ buyu1: 41, 44, 46- Ibn Mace/tic: 50

[206] Buharî/büyu':78-Müslim/müsakaî:81, 83, 85, 90- Ebu Davud/büyu1; 12-Nesâî/büyu': 50- Ibn Mace:48

[207] Müslim/müsakat: 93- Ahmed: 6/400

[208] Darekutnî- Neylülevtar: 5/218

[209] Buharî/Ttisam: 20, meğazi: 39- Müslim/müsakat: 94, 95-Nesâî/büyu": 41 -Daremî/büyu': 40- Taberani/büyu': 21

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[210] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'^Arbaa: 2/244

[211] Bilgi için bak: Kâsânî/Bedayi: 5/192-200- İbn Dakiyk el-lyd/ihkamü'l- ahk&m: 183-183- İbn Kudame/el-Muğnî: 4/124-143-Kitabü'l-fıkhi Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/250-251

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[212] Biigi için bak: Neylülevtar. 5/216

[213] Zehebî/Mizanü'l-i'tidal: 2/41-2741 nolu Rebİ1

[214] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[215] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[216] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[217] Darekutnî- Neylülevtar: 5/232

[218] Müsned-i Ahmed: 2/28

[219] Ebû Davud/büyu": 54- Ahmed: 2/84

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[220] Neylülevtar: 5/234

[221] Mezhep imamlarının bu konuyla ilgili görüşleri hakkında bak: el-Muğnî: 4/256, 257- Neylülevtar; 5/234, 235- Fetava-yı Hindiyye: 3/208

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[222] Fethülallam Li-Şerhi Büluğu'l-meram: 2/31

[223] Fethülallam Li-Şerhi Büluğu'l-meram: 2/31

[224] Zehebî/Mizanü'l-i'tidal: 1/184-737 nolu Îshak

[225] Fethülallam Lİ-Şerhi Büluğu'l-meram: 2/31

[226] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[227] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[228] Müslim/iman: 164- Ebû Davud/büyu': 50- Tirmizî/büyu: 72- jbn Mace/ j ticarat: 36- Daremî/büyu': 10- Ahmed: 2/50, 242,417- 3/466- 4/4

[229] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[230] Buharî/mezalim: 3, ikrah: 7, birr: 6, 32- Ebû Dâvud/eyman: 7, imaret: 36, edeb:38-Tirmizî/hudud:3, birr. 18, tefsir: 9- Ibn LaceTicarat: 45-Ahmed: 2/6, 8, 91-3/491- 4/66

[231] Buharî/büyu1:19- Ahmed: 3/491

[232] Müslim/iman: 164- Ebû Davud/büyu': 50- Tirmizî/büyu'': 72- ibn Mace/' ticarat: 36- Daremî/büyu1:10- Ahmed: 2/50, 242, 417- 3/466- 4/45

[233] Tirmizî/büyu': 8- Ibn Mace/ticarat: 47

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[234] Bilgi için bak: Mecmeu'l-enhür. 2/40-42

[235] Bilgi için bak: es-Siracülvehhac: 186, 187

[236] Bilgi için bak: et-Muğnî: 4/85

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[237] Bilgi iÇifBıkf Mizanü'l-itidal: 4/527^10217 nolu Ebû Siba1 ve Neylülevtar: 5/239'

[238] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[239] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[240] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[241] Buharî-Müsİim

[242] Müslİm/büyu1: 28- Darernî/büyu': 19-Ahmed: 2/259, 317

[243] Müslim- Ebu Davud- Nesâî- Tirmizi- İbn Mace

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[244] İbn Kudame/el-Muğnîve eş-Şerhü'l-kebir: 4/82

[245] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/201

[246] İbn Kudame/et-Muğnî: 4/82- el-Fıkhu Ala'İ-Mezahibi'l-Arbaa: 2/201

[247] Bilgi için bak; el-Muğnî: 4/82, 83

[248] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/202

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[249] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/243

[250] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[251] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[252] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[253] Tirmizi/büyu1:73- Ebu Davud/büyu': 49- İbn Mace/ticarat: 27- Daremî/ büyü': 13-Ahmed: 3/85, 156,28.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[254] Bilgi için bak: Fıkıh kitapları "gabrr-İ fahiş" bölümü.. Ayrıca el-Fıkhu Ala'l Mezahibi'l-Arbaa: 2/284, 285

[255] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[256] Seyyîd Sabık/Fıkhu's-Sünnet: 3/106

[257] Fıkhu's-Sünnet: 3/106

[258] Fıkhu's-Sünnet: 3/106

[259] Fıkhu's-Sünnel: 3/106

[260] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[261] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[262] Müslim/müsakat: 129, 130- Ebu Davud/büyu1: 40, 47- Ibn Mace/ticarat: 6- Daremî/büyu': 12- Ahmed: 3/453, 454- 6/400

[263] Müsned-i Ahmed: 5/27

[264] Müsned-i Ahmed: 3/453, 454- 6/400- Taberanî/büyu1: 56, 58

[265] Ibn Mace/ticarat: 6- Ahmed: 1/21-2/33, 351

[266] Ibn Mace/ticarat: 6- Daremî/büyu1: 12

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[267] Bilgi için bak: Fetava-yı Hindiyye: 3/214

[268] İbn Kudame/el-Muğnî: 4/283'den özetlenerek

[269] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[270] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/249

[271] Mizanü'l-i'tidal: 4/575

[272] Mizanü'l-hidal: 4/322- 9303 nolu Heysem

[273] Mizanü'l-i'tidal: 4/322- 9303 nolu Heysem

[274] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[275] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[276] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[277] Ebu Davud/büyu": 82- Tirmizi/büyu1: 43, ticarat: 19- Daremî/büyu': 16-Taberanî/büyu'rSO

[278] Nesâî/büyu1: 82- Ahmed: 1/466

[279] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[280] Bilgi İçin bak: el-Fıkhu Ala'l MezahibiTArbaa: 2/209, 210

[281] Bilgi için bak: ei-Ümm: 3/90

[282] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l MezahibiTArbaa: 2/210- ei-Muğnî: 4/109

[283] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l MezahibiîArbaa: 2/212, 213'den özetlenerek

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[284] Neylülevtar: 5/253

[285] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[286] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[287] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[288] Müslim/müsakat: 128- Buhari/selem: 1,2,7- Ebu Davud/büyu': 55- Tirmizî/büyü': 68- Nesâî/büyu': 63- Ibn Mace/tİcarat: 59- Daremî/büyu': 45- Ahmed: 1/217,222

[289] Müsned-i Ahmed: 1/217, 22, 353

[290] Buhari/büyu1: 55- Nesaî/büyu': 60- Ahmed: 4/380, 354- Buhari/selem: 2; 3, 7

[291] Ebu Dâvud/büyu': 57- ibn Mace/ticarat: 60

[292] Taberanî/büyu'': 93, 94- Darekutnî

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[293] Mecmeu'l-enhür; 2/97-107' den özetlenerek

[294] es-Sİracülvehhac: 205-207

[295] İbn Kudame/el-Mugnî: 4/312-334'den özetlenerek

[296] Sahnûn/el-Müdevvenetülkübra: 4/2-123

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[297] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[298] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[299] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[300] ibn Mâce/Neyiülevtar: 5/259

[301] İbn Mâce/sadakaî: 19

[302] Ebû Dâvud/edeb: 60-Tirmizi/hudud: 3, birr: 19-İbn Mâce/mukaddeme: 17-Ahmed: 2/202, 414

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[303] Bilgi için bak: Fetava-yı Hindiyye: 3/201-205

[304] Bilgi için bak: es-Siracülvehhac: 210, 211

[305] Bilgi için bak: İbn Kudame/el-Muğnî: 4/352-357

[306] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/343'den özetlenerek. Bilgi için bak: el-Müdevvenetülkübra: 4/133-140

[307] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[308] Mizanü'l-i'tidal: 2/198-3433 nolu Süleyman

[309] Neylülevtar: 5/259

[310] Zehebi/Mizanü'l-i'tidal: 1/645-2475 nolu Halid-Ayrıca bilgi için bak: . Neylülevtar: 5/259

[311] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[312] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[313] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[314] Müslim/müsakat: 121-Tirmizi/büyu': 75

[315] Müslim/müsakat: 118,119- Ebu Davud/büyu': 1.1-Tirmizî/büyu1; 73-Nesaî/büyu': 64- !bn Mace/ticarat: 62- Daremî/büyu1:31- Ahmed: 6/390

[316] Ibn Mâce/Neylütevtar: 5/259

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[317] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[318] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[319] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[320] Buhari/büyu': 88- Ahmed: 1/329, 347, 404

[321] Buhari/cihad: 89, meğazi: 86- Tirmizî/büyu': 7- Nesaî/büyu': 58, 83- ibn Mâce/rühûn: 1- Daremî/büyu'': 44- Ahmed: 1/236, 300

[322] ibn Ma.ce/rehn: 2- Buharî/rehn: 4- Ebû Davud/büyu': 76- Tirmizî/büyu': 31-Ahmed: 2/228, 473

[323] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[324] Bilgi için bak: e!-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/324-327

[325] Bilgi için bak: es-Siracülvehhac: 212-216

[326] Bilgi için bak: el-Fıkhu Aia'i-Mezahibi'l-Arbaa: 2/328-330

[327] lbn Kudame/ei-Muğnî: 4/366-371'dn özetlenerek

[328] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibİ'l-Arbaa: 2/321, 322'den özetlenerek

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[329] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/264

[330] Bilgi için bak: Neylülevtar: 5/265

[331] Fethülallam li-Şerhi Bülûği'l-meram: 2/40

[332] Fethülallam li-Şerhi Bülûği'l-meram: 2/40

[333] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[334] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[335] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[336] Ebû Dâvud/büyu1: 26

[337] Ebû Dâvud/edeb: 17- Îbn Mâce/ticarat: 63- Ahmed: 3/421

[338] Ibn Mâce/ticarat: 63

[339] Müsiim/müsakat: 86- Nesaî/büyu': 49- Ahmed: 4/371

[340] Ebû Dâvud/eyman: 47, büyü': 29- Nesâî/büyu': 105

[341] Ebû Davud/taharet: 20

[342] Darekutnî/Neylüievtar: 5/300

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[343] Bilgi için bak: Mecmeu'l-enhür: 2/321-329,. Bedayi1: 6/79-112

[344] el-Ğamravi/es-Siracülvehhac: 279-284

[345] Fıkhu's-sünnet: 3/206

[346] Rıkhu's-sünnet: 3/208

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[347] Bilgi için bak: Neylüievtar: 5/299

[348] Neylülevtar: 5/301

[349] MizanÜ'l-i'tidal: 4/253-9043 nolu Nasr

[350] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[351] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[352] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[353] Tirmizî, Müsned-i Ahmed/Neylülevtar: 6/3

[354] Muhtasar-ı Ebû Dâvud/Neylülevtar: 6/3

[355] Buharı/hibe: 29, cizye: 18, edeb: 8- Müslim/zekat: 34-Ahmed: 6/344

[356] Mümtahine Suresi: 8

[357] Müsned-i Ahmed:4/4

[358] Ebû Dâvud/imaret: 35-Tirmizî/siyer: 23- Ahmed: 4/162

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[359] Bilgi için bak: Fıkhu's-sünnet: 3/540

[360] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[361] Şevkanî/Neylülevtar: 6/3

[362] Sündüs: İnce atlas türünün genel adıdır.

[363] Hülle: Değeri yüksek iki elbise (izarve rida')..

[364] Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 4/118-8558 nolu Musab

[365] Mursel hadis: Senedinden bir sahibinin düştüğü hadistir..

[366] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[367] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[368] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[369] Buhari/hibe: 11- Ebu Davud/büyu1:80- Tirmİzî/birr: 34- Ahmed: 2/359-4/37-6/90

[370] Ebû Dâvud/büyu': 80- Tirmjzî/menakıb: 73- Ahmed: 2/292

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[371] Tirmizî/edahî: 14- Ahmed: 2/479, 481, 512

[372] Taberanî/ciran

[373] Tirmizî/veiâ: 6- Ahmed: 2/405

[374] Müsned-i Ahmed: 4/221

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[375] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[376] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[377] Nisa Suresi: 11

[378] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[379] Ebû Davud/büyu1: 83- Buhari/hibe: 12,13- Müslim/hibat: 13- Nesaî/nuhl:1-Ahmed.; 4/275,278; 375

[380] EbûDâvud/büyu': .83- Müslim/hibat: 29- Ahmed: 3/326

[381] Buharı/hibe: 12- Müslim/hibat: 9,10, -17- Tirmizî/ahkâm: 30- Nesaî/nuhl:1-; İbn Mace/hibe: 1- Taberanî/akzîye: 39-Ahmed: 4/268, 269, 271, 272

[382] Müslim/hibe: 13

[383] Buharî/hibe: 14, 30, buyu': 62- Müslim/zekat: 100, hibe: 2, 3- İbn Mace/ hibal: 5- Taberani/zekat 49- Ahmed: 1 /217, 250-2/182

[384] Buharî/hibe: 14, 30, büyü1:62- Müslim/zekat: 100, hibe: 2,3- Ibn Mace/ hibat: 5- Taberani/zekat: 49- Ahmed: 1/217, 250-2/182

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[385] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[386] Bilgi için bak: Mizanü'l-i'tidal: 2/163- Neylülevtar: 6/8

[387] Bilgi için bak: Neylüİevtar: 6/12,13

[388] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[389] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[390] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[391] Ebû Dâvud/büyu1: 77- Nesaî/büyu': 1- Ibn Mace/ticarat: 64- Daremî/büyu1: 6-.Ahmed: 2/214-6/41, 173, 201, 202

[392] Ebû Dâvud/büyu1:72- Ahmed: 2/214-6/41- Ibn Mace/ticarat: 64

[393] Ebû Dâvud/büyu': 72- Ahmed: 2/214-6/41

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[394] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[395] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[396] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[397] Müslim/zekat: 79, 80- Ebu Davud/zekat: 44- İbn Mace/ticarat: 65- ahmed: 6/44, 278

[398] Müsned-i Ahmed: 6/44

[399] Neylülevtar: 6/18

[400] Müslim/zekat: 44

[401] Müsned-i Ahmed: 6/345, 346, 353

[402] Ebû Dâvud/zekat: 44

[403] Buhari/hayz: 6, zekat: 44- Müslim/iman: 132

[404] Ebu Davud/büyu1: 84- Nesaî/zekat: 58- Ahmed: 2/179, 184, 207

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[405] Bilgi için bak: Neylülevtar: 6/21

[406] Zehebî/Mizanü'i-i'tidal: 3/263- 6383 nolu Amr

[407] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[408] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

VAKIF

Vakıf ve Sünnetteki Yeri

Vakıf, sözlükte hapsetmek anlamına gelir. Şeriatte ise, bir mülkü menafıi fakirlere, muhtaçlara, yolda kalmışlara ve sair hayırlı işlere sarfedilmek üzere Allah yolunda hapsetmek ve aslının vakfedenin mülkünde kalmasını sağlamaktır.

Bunun gerçekleşmesiyle ilgili lafızlar ise hapsedip tuttum, vakfettim, tesbil ettim (Allah yoluna bağladım, o'nun yoluna ayırdım) gibi kavramlardır.

Vakfın sayılmayacak kadar faydaları söz konusudur.. Her şeyden önce bir müslümanın yalnız kendi' nefsinden çalışıp kazanmadığı, toplumdan yana da bu çalışma ve hizmetini sürdürdüğünü gösterir. Sonra da elde edilen kazancın bir bölümünü sosyal adaleti sağlamaya çevirir ve bütün bunların üstünde fertleri toplumun bir parçası olduğuna inandırır. Kardeşlik, dayanışma ve yardımlaşma ruhunu pekiştirir. Aynı zamanda vakfedenin

ölümünden sonra da amel defterinin açık kalmasına ve vakfettiği mülkten dolayı hasıl olan sevapların ona yazılmasına vesile olur.

O bakımdan İslâm tarihinde vakfe çok önem verilmiş * . sayılmayacak kadar vakıf eserler, müsseseler kurulmuştur. [1]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.u.) •Efendimiz şöyle buyurmuştur: 'İnsan ölünce ameli kesilir, ancak şu üç cihetten kesilmeyip devam eder: Cari bir sadaka, istifade edilen bir ilim, ken i dişine dua eden salih bir evlad.." [2]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ömer'e (r.a.) Hayber arazisinden bir parça isabet etmişti. Ömer (r.a.) Peygamber'e (s.a.v.) şöyle dedi: 'Ya Resu-lellahî Bugüne kadar elde edemediğim çok nefis bir arazi Hayber topraklarından bana isabet etmiş bulunuyor. Bu hususta ne emredersiniz?" Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona şöyle buyurdu: "istersen aslını (çıplak mülkiyetini) hapseder (elinde tutarsın ve (gailesini, gelirini) tasadduk edersin.." Bunun üzerine Ömer (r.a.) satılmamak, hibe edilmemek ve miras olarak taksim edilmemek üzere o malı fakirlerden, hısımlardan, köle (azad etme) den, misafirlerden ve yolda kalmışlardan yana tasadduk etti ve o mala tevelli eden kimsenin örfe uygun ondan yemesini ve mal (ve servet) sahibi kıhnaksızın başkasına yedirmesini belirledi." [3]

Amr b. Dinar hadisinde ise şu lafızlara yer verilmiştir;

'Vakıf üzerinde veli olan kimsenin ondan yemesinde ve mal ve servet sahibi kıhnaksızın dostuna yedirmesinde bir sakınca yoktur. Nitekim İbn Ömer (r.a.) babası Ömer'in (r.a.) sadaka (vakf) üzerinde velî olarak bulunuyordu ve Mekke halkından bazı kimselere ondan bağışta bulunurdu."

Osman (r.a.)den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Medine'ye geldiğinde Rume kuyusu dışında orada tatlı bir su bulunmuyordu. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: Kim Rume kuyusunu satın alırda kendi kovasını müslümanların kovasıyla beraber o kuyuya indirir de buna karşılık Cennet'te daha hayırlısına erişmek ister?'

Osman (r.a.) devamla diyor ki: "Bu beyan üzerine o kuyuyu kendi öz malımla satın aldım.." [4]

Müctehidlerin Görüş ve İctihadları

a) Hanefîlere göre: îmam Ebu Hanife'ye göre, vakıf: Bir mal veya mülkün aynım vakıfın, yani vakfedenin mülkiyetinde tutmak, gelirin fakirlere ya da hayır yollarından birine tasadduk etmektir.

Bu tarife göre, vakfedilen mal veya mülkü vakfeden kimse bir daha geri alamaz, vakfından dönemez diye bir lüzum yoktur. Vâkıf dilediği zaman vakfından dönebilir ve o malı başkasına satabilir.

Ancak bu tarif çerçevesi içinde bir vakfın lüzumlu kalması iki yoldan biriyle gerçekleşebilir: a) Hakimin bu hususta yapılan vakfın lüzumuna karar vermesi ve devamlılığını sağlamasıyla; b) Bir malm veya mülkün gailesi (elde edilen geliri) nin vasiyet yoluyla hayır işlerine vakfedilmesiyle..

İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre: Bir mal veya aynını Allah'ın mülkü hükmünde tutup gelirinin Allah'ın kullarına tahsis edilmesidir. Bu durumda yapılan vakıf artık umluluk kesbeder, ne satılır, ne hibe edilir, ne de miras olarak kalır.

Fukahamn çoğuna göre, vakıf konusunda imameyn'in görüş ve iihadına uyulur. .

Vakıf hakkında açık bir ayet yoktur. Daha çok sünnet ve icma' sabit olmuştur..

Vâkıftan vakfettiği mal veya mülkün giderilmesi kadının ikmüyle gerçekleşir. Şöyle ki: Adam malim vakfedip ona bir ütevelli tayin eder ve sonra bu hususta kadının verdiği bir karar tktur gerekçesiyle döner, bu yüzden durum kadıya intikal eder, o da ıkn-n lüzumuna karar verirse artık vakfın lüzumu kesinleşmiş olur î vâkıf dönüş yapamaz. Bu, tamamen İmam Ebu Hanife'nin irüşüdür.

Vâkıf vakfettiği mal veya mülkün ileride ibtalından endişe eder & o gün için kadıya başvurup bunun lüzumuna bir karar ikartamazsa, o takdirde yazdırdığı vakıfnameye şu cümleleri ilave etmesi gerekir: "Şayet ileride benim vakfettiğim şu malı herhangi bir adi veya vali iptal edecek olursa, bu mal ve mülk aslıyla ve içinde ulunan her şeyiyle vasiyetim olarak satılır, elde edilen para fakir-sre tasadduk edilir."

Böyle bir vasiyette bulunmak her zaman yararlıdır. Zira vâkıf Idükten sonra varisleri tarafından yürütülen vakıf mal ve mülk bir ün gelir de özelliğini kaybeder, yıkılmaya yüztutarsa o takdirde adıya başvurmadan mütevelli olan varisler onu satıp parasını fakir-ive tasadduk edebilirler..

Vakfın hükmü: İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, aülkün aynının kişiden zail olması Allah için hayır yollarında kul-anılmasıdır. İmam Ebu Hanife'ye göre, mülkün aslının kişinin elinde :aîması, gelirinin Allah için hayır yollarına sarfedilmesidir.

Vakfın Şartları; Vakfın birtakım şartları vardır. Fukaha vakfm ana amacını dikkate alarak bu şartları şöyle tesbit edip belir-emişlerdir:

1- Vakfeden kimsenin âkil ve baliğ olması,

2- Hür olması,

3- Vakfedilen şeyin Allah'a yaklaştmcı bir anlam ve hüküm aşıması,

4- Vakfedilen mal ve mülkün vâkıfın mülkiyeti altında bulunması,

5- Vakfeden kimsenin hacr altında bulunmaması,

6- Vakfettiği şeyi bilmesi ve vakfedilen şeyin belli olması,

7- Vakfedilecek şeyin, bir başka şeyin gerçekleşmesine talik edilmemesi,

8- Vakfettiği şeyin satılmasını, parasının kendi ihtiyacına sarfe-dilmesini şart koşmamış bulunması,

9- Vakfedilen mülkün gelirinin ebediyen fekirlere sarfedilmesi gibi kesintiye uğramayacak bir anlamda açıklanması.. [5]

b) Şafiîlere göre: Vakıfda, yani vakfeden kimsede aranılan şartlar:

1- Sarfettiği sözün sahih ve geçerli olması,

2- Teberru'da bulunma ehliyetini haiz olması..

Böylece bu mezhebe göre, vakfeden kişinin müslüman olması şart değildir. Reşîd olup sözü sahih ve geçerli bulunan bir'kaflr de malını, mülkünü vakfedebilir. Böylece bir gayr-i müslimin kendi evini veya işyerini mescid olarak vakfedebileceği hükmü ortaya çıkıyor. Ancak fukahadan bir kısmına göre, onun ölümüyle birlikte vakfettiği bina mescid olmaktan çıkar.

Sonra da sefih, müflis ve kendisiyle kitap akdi yapılan kölenin vakfetme yetkisi yoktur.

Vakfedilen şeyde aranılan şartlar:

1- Onunla intifa sağlamanın devamlı olması,

2- Vakfedildiği zaman mevcut olması, kişinin mülkiyetinde bulunması..

O halde yiyecek maddelerini, oyuncak aletlerini, nakit olarak dirhem ve dinarı tezyin için vakfetmek sahih değildir.

Taşınmaz mal ve mülkün, taşınır olan kitap ve mefruşatın vak-fedilmesi caizdir.

Vakıf ancak açık lafızla gerçekleşir ve sıhhat kazanır. Bunu sarih olanı, "Şunu vakfettim" veya "Şu arazim veya bağ-bahçemi vakfettim", "Şu malımı tesbil ettim (Allah yolunda bağladım, O'nun yoluna ayırdım)" gibi sözlerle gerçekleşir.

Bunun gibi "Şu malımı sadak-i muharreme olarak tasudduk et-" veya "Şu malımı vakfettim, satılamaz, hibe edilemez" sözleri de tıf hususunda sarih sayılır. [6]

Ebu Hanife'ye göre vakfın satışı caizdir, İmam Ebu Yusuf a, km Şafiî'ye göre caiz değildir. Çünkü 1083 nolu İbn Ömer hadi-ûe vakfedilen şeyin satılamıyacağı, hibe edilemeyeceği ve miras ol-ık taksim edilemeyeceği açık şekilde belirtilmiştir, o bakımdan am ebu Yusuf diyor ki: "eğer bu hadis İmam Ebu Henife'ye işmiş olsaydı, herhalde bununla amel eder, vakfın satüamıyacağını rlerdi." [7]

Böylece Şafulere göre, yapılan vakıf Aziz ve Celil olan Allah'a Likal eder, ne vakfedenin mülkü olur, ne de kendisine vakfedilen kişinin mülkü olur.

c) İmam Malik ile İmam Ahmed'e göre, yapılan vakıf kime pılmışsa onun mülkiyetine intikal eder. [8]

Kişi kendisi için vakıf yapabilir mi?

Yani vakfetmek istediği taşınır veya taşınmaz malı kendisi için ıkfedip gelirini yine kendi ihtiyacına sarfedebilir mi? Bu hususta üctehid imamların farklı yorum ve ictihadlan olmuştur:

a) Kişinin kendi nefsine vakfetmesi caiz ve sahihtir, çünkü bir lamın Hz. Peygamber'e (s.a.v.): "Yanımda bir dinar bulunu-yor,)nu nereye tasudduk edeyim)?" diye sorması üzerine Efendimiz ona ı cevabı vermiştir: "Onu kendi nefsine tasadduk eyle.." [9]

Böylece vakıftan maksadın Allah'a takarrub olduğu ve kişinin endi nefsinden yana harcamasında da Allah'a takarrubun söz konu-ıı olduğu ortaya çıkıyor. Nitekim Ebu Hanife ile îbn Ebî Leylâ, Ebu usuf ve imam Ahmed de aynı görüştedirler. Malikî'lerden Ibn a'ban, Şafiî'lerden îbn Süreye, îbn Şübrüme, îbn Siba've itretten irçok ilim adamı da bu görüşe katılmışlardır.

îmam Şafiî, İmam Malik, Hanbelilerden bir kısmı ise kişinin :endi nefsine vakıf- yapamıyacağını belrtmişler ye Resulüllah'm s.a.v.) şu hadislerini delil olarak göstermişlerdir: "Ürününü (gelir ve rallesini) Allah yoluna bırak.."

Bu emir ve tavsiyenin Hz. Ömer'e (r.a.) yapıldığını muhaddisler lelirtmişlerdir. [10]

Tahliller ve Rivayetler

1082 nolu Ebu Hüreyre hadisi sahihtir. îlim adamları hadiste geçen cari sadakayı vakf ile tefsir etmişlerdir.

İstifade edilen ilimden maksat, dünya ve ahiret düzeniyle ve yararıyla ilgili meşru ölçüler içinde olanıdır.

Böylece belirtilen düzeyde ilmî eserler yazıp insanların istifadesine terkeden kimse de bir bakıma vakıf yapmış sayılır, aynı zamanda bildiğini Öğretmek de bunun kapsamına girebilir.

1083 nolu İbn Ömer hadisi sahih olup istidlal ve ihticaca salih-tir. '

Bu hadis, taşınmaz bir malın gailesini hayır işlerine sarfedü-mek üzere vakfetmenin meşruiyetine açık şekilde delalet etmektedir. O bakımdan dört mezhep de bu hadisle istidlal ve ihticacda bulunmuştur. Ancak İmara Ebu Hanife'ye bu hadisin ulaşmadığı söylenmektedir.

Böylece mescidlerin, sebillerin,kuyu ve benzeri kaynakların vakfedilmesinin sahih olduğunda müslümanlann icma'ı vardır. Aynı zamanda yapılan vakıf ile muhtaç hısımları da gözetmenin birçok yaran bulunduğuna işaret söz konusudur.

1084 nolu Osman hadisini Buhari talikan tahric etmiştir. Tir-mizî ise bu hadisi hasenlemiştir. Böylece hadis yapılan bir vakfın umuma teşmil edileceğinin, yani herkesin,istifadesine tei'kedümesinin cevazına delalet etmektedir. Çünkü Hz. Osman'ın satın alıp Müslümanların istifadesine vakfettiği kuyu bu anlamda bir hüküm içermektedir.

îbn Ömer hadisi az farklı lafızlarla çeşitli tariklerden rivayet edilmiştir:

a) Darekutnî şu lafza yer vermiştir; "Gökler ve yerler devam ettiği sürece mülkün aslını elinde tut, semeresini Allah yoluna bırak.."

b) Beyhakî'nin rivayetinde ise şu lafız yer almaktadır: Semeresi (ürünü) ni tasadduk eyle, aslım elinde tut.. Öyle ki artık onun aslı ne satılır, ne de hibe edilir.."

c) Buhari ise şu lafızları nakletmiştir: "Asîmi tasadduk eyle ki bu artık ne satılır, ne hibe edilir, ne de miras olarak bırakılır., ama ürünü (Allah yolunda muhtaçlara) tasadduk edilir.."

d) Buhari ayrıca Müzaraa bahsinde hadisi şu lafızla tahric etmiştir:

"Aslıni tasadduk eyle ki bu artık satılmaz, hibe edilmez; ama ürünü infak edilir, artık sen onun ürününü tasadduk eyle.."

Şüphesiz bu şartları kimi Ömer'e izafe etmekte, kimi de Hz. Peygamber'e (s.a.v.).. Ama arada bir münafat söz konusu değildir. Zira en kuvvetli ihtimalle bu şartları önce Resulüllah (s.a.v.) be-yan etmiş ve o sebeple de Ömer (r.a.) onları anmıştır. [11]

Çıkarılan Hükümler

1- Vakıf sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

2- Kişinin cari sadaka olmak üzere mal veya mülkünü -ilâhî hoşnutluğu dileyerek- hayır yollarına vakfetmesi sünnettir.

3- Vakfeden hayatta iken vakfettiği şeyden dönebilir ve o malı satabilir. Bu, İmam Ebu Hanife'ye göredir.

4- Ancak vakfeden kadıya başvurur da yaptığı vakfı tescil ettirir, yani böyle bir karar çıkartırsa, vakıf lüzumluluk ve devamlılık arzeder ve artık vakfeden bundan dönemez.

5- Bir malın veya mülkün gailesinin hayır yollarında harcanması şartıyla ölüm sonrası yapılan bir vasiyet de geçerlidir ve lüzumluluk arzeder. '

6- Bir malı veya mülkü Allah'ın mülkü hükmünde tutup gelirini hayır işlerine tahsis etmek suretiyle yapılan vakıf, İmameyn'e göre lüzumluluk ve devamlılık arzeder ve artık vakfeden bundan dönemez.

7- Bu durumda vakfedilen mal veya mülk artık satılamaz, hibe i edilemez ve miras malı olarak belirlenemez.

8- Vakfın ileride bir yetkili (kadı veya vali) tarafından ibtali endişe edildiğinde, vakfeden o durumda vakfettiği malın satılıp elde edilen parayı Allah yolunda, hayır işlerinde sarfedilmesini yazılı olarak şart koşarsa, yapılacak ibtal bu şartı değiştiremez.

9- Vakfeden isterse, malın aslım ve gelirini birden vakfedebilir. Bu, imam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'e göredir.

10- Vakfeden malın aslını elinde tutar, sadece gailesini (elde edilen gelirini) hayır işlerine vakfeder. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) böyle yapmıştır. (Bu, İmam Ebu Yusuf a göredir).

11- Hanefîlere göre, vakfın dokuz, şartı söz konusudur ve bu şartlara riayet gereklidir.

12- Vakfedenin aklı başında olması, sarfettiği sözün neye delalet ettiğini bilmesi ve teberruda bulunma ehliyetini haiz olması şarttır. (Bu İmam Şafiî'ye göredir).

13- Böylece bu imama göre bir kafir, bir zimmî malını veya mülkünü vakfedebilir. Yani vakfedenin müslüman olması şart değildir, sadece reşid olması ve akl melekesinin bozulmaması şarttır.

14-Vakfedilecek şeyden intifa sağlamanın devamlılık arzetmesi ve vakfedildiği zaman kişinin mülkiyetinde bulunması şarttır. (Bu daha çok İmam Şafiî'nin içtihadıdır).

15- Bu durumda vakfın satışı caiz değildir. İmam Ebu Hanife'ye göre, kadıya tescil edihnemişse, satışı caizdir.

16- Vakıf ancak birtakım açık sözlerle gerçekleşir: Vakfettim, şu malımı Allah yolunda bağladım gibi...

17- Allah adına yapılan vakıf artık Allah'a intikal eder ve artık ne vakfedenin mülkü olarak kalır, ne de kendilerine vakfedilen kimselerin mülkü olur.

18- İmam Malik'e ve bir rivayete göre İmam Ahmed'e göre, kimlere vakfedilmişse onların mülkü olur ve onlara intikal eder.

19- Kişi kendi nefsine vakfedebilir mi? Bu hususta müctehidlerin farklı ictihadları söz konusudur.

20- Vakıftan maksat, Allah'a takarrub (O'na yakın olma, rızasına erişme) dir. Takarrub niyet ve anlamı taşımayan bir vakıf, vakıf olamaz. [12]

Müşa’ ve Menkul Malın Vakfı

Muşa': Ortaklar arasında kullanılan hisselere ayrılmamış mal, lülk demektir. Menkul ise, taşınır mallar hakkında kullanılan bir avramdır.

Kişi muşa' bir mal veya mülkte hissesi ayrılmadığı halde o his-byi vakfedebilir mi? Bunun gibi, at, deve, silah ve benzeri taşınır ıalları vakfetmek sahih midir? Hadislerin açık delaleti bunların sa-ih ve caiz olduğunu göstermektdir. Ancak bunlar üzerindeki yorum-ardan kaynaklanan farklı ictihad ve görüşler ortaya çıkmıştır. [13]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber 'ermiştir:

"Ömer (r.a.), Peygamber'e (s.a.v.) dedi ki: "Hayber arazisinden (ganimet olarak) bana isabet eden yüz sehim bulunuy->r ki, bu güne kadar öylesine bir mala nail olmuş değilim.. Sen onu tasdduk etmek istiyorum" Bunun üzerine Resulüllah s.a.v.) Efendimiz ona şöyle buyurdu: "Aslını elinde tut, semer-3sini (gaile ve gelirini) tesbil eyle (Allah yoluna bağla, O'nun için ayır da insanlar yararlansınlar)." [14]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.). Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim Allah yolunda inanarak, sevabını yalnız O'ndan bekleyerek bir at vakf ederse, şüphesiz ki o atın yedikleri, fışkısı ve idrarı, kıyamet gününde hasenat olarak onun terazisinde yer alacaktır." [15]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz haccetmek istedi. Bunun üzerine bir kadın kendi kocasına: "Beni Resulüllah (s.a.v.) Efendinizle beraber hacca gönder" dedi. Adam: "Yanımda sana haccetmen için verecek bir binitim yoktur" diye cevap verdi. Kadın ona: "Senin falan deven var ya beni onun üzerinde hacca gönder" diyerek hatırlatmada bulundu. Adam cevap verdi: "O deve Allah oylunda vaktfedilmiştir.." Sonra adam kalkıp Restilüllah'ın (s.a.v.)

yanına geldi (ve durumu anlattı). Resulüllah (s.a.v.) ona: Sen eşini deve ile haccr göndermiş olsaydın, yine o deve Allah yolunda (kullanılmış] olurdu." [16]

Ayrıca bu konuda Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'in Halid b. Velic (r.a.) hakkında şöyle buyurduğu sahih senetle sabit olmuştur "Halid'e gelince, o, zırhını, atını ve (diğer savaş) aletlerini Al lah yolunda vakfetmiş bulunuyor."[17]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri ve Görüşleri

a) Hanefîlere göre: Bilindiği gibi muşa', ortaklar arasında kul-ıılan fakat hisseleri ayrılmayan bir maldır. İleride hisselerin 'îlması mümkün olduğundan ortaklrdan birinin kendi hissesini sfetmesi caizdir. İmam Muhammed'e göre caiz değildir. Buhara mleri, İmam Muhammed'in görüşüne göre amel tmişlerdir ve fetva ona göre verilmiştir. Bununla beraber muşa1 olan bir malın ortak-dan birinin kendi hissesini -belli olmadığı halde- vakfetmesine ce-ı verilmiş ve bununla da amel edilmiştir. Nitekim İmam Ebu Yu-? da aynı görüştedir. Hicrî beşinci asırdan sonra gelen fakihler de am Ebu Yusuf 'un .kavliyle fetva vermişlerdir.

Ancak muşa' bir malın mescid veya kabristan olmak üzere vak-Lilmesi caiz görülmemiştir. Bunda ittfak vardır. İster o muşa' kabil-ısmet olsun, isterse olmasın farketmez. [18]

İmam Ebu Hanife ile İmam ebu Yusuf e göre, hayvanları vakfet-îk sahih değildir. İmam Malik'ten de bu hususta bir rivayet mev-ttur. [19] Cumhur ise ilgili hadisleri dikkate alarak hayvanları kfetmenin sahih olduğuna kaildir.

b) Şafiîlere göre: Muşa' bir mal ve mülkün vakfı sahihtir. Bu işa' mal taşınamaz ve taşınır olabilir farketmez. [20] Talimli de fa köpeği vakfetmek sahih değildir.

İstifade edilir hayvanın vakfı da sahihtir. [21]

c) Hanbelî ve Maliki imamlarına göre;'hayvanı vakfetmek hihtir. İmam Malik'ten yapılan bir rivayete göre sahih değildir. [22]

Tahliller ve Rivayetler

1090 nolu İbn Ömer hadisi aynı zamanda İmam Şafiî tahric mistir. Ricalinin tamamı sahihtir. Aynı zamanda bu hadisi îyhayn birkaç tarikle rivayet etmişlerdir. O bakımdan üctehidlerin hemen hepsi bu hadisle istidlal ve ihticacda bulunuştur.

1091 nolu Ebu Hüreyre hadisi de sahihtir. Ancak haber-i ahad kapsamına girdiği için İmam Ebu Hanife ve bir rivayete göre İmam Malik bununla istidlal etmemişlerdir. Sonra da ilim adamlarından bir kısmı bu hadisi vakıf anlamında değilde doğrudan Allah yolunda savaşan mücahitlere binek bağışında bulunmak olarak yorumlamışlardır. İmam Ebu Yusuf da aynı görüştedir.

1092 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda İbn Huzayme kendi sahihinde tahric etmiştir. Buhariile Nesâî bunu muhtasar olarak nakletmiştir. Ebu Davud ile el-Münzirî bu rivayet hakkında bir görüş beyan etmemişlerdir. Ancak yapılan araştırma neticesinde ricalinin sika olduğu belirlenmiştir.

Bu bapta Ümmu Ma'kıl'dan da bir nadis rivayet edilmiş bulunuyor.

1094 nolu Halid hadisi de sahih kabul edilmiştir.

Böylece İbn Ömer hadisi muşa1 bir malın vakfının sıhhatma delalet etmektedir. Nitekim İmam Şafiî, İmam Malik ve İmam Ebu Yusuf bu hadisle istidlal etmişlerdir. Çünkü Hz. Ömerin vakfettiği yüz sehim muşa' durumda bulunuyordu.

Ebu Hüreyre ve İbn Abbas hadisleri hayvan vakfının sıhhatma delalet etmektedir. Nitekim îtret (Ehl-i Beyt tarafdarı veya onlara mensup ilim adamları), İmam Şafiî ve cumhur bunun sıhhatma kail olmuşlardır. Ebû Hanife ise bunun sahih olmadığına kaildir. [23]

Çıkarılan Hükümler

1- Muşa1 (ortaklar arasında kullanılan, fakat hisselere ayrılmayan mal) ister taşınmaz, isterse taşınır olsun vakfedilmesi sahihtir.

2- İmam Muhammed'e göre, hisseler ayrılmadan vakfedilmesi sahih değildir.

3- Muşa1 bir malın mescid veya kabristan olarak vakfı sahih' değildir.

4- Hayvanların vakfı sahihtir. İmam Ebhu Hanife ile İmam Ebû Yusuf a göre sahih değildir.

5- Talimli de olsa köpeğin vakfedilmesi sahih değildir.

6- Üç imama göre, istifade edilir ve alım-satımı caiz olan hayvanın vakfedilmesi sahihtir.

7- Yapılan vakıf kime yapılmışsa artık o mal onun tasarrufuna "geçer, vakfedenin "tasarrufu kalkar. Bu, müctehidlerden bir kısmın göredir Üya vakfetmek veya tasaddukta bulunmak ve akrabaya vasiyet yoluyla vakfetmek

Şüphesiz kişinin yapacağı hayır ve hasenatta, iyilik ve yardımda akrabaya Öncelik tanıması sünnettir. Çünkü akrabanın akraba üzerinde birtakım hakları söz konusudur. Hem akrabasından ilgi ve yardımını kesenden Cenab-Hak rahmet ve yardımını keser.

O bakımdan vakıf konusunda da akrabaya yönelik bir işlem yapmak veya ölüm sonrası onlara yardımcı olmak üzere taşınmaz bir malın gelirini vakıf olarak belirleyip vasiyyet etmek sahih ve caiz görülmüştür.

Îlgili Hadisler

Enes (t.d.) den yapılan rivayete göre. adı geçen anlatıyor: "Ebu Talha (r.a.): "Ya Resulellah! Şüphesiz ki Cenab-ı Hak: "Sevdiğiniz şeylerden (Allah

yolunda, O'nun rızası uğrunda) -harcamadıkça gerçek iyiliğe elbette erişemezsiniz. Her ne harcarsanız elbette Allah onu bilir" buyurmaktadır. Benim için en sevimli malım ise Beyraha (bahçem) dir. Artık o Allah için sadaîtadır ki onun gerçek iyiliğini ve benim için Allah yanında azık olmasını umuyorum. Artık Ya Resulellah! Sen onu Allanın sana gösterdiği şekilde yerine koy (kullan)." Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v,) Efendimiz: 'İyi, iyi... Bu karlı bir maldır, bu karlı bir maldır! Gerçekten (senin dediğini) duydum. Onu akrabana (tasadduk edip) bırakmanı

uygun görüyorum" buyurdu. Ebu Talha: "Ya Resulellah buyurduğunuz şekilde yapacağım" dedi ve Beyraha bahçesini akrabası ve amca çocukları arasında taksim etti." [24]

Diğer bir rivayete göre, olay şöyle nakledilmiştir: "Al-i îmran suresinin 92. ayeti nazil olunca, Ebu Talha (r.a.) şöyle dedi: "Ya Resulellah'. Görüyorum ki Rabbımız bizden bizim malımızı istiyor. Sen şahid ol ki ben Beyraha adlı yerimi Allah için bırakıyorum." Resulellah (s.a.v.) ona: "Onu hısımlarına tasadduk eyle" buyurdu. Bunun üzerine ravi diyor ki, Ebu Talha onu (akrabasından) Hassan b. Sabit ve Ubey b. Ka'b'e ayırıp (tasadduk etti)." [25]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle ha-ter vermiştir:

"En yakın hısımlarını (bulundukları yolun eğri olduğu hakkında) uyar.." mealindeki ayet [26] inince Resulüllah [s.a.v.) Efendimiz Kureyş'i davet etti. Onlar da toplanıp geldiler. Resulülah (s.a.v.) Efendimiz önce genel bir ifade kullanarak davette bulundu ve arkasından her aile ve batımı ismini özel olarak anıp hitapta bulundu ve şöyle buyurdu: 'Ya Beni Kab b. Luî! Kendinizi ateşten kurtarın; ya Beni Mürre b. Kab! Siz de kendinizi ateşten kurtarın; ya Beni Abdişems! Siz de kendinizi ateşten kurtarın; ya Beni Abdimenaf. Siz de kendinizi ateşten kurtarın; ya Beni Haşim! Siz de kenidinizi ateşten kurtarın; ya Beni Abdilmuttalib! Siz de kendinizi ateşten kurtarın. Ey Fatıma! Sen de kendini ateşten kurtarmaya bak, çünkü gerçekten ben sizi Allah'tan (O'nun vereceği cezadan) kurtarmaya sahip değilimdir; sadece hısımlık bağıyla size bağlı olup onungereğuii yerine getirenim.." [27]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefüere göre: Adam hayatta iken, "Ben öldüğümde şu evimi ve şu hususlar için vakfettim" diye vasiyette bulunursa, öldükten sonra vasiyeti sıhhat kazanır. Ancak geriye bıraktığı malın üçte birini aşmadığı takdirde bu geçerlilik arzeder; aştığı takdirde aşan kısmı geçerli olmaz, meğer ki varisler bunu kendi hisseleriyle tamamlamış olsunlar.

Ölüm hastalığında da bu hususta yapılan vasiyet geçerlidir. Ölüme ta'lik edilen vasiyet hükmündedir. Ancak bu hususta imam-lariii görüş ve ictihadları farklıdır: İmam Ebu Hanife'ye göre, adam sıhatta iken yaptığı vakf ne ise hastalığında da yaptığı vakıf odur, lüzumluluk kesbetmez; rakabesi (sahipliği) varislere intikal eder. İmameyn'e göre, ölüme ta'lik edilen vasiyet hükmündedir ve bıraktığı malın üçte birinden geçerlidir; aynı zamanda lüzum kesbeder, rakabesi varislere intikal etmez.

O halde bir taşınmaz malını sözlü olarak vakfedenin artık o maldan mülkiyet hakkı kalkmış olur. Bunun mutlaka yazılı olması şart değildir. Nitekim İmam Ebu Yusuf ile diğer üç mezhep sahibi imamların içtihadı bu doğrultudadır. Fetva da bunların görüşüne göredir.

İmam Muhammed'e göre, yapılan vakfe bir veli tayin edilip ona teslim edilinceye kadar kişinin, yani vakfedenin mülkiyetinden çıkmaz. Veliye teslim edilince artık vakfın mülkiyeti vakfedenden kalkmış olur. [28]

Hısımlara yapılan vakıf da böyle.. Vasiyet yoluyla da onlar adına vakıf yapılabilir. Ancak bu husus imamlar arasında ihtilaflı meselelerden biridir.

b) Şafiîlere göre: Kişi hayatta iken malının bir kısmını hem evlad ve hısımlarına, hem de bir başkasına vakfedebilir. Bunu açık bir lafızla yaptığı takdirde artık rakabesi o maldan kopar ve kim için vakfetmişse, o malın rakabesi (sahipliği) ona geçer. Evlad ve torunlarına da vakfedebilir. [29]

Ölüm hastalığında ise, kişinin bazı varisleri için yaptığı vakıf İmam Şafiî ile bir rivayete göre İmam Ahmed'e göre caiz değildr. Diğer imamlar ise kişinin Ölüm hastalığında malının üçte birini varisleri için vakfetmesi caizdir.

İmam Ahmed'den yapılan bir diğer rivayete göre, ölüm has-tallığında kişinin malının üçtebirini varisleri için vakfetmesi caizdir. Bu sebeple imama soruluyor: "Varis için vasiyyet yoktur" hükmünü siz de kabul etmiyor musunuz? İmam ona: "Evet, öyledir; kabul ediyorum; ancak vakıf vasiyyet değildir. Çünkü yapılan vakıf ne satılır, ne hibe edilir, ne de miras olarak taksime uğrar; aynı zamanda varisleri mülk olmaz, onlar sadece o vakfın gailesinden (elde edilen gelirinden) istifade ederler" diye cevap veriyor. [30]

Tahliller ve Rivayetler

1099 nolu Enes hadisi sahihtir ve istidlal ile ihticaca salihtir.. ancak Ebu Talha'mn akrabasına yaptığı bu bağış bir tasadduk mudur, yoksa vakıf mıdır? Ebu Talha'mn bu husustaki ilk teklifi, Beyra-ha adlı bahçesini Allah yolunda hayır olarak vakfetme anlamına kapalı şekilde delalet etmekteyse de, Resulüllah'ın (s.a.v.): "Onu akrabana (tasadduk edip) bırakmanı uygun görüyorum" buyurması ve onun da öyle yapması, bir vakıf anlamında değil, bir bağış ve sadaka anlamındadır. Ancak ilim adamlarından bir kısmı bunu vakıf konusunda bir delil olarak dikkate almıştır.

Böylece kişi sağlığında malının bir kısmını akrabasına tasadduk edebilir veya onlara vakfedebilir hükmü ortaya çıkmış bulunuyor.

1102 nolu Ebu Hüreyre hadisinin vakıfla pek ilgisi yoktur. Sa-> yakın akraba kavramı söz konusudur. Ebu Hanife'ye göre, kara-baba ve ana tarafından olan her mahrem olan hısımdır. Ancak -ek bağış, gerekse vakıf konusunda önce baba tarafından onlara rilerek başlanır. îmam Şafiî ise bu kavramı daha da umumi tuta-k, baba ve ana tarafından mahrem olsun olmasın, varis olsun ol-ısm her nıüslüman ve gayr-i müslimi kapsamaktadır, diyerek ayrı - yorum ortaya koymuştur. [31]

îmam Ahmed ise, bu kavramı îmam Şafiî gibi çok kapsamlı turken kafiri bunun dışında bırakmıştır. îmam Malik'e göre, bu kav-m hasseten asabeyi (yani mirasta belli ve belirli farzı olma-yan, rz sahiplerinden sonra kalanı alan hısımları) içine almaktadır, anlar ister varis olsunlar, ister olmasınlar fark etmez. Önce bunların fakir olanlarına bağış ve vakıf yapıhr. [32]

Ebu Talha'nm yaptığı bağış veya vasiyyet birtakım faydaları ve ikümleri taşımaktadır. Şöyle ki:

1- Yapılan vakıfta, kendisine vakfedilen kimsenin kabul etmesi ırt değildir. Kişi bir mal veya mülkünü bir kimseye veya üesseseye vakfederse, o kimse ve müessesenin "kabul ettim" demesi ırt değildir; yapılan vakıf sıhhat kesbeder. Ancak mevkuf aley (yani sndisine vakfedilen kimse), bunu kabul etmeyip redderse, yapılan ıkıf hükümsüz kalır.

2- Cumhur-i ulema buna dayanarak, malının üçte birini oimünden sonra musaleh (vasi tayin edilen kişi) Allah yolunda dile-tği gibi sarfedebilir diye söyleyen kimsenin bu vasiyet ve vakfı eçerlidir. Böylece vasi o malı Allah yolunda dilediği şekilde sarfeder e fakat kendisi için ondan bir şey yemez, aynı zamanda vasiyet ede-in varislerinde de vermez, îmam Ebu Sevr bu görüşe muhalefet etmiştir.

3- Kişi sıhatta iken malının üçte birinden fazlasını tasadduk debilir. Çünkü Resulüllah (s.a.v.) Ebu Talha'mn yaptığı bağış ve ta-addukta bir nisbet sormamış ve belirlememiştir.

Sa'd b. Vakkas'm hasta iken yaptığı üçtebir vasiyetini ise çok ;Örmüş ve varisleri mahrum bırakmanın doğru olmayacağına şarette bulunmuştur. Böylece Ölüm hastalığında kişinin isterse nalının üçte birini hayır yollarına vasiyet edebileceği hükmü ortaya ıkmıştır.

4-Kişinin en çok sevdiği ve gönül bağladığı malını tasadduk etmesi bir fazilet ve fedakarlıktır ki, Allah'ın rızasını o mala olan ilgisinin çok üstünde tuttuğunu gösterir. Böylesinin mükafatı da çok büyük olur.

5- Tasadduk konusunda kişi hayır yapmak istediği malını bir veliye bırakıp onun dağıtmasını isteyebilir.

Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu Talha'nm bu tasaddu-ku, vakıf anlamında değil, temlik anlamında olabilir. [33]

Çıkarılan Hükümler

1- Kişi sağlığında malının bir kısmını çocukları, hısımları ve bunlar dışında kalan fakirler için vakfedebilir.

2- İmam Ebu Hanife'ye göre, bu vakıf lüzumluluk kesbetmez; vakıf isterse bundan dönebilir. Ancak kadıya tescil ettirilirse, artık lüzumluluk kesbeder.

3- Diğer imamların çoğuna göre, tescil edilsin edilmesin lüzumluluk kesbeder.

4- Kişi ölüm hastalığında malının üçte birini varislerine vasiyet edebilir, bunu onlara vakbedebilir. İmam Şafiî ile bir riva-yette îmam Ahmed'e göre, bu tür vasiyyet ve vakf caiz değildir. Çünkü varise vasiyyet yapılamaz.

5- Bir mal akraba için tasadduk veya vakıf edilmek üzere vasiyyet edilirse, öncelik hangi akrabaya tanınır? Ebu Hanife'ye göre, baba ve ana tarafından her zî-rahm olan mahrem bunun kapsamı içindedir. Ancak baba tarafından olanlara öncelik tanınır. İmam Şafiî bu kavramı varis olsun olmasın, müslüman olsun olmasın her hışma teşmil ederek çok kapsamlı şekilde yorumlamıştır. İmam Ahmed de öyle ancak o kafir olan hısımları bunun dışında tutmuştur. İmam Malik'e göre, bu kavram asabenin tamamını içine alır. Ancak bunlardan fakir olanlarına öncelik tanınır.

6- Kişi hayatta olup sağlığı yerindeyken malının üçte birinden fazlasını hayır yapabilir, tasadduk edebilir ve vakıf olarak belirleyebilir.

7- Ölümden sonra dağıtılmak veya vakfolmak üzere vasiyette bulunan kişi, ancak malının üçte birini vasiyet edebilir.

8- Bu durumda üçte birinden fazla vasiyette bulunmuşsa, fazla olan kısmı geçersiz kalır, üçte biri yerine getirilir. Ancak varisler üçte biri aşan nisbete kendilerine isabet eden mirastan kendi rızalarıyla karşılamak isterlerse, bunda bir sakınca söz konusu değildir. [34]

Evlada Yapılan Vakıf Onun Çocuklarını da İçine Alır

Kişinin kendi evladına malının bir kısmım vakfetmesi, sadece dıyla sınırlı kalmaz, karineyle onun evladını bu hükmün kapma almış olur.

Ancak bu vakıf işlemini kişi hayatta iken mi, yoksa Ölümden •aya mı yerine ge ter ilme sini ister? Bu hususta bir önceki konuda .ca buna değinmiş ve ilim adamlarının görüş ve ictihadlarma yer niştik. Burada tekrar etmek.istemiyoruz. Konu daha çok torunlar maksızın sadece evlada yapılan vasiyetin torunalara teşmil ediğine yönelik bulunuyor. [35]

Konuyla İlgili Hadisler

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı gçen şu bilgiyi ver-tir:

"Hz. Hafsa'mn (r.a.), Hz. Safiye için "O bir yahudinin ıdır" sözü Hz. Safiyye'ye ulaşmış bulundu. O yüzden Hz. Saye ağlamaya başladı ve bu sırada Resulülah (s.a.v.) onun tuna girmiş oldu, onu ağlar bir halde gördü. Hz. Safiyye rle dedi: "Hafsa benim için, o yahidi kızıdır" demiştir. Bu-n üzerine peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona: "Şüphesiz ki ı peygamber kızısın ve doğrusu senin amcan peygamberdir sen peygamberin eşi olarak bulunu-yorsun. O halde Hafsa ile sana karşı böbürleniyor?!" buyurduktan sonra Hz. Haf-ya yöneldi ve ona şöyle uyarıda bulundu.: "Allah'tan kork Hafsa!!.." [36]

Ebu Bekre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

'Peygamber (s.a.v.) Efendimiz minbere çıktı ve şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki benim bu oğlum (Hasan) seyyiddir. Cenab-ı Hak Müslümanlardan iki büyük kalabalık topluluğun arasını bunun elleriyle (teşebbüsüyle) düzeltip sulha kavuşturacaktır." [37]

Üsame b. Zeyd (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Hz. Ali'ye şöyle demiştir: "Sana gelince ya Ali! Sen benim damadımsın ve aynı zamanda oğlumun babasısm.." [38]

Yine Üsame b. Zeyd (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Hasan ile Hüseyin O'nun dizleri üzerinde bulunduğu bir sırada

şöyle buyurdu: "Bu ikisi benim oğlum ve kızımın oğullarıdır. Allah'ım, ben bu ikisini seviyorum, sen de onları sev ve onları seveni de sev.." [39]

Bera' b. Azib (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) hdimiz şöyle demiştir: "Ben peygamberim, bunda hiçbir yalan ttur ve ben Abdülmuttalip'in oğluyumdur." [40]

Zeyd b. Erkam (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz1 den duydum, buyurdu ki: lah'ım! Ansan ve ansarın çocuklarını, çocuklarının tuklarını bağışla.." [41]

Müctehidlerin Görüş İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Vâkıf (vakfeden) evladına vakfederken, mu evladıma vakfettim" diyerek çoğul bir kelime kullanırsa, evim evladı da bunun kapsamına girer. Sadece oğluma veya kızıma îfettim der tekil isim kullanırsa, oğlun oğlu veya kızın oğlu bunun psamına girmez. Böylece vakfedenin oğlu Ölünce o vakıf onun ;una intikal etmez, fakirlere sarfedilir. Ama evladıma, oğlumun pa çocuğumun evladına vakfettim derse, bu nesilden nesile sürüp ler. [42]

b) Şafîîlere göre: Vâkıf (vakfeden), "Bunu evladımın evladına kfettim" derse, bu ifade, onun evladı ve torunları arasında eşitliği rektirir, yani her biri eşit şekilde ondan yararlanır. Bunun gibi, vladıma ve onlardan tenasül eden torunlarıma veya batnen ba'da tnin" derse yine aynı anlam ve hüküm ortaya çıkar. Şayet: "Bunu Ladıma, evladımın evladına a'la olanına veya ilk sırada olana, sonda onu izleyene vakfettim" derse, bu anlatım tarzı tertibi gerekti ve böylece vakfedenin evladı hayatta iken torunlarına verilmez. |z evladının çocukları da bu vakfa dahil olur... [43]

c) Diğer iki mezhebin görüş ve içtihadı ise, buna yakın bir dam taşımaktadır. Ancak İmam Malik ve İmam Ahmed'e göre, Lpılan vakıf kime vakfedelirse, mülkiyeti de ona intikal eder, iylece o hem gelirinden yararlanır, hem de onun aslına tesahüb ler. İmam Şafiî'ye göre mülk, vakfedilen kimsenin rakabesine dahil tnaz, Allah'a intikal eder. [44]

Çıkarılan Hükümler

1- Kişi vakfetmek istediği bir mal veya mülkü hayır yollarına sarfedilmek üzere vakfedebileceği gibi, onu kendi evladına ve evladının evladına., da vakfedebilir.

2- İmam Ebu Hanife'ye göre, vakfeden, vakfettiğini istediği zaman satabilir ve parasını kendi ihtiyaçlarında kullanabilir. Ancak kadıya tescil ettirdiği takdirde rücu' hakkı kalkar.

3- İmam Ebu Yusuf a göre ve İmam Muhammed'e göre, vakıf ke-sinleşince artık ne satılır, ne hibe edilir, ne de varislere intikal eder.

4- İmam Malik ve îmam Ahmed'e göre, bir mal vakfedildikten sonra artık onun mülkiyeti Allah'a intikal eder, kimsenin rakabesi kalmaz, kendilerine vakfedilen kimseler sadece onun gelirinden yararlanırlar.

5- Adam "Şu malımı veya mülkümü oğluma veya kızıma vakfettim" derse, o sadece onlarla sınırlı kalır, onların evladına intikal etmez. Kendilerinin vefatından sonra vakfedilen mal veya mülk satılarak fakir ve muhtaçlara verilir.

6- Adam "Şu malımı veya mülkümü evladıma ve evladımın evladına.." vakfettim derse, o mal artık nesilden nesile intikal eder.

7- Adam malını evladına vakfederken, önce evladımdan en büyük olana ve ondan sonra büyük olana.." derse, bu tertip geçerlidir ve-sürüp gider.

8- Adam "Şu malı evladıma vakfettim" derse, Hanefîlere göre, kelimeyi çoğul olarak kullandığı için torunları da bu vakfın kapsamına girer. İmam Şafii'ye göre, bir rivayette torunlar girerse, diğer rivayete göre girmez.

9- Adam "Şu malımı evladıma ve evladımın evladına neslen ba'de neslin vakfettim" derse, evladı hayatta iken evladının evladına verilmez ve bu tertip devam edip gider. Bu daha çok İmam Şafiî'nin içtihadıdır. Diğer imamlar da nüansla buna yakın ictihadda bulunmuşlardır. [45]

Kabe’ye Harcanmak Üzere Yapılan Bağışlardan Arta Kalamları

Şüphesiz Kabe-i Muazzama, Allah'a ibadet için yeryüzünde apılan ilk mabeddir. Cenab-ı Hak bu kutsal evi, Tevhid Inancı'nin ıihrakı, İslam Birliği'nin ana merkezi ve dünya ahiret arasında öprü kurmanın en şaşmaz ölçüsü kılmıştır. O bakımdan Allah'a in-irdiği son kitap doğrultusunda dosdoğru inanıp ibadet eden her ıü'min bu kutsal mabede gidip arınmak, din kardeşleriyle bir araya elmek ve ahirete yönelik oluşturulan tabloda yer almak, aynı za-landa İslam alemiyle bir.çok konular üzerinde fikir teatisinde bu-anmak istediği gibi, Kabe'nin şan ve şerefle ayakta kalması ve lü'minlerin ibadet ihtiyacına elverişli bir genişliğe kavuşturulması fin de oraya maddeten de yardımda bulunmak ister.

Böylece Kutsal Kabe'ye harcanmak üzere yapılan yardımlar ih-iyaç fazlası olduğu takdirde bu fazlalık başka bir cihete harcanabilir ûi? Bunun cevabını verebilmek için konuyla ilgili hadisleri ve rivayetleri görmemiz gerekir. [46]

İlgili Hadisler

hbu Vaıl (r.a.) anlatıyor:

"Mescid-i Haram'da Şeybe (b. Osman b. Talha b. Abdiuz-za) nm yanma oturdum, o bana şöyle dedi: "Senin şu oturduğun yerde (bir zaman) Ömer (r.a.) gelip yakınıma oturdu ve şöyle buyurdu: "Bir ara içimden gelen bir azimle istedim ki şu Mescid'de sarı (altın) ve beyaz (gümüş) adına ne varsa hepsini müslümanlara verip aralarında taksim ede-yim!." Bunun üzerine ben ona şöyle dedim: "Sen (istesende) bunu yapa-

mazsın". "Neden yapamam?" diye sorunca da şunu söyledim: "Çünkü senin iki 'gönül dostun olan) iki arkadaşın (Resulüllah ile Ebû Bekir) böyle yapmadılar." Bu cevabın üzerine Ömer (r.a.) şöyle dedi: "Onlar öyle iki kişidir ki, kendilerine uyulur." [47]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimizin şöyle suyurduğunu duydum: "Eğer kavminin cahiliye veya küfür (dönemin)den (ayrılması) yeni olmamış olsaydı Kabe'nin (biriken ihtiyaç fazlası) hazinesini Allah yolunda harcar ve kapısını zemin seviyesine indirip ona Hicr tarafından girerdim (kapıyı o cihete naklederdim)." [48]

Tahliller, Görüşler ve Rivayetler

Her iki rivayet de sahihtir. Hz. Ömer kendi hilafeti döneminde Kabe'ye bağışlanan kıymetli eşya ve maddelerin hepsini, özellikle altın ve gümüşten mamul eşyanın tamamını muhtaç müslümanlara dağıtmayı çok arzu ettiğini belirtmiş, ancak Resulüllah (s.a.v.) ile O'nun halifesi Ebû Bekir (r.a.) m böyle yapmadıkları kendisine hatırlatılınca, isteğinden vaz geçtiği anlaşılıyor. Aslında ihtiyaç fazlasını harcamakta bir sakınca yoktur. Çünkü Kabe süslenecek, altın ve gümüşle dekore edilecek bir manzaranın ötesinde ve üstünde Cenab-ı Hakk'm onu kutsal kılmasıyla köklü, kalıcı bir anlam taşımaktadır. Duvarların taştan örülmesi, kutsal Hacerü'l-Esved'in yine taş maddesi olarak orada bulunması bunun delillerinden biridir. Hem İslam süsten, şatafattan uzak, dış görünüşe fazla önem vermeyen, işin mana ve Özüyle ilgilenen bir dindir, İbadetin tanı mahviyet, teslimiyet ve gösterişten uzak tutulmasını, sadelik içinde yerine getirilmesini emreder.

O bakımdan Allah (c.c.) neyi kutsal kümışsa, o kıyamete kadar kutsaldır. Allah'ın kutsal kıldığı Kabe, taş ve topraktan ibaret bir mabeddir. Demek ki, kutsallık ona yapılacak tezyinatta değil, onun Özüne ve taşıdığı manayadır.

Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, Kureyş Kabilesi'nin cahiliyet döneminden yeni kurulmuş olduğunu dikkate alarak Kabe'de, yani onun adına biriken şeyleri Allah yolunda harcamayı arzu ettiği halde harcamadı. Bunun için kalp ve kafaların İslam'ın yüce ve kalıcı esas ve prensiplerine iyice yatışması, kalplerin İslam'ın hikmet ve felsefesiyle aydınlanması gerekiyordu.

İlim adamları bu iki rivayetin ışığında birtakım farklı yorumlarda bulunmuşlardır:

a) Kabe'ye gönderilen hediyeler vakıf anlamı taşır ve o bakımdan korunması gerekir. Hem Kabe'ye süs anlamında gönderilen altın, gümüş ve benzeri eşyanın teşhirinde İslam'a ta'zim, düşmana korku anlamı bulunmaktadır.

Ancak îbn Hacer bu görüşün isabetli olmadığını belirtmiş ve Aişe hadisi bu görüşe kapı açmamaktadır demiştir.

b) Kabe'de toplanan bağışlardan ihtiyaç fazlasını Allah yolunda dağıtmak caizdir. Nasıl ki, Kabe'yi tamir etmek, yeniden yapmak caiz ise. Nitekim îbn Zübeyr, Mekke emiri bulunduğu yıllarda hayli zedelenen Kabe'yi yıkıp yeniden İbrahim (a.s.) m kurduğu temel üzerine yükseltmiş ve hayatta olan sahabe ile diğer ilim adamları onun bu teşebbüsünü tasvip etmişlerdir.

c) Ebu Vail hadisiyle istidlal edenler ise, Kabe'nin altın ve gümüşle tezyin edilmesinin caiz olduğuna kail olmuşlardır.

d) îmanı Şafiî'ye göre, Kabe'yi altın ve gümüşle süslemek caiz değildir. [49]

Emevî Halifelerinden Velid b. Abdilmelik bu görüşe dayanarak Ravza-i Mutahara'mn tavan kısmını tehzib ve tezyin etmiş, o devrin ileri gelen devlet adamı ve aynı zamanda hadis alimi Ömer b. Abdülaziz onun bu teşebbüsüne muhalefet etmemiş ve kendisi hilafet makamına getirilince de yapılan tehzip ve tezyine dokunmamıştır.

Altın ve gümüşün tezyinde kullanılanı değil, kapkacak olarak imal edileni haram kılınmıştır. O bakımdan Cami ve mescidlerin kandil ve benzeri eşyasının altın ve gümüşten olmasında bir sakınca olmadığı istidlal edilmiştir.

e) İlim adamlarından bir kısmı ise, Kabe ve camileri altın ve gümüşle süslemenin, altın ve gümüş kandiller asmanın cevazı hususunda Ebu Vail hadisiyle istidlal edilemeyeceğim belirtmişlerdir. Halife Velid'in böyle yapması, Ömer b. Abdilaziz'in tasvip etmesi bir hüccet olamaz. Böylece belirtilen iki madde ile tezyinde kerahet söz konusudur.

Ancak Kabe örtüsünün altın ve gümüşle süslenmekte olduğu, altın oluğun bulunduğu dikkate alınınca, bu konuda icma1 meydana geldiği söylenebilir

ve o takdirde bu kerahet Kabe'nin tezyininde söz konusu olamaz. Diğer cami ve mescidler için söz konusu olabilir. [50]

Çıkarılan Hükümler

1- Kabe'yi altın ve gümüşle süslemekte bir sakınca yoktur.

2- Kabe'nin örtüsünün en nadide kumaştan yapılması ve üzerindeki yazıların altın ve gümüşle işlenmesi caizdir.

3- Kabe'ye çeşitli İslam devletlerinin başkan ve kralları tarafından gönderilen kıymetli eşya, altın ve gümüş, ihtiyaç fazlası olduğu takdirde veliyyülemr onu Allah yolunda, Müslümanların ihtiyaçları doğrultusunda harcayabilir.

4- Ancak Mescidü'l-Haram'a vakıf olarak gönderilen bir eşyanın muhafazası mümkün olduğu sürece korunur. Bu da gelir getiren bir vakıf olduğu takdirde gelirinden yararlanılarak Kabe'nin ihtiyaçlarına harcanır, değilse olduğu gibi muhafaza edilir. Altınoluğun muhafaza edildiği gibi..

5- Gerektiğinde Kabe, İbrahim Peygamber'in (A.S.) attığı temelden sapmamak üzere yıkılıp yeniden yapılabilir veya tamir edilebi-' lir. Nitekim Halife Ömer (r.a.) ve Halife Osman (r.a.) zamanında iki defa genişletilip tamir görmüş ve ikinci Selim zamanında esaslı şekilde bu mescid genişletilmiş ve tamamlanmadan vefat edince oğlu Sultan Murad tamamlamıştır. Böylece Kabe birçok defa tamir görmüş ve çevresi ise zaman zaman genişletilerek bugünkü duruma getirilmiştir. [51]

---

[1] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[2] Müslim /vasiyyet: 14 - Ebu Davud/vasaya: 14 - Nesai/vasaya: 8

[3] Buhari/şürût: 19, vasaya: 28; eyman: 33 - Müslim/vasiyyet: 15 - Ebu Davud/ vasaya: 13 - Tirmizi/ahkam: 36 - Nesai/ihbas: 2 - İbn Mace/ sadakat: 4 -Ahmed:2/11, 12

[4] Müslİm/şürb: 1- Tirmizî/menakib: 18 - Nesâî/ihbas: 4

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[5] Celal YILDIRIM/ Kaynaklarıyla İslam Fıkhı: 3/185-188

[6] Bilgi için bak: el-Ğamravî/es-Siracülvehhac: 302-304

[7] Bilgi için bak: Fıkhüs-sünnet: 3/523

[8] Bilgi için bak: Fıkhüs-sünnet: 3/523

[9] Ebu Davud/zekat: 45 - Nesâî/zekat: 54 - Ahmed: 2/251, 471

[10] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[11] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[12] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[13] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[14] Nesâî/ihbas: 3 - Îbn Mace/sadakat: 4

[15] Buhari/cihad: 45 - Nesâî/hayl: 11 - Ahmed: 2/374

[16] Ebu Davud/menasik: 79

[17] Buhari/cihad: 89, zekat: 49- Müslimfte]a£:J.1ı.Ebu Davad/zekat:22

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[18] Celal Yıldırım/ Kaynaklarıyla İslam Fıkhı: 3/193

[19] Fıkhü's-sünnet; 3/253

[20] es-Siracülvehhac:302

[21] Bilgi için bak: Fethülvehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/259

[22] Bilgi için bak: Fıkhüs-sünnet: 3/522, 523

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[23] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[24] Tirmizî/teisir: 26 - Müslim/iman: 348 - Nesaî/vasaya: 6 - Ahmed: 2/360

[25] Daremî/zekat: 23 - Buhari/vasaya; 10 - Müslim/zekat: 44 - Ebu Davud/zekat: 45 - Nesaî/ihbas: 2 - Tirmizî/tefsîr: 3 - Ahmed: 3/184,262,385

[26] Şuara Suresi: 214

[27] Müslim/iman: 348 - Tirmizî/tefsir: 26 - Nesâî/vasaya: 6 - ahmed: 2/332, 360

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[28] es-Siracülvehhac; 303-305'den özetlenerek .

[29] es-Siracülvehhac; 303-305'den özetlenerek .

[30] Fıkhü's-sünnet: 3/526, 527

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[31] Neylülevtar: 6/31, 32

[32] Neylülevtar: 6/32

[33] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[34] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[35] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[36] Tirmizî, Müsned-i Ahmed/Neylülevtar: 6/34

[37] Buhari/sulh: 9, fezail: 22, fiîen: 20, menakıb: 25 - ebu Davud/sünnet: 12 -Tirmizî/menakıb: 30 - İbn Mace/cumua: 27

[38] BuhariAefsir: 2, sûre: 8- Ebu Davud/lukata: ... Ahmed: 5/204

[39] Müslim/fezail: 57, 59 - Buhari/Übas: 60,- İbn Mace/mukaddeme: 11 - Ahmed: 2/249, 288

[40] Buhari/cihad:52, 61, 97, 168, meğazi: 54 - Müslim/cihad: 28, 80 -Tir mizî/ cihad: 15 - Ahmed: 4/280, 281, 289, 304

[41] Müslim/fozaM: 172 - Buhari/tefsir: 63 -Tirmizî/menakıb: 65 - Ahmed: 3/139, 156, 213-4/369, 370, 372, 374

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[42] Mecmeu'l-enhür: 1/754'den özetlenerek

[43] Bi!giiçinbak:es-Sirqcü!vehhac:305

[44] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[45] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[46] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[47] Müsned-i Ahmed: 3/410

[48] Buharî/ilim: 48, temenni: 9, hac: 42 - Müslim/hac: 405 - Nesâî/menasik:128 Müsned-i Ahmed: 6/102, 176, 180

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[49] Bilgi İçin bak: Neylülevtar: 6/37

[50] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[51] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

VASÎYYET

Vasiyetler ve Taşıdığı Hükümler

Vasiyyet sözlük olarak sipariş ve öğüt anlamına gelir. Fıkhı terim olarak, bir kişinin ölümünden önce, yani sağlığında Ölümünden sonra yerine getirilmesini istediği şey demektir.

islam Dini vasiyyet konusuna önem vermiş ve buna ayrı bir bab ayırmıştır. Çünkü en hayırlı insan, başkalarına da faydalı olandır. Hayatta iken özellikle din kardeşlerine faydalı olup zekatıyla, sada-kasıyla, vakfıyla ve çeşitli bağış ve hizmetleriyle sosyal dengeyi sağlayan kimse, ister ki ölümünden sonra da yaptığı bu faydaların zincir halkalarına ilave edilsin ve

böylece cari sadakanın sağlayacağı rahmet ve gufran havasını ebediyyen teneffüs etsin.

Ancak kişinin sağlığında yaptığı tasadduk ve hayırların ayrı bir yeri ve farklı sevabı söz konusudur. Zira insanın sağlığı yerinde olup henüz birtakım emel ve arzuları sürüp giderken mal ve servetin basit bir bekçisi bulunmadığını idrak etmesi ve kazancının bir bölümünü müslümanların istifadesine bırakması büyük bir fedakarlık sayıldığı gibi, sağlam ve köklü imanın da gereğidir. O bakımdan öylesinin yapacağı bir hayrın, kuracağı bir hayır tesisinin anlamı çok büyüktür. Yeter ki niyetine gösteriş karışmasın. [1]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Bir şeyi vasiyyet, etmek isete-yen mü'mun kişinin, vasiyyeti yazılı olarak başucunda bulunmaksızın iki geceyi vasiyyetsiz geçirmesi hakkı değildir." [2]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Bir adam geldi ve şöyle dedi: "Ya Resulellah! Ecir (sevap ve mükafat) bakımından hanefi sadaka daha üstün veya daha büyüktür?" Efendimiz ona şu cevabı verdi: "Ama baban hakkı için sana fetva verilecektir: Sen cimrilik duygusu taşıdığın, sıhhatin yerinde iken, fakirlikten korktuğun, baki olmayı arzuladığın halde tasaddukda bulunmandır ve artık can boğaza gelinceye ve falana ve filana şu kadar şu kadar deyinceye kadar -ki zaten (ölümünden sonra) falana o kadar olacaktır- ta-saddukta bulunmayı ihmal etme»" [3]

Yine Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Erkek veya kadın Allah'a taatle altmış sene amel ettikten sonra kendilerine ölüm gelip hazır olur da vasiyyet hususunda (varislere) zarar verirler ve o yüzden ateş onlara vacip olur." [4]

Sonra Ebu Hüreyre (r.a.) şu ayeti okudu: ,

Mealen; "Bütün bunlar mirasçıları zarara uğratmaksızın yerine getirilir, bunlar Allah tarafından tavsiye (emir) dir. Allah bilendir ve yüksek hilim sahibidir." [5]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Vasiyyet: Ölüm sonrasına izafe edilen bir temliktir (birine mülk kazadırmaktır). Bu temlik teberru an-lammadır. Aynı zamanda bu ayın (eşyanın hakikati kendisi) olabileceği gibi, bir menfaat de olabilir.

Vasiyyette bulunmak müstehabdır. Ancak terekenin üçte birini aşmayacak nisbette olması söz konusudur. Aştığı takdirde, aşan kısım varislerin icazetine bağlı kalır, isterlerse kendilerine düşen hisseden bunu karşılarlar, isterlerse o fazla kısmı yerine getirmezler.

O bakımdan vasiyyet ancak terekenin üçtebiri nisbetinde muteber ve sahih olur. Aynı zamanda murisi bilerek kasden öldüren katile ve bir de varise vasiyet sahih değildir. Ancak diğer varisler, varise yapılan vasiyete olumlu bakıp kabul ederlerse, o takdirde sahih olur.

Varisler zengin olmayıp muhtaç durumda iseler, kişinin vasiyyette bulunmaması daha uygun olur. [6]

b) Şafiîlere göre: Kafir olsun, hacr altında bulunsun, muslini ve gayr-i müslim her mükellefin hür olduğu takdirde vasiyyeti sahihtir. Akli dengesi bozuk olan, baygınlık halinde bulunan ve ergen olmayan kişilerin vasiyyeti ise sahih değildir. Bir kavle göre, temyiz çağma giren çocuğun vasiyyeti sahihtir.

Genelm anlamda vasiyyette bulunan kimsenin bu tür vasiyye-tinde aranan şart, günahı gerektiren bir cihete sarfedilmemesidir. [7]

c) Hanbelî ve Malikî'lere göre: Vasiyyet müstehab veya sünnettir. Serveti olan kimsenin bile vasiyyet etmesi farz değildir.

"Zühr^-ve-^bû-Miclezle göre, malı olan kimsenin vasiyyette bulunması vaciptir. Çünkü vasiyyetin meşruiyeti ikitap, sünnet vaicma1 ile sabit olmuş

ve Resulüllah (s.av.) Efendimiz bunun gereğine işarette bulunmuştur.

Nitekim İbn Hazm de aynı görüştedir. Zira sahabeden İbn Ömer, Talha, Zübeyir, Abdullah b. Ebî Evfa, ayrıca Tâlha b. Mutarrıf, Tavus ve Şa'bi gibi tabiinin ileri gelenleri bunun vücubuna kail olmuşlardır. Bunlar daha çok Bakara Suresi'nin 180. ayetiyle istidlal etmişlerdir.

Diğer" Ulf görüşe göre, ölene varis olmayan ana-babaya ve yakınlarına yasiyyette bulunmak vaciptir. Nitekim ilim adamlarından Mesruk, İyas, Katade, İbn Cerir ve Zührî bu görüştedirler.

Mezhep sahibi dört imama gelince, onların içtihadına göre, sünnet veya müstehabdır. Ancak ahvale göre bu hüküm değişebilir. Mesela üzerinde bir hak bulunan kimse, ölümünden sonra bu hakkın ödenmesinde şüphe eder, varislerinin tavrından bu neticeyi çıkarırsa, o takdirde o hakkın yerine getirilmesi için vasiyette bulunması farz veya vaciptir. Mesela üzerinde farz hac, ödenmedik zekat veya yanında bir emanet bulunuyorsa bunların yerine getirilmesi için vasiyette bulunması, müctehidlerden bir kısmına göre vaciptir.

Varis olmayan hısımlarından fakir olanlar ve salih kişiler için vasiyette bulunmak ise müstehabdır.

Başkasına veya varislerine zarar verecek şekilde vasiyette bulunmak ise, kimine göre mekruh, kimine göre haramdır. Nitekim İbn Abbas (r.a.): "Başkasına zarar verecek şekilde vasiyyette bulunmak büyük günahlardandır" demiştir. [8]

Bunun gibi, içki sofrası tertiplenmesi, kilise, bar ve benzeri yerlerin inşa edilmesi için yapılan vasiyyet kesinlikle haramdır ve büyük günahlardandır.

Dört mezhebe göre de kişi ölmeden önce vasiyyetinden rücu' edebilir.

Yapılan vasiyyet ancak vasiyyeti yapanın ölmesiyle yürürlüğe girer ve kim için vasiyyet edilmişse, ancak o ona müstehik olur.

Şarta bağlı vasiyyetler, şartın gerçekleşmesiyle gerçekleşip yürürlüğe girer.

Varisler için vasiyyet yapılmaz. Ancak müctehidlerden bir kısmına göre, diğer varisler buna cevaz verdiği takdirde caiz olur. Çünkü Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Mekke'nin fetih yılında: "Varis adına hiçbir vasiyet

yoktur (yapılamaz)," Nitekim Tirmizî bu hadisi hasenlemiştir. Her ne kadar haber-i ahad ise de müctehidlerin hemen çoğu ve cumhur bununla istidlal ve amel etmişlerdir. Diğer bir rivayette ise Resulüllah'm (s.a.v.): "Şüphesiz Cenab-ı Hakk her hak sahibinin hakkını vermiş (ayırmış) bulunuyor. O bakımdan varis için vasiyyet yoktur" buyurmuştur. [9]

Çıkarılan Hükümler

1- Vasiyyet, kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur..

2- Zengin bir kimsenin başkasına ve varislerine zarar vermeksizin malının üçte birini vasiyyet etmesi sahih ve müstehabdır.

3- Günahı gerektiren şeylere sarfedilmek üzere vasiyette bulunmak haramdır.

4- Kişinin üzerindeki hakka, yanındaki emanete yönelik bir vasiyyette bulunması vaciptir.

5- Kölenin, esirin, çocuğun, delinin ve bunağın vasiyyeti sahih değildir.

6- Kişinin kendi varislerine vasiyyeti sahih değildir. Çünkü Cenab-ı Hakk her hak sahibinin hakkını belirlemiştir.

7- Müctehidlerden bir kısmına göre, varis için yapılan vasiyyeti diğer varisler tecviz eder, yani rıza gösterirlerse sıhhat kazanır.

8- Varis olmayan fakir hısımlara, salih kişilere ve muhtaç durumda olanlara vasiyyet etmek müstehabdır.

9- İmam Şafiî'ye göre kafirin, hacr altında bulunanın ve zim-mi'nin vasiyeti sahihtir.

10- Vasiyyet ancak, kişinin vefatından sonra yürürlüğe girer.

11- Kişi ölmeden Önce yaptığı vasiyyetten rücu' edebilir.

12- Yapılan vasiyyetin terekenin üçte birini geçmemesi gerekir. Bu nisbetten fazla olan kısım sahih ve geçerli değildir. Meğer ki varisler bunu

tecviz edip kendilerine düşen hisseden karşılamış olsunlar. [10]

Malın Üçtebirinden Fazlasını Vasiyet Etmenin Keraheti

Kişi hayatta iken malında istediği gibi tasarruf edebilir. Ancak srafta bulunmak, halkın deyimiyle har vurup harman savurmak ha-amdır, büyük günahtır. Zira Cenab-ı Hak bize verdiği nimetlerden autlaka soracağım beyan buyurmuş ve israfa kaçmamamızı tenbih uyurarak lüzumsuz yere harcamada bulunmamızı, ihtiyaç fazlası arf etmemizi yasaklamıştır.

Kişinin ölümünden sonra birtakım hayırların kendinden yana yapılmasını arzulaması ve ölmeden Önce bunun için vasiyyette bulun-aası müstehabdır. Ancak varisleri mağdur etmemek için en çok nalının üçtebirini vasiyyet edebilir, fazlası sahih ve geçerli olmaz.

Aynı zamanda varise vasiyyette bulunması da sahih ve geçerli leğildir. Zira Cenab-ı Hakk miras hukukuyla her varisin hissesini be-irieirs iştir.

İbn Abbas (r.a.J dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"insanlar üçte birden sarf-ı nazar edip dörttebire yönelmiş olsalar ya.. Çünkü Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz: Üçte bir, üçte bir fazladır.." buyurmuştur." [11]

Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir;

"Bende şiddetli ağrıya sebep olan hastalğımdan dolayı Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz beni sormaya geldi. Bunun üzerine ben O'na şöyle dedim: "Ya Resulellah! Gördüğünüz gibi ağrı bende (had) safhaya ulaşmış bulunuyor ve ben mal sahibi bir kimseyim* Sonra da bana varis olacak sadece bir kızım bulunuyr. Malımın üçteikisini vasiyyet edeyim mi?" Resulüllah (s.a.v.): "Hayır.." diye cevap verdi. Ben O'na: "Yarısını vasiyyet edeyim mi?" diye sordum. O yine: "Hayır.." diye cevap verdi. Ben bu defa: "Üçtet birini?.." dedim. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) bana: "Üçte birini. Üçte biri çoktur veya büyük bir bölümüdür" buyurdu ve ilave etti: "Şüphesiz ki

sen kendi varislerini muhtaç, insanlara avuç açar durumda bırakmaktansa, onları zengin bırakman hayırlıdır." [12]

Diğer bir lafızla hadis şöyle rivayet edilmiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Veda haccında, hastalığımdan dolayı gelip beni ziyaret etti veya hastalandığım bir sırada Efendimiz beni sormaya geldi ve sordu: "Vasiyyet ettin mi? Ben de: "Evet.." dedim. "Ne nisbette vasiyyet ettin?" diye sordu. "Malımın tamamını Allah yoluna vasiyyet ettim" dedim. Efendimiz: "Peki evladına ne bıraktın?" diye sordu. Ben de: "Onlar engindirler" dedim. Peygamber (s.a.v.) bana: "Sen malının nda birini vasiyyet et" buyurdu. Böylece durmadan o buyur-ju, ben söyledim, derken sonunda bana: "Üçte birini vasiyyet ; bu bile çoktur ve büyüktür.." buyurdu.! [13]

Ebu Derdâ (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) 'fendimiz şöyle buyurmuştur:-

"Şüphesiz Cenab-ı Hak vefatınızda malınızın üçte biriyle, lasenatmızda fazlalık ve amelinizde bir artıklık olsun diye nunla size tasaddukta bulunmuştur." [14]

Amr b. Harice (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle aber vermiştir: 'Peygamber (s.a.v.) Efendimiz devesi üzerinde ashabına) hitapta bulunurken ben onun devesinin boynunun ltında duruyordum ve devede o sırada geviş getirip ğzmdan akan köpüklü salyası iki omuzun arasına akıyordu. *eygamber (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu duydum: Şüphesiz ki, Cenab-ı Hak her hak sahibinin hakkını ayırıp ermiştir; o bakımdan artık varise vasiyyet yoktur yapılamaz)." [15]

Ebu Umame (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöylememiştir:

'Peygamber (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu duy-lum: "Şüphesiz ki Allah her hak sahibinin hakkını (ayırıp) ermiştir. Artık varise vasiyyet yoktur." [16]

İbn Abbas (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Varise vasiyyette bulunmak caiz değildir; ancak diğer varisler öyle isterlerse caizdir.." [17]

Amr, b. Şuayb'den, o da babasından, o da dedesinden yaptığı rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Varise vasiyyet yoktur. Ancak diğer varislerin icazetiyle caiz olur." [18]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

Az yukarıda kısaca belirttiğimiz üzere, ölüm ötesi yapılan vasiyyet ayrı bir özellik taşımaktadır. Zira miras hukukuyla ölümden sonra murisin terekesinin kimlere ne nisbette taksim edileceği kesin hatlarıyla belirlenmiştir. O bakımdan varise vasiyyet yapılması yasaklanmış, her hak sahibinin hakkı belirlenerek adil bir taksime imkan verilmiştir.

Ancak kişi hayatta iken malında istediği gibi tasarruf edebilirse de ölümünden sonraya yaptığı vasiyyetinde malının üçte birini aşamaz. Hatta bu nisbet varisleri sıkıntıya sokacak olursa, müstehab olmaktan çıkar kerahetlik arzeder.

O bakımdan dört mezhep imamları, kişinin malının üçte birinden fazla vasiyyet hakkı yoktur konusunda ittifak halindedir-ler. Ancak üçte biri aşan nisbeti varisler tecviz ederse, o takdirde vasiyyet yerine getirilir; değilse, sadece üçtebir nisbeti geçerli olur. [19]

Tahliller ve Rivayetler

1126 nolu İbn Abbas hadisi sahih olup istidlale salihtir. Böylece kişi en çok malının üçte birini vasiyyet edebilir ki, bu da varisleri mağdur durumuna düşürmüyorsa.. Aksi halde üçtebir vasiyyet de fazla görülmüştür.

1127 nolu Sa'd hadisi de sahihtir ve birkaç kanaldan nakledilmiştir. O bakımdan istidlal ve ihticaca salih görülmüştür. Hadis, hastayı ziyaret etmenin sünnet olduğuna ve hastanın vasiy-yette bulunmasını sağlamak için ona hatırlatmada bulunmanın müstehab olduğuna delalet etmektedir. Ayrıca kişinin en çok malının üçte birini vasiyyet edebileceğini ve yapılacak

vasiyyetle varislerin sıkıntıya so-kulmamasmı dikkate almanın gereğini göstermektedir. Böylece vaisler zengin bile olsalar ve kişinin de büyük bir serveti bulunsa, yine .e malının üçte birinden fazla vasiyyet te hakkı olmadığı kesinlik ar-ediyor.

1129 nolu Ebu Derda hadisini aynı zamanda Ahmed, Beyhaki, ton Mace ve Hafız Bezzar tahric etmişlerdir, ancak son üçü bunu Ebu rîüreyre'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Şüphesiz ki Cenab-ı Hakk, amelinizde bir fazlalık olsun diye ölümünüzde malınızın üçte birini size tasaddukta bulunmuştur.." Ancak Ibn Sacer bu rivayetin isnadının zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Dare-kutnî ile Beyhaki ise bunu Ebu Ümame (r.a.) den tahric ederek şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Şüphesiz ki Allah hasenatınız artsın, malınızda bir zekat olsun diye vefatınız zamanında malınızın üçte birini size tasaddukta bulunmuştur,"

Ne var ki, bu rivayetin isnadında îsmail b. lyaş ve onun şeyhi Utbe b. Humeyd bulunuyor ki, bu iki zat da zayıftır. Zehebi İsmail'in şeyhi Utbe hakkında şu bilgiyi vermiştir; "Ikrime'den rivayette bulunmuş ve zayıf olduğu belirlenmiştir," Ebu Hatim ise, onun salihü'l-hadis olduğunu, İmam ahmed ise zayıf bulunduğunu belirtmiştir." [20]

el-Akiyli onu zayıflar arasında anmıştır.

Diğer bir husus ise, hiç varisi bulunmayan kimsenin malının üçte birinden fazla vasiyyet edip edemiyeceği konusudur. Varisi olan kimsenin üçte birinden fazla vasiyyet edemiyeceğini belirtmiş ve cumhurun bunda müttefik bulunduğuna işaret etmiştik. Hiç varisi yoksa, yine cumhura göre, üçte birinden fazlasını vasiyyet etmesi doğru olmaz. Hanefîlerden bir kısmı ise buna cevaz vermiştir. Ayrıca İshak, Şureyk ve İmam Ahmed'in de içtihadı bu doğrultudan. [21] Yapılan rivayete göre, Hz. Ali (r.a.) ile İbn Mes'ud'un (r.a.) kavli budur.

1130 nolu Amr hadisini Darekutnî ve Beyhakî tahric etmişlerdir. Tirmizi ise sahihlemiştir. O bakımdan hadis istidlale s a* lih görülmüştür. Nitekim müctehidlerin çoğu bu rivayeti delil göstermişlerdir. Böylece varise vasiyyet yapılamayacağı hükmü ortaya çıkmış bulunuyor.

1131 nolu Ebu Ümame hadisini Tirmizî ve Hafız Ibn Hacer sa-hihlemislerdir. Ancak isnadında İsmail b. lyaş bulunuyor. Bu zat, eğer Şamlı ravilerden rivayette bulunmuşsa onların isabetli olduğu kabul edilmiş

ve o bakımdan kavi olarak vasıflandırılmıştır. Buradaki rivayeti, Şamlı ravilerden yapılmıştır. Ancak 1130 nolu hadis onu kuvvetlendirmektedir.

1132 nolu îbn Abbas hadisi, et-Telhis'de hasenlenmiştir. Ricalinin ise sika olduğu belirlenmiş, ancak hadisin bir bakıma malul olduğu gözden kaçmamıştır. Çünkü rivayete göre bunu îbn Abbas'dan rivayet eden Ata' el-Horasani'nin îbn Abbas'dan duymadığı söz konusudur. Buhari ise, buna benzer bir rivayeti Ata' b. ebi Rebah tarikiyle îbn Abbas'dan mevkufen nakletmiştir. Ebu-Davud ise bunu el-Merasil'de Ata' el-Horasani'den tahric etmiş: Yunus b. Raşid ise bunu Ata'dan, İkrimeye vasi ederek îbn Abbas'dan isnadım yapıp belirlemiştir.

Bununla beraber bu konudaki rivayetlerin çokluğu birbirini kuvvetlendirmekte ve istidlale salih bir düzeye getirmektedir.

1133 nölu-Amr b. Şuayb hadisi hakkında et-Telhis'de "vahi" ta-, biri kullanılmıştır.

Bu bapta Darekutni'nin Cabir (r.a.) den tahric ettiği bir hadis vardır ki, irsali tasvip görmüştür, Yine Darekutni'nin Hz. Ali (r.a.) den tahric ettiği bir hadis bulunuyor ki isnadı zayıftır.

Ancak hadislerin tamamı varise vasiyyetin yasaklandığına delalet etmekte ve böylece şüpheleri giderecek bir kuvvet arzetmekte-dir.

Bu konuda Bakara Suresi'nin 180. ayetinin delalet eden-vücubunun hükmünün mü, yoksa hem vücubunun, hem de cevazının mı hükmü kaldırılmıştır? Birtakım farklı yorumlar söz konusudur. Cumhura göre, hem vücubu, hem de cevazı hadis ile kaldırılmıştır. Nitekim îbn Abbas hadisi bunu çok açıkça belirtmektedir.

Diğer bir hususta bu ayet, miras ayetiyle mi, yoksa konumuzu oluşturan "varise vasiyyet yoktur.." hadisiyle mi neshedilmiştir? İlim adamlarının çoğuna göre, ayet umum ifade etmekte, miras ayeti bunu hususlandırmaktadır. Böylece hem miras ayetiyle, hem de zikredilen hadislerle neshedilmiş bulunuyor.

Bu konuda el-Müzeni, Davud ez-Zahiri ve Sübki her ne kadar varisler tecviz de etseler üçte birden fazla vasiyyet caiz değildir demişlerse de ilgili

hadisler onların bu görüş ve yorumunu reddetmektedir. Yani varisler tecviz ettiği takdirde üçte birden fazla vasiyyet caizdir. [22]

Harbi Vasiyet Ettikten Sonra Varisleri Müslüman Olurlarsa, Onun Vasiyetini Yerine Getirirler Mi?

Harbî, bilindiği gibi darü'l-hapte (İslam'a karşı olan küfür diy-ırmda) yaşayan gayr-i muslinidir. Böylesi vasiyyette bulunduktan ^onra varisleri İslamiyet'i din olarak seçerse, murislerinin vasiyyetini infaz ederler mi? Bu hususta farklı yorum ve görüşler vardır. [23]

Konuyla İlgili Hadisler

Amr b. Şuayb'den, o da babasından, o da dedesinden rivayet- le şöyle haber vermiştir: "As b. vail, öldükten sonra kendi adına yüz kölenin hürriyetine kavuşturulmasını vasiyyet etti. (Onun varisleri ise islam'a girmiş oldular ve onun Olumundan sonra) oğlu Hişam elli köle azad etti. Oğlu Amr ise o da elli köle azad etmeyi arzuladı ve ancak durumu Resulüllah'a arzetti: 'Ya Re-sulellah! Doğrusu babam yüz köle azad edilmesini vasiyyette bulundu. Hişam onun adına elli köle azad etti ve geriye elli köle daha azad etmemiz kaldı. Bu durumda ben onun adına elli köle azad edeyim mi?" diye sordu. Efendimiz şöyle buyurdu: "Eğer o müslüman olsaydı onun adına yaptığınız azad etmeler, ondan yana yaptığınız tasadduklar veya onun için yaptığınız hac ona ulaşırdı.. (Ama müslüman olmadığı için ulaşmaz...)" [24]

Tahliller

Amr b. Şuayb'm bu rivayeti hakkında Ebu Davud susup bir açıklama yapmamıştır. el-Münziri ise, Amr hadisinde ihtilaf bulunduğunu belirtmiştir. Ancak bu zatın baba ve dedesinden yaptığı rivayetlerin hemen hepsi hasen olarak kabul edilmiştir. İmam Tirmizî ise onun birçok rivayetlerini sahihi emiştir. Bu bakımdan müctehidlerin çoğu ve ilim adamları bu hadisle istidlal etmişlerdir. [25]

Çıkarılan Hükümler

1- Kafirin vasiyyeti sahihtir.

2- Kafirin veya zimmî'nin yaptığı vasiyyeti, müslüman olan varisleri yerine getirmekle yükümlü değillerdir. Özellikle bir günaha ve İslam aleyhine yönelik ise tenfizi haramdır.

3- Kafirin yaptığı vasiyyetler yerine getirilse bile, sevap olarak ona hiçbir şey ulaşmaz. Çünkü sevabın kanalı, dosdoğru imandır.

4- Kafirin dünyada işlediği iyilikler, güzel amellerin karşılığı dünyada kendisine verilir. Ahirette onlar için hiçbir nasip yoktur. Çünkü yapılan iyilik ve güzel işlerde Allah rızası söz konusu değil, halkın görmesi ve beğenmesi söz konusudur. [26]

Ölenin Velisi, Sıhhatini Yani Doğruluğunu Bildiği Takdirde Onun Borcunu Öder...

Haklar; genel anlamda ikiye ayrılır: Allah hakkı ve kul hakkı..

Cenab-ı Hak kendi hakkından vazgeçebilir. Çünkü O, mer-aamet edenlerin en merhametlisidir. Kişi tevbe ve istiğfarda bulunup pişmanlığını samimi olarak dile getirirse, Allah gafur ve rahimdir, onu bağışlaması umulur.

Kul hakkına gelince, onun davacısı Allah'ın kullarıdır. Ce-nabı Hakk ise mutlak surette adildir. Kişi o hakları ödemediği takdirde, kıyamet gününde mutlaka Cenabı Hakk o hakları alıp sahibine verir. Affedilmesi söz konusu değildir. Ancak hak sahibi hakkını helal ederse, o takdirde kul hakkı kalkmış olur.

Kişinin insanlara olan borcu da kul haklarının kapsamına girer. Ödemeden ölen kimsenin varisleri tekfin, teçhizden sonra onun terekesinden o borçları ödemekle yükümlüdürler. [27]

Îlgili Hadis

Sa'd el-Etval'dan yapılan rivayete göre, bu zatın kardeşi ölüyor ve geriye üçyüz dirhem ile çoluk çocuğunu bırakıyor. Sa'd diyor ki, ben onun bıraktığı üçyüz dirhemi onun çoluk çocuğuna harcamak istedim. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki senin kardeşin borcuna karşılık tutuklu bulunuyor. O bakımdan onun adına borcunu öde.." Sa'd ise şöyle demiştir: "Ya Resulellah! Doğrusu onun adına borcunu Ödedim, ancak bir kadın kardeşimde iki dinar alacağı olduğunu iddia etti, ama hiçbir delil ve belgesi yoktur, o bakımdan o iki dinarı henüz ödemedfan.." Resulüllah (s.a.v.)

ona: "O iki dinarı kadına ver, çünkü o haklıdır (doğru söylüyor)." [28]

Hadisin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

Müctehidlerin -bazı istisnalarla- hepsine göre, ölen kimsenin geriye bıraktığı taşınır» taşınmaz mallarından önce tekfin ve teçhiz masrafı ayrılır ve mali durumuna göre, hem israftan, hem de az bir masrafla geçiştirilmekten kaçınılır. Sonra insanlara olan borçları ödenir, sonra yaptığı vasiyyeti -terekenin üçte birine te-kabül eder şekilde- yerine getirilir ve arkasından kalan mal varisler arasında taksim edilir. [29]

Şafiî mezhebine göre, tereke veya terekenin aynına taalluk eden zekat, rehin ve satın alınmış malın bedeli gibi haklar gerekirse teçhizden önce yerine getirilir. [30]

Tahliller

1137 nolu Sa'd hadisinin Abdülmelik Ebu Cafer dışında geriye kalan ricalinin hepsi sahihtir., Abdülmelik hakkında ise, bazısı meçhul derken ibn Hibban onun sika (güvenilir) olduğunu söylemiştir.

Aynı mealdeki hadisi Abd b, Humayd, İbn Kani' el-Barudi tah-ric etmiş, Taberani el-Kebir'de nakletmiştir.

Böylece hadis, ölenin borcu vasiyyeti üzerine takdim edilir hükmüne delalet etmektedir. Kur'an'da ise önce vasiyyet, sonra borç alınmışsa da, ilim adamlarının çoğuna 'gpre, ayette tertibe delalet eden bir kayıt yoktur, o bakımdan vasiyyetin önce anılması borçtan önce yerine getirilmesini gerektirmez.

Kadının iddiasının hak ve doğru kabul edilmesi, açık bir delil ve belgeye dayanmıyorsa da Resulüllah'm (s.a.v.) nübüvvet gözüyle tes- * bitine dayandığında şüphe .yoktur.

O bakımdan müctehidlerin hepsine göre, borç vasiyyete takdim edilir. Ancak İmam Şafiî'ye göre şu bir suret müstesna: Ölen kimse bir şahıs için mesela bin dinar vasiyyet etmiş ve varisi de bunu doğruluyorsa, sonra da bir diğer şahıs, ölenin zimmetinde bütün ter-kesini kapsayacak şekilde alacağı bulunduğunu iddia' ediyor ve varis onu tasdik, ediyorsa, bu durumda vasiyyeti borcuna takdim edilir. [31]

Çıkarılan Hükümler

1- Kişi ölünce bıraktığı maldan Önce tekfin ve teçhiz masraf- lan çıkarılır ve böylece defin işi sağlanır.

2- Tekfin ve teçhizden sonra, insanlara olan borçları ödenir. Ancak her alacağı olduğunu iddia edenin sözüne göre hareket edilmez, ya delil ve belge izhar eder, ya da varis onun doğru olduğuna kanaat getirirse, o takdirde ödenir.

3- Borç ödendikten sonra geriye kalan mal varsa, ölenin vasiyyeti yerine getirilir. Tabii bu vasiyyet malın üçte birini aşmıyorsa.. Aştığı takdirde sadece üçte biri nisbeti yerine getirilir ve aşan kısım yerine getirilmez. Varisler aşan kısmı tecviz ederlerse, o da yerine getirilir.

4- Sonra geriye kalan mal varisler arasında, miras hukukuna göre taksim edilir. [32]

---

[1] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[2] Buharî/vasaya: 1 - Müslim/vasiyyet: 401 - Ebu Davud/vasaya: 1 -Tir mizî/ vasaya: 3 - Nesâî/vasaya: 1 - Îbn Mace/vasaya: 2 - Daremî/vasaya: 1 - Ahmed:2/4, 10,34,50

[3] Müslim/zekat: 92 - Nesâî/vasaya: 1 - Müsned-i Ahmed: 2/231, 415

[4] Ebu Davud/vasaya: 3 - Tirmizî/vasaya: 2

[5] Nisa Suresi: 12

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[6] Bilgi için bak: Mecmeu'l-enhür: 2/691, 692

[7] Bilgi için bak: es-Siracülvehhac: 335, 336

[8] Said b. Mensur: İsnad-ı sahihi©..

[9] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[10] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[11] Buharî/vasaya: 3 - Nesâî/vasaya: 3

[12] Buharî/cenaiz: 37, menakıb: 49, merza: 16 - Müslim/vasiyyet: - İbn Mace/ vasaya: 5 - Taberani/vasiyyet: 4

[13] Buharî/tefsir: 4, feraiz: 1, vasaya: 3 - Müslim/feraiz: 7, vasaya: 5, 7 - Ebu Davud/cenaiz: 1,5- Tirmizî/cenaiz: 6 - İbn Mace/cenaiz: 1, vasaya: 5- Ahmed: 1/176-4/375

[14] Darekutnî/Neylülevtar: 6/43 -

[15] İbn Mace/vasaya: 6

[16] Ebu Dâvud/büyu': 88 - Tirmizî/vasaya: 5 - İbn Mace/vasaya: 6

[17] Darekutnî/Neylülevîar: 6/46

[18] Darekutnî/Neylüfevtar: 6/46

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[19] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[20] MİzanüʼÌ-i'tidal: 3/28 - 5470 nolu Utbe

[21] Şevkanî/Neylülevtar: 6/44

[22] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[23] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[24] Ebu Davud - Neylülevtar: 6/49

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[25] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[26] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[27] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[28] İbn Mace - Müsned-i Ahmed: 4/136 - 5/7, 20

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[29] Bilgi için bak: Mecmeü'l-enhür: 2/746

[30] Bilgi' için bak: es-Siracülvehhac: 320

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[31] el-feîih/Neylülevtar: 6/60

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

[32] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 4/

9- NİKAH VE İLGİLİ HÜKÜMLER

Nikah, sözlükte cinsel temas anlamına gelir. Şeriatte ise, nikahı mubah olan bir kadını, icap, kabul ile iki şahidin huzurunda-zevce olarak kabul etmek ve o kadının da onu zevç olarak kabul etmesi veya velisinin İzniyle olumlu cevap vermesi demektir.

Nikah, Peygamber (s.a.v.) Efendimizin sünnetidir. Bu sünneti yerine getirmek için şartları belirlendiği şekilde akid yapmak gereklidir. Nikah

akdi yapılmadan bir kadınla cinsel temasta bulunmak haramdır ve zina hükmünü taşır.

Nikah akdinde mehir gerekliyse de anılmadığı takdirde yine de nikah sahih sayılır ve emsaline göre takdir edilmesi vacip olur. [1]

İlgili Hadisler

îbn Mes'ud (r.aj den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Ey gençler topluluğu! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Çünkü evlilik gözü (haramdan sakınma ve harama karşı) kapamada daha tesirlidir ve cinsel organı iffet ve namus çizgisinde tutmada daha elverişlidir. Artık kimin de evlenmeye gücü yetmezse ona gereken oruç tutmaktır. Çünkü oruç onun için şehveti kesip durdurucudur." [2]

sa'd b. Ehi Vakkas (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz, Osman b. Mez'un'un evlen-* mekten, kadınla cinsel temasta bulunmaktan kendini alıkoymasını reddetti. Eğer bu konuda ona izin verseydi bir bakıma iz kendimizi iğdiş yapardık (büsbütün kadından uzak kalıp endimizi tamamen ibadete verirdik)." [3]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Resulüllah'ın (s.a.v.) ashabından bir grup kimseden kimi ben evlenmeyeceğim" kimi "ben de namaz kılıp uyumayacağım" timi de oruç tutup hiç iftar etmeyeceğim" diyor. Onların bu sözleri Resulüllah'a (s.a.v.) ulaşınca şöyle buyuruyor: "Şu toplu-kıklara ne oluyor ki, şöyle şöyle demişler?! Bana gelince, ben nem-oruç tutarım, hem de iftar ederim; hem namaz kılarım, hem le uyurum ve kadınlarla da evlenirim. Artık kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir." [4]

Katade'nin el-Hasan'dan, onun da Semure'den (r.a.) yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz te-bettülü (evlenmekten ve cinsel temastan kesilip kendini bütünüyle ibadete vermek) men1 etmiştir. Sonra da Kat a de şu ayeti okudu: "And olsun ki senden Önce de peygamberler gönderdik; onlara da eşler ve çocuklar verdik..." [5]

Müctehidlerin İstidlal ve Görüşleri

a) Hanefîlere göre: Nikah,, yani evlenmek bir yönüyle ibadet, bir yönüyle de muameledir. Çünkü evlenmek suretiyle kişi kendini haramdan koruma imkanım daha çok sağlanmış olur, nefsini zinadan korur. Aynı zamanda Resulüîlah (s.a.v.) evlenenleri övmüş ve ümmetinin çoğalmasıyla iftihar duyacağını bildirmiştir. Sonra da evlenip aile yuvası kurmakla kişi ahlakını daha da süslemiş olur ve ümmet için hayırlı nesil yetiştirme imkanına erişir.

Muamele oluşu ise, şundandır: Nikah bir akiddir ki, bunda mehir denilen bir ivaz var, icap ve kabul ve şahitlik var.. Aynı zamanda kazai bir hükmün altına girme var.. [6]

Böylece nikah, evlenmeye gücü yetenler hakkında müekked sünnettir.

b) Şafiîlere göre: Mehir ve nafakaya gücü yeten ve sıhhati da yerinde olan kimse için evlenmek müstehabdır. Mehir ve nafakaya gücü yetmeyen kimsenin evlenmeyi terketmesi müstehabdır. Bu durumda şehvetini oruç tutarak kırar. Bunun gibi, mehir ve nafakayı karşılayacak imkanı olmakla beraber yaşlılık, sürekli hastalık, iktidarsızlık gibi bir illeti bulunan kimsenin evlenmesi ise mekruhtur. Allah (c.c) daha iyisini bilir.

Dindar, ibadetine düşkün bakire kız ile evlenmek müstehabdır. Soyu da iyi olmalı ve yakın hısım olmamalıdır. Uzak akraba olması yabancıdan evladır. [7]

c) Diğer iki mezhep imamlarının görüş ve ictihadları da buna yakındır. Ancak Malikîlere göre evlenme arzu ve imkanı olup zinaya meyletmekten endişe duyan kimsenin evlenmesi vaciptir. [8]

Tahliller ve Rivayetler

1 nolu îbn Mes'ud hadisi sahihtir ve istidlale, ihticace salihtir. 2 nolu Sa'd hadisim Ahmed b. Hanbel tahric etmiştir. Bu hadisin aslı şöyledir: "Osman b. Mez'un (r.a.), Resulüllah'a (s.a.v.) şöyle dedi: "Ya Resulellah! Ben, nefsine bekarlık ağır gelen bir adamım. O bakımdan kendimi iğdişi eştirmem için bana izin ver." Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) ona: "Hayır, sana gereken oruç tutmandır." buyurdu.

Diğer bir lafızla 'da şöyle nakledilmiştir: "Ya Resulellah! Kendimi iğdiş ettirmem hususunda bana izin verir inisin?" diyerek istikte bulundu. Resulüllah (s.a.v.) ona: "Şüphesiz ki Cenab-ı Hakk rehbaniyet (ruhbaniyet) e karşılık bize batıldan uzak, bütünüyle hakka yönelik koskolay (bir din şeirat) vermiştir."

Bu hadisi Taberani tahric etmiştir.

Böylece hadisin az farklı lafızlarla muhaddisler tarafından rivayet ve nakledilmesi konuya kuvvet kazandırmaktadır.

3 noliı Enes hadisi sahih olup istidlale salihtir. Böylece hadis, İslam'da rehbaniyet olmadığına, uyumak, evlenmek, iftar etmek gibi beşeri ihtiyaçları yerine getirmenin sünnet olduğuna delalet etmektedir.

4 nolu Katade-Semure hadisini Tirmizi hasenlerken ga-rip olduğunu belirtmiştir. Garipten maksad, ravinin teferrüd etmesidir. Aynı zamanda bu hadisi el-Eşas b. Abdilmelik el-Hasan'dan, o da Sa'd b. Hişam'dan, o da Aişe (r'.a.) dan rivayet etmiştir. Muhaddislerin önemli bir kısmına göre, her iki rivayet de sahihtir.

Bu bapta Deylemî'nin Müsned-i Firdevs'de İbn Ömer (r.a.) dan naklettiği bir hadis bulunuyor. Mealen şöyledir: "Evleniniz, çoğalınız. Çünkü gerçekten ben sizinle diğer ümmetlere karşı iftihar duyarım."

Ancak bu hadisin isnadında Muhammed b. Hars ve Muhammed b. Abdirrahman el-Beylemanî bulunuyor ki, bu iki zat da zayıf olarak bilinir. Nitekim Buhari ve Ebu Hatim onun münkerü'l-hadis olduğunu Darekutnî'nin de onun zayıf sayıldığını dediği tesbit edilmiştir. Zehebî bu zat hakkında geniş bilgi toplayarak yeterli malzeme vermiştir. [9]

İbn Adiy, Muhammed b. Hars'in de zayıf olduğunu belirtmiştir. [10]

Bu bapta bir de Beyhaki'nin Ebu Ümame (r.a.) den rivayet ettiği şu hadis bulunuyor: "Evleniniz. Çünkü ben ümmetlere karşı çokluğunuzla iftihar ederim ve siz Nasara (Hristiyanlar) in reh-baniyeti gibi (bir yol tutup onlar) gibi olmayın."

Bunun isnadında Muhammed b. Sabit bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Zehebi bu isimde dört zattan söz ederek hepsinin de zayıf olduğu hakkındaki görüş ve tesbitleri nakletmiştir.[11]

Yine bu konuda Darekutnî'nin Harmele b. Numan'dan rivayet ettiği şu mealde bir hadis bulunuyor: "Doğurgan bir kadın, Allah yanında, güzel olup doğurgan olmayan bir kadından daha sevimlidir. Çünkü gerçekten ben kıyamet gününde sizin çokluğunuzla ümmetlere karşı iftihar ederim.."

Hafız İbn Hacer bu hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.

Diğer bir hadisi ise İbn Mace Hz. Aişe (r.a.) den şöyle rivayet etmiştir:

"Nikah (evlenmek) benim sünnetimdir. Benim sünnetimle amel etmiyen benden değildir. Artık siz evlenin. Çünkü gerçekten ben sizin çokluğunuzla ümmetlere karşı iftihar ederim."

Şevkanî bu hadisin isnadında İsa b. Meymun bulunuyor ki, bu zat zayıftır demiştir. [12] ibn Hibban da onun hadisiyle ihticac edilmez demiştir. [13]

Müslim ise amr b. as (r.a.) dan şu hadisi nakletmiştir: "Dünya olduğu gibi yararlanılacak şeylerdir; onun en hayırlı yararlanılacak şeyi, saliha kadındır."

Nesâî ile Taberanî de însad-ı hasenle Enes'ten şu hadisi rivayet etmişlerdir:

"Dünyadan bana kadın ve güzel koku sevdirilmiştir. Gözümün aydınlığı ise namazda sağlanmıştır."

Bu konuda daha birkaç badis bulunuyor. Böylece hadislerin çokluğu, herbirine kuvvet kazandırmakta ve istidlale elverişli olduklarını göstermektedir. [14]

Çıkarılan Hükümler

1- Evlenecek mali ve fiziki gücü yerinde olan kimsenin evlenmesi sünnettir.

2- Sürekli hasta olan, bunak veya fazla yaşlı olan kimsenin evlenmesi bir bakıma mekruhtur.

3- Mali gücü olmayan, evlendiği takdirde eşinin ve çocuklarının nafakasını te'minden aciz olan kimsenin evlenmesi mekruhtur.

4-lktidarsızlıkla malûl olan veya o yaşa gelen kişinin de evlenmesi mekruhtur.

5- İslamda rehbaniyet yoktur. O bakımdan evlenmeyi terkedip bir köşeye çekilerek kendim sırf ibadete vermek mekruhtur.

6- Evlenmek, uyku, iftar ve benzeri beşeri ihtiyaçları meşru sınırlar içinde yerine getirmek sünnettir. [15]

Evlenmek İçin İstenilen Kadının Sıfatı

Evlilikte erkeğin şahsiyeti, görgüsü kültürü, dindarlığı ve takvası t kadar önemliyse, kadının da görgülü, dindar ve saliha olması o nis-îtte önemlidir. Zira nesil aile yuvasında aldığı ilk görgü, terbiye ve indarlıkla şekillenir ve ona göre geleceğe hazırlanır. Dengesiz ayyaş r baba ile iffetsiz hafifmeşrep bir annenin sağlam temellere oturtul-uş bir aile yuvası kuramıyacakları gibi, sağlam karakterli, dindar ve mgeli bir evlad da yetirtiremiyecekleri kesindir. Ancak Cenab-ı takk'm koruyup hidayet verdikleri müstesna..

O bakımdan İslam dini evlilik müessesesine çok önem vermiş ve denecek çiftlerde birtakım vasıfların bulunmasına dikkatleri îkmistir. [16]

Konuyla İlgili Hadisler

Enes b. (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendiniz evlenmeyi emreder, evlenmekten kesilip sadece (ruhban sınıfı gibi) \endini ibadete vermeyi şiddetle yasaklar ve şöyle buyururdu: "Sevip serilen doğurgan kadınlarla evlenin. Çünkü gerçekten ben tıyamet gününde sizin çokluğunuzla peygamberlere karşı ifti-

ıar ederim." [17]

Abdullah b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah s.a^.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Evlad analarını (çocuk doğuran) kadınları nikahlayın. Çünkü gerçekten ben kıyamet gününde sizinle iftihar ederim." [18]

Ma'kıl b. Yessar (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimize gelerek dedi ki: "Soylu güzel bir kadın belirledim, ancak çocuk doğurmuyor (kısırdır), onunla evleneyim mi?" Resulüllah (s.a.v.) ona: "Hayır.." diye cevap verdi, adam ikinci ve üçüncü defa geldi, Resulüllah (s.a.v.) her defasında hayır diye cevap verdi ve üçüncü defasında şöyle buyurdu: "Sevimli seven doğurgan bir kadınla evlenin. Çünkü gerçekten ben sizin çokluğunuzla iftihar ederim." [19]

Ebu Hûreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) şöye buyurmuştur: "Kadın şu dört vasfından dolayı nikahlanır: Malı, soyu, güzelliği ve dini dindarlığı.. Sen artık dindar olanına zafer bul ki ellerin feyiz ve bereketle dolsun." [20]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete öre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz kadın dini dindarlığı, malı ve güzelliği (dikkate alınarak) nikahlanır. Artık sen dindar olanına gerekli ol ki, elin feyiz ve bereketle dolsun." [21]

Tahliller ve Rivayetler

13 nolu Enes hadisini aynı zamanda îbn Hibban tahric ederek sa-hihlemiştir. İbn Hibban bu hadisi Mecmeu'z-zevaid'de iki yerde zikretiştir. Bir yerde

"Bunu Ahmed ve Taberani Hafs b. Ömer tarikiyle lesden rivayet etmiştir" demiştir. Nitekim îbn Ebi Hatim de bu rivay-nakletmiştir. Ricalinin hepsi sahihtir. Diğer bir yerde ise, îbn Hib-ın bunun isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

14 nolu Abdullah hadisini Ahmed b. Hanbel tahric etmiştir. Birin-hadisle birbirini kuvvetlendirmektedir.

Böylece evlenmek için seçilecek kadının dindar olması yanında ven, sevilen ve doğurgan olması da matlubdur. Adam evlenmek isteğinde bu sıfatları haiz olan bir kadını seçmesi şayanı tavsiyedir, ünkü hadiste geçen emir, tevsiye anlammadır.

15 nolu Ma'kıl hadisini aynı zamanda îbn Hibban tahric etmiş ve akim sahihlemiştir.

16 nolu Ebu Hüreyre hadisi sahihtir. Evlenilecek kadında aranan mümeyyiz vasfın dindarlık olduğu belirtilmekte ve böylece anaların

ızlarmı bu vasıfla yetiştirmesi teşvik edilmektedir.

17 nolu Cabir hadisini Tirmizi sahihlemiştir. Ebu Hüreyre hadi-iyle birbirini kuvvetlendirmekte ve istidlale salih olma düzeyine getirmektedir.

Bu konuyla ilgili rivayetleri dikkate alan müctehid imamların he-aen hepsi dindar, seven, sevilen, doğurgan kadim seçmenin müstehab lduğunu belirtmiştir. [22]

Çıkarılan Hükümler

1- Evlenmek sünnettir. Gücü yeten kimsenin bunu terketmesiyle terahet işlemiş olduğu kesindir.

2- Gücü yettiği halde evlenmeyi terkedip meşru ölçüde cinsel te-[nası kesmek mekruhtur. İslam'da rehbaniyet yoktur.

3- Kadının dindarlık vasfı, tercih edilmesi için yeterli sebeptir.

4- Seven, sevilen, doğurgan kadını seçmek müstehabdır. [23]

Birinin Talip Olup İstettiği Kızı Başkasının İstemesi Men'edilmiştir

Bir kıza veya dul kadına ilk talip olup isteyen kimse, bu isteğinden vazgeçmedikçe bir başkasının o kıza veya kadına talip olup istetmesi dinen yasaklanmıştır. Zira böyle bir davranış iki ailenin arasını açabilir ve toplumu rahatsız edecek sonuçlar doğurabilir. Aynı zamanda huzurlu, güvenli bir evliliği geceki eştirmekten uzak kalma havasını oluşturabilir. Oysa İslam, fertler, aileler ve toplum arasında mü'minleri rencide edecek, birbirine hasım yapacak her türlü söz ve davranışı yasaklamış ve "Mü'minler ancak kardeştirler" ilkesini koymuştur. "Kendi nefsi için arzu ettiği şeyi din kardeşi için arzu etmedikçe (kamil anlamda) mü'min olmaz.." hadisinin delalet ettiği sosyal ve ahlaki kural son derece anlamlıdır. [24]

Îlgili Hadisler

Uhbe b. Amir (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) lEfendimiz şöyle buyurmuştur: "Mü'min mü'minin kardeşidir. O [bakımdan hiçbir mü'mine, kardeşinin alım-satımına karşı (onun isatm almak istediği şeyi) satın almaya kalkışması ve evlenmek için istediği kızı istemeye kalkışması - kardeşi satın almayı veya evlenmek üzere istediği kızı terketmedikçe- helal olmaz" [25]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v,) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Adam, din kardeşinin evlenmek için istettiği kızı nikanlamadıkça (yani nikahladıktan sonra boşamadıkça) veya terketmedikçe istetmesin.." [26]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.vj Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Adam, diğer bir adamın evlenmek için istettiği kızı, o terketmedikçe veya kendisine izin vermedikçe istetmesin." [27]

Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

Mezhep imamlarının hemen hepsi bu rivayetlerle istidlal ederek, birinin talip olup istettiği kızı bir başkasının, birinci talip henüz vazgeçmeden veya kız tarafı kesin red cevabı vermeden talip olmasının mekrup olduğunu belirtmişlerdir. Müctehidlerden bir kısmı bu keraheti tahrim anlamına yorumlamış ve böylece müdahalenin haram olduğuna dikkat çekmişlerdir. Cumhur da aynı görüştedir. el-Hattabi ise, hadisteki nehyin te'dip anlamına olduğunu söylemiştir.

Böylece hadisteki tahrime delalet eden nehiy, fukahanm çoğuna göre yapılan nikah akdini bozmaz. [28]

Malikilerden bir kısmı, sidak (mehir) üzerinde anlaşma yapılıp karşılıklı rıza gerçekleşinceye kadar birinin istediği kızı istemek mümteni' sayılmaz demişlerse de buna itibar eden olmamıştır. Çünkü gerçek bir dayanakları yoktur.

Hadislerin hepsinin isnadı sahih olup istidlale salihtir. [29]

Çıkarılan Hükümler

1- Birinin talip çıkıp istediği veya istettiği kızı başka birinin talip çıkarak istetmesi veya istemesi mekruh veya haramdır.

2- Ancak ilk talip olan adam kendiliğinden vazgeçer veya kız tarafı ona kesin red cevabı verirse, o takdirde bir başkasının o kıza talip olmasında bir sakınca yoktur.

3- İlk talip kızı istedikten sonra henüz red cevabı almadan bir-başkası talip olur da kız ona nikahlanırsa, bu durumda nikah akdi geçersiz sayılmaz. Davud ez-Zahiri'ye göre, nikah geçersiz olur. Cumhura göre nikah akdi

geçerlidir. Ancak kişi burada tahrim kapsamına giren bir davranışta bulunmuştur.

4- Bir kafir veya fasikin talip olduğu kıza bir mü'min müslim talip olabilir mi? Bu hususta farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Hadislerin zahiri delaletine bakınca mü'min müslimin talip olduğu kıza talip olmanın haram olduğunu, bunun dışında kalanların ta-lip olduklarına ı mü'min müslimin talip olabileceğini iddia edenler bu cümledendir. İlim ! adamlarından bir kısmı ise, hadislerde her ne kadar kardeş, müslim gibi kelimeler kullanılmışsa da bu bir tahdide delalet etmez demişlerdir. Allah daha iyi bilir. [30]

Talip Olup Evlenmek İstediği Kıza Bakmasına Bir Sakınca Yoktur

İslam, va'zettiği sistem ve kurallarıyla kadım her türlü te-:avüzden, kötü nazardan korumuş ve bunun için birtakım.maddi ve tnanevi müeyyideler koymuştur. Çünkü bir ülkede kadının şahsiyeti, iffet ve namusu, vakar ve kişiliği ne kadar ciddi anlamda korunursa, o talke o kadar güven ve huzura kavuşur ve geleceğinin teminatı olan nesli o nisbette faziletli ve ahlaklı yetiştirme imkanına kavuşmuş olur. Hani bir adam evlenip eşi hamile kaldıktan sonra veya eşi doğurduktan Ihemen sonra bir İslam büyüğüne başvurup doğmak üzere olan veya doğmuş bulunan çocuğunu en iyi ve en uygun şekilde yetiştirebilmesi hususunda tavsiyelerini rica etmiş. O İslam büyüğü ise ona şöyle demiştir: "Dostum çok geç kalmışsınız!" Adam hayretle sormuş: "Pek ; anla-yamadun efendim, çocuğum daha yeni dünyaya geldi veya gelmek i üzeredir; bu durumda daha nasıl erken davranmalıydım?" O zat te-jbessüm ederek: "Evlenmeden önce bunu sormalı değil miydin? Çocuğun i ahlaklı, faziletli ve hayırhah yetişebilmesi, dini atmosfer içinde şekillenebilmesi için çok iyi bir anneye ihtiyacı vardır. O bakımdan önce, çocuğunuza anne seçerken çok dikkatli olmalısınız.."

Böylece adam evlenmek istediği kızda birtakım vasıf ve Özellikleri aramak zorundadır. Sadece güzellik, soyluluk ve zenginlik yeterli değildir. Bunların üstünde birtakım vasıflar söz konusudur. Sonra da evliliğin huzur ve tatlılık içinde geçmesi için adam evlenmek istediği kızı, kız da onu görmeli ve

fiziksel olarak da birbirini beğenmelidir. Özellikle erkeğin bu konuda çok dikkatli olması gerekir.

Bunun için İslam dini yabancı bir kadına şehvetle bakmayı yasaklayıp haram kılarken, adamın evlenmek istediği kıza bakmasına cevaz vermiştir. [31]

Konuyla İlgili Hadisler

Mugire b. Şu'be (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen bir kadına talip çıkıp onu istemiş bulunuyordu. Peygamber (s.a.u.) Efendimiz ona şöyle tavsiyede bulundu: "O kadına bak (onu gözlerinle bir gör.) Çünkü bu seninle onun arasında bir muvafakat ve mülayemetın oluşması için çok daha yerinde bir davranıştır." [32]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Bir adam bir kadına talip olup onu istedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona şöyle buyurdu: "O kadına (iyice) bak. Çünkü Ansarın gözlerinde bir şey (az görme ve küçüklük) vardır." [33]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'den duydum, buyuruyordu ki: Sizden biriniz evlenmek için kadına talip olup isterse, adam o kadının, nikaha davet eden bazı yerlerini görmeğe kudreti yetiyorsa öyle yapsın (o yerlerine baksın)." [34]

Musa b. Abdillah'tan, o da Ebu Humayd'den veya Humeyde'den rivayet edilmiştir ki, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Resulüllah (s.a.v.) buyurdu ki: "Sizden biriniz bir kadına talip olup istediği zaman, ona, ancak talip olup evlenmek niyetiyle baktığı takdirde, bakmasında bir sakınca yoktur. Kadın bu durumda onun kendisiyle evlenmek istediğini bilmese bile yinede böyledir." [35]

Muhammed b. Eslemeden yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'den duydum, buyurdu ki: "Cenab-ı Hak bir adamın kalbine bir kıza talip olup isteme düşüncesini atıp yerleştirince, o adamın o kıza bakmasında bir sakınca söz konusu olmaz." [36]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre: Talip olup evlenmek istediği kıza, kızın olum-u cevap vereceğini bildiği takdirde, henüz nikah akdi yapılmadan önce

ona bakması menduptur. Ama kızın ona iltifat etmiyeceği ve evlenmeğe yanaşmayacağı kesin bilinirse, o takdirde adamın o kıza -evlenmek niyetiyle de olsa- bakması haramdır. [37]

b) Şafiîlere göre: Adam bir kızla evlenmeye niyet edip azmederse, henüz istemeden önce, -kız izin vermese bile ona bakması ünnettir. Aynı zamanda adam o kıza birkaç defa da bakabilir. Ancak . onun sade yüzüne ve iki eline nazar eder. [38]

c) Hanbelîlere göre: Bir kadınla evlenmeyi arzu eden kimsenin, halvette başbaşa kalmaksızın ona bakmasında bir sakınca yoktur. Tabiatıyla onunla halvette başbaşa kalması haramdır, caiz değildir. Yüz avret olmadığından ve kadının bütün güzelliklerini kendine topladığından sadece ona bakmakla yetinilir. İmam Evzaî onun boyuna, fiziki yapısına da bakabilir demiştir. Davud ez-Zahiri ise, erkek bu durumda kadının bedeninin zahirinin tamamına yani dış görünüşüne, kılık ve kıyafetine bakabilir diyerek daha geniş bir ictihad ortaya koymuştur. [39]

d) Maliküere göre: Bir kızla evlenmeye niyet eden adam onun yüzüne ve iki

eline şu şartlarla bakabilir ve bu bakış mendup kabul edilir:

1- Bu bakışla telezzüz duygusu taşımamış olması,

2- Kız reşide ise, o. adamla evlenmeğe rıza göstereceğinden kesinlikle bilinmesi, reşide değilse, velisinin böyle bir rıza göstermesinin kesin anlaşılması..

Aksi halde bakmak haramdır. [40]

Tahliller ve Rivayetler

22 nolu Muğire hadisini aynı zamanda Daremi tahric etmiş, İbn Hibban sahihlemiştir. O bakımdan müctehidlerin çoğu bu rivayetle is-tidlal etmiştir.

Böylece hadis, adamın evlenmek istediği kız ve kadına sırf bu niyetle bakmasının sünnet olduğuna ve evlenince de aralarında uyum ve sevgi doğmasına, doğacağına delalet etmektedir.

23 nolu Ebu Hüreyre hadisini Müslim kendi sahihinde Ebu Hazim hadisinden naklen tahric etmiş bulunuyor. Onun lafzı şöyledir: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in yanında bulunuyordum. Bir adam O'na gelerek, Ansardan bir kadınla evlendiğini söyledi. Efendimiz ona: "Sen o kadına baktın mı (onu gördün mü) ?" diye sorunca, o: irHayır, görmedim.." diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v») ona: "Git de ona bak (onu bir gör). Çünkü Ansarın gözünde bir şey vardır" buyurdu. .

Bu hadis de sahih kabul edildiği için müctehidlerin çoğu bununla istidlal ve ihticacda bulunmuştur.

Böylece görmeden, dikkatle bakmadan bir kızla evlenmenin ileride doğuracağı sakıncalara işaret edilmekte ve bazı kusurların ortaya çıkabileceğinin dikkate alınması hatırlatılmaktadır.

24 nolu Cabir hadisini aynı zamanda Şafiî, Abdürrezzak, Bezzar ve Hakim tahric etmiş ve Hakim bunu sahihlemiştir. İbn Hacer ise, bu hadisin ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir. Ancak isnadında Mu-hammed b. İshak bulunuyor. Sonra da İbn Kattan bu rivayeti Vakid b. Abdirrahman sebebiyle muallel saymış ve "Maruf olanı Vakid b. Amr dir" diyerek ta'lilin sebebini açıklamıştır. [41]

25 nolu Ebu Humayd hadisini aynı zamanda Taberani ve Hafız Bezzar tahric etmişlerdir.. Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde yer alan ricalin hepsinin sahih olduğunu Mecmeu'z-Zevaid sahibi belirtmiş ve böylece hadisin istidlale salih olduğuna işarette bulunmuştur.

Böylece evlenmek niyetiyle adamın bir kıza bakmasında bir sakınca olmadığı ve böyle bir davranışın müstehab veya sünnet kapsamına girdiği anlaşılıyor.

26 nolu Muhammed b. Mesleme hadisini ayrıca ibn Hibban ve Hakim tahric ederek sahihlemişlerdir. îbn Hacer ise bu rivayet hakkında bir görüş beyan etmemiştir.

Bu bapta îbn Hibban, Darekutnî ve Hakim'in Enes ve Ebu Avane'den rivayet ettikleri bir hadis bulunuyor ki, Muğire b. Şu'be hadisinin bir benzeridir. Yine ahmed, Taberanî, Hakim ve Beyhaki'nin Enes'den yaptıkları bir rivayet de şöyledir:

"Ümmu Süleym'i (r.a.) bir kadına göndererek şöyle talimat verdi: "Gir de o kadının ayak bileğine ve bacaklarına bak ve üzerindeki kaftanını kokla.."

Ancak İmam Ahmed bu rivayeti nakletmekle beraber münker lduğuna dikkat çekmiştir. Bu hususta meşhur olan rivayet ise kmmare b. Sabit'ten yapılmıştır. Nitekim Ebu Davud onu el-Merasil'e klıp nakletmiştir. Diğer yandan Abdürrezzak'm ve Sa'd b. Mensur un fvluhammed b. Hanife'den naklettikleri şu rivayeti de belirtmemizde ^arar vardır. Halife. Ömer (r.a.), Hz. Ali'ye (r.a.) başvurup onun kızı Ümmu Gülsümle evlenmek istediğini söyledi. Hz. Ali (r.a.) kızının tıenüz izdivaç için küçük olduğunu belirtti ve şöyle ilave etti: "Onu ben size göndereyim de hoşunuza gider de beğenirseniz size zevce olarak vereyim" ve kızı Ümmu Gülsüm'ü (bir yalanıyla) birlikte Ömer'e (r.a.) gönderdi.. Hz. Ömer de onun dizinden aşağı kısmını açıp baktı. Bunun [üzerine (çok üzülen) Ümmu Gülsüm şöyle dedi: "Eğer sen mü'minlerin emiri olmasaydın herhalde çuvaldızı iki gözünüze sokardım.." [42]

Şüphesiz Hz. Ömer'in bu davranışı haber-i ahad arasında bulu-tnuyor ve rivayetin hasen derecesinde olduğu söylenir. Herşeyden önce |Ömer bunu şehevi bir duyguyla değil, kızın evlilik çağma gelip gelme-idiğini ve bacaklarının gelişip gelişmediğini anlamak için yapmıştır. jZira Arapların buna benzer tesbit ve teşhisleri pek meşhurdur. [43]

Çıkarılan Hükümler

1- Talip olduğu kıza evlenme teklifi yapıldığı takdirde olumlu cevap vereceğini bildiği takdirde adamın ona bakmasında bir sakınca yoktur.

2- Kızın olumlu cevap vermeyeceği kesin bilindiği takdirde' onunla evlenmek isteyen adamın ona bakması caiz değildir.

3- Kız reşide değilse, bu hususta velisinin olumlu, olumsuz cevabı dikkate alınarak hareket edilir.

4- Kızla evlenmeye azmeden kimsenin -kızın izni olmasa bile- ona bakması sünnettir. Hatta birkaç defa bile bakmasında bir sakınca yoktur. Bu, Şafîîlere göredir.

5- Adam evlenmek istediği kızm sadece yüzüne ve iki eline bakabilir.

6- İmam Evzaî'ye göre, adam evlenmek istediği kızm dıştan fiziksel yapısına da bakabilir.

7- Evlenmek istediği kıza şehvetle, telezzüz niyetiyle bakması haramdır.

8- Bu konuda Abdürrezzak ile Sa'd b. Mansur'un rivayeti istidlale salih görülmediği için, müctehid imamlar kızm bacaklarına bakmanın caiz olmadığını söylemişlerdir.

9- Bir kızı veya kadını görmeden onunla evlenmek sünnete aykırıdır. Aynı zamanda ailenin uyum ve huzur içinde devamının sağlanmasına ters düşer. [44]

Nikah Ancak Veli İle Gerçekleşir

Reşide olan ve olmayan, bakire ve dul olan kadının nikah konusu müctehidler arasında farklı görüş ve hükümlere neden olmuştur. Şüphesiz reşide olmayan kız velisinin izni olmadan evlenemez; velisinin muvafakati alınmadan yapılan nikah akdi geçersizdir. Reşide olan kızların nikahlanması hakkında ise, velisiz nikah akdinin sahih olup olmadığı konusuna bağlıdır

ve imamlara göre değişmektedir. Dul olan kadının ise bu hususta velisinin muvafakatma gerek yoktur, kişisel muvafakati yeterlidir.

Böylece islam fıkhı kadına gereken yerde hürriyet vermiş ve onun kişiliğine itibar edilmesine kapı açmıştır. Reşide olmayan kızları ise nikah konusunda serbest bırakmamış ve mutlaka velilerinin muvafakatim şart koşmuştur. Çükü o yaştaki bir kızm evlenme hususunda vereceği karar, seçeceği erkek bir takım sakıncayı sonuçlar doğurabilir. [45]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Musa (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Nikah akdi ancak veli ile (onun izni ve muvafakatiyle) olur." [46]

Süleyman b. Musa'dan, O da Zührî'den, o da Urve'den, o da Aişe (r.a.) dan yaptığı rivayette, Peygamber (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Hangi kadın velisinin izni olmaksızın nitahlanırsa, onun nikahı batıldır, onun nikahı batıldır, onun nikahı batıldır. Bu durumda onu nikahlayan adam onunla cinsel temasta bulunursa, bunu kendine helal saymasına karşılık kadın için mehr (vermesi) gerekir. Veli konusunda bir tartışma ve sürtüşme varsa, velisi olmayanın velisi sultan (hükümdar) dır." [47]

Ebu Davudise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir:

"Nikah akdi ancak veli ile geçerli olur. Hangi kadın velisi-ın izni olmaksızın mkahlanırsa, onun nikahı batıl (geçersiz). ir, onun nikahı batıldır, onun nikahı batıldır. Eğer kadının ve-Si yoksa, sultan (hükümdar) velisi olmayanın velisidir." [48]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) fendimiz şöyle buyurmuştur: "Kadın kadını evlendirmesin; kadın iendi başına kendini evlendirmesin. Şüphesiz zaniye odur ki, [endi kendini evlendirir." [49]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Hür mükellef ergen kadının nikahı velisiz ahih ve geçerlidir. İsterse kadının velisinin izni olmaksızın ve onun lazır bulunmadığı bir zamanda nikah akdi yapılmış olsun farketmez, ani yine de yapılan akid sahihtir. Çünkü bu durumda kadın kendi lakkı olan bir hususta tasarrufta bulunmuş oluyor ki, kadın hür, aükellef, âkile ve balığadır. Bu durumda olan kadın nasıl kendi dalında tasarrufa yetkili ise, nikah hususunda da yetkili kabul edilir, balında tasarrufa yetkisi olmayan kadın kendini nikah akdiyle evlen-lirmeye de yetkili değildir.

Ancak kadın kendisine denk olmayan biriyle evlenirse velisinin it-raz hakkı doğar ve bu sebeple kadıya başvurabilir. Kadı nikahı fe-ıhetse bile kadın boşanmış sayılmaz. el-Hasan'm imamdan yaptığı rivayete göre, bu durumda kadının nikahı caiz değildir. Çünkü kendisine denk biriyle evlenmemiş ve velisi de buna itiraz etmiştir.

Veli nikah hususunda baliğa olan kızı icbar edemez, ancak veli evlendirmek için bakire kızın iznini ister, o da susup cevap vermez veya güler ve sessiz bir şekilde ağlarsa olumlu cevap vermiş kabul edilir. Sesli ağlarsa, reddetmiş sayılır.

Kızın velisi kendisinden izin almaksızın onu birine nikah eder ve sonra bu haber kıza ulaşınca olumlu cevap verirse, nikah geçerli olur. Hatta Ebu Yusuf a göre haberi alınca susup cevap vermemesi red sayılır. [50]

Dul kadını ancak onun velisi iznini almak suretiyle evlendirebilir.

b) Şafîîlere göre: Kadın kendi kendini -velisinden izin almış olsun, olmasın- evlendiremez. Aynı zamanda başka bir kadını da vekaleten evlendiremez, Aksi halde yapılan nikah akdi geçersiz olup kabul olunmaz.

Velisiz yapılan nikah akdiyle cinsel temasta bulunmak sadece mehri gerektirir, haddi değil.

Baba, yaşı küçük olsun büyük olsun bakire kızını iznini almadan evlendirebilir. Ancak izin alması müstehabdır. Dul kızını ise, ancak iznini aldıktan sonra evlendirebilir. Baba olmayınca dede onun makamına geçer ve kızın velisi kabul edilj*.

Kızın baba ve dedesi yoksa, kendisi de küçük yaşta ise, kardeşleri, amcaları ve benzeri yakınları onu evlendiremezler; bu hususta yetkileri yoktur. Dul olup ergenlik çağma girmiş bulunan kadını ise, iznini alarak evlendir ebilirler.

Bakire kızı evlendirmede velisinin izin istemesine karşı mücerred susması bile muvafakat sayılır ve bu durumda velisi onu evlendirebilir. [51]

c) Hanbelüere göre: Bu mezhep imamları da Şafîîlere yakın bir görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır. Şöyle ki: Nikah akdi ancak veli ve iki şahitle sahih ve geçerli olur. Bu durumda kadm kendi kendini evlen-diremeyeceği.gibi, başka bir kadını da bilvekale evlendiremez. Aksi halde yaptığı nikah sahih olmaz. Nitekim bu anlamdaki hüküm Ömer, Ali, İbn Mes'ud, İbn Abbas, Ebu Hüreyre ve Aişe (Allah hepsinden razı olsun) rivayet edilmiştir. Tabiinden Said b. Müseyyeb'in, el^Hasen'in, Ömer b. Abdilaziz'in de görüş ye ictinadı bu merkezdedir. Cabir b. Zeyd, İbn Ebi Leyla, İbn Şübrüme, İbn Mübarek ve Ubeydullah el-Anberî de aynı görüşü izhar etmişlerdir.

îbn Şirin ve benzeri ilim adamlarına göre, kadın velisinin izni olmaksızın evlenemez, evlendiği, yani nikah akdi yaptırdığı takdirde, bunun geçerliliği velisinin izin ve muvafakatma bağlıdır. [52]

d) Malilikilere göre: Bu mezhebe göre, baba dışında hiçbir kimse veliy-i mücbir değildir ve o bakımdan hiçkimse velisi olduğu kızı veya başka bir kadını evlendirmeye zorlayamaz. Baba ise bakire kızını, küçük oğlunu, cariyesini -bunlar istemese bile- zorla evlendirebilir.

O kadar ki, İbn Kasım diyor ki: "imam Malik'in yanında bulunuyordum. Derken bir adam geldi ve himayesinde kardeşinin bakire kızı bulunduğunu ve bu kızın aynı zamanda sefihe (malını düşenmeden harcayan ve aklını yeterince kullanamayan) olduğunu belirtti. Onu evlendirmek istediğini, ancak onun buna yanaşmadığını, her defasında red cevabı verdiğini ilave ederek onu zorla birine nikah etmesinde bir sakınca olup olmadığını sordu.

İmam Malik ona şu cevabı verdi: "Hayır, onu ancak rızasıyla evlendir.." [53]

Bakire kızı kendisine talip olan adama nikahlamada babasının izin istemesine karşı susup konuşmaması izin sayılır. Ama dul kızın mutlaka sözlü beyanda bulunması ve bir de babasına yetki vermesi gerekir. Aksi halde babası onu evlendirmeye yetkili değildir, [54]

Tahliller ve Rivayetler

33 nolu Ebu Musa hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Hakim tahric ederek sahihlemişlerdir. Ayrıca Hakim bu hadisin birden fazla tariki bulunduğunu belirterek otuz kadar sahabinin isminden söz etmiştir.

Ancak hadisin mevsul ve mursel olduğu ihtilaf konusudur.

34 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Ebu Avane, İbn Hibban ve Hakim tahric etmiş, Tirmizî ise has enlemiş tir. Ancak irsalinin muallel olduğu üzerinde duranlar olmuştur. Bununla beraber hadisi yirmi kadar ravi ibn Cüreyc'den nakletmiştir.

Bu sebeple müctehidlerin bir kısmı bu hadisle istidlal etmemiştir.

35 nolu Ebu Hüreyre hadisini Beyhaki de tahric etmiş ve Hafız İbn Hacer ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir, ancak "Şüphesiz zaniye odur ki, kendi kendini evlendirir" cümlesinin Ebu Hüreyre'nin ilavesi olduğu sanılmaktadır. Çünkü Darekutnî'nin Ebu Hüreyre (r.a.) den yaptığı rivayete göre, Ebu Hüreyre'nin şöyle dediğini belirtmektedir: "Kendi kendini evlendiren kadın hakkında biz zaniye derdik.."

Diğer yandan Ahmed, İbn Mace ve Taberanî bu hadisi kuvvetlendirir anlamda îbn Abbas (r.a.) dan şu hadisi rivayet etmişlerdir: "Nikah ancak .veli ile sahih (geçerli) olur." Ne varki bu hadisin isnadında Hac-cac b. Ertat bulunuyor ki, bu zat zayıftır. İmam ahmed onun hadis hafızı olduğunu belirtirken İbn Main onun kavi olmadığına dikkat çekmiştir. Saduk (doğru) olmakla beraber tedlis yapmıştır. Nesâî de onun kavi olmadığını; Darekutnî ise onun hadisiyle ihticac edilemeyeceğini söylemiştir. [55]

Cumhura göre, neseb ve sebep yoluyla kişinin yakınları onun ve-' lisidir. Ebu Hanife'ye göre Zevilerham da veli kabul edilir. Kızın asaba loyuyla velisi olmadığı takdirde zevilerham olan uzak hısımları onun velisi olarak belirlenir. [56]

Çıkarılan Hükümler

1- Hür ve mükellef olan her kadının nikahı velisiz sahih ve geçerlidir. Bu, Hanefîlere göredir.

2- Ergen olup hür ve aklı başında olan bir kız nasıl kendi malında tasarrufa yetkiliyse, öylece evlenme hususunda da yetki-lidir; velisinden izin almak zorunda değildir. Bu da Hanefîlere göredir.

3- Ergen hür kadın kendisiyle denk olmayan, ailesiyle bağdaşamayan biriyle evlenecek olursa, velisinin bu nikaha itiraz hakkı doğar. Bu durumda kadı (hakim) nikahı feshetse bile kadın boşanmış sayılmaz. Bu da Hanefîlere göredir.

4- Kadın kendisiyle denk olmayan düşük bir kimseyle evlenirse, velisinin itirazı üzerine yapılan nikah akdi caiz sayılmaz Bu, el-Hasan'm İmam Ebu Hanife'den yaptığı rivayete göredir.

5- Veli nikah hususunda ergen bakire kızını zorlayamaz, İzin istemek zorundadır. Bu da Hanefîlere göredir.

6- Veli dul ergen kızım, onun iznini almaksızın evlendirme yetkisine sahip değildir. Bu, bütün imamların görüş ve ictinadıdır.

7- Veli, ergen bakire kızını, ondan izin almaksızın birine nikahlarsa, kız haber alınca bu nikaha rıza gösterirse, yapılan akid geçerli olur. Rıza göstermezde redderse geçersiz kabul edilir. Bu da Hanefîlere göredir.

8- Bir kadın dul olsun, bakire olsun velisinin iznini almış olsa bile kendi kendini evlendiremez, yani kendi başına biriyle nikahlanamaz. aynı zamanda başka bir kadım da bilvekale evlendiremez. Bu, Şafulere göredir.

9- Baba, hayatta değilse dede, küçük olsun, büyük olsun bakire kızını iznini almadan evlendirebilir ve yapılan akid geçerli sayılır. Bu da Şafiîlerle Hanbelîlere göredir.

10- Velinin, kızını birine nikah etmek istediği zaman, kızından izin alması müstehabdır. Bu da Şafiî ve Hanbelîlere göredir.

11- Bakire kızın baba ve dedesi yoksa, kardeşleri, amcaları ve benzeri yakınları onun velisi kabul edilirler. Bu da Safîlere göredir.

12- Malikilere göre, yalnız baba veliy-i mücbirdir; yani bakire kızını evlendirmeye sadece baba yetkilidir, kızı istemese bile o onu ev-lendirebilir.

13- Veli kızma, seni falan adamla evlendirmek istiyorum der, kız da susup cevvap* vermezse, onun susması bu hususta olumlu cevap kabul edilir. Bu, bütün mezheplere göredir.

14- Yetim kızı ise vasi ve velisi onun iznini almadan evlendiremez. [57]

Nikah Akdinde Şehadet

Nikah, aile yuvasını kurmaya yönelik bir akiddir ki, gizli anlaşmaları, metres edinmeyi, zinaya kaymayı önlemek için iki şahidin huzuruyla gerçekleşir. Şahitlerin ikisinin de erkek olması veya birinin erkek, iki de kadın olması söz konusudur ki bu müctehidler arasında ihtilaf konusudur. Ancak ister öyle, ister böyle olsun nikah akdinde mutlaka şahit lüzumludur ve şarttır. Aksi halde yapılan akid sahih ve caiz olmaz. [58]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Abbas (r.a.) dan rivayete öre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle, buyurmuştur: "Zinakar (fahişe) o kadınlardır ki, (huzurda) beyyine (şahit) olmaksızın nikahlanırlar." [59]

îmran b. Husayn (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Nikah ancak veli ve iki adil

şahitle (sahih ve caiz) olur." [60]

Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Nikah ancak veli ve bir de iki adil şahitle (sahih ve caiz) olur. Şayet veliler bu konuda ihtilafa düşüp nikah akdinin yapılmasını engeller bir durum meydana çıkarsa, o takdirde sultan (hükümdar) velisi olmayanın velisidir." [61]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Nikah akdinin caiz olabilmesi için şahitlerin hazır bulunması şarttır. İmam Malik'e göre, şahitlerin bulunması şart değildir, şart olan yapılan akdin ilanıdır. O bakımdan şahitlerin huzurunda yapılap ilan edilmeyen bir nikah akdi ona göre caizse de yeterli değildir. Çünkü nikahın zinadan tef riki ancak ilan ile gerçekleşir.

İki şahidin akil, baliğ ve hür olması da şarttır. O Bakımdan çocukların veya akli dengesi bozuk olanların veya kölelerin huzuruyla nikah akdi yapılamaz, yani bunların hazır olmasıyla nikah akdi geçerli kılınmaz. [62]

Bu husustaki genel kaide şöyledir: Kendini evlendirmeğe yetkili olan her kişi nikah akdinde şahit olmaya .da uygun ve ehildir.

Aynı zamanda şahitlerin müslüman olması ve nikah akdinde icap ve kabul sözlerini duymaları da şarttır. Aksi halde akid sahih olmaz. O bakımdan gayr-i müslimin ve sağırın şahitliği muteber ve caiz değildir.

İki şahidin adil olması müstehabdır, şart değildir. O bakımdan bu bapta fasıkın da şehadeti geçerlidir.

İki erkek şahit olmadığı takdirde bir erkekle iki kadının şahitlik yapması yeterlidir. [63]

b) Şafulere göre: Nikahın beş rüknü vardır:

1- Zevç (evlenmek üzere bulunan erkek),

2- Zevce (evlenmek üzere bulunan kadın),

3- Velî (ergen olmayan erkek çocuk, ergen olan ve olmayan bakire ' kız çocuk üzerinde velayet hakkı bulunan baba, dede, kardeş, amca ve i benzeri yakınlar),

4- İki erkek şahit,

5- İcab ve kabule delalet eden sıyga (kip)..

Şahitlerin ikisinin de erkek olması şarttır. Ancak müslüman ve

hür olmaları şart değildir. Adil olmaları yeterlidir. O bakımdan nikah

akdinde gayri müslimin ve kölenin şahitliği de geçerli sayılır. [64]

c) Hanbelîlere göre: Nikah ancak iki müslüman şahidin hazır bulunmasıyla geçerli olur. Kadın gayr-i müslim, erkek müslüman olursa, yine de iki şahidin müslüman olması gerekir. İmam Ebû Hanife'ye

göre, kadın zımmîye olursa, iki erkek zimmînin şehadetiyle nikah sahih olur.

Bu mezhebe bağlı olan ilim adamlarının çoğuna göre, iki şahidinde erkek olması şarttır. O bakımdan iki kadın bir erkeğin şahitliği yeterli değildir.

İki çocuğun şahitliği de yeterli değildir. İki kölenin şahitliği yeterlidir. [65]

d) Malikîlere göre: Bu mezhebe göre, nikah akdinde iki şahidin hazır bulunması şart değildir. Akdin yapıldığını ilan şarttır. O bakımdan erkekle kadın kendi aralarında nikah akdini yaptıktan sonra evlendiklerini ilan ederlerse, bu akid geçerli olur. [66]

Tahliller ve Rivayetler

42 nolu İbn Abbas hadisi hakkında Tirmizî şöyle görüş beyan etmiştir:

"Bu mahfuz olmayan bir hadistir. Ancak Abdüla'la'nın Said'den, onun da Katade'den merfuan rivayet ettiğini biliyoruz."

Aynı zamanda Abdüla'la bu hadisi Said'den mevkufen de rivayet etmiştir. Bu bapta sahih olan .rivayet ise, yine İbn Abbas (r.a.) dan nakledilen şu hadistir: "Nikah ancak beyyine ile (sahih) olur." Böylece bu ikinci rivayetle istidlal edilebilir.

43 nolu îmran hadisini Darekutnî ve Beyhakî el-Ilel'de tahric etmiştir. Ancak isnadında Abdullah b. Muharrer bulunuyor ki, bu zat sika değildir. Nitekim İmam Ahmed, "İlim ehli onun hadisini terketmiş bulunuyor" derken Cevzecânî, "O (manen) helak olmuştur" diyerek görüş beyan etmiştir. Darekutnî'ye göre, o metrukü'l-hadistir. İbn Hib-ban ise, "O, Allah'ın seçkin kullarından idi, ancak (son yıllarında) bilmeden yalan söyler, anlamadan haberleri, hadisleri ters çevirirdi" demiştir. İbn Maîn de onun sika olmadığına dikkat çekmiştir. [67]

Bu sebeple müctehidlerin çoğu îmran hadisiyle istidlal ve ihticac-da bulunmamış; özellikle rey tarafdarları bu konuda kıyas yolunu ter-cip etmişlerdir.

44 nolu Aişe hadisini aynı zamanda Beyhakî tahric etmiş, ayrıca Said b. Halid aynı hadisi Abdullah b. Hakim tarikiyle rivayet etmiştir.

Ne var ki, İbn Main bu iki tarikten rivayet edilen hadisin zayıf olduğunu tesbit etmiş ve Beyhakî de onu ikrar etmiştir.

Diğer yandan Şafiî ile Beyhakî îbn Haysem tarikiyle Said b. Cübeyr'den mevkufen şu hadisi rivayet etmişlerdir: "Nikah ancak mürşid bir veli ve adil iki şahit ile (sahih) olur."

Yine Beyhakî Sevrî tarikiyle Ebu Haysem'den merfuan şu hadisi rivayet etmiş bulunuyor: "Nikah ancak veli ve adil iki şahitle (sahih) olur. Şayet kızı, sevihneyip kendisine gazap edilen bir veli evlendirecek olursa, onun yaptığı nikah akdi geçersizdir."

Bu hadisin isnadında Adiy b. Fazl bulunuyor ki, bu zat zayıftır; ri-vayetiyle istidlal edilemez.

Bu bapta Beyhakî'nin şu lafızla rivayet etttiği şu hadisi de bulunuyor: "Nikah ancak şu dört kişiyle (sahih) olur: Kızla evlenmek isteyen erkek, veli ve iki şahit.."

Ancak yapılan ciddi tesbitlere göre, bu rivayetin isnadında Muğire b. Musa el-Basri bulunuyor ki, Buhari onun münkerü'l-hadis olduğunu belirtmiştir. [68] İbn Adiy ise onun sika olduğunu, münker bir hadisinin bulunmadığını söylemiştir. [69]

Darekutnî'nin Hz. Aişe (r.a.) dan rivayet ettiği bir hadis daha bulunuyor ki lafzı şöyledir: "Nikah akdinde dört kişi gereklidir: Veli, zevç ve iki şahit.."

Bu rivayetin isnadında ise, Ebu'l-Hasîb Narı' b. Meysere bulunuyor ki, bu zat meçhuldür. Ancak bu bapta Beyhakî'nin Hilafîyat'ta İbn Abbas'dan mevkufen rivayet ettiği bir hadis bulunuyor ki, çoğuna göre sahihtir. [70]

Çıkarılan Hükümler

1- Nikah akdinin sahih olabilmesi için şahitlerin hazır bulunması ve icap ile kabulü duymaları şarttır. Bu, Malikîler dışında diğer imamların içtihadıdır.

2- Şahitlerin akil, baliğ ve hür olması şarttır.

3- Çocukların, delilerin ve kölelerin şahitliği muteber değildir. Bu daha çok Hanefîlerin görüşüdür.

4- Kölelerin şahitliği muteberdir. Bu Şafiîlerle Hanbelîlere göredir.

5- Şahitlerin müslüman kişiler olması da şarttır. Bu Hanefîlerle Hanbelilere göredir.

6- Şahitlerin müslüman olması şart değildir. Bu Şaflîlere göredir.

7- Nikah akdinde şahitlerin hazır bulunması şart değildir, ama icap ve kabulden sonra yapılan nikahın ilanı şarttır. Bu Malikilere göredir.

8- Nikah akdinde ancak iki erkek şahidin hazır bulunması gerekir. İki kadın bir erkeğin şahitliği yeterli değildir. Bu Şafiîlerle Hanbelîlere göredir.

İmam Ebu Hanife'ye göre, iki kadın ile bir erkeğin şahitliği yeterlidir.

9- İki şahidin adil olması gereklidir. Bu daha çok Şafiîlerle Hanbelilere göredir.

10- Nikah akdinde şahitlerin müslüman olmaları şart değildir; iki zımraînin hazu* bulunması yeterlidir. Bu, Şafiîlerin içtihadıdır. [71]

Nikahta Kefalet

Fıkıhta nikah babında "kefaet" ve "küfv" diye iki kavrama yer verilmiştir. Bu ikisi de aynı kökten olup birbirine yakın anlama delalet etmektedir. Şöyle ki: "Kefaet: Beraberlik, eşitlik, denklik demektir. Küfv ise: Misli, benzeri, naziri, müsavisi ve manendesi demektir.

Bu iki kavramla, evlenecek olan çiftler arasında bazı yönlerden eşitlik, benzerlik gözetmeğe yönelik bir tavsiye söz konusudur. Çiftlerin daha iyi uyum sağlayabilmeleri, huzurlu, güvenli bir aile yuvası kurabilmeleri ve hayatlarım beraber sürdürebilmeleri için daha çok dindarlık ve güzel ahlak açısından aralarında benzerlik ve eşitliğin bulunması oldukça lüzumludur. O bakımdan İslam hukukçuları buna ayrı bir bap ayırıp gereken ağırlığı vermişlerdir. [72]

Konuyla İlgili Hadisler

Abdullah b. Bureyde'den, o da babasından rivayet etmiştir: "Gen^ bir kız Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'e gelerek şöyle dedi: 'Doğrusu babam beni kardeşinin oğluyla -onun aşağılığını benimle giderip kaldırmak için- evlendirdi." Bunun üzerine Re sulüllah (s.a.v.) o kızın babasına haber gönderip onu çağırdı Gelince de Resulüllah (s.a.v.) durumu kıza bıraktı (yapılan ni kah akdini tasvip edip etmediğini onun iradesine bıraktı) Kızcağız şöyle cevap verdi: "Ben şahsen babamın yaptığı nikat akdini

geçerli kabul ediyorum; ancak ben kadınlar için bu hu susta bir yetki o-lup olmadığını bilmek istiyorum." [73]

Hz. Aişe ve Hz. Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre şöyle buyurmuştur:

"Elbette soyluların ancak kendilerine denk olanlarla evlen melerine müsaade ederim.." [74]

Kbu Hatim el-Müzenı'den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Din (ve dindarlık) ve 'ahlakına (güvenip) hoşnutluk duyacağınız kimse size (kızınızla) evlenmek üzere gelirse, onu evlendirin. Eğer böyle yapmıyacak olursanız yeryüzünde fitne ve büyük bir fesat meydana gelir" Bunun üzerine ashab-ı kiram sordu: "Ya Resulellah! O gelen adamda (birtakım hoşa gitmeyecek) başka sıfatlar bulunursa?.." Efendimiz cevap verdi: "Din ve ahlakına (güvenip hoşnutluk duyacağınız kimse size evlenmek üzere gelirse, onu evlendirin." Ve ashab bu soruyu üç defa tekrarladı, Efendimiz de onlara aynı cevabı verdi." (55).

Uz. Aişe fr.aj dan yapıhm rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Kini Huzayfe b. L tl>e

1) Robi'a b. Abdişşems, -ki buzat Peygamber (s.a.v.) Efendimizle birlikte Kedir Savaşı'na hazır bulunanlardandır- Salim'i oğul edindi ve kardeşi Velid b. Utbe'nin -ki Bu /at Ansar'dan bir kadının kölesi idi- kızını ona verip nikahladı." (56) [75]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Haııefîlere göre: Kefaet, erkeğin kadına bazı hususlarda denk ve eşit olmasıdır. Bu hususlar ise altı maddedir:

1- Soy ve soylulukta..

Mesela Kureyş Kabilesi'ne mensup bir adam ile başka bir kabileye mensup kız arasında soy ve soyluluk bakımından denklik yoktur..

1- İslam'a mensubiyette..

2- Sanat ve kazançta..

3- Hür olmaklıkta..

4- Diyanette..

5- Mal ve ekonomik yapıda..

Böylece belirtilen hususlarda kefaeti dikkate almak asaba olan velinin hakkıdır. Kız kendine denk olmayan biriyle evlenirse, velinin itiraz hakkı söz konusudur. Hanefîlerden bir kısmına göre ise, kefaet nikahın sıhhatinin şartıdır. (58).

b) Şafiîlere göre: Kefaet öyle bir kayıttır ki, onun yokluğu kişi için ar olmayı gerektirir. Bu da kelam ve hisset (olgunluk ve aşağılık) da aranır, bedenî arızadan selamete ise ayrı bir konu olarak bunun dışında kalır.

O bakımdan bu mezhebe göre kefaet dört hususta muteberdir:

1- Soy ve soylulukta,

2- Din ve dindarlıkta,

3- Hür olmakta,

4- Sanat ve kazançta..

O bakımdan kızın velisi, kızın rızasıyla onu küfv (denk ve eşit) olmayan biriyle evlendirirse veya eşit seviyede olan velileri yine onun rızasıyla onu küfv olmayan biriyle evlendirirlerse, bu nikah sahih olur Yakın velisi kızın rızasını alarak onu küfv olmayan biriyle evlendirirse. uzak olan velilerinin buna itiraz hakkı yoktur.

Baba küçük veya ergen bakire kızını, rızasını almaksızın ona küf1 olmayan biriyle evlendirebilir mi? Mezhebin zahirine göre, yapılan akic hükümsüz sayılır. Diğer kavle göre, nikah akdi sahih kabul edilir Ancak ergen olan hakire kızın bu nikahı kabul edip etmeme muhayyer ligi söz konusudur Küçük kız ise ergen olunca itiraz hakkını kullanabi lir. (59)

c) Hanbeİîlere göre: Kefaet meselesi hakkında İmam Ahmed'den farklı rivayet yapılmıştır. Bir rivayete göre, kefaet nikahın şartlarından biridir. Kız

kendisine küfv olmayan biriyle evlenir veya evlendirilir s e nikah hükümsüz kabul edilir. Diğer riva-yete göre, şart değildir. Nitekim bu mezhebe bağlı ilim adamlarının çoğu bu ikinci rivayeti uygun görmüşlerdir.

Böylece bu mezhebe göre de kızla erkek arasında beş hususta eşitlik söz konusudur:

1- Diyanet,

2- Sanal

3- Mali imkan,

4- Hürriyet,

5- Soy ve soyluluk.. [76]

d) Malikîlere göre: Nikah akdinde yani evlilikte kefaet, iki hususta denk ve müsavi olmaktır: Dindarlık ve ayıplardan, kusurlardan salimlik.. [77]

Tahliller ve Rivayetler

53 nolu Abdullah b. Büreyde hadisini, Ibn Mace isnadmdaki ricalinin sahih oldukları doğrultusunda tahric etmiştir. Nesâî, Ziyad b. Eyy-ub tarikiyle tahric etmiş bulunuyor. Ziyad'ın sika olduğu bilinmektedir. Çünkü bu zat Ali b. Gurab'dan rivayet- etmiştir ki, Ali saduk bir ravidir.

Bu hadisin sıhhatma ayrıca Ibn Abbas (r.a.) dan rivayet edilen şu hadis delalet etmektedir: Bakire bir cariyeyi (yani bakire bir kızı) istemediği, hoş görmediği halde babası evlendiriyor. Kız, Peygamber1 e (s.a.v.) müracaat edince, Efendimiz onu yapılan nikahı kabul edip etmemede muhayyer bırakıyor."

Ayrıca bu bapta kızdan isti'marda bulunma (onun rızasını isteme ve onunla istişarede bulunma) hususu da bu rivayetleri kuvvetlendirmektedir.

Böylece izni alınmadan, rızası aranmadan evlendirilen kızm itiraz hakkı vardır ve isterse yapılan nikahı geçersiz sayabilir.

54 nolu Aişe ve Ömer hadisiyle pek istidlal edilmemiştir.

55 nolu Ebu Hatim hadisini Tirmizî hasenlemiştir. Münavî de bu hususta Tirmizî'nin görüş ve tesbitine uymuştur. Buharı ise bu rivayeti gayr-i mahfuz olarak vasıflandırmış, Ebu Davud bunu el-Merasil'de nakletmiştir. Ibn Kattan ise bu hadisin muallel bulunduğunu, irsalinde zaaf söz konusu olduğunu belirtmiştir.

Ebu Hatim el-Müzenî'nin Resulüllah (s.a.v.) ile sohbeti (arkadaşlığı) vardır ve o bundan başka da bir rivayet yapmamıştır. .

Bu anlamda bir hadisi Tirmizî Ebu Hüreyre (r.a.) dan riva-yetle tahric etmiştir ki lafzı şöyledir: "Dinini (dindarlığını) ve ahlakını beğenip hoşnutluk duyacağınız bir kinişe size gelip (kızınızı veya bir yakınınızı) isterse* onu evlendiriniz. Eğer böyle yapmazsanız yeryüzünde fitne ve büyük bir fesat meydana gelir."

Bu bapta Ebu Davud'un Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayet ettiği bir hadis daha bulunuyor ki, anlamı şöyledir: "Ebû Hind (r.a.), Yafuh'ta Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'e hacamette bulundu (ondan kan aldı). Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, Benî Beyada kabilesine seslenerek şöyle tavsiyede bulundu: "Ya Beni Beyada! Ebu Hind'i evlendirin, ona kız verin.." [78]

Bu rivayeti Hakim tahric etmiş ve Hafız İbn Hacer hasenlemiştir.

Tirmizî'nin Ali (r.a.) dan yaptığı rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Üç şey geciktirilmez: Vakti gelince namaz, hazır olduğu zaman cenaze, kendisine denk ve müsavi eş bulunduğu zaman bekar kız.."

56 ve 57 nolu hadisler de kefaetin daha çok iki hususta söz konusu olduğunu göstermekte ve bu konudaki rivayetleri kuvvetlendirmektedir: Dindarlık ve güzel ahlak..

Konuyla ilgili birkaç rivayet daha bulunuyorsa da yapılan ciddi tesbitlere göre isnadlarmda zayıflık vardır. O bakımdan istidlal ve ihti- . caca salih değillerdir. [79]

Çıkarılan Hükümler

1- Nikahta (evlilikte) kefaet nikahının şartlarından değildir.

2- Ancak evliliğin selameti bakımından lüzumludur. O bakımdan evlenecek çifte özellikle dindarlık ve güzel ahlak bakımından denklik ve eşitlik aranması gereklidir.

3- Müctehidlerin çoğuna göre, kefaet beş hususta aranır: islamiyet, sanat, hürriyet, diyanet ve ekonomik yapı..

4- İmam Ahmed'den yapılan bir rivayete göre, kefaet nikahın şartlarından biridir.

5- Kızın rızası olmaksızın velisi onu ona denk ve müsavi olmayan biriyle evlendirecek olursa, kızm muhayyerlik hakkı vardır.

6- Ergen kız, velisinden izin almaksızın kendisinde küfv olmayan biriyle evlenecek olursa, velisinin bu nikahı hükümsüz kılma yetkisi söz konusudur. [80]

Müt'a Nikahı

Mut'a sözlükte "yararlanmak" anlamına gelir. Fıkıhta ise, bu kelime nikah konusunda az değişik hir anlam taşır: Muvakkat, geçici ni-[kah yapmak suretiyle'kadmdan bir süre yararlanmak,.

İslam ilk yıllarında uzun süre yapılan savaşın verdiği sıkıntı dikk-late alınarak müt'a nikahına cevaz verilmiş, yani iiahi ruhsat olarak Re-sıılüllah'm (s.a.v,) dilinde tecelli etmiştir. Sonra Müslümanlar iyice yerleşip aile yuvası kurunca artık bu ruhsat kaldırılmış ve haram kılınmıştır.

Çünkü böyle bir nikahın devamı birçok problemler doğurmakta ve birtakım sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda kalıcı olan aile yuvasını sarsmakta vo evliliğin ciddiyet ve kudsiyetine zarar vermektedir. O bakımdan Resulüllab (s.a.v.) Efendimiz HabyerTin fethini müteakip hem evcil eşek etini, hem de müt'a nikahını yasaklayıp haram kılmış ve Veda

hutbesinde bir defa daha bu tahrime parmak basarak bükümün kıyamete kadar devam edeceğine işarette bulunmuştur. [81]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Mes'ud (r.n.J den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Bizler, beraberimizde kadınlar olmadığı halde Resulüllah (s.a.v.) ile birlikte savaşta bulunurduk. (Savaşın uzun sürmesi neticesi cinsel duygumuza mağlup olarak) Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz'e; "Ya Resulellah! Kendimizi iğdişletelim mi?" diye sorardık. O ise bizi bundan men'ederdi. Sonra belli bir süreye kadar geçerli olmak üzere bir elbise (mehir olarak) verip kadını nikahlamamıza ruhsat verdi." İbn Mes'ud bu bilgiyi verdikten sonra şu ayeti okudu: "Ey îman edenler! Allah'ın size helal kıldığı iyi temiz şeyleri haram kılmayınız.." [82]

Ebu Cemre'den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "ibn Abbas (r.a.) dan kadınlarla müt'a nikahı yapma hususunu sordum. O buna ruhsat verdi. Ancak onun (azatlı) kölelerinden biri şöyle itirazda bulunarak dedi ki: "Bu ruhsat ancak çok sıkıntılı zamanlarda ve kadın azlığında sözkonusudur." Bunun üzerine

İbn Abbas (r.a.): "Evet öyledir" diye cevap verdi." [83]

Muh-ammed b. Kabın İbn Abbas (r.a.) dan yaptığı rivayete göre, İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: "Müt'a ancak İslam'ın ilk yıllarında (bir ruhsat olarak) bulunuyordu. Şöyle ki: Adam bir beldeye giderdi de beldeyle ilgili bilgi ve marifeti olmazdı. O yüzden gittiği beldede ne kadar kalacağını dik-kate alarak bir kadınla (müt'a nikahıyla) evlenirdi ve o kadın onun eşyasını korur ve durumunu düzene sokardı. Bu ruhsat şu ayet ininceye kadar devanı etti: "ancak eşlerine veya sahip oldjukları cariyelerine karşı (cinsel arzu duymalarında bir sakınca yoktur ve) bu yüzden kınanmazlar. Artık kimler bu meşru sınırı geçerse, işte onlar haddi aşanlardır.." [84]

İbn Abbas devamla diyor ki: "İşte Allah'ın beyan buyurduğu bu iki fercden başkası haramdır.." [85]

Hz. Alie (r.a.) den yapılan rivayete göre: "Resulüllah {s.a.v.) Efendimiz Hayberi fethettiği günlerde idi, müt'a nikahını ve bir de evcil eşek etini haram kılıp yasakladı," [86]

Seleme b. Ekua' (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöylemistir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Evtas (olayı) yılında Sadınlarla müt'a nikahı yapmamız için (sadece) üç günlük bir Lıhsat bize vermiş oldu ve sonra bu nikahı men'etti." [87]

Sebure el-Cühenî (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, vfekke'nin fethinde Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ile birlikte gaza 'apmıştı. 0 günkü durumu şöyle anlatıyor: "Mekke'de onbeş gün saldık. O sebeple Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bize kadınlarla nüt'a nikahı yapmamıza izin verdi.." Sonra devamla diyor ki: Ben henüz Mekke'den çıkmadan Resulüllah (s.a.v.) ruhsatı saldırıp müt'a nikahını haram kıldı,"

Diğer bir rivayette ise, Seleme (r.a.) Peygamber (s.a.v.) Efendimizle beraber bulunduğu sırada, Resulüllah'ın(s.a.v.) şöyle bu-yurduğunu iuydu: "Ey insanlar! Doğrusu ben size kadınlarla müt'a nikahı papıp onlardan yararlanmanız için izin verdim. Şüphesiz ki Denab-ı Hakk artık bu nikahı kıyamet gününe kadar haram kılmış bulunuyor. Kimin yanında o nikahla aldığı bir şey [kadın) bulunuyorsa, onu salıverip bıraksın ve onlara verdiğiniz şeylerden bir şey (geri) almayın.." [88]

Sebure'den yapılan rivayette ise şu lafız yer almaktadır;

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz fetih günlerinde Mekke'ye girdiğimiz zaman bize müt'a ile emretti. Sonra biz henüz Mekke'den çıkmadan Efendimiz bizi bundan men'etti."

Yine Semure'den yapılan bir diğer rivayette ise şöyle denilmiştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz Veda Haccı'nda müt'a nikahını yasakladı."

Birinci rivayeti Müslim, ikinci rivayeti Ebu Davud ile Ahmed tah-ric etmişlerdir. [89]

Habislerin Işığında Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

Dört mezhep imamlarına göre, müt'a nikahı batıldır. Yasaklanıp haram kılınmıştır. Çünkü nikah akdinden maksat, tevalüd (doğma, doğurma) ve tevarüstür (mirasa konmak). Müt'a nikahında bu iki maksat yoktur. Ibn Abbas (r.a.) bu ruhsatın devam ettiğini iddia etmişse de ashabın çoğu onun hilafına beyanda bulunmuş ve aynı zamanda Mekke emiri İbn Zübeyr (r.a.) îbn Abbas'a bu hususta şöyle demiştir: "Eğer sen müt'a nikahı'yaparsan seni recmederim." [90]

Müt'a nikahında şahit ve veliye ihtiyaç olup olmadığı ihtilafkonu-sudur. Çoğunagöre şahidin bulunması şart değildir. [91]

Tahliller ve Rivayetler

63 nolu îbn Mes'ud hadisi sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir. O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi bu hadisle' istidlal etmiştir.

64 nolu Ebu Cemre hadisi üzerinde durulmuş ve îbn Abbas'm bu görüş ve içtihadından rücu' ettiği belirtilmiştir. Nitekim ilim adamlarından Muhammed b. Halef el-Kadı Vekî' konu üzerinde durarak, İbn Abbas'ı bu görüşünden dolayı kınayan iki mısra'lık metin ona gösterilince, hayretler içinde kalmış ve şöyle demiştir: "Subhanellah, ben böyle bir fetva vermiş değilim. Müt'a nikahı tıpkı ölmüş hayvanın eti gibi ancak muztar durumda olana helal olabilir." [92]

Ayrıca îbn Abbas'm müt'aya ruhsat verir anlamdaki görüş ve ictihaçlından rücu' ettiğini Beyhakî ve Ebu Avaıe kendi sahihinde belirtmiştir.

İmam Malik'in İbn Abbas rivayetine dayanarak mül'a nikahına cevaz verdiğini iddia edenler olmuşsa da bunun doğru olmadığı yapılan ciddi araştırmalardan anlaşılmıştır.

Resulüllah'm (s.a.v.) Veda Hutbesi'nde bu nikahı yasaklaması te'bı'd üzeredir, yani kıyamete kadar geçerlidir. O bakımdan artık hiçbir seferde ve askeri harekatta buna cevaz verilemez.

Ayrıca Tirmizi'niıı Mubammed b. Kâ'b tankıyla İbn Abbas'dan yaptığı 65 nolu rivayet de İbn Abbas'ın müt'a nikahının Mü'minun Suresi 6. ayetle haram kılındığını açıklamış olduğunu göstermektedir.

67 nolu Ali hadisi de sahih olup müt'anm kesinlikle yasaklandığım ortaya koymakta ve böylece her türlü ihtimali kaldırmaktadır. Ancak İbn Abbas'dan rivayet edilen Muhammed b. Ka'b tarikindeki rivayetin isnadında Musa b. Ubeyde er-Rebezî bulunuyor ki, bu zat zayıftır. İmam Ahmed: "Onun hadisi yazılmaz" derken, Nesâî: "O zayıftır" demiştir. [93]

68 nolu Seleme hadisinde "Evtas Yılı" ndan söz edilmektedir ki, tarihçilerin tesbitine göre, bu olayla Mekke'nin fetih olayı aynı yıla rastlamaktadır.

Mekke fethinde tekrar müt'a nikahına kısa bir süre cevaz ve ruhsat verildiğine dair Seleme'den yapılan az farklı üç rivayet üzerinde çok durulmuş ve farklı görüş ve tesbitler ortaya kan muştur. İlim adamlarının önemli bir kısmı bu rivayetlerle istidlal ve ihticac etmemişlerdir. Daha çok Hayber'in fethinde bunun ha-ram kılındığı ve bu tahrimin kıyamete kadar devam edeceği söz konusu olup bu rivayetin istidlale daha çok salih bulunduğu belirtilmiştir.

Allah daha iyisini bilir.

Ancak müt'a nikahı ister Hayber savaşında, isterse Mekke'nin fethinde haram kılınmış olsun, her iki durumda da bu tahrim kıyamete kadar sürecektir. Şia dışında bunun aksini iddia eden pek olmamıştır. Mezhep imamlarının içtihadı da bu anlamdadır. [94]

Çıkarılan Hükümler

1- Müt'a nikahı İslam'ın ilk yıllarında ruhsat anlamında mubah sayılmıştır.

2- Hayber'in fethinde evcil eşek etiyle birlikte müt'a nikahı da yasaklanıp haranı kılınmıştır.

3-Mekke'nin fethinde bu tahrim tekrar açıklanarak hükmün kıyamete kadar devanı edeceği belirtilmiştir.

4- Şia ise bu rivayetlerin hilafına müt'a nikahına verilen ruhsat ve cevazın devam ettiğine kaildir. [95]

Zevacut-Tahlil (Hülle)

Osmanlıcada daha çok "htılle" kelimesiyle ifade edilen "zevacü't-tahlil" veya "nikahu'l-muhallü" üzerinde çok durulup İslam aleyhine kullanılan konulardan biri olmuştur. Üç talakla kocasından boşanan bir kadının tekrar o kocasıyla evlenebilmesi için ikinci bir kocaya ni-kahlanması ve onunla cinsel temasta bulunması ve sonra da bu ikinci kocanın onu boşaması söz konusudur. Kadının birinci kocasıyla tekrar evlenmek niyetiyle ikinci kocayla muvakkat nikah yapması dinen caiz değildir. Ama birinci kocasından boşanıp, ayrıldıktan sonra böyle bir niyet taşımaksızın ikinci bir adamla evlenir ve onunla cinsel temasta bulunduktan sonra bu ikinci kocası onu yine tahlil niyeti taşımaksızın boşarsa, o takdirde kadın iddeti (serî bekleme süresi) tamamlandıktan sonra birinci kocasıyla evlenebilir. Bunda dinen bir sakınca yoktur.

Konunun aslı bu olmakla beraber ve Resulüllah (s.a.v.) Efendi-miz'in hülle yapanı ve yaptıranı lanetlemesine rağmen bunu istismar eden bazı ahlaksız ve inancı bozuk kişilerin davranışı İslam'a mal edilemez. Şüphesiz hülle yapan ve yaptıran ne kadar günahkarsâ, bunu islam aleyhine kullanan din düşmanları onlardan daha günahkar ve daha ahlaksızdırlar. [96]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle detniştir:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz hülle yapan ve yaptıranı lanetledi." [97]

Ukbe b. Amir (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Size iğreti alınmış tekeden haber vereyim mi?" diye sordu. Ashab-ı Kiram: "Evet, Ya Resulellah!' deyince, buyurdu ki: "O hullecidir. Allah hülle yapana ve aptırana lanet etmiştir." [98]

îshak b. İbrahim'den, o da Süfyan'dan, o da Zührî'den, o da rrve'den, o da Uz. Aişe (r.a.) dan yaptığı rivayete göre, Uz. Aişe (r.a.) iyle demiştir:

"Rıfae'nin karısı Resulüllah'a (s.a.v.) gelerek şöyle dedi: Doğrusu kocam beni kesin olarak boşadı ve ben de ondan son-a Abdurrahman b. Zübeyr ile evlendim. Ancak ondaki (penis) İbişe saçağı gibi (cinsel iktidarsızlığı var).." Bunun üzerine .fendimiz tebessüm etti ve şöyle buyurdu: "Herhalde sen tekrar e dönmek istiyorsun? Hayır, bu ikinci kocan senin balağızmı, sen de onun balcağızım tatmadıkça (seni boşasa bile) [ine de dönemezsin." [99]

Uz. Aişe (r.a,) dan yapılan rivayete göre: Bir adam kendi eşini iç talakla boşamış bulunuyordu. Boşanan kadın ise başka bir idamla evlendi ve az sonra o adam da sözü edilen kadını -jmunla henüz cinsel temasta bulunmadan- boşadı. Bunun izerine Resulüllah'a (s.a.v.) bu kadının birinci kocasına (tekrar kikahla) helal olup olmayacağı soruldu/Efendimiz şu cevabı ferdi: "Hayır, ikinci kocası birinci kocası gibi onun balcağızım atmadıkça helal olmaz." [100]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Ğumeysa veya Rumeysa adındaki kadın Resulüllah'a (s.a.v.) gelerek kocasından şikayet etti; iöyle ki, kocasının kendisiyle ilgilenmediğini, temas kurmadığını Söyledi. Çok geçmeden onun kocası da çıka geldi ve şöyle dedi: 'Ya Re-sulellah! Bu kadın yalan söylüyor. Kocası (olan ben) onunla ilgilenip temas kuruyorum. Ama bu kadın ilk kocasına tekrar dönmek istiyor." Peygamber (s.a.v.) o kadına şöyle buyurdu: 'Hayır, bu ikinci kocanın balcağızım tatmadan (seni boşasa bile) (birinci kocana) dönemezsin." [101]

Abdullah (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz döğme yapana, döğme yaptırana, kullansın diye saçını başkasına verene, başkasının saçını alıp takana, faiz yiyene ve yedirene, hülle yapana ve yaptırana lanet etti.." [102]

1214 nolu Ukbe hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiştir. [Ancak Ebû Zür'a ile Ebu Halim muallel olduğunu belirtmişlerdir. İbn Mace Sünen'indeki isnadında geçen Yahya b. Osman ise zayıftır. Zehebî ise onun saduk olduğunu belirttikten sonra şu bilgileri vermiştir: İbn (Ebî Hatim onun hadislerini yazmıştır. [103]

Yine bu bapta İbn Mace'nin İbn Abbas (r.a.) den rivayet ettiği bir Ihadis bulunuyor ki, isnadında Zem'a b. Salih bulunuyor. Bu zatın zayıf (olduğu söylenir. [104]

Diğer yandan bu konuda Ahmed, İshak, Beyhakî, Bezzar ve İbn :Ebî Hatim'in Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet ettikleri bir hadis hulunuy-,or ki. Buharı onu hasenlemiştir.

Sonuç olarak bu baptaki hadislerin tamamı, tahlil'in yani hülle yapmanın ve yaptırmanın haram olduğuna delalet etmektedir. Çünkü lanetlemek daha çok büyük günaha karşı olur. [105]

Çıkarılan Hükümler

1- Zevacü't-tahlil, yani hülle niyet ve şartıyla yapılan nikah akdi sahih değildir. Bu İmam Ebu Hanife ile Zü%r dışında diğer müctehidlerin görüş ve içtihadıdır.

2- Nikah akdinde hülleyi gerçekleştirme şartının ileri sürülnıesiyle nikah fasit olur, yani böyle bir şartla yapılan nikah akdi geçersiz kabul edilir. Bu, İmam Ebû Yusuf ile İmam Şafiî'ye göredir.

3- Böyle bir şartla yapılan nikah akdi sahih sayılsa bile, kadını birinci kocasına helal kılmaz. Bu, İmam Muhammed'e göredir.

4- Böyle bir şartla yapılan nikah akdi sahih olur ve kadın ikinci kocasından boşandıktan sonra birinci kocasıyla evlenebilir. Ancak kerahet işlemiş olurlar. Bu, İmam Ebu Hanife ile İmam Züfere göredir.

5- İmam Malik, İmam Ahmed, İmam Sevri ve diğer bazı imamlara göre, böyle bir şartla nikah akdi caiz ve sahih olmaz.

6- İkinci kocasından tesadüfen boşanan ve ikinci kocasının ölmesi üzerine dul kalan kadın şer'i bekleme süre sona erince birinci kocasıyla yeniden evlenebilir.

7- Kadının birinci kocasıyla evlenebilmesi için ikinci kocasıyla nikah akdinden sonra cinsel temas yapması şarttır.

8- Bu konuda fetva, İmam Ebu Hanife ve Züfer'e göre değil diğer' imamlara göredir. [106]

Nikah-ı Şiğar

Şiğar: Karşılıklı mübadele şeklinde evlenmeye delalet eden bir kavramdır. Cahiliye devrinde Araplardan iki adam biraraya gelir, biri diğerine şöyle derdi: 'Kızını veya kızkardeşini bana zevce olarak ver, ben de buna karşılık kızımı veya kızkardeşimi sana zevce olarak vereyim". Muhatabı bu teklifi kabul edince artık kadına bir mehir takdir edilmez ve karşılıklı mübadele gerçekleşirdi.

İslam Dini yepyeni bir dünya görüşü ve kusursuz bir hukuk sistemiyle gelince cahiliye devrinin bütün kötü ve haksız adet ve kurallarını kaldırırken şiğar nikahını da yasaklayıp haram kıldı. [107]

Konuyla İlgili Hadisler

Nafi'den, o da İbn Ömer (r.a.)dan rivayet etmiştir. İbn Öm.er diyor ki:

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz sigarı yasakladı. Şiğar: Karşısındaki adamın kızıyla evlenmeye karşılık kendi kızını onunla evlendirmesidir. Böylece aralarında sidak, yani mehir söz konusu olmazdı." [108]

îbn Ömer (r.a.)dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "İslam'da şiğar yoktur.." demiştir [109]

Ebu Hüreyreir.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle

"Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şiğarı yasakladı. Şiğar: Adamın karşısındaki muhatabına: Sen kızını benimle evlendir, ben de buna karşılık kızımı seninle evlendireyim ve ya kızkardeşini benimle evlendir, ben de buna karşılık kızkar-deşimi seninle evlendireyim demesidir." [110]

Abdurrahman b. Hürmüz el-Arec'den yapılan rivayete göre, îbn Abbas Abdullah'ın oğlu Abbas kendi kızını Abdurrahman b. Hakem'e nikahladı ve buna karşılık Abdurrahman da kendi kızını Abbas'a nikahladı. Böylece bu karşılıklı evlendirmeyi sidak yerine koyarak (kadınlara bir mehir takdir etmediler). Durumu öğrenen Muaviye b. Ebî Süfyan/bu evlenen iki adamla eşlerinin arasını ayırması için Mervan b. Hakeme yazılı emir gönderdi ve mektubunda şu cümleyi özellikle ifade etti: "Bu bir sigardır ki Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz onu men'edip yasaklamıştır." [111]

Ümran b. Husayn'dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: 'İslam'da celeb, ceneb ve şiğar yoktur.." [112]

Celeb: Zekat toplamakta olan kimsenin bir yere konaklayıp zekat verecek durumda olan mal sahiplerini oraya çağırıp toplaması ve zekatları o yerde alması demektir.

Ceneb: At koşusu (müsabakası) na giren kimsenin yanında bir de yedek at bulundurması ve koşu esnasında bindiği hayvan iyice yorulunca onu bırakıp yedekte olana binmesidir. [113]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefilere göreî Şiğar nikahı: (A) nın kendi kızım (B) nin oğluyla ve (B) nin kızım da kendi oğluyla -herbirinin bid'i (nikah ile helal olan cinsel ilişkisi) diğerine sidak yani mehir olmak üzere evlendir-mesidir. Bu tarz nikah akdi sahih olup herbirine mehir vermek vacip olur.

Çünkü bu mezhebin yorum ve içtihadına göre, şiğar nikahının men'edilmesi, her birinin bid'inin diğerine karşılıklı sidak (mehir) olmasıdır. Nikah akdinden sonra mehir takdir edilmesi mahzuru ortadan

kaldırmaktadır. Aynı zamanda bu husustaki nehiy (men' ve yasak) kerahete yönelik olup fesad-i nikahla ilgili değildir.

b) Şafîîlere göre: Bu mezhebe göre karşılıklı mübadele suretiyle evlenmede ister herbirinin bid'i veya mehir olarak bir meblağ anılsın, ister anılmasın yapılan akid hükümsüzdür.

Buna rağmen şiğar nikahıyla evlenip cinsel temasta bulunan adamın mehir ödemesi vacip olur ve nikah akdi geçersiz kabul edilir.

c) Hanbelîlere göre: Belirtilen şekilde nikah akdi yapılırken mehir anılmaz veya "mehirsiz" diye bir şart koşulursa veya herbirinin bid'i diğerinin sidakıdır şekilde bir kayde yer verilirse, işte bu tarz bir nikah akdi şiğar kabul edilir ve fasit bir nikah hükmünü alır. [114]

d) Malikîlere göre: Şiğar üç kısma ayrılır: Sarih şiğar, görünürde şiğar ve-bu iki kısmı kendinde toplayan şiğar.. Birincisi karşılıklı değiş-tokuşta tarafların birbirine mehir verilmeyeceği belirtilen akiddir. Bu ise açık ve net bir sigardır. İkincisi her biri için4>elli nis-bette mehir takdir edilen akiddir ki, burada anılan mehir anılmamış ve belirlenmemiş gibi kabul edilir.. Üçüncüsü, "Sen bana kızkardeşini şu kadar altın mehir vermem üzere nikahla, ben de kızkardeşimi sana mehirsiz olarak nikahlayayım" şeklinde yapılan akiddir.

Birinci şekil batıl, hükümsüz bir akid kabul edilir ve evlilik geçerli olmaz. İkinci şekil sahih sayılır. Üçüncü şekilde hükümsüzdür. [115]

Tahliller ve Rivayetler

84, 85, 86 nolu hadisler sahihtir. O bakımdan müctehidler bu hadislerle istidlal ve ihtieacda bulunmuşlardır.

87 nolu Abdurrahman rivayetinde Muhammed b. İshak bulunuyor ki, bu zatın rivayetiyle ihticac etme hususunda ilim adamları farklı görüş ve tesbit ortaya koymuşlardır. Çoğuna göre, adı geçen ravı zayıftır. Ancak bu bapta Ahmed ve Tirmizî'nin Knes'den (r.a.) rivayet ettikleri bıfTiadis bulunuyor

ki, Nesâî onu sahihi emiş tir. Ayrıca Bey-hakî'nin Cabir (r.a.) den rivayet ettiği bir hadis daha vardır. [116]

Çıkarılan Hükümler

1- Şiğar nikahı üç mezhebe göre caiz ve sahih değildir, yani batıldır.

2- îmam Ebu Hanife'ye göre, mekruhtur, ancak yapılan akid sahihtir. Taraflar için mehir takdir edilir ki, bu vaciptir.

3- Şiğar nikahıyla evlenen kimsenin eşine mehir ödemesi, yani cinsel temasta bulunduğu takdirde mehir vermesi gerekir, ancak yapılan akid geçersiz kabul edilir,

4- Yapılan şiğar nikahında iki taraf için belli bir mehir takdir edilirse akid sahih olur. Bu, Malikilere göredir. Hanefîler de aynı görüştedir[117]

Sidak (Mehir)

Evlenen kıza veya kadına kocası tarafından nikah akdinde takdir edilen meblağ veya mala sidak veya mehir denilir. Nikah akdinde unutulsa bile yine akid geçerli kalır ve mehir emsaline uygun takdir edilip verilir.

Mehir, kadın için bir güvencedir. Bunu peşin alabileceği gibi, gecikmeli de alabilir. Özellikle mehri peşin ödemeyip onu gecikmeli ödeyecek olan, henüz ödemeden eşini boşayacak olursa, mehrini derhal vermek zorundadır, aynı zamanda adam eşinin mehrini ödemeden ecel vaki olur da ölürse, bu insanlara karşı olan borç kapsamına girer ve tekfin, teçhizden sonra önce bu borcunun ödenmesi gerekir.

Kadın isterse kocası üzerinde bir alacağı olan mehrini ona bağışlayabilir. [118]

Konuyla İlgili Hadisler

Amir b. Rebi'a (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Beni Fezare kabilesinden bir kadın, bir çift ayakkabı (mehir olarak almak) üzere evlendi. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz o kadına sordu: "Kendi nefsine ve malına karşılık bir çift ayakkabıya razı oldun mu?" O da: "Evet razı oldum" deyince, Efendimiz onun bu kadârcık bir mehirle

evlenmesine cevaz verdi." [119]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s:a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Eğer bir adam (evleneceği kadına) mehir ola rak iki avuç dolusu yiyecek verirse, o kadın ona helal olur." [120]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (s.a.v,) Efendimiz, Abdurrahman b. Avf in serinde san beyaz lekesi gördü ve sordu: "Bu nedir?" t»durrahman: "Bir kadınla altundan bir çekirdek ağırlığı üzere dendim" diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v.): "Allah senin için übarek kılsın, düğün sofrası hazırla, isterse bir koyun (kesip

ışirmenle) olsun" buyurdu. (92).

Hz. Aişe (r.a.-) dan yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.vJ Efendi-\iz şöyle buyurmuştur: "Nikahın bereketli olması bakımından en kiyük ve üstünü, meuneti (harcama ve mali yükü) en kolay lamdır." (93).

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle lemistir:

"Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz aramızda (hayatta) iken bi-;im sidakımız (evlenmede kadınlara verdiğimiz mehir) on >kiyye idi." (94).

Bir rivayette Ebû Hüreyre bunu söyledikten sonra ellerini üstüste toydu ki bu dörtyüz dirhem demektir.

Böylece bir okıyyenin gümüş olarak 40 dirhem olduğu anlaşılıyor re bugünkü tartı birimine göre, 119.04 gram eder. Ve bu takdire göre, 10 okiyye 400 dirheme-ve yaklaşık 1193 grama tekabül eder.

Ebû Seleme (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Hz. Aişe (r.a.) den Resulüllah'ın (s.a.v.) sidakının ne kadar olduğunu sordum. O bana şu cevabı verdi: "Onun kendi zevcelerine verdiği sidak (mehir) oniki buçuk okiyye idi." [121]

Hz. Aişe "neşş" kelimesini "yarım" olarak yorumlamış ve böylece 12.5 okiyyenin 500 dirhem olduğunu belirtmiştir.

Ebu Acfa'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Ömer'in şöyle dediğini duydum: "Kadınların sidakında fazla yüksek meblağ takdir etmeyin. Çünkü eğer sidak dünyada kerem ve cömertlik veya ahirette bir takva olsaydı, buna sizden en layık olan Peygamber (s.a.v.) Efendimiz idi. Ama Peygamber (s.a.v.) evlendiği hiçbir eşine ve evlendirdiği kızlarından hiç birine oniki okiyyeden fazlasını takdir etmemiştir." [122]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e gelerek dedi ki: "Doğrusu ben Ansar'dan bir kadınla evlendim." Peygambeı (s.a.v.) ona: "Ona baktın mı? Çünkü Ansarın gözünde bir şey (kusur veya az görme gibi bir arıza) olabilir" buyurdu. Adam "Ben ona baktım.." diye cevap verince, Peygamber (s.a.v.): "Ne adar mehir üzerine onunla evlendin?" diye sordu. Adam: 'Dört kiyye (gümüş)" diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber i.a.v.): 'Dört okiyye üzerine öyle mi? Sanki siz gümüşü şu dağın Irtasmdan veya yanından yontup elde ediyorsunuz!.. Yanımızda ma bu kadar gümüş verecek mali imkanımız yoktur; ama umu-ir ki seni (bir savaş) seferine göndeririz de oradan bir şeyler de edersin.."

Ebu Hüreyre devamla diyor ki: "Resulüllah (s.a.v.) Benî Abs kabilesi üzerine bir müfreze gönderdi ve o adam da Onların asında bulunuyordu." [123]

Urve'den, o da Ümmü Habibe (r.a.) den rivayet etmiştir: Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz onunla evlenirken kadıncağız İabeş diyarında bulunuyordu ki, Habeş kiralı Necaşî onu Peygamber (s.a.v.) Efendimizle evlendirdi ve mehrini dörtbin Üirhem) olarak belirleyip (verdi). Aynı zamanda kendi imkan-^rıyla onu teçhiz edip; Şerahbîl b. Hasene (r.a.) ile (Medine'ye) [önderdi. Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz ise, Ümmü Habibe'ye mehir olarak) bir şey göndermemişti. Oysa Resulüllah (s.a.v.) evlendiği her kadına mehir olarak 400 dirhem takdir edip verirdi."[124]

Müctehidlerin İstidlalleri ve İhticacları

a) Hanefîlere göre: Nikah akdiyle birlikte mehrin anılması, be-irlenmesi vaciptir. Bununla beraber mehir anılmaksızm yapılan nikah ıkdi sahihtir. Aynı zamanda akid yapılırken mehir verilemeyeceği be-irtilmiş olsa bile yine nikah sahih kabul edilir. Çünkü nikah bir evlen-ne akdidir ki bu erkek ve kadının iki şahit huzurunda icab ve ka-mlüyle tamamlanır. Mal ise bu hususta asli amaç değildir; o bakımdan »kid esnasında mehrin anılması şart kılınmamıştır.

Mehrin tabanı on dirhem (yaklaşık 29,760 gr.) dır. O bakımdan ıkid esnasında mehir on dirhemden az bir hisbet olarak belirlense bile tadına yine de.on dirhem vermek gerekir.

Nikah akdinden sonra cinsel temas meydana gelir veya halvet-i sahiha (ikisinin yalnız olarak başbaşa kalması) gerçekleşir ve akabinde adam .kadını boşar veya ölürse, mehrin tamamım vermek vacip olur. Cinsel temas meydana gelmeden veya havlet-i sahiha gerçekleşmeden boşanırsa kadına belirlenen*mehrin yarısı verilir. Bu durumda adam Ölürse, mehrin tamamı verilir. Kadının ölmesi halinde de mehrin tamamı onun varislerine intikal eder.

Evlenen adam fakir olur da on dirhem ödeyecek mali imkana sahip değilse en az beş dirhem takdir edilir ve bundan aşağı mehir olmaz.

Mal kapsamına girmeyen Kur1 an öğretmek, erkeğin eşine bir yıl hizmet etmesi gibi şeyler mehir yerine geçmez. İmam Muhammed'e göre geçer.. [125]

b) Şafiîlere göre: Bu mezhebe göre de mehir nikahın şartlarından değil, akid anında anılması sünnettir. Alım-satımı sahih olan her şeyin mehir olarak belirlenmesi de sahihtir. Ancak kadının mal olarak belirlenen nıehri almadan onu satması caiz değildir.

Belirlenen mehir ancak cinsel temasla veya eşlerden birinin ölmesiyle istikrar bulup gerçekleşir. Kavl-i Cedid'e göre, halvet ile gerçekleşmez.

[126]

c) Hanbelîlere göre: Mehir gerekli olmakla beraber nikahın şartlarından değildir. Aynı zamanda mehir altın, gümüş, eşya ve yiyecek maddelerinden olabileceği gibi birtakım menfaatlar da olabilir. Mesela, erkeğin kadına ait koyunları bir yıl veya altı yıl gütmesi veya ona ait tarlayı onun adına ekip biçmesi gibi hizmetler de mehir yerine geçer. Kur'an öğretmek sidak (mehir) olmaz. Bu şartla hikah akdi yapılsa bile, kadına mehr-i misil vermek gerekir.

Cinsel temastan sonra veya sahih halvet gerçekleştikten sonra boşanan kadına tam mehir verilir, aksi halde mehrin yarısına hak kazanır. [127]

d) Malkîlere göre: Mehrin en azı, yani tabam üç dirhemdir, aynı zamanda istifade edilebilir bir madde olması gerekir. Mesela, içki, domuz eti ve benzeri mal-i mütekavvim olmayan bir madde mehir olamaz. Şayet bu gibi maddelerden biri mehir olarak belirlenirse, nikah hemen fesh edilir. Feshedilmeden Önce adam kadınla cinsel temasta bulunursa, o takdirde mehr-i misil gerekir. Ayn olmayıp hizmet gibi menfaat kapsamına giren şeyler mehir olmaz. [128]

Tahliller ve Rivayetler

90 nolu Âmir hadisini Tirmizî sahihlemişse de İbn Hacer bunun i sahih olup olmadığı ihtilaf konusudur diyerek görüş ve tesbitini ortaya koymuştur. [129] O bakımdan müctehidlerin çoğu bu hadisle ihticac etmemiştir.

91 nolu Cabir hadisinin isnadında Musa b. Müslim bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Telhis'te ise bu hadisin isnadında ayrıca Müslim b. Rumân'm bulunduğu ve bu zatın da zayıf olduğu belirtilmiştir. [130] Böylece gerek Musa, gerekse onun babası Müslim b. Rumân zayıf olarak kabul edilmiş ve rivayetleriyle istidlal ve ihticac edilemeyeceği üzerinde durulmuştur.

Beyhakî ise, bu-gibi az bir nesnenin sidak (mehir) olarak verilmesi, müt'a nikahına ruhsat verildiği dönemle ilgilidir. Müt'â nikahı haram kılınıp

yasaklanınca bu kabil az şeyin sidak olmayacağı da ortaya konmuştur, diyerek buna ayrı bir yorum getirmiştir.

1232 nolu Enes hadisi sahihtir. O bakımdan istidlale salih görülmüştür. Çekirdek ağırlığındaki altın yaklaşık beş dirhem kıymetinde idi. Bugün ise altın ,üe gümüş arasındaki kıymet farkı çok fazla değişmiştir. Bunun bir dinarın dörtte biri kadar olduğunu söyleyenler de olmuştur. Malikîler de aynı görüştedirler. Hanbelîler bunun üçbuçuk dirhem kıymetinde olduğunu belirtmişlerdir.

Bu konuda hâber-i ahad olarak birkaç hadis daha buhmu-yor:

İbn Ebî Şeybe'nin Lebîbe'den merfuan yaptığı rivayette şöyle deniliyor: "Kim nikah akdinde bir dirhemle olsun (kadını kendine) helal kılıyorsa, o cidden onu kendine helal kılmıştır."

Darekutnî'nin Ebu Said'den yaptığı rivayette ise şöyle buyurul-muştur: "Kadına Erak ağacından bir misvakla bile olsun mehir takdir edip verin.."

Bütün bu ve benzeri rivayetleri bir araya getirdiğimizde şu sonucu çıkarmamız mümkündür: Mehir, hem kadının, hem de erkeğin sosyal ve ekonomik yapısına ve gücüne göre takdir edilmelidir. Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz du bu konuda belirttiğimiz hususu ölçü olarak bulundurmuş ve kişinin mali durumuna göre bu hususta kolaylaştırıcı mehir, miktarları belirlemiştir. Allah (c.c.) daha iyi bilir. [131]

Çıkarılan Hükümler

1- Nikah akdinde mehrin belirlenmesi vaciptir.

2- Mehir nikahın sıhhatinin şartlarından değildir.

3- Nikah akdinde unutularak veya kasden mehir anıhnazsa, nikah akdi yine sahih kabul edilir ve kadına mehr-i misil takdir edilir.

4- Mehrin tabanı üzerinde durulmuşsa da tavanı belirlenmemiştir. Daha çok evlenen çiftlerin sosyal ve ekonomik durumlarına ve takdirlerine bırakılmıştır.

5- Hanefîlere göre, mehrin tabanı on, Malikîlere göre üç dirhemdir. Bu, yaklaşık olarak otuz gram gümüşe tekabül eder.

6- Nikah akdinden sonra cinsel temas meydana gelir veya sahih bir halvet gerçekleşir ve akabinde adam kadını boşarsa, ona tam mehir vermesi gerekir.

7- Cinsel temas meydana gelmeden ve sahih bir halvet gerçekleşmeden boşanırsa, yarım mehir verilir. Bu daha çok Hanefılerle Hanbelilerin görüşüdür.

8- Nikah akdinden sonra belirtilen iki husus gerçekleşmeden eşlerden biri ölürse, yine mehir tam olarak verilir. Bu daha çok Şafîîlerin görüşüdür.

9- Mehir nakit para olabileceği gibi, istifade edilip alım-satımı mubah olan bir eşya da olabilir.

10- Mehir aynı zamanda hizmet gibi bir menfaat da olabilir. Bu daha çok Hanbelilerin görüşüdür.

11- Alım-satımı mubah olmayan, yani mal-i mütekavvim kapsamına girmeyen bir maddenin mehir olarak belirlenmesi caiz değildir.

12- Bu gibi maddelerden biri mehir olarak belirlense bile yapılan nikah akdi çoğuna göre sahih sayılır. İmam Malik'e göre, nikah feshedilir.

13- Belirtilen maddelerden biri belirlendikten sonra adam nikahladığı kadınla cinsel temasta bulunursa, nikah yine feshedilir ve kadına mehr-i misil vermesi gerekir. [132]

Mehil Sidak, Sadak

Evlenirken, yani nikâh akdi yapılırken erkeğin kadına vermeyi abul ve taahhüt ettiği mal veya nakde mehir denildiği gibi "sidak" ve sadak" da denir. Böylece hu iki kelimenin kadına verilmesi taahhüt dilen nakit veya mala delâlet eden eş anlamlı iki kelime olduğu ulaşılıyor.

Mehir daha çok kadına tanınan bir hak ve teminattır. Boşama yetisini elinde tutan kocayı, bu konuda keyfi hareket etmekten lıkoymaya kısmen de olsa yarayan bağlayıcı bir faktördür.

Dördüncü cildin sonunda mehir konusu kısmen işlenmiş ve çıklarinıış bulunuyor. Burada ise, konuyla ilgili diğer hadîsleri ve .çıklamaları getirmek suretiyle daha da aydınlatıcı bilgiler vereceğiz. [133]

İlgili Hadisler

Sehl b. Sa'd (r.a.) den yapılan rivayete göre, bir kadın Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e gelerek şöyle dedi: "Ya

Resûlallah! Doğrusu ben kendimi sana hibe ettim..." ve böylece kadın uzun bir süre ayakta durup (cevap) bekledi. Bunun üzerine bir adam ayağa kalkıp şöyle dedi: 'Ta Resûlallah! Eğer senin buna ihtiyacın yoksa onu benimle evlendir..." Bu teklif üzerine Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz o adama sordu: 'Yanında sadak olarak ona vereceğin bir şey var mıdır?" Adam da 'Tanımda sadece şu izarım (bedeni örten entari) var..." diye cevap verdi. Efendimiz ona: "İzarmı ona verecek olursan, izarın olmadığı halde oturup (kalırsın).

Başka bir şey ara..." diye buyurdu. O da başka bir şey bulamıyorum deyince Peygamber (s.a.v.) ona: "Bir şey ara, isterse o şey demir bir yüzük olsun...!" buyurdu. Ama adam hiçbir şey bulup temin edemedi. Peygamber (s.a.v.) ona: "Kur'an'dan yanında bir şey var mı?" diye sordu. O da: "Evet, şu süre, şu sûre var diyerek birkaç sûrenin ismini andı. Peygamberimiz (s.a.v.) ona: "O halde ben de o kadını sana, yanındaki Kür'an'a karşılık (o sûreleri o kadına öğretmene bedel) zevce olarak nikahlıyorum" buyurdu." [134]

Bu konuda diğer bir rivayet Ebû Numân el-Ezdî (r.a.) den yapılmıştır. Adı geçen diyor ki: "Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz, bir kadını Kur'an'dan bir sûre (mehir olmak) üzere evlendirdi ve sonra şöyle buyurdu: "Bu senden sonra hiçbir kimseye mehir olmaz (sana has bir uygulamadır)." [135]

İki hadîsin açık delâletinden, kadına verilmesi lüzumlu olan mehir için kesin bir taban ve tavan belirtilmediği ortaya çıkıyor. Aynı zamanda mehrin

mutlaka mal veya para gibi maddî bir eşya olması da şart değildir. Kur'an'dan bir sure olsun öğretmek yeterlidir. Şu kadar ki, mehir vermekle yükümlü bulunan erkeğin malî gücü yani ekonomik yapısı söz konusudur. Herkez malî kudretine göre bir şey taktır edip verebilir.

Ancak iki hadîsten, sûre öğretme gibi manevî menfaatin sadece, yani istisnaî olarak bir kadına mahsus olduğunu öğreniyoruz. Müc-tehid imamlar ise, konuyu daha detaylı ele alıp incelemişler ve az farklı ictihad ve yorumlar ortaya koymuşlardır. Nitekim dördüncü cildin sonunda onların bu görüş ve ictihadlarını nakletmiş bulunuyoruz.[136]

Hadislerin Tahlilleri

Sehl b. Sa'd hadîsinin sahih olduğunda muhaddislerin hemen hemen görüş birliği vardır. Ancak hadîsin son kısmıyla ilgili üç ayrı rivayet bulunuyor ki, mâna ve hüküm yönünden aynı, lafız yönünden farklıdırlar. O bakımdan bu hadîsle istidlal ve istinbat yapılabilir.

Ebû Numân hadîsine gelince, îbn Hacer'e göre, râvileri arasında maruf olmayan biri bulunuyor. Bu yönüyle ihticaca pek salih değildir. Ama bu anlamda birkaç rivayetin mevcudiyetini dikkate alanlar üzerinde ihtiyatla durmuşlardır. nikJİ akdinde mehir anılmazsa.

Bu'hususta'bazı bilgiler vermiş bulunuyoruz. Fukahanın çoğu şu hadislerle istidlal etmiştir: "Yapılan rivayete göre, Alkame diyor ki: Bir kadın hakkında Abdullah (b. Abbas)a baş vuruldu. Kadının kocası ona bir mehir belirlemeden ölmüş ve nikâh akdinden sonra onunla cinsel temasta da bulunmamış. Böylece konu hakkında ashab arasında farklı görüşler ortaya çıkmaya başladı. Ama Abdullah (b. Abbas) şöyle bilgi verdi: "Diğer kadınlara verilen mehrin mislinin bu kadına verilmesini öngörüyorum ve bu kadına ölen kocasından miras alma hakkı da vardır. Aynı zamanda şer'i bekleme süresi olan iddet de gereklidir."

Abdullah'ın bu fetva ve görüşüne Ma'kıl b. Sinan el-Eşcaî şehadet ederek Resûlüllah (s.a.v.) Berva'a bint Vâşık için emsaline göre mehir verilmesine hükmettiğini haber verdi. Böylece ihtilâf çözülmüş oldu. [137]

Bu hadîs üzerinde hayli durulmuştur. îbn Hazm: "Hadîste ta'na uygun bir zayıflık yoktur. Zira isnadı sahihtir" derken, İmam Şâfıi: "Bunun benzerinin sübut bulduğunu hiçbir veçhile muhafaza etmiş değilim" demiştir. Bazısı da: "Hadîste ızdırap vardır" diyerek ihticaca sâlih olmadığına işarette bulunmuştur. Zira hadîs bir rivayette Ma'kıl b. Sinan'dan, biı- diğer rivayette Eşca kabilesinden olan bir adamdan ve bir başka rivayette "Eşca kabilesinden bazı kimselerden" şeklinde rivayet edilmiştir. Bu farklılık ise hadîste ızdırap meydana getirmiştir. Tirmizi bu hadîsi sahîhlemiş, Beyhakî de "îbn Sinan meşhur bir sahabi-dir. O bakımdan hadîs üzerindeki ihtilâf onun sıhhatma zarar vermez" demiştir. Çünkü az farklı da olsa rivayetlerin hepsi de sahihtir. İmam Şafii'nin "Eğer Bervaa hadisi sahîh olsaydı herhalde onunla ihticac edip hüküm çıkarırdım" dediğine karşılık Ebû Ubeydullah şöyle demiştir: "İmam Şâfıi eğer hazır olabilseydi, ben Şu insanların önünde şöyle diyerek sesimi yükseltirdim: Hadîs sahîhtir ve sen onunla ihticac-da bulunup hüküm çıkar." [138]

Nikâh akdinde mehir belirlenmez de adam ölürse, isterse eşiyle cinsel temasta bulunmuş olsun, isterse bulunmamış olsun, halvet-i sahîha meydana gelsin gelmesin kadın emsaline uygun mehir almaya hak kazanır. Hadîs buna açık şekilde delâlet etmektedir. Nitekim İbn Mes'ud (r.a.), İbn Sirîn, İbn Ebî Leylâ, Ebû Hanîfe ve arkadaşları, İshak ve Ahmed de aynı görüş ve ictihaddadırlar.

Hz. Ali, îbn Abbas, Ömer (Allah hepsinden razı olsun), İmam Mâlik, Evzâî, Leys, el-Hâdi ve Şafii'den gelen bir rivayeti aynı zamanda Kasım'dan gelen bir rivayete göre bu durumda kadın mehire hak kazanmaz, sadece mirasa müstehik olur.

Şafii'den yapılan bir diğer rivayete göre ise, kadın mehir hakkına da sahip olur şeklindedir. [139]

Çıkarılan Hükümler

1- Nikâh akdinde mehir anılmaz ve belirlenmezse, yapılan akid sahîh kabul edilir. İmam Mâlik buna muhalefet etmiştir. Ona göre mehir nikâhın şartlarındandır.

2- Nikâh akdinde mehir anılmaz ve belirlenmezse, kadın yine de bu hakka sahihtir, emsaline uygun mehir alır.

3- Nikâh akdinde mehir anılmaz ve adam da henüz cinsel temasta bulunmadan ve sahîh bir halvette meydana gelmeden ölürse, kadın vhem mehir hakkına, hem de miras hakkına sahib olur.

4- Mehir şu üç manadan biriyle gerçekleşir: Duhul (cinsel temas), halvet-i sahiha, karı-kocadan birinin ölümü. Bu durumlarda ister nikâh akdinde mehir anılıp belirlenmiş olsun, ister olmasın fark etmez.

Hattâ adam, kadına hiç mehir vermemek şartıyla evlense yine de kadın mehr-i misil almaya hak kazanır. Yani bu durumda adam kadınla cinsel temasta bulunur veya ölürse, kadın emsaline uygun mehir alır. [140]

Kadın Mehir Almadan Kendini Kocasına Teslim Etmeyebilir

Önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi, mehir kadın için bir güvence ve aynı zamanda nikâh akdinden hemen sonra nafaka ve geçiminin erkeğe ait olduğunu ortaya koyan bir belgedir. O bakımdan nikâh akdinden sonra adam belirlenen veya belirlenmeyen mehri vermeden kadına yaklaşmak isterse, kadın kendini mehir almadan teslim et-miyeceğini söylemesi caizdir. Yani bu durumda onun cinsel isteğini geri çevirebilir. Aşağıya nakledeceğimiz hadîs bu manaya delâlet etmektedir.

Yapılan rivayete göre, İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir;

"Hz. Ali (r.a.) Hz. Fatıma ile evlendiğinde, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Hz. Ali'ye şöyle buyurmuştur:

- "Fatıma'ya bir şey (mehir olarak) ver!/1 O da:

- "Ya Resûlallah! Yanımda (verebileceğim) bir şeyim yoktur" deyince, Efendimiz (s.a.v.) ona:

- "Senin hutamiyye zırhın nerede?" diye sormuştur. (Yani hiç değilse o zırhı mehir olarak ona ver demek istemiştir). [141]

Diğer bir rivayette ise olay şöyle cereyan etmiştir:

Hz. Ali (r.a.) Fatıma ile evlenince onun yanına girmek istedi. Resûlüllah (s.a.v.) Fatıma'ya bir şey verinceye kadar onu engelledi. (Yanına girmesine mani oldu). Bunun üzerine Hz, Ali: "Ya Resûlallah! Benim verecek bir şeyim yoktur" deyince, Efendimiz (s.a.v.) ona: "Hutamiyye zırhını ona ver" buyurdu. O da ona zırhını verdikten sonra yanına girdi." [142]

Yapılan rivayete göre, Hz. Aişe (r.a.) şöyle demiştir:

"Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bana bir kadını, henüz kendisine (mehir olarak) bir şey vermemiş olan kocasının yanına sokmamı emretti..." [143]

Bu Konuda Müctehid İmamların , Görüş ve İctihadları

a) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kadına verilmek üzere belirlenen mehir, müeccel değil de muaccel ise, bu durumda kadın mehrinin tamamını almadan kendim kocasına teslim etmeyebilir. Buna cevaz verilmiştir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed, bu görüşe katılmamışlardır.

Bunun gibi, kadın muaccel olarak belirlenen mehrini tamamen almadıkça kocası onu dışarıya, yolculuğa ve nâfîle olan hacca çıkmaktan men'edemez. İmameyne göre kadına bu cevaz verilmemiştir. [144]

b) Şâfiilere göre, kadın belirlenmiş muaccel mehri tamamei alıncaya kadar kendini kocasına teslim etmeyebilir. Müeccel olan me-hirde ise, kadına imtina hakkı verilmemiştir.

Karı kocadan her biri "sen teslim etmedikçe ben teslim etmem derse, bir rivayete göre erkek icbar edilir, yani mehri hemen ödemes hususunda zorlanır. Diğer bir rivayette ise icbar yapılamaz. En uygui olanı, mehir

alınıp âdil bir kişiye bırakılır ve sonra kocasına teslim ol maşı için kadın icbar edilir. [145]

c) Hanbelî ve Mâlikilere göre de, kadın muaccel olan mehrin almadıkça kendisini kocasına teslim etmeyebilir. Hattâ Mâlikilere gör kendini teslimde kerahet vardır. [146]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

îbn Abbas hadîsini Hâkim sahîhlemiş; Ebû Dâvud ile el-Münzeı ise susup görüş beyan etmemişlerdir.

Bu konuda îbn Abbas (r.a.) dan yapılan ikinci rivayet de Ebû Davud'un Süneninde geçmektedir. Onu Muhammed b. Abdirrahman b. Sevban, Peygamber'in (s.a.v.) ashabından olan bir adamdan rivayet etmiş ve o adamın İbn Abbas olduğuna değinmemiş tir.

Böylece iki hadîs birbirini kuvvetlendirmekte ve istidlale salih görülmektedir. O bakımdan mehir vermek her ne kadar vâcipse de, kadınla cinsel temasta bulunmadan önce vermekte birçok yararlar söz konusudur. Değişik bir aile ortamına girerken kendi ailesinden bir bakıma ayrılan kadına ilk adımda bu desteği sağlamak yerinde olur.

Resûlüüah'm (s.a.v.) Hz. Ali'yi Fatıma'nm yanma girmekten

Imen'etmesi vücubu gerektirmez, sadece bir tavsiye ve teşvik mahiyetin-| dedir. Ancak mehir muaccel olarak belirlenmiş ve kadın da onu hemen [istiyorsa, o takdirde adam mehri Ödemeden hukuki yönden kadının yanma giremez.

117 no'lu Hz. Aişe hadîsine gelince, Ebû Dâvud bunun râvî zinciri-'. ni değerlendirirken "Hayseme bu hadîsi Hz. Aişe'den duymamıştır" demiştir.

Hz. Aişe hadîsi, az yukarıdaki iki hadîsin hilâfına bir anlam taşımaktadır. Böylece adam mehri ödemeden nikahladığı kadının yanma girebilir hükmü ortaya çıkıyor.

Üç hadîsin arasını te'lif edecek olursak şu sonucu ortaya çıkarmamız mümkündür. Hz. Ali'nin bir şey vermeden Fatıma'nın yanma girmemesini buyuran Hz. Peygamber, bunu bir vücup anlamında değil kadına verilen değere, ona sunulan keramete atfen ve -ayrıca karı-koca arasında bir ünsiyetin çabucak doğmasına binaen buyurmuştur. Allah ve Resulü daha iyi bilirler... [147]

Adamın Kendi Eşine ve Onun Yakınlarına Hediye Vermesi

Şüphesiz hediye insanlar arasında ilgi, sevgi, dostluk ve yakınlaştırmayı oluşturan güzel geleneklerden biridir. Hediyenin en anlamlısı ve ilâhi hoşnutluğa en yakın olanı, hiçbir karşılık beklemeksizin gönülden gelen bir arzuyla verilenidir.

İslâm bu güzel geleneği sünnet kılarak hediyeleşmeyi bir takım manevî ve uhrevî mükâfatlarla teşvik ederek ona apayrı bir anlam kazandırmıştır.

Evlenen çiftin hediyeleşmesi ise daha başka bir anlam taşır. Özellikle kocanın eşine ilk göndereceği hediye aradaki sevgi ve saygı bağlarım kuvvetlendirir ve yeni bir eve ayak basan kadının heyecanını teskin eder, kocasına daha samimi bağlanmasına yardımcı olur. Aynı zamanda adamın kendi eşinin yakınlarına da münasip birer hediye vermesi çok güzel bir gelenek, iki ayrı aileyi birbirine daha çok yakınlaştıran güzel bir davranıştır. [148]

Konuyla İlgili Hadisler

Arar b. Şuayb'den, o da babasından, o da dedesinden rivayet etmiştir. Resâlüllah (s.a.v.) Efendimiz buyurdu ki: "Hangi kadın nikâh akdinden önce (kocası olacak adamdan) sadak, bağış veya (va'dedilen) bir nesne (verilmek) üzere evlenirse, (isterse o şeyler başkası yani anası, babası veya

velîsi için verilmiş olsun) hepsi de o kadına ait olur. Nikâh akdinden sonra ise, kime, kim için verilmişse ona ait olur..." [149]

Müctehid imamların bu hadîs ve ilgili bulunduğu konu üzerinde çok az bir görüş farkları olmuştur:

a) Ömer b. Abdilaziz, es-Sevrî, Ebû Ubeyd, İmam Mâlik vt el-Hâdî'ye göre, akidden önce söz kesilmiş kıza verilen ve vaadedileı her şey o kıza ait olur. İsterse verilen bazı şeyler o kızın yakınlarmda birine verilmfH istenmiş olsun, yine de söz kesilmiş kıza ait olur. Nikâh akdinden so|jffi |verilen hediye kimin adına izafeyle verilmişse ona ait

b) İmam Şafii'ye göre, nikâh akdinden önce sözlü kızdan başkası adına verilmek üzere yapılan tasrih hükümsüzdür...

Nikâh akdinden önce kızın velisinin kendisine bir şeyler verilmesini şart koşması da geçersizdir. Dört mezheb imamlarıyla fukahanın hemen ekserisi bu görüştedir. [150]

Zira nikâhtan Önce kızın yakınları adına verilen her şey, dolaylı yoldan kızın velilerini söz verme karşılığında birtakım taleplerde bulunmaya alış tır abilir. Dolayısıyla başlık konusu gündeme gelmiş olur ki islâm buna cevaz vermemiştir. [151]

Düğün Cemiyeti, Düğün Ziyafeti

İslâm dini kendisinden önceki bütün kötü ve zararlı âdetleri ortadan kaldırmıştır. Örf ve âdeti meşru sınırlar içinde kabul edip dinin özüne, ruhuna ve esasına uymayan örf ve âdetlere yer vermemiştir., Zira bu konuda izlenen genel kaide şöyledir. "Celb-i menfaat, defi mazarrat", yani fert, aile ve toplum için faydalı olanlara kapıyı açık tutup kabul etmek; zararlı olan her şeyi defedip kapıyı buna karşı kapalı tutmak...

Düğün, dernek, düğün cemiyeti, düğün ziyafeti dinîn esas ve pren-siblerine aykırı olmadığı takdirde meşrudur. İslâm bu âdeti ve geleneği reddetmemiş, ancak onu meşru sınırlar içine alarak sünnet kılmıştır. [152]

Konuyla İlgili Hadisler

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, Abdurrahman b. Avfa: "İsterse bir koyunla olsun düğün ziyafeti ver..." buyurmuştur. [153]

Yapılan rivayete göre, Enes (r.a.) şöyle haber vermiştir: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz eşi Zeyneb için (onunla evlenince) verdiği düğün ziyafetini eşlerinden hiç birisi için vermedi. Zeyneb ile evlenince bir koyun kesip ziyafet verdi." [154]

Yine Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçeri diyor ki: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz eşi Safiyye ile evlenince hurma ve sevîk (kavut) ile düğün ziyafeti verdi." [155]

Safiyye bint Şeyhe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle ştir: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz evlendiği eşlerinden bir ı için iki müdd arpa ile ziyafet verdi." [156]

demiştir:

Safiyye kıssasıyla ilgili Enes (r.a.) den şöyle rivayet edilmiştir: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Safiyye'yle ilgili düğün ziyafetinde hurma, çökelek ve yağ ikram etti." [157]

Hadislerin Işığında Mezhablerin Görüş ve İstidlalleri

a) Şafii mezhebine göre, düğün ziyafeti sünnettir. Diğer bir görüşe göre vâcibdir. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Abdurrahman b. Avfa düğün ziyafeti vermesini emretmiştir.

Düğün ziyafetine davet vaki olduğunda ona katılmak farz-ı ayndır. Diğer bir rivayete göre farz-ı kifayedir. Şâflilerden bazısına göre sünnettir. Ancak

ister farz, ister vâcib veya sünnet olsun, sadece zenginler davet edilirse, o takdirde gitmek farz veya vâcib veya sünnet değildir. Aynı zamanda birinci gün davet edildiği takdirde bu hükümiridir. İkinci veya üçüncü gün yapılan davete icabet gerekli değildir. atta üçüncü günü icabet etmek mekruhtur. Sonra da düğün ziyafe-nde münkerat ve gayr-i meşru şeyler olmamalıdır. Aksi halde o tür yafetlere katılmak tahrîmen mekruhtur. [158]

b) Hanbelî mezhebine göre, düğün de ziyafet sofrası ^zırlamanın meşru bir sünnet olduğunda görüş ayrılığı yoktur. İcabet tmek ise, gayr-i meşru bir durum yoksa vâcibdir. Bu ziyafet bir ünden fazla da devam edebilir. [159]

c) Hanefî ve Mâliki mezheblerine göre, düğün ziyafeti vermek dnnet veya müstehabdır. İcabet etmek ise, farz-ı kifayedir. (130).

Bu konuyu aşağıda biraz daha açıklayacağız. Zira günümüzde ter-iplenen düğün ve derneklerde sünnet dışı birçok fiiller işlenmekte ve ıir sürü bid'atlere yer verilmektedir. [160]

Talillerve Diğer Rivayetler

123 no'lu hadîs sahihtir ve ihticaca elverişlidir. O bakımdan nüctehid imamların hemen hepsi bu hadîsi ilgili konuda mesned leçmişlerdir. Ancak hadîste yer alan emr-i resûlüllah vücub mu ifade idiyor, yoksa bir tavsiye anlamında mıdır? İlim adamlarının yorum ve ctihadları az farklıdır: Kimine göre vücub, kimine göre sünnet ifade îder.

124 nolu Enes hadîsini aynı zamanda İbn Hibban tahrîc etmiştir. Sadîs sahihtir ve istidlale, ihticaca sâlihtir.

"Düğün ziyafeti" diye tercümesini yaptığımız "velîme", "veln" sökünden türetilmiştir. Cem olmak (biraraya gelmek) demektir. Nitekim düğün sebebiyle hem evlenecek olan çiftler, hem de dost ve yakınlar biraraya gelir. Ayrıca bu kelime bir sevinçten dolayı yapılan tıer yemek ve hazırlanan her sofraya da delâlet eder. Ama mutlak an-Lamda "düğün ziyafetine" kayıtlı olarak da diğer ziyafetlere delâlet söz konusudur. îbn Esir ise, bunun yalnız "düğün ziyafeti"ne has bir kelime olduğunu belirtmiştir. [161]

Düğün ziyafetinin vâcib olduğunu söyleyenler aynı zamanda Ta-berânî'nin rivayet ettiği şu hadîsi de delil olarak göstermektedir: "Düğün ziyafeti haktır..." Müslim'de de fakirlerin davet edilmediği bir düğün ziyafeti şer olarak vasıflandırıldıktan sonra, meşru ölçüler içinde böyle bir sofranın hazırlanması haktır denilmiştir.

Ahmed b. Hanbel'in Bureyde (r.a.) den yaptığı rivayete göre, Hz. Ali (r.a.) Hz. Fatıma ile evlenince Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Düğün için ziyafet sofrası gereklidir." [162]

Taberânî'nin rivayetinde geçen "haktır" sözünden maksat "bâtıl ve anlamsız değildir." Nitekim ilim adamlarının çoğu bu mâna üzerinde durmuşlardır. Böylece düğün ziyafeti vâcibdir diyenler hadîstedeki "hak" kavramını vücub anlamına; sünnettir diyenler ise onu batıl değildir, anlamsız sayılmamalıdır yorumuyla desteklemişlerdir.

Ancak düğün ziyafeti ne kadar hazırlanmalıdır? Kimine göre nikâh akdi yapılırken, kimine göre de zifafa girildikten sonra yapılmalıdır. Ancak ciddi tesbitlere göre bu iki vakitten müsait olanı seçilebilir. Bunda bir sakınca yoktur.

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Zeyneb validemizle evlenip zifaftan sonra ashabına bir sofra hazırlatıp insanları davet etmiştir. Buharî'de bilhassa buna temas edilmekte ve gerekli rivayet nakledilmektedir.

Abdurrahman hadîsinde "bir koyunla da olsa düğün ziyafeti ver" ifadesinden, düğün sofrası için en az bir koyunun hazırlanması hükmü ortaya çıkıyor. Ancak bu hali vakti yerinde olanlar hakkında söz konusudur. Fakirler kendi imkânları nisbetinde bir sofra hazırlarlar. Abdurrahman b. Avf m (r.a,) varlıklı bir kişiliği olduğunu siyer kitapları nakl etmekte dir.

Bu ifadeyi tahlîl edip yorumlayan Kadı Iyaz şöyle demiştir: "Düğün ziyafetleri için bir tavan çizilmediğinde ilim adamlarının icma'ı vardır." Böylece kişi kendi malî durumuna ve çevredeki dostlarına yakınlarına ve bir de fakir ailelerin sayısına göre bir sofra hazırlar. Ancak unutmamak gerekir ki, bu konuda da israftan kaçınmak gerekir. Lüzumundan fazla masraf şöhret ve halkın takdir duygularını harekete geçirme niyetinden uzak kalınmakta sayısız faydalar vardır.

124 nolu hadîste Resûlüllahm (s.a.v.) Zeyneb'le evlenmesi sebebiyle verdiği ziyafetin bir koyun olduğunu ve hiç bir eşi için böyle bir sofra hazırlanmadığı belirtiliyor. Şüphesiz bu Hz. Enes'in (r.a.) görüşüdür. Zira Resulüllah'm (s.a.v.) Mekke'de umre kazasını yerine getirdiğinde Hars kızı Meymune ile evlenmiş ve daha geniş ve zengin bir sofra hazırlatmıştı. Aynı zamanda Resûlüllah (s.a.v.) Efendiniiz'in bîr koyun keserek verdiği ziyafette yüzlerce kişiyi doyuracak bir ilâhi bereket mevcuttu. Nitekim İbn Hacer, el-Fetih'te bu yoruma geniş yer vererek doyurucu bilgi sunmuştur.

Unutmamak gerekir ki, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz düğün ziyafeti konusunda bir eşini diğerinden farklı görmemiştir. Sadece günün larına ve mevcut imkânlarına göre bir sofra hazırlamıştır. Çünkü indimiz (s.a.v.) mutlaka her işinde adaleti gözetir, ilgi ve sevgide tlik ilkelerinden ayrılmazdı.

125 no'lu Enes hadîsi de sahîh olup Resûlüllah'm (s.a.v.) o günkü rumuna göre hurma ve kavut olarak bir sofra hazırlattığını dermektedir.

126 nolu Safiyye bint Şeyhe, hadîsi murseldir. Yani senedinde bir labî düşürülmüştür. Aynı zamanda Safiyye sahabi değildir. Nitekim teı hadîsçiler onun bu hadîsi Hz. Aişe'den (r.a.) duyup naklettiğim bezmişlerdir. Nesâî ise birinci rivayeti, yani bizim metin olarak vergimiz şekli tercih etmiştir.

İbn Mâin, Ebu Hatim ve Ebû Zür'a gibi hadîs âlimleri Safiyye'nin ta olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca hadîs Ebban b. Salih tarifle nakledilmiştir ki, bu zat hakkında farklı görüş ve tesbitler vardır: n Abdilber onun zayıf olduğunu et-Tembîh'de söylerken îbn Mâin |un güvenilir olduğuna dikkatleri çekmiştir.

Safiyye kıssasıyla ilgili iki sahîh rivayet daha bulunuyor ki birini iharî ile Müslim ittifakla nakle tm işi erdir ve sahihtir. O bakımdan zü edilen hadîsle istidlalin ve ihticacm salîh olduğu rahatlıkla ylenebilir.
[163]

Çıkarılan Hükümler

1- Düğün ziyafeti hazırlayıp dost, yakın ve fakirleri davet etmek üekked sünnettir.

2- Daha çok nikâh akdi yapıldıktan veya zifafa girildikten sonra »zırlanınasının müstehab olduğuna kail olanlar ekseriyettedir.

3- Düğün ziyafeti için bir taban ve tavan belirlemenin sünnet ol-ayacağım savunanlar ise çoğunluktadır.

4- Düğün ziyafeti için israfa kaçmamak, her kişinin kendi malî jikânlarma ve çevresindeki dost, yakın ve fakirlerin sayısına göre ızırîaması sünnettir.

5- Birden fazla kadınla evlenen kimse de yine malî durumuna ve imin şartlarına göre eşleri arasında bir tercih ve üstünlük duygusu ışımadan eşit ölçülere göre sofra hazırlar. [164]

Düğün Ziyafetine Yapılan Davete İcabet Etmek

Müslümanları birbirine yaklaştırıp aralarındaki soğuk havayı kaldıran, kalpleri birbirine ısındıran sosyal davranışlardan biri de düğün ve derneklerde meşru sınırlar dahilinde hazırlanan ziyafet sofrasına yapılan davete icabet etmektir. O bakımdan ilim adamlarından kimi bunu vâcib, kimi farz-i kifaye, kimi de müekked sünnet olarak görmüş ve hepsi de gereği üzerinde durarak bu güzel sünnetin devamını teşvik etmişlerdir. Yeter ki, hazırlanan sofra İslâmi prensiplere uygun olsun, haram ve mekruh şeylere imkân verilmesin... [165]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: 'Temeğin en kötüsü şu düğün ziyafetidir ki zenginler davet edilir, fakirler terk edilir. Kim de yapılan davete icabet etmezse, gerçekten o Allah'a ve Resulüne isyan etmiş olur." [166]

Diğer bir rivayette ise hadis şu lâfızla nakledilmiştir: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz buyurdu ki: 'Yemeğin en kötüsü düğün ziyafetleridir ki ona gelmek isteyen menedilir, gelmek istemeyen de davet edilir. Kim yapılan davete icabet etmezse, gerçekten o Allah'a ve Resulüne isyan etmiş olur." [167]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efen-dimiz şöyle buyurmuştur: "Şu (düğün dernek ziyafetine yapılan) davete çağrıldığınızda icabet ediniz." Nitekim İbn Ömer, oruçlu olduğu halde düğün veya başka bir ziyafete çağrıldığında herhalde icabet ederdi... [168]

"Sizden biriniz düğün sofrasına davet edildiğinde ona gelip katılsın." [169]

Ebû Davud'un yaptığı rivayette ise şöyle denilmektedir: "Davet edilen kimse oruçlu değilse ikram edilen yemekten yesin, oruçlu ise yemeği bıraksın."

Bu konuda Resûlüllak'ın (s.a.v,) şöyle buyurduğu da tesbîten nvâyet edilmişir: "Kim davet edilirde o davete icabet etmezse, cidden o Allah'a ve

Peygamberine karşı gelmiş olur. Kim de davetsiz olarak bir ziyafet sofrasına girip katılırsa, hırsız olarak oraya girer ve yağmacı olarak oradan çıkar..." [170]

Câbir'in (r.a.) yaptığı rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz yemeğe davet edildiğinde, ona icabet etsin. Artık isterse o yemekten yer, isterse yemeği

bırakır." [171]

Ziyafet sofrasına oturmayıp yemekten imtina etmek oruçlu kimseyle ilgilidir. Oruçlu olmayan kimsenin oturup bir şeyler yemesi sünnettir.

Nitekim, Ebâ Hüreyre'nin (r.a.) yaptığı sahih rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Sizden kim davet edilirse icabet etsin. Oruçlu ise (münasib bir yerde durup) namaz kılsın. Oruçlu değilse ikram edilen yemekten yesin..." [172]

Bir başka rivayette ise şöyle Duyurulmuştur: "Sizden biriniz yemeğe davet edildiğinde, oruçlu bulunuyorsa "ben oruçluyum" desin..." [173]

Hadislerin Işığında Müctehid İmamların Görüş ve İctihadları

a) Şafii mezhebine göre, düğün ziyafeti bir kavle göre sünnet, bir kavi veya veçhe göre vâcibdir. Bu ziyafete icabet etmek ,farz-ı aynıdır. Bazısına göre, farz-ı kifayedir. Bir başkasına göre, sünnettir. Ancak icabetin vacib veya sünnet olması bazı şartlara bağlıdır: Meselâ o ziyafetin sadece zenginlere tahsis edilmemesi, birinci günde davet edilmiş olması, korktuğu veya bir makam ve mevki arzu ettiği için olmaması, ziyafet mahallinde kendisine eziyet edecek birinin yer almamış olması, kendisine lâyık olmayan kimselerle birlikte oturma durumuna düşmemesi, dinen sakıncalı bir ortamın söz konusu olmaması bu cümledendir. [174]

b) Hanefî, Mâliki ve Hanbelî mezheblerine göre, icabet vâcibdir. Yeter ki, ortada gayr-i meşru bir eğlence tertip edilmiş olmasın.

Düğün ve dernek sofralarında şahsen davet vaki olmadığı, sadece cami cemaatine "Hepiniz düğün ziyafetine davetlisiniz" denildiği takdirde icabet ne vâcib ne de müstehabdır. Ancak bu durumlarda da icabet etmekte bir sakınca yoktur. Nitekim aşağıda bu hususlara geniş yer verilecektir. [175]

133 nolu Ebû Hüreyre hadîsi sahihtir. O bakımdan istidlal ve ihti-caca salîh görülmüştür. Düğün ve diğer ziyafetlere sadece zenginlerin davet edilmesi, fakirlerin terkedilmesi kınanmakta ve bu tür davranış ve ayırımların İslâm'ın cemaatleşme ve kardeşlik ruhuna aykırı olduğuna işaret edilmektedir.

Düğün ve dernek sofralarına davet etmek müekked sünnet ise, ona icabet etmek çoğuna göre vâcibdir. O bakımdan davet edildiği halde -meşru bir mazereti söz konusu değilse- gitmeyen kimse bu vucubu ye-rme getirmediğinden dolayı günah işlemiş olur. "Allah ve Resûlüna isyan etmiş olur" dan maksat, vücub ifade eden bir fiili kasten terkden dolayı günah işlemiş sayılmasıdır. İcabet müekked sünnet ise, Resû-lüllah'm böyle bir sünnetini terkten dolayı kıyamet gününde muahaza edilmesidir.

134 nolu hadîs1 de bunu desteklemekte ve konunun önemini belirtmektedir. Aynı zamanda bu hadîs de sahîh kabul edilmiştir.

135 nolu İbn Ömer hadîsi de sahihtir ve ihticaca salihtir. Aynı zamanda meşru olan diğer davetleri de kapsamakta ve meşru her davete :abetin vâcib olduğu belirtilmektedir. Nitekim İbn Ömer (r.a.) İslâm khını ve Resûlüllah'm sünnetini en iyi bilen ilim adamlarından kabul dilir. O davet edildiği meşru her ziyafete oruçlu olsa bile katılmıştır.

Ancak bu noktada belirtelim ki, düğün ziyafetinden başka ziyafet-ive icabet etmek dört mezhebe göre de vâcib değildir. Daha çok lüstehabdır. Hattâ Serahsi biraz daha ileri giderek bu konuda icma ardır demiştir. [176]

137 nolu hadîste "Hırsız olarak girer ve yağmacı olarak çıkar" iuyurulmuştur. Bu anlatım tarzı, mü'minin yararlı, edepli ve şahsiyetli ilduğuna işaret etmekdir. Zira düğün ve derneklerde davet edilmeyenlerin da katılmasıyla bir düzensizlik meydana gelir ve davet sahibi inüşkil duruma düşebilir. O bakımdan bu tür hareketler mekruh sayılmıştır.

Oruçlu kimse davet edildiğinde, bu duruma bakmayarak icabet 5der. Ancak tuttuğu oruç nafile ise, isterse orucunu bozup sofraya otu-Kır, isterse

bozmayıp başkası yemekle meşgulken müsait bir yer varsa çekilip orada namaz kılar; değilse bir köşede oturup teşbih ve tahmidle meşgul olur.

Şafıiler ve bir de Hanbelîlerin bir kısmı, davet edilen oruçlu kimsenin sofrada oturup birşeyler yememesi ziyafet sahibini üzecekse, o takdirde orucunu bozması efdaldir demişlerdir. Revyani ise, mutlaka orucunu bozması müstehabdır demiştir, [177]

Çıkarılan Hükümler

1- Düğün ziyafet sofrasına fakir, zengin ayırd edilmeksizin dost, yakın ve komşuları davet etmek sünnettir. Bazısına göre vâcibdir.

2- Sadece zenginleri ve ileri gelenleri davet etmek sünnete aykırıdır ve o bakımdan tenzihen mekruhtur.

3-Düğün ziyafetine yapılan davete icabet vâcibdir. Meşru bir mazereti olmaksızın gitmemek tahrîmen mekruhtur.

4-Düğün ve diğer meşru sınırlar dahilinde yapılan diğer ziyafet ve derneklere katılmakta müekked sünnettir. Düğün ziyafetine ise vaki davete icabet vâcibdir.

5- Oruçlu bulunan kimsenin de davete icabet etmesi vâcibdir. Düğün sahibi hoş karşıladığı takdirde orucunu bozmaz. Hoş karşılamadığı, sofraya oturmadığı için üzülecek olursa, orucunu bozar ve sonra kaza eder.

6- Davet edilmediği halde düğün ve benzeri ziyafetlere katılmak tenzihen - mekruhtur. Ancak genel anlamda bir davet vaki olmuşsa, o takdirde kerahet söz konusu değildir.

7- Özel şekilde değil de genel anlamdaki davete icabet vâcib değildir.

8- Oruçlu olduğu halde davete katılan kimse, bulunduğu yer müsaitse namaz kılar veya zikir ve teşbihle meşgul olur. Böyle yapması müstehab sayılmıştır.

9- Davet edilen kimse, sofrada boş bulunduğu yerde oturur. Dışardan gelenlere yer ayırıp imkân vermekte müstehabdır.

10- Düğün, dernek sofralarını hazırlarken hem haram ve mekruh şeylerden ve davranışlardan sakınmak, hem de israfa kaçmamak vâcibdir.

11- İmam Malik'e, Cumhur-i Şâfıiye ve Hanbelilerin çoğuna göre, düğün dâvetine icabet -meşru bir mazeret olmadığı takdirde- farz-ı ayndır.

12- Şâfıilerden bazısına ve Hanbelîlerden birkaç ilim adamına göre, müstehabdır.

13- Böylece bu konudaki bütün görüş, yorum ve ictihadları bira-raya getirdiğimizde davete icabetin vâcib olduğu ağırlık kazanmaktadır. [178]

Birden Fazla Düğün Daveti Aynı Gün, Aynı Saate Rastlarsa

Birden fazla davet vaki olur da hepsi aynı gün ve saate tesadüf ederse, bir tercih yapmak söz konusu olur. Bu hususta da Resûlüllah (s.a.v.)'Efendimiz adap doğrultusunda ümmetini aydınlatarak hem fiilî, hem de kavli (sözlü) sünnetini ortaya koymuştur. [179]

Îlgili Hadisler

Humeyd b. Abdirrahman el-Himyerî'den, o da Peygamber (s.a.v.) Efendimizin ashabından bir adamdan rivayetle Resûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"İki davetçi (aynı gün, aynı saat için) biraraya gelirse, kapısı en yakın olanın dâvetine icabet et. Zira kapısı cihetiyle en yakın olanı, komşu olarak da en yakını sayılır. Onlardan biri diğerinden Önce gelip davet ederse, artık ilk davet edenin davetine icabet et!." [180]

Hz. Aişe validemiz (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: Hz. Aişe (r.a.) Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'den şöyle sormuştur: 'Doğrusu benim iki (yakın) komşum vardır, onlardan hangisine hediye göndereyim?" Bunun üzerine Efendimiz ona şu cevabı verdi: "Kapısı sana daha yakın olana..." [181]

Bu ve diğer rivayetlerin ışığında müctehid imamların hemen hepsi, gerek davete icabette, gerekse hediye gönderirken bir tercihte bulun-, mada hadîslerde geçen tavsiyeye uymuşlardır. [182]

Tahliller

145 no'lu Humeyd hadisinin isnadında Hâlid b. Yezîd b. Abdirrahman ed-Dâlâni bulunuyor. Hadîs âlimlerinin bu zat hakkındaki tes-bitleri az farklıdır: Zehebî bu zat üzerinde durmamıştır. Şevkanî ise şu tesbitlerde bulunmuştur: Ebû Hatim er-Râzî onun sıka (güvenilir) olduğunu, İmam Ahmed onun riv'âyetinde bir sakınca olmadığını belirtmiştir, îbn Mâin "onda bir beis yoktur" derken İbn Hibban "onun rivâyetiyle ihticacda bulunmak caiz değildir" demiştir. İbn Adiy ise "onun hadîsinde az da olsa leyn vardır. Bununla beraber onun hadîsi yazılabilir" diyerek onun fazla titiz olmadığına dikkat çekmiştir. Tel-his'de ise, Humeyd hadîsinin zayıf olduğu belirtilmiştir.

Hafız İbn Hacer ise, 146 nolu Hz. Aişe hadîsini sahîh kabul edip onu Humeyd hadîsine şâhid göstermiştir. Böylece hediye verme bakımından kapısı daha yakın olanı tercih söz konusu olunca, düğüne davete icabet konusunda da o tercih edilir. Ama kapısı daha yakın olanla diğeri davet ettiklerinde, kapısı biraz uzak olan daha önce davet etmişse, o tercih edilir. İkisinin de kapısı aynı seviyede olur ve ikisi de aym anda davette bulunursa, o takdirde kura çekilir. Bazılarına göre ise, hangisi daha alim, daha takva ve daha salih ise o tercih edilir. Bütün bu vasıflarda eşit olurlarsa şüphesiz kura çekmekte fayda vardır. " [183]

İlim adamlarından bir kısmı ise şöyle bir yol ve yöntem izlenmesini tavsiye etmişlerdir. Her iki komşu ve dostu birden memmun etmenin çar esir i

aramak ve bunun için her birinde az bir süre oturmak suretiyle ikisine de gitmiş olmak... [184]

Çıkarılan Hükümler

1- Düğün ziyafetine davette birden fazla kişi söz konusu olunca, ilk gelip davet eden tercîh edilir.

2- Davet eden birden fazla kimse aynı gün ve aynı saati belirle-mişlerse ve ikisi aynı anda davette buiunmuşlarsa, o takdirde kapısı daha yakın olan tercîh edilir.

3- Kapıları da aynı yakınlıkta ise, ya kur'a çekilir veya hangisi daha âlim daha salih ise o tercih edilir.

4- Bütün bu sıralama ve tercihe rağmen her kişini de memmun etmekte sayısız faydalar vardır. Mümkün olmadığı takdirde gidilemiyen düğün sahibinin gönlü almır.

5- Gerek düğün, gerekse diğer ziyafet sofralarında herkes kendi önüne konulandan yer, bir başkasının Önüne elini uzatmaz ve aşırı yeğrekten kaçınır. [185]

Düğün ve Dernekte İslami Açıdan İşlenmesi Doğru ve Caiz Olmayan Fiiller İşlenmesi

İslâm dini kitap ve sünnetiyle faydalı, hayırlı ve güzel, temiz olan şeyleri mubah saymış; zararlı, şerli, murdar ve kabîh şeyleri mekruh veya haram kılmıştır. O bakımdan düğün ve derneklerde şer'î Ölçüler dışında birtakım haram ve mekruh fiillerin işlendiği takdirde bunları gidermek gerekir. O giderme yollarından biri de, müslümanlarm o gibi toplantı ve ziyafetlere katılmam asıdır. Buna biz otokontrol de diyebiliriz.

îslâmi esas ve prensiplere göre, haram ve mekruh fiillerin işlendiği bir yere ölümle tehdit, mal ve cana kasdetme söz konusu olmadığı sürece gitme, aynı fiili işlemek gibidir. Zira küfre rıza küfür, ahlâksızlığa rıza ahlâksızlık, günaha rıza da günah sayılır.

Nitekim Irak Acemine genel vali olarak gönderilen Huzeyfe b. Yeman (r.a.), oraya varıp icra-i faaliyete başlayınca, bir toplantıda susuzluğunu gidermek için bir bardak su istedi. Kendisine gümüş bardakta su takdim edilince içmeyip geri çevirdi ve bardağın değiştirilmesini emretti. İkinci defa aynı hata işlenince gümüş bardaktan su getiren kişiyi azarladı ve: "Ben bu gibi kaplarda yemek yemeyi, su içmeyi haram kılan bir Peygamberin getirdiği son dini talîm etmek üzere buraya gelmiş bulunuyorum. Onun sünnetini ve haram kıldığı şeyi ben işliyecek olursam, şu halka başka ne verebilirim..." diyerek çevresindeki insanları uyardı. [186]

Konuyla İlgili Hadisler

"Sizden kim bir kötülük (dinden işlenmesi haram ve zararl olan bir fiil) görürse onu eliyle değiştirme (giderme)'ye çalış sın. Buna gücü yetmezse, diliyle gidermeye çalışsın. Buna di gücü yetmezse, kalbiyle giderme (çarelerini düşünerek) değiş tirmeye çalışsın ki, bu imânın en zayıf tarafıdır..." [187]

Hz Ali (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demişti?.

Yemek hazırladım ve ResÛlüllah geldi evde birtakım suretler (insan ve hayvan suretleri) gördü ve o sebeple (sofraya otur-mayıp) geri döndü." [188]

İbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

<TResûlüUah (s.a.v.) Efendimiz iki çeşit yemeği men'etti:

a) Üzerinde içki içilen sofraya oturmayı,

b) Ve bir de yüz üstü uzanırken yemek yemeği..." [189]

Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, ResÛlüllah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu duyduğunu haber vermiştir: "Kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa, üzerinde içki dolaştırılan sofraya oturmasın. Yine Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse, üzerinde peştamal olmadığı halde hamama girmesin. Allah'a ve âhiret gününe inanan kadında hamama girmesin." [190]

Hadislaerin Işığında Müctehidlerin Görüş ve Îctihadları

a) Şâfiilere göre, dinen caiz ve doğru olmayan bir fiilin işlendiği bir ziyafete katılmak caiz değildir. Ancak kişinin katılmasıyla orada işlenen münkerat ortadan kalkıyorsa, o takdirde katılır.

Düğün, dernek ziyafetlerinde münker (dinen caiz ve doğru olmayan fiiller) den bir kısmı şunlardır: İpek yaygı veya döşek, tavan veya duvarlara nakşedilmiş hayvan sureti, yastık ve örtü üzerine işlenmiş hayvan ve insan suretleri...

Üzerinde suret bulunan bir yaygının serilmiş bir vaziyette ise veya duvardaki canlı hayvan suretinin başı kesik vaziyette ise oradaki sofrada otarmakta bir sakınca yoktur. [191]

b) Hanbelîlere göre, ağaç ve benzeri nakışların bulunmasında

bir salanca yoktur. Nitekim diğer mezheb imamları da bunda bir beis olmadığını belirtmişlerdir. Hayvan ve insan sureti yerlerdeki halı, kilim, yaygı veya yaslanılan yastık üzerinde nakşedilmiş bulunuyorsa, orada verilen ziyafet sofrasına katılmakta bir sakınca yoktur. Ama sözü edilen suretler duvar, tavana ve perdeler üzerinde bulunuyorsa o takdirde davet edilen kimse oturmayıp oradan ayrılır.

Nitekim bu husus Sa'd b. Ebî Vakkas, Salim, Urve, İbn Sirîn, Atâ, İkrİme b. Hâlid, İkrime mevla İbn Abbas ve Sa'd b. Cübeyr'den de rivayet olunmuştur.

Ebû Hüreyre ise, ister tavan ve duvar ile perde üzerinde olsun, isterse yerdeki yaygı üzerinde nakşedilmiş bulunsun hepsini de münker sayardı.

c) İmam Mâlik'e göre de bu gibi suretlerin bulunması halinde o yelerde kurulan ziyafet sofrasına oturmakta tenzihi kerahet vardır. Bunların delili ise, şu hadistir: "İçinde suret bulunan bir eve melek girmez." Burada tahrîm değil, kerahet söz konusudur. [192]

Bu mezheblere göre de, nakşedilen suretlerin başı yoksa sadece gövde kısmı yer alırsa, bunda bir sakınca yoktur-Zira İslâm'ın yok etmek istediği putperestliktir ve onun bir daha hortlamama sı dır. Nitekim İbn Abbas (r.a.) da başı olmayan bir suret artık suret olmaktan çıkar, demiştir,
[193]

Tahliller ve Rivayetler

149 no'lu hadîs sahihtir; istidlal, ve ihticaca salîh olup birçok . hükümler kapsamaktadır: İslâm devletinin sıkı kontrol ve denetimiyle birtlikte münkerata karşı müeyyideleri tarafsız, eşit ve âdil biçimde uygulaması şarttır. Müslümanların da bu konuda devlete yardımcı olmaları, otokontrolü sağlamakta duyarlı davranmaları ve el birliğiyle kötülüklerin, hayırsızlıkların karşısına şart ve ortamın elverdiği nisbette çıkmaları, o fiilin işlendiği bir toplantı veya düğün ve derneğe katılmamaları, o fiili işleyen kimseyi yalnız bırakmaları gerekir. Böylece İslâm devletine yardımcı olma sadedinde eliyle müdahele edebilenler elleriyle, diliyle müdahele edebilenler .dilleriyle tavırlarını ortaya koyarlar. Buna gücü yetmeyenler ise, kalben tiksinip kötülüğü giderme, bertaraf etme yollarım ve çarelerini düşünürler.

İslâm devleti olmadığı takdirde, müslüman cemaat kendi aralarında bir birlik ve dayanışma sağlayıp hem çevrelerindeki zayıf inançlılara, inkarcı ve sapıklara güzel örnek olmaya çalışırlar, hem de kötülüğü gidermek için -şart olan ortamı dikkate alarak- hizmetlerini sürdürürler.

150 no'lu Hz. Ali hadîsini İbn Mâce tahrîc etmiştir. Ricali ise rical-i sahihtir, râvîlerinin zincirinde zayıf kimse yoktur. Aynı zamanda buna şahit olan

birçok hadîsler bulunuyor. O bakımdan istidlale salîh görülmüştür. Aynı mealde bir hadîsi İmam Ahmed, Nesâî, Tirmîzî ve Hâkim, Câbir (r.a.) den merfuan rivayet etmişlerdir ki meâlen şöyledir: "Allah'a ve âhiret gününe imân eden kimse, üzerinde içki dolaştırılan bir sofraya oturmasın." Diğer yandan Tirmizî buna benzer bir başka rivayeti Leys b. Ebî Selim tarikiyle Tavus'tan, o da Cabir'den rivayet etmiştir. Aynı zamanda Tirmizî'nin münferiden tahrîc ettiği hadîsin zayıf olduğu tesbît edilmiş, ama diğer muhaddislerle birlikte rivayet ettiğini kendisi has eni emiştir. [194]

Yine bu mealde bir diğer hadisi hafız Bezzar, Ebu Said hadisinden, Taberanî'de İbn Abbas hadisinden tahricen rivayet etmiştir. [195]

151 no'lu Ömer hadîsi zayıftır, yanı isnadında zayıflık söz konusudur. Ancak bu konuda sahîh rivayetlerle tesbit edilen birkaç hadîs bulunuyor. O bakımdan delâlet bakımından istidlal edinilebilir. Nitekim aynı mealde bir hadîsi Beyhakî, Adiy b. Sabit tarikiyle Halid b. Sa'd'den, o da İbn Mes'ud (r.a.) den rivayet etmiştir ki, senedi sahihtir.

Böylece bu babdaki harelerin hepsi biraraâya getirildiğinde birbirini kuvvetlendirmekte ve ihticaca. salih bir durum ortaya çıkmaktadır. [196]

Çıkarılan Hükümler

1- Kötülükle seviyeli şekilde mücadele etmek vâcibdir.

2- Müslümanlar arasında otokontrolü sağlamak da vacibtir ve bunda sayılamayacak kadar büyük faydalar vardır.

3- Dinen haram, kötü ve şer sayılan münkeratı elleriyle gidermeye güçleri yetenler elleriyle giderirler. Buna güçleri yetmediği takdirde dilleriyle ve aynı zamanda kalemleriyle gidermeye çalışırlar. Buna da güçleri yetmediği takdirde hiç değilse kalben tiksinirler ve giderme çarelerim araştırırlar.

4- Ortaya çıkan münkeratı müslümanlardan bir kısmı giderdiği takdirde diğerlerinin üzerinden farz-ı kifaye hükmü kalkar. Hiç kimse müdahale etmezse hepsi birden günahkâr olur.

5- Münkeratı gidermede günün şartlan, ortamı ve vasıtaları her zaman dikkate alınmalıdır.

6- Düğün ve ziyafetlerinde İslâm'ın haram veya mekruh saydığı bir fiil işleniyorsa, müslüman kişi o sofraya oturmayıp geri döner. Aksi halde günahkâr olur.

7- Münkeratla ilgili fiillerin işlendiği bir ziyafete davetli mü'minlerin katılmasıyla münkerat ortadan kalkıyorsa, o takdirde gitmek ve sofraya oturmakta bir sakınca yoktur, üstelik yarar söz konusudur.

8- Üzerinde kadeh tokuşturulan, içki dolaştırılan bir sofraya oturmak haramdır. Ancak bir ölüm tehdidi, mal ve cana tecavüz söz konusu olduğu zaman katılmakta bir vebal yoktur. Zira hakk-ı hayat muhteremdir.

9- Hamam ve benzeri yerlerde müslüman erkeklerin peştamalsız

bulunmaları haramdır, büyük günahlardandır.

10- Kadınların hamama gitmesi sakıncalı ve mekruhtur. Bazı hallerde ise haramdır.

11- îçinde canlı suretler bulunan bir evde tertiplenen ziyafete katılmak da doğru değildir. İlim adamlarının çoğuna göre, tahrîmen mekruhtur. Buna tenzîhen mekruh diyenler de olmuştur, Allah daha

iyisini bilir.

11- Başsız suretlerin bulunmasında bir sakınca yoktur. Aynı zamanda yere serilmiş yaygı ve arkaya yaslanmak için konulan yastık üzerindeki suretler de sakıncalı görülmemiştir. Çünkü bu durumda suretler tahkir edilmekte, değersiz sayılmaktadır. [197]

Düğünlerde Gelinle Damadın Üzerine Saçilan Para ve Benzeri Şeyleri Kapışıp Almak Doğru Mudur?

Birçok ülkelerde devam edegelen âdet ve geleneklerden biri de düğünde gelinle damat üzerine saçılan madenî paraları ve benzeri şeyleri uğur sayıp kapışma olayıdır. İslâm bu âdetin karşısına çıkmamakla beraber, onu daha zararsız bir çizgiye çekmeyi planlamıştır. Önce saçılan para veya benzeri şeyleri uğur saymak bid'attır. Sonra saçılan şeyleri yağmalarcasma kapışırken itip kakmalarda bulunmak mekruhtur. Zira İslâm her konuda düzenli, dengeli, vakarlı ve ciddi olmayı; başkasına zarar yermeyecek ve kendi nefsini küçük düşürmeyecek şekilde davranmayı emreder. İtip kakmalarda birtakım nahoş olaylar meydana gelebilir ve böylece kişiler arasında sürtüşme, itişme ve tartışmaya sebebiyet verebilir. O bakımdan düğün ve derneklerde saçılan şeylerden kucağımıza, önümüze düşen olursa almamızda bir sakınca yoktur. Yağmalarcasma itip kakmaya fırsat vermeden edep dahilinde davranmayı men'etmeğe de gerek görülmemiştir... [198]

Konuyla İlgili Hadisler

Zeyd b. Hâlid (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, Resû-lüllah (s.a.v.) Efendimiz'in (düğünlerde saçılan) şeyi yağmalarcasma kapışmayı ve bir canavarın yakalayıp parçaladığı hayvanı onun ağzından çekip almayı yasakladı." [199]

Abdullah b. Yezîd el-AnsarVden yapılan rivayete göre, Resulullah (s.a.v.) Efendimiz müsleyi ve yağmalarcasma kapıp almayı

men'etti."[200]

Müsle: Canlı hayvanların dış organlarını kesmek, koparmak an-mma gelen bir kelimedir. Hadisin siyakından, düğünlerde canlı hay-mları hedef seçmenin, yine canlı hayvanların organlarını kesmenin aram olduğu anlaşıldığı gibi, düğün münasebetiyle saçılan para ve snzeri şeyleri yağmalarcasma kapıp almanın, itip kakmanın da yasak-ındığı açıklanmaktadır.

£nes fr.a.j den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz öyle buyurmuştur: "Kim (düğün ve derneklerde saçılan şeyleri ağmalarcasma

kapıp alır, itip kakarsa o bizden değildir." [201]

Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Şafii mezhebine göre, düğün ve derneklerde şeker ve benzeri [eyler saçmak helâldir. En sahîh kavle göre mekruh değildir. Serpilen jeyleri toplayıp almak da helâldir. Ancak (başkasını itip kakmak sureciyle almak doğru değildir). takdirde almamak evlâdır.

el-Gamravî'ye göre, serpilirken onu havada kapmaya çalışmak mekruhtur. Eteğini açıp onun üzerine düşenleri almasında bir sakınca yoktur ve eteğine düşenlere tesahüb etmesi hususunda o daha haklıdır. [202]

b) Hanbelî mezhebine göre, düğünlerde ve başka toplantılarda bir şeyler saçmak, bir rivayette mekruh, diğer bir rivayette mubah sayılmıştır. Mekruh diyenler arasında Ebû Mes'ud el-Bedrî,.îkrime, îbn Sirîn, Atâ, Abdullah h. Yezîd, Talha ve Zeyd el-Yemenî de bulunuyor.

Mekruh değildir rivayeti ise daha çok Hasan el-Basrî, Katade, Nahaî ve bunlara bağlı olanların görüşüne dayanmaktadır. [203]

Ancak birincilerin görüş ve içtihadı ağırlık kazanmıştır. Zira hu gibi olay ve davranışlarda küçülme, aşağılanma söz konusudur. Cenâb-ı Hakk ise ancak şahsiyeti düşürmeyen, vakarı zedelemeyen, başkasına eziyet vermeyen olay ve hasletleri sever.

Ayrıca saçılan nesneyi toplayıp orada hazır olanlara dağıtmakta bir sakınca görülmemiştir. Zira bu durumda bir izdiham, itişip kakışma olmaz, birkaç kişi saçılanları toplayıp hazır olanlara dağıtır ve böylece âdet"de yerini bulmuş olur. [204]

c) İmam Mâlik'e göre, düğünlerde bir şeyler saçmak mekruhtur.

d) İmanı Ebû Hanîfe'ye göre, itip kakma, yağmalama olmadığı takdirde mubahtır. [205]

Tahliller ve Rivayetler

157 no'lu Zeyd b. Hâlid hadîsini Ahmed b. Hanbel ve Taberânî rivayet etmiştir. Mecmeuz-Zevâid sahibi hadîsin isnadında ismi anılmayan bir adamın olduğunu tesbitle belirtmiştir. Böylece hadîsin isnadı zayıftır. O bakımdan müctehidlerin bir kısmı bu rivayetle istidlal etmemişlerdir. Ancak mâna ve muhteva yönünden doğrudur.

Abdullah b. Yezîd hadîsi sahihtir ve istidlale salihtir. Böylece hadîsin metni iki önemli hüküm ifade etmektedir: Canlı hayvanın şeriata uygun şekilde kesmeksizin azasını kesmek ve bir de düğünlerde saçılan şeyleri yağmalarcasma kapıp toplamak m en'e dil mistir.

169 no'lu Enes hadisini Tirmizî sahîhlemiştir. Nitekim İmrân b. Huseyn (r.a.) den bu anlamda sahîh bir rivayet yapılmıştır.

Böylece düğünlerde saçılan şeyleri yağmalarcasma kapıp almanın men'edildiği hem sahîh hadîslerle, hem de ashabın uygulamasıyla sabit olmuştur. O halde yağmalama, itip kakma.söz konusu olmadığı.takdirde kişinin önüne veya eteğine düşenleri almasında bir sakınca görülmemiştir. Maksat, mii'minin ciddiyet ve vakarını bozacak, başkasına eziyet verecek bir davranış ve açgözlülükten sakınmalıdır.

Beyhakî'nin Muaz b. Cebel'den rivayet ettiği hadîse gelince: Resû-lüllah (s.a.v.) Efendimiz'in hazır bulunduğu bir düğünde bir tabak ceviz ve badem getirilerek saçılmış, orada hazır bulunan ashabı kiram silerini kapalı tutup saçılan ceviz ve bademlerden bir şey almamışlardır. Bv.-nun üzerine Resûlüllah'ın (s.a.v.) onlara: "Size ne oluyor da saçılan şeyden almıyorsunuz?!" buyurmuş, onlar da: "Siz bu gibi şeyleri yarmalamaktan bizi men'etmiştiniz" diye cevab vermişler. Resûlüllah .(s.a.v.) onlara: "Ben sizi askerlerin yağmalamasından men'etmiştim. Siz imu saçılanlardan Allah'ın ismiyle alın!" buyurmuştur, mealindeki naaîs zayıf isnadla rivayet edilmişti" ve münkati'dir. Bilindiği gibi, münkati hadîs senedinden bir râvvin düştüğü veya mübhem bir kışının anıldığı hadîstir ki, böyle hadîsle» îe pek istidlal edilmez.

^Tahavî bu konuda onyedi kadar rivayete ye?' vermiş ve imam Ebû Hanîfe, imam Ebû Yusuf ve İmam MuhammecTm düğünlerde saçılan Şeylerin

mubah olduğunu belirttiklerini kaydetmiştir. Sonra da Tahavî sadece düğünlerde saçılan nesnelerin yağmalamasıyla bağlı kalmayıp diğer hususlarda da yapılan her çeşit yağmalamanın men'edüdiğine tair altı kadar rivayet nakletmiş tir. Sonuç olarak, düğünlerde saçılan ?eyleri, yağmalama yapmadan, başkalarını itip kakmadan almak mubahtır, Hanefîlerİn de görüşü bu istikamettedir. [206]

Çıkarılan Hükümler

1- Düğünlerde saçılan para, şeker, badem ve benzeri şeyleri, yağmalama yapmadan, başkasını itip kakmadan almak mubahtır.

2- Düğün ve diğer merasimlerde saçılan şeyleri yağmalarcaşma kapıp almak, itip kakmak mekruhtur.

3- Canavarın ağzına alıp parçaladığı hayvanı onun ağzından çekip almak ve ondan yararlanmak yasaklanmıştır. Zira ölen bir hayvanın eti haramdır. Ancak canlı iken çekip alınır ve sonra şer'i biçimde kesilirse, o takdirde eti helâldir, yenilebilir.

4- Canlı hayvanı şer'i şekilde boğazlamadan onun azasını kesmek haramdır. Kesilip koparılan azası yenilmez.

5- İmam Mâlik'e göre, düğünlerde bir şeyler saçmak ve onları yağmalamak mekruhtur.

6- İmâm Ahmed b. Hanbel'den bu hususta iki ayrı rivayet vardır. İkinci rivayete göre, yağmalama, itip kakma olayı cereyan etmediği takdirde mubahtır.

7- İmam Ebû Hanife ile İmam Şafii de bu görüştedirler.

8- Müslüman her yerde ciddi, vakur, edepli ve saygınlık telkin eder bir davranışı tercih etmelidir.

9- Zararlı olmayan, haram ve mekruha yol açmayan âdet ve gelenekler mubah kapsamına alınmıştır. O halde bu gibi âdet ve gelenekleri İslâm

prensipleri çerçevesinde tutmak, haram ve mekruha kaymasını önlemek gerekir. Aksi halde zararlı sonuçlar doğurur.

10- Düğünlerde saçılan şeylerden kişinin önüne veya eteğine isabet edenleri alması mubahtır.

11- Yine düğün ve benzeri merasimlerde saçılan şeyleri birkaç kişinin toplayıp hazır olanlara vermesinde bir sakınca yoktur ve en uygun olan davranışda budur.

12- Saçılan şeylerin uğur getireceğine inanmak veya öyle sanmak b'd'attir ve o bakımdan sakıncalıdır.

13- Bu hususta da israfa kaçmak, lüzumsuz yere büyük rakamlara ulaşan paralar saçmak da mekruhtur. [207]

Sünnet Düğününe Yapılan Davete İcabet Etmek

İslâm'dan önce ve sonra halk arasında kutlanagelen birtakım düğün, dernek ve benzeri toplantılar ve ziyafetler vardır. Bunlardan meşru sınırlar içinde olanlara dokunulmamış, bu sınırı aşanlar ise yasaklanmıştır. Halk tarafından devam edegelen âdetlerden birkaçını şöyle sıralayabiliriz:

1- Sünnet düğünü veya merasimi... Buna "a'zar" denir.

2- Çocuğun doğumunun yedinci gününde kesilen hayvan ve yapılan toplantı... Buna "akika" denir.

3- Kadının doğum sancısından kurtulup selâmete ermesinden dolayı yapılan sevinç toplantısı... Buna "hurs" denir. Doğumdan sonra hazırlanan sofraya da bu isim verilmiştir.

4- Sefere çıkıp uzun süre seferde kaldıktan sonra salimen dönüşten dolayı hazırlanan ziyafet sofrası... Buna "naki'a" denir.

5- Yeni bir ev inşa edildiğinde veya satın alındığında hazırlanan ziyafet sofrası... Buna "vekîre" denir.

6- Musibet zamanlarında sofra hazırlayıp fakir ve muhtaçlara verilen ziyafet. Buna "vadi'a" denir,

7- Hiçbir sebep yokken ziyafet sofrası hazırlayıp dost ve yakınları, fakir ve muhtaçları davet etmekle ilgili toplantı... Buna "me'debe" veya "me'dube" denir.

8- Düğünde veya zifaftan sonraki günde hazırlanan ziyafet sofrası. Buna "velîme" veya "velîmetü'1-imlâk" denir.

Bütün bunlar İslâmi ölçülere göre meşruiyet çerçevesi içinde cereyan ettiği takdirde mubahtır. O bakımdan sünnet düğünü de mubah kapsamına girmektedir. Gerçi bu konuda elimizde pek sahîh rivayet yoktur. Ancak müslümanlar tarafından uygulanagelen bir düğün ve ziyafet söz konusudur. [208]

Konuyla İlgili Hadis

El-Hasan'dan yapılan rivayete göre, Osman b. Ebî Âs bir sünnet gününe .davet edildi, fakat o bu davete icabet etmedi. Bunun üzerine "Neden icabet etmediniz?" diye sorulunca, şu cevabı verdi: "Bizler sûlüllah (s.a.v.) Efendimiz devrinde sünnet düğün ve merasi-ne katılmazdık ve böyle bir düğüne dâved de edilmezdik." [209]

Bu Konuda Müctehidlerin Görüş ve Beyanları

a) Dört mezheb imamlarına göre, sünnet düğün ve ziyafeti, kel anlamdaki ziyafetler kapsamına girer ve bu açıdan sünnet gününe ve ziyafetine davet vaki olduğu takdirde icabet etmek istehabdır.

b) el-Anberî'ye göre, sünnet düğününe icabet etmek vâcibdir. a genel olarak yapılan yemek davetlerine icabet etmek hususunda r-i resul vaki olmuştur ve bu emir vücub ifade eder. [210]

Nitekim Ebû Davud'un tahrîc ettiği hadîste şöyle buyrul-iştur: "Sizden biriniz din kardeşini davet ederse -bu davet ister ığün, ister başka şey için olsun- icabet etsin..." [211]

Ashab ve Tabiînin cumhuruna göre de, davet edilen düğün ve ben-ri ziyafetlere katılmak vâcibdir. Kadı Iyaz ile İmam Nevevî de aynı üstedirler. Ancak bu konuda müctehid imamların tesbit, yorum ve idlâlleri daha sıhhatlidir. Böylece sünnet ve benzeri davetlere icabet nek sünnet veya müstehabdır. [212]

Hadisin Tahlili

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer alan 24 nolu hadîsin rivayet ıcirinde îbn İshak bulunuyor. Bu zat ne kadar

sıka (güvelinilir) kabul ilmişse de müdellis olduğu belirlenmiştir. Tedlis hadîs ise, râvînin aasırı olduğu fakat hadîs almadığı zattan hadîs işittiğini flemesidir.

Bu hadîsi aynı zamanda Taberanî el-Kebîr'de Ahmed'e isnaden kletmiştir. Diğer bir isnadla da Hamza el-Attar'dan rivayet ettiğini emekteyiz. Hanıza el-Attar'ı, îbn Ebî Hatim teşvik etmiş (güvenilir luğunu söylemiş)tir. Diğer bazı hadîs alimleri ise onun zayıf olduğuna ekat çekmişlerdir. [213] Zehebî bu zattan söz etmemiştir.

Böylece râvileri arasında tedlîste bulunan İbn İshak bulunduğundan müctehidlerin çoğu ilgili hadîsle istidlal etmemişlerdir. [214]

Çıkarılan Hükümler

1- Sünnet düğününe vaki davet olduğu takdirde icabet etmek, müctehidlerin çoğuna göre sünnet veya müstehabdır. Diğer bazı ilim adamlarına göre vâcibtir.

2- Sünnet düğününe icabet etme hakkında sarih bir hadîs rivayet edilmemiştir. Ancak düğün ve benzeri ziyafetlere davet edildiğinde icabetin sünnet veya vâcib olduğu anlamında genel bir hüküm söz konusudur. Böylece sünnet düğünü de bu umuma dahildir denebilir. [215]

Nikah Düğününde Def (Tef) ve Benzeri Şeyler Çalmak

İslâm düğünlerde, şenlik günlerinde ahlâki kurallara riâyet edilip şru sınırlar çerçevesinde birtakım eğlencelere ve def ve benzeri çalgı tlerini çalmaya cevaz vermiştir.

Ancak meşru sınırlar nelerdir? Kitap ve sünnet doğrultusunda)ilan her türlü toplantı ve eğlence meşrudur. O halde düğün ve derklerde bütün söz, davranış, çalgı aleti ve oyunlar bu iki kaynaktaki kümlere göre ayarlanmalıdır. Meşru ölçü ve sınırları şöyle klememiz mümkündür:

a) Kadınlarla erkeklerin birarada değil ayrı ayrı yerlerde to-ınması,

b) Şehveti tahrik edici söz, davranış, oyun ve çalgıya yer verilmemesi,

c) Sarhoş edici her türlü alkol ve maddelerden uzak kalınması, ili sofra tertiplenmemesi,

d) Gençlerin bu ölçüler ve sınırlar dahilinde eğlenmelerine fırsat rilmesi, kız ve erkek karışımı bir eğlenceye müsaade edilmemesi,

e) Namaz vakitlerinin kollanması ve vakit içinde namaz kılmanın reği belirtilerek, düğünde yer alanların uyarılması bu cümledendir. [216]

Konuyla İlgili Hadisler

Muhammed b. Hâtıb (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "(Düğünlerde) helâl ile haram •asındaki

ayırım, nikâhta def çalmak ve sesi (güzel, ahlâkî ırkı ve türkülerlerle) yükseltmektir." [217]

Uz. Aişe (r.a.) validemizden yapılan rivayete göre, Resûlüllah .a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Şu nikâhı (evlenmeyi) ilân ün ve ğirbal (def ve daire denilen çalgı) çalarak (düğüne renk atın)." [218]

Yine Hz. Aişe (r.a.) validemizden yapılan rivayete göre, adı geçen, bir kadını Ensar'dan bir adamla evlendirip zifafa hazırladı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona şöyle buyurdu: "Ya Aişe! Yanınızda bir çalgı yok mudur? Çünkü gerçekten Ensar çalgıyı, i bğenirler" [219]

Amr b. Yahya el-Mâzinî'den, o da dedesi Ebî Hasan'dah rivayet etmiştir. Adı geçen şöyle haber vermiştir: "Doğrusu Peygamber (s.a.v.) Efendimiz gizli tutulan nikâh (evlenmek)ten hoşlanmazdı ve def çahnıncâya; "Size geldik, size geldik... Bizi karşılayıp selâmlayın, dirlik dileğinde bulunun ki, biz de sizi selâmlayıp dirlik ve düzenlik dileğinde bulunalım..." denilinceye kadar (bu hoş-"n+eıı-zlıiffunu gösterirdi)." [220]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber

vermiştir:

"Hz. Aişe (r.a.) ensardan bir yakınını evlendirmiştir. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz çıkageldi ve sordu;

- "Gençlere bir hediye verdiniz mi?" Oradakiler de;

- "Evet" diye cevab verince, Efendimiz tekrar sordu:

- "Onlarla beraber şarkı söyleyecek kimseyi de gönderdiniz mi?" Hz. Aişe;

"Hayır..." diye cevab verdi. Bunun üzerine Resûlüllah s.a.v.) Efendimiz:

- "Şüphesiz ki ensar gazel seven bir kavimdir. Neden gelin-

6e birlikte gazel söyleyecek: "Size geldik, size geldik... Bizi karşılayıp selâmlayın, dirlik dileğinde bulununuz ki biz de sizi lelâmlayıp dirlik dileğinde bulunalım..." mısralarını terennüm decek kimse göndermediniz?" [221]

Bu konuda diğer bir hadîs ise-Halid b. Zekvan, Muavviz kızı Rübeyyi (r.a.) dan rivayet etmiştir. Adı geçen şu haberi vermiştir: 'Evlendiğimizin ertesi

günü sabahleyin Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz yanıma geldi ve senin benim meclisimde yer aldığın gibi Resûlüllah (s.a.v.) döşeğimin üzerine oturdu ki cariyecikler de Bedir gününde öldürülen babalarımızın övgü değer vasıflarını söyleyip def çalıyorlardı. O kadar ki o cariyeciklerden biri "Aramızda yarınları bilen bir Peygamber bulunuyor" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona: "Öyle söyleme, şimdiye kadar söylediklerin gibi (şarkı ve ağıt) söyle" buyurdu, [222]

Müctehidlerin Bu Konuda Tesbit, Görüş ve İstidlalleri

Müctehidlerin hemen hepsi meşru ölçüler dahilinde düğün ve derneklerde def ye benzeri bir aletin çalınmasının mekruh olmadığını belirtmişlerdir. İmam Gazali de yukarıdaki hadîsleri delil olarak sıralayıp düğünlerde def çalmakta bir sakınca olmadığına değinmiştir. [223]

İbn Kudame, el-Muğnî'de bu konuya yer vererek mekruh olmadığını söylemiştir. [224]

Tahliller ve Rivayetler

169 no'lu Muhammed b. Hâtıb hadîsini Tirmizî hasenlemiş ve bu zatın küçük yaşta iken Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'i gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca bu hadîsi Hâkim de tahrîc etmiştir.

Böylece düğünlerde haramdan kaçınma, helâl ve mubah olan şenlik ve kutlama tavsiye ediliyor. Def ve benzeri bir çalgı aleti çalmakta, şehveti tahrîk etmeyen, İslâm ahlâkını zedelemeyen şarkı, ağıt ve benzeri şeyler söylemekte bir sakınca olmadığı anlaşılıyor. Hatta Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in bu husustaki tavsiye ve teşvikine bakarak böyle yapmanın müstehab olduğu kendiliğinden ortaya çıkıyor.

170 no'lu Hz. Aişe (r.a.) hadîsinin isnadında Hâlid bin İlyas bulunuyor ki bu zat metruktür. [225] Zehebî, Mizanü'1-Î'tidal'da Halid b. Sinan adını zikretmemiştir. Böylece metruku'l-hadîs olduğunu isbatla-mak hayli zor... Şevkarâ onun hakkında böyle derken bir kaynak vermemiştir. [226]

Bu' mealde bir diğer hadîsi Tirmizî şöyle tahrîc etmiştir: "Şu nikâhı (evlenmeyi) ilân edin ve (nikâh akdini) mescidde yerine getirin. (Sonra da) def çalarak (düğün şenliği yapm)." Tirmizî bu tahrîci yaptıktan sonra şöyle demiştir: "Bu hadîs gariptir. Bundan maksat hadîsin senedinin bir yerinde râvinin teferrüd etmesidir.

İsa b. Meymun el-Ansarî ise hadîs rivayetinde zayıf kabul edilir. Böylece Tirmizfnin tahrîc ettiği hadîs zayıf sayılmıştır. Nitekim Muhammed b. Kâb'den yapılan rivayette, adı geçen İsa b. Meymun hak-.kında şunu söylemiştir: "Zayıftır, kayde değer bir râvi değildir." el-Fellâs da onun metruk olduğuna dikkat çekmiştir. [227]

Diğer bir İsa b. Meymun vardır ki, o Ebû Nucayh'ten rivayet etmiştir ki, sika olarak kabul edilir. Ebû Hatim de bunu sika saymış, İbn Mâin, onun rivayetinde bir sakınca yoktur demiştir. [228]

Beyhakî de sözü edilen hadîsi Halid b. İlyas tarikiyle rivayet etmiştir. Hâlid ise münkerü'l-hadîstir. Münker, zayıf bir râvînin sika (güvenilir) bir râviye muhalif olarak rivayet edilen hadîstir.

171 no'lu Hz. Aişe hadîsi sahihtir ve istidlale salih görülmüştür. Böylece düğünde def çalmak, şarkı söylemek suretiyle şenlik yapmanın

meşru olduğu anlaşılıyor.

172 no'lu Amr b. Yahya hadîsinin siyakı İbn Mâce'de geçmektedir. Râvîlerinden el-Eclah, Ebû Zübeyir'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etmiştir. el-Eclah'm sika (güvenilir) olduğunu İbn Mâin kaydetmiştir. Nesâî ise onun zayıf olduğunu söylemiştir. [229] Geriye kalan râvîlerin hepsi sahîhtir.

Ancak bu hadîsi destekleyip kuvvetlendiren diğer hadîsler vardır. O bakımdan mana yönünden sahîh kabul edilir.

173 no'lu İbn Abbas hadîsinin isnadında Hüseyin b. Abdillah b. Damîre bulunuyor. Mecmeu'z-Zevâid'de bu zatın metruk olduğu kaydedilmiştir. Aynı hadîsi Taberânî ve Ebû'ş-Şeyh tahrîc etmiştir. Nesâî ile Hâkim onu

sahîhlemişlerdir. Ayrıca Taberânînin Saib b. Yezîd hadîsini tahrîc etmiştir ki, Resûlüllah'ın (s.a.v.) def ve şarkıya ruhsat verdiği belirtilmektedir.

Böylece başta İmam Ebû Hanîfe olmak üzere Hanefî fukahası da bu rivayetlere dayanarak def ve benzeri çalgıların çalınmasına, şarkı söylenmesine cevaz vermişlerdir. Ancak konunun baş kısmında da açıkladığımız üzere, bütün bunlar şer'î ölçülere göre icra edilmelidir. Aksi halde mubah harama dönüşür.

Rübeyyi' binti Muavviz'in (r.a.) Hâlid bin Zekvan'ı oturduğu yaygının üzerine kabul etmesi bazı ilim adamlarınca çeşitli yorumlara tabi tutulmuştur. Oysa içeride birkaç şarkı ve ağıt söyleyen cariye de bulunuyordu. Başka kimselerin orada olduğuna değinilmemiş tir. Ama madem ki bir düğün şenliği vardır, o halde içeride birçok kadınların da bulunması söz konusudur. Aynı zamanda o günlerde henüz hicab âyetinin inmediği de söylenebilir. [230]

Çıkarılan Hükümler

1- Düğünlerde def ve benzeri söylerin çalınması mubahtır.

2- Gayr-i ahlâkî olmadığı takdirde şarkı ve türkü de söylemekte bir sakınca görülmemiştir. Ancak bütün bunlar, kadın erkek karışık bir halde değil, kadınların ayrı bir yerde, erkeklerin de ayrı bir yerde şenlik yapması gerekir.

3- Resûlüllah (s.a.v.) zamanında def yerine "gırbal" yani kalbur biçiminde kasnaklar yapılır ve üzerine ince bir deri gerilirdi. Sonra def ve darbuka gibi çalgı aletleri icad edildi ki gırbal ile bunlar arasında bir fark yoktur. Sadece şekil değişikliği vardır.

4- Savaşta Allah ve din uğrunda şehid düşenlerle ilgili yazılıp bestelenen şarkı ve ağıtları söylemekte bir sakınca görülmemiştir. [231]

Evlenmenin ve Zifafa Girmenin Müstehab Vakitleri

Evlenme hususunda daha çok ramazandan sonra gelen şevval ayı tercih edilmiştir. Beylece iki bayram arasında nikâh akdinin ve evlen-' menin uğur getirmeyeceğini iddia edenlerin bu iddialarının ne kadar yersiz, dayanaksız olduğu kendiliğinden anlaşılmış oluyor. Zira şevval, iki bayram arasında yer alan bir aydır. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin Hz. Aişe (r.a.) ile şevval ayında evlendiği ve yine bu ayda zifafın gerçekleştiği sahîh kaynaklarda belirtilmektedir.

Hac veya umre için ihrama girildiği vakitler dışında her zaman nikâh akdi yapmak ve evlenmek caizdir. Ancak bir kısım rivayetlere göre, şevval ayım seçmek müstehabdır. Aynı zamanda damadın zifafa girerken de Allah'ı daha çok hatırlaması verdiği sayısız nimetlerine şükretmesi ve sonra da damadın elini gelinin alnı üzerine koyup Pey-gamberimiz'in (s.a.v.) tavsiye buyurduğu duayı okuması sünnet ve müstehabdır. Bir nimetten yararlanırken o nimeti hazırlayıp veren Cenâb-ı Hakk'ı unutmak büyük gaflet değil midir? Hem aile yuvasında rahmet meleklerinin mıranî havasının esmesi, şeytanların uzaklaşması, evde feyiz ve bereketin başlaması her mü'minin arzusu ve isteği değil midir? [232]

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir:

"Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz benimle şevval ayında evlen- di. Sorarım, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin hangi eşi onur yanında benden daha çok haz duyulacak seviyede idi?" [233]

O bakımdan Hz. Aişe (r.a) validemiz mü'minlerin şevval ayınds evlenmesini müstehab sayardı.

Amr b. Şuayb'den o da babasından, o da dedesinden rivayet {etmiştir. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Sizden bi-i riniz bir kadınla (evlenmek suretiyle) veya bir hizmetçi veya bir i hayvandan (hizmet sağlamak suretiyle) yararlanmak istediğinizde onun alnını tutup şöyle duâ etsin: Allah'ım, senden bunun hayrını ve onda yaratıp vücuda getirdiğin huy ve ahlâkının hayrını dilerim. Ve bunun şerrinden ve onda yarattığın huy ve ahlâkının şerrinden sana sığınırım." [234]

Ebû Davud'un süneninde ise hadîs şu lafızla rivayet-edilmiştir: "Sizden biriniz bir kadınla evlendiği veya bir hizmetçi satın aldığı zaman şöyle desin:..." [235]

îlim adamları ve müctehidler bu sahîh rivayetlere dayanarak kişi evlendiğinde elini eşinin alnına dayayarak tavsiye edilen duayı okuması müstehabdır demiştir. Hadîste belirlendiği elfaz üzere okunması efdaldir. Bunu beceremiyenlerin Türkçesini okumasında bir sakınca yoktur. Böylece müstehab olan duâ yerine getirilmiş olur.

Yahya Şerefüddin en-Nevevî el-Ezkâr adlı eserinde bu konuya özellikle yer verip müstakil bir başlık altında ilgili hadîsleri naklederken, zifaftan önce erkeğin elini kadının alnına dokundurup Reşûlüllah'ın tavsiye buyurduğu duayı okuması müstehabdır diyor. [236]

Tahliller ve Rivayetler

182 no'lu Hz. Aişe hadîsi sahihtir ve istidlale salihtir. Ancak Resûlüllah'ın (s.a.v.) bütün eşleriyle şevval aymda evlendiği söz konusu değildir ve olamaz da... Zira Efendimiz muhtelif ay ve mevsimlerde şartların ve ortamın elverdiği zamanlarda da evlenmiştir. Nitekim Nesâî'nin "el-Binau fi's-Seferi" başlığı altında rivayet ettiği Ziyad b. Eyyub tarikiyle Enes hadîsinde Resûlüllah'm Hz. Safİyye binti Huyey ile Hayber'in fethini izleyen günde seferde iken evlendiği açıklanmaktadır. Bu izdivacın şevval «ayında olmadığı kesindir. [237]

183 no'lu Amr b. Şuayb hadîsini Nesâî de tahric etmiştir. Ebû Dâvud bu hadîsi sünenine almış fakat bir görüş beyân etmemiştir. Amr b. Şuayb

hakkında ilim adamlarının farklı görüş ve tesbitleri vardır. Ancak aynı hadîsin Amr b. Saîd tarikiyle rivayetine bakılınca, sahîh olduğu ortaya çıkar. Zira bu ikinci tarikte yer alan râvilerin hepsi sika (güvenilir) dir. [238]

Çıkarılan Hükümler

1- Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in Hz.'Aişe (r.a.) ile şevval aynıda evlenmesi ve Hz. Aişe'nin de düğünlerin bu ayda gerçekleşmesini arzu etmesi istihbaba delâlet eden bir anlam taşımaktadır.

2- Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz çok evliliğini muhtelif aylarda ve zamanlarda, günün şart ve imkânlarına göre gerçekleştirmiştir. Yolculuk halinde bile evlendiği vakidir.

3- Hz. Aişe ile şevval ayında evlenmesi, iki bayram arasında nikâh yaptırmanın ve evlenmenin dinen hiçbir sakıncası olmadığına açık biçimde delâlet etmektedir.

4- Evlenen kimsenin zifaftan önce elini eşinin alnına dokundurup hadîste belirtilen duayı okuması sünnet veya müstehabdır.

5- Bir köle satın alındığında veya bir hizmetçi tutulduğunda, satın alan kimsenin onun alnına elini dokundurup hadîste belirtilen şekilde duada bulunması müstehabdır.

6- Binek veya sağın hayvanlarından biri satın alındığında da aynı şekilde hareket etmek müstehabdır.

7- Böylece Cenâb-ı Hakk'm lütfettiği bir nîmetin hayrını dilemek, şerrinden ise Allah'a sığınmak çok asil bir duygu ve davranış kabul edilmiştir.

8- Sonra da bu gibi hallerde Allah'ın ismini anip duâ ve niyazda bulunmak hem evliliğe, hem de eve ve mala feyiz ve bereket kapılarını açar. Rahmet meleklerinin o eve girmesini hızlandırırken şeytanların uzaklaşmasını sağlar. [239]

Kadının Tabii Güzelliği Yeterlidir. Suni Güzelliği İslam Uygun Görmemiştir

Kadının kaşlarını inceltip hilâl şekline sokması, gözünün rengini değiştirmesi, yüzüne ve ellerine çeşitli maddeler sürerek rengini çekici kılması, takma kirpik kullanması, dişlerini traş edip küçültmesi ve aralarını açtırması, takma saç (peruk) kullanması, yüzüne, el ve kollarına döğme yaptırması tahrimen mekruh sayılmıştır. Zira bu gibi. sun'i güzellik hem yabancı erkeklerin dikkatini çeker, hem de kadın olduğundan başka görünmeye başlar. Her iki durumda da fazilet, ciddiyet, vakar yoktur. Aynı zamanda Allah'ın yaratıp verdiği ten ve rengini, yüz şeklini değiştirme söz konusudur.

Şüphesiz kadının kocasına karşı kendini son derece temiz tutması, güzel koku sürmesi ve tertemiz elbise giymesi müstehabdır. Başkası görsün diye kendini süsleyip sokağa çıkması ise haramdır. Çünkü islâm fitneye sebebiyet verecek, şehvetleri tahrik ve teşvikte bulunacak her türlü söz ve davranışı yasaklamıştır. [240]

İlgili Hadisler

Esma binti Ebî Bekir (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Bir kadın Peygamber (s.a.v.) Efendimize geldi ve şöyle dedi: "Benim bir gelincik kızım vardır ki kendisine hisbe dokundu (vücudunda birtakım lekeler meydana geldi) ve bu sebeple saçları bile döküldü. Ona başkasının saçını takayım mı?' Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Allah başkasının saçını takana ve taktırana lanet etmiştir." [241]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz başkasının saçını takana ve taktırana, döğme yapana ve yaptırana lanet etmiştir." [242]

îbn Mes'ud (r.a,) den yapılan rivayete göre, adı geçen şu haberi vermiştir:

"Allah (c.c.) güzel görünmek için döğme yaptıran kadınlara, yüzünün kıllarını aldıran kadınlara, dişlerini tıraş ettirerek aralarını açtıran kadınlara, Allah'ın yarattığı (biçim, renk ve görünümü) değiştiren kadınlara lanet etmiştir."

İbn Mes'ud (r.a.) devamla diyor ki: "Allah'ın Resûlü'nün lanetlediği kimseyi ben niçin lanetlemeyeyim..." [243]

Muaviye (r.a.) bir tutam kesilmiş saçı tutarak şöyle dedi: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'den duydum, bu ve benzeri şeyi men'ederek buyurdu ki: 'İsrail oğulları ancak kadınları bu saçı takıp kullandığı (yüz şekillerini değiştirdikleri) zaman helak olmuştur." [244]

Yine Muaviye diyor ki, Resûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu duydum:

"Hangi kadın kendi saçma başkasının saçını getirip takarsa, o ancak saçma bir yalan sokup yerleştirmiştir." [245]

Diğer bir rivayette ise, bu hadîsi şu lafızla rivayet etmiştir:

"Hangi kadın saçına, ondan olmayan başka bir saç eklerse, o gerçekten saçına bir yalan sokup artırmış olur." [246]

îbn Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) endimiz'in, kişinin bir hastalık olmaksızın yüzündeki kılları lup almasını, dişlerini traş edip aralarını açarak küçültme-ii, başkasının saçını takmasını, döğme yapmasını men'et- duydum." [247]

Şüphesiz bu konuda daha birçok hadîs rivayet edilmiştir, ıdîslerin çokluğu konunun önemini yansıtmaya, sakınmanın çok ge-di olduğunu belirtmeye yönelik bir hüküm ifade etmektedir.

Nitekim ilim adamları bu hadîslerin ışığı altında konuyu değer-ıdirirken, bir kadın veya erkeğin kendi öz hilkatini, yani şeklini, ren-ıi, biçimini, yaşını değiştirmesi kesinlikle mekruhtur demiştir. İmam azâlî bu konuda şu tarihî olayı naklederek ikinci halîfe Ömer'in (r.a.) : kadar hassas davrandığını anlatmaya çalışır. Rivayete göre evlen-eden önce saçını sakalını boyamıştı. Adam evlendikten sonra saç ve Lkalından boya gidince (yaşlı olduğu anlaşıldı). Kadın tarafı Hz. mer'e (r.a.) başvurarak; "biz bu adamı genç sanmıştık..." deyip şikâ-stlerini arzetmişlerdi. Bunun üzerine Hz. Ömer

(r.a.) o adamın canını :ıtır şekilde dövdükten sonra şöyle dedi: "Şu aileyi aldattın..." [248]

Her olay ve konuda olduğu gibi evlenme konusunda da müs-ımana yakışan odur ki, karşı tarafı birtakım sun'i değişikliklerle al-atmaya, olduğu gibi görünmeyi bir ahlâki fazilet saya... Zira sun'i bir-Lkım müdahalelerle genç görünmeye çalışmak ciddi bir hastalığı gizle-Lek, kel başa başkasının saçını takarak saçlı görünmek ileride aile apışında ve dünürler arasında telâfisi zor ihtilaflara sebebiyet verebi-r ve hatta kurulan aile yuvasını bozabilir. Bozmasa bile erkeği arısının, kadını da kocasının yanında hem yalancı duruma düşürür, em de şahsiyeti zedeler.

Peygamber'in (s.a.v.) yüksek terbiyesinde yetişen Bilâl (r.a.) ile uheyb'in (r.a.) sade ve mütevazi, doğru ve mahviyetkâr davranışı her-ese örnek olacak bir anlam taşımaktadır. Şöyle ki, bekâr olan bu iki at, Araplardan bir aileye uğradılar. Eve buyrun edilince, ev sahibi soru:

- "Sizler kimlersiniz?" Bilâl cevap verdi;

- "Ben Bilâl'ım, bu da kardeşim Süheyb... Biz bir zaman sapıklık ^indeydik, Allah bizi doğru yola eriştirdi. İkimiz de bir zaman köle idik, Jlah bizi hürriyetinize kavuşturdu.   İkimiz de fakir idik, Cenâb-ı Hak izi zengin kıldı. Kızlarınızla bizi eviendirirseniz, Allah'a hamd ederiz. İizi reddederseniz, Allah'ı her türlü noksanlıktan tenzih edip O'na tes-ihte bulunuruz."

Bu asil ve doğru cevap üzerine ev sahibi onlara:

- "Hayır sizi kızlarımızla evlendiriyoruz. Allah'a hamd olsun..." İş bittikten sonra Süheyb, Bilâl'a dedi ki:

- "Bizim Resûlüllah (s.a.v.) ile olan müşahedelerimizi ve İslâm'a ilk girenlerden olduğumuzu ansaydm ya..." Bunun üzerine Bilâl ona:

-"Sus, gerçekten ben ancak doğruyu söyledim ve bu doğruluk seni evlendirdi" dedi. [249]

Tahliller

187 no'lu Esma hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca sâlihtir. O bakımdan bir kadının dökülen saçlarının yerine başkasının saçını alıp takması, dişlerinin arasını açıp genişletmesi mekruh kılınmıştır. İlim adamlarının çoğuna göre, ciddi bir hastalık söz konusu değilse, bu kerahet tahrîmidir. Takmak istediği saç ister yabancı birinin olsun, isterse en yakınının olsun farketmez.

188 no'lu İbn Ömer hadîsi de sahihtir ve istidlale elverişlidir. Esma hadîsini kuvvetlendirmektedir. Önemli bir hastalık söz konusu olmadığı takdirde başkasının saçını alıp takmak (peruk kullanmak) haramdır. Aynı zamanda vücudun herhangi bir yerine döğme de yaptırmak men'edilmiştir.

189 no'lu İbn Mes'ud hadîsi sahihtir ve istidlale sâlihtir. Yüzün asıl şeklini değiştirmek için kaşların kıllarım kısmen alıp inceltmek, diğer kısımlardaki kılları yolmak, dişleri tıraş edip küçültmek ve aralarını açıp seyreltmek mekruhtur. Kısacası Cenâb-ı Hakk'm yaratıp bahşettiği yüz şeklini değiştirmek, estetik ameliyat olmak, daha güzel görünmek için çeşitli tuvalet malzemesi kullanarak makyaj yaptırmak aldatıcı ve yanıltıcı olur. Gerek erkeklerin, gerekse kadınların evlenmeden önce ve sonra şekil ve renklerini değiştirmemeleri bir emr-i resuldür.

190 dipnotlu Muaviye hadîsi de sahihtir. İsrail oğullarının kadınlarının çok çekici görünmek ve erkekleri aldatmak için başkasının saçını kullandıkları misal verilmekte ve kadınları bu duruma düşen bir

kavim ve milletin başlarının dertten kurtulmayacağına işaret edilmektedir.

191 dipnotlu yine Muaviye hadîsi de sahihtir. Başkasının saçını takan bir kadının ve dolayısıyle erkeğin tam bir yalancı olduğu belirtilmekte ve mü'minlerin bu gibi aldatıcı, yanıltıcı, yalana yol açıcı değişiklikte bulunmaktan sakınmaları tenbîh edilmektedir.

192 dipnotlu rivayet yukarıdaki rivayetleri desteklemektedir.

193 dipnotlu İbn Mes'ud hadîsi, konuyla ilgili diğer hadîslere aklık getirmekte ve gerek başkasının sa'çını alıp takmanın, gerek izdeki kılları gidermenin, gerekse dişleri törpületip seyrek-[ştirmenin ciddi bir hastalıktan dolayı olmadığı takdirde yasaklanıp kram kılındığı anlaşılmaktadır. O halde

dişleri çürüyen bir kimsenin işlerini yaptırmasında bir sakınca yoktur. Çünkü önemli bir ihtiyaç az konusudur. Başında önemli bir rahatsızlık bulunan ve o yüzden açları dökülen bir kadının, başkasının saçını takmak suretiyle o ra-atsızlığını hafifletmesi bir uzman tarafından belirtiliyorsa, o takdirde ^ulanabilir.

; Vücudun herhangi bir yerine döğme yapmayı gerektiren bir rahatsızlık, zaruri bir hal pek söz konusu değildir. O bakımdan döğme yaptırmaya cevaz verilmez.

Kadının insan saçı dışında başka bir saç, kıl ve benzeri bir şeyi leruk yapıp kullanmasına gelince, ilim adamlarının görüş ve yorumları arklıdır. Kimine göre bunda bir sakınca yoktur. Kimi de Hz. Câbir'in r.a.) şu hadîsini delil göstererek nehyin umum ifade ettiğine kail »lmuşlardır. Hz. Câbir (r.a.) diyor ki: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz tadının başına herhangi bir saç, kıl ve benzeri şeyi takmasını men'etti." [250]

Kadı Iyaz diyor ki; Kadının saça benzemeyen renkli ipek iplikler ke benzeri kaytanlar kullanması, yani başına bunları takması menedil-memiştir. [251] Nitekim daha çok köylü kızları saçlarını uzun göstermek için bu gibi iplik, kaytan ve benzeri şeyleri kullanırlar. [252]

Kadınların Süslenip Düzenli Bulunmaları

Kadınlar için bazı şeyler yasaklanmışsa, bunda birçok hikmetlerin söz konusu olduğuna kısmen değinmiş bulunuyoruz. Diğer yandan kocalarına çekici görünmeleri için kına ve benzeri maddeler kullanmaları, güzel koku sürmeleri, temiz ve güzel elbise giyinmeleri, evlerini ve çevrelerini her çeşit kötü kokudan arındırmaları sünnettir. Nitekim Hz. Âişe (r.a.) diyor ki: "Osman b. Maz'un'un eşi yanıma geldi. Daha önce bu kadın saçma kına sürer, güzel kokular sürünür, düzenli giyinirdi. Bu defa onu çok değişik bir halde gördüm. Kendisini âdeta ihmal etmişti. Bunun üzerine sordum: "Kocan evde midir, yoksa bir sefere-mi çıktı?" Kocasının evde olduğunu söyleyince, "Bu halin nedir?" dedim. O da şöyle cevap verdi: "Osman hem dünyayı, dünyahlığı, hem de kadınları istemiyor..." Sonra durumu

Resûlüllah'a arzettiğimde, Efendimiz (s.a.v.) Osman'ı bu ihmalmdan dolayı kınayıp uyardı..."

Ayrıca Hemmam kızı Kerîme, Hz. Aişe'yi (r.a.) Mescid-i Ha ram'da ziyaret edip soruyor: "Ey mü'minlerin anası! Kına hakkında ne buyurursun?" Hz. Aişe (r.a.) ona şu sevabı veriyor: "Gönül dostum Resûlüllah (s.a.v.) kınanın rengini beğenir, fakat kokusunu pek sevmezdi. O bakımdan kına kullanmak haram değildir. İki ayhali arasında veya her ayhalinde kullanabilirsin." [253]

Kadınlara Benzemeye Özenen Erkekler, Erkeklere Benzemeye Özenen Kadınlar

Cenâb-ı Hak erkekle kadını aynı yetenek, aynı duygu ve aynı fizikî yapıda yaratmamıştır. Ancak bu iki cins birbirini tamamlamakta, biri diğerine destek olmaktadır. Erkeğin birtakım üstün yetenekleri vardır, kadının da birtakım üstünlükleri vardır. Nisa Sûresi 34. âyetle bu inceliğe temas edilerek buyuruluyor ki: "Erkekler kadınlar üzerinde koruyucu ve (birçok ağır ve önemli) işlerini yürütücü üstünlüktedirler. Bu da Allah'ın kimini kimine üstün kılmasıyla ve erkeklerin mallarını (mehir ve nafaka olarak) harcamaları sebebiyledir."   ,   ;

Ancak hu üstünlükler herbirinin ruhsal, duygusal, fiziksel yapılarıyla ilgilidir. O bakımdan îslâm hem kadım, hem de erkeği hilkat kanununun gereği olarak lâyık oldukları yere oturtmuştur: Erkek daha çok evin dışında faaliyetini sürdürerek yükün ağırlığım omuzlarında taşır. Kadın da daha çok evin içindeki düzen, denge, terbiye ve diğer ev işleriyle meşgul olup yuvayı huzura kavuşturur.

İslâm erkeklerle kadınların kıyafetlerinin aynı olmasına cevaz -mez. Her cinse yakışan ve onun Özelliğini yansıtan bir kıyafeti tav-e eder ve bu düzeyde tesettürü emreder. [254]

İlgili Hadisler

(r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasûlüllah (s.a.v.) Efendimiz erkeklerden kadınlara ben-meye özenenlere, kadınlardan da erkeklere benzemeye enenlere lanet etti." [255]

Diğer bir rivayette ise şöyle haber verilmiştir:

"Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz kadınlaşan erkeklere, erke-Leşen kadınlara lanet etti ve "bunları evinizden kovup karınız" buyurdu.

Nitekim râvi İbn Abbas (r.a.) diyor ki: "Peygamber (s.a.v.) ilanı, Ömer (r.a.) da filânı çıkardı." [256]

Erkeğin kadınlaşması, sesini kadın sesi gibi çıkarması, kadınlar bi kırıtarak konuşması, kadınlar gibi yürümesi ve kadınlar gibi naz î işve yapması, kadınlar gibi giyinip kınla doküle yürümesi, homo-iksüel olmasıdır.

Kadmm erkekleşmesi, erkeklerin tavır ve davranışına özenmesi, 'kek gibi sesini kalmlaştırıp yükseltmesi, erkeklerin meclisine gidip vurması, erkeklerle haşır neşir olmasıdır.

Kılık kıyafette bu iki ayrı cinsin birbirine Özenmesi ve benzemesi ususunda kesin bir çizgi çizebilmek için genel anlamda bir ifade kul-ınmak veya bir hüküm ortaya koymak doğru olmaz. Her ülke, her Şlge ve her beldenin kendine has örf ve adetini dikkat almak gerekir, ir belde veya bölge ve ülkede kadınların kendilerine has erkeklerin de endilerine has bir kılık ve kıyafetleri vardır. O yerde kadınlar erkekle-n kıyafetine, erkekler de kadınların kıyafetine özenir ve böylece oranın örf ve âdetkıe ters bir tutum içine girerse, o takdirde o kadınlara "erkekleşen kadınlar", o erkeklere de "kadınlaşan erkekler" denilebilir.

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in koğduğu kişinin Hiyt adında bir muhannes (alçak) olduğu rivayet edilir. Ayrıca Ebû Davud'un Ebû Hüreyre (r.a.) den tahric ettiği hadîste, deniliyor ki: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize bir muhannesi getirdiler ki ellerini ve ayaklarını kına ile boyamıştı. Efendimiz: "Buna ne oluyor da kendini böyle (maskara) yapmıştır?" Ashab-ı Kiram: "Bu adam kadınlara benzemeye, kadm-laş-maya özenmiştir, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) o adamın el-Naki' adlı bölgeye sürülmesini emretti. Ashab-ı Kiram'dan bazısı ise: "Ya Resûlallah! Onu

Öldürsen ya" deyince, Efendimiz onlara; "Ben namaz kılan kimseleri öldürmekten men'olundum" diye buyurdu.

Beyhâki'nin rivayetine göre, Ebû Bekir Sıddîk (r.a.) bir muhannesi, Ömer (r.a.) de diğer bir muhannesi (Medine'den) çıkarmıştır. [257]

Görüşler ve İstidlaller

Sahih kabul edilen bu iki rivayete dayanıp görüş beyan eden ilim adamları ve istidlalde bulunan müctehidlerin hemen hepsi kadınların erkeklere, erkeklerin da kadınlara benzemeye özeninesinin haram olduğunda görüş birliği izhar etmişlerdir. Aynı zamanda gerek Resûlüllah (s.a.v.) zamanında, gerekse ilk iki halîfesi devrinde bu tip kişiler sürgün edilerek İslâm cemaatinin düzen, ahenk, vakar ve ciddiyetini» ahlâk ve aile yapısını korumaya çalışmışlardır. Böylece kavli sünnetlerle fiilî sünnet birleşmiştir.

Buharî sarihi Aynî, Umdetü'l-Karî'de bu konuya geniş yer ayırarak yeterince bilgi vermiş bulunuyor. Kadınların erkeklere, erkeklerin de kadınlara benzeme özentisini beş-altı madde halinde; kadınların da erkeklere benzeme özentisini yine beş-altı madde halinde sıralıyor ve sonra kadınlaşan erkeklerin evden ve beldeden sürüldüğüne geçiyor, aydınlatıcı bilgi veriyor. [258]

Fethü'l-Bârî'de Taberfnin bu konuda şöyle dediği nakledilmiştir: "Erkeklerin giyim ve kuşamda, süs ve takıda kadınlara benzemesi caiz değildir. Öyle ki, kadınlara mahsus giyim ve kuşamda, süs ve süslenmekte erkeklerin onları taklîd etmesi, yani onlara özenmesine, benzemeye çalışmasına; kadınların da erkeklere mahsus giyim ve kuşama söz ve davranışlara heveslenip benzemeye özenmesine cevaz verilmemiştir. [259]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) fendimiz bu karşılıklı benzemeyi lanetlerken giyim kuşam üzerinde urup ona ağırlık vermiştir. Râvî diyor ki: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendi-üz kadınlara mahsus elbise giyinen erkeği, erkeğe mahsus elbise giyi-en kadını lanetledi." [260]

Bu hadîsi Ebû Dâvud isnad-i sahihinde rivayet etmiştir. O akımdan müctehidler bununla istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır. [261]

Çıkarılan Hükümler

1- Erkeklerin giyim kuşamda, süs eşyası takınmada, konuşma ve kirümede kadınlara benzemeye Özenmeleri haramdır.

2- Kadınların da giyim kuşamda, süs eşyası takınmada, konuşma re davranışlar da erkeklere benzemeye özenmeleri haramdır.

3- Giyim kuşam her ülke, bölge ve beldenin örf ve devam edegelen ıdetine göre dikkate alınıp değerlendirilir.

4- İslâmi esaslara göre icra-i faaileyette bulunan İslâm [ilkelerinde toplumun ve ailenin ahlâk, düzen, ciddiyet ve vakarını bozan bu gibi kişiler hakkında bir takım müeyyediler uygulanır. Meselâ sürgün edilir, gerekirse hapsedilir ve ta'zir cezasına çarptırılır. Tevbe edip dönüş yapanları devlet affedebilir.

5- Aile içinde böyle bir benzemeye özenen bireylere derhal müdahale edilir ve dönüş yapmaları, yani bu gibi özentilerden vazgeçmeleri sağlanır. Aksi halde Özenen fert devletin yetkili organlarına teslim edilir.

6- Bu konuda gençleri kendilerine uygun olan düzeyde tutmanın en tesirli yolu olan eğitimi ihmal etmemek gerekir, islâm kültürüyle yetişen bir gencin koluna altın zencir, boynuna altın kolye ve benzeri bir şey takması düşünülemez. Aynı zamanda genç bir kızın da erkekler gibi pantolon giyip şapka kullanması, onlar gibi ayakkabı giyip saçım erkekler gibi traş etmesi çok uzak bir ihtimal olarak kalır.

7- Kadın kendisine lâyık olan yerini almak ve ona göre bir hayat düzeni kurmakla yükümlüdür. Erkeğin de kendine has ve lâyık bir yeri vardır; aynı zamanda bir hayat düzeni söz konusudur. Birinin diğerinin yerini almaya özenmesi düzensizlik, ciddiyetsizlik getirir.

Nitekim Şârih Aynî bu maddeler üzerinde durarak aydınlatıcı bilgiler vermiştir. Az yukarıda buna temas edip Umdetü'l-Karfye müracaat için gereken dipnotu koymuş bulunuyoruz. [262]

Cinsel Temasa Başlarken Besmele Getirmek ve Örtünmek

Bütün nimetler Allah'ın sonsuz kudretinden kaynaklanıp verilmiştir. Her nîmet o yüksek kudretin damgasını taşır ve O'nun yüceliğini, eşsizliğini, sonsuzluğunu yansıtır. O bakımdan nimetlerden birini kullanırken, yararlanırken Allah'ın ismini anmamız mutlak anlamda kadir bilirliktir, şükürdür ve ta'zîmdir.

O bakımdan nasıl yemeğe başlarken, su içerken, işin başına geçerken Besmele getirerek o işe, o yemeğe bir anlam kazandırıyor sak, eşiyle cinsel temasa başlayan kimse (erkek ve kadın) Öylece Besmele getirip ona anlam kazandırır. Aynı zamanda bu inanç ve inançtan kaynaklanan Besmele şeytanları uzaklaştırır, melekleri yakmlaştırır. Aileye sevgi, saygı, bağlılık ve birlik havası estirir.

Sonra hayvanlar çiftleşir gibi hiçbir şey örtünmeden cinsel temas-da bulunmak doğru değildir. Cenâb-ı Hakk'a ve O 'nun meleklerine karşı saygılı , edepli olmamız gerekir. Zira her yerde, her davranışımız ve sözümüzde Allah'tan korkup utanmamız ve O'na karşı üstün bir edep duygusu taşıyıp saygılı olmamız, niü'min olmamızın gereğidir.

Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in evlilik hayatı incelendiğinde, başta Hz. Aişe (r.a.) olmak üzere ezvac-i tahirat'm çoğu Resûlüllah'm (s.a.v.) cinsel temasa başlarken Besmele çektiğini, üzerlerine bir Örtü, yorgan ve benzeri bir şey aldıklarını haber vermişlerdir. [263]

Îlgili Hadisler

şeytan o çocuğa asla zarar veremez..." [264]

Utbe b. Abdi es-Selemî (r.a.) dan yapıları rivayete göre, Resûlüllah S.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz eşine (cinsel temasta bulunmak üzere) gelip yaklaştığında Örtünsün; karı koca nerkep ve develer gibi (her türlü örtüden) sıyrılmış bir halde bulunmasın..." [265]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Çırılçıplak olmaktan kaçmınıp sakının, pünkü gerçekten beraberinizde sizden ancak büyük abdest boz-iuğunuzda ve bir de adamın kendi eşiyle (çıplak örtüsüz vaziyette) cinsel temasta bulunduğunda ayrılan ve bu iki durum dışında ayrılmayan (melekler) var. Artık onlardan utanın ve onara karşı saygılı olup ikramda bulunun." [266]

Îlim Adamlarının Tesbit ve Yorumları

İmam Gazâlî bu konuyu "cima' adabı" bölümünde işlemiş ve ilgili hadislerle birlikte birtakım zayıf rivayetlere de yer verilmiştir. Gazâlî. rivayetlerin tamamından şu tavsiyeleri çıkarmıştır:

a) Besmele çekerken "Bismillahi'1-Aliyyi'l-Azîm" demek

b) Sonra Resûlüllah'm (s.a.v.) tavsiye buyurduğu duayı okumak,

c) Temas halindeyken dudakları kıpırdatmadan "Hamd o Allah'a ki beşeri sudan yaratmış ve soy ve sihriyet bağlarını sağlamıştır. Rabbımm mutlak anlamda her şeye kudreti yeter" diye dûa etmek,

d) Mümkünse kıbleye yönelmeksizin temas halini sürdürmek,

e) Üzerine örtülmek amacıyla bir örtü almak,

f) Kadını da orgazm (cinsi doyumun yüksek seviyesine çıkması) için acele etmemek, bir süre sevişip sonra teması gerçekleştirmek,

g) Mümkün olduğu takdirde daha çok cuma günü ve gecesi birleşmek müstehabdır. Böylece İslâm, cinsel teması da birtakım adap ve kurallara bağlayarak ona anlam kazandırmıştır. [267]

Tahliller ve Rivayetler

205 no'lu İbn Abbas hadîsi sahihtir ve istidlale sâlihtir. Zahirî anlamıyla üç hüküm ifade etmektedir: Cinsel temasa Besmele ile başlamak, sonra şeytandan uzak kalmak için Allah'a sığınıp O'nun yardımım beklemek ve üçüncüsü de, Besmele ve sığınmanın olumlu sonucu olarak doğacak çocuğa İblisin zarar vermiyeceğini bilip inanmak...

"Artık o şeytan o çocuğa asla zarar veremez" cümlesi (len) edatıyla ifade edilmiştir. Bu, doğacak çocuğa hiçbir veçhile ve hiçbir zaman zarar vermiyeceği anlamına yorumlanmamalıdır. Nitekim Kadı Iyaz, zararın, umum cihetiyle kötülüğün her çeşidinden nefyedilmesi irade edilmiş değildir. Her ne kadar ifadenin zahiri zararın her çeşidini sonsuza dek olumsuz kılıyorsa da hakiki mâna öyle değildir. Zira sahih hadîste şöyle buyuruluyor: "Ademoğlundan doğup dünyaya gelen herkesin karnına şeytan dürter. Ancak Meryem ve Oğlu (İsa) bu genellemenin dişmdadırlar." [268]

Bazısına göre bu zarar sadece dinîdir. Yani şeytan onun dinîne, dindarlığına zarar veremez. [269] Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de bu yorum ve mânaya delâlet vardır: "Şüphesiz ki (ey İblis!) Kullarım üzerinde senin hiçbir saltanatın, sultan yoktur; ancak şaşkın azgınlardan senin peşine takılanlar müstesna..." [270]

Böylece gönülden sadakat, teslimiyet ve mahviyetle Allah'a imân edip imânın şartlarını bu odakta birleştiren ve sonra da sâlih amellerde bulunan mü'minler, Canâb-ı Hakk'ın himayesi ve inayeti altında bulunurlar. Şeytanın onların bu imân ve irfanını tahrip edip yıkma gücü yoktur. Zira Allah'ın yüksek kudretinin ışığını kalbine taşıyıp Allah'ı sık sık anmakla manevî gıdasını alan bir kula şeytanın yaklaşma imkanı kalmaz. Yukarıdaki hadîs, Besmele ve duâ ile ana rahminde teşekkül eden cenin nasıl İslâm fıtratı üzere doğarsa, öylece Hakk'm hidayet ışığına mazhar olarak gözlerini dünyaya açar gerçeğini işaret etmektedir,

206 no'lu Utbe hadîsinin isnadında Rişdîn b. Sa'd bulunuyor ki bu zat zayıftır. İmam Ahmed: "Ondan rivayet olunan hadîse pek ilgi duyulmaz.

Ancak "rika (kalbi inceltip vicdanı geliştiren) hususundaki rivayetlerinde bir beis yoktur. Umarım ki o sâlihü'I-hadîstir" derken, ibn Maîn "O kayda değer bir şey değildir" diyerek ayrı bir tesbit ortaya koymuştur. Ebû Zür'a ise: "O zayıftır" demiştir" el-Cevzânî de: "Onun yanında bir çok münker hadîsler bulunuyor" şeklinde bir ifade kullanmıştır. [271]

Azil (Cinsi Münasebet Esnasında Meniyi Dışarı Akıtmak)

İslâm, kürtaja asla cevaz vermez. Ancak annenin hayatının bir tehlike ile karşı karşıya bulunması bir istisna teşkil eder. Ana rahmine intikal eden sperm yumurtayla birleşip oluşunca artık buna müdahele söz konusu değildir. Bazı zayıf ve dayanaksız görüş ve içtihada dayanarak, ana rahminde henüz insan şeklini almamış ceninin alınmasında, yani kürtaj yapılmasında bir sakınca yoktur diyenlere itiL bar edilmemelidir. Zira bir hayati tehlike ortada yoksa, ana rahmine müdahale caiz değildir; özellikle bir üçüncü şahsın müdahalesi asla doğru kabul edilemez.

Hamile kalmamak için kadının, sağlığına zarar vermediği kesin biliniyorsa, hap kullanmasına ve son yıllarda yaygınlaşan spiral denilen aleti kendisinin takmasına kıyas yoluyla cevaz verilebilir. Spirali kendisi takıp kullanamıyorsa, bir başka şahsa -yakını bile olsa-takdırması caiz değildir. Zira hayati bir tehlike ortada yoktur. Hattâ bazı ilim adamları bu iki şeyi kullanmayı bile mekruh saymışlardır. Ancak bu bir görüş ve yorumdur, bağlayıcı değildir.

İslâm, fazla çocuk edinmek istemeyen kadına, kocasıyla mutabık kaldıkları takdirde en kolay ve sağlıklı yolu göstermiştir: Kocasının cinsel temasta meniyi dışarıya akıtmasıdır. İslâm fıkhında buna "azil" veya, "azl"* denir. [272]

İlgili Hadisler

Câbir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında Kur'ân (ayetleri kısım kısım) inmeye devam ederken biz (cinsel temas sırasında) azil yapardık." [273]

Müslim'in tahrîcinde Câbir'in (r.a.) şöyle dediği belirtilmektedir:

"Uesûlüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında biz azil yapıyorduk. Bu haber ona ulaşınca bizi azilden men'etmedi."

Yine Câbir (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Bir adam Hz. Peygamberce (s.a.v.) geldi ve şöyle dedi: "Doğrusu benim bir cariyem vardır, o hem bizim hizmetçimiz, hem de hurmalığa su taşıyıcımızdır. Ben zaman zaman onun etrafında dönüp dolaşıyorum ve hamile kalmasını hoş karşılamıyorum..." Efendimiz ona şu cevabı verdi: "İstersen (cinsel temasta) azil yap. Çünkü onun için takdir edilen ne ise şüphesiz ancak ona o gelir... (Yani bir çocuk doğurması mukadderse elbette eninde sonunda o hamile kalıp doğuracaktır)." [274]

Ebû Sâid (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizle beraber Beni Müstalık savaşma çıkmıştık. Bu sırada arap esirlerinden bir çok esir kadın elde etmiştik. O günlerde kadınlara karşı iştihamız iyice artmış ve bekârlık bize çok ağır gelmeye başlamıştı. (Esir kadınlarla belli kurallara göre cinsel temasta bulunurken çocuk yapmamak için) azilde bulunmayı arzu ettik. Ancak (dinî bir hata yapmamak için) durumu Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'den sorduk. Efendimiz şöyle buyurdu: "Bunu yapmamanızda sizden yana bir sakınca yoktur. (Yani azil yapmamanız size gerekli kılınmamıştır). Çünkü gerçekten Cenab-ı Hakk kıyamete kadar yaratacağı her canlıyı yazıp tesbit etmiştir (Dünya hayatına gözünü açacak her canlı vakti saati gelince mutlaka vücud bulup doğar)." [275]

Ebû Saîd (r.a:) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

Yahudiler şöyle diyorlardı: "Azil de küçük bir mevude (kız çocuğunu diri diri gömmekfdir." Peygamber (s.a.v.) Efendimiz: "Yahudiler yalan söyledi (söylüyor). Şüphesiz Cenâb-ı Hakk bir şeyi yaratmayı murad edince, hiçbir kimsenin O'nun bu takdirini ve mu-i adını geri çevirmeye, saptırmaya gücü yetmez»." [276]

Yine Ebû Saîd (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz azil hakkında şöyle buyurmuştur: "Sen onu yaratıyorsun, sen onun rızkını veriyorsun. Artık sen onu karargahında karar kıldırırsın... Bütün bunlar kaderdir." [277]

Diğer bir yoruma göre: "Sen mi onu yaratıyorsun, sen mi onu i rızıklandırıyorsun? Artık sen onu (ana rahmi denilen) karargâhta karar kıldır. Bütün bunlar kaderdir. (Kaderin gereğidir.)".

Birinci yorumda hitap Cenâb-ı Hakk'adır. İkinci yorumda hitap azil konusunda mütereddit davranan kişiyedir...

Üsame b. Zeyd'den (r.a.) yapılan rivayete göre: Bir adam Hz, Pey-gamber'e (s.a.v,) geldi ve şöyle dedi: "Doğrusu ben karımla (cinsel temasta bulunurken) azil yapıyorum..." Bunun üzerine Efejıdimiz ona: "Neden öyle yapıyorsun?" diye sordu. O da şu cevabı verdi: "Eşimin çocuğuna veya çocuklarına karşı endişe duyuyorum (yine doğuracak olursa, birtakım sıkıntılar getirebilir, diğer çocuklar ihmal edilebilir)." Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Eğer bu zararlı olsaydı Faris ve Ruma zararlı olurdu..." [278]

Cüzame binti Vehb el-Esediyye (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Bir gurup insanlarla birlikte Resûlüllah'ın (s.a.v.) huzurunda bulunuyorduk ki, Efendimiz şöyle buyuruyordu: "Gıyleyi (kucağında süt verip emzirdiği çocuğu varken adamın o eşiyle cinsel temasta bulunup hamile kalmasını) kasdettim. Sonra da Rum ve Farislere baktım, gördüm ki onlar çocuklarına gıyle yapıyorlar ve bu onların çocuklarına zarar vermiyor..." Sonra (orada hazır bulunanlar) Hz. Peygamber (s.a.v.) den azil konusunu sordular. Buyurdu ki: "Azil gizli bir vedi'dir (çocuğu bir bakıma diri gömmektir...)" [279]

Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, hür kadından azil yapılmasını men'etti, ancak onun izniyle yapabileceğini buyurdu." [280]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

a) Ömer, Ali, İbn Mes'ud ve bir rivayete göre Ebû Bekir (Allah hepsinden razı olsun) azlin mekruh olduğunu belirtmişlerdir. Zira Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz müslümanların çoğalması hususunda teşvik ve terğîbde bulunmuştur. Ancak dar-i harpte ve bir de cariyesinden azil yapabilir.

Hz. Ali'nin (r.a.) ise cariyelerinden azil yaptığı rivayetler arasında bulunuyor. [281]

b) İmam Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Şafii'ye göre, azile ruhsat verilmiştir. Nitekim ashabdan Hz. Ali, Sa'd b. Ebî Vakkas, Ebû Eyyub, Zeyd b. Sabit, Cabir, İbn Abbas, Hasan b. Ali, Habbab b. Eret de bu görüştedirler. Tabiînden Saîd b. Müseyyeb, Tavus, Ata da azilde bir beis görmemişlerdir. İmam Nahaî'nin de içtihadı bu doğrultudadır. [282]

c) Hanbelîlere göre, azil mekruhtur. [283]

Hanbelîlerin bir diğer rivayete dayanarak azil hususunda kadınları üçe ayırdıkları görülüyor:

1- Hür zevce,

2-Emet (cariye).

3- Evlendiği cariye...

Hür kadından ancak izniyle azil yapılabilir. Cariyeden izin alınmaksızın azil yapılabilir. Evlendiği cariyeden, İmam Şafii'ye göre izin alınmaksızın azil yapılabilir. İbn Abbas da aynı görüş ve ictihaddadır. [284]

d) İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, evlendiği cariyeden de izin alarak azil yapabilir. Nitekim ebu Hanife de aynı görüştedir. İmam Ahmed'den böyle bir rivayet yapılmıştır.

İbn Hazm ise azlin tahrimîne kaildir. [285]

e) imam Gazali azil konusunda ilim adamlarının farklı görüş ve orum ortaya koyduklarına temas ederek, kiminin mubah, kimiriin de lekrûh saydığı ve böylece dört mezheb üzere dört ayrı görüşün ortaya ıktığmı belirtiyor.

a) Her hâl-ü kârda azil mutlaka mubahtır..

b) Her hâl-ü kârda haramdır...

c) Kadının rızasıyla mubahtır, helâldir; rızası dışında helâl eğildir...

d) Cariyeden azil mubahtır, hürden azil mubah değildir.. [286]

Bize göre sıhhatli görüş, azlin mubah olduğudur. Bu hususta kar-aheti ileri sürenlere ise verilecek cevap şudur: Bazan tahrîmi paen'etmek, bazan tenzihi men'etmek, hazan da fazileti terketmek [nekrûh sayılır. Azil konusundaki kerahet bu üçüncü kısma girer. Yani azil yapmamak fazilettir. Bunu terketmek ise kerahettir.

Nitekim İmam Gazâlî de keraheti bu üç kısımda mütalaa edip azilde bulunmanın fazileti terketmek anlamına geldiğine dikkat çekmiştir. [287]

Tahliller ve Rivayetler

215 no'lu Câbir hadîsi sahihtir, istidlal ve ihticaca salîhtir. Hadîste özellikle "Kur'ân âyetleri kısım kısım inmeye   devam eder ken..." cümlesine yer verilerek önemli bir husus aydınlatılmak istenmiştir. Kur'ân kısım kısım inmekte iken azil olayı yapılagelmekte idi. Eğer sakıncalı bir yanı olsaydı Cenâb-ı Hakk onu men'ederdi. Böylece bu hadîse   dayanan ilim adamları azlin mubah olduğuna kail olmuşlardır.

Hadîsin mütemmim kısmı sayılan ve Müslim tarafından nakledilen cümlede ise, ashab-ı kiramın azil yaptığı ve Hz. Peygamber'in |(s.a.v.) bundan haberi olduğu halde onları bu fiilden men'etmediği ortaya çıkıyor. Müslim'in rivayeti buna açıklık getirmektedir.

Konuya bu iki rivayet açısından bakılınca, azli ne Kur'ân, ne de hadîs yasaklamamıştır.

216 no'lu Cabir hadîsi de sahihtir. Cariyeden azil yapmakta bir sakınca olmadığı hükmü ortaya çıkıyor. Sonra da o cariyenin hamile kalması takdîr edilmişse, ne kadar da azil yapılsa bu takdirin Önüne geçilemeyeceği vurgulanıyor. Zira böyle bir ilâhi takdir söz konusu ise, cinsel temasta bir damla olsun meninin içeride kalması yeter. Nitekim ashabdan Ebû Sâid

(r.a.) diyor ki: "Bana ait bir cariye ile cinsel temasta bulunurken azil yapıyordum. Bununla beraber cariye hamile kaldı ve insanlardan çok sevdiğim bir çocuk dünyaya getirdi." [288]. Bunun gibi, Hz. Ömer'in (r.a.) de bir cariyesi vardı ki Ömer azil yapardı. Bununla beraber o cariye hamile kaldı. Bu Hz. Ömer'e çok ağır gelip sıkıntı verdi ve "Allahım! Bu senin takdirindir ki, Resûlüllah (s.a.v.) onu kendi hadîsinde açıklamıştı" diyerek teslimiyet gösterdi. [289]

217 no'lu Ebû Sâid hadîsi sahihtir. İstidlale sâlih olup birtakım hükümler ihtiva etmektedir. Şöyle ki, savaşta elde edilen esir kadınlar birer cariye hükmünü alır va onlara sahih olan müslüman erkekler mezheblerce belirlenen ölçü ve kurallar dahilinde cinsel temasta bulunabilirler. Aynı zamanda o cariyelerin hamile kalmamalarını arzu. edenler azil yapabilirler.

Savaşta esir edilen kadınlar, esir edilmeden Önce İslâm'a girerlerse, artık esir edildikten sonra cariye sayılmaz. Hür sayılıp ona göre hakları korunur. İslâm'a girmeden esir düşer ve sonra İslâm'a girerse, efendisine yakışan onu hürriyetine kavuşturmaktır.

Kocasıyla birlikte esir düşen kadım kocasından ayırmak caiz değildir. Aralarındaki nikâh akdi devam eder ve müslüman mücahidler; onlardan kendilerine isabet edenlerle cinsel temasta bulunamazlar. Kadm yalnız basma esir düşerse, artık o hangi mücahite isabet ederse onun cariyesi sayılır ve böylece efendisi onunla cinsel temasta bulunabilir. Zira bu durumda o kadının nikâhı kocasından kopmuş ve bozulmuş olur.

219 dipnotlu Ebû Saîd hadîsini Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Azil yapmanın tam bir tedbir olmayacağım, bu gibi olayların, yani kadının hamile kalmasının bütünüyle ilâhi takdire bağlı olduğu! belirtiliyor. Bununla beraber hadîsin sahîh olup olmadığı ihtilâf konuudur.

Ancak 218 no'lu Ebû Saîd hadîsi bunu desteklemektedir. Yahudilerin "azil küçük mevudedir" iddalarma kaı^şı Resûlüllah (s.a.v.) Efendi-miz'in "Yahudiler yalan söylüyor" buyurması ve hamile kalınıp kaim-mamasının ilâhi takdire bağlı bulunduğunu ifade etmesi, azlin men'edildiğine delâlet eden bir beyan ve karine değildir. Kişilerin bu hususta serbest bırakıldıklarına işarettir.

Cüzame hadîsine gelince ki bunu 221 dipnot ile nakletmiş bulunuyoruz- Resûlüllah'm "o ved'î hafidir" yani gizli olarak çocuğu diri diri toprağa

gömmektir, buyurmasını tenzihi kerahete hamledenler olmuştur. Nitekim Beyhakî de böyle bir yorumda bulunmuştur.

İlim adamlarından bir kısmı ise, bu hadîsin sahîh hadislere ters düştüğünü dikkate alarak rivayetinde bir zaaf bulunduğunu ifade tmişlerdir. [290]. Hafız İbn Hacer ise Cüzame hadîsinin de sahîh Lduğunu, diğer hadîslerle cem'etmenin mümkün bulunduğunu belirt-liştir.

Bazısı da, Resûlüllah (s.a.v.) azlin gizli mevude olduğunu öylerken, azil hakkında kendisine henüz bir ilâhi beyân verilmemişti. Sunu sadece Yahudilerin iddiasına karşı söylemiş bulunuyordu. Sonra ^lelek Cebrail'in azil hususunda verdiği bilgi gelince, azle ruhsat verilmiş oldu.

Ancak bu yorum ilim adamlarınca desteklenmemiştir. Diğer sahîh Ladîslerle bu rivayetin neshedildiği de söylenmiştir, ibn Kayyım ise leğişik bir yorum getirerek, kişinin azil suretiyle eşinin hamile kal-aasından kaçması, hakiki bir vedi değil, onun bu niyet ve fiilî sanki fizli bir vedi anlamı taşımaktadır, demiştir. [291]

Büluğu'l-Meram sahibi ise Cüzame hadîsini şöyle yorumlamıştır: Buradaki nehiy (azli menetme) tenzih ve yahudileri tekzîb üzere ham-edilir. Çünkü yahudiler azli hakiki bir tahrîm kabul ediyorlardı. Ulah dilediği takdirde kişi azilde de bulunsa yine de meniden bir şeyin çeriye akması veya kaçmasıyla hamilelik gerçekleşir.."[292]

Kanaatimce bu yorum en uygun olanıdır. Zira bu manayı destekleyen birçok sahîh rivayetler mevcuttur. Müctehidlerin çoğu da azi-in cevazına kail olup Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz tarafından ruhsat mki olduğunu delil olarak göstermişlerdir.

222 dipnotlu Ömer hadîsinin isnadı değişik şekilde tesbit edil-niştir. Haber-i ahad kapsamına girdiğinden müctehidlerin bir kısmı munla istidlal etmemiştir. Konunun baş kısmında bununla ilgili nuctehidlerin görüş ve ictihadlarım kısmen nakletmiş bulun-luğumuzdan burada tekrarlamayı uygun görmedik. [293]

Çıkarılan Hükümler

1- Azil, cinsel münasebet sırasında meniyi dışarı akıtıp kadının lamile kalmasına engel olmaya yönelik bir ifade tarzıdır.

2- Kur'ân'da azlin haram olduğuna dair bir hüküm mevcut ieğildir.

3- Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz genellikle azle ruhsat vermiş bulunuyor.

4- Cenâb-ı Hak bir kadının hamile kalmasını taktir etmişse, kocası ne kadar azil de yapsa onun hamile kalması mukadderdir. Ancak bu takdiri bilmediğimiz için yani tecellisinden habersiz olduğumuz için bir tedbir olarak azil yapmamızda bir sakınca yoktur.

5- Buna kıyasla, kadının sağlığına zararlı değilse, hamileliği önleyici hap almasına da ruhsat verilebilir. Bunun için üçüncü, hatta ikinci bir şahsın kadının rahmine müdahale etmesine asla cavaz verilmez.

6- Sprial gibi bir alet kadının sağlığına zararlı olmasa bile bir başka kimse tarafından rahme yerleştirilmesi haramdır.

7- Ana rahminde döllenen cenini kürtaj yoluyla veya başka bir. müdahaleyle almak da haramdır. Oluşan ceninin azası yerine gelsin gelmesin fark etmez. Bunun hilâfına verilen birtakım fetvaların sağlam bir dayanağı olmamakla beraber fasid kıyas kapsamına girmektedir.

8- Savaşta elde edilen esir kadınlar, daha Önce İslâm'a girme-mişlerse ve kocaları da yanlarında esir edilmemişse, o taktirde taksimatta hangi mücahide verilirse onun cariyesi olur. Bu durumda o mücahid o cariyeyle cinsel temasta bulunabilir ve çocuklu kalmaması için azil de yapabilir.

9- Esir düşmeden Önce İslâmiyeti kabul eden kadınlara artık cariye işlemi uygulanmaz ve onlar hür kadınlar olarak kabul edilirler, O nedenle hiç kimse nikâh akdi yaptırmadan o kadınlarla cinsel temasta bulunamaz.

10- Kocasıyla birlikte esir edilen kadınların nikâhı devam ettiğinden, köle statüsüne dahil olurlar, ancak evli olduklarından dolayı herhangi bir mücahid olanlarla cinsel temasta bulunamaz.

11- Azil olayı, çocuğu diri diri toprağa gömmek değildir. Yahudiler böyle olduğunu iddia etmişlerse de Resûlüllah (s.a.v.) onların doğru

söylemediklerini, yalan ve iftira ile böyle bir sonuca vardıklarını açıklamıştır.

12- Emzikli, yani çocuk emzirmekte olan kadınla cinsel temasta bulunmakta bir sakınca görülmemiştir. Ancak bu kadm gebe kalırsa gebeliğin son ayında veya aylarında tıbben bir sakıncası olduğu belirlenirse o taktirde sakınca söz konusudur.

13- Hür kadından azil yapmak için kocasının" ondan izin alması söz konusudur. Ancak müctehidlerden az bir kısmı izin almaya gerek yoktur demişlerse de ağırlık izin alınmasmdadır.

14- Cariyeden azil yapmak için izin almaya gerek yoktur. [294]

Karı-Koca Arasındaki Cinsel Münasebetin Başkasına Anlatılması

Ailenin selâmeti, yuvanın huzuru ve güveni karı kocanın sadakat, ıddiyet ve iffetine bağlıdır. Birinin gözünün dışarda olması, mevcut ile letinmeyip şehevî duygusuna mağlup olması evliliği temelinden sarsar, ileyi güvensizliğe iter ve evde huzur havası bırakmaz.

Bunun gibi karı koca arasındaki cinsel münasebetin, sevişme eklinin sadece ikisi arasında kalması, bir üçüncü şahsa sızmaması erekir. Bu üçüncü şahıs isterse o çatı altında bulunan biri olsun, ister :evredeki dost yakınlardan biri olsun fark etmez... Aksi halde eşler trasmdaki bu en mahrem ve gizli durum mahremiyet ve gizlilikten ızaklaşıp aleniyete dökülür ve bu sebeple de aile başkasının şehevî hıygusunun hedefi haline gelir.

Hattâ Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz evli kadın ile erkeğin sevişir-Len seslerini bile son derece alçaltmalarını, duvar arkasına yansıma-îtıasını tavsiye ve tenbih buyurmuştur. [295]

İlgili Hadisler

Ebû Saîd (r.a.) den yapılan rivayete göre Peygamber (s.a.v.) Efen-iimiz şöyle buyurmuştur: "Kıyamet günü Allah yanında insanların 3iı kötü ve en şeriri şu adam ve karışıdır ki, birbiriyle sevişip karıldıktan sonra aralarındaki bu sırrı (gizli durumu) etrafa yayarlar..." [296]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz selâm verince yüzünü ashabına çevirdi ve şöyle buyurdu: "Bulunduğunuz yerden ayrılmayın (meclisi terk etmeyin)! Sizden bir adam varmı ki, eşine yaklaşıp kapıyı kilitler ve perdeyi indirir (kapatır)... Sonra da dışarı çıkıp, "eşimle şunu şunu yaptım, eşimle şöyle şöyle buluştum" diye anlatır?" Kimseden ses çıkmadı. Bu defa Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz kadınlara doğru döndü ve: "Sizden bu hususları anlatan oluyor mu?" diye sordu. Göğüsleri iyice gelişmiş genç bir kız iki dizi üzere doğrularak Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin kendisini görmesi için iyice boynunu uzattı ve şöyle dedi: "Evet vallahi hem erkekler (bu gizliliği) anlatıyorlar, hem de kadınlar anlatıyorlar..." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onlara: "Böyle yapan kimsenin neye benzediğini, nasıl bir misal teşkil ettiğini biliyor musunuz? Dişi ve erkek iki şeytanın sokakta buluşmasına ve erkek şeytanın cinsel arzu ve ihtiyacını dişi şeytandan elde edip karşılamasına benzer..." [297]

Müctehid ve İlim Adamlarının Görüş ve İstidlalleri

İlim adamları bu ve benzeri hadisleri dikkate alarak aile mahremiyetine ve karı ile koca arasındaki sevişme safhalarının gizli tutulmasına ağırlık vermişlerdir. Dört mezheb imamları da bu konuda aynı görüşü paylışıp karı-koca arasında cereyan eden sevişme, cinsel münasebet ve bununla ilgili davranış ve sözleri başkalarına anlatmalarının haram olduğunu belirtmişlerdir. Zira edep ve terbiye, utanma ve vakar ancak hayır ile gelir. Hayasızlık, utanmazlık ise ancak şer ile gelir.

"Kadın olduğu gibi avrettir. (Yüz ve elleri dışında kalan her yerinin dince Örtünmesi gerekli görülen bir iffet simgesidir.) Dışarı çıkınca şeytan bütün dikkat ve arzusuyla onun gelmesini bekler" [298] buyuran Peygamber (s.a.v.) Efendimiz çok anlamlı ifadesiyle aileye ve özellikle kadın ile kocasına bir mesaj vermektedir. O da şudur: Kadın aile mahremiyetini korumaz, kendi iffetinin zedelenmesine aldırış etmez de evdeki gizli hususları dışarıya taşırsa, onu ilk bekleyen şeytan olur... Dilini tutmayıp kocasıyla arasındaki gizli halleri ifşa ettiği takdirde şeytanın tuzağma düşmüş olur. Hadîste bilhassa bu inceliğe işaret vardır.

Nitekim selef-i sâlihîn ailenin ciddiyet ve mahremiyetine, helâl .okma ile gıdalanmasına son derece dikkat ederler kadın kocasını, kocası da karısını uyarırdı. Bunun için kocanın karısı üzerinde birçok, hakları konu edilirken daha çok şu hususlar üzerinde durulurdu: Sıyanet (koruma, muhafaza), setir (örtme, gizleme) ve ihtiyaç Ötesi istekte bulunmama, sonra da günlük kazançta haramdan sakınıp helâl bir geçim sağlama...

Evin erkeği sabahleyin dışarı çıkarken evin kadını ona şöyle derdi: "Haram kazançtan sakın. Çünkü biz açlığa ve sıkıntıya karşı sabrederiz, ama cehennem ateşine dayanamayız." [299]

Tahliller ve Rivayetler

235 no'lu Ebû Saîd hadîsi sahîh olup istidlale sâlihtir. Bu konuda hadîsteki "şer" kelimesi bazı rivayetlerde "eşerr" olarak geçmektedir. Gerçi nahv kaidesine göre "şerr" kelimesi uygundur. Zira "hayr" ve "şerr" ism-i tafdil kapsamına girmektedir. Türkçemizde "daha hayırlı", "daha iyi" ve "daha kötü", "daha şerli" demektir.

236 no'lu Ebû Hüreyre hadîsini aynı zamanda Nesâî tahrîc etmiş, Tirmizî ise hasenlemiştir. Ancak isnadında Tafavî adı geçiyor. Tirmizî "biz bu ismi tanımıyoruz" diyor. Ebu Fazıl Muhammed bin Tahir de: "Tafâvi meçhuldür" diyerek Tirmizî'nin tesbitine katılmıştır.

Bununla beraber ilim adamlarının çoğu bu hadîsle istidlal etmişlerdir. Ebû Dâvud kendi müsnedinde, Ahmed b. Hanbel de kendi müsnedinde hadîsi

nakletmişler ve zayıf olduğuna dair bir görüş ortaya koymamışlardır.

Her iki hadîsde hâkim olan ifade, kan-koca arasında geçen cinsel temas ve bununla ilgili söz ve davranışların başkasına anlatılmasının kesinlikle haram olduğunu göstermektedir. Nitekim bu hükme muhalefet eden olmamıştır.

Sadece erkeğin "ben bu gece cinsel temasta bulundum" demesi veya kadının "bu gece kocamla seviştim" demesi teferruata temas edilmediğinden- mekruh sayılmıştır. Zira kişinin malâyaniyi terketmesi iyi bir müslüman olduğunun belirtisidir. [300]. Aynı zamanda Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim Allah'a ve âhiret gününe imân ediyorsa ya hayır söylesin ya da susup konuşmasın..." [301]

Çıkarılan Hükümler

1- Aile yuvası güven, huzur, edeb ve ciddiyet ister. Bunun hilâfına bir tutum ve davranış bazı hallerde mekruh, bazı hallerde haramdır.

2- Karı ile kocası arasında geçen cinsel sevişme ve teması bir üçüncü şahsa anlatmaları men'edilmiştir, o bakımdan kesinlikle haramdır.

3- Lüzum olmadığı halde sadece "bu gece cinsel temasta bulundum" der ve bunun teferruatından söz etmezse, kerahet işlemiş olur.

4- Lüzum görüldüğü takdirde "evet cinsel temasta bulunduk" demekte bir sakınca görülmemiştir. Nitekim bir kadın Resûlüllah'a (s.a.v.) gelerek kocasının cinsel iktidarsızlığından şikâyet etti. Kocası ise şu karşılığı verdi: "Ya Resûlaüah! Eşim doğru konuşmuyor. Ben deriyi silkip istediğim gibi evirip çevirdiğim gibi karımı da cinsel temasta öyle evirip çeviriyorum..." Onun bu sözüne karşı Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bir hoşnutsuzluk göstermedi.

5- Karı kocadan birinin nasıl sevişip cinsel temasta bulunduklarını anlatmaları onları şerr ve eşerr kılar ve büyük günah yüklenmesine sebep olur. Ancak tevbe ve istiğfar edip bir daha bu ve benzeri günahları

işlememeye azmederlerse, şüphesiz ki Allah bağışlayan ve merhamet edendir. [302]

Kadınla Normal Tabii Yoldan Cinsel Temasta Bulunmak

İslâm kadını lâyık olduğu yere oturtmuş ve ona gereken saygınlığı kazandırmıştır. O bakımdan kadın ne erkeğin şehvet oyuncağı, ne de alınıp satılan bayağı bir meta'dır. Ona ancak Allah'ın helâl kıldığı yoldan yaklaşmak caizdir. Kadına dübüründen yaklaşmak, yani teması arka yoldan sağlamak hem büyük günah, hem de kesinlikle haramdır. Buna cevaz veren hiçbir ilim adamı yoktur ve olamaz da...

Cenâb-ı Hakk, şehveti teskin etmek ve neslin devamını sağlamak için eekeğe ve kadına cinsel organ bahsetmiştir. Bunun için de kadına ancak cinsel organından yaklaşmamız emredilmiştir.

Kur'âıı'da şöyle buyurulmaktadır:

"Ay halinde iken kadınlardan uzak durun; temizlenmelerine kadar onlara (cinsel temas için) yaklaşmayın. İyice temizlendikleri zaman Allah'ın size emrettiği yerden (üreme organından) onlara yaklaşın. Şüphesiz ki Allah çokça tevbe edenleri ve iyice temizlenenleri sever..." [303]

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bu âyetin ışığında konuyu daha açıklamış ve gereken bilgiyi vermiş ve uyarısını yapmıştır. [304]

İlgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kadına dübüründen yaklaşan (o yolla temasta bulunan) kimse mel'ûndur. (İlâhi lanetle lanetlenmiştir). [305]

Diğer bir rivayette şöyle buyurulmuştur:

"Eşiyle dübüründen temasta bulunan bir adama Cenâb-ı Hakk (rahmet) nazarıyla bakmaz..."

Yine Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim ayhalinde olan kadına cinsel temasta bulunur veya bir kadına dübüründen (arka yoldan) yaklaşıp temasta bulunursa veya bir kâhin (gaybden haber veren)e gidip onu tasdik ederse, gerçekten o, Muhammed'e (s.a.v.) indirileni inkâr etmiş olur." [306]

Huzeyme b. Sabit (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, adamın kadına dübüründen yaklaşıp temasta bulunmasını men'etmştir." [307]

Ali (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kadınlara dübürlerinden yaklaşmayın (onlara ancak üreme organlarından yaklaşın)." [308]

Amr b. Şuayb'den, o da babasından, o da dedesinden rivayet etmiştir: Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Karısına dübürlerinden yaklaşan kimse bu fiiliyle küçük lutîlikde bulunmuştur." Diğer bir rivayette, "bu yaklaşma küçük bir lûtiliktir" şeklindedir. " [309]

Ali b. Talk (r.a.) den yapılan rivayete göre adı geçen, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu duymuştur: "Kadınlara arkalarından yaklaşmayın (dübürüyle cinsel temasta bulunmayın). Şüp-hesiz ki Allah hakkı beyân etmekten çekinmez." [310]

İbn Abbas fr.aj dan yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.u.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Bir erkeğe veya kadına dübüründen yaklaşıp cinsel ilişkide bulunan bir adama Allah (rahmet nazarıyla) bakmaz." [311]

Müctehidlerin ve Diğer İlim Adamlarının Görüş ve Yorumları

a) Hanefîlere, Şâfiilere, Hanbelîlere göre kadına dübüründen yaklaşıp o yoldan cinsel münasebette bulunmak haramdır ve büyük günahlardandır.

Nitekim ashabdan Abdullah, Ebû Derdâ, İbn Abbas, Abdullah b. Amr ve Ebû Hüreyre de (Allah hepsinden razı olsun) aynı görüş ve icti-haddadırlar. Tabiîn'den Saîd b. Müseyyeb, Ebû Bekir b. Abrirrahman, Mucahid ve îkrime'nm de görüş ve içtihadı bu merkezdedir.

b) Mâlikilere gelince: İmam Mâlik'ten bu konuda farklı rivayetler vardır. Bazı dayanağı olmayan asılsız rivayetlere göre, İmam Mâlik "nisauküm harsün leküm" âyetine dayanarak buna cevaz verdiği söylenir. Oysa hakikat bunun hilâfınadır. Sünnete sımsıkı bağlı olan Darül-Hicre fakih ve âliminin sünnete muhalif bir ictihad veya görüş beyân etmesi düşünülemez. Nitekim Ziyad en-Nisaburî'nin İsmail b. Hüseyn'den, onun da İsrail b. Revh'den yaptığı sahîh rivayete göre, İsrail b. Revh şöyle demiştir: "İmam Mâlik b. Enes'e sordum, dedim ki: Senin kadına dübüründen yaklaşmaya cevaz verdiğin söyleniyor, bu hususta ne dersin? İmam Mâlik bana şu cevabı verdi: "Siz Arap kav-mindensiniz. Kur'ân'da Cenâb-ı Hakk, kadınlarınız sizin ekin tar-lanızdır... buyurmaktadır. Tohum ancak ekin tarlasına atılır. Hars kelimesi size bu konuda yeterli bilgi vermiyor mu?..." Cenâb-ı Hakk bu âyetle, "fere (üreme organm)ı aşmayıp, cinsel temas ancak fereden yapılır" buyuruyor.

İsrail b. Revh tekrar konuya dönüyor ve şöyle diyor: "Ama efendim, sizin dübürden kadınlara yaklaşmakta bir sakınca olmadığını söylediğiniz iddia ediliyor." İmam Mâlik'in rengi değişiyor ve şu cevabı veriyor: "Onlar bana karşı yalan uyduruyorlar, onlar bana karşı yalan uyduruyorlar." [312].

Aynı yalanı İbn Ömer (r.a.) hakkında da uydurup homoseksüellere cesaret vermek isteyenler olmuştur. Nitekim Sâid b. Yesar (r.a.) bu hususu İbn Ömer'e soruyor: "Ey Abdurrahman'm babası! Bizler cariye satın alıyoruz. Onlara dübürlerinden yaklaşabilir miyiz?" Bunun üzerine îbn Ömer (r.a.) üzülüyor ve şöyle cevab veriyor: "Üf, üf... Hiçbir mü'min böyle yapar mı?" Diğer bir rivayette: "Hiç bir müslüman böyle (şeni bir fiil) işler mi?" [313]

Hatta Nesâî'nin îshak b. Mansur'dan, onun da Abdurrahman b. Mehdî'den, onun da Süfyan es-Sevrî'den, onun da Leys b. Ebî Selîm'den, onun da Mücahid'den ve onun da Ebû Hüreyre (r.a.) den yaptığı rivayette, Ebû

Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir: "Erkeklerin kadınlara dübürlerinden yaklaşıp münasebette bulunması küfürdür..."

Diğer bir tarikle yapılan rivayette ise buna yakın, fakat az değişik bir anlatımla Ebû Hüreyre'nin şöyle dediği tesbit edilmiştir: "Kim erkek ve kadınlara dübürlerinden yaklaşıp cinsel temasta bulunursa, gerçekten o küfre girmiş olur."

Buradaki küfürden maksat, haramı helâl kılıp böyle itikad edenler hakkında caridir. Haram ve günah olduğunu bilip kabul ettiği halde bu şeni fiili işleyen kimse hem kebair günah işlemiş olur, hem cezalandırılır.

İnsanlara dübürlerinden yaklaşmanın kesinlikle yasaklandığı hakkında bunlardan başka ona yakın rivayetler mevcuttur. Kitabımızın hacmi müsait olmadığından buraya nakledemedik..

Ancak kişi bu günahı işlerse, kendisine had gerekmez, sadece tâ'zîr gerekir. Ama karısından başkasıyla bir fiilî işlerse lutîlere verilen had cezası uygulanır. [314]

Tahliller ve Rivayetler

242 no'lu Ebû Hüreyre hadîsini sünen sahipleri tahrîc etmiştir. Aynı zamanda Hafız Bezzar da onu tahrîc edenler arasında bulunuyor. Ancak isnadında Hars b. Muhalled bulunuyor. Bezzar'a göre bu zat meşhur bir kimse değildir. İbn Kattan ise "bu zatın durumu pek bilinmemektedir" diyor. Hafız ise Bülûğu'l-Meram'da şöyle demiştir: "Ebû Hüreyre (r.a.) hadîsindeki rical sikat (güvenilir kişiler)dir. Ancak bu hadis irsal ile mualleldir. [315]. Buradaki irsal'dan maksat, hadîsin senedinden bir sahabinin düşmesidir. Eğer bu tesbit doğruysa, hadîs zayıf kabul edilir. Bununla beraber aynı konudaki sahîh rivayetlerle ;uwetlendiğinden istidlale salih görülebilir.

Böylece eşine dübüründen yaklaşıp münasebette bulunan kimse Lâhi lanete çarpmış olur. Bu tarz bir ifade ise, fiilin son derece kabîh ve lüyük günah olduğunu gösterir.

243 no'lu Ebu Hüreyre hadîsini Ebû Temime rivayet etmiştir. Tir-nizî biz bu hadîsi sadece Ebû Temîme tarikıyla biliyoruz. İmam Buharı ise, "Ebû Temîme'nin bunu Ebû Hüreyre (r.a.) den dinlediği bilinmiyor"

diyerek hadîsin nıürsel olma ihtimali üzerinde durmuştur. Hafız Bezzar İse bu hadîsin münker olduğunu belirtmiştir. Nitekim isnadında Hâkim kl-Esrem bulunuyor ki bu zatla ihticac olunmaz. Nesâi ise onun rivâyetinde bir sakınca yoktur demiştir. Bazısı da onun sıka olduğunu ;esbit etmişlerdir. [316]

Bununla beraber hadîsin taşıdığı anlam ve hükmü destekler maliyette birçok sahîh rivayetlerde mevcuttur.

Bu konuda Ebû Hüreyre (r.a.) den bir üçüncü hadîs daha rivayet bdilmiştir. Bunu Nesâî, Zührî tarikiyle Ebû Seleme'den, o da Ebû Hüreyre'den rivayet etmiştir. Ancak onunda rivayetinde, hakkında fa-Hdı tesbit ve görüşler bulunan Abdülmelik b. Muhammed es-San'anî bulunuyor. İbn Hibban bu zat hakkındaki tesbitini belirtirken şu sözlere de yer vermiştir: "Her sorulana cevap verirdi. Hattâ mevzuatta sikattan ayrılıp infırad ettiği görülür." [317]

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilen dördüncü bir hadis meali Şöyledir:

"Kim erkeklere ve kadınlardan birine dübüründen yaklaşıp cinsel temasta bulunursa, gerçekten o küfre sapmış olur."

Ayrıca bu hadîsin isnadında Bekir b. Hunays ve Leys b. Ebî Selîm bulunuyor ki bu iki zat da zayıftır. [318]. Beşinci bir hadîsin ise meali şöyledir: "Kadınlara dübüründen yaklaşıp münasebette bulunan kimse mel'ûndür." Ne var ki, bunun isnadında Müslim b. Halid bulunuyor ki bu zat zayıf kabul edilmiştir. [319]. İbn Maîn ise "Onun rivayetinde bir sakınca yoktur" demiştir. Bazan da onun hakkında sika, bazan da zayıf sözünü kullandığı olmuştur. es-Sâcî ise, onun çok galat yaptığına dikkat çekmiştir. Buharı ise onu münkerü'l-hadîs olarak vasıflandırmış tır. Ebû Dâvud da onun zayıf olduğunu ortaya koymuştur. Bu sebeplerle Ebû Hüreyre'den rivayet edilen beşinci hadîs zayıf hadisler grubuna sokulmuştur.

244 no'lu Hüzayme hadisini aynı zamanda İmam Şafii tahrîc etmiştir. İsnadında ise Ömer-b. Uhayha bulunuyor ki bu zat meçhuldür. O bakımdan isnadı üzerinde hayli durulmuştur.

Nesâî buna benzer bir hadîsi başka bir tarikten rivayet etmiştir. Ancak onun da isnadında meçhul sayılan Heremî b. Abdillah bulunuyor. Zehebî bu zattan söz etmemiştir. Diğer hadîs âlimleri onun maruf bir kişi olmadığını söylemişlerdir.

245 no'lu Hz. Ali hadîsinin ricali sikattir, yani hepsi de güvenilir kişilerdir. O bakımdan istidlal ve ihticaca sâlih görülmüştür.

246 no'lu Amr hadîsini Nesâî tahrîc etmiş ve muallel olduğuna dikkat çekmiştir. [320]. Muallelden maksat, zahiri itibariyle kusursuz gibi görünse de sıhhatini zedeleyen bir kusurun bulunduğu söz konusudur.

247 no'lu Ali b. Talk hadîsini Tirmizî hasenledikten sonra, onun hakkında Muhammed'in şöyle dediğini nakleder: "Ali b. Talk'm Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'den bundan başka bir hadîs rivayet ettiğini bilmiyorum. Böylece hadîs hasen derecesinde kalmakta ve başka hadîslerle te'yid edildiği için istidlale salih görülmektedir.

248 no'lu İbn Abbas hadîsini aynı zamanda Nesâî, îbn Hibban ve Bezzar tahrîc etmişlerdir. İbn Adiy eliyor ki, "Bunun îbn Abbas'dan is-nad-i hasen ile rivayet edildiğini bilmiyorum..."

Ayrıca Nasâî bunu Vekî'den, o da Dahhak'ten mevkufen rivayet etmiştir. Bazı ilim adamlarına göre mevkuf hadîs merfu hadîsten daha sahîntir.

Bu konuda Abdurrezzak'ın İbn Abbas (r.a.) den rivayet ettiği ikinci bir hadîs bulunuyor. Şöyle ki: "Bir adam, İbn Abbas'dan, kadına dübüründen yaklaşıp cinsel temasta bulunmaktan sordu, ibn Abbas ona: "Sen benden küfürden soruyorsun!" diye cevap verdi. Nesâî ise bunu isnad-i kaviy ile tahrîc etmiştir. [321]

Çıkarılan Hükümler

1- Kadına üreme organından değil dübüründen yaklaşıp münasebette bulunmak asla caiz değildir. Allah ve Resulü bu çirkin fiili yasaklamıştır.

2- Kendi eşine bu şekilde temasta bulunan kimse ta'zîr edilir ve kebair günah işlemiş olur.

3- Başkasına bu şekilde temasta bulunan kimseye livata haddi gerekir.

4- Kadına üreme organından olmak üzere ön ve arkasından yaklaşmakta bir sakınca yoktur.

5- Hiç bir erkek eşini, bu şekilde temasta bulunmaya zorlayamaz. Israr edildiği takdirde kadın boşanmak için kadıva başvurabilir. [322]

Karı Koca Arasında Karşılıklı Haklar

îslâm her yanı ve yönüyle, her emir ve prensibiyle âdil düzen getirmiştir. İnsan haklarını doruğuna yükselterek insana lâyık olduğu değeri vermiş, ayrıca kadını bir şehvet oyuncağrolma rezaletinden kurtarıp onu annelik ve kadınlık düzeyinde yaraşır yere oturtmuştur.

Karı-koca arasında da karşılıklı birtakım haklar ve sorumlulukların sınırını belirleyip kadını kaba bir tahakküm esiri olmaktan kurtarmıştır.

Böylece yüce İslâm, aile çatısı altında, hayat düzeyinde bu iki cinsi birbirini tamamlayan unsurlar olarak görmüş, biri olmayınca diğerinin tek kanatlı kuş gibi gerçek anlamda hareket kabiliyetinin istenilen verimlilik derecesine çıkamayacağını onbeş asır önce açıklamıştır.

Karşılıklı haklara saygılı olmak, karşılıklı güven beslemek, birinin diğerini tamamlayıp hayat sahnesinde daha başarılı olmasına destek sağladığına inanmak, hem aileyi, hem de toplumu düzen ve dengede tutar. Huzur ve güven, sevgi ve saygı havasını hakim kılar. [323]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz kadın eğri kaburga kemiği gibidir, onu doğrultayım diye davranacak olursan kırarsın. Olduğu gibi kendi haline bırakacak olursan ondan o eğrilik üzere yararlanırsın..."

Diğer bir lafızla şöyle buyur ulmuştur:

"Kadınlara (hep iyilikle) tavsiye de bulunun. Çünkü kadın eğri bir kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Şüphesiz ki kaburga kemiğinde en eğri kısım onun en tümsek kısmıdır. Onu doğrultmaya yönelecek olursan kırarsın, kendi haline bırakacak olursan, hep Öyle eğri kalır. O halde kadınlara (hep hayır ve iyilikle) tavsiyede bulunun..." [324]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Hiçbir mü'min erkek, hiçbir mü'min kadına buğzetmesin (kin ve öfke beslemesin). Zira erkek kadının bir huyunu beğenmezse bile diğer huyundan hoşnut olur (olabilir)." [325]

Resûlüllah (s.a.v.) Veda Hutbesi'nde kadınlara saygılı ve şefkatli davranmayı kasdederek şöyle buyurmuştur:

"Dikkatli olun!.. Kadınlara hayır ve iyilikle tavsiyede bulunun. Zira onlar sizin yanınızda ancak sizin destek ve yardîm-cılarmızdır; onlardan sahip olduğunuz tek şey budur. Meğer ki açık bir hayasızlıkta bulunsunlar. O takdirde yara-bereye yol açmayacak biçimde dövün. İtaat edip (aile yuvasına sadakatla bağlı kalırlarsa) artık aleyhine bir yol aramayın (boşamaya, ters davranmaya kalkışmayın)." [326]

Cenâb-ı Hakk, Kur'ân-ı Kerîm'de kadınlarla sevgi, saygı ve karşılıklı haklara riâyet sınırları içinde ilgi ve işbirliği'sürdürmemizi emrederken çok kısa, fakat çok anlamlı ve duyarlı bir cümle ifade buyurmuştur: "Ve Aşiruhünne bi'1-ma'rüfı..;" Bunun Türkçe anlamı şöyledir: "Kadınlarla örfe uygun iyilik ve güzellik üzere yaşayıp geçinin..." [327]

İşte aile yuvasında kadın erkek münasebet ve geçimiyle ilgili bütün hadîsler bu âyeti açıklamaktadır.

Bakara Sûresi'nde ise, hakların karşılıklı olduğu da çok veciz bir anlatımla şöyle buyurulmaktadır: "Kadınların erkekler üzerinde, erkeklerin de kadınlar üzerinde örfe uygun (iyilik ve güzellik sınırları içinde) denk

hakları vardır. Ne var ki, erkeklerin (evin ağır yükünü taşımakta, idaresini organize etmekte) kadınlar üzerinde üstün bir derecesi mevcuttur..." [328]

Bunun için Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz diğer bir hadislerinde namaza dikkat etmemizi, elimizin altındaki köle ve hizmetçilere ve bir de kadınlara karşı davranışımızı yumuşak, ölçülü, âdil ve hak severlik izere ayarlamamızı emrediyor; bu hususta Allah'tan korkmamızı ıatırlatıyor:

"Namaza, namaza ve bir de elinizin sahip olduğu (köle, hizmetçi ve işçi) kesime gerekli olunuz. Bunlara güç getiremeye-bekleri şeyler teklif etmeyiniz. Bir de kadınlar hakkında Al-tah'tan, korkun. Çünkü şüphesiz onlar sizin yanınızda size bağ-İı yardımcılardır. Onları Allah'ın emanetleri olarak tutuyorsunuz ve Allah'ın sözüyle onların cinsel üreme organlarını kendinize helâl kılıyorsunuz." [329]

İlim Adamlarının Tesbit ve Görüşleri

Bu konuda emir ve tavsiye mahiyetindeki bütün rivayetleri dikkate alan ilim adamları'karı-koca arasında karşılıklı birtakım hakların bulunduğunu ve tarafların bu haklara riâyet etmelerinin vâcib olduğunu belirtmişlerdir.

Evli çiftlerden herbirinin hakkı ve farklı görev ve sorumluluk-[larıııi -öyje özetlememiz mümkündür:

Kadının Kocası Üzerindeki Hakları:

1- Nafaka giyim ve lüzumlu ihtiyaçlarını karşılamak,

2- Kazandığın parayı bilerek, eşini ve çocuklarını düşünerek harca-

3- Eşinin ev dışındaki işlerini yürütmek ve onu gözetip korumak,

4- Eşini kendinden yakın dost ve sadık arkadaş kabul edip onun varsa bazı kusur ve noksanlıklarını en okşayıcı ve inandırıcı bir metodla düzeltmek,

5- Başka kadınların peşine gayr-i meşru yollardan takılmamak ve eşini ihmal efememek,

6- Güler yüz, tatlı söz ile kapıdan içeri girmek, hane halkına selâm vermek,

7- Evin ağır ve yorucu işlerinde eşine yardımcı olmak, bunu bir onur meselesi saymamak,

8- Eşinin kendi baba ve anasını ziyarete gitmesine, yakın hısım ve akrabasıyla ölçülü ilgi kurmasına engel olmamak,

9- Çocukların terbiyesini yalnız eşine bırakmayıp sık sık onlarla meşgul olup eşine bu konuda da yardımcı olmak,

10- Çocukların veya yakın hısımların yanında bile olsa eşiyle tartışmaya girmemek, çözecekleri bir mesele varsa başbaşa kaldıklarında çözmeye çalışmak.

11- Çocukların hazır olduğu sıralarda eşiyle kavga etmemek, sert tavırlar takınmamak; hep nazik, saygılı, edepli ve nezih davranmayı itiyad haline getirmek...

12- Eşinin farz ibâdetlerine asla müdahele etmemek...

Erkeğin Karısı Üzerindeki Hakları:

1- Meşru sınırlar içinde kocasına sadık kalma, ihanet etmemek,

2- Allah'a karşı günah ve isyanı gerektirmeyen hususlarda kocosanı itaat edip, saygılı davranmak,

3- Günah ve isyanı gerektiren hususlarda ne kocasına, ne de başkasına itaat etmekten kaçınmak,

4- Namus ve iffetini, vakar ve ciddiyetini her zaman, her yerde korumak,

5- Başta yemek ve temizlik olmak üzere ev işlerini düzenli biçimde yürütmek; yalnız başına ev işlerini yürütmeğe gücü yetmediği takdirde kocasından yardım istemek,

6- Kocasından izin almadan başkalarının evine gitmemek, yine onun izni olmadan hiçbir yabancıyı, namahremi eve kabul etmemek,

7- Kocasının malmı aldığı yetki sınırları içinde harcamak, israf ve lüksten kaçınmak,

8- Kocasının gıyabında hem onun evini ve malını, hem de kendi namus ve şerefini titizlikle muhafazaya çalışmak,

9- Çocukların bakım ve terbiyesini ihmal etmemek; gerektiğinde kocasından yardım istemek... [330]

İmam Gazâlî, "Kadınlarla iyilik ve güzellik üzere yaşayıp geçinin" mealindeki âyeti açıklarken bunu on madde halinde açıklamıştır. Biz bu maddenin özetini nakletmekle yetiniyoruz:

1- Kadınlarla güzel ahlâk, yumuşak huy atmosferi içinde geçinmek, onların bazı üzücü tavırları olursa ona katlanmak,

2- Kadınlarla iyi geçinme hususunda Allah'tan korkmak, onları aşağılayıcı bir takım tavırlardan kaçınmak,

Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ölüm hastalığında Özellikle üç şey üzerinde ısrarla durarak ümmetinin dikkatini çekmeyi arzu-lamıştır: Birincisi namaz, ikincisi elimizin sahib olduğu köle, hizmetçi ve işçi, üçüncüsü ise, kadın...

3- Kadınla hoş ve tatlı sohbet etmek, gönül açıcı mizahlarda bulunmak,

Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz eşlerine karşı böyle dav-anır ve onların gönlünü neşelendirmek için tatlı mizahlarda bulunurdu.

4- Sohbet, mizah ve gönül açıcılıkta fazla ileri gitmemek, eşinin ihlâkmı bozacak söz ve davranışlardan kaçınmak, kadının heveslerinin ieşine takılmamak, arzularını meşru ve imkan sınırları içinde leğerlendirip cevaplamak ve karşılamak,

5- Aşırı kıskanç ve gayretkeş olmamak, eşi hakkında kötü zandan takınmak ve onun içyüzünü anlamada aşırı bir tecessüs ve duyarlılık göstermemek,

6- Nafakayı karşılamada itidali korumak, hem cimrilikten, hem de israftan sakınmak,

Çünkü Cenâb-ı Hakk: "Yeyiniz, içiniz israf etmeyiniz..." buyur-nuştur.

7- Eşine ayhaliyle ilgili fıkhı bilgiler öğretmek, ilmihal bilgisini artırmaya gayret etmek,

8- Birden fazla kadınla evlenirse, ilgi, masraf ve yatacak hususlarında eşit davranmak, bu hususta adaletten ayrılmamak; ancak yeni evlendiği ikinci eşinin yanında ilk dönemde yedi gece kalmasında ve sonra eşit şekilde hareket etmesinde bir sakınca yoktur.

Seyahata çıktığında eşlerinden birini beraberinde götürmek istediği takdirde aralarında kur'a çekmesi, âdil davranmasının belirtilerinden biridir.

9- Karı-koca arası açılır da kadın darılıp bir kenara çekilir ve aralarındaki soğuk, kırgın hal devam ederse, her birinin ailesinden bir hakem davet edip çözüm aramak, mesafeyi daha çok açmadan barışma yolunu tercih etmek,

10- Cinsel temas hususunda Resûlüllah'm (s.a.v.) belirlediği adap ve kurallara bağlı kalmak, kendisini tatmin etmeği arzuladığı gibi eşinin de tatmin olmasına imkân vermek... [331]

Gazali bu on maddeye doğum adabıyla, boşama konusunu da ekleyerek sayıyı onikiye çıkarmıştır. Ancak bu iki maddeyi ayrıca ele alacağımızdan buraya nakletmeye lüzum görmedik. [332]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

259 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi sahihtir ve o bakımdan istidlal ve ihticaca sâlihtir. Hadîste kadının eğri kaburga kemiğine benzetilmesi iki ayrı hüküm ifade etmektedir: Birincisi, kadının çok duyarlı, çabuk kırılabilen, üzülebilen bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir. İkincisi ise, ilk kadın Havva'nın Adem Peygamber'in kısa kaburga kemiğinden yaratıldığına ve o bakımdan kadının erkeğin kopmaz bir parçası olduğuna ve erkeğin de ancak kadınla tamamlanıp hayat sahnesinde gerçek yerini bulabileceğine işaret vardır.

Kur'ân'da Adem'in topraktan, Havva'nın Adem'den, yani onun kaburga kemiğinden yaratıldığı açıklanmaktadır. Hadisde ise Havva'nın kaburgadan yaratıldığı kesin ve net bir ifadeyle belirtilmiştir.

Adem'in (s.a.v.) topraktan yaratıldığı beş değişik cümleyle ve birbirini tamamlayan beş farklı özellik taşıyan vasıfla ifade edilmekte ve Havva'nın da Adem'den yaratıldığı "Havva" ismi kullanılmaksızın "zevce" lafzıyla bildirilmektedir.

Adem'in (a.s.) maddî cismini oluşturan toprağın birtakım safhalar geçirdiği balçık, kara kokuşmuş balçık, yapışkan balçık ve pişmiş balçık görüntüsünde olup toprak kap gibi tın tın ses veren çamur kelimelerle belirtilmektedir. [333]

Havva'nın Adem'in (A.S.) Kaburga Kemiğinden Yaratılması

Kur'ân'da bu olay şöyle ifade edilmektedir: "Ey insanlar! Sizi bir |ek nefs (can olan Adem) den yaratan, ondan da eşini meydana getiren re ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbımza karşı gelmek-,en ve adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan korkun re akrabalık (bağlarım koparmak) tan sakının. Şüphesiz ki Allah jizermizde (kusursuz) bir gözeticidir." [334]

Kaburga Kemiği İle İlgili Hadisler

Bu konuda onun üstünde hadîs rivayet edilmiştir. Bunlardan meşinin sıhhatında şüphe yoktur. Hadîs âlimlerinin incelemesi neticesi mlarm bu sıhhat derecesi tesbit edilmiş bulunuyor. Biz buraya sadece o)eş hadîsi nakletmekle yetineceğiz. Birinci hadîsi yukarıda konunun aaş kısmında naklettik. Diğerlerini ise aşağıya meâlen naklediyoruz:

"Kadın bir kaburga kemiğidir (ondan yaratılmıştır). Onu ioğrul-tayım derken kırabilirsin..." [335]

"Şüphesiz kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. O kemiği doğrultmayı istediğin zaman, kırabilirsin. O halde geçinme yolunu seç de onunla yaşayabilesin." [336]

"Şüphesiz kadınlar iğri kemikden yaratılmıştır. Hılkatları gereği doğrulmazlar. Doğrultmaya kalkışacak olursan kırarsın, kendi haline bırakacak olursan, ondan o eğrilik olduğu halde yararlanırsın..." [337]

"Havva, Adem'in kısa kaburga kemiğinden yaratılmıştır..." [338]

"Eğri kaburga kemiği" diye çevirisini yaptığımız "dili" kelimesi, üç ieğişik harekeyle okunmaktadır: "deli", "dili", "dele." Hangi harakeyle jlurs." olsun birden fazla manaya delâlet eder:

a) Eğri kemik, kaburga kemiği,

b) Bir nesneyi bir tarafa eğmek,

c) Bir şeyi birj tarafa doğru meylettirmek,

d) Hılkattan eğri olma,

e) Küçük dağ veya tepe... [339]

Adem ve Havva söz konusu olunca bu kelime, bütün ilim adamlarına göre, eğri kemiğin kaburga kemiği anlamına delâleti söz konusudur.

260 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi de sahih olup istidlale salihtir. Erkeğin yerli yersiz eşine kızıp bağırıp çağırmasının doğru bir davranış olmadığına dikkat çekiliyor ve öfkelenip kırdıktan sonra ona yönelip yararlanmanın nasıl bir dengesizlik doğuracağına işaret ediliyor.

Bu konuda yirminin üstünde hadîs bulunuyor. Biz onlardan birkaç tanesini hem teberrüken, hem de kadm-erkek haklarını daha çok aydınlatma bakımından kitabımıza naklediyoruz:

Em Hüreyre (r.a) den yapılan rivayete göre, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur. Müminlerin imanca (olguıı)u, ahlâkı en güzel olanıdır. Sizin hayırlılarınız, kadınlarına hayırhah olanlarınızdır." [340]

Hz. Aişe (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendi-' miz şöyle buyurmuştur: "Sizin hayırlılarınız çoluk çocuğuna hayırlı olanımzdır. Ben çoluk çocuğuna en hayırlı olanınızını..." [341]

Ümmü Seleme (r.a.) daen yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:”Hangi kadın kocası kendisinden razı olduğu halde ölürse cennete gider.” [342]

Amr b. Ahves (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) vndimiz Veda Hutbesinde kadın haklarından söz ederken şöyle buymuştur;

"Kadınlara iyilik ve hayır tavsiye edin. Çünkü onlar sizin nımzda size yardımcı bulunuyorlar. Onlardan bundan başka \r şeye sahip değilsinizdir. Meğer ki apaçık bir fuhuş (haya-fclık) ortaya koymuş olsunlar... Böyle bir fiilde bulunacak olur-rsa onları yatakda kendi başlarına bırakıp çekilin ve yara sre açmaksızın (gerekirse) dövün. Bu durumda size itaat eder-rse, aleyhlerine bir yol aramayın.

Şüphesiz sizin kadınlarınız üzerinde haklarınız, kadın-rınızın da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin onlar üzerin-;ki hakkınız: Sizin hoşlanmadığınız kimseleri sizin yaygınıza ıstırmamaları, yine sizin tiksinip hoşlanmadığınız kimselerin rinize girmelerine izin vermemeleridir. Onların sizin üzeriniz-îki hakları ise: Onlara giyim ve gıdalarında iyilikte bulunup izel davranmanızdır..." [343]

Muâviye el-Kuşeyrl (r.a.) den yapılan rivayete göre, bir adam Hz. lygamberden (s.a.v.): "Kadının kocası üzerindeki hakkı nedir?" iye sorduğunda Efendimiz ona şu cevabı verdi: "Yiyecek iste-îğinde onu yedirecek (gereken gıda maddelerini temin ede-;k)sin, kendin giyindiğin zaman ona da (lüzumlu giyim eşyası *P) giymesini sağlayacaksın. Bir de sakın yüze vurma, çirkin irüp onu çirkinlikle suçlama ve ancak evin içinde (gerektiğinde) küsüp ayrı dur..." [344]

Muâz b. Cebel (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) fendimiz şöyle buyurmuştur: "Çoluk çocuğuna mevcut mal ve zen-inliğinden infakta bulun. Edepli yetişmeleri için sopanı onlar-an kaldırmış görünme. Onları Allah için, (Allah yolunda bulun-lalarını sağlamak için) korkut." [345]

Hadîste üç önemli hususa yer verilmiş bulunuyor: Birincisi, nei kişinin malî gücü nisbetinde çoluk çocuğa infakta bulunması; ikincisi çoluk çocuğun edepli yetişmeleri için baba otoritesinin devamının sağlanması; üçüncüsü, onların manevî hoşnutluğunun Allah sevgi ve korkusuyla doldurulması ve her söz ve davranışlarında Allah'ın kendilerini görüp izlediğinin, denetleyip müşahadesi altında tuttuğunun aşılanması. [346]

Çıkarılan Hükümler

1- Kadını evine, kocasına, çocuklarına bagu kılmak, iffet ve namusunun muhafazasını sağlamak vâcibdir.

2- Kadını İslâm sistemine göre eğitip yetiştirirken çok dikkatli olmak, sert ve kaba davranmamak, kırılacak bir tavır ortaya koymamak sünnettir.

3-Kadın erkekten bir parçadır, onu tamamlayan bir cüzdür. Zira Havva anamız Adem Peygamberin kaburga kemiğinden yaratılmıştır. O bakımdan kadın daha çok duyarlı ve naziktir. Sert muameleye tahammülü yoktur, o bakımdan çarçabuk kırılabilir.

4- Kadım büsbütün başı boş kendi haline bırakmak tahrimen mekruhtur. Yönlendirici olup kırıcı olmayan, üzüntü vermeyen, hevesini kamçılayan bir metodla onu çok yararlı bir düzeye getirmek müekked sünnettir.

5- Kadınlara her zaman iyilik ve hayır ile tavsiyede bulunmak sünnettir.

6- Kadına kızıp öfkelenmek mekruhtur. Ancak bir hayasızlık sözkonusu olunca onu doğru yola getirmekte kademeli bir eğitim gereklidir.

7- Ahlâkı en güzel olan kadın veya erkek, imân bakımından da en olgun kişiler sayılırlar.

8- Mü'minlerin seçkini ve en hayırlıları, çoluk çocuğuna hayırlı olanlarıdır. O bakımdan kişinin kendi ev halkına hep hayırlı olmaya çalışması vâcibdir.

9- İslâmi anlamda meşru sınırlar içinde yaşayıp yine meşru ölçüler dahilinde kocasına itaat edip onu hoşnut kılan bir kadının uhre-vi mükâfatı cennettir.

10- Kadın bir hayasızlıkta bulunur da itaatsizliğe başlarsa, önce onu doğru yola sokmak için çalışılır. Sonuç vermezse kocası yatağını ayırır ve yine islâh olmazsa yara bere almayacak şekilde dövülür. Bundan sonra itaat edip islâh-i nefs ederse artık onun aleyhine başka bir yol aranmaz.

11- Erkeğin kadınlar üzerinde, kadınlarında erkekler üzerinde birtakım hakları vardır. Bu haklara riâyet vâcibdir.

12- Kadın, kocasının hoşlanmadığı kimseleri davet edemez. Aksi halde günahkâr olur. Aynı zamanda kocasının izni olmadan kimseyi eve almaz. Her zaman ve her yerde namus, iffet ve şerefini korumaya çalışması farzdır.

13- Erkek de karısına karşı müşfik, saygılı davranmakla yükümlüdür. Yani böyle davranması kuvvetli sünnetlerden biridir.

14- Erkeğin evini, çoluk çocuğunu ihmal etmemesi'vacibtir. Onların yiyecek ve giyecek gibi zarurî ve lüzumlu ihtiyaçlarını karşılamakla mükelleftir. Bu mükellefiyetini -imkânları olduğu halde-yerine getirmemesi büyük günahtır.

15- Kadının ve çocukların yüzüne vurmak büyük günahtır. Zira başta insan olmak üzere her canlının yüzü muhteremdir. O bakımdan bir insanın yüzüne tükürülmez, özellikle kadının yüzüne ne vurulur, ne de tükürülür.

16- Kadına çirkin davranıp hırpalamak, onun çirkin olduğunu yüzüne söylemek günahtır.

17- Evde çoluk çocuk üzerinde sevgi ve saygı doğrultusunda otorite sağlamak sünnettir. Kadın ve çocukların kalbine eh uygun bir me-todla Allah sevgi ve korkusunu yerleştirmek vâcibdir.

18- Adamın kendi eşini ve çocuklarım dosdoğru eğitebilmesi için önce kendisinin islâm kültürüyle yetişmesi, bu husustaki noksanlıklarını gidermesi gerekir. Aynı zamanda eşine ve çocuklarına dosdoğru bir ilmihal bilgisi verebilmesi için İslâm akaid ve fıkıhım, ahlâk ve adabını okuyup öğrenmesi söz konusudur.

19- Erkek dinine, ahlâkına, Öz değerlerine bağlı olduğunu her söz ve davranışıyla ortaya koymakla yükümlüdür. Aksi halde amelî olmayan bir aile reisi, aile reisi olma hüviyetini kaybetmiş sayılır ve öylesinin ev halkı üzerinde yüksek ahlâk ve sağlam dindarlık bakımından bir tesiri görülmez. Aksine ondaki noksanlıklar, kötü ahlâklar ve gayr-i meşru yaşayışlar ev halkı için çok kötü örnek olur.

20- Kadın kendi görev ve sorumluluklarının, erkek de kendi görev ve sorumluluklarının sınırını bilmelidirler. Ancak sadece bilmek de yetmez,

bildiğini anlamak ve uygulamak gerekir.

21- Anlaşıldığı üzere, evlenen çiftlerin birbirleri üzerinde birtakım hakları vardır ve herbiri o haklara bağlı kalmakla yükümlüdür.

22- Gerek evin erkeğinin, gerekse kadının israf ve lüksten kaçınması vâciBdir. Onların normal, seviyeli ve ölçülü bir hayat düzeni kurmalarının çocukları üzerinde çok olumlu tesirleri olur.

23- Kadın, kocasının imkânlarını dikkate alarak bir takım isteklerde bulunur. Ve böyle düşünüp davranması müekked sünnettir. Aksine bir yol izlemesi günahtır.

24- Evin erkeğinin sadece ve sadece kendi eşine bağlı kalıp gözünü ve uçkurunu başkasına karşı kapalı tutması vâcibdir. Aksine bir yol takip etmesi hem büyük günahtır, hem de ail6 yuvasına büyük ihanettir.

25- Kadının yalnız kocasına sadık ve bağlı kalması, iffet ve namusunu koruması vâcibdir.

26- Anlaşıldığı üzere İslâm yalnız kadınların kocalarına sadık ve bağlı kalmasını hükme bağlamamış, kocaların da kendi eşlerine sadık* ve bağlı kalmalarını hükmetmiştir. İslâm sadece zina eden kadına ağır ceza vermemiş, aynı suçu işleyen erkeğe de ağır ceza vermiş ve bunun için çok ağır müeyyideler koymuştur. [347]

Evli Bulunduğu Halde İkinci veya Üçüncü Bir Kadınla Evlenen Adamın İzleyeceği Sıra

İslam, şartlar ve ortam elverdiği takdirde birden fazla evliliğe cevaz vermiştir. Bunun bazı kişiler hakkında birtakım sakıncaları olmakla beraber genellikle hali vakti yerinde olup adaleti ve sırayı gözeten kimseler için bir takım faydaları vardır. O faydaları kıaca Şöyle maddeleştirip sıraya koyabiliriz.

a) Önce bazı istisnalarla her erkekbirden fazla kadınla evlenmek ister, hiç değilse ilişki kurmayı arzular.

b) Birden fazla evliliğe müsade edilmeyen ülkelerde erkekler bu istek ve duygularını metres hayatı yaşamakla karşılamakta, kimileri de fahişe kadınlarla ilişki kurmaktadır.

c) Yüce İslam, her erkeğin arzusunu meşru yoldan karşılamayı, hem de fuhuş kavramında en çok yer alan zinyı ve tehlikeli sonuçlarını önlemeyi amaçlamıştır.

Hali vakti yerinde olmayanlar, yani birden fazla evlenmeğe mali imkânı, aynı zamanda mevcut şartları ve ortamı müsait olmayan mü'minlerin tek evlilikle yetinmelerini tavsiye etmiş ve zinanın, metres tutmanın, gayr-i meşru yollara sapmanın çok büyük günah olduğunu belirtmiş ve bunu maddî ve manevî müeyyidelere bağlayarak önleyici ve caydırıcı tedbirler getirmiştir. Her şeyden önce Allah, âhiret, hesap, uhrevî ceza ve mükâfat gibi imân edilmesi şart olan kavramların kişilerin kalp ve kafasına^ eğitim yoluyla işlenmesini farz kılmıştır. Böylece imanın şartlarını kabul edip onun hikmet ve maksadını gerçek anlamıyla anlayan mü'minlerin evlilik konusunda gayr-i meşru yollara başvurmaları nadir olaylar arasında yer alır.

d) Normal nikâh akdiyle birden fazla kadınla evlenen kimsenin zührevî hastalıklara yakalanmama şansı çok daha fazla olur. Günümüzde ise Cenâb-ı Hakk'm zinakârlara verdiği dünyevî cezanın başında AİDS gelmektedir. Aile bünyesinde doğurduğu huzursuzluk ve güvensizlik ise buna yakın ayrı bir ceza sayılabilir.

Her ne kadar AİDS başka yollardan da bulaşabihnekteyse de daha çok cinsel temastan geçtiği bir gerçektir.

İslâm birden çok evliliğe cevaz verirken birtakım önlemlerle birlikte bazı şartlar da öne sürmüştür. O şartlardan biri eşler arasında sevgi, ilgi ve nafaka bakımından adaleti gözetmek; diğeri ise yatak konusunda eşitlik sağlayıp ona göre bir sıralama yapmaktır.

O bakımdan ikinci veya üçüncü evlilik bir kız ile oluyorsa, zifaf gecesi dahil onun yanında bir hafta, evlendiği kadın dul ise üç gün kalma sınırı konmuş ve bu süre sona erince eşler arasında eşit bir sıralama yapılması emredilmiştir. [348]

İlgili Hadisler

Ümmu Seleme (r.a.) dan yapılan rivayete göre: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bu hanımla evlenince yanında üç giın kalmıştır. Ve sonra Efendimiz ona şöyle teklifte bulunmuştur: "Senin sebebinle ehline (bana) karşı bir horluk ve aşağılama söz konusu değildir. İstersen bunu senin için yedi güne çıkarabilirim ve o taktirde yedi gün senin yanında, yedişer gün de diğer eşlerimin yanında kalabilirim..." [349]

Darekutnl ise bu hadîsi şu lafızla rivayet etmiştir:

"Peygamberimiz (s.a.v.) Ümmu Seleme ile evlenip yanına girdiğinde ona şöyle dedi: "Senin sebebinle ehline (bana) karşı bir horluk ve aşağılama söz konusu değildir. İstersen senin yanında tam üç gün kalabilirim, istersen senin yanında kalmayı yedi güne ve diğer eşlerimin yanında da yedişer güne çıkarabilirim..." Bunun üzerine Ümmu Seleme O'na: "Benim yanımda tam üç gün kalırsanız (bence daha uygun olur)" diye cevap verdi.

Zira Ümmu Seleme dul idi. O bakımdan Resûlüllah (s.a.v.) onun yanında üç gün kalmayı uygun gürdü. Ancak arzu ettiği taktirde bunu yedi güne çıkarabileceğini ve o taktirde diğer eşlerinin yanında da yedişer gün kalmasının gerektiğim bildirdi.

Ebû Kılabe'nin Eneş (r.a.) den yaptığı rivayete göre, Hz. Enes şöye demiştir:

"Dul kadın üzerine bakire ile evlendiğinde onun yanında yedi gün kalması ve sonra aralarında eşit sıralama yapması sünnettir. Dul ile evlendiğinde ise, onun yanında üç gün kalması ve sonra aralarında eşit sıralama yapması sünnettir."

Râvî diyor ki: İstersem bu rivayet hakkında şunu söyleyebilirim: "Enes (r.a.) bunu Resûİüllah'a izafe etmiştir..." [350]

Enes (r.a.) dan yapılan rivayette adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu duydum: Jatetne için yedi gün, dul için üç gün... Sonra diğer eşlerine döner (ve İşit şekilde sırayı gözetir)." [351]

Yine Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Safiyye'yi alıp nikahladığında onun yanında üç gün çaldı. Safıyye (r.a.) dul idi..." [352]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefî mezhebine göre, kocanın kendi eşleri arasında yiye-:ek, içecek maddelerini, kıyafet ve benzeri ihtiyaçlarını ve barınma-arını sağlayan mesken gereksinimlerini eşit şekilde karşılaması, bu ıususta adaletten ayrılmaması vâcibtir. Ancak sevgi ve cinsel temas ıususlarında eşit davranması vâcib değildir. Zira gerek sevgi, gerekse cinsel temasta nefsinin meylini eşit çizgide tutmak çok zor ve insan-arm ekserisi için imkânsızdır. O bakımdan yüce dinimiz, yeme, içme, îlbise ve mesken hususunda eşit davranılmasını emrederken diğer hususta âdil davranmayı sadece tavsiye etmiştir.

Ama adam ister sağlığı yerinde olsun, isterse hasta, iktidarsız ve :insel kudretini kaybetmiş olsun, eşlerinin- yanında geceyi geçirmekte aıutlaka sırayı gözetmesi vâcibdir. Evlendiği eşlerini ister dul, ister ba-dre olarak almış olsun, ister müslüman, isterse kitap ehli olsun geceleme hususunda bir ayrım yapması caiz değildir. Eşitliğe riâyet edilecek şekilde bir sıralama yapması söz konusudur. Kadın da ayhalinden temizlenmiş olması veya ayhalinde bulunması veya loğusa olması fark 2tmez. Bunun gibi hasta, bunak ve benzeri bir durumda bulunması da sşitliği sürdürmeye engel bir hal sayılmamıştır.

Yolculuğa çıktığında ise artık sırayı gözetmek gerekli değildir. Eşlerinden istediğini beraberinde götürebilir. Ancak aralarında kura çekmesi daha uygundur. Zira böyle yapmak onların kalbini hoş tutar, kıskanma duygularını küller. [353]

b) Şafii mezhebine göre, eşler arasında eşit şekilde sıralama sadece hür kadınlara mahsus bir uygulamadır. Cariyeleri belirtilen sıralamaya dahil etmek vâcib değildir. Eşlerinden birinin veya bir kaçının yanında geceyi

geçiren kimsenin geri kalan eşlerinin yanında da geceyi aynı nisbette geçirmesi gerekir.

Kadm ister sağlıklı, ister hasta, ister üreme organı arızalı olsun, isterse ayhali veya loğusa bulunsun farketmez, eşitlik sağlamada sıralamayı gözetmek gerekir. Ancak kocasıyla küsü tutan, ona karşı kin ve nefret izhar eden kadın bu sıralamanın dışında tutulur.

Eşlerin kaldığı meskenlerden birine gidip diğerine gitmeyerek orada oturmakta olan eşini kendi yanma çağırması, en sahîh kavle göre haramdır. Ancak meşru bir mazeret, önemli bir maksat olursa bu istisna teşkil eder.

Sıralama yapıp her birinin yanında ne kadar kalacağını düzenlerken birer gece belirlemesi efdaldir. Üçer gece belirlemesinde ise bir sakınca yoktur.

Evlendiği bakire eşinin yanında nikâhı müteakip yedi gün, dul eşinin ise yanında r ç gün kalması sünnettir.

Bir yerden diğer bir yere nakleden kimsenin eşlerinden bir kısmım yanma alması, bir kısmını almayıp bırakması haramdır. Zira nikâhlı eşini terkedip ayrıldığı beldede bırakması doğru değildir. Ya onları boşar, ya da beraberinde götürür. Ama uzun veya kısa yolculuğa çıktığında eşlerinden birini veya ikisini kura ile yanma alabilir... [354]

c) Hanbelî mezhebine göre, adamın eşleri arasında eşitliği sağlaması ve ona göre bir sıralama yapması vâcibdir. Buna muhalefet eden ilim adamı olmamıştır.

Böylece Hanbelî fukuhası da Hanefî ve Şafii fukahasıyla bu konuda aynı görüştedirler. [355]

d) Mâliki mezhebine göre de belirtilen hususlarda eşler arasında eşitliğe riâyet etmek ve gece taksiminde âdil bir sıralamayı gözetmek vâcibtir.

Ancak Mâlikiler bu eşitliği sağlama ve sürdürmede bir kadınla cariye arasında bir ayrım yapmamışlardır. Diğer mezheb sahipleri ise ayrım yapmışlar ve onların sıraya alınmasının vacip olmadığını belirtmişlerdir. [356]

Tahliller ve Rivayetler

280 no'lu Ümmu Seleme hadîsinin isnadında Vakidi bulunuyor ki, bu zat zayıf kabul edilir. Ancak hadîsi destekler mahiyette birkaç rivayet bulunuyor. Nitekim Hanefî fukahası, adam evlendiği bakirenin yanında yedi gün, dul kadının yanında üç gün kalırsa, diğer eşlerinin yanında da aynı miktarda kalması söz konusudur demişlerdir. Hatta el-Barİr sahibi bunu İmam Ebû Hanîfe'den rivayet etmiştir. [357]

281- no'lu Ebû Kılabe hadîsi sahîh sayılmıştır. O bakımdan ilim adımlarının çoğu bu rivayetle istidlal etmiştir. Aynı zamandaNesâî ve EKû Dâvud 283 nolu Enes hadîsini rivayet etmişler ve Ebû Davud'un rivayet zincirindeki ricali, rical-i sahîh kabul edilmiştir. Böylece Enes hadîsi bir bakıma 281 no'lu hadîsi desteklemektedir. Ayrıca Enes hadîsini Ebû Avana kendi sahihinde, İbn Huzayme ve İbn Hibban kendi sahihlerinde taline ederken, Dâremî ile Dârekutnî de onu rivayet etmişlerdir.

Böylece hadîslerin tamamı, evli adam ikinci veya üçüncü evliliğini yaparken nikahladığı kız bakire ise onun yanında yedi gün, dul ise üç gün kalır. Bu daha çok o bakire ile dulun hakkıdır.

İmam Evzaî ise, değişik bir tesbitle ortaya çıkmış ve bakire ise üç gün, dul ise iki gün yanında kalır demiştir. Ancak Evzaî'nin kendine dayanak seçtiği Hz. Aişe (r.a.) hadîsinin zayıf olduğu tesbit edilmiştir. O bakımdan diğer müetehidler sözü edilen hadîsi mesned seçmemi şler di r.

Ayrıca Tabiînden Hasan el-Basrî ve İbn Müseyyeb'e göre, bakirenin yanında iki gece, dul kadının yanında bir gece kalınır.

Adamın kendi eşleri arasında eşitliğe riâyet etmesiyle ilgili birkaç rivayet daha vardır:

"Kimin iki karısı varsa, onlardan birine meyleder, diğerine meyletmezse, kıyamet gününde bir yanı sarkık olarak gelir." [358]

Yine Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz biz eşleri arasında âdil davranır ve sonra şöyle derdi: "Allah'ım, bu benim sahip olup imkânım yettiği ölçüde

yaptığım bir taksim ve sıralamadır. Ama sahip olamadığım hususta ise beni kınama..." [359]. Tirmizî diyor ki, bu birine karşı fazla sevgiye işarettir. .

Hz. Aişe (r.a.) bir diğer rivayette diyor ki: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ölüm hastalığında bütün eşlerini topladı ve şöyle buyurdu: "Benim artık sîzin aranızda dönüp dolaşmaya gücüm yetmiyor. Eğer uygun görüp izin verirseniz hastalığımı Hz. Aişe'nin yanında geçirmek istiyorum..." Bunun üzerine eşlerinin hepsi de O'nun bu arzusuna uyarak izin verdiler." [360]

Yapdaıı sahih rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimi?. Abdullah b. Amr b. As'a: "Ya Abdellah! Senin gündüzleri oruç tuttuğun, geceyi de kalkıp ibâdetle geçirdiğin bana bildirildi, değil mi?" buyurdu. O da: "Evet Öyledir Ya Resûlallah" diye tastik etti. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) ona: "Öyle yapma... Hem oruç tut, hem iftar et; hem gece kalk ve hem de uyu... Çünkü senin bedenin senin üzerinde hakkı vardır, gözünün de senin üzerinde hakkı vardır, eşinin de senin üzerinde hakkı vardır... (her hak sahibinin hakkını yerine getir)" buyurdu. [361]

289 dipnottu Ebû Hüreyre hadîsinin senedi sahihtir. Bu, yİ37ecek, içecek, giyim, mesken ve benzeri hususlarda eşler arasında eşitliğe riâyetin vacib olduğuna delâlet etmektedir. [362]

290 dipnottu Hz. Aişe hadîsini İbn Hibban sahîhlemiştir. Ancak Tirmizî bunun mursel olduğunu tercih etmiştir. Yani senedinden bir sa-habînin düştüğüne kaildir. Bununla beraber istidlale salîh görülmüştür.

Yine sahîh rivayete göre, Hz. Şevde kendi gününü Hz. Aişe'ye bağışlamış ve böylece Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz yapılan taksim ve sıralamada Sevde'ye ait günü Hz. Aişe'nin yanında geçirmiştir. [363]. Bunun sebebine gelince, Hz. Şevde artık yaşlanmış ve cinsel temasa istek duymaz olmuştu. Aynı zamanda yaşlı haliyle Resûlüllah'ı (s.a.v.) üzmek istemiyordu. Bunun için en uygun çareyi düşündü ve kendine ayrılan gece ve gündüz sırasını Hz. Aişe'ye bıraktı. [364]

Bütün bu sahîh rivayetlerden çıkarılan sonuç şudur: Resûlüllah 's.a.v.) Efendimiz eşleri arasında eşit davranmaya, yaptığı taksimat ve sıralamaya bağlı kalmaya büyük bir dikkat ve özen göstermiştir. Ancak kalbindeki zevki birine daha fazla meyletmişse, bu beşeri bir temayül olarak kalmış ve ondan dclayı Cenâb-ı Hakk'tan bağışlamasını dilemiştir. [365]

Çıkarılan Hükümler

1- Birden fazla kadınla evlenen kimsenin yedirme, içirme, giydirme ve mesken sağlama hususlarında eşitliğe rivâyet etmesi vâcibdir. Birine daha iyi kumaştan elbise alırken .diğerini ihmal etmesi asla doğru değildir.

2- Yine birden fazla kadınla evli bulujaaa kimsenin eşleri arasında gece veya gündüz bulunması için eşit bir sıralama yapması vâcibdir.

3- îmam Mâlik müstesna diğer üç iniama göre, bu sıralamaya cariyeler dahil değildir. İmam Mâlik'e göre ise, cariye ile hür arasında bü hususta bir ayırım söz konusu değildir.

4- Kadınlardan biri veya bir kısmı ayhalî veya loğusa, veya hasta veya ruhî bunalımlı olsa bile yine de adamın sırayı aynen uygulaması vâcibtir.

5- Yiyecek, giyecek ve mesken hususunda veya yanlarında geceyi geçirmede eşlerinden birine fazla ilgi gösterip masrafı artırması haramdır ve bunun uhrevî cezası vardır.

6- Evli bir kimse ikinci, üçüncü veya dördüncü bir kadınla evlenirse, evlendiği kadın bakire ise zifaf gün ve gecesi dahil onun yanında yedi gün kalması sünnettir. Kadın dul ise, üç gün kalması sünettîr. Dul kadın da kendi yanında yedi gün kalmasını ister kocası da bunu kabul ederse, diğer eşlerinin yanında da yedişer gün kalması £ ırekir.

7- Eşlerden biri kendi sırasını yine kendi rızasıyla kumasına ter-kedebilir. .

8- Adam kısa veya uzun bir yolculuğa çıkmak istediğinde, eşlerinden birini veya ikisini yanma alabilir. Ancak bu durumda kura çekmesi daha uygun olur. Yolculuk hali devam ettiği sürece eşler arasında yapılan sıralamayı uygulamak artık mümkün değildir ve o vücup kalkar.

9- Bir beldeden başka bir beldeye nakleden adamın eşlerinin hepsini beraberinde götürmesi gerekir. Birini veya bir kısmını götürmeyip bırakması caiz değildir.

10- Sevgi ve cinsel temasta birine fazla meyletmesinde pek sakınca görülmemiştir. Çünkü duyguyu bu hususta tamamen frenlemek çok zor, hatta bazan imkânsızdır.

11- Birden fazla kadınla evli bulunan kimse, onların her birine ayrı mesken tahsis eder. Bu imkânı yoksa, her birine rahat edip huzur duyabileceği bir oda tahsîs eder. Sırayı gözetlerken her birinin meskenine gitmesi veya odasına gidip geceyi orada geçirmesi gerekir. Birini diğerinin meskenine çağırıp orada biraraya gelmeyi plânlaması doğru değildir. [366]

---

[1] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[2] Buharî/savm: 10, nikah: 2, 3. Müslim/nikah: 1, 3. Ebu Oavud/nikah: 1. Nesâî/ ^siyam: 43, nikah: 3. İbn Mace/nikah: 1. Ebu Davud/nikah: 2. Ahmed: 1/378, 424, 425

[3] Buharî/nikah: 8. Müslim/nikah: 68. Tirmizî/nikah: 4. İbn Mace/nikah: 2. Daremî/nikah:3. Ahmed: 1/176, 183

[4] Buharî/nikah: 1. Müslim/nikah: 5. Nesâî/nikah: 4. Daremî/nikah" 3 Ahmed: 2/158, 3/241, 259, 285, 5/409

[5] Müsned-i Ahmed: 3/158, 245, 5/17, 6/125, 157, 203

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[6] Bilgi için bak: Mecmeü'l-Enhür: 1/316, 316

[7] el-Ğamravî/es-Siracü'l-Vehhac: 359, 360 .

[8] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: ¼

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[9] Bilgi için bak: Mîzanü'l-hidal: 3/617 - 7828 nolu Muhammed

[10] Bilgi için bak: Mîzanü'l-İ'tidal: 3/617, 7828 nolu Muhammed ve Neylü'l-Evtar: 6/113

[11] MizanÜ'l-l'tidal: 3/495. Neylü'l-Evtar: 6/114

[12] Neylü'l-Evtar: 6/114

[13] MizanÜ'l-l'tidal: 3/326, 6618 nolu İsa

[14] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[15] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[16] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[17] Müsned-i Ahmed: 3/153, 5/17-6/125, 157,203

[18] Müshed-i Ahmed: 3/22

[19] Ebu Davud/nikah: 3. Nesâî/nikah: 11. Ahmed: 3/158, 245

[20] Buharî/nikah: 10, 121,-122, Müslim/nikah: 3. Tirmizî/nikah: 14. Nesâî/büyü': 7. İbn Mace/nikah: 7

[21] Müslim. Tirmizî. Neylülevtar: 6/119

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[22] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[23] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[24] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[25] Müslim/büyu1: 8, nikah: 38, 49, 54, 56. Ahmed: 2/122, 124, 126, 130, 4/147, 5/11

[26] Buharî/nikah: 45, büyü1: 58, şürût: 8. Nesâî/büyu': 19

[27] Buharî/nikah: 45, büyü1: 58. Nesâî/büyu':19. Ahmed: 2/122, 124, 142, 238, 274, 318, 394, 411, 4/147, 5/11

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[28] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 6/122

[29] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[30] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[31] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[32] Buharî/nikah: 33,37, 44, 47, 124. Tirmizî/nikah: 5

[33] Müsned-i Ahmed. Nesâî. Neylü'l-Evtar: 6/125

[34] Ebu Davud/nikah: 18. Tirmizî/nikah: 5. Ahmed: 3/334, 360, 5/424

[35] Müsned-i Ahmed: 2/286, 299, 5/424

[36] İbn Mace/nikah: 9. Ahmed: 3/493, 4/225, 226.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[37] el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/8'den özetlenerek

[38] Ebu ZekeriyaYahya/Minhacüttaiibin: 84

[39] Bilgi için bak: el-Muğnî: 7/453

[40] Bilgi için bak: e!-Fıkhu Ala'l-Mezahibil-Arbaa: 4/9

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[41] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 6/125

[42] Bilgi için bak: Neylü'l-Evtar: 6/126

[43] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[44] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[45] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[46] İbn Hibban. Hakim

[47] Buharî/nikah: 36. Ebu Davud/nikah: 19. Tirmizî/nikah: 14. ibn Mace/nikah: 15. Daremî/nikatr. 11. Ahmed: 1/251,4/394,413,418

[48] Ebu Davud/nikah: 19. Tirmizî/nikah: 14. İbn Mace/nikah: 15. Daremî/nikah: 11. Ahmed; 1/250, 6/47, 66, 166, 260

[49] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[50] Bilgi için bak: Mecmeü'l-Enhür: 1/320 - 322

[51] el-Ğamravî/es-Siracü'l-Vehhac: 364, 365

[52] İbn Kudame/e!-Muğnî: 7/337

[53] Sahnun/el-Müdevvenetülkübra: 2/155

[54] İ-Müdewene: 2/157'den özetlenerek

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[55] Bilgi için bak: Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 1 /458, 459 - Neylü'l-Evtar: 6/135

[56] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[57] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[58] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[59] Tirmizî/nikah: 16

[60] Buharî/nikah: 36. Ebu Davud/nikah: 19. Tirmizî/nikah: 17. İbn Mace/nikah: 15. Ahmed: 1/250, 394, 413, 418, 6/260

[61] Darekutnî. Neylü'l-Evtar: 6/143

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[62] Kâsânî/Bedayi': 2/252

[63] Kâsânî/Bedayi': 2/255, 256

[64] Şeyhülislam Ebu Yahya Zekeriya/Fethü'l-Vahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 2/34,35

[65] İbn Kudame/e!-Muğnî: 7/340-342

[66] Sahnûn/el-Müdewenetü'l-Kübra: 2/192, 193

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[67] Biigi için bak: Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 2/500. Neylülevtar: 6/143

[68] Şevkânî/Neylü'l-Evtar: 6/143

[69] Zehebî/Mizan: 4/166, 8724 nolu Muğire

[70] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[71] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[72] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[73] İbn Mace/nikah: 12. Nesâî/siyam: 76. Ahmed: 2/158, 3/400, 6/464

[74] Darekutnî/Neylü'l-Evtar: 6/144

[75] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[76] İbn Kudame/el-Muğnî: 7/371, 373

[77] el-Fihu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/58

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[78] Ebu Davud: 1/484. el-Ekfa Babı

[79] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[80] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[81] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[82] Buhari'tefsir: 5, 9, nikah: 8. Tirmizî/nikah: 2. Nesâî/nikah: 4. ibn Mace-'nikah: 2. i. Daremi/nlkab: 1,3. Ahmed: 1/175, 176, 183,2/173

[83] Buharı/nikah: 31. Ahmed: 2/95, 104

[84] Tirmizî/nikah: 28

[85] Neylü't-Evtar: 6/152

[86] Buhari/nikah: 31. Müslim/nikah: 25, 30, 32

[87] Müslim/nikah: 18. Ahmed: 1/142, 4/55

[88] Müslim/nikah: 18

[89] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[90] Bilgi için bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/90-93. İbn Kudame/el- Muğn.î: 7/571-573

[91] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[92] Neylü'l-Evîar: 6/153

[93] Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 4/213. 8895 nolu Musa

[94] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[95] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[96] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[97] Ebu Davud/nikah: 15. Tirmizî/nikah: 28. Nesâî/nikah: 13. İbn Mace/nikah: 33. Daremî/nikah: 53. Ahmed: 1/448, 2*'322

[98] İbnMace/nikah:33

[99] Nesâî/lhlal-i mutailaka: 6/148

[100] Nesâî: 6/148

[101] Nesâî: 6/148

[102] Nesâî: 6/149

[103] Mizanü'l-İ'tidal: 4/396. 9586 nolu Yahya

[104] Neylü'i-Evtar: 6/157

[105] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[106] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[107] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[108] Buhari'nikah: 57, 61. Müslim/nikah: 57, 59. ibn Mace/nikah; 16. Daremî/nıkah: 9.

Taberanî/nikah: 24. Ahmed: 2-62

[109] NeşâÎ'nikah: 60. Müslim/nikah: 60. jbn Mace nikah: 16. Ahmeö 2 35. 91, 215,

216. 3'162. 165,4 429

[110] Müslim/nikah: 59, 61. Ahmed: 2/7, 19, 62, 439, 3/321, 339

[111] Ebu Davud/nikah: 14. Ahmed: 4/94

[112] Ebu Davud/zekat: 9, cihad: 63, Tirmizî/nikah: 30. Nesâî/nikah: 60. Ahmed: 2/59, s180, 3/162, 4/429. Ceneb kelimesini başka türlü yorumlayanlar da olmuştur.

[113] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[114] Bilgi İçin bak: el-Fıkhu Ala'l-Mezahibr'-A'Daa 4/126, 127

[115] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[116] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[117] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[118] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[119] Tirmizî/nikah: 22. Ahmed: 3/445, 4/298

[120] Ahmed: 3 3^ -l">32

[121] Müslim/nikah: 78. İbn Mace/nikah: 17. Daremî/nikah: 18

[122] Tirmizî/nikah: 23. Ahmed: 1/40, 41, 48. Daremî/nikah: 18

[123] Sahih-i Müslim. Neylü'l-Evtar: 6/190

[124] Ebu Davud/nikah:28

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[125] Mecmeu'l-Enhür: 1/332-335

[126] Minhacü't-Taiibin: 90

[127] Bilgi için bak: ei-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/96-107

[128] Bilgi için bak: el-Fikhu Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa: 1/96-107

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[129] Felhü'l-Allam li-Şerhi Büluği'l-Meram: 2/122

[130] Bilgi için bak: Mizanü'l-İ'tidal: 4/222. Neylü'l-Evtar: 6/187

[131] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[132] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[133] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[134] Buharî/nikâh: 14, 33, 40. Müslim/nikah: 76. Ebû Dâvud/nikâh: 30. Tirmizî/nikâh: 23

[135] Saîd kendi süneninde mürselen rivayet etmiştir.

[136] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[137] Ebû Dâvud nikâh; 31, TirmizlTıkâh: 44. Nesâî/nikâh:68, talâk: 57. Ahmed: 3/480, 4/280

[138] Neylü'l-Evtar;6'195

[139] Neylü''l-Evtar:6/195

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[140] Bilgi için bkz: Fetevâ-yı Hindiyye: 1 /303, 304

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[141] Ebû Dâvud/nikâh: 35. Ahmed: 1/80

[142] Ebû Dâvud/nikâh: 35. Nesaî/nikâh: 76

[143] Ebû Dâvud/nikâh: 35. İbn Mâda/nikâh: 54

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[144] Bilgi için bkz-. Fetevâ-yı Hindiyye: 1/317. Mecmau'l-Enhür Şerhü Mültaka'l-Ebhur: 1/345-İstanbul

[145] Ebû Zekeriya Yahya Nevevî/Minhacü't-Talibîn: 90- Mısır.

[146] Bilgi için bkz; Kitabü'l-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa; 1/157,158

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[147] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[148] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[149] Ebû Dâvud/nikâh:35-Nesâî/nikâh:67-îbn Mâce/nikâh: 41-Taberânî/nikâh: 11-Ahmed: 2/182

[150] Fazla bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 6/197

[151] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[152] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[153] Buharî/büyû': I, menakıb-ı ansan 3, nikâh: 54- M üs I i m/ nikâh: 79, 80- Ebû Dâvud/ nikâh: 29- Tirmizî/nikâh: 10, birr: 22- İbn'Mâce/nikâh: 24-Dâremî/ei'ime: 28

[154] Buharı/nikâh: 68, 69- Müslim/nikâh: 90, 91- Ebû Dâvud/et'ime: 2. İbn Mâce/nikâh 24- Ahmed: 3/172, 227, nikâh: 22- Taberânî/nikâh: 47- Ahmed: 3/165, 190

[155] Ahmed: 3/110

[156] Buharî/nikâh: 70-Ahmed: 6/112

[157] Müslim/nikâh; 87

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[158] el-Ğamrâvî/es-Siracülvehhac: 396, 397- Mısır: 1933

[159] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/105, 106 (130} jbn Kudame/el-Muğnî: 8/107

[160] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[161] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 6/198

[162] Müsned-i Ahmed: 5/395

[163] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[164] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[165] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[166] Buharî/nikâh: 72-Müslim/nikâh: 107, 109, 110

[167] Müslim/nikâh: 107, 109, 110

[168] Buharı/nikâh: 74- Müslim/nikâh: 99, 104-Tirmizî/nikâh: 12-Ahmed: 2/68,127

[169] Buharî/nikâh: 71-Müslim/nikâh: 96, 97, 98

[170] Ebû Dâvud/et'ime: 1

[171] Tirmizî/savm: 64- Dârimî/eî'ime: 1- Ahmed: 2/20, 37

[172] Ebû Dâvud/et'ime: 1, 35- Müsiİm/nikâh: 96, 97, 98

[173] Müslim/siyam: 159- Ebû Dâvud/savm: 74, 75, et'ime: 1- Tirmizî/savm: 63- İbn Mâce/siyam: 47 Dârimî/savm: 31- Taberânî/hacc: 137- Ahmed: 2/242, 279, 477, 489, 507- 5/29

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[174] el-Ğamrâvî/es-Siracülvehhac:396- Mısır: 1933

[175] Bilgi için bkz: İbn Kudame/el-Muğnî: 8/106, 107- Beyrut: 1403

[176] Geniş bilgi için bkz: Şevkani/Neylü'l-Evtar: 6/202

[177] Geniş bilgi için bkz: Şevkani/Neylü'l-Evtar: 6/203

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[178] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[179] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[180] Ebû Dâvud/efime: 6- Ahmed: 5/408

[181] Buharî/Süf'a: 3, hibe: 16, edeb: 32- Ahmed: 6/175, 178, 239.

[182] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[183] Fazla bilgi için bkz: Neylülevtar: 6/ 204

[184] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[185] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[186] Celâl YILDIRIM jslârri Türk Tarihinin Altın Sahifeleri.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[187] Tirmizî/fiterv.'U- Müslim/İmân: 78- Nesâî/İmân: 17- Ahmed: 3/20, 29.

[188] İbn Mâce/et'ime: 56- Müslim/libas: 101- Ahmed: 2/232.

[189] İbn Mâce/et'ime: 62- Ebû Dâvud/et'ime: 18

[190] Tirmiz]/edeb:43 .

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[191] sl-ĞamraW/es-Skacülvehhae : 397- Mısır: 1933

[192] BUgi için bkz: İbn Küdame/gl'-WLuğnî: 8/110, 111

[193] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[194] Şevkâni/Neylülevtar: 6/207

[195] İbn Mâc9/et'ime: 56

[196] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[197] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[198] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[199] Hadîsi Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde rivayet etmiştir. Canavar tarafından parçalanan hayvanı diri olarak kurtarıp şer'i şekilde boğazlamakla o hayvan hela olur. Öimüşse artık onu çekip almanın bir yararı yoktur. Zira artık o haram olmuştur. Bu olaya hem "hilse", hem de "halîse" denir. (Şerhu Maani'l-Asar: 3/49)

[200] Buharî/mezalim: 30, zebayih: 25, megazi: 36- Ebû Dâvud/cihad: 110, hudud: 3

[201] Ebû Dâvud/hudud: 14-Tirmizi/nikâh: 29, siyer: 40- Nesâî/nikâh: 60- İbn Mâce/ fiten: 3- Ahmed; 3/140, 197, 312- 4/438- 5/62

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[202] el-Gamrâvî/es-Siracülvehhac:397- Mısır: 1933-135

[203] İbn Kudame/ei-Muğnî: 8/118

[204] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/119- Bilgi için bkz: eş-Şerhülkebîr: 8/119, 120

[205] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/118

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[206] Bilgi için bkz: Tahavî/Şerhu Maani'i-Asâr: 3/49-51- Beyrut; 1399

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[207] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[208] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[209] Müsned-i Ahmed: 4/217

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[210] İbnKudame/el-Muğnî: 8/116, 117

[211] Sünen-i Ebû Dâvud/velîme, et'im

[212] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[213] Neylü'l-Evtar: 6/210

[214] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[215] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[216] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[217] Tirmizî/nikâh: 6- Nesâî/nikâh: 72- İbn Mâce/nikâh: 20- Ahmed: 3/418

[218] İbn Mâce/nikâh: 20

[219] Buharî/nikâh:63

[220] Müsned-i Ahmed; 4/78.

[221] İbn Mâce/nikâh: 21-Ahmed: 3/391

[222] Buharî/nikâh: 48, meğâzî: 12- Ebû Dâvud/edeb: 51- İbn Mâce/nikâh: 21

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[223] Bilgi için bkz: Gazâlî/İhyau Ulumî'd-Dîn: 2/54

[224] el-Muğnî:8/115

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[225] Şevkanî/Neylü'î-Evtar: 6/211

[226] Metruk hadîs: Yalanı veya gafleti veya ahlâksızlığı açık belli olan bir râvinin hadîs isnadında yer almasıdır.

[227] Bilgi için bkz: Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 3/326- 6617 no'lu İsâ

[228] Bilgi için bkz: Zehebî/Mizanü'i-İ'tidal: 3/327- 6619 no'lu İsâ

[229] Neylü'l-Evîar: 6/212

[230] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[231] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[232] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[233] Tirmizî/nikâh: 10- Nesâî/nikâh: 77, 79- ibn Mâce/nikâh: 53

[234] Ebû Dâvud/nikâh: 45- İbn Mâce/nikâh: 27- Teberânî/nikâh: 52

[235] Ebû Dâvud/nikâh; 45-Teberânî/nikâh: 52

[236] el-Münteka'l-muhtar min kitabİ'l-ezkâr: 264- Dimeşk.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[237] Nesâî: 6/131-133- Beyrut:?

[238] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[239] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[240] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[241] Müslim/libas: 115. İbn Mâce/nikâh: 52. Ahmed: 4/345, 346

[242] BuhariAifsîr:59, libas: 83. Müslim/libas: 115, 117, 119. Ebû DâvudAereccül: 5. Tirmizî/übas: 25, edeb: 33. Nesâî/zînet: 22, 24. İbn Mâce/nikâh: 52. Ahmed: 1/ 251, 230

[243] Buharî/tefsîr: 59, talâk: 51, libas: 82, 84, 85, 87. Müslim/libas: 120. Tirmizî/ edeb:33

[244] Buhari/libas: 83. Müslim/libas: 12, 22. Ebû Dâvud/tereccül: 5. Nesâî/zînet: 67

[245] Müsned-i Ahmed: 4/101

[246] Müslim/zînet;21

[247] Buharî/tefsîr: 59, libas: 82, 84, 87. Müslim/iibas: 120. Ebû Dâvud/tereccül: 5

[248] Gazâiî/İhyau Ulûmi'd-Din: 2/50. Kahire: 1387-1967. Tirmizî/edeb: 33. Nesâî/ y zînet: 22, 26, 71. İbn Mâce/nikâh: 52. D âre mî/isti 'zan: 19. Ahmed 1/415, 417, .! 6/257

[249] İhyau Ulûmi'd-Din: 2/50. Kahire: 1387-1967

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[250] Müsned-i Ahmed: 3/296, 387

[251] Şevkanî/Neylül-Evtar: 6/216

[252] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[253] Müsned-i Ahmed; 2/226, 3/100, 108, 4/42,163,5/67, 6/117

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[254] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[255] Buharî/libas:61. Ebû Dâvud/libas: 28. Tirmizî/edeb; 34. İbn Mâce/nikâh: 22

[256] Buharî/libas: 62, tevhîd: 33. Ebû Dâvud/edeb: 53. Dâremî/isti'zan: 21. Ahmed: 1/225

[257] Fazla bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 6/218. Tecrîd-i Sarîh tercümesi: 12/110

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[258] Bedrüddin el-Aynî/Umdetü'l-Karî: 10/279-280. Darü'ttibaa el-Amire:?

[259] Muhammed b. Aİlân/Delilü'l-Fâlihîn Li Turûk-i Riyazüs-Sâlİhîn: 7/127

[260] Muhammed b. Allân/Delilü'l-Fâlihîn Li Turûk-i Riyazüs-Sâlihîn: 7/128

[261] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[262] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[263] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[264] Buhari/bed-ihalk-11, vudû': 8, nikâh: 66, daavat: 55. Müslim*

kâlr 6 İbn Mâce/nikâh: 27. Darimî/nikah: 19. Ahmed Dâvud/nıkah: 45. Tırmızı/nıkan

[265] Allâme Münavî/Feyzül-Kadîr: 3/126. Beyrut: 1391-1972. İbn Mâce/nikâh: 27

[266] Tirmizî/edeb; 42

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[267] Geniş bilgi için bkz: Gazâlî/Jhyau Ulûmiddîn: 2/63, 64. Kahire: 1387-1967

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[268] Sıddîk Hasan Han/Fethül-Allam: 2/114- Medine-i Münevvere.

[269] Sıddîk Hasan Han/Fethül-Allam: 2/114- Medine-i Münevvere

[270] Hicr Sûresi: 42

[271] Zehebî/Mizanü'l-hidal: 2/49-2870 no'lu Rişdîn

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[272] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[273] Buhari/nikâh: 96. MüslimAalâk: 26, 27, 28. Tirmizî/nikâh: 29. ibn Mâce/nikâh: 30. Ahmed: 3/209

[274] Ebû Dâvud/nikâh: 48. Müslim/talâk: 24. Ahmed: 3/312, 386

[275] Buh^ri/nikâh:96. Müslim/talâk: 17. Ahmed: 3/82

[276] Ebû Dâvud/ntkâh: 48. Ahmed: 3/33, 49

[277] Müsned-i Ahmed: 3/53, 78, 96

[278] Müsned-i Ahmed: 5/203. MüslimAalâk: 32

[279] MüslinVnikâh: 140, 141. Ebû Dâvud/tıb: 16. Tirmizî/tıb: 27. Nesâî/nikâh: 54 Dâremî/nikâh: 33. Taberânî/reza: 17. Ahmed: 6/361, 434

[280] Müsned-i Ahmed: 1/31. Neylül-Evtar: 6/221

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[281] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/133. eş-Şerhül-Kebîr; 8/133

[282] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/133. eş-Şerhül-Kebîr: 8/133

[283] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/132

[284] Şemsüddin İbn Kudame/eş'-Şerhül-Kebîr: 8/133

[285] Zaîer Ahmed/l'lâü's-Sünen: 17/403

[286] Geniş bilgi için bkz: İhyau Üiûmiddîn: 2/65

[287] Geniş bilgi için bkz: İhyau Ulûmiddîn: 2/65

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[288] İbn Kudame/ei-Muğnî: 8/134

[289] Zafer Ahmed.ei-Usmanî/İ'iâû's-Sünen: 17/403, Mekke

[290] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 6/223

[291] Neylü'l-Evtar: 6/223'den özetlenerek...

[292] Sıddîk Hasan Han/Fethül-Allam: 2/117. Medine:?

[293] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[294] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[295] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[296] Ebû Dâvud/edeb; 32

[297] Müsned-iAhmed: 2/541

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[298] Tirmizî/reda-. 18. ibn Hibban. ihya: 2/74. Kah.re: 1379

[299] Geniş biigı için bkz: İhya: 2/74

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[300] Neylü'l-Evtar: 6/225

[301] Buharî/edeb:31, 85, rikak: 23. Müslim/imân:'74. Ebû Dâvud/edeb: 123. Tirmizî/ kıyamet: 50. Taberânî/sıfatü'n-nebî: 22. Ahmed: 2/174, 267, 4/31, 5/247, 6/69

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[302] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[303] Bakara Sûresi: 222

[304] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[305] Ebû Dâvud/nikâh:45

[306] Tirmizî/taharet: 102, reda': 12. İbn Mâce/nikâh: 29. Dâremî/vüdu': 114. Ahmed: 1/6, 6/305

[307] İbni Mace. Nesai. et-Terğib ve't-Terhib: 4/69. Mısır: 6352

[308] Neylü'l-Evtar: 6/225. Tirmizî/reda1: 12. Daremî/30, vüdu': 114. Ahmed: 1/86 5/ 213,215

[309] Müsned-i Ahmed: 2/182, 210

[310] Tirmİzî/reda': 12-. Dâremî/nikâh: 30

[311] Tirmizî/reda': 12. İbn Mâce/nikâh: 29. Ahraed: 2/244

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[312] Geniş bilgi için bkz: Tefsîr-i İbn Kesîr: 1/265. Mısır.?

[313] Geniş bilgi için bkz: Tefsîr-i İbn Kesîr: 1/264, 265

[314] Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhüİ-Kebîr: 8/131. Beyrut: 1403-1983

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[315] Neylül-Evtar: 6/226

[316] Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 1/586, 587-3228 no'lu Hakîm

[317] Bilgi için bkz: Mizanü'l-İ'tidal: 2/663

[318] Mizanü'l-İ'tİdal: 1/344-1278 no'lu Bekir

[319] MizanıTl-î'tidal: 1/102- 8485 no'lu Müslim

[320] Neylü'l-Evtar: 6/227

[321] Neylü'l-Evtar: 6/227

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[322] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[323] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[324] Buharî/nikâh: 72. Müslim/reda': 65. Tirmizî/taiâk: 12. Dâremî/nikâh: 45. Ahmed: 2/428,449, 5/164

[325] Müslim/reda': 63. Ahmed: 2/229

[326] Müslim/hac: 147. Tirmizt/reda': 11, tefsîr: 9. İbn Mâce/nikâh: 3, menasik: 84 Dâremî/menâsik: 34. Ahmed: 5/73

[327] Nisa Sûresi: 19

[328] Bakara Sûresi: 228

[329] Ebû dâvud/menasik: 56. İbn Mâce/menasik: 84. Dâremî/menasik: 34. Ahmed: 5/73

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[330] Geniş bilgi için bkz: Celâl YİLDİRİM/Asrın Kur'ân Tefsîri: 3/1293-1297, 2/631, 634

[331] Gazâlî/İhyau Ulûmiddîn: 2/54-63 özetlenerek. Kahire: 1387-1967

[332] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[333] Bilgi için bkz: Al-i İmrân: 59. Hicir: 26, 28. Rahman: 14. Saffat: 11

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[334] Nisa Sûresi: 1

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[335] Müsned-i Ahmed: 5/151

[336] Buharî/nikâh: 35. Ahmed: 5/8

[337] Buharî/nikâh: 80. Ahmed: 2/497

[338] İbn Mâce/taharet: 77

[339] Bilgi için bkz: Kamus Tercümesi: 3/338, 339, basıldığı tarih: 1305

[340] Ebû Dâvud/sünnet: 14. Tirmizî/reda: 11, İmân: 6. Dâremî/rikak: 24. Ahmed: 2/250

[341] ibn Mâce/nikâh: 50. Dâremî/nikâh: 55

[342] İbn Mâce. Tirmİzî: hadîsün hasenün. Neylu'l-Evtar: 6/233

[343] Tirmizî/reda: 11,tefşîr:9. Ebû Dâvud/nikâh: 42 İbn Mâce/nikâh: 3. Ahmed: 5/72

[344] Ebû Dâvud/nikâh: 41. Ahmed: 4/447, 5/3, 5

[345] Müsned-i Ahmed: 5/238

[346] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[347] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[348] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[349] Müslim/reda':41, 42. Ebû Dâvud/nikâh: 24. İbn Mâce/nikâh: 26. Dâremî/nikâh: 27. Taberânî/nikâh: 14. Ahmed: 6/292

[350] Buharı/nikâh: 100,101. Müslim/reda':43, 45. Ebû Dâvud/nikâh: 34. Tirmizî/ nikâh: 41. !bn Mâce/nikah: 26. Dâremî/nikâh: 27. Ahmed: 2/178

[351] Dârekutnî-Neylü'l-Evtar: 6/241

[352] Ebû Dâvucfcnikâh: 34

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[353] Mecmeu'l-Enhür: 1/358, 359'dan özetlenerek

[354] el-Gamrâvî/es-Siracül-Vehhac Şerhün Alâ Metni'l-Minhac: 398-400'den özetlenerek. Mısır: 1352-1033

[355] Bilgi için bkz: İbni Kudame/el-Muğnî: 8/138, 139. Beyrut: 1403

[356] 'Bilgi için bkz: Kitabü'l-Fıkhi Alâ'i-Mezahibi'l-Arbaa: 4/238, 239

[357] Neylü'l-Evtar: 6/242

[358] Ebû Dâvud/nikâh: 38. Tirmizî/nikâh: 42. Dâremî/nikâh: 24

[359] Ebû Dâvud/nikâh: 38. Dâremî'nikâh: 25

[360] Ebû Dâvud/nikâh: 38. Ahmed: 6/213

[361] Buhan/savm:S5, nikâh: 89, edeb: 84. Müslim/siyam: 182, 192. Nesâî/siyam: 76

[362] Sıddîk Hasan Han/Fethül-Allam: 2/131. Medine:?

[363] Buharî. Müslim: Sened-i Sahîhie

[364] Fethül-Ailam: 2/132

[365] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[366] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

10- TALÂK (BOŞAMA)

Talak (Boşama)

Talâk (boşama) konusu, nikâh gibi aile hukukuyla ilgilidir. İslâm fıkhında bu konuya yeterince ağırlık verilmiş ve ayrı başlık altında kitap, sünnet ve icma'a dayalı tesbitler, ietihâdlar, istinbatlar yapılmıştır. Zira bir aile yuvasının kurulması ne kadar önemliyse, onun yıkılıp dağılması da o kadar hazindir.

Talâk: sözlük olarak bir bağı çözmek demektir. Bu bağ hissî olabileceği gibi mânevi de olabilir. Muselâ atın ayağına bağlı kaydı, esirin ellerine bağlı

kelepçeyi çözmek bissî bir talâk anlamına gelir. Yapılan nikâh akdini çözmek ise mânevi talâk anlamını taşır.

İslâm fıkhında "boşama" hususu "talâk'la ifade edildiği gibi "tatlîk" ile de ifade edilir Cahiliyet devrinde de "talâk" daha çok evlenmiş bulunan karı-kocanm ayrılması anlamında kullanılmıştır. İslâm gelince aynı terimi aynı mânada kullanmaya devam etmiş, ancak bunu kendi haline bırakmayıp belli kurallara ve şartlara bağlayarak ona resmiyet kazandırmıştır.

Terim olarak, sözlük manasına yakm bir anlam taşır. Ancak arada nüans söz konusudur.' Sözlükte -yukarıda belirttiğimiz gibi- nikâh bağını çözmektir. Terim olarak nikâh] ya tamamen gidermek, ya da kısmen.gidermektir. Tamamen gidermek, üç talâk ile yapılan boşamadır. Kısmen gidermek ise, bir veya iki talâk ile yapılan boşamadır. Birinci şekilde artık, dönüşü olmayan bir boşanma gerçekleşmiş olur. İkinci şekilde ise, dönüşü mümkün bir boşama adımı atılmış bulunur. Mesela ric'i (veya rec'i) anlamda vaki boşama, dönüşü mümkün bir talâktır. İleride bu husus yeterince açıklanacağından burada sadece bir misal mahiyetinde değinmiş bulunuyoruz.

Kısaca şunu belirtelim ki, sarih sözle ric'î, kinaye ile bâin talâk meydana gelir. Bâin talâk, üçe delâlet ettiği takdirde "beynunet-i kübra", üçten az sayıya delâlet ettiği takdirde "beynunet-i suğra" meydana gelir. Beynunet-i kübrâ ile nikâh bağı bütünüyle çözülür ve artık adam karısına dönme şansını kaybeder. Ancak bu şekil boşanan kadın tesadüfen başka biriyle evlendikten sonra o adam ya ölür, ya da onu boşarsa, o takdirde kadın ilk kocasıyla yeniden bir nikâh akdiyle birleşebilir.

Boşanma olayı sözlü, yazılı yapılabileceği gibi, vekâleten de yapılabilir. Bazı hallerde işaretle de gerçekleşebilir. Meselâ dilsizin bu husustaki bilinen işareti talâk kabul edilir.

Talâk sayısı üçtür. İster sarih, ister kinaye ile karısını üç talâkta boşayan kimse nikâh bağım, tamamen kesip koparmış olur.

Şüphesiz İslâm fıkhında, rasgele kadın boşamamak için talâk birtakım çeşitlere ayrılmıştır: Ric'i, bâin talâk olduğu gibi, sünnî ve bid'î talâk da var. Sünnî, sünnete uygun boşama, bid'î sünnete uygun olmayan boşama demektir. Nitekim bunlara yeterince yer verip gereken açıklamayı yapacağız. [1]

İlgili Hadisler

Ömer b. Hattab (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz eşi Hafsa'yı boşadıktan sonra ona rücu etti... [2]

Lakiyt b. Sabrete (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, Resûlüllah (s.a.v;) Efendimize şöyle dediğini haber veriyor: "Ya Resûlallah! Doğrusu benim bir karım var..." (ve Lakiyt karısının yaramazlığını, fena sözler söylediğini, eziyet ettiğini anlattı). Peygamber (s.a.v.) bana: "O halde karını boşa" diye tavsiyede bulundu. Ben de: "Onun çekici sohbeti ve bir de çocuğu var" dedim. Peygamber (s.a.v.) ona: "O halde ona (iyiliği, güzel geçinmeyi, yaramazlıktan vazgeçmesini) emret veya söyle. Bu durumda eğer onda hayır varsa, (senin emir ve tavsiyelerini) yerine getirir. Cariyene dayak atar gibi ona (mahfedekine) dayak atma (ıslâh yolunu ara)..." [3].

Sevbân (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen Resûlüllah (s.a.vj Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Ortada sakıncalı, önemli bir olay olmadığı halde hangi kadın kocasından boşanmasını isterse, cennet kokusu ona haram olur." [4]

îbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Allah yanında helâlin en çok sevilmeyeni talâk (kadın boşamak) dır." [5]

Ömer (r.a.) anlatıyor: "Nikâhın altında sevdiğim bir kadın bulunuyordu. Babam ise o kadından hoşlanmıyordu. Onu boşamam için bana emretti,

ama ben onun bu emrine uymadım. Durum Resûlüllah'a (s.a.v.) anlatılınca şöyle buyurdu: 'Ya Abdellah b. Ömer! Karını boşa..." [6]

Tahliller ve Rivayetler

296 no'lu Ömer hadîsi hakkında EM Dâvud susup bir görüş ve tesbit beyân etmemiştir. el-Münzerî de öyle...

Hadîs metninden, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in eşi Hz. Hafsa^yı rie'i talâkla boşadıktan sonra ona döndüğü ve evliliğini sürdürdüğü anlaşılıyor. O bakımdan ric'i talâkın sayısı üçe çıkmadığı takdirde kocanın karısına müracaat etmesi, yani fiilî veya sözlü dönmesi caizdir. Nitekim müctehid imamlar ric'i talâkı bu açıdan ele alıp diğer rivayetleri de gözönünde bulundurarak detaylı bilgi vermişlerdir.

Ric'i talâkın kısaca tarîfî:

Nikâh akdi yapıldıktan ve cinsel temas sağlandıktan sonra olmalıdır. Üç talâka açık ve kapalı şekilde delâlet etmemelidir. Aynı zamanda beymmete delâlet eden bir lafız ve sıfat taşımamalıdır. Meselâ seni bir talâkla, seni şedîd talâkla boşadım derse ric'î değil bâin talâk vaki olur.

Ric'î talâkta koca karısına iddet içinde rücu edebilir. Burada kadının rızası gerekli değildir. Ric'î talâktan dolayı tecdîd-i nikâh gerekli değildir. Yani ric'i talâkla noksanlaşan üç talâk ikiye veya bire düşmüş olur. Böylece kocanın elinde sadece bir veya iki talâk hakkı Jmış olur. O bakımdan ric'î talâktan sonra karısına iddet içinde nen bir koca artık boşama konusunu ağzına almamalıdır. Aksi halde ınüşü, pişmanlığı mümkün olmayan bir yola girmiş olur.

Zira ric'i talâkla talâkın sayısı noksanlaşır. Yapılan ric'at ile bu jjksanlık giderilmiş olmaz. İddet bittikten sonra yapılan rücu tecdid-ikâhı gerektirir.

Ric'î talâktan sonra henüz iddet devam ederken adam ric'at et-eden ya kendisi veya karısı vefat edecek olursa miras hakkı düşmez, ,ğ kalan vefat edene vâris olur ve miras hakkını noksansız alır.

Ric'î talâktan sonra yapılan ric'at nikâhı devam ettirmeye yönelik ıılunduğundan ne yeni bir akde gerek var, ne de kadının veya velîsinin masını almaya gerek vardır. Ancak iddet içinde rücu etmez de iddet ma ererse, artık adamın rücu hakkı kalkar ve hem kadının rızası, hem b tecdid-i nikâh gerekir. [7]

Ric'i talâktan dolayı henüz iddet bitmeden kadın kocasının evinde ilmak zorundadır. Ancak ayrı bir oda da kalması uygun olur.

Şafii mezhebine göre, adam bir veya iki ric'i talâkla boşar ve înüz karısına rücu etmeden akli dengesini kaybederse, onun velîsinin [icu etme yetkisi vardır. Sahîh olan kavi de budur [8]

297 no'lu Lakiyt hadîsini aynı zamanda Beyhakî tahric etmiştir, [calinin hepsi rical-i sahihtir.

Kadının kırıcı ve üzücü olması, sık sık kocasının başına kakması e incitmesi boşamayı gerektiren sebeplerden biri olabilir. Nitekim tesûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Lakyit'e: "O halde boşa!" diye tavsiyede ulunmuştur. Ancak adam kadından fazla hoşlaniyoz'sa ve bir de arada ocuk bulunuyorsa, o takdirde ıslah yollarını ve çarelerini araması ünnettir. Güzellikle yola getirmek ve kötü huyundan vazgeçirmek lümkün olduğu takdirde başka bir yola başvurmak doğru değildir, ^adm kırıcılık ve üzücülükte inad ve İsrar ederse, yara bere açmaksızın [ayağa başvurabilir. Tabii bu en son çare olarak belirlenir.

Hadiste geçen "zaîne" kelimesi, daha çok mahfe içindeki kadın taklanda kullanılır. Ayrıca hadîste, serkeş cariyeye karşı biraz daha ert davramlabileceğine işaret vardır. Şu şartla ki, cariye iyilikle, lüzellikle kötü huyundan vazgeçmiyor ve itaatsizlik yapıp efendisini ızüyorsa-, dayağa başvurulur.

298 no'lu Sevban hadîsini Tirmizî hasenlemiştir. Ayrıca onu mâna yönünden kuvvetlendiren başka rivayetler.de mevcuttur. Ahlâk ve fazaîlle ilgili olduğundan istidlal edinilebilir. Böylece ortada ciddi ve zorlayıcı, aşın üzücü ve tiksindirici bir durum yoksa kadının boşanma isteğinde bulunması günahtır. Zira bir yuvanın dağılmasın dansa devamı hayırlıdır. Bu durumda kocasına düşen görev, hislerine hâkim olup fevrî bir karardan kaçınmaktır. Boşanma isteğinde bulunan eşini karşısına alıp medenice konuyu enine boyuna görüşmekte sayılmayacak kadar fayda vardır. Kadım fazlasıyla

üzen, sıkan hususları tesbit edip onları giderme yol ve çarelerini araştırmak kocaya düşer. Sonuç olarak bir şeyin, bir olayın ıslahı mümkün olduğu sürece ifsadına gidilmez.

Her şeye rağmen kadın boşanmakta ısrarlarıyla, İslâm ona mânevi, uhrevi ceza vermekte ve ağır bir müeyyideyi hatırlatmaktadır.

299 no'lu îbn Ömer hadîsini Hâkim de tahric etmiş ve sahîh-lemiştir. Ebû Davud'un isnadında Yahya b. Selîm bulunuyor ki bu zat hakkında hayli görüşler ortaya çıkmıştır: îbn Mâin onun sıka olduğunu belirtmiştir, Nesâî ve Derakutnî de aynı tesbite katılmışlardır. Ebû Hatim, onun sâlihü'l-hadis olduğunu, rivayetinde pek sakınca bulunmadığım ortaya koymuştur. Buharı, onun hakkında biraz durup düşünmek gerekir demiştir. Ahmed b. Hanbel'e göre o münker bir hadîs rivayet etmiştir. îbn Hibban ise onun rivayette hatâ yaptığına dikkat çekmiştir. Cevzecâni de onun sıka (güvenilir) olmadığını belirtmiştir. [9]

Dârekutnı bu mealde bir hadîsi Muâz fr.a.) dan şu lafızla rivayet etmiştir:

"Cenâb-ı Hakk talâk (boşama) dan daha çok sevilmeyen bir şey yaratmamıştır."

Hafız îbn Hacer, bu hadîsin isnadının zayıf aynı zamanda münkati olduğunu belirtmiştir.

Bilindiği gibi munkati hadîs, senedinden bir râvinin düştüğü veya belli olmayan birinin anıldığı hadîstir. O bakımdan zayıf kabul edilir ve istidlale sâlih görülmez.

Bu konuda bir diğer hadîsi Îbn Mâce ile îbn HibhanJahric etmişlerdir. Mealen şöyledir: "Sizden birinize ne oluyor da ilâhî hu-dudla oynuyor: Boşadım, rücu ettim diyor." [10]

Bu hadîs, Cenâb-ı Hakk'm evlilik ve boşanma hakkında birtakım hükümler ve kurallar koyduğuna, zorunlu bir durum olmadıkça evlilik müessesim bozmanın doğru olmayacağına işaret etmekte ve boşama konusunu bir oyun ve eğlence havasına sokmanın' çok sakıncalı sonuçlar doğuracağını göstermektedir. Nitekim sahîh hadîste Resûîüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Üç şeyin ciddisi ciddidir, sakası da ciddidir; Nikâh, talâk ve ric'a..." [11]

Öyle ki, bir adam şaka yoluyla da olsa, bir kadının ona: "Beni zev-:e olarak kabul ediyor musun?" veya "Benimle evleniyor musun?" der, o la şakadan "Evet evleniyorum veya seni zevce olarak kabul ediyorum" lerse nîkâh akdi gerçekleşmiş olur. Tabii bu konuşma iki erkek veye iki :adın bir erkek şahidin huzurlarında cereyan ederse... Boşama hususu jla böyle. Adam sırf hanımını kızdırmak veya üzmek için şakadan "seni Soşadım" veya "seni üç defa boşadım" derse, bu talâk geçerli kabul edilir. Aynı zamanda ric'i talâkla boşamada bulunup henüz iddet bitmeden karısına şaka yollu "sana rücu' ettim" derse onun bu sözü geçerli sayılır ve karısıyla birleşmesine bir engel kalmaz.

300 no'lu İbn Ömer hadisini Tirmizî tahrîc ettikten sonra "bu ha-sen ve sahîh bir hadîstir" demiştir. O bakımdan istidlale sâlih görülmüştür. Şöyle ki, bir kişinin babası onun evlendiği kadını beğen-miyor, andan hoşlanmıyorsa, bu beğenmemesi ve hoşlanmaması hissî değil de bir takım meşru sebeplere dayanıyorsa ve sonra da oğluna "bu kadını boşa " diye emrediyorsa, o takdirde onun babasının bu arzusunu yerine getirmesi gerekir! Ancak kadının sığınacağı bir yer yoksa,'kucağında da çocuğu bulunuyorsa adam babasını o düşüncesinden vazgeçirmeye çalışır. Kırmadan incitmeden olayın vehametini anlatır.

I Hanbelî fukahasma göre, ric'i talâktan sonra adamın iddet içinde karısına rücu etmesi müstehabdır. Mezhebin zahirine göre, vâcib değildir. Nitekim Sevrî, Evzaî, Şâfıi ve îbn Ebî Leyla'ya göre de böyledir. Hanefî fukahasınm da görüş ve içtihadı bu anlamdadır. Ancak İmam Mâlik Davud ez-Zâhirî'ye göre rücu vâcibtir. Zira ric'at nikâhın devamına yönelik bir davranıştır. Nikâhın devamı ise zaten vâcibdir. Çünkü meşru bir sebep yokken boşamak haram kılınmıştır. Hem Kur'ân'da eşlerinizi maruf ile tutunuz, (boşamayımz) Duyurulmaktadır. O bakımdan İmam Mâlik, rücu etmeyen adam icbar edilir, yani karısına dönmesi hususunda zorlanır, demiştir. [12]

Çıkarılan Hükümler

1- Bir veya iki ric'i talakla boşayan kimsenin iddet (şer'i bekleme süresi) içinde karısına ric'at etmesi İmam Mâlik'e göre sünnet, diğer imamlara göre

müstehabdır.

2- İddet geçmeden adamın ric'at etmesine kadının rızası söz konusu değildir. Çünkü nikâh akdi çözülmüş değildir.

3- İddet içinde ric'at gerçekleşince tecdid-i nikâha gerek yoktur. Aynı zamanda ric'atten dolayı bir keffaret de gerekmez.

4- Ric'î talâk bir olduğu takdirde geriye iki, iki olduğu takdirde geriye erkeğin kullanacağı bir talâk kalır. O bakımdan adamın ric'atten önce de, sonra da çok dikkatli olması ve rasgele talâk sözünü ağzına almaması gerekir.

5- Ric'î talâkdan dolayı mehir de gerekmez. Zira nikâh bağı çözülmemiştir.

6- Ric'ât fiilî olabileceği gibi sözlü de olabilir. Yani adamın karısına bilfiil dönmesiyle gerçekleşebileceği gibi, "sana ric'at ettim" demesi de yeterlidir.

7- îddet (şer'i bekleme süresi) içinde ric'at etmeyen kimse iddet-ten sonra artık ric'at edemez. Hem karısının rızası, hem de tecdid-i nikâh gerekir.

8- İddet.içinde yapılan ric'at ile noksanlaşan talâk sayısı tamamlanmış olmaz ve öylece noksan kalır. Bu da erkeğe verilen bir cezadır...

9- Ric'î talâkın ric'î kabul edilebilmesi için, nikâh akdinden sonra cinsel temasın gerçekleşmesi şarttır.

10- Ric'î talâktan sonra iddet içinde henüz ric'ât gerçekleşmeden karı-kocadan biri Ölecek olursa, miras hakkına sahip olur.

11- Ric'î talâktan sonra kadın kocasının e/inden ayrılmaz.

12- Şâfîilere göre, ric'î talâktan sonra iddet içinde ric'ât yapılmaz da bu arada adamın akli dengesi bozulursa onun velisinin ric'atta bulunmaya yetkisi vardır ve kadın buna itiraz edemez. Ancak kocasının aklî dengesini kaybettiğini dikkate alıp ayrılmak isterse, kadıya başvurması gerekir.

13- Kocası normal davrandığı halde kadın kırıcı, üzücü ve sıkıcı bir tavır içine giriyorsa, onu güzellikle yola getirme çare ve imkânları araştırılır ve hemen boşamaya başvurulmaz. İyi ve yapıcı bir yaklaşımla yola gelmediği takdirde yara-bere açmaksızın hafif yollu dövülür. Ancak hiç bir zaman yüzüne vurmak caiz değildir.

14- Evde serkeşlik edip olay çıkaran bir cariyeye biraz daha sert davranılır. .

15- Ortada zorlayıcı, fazla tiksindirici ve üzücü bir olay yokken kadının boşanma isteğinde bulunması haramdır.

16- Erkeğin de meşru bir sebep yokken karısını boşaması haramdır, günahtır.

17- Meşru bir sebep yokken kadının boşanmada ısrar etmesine karşılık ağır bir uhrevi ceza verileceği hatırlatılmalıdır.

18- Cenâb-ı Hakk cinsel zevkine düşkün kadın ve erkekleri asla sevmez. O bakımdan O'nun yanında helâlin en çok sevilmeyeni, haksız sebeplere dayanarak boşamaktır.

19- Adam şakayla da olsa ric'at ettim derse, ric'at etmiş kabul edilir.

20- Baba makul bir sebebe dayanarak oğluna "karını boşa" derse, oğlu onun bu emrine uyarsa günahkâr olmaz. Uymadığı takdirde günahkâr olur. [13]

Kadını Ayhalinde İken Boşanmak Men Edilmiştir

Boşama hususunda daha temkinli, daha duyarlı olmak, hissî hareket etmemek ve atacağı yanlış bir adımdan dolayı pişmanlık ve üzüntü duymayacağını düşünüp hesaba katmak gerekir. O bakımdan İslâm fıkhında boşama genel olarak sünnî ye bid'î diye ikiye ayrılmıştır. Sünnî boşama, sünnete uygun olanıdır. Bid'î boşama sünnete aykırı olanıdır.

Sünnî talâk şöyledir: Kadın ayhalinden temizlendikten sonra kocası onunla cinsel temasta bulunmadan onu bir ric'î talâkla boşar. Sonra kadının tekrar ayhali olup temizlenmesini bekler ve kadın temizlenince adam ikinci bir ric'î talâkla boşar. Sonra yine bekler ve kadın üçüncü defa ayhali olup temizlendikten sonra kocası boşamada kesin kararlıysa üçüncü ric'i talâkla boşar ve böylece üç talâk tamamlanmış olur. Artık bu durumda evlilik sona erer ve o erkek o kadınla bir daha birleşemez. Yani yeniden evi enemezi er; meğer ki kadın başka bir adamla evlendikten sonra bu ikinci kocası ya ölür, ya da onu boşarsa, o takdirde kadın birinci kocasıyla yeniden evlenebilir.

Birinci kocasıyla evlenebilmek için bir başkasıyla evlenmeye kalkışması hülle-sayılır ve haramdır.

Sünnî boşamanın bu şekli Hanefîlere göredir. Az aşağıda diğer nıezheblerin de bu konuyla ilgili görüş ve ictihadlarım nakledeceğiz.

Bid'î talâk ise, kadın ayhali durumunda iken veya temizlik döneminde iken kocasının onunla cinsel temasta bulunduktan sonra onu boşamasıdır. [14]

İlgili Hadisler

ibn Ömer fr.a.) don yapılan rivayete göre, adı geçen, karısını ayna-li durumunda iken boşadı. Bunun üzerine Hz. Ömer durumu Hesûlüllah'aarzetti. Remliillah (s.a.u.) Efendimiz Ömer'e şöyle cevap verdi: "Oğluna emret de eşine ric'at etsin (yani ona dönsün) veya (dönmek istemiyorsa) ya o kadın temizlik döneminde veya hamile bulunduğu zaman boşasm." [15]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan diğer bir rivayette ise, adı geçen, karısını ayhali döneminde iken boşadı. Babası Ömer durumu Peygamber (s.a.v.) Efendimize bildirdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.u.) olaya üzüldü ue az da olsa öfkelendi ve sonra şöyle buyurdu: "Karısına ric'at etsin (dönsün, müraccatta bulunsun). Sonra da onu, temizleninceye ve sonra da ayhali olup tekrar temizleninceye kadar yanında tutsun. Artık bu durumda herhalde boşamayı uygun görüyorsa cinsel temasta bulunmadan önce onu boşasm. İşte bu Allah'ın emrettiği iddettir..." [16]

Hadîsin son kısmında İbn Ömer (r.a.) diyor ki: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şu âyeti okudu: "Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini (ayhallerini ve bekleme sürelerini) dikkate alarak boşaym ve iddeti sayın. Rabbınız Allah'tan korkun; kadınları evlerinden çıkarmayın; kendileri de çıkmasınlar..." [17]

Bir başka rivayette olay şöyle anlatılıyor:

"İbn Ömer (r.a.) karısını ayhali dönemindeki iken bir talâkta boşadı. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) kalkıp Peygamber (s.a.v.) Efendimize gitti ve

durumu O'na anlattı. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Ömer'e şöyle buyurdu: "Abdullah'a emret de karısına ric'at etsin. Kadın temizlenip yıkanınca, tekrar ayhali oluncaya kadar onunla cinsel temasta bulunmasın, kendi haline bıraksın. Kadın ayhali sona erip yıkanınca yine ona cinsel te maşta bulunmasın ve boşanmcaya kadar dokunmasın. Artık bu durumda karısını yanında alıkoymak istiyorsa alıkoy sur (boşamasın). İşte bu Allah'ın emrettiği iddettir. Allah böyle biı iddetin bitiminde kadınları boşamayı emretmiştir." [18]

Böylece hadîste kadın yıkanmadan onunla cinsel temasta bulun manın ve onu o vaziyette boşamanın haram olduğuna tenbîh vardır.

Tabiînden îkrime'den yapılan rivayete göre, Ibn Abbas (r.a.) şöyle 'emiştir:

"Talâk dört vecih üzeredir. İki vechi helâl, iki vechi de ha-îanıdır. Helâl olan iki vecih, adamın kendi karısını temizlendik-en sonra onunla cinsel temasta bulunmadan veya hamileliği ırtık belirgin durumda iken boşamasıdır. Haram olan iki vecih se, karısını ayhali döneminde iken veya temizlenip ayhali du-umu kalkınca onunla cinsel temasta bulunduktan sonra boşamasıdır ki bu durumda onun rahminde bir çocuk oluşup >luşmadığmı bilmemektedir." [19]

Mezheb İmamlarının İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, sünnî talâk ikiye ayrılır: Ahsen ve hasen...

Ahsen talâk: Ayhali sona erip kadın temizlenince kendisiyle cinsel temasta bulunmadan bir talâkta boşamak ve kadının iddeti sona erinceye kadar beklemektir. îddetin sona ermesiyle adam ya onu iki ;alâk daha ika ederek tamamen boşar, ya da kadının iznini alarak tec-lid-i nikâh yapmak suretiyle evliliğini devam ettirir.

Hasen talâk: Adamın karısını içinde cinsel temasta bulunmadığı iç temizlik döneminde birer talâk ika ederek üç talâkla boşamasıdır. \ncak kadının bu durumda medhulün biha olması, yani nikâh akdin-ien sonra kocasının onunla cinsel temasta bulunması gerekir. Aksi ıalde ayhali döneminde bile

olsa bir talâkla boşanır ve bu durumda id-iet de söz konusu olmaz. Bir talâktan sonra adam isterse geriye kalan ki talâkı da ika ederek tamamen boşamış olur, isterse kadının iznini almak suretiyle tecdid-i nikâh yaparak evliliğini sürdürür.

Ayhalinden kesilmiş olan, henüz ergen olmayan ve bir de hamile alan kadınları ise sünnete uygun boşayabilmek için her ay bir talâk ika stmek suretiyle üç ayda tamamlamak gerekir.

Ayhalinden kesilmiş kadınla henüz ergen olmamış kadını cinsel temasta bulunduktan sonra da boşamak caizdir. Zira bu husustaki kerahet ayhali gören kadınlarla ilgilidir.

Bid'î talâk: Kadını -eğer medhulün biha ise- bir temizlik döneminde bir cümle ile ya iki, ya da üç talâkla boşamaktır. Şüphesiz bu tarz boşama hürmet-i galize ile haramdır. Aynı zamanda böyle bir uygulamada bulunan kimse âsî, günahkâr sayılır. Bununla beraber iki veya üç talâkla boşayacak olursa talâk-ı bâin meydana gelir ve iddeti-nin sona ermesi beklenir. Artık bu durumda erkeğin ricat hakkı yoktur. [20]

b) İmam Şafii'ye göre, bu tarz boşama haram değil mubahtır. Zira bu mezhebin kavline göre bid'î talâk hususunda sayının bir dahli yoktur. Adam isterse üç talâkla bir defada boşar ve buna bid'i talâk denilmez. Şüphesiz bu görüş ve ictihad hilâf-i evlâdır. [21]

Şâfıilere göre bid'î talâk, kendisiyle cinsel temas sağlanmış ayha-lindeki kadım boşamaktır. Ancak bu durumda olan kadın boşanmayı ister, yani muhalaada bulunmayı teklif eder, kocası da kabul ederse, o takdirde bu tarz boşama bid'î olmaktan çıkar. Bunun gibi kadın hem hamile olur, hem de ayhali durumu ortaya çıkarsa, o takdirde onu bu ayhali döneminde boşamak haram sayılmaz.

Adam karısına: "Sen ayhalinin sonunda boşsun" derse bu en salıîh kavle göre sünnî talâk olur. Eğer kadın temizlik döneminde olur, adam da bu dönemde onunla cinsel temasta bulunmaz ve: "Sen temizlenmen sonunda boşsun" derse bu boşama bid'î olur. [22]

c) Hanbelî mezhebine göre de sunnî talâk, içinde cinsel temasta bulunmadığı temizlik döneminde olan kadını adamın bir talâkla boşaması ve iddeti bitinceye kadar beklemesidir. îddet sona ermeden adam kadına

rücu edebilir. İddet sona erince adam ya tamamen boşar, ya da kadının iznini alıp tecdid-i nikâh yaparak evliliğini devam ettirir. [23]

Bid'î talâk ise, kadını ayhali dönemde bulunurken veya kadın temizlik döneminde iken adamın cinsel temasta bulunduktan sonra boşamasıdır. Hemen hemen bazı istisnalarla ilim adamlarının hepsi bu hususta birleşmişlerdir. Nitekimvîbn Münzir ve İbn Abdilberr diyorlar ki: "Bu tarife ancak bid'at ehli muhalefet etmiştir." [24]

Hanbelîler talâkı beş kısma ayırmışlardır: Vacib, mekruh, mubah, n^endup ve mahzur...

Vâcib olan talâk: Karı-koca arasındaki uyuşmazlık ve geçimsizliği gidermek üzere davet edilen iki hakemin çiftlerin ayrılmalarım gerekli gördükleri takdirde verdikleri boşama kara-rıdır.

Mekruh olan talâk: İhtiyaç olmadığı halde keyfi bir sebeple olan ooşamadır. Hattâ bazı ilim adamları bu tarz bir boşamayı haram saymışlardır.

Mubah olan talâk: İhtiyaç duyulduğunda, yani kadının fena ahlâkını sürdürmesi ve bir türlü kocasıyla meşru sınırlar içinde uyum sağlayamaması halinde uygulanan boşamadır.

Mendup olan talâk: Kadının ilâhi farzları yerine getirmekten kaçındığı ve bu tutumunda ısrar ettiği takdirde kocasının onu boşaması dır.

Mahzurlu olan talâk: Ayhali döneminde iken veya içinde cinsel temasta bulunduğu temizlik döneminde vaki olan boşamadır. [25]

d) Mâliki mezhebine göre, talâk, bid'i ve sünnî olmak üzere ikiye ayrılır. Bid'i talâk iki kısımdır: Biri haram, diğeri mekruhtur. Haram olan bid'i talâk, nikâh akdinden sonra cinsî temasta bulunduğu kadın hakkında gerçekleşir. Ancak bu talâkın haram sayılabümesi için şu üç şartın gerçekleşmesi söz konusudur:

a) Kadını ayhalinde veya loğusa döneminde bulunurken boşamak; bir de kadın ayhalinden çıkıp henüz yıkanmadan onu boşamak.

b) Bir an içinde kadını üç talâkla boşamak.

Bu durumda kadın ister ayhali döneminde olsun, ister temizlenmiş bulunsun fark etmez.

c) Kadını yarım veya üçte bir veya dörtte bir talâkla boşamak veya "senin elin (bir cüz'ün) boştur" demek. [26].

Mâlikilere göre, bid'î talâk haramdır. Racîh olan kavi de budur.

Sünnî talâk, sünnette vakti ve durumu belirlenen şekilde gerçekleşen boşamadır.

Böylece Mâlikî'ler bid'î talâkı haram sayarken, sunnî talâkın da sünnete uygun olmakla beraber yine de hoş karşılanmayan bir olay olduğunu belirtmişlerdir. Zira kadın boşamak Allah yanında en çok sevilmeyen bir fiildir.[27]

Tahliller ve Rivayetler

307 no'lu İbn Ömer hadîsi sahih olup istidlal ve ihticaca sâlihtir. Hadîste başlıca dört hüküm yer almaktadır:

a) Bir veya iki talâkla boşadığı kadına iddet sona ermeden müracaat edebilir. Hadîsin siyak ve sibakından bu müracaatın müstehab olduğu anlaşılıyor. Zira rücu' etmediği taktirde iddetin bitiminde onu boşaması söz konusu ediliyor. Eğer rücu' yani erkeğin iddet bitmeden kadına müracaat etmesi vâcib olsaydı, artık iddetin bitiminde boşama konusuna yer verilmezdi.

b) îddetin bitiminde kadını temizlik halinde iken onunla cinsel temasta bulunmadan boşaması sünnete uygundur.

c) İddetin sona ermesiyle kadının hamile olduğu anlaşılırsa, o taktirde de her halde boşaması gerekiyorsa boşaması sünnete uygun sayılır.

d) Kadını ayhali döneminde boşamak sünnete aykırıdır ve bid'î talâk sayılır.

308 no'lu hadîs de sahihtir ve ihticaca sâlihtir. Bu hadîs de birkaç hüküm ifade etmektedir: Kadını ayhali döneminde iken boşamak mekruh veya haramdır. Bir veya iki talâkla boşamışsa, iddet sona ermeden ona rücu' etmesi sünnete uygun olur. Rücu ettikten sonra temizleninceye kadar onu

yanında tutar, cinsel temasta bulunmaz ve kadın tekrar ayhali dönemine girer, sonra temizlenir. Bu durumda adam yine cinsel temasta bulunmaz ve isterse, ihtiyaç varsa onu boşar. îşte bu iddet Allah'ın emrettiği şekildedir.

310 no'lu hadîs ise, kadının ayhali sona erince henüz gusletmeden önce kocasının onu boşaması haramdır. Aynı zamanda adamın onunla cinsel temasta bulunmaması gerekir. Nitekim İmam Mâlik bu hadîse dayanarak gerek boşamanın, gerekse cinsel temasta bulunmanın ancak kadın guslettikten sonra helâl olacağını kaydetmiştir. Diğer mezhepler bu rivayetle istidlal etmemişlerdir. [28]

Çıkarılan Hükümler

1-Hanefîlere göre talâk, ahsen ve hasen olmak üzere ikiye ayrılır. Ahsen talâk, kadının ayhali sona erip temizlenince cinsel temasta bulunmadan adamın onu bir talâkla boşamasıdır. Bu durumda adanı kadının iddetinin sona ermesini bekler...

2-Hasen talâk, adamın cinsel temasta bulunmadığı üç temizlik döneminde birer talâk ika etmek suretiyle boşamasıdır. Bu iki şekilde sünnete uygundur,

3-Ayhalinden tamamen kesilip artık ümidi kalmamış kadınla hehüz ergen olmamış kadını cinsel temasta bulunduktan sonra boşamak caizdir. Bid'î talâk kapsamına girmez.

4- Bid'î talâk, kadını medhulün biha ise bir cümleyle iki veya üç talâkla boşamaktır. Şüphesiz bu tarz boşama haramdır.

5- İmam Şafiî'ye göre medhulün biha olan bir kadını bir cümleyle bil1 defada boşamak haram değildir.

6- Yine Şafiî'ye göre, bid'i talâk, kendisiyle cinsel temasta bulunduğu ayhali dönemindeki eşini boşamasıdır.

7- Bu durumda olan kadın inuhalaâ yapılmasını, yani bir mal iarşıhğı boşamasını teklif eder, kocası da kabul ederse, artık bid'î talâk almaktan

çıkar...

8- "Sen ayhali dönemi sona erince boşsun" derse, bu sahîh kavle sünnî talâk olur. Bu da Şafiî'nin kavlidir.

9- Kadın hem hamile olur, hem de ayhali başlarsa, bu durumda onu boşamak haram olur. Bu da Şafiî'nin kavlidir.

10- Hanbelî fukahası da bid'î ve sünnî talâk konusunda Ha-neftlerle birleşirler. Ancak bazı durumlarda aralarında nüans vardır.

11- Hanbelîler, talâkı vacip, mekruh, mubah, mendup ve mahzur olmak üzere beş kısma ayırmışlardır.

12- Kadını ayhali veya loğusa döneminde iken boşamak haramdır.

13- Bir an içinde kadını üç talâkla boşamak haramdır.

14- Kadını yarım, üçtebir gibi cüz'i şekilde boşamaya kalkışmak da haramdır. Bu üç madde Mâlikîlerin görüş ve içtihadıdır.

15- Böylece Mâlikîlere göre, bid'î talâk haramdır.

16- Kadını ayhali döneminde iken bir talâkla boşayan kimsenin ona rücu' etmesi vacip veya müstehahdır.

17- İster sünnî, isterse bid'î olsun zorunlu bir durum, aşırı bir ihtiyaç söz konusu olmadığı taktirde boşamak Allah'ın sevmediği bir helâl ve mubah bir fiildir. Zira bir şeyi ifsaddansa ıslahı cihetine gitmek evladır. [29]

Kesinkes Boşanma Sözü ve Talakı Birarada veya Ayrı Ayrı Söylemek

Arapça'da "talâk el-bette" diye ifade edilen "kesinkes boşama ve nikâh bağını kesme" sözü bir talâka mı, yoksa üç talâka mı delâlet etmektedir. İlk akla gelen üç talâka delâletidir. Çünkü "el-bette" kelimesi kesinlik ifade etmekte ve nikâh akdinin koparıldığını göstermektedir. Ancak ilim

adamlarının ve müctehidlerin görüş, yorum ve istinbat-ları az farklıdır. Nitekim aşağıda bu görüşlere yer verilecektir. [30]

İlgili Hadisler

Rükâne b. Abdillah (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen karını Süheyme'yi talâk-ı elbette ile boşadı ve durumu gelip Resûlüllah'a (sm.v.) haber vererek şöyle dedi: "Vallahi ben sözümle sadece bir talâkı irade ettim." Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) ona: "Allah için, onun adına söyle, bununla sadece bir talâk mı kasdettin?" diye sordu. O da: "Evet vallahi ben sadece bir talâk kasdettim" diye cevap verdi. Resûlüllah (s.a.v.) aynı yeminli soruyu tekrarladı. (O da aynı cevabı verdi.)

(Böylece Rükâne karısını ric'î bir talâkla boşamış oıdu.) Sonra Ömer b. Hattab (r.a.) zamanında ikinci talâkla ve Osman (r.a.) zamanında üçüncü talâkla boşadı. [31]

Böylece talâk lafzıyla birlikte "elbette" lafzını kullanması, sarih ifade etmekle beraber ikinci lafzından kaç talâk kasteddiği kişinin niyetine bağlı kılınmıştır. Talâk lafzı sarih olduğunda, "elbette" lafzından da sadece bir boşama kasdettiğinden vaki olan talâk ric'î kapsamına girmektedir. Bilindiği gibi ric'î talâk, boşama sayısını azaltmakta, bir talâka niyet edilmişse geriye iki talâk, iki talaka niyet etmişse geriye bir talâk kalır. Nitekim Rükâne söylediği sözle bir talâk kasdettiğim belirtince ric'i talâk vuku' bulmuştur. Geriye kalan iki talâkı ise ayrı

zamanlarda kullanarak eşini tamamen boşamıştır.

Sefil b. Sa'd (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle iştir:

"Ahu Benî Aclân karısıyla mülaânede bulundu ve: "Ya iûlallah! Ben ona haksızlık ettim, eğer onu alıkoyup tutacak rsam (yaptığım haksızlıkla nasıl bağdaşır.) O talâktır ve o Eiktır ve o talâktır" (diyerek karısını boşadı)."[32]

Bu rivayet iki ihtimal taşımaktadır; Birincisi, bir yerden ilmadan ardarda "boşadım ve boşadım ve boşadım" denilirse üç îk gerçekleşmiş olur ve

kadın bâine kabul edilir. Yani kocasından ta-men boşanıp ilgisi kesilmiş sayılır. İkinci bir kocadan geçmediği ece artık birinci kocasıyla evlenmesi caiz değildir.

İkinci ihtimal ise, Resûlüllah'm (s.a.v.) onun üç defa talâk lafzını lanarak karısını boşamasına ses çıkarmaması, bir tasvip midir, yok-inülaâne yapılınca kadın zaten boşanmış olur. O bakımdan adamın alâktır ve o talâktır ve o talâktır" demesi bir şey ifade etmediğine bir ine midir?

Tabii ilim adamlarının yorumu farklıdır. Kimine göre bu rivayet, mecliste adam ardarda üç^ defa karım benden boştur..." derse üç ık vaki olur hükmünü ifade etmektedir. Kimine göre sadece bir ric'î ak vaki olur. Mülaâneden sonra böyle bir lafız kullanmanın bir an-ıı söz konusu değildir.

el-Hasen'den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Abdullah b. ler (r.a.) bana haber verdi, Abdullah (r.a.) karısını ayhali döneminde 'unduğu bir sırada bir talâkla boşuyor. Sonra da iki kuru döneminde talâk daha ika etmeyi arzuluyor. Bu olay Peygamber (s.a.v.) Efendimize ulaşınca şöyle buyuruyor: "Ey Ömer'in oğlu! Allah (boşamayı) sana böyle emretmemiştir; sen sünnete uyma hususunda hatâ yapmış bulunuyorsun. Sünnet şu ki, onun temizlenme dönemini bekleyip bir talâk ika edeceksin ve sonra her kuru döneminde boşamayı birer birer gerçekleştireceksin."

Abdullah b. Ömer (r.a.) devamla şöyle demiştir: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz karıma ric'at etmemi emretti, ben de ric'at ettim. Sonra bana şöyle buyurdu: "Karın temizlenince ya boşa, ya da yanında alıkoyup tut..." Bunun üzerine ben şöyle dedim: 'Ta , Resûlallah! Ben onu üç talâkla boşamışşam ona ricat etmem bana helâl olur mu, ne dersiniz?" Efendimiz (s.a.v.) cevap verdi: "Hayır, helâl olmaz ve o senden tamamen boşanmış olur ve senin ona dönmen günah sayılır." [33]

Hammad b. Zeyd diyor ki: 'Eyyüb': "Senin emrin senin elindedir" sözünün üç talâk ifade ettiğini el-Hasan'dan başka bir kimsenin dediğini biliyor musun?" Eyyub da cevap olarak şöyle dedi: "Hayır bilmiyorum. Allah affetsin ancak Katade, İbn Se-mure'nin azadlı kölesi Kesîr'den o da Ebû Seleme'den, o da Ebû Hüreyre'den o da Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizden rivayet etmiştir ki Efendimiz "bu söz üç talâkı ifade eder" buyurmuştur. Sonra râvî Eyyub diyor ki: "Bir ara İbn Semûre'nin azadlı kölesi Kesîr'e rastladım ve rivayeti ondan sordum. O bana böyle bir rivayeti bilmediğini

söyledi. Arkasından Katade'ye döndüm ve durumu kendisine anlattığımda, Kesîr'in rivayeti unuttuğunu söyledi." [34]

Abdullah b. Ömer'in (r.a.) ayhali döneminde bulunan karısını bir talâkla boşaması sünnete aykırı görülerek sünnete uyması emredilmiştir. O da kadının ayhali sona erip temizlendikten sonra cinsel münasebette bulunmadan boşamaktır.

Sonra da konumuzu teşkil eden hadiste bir defada üç talâka niyet edip boşamanın üç talâk sayılacağı ifade edilmektedir.

Hadîste geçen "kuru" kelimesi, Hicazlılara göre kadının ay halinden sonraki temizlik dönemidir. Iraklılara göre kadının ayhali dönemidir. [35]

Ancak hadîsin siyak ve sibakı bunun temizlik dönemi olduğunu göstermektedir ve zaten sünnete uygun boşama da ancak temizlik döneminde gerçekleştirilenidir.

Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Yolun açıktır git, benden berî ol, kesinkes boş ol, bâin ol, haranı ol! gibi talâkla ilgili sözler üç talâk sayılır ve bunu söyleyen kimseye karısı, başka biriyle evlenip boşanmadıkça veya ikinci kocası ölmedikçe birinci kocasına helâl olmaz." [36]

Hz. Ali'den yapılan bu rivayette her ne kadar talâk konusunda belirtilen kelimelerin üç talâka delâlet ettiği söyleniyorsa da, bu mutlak anlamda değildir. Böyle söyleyen kimse yemin edip ben sadece bir talâk kasdettim derse, o takdirde bir talâk vaki olur. Nitekim 63 no'lu Rükâne hadîsinde bu husus açıklanmış bulunuyor.

İmam Şafii'nin İbn Ömer'den yaptığı rivayete göre, adı geçenin şöyle dediği belirlenmiştir: "Haliyye ve beriyye (yani yolun açıktır git, benden beri ol, uzaklaş) kelimeleri üç talâkı ifade eder." [37]

îbn Ömer'in (r.a.) bu görüşünü de Rükâne hadîsiyle açıklamamız uygun olur. [38]

Hadis ve Rivayetlerin Işığında Müctehid İmamların Görüş, Îstinbal ve İhticacları

a) Hanefî fukahasma göre, talâkı şiddet ifade eden bir kelimeyle vasıflandırarak söyleyen kimsenin bir talâk-i hâini gerçekleşmiş olur. Meselâ elbette, efhaşe, ahbese, eşedde gibi vasıflar bu cümledendir. [39]

b) imam Şafii ve arkadaşlarına göre, sadece bir taîâk-ı ric'î vaki olur. Şu şartla ki, bu talâk duhuldan, yani cinsel temastan sonra söylenmiş olsun. Zira sarih talâk sadece ric'î bir anlam taşır. Bunda icmam görüşü vardır. Talâk kelimesinin bâin veya elbette veya benzeri şiddet ifade eden bir vasıfla vasıflanması meşruun hilâfınadır ve sahîh değildir. O bakımdan talâk-ı bâin sayılması söz konusu olamaz. [40]

Ancak Hanefîlere göre, talâkı bu vasıflarla söyleyen kimse üç talâka niyet etmişse, o takdirde kadın tamamen boş düşer ve adamın niyeti geçerli kabul edilir.

c) Hanbelîlere göre, farklı rivayetler ortaya çıkmıştır. Onlardan Ebû Abdillah şöyîe diyor: "Adam karısına "Sen haliyye, ben beriyye, sen bâin veya senin ipin senin boynun üzerindedir veya kendi ehline katıl" gibi sözler üç talâka delâlet eder. İster bu sözleri söylerken daha önce duhul (cinsel temas) vaki olsun, olmasın fark etmez. Ne var ki ben bu hususta fetva vermekten çekmiyorum."

Böylece Ebû Abdillah hem bu sözlerin üçe delâlet ettiğine meyletmekte, hem de fetva vermekten çekinmektedir. Îbn Ebî Musa'dan bu hususta iki ayrı rivayet vardır: Birine göre üç talâk sayılır, diğer rivayete göre bu kişinin niyetine bağlıdır. Nitekim İmam Şâfıi de bu gilii sözlerde niyete baş vurulacağına taraftar görünmüştür.

Ahmed b. Hanbel'den yapılan rivayete göre, bu sözlerle üç talâka niyet etmemişse bir talâk vaki olur. Bu talâkın bâin mi, ric'î mi olduğu kesinkes belirgin olmadığından karısına rucû ettiği takdirde onun meh-rini artırır. Ama üç talâk kasdetmişse, artık ric'at söz konusu olamaz, kadın büsbütün boşanmış olur. [41]

d) İmam Sevrî ve rey taraftarlarına göre, talâkı bu gibi lafızlarla vasıflandıran kimse üç talâka niyet ederse üç; iki talâka niyet ederse iki, bir talâka-niyet ederse bir talâk vaki olur.

e) İmam Mâlik ve Rebi'a'ya göre, niyet etmese bile yine de bu

lafızlar üç talâka delâlet eder ve böylece üç talâk vaki olur. Ancak kadın mal veya para vermek suretiyle- muhalaâda bulunursa veya adam karısıyla henüz cinsel temasta bulunmadan bu sözleri sarfetmişse, o takdirde bir talâk vaki olur. [42]

Tahliller ve Rivayetler

63 no'lu Rükâne hadîsini Tirmizî, İbn Hibban ve Hâkim sahîh-lemişlerdir. Tirmizî bu hadîsle ilgili şöyle de demiştir: "Bu sadece naklettiğimiz isnad tarikiyle bilinmektedir. Buhâri'ye bu hadîs hakkındaki görüş ve tesbitini sordum. Şu cevabı verdi: "Hadîste ıztırap vardır." Bilindiği gibi muzdarip hadîs, birçok rivayetleri olup birbirine müsavi durumda bulunduğundan aralarında bir tercih imkânı olmayan hadîstir.

Ayrıca isnadında Zübeyir b. Saîd el-Hâşimi bulunuyor ki birden fazla kimse onun zayıf olduğunu belirtmiştir. İbn Mâin bir yerde onun sika, bir yerde ise kayda değer bir râvi olmadığım söylemiştir. Nesâî onun zayıf olduğuna, Ahmed b. Hanbel onda yumuşaklık bulunduğuna dikkat çekmiştir. [43]

îbn Abbas (r.a.) dan bu konuda yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Rükâne, karısı Ümmu Rükâne'yi, yani Süheyme'yi boşadı. Peygamber (s.a.v.) ona: "Karma rücu et (dön)" buyurdu. O da: "Ben onu üç talâkla (bir defada) boşadım" diye cevab verince, Efendimiz, ben onu biliyorum, sen karma rücu et!" diye buyurdu. [44]

Böylece bir defada aynı mecliste bir kimse karısını üç talakla dahi jarsa sadece bir talâkın vaki olacağı anlaşılıyor. Ancak bu hadîsin ıedinde İbn îshâk bulunuyor ki, hadîs bu zat ile malûldür.

Ama talâk lafzına şiddet ifade eden bir sıfat eklenirse, o takdirde inin niyeti söz konusudur. Bu durumda bir talâka niyet ettiğine dair nin etmesi gerekir.

320 no'lu Sehl hadîsini Tirmizî hâriç diğer beş kitap sahibi rivayet niştir. Tirmizî ise sözü edilen hadîsi şu lafızla rivayet etmiştir: damla karısı mülaâne yaptıktan sonra, Uveymir (Ahu Benhî Aclan) ^le demiştir: "Ya Resûlallah, bu kadını yanımda tutacak olursam, ona rşı yalan söylemiş durumuna düşerim." Böylece Hz. Peygamber a.v.) ona emretmeden o karısını üç talâkla boşadı."

321 no'lu el-Hasan hadîsinin isnadında Atâ el-Horasanî bulunuyor bu zat hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Tirmizî onu sika bul ederken, Nesâî ile Ebû Hatim onda bir beis yoktur demişlerdir, id bin Müseyyeb ise onun yalancı olduğuna dikkat çekmiştir. İbn jbban onun hafızasının sağlam olmadığını söylemiştir. [45]

Bu konuda Yunus b. Yezîd'den yapılan rivayette, adı geçen diyor | "İbn Şihab'dan karısının enirini (durumunu) babasının eline (ira-jsine) bırakan bir adam hakkında sordu ki 6 adam nikâh akdinden nra karısıyla cinsel temasta hiç bulunmamıştır. Adamın babası da bu kâlet ve yetkiye dayanarak "O kadın üç talakta boştur" derse, bu huşta sünnete uygun olan nedir? dedim. İbn Şihab dedi ki: "Muhammed Abdirrahman b. Sevban bana haber verdi, Muhammed b. îyas b. El-îkrî el-Leysfnin -ki bu zatm babası bedir savaşına hazır olmuştur-bası Ebû Hüreyre (r.a.) den rivayette şöyle bilgi vermiştir: "O kadın dan tamamen boşanıp ayrılmıştır. Artık başka bir kocayla nikâh-nmadıkça ona helâl olmaz." Ve aynı zat İbn Abbas (r.a.) den aynı mes-syi soruyor. İbn Abbas da Ebû Hüreyre gibi cevap veriyor. Sonra aynı sseleyi Abdullah b. Amr b. As'dan soruyor, o da aynı cevabı veriyor. [46]

Tabiînden Mücahid diyor ki: "îbn Abbas (r.a.) m yanında bulunuy-dum. Bir adam ona geldi ve karısını üç talâkta boşadığım söyledi. İbn)bas (r.a.) bir süre susup bir şey demedi. Ben onun bu susmasından iamm karısını tekrar ona çevireceğini sandım. Sonra şöyle dedi: izden biriniz gidip ahmaklığı binek edinir, sonra da gelip "Ya İbn bas, Ya İbn Abbas!" der. Cenâb-ı Hakk "Kim Allah'tan korkup fen-ıktan sakınırsa Allah ona bir çıkış yolu sağlar" buyurmuştur. Sen ise [hususta Allah'tan korkmadığın için sana bir çıkış yolu bulamıyorum, ıbbma isyan ettin. Karın senden tamamen boş olup ayrıldı. Şüphesiz lalı Kur'ân'da şöyle buyurmuştur: "Ey Peygamber!

Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini (ayhallermi ve bekleme sürelerini) dikkate alarak boşaym ve iddeti sayın." [47]

Mücahid'in yaptığı rivayete göre, İbn Abbas (r.a.) dan, karısını yüz defa boşayan (yani yüz defa boş ol diyen) adam hakkında soruldu. İbn Abbas o adama şöyle cevap verdi: "Rabbine karşı isyan etmişsin ve karından artık ayrılmışsın. Bu hususta Allah'tan korkmamışsın ki, sana bir çıkış yolu sağlasaydı." [48]

$ Saîd bin Cübeyr'in rivayetine göre, bir adam karısını bin defa Jboşamıştı. Durumu îbn Abbas'a sorunca, ona şu cevabı verdi: "Bundan tüç talâk senin için yeter. Kalan doksany e dişini bırak." [49]

Tabiînin ileri gelenlerinden Saîd b. Cübeyr'in İbn Abbas (r.a.) dan yaptığı rivayete göre, İbn Abbas'dan, karısını yıldızlar sayısınca boşayan bir adam hakkında soruldu. İbn Abbas şu cevabı verdi: "Sünnete karşı hata etmiştir ve karısı artık ona haram olmuştur." [50]

Bütün bu rivayetler ise, bir defada aynı mecliste üç veya üçten fazla bir sayı kullanılarak yapılan boşamanın üç talâk olarak geçerli olacağım göstermektedir.

Gerçi Resûlüllah (s.a.v.) ve Ebû Bekir Sıddik (r.a.) zamanında bu tür boşamalar sadece bir talâk olarak kabul edilirdi. Hatta Hz. Ömer'in hilâfetinin ilk iki yılında bu durum böyle idi. Sonra Hz. Ömer halkın bu şekilde durmadan boşama ifadeleri kullandıklarını ve konunun kötüye kullanıldığını görünce, kendi içtihadıyla üç veya üçten fazla sayıya mukarin olup aynı mecliste söylenen boşamayı üç talâk olarak görüp jvvaki olacağını açıkladı. Nitekim Ebû Davud'un bu hususta Tavus'tan naklettiği bir rivayet bulunuyor.

322 no'lu Hammad b. Zeyd hadîsini aynı zamanda Nesâi de tahrîc etmiştir. Buharî'den yapılan bir rivayette ise, adı geçen bu hadîsin Ebû [/Hüreyre'den mevkufen rivayet edildiğini belirtmiştir. Râvilerinden î': Kesîr'in "Ben bunu rivayet ettiğimi bilmiyorum" demesi, Katade'nin de | "o rivayet ettiğini unutmuştur" diyerek Kesîr'in hafızasının iyice | zayıfladığına işarette bulunması her bakımdan hadîsin zayıf olduğuna k delâlet etmektedir. Nitekim Nesâî bunun münker olduğuna dikkat fi çekmiştir. [51]

334 no'lu Mücahid rivayetinin isnadı sahihtir. Bu mealde bir

rivayeti Dârekutnî nakletmiş tir. Ayrıca Abdurrezzak'm Hz. Ömer'den | tahrîcen rivayet ettiği hadîste deniliyor ki: "Karısını bin talâkta boşa-| yan bir adam Hz. Ömer'e geldi veya onun huzuruna çıkarıldı. Hz. Ömer h\a.) ona: "Karını boşadm mı?" diye sordu. O da: "Hayır boşamadım. Sadece eğlence olsun diye boşadım" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) elindeki çubuğu ona doğru kaldırdı ve şöyle dedi: "O bin talâktan üçü sana yeter." [52]

Vektbu anlamda bir rivayeti Hz. Ali (r.a.) ile Hz. Osman (r.a.) dan yapmıştır. Ayrıca yine Abdurrezzak ve Beyhâki'nin İbn Mes'ud {r.a.) jden yaptıkları rivayete göre: Bir adamın bir gece Önce karısını yüz İtalâkla boşadığım İbn Mes'ud'a bildiriyor. İbn Mes'ud (r.a.) o adama soruyor: "Sen yüz talâk sözünü bir defa mı söyledin?" O da: "Evet" diye cevap veriyor. İbn Mes'ud (r.a.) ona: "Sen bu sözünle karının senden tamamen ayrılmasını mı kasdettm?" diye soruyor. O da: "Evet" diye cevap veriyor. Bunun üzerine İbn Mes'ud (r.a.): "O boşanan senin dediğin gibidir." Yani karını üç talâkla boşamışsm diyor.

Bir anda üç veya üçten fazla talâkla boşamanın bir talâk mı, yoksa üç talâk mı vaki olacağı hakkında ilim adamlarının farklı yorum, .istidlal ve istinbatları olmuştur. Konunun önemine binaen bu görüşleri jözetieyerek naklediyoruz:

a) Ashabdan bir kısmına göre ve Tabiî'in cumhuruna göre, sonra da dört mezheb imamlarının konuyu değerlendirmelerine göre talâk .talâkı izler ve o bakımdan üç talâk vaki olur.

b) İlim adamlarından bir cemaate göre, talâk talâkı izlemez ve bir mecliste bir defada üç veya daha fazla sayıya delâlet eden bir anlatımla söylenen talâk sadece bir talâk sayılır ve adamın iddet içinde karısına jrücu hakkı vardır.

el-Bahr sahibi bu konuya değindikten sonra Ebû Musa (r.a.), Hz. Ali (r.a.), îbn Abbas (r.a.) m da bu görüşte olduğunu kaydetmiştir. Oysa îbn Abbas'ın bu görüşte olmadığını Tabiîn'in ileri gelenlerinden Saîd b. Cübeyr nakletmiş bulunuyor.

Müteahhirîn alimlerinden İbn Teymiyye, İbn Kayyım el-Cevzî ve muhakkıkîndan bir cemaat de (b) maddesindeki görüş ve yorumu benimsemişlerdir. Ayrıca Kurtuba meşayihinden Muhammed b. Baka,

Muhammed b. Abdisselâm da aynı görüştedirler. Ayrıca îbn Abbas'ın ilim meclisine katılıp ondan feyiz alan Atâ, Tavus, Amr b. Dînar ve arkadaşları da aynı görüşü paylaşmışlardır.

c) Zahiri mezhebine bağlı ilim adamları; Ebû Ubeyde, İmam Bakır, İmam Sadık ve İmam Nasır (şia imamları) bu tarz bir boşamanın bid'î talâk olduğunu ve bid'î talâkın bir hükmünü ifade etmediğini, geçerli sayılmadığını belirtmişlerdir.

d) İbn Abbas'ın (r.a.) arkadaşlarından bir cemaat ve İshak b. Râhuye ise şöyle görüş beyân etmişlerdir: Eğer kadın medhulün biha ise iaç talâk vaki olur, değilse bir talâk vaki olur. [53]

Bu görüşte olanlar "talak iki defadır" âyetiyle istidlal etmişlerdir. Zira âyetteki beyân, iki talâkın bir yerde söylenmesine değil, sünnette keyfiyeti belirtilen ayrı ayrı zamanlarda ika edilen talâka delalet etmektedir. Hadiste belirtilen tertibe, konunun başında "sünni ve bid'î" terimlerini açıklarken değinmiş bulunuyoruz.

Birinci görüşte olanlar ise, mevcut rivayetlerle birlikte daha çok Bakara sûresi 227, 230, 231, 236; Ahzab sûresi 49, Talâk sûresi 1. âyetlerle istidlal etmişlerdir. Ayrıca Abdürrezzak'm kendi musan-nafında Yahya b. Alâ tarikıyla Ubade b. Sâmit (r.a.) den rivayet ettiği şu hadisi de kendilerine mesned seçmişlerdir: "Dedem kendi karısını bin talâkta boşadı. Ve sonra kalkıp Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'e geldi ve durumu anlattı. Efendimiz bana şöyle buyurdu: "Senin deden Allah'tan korkmamıştır. Üç talâk onun, geriye kalan doksanyedi talâk ise tecavüz ve zulümdür. Artık Allah dilerse onu azab eder, dilerse bağışlar."

Diğer bir rivayette ise Resülüllah'm Ubade'ye şöyle dediği tesbit edilmiştir: "Doğrusu senin baban Allah'tan (bu hususta) korkmamış ki Allah ona bir çıkış yolu sağlasın. Onun karısı sünnete aykırı olarak üç talâkla ondan ayrılıp boşanmıştır. Geriye kalan doksanyedisi ise günah olarak onun boynunda duruyor."

İkinci görüşte olanlar bu hadîsin zayıf olduğunu ileri sürerek istidlal ve ihticac yapılamayacağını belirtmişlerdir. Zira râviler Yahya b. Alâ, Abdullah b. Velîd ve İbrahim b. Ubeydillah üzerinde hayli durulmuş, Yahya'nın zayıf, Ubeydullah'm halik, İbrahim'in meçhul olduğu ortaya çıkmıştır. [54]

Çıkarılan Hükümler

1- Talâkı manâ yönünden kuvvetlendirecek bir vasıfla birlikte kullanan kimsenin niyetine bakılır, bir talâk kasdetmişse, bu ric'î bir talâk olur ve karısına rücu etme hakkı doğar, İki veya üç talâk niyet etmişse ona göre hüküm verilir. Şüphesiz iki talâka niyet eden de bir bakıma ric'î talâkta bulunmuştur. Ama üçe niyet edenin karısı tamamen boşanmış olur.

2- Yine böyle bir vasıfla talâk sözünü kullanan kimsenin karısı medhulün biha değilse, sadece bir talâk vaki olur. Medhulün biha ise, üç talâk vaki olur.

3- Niyetine başvurulurken adama yemin ettirilir. Böyle yapmanın müstehab olduğu söylenir. Kimine göre yemin teklifinde bulunmak vâcibtir.

4- Karısıîta zina suçu isnad edip bundan dolayı mülaânede bulunan kimsenin karısı yeminlerinde suçu red de etse, yine de evlilikleri sona erer.

5- Mülaaıeden sonra adamın "Ben onu boşadım, ben onu boşadım, ben onu boşadım" demesi bir hüküm ifade etmez. Zira mülaâne ile zaten kadın boşanmış sayılır.

6- Kadını ayhali döneminde iken boşamak sünnete aykırıdır. Bununla beraber adamın bu dönemde "boşadım" demesi geçerli kabul edilir.

7- Sünnete uygun boşama, kadın ayhali döneminden kurtulup te- \
mizlendiğinde kocası onunla cinsel temasta bulunmadan bir talâkla boşaması, sonraki her temizlik döneminde aynı şekilde birer talâk ika etmek suretiyle üç temizlik döneminde üç talâk ika ederek boşamayı gerçekleştirmesidir.

8- Karısını ister ayhali, ister temizlik döneminde bir talâkla boşayan kimsenin iddet içinde rücu hakkı, yani karısına dönme hakkı bakidir. İddet sona erdikten sonra ancak karısının rızasını alarak rücu edebilir.

9- Bir defada üç talâka niyet edip basarnanın geçerli olduğunu kabul edenler vardır. Aksini iddia edenler ise, sadece bir talâkın vaki olacağını belirtmişlerdir.

10- îmam Şafii'ye göre, "yolun açıktır git", "benden berî ol, uzak-laş" sözleri kinaye olup üç talâk ifade eder. Diğer imamlara göre, kişinin niyetine göre belirlenir.

11- Hanefîlere göre, bu ve benzeri şiddet ifade eden vasıflarla talâk ika eden kimsenin karısı bir talâk-i bâinle boşanır. Adamın karısıyla birleşmesi için hem kadının izni gerekir, hem de tecdid-i nikâha lüzum vardır.

12- Ancak adam şiddet ifade eden vasıfla talâkı anıp kullanırsa ve bununla üç talâka niyet ettiğini söylerse, o jtakdirde üç talâk vaki olur ve artık karısı ona haram sayılır. Bir daha birleşemezler. Meğer ki kadın tesadüfen bir başka adamla evlendikten sonra bu ikinci kocası ya ölür, ya da onu boşarsa o takdirde kadın birinci kocasıyla yeniden evlenebilir.

13- İmam Malik'e göre bu gibi şiddet ifade eden vasıflarla talâk sözünü ifade eden kimsenin üç talâkla karısını boşadığı ortaya çıkar. Niyet edip etmemesi söz konusu değildir.

14- Zahirîlerle Şîâ alimlerine,göre, bid'î talâkla karısını boşayanın boşaması geçerli kabul edilmez. Çünkü sünnete uygun boşamak şarttır. [55]

Şakayla veya Zorlanarak veya Sarhoş İken Karısını Boşayanların Boşaması Geçerli Sayılır Mı?

Bilindiği üzere talâkın dört rüknü vardır: Birincisi koca sıfatını alan erkeğin olması. O bakımdan nikâh akdine sahip olmayan bir yabancının talâkı vaki sayılmaz. Çünkü talâk nikâh akdinin kaldırılması anlamına gelen bir kavramdır. O bakımdan akid gerçekleşmedikçe talâkın mahiyeti de gerçekleşmez. "Eğer evlenecek olursam Zeyneb boştur" diyen ve sonra da Zeyneb'le evlenmeyen kimsenin talâkı vaki sayılmaz. Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Adem oğlu için mâlik olmadığı şeyde nezir (adak)

yoktur. Yine mâlik olmadığı şeyde azad etmek ve mâlik olmadığı şeyde talâk da olmaz" buyurmuştur. [56]

Böylece talâkın bazı şartlan erkeğe, bazısı kadına, bazısı da kullanılan söze dayanır.

Boşamanın geçerli olabilmesi için evli olan erkekte aranan şartlar

şunlardır:

a) Aklî dengesi yerinde olması ve ergenlik çağma girmiş bulunması,

b) Uyku halinde olmaması,

c) Ölüm tehdidi altında tutulmaması.

O halde aklî dengesi bozulup cinnet getiren kimsenin talâkı vaki sayılmaz ve aklı başına geldikten, sonra da onun cinnet dönemindeki spzlerme itibar edilmez.

Ama alkollü madde içen; afyon, kokain, eroin ve benzeri uyuşturucu bir madde kullanan kimsenin bundan dolayı aklı perdelenir, bir bakıma mecnun durumuna düşer ve böyle bir durumda iken karısını boşarsa, talâk vaki olur. Ama bunlardan birini bilmeden kullanır veya yakalandığı hastalığı giderici olduğu söylendiğinden alıp içer ve o yüzden aklı gaib olur da karısını o vaziyette iken boşarsa, ilim adamlarından kayda değer bir cemaate göre talâk vaki olmaz.

İçildiği, kullanıldığı takdirde insanı günakhâr eden her uyuşturucu ve alkolden dolayı kişi aklım kaybedip saçmalar ve bu arada karısını boşarsa, talâk vaki yani geçerli sayılır.

Ancak sarhoşluk derecesi üzerinde durulmuştur. Müctehid imamların bu hususta farklı yorumları vardır. Az aşağıda ilgili hadisler faslında onların yorum ve görüşlerini nakledeceğiz.

Evlendirilen çocuk henüz ergen olmadan kendisiyle nikâh akdi rapılan kızı boşayacak olursa talâk vaki olmaz. Ergen olduktan sonra da onun ergen olmadan söylediği söz bir hüküm ifade etmez.

Ölüm ile tehdit edilip bu tehdit altında karısını boşayan kimsenin de talâkı vaki sayılmamıştır. Çünkü olay iradesi dışında cerayan etmiş ve

istemeyerek bu sözü sarfetmek zorunda bırakılmıştır. Gerçi Ha-neftlere göre, tehdit edilip zorlanan kimsenin de talâkı vakidir; ama diğer üç mezheb vaki olmadığına kaildirler.

Kadında aranan şartlar:

a) Kadının ismetinin devam etmesi, yani bir talâk-i bâin ile boşanmışsa, iddeti bitmeden ikinci veya üçüncü talâk vaki olmaz. Çünkü birinci bâin talâkta kocanın onun üzerinde bir velayetti kalmamıştır.

b) Kadının sahih bir akidle evlenmiş olması.

O halde bâtıl bir akidle yapılan evlilik geçerli sayılmaz ve bu takdirde erkeğin boşaması bir şey ifade etmez. Zaten yapılan akid geçersizdir. Meselâ adam evli bulunduğu kadının kız kardeşini, de nikahlarsa, bu nikâh fasid bir akiddir ve adamın .onu boşaması bir anlam ve hüküm taşımaz. Bunun gibi dört karısı hayatta olan adamın bir beşinci kadınla, evlenmeye kalkışarak akid yapması da geçersizdir. Zira dörtten fazla evliliğe cevaz yoktur.

Talâkın sıhhati hususunda İslâm şart değildir. Meselâ zimmî (gayr-ı muslini vatandaş) karısını bpşarsa, talâk vaki olur. Ancak İmam Mâlik'e göre, kâfirin talâkı vaki değildir,»itibar edilmez. [57]

Talâk hususunda kelimede aranan şartlar:

a) Kullanılan lafzın ya sarih ya da kinaye olarak talâka delâlet etmesi,

O bakımdan talâk birtakım fiillerle,, davranış ve tavırlarla vaki olmaz'. Meselâ, karısına fazla kızıp onu bahasının evine göndermesi ve arkasından onun birtakım eşyasını ve mehrini göndermesi boşadığına delâlet etmez. Zira bu arada talâka delâlet eden ne sarih, ne de kinaye yollu bir söz söylememiştir.

Bunun gibi mücerred niyet ile de boşama gerçekleşmez. Yani adam karısını boşamayı düşündü, ama bu niyetini açığa vurmadı ve boşamaya delâlet eden ne açık, ne de kapalı bir söz söylemediyse, o takdirde karısı boşanmış olmaz.

Dilsizin işareti ve yazmasıyla talâk vaki olur mu? Bu hususta üctehidlerin görüş ve içtihadı farklıdır.

a) Hanefİlere göre, dilsizin işareti anlaşılıyor, bir anlam ifade ediyorsa talâk vaki olur. Aynı zamanda dilsiz* yazı yazmasını biliyorsa, raücerret işaretle talâk yine vaki olmaz, yazılı olarak ortaya koyması gerekir.

b) Mâlikilere göre, anlaşılır olan dilsizin işareti ve bir de konuşma eteneği olan kimsenin bu husustaki işareti geçerlidir, talâk vaki olur.

ioıcak dilsizin anlaşılan işareti sarih, dilsiz olmayanın işareti ki-Laye kabul edilir.

c) Şâfiilere göre, konuşmasını bilen bir kimsenin işaretle oşamaya kalkışması hiç bir veçhile muteber değildir.[58]

Hadis ve Rivayetlerin Işığı Altında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

Talâk'm dört rüknünü ve bu arada ilim adamlarıyla müctehid imamların görüş ve yorumunu kısaca belirttikten sonra karısını şaka ;yollu veya tehdît altında kalıp zorlanarak veya alkollü içki ya da uyuşturucu madde alıp iyice sarhoş ve dengesiz hale gelerek boşayan kimsenin boşamasının geçerli olup olmadığı hakkında müctehid imamların, daha doğrusu mezheb imamlarının görüş ve istidlallerini Özetleyerek nakletmekte fayda görüyoruz. Şöyle ki:

a) Hanefi mezhebine göre, alkollü içki içip sarhoş olan kimsenin talâkı vakidir; isterse sarhoşluğu gökle yer arasını ayırt etmeyecek safhaya varmış olsun. Bu, İmam Ebû Hanife'nin görüşüdür. İmam Ebû jYusuf ile İmam Muhammed'in de sonradan bu görüşe katıldıkları belirtilmiştir. [59]

b)'Mâlikilere göre, sarhoşluk haddi kişiyi hezeyana itip gökle yer arasım, kadınla erkek arasını tefrik edemiyecek dereceye ulaşırsa, talâk vaki olmaz. Bu sınırın altındaki sarhoşun talâkı ittifakla vaki sayılır. [60]

c) Hanbelîlere göre, alkollü içki ve uyuşturucu (afyon, kokain, eroin gibi) almaksızın aklî dengesini kaybeden kimsenin talâkı vaki değildir. Nitekim Hz. Ali, Hz. Osman ve Tabiîn'den Saîd b. Müseyyeb, el-Hasan, İmam Nahaî, İmam Şa'bi, Ebû Kalabe, Katade, Zührî de aynı görüştedirler.

Mezheb sahibi dört imam ve onlara uyan ilim adamlarının da ictihad ve görüşleri bu doğrultudadır.

Bunun gibi uyku halinde iken. karısını boşayamn yani bu tür sözleri sarfedenin de talâkı bütün imamlara göre vaki değildir. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Kalem üç kimseden kaldırılmıştır: Uykuda olan uyanıncaya kadar, ihtilâm oluncaya kadar çocuktan, kendine gelinceye kadar cinnet getirenden." [61]

Ebû Hüreyre'nin yaptığı rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) "Her talâk caiz (geçerli)dir, ancak bunayıp aklî dengesini kaybeden kimsenin caiz (geçerli) değildir."

Ancak bu hadîs üzerinde görüş ve tesbitini belirten Tirmizî, biz bu rivayeti sadece Atâ' b. Aclan tarikıyla biliyoruz ki bu zat zahibü'l-hadîs'dir, demiştir. [62]

Baygınlık halinde karısını boşayıp sonra kendine geldiğinde neler dediğini hatırlıyorsa, talâkı vaki olur, hatırlamıyorsa vaki olmaz.

Sarhoşun talâkı vaki olur mu? Bu konuda birkaç rivayet tesbit edilmiştir: Birine göre vaki olmaz, birine göre vaki olur, birine göre de üzerinde durularak tereddüt edilmiştir.

Çocuk talâkı akl edebiliyorsa, o takdirde talâkı vaki sayılır. [63]

Tehdid edilip karısını boşamaya zorlanan kimsenin talâkı vâki değildir. İmam Ahmed'den bunun hilâfına bir rivayet tesbit edilmemiştir. Nitekim ashabdan Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Ömer, İbn Abbas ve İbn Zübeyir (Allah hepsinden razı olsun) aynı görüştedirler. Tabiînden îkrime, el-Hasan, Cabîr b. Zeyd ve Şüreyh, Atâ, Tavus ve Ömer b. Abdilazîz'in de görüş ve içtihadı bu anlamdadır. Bunların delili ise daha çok şu hadîs-i şeriftir: "Şüphesiz ki Cenâb-ı Hakk ümmetimden hatanın, nisyamn (unutmak) ve zorlandığı şeyin (günah ve hükmünü veya yanlız hükmünü) kaldırmıştır," [64]

Aynı hadîsi Fazlut-Temîmi kendi Fevâidinde ibn Mace'ye isnaden

nakletmiştir ki ricalinin hepsi sikadır. [65]

Nitekim Hz. Aişe (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "İğlâkda talâk yoktur" buyurmuştur. Metinde geçen "iğlâk"

kelimesinin "ikrah" yani zorlayıp tehdit etme olduğu ağırlık kazanmıştır. Hadîsi Ebû Dâvud ile el-Esrem rivayet etmişlerdir. [66]

İkrah (tehdît ve zorlama)nm sınırı nediî"? Hanbelî fukahasma göre, işkence, dayak, boğmaya teşebbüs ve benzeri şeylerdir. O bakımdan sadece sözlü tehditten dolayı kişi karısını boşamada^ kendini mazur gösteremez. Hapis, suya sokup boğma teşebbüsü, ateşi dokundurup yakma fiili de tehdît ve zorlama kapsamına girer.

O bakımdan ilim adamları ikrah (zorlama ve tehdît)in üç şartı söz konusudur demişlerdir:

a) Tehdît edip zorlayanın hükümdar veya.benzeri gücü olup dediğim icra safhasına, yani uygulama alanına sokabüen bir kimse olmalıdır,

b) Zorlayanın teklifine olumlu cevap vermediği takdirde tehdît edildiği şeyin başına geleceğine zann-ı galip hasıl olmalıdır.

c) Yapılan tehdidin kendisine cidden büyük zarar vereceği türden olmalıdır. Yoksa sövüp-saymak türünden bir zorlamaya olumlu cevap verilmez.

Şâfiiler de aynı görüş ve ictihaddadırlar. Ancak bunlar ikrah hususunda üç değil beş şart ileri sürmüşlerdir. Zorlananın âciz kalması, tehdît edenin dediğini uygulayacak güçte olması, tehdît edilen kişinin yapılan tehdît sonucu karısını boşamadığı takdirde kendini tehditten kurtaramayacağına kanaat getirmesi, ikrah (zorlama) bir hak karşılığında olmaması, kaç talâkla boşamaya zorlanıyorsa ancak onu dil ile söylemesi ve aynı zamanda kalben talâka niyet etmemesi. [67]

Yine Şâfiilere göre, namaz ve hudud kendisine farz olan kimsenin talâkı vaki olur. O bakımdan henüz ergen olmayan çocuğun talâkı vaki değildir. Bunun gibi bunayıp ne dediğini bilmeyen, cinnet getiren kimsenin de talâkı vaki sayılmaz. Ama içki içip sarhoş olan kimsenin talâkı vâkidir. Sarhoşun durumu, hasta olup aklî dengesi karışan kimseye kıyas edilemez. [68]

Bu Konuda Rivayet Edilen Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: ırÛç şeyin ciddisi ciddi, şakası da ciddidir: Nikâh, talâk ve ric'a." [69]

Hz, Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki, Resûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu duydum: "Tehdit ve zorlama hususunda ne-talâk, ne de itak (köle azat etme) geçerlidir." [70]

Mâiz kıssasında Büreyde hadîsinde, Mâiz'in şöyle dediği rivayet olunmaktadır:

'Ya Resûlallah! Beni temizle. " Efendimiz ona sordu: "Seni neden temizleyeyim?" Cevap verdi: "Zinadan." Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.): "Bu adamda cinnet mi var, aklını mı kaçırdı?" diye sordu. "Hayır onda cinnet diye bir şey yoktur" denildi. Efendimiz: "Yoksa içki mi içmiş?" diye sordu. Bunun üzerine bir adam kalkıp Mâiz'in ağzını kokladı, fakat içki kokusu alamadı. Resûlüllah (s.a.v.) ona: "Sen zina mı yaptın?" diye sordu. O da: "Evet" diye cevap verince, Efendimiz emretti, adam recmedildi." [71]

Hz. Osman (r.a.) bu ve diğer bazı rivayetleri gözönünde bulundurarak delinin ve sarhoşun talâkı vaki değildir demiştir. İbn Abbas (r.a.) da "Sarhoşun iVe tehdit edilip zorlanan kişinin boşaması geçersizdir" demiştir.

Hz. Ali ise: "Her talâk caiz (geçerlidir). Ancak bunayıp aklî dengesini kaybedenim geçersizdir" demiştir. [72]

Kudame b. İbrahim'den yapılan rivayete köre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Ömer b. Hattab (r.a.) zamanında bir adam derin çukurdaki balı alabilmek için urganla sarkarak çukura inerken karısı gelip urganın üzerine oturdu ve şöyle seslendi: "Beni üç talakta bo-şamayacak olursan bu urganı keserim!" Adam karısına Allah'ı ve îslâmiyeti hatırlattıysa da fayda vermedi ve kadın diretti durdu. Bunun üzerine adam mecbur kalıp onu üç talâkla boşadı. Sonra oradan çıkıp Hz. Ömer'e geldi ve durumu ona anlattı. Hz. Ömer (r.a.) ona: "Evine ve ehline dön, bu bir boşama değildir" dedi. [73]

Bu konuda müctehid imamların görüş, istidlal ve yorumlarını az yukarıda nakletmiş bulunuyoruz. O bakımdan burada tekrarına gerek görmedik. [74]

Hadislerin Tahlilleri ve Rivayetleri

65 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi hasen ve sahihtir. O bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı onunla istidlal etmiştir.

Böylece şakayla da olsa bir adam iki şahit huzurunda bir kadınla nikâh akdi yaparsa bu akit geçerli kabul edilir. Bunun gibi, karısını bîr talâk-ı ric'î ile boşayıp iddet bitmeden ona şakayla dönse veya şakayla "sana döndüm" dese, bu da geçerli sayılır.

356 no'lu. Hz. Aişe hadîsini aynı zamanda Ebû Ya'la, Hâkim ve Beyhakî tahrîc etmişlerdir. Hâkim bu hacîîsi sahîhlemiştir. Ancak isnadında Muhammed b. Ubeyd b. Ebî Salih bulunuyor ki Ebû Hatim er-Râzî onun zayıf olduğunu söylemiştir. [75]

Beyhakî de aynı hadîsi başka bir tarikle rivayet etmiş ve is-' nadmda bu zatın adını anmamıştır. Aynı zamanda Hz. Aişe'den rivayet edildiğine de değinmemiştir.

Hadîs metninde geçen "iğlâk" kelimesini ikrah, cünun, gazab gibi sözlerle tefsir edenler olmuştur. Ancak en sağlıklı karşılığı "ikrah"tır. Bu da tehdit ve zorlama demektir. Gazab (öfke, kızgınlık) ile yorumlandığı takdirde birçok zorluk ortaya çıkar ve sonuç olarak hemen hemen hiç kimsenin yaptığı talâk vaki değildir demek gerekir. Zira karısını boşayanlarm önemli kısmı öfkelendikten, sinirlenip ani karara vardıktan sonra boşar. Hem öfkeye'kapılıp boşamanın geçerli olacağını ilim adamlarının cumhuru kabul etmiştir.

357 no'lu hadîste Mâiz'den "içki mi içtin" veya "içki içtin mi?" eklindeki sorudan şu sonuç otaya çıkmaktadır: "Ya sen delisin ne ediği bilmiyorsun, ya da sarhoşsun saçmalıyorsun." Şayet adam ne ediğini bilmeyecek kadar sarhoş olsaydı, belki recmedilmiyecekti. Ama ine de mesele ihtilaflıdır. O halde ne dediğini bilmeyecek ve çev-esindeki şeyleri tefrik edemiyecek kadar sarhoş olanın talâkı vaki eğildir diyenler bu hadîsle de istidlal etmişlerdir.

359 no'lü Kudame rivayeti üzerinde hayli durulmuş ve yapılan esbitlere gör Kudame'nin Hz. Ömer'e yetişmediği anlaşılmıştır. Bir iK-imal Kudame'nin

babası Hz. Ömer'e'yetişmiş ve Kudame olayı nakle-lerken babasından duyduğunu söylemeye gerek görmemiştir. [76]

Çıkarılan Hükümler

1- İyice sarhoş olup yerle göğü, kadınla erkeği ayırd edemiyecek uruma gelen kimsenin talâkı geçerli değildir.

2- İmam Şafii'ye göre, geçerlidir.

3- Belirtilen derecede sarhoş olmayanın talâkı vakidir.

4- Cinnet getirip aklî dengesi bozulan kimsenin talâkı vaki değildir.

5- Bunayıp ne dediğini bilmeyecek kadar aklı karışan kimsenin de talâkı vaki sayılmamıştır. Çünkü ağzından çıkan söz iradesi dışında cerayan etmiştir.

6- Baygınlık geçirip o vaziyette iken karısını boşayan ve ayıldığı zaman böyle bir söz sarfettiğini hatırlamıyan kimsenin de talâkı geçersizdir.

7- Tehdip edilip karısını boşamaya zorlanan kimsenin tehdidi sav-c^dK kadar gücü yoksa, âciz kalıp neticeden cidden endişe duyu yorsa, o takdirde sadece diliyle karısını boşaması geçerli sayılmaz. Zira hayat hakkı muhteremdir ve olay bir bakıma iradesi dışında cerayan ediyor.

Bu, Hanefilere göredir. İmam Şafii beş kadar şart belirleyerek bu şartlar tahakkuk ettiği takdirde tehdit edilip zorlananın talâkı vaki değildir demiştir. Diğer iki mezhebin de görüş ve içtihadı buna yakındır.

8- Ergen olmayan çocuğun talâkı vaki değildir.

9- İmam Şafii'ye göre, namaz ve hudud kendisine farz olan kimsenin talakı vaki ve geçerlidir. Çocuğun talâkı geçerli değildir.

10- Hanbelîîere göre. çocuk talâkı akledebiliyor, nasıl bir sonuç doğuracağım anlıyorsa o takdirde -ergen olmasa bile- talâkı geçerli sayılır.

11- Hanefilere göre, dilsizin işareti anlaşılıyor, bir manâ ifade ediyorsa, o takdirde talâkı geçerli sayılır.

12- Dilsiz kişi yazı yazmasını biliyorsa, o takdirde mücerred işaretle karısını boşaması geçerli sayılmaz. Bu da Hanefîlerin görüş ve içtihadıdır.

13- Mâlikilere göre, anlaşılır olan dilzisin işareti ve bir de konuşma yeteneği olan kimsenin boşamayla ilgili işareti geçerli kabul edilir.'

14- Şâfıilere göre, konuşmasını bilen bir kimsenin işaretle karısını boşaması hiçbir hüküm ifade etmez.

15- Öfkelenip karısını boşayan kimsenin talâkı geçerlidir.

16- Uyumakta olan kimsenin de ağzından boşamayla]\ş\h çıkan sözler bir hüküm ifade etmez. .

17- Hatâ ile "seni zorladım" diyeceği yerde "seni boşadım" derse, bu da geçerli bir hüküm ifade etmez. Çünkü hatadan dolayı^ Cenâb-ı Hak da muahaza (tenkid, azarlama) etmeyeceğini Resûlüllah'a (s.a.v.) bildirmiştir. [77]

Nikah Akdinden Önce Kadını Boşamak

Şüphesiz kişi ancak nikâh akdiyle bir kadına sahip olabilir, lamın sahip olmadığı bir kadını boşaması söz konusu olamaz. Buna iz er bir adam sahip olmadığı bir köleyi "azat ettim" diyemez. Dese e bir hüküm ifade etmez. Aynı zamanda bir kimse mâliki olmadığı şeyi adayamaz. Müctehidler ve ilim adamları talâkın nikâh akdin-ı önce söylenmesi, yani "ben şu kadınla veya herhangi bir kadınla ev-ıdiğinıde-o boş olsun" derse, böyle bir talâkın bir hüküm ifade edip et-tyeceği üzerinde durmuş ve nüans denilecek kadar az farklı görüşler Laya koymuşlardır. Hadîslerin zahirinden ise bu tür boşamanın perlilik kazanmayacağı açık biçimde anlaşılmaktadır. [78]

Konuyla İlgili Hadisler

Amr b. Şuayb'den rivayet edilmiş, o da babasından ve dedesinden 'âyet ettiğine göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: dem oğlu için mâliki olmadığı şeyde nezir (adama) yoktur, ptıe mâlik olmadığı şeyi (köle ve cariyeyi) azat etmesi de yok-jr. Aynı zamanda sahib olmadığı (nikâh akdiyle henüz evlen-ediği) kadını boşaması da yoktur." [79]

Ebû Davud'un rivayetinde ise nezir (adak) konusu şu lâfızla ifade ilmiştir:

"Kişinin mâlik (sahib) olmadığı şeyde yaptığı adamayı yerine ge-mesi yoktur." Yani sahip olmadığı bir şeyi adayan kimse adağını ye-ke getirmekle mükellef değildir)

îbn Mâce'nin yaptığı rivayette ise Resulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyur-tğu belirtilmiştir: "Sahip olmadığı şeyde talâk yoktur." [80]

Buharfnin rivayetine göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Nikâhtan önce hiçbir talâk (boşama) yoktur (söz konusu ola-maz)." [81]

"Cenâb-ı Hak talâkı nikâhtan sonraya bırakmıştır. [82]

İbn Mâce'nin naklettiği rivayette ise şöyle Duyurulmuştur: "Nikâhtan önce hiçbir talâk yoktur. Sahip olunmadan önce azad etme yoktur." [83]

Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre talâk: Şer'ân sabit olan kaydın (akdin) kaldırılmasıdır. [84] O halde şer'ân nikâh akdi yapmadan evleneceği kadını boşaması bir hüküm ifade etmez sonucu ortaya çıkıyor.

Talâk hususunda mülk (sahiplik) şarttır. Zira talâk ancak mülk (sahiplik)te sahib olur. Aynı zamanda mülkle alâkalı, bağlantılı bir şeyde sahîh olur. Bu da talâk iddetidir, Karısını bir veya iki talâkla boşayan kimsenin henüz bir veya iki bağlantısı duruyor demektir. İstediği takdirde o bir veya iki talâkı da ika edebilir ve bu ika sahîh olur. Zira talâk ya tencîz, ya ta'lîk, ya da bir vakte izafidir. Tencîz, nikâhlı bulunduğu karısıyla olan nikâh akdini kaldırıp

evliliği sona erdirmektir. Bu da ancak sahip olduğu, yani nikâh akdiyle mâlik olduğu bir kadın hakkında geçerlidir. O bakımdan yabancı bir kadına "sen boşsun", "seni boşadım" demesi bir hüküm ifade etmez. Çünkü talâk helal olanı ibtal ve mevcud kaydı kaldırmaktır. Yabancı kadında ne helal ne de kayıt mevcuttur. Ancak o kadın başkasının nikâhı altında olur ve kocası o sözü söyleyen adama icazet verirse Hanefîlere göre talâk geçerlik kazanır. İmam Şâfıi ise buna muhalefet etmiştir, [85]

b) Şâfiilere göre de, yabancı bir kadına talâk ile hitapta bulunmak veya talâkı o kadınla nikâh yapılmaya ta'lik etmek boş ve anlamsızdır, hiçbir hüküm ifade etmez. Çünkü talâkın şartı velayettir, yani nikâh, akdiyle, kadına sahip olmaktır, [86]

c) Hanbelîlere göre de, aralarında nikâh akdi bulunmayan bir ıdını boşamak boş ve anlamsızdır, yani hiçbir hüküm ifade etmez. [87]

d) Mâlikilere göre de adam ancak sahîh bir akidle nikâhlı bu-^nduğu kadını boşayabilir. [88]

Tahliller ve Rivayetler

361 no'lu Amr b. Şuayb hadîsini ashab-ı sünen, Hafız Bezzar ve leyhâki tahrîc etmişlerdir. Bu bapta en sahîh ve en meşhur hadîs ol-jrak bulunuyor. O bakımdan müctehidlerin hepsi bu hadîsle istidlal ve [ıticac etmişlerdir.

362 no'lu İbn Mâce hadîsi de sahîh kabul edilmiştir.

363 no'lu Buharî hadîsi de sahihtir ve istidlal ile ihticaca salîhtir, tuharî'nin 364 no'lu hadîsi de öyle.

365 no'lu Misver b. Mahreme hadîsini îbn Hacer et-Telhîs'te ha-önlemiştir. Ancak isnadında bir ihtilâf vardır: Bir rivayette Zührî ÎTrve'den, o da Misver'den nakletmiştir. Diğer bir rivayette ise Zührî îrve'den, o da Hz. Aişe (r.a.)den nakletmiş bulunuyor. Ancak bu konu-jaki hadîslerin hepsi bunu destekleyip kuvvetlendirmekte ve istidlale alih çizgiye getirmektedir.

Bu bapta Ebû Bekir Sıddik'den, Ebû Hüreyre'den, Ebû Musa el-Iş'arî'den, Ebû Saîd el-Hudrfden ve İmran b. Husayn'dan (r.a.) rivayet apümıştır ki, Beyhakî o rivayetleri Hilafiyat'ta bir araya getirmiştir.

Ayrıca bu babda Cabir'den (r.a.) merfuan şu rivayet yapılmıştır; Talâk ancak nikâhtan sonradır. Azat etmek ise ancak mülk (tesahüb) len sonradır."

Hâkim bu hadîsi tahrîc ettikten sonra sahîhlemiş ve "Buharî ile düslim'in bu hadîsi neden ihmal ettiklerine hayret ediyorum" demiştir. [89]

Bu konuda İbn Ömer, Aişe, Abdullah b. Abbas, Muaz b. Cebel ve)âbir (r.a.) den de rivayetler yapılmıştır. Ancak hadîs âlimlerinin ciddi Lraştırma ve tesbitlerine göre, İbn Ömer hadîsini Adiy tahrîc etmiş, lafız ibn Hacer de onun ricalinin sika olduğunu belirtmiştir. İbn Saîd se, hadîsin garip olduğunu ve onunla ilgili bir illet bilmediğini öylemiştir.

Hz. Aişe hadîsi ise İbn Ebî Hâtim'in el-Ilel'deki beyanına göre nünkerdir. „

İbn Abbas hadîsinin isnadında el-Hâkim'e göre maruf olmayan bir kişi bulunuyor. Ancak Dârekutnî bunu başka bir tarikle rivayet etmiştir. Ne var ki isnadı zayıftır.

Muaz b. Cebel hadîsi irsal ile ta'îîl edilmiş, yani senedinden bir sahabenin düştüğü tesbît edilmiştir. Ancak Dârekutnî bunu bir başka tarikle rivayet etmişse de isnadında Yezîd b. Iyaz bulunuyor ki bu zat metruktür, yani rivayeti metruk sayılmıştır. Şöyle ki, isnadında yalan ile ittiham edilen bir râvi bulunuyor veya fışkı zahir bir kimse yer almaktadır. Nitekim îbn Maîn bu hadîsin muallel olduğunu belirtmiştir. Yani sıhhatini zedeleyen bir kusur taşımaktadır.

Bu bapta bir diğer hadîsi Beyhakî Hz. Ali'den rivayet etmiştir. İsnadında Cüveyr bulunuyor, o bakımdan hadîs metruktür.

Bu bapta rivayetlerin hepsi biraraya getirildiğinde büyük bir kuvvet kazanmakta ve nikâh akdinden önceki talâkın geçerli olmadığı kesinlikle anlaşılmaktadır.

Diğer bir husus da şudur: "Falanca kadınla evlendiğim takdirde o boştur" derse bu bir hüküm ifade eder mi? Yani evlendikten sonra kadın boş düşer mi? Sahabe ve tabiîn cumhuruna göre, talâk vaki olmaz. Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına göre, böyle bir ta'lîk sahihtir. İmam Malik, Rabi'a, Sevrî,

Leys, Evzaî, İbn Ebi Leyla'ya göre ise şu kadın, şu evdeki kız, şu beldedeki kadın" şeklinde bir ifade kullanırsa geçerli olur. Umum anlamda ifade ederse geçerli olmaz.

Şüphesiz bütün bu görüşler sadece "istihsan" çerçevesinde kalmaktadır. Aksine bir görüş ortaya koymak veya fetva vermek her zaman mümkündür. [90]

Sarih ve Kinaye Talak

Talâk, sarih ve kinaye olmak üzere iki kısma ayrılır.' Sarih talâk, :rek Arapçada, gerekse Türkçe veya başka bir dilde açıktan boşamaya elâlet eden lafızların kullanılmasıdır ki niyete ihtiyaç duyulmaz, rünkü sarfedilen kelime ve cümleler, kadını boşama hakkında konulan elimelerdir. Ancak talâk veya boşama lafzının sonunu bir başka şeyle kıyıtlarsa, o takdirde kelime boşamaya değil kaydedilen şeye delâlet der. Meselâ "Sen ayak bağından boşsun" derse talâk vaki olmaz. Zira Çıradaki boşsun, nikâh akdini kaldırmaya yönelik değildir. Kelime ko-lulduğu manâdan başka bir manâya açık bir karineyle delâlet etmekte-kr.

Adam bu sözüyle kadını boşamayı kasdettiğini söylese bile ne ka-aen, ne de diyaneten tasdik edilmez. Ama "sen şu amelden boşsun" erse, kaza yönüyle talâk vaki olur, diyaneten vaki olmaz. Tabiiki bu özüyle boşamayı kasdettiğini iddia ettiğinde hüküm böyledir. [91] Kinaye talâk'a gelince, Önce kinaye kelimesinin ne olduğunu bilgemize ihtiyaç var. Kinaye, sözlükte doğrudan doğruya anlatılmayıp olayısıyla bir anlamı olan söz demektir. Edebiyatta ise, bir sözün hem jerçek, hem de mecazî manâlarıyla kullanılmasıdır, İlm-i beyanda ise, âzımı mânâsı irade edilen lâfızdır ki asıl manâsının da irade edilmesi âizdir. Şeriatta ise, nefsinde hakikî veya mecazî manâsı gizli kalan kfızdır. Zira terkedilen hakiki manâ mecaz gibi kinaye sayılır.

Talâkın kinayesi, boşamaya ve başka bir manâya delâlet ihtimali ilan bir lafızdır ki niyete muhtaçtır veya halin delâleti söz konusudur. /Eeselâ arapçada "î'teddî" denildiğinde, yani karısına bu lafızla hitap ittiğinde, bununla "artık şer'î bekleme süreni say, seni boşadım" an-amma bir delâlet

olduğu gibi, Allah'ın nîmetlerini say veya sefere ıkacağımız günleri say mânasına da delâlet edebilir. O bakımdan han-İ manâyı kasdettiğini anlayabilmek için niyetine baş vurulur.

Bu ve benzeri bir lafızla kinayeli boşamada bulunan kimsenin ic'î talâkı vaki sayılır. "Kendi ehline katıl", "senin emrin senin elinde-lir" gibi sözler ise talâk-ı bâin sayılır. [92]

İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre: İbnetü'l-Cevn, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin yanına getirilip sokulunca, Efendimiz (nikahladığı hu kadına) yaklaşmak istediğinde kadın ona: "Senden Allah'a sığınırım" dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ona: "And olsun ki sen çok büyük kudrete sığındın. Artık git ehline (kendi ailene) katıl" buyurdu. (Böylece onu boşamış oldu). [93]

Şüphesiz Resûlüllah'm (s.a.v.) o kadın hakkında kullandığı talâk-ı kinaye, bir talâk-ı bâindir. Zira Resûlüllah (s.a.v.) birden üç talâkla boşamazdı.

Tebük seferine katılmayıp evinde kalmayı tercih eden Kâb bin Mâlik (r.a.) hadisinde adı geçen diyor &i;"EUi günden kırk günü geçip hakkımızda vahiy durup gelmeyince bir de baktım ki Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in elçisi (gönderdiği kişi) bana geldi ve şöyle dedi! "Şüphesiz Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz eşinizden ayrı durmanızı size emrediyor." Bunun üzerine ben ona:"Karımı boşayayım mı, yoksa ne yapayım?" Gelen elçi: "Sadece ondan ayrı dur yaklaşma" diye cevap verdi. Bunun üzerine ben de karıma: "Sen artık ehline (kendi ailene gidip katıl" dedim." [94]

adardır;" yani yirmidokuz gündür. Böylece Resûlüllah (s.a.v.) amerî ayların bir defa otuz, bir defa yirmidokuz olduğunu diyordu. [95] Bu hadîsin talâk-ı kinaye bahsinde delil olarak gösterilmesinin sebebi, kamerî ayların bir defa otuz, bir defa yirmidokuz olduğu belirtiırken parmakla bu sayıya işaret edilmiştir. Talâk konusunda parmakkrmi göstererek işarette bulunan kimsenin bu tarz boşaması geçerli olur mu, olmaz mı hususunu belirtmeye yönelik olmasındandır. Nikâh akdi yapıp henüz cinsel temasta bulunmayan

adam kanuna: "Sen boşsun, sen boşsun (veya sen boşsun), sonra boşsun" diyen kimseyle ilgili mesele hakkında anlatılan: Huzayfe (r.a.) den yapılan livâyete göıne, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Allah liledi ve falan diledi demeyin, Allah diledi, sonrada falan diledi" deyin." [96]

Adiy b.. Hâtim'den (r.a.) yapılan rivayete göre, bir adam Hesûlüllah'm (s.a.v.) yanında hitabede bulunarak şöyle dedi: "Kim Mlah'a ve resulüne itaat ederse, gerçekten o doğruyu seçmiş olur. Kim le ikisine isyan ederse azıtıp sapıtır." Bunun üzerine Resûlüllah [s.a.v.) Efendimiz: "Sen ne kötü hatipsinrDe ki: Kim Allah'a ve Peygamberine isyan ederse." [97]

Mezgeplerin Bu Konudaki Tarifleri

a) Haıefîlere göre talâk-ı kinaye, talâk manâsına konulmayan, sadece talâkla ilgili olan bir manâya konulan lafızdır. Diğer bir tarifle, ilci durumu ihtimal tutan bir lafızdır. Meselâ "bâin" lafzı, sözlükte ayrılma manâsına konulmuştur. Bu ayrılma karısından ayrılma olabileceği gibi, bir yerden ayrılma da olabilir. Adamın karısından bâin lafzıyla ayrılması talâkın delâlet ettiği bir manâ değildir, fakat onunla ilgilidir.

Böylece kinaye yoluyla ortaya konulan talâk (boşama) şu iki şeyden biriyle geçerlilik kazanır: Birincisi niyet, ikincisi zahirî durumun delâleti.

b) Şâfiîlere göre de talâk-ı kinaye hem talâk, hem de başka bir manâyı ihtimal tutar. Meselâ adamm kendi karısına "Seni salıverdim" demesi şu iki manâyı ihtimal tutar: Sıkıntıdan, gözaltından salıverilmesi veya nikâh akdinden uzaklaştırılıp.serbest bırakılması. O halde bu lafzı söyleyen adamın niyetine başvurulur^

c) Hanbelîlere göre, talâk-ı kinaye bazan zahir, bazan da hafi (gizli) dir. Zahir olanı, beynunete (adamla karısının ayrılmasına) delâlet eden lafızlardır. Hafi olan ise, bir tek talâka delâlet eden lafızlardır. Bu her iki kısımda da mutlaka niyete ihtiyaç vardır.

d) Mâlikîlere göre bu talâkın birçok kısımları vardır. Kinaye-i zahire, kinâye-i hafiye diye ayırdıkları iki kısmın da birtakım kasımları bulunuyor.

Böylece dört mezhebe göre, talâkla ilgili kinaye lafızları, duruma ve karine ile niyete göre, bazan bir talâka, bazan da üç talâka delâlet eder. [98]

Tahliller ve Rivayetler

373 nolu Hz. Aişe hadîsi sahihtir. Resûlüllah'm (s.a.v.) nikahladığı ve fakat kadının bu izdivaca sonradan pek yanaşmadığı olay birkaç hükme delâlet etmektedir.

Önce Hafız İbn Hacer bu kadının sahîh tesbite göre Ümeyme binti Numân b. SerâmTdir. Aynı zamanda ona Cüveyne de denilmiştir. [99] Sonra da bu kadının zifaftan kaçınmasının sebebi üzerinde durulmuş ve kendisinde "beras" yani sedef, alacatenlilik hastalığının bulunduğu görülmüştür. O bakımdan Resûlüllah'a (s.a.v.) lâyık olmadığını ve bu vaziyette vücudunu göstermek istemediğini Allah'a sığınarak izhar etmeye (belirtmeye) çalışmıştır.

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz çok nazik, kibar, nezih ve saygılı idi. O bakımdan kadının gizli halini araştırmak istememiş ve onun arzusunu anlayarak "git ehline (kendi) ailene katıl!" buyurmuştur. Ancak kinaye talâka delâlet eden bu lafızla üç talâk mı, yoksa bir talâk mı kas-dedilmiştir? İlim adamlarından bir kısmına göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in üç talâkı kasdetmediğini ve böyle bir yol seçmiyeceğini savunmuşlardır. Zira sünnete uygun bir talâk konusu üzerinde düşünülerek bu sonuca varılmak istenmiştir. Kadının medhulün biha olmadığına, yani nikâh akdinden sonra kendisiyle cinsel temas sağlanmadığından, belirtilen söz ile üç talâk vaki olduğuna kail olanlar bulunuyor. Sahîh olan da bu görüştür.

Buradaki kinaye açık bir kinayedir, niyete muhtaç değildir. Zira ortada açık bir karine bulunuyor. O da kadının zifaftan sakınması ve "senden Allah'a sığınırım" demesi üzerine Resûlüllah'm (s.a.v.) ona "git de ehline (kendi ailene) katıl" buyurmasıdır ki bu gayet açık bir kinaye ılâktır. Nitekim

Şâfîilerle Hanefîlerin görüş ve içtihadı bu anlamdadır, nam Mâlik ise, karine de olsa yine niyete ihtiyaç vardır demiştir.

374 no'lu Kâb hadisi de sahihtir. O bakımdan istidlal ve ihticaca alîh görülmüştür. Olayın Özeti şöyledir: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz pk sıcak bir mevsimde Tebük seferine çıktı. Münafıklar havanm fazla uçaklığını, seferinde uzun olduğunu bahane ederek bu sefere katılmalılar. Bu arada samimi mü'min oldukları halde üç kişi de bazı mazeret-er ileri sürmek suretiyle Resûlüllah'a (s.a.v.) katılmayıp Medine'de Laldılar. Onlardan biri de Kâb b. Mâlik (r.a.) idi. Resûlüllah (s.a.v.) Pebük seferini planladığı gibi başarıyla tamamlayıp Medine'ye döndü-jünde, gerek münafıklar, gerekse o üç mü'min gelip özür dilediler,)ağışlanmalarmı talep ettiler. Çünkü münafıklar parlak bir sonuç elde îdileceğine ihtimal bile vermiyorlar ve Bizans karşısında bunların hezi-nete uğrayacağını hesaplıyorlardı. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz onlar-lan hiçbirinin özrünü ve bağışlanma dileğini kabul etmedi. Durumlarını bütünüyle Allah'ın takdirine ve vereceği hükmüne bıraktı. Sonra da Rasulullah (s.a.v.) İslâm'ın emrettiği cihada katılmayanlardan her türlü münasebetlerini kesmelerini, konuşma dahil onlarla hiçbir ilgi kurulmam asını müslümanlara emretti ve bunun için elli günlük bir süre belirledi.

Yukarıdaki hadîs bu olayın iki önemli safhasını yansıtmaktadır: Biri, elli günlük bir tecrid, diğeri Kâb'm karısına yaklaşmayıp ondan uzak kalması.

Kâ'b (r.a.) Resûlüllah'm (s.a.v.) emri üzerine karısından uzak kaldı ve ona: "Git de kendi ehline (ailene) katıl" dedi. Olaydaki zahirî karine, boşama değil, ondan bir süre ayrı durmaktır. Bu sözüyle Kâ'b (r.a.) boşamaya niyet etmemiştir. O bakımdan bilahare o karısıyla tekrar biraraya gelmiştir.

Parmak işaretleriyle boşama gerçekleşir mi? Daha Önceki bahiste işaret konusu üzerinde durmuş ve gerekli açıklamayı yapmıştık. Konuyu mezheblere göre özetleyip vermemizde yarar görüyoruz:

a) Hanefîlere göre, konuşma imkânı ve yeteneği olan kimsenin talâk hususuyla ilgili işaretlerine itibar edilmez ve bu lafız yerine geçmez. O bakımdan talâk da vaki sayılmaz. Yazılı talâk ise lafız yerine geçer.

b) Şâfîilere göre konuşmaya kudreti yeten kimsenin işaretiyle hiçbir surette talâk vaki olmaz. Nasıl ki mücerred niyet ve düşünme ile talâk vaki olmuyorsa.

c) Mâlikilere göre, yapılan işaret ister dilsizden, isterse» konuşma yeteneği olan kimseden sadır olsun, eğer bu işaret talâka delâlet ediyorsa, yani talâk manâsı ondan anlaşıhyorsa, o takdirde talâk vaki olur. Ancak dilsizin anlaşılan işareti talâk-ı sarîh; konuşma yeteneği olanmki ise talâk-ı kinaye olur.

d) Hanbelîlere göre de, işaretle talâk vaki olmaz. Yani konuşma yeteneği olan kimsenin işaretle talâk ika etmesine itibar edilmez. Dilsizin ise işareti anlaşıhyorsa, talaka yönelik işaretine itibar edilir. [100]

376 nolu Huzeyfe hadîsinde atıf harfi, olan "vav" ile "sümme" konu ediliyor. Arapça gramere göre "vav harfi" mutlak cem'a "sümme" ise te-rahi ile tertibe delâlet eder. O bakımdan aynı mecliste karısına "sen boşsun ve sen boşsun ve sen boşsun" derse sadece bir talâk vaki olur. Ama "sen boşsun sonra yine boşsun, sonra yine boşsun" derse, bununla üç talâk vaki olur. Zira Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz sözü edilen iki harfin kullanma ölçüsünü belirlemiş bulunuyor.

Adiy hadîsinin de buna yakın bir misal teşkil ettiğini savunanlar olmuştur. [101]

Çıkarılan Hükümler

1- Talâk biri sarih, diğeri kinaye olmak üzere iki kısma ayrılır.

2- Sarîh talâk, talâk manâsına açık biçimde delâlet eden lafızlardır. Her dilde bu manâya delâlet eden lafızlar az-çok bellidir ve hüküm ona göre verilir.

3- Kinaye Talâk, kullanılan lafız sarih olarak talâka delâlet etmez, hem de o lafız o manâya konulmamıştır, başka bir manâya konulmuştur. Ancak talâkla bir ilgi ve bağlantısı olabilir. O bakımdan ortada açık bir delil ve karine varsa, kinaye talâkın -müctehidlerin çoğuna göre- niyete ihtiyacı yoktur. Ortada delil ve karine yoksa, niyete mutlaka ihtiyaç vardır.

4- Kinaye talâkın bir kısmı ric'î, bir kısmı da bâin olabilir,

5- İşaretle yapılan talâk kinaye kapsamına girer. Bununla talâk vaki olur mu? Üç mezhebe göre, konuşma yeteneği olan kimsenin işaretine itibar edilmez. Mâlikî mezhebine göre yaptığı işaret anlaşılıyor, talâka delâleti biliniyorsa, o taktirde talâk vaki olur. Bu ister dilsizden, isterse konuşma yeteneği olandan sadır olsun fark etmez.

6- Yazılı talâk hüküm ifade eder. Ancak yazan kişi bunu yazdım ama tercihimi sonra yapacağım derse, o yazı onun yanında bulunduğu sürece tercihi beklenir. Elinden çıktığı taktirde tercih hakkı kalkar. [102]

Muhala'a veya Hulü'

kocanın karşılıklı anlaşarak boşanmayı gerçekleştirmelerine "muhala'a" veya "hulû'" denir.

Hulû', sözlükte elbiseyi bedenden veya ayakkabıyı, çorabı ayaktan çekip çıkarma, bedeni soyup elbiseyi çekip almak gibi manâlara gelir. Evlenmiş bulunan kadınla erkek birbirlerinin manevî elbisesi anlamını taşıyor. O bakımdan karşılıklı anlaşıp boşanmalarına "muhala'a" veya "hulû'" denilmiştir.

Karı-koca arasındaki ihtilâf had safhaya varır, evlilik çekilmez bir yük olur; buna rağmen adam boşamaya yanaşmazsa, kadın müeccel olan mehrini ve iddet süresince alacağı nafakayı bağışlamak suretiyle veya bunların dışında bir para veya mal teklif etmek suretiyle boşanmayı talep eder. Kocası onun bu teklifini uygun karşılar da boşarsa, bu boşama beynunet olur ve böylece anlaşma neticesi boşanmış olurlar. Teklif kocadan gelir ve mehrin veya nafakanın bağışlanması veya aralarındaki çocuğun emzirilmesi karşılığında boşayabileceğini söylemesi, kadının da onun bu teklifini kabul etmesi neticesinde meydana gelen boşanma da muhala'a sayılır. [103]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Sabit b. Kays b. Şemmas'ın nikâhlı karısı Resûlullah'a (s.a.vO geldi ve şöyle dedi: "Ben onu (kocamı) ahlâk ve dinde incitecek ve ona kızacak değilim. Ama ben İslâm'da küfürden tiksiniyorum, hoşlanmıyorum, (kocamın fiziksel çirkinliği beni küfrü gerektiren bir söz ve davranışa itebilir.)" Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) ona: "Kocanın sana (mehir olarak verdiği) bahçeyi ona geri vermek ister misin?" diye sordu. O da: "Evet" diye cevap verdi. Resûlüllah (s.a.v.) Sâbit'i çağırıp şöyle buyur-du: "Bahçeyi kabul et ve karını bir talâkla boşa." [104]

(Böylece sabit de karısını boşadı.)

Yine İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi veriyor:

"Selûl kızı Cemile Peygamber (s.a.v.) Efendimize geldi ve şöyle dedi: "Vallahi ben Sâbit'in dindarlık ve ahlâkına kızmıyorum, onu bu hususta incitmek istemiyorum. Ama ben (onun fiziksel çirkinliğinden dolayı) küfrü gerektiren bir söz ve davranışta bulunmaktan son derece tiksiniyorum, hoşlanmıyorum." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ona: "Onun (mehir olarak sana verdiği) bahçeyi kendisine geri verir misin?" diye sordu. O da: "Evet" deyince Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Sabit b. Kays'e, o bahçeyi geri almasını ve fazladan bir şey talep etmemesini emretti. (O da kabul edip o bahçe karşılığında karısını bir talâkla boşadı.) [105]

Böylece mal karşılığı boşamaya "hulû'", yine bir mal karşılığı karı-kocanm anlaşıp boşanmayı gerçekleştirmelerine "muhala'a" denir. Yukarıdaki iki rivayet bu boşanmayı yansıtmaktadır.

Rübeyyi' binti Muavviz (r.a.) dan yapılan rivayete göre: Sabit b. Kays b. Şemmas (r.a.) karısını dövdü ve onun elini kırdı. Bu kadın Cemile binti Abdillah b. Ubey idi. Cemîle'nin kardeşi Resûlüllah'a (s.a.v.) gelerek Sâbit'i şikâyet etti. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Sâbit'e adam gönderip onu çağırdı ve şöyle buyurdu: "Cemîle'nin senin üzerinde olan şeyini (mehrini) geri al ve onu yoluna salıver gitsin." Sabit, "evet" diyerek kabul etti. Sonra Resûlüllah (s.a.v.) Cemîle'yi çağırıp bir hayz (ayhali) beklemesini ve sonra da kendi ailesine gitmesini emretti." [106]

Konuyu daha da aydınlatan diğer bir rivayet Ebû Zübeyr'den yapılmıştır. Adı geçen diyor ki: "Sabit b. Kays b. Şemmas (r.a.) m yanında (karısı

olarak) Abdullah b. Ubeyy b. Ebî Selûl'ün kızı bulunuyordu. Sabit ona mehir olarak bir bostan (veya bahçe) vermişti. (Kocasıyla aralarındaki geçimsizlik sebebiyle) Resûlüllah (s.a.v.) ona: "Sâ-bit'in sana (mehir) olarak verdiği bostanı ona geri vermek ister misin?" diye sordu. O da: "Evet istiyorum, ama bir de fazla olarak bir şey de istiyorum" dedi. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Fazla olana gelince, hayır, ama bostan olarak evet" buyurdu. O da; "Evet olur" diye kabul etti. Peygamber (s.a.v.) o bostanı kadından alıp Sâbit'e verdi ve kadına yol verip serbest bıraktı. Bu haber Sabit b. Kays'e ulaşınca (hiç tereddüt etmeden): "Ben, Resûlüllah'm (s;a.v.) verdiği hükmü kabul ediyorum" dedi. [107]

Bu hadîs yukarıdaki rivayetleri açıklayıp kuvvetlendirmekle birlikte dört kadar şer'î hüküm ihtiva etmektedir. Az aşağıda tahliller bölümünde bu hükümlere yer verilecektir. [108]

Hadisleerin Işığnda Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefilere göre, hulû1: Nikah mülkünü bir bedel karşılığında gidermektir. Bunun şartı talâkın şartı gibidir. Hükmü ise bâin talâkın vukuudur. Hulû'da üç talâka niyet etmek sahihtir. Bu suretle kadın boşandıktan sonra artık bu ilk kocasına haram olur, bir daha birle-şemezler. Ancak kadın tesadüfen bir başka adamla evlenir ve adamda bu kadını ya boşar veya vefat ederse, o taktirde kadın ilk kocasıyla yeniden evlenebilir.

Darılma ve geçimsizlik kocadan kaynaklanıyorsa, o taktirde mu-hala'a için bir ivaz alması diyaneten caiz değildir. Ama kazai olarak caizdir. Darılma ve geçimsizlik kadından kaynaklanıyorsa, o taktirde muhala'a için kocasının ona mehir olarak verdiğinden fazlasını alması mekruhtur. Bununla beraber fazla bir şey alacak olursa kazai cihetle caizdir.

Kadın çocuğu ergen oluncaya kadar kendisinde bırakılması şartıyla muhala'ada bulunmak isterse, bu sahih olur. Ancak çocuğun kız olması sözkonusudur. Erkek çocuk babasına bırakılır. Çünkü erkek çocuk erkeklerle ilgili adap ve erkânı Öğrenmeğe her zaman muhtaçtır. [109]

Nitekim Ebû Zübeyr hadisinde kadının mehirden fazla bir şey istemesine Resûlüllah (s.a.v.) "hayır" diyerek uygun görmemiştir.

b) Şafiilere göre, Hulû'de talâktır. Talâk ne ile vaki oluyorsa hulû' da onunla vaki oluyor. Adam karışma: "Bana şunu ve şunu verirsen sen boşsun veya senden ayrılırım veya seni ayırıp serbest bırakırım" derse ve kadın da bunu kabul ederse talâk vaki olur ve bu" durumda niyete ihtiyaç da yoktur. İsterse adam ben bu lâfızlarla talâka niyet etmedim desin, bu onunla Allah arasında olan bir haldir. Ama kazai cihetle talâk geçerlidir.

Eğer adam karısına: "Sen bana şunu verecek olursan sen bâinsin, kendi haline bırakılmış olursun veya sen beri olursun" derse, bu sözle talâk'ı (boşamayı) irade etmişse kadın boş olur, irade etmemişse artık o lafızlar talâk sayılmaz ve kadından aldığı şeyi geri vermesi gerekir.

Adam karısıyla muhala'ada bulunur ve bununla talâka niyet eder, ancak adet (sayı) olarak bir niyette bulunmazsa, o taktirde hulû1 bir talâk olarak vaki olur ve adamın ric'at hakkı olmaz. Çünkü hulû' bir ahm-satımdır, satış gerçekleşmiştir. [110]

Hulû' lafzıyla meydana gelen furkat (ayrılık) talâktır. Diğer bir kavle göre fesihtir, sayıyı noksanlaştırmaz. Böylece birinci kavle göre fesih lafzı kinayedir- Hulû' lafzı ise sarihtir. Başka bir kavle göre o da kinayedir.

Kinaye bir lafızla yapılan talâk niyete muhtaçtır. Ama İmam Ne-vevi'ye göre, hulû' doğrudan talaktır. Kadın kabul etmeden önce adam hulû'dan dönebilir. [111]

c) Hanbelilere göre, kadın kocasının ya ahlakından, ya fizik yapısından, ya dindar İlgındaki ihmalinden veya yaşlılık ya da zayıflığından infial duyup ileride kocasına itaatte kusur edip ilâhi hakkı yerine getirmekten endişe ederse, bir mal karşılığı kocasıyla muhala'a'da bulunması caiz olur. Muhâla'a'da bulunmak için hakime başvurmaya lüzum yoktur. Aynı zamanda kadın ayhalinde ve cinsel temas vaki olan temizlik döneminde muhala'a talebinde bulunabilir, bunda bir sakınca yoktur.

Adamın mehir olarak verdiğinden fazla bir talebde bulunmaması müstehabdır. [112]

Hulû' bir fesih midir, yoksa bir talak-ı bâin midir? Bu hususta mam Ahmed'den farklı iki rivayet vardır. Birinci rivayete göre, hulû' [>ir fesihtir. Nitekim bu görüş ve ictihad aynı zamanda Ebû Bekir ^ıddık, Ibn Abbas (r.a.) ile Tabün'den Tavus, îkrime, İshak ve Ebû Sevr'in ihtiyarıdır. Şafii'nin de iki kavlinden biri bu anlamdadır.

İkinci rivayete göre ise, hulû' bir talak-ı hâindir. Bu aynı zamanda Fabiin'den Sâid b. Müseyyeb'in, el-Hasan'm, Atâ'nın, Şureyh, Mücahid, Ebû Seleme b. Abdirrahman'm, Nahai, Şa'bi, Zühri, Mekhuî, İbn Ebi Nucayh'm de görüşüdür.

îmam Malik'in de görüş ve içtihadı böyledir. Evzâî, Sevrî ve rey taraftarları da bu kavli tercih etmişlerdir. Zira bu bapta gerek fesih, gerekse talâk-ı bâin olduğu hakkında muhtelif rivayetler tesbit edilmiştir. Ama fesih olduğu hakkındaki en sahîh rivayet îbn Abbas'dan yapılmıştır. îbn Abbas bu görüşünü ortaya korken şu âyetle ihticacda bulunmuştur; "Talâk iki keredir."

Hulû' ile ilgili lafızlar, sarih ve kinaye olmak üzere iki kısma ayrılır. Hulû', mufadat ve fesih lafızları sarihtir. Bundan başka lafızlar ise kinayedir. Tabii her dilde bunun sarih ve kinayesini tefrik mümkündür.

O halde sarih lafızlardan birisi söylendiği takdirde talâk vaki olur ve niyete ihtiyaç yoktur. Ama kinaye lafızlarından birini söyleyen kimsenin niyeti söz konusudur.

İlim ehlinin çoğuna göre, hulû' ister fesih, ister talâk-ı bâin olsun ric'at (yani kocanın karısına rucü etmesi) artık sübut bulmaz. Yani ric'at hakkı kalkar. İlim adamlarının çoğunun görüş ve içtihadı bu merkezdedir. Nitekim el-Hasan, Atâ, Tavus, Nahaî, Sevrî, Evzâî, İmam Mâlik, îmam Şafii, İshak, Zühri ve diğer bazı âlimlerin kavli böyledir. [113]

d) Mâlikilere göre, Hulû' şer'ân talâktır, ancak bir ivaz karşılığında olan talâktır.

Hulû', sarîh ve kinaye olmak üzere iki kısma ayrılır. Kinayede niyete ihtiyaç söz konusudur. Kinaye lafızla yapılan hulû talâk-ı bâin olur. Sarih lafızlarda ise ivaz zikre dilm eksiz in "sana muhala'a'da bulundum" derse, ona "seni boşadım" demek olur veya "sen boşsun" anlamına gelir. Bu da bir talâk-ı bâin sayılır. [114]

Böylece dört mezhebe göre, hulû caizdir. Sünnet ile sabit olmuş bir boşanma veya fesihtir. Hulû meydana gelince artık kocanın rücu hakkı söz konusu olmaz. Böylece hulû bir anda üç talâkla gerçekleşebileceği gibi, adet zikredilmeden gerçekleşirse bir talâk-ı bâin olur.

Hulû daha çok karı-koca arasındaki anlaşmazlığa, birinin sıkıcı davranm asıyla diğerinin günaha girmesini önlemeye yönelik bir çözümdür. [115]

Tahliller ve Rivayetleri

381 no'lu îbn Abbas hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salîhtir. Hadîs muhala'a ile boşanmanın sebeplerini açıklamakta ve bu tür

boşanmanın bir ivaz karşılığı olduğunu bildirmektedir. Böylece hadîsten dört hüküm çıkmaktadır:

1- Karı-koca arasındaki sıkıcı, üzücü hava birini Allah'a karşı günahkâr ve âsi durumuna düşürecekse ve bunun başka türlü telafisi mümkün değilse ve çok zorsa, o takdirde kadın ve erkek hulû için bir' teklifle ortaya çıkabilir.

2- Kadın bunalıp zor durumda kalınca kadıya veya müftüye başvurup veya hiç kimseye başvurmadan doğrudan kocasına bir mal karşılığı boşanmasını talep edebilir,

3- Muhala'a sebebiyle kadının kocasına vereceği ivaz, aldığı mehir olabilir. Şayet kadın mehrini henüz almamışsa, böylece onu kocasına bırakabilir.

4- Kadının böyle bir teklif ve talebi karşısında kocası muhayyerdir, dilerse kabul edip boşar, dilerse kabul etmez.

382 no'lu îbni Abbas hadîsini îbn Mâce, Ezher b. Mervan tarikiyle tahrîc etmiştir. Bu zat sadûk ve müstakimdir. Geriye kalan ricali ise hepsi de sahîh olarak belirlenmiştir. O bakımdan hadîs istidlal ve ihticaca sâlihtir.

Bu hadîs de yukarıdaki hadîsin taşıdığı hükümleri ihtiva , ediyor. Fazla olarak da kocanın mehrin üstünde bir fazlalık talep etmemesini içeriyor. Fukahaya göre, fazlalık talep etmesi mekruhtur, ama alacak olursa kazaî bakımdan caizdir.

383 no'lu Rübeyyi1 hadîsinin isnadı Sünen-i Nesâî'de gerçekleşmektedir. İsnadmdaki ricalin hemen hepsi sika (güvenilir) dir. O bakımdan hadîs sahîh kabul edilmiştir. Taberânî de aynı hadîsi tahrîc etmiştir.

Bu konuda bir diğer hadîs yine îbn Abbas (r.a.) dan şöyle rivayet edilmiştir;

"Sabit b. Kays'm karısı kocasından hulû' ile ayrıldı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona bir hayz ile iddet beklemesini emretti."

Tirmizîbu hadîs için "hasen-garip" lafızlarını kullanmıştır. Ayrıca Ebû Dâvud da bunu rivâvet etmiştir. Bu hadîsin mursel olduğu, yani senedinden bir sahabinin düştüğü veya düşürüldüğü söylenir.

Bu konuda Rübeyyi' binti Muavviz'den bir diğer rivayet yapılmıştır. Adı geçen kadın Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında kocasından hulû1 ile ayrılmış bulunuyordu. Resûlüllah (s.a.v.) ona bir hayz (ayhali) iddet beklemesini (şer'î bekleme süresi belirlemesini) emretti veya ona böyle emredildi.

Bu hadîsi Nesâî ile İbn Mâce, Muhammed b. îshak tarikiyle tahrîc etmişlerdir.

Böylece kocasından hulû' ile ayrılan kadının bir ayhali süresi id-ıdet yapması söz konusudur.

384 no'lu Ebû Zübeyr hadîsim Beyhakî tahrîc etmiştir. Mursel olmakla beraber isnadı kaviydir.

Bu bapta Beyhakî'nin Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) den yaptığı rivayette deniliyor ki: Kızkardeşim, ensardan bir adam ile evli bulunuyordu. Aralarındaki geçimsizlik sebebiyle Resûlüllah'ın (s.a.v.) huzuruna çıktılar. Resûlüllah kızkardeşime: "Sen adamın verdiği bahçeyi kendisine geri vermeyi arzu eder misin?" diye sordu. O da: "Fazlasını da veririm" diye cevap verdi. Böylece adam onunla hulû1 yapıp boşandı. Kızkardeşim de hem onun baçesini, hem de fazladan bir şey verdi."

Bu hadîsin isnadı zayıftır. O bakımdan hüccet olma Özelliği yoktur. Bununla beraber Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz sadece mehir olarak kendisine verilen bahçeyi geri vermesini emretmiştir. Ama kadın bahçeyle birlikte başka bir şey de veririm deyince Efendimiz buna ses çıkarmamıştır.

O bakımdan müctehidlerin bir kısmı fazla bir şey vermekte bir sakınca yoktur demişler ve hadîsle istidlal etmişlerdir..

Şüphesiz kadını ve kocasını günahkâr edecek, Allah'a karşı âsi durumuna düşürecek bir huzursuzluk ve geçimsizlik yoksa, boşamaya veya boşanmaya tevessül etmek doğru değildir. Hattâ Rasûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Hangi kadın (ciddi bir sebep ve zaruri bir durum yokken) boşanmasını isterse Cennet kokusu ona haram olur" buyurarak gereken uyarıda bulunmuştur. [116]

Çıkarılan Hükümler

1- Hulû', nikâh mülkünü bir bedel karşılığında gidermektir.

2- Karı-koca arasında geçimsizlik baş gösterir ve birinin Allah'a karşı âsi durumuna düşmesi söz konusu olduğunda muhala'a yoluyla boşanmaları caizdir.

3- Hulû' da talâktır. Ancak bir mal karşılığında gerçekleştirilen bir talâktır.

4- Hulû1 sarîh ve kinaye olmak üzere iki kısma ayrılır. Sarîh lafızla söylendiğinde niyete ihtiyaç yoktur. Kinaye lafızla söylendiğinde niyete ihtiyaç vardır.

5- Hulû' bir talâk-ı bâinle olabileceği gibi, üç talâkla da olabilir.

6- Sarih bir lafızla yapılan muhala'a ile bir talâk-ı ric'î vaki olursa da erkeğin karısına rücu1 hakkı olmaz.

7- Bazısına göre hulû' bir talâktır. Bazısına göre ise, fesihtir, talâk sayısını noksanlaştırmaz. Bu daha çok Şâfiüere göredir.

8- Erkeğin hulû' münasebetiyle karısından ancak verdiği mehri veya o nisbette bir mal veya nakit alabilir. Fazlasını talep etmesi mekruhtur. Ancak alacak olursa kazaî bakımdan caizdir.

9- Kadın kız çocuğunun kendisine terkedilmesi şartıyla muhala'a1 da bulunursa sahîh kabul edilir. Zira kız çocuğunun annesine ihtiyacı oldukça

fazladır. Erkek çocuk ise babasına bırakılır. Bu daha çok Hanefîlere göredir.

10- Hulû1 ile boşanma gerçekleştikten sonra artık o kadın kocasına haram olur. Başka bir erkekle evlendikten sonra, ya ondan boşandığında veya o adam öldüğünde ancak birinci kocasıyla evlenebilir. [117]

Rıc'i Talak ve Boşanan Kadının İlk Kocasına Mubah Olma Durumu

Talâk bahsinde ric'î talâktan kısmen söz etmiştik. Burada tekrar bir özet vermek suretiyle konuya bir giriş hazırlamamızda yarar vardır.

Ric'î talâk, kocanın karısına dönme hakkı olduğu bir boşama şeklidir. Karısını bir veya iki ric'î talâkla boşayan kimse, karısının idde-ti (yani bekleme süresi) henüz bitmeden ona dönebilir.

Ancak bir talâkın ric'i sayılabilmesi için birtakım şartlar söz konusudur:

a) Talâk (boşama) kadınla cinsel temasta bulunduktan sonra olmalıdır.

b) Üç talâka açık ve kapalı şekilde delâlet etmemelidir.

c) Beynunete delâlet eden bir lafız ve sıfat taşımamalıdır.

Ric'î talâkta, iddet içinde adam rücu' etmek istediğinde kadının rızasını alması şart ve gerekli değildir. Çünkü henüz talâk bağı tamamen kopmamıştır. Aynı zamanda ric'î talâk, talâk sayısını noksan-laştırır. Adamın rücu' etmesiyle bu noksanlık telafi edilmez. Ric'î talâkta tecdid-i nikâha (nikâh yenilemeye) gerek yoktur.

îddet içinde rücu' etmeyip iddet bittikten sonra rücu' etmek istediğinde hem kadının rızasına, hem de tecdid-i nikâha ihtiyaç vardır.

Bir veya iki ric'i talâkla boşadıktan sonra adam iddet içinde rücu' stmez ve geriye kalan talâkı da ika' ederse, kadın tamamen boşanmış olur ve bir daha o kocasına dönemez, ona haram olur. Ancak ikinci bir kocayla evlenir ve tesadüfen bu ikinci kocası onu boşar veya ölürse, o takdirde kadın birinci kocasıyla yeniden evlenebilir. [118]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen, "boşanan kadınlar kendi kendilerine üç ayhali (veya üç ayhalinden temizlenme süresi) beklerler. Allah'ın onların dölyataklarında yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz" mealindeki Baka-

(ortadan kaldırmış) olur." [119]

Urve'den, o da Aişe (r.a.) dan rivayet etmiştir. Hz. Aişe şöyle demiştir:

Bir zaman insanların durumu şöyle idi: Adam karısını istediği kadar boşar ve o kadın iddet içindeyken kocası olan adam ona rücu' eder, o kadın yine onun karısı sayılırdı. İsterse yüz kere veya daha fazla boşamış olsun (durum değişmezdi). O kadar ki adam karısına şöyle derdi: "Vallahi benden büsbütün ayrılasm diye seni boşamayacağun ve seni ebediyen de barındırmayacağım." Kadın da ona: "Bu nasıl olur?" deyince o şu vev-*abı verirdi: 'Seni boşarım, iddetin tam sona ermek üzere iken sana rucu' ederim." Bunun üzerine (aynı akibete uğrayan kadın) Hz. Aişe'ye geldi ve olup biteni ona anlattı. Hz. Aişe (r.a.) susup cevap vermedi. Tâ ki, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz çıkageidi. Hz. Aişe (r.a.) olayı O'na anlattı. Peygamber (s.a.v.) susup cevap vermedi, tâ ki Kur'ân (âyeti) indi: "Boşama iki keredir. (Ondan sonra kadını) ya iyilikle, örfe uygun tutmak ya da iyilikle salıvermektir." Bunun üzerine insanlardan belirtilen şekilde karısını boşayan da, boşamayan da talâkı silbaştan ettiler, yenilediler (yani herkesin o günden itibaren üç talâk hakkı belirlenmiş

oldu). [120]

îmrân b. Husayh (r.aj, den soruldu: "Adam karısını boşuyör, onra onunla cinsel temasta bulunuyor, ama ne boşadığma, ne İe ona döndüğüne dair hiçbir şahit tutmuyor." İmrân b. Husayn r.a.) soru sorana şu cevabı verdi: "Sünnete aykırı olarak ıoşadm ve yine sünnete aykırı şekilde ona rücu ettin. Sen onu oşamana ve ona ric'at etmene karşı şahit tut ve bir daha bu ünnet dışı boşama ve ric'ata dönme." [121]

Hz. Aişe (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şu haberi ver-liştir:

"Rifa'a el-Kurezî'nin karısı Peygamber (s.a.v.) Efendimize gelerek dedi ki: "Ben Rıfa'a'nm yanında bulunuyordum, beni ke-in talâkla boşadı. Ondan sonra ben Abdurrahman b. Zübeyr r.a.) ile evlendim. Abdurrahman'la beraber olan (onun cinsel organı) elbisenin püskülü gibidir." Bunun üzerine Peygamber s.a.v.) Efendimiz ona: "Sen tekrar RıfaVya mı dönmeyi arzulu-orsun? Hayır, sen Abdurrahman'ın balcağızmdan, o da senin »alcağızmdan tatmadıkça Rıfa'a'ya dönemezsin" buyurdu. [122]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: Peygamber (s.a.v.) Efendimizden, adam kendi karısını üç talâkla boşuyor. Başka biri bu kadınla evleniyor da (kadını evine alıp :kapıyı kilitliyor, perdeyi sarkıtıveriyor ve sonra o kadını cinsel temasta bulunmadan boşuyor. Bu durumda o kadın birinci kocasına helâl olur mu (yani yeniden birinci kocasıyla evlenebilir mi?) meselesi soruluyor. Efendimiz de: "Hayır, ikinci kocası onun balcağızmdan tatmadıkça evlenemez" diye cevap veriyor. [123]

Yine Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz: "Useyle (balçağız) cima (cinsel temas)tır" buyurmuştur. [124]

Nesâî'nin rivayetinde ise hadîsin son cümlesi şu lafızlarla ifade edilmiştir: "İkincisi onunla cinsel temasta bulunmadıkça o birinci kocasına helâl olmaz." [125]

Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre, talâk-i ric'î, nikâh mülkünün devamını ortadan kaldırmaz. Yani nikâh mülkü, bağı devam eder. Bu durumda kocanın karısından istifade edebilmesi için iddet içinde ona ric'at etmesi gerekir. Bu ric'at sözlü olabileceği gibi fiilî de olabilir. Böylece iddet içinde dönülünce ne kadının iznine gerek kalır, ne de tecdid-i nikâha lüzum kalır.

Ric'î talâkla adamın üç talâk hakkı noksanlaşır, karısına dönmesiyle bu noksanlık kapanmış olmaz.

b) Şâfiîlere göre de ric'î talâkla kadın tamamıyla boşanmış ve haram olmuş sayılmaz. Adamın iddet içinde karısına sözlü olarak dönmesi gerekir. Aksi halde ondan yararlanamaz ve onunla cinsel temasta bulunamaz.

Böylece bu mezhebe göre, adamın fiilî ric'at yapması yeterli değildir. [126] Adamın karısına: "Sana döndüm, sana dönüş yaptım" demesi yeterlidir. "Seninle evleniyorum, nikâhı sürdürüyorum" demesi bir bakıma kinayedir.

Adam karısına dönerken şahit tutması gerekli değildir.

Sözlü dönüş yaptığını bildirmeden karısıyla cinsel temasta bulunur ve sonra sözlü dönüş yaptığım ifade etmezse, mehr-i misi vermesi gerekir. [127]

c) Hanbelîlere göre» hür adam karısını üçten aşağı talâkla boşarsa, iddeti sona ermeden karısına ric'at edebilir. Bu dönüş sözlü olabileceği gibi, mücerred cinsel temasta bulunmakla da gerçekleşir.

Kadın hamile bulunuyorsa, hamlini vaz'etmeden önce kocasından ona ric'at etmesi gerekir. Aksi halde doğumdan sonra iddet sona ermiş sayılır ve bu durumda hem kadının iznini alması, hem de tecdid-i nikâh .yaptırması söz konusu olur. Ama kadın ikiz doğuracaksa birinci çocuğu jdoğurduktan sonra ikincisinin doğumunu beklemeden adamın karısına ric'at etmesi gerekir. [128]

d) Mâlikîlere göre, ric'at, iddet sona ermeden adamın tecdid-i nikah yapmaksızın karısına dönmeye niyet etmesidir. Niyet etmedikçe karısı kendisine helâl olmaz. îddet sona erdikten sonra hem kadının rızası, hem de tecdid-i nikâh söz konusu olur. [129]

Böylece ric'i talâk ve onun tamamlayıcı yanı olan kocanın iddet isona ermeden karısına dönme hususu hakkında mezhepler arasında çok az fark vardır. O da daha çok fiilî ve sözlü dünüşle ilgilidir.

Üç talâkla kocasından ayrılan, yani tamamiyle boş düşen bir kadın, iddeti sona ermeden başka bir erkekle evlenemez. iddet, ayhali görenlerin üç ayhali, üç temizlenme dönemidir. Ayhalinden tamamen kesilip artık yaşı itibariyle ayhali olmayan veya bir hastalık sebebiyle artık ayhali görmeyen kadının iddeti üç aydır. Gebe olan kadının iddeti, doğum yapmasına kadardır. Doğum yapmasıyla birlikte iddeti sona erer. Kocası ölen kadının iddeti ise dört ay on gündür.

Üç talâkla kadın tamamen boşandıktan sonra artık bir daha bu ilk kocasıyla evlenemez, ona tamamen haram olur. Ancak kadın tesadüfen bir başka erkekle evlendikten ve cinsel temas olayı gerçekleştikten sonra bu ikinci kocası ya onu boşar, ya da vefat ederse, artık kadının birinci kocasıyla evlenmesinde bir engel kalmaz.

Mezhep ima'mlarıyla ilim adamları bu konuda görüş birliği halindedirler. O bakımdan mezheplerin ayrı ayrı görüş ve istidlallerini nakletmeye gerek görmedik. Yeter ki ikinci kocasıyla yapılan nikâh akdi sahîh olsun. [130]

Ancak Hanefîlere göre, kadın ikinci kocayla evlenirken, boşanıp birinci kocasıyla evleneceğini şart koşmam alı dır. Aksi halde hülle olayı meydana gelir ve bu haram bir izdivaç olur. Aynı zamanda o kadınla evlenecek olan ikinci adam da kadına: "Seninle evleniyoruz, ama bu muvakkat bir nikâhtır. Seninle cinsel temasta bulunduktan sonra seni boşayacağım ve sen tekrar birinci kocanla evleneceksin" şeklinde bir şart ileri sürerse, bu da hülle kapsamına girer ve haramdır.

Kadın sadece niyet olarak böyle düşünür, sözlü bir şart ileri sürmez ve evlenirse, bu Hanefîlerden İmam Ebû Hanîfe ile imam Züfer'e göre caiz olur. Ebû Yusuf a göre kadın böyle bir niyetle ikinci kocasıyla evlenirse, nikâh fasit olur. [131]

Tahliller ve Rivayetler

391 no'lu îbn Abbas hadîsinin isnadında Ali b. Hüseyn b. Vâkıd bulunuyor ki bu zat hakkında çok şeyler söylenmiştir. Bazısına göre sa-dukdur. Ebû Hâtim'e göre zayıftır. Nesâî ve başkasına göre ondan nakilde ve rivayetinde bir sakınca yoktur. [132]

Saduk olduğunu dikkate alanlar, onun hadîsleriyle istidlal sahihtir demişlerdir. Zaten manâ ve taşıdığı hüküm bakımından sahîh hadîslerle desteklenmiştir.

Böylece hadîs üç fıkhî hüküm ihtiva etmektedir:

a) Kocasından üç talâkla boşanan kadın, ikinci bir kocayla evlenebilmek için üç ayhali veya üç ayhalinden temizlenme dönemi geçirmesi gerekir. Hamile ise, bu süre hamlini vaz'etmesiyle sona erer.

b) Adam karısını bir veya iki ric'î talâkla boşarsa, iddet içinde ona dönebilir ve dönme onun hakkıdır. Bir veya iki bâin talâkla boşarsa, id-detin bitmesini bekler ve sonra karısının rızasını alarak tecdid-i nikah yaptırır, Öylece birleşirler.

c) Kadını üç talâkla boşadığı takdirde artık nikah tamam--n hükümsüz kalır. Kadın kocasına haram olur ve ikinci bir kocad.m geçmeden tekrar evlenmelerine cevaz yoktur.

392 no'lu Hz. Aişe hadîsi merfu'dur. Kuteybe tarikiyle Ya'lu k Şebîb'den o da Hişam b. Urve'den, o da babasından, o da Hz. Aişe'den rivayet etmiştir. İkinci bir tarikle mevkuf olarak belirlenmiştir ki, bu rivayette Hz. Aişe'den söz edilmemiştir.

İmam Tirmizî ise bu ikinci rivayetin Ya'la b. Şebîb hadîsinden daha sahîh olduğunu belirtmiştir.

Ric'î talâkla karısını boşadıktan sonra ona dönmeye niyet edip yaklaşan adamın bu dönüşü ve ondan yararlanması ric'at kabul edilir. Kadın onun dönmesini reddedemez. Etse bile kocası onun bu tutumuna itibar etmez. Nitekim Evzaî ve İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanîfe'ye göre, mücerred ric'at edip onunla cinsel temasta bulunması yeter sayılır. İmam Mâlik ile Evzaî

burada niyet etmesini şart koşarken, İmam Ebû Hanîfe şart koşmamıştır. Hatta Evzaî'ye göre, karısına dönüşe niyet edip ona şehvetle dokunması bile ric'at sayılır. İmam Şafiî ise ric'at ancak sözlü olur diyerek farklı bir görüş ve yorum ortaya koymuştur. Birincilerin görüşü daha sahihtir. Zira adamın ric'ati ihtiyarî bir anlam taşımaktadır. İhtiyarî müracaat hem sözlü, hem de fiilî olabilir.

393 no'hı İmran hadîsini aynı zamanda Beyhakî tahrîe etmiş ve şu /ı fazla olarak belirlemiştir: "Ric'at ettiğine dair şahit tut ve

Ulah'tan mağfiret dile." Bulûğu 1-Meram'da bu hadîsin senedinin sahîh ılduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda Taberânî'nin de bunu rivayet ettiği)ildirilmektedir. [133]

İmran hadîsi mevkuftur. İcma1 ise ric'ate şahit tutmanın vacip olmadığına kaildir. Zira bu gibi önemli bir konuda bir sahabeden mevku-fen rivayet edilen bir hadîs sahîh bile olsa hüccet olarak alınmaz. Hatta boşama konusunda da şahit tutmak bil-icma1 vacip değil sadece müstehabdır.

394 dipnotlu Hz. Aişe hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salihtir. Böylece kocasından üç talâk ile tamamen boşanan bir kadın ikinci kocayla evlendikten sonra birinci kocasına dönebilmesi, yani onunla yeniden evlenebilmesi birtakım şartlara bağlanmıştır. Onlardan biri de kadmm ikinci kocasıyla cinsel temasta bulunmasıdır. Aksi halde ikinci kocası onu boşasa bile birinci kocasıyla evlenemez.

Hadîste "balçağız" tabirinin kullanılması, cinsel temasta erkeğin tenasül aletinin haşefesinin bile olsa üreme organında kaybolmasının yeterli olacağına veya az da olsa meninin fercin içine akmasının kâfi olacağına işarettir. Hasan Basrî de bu ikinci şıkka kail olmuştur. [134]

Cumhura göre ise, "usayle", yani "balçağız" dan maksat zevk almaktır, bu da ancak cinsel temasla gerçekleşir. Bu konuda hadîste belirtilen hükme muhalefet eden olmamıştır. Ancak Said b. Müseyyeb farklı bir görüş beyan etmiştir ki, kuvvetli bir ihtimalle ona hu hadîs ulaşmamıştır. [135]

Çıkarılan Hükümler

1- Kadın üç talakla boşandıktan sonra ikinci bir adamla evlenebilmesi için üç kuru' (yani üç ayhali veya üç ayhalinden temizlenme dönemi) beklemesi gerekir.

2- Hâmile olan kadının iddeti, hamlini vaz'etmesiyle sona erer, yani doğum yapmasıyla iddeti son bulur ve ondan sonra evlenebilir.

3- Adam bir veya iki talâkla karısını boşadığı takdirde, bu boşama şekli ric'î ise iddet içinde karısına dönebilir ve bunun içinde karısının rızası, sonra da tecdid-i nikah gerekmez. Talâk-ı hâin ile boşamışsa, id-detinin bitiminde ya tamamen boşar ya da kadının rızası alınarak tecdid-i nikâh yaparak birleşirler.

4- Bain talâkla noksanlaşan nikah sayısı tecdid-i nikahla tamamlanır, Ric'î talâkla boşayan kimsenin talâk sayısı noksan kalır, tamamlanmaz.

5- Karısını üç talâkla boşayan kimse artık bir daha onunla evlenemez. Ancak kadın ikinci bir kocayla evlendikten sonra boşanır veya bu ikinci kocası ölürse, birinci kocasıyla isterse evlenebilir,

6- İkinci kocayla evlenmesi, birinci kocayla evlenme niyeti taşımamalıdır. Özellikle böyle bir şartla yapılan nikâh akdi fasit sayılır. Buna hülle denir ki, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz hülle yapana ve yaptırana lanet etmiştir. Bu da tahrimi gerektiren bir anlatım tarzıdır.

7- İslâm gelince cahiliye devrindeki câri olan ric'î talâk usulünü değiştirip onu âdil bir ölçüye sokmuştur.

8- Gerek boşama olayında, gerekse ric'î talâktan dolayı ric'at olayında şahid tutmak vacip değildir, bunun müstehab olduğunu söyleyenler olmuştur.

9- İkinci kocayla nikahlanan kadının birinci kocasıyla yeniden evlenebilmesi için üç şart söz konusudur: Birincisi, birinci kocayla evlenme niyet ve şartını taşımamasıdır. İkincisi, ikinci kocasının onu boşaması veya ölmesidir. Üçüncüsü ikinci kocasıyla mutlaka cinsel temasta bulunmasıdır.

10- İkinci kocasıyla yapacağı cinsel temasta penisin baş kısmının olsun ferce girip lezzet duyması yeterli sayılmıştır. Diğer ilim adamlarına göre meninin de akması söz konusudur.

11- Ric'î talâkla karısını boşayan kimsenin talâkı noksan kalacağından, birleştikten sonra adamın çok dikkatli olması ve bir daha boşama sözünü ağzına almaması tavsiye olunur. Aksi halde karısını tamamen boşamış olur ve bir daha birleşemezler.

12- Kadın ve erkek mecbur kalmadıkça boşanmaya karar vermemelidirler. Zira Allah yanında helâlin en çok sevilmeyeni boşamaktır. Hem Cenâb-ı Hak cinsel konuda zevkine aşırı düşkün olan erkek ve kadınları da sevmez.

13- Boşama ve boşanma bir aile için nihaî (en son) çare olmalıdır. Zira ıslah mutlaka hayırlıdır.

14- Ciddi ve meşru bir sebep yokken boşanmasını talep eden bir kadının cennet kokusu alamayacağı sahîh hadislerle sabit olmuştur.

15- Kan-koca küçük meseleleri ve basit olayları ciddiye alıp bir sürtüşme ve tartışmaya girmemelidirler. Hoşgörülü olmak sünnettir. Ancak ortada açık bir hayasızlık varsa, kadın artık ipi koparıp kimseyi dinlemiyorsa veya kocası başka kadınların peşine takılıyor evini ve eşini ihmal ediyorsa, o takdirde boşanmakta bir sakınca yoktur. Aynı zamanda had safhadaki geçimsizlik, uyuşmazlık ve bunun neticesi olarak Allah'a karşı günahkâr ve âsi olmak söz konusu ise yine boşanmaya cevaz verilir. [136]

İla

Îlâ, sözlük olarak, ister karısına cinsel maksatla yaklaşmayacağı, ister başka bir husus hakkında mutlak yemin anlanıma gelir.

Cahiliye devrinde ilâ, kadınla cinsel teması terk etmeye dair yemin edip onu ebediyen kendine haram kılmak şeklinde bir terim olarak kullanılırdı.

İslâm şeriâtinde ise, özel olarak kocanın karısına dört ay veya daha fazla bir süre cinsel temas maksadıyla yaklaşmayacağına dair yemin etmesidir. Dört aydan az bir süre yaklaşmayacağına yemin eden adam artık nıuliy sayılmaz.

İlâ Allah adına yemin edilmekle gerçekleştiği gibi O'nun sıfatlarından bir sıfatla veya köle azad etmek, hacca gitmek gibi bir ibâdeti kendine

adamakla da gerçekleşir.

ilâda bulunan adam dört ay sona ermeden karısına dönebilir ve bundan dolayı keffaret Öder. Bu süre içinde dönmez de dört ay sona ererse kadın bir talâk-ı bâin ile boşanmış sayılır. Aynı zamanda süre sona erdikten sonra kadın hâkime başvurup kocasından ayrılmayı talep edebilir. Hâkim uygun gördüğü takdirde onları ayırır ve bu bir ric'î talâk olarak belirlenir.

Böylece İslam, kadına cinsel temas maksadıyla yaklaşmayacağına dair yapılan yeminin bozulmasında bir sakınca olmadığını, ancak bundan dolayı keffaret ödenmesinin gereğini birtakım kurallara bağlamış ve kadına yapılan bu haksızca muameleye son vermiştir. Zira adam hem karısına ebediyyen yaklaşmayacak, hem de onu zevce olarak eli altında tutacak. Bu her yanıyla ve yönüyle kadına yapılan zalimce haksızlıklardan biri idi ki cahiliyye devrinde uygulanırdı,

İslâm, yapılan yemini süre bitmeden bozmayı tavsiye ederken fakir ve muhtaçları koruyup maddeten desteklemeyi ve bu yolla da sosyal adaleti sağlamayı amaçlamış ve bundan dolayı keffaret ödenmesini gerekli kılmıştır. [137]

İlgili Hadisler, Rivayetler

Şa'bî'den, o da Mesruk'dan, o da Hz. Aişe (r.a.) dan yaptığı rivayette, Hz. Aişe (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz eşlerine karşı ilâda bulunarak (onlarla cinsel temasta bulunmayı kendine) haram kıldı. Sonra da bu haramı helâl kılıp

yaptığı yemininden dolayı keffaret ödedi." [138]

îbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayette adı geçen şöyle demiştir: "Dört ay geçince adam boşasın diye beklenir ve o boşamadıkca talâk vaki olmaz." Bu rivayeti Buharı tahrîc edip şu bilgiyi vermiştir: "Bu görüş Hz. Osman'dan, Hz. Ali'den, Ebû Derdadan, Hz. Aişe'den ve Peygamberin (s.a.v.) oniki ashabından rivayet olunmuştur." [139]

Hz Ömer (r.a.) den yapılan rivayette ise adı geçen ilâ konusunda şöyle demiştir^Dort ay geçince mulî (ilâda bulunan adam) durup düşünür: Ya, karısına döner, veya onu boşar." [140]

Süleyman b. Ebî Yesar'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in ashabından on kişiden fazla zata yetiştim ki hepsi de mulînin dört ayın bitiminde durup düşünmesini belirtiyorlardı." [141]

Süheyl b. Ebî Salih'den, o da babasından rivayet etmiştir. Babası şu bilgiyi vermiştir: 'Peygamber (s.a.v.) Efendimizin ashabından oniki kişiye ilâda bulunan adam hakkında sordum. Hepsi de şu cevabı verdi: "Dört ay geçmeden ona bir şey gerekmez. Dört ayın sonunda ise durup düşünür: Ya karısına döner veya onu boşar." [142]

Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre ilâ, şeriatte, adamın kendini nikâhlı karışma cinsel temasta bulunmaktan dört ay veya daha fazla bir süre yemin edip alıkoyması veya meşakkati gerektiren talâk, itâk veya bîr ibadette bulunmayı bu sebeple adamasıdır. O bakımdan meşakkat getirmeyen bir şey adayarak ilâ yapmak muteber değildir.

îlâ'nm hürler için süresi dört ay, cariyeler için iki aydır. İlâ'da bulunup dört ay süre belirleyen kimse bu sürenin sonuna kadar yeminini koruyup bozmazsa karısı bir talâk-ı bâin ile boş düşer. Sonra da karısının rızasını almak suretiyle tecdid-i nikâh gerekir.

Süre bitmeden karısına rücu' etmek suretiyle yeminini veya adağım bozarsa keffaret gerekir. Farz olan hac ile adarsa bu geçerli olmaz. Ama bir köle azâd edeceğini adarsa geçerli olur. Haccın geçerli olmamasının sebebi, bu ibâdet zaten hali-vakti yerinde olan mü'mine farzdır. Şayet farz olan haccı eda etmişse, o taktirde hacca gitmeyi adaması geçerli olur. Bunun gibi ramazan orucunun dışında bir orucu ve zekât dışındaki bir sadakayı adarsa bu da geçerli sayılır.

Dört ay geçtiği halde cinsel temasta bulunmazsa, kadın bir talâk-ı bâin ile boşanmış olur. Bu durumda hâkimin karı-kocayı birbirinden ayırmasına ihtiyaç yoktur. Diğer üç mezhebe göre, buna ihtiyaç vardır.

Birinci dört ay sonunda kadın bir talâk-ı bâin ile boş olur. Buna rağmen adam yine de cinsel temasta bulunmaz ve aradan ikinci dört ay geçerse, ilâ devam eder ve kadın ikinci defa talâk-ı bâin ile boş düşer. Ancak birinci dört geçtikten sonra adamın tecdid-i nikah yapması ilânın devamını gerektirir. Aynı zamanda ikinci talâktan sonra da tecdid-i nikah da ilâ'nın devamını sağlar. İkinci nikâhtan sonra adam yine bir dört ay daha eşiyle cinsel temasta bulunmazsa, üçüncü defa talâk-ı bâin ile boş düşmüş olur, artık birleşmeleri caiz değildir. Ancak ikinci bir kocadan boşandığı veya bu ikinci kocası Öldüğü takdirde birinci kocasıyla evlenebilir. [143]

Ama dört aylık süre dolmadan karısına dönüp cinsel temasta bulunursa, ilâ sona erer, adam bundan dolayı yeminini bozduğu için keffaret öder, adadığı ibâdet veya başka bir şeyi de yerine getirmesi gerekir. b) Şâfiilere göre, ilâ ancak şu üç şeyden biriyle gerçekleşir:

1- Allah adıyla veya O'nun sıfatlarından bir sıfatla yemin etmek,

2- Talâk veya itik ya da benzerini cinsel temasa ta'lik etmek,

3- Nezirden iltizamı sahih olanını iltizam etmek.

Birinci hususun hükmü, ilâda bulunan adam karısıyla cinsel temasta bulunmayacağına dair Allah ile veya O'nun sıfatlarından bir sıfat ile yemin ettiği takdirde süre sona ermeden karısıyla cinsel temasta bulunmak suretiyle yeminini bozarsa keffaret gerekir ve ilâ sakıt olur.

İkinci hususun hükmü, talâkı veya itki cinsel temas üzere talik eder, şöyle ki: "Seninle cinsel temasta bulunursam sen boş ol veya seninle cinsel temasta bulunursam falan kölen hür olur" der, sonra ds karısıyla cinsel temasta bulunursa talâk vaki olur. Köle azad etmeyi söylemişse, o azat olur.

Üçüncü hususun hükmüne gelince, adam isterse iltizam edip adadığı şeyi yerine getirmek ile yemin keffareti Ödemek arasında muhayyerdir, hangisini dilerse onu yerine getirir.

Meselâ adam karışma: "Eğer seninle cinsel temasta bulunursam Allah için haccetmek veya sadaka vermek veya namaz kılıp oruç tutmak ya da köle

azad etmek benim üzerime gerekli olsun" der ve sonra da cinsel temasta bulunursa, isterse adadığı ibâdetleri yerine getirir, isterse yemin keffareti öder.

Bir de adam cinsel temasta bulunmayacağına dair ya yemin eder, ya da bir ibâdeti yerine getirmek üzere adar ve dört ay geçtiği halde cinsel temasta bulunmazsa, kadın durumu hâkime intikal ettirir. - Hâkim adama karısına dönüp temasta bulunmasını emreder. Buna rağmen adam dönmez, cinsel temasta bulunmazsa hâkim boşama kararı verir. Bu boşama bir talâk-ı ric'î olur. Böylece iddet sona ermeden adam karısına dönebilir. Ama kadın gayr-i medhulin biha ise talâk hâin

olarak gerçekleşir.

Adam hakimin emrine uyar da cinsel temasta bulunursa, artık ilâ hükmü kalkar ve gereken keffaret veya adağı yerine getirir. [144]

c) Hanbelilere göre, ilânın dört şartı vardır:

1- Cinsel temasta bulunmayacağına dair Allah adına veya O'nui, sıfatlarından bir sıfat ile yemin etmesi,

2- Karısıyla cinsel temasta bulunmamak üzere dört aydan fazla bir süre belirlemesi,

3- Cinsel temasta dört ay içinde bulunması ve bulunmaması ihtimalinin eşit olması.

4- Dört ay süre içinde mevcut olacağını bildiği bir şeye talîk etmiş olması.

5- Kendisinin veya başkasının kudretinin yeteceği bir fiile talik etmesi.

Süre bitmeden eşine dönüp cinsel temasta bulunursa yemin keffareti öder veya adadığı ne ise onu yerine getirir. Adadığı şey mevcut olmazsa, o takdirde keffaret ödemekle onu telafi eder.

Dört ay geçtiği halde cinsel temasta bulunmaz, bu yüzden kadın [urumu hâkime intikal ettirirse, hâkim ona, karısına dönüp temasta bulunmasını emreder. Emre uymadığı takdirde hâkim ona karısını îoşamasmı emreder. Zira sürenin geçmesiyle kadın boşanmış olmaz. [145]

d) Mâlikilere göre, adam karısına cinsel temasta bulunmayacağına dair yemin eder de dört ay süre sona ermeden cinsel müna-kebette bulunursa, ilâ hükmü çözülür (kalkar) ve adama yemin etmişse keffaret gerekir. Boşamaya talikte bulunmuşsa karısı boş olur; bir köle azat etmeye talikte bulunmuşsa kölesi azad olur. Birinci dört aydan bir gün geçtiği halde cinsel temasta bulunmazsa, artık kadının hâkime başvurması için hiçbir engel yoktur ve bu ona tanınan bir haktır. Bu durumda hâkim onun kocasını çağırtıp karısına dönmesini ve temasta bulunmasını emreder. O bu emre uyarak karısıyla cinsel temasta bulunursa ilâ hükmü kalkar ve adam da yeminini bozmuş olur. Aksine bir tutum içine girerse hâkim onun karısını bir ric'î talâkla boşar. Diğer bir rivayete göre hâkim onun bir talâkla boşamasını sağlar ve o da boşaymca hâkim tescilde bulunur. Adamın bulunduğu yerde hâkim yoksa, kadın müslüman cemaate başvurup olaya el koymalarını talep eder. [146]

Böylece İmam Mâlik'e göre, adam sadece dört aylık bir süre belirle erek karısına cinsel temasta bulunmayacağına dair yemin ederse ilâ yapmış sayılmaz. Dört aydan fazla bir süre -isterse bir gün olsun- belir-lei'-t1 o takdirde ilâda bulunmuş olur.

Yine bu imama göre, adam cinsel temasta bulunmasını hac veya umre veya oruç veya köle azad etme veya talâka talik ederse, ilâda bulunmuş kabul edilir. [147]

İlâ konusunda mezhebler arasında bazı hususlarda küçük farklar bulunmaktadır. Ama hepsi de İslâm hukukunda böyle bir hükmün bulunduğunu ittifakla kabul etmekte ve ana çizgilerinde birleşmektedirler. [148]

Çıkarılan Hükümler

1- İlâ, sünnet ile sabit olan bir hukukî terimdir. Karısıyla cinsel münasebette bulunmayacağına dair, ya dört ay veya daha fazla bir süre belirleyerek yemin etmeye "ilâ" denir.

2- Bu konuda da yemin ancak Allah ile veya O'nun sıfatlarından bir sıfat ile yapılabilir.

3- Ayrıca ilâ hususunda talâk, itik, namaz, oruç, hac ve sadaka gibi hususlarda taîikde bulunarak arzulanan şey gerçekleşebilir.

4- Ancak bu ve benzeri ibâdetlere talikte bulunulurken adama farz olan bir ibâdete talikte bulunması ilâyı gerçekleştirmez.

5- Talikte bulunulan ibâdetlerden de az bir şey değil, külfetli ve meşakkatli bir nisbeti dikkate alıp ona göre adamak gerekir.

6- İlânın hür kadınlar için süresi dört, cariyeler için iki aydır. Bu süre taban olarak belirlenir. Süreyi daha uzun tutması da mümkündür,

7- Dört aylık süre sona ermeden adam karısına cinsel yaklaşmada bulunursa ilâ hükmü kalkar ve yeminim bozduğundan dolayı keffaret vermesi gerekir.

8- Bu keffaret varsa bir köle azâd edilerek yerine getirilir. Yoksa üç gün oruç tutulur veya on fakir sabahlı akşamlı doyurulur.

9- Dört aylık süre sona erdiği halde adam karısıyla cinsel temasta bulunmazsa bir talâk-ı bâin vaki olur. (Bu Hanefîlere göredir).

10- Talâk-ı bâin vaki olunca, adam karısının iznini almak suretiyle tecdid-i nikâh yaptırır.

11- Diğer üç mezhebe göre, dört ay sona erdikten sonra kadın hâkime başvurma hakkına sahiptir. Hâkim, adama karısına dönmesini ve temasta bulunmasını emreder. Dinlemediği takdirde hâkim kadını ondan boşar.

12- Adam birinci dört ay sona erince cinsel temasta bulunmaz ve ikinci dört, üçüncü dört ayın sonunda da bu tutumunu sürdürürse karısı tamamen boş düşmüş olur. Artık bu durumda o kadın bu adama haram olur.

13- İlâ sebebiyle bir şeyi adayan kimse, süre bitmeden karısına dönüp cinsel temasta bulunursa, adadığı şeyi yerine getirmekle yemin keffareti ödeme arasında serbesttir, hangisini dilerse onu yapar ve öylece ilâ sona erer. (Bu Şâfiilere göredir).

14- Mâlikilere göre kadın ancak dört ay bir gün geçtikten sonra hâkime başvurabilir. Daha önce başvurması sahîh olmaz.

15- Adamın bulunduğu yerde hâkim yoksa, müslüman cemaatine başvurulur.

16- Hanefîlere göre, sürenin bitmesi halinde kadın bir talâk-ı bâin ile boş düşeceğinden hâkime başvurmasına ihtiyaç yoktur.

17- Yine Mâlikilere göre, sadece dört ay veya daha az bir süre belirleyerek ilâ yapanın ilâsı geçerli sayılmaz.

18- Yeri ve zamanı gelip şartlar zorladığı takdirde ilâ yapmak bir bakıma müstehab sayılır. Ama her şeye rağmen bu yola başvurulmaması her zaman şayan-ı tavsiyedir. [149]

Zıhar ve Taşıdığı Hüküm

Zıhar sözlükte sırt mânasına delâlet eden "zahr" kökünden 1 türetilen bir kelimedir. Sonraları bu kelime daha çok adamın karısına "sen bana anamın sırtı gibisin" demesine delâlet eden bir terim haline gelmiştir. Cahiliyye devrinde kullanıldığı gibi İslâm'da da Aile Hukuku bölümünde kullamlagelmiştir. Ancak İslâmiyet zıhar hükmünü meşru çevçeve içine, alıp bu hususta da hem aileyi, hem de kadının vakar ve şahsiyetini korumuştur.

"Anamın sırtı gibisin"den maksat, cinsel temasta adam her ne kadar karısının göbeği üzerine uzanır, bir bakıma o cihetle bir biniş yaparsa, da, zıhar kavramıyla buna sırt denilerek bir benzerlik sağlanmıştır. Diğer canlıların sırtına binildiği halde cinsel temasta kadının sırtına değil göbeğine binilir.

Böylece bir teşbih (benzetme) söz konusudur.

Cahiliyye devrinde adam karısına "sen bana anamın sırtı gibisin" dediği takdirde o kadın ona müebbeden haram olurdu. Böylece kadın birçok haklarını ve bununla birlikte şahsiyetini kaybeder, perişan olurdu. İslâm gelince, cahiliye devrinin kötü âdetlerini vahiy yoluyla kaldırıp kökünü kazırken güzel olup ahlâka mugayir olmayan ve halk tarafından güzel olduğu için benimsenen âdetlere dokunmadı. Islâh edilecekleri islâh edip

verimli, faydalı bir düzeye getirdi. Zihar ıslaha muhtaç bir âdetti. O bakımdan İslâmiyet onu uhrevî ve dünyevî hükümlere bağladı, birtakım müeyyideler koydu. Uhrevi hükmü, yani müeyyidesi, bu yola başvurmanın günah olduğunu belirtti. Dünyevî hüküm ve müeyyidesi ise, keffaret vermedikçe adamın karısına cinsel açıdan yaklaşması yasaklanıp haram kılınmasıdır.

Zıhar hükmünün teşriine gelince buna şu olay sebep olmuştur:

"Evs b. Sâmit'in karısı Havle binti Salebe (r.a.) namaz kılıyordu. Kocası da onu namazda görünce bekledi ve kadıncağız selâm verince, Evs onunla cinsel temasta bulunmak istedi. Kadın istemedi. Bunun üzerine Evs fazlasıyla öfkelendi ve ziharda bulundu. Böylece karısını kendisine ebediyen haram kıldı. Bunun üzerine fazlasıyla üzülen Havle kalkıp Resûlüllah'a (s.a.v.) geldi ve şöyle dedi: "Şüphesiz ben genç ve çekici bulunduğum bir zamanda ve yaşta benimle evlendi. Ne vakit ki yaşını ilerledi ve karnım (çocukları) dışarı attı, yani çocuklarım çoğaldı, bu defa kalkıp beni anasına benzetti." Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz onu dinledikten sonra şöyle buyurdu: "Senin durumunla ilgili yanımda bir hüküm bulunmuyor. Çünkü Cehab-ı Hak insanların üzerinde durduğu zıharı ibtal eder anlamda bana bir vahiy indirmedi." Kadın bundan elem duydu ve halini Cenâb-ı Hakk'a şikâyet edip Resûlüllah'a (s.a.v.) şunu söyledi: "Ya Resûlallah! Doğrusu benim küçük çocuklarım bulunuyor. Onları kocama bırakacak olursam zayi olup giderler. Kendi yanımda tutarsam aç kalırlar." Resûlüllah (s.a.v.) da ilk söylediği sözü tekrar söyledi ve her ne kadar kadın bu çıkmazdan kurtulmak için söz söylediyse Peygamberimiz (s.a.v.) de aynı cevabı tekrarladı. Kadın her defasında aynı cevabı alınca şöyle diyordu: "Ben fakirlik, yalnızlık ve perişanlığımı Allah'a şikayet ediyorum!" Bunun üzerine Allah'ın şu emri indi:

"Kocası hakkında sana başvurup tartışan ve (hâlini) Allah'a arzederek şikâyette bulunan kadının sözünü Allah duydu. Allah karşılıklı konuşmanızı da duymaktaydı. Şüphesiz ki Allah işiten ve görendir.

Sizden kadınlarını (eşlerini annelerinin sırtına benzeterek) zıhar yapanlar (bilsinler ki) karıları onların anaları değildir. Anaları ancak onları doğuranlardır. Şüphesiz ki sözün çirkinini ve uydurmasını söylüyorlar. Allah elbette çok affeden, çok bağışlayandır.

Karılarını (öz analarına benzetip) ziharda bulunduktan sonra sözlerinden dönenler, eşleriyle cinsel yaklaşmada bulunmadan önce bir köle azâd etmeleri gerekir. Bununla size Öğüt verilir. Allah yaptıklarınızdan haberlidir.

Kim azâd edecek köle bulamazsa, yine eşiyle cinsel yaklaşımdan önce iki ay ardarda oruç tutsun. Kimin de buna gücü yetmezse, altmış yoksulu (fakir ve muhtacı) doyursun. Bu keffa-retler Allah ve Peygamberine inanmanızla ilgilidir ve bunlar Allah'ın koyduğu (dinî) sınırlardır. İnkarcılar için elem verici bir azap vardır." [150]

İlgili Hadisler

Seleme b. Sahr (r.a.) den yapılan rivayete göre şöyle haber verdiği tesbit edilmiştir: "Ben öyle bir kişiydim ki, kadınlarla cinsel temasta başkasına verilmeyen kudret bana verilmiştir. Ramazan girince, ramazan çıkıncaya kadar karımla cinsel temasta bulunmamaya yemin ettim. Bu husustaki endişem ise, gecemde cinsel temasa başlarım da gündüz oluncaya kadar bunu peşpeşe sürdürüp kendimi o halden çekip alamayacağım ihtimali idi. Sonra ramazan gecesinde karım bana hizmet ederken onun bedeninden bir kısmı benden yana açılmış oldu. (Kendimi tutamadım) ve kalkıp karımın üzerine atıldım. Sabah olunca kalkıp kavmime gittim ve olup bitenleri onlara anlattım ve şöyle dedim: Kalkın benimle birlikte Resûlüllah'a gidelim; ben durumu O'na haber vereyim. Onlar ise: "Vallahi biz öyle yapamayız: hakkımızda Kur'ân (âyeti) inmesinden veya Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerimizde ar olup kalacak bir söz söylemesinden korkarız" dediler ve ilâve ettiler: "Ama Sen kendin git de nasıl uygun görürsen Öyle yap." Bunun üzerine çıktım, tâ ki Peygamber (s.a.v.) Efendimize vardım ve haberimi O'na anlattım. Resûlüllah (s.a.v.) bana "Sen öyle mi yaptın?" diye sordu. Ben de: "Evet ben Öyle yaptım" dedim. Resûlüllah (s.a.v.) bu sözü üç defa tekrarladı ve ben de aynı cevabı verdim ve devamla şöyle dedim: "İşte ben buyum.

Aziz ve Celîl olan Allah'ın hükmü ne ise onu uygula, ben o hükme sabrederim." Peygamber (s.a.v.) Efendimiz "Bir köle azâd et!" buyurdu.

Ben elimle boynumun kenarına vurdum ve şöyle dedim: "Hayır, seni hak ile gönderen zata yemin ederim ki bugün için yanımda karımdan başka bir nesnem yoktur." Efendimiz bana: "O halde iki ay üstüste oruç tut" buyurdu. Bunun üzerine ben: 'Ta Resûlallah! Şu başıma gelen şey ancak oruç sebebiyle gelmedi mi?" dedim. Peygamber (s.a.v.): "O halde ta-saddukta bulun" buyurdu. Ben: "Seni hak ile gönderen zata and olsun ki biz bu gecemizi akşam yemeğimiz olmadığı halde aç geçirdik" dedim. Peygamber (s.a.v.) öyle ise Beni Zürayk'm zekât sahibine git de sana zekât vermelerini söyle. Öylece o zekâttan bir vesk hurmayı altmış miskine dağıt. Geriye kala-ııyla da hem kendine, hem de çoluk çocuğuna yardımcı ol" buyurdu. Ben de kalkıp kavmime başvurdum ve onlara şöyle dedim: "Sizin yanınızda darlık ve kötü bir görüş buldum. Rasulul-lah'm yanında ise genişlik ve bereket buldum. Resûlüllah bana sizin zekâtınızı emretti." Onlar da zekâtlarını bana verdiler." [151] ' .

Seleme b. Sahr (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz zıharda bulunan kimsenin keffaretten Önce karısıyla cinsel temasta bulunabileceğini belirtmiştir. [152]

Ebû Seleme'den, o da Seleme b. Sdhr (r.a.) den yaptığı rivayete göre Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz içinde onbeş sa' hurma bulunan bir zenbili ona verdi ve şöyle buyurdu: "Bunu altmış miskine yedir ve bu her miskin için bir müddür. (Müdd: İki avuç dolusu kadar bir Ölçü)." [153]

îkrime'den, o da îbn Abbas (r.a.) dan rivayet etmiştir: Bir adam eygamber'e (s.a.v.) geldi ki o, karısına ziharda bulunduktan sonra hunla cinsel temasta bulunmuştu. Şöyle dedi: "Kanma ziharda bu-ıindum ve arkasından henüz keffaret Ödemeden onunla cinsel emasta bulundum." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ona: Ulah sana merhamet eylesin, seni buna hamleden neydi?" diye ordu. O da: "Ay ışığında onun halhalini gördüm" diye cevap erdi. Peygamber (s.a.v.) ona: "Allah'ın sana emrettiğini yerine etirinceye kadar ona yaklaşma!" buyurdu. [154]

Nesâî de aynı hadîsi mursel olarak rivayet etmiş ve son kısmını eğişik lafızla şöyle nakletmiştir: "Senin üzerine gereken (keffareti) ye-ine getirinceye kadar karından kendini uzak tut!"

Bu iki rivayet keffaret ödemeden cinsel temasta bulunmanın ahrîmine delâlet etmektedir. Aynı zamanda keffaret ödemeden cinsel temasta bulunan

kimsenin keffaret zimmetine kalır ve mutlaka yerine etirmesi gerekir hükmü de ortaya çıkıyor. Havle binti Mâlik b. Sa'lebe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, âdı geçen şöyle demiştir: "(Kocam) Evs Sâmit bana ziharda bulundu, O sebeple Resûlüllah'a (s.a.v.) geldim şikayette bulundum. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz de bu hususta bedimle biraz tartışarak şöyle diyordu: "Allah'tan kork, o senin amcan oğludur. Rasulullah (s.a.v.) bu sözünde ısrarla dururken Kur'an (ayeti) adi: "Kocası hakkında sana başvurup tartışan ve (halini) Allah'a arzedrek şikâyette bulunan kadının sözünü Allah duydu." Bunun üzerine

tesûlüllah (s.a.v.): "Kocan bir köle azâd eder" buyurdu. Kadın da:

Kocam köle bulamaz" dedi. Peygamber (s.a.v.): "O halde iki ay aralıksız ardarda oruç tutar" buyurdu. Kadın: "Ya Rasulallah! Doğrusu kocam yaşlı bir adamdır, oruç tutacak kudreti yoktur" dedi. Peygamber

s.a.v.): "O halde altmış miskini doyurmaya baksın" buyurdu. Kadın:

Kocamın yanında tasaddukta bulunacak bir şeyi yoktur" dedi. Derken “sırada bir arak (altmış sa) dolu hurma getirildi. Kadın şöyle dedi: "Ya tesûlallah! Ben başka bir arak (altmış sa) dolu hurma ile kocama ardıma olacağım." Peygamber (s.a.v.): "Çok güzel (bir yardımda) bulutursun! Şimdi git de o iki arak hurma ile kocandan yana altmış miskini edir ve öylece amcan oğluna dön" buyurdu. [155]

Müctehidlerin Görüş İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, zıhar: Kocanın kendi karısının şayi olan (bakılması haram kabul edilen) bir organını veya tamamına delâlet eden bir cüz'ünü aralarında ister süt emme, isterse sıhriyetten dolayı sonsuza kadar mahremiyet bulunan (evlenme engeli söz konusu olan) yakınlarından bir kadına veya onun bakılması haram olan bir organına benzetmesidir.

Adamın karısı ister hür, ister cariye, ister mükâtebe, ister kitap ehlinden olsun farketmez.

Zıhar. hükmünün gerçekleşebilmesi için bunun şartı kadının sahîh bir akidle zevce olması, adamın da keffarete ehil bulunmasıdır. O bakımdan zimmî (kitap ehlinden olan gayr-i müslim vatandaş) m, çocuğun ve delinin zıharı sahîh değildir. [156]

O halde adam karısına: "Sen bana anamın sırtı veya karnı veya uyluğu gibisin" der veyahut: "Senin başın veya bedeninin yarısı bana anamın karnı veya sırtı veya uyluğu gibidir" derse ziharda bulunmuş olur. Aynı zamanda bu benzetmeyi kızkardeşi veya halâsı veya teyzesi gibi mehariminden biriyle ifade ederse yine de zıhar da bulunmuş olur. Bu durumda artık karısıyla cinsel temasta bulunması haram olur. Keffaret vermedikçe bu haramlık devam eder. Aynı zamanda cinsel temasa yol açan bir takım davranışlarda da bulunması haram olur. Bununla beraber keffaret ödemeden cinsel temasta bulunursa istiğfar etmekten başka bir şey gerekmez. Yani sadece günahkâr olur, haram olan bir fiilî işlemiş sayılır.

Bu durumda karısı da onun keffaret vermesi hususunda uyarıda bulunur ve hâkim de onu keffarete icbar eder.

Adam karısına "sen bana göre anam gibisin" der ve bununla karısının da anası gibi hürmete lâyık olduğuna niyet ederse, o takdirde tastık edilir. Zıhar hükmü gerekmez. Ama. "Sen bana haramsın veya sen benim yanımda anam gibisin" derse, bununla zıhar niyet etmişse zıhardır, talâk niyet etmişse talâk olur. [157]

b) Şâfiilere göre, ziharda bulunmak mükellef olan her koca için sahihtir. İsterse adam zimmî veya iğdiş olsun farketmez.

Sarhoşun zıharı ikâ ettiği talâkı gibidir. O bakımdan sarhoşun kendi karısını boşaması sahîh ve geçerli olduğu gibi ziharda bulunması da geçerlidir. "Sen bana göre, benim yanımda anamın sırti gibisin" derse bu sarîh bir zihar olur. "Cismin, bedenin veya nefsin anamın cismi veya bedenî veya nefsi gibidir" sözü de sarîh zıhar kapsamına girer.

"Anamın eli veya karnı veya göğsü gibisin" derse hüküm yine böyledir; yani zıhar kabul edilir. "Anamın gözü gibisin" sözü ise, adam bununla saygı kasdetmişse zıhar sayılmaz.

Adamın karısını neseb veya reda (süt emme, emzirme) veya sıhriyet sebebiyle ebediyen nikâhı haram olan yakınlarından bir kadına benzetmesi

genel anlamda zıhar kabul edilir.

Zıhardan dönen kimseye keffaret ödemek gerekir. Zıharla birlikte ölüm veya nikâh feshi veya talâk-ı bâin veya talâk-ı ric'î ile ayrılma meydana gelirse artık ne zıhardan dönüşe, ne de keffarete gerek kalır. [158]

c) Hanbelîlere göre, boşaması sahîh olan kocanın zıharda bulunması da sahihtir. Şâfîîlerde olduğu gibi, aklı başında olan ergen her kocanın -ister müslim, ister kâfir, ister hür, isterse köle olsun- zıharda bulunması sahihtir.

Zıhar bir yemindir ve bozulduğu takdirde keffareti gerektirir.

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik'e göre zimminin zıharı sahîh değildir. Böylece Şâfıi ve Hanbelî mezhebi bu hususta Hanefî ve Mâliki mezhebinden farklı bir ictihad ortaya koymuşlardır.

Mükreh (tehdip edilip zorlanan) in zıharı sahîh değildir. İmam Şafii'nin de kavli budur. İmam Ebû Yusuf a göre sahih ve geçerlidir.

Cinsel temasa kudreti yetmiyen hir kocanın da zıharı sahihtir. İmam Mâlik ile İmam Şafii'nin kavilleri böyledir. Ebû Sevr'e göre cinsel temasa kudreti veya imkânı olmayanın zıharı sahîh değildir.

Zıhar diğer mezheblerde olduğu gibi adamın karısını anasına veya nikâhı kendisine ebediyen haram olan hısımlarından bir kadının sırtına veya bedenine veya karnına veya başına, göğsüne benzetmesiyle sahîh olur. [159]

Zıhardan dönen, yani zıharda bulunduktan sonra karısına yaklaşıp cinsel temasta bulunan bir köle azâd etmesi gerekir.' Köle bulamadığı takdirde aralıksız iki ay üstüste oruç tutar. Buna da gücü yetmediği takdirde altmış fakiri sabahlı akşamlı yedirip doyurur. Buna zıhar keffareti denir.

İki ay oruca bir özürden dolayı ara verildiği takdirde yeniden başlaması gerekmez, kaldığı yerden devam edip tamamlar. Özürsüz ara verildiği takdirde kaldığı yerden değil yeniden başlaması gerekir. [160]

Mubah bir sefere çıkmak suretiyle keffaret orucuna ara verilirse, sefer sona erince kalındığı yerden devam edilir. Günahı gerektiren bir seferde ara vermek ise bunun aksine bir hüküm taşır. Yani oruca yeniden başlaması söz konusudur.

Oruca devam ederken ramazan ayı girer veya kurban bayramına tesadüf ederse oruca ara verilir. Ramazan veya nahr günüyle teşrîk günleri geçtikten sonra kalındığı yerden devam edilip tamamlanır. [161]

Kadın Zıharda Bulunabilir mi?

Kadının kocasına "sen babamın sırtı gibisin" derse bu zihar olmaz. Nitekim İmam Mâlik, İmam Şâfıi, İshak, Ebû Sevr ve rey tarafdarı müctehidlerin görüş ve ictihadları bu anlamdadır. Zührî ve Evzâî'ye göre zıhar sayılır. [162]

d) Mâlikîlere göre, diğer Tjnirheblerde olduğu gibi çocuğun, delinin, tehdit edilip zorlananın ' \ ı> de helâl bir şeyle sarhoş olanın zıharı sahîh değildir. Ancak İm- "Cbû Yusuf a göre mükrehin zıharı sahihtir. Nitekim az yukarıda bu c eğinmiş bulunuyoruz. [163]

Sonuç olarak dört mezhebe zıhar bir talâk değildir. Sadece keffareti gerektiren bir yemin anlamındadır. O bakımdan zıharda bulu-nan kimsenin talâk sayısında bir eksilme meydana gelmez.

Anlaşıldığı üzere İslâm zıhar konusunda da fakir ve muhtaçları gözetmiş ve böylece sosyal adaletin sağlanmasına bir kapı açmıştır. Aynı zamanda kadının vakar ve saygınlığını korumuş, onu anasına benzeten kocaya maddî bir ceza anlamında keffareti vâcib kılmıştır. [164]

Tahliller ve Rivayetler

417 no'lu Seleme hadîsini aynı zamanda Hâkim tahrîc etmiş ve İbn Huzeym ile İbn Cârud onu sahîhlemiştir. Abdülhak ise hadîsin inkıta sebebiyle muallel olduğunu belirtmiştir. Zira ona göre râvî Süleyman b. Yesar, Seleme b. Sahr V. ıtfaşmamıştır. Tirmizî de bu anlamdaki görüşü Buharî'den nakletm -?/-\r. Ayrıca bu hadîsin isnadında ismi ihtilâf konusu olan Muhammed b -ihak bulunuyor. [165]

Hadîsin zahiri, zıhar keffaret ide belirtilen tertibin vâcib olduğunu göstermektedir. Zira kölelik K.:.ydı altında bulunan bir insanı hürriyetine

kavuşturmak İslâm'ın ön gördüğü hususlardan biridir ve sevapların en çok mutluluk veren kısmıdır.

Aynı zamanda üçüncü kademede keffaret olarak bildirilen altmış aiskîni yedirip doyurmak, bundan sayıca daha az miskine keffaret nis-j>eti olan bir vesk veya altmış sa' hurmayı vermenin caiz olmayacağı mlaşılmâktadır. Nitekim imam Şafiî ile tmam Mâlik aynı görüşte-lirler. Yani bunlara göre, belirtilen keffareti mutlaka altmış fakire lağıtmak gerekir. Aynı fakire hergün bir sa' vermek suretiyle buna kitmış gün devam ederek ödeme yeterli değildir. Zeyd b, Ali, tmam Ebû tianîfe ve arkadaşlarına göre, bir fakiri altmış gün yedirip doyurmakta yeterli olur.

Ayrıca hadîsin zahirinden her fakire bir sa' ya hurma, ya arpa ya Ha üzüm vermek gerekir. Buğdaydan ise yarım sa' verilir. Bu, imam Kini Hanîfe ile arkadaşlarının görüş ve içtihadıdır. İmam Şafiî'ye göre miskine bir müdd (iki avuç dolusu kadar bir ölçü) verilir. Vacip olan , ktar budur, tmam Şafiî'nin bu husustaki delili 87 nolu Ebû Seleme aclîsidir ki, orada onbeş sa'dan söz edilmiştir. Her sa' dört müdd ılduğuna göre altmış müdd rakamı ortaya çıkmaktadır.

İmam Mâlik'de altmış fakirin her birine bir müdd verilmesini gerekli görmüştür..[166]

Yine hadîsin zahirinden anlaşılan odur ki, keffaretin her üç çeşidini yerine getirmekten aciz olan adama bu hususta yardımcı olup kendisine zekât verilmesini sağlamış ve böylece zıhar keffaretini ' ödemesini lüzumlu görmüştür. Nitekim imam Şafiî ile İmam 'Ahmed de aynı görüştedirler. Diğer ilim adamlarına göre, kişi âciz kaldığı taktirde keffaret sakıt olur.

418 ho'lu Seleme hadîsini Tirmizî has eni emiş tir. Ayrıca aynı hadîsi Hâkim ve Beyhakî, Muhammed b. Abdirrahman b. Sevbân ve bir de Ebû Seleme b. Abdirrahman tarikıyla Selece b. Sahr'den rivayetle tahrîc etmişlerdir.'

Hadîsin zahirinden, zıhar keffaretinin ancak adamın karısına dönüp cinsel temasta bulunmasından sonra gerekeceği anlaşılmaktadır. Xiîokim müctehidlerin görüş ve ictihadlan da bu anlamdadır.

imam Mâlik'e göre, yemin keffaretinden on fakire birer müdd verilir ki bu Peygamber'in (s.a.v.) müddüne göre takdir edilir. Zihar keffa-, reti ise altmış fakirden her birini doyuracak nisbette olmalıdır. Yine bu imama göre,

buğday veya arpa yerine buğday unu veya sevik (kavut) vermek yeterli olmaz. Ama zıhar keffaretinde doyurucu mahiyette olan bir yiyecek vermek kâfi gelir.

Yiyecek yerine giyim eşyası veya başka şeyler vermek de yeterli olmaz, yani caiz görülmez. Aynı zamanda altmış müdde bedel nakit para da vermek bu imama- göre kâfi'değildir. Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına göre kâfidir. Bunun gibi imam Mâlik'e göre otuz fakire altmış müddü dağıtmak da yeterli olmaz. Her fakire bir müdd gerekir.[167]

419 no'lu Ebû Seleme hadîsiyle diğer müctehidler istidlal ve ihticacda bulunmamışlardır.

420 no'lu İbn Abbas hadîsini aynı zamanda Hâkim tahrîc edip sahîhlemiştir. İbn Hacer'e göre, ricalinin hepsi sikadır. Ancak Ebû Hatim ile Nesâî bu rivayeti irsal ile muallel saymışlardır. îbn Hazm ise hadîsin râvileri sikadır, irsal ona zarar yermez demiştir. Hafız Bezzar buna şahit olarak Hasîf b. Atâ tankıyla İbn Abbas (r.a.) dan şu hadîsi tahrîc etmiştir: "Bir adam, Peygamber (s.a.v.) Efendimize "Ya Rasûlallah! Doğrusu ben karıma ziharda bulundum. Sonra henüz keffaret vermeden onun açık olan bacağını ay ışığında görünce (dayanamadım) cinsel temasta bulundum?" dedi. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ona: "Keffareti ver ve artık avdet etme" (yani keffaret vermeden cinsel temasta bulunmaya dönme) buyurdu. [168]

Böylece yukarıda sözü edilen İbn Abbas hadîsinden ziharda bulunan adamın keffaret ödemeden cinsel temasta bulunmasının haram olduğu anlaşılıyor. Nitekim Süfyan es-Sevrî, İmam Mâlik, imam Şafii ve İmam Ahmed b. Hanbel'in de kavilleri budur.

Böylece keffaret ödemeden cinsel temasta bulunan kimsenin üzerinden keffaret vücubu kalkmaz. Bu hareketiyle günahkâr olur. Ancak Saîd b. Cübeyr ve Ebû Yusuf bu durumda keffaretin sakıt olacağı görüşündedirler.

Hadîsin son cümlesinden şu hüküm de ortaya çıkıyor: Keffaret ödemeden önce cinsel temasta bulunan ve buna rağmen yine de keffareti ödemeden ikinci defa temasta bulunana iki keffaret gerekir. Cumhur ise bir keffaret gerekir diyerek birtakım görüş ve ihtimallerle amel etmeye gerek olmadığına işarette bulunmuştur.

Keffaret vermeden Önce cinsel temas haram olduğu gibi buna yol açan söz ve davranışlar da haram mıdır? îmam Sevrî bir kavle göre İmam Şafii'ye göre sadece haram olan cinsel temastır. Cumhura göre cinsel temasa yol açan söz ve davranışlar da haramdır. Cumhur âyette geçen "nün kabli en tetamssa" dan bu manâyı da çıkarmakta ve "mesîs"hı hem cima, hem de mukaddemesine delâlet ettiğine kail olmaktadır.

Hadîsteki "avd" kelimesinin ise cimaa azmetmek mi, yoksa doğrudan cima'da bulunmak mıdır hususunda farklı yorum ve ictihadlar vardır.

421 dipnotlu Havle hadîsi hakkında Ebû Dâvud ile el-Münzerî bir görüş ortaya koymamıştır. İsnadında Muhammed b. îshak bulunuyor ki, bu zat hakkında çok farklı'tesbit ve görüşler ortaya çıkmıştır.

Havle'nin babası hakkında farklı tesbitler ortaya çıkmıştır: Ebû)âvud ile Hâkim'in Hz. Aişe (r.a.) dan yaptıkları tahrîcde, Evs b. [âmit'in karısı Cemîle'den söz edilmektedir. Evs'de bir dengesizlik zu-Lur etti ve o bakımdan ziharda bulundu denilerek ayrı bir isim veril-lektedir. Ancak bu hadîs mursel olmasından dolayı muallel ayılmıştır.

Ebû Hatim tefsirinde ise, "Havle binti Mâlik" yerine "Havle binti Üâmıt" diye kaydedilmiştir. îbn Hacer bunun vehim olduğunu belirtmiştir. Bazıları ise râcih olan tesbite göre adı geçen kadının "Havle binli Sâmit b. Sa'lebe" olduğudur. Taberânî ise "Havle binti .Huvaydi" peklinde rivayet etmiştir ki, bunun isnadında Ebû Hamza el-Yemanî)ulunuyor ki bu zat zayıftır. [169]. Zehebî bu isme yer vermemiştir.

Hadîste geçen "arak" Ebû Davud'a göre altmış sa'dır. İmam \hmed aynı hadîsi nakletmiş ancak "arak altmış sa'dır" cümlesinden >öz etmemiştir. O altmış fakiri doyuracak anlamda hurmadan bir vesk /erilir demiştir. Ebû Dâvud'dan yapılan başka bir rivayette ise arak'm ptuz sa alabilecek bir kab olduğunu söylemiştir.

Evs'den yapılan rivayette ise, Peygamber (s.a.v.) ona arpadan 15 Sa1 vererek onu altmış miskini yedirip doyurması istenilmiştir. Ancak bu rivayet murseldir. Yani isnadından bir sahabi düşmüştür. Çünkü râvî Atâ'nm Evs'e yetişmediği bilinmektedir. [170]

Çıkarılan Hükümler

1- Zıhar hükmü kitap ve sünnetle sabit olmuştur.

2- Zıhar, kocanın kendi karısının bakılması haranı olan bîr organım veya tamamını delâlet bir cüz'ünü yakınlarından bir kadına veya onun bakılması haram olan bir organına, yerine benzetmesidir.

3- Kocanın yakınlarından maksat, nikâhı kendisine ebediyen haram olan hısımlarıdır.

4- Zihar hükmünün geçerli olabilmesi, kadının sahîh bir nikâhla evlenmiş bulunması şartına bağlıdır. Fasit bir nikâhla birleşen çift 'arasında zıhar hükmü gaçerli ve sahîh değildir.

5- Kadının müslim veya kitap ehli veyahut hür ve cariye olması arasında bu hususta bir fark ,yoktur. Hepsiyle de ziharda bulunmak sahihtir.

6- Ziharda bulunan adam keffaret vermedikçe karısıyla cinsel temasta veya ona yol açan davranışlarda bulunamaz. Aksi halde günahkâr olur.

7- "Sen bana anam gibisin".der ve bununla hürmete lâyıktır anlamını kasdederse zıhar olmaz;

8- Ziharda bulunmak her mükellef olan koca için sahîhtir. İsterse zımmî veya iğdiş olsun. (Bu Şâfiilere göredir.)

9- Sarhoşun da zıharı sahîhtir.

10- Ancak İmam Mâlik'e göre, helâl bir maddeyle sarhoş olursa zıhar gerçekleşmez.

11- Zınımînin, kâfirin zıharı sahîh değildir. (Bu İmam Ebû Hanîfe'ye göredir). İmam Mâlik de aynı görüştedir.

12- Mükreh (tehdip edilip zorlanan) m zıharı Sahîh değildir. (Bu İmanı Şafii'nin kavlidir). İmam Ebû Yusuf a göre sahîhtir.

13- Cinsel temasa kudreti yetmeyen kimsenin zıharı Hanbeli ve Şâfîilere göre sahîhtir. Ebû Sevr'e göre sahîh değildir.

14- Zıharm kalkması için önce keffaret verilmesi gerekir. Keffaret vermeden cinsel temasta bulunan kimse günahkâr olur ve yine de keffaret ödemesi gerekir.

15- Zıhardan dolayı gereken keffaret üç kademede yer alır: Varsa bir köle a,zâd etmek. Yoksa altmış gün üstüste aralıksız oruç tutmak. Mümkün olmadığında altmış fakiri sabahlı akşamlı doyurmak, her fakire bir sa' arpa yarım sa1 buğday vermek gerekir.

16- Yiyecek yerine para veya başka giyim eşyası olarak bir şey vermek kâfi değildir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, para vermek kâfidir.

17-İki ay üstüste oruç tutarken bir özürden dolayı ara verilirse, özür kalkınca kalındığı yerden devam edilir. Özürsüz bozanın ise yeniden baştan başlaması gerekir.

18- Ramazan ayının arayere girmesi, kurban ve teşrik günlerine rastlaması da bir özür sayılır ve ramazan veya kurban bayramı geçince kalındığı yerden devam edilir.

19- Zıhar bir talâk değildir. Sadece keffareti gerektiren bir yemindir.

20- Kadının kocasına "sen bana babamın sırtı gibisin" demesi dört mezhebe göre de zıhar olmaz. Ancak kadın günahkâr olur. [171]

Karısını veya Cariyesini Kendisine Haram Kılan Kimsenin Durumu

Helâli haram, haramı da helâl kılma yetkisi insana verilmemiştir. Helâl, Cenâb-ı Hakk'm helâl kıldığı; haram da O'nun haram kıldığı şeydir. Bunu değiştirme hakkı münhasıran Allah'a aittir. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz de ancak inen vahye dayanarak bir şeyin helâl veya haram olduğunu söyler, bu sınırın Ötesine geçmezdi.

Bununla beraber bazan insan öfkeye kapılarak, duygusuna mağlup olarak kendisine helâl olan bir şeyi haram kılmaktadır. Aslında onun böyle bir yargıda bulunmasıyla helâl haram olmuyor. Aynı zamanda hâkimin delil ve

belgelere, şahit ve karinelere dayanarak verdiği bir hüküm de helâli haram, haramı da helâl kılmaz. O bakımdan Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Müfti sana fetva da verse bir de fetvayı kalbinden (vicdanından) al" buyurmuştur. [172]

Ancak îslâm, öfke ve duygusuna mağlup olarak karısını kendine haram kılan bir kimseyi kendi haline terketmemiş, bu sözünden dolayı ona bir keffaret cezasını vâcib kılmıştır. [173]

İlgili Hadisler

îbnAbbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Adam kendi karısını haram kılınca bu bir yemindir ki keffaretini verir."

Ve.Ibn Abbas (r.a.) devamla dedi ki: "Şüphesiz ki sizin için Resûlüllah (s.a.v;) Efendimiz'de güzel örnek (ler) vardır." [174]

Diğer bir lafızla hadîs şöyle rivayet edilmiştir: "Bir adam Hz. Peygambere (s.a.v.) geldi ve şöyle dedi: Doğrusu ben kendi karımı kendime haram kıldım!" Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona: "Yalan söyledin. Karın sana haram değildir" buyurdu ve şu âyeti okudu: "Ey Peygamber (s.a.v.) Allah'ın sana helâl kıldığını hiçin haram kılıyorsun?" "O bakımdan sana keffaretin en ağırını ödemen gerekir ki o bir köle azâd etmektir." [175].

Sabit b. Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in cinsel temasta bulunduğu bir cariyesi (Mariye) bulunuyordu. Hiç durmadan, Hz. Aişe ile Hz. Hafsa bu husus üzerinde durdular da sonunda Resûlüllah (s.a.v.) o cariyeyi kendine haram kıldı. Bunun üzerine Aziz ve Celîl olan Allah şu âyeti indirdi: "Ey Peygamber! Neden Allah'ın sana helâl kıldığını kendine haram kılıyorsun?" [176]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin ve İlim Adamlarının Görüş ve İctihadları

a) Mesruk, Ebû Seleme b. Abdirrahman, Atâ, Şâ'bi ve Davud'a göre, adamın kendi karısına: "Sen bana haramsın" demesi boş ve anlamsızdır, hiçbir hüküm ifade etmez. İmâm Mâlik'den yapılan iki rivayetten birinde o da bu görüş ve içtihadı benimsemiştir. Asba b, Ferec de bu görüşü ihtiyar etmiştir.

Bunlar daha çok iki âyetle de istidlal etmişlerdir: "Allah'a kas*'-yalan uydurmak kasdıyla dillerinizin alışageldiği şekilde uydurup "bu helaldir, bu haramdır" demeyin." [177]. "Ey Peygamber! Eşlerinin hoşnutluğunu arzulayarak Allah'ın sana helâl kıldığını neden kendine haram kılıyorsun? Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir." [178] Ayrıca şu. hadîsle de istidlalde bulunmuşlardır: "Kim bir amelde bulunur da bizim o amelle ilgili bir emrimiz mevcut değilse, o amel merduttur." [179]

b) Hz. Alî, Zeyd b. Sabit, İbn Ömer, Hasan Basrî, Mu-hammed İbn Abdirrahman b. Ebî Leylâ'ya göre bu üç talâktır. Yani karısını kendine haram kılan kimse onu üç talâkla boşamış olur. el-Bahr kitabında Ebû Hüreyre'den (r.a.) de bu anlamda bir rivayet nakledilmiştir.

c) İbn Kayyım el-Cevzî'ye göre gerek Zeyd b. Sabit, gerekse îbn Ömer (r.a.) bunun bir yemin anlamı taşıdığını ve keffareti mucib olduğunu belirtmişlerdir. O bakımdan aksine yapılan bir rivayet doğru değildir.

d) Bu sözü söylemekle adam karısını kendine haram kılmış olur. İbn Hazm ve İbn Kayyım da aynı görüştedirler. [180]. Cabir ile Katade (r.a.) de aynı görüştedirler.

e) Konu üzerinde durulmaya değer görülmemiştir. Hemen bir hükme bağlamak doğru olmaz. Zira koca helâli haram kılmaya yetkili değildir. Ancak bunun sebebine mâliktir ki, o da talâktır. Bu söz ise sarîh talâk değildir. Aynı zamanda şeriat örfünde de böyle bir talâk lafzı yoktur.

f) İmam Şafii, Tavus ve Zühri'ye göre adam talâka niyet ederse talâk olur, niyet etmezse yemîn olur. Zira bu lafız kinayedir, niyete muhtaçtır.

g) Üç talâka niyet,ederse üç talâk, iki talâka niyet ederse iki talâk, yemine niyet ederse yemîn sayılır. Hiçbir şeye niyet etmezse yalan ve anlamsız

sayılır. Süfyan Sevrî bu görüştedir. Nahâî'hin böyle yorumda bulunduğu rivayet edilmiştir.

h) İmam Evzâî'ye göre, adam bu sözle hiçbir şeye niyet etmezse yemîn sayılır ve keffareti mucip olur.

i) ibrahim en-Nahaf ye göre, hiçbir şeye niyet etmezse bir talâk-ı bâin vaki olur.

j) İbn Abbas, Saîd b. Cübeyr, Ebû Kalabe ve Osman el-BettFye göre bu sözden dolayı zıhar keffareti gerekir.

k) Ebû Hanîfe'nin şeyhi Hammad b. Süleyman'a göre, bu bir tatlîk (boşama) dır. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) den de bu anlamda bir rivayet yapılmıştır. Buna göre tahrîmi tatlîk üç talâkın tahrimini gerektirmez, sadece bunun en azma sadık gelir.

1) Niyetine göre hüküm taşır: Üç talâka veya daha azma niyet etmişse ona göre talâk vaki olur. Ama talâksız bir yeminde bulunmuşsa, artık o keffareti gerektiren bir yemindir. Nitekim îmam Şafii'nin de bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Zira lafız bütün bu hususlara elverişli bir esneklik taşımaktadır, (f) maddesinde îmam Şafii'nin görüş ve yorumunu nakletmiş bulunuyoruz. Bu rivayet de onu desteklemektedir.

m) Bir veya birden fazla talâka niyet ederse talâk vaki olur. Sadece bir talâka niyet ederse talâk-ı bâin vaki olur. Hiçbir şeye niyet et-. mezse "ilâ" olur. Yalana niyet ederse hiçbir hüküm ifade etmez. Bu daha çok İmam Ebû Hanîfe ile arkadaşlarının görüş ve içtihadıdır.

n) Sadece yemin olur ve keffaret, yani yemîn keffareti gerekir. Bu daha çok Ebû Bekir, Aişe, Zeyd b. Sabit, İbn Mes'ud, Abdullah b. Amr (Allah hepsinden razı olsun), aynı zamanda Tabiinden İkrime, Atâ, Katade, el-Hasan, Şa'bi, Saîd b. Müseyyeb, Süleyman b. Yesar, Câbir b. Zeyd ve Saîd b. Cübeyr'den rivayet edilmiştir, İmam Evzâî ile İmam Ebû Sevr'in de görüşü ve içtihadı böyledir.

Bu onaltı görüş ve yorumdan tercihe şayan olanı hangisidir? Müteahhirîn âlimlerinden çoğu birinci görüşü tercih etmişlerdir. [181]

Çıkarılan Hükümler

1- Karısına "sen bana haramsın" diyen kimse,, bununla talâka niyet ederse talâk vaki olur, yemine niyet ederse yemîn olur.

2- "Sen bana haramsın" sözü kinayedir, o bakımdan niyete ihtiyaç vardır.

3- Bununla zıhara niyet ederse zıhar olur ve eşine cinsel yaklaşmada bulunabilmesi için zıhar keffareti ödemesi gerekir.

4- îmam Şafii'ye göre, hiçbir şeye niyet etmezse yemîn anlamına gelir ve bozduğu takdirde bir yemin keffareti vâcib olur. Ama talâka niyet ederse talâk vaki olur.

5- İmam Ebû Hanîfe'ye göre hiçbir şeye niyet etmezse bu sadece bir yalan olur ve bir hüküm ifade etmez.

6- İmam Evzâî ve İmam Ebû Sevr'e göre, bu bir yemindir ve sadece yemin keffaretini gerektirir.

7- Adamın karısını kendisine haram kılması ilâ veya zıhar kapsamına mı girmektedir yoksa yemin veya talâk kapsamına mı dahil olmaktadır? Buraya kadar ilim adamları ve müctehidlerden yaptığımız nakil ve rivayetler bütün bunları ihtimal tutmakta, kimine göre talâk, kimine göre yemin, kimine göre zıhar veya ilâ mânasına gelmektedir.

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Tahrîm sûresinin birinci âyette geçen "lime tuharrimu ma ahallahu leke" cümlesi Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in bazı eşlerine karşı ilâda bulunup helâl olanı kendine haram kılmış ve sonra da bu yemininden ötürü keffaret vermiştir. [182]

Böylece bu olay, istilâhi olan ilâ lafzı tasrih edilmeksizin adamın karısını kendine haram kılmasının cevazına delâlet etmektedir.

Buhâri ve Müslim'in tahricine göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ya cariyesi olan Mariye'yi kendine haram kılmış veyahut bal şerbetini kendine haram kılıp içmemeye yemin etmiştir. Diğer bir rivayete göre Hz. Aişe'nin hediye dağıtımından dolayı serzenişte bulunduğu ve bunu i diğer ezvac-ı tahîrat arasında bir dedikodu şekline soktuğu ve o yüzden ;Resûlüllah

(s.a.v.) Efendimiz'in eşlerinin yanma bir ay girmeyeceğine jdair yemin ettiği söylenir.

İlânın her yeminle münakid olacağını söyleyenlere göre, Resûlül-jlah'm da yemini bir ilâ anlamını taşımaktadır. Ancak Allah veya O'nun sıfatlarından bir sıfatla yapılan yeminle ilânın münakid olabileceğini söyleyenler de var.

Bu konuda daha birçok rivayetler, yorum ve görüşler vardır. O bakımdan karısını kendine haram kılan kimsenin bu tahrimi bir ilâ olup olmadığı da ihtilaflıdır. Ayetin zahiri bir ilâya değil mücerred bir tahrîme delâlet etmektedir. [183]

Sonuç olarak konumuzu oluşturan "tahrîm" meselesinde adamın niyeti söz konusudur. Niyetine göre onu değerlendirmek birtakım tereddüt ve şüpheleri bertaraf eder.

Bununla beraber dört mezhebin bu husustaki görüş ve ihticacmı özetleyip nakletmemiz daha doyurucu ve daha inandırıcı olur:

a) Hanefîlere göre,, adam kendi karısına "sen bana karşı haramsın veya haram kılmmışsmdır" veyahut "seni kendime haram kıldım" veya "kendimi sana haram kıldım" derse, bu hususta örfe müracaat edilir. Eğer halk arasında bu gibi lafızların talâk anlamında kullanılması nıütearif ise bu söz bir talâk-ı bâin olur, ric'î talâkta mütaref ise ric'î bir talâk olur. Artık bunun için niyet gerekli değildir. Çünkü örf doğrultusunda bu teşrîî bir hüküm taşımaktadır, kinaye babından değildir. Ama örfte bu lafızlar talâk anlamında kullanılmıyorsa, o takdirde kinaye kısmına girer ve niyete ihtiyaç vardır. Ama örfte bu lafızlar ne sarih, ne de kinaye olarak talâk anlamında kullanılmıyorsa, o zaman bu elfazla hiçbir şey vaki olmaz. [184]

b) Şâfîîlere göre: Adam karısına "Sen bana haramsın veya seni kendime haram kıldım" derse, bu lafızlar hem talâktan kinaye olabilir, hem de zıhardan. Artık adam talâka niyet etmişse talâk vaki olur, ister bir talâka, ister daha fazlasına niyet etmiş olsun farketmez. Zihara niyet etmişse zihar hükmü gerekir ve keffareti mucip olur. Hem talâka, hem de zihara niyet etmişse, niyetinde zihara öncelik vermişse ikisi birden vaki olur, önce zihar keffaretini Öder ve sonra da talâktan kaçını kasdetmişse o kadarı vaki olur. Önceliği talâka vermişse, bu talâk da bâin ise artık zihar mülga olur ve hiçbir keffaret gerekmez. Çünkü bu • durumda kadın erkekten, ayrılmış bulunuyor ve o bakımdan zihara artık mahal olamaz.

Ama bu lafızlarla kadının aynını tahrîme veya fercini tahrîme, veya bedenini veyahut bedeninden bir kısım cüzlerini tahrîme niyet etmişse, bundan dolayı talâk gerekmez. Çünkü bu şeyler a'yan kapsamına girmektedir ve a'yan tahrîm üe tavsif edilemez. Ne talâk ne de zihara niyet etmemişse hiçbir şey gerekmez. [185]

c) Hanbelîlere göre: Adam karışma "Üzerime haram gerekli olsun veya haram bana gerekli olsun" derse, bir kısmı "bu kinayedir ve talâk ancak niyet ile vaki olur" derken bir kısmı da "bununla kadını kendine haram kılmaya niyet etmişse zihar olur" demişlerdir. Ama bu hususta sahih şu ki, örfe itibar edilir. Halk bunu talâkta kullanıyorsa kinaye olur, zıharda kullanıyorsa zihar olur. "Sen bana haramsın veya Allah'ın bana helâl kıldığım kendime haram kılıyorum" derse bu zihar olur. [186]

d) Mâlikilere göre: Adam karısına: "Sen bana haramsın veya sen haramsın" der ve bu son sözünde "bana" kelimesini kullanmazsa veya "Ben senden yana haramım" derse bu zahîri kinayeden olur ve niyet olmasa bile talâka delalet eder. Sonra da kadın o kocasıyla cinsel temasta bulunmuşsa, üç talakı birden vaki olur. Cinsel temasta bulun-mamışsa, sayıya niyet etmişse sayı nisbetinde talâk vaki olur, sayıya niyet etmemişse yine de üç talâk vaki olur.

Mâlikilerden bir kısmı ise, bu elfaz niyete göre hüküm taşır. Niyet yoksa, halkın örfünde de bu gibi lafızlar kinaye-i zahire olarak kullanılmıyorsa, o takdirde bir şey vaki olmaz. [187]

Lian

Liân, fıkhı bir terimdir, "la'n" kökünden alınmadır. Sözlükte tar-jtmek, uzaklaştırmak manâsına gelir. Terim olarak, karısına zina îçu isnad eden veya onun doğurduğu veyahut karnında taşıdığı icuğun başkasından olduğunu iddia eden ve fakat bu suçlama ve iddi-ımı isbat için dört erkek şahit getiremeyen adamla karısının hâkimin ızurunda dörder defa yeminleşme ve birer defa İanetlemesidir.

Liân ancak hâkim huzurunda icra edilir ve hâkimin kararıyla evlilik sona erer.

Liân hükmü adamı hadd-ı kazf (dört şahitle isbat edemediği zina suçlamasmdan dolayı gereken seksen değnek) den, ve kadını da isnad lilen suçu kabul etmediği takdirde recimden kurtarır.

Liân kitap, sünnet ve icmâ ile sabit olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de ınun anahtarları şöyle açıklanmıştır;

"Kendi eşlerine (zina suçu isnad edip iftira) atanlar ve ken-ilerinden başka şahitleri bulunmayanlardan her birinin şahitliği, doğrulardan olduğuna dair dört defa Allah ile (yemin lip) şahadette bulunmasıdır.

Beşinci defa, eğer yalancılardan ise Allah'ın lanetinin ken-üzerinde olmasını söylemesidir.

Kocasının elbette yalancılardan olduğuna dair dört defa ilah ile yemin edip şahadette bulunması, beşinci defa eğer kocası doğrulardan ise Allah'ın gazabının kendi üzerine (inmesini) ılemesi kadından cezayı savar." [188]

İlgili Hadisler

Nâfi'den, o da îhn Ömer (r.a.) dan rivayet etmiştir. îbn Ömer diyor : ırBir adam karısıyla lânetleşti ve kadının doğurduğu çocuğun endisinden olmadığını iddia etti. Bunun üzerine Resûlüllah .a.v.) Efendimiz onları ayırdı ve çocuğunu anasına ilhak etti ona verdi). " [189]

Saîd b. Cilbeyr (r.a.) rivayette, adı geçen, Abdullah, b. umer e \r.a.j şöyle sordu: "Ya Ebâ Abdirrahmân! Lânetleşen karı-kocanm araları ayrılır mı (evliliklerine son verilir mi)?" Abdullah b. Ömer (r.a.) şu cevabı verdi: "Süblıanellah Evet. Şüphesiz ilk olarak bundan soran falan oğlu filândır. O şöyle sordu: 'Ta Resûlellahî Bizden birimiz karısını fuhuş yapar halde bulursa ne yapması gerekir? Konuşacak olursa çok büyük bir olay hakkında konuşmuş olur; susacak olursa yine öyle." Ravî devamla diyor ki: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz susup ona cevap vermedi. Bundan bir süre sonra o adam Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e gelerek dedi ki: "Sizden

sorduğum şey ile karşı karşıya geldim (böyle bir belâ başıma geldi)." Bunun üzerine Nûr süresindeki şu âyetler indi: "Kendi eşlerine (zina suçu isnad edip iftira) atanlar ve kendilerinden başka şahitleri bulunmayanlardan her birinin şahitliği." Resûlüllah (s.a.v.) bu âyeti ona karşı okudu, öğütte bulundu, (Allah'ı ve âhircti) hatırlattı ve dünya azabının âhiret azabından çok daha az ve daha hafif olduğunu haber verdi. Adam: "Hayır, vallahi seni hak ile gönderen Allah'a and olsun ki ben yalan söylemedim" dedi. Sonra Resûlüllah (s.a.v.) o adamın suçladığı kadını çağırdı, ona da öğüt verdi ve dünya azabının âhiret azabından daha az ve daha hafif olduğunu bildirdi, nun üzerine kadın şöyle dedi: "Hayır, seni hak île gönderen ;a yemin ederim ki o (kocam olan adam) yalancıdır." Resû-lah (s.a.v.) önce erkekten yeminleşmeye başladı. Adam Allah yemin edip dört defa doğrulardan olduğuna dair şehadette lundu ve beşinci defa eğer yalancılardan ise Allah'ın lanetin üzerinde olmasını söyledi. Sonra Resûlüllah (s.a.v.) Efendi-[z kadını başlattı. O da Allah ile yemin edip kocasının yancılardan olduğuna dair dört defa şehadette bulundu. Beşinci ifa eğer kocası doğrulardan ise Allah'ın gazabının kendi üze-tıe olmasını söyledi. Böylece Resûlüllah (s,a.v.) onların arasını tirdi." [190]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) fendimiz Benî Aclân kabilesinden bir karı ile kocasının arasını rırdı ve şöyle buyurdu: "Allah sizden birinizin yalancı ;duğunu (elbette) biliyor. Sizden tevbe eden biri yok mudur? jyerek bu sözü üç defa tekrarladı." [191]

Sehl b. Sa'd (r.a.) dan yapılan rivayette, Uveymir el-Aclânî, îsûlüllah'a (s.a.v.) geldi ve dedi ki: "Ya Resûlallah! Ne buyuruyorsu-ız, bir adanı karısıyla beraber bir adam görüp (onları aynı yatakta nsel temasta bulunurken) görürse onu Öldürür ve (siz de kısasen) onu dürür müsünüz? Yoksa o adam ne yapmalı?" Bunun üzerine Peygamer (s.a.v.) Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Seninle eşin hakkında pır'ân âyeti) indi. Git de o kadınını alıp getir."

Sehl devamla diyor ki: Ben de bazı insanlarla beraber Resûlül-h (s.a.v.) Efendimizin yanında bulunurken o adamla karisi lânetleş-ler, Yeminleşme ve lânetleşme tamamlanınca Uveymir dedi: "Ya esûlallah! Ben bu kadını (nikâhım altında) tutacak olursam ona karşı ilan söylemiş olurum." Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz henüz ona emret-Lemişti ki adam karısını üç talâkla boşadı.

Ibıı Şihab diyor ki: "Sözü edilen adamla karısının yeminleşip tnetleşmesi ve böylece ayrılmaları onlardan sonra lânetleşen çiftler in bir yol, bir hüküm ve şer'î kanun olarak kaldı." [192]

Müslim'in ve Ahmed'in rivayetinde ise son cümle olarak şu lafız kullanılmıştır: "Uveymir'in kendi karısından (bu süreyle) ayrılması, lânetleşen her çift hakkında bir yol, bir şer'î kanun olarak kaldı."

Saîd b. Cübeyr'in İbn Ömer (r.a.) dan yaptığı rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz lânetleşen adamla karısına şöyle buyurmuştur: "Hesabınız Allah'a aittir. İkinizden biri yalancıdır. Artık bundan böyle senin karın üzerinde kocalık hakkın ve yolun kalmamıştır." Bunun üzerine adam: "Ya Resûlallah! Benim malını (mehir olarak verdiğim ne olacak)?" diye sordu. Efendimiz ona: "Artık senin bir malın yoktur. Eğer sen kadına karşı zina isnadında doğru söylediysen, o malı sen onun fercini kendine helâl kılman karşılığında vermiş bulunuyorsun. Zina isnadında ona karşı yalan söyİedinse artık o mal (mehir ondan daha çok sana uzaktır)" diye cevap verdi. [193]

Ayet ve Hadislerin Işığı Altında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre Hân vaciptir. Şâfnlere göre vacip değildir. Vacip olanı, zina isnadından dolayı erkeğe hadd gerekmesidir. Bundan kurtulabilmesi için de ya şahit getirmesi, değilse liân yapması gerekir.

Adam karışma zina isnad eder de şahit getiremediği halde Hâna da yanaşmazlarsa kadına vâcib olan, hakime başvurup liân talebinde bulunmaktır. Kadın böyle bir talepte bulununca hâkim onun kocasını Hâna icbar eder. Gelmediği takdirde hânı kabul edinceye kadar tutuklar. Çünkü vâcib olan hükümden kaçmaktadır.

Şâfıilere göre, hem kadının böyle bir talepte bulma velayeti yok? tur, hem de adam Hâna icbar edilemez. İmtina ettiği takdirde hakkında hadd-ı kazf uygulanır.

Bunun gibi hâkime başvurup karısıyla mülaânede bulunmayı talep eder, kadın da bundan kaçınırsa hapsedilir. Bir süreye kadar yine Hânı kabul etmezse o takdirde zina suçu işlediğini itiraf eder. Şâfıilere göre, kadın bu konuda ne zorlanır, ne de hapsedilir. Hakkında hadd uygulanır. [194]

Liânın iki sebebi vardır: Birincisi adamın zina isnad etmesidir, ikincisi adamın kadının doğurduğu çocuğun kendisinden olmadığını iddia etmesidir.

Kadının normal yoldan zina ettiğini değil de dübüründen yak" lastiğini, yani Lût kavmi misali livata şekliyle başkasına ram olduğu idia edilirse, Ebû Hanîfe'ye göre Hân gerekmez. Bundan dolayı hadd [e söz konusu olmaz. İmam Ebû Yusuf ile imam Muhammed'e göre, ^ân gerekir/Çünkü bu fiil de bir çeşit zinadır. [195]

Liânı düşüren birkaç sebep vardır:

a) Zina isnadında bulunduktan sonra ya adamla karısı veya ikimden biri cinnet getirirse,.

b) İkisi veya ikisinden biri irtidad eder (dinden çıkar)sa,

c) İkisi .veya ikisindan biri dilsizleşir, konuşma yeteneğini kaybederse,

d) İkisinin veya ikisinden birinin daha Önce başka bir kişiye zina iuçu isnadından dolayı hadd cezasına çarptırılmış olması,

e) Zina suçundan dolayı adam karısını bir talâk~ı bâinle boşarsa artık ne liân ne de hadd gerekir. Ama ric'î talâkla boşarsa Hân mutlaka gerekir. Çünkü kadm kocasından ayrılmış değil, kocanın iddet içinde [ıer an rücu etme hakkı mevcuttur. Yani ric'î talâk evliliği ibtal etme-inektedir.
[196]

Liânın hükmü:

Mülaâne yapıldıktan sonra karı-kocayı ancak hâkim birbirinden ayırır, yani evliliklerine son verir. O bakımdan hâkim henüz tefrik etmeden adamın karısını boşaması, zıharda bulunması, ilâ da bulunması eâizdir ve bir ölüm olayı meydana geldiğinde tevarüs hakkı cari olur, yani sağ kalan ölenin malından kendisine düşen payı almaya hak kazamı4. Ama hâkim tefrika (ayırmaya) karar verince artık bu cevaz ve haklar kalkar, son bulur.

İmam Şafii'ye göre, erkek liânda bulunup yemin edince, kadm henüz yemin etmemiş ve lânetlemede bulunmamış bile olsa evlilikleri sona erer. Hâkimin kararı şart ve gerekli değildir. [197]

b) Şâfiilere göre de liân iki hususdan biriyle gerçekleşir: Zina isnadında bulunmak ve bir kadının doğurduğu çocuğun kendisinden olmadığını iddia etmek.

Adamın karışma "sen zina ettin" veya kadmm kocasına "sen zinada bulundun" demesi sarih bir suçlamadır. Veya adamın karısına "Ya zâniye!" veya kadının kendi kocasına "Ya Zânî!" demesi de sarih bir suçlama sayılır.

Zina isnadının ister üreme organından, isteı~se -dünürden gerçekleştirildiği ortaya atılsın farketmez, her ikisinden dolayı Hân ve gerekirse hadd lüzumlu olur.

Ve liân ancak âyet ve hadîslerde belirlenen lafızlarla gerçekleşir. Başka lafızlar kullanıldığı takdirde liân yapılmış sayılmaz.

Erkek Hânda bulunduğu takdirde firkat (ayrılma) ve müebbed tahrîm gerçekleşir. Kadm lian etmeden önce sadece erkeğin yemin edip mülaânede bulunmasıyla evlilik sona erer, hâkimin tefriki şart değildir. [198]

c) Hanbelîlere göre, adam hür, müslüman, balığa (ergen) olan karısına "sen zina ettin" veya "ey zaniye!" veyahut "seni zina ettiğin halde gördüm" der ve bunu isbat etmek için dört erkek şahit getirmezse, Hâna başvurması gerekir. Aksi halde kendisine bu isnadından dolayı hadd vurulur. Adam ister müslim, ister kâfir, ister hür, isterse köle olsun farketmez.

Liân hükmünün cari olabilmesi için karı kocanın ikisinin de mükellef olması şarttır. Müslüman veya kâfir, âdil veya fâsik, hadd görmüş veya görmemiş olmaları farketmez. Yani bu sıfatlardan birini taşımaları liân hükmünü düşürnıez

Nitekim Tabiînden Saîd b. Müseyyeb, Süleyman b. Yesar, el-Hasan, Rebi'a, İmam Mâlik ve Ishak da aynı görüş ve ictihaddadırlar.

İmam Ahmed'den yapılan bir rivayette ise, evli olan bütün çiftler zina suçlamasından dolayı lânetleşirler. Diğer bir rivayette ise, İmam Alrmed'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Liân ancak müslüman, âdil, hür ve hadd cezası

görmemiş evli çiftler arasında sahihtir. Nitekim Zührî, Sevrî, Evzâî, Hammad ve rey taraf d arlarının da görüş ve içtihadı bu anlamdadır.

Karı-kocadan biri mükellef değilse aralarında liân yapılmaz. Çünkü Hânla evlilik sona erer. O bakımdan henüz mükellef olmây-anıı talâkı sahflı olmadığı gibi liân yapılması sahih olmaz.

Bunun gibi karı kocadan biri cinnet geçirmişse yine Hâna gerek kalmaz. Dilsiz, iseler, işaret veya yazı ile ne dedikleri anlaşılmıyorsa, o taktirde.deli gibi sayılırlar ve Hâna gidilmez. Ama zina isnadında bulunduktan sonra konuşma yeteneğini büsbütün kaybetse bile ilk isnadından dolayı liân gerekir.

Evli olmayan, kadınla erkek, erkekle erkek, kadınla kadm arasında liân hükmü cari olmaz. Bunlar birbirini zina suçuyla suçladıkları taktirde ya dört erkek .şahit bulup getirirler veyahut bu is-nadlarmdan dolayı kendilerine hadd gerekir.

Fasit bir nikâhla kadınla evlendikten sonra ona zina isnadında bulunursa ve aralarında da bir çûcuk varsa, adam çocuğun kendisinden olmadığını idda etmesi sebebiyle liâna başvurabilir. Vurmadığı taktirde hadd gerekmez. Ama aralarında bir çocuk yoksa, o taktirde hadd gerekir, liâna lüzum kalmaz. [199]

d) Mâlikîlere göre, mülaâna evli olan müslüman karı koca arasında, müslüman koca gayr-i müslim kadın arasında, köleyle cariye arasında, hür kocayla cariye olan eşi arasında, hür kadınla köle olan kocası arasında yapılır ve önce erkeğin yemin etmesi, yani liânda bulunması sağlanır. Yeminleşme ve mülââna Kitap ve Sünnette belirtildiği lafızlarla yapılır.

Kocası a'ma olur da karısına zina isnadında bulunursa İiân gerekir mi? İmam Mâlik'e göre gerekir. Dilsiz kimse de zina isnadını işaret ve kitabetle ani atabil iy orsa Hân gerekir. [200]

Karısına zina isnad eden adamı karisi sultana, hâkime başvurup liâna davet etmezse adama hiçbir şey gerekmez. İmam Mâlik'in içtihadı bu. anlamdadır. [201]

Tahliller ve Rivayetler

451 no'lu îbn Ömer hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salihtır.

Bu hadîsle istidlal ve ihticac edenler, "Hândan sonra çiftleri hâkim birbirinden ayırma yetkisine sahiptir. Mücerred liânla evlilik hemen sona ermez" demişlerdir. Nitekim Resûlüllah'm (s.a.v.) huzurunda mülaânede bulunan çiftler yeminden sonra bizzat Reşûlüllah (s.a.v.) tarafından araları tefrit edilerek evliliklerine son verilmiştir. Bunun aksini savunanlar ise, mücerred Hân ile evlilik sona erer, hâkimin tefrikte bulunması gerçekleşen ayrılmayı beyândan başka birşey değildir. Böylece erkek artık verdiği mehri geri isteyemez, ve başka bir hak talebinde bulunamaz.

Çocuğun kendisinden olmadığını iddia edip bu yüzden mülaânede bulunan adam artık o çocuğun babası sayılmaz ve çocuk annesine bırakılır.

Dârekutnî diyor ki: "Çocuğun anasına verilmesiyle ilgili cümleyi rivayette Mâlik teferrüd etmiş, yani yalnız kalmıştır. Oysa Sehl b. Sa'd hadîsinde "Bu durumda çocuk anasına nisbet edilir" kaydı bulunuyor ki bu hadîsi Ebû Davut rivayet etmiştir. Diğer bir rivayette de "Çocuk anasına nisbetle çağırılır" denilmektedir. Artık o çocukla babası arasında tevarüs cereyan etmez. Anasıyla onun arasında tevarüs cereyan eder.

Böylece İbn Ömer hadîsinden, doğan çocuğun kendisinden olmadığını iddia eden kocanın bu iddiasından dolayı da kendisine İiân gerektiği ortaya çıkıyor.

Liân yapılmakla hadd-ı kazf kalkmakta ve kadın da zinadan kendini berî tutup suçsuzluğunu ortaya koymaktadır. Sonra da kadının bu çocuğun gayr-i meşru olduğunu itiraf etmesi hiçbir zaman şart değildir.

452 no'lu Saîd b. Cübeyr hadîsi de sahîhtir. Karısının bir adamla zina ettiğim gören kimse kendine hâkim olamayarak o adamı öldürürse kısas gerekir mi? Çünkü İslâm Hukuk Sistemi, öldürme yetkisini ferde değil devletin yetkili organlarına bırakmıştır. Ancak hadîste buna dair tam bir açıklık yoktur. O bakımdan konu ister istemez ilim adamları arasında farklı görüş ve yorumlara yol açmıştır: Cumhura göre öldürme hakkına sahip değildir. Öldürdüğü taktirde kısasen o da öldürülür. Ancak dört erkek şahit'

getirdiği taktirde kısastan kurtulabilir. O da zina eden adamın evli olması şartıyla hüküm böyledir. Bekârsa, şahit dahi bulup getirse yine de öldürdüğü için kısas gerekir. Zira zina eden bir bekâr recmedilmez, sadece yüz değnek vurulur ve gerek görüldüğü taktirde sürgün edilir. Seleften bazısına göre, öldürdüğü taktirde doğruluğuna güvenilirse kısas yapılmaz sadece ta'zîr edilir. İmam Ahmed ile Ishak öldürdüğü adamın kendi karısıyla zina ettiğine dair iki şahit getirdiği taktirde ancak kısas yapılmayıp ta'zîre başvurulur. [202]. Mâlikîlerden îbn Kasım ile İbn Habîb de bu hususta İmam Ahmed'e muvafakat etmişlerdir. Ancak öldürülenin mutlaka evli olması şarttır. Aksi halde öldürülmez.

Ancak bu konuda en sahîh görüş cumhurundur ve İslâm Hukukunun ana kaidesine muvafık düşen de budur.

Ayrıca hâkimin huzuruna Hân için gelen çifte hakim tarafından öğüt verilmesi, âhiret ve hesaptan söz etmesi, ilâhî adaletin kılı kırk yararcasma tecelli edeceğini hatırlatması sünnettir. Aynı zamanda liâna önce erkeğin başlaması sünnet veya müstehap sayılmıştır. Nitekim Reşûlüllah (s.a.v.) Önce erkeğe yemin ettirmiştir. İmam Şafiî ve ona uyanlara, Mâlikîlerden el-Eşheb'e göre, önce erkeğin yemin ettirilmesi vaciptir. İbnü'l-Arabî bu görüş ve içtihadı tercîh etmiştir.

İmam Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İbn Kasım'a göre, önce kadının yemin etmesiyle liâna başlamak da sahîhtir, ancak sünnet veya müstehab terkedilmiş olur. Çünkü âyette erkekle kadının yeminleşme ve lânetleşmesi atıf vavıyla ifade edilmiştir. Vav ise tertibe delalet etmez. Vaciptir diyenlerin delili ise şudur: Liân daha çok erkeği hadd-ı kazf cezasından kurtarmaya yöneliktir. O bakımdan önce onun yemin irilmesi vaciptir. Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Hilâl'e: "Ya beyyine terirsin, değilse sırtına hadd vurulur" buyurmuştur.

Benî Aclân kabilesinden iki kardeş tabirinden, din kardeşi olan rı-koca kasdedilmiştir. Adamın adı Uveymir, karısının adı Havle bin-Asım b. Adiy el-Aclânf dir. İmam Kurtubî Nûr Sûresi altıncı ve yedin-âyetlerinin tefsirinde Mukatil b. Süleyman'dan yaptığı rivayete day-Larak kadının adının Havle binti Kays olduğunu yazmıştır.

Liân âyetinin iniş sebebinin Hilâl b. Ümeyye olduğunu cumhur ilirtmiştir. Zira İslâm'da ilk liân yapan bu adamdır. Sebebin Uveymir duğu

söylenmiştir. Allah daha iyisini bilir.

453 no'lu İbn Ömer hadîsi sahîh olduğundan ilim adamlarınca is-dlâl ve ihticaca salîh görülmüştür. Şüphesiz mülaânede bulunan lamla karısından biri mutlaka yalancıdır. Ama bunu İsbat etmek çok ir ve hatta imkansızdır. O bakımdan liândan sonra evliliğin sona ermeşinde hayır vardır.

454 no'lu Sehl b. Sa'd hadîsi de sahihtir, istidlale salihtir! Uvey-ir'in mücerred Hânla evliliğin sona ereceğini bilmediğinden, henüz esûlüllah (s.a.v.) onları birbirlerinden ayırmadan üç talâkla karısını üşamış oldu. Bu rivayete dayananlara göre, Hândan sonra evliliğin, ma ermesi adamın boşamasına bağlıdır demişlerdir. Bir kısmı ise liân s evlilik sona erer, hâkimin tefrik kararı şart değildir demiştir. Oysa iğer sahîh hadîsler de dikkate alınınca Uveymir'in acele ettiği ulaşılıyor ve'esasen Hândan sonra evlilik de kendiliğinden sona eriyor, akimin tefrikte bulunması vuku bulan ayrılmayı beyândır.

Böylece Hânla evliliğin sona erdiği bir yol, hukukî bir kural olarak undan sonra mülaânede bulunanlar için de geçerlidir.

455 no'lu Saîd b. Cübeyr hadîsi sahihtir ve istidlal ile ihticaca sa-htir. Bu hadîsten, mülaânede bulunan adamla karısı arasında hemen ^lilik bağı kesilir ve adamın kadın üzerinde hiç bir hakkı kalmaz. fitekim mülââneden sonra Resûlüllah (s.a.v.) onlara: "Hesabınız llah'a aittir. İkinizden biri yalancıdır. Artık bundan böyle senin karın zerinde kocalık hakkın ve yolun kalmamıştır" buyurarak, liân ile evliğin sona ex-diğinı beyân buyurmuş ve adamın "Ya benim malım?" de-ıesi üzerine de Efendimiz ona; "Artık senin (karın üzerinde) bir malın a yoktur" buyurarak her türlü ihtilâfın son bulduğunu bildirmiştir.

Bu bapta Sehl b. Sa'd (r.a.) den yapılan bir diğer rivayette, Sehl, ıütelaîneyn kıssasında şunu söylemiştir: ."Resûlüllah (s.a.v.) çiftleri yırdı (evliliklerinin son bulduğunu bildirdi) ve şöyle buyurdu: "Artık u ikisi ebediyen (karı koca olarak) birleşemezler." [203]

Diğer bir rivayette îbn Abbas (r.a.) dan yapılmıştır ki, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Mütelâineyn ebediyen birleşemezler" buyurmuştur. [204]

Hz. Ali (r.a.) da şöyle demiştir: "Mülaânede bulunan çiftler hakkında şu hüküm sabit olmuştur: "Artık ebediyen birleşemezler." İbn Mes'ûd (r.a.) dan

da bu anlamda bir rivayet yapılmıştır. [205]

Sehl hadîsi hakkında Ebû Dâvud bir görüş ortaya koymamıştır. Ricalinin hepsi sahihtir.

Sehl'den rivayet edilen bir diğer hadîsin isnadında Iyaz b. Abdullah bulunuyor. Bu zatta bir yumuşaklık ve esneklik olduğu söylenirse de Müslim ondan hadîs rivayet etmiştir.

İbn Abbas hadîsini Ebû Dâvud tahrîc etmiştir. Ancak isnadında Ubad b. Mansur bulunuyor ki bu zat hakkında bazı şeyler söylenmiştir. Nesâî onun zayıf olduğunu belirtmiştir, İbn Maîn "o bir şey değildir" demiştir. Böylece Zehebî bu zatla ilgili tesbit ve görüşleri iki sahifede toplamış bulunuyor. [206]

Hz. Ali (r.a.) dan yapılan rivayeti - aynı zamanda Abdurrezzak tahrîc etmiştir. Böylece bu baptaki hadîs ve rivayetler birbirini desteklemekte ve kuvvetlendirmektedir. [207]

Çıkarılan Hükümler

1- Liân hükmü kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.

2- Karı kocadan biri-diğerine zina isnad ettiği ve isbat için dört şahit getiremediği takdirde liân yapmaları vâcib olur. Şafii'ye göre, sünnettir.

3- Adam karışma zina isnad eder veya doğurduğu çocuğun kendisinden olmadığını iddia eder ve bununla beraber liânda bulunmak istemezse, müctehidlerin önemli bir kısmına göre kadının hâkime başvurması vacip olur.

4- Hâkim adamı çağırtıp liânda bulunmasını telkin eder, bununla beraber Hâna yanaşmazsa hapseder. Diğer bazı müctehidlere göre, ona hadd-ı kazf uygulanır.

5- Şâfîîlere göre, hem kadının böyle bir talepte bulunma velayeti yoktur, hem de erkek Hâna icbar edilemez.

6- Kadın lût kavmi misali livata şekliyle başkasına ram olursa, Ebu Hanîfe'ye göre Hân gerekmez, bu konudaki cezaî müeyyide uygulanır. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre bu suçtan ve suçlamadan dolayı da liân gerekir.

7- Kadının doğurduğu çocuğun kendisinden olmadığım iddia eden ıbanm Hânda bulunması gerekir ve liândan sonra çocuk anasına tesrii edilir.

8- Liân sebebiyle anasına teslim edilen çocukla babası arasında ir ilgi kalmaz, biri diğerine vâris olmaz.

9- Liândan sonra evliliğin sona ermesi hâkimin tefrik kararıyla gerçekleşir.

10- Şâfıilere göre, hâkim kararı şart değildir. Erkek yemin edip an sözünü tamamlayınca kadın boşanmış sayılır,

11- Lîan sebebiyle ayrılan çiftler ebediyen birbirine haram olur ve ir daha birleşemezler.

12- Hanbelîlere göre de, karısına zina isnad edip şahit getireınıiyeıı damın liân yapması gerekir. Aksi halde kendisine hadd uygulanır.

13- Liân hükmünün câri olabilmesi için çiftlerin ikisinin de kükellef olması şarttır. Aksi halde liân düşer.

14- Liân hükmü bir de hadd cezası görmemiş kişiler hakkında uygulanır. Daha Önce başkasına zina isnadından dolayı hakkında hadd-i çazf uygulanan kimsâ bu iftirasından dolayı yine hadd cezasıyla tecziye idilir.

15- Karı kocadan biri cinnet getirirse, liân yapılmaz, bu hüküm iüşer.

16- Dilsizlerin zina iddiası yaptıkları işaret veya yazılı beyan-armdan anlaşılırsa, liân gerekir.

17- Evli olmayan kadınla erkek arasında liân yapılmaz. Lian'sa-lece evli çiftlerle ilgili bir hükümdür.

18- A'ma (iki gözü arızalı) kimseye zina isnadından dolayı liân gerekir.

19- İmam Mâlik'e göre, karışma, zina isnad eden kimse, karısı hâkim veya sultana başvurup talepte bulunmazsa liân gerekmez.

20- Karısını zina halinde yakalayan koca, karısıyla zina eden adamı öldürme hakkına sahip değildir. Bu cumhurun görüş ve içtihadıdır ki sahih olan da budur.

21- Liânda önce erkeğe yemin ettirilir. Bunun vacip olduğunu söyleyenler olduğu gibi sünnet olduğunu söyleyenler de var. Vâcib olduğu daha sahihtir.

22- Hanefîlere göre, sünnettir. O bakımdan önce kadına yemin ettirildiği takdirde liân yine sahîh olur, sadece sünnet terkedilmiş sayılır.

23- Liândan önce hâkimin veya o ayardaki yetkilinin vaaz-u nasi-hatta bulunması, Allah ve âhiret korkusunu, hesap ve kitabı hatırlatması sünnettir. Yalan ve iftirada bulunmanın kötü bir suç ve büyük bir günah olduğuna dair bir takım bilgiler vermesi çok uygun olur.

24- Liân sebebiyle ayrılan çiftlerin evliliği ebediyen sona erer. Kadın ikinci bir kocayla evlenip ondan ayrılsa veya ikinci kocası ölse yine de birinci kocasıyla birleşenıez. Zira ikisinden biri mutlaka yalan söylemiş veya iftirada bulunmuştur. Bu durumda artık biraraya gelme-leri huzur, güven ve mutluluk getirmez.

25- Liân sebebiyle ayrılan çiftler birbirlerinden bir hak talep edemez. Özellikle erkek eşine verdiği mehri geri isteyemez.

26- Liân ancak Kur'ân ve Hadîste belirtilen lafızlarla yerine getirilir. Dört defa doğrulardan olduğuna dair şehadette bulunur. Beşinci defa yalancılardan ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine inmesini söyler. Kadın ise beşinci defada kocasının doğrulardan ise Allah'ın'gazabının kendi üzerine olmasını ifade eder.

27- Mülaânenin daha çok ikindi namazından sonra uygulanmasını söyleyenler de olmuştur. Bu hususta bazı rivayetler de söz konusudur.

28- Böylece İslâm Hukukunun, birbirini suçlayan çiftleri liân usulüyle ayırması çok âdil bir hükümdür. Bu duruma düşen bir çiftin artık aynı çatı altında hayat sürdürmeleri doğru değildir.

29- Kadının gayr-i müslim veya cariye olması, erkeğin köle veya gayr-ı müslim olması liân hükmüne engel teşkil etmez. Müctehidlerden bazısı bu hüküm sadece müslüman çiftler arasında uygulanır demişlerdir. [208]

Doğan Çocuğun Ana-Babası Rengine Uymadığı Takdirde Şüphelenmeye Gerek Var mıdır?

Üreme hücrelerinde bulunan ve irsiyeti belirleyen cisimciğe "gen" denilmektedir. Bu harika cisimcik kalıtım birimi olarak da tanımlanabilir. Bu birimler bir araya gelip her canlı hücrenin çekirdeğinde bulunan kromozomları oluştururlar.

İşte kromozomları oluşturan bu birimler soyun özelliklerini kendinde taşır ve onun en küçük modelini oluşturur. Böylece genler ana ye baba tarafından hısımların irsî kusur ve meziyetlerini ve renk dahil çeşitli sıfatlarını da hamil olarak bulunur. O bakımdan doğan çocuğun rengi ve bazı sıfatları ana babasına uymuyor veya tıpatıp benzemiyorsa, dede ve ninelerine, teyze ve dayılarına, hala ve amcalaz-ma benzemiş olabilir.

O halde böyle farklı sıfatta doğan çocuğu reddedip "bana ait değil, benden değildir" demek doğru olmaz. [209]

İlgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Benî Fezare kabilesinden bir adam Resûlüllah'a (s.a.v.) geldi ve şöyle dedi: "Karım siyah bir^ çocuk doğurdu" ve böylece adam kapalı bir ifadeyle o çocuğun kendisinden olmadığını anlatmak istedi. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ona: "Senin develerin var mıdır?" diye sordu. O da: "Evet" diye cevap verdi. Efendimiz ona: "O develerin renkleri nasıldır?" buyurdu. O da: "Kızıldır" diye cevap verdi. Efendimiz Ona: "Peki aralarında siyahı bozluğuna galip gelen renkte olanı var mıdır?" diye sordu. O da: "Evet, aralarında siyahı bozluğuna galip olanı vardır" dedi. Efendimiz tekrar sordu: 'Peki bu renkte olan deve nereden gelmiş olabilir?" O da: "Bir soy damarı çekmiş olabilir" diye cevap verdi. Efendimiz ona: "O çocuğun da bir

soy damarı çekmiş olabilir" buyurdu ve çocuğun kendinden olmadığı iddiasına ruhsat vermedi. [210]

"Nutfeniz için (soylu, ahlâklı, dindar ve olgun aile) seçiniz. Çünkü soy damarı oldukça gizli ve sinsi bir hilekârdır." [211]

"Elverişli olgun yuvada (yetişenle) evlenin. Çünkü gerçekten soy damarı oldukça gizli ve sinsi bir hilekârdır." [212]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette ise şöyle buyurulmuştur: "Hangi soya çocuğunu bıraktığına dikkat et. Çünkü soy damarı oldukça gizli ve sinsi bir hilekârdır." [213]

Tahliller ve Rivayetler

469 no'lu Ebû Hüreyre hadisi sahîh olup istidlal ve ihticaca salîhtir. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'e gelen adamın Damdam b. Ka-tade olduğu söylenir. Bu zat beyaz tenli olduğu halde doğan çocuğu siyah tenli idi. Adam bu olay üzerinde durup gerçeği öğrenmek istiyordu. Zira çocuğun anası da siyahı değildi. Ama böyle bir ana babanın siyah tenli çocuğu olabilir miydi? Bu bir takım şüpheler doğuruyor ve adamı rahatsız ediyordu. Resûlüllah'a (s.a.v.) başvurması, karısına zina isnad etmek veya doğan çocuğun kendisinden olmadığını bildirmek için değil, olayın hikmetini öğrenmek içindi. Nitekim açıktan böyle-bir ifade kullanmamış, üstü kapalı bir anlatımla olayı yansıtmaya çalışmıştı. O bakımdan ne Hâna gerek görülmüş, ne de hadd-i kazf uygulaması düşünülmüştür.

Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz develeri ve farklı renkleri misal göstererek aynı gruba dahil olan birkaç deveden bir kısmının rengi kızıl, bir kısmının ise siyahı bozluğuna galip renkte idi. Bu misale adamın aklı yattı ve sesini çıkarmayarak ayrılıp gitti.

Böylece bir cinsi başka bir cinse kıyas etmenin sahîh olabileceği de anlaşılıyor. Aynı zamanda hadisten, doğan çocuğun babasının ve anasının tam rengine uymaması, onu redde medar ve delil sayılmayacağı sonucu ortaya çıkıyor.

Sonuç olarak cihan peygamberi bu ve diğer hadisleriyyle genetik bir olaya işarette bulunuyor. Gen denilen harika cisimciğin soyun birtakım kusur, özellik ve vasıflarını beraberinde taşıdığını bildiriyor.

471 dipnotlu Ebû Mansur hadîsi zayıftır. Nitekim Zeynüddin elit, İhya'nm hadîslerini tahlilde bunun zayıf olduğuna dikkat etmiştir. [214]

472 dipnotlu Ebû Musa hadîsi de zayıftır. Ancak zayıf olan bu iki is, sahîh olan İbn Mace hadîsiyle kuvvet bulmaktadır. O bakımdan darla istidlal etmekte bir sakınca yoktur. [215]

Çıkarılan Hükümler

1- Gerek kız, gerekse erkek tarafının yetişkin çocuklarını evlendi-ken, dindar, ahlâklı, olgun ve az-çok kültürlü aile seçmeleri sünnettir.

2- Evlenecek çiftler arasında bu ve benzeri yönlerden denklik gözetmek de sünnettir.

3- Doğan çocuğun renginin, hattâ fizyonomisinin ana-b ab asından ine olsun benzememesi, hatta bazı sıfatlarında ve özelliklerinde on-'dan başka gibi görünmesi, o çocuğun gayr-i meşru olduğuna delil ve karine sayılmaz.

4- Çocuğun renk ve karakterlerinin babasına uymaması, babaya ndi karısına zina suçu isnad etme hakkım vermez. Bundan dolayı ba yanlış bir zehaba kapılır da'karısına zina isnad ederse, bunu dört kek şahitle belgelemesi, aksi halde hadd-i kazfla tecziye edilmesi rekir. Bu uygulamadan önce liân çağrısına uyar da hâkimin huzurunda yeminleşip lânetleşirlerse, evlilikleri sona erer ve çocuk anasına ait olur.

5- Soylu ağaç güzel meyva bitirir; aşılı ağacın meyvası daha tatlı çekici olur. Soylu, edepli, dindar ve kültürlü bir çevrede oturmak ve öyle bir' çevre içinde çocuk yetiştirmekte sayılmayacak kadar faydalar vardir.

6- Bir kız ile evlenirken onun erkek ve kız kardeşlerinin, hatta nca ve halalarının aklî dengelerinin yerinde olup olmadığına, geri kâh bulunup bulunmadıklarına çok dikkat etmek de sünnettir. Zira y damarı çok sinsi ve

aldatıcıdır. Doğan çocuk hala, teyze, dayı ve am-Jarından birine benzeyebilir,

7- Bir erkek ile evlenirken de onun dindarlığına, ahlâk ve meziyet-rine, vakar ve ciddiyetine, işbilirliğine, namus duygusuna ve anlayı-na dikkat etmek gerekir. Helâl ve haram sınırlarını bilmeyen, meşru s gayr-i meşru kazanç yollarını birbirinden ayırt etmeyen veya edemden bir erkekle evlenen namuslu, dindar, ahlâklı ve iffetli bir kız hem sndini, hem de doğuracağı çocukları ateşe atmış olur.

8- Haram lokma ve yabancı kültürle beslenip yetiştirilen bir nesilde hayır yoktur. Ancak Allah'ın hidâyet verip korudukları müstesna.

9- Bir hadîste "Gübrelik ve çöplükte yetişen yeşillikten sakıma!"- buyurulmuştur. Bunun ne demek olduğu sorulduğunda ise şu cevap verilmiştir; "Kötü bir yuva ve fena bir ortamda yetişen güzel kızdan sakınmanız tavsiye, edilmektedir. [216]

Çöplükte filizlenip yetişen bir ot tatlı bir renk alır ve boyu hayli uzun olur, ama üzerinde yararlanılacak bir nesne bulunmaz. Soysuz aile ortamında yetişen güzel, çekici bir kız da buna benzer. [217]

Doğan Çocuk Firaşa Aittir – Zaniye Ait Değildir

Liân konusunda da kısaca değindiğimiz gibi, baba doğan çocuğun kendisinden olmadığını iddia edip dolayısıyla karısına zina isnadında bulunduğunda mülaâne ile evlilikleri son bulur ve çocuk fıraşa {anasına) ait olur.

Aynı zamanda bir kadınla zina edip kadını hamile bırakan bir adam da o çocuğa sahip-çıkamaz. Zira zinadan da olsa anne ile çocuğu arasında kopmaz bağlar vardır. Zinakâr bir adamla çocuğun arasında o bağlardan hiçbiri mevcut değildir. Zinadan oluşup dünyaya gelen bir çocuk masumdur, işlenen o kötülükten beridir. Onu dosdoğru, yetiştirmekte, ona ilgi göstermekte anası herkesten daha yakın ve daha uygundur. [218]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a:) den yapılan rivayette ise, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Çocuk fîraşa (anasına) aittir, zani olan adama ise taş (ümitsizlik) vardır." .

Buharı ise bu son cümleyi şu lafızla tesbit etmiştir: "Çocuk firaş sahibinedir." Yani onu döşekte doğuran anasına aittir. [219]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre Resûlüllah (s.a.v.) zamanında bu konuyla ilgili bir olay Efendimize intikal ettiriliyor. Ancak hadîs metninde birçok isimler geçtiğinden, kimin davalı, kimin davacı olduğunu rahatlıkla anlamamız gerekir. O bakımdan önce şahısları davalı, davacı olarak iki grupta belirtmeyi ve sonra da hadîs metninin tercümesini vermeyi uygun bulduk:

Davacı: Sa'd b. Ebî Vakkas ve daha Önce vefat eden kardeşi Utbe b. EbîVakkas.

Davalı: Yine daha önce ölen Zem'â'nm hayatta olan oğlu Abd b. Zem'a ve Zem'â kızı Hz. Şevde (r.a.).

Davanın konusu: Zenı'â'mn cariyesinin doğurduğu Abdurrahman adındaki şahsın nesebini belirleme.

"Sa'd b. EbîVakkas (r.a.) ve Abd ö. Zem'a davalı-aauacı olarak Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in huzuruna çıktılar. Önce Sa'd b. Ebî Vakkas söze başladı:

- "Ya Rcsûlallah! Kardeşim Utbe b. Ebî Vakkas'm oğlunu (şu anda elini tutup beraberimde getirmiş bulunuyorum). Kardeşim bunun kendi oğlu olduğunu bana vasiyet etti. işte buyrun bakın babasına ne kadar benziyor." Sonra Abd b. Zem'a şöyle konuştu:

- "Ya Resûlallah! Bu benim kardeşimdir ve babamın döşeğinde cariyesinden doğmuştur."

Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) o çocuğa dikkatle baktı ve Utbe'ye açık şekilde benzediğim gördü ve şöyle buyurdu:

- 'Ya Abd b. Zem'a! Bu çocuk sana aittir (senin kardeşindir). Çocuk fıraşa aittir. Zinakâra da taş, mahrumiyet düşer" buyurdu ve Hz. Sevde'ye dönerek: "Ya Şevde binti Zem'a! Bundan böyle sen artık çocuğa (Abdurahman'a) karşı hicap arkasında dur, gözükme" buyurdu. [220]

Râvî diyor ki, o günden sonra bir daha Hz. Şevde (r.a.) sözü edilen Abdurrahman'a gözükmedi. Yabancı erkeklere karşı örtünüp hicap arkasında durmayı ona karşı da aynen sürdürdü.

Sa'd b. Ebî Vakkas'm (r.a.) kardeşi Utbe, Uhud savaşında Resûlullah'm (s.a.v.) dişini kıran azılı müşriklerden biri idi. Onun müs-lüman olduktan sonra öldüğünü iddia edenler varsa dahilim adamlarının cumhuruna göre, küfür üzere ölmüştür. Cariyeden olan Abdur-ralıman'm Utbe'ye çok benzemesi üzerine Resûlüllah (s.a.v.) artık onun Hz. Sevde'nin baba bir kardeşi olmadığına işaretle ona karşı örtünmesini emretmiş ve çocuğu da hukuken Abd b. Zem'a'ya vermiştir.

Böylece sözü edilen ceriyenin hem Zem'a ile, hem de Utbe ile yatıp kalktığı, cinsel temas kurduğu anlaşılıyor. [221]

İlim Adamlarının Görüş, İstidlal ve Yorumları

Hadîste geçen "çocuk tıraşındır" sözünü en az yirmibeş kadar sa-habî rivayet etmiştir. Firaş'm birkaç manâsı varsa da burada kadın kasdedilmektedir.

Ayrıca hadîste "âhır" ve "hacer" kelimeleri geçmektedir. Ahır daha çok gece çapkınlık yapıp zina işleyen hakkında kullanılır. Hacer ise taş anlamına gelir. İlim adamlarının çoğu bunu mahrumluk ve umutsuzlukla yorumlamışlardır. Bir kısmı ise, bununla zâni'nin taşla recmedil-mesi kaydedilmiştir diyerek yorumda bulunmuştur. Gerçi böyle bir mâna ve yoruma yer verilebilir, ama birincilerin görüş ve yorumu daha isabetlidir. Çünkü zâninin recmedilebilmesi için ya itiraf etmesi, ya da dört erkek şahidin şehadette bulunması, aynı zamanda adamın evli ol: ması gerekir. Aksi halde sadece bir zan olarak kalır ki zan ile hüküm verilemez. Yani zan hükme medar olamaz.

Gerek 475 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi, gerekse 476 no'lu Hz. Aişe (r.a.) 1:adîsi sahihtir; istidlal ve ihticaca salihtir. O bakımdan ilim adamları bu iki hadîs üzerinde birçok yorumlarda bulunmuşlardır.

.Çocuğun babasına verilebilmesi için cinsel temasta bulunduğu kadınla ya sahih bir nikâhla veyahut fasit bir nikâhla evlenmiş olması gerekir. Böyle olmadığı taktirde doğan çocuk fîraşmdır, yani anasına aittir. Cumhurun da görüşü budur. Ebû Hanîfe'ye göre, bu mücerred akidle sübut bulur. Yani isterse o kadınla cinsel temasta bulunmamış olsun.
. .

İbn Teymiyye'ye göre, mücerred akid yeterli değildir, kesinlikle ,duhulda bulunmanın bilinmesi gereklidir. İmam Ahmed de bu hususa işarette bulunmuştur. İbn Kayyım da bu son görüşü tercihe uygun görmüştür. [222]

Adam kadınla fasit nikâhla evlenir ve kadın bu evlilikten bir çocuk doğurur ve adam da kadınla cinsel temasta bulunduğunu red ve inkâr ederse, bu hususta İmam Ebû Yusuftan iki rivayet yapılmıştır: Bir rivayete göre, nesep sabit olur ve mehir ile iddet gerekir. Diğer rivayete göre, nesep sabit olmaz, aynı zamanda mehir ve iddet de gerekmez.

Adam o kadınla cinsel temasta bulunmamışsa, o taktirde artık 'doğan çocuk ona ait sayılmaz ve anasına bırakılır. [223]

Neseb dâvası da buna yakın hüküm ifade eder. Şöyle ki, kadın kucağına aldığı veya elinden tutup beraberinde taşıdığı çocuğun babasının şu erkek olduğunu, aralarında nikâh bağı mevcutken onu fıraşında doğurduğunu iddia edip nafaka ve elbise talebinde bulunursa veya aynı iddiayla erkek ortaya çıkar da yanında taşıdığı çocuğun şu kadından olduğunu ve aralarında nikâh akdi varken kendi fıraşında doğurduğunu söyler ve her iki durumdu da adam veya kadın iddiayı reddederse, bütün bu tarz iddialar sahîh sayılır ve davacı beyyine (şahit ve belge) ortaya koyduğu taktirde hâkim davacının lehine karar verir.

Bunun gibi bir kadın, bir çocuk göstererek onun anası olduğunu iddia eder ve buna dair beyyine (şahit ve belge) gösterebilirse iddiası şahîh kabul edilir ve hâkim onun lehine karar verir. [224]

Hanbelîlere göre de fasit nikâhtan dolayı erkekle kadın arasında cinsel temas meydana gelmiş olsa bile hadd gerekmez. İsterse adam bu-n'un

helâllığına, isterse haramlığına itikad etmiş olsun fark etmez.

İmam Ahmed'e göre, velîsiz yapılan nikâhtan dolayı -adam bunun-haram olduğuna itikad ediyorsa- hadd gerekir. Hanefîlere göre hadd gerekmez. Çünkü bu mezhebe göre ergen olan bir kız evlenmeye kendi başına karar verebilir. Velisi onu evlendirmeye zorlayamaz. [225]

Bâtıl nikâhlara gelince, fasit nikâhtan farklı yanı vardır. Meselâ evli bir kadınla veya îddet içinde olan bir kadınla veyahut buna benzer bir durumda olan kadınla nikâh akdi' yapıp cinsel temasta bulunmak zina hükmüne girer ve her ikisi hakkında hadd uygulanır. Ancak bu durumda olan erkekle kadın iddet sona ermeden evlenmenin helâl veya haram olduğunu bilmiyorlar ve böylece evlenmekte bir sakınca olmadığını düşünüyorlarsa, zina suçuyla cezalandırılmazlar. [226]

Liân konusunda ise, fasit nikâhla sahih nikâh aynı hükmü taşır. Şu şartla ki aralarında bir çocuk söz konusu olsun. Çocuk yoksa zaten liâna da gerek kalmaz. [227]

Çıkarılan Hükümler

1- Zinadan olduğu zannedilen çocuk anasına aittir. Zâni'ye ise sadece taş ve ümitsizlik vardır.

2- Adamın çocuğun kendisinden olduğunu, kadın da ondan olmadığını iddia eder ve fasit bir nikâh neticesinde kadınla cinsel temasta bulunduğunu ileri sürerek çocuğun kendisine verilmesini talep ederse, hâkim çocuğu anasına bırakır.

3- Hanefîlere göre, adam kadınla ya sahîh bir nikâhla, ya da fasit bir nikâhla evlendiği taktirde çocuk adama ait olur. Böyle olmadığı tak-irde, yani bâtıl bir nikâhla bu çocuk doğmuşsa, o taktirde anasına ait lur.

4- İmam-Ebû Hanîfe'ye göre, mücerred akid yeterlidir. Yani adam ra sahih veyahut fasit bir nikânla evlenir ve cinsel temasta bulunmaz, bununla beraber kadının bir çocuğu olursa, o da yine bu adama ait ka-3ul edilir.

5- İbn Teymiyye ve onun metodunu izleyen ilim adamlarına göre, mücerred akid yeterli değildir, duhul vaki olmalıdır. Aksi halde çocuk anasına ait olur.

6- Fasit nikâhla evlenen adamdan bir çocuk dünyaya gelir, fakat dam akidden,sonra cinsel temasta bulunmadığını iddia ederse, artık onun bu iddiası mesmu' olmaz ve o sebeple nesep sabit olur, aynı zamanda hem melıir, hem de iddet gerekir.

Bu, İmam Ebû Yusuftan yapılan iki rivayetten biridir. Diğer rivayet ise bunun hüafmadır. Aıcak birinci rivayet ağırlık kazanmıştır.

7- Adamın cinsel temasta bulunmadığı kesin bilinirse, çocuk anasına ait olur.

8- Kadın gördüğü çocuğa sahip çıkar ve o çocuğun da bilinen bir ana-babası yoksa, o taktirde kadının bunu isbat edecek beyyine göstermesi (şahit ve belge ortaya koyması) gerekir. Beyyine getirince çocuk ona ait olur.

9- Hanbelîlere göre, fasit nikâhtan dolayı adam cinsel temasta dahi bulunsa hadd gerekmez.

10- Velîsiz yapılan nikâh akdinden dolayı -adam bunun haram olduğunu bilip itikat ediyorsa- hadd gerekir. Bu, İmam Ahmed'e göredir.

11- Evli veya iddet sona ermemiş bir kadınla nikâh akdi yapmak caiz ve sahih değildir, haram ve yasaktır; O bakımdan böyle bâtıl bir nikâhla evlenen çiftlere zina cezası uygulanır. [228]

Haddi Kazıf

İslâm, kitap ve sünnetiyle insan haklarını koruyup teminat altına almış ve namuslu, iffetli kişileri müfterilerin şerrinden korumak için birtakım maddi ve manevî müeyyideler, caydırıcı cezalar koymuştur.

Bu müeyyidelerden biri de "hadd-i kazıf tır. Namuslu, iffetli, suçtan beri bir kişiyi zina suçuyla suçlamak büyük bir bühtan, silinmesi zor bir lekedir. Fertleri ve aileleri böyle bir bühtan ve lekeden uzak tutmak ve korumak

için, suçu isnad eden kimseden dört erkek şahit talep edilir. Getiremediği taktirde müfteri durumuna düşer ve hakkında hadd-i kazf uygulanır. Bu da seksen değnek vurmakla gerçekleşir.

Zinadan beri insanları bu çirkin fiille suçlamanın çok büyük bir günah ve ağır bir suç olduğu kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur. .

Kur'an-ı Kerim'de hadd-ı kazıf:

"İffetli hür kadınlara zina (suçunu yakıştırıp iftira) atan, sonra da (bunu isbat için) dört şahit getiremiyenlere seksen değnek vurun ve onların şahitliklerini ebediyyen kabul etmeyin ve işte onlar günah işleyip ilâhî yoldan çıkmış kimselerdir.

Ancak bu iftira günahından sonra tevbe edip kendini düzelterek ilâhî yola dönenler müstesna. Çünkü gerçekten Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir." [229]

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

'İfk ehlinin bana isnat ettikleri suçtan beri olduğuma dair âyet indirilince, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz minbere çıkıp konuyu zikretti ve Kur'ân âyetini okudu. Minberden inince İki erkek ve bir de kadına hadd uygulanmasını emretti." [230]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ebû'l-Kasım (s.a.v.) Efendimiz'den duydum, buyurdu ki: "Kim memlûküne zina suçu isnad ederse, kıyamet gününde ona hadd uygulanır. Meğer ki olay dediği gibi olsun (o takdirde hadd) uygulanmaz." [231]

Ebû'z-Zennad'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Ömer b. Abdilaziz, bir köleye attığı bir zina iftirasından dolayı bir adama seksen değnek vurdurdu." Sonra Ebû'z-Zennad devamla diyor ki: "Ben zina iftirasından dolayı köleye seksen değnek vurulması hakkında Amir b. RebîVdan sordum. O bana şu cevabı verdi: "Ömer b. Hattab'a, Osman b.

Affan'a ve devam. edegelen bazı halifelere yetiştim. Hiç birinin bir köleye zina suçu iftirasından dolayı kırk değnekten fazla vurdurduğunu görmedim." [232]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefilere göre: Zina suçu isnadında bulunan kimse, bu suçu isnad etmekle kişinin şahsiyetini zedelemiş olur ve ona toplum arasında başka bir gözle bakılması sonucunu doğurur. O bakımdan isnatta bulunan kimse bunu dört erkek şahitle belgelemesi gerekir. Aksi halde kendisine ceza olarak seksen değnek vurulur ki konunun başında da değindiğimiz gibi buna şeriâtte "hadd-i kazif' denir.

Zina suçu isnad eden (kazif) de üç şart aranır: Akıl, bulûğ ve bir de isnadını dört şahitle isbat edememe. Aksi halde hadd-i kazıftan kurtulmuş olur. O halde aklî dengesi bozuk olanın, ergenlik çağma henüz girmemiş bulunanın ve isnadını dört şahitle isbat edenin zina suçlamasında bulunması hadd-i kazfı gerektirmez.

Kendisine zina suçu isnad edilen kişinin ise, akıl, baliğ, hür ve müslüman olması ve zinadan beri olup iffetli bulunması şarttır. O bakımdan çocuğa, deliye, köleye, kâfire, aynı zamanda zinadan beri olmayıp iffetini yitirene zina isnadında bulunmak hadd-ı kazfı gerektirmez.

Bir de zina isnadında bulunan kimsenin isnatta bulunduğu kişinin babası, dedesi, anası ve ninesi olmaması gerekir. Aksi halde J.add-i kazif gerekmez. [233]

b) Şâfiilere göre: Zina suçu isnadında bulunan kimsenin nükellef olması, bu isnadı kendi irade ve ihtiyarıyla yapmış bulunması

şarttır. O bakımdan çocuğun ve aklî dengesi bozuk olanın isnadından dolayı hadd-i kazif gerekmez. Çünkü bunlar mükellef değildirler. Temyiz çağında olan çocuk böyle bir isnatta bulunursa ta'zîr gerekir, hadd uygulanmaz. Kendi evlâdına zina isnadında bulunan baba ve anneye hadd-i kazif

uygulanmaz. Ancak bu arada ilâhi hakkı ihlâl sözkonusu olduğundan ta'zîre tabi tutulur.

Zina isnadında bulunan kimse hür ise seksen değnek, köle ise kırk değnek vurulur. Aynı zamanda zina suçu isnad edilenin evli olması şarttır.

Böyle bir isnatta bulunan kimse dört şahit getirmek zorundadır. Dörtten az salıda şahit getiren hakkında hadd-i kazif uygulanır. Bu hususta kadınL'.nn, kölelerin ve kâfirlerin şehadetine itibar edilmez.

İki kişi karşılıklı olarak biri diğerini zina suçuyla suçlarsa bu ta-kaö kabul ecl mez ve ikisine de hadd uygulanır. [234]

c) Harbelîlere göre: Hem karısına, hem de karısının anasına zina suçu isr ad ederek "ey zâniye kızı zâniye" derse, iki kelimeyle iki kişiye zina ; inadında bulunmuş olur ve bundan dolayı kendisine iki hadd gerek;. . Ancak birinci hadd uygulandıktan sonra vücudundaki yara-bere iy eşmeden ikincisi uygulanmaz.

İffetli, ıanıuslu, evli bir kadına mükerreren zina isnadında bulunan kimseye bundan dolayı bir defa hadd-i kazf uygulanır.

Bir defa kazıfta bulunup bundan dolayı hakkında hadd-i kazif uygulandıktan sonra yine kazıfta bulunursa artık hadd gerekmez. Çünkü yalancı ve müfteri olduğu artık anlaşılmış bulunuyor. Nitekim ashab-d.^n Ebû Bekre (r.a.), Muğîre b. Şu'be*nin zina ettiğini iddia etmişti. Durum İkinci halîfe Hz. Ömer'e (r.a.) intikal edince, dört şahit istedi. Şahit getirilmeyince hsdîfe, Ebû Bekre'ye hadd uyguladı. Sonra yine Ebu Bekre, Muğîre b. Pu'be'ye aynı suçu isnat etti. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) ona ikinci iefa hadd vurdurmayı irade edince Hz. Ali (r.a.) engel oldu ve şöyle de: i: "Ya Emîrel-mü'minîn! Eğer Ebû:Bekre'ye ikinci defa hadd cezası uygulayacak olursan, Muğîre'yi de recim etmen gerekir." Bunun üzev ne Hz. Ömer (r.a.) ikinci defa hadd uygulamaktan vazgeçti. [235] Sadece ta'zîr uyguladı.

Adam karışma zina isnadında bulunur, kadın da bunu bir veya iki vevahut üç defa ikrar edip kabullenirse, kadına hadd cezası gerekmez. Ç^nkü kişi zinada bulunduğunu en az dört defa ikrar ettiği taktirde suç sübut bulur ve ceza uygulanır. Böylece kadının üç defa ikrarı yeterli değildir. Bu ikrarla

birlikte Hân hükmü sakıt olur. Çünkü liân, kadın guçu reddettiği için uygulanır. İkrar edince artık buna gerek kalmaz.

Karısına "yâ zâniye!" der, karısı da ben seninle zina ettim derse, artık ne kocasına, ne de kadına hadd gerekmez. Şâfîîlere göre, adama hadd-i kazıf gerekir. [236]

d) Mâlikîlere göre de iffetli evli bir kadın ve erkeğe zina isnadında bulunan kimseye, dört şahit getirmediği taktirde hadd-i kazıf uygulanır.

Dört veya daha fazla adam bir adamın yanında taşıdığı kadınla zina ettiğini söyler, ancak bu kadının o adamın karısı veya cariyesi olup olmadığını bilmediklerini ifade ederlerse adam hakkında hadd uygulanır. Ancak adam o kadının kendi karısı veya cariyesi olduğunu beyy-îne ile isbat ederse hadd düşer, yani uygulanmaz.

Üç adam, bir kişinin zina ettiğine şehadette bulunur, bir adam da başkasının şahitliğine dayanarak şahitlikte bulunursa, zina suçu isbat edilmemiş olur ve bu sebeple o dört kişi hakkında hadd-i kazıf uygulanır.
[237]

Tahliller ve Rivayetler

484 no'lu Hz. Aişe hadîsini Tirmizî hasenlemiş ve "biz bunu ancak Muhammed b. İshak hadisinden biliyoruz" diyerek tesbitini belirtmiştir. El-Münzerî ise, "îbn İshak bunu bir defa isnadda, bir diğer defa irsalda bulunmuştur ve o bakımdan bu rivayetinde anâne yapmıştır. Biz onun tedlîsinden dolayı ânânesiyle ihticac edilmiyeceğini söylüyoruz" diyerek bu hadîsle ihticac olunmayacağına dikkat çekmiştir. Ancak Buharî bu hadîse işarette bulunmuştur.

485 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi sahîh olup istidlale sâlihtir. Hadîsin zahirinden, kölesine zina isnadında bulunup bunu isbat edemiyen efendisine dünyada hadd cezası uygulanmıyacağı ve onun hakkında sadece uhrevî bir haddin söz konusu olduğu anlaşılıyor.

484 no'lu Hz, Aişe hadîsini açıklayan Fethü'l-Allâm sahibi şu bilgiyi vermektedir:

"Kazıf, sözlükte bir şey atmaktır. İslâm Hukukunda ise, iddiacının aleyhine haddi gerektiren zina suçu isnad edip iftira atmasıdır.

Hz. Aişe (r.a.) hadîsinin zahirinden, Hz. Aişe'ye bu maksatla iftirada bulunanlardan ancak üç kişi hakkında hadd-i kazıf uygulanmıştır. Oysa sahîh rivayetlerden elde edilen bilgiye göre, bu iftira olayının başında ünlü münafık Abdullah b. Ubey b. Selûl bulunuyordu. Ancak ResûlüHah'm (s.a.v.) bu kişi hakkında hadd-i kazıf uyguladığına dair kesin bir bilgi tesbit edilememiştir."

îbn Kayyım el-Cevzî bu hususu belirtirken, Abdullah b. Ubeyy'e neden hadd uygulanmadığının sebeplerini sıralar. Muhaddîs Hâkim ise el-İklü'de, hakkında hadd-i kazıf uygulananlardan birinin de bu ünlü münafık olduğunu kaydetmiştir.

Mâverdî'ye göre, Resûlüllah (s.a.v.) bu şeni iftira dolayısıyla hiç kiniseye hadd cezası uygulamamış ve bunun sebebini de şöyle açıklamıştır: "Hadd ancak iftiranın beyyine veya şahsın ikrarı ile sübut bulunca gerçekleşir."   .

Mâverdî'nin bu tesbiti isabetli değildir. Zira bu işin başını çekenin Abdullah olduğu ve hadd-i kazıf cezasına tabi tutulanlardan birinin de Mıstah olduğu sahîh rivayetle sabit olmuştur. [238]

485 no'lu Ebû Hüreyre rivayetinde "Kim memlûküne zina suçu isnad ederse, kıyamet gününde ona hadd uygulanır" hadîsinin zahirine göre, efendi kendi kölesine zina suçu isnad eder de bunu isbat için beyyine ortaya koyamazsa, sadece kıyamet gününde hadd cezasına uğrar; dünyada onun hakkında bu ceza uygulanmaz hükmü ortaya çıkıyor.

Şöyle ki, dünyada uygulanan hadd, keffaret olur ve âhirette artık bu suçtan dolayı cezalandırma söz konusu olmaz. Nitekim bu husus hakkında vârid olan rivayetler vardır ve icma' vaki olmuştur.

Köleye efendisinden başkası zina suçu isnad ettiği taktirde, ilim adamlarına göre müfteri hakkında hadd-i kazıf uygulanmaz. Hanefî fu-kahası da aynı görüşte olup buna muhalefet eden olmamıştır.

Ancak ümmul-veled olan cariye müstesna. Bunun hakkında ise farklı görüşler ortaya çıkmıştır: Ebû Hanîfe ve İmam Şafiî'ye göre, ümmul-veled'e zina isnad edene hadd. uygulanmaz. Zira onun efendisi ölmeden önce o memlûke sayılır. O bakımdan köle ve cariyeye yapılan bu tür isnaddan dolayı suçlamada bulunana hadd-i kazıf gerekmez sadece ta'zîre başvurulur.

İmam Mâlik ve Zâhiriyye'ye göre hadd gerekir. Nitekim İbn Ömer'in de böyle dediği sahîh rivayetle sabit olmuştur. [239]

Köle veya câriye zina isnadında bulunur da beyyine getirmezse, onlara da hür kişilere uygulandığı gibi seksen değnek mi vurulur, yoksa bunun yarısı mı vurulur? Ebû Zinnad hadîsi kırk değnek vurulacağına delâlet etmektedir. İlim adamlarından bazısı, bir rivayete göre çoğu, köle ve cariyeye hürlere uygulanan cezanın yarısı uygulanır, yani kırk değnek vurulur, tbn Mes'ud (r.a.), Leys, Zührî, Evzâî, Ömer b. Abdilaziz ve îbn Hazım ise bunlara da seksen değnek vurulur, yani hadd-i kazf aynen uygulanır. Çünkü âyette umum ifade edilmektedir. Yarım hadd vurulur diyenler ise, kıyas yoluyla bu sonucu çıkarmışlardır.

Hâdd-i kazıfta erkekle kadın arasında hiçbir fark yoktur. îlim adamlarından buna muhalefet eden olmamıştır.

Böylece İmam Mâlik hâriç diğer müctehidlerin hemen hepsi, köle ve cariyeye zina isnad edene hadd cezası vurulmayacağını belirtmişlerdir. Cumhur da aynı görüştedir. [240]

Çıkarılan Hükümler

1- Hadd-i kazıf kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

2- İffetli evli bir kadın veya erkeğe zina isnad edip bunu isbat sadedinde dört erkek şâhid getiremeyen kimseye seksen değnek vurulur.

3- Zina suçunu isnad edenin âkil ve baliğ olması şarttır. Çocuğun ve delinin yaptığı isnaddan dolayı haad-i kazıf gerekmez ve bu suçlamaya itibar edilmez.

4- Kendisine zina suçu isnad edilen kişinin âkil, baliğ, hür ve müslüman olması aynı zamanda zinadan beri olup iffetli bulunması şarttır.

5- Aklî dengesi bozuk olana zina isnad eden kimseden ne beyyine talep edilir, ne de hakkında hadd-i kazıf uygulanır.

6- Ergen olmayan kişiye zina isnadında bulunmak da böyledir.

7- Gayr-i müslime zina isnadından dolayı hadd gerekmez. Sadece ta'zîr sözkonusu olabilir,

8- Daha önce iffetini bozup namusunu lekeleyen bir kimseye zina isnad etmek de haddi gerektirmez.

9- Daha önce zina suçu attığından dolayı hadd-i kazıf ile tecziye edilen kimse yine aynı adama zina isnadında bulunursa artık ikinci defa hadd-i kazıfe tabi tutulmaz, sadece ta'zîr edilir. Ta'zîr, haddin altında bir ceza ile tecziye etmek demektir. Bu da daha çok hâkimin taktirine bırakılmıştır.

10- Köle, cariye ve kâfire zina isnadında bulunan kimseye de hadd uygulanmaz. Bunlara ancak uhrevî ceza verileceği belirtilmiştir.

11- Evlâdına zina isnad eden baba, dede, ana ve nineye hadd gerekmez.

12- Zina isnadında bulunan kimsenin mükellef olması şarttır.

13- Zina isnadında bulunan kimsenin bu isnadı kendi irade ve ihtiyarıyla yapmış olması gerekir. Aksi halde tehdîd edilip zorlanarak is-nadda bulunan kimseye hadd uygulanmaz. Bu daha çok Şâfıîlerin görüş ve içtihadıdır.

14- Temyiz çağında bir çocuk zina isnadında bulunursa, ta'zîr gerekir. Hadd uygulanmaz. Çünkü mükellef sayılmaz. (Bu da Şâfıîlere göredir)

15- Evlâdına zina isnadında bulunan ana veya babaya veya dede ve nineye hadd uygulanmaz ama ta'zîr gerekir. (Bu da Şâfıîlere göredir.)

16- Zina suçuyla suçlanan kimsenin evli olması söz konusudur. Bekâr kişiye zina isnadından dolayı hadd-i kazıf gerekmez, ama onun altında bir ceza gerekir.

17- Zina suçunu isnad eden köle veya cariye ise onlara hür kişilere uygulanan haddin yarısı uygulanır. Yani kırk değnek vurulur.

18- Karşılıklı birbirini zina suçuyla suçlayan iki kişiye de hadd-i kazıf gerekir. Karşılıklı suçlamaları bir takas sayılmaz.

19- Karısıyla onun anasına birden fazla zina suçu isnad eden adama iki hadd uygulanır. Bu daha çok Hanbelîlere göredir.

20- İffetli kişiye mükerreren zina isnadında bulunan kimseye bu tekrarından dolayı tekrar tekrar hadd-i kazıf uygulanmaz. Sadece bir defa yeterli olur.

21- Karısına "yâ zâniye" diyerek zina isnadında bulunur, karısı da "ben seninle.zina ettim" derse, hadd gerekmez.

22- Köle ve cariyeye zina isnad eden kimseye hadd gerekir. Bu Mâlikîlerin görüşüdür.

23- Hadd-i kazıf hususunda erkekle kadın arasında fark yoktur. [241]

İddet

îddet sözlükte sayma, hesaplama anlamına gelir. îslâm Aile Hu-:ukunda ise, kocası ölen veya kocasından boşanan kadının ikinci bir ko-jayla evlenebilmesi veyahut kocası tarafından bir veya iki talâk-ı bâin le

boşanmış olan kadının tekrar kocasıyla biraraya gelebilmesi için üç temizlenme veya üç ayhali dönemi görüp geçirmesi, yani bu süreyi ?ayıp hesaplaması ve doldurması demektir.

Ancak kocası ölen kadının süresi üç temizlenme veya üç ayhali ŞÖrme dönemiyle sınırlı olmayıp dört ay on gün bir iddet (şer'î bekleme Süresi) geçirmesi gerekir. Bu süre geçmeden evlenemez.

Ayhalinden tamamen kesilip âyise olan kadına gelince, onun için iddet süresi üç kamerî aydır. Hâmile olan kadın ise, bu süreye bağlı değildir. Onun iddeti doğum yapmasıyla sona erer. Bu süre az veya çok plabilir.

İddet konusuna Kur'ân-ı Kerîm Talâk Sûresi 1-4. âyetlerde icmalin yer verilmiş bulunuyor. Hadîsler ise bu icmali açıklamaktadır. [242]

İlgili Hadisler

Ümmu Seleme (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Eşlem kabilesinden Sübey'a adanda bir kadın evli bulunuyordu. Kadın hamile iken kocası vefat etti. Bunun üzerine bu kadına Ebû's-Senâbil b. Bu'kek talip çıktı (bir kaç gün sonra kadın doğumunu yapmış bulunuyordu). Bununla beraber kadın Ebû Senâbil ile nikahlanmak istemedi. Adam da ona: "Allah'a and olsun ki sen iki id-detten (yani doğum iddetiyle vefat iddetinden) en uzak olanım tamamladıktan sonra evlenmen uygun olmaz" dedi. Nitekim kadın çok geçmeden on geceye yakın bir süre içinde doğum yapıp loğusa oldu. Sonra kalkıp Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e geldi. Peygamber (s.a.v.) ona: "Evlen" diye buyurdu. [243]

Kocası ölüp kendisi hamile bulunan kadın hakkında Ibn Mes'ud'un (r.a.) şöyle dediği rivayet olunmuştur: "Siz onun üzerine ağırlık getiriyor ruhsat getirmiyorsunuz. Nisa Sûresi indi; kısa sûre uzun sûreden sonra indi: "Gebe kadınların bekleme süresi, doğum yapmalarıyla son bulur." [244]

Bu âyet, Nisa Sûresinden kısa olan Talâk Sûresinde yer almaktadır. Böylece bu sûrenin Nisa sûresinden sonra indiğine göre gebe kadınların iddeti diğer iddetlerden ayrılmış oluyor.

Ubeyy b. Kâb (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ya Resûlallahî Gebe kadınların şer'î bekleme süresi doğum yapmalarıyla son bulmaktadır. Boşanan kadının iddeti (bekleme süresi) üç temizlenme veya üç ayhali görme süresidir. Kocası ölen kadının iddeti ne kadardır?" diye sorduğumda Efendimiz şu cevabı verdi: "İddet boşanan kadın için üç ayhali görme veya üç ayhalinden temizlenmedir. Kocası ölen kadının da böyle." [245]

Zübeyr b. Avvam (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçenin yanında Ukbe kızı Ümmu Gülsüm (zevcesi olarak) bulunuyordu. Kadın hamile idi ve Zübeyr'e şöyle dedi: "Bir defa boşamayla beni boş tut." O da onu kırmayıp bir talâkla boşadıktan sonra namaz için dışarı çıktı ve eve dönünce karısı doğum yapmış bulunuyordu. Bunun üzerine ona: "Sana ne oldu ki bana hile yapıp aldattın? Allah senin hileni senin başına çevirsin" dedi ve ayrılıp Peygamber (s.a.v.) Efendimize gelip (durumu arzetti). Efendimiz şöyle buyurdu: "Kitap (Kur'ân) onun bekleme süresinin önüne geçmiş oldu. (Talâk süresindeki âyetle gebe kadının iddeti doğum yapmasıyla sona eriyor. Artık üç ayhali veya bundan temizlenme süresi beklemesine gerek kalmıyor.) Artık onun (rızasını alarak) onun nefsini (tecdid-i nikâh yapmak üzere) iste." [246]

Müctehidlerin Görüş İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, hamile kadının iddeti (şer'î bekleme süresi) hamilelik süresidir. Doğum yapmasıyla birlikte iddeti sona erer.

Bu iddetin vücubunun sebebi ise, ayrılmak veya vefattı. Yani hamile kadının boşanması veya kocasının vefat etmesiyle ikinci bir durum ortaya çıkmaktadır, o da kadının başka biriyle evlenebilmesi için iddet beklemesi ger elan ektedir. Bu bekleme süresi doğum yapmasıyla son bulur ve artık kadın istediği takdirde evlenebilir.

Bu konuda asıl olan hüküm, Allah'ın şu beyânıdır: "Gebe kadınların bekleme süresi doğum yapmalanyla son bulur." [247]

Ancak hamile kadının iddet beklemesinin vücubunun şartı, ister sahîh, isterse fâsid bir nikâhla olsun gerçekleşmesidir. Zira fâsid bir nikâhta cinsel temasta bulunulma iddeti gerektirir. Zinadan hamile kalan kadın için iddet gerekli değildir. Kadın doğum yapmadan önce evlenebilir. Bu İmam Ebû Hanîfe'nin kavlidir. İmam Muhammed'e göre, zinadan hamile olan kadının doğum yapmadan evlenmesi caiz değildir. [248]

b) Şâfülere göre, hamile kadının doğum yapmasıyla iddetin sona erebilmesi için üç şart vardır:

1- Hamileliğin iddete hakkı olan bir adama mensup olması,

2- Doğum olayıyla çocuğun anasından ayrılması, rahminde kalmaması,

3- Çocuğun hilkatinin oluşmuş olması. [249]

Böylece sahîh veya fâsid bir nikâhla veya şüpheli bir cinsel temasla hamile kalan kadının hamileliğinde bir adam söz konusudur ve kadının iddetinde onun bir payı vardır. O bakımdan zinadan hamile kalan kadının bu hamileliğinde böyle bir hak ve iddeti için bir pay söz konusu değildir.

Aynı zamanda hamilelik süresi dolduğu halde doğum yapamayan bir kadın süre doldu, yani dokuz ay on gün geçti diye evlenemez. Rahmindeki cenini henüz hilkati belirgin hale gelmeden, şekillenmeden düşürecek olursa, iddeti sona ermez. Bu durumda üç ayhali veya üç temizlenme süresi geçirmesi gerekir. [250]

c) Hanbelîlere göre, boşanan veya kocası ölen hamile kadının iddeti doğum yapmasıyla son bulur. Bu kadın ister hür, ister cariye olsun fark etmez. Hatta kadın boşandıktan veya kocası öldükten bir saat sonra doğum yapacak olursa iddeti sona erer. Ancak nifastan temizlenmeden evlenmesi caiz olmaz. Yani o vaziyette nikâh akdi yapılsa bile temizlenmedikçe cinsel temasta bulunması haramdır.

Hamile kadın ikiz veya üçüz doğuracak durumda ise, son çocuğu doğurmadıkça iddeti sona ermez. Diğer yandan doğan çocuğun hilkatinin belirgin olması gerekir. Dış organları belirsiz halde bulunan bir düşük doğum sayılmaz. Ancak kadının yaptığı düşüğün insan şekline girip girmediğini güvenilir bilirkişilerin tesbit edip şehadette bulunmaları tasviye edilir ve en uygun olan yol budur. [251]

Böylece Şâfîîlerde olduğu gibi bu mezhebe göre de doğum ile iddetin sona erebilmesi için üç şart söz konusudur:

a) Doğan çocuk bir babaya dayanıp bağlanmalıdır.

b) Kadın çocuğu tamamen doğurmalıdır.

c) Çocuğun hilkati belirgin hale gelmelidir.

d) Mâlikîlere göre, doğum olayıyla iddetin sona erebilmesi için dört şart söz konusudur:

1. Doğan çocuğun kocaya ulaşıp dayanması, yani-sahih veya fâsid bir nikâhla olsun kadının bir kocasının mevcudiyeti veya şüphe ile cinsel münasebetin ortaya çıkması,

2. Kadının evlendiği kocasıyla, içinde cinsel temas sağlanabilecek kadar bir süre halvette başbaşa kalması,

3. Doğumda çocuğun tamamıyla kadından ayrılmış olması,

4. Bir parça et şeklinde bile olsa kadının doğum yapmış bulunması. [252]

Doğumla iddetin sona ermesi konusunda mezhebler arasında birtakım farklar bulunuyor. Ama hamile kadının ıddetinin doğum ile sona ereceğinde görüş birliği vardır, [253]

Tahliller ve Rivayetler

494 no'lu Ümmu Seleme hadîsi sahihtir. O bakımdan istidlal ve ihticaca salih görülmüştür. Hadîsin zahirinden şu hükümler anlaşılmaktadır: Kocası vefat eden hamile kadının iddeti, dört ay on gün müdür, yoksa doğum yapmasıyla mı iddet sona erer? Bu hususta Ebû Senâbî'in en uzak olan iddetin söz konusu olacağını ileri sürmesin-den sonra kadın doğum yapıyor ve durumu Resûlüllah'a (s.a.v.) arzedince, Efendimiz doğum olayıyla iddetin son bulduğunu belirterek evlenmesine ruhsat veriyor.

Tabii kadın doğum yaptıktan sonra nikâh akdi yaptırsa bile evlendiği adamla lohusalığı devam ettikçe cinsel temasta bulunamaz, bu haramdır.

495 no'lu Ibn Mes'ud hadîsi de sahî-htir ve istidlale sâlihtir. Birinci ıadîsi desteklemektedir.

496 dipnotlu Ubey b. Kâb hadîsini aynı zamanda Ebû Yala, ez-liyâ ve İbn Merduyye tahrîc -etmişlerdir. Mecmau'z-Zevâid'de bu hadî-in isnadında el-Müsnî b. Sabah bulunuyor. Bu zat hakkında farklı esbitler ortaya çıkmıştır. el-Fellâs şöyle demiştir: "Yahya ile Abdur-ahman bu zattan rivayet yapmazlardı." İmam Ahmed'e göre onun ivâyeti seviyeli değildir. İbn Maîn ise onun salîh bir kişi olduğunu kay-Letmiştir. Nesâî onun metruk olduğuna dikkat çekmiştir. Yahya el-Cattan ise, onun rivayet ettikleri hadîse başka şeyler karıştığı için ter-:edilir demiştir. Ibn Adiy "Onun hadîsindeki zayıflık çok açıktır" lemistir. [254]

Bu sebeple ve diğer sahîh hadîslerdeki açık beyâna aykırılık arzet-nesi dikkate alınarak ilim adamları bu hadîsle istidlal etmemişlerdir, ^ynı zamanda Kur'ân'daki ilâhi beyâna da uymamaktadır.

497 dipnotlu Zübeyr hadîsi muhlelif tarîklerden farklı lafızlarla ivâyet edilmiştir. Ancak sahîh hadîslere ve Kur'ân'daki nassa uygun-uk arzettiğinden istidlale uygun kabul edilebilir.

Ümmu Seleme hadîsinde adı geçen Sübey'a, Ebû Berze el-Sslemî'nin kızıdır. Ölen kocası ise Sa'd b. Havle el-Amîri'dir. İbn Abdil-3err'e göre bu zat Veda Haccmda vefat etmiştir. Ebû Senâbil ise Amr /eya Amir'in künyesidir. [255]

Çıkarılan Hükümler

1- Kocasından boşanan veya kocası ölen hamile kadının iddeti 'şer'î bekleme süresi) doğumunu yapmakla sona erer.

2- Doğum yapan hamile kadın artık iddet beklemez ve başka bir kocayla evlenebilir. Ancak loğusalık sona ermeden cinsel temasta bulunması haramdır.

3- Hamile kadının iddet beklemesi, ya sahîh veyahut fasih bir nikâhla olsun bir erkekle birleşmiş olmasına bağlıdır.

4- Zinadan hamile kalan bir kadın için iddet söz konusu değildir. Doğum yapmadan önce de başka biriyle evlenebilir. İmam Muhammed'e göre, doğum yapmadan evlenmesi caiz değildir.

5- Şâfnlerle Hanbelîlere göre, hamile kadının doğum yapmasıyla birlikte iddetinin sona ermesi için üç şart gereklidir.

6-Mâlikîlere göre, dört şart gereklidir.

7- Henüz hilkati tam teşekkül etmeyip bir et parçası halinde olan düşük sebebiyle iddet sona ermez.

8- iddetin sona ermesi için çocuğun anasından tamamen ayrılmış olması şarttır.

9- Şekillenmemiş bir et parçası halinde kadın düşük yaparsa, bununla doğum yapmış sayılmayacağından, düşük olayından sonra üç temizlenme dönemi geçirmesi gerekir. (Bu daha çok Şâfiî ile Hanbelî'ye göredir).

Bu konuda sahabenin farklı ictihad ve görüş ortaya koyduğuna dair tarihî bir olayı burada zikretmemizde fayda görüyoruz:

Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Cerîr, İbn Münzir ve îbn Merduye'nin Ebû Seleme b. Abdirrahman'dan yaptıkları rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Ben, İbn Abbas ve Ebû Hüreyre (r.a.) birlikte oturuyorduk. Derken bir adam çıkageldi ve şöyle dedi:'"Kocasının vefatından kırk gün sonra doğum yapan kadının iddetinin sona erip ermediği hakkında bana bir fetva verin." Bunun üzerine İbn Abbas (r.a.) ona: "İki süreden en uzun olanım dikkate alarak iddetini tamamlar. Yani kocası ölen kadir için iki süre söz konusudur: Biri vefat iddeti, diğeri doğum iddeti. Bu ikisinden hangisi daha uzun sürerse ona itibar edilir. Dört ay on gür geçtiği halde henüz doğum yapmamışsa, doğumu bekler. Dört ay on gür dolmadan doğum yaparsa, dört ay on günlük süreyi tamamlar." İbr Abbas'm bu fetvasına ben itiraz ederek Talâk Sûresi dördüncü âyeti ok udum, "Hâmile kadınların iddeti doğum yapmalarıyla sona erer" dedim İbn Abbas benim bu sözüme karşılık şöyle dedi: "Senin bahsettiğin idde talâk iddetidir, vefat iddeti değildir." Bunun üzerine Ebû Seleme şöyl* görüş belirtti: "Söyler misin, bir kadın doğumu bir sene gecikecek olur sa onun iddeti ne olur?" îbn Abbas ona "İki süreden

en son olanı" diy cevap verdi. Ebû Hüreyre söze karışarak dedi ki: "Ben kardeşimi: oğlunun görüşündeyim." Bununla Ebû Seleme'den yana yani onu: görüşünden yana olduğunu belirtti. Sonunda İbn Abbas meseleyi vuzt ha kavuşturmak üzere azatlı kölesi Küreyb'i Ümmü Seleme'ye göndere ve o da Sübey'a olayını bildirerek Ebû Seleme'nin dediğinin doğr olduğunu bildirdi. Böylece mesele vuzuha kavuşmuş oldu. [256]

İddetin Kur'a Göre Hesaplanması

Kur1, fıkhı bir terimdir. Çoğulu akra1, akru1 ve kuru' gelir. Bu ke-ıe iki zıd manâyı kendinde taşır: Hem ayhaline, hem de ayhalinden nizlenmeye delâlet eder. O bakımdan müctehidlerden bir kısmı onu hali anlamına alırken, diğer bir kısmı ayhalinden temizlenme nemiyle yorumlamıştır.

Boşanan veya kocası ölen hamile kadının iddeti hakkında gereken Lklamayı yaptıktan sonra şimdi de evli iken boşanan kadının iddetini kklamaya ve ilgili rivayetleri nakletmeye çalışacağız.

islâm dini her konuda olduğu gibi bu konuda da kadını siyanet iniş (korumuş) ve kocasından dul kalınca onun kendini iyice toparla-asma ve rahminde oluşan bir çocuk varsa onun doğmasına imkân ver-Bk için bir iddet (şer'î bekleme süresi) belirleyip vacip kılmıştır. [257]

İlgili Hadisler

el-Esued'den yapılan rivayete göre, Hz. Aişe (r.a.) şöyle bilgi veriştir:

"Berire'ye üç hayız (ayhali) iddet beklemesini emrettim." [258]

Hadîste siyga değiştirilmiştir. Çünkü gerçekte emreden Hz. Aişe iğil Peygamber (s.a.v.) Efendimizdir. [259]

ibn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Fendimiz Berire'yi muhayyer bıraktı, O da kendi nefsini ih-yar etti. Peygamber (s.a.v.)

ona hür kadının iddetine uygun id-ıt beklemesini emretti. [260]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Peygamber (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Emet (cariye)nin talâkı ikidir, iddeti de iki ayhalidir." [261]

Diğer bir lafızla şöyle rivayet edilmiştir: "Kölenin talâkı ikidir. Cariyenin kuru'u iki ayhalidir." [262]

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Emet (cariye)nin talâkı ikidir, iddeti de ikiayhâlidir." [263]

Böylece hür kadınla cariyenin iddeti farklı olduğu gibi, köle ile hür adamın boşama sayısı da farklıdır. [264]

Müctehidlerin Görüş ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, ayhali görüp kendisiyle cinsel temas kurulan hür kadının boşandıktan sonra iddeti (şer'î bekleme süresi) üç kuru1 (üç ayhali görmesi) dir.

Kadının bu durumda boşanması ister talâk şeklinde, isterse hâkimin ayırması şeklinde olsun farketmez.

îmanı Şafiî ile İmam Mâlik'e göre sözü edilen kadının iddeti, üç temizlenme süresidir. Böylece bu iki imam âyet ve hadîste geçen (kur1) veya (kuru1) kelimesini ayhalinden temizlenme olarak yorumlamışlardır.

Bunun gibi şüpheyle cinsel temas gerçekleştiğinde de iddet süresi üç ayhali olarak belirlenir. Şüpheyle cinsel temastan maksat şudur: Zifaf gecesi nikahladığı kadın değil de başka bir kadın onun yanma girer de böylece o da onu kendi nikahladığı karısı sanıp cinsel temasta bulunur, îşte bu temastan sonra durum anlaşılınca onların ayrılmaları gerçekleşir ve bu durumda o kadının evlenebilmesi için üç ayhali geçirmesi gerekir.

Fasit nikâh da böyle. Yani ondan dolayı da iddet gerekir. Şöyle ki: Mut'a (muvakkat) nikâhla evlenen veya şahitsiz nikâh akdi yapan veya dört karısı

hayatta olduğu halde bir beşincisiyle nikâh akdi yaptıran adam bütün bu durumlarda fasit bir nikâhla evlenmiş olur. Hâkimin müdahalesiyle bu nikâh feshedilir, çiftlerin ayrılmaları sağlanır. İşte böyle bir nikâh yapıldıktan sonra adam kadınla cinsel temasta bulunur veya cinsel temas yapacak kadar bir süre onunla tenhada başbaşa kalırsa kadına iddet gerekir. Yani başka biriyle evlenebilmesi için üç ayhali görüp geçirmesi gerekir.

Kadın ayhali durumunda iken kocası onu boşarsa, içinde bulunduğu ayhali üç ay halinden sayılmaz. O ayhalinden temizlendikten sonra üç ayhali görüp geçirmesi gerekir.

Ayhalinden büsbütün kesilmiş olan veya yaşı küçük olduğu için hiç ayhali görmeyen kadının iddeti ise üç aylık bir süredir. Boşandıktan sonra bu süreyi sona erdirmeden başkasıyla nikâhlanamaz. [265]

b) Şâfiîlere göre, hayatta olan bir adamın karısını üç talâkla boşaması veya fasit bir nikâhla evlenilmişse hâkimin ayırması ile kadına iddet gerekir. Yani ikinci bir kocayla evlenebilmesi için üç temizlenme dönemi geçirmesi şarttır. Aksi halde evlenemez. Ancak sözü edilen kadının iddet sahibi olabilmesi için Hanefîlerde olduğu gibi ya sahîh, ya da fasit bir nikâhla evli bulunması ve bu evlilikte cinsel temas olayının meydana gelmesi veya en azından erkeğin menisinin kadının üreme organının içine akması söz konusudur. Bu gerçekleşmedikçe sadece halvette başbaşa kalmaları yeterli değildir. Yani böyle bir olaydan dolayı iddet gerekmez.

Böylece halvet hususunda Şâfîîler Hanefîlerden ayrılmış oluyorlar.

Hür kadının iddeti üç kur1 dur. Yani üç temizlenme dönemi görüp geçirmesidir. Kadm temizlik dönemi içindeyken kocası onu boşarsa, iddeti ancak üçüncü ayhaline girmekle sona ermiş olur. Kadın ayhalinde iken boşarsa, o ayhali dışında üç ayhali daha görüp geçirmesi gerekir. Ayhalinden büsbütün kesilmiş olan kadının iddeti ise üç aydır. İçinde boşandığı aydan onbeş günden fazla bir süre kalmışsa, o takdirde o tam ay sayılır ve ondan sonra iki tam ay daha geçirmesi gerekir. [266]

c) Hanbelîlere göre, adam nikâhlı karısını cinsel temasta bulunmadan ve onunla halvette başbaşa kalmadan boşarsa, bu durumda kadına iddet gerekmez. Boşandıktan sonra başka bir erkekle evlenebilir. Zira iddetten maksat, rahmin beraetini ortaya koymaktır, yani hamile olmadığını göstermektir.

Müslüman erkekle evli olan zimmîye (gayr-i müslime vatandaş kadm) da boşandığında iddet beklemesi gerekir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, zimmîyeye iddet gerekmez. Çünkü onlar furu'-i islâmmiye ile muhatab değillerdir.

Ama halvette başbaşa kalıp kadm tamamen erkeğe ram olur da ancak erkek bir engelden dolayı -meselâ ihramlılık hali, oruç, ayhali, loğusalık, hastalık, iktidarsızlık gibi- cinsel temasta bulunamazsa, o takdirde kadına iddet gerekir. Yani kocası onu boşadığı takdirde üç ayhali görüp geçirmesi gerekir. [267]

d) Mâlikîler de buna yakın bir görüş ve ictihaddadırlar. İmam Mâlik de İmam Şâfıî gibi "kur" kelimesini ayhalinden temizlenme dönemi olarak yorumlamıştır. [268]

Tahliller ve Diğer Rivayetler

507 no'lu Hz. Aişe hadîsiyle ilgili olarak Hafız İbn Hacer şöyle demiştir:

"Râvilerinin hepsi sikadır, ancak hadîs malûldür." Yani sıhhatim zedeleyen bir kusur söz konusudur. [269]

Bu hadîste Berire'nin kocasının köle olduğuna işaret bulunuyor. Ama Berire hürre olduğu için kocası tarafından boşanınca Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz onu köle (cariye) iddetiyle, hürre iddeti arasında serbest bırakmıştır. Şöyle ki kocasına bakılarak iki kur iddeti gerekir, kendi nefsine bakılarak üç kur' iddeti gerekir. Berîre kendi nefsini bu meselede ihtiyar etmiş ve böylece üç kur iddet gerekmiştir.

İmam Şafiî bu hadîsle ve îbn Ömer hadîsiyle istidlal ederek kölenin ancak iki talâkla boşama hakkı bulunuyor, eşi isterse hürre olsun,, isterse cariye olsun farketmez demiştir. Ebû Hanîfe ise, kadm hürre ise üç talâk söz konusudur, şeklinde bir görüş beyân etmiştir.

508 nolu İbn Abbas hadîsini ayrıca Taberânî el-Evsat'da taline etmiştir. Mecmau'z-Zevâid sahibi diyor ki: "Ahmed b. Hanbel'in bu hadîsi rivayet silsilesindeki ricalin hepsi rical-i sahihtir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel'in

Berîre'den naklettiği benzeri hadîs de buna şehadet etmektedir. O bakımdan İbn Abbas hadîsiyle istidlal ve ihticacda bulunanlar çoğunluktadır. Aynı zamanda birinci hadîsle birbirini kuvvetlendirmekte olup hilâfına görüşlerin itibara şayan olmadığına delil sayılmaktadır,

509 nolu Hz. Aişe hadîsini aynı zamanda Beyhakî tahrîc etmiştir. Ebû Dâvud ise "bu hadîs meçhuldür" demiştir. Tirmizî ise bu hadîsin garip olduğunu ve bunu ancak merfuân Mezahir b. Eşlem hadîsinden bildiğini belirtmiştir.

Ancak bu hadîsi manâ yönünden destekleyen bir çok rivayetler mevcuttur.

511 nolu İbn Ömer hadîsini İmam Mâlik Muvatta'da tahrîc .etmiş /e İmam Şafiî de bunu nakletmiştir. Ancak isnadında Amr b. Şebîb ve Atıyye el-Ufî bulunuyor ki bu iki zat da zayıftır. [270]. Dârekutnî ise ounu mevkufen sahihi emiştir.

Zehebî, Amr b. Şebîb isminden bahsetmiştir. Ancak Atıyye el-Ufî üzerinde durmuş ve şu bilgileri vermiştir: Ebû Hatim onun için "zayıftır" demiş, ibn Maîn ise "o sâlih bir kişidir" diyerek kısmen tezkiye etmiştir. Ahmed b. Hanbel "o zayıftır" diyerek görüşünü belirtmiştir. [271]

Konumuzu oluşturan hadîslerin hemen tamamı, kocasından boşanan kadının iddetinin üç kur' olduğuna ve kur'dan maksadın da ay-i hali bulunduğuna delâlet etmektedir. [272]

Çıkarılan Hükümler

1- Evlenip kocasıyla cinsel temasta bulunduktan sonra boşanan kadmm ikinci bir kocayla evlenebilmesi için iddet beklemesi, yani şer'î bekleme süresini doldurması gerekir. Aksi halde evlenmesi caiz olmaz.

2- İddet süresi üç kur'dur. Bundan maksat üç ayhali görüp geçirmesidir.

3- Hâkim tarafından ayrılmaları kararlaştırılan kadının da iddeti böyledir.

4- İmam Şâfiî ile İmam Mâlik'e göre, kur'dan maksat temizlenme dönemidir. Böylece bu iki mezhebe göre, boşanan kadmm iddeti üç temizlik

dönemi görüp geçirmesidir.

5- Sahih nikâhla evlenenin iddeti böyle olduğu gibi fasit nikahla evlenenin ve bir de şüpheyle cinsel temasta bulunulan kadının da iddeti üç kur'dur.

6- Fasit nikah, mut'a nikâhı, muvakkat nikâh, şahitsiz yapılan nikâh ve dört kârısı hayatta ve nikâhı altında bulunduğu halde beşinci

kadını nikâhlamaktır.

7- Şüpheli nikâh, karanlıkta karısının yatağı zannederek başka bir kadmm yatağına girip onunla müsasebette bulunmak veya zifaf gecesi adamın yanma nikahladığı kadmm yerine başka bir kadının yanlışlıkla girmesi ve aralarında cinsel temasın meydana gelmesidir.

8- Kadm ayhali döneminde iken kocası onu boşarsa, bu göreceği üç ayhaline dahil sayılmaz.

9- Ayhalinden büsbütün kesilmiş bulunan ve bir de yaşı küçük olduğu için ayhali görmeyen kadının iddeti üç aydır.

10- Nikâhtan sonra halvette başbaşa kalırlar ve bir cinsel temas süresince oyalanırlarsa, bu kadın için de iddet gerekir, Şâfiîlere göre iddet gerekmez.

11- Boşanırken içinde bulunduğu aydan onbeş günden fazla bir süre kalmışsa, o takdirde o tam ay sayılır ve böylece iki ay daha bekler öylece iddeti sona erer.

12- Adam nikahlandıktan sonra cinsel temasta bulunmaz ve karısıyla halvette başbaşa kalmazsa iddet gerekmez.

13- Ama halvette bir engelden dolayı cinsel temas yapılamamışsa, o taktirde kadına iddet gerekir. Bu, Hanbelîlerin görüşüdür.

14- İddetten maksat, kadmm rahminin çocuktan beri olduğunun ortaya konmasıdır ve bir de bu süre içinde ikinci evliliğe iyice hazır du-rupaa gelmesidir.

15- Hamile olduğunu bilen kadın bunu gizler de üç aylık veya üç ayhali bir süre bekledikten sonra iddetini tamamlamış gibi davranırsa günahkâr olur. Aynı zamanda başkasıyla nikâhlanması caiz olmaz. Zira onun iddeti, hamile olduğu çocuğu doğurmasıyla sona erer.

16- Erkek için bir iddet söz konusu değildir. Yani karısını boşayan erkeğin bir süre beklemesine gerek yoktur. İstediği zaman evlenebilir.

17- Müslüman erkekle evli olan gayr-i müslim kadının da zimmîye olduğu takdirde iddet beklemesi gerekir. Bu Hanbelî'ye göredir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, onun iddet beklemesi gerekli değildir. Çünkü ilâhî bitabla muhatab sayılmaz. [273]

Muteddenin İhdadı (İddet İçinde Olan Kadının Süslenmeyi Terketmesi)

Mu'tedde, kocasının ölümü veya kendisinin boşanması sebebiyle 1 iddet (şer'î bekleme süresi) içinde olan kadın demektir. İhdad ise, bu kadının iddet süresince süslenmeyi terketmesidir.

Böylece ikinci bir evliliğe namzet olan kadının iddet süresince çok dikkatli olması, kendisine talip olacak kimselerin dikkatini çekecek süs eşyasından ve süslenmekten kaçınması, böylece kendini toparlama döneminde ikinci bir evlilik hakkında selim bir akılla düşünebilmesi vaciptir.

Belirtilen süre içinde böyle bir önlem alması sadece kendini toparlamaya yönelik olmayıp ölen kocasına bir saygı ifadesini ve şehvetperestlerin önüne bir set çekmesini de yansıtır.

Zira Yüce İslâm, hemen her hususta, her yerde ve her zaman dilimi içinde kadının vakar ve iffetini, saygınlık ve nezaket ve nezahetini korumuştur. İhdad olayı da bu anlamda koruyucu bir tedbir olarak vasıflanabilir. [274]

İlgili Hadisler

Ümmü Seleme (r.a.) dan yapılan rivayete göre, kocası ölen bir kadının gözlerinden endişelendiler ve o sebeple Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize

geldiler sürme kullanılması için izin istediler. Resûlüllah (s.a.v.) o kadına: "Sürme kullanma" diye buyurdu ve devamla: "Önceleri (cahiliye devrinde) sizden biri en kötü elbisesiyle ve evinin en kötü yerinde oturup beklerdi. Üzerinden bir yıl geçince bir köpek oraya uğrar ve kadında (deve veya koyun) tersini atardı (da böylece bekleme süresi sona ermiş sayılırdı). Hayır dört ay on gün geçmedikçe (süslenmek caiz değildir)" diye uyarısını yaptı. [275]

Kadının iddet döneminde süslenmeyi terketmesiyle ilgili Zeyneb. binfci Cahş (r.a.) dan cahiliye devrinde kadının en kötü elbiseler içinde evinin en kötü yerinde bir yıl beklemesi ve sonra da deve veya koyun tersi atarak süreyi tamamladığını bildirmesi hakkında sorulunca, Hz. Zeyneb (r.a.) şu bilgiyi vermiştir:

"Cahiliye devrinde kadın kocası ölünce evinin en izbe yerine girer ve en değersiz hakir elbisesini giyer ve bir sene geçinceye kadar hiçbir güzel koku sürünmezdi, güzel ve temiz bir elbise giymezdi... Bir yıl geçince ona kuş, koyun veya benzeri bir hayvan getirilirdi. O da o hayranı vücuduna sürer ve hayvan ölünceye kadar bu ameliyeye devam ederdi. Arkasından kadın o izbe yerinden çıkar, eline hayvan tersi alıp atardı. İşte bu merasimden sonra kadın temizlenir, güzel koku sürünüp süslenir, kendisine evlenme teklifinde bulunanlara görünebilirdi."

Yukarıdaki kısa hadîs bu olaya işaret etmektedir. İslâm bu çirkin merasimi kaldırıp onun yerine kocası ölen kadının süslenmemek kay-diyle dört ay on gün beklemesini vacip kılarak kadının hem hamile olmadığının ciddi şekilde, anlaşılmasını, hem de İkinci bir evliliğe hazırlanabilmek için bir süre dinlenmesini sağladı.

Humeyd b, Nâfi'den, o da Zeyneb binti Ümmi Seleme (r.a.) dan şu üç hadîsi rivayet etmiştir:

Zeyneb (r.a.) diyor ki: "Babası Ebû Süfyan vefat edince Üm-mü Habîbe'nin (r.a.) yanına gittim. Bu sırada Ümmi Habîbe içinde sarı renk bulunan halûk isimli veya ona benzer bir tür süslenme boyası istedi. Ondan birazını (yanındaki) kız veya cariyeye sürdükten sonra ondan iki yanağı nahiseyine sürdü. Sonra şöyle dedi: "Vallahi benim bu gibi güzel kokularla süslenmeye hiç ihtiyacım yoktur. Ne var ki ben Resûlüllah (s.a.v.) Efendi-miz'in minber üzerinde şöyle buyurduğunu duydum: "Allah'a ve âhiret gününe imân eden

hiçbir kadına ölen yakınından dolayı üç günden fazla yas tutup süslenmeyi terk etmesi helâl olmaz. Ancak kocasının ölümü üzerine dört ay ongun süslenmeyi terkeder."

Râviye Zeyneb devamla diyor ki: "Sonra bir de kardeşi vefat eden Zeyneb binti Cahş'în (r.a.) yanına girdim. O da güzel koku istedi ve onu ahp süründü. Sonra şöyle dedi: "Vallahi benim güzel kokuyla süslenmeye ihtiyacım yoktur. Ne var ki Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in minber üzerinde şöyle buyurduğunu duydum: "Allah'a ve âhiret gününe imân eden hiç bir kadına ölüsü üzerine üç günden fazla yas tutup süslenmeyi ter-ketmek helâl olmaz. Ancak ölen kocası üzerine dört ay ongun süslenmeyi terkeder."

Yine Zeyneb devamla diyor ki: "Ümmü Seleme (r.a.) dan duydum şöyle diyordu: "Bir kadın Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e geldi ve şöyle dedi: 'Ya Resûlellah! Doğrusu kızımın kocası vefat etti ve kızım da gözlerinden rahatsız bulunuyor. Onun gözlerine sürme çekebilir miyim?" Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) ona iki ve üç defa "hayır..." dedi. Yani kadın iki veya üç defa isteğini tekrarladı, Resûlüllah (s.a.v.) her defasında ona "hayır..." dedi. Sonra şöyle buyurdu: "Kocası ölen kadının iddeti (bekleme süresi ve süslenmeyi terketmesi) dörtay ongundur. Önceleri cahiliye devrinde sizden biri bir yıl geçince eline hayvan tersi alıp atardı."

Bunun üzerine râvi Humayd diyor ki, Zeyneb'e sordum, dedim ki: "Senenin sonunda hayvan tersi atmanın anlamı ne idi?" O da bana şu cevabı verdi: "Cahiliye devrinde kocası ölen kadın evinin izbe yerine girer ve en kötü elbiseleri giyinir ve bir yıl geçinceye kadar ne güzel bir koku, ne de bir süs boyası sürünürdü... Sonra ona merkep veya koyun veya kuş gibi bir hayvan getirilirdi. O da o hayvanı kendi vücuduna süre süre bir amelyede buunur ve bazan o hayvan bu ameliyeden dolayı' ölürdü. Sonra kadın dışarı çıkar ve kendisine hayvan tersi veri* lir, o da onu fırlatıp atardı. Bundan sonra artık o kadın istediği güzel koku veya başka bir süs maddesi kullanarak süslenip temizlenirdi." [276]

Ümmü Seleme (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah'a ve âhiret gününe imân eden hiçbir müslüman kadına, ölüsü üzerine üç günden fazla yas tutup süslenmeyi terketmesi helâl olmaz. Ancak kocasının ölümü üzerine dört ay on gün süslenmeyi terkeder..." [277]

Bu hadîsle ihticacda bulunup boşanan kadının süslenmeyi terketmemesinde bir sakınca olmadığını söyleyenler bulunuyor. [278]

Hadislerin Işığında Mezhep İmamlarının İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, talâk, hulû, liân, ilâ1 veya diğer bir sebeple ortaya çıkan furkat (ayrılma) ile bâin olan kadının ve bir de kocası ölen kadının iddet süresince süslenmeyi bırakması, güzel koku neşreden boyayla boyanan elbiseleri terketmesi, güzel koku sürünmemesi, sürme çekmemesi, kana ve benzeri maddeler kullanmaması vaciptir. Ancak bir özüründen dolayı bunlardan birini, bir kısmını kullanmasında bir sakınca yoktur.

Nikâh akdi yapıldıktan sonra henüz cinsel temas vuku bulmadan boşanan kadının iddeti olmadığı gibi süslenmeyi, güzel koku sürünmeyi terketmesi de söz konusu değildir. Bunun gibi ric'î talâkla boşanan kadının da süslenmeyi terketmemesi daha uygun görülmüştür. Zira kocasına daha çekici görünmek suretiyle bir an önce kendisine dönmesini sağlamasında yarar vardır. Hatta ric'î talâkla boşanan kadının süslenmesinin müstehab olduğu kabul edilmiştir.

Fasit nikâhla evlenip sonra bu sebeple ayrılan kadının da süslenmeyi terketmesine gerek yoktur.

Aynı zamanda iddet beklemekte olan kadına talip de çıkılmaz, yani evlenme teklifi yapılmaz. Ancak evlenme teklifine delâlet eden kapalı sözler söylemenin caiz olduğu belirtilmiştir.

Boşanıp iddet beklemekte olan kadının evinden dışarı çıkması doğru değildir. Süre tamamlanıncaya kadar evinde oturması ön görülmüştür. Ancak bazı zarurî hallerde çıkmasında bir sakınca görülmemiştir. Kocası ölüp de iddet beklemekte-olan kadın ise gündüzleyin ve gerekirse geceleyin evinden çıkabilir. Çünkü onun nafakasını kendisi te'min etmek zorundadır. Boşanan kadının ise iddet süresince nafakası kocasına aittir.

Mümkün olduğu sürece boşanan kadın kendine tahsis edilen evden başka bir evde kalmaz. Bununla beraber yanında mahremi olan kadının bazı ihtiyaçları için dışarı çıkabileceğine cevaz verilmiş ve tahsis edilen evde rahatsız edildiği takdirde yine mahremlerinden birinin evinde kalmasında bir sakınca1 olmadığı belirtilmiştir. [279]

b) Şâfîîlere göre, süslenmeyi terketmek kocası ölen kadına vaciptir. Ric'î talâkla boşanan kadına vacip değildir. Talâk-ı bâin ile boşanan kadına ise müstehabdır. Bazısına göre ona da vaciptir.

Kokulu boyayla boyanan elbise giyinmez. Boyalı olmayan elbiseleri giyinmesi mubahtır. Bunun gibi pamuk, yün ve keten kumaştan süslü olmaması kaydiyle elbise giymesinde bir sakınca görülmemiştir. En sahîh kavle göre, renkli olmayan ipek elbise de giyinebilir. Bunun gibi süs için olmayan renkli elbise de giyinmesinde bir sakınca görülmemiştir. Altın ve gümüşten mamul süs eşyası kullanması haramdır, înci ve mercan gibi süs taşları da kullanması öyle. Aynı zamanda bedenine, elbisesine güzel koku sürünmez ve sürme kullanmaz. Ancak göz ağrısı sebebiyle sürme kullanabilir.

İddet süresince kadının odasını, yatağını, yaygısını ve çevresini yıkayıp temiz tutması, başını yıkayıp banyo yapması, tırnaklarını kesmesi, diğer kir ve pası gidermesi helâldir. Saçlarını taramasında da bir sakınca yoktur. [280]

c) Hanbelîlere göre, Kocası ölen kadının iddet süresince güzel koku sürünmekten süslenmekten, zînet eşyası takınmaktan, evinden başka bir evde kalmaktan, sürme çekmekten ve benzeri şeylerden sakınması vaciptir. İlim ehlinden buna muhalefet eden olmamıştır. Ancak el-Hasan bunun vacip olmadığını söylemişse de bu sünnete aykırı bir görüştür.

Belirtilen şeylerden sakınmada hürre, cariye, müslime, zimmîye, büyük ve küçük müsavidir. Vücup hükmü hepsini kapsamaktadır. Rey taraf darlarına göre ise, zimmîye ve bir de ergen olmayana belirtilen şeylerden sakınmak diye bir vücup yoktur.

Böylece bu mezhebe göre kocası vefat eden mu'tedde (iddet bekleyen) kadın şu dört şeyden sakınır: .

1. Güzel koku sürünmek,

2. Süslenmek ve süs eşyası kullanmak

3. Göz alıcı renk ve zerafette renkli elbise giyinmek,

4. Evinden başka bir evde yatıp kalkmak...

Mu'tedde olan kadın gündüzleyin ihtiyaçlarım gidermek için dışarı çıkabilir.

Kocası ölen kadın gibi kocasından boşanan kadın da iddet devam ettiği sürece güzel koku sürünmekten, sürme çekmekten ve benzeri şeylerden sakınır. Nitekim sahîh tesbitlere göre, boşanan kadının da diğeri gibi iddet süresince belirtilen şeylerden sakınması vaciptir. Nitekim Tabiîn1 den Saîd b. Müseyyeb, Ebû Ubeyd ve Ebû Sevr; aynı zamanda rey tarafdarları da ayni görüş ve ictihaddadırlar, [281]

d) Mâlikîler de Saîd b. Müseyyebrin görüşünü benimsemişlerdir, imam Mâlik de boşanan kadının ihdad hususunda kocası ölen kadından farksız olduğunu belirtmiştir. [282]

Tahliller ve Rivayetler

518 no'lu Ümmü Seleme hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca sa-lihtir. Böylece hadîs, başta sürme çekmek olmak üzere iddet içinde olan kadının süslenmesinin, süs eşyası kullanmasının tahrimen mekruh olduğuna delâlet etmektedir.

Peygamber (s.a.v.) Efendiniiz'e gelen kocası Ölen kadının Atike b. Naîm b: Abdillah olduğu tesbit edilmiştir. Nitekim İbn Vehb ile Ta-berânî'nin tahrîclerinde bu kadından ismen söz edilmektedir.

Ancak gözlerine sürme çekmesinde sıhhî bir sebep söz konusu olduğu takdirde geceleyin sürmesi, gündüzleyin silmesi tavsiye edilmiştir. Nitekim Muvatta'da Ümmu Seleme hadîsinde böyle tavsiye edildiği belirtilmektedir.

Ebû Davud'un rivayetinde ise, Resûlüllah'm (s.a.v.) kadına şöyle tavsiyede bulunduğu zikredilmektedir: "Geceleyin sürme kullanırsın. Gündüzleyin onu yıkayıp giderirsin..."

îbn Hacer bu konudaki hadîslerin arasını te'lîf ederken diyor ki: "Kadının sürme kullanmaya ihtiyacı olmadığı takdirde, yani sıhhî bir sebep söz konusu değilse kullanması helâl olmaz. İhtiyaç hissettiği takdirde geceleyin kullanır, gündüzleyin terkeder..."

Nitekim İmam Mâlik ile İmam Şâfıî, kadın gözlerinin bozulmasından endişe ettiği takdirde içinde güzel koku bulunmayan sürmeyi gece kullanabilir demişlerdir. 519 no'lu Hümayd hadîsi de sahîh kabul edilmiştir. Kocası Ölen kadının iddetinin dört ay ongun olduğuna kesin şekilde delâlet vardır. Bu süre içinde hem kadının hamile olup olmadığı ortaya çıkar, hem de ikinci bir evliliğe kendini ancak hazırlayabilir.

Ahmed b. Hanbel'in ve İbn Hibban'ın sahihle diki eri bir hadîste ise, kocası ölen kadının ancak üç gün seslenmeyi terketmesi emredildiği bildirilmektedir. Şöyle ki: Esma binti Umeys (r.a.) diyor ki: "Kocam Cafer'in öldürülmesinden üç gün sonra Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz yanıma geldi ve bana: "Bugünden sonra ihdadda bulunma (yani süslenmeyi terketme)" buyurdu.

Ancak bu rivayet şaz olarak kalmaktadır. Zira konuyla ilgili sahîh hadîslerin hepsi ihdadın haram olduğuna delâlet etmektedir. Icma'ın görüşü de bu anlamdadır. Tahâvî ise, Esma binti Umeys hadîsi men-suhtur (hükmü kaldırılmıştır diyerek meseleye açıklık getirmeye çalışmıştır. [283]

Ayrıca Tahâvî bu konuda 55 kadar rivayet naklederek araştırıcılara geniş çapta mazleme vermiştir.

Diğer yandan ilim adamlarının Esma binti Umeys hadîsi üzerinde çok farklı yorumları olmuştur: Kimi, Esma hamile idi. Câferin şehid düşmesinden üç gün sonra doğum yapmış ve böylece mu'tedde olmaktan çıkmış, yani şer'î bekleme süresi sona ermiştir. Kimi de Cafer savaşa gitmeden önce karısını bir taîâk-ı bâin ile boşamıştı. Şehid olması üzerine kadına iddet gerekmedi. Çünkü kocasından ayrılmış bulunuyordu. Beyhakî ise, râvî Abdullah b. Şeddad'm hadîsi bizzat Esma'dan duymadığını deyinerek hadîsin muallel olduğunu belirtmiştir. Ancak Ahmed b. Hanbel bu hadîsin sahîh olduğuna dikkat çekmiştir.

Bütün bu yorum ve görüşler birer ihtimaldan öteye geçmemektedir. Ancak hükmünün kaldırılması kuvvetle muhtemeldir. Zira birden fazla sahîh hadîs bunun hilâfına bir hüküm taşımaktadır.

520 no'lu Ümmu Seleme hadîsi sahîh olup istidlale salihtir. Hadîste yer alan "Kim Allah'a ve Âhiret gününe imân ediyorsa..." cümlesinden İmam Ebû Hanîfe ve Mâlikîlerden bir kısmı zimmîye (gayr-i müslime kadın) için ihdadın vacip olmadığını istidlal etmişlerdir. Cumhur ise bu görüş ve istadlâle muhalefet etmiştir. Zira cumhura göre sözü edilen ifade konunun öneinini belirtmeye yönelik bir anlatım tarzıdır. [284]

Kocası kaybolup ölüp ölmediği belli olmadığı takdirde kadının ih-dad yapmasına gerek yoktur. Zahirîler de bu hadîslere dayanarak boşanan kadın için ihdad vacip değildir demişlerdir. Ric'î talâkla boşanan kadın hakkında ise bilicma' ihdad gerekli değildir. Bâin talâkla boşanan kadın hakkında da cumhura göre ihdad vacip görülmemiştir. Nitekim Hanefî, Şâfıî ve Mâlikî imamları da aynı görüştedirler.

Kocası dışında bir yakınını kaybeden kadının üç gün süslenmeyi terketmesi vaciptir. Ancak Ebû Davud'un Merâsîl'de Amr b. Şuayb'den rivayet ettiği hadîste, Resûllüllah'ın (s.a.v.) babası ölen kadına yedi gün, diğer yakınları ölen kadına üç gün süslenmeyi t er ketm elerini emrettiği veya böyle ruhsat verdiği belirtilmektedir.

Ancak bu hadîs murseldir. O bakımdan istidlale sâlih görülmemiştir. Hem Abr b. Şuayb Tabiîn'den değildir... [285]

Çıkarılan Hükümler

1- Kocası ölen kadının iddeti dört ay on gündür. Kadın bu süre içinde süslenmeyi terkeder ve terketmesi vaciptir.

2- Kadın sözü edilen süre içinde güzel koku sürünmez, sürme kullanmaz, belli tuvalet mazlemesinden uzak kalır. Altın ve gümüşten mamul zînet eşyası takınmaz.

3- Kadın yine belirtilen süre içinde mümkün olduğu takdirde kendisine ait evde oturur, başka eve gidip kalmaz. Ancak zarurî bir durum söz konusu olduğu takdirde mahremlerinden güvendiği birinin evinde kalabilir.

4- Kadın bu süre içinde ihtiyaçlarını karşılamak için gerekirse evinden dışarı çıkabilir. Kendisine hizmet eden mahremi olursa o takdirde çıkmaması daha uygun olur.

5- Kadının iddet içindeyken evlenmesi haramdır. Aynı zamanda bir erkeğin bu süre içinde ona talip çıkıp evlenme teklîf etmesi de haramdır.

6- Kocasından tamamen boşanan kadının üç ayhali veya üç temiz-nme dönemi süslenmeyi terketmesî vaciptir diyenler vardır. Bunun içip olmadığını söyleyenler de var. Ancak birincilerin görüşü ağırlık az anmış tır.

7- Kocası ölen kadın hamüeyse, artık dört ay on günü beklemesi srekli değildir. Doğumunu yapmasıyla birlikte iddeti (şer'î bekleme liresi) sona erer ve artık süslenmeyi terketmesi de sona ermiş olur.

8- Kocası dışında mahremlerinden bir yakını öldüğü takdirde adının üç gün süslenmeyi terketmesi vaciptir.

9- Babası ölen kadının yedi gün süslenmeyi terketmesi tavsiye dilmiştir.

10- Gözlerinden rahatsız olan kadının iddet süresi içinde tedavi ıaksadıyla gözlerine sürme çekmesine cevaz verilmiştir. İlim adam-ırından bir kısmına göre, böylesi geceleyin gözlerine sürme çeker, ündüzleyin onu yıkayıp giderir. Bununla beraber sağlığı gündüzleyin e sürme kullanmayı gerektiriyorsa, kullanabilir.

11- Kadının iddet süresince altın ve gümüş, yakut, inci, mercan ve enzeri süs ve zînet eşyası kullanması haramdır.

12- Kadının iddet süresince saçlarını taraması, banyo yapması tıubahtır, dinî bir sakınca yoktur. Zira İslâm'da temizlik her zaman isastır. .

13- Kocası ölen kadının hamile değilse dört ay on gün kendini kem [özlerden koruması, evlenmek isteyenlere asla iltifat etmemesi, dikkat iekecek şekilde giyinip süslenmemesi vaciptir. [286]

Boşanan Kadının İbate ve Nafakası

Kadın kocasından boşanmadığı süre içinde nafakasının, mesken ve elbisesinin sonra da benzeri ihtiyaçlarının kocası tarafından karşılanması vaciptir. Kadın ister zengin, ister fakir, ister1 hürre, ister cariye olsun fark etmez.

Böylece İslâm, Allah adıyla kendini kocasına teslim eden kadına bir çok haklar tanımıştır. Onlardan biri de belirttiğimiz hususlardır.

Kadın kocasından tamamen boşanınca artık nafaka durumu ve diğer ihtiyaçlarını karşılama vecibesi kocasının üzerinden kalkar. Kocası Ölen kadına ise mirastan bir pay verilir ve böylece onun başka bîr hakkı kalmaz. [287]

Konuyla İlgili Hadisler

eş-Şa'bî'den, o da Fatıma binti Kays'den rivayet ettiğine göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz üç talâkla boşanmış bulunan kadın hakkında şöyle buyurmuştur: "Ounun için artık ne mesken ne de nafaka vardır." [288]

Diğer bir rivayette ise adı geçen kadın şöyle demiştir:

"Kocam beni üç talâkla boşadı. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz benim için bir mesken ve nafaka takdir etmedi (kocamın bimları vermesini hükmetmedi)" [289]

Başka bir rivayette ise kaadın olayı şu lafızlarla söylemiştir:

“Kocam beni üç talakla boşadı. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz iddetimi (şer’i bekleme süremi) kendi ailemin yanında geçirmemi emretti (böylece kocsının evinden ayrılması sağlandı)” [290]

Urve b. Zübeyir'den yapılan rivayete göre, adı geçen Hz. Aişe'ye \r.a.) şöyle demiştir: "Hakîm kızı falâne baksan ya, kocası onu ke-îinkes boşamış ve kadın da bulunduğu evden çıkmıştır." Bunun İzerine Hz. Aişe: "O ne kötü fiilde bulunmuştur!" deyince Urve jöyle karşılık vermiştir: "Fatıma'nm ne dediğini işitmedin mi?" Bunun üzerine Hz. Aişe şu cevabı vermiştir: "Ama Hakîm'in kısmın böyle yapmasında kendisi lehine bir hayır yoktur..." [291]

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmiştir: "Hz. Aişe Hakîm'in kızı-un yaptığını şiddetle ayıplayıp kınamış ve şöyle demiştir: "Fatıma'ya gelince, o yabanî bir yerde idi. Onun o bulunduğu nahiyeden endişe luyuldu ve bunun için Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz ona (kardeşinin îvine gitmesi hususunda) ruhsat vermiş oldu." [292]

Yine Fatıma binti Kays (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen jöyle haber vermiştir: "Ya Resûlallah, dedim, kocam beni üç talâkla boşadı. Üzerime şiddetle girmesinden korkuyorum." Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ona yerinden (bulunduğu meskenden) ayrılmasını smretti. [293]

Şa'bî'den yapılan rivayete göre, adı geçen Fatım'a binti Kays'in aadîsini şöyle nakletmiş tir: "Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz ona mesken /e nafaka diye bir şey ayırmadı." Bunun üzerine orada hazır bulunan Ssved b. Yezîd yerden bir avuç çakıl aldı ve Şa'bî'nin üzerine fırlattı ve jöyle dedi: Yazık olsun sana bu gibi şeyleri tahdîs ediyorsun! Ömer r.a.) da şöyle demişti: "Hafızasında tuttuğunu veya unuttuğunu bile-nediğimiz bir kadın (Fatıma)nm sözüyle Allah'ın kitabını ve Peygamberimizin sünnetini terketmeyiz... Kadına hem mesken, hem de nafaka /ardır. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: "(Boşandığınız) kadınları evlerinden çıkarmayın. Kendileri de çıkmasmlar. Meğerki apaçık bir hayasızlık ge-irmiş (yapmış) olsunlar..." [294]

Ubeydullah b. Abdillah b. Utbe'den yapılan rivayete göre, adı leçen şöyle demiştir: "Mervan, Züeyb oğlu Kabiysa'yı Fatıma'yagönderdi ve o da Fatıma'dan (boşanma olayından sonra mesken ve nafaka tahsis edilip edilmediğini) sordu. Fatıma ona şu haberi verdi: kendisi Ebû Hafs ibn Muğîre'nin yanında idi. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz de o sırada Ali b. Ebî Talib'i Yemen'in bazı bölgelerine gönderdi. Fatıma'nın kocası da Ali b. Ebî Talib'le beraber yola çıktı ve karısının kalan bir talâkını da gönderdi ve Ayyaş b. Ebî Rebi'a ile Haris b. Hişam'a, boşadığı karısına nafaka vermelerini emretti. Onlar da: "Hayır vallahi. onun için nafaka tahsisi yoktur. Ancak hamile olursa o takdirde nafaka tahsis edilir" diyerek görüşlerini açıkladılar. Bunun üzerine Fatıma kalkıp Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e geldi, durumu arzetti. Efendimiz ona: "Senin için nafaka yoktur, meğerki hamile olasın..." Patıma bulunduğu evden başka yere nakletmek için izin istedi. Peygamber (s.a.v.) ona izin verdi. Fatıma bu defa: "Ya Resûlellah! Nereye nakledeyim?" diye sordu. Efendimiz ona: "İbn

Ümmi Mektum'un yanına naklet. O a'madır, elbiseni onun yanına bırakırsın o seni görmez" buyurdu. Böylece Fatıma iddeti sona erinceye kadar İbn Ummi Mektum'un evinde kaldı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz Fatıma'yı Üsame'yle evlendirdi.

Kabise bu bilgileri alıp Mervan'a döndü ve duyduklarını ona anlattı. Bunun üzerine Mervan: "Biz bu hadîsi ancak bir kadından işitiyoruz. O bakımdan biz insanları üzerinde bula geldiğimiz kuvetli delil ve sağlam uygulamayı dayanak olarak alacağız" dedi. Mervan'm bu sözü Fatıma'ya ulaşınca şöyle dedi: "Benimle sizin aranızda Allah'ın Kitab'ı (hakem olarak) bulunur. Allah şöyle buyurmuştur: "Ey Peygamber, kadınları boşayacağınız vakit, iddetlerini (ayhallerini ve bekleme sürelerini dikkate alarak boş ayın. Bilmezsin bunun ardında Allah'ın olumlu bir durum.meydana getirmesi umulur." Artık üç talâktan sonra ne gibi durura meydana gelir? [295]

Hz. Fatıma bu âyetten şunu anlıyordu: Ric'î talâkla veya bir iki bâin talâkla boşanan kadının evde oturup beklemesi gerekir. Zira kocası pişman olup ona tekrar dönebilir. Ama üç talâkla boşanan bir kadın için artık böyle bir durum söz konusu değildir. Kadın o evden çıkıp başka bir evde iddetini tamamlayabilir. [296]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefilere göre, kadına nafaka   tahsis etmenin vucubunun birtakım şartları vardır. Önce yapılan nikah akdinin şahın olması, kjadmm cinsel temasa dayanacak yapı ve güçte bulunması, *e.£juîujr câsına teslim etmesi, mürtedde olmaması, sıhriyet hürmetini ıniaı eder anlamda bir davranışta bulunmaması, vefat iddetiyle mutedde olmaması.

O halde fasit veya batıl bir akidle evlendikten sonra kocası tarafından nafakası temin edilen kadın sözü edilen akidden dolayı kocasından ayrılınca, kocası o güne kadar harcadığı nafakayı geri isteyebilir. Çünkü nafaka ancak sahih akidle vacip olur.

Cinsel temasa yapısı müsait olmayan bir kadına da nafaka vacip değildir. Kocasına küsüp konuşmayan kadının nafakası kesilebilir. Bu durumda kocası onun nafakasını karşılamakla yükümlü tutulmaz. Din-1 den çıkan bir kadın da nafaka hakkını kaybeder.

Kocasından üç talâkla boşanan ve iddet süresi içinde bulunan bir kadına da nafaka tahsisi vacip değildir. Ama kocası bu süre içinde ona yardımda bulunursa bunda bir sakınca yoktur. [297]

Böylece Hanefılere göre, üç talakla boşanan kadına kocasının nafaka vermesi vacip değildir. Nitekim Hanefi fukahası karı kocadan birinin Ölümü üzerine nafaka sakıt olur. Meğer ki hakim kadına borç şeklinde verilmesini hükme bağlamış olsun. O takdirde nafaka takarrür eder.

Talak-ı ric'i nafakayı iskat etmez. Talak-ı baine gelince, eğer adam sırf nafakadan kurtulmak için bu yola başvurmuşsa, o takdirde hakim nafakanın devamına karar verebilir. Böyle bir niyet yoksa nafaka sakıt olur. Tamamen boşanan, yani üç talakla ayrılan kadına artık nafaka vacip değildir.

b) Şafîîlere göre, nafakanın vacip olabilmesi için şu şartların gerçekleşmesi gerekir: Kadının kendini kocasına teslim etmesi, bu imkanı vermesi, kadının cinsel temasa yapısının ve gücünün müsait bulunması, kocasıyla küs bulunmaması, yani kadının kocasından bir bakıma ilgisini kesip konuşmamakta ısrarlı olmaması.

îşte bu şartları kendinde toplayan kadına kocası tarafından nafaka verilmasi vacip olur. [298]

c) Hanbelilerin de görüş ve içtihadı Şafıüerinkinden farksızdır. [299]

d) Malikilere göre, nafakanın vacip olabilmesi için şu dört şartın tahakkuku gerekir: Kadının kocasına teslim olması, kocanın ergen bulunması, kadının cinsel temasa yapısının ve gücünün yeterli olması, kadının şiddetli bir hastalığının bulunmaması.

Bu şartlardan birinin bulunmaması halinde kocanın nafaka vermesi vacip olmaz. Ancak adam sıkıntıya düşer de nafaka ödeyemiyecek olursa, o takdirde sıkıntısı geçinceye kadar vücup kalkar; verme durumu müsait olduğu halde vermezse bu kocanın üzerinde bir borç olarak kalır. Kadın bunun için kocasına başvurup nafakasını talep edebilir. [300]

Konuyu mezheblere göre şöyle özetleyebiliriz:

Hanefılere göre, ric'i talakla boşanan kadının nafaka hakkı devam eder. Bain talakla boşanmışsa, bu ister bir, ister üç talakla olsun, kadının iddeti süresince tahsis edilen evde oturması kaydıyla kendisine luzüm görülürse nafaka verilir. Evi terkettiği takdirde bir şey verilmez. Fukahadarı bir kısmına göre, sadece ona mesken tahsis edilir, fakat nafaka vacip olmaz,

Malikilere göre de ric'i talakla boşanan kadına nafaka vermek vaciptir. Ancak evi terkedip çıkarsa nafaka sakıt olur. Bu durumda kocası vefat edecek olursa, nafaka hakkı kalkar ve mirasçı olarak kendisine düşen hisseyi alır.

Bain talakla boşanan kadının sadece mesken ihtiyacı karşılanır, nafaka vacip olmaz. İddeti sona erince mesken ihtiyacını karşılama vücubu sakıt olur. Şafnlerde aynı görüş ve ictihaddadırlar. Aynı zamanda bu mezhebe göre kadın bain talakla boşandığında hamile ise nafaka gerekir. Hanbelilerde aynı görüş ve ictihaddadırlar. [301]

Tahliller ve Rivayetler

Yukarıda naklettiğimiz beş hadisin sahih olduğu tesbit edilmiştir, Fatıma binti Kays olayı nafaka ve mesken konusunu aydınlatmaktadır. Kendisine tahsis edilen evi terkedip başka bir eve çıkması bulunduğu evin çok tenha olmasından ileri gelmiştir. Böylece zaruri bir durum olmadıkça kadının iddet süresince kendisine tahsis edilen evi terketmesi caiz değildir. Nitekim. 530 no'lu Hz. Aişe'den rivayet edilen görüş de bunu desteklemektedir.

Hadislerde üç talakla boşanan kadına mesken tahsisi de yoktur. Patıma bînti Kays'in beyanı bunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Ayet-i Kerime'de ise "(Boşayıpda henüz iddeti sona ermemiş) kadınları gücünüz ve imkanınız elverdiği nisbette oturduğunuz yerde oturtun. Sıkıntıya uğratmak için kendilerine sakın zarar vermeyin. Eğer o (boşadığınız) kadınlar gebe iseler doğumlarını yapıncaya kadar nafakalarım verin" Duyurulmaktadır. [302]

Bu hadislerle istidlal eden Ahmed, îshak, Ebü Sevr, Davud ve bunlara tabi olanlar bsin talakla boşanan kadının mesken ve nafakadan hiçbir şeye müstehik olmayacağını söylemişlerdir. Nitekim ashab-dah İbn Abbas, Tabiinden el-Hasan, Ata1, Şa'bi, İbn Ebi Leyla ve Evzai de aynı görüştedirler.

Cumhura göre ise, kocasından tamamen boşanan kadına mesken tahsis edilir, nafaka verilmez. Cumhur bu meselede hadislerle değil Talâk Suresinin altıncı ayettiyle istidlal ve ihticadda bulunmuştur.

Ömer b. Hattab, Ömer b. Abdilaziz, Sevri ve Küfe fakihlerine göre, sözü edilen kadına iddet süresince hem mesken, hem de nafaka verilir. Bunlar da yine Talak suresinin baş kısmındaki ayetlerle ihticac etmişlerdir. Zira boşanan kadınları iddetleri sona ermeden-tahsis edilen evden çıkarmanın men'edilmesi onlara nafakanın da verilmesine delalet etmektedir. Nitekim altıncı ayet bunu açık biçimde ifade etmektedir. İmam Ahmed'den yapılan bir diğer rivayette, sadece mesken ihtiyacı karşılanır, nafaka verilmez. Zira ona göre "boşanan kadınlara da Örfe uygun bir yarar sağlanması Allah'tan korkup günah ve kötülüklerden sakmananlar üzerine bir haktır" mealindeki Bakara Suresi 241. ayet nafakanın vücubuna delalet etmektedir.

Bu ayette sözü edilen "örfe uygun bir yarar" dan maksat, sözü edilen kadını iddeti sona erinceye kadar nafaka mı vermektir, yoksa bir defaya mahsus olmak üzere kendisine bir şeyler vermek suretiyle yardımcı olmak mıdır? Bu ikinci yorumu uygun görenler Fatıma hadi-siyle ayet arasında bir uyumluluk meydana getirmek istemektedirler. Allah daha iyisini bilir. Diğer bir görüşte "boşanan kadmlar"dan maksadın ric'i talakla boşananlardır. Bu durumda olanlara nafaka da vermek vaciptir. Nitekim Fatıma binti Kays de ayetten bu manayı anlamıştır.

Ama boşanan kadın hamile ise ona nafaka vermek mutlaka vaciptir. [303]

Çıkarılan Hükümler

1- Kocasından bain talakla boşanan kadına ne mesken, ne de nafaka verilir. Kocası üzerine bu vacip değildir. Müctehidlerden Ahmet, İshak, Ebü Sevr ve Davud hu görüştedirler.

2- Cumhura göre kocasından boşanan kadına hem mesken, hem de nafaka vermek vaciptir.

3- Diğer müctehid ve fakihlere göre, sadece mesken tahsisi vaciptir; nafaka vacip değildir.

4- Kocasından boşanan kadın hamile ise, hem mesken, hem de nafaka vermek vaciptir.

5- Kadına tahsis edilen meskende onun için bir tecavüz, bir tehlike söz konusu ise, o takdirde orayı terkedip mahremlerinden birinin evine yerleşir ve iddetini orada tamamlar. [304]

Emzirme veTahrim Sonuçları

İslam hukunun aile bölümünde "reda" başlığı altında bir bap yer almaktadır. Emzirme anlamına gelen reda kelimesi islam şeriatında ayrı hükümler taşıyan iki meseleyi kapsamına alır: Birincisi annenin kendi Öz çocuğunu emzirmesi, ikincisi kadının başkasına ait çocuğu emzirmesi... Annenin kendi öz çocuğunu emzirmesini ayrı bir bölümde açıklayacağımızdan burada sadece başkasının çocuğunu emziren sütanne üzerinde duracağız.

Başkasının çocuğunu emzirmek suretiyle sütanne, sütkardeş, sütbaba gibi sonuçlar hukuki meseleler ortaya çıkmaktadır. Buna dalalet eden hükümler kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.

Konuya bu açıdan bakılınca, İslam hukuku nesebin karışmaması, aile yapısının her türlü şaibeden uzak kendi sağlam ölçülerine bağlı kalabilmesi ve miras hukukuyla evlenme hukukunda bir takım yanlışlıklara meydan verilmemesi için reda meselesine ağırlık vermiş ve üç kaynağın ışığı altında birtakım kesin sonuçlar ortaya koymuştur.

Kur'an'da "reda" meselesinin ana çizgileri verilerek şöyle buyurulmaktadır:

"Sizi emziren süt analarınız, süt kardeşlerinizle... evlenmeniz haram kılınmıştır." [305]

İlgili Hadisler

Hz.Alişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.u.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Bir ve iki emme (emerek çekme) tahri-mi gerektirmez." [306]

Ümmu'l-Fazİ'dan yapılan rivayete göre, adı geçenjöyle haber vermiştir:

"Bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimizden bir def a emmek (evlenmeyi) haram kılar mı? (Tahrimi gerektirir mi?) diye sordu. Efendimiz ona şu cevabı verdi: "Bir defa, iki defa emme; bir defa, iki defa emip çekme haram kılmaz." [307]

Diğer bir rivayette adı geçen şöyle demiştir: "Bir bedevi Peygam-er (s a v.) Efendimizin yanma girdi ki o sırada Peygamber (s.a.v.) be-im evimde idi. Bedevi şöyle sordu: "Ey Allah'ın Peygamberi! Benim bir arım vardır. Onun üzerine bir diğer kadınla evlendim. Bunun üzerine enim birinci karım bu sonradan evlendiğim yeni karımı bir veya iki efa emzirdiğini söylüyor?" Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.).Efendimiz şöyle buyurdu: "Ne bir, ne de iki defa emmek haram kılmaz." [308]

Abdullah b. Zübeyir (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Süt emzirmede bir ve iki defa imme haram kılmaz." [309]

Bu konuda yukarıdaki hadislerin hilafına Hz.Alişe (r.a.) danbir-iakım rivayetler yapılmıştır ki Müslim, İbn Mace, Ebu Davut, Nesai, ve Ahmed bunlara yer vermiş bulunuyorlar. Şöyle ki:

Uz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre adı geçen şöyle demiştir: \ "Kur'an'dan inen hükümlerden biri de malum olan on defa inme idi ki bu (süt anne ile emzirdiği kimsenin ve süt kardeşlerinin evlenmesini) haram kılıyordu. Sonra bu on defa emme hükmü malum olan beş defa emme

hükmüyle kaldırıldı. Rasülullah (s.a.v.) Efendimiz vefat ettiğinde bu beş defa emmeyle ilgili hüküm Kur'an'da bulunuyor ve okunuyordu." [310]

Diğer bir rivayette ise: "İşte emzirme olayında haram kılmayı zik-r/eden hüküm şöyleydi: Kur'an'da on defa malum emzirme hükmü indi. Sonra da beş defa malum emzirme hakkında ikinci hüküm indi."

Bir rivayette ise şöyle demiştir: "Kur'an'da on defa malum emzirme hükmü indi. Sonra bundan beş defası neshedildi (hükmü kaldırıldı). Rasülullah (s.a.v.) Efendimiz vefat ettiğinde durum (ve hüküm) böyle idi." [311]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan diğer bir rivayette, adı geçenin şöyle dediği belirtilmiştir: "Rasülullah (s.a.v,) Efendimiz Ebu Huzayfe'nin karısına emretti de kadın Salim'i beş defa emzirdi. Böylece Salim bu beş defa emmekle sütannesinin yanma girip çıkardı." [312]

Diğer bir rivayette şöyle denilmektedir: "Ebu Huzayfe (r.a.) Salim'i evlatlık edindi ki Salim Ansar'dan bir kadının kölesi idi. Nasıl ki Rasülullah (s.a.v.) Efendimiz Zeyd'i evlat edinmişti. Cahiliyye devrinde de adam birini evlat edinince halk onun evlatlığı o adamın oğlu diye çağırır ve öyle hitap ederdi. Aynı zamanda edinilen evlat o adamın mirasçısı olurdu. Bu hal Allah'ın "Evlatlıklarınızı babalarına nisbetle çağımı. Bu, Allah yanında daha adil ve daha doğrudur. Eğer babalarım bilmiyorsanız artık onlar dinde kardeşleriniz ve yakın dostlarmızdır..." Böylece onları babalarına çevirip nisbet edin. Kimin babası bilinmiyorsa artık dinde dost ve kardeştir. Sonra Sehl'e gelip şöyle dedi: "Ya Rasu-lallah! Biz Salim'i kendi evladımız olarak görüyorduk, benimle ve Ebu Huzayfe ile birlikte ve beni bir tek gecelik üzerimde olduğu halde görürdü. Şimdi ise Cenab-ı Hak evladlıklar hakkında bildiğiniz üzere ayeti indirdi. (Bundan böyle nasıl hareket etmeliyiz?) "Efendimiz (s.a.v.) ona şöyle buyurdu: "Onu beş defa emzir. Böylece senin süt evladın olur." [313]

Süt anneliğin, süt kardeşliğin gerçekleşebilmesi için ilim adamları hadislerin ışığı altında dokuz mesele tesbit edip belirlemişlerdir:

1- Sütten ne miktar emildiği takdirde tahrimi gerektirir?

2- Çocuk kaç yaşma kadar yabancı kadının sütünü emdiği takdirde süt annelik gerçekleşir?

3- Süt emziren kadının ve kocasının Özel bir vakit diliminde sütanne ve süt baba olabilmeleri?

4- Sütün göğüsten emilerek mi verilmesi şarttır, yoksa ne suretle olursa olsun mücerred kadının sütünün çocuğun midesine ulaşması mı söz konusudur?

5- Emzirilen sütün katıksız olması, yani içine başka bir maddenin karıştırılmamış olması gerekir mi?

6- Çocuğun boğazına ulaşmasına veya ulaşmamasına göre mi durum itibar edilir?

7- Süt emziren kadının kocası çocuğun süt babası olur mu?

8- Süt emzirme hususunda şahitlere ihtiyaç var mıdır?

9- Süt emziren kadının sıfatı ne olmalıdır?'

işte müctehid imamlar bu konuda sıraladığımız dokuz kadar me-ele üzerinde durup içtihadlarım sürdürmüşlerdir.

a) Hanefilere göre, reda'dan maksat, süt emen çocuğun hakika-en veya hükmen halis (katıksız) veya başka şeyle karıştırılmış olan an-Lenin sütünü emmesiyle veya ağzından veya burnundan o sütün mide-ine ulaşmasıyla gerçekleşen süt bağıdır.

Süt anne olacak kadının sütü bir aletle alınıp çocuğun ağzına veya burnuna akıtıldığında veya çocuk o kadının göğsünü emdiğinde sütün mideye ulaştığı bilindiği takdirde süt bağı gerçekleşir. Bu sabit olmadığı takdirde hürmet de sabit olmaz. Şüphesiz çocuğun yabancı bir kadının göğsünü vakt-i mahsusda emmesiyle reda' hükmü sabit olur. İsterse çocuk bir tek defa emmiş olsun, isterse emdiği süt nisbeti az veya çok olsun fark etmez.

Aynı zamanda bu süt emme olayının şeriatte belirlenen müddet içinde gerçekleşmiş olması sözkonusudur ki, bu süre çocukla ilgilidir ve otuz aydır. Yani süt emme olayı bu süre içinde gerçekleşirse reda1 hükmü ortaya çıkar ve aralarında tahrîm başlar. Bu süreden sonra,. yani çocuk otuz ayını aştıktan sonra emerse süt annelik ve süt kardeşlik gerçekleşmez. Bu İmam Ebû Hanife'ye göredir. İmameyne göre, süt emme süresi iki yıldır. Çocuğun

yaşı iki yılını doldurup üçüncü yıla ayak basınca artık reda' hükmü sabit olmaz.

Neseb yoluyla haram olan süt emme yoluyla da haram olur. [314], Böylece Ebû Hanîfe, Sevrî ve Evzâî'ye göre, emilen süt veya çocuğun ağzına akıtılan sütün az veya çok olması fark etmez; her iki durumda da süt kardeşliği, süt anneliği ve dolayısıyla tahrîm gerçekleşir. [315]

b) Şâfiîlere göre, süt annelik, süt kardeşlik ve dolayısıyla reda' sebebiyle tahrim hükmü hayatta olup dokuz yaşına erişen kadının sütüyle gerçekleşir. Sözü edilen yaştaki kadının sütü diri iken göğsünden alınır ve vefatından sonra o süt çocuğa içirilirse en sahîh tesbite göre yine de tahrîm hükmü gerçekleşir. Kadının sütünden peynir veya kaymak yapılır da öylece çocuğa yedirilirse, yine tahrîm Irukmü gerçekleşir. Süt başka bir sıvıyla karıştırılıp Öylece çocuğa içirilirse, ister karışımın çoğunu süt, isterse diğer sıvı oluştursun reda' hükmü sabit olur. Mezhebin en zahir görüş ve içtihadı budur. Alman süt çocuğun boğazına veya burnuna akıtılırsa yine hüküm değişmez, reda' sabit olur.

Ancak süt anneliğin ve süt kardeşliğin reda1 hükmü çerçevesinde gerçekleşebilmesi için emen çocuğun da.diri olması ve iki yaşma ulaşmamış bulunması; aynı zamanda beş defa ayrı ayrı vakitlerde emmiş olması şarttır. Kadının bir memesini biraz emdikten sonra ikinci memesini emerse, bu bir emme sayılır. Aynı zamanda kadının göğsündeki mevcut süt alınıp beş kısma bölünür ve böylece çocuğa içirilirse, bu da bir emme kabul edilir.

Beş defa emzirdiğinde şüpheye düşer veya çocuğa süt emzirirken onun iki yaşma girmiş bulunup bulunmadığında şek ederse, tahrîm hükmü gerçekleşmez. [316]

c) Hanbelîlere göre, Tahrîm hükmünde geçerli olan reda' (emzirme, emme) beş defa veya daha fazla emzirileni ve emilenidir. Mezhebin en sahih kavli ve tesbiti budr.r. Nitekim belirtilen bu beş defa emzirme ve emme Hz. Aişe, îbn Mes'ud, îbn Zübeyr, Atâ' ve Tavus'tan da rivayet edilmiştir. Allah hepsinden razı olsun... İmam Şafiî'nin de kavli böyledir.

İmam Ahmed'den yapılan ikinci bir rivayette ise, emzirmenin, emmenin azı da çoğu da tahrîmi gerektirir şeklindedir. Nitekim bu Hz. Ali ve İbn Abba,s (r.a.) dan da rivayet edilmiştir. Tabiînden Saîd b. Müseyyeb'in, el-Hasan'm,

Mekhul ve Zührî'nin görüşü de bu anlamdadır. Katade, Hammad ve İmam Mâlik'in de içtihadı böyledir. Rey ta-rafdarlarmm da içtihadının böyle olduğunu (a) maddesinde belirtmiştik.

Üçüncü bir rivayete göre ise, tahrîmi. gerektiren reda' üç defa olanıdır. Yani yabancı anne çocuğa üç defa ayrı ayrı vakitlerde süt em-zirirse reda' hükmü sabit olur. Bir ve iki emzirme tahrîmi gerektirmez. Nitekim konumuzu oluşturan hadîslerde bu husus açıklanmış bulunuyor.

Hz. Hafsa'dan yapılan rivayete göre, on emzirmeden az olursa tahrîm sabit olmaz. Ancak Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan sahîh rivayete göre on defa emzirme hükmü kaldırılmış ve onun yerine beş defa emzirme hükmü konulmuştur. Resûlüllah (s.a.v.) efendimiz vefat edince bu hüküm yürürlükte bulunuyordu. Nitekim Sehle hadîsi buna delâlet etmektedir.

Açık bir kesinti sebebiyle her dönüşü bir emme sayılır. Ahmed b. Han-itel'in zahir olan görüşü de budur. Şâfîîlere göre ise, çocuğun emerken ? asılah emmesi, kesintiler meydana getirmesi sayıya te'sir etmez, hepsi 3İr emme sayılır.

Kadından alman sütün çocuğun burnundan akıtılması veya ağız ^oluyla boğazına dökülmesi de emme kabul edilir ve tahrîmi gerektirir, Başka bir sıvıyla veya maddeyle karıştırılan süt, hâlis süt hükmündedir, yani tahrîmi gerektirir.

Ayrıca ölünün sütü de bu hususta dirinin sütü gibidir. Zira bu durumda süt ölmemiştir. Rey tarafdarlarmm da görüş ve içtihadı böyledir. [317]

Reda' hükmünün sabit olabilmesi için çocuğun iki yaş içinde bulunması gerekir. İki yaşını doldurup üçüncü yaşa ayak basan çocuğun emmesi tahrîmi gerektirmez. Yani süt analık, süt kardeşlik gerçekleşmez. [318]

d) Mâlikîlere göre, İbn Kasım'a soruldu: "Bir veya iki emme tahrîmi gerektirir mi?" Cevap olarak "Evet gerektirir" dedi, imam Mâlik'e: "kadının sütünün çocuğun burnuna akıtılması veya ağızdan boğazına dökülmesi tahrîmi gerektirir mi?" diye sorulunca, "evet gerektirir" dedi ve ilâve etti: "Dökülen süt çocuğun midesine ulaşırsa öyledir."

Bu mezhebe göre, müşrike olsun müslime olsun her kadının sütü ile tahrîm vaki olur. İmam Mâlik: "Dini ne olursa olsun kadınlar [arasında bu hususta

fark söz konusu değildir" demiştir. : Çu mezhebe göre de emilen süt az olsun, çok olsun tahrîmi gerektirir. Birden fazla emmesi de şart değildir. Bir defa ile reda' hükmü vaki olur. Aynı zamanda bu tahrîm hükmü iki yıla kadardır. İki yaşını jdoldurup üçüncü yaşa ayak basan çocuğun emmesi tahrîmi gerektirmez. [319]

Tahliller ve Rivayetler

541 no'lu Hz. Aişe hadîsi sahîhtir. O bakımdan müctehidlerin bir kısmı bu hadîsle istidlal ve ihticacda bulunmuştur. Böylece bir ve iki emmenin tahrîmi gerektirmediği anlaşılıyor. Ancak bu hadîsle 545 no'lü Hz. Aişe hadîsi arasında mânâ ve hüküm bakımından farklı bir durum var. Burada bir iki emmenin tahrîmi gerektirmediği, diğerinde ise beş defadan az bir emmenin tahrîmi gerektirmediği belirtiliyor. İki hadîs arasını te'lîf edecek olursak şöyle bir yorumda bulunabiliriz: Bir iki emme sözü tahdidî değildir, yani emzirme hususunda tavan olarak belirlenmemiştir. Bir iki emzirme, olayına yönelik cevap anlamında bir anlatım tarzıdır. O bakımdan tavanın üç değil, beş olduğu ortaya çıkıyor.

542 ve 544 nolu hadîsler de Hz. Aişe hadîsiyle birleşmekte ve bir iki emmenin tahrimi gerektirmeyeceği hükmüne ağırlık kazandırmaktadır.

544 nolu Abdullah b. Zübeyr hadîsim aynı zamanda îbn Hibban tahrîc etmiştir. Tirmizi ise bu rivayet üzerinde durarak şöyle demiştir: "Hadîs ehlince sahîh olan şudur ki, îbn1 Zübeyr'den yapılan rivayette Hz. Aişe ismine yer vermektedir, yani İbn Zübeyr bunu Hz. Aişe (r.a.) dan rivâyet-etnıiştir." [320]

İbn Cerır et-Taberî'ise bu rivayetin muzdarip olduğunu belirterek ta'lîlde bulunmuştur. Şöyle ki, bu anlamda birkaç rivayet bulunuyor ve onlar arasında tam bir tercih yapmanın zor olduğu ortaya çıkıyor. Muallel olmasının sebebi buradan kaynaklanıyor.

Sonuç olarak bu rivayetlerde, üç defa emzirmenin tahrîmi gerektirdiği ortaya çıkıyor. Nitekim Zeyd b. Sabit, Ebû Sevr ve îbnü'l-Münzir'in de

içtihadı böyledir. Ancak az yukarıda da belirttiğimiz üzere, üç emzirme tavan olmayabilir.

545 no'lu Hz. Aişe hadîsiyle 547 nolu Hz. Aişe hadîsi çeşitli tariklerle yapılan rivayetleriyle birbirini desteklemektedir.

Böylece yabancı kadının çocuğu beş defa emzirdiği malum olduğu takdirde tahrîm hükmü sabit olur. Malûm olmayıp şüphede kalındığı takdirde şüpheyle amel edilmiyeceğine göre tahrim gerçekleşmez. Nitekim ashabdan İbn Mes'ud, Aişe ve Abdullah b. Zübeyr ile Tabiînden Ata', Tavus, Saîd b. Cübeyr ve Urve b. Zübeyr de aynı görüştedirler. İmam Şâfiî, İmam Ahmed, İshak, İbn Hazm ve ilim ehlinden bir cemaat de bu rivayetlerle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır. Ali b. Ebî Ta-lib'in de (r.a.) mezhebinin böyle olduğu sahîh rivayetle sabit olmuştur. Cumhur ise, "çocuğun midesine ulaşan süt az olsun, çok olsun tahrîmi gerektirir" görüş ve ictihadmdadır. Nitekim İmam Mâlik ile Irnam Ebû Hanîfe'nin de mezhebi böyledir. Hammad ve Evzaî de aynı görüştedirler.

Cumhurun delili ise, Kur'ân'da beş defa emzirmenin haram olduğuna dair mütevatir bir âyet mevcut değildir. Başka kıraatlerde böyle bir cümleye yer verilmiş olsa bile, Kur'ân'm tamamı mütevatir olduğuna bakılınca tevatür derecesine ulaşmayan bir kıraat hüccet olarak alınamaz... Bazı imamlar ise ahad derecesinde olan kıraatlerle amel etmişlerdir. Meselâ İbn Mes'ud kıraatinde "üçgün ardarda oruç..." âyetinin cümledendir. Ayrıca Ubey kıraatinde "Onun bir ana bir erkek veya -j.z kardeşi olursa" sözü yer almakta ve onunla amel edilmektedir.

Sonuç olarak "beş malum emzirme" sözü âyet olsaydı, muhafazası .özkonusu olurdu. Muhafaza edilmediğine göre, âyet olduğu iddia edilebilir mi? Lafzı kaldırılmış, mânası kalmıştır denilebilir mi? Hz. Aişe hadîsi bu mânayı ifade mi etmektedir? Hulasa konu oldukça karmaşık ye izahı son derece zordur. [321]

Çıkarılan Hükümler

1- Neseb yoluyla haram olanlar süt emzirme yoluyla da haramdır. Ancak bunun bazı istisnaları vardır.

2- Süt emziren kadının en az dokuz yaşında olması gerekir. Daha aşağı yaşta olan bir kadının sütü tahrimi gerektirmez.

3- Süt emen çocuğun da müctehidlere göre iki yaşım bitirmemiş olması şarttır. Yani emzirmenin tahrimi gerektirebilmesi için çocuğun iki yaşını geçmemiş olması söz konusudur.

4- İmam Ebû Hanîfe'ye göre bunun tavanı otuz aydır. Bu süre içinde annesi dışında bir kadının göğsünü emen çocuk o kadınının süt evlâdı olur.

5- Kadının sütünün bir kaba alınıp öylece çocuğa içirilmesi de tahrîmi gerektirir.

6- Sütün ağzından verilmesi nasıl tahrimi gerektiyorsa, burundan akıtılması da öylece tahrimi gerektirir. Yeter ki akıtılan sütün mideye ulaştığı kesinlik arzetsin.

7- Mideye ulaşan sütün az ye çok olması farketmez. Bu İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlike göredir.

8- Çocuğa içirilen sütün hayatta olan bir kadından alınmış olması gerekir. Ölmüş bir kadının sütü tahrimi gerektirmez. Bu îmam Şafiî'ye göredir.

9- Kadın hayatta iken sütü alınır ve sonra o kadın vefat ettikten sonra alman sütü bir çocuğa içirilirse tahrîmi gerektirir.

10- Sütün halis olması nasıl tahrîmi gerektiyorsa, başka bir sıvı veya maddeyle karışık olanı da Öylece tahrîmi gerektirir. Bazısına göre, hüküm galibe göredir; yani süte karıştırılan madde galip ise tahrîmi gerektirmez, az ise tahrimi gerektirir.

11- Kadının sütü peynir veya kaymak yapılarak öylece çocuğa verilirse yine de tahrimi gerektirir. Bu İmam Şafiî'ye göredir.

12- Tahrîm hükmünün gerçekleşebilmesi için emen çocuğun da diri olması gerekir.

13- Kadının göğsünden bir defada boşalan süt bir bardağa alınıp beşe bölünür ve bunlar ayrı ayrı olarak beş defa çocuğa içirilirse, bu beş defa

emme olarak sayılmaz, sadece bir emme kabul edilir.

14- Kadın süt emzirdiği çocuğun İki yaşından aşağı olup olmamasında şüphe ederse, bu şüpheyle amel edilmeyeceğinden tahrîm hükmü sabit olmaz.

15- Kadın süt emzirdiği çocuğa beş defa mı üç defa mı süt emzirdiğinde şüphe ederse, tahrîm hükmü sabit olmaz.

16- Süt emmenin müteferrik olması gerekir. Bu da örfe göre takdir edilir.

17- Çocuğun emerken nefes alması veya ilgisini çeken bir şeye bakıp emmeyi bırakması ve tekrar emmeye başlaması sayıya tesir etmez

18- Ölünün sütü dirinin sütü gibidir, tahrimi gerektirir. Bu, imam Ahmed ile îmam Ebu Hanife nin görüşüdür.

19- Kadın ister müslüman, ister müşrike, ister başka bir dinden olsun süt emzirme hususunda tahrim hükmü caridir.

20- Süt emeri çocuk emziren kadının süt evladı olur ve artık ne onunla ne de onun öz evladından biriyle evlenebilir. Bu tahrim devamlıdır.

21- Süt emen çocuğun öz kardeşleri emziren kadının çocuklarıyla evlenebilirler. Kardeşlerinin o kadından süt emmesiyle ortaya çıkan tahrim böylece belli sınırda kalır.

22- Süt emzirme ihtilâf konusu olursa, olayı şahitle belgelendirmek gerekir. Nitekim ileride buna yer verilecektir. [322]

İki Yaşından Yukarı Yaştaki Çocukların Emzirilmesi Tahrimi Gerektirir mi?

Bundan önceki bahiste müctehid imamların ictihad ve tesbitlerini jbir bir belirttik. Çoğuna göre süt emme süresi iki yaşma kadardır. Jmam Ebû Hanîfe'ye göre otuz aya kadardır. O bakımdan çoğuna göre iki yaşını doldurmuş ve üçüncü yaşa ayak basmış bir çocuğun süt .emmesiyle, yani

yabancı bir kadının onu emzirmesiyle süt analık ve süt kardeşlik gerçekleşmez.

Aşağıda konuyla ilgili naklettiğimiz hadîste ise tahrim hükmünün gerçekleşmesinde yaşın söz konusu olmadığı belirtiliyor. Ancak onu takip eden diğer sahîh hadîslerde ise, iki yaş üzerinde duruluyor ve bunun sınır olduğu belirleniyor. [323]

İlgili Hadisler

Zeyneb binti Ümmi Seleme'den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki, Ünırnu Seleme (r.a.) Hz. Aişe'ye şöyle dedi: "Senin yanına büyük bir oğlan giriyor ki ben onun benim yanıma girmesini hiç de arzu etmem..." Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a.) şöyle dedi: "Senin için Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz güzel örnek değil midir? Ebû Huzayfe'nin karısı (bir gün bize geldi ve) Ya Resûlallah! dedi, Salim yanıma geliyor -ki o artık genç bir adam sayılır-. Kocam Ebû Huzayfe'nin içinde bundan dolayı bir kuşku beliriyor. (Bu hususta ne buyurursunuz?) Efendimiz ona şöyle buyurdu: "Onu emzir de öylece artık senin yanma (süt evlâdın) olarak girsin..." [324]

Diğer bir rivayette yine Zeyneb kendi anası Ümmü Seleme'den rivayet ediyor: Annesi şöyle demiştir: "Belirtilen emzirme şekliyle Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in diğer zevceleri bir adamın onların yanma girmesinden kaçınmışlardır. O yüzden biz Hz. Aişe'ye (r.a.) dedik ki: "Biz bunu Resûlullah (s.a.v.) Efendimizin Salim için özel antamda verdiği bir ruhsat olarak görüyoruz. O bakımdan böyle bir emzirmeyle biz hiç birinin bizim yanımıza girmesini uygun görmüyoruz..." [325]

Bu konuda müctehidlerin içtihadını belirtmiş bulunuyoruz. O bakımdan burada tekrar etmemize gerek kalmamıştır. [326]

Tahliller ve Rivayetler

556 nolu Zeyneb hadîsini ashabdan mü'minlerin anneleri, Sehle binti Süheyl ve Zeyneb binti Ümini Seleme -ki bu Resûlüllah'm üvey" kızı idi- tabiînden ise Kasım b. Muhammed, Urve bin Zübeyr ve Hu-nıeyd b. Nâfı' rivayet etmişlerdir. Bunlardan da birçok ilim adamları rivayet etmiştir ki aralarında İmam Mâlik, Süfyan es-Sevrî, Şube, İbn Cüreyc de bulunuyor.

Bütün bunlar kadri yüce ilim adamları olarak bilinip tanınmaktadır. Ayrıca büyük bir cemaat de bunlardan rivayet ederek hadîsin rivayetini tevatür derecesine çıkarmış bulunuyorlar.

İşte bu tevatür derecesinde olan rivayete dayananlar, reda1 konusunda çocuk için bir yaş sınırı belirlenmeksizin tahrîm hükmünün her yaşta gerçekleşeceğini belirtmişlerdir. Hz, Ali (r.a.) nin de bu görüşte olduğu rivayetler arasında bulunmaktadır. İbn Hazm de bu rivayete yer vermiş ve Hz. Ali'nin görüşü olduğunu belirtmiştir. İbn Abdilberr ise Hz. Ali'den böyle bir rivayetin yapıldığını red ve inkâr etmiştir. Cumhur ise bir önceki bahiste belirttiğimiz üzere en çok iki yaşına kadar meydana gelen emzirmenin tahrîmi gerektirdiğini belirtirken Salim olayını ona has bir ruhsat olarak vasıflandırmalardır. Nitekim mü'minlerin annelerinin de görüşü bu anlamdadır.

Salim hakkında "eyfa" sıfatı kullanılmıştır ki, bu yaklaşık yirmi yaşında olduğunu göstermektedir. Nitekim Sehle (r.a.) Peygambere (s.a.v.): "Doğrusu Sâlim'in artık sakalı çıkmış bulunuyor..." deyince, Efendimiz ona: "Onu emzir..." buyurmuştur. [327]

Konuyla İlgili Hadisler

Ümmü Seleme (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen Resûlullah'm (s.a.v.) şöyle dediğini söylemiştir: "Reda'dan ancak, bar-sağı açan süt emme döneminde henüz sütten kesilmeden önce olan emzirme tahrîmi gerektirir." [328]

İbn Uyeyne'den, O da Amr b. Dinar'dan, o da İbn Abbas (r.a.) dan rivayet etmiştir. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Reda' (süt emme ve emzirme) ancak iki yıl içinde gerçekleşir." [329]

Câbir (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Sütten kesildikten sonra artık reda' (süt emme, emzirme hükmü) yoktur. İhtilamdan sonra artık yetimlik söz konusu değildir." [330]

Hz. Aişe (r.-a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz yanıma girdi, o sırada yanımda bir adam bulunuyordu. Efendimiz (s.a.v.) sordu: "Bu kimdir?" Ben de: "Bu benim süt kardeşimdir" dedim. Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Ya Aişe, kardeşleriniz kimdir ona dikkat edin. Süt kardeşliği (emzirmeden dolayı tahrîm hükmü) ancak (çocuğun) açlığını giderecek olanıdır." [331]

Bu hadîslerin tahlili:

558 dipnotlu Ümmü Seleme hadîsini Hâkim de tahric edip sahîhlemiştir. Ancak Hakim bunun muallel olduğuna dikkat çekmiş ve râviye Fatıma'nm Ümmü Seleme'ye (r.a.) çok küçük yaşta iken ulaştığı ve bu sebeple ondan rivayette bulunmasının söz konusu olamayacağı ve ancak babası veya anası vasıtasıyla buna muttali' olduğu anlaşılıyor. Bununla beraber sıhhati kabul edilmiştir.

Hadîs, çocuk henüz sütten kesilmeden ve emdiği sütle barsak-lannın dolup açıldığı dönemde reda1 hükmü gerçekleşir hususuna delâlet etmektedir. Burada yaş sınırı belirtilmemiştir. Ancak süt emme süresinin normal olarak iki olduğu Kuran ve sahîh hadîslerle belirlendiğine göre, "sütten kesilmeden önce" ifadesinden bunun iki yıl içinde bir hüküm taşıyacağı dolaylı şekilde anlaşılıyor.

İbn Uyeyne'nin İbn Abbas hadîsine gelince, bunu aynı zamanda Saîd b. Mansur, Beyhakî ve İbn Adiy rivayet etmişlerdir. Bu hadisin Heysem tarikiyle bilinmekte olduğu ve bu zatın da galat yaptığı belirtilmektedir. [332]Beyhâki ise bunun mevkuf rivayetini sahîhlemiştir. İbn Adiy de bu rivayeti tercih etmiştir. İmam Malik de Muvatta'da bunu Sevr b. Yezîd tarikiyle İbn Abbas'dan (r.a.) mevkufen rivayet etmiştir ki bu sahîh kabul edilmiştir.

560 no'lu Cabir hadîsi üzerinde durulmuşsa da İbn Abbas hadîsi ona şehadet etmektedir.

Böylece bu hadîs de çocuk sütten kesilip ayrıldıktan sonra artık reda1 hükmünün gerçekleşmeyeceğine delâlet etmekte ve normal olarak sütten kesmenin de iki yıl tamamlanınca vuku1 bulduğuna işaret etmektedir. Yetimliğin ise çocuğun ergen olmasına kadar devam edeceğini, yani babasını kaybeden bir çocuğun baliğ oluncaya kadar yetim sayılacağını bildirmektedir.

İlim adamlarından bir kısmı Ümmü Seleme hadîsinin münkati1 olduğunu, bu derecede olan bir hadîsin'zayıf sayıldığını belirterek reda' konusunda yaşın mevzuubahs olmayacağını söylemişlerse de Tir-mizî'nin hadîsi sahîhlemesi bu görüşlerin isabetsizliğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Hakim de sahîhleyerek buna kuvvet kazandırmıştır.

Diğer yandan bazısı, az sütün barsağı açıp genişletmediğini dikkate alarak az sütten dolayı reda' hükmünün gerçekleşmeyeceğini belirtmişlerdir. Oysa bu anlatımdan maksat çocuğun süt ile beslenmesidir. Yaşı büyük olanların ana sütüyle beslenmesi ise söz konuftu değildir. O bakımdan sütten kesilip üç, dört ve daha yukarı yaşta olanların emmesi tahrîme medar olmamaktadır; Zira Kur'a'n'da "havleyni kâmileyni" cümlesi yer almakta ve en sağlam kıstası sergilemektedir. [333]

Çıkarılan Hükümler

1- Reda' hükmü ancak çocuğun ilk iki yılı içinde gerçekleşir. Bu süre içinde kimine göre bir defa olsun emdiği takdirde tahrîm hükmü gerçekleşir, kimine göre ise fasılalı beş defa emmesi gerekir.

2- İki yaşını aşan bir çocuk veya delikanlı süt emdiği takdirde reda' hükmü sabit olur mu? Hz. Aişe hadîsinde Salim için sabit olmuşsa da bu sadece Sâlim'e has bir ruhsattır. Başkasına teşmil edilemez,

3- İki tam yıl içinde çocuğun yabancı bir kadının göğsünü emme-siyle tahrîm hükmü ölünceye kadar devam eder. Emziren kadın onun süt anası, çocukları onun süt kardeşleri, kocası da onun süt babası olur.

4- Çocuk iki yılını doldurup sütten kesildikten sonra artık yabancı bir kadının sütünü emse bile reda' hükmü sabit olmaz.

5- Babasını kaybeden bir çocuk da ergen oluncaya kadar yetim sayılır. Bu süre içinde onun malı korunur ve rüşde erince de malı kendisine teslim edilir.

6- îki yaşını doldurduğu halde halâ süt emen bir çocuk bu arada başka ^ıda maddeleri de yiyebiliyor demektir. O bakımdan bu yaşlarda ana süt'ü tam doyurucu olmaz ve reda' hükmünü gerçekleştirme z.

7- Emme ve emzirme konusunda dört mezhep imamlarından herhangi birinin ictihadiyle amel edilebilir. Bunda dinen bir sakınca yoktur. Meselâ evlenen çiftin çocuğu olduktan sonra süt kardeşi oldukları ortaya çıkarsa, Hanefî ve Mâliki mezhebine göre hemen ayrılmaları gerekir. Ama eğer beş defadan az sayıda emmişlerse evliliklerinin devamına fetva verilebilir. Zira Şâfiî ve Hanbeli imamlarının görüş ve içtihadı bu kolaylığı sağlamaktadır.

8- O halde önemli bir konu veya meselede kişi bağlı bulunduğu mezhepte bir çıkış yolu bulamıyorsa, o takdirde diğer mezheplerde o çıkış yolunu araştır. Bunda dinen bir sakınca ve vebal yoktur. Çünkü mezheplerin çokluğu hem rahmet, hem de kolaylıktır.

9- Bir mesele hakkında birden fazla hadîs bulunuyorsa, önce onların sıhhat derecesini araştırmak ve sonrada sahîh olanlarını birleştirip nasih ve mensuh olup olmadıklarına bakmak ve öylece tümünden hüküm çıkarmak gerekir. Hadîslerin çoğunu bir tarafa itip sadece birisine bağlanıp kalmak ve ona göre bir hüküm çıkarmak ekseri isabetli olmaz. [334]

Neseb Cihetiyle Haram Olanlar Reda’ Cihetiyle De Haramdır

Evlilik müessesesi birtakım esaslara, prensiplere ve kurallara bağlanmıştır. Yakın hısımlarla evlenmek haram kılındığı gibi, süt iemme, emzirme yoluyla da sütanne ve süt kardeşlerle diğer bazı iyakırüar arasında evlenmek de haram kılınmıştır.

Bilindiği gibi İslâm, sağlıklı, yetenekli, zeki ve akıllı bir neslin i yetişmesini ön görmekte ve buna olumsuz yönde tesir edecek olan evliliklerin bir kısmını yasaklamakta, bir kısmıyla evlenmemenin daha uygun olacağını tavsiye etmektedir.

Bu konudaki ilmî araştırmalar da dinimizin koyduğu bu hüküm ve tavsiyelerin isabetini tasdik etmektedir. Zira yakın akraba arasındaki evlilik sebebiyle genel şekilde olmasa bile doğan çocuklardan kimi arızalı, kimi geri zekâlı olmakta ve böylece nesil cılızlaşıp as;l ölçüsünü kaybetmektedir. Nitekim hariçten kız almayıp hep kendilerinden kız alan bir kabile halkının Hz. Ömer (r.a.) çok cılız, geri zekâlı ve kaabi-liyetsiz bir duruma geldiklerini görünce fazlasıyla üzülmüş ve: "Ne oluyor size? Artık yabancılarla (başka kabilelerle) kaynaşıp kız verin, kız alın" diyerek uyarmıştır.

Bu konuda iki de zayıf hadis bulunuyor ki Gazali İhya'da onları nakl etmiştir:

Süt emme, emzirme sebebiyle evlenmenin haram kılınmasında birtakım hikmetler vardır. İlmî araştırmalar henüz bu konuya yeterince eğilmiş sayılmaz. Yakın gelecekte inanıyorum ki ciddî araştırmalar bunun mahzurlarım ortaya çıkaracaktır.

O bakımdan burada birtakım varsayımlar üzerinde durmak istemiyorum. [335]

İlgili Hadisler

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize (zevce) olarak Hz. Harazanın kızı arzu edildi. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu: "Şüphesiz o bana helâl değildir; çünkü < benim süt kardeşimdir. Rahim cihetiyle haram olanlar reda' cı-hetiyle de haramdır.". Diğer bir rivayette: "Neseb cihetiyle haran olanlar..." buyurulmuştur. [336]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Doğum cihetiyle haram olanlar reda' cihe-tiyle de

haramdır." [337]

îbn Mâce'nin rivâyetindekî lafız ise "viladet" yerine "neseb" şeklindedir.

Yine Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre şöyle belirtilmiştir: "Kuays'in kardeşi Eflah geldi de Hz. Aişe'nin yanına girmek istedi. Eflah onun süt amcası oluyordu. Hz. Aişe diyor ki: Ben ona izin vermekten kaçındım. Resûlüllah (s.a.v.) gelince yaptığımı ona haber verdim. Resûlüllah (s.a.v.) yanıma girmesi için izin vermemi emretti." [338]

Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak neseb cihetiyle haram kıldıklarını reda' cihetiyle de haram kılmıştır," [339]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, neseb cihetiyle haram olanlar reda' cihetiyle de haramdır. Ancak çocuğunun ninesi, çocuğunun kız kardeşi, amcasının anası veya halâsının anası dayısının veya teyzesinin anası, kardeşinin anası reda' cihetiyle haram değildir. Bunun gibi süt kardeşinin kızkardeşi -ister reda', ister neseb cihetiyle olsun- helâldir. Neseb cihetiyle kardeşinin kız kardeşine gelince, üvey babasının başka bir kadından dünyaya gelen kızı olmuş oluyor. Böylece ana bir erkek kardeşinin başka bir kadından doğma kız kardeşiyle evlenmesinde bir sakınca yoktur.

Aynı kadının göğsünü emen, yani aynı kadın tarafından emzirilen kadınla erkek arasında helâllik olmadığından evlenmeleri haramdır. Zira aynı kadının göğsünü emmeleriyle sütkardeşi oluyorlar. İsterse bu ikisi ayrı ayrı zamanlarda o kadının sütünü emmiş olsunlar farketmez.

Adam veya kız sütünü emdiği kadının hiçbir çocuğuyla evlenemez. isterse o çocuklar, bunlar süt emmeden önce veya sonra doğmuş olsunlar farketmez.

Sütünün oluşmasına sebep olan kadının kocası ve onun evlâdı ile o kadının sütünü emen çocuk arasında hill (helâllik) yoktur. O bakımdan sözü edilen kadının sütünü emen çocuk ne sütanasmm kocasıyla, ne de onun evladıyla evlenemez. Zira kadının kocası onun süt babası, evladı da onun süt

kardeşleri oluyor. Aynı zamanda o adamın kardeşi bu çocuğun sütamcası, kız kardeşi de onun halâsı sayılır.

Erkeğin göğsünde oluşan sütü emen çocuklar süt kardeşi olmazlar ve o adam da onların süt babası sayılmaz.

Bakire kızın göğsünde oluşan veya ölen kadının göğsündeki mevcut sütü emmek de tahrîmi gerektirir. [340]

b) Şâfıîlere göre, emzirmeden dolayı kadın çocuğun süt anası, .sütün oluşmasına sebep olan kadının kocası o çocuğun süt babası ve çocukları da o çocuğun süt kardeşleri olur.

Emziren kadının babaları ister neseb cihetiyle, isterse reda1 cihetiyle olsun-süt emen çocuğun dedeleri sayılır. Emziren kadının anaları ise onun nineleri sayılır. Aynı kadının gerek neseb, gerekse reda1 cihetiyle çocukları onun kardeşleri ve kız kardeşleri sayılır. Yine emzirenin erkek ve kız kardeşleri emzirdiği çocuğun dayıları ve teyzeleri sayılır. Sütün oluşmasına sebep olan kadının kocası süt emen çocuğun babası sayıldığı gibi, sözü edilen kocanın babası ve dedesi de ö çocuğun dedesi ve erkek kardeşleri onun amcaları sayılır. Diğer akrabaları buna kıyas edilir.

Emziren kadının sütü kocasından hamile kaldığından dolayı değil de başka bir sebeple oluşursa, o takdirde bu kadının sütünü emen çocuk onun süt evlâdı olur, ama kocası o çocuğun süt babası olmaz. [341]

Görüldüğü gibi Şafiî mezhebiyle Hanefî mezhebi arasında bu konuda pek fark yoktur. Zira âyet' ve hadîslerde belirtilen hususlar ana hatlarıyla belirlenmiş bulunuyor.

c) Hanbelîlere göre de reda' sebebiyle gerçekleşen tahrîm hükmü farklı değildir. Böylece üç mezhep arasında bazı nüansla icti-had, istidlal ve ihticac birliği vardır.

Adam biri ergen, ikisi ergen olmayan üç kızla evlenir. Ergen olan kadın ergen olmayan iki kızı emzirirse, ergen olan kadın adama haram olur ve iki küçük kızla olan nikâh da fesih edilir. Sonra o iki kızdan biriyle evlenebilir. Ergen kadının bu sebeple haram olması, emzirdiği iki kızın süt anası olmasındandır. Böylece Adam karısının süt kızlarıyla evlenemiyeceği gibi,

evlendiği kızın süt anasıyla da evlenemez. îster ne-seb, ister reda' cihetiyle kardeş olan iki kızı bir adamın kendi nikâhı altında tutması da haramdır.

Bunun gibi yabancı bir kadın adamın nikâhı altında olan iki küçük kızı emzirecek olursa ikisinin de nikâhı fesholur. Nitekim Ebû Hanîfeye ve İmam Şafiî'nin iki kavlinden birine göre de hüküm böyledir. [342]

Tahliller ve Rivayetler

563 no'lu İbn Abbas hadîsi sahîhtir. Süveybe adlı câriye hem Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, hem de Hz. Hamza'yı emzirmişti. O bakımdan Hz. Hamza'nııı kızı Resûlüllah'ın (s.a.v.) süt kardeşinin kızı oluyordu. Bu durumda evlenmeleri haramdır.

Hadîs neseb cihetiyle haram olanların reda' cihetiyle de haram olduklarına açık şekilde delâlet etmektedir. Ancak Hanefîlerin görüş ve içtihadı bölümünde açıkladığımız üzere bunun bazı istisnaları söz konusudur.

564 no'lu Hz. Aişe hadîsi de sahîhtir ve İbn Abbas hadisiyle birbirini kuvvetlendirmekte olup her bakımdan istidlal ve ihticaca salihtir.

565 no'lu Hz. Aişe hadîsi de sahîh olup istidlal ve ihticaca salihtir. Hadîs emziren kadının akrabasının emen çocuğa haram olduklarına delâlet etmektedir. Nitekim Hz. Aişe'nin reda1 cihetiyle amcası olan Eflah'm içeriye alınmasında bir sakınca olmadığını Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz açıklamış bulunuyor.

Böylece hadîs, sütün oluşmasına sebep olan kocanın hısımlarının da süt emen çocuğun reda' cihetiyle hısımları olduğuna delâlet etmektedir. O bakımdan talırîm hükmü bunlar arasında da câridir.

Bunun için iki sütkardeşi aynı adamın nikâhı altında toplamak haram olduğu gibi, reda' cihetiyle kadınla halâsını, kadınla teyzesini bir kişinin nikâhı altında bulundurmak da haramdır. 565 no'lu Hz. Aişe hadîsi buna açık biçimde delâlet etmektedir. Nitekim ilim ehlinin cumhuru, ashab ve tabiînin cumhuru da aynı görüştedirler.

Aynı zamanda Ebu Davud'un rivayetinde sözü edilen hadîs şu lâfızlarla nakledilmiştir: "Eflâh yanıma girmeğe izin istedi. İçeri girince ben örtündüm. Bunun üzerine o bana: "Benden mi sakınıp örtünüyorsun? Oysa ben senin amcan oluyorum" dedi. Ben de ona: "Nereden amcam oluyorsun?" diye sorduğumda, o bana: "Benim kardeşimin karısı seni emzirdi" diye cevap verdi. Ben ona: "İyi ama beni emziren kadındır, erkek emzirmedi ki..." dedim. Bu sırada Rasûlüllah (s.a.v.) Efendimin geldi ve konuyu ona anlattım. Efendimiz bana: "O senin süt cihetiyle amcan oluyor, içeriye alabilirsin" buyurdu.

Bu konuda İbn Ömer, İbn Zübeyr, Rafı' b. Hudayc, Zeynep binti Ümmi Seleme, Saîd b. Müseyyeb, Ebu Seleme b. Abdirrahman, Kasım b. Muhammed, Salim, Süleyman b. Ye s ar, At â' b. Yesar, Şa'bî, Nahaî, Ebû Kılâbe ve İyas b. Muaviye'ye göre, sütün oluşmasına sebep olan koca ve akrabası hakkında reda1 hükmü sabit olmaz.

Sözünü ettiğimiz bu ilim adamlarından belirtilen hususu İbn Ebî Şeyhe, Saîd b. Mansur, Abdurrezzak ve İbn Münzir nakletmişlerdir. îbn Sirîn'in de aynı görüşte olduğu rivayet edilmiştir. [343]

Ancak bu görüş ve ictihad itibar görmemiştir. İmam Şafiî'nin Zeynep binti Ebî Seleme1 den yaptığı rivayette ise bunların hilâfına şu bilgi verilmektedir. Zeyneb diyor ki: "Ben saçlarımı tararken Zübeyir içeri girdi. Ben bunda bir sakınca görmüyordum. Çünkü Zübeyir benim süt babam ve onun çocukları da benim süt kardeşlerim oluyordu. Zira Zübeyir'in karısı Esma beni emzirmiş bulunuyordu."

Ancak bu rivayetin geri kalan kısmı ise ikincilerin görüş ve içtihadını desteklemektedir. Şöyle ki: Zeynep devamla şöyle dedi: "Har-re'den sonraki günlerde idi. Abdullah b. Zübeyir bana adam göndererek kızım Ümmü ÇKilsüm'u kardeşi Hamza b. Zübeyir'e istedi. Ben de, "benim kızım ona helal olur mu?" dedim. O bana: "Hamza senin kardeşin (süt kardeşin) değildir. Senin süt kardeşlerin ancak Esmâ'nm doğurduklarıdır. Zübeyir'in başka kadından olan çocukları süt kardeşlerin değillerdir" diye cevap verdi. Bunun üzerine konuyu bir çok sahab-iden ve ezvac-i tahirattan sorduğumda onlar bana şu fetvayı verdiler: "Şüphesiz ki reda' (emzirme ve emme) erkek tarafından hiçbir şeyi haranı kalmaz, O bakımdan kızını Hamza1 yla evlendir..." [344]

Anlaşıldığı üzere, emziren kadının kocası ve onun akrabası hakkında reda' hükmünün gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ile ilgili ashab ve tabiînden farklı rivayetler yapılmıştır. Ancak cumhur reda' hükmünün gerçekleştiğine kaildir ve fetva da buna göredir. [345]

Çıkarılan Hükümler

1- Neseb ciheti ile haram olanlar reda1 cihetiyle de haramdır.

2- Emziren kadın emzirdiği çocuğun süt anası, onun çocukları da o ıcuğun süt kardeşleridir.

3- Böylece emen emzirenle evlen em ey ece ği gibi onun hiçbir ev-dıyla da evlenemez.

4- Sütün oluşmasına sebep olan koca ise süt emen çocuğun süt ba-jası olur ve onun kardeşleri onun amcaları, kız kardeşleri halâları olur.

5- Böylece süt emen çocuk süt-babasıyla evlenemeyeceği gibi, onun akın hısımlarıyla da evlenemez.

6- Aynı kadının sütünü emen iki çocuk süt kardeşi olurlar ve o akımdan evlenmeleri haram sayılır.

7- Evlendiği iki kadının bilahare süt kardeş oldukları ortaya ikarsa nikâh hükümsüz olur ve sonra adam onlardan birini tercih edip vlenebüir. Zira gerek neseb, gerekse reda cihetiyle iki kız kardeşi bir idamın nikâhı altında tutması haramdır.

8- Bunun gibi kadınla süt teyzesini, kadınla süt halâsını da bir idamın nikâhı altında bulundurmak haramdır.

9- Adam kardeşinin veya kız kardeşinin süt kardeşiyle evlenebilir, ^.ynı zamanda o süt kardeşin teyze veya halasıyla da evlenebilir. }ünkü reda' hükmü onlarla kardeşi veya kız kardeşi arasında caridir.

10- Adam üvey babasının başka bir kadından doğma kızıyla evle-ıebilir.

11-Erkeğin göğsünde oluşan sütü emen çocuklar süt kardeşleri ol-nazlar ve o erkek de onların süt babası sayılmaz.

12-Emziren kadının sütü mevcut kocasından değil de başka bir iebeple oluşursa o takdirde emzirdiği çocuk sadece kadının süt evladı)lur, ama onun kocası o çocuğun süt babası olmaz.

13- Evlendiği iki kadından biri diğerini emzirmişse, nikâh derhal bozulur.

14- Aynı kadının sütünü emen iki kızı nikâhı altında bulundurmak da haramdır. Zira neseb cihetiyle iki kız kardeşi aynı adamın, nikâhı altında bulundurmak haram olduğu gibi, reda1 cihetiyle de haramdır. [346]

Reda'nın Sübutu Hakkında Bir Kadının Şehadeti Yeterli midir?

Usûl bakımından bir kadının şehadeti kâfi değildir. O sebeple mezhep imamları ve diğer ilim adamları bu konu üzerinde farklı yorum, görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır. Ashab ve tabiînden de farklı rivayetler yapılmıştır.

Ancak ictihad içtihadı nakzetmediğine göre bu konuda çok duyarlı olmak gerekir. Emziren kadın ortaya çıkıp "ben bu kızı veya adamı veya evli olan bu çifti emzirdim" derse, ihtiyaten kabul etmekte fayda vardır.
[347]

İlgili Hadis

Ukbe b. el-Hâris'ten yapılan rivayete göre, adı geçen, Ebu îhab kızı Ümmü Yahya ile evlendi. Sonra siyahı bir cariye gelip şöyle dedi: "Ben ikinizi de emzirdim." Bunun üzerine durumu Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e arzettim. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz benden yüzünü döndürdü. Bulunduğum yerden biraz geri çekildim ve durumu bir daha anlattım. Peygamber (s.a.v.):

"Nasıl olur, o kadın ikinizi de emzirdiğini iddia etmiştir..." Ve Peygamber (s.a.v.) böylece Ukbe'yi o kadınla evliliğini sürdürmekten men'etti. [348]

Diğer bir rivayette ise hadîsin son kısmı şu lafızla nakledilmiştir: "Artık o kadını (eş olarak) terket." [349]

Bu Hadisin Işığı Altında Mezhep İmamlarının İstidlal ve Görüşleri

a) Hanefîler bu hadîsle istidlal etmemişlerdir. Çünkü haber-i ahad sınıfına girmekte ve usûl bakımından uygun görülmemektedir. O bakımdan Hanefî imamları diğer konuların çoğunda olduğu gibi, reda' hükmünün sübutu için iki erkek veya bir erkek, iki kadın şahidin gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü reda'm isbatıyla nikâh mülkü zâil olmaktadır. Bu da ancak beyyine veya emzirenle emenin iddia-irinin tasdikiyle gerçekleşir. Beyyine ise ya iki erkeğin şehadeti veya ir erkek iki kadının şehadetidir. [350]

Adam karısını göstererek, "bu benim süt kardeşimdir" diye iddia-a bulunur ve sonra hatâ ettiğini söylerse doğruluğu kabul edilir ve ev-tlikleri bozulmaz. İmam Şafiî'ye göre, doğruluğu kabuLedilmez ye iddi-Isı dikkate alınarak karı ile kocasının ayrılmaları, evliliklerinin son bulması sağlanır, [351]

b) Şafiî'ye göre, doğum konusunda olduğu gibi, emzirme konu-unda da kadınların şahitliği kabul edilir. Bununla beraber bir kadının lir çocuğu emzirdiğini iki âdil erkek veya bir erkek iki kadın görüp Jehadette bulunurlarsa şehadetleri kabul edilir ve hüküm ona göre verilir.

Bu ve benzeri daha çok kadınların muttali' olduğu konularda sırf kadınların şehadeti bazı şartlarla kabul edilir. Meselâ: hürre, âdile, baliğe olmaları ve dört tanesinin konuyu görüp bildirmeleri şarttır. NTitekim Müslim'in İbn Cüreyc'den yaptığı rivayete göre, bu konularda pncak dört kadının şehadeti kabul olunur, demiştir.

Bu şahitlikte bulunan kadınlar emzirenin halâları, teyzeleri de olabilirler. Çünkü ancak evlât ve babanın şehadeti reddedilir. Böylece dört kadın

murdi'anm çocuğu beş defa emzirdiğine şelmdet ettikleri takdirde reda' hükmü sabit olur. Kadının kız kardeşlerinin de şehadeti makbul tutulur. [352]

c) Hanbelîlere göre ehil ise bir kadının şehadeti kabul olunur. Nitekim tabiînden Tavus, Zühri ve Evzâî, îbn Ebi Zi'b ve Saîd b. Abdilaziz de aynı görüştedirler. İmam Ahmed'den bir ikinci rivayet daha yapılmıştı ki bu rivayete göre reda m sübutunda ancak iki kadının şehadeti kabul edilir İmam Ahmed'den bir üçüncü rivayet yapılmıştır ki, o rivayete göre bir kadının da şehadeti yemin verdirilerek kabul edilebilir. Nitekim İbn Abbas ve İshak'm da içtihadı böyledir. Reda' konusunda emzirenin şehadeti de kabul olunur. Çünkü bu şehadet kendi fiiliyle ilgilidir. Ve bunda onun bir menfaati de söz konusu değildir.

Adam bir kadınla evlendikten sonra henüz bir cinsel temasta bulunmadan "bu benim süt kardeşimdir" derse nikah derhal bozulur ve kadın onu tasdik ederse kendisine hiç bir mehir verilmez. Tasdik etmezse mehrin yarısını alır.

Ancak evli olan çiftten kadın kocasını kastederek "bu benim süt kardeşimdir" der ve kocası da onu yalanlarsa, kadının bu iddiası tasdik ve kabul olunmaz. Hükmen o kadın o adamın karısı olarak kalır. [353]

d) Mâlikîlere göre, bir kadın ortaya çıkar da evli olan karı kocayı göstererek "ben bu ikisini emzirdim" derse, adama "eğer bu kadına güveniyorsan eşinden uzak dur" denilebilir. Ama iddiada bulunan kadın âdile bile olsa hâkim onun şehadetiyle amel etmez. Koca olan adam da kadına pek güvenmiyarsa onun iddiasını nazarı itibare almayabilir. Bu hususta iki kadın şehadette bulunurlarsa, şahitlikleri kabul edilerek karı koca birbirinden ayrılır.

Şehadette bulunan iki kadın kocanın veya karısının anası olurlarsa şahitlikleri kabul olunmaz. Ancak nikahdan önce bunu etrafa yaymışlarsa o takdirde kabul edilir.

Evli çiftleri kastederek "ben bu ikisini de emzirdim" derse, takva yönünden kabul edilebilir, ama tahrîmi gerektirmez. O bakımdan hâkim bu iddiayı dikkate almaz ve çiftlerin evliliğine son vermez. [354]

Bu konuda Ukbe hadîsine gelince, usûl yönünden bunu değerlendirenler Hz. Peygamberin "o kadım terket" emri nedb üzeredir, vücub ve tahrîme

delâlet etmektedir demişlerdir. Nitekim İmam Mâlik'den buna yakın bir rivayet yapılmıştır. [355]

İmam Yahya da bu husustaki haber istihbaba hamledilir demiştir. Ancak buna itiraz edenler nehyin tahrim hususunda hakikat olduğunu belirterek usûlde de böyle takarrür'ettiğine dikkat çekmişlerdir. [356]

Tahliller

572 no'lu Ukbe hadîsi sahih olup istidlale sarihtir. O bakımdan reda' konusunda güvenilir âdile bir kadının şehadetiyle amel edilebilir. Her ne kadar hakim bir kadının şehadetine göre hüküm vermezse de takva yönünden ayrılmakta yarar olduğu söz konusudur. [357]

Çıkarılan Hükümler

1-Hanefîlere göre, reda'm sübutu için iki erkek veya bir erkek ıkı kadının şahitliği gereklidir. Bir kadının şahitliğine itibar edilmez.

2- Emzirenle emen şehadette bulunurlarsa, buna itibar edilir.

3- Karısını göstererek "bu benim süt kardeşimdir" der ve sonra hata ettiğini söylerse, tasdik edilir.

4- Şafiî'ye göre, adamın hata ettim demesi dikkate alınmaz ve ayrılmaları sağlanır.

5- Şahitlikte bulunan kadınların hürre, âdile ve bâliğa olmaları şarttır. Bu İmam Şafiî'ye göredir.

6- Şahitlikte bulunan kadınlar emziren kadının halâları ve teyzeleri olurlarsa yine de şahitlikleri kabul edilir.

7- İmam Şafiî'ye göre, ya bir erkek iki kadın veyahut dört kadının şehadet etmesi gerekir.

8- Hanbelîlere göre ehil bir kadının şehadeti kabul edilebilir.

9- Bir kadının karı ile kocasını göstererek "ben bu ikisini emzir-!dim" derse adam ona güveniyorsa takva yönünden karısından ayrılır. Hâkim ise bu bir kadının şahitliğine itibar etmez. Bu İmam Mâlik'in kavlidir. [358]

Emziren Kadına, Çocuğu Sütten Ayırdığında Bir Hediye Vermek

Sütana tutulduğunda elbetteki onun ücretini vermek vaciptir. Ancak kadın kendi arzu ve isteğiyle çocuğu emzirirse, o takdirde emzirme sona erince ona birşeyler hediye etmek müstehabdır. Böylece hem o kadının gönlü hoş tutulmuş olur, hem de ileride bir başakakma ortamına imkân bırakılmamış sayılır.

O bakımdan İslâm, kadın, bir hak talep etmese bile onun çocuk ve ailesi üzerinde bir hakkının oluştuğunu dikkate alır ve bunun bir güzel hediyeyle karşılanmasını tavsiye eder. [359]

İlgili Hadis

Haccac b. Haccac'-ki bu Eşlem kabilesi'nden bir adamın adıdır-dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir': "Ya Resûlellah! Reda' (süt emme)nin yermesini (hakkını) ne gibi şey benden giderir?" diye sordum. Efendimiz (s.a.v.): "Güzel bir şey: Bir köle veya bir câriye (bağışlamak)" diye buyurdu. [360]

Hadîsi nakledenlerden biri de Ebû Dâvud'dur. Ancak üzerinde bir görüş beyân etmemiştir. Genellikle Ebû Davud'un bir hadis hakkında susup görüş beyân etmemesi o hadîsin istidlale sâlih olduğuna işaret sayılır. el-Münzerî ise bu zatın, yani râvi Haccac'ın babasının adının Haccac ve dedesinin adının Mâlik olduğunu ve Medine'de oturduğunu kaydetmiştir.

Ebû Kasım da diyor ki, bu konuda Haccac'ın rivayetinden başka bir hadîs bilmiyorum demiştir. Ebû Ömer en-Nemerî de bu zatın sadece bu hadîsi vardır, diyerek tesbitini belirtmiştir.

İmâm Tirmizî ise bu hadîsi tahrîc ettikten sonra hasen ve sahîh olduğunu kaydetmiş bulunuyor.

Aynı hadîsi İbn Uyeyne Hişam b. Urve'den rivayet etmişse de onun bu hadîsi gayr-i mahfuzdur. Sahîh olanı ise Yahya b. Saîd eL-Kattan ve Hatim b. İsmail tarikiyle Hişam b. Urve'den, onun da babasından yaptığı rivayettir. Hişam bin Urve ise Cabir b. Abdillah'a ve îbn Ömer'e (r.a.) ulaşmıştır. Gerek Tirmizî, gerekse Ebû Dâvud bu konuda özel bab ayırmışlardır. [361]

Çıkarılan Hükümler

1- Kadın bir başkasına ait çocuğu kendi istek ve arzusuyla emzirdiği takdirde çocuğun yakınlarının o kadına bir ihsanda bulunmaları, yakışır bir hediye vermeleri müstehabdır.

2- Annesinin vefatıyla veya sütünün yetmem esiyle ortada kalan çocuk için bir sütanne tutmak caizdir ve sütanamn ücretini vermek vaciptir. [362]

---

[1] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[2] Ebû Dâvud/taiâk: 38. Nesâî/talâk: 86. İbn Mâce/talâk: 1. Dâremî/talâk' 2 Ahmed; 3/478

[3] Ebû Dâvud/taharet: 56

[4] Ebû Dâvud/talak: 18. Daremi/talak: 6. Ahmed:5/277, 283

[5] Ebû Dâvud/taiâk: 3. İbn Mâce/talâk: 1

[6] Müsned-i Ahmed: 2/42, 53, 107

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[7] Bilgi için bkz: Kâsânî/Bedayi: 3/183-185. Ömer Nasûhî/lstılahaM Fıkhiyye Kamuşu: 2/234-237. Hacı Zihni Efendi/Nîmet-i İsfâm

[8] el-Gamrâvî/es-Siracül-Vshhac:429. Kahire: 1933

[9] Zehebî/Mîzanüli'iidal: 4/384. 9539 nolu Yahya...

[10] Şevkanı/Neyiü'l-Evtar: 6/248

[11] Ebû Dâvud/talâk: 9. İbn Mâce/talâk: 3. Taberânî/nikâh: 56

[12] İbn Kudame/el-Mugnî; 8/238, 239

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[13] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[14] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[15] Müslim/talâk: 14, reda': 66, 69, 72,73,76, 81. Buharî/iaiâk: 1,3, 4, 5, tefsir: 15, ahkâm: 13. Ebû Dâvud/talâk: 4. Tirmizt/talâk: 1. Nesâî/talâk: 1, 3,4, 5,71. İbn Mâce/talâk: 2,3. Dâr e mî/ta I âk: 1, 2

[16] Buharî/ahkâm: 13, tefsîr: 65. Müslim/reda1:70, talâk: 5. Ebû Dâvud/talâk: 4 Nesâî/talâk: 1. Ahmed: 2/130

[17] Talâk Sûresi: 1

[18] Dârekutnî. Neylü'l-Evtar: 6/250

[19] Dârekutnî. Neylü'l-Evtar: 6/250

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[20] Mecmeul-Enhür: 1/365-367'den özetlenerek

[21] el-Fıkhu Alâ'İ Mezahibi'l-Arbaa: 4/297

[22] Ebû Zekeriya Nevevî/Minhacü't-Tâlibin: 97, 98.

[23] İbnKudame/el-Muğnî: 8/235-237

[24] İbnKudame/el-Muğnî: 8/237-238

[25] Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhül-Kebîr: 8/234-235

[26] el-Fıkhu Alâ'l Mezahibi'l-Arbaa: 4/300, 301

[27] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[28] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[29] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[30] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[31] Ebû Dâvud/talâk: 10, 14, 40. Tirmizî/talâk; 2. İbn Mâce/talâk: 19. Dâremî/talâk: 8. Taberânî/taiâk: 40, 41, 63,-nikâh: 18, 19

[32] BuharîAalâk:31, 34, 35, hudud: 43. Müsiim/liân: 9, 12. Nesâî/talâk: 36, 37. Ibn Mâce/falâk: 72. Ahmed: 1/335, 2/17,57,5/334

[33] Dârekutnt. Neylü'l-Evtar: 6/256

[34] Ebû Dâvud/talâk: 13. Tirmizî/talâk: 3

[35] Dâremî/vüdu': 96

[36] Dârekutnî/talâk

[37] Şafiî. Neylü'l-Evtar: 6/257

[38] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[39] Mecmeu'l-Enhür: 1/380

[40] Mecmeu'l-Enhür: 380'dsn özetlenerek

[41] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/271

[42] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/272

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[43] Zehebî/Mîzanül-i'tidal: 2/67. 2836 no'lu Zübeyir

[44] Ebû Dâvud/talâk: 10

[45] Bilgi için b'kz: Neylü'l-Evtar: 256

[46] Ebû Bekir.el-Berkanî/el-Muharrec Alâ's-Sahihay

[47] Ebû Dâvud/îalâk: 10, 11

[48] Neylü'l-Evtar: 6/258

[49] Dârekutnî

[50] Dârekutnî

[51] Bilgi için bkz: Neylül-Evtar: 6/259

[52] Şevkânî/Neylü'l-Evtar: 6/259

[53] Geniş bilgi için bkz: Neylü'l-Evtâr: 6/260

[54] Bilgi için bkz: Zehebî/Mîzanü'l-i'tidal: 3/17. 4/397 Mısır

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[55] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[56] Buharî/edeb:44. Müslim/imân: 175, 176. Tirmizî/nuzûr: 35, imân: 16. Nesâî/ eyman: 31. Ahmed: 4/33

[57] el-Fikhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 4/295

[58] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 4/290, 291

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[59] ei-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 4/282. Kâsan|Bedayi': 3/98, 99

[60] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 4/284

[61] Buharî/hudud: 22, talâk: 11. Ebû Oâvud/hudud; 17. Tirmızî/hudud.. 1. İbn Mâce/ lal âk: 15

[62] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/254

[63] İbn Kudame/ei-Muğnî: 8/255-257

[64] İbn Mâce/Ta!âk:16; Münâvİ/Feyzü'l-Kadîr: 2/267

[65] Münâvî/Feyzü'l-Kadîr: 2/2,67

[66] İbn Kudame/e|-Muğnî: 8/259

[67] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 4/287'den özetlenerek

[68] Geniş Bilgi için bkz: Şâfiî/el-Ümm: 5/253. Mısır. Ezher: 1381

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[69] Ebû Dâvud/talâk: 9. Tirmizî/taiâk: 9. İbn Mace/mukaddime: 7, talâk: 13

[70] İbn Mâce/talâk: 16. Ahmed: 2/276

[71] Müslirn/hudud: 22

[72] Neylü'l-Evtar: 6/265

[73] Saîd b. Mansurve Ebû Ubeyd_el-Kasım. Neylü'l-Evtar: 6/265

[74] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[75] Zehebî/Mîzanü'l-i'tidal: 3/639. 7916 no'lu Muhammed '

[76] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[77] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[78] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[79] Buharî/edeb: 44. Müslim/İmân: 175, 176. Tirmizî/nüzûr: 3, imân: 16. Nesâî/ eyman:31

[80] Ebû Dâvud/talâk: 7. İbn Mâce/tafâk: 17. Oâremi/talâk: 3. Ahmed: 2/110

[81] Buharî/talâk: 9. İbn Mâce/talâk: 17. Dâremi/talâk: 3

[82] Buharî/talâk: 9

[83] BuharT/talâk: 9, 10. İbn Mâce/talâk: 17

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[84] Mecmeu'l-Enhür: 1/365

[85] Kâsânl/Bedayi': 3/126. Beyrut: 1394

[86] el-Gamrâvî/es-Siracü.l-Vehhac Şerhun Alâ Metnil-Minhac: 413. Mısır: 1352-933

[87] Bilgi için bkz: İbn Kudame/eş-Şerhül-Kebîr: 8/468

[88] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 4/284

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[89] Şevkanî/Neylü'l-Evtan 6/270

[90] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[91] Bilgi için bkz: Mecmeu'l-Enhür: 1/369

[92] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[93] Buhari/talak:3. İbn Mace/talak: 11

[94] Buhari/magazi: 79. Müslim/tevbe:53. ebu Davud/talak:11. Nesai/talak: 18, 33 Ahmed. 3/458

[95] Ebû Dâvud/savm: 4. Buharî/savm: 11, 13, talâk: 25. Müslim/siyam: 4, 12, 13, 15, 16. Nesaî/siyam: 16,17. İbn Mâce/siyanr. 8. Ahmed: 1/184, 2/28, 43, 3/329, 5/42

[96] Dâremî/Jsîi'Han: 63. Ebû Dâvud/edeb: 76. Ahmed: 5/384, 394, 398

[97] Müslim/cumua; 48. Ahmed: 4/256, 379

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[98] Bilgi için bkz: Kasânî/Bedayi1: 3/105-115. EI-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 4/ 321-332. İbn Kudama/e! Muğnî: 8/273-278

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[99] Şevkanî/Neylül-Evtar: 6/275

[100] Geniş bilgi için bkz: el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 4/289-291

[101] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[102] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[103] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[104] Buharî/talâk:12. Nesâî/tglâk: 34

[105] İbn Mâce/talâk: 24

[106] Nesâî/talâk: 34. Neylü'l-Evtar: 6/277

[107] Darekutnî, İsnad-i Sahîhl

[108] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[109] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/488-490. el-Mektebetü'l-İslâmiyye.

[110] Şâfiî/el-tlmm: 5/197, 198'den özetlenerek. Ezher: 1381-1961

[111] el-Gamravî/es-Siracül-Vehhac: 403-404-Mısır: 1352-1933

[112] İbn Kudame/el-Muğnîve Eş-Şerhül-Kebîr: 8/173-175'den özetlenerek

[113] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/173-185'den özetenerek

[114] El-Fıkhu Alâ'l-Mezahibîl-Arbaa: 4/39, 392'den özetlenerek

[115] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[116] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[117] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[118] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[119] EbûDâvud/talâk: 5. Nesâî/talâk: 75. Taberanî/talâk: 80

[120] Tirmizî/talâk:16

[121] Ebû Dâvud/lalâk: 5. İbn Mâce/talâk: 5

[122] Buhari/libas: 6. Dâremî/talâk: 49. Buharî/talâk: 7, 27. Nesaî/talâk: 9. İbn Mâce/ nikâh: 32

[123] Mİisned-i Ahmed: 6/62

[124] Ebû Dâvud/talâk: 49. Nesâî/talâk: 9. İbn Mâce/nikâh: 32. Ahmed: 1/214, 2/25, 6/4

[125] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[126] e!-Fıkhu Alâ'l-Mezahibİ'l-Arbaa: 4/429

[127] Ebû Zekeriya Yahya/M i nhacüt-Tâlibîn ve Umdetü'l-Lüftîn: 100'den özetlenerek.

[128] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/487

[129] Bilgi için bkz: e!-Fıkhu Alâ'l-MezahibN-Arbaa: 8/429

[130] Bilgi için bkz: Kâsânî/Bedayİ': 3/187

[131] Bilgi için bkz: Kâsânî/Bedayi":.3/187. Ayrıca hülle hakkında geniş bilgi için bkz: Celal Yıldırım/Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı: 3/88

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[132] Zehebî/Mizanü'l-i'tidal-. 3/123-5824 no'lu Ali

[133] Fethül-Allâm fi-Şerhi Bülûgi'l-Meram: 2/147

[134] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 6/286

[135] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[136] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[137] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[138] Buharî/savm: 11, salât: 18, nikâh: 91, 92, talâk: 21, eyman: 20. Tirmizî/talâk: 21. Nesâî/talâk: 32. İbn Mâce/talâk: 24, 48. Ahmed: 3/200

[139] Taberânî/talâk: 19

[140] Taberânî/talâk: 17,18.

[141] Dârekutnî. Şafiî

[142] Taberânî/talâk: 19. Dârekutnî

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[143] Mecmeu'l-Enhür: 1/413-415'den özetlenerek

[144] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa. Şâfiî/el-Ümm: 5/265-275

[145] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/502-529'dan özetlenerek

[146] el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 3/64-9 Vden özetlenerek. el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 4/480, 481

[147] Şahnun/el-Müdevvenetül-Kübrâ: 3/84

[148] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[149] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[150] Geniş bilgi için bkz: Celal Yıldırım/Asrın Kur'ân Tefsiri: 12/6045-6048

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[151] Müsned-iAhmed:4^7. Ebû Dâvud. Tirmizî

[152] TirmizîAalâk: 19. İbn Mâce/talak: 26

[153] Tirmizî/talâk: 20. Dârekutnı. Neylu'l-Evtar; 6/293

[154] Ebû Dâvud/talâk: 17. Müslim. Tirmizî. Nesâî. İbn Mâce

[155] Ebû Dâvud/talâk: 17. jbn Mâce/talâk: 25

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[156] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/505, 506'dan özetlenerek. Mecmeu'l-Enhür: 1/423

[157] Mecmeu'l-Enhür: 1/424'den özetlenerek

[158] el-Gamrâvî/es-Siracül-Vehhac: 435-437 den ve Şafiî/ el-Ümm; 5/276'dan özetlenerek

[159] İbn Kudame/el-Muğnî: 553-556'dan özetlenerek

[160] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/612

[161] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/612

[162] İbn Kudame/el-Muğnî: 8/621

[163] Bilgi için bkz: Sahnun/el-Müdewenetü'l-Kübrâ: 3/52, 53. el-Fıkhu Alâ'f-Mezahibi'l-Arbaa: 4/494

[164] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[165] Bilgi jçjn bkz: Şevkanı/Neylü'l-Evtar: 6/291

[166] Sahnun/el-Müdevvetetül-Kübrâ: 3/70. Beyrut

[167] Sahnun/el-Müdevvetetül-Kübrâ: 3/69, 70

[168] Neylül-Evtar: 6/293

[169] Şevkanî/NeyliTI-Evtar: 6/295

[170] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[171] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[172] Dâremî/büyû". 2. Ahmed-. 4/228

[173] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[174] Müslim/reda1: 86

[175] Nesâî: 5/151. Beyrut:?

[176] Buharî/İlim: 31. Nesâî/nisa:4

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[177] Nahl Sûresi: 116

[178] Tahrîm Sûresi: 1

[179] Buharî/i'tisam: 20, büyü': 60, sulh: 4. Müslim/akziye: 17, 18. Ebû Dâvud/sünnet: 5. İbn Mâce/mukaddeme: 2. Ahmed.: 6/146,180, 256

[180] Bkz: İ'lamülmuvakkıîn

[181] Geniş bilgi için bkz: Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 6/299

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[182] Fethül-Allâm li Şerhi Bülûgi'l-Meram:2/149

[183] Geniş bilgi için bkz: Fethüi-Allam: 2/149-154

[184] el-Fıkhu Aİâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 4/338'den özetlenerek

[185] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibil-Arbaa: 4/340

[186] el-Fıkhu Alâl-Mezahibi'l-Arbaa: 4/339

[187] el-Fıkhu Alâl-Mezahibi'i-Arbaa: 4/339'dan özetlenerek

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[188] Nûr Sûresi: 6, 7

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[189] Buharî/ferâiz: 17. Müslim/liân: 8. Ebû Dâvud/talâk: 22. ibn Mâce/talâk: 27. Ta-' berânî/talâk: 35. Ahmed: 1/57, 2/7, 14, 126

[190] Sahîh-i Müslim/liâfl: 12. Sâhih-i Buhâri

[191] Buharî/talâk: 32, 33, 52. Müslim/liân: 6, 7. Ebû Dâvud/talâk: 27. Nesâî/talâk: 43. Ahmed: 2/1

[192] Ebû Dâvud/diyat: 12. Buharı/talâk: 4, ahkâm: 18. Müslim/liân: 1/14. İbn Mâce/hudud:34. Nesâî/taiâk: 7

[193] Sahîh-i Müslim/liân: 5

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[194] Kâsânî/Bedayi1: 3/238. Beyrut: 1394-1974

[195] Kâsânî/Bedayi1: 3/339

[196] Kâsânî/Bedayi1: 3/243. Beyrut: 1394-1974

[197] Kâsânî/Bedayi1: 3/244. Beyrut: 1394-1974

[198] Ebû Zekeriya Nevevî/MinhScüttâlibîn: 102, 1O3.el-Gamrâvî/es-Siracül-Vehhac: 442-446

[199] İbn Kudarne/el-Muğnî: 9/4-15'den Özetlenerek

[200] Sahnûn/el-Miidevvenetü'l-Kübrâ: 3/105-117

[201] Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 3/117- Beyrut:?

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[202] Bilgi için bkz: Neyiü'l-Evtar: 6/302

[203] BuharîAalâk: 27, 32, 34, 52. Müslim/İiân: 4, 8, 9. Ebû Dâvud/talâk: 27. Tirmizi/ talâk: 22. Nesâî/talâk: 41, 43, 45

[204] Darekutnî. NeylÜTl-Evtar: 6/304

[205] Darekutnî. Neylü'l-Evtar: 6/304

[206] Bilgi için bkz: Mîzanü'l-itidal: 2/376-4141 nolu Ubad

[207] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[208] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[209] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[210] Buharî/talâk: 26, hudud: 41. Müslim/liân:18, 20. Ebû Dâvud/talâk: 28. Tirmizî/ velâ': 4. Nesâî:46

[211] İbn Mâce/nikâh: 46

[212] Ebû Mansured-Deylemî/Müsrfedül Firdevs. Gazâlî/İhyâ: 2/53. Kahire 1387

[213] Ebû Musa el-Muğni An Hamli'l-Esfar: 2/53. Medeni/Kitabu Taydi'il Ömür

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[214] Zeylü'l-İhya

[215] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[216] Darekutnî el-İîrad'da rivayet etmiştir. Hadîsin ilk râvisi Ebû Saîd el Hudrî (r.a.) dır. Ancak Darekutnî: "Bu hadîsin rivayetinde Vâkıdîteferrüd etmiştir. O bakımdan hadîs zayıf oîarak kabul edilir" demiştir. Zira Vâkıdî'nin birçok zayıf rivayetleri vardır.

[217] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[218] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[219] Buhari, Müslim

[220] Buhari. Müslim

[221] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[222] Geniş bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 6/314, 315. Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/331

[223] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/331. Mektebetü'İ-İslâmiyye

[224] Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/176

[225] ibn Kudame/el-Muğnî: 7/344

[226] İbn Kudame/ei-Muğnî: 7/345

[227] İbn Kudame/el-Muğnî: 7/345

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[228] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[229] Nûr Sûresi: 4, 5

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[230] Buharı. Müslim

[231] Buharı. Müslim.

[232] İmam-ı Malik/el-Muvatta

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[233] Kâsâni: 7/40 42

[234] el-Gamrâvî/'s-Siracül-Vehhac: 524. Minhacüt-Tâlibîn: 116. Mısır

[235] İbn Kudamc/el-Muğnî: 9/69

[236] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/74

[237] Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/202-209

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[238] Sıddık Hasan Han/Fethül-Allâm: 2/230, 231

[239] Sıddık Hasan Han/Fethül-Allârr.: 2/232'deh özetlenerek

[240] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[241] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[242] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[243] Buharî/talâk: 39. Tirmizî. Nesâî

[244] Buhari. Nesâî. Neylü'l-Evtar: 6/322

[245] Dârekutnî. Müsned-i Ahmed: 5/116

[246] İbn Mâce/talâk: 6

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[247] Talâk Suresi: 4

[248] Kâsâni/Bedayiu's-Sanayi1:3/192,193.

[249] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 4/525

[250] Ebû Zekeriye Nevevî, Minhacü't-Tâlibîn: 104. Mısır

[251] İbnKudâme/el-Muğnî:9/110-114

[252] el-Fıkhu Alâ'l-Mezâhibi'l-Arbaa: 4/522.

[253] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[254] Zehebî/Mîzânü'l-İ'tidâl: 3/435- 7061 no'lu el-Müsnî

[255] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[256] Geniş bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 6/325

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[257] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[258] İbn Mâce. Neylü'l-Evtar: 6/326.

[259] Fethü'l-Allâm li Şerhi Bülûğil-Meram: 2/162

[260] Müsned-i Ahmed. Dârekutnî

[261] Tirmizî. Ebû Dâvud. Neyfü'İ-Evtar. 6/326

[262] İbn Mace. Dârekutnî.

[263] İbn Mace. Dârekutnî

[264] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[265] Mecmeu'l-Enhür: 1/436, 437'den özetlenerek.

[266] el-Gamrâvî/es-Sirâcü'l-Vehhâc: 448. Mısır: 1352-1933

[267] Şemsüddin İbn Kudâme/eş-Şerhu'l-Kebîr: 9/76, 77den özetlenerek.

[268] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[269] FethÜ'l-Allâm li Şerhi Bülûği'i-Meram: 2/162.

[270] Şevkânî/Neylü'l-Evtar: 6/326

[271] Zehebî/Mîzânül-İ'îidal: 3/79, 5667 no'lu Atıyye

[272] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[273] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[274] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[275] Buharî/talâk: 47. Müslim/talâk: 60. Ahmed: 6/311

[276] Buharî/talâk: 46. Müslim/reda': 125, talâk: 60. Ebû Dâvud/talâk: 43. Tirmizî/ talâk: 18. Taberânî/iaiâk: 101

[277] Buhari/talâk: 47. Müslim/talâk: 60. Ahmed: 6/311

[278] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[279] Mecmeu'l-Enhür: 1/441, 442'den özetlenerek

[280] el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 454, 455. Mısır: 1933

[281] İbn Kudama/el-Muğnî: 91, 166, 179

[282] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/178

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[283] Bilgi için bkz.Tahavî/Şerhu Maani'l-Asar: 3/78. Beyrut: 1399

[284] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 6/331

[285] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[286] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[287] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[288] Müslim/reda: 103, 109, 110, 113, 114, 117, Ahmed: 6/373, 441, 413

[289] Müslim/reda: 109,111, 114, 117, Ebu Davud/talak: 39.Tirmiz/nikah:38, talak: 5. Nesâî/nikâh: 21, talâk: 7, 80,78. Ibn Mace/talak. 10

[290] Nesâî/taiâk: 70, 72. Müsned-i Ahmed. Neyiü'l-Evtar: 6/338

[291] BuharîAalâk: 41. Müslim/redâ': 103. Ebû DâvudAaiâk: 39. Nesâî/taiâk: 70

[292] Buharî/talâk: 41. Ebû Dâvud/lalâk: 40. İbn Mâce/talâk: 9

[293] Buharî/talâk: 41. Ebû Dâvud/talâk: 40

[294] Müslim/talâk: 53. Nesâî/taiâk: 70. İbn MâceAalâk: 9

[295] Müslim. Nesai. Ebû Dâvud. Müsned-i Ahmed

[296] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[297] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 4/565

[298] el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 4/568

[299] Bilgi için bkz: el-Muğnî:.9/229-250

[300] Bilgi için bkz: el-Fıkhu Alâ'l-MezahibH-Arbaa: 4/568-572

[301] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[302] Talâk Sûresi:'6

[303] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[304] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[305] Nisa Sûresi: 23

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[306] Müslim/reda': 17, 20, 23. Ebû Dâvud/nikâh: 10. Tirmizi/reda': 3. Nesai/nikah: 51.İbnMâce/nikâh:35

[307] Müslim/reda': 19, 21. İbn Mâce/nikâh:35. Dâremi/nikâh: 49

[308] Dâremi/nikâh: 49. Müslim/reda': 18. Ahmed: 6/339

[309] Nesâî/nikâh: 51. Tirmizî/reda1: 3. Ahmed: 4/5, 6, 31, 96, 216

[310] Dâremî/nikâh: 49. Müslim/reda': 25. Ebû Dâvud/nikâh: 10. TirmizVredâ': 3

[311] Tirmizî/reda1: 3. Neyiü'l-Evtar: 6/349

[312] Ebû Dâvud/nikâh: 9, 10. Tâberanİ/redâ': 13. Ahmed: 6/210, 255, 269, 271

[313] Buharî/nikâh: 15. Ebû Dâvud/nikâh: 9. Nesai/nikah: 52. Ahmed: 6/201-, 271

[314] Bilgi için bkz: Mecmeu'l-Enhür: 1/359-361

[315] İbn Rüşd/Bidâyetü'l-Müctehid:2/35. Beyrut: 1398

[316] ZekariyaYahyaNeve'vî/Minhacü't-Tâlibîn: 106, 107.Mısır

[317] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/192-200'den özetlenerek

[318] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/201.

[319] Sahnûn/el-Müdewenetü'!-Kübrâ: 2/405, 406

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[320] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 6/348.

[321] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[322] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[323] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[324] MüsJim/reda': 29. Ahmed: 6/174

[325]Sahîh-i Müslim. Nesâî. İbn Mâce

[326] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[327] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[328] Tirmizî/reda"; 5, 40

[329] Tebarânî/reda1; 10,15. Dârekutnî

[330] Ebû Dâvud/vasaya: 9

[331] Buharî/şehadat: 7, nikâh: 21. Müslim/reda"; 32

[332] Bilgi için bkz: Neylü'-Evtar: 6/354

[333] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[334] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[335] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[336] Müslim/reda1:12. Ahmed: 1/290, 329

[337] Buharî/humus: 4, nikâh: 20, 21. Müslim/reda': 1. Taberânî/reda': 1

[338] Buharî/nikâh: 22. Müslim/reda': 1, 5, 7, 12, 89. îbn Mâce/nikâh: 38. Dâremî/ ,nikâh:j48. Taberânî/reda': 1,3. Ahmed: 6/177,194

[339] Tirmizî/reda1:1. Ahmed: 2/182

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[340] Mecmeu'l-Enhür: 1/360-362

[341] el-Ğamrâvî/es-Siracül-Vehhac: 461. Mısır: 1352, 1933

[342] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/219, 220

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[343] Bilgi için bkz: Nöyiü'l-Evtar: 6/357

[344] Bilgi için bkz: Şâfiî/el-Ümm: 5/29-33.

[345] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[346] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[347] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[348] Buharî/şehadat: 13. Ebû Dâvud/akdiye: 18. Nesâî/nikâh: 57. Ahmed: 4/7, 8

[349] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[350] Bilgi için bkz: Mecmeu'l-Enhür: 1/364

[351] Bilgi için bkz: Mecmeu'l-Enhür: 1/364

[352] Şâfiî/el4Jmm: 5/34. Mısır: 1381-1961

[353] İbn Kudame/el-Muğnîve Şemsuddin İbn Kudame/eş-Şerhü'i-Kebîr: 9/222-226

[354] Sahnun/el-Müdevvenetül-Kübrâ: 2/411, 412'den özetlenerek. İbn Rüşd/Bidayetü'l-Müctehid: 2/39. Beyrut: 1398-1978

[355] İbn Rü£d'6idayetü''l-Müctehid: 2/39'a müracaat edilmesi

[356] Şevkanî/Neyiü'i-Evtar: 6/357.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[357] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[358] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[359] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[360] Tirmizî/reda1: 6. Ebû dâvud/nikah: 11. Nesâî/nikâh: 56.
Dâremî/nikâh: 50. Ahmed: 3/450.

[361] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[362] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

11-NAFAKALAR

Nafakalar

Nafaka, geçim parası, sadaka, yardım gibi manalara gelir, islâm Hukukunda ise daha çok kocanın karışma ve çocuklarına yapacağı harcama mükellefiyeti olarak belirlenir. Özellikle adamın kendi eşine vereceği nafaka, yakınlarına vereceğinden önce gelir.

Böylece İslâm Hukuku kadının yiyecek, giyecek, mesken, hizmetçi ve benzeri ihtiyaçlarının karşılanmasını kocasına yüklemiş ve kadını malî külfet altına sokmayarak onu korumuştur. [1]

İlgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Allah yolunda harcadığın bir dînar, bir köleyi

hürriyetine kavuşturmak için harcadığın bir dînar, miskine tasaddukta bulunduğun bir dînar ve ehline (karın ve çocuklarına) harcadığın bir dînar... Bunlardan ecir (mükafat ve sevap) bakımından en büyüğü ehline harcadığın dinardır." [2]

Câbir (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bir adama şöyle buyurdu: "Önce kendine yönelip başla, kendi nefsine tasaddukta bulun. Ondan bir şey artarsa ehline (karına ve çocuklarına) harca. Ondan da bir şey artarsa yakın hısımlarına harca ve onlara harcadığından bir şey artarsa şöyle ve şöyle harcamada bulunursun..." [3]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: 'Tasaddukta bulunun!.'1 Bunun üzerine bir adam: "Ya Resûlellah, benim yanımda bir dînar vardır" dedi. Peygamber (s.a.v.) ona: "O dinarı kendine harca" buyurdu. Adam: "Yanımda bir dinar daha var" dedi. Peygamber (s.a.v.) ona: "Onu zevcene harca" buyurdu. Adam: "Yanımda bir dinar daha var" dedi. Peygamber (s.a.v.) ona: "Onu da çocuklarına harca tasaddukta bulun" buyurdu. Adam: "Yanımda bir başka dinar daha var" dedi. Peygamber (s.a.v.) ona: "Onu da hizmetçine tasaddukta bulun" buyurdu. Adam: "Yanımda bir dinar daha var" deyince Efendimiz ona: "Sen onu harcamayı daha iyi görüp bilirsin!" buyurdu. [4]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefi'lere göre, ister zevce müslime, ister kafire, ister ergen, ister ergen olmayıp cinsel temasa elverişli bulunsun kendini kocasına teslim ettiği takdirde kocasının onun elbise, mesken ve nafakasını karşılaması vaciptir. İsterse kocası küçük yaşta olup cinsel temasa gücü yetmesin fark etmez. Ayrıca kadın muaccel olan mehri verilmediği veya kocası cinsel temas arzusu izhar etmediği için kendini kocasına teslim etmemiş bulunsun yine de belirtilen ihtiyaçların karşılanmasını hak eder.

Elbise hususu, adamın mali gücüne göre ayarlanıp her altı ayda bir karşılanması ve nafakanın da aylık olarak hesaplanıp verilmesi gerekir. Her iki hususta da israf ve cimrilikten kaçınılır. Ayrıca kadına hizmet edip ev işlerinde ona yardımcı olacak bir de hizmetçi tutması gerekir. Böylece

hizmetçinin de nafakası adam tarafından karşılanır. Ancak hizmetçi tutacak kadar mali güce sahip değilse o takdirde buna zorlanamaz.

İmam Ebû Yusuf a göre, adamın malî imkânı olduğu takdirde, biri ev işlerinde, diğeri ev dışındaki hizmetleri yerine getirecek iki hizmetçi tutması gerekir. Bu durumda adamın malî gücü yetmediği takdirde hizmetçilerin nafakasını karşılamaz.

Haksız sebeple küsüp evinden ayrılan kadına nafaka gerekmez.

Kocasının evinde hastalanıp yatmakta olan kadının da nafakası kocasının üzerine vaciptir.

Nafaka gibi adamın kadına mesken de vermesi vaciptir. Bu da adamın malî durumuna göre ayarlanır. Kocası isterse kadının yakınlarının meskene girmesini yasaklayabilir, isterse bu yakın kadının başka kocadan oğlu olsun. Ama kadının ana-bâbasının gelmesini ve kadının da onları ziyaret etmesini engellemesine cevaz verilmemiştir. [5]

b) Şâfiîlere göre, kadının mesken, nafaka ve elbisesinin karşılanması kocasına vaciptir. Kocası bütün bunları örfe uygun şekilde ayarlayıp karşılar. Aksi halde kadın onun malından örfe uygun bir nis-beti alıp harcayabilir.

İmam Şafiî bu konuda Hz. Aişe (r.a.) dan rivayet edilen şu hadisle istidlal ve ihticacda bulunmuştur: "Ebû Süfyan'm karısı Hind Peygamber (s.a.v.) efendimiz'e gelerek şöyle dedi: "Ya Resûlellah! Doğrusu Ebû Süfyan cimri bir adamdır. Bana ve çocuğuma yetecek kadar (nafaka ve elbise) vermemektedir. Ancak ben onun malından gizli olarak alıp harcarsam ihtiyacımızı y ettirebiliyor um. Tabii Ebû Süfyan'm bundan haberi yoktur. Bu davranışımdan dolayı benim üzerime bir günah ve vebal var mıdır?" Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) ona şöyle buyurdu: "Sana ve çocuğuna yetecek kadarını örfe uygun şekilde al." [6]

Adam çocuğu ergen oluncaya kadar ona nafaka ve diğer lüzumlu ihtiyaçlarını vermekle mükelleftir. Çocuk ergen olunca bu mükellefiyet kalkar. Meğerki tetavvu olarak yardımda buluna.. Tabiî bu durumda çocukların kendilerine ait bir malları yoksa baba mükelleftir. Malları varsa. Nafaka ve sair ihtiyaçları onların kendilerine ait mallarından karşılanır. [7]

Sağlığı yerinde olup cinsel temasa dayanabilen kadının kocasına teslim olmaması halinde, kocası ona nafaka vermekle yükümlü değildir. Ancak ciddi bir rahatsızlığından kaynaklanıyorsa, o takdirde kocasının)u mükellefiyeti söz konusu olur.

Nafaka miktarı beldenin ve emsalinin durumu dikkate alınarak Jrfe uygun şekilde ayarlanır. [8]

c) Hanbelilere göre de kadının nafakasının vücubu kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur. Resûlüllah. (s.a.v.) Efendimiz bu hu-

jjsusta şöyle buyurmuştur: "Ey nas! Kadınlar hakkında Allah'tan kor-jjkun. Çünkü onlar sizin yanınızda size yardımcılar olarak bulunuyorlar.

Onların fücurunu;(üreme organlarını ve namuslarını) Allah emri ile kendinize helâl kıldınız. Onların sizin üzerinizde meşru, örf ve âdete göre nafaka ve elbiselerini temin etme hakkı vardır."

Böylece kadın kendini vâcib olduğu şekilde kocasına teslim ettiği takdirde, onun kocası üzerinde yiyecek, içecek, giyecek ve mesken gibi bütün ihtiyaçlarını karşılanma hakkı vardır.

Kadının nafakası, karı kocanın sosyal ve ailevî durumları dikkate alınarak ona göre ayarlanır. İkisi de zengin sayılıyorsa, zenginlerin nafakasına geçimlerini zor karşılıyorlarsa, geçimlerini zor karşılayanların nafakasına uygun bir ayarlama yapılır.

İmam Şafiî'ye göre, nafaka ve ihtiyaçları karşılama hususunda sadece, erkeğin durumu dikkate alınır. İmam Şafiî bu meselede şu âyetle ihtıcac etmiştir: "Geniş imkânı olan, geniş imkânına göre nafaka versin. Rızkı dar ve sınırlı olan ise Allah'ın kendisine verdiğinden nafaka versin. Allah hiç kimseye verdiğinden fazlasını teklif etmez. Allah bir sıkıntı ve zorluğun ardından bir kolaylık meydana getirir." [9]

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik'e göre nafaka kifayet mik-darıyla takdir edilir. Nitekim Ebû Süfyan karısı Hind'in sorusu ve Pey-gamber'in (s.a.v.) ona verdiği cevap buna delâlet etmektedir.

Karı ile koca nafaka konusunda ihtilâfa düşerlerse hâkim veya naibi kifayet miktarı nafaka verilmesini kararlaştırır. Böylece ihtilâf kalkmış olur.

Ayrıca kadına tarak, temizlik malzemesi ve sair lüzumlu şeylerin de verilmesi vaciptir. Odasında kullanacağı yatak, döşek, perde ve sair ihtiyaç hissedilen ev eşyası da böyle... [10]

Ayrıca kadın kendi ailesinde hizmetçiye alışık ise veya rahatsızlığından dolayı buna ihtiyaç duyuyorsa, kocasının bir hizmetçi tutması da vaciptir. Ve adam bu hizmetçinin nafakasını da karşılamakla mükelleftir. [11]

d) Mâlikîlere göre, koca evlendiği karısının yanma girip cinsel temasta bulunmadığı veya karısını buna davet etmediği takdirde karısına nafaka vermesi vacip değildir. Tabii karısı da ergen olup cinsel temas yapılacak bir yapıya sahip olmalıdır. Kadın iki hizmetçiye alışkmsa o takdirde adamın mâli imkânı yettiği takdirde ona iki hizmetçi tutması ve hizmetçilerin nafakasını karşılaması da vacip olur. Ebû Sevr de aynı görüştedir. [12]

Tahliller ve Rivayetler

581 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi sahihtir ve istidlale salihtir. Böylece kişinin kendi eşine ve çocuklarına harcaması, nafakalarını karşılaması en üstün sadaka olarak belirlenmiş bulunuyor. Cenâb-ı Hakk'm da bundan dolayı vereceği mükâfat o nisbette büyük olacaktır. Çoluk çocuğunun nafakasını ve ihtiyaçlarım karşıladıktan sonra arta kalanını Allah yoluna, muhtaçlara, miskinlere harcaması da büyük sevapları gerektiren sadakalardır.

O halde adamın kendi eşine ve çocuklarına nafaka vermesi, lüzumlu ihtiyaçlarını meşru örfe ve âdete göre karşılaması vaciptir,

582 no'lu Câbir hadîsi de sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir. Böylece kişinin kendi şahsî ihtiyacına öncelik tanıması vaciptir. Kendini aç ve sefil bırakıp çoluk çocuğuna veya hısımlarına nafaka vermesi bir fazîletse de doğru bir davranış sayılmaz. Zira vücubu terketmiştir.

Hadîste nafaka ve ihtiyaçları karşılama konusunda sağlam bir tertip belirlenmiştir. Şöyle ki:

a) Önce kendi nefsine,

b) Arta kalanı çoluk çocuğuna,

c) Arta kalanı muhtaç olan yakınlarına,

d) Ondan da arta kalanı muhtaç komşulara ve mahalledeki fakir ve muhtaçlara, harcaması gerekir.

Tabii burada yakınlarının başında ana-babası gelir ve muhtaç durumda iseler evlâdlarmın onların nafaka ve sair ihtiyaçlarını karşılamaları vacip olur.

583 nolu Ebû Hüreyre hadîsini aynı zamanda Şafiî, İbn Hibban ve Hâkim tahrîc etmişlerdir. İbn Hazm diyor ki: "Bu hadîs üzerinde Yahya el-Kattan ile Sevrî ihtilâfta bulunmuşlardır. Yahya'ya göre adamın karısı evlâdından Önce gelir. Nitekim naklettiğimiz metinde de sıralama böyledir, Sufyan es-Sevrî ise evlâdı adamın karısına takdîm eder şekilde hadîsi nakletmiştir. .

Gerçekte ise birini diğerine takdim etmemek uygun olur. İkisi de bu meselede eşit durumdadırlar. Resûlüllah (s.a.v.) bazı Önemli cümleleri tekrarlardı. Kuvvetli ihtimalle bir defasında kadına öncelik verirken, bir defasında evlâda öncelik vermek suretiyle nafaka ve ihtiyaçları karşılama konusunda ikisinin eşit durumda olduğuna işarette bulunmuştur.

Böylece adamın kendi karısının nafakasını karşılaması vacip olarak berlirlenmiş bulunuyor. Muhtaç durumda olan evlâdın nafakası da öyle... Akrabadan özellikle ana ve baba da sıkıntıda iseler, onların nafaka ve sair ihtiyaçlarını karşılama malî imkânı yerinde olan evlâdına vaciptir. Ancak evlâdın henüz ergenlik çağma girmemiş olmaları söz konusudur. Ergen olan evlâdın nafakasını karşılama babalarına vacip değildir.

Bunlar gibi hizmetçilerin de nafakasını karşılama adama vaciptir. Zira sıralama bu vücubun devamını göstermektedir. [13]

Çıkarılan Hükümler

1- ister müslüman, ister gayr-i müslim olsun, ister ergen, ister küçük olsun kadının nafakasını karşılama kocasına vaciptir.

2- Kadın kendini kocasına teslim ettiği takdirde bu vücup geçerlidir.

3- Adam muaccel olan mehri vermediği takdirde kadın bu yüzden ona teslim olmuyorsa, kocası nafakasını bu yüzden kesemez; vermesi yine vacip olur.

4- Kadın cinsel temasa elverişli bir yapıya sahip değilse, nafakası da bu durumda gerekli değildir.

5- Kadının kocası küçük olur da cincel temasa gücü yetmezse, yine de karısının nafakasını karşılamakla mükellef sayılır.

6- Adamın karısına en az altı ayda bir elbise alması ve diğer giyim ihtiyaçlarını karşılaması vaciptir.

7- Nafaka ve elbise hususunda israftan ve cimrilikten kaçınmak gerekir.

8- Nafaka ve elbise, sonra da mesken hem adamın malî durumuna göre, hem de meşru örfe göre ayarlanmalıdır. 9- Kadına yakışır bir mesken sağlamak da kocaya vaciptir.

10- Kadın zengin bile olsa nafakasının, elbisesinin, meskeni ve sair lüzumlu ihtiyaçlarının kocası tarafından karşılanması vaciptir.

11- Kadına bir hizmetçi tutmak da gerekir. Adamın malî durumu elverdiği takdirde bu vacip sayılır.

12- Hizmetçinin de nafakasını adam karşılamakla mükelleftir.

13- İmam Ebû Yusuf a göre, biri ev içindeki, diğeri ev dışındaki hizmetleri yerine getirmek üzere iki hizmetçi tutması gerekir. Tabii bu adamın malî gücüne göre takdir edilir.

14- Haksız sebeple küsüp evini terkeden kadının nafakasını karşılamak kocasına vacip değildir.

15- Mesken tahsis edilirken ev eşyasından lüzumlu olanlarım da adamın karşılaması söz konusudur.

16- Adam kadının yakınlarının eve girip çıkmalarını yasaklayabilir. Özellikle bir fitne çıkarma tehlikesi söz konusu olduğu zaman.

17- Kadının ana ve bahasının gelmesine engel koyamaz ve kadının da ara-sıra ana-babasmı ziyarete gitmesine izin verir, buna mani' olmaz. Ancak elverir ki bunun çok sık olmamasına dikkat edilsin. ,

18- Adam karısının ve küçük çocuklarının nafaka ve elbise ihtiyaçlarını imkânı olduğu halde kısıtlar da onları sıkıntıya sokarsa kadın ona bilgi vermeden ve izin almadan onun malından kifayet miktarı alıp harcayabilir. Bunda bir vebal yoktur.

19- Çocukları ergen oluncaya kadar babaları tarafından nafaka, elbise ve sair ihtiyaçları karşılanır ve bu babaya vaciptir.

20-Ergen olan çocukların nafakası babalarına vacip değildir. Ancak onlara yardımda bulunması, ihtiyaçları varsa karşılaması güzel bir haslettir. Geçimini sağlamaktan aciz olan evladın geçiminin babası tarafından karşılanması vacip olur.

21- Küçük çocukların kendilerine ait yaterli malları varsa, bu durumda babaları onların nafaka ve sair ihtiyaçlarını onlara ait maldan karşılayabilir. Bunda bir sakınca yoktur.

22- Kadın zengin olsun olmasın, onun nafakası ve sair ihtiyacı ko-'cası tarafından karşılanır.

23- Nafaka ve sair ihtiyaçları karşılamada hem kadının, hem de erkeğin sosyal ve ailevi durumu dikkate alınır. (Bu Hanbelîlere igöredir.)

24- imam Şâflî ve diğer müctehidlere göre, sadece adamin sosyal durumu ve malî gücü dikkate alınır.

25- Kadın kendini vacip olduğu tarzda kocasına teslim ettiği ve jcinsel temasa elverişli bir yapıda bulunduğu takdirde nafakayı hak eder.

26- Ciddi ve haklı bir sebep yokken kadın kendini teslim etmezse, nafakası kesilir. Yani nafakasını karşılamak artık kocasına vacip değildir.

27- Zengin adam kendi imkânına, dar gelirli de kendi imkânına göre nafaka takdir edip verirken meşru örfü de dikkatten uzak bulundurmaz. [14]

Sıkıntıda Olup Karısının Nafakasını Karşılayamayan Kocanın Bu Durumu Eşlerin Ayrılmasına Sebep Teşkil Eder

Evlenip aile yuvası kurmak kimine göre müekked sünnet, kimine göre vaciptir. Şüphesiz mevcut ortam ve şartlar dikkate alınınca bazı kişiler hakkında vacip, bazı kişiler hakkında sünnet diyebiliriz. Aileyi rahat geçindirecek imkanı olup zinaya kaymaktan endişe duyanlar için bir an önce evlenmek vaciptir. Mali imkanı yeterli olmayıp kendini zinadan korumasını bilen bir mü'min için evlenmek sünnettir. Karısını yedirip giydirmeden, lüzumlu ihtiyaçlarını karşılamaktan aciz olan ve bunun için kaynak bulamayan kimsenin evlenmemesi daha uygun olur. Şehvetini oruç tutarak kırmaya çalışması sünnet anlamında güzel bir tavsiye ve çaredir.

Zira imân ve ahlâk yönünden iyi eğitilmemiş bir toplumda ekonomik sıkıntı bir takım sorunlar meydana çıkarır ve kurulu aile yuvasını huzur, güven ve düzenini alt-üst edebilir.

O bakımdan İslâm Hukukunda evlenmiş bulunan adam karısının nafakasını ve lüzumlu ihtiyaçlarını karşılamaktan âciz kalıyor veya elde ettiği geliri kendi nefsani duygularını tatmin uğrunda harcayarak aileyi devamlı sıkıntıya sokuyorsa o takdirde kadının hâkime başvurmasıyla mahkeme tefrik kararı alır. Yani evli çifti ayırır. Gerçi müctehidlerin çoğuna göre bu bir talâk değil sadece tefriktir. İleride gerekirse, yanijşartlar ve ortam elverirse birleşme imkanları doğabilir. [15]

İlgili Hadis

Ebû Hüreyye (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:^"Sadakanın hayırlısı zenginlikten (kaynaklanıp) verilenidir. Üst el alt elden hayırlıdır. Sen artık nafakası senin üzerine vacip

alanlara vermekle başla." Bunun üzerine biri: "Nafkası üzerime vacip olanlardan hangisine vermekle başlayayım?" diye sordu. Efendimiz (s.a.v.) ona şu cevabı

verdi: "Nafakası senin üzerine vacip olan senin karındır. O sana: "Beni yedir, yediremezsen ayır der." Yine nafakası gerekli olan senin cariyendir. O da sana: "Beni yedir ve kullan der." Bir de İşenin evlâdındır. Onlar da: "Bizi kime terke diyorsun?" derler,"
[16]

Hadisin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefılere göre, adamın mali sıkıntıda bulunmasından dolayı eşlerin ayrılması gerekmez. Ancak adam karısına karşı borçlu duruma düşer. İleride mâli imkâna kavuşunca biriken nafakayı öder. Ancak karısı onu bundan ibra ederse, o takdirde borçlu olmaktan kurtulur. Hatta meşru anlamda gaib olan kadının nafakası bile takdir edilir. [17]

b) Şâfiîlere göre, Allah'ın kitabı, Resûlülah'm (s.a.v.) sünneti erkeğin nafaka konusunda kendi eşinden başlamasına delalet etmekte, ona öncelik tanınmasını göstermektedir. Böylece adamın kendi karısı üzerinde nasıl bir takım hakları varsa, kadmm da kocası üzerinde bir takım hakları vardır. Bu haklarından biri de eşinin nafaka, elbise, mesken ve diğer lüzumlu ihtiyaçlarını karşalaması ve diğer hısımlarına nisbetle eşine bu konuda öncelik tanımasıdır:

Böylece evin erkeği karısına nafakada öncelik tanıyamıyor ve onun ihtayaçlarını karşılayamıyorsa, bu durumda kadın ayrılmakla onun yanında kalma arasında bir tercih yapma hakkına sahiptir. Kadın ayrılmayı ihtiyar ederse,* bu talâk değil sadece ayrılmaktır".

Nitekim yapılan teshillere göre İmam Şafiî, Müslim b. Halid tarikiyle Ubeydullah dan, o da Nâfi'den, o da İbn Ömer'den, o da babası Hz. .Ömer'den şu olayı nakletmiştir: Ömer b. Hattab (r.a.) ordu kumandanlarına, eyalet emirlerine şu genelgeyi göndermiştir: Karılarından uzaklaşıp ilgi kurmayanların yakalanıp karılarının nafakalarım te'min edip vermeleri, aksi

halde karılarım boşamaları sağlansın. Boşadıkları takdirde o güne kadar alıkoyup göndermedikleri nafakaları karılarına göndermeleri cihetine gidilsin." [18]

Yine İmam Şafiî diyor ki: "Adam kadını nikah ettikten sonra onun mehrini vermeyip sıkıntı izhar ederse, bu durumda kadın mehrini alıncaya kadar kocasını kendi yanına sokmayabilir. Aynı zamanda kadm için bu durumda nafaka hakkı da söz konusudur. O yüzden kadın kocasına: "Benim mehrimi getirip verdiğin takdirde aramızda artık bir engel kalmaz, istediğin zaman bana yaklaşabilirsin" diyebilir. [19]

c) Hanbelîlere göre de adam sıkıntıya düştüğünde karısına nafaka vermiyecek olursa, kadın bu durumda muhayyerdir: İsterse sabreder,-isterse ayrılır. Nitekim bu görüş ve ictihad Ömer, Ali, Ebû Hüreyre   ve Said b. Müseyyeb, el-Hasan, Ömer b. Abdilaziz, Rabi'a, Hammad, İmâm Mâlik, Yahya el- Kattan ve Abdurrahman b. Meh-di'den nakledilmiştir. Yani onlar da bu anlamda bir görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır.

Ata', Zührij İbn Şübrüme, Ebû Hanîfe ve iki arkadaşı ise kadın bu durumda ayrılma hakkına sahip değildir. Sadece adam elini ondan çekerde kazanç yolunu arayıp karısının nafaka hakkını karşılamaya çalışır. Borç konusunda olduğu gibi, karısının nafakasını karşılamaktan aciz olunca bu nikahın bozulmasını gerektirmez. [20]

Adamın mâli imkanı olduğu halde karısının nafakasını karşılamaktan kaçınıyorsa, o takdirde kadın onun malından müsaadesiz olarak yetecek kadar nafaka alabilir ve bu durumda ayrılması hususunda kendisine muhayyerlik yoktur. [21]

d) İmâm Malîk de Şafiî ve Hanbeli'lerin görüşündedir. Ayrıca imâm Malik'e göre şeriat nafaka miktarını tesbit etmemiştir, bunu kocayla karısının durumuna bırakmıştır. Meşru örfe göre, adam mali imkanları nisbetinde karısının nafakasını karşılar. (Bu da zaman, mekan ve ortam şartlarına göre farklılık arzeder. Şafiî'ye göre şeriatte nafakanın miktarı belirlenmiştir. [22]

Tahliller ve Rivayetler

592 no'lu Ebû Hüreyre hadisinin Hasan olduğunu İbn Hacer belirlemiştir. Bu Âsım'm Ebû Salih'ten, onun da Ebû Hüreyre'den (r.a.) yaptığı bir rivayettir. Ancak râvî Asım hakkında hadis hıfzetme hususunda bir takım şeyler söylenmiştir. Hâdis'in son kısmı hakkında Buha-ri'nin tesbitine göre ayrı bir durum ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, Ebû Hüreyre bu hadisi sonuna kadar rivayet edince onu dinleyenlerden bir kısmı soruyor: "Ya Ebû Hüreyre! Bu son kısmı da mı Resûlüllah (s.a.v.) efendimiz'den duydun?" O da "hayır o Ebû Hüreyre'nin zekasının eseridir" diye cevap veriyor.

Ebû Hüreyre (r.a.) den bu babta ikinci bir hadis daha rivayet edilmiştir ki, o konuyu biraz daha aydınlatmaktadır: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize, karısına infakta bulunacak bir şey bulamayan adam hakkında sorulu ıca, şöyle buyurmuştur: "Araları tefrik edilir, (ayrılmaları sağlanır)." [23]

Bu hadîsi Darekutnî ve Beyhakî tahrîc etmişlerdir. Ebû Hatim ise bunun muallel olduğuna dikkat çekmiştir.

Aynı anlamda bir diğer hadîsi Saîd b. Müseyyeb, Saîd b. Mansur, Şâfıî ve Abdurrezzak rivayet etmişlerdir.

Ebu'z-Zinnad diyor ki, bu hadîsi Saîd'den dinlediğimde sordum: "Kocası nafakadan âciz kalınca kadının ayrılması sünnet midir?" O da: "Evet sünnettir" dedi.

Evet bu rivayet kavî murseldir. İstidlal edilebilir. Nitekim âlimler cumhuruna göre de nafakası karşılanmadığı takdirde kadının kocasından ayrılıp ayrılmamada serbest olduğu belirlenmiş bulunuyor. [24]

Böylece mezhep imamlarından İmam Mâlik, İmam Şafiî ve îmam Ahmed'in nafaka hakkındaki ictihadları birleşmektedir. İmam Ebû Hanîfe ile iki arkadaşı ise, ayrılma hususunda kadının muhtar kılına-mıyacağım savunmuşlardır. Ancak bu konuda fazla hadîs rivayet edilmemiştir. Meseleyi daha çok Hz, Ömer'in eyaletlere ve askeri erkâna gönderdiği genelge vuzuha kavuşturmakta ve hadîslerin sıhhati hakkında bir fikir vermektedir.

Bununla beraber, aile yuvasının yıkılmaması, evli çiftler arasında nefret duygusunun kabarmaması için kadının bir süre sabretmesinde fayda vardır.

Diğer yandan Mâlikîler kadının bu muhayyerliği kendi kararıyla değil hâkimin kararıyla gerçekleşir şeklinde bir görüş ortaya koymuşlardır. Bence en makul olan görüş ve ictihad da budur. Zira hâkime konu intikal edilince, adamın nafaka ödeme imkânının olup olmadığı tetkik edilir ve ona hüküm verilir. Bu da âdil bir ayrılmayı sağlar.[25]

Çıkarılan Hükümler

1- Koca karısının nafaka ve diğer lüzumlu ihtiyaçlarını karşılamakla mükelleftir. Kendi malî imkânına

göre bir harcamada bulunur.

2- Malî imkânı olduğu halde ya hiç nafaka vermez veya çok az yet-miyecek kadar verirse, o takdirde kadın hâkime başvurmadan önce kocasının malından kifayet miktarı alabilir ve bunu kocasının bilgisi ve izni dışında gerçekleştirir. Zira nafaka bir haktır, verilmediği takdirde alınır.

3- Adam nafakayı karşılamaktan âciz kaldığı takdirde, üç mezhebe göre kadın sabretme ile ayrılma arasında serbesttir: Dilerse ayrılır, dilerse sabreder.

4- îmam Mâlik'e göre hâkime başvurup tefrik talebinde bulunur.

5- Hâkim de durumu inceleyip ona göre karar verir.

6- Nafakadan dolayı tefrîk meydana gelince bu boşanma sayılmaz; yani tefrîk talâk değildir.

7- İmam Ebû Hanîfe ve iki arkadaşına göre, kadın ayrılıp ayrılmama hususunda muhayyer değildir. Sabretmeye çalışır ve bu durumda kocası da ondan elini çekip kazanç sağlama yolunu arar.

8- Nafakasız geçen günler bir borç olarak kocanın üzerinde kalır. Malî imkâna kavuşunca bu borcunu ödemesi gerekir. Ancak karısı bundan vazgeçerse mesele kapanmış olur.

9- Kadın meşru sebeplerle ayrılıp başka bir yerde bulunursa, kocası yine onun nafakasını karşılamakla mükelleftir, Gönderemediği takdirde üzerinde biriken bir hak olarak kalır. Karısı dönünce bu hakkı ona ödemesi gerekir.

10- İslâm bu konuda da kadını yeterince korumuş ve onun nafaka ve diğer lüzumlu ihtiyaç maddeleri hakkını te'minat altına almıştır.

Özellikle üç mezhep kadına bu konuda ihtiyar hakkı da tanımış ve nafakasını ödemekten âciz olan kocasından ayrılabileceğini hükme bağlamıştır. [26]

Akrabaya Nafaka Vermek ve Onlardan Öncelik Tanınması Gerekenler

Hısımlarla sıcak ilgi kurmak, onları destekleyip yardımcı olmak bazısı hakkında vacip, bazısı hakkında sünnettir. İslâm hısımlar arasında sevgi, saygı, yardımlaşma ve dayanışma bağlarının sağlıklı biçimde devamını emreder, bunun kopmasını takbih edip manevî müeyyidelerle caydırıcı bir hava oluşturur.

Dinimizde buna sıla-i rahm denilir. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin sıla-i rahm'in Önemi hakkında onun üstünde hadîsleri bulunuyor. Ayrıca bu konuda kudsî hadîsler de rivayet edilmiştir.

Özellikle ana, baba, kardeşler ve sonra sırayla diğer hısımlar oldukça önemlidir. Nafaka konusunda adam kendi eşinden ve çocuklarından sonra ana-babasma öncelik tanır. Hatta bazı âlimlere göre, ana babasını bu hususta da ön plânda bulundurup onlara öncelik tanıması vaciptir.

Böylece İslâm hem aileyi sağlam temele oturtmakta, hem de hısımlar arasında birlik, dirlik, sevgi, saygı, dayanışma ve yardımlaşma ile bir bütünlük meydana getirmeyi amaçlamaktadır. [27]

İlgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimize şöyle sormuştur: "Ya Resûlellah! insanlardan kim daha çok güzel sohbet ve dostluğuma daha çok müstehiktir?" | Efendimiz (s.a.v.) ona: "Annen..." diye cevap verdi. Adam: "Ondan sonra kim?" diye sorunca, Efendimiz ona: "Yine annen..." buyurdu. Adam "ondan sonra kim?" diye sordu. Efendimiz: 'Yine annen..." buyurdu. Adam: "Ondan sonra kim?" deyince, Efendimiz: "Baban..." buyurdu. [28]

Müslim'in yaptığı, rivayette ise, adamın: "Kime daha çok iyiül edeyim?" şeklindedir.

Bekz b. Hakim'den, o da babasından, dedesinden rivayet etmiştir. Dedesi şöyle haber, vermiştir: "Resûlüllah'a (s.a.v.) sordum, dedim ki: 'Ta Resûlellah! Kime iyilik ve ihsanda bulunayım?" Efendimiz bana: "Annene..." diye cevap verdi. Ben: "Ondan sonra kime..." diye sordum. Efendimiz: "Annene..." diye cevap verdi. Ben: 'Ya Resûlellah! Ondan sonra kime iyilik ve ihsanda bulunayım?" diye sorduğumda, Efendimiz bana: "Yine annene..." buyurdu. "Ondan sonra kime?..." diye sordum, bu defa bana: "Babana,.." diye cevap verdi. [29]

Târik el-Muharîbî'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir; "Medine'ye geldiğimde, bir de ne göreyim, Resûlüllah (s.a.v.) minber üzerinde insanlara hitap ediyordu ve şöyle buyu-ruyordu: "Verenin eli üsttedir; artık sen nafakası senin üzerine gerekli olanından başla: Annene ve babana (vermekle başla)..." [30]

Killeyh b. Menfaa'dan, o da dedesinden rivayet etmiştir. Dedesi Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelip şöyle soruyor:"Ya Resûlellah! Kime iyilik ve ihsanda bulunayım?" Efendimiz ona: "Annene, babana, kız-kardeşine, erkek kardeşine ve bunların ardından senin mevlân (aıa-babaya velayeti olan yakının)a... İşte bu vâcib bir hak ve sıla-i rahimdir..." [31]

Mezhep İmamların İstidlal ve İhticacları

a) Hanefilere göre, hür ve fakir olan bir çocuğun nafakası ba-basının üzerine vaciptir. Babası ister zengin, ister fakir olsun farketenez. Ancak her birinin durumuna göre bir takdir yapılır. j Çocuğun babası büsbütün nafaka veremeyecek durumda ise, o takdirde çocuğun nafakası beytülnıal'dan karşılanır. Ama adam çalışıp kazanacak güçte ise, buna rağmen çalışmıyorsa, çocuğunu ihmalden dolayı hapsedilebilir. Böylece baba evladının borcundan dolayı hapsedilemez, sadece nafakasından dolayı bu ceza uygulanabilir.

Çocuğunun nafakasını karşılamada hiçkimse onun babasının harcamasına katılmaz. Yani bu vücup babayla ilgilidir ve sadece o sorumlu ve mükelleftir. Nitekim ana ve babasının, aynı zamanda zevcesinin nafakasını da karşılamada başkası ona katkıda bulunmakla sorumlu tutulamaz.

Kadın kendi öz çocuğunu emzirme hususunda hukuken zorlanamaz, ama diyaneten onun emzirmesi gerekir. Ancak kadın boşanmış durumda ise, çocuğunu emzirmek için ücret talep edebilir ve çocuğun babası bu ücreti ödemekle mükelleftir. Zira bu durumda anne çocuğuna daha yakın ve onu emzirmede daha haklı düzeydedir. Babası başka-smdansa onun öz anasını ücretle tutar. Ancak öz anası başkasının talep ettiği ücretten fazla bir ücret istem emelidir. Aksi halde başka bir kadın sütana olarak tutulur.

Adamın küçük çocuğu onun boşadığı veya ölen karısından ise, ikinci karısı o çocuğu emzirmekle yükümlü tutulamaz. Ancak ücretle emzirmesinde bir sakınca yoktur.

Malî durumu müsait olan evlâdın muhtaç durumda olan ana ve babasının nafakasını karşılaması vaciptir, el Hulvanf ye göre, baba ile anne kendi nafakalarını karşılayacak kadar bir gelir temin edebiliyor-larsa, o takdirde onların nafakasını karşılamak evlâdlarma vacip değildir.

Bunun gibi mahremi olan, yani nikâhı kendisine müebbeden haram olan yakınlarının -mesela kardeşleri, kız kardeşleri, onların çocukları, amcaları, halaları, teyzeleri ve dayıları bu cüfru e dendir- nafakasını karşılaması, mali durumu müsait olduğu takdirde kişiye vaciptir. Ancak amca, hala, dayı ve teyze çocuklarının nafakası kişi zengin de olsa üzerine vacip değildir.

Bunlar gibi baba ve dedelerinin eşlerinin, anne ve ninelerinin babalarının, süt kardeşlerin ve çocuklarının nafakası kişi üzerine vacip değildir.

Evlenen erkek çocuk henüz baliğ olmamışsa ve geçimini sağlayacak malî imkanı da yoksa, o takdirde onun zevcesinin nafakası babası tarafından, yani kocasının babası tarafından karşılanır.

Değişik dinlere bağlı olan yakın hısımlar arasında nafaka söz konusu olamaz. Yani bir kardeş müslim, diğeri ise hristiyan olursa, biri fakir ve muhtaç durum da bile olsa diğeri onun nafakasını karşılamakla

mükellef tutulmaz. Kısacası Ihtilâf-i din nafakakın vücubunu iskat eder. Ancak adamın karısı gayr-i müslim bile olsa onun nafakasını karşılamak kendisine vâcibtir. [32]

b) Şâfiîlere göre adamın malî durumu müsait olup kendisinin ve çoluk çocuğunun geçiminden fazla kalan bir imkânı bulunduğu takdirde ana ve babasının -ne kadar yukarıda çıksa- ve çocuklarının -ne kadar aşağı da inse-nafakalarını karşılaması vaciptir. İsterse aralarında ih-tilâf-i din olsun yine de farketmez.

Böylece Şâfîîler bu son hükümde Hanefîlerden ayrılmışlardır.

Buna rağmen adam muhtaç durumda olan ana ve babasının, çocuklarının nafakasını karşılayamıyorsa, borçlu olduğu zaman neleri-! nin satılıp borcunun kapatılması gerekiyorsa o şeyleri satılıp sözü edilen yakınlarının nafakası karşılanır.

Satılacak malı yoksa, çalışma gücü ve imkânı varsa, o takdirde çalışıp kazanması gerekir. Ancak kazandığı ancak kendisine yetiyorsa o takdirde sözü edilenlerin nafakasını karşılama ona vacip değildir.

Çalışıp kazanma gücü ve imkânı olan baba ve annenin de nafakası vacip sayılmamıştır. Bununla beraber evlâdının durumu müsaitse onlara azamî derece yardımcı olur.

Vacib olan nafakayı bir süre karşılamadığı takdirde bu onun üzerinde bir borç olarak kalmaz, sakit olur. Ancak hâkim böyle bir karar verirse, o takdirde adamın ödemesi gerekir.

Doğurduğu çocuğun emzirilmesi ilk ağızda anası üzerine vaciptir. Ondan sonra emzirecek başka kimse yoksa hüküm yine aynidir. Ama yabancı bir kadın bulunursa, o takdirde onlardan kim mevcut olursa emzirmek ona gerekir, İkisi birden mevcut olursa, anne icbar edilemez. [33]

c) Hanbelîlere göre, adamın malî gücü yettiği takdirde fakir olan ana babasının; erkek ve kız çocuklarının nafakasını karşılaması vâcibtir. Bundan kaçındığı takdirde icbar edilir. Zira bu hususta kitap, sünnet ve.icma' sabit olmuştur. Kur'an-ı Kerîm'de: "Eğer boşandığınız kadınlar gebe iseler doğumlarını yapıncaya kadar nafakalarını verin size ait çocuğu emzirirse ücretlerini verin. Bu hususta aranızda güzellikle örfe uygun şekilde görüşün..." [34]

"Analar çocuklarını, baba süt emzirme süresinin tamamlanmasını istiyorsa, iki tam yıl emzirirler. Anaların yiyecek ve giyecekleri örfe uygun biçimde çocuk kendisine ait olan babaya gerekir. Herkes ancak gücüne (mali yapısına) göre sorumluluk yüklenir... Ne ana çocuğundan dolayı, ne de çocuk kendisine ait an baba çocuğundan dolayı zarara uğratılmasın..." [35] "Rabbın ancak kendisine kulluk etmeni ana-babaya iyilikte İıılunmanı emretmiştir..." [36]

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ise, Hind'e; "Size yetecek kadar nafa-kja Ebû Süfyan'm malından alabilirsin..." buyurmuştur. | İ Icma'a gelince, ilim adamları fakir olan baba ve ananın, küçük olup kendilerine ait malları bulunmayan evlâdın nafakasının adama yâcib olduğunda birleşmişlerdir. Adamın kendi nefsine ve zevcesine harcaması nasıl vâcibse, kendisinden bir parça olan evlâdına ve aslı olan baba ve anasına da harcaması öylece vâcibtir.

Çocuğun babası olmadığı takdirde anasının durumu müsaitse onun nafakasını karşılaması kendisine vâcibtir. Nitekim Ebû Hanîfe ile Şâfıî de aynı görüştedirler. İmam Malik'e göre, vacib değildir.

Bunun gibi dede ve nineler ne kadar yukarı da çıksa, evlat ne kadar aşağı da inse onların nafakasını karşılamak adama vâcibtir. Elverir ki.adamın malî gücü yerinde olsun. Nitekim rey taraftarlarına, İmam Şafiî ve İmam Sevrî'ye göre de böyledir. İmam Mâlik'e göre, bunların nafakasını karşılamak adama vâcib değildir. Çünkü dede hakiki baba değildir.

Böylece bu mezhebe göre nafakanın vâcib olması için üç şart gere-İir:

1- Fakir olmaları, kazanacak durumda bulunmamaları,

2- Kendi nefsinden ve nafakası üzerine vacip olanların nafa-casından fazla bir nisbetin olması,

3- înfak edilecek kimsenin vâris durumunda bulunması... [37] Mâliki mezhebine göre de muhtaç durumda olan ana-babanın ve küçük çocukların nafakası babaya aittir. Dede ve ninelerin ve diğer hısımların nafakası ise vacip değildir. [38]

Tahliller ve Rivayetler

601 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salih-tır. Hadîsin zahiri, annenin hüsn-i sohbete babadan fazla^ lâyık olduğuna ve ilgi ile yardımda da babadan önde tutulmasına delâlet etmektedir. Ancak bu vücup mu, yoksa nedb mi ifâ etmektedir? Nitekim cumhur da bu görüştedir. Diğer bazı ilim adamlarına göre ikisi bu hususta eşit tutulur. Ancak cumhurun görüşü ağırlık kazanmıştır. Zira bu konu da Beyhâki'nin isnad-i hasen ile rivayet ettiği şu hadîs bulunuyor:

"Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak anneleriniz'hakkında tavsiye ediyor, sonra da babalarınız ve ondan sonra sırayla yakınlarınız hakkında tavsiye ediyor..." Bu hadîsin açık delâletinden de anneye öncelik tanınması anlaşılıyor.

Buharî'nin el-Edeb'de tahrîc ettiğine göre Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Doğrusu Allah annelerinizi size tavsiye ediyor, sonra yine annelerinizi tavsiye ediyor, sonra yine annelerinizi size tavsiye ediyor. Ondan sonra sırayla yakınlarınızı tavsiye ediyor." Bu hadîsi aynı zamanda Ahmed b. Hanbel rivayet etmiş ve tbn Hibban ile Hâkim sahîhlemişlerdir. [39]

Hâkim'in tahrîc ettiği Ebû Remse hadîsinde ise Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Anana, anar.?.... Babana, sonra da kızkardeşine, kardeşine ve derece derece aşağıya doğru inenlere..."

Bu rivayetler ana, baba ve çocuklar dışında diğer yakın hısımlardan da muhtaç olanlara nafaka vermenin vücubuna delâlet etmektedir. Nitekim Behz hadîsi de buna delâlet etmektedir.

602 nolu Behz hadîsi de sahihtir. Onu takip eden Tarık hadîsi de bunu kuvvetlendirmekte ve hısımlar arasında nafakanın vücubu ortaya

çıkmaktadır.

603 no'lu Tarık hadîsi de aynı mânâ ve hükmü yansıtmaktadır. 604 nolu Küleyb hadîsi ise bunları desteklemekte ve konuya ağırlık kazandırmaktadır. [40] :

Çıkarılan Hükümler

1- Malî imkânı bulunan bir çocuğun nafakası babası üzerine vacip değildir.

2- Esîr olan veya köle durumuna düşen çocuğun da nafakası gerekli değildir. Bu daha çok Hanefîlerin görüşüdür.

3- Çocuğun babası nafaka veremeyecek durumda ise, nafakası beytülmaldan karşılanır.

4- Baba çalışıp kazanacak güçte ise, o takdirde çalışması sağlanır ve çocuğun nafakası onun üzerine vacip olur.

5- İmkânı olduğu halde çocuğunun nafakasını vermeyen baba hapsedilebilir.

6- Nafaka hususunda başkasının babanın katkısına katılması vacip değildir.

7- Kadın kendi öz çocuğunu hukuken emzirmek zorunda değildir. Ama diyaneten emzirmesi vaciptir.

8- Kadın büsbütün boşanmış durumda ise, çocuğunu emzirmek için onun babasından ücret talep edebilir ve bu ücret örfe uygun şekilde karşılanır.

9- Çocuk adamın ölen karısından ise, ikinci karısı onu emzirmekle yükümlü değildir. Babası ısrar ederse, kadın ücret talep edebilir.

10- Muhtaç durumda olup çalışma imkanları olmaj'an kardeşlerin, luzkardeşlcrin, amcaların, halâların, teyzelerin ve çocuklarının, nafakalarım karşılaması da vaciptir.

11- tmâm Mâlik'e göre vacip değildir. Sadece ana-habamn ve bir de küçük çocukların nafakası vaciptir.

12- İhtilâf-i din nafakanın vücubuna engel teşkil eder. Ancak adamın karısı gayr-i müsiim olsa, yine de onun nafakasını karşılamakla mükellef sayılır.

13- İmâm Şafiî'ye göre, ihtilâf-i din nafakanın vücubuna engel teşkil etmez.

14- Adamın malî gücü olduğu halde ana-babasmm ve çocuklarının nafakasını karşılamıyorsa o takdir de borçtan dolayı neleri satılıyorsa o eşyası satılıp nafaka karşılanır. Bu İmam Şafiî'ye göredir.

15- Çalışıp kazanma gücü yerinde olan ana-babanın nafakası vacip değildir. Bu da İmam Şafiî'ye göredir. Hanefîler de aynı görüştedirler.

16- Vacip olan nafakayı bir süre geciktirdikten sonra tekrar vermeye başlayan adam, geçen sürede vermediği nafakaya borçlu olmaz. Bu da Şâfıüere göredir.

17- Çocuğun babası yoksa, anasının durumu müsaitse nafaasmı o karşılamakla mükellef tutulur. İmam Mâlik'e göre mükellef tutulmaz.

18- Baba ve anneler gibi dede ve ninelerin, torunların da nafakasını karşılamak vaciptir. Tabii bunlar muhtaç oldukları ve çalışıp kazanma güçleri olmadığı takdirde böyledir. İmam Mâlîk'e göre dede ve ninelerin nafakasını karşılamak vacip değildir.

19- Yine İmam Mâlîk'e göre, diğer hısımların da nafakaları kişiye vacip değildir. [41]

Çocuğa Himayesine Alıp Ona Kefil Olmaya Kim Daha Haklıdır

Evlilik devam ettiği sürece doğan çocuk ana-babasmm himayesi ve koruması altındadır. Anlaşmazlık ve geçimsizlik hat safhaya varır da boşama durumu ortaya çıktığı taktirde çocuk kimin himaye ve korumasına, beslenip büyütülmesine terkedilir. Şüphesiz boşanan kadın başka bir koâaya varmadığı yani yeni bir evliliğe kapı açmadığı takdirde kendi yavrusuna bakıp himaye etmeye, koruyup büyütmeye daha lâyık ve daha haklıdır. Zira

baba anne kadar çocuk bakımı yapamaz, onu lâyıkıyla besleyip terbiye edemez. Ama anne çocuğuna rağmen başka biriyle evlenecek olursa, o takdirde çocuğun asıl babası hâkime başvurup çocuğunu anasından kendi himayesine almaya hak kazanır. Zira bu durumda anne yeteri kadar çocuğuyla meşgul olamaz, aynı zamanda yeni kocası da o çocuğa sevgiyle yönelmeyebilir. [42]

İlgili Hadisler

Berâ b. Âzib (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: Hz. ilanıza (r.a.) şelıid düştükten sonra (eşi de başka biriyle evlenince) kızını kendi himayelerine alıp beslemek üzere Hz. Ali, Hz. Cafer ve Hz. Zeyd tartıştılar, her biri onu himaye edip kefil olmada kendini daha haklı görüyordu. Hz. Ali: MO benim amcamın kızıdır, onu himayeye ben daha haklıyımdır" diyordu. Cafer (r.a.) da: "O benim amcamın kızıdır, hem de onun teyzesi benim eşim olarak bulunuyor" dedi. Zeyd (r.a.) ise: "O benim kardeşimin kızıdır" diyerek kendisine verilmesini istiyordu. Derken durum Resûlüllah'a (s.a.v.) aksettirildi. Efendimiz o kızı teyzesine verilmek üzere hükmetti ve şöyle buyurdu: "Teyze ana m akamın dadır..." [43]

Abdullah b. Amr b. Âs (r.a.) dan yapılan rivayete göre bir kadın şöyle dedi: "Ya Resûlellah! Şüphesiz şu benim oğlum var ya, karnım ona bir kap, kucağım ve eteğim onu kapsayan bir mesken ve göğsüm de ona kırba oldu. Şimdi onun babası onu benden koparıp alacağını iddia ediyor..." Efendimiz (s.a.v.) ona şöyle buyurdu: "Evlenmediğin sürece sen onu yanında tutmaya daha lâyık ve daha haklısında*..." [44]

Ebû Dâvud ise hadîsin bu son cümlesini şu lafızla rivayet etmiştir: "Doğrusu babası beni boşadı ve bu çocuğu benden çekip alacağını iddia edip duruyor..."

İEbû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) fendimiz bir ğulamı (on yaşma yaklaşan erkek çocuğu) ana ba-llasından birini tercih etmesi hususunda serbest bıraktı..." [45]

Diğer bir rivayette ise şöyle belirtilmiştir:

"Bir kadın gelerek dedi ki: "Ya Resûlellah! Doğrusu kocam oğlumu alıp götürmek istiyor. Oysa oğlum, Ebû înbete kuyusundan bana su getirip içirmekte ve bana yararlı hizmette bulunmaktadır." Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Aranızda kura çekin..." buyurdu. Kadının kocası ise şöyle dedi: "Oğlum hakkında kim bana hasım olup davalaşabilir?" Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz çocuğa: "Bu senin baban ve şu da senin anandır. Artık hangisini istersen onun elini tut" buyurdu. Çocuk da anasının elini tuttu. Anası onu alıp gitti." [46]

Abdülhamîd b. Cafer el-Ensarî'den yapılan rivayete göre, adı geçenin dedesi İslâm'a girdi fakat karısı girmekten imtina' etti. Bunun üzerine dedesi henüz ergen olmamış oğlunu alıp Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e getirdi. Peygamber (s.a.v.) çocuğun babasını bir tarafa, anasını da diğer tarafa oturttu ve sonra çocuğu (ikisinden birini seçmede) serbest bıraktı. Bu arada Peygamber (s.a.v.): "Allahım bu çocuğa doğru olanı ilham et" diye duâ etti. Çocuk babasına gitti. [47]

Diğer bir rivayette ise olay şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdülhamîd b. Cafer'den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: Sabam bana Dedem RâfÎ' b. Sinan'dan haber vererek şöyle dedi: Deden îslâm'a girdi, ama karısı İslâm'a girmekten imtina1 etti. Bunun üzerine kadın kalkıp Peygamber (s.a.v.) Efendimize geldi ve şöyle dedi: "Bu benim kızım sütten kesilmiş durumdadır (veya buna benzer bir söz söyledi)." Râfi' de: "Kız benimdir" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) adama "sen şu tarafta otur, kadına da sen de bu tarafta otur" bu vurdu ve çocuğu da ikisinin arasına oturttuktan sonra: "Çocuğu çağırın" buyurdu. Çocuk anasına meyletti. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): "Allah'ım, bu çocuğa doğru olanı ilham et" diye duâ etti. Derken çocuk anasını bırakıp babasına meyletti ve babası da onu âldı. [48]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

İslâm fıkhında çocuğun bakım, terbiye ve yetiştirilmesine "hidâne" denir. Fakîhler aile hukuku bölümünde bu konuya ayrı bir yer ayırmışlardır. Zira İslâm'a göre hidâne çok önemli bir meseledir. Ana babadan kim ona daha iyi bakıp terbiye edebilirse o dikkate alınır. Sonra da çocuğun yaş durumu söz konusudur.

a) Hanefî'lere göre, anne murtedde ve fasika (dinden dönen ve fuhşa, ahlâksızlığa meyleden bir kadın) olmadığı takdirde kocasından ayrı da olsa, birlikte de olsa çocuğa bakmaya, onu besleyip terbiye etmeye çok daha haklıdır.

O bakımdan dinden çıkan murtedde kadına çocuk teslim edilmez, hidâne hakkını kaybeder. Ancak tevbe edip İslâm'a yeniden dönerse o takdirde bu hakkı tekrar iktisap eder. Aym^zamanda kadın fahişe, ahlâksız olursa hüküm yine böyledir.

Şayet çocuğun anası Ölmüş veya başka biriyle evlenmişse veya çocuğa bakmaktan kaçmıyorsa, o takdirde hidâne hakkı çocuğun anasının anasına intikal eder ve yukarıya doğru yükselir. Anasının anası ... yoksa babasının anası tercih edilir. Zira çocuğun babasının anası halâ ve teyzelerinden Önde gelir. Sonra da çocuğun baba-ana bir lazkardeşi ve sonra anabir kızkardeşi, o da yoksa bababir kızkârdeşı hidâne hakkına sahiptir. Bunlar da yoksa ve bakımından imtina ediyorlarsa teyzesi ve arkasından halası gelir.

Ama kadın çocuğun mahremi olan bir adamla evlenirse, o takdirde hidâne hakkını kaybetmez. Çünkü üvey baba çocuğun en yakını durumundadır.

Çocuk kendi başına yiyip içmeyi, giyinip soyunmayı, büyük küçük abdestini kendi başına yapmayı ve temizlenmeyi becerip yerine getirme yaşma gelinceye kadar sözü edilenlerin yanında ve himayesinde kalır. Ondan sonra babası veya vasîsi veya velîsi çocuğu .yanma alma hakkına sahip olur. Vermedikleri takdirde hâkime başvurup zorla aldırtır

Kız çocuğu ise anasının veya anne anasının yanında ergen oluncaya kadar kalır. İmam Muhammede göre, iştiha çağma gelinceye kadar
kalır. '

Hidaneyi yüklenen diğer yakınlarının yanında da ancak belirtilen süreye kadar kalır, Fetva buna göredir.

Hidâne hakkına sahip olanlar çocuğa bakmaktan kaçınırlarsa, icbar edilmezler. Ancak çocuk ondan başkasının göğsünü emmiyorsa, o takdirde icbar edilebilir.

Hidaneye müstahik kimse bulunmazsa, tertip üzere bu iş zevil erhama geçer.

Zimmîye (gayr-i müslim vatandaş) olan anne de babası müslüman olan çocuğun hidâne hakkına sahiptir. Zira şefkat dinin ayrı olmasıyla değişmiyor. Ancak kadının çocuğunu da gayr-i müslim yapma tehlikesi varsa, o takdirde onun bakımına terkedümeyebilir. [49]

b) Şafîilere göre babayla ana birbirinden ayrılır ve ikisi de aynı şehir veya kasabada oturuyorsa, evlenmediği sürece çocuğa bakma ve besleme hakkında ana daha haklıdır. Tabii buradaki hidâne küçük yaştaki çocuklarla ilgilidir. Çocuk yedi veya sekiz yaşma girince, aklı da başında ise artık ana babasından birini tercih etmede serbest bırakılır. Hangisine meyledip tercih ederse onun yanma ve himayesine bırakılır. Anasını seçip tercih ederse nafakası babasına ait olur ve bu arada çocuğu terbiye etme arzusuna engel olunamaz. Çocuk ister kız ister erkek olsun fark etmez. Zira babanın da çocuk terbiyesinde önemli yeri ve katkısı vardır. ,

Ana babadan biri güvenilir, diğeri işe güvenilir bir kişiliğe sahip değilse, çocuk güvenilir olana teslim edilir ve bu hususta kimi tercih edeceğinde serbest bırakılmaz.

Çocuk tercihte bulunmak üzere serbest bırakıldığında ana babasından birini tercih edip ona teslim edildikten sonra artık onu bırakıp ikinci bir tercihle diğerine gidemez.

Çocuk ister küçük ister büyük olsun anası başkasıyla evlendiği takdirde artık hidâne hakkını kaybeder ve çocuk babasına teslim edilir.

Çocuğa bakıp onu terbiye etme hususunda hısımları tartışacak olursa, çocuğun anası, anası yoksa anasının anası tercih edilir. Ana tarafından yakın ve uzak ninesi yoksa babasının anası, o da yoksa babasının anasının anası; o da yoksa dedesinin anası veya ninesi tercih edilir.

Çocuğun kız ve erkek kardeşlerine gelince, onlar baba vasıtasıyla onun yakını olduklarından çocuğun babası varken onların hidâne hakkı yoktur.

Çocuğun belirtilen yakınlarından hiç kimse yoksa, baba tarafından akrabası hidane hakkını iktisab eder. [50]

c) Hanbelilere göre, kocasından boşanan kadın küçük çocuk veya geri zekalı bir çocuk doğurmuşsa, onun bakım ve terbiyesi için anası tercih edilir. Yani hidane hakkı anasına aittir. Çocuk ister kız, ister erkek olsun farketmez. Nitekim Yahya el-Ansarî, Zührî, Sevrî, İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve rey taraftarlarının da kavli budur. Buna muhalefet eden olmamıştır.

Anne hidaneye ehil değilse, yani çocuk bakım ve terbiyesinde gereken şartları kendinde taşımıyorsa, o.takdirde çocuk babasının himayesine terkedilir. O da ehil değilse sırayla akrabadan ehil olanlar tercih edilir.

Hidane hakkı ancak ergen reşîd olmayan çocuklarla ilgilidir. Ergen reşîd olan çocuk ise, ana babasından birini tercihte serbest bırakılır.

Diğer sıhhatli bir rivayete göre, çocuk geri zekalı değilse yedi yaşma girince ana babasından birini seçmekte serbest bırakılır. Nitekim Hz. Ömer, Hz. Ali ve Şüreyh de aynı görüştedirler. İmam Şafiî'nin de mezhebi budur. İmam Malik ile İmam Ebu Hanife ise bu yaşta çocuk muhayyer bırakılmaz. Ayrıca İmam Ebu Hanife'ye göre, çocuk kendi başına yeme, içme, giyinme, abdest bozma ve temizlenme hususlarını yapabildiği yaşa gelince ancak serbest bırakılır.

Çocuk ana babasından ve yakın hısımlarından birini seçtikten sonra kalkıp diğerini seçmek isterse artık bu ikinci tercihine itibar edilmez, yine ilk tercih ettiği kişiye teslim edilir.

Baba ortada yoksa veya hidaneye ehil değilse, baba tarafından kardeş, amca gibi yakınlarının himayesine bırakılır.

Çocuk kız ise yedi yaşma girince babasına teslim edilir ve o onu koruma ve yetiştirmede.daha haklı sayılır.

İmam Malik'e göre, kız evleninceye kadar anasında bırakılır. Zira ikisi arasındaki yakınlık ve annenin tesiri oldukça önemlidir. [51]

d) Malikilere göre, çocuğu besleyip terbiye etmede ana daha haklı düzeydedir. Çocuk ergen oluncaya kadar anasının yanında kalır, ondan sonra istediğini-tercihte serbesttir. Babası çocuğun terbiye ve talîmiyle meşgul olmak istediği takdirde gündüzleyin çocuk babasına gider ve akşam olunca anasına döner.

Kız çocuğuna gelince, evleninceye kadar annesinin yanında ve himayesinde kalması daha uygundur. Ancak anası onu himaye etmekten aciz olduğu takdirde, babasına bu hususta güveniliyorsa ona teslim edilir. Böylece kız çocuğu ister otuz, ister kırk yaşma girmiş olsun evlen-meyip bakire kaldığı sürece annesinin yanında kalması daha uygun ve anası hidaneye daha haklıdır.

Çocuğun anası yoksa, anasının anası tercih edilir. O da yoksa babasının anası tercih edilir. Kız ve erkek kardeşleri bundan sonra gelir. [52]

Böylece hidane konusunda dört mezhep imamlarının ve diğer ilim adamlarının görüş ve ictihadları ana hatlarda birleşiyor ve bazı meselelerde farklılık arzediyor. Sonuç olarak hidane hususunda anne, mur-tedde veya fahişe ve ahlâksız olmadığı takdirde daha haklı ve daha ehildir. Evlenmediği sürece bu hakka sahip sayılır. [53]

Tahliller ve Rivayetler

612 nolu Berâ' b. Azib hadisi sahih olup istidlal ve ihticaca salih-tir. Bunu aynı zamanda Ebu Davud, Hakim

ve Beyhakî tahric etmişlerder. Zeyd'le Hamza'yı Rasulullah kardeş yapmış bulunuyordu. O bakımdan Zeyd, o benim kardeşimin kızıdır diyerek onu kendi himayesine almak istiyordu.

Hadis ayrıca teyzenin ana makamında olduğuna delalet etmektedir. Böylece çocuğun anası ve babası yoksa, teyzesi varsa onun himayesine bırakılır. Şafiî'ye göre çocuğun babası hayatta ise çocuğun teyzesine tercih edilir.

613 nolu Abdullah hadisini Beyhakî ve Hakim tahric edip sahihle-mişlerdir. O bakımdan hadis istidlale salihtir. Böylece kadın ikinci bir kocayla

evlenmediği takdirde hidane hakkına sahiptir. Nitekim İmam Malik, İmam Şafii ve İmam Ebu Hanife de aynı görüştedirler. İbn Münzir ise bu hususta icma vaki olmuş diyerek meseleye ağırlık kazandırmıştır.

614 nolu Ebu Hüreyre hadisini Tirmizî sahihlemiştir. O bakımdan istidlale salih kabul edilmiştir. Hadiste "gulam" ismi kullanılmıştır ki bu, on yaşma yaklaşan çocuklara delalet eder. O bakımdan temyiz çağma girip yeme, içme, giyinme ve diğer tabiî ihtiyaçlarını giderme hususunda kendi kendini idare edebilen bir çocuk artık ana babasından birini tercihte serbest bırakılır.

615 nolu rivayet bunu desteklemektedir. 616 nolu hadise gelince, Nesaî, İbn Mace ve Darekutnî de onu tahric etmişlerdir. Ancak isnadında birçok ihtilaflar olmuştur, İbn Kattan bu rivayeti tercih ederek istidlale salih olduğunu belirtmek istemiştir. İbn Münzir ise, bunun isnadında hayli şeyler söylemiştir. O bakımdan sıhhati sabit olmamıştır diyerek tesbitini ortaya koymuştur. Ancak Hakim bu hadisi sahihlemiştir.

İmam Şafiî bu rivayetlere dayanarak çocuk henüz ergen olmadan kendini idare edecek yaşa gelince -ki bu yaş yedidir- artık ana babasından birini tercihte serbest bırakılır demiştir. Hiç birini tercih etmezse kura çekilir. Kız çocuğu ise dokuz yaşma kadar anasının yanında kalır. Ondan sonra babasına teslim edilir.

Şüphesiz bu mesele hakkında müctehidlerin görüş ve ictihadian farklılık arzetmektedir ki, mezhep imamlarının görüşünü açıklarken bu ihtilaflara yer vermiş bulunuyoruz.

617 dipnotlu hadis bir öncekinin ikinci bir tarikle yapılan rivayetinden başkası değildir ve bu iki rivayet birbirini kuvvetlendirmektedir. [54]

Çıkarılan Hükümler

1- Kocasından boşanan kadın başka bir kocayla evlenmediği ve ahlaken düşük olmadığı takdirde çocuğuna bakıp himaye etmekte, terbiye edip büyütmekte daha haklıdır.

2- İsiarm bırakıp başka bir dine giren, yani mürtedde olan kadın hidane hakkını kaybeder. Tevbe edip dönüş yaparsa bu hakkını geri alabilir.

3- Kadın çocuğuna bakmaktan kaçınır veya ölürse, hidane hakkı anneannesine intikal eder.

4- Anasının annesi yoksa, babasının anası tercih edilir.

5- O da hayatta değilse, çocuğun ana-baba bir kızkardeşi ve erkek kardeşi tercih edilir.

6- Kadın çocuğun mahremi olan bir adamla evlenirse, hidane hakkını kaybetmez.

7- Kadın bu hakkım kullanmadığı takdirde icbar edilmez. Çocuk başkasının göğsünü emmediği takdirde kadın icbar edilebilir.

8- Çocuk kendi basma yeme, içme, tabii ihtiyacını giderme hususlarını beçerebüiyorsa, artık ana babasından birini tercihte serbest bırakılır.

9- Kız çocuğu ise ergen oluncaya kadar anasının yanında kalır.

10- îmam Malik'e göre, bekâr kaldığı sürece anasının himayesinde olur.

11- İmam Muhammed'e göre iştiha çağma gelinceye kadar anasının yanında kalır.-

12- Zimnıîye olan anne de hidane hakkına sahiptir.

13- İmamı Şafii'ye göre çocuk yedi, sekiz yaşma girince ana babasmdan birini tercihte serbest bırakılır.

14- Çocuk kimi tercih ederse onun yanında kalır ve artık bir diğerini tercih etmesi söz konusu olmaz.

15- Çocuk anasını seçip tercih etse bile babasının onun nafakasını karşılaması vaciptir.

16- Ana babadan biri güvenilir bir kişiliğe sahip değilse, çocuk | güvenilir olanına teslim edilir.

17- Çocuğun ana tarafından kimsesi kalmamışsa, baba tarafından olan yakınları hidane hakkına sahip olur.

18- Çocuk geri zekalı olduğu takdirde mutlaka anasına bırakılır.

19- Anne hidane konusunda gerekli şartları haiz değilse, çocuk babasına teslim edilip onun himayesine bırakılır.

20- Baba ölmüşse veyahut gaib bulunuyor veyahut hidaneye ehil değilse, çocuk baba tarafından bu işe ehil olan yakınlarının himayesine bırakılır* Tabii burada belli bir sıra gözetilir.

21- Erkek çocuk ergen oluncaya kadar anasının yanında kalır. Kız çocuk ise bakire kalıp evlenmediği sürece anasının yanında kalır. Bu Iiham Malik'in kavlidir.

22- Çocuğun ana ve babası yoksa, annesinin anası ve sonra babasının anası hidane hakkına sahiptir. Bunlar da yoksa o takdirde kız ve erkek kardeşleri varsa onların himayesine bırakılır.

23- Hiç kimse hidane hususunda icbar edilemez. Ancak çocuk abasından başkasının göğsünü emmiyorsa, o takdirde anası icbar edilebilir. [55]

Nefakatü'l-Behaim (Hayvanların Nafakası)

İslam yalnız insan haklarım korumakla, insanlar arasında sosyal adaleti gerçekleştirmekle, hısımlar arasında kopmaz bağlar vücuda getirmekle kalmamış, bunun yanısıra hayvanların özellikle evcil hayvanların nafakasının da karşılanması üzerinde durmuş ve hayvanlara eziyeti yasaklayıp haram kılmıştır.

Böylece islam hayat sahnesinde üç ayrı varlığın korunup kollanmasını emretmiş ve koruyup himaye etme imkanına sahip olan müminlere bunu vacip kılmıştır: insan haklarını korumak ve zayıf unsurları takviye edip muhtaç olan yakınların nafaka ve diğer lüzumlu ihtiyaçlarını karşılamak... Canlılara karşı merhametli davranıp özellikle evcil hayvanların

beslenmesini imkanlar nisbetinde sağlamak... Tabiata hakim olan ilahî denge ve düzeni koruyup bozmamaya Özen göstermek...

Baba ve dedelerimiz islam kültürüyle yetişip Kur'an ve hadis bilgisiyle kalp ve kafalarım doldurdukları için bu üç varlık hakkında çok duyarlı davranmışlardır. O kadar ki, muhtaç insanları, okuyan fakir talebeyi korumak için vakıf tesisleri kurarken bir de sakat hayranları koruyup beslemek için bir takım vakıflar vücuda getirmişlerdir. Edebiyatımıza geçen "Gurebahane-i Laklakan", yani sakat ve zayıf yaşlı leylekleri koruyup besleme evleri ile de hayvanlara karşı merhametli davranmış, onlar için taşınmaz mal ve mülkler vakfederek, gelirinin sadece bu gibi garip sakat hayvanların beslenip korunmasına tahsis edilmesini sağlamışlardır. [56]

İlgili Hadisler

İbn Ömer'den (r.a.) yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a. v.) Efeıdimiz şöyle buyurmuştur: "Bir kadın hapsedip ölümüne sebep ol-duğu bir kediden dolayı azaba uğramış ve o yüzden cehenneme atılmıştır. Kadın hapsettiği o kediyi ne yedirmiş, ne de içirmiş, ne de yeryüzündeki haşeratı yiyebilmesi için on-userbest birak-m ıştır." [57]

Ebu Hüreyre'den (r.a.) yapılan rivayete gör'e, Peygamber'(s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Bir adam yolda giderken fazlaca susamış, derken bir kuyu bulmuş ve o kuyuya inerek su içtikten sonra dışarı çıkmış. Bir de bakmış ki susuzluktan dilini dışarı sarkıtan bir köpek susuzluğunu giderebilmek için ıslak toprağı yiyormuş. Adam kendi kendine: Susuzluk benim canıma tak ettiği gibi bu köpeğin de canına tak etmiştir... Ve hemen kuyuya inip ayakkabısını su ile doldurduktan sonra onu ağzıyla tutup kuyudan elleriyle tutuna tutuna dışarı çıkmış ve köpeğe su içirmiştir. Bunun üzerine Cenab-ı Hak onun bu güzel amelini meşkur kılıp onu bağışlamıştır." [58]

Bunun üzerine ashab-ı kiram dediler ki: "Ya Rasulallah! Hayvanlardan dolayı bizim için bir ecir (mükafat) var mıdır?" Efendimiz onlara: "Evet, ıslak her ciğer taşıyandan dolayı ecir vardır" buyurdu. [59]

Süraka b. Malik'den (r.a.) yapılâri rivayete ğffre, adı geçen şöyte haber vermiştir: "Develer için sıvayıp hazırladığım havuzlarıma kaybolan (başıboş) develerin gelmesi hususunda sordum, bu şekil sulamamdan dolayı benim için bir ecir var mıdır?" dedim. Efendimiz (s.a.v.) bana cevapla: "Evet ciğer sahibi her susamış canlıdan dolayı ecir vardır" buyurdu. [60]

İlim adamları bu hadislerin ışığı altında canlıları korumanın, sulamanın ve yedirip doyurmanın büyük sevap olduğunda ittifak etmişlerdir. Bazı zararlı hayvanları bile sudan, yemekten menetmenin caiz olmadığında görüş birliği sağlanmıştır. O bakımdan "su içerken yılana bile dokunulmaz" atasözü çok anlamlıdır ve bütünüyle Kur'an ve sünnetten kaynaklanmıştır. Hattâ bu kültürle yetişen müslümanlar, kurban bayramında ve diğer adak kurbanlarında bir koyun veya sığırı kesmeden önce sulamanın, yani ona su içirmenin müstehab olduğunu belirterek buna dikkat ve özen göstermektedirler. [61]

Tahliller

622 nolu İbn Ömer hadisi sahih olup istidlale salihtir. Canlılara ve özellikle evcil hayvanlara işkence etmenin haram oİduğuna delalet etmektedir. Hayvanlara işkence etmektense onları daha çok ehlileştirmekte, zararsız hale getirmekte sayılmayacak kadar faydalar ve sevaplar vardır.

Unutmayalım ki canlılar arasında da bir denge ve düzen kanunu bulunmaktadır. Onları anlamsız ve bilinçsiz şekilde yok etmediğimiz takdirde onlar kendi aralarında ye günlük hayatlarında ilahî denge ve düzeni sağlamakta ve nesillerinin tükenmemesini içgudüleriyle sağlamaktadırlar. Dengeyi ve düzeni bozan, insanların bilgisizce uzanan elleridir. Nitekim Rum suresinde bu inceliğe temas edilerek şöyle Duyurulmaktadır:

"İnsanların elleriyle işledikleri (bilgisizce) işlerden, fenalıklardın dolayı karada ve denizde dengesizlik ve düzensizlik ortaya çıktı. Allah ,da belki (pişmanlık duyup gerçeği anlayarak) i dönerler diye işlediklerinin bir kısmının cezasını onlara (dünyada) tattırır." [62]

insanların karada ve denizde çıkardığı fesat, dengesizlik ve düzensizlik çok yönlüdür. Onlardan biri de tabiatta hakim durumda olan denge ve düzeni bozmaktır.

623 nolu Ebu Hüreyre hadisi de sahih olup istidlale salihtir. Bir kediyi aç, susuz ölüme mahkum etmek ne kadar büyük bir günah ve ağır bir vebalse, susuzluktan ıslak toprakları yalayan bir köpeğe su verme imkanı olduğu halde vermemek de o nisbette bir günahtır.

Bunun için sevgili peygamber efendimiz (s.a.v.) ümmetine ve sonra da bütün insanlara şu mesajları vererek her canlıya karşı merhamet-' li davranmanın Allah yanında mükafata kapı açan bir hayır, iyilik ve insanî haslet olduğuna dikkatleri çekmiştir:

"Allah ancak kullarından merhametli ve şefkatli olanlara merhamet eder." [63]

"Yeryüzündekilere merhamet ediniz ki göktekiler de size merhamet etsin." [64]

"Merhametli olanlara Rahman (olan Allah) merhamet eder." [65]

Kur'an-ı Kerim1 de Hz. Muhanımed'in (s.a.v.) merhamet sıfatından söz edilirken, O'nun hakkında iki sıfat kullanılmıştır: Rehîm, Reûf... Birincisi çok merhametli, yufka yürekli demektir. İkincisi çok şefkatli, sıcak ve samimi iltifatlı, içten gelen sevgi ile dopdolu olduğunu anlatır.

Ashab-ı Kiram1 dan Rasulullah'ın (s.a.v.) insanlara ve canlılara karşı olan ilgisinden sorulduğunda şu cevabı vermişlerdir: "O çok merhametli, çok yumuşak, şefkatli ve nazik idi." [66]

Bu konuda daha birçok sahih hadisler bulunuyor. Hepsi de derin bir merhamet ve şefkati aşılamakta, merhametli olanları övüp Allah yanındaki yüksek derecelerini yansıtmaktadır.

625 nolu Süraka hadisini aynı zamanda İbn Mace, Ebu Ya'la, Bağavî ve Taberanî tahric etmişlerdir. Diğer hadisler de aynı duygu ve irfanı yansıtmaktadır. [67]

---

[1] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[2] Müslim/zekât: 39. Ahmed: 2/472, 473

[3] Müslim/zekât: 41. Nesâî/zekât: 60, büyü1: 84.

[4] Ebû Dâvud/zekât: 45. Nesâî/zekat: 54. Daremî/rikak: 53. Ahmed: 2/251, 471

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[5] Mecmeu'i-Enhür: 1/453-460'dan özetlenerek.

[6] Şâfiî/el-Ümm: 5/87. Mısır: 1381

[7] Şâfiî/el-Ümm: 5/87, 88

[8] Şâfiî/el-Ümm: 89, 90.

[9] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/231. Talâk Sûresi: 7

[10] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/230-235

[11] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/237

[12] İbn Rüşd/Bidayetü'l-Müctehid: 2/54-Beyrut 1398

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[13] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[14] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[15] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[16] Buharî/nefakat: 2. Ebû Dâvud/zekât: 39. Nesâî/zekât: 53. Ahmed: 2/245, 278

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[17] Bilgi için bkz: Kâsânî/el-Bedayi: 4/167. Mecmeu'l-Enhür: 1/460, 461

[18] Şâfiî/el-Ümm: 5/91'den özetlenerek

[19] Şâfiî/el-Ümm: 5/91'den özetlenerek

[20] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/243'den özetlenerek

[21] İbn Kudame/el-M'jğnî: 9/245

[22] İbn Rüşd/Bidayetu I-Müctehid: 2/54-Beyrul: 1398

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[23] Neylü'l-Evtar: 6/365

[24] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 6/365

[25] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[26] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[27] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[28] Müslim/birr:4.Buharî/edeb: 2. Ibn Mâce/vasaya. Ahmed: 2/327, 391

[29] Tirmizî/birr: 1. Ebû Dâvud/edeb: 120. İbn Mâce/edeb: 1. Ahmed: 5/3, 5

[30] Buharı/zekât: 18, nefekat: 2. Tirmizî/zekât: 38, zühd: 32. Nesâî/zekat: 51, 53,60

[31] Ebû Dâvud/edeb: 120

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[32] Mecmeu'l-Enhür: 1/463-467

[33] eİ-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 471, 472. Mısır: 1352, 1933

[34] Talâk Sûresi: 6

[35] Bakara Sûresi: 233

[36] İsrâ Sûresi: 23

[37] İbn Kudame/el-Muğnî: 256-258'den özetlenerek

[38] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[39] Neylü'l-Evtar: 6/367

[40] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[41] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[42] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[43] Buharî/şulh: 6, meğazî: 43. Ebû Dâvud/talâk: 35. Tirmizî/birr: 6

[44] Ebû Dâvud/taharet: 35

[45] İbn Mâce/ahkâm: 22. Tirmizî/ahkâm: 21. Ahmed: 2/246

[46] Ebû Dâvud/talâk: 35. NesâîAalâk: 52. Dâremî/talâk: 16. Ahmed:'3/46, 237, 250

[47] İbn Mâce/ahkâm: 22. Ahmed: 5/446, 447

[48] Müsned-i Ahmed: 5/446

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[49] Mecmeu'l-Enhür: 1 /449, 450

[50] Şâfiî/el-Ümm:5/92. Mısır: 138

[51] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/298-303

[52] Geniş bilgi için bkz: Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 2/356-362

[53] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[54] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[55] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[56] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[57] Buharî/enbiya: 54. Müslim/selâm: 151-152, birr: 133, 134. Ahmed, 2/286, 424

[58] Buharî/şirb: 9, mezâlim: 23, edeb: 27. Müslim/selâm: 153. Ebû Dâvud/cihad: 44. Taberânî/sıfatünnebiy: 23. Ahmed: 2/375, 517

[59] Islak ciğerden maksat, hayat taşıyan canlılar.

[60] İbn Mâce/edeb: 8. Ahmed: 4/175

[61] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[62] Rum Sûresi: 41

[63] Buharî/cenâiz: 32, eymân: 9, merzâ: 9. Müslim/cenâiz: 9, 11. Ebû Dâvud/ cenâiz: 24, edeb: 58. Nesâî/cenâiz: 22

[64] Tirmizî/birr: 16. Buharî/tefsîr: 59, edeb: 90. İbn Mâce/zühd:13. Dâremî/ferâiz: 6. Taberâni/cihad: 36. Ahmed: 4/47, 48

[65] Ebû Dâvud/edeb: 58. Tirmizî/birr: 16

[66] Müslim/nezir: 8, mesacid: 292. Buharî/ezan: 17

[67] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

12- KASDEN ADAM ÖLDÜRME VE KISAS

Kasden Adam Öldürme ve Kısas

İnsan hayatı muhteremdir. Hayat hakkı ancak üç sebepten biriyle kalkar. O bakımdan keyfî veya birtakım kişisel çıkarlardan, düşmanlıktan kaynaklanan kin ve intikam duygusundan dolayı adam Öldüren hakkında bazı şartlar da dikkate alındıktan sonra kısas hükmü uygulanır.

Kur'an-ı Kerim'de adam öldürmenin büyük bir günah, ağır bir vebal olduğu bildirilmekle kalınmıyor, haksız sebeple bir adamı öldürmenin, bütün insanları öldürmek gibi çirkin bir cinayet ve vahşet olduğu belirtiliyor:

"Kim bir kişiyi, bir kişi karşılığında veya yeryüzünde fesat çıkarmak (bozgunculuk yapma suçun) dan dolayı olmaksızın öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kişinin hayatını kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur." [1]

Diğer bir ayette de:

"Allah'ın (öldürülmesini) haram kıldığı canı haksız yere öldürmeyin." [2]

"Kim de bir mü'mini kasden öldürürse onun cezası, içinde devamlı kalacağı cehennemdir. Allah ona (katile) gazab etmi^, onu lanetlemiştir. Ve ona büyük bir a/ab hazırlamıştır." [3]

Böylece islam kasden adam öldüreni yalnız maddî müeyyideyle değil manevî müeyyideyle de önlemeyi planlamış, dünyada kısas hükmünü, ahirette de cehennemi hazırlamıştır. [4]

İlgili Hadisler

bn Mes'ud'den (r.a.) yapılan rivayete göre, Rasulutlah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Allah'tan başka ilah olmadığına, benim de Allah'ın peygamberi olduğuma şehadet eden müslüman bir kişinin kanı ancak şu üç sebepten biriyle helal olur:

a) Evli veya dul kişinin zina fiilinde bulunması,

b) Cana karşı can (hükmünün kesin belirlenmesi),

c) Dinini terkedip (islam) cemaatinden ayrılmış olması. [5]

Hz Aişe'den (r.a.) yapılan rivayette ise şöyle buyurulmuştur: "Müslüman bir kişinin kanı ancak şu üç sebepten biriyle helal olur:

1- Evlenip bekarlıktan çıktıktan sonra zina eder,

2- İslama girip müslüman olduktan sonra kafir olur,

3- (Haksız yere kasden) bir kişiyi öldürür de o yüzden Öldürülür (ölüme mahkûm olursa)..." [6]

Diğer bir lafızla hadis aynen şöyle rivayet edilmiştir:

"Müslüman bir kişinin katli ancak şu üç haslet (sebep) ten dolayı helâl olur:

a) Evli veya dul kişi zina fiilinde bulunursa recmedilir.

b) Kasden müslüman bir adamı öldüren öldürülür.

c) İslâm'dan çıkıp azîz ve celîl olan Allah'a ve Peygamberine karşı savaşmaya kalkışan kimse öldürülür veya asılır veha-hut bulunduğu yerden (başka bir yere) sürgün edilir..." [7]

Yukarıda hadîsler, üç sebep dışında bir müslümanın kanını akıtmanın kesin yasak ve haram olduğuna, maddî ve manevî müeyyidelerle caydırıcı önlemler konulduğuna delâlet etmektedir. Ancak konu bununla tam vuzuha kavuşmuyor. Maktulun baba tarafından hısımları, yani varisleri kısas hükmünden vazgeçtikleri takdirde kısas uygulaması kalkar mı? Aşağıdaki hadîsler bu hususu açıklamakta ve konuyu tamamlar anlamda detaylı bilgi vermektedir.

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kimin bir adamı öldürülürse, artık o şu iki husustan birini seçmekte muhayyerdir: Ya fidye alır veyahut katilin öldürülmesini talep eder." [8]

Şurayk el-HuzâVden yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu duymuştur: "Kime kan veya yaralanma dokunursa o şu üç husus arasında muhayyerdir: Ya kısas (misilleme) talep eder, ya akl (suçunun baba tarafından yakınlarının diyet ödemelerini) ister veyahut affeder... Dördüncü bir husus talebinde bulunursa, artık siz onun elini tutun (engel olun) [9]

İbn Abbas'dan (r.a.) yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "İsrail oğullarında kısas hükmü vardı, diyet yoktu. Ce-nâb-ı Hak bu ümmete Hz. Muhammed'e'inanıp bağlanan üm-me-te) hitaben şöyle buyurdu: "Ey iman edenler, öldürülenler hakkında size kısas (eşit şekilde karşılık, misilleme) farz kılındı: Hürre hür, köleye köle, dişiye dişi... Bununla beraber kim (öldürülenin) kardeşinden az da olsa bağışlanırsa (kısas düşer); kendisine örfe uymak ve bağışlayana diyeti güzellikle ödemek

gerekir. Bu, Rabbımzdan bir hafifletme ve rahmettir. Artık kim bundan sonra tecavüzde bulunursa onun için elem verici bir azâb vardır."[10]

İbn Abbas (r.a.) âyette belirtilen "affın, kasden Öldürmede maktulün hısımlarının diyet kabul etmeleridir. Örfe uymak ise, taleb sahibi mârufa uyar ve karşı taraf da matlûb olanı iyilik ve güzellikle öder. İşte bu, bizden öncekiler üzerine yazılan (farz kılman) hükmün hafifletilmişidir." [11]

Mezheb İmamlarının İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, kati (adam öldürme) beş kısma ayrılır:

1-Kat-i amd (kasden bile bile öldürmek),

2- Şibh-i amd (kasde benzer şekilde Öldürmek),

3- Hataen öldürmek,

4- Cârin mecra'1-hatâ (hakiki anlamda hata olmayıp o mecrada-cereyan eder şekilde öldürme),

5- Katlün bi-sebeb (katle sebep olmak)... -

Katl-i amd (kasden bile bile öldürmek), katilin karşısındaki kişinin bedeninin cüzlerini birbirinden ayıracak bir silâhla veya kesici şekilde olan taş, ağaç, kamış gibi maddeyle veyahut ateşle yakmak suretiyle öldürmek...

İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre ekseriya öldürmeye elverişli olan harhangi bir cisimle öldürmek de katl-i amd kapsamına girer. Mesela sivri ve kesici olmayan büyük birtaş veya kalınca bir sopayla öldürmek bu cümledendir.

Kasden öldürmenin gerektirdiği şey, büyük günah ve bir de aynen kısastır. "Aynen" kaydından maksat, maktulün velîsi kısas değil de diyet almak isterse, bu hususta katilin rızası söz konusu olur. Onun rızası alınmadan kısas diyete dönüştürülemez. İmam Şafiî'ye göre burada katilin rızası söz konusu olamaz. Maktulün velîsi isterse kısası uygulatır, isterse kısastan vazgeçip diyet alır.

Hanefîlerce de maktulün velîsinin yetkili olduğu, istediği takdirde kısastan vazgeçebileceği belirtilmiştir. Ancak diyet isteğinin geçerlik kazanması için katilin rızası alınır. [12]

Şibh-i amd (kasde benzer öldürme) ise, yukarıda belirtilen kesici, .parçalayıcı alet ve silahtan başka bir cisimle öldürmektir. Meselâ eldeki baston, küçük taş parçası, kamçı ve benzeri bir cisim bu cümledendir. Ancak aynı zamanda yumruk da bu tarife dahildir.

Böyle bir öldürme olayı da büyük günahı, keffaret ve âkile üzerine diyet-i muğallazayı gerektirir. Nitekim Kur'ân'da bu husus şöyle belirtilmektedir: "Kim bir mü'mini hataen (yanlışlıkla) öldürürse, mü'min bir köle azâd etmesi ve öldürülenin vârislerine teslim edilecek bir diyet (kan pahası) ödemesi gerekir. Meğer ki mirasçılar o diyeti sadaka olarak bağışlasınlar..." [13]

Böyle bir öldürmeden dolayı kısas gerekmez. Ancak bir organı itlaf eder şekilde cereyan ederse, o takdirde organa karşılık organ kısas olur.

Hataen öldürmek iki kısma ayrılır: Ya kasıdda hatâ veyahut fiilde hatâ... Birincisi, bir şahsı görüp onu av hayvanı sanarak öldürmesidir veyahut gördüğü kimsenin savaşan düşman askeri olduğunu zannederek öldürüp farkına varmadan kam masum bir kişinin canına kıymış olmasıdır. İkincisi ise, kendisine göre belirlediği bir hedefe atarken kurşunun veya okun bir adama isabet edip öldürmesidir. Hataen öldürmekten dolayı diyet ve keffaret gerekir. Hatâ mecrasında cereyan eden öldürmek ise, uykuda iken başka bir kişinin üzerine düşmesiyle ölüm olayının meydana gelmesidir. Bu hakiki anlamda bir hatâ değildir. Çünkü uykuda olanın hiçbir kasdı yoktur. Böyle bir kasıd olmadığına göre gerçek anlamda hatâ da söz konusu değildir. Ancak hata mecrasında cereyan eden bir durum vardır.

Bundan dolayı da hem keffaret, hem de âkile üzerine diyet gerekir,

Katle sebep olmak, kazdığı bir çukur veya kuyuya bir adamın düşüp ölmesi gibi bir olayla gerçekleşir. Bu da adam başkasının mülkünde izinsiz olarak bir çukur veya kuyu kazdığı takdirde böyledir. Kendi mülkünde bunu yapmışsa, o bakımdan ölüme sebep olduğu söz konusu olmaz.

Bu şekilde ölüme sebep olmaktan dolayı sadece âkile üzerine diyet gerekir. Keffaret gerekmez. Katle sebep olmak dışında kalan dört çeşit öldürmekten dolayı katil mirastan mahrum olur. Yani yakınlarından birini belirtilen dört çeşit öldürmeden biriyle öldürecek olursa, öldürdüğü kişiye mirasçı olma hakkım kaybeder. [14]

b) Şâfıîlere göre, canı yok edip öldüren fiil üçtür: Amd, hatâ' ve şibh-i amd... Birincisi, kasden bilerek öldürücü bir aletle veya ağır bir cisimle öldürmektir. İkincisi, kasıt olmaksızın hata ile birini öldürmektir. Üçüncüsü, kasde benzer şekilde ekseriya öldürücü olmayan bir cisimle vurup öldürmektir.

Bunlardan ancak kasden bilerek öldürücü bir cisimle vurup öldürmekten dolayı kısas gerekir. Zira bunda hem fiilde, hem de şahısta kasıt vardır. Fiil veya şahıs hususunda kasıt yoksa bu hatâ'şeklinde öldürme olur. Meselâ bir adamın üzerine kayıp düşmek suretiyle veya bir ağacı hedef alıp attığı ok veya kurşunla hataen bir adama isabet etmekle meydana gelen ölüm olayı ise hatâ kapsamına girer.

Hanı fiil, hem de şahıs kasdediierek öldürücü olmayan bir cisimle vaiur da ölüm olayı meydana gelirse, bu'kasdo benzer bir katil sayılır. Meselâ kamçı

veya elindeki bastonla döverken adamın ölmesi h,u cümledendir.

Şahsın Öldürücü bir yerine iğne batırır da adam o yüzden ölürse, bu amd (kasden bilerek öldürmek) sayılır. İğnenin izi, eseri ortaya çıkmaz, fakat adam ölürse bu şibh-i amd olur. Yemeğe kasden zehir katıp bir kişinin ölmesini sağlamak da amddır. [15]

Birini Öldürmek üzere bir adamı tehdit edip zorlar da bu zorlamanın tesiri altında kalıp belirlenen şahsı öldürürse, mezhebin en zahir kavline, içtihadına göre hem zorlayan, hem de zorlanan hakkında kısas uygulanır. Kısastan vazgeçilir de diyete bağlanırsa, bu diyetin eşit şekilde ödenmesi, yani hem zorlayan, hem de zorlananın eşit biçimde ödemeleri gerekir. [16]

c) Hanbelîlere göre de haksız yere adam öldürmenin haram olduğu kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

Kati (adam öldürme) üç kısma ayrılır: Amd (kasden bilerek öldürücü bir âlet veya ağır bir cisimle öldürmek)," şibh-i amd (ekseriya öldürücü olmayan bir cisimle öldürmek), hata' (hedef aldığı ağaca ok •eya kurşun atarken bir adama isabet edip öldürmek) gibi...

Böylece Hanbelîlerle Şâfiîler katl'in kısımları üzerinde birleşkte ve Hanelilerden ayrılmaktadırlar.

KatFn üç kısmı olduğu Ömer, Ali (r.a.) Şa'bî, Nahaî, Katade, '..-> ..v,ıad'Ve Sevrî'den de rivayet edilmiştir. İmam Mâlik ise "şibh-i am-:ii nM-âr edip Allah'ın kitabında sadece amd ve hatâ' bulunmaktadır" diyerek katl'i iki kısımda özetlemiştir. Oysa Amr b. As (r.â.) dan yapılan r-.vâyette Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir; "Haberiniz olsun ki hatâ'en adanı öldürmenin diyeti şib-lı-i amd diyetidir. Kamçı ve eldeki değnekle, bastonla vurup öldürmekten dolayı, kırkı gebe olmak üzere yüz deve diyet gerekir/'

Ebû Davud'un da rivayet ettiği bu hadîs katlin kısımlarında şibh-1 amd'iı: de yer aldığı açıkça görülmektedir. [17]

TehcKâ edilip zorlanan kimsenin adam öldürmesinden dolayı kısas hem zc:--1 ayana, hem de zorlanana gerekir. Bu meselede Şâfiîlerle birleşin ;;;ted,r]er. İmam Mâlik de aynı görüş ve ictihaddadır. İmam Ebû Harıife ile İmam Muhammed'e göre, kısas ve diyet sadece tehdit edip 2oı hv/ana

geretir, zorlanana değil. Çünkü Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz "cınırıetinıden hatâ', nisyan ve zorlandıkları şeyin (günahı) bağışlanmıştır*3 hu vurarak zorlanmak suretiyle işlediği cinayetten dolayı kişinin günahkâr olmayacağını belirtmiştir. [18]

Bu hadisin gerçek manâsı böyle midir? Günahın bağışlanması hukukî müeyyidenin kalkmasını gerektirir mi? Nitekim hadîste "ümmetimin hatâsı da bağışlanmıştır" buyurulmaktadır. Bununla beraber hatâen adam öldürenin diyet ödemesi kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur. O halde günahın bağışlanması hukukî cezanın kalkmasını gerektirmemektedir. Meseleye bu açıdan bakınca üç mezhebin görüş ve içtihadı ağırlık kazanmakta ve caydırıcı olma bakımından daha tesirli bulunmaktadır.

d) Mâlikîlere göre, az yukarıda belirttiğimiz gibi, kati iki kısma ayhhr: Amd ve hata'... Bu mezhebe göre şibh-i amd diye bir kati şekli yoktur. [19]

Tahliller ve Rivayetler

634 no'lu İbn Mes'ûd hadîsi sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir. Hadîs üç sebep dışında bir adamın öldürülmesinin haram olduğunu belirtmektedir. Ancak yol kesip soygunculuk yapan eşkıya güvenlik kuvvetleriyle çatışmaya girer de teslim olmazlar ve o sebeple müsademede öldürülürlerse, bu da haklı bir sebebe dayanmaktadır. Zira güvenlik kuvvetine teslim olmayıp ateş açan eşkiya bununla karşısına çıkanları öldürmek istiyor. Aynı zamanda devletin varlığını sarsmaya yönelmiş bulunuyor.

Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın peygamberi olduğuna şehadet eden hiçbir müslümanm kanı helâl olmaz, ancak şu üç sebepten biriyle helâl olur: Evli bulunduğu veya dul kaldığı halde zina eden, kasden bilerek bir nıüslümanı öldüren ve bir de İslâm'ı terkedip mürtedd olan kimse öldürülür.

635 no'lu Hz. Aişe hadîsi iki farklı lafızlarla rivayet edilmiştir. Ebû Dâvûd ve Hâkim bunu tahrîc etmiş ve aynı zamanda sahîhle-mişlerdir.

634 no'lu hadîste "müslüman kişi" lafzı kullanılmıştır. Bundan, kâfirin kanının helâl olmasının bu üç sebepten başka sebeplere dayandığı anlaşılıyor. Ancak bu onun kanının mutlaka helâl olduğuna delâlet etmez. Bir takım sebep ve şartlar sözkonusudur.

Ayrıca hadîste "Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim de Allah'ın resulü bulunduğuma şehadet eden" ifadesi, bir kişinin ancak böyle bir şehadette bulunmakla İslâm'a girmiş olabileceğine ve kendisine de ancak bu sebeple '" .üslim" denilebileceğine delâlet vardır.

Yukarıda da kısmen belirttiğimiz gibi bir müslümanm kanının ancak üç sebepten biriyle helal olacağı anlatımı tahdidi değildir. Bu sebeplerin dışında onun kanını mubah kılacak birtakım sebepler daha vardır. Yeri gelince gerekli açıklamayı yapacağız. Hadîste "cana karşı can..." anlatımından ilk anlaşılan şudur ki, köleye karşılık hür kişi, kadına karşılık erkek, kâfire karşılık müslüman kısas edilir. Zira anlatımda tahsis yok umum vardır. Ancak bundan sonraki bölümlerde bu umumu hususlandıran diğer hadîsler ve hükümlerin bulunduğu konuya açıklık getirecektir.

635 no'lu hadîste dinden çıkıp Allah ve peygamberine karşı savaş açanlara îslâmî sistem şu üç cezadan birini uygulayabilir: Öldürülmek asılmak veya sürgün edilmek. Dinden çıkan ve küfrünü açıktan izhar eden kimse, ister savaşa teşebbüs etsin isterse etmesin öldürülür. Bir de küfrünü izhar etmeden dinden çıkarak Allah'a ve Peygamberine karşı savaş açan, yeryüzünde fitne ve fesad çıkaranlar yakalandığı takdirde belirtilen üç cezadan biri uygulanır. Nitekim Kur'ân'da bu husus şöyle belirtilirken dördüncü bir ceza şekline de yer verilmektedir: "Allah ve Peygamberiyle savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkaranların cezası, ancak öldürülmeleri veya asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çapraz şekilde kesilmesi veyahut (eyleştik-leri) yerden sürülmeleridir..."(649).

İslâm devleti sözü edilen âsi ve fitnecileri, bozguncu ve huzur kaçırıcıları belirtilen cezalardan biriyle cezalandırmakta serbest bırakılmış; daha çok günün şartlarına, ortalama ve suçun hacmine göre sözü edilen ceza şekillerinden birini uygulaması uygun görülmüştür.

636 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca sâlihtir. Hadîs, kasden adam öldürmekten dolayı iki ayrı uygulamanın söz konusu olduğuna delâlet etmektedir: Öldürülenin vârisleri veyahut baba tarafından olan

yakınları kısastan vazgeçtiklerini beyân ederek fidye talebinde bulunurlar ve katil de buna rıza gösterirse kısas uygulanmaz. Ama fidye kabul etmeyip kısas yapılmasını talep ederlerse, o takdirde katilin öldürülmesi gerekir.

Bu anlatım tarzından, İslâm hukukunda kasden adam öldüreni devletin hiçbir organının ve yektilisinin affetme hakkına sahip olmadığı açık şekilde anlaşılmaktadır. Nitekim İsrâ 33. âyette bu husus açıklanmakta ve kısastan vazgeçme yetkisinin sadece maktulün velisine verildiğine işaret edilmektedir.

Böylece maktulün velîsi isterse hem kısastan, hem de diyetten vazgeçip katili affedebilir neticesi ortaya çıkıyor. Bu konuya ileride geniş yer verilecektir.

638 no'lu Ebû Şüreyh hadîsinin isnadında tedlîs ile maruf olan Muhamed b. îshak bulunuyor, O bakımdan hadîs zayıf kabul edilmiştir. Ayrıca isnadında Süfyan b. Ebî Arca' bulunuyor. Ebû Hatim bu zatın meşhur olmadığını belitmiştir. Ancak Nesâî bu anlamda bir hadîs tahrîc etmiştir ki aslı Buharî ve Müslim'de geçmektedir. İlk râvisi ise Ebû Hüreyre (r.a.) dir.

O nedenle hadîs zayıf olmasına rağmen aynı anlamda sahîh hadîslerle kuvvetlenmiş bulunuyor. .Mâide Sûresi:33

Kanı akıtılıp öldürülen ve bir organı kesilip yaralanan kimse için katil ve mütecaviz hakkında şu üç husustan birini talep etme hakkı mevcuttur: Ya kısas (misilleme) ister veya katilin baba tarafından olan yakınlarından "akle" denilen fidye talep eder veyahut katili veya mütecavizi bağışlar., Bunun ötesinde dördüncü bir hakkı ve seçeneği-yoktur. Aksi haldederhal müdahale edilerek tesirsiz dale sokulur.

Şüphesiz buradaki üç seçenek, öldürülenin vârislerine bırakılmış demektir. Bunlar ister sebep, isterse neseb yoluyla vâris olsunlar far-ketmez. Nitekim bu Ebû Hânife ile Şafiî'nin mezhebidir. İmam Zührî ile îmam Mâlik'e göre ölenin sadece asabeleri bu hakka ve yetkiye sahiptirler. [20]

İbn Sirîn'e göre, sadece nesep yoluyla vâris olanlara bu hak ve yetki verilmiştir. Aynı zamanda İmam Şafiî'ye göre, kısas ve diyet tahyîr üzere vaciptirler. Tabî bu Şafiî'nin bir kavlidir. Hilâfına da kendisinden rivayet yapıldığı bilinmektedir. İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe ve ikinci bir rivayete göre İmam Şafiî'ye göre vâcib olan sadece kısastır, diyet değildir.

Ancak maktulün velîsi kısastan vazgeçtiği takdirde diyet konusu ortaya çıkar.

Bu husus üzerinde hayli tartışmalar olmuş ve farklı ictihad ve görüşler ortaya çıkmıştır. Ağırlıklı olanı, öldürülenin velîsine kısastan vazgeçme yetkisi verildiği ve kısası fidyeye çevirme arzusudur. Ancak katil fidye vermeye razı olmadığı takdirde kısas aynen uygulanır. İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanîfe'den yapılan bir rivayete göre, kısasın affe-dilmesiyle birlikte diyet de affedilmiş sayılır. [21]

Gerek Ebû Hüreyre hadîsi, gerekse Ebû Şüreyh hadîsi kısastan vazgeçildiği takdirde diyetin vâcib olacağına açık şekilde delâlet etmektedir. Nitekim Tirmizî ve İbn Mâce'nin tahricinde şu lafızlar nakledilmiştir: "Kim kasden bile bile adam öldürürse, öldürülenin velîlerine teslim edilir. Artık onlar arzu ederlerse kısas uygulanır, isterlerse akl alırlar. Yani vârislerinden kırkı gebe olmak üzere belli yaşta yüz deve alırlar..." [22]

Çıkarılan Hükümler

1-Haksız yere kasden adam öldürmenin haram olduğu ve maddî, manevî müeyyideler konularak katili cezalandırmanın vâcib bulunduğu kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

2-Kısas ve fidyeyi bilerek inkâr etmek küfrü gerektirir. Terki ise büyük günah sayılır. Ancak maktulün vârislerinin katili affetme hakları vardır.

3- Kati (öldürme) beş kısma ayrılır: Amd, şibh-i amd, hatâ, cârin mecra hatâ, katl-i sebebi. Bu hanefîlere göredir.

4- Hanbelî ve Şâfnlere göre, kati üç kısma ayrılır: Amd, şibh-i ımd, hatâ'... Mâlikîlere göre, iki kısma ayrılır: Amd \ ö hatâ'...

5- Kısas hükmünü hiçbir otoritenin, devlet büyüğünün, kurulun meclisin kaldırma ve affetme yektisi yoktur.

6- Kısas aynen uygulanır. Ancak katîl de razı olduğu takdirde maktulün vârisleri kısastan vazgeçip fidye alırlar. Bu, Hanefîlere göredir. Diğer

mezheplere göre bu hususta katilin   rızası gerekli ieğildir. Yetki bütünüyle vârislere aittir.

7- Evli olduğu veya dul bulunduğu halde zina eden kimsenin suçu sabit olduğunda zani ve zaniye katledilir.

8- İslâm dinini terkedip murtedd olan kimsenin katledilmesi vaciptir.

9- Yeryüzünde fitne ve fesad çıkarıp Allah ve Peygamberine karşı savaş açanların da katli vaciptir. Yetkili makam bunlara daha ağır ceza da uygulayabilir.

10- Şibh-i amd kapsamına giren öldürmeden dolayı kısas gerekmez, diyet-i mugallaza gerekir. Bu da yaşları belirlenmiş 40 gebe olmaz üzere yüz deveden ibarettir. Ayrıca keffaret de gerekir..

11- Diyet olarak deve bulunmadığı veya geçerli olmadığı belde ve örflerde gümüş dirhemi esas alınır ve ona göre bir para ödenir.

12- Bir organı itlaf eder şekilde tecavüzde bulunan kimsenin, denk geldiği takdirde aynı organı kısasen itlaf edilir.

13- Hatâen öldürmekten dolayida kısas gerekmez, fidye gerekir. Gümüş dirhemi olarak on bin dirhem takdir edilir. Aynı zamanda keffaret ödemek de vacip olur.

14- Katle sebep olmaktan dolayı da diyet gerekir, keffaret gerekmez.

15- Ölüme sebep olma dışında kalan dört çeşit katilden dolayı ka-Itil miras hakkını kaybeder, mahrum edilir.

16- Yemeğe kasden zehir katıp öldürmek de amd sayılır. Bundan dolayı kısas hükmü cari olur.

17- Kişinin öldürücü yerine bilerek kasden iğne ve benzeri bir maddeyi batırmak suretiyle birini öldüren kimsenin bu fiili de katl-i amd kabul edilir ve kısası gerektirir. Bu daha çok Şâfîîlere göredir.

18- Birini öldürmek için adam tehdid edilip zorlanır ve o da bu tehdide dayanamıyarak istenilen kişiyi öldürürse, hem zorlayana, hem de zorlanana kısas gerekir. Bu, Şâfiîlerle Hanbelîlere göredir.

19- Hanefîlere göre, kısas sadece tehdit edip zorlayana geretir

20- Kısası şahıslar değil devlet uygular. Maktulün vârislerin kısas hükmünü bizzat kendilerinin yerine getirmeleri ilim adamlarının çoğuna göre asla caiz değildir. Zira bu durumda kan gütme davası başlar ve devlet bir tarafa itilmiş olur.

21- Maktulün varisleri isterlerse hem kısastan, hem de diyetten vazgeçip katili affedebilirler.

22- Vârislerin katili- affetmesinden sonra tamu davası baş-latılmaz. Zira amaç hasımlığı, kan gütmeyi önlemek, banş ve huzuru sağlamaktır.

23- Yetki ve hak bütünüyle maktulün varislerine bırakıldığına göre, onlar isterlerse kısası isterlerse diyeti isterlerse affetmeyi benimserler. [23]

Kafire Karşılık Müslüman, Köleye Karşılık Hür Öldürülür Mü?

Kur'ân-ı Kerîm Mâide Sûresi 32. âyette, kısas konusuna temas edilirken "Kim bir nefsi bir nefis karşılığında veya yeryüzünde fesat (çıkarma suçundan dolayı) olmaksızın öldürürse..." şeklinde bir lafız ve anlatıma yer verilmiştir. Nefs veya nefis kelimesi burada "kişi", "can" anlamına gelmektedir. Böylece müslim, kâfir, hür ve köle ayırd edilmeksizin umum ifade eder anlamda bir anlatıma yer verilmiştir.

Hadisleri dikkate almadığımız ve âyeti hadîslerle açıklamayı bir tarafa bıraktığımız takdirde, bir kâfiri haksız yere öldüren bir müslü-manm kısas hükmüne göre öldürülmesi gerekir. Aynı zamanda bir köleyi haksız yere öldüren hür bir kimse hakkında da kısas uygulanması vâçip olur.

Hadîslerde ise âyetteki bu umum hususlandırılmakta ve kısas hususunda nasıl bir yol izlenmesi açıklanmaktadır. O bakımdan bir konu hakkında sağlam bilgi edinebilmek veya sağlıklı bir hüküm verebilmek için İslâm'ın bu iki ana kaymağına bakmamız gerekmektedir. Aksi halde yanlış hükümler ortaya çıkar ve İslâm'ın bütünlüğü yara alır. [24]

İlgili Hadisler

Ebu Cuhayfe (r.aj den yapılan rivayete göre adı geçenin Uz. Ali'ye (r.k.) şöyle sorduğu bildiriliyor: "Ya Ali, yanınızda Kur*ân'da olmayan vahiyden bir şey bulunuyor mu?" Hz. Ali (r.a.) şu cevabı veriyor: "Hayır, çekirdeği, tohumu yaran, neşeme (insan ve diğer canlıların ana rahminde oluşmasını sağlayan sperm ve yumur-ta)yı yaratan kudrete yemin ederim, öyle bir şey yoktur. Ancak Cenâb^ı Hakk'm bir adama Kur'ân'da ye şu saLifedekini anlama hususunda verdiği yetenek söz konusudur..." Bunun üzerine ben: "O sahifede ne vardır? diye sorduğumda buyurdu ki: "Akl konusu var, esirin ellerini açıp serbest bırakma var ve bir de bir kâfire karşılık bir müslümanın öldürülmeyeceği meselesi var." [25]

Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayette göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Mü* m inlerin kanı (kısas ve diyette) eşittir. Onlar başkalarına karşı bir el (toplu bir kuvvet)dirler. Mü'min-lerin sıradan birinin (bir harbîye verdiği) emam diğer müminler de tasvip edip, kabul ederler. Haberiniz olsun bir kafire karşılık bir nıü'min (kısasen) öldürülmez ve onun ahd-u emamnda olan ahd-u eman almış hiçbir kişi de öldürmez." [26]

Amr b. Şuayb'den, o da babasından ve dedesinden yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, bir kâfire karşılık bir müslim'in öldürülmeyeceğini hükmetmiştir" [27]

Diğer bir rivayette ise şöyle buyıırulmuştur: "Kâfire karşılık müslüman öldürülmez ve müslümanın ahd-u emamnda olan ahd-u eman almış hiç bir kişi de öldürülmez." [28]

Hadislerin Işığında Mezheb İmamlarının Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, hürre karşılık hür, köleye karşılık hür (kısasen) öldürülür. Çünkü Kur'ân'da bu sınıflar arasında bir ayrım yapılmamış, "nefs^can" kavramına yer verilmiştir. Bu kavram bir ayrım yapılmaksızın

bütün sınıfları kapsamına almaktadır. Hem Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Kasden bilerek öldürmek kaveddir" yani kısası gerektirir buyurmuştur. O da bu ifadesiyle bir ayrım yapmamıştır. Ayette: "Hürre karşılık, hür, köleye karşılık köle (kısasen) öldürülür" ifadesi, başkasına karşı hürrün kısas edileceğini olumsuz kılmamaktadır. Hem kelimenin başındaki (elif-lâm) tarifi and içindir, cins için değildir.

Zimmî (gayr-i muslini vatandaş olan) kişiye karşılık müslüman (kısasen) öldürülür. Zira bu hususta kitap ve sünnette genel bir anlatıma yer verilmiştir.

Böylece Hanefîlerin konumuzla ilgili hadîslerle istidlal ve ihticac-da bulunmadıkları anlaşılıyor. Şafiiler ise sözü edilen hadislerle istidlal ve ihticacda bulunarak bir kâfire karşılık bir müslümanın öldürülmeyeceğini belirtmişlerdir.

Bir müste'nıene (kendisine eman verilmiş olan yabancı) karşılık bir müslüman ve zimmî (kısasen) öldürülmez. Ancak müste'mene karşılık nıüste'men (kısasen) öldürülür. Bunun gibi kadına karşılık erkek, deliye karşı akıl sahibi, ergen olmayana karşılık ergen olan, hasta ve sakat olana karşılık sağlam olan, azası noksan olana karşılık azası tam olan, baba veya anasına karşılık evlâd kısasen öldürülür. Ama evlâdına karşılık asıl (baba ve ana) Öldürülmez. Zira Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz "evladına karşılık baba (kısasen) öldürülmez" buyurmuştur. [29] Ancak kısasen öldürülemeyenlerden diyet alınır. Bu da üç senelik bir süreye bağlanır, katil bu süre içinde belirlenen diyeti ödemek zoun-dadır.

Efendi kölesine, müdebbere ve mükâtebesine karşılık öldürülmez.

Kısas ancak kılıç (öldürücü bir silah)la yerine getirilir. İşkenceye yol açacak bir öldürme cihetine asla gidilmez. Zira Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Kısas ancak kılıç (silah)la yerine getirilir" buyurmuştur. [30]

Öldürülenin küçük ve büyük velîleri, varisleri olursa, ergen olanları küçüklerin büyüyüp ergen olmalarını beklemeden kısas talep edebilirler. Bu İmam Ebû Hanîfe'ye göredir. İmameyn'e, İmam Şafiî ve İmam Ahmed1 e göre, hak müşterek olduğunda küçüklerin ergen olmasını beklerler.'

Öldürülenin büyük yaşta olan velî ve vârislerinden biri hazır bulunmayıp seferde olursa, bilicma' onu beklemek gerekir.

Katil ağır bir cisimle veya boğarak veya kazdığı bir hendeğe atarak öldürür ve bu tarz öldürmeyi birkaç defa tekrarlarsa, o takdirde katil artık kılıç (siîah)la değil öldürdüğü şekilde Öldürülür. Bunda icma' vardır. Zira işkence ederek öldürmeyi âdet edinenler hakkında bölyesine caydırıcı ve ürkütücü bir müeyyide gereklidir. [31]

b) Şâfiîlere göre, Hanefîlerde olduğu gibi, kısasın gerekmesi için tatilin âkil, baliğ ve katli kasden bilerek yapmış olması şarttır. O rakımdan İmam Şâfiî bu konuda şöyle demiştir: "Üzerine hudud vâcib almayan kimse hakkında kısas da uygulanmaz. Bu da henüz ihtilâm ol-:nayan erkekler, henüz ayhali görmeyen kadınlar veya onbeş yaşını doldurmayanlar, aklî dengesi bozuk olanlarla ilgilidir. Yani bunlar kasden hile olsa adam öldürecek olurlarsa haklarında kısas hükmü uygulanmaz. Diyet cezası uygulanır. Ancak onu tahrik edip bu suçu işleten biri delil ve belge ile ortaya çıkarılırsa, o kısasen öldürülür:

Sarhoş kişi bu vaziyette birini öldürürse kısasen o da öldürülür. [32]

Zimmî'ye karşılık müslüman fkısasen) Öldürülmez. Zimmîye karşılık zimmî kısasen öldürülür isterse bu iki zimmînin dinleri, milletleri ayrı olsun, fark etmez. Zimmî olan katil cinayeti işledikten sonra jîslâm'a girse bile kendini kısastan kurtaramaz.

Zimmîye karşılık murtedd kısasen öldürülür... Murtedde karşılık imurtedd de öldürülür. Köleye karşılık hür Öldürülmez. Köleye karşılık köle kısasen öldürülür. Köle köleyi öldürdükten sonra hürriyetine jkavuşturulsa bile kısastan kurtulamaz.

Müslüman bir köle ile hür bir zimmî arasında kısas hükmü uygu-ilanmaz. Evlâdını öldüren baba hakkında da kısas yapılmaz. Ama baba ve anasını veya ikisinden birini öldüren evlâd hakkında kısas uygulanır.

Birkaç kişi ortaklaşa bir adamı öldürürlerse, hepsi birden kısasen öldürülür. Meğerki maktulün velisi onları affetmiş olsun... [33]

c) Hanbelîlere göre, kâfire karşılık müslüman kısasen öldürülmez. Bu meselede Hanbelîler Şâfiîlerle birleşmektedirler. Zira bunlar da konuyla ilgili hadîslerle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır. İlim ehlinden çoğunun görüş ve içtihadı da böyledir.' Nitekim Ömer, Osman, Ali, Zeyd b. Sabit ve Muaviye'den (Allah hepsinden razı olsun) bu anlamda rivayetler vardır.

Tabiînden Ömer b. Abdilaziz, Ata', el-Hasan, İkrime ve diğer ilim adamlarından Zührî, İbn Şübrüme, İmam Mâlik, îmanı Sevrî, İmam Eyzâî, İshak, Ebû Ubeyd, Ebû Sevr ve İbn Münzir de aynı görüş ve ictihaddadırlar.

Nahâî, Şa'bî ve rey tarafdarları ise bunun hilâfına bir ictihadda bulunmuşlardır. Nitekim Şa'bî ile Nahâî'nin bir mecusî veya bir'yahudî veya bir hıristiyana karşılık müslüman kısasen öldürülür sözlerini İmam Ahmed hayretle karşılamış ve şöyle demiştir: "Sübhanellah, bir mecusî nasıl müslüman gibi sayılır! Oysa Resûlüllan (s.a.v.) Efendimiz: "Kâfire karşılık bir müslüman kısasen öldürülmez" buyurmuştur. [34]

Bir kâfir bir kâfiri öldürdükten sonra İslâm'a girer veya yaraladıktan 'sonra İslâm'ı din olarak seçerse ve yaralanan kâfir de o yaradan dolayı ölürse, kısas hükmü uygulanır. Nitekim Şafiî de aynı görüştedir.

Bunun gibi bir müslüman bir kâfiri yaralar ve yaralı kâfir İslâm'a girdikten sonra o yara sebebiyle ölürse, katil olan müslüman hakkında kısas uygulanmaz, ancak diyet gerekir. Bir müslüman için ne kadar diyet veriliyorsa, o da o kadar diyet öder.

Evli olup zinada bulunan bir kişiyi bir müslüman öldürecek olursa, Şafiî'nin m e s heb ininin .zahirine göre ne diyet, ne kısas, ne de keffa-ret gerekir. Oysa diğer ilim adamları bu mesele hr iinda başka bir vecih ortaya koymuşlardır. O da, katil hakkında kısas uygulanmasının gereğidir. Zira zâni ve zâniyeyi Öldürme hakkı imama devletin başındaki zata ve onu temsil eden yetkililere verilmiştir. Hanbelîlerin çoğunun görüş ve içtihadı bu meselede Şâfîîlerle birleşmektedir.

Köleye karşılık hür kişi kısasen öldürülmez. Nitekim Ebû Bekir, Ali, Zeyd ve İbn Zübeyr de (Allah hepsinden razı olsun) bu görüştedirler. Tabiînden el-Hasan, Ata', Ömer b. Abdillaziz ve İkrime de böyle bir görüş ortaya koymuşlardır. İmam Mâlik, İmam Şâfıî, îshak, Ebû Sevr de aynı görüş ve ictihaddadırlar.

Saîd b. Müseyyeb, Nahaî, Katade, Sevrî ve rey taraftarları ise âyetin umum ifadesine dayanarak ve Resûlüllah- (s.a.v.) Efendimizin "Mü'minlerin kadınları birbirine eşittir" hadîsiyle istidlal ve ihticacda bulunarak köle karşılığında hür kişi öldürülür demişlerdir.

Efendi kölesine karşılık öldürülmez. Yani efendi kölesini öldürecek olursa kısas uygulanmaz. Bu ilim adamlarından çoğunun görüşüdür. Nahaî ve Davud'a göre kısas uygulanır. Nitekim Resûlüîlah (s.a.v.) Efendimiz: "Kim kölesini öldürürse biz onu öldürürüz; kim de kölesinin organını keserse biz de onun organının keseriz" buyurdu. [35]

Tirmizî bu hadîsin hasen olduğunu belirtmiştir. Diğer bir tesbitte ise hasen ve garip olduğunu söylemiştir.

Bu mesele hakkında üç rivayet daha varsa da yapılan ciddi tesbit-lere göre hepsi de zayıf olup istidlale salih değillerdir.

Köleler arasında kısas uygulanır. İlim ehlinin ekserisinin görüş ve içtihadı böyledir. Dört mezhep imamları da aynı görüşü ortaya koymuşlardır. Ancak öldürülen kölenin efendisi kısastan vazgeçebilir, yani affetme yetkisi vardır. [36]

Müslüman köle karşılığında kâfir kısasen öldürülmez. Çünkü köleye karşılık hür kişi öldürülmez. Aralarında eşitlik yoktur.

Çocuk veya deli katil oldukları taktirde haklarında kısas uygulanmaz. Diyet alınır. Sarhoş sarhoşluk halinde katil olduğu taktirde kısas vâcih olur. Evladını öldüren baba hakkında da kısas hükmü uygulanmaz. Zira bu konuda meşhur bir hadîs bulunuyor, o da şöyledir: "Evlâdına karşılık baba öldürülmez..." Bu hadîsi hem Ömer b. Hattab, hem de İbn Abbas (r.a.) rivayet etmişlerdir. Nesâî ve İbn Mace bu hadîsi nakletmiş ve ilim adamları sahih olduğunu belirtmişlerdir. Anne de bu ' hususta baba gibidir. [37] Evlâd ise ana veya babasının katili olduğu taktirde kısasen öldürülür. Aynı zamanda bir kişiyi müştereken öldüren bir cemaat de ona karşılık kısasen öldürülürler. [38]

d) Mâlikilere göre de, köleye karşılık hür kısasen öldürülmez. Aynı zamanda cariyeye karşılık hürre öldürülmez. Köle veya câriye hür bir kişiyi öldürecek olursa kısas gerekir. [39]

Diğer üç mezhebin görüş ve içtihadını belirtirken yer yer Mâlikilerin de görüş ve icticadına yer vermiş bulunuyoruz. Burada tekrarına o bakımdan lüzum görmedik. [40]

Tahliller ve Rivayetler

652 no'lu Ebû Cuhayfe hadisi sahih olup istidlale sâlihtir. Ebû Cu-hayfe'nin Hz. Ali'den böyle bir soru sormasının sebebini Hafız İbn Hacer şöyle açıklamıştır: «Şia'dan cemaat ehl-i beyt'in özellikle de Hz. Ali'nin (r.a.) başkasının muttali olamadığı vahiyden özel olarak birşeyler bildiklerini iddia edip dururlardı. Nitekim bu meseleyi Hz. Ali'den Kays b. Ubâde ve el-Eşter en-Nâhâi de sormuş, Hz. Ali onlara şbyle demiştir: «Zahir olan şu ki, burada kendisinden bu konuda soru sorulan (ben)den Kitap ve Sünnet'e şâmil olan vahye dayalı ahkâm-ı şer'iyye ile ilgili bir meseledir. Çünkü Cenâb-ı Hak sünneti de vahiy olarak adlandırmış ve «Muhammed kendi hevesine göre (dinî konularda) konuşmaz. Onun konuştukları olduğu gibi kendisine yapılan vahiyden kaynaklanmaktadır. Bu da sadece Kur'ân'ı değil daha umum anlamda sünneti de içine almaktadır.

Nitekim «ve bir de bu sahifede olanı...» cümlesi de buna böyle delâlet etmektedir. Zira o sahifede yazılı olan Kur'ân âyetleri değil, Resûlüllah'ın (s.a.v.) hadîsleri idi.

Böylece rivayetin açık delâletinden kâfire karşılık bir müslümanm öldürülmeyeceği, yani hakkında kısas uygulanmayacağı anlaşılmaktadır. Bu da tamamiyle sünnete dayanmaktadır.

653 no'lu Hz. Ali (r.a.) hadîsim aynı zamanda Hâkim tahric edip sahîhlemiştir. 652 no'lu hadisi desteklemekte ve meseleyi vuzuha kavuşturmaktadır. Böylece kısas konusunda bir müslümanla kâfirin, bir müslümanla bir gayr-i müslimin eşit tutulmayacağı ortaya çıkıyor. Aynı zamanda müslümanlardan biri bir muharibe, yabancı kâfire eman verirse, bütün müslümanlar eman vermiş gibi kabul edilir ve o kişi güvende kalır, kimse ona dokunmaz.

654 no'lu Amr b. Şuayb hadîsi hakkında Ebû Dâvud bir görüş beyân etmemiştir. Amr b. Şuayb'e kadar uzanan râvîlerinin tamamı ricâl-i sahihtir. Ayrıca bu bapta İbn Hibban kendi sahihinde İbn Ömer (r.a.) dan bir hadîs riyâyet etmiş, Tirmîzî de onu hasenlemiştir. İbn Mâce ise İbn Abbas (r.a.) dan bir hadîs rivayet etmiştir. İmam Şâfîi ise Atâ, Tavus, Mucahid, el-Hasan'dan murselen şu hadîsi rivayet etmiştir: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz

Mekke'nin fethinde şöyle buyurmuştur: «Kâfire karşılık mü'min kısasen öldürülmez.»

Beyhâki de bu bapta înıran b. Husayn'den bir hadîs rivayet etmiş ve Bezzar da aynı hidîsi nakletmiştir... Diğer yandan Ebû Dâvud, Nesâî ve Beyhâkî de Hz. Aişe (r.a.) dan bu bapta bir rivayet yapmışlardır. Ancak Hafız İbn Hacer bu rivayetlerin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir,

Muhaddis Abdurrezzak ise Ma'mer'den, o da Zührî'den, o da Şâlim'den, o da babasından şunu rivayet etmiştir: «Müslümanlardan air adam zimmet ehlinden bir adamı öldürdü. Dava Hz. Osman'a intikâl ettirilince Hz. Osman katili kısasen öldürmedi ancak çok ağır bir âiyet takdir etti.»

i ibn Hazm diyor ki: Bu son derece sıhhatli bir uygulamadır. Zira |.shab-ı kiramdan herhangi bir zattan bundan başka bir uygulama lahîh görülmez. Hz. Ömer'e de böyle bir dava bildirilince önce kısas fapmalarmı yazmış, sonra hemen arkasından «öldürmeyin, katilin velilerinden diyet alın» diye ikinci bir yazı yazıp göndermiştir. [41]

Diyete «akl» denilmesinin sebebi, diyet olarak verilen develerin Spaktulün kapısının önüne iple bağlanmasından dır. «Akl» «ikal» devele- -in ayaklarına bağlanan iplere denir.

Düşman elinde esir kalan müslümanları kurtarmakla ilgili eşvikkâr sözler de o sahifede yer almıştır.

Amr b. Şuayb hadisinde geçen «velâ zû ahdin fî ahdihi» cümlesini, nıüslümanın ahd-u emamnda bulunan ahd-u emân almış hiçbir kişi öldürülmez» diye tercüme ettikse de biraz muğlak olduğundan açıklamamız gerekir: İslam hukukunda kısas ve diyet hükümleri yer almaktadır. Katile verilecek ceza net biç i. ide belirtilmiştir ve bu cezayı uygulama devletin yetkili organları, a bırakılmıştır. O bakımdan katil bu hukukî çerçeve içinde bir bakıma kendisine ahd-ü emah verilmiş oluyor. Bunun için ıraktulün yakınları ona herhangi bir saldırıda bulunmak hakkına sahip değillerdir ve verilen bu emana sadık kalmaları gerekiyor. [42]

Konuyla İlgili Diğer Hadisler ve Rivayetler

«Kim bir muâhidi (İslam devletine başvurup kendinin korunmasını sağlayan dar-i harp ehli) öldürürse, cennet kokusunu alamaz. Şüphesiz ki cennet kokusu kırk yıllık bir mesafeden hifeedilir.»
[43]

Ebû Hûreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, ResûlıiÎlah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: «Haberiniz olsun ki, Allah'ın ve Resulünün zimmetinde olan bir muâhidi öldürürse Allah'ın zimmetini bozmuş olur. Aynı zamanda kokusu kırk yıllık mesafeden hissedilen cennet kokusunu alamaz.» [44]

Birinci hadîs Abdullah b. Amr (r.a.) den rivayet edilmiştir. Hadîs sahîh olup istidlale sâlihtir. Böylece müslümanlar tarafından korunması kabul edilen bir gayr-i müslim artık Allah ve Peygamberinin korunması ve güveni altındadır demektir. Haksız bir sebeple kimse ona tecavüz edemez ve Öldüremez.

İkinci hadîsi Ebû Hûreyre rivayet etmiştir. Tirmîzî bu hadîsin ha-sen ve sahîh olduğunu belirtmiştir.

Muahid, dar-i. harp ehlinden olup eman dileyerek İslâm ülkesine giren kimse demek ur. Onun bu eman dilemesi bir para vermesiyle olabileceği gibi, kendisinden hiçbir şey alınmaksızın kabul de edilebilir.

Hasan'dan, o da Semûre'c'en rivayet etmiştir. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

«Kim kendi kölesini öldürürse biz de onu (kısasen) öldürürü/. Kim de kölesinin bir organını keserse, biz de onun organını keseriz.» [45]

Ebû Dâvud ile Nesâî'nin yaptığı rivayette ise şu cümleye de yer verilmiştir: «Kim kölesini iğdiş yaparsa biz de onu iğdiş yaparız...»

Buharî, Ali b. Medenfnin şöyle dediğini belirtiyor: «el-Hasan'm Semûre'den duyması sahîhtir.»

Gerçi bunun hilâfına da birkaç rivayet mevcuttur. Ancak yapılan ciddi tesbitlere göre, zayıftırlar. O bakımdan istidlale sâlih görülmemişlerdir. Nitekim bunların çoğunu Hicaz ehli rivayet etmiştir. İmam Ahmed de bu

konuda Şam ehlinin rivayeti sahîhtir, Hicaz ehlinin sahîh değildir diyerek tesbitini ortaya koymuştur. [46]

Çıkarılan Hükümler

1- Kısas konusunda insanlar eşit tutulurlar: Hürre karşılık hür Ijısasen öldürüleceği gibi, köleye karşılık da hür kısasen öldürülür. Kadına karşılık erkek, erkeğe karşılık kadın kısasen öldürülür. Bu daha çok Hanefi'lerin göi'üş ve içtihadıdır.

2- Zimmî (gayr-i müslim vatandaş) karşılığında müslüman îhsasen öldürülür. Bu istisna teşkil eder.

3- Kâfire karşılık müslüman, köleye karşılık hür kişi kısasen |ldürülmez. Bu daha çok Şâfîîlerle Hanbelîlerin görüş ve içtihadıdır.

4- Köleye karşılık köle kısasen öldürülür. Cariyeye karşılık da câriye kısasen öldürülür. Bu meselede ittifak vardır.

5- Müste'men (kendisine eman verilmiş olan yabancıya karşılık pmmî ve müslüman öldürülmez. Bu daha çok Hanefîlerin görüşüdür.

6- Müstü'mene karşılık müste'men kısasen öldürülür.

7- Deliye karşılık âkil sahibi, ergen olmayana karşılık ergen olan kişi kısasen öldürülür.

8- Hasta ve sakat kişiye karşılık sağlıklı ve azası yerinde olan kişi _ şasen öldürülür.

9- Baba veya anasını öldüren evlâd kısasen öldürülür.

10- Evlâdına karşılık baba veyahut ana kısasen öldürülmez.

11- Kısasen öldürülmeyenlerden diyet takdir edilip alınır.

12- Kölesine karşılık efendisi kısasen öldürülmez.

13- Ergen olana karşılık ergen olmayan çocuk kısasen öldürülmez. Zira katil hakkında kısas hükmünün uygulanabilmesi için onun âkil, baliğ olması şarttır.

14- Aklı yerinde olana karşılık deli kısasen öldürülmez. Ancak akl kapsamına giren diyet alınır.

15- Kısas daha çok kılıç veya öldürücü bir silâhla yerine getirilir.

16- Katile işkence yapılmaz. Organları kesilmez.

17- Maktulün varislerinden kimi ergen, kimi de küçük yaşta olursa, küçüklerin ergen olması beklenmeksizin büyükler kısas veya diyetten birini talep edebilirler. Bu Hanefîlere göredir.

18- Hak müşterek olduğuna göre vârislerinden küçüklerin ergen olması beklenip öylece kısas, diyet veya affa karar verilir. Bu hem ima-nıeyne, hem de Şâfiilerle Hanbelîlere göredir.

19- Öldürülenin ergen olan vârislerinden biri seferde olursa, kısas, diyet veya af hususunda bir karar verebilmeleri için onun seferden dönmesini beklerler.

20- Katil ağır bir cisimle veya boğarak veyahut bir uçurumdan aşağı atarak öldürür ve bu fiilini birden fazla kişi hakkında uygularsa, yakalanınca artık kılıç ve silahla değil fiiline uygun şekilde Öldürülür. Bu daha çok Hanefîlere göredir.

21- Üzerinde hudud vâcib olmayanlar hakkında kısas da uygulanmaz. Diyet alınır. ,

22- Sarhoş kişi o vaziyette bir adam öldürürse, sarhoşluğu dikkate alınmaz ve kısasen öldürülür.

23- Zimmîye karşılık müslüman kısasen öldürülmez. Diyet alınır. Bu daha çok Şâfiîlerin görüş ve içtihadıdır.

24- Zimmîye karşılık zimmî kısasen öldürülür. İsterse bu iki zimmînin dinleıi ayrı olsun.

25- Zimmî, adam Öldürdükten sonva İslâm'a girse bile kendisini kısastan kurtaramaz.

26- Zimmîye karşılık mürtedd kısasen Öldürülür. Murtedde karşılık murtedd de öldürülür.

27- Köleye karşılık köle kısasen öldürülür. Köleye karşılık hür kişi öldürülmez. Bu daha çok Şâfiilerle Hanbelîlerin görüş ve içtihadıdır.

28- Köle bir başka köleyi öldürdükten sonra hürriyetine

kavuşturulsa bile bu onu kısasen öldürülmekten kurtarmaz.

29- Müslüman bir köle ile hür bir zimmî arasında kısas uygulanmaz.

30- Birkaç kişi birleşip hep birlikte bir adamı öldürürlerse, hepsi birden kısasen öldürülür. Ancak maktulün velisi affederse, o takdirde Öldürülmekten kurtulurlar.

31- Evli olup zina eden bir kişiyi bir müslüman öldürecek olursa ne kısas, ne diyet, ne de keffaret gerekir. Bu Şafiî'nin bir kavline göredir. Diğer imamlara göre kısası uygulama yetkisi devlete aittir. O bakımdan kısas gerekir.

32- Kur'ân'da yazılı bulunan âyetler ve hükümler dışında yazılmayıp ehl-i beyte tevdi edilmiş başka âyet yoktur ve olamaz da...

33- Hz. Ali'nin (t.a.) muhafaza ettiği sahifede yazılı olanlar Kur'ân âyetleri değil hadîstir.

34- Ahd-u eman alıp İslâm ülkesine sığınan muâhidi öldürmek haramdır ve bunun manevî cezası oldukça ağırdır.

35- Maktulün baba tarafından vârisleri veya bütün vârisleri katil hakkında kısas uygulanmasından vazgeçme hakkına sahiptirler. İsterlerse sadece diyet almakla konuyu kapatabilirler. Bütünüyle affetmeleri de caizdir.

36- Varisler affedince kamu hakkı ve davası söz konusu olur mu? Müctehid imamlara göre, böyle bir hak söz konusu değildir. [47]

Şibh-i Amd

Katl'in Henefîlere göre beş kısma, diğer iki mezhebe göre üç kısma ayrıldığını bundan Önceki fasılda belirtmiş bulunuyoruz.

Şibb-i amd, kasde benzer bir öldürme olayıdır ki kesici, parçalayıcı alet ve silahla değil de baston, değnek, küçük taş parçası ve benzeri maddelerle vurmak suretiyle meydana gelir.

Kasden bilerek kesici bir alet veya bir silahla öldürmekten dolayı. sadece kısas gerekir. Bundan dolayı ayrıca keffaret gerekmez. Katil aynı zamanda büyük bir günah işlemiş olur.

Şibh-i amd (Kasde benzer öldürme)den dolayı İse hem keffaret, hem de âkile üzerine diyet-i mugallaza gerekir. Alnı zamanda katil büyük günah işlemiş sayılır. Kısas gerekmez. Zira olayda öldürme kasdı kesin olarak bilinmemekle beraber bir de öldürücü keskin bir alet veya silah kullanılmamıştır. [48]

İlgili Hadisler

Amr b. Şuayb'den, o da babasından ve dedesinden yapılan rivayete göre Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Şibh-i amd (kasde benzer öldürme) nin akl'ı (katilin baba tarafından alınacak diyeti), amden öldürmeden dolayı (taktir edilen) diyet gibidir. Ancak şibh-i amdden dolayı katil kısasan öldürülmez.

Bu, şeytanın insanlar arasına sokulup sıçramada bulunmasından kaynaklanır. Derken kinsiz, kasıtsız ve silahsız kan dökülür." [49]

Abdullah b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Rasûlüllah :(s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Haberiniz olsun ki hatâen öldürmek şibh-i amd (kasde benzer öldürme) gibidir. Baston, sopa ve kamçı vurup ölüme sebep olmak... Bunun diyeti, kırkı gebe olmak üzere yüz devedir." [50]

Hanefîler şibh-i amd ile hatâen öldürmeyi farklı olarak tarif etmişlerdir. İmam Mâlik öldürme olayında sadece amd ve şibh-i amd kavramlarına yer vermiştir. Diğer iki mezhep ise amd, şibh-i amd ve hata'en öldürme diyerek katli üç kışıma âyırmışlardır. Gerçi hatâ'en Öldürmeden dolayı da kırkı gebe

olmak üzere yüz deve diyet gerekmektedir. Ayrıca keffaret de söz konusudur. Ancak şibh-i amdle katl-i hatâ arasında nüans vardır. Diyet bölümünde buna geniş yer verilmiştir. [51]

Tahliller

671 no'lu Amr b. Şuayb hadîsinin isnadında Muhammed b. Râşid ed-Dimeşkî bulunuyor. Bu zat hakkında birçok ilim adamı farklı tesbit-ler yapmıştır. Aynı zamanda onun sika (güvenilir).olduğunu söyleyenler de vardır.

O bakımdan müctehitlerden bir kısmı bununla istidlal ederken diğer bir kısmı istidlal etmemiştir. Ancak hadîsin delâlet ettiği hükmü destekler anlamda sahîh rivayetler mevcuttur. O bakımdan istidlale sa-lih olduğu söylenebilir.

672 no'lu Abdullah b. Amr hadîsini Buharı kendi tarihinde tahric edip râvilerinin ihtilâfını ele alarak bilgi vermiştir. Darekutnî de aynı hadîsi kendi sünenin de tahric edip râvîlerindeki ihtilâfı nakletmiş tir.

Bizim metin olarak buraya aldığımızı Ebû Dâvud rivayet etmiş bulunuyor. Hadisin birkaç tariki bulunuyor ki, o tariklerden birinde Ali b. Zeyd b. Cüd'ân bulunuyor ki onun rivâyetiyle ihticacda bulunulmaz. Nitekim Zehebî bu zat hakkındaki görüş ve tesbitleri sıralarken çok farklı durum ortaya çıkmıştır: İbn Uyeyne onun zayıf olduğunu, Ham-mad b. Zeyd onun hadîslerde kelime ve cümlelerin yerlerini değiştirdiğini, Yahya b. Kattan'm onun hadîsinden sakındığını Yezîd b. Zü-ray'm onun râfızî olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel onun zayıf-olduğuna dikkat çekmiştir. Buharî ile Ebû Hatim "Onun hadîsiyle ihti-cac olunmaz" demişlerdir. [52]

Şüphesiz Ali h. Zeyd b. Cüd'ân sadece hadîsin tariklei'inden birinde yer almış bulunuyor. O bakımdan hadîsle istidlal edilmez diye bir görüş ortaya konulamaz. Nitekim diyet bahsinde bu anlamda Ukbe b.. Evs'in ashabından yaptığı rivayet bulunuyor.

Bu babda Ebû Davud'un Hz. Ali'den tahrîc ettiği bir hadîs bulu-Duyor ki, meâlen şöyledir: "Şibh-i amdde eslas vardır; Otuzüç tane dört yaşma girmiş dişi deve, otuz üç tane beş yaşma girmiş deve ve otuzdört tane altı yaşına girmiş deve ki bunların hepsi gebe durumdadır..."

Ancak bunun isnadında Asını b. Damre bulunuyor ki bu zat hakkında da hayli şeyler söylenmiştir,

- Bu babda yine Ebû Davud'un Hz. Ali'den tahrîc ettiği bir diğer (hadîs bulunuyor ki, orada yüz deve dörde ayrılmıştır; Yirmibeş tanesi ^dört yaşma girmiş dişi deve, yirmibeş tanesi beş yaşma girmiş dişi deve, yirmibeş tanesi üç yaşım doldurmuş dişi deve, yirmibeş tanesi de 1 iki yaşını doldurmuş dişi deve..."

Diyet konusu işlenirken buna geniş yer verilmiştir. [53]

Çıkarılan Hükümler

1- Kasden bilerek kesici alet veya silahla adam öldürmekten dolayı maktulün vârisleri kısasdan vazgeçerlerse, o takdirde diyet-i mugalla-za, yani ağır bir diyet gerekir.

2- Şibh-i amd (kasde benzer öldürme)den dolayı diyet-i mugallaza gerekir. Bu tür öldürme olayından dolayı kısas gerekmez. Diyetle birlikte keffaret de gerekir.

3- Hataen"öldürmek de şibh-i amde benzer. Buğdan dolrvı hem keffaret gerekir hem de kırkı gebe olmak üzere yüz deve diyet gerekir.

4- Şibh-i amd ile katl-i hata' arasında diyet bakımından da az fark vardır. Bu da develerin sayısında değil, yaş ve gebe olmalarındandır.

5- Belirtilen vasıfta ve sayıda deve temin edilmediği takdirde on-bin dirhem gümüş diyet olarak belirlenir ki, bu yirmidokuz kilo yediyüz kırkaltı gram etmektedir.

6- Belirtilen miktardaki gümüş günün rayicine göre tedavüldeki paraya vurulur ve ona göre diyet alınır.

7- Maktulün vârisleri isterlerse bu diyeti hafifletebilirler, hattâ tamamen affedip bağışlayabilirler.

8- Diyet kelimesi bir de Fransızca   olarak kullanılmaktadır ki, İslâm Hukukunda geçen "diyef'ten ayrı bir mâna taşımaktadır. Fransızca'daki "perhiz" anlamına geliyor. Arapçadaki "ağır maddî ceza" anlamına delâlet ediyor.

9- Arapça'da ağır maddi ceza anlamında kullanılan "diyet" yerine bazan da "akl" kullanılır. Bu, daha çok diyet olarak alınacak develerle ilgili bir kavramdır. Katil tarafının diyet oiarak maktulün kapısına getirip dizlerini iple bağladıkları develerin bu tarz bağlanması demektir. [54]

Katile Yardımcı Olmak Kısası veya Diyeti Gerektirir Mi?

Katile yardımcı olmak çok çeşitlidir. Yardımın şekline, ölçüsüne •e neticesine göre değerlendirilir. Meselâ öldürülen kişi henüz öldürülmeden katil olacak kişiyi Öldürmek üzere iken bir başkası gelip onun elinden tutarak cinayet işlemesini Önlerken diğeri bu fırsattan yararlanarak vurup hasmını öldürürse, zahiren bu olayda üçüncü şahıs katile yardımda bulunmuş gibi gözükürse de gerçekte yardım etmemiş, onu öldürmek isteyen adama engel olmuştur. Ortada bir kasıt yoktur. O bakımdan böyle bir olayda sadece katil kısasen öldürülür, üçüncü şahıs hakkında ne kısas ne de diyet uygulanır.

Bir de iki kişi kavga ederken üçüncü bir şahıs gelip onlardan birinin ellerini, kollarını tutar diğeri de vurup onu Öldürürse, burada katile yardımcı olan ve kasde makrun olarak karşısındaki adamın Öldürülmesine imkân veren bir şahıs bulunuyor. Burada katil kısasen öldürü-lürse yardımcı olan şahıs hapsedilir. Kısastan vazgeçilir de diyet tahakkuk ettirilirse, diyetin bir kısmı katilin yardımcısına yükletilir.

Ama ikisi de keskin alet veya silah kullanarak bir şahsı birlikte öldürürlerse ikisi de kısasen öldürülür. [55]

İlgili Hadisler

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.vj Efendimiz şöyle buyurmuştur; "Bir adam bir adamı tutar da bir başkası onu öldürürse, katil kısasen öldürülür, öldürülen adamı tutan kimse ise hapsedilir." [56]

tutuklu kalır." [57]

Müctehidlerin ve Diğer İlim Adamlarının Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, kendisi hakkında kısas hükmü uygulanmayan katilin suç ortağı da öldürülmez. Meselâ baba kendi oğlunu öldürürken bir başkası ona yardımcı olur; biri hatâen bir kişiyi öldürürken bir başkası kasden yardımda bulunur; ergen olmayan çocuk birini öldürürken ergen olmuş bir şahıs ona suç ortağı olursa bu tür olaylarda birinci şahsa kısas gerekmediği için ona suçta ortak olan öldürülmez. Bunun gibi bir adamı öldürmede iki kişi birlikte teşebbüs edip biri değnekle, diğeri keskin bir madenî aletle olayı gerçekleştirirlerse, ikisine de kısas gerekmez, takdir edilen diyeti eşit şekilde öderler. Ancak madenî aleti kullanan şahıs diyetin yarısını kendisi öder, sopa kullanan şahsın ise baba tarafından yakınlarından geri kalan yarısı tahsil edilir. Çünkü birinci ortak amden (kasden), ikincisi şibh-i amd (kasde benzer bir öldürme) ile katli gerçekleştirmiştir.

Birden fazla adamlar biraraya gelip bir adamı kasden bilerek öldürücü aletle öldürürlerse, hepsi de kısasen öldürülür.

b) Şâfîîlere göre, bir adamın öldürülmesinde kasden öldürülenle hataen öldüren, mükellefle gayr-i mükellef, akıllıyla deli, hür ile köle ortak hareket edip cinayeti işlerlerse, kasden öldüren ortağa kısas, hatâen öldürene diyetin yarısı gerekir. Bunun gibi hür olan ortak hakkında kısas uygulanır, köle

hakkında yarım diyet takdir edilir. Hür ile köle ortak hareket edip bir köleyi öldürürlerse, köle öldürülür, hür ise diyetin yarısını öder.

Burada diyet akileye değil katilin kendisine yükletilir.

Bir adam bir başka adamı hapsedip elini bağlar ve yere uzatır da bir başkası onu öldürürse, hapsedip bağlayan kısasen öldürülmiyeceği gibi diyet de ödemez. Sadece ta'zîr edilip hapse atılır. Asıl katil ise kısasen öldürülür.

c) Hanbelîlere göre, birden fazla kişi biraraya gelip bir adamı kasden öldürürlerse, dört mezhebe göre hepsi kısasen Öldürülür. Nitekim bu husus Ömer, Ali, Muğîre b. Şube, Ibn Abbas (Allah hepsinden razı olsun) ve Saîd b. Müseyyeb, el-Hasan, Ebû Seleme, Atâ ve Ka-tade'den böyle rivayet olunmuştur. İmam Sevrî ile İmam Evzaî'nin de mezhebi budur.

İmam Ahmed'den ikinci bir rivayette ise, bir cemaat bir kişiden dolayı öldürülmez, diyet vermeleri gerekir denilmektedir. Nitekim îbn Zübeyr, Zührî, İbn Sirîn, Habîb b. Ebî Sabit, Abdülmelik, Rebî'a, Dâvud ve îbn Münzîr de aynı görüş ve ictihaddadırlar. Muaz b. Cebel'den yapılan rivayete göre o cemaatten biri kısasen öldürülür ve diğerlerinden diyet alınır. [58]

Adam öldürmeye iştirak eden iki kişinin öldürme olayında eşit oldukları söylenemez. Mesela birisi vurup kemik görünecek şekilde adamın kafasını yarar, diğeri ise aynı adamın beynine ulaşacak şekilde vurup başını yarar ve adam ölürse, ikisi katide eşit sayılırlar. Kısastan vazgeçildiği taktirde diyet-i de eşit şekilde öderler. Zira öldürücü bir cisimle iki kişinin ayrı ayrı vurmasını müsavî kabul ettiğimiz takdirde kısas düşüyor, fidye gerekli oluyor. [59]

Bir adamı öldürmede üç kişi birleşir de biri onun elini, diğeri ayağını keser, üçüncüsü ise onun kemiği görülecek şekilde vurup başım yarar ve adam bu darbe ve kesmelerden dolayı ölürse, maktulün velîsi isterse hepsinin kısasen öldürülmesini talep eder, isterse kısastan vazgeçip her birinin diyetin üçte birini vermesini talep eder. İsterse sadece birinden diyetin üçte birini alır, diğer ikisinin kısasen öldürülmesini sağlar.

Kısası gerektiren bir yaralamada bir cemaat hep birlikte iştirak ederse hepsi hakkında kısas uygulanır. Nitekim İmam Mâlik, imam Şâfıî, İshak, Ebû Sevr de aynı görüş ve ictihaddadırlar. el-Hasan, Zührî, Sevrî ve rey tarafdarlarma göre ise bir el sebebiyle iki el kesilmez.

İştirak edenlerden biri hakkında bir sebepten dolayı kısas uygulanmıyorsa, onunla beraber fiili işleyenler kısasen öldürülürler, ondan ise diyet alınır. Meselâ bir müslümanla bir zimnıî bir köleyi birlikte öldürürlerse, müslümana kısas gerekmez ama zimmî kısasen öldürülür. Bunun gibi hür bir kişi ile bir köle birleşip bir köleyi öldürürlerse, hür kişi kısasen öldürülmez, diyet öder, köle ise kısasen öldürülür. [60]

d) Mâliki mezhebinin görüş ve içtihadını yer yer belirtmiş bulunuyoruz. Ayrıca İmam Mâlik'e göre, âmir durumunda olan kişi memuruna emreder de o memur bir adam Öldürürse, me'mur kısasen öldürülür, âmir değil... Ancak âmir kişi cezalandırılır. İmam Şafiî ile İmam Ahmed de aynı görüş ve ictihaddadırlar Ebû Hanîfe'ye göre, âmir kısasen öldürülür me'mur değil... '

Ama katide kasden öldürenle hatâen öldüren veya mükellefle gayr-i mükellef birleşirlerse İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye göre, kasden öldürene kısas uygulanır, hataen öldürene veya mükellef olmayana diyetin yarısı ödetilir. Ancak îmam Mâlik buradaki diyetin akile tarafından ödenmesinin lüzumunu belirtmiştir. [61]

Tahliller ve Rivayetler

Sonuç olarak mezhep imamlarının çoğuna göre de birden fazla kişi bir adamı ortaklaşa öldürürlerse hepsinin kısasen öldürülmesi gerekir. I Zira bu meselede kısas değil de sadece diyet gerekir denilirse, öldürme olaylarında caydırıcı durum ortadan kalkar ve yanma bir iki kişi alan ;adam istediğini öldürür ve diyet vermekle yakayı kurtarmış olur. Oysa kısasta hayat vardır...

îmam Ahmed'den yapılan bir rivayette ise, cinayeti işleyen caniler S birden fazla olurlarsa, kısas düşer ve diyet alınması gerekli olur. [62]

İlim adamları öldürmede caniye yardımcı olma hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Zira bu hususta muhtelif meseleler ortaya çıkmaktadır ki bunu şu dört kısımda özetlemişlerdir:

1. Öldürmeye meyleder bir halde bulunan caniye yardımcı olmak,

2. Öldürülmek istenen adamı tutup katilin onu öldürmesine yardımcı olmak,

,

3. Öldürmeyi emretmek,

4. Öldürmeye zorlayıp tehdit etmek...

Bu meselde kısas ancak katle bizzat mübaşeret eden hakkında uygulanır. Nitekim Ebû Hanîfe, İmam Şafiî ve îmam Ahmed'in de içtihadı bu anlamdadır. îmam Mâlik'e göre hepsine kısas gerekir.

Biri bir adamı tutup yakalar bir üçüncü şahıs gelip o yakalanan adamı öldürürse, eğer öldürülen adamı üçüncü şahıs gelip öldürsün diye tutmamışsa, o takdirde tutana kısas gerekmez. Ama üçüncü şahıs gelip Öldürsün diye o adamı yakalarsa, kısas gerekir. İmam Mâlik'in içtihadı böyledir.

Üçüncü şahıs gelip dövsün diye adamı yakalar ve fakat üçüncü şahıs vurup onu öldürürse, öldüren kısasen öldürülür. Tutan kişi ise ta'zîr edilir.

îmam Ebû Hanîfe'ye göre, üçüncü şahıs öldürsün diye adamı yakalayıp tutan kimseye bundan dolayı kısas gerekmez, diyet gerekir. Çünkü o katle sebep olmuştur. Katl-i sebebi ise sadece diyeti gerektirir. [63]

674 nolu îbn Ömer hadîsini aynı zamanda Dârekutnî, Sevrî tarikiyle tahrîc etmiştir. Ma'mer ve diğer muhaddisler ve İsmail'den nak-letmişlerdir. Dârekutnî bunda irsal daha çoktur şeklinde bir ifade kullanmıştır. Beyhâki ise bu hadîsi tahrîc edip mursel olduğunu tercih etmiştir. Hafız ise Bülûğu'l-Meram'da bu hadîsin ricalinin sika olduğunu belirtmiş ve İbn Kattan da sahihlemiştir.

Aynı zamanda bu hadîs İsmail tarikiyle Sâid b. Müseyyeb'den merfuan rivayet edilmiştir. îbn Mübarek Ma'mer1 den, o da Süfyan'dan, o da İsmail'den merfuân şu hadisi rivayet etmiştir: "Katili öldürün, onu tutup yardımcı olanı hapsedin."

Böylece bu hadîs, katile yardımcı olup- öldürülecek şahsı tutan kimseye kısas gerekmediğine delâlet etmektedir. Ve onun bu fiili, katle iştirak sayılmamaktadır. İmam Mâlik ile Leys onun da kısasen öldürülmesini belirtmişlerdir. Çünkü kati olayına işirak etmiştir. [64]

675 .no'lu Hz. Ali Hadîsini aynı zamanda Rebi'a da rivayet etmiştir, îbn Ömer hadîsiyle birleşmekte ve meseleye ağırlık kazandırmaktadır. [65]

Çıkarılan Hükümler

1- Kendisi hakkında kısas uygulanmayan katilin suç ortağı öldürülmez.

2- Meselâ baba kendi rğlunu öldürürkei- bir başkası ona yardım ederse, baba kısasa tabi tuta^mc.ydcağı için suç ortağına da kısas uygulanmaz.

3- İki kişi birleşip biri değrı^kıe,- diğeri kesici aletle vurmak suretiyle bir şahsı öldürürlerse, ikisi de kısasen öldürülmez, diyet gerekir. Bu daha çok Ebû Hanîfe'nin görüş ve içtihadıdır.,

4- Birden fazla kişi biraaraya gelip ellerindeki öldürücü aletle, silahla bir kişiyi öldürürlerse, müctehidlerin çoğuna göre hepsi de kısasen öldürülür,

5- Bir adamı biri kasden, diğeri hataen müştereken Öldürürlerse, kasden öldüren hakkında kısas uygulanır, diğeri için diyet ödemesi hükmedilir. Bu daha çok İmam Şafiî'ye göredir.

6- Hür kişiyle köle kişi birleşip bir köleyi Öldürürlerse, köle kısasen öldürülür, hür kişinin ise diyetin yansını ödemesi gerekir. Bu da Şâfiîlere göredir.

7- Biri bir adamı yakalayıp hapseder, üçüncü şahıs gelip hapisteki adamı öldürürse, hapsedip bağlayan kısasen öldürülmez, diyet de ödemez. Ta'zîr edilir. Asıl Öldüren kişi kısasen katledilir.

8- Öldürmede iki kişi kesici aletle vurup adamın başını yararlar, birinin darbesi kemiğe kadar, diğerinin darbesi beyne kadar yara açar ve adam bu iki darbeden do ayı ölürse, ikisi de kısasen öldürülür.

9- Bir kişi bir başka kişiye emredip üçüncü bir şahsı öldürtürse, imam Mâlik'e göre sadece me'mur olan kişi kısasen öldürülür. Amir ise cezalandırılır.

10- İmam Ebû Hanîfe'ye göre, âmir kısasen öldürülür, me'mur cezalandırılır, [66]

Kısas Fima Düne'n-Nefs

Öldürme dışında kalan organ kesme, yaralama gibi cinayetlere "kısas dûne'n-nefs" denilmektedir. İslâm hukuku bu gibi tecavüzleri de önlemek, tecavüze uğrayanın duygularım teskin edecek ağır müeyyidler koymuştur. Kısasın uygun ölçüde gerçekleşmesi mümkün olan kesme ve yaralamada kısası vacip kılmış, mümkün olmayan yerlerde diyeti emretmiştir.

Katl'in, müctehidlerden kimine göre beş, kimine göre üç, kimine göre de iki kısım olduğuna değinmiş ve gerekli açıklamayı yapmış bulunuyoruz. Kısas,'diyet, keffaret ve af gibi müeyyide ve uygulama safhaları üzerinde durduk, kısaca bilgiler vermiş olduk. Kati olayını bir k-üll sayarsak yaralama ve organ kesme ve koparmayı içine alan "cerh" ve "secc"i de bu küllün birer cüz'ü olarak vasıflandırabiliriz.

îslâm hukukunda bu bölüme de yeterince ağırlık verilmiştir. Her türlü şüphe ve tereddüde mahal kalmayacak şekilde geniş bir değerlendirme yapılmıştır.

el-Kısas fıma dûne'n-nefs, genellikle iki kısma ayrılır:

a) Eklem yerinden kesilen parmak, el, kol, ayak, diş, kulak ve âîi gibi sınırı ve Ölçüsü belli olan uzuvlar...

b) Sınır ve ölçüsü tam olarak belirleneraiyen ve o bakımdan kısas uygulamasının dışında kalan kesme, kırma ve yaralama...

Birinci kısma giren cinayetlerde kısas uygulanır. İkinci kısma girenlerde ise diyet takdir edilir.

Yaralamada sadece kemik görülecek şekilde bir durum varsa kısas uygulanır. Çünkü kemiğe varıncaya kadar kesmekte denklik sağlamak mümkündür. Bunun dışında kalan yaralamalarda nisbet ve ölçüyü aynen belirlemek, ona göre kısas uygulamak mümkün değildir. Böylece bu gibi cinayetlerde «erş» adı altında diyet cari olur. [67]

İlgili Hadisler

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, halâsı Rübeyyeâ cariyenin ön dişini kırmıştı. (Rübeyyeâ'nın çevresi) o cariyeden affedilmesini talep ettiler razı olmadılar. Erş (belli nisbette diyet) vermeyi teklif ettiler, onu da kabul etmediler. Bunun üzerine Resû-lüllah'a (s.a.v.) başvurdular, ama cariyenin yakınları mutlaka kısas istediler. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz de kısası emretti. Bunun üzerine Enes b. Nadr (r.a.) şöyle dedi: «Ya Resûlallah! Rübeyyeâ'nın ön dişini kıracak mısın? Hayır seni hak ile gönderene yemin ederim ki, onun Ön dişi kırılmayacaktır...» Resûlüllah (s.a.v.) ona: «Ya Enes! Allah'ın kitabı kısası (emrediyor)» buyurdu. Bu uyarı üzerine Rübeyyeâ'nm adamları kısasa rıza gösterdiler. Derken cariyenin adamları affedip kısastan vazgeçtiler. Bu güzel sonuç üzerine Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Allah'ın Öyle kulları vardır ki, bir şey hakkında Allah'a yönelip yemin ederlerse, Allah onlara muvafakat eder (arzuları-nı= yerine getirir).» [68]

Mezheb İmamlarının Görüş ve İstidlalleri

Kemik kırma hususunda kısas uygulanmaz. Secc (belirli bir diyet) ödenir. Ancak diş bir istisna teşkil eder. Zira dişte misliyle kıyas mümkündür. Diğer kemiklerde mümkün değildir. Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: «Kemik hususunda kısas yoktur» buyurmuştur. Ayrıca Ömer, îbn Mes'ûd (Allah ikisinden de razı olsun) kemik olarak sadece dişte kısas uygulanır demişlerdir.

O halde vurup adamın dişinin kökünden kopup çıkmasına yol açan kimsenin dişi kısasen kökünden çekip çıkarılır. Dişin kırılmasına yol açan darbeden dolayı da kemiği keser özellikle bir aletle kısasen failin dişi kesilir.

Bu mezhebe göre organ kesme ve yaralama hususunda kadınla erkek, hür ile köle ve köle ile köle arasında kısas uygulanmaz. Çünkü bunlar eşit düzeyde değillerdir. Secc (yani diyet) alınır.

Yukarıdaki genel kaide çerçevesinde dili veya tenasül aletini kesen kimse hakkında kısas uygulanmaz. Diyet alınır. Çünkü aynı Ölçü ve şekilde kesmek mümkün değildir. Müslümanla zimmî arasında kısas uygulanır.

Cinayete maruz kalan kişi kısasla erş (yaralama diyeti) arasında muhayyerdir. İkisinden birini seçip talep edebilir, [69]

Kulağı olduğu gibi dibinden kesip koparan hakkında kısas uygulanır. Çünkü nıümaselet (benzeyiş) sağlanabilir. Kulağın bir kısmı hakkında da kısas uygulanabilir. Kerhî de aynı görüştedir. Vurup kıran veya kökünden kokmasına yol açan adamın dişi küçük, cinayete maruz kalanın ki büyülç olsa bile bu hususta büyüklük ve küçüklüğe bakılmaksızın kısas uygulanır. Ancak kırılan veya kökünden koparılan hangi diş ise fiili işleyenin de ancak o dişi kısasen kırılır veya kökünden çekilip alınır. [70]

Kırık dişe karşı sağlam diş kısasen alınmaz. \ma sağlam diş karşılığında kırık diş kısasen alınabilir. Bu noksanlıktan dolayı ayrıca bir erş talep edilmez. İmam Mâlik ile Hanbelîlerden bir çok fakihler de aynı görüştedirler. [71]

b) Şâfîilere göre, vurup dişi olduğu gibi kökünden çıkaran kişi hakkında kısas uygulanır. Kırmaktan dolayı kısas uygulanmaz. Erş takdir edilir.

Dişleri henüz dökülmemiş küçük çocuğun vurup dişinin düşmesine yol açmaktan dolayı hemen tanzim gerekmez. Beklenir o dişin yerinde sağlam bir diş- çıkarsa kısas gerekmez. Ama bozuk bir diş çıkarsa kısas gerekir. [72]

c) Hanbelilere göre de dişten dolayı kısas gerekir. Çünkü mü-maselet (benzeyiş) mümkündür. İlim adamlarının bu meselede ittifakı vardır. Sağlam diş karşılığında kırık diş kısasen alınır. Ancak noksanlıktan dolayı erş gerekir mi? Bu hususta iki farklı görüş ortaya çık-rııştır. Dai'be neticesi yerinden kopup ayrılan dişin yerine yenisi çıkacaksa, o takdirde kısasa gerek yoktur. Erş takdir edilir. Ama yeni çıkan diş noksan çıkar veya eğri biçimde biterse ona göre erş tanzim edilir.

Darbe neticesi diş kökünden kopmaz da kırıhrsa, bundan dolayı da kısas gerekir. Nitekim Rübeyyeâ hadîsi buna açık biçimde delâlet etmektedir. Kulak hakkındaki hüküm de böyledir. Zira kulaktan kopan kısma mümasil olarak kesmek mümkündür.

Ağızda fazladan çıkan bir diş hakkında, cinayeti işleyenin de onun gibi fazla biten dişi varsa kısas yapılır, yoksa erş takdir edilir. [73]

d) Mâlikîlere göre de dişte kısas gereklidir. Tamamının çıkıp düşmesinde hüküm böyle olunsa, kırılmasında da kısas uygulanır. [74]

Tahliller

687 no'lu Rübeyyia hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salihtir. Böylece diş hakkında kısasın vacip olduğu anlaşılıyor. Diğer kemiklerde ise kısas uygulanmaz. Çünkü mümaselet mümkün değildir. [75]

Eli Isırılan Kimse Elini Adamın Ağzından Kurtarmak İçin Çekince Isıranın Dişleri Kırılır veya Çıkarsa

Bu olayda önce kasıt yoktur, sonra da adam canının daha fazla yanmaması, acı çekmemesi için elini hütün gücüyle çekip kurtarmak zorundadır. O bakımdan bu tarz bir olayda ısıranın dişlerinin kırılması veya yerinden çıkması kısası ve ersi gerekli kılmaz.

Nitekim îmrân b. Husayn (r.a.) den yapılan sahîh rivayete göre: Bir adam diğer bir adamın elini ısırmış, derken eli ışınlan adam elini onun ağzından (dişlerinin arasından) çekince adamın iki ön dişi kökünden çıkıp düşmüş. Bunun üzerine davacı ve davalı olarak Resûlüllah'a (s.a.v.) başvurdular. Efendimiz şöyle buyur-du: "Sizden biri (şehveti galeyana gelen) erkeğin

ısırdığı gibi kardeşini ısırıyor... (Ey davacı), bundan dolayı sana diyet vermesi gerekmez..." [76]

Ya'lâ b. Umeyye'den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: im ücretle çalışan bir işçim vardı. Bir başka kişiyle dö-

"Benim ücretle çalışan bir işçim vardı. Bir başka kişiyle dövüştü. Derken biri diğerini ısırdı ve ısırılan adam parmağını (kurtarmak üzere) çekti ve adamın ön dişini düşürdü. Dişi kopup düşen adam Peygamber (s.a.v.) onun dişinin heder olduğunu bildirdi ve şöyle buyurdu: "Onun elini ağzına koyup, (kızgın) erkeğin (dişisini) dişleriyle ısırıp (âdeta yemeğe çalıştığı) gibi ısırıyorsun!..." [77]

Tahliller ve Rivayetler

694 no'lu İmran hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salihtir. Böylece dişin yerinden kopmasında sahibinin suçu varsa, eli ısıranın da bunda bariz bir kasdı yoksa kısas gerekmemektedir.

Aynı zamanda birini ısırmanın insana, özellikle de müslümana yakışmadığına işaret edilmekte ve böylesinin durumu ve davranışı kızgın erkeğin dişisini ısırmasına benzetilerek hayvanı bir duygunun kabarması neticesi bu gibi olayların meydana geldiği belirtilmektedir.

695 no'lu Ya'lâ hadîsi de sahîh olup istidlal ve ihticaca salihtir. Hadîs, başkasını ısırırken dişlerini kaybeden kişinin dişleri hederdir hükmünü taşımaktadır.

Ancak bu ikinci hadîsin rivayet yollarında az farklı lafızlar bulunuyor: Müslim'in tesbitinde "Bir adam diğer bir adamın kolunu ısırdı" şeklindedir. Buharî'nin rivayetinde ise "Arkadaşının parmağını ısırdı" ifadesi yer almaktadır. Ancak ilim adamları kolunu ısırdı rivayetinin daha râcih olduğunu belirtmişlerdir.

Ön dişler hususunda da bazı rivayetlerde tekil, bazısında çoğul lafız kullanılmıştır. Ancak râvîlerin hepsi sikadır.[78]

Çıkarılan Hükümler

1- Mümaselet bulunan, yani birbirine eşit durumda olup kısasa uygun gelen organların kesilme ve koparıl-masında misilleme gerekir.

2- Yaralama hususunda sadece kemiğe kadar ulaşanı hakkında kısas uygulanır, Çünkü kemiğe kadar dayanmada mümaselet mümkündür.

3- Diğer yaralamalaı-da kısas değil diyet takdiri gerekir.

4- Dişe karşılık diş kısasen çekilir veya kesilir.

5- Dişler arasında büyüklük küçüklük hükmü değiştirmez,

6- Dişe karşılık aynı hizada ve tarafda olan diş kısas edilir.

7- Küçük çocukların dişine gelince, onlar henüz diş değiştir-memişse, beklenir yerine sağlam bir diş çıkarsa kısas düşer, diyet taktir gerekir.

8- Çıkan diş sakat ve eğri ise diyet gerekir.

9- El, parmak, bilek ve benzeri bir yeri ısırırken ışınlan adam elini çekince ısıranın dişi kırılır veya yerinden çıkarsa, bundan dolayı ne kısas, ne de diyet gerekir. Zira ortada bir kasıt yoktur.

10-Kulakta da kısas hükmü gerekir. İster kulak dibinden koparılmış veya kesilmiş olsun, isterse bir kısmı koparılmış olsun farketmez, yani her iki durumda da misilleme mümkün olduğundan kısas gerekir.

11- Tenasül aleti de dibinden koparıldığı taktirde kısas gerekir. Aksi halde misilleme mümkün olmayacağından kısas gerekmez, diyet gerekir.

Kesme, yaralama gibi cinayetlerden dolayı kısas dışında kalanlarından dolayı ne kadar erş, secc yani diyet taktir edilir? Bu husus ayrı bir başlık altında açıklanacağından burada bunun nisbeti üzerinde durmaya gerek görmedik.[79]

Kapalı Bulunan Kapı ve Pencerenin Delik ve Açık Yerinden İçerdekileri Gözetlemek Haramdır

İslâm mutlak anlamda topluma ve aileye güven ve düzen getirmiş ve bu güvenle düzenin bozulmasına asla cevaz vermemiştir. Kimse kimseyi rahatsız etme, gizli hallerini araştırma, evinin duvarları arasında neler yaptığını gözetleme hakkına sahip değildir.

Komşu ve çevreye güven telkin etmek, güvenilir bir kişi olduğumuzu söz ve davranışlarımızla kanıtlamak vaciptir. Bu hem insanlığımızın, hem medenî oluşumuzun, hem islâm dinine bağlı bulunma şerefine eriştiğimizin gereğidir.

Şüphesiz sağlam dinî kültür alan, imân devlet ve nimetine erişen; Allah'ın her şeyi ve her olayı söz ve davranışı bilindiğine inanan; âhirette mutlaka bir hesabın söz konusu olacağından şüphe etmeyen bir mü'min hiçbir zaman başka bir ailenin kapı ve penceresinden içeriye bakmaz, kapı ve pencere deliklerinden içeride olup bitenleri gözetlemez. Bu davranış ve duygunun büyük günah olduğunu bilir ve çevresine durmadan güven, huzur ve doğruluk telkin edir. Günlük yaşayışla bunun örneklerini sergiler. [80]

İlgili Hadisler

Sehl b. Sa'd (r.a.) den yapılan rivayete göre: Bir adam Resûlüllüh (s.a.v.) Efendimizin kapısındaki delikten içeriyi gözetliyordu. Bu sırada Resûlüllah (s^a.v.) Efendimiz tarağa benzer bir aletle saçlarını tarayıp düzeltiyordu. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) o adama şöyle dedi: "Eğer senin bakıp gözetlediğini bilmiş olsaydım her halde bu aleti senin gözüne batırırdım. Allah (birisinin evine girmek için) izin almayı gözden (yani başkasının evine bakmaktan) dolayı gerekli kılmıştır.» [81]

Enâs (r.a.) den yapılar rivayete göre: Bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimizin evinin deliklerinin birinden içeriye bakıp gözetledi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) bir veya birkaç yassı uzunca demiri (eline alıp)

ona doğru ilerledi. Râvî devamla diyor ki, Peygamber'in (s.a.v.) o adama doğru sinerek ilerlemesine şu! anda da bakar gibiyim (hâlâ bütün caıihlı-ğıyla gözlerinim Önünde canlanıyor)." [82]

Ebû Hüreyre (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'şöyle buyurmuştur: f'Eğer bir adam izin almadan sana (senin bulunduğun evin içine) bakar ve sende ona çakıl taşı atıp gözünü bıkarırsaıl, senin üzerine vebal ve günah söz konusu olmaz." [83]

Yine Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan bir rivayete göre, Peygamber fendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim izinleri alınmaksızın bir e-yine bakıp gözetler (dikizler) se, artık onun gözünü lan o aileye helâl olur ve bundan dolayı ne diyet, ne de kısas gerekir. [84]

Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) İmam Şafiî bu hadîslerin muktezasınca amel edilir diyerek, başkasının evini izinsiz gözetleyen kimsenin o ev sahibi gözünü çıkaracak!olursa kısas ve diyet gerekmiyeceğini belirtmiştir!

b) imam Mâlik bu görüş ve .içtihadın hilâfına bir görüş ortaya koyarak böyle bir gözetlemede adamın gözünü çıkaracak olurlarsa, kısas ve diyet gerekir demiştir. İlim adamlarından bir cemaat de bu görüştedir. Bunların delili, günahların misliyle defedilemiyeceği kaides-idir.

Oysa şâri'in izin verdiği bir hususta günah söz konusu olmaz. O bakımdan birincilerin görüş ve içtihadı daha isabetlidir diyenlerde vardır. Hadîsteki ifade, konunun önemini belirtmeye, ve işlenen günahın azametine dikkatleri çekmeye yöneliktir-şeklindeki yorum pek isabetli görülmemiştir.

696 no'lu Sehl hadîsi sahihtir... Bu, kapı.ve pencere deliklerinden başkasının evinin içini .gözlemenin haram olduğuna ve evdeki insanın buna mani olma hakkının bulunduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca bir eve girmek isteyen kimsenin önce izin alması, müsaade istemesi gerekir. Bazıları bunun sünnet, bazıları da vacip olduğunu söylemiştir.

697 no'lu Enes hadîsi de sahihtir. Birinci hadîsi desteklemekte ve bakan kişiyi oradan defetmenin vacip olduğuna, hattâ gerekirse gözüne bir şey batırmanın caiz bulunduğuna delâlet etmektedir.

Ancak İmam Mâlik'in görüş ve içtihadı kanaatimce -daha isabetlidir. Zira âyet ve hadîslerde olayın vehametini, azametini, çok tehlikeli boyutlar doğuracağı, büyük günahlara sebeb olacağı, güven've huzuru sarsacağı anlatılırken bâzan mübalâğalı, bir anlatıma yer verilir. Meselâ yetmiş, yediyüz, bin, yüzbin... gibi rakamların kullanılması bu cümledendir;

Ancak bunu huy haline getirip komşu ve çevresindeki aileleri sık sık rahatsız eden adam hakkında hadîsin' zahiriyle amel etmekte bir sakınca olmadığı söylenebilir,

698 no'lu Ebû Hüreyre nadîsi de sahih olup istidlale salihtir. Başkasının evini dikizleyen, kapı ve pencere deliklerinden bakan kimsenin gözüne bir şey. batırmakta bir günah olmadığı belirtiliyor. Bu da böyle bir olaydan dolayı kısas ve diyet gerekmiyeceğine işarettir.

699 dipnotlu Ebû Hüreyre hadîsi ve buna ilâveten Ahmed ve Nesâî'nin tahrici yukarıdaki hadîsleri kuvvetlendirmekte ve bir müdahale neticesi bakan kişinin gözünün çıkarılması sabebiyle kısas ve diyet gerekmiyeceği açıklanmaktadır. [85]

Çıkarılan Hükümler

1- Birinin evinin'içine bakabilmek için ev sahibinden izin almak gerekir.

2- İzin almaksızın başkasının evine kapı ve pencerelerden bakmak haramdır, büyük günahlardan biridir.

3- Ev sahibi olanların, başkasının bakmasına fırsat vermemek için kapı ve penceresini mazbut ve deliksiz yapması vaciptir.

4- Başkasının evine kapı ve pencere deliklerinden bakıp içeride olup bitenleri gözeten kimsenin defedilmesinde ve gerekirse gözüne bir şey

batırıp gözünün çıkarılmasında bir günah ve sakınca yoktur.

5- Bununla beraber bir olaya kapı açmaksızın onu savmakta da

bir sakınca görülmemiştir.

6- Olayda bir göz çıkarma vuku' bulunduğu taktirde fukahanın bazısına göre, kısas ve diyet uygulanmaz. [86]

Cinayette Açılan Yaranın Ağzı Kapanmadan Kısasa Başvurulmaz

Cinayette açılan yara, kesilen organ henüz kapanmadan kısas uygulanması menedilmiş bulunuyor. Zira yaranın iyileşip ağzının kapanması, tehlikenin, özellikle Ölüm tehlikesinin atlatıldığına delâlet eder. O taktirde caninin kestiği organda mümaselet varsa kısas uygulanır, mümaselet yoksa diyet cihetine gidilir.

Caninin açtığı yara kapanmayıp kişinin ölümüne sebeb olursa, o taktirde fukahanın çoğuna göre kısasen kati cihetine gidilir. İşte bun-.. dan dolayıdır ki, vaki tecavüz neticesi şahısta açılan yara kapanıp iyileşme alâmeti ortaya çıkmadıkça kısas yapılmıyor. Aksi halde hem kısas yapılır, hem de yaralı adamın yarası iyileşmeyip ondan ölürse caninin kısasen öldürülmesi gerekir ve bu durumda fazladan olarak caninin organı kesilmiş veya kemiğe ulaşan bir yara ise misilleme olarak kemiğine ulaşacak şekilde yara açılmış olur. [87]

İlgili Hadisler

Câbir (r.a.) den yapılan rivayete göre, bir adam yaralandı ve kavad (misilleme) talebinde bulundu... Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz yaralının yarası kapanıp iyileşinceye kadar yaralayan kişiye kısas uygulanmasını men'etti." [88]

Amr b. Şuayb'den, o da babanından ve dedesinden yaptığı rivayete göre, bir adam başka bir adamın dizine boynuz dürterek yaraladı. Yaralanan kişi Peygamber (s.a.v.) Efendimizde geldi ve: "Benden yana kavad (kısas) yap" dedi. Peygamber (s.a.v.) ona: “Yaran kapanıdj iyileşinceye kadar (bekle)" buyurdu. Sonra dam yine Peygambere (s.a.v.) gelerek: "Benden yana kavad fap" dedi. Bunuft üzerine Peygamber (s.a.v.) kavad (kısas) uygu-kdı. Bir süre sonra adam Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e geldi e şöyle dedi: "Ya Resûlallah! Topal oldum^" Peygamber (s.a.v.) na: "Ben seni kısas uygulamasından men'ettım, ama sen beni inlemedin. Allah da seni (o gerçeği kabullenmekten) uzaklaştı e topallığın hükümsüz kaldı."

Sonra da Resulüllah (s.a.v.) yara kapanıp sahibi iyileşmedikçe kısas yapılmasını yasakladı.” [89]

Mezheb İmamlarının Görüş ve İstidlalleri

a) Ha'nefilere göre, Önce adamın elini keser ve sonra vurup öldürürse, oğer araya yaranın iyileşip kapanması girmişse, cani hakkında da ikisi uygulanır. Önce eli kesilir ve sonra da kısasen öldürülür.

Bunun gibi elin kesilmesi kasden, öldürme hataen olursa, yine kâtiI her ikisiyle cezalandırılır. Yani önce eli kesilir, sonra da hatâen öldürmekten dolayı diyet hükmü uygulanır.

Her iki fiilde de kasıt yok hata varsa, bir tek diyet kâfi gelir. Yani katl.

Her iki cinayeti kasden bilerek işlerse, İmam Ebû Hanîfe'ye göre, pâni her ilcisine karşılık ceza görür. Önce eli kesilir, arkasından katledilir. İmanı Ebû Yu§^f ve îmanı Muhammed'e göre sadece kısasen öldürülür. Zira el kesme cezası öldürme fiiline dahil olur. Çünkü bir darbede ekseri ölmeyebilir.

Yaralandıktan sonra yarası kapanıp iyileşir, ancak izi açık biçimde kalırsa, o taktirde diyete başvurulur. Yaranın hiç eseri kalmazsa. İmama göre bir şey gerkemiz.

Adamm elini kasden bilerek keser ve eli kesilen kişi caniyi affeder [ve sonra da o yüzden ölürse, cani kendi malından diyet vermek zorunda |kahr.

İmameyne göre, diyet gerekmez. Çünkü affedilme olayı diyete ge-irek bırakmamaktadır. [90]

b) İmam Şafiî'ye göre, yara kapanmadan önce de kısas uygulanabilir. Yaralanan kimse hemen kısas isterse talebi yerine getirilir. Çünkü yaraya karşı kısas Ölüme sirayeti ıskat etmez. İleride o yaradan, dolayı adanı ölecek olursa cani kısasen öldürülür. [91]

c) Hanbelîlere göre, yara iyileşip kapanmadıkça kısas uygulanmaz Mâlikîler de aynı-görüş ve içtihattadırlar. Ishak ve bü doğrultuda görüş beyân etmişlerdir. [92]

Tahliller

700 no'lu Câbir hadîsini aynı zamanda Ebû Bekir b. Ebî Şeyhe, tbıı Aliyye'den rivayetle tahric etmiştir. Aynı isnadla Osman b. Ebî Şeybe tahrîc etmiş bulunuyor. Beyhakî başka bir isnadla aynı hadîsi murselen. tahric etmiştir. Câbir hadîsini başka bir vech ile Beyhakî şü lafızla tahrîc etmiştir:- "Yaralar'birbiriyle kıyas edilir ve sonra bir yıl ge- *. ciktiriliv ve sonra ulaştığı nisbete göre uygulama cihetine gidilir." Ancak bu rivayetin isnadında İbn Lehiâ bulunuyor ki bu zat zayıftır. Aynı zamanda zayıf kabul edilen birkaç -râvi de aynı hadîsi rivayet etmişlerdir ki hiç biri sahîh değildir. .

Böylece Câbir hadîsi çeşitli tariklerle ve isnadlarla rivayet edilmiş bulunuyor. Çoğu zayıf olmakla beraber birbirini kuvvetlendirmektedir. 701 no'lu Amr hadîsini İbn Hacer irsal ile ta'lîlde bulunmuştur. Yani aradan bir sahabibmin düştüğü ifade edilmektedir. Aynı hadîsi Şafiî ve Beyhakî, Amr b. Dinar tarikiyle Muhaınnıed b. Talha'dan tahric "etmişlerdir.

Sonuç olarak bu hadislerle istidlal edenler, yaranın iyileşip kapanması beklenir ve öylece kısas uygulanır demişlerdir. İmam Şafiî ise beklemenin sedece mendup olduğunu belirtmiş ye yaralı isterse kısas hemen uygulanır diye ilâve etmiştir.

el-Bahr sahibi ise beklemenin vücubuna şu hadîsi de delil olarak göstermiştir: "Yara salah buluncaya kadar sabret..."

Bu hadîsin aslı ise şöyledir: Bir adam Hasan b. Sâbit'i elindeki sert cisimle vurup yaraladı. Bunun üzerine ensar toplanıp Resûlüllah'm (s.a.v.) kısas hükmünü uygulamasını istedi. Resûlünah (s.a.v.) onlara: "Arkadaşınız iyileşinceye kadar sabredip bekleyin. Sonra sizden yana gereken kısas uygularım" buyurdu. Ve bir süre sonra Hasan iyileşince yaralayanı affetti[93]

Çıkarılan Hükümler

1-Yaralanma olayında hemen kısas cihetine,gidilmeyip yaraıim iyileşip kapanması beklenir.

2- Bu bekleme kimine göre mendup, kimine göre vaciptir.

3- İyileşmesi beklenmeden kısas yapılır ve sonrada yaralı aldığı yaradan dolayı ölürse, kimine" göra kati kısası sakıt ve heder olur. Kimine göre, kati kısası uygulanır.

4- Önce adamın elini keser ve arkasından vurup öldürürse sadece kati kısası gerekir.

5- Önce elini keser ve yara iyileştikten sonra adamı öldürürse, katil hakkında da-aynı şey uygulanır. Yani önce eli kesilir, sonra katledilir. Bu daha çok İmam Ebû Hanîfe'nin içtihadıdır1.

6- Adamın elini kasden keser ve hatâen de onu öldürürse, caninin önce eli kesilir, sonra da hatâen öldürmekten dolayı diyet ödetilir. Tabii 'bu diyet onun baba tarafından yakınlarına yükletilerek onların ödemesi sağlanır.

7- Her iki cinayeti kasden işlerse, cani her ikisiyle karşılık görür. Yani Önce eli kesilir ve sonra katledilir. Bu da İmam Ebû Hanîfe'nin kavlidir. [94]

Kısastan Vazgeçip Affetmek ve Bu Hususta Şefaatçi Olmak

Affetmek mü'minin şamndandır. Zira Cenâb-ı Hak affetmeyi, bağışlamayı çok sever. Hattâ Berat gecesinde Hz. Aişe (r.a..) validemiz: "Ya Resûlallah, bu gece nasıl bir duâ edeyim ki Rabbım beni bağışlasın?" diye sorduğunda, Resûlüllah (s.a.v.) ona: "De ki, Allah'ım sen çok affedicisin, affetmeyi çok seversin, beni de affet..." diye tavsiyede bulunmuştur. Kardeşlerinin Yusuf Peygamber'e yaptıkları bütün kötülüklere rağmen durum açıklığa kavuşunca Yusuf Peygam-ber'in onlara af ölçüsünde söylediği şu söz elbetteki çok anlamlı ve misal teşkil edicidir: " Size karşı bugün azarlama ve başakakma yoktur. Allah sizi bağışlasın, affetsin. O rahmet edenlerin en çok merhametlisîdir." [95]

Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz de Mekke'yi fethettiğinde, Kabe'nin Önünde toplanan Mekkeli mürşiklere aynı sözleri söylemek suretiyle geçmişin üzerine bir sünger çektiğini ilân etmişti.

Bakara Sûresi'nde ise öldürülenler hakkında şu bilgi verilmektedir:

"Ey imân edenler! Öldürülenler hakkında sîze kısas (misilleme) farz kılındı. Hürre hür, köleye köle, kadına kadın... Bununla beraber kim (öldürülenin) kardeşinden az da olsa bağışlanırsa (kısas düşer); kendisine örfe uymak ve bağışlayana diyeti güzellikle ödemek gerekir. Bu, Rabbmızdan bir hafifletme ve rahmettir. Artık kim bundan sonra tecavüzde bulunursa onun için elem verici bir azap vardır." [96]

Böylece kısastan vazgeçmek bir fazilettir ve insan hayatına gösterilen üstün bir saygıdır. Şartlar ve ortam affetmeyi gerektiriyorsa herhalde affetmek hayırlıdır. Ancak saldırganlar, katiller affetmekten cesaret alıyorlarsa, o takdirde affetmemek hayırlıdır. [97]

İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre(r.a.)den yapılan rivayete göre, Peygamber(s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: “:Adam uğradığı haksızlıktan dolayı affetmeye görsün, mutlaka Cenab-ı Hak onun azizliğini ve şerefini artırır." [98]

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Kısasla ilgili ne kadar bir olay ve durum Resûîüllüh'a (s.a.v.) yükseltilip arzedildiyse mutlaka affetmeyi emir ve tavsiye buyurdu..." [99]

Ebû Derdâ (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Resûlüllah'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Hangi adamın bedenine bir (yaralama, bir kesme ve benzeri) şey dokunur, o da tasad-dukta bulunarak (kısas, misilleme ve diyetten) vazgeçerse, Cenâb-ı Hak mutlaka bu sebeple onun bir derecesini yükseltir ve bîr hatasını düşürüp (siler). " [100]

Abdur rahman b. Avf (r.a,) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Uç şey var ki, Muhammed'in canını kudret elinden tutan zata o üç şey hakkında yemin edecek olursam (sadece doğruyu söylemiş ve gerçeği yansıtmış olurum):

a) Tasadduk edilen bir sadakadan dolayı mal noksan-laşmaz.

b) Bir zulüm ve tecavüzden dolayı bir kul -Aziz ve Celîl olan Allah'ın rızasını arzulayarak- affetmeye görsün, mutlaka Cenâb-ı Hak o zulüm ve affetmeden dolayı kıyamet gününde onun azizlik ve şerefini artırır... c) Bir kul dilencilik kapısını açmaya görsün Cenâb-ı Hak mutlaka ona fakirlik kapısını açar..." [101]

İstidlaller

İstidlallerİlim adamları ve müctehid imamların hepsi ilgili hadîslerle istidlal edip kısası affetmenin fazileti üzerinde durmuş ve büyük bir sadaka anlamı taşıdığım belirtmişlerdir. Ancak yukarıda da temas ettiğimiz gibi, affetme katil ve caniye cesaret veriyorsa, o taktirde affetmemek hayırlıdır.'[102]

Tahliller

707 nolıı Ebû Hüreyre hadîsini Tirmizî sahîhlemiştir. O bakımdan istidlale salih görülmüştür.

Böylece kısastan vazgeçip katili affeden ve uğradığı bir haksızlık ve,zulümden dolayı karşısındakini bağışlayan kimsenin.mutlaka hem .dünyada, hem de âhirette izzet, ve şerefi artar.

708 no'lu Enes hadîsi hakkında Ebû Dâvud ile Münzeri susup bir görüş beyan etmemişlerdir. Ancak isnadında bir beis yoktur. O bakımdan istidlale sâlih kabul edilmiştir. Bu sebeple de kısas davasında öldürülenin baba tarafından olan vâris ve yakınlarına kısastan vazgeçip bu hususta katili affetmeleri tavsiye edilebilir, bunda bir sakınca yoktur.

709 no'lu Ebû Derdâ hadîsini Ebû Sifr Ebû Derda'dan rivayet etmiştir. Tirmizî bu hadîs hakkında şunu söylemiştir: "Bu garip bir hadîstir ve biz bunu ancak bu vech ile bilebiliyoruz. Aynı zamanda Ebû Sifr'in Ebû Derda'dan duyduğunu da bilmiyoruz. Ebû Sifr'in asıl adı Saîd b. Ahmed'dir. [103]

710 dipnotlu Abdurrahman b. Avf-hadisini aynı zamanda Ebû Ya'lâ ve Hafız Bezzar talırîc etmişlerdir. Ancak isnadında ismi anılmayan bir adam bulunuyor. Bezzar bunu Ebû Seleme bin Abdur -rahman b. Avf tarikiyle babasından rivayet etmiştir ki en sahih rivayetin de bu olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca bu bu hadîse şahit anlamında Terğîb'de de birkaç sahîh hadîs rivayet edilmiş bulunuyor. [104]

Çıkarılan Hükümler

1- Kısas hükmü kitap ve sünnet ile farz kılınmıştır. Bu hususta ayrıca îcma'vardır.

2- Maktulün varislerinin kısas talep etmeleri meşrudur. Bu onlara Allah ve Peygaraber'i tarafından tanınan bir haktır.

3- Maktulün varislerinin kısas talep etmelerinde bir günah ve vebal yoktur, ihkak-ı hak vardır.

4- Ancak vârislerden biri veya birkaçı veya hepsi kısastan vazgeçip bu hususta katili affedebilirler. Bu büyük bir tasadduk olarak vasıflandırıl abilir.

5- Kısastan vazgeçilip affedilince diyet gerekir.

6-Bu tür diyetle birlikte keffaret gerekmez. Ancak hatâen öldürmeden dolayı diyet gerekir.

7- Maktulün vârisleri arzu ettikleri taktirde diyetten de vazgeçebilirler.

8- Katili ancak maktulün vârisleri affedebilir. Devlet başkanına ve şûraya böyle bir yetki verilmemiştir.

9- Çünkü İslâm'da hâkimiyet kayıtsız şartsız Allah'ındır. O bakımdan devlet başkanının çıkardığı bir kanunname şer'i şerife uygun olduğu taktirde yürürlülüğe girer. Uygun olmadığı taktirde geri çevrilir, yürürlüğe konmaz.

10- Şûra ve başta şeyhülislâm olmak üzere şûrada ayrı bir şube olarak yer alan uzman.din âlimleri kısası affetme yetkisini başka bir şahsa ve kuruluşa verine hak ve selâhiyetine sahip değillerdir.

11- Hiçbir kuvvet ve makam katilin affedilmesi için maktulün vârislerini zorlavamaz. [105]

Kan Hakkı, Erkek ve Kadın Bütün Varislerin Hakkıdır

Öldürülen bir müslümanm kan hakkı iki şeyden biriyle gerçekleşir: Kısas ve diyet... Kısas, bilindiği gibi maktulü kasden bilerek öldüren katil hakkında misilleme olarak uygulanan bir haktır. Diyet ise, vârislerden biri veya birkaçı kısastan vazgeçtikleri taktirde ortaya çıkan malî bir ceza ve tazminattır.

Rivayetlerin zahiri delâletinden, katili mirasçılardan birinin olsun affetmesiyle kısasın düşeceği anlaşılıyor. Diğer vârislerin buna itiraz hakları pek yoktur. Tıpkı İslâm ülkesine sığınmak isteyen bir harbîye bir müslümanm emaıı vermesi, bütün müslümanlarm veya o müslümanm bağlı bulunduğu ordunun da eman vermesi demektir. Kısası affetme hususu da böyle... [106]

İlgili Hadisler

Amr b. Şuayb'den, o da babasından ve dedesinden yaptığı rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, kadından yana mevcut olan asabesinin âkile olarak diyetini vermelerini ve kadına ancak, farz sahibi vârislerinden arta kalana asabelerinin vâris olmalarını; kadın birini öldürecek olursa onun diyetinin vârisleri arasında (taksimen ödenmesini) ve vârislerinin kadının katilini öldürmelerini (yani öldürülmesi talebinde bulunmalarını) hükmetti." [107]

Hz. Aişe (r.aj dan yapılan rivayete göre, Resûlütlah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Maktulün velîlerine gereken kendilerinden biri kavedi affedince (vazgeçince) diğerlerinin de kaved almaktan vazgeçmeleridir, isterse kaved (kısas)ı affeden kadın olsun (fark etmez)..," [108]

Mezheb İmamlarının Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, kısas cinayetin bir gereğidir. Yani cinayetten dolayı vacip olan bir haktır. Bu hak maktule aittir. Ancak o hayatta olmadığından

vârisleri onun yerine geçer ve bu hususta müşterek sayılırlar. Bu, imameynin görüş ve içtihadıdır, jmam Ebû Haıiîfe'ye göre, bu hak vârislerden herbiri hakkında kemal yoluyla sabit olur. Tıpkı nikâh velayeti ve eman tanıma vâleyeti gibi. O bakımdan vârislerden biri kısastan vazgeçip katili bu hususta affederse, diğerleri de affetmiş sayılırlar. Ancak vârislerden bir kısmı hazır değilse, hazır olanlar kjısasm hemen uygulanmasını talep edemezler. Zira hazır- olmayanın ikatili affedeceği veya affettiği söz konusu olabilir. O bakımdan kısasın uygulanması için ergen olan- bütün vârislerin hazır olması şarttır. Kısasın-yerine getii'ilip uygulanmasında vârisin vekîl tutması da caizdir. Ancak müvekkilinin de hazır olması şarttır.

İmânı Ebû Yusuf ile İmam Şafiî'ye göre, ergen olmayan vâi'isin ergen olmasına kadar kısas geciktirilir. [109]

b) Şâfiîlere göre, sahîh olan şu ki, kısasın sübutu Bütün varislere aittir. Bunlar ister farz sahibi, ister asabe.olsunlar farketmez. Hazır olmayan vârisler beklenir; -ergen olmayan ve aklî dengesi bozuk olan vârisin ergen ve aklî dengeâinin düzelmesine kadar katil bekletilir. Ancak katil kendi haline bırakılmaz hapsedilir. Hazır olmayan vâris gelinceye, ergen olmayan vâris ergen oluncaya kadar katil kefaletle de salıverilmez. '

Buhunla beraber vârislerden biri kalkıp katili öldürecek olursa, mazhebin en zahir kavline göre ona kısas uygulanmaz. Ancak diğer vârisler jonuıı yani caninin terekesinden diyet nisbetini bir hisse olarak ayırırlar

Vârislerden biri, diğer bir vâris kısastan vazgeçip katili affettikten sonra hemen davranıp katili öldürecek'olursa, o taktirde onun hakkında kısas; uygulanır. Ancak bu hükmü kadı verir. [110]

c) Haıbelîlere göre de kısası affetmenin cevazı kitap ve sünnetlfe sabit olmuştur. Böylece kısas hakkı neseb ve sebeb yoluyla bütün vârislere aittir. Kadın, erkek, küçük ve büyük bu hakka sahiptirler.   Vârislerden biri affedecek olursa kısas düşer ve diğer vârislerden herhangi birinin buna müdahalesine yol \yoktur. İlim adamlarından çoğunun görüş ve içtihadı budur. Nitekim Ata', Nahaî, Hammad, Sevrî, Ebû Hanîfe de böyle ictihadda bulunmuşlardır.

el-Hasan, Katade, Zührî, İbn Şübrüme, Leys ve Evzâî'ye göre, kadın Vârislerin affetme hakkı yoktur. Medineli bazı ilim adamlarına göre, kısas

ortak varislerden birinin ,affetmesiyle sakıt olmaz. [111]

d) Mâlikîlere göre, kadın vârisin affetme hakkı yoktur. [112]. Hem bu mezhebe göre sadece kısası affetme hakkı asabeye hastır. Aynı zamanda maktulün velisi için vacip olan sadece kısası talep etmek, değilse diyetsiz affetmektir. Meğerki katil bu durumda diyet vermeye rıza göstere...[113]

Böylece İmam Mâlik'e göre, oğlanlar ve erkek kardeşler yanında kızların ve kızkardeşlerin kısastan vazgeçme hususunda söz söyleme hakları ve yetkileri yoktur. Kısasın uygulanmasına veya affedilmesine erkekler karar verir. [114]

Tahliller

712 no'lu Amr b. Şuayb hadîsinin isnadında Muhammet b. Râşid ed-Dimeşk'i bulunuyor. Bu zatın'sıka olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi, hakkında konuşanlar da eksik değildir. Amr'm rivayet ettiği hadis metin olarak hayli uzuncadır. Buraya ondan ancak bir bölürn nakletmiş bulunuyoruz.

Bu hadîslerle istidlal edenler beş hüküm çıkarmışlardır:

1- Kadın katil olduğu taktirde ödenmesi gereken diyet asabaları tarafından karşılanır.

2- Diğer hısımlar ancak kadına, onun vârislerinden arta kalana vâris olabilirler. Kadının veresesinden maksad, asabalarıdır.

3- Kadın öldürülecek olursa alınacak aklesinin (taktir edilecek diyetin) vârisleri arasında taksimi ger.ekir.

4- Kadın kasden öldürülmüşse, vârisleri kısas uygulanmasını isteyebilirler;

5- Aynı zamanda kadın hatâen birini öldürürse, taktir edilen diyetin vârislerinin pay durumlarına göre tahsili cihetine gidilir.

Böylece kısas ve akile konusunda vâris bulunan kadınların da affetme ve. kısası uygulama haklan söz konusudur.

713 no'lu Hz. Aişe hadîsinin isnadında Hısn b. Abdurrahman bulunuyor ki, bazıları bunu İbn Muhsin olarak belirlemişlerdir. Ebû Hatim, bu zattan Evzâî'den başka birinin rivayet ettiğini bilmiyorum demiştir. Bununla beraber Amr b. Şuayb hadîsiyle birbirini kuvvetlendirmekte olup istidlale sâlih görülmüştür.

Nitekim İmam Şafiî ve İmam Ebû Hanîfe ile arkadaşlarına göre, maktulün kadın-erkek bütün vârisleri -ister neseb, isterse sebeb yoluyla vâris olsunlar- kısas ve diyet hususlarında hak sahipleri ve söz sahipleridir. İmam Mâlik ile Zührî ise hu hususta sadece maktulün asabesi hak sahibi ve söz sahibidir demişlerdir.

İbn Sirîn'e göre sadece neseb cihetiyle vâris olanlar hak ve söz sahibidirler. O bakımdan zevciyet ölüm olayıyla sona ermekte ve sebep cihetiyle vâris olanların söz sahibi olmadıkları ortaya çıkmaktadır. Ancak İbn Sirîn'in bu görüş ve içtihadına pek itibar edilmemiştir. [115]

Çıkarılan Hükümler

1- Kısas cinayetin bir gereğidir. Kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

2- Kısas hakkı aslında maktule (Öldürülene) aittir. Ama o hayatta olmadığı için vârisleri onun bu hakkım kullanmaktadır.

3- Vârislerden biri katili affedip kısastan vazgeçerse, diğerleri de affetmiş sayılır.

4- Vârislerden bir kısmı hazır değilse, hazır olanlar kısasın hemen uygulanmasını talep edemezler. Bir ihtimal hazır olmayan vâris kısastan vazgeçebilir.

5- Ergen olmayan çocukların kısasın uygulanması için ergen olmaları beklenmez. Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

6- İmam Şâfiî ile İmam Ebu Yusuf a göre", çocukların ergen olması beklenir. Ancak geçecek süre katil tutuklu olarak gözaltına alınır.

7- Kısasın sübutu ister farz sahibi, ister asabe olsun bütün vârislere aittir.

8- Aklî dengesi bozuk olan vârisin aklî dengesi düzelinceye kadar kısas hükmü uygulanmaz. Ancak sözü edilen vârisin düzelme şansı yoksa o taktirde hüküm geciktirilmez. Bu, Şafiî'ye ait bir görüştür.

9- Bu arada vârislerden biri kalkıp katili öldürecek olursa, hakkında kısas uygulanmaz. Bu da İmam Şafiî'nin görüşüdür. Ancak diğer vârisler caninin terekesinden diyet nisbetini bir hisse olarak ayırırlar.

10- Vârislerden biri katili affedip kısas hükmünden vazgeçer ve sonra da bir diğer vâris kalkıp katili öldürürse, o vâris hakkında kısas uygulanır. Ancak bu hükmü hâkim verir.

11- Kısas hakkı gerek neseb, gerekse sebeb cihetiyle olsun bütün vârislerin hakkıdır. Bu daha çok Hambelîlerin görüşüdür.

12- Kadın, erkek, küçük ve büyük bütün vârisler bu hakka sahiptirler.

13- İmam Mâlik'e göre, kadın vârisin kısası affetme yetkisi yoktur.

14- Yine bu imama göre, kısası affetme yetkisi sadece erkek asabeye aittir.

15- Kısastan vazgeçilip diyet talep edildiği taktirde, katilin rizası şarttır. Bu, daha çok İmam Ebû Hanîfe'nin ve îmam Mâlik'in görüşüdür.

16- Öldürülenin erkek kardeşleri ve bir de dedesi varsa, bunlardan biri katili affedecek olursa, kısas düşer. Bu, daha çok îmam Mâlik'in görüşüdür.

17- Öldürülenin anabir kardeşinin affetme yetkisi yoktur. Bu da îmam Mâlik'in kavlidir.

18- Öldürülenin kızları ve bir de erkek kardeşleri bulunur da erkek kardeşleri katili affetmek isterlerse, İazlar buna engel olabilirler ve kısasın uygulanmasını sağlayabilirler.

19- Kızlar katili affeder, ama erkek kardeşler kısas isterlerse, erkek kardeşlerin talebi dikkate alınır kısas uygulanır. Bu İmam Mâlik'in kavlidir. [116]

Kısasın Sübutu Ya Katilin İkrarı Veyahut İki Adamın Şehadetiyle Gerçekleşir

İslâm hukukunda suç ve ceza hususunda suçlunun suçunu ikrar etmesi yeterli kabul edilir. Suç zanlısı suçunu ikrar ve itiraf etmediği taktirde olayı gören iki şahide ihtiyaç vardır. Aksi halde suç sabit olmaz.

Ancak şahitlerin ikisinin de erkek olması şart mıdır, yoksa bir erkek iki kadın da olabilir mi? Mesele mezhepler arasında ihtilaflıdır. [117]

İlgili Hadisler

Râfi' b. Hadîc'den (veya Hudayc) yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Ansardan bir adam Hayber'de maktul (öldürülmüş) olarak bulundu. Bunun üzerine o nun velîleri toplanıp Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize geldiler ve durumu haber verdiler. Peygamber (s.a.v.) onlara: "Arkadaşınızın öldürülmesine şehadette bulunacak iki şahit size gerekir" buyurdu. Onlar da: "Ya Resûlallah! Orada müslümanlardan hiçbir kimse yoktur. Orada olanlar yahudilerdir ki bundan daha büyük suç işlemeye cesaret ederler" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz onlara: "Öyle ise siz oradaki yahudilerden elli kişi seÇip onlara yemin ettirin" buyurdu. Onlar da "Biz o yahu-dilerin yeminine razı olmayız" deyince Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz öldürülen o adamın diyetini beytülmaldan yüz deve vererek karşıladı. [118]

Ebû Dâvud değişik lafızlarla ve az farklı cümlelerle rivayet etmiş bulunuyor. Birinci rivayette öldürülen zatın Sehi olduğu ve ona bedel Resûlüllah'm zekât develerinden yüz tane diyet olarak verdiği belirtilmektedir.

Diğer rivayetleri ise tahlil kısmında açıklamış bulunuyoruz...

Amr b. Şuayb'den, o da babasından ve dedesinden yaptığı rivayete göre, İbn Muhayyesete el-Asğar Hayber kapılarında maktul olarak bulundu.

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz "onu kimin öldürdüğüne dair iki şahit ikame edin, ben de katili boynuna ip bağlı olduğu halde size teslimini sağlayayım" buyurdu. Onlar da: "Ya Resûlallah! Biz nereden iki şahit bulup ikame edebiliriz" diyerek şahitlerinin bulunmadığını beyan ettiler. Sedece Hayber'in kapılarında maktul olarak rastlandı. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) onlara: "Kasamet cihetiyle onlardan elli kişiye yemin edersin" buyurdu. O da: "Ya Resûlallah! bilmediğim bir şeye karşı nasıl yemin edebilirim" diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v.) ona: "Sen yahudilerden elli kişinin kasamet cihetiyle yemin etmesini talep et" diye buyurdu. Adam, "Ya Resûlallah! Nasıl yemin etmelerini isteyelim ki onlar yahu-diler" dedi. Bunun üzerine Resûlüllah maktulün diyetini onlar üzerine taksim etti ve yarısını da kendisi karşılamak suretiyle onlara yardımcı destek oldu. [119]

Mezheb İmamlarının İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, katlin isbatı için ya suç zanlısının ikrar ve itirafı, ya iki şahidin şehadette bulunması gerekir. Aksi halde suç sabit olmaz ve zanlı serbest bırakılır.

Vârislerden biri babalarının katilinin kim olduğuna dair açık bir delil ve belge ortaya korken vârislerden biri hazır olmadığı için onun gelmesi beklenir ve o geldikten sonra hüccet yeniden ikisinden de istenir. İkisi ortaya koydukları hüccetle katilin babalarını kasden bilerek öldürdüğünü isbat edince kısas gerekir. Ancak hazır olmayan vâris lönünceye kadar birinci varisin ortaya koyduğu hüccete istinaden katil lapsedilir. Bu, îmam Ebû Hanîfe'ye göredir. İmameyn'e göre, hazır ol-nayan vâris gelince artık hüccet iade edilemez, o hüccete dayanılarak sısasen öldürülmesi gerekli olur.

Katil, hazır olmayan vârisin kendisini affettiğine dair bir delil ve belge ortaya koyduğu taktirde -hazır olan vâris de o hazır olmayan vârisin hasmı ise kaved (kısas) düşer ve diyet gerekir.

Katle şahit olanların ifadesi birbirini tutmaz, zaman veya mekân veyahut suç aleti hakkında farklı bilgi verirlerse veya şahitlerden biri "neden öldürüldüğünü bilmiyorum" derse ikisinin de şahitliği hükümsüz kalır. Zira

öldürme tekerrür etmiyeceğine göre, bir yerde .işlenen öldürme cinayeti, aynen başka bir yerde işlenmiş gibi olur ki bu ımümkün değildir.

Böylece katile ilgili şehadette iki şahidin ifadesinin aynı olması, zaman, mekân ve alet üzerinde ittifak halinde bulunmaları şarttır.

Maktulü (a) öldürdü diye iki kişi şehadette bulunur, başka iki kişi de onu (a) değil (b) öldürdü diye şehadette bulunur ve maktulün velîsi' de (a) ile (b) nin öldürdüklerini iddia ederse her iki şahitlik de hükümsüz kalır.
[120]

b) Şâfiîlere göre, kısası gerektiren hüküm ancak katilin ikrarı veya âdil iki erkeğin şehadetiyle gerçekleşebilir. Diyet ise ya ikrarla veyahut iki erkek veya bir erkek iki kadının şahitliğiyle sübut bulup hükme bağlanır.

Şahidin olayın meydana geldiği yeri ve mesafe olarak miktarını beyân etnjesi gerekir.

İki adam diğer iki adam aleyhine şehadette bulunup maktulün o iki kişi tarafından öldürüldüğünü beyân eder, aleyhlerine şehadette bulunan iki.|kişi de şahitlikte bulunan o iki kişinin katil olduklarına dair şehadetteijbulunurlarsa, maktulün velisi ilk o iki kişiyi tasdik ederse onlar hakkında kısas hükmü gerçekleşir. Onları değil diğer iki kişiyi tasdik eder veya hepsini tasdik eder- veyahut hepsini yalanlarsa şahitlik hükümsüz kalır.

Şahitljer zaman, mekân, suç aleti ve öldürme şekli üzerinde ihtilâf eder, ifadeleri birbirini tutmazsa, şahitlikleri hükümsüz kalır. [121]

Kısasın ikrar ile sübutu ve bununla ilgili hadisler.

Vâil b. Hücr (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimizle beraber oturuyordum. Derken bir adam başka bir adamı boynuna taktığı enlice urganla çekip getirdi ve şöyle dedi: "Ya Resûlallah! Bu adam bediim kardeşimi öldürdü." Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz boynuna enlice urgan takılan adama sordu: "Bunun kardeşini öldürdün mü?" Onu çekip getiren adam hemen söze karıştı ve şöyle dedi: "Eğer Öldürdüğünü itiraf ötmezse, ona karşı beyyin ikame ederim!..." Bunun üzerine o adam: "Evet öldürdüm" dedi. Peygamber (s.a.v.) ona:

"Nasıl Öldürdün?" diye sorunca o şu cevabı verdi: "Benle o, ikimiz bir ağaçtan odun ediniyorduk. Derken sövdü, bana ağır sözler söyledi, o kadar ki beni öfkelendirdi ve ben de balta ile başının bir tarafına vurup Öldürdüm." Peygamber (s.a.v.) ona: "Kendini (kısastan kurtarman) için ona vereceğin bir şeyin var mı?" diye sorunca o şu cevabı verdi: "Benim şu üzerimdeki elbisemle elimdeki baltamdan başka bir malım yoktur". Peygamber (s.a.v.) ona: "Bir baksan ya senin kavmin seni satın alırlar" buyurdu. O da: "Kavmime göre ben verecekleri inaldan daha değersizim" diye cevap verince, Resûlüllah (s.a.v,) onun boynuna takılı olan enlice urganı fırlattı ve onu getirene: "İşte sen ve arkadaşın!... diyerek (nasıl karar vereceğini ona bıraktı). Adam da onu çekip aldı ve arkasını dönüp gidince

Peygamber (s.a.v.) eğer onu öldürecek olursa, o da onun gibi olur..." buyurdu. Bunun üzerine adam geri döndü ve şöyle dedi: "Ya Resûlallahî Sizin (eğer onu öldürürse onun gibi olur) buyurduğunuz bana haber verildi. Ben onu sizin eniriniz üzerine tuttum!... Peygamber (s.a.v.) ona: "Sen istemez misin bu adam hem senin, hem de arkadaşın (kardeşin) in günahını yüklensin?" diye sordu.

Bunun üzerine adam: "Ey Allah'ın Peygamberi!... (Râvî diyor ki adamın evet dediğini sanıyorum). Ve adam "Bu böyledir" dedi elindeki urganı attı ve katili serbest bıraktı. [122]

Diğer bir rivayette ise olay şu lafızlarla nakledilmiştir:

"Bir adam bir Habeşlî'yi alıp Peygamber (s.a.v.) Efendimize getirdi ve şöyle dedi: "Doğrusu bu benim kardeşimi öldürdü..." Peygamber (s.a.v*) ona: "Onu nasıl öldürdün?" diye sordu. O da: "Başına balta ile vurdum, öldürmek istemiyordum (ama öldü)" diyerek cevap verdi. Peygamber (s.a.v.) onun diyetini ödeyecek kadar malın var mıdır?" diye sordu. Adam: "Hayır, yoktur" dedi. Peygamber (s.a.v.) ona: "Ne dersin seni göndersem de insanlardan isteyip diyetini toplasan..," diye sordu. O şu cevabı verdi: "Hayır olmaz..." Peygamber (s.a.v.) ona: "Senin efendilerin sana onun diyetini verseler ya" buyurdu. O yine "Hayır, o da olmaz..." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) onu getiren adama: "Al bunu götür" buyurdu. Adam da onu öldürmek üzere alıp dışarı çıktı. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz: "Eğer onu öldürecek olursa onun gibi olur" buyurdu. Bu söz o adama ulaşınca (geri dönüp geldi) ve "İşte öldürmek istediğim adam. Onun hakkında dilediğinizi emrediniz" dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.):

"Onu bırak da hem Öldürdüğü adamın, hem de kendi günahını yüklensin de cehennem ehlinden olsun..." buyurdu. [123]

Her iki hadîs de -şartlar ve ortam elverdiği taktirde- katil ve caniyi bağışlamanın çok güzel bir haslet olduğuna delâlet etmektedir. Ancak bu affetme yetkisi münhasıran öldürülenin vârislerine, velîlerine aittir. Devlet başkanının veya şûra'nm böyle bir yetkisi yoktur. [124]

Tahliller

720 no'lu Râfi* hadîsinin ricali rical-i sahihtir. Ancak Hasan b. Ali b. Râşid üzerinde durulmuşsa da ilim adamlarının çoğuna göre, sika olduğu belirlenmiştir. [125]

Ebû Dâvud bu hadîs hakkında bir görüş beyan etmemiştir. Bu da hadîsin sahîh olduğunu göstermektedir. Böylece katili meçhul olan öldürme olayında önce iki erkek şahidin kim tarafından öldürüldüğüne dair ittifak halinde şehadette bulunmaları gerekiyor. Tek şahitle suçun sübut bulmayacağı dolaylı şekilde anlatılmış oluyor. Sonra da maktulün ölü olarak bulunduğu semt halkından elli kadarının katilin kim olduğunu bilmediklerine dair yemin ettirilmeleri söz konusudur ki bu kasame hükmüne girmektedir.

Faili meçhul öldürülme olayının yahudilerin eyleştiği bölgede cereyan etmesi kasamenin uygulanmasını zorlaştırdığından ve esasen yahudilerin yeminlerine itiber edilmeyeceğine göre, diyet askıda kalmasın diye Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz zekât develerinden yüz tane vermiştir. Ancak bu bir istisna mı teşkil eder, yoksa cari bir hüküm ve kıstas olarak devam mı etmektedir? İlim adamlarının görüş ve yorumları farklıdır. Bunları kasame faslında açıklamış bulunuyoruz.

721 no'lu Amr hadîsini Hafız Ibn Hacer el-Feth'de has enlemiştir.

Böylece kasame dışında her iki hadîs ayrıca kati olayının ancak iki şahitle sübut bulacağına delalet etmektedir. Tabii katil bizzat suçunu ikrar ve itiraf edecek olursa, o taktirde iki şahide gerek kalmaz.

Her iki hadîste iki şahidden söz edilirken ifade tarzından şahitlerin erkek olması anlaşılıyor. O bakımdan kadınlardan da bu konuda şahitliğin kabulünün caiz olup olmadığı üzerinde ilim adamlarının farklı görüş ve ictihadları ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, bir erkek, iki kadın bu hususta şahit olma bakımdan yeterli olur mu? Evzâî ve Zührî'ye göre, bu da emval gibidir, iki erkek olabileceği gibi, bir erkek iki kadın da olabilir.

Şafiî mezhebine göre, mal ve akidlerde ya iki erkek, veyahut bir erkek iki kadının şahitliği yeterlidir. Ama ukûbatta, yani had ve kısas hususunda mutlaka iki şahidin de erkek olması şarttır.

İmam Nevevî Minhac'da malî haklarda bir erkek iki kadın şahit olarak yeterlidir; ama ukubet konusunda -ki daha çok erkeklerin muttali olduğu meselelerde, meselâ nikâh, talâk, ric'a, İslâm'a girme, riddet (İslâm'dan çıkma), cerh ve ta'dîl, ölüm ve i'sar, vekâlet ve vasaya, şehadet üzerine şehadette- mutlaka iki şahidin de erkek omlası gerekir demiştir.

Bir erkek iki kadın şahitliği caiz ve yeterlidir diyenler şu âyetin umumuna dayanıp istidlalde bulunmuşlardır: "ve erkeklerinizden iki de şahit tutun. Eğer ikisi de erkek olarak bulunamıyorsa, o taktirde şahitlerden razı olacağınız bir erkek, biri unutunca diğerinin ona hatırlatması için iki kadın tutun..." [126]

Had ve kısasda kadınların şahitliğinin kabul edilmiyeceğini savunanlar ise daha çok İmam Mâlik'in Zührf den yaptığı şu görüşe dayanmaktadırlar: "Sünnetin ortaya koyduğu kıstas odur ki, hudud, nikâh ve talâkda kadınların şahitliği caiz değildir."

Ancak bunu Zühri'den rivayet edenler zincirinden Haccac b. Ertat bulunuyor ki bu zat zayıftır. Aynı zamanda rivayet murseldir. Böyle bir rivayet ihticaca salih sayılmaz.

Konuyu oluşturan iki hadîsten ise, bir erkekle birlikte iki kadının şahitliğinin kabul edilmeyeceğine delâlet eden kesin bir beyân mevcut değildir.

722 no'lu Vâil hadîsinin sahîh olduğu söylenir. Ancak hadîsin delâletinden bir takım müşkiller ortaya çıkmaktadır: Katil suçunu ikrar ve itiraf ederken öldürmek kaseliyle baltayı vurmadığını beyân etmiştir. Peygamber (s.a.v.) onun bu iddiasını yeterli görüp kısas hükmüne başvurmayarak diyet

ödemesini emretmiştir. Böylece şibh-i amd ihtimalinin kuvvetli olduğu anlaşılıyor. Sonra da adam diyet vere-miyeceğini bildirince, bu defa Efendimiz, maktulün velîsine onu götürüp kısas uygulamasını emrediyor. Bu da katlin şibh-i amd değil doğrudan katl-i amd olduğuna delâlet etmektedir.

Bu ve benzeri müşkilleri çözmek gerekir. Kanaatimce Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz katlin amden işlendiğini biliyordu, ancak maktulün velîsine te'sir edip kısastan vazgeçireceğini umarak diyet teklif etmiştir. Adam diyet verecek durumda olmadığından, efendilerinin de bu diyeti ödemeyeceklerini bildiğinden diyete hayır demiştir. Bunun üzerine Efendimiz kısasın ulgulanmasını uygun görmüştür. Ancak bu kısas kim tarafından yerine getirilecekti? Hadîsin zahirinden, maktulün velîsinin bizzat onu yerine getireceği anlaşılıyor. Diğer bir ihtimal, bu gibi olaylarda daha önce Resûlüllah kimleri görevlendirümişse, "al götür..." buyurunca onlara götürülmesini kasdetmiş olabilir.

Diğer bir husus da, maktulün velî ve vârislerinden sadece biri kısas veya diyete karar verebiliyordu. Bu, ya maktulün kardeşinden başka velîsinin olmadığına veyahut bir tek velînin bu hakkı hepsi adına kullanma yetkisinin bulunduğuna delâlet etmektedir.. Nitekim harbîlerden birinin bir müslümana sığınıp einan dilemesi ve o müslümamn ona eman vermesiyle bütün, müslümanların eman vermiş sayılması bir kural olarak bilinmektedir. Bu olay da ona benzer bir hüküm taşır denilebilir.

Aynı zamanda maktulün velîsi kısastan vazgeçip af yetkisini kullanırken isterse katili büsbütün affedip diyetten de vazgeçebilir. Nitekim yukarıdaki hadîsler de buna açık delâlet vardır. [127]

Çıkarılan Hükümler

1- Katlin isbatı için ya katilin ikrar ve itiraf etmesi veyahut olaya şahit olan iki adamın şehadette bulunması gerekir.

2- Suç isbat edilinceye kadar suç zanlısı suçsuz kabul edilir. Zira beraet-i zimmet asıldır.

3- Katil, hazır olmayan vârisin kendisini affettiğini bir belgeyle isbat ederse hazır olan vârisin kısas talebi reddedilir ve diyet ödeme cihetine gidilir.

4- Öldürme olayına şahit olan iki adamın zaman, mekan ve alet bakımından ifadelerinin birbirini tutması şarttır. Aksi halde şahitlikleri kabul edilmez.

5- Şahitlerden biri "neden ne ile Öldürdüğünü bilmiyorum" derse, ikisinin de şahitliği hükümsüz kalır.

6- Maktulü (a) Öldürdü diye iki kişi, (b) öldürdü diye de başka iki kişi şahitlikte bulunur ve maktulün velişî de her iki kişinin kısasen öldürülmesini talep ederse, şahitlikler hükümsüz kalır ve kısas hükmü düşer.

7- İki erkek şahit bulunmadığı taktirde bir erkek iki kadın şahit olarak dinlenir. Bu, Hanefîlere göredir.

8- Şâfnlere göre, her iki şahidin erkek-olması şarttır.

9- İki adam diğer iki adamın katil olduklarına, o diğer iki adamın da bunların katil olduklarına dair birbirlerinin aleyhine şahitlik yaparlar ve maktulün velisi ise ilk iki kişinin şahitliğini tasdik ve kabul ederse o diğer iki kişi hakkında kısas hükmü gerçekleşir.

10- Maktulün velisi ilk iki kişiyi değil son iki işiyi veyahut hepsini tasdik ederse hepsinin şahitliği hükümsüz kalır.

11- Maktulün velisinin katili kısas hususunda affetmesi çok güzel bir haslettir.

12- Veli hiçbir zaman affetmeye zorlanamaz. Hür iradesine bırakılır.

13- Veli arzu ettiği taktirde hem kısastan, hem de diyetten vazgeçebilir.

14- Katilin vârisleri, baba tarafından yakınları yoksa, diyet beytülmaldan Ödenebilir mi? Bu mesele diyet bahsinde açıklanmıştır.

15- Diyet için bir süre belirlenir.

16- Velinin kısastan vazgeçip diyet talebinde bulunmasını katıl kabul etmezse kısas uygulanır.

17- O bakımdan İmam Ebû Hanîfe, diyete katilin de rıza göstermesi şarttır demiştir.

18- Faili meçhul öldürme olayında kasame cihetine gidilir.

19- Kasame hükmü toplumda otokontrolü sağlar ve katillerin himaye görmesine imkân vermez.

20- Şâfiîlere göre, mal ve akidlerde ya iki erkek, değilse bir erkek iki kadın şahit olarak dinlenir. Hudûd ve kısas hususunda her iki şahidin erkek olması şarttır.

21- Azadlı kölenin diyetinin önemli bir kısmının veya tamamının beytülmaîdan karşılanmasının iki ana sebibi vardır: Birincisi kölenin diyeti ödeyecek akilesi yoktur. İkincisi ise, kısasa dönülmesi için diyet beytülmaîdan karşılanmış ve böylece kan pahası yerde kalmamıştır.

22- Aynı zamanda bu uygulamayla kan gütme davasının hortlamasına imkân verilmemiştir. [128]

Kasame

Kasame yemin ve yemin ettirme anlamına gelen hukukî bir terim-der. Bir mahalle veya semt veyahut bir köyde faili meçhul bir öldürme olayından dolayı o mahalle veya semet veyahut köyden maktulün katilinin kim olduğu sorulur. Olumlu cevap alınmadığında aralarından elli kişi seçilerek "onu öldürmediklerine ve katilini de bilmediklerine dair yemin ettirilir. Hepsi yemin edince maktulün diyeti o mahalle veya o semtte sakin olanlara ödettirilir.

Bu tür Öldürme olaylarında kasame cihetine gidilmesinin birçok sebep ve hikmetleri vardır. Onları kısaca şöyle maddeleştirip özetliyebiliriz:

a) Katilin tesbitini kolaylaştırmak,

b) Dökülen kanın yerde kalmamasını ve kan gütme dâvasının hortlamamasmı sağlamak,

c) Toplumu suçlular hakkında uyanık ve duyarlı kılmak, otokontrolü gerçekleştirmek,

d) Olaya şahit olanları şahitliğe bir bakıma mecbur tutmak,

e) Haksız yere insan öldürmenin affedilir bir suç olmadığını herkesi inandırmak ve bu konuda İslâm'ın müsamaha göstermiyeceğini kesin biçimde göstermek ... [129]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebû Seleme' b. Abdirrahman'dan ve Süleyman b. Yesar'dan, o da ashab-ı kiramdan bir adamdan rivayet etmiştir: "Şüphesiz ki Peygamber (s.a.v.) Efendimiz kasameyi cahiliye devrinden sürüp gelen hal (uygulama) üzerine (bazı istisna ve düzenlemelerle) takrir edip benimsemiştir." [130]

Sehl b. Ebl Hesmete'den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: Abdullajn b. Sehl ile Muhayyise b. Mes'ûd Hayber'e gittiler ki o günlerde hayber halkıyla sulh anlaşması yapılmış bulunuyordu... Bu iki arkadaş bir süre birbirlerinden ayrıldılar. Derken Muhayyise (bir süre sonraX döndüğünde Abdullah b. Sehl'i kanına bulanmış bir halde öldürülmüş olarak buldu. Onu orada defnettikten sonra Medine'ye döndü. Bunun üzerine Abdurrah-man b. Sehl, Muhayyise ve" Huveyyise b. Mes'ud Peygamber (s.a.v.) Efendimize başvurdular. Önce Abdurrahman konuşmak istedi. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz "Yaşı büyük, büyük olan konuşsun!..." diyerek uyarıda bulundu. Zira Abdur-rahman o toplulukta en rahat konuşabilen bir kişi idi. Emr-i Rasûl üzerine |o sustu ve diğer iki kişi konuştu. Peygamber (s.a.v,) onlara: "Yemin edip katilinizden (veya Öldürülen arkadaşınızın adına) -kısas veya diyet hakkına müstehik olmak ister misiniz-" diye sordu. Onlar da: "Nasıl yemin ederiz ki biz ne olaya şahit olduk, ne de-gödük" diye cevap verdiler. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz: "O halde yahudiler elli yemin edip sizi yeminden kurtarıp kenâilerini cinayetten kurtarıp uzak tutabilirler" buyurdu. Onlar: "Biz kâfir bir kavmin yeminlerini nasıl tutup alabiliriz" idiye cevap verdiler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) onlarmidiyetini yanından (beytülmaldan) karşıladı." [131]

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmektedir:

"Resûlüİlah (s.a.v.) Efendimiz: Sizden elli kişi, yahudi-lerdenibir adamın katil olduğuna yemin eder de o kişi olduğu gibi size teslim edilir..." diye teklifte bulundu. Onlar da: "Şahid olmadığımız bîr durum, nasıl yemin edebiliriz?" diye cevap verdiler. Efendimiz onlara: "O halde yahudilerden elli kişi yemin. eder de; sizin (kati isnadınızdan) kendilerim berî (uzak) tutarlar (ne dersiniz?)" diye sordu. Onlar: "Ya Resûlallah! Yahudiler kâfir bir kavimdirler..." diye cevap verdiler. [132]

Başka bir rivayette ise hadîs şu lafızlarla rivayet edilmiştir;

"Resûlüİlah (s.a.v.) Efendimiz onlara: "Katilin adını belirlersiniz, sonra da onun katil olduğuna dair elli yeminde bulunursunuz. Sonra da onu size teslim ederiz" buyurdu.

Diğer bir lafızla da şöyle denilmiştir: "Beyyine getirirsiniz, kâtil'in kim olduğunu o beyyine ile isbatlarsınız" buyurdu. Onlar da: "Bizim beyyinemiz yoktur" diye cevap verdiler. Peygamber (s.a.v.) bu defa onlara: "O halde yahudiler (berî olduklarına dair) yemin ederler..." buyurdu. Onlar da: "Biz yahudilerin yeminine razı olmayız" dediler. Bunun üzerine Resûlüİlah (s.a.v.) Efendimiz onun kanının heder olmasına gönlü razı olmadı ve diyet olarak zekât develerinden yüz tane verdi." [133]

Müctehidlerin Görüş, İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, kasame, bir mahalle, semt veya köyde öldürülmüş bir kişiye rastlanır da faili meçhul olursa, o taktirde o mahalle veyahut semt veyahut köy halkından elli tane seçilerek onu Öldürmediğine ve öldüren kimseyi de bilmediğine dair bir bir Allah ile yemin etmesidir. Elli kişi bulunmadığı taktirde mevcut kişilere elliyi dolduruncaya kadar tekrar tekrar yemin ettirilir. Yemin ettirilen kişilerin ise ergen, aklı başında ve hür olması şarttır.

Bulunan maktulün de vücudunda silah veya öldürücü bir aletin izinin olması veyahut boğulduğunu gösteren "boğazında bir belirtinin gözükmesi

gerekir. Kısacası bir tarafından öldürüldüğünü gösteren birtakım alâmetlerin, izlerin bulunması söz konusudur.

Öldürülen kişinin velîsi o semt veya mahalle halkının onu öldürdüğünü iddia eder ve fakat bunu isbat edecek beyyine getiremezse, o taktirde o semt veya mahalle halkından belirtilen evsafta elli kişiye Allah adına yemin ettirilir. Hiç kimse Öldürmeyi kabul etmez ve öldürmediğine, Öldüren kimseyi de bilmediğine dair yemin ederse o taktirde kısas uygulanmaz diyet alınır.

Bunun gibi üzerinde darp izi veya boğma belirtisi bulunan hilkati tam bir ceninden dolayı da aynı işleme baş vurulur.

Sözü edilen elli veya daha az kişiden biri yemin etmekten kaçınırsa, yemin edinceye kadar hapsedilir.

Öldürülünen velisi o semtin veya mahallenin halkı değil de onlardan başkasının öldürdüğünü iddia ederse artık onlardan kasame hükmü düşer, yani uygulanmaz. O semt veya mahalle halkının da öldürülen kişinin başkaları tarafından öldürüldüğüne dair şehadette bulun-imaları kabul edilmez. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre şahitlikleri kabul edilir. Zira velînin onların onu öldürmediğine başka-i larmm bu fiili eşlediğine dair iddiası o mahalle veya semt halkını berî kılıp temize çıkarmış oluyor. O bakımdan şahitliklerine itibar edilir.

Kasame hususunda çocuk, deli, köle ve kadın yemin ettirilmez. Bir semt veya-mahalle veyahut köyde öldürülmüş olan kişinin gövdesinin yarısından fazlasına veya yarısıyla birlikte başına rastlanırsa, kasame uygulanır. Gövdesinin az bir kısmına veya eline, ayağına, sadece başına rastlanırsa kasame uygulanmaz.

Maktulün bir hayvan üzerine bağlanıp bir adam tarafından bir tarafa çekip götürüldüğü görüldüğünde, kısas uygulanmaz, ancak diyet uygulanır ve hayvanı sürüp götüren adamın akilesinden alınır.

Hayvanı birkaç kişi sürüp götürüyorsa, artık diyet onlara gerekir, yani kaç kişüerse, diyet onlara eşit şekilde taksimen ödetilir.

Adam kendi evinde öldürülmüş bir halde bulunursa, onun. diyeti akilesi tarafından karşılanır. îmameyn.e göre birşey gerekmez.

Maktul bir adamın evinde bulunursa, ona kasame, akilesi üzerine de diyet gerekir.

Kasame sadece mülk sahipleri üzerine gerekir. Kiracılar ve misafirlere gerekmez. İmam Ebû Yusuf a göre, hem mülk sahiplerine, hem de kiracılara gerekir.

Maktul bir gemide bulunursa, kasame gemidekiler üzerine gerekir. Bir semtin cami veya mescidinde rastlanırsa, o semt veya mahalle üzerine gerekir. [134]

Böylece Hanefî fukahası kasame konusunu hadîslerin ve uygulamaların ışığı altında inceleyip yukarıdaki hükümleri ortaya çıkarmışlar ve şüpheleri giderecek ölçüde bir açıklık getirmişlerdir.

b) Şâfiîlere göre, kasame, katilin velîleri üzerine taksim edilen yeminden ibarettir. Ancak bunun birtakım şartları vardır:

1. Maktulün velîsi katilin kim olduğunu iddia ettiğinde kati cinayetini kasden mi, hatâen mi, tek başına mı, yoksa birkaç kişiyle müşterek mi yaptıklarını açıklayıp detaylı bilgi vermesi şarttır.

2. Sadece "kardeşimin katili falandır" diye iddia eder, ama bir açıklama getiremezse, hâkim müddea aleyhi çağırıp nasıl ne maksatla öldürdüğünü sorar ve açıklamasını ister.

3. Kimin öldürdüğünü ismen belirlemesi şarttır. Sadece "bunlardan biri Öldürdü" demesi yeterli değildir. Bu durumda o topluluk müddeinin iddiasını red ve inkâr ederlerse o takdirde en sahîh kavle göre, hâkim onlara yemin ettirir.

4. Müddei olan (hak iddia eden) velinin akıl ve baliğ olması şarttır! O bakımdan çocuk ve delinin iddiası dinlenmez.

Veli, bir şahsın yalnız başına öldürdüğünü iddia ettikten sonra bir başkasının öldürdüğünü iddiaya başlarsa artık onun iddiası dinlenmez. Ayni şekilde veli önce belirlediği şahsın kendi kardeşini kasden bilerek öldürdüğünü iddia eder ve arkasından hataen öldürdüğünü veya Ölümüne sebep- olduğunu söylerse iddiası dinlenmez. Ancak bu durumda dâvanın aslı düşmez.

Kasame ancak bir semt veya mahallede öldürülmüş olduğuna dair birtakım alâmetlerin mevcudiyetiyle sabit olur. Zira bu husustaki alâmet müddeinin (hak iddia edenin) doğruluğuna delâlet teşkil eder. Meselâ öldürülene düşman oldukları bilinen bir mahalle, veya kasabanın bir semtinde rastlanması veya maktul bulunduğunda çevresinden bir cemaatin ayrılıp uzaklaştıkları görülmesi birer alâmettir. Aynı zamanda âdil bir adamın şehadeti de bir alâmet sayılır. Aynı zamanda kölelerin ve kadınların da şehadeti birer alâmet olarak dikkate alınır. Bunun gibi fasıkların, çocukların ve kâfirlerin de bu husustaki sözleri birer alâmet sayılır.

Bir alâmet görüldüğü halde maktulün kızlarından biri "babamı falan kişi öldürdü" diye iddia eder, diğer kızı ise onu yalanlarsa, alâmet hükümsüz kalır.

Bir organın kesilmesi veya malın itlafından dolayı kasame hükmü uygulanmaz.

Müddei (hak iddia eden) iddiasını ortaya atınca, başka bir heyyine ortaya koyamadığı takdirde elli defa yemin eder. Bu yeminlerin fasılasız yapılması şart değildir. Yemin ederken bayılır veya cinnet getirirse, kendine gelince kaldığı yerden devam eder. Adam yemini tamamlamadan ölürse kalanını vârisleri tamamlamaz. En sahîh kavi de budur. Ama maktulün birden fazla vârisi bulunursa, o elli yemin irs hükmüne ve kuralına göre onlar arasında taksim edilir, her biri kendine düşen sayı nisbetinde yemin eder. Biri yemin etmeden kaçınırsa, diğeri tamamlar.

Varislerden biri veya birkaçı hazır olmazsa, hazır olan payı nisbetinde yemin eder. Hazır olmayanlar adına da yemin ettirilir. Bundan kaçındığı takdirde hazır olmayanların gelmesi beklenir. [135]

c) Hanbelîlere göre de kasame, kati davasında mükerrer yemine delâlet eden bir terimdir.

Bir yer, bir semt veya mahallede ölmüş halde olan bir adama rastlandığında onun velîsi veya velîleri, aralarında düşmanlık bulunmayan ve ölü olarak bulunan kişi üzerinde öldürüldüğüne dair bir belirtiye de tesadüf edilmeyen kimsenin bulunduğu semtin halkı tarafından öldürüldüğünü idda eder ve buna dair beyyİne getiremezse diğer davalar gibi sonuca bağlanır. Ama velî veya velîlerin iddiaları doğrultusunda beyyineleri olursa ona göre hükmedilir. Aksi halde iddiayı reddedene yemin teklif edilir ve berî

olduğuna veya olduklarına dair yemin ederlerse dava düşer. İmam mâlik'in de göreş ve içtihadı böyledir. Çünkü islâm hukukunda genel kaidelerden biri de şudur: Beyyine müddeiye (hak iddia edene), yemin de müddea aleyhe (iddia olunana) gerekir. İddia eden velî veya velîler beyyine ortaya koyamadıkları takdirde müddea aleyh olan kimse veya kimselerin yemin etmeleri gerekir. Berî olduklarına dair yemin ederlerse dava düşer, Zira beraet-i zimmet asıldır.

O bakımdan muayyen (belli) olmayan bir suç zanlısı hakkındaki tlava dinlenmez. Suç zanlısının berî olduğu asıldır. Ancak müddei (iddiacı) beyyine, iki şahit getirdiği takdirde suç sübut bulur.

Bunun gibi haklarında dava açılanlar bir semt, bir mahalle halkı ise veya muayyen olmayan biri ise dava dinlenmez. Hatta İmam Ah-med'den yapılan iki rivayetten birine göre, velî kati iddiasında bulunur ve fakat o semt veya mahalle ve toplulukla aralarında bir düşmanlık bulunmaz, ölü olarak bulunan kişi üzerinde de öldürüldüğüne dair bir iz ve alâmete rastlanmazsa, hiçbir hüküm verilmez ve dava kendiliğinden düşer. Diğer rivayete göre, yemin teklîf edilir. İmam Şafiî de aynı görüştedir ve sahîh olan da budur. [136]

Ancak Sehl hadîsi ile Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği hadîs faili meçhul kati olayında davacı olan velîlerin katili belirleyip onun öldürdüğüne dair yemin etmeleri veyahut elli yemini bulacak şekilde mükerrer yeminde bulunmaları söz konusu edilmektedir. Oysa Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'den gelen sahîh rivayetlerde yeminin müddeiye (iddiacıya) değil müddea aleyhe (iddia olunana) gerekli olduğu kesin bir ifadeyle belirtilmiştir. O bakımdan ilim adamlarının bu mesele hakkında farklı yorum, istidlal ve görüşleri olmuştur.

d) Mâlikîlere göre de bir semt veya mahalle veyahut köyde rastlanan faili meçhul bir öldürme olayından dolayı kasame gerekmez. Onun diyeti ne semt ne de mahalle halkına ödettirilmez. Beytülmaldan karışlanması nakkmda ise, İmam Mâlik'ten açık ve net bir rivayet yapılmamıştır.

Ancak cinayete uğrayan kimse kendisine öfke duyulan biri ip? ve henüz ölmeden önce "benim kanım falanın uhdesindedir" yani falan kişi benim kanımı akıttı derse bundan dolayı kasame gerekir. Ancak İmam Mâlik "Öfke duyulan bir kişi" diye bir tasrihte bulunmamıştır.

Kadın erkek bu hususta eşit olduğu gibi, kasden veya hatâen öldürmek de öyledir. Cinayete uğrayan çocuk ise, onun henüz Ölmeden falan çocuk beni öldürdü demesi yeterli değildir. Kati olayının sübutu için iki âdil şahit gereklidir. [137]

Tahliller ve Rivayetler

729 no'lu Şehî hadîsi sahîh kabul edilmiştir. O bakımdan ilim adamlarından bir kısmı bu rivayetle istidlal etmişlerdir. ."Yemin edip katilinizden veya öldürülen arkadaşınız adına kısas veya diyet hakkına müstehik olmak ister misiniz?" sözü kasame'nin meşruiyetine delâlet etmektedir. Nitekim ashab ve tabiînin cumhuru, Hicaz Küfe ve Şam âlimleri de aynı görüştedirler. Kadı Iyaz'ın tesbiti de bu anlamdadır. O bakımdan kasamenin meşruiyeti hakkında fazla bir ihtilâf yoktur; ihtilâf bazı yorum ve açıklamalarda zuhur etmiştir.

Seleften Ebû Kılâbe, Salim b. Abdillah, Hakem b. Uteybe, Süleyman b. Yesar, İbrahim b. Aliyye, Müslim b. Hâlid ve Ömer b. Ab-dilaziz'e göre kasame şeriat usûlüne uymadığı için sabit sayılmaz. Çünkü İslâm hukukunda vaz'edilen genel kaide ve usûlden biri de "Beyyine müddeiye (iddiacıya), yemin de müddea aleyhe (iddia olunana) gerekir" hadîsidir.

Hem yemin ancak gözle görülen veya o anlamda hissedilip bilmen bir olay hakkında caiz olur. Qözle görülmeyen, kulakla duyulmayan, hissedilmeyen bir olay hakkında yemin caiz değildir. Hem hadîste kasame ile hükmedümemiştir; onun sadece cahiliyye devrine ait bir yöntem olduğu belirtilmiştir.

Bütün bu görüş ve yorumlar, kasame'nin meşru ve sabit olmadığını iddia eden ilim adamlarına aittir. [138]

Kasamenin meşru olduğunu kabul edenler ise, bunun şeriat asıllarından bir asıl olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü bu hususta delil varid olmuştur. Hem kasamenin uygulanması kan dökülmesini Önlemeye, canileri durdurmaya, toplumda otokontrolü sağlamaya yönelik bulunmaktadır. O bakımdan özel bir sünneti, genel anlamda bir sünnetle atmak helâl olmaz. "Yemin müddea

aleyhe (iddia olunana) gerekir" kaidesi umum ifade etmektedir. Kasame ise bir özellik taşımakta ve bu kaideye uymamaktadır.

Aynı zamanda Ebû Seleme hadîsi kasame'nin sübutuna delâlet etmektedir.

Bu bapta Ahmed ve Beyhakî'nin Ebû Sâid (r.a.) den yaptıkları bir -rivayet bulunuyor. Meâlen şöyledir: "Resûlüllah (s.a.v.) iki köy arasında katledilmiş bir adama rastladı. Maktulün bulunduğu nokta esas alınarak iM köye olan mesafe zira'la Ölçüldü. Bir köye bir karış daha yakın olduğu tesbit edilince diyeti o yakın olan köy halkına yükletildi..."

Ancak Beyhakî bunu naklettikten sonra diyor ki:"Bu hadîsin rivayetinde Ebû İsrail, Utbe'den rivayetinde teferrüd etmiştir ki bu iki zatm rivâyetiyle ihticac edilmez." Hatta el-Akiylî "bu hadîsin aslı yoktur" demiştir.

Buna-benzer bir rivayeti Abdurrezzak, İbn Ebû Şeybe ve Beyhakî Şa'bî'den şöyle rivayet etmişlerdir: "Vâdi'a ile Şâkir köyleri veya kabileleri arasında kati edilmiş bir adama rastlandı. Bunun üzerine Qmer b. Hattab (r.a.> maktulün bulunduğu nokta esas alınıp iki kabile arasındaki mesafenin ölçülmesini emretti. Ölçüm neticesinde Vâdi'a kabilesine daha yakın olduğu görüldü. Ömer b. Hattab o kabile halkına elli yemin ettirdi ki her biri Allah'a yenin ederim ki ben öldürmedim ve Öldüreni de bilmiyorum" şeklinde idi... Bunun üzerine Hz. Ömer diyeti onlara yükledi ve onları borçlu kıldı. Bu sebeple onlar: 'Ta Emîre'L-mü'minîn! Ne yeminlerimiz bizim mallarımızı geri çevirebildi, ne de mallarımız bizi yeminden uzak tuttu..." diyerek sızlandılar. Hz. Ömer onlara: "Hak böyledir" diye cevap verdi. [139]

Buna benzer bir rivayeti Dârekutnî ile Beyhakî Sâid b. Müseyyeb'den yapmışlardır. Bunların rivayetinin sonunda Hz. Ömer'in (r.a.) şöyle dediği belirtilmektedir: "Ben ancak Peygamber (s.a.v.) Efendimizin hükmettiğiyle sizin hakkınızda hükmettim..." Ancak Beyhakî bunun Peygamber'e (s.a.v.) refı' edilmesi münkerdir. Rivayet zincirinde Ömer b. Sabîh bulunuyor ki bu zatın metrukü'l-hadis olduğunda âlimlerin ittifakı vardır, demiştir. Zehebî onun maruf olmadığına dikkat çekmiştir. [140]

İmam Şâfıî bu rivayetin tekzîb edilemiyeceğini belirterek Şa'bî'nin Hars el-A'ver'den rivayet ettiğini belirtmiştir.

İmam Mâlik, İmam Şafiî, Abdurrezzak ve Beyhakî ise şu rivayeti tahrîc etmişlerdir: "Süleyman b. Yesar ile Arak b. Mâlik şöyle nakletmiş bulunuyorlar: Benî Sa'd b. Leys kabilesinden bir adam atını ,'toşturu-rken Oüheyne kabilesinden.bir adamın parmağına basmış bulunuyordu ki adam bu yüzden Ölmüş oldu. Bu iddiayla Hz. ÖmerV başvuranlara Ömer (r.a.) şöyle sordu: "Siz bu'yüzden ölmediğine dair elli yemin eder misiniz?" İddiacılar yeminden kaçındılar. Bunun üzerine Hz. Ömer diğer tarafa (yani ölen kişinin kabilesine): "Sizler yemin ediniz..." buyurdu. Onlar da yemin etmek istemediler. Böylece Hz. Ömer (r.a.) diyetin yarısını Benî Sâ'd kabilesine yükledi.

730 dipnotlu hadîste "Sizden elli kişi katilin yahudilerden olduğuna dair yemin eder de o adam size olduğu gibi teslim edilir..." cümlesinden kasamet sebebiyle kısasın uygulanmasının caiz olduğu anlaşılıyor. Nitekim Zührî, Rübeyyi'a, Ebû Zennad, Mâlik,, Leys, Evzaî ye Şâfıî de aynı görüştedirler. İki rivayetten birine göre İmam Ahmed, İshak, Ebû Sevr, Dâvud ve Hicazlıların önemli bir kısmının da kavli budur. Ancak Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayete göre, kasame sebebiyle kısas gerekmez. Nitekim Ebû Hanîfe ve arkadaşlarının da görüş ve icti-hadları bu anlamdadır. Zira bunlara göre vâcib olan yemindir. Semt veya mahalle veyahut köy halkından elli kişinin "Allah'a yemin ederim ki onu ben öldürmedim ve öldüreni de bilmiyorum" demesiyle kasame hükmü gerçekleşir. Müddei üzerine ise yemîn gerekli değildir. Böylece elli kişi belirtilen şekilde yemin edince diyet vâcib olur. Yapılan rivayete göre, Ebû Bekir Cr.a.) ile Ömer (r.a.) zamanında kasame sebebiyle kısas gerekli görülmemiş ve uygulamada kısasa yer verilmemiştir. Zira kasame'den maksat, toplum arasında sağlam bir kontrol mekanizması oluşturmak, canilere fırsat vermemek ve kan akıtılmasını önlemektir.

Abdurrezzak kendi Musannafı'nda diyor ki: "Ubeydullah b. Ömer el-Umerî'ye dedim ki: Resûlüllah'm (s.a.v.) kasame sebebiyle kısas uyguladığını biliyor musun? O bana: "Hayır..." diye cevap verdi. (fYa Ebû Bekir (r.a.) böyle bir uygulamada bulundu mu?" dedim. O yine: "Hayır..." dedi. "Ömer (r.a.) böyle bir uygulamada bulun mu?" O yine: "Hayır..." dedi. Bunun üzerine ona: "Böyle olduğuna göre siz nasıl oluyor da kasame sebebiyle kısasın gereğine yer veriyorsunuz, daha doğrusu buna nasıl cesaret ediyorsunuz?" dedim. Bunun üzerine susup cevap vermedi.

İmam Mâlik ile İmam Ahmed'den meşhur olan rivayete göre, kasame tek bir adam üzerinde uygulanır. [141]

Hayber'de öldürülen müslüman hakkında kasame uygulanmadığı, daha doğrusu uygulanma şart ve ortamları müsait olmadığı için adamın kanı yerde kalmasın ve kan gütme dâvasına kapı açılmasın diye Resûlüllah (s.a.v.) onun diyetini ya zekât develerinden veyahut kendine ait develerden yüz tane ayırarak karşılamıştır.

Bu rivayetle istidlal edenlere göre, zekâtı mesalih-i amme için sar-fetmek caizdir. Cumhur yine bu rivayetlere dayanarak önce davalılara yemin teklif edilir. Yemin ederlerse diyet Ödemelerine hükmedilir.

İmam Şâfiî ile. imam Ahmed cumhurun görüşüne katılarak önce davacılara yemin teklif edilir. Yeminden kaçınırlarsa bu defa davalılara teklif edilir.

Yemin konusunda davacı ile davalıdan kimin yemîn etmesi gerekir? '

Bu hususta şer'î genel kaide ve usûl söz konusudur. Sahîh rivayetlere göre, davacıya beyyine, davalıya yemin düşer... Ancak ka-same meselesinde bunun hilâfına bir ifade yer almaktadır. Amr b. Şuayb'in babasından ve dedesinden yaptığı rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Beyyine müddeiye, yemîn ise müddea aleyhe gerekir." Yani davacıya beyyine, davalıya yemin düşer... [142]

Ebû Seleme b. Abdirrahman ve Süleyman b. Yesar'm ensardan bir adamdan şöyle rivayet ettikleri belirtilmiştir: Peygamber (s.a.v.) Efendimiz yahudilere dedi ki (yani önce yemîni davalılara teklif etti) " Sizden elli adam yemin eder..." Bunun üzerine Yahudiler yeminden kaçındılar, Peygamber (s.a.v.) bu defa ensara: "Sizler yemîn edin de diyete müstelıik olun" buyurdu. Onlar da: "Ya Resûlallah! Gayb üzerine nasıl yemin edelim?" yani görmediğimiz, bilmediğimiz bir olay hakkında nasıl yemîn edebiliriz)" diye cevap verdiler. Böylece Resûlüllah (s.a.v.) maktul yahudilerin yaşadığı bölgede bulunduğu için diyeti onlara yükledi." [143]

Amr b. Şuayb hadîsini aynı zamanda îbn Abdilberr ve Beyhakî Müslim b. Hâlid tarikiyle îbn Cüreyc'den, o da Amr b. Şuayb'den rivayet etmiştir. Buharî'nin de dediği gibi, îbn Cüreyc bu hadîsi Amr b. Şuayb'den işitmemiş tir. Ancak Abdurrezzak tarikiyle Ömer'den murse-len rivayet edilmiştir ki Ömer, Müslim b. Hâlid'den daha çok hıfza sahiptir. Aynı zamanda daha sıka

kabul edilir. Buna benzer bir hadîsi de İbn Cüreyc, Atâ'dan, o da Ebû Hüreyre (r.a.) den rivayet etmiştir ki îbn Hacer bu rivayetin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.

Ebû Seleme hadîsinin ise zayıf olduğu belirtilmiştir. O bakımdan iltifata pek uygun görülmemiş ve hüccet olarak alınmamıştır. İmam Şafiî'ye: "Bu hadîsi neden dikkate alıp istidlalde bulunmadın?" diye sorulduğunda, o şu cevabı vermiştir: "Bu hadîs murseldir." Yani senedinden bir sahabi düşmüştür.

Böylece hu konuda rivayet edilen hadîslerin bir kısmı zayıftır ve o bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı bu hadîslerle istidlal ve ihti-cacda bulunmamışlardır. [144]

Çıkarılan Hükümler

1. Kasame sünnet ile sabit olmuştur.

2. Faili meçhul bir maktul bir mahalle veya semtte bulunursa, o semt halkından elli kişiye yemin ettirilir.

3. Yemin şekli şöyledir: "Vallahi ben bunu öldürmedim ve öldüreni de bilmiyorum..."

4. Mahalle veya semt halkından elli kişi bulunmazsa, mevcut kişiler elli sayısını doldurmak üzere mükerreren yemîn ederler.

5. Yemin edince, yani katil belli olmayınca kısas uygulanmaz, diyet alınır. Bu ictihad Hanefîlere aittir...

6. Ölü olarak bulunan adamın üzerinde öldürüldüğüne dair birtakım iz ve belirtilerin bulunması şarttır. Aksi halde kendi eceliyle öldüğüne hükmedilir ve kaseme cihetine gidilmez.

7. Maktulün velîsi, o semt veya mahalle halkının onu öldürdüğünü iddia derse, beyyine getirmesi gerekir. Getirmediği takdirde semt halkına yemîn teklif edilir.

8. Hilkati tam olup öldürülmüş bulunan bir cenîndeh dolayı da kasame uygulanır. Bu da Ebû Hanîfe'ye göredir.

9. Elli kişiden biri veya birkaçı yeminden kaçınırsa, yemin edinceye kadar hapsedilirler. Bu da Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

10. Maktulün velîsi o semtin değil de başka bir semtin adamlarının öldürdüğünü iddia ederse artık öldürülenin bulunduğu semt halkı hakkında kasame uygulanmaz.

11. Semt halkından çocuklar, kadınlar, deliler ve köleler yemin ettirilmezler.

12. Öldürülmüş olarak rastlanan kişinin en az gövdesinden yarısının veya başıyla birlikte yarısının mevcut olması şarttır. Aksi halde kasame uygulanmaz.

13. Öldürülen kişinin bir hayvana yükletilip bir adam tarafından sürülüp götürüldüğü görüldüğü takdirde kısas uygulanmaz, diyet alınır. O da hayvanı sürüp götürenin akilesinden tazmîn edilir.

14. Hayvanı birkaç kişi sürüp götürüyorsa, diyet onlardan alınır.

15. Adam kendi evinde öldürülür de faili meçhul olursa, diyet onun akilesinden alınır.

16. Kasame sadece mülk sahipleri hakkında kullanılır.

17. Maktul bir gemide bulunursa diyet gemide bulunanlardan alınır.

18. Şâfiüere göre, kasame katilin velileri üzerine taksim edilen yeminle gerçekleşir. Bunun da dört şartı vardır.

19. Maktulün valisi onu bir şahsın yalnız başına öldürdüğünü iddia ettikten sonra başka bir şahsın öldürdüğünü iddiaya kalkışırsa, artık onun iddiası dinlenmez.

20. Şafiî'ye göre, köle ve kadınların da şahitliği bu konuda bir alâmet sayılabilir.

21. Organ kesme ve mal itlafından dolayı kasame hükmü uygulanmaz.

22. Müddei (iddiacı) iddiasını ortaya atıp beyyine getiremezse elli defa yemin etmesi gerekir. Bu imam Şafiî'nin görüş ve içtihadıdır.

23. Varislerden biri hazır olur, birkaçı hazır olmazsa, hazır olan kendine düşen pay nisbetinde yemin eder.

24. Ölü olarak bulunan adamın bulunduğu semt halkı tarafından öldürüldüğü iddia edilir, ama beyyine getirilmezse diğer davalar gibi sonuca bağlanır. Bu Hanbelîlere göredir.

25. Dava bir semt halkı veya bilinmiyen bir şâhıs aleyhinde ise, ortada beyyine yoksa dava dinlenmez. Bu da Hanbelîlere göredir. Mâlikîler de aynı görüştedirler.

26. Davacıya beyyine gerekir. İddiasını veya suçlamasını isbat için iki âdil şahit getirmesi gerekir.

27. Davacı beyyine getiremediği takdirde dâvâlıya yemin düşer.

28. Davalı yemin edince dava düşer. Zira beraet-i zimmet asıldır.

Kasame konusu ve elli kişinin yemin etmesi hususunda daha çok Hanefîler ve kısmen Şâfıîler bir görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır. Hanbelî ye Mâlikîlere göre elli kişiye yemin teklîf edilmez. [145]

Kısas ve Hudud Harem'de Uygulanır mı?

Mekke harem sınırları içinde enim bir belde ve bölge olarak belirlenmiş bulunuyor..Harem sınırlarına girip sığman tecavüzden korunmuş olur. Kendiliğinden biten ot ve ağaçları kesilmez, av hayvanları avlanmaz.

Bu hüküm kıyamete katar bakidir. Mekke'nin fethinde Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize kısa bir süre için verilen ruhsat dışında hiçbir ve kumandanın, devlet başkanının veya milletin bu hükmü bozmaya yetkisi yoktur.

Ancak Mekke'de harem sınırları dahilinde adam öldüren hakkında kısas, diğer suçlar sebebiyle hadler uygulanır mı? Bu hususta bir yasak söz konusu mudur? [146]

İlgili Hadisler

Encs (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz fetih yılında başında miğfer bulunduğu halde Mekke'ye girdi. Başındaki miğferi çıkardığında biri kendisine gelerek dedi ki: "İbn Hatal Kabe'nin örtüsüne asılıp duruyor." Peygamber (s.a.v.) Efendimiz: "Onu öldürünüz!..." buyurdu, [147]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Cenâb-ı Hak kendi peygamberine Mekke'yi fethetmesini sağlayınca, Peygamber (s.a.v.) insanlara hitap etmek üzere kalktı, Allah'a hamd etti ve senada bulundu. Sonra şöyle dedi: Şüphesiz ki Allah filin Mekke'ye girmesine engel oldu. Kendi resulünü ve müslümanlan ise Mekke halkı üzerine musallat kıldı. Şüphesiz ki Mekke benden önce hiç kimseye helâl değildir. Benim için ise gündüzden bir süre helâl kılındı ve benden sonra artık hiç kimseye helâl olmayacaktır. " [148]

Ebû Şurayh el-HuzâVden yapılan rivayete göre, adı geçen, Mekke üzerine asker sevkeden Amr b. Saîd'e şöyle dedi: "Ya emîr! İzin ver de Mekke'nin fethinin ertesi gününde Resûlüllah'ın (s.a.v.) insanlara hitap etmek üzere kalktığını şu iki kulağımla duyduğum, iki gözümle gördüğüm konuşmasını sana anlatayım: Önce Allah'a hamd-u senada bulundu. Sonra şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Mekke'yi Cenâb-ı Hak haram kıldı, insanlar haram kılmadı. Allah'a ve âhiret gününe imân eden hiçbir kişiye bu beldede kan akıtma ve ondaki ağaçları koparıp kesmek helâl olmaz. Eğer bir kimse Resûlüllah'a verilen Mekke'deki savaş ruhsatıyla istidlal edinmek isterse siz ona deyin ki: Cenâb-ı Hak gerçekten Resulüne izin verdi, size izin vermedi. Bana da ancak gündüzden bir saat (bir süre) izin vermiş oldu. Sonra da Mekke'nin hürmeti dünkü hürmeti gibi avdet etti... Artık bu sözlerimi hazır olan olmayana tebliğ edip ulaştırsın..."

Ebû Şurayh'a denildi ki: "Emir Amr sana ne dedi?" O da, Amr bana şöyle dedi: "Bunu (bu hususu) senden daha iyi biliyorum ya Eba Şürayh, şüphesin ki Harem hiçbir âsiyi kendinde korumaz, kandan dolayı kaçan hiç kimseyi, hırsızlık edip hiyânette bulunanı barındırmaz." [149]

îbn Abbas (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Mekke'yi fethettiği gün şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki bu halde, Allah gökleri ve yeri yarattığından beri haram kılınmıştır ve haram olarak' devam etmektedir. O bakımdan bu belde kıyamete kadar Allah'ın hür-metiyle haramdır. Şüphesiz bu beldede savaş benden önce hiç kimseye helâl kılınmadı. Bana da ancak gündüzden bir süre helâl kılındı. Ve bu belde kıyamete kadar Allah'ın hürmetiyle haramdır." [150]

Abdullah b. Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Allah'a karşı en büyük düşman Harem'de adam öldürendir veya katilinden başkasını öldürendir veyahut cahiliye kin ve düşmanlığıyla adam öldürendir.” [151]

Bu konuda îbn Ömer (r.a.) şöyle demiştir: "Babam Ömer'in katilini Harem'de bulmuş olsaydım onu hiciv bile etmezdim." [152]

îbn Abbas (r.a.) da diyor ki: "Had cezası gereken bir adam Harem'e iltica ederse (Harem'de had uygulanmaz) ama Ha-rem'den çıkınca uygulanır." [153]

Tahliller ve Rivayetler

742 no'lu Enes hadîsini cemaat rivayet etmiştir. Sahîh olup istidlale sâlihtir. Önce İslâm'a giren, sonra da azadlısım öldürmesi sebebiyle irtidat eden ve cariyesi Fetane ile arkadaşlarım Peygamber (s.a.v.) aleyhine hicivler söylemesine sevkeden İbn Hatal, Mekke'nin fethinde hakkında verilen ölüm cezasından kurtulmak için Kabe'nin örtüsüne sarılmış bulunuyordu. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e durum arzedi-lince, bu habisin öldürülmesini emretti ve emir yerine getirildi. Zira fetih gününde bir süre harem dahilinde savaşmak ve gerekirse şirret ve İslâm düşmanlarından azılıları öldürmek helâl kılınmıştır. Nitekim af kapsamının dışında onyedi kişi bulunuyordu ve bu Abdullah b. Hatal onlardan biri idi.

743 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi de sahihtir ve istidlale salihtir. Böylece bu hadîse göre Harem sınırları içinde kıyamete kadar savaşmak, kan dökmek haram kılınmıştır. Hiç kimseye helâl kılınmamıştır. Ancak

Mekke'nin fethinde gündüzden bir süre için Resû-lüllah'a (s.a.v.) helâl kılınmıştır. Ondan sonra artık hiç kimseye helâl kılınmayacaklar. Bu hüküm, tahrim hükmü kıyamete kadar bakidir.

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Harem'in kutsiyyetinden ve hürmetinden söz ederken Mekke'ye girip Kabe'yi yerle bir edip haccetmek isteyenlerin yüzünü San'a'da yapılan mabede çevirmek isteyen Ebrehe ve fil ordusundan söz etmektedir. Cenâb-ı Hak fili Mekke'ye girmekten alıkoydu ve sonra da Ebrehe ordusunu Ebabil kuşlarının attığı kuru balçıklarla helak etti. Bu olay da Mekke'nin ve Kabe'nin ilâhî hürmet ve siyaneti% (koruması) altında bulunduğuna bir başka delil olarak gösterilebilir.

744 no'lu Ebû Şürayh hadîsi de Mekke'de savaşıp kan dökmenin, kendiliğinden yetişen ağaçların kesilmesinin, diğer ot ve bitkilerin koparılmasının haram olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca Hz. Peygam-ber'den sonra, Mekke'nin fethinde ona verilen ruhsatla istidlal edemeyeceği belirtilmekte ve sadace kısa bir süre için orada savaşmanın ve yola gelmez bazı azgınların öldürülmesinin helâl kılındığı bildirilmektedir.

O halde adam öldürüp Harem dahiline girip sığınan Harem'de kısasen öldürmese bile Harem dışına çıkartılıp kısas hükmü yerine getirilir.

Ebû Şurayh hadîsini aynı zamanda Dârekutnİ, Taberanî ve Hâkim tahrîc etmişlerdir. Ayrıca Hâkim ve Beyhakî bu mânada bir diğer hadîsi Hz. Aişe (r.a.) dan rivayet etmişlerdir.

Bu anlamda bir diğer hadîsi Ömer b, Şeybe, Atâ b. Yezîd'den rivayet etmiştir ki, Atâ şöyle demiştir: "Fetih gazvesinde bir adam Müzdelife'de öldürülmüştü. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah'a karşı haddini aşıp günah işlemekte, zulüm ve haksızlığı irtikâb etmekte şu üç kimseden daha mütecaviz ve âsi kimse bilmiyorum: harem dahilinde adam öldüren, Harem dahilinde katilden başkasını öldüren ve bir de cahiliyye kin ve intikamıyla adam Öldüren..."

Harem dahilinde adam öldürmenin, kan gütme davasını sürdürmenin kesinlikle haram ve yasak olduğu bu konudaki hadîslerin zahirî delâletinden anlaşılmaktadır. Ancak bu yasak ve tahrîm hükmü kısası gerektiren kati olaylarına da mı şâmildir, yoksa kısas ve had cezaları istisna mı teşkil etmektedir? Sonra Harem dışında cinayet işleyip adam öldürdükten sonra

Harem dahiline girip ilticada bulunan kimsenin durumu ve çözümü nedir? Ayrıca düşman Harem sınırlarını aşıp

savaşır ve adam öldürürse onlarla savaşıp defetmek ve gerekirse öldürmekte bir sakınca var mıdır?

Şüphesiz bu sorunları cevaphyabilmek için konuyla ilgili âyetleri, hadîsleri ve asr-ı saadetteki uygulamayı biraraya getirmemiz gerekmektedir.

İlim adamları, müctehitler bu sorulara cevap bulup vermişlerdir. Zira Harem dahilinde adam öldürmenin, o yerin kendiliğinden biten ağaç ve otlarını kesmenin -izhır otu müstesna- haram kıhndığıyla ilgili hadîsler hem Mekke'nin fethinde, hem de Veda Haccı'nda ifade edilmiştir ki, neshedildiği, yani hükmünün kaldırıldığı söylenemez. Konu- -lan tahrîm hükmü kıyamete kadar bakidir.

O halda ortaya dört mesele çıkmaktadır:

1- Harem dahilinde cinayet işleyip adam öldüren ve yaralayan kimsenin durumu,

2- Herim dışında cinayet işleyip Hareme sığınanın durumu,1

3- Harem dahilinde cinayet işleyip Harem dışına çıkanın durumu,

4- Savaşmak üzere Harem topraklarına giren düşmanın durumu...

Harem dahilinde kasden bilerek adam öldüren veya yaralayan kimse hakkında aynen kısas uygulanır. Zira hürmeti ihlâl eden kimseye Harem dahilinde ceza verilmediği, yani kısas hükmü uygulanmadığı taktirde o kutsal topraklar üzerinde fitne ve fesadı durduracak, canileri engelleyecek caydırıcı bir şey kalmamış olur ve öldürme olaylarının önüne geçme imkânları ortadan kalkar. O bakımdan ilim adam- ^ lan Harem dahilinde kısas hükmünü uygulamakta bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in yaptığı rivayete göre, İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: "Harem dahilinde hırsızlık eden. veya adam öldüren kimse hakkında had ve kısas Harem dahilinde uygulanır.» [154]

Harem dışında cinayet işleyip Hareme sığman kimse hakkında Harem dahiline kısas ve had uygulanmaz. Gerekirse Harem dışına çıkarılıp hüküm öylece uygulanır. Zira böyle yapılmadığı taktirde caniler için serbest bir

bölge olmuş olur ve adam öldüren, hırsızlık yapan, zina eden bir nice insanlar cezadan, kısastan kurtulmak için Ha-rem'e sığınır ve böylece dökülen kanlar yerde kalır.

Harem dahilinde cinayet işleyip Harem dışına kaçan kimseler yakalandıkları yerde cezalandırılırlar.

Savaşmak üzere Harem topraklarına giren düşmanla Harem topraklarında savaşmakta bir salanca yoktur. Nitekim Cenâb-ı Hak bu konuda şöyle.buyurmaktadır:

"Size savaş açanları nerede yakalarsanız öldürün ve sizi çıkardıkları yerden çıkarın. Fitne adam öldürmekten daha kötüdür. (Yalnız) Mescid-i Haram yanında onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın. Ama orada sizi öldürmeye kalkışırlarsa siz de onları öldürün. İnkarcıların cezası işte böyledir." [155]

Böylece Harem dahilinde düşman savaşa başlamadıkça müslümanlarm savaşı başlatmaması söz konusudur. Ayetin zahirî delâletinden bu mana anlaşılmaktadır: Nitekim Tabiîn'derı Mücahid ile Ikrime de aynı görüştedirler. [156]

Çıkarılan Hükümler

1- Mekke'ye girip Harem sınırları içinde savaşmak kıyamete kadar yasaklanıp haram kılınmıştır. Ancak Mekke'nin fethinde gündüzden az bir süre Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize ruhsat verilmiştir.'

2- Hiçbir kimse Resûlüllah'a (s.a.v.) verilen bu ruhsatla istidlal edip Harem topraklarında savaşamaz. Zira ruhsat sadece Resûlüllah'a has bulunuyordu.

3- Harem toprakları dışında cinayet işleyip Hareme sığınanlar Harem dahilinde öldürülmez ve haklarında had uygulanmaz. Ancak harem dışına çıkartılıp orada uygulama yapılabilir.

4- Harem dahilinde cinayet işleyip kasden adam Öldüren kimse hakkında Harem dahilinde kısas hükmü uygulanır.

5- Harem dahilinde hırsızlık eden, zina yapan, adam yaralayanlar hakkında da gereken cezalar uygulanır.

6- Harem dahilinde cinayet işleyip harem dışına kaçanlar yakalandıkları yerde cezalandırılırlar.

7- Savaşmak üzere Harem topraklarına girenlerle savaşmakta bir sakınca yoktur. Zira savaşı başlatan ve saldırıya geçen düşmanın tâ kendisidir.

8- Adam öldürmek, cinayet işlemek, çeşitli kötülükler irtikâb etmek her yerde ve her zaman haram kılınıp büyük günah sayılmıştır. İslâm şeriatı kötülükleri Önlemek, kötü ve canileri durdurmak üzere caydırıcı anlamda maddî ve manevî müeyyideler koymuştur.

9- Ancak Harem dahilinde bu gibi cinayetler ve kötülükleri işlemek çok daha büyük bir günah ve Allah yanında çok daha büyük bir cürüm ve vebaldir. [157]

Adam Öldürmenin Ağır Suç Olmasu ve Katilin Tevbesi

İnsan kâinatın özü ve mayasıdır. Varlık alanında görebildiğimiz her şey insan için yaratılmıştır. Kâinat bütün sistem ve ünüteleriyle insandan yana yönelmiştir. O bakımdan "İnsan" denilen canlı varsa, kâinatın anlam ve hikmeti vardır. İnsanı çekip aldığımız taktirde varlık âlemi anlamsız hikmetsiz kalır. O bakımdan ruhlar aleminde insan ruhu kalmayınca dünya hayatı sona ermekte ve mevcut sistemler yıkılıp alt-üst olmak suretiyle son bulmaktadır. Zira kurulu sistem insan hayatına yönelik, onu devam ettirmeye ve onun ihtiyaçlarını karşılamayı hedef almış bulunuyor. însan olmayınca sistem de anlamını yitiriyor. O bakımdan kıyamet kopuyor ve yine insandan yana yepyeni bir sistem kuruluyor ve ölümsüzlük haşlıyor. Böylece yeni sistem de bir daha bozulmamasıyla sonsuzluk hüviyetine bürünüyor.

İnsan bu kadar aziz ve kıymetli olunca, onun hayatı da o nisbette kıymetli ve azizdir. Bunun içindir ki, bir cana ve yeryüzünde bir fitne ve fesada yol

açmaya karşılık olmaksızın bir kişiyi öldürmek bütün insanları Öldürmek gibi sayılmıştır.

Nitekim bu konuda Cenâb-ı Hak hem Tevrat'ta, hem de Kur'an'da yer alan hüküm ve mesajını şöyle açıklamaktadır: "Kim bir kişiyi, bir kişi karşılığında veya yeryüzünde fesad (çıkarma suçundan dolayı) olmaksızın öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kişinin hayatını kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış olur." [158]

Haksız yere adam öldüren kimse hakkında hem maddî, hem de manevî ağır müeyyideler konulmuştur. Ancak katil kısasen öldürüldüğü taktirde uhrevî cezadan, azaptan kurtulmuş olabilir mi? Dünyevî müeyyidenin uygulanması günahı ..temizliyecek bir anlam ve hüküm taşımakta mıdır?

Hadîslerin zahirî delâleti, uhrevî cezanın kalkmadığım göstermektedir. Kısastan önce katil pişmanlık duyup işlediği büyük günahtan dolayı tevbe istiğfar da bulunursa, onun bu duygu ve tavrı günahın bağışlanmasına vesile olabilir mi?

Bütün bunların cevabını yine âyet ve hadislerin ışığı altında . arayıp bulmaya çalışacağız. [159]

İlgili Hadisler

İbn Mes'ûd (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde insanlar arasında ilk hükmedilecek (hükme bağlanacak) şey (insan' kanıdır." [160]

Yine İbn Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v,) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Bir can zulmen öldürülmeye görsün mutlaka Adem'in ilk oğlu'nun üzerine o canın kanından bir pay olur. Zira o ilk adam öldürme yolunu açan kimsedir," [161]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim mü'minin Öldürülmesinde yarım kelimeyle olsun (katile) yardım ederse, alnının üzerine "Allah'ın rahmetinden ümitsiz" ibaresi yazılı olduğu halde Aziz ve Celîl olan Allah'a kavuşur." [162]

Muâviye (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, Peygamber (s.a.v.) Efendimizden şunu duyduğunu haber vermiştir: "Her günahın Allah tarafından bağışlanması umulur; ancak kafir olarak ölen adamın ve bir de kasden bilerek bir mü'mini öldüren kimsenin günahı affedilmez..." [163]

Hadislerden Anlaşılan Hükümler

Kıyamet gününde ilk ele alınıp sonuca bağlanacak davalardan biri de haksız yere adam öldürme davasıdır. Ancak bundan iki ayrı yorumla iki ayrı hüküm ortaya çıkmaktadır: Dünyada faili meçhul olan kati olayı kıyamet gününde ortaya çıkartılacak ve ilâhî adalet yerini bulacak. Böylece katil hakettiği cezaya çarptırılacaktır. Yine dünyada adam öldürüp aftan ve çeşitli yollardan yararlanarak az bir ceza ile serbest bırakılanlar ahiret gününde işledikleri bu büyük suçun cezasını ilk safhada görecek ve ilâhî adalet gereği elim bir azaba tabi tutulacaktır.

Bunun gibi, dünyada kasden bilerek haksız yere adam Öldürüp bulunduğu sistem ve rejim gereği kısas uygulamasının dışında kalıp cezasını tutuklu olarak geçirenlere de suçlarının tam karşılığı ceza görmedikleri için elim bir azaba uğratılacaklardır. Onları koruyup himaye edenler de ilâhî "adaletten nasiplerini alacaklardır.

Dünyada kasden adam öldürüp kısasen öldürülen kimse âhiret gününde ayrı bir azaba uğratılacak mıdır? Selef ve halef düzeyinde yer alan ilim adamlarının bu mesele hakkındaki görüş, ictihad ve yorumları farklıdır: Kimine göre tevbe ve istiğfarı fayda sağlar ve öylece âhiret azabından kurtulur. Kimine göre ise tevbe ve istiğfarı birtakım fayda sağlasa bile onu âhiret azabından kurtarmaya yetmez. Nitekim İbn Abbas ve Zeyd b. Sabit bu ikinci yorum ve görüşte olanların başında yer almaktadırlar. Bunlar Nisa Süresindeki şu âyetle istenmemekte ve hüccet göstermektedirler: "Kim de bir mü’mini kasden öldürürse, onun cezası, içinde devamlı kalacağı cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, onu lanetlemiştir ve ona büyük bir azâb hazırlamıştır." [164]

Böylece gerek İbn Abbas, gerekse Zeyd b. sabit (Allah ikisinden.de razı olsun) yukarıdaki mealini verdiğimiz ayetle istidlal ederek katilin hiçbir

suretle âhiret azabından kurtulamayacağını belirtmişlerdir. [165]

Tevbe, pişmanlık ve istiğfarla katil affedilip cezadan kurtulur diyenler ise aşağıdaki iki âyet ve bir hauîsle istidlâl etmişlerdir:

Ayetler:

"Onlar ki Allah'la beraber başka bir ilâha tapmazlar; haklı >.r sebeb dışında Allah'ın haram kıldığı canı öldürmezler; zina ötmezler... Kim bunları işlerse cezaya çarpılır. Kıyamet günü azabı kat kat olur ve aşağılanmış azâb içinde devamlı kalır."

Ancak tevbe edenler, dosdoğru imân edip iyi-yararlı amelde bulunanlar müstesna. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir... Artık kim tevbe edip iyi-yararlı amelde bulunursa şüphesiz ki o, Allah'a tevbesi kabul edilmiş ve sevabına erişmiş olarak döner." [166]

"Hem kısasta, ey akıl sahipleri sizin için hayat vardır. Ola ki Allah'tan korkup sakınırsınız." [167]

Hadîs:

Ubade b. Sâmit hadîsinde kati olayı ve diğer suçlar konu edildikten sonra Resûlüllah (s.a.v.) devamla şöyle buyurmuştur: "Kim bu suçlardan birini işler de dünyada cezalandırıhrsa bu onun için keffaret olur (günahının bağışlanıp temizlenmesine sebep olur.)" [168]

Ayrıca. îbn Huzayme b. Sâbit'in babasından yaptığı sahih rivayette Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kimin (hangi suçlunun) hakkında had (cezası) uygulanırsa, bu onun günahının bağışlanıp temilenmesine sebep olur." [169]

İki hadîs de sahîh olup istidlale salihtir.

Zulmen Öldürülüp katili tesbit edilmeyen adamın hakkı ise bakidir; kıyamet gününde katile gereken azâb hazırlanmıştır.

Mü'minlerden iki taife savaşacak olurlarsa...

Mü'minlerin birbiriyle savaşması hem yasak, hem de büyük günahlardan biridir. İslâm buna asla cevaz vermemiş ve sebep olanları maddî ve manevî

müeyyidelerle cezalandırmayı belirlemiştir. Ancak mü'minler bir takım siyasî ve benzeri sebeplerle iki gruba ayrılır da savaşacak olurlarsa, diğer tarafsız mü'minlerin devreye girip onlar arasında sür'atle sulh sağlamaları gerekir. Mü'minler, şartlar ve ortam buna elverdiği halde onları ıslâh cihetine gitmezlerse topyekün günahkar olurlar. Tarafsız mü'minlerin araya girmesiyle gruplardan biri sulha, barışa yanaşır da diğer taraf saldırı ve tecavüzünü sürdürürse, tarafsız mü'minler barışı kabul eden gruptan yana olup Allah'ın emrine dönünceya kadar âsi grubu tenkile (sindirmeye) çalışırlar. Tabii bu arada öldürülenler, yaralananlar olabilir. Asi grup Allah'ın sulh emrine boyun eğip yola gelince artık aralarında adaletle barış sağlanır.

Böylece sulhu sağlamak üzere devreye girenlerin vuruşma es-nasmda öldürdüklerinden ve kendilerinden öldürülenlerden dolayı dünyevî ve uhrevî bir ceza gerekmez. Nitekim Hucurat sûresi'nde Cenâb-ı Hak bu konuyu şöyle açıklamaktadır.

"Eğer mü'minlerden iki zümre vuruşacak olurlarsa aralarını düzeltin, barışı sağlayın. Buna rağmen onlardan biri diğerine tecavüz ederse, mütecaviz tarafla Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın. Dönerlerse o takdirde aralarını adaletle düzeltin ve hep âdil davranın. Şüphesiz ki Allah âdil davrananları sever." [170]

Can, mal ve ırza tecavüz vaki olur da mütecavizi durdurabilmek için mal sahibi kendini, malım ve ırzını koruyabilmek için savunmaya geçer ve bu arada mütecaviz ölüm tehdidiyle üzerine yürürse, o takdirde tecavüze uğrayanın silâh kullanıp mütecavizi öldürmesinde bir sakınca yoktur. Aynı zamanda bu hareketi günah da sayılmaz ve ne kısas, ne de diyefgerekmez.

Nitekim Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, bir adam Peygamber'e (s.a.v.) geldi ve şöyle dedi: "Ya Resûlallah! Ne dersiniz, bir adam gelip malımı (zorla) almak istiyor?... Efendimiz ona: "Hayır, malını ona verme" buyurdu. Adam: 'Ta Resûlallah! Malımı almak isteyen adam benimle dövüşüp savaşırsa?..." diye sorunca Peygamber (s.a.v.) ona: "Mütecavizi öldür" buyurdu. Adam: "Ya o beni öldürürse?..." diye sorunca, Efendimiz: "Sen o zaman şehîdsin" buyurdu. Adam bu defa: "Ya ben,onu öldürsem ne dersiniz?..." diye sorunca, Efendimiz ona: "O ateştedir" buyurdu. [171]

Tirmizî'nin sahîhlediği Abdullah b. Amr ve Ebû Derdâ hadîsinde ise şöyle buyurulmaktadır: "Kim dininden dolayı öldürülürse o şehîddir. Kim kanından dolayı öldürülürse o da şehîddir. Kim de malından dolayı öldürülürse o da şehîddir. Kim de çoluk çocuğunun ırz ve namusunu korumaktan dolaja öldürülürse o da şehîddir." [172]

Bu konuda rivayet edilecek birçok hadîs bulunuyor. Ancak kitabımızın hacmi müsait olmadığından delil teşkil edecek âyet ve hadisleri nakletmekle yetindik. Geniş bilgi edinmek isteyenlere Muhammed Abdülaziz'in el-Edebü'n-Nebevi adlı eserini tavsiye ederiz. [173]

Tahliller

752 no'lu İbn Mes'ud hadîsi sahîh olup istidlale salihtir. Böylece dünyada haksız yere adam Öldüren, Öldürten kimse ister devletin en yüksek kademesinde bulunsun, isterse sıradan biri olsun farketmez, kıyamet gününde mutlaka ilâhî adalet önünde hesap vermek zorundadır. Öldürme olayı, kişiyle cennet arasında aşılması zor bir engel olarak bulunur. Öylesi cehenneme çok daha yakındır.

753 no'lu Ibn Mes'ûd hadîsi, dünyada kötü çığır, fena yol açanların uhrevî cezalarının çok ağır ve katmerli olacağına delâlet etmektedir. Zira açtıkları fena çığır ve kötü yolda yürüyenlerin de kazanacağı günahın bir misli o yolu ilk açan kişiye yükletilecektir. Nitekim adam öldürme olayında, katilin günahından bir pay da yeryüzünde ilk insan kanı akıtıp kardeşini Öldüren Kabil'e ulaşacağı bir misal olarak verilmiştir. İyi çığır, faydalı ve güzel yol açanlara da sevaplarının kat kat verileceği, o yolda yürüyenlerin o meşru güzel âdeti sürdürenlerin elde edecekleri sevabın bir misli de onu ilk açan ve ilk meydana getiren zata verilecektir.

754 no'lu Ebû Hüreyre hadîsini aynı zamanda Beyhakî tahrîc etmiştir. İsnadın da ise Yezîd b. Ebî Ziyad bulunuyor ki bu zat zayıftır. Buharı onun münkerü'l-hadîs olduğunu belirtmiştir. Tirmizî ise onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Nesâî da onun metrukü'l-hadîs olduğunu bildirmiştir. [174]

Zührî de bu hadîsi mürselen rivayet etmiş, Beyhakî de Ferec b. Fezale tarikiyle tahrîc etmiştir ki Ferec zayıf kabul edelir. Ebû Hatim onun saduk olduğunu, ancak rivâye tiyle ihticac yapılamıyacağım belirtmiştir. İbn Maîn ise " O Salihu 1-hadîstir" demiştir. Nesâî ile Dârekutnî onun zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir. Buharî ise onun münkerü'l-hadîs olduğunu belirtmiştir. [175]

Ayrıca Şevkanî de Neylü'l-Evtar'da bu zatın zayıf olduğunu kaydetmiştir. Ahmed b. Hanbel İse onun kaviy olduğunu söylemiştir. îbn Cevzî ise Ferec'in rivayet ettiği hadîsi mevzuat arasına sokmuş ve ondan önce de Ebû Hatim el-llel'de onun mevzu olduğuna değinmiştir.

Böylece Ebû Hüreyre hadîsiyle istidlal ve ihticac olunmayacağı ortaya çıkıyor. Zaten delâleti bakımından da islâm'ın bu husustaki ana

kaidelerine pek uymuyor.

755 nolu Muaviye hadîsinin ricalinin hepsi sikadır. Buna şâhid olarak başka sahîh rivayetler de bulunuyor. Zahirî yönüne bakarak haksız yere bir mü'mini öldürenin bağışlanmayacağına delâlet etmektedir. Ancak âyetin sarih beyânı karşısında, tevbe ve istiğfar edip dünyada da cezasını çektiği takdirde bağışlanmıyacağını söyleyemeyiz. Zira Kur'ân'da şöyle buyurulmaktadır: "Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bundan başka (günahları) dilediği kimseler için bağışlar..." [176]

Ancak bazı ilim adamları âyette bir istisna ile diğer bütün günahların bağışlanmasının umulabileceği ifade edilirken, bu bağışlamanın hiçbir azaba- tabi tutmadan cennete girme imkânını mı sağlamaya mı, yoksa bir süre cezasını çektikten sonra affedilip cehennemden çıkarılacağına mı yöneliktir? Şüphesiz bu iki yorum da doğru olabilir. Ancak kasden bir mü'mini öldüren ve o yüzden kısasan öldürülen kimse her ne kadar bu cenayeti misliyle canıyla ödüyorsa da gerçekte iki cana kıymış bulunuyor: Biri kasden öldürdüğü kişi, diğeri kendi nefsi... Böylece hakkında kısas uygulanan katil iki büyük suç ve cinayet işlemiş bir halde âhirete intikal etmiş bulunuyor. Bu sebeple günahı nisbetinde azap gördükten sonra irnan şartlarına ve esaslarına bağlı ise affedilip cennete sokulur.

Bütün bunlar bizim yorumlarımızda1. Allah ve Resulü daha iyisini bilirler... Ne var ki Furkan sûresi 61. âyet tevbe ve istiğfarda bulunup işlediği

cinayetten dolayı derin pişmanlık duyanların da affedileceklerini müjdelemektedir. O halde katil kısasen öldürülmeden önce ciddi bir tevbe ve istiğfarda bulunursa, şüphesiz ki Cenab-ı Hak çok bağışlayan, çok affedendir. [177]

Çıkarılan Hükümler

1. Zülmen öldürülen kişinin katili ya işgal ettiği makam ve mevkiinden dolayı veyahut izini kaydedip meçhul kaldığı için dünyevî bir cezaya çarptırılmıyorsa, âhirette mutlaka elim bir azaba tabi tutulacaktır.

2. Hakkında had ve kısas uygulanan kimsenin âhiret azabından kurtulacağı, yani işlediği o cinayetten dolayı âhirette ayrı bir azaba tabi tutulmayacağı umulabilir.

3. Mü'minlerden iki taife savaşacak olurlarsa, aralarını düzeltmek diğer müslümanlara farz olur.

4. Taifeden biri barışa yanaşmayıp tecavüzünü sürdürürse, müslümanlar onu Allah'ın emrine boyun eğinceye kadar tenkile (sindirmeye) çalışırlar. Allah'ın emrine dönüp uyduğu takdirde artık aralarında âdil bir barış sağlanır.

5- Ahiret gününde insanlar arasında ilk hükme bağlanan konulardan biri de kandır. Yani adam öldürmeden dolayı dökülen kan davası ilâhî adaletin tecellisiyle neticelendirilir.

6- Dünyada kötü çığır, fena bir yol açanlara kendi günahlarıyla birlikte o çığırda yürüyenlerin de günahının bir misli yüklenir.

7- Dünyada iyi, hayırlı ve yararlı çığır açanlara kendi sevaplarıyla birlikte, o çığırda yürüyenlerin sevabının bir misli verilir.

8- Yeryüzünde ilk adam öldürüp kan döken Adem'in oğlu Kabil olmuştur. Bu bakımdan Kabil çok çirkin ve fena bir çığır açmış bulunuyor. Kıyamete kadar adam öldürenlerin günahlarından bir pay da Kabil'e yükletilir.

9- Küfür üzerine ölen bir kişinin affedilip bağışlanması söz konusu olamaz.

10- O bakımdan küfrü zahir olup dine dönmediği halde ölen bir kişinin cenaze namazı kılınmaz, kabrine gidilmez ve onun için dua ve istiğfarda bulunulmaz.

11- Bir mü'mini kasden bilerek öldüren kimse de tevbe ve istiğfar etmeden; işlediği cinayetten derin pişmanlık duyup Cenâb-ı Hak'tan af ve mağfiret dilemeden ölür veya kısasen katledilirse çok uzun süre-cehennemde azaba maruz bırakılır.

12- Mala, cana, ırz ve jıamusa -tecavüz   vuku bulduğunda kişi canını veya malını veyahut ırz ve namusunu koruyup kurtarmak için nefsî müdafaaya geçer ve mütecavizle dövüşüp boğuşurken mecbur kalıp onu öldürürse, bundan dolayı kısas ve diyet gerekmiyeceği gibi, âhirette bir azâb da söz konusu değildir.

13- Zira insanların, özellikle de mü'minlerin cam, malı, ırz ve namusu teminat ve ilâhî siyanet (koruma) altındadır. Hiç kimseye haksız sebeplerle başkasının canına, malına, ırz ve namusuna tecavüz hakkı tanınmamıştır.

14- Canım, malını veya namusunu korumaya çalışırken mütecaviz tarafından öldürülen mü'min şehîd sayılır.

15- Dininden dolayı da öldürülen şehîddir.

16- Bir kişiyi haksız yere öldürmek bütün insanları öldürmek gibidir. Çünkü insan denilen canlı kâinatın var olmasının hikmeti ve sebebidir.

17- Bir kişinin hayatını koruyup kurtarmak bütün insanların hayatını kurtarmak gibidir.

18- O bakımdan İslâm barışta da, savaşta' da insan kanının dökülmesini nihaî çare olarak kabul eder. On yıllık Medine döneminde yapılan bütün savaşlarda şehîd olan ve karşı taraftan öldürülenlerin sayısı da çok sınırlıdır. Ciddi tesbitlere göre, on yıl süren savaş boyunca Müslümanlar 96 şehîd vermiş ve müşriklerden de 160'a yakın adam Öldürülmüştür.

19- İslâm insanları kahredip yok etmek için değil, hayat vermek, ahlâk ve medeniyyet düzeyine çıkarmak ve insanları kardeş yapmak için son din olma vasfım taşımaktadır.

20- Barış sağlama imkânları mevcut olduğu sürece savaşı uygun karşılamaz. Ancak inkarcı taraf durmadan yeryüzünde fitne ve fesad çıkartıyor, insanları, ülkeleri tedirgin ediyorlarsa, o takdirde fitne fesadı durdurmak için savaşmak vacip olur. [178]

İki müslümanın Vuruşması ve İntiharb Olayı

Müslümanların birbirine silah çekmesi, vuruşması, birinin diğerini öldürmesi son derece üzücü bir olaydır. Çünkü müslümanlar kardeştirler. Biri diğerine ne haksızlık eder, ne tecavüzde bulunur, ne de onu zalim ve mütecavize teslim eder. Müslümanm müslümana canı, kanı, malı, ırzı ve namusu haramdır.

O bakımdan İslâm birliğini zedeleyen, mü'minler arasına kin ve nifak sokan, kan gütme davasına yol açan bu gibi davranışlardan sakınmak farzdır. Nifak ve şikakı tesirsiz hale getirip durdurmak, birbirine hasım olan mü'minleri barıştırmak ve din kardeşliğini sarsan her türlü söz ve davranışın karşısına çıkmak vaciptir.

Allah'a ve ahiret gününe dosdoğru inanıp Hz. Muhammed'in (s.a.v.) getirdiği şeriate göre hayatım düzene sokan bir mü'min asla intihar etmez. Zira hiç kimse kendi kanını akıtma hakkına sahip değildir. Hatta müctehid imamlardan bir kısmı müntehirin cenaze namazı kılınmaz demişlerdir. Bu işlenen günahın ne kadar büyük ve üzücü olduğunu yansıtmakta ve manevî bir müeyyide olarak belirlenmektedir.'[179]

İlgili Hadisler

Ebû Bekre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "iki müslüman kılıç (silah)larıyla karşılaşıp biri diğerini öldürdüğü zaman öldüren de, öldürülen de cehennem ateşindendir..." Bunun

üzerine soruldu: "Şu katil, ya maktul (öldürülen) neden (ateştedir)?" Efendimiz şu cevabı verdi: "O da arkadaşını öldürmek istiyordu." [180]

Cündeb el-Becelî (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Sizden önceki kavimlerde vücudunda yarası olan bir adam vardı. (Dayanamadı) bıçak abp elini kesti. Kan hiç durmadan aktı, tâki öldü. Bunun üzerine Cenab-ı Hak (peygambere vahyederek şöyle) buyurdu: "Kulum benden önce davranıp canına kıydı, ben de cenneti ona haram kıldım." [181]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Kim kendini keskin bir aletle öldürürse, keskin aleti elinde olup onunla karnına batıra batıra cehennem ateşinde ebediyen kalır. Kim de kendini zehirleyerek öldürürse, zahiri elinde onu yudumlaya yudumlaya cehennem ateşinde edebî kalır. Kim de bir dağdan kendini yuvarlayarak öldürürse, o da cehennem ateşinde edebiyen yuvarlana yuvarlana kalır." [182]

Mikdad b. Esved (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

Hesûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'e dedim ki: Ya Resûlallah, ne dersiniz, kâfirlerden bir adamla karşılaşır ve o da benimle vuruşur, kılıçla iki elimden birini keser ve sonra benden bir ağaca sığınıp "ben Allah'a teslim aldum" (İslâm'a girdim) der, ben bu durumda o bu sözü seyledikten sonra onu öldürebilir miyim? "Efendimiz: "Hayır onu öldürme..." diye buyurdu. Mikdad (r.a.) diyor ki, Resûlüllah'a (s.a.v.): "O benim bir elimi kestikten sonra, ben de onun elini kestikten sonra bu sözü seylerse onu öldü-re bilir miyim?" diye sordum. Efendimiz: "Hayır onu öldürme.

Çünkü o, sen onu öldürmeden önce senin yerinde ve sen de henüz o, o kelimeyi söylemeden önce onun yerindesin demektir" diye buyurdu. [183]

Câbir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Medine'ye hicret ettiğinde Tufayl b. Amr'le birlikte onun kavminden bir adam Peygamber'e (s.a.v.) (katılmak üzere) hicret ettiler. Adam Medine'nin havasına uyum sağlayamadı, yani oranın havası ona yaramadı, derken enlice keskin bir aletle parmaklarının (veya bileğinin) damarlarını kesti de kesilen yerden kan fışkırıp akmaya başladı ve bu yüzden öldü. Sonra Tufayl b. Amr onu rüyasında gördü, heyeti

güzeldi.-Ancak iki elini örtüp gizlemiş durumdaydı. Tufayl ona: "Rabbm sana nasıl davrandı?" diye sormuş, o şu cevabı vermiş: "O'nun peygamberine hicret ettiğimden dolayı beni mağfiretine mazhar kıldı." Tufayl ona: "Ellerini örtüp gizler halde seni görüyorum, o neden?" diye sorunca, adam şu cevabı vermiş: "Bana, senin kendine ait (organı) ifsat etmeni biz düzeltmeyiz" denildi...

Sonra Tufayl gördüğü bu rüyayı Resûlüllah'a (s.a.v.) anlattı. Resûlüllah (s.a.v.): "(Allah'ım), ellerinden dolayı da onu bağışla" diye duâ etti. [184]

İlim adamlarının hemen hepsi bu rivayetlerle istidlal ederek, müslumanm müslüman kardeşiyle vuruşmasının haram, büyük günah olduğunu, biri diğerini öldürme azmi ve gayreti içindeyken mağlup düşüp Öldürüldüğü takdirde hem katilin, hem de maktulün cehennemlikler sınıfına gireceklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda intiharın, hastalık ve illete dayanamayarak bir organı kesmenin, kan damarlarını tahrip etmenin de aynı tahrîm ve kebâir kapsamına girdiğinde görüş birliği izhâr etmişlerdir. [185]

Tahliller ve Rivayetler

768 no'lu Ebû Bekre hadîsi sahih olup istidlal ve ihticaca sâlihtir. Bunun manası ise, hem katilin, hem de maktulün ateşe müstahik olmasıdır. Ama yine durumları Allah'a kalmıştır, dilerse azab ettikten sonra diğer günahkâr muvahhidler gibi onları cehennem'den çıkartır, dilerse cehenneme sokmadan bağışlar.

İlim adamlarından bazısı bunu, din kardeşiyle vuruşmayı mubah sayanlara hamlederek ayrı bir yorumda bulunmuşlardır. Aslında böyle bir yoruma gerek yoktur. Zira haramı helâl sayıp tevbe edip pişmanlık duymadan ölen veya öldürülen kimsenin küfür üzere öldüğü ve Öylesinin cehennem ehlinden olduğu dinî bir hüküm olarak bulunuyor. O bakımdan vuruşup birinin diğerim öldürme olayı küfür kapsamına değil, büyük günahlar kapsamına girmekte ve ona göre kıyamet gününde çok ağır bir ceza va'dedilmektedir.

Gerek Haricîlerin, gerekse Mu'tezile'nin bu hadîsle istidlal etmelerinin kendi görüş ve iddialarım kuvvetlendirme açısından isabetli bir istidlal değildir.

Birbiriyle vuruşan müslümanlarm arasını bulmaya, barış sağlamaya çalışmak vacibdir. Bir taraf tecavüzüne devam edecek olursa, onu yola getirinceye kadar barış isteyenlerden yana tavır alıp savaşmak gerekir. Hucurat sûresi 9. âyetle bilhassa müminlere bu vazife verilmekte ve bir emir mahiyetinde vücup ifade edilmektedir. Zira haklıya yardım, mütecaviz azgınları durdurmak için savaş vaciptir. Ashab ve Tabiînin de görüş ve içtihadı bu merkezdedir,

769 no'lu Cündeb hadîsi de sahîh olup istidlale salihtir. Hadîs, intihar eden kimsenin çok büyük bir günah işlediğine ve o sebeple Allah'ın varlığını, birliğini tasdik eden tevhîd ehlinden çok günahkâr olanlarla birlikte uzun süre cehennemde kalacaklarına delâlet etmektedir. Böylece cennetin öylesine haram kılınması sonsuz değildir, uzun süreyle ilgilidir. İlim ehlinin cumhuru da aynı görüştedir.

Nitekim 772 no'lu Cabir hadîsi bu manayı desteklemekte ve intihar eden mü'minin bir bakıma azap çektiği, ama diğer yandan Peygam-ber'i (s.a.v.) izleyerek Medine'ye hicret ettiğinden dolayı bağışlandığı kaydedilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in Tufayl'in rüyasını takrir buyurması ve onu müntehir (intihar eden) arkadaşı içirt duâ ve mağfiret dileğinde bulunması da ayrı bir karine ve delil olarak cumhurun görüşünün isabetini ortaya koymaktadır.

Buharı ve Müslim'in rivayetinde Ebû Hüreyre (r.a.) diyor ki: "Resülüllah (s.a.v.) Efendimiz'le birlikte savaşa katılıp hazır bulunduk. Müslüman olduğunu iddia eden bir (münafık) kişi hakkında Resülüllah (s.a.v.) Efendimiz "o cehennem ehlindendir" buyurdu. Savaş başlayıp o adam savaşa hazır olunca cidden müthiş bir savaş verdi ve yaralandı. Bunun üzerine denildi ki: "Ya Resûlallah! Siz az önce o kişi cehennem ehlindendir, buyurdunuz. Oysa gerçekten o çok çetin bir savaş yaptı ve öldü..." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): "O ateşe gitti..." buyurdu. Bu yüzden müslümanlardan bir kısmı neredeyse şüpheye düşeceklerdi, derken biri gelip şu bilgiyi verdi: "O adam hemen ölmedi, ağır bir yara almıştı. Gece olunca yaranın verdiği ıstıraba dayanamayarak kılıcının ucunu tutup kendini onun üzerine yüklemek suretiyle intihar etti." Bu haber Resûlüllah'a

(s.a.v.) ulaşınca, şöyle dedi: "Allahu Ekber... Ben şehadet ediyorum ki ben Allah'ın kulu ve Resulüyüm..." Sonra Bilâl'a insanlara şunu duyurmasını emretti: "Cennet'e ancak müslüman bir nefs (can) gidebilir... Ve Cenâb-ı Hak şüphesiz ki bu dini facir adamla da kuvvetlendirir..." [186]

Bu hadîs, dış dörünüşüyle müslüman olup kalbiyle vicdanıyla müslüman olmayan bir münafığın veya ilâhî sınırları fütursuzca aşan bir facirin cehennemlik olduğuna delil sayılmaktadır. Kişi Allah'a, Peygamberine ve âhiret gününe inandığı halde ilâhî sınırları aşıp günah peşinde koşmak suretiyle fâcir sıfatını almışsa, cehennemde devamlı değil, uzun süre kalır. İçten kâfir, dıştan müslümansa, cehennemde ebediyen kalır.

770 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi de buna yakın şekilde yorumlanmıştır.

771 no'lu Mikdad hadîsi üzerinde hayli durulup az farklı yorumlar yapılmıştır. Hadîs sahîh olup istidlale sâlih görüldüğünden son cümleleri üzerinde dikkatle durulması gereği duyulmuştur. Müslüman-la savaşan bir kafirin kanı mubahtır. Ancak savaş esnasında hidâyet nasip olur da "ben İslâm'a girip Hakk'a teslim oldum" derse, artık onun kanı haram olur. Buna rağmen onunla vuruşmakta olan müslüman vurup onu öldürürse, çok tehlikeli bir fiil ve büyük bir günah ortaya koymuş olur. Onun yerine geçer, yani günah ve ölçüyü dikkate almadan tecavüz etmiş sayılır... İslâm'a giren kâfiri haksız yere öldüren müslüman hakkında kısas hükmü uygulanır. İşte onu öldürdüğü taktirde onun yerine geçerden maksat budur.

Böylece savaş esnasında da İslâm'a girdiğini ilân eden bir müşrike karşı artık silah kullanılmaz. Zira o adamın samimi olup omadığını o sırada anlamak âdeta mümkün değildir. Artık zahire göre amel etmek gerekir. Nitekim Resülüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Biz zahire göre hükmederiz. Sırları (kişilerin kalp ve kafalarındaki gizli niyet ve düşünceleri) Allah daha iyi bilir..." buyurmuştur.

O bakımdan Resülüllah'ın (s.a.v.) hükümleri hep zahir idi, zahire göre hükmederdi. [187]

Çıkaılan Hükümler

1- İki müslümanm birbirini öldürmek üzere silâhlı vuruşmada bulunması haramdır ve büyük günahlardan biridir.

2- İki veya daha fazla müslümanlarm silahla vuruşmaya başlaması halinde diğer müslümanlarm aracı olup onları barıştırması, aralarında sulh te'sis etmeleri vaciptir.

3- İki müslüman birbirini öldürmek üzere silâhlı vuruşmada bulunur da biri diğerini öldürürse, her ikisi ,de cehennemliktir. Cezalarını çektikten sonra cennete girerler.

4- Bununla beraber durumları Allah'a aittir, dilerse affeder, dilerse azâb eder,

5- İntihar haramdır ve büyük günahlardan biridir.

6- Kendi canına kıyan kimse, bunun cezasını âhirette görür. Ancak Cenâb-ı Hak dilerse onu -dünyada işlediği çok güzel amellerinden dolayı- bağışlar.

7- Şöhret için, beğeni kazanmak için savaşan kimseye uhrevî mükâfat yoktur.

8- İçinde kötülük, amelinden fîsk-u fücur bulunan kimse savaşta öldürülecek olursa, şehidlik mertebesi onun kul hakkı hâriç günahlannı temizler. Ama münafık ise şehidlik mertebesine erişmez ve âhirette ona bir fayda sağlamaz.

9- Bir organını kesmek suretiyle intihar eden kimse, âhirette öylece sakat kalır. Ancak Cenâb-ı Hak dilerse onun iyi bir amelinden dolayı onu bağışlayabilir.

10- Müslümanla kâfir savaşırken kâfir vurup müslümanm bir elini kestikten sonra "ben İslâm'a girdim, Hak'a teslim oldum" derse, artık o müslümanm ona karşı silah kullanması ve vurup öldürmesi helâl ol- . maz.

11- Aynı şekilde kâfir olan kişi müslümanm elini, müslüman da onun elini kestikten sonra kâfir İslâm'a girerse, artık öldürülmez. Müslüman onu bu vaziyette öldürürse kısasen katledilir.

12- Bir kişi İslâm'a girdiğini açıklar veya iki şehadet kelimesini getirirse artık onun müslüman olduğu kabul edilir. Kalben İslama girip girmediği o

sırada araştırılmaz veya samimi olmadığı düşüncesiyle hareket edilmez. Çünkü zahire göre hüküm verilir.

13- O bakımdan Rasûlüllah (s.a.v.) Efendimiz nübüvvet gözüyle birçok gizli tarafları bildiği halde zahire göre hüküm verirdi.

14- Buna kıyasla hâkim keramet sahibi olup davacıyla davalıdan hangisinin haklı ve haksız olduğunu bilse bile, beyyine ve zahirî delillere göre hükmetmekle yükümlüdür. Kerametine göre hükmedemez.

15- Böylece keramet dinde delil sayılmamıştır. Rüya delîl sayılmadığı gibi...

16- Kişinin günahı ne kadar çok olursa olsun, tevhîd ehlinden ise ebediyen cehennemde kalmaz. Günahına göre azap çektikten sonra çıkar.

17- Çünkü Cenâb-ı Hak kendisine şirk koşmaklığı bağışlamaz. Yani bir kişi Allah'ın varlığını, birliğini inkâr eder veya putları da ilâh kabul eder ve tevhîd dinine dönmeden ölürse, artık onun bağışlanması söz konusu olamaz.

18- Bundan başka günahları, Cenâb-ı Hak dilediği kimseler hakkında bağışlar. Yeter ki kul ölmeden önce tevbe ve istiğfarda bulunup ciddî bir pişmanlık duysun. [188]

Diyetler

Diyet, kelime olarak aslı "vidyet" dir, Kelime hafiflesin diye başındaki "vav" harfi hafzedilip ona bedel sonuna bir "h" harfi -ki "t" olarak yazılır- konmuştur.

Türkçemizde buna "kan bahası" denir. Öldürülen veya yaralanan bir kimseye verilmesi hükmolunan mal veya nakit karşılığı olarak Arapça'da, daha doğrusu İslâm hukunda "diyet" kavramına yer verilir ve özel bab olarak cinayetler bahsinde işlenir.

Hatâen öldürmek veya ölüme sebep olmak veyahut kasde benzer öldürme olayında katilin veya onun baba tarafından yakınlarının veya vârislerinin

maktul   tarafına diyet ödemeleri gerektiği gibi, kasden öldürme olayında da maktulün vârislerinden birinin kısastan vazgeçmesiyle de diyet gerekir.

Ancak gerek kasde benzer Öldürme olayında, gerekse hatâen öldürme veya ölüme sebebiyet verme olaylarında neden ne kadar diyet ödenir? Aşağıdaki hadîslerin ışığı altında müctehidleriri tesbît, görüş ve içtihatları bu soruyu cevaplamakta ve gereken bilgiyi vermektedir.

Diyet olarak ödenmesi gereken mal veya nakit hayli yüksektir. Bunun sebebi caydırıcı müeyyide oluşturmak ve kan gütme'davasına imkân kapısını açık tutmaktır. Diğer hukuk sistemlerinde bu tür bir müeyyideye pek rastlanmaz. İslam hukukuna has bir müeyyide olarak bilinmektedir. [189]

İlgili Hadisler

Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm'den o da babasından ve dedesinden yaptığı rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, Yemen halkına bir mektup yazdı ve bu mektupta şuna da yer verildi: Kira mucip (haklı) bir sebeb olmaksızın bir mü'mini öldürür de öldürdüğüne dair beyyine bulunursa, şüphesiz o Öldürme kaved'dir, (yani kısas gerektirir). Ancak öldürülenin velîleri (diyete) razı olurlarsa, (artık kaved düşer).

Şüphesiz ki nefiste (bir adamın canına kıymakta) yüz deve diyet vardır. Burnun tamamı kesildiğinde diyet vardır. Dilde diyet vardır, iki dudakta diyet vardır. İki yumurtalıkta diyet vardır. Zeker (penis) de diyet vardır. Omurga kemiğinde diyet vardır. Bir ayakta yarım diyet vardır. Beyne kadar inen (ama beyni zedelemeyen) yaralamada üçte bir diyet vardır. Karın içine geçen yaralamada üçte bir diyet vardır. Kemiğin çatlama ! veya kırılmasında onbeş deve diyet vardır. El ve ayak parmaklarından herbiri için on deve diyet vardır. Dişte beş deve diyet vardır. Kemiğin açılıp görünmesine sebep olan yarada beş deve diyet vardır.

Hem kadına karşılık erkek kısasen öldürülür. Devesi olmayıp da altını olanlar (cana karşılık) bin dînar diyet vermesi gerekir." [190]

775 no'lu hadîsi aynı zamanda îbn Huzaynıe, İbn Hibban, İbn Cârûd ve Hâkim tahrîc etmişlerdir. Beyhakî de mavsûlen tahrîc etmiştir. Ebû Dâvud ise bunu el-Merâsil'de tahrîc etmiş bulunuyor. [191]

Ayrıca hadîsi, hadîs imamlarından Ahmed, Hâkim, İbn Hibban ve Beyhakî sahîhlemiştir. Hafızların ve ilim adamlarının bu hadîsin sadece "Kadına karşılık erkek kısâsen öldürülür" cümlesi üzerinde ihtilâf

etmişlerdir.

Böylece hadîste yer alan anlatımdan diyetin vacip olduğu ortaya çıkıyor. İmam'Şafiî de aynı görüştedir. İmam Ebû Hanîfe ile İmam Şafiî'ye göre, deve bulunduğu halde ondan, bulunmadığı taktirde kıymeti diyet olarak verilir.

Deve ve nakitten başka olarak taraflar bir anlaşma yaparlarsa kıymet taşıyan bir mal da diyet olarak taktir edilebilir.

İlim ehlinden bir cemaat ise diyet, deveden yüz, sığırdan ikiyüz, koyundan ikibin, altından bin miskal taktir edilir. Gümüşten ise farklı görüş ve tesbitler ortaya çıkmıştır: el-Hadf ye göre onbin dirhem taktir edilir. İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye göre oniki bin dirhem taktir edilir. [192]

Müctehid İmamların İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, mugallaza (ağır) diyet -ki bu kasde benzer Öldürmeden dolayı taktir edilen diyettir- yirmi beşi iki yaşma ayak basan dişi deve, yirmi beşi üç yaşma ayak basan dişi deve, yirmi beşi dört yaşma ayak basan dişi, yirmi beşi de beş yaşma ayak basan dişi deve olmak üzere yüz deveden ibarettir. Bunların hepsinin de dişi ve gebe olması şarttır.

İmam Muhammed'e göre, otuzu dört yaşma ayak basmış, kırk tanesi altı yaşma ayak basmış, otuz tanesi de beş yaşma ayak basmış gebe deve olmak üzere yüz deveden ibarettir.

Deveden başka tağliz yoktur. Yani altın veya gümüşten verilen diyette mugallaza (ağır) söz konusu değildir.

Hafif diyet ise, hatâen öldürme, hata mecrasında cari olan öldürme ve bir de katle sebebiyette taktır edilen diyettir. Altından bin dînar, gümüşten onbin dirhemdir, İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye göre, gümüşten oniki bin dirhemdir.

Deveden ise, yirmisi iki yaşma ayak basmış, yirmisi üç yaşına ayak basmış, yirmisi dört yaşma ayak basmış dişi, yirmisi de iki yaşma ayak basmış erkek olmak üzere yüz taneden ibarettir. [193]

İmam Ebû Hanîfe'ye göre, diyet sadece sözü edilen üç şeyden (deve, altın ve gümüş) verilir, tmameyne göre, sığır, koyun ve giyim eşyasından da verilebilir. Sığırdan ikiyüz inek, koyundan bin tane, her biri iki elbiseden (iki parçadan ibaret olan) ikiyüz hülle (ağır babalı hırka ve entari-ceket, pantolon) bu cümledendir.

Kasde benzer Öldürme, hatâen ve hata mecrasında carî öldürmenin keffareti ise mü'nıin bir köle azâd etme (hürriyetine kavuşturma) dır. Bunu bulamadığı taktirde iki ay üstüste oruç tutmaktır. Bunun dışında başka bir yol yoktur, yani altmış fakiri doyurma bu meselede geçerli sayılmamıştır.

Öldürülen kadın ise onun diyeti, erkeğin diyetinin yansıdır. Zim-mi'nin diyeti müslümanm diyeti gibidir. [194]

Burunda, konuşmayı engelleyecek şekilde dilde veya çoğu harfleri telaffuz edenıiyecek kadar dilin kesilme ve yaralanmasında; cinsel teması engelleyecek şekilde belde, idrarı tutmayı engelleyecek şekilde kızlık zarının zedelenmesinde, zeker (penis) de, penisin baş kısmının kesilip yaralanmasında, aklî dengeyi bozan darbede... işitmeyi engelleyecek şekilde kulakta, görmeyi engelleyecek şekilde gözde, koku almayı engelleyecek şekilde koklama duygusunda, tad almayı engelleyecek şekilde tad alma duygusunda, bir daha çıkmamasıyla sakalda, baştaki saçta, kipriklerde, iki gözde, iki kulakta, kadının göğsünde, iki elde diyet vardır. Bunun gibi iki ayakta da diyet vardır. Hulasa Bütün bunlar vücut ve yüzün güzelliğini bozduğu, kişiyi sakat bıraktığı için diyet kapsamına alınmıştır.

Bu saydıklarımızdan vücutta çift olan azadan her birinden dolayı yarım diyet gerekir. Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Amr b. Hazm'e "iki gözden dolayı tam diyet, bir gözden dolayı yarım diyet gerekir..." buyurduğu sahih rivayetle sabit olmuştur. Vücutta dört bölümü olan (göz kapakları gibi) her kapaktan dolayı dörtte bir diyet gerekir. El ve ayak

parmaklarından her birinden dolayı on deve diyet gerekir. Parmakların her eklem yerinden dolayı yirmide bir diyet gerekir. Her dişten dolayı da yirmide bir- dryet gerekir. Bunlar gibi menfaatini kaybeden her azadan dolayı da diyet gereklidir. [195]

b) Şâfiîlere göre, hür müslimin kasden öldürülmesinde (velîleri kısastan vazgeçtikleri taktirde), otuzu dört yaşma ayak basmış, otuzu beş yaşma ayak basmış, kırkı da gebe olmak üzere yüz dişi deve diyet gerekir.

Hatâen Öldürmede ise, yirmisi iki yaşına, yirmisi üç yaşma ayak basmış dişi deve, yirmisi üç yaşma ayak basmış erkek deve, yirmi tane dört yaşma, yirmi tane de beş yaşma girmiş deve diyet olarak verilir.

Mekke hareminde veya haram ayları sayılan Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb'de hatâen adam öldürecek olur veya mahremi sayılan annesini, kızkardeşini yine hatâen öldürecek olursa otuzu iki yaşma giren dişi, otuzu üç yaşına giren dişi, kırkı da dört yaşma giren dişi olmak üzere yüz deve diyet verir.

Hatâen Öldürmeden dolayı -isterse öldürülen mahremi olsun gereken diyeti- katilin akilesinin hemen ödemesi gerekir.

Kasden öldüren kimsenin -kısastan vazgeçildiği taktirde- gereken diyeti acilen ödemesi gerekir. Bunun gibi kasde benzer öldürmeden dolayı da yüz deveyi üç guruptan oluşturarak akilenin acilen ödemesi de gerekir. Develerden bir kısmının hasta veya kusurlu olmaması lâzımdır. Ancak maktulün vârisleri kabul edip rıza gösterdikleri taktirde bir sakınca yoktur.

Deveye muadil bir malın taktir edilmesi veya kıymetinin belirlenip verilmesi ise tarafların rızasına bağlıdır. Katil yüz deveyi tamamen te'min edemediği taktirde noksan kalanlar için bir fiat taktir edilerek diyet tastamam ödenir.

Kadın ve hunsâ (eşcinsel)in diyeti gerek Öldürme, gerekse yaralama hususunda erkeğin diyetinin yarısıdır. Yahudi ve hıristiyamn diyeti ise müslümamn diyetinin üçte biri nisbetindedir. [196]

c) Hanbelîlere göre de diyet, Kitap, Sünnet ve İcmâ' ile Sabit ulmuştur. İlim adamları diyetin deveden verilmesi üzerine binleş-mişlerdir. Hür müslüman kimsenin diyetinin de yüz deve olduğuna icma' vaki olmuştur. Ancak deve

temininde zorluk ortaya çıktığında altın veya gümüş olarak taktir edilebilir. Altından bin miskal, gümüşten ise oniki bin dirhem verilir. Bunun dışında sığır ve elbise olarak da verilmesi caizdir. Sığırdan ikiyüz tane, kat elbise olarak da ikiyüz; kat belirlenir. Koyundan diyet vermesi halinde ikibin koyun taktir edilip.

ilim adamları altın ve gümüş dışında kalan şeyler hakkında farklı bir rakam ortaya koymamışlardır. Altın ve gümüşte ise Ebû Hanîfe, iki arkadaşı ve İmam Sevrî farklı bir rakam belirlemişlerdir. Onlara göre

gümüşten onbin dirhem verilir. Zayıf sıska, hasta ve sakat deve fidye, olarak kabul edilmez.

Öldürme kasden meydana gelmiş ve kısastan vazgeçilmişse, o takr tirde katilin malından yirmi beşi iki yaşma girmiş dişi, yirmi beşi üç yaşma girmiş dişi, yirmi beşi dört yaşma girmiş dişi, yirmi beşi de beş yaşına girmiş dişi olmak üzere yüz deve verilir.

Öldürme olayı kasde benzer şekilde meydana gelmişse, yüz deve üç yılda akile tarafından üç taksitle ödenir. [197]

Ancak İbn Şirin, Zührî, el-Hâris, İbn Şübrüme, Katade ve :Ebû Sevr'e göre, hatâen Öldürmede de diyet katilin malından ödenir, akileye yükletilmez. Zira bu onun bir fiilidir ki cezasını kendisinin karşılaması gerekir. Bunlara karşı, Hanefıler, Şafiî'ler, Hanbelîler, îshak, İbn Münzir, Şa'bî, Nahaî ve Sevrî'ye göre diyeti katilin akilesi (baba tarafından olan yakınları) öder.

Öldürme olayı hatâen meydana gelmişse, akile üzerine diyet olarak yüz deve gerekir. Bu da üç yıllık bir süre içinde beş kısım halinde Ödenir.

İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye göre, bu durumda katil hit şey ödemez, diyetin tamamı akile tarafından karşılanır. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, katil de akile arasında yer alıp adam başına düşen miktarı öder.

Ağır diyet ancak Mekke haremi dahilindeki öldürmeden dplayı taktir edilir. [198]

d) Mâlikîlere göre, kitap ehlinin diyeti müslümanlann diyetinin yarısıdır. Mecusîlere gelince onların diyeti, erkek ise sekizyüz dirhem, kadın ise dörtyüz dirhemdir.

Bir müslüman bir zimmî'yi hatâen öldürürse, diyeti katilin akile-sine yüklenir. Bunu da üç yıllık süre içinde üç kısımda öderler.

Ergen bir adamla ergen olmamış bir çocuk birleşip bir adamı kas-den öldürürlerse, çocuğun akilesi diyetin yarısını öder, ergen olan adam ise kısasen Öldürülür. Adam kasden, çocuk hatâen vurup bir adamı öldürürlerse hüküm yine aynıdır.

Diyet olarak yüz deve verilir. Deve bulunmadığı taktirde altın ve gümüş verelir. Altından bir miskal, gümüşten ise oniki bin dirhem taktir edilir. [199]

Yaralama ve kesme olaylarında taktir edilen diyet:

Hanefi'lerin tesbit ve ictihadlarını az yukarıda belirtmiş bulunuyoruz. Şâfiîlere göre, başta kemik gözükecek şekilde açılan yara ile yüzde bu ölçüde açılan yaradan dolayı beş deve diyet gerekir. Kırma cinayetinden dolayı on deve diyet gerekir. Beyne kadar dayanan yaralamadan dolayı diyetin üçte biri, yani otuz dört deve gerekir. Karın nahiyesinde-, ki yaralama iç kısma kadar nüfuz ederse, diyetin üçte biri gerekir. İki kulaktan dolayı da on deve diyet gerekir. Her gözden dolayı yarım diyet gerekir. İsterse göz şaşı veya kör olsun farketmez. Her müslimin her dişinden dolayı beş deve diyet gerekir. [200]

Diğer azanın kesilme, yaralama ve kırılması durumunda taktir edilen diyet Şâfülerin görüş ve içtihadına uygun bir ölçüde bulunuyor. O bakımdan detayına inmeye gerek görmüyoruz. [201]

Rivayetler ve Tahliller

Bu bapta rivayet edilen altı hadîs daha bulunuyor. Onları meâlen nakletmekte fayda mülahaza etmekteyiz. Zira böylece rivayetlerin tamamından konuyu daha iyi anlama imkânları doğar.

Amr b. Şuayb'den, o da babasından ve dedesinden rivayet etmiştir: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz burun bütünüyle kesildiği taktirde kâmil akl (diyet) e, sadece iki parmak ucuyla tutulabilen yum-şak kısmı kesildiği

taktirde akl (diyet) in yarısına hükmetti. Göz hakkında yarım akl (diyet), ayak hakkında yarım akl, el hakkında yarım akl, beyne ulaşan yara hakkında aklın üçte biriyle, kemik zarını sıyırır şekildeki başta meydana gelen yaralamaktan dolayı onbeş deve ile hükmetti." [202]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Şu ve şu müsavidir. Yani serçe, yüzük ve baş parmak diyet hususunda eşit sayılırlar." [203]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: (Diyet hususunda) dişler de müsavi sayılırlar. Yani ön dişlerle yan ve öğütücü dişler eşittirler." [204]

Ebû Musa (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz parmaklardan dolayı develerden onar onar (diyet verilmesiyle) hükmetti." [205]

Amr b. Şuayb'den, o da babasından ve dedesinden rivayet etmiştir. Dedesi, Peygamber (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Her parmaktan dolayı (diyet olarak) on deve gerekir. Her dişten dolayı da beş deve gerekir. Parmaklar bu-hususta eşittirler. Dişler de eşittirler. " [206]

Yine Amr b. Şuayb'den, o da babasından ve dedesinden rivayet etmiştir. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle, buyurmuştur: "Dişlerden dolayı deveden beşer beşer (diyet) gerekir." [207]

Amr b. Şuayb'den, o da babasından ve dedesinden yaptığı rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, görme hassesini yitirmiş olup darbeden silik* hale gelen ve kendi çanağında sabit kalan gözden dolayı tam gözün üçte bir nisbetinde diyet gerekir; hareketsiz kalan felçli elden dolayı kesildiği taktirde sağlam elin üçte bir nisbetinde diyet gerekir; Çürüyüp kararan dişin yerinden çıkarılmasından dolayı sağlam dişin üçte bir nisbetîndeki diyet gerekir" buyurmuştur. [208]

Altı Hadîsin Tahlili

786 no'lu Amr hadîsinin isnadında Muhammed b. Râşid ed-Dimeş-kî el-Mekhulî bulunuyor. îlim adamlarından bir cemaat bu zat hakkında görüş ve tesbitlerini ortaya koymuşlardır. .Onlardan bir kısmı onun sika olduğunu söylemiştir. Ebû Hatim onun sadûk olduğuna, Nesâî isi kaviy olmadığına

dikkat çekmiştir. Ancak Ahmed b. Hanbel onun güvenilir olduğunu bildirerek rivayetine itimad edinilebileceğine işarette bulunmuştur. [209]

787 no'lu İbn Abbas hadîsini Tirmizî sahîhlemiştir. Böylece diyet hususunda beş parmak arasında farklı bir nisbet olmadığı belirlenmiş oluyor. Koparılan veya kesilen parmak ister serçe, ister orta, isterse başparmak olsun farketmez.

788 no'lu İbn Abbas hadîsini aynı zamanda Hafız Bezzar ve İbn Mâce tahrîc etmişlerdir. İsnadmdaki ricalin hepsi sahihtir. Böylece 670 nolu hadîsle birleşmekte ve biri diri diğerini kuvvetlendirmektedir.

789 no'lu Ebû Musa hadîsini ayrıca îbn Hibban ve îbn Mâce tahric etmişlerdir. Ebû Dâvud ile el-Münzerî bu hadîsle ilgili bir görüş beyan etmeyip susmuşlardır, isnadında bir beis görülmemiştir. [210]

790 no'lu Amr hadîsini Tirmizî dışında diğer beşler tahrîc etmiştir. îsnadmdaki ricalin hepsi rical-İ sahihtir. O bakımdan istidlale sâlihtir. Böylece her parmaktan dolayı diyet olarak on devenin ve her dişten dolayı beş devenin gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

791 no'lu Amr hadîsi hakkında Ebû Dâvud ve el-Münzerî bir görüş ve tesbit ortaya koymamışlardır. Ancak Amr'e kadar ulaşan ricalin hepsi sikadır. O bakımdan istidlale sâlih görülmüştür. Bu da yukarıdaki hadîsleri kuvvetlendirmekte ve her dişten dolayı beş deve diyet verileceğini hükme bağlamakta, aynı zamanda dişler arasında bu konuda bir fark olmadığını göstermektedir.

792 no'lu Amr hadîsini aynı zamanda İbn Huzayme ve îbn Cârûd tahrîc edip sahîhlemişlerdir.

Dış organların hemen hepsi hakkında gereken diyet nisbeti belirlenmiş bulunuyor. îç organlara gelince, onları dış organlara kıyas etmek çok zordur. O bakımdan ilim adamlarının görüş ve içtihatları bu hususta farklı olmuştur. Ayrıca darbeden dolayı konuşma yeteneğini yitiren kimseye de diyet vermek gerekir. Aynı zamanda cinsel ikdidarını kaybedenin de durumu böyle. Nitekim Amr b. Şuayb'm yaptığı rivayete göre, bir adam diğer bir adama dayak attı ve o yüzden dayak yiyen işitme, görme, evlenme (cinsel temas) ve aklî yetenek ve hasselerini kaybetti. Bunun üzerine Hz. Ömer

bunlardan her Diri için bir diyet gerekli görerek dört diyet verilmesini hükme bağladı.

Bu rivayetin isnadmdaki ricalin hepsi sahihtir. Böylece sadece dış organların kesilip kırılmasından, koparılmasından dolayı diyet gerekmiyor, ,aynı zamanda bu organlar hasselerini kaybettiği durumlarda da diyet gerekiyor. Bunlardan her biri için on deve diyet olarak alınır.

Ayrıca Muhammed b. Mensur'un Cafer b. Muhammed'e isnaden yaptığı rivayette, aldığı darbeden dolayı idrarını tutamayan bir adam için Hz. Ali diyet verilmesinde hükmetmiştir ki bu diyet de on deveden ibarettir. [211]

Çıkarılan Hükümler

1- Kasde benzer Öldürmeden dolayı muğallaza (ağır) diyet gerekir. (Bu daha çok Hanefîlere göredir).

2- İki, üç, dört ve beş yaşlarına ayak basmış yüz devenin hepsinin de gebe olması gerekir. Bu ağır diyettir.

3- Deveden başka mal ve nakitte tağliz yoktur.

4- Hata, cârin mecra hatâ ve katl-i sebebîden dolayı hafif diyet gerekir. Bu da yüz deveden ibarettir. Ancak hepsinin gebe olması şart' değildir.

5- Diyet olarak altın veya gümüş taktir edildiğinde, altından bin dinar, gümüşten on bin dirhem verilir.

6- İmam Şafiî'ye göre, gümüşten on iki bin dirhem verilmesi gerekir.

7- Hafif diyet kapsamına giren yüz devenin yirmi tanesi erkek, seksen tanesi dişi olarak taktir edilmiştir.

8- İmam Ebû Hanîfe'ye göre, diyet sadece deve, altın ve gümüşten verilir.

9- İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, sığır, koyun ve elbiseden de verilebilir.

10- Sığırdan ikiyüz, koyundan bin elbiseden ise ikiyüz kat takdir edilir.

11- Kasde benzer öldürme ile hatâen ve mecrada olan öldürmeden dolayı keffaret de gerekir.

12- Keffaret, mü'min bir köle azad etmek, bu olmadığı taktirde iki ay üst üste oruç tutmaktır. Altmış miskin ve fakiri doyurmakbu keffar-ette geçerli sayılmamıştır.

13- Öldürülen kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır.

14- Zımnimin diyeti müslümanm diyeti kadardır.

15- Vücut ve yüzün güzelliğini bozan her darbeden dolayı diyet gerekir.

16- Duyuları iptal eden darbeden de dolayı diyet gerekir.

17- Vücutta çift olan organlardan her biri için yarım diyet gerekir.

Meselâ iki gözden dolabı tam diyet, bir gözden dolayı yarım diyet gerekir.

18- Dört bölümden ibaret olan organ meselâ göz kapakları alt üst olmak üzere dört kısımdır. Her birinden dolayı dörtte bir diyet gerekir.

19-E1 ve ayak parmaklarından her biri için on deve, bu parmakların eklem yerlerinden kesilmesi halinde her eklem için beş deve diyet gerekir.

20- Şâfıîlere ve Hanbelîlere göre, mugallaza (ağır) diyet diye bir ayrım yoktur. Otuzu dört yaşma, otuzu beş yaşma, kırkı da gebe olmak üzere yüz deve takdir edilir. Bu kasden öldürülüp kısastan vazgeçilen hür müslümamn diyetidir.

21- Hatâen Öldürmeden dolayı ise yirmisi iki yaşında, yirmisi üç yaşmaayak basmış dişi; yirmisi dört, yirmisi beş, yirmisi üç yaşma ayak basmış deve olmak üzere yüz deve diyet olarak taktir edilir. Bu Şâfîüere göredir.

22- Mekke hareminde veya mahremi olan birini öldüren kimsenin, otuzu iki yaşma, otuzu üç yaşma, kırkı da dört yaşma girmiş dişi deve ödemesi gerekir.

23- Kasden öldüren kimsenin kısası affedildiği taktirde gereken diyeti hemen ödemesi gerekir.

24- Kasde benzer veya hatâen öldürmeden dolayı gereken diyet üçe taksim edilerek ödenir. Bunlar da Şânüerin görüş ve içtihadıdır.

25- Deveden başka altın, gümüş ve başka bir malın diyet olarak taktir edilmesi tarafların rızasıyla geçerli olur.

26- Yüz devenin tamamını temin edemediği taktirde noksan kalanların bedelini öder.

27- Yahudi ve hıristiyanm diyeti müslümamn diyetinin üçte biri nisbetindedir. Bu da daha çok İmam Şafiî'nin görüş ve içtihadıdır.

28- Öldürme olayı kasde benzer şekilde cereyan etmişse, akile bunun üç yılda üç taksitle öder. Bu daha çok Hanbelüerin görüşüdür. Ha-taen öldürmede de durum böyledir. Malikîlere göre, kitap ehlinin diyeti müslümamn diyetinin yarısıdır.

29- Ergen adamla, ergen olmayan çocuk birleşip bir adamı kasden öldürürlerse, çocuğun akilesme diyetin yarısı yüklenir. Ergen olan ise kısasen öldürülür. Bu, İmam Mâlik'in içtihadıdır. [212]

Zimmi (Gayr-i Müslim Sayılan Yahudi ve Hıristiyan Vatandaş) ın Diyeti

İslâm hukukunda yahudî ve hıristiyan olup islâm ülkesinde yaşayanlara zimmî denir. Bunlara inanç, iş ve vicdan hürriyeti tanındığı gibi diğer vatandaşlık hakları da teminat altına alınmıştır. İslâm devletinin aleyhine faaliyet göstermedikleri, İslâm'ı küçük düşürücü söz ve davranışta bulunmadıkları sürece belirlenen haklardan her zaman yararlanma şansına sahip kılınmışlardır.

Vatandaş sayıldıklarından dolayı onlardan biri bir müslüman tarafından öldürüldüğü taktirde tam diyet alınıp maktulün varislerine verilir. Vatandaş olmayan yahudî ve hıristiyanlarm diyeti hür müslümanm diyetinin yarısıdır.

Böylece İslâm, gayr-i müslim vatandaşın canını, malım, ırz ve naımısunu koruyup teminat altına almış ve bunun için birtakım maddî ve manevî

müeyyideler koymuştur.

Az yukarıda zimmîlerin diyetinden kısaca söz etmiş ve mezheplerin bu husustaki görüşlerinin bir özetini vermiştik. Konunun önemine bianen bunu müstakil bir başlık altında açıklamayı daha uygun gördük. [213]

İlgili Hadis ve Rivayetler

Amr b. Şuayb'den rivayet edilmiş, o da babasından ve dedesinden rivayet etmiştir. Peygamber (s.a.u.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:

"Kâfirin akl (diyet) i müslümanm diyetinin yarısıdır." [214]

Diğer bir rivayette ise şöyle belirtilmiştir: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz iki kitap ehli olanların akl (diyet) i müslümanların akl (diyet) inin yarısı olarak hükme bağlamıştır. Onlar yahudî ve hıristiyanlardır." [215]

Bir başka rivayette ise şöyle denilmektedir: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında diyetin kıymeti sekizyüz dînar ve sekiz-bin dirhem idi. O gün için kitap ehlinin diyeti müslümanın diyetinin yarısı kadardı. Bu hal Ömer (r.a.) halîfe oluncaya kadar devam etti. O hatip olarak kalkıp şöyle dedi: "Şüphesiz ki develer çok pahalandı..." Râvî devamla diyor ki: Ömer (r.a.) altına sahip olanlar üzerine diyet olarak bin dînar gerekli kıldı. Gümüşe sahip olanlar üzerine ise oniki bin dirhem; sığır sahipleri üzerine ikiyüz inek, koyun sahiplari üzerine ikibin koyun, elbise sahipleri üzerine ikiyüz kat elbise gerekli kıldı. Zjmmîlerin diyetini ise bulunduğu hal üzere bıraktı..." [216]

Saîd b. Müseyyeb'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ömer (r.a.) yahudî ve hıriştiyanın diyetini dört bin, me-cusînin diyetini ise sekizyüz (dirhem) kıldı." [217]

Bu Konuda Mezheblerin Görüş ve İstinbatları

a) Hanefîlere göre, yahudi ve hıristiyan vatandaşlar için -ki bunlara zimmî denir- müslüman kimsenin diyeti nisbetinde diyet verilir. Diğer azayı yaralamak, kesmek ve koparmakta da müslümanlara eşit şekilde diyet ödenir. Nitekim Peygamber (s.a.y.) Efendimiz: "Bizim söz ve güvencemiz (idaremiz) altında bulunan her kes (her zimmî) için diyet olarak bin dinar gerekir..." buyurmuştur. Aynı nisbette olan diyet müslüman için de gerekli kılınmıştır. [218]

b) Şâfiîlere göre, kitap ehli olan yahudi ve hıristiyanlarm diyeti dört bin dirhemdir. Yani kitap ehlinin diyeti hür müslümanın diyetinin üçte biri nisbetindedir. Zira bu mezhebe göre, hür müslümanın diyeti gümüş olarak oniki bin dirhemdir.

Mecûsî'nin diyeti ise müslümanın diyetinin üçte birinin beşte biri nisbetindedir. Yani sekizyüz dirhemdir. [219]

c) İmam Mâlik'e göre, kitap ehli olan yahudi ve hıristiyanlarm diyeti müslümanın diyetinin yarısıdır. Yani gümüş üzerinden altı bin dirhemdir. Zira İmam Mâlik'e göre de hür müslümanın tam diyeti on iki bin dirhemdir. [220]

Yine İmam Mâlik'e göre, bir müslüman bir zimmîyi hatâen öldürecek olursa, onun diyeti katilin akilesine yükletilir. Akile bunu üç yıl içinde belli taksitlerle öder. Mecûsi'nin de diyeti akile'ye yükletilir ve üç yılda ödenir. [221]

d) Hanbelîlere göre, kitab ehli olan yahudi ve hıriştiyanın diyeti hür müslümanın diyetinin yarısı ve onların kadınlarının diyeti müslüman kadının diyetinin yarısıdır. Bir rivayette Ahmed b. Hanbel, onların diyeti müslümanın diyetinin üçte biridir, demişse de yapılan ciddi tes-bitlere göre imam bu görüşünden rücu' etmiştir.

Ömer b. Abdüaziz, Urve ve Mâlik de aynı görüştedirler. Yani yahudi ve hıriştiyanın diyeti müslümanın diyetinin yansı nisbetindedir.

Bir müslüman bir zimmîyi kasden öldürecek olursa, bu mezhebe göre kısas uygulanmaz, sadece ağır bir diyet gerekir. Nitekim Âhmed b. Hanbel'in Abdurrezzak'dan, onun da Ma'mer'den, onun da Sâlim'den, onun da babasından yaptığı sahîh rivayete göre, Hz. Osman'ın hilâfet yıllarında müslümanlardan bir adam, zimmîlerden birini Öldürmüş bulunuyordu.

Dava Hz. Osman'a intikal ettirilince, halîfe kısas uygulamadı, sadece ağır bir diyet ödenmesine hükmetti. O dönemde ağır diyet olarak bin dînar takdir edilmiştir. [222]

Mecûsî'nin diyeti ise, sekizyüz dirhemdir. Mecusîye kadının diyeti de bunun yarısı nisbetindedir.

Hanefîlere, Nahaî ve Şa'bî'ye göre, zimmînin de, mecusînin de diyeti küslüman kimsenin diyeti kadardır. Çünkü hepsi de insan olarak hukukta eşit haklara sahiptirler. [223]

Yine Hanbelilere göre, putperestler ve kitapsızlara gelince, bunlar için diyet yoktur. Diğer bir rivayette zimmet yoktur. Yanı bunlar vatandaş olarak kabul edilmezler. Ancak eman dileyerek islam ülkesine sığındıkları takdirde, onlardan birini bir müslüman öldürecek olursa, sadece bir mecusî için takdir edilen sekiz yüz dirhem diyet takdir edilir. [224]

Tahliller ve Rivayetler

795 no'lu Amr b. Şuayb hadîsini Tirmizî hasenlemiş, İbn Câ-rûd sahîhlemiştir. O bakımdan hadîs istidlale sâlih görülmüştür. Böylece diyet hususunda müslümanla kâfir arasında eşitlik söz konusu değildir. Şöyle ki, bir müslüman bir kâfiri kasden öldürecek olursa, kısajs gerekmeyeceği gibi diyetin de ancak yarısının verilmesi açıklanmaktadır.

796 n'o'lu ikinci rivayette ise, kitap ehli olan yahudî ve hıristiyanların da diyetinin hür müslümamn diyetinin yarısı olduğu bildirilmakte ve böylece diyet konusunda kâfirle kitap ehli arasında bir fark olmadJgı ortaya çıkmaktadır. Ne var ki İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşlarından! bazısı bu rivayetle istidlal ve ihticacda bulunmamışlar, umumi kaideye uyarak diyet hususunda bunların eşit düzeyde olduğunu belirtmişlerdir.

Hz. Ömer'in hilâfet döneminde ise, deve çok pahalandığından, halîfe kendi içtihadım ortaya koyarak diyetin altın ve gümüşten, sığır, kojam ve elbiseden de verilebileceğini hükme bağlamış, ashabın çoğu bunu olumlu karşılamıştır.

Şüphesiz Hz. Ömer bunu sadece kendi reyiyle değil. Resülüllah (s.a.v.) Efendimizin diyet olarak dînar da verilebileceğine dair beyânları bulunduğu aü dikkate alarak diğer şeyleri buna kıyas etmiştir.

Ancalc: zimmîlerin diyeti hakkında ayrı bir hüküm ortaya konmadığından onun diyetinin müslümamn diyetine eşit olduğ anlaşılmıştır.

798 rip'lu Saîd rivayetini aynı zamanda Ukbe b. Amir şu lafızla tahrîc etmiştir: "Mecûsî'nin diyeti sekizyüz dirhemdir..." Nitekim Bey-hakî'nin îhp Mes'ûd (r.a.) den yaptığı rivayette de İbn Mes'ud ile Hz. Ali de aynı hadîsi rivayet etmişlerdir. İmam Ebû Hanîfe bu rivayetle de istidlal etmemiş ve mecusûnun diyetinin de zimmînin diyetine eşit olduğunu kıyas olduğunu kıyas yoluyla belirtmiştir. Diğer mezhep imanılanınŞİan İmam Şafiî ile İrnam Mâlik mecusînin diyetinin sekizyüz dirhem oldjiğuna kail olmuşlardır. [225]

Ancak bu konuda kâfir ile kitap ehlini aynı grupta değerlendirmemek jgerekiyor. Kitap, ehlinden zimmî olanlara geniş haklar tanınmıştık ki, kâfirlere bu haklar olduğu gibi tanınmamıştır. Kâfir ancak enıan dileyip ilticada bulunduğu taktirde gerekirse kendisine eman verilir. Bu durumda öldürüldüğü taktirde ancak diyetin yarısı ödenir. Mecusî de kafir kapsamına alınabilir. Nitekim ilim adamlarından bir kısmı diyet hususunda bunlar eşit kabul etmişlerdir.

Gerçi bu konuda birkaç rivayet daha bulunuyor ki, onları mealen şöyle sıralayabiliriz.

'Kendilerine ahd verilen (söz veı*ilip güvence sağlanan) lerin diyeti hür müslümamn divetidir."

"Peygamber (s.a.v.) muahhidlerin diyetini müslümamn diyetine eşit olarak belirlemiştir."

"Peygamber (s.a.v.) bir zimmîye müslüman diyeti vermiştir." Ancak bu rivayetlerin hepsi zayıf ve münkerdir. O bakımdan ilim adamları bunlarla istidlal etmemişlerdir. [226]

Çıkarılan Hükümleri

1- Zimmî.olan yahudî veya hıristiyamn diyeti hür müslüjnanm diyetine müsavidir. (Bu Ebû Hanîfe'nin görüşüdür).

2- Zimmînin bir azasının kesilmesi veya kendisinde bii* yara açılmasında da bir müslümamn bu husustaki diyetini gerektirir. (Bu da Ebû Hanîfe'nin görüşüdür).

3- İslâm ülkesinde vatandaş olarak bulunan veya muahhid !olarak güvence verilen herkez için bin dinar diyet taktir edilir. (Bu da Hane-fılerin görüşüdür).

4- İmâm Şafiî'ye göre,-yakudi veya hıristiyamn diyeti, müslümamn diyetinin üçte biri nisbetindedir.

5- Hür müslümamn diyeti gümüş olarak on bin dirhem, altın olarak bin dinardır. İmam Şafiî'ye göre, gümüş olarak oniki bin dirhemdir.

6- Yine Şafiî'ye göre, mecusînin diyeti, sekizyüz dirhemdir^

7- İmam Mâlik'e göre kitap ehli olan yahudi ve hıristiyaıun diyeti, müslümamn diyetinin yarısıdır.

8- Zimmî'nin diyetini katilin akilesi üç yıl içinde öder. Bu İmam Mâlik'in görüş ve içtihadıdır. Hanbelîler de aynı görüştedirler.

9- Zimmîyi kasden öldüren müslüman hakkında kısas uygulanmaz. Bu daha çoklmam Ahmed'in görüşüdür. Nitekim Hz. Osman'ın uygulaması da böyle olmuştur.

10- İmam Ebû Hanîfe'ye göre, diyet hususunda herkes eşittir. [227]

Kadının Can ve Azasına Taalluk Eden Diyet

Türkçemizde "kan bahası" diye tercüme edilen "diyet" öldürmeden dolayı kan,bahası hakkında kullanıldığı gibi, bir azayı kesmek, yaralamak veya

koparmak veyahut bir azanın hassasını yok etmek gibi cinayetlerde verilmesi gereken meblağ hakkında da kullanılmaktadır. Ancak bu anlamda "akl" kavramına da yer verilmiştir. Fıkıh ve hadîs metinlerinde bazan "diyet", bazan da "akl" olarak geçmektedir. Bir de "erş" kavramı kullanılıyor ki, bu da daha çok kesme ve yaralamayla ilgili baha ve meblağ hakkında müsta'meldir. Bunun gibi, yine aynı hususlarla ilgili kesme ve yaralamadan dolayı ödenecek meblağ hakkında "akl" de kullanıldığı vakidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, diyet, akl ve erş eşanlamlı kelimelerdir. Bazan da aralarında nüans söz konusu olabiliyor.

Nitekim aşağıdaki hadîslerde kadının azasına karşılık "erş" değil de "akl" kullanılmıştır. [228]

İlgili Hadisler

Amr b. Şuayb'den rivayet edilmiş, o da babasından ve dedesinden rivayet etmiştir, Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kadının aklı (diyeti) erkeğin diyetinin mislidir. Bu erkeğin diyetinin üçte biri nisbetine ulaşıncaya kadar böyledir." [229]

Rabi'a b. Abdirrahman'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Saîd b. Müseyyeb'e şöyle sormuştur: "Kadının parmağından dolayı ne kadar diyet gerekir?" O da "On deve" diye cevap vermiştir. Sonra "İki parmağından dolayı ne kadar?" diye sordum diyor. O da: "Yirmi deve" diye cevap veriyor. Sonra "Üç parmağından dolayı ne kadar?" diye sordum diyor. O da: "Otuz deve" diye cevap veriyor. "Peki dört parmağından dolayı ne kadar?" diye sordum diyor. O da: "Yirmi deve..." diye cevap veriyor. Bunun üzerine râvî, ben ona: "Yaralanması çok olup musibeti artınca diyeti noksanlaşıyor mu?" diye sordum. Saîd b. Müseyyeb şöyle dedi: "Sen yoksa Iraklı mısın?" dedi. Ben de: "Konular üzerinde durup düşünen bir âlim veya öğrenmek isteyen bir cahil..." diye cevap verdim. Saîd b. Müseyyeb bana: "Kardeşimin oğlu, bu sünnettir, (yani sünnette böyle beyan edilmiştir)" dedi. [230]

Bu Konuda Mezheb İmamlarının Görüş ve Îctihadları

a) Hanefîlere göre, gerek can, gerekse organdan dolayı kadının diyeti erkeğin diyeti kadardır. Hem bu mesele hakkında Hz. Ali'den (r.a.) hem mevkuf, hem de merfu' rivayetler vardır. [231]

b) Şâfiîlera göre, kadının canından dolayı diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır. Bu da elli deveden ibarettir. Böylece öldürülen kadın için diyet taktir edilince elli deve olarak belirlenir.

Bunun gibi kadının yaralanmasından, azasının kesilmesinden dolayı gereken diyet de erkeğin yaralanma veya azasının kesilmesinden dolayı gereken diyetin yarısıdır.

Diyet olarak mutlaka devenin belirlenmesi şart değildir. Nitekim Hz Ömer (r.a.) deve yerine kasabada yaşayanlar için bin dînar, gümüş olarak da oniki bin dirhem taktir etmiştir. Buna göre, kadının altın olarak diyeti beşyüz dînar, gümüş olarak da altı bin dirhemdir. Badiyede yaşayanlar için diyet olarak deve taktir edilir. Zira onların en mebzu ve geçerli malı devedir. [232]

c) Hanbelılere göre de kadının canından dolayı diyeti erkeği] diyetinin yansıdır. Kadının yaralanma veya azasının kesilmesinden do layı diyeti erkeğin diyetine eşittir. Ancak bu nisbet erkeğin diyetinii üçte birine ulaşıncaya kadar böyledir. Üçte birini aşınca ai'tık onui diyeti erkeğin diyetinin yarısı kadardır.

Nitekim bu Ömer, İbn Ömer, Zeyd b. Sâbit'den rivayet olun muştur. Allah hepsinden razı olsun. Saîd h. Müseyyeb, Ömer b. Abdila siz, Urve b. Zübe^r, Zührî, Katade, el-A'rec, Rebi'a ve imam Mâlik'in nezhebi de böyledir. Daha doğrusu Medine âlimlerinin görüş, tesbit ve ctihatları bu anlamdadır. [233]

İmam Şâfiî Önceleri bunun sünnet olduğunu düşünerek ona göre eti hadım ortaya1, koymuştu. Sonra bunun Medine âlimlerine ait bir îörüş ve tesbit

olduğunu öğrenince ilk kavlinden vazgeçip gerek can, *erek yaralanma ve aza kesmeden dolayı kadının diyetinin erkeğin diyetinin yarısı olduğunu belirtmiştir. [234]

Tahliller ve Rivayetler

807 no'lu Amr hadîsi İsmail b. Iyaş tarikiyle İbn Cüreyc'den ve o pa Amr'den rivayet etmiştir. İbn Huzayme bunu sahihi emiştir. [235]

İbn Kesir ise îmail b. Iyaş üzerinde durarak şöyle görüş beyan etmiştir: Bu zat Şamhlar'dan rivayet ettiğinde kendisine itibar edilir, başkalarından rivayet ettiğinde itibar edilmez. Ancak İsmail, İbn püreye'den rivayet etmiş bulunuyor ki, İbn Güreye Şamlı değildir. O bakımdan İbn Huzayme bu rivâyöti sahih lemistir. [236]

Böylece hadisle istidlal edilebilir.

Bu babta, Muâz b. Cebel (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurduğu bildirilmektedir: "Kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır..."

Beyhakî bunun isnadının sabit olmadığına dikkat çekmiştir. Aynı zamanda Beyhakî'nin Hz. Ali (r.a.) den yaptığı rivayette, Hz. Ali'nin şöyle dediğini belirtmiştir:"Kadınm diyeti her hususta (can ve azalarda) erkeğin diyetinin yarısıdır..."

Bu İbrahim en-Nahâî'nin Hz. Ali'den yaptığı bir rivayettir ki isnadında inkıta' (kopukluk) bulunuyor.

Saf d b. Müseyyeb'in dört parmak dolayısıyla yirmi deve diyetin gerektiğini söylemesi hayli yorumlara sebep olmuştur. Çünkü kadının azasından ve aldığı cariha (yara) dan dolayı gereken diyetler, erkeğin diyetinin üçte birine, yani otuz üç deve nisbetine ulaşıncaya kadar erkeğin diyetiyle eşittir. Bu nisbeti bulunca, bu defa kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısına düşer. Birçok ilim adamı ise, otuz üçü aşan nisbet yarıya düşer, tamamı değil. Böyle olmakla beraber bu rivayetle sadece Medine fakihîeri amel etmişlerdir. Çünkü İmanı Şafiî'nin de tesbitine göre, bu Resûlüllah'm bir

sünneti değil Medineli'lerin sünnetidir. Hem rivayet murseldir. O bakımdan hüccet olmava elverişli değildir. (815).

îbn Rüşd ise Bidayetü'l Müctehid'de diyor ki: "İbn Mes'ûd, Osamn, Şürayh ve ilim adamlarından bir cemaate göre, kadının cerahat (yaralanma) hususundaki diyeti erkeğin yar al a nnı asındaki diyet gibidir. Ancak kemiğe varıncaya kadar başta meydana gelen yaralanma bundan müstesnadır. Zira bundaki diyet kadın hakkında yarıya düşmektedir."

Özetleyecek olursak, diyebiliriz ki: Hanefîlere, Şâfiîlere ve İbn EM Leylâ, îbn Şübrüme, Leys ve Sevrî'ye göre kadının diyeti az olsun çok olsun erkeğin diyetinin yarısıdır... Zira gerek konunun baş kısmındaki hadîs, gerekse onu kuvvetlendiren diğer rivayetler bu anlamda ağırlık kazanmaktadır. [237]

Çıkarılan Hükümler

1- Hanefîlere göre, diyet hususunda erkekle kadın arasında fark yoktur. Cana karşılık can, dişe karşılık diş... İki cinsi kapsamına almaktadır. .

2- Şâfiîlere göre, gerek can, gerek aza, gerekse yaralanma hususlarmda kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır.

3- Hanbelîlere göre, can hususunda kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır. Aza ve yaralama hususlarında ise, erkeğin üçte birine kadar olanında kadının diyeti erkeğin diyetine eşittir. Üçte bir nisbetini aşınca kadının diyeti yarıya düşüyor. Mâlikiler de aynı görüştedirler. [238]

Cenin Diyeti

Cenîn, ana rahminde oluşan döl dömektir. Hamile kadın bir saldırıya maruz kalır da karnına isabet eden veya beline vurulan bir darbeden veyahut

benzeri bir tecavüzden dolayı rahmindeki çocuk düşerse bundan dolayı mütecaviz caniden diyet tazmini gerekir. Ancak düşen ceninin ölü olarak düşmesi halinde gereken diyetle, düştükten sonra ölen ceninden dolayı tazmin edilecek diyet arasında büyük fark vardır. Şöyle ki, ana rahminden bir darbe, bir tazyik neticesi düşen cenin diri olarak düştükten sonra Ölecek olursa tam diyet gerekir. Bu da j yüz deveden ibarettir. Deve bulunmadığı taktirde bin dînar veyahut i onbin veya oniki bin dirhem taktır edilip hükme bağlanır. Cenin ölü va-ziyyette düşerse, bundan dolayı kimine göre beşyüz, kimine göre altıyüz dirhem diyet gerekir. Zira ana rahminde iken diri olduğu kesin bilinmemektedir. Bu görüşten hareketle düşen ceninin ana rahminde diri olduğunu isbat eden bir beyyine ortaya konduğu taktirde tam diyetin tazmini gerekir.

İslâm hukuku, insana ve insan hayatına, onun şeref ve itibarına son derece önem verir. Zira dünya hayatından, dünya ve kâinat nizamından maksat insandır. O bakımdan haksız yere bir insanı öldürmek bütün insanları öldürmek gibidir. Bir insanın hayatını kurtarmak bütün insanların hayatını kurtarmak gibidir.

İslâm onbeş asır önce insana, insan haklarına yönelip bunları en sağlam eğitim ve öğretime, müeyyide ve imâna dayalı ahlâki kurallara bağlarken, yirminci asrın son çeyreğinde hâlâ birçok ülkelerde insanlar politik nedenlere, ırkçılık duygusuyla, farklı dine mensup olma taassubuyla birbirlerini katletmekte ve her gün binlerce kadın, çocuk, yaşlı, genç bu yüzden hayatını kaybetmektedir.

Şüphesiz insanların ve ülkelerin bu kargaşa, keşmekeş, fitne ve fesat fırtınasından kurtulabilmesi için mutlakaVe mutlaka ilâhî nizama dönmesi, Allah'ın rahmet ve huzur kaynağı olarak indirdiği son dine girmesi gerekiyor. Nitakim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Allah'ın emrine, hükmüne (indirdiği dine) dönünceye kadar üzerinizden belâ ve musibet dalgaları kalkmaz..." buyurmuştur. [239]

İlgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, Beni Lahyan kabilesine mensup bir kadının (rahmindeki) ceninin <bir darbe veya müdahale neticesi) ölü olarak düşmesinden dolayı bir köle veya cariye olmak üzere bir gurre tazminine hükmetti. Sonra aleyhine gürre ile hükmedilen kadın öldü. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz onun mirasının kendi çocuklarına ve kocasına verilmesine ve akl (diyetin) de asabasmca karşılanmasına hükmetti." [240]

Diğer bir rivayette ise, olay şöyle belirtilmektedir:

"Hüzeyl kabilesinden iki kadın vuruştu. Biri diğerine taş atmak suretiyle hem onu, hem de karnındaki cenini öldürdü. Bunun üzerine davacı ve davalı olarak Resûlüllah'a (s.a.v.) başvurdular. Resûlüllah (s.a.v.) öldürülen ceninin diyeti olarak gurreye, yani bir köle veya cariye (tazmin edilmeye) hükmetti. Kadmm öldürülmesinden dolayı da katile kadının aküesine diyeti yüklemeyi kararlaştırdı." [241]

Mugîre b. Şu'be (r.a.) den, o da Ömer (r.a.) den rivayetle, şöyle bilgi verilmiştir: Ömer (r.a.) çocuğunu düşüren kadın hakkında asha-bla istişarede bulundu. Muğîre b. Şu'be (r.a.) dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz gurre ile, yani bir köle veya cariye (tazmin edilmek) le hükmetti ve Muhammed b. Mesleme de Resûlül-lah'ın (s.a.v.) böyle hükmettiğine şehadette bulundu." [242]

Muğîre (r.a.) den yapılan rivayete göre: Bir kadın kendi kumasını çadır direğiyle vurmak suretiyle öldürdü. Öldürülen kadın aynı zamanda hamile idi. Bunun üzerine Resûlüllah a

(s.a.v.) başvfıruldu. Efendimiz (s.a.v.) kâtilenin asabası üzerine diyet ile, celimden dolayı da gurre ile hükmetti..."

Bu hülçüm üzerine kâtilenin asabası şöyle dediler: "Henüz hiçbir şey yemeyen, içmeyen, sesi çıkmayan veya hayat belirtisi göstermeyen bir ceninden dolayı diyet mi verelim!?... Bunun gi-bisinin (diyeti) hükümsüz ve (kanı) hederdir." Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bu söze karşı şöyle uyarıda bulundu: "Bedevilerin cümle sonunda yaptığı kafiye benzeri bir kafiye!..." (819|j

Yapıl ari^rivây ete göre, îhn Abbas (r.a.) Hamel b. Mâlik kıssasıyla ilgili olarak şöyle dedi: "Aldığa darbeden dolayı kadıncağız) henüz saçları yeni

bitmiş çocuğunu ölü olarak düşürdü ve kendisi de öldü. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz kâtilenin aki-lesi üzerine diyetle hükmetti. Bu hüküm karşısında maktulenin amcası şöyle dedi: "Ya Resûlallah! Doğrusu kadıncağız saçları bitmiş bir çocuk düşürdü..." Kâtilenin babası ise (bu söze itiraz ederek) şöyle dedi: "Bu adam yalan söylüyor. Allah'a yemin ederim ki çocuğun hayat belirtisi olarak sesi işitilmedi ve bir şey de içmedi. Bunun gibisinin (diyeti, kan bahası) hükümsüzdür..." Resûlüliah (s.a.v.) Efendimiz: "Bu, cahiliye döneminin en kafiyeli sözü ve onların kehanetine benzer bir kehanettir" buyurarak adamı uyardı ve devamla buyurdu ki: "Çocuktan dolayı bir gurre (köle veya cariye) var." (820). [243]

Bu hadîs aynı zamanda babanın akileden olduğuna delil sayılmıştır.

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hariefîlere göre, vurup kadının karnındaki ceninin düşmesine sebep olan kjimse üzerine diyet olarak bir gurre gerekir. Bu da beşyüz dirhemdir,

Bu diyete "gurre" denilmesinin sebebi, diyetler babından en az nisbet olması ve bir şeyin en az nisbeti ise onun evveli sayılmasmdandır. Atın alnındaki beyazlık da Öyle...

Düşürülen cenin ister kız, isterse erkek çocuk olsun fark etmez. Beşyüz dirhem ise, erkeğin tam diyetinin yirmide birine, kadının ise on-dabirine tekabül etmektedir.

Gurre burada bir köle veya cariyeye delâlet etmektedir. Resûlüllah (s.a.v.) zamanında bir köle veya cariyenin değeri bu idi.

Gereken bu diyet ise kâtilenin akilesine yükletiler. İmam Mâlik ile îmam Şafiî'ye göre kâtilenin malından ödenir. Hem bu iki imama göre, gümüş olarak altıyüz dirhem diyet gerekir.

Sözü edilen beşyüz dirhemin bir yıl içinde, Şafiî'ye göre üç ,1 içinde ödenmesi vaciptir.

Ama kadın aldığı darbeden dolayı çocuğunu diri olarak düşürür ve sonra çocuk ölürse, bu tam diyeti gerektirir. Ama ölü vaziyyette düşürse, sadece gurre gerekir.

Kadın aldığı darbeden dolayı ölür ve bu arada karnındaki cenini diri olarak dışarı atar ve bir süre sonra o cenin de ölürse, iki diyet gerekir: Biri anneden, diğeri diri dışarı atılan ceninden dolayı...

Kackn aldığı darbeden dolayı ölür ve cenini de Ölü olarak dışarı atarsa, sadece anneden dolayı diyet gerekir. Şafiî'ye göre, ceninden dolayı gurre gerekir. Zira ceninin anasına vurulan darbeden dolayı Öldüğü söylenebilir. Zahir olan da budur.

Cenini öldüren kişi ona vâris olamaz. Aynı zamanda ceninin Öldürülmesinden^ dolayı keffaret de gerekmez. Sadece diyet ile yetinilir.

Düşen ceninin hilkatinin bir kısmı belli olmuşsa, hilkati tam cenin gibi kabul edilir. Hilkati tam olan cenîn hakkındaki bütün hükümler onun hakkında da aynen1 caridir.

Kadının karnındaki cenini düşürmek için birkatım ilâçlar içer veya üreme organına ilaç ve benzeri şey yerleştirir ve cenini düşürürse, -kocasından, yani ceninin babasından izin almaksızın yapmışsa- gurre akilesine gerekir. Kocasının iznini alarak belirtilen şekilde düşürmüşse gurre akilesine gerekmez. [244]

b) Şâfiîlere göre, ana rahminde oluşan cenin bir cinayetle anasından ölü vaziyette ayrılırsa bir gurre gerekir... Bunun gibi Anasından tamamen değil kısmen ayrılmış olsa, meselâ başı dışarı çıkmış bulunsa, en sahîh kavle göre gurre gerekir. [245]

Cenîn diri olarak ayrılır ve elemsiz acısız bir süre yaşar sonra ölürse, cani üzerine gurre gerekmez. Ama anasından doğunca ölür veya elem ve acı içinde bir süre yaşadıktan sonra ölürse, o taktirde diyet-i kâmile (bir candan dolayı gereken tam) diyet tazmîn edilir. İsterse sözü edilen cenin altı ayma ulaşmamış olsun...

Kadın bir cinayet neticesi karnında taşıdığı ikizleri düşürecek olursa o taktirde cânî üzerine iki gurre, üçüz veya dördüz iseler üç ve dört gurre gerekir

Ama kadın bir et parçası olarak düşürürse, o taktirde yarım gurre gerekir.

Gurre temyiz çağına girmiş bir köle veya cariyeden ibarettir. Aynı zamanda bunların azasının selîm olması, yani satışında engel teşkil edecek bir kusur ve aybının bulunmaması söz konusudur. Bunamamış yaşlı köle veya câriye de ğurre olabilir. Aynı zamanda köle veya cariyenin kıymetinin, müslüman hür erkeğin diyetinin yirmide birine, müslüman hürre kadının diyetinin onda birine tekabül etmesi şarttır.

Bu evsafta köle ve cariye bulunmadığı taktirde onun yerine ğurre olarak beş deve gerekir.

Yahudi veya hıristiyan ananın cinayet sebebiyle karnındaki cenini düşürmesinden dolayı bazısına göre müslüman ananın ceninde olduğu gibi bir ğurre gerekir. Bir kısmına göre, onun kanı hederdir, hiçbir şey gerekmez. Ama en sahîh kavle göre müslümanın ğurresinin üçte biri gerekir. Bu da bir deve ve bir devenin üçte biri eder. [246]

c) Hanbelîlere göre, hür ve müslüman bir kadın aldığı darbeden dolayı karnında taşıdığı cenini ölü olarak düşürürse, bundan dolayı cani üzerine bir ğürre gerekir. Bu da ya bir köle veyahut bir cariye olarak belirlenir. Köle, veya cariye bulunmadığı taktirde beş deve taktır edilir. 'Aynı zamanda bu alman ğurre düşen çocuğun mirasçılarına kalır. Tıpkı diri bir halde düşmüş olan çocuğun mirasının kendi vârislerine kaldığı gibi...

Ancak bu mezhebe göre sözü edilen konuyu beş kısımda mütalaa . etmek gerekir:

1- Hür müslüman kadının aldığı darbe neticesi düşürdüğü ölü çocuktan dolayı bir köle veyahut cariyeden ibaret olan bir ğurre gerekir. İlim adamlarının çoğunun görüş ve içtihadı budur. Nitekim Ömer b. Hattab, Atâ\ Şa'bî, Nahaî, Zührî, İmam Mâlik, İmam Şafiî, îshak, Ebû Sevr ve rey t ar af darlarının görüş ve ictihadları da bu anlamdadır.

2- Güre ancak çocuk, anasının'aldığı darbe neticesinde düştüğü bilindiği taktirde vacip olur.

3- Gurre bir köle veya bir cariyedir. Ancak Tavus ve Mücahid'e göre bir at da olabilir. Nitekim Ebû Hareyre'den (r.a.) yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ceninden dolayı bir köle veya deriye veya at veya katır

olmak üzere bir ğurre tazminine hükmetmiştir... Ibn Sirîn ise, at yerine yüz koyun ve benzeri bir şey taktır edilebilir demiştir.

4- Gurre'nin kıymeti, tam diyetin onda biridir. Bu da beş deveden ibarettir.

5- Takdir ve tazmin edilen ğurre ölü olarak düşen çocuğun mirasçılarına kalır.

Kadın aldığı darbe neticesi karnında taşıdığı ikiz, üçüz veya dordüzün hepsini ölü vaziyette düşürürse, her birisi için bir ğurre gerekir. Nitekim İmam Mâlik ile İmam Şâfiî de aynı görüştedirler.

Cenin anasıyla birlikte ölürse, diyeti akileye ödettirilir. Bu da hatâ veya kasde benzer bir öldürme olursa öyledir. Kasden öldürülmüş ise, doğrudan diyet caniye yükletilir. İmam Şafiî'ye göre, katil olayı hangi şekilde olursa olsun diyet akileye yükletilir. [247]

d) Mâlikîlere göre de annenin aldığı darbeden dolayı karnındaki cenini ölü olarak düşürecek olursa, caniye diyet olarak bir ğurre gerekir. İsterse düşen çocuğun hilkati henüz tam belirgin hale gelmemiş olsun...

Adam hatâen kadına vurur da kadının karnında taşıdığı cenîn ölü olarak düşecek olursa, caniye ayrıca keffaret de istihsanen gerekir.

Adam'kadını vurup öldürür ve sonra da ölü kadının rahmindeki cenîn ölü olarak düşerse, eğer vurup öldürme hatâ ile olmuşsa, ceninden dolayı değil de annasinden dolayı diyet gerekir. Ve ikisi için bir keffaret yeterli olur.

Adam kadına vurup kadının karnındaki cenini diri olarak düşürdükten sonra hem kadın, hem de cenin ölürse, her ikisi için de diyet gerekir.

Adam kadının karnına vurur da karnındaki ceninden biri ölü olarak düşer, sonra diğeri diri olarak düşer ve bir süre sonra ölürse, ölü olarak düşen-ceninin mirasına diri olan da vâris olur.

Ceninin babası karısının karnına vurup da kadın karnındaki cenini ölü olarak düşürürse, babası o cenine vâris olamaz.

Ceninin düşmesine sebep olan darbe ister hataen, ister kasden olsun, cenin diri doğduktan sonra Ölürse burada kasameye başvurulur. [248]

Tahliller ve Rivayetler

816 no'lu îbn Abbas hadîsi-her iki tarikle de sahîh olup istidlale sâlihtir. Hadîs başlıca üç hüküm ifade etmektedir. Birincisi, bir darbeden dolayı ölü olarak düşen çocuktan dolayı bir ğurre gerekir. Bu ğurrenin rir köle veya câriye olması söz konusudur. İkincisi, caniye olup gurre vermesi gereken kadının ölmesi üzerine kadının mirasının kendi evlâd ve kocasına verilir. Üçüncüsü ise, ödemesi gereken gurnin onun asabasma yükletilir.

818 no'lu Muğire hadîsi de sahihtir. Ebû Hüreyre hadîsini kuvvetlendirmekte ve böylece aldığı darbeden dolayı kadının kanında taşıdığı cenini ölü olarak düşürmesi sebebiyle bir gurrenin gerektiği kesinlik ar-zetmektedir.

819 no'lu Muğire hadîsinin de sahîh olduğu ilim adamlarının çoğu tarafından kabul edilmiştir. Ortada kasde benzer bir öldürme olayı bulunuyor. Öldürülen kadın aynı zamanda hamile idi. Resûlüllah (s.a.v.) çocuktan dolayı bir gurre tazminine ve öldürülen kadından dolayı ka^ tilenin asabasma diyetin yükletilin e sine hükmetmiştir.

820 dipnotlu İbn Abbas hadîsini aynı zamanda İbn Mâce, İbn Hib-ban ve Hâkim tahrîc etmişler ve İbn Hibban ile Hâkim aynı zamanda bu hadîsi s ahîhl emişi erdir.

Hadis başlıca üç hüküm taşımaktadır. Birincisi, ölü olarak düşürülen çocuktan dolayı ğurre gerektiği belirtilmekte ve çocuğun ölü olarak doğması bu hükmün verilmesini gerektirmektedir. İkincisi, kadının öldürülmesinden dolayı diyet gerektiği bildirilmektedir. Üçüncüsü gerek gurrenin, gerekse diyetin katilin akilesine yükletilmesidir.

Bu babta diğer rivayetler şöyledir;

Hars b. Ebî Üsame Hadîsinde şöyle denilmektedir: "Cenînde'ndolayı bir köle veya cariye gerekmektedir. Bunlar yoksa on deve veya yüz koyun verilmesi iktiza eder." [249]

Ebû Hüreyre (r.a.)' den yapılan bir rivayette şöyle buyurulmak-tadır: "Resûlüllah (s.a.v.) ceninden dolayı köle veya cariye olmak üzere bir gurre

veya at veya katır (tazminine) hükmetti." [250]

Abdurrezzak'ın rivayetinde ise şöyle buy ur utmaktadır: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz öldürülen kadın hakkında diyet, düşürdüğü çocuk hakkında gurre (bir köle veya cariye veyahut at) tazminine hükmetti." [251]

İlim adamları ve müctehid imamlar bu konudaki bütün hadîsleri imkân nisbetinde bir araya getirip sıraya koyduktan, zayıfını sahîhih-den ayırt ettikten ve farklı mana ve hüküm ifade edenler arasında te'lif cihetine gittikten sonra bilgi, ciddi araştırma, değerlendirme, ana kaidelere uyum sağlayıp sağlamadığına baktıktan sonra hüküm istinbad etmişler ve istidlal ve ihticaclarmı ona göre ortaya koymuşlardır.

O bakımdan İslâm hukukundaki ana kaideleri, her şeydeniönce kitap ve sünneti, kitapla sünnet arasındaki ortak bağları, her kelime ve cümlenin hangi mana ve hükümlere delâlet ettiğini bilmeyen kişilerin sadece bir konuyla ilgili bir iki hadîsi dikkate alıp konu veya mesele hakkında görüş beyân etmeleri, hüküm çıkarıp ahkâm kesmeleri çok sakıncalı olur veya olabilir. Unutmamak gerekir ki, iki ana kaynaktan hüküm çıkarmak, meseleleri bu kaynakların ışığı altında çözmek başlıbaşma sağlam bir uzmanlık konusudur.

O halde müslüman kardeşlerimizin ihtisasa saygılı olmaları, bilgi ve yeteneklerini aşan dinî konularda çok dnyarlı olup meseleyi ve çözümünü^ uzmanlara havale etmeleri en isabetli yoldur. Aksi halde Kur'ân ve hadîsleri kendi mantık, düşünce, görüş ve bağlı bulunduğu akımın temayüllerine göre tefsir etmesi, yorumlaması ve hüküm çıkarması büyük günahlara ve veballara sebep olur. O bakımdan Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) ümmetini uyararak şöyle buyurmuştur: "Kim Kur'ân hakkında ilimsiz konuşup hüküm verir (kendi re'yine.göre tefsir eder)se cehennemdeki yerine hazırlansın..." "Sizin cehennem ateşine karşı en cüretliniz, fetva vermeye en cüretli olanmızdır..." [252] "Kyn Kur'ân da (ki âyetleri) kendi re'yme, görüşüne göre (yorumlayıp) konuşursa, isabet de etse gerçekten hatâ etmiş olur..." [253]

Çıkarılan Hükümler

1-Cenîn ana rahminde oluşan dölüt anlamına gelir.

2- Hamile kadının karnına veya başka bir yerine vurup ceninin düşmesine sebep rçimakbir cinayet kabul edilir.

3- Bu yüzden düşen çocuk ölü olarak düşmüşse diyet olarak bir gurre gerekir.

4- Gurre, bir köle veya Jpir cariyedir. Bazı mü tehid ve ilim adamlarına göre bir at, bir katır da bir gurre sayılabilir.

5- Ceninin düşmesinden dolayı gereken gurre caninin akilesine yükletilir.

6- Düşürülen ceninin kız veya erkek olması arasında hüküm bakımından bir fark yoktur.

7- İmam Mâlik ile İmâm Şafiî'ye göre gurre katil veya caninin malından ödenir, akileye yükletilmez,

8- İmâm Ebû Hanîfe'ye göre, nakit olarak bir gurrenin değeri beşyüz dirhemdir.

9- Sözü edilen beşyüz dirhemin bir yıl içinde, İmam Şafiî'ye göre üç yıl içinde ödenmesi gerekir.

10- Çocuk diri olarak düştükten sonra ölürse tam diyeti gerekir ki bu yüz devedir.

11- Aldığı darbeden dolayı Ölen kadın karnındaki çocuğu diri olarak dışarı atar ve sonra o çocuk da ölürse iki tam diyet gerekir İmam Şâfiîye göre, bu durumda gurre gerekir.

12- Cenini öldüren kişi ona vâris olamaz.

13- Cenini öldürmekten dolayı gurre gerekir ama keffaret gerekmez. İmam Mâlik'e göre, cenin diri doğduktan, yani düştükten sonra ölürse keffaret de gerekir.

14- Hilkati tamamlanmamış cenin hilkati tamamlanmış gibi kabul edilir.

15- Anne kocasından izin almadan bir takım ilaçlarla, müdahalelerle karnında ki çocuğu düşürürse gurre gerekir ve bu gurre onun akilesine yükletilir.

16- Kocasının izniyle böyle yapmışsa, gurre akilesine yükletilmez.

17- Darbe neticesi çocuğun tamamı değil'sadece başı dışarı çıkıp sarkarsa yine de gurre gerekir. Bu İmam Şafiî'nin kavlidir.

18- Cenin diri olarak anasından ayrılıp, elemsiz acısız bir süre yaşar ve Öyle ölürse gürre gerekmez. Bu Şafiî'nin kavlidir.

19- Anasından düşüp ayrılınca ölür veya düştükten sonra elem ve acı içinde kıvranıp ölürse o takdirde tam diyet gerekir. Bu da Şafiî'nin görüş ve içtihadıdır.

20- Kadın aldığı darbe neticesinde karnında taşıdığı ikiz veya üçüz veyahut dördüzleri ölü olarak düşürürse her birisi için bir gurre gerekir.

21- Kadın kendisine vurulan darbeden dolayı et parçası düşürür, yani azası belirsiz bir cenîn düşürürse yarım gurre gerekir. Bu da Şafiî'nin kavlidir.

22- Gurre temyiz çağma veya önbeş yirmi yaşma girmiş bir köle' veya cariye olmalıdır. Bazısına göre bunak olmayan yaşlı da olabilir.

23- Yahudi veya hıristiyan annenin düşürdüğü ceninden dolayı gurrenin üçte biri gerekir. Bu da Şafiî'nin kavlidir.

24- Belirtilen evsafta köle veya cariye te'min edilemezse, onun yerine beş deve gurre olarak verilir. Bu da Şafiî'nin kavlidir.

25- Alman gurre Ölü olarak düşen çocuğun vârislerine kalır.

26- Hanbelilere göre, gurrenin kıymeti tam diyetin onda biridir.

27- Cenin anasıyla birlikte ölürse, diyeti caninin akilesine yükletilir. Bu daha çok Hanbelîlerin görüşüdür.

28- Baba kadının karnına vurup ceninin ölü olarak düşmesine sebep olursa, baba o çocuğa vâris olamaz. Bu daha çok îmâm Mâlik'in içtihadıdır. [254]

Hudüd (Suçlar ve Cezalar)

İslâm dini hakları koruyup ayakta tutmak, mütecavizleri durdurup tesirsiz hale getirmek, adaleti sağlamak, denge ve düzeni muhafaza etmek üzere suçlar ve cezalarla ilgili hukukta özel başlıklar altında özel bölümler düzenlenmiş ve sadece manevi müeyyidelerle yetinmeyip bir de suçun nev'ine göre hafif, ağır, daha ağır cezaî maddî müeyyideler de koymuştur. Manevî müeyyidelerle âhiret hayatım, ilâhi adaletin şaşnıazhğmı, hakların mutlaka sahiplerine verileceğini, mütecavizlerin mutlaka hesap vereceğini ve o mutlak adalet gününde Allah'ın izni olmadan kimsenin kimseye şefaatçi olamayacağını iman doğrultusunda kalp ve kafalara işlemekte; maddî müeyyidelerle de suçluya müsamaha edilmeyeceğini, ilâhi hukuk nizamı karşısında herkesin eşit olduğunu kesin şekilde bildirerek caydırıcı bir sistem olarak takdim etmektedir.

Sonra da adalette sür'at ve eşitlik prensiplerine sıkı sıkıya bağlı kalınmasını sağlamakta, adaletin gecikmesini adaletsizlik saymaktadır. O bakımdan din devleti olup hükümranlığın münhasıran Allah'a ait olduğu esasına dayalı Osm anlılar daki adlî mekanizma ve uygulama bu çerçeve içinde cereyan etmiş ve en büyük davalar üç günde, sıradan davalar günü birlik çözülüp hükme bağlanmıştır. Böylece haksızlığa uğrayan bir vatandaş herşeyden evvel mahkemeye ve oradaki kusursuz işleyen adlî mekanizmaya güvenmiştir. 619 yıl ayakta duran bu muhteşem imparatorluk ancak adalete hakkaniyete dayanan bir uygulama ve hakimiyetin kayıtsız şartsız Allah'a ait olduğu esasına bağlı kalınma ile varlığım ve kudretini sürdürebilmiştir.

O bakımdan İslâm hukukunda "hudûd" diye adlandırılan suçlar ve cezaların önemi üzerinde hemen her devirde durulmuş ve iki ana kaynakla beslenen ilim adamları devamlı suretle bu hususta da idarî kadroya ışık tutup yol göstermişler, gerektiğinde şer'i şerife aykırı olan kanunname ve uygulamayı anında red edip yanlışlığın düzeltilmesinde nazım rol oynamışlardır.

Hudûd kapsamına giren suçlar daha çok sekiz dokuz kadar fiille ilgili bulunuyor. Mala ve ırza tecavüz, zina, namuslu iffetli kişiye zina suçu isnad etmek, yol kesmek, devlete karşı baş kaldırıp isyan etmek, hırsızlık, riddet (dinden dönmek, alkollü içki ve uyuşturucu madde kullanmak...

Bunların dışında bir de ta'zir cezalan bulunuyor ki, onları ayrı bir başlık altında inceleyip açıklayacağız. [255]

Zina Sucu

İslâm hukukunda buna "Hadd-i zina" denir. Zinanın büyük bir suç ve büyük bir günah olduğu, kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur. Kadının iffetini, erkeğin şeref ve güvenirliğini, ailenin namus ve bekasını koruyup toplum yapısında denge ve düzeni sağlamak için zina kesinlikle yasaklanmış ve maddî, manevî müeyyidelerle önlenmeye çalışılmıştır. [256]

İlgili Hadisler

Ebû Hüreyre ile Zeyd b. Hâlid (r.a.) den yapılan rivayete göre, ikisi şöyle haber vermişlerdir: "Bedevilerden bir adam Resûlüllah'a (s.a.v.) geldi ve şöyle dedi: "Ya Resûlellah! Allah'ı size hatırlatırım ki benim hakkımda mutlaka Allah'ın kitabıyla hüküm vermiş olasın..." Diğer hasım ki bundan daha bilgili ve anlayışlı idi; şöyle dedi: "Evet, aramızda Allah'ın kitabıyla hükmet ve (konuşmam için) bana izin ver." Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ona: "Konuş, ne diyeceksen de" diye emretti. Adam söze şöyle başladı: "Doğrusu benim oğlum bu adamın yanında ücretle çalışmaktaydı. Derken bunun karısıyla zina etmiştir ve ben de haber alıp edindiğim bilgiye göre oğluma

recnı cezası gerekmektedir. O bakımdan oğlumdan yana (bu adama) yüz koyun ve bir de cariye fidye olarak verdim. Arkasından ilim ehlinden durumu sordum. Onlar bana, oğluma yüz değnek vurulması ve bir yıl sürgün edilmesi gerektiğini ve bu adamın kasınının da recmedilmesini bildirdiler."

Bu ifade üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, aranızda mutlaka Allah'ın kitabıyla hükmedeceğim: Cariye ve yüz koyunun sana geri verilmesi; oğlunuza (bu suçtan dolayı) yüz değnek vurulup bir yıl sürgün edilmesi gerekir. Sen de ya Üneys -ki bu zat Eşlem kabilesinden biridir- o kadına git, şayet suçunu itiraf ederse onu recmet..." Üneys ile sözü edilen adam birlikte ertesi gün kalkıp o kadına gittiler, kadın zina ettiğini itirafta bulundu.

Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz emretti de o kadın recmedildi." [257]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz henüz evli olmayıp zina eden bir adamın bir yıl sürgün edilmesine ve üzerinde had cezası uygulanmasına hükmetti." [258]

Şa'bl'den yapılan rivayete göre, Hz. Ali (r.a.) kadın recmetmeyi hükmedince, perşembe günü ona (yüz değnek) vurdu ve cuma günü onu recmetti ve şöyle dedi: Ona Allah'ın kitabına göre (yüz değnek) vurdum ve Resûlüllah'ın sünnetine göre onu recmettim..." [259]

Ubâde b. Sâmit (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "(Dinî hükümleri) benden alın, benden alın!... Gerçekten Cenâb-ı Hak onlar (zina edenler) için bir (çıkış) yolu göstermiştir: Evlenmemiş olan kimse, evlenmemiş kimseyle zina ederse, her birine yüz değnek ve bir yıl sürgün cezası vardlH Evli veya dul kimse, evli veya dul kimseyle zina ederse, hfg birine yüz değnek ve bir de recim cezası vardır.' [260]

Câbir b. Abdillah (r.a.) den yapılan rivayete göre, bir adam bir kadınla zina etmiş bulunuyordu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz emretti de o adama had cezası olan yüz değnek vuruldu.' Sonra o adamın evli olduğu haber verilince, Peygamber (s.a.v.) emretti de o adam recmedildi. " [261]

Câbir b. Semure (r.a.) den yapılan rivayete göre,' Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Mâiz b. Mâlik'rrecmetmiştir. Ancak râvî burada Resûlüllah'ın (s.a.v.) ona yüz değnek vurdurduğunu anmamıştır. [262]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Îhticacları

a) Hanefîlere göre, mükellef kimsenin nikâh mülkünde ve elinin altında olmayan bir kadınla üreme organından cinsel temasta bulunmasıyla zina hükmü ortaya çıkar. .

Bu durumda mükellef olmayan deli, bunak ve çocuğun zina etmesi haddi gerektirmez. Ancak bu gibilere ta'zîr ve benzeri cezalar uygulanabilir. Aynı zamanda kadına dübüründen yaklaşıp münasebette bulunan kimse hakkında da had cezası uygulanmaz, başka cezalar taktir edilir.

Zina suçu kişinin ikrar ve itirafıyla sübut bulacağı gibi, dört şahidin şehadetiyle de sübut bulur. 'Ancak şahitlerin şehadetinde birtakım şartların gerçekleşmesi gerekir, aksi halde suç sübut bulmaz. O şartlar şunlardır:

1-Dört şahit b'iraraya gelip teker teker kalkıp hâkimin huzurunda falanın filân kadınla zina ettiğini gözleriyle gördüklerini söylemesi,

2-Zinanın nasıl cereyan ettiğinin açıklanması,

3-Kimin kiminle zina ettiğinin kesin belirlenmesi,

4-Nerede zina ettiklerinin açıklanması,

5-Hangi gün ve saatte zina ettiklerinin bildirilmesi,

6- Üreme organından mı, yoksa dübürden mi temasta bulunulduğunun belirlenmesi bu cümledendir.

Böylece dört erkek şahit bütün bu şartlar çerçevesinde olayı gözleriyle ayan beyan gördüklerine şehadette bulunurlarsa zina suçu sübut bulur.

Zina ettiğini ikrar ve itiraf eden kimsenin ise âkil ve baliğ olması ve dört meclis (oturma yerin) de dört defa ikrarda bulunması gerekir. Aynı zamanda her defasında hâkimin onu reddedip "sen deli misin, yoksa aşırı derece sarhoş veya bunak mısın" demesi ve her reddedip uyarıda bulunmasına karşı o kimsenin "hayır bende bu gibi haller yoktur, ben falancayla zina ettim" demesi söz konusudur. Sonra da hâkimin zinanın mahiyet ve keyfiyetinden, nerede işlendiğinden ve hangi kadınla zina ettiğinden sorması ve hangi zamanda yaptığını belirlemesi gerekir.

Bütün bunlara olumlu cevap verdikten sonra had uygulanmadan önce veya had uygulama esnasında suçu reddederse, artık uygulamadan vazgeçilir ve adam salıverilir.

Evli kimse zina suçu sabit olunca boş ve geniş arazide ölünceye kadar taşa tutulup recmedilir. Ancak taş atmaya önce şahitlerin başlaması gerekir.

Şahitler taş atmaktan kaçınır veya orada bulunmazlar veyahut ölmüş bulunurlarsa recim hükmü sakıt olur (uygulanmaz).

İmam Ebû Yusuf a göre, şahitlerin hepsi veya bir kısmı taş atmaktan kaçınır veya orada bulunmazsa, recim hükmü sakıt olmaz, imam (hakim veya vali veyahut hükümdar) taşlamaya başlar, sonra oradaki insanlar onu takip eder.

Zina ettiğini ikrar ve itiraf edenin recmine ise Önce imam başlar, sonra oradaki insanlar...

Zani veya zaniye recmen öldürüldükten sonra gasbedilip namazı kılınır ve öylece defnedilir.

Evli olmayan kimsenin zina suçu sübut bulunduğunda recmedil-mez, yüz değnek vurulur. Zina eden köle veya cariye ise, elli değnek vurulur. [263]

b) Şâfiîlere göre de zina suçu ya şahsın ikrar ve itirafıyla, veyahut dört şahidin şartlarına ve kurallarına uygun şehadetiyle sübut bulur. Ancak İmam Şâfıî, Ebû Hüreyre ve Zeyd b. Hâlid hadîsiyle istidlal ederek, "zina ettiğini bir defa ikrar ve itirafla şuç sübut bulur. Dört meclise dört defa ikrar etmesine gerek yoktur. Aynı zamanda recim uygulanırken imamın hazır bulunup önce onun taş atması gerekli değildir. Nitekim Mâiz'in recm edilme sini emretmiş ve uygulamada kendisi orada hazır bulunmamıştır. Zina ettiği iddia eden kadına Üneys'i gönderdi ve itiraf ettiği taktirde onu recmet diye emretti ve fakat recmedeceğin zaman bana haber ver, orada bulunayım buyıSmadı. Bunun gibi, Hz. Osman da (r.a.) bir kadının recme dilmesini emretmiş, fakat kendisi recim uygulanırken orada hazır bulunmamıştır" [264] diyerek farklı bir görüş ve yorum ortaya koymuştur.

Zina, zeker (penisin) in, şüpheden uzak kendisine haram kılman iştiha çağındaki kız veya kadının üreme organına veya dübürüne girmesiyle gerçekleşir ve böyle bir temas sübut bulunduğu taktirde had ! gerekir. Bu konuda erkek ve kadının dübürü kadının üreme organı gibidir. Her iki çeşit temastan dolayı had gerekir. Sadece kadının bacakları arasına girmek, cinsel temasta bulunmamak zina sayılmaz. Bunun gibi kendi zevcesi veya cariyesi ayhalinde bulunurken onlarla cinsel temasta bulunması veya zevcesi ve cariyesi, oruç veya ihramlı iken onlarla cinsel temasta bulunması zina sayılmadığından had de gerektirmez. Tabii bu hallerde cinsel temasta bulunmak haramdır ve günahtır.

Şahitsiz nikâhın sahîh olduğunu iddia edenlerin iddiasına uyarak bir kadınla kendi aralarında evlenip cinsel temasta bulunan kimseye de' had uygulanmaz. Ancak şahitsiz nikâhın caiz olmadığı dikkate alınarak ayrılmalarına hükmedilir. Ölü bir kadınla cinsel temasta bulunan kimse büyük günah işlemiş olur. Ancak bundan dolayı had uygulanmaz, başka cezalar verilir. Bunun gibi bir hayvanla temasta bulunan kimseye de had uygulanmaz, ta'zîr veya benzeri cezalar uygulanır.

Zina suçunda kişinin mükellef olması şarttır. Ancak sarhoş sekir halinde de olsa hakkında had cezası uygulanır.

Müslümanlardan uzak bir yerde eyleşen veya yeni İslâm'a girdiği için zinanın haram olduğunu bilmeyen bir kimse zina fiilinde bulunursa, hakkında had cezası uygulanmaz, başka cezalar verilebilir. [265]

Evli kimse hür ve mükellef ise zina suçunun sübutundan.dolayı -isterse zimmî (gayr-i müslim vatandaş) olsun- recmedilir. Evli olmayan hür kimseye yüz değnek vurulur ve bir yıl sürgün edilir. Sürgün edileceği yerle bulunduğu yer arasında en az bir kasr-i salât (seferi namaz) caiz olacak kadar bir mesafede olması gerekin imam (hükümdar veya halîfe veya onun naibi) sürgün için bir yer belirlediği taktirde artık şahsın başka seçeneği yoktur.

Zina suçu sabit olan bakire kız yalnız başına sürgün edilmez. Mahremiyle birlikte gitmesi gerekir. Mahremi gitmekten kaçınırsa, kendisine ücret verilir. Ancak bu hususta zorlanmaz. En sahîh kavi de budur. Köle zina ettiğinde elli değnek vurulur ve yarım yıl sürgün edilir.

Zina suçunu ikrar ettikten sonra rücu' ederse had sakıt olur.

Dört erkek kızın zina ettiğine şehadette bulunur, dört tane kadın da onun hâlen bakire olduğuna şahitlik ederse artık o kız hakkında had uygulanmaz ve onun zina ettiğini iddia eden kimseye hadd-i kazf gerekmez. Zira ortada dört şahit beyyine olarak bulunuyor.

Şahitlerden biri onun evin bir köşesinde, diğeri ise başka köşesinde zina ettiğini belirtir bir şekilde söylerlerse, bu durumda suç sabit olmaz. Had uygulanırken imam (hükümdar)m ve şahitlerin hazır olmaları müstehabdır. Hanefîlere göre bulunmaları gereklidir. [266]

c) Hanbelîlere göre, had cezası ancak baliğ ve âkil olup zinanın haram olduğunu bilen kimse hakkında vacip olur. Böylece çocuk ve delinin zina suçu sübut bulsa bile haklarında had uygulanmaz. Uykuda olan kadına yaklaşıp penisini onun üreme organmma sokan kimse zina etmiş olur ve bu yüzden had gerekir. Ancak kadın uykuda iken böyle bir tecavüze maruz kaldığı için hakkında had uygulanmaz. [267]

Hür evli erkek ve hür evli kadın zina ettikleri taktirde, iki rivayetten birine göre ölünceye kadar taşlanırlar. Aynı zamanda recimden önce onlara yüz değnek vurulur. Diğer rivayete göre, sadece rec-medilirler, ama had vurulmazlar.

Zina eden erkek ise, onu recmederken ne çukur kazılır, ne de bir yere bağlanır. Zina suçu ister dört şahitle, ister kendi ikrarıyla sübut bulsun fark etmez. Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Mâiz'in recmedilmesini emrederken çukur kazdırmadı. Zina suçu dört şahitle sübut bulursa, şahitlerin de recim uygulanmasına hazır olmaları sünnettir. Aynı zamanda ilk önce şahitlerin taşlaması da sünnettir. İkrar ile sübut bulursa, hükümdar veya hâkim recme hazır olur ve ilk taş atan onlar olur. Zânî veya zânîyeye önce yüz değnek vurulması, sonra recme dilmesi gerekli midir? Recmedilmeleri gereklidir. Ama yüz değnek vurulmasına artık gerek yoktur. Ashabın çoğu bu görüştedir. Rasulullah (s.a.v.) zamanında bir iki uygulamada recimden önce yüz değnek vurduğu belirtilmemiştir.

Evli olmayan hür kimse zina ettiği taktirde yüz değnek vurulur ve bir yıl sürgün edilir.

Zina eden erkekle kadın re cm e dil dikten sonra usûlüne göre gusledilir, namazları kılınır ve Öylece defnedilir.

Sürgün edilen kadınla birlikte mahreminin de gitmesi gerekir. Ancak kadın sürgün edildiği yere yerleştikten sonra mahremi gerekirse geri dönebilir.

Recim uygulandığında mü'minlerden bir cemaatin hazır bulun-ması vaciptir:

Köle ve cariye zina ettiklerinde sadece her birine elli değnek vurulur ve sürgün edilmezler.

Zina eden kimse ister kadına üreme organından, isterse dübüründen münasebette bulunsun her ikisi de zina kabul edilir ve zina haddi gerekir.

Zina eden kimse zinanın haram olmadığını iddia ederse, islâm'a yeni girmiş veya müslümanlardan uzak ücra bir yerde yaşıyorsa, o taktirde sözü doğru kabul edilir ve had uygulanmaz. [268]

d) Mâlikîlere göre, dört adamın şahitliğiyle zina ettiği sübut bulan kimse: "Ben bakireyim" veya erkek "Ben evli değilim" dediği taktirde recim uygulanmaz, sadece yüzer değnek vurulur. Ama iki kişi onların evli olduklarına şehadet ederse, o taktirde kabul edilir ve recim hükmü uygulanır.

Evli kadın veya erkek zina eder de suçu sabit olursa, sadece rec-medilir, yüz değnek vurulmaz.. Bekâr, yani evli olmayan kimse zina ettiği taktirde sadece yüz değnek vurulur, ama recmedilmez.

Şahitler şehadette bulunur da hakim zina suçunun sübutundan dolayı adamı recmeder ve arkasından şahitler şehadetten rücu' ederlerse, İmam Mâlik'e göre, onlara had gerekir ve aynı zamanda mallarına diyet tazmin edilir.[269]

Tahliller

831 no'lu Ebû Hüreyre ve Zeyd b. Hâlid hadîsi sahih olup istidlal ve ihticaca sâlihtir. Hadîs, evli olmayan kimsenin zina suçu sübut bulduğu taktirde ona hem yüz değnek vurulmasına, hem de bir yıl sürgün edilmesine delâlet etmektedir. Ayrıca zina suçu kişinin ikrar ve itira-fiyle de sübut bulur, hükmü ortaya çıkıyor. Zânî veya zâniyenin dört defa üstüste ikrar ve

itiraf etmesine bu hadiste ne delâlet, ne de işaret vardır. İkrar neticesi zânî veya zâniye sadece recmedilir. Recimden önce yüz değnek vurulacağına dair bir beyân mevcut değildir. Ancak diğer bazı hadîslerde dört defa ikrar söz konusu edilmektedir.

832 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi de sahihtir. Yukarıdaki hadîsi kuvvetlendirmekte ve evli olmayan kimsenin zina suçu sübut bulduğu taktirde yüz değnek vurulacağı ve bir yıl süreyle sürgün eclileceği hükmü ortaya çıkmaktadır.

832 no'lu Şa'bî rivayeti de sahîlı kabul edilmiştir. Ancak yukarıdaki iki sahîh hadîsin hilâfına bir hüküm taşımaktadır. Bu rivayete göre, zina suçu sübut bulan kimseye önce yüz değnek vurulur, sonra recmedilir. Hz. Ali'nin (r.a.) bu uygulamanın Allah'ın kitabına,

Peygamberin sünnetine uygun olduğunu beyân etmesi ise üzerinde durulmaya değer bir anlam taşımaktadır. Niketik Hanbelîlerin iki görüş kavlinden birine göre bu iki ceza birden uygulanır. Diğer üç mezhep bu rivayetle istidlal ve ihticacda bulunmamışlardır.

834 no'lu Ubade hadîsiyle Şa'bî hadîsi birbirini kuvvetlendirmektedir. Ancak Buharî, Ubâde hadîsini tahrîc etmemiştir. Nesâî de kendi Sünen'inde buna yer vermemiştir.

835 no'lu Câbir hadîsi hakkında Ebû Dâvud susup görüş beyân etmemiştir. Bu istidlale sâlih olduğuna delâlet eder. Böylece zina eden adamın Önce bekâr olduğu kanaatine varılarak yüz değnek vurulmakla yetinilmiş ve sonra onun evli olduğu kesin anlaşılınca recmedilmiştir. O bakımdan hadîs zina suçundan dolayı iki cezanın birden uygulanmasına delâlet etmemektedir.

Ebû Dâvud bu hadîsi iki tarikiyle tahrîc etmiş bulunuyor. İsnadmdaki ricalin hepsi rical-i sahîhtir. Ayrıca Nesâî de bu hadîsi tahrîc etmiştir.

Gerek Şa'bî, gerekse Ubade b. Sâmit hadîslerinden farklı bir hüküm ifade etmekte olup üç mezhebin görüş ve içtihadına mesned teşkil etmektedir.

836 no'lu Câbir b. Semure hadîsini aynı zamanda Beyhakî tahrîc etmiş ve Hafız îbn Hacer onu Telhis'te nakletmiştir. Ancak Hafız hadîs üzerinde bir

görüş beyan etmemiştir. Hadîsi ayrıca Hafız Bezzar da tahrîc etmiş bulunuyor.

Ebû Hüreyre ile Zeyd b. Hâlid hadîsinde Peygamber'e (s.a.v.) başvuran bedevînin Allah'ı hatırlatarak Allah'ın kitabına göre oğlu hakkında bir hüküm istemesi ve Peygamber'in de (s.a.v.) Allah adına yemin edip O'nun kitabına göre hükmedeceğini bildirmesi, sünnetin de Kitabullah'ı tamamlayan ve açıklayan bir kaynak olduğuna delil sayılır. Zira Kur'ân'da sadece celdden, yani yüz değnek vurulmasından söz edilmekte olup sürgünden bahsedilm emektedir.

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in kadını kendi huzuruna çağır-mayıp Uneys'i ona gördermesi bir incelik taşımaktadır. Zira kadının çağırılması hem dikkatları ona çekebilir, hem de kadını fazlasıyla ,. üzebilirdi. Aynı zamanda kadın suçlalamayı reddettiği taktirde suçlamada bulunan adama hadd-i kazf olarak seksen değnek vurulması gerekiyordu. Ancak günahkâr kadın âhiret azabmdansa dünya azabını tercih ederek doğruyu söylemeyi daha uygun görmüştür.

Şüphesiz kadının ikrar ve itirafı üzerine Üneys hem yalnız başına bu uygulamayı yapmamıştır, hem de kadının ikrarını Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e iletmeden kendi başına bir sonuca varmamıştır. Hadîs metninde olayın özeti verilmekte, detayına girilmemektedir.

Hz. Ali'nin zina suçu sübut bulan kadına perşembe günü yüz değnek vurdurmasına ve cuma günü de recmetmesine gelince, cuma günü nıü'minlerin biraraya gelmesinin daha kolay olduğuna ve böylece recim uygulamasına mü'minlerin hazır bulunmalarını sağlamaya yönelik bulunuyor.

Aynı zamanda İmam Şafiî bir kavlinde ve Ebû Sevr sözü edilen hadîse dayanarak kişi zina ettiğini hâkimin huzurunda ikrar ettiği taktirde, başkası onun aleyhine şahit olsun olmasın bunu araştırmadan hâkimin hüküm, yani had veya recim uygulamasına karar verebileceğini belirtmişlerdir. [270]

İmam Ebû Hanîfe ile Hammad'a göre sürgün ve hapis vacip değildir, Yani zina suçu sabit olan bekâra yüz değnek vurulması vacip, ama sürülmesi vacib değildir. Aynı zamanda bu yüzden hapsedilmesi de gerekli olduğu söylenemeas Hâkim bu hususta serbesttir. Diğer müctehitlerden bir kısmı sürgünün vacip olduğuna kaildirler.

Kimine göre ise, sürgün cezası bir had değil bir ukubettir... Oysa bu görüş isabetli değildir. Zira hududun hepsi ukubettir. Zira ukubet-ten'maksat, ceza, azap ve mihnettir.

Sürgün cezasının vacip olmadığını söyleyenler Ebû Davud'un şu rivâyetiyle de istidlal etmişlerdir: "Bekir b. Leys kabilesinden bir adam Peygamber'e (s.â.v.) gelerek bir kadınla zina ettiğini ikrarda bulundu ve kendisinin bekar olduğunu belirtti. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ona yüz değnek vurdurdu ve ondan beyyine istedi. Zira kadın onu yalanlayıp zina etmediğini söylemiş bulunuyordu. Adam şahit ge-tiremeyince bir de hadd-ı kazf olarak Peygamber (s.a.v.) ona seksen -değnek daha vurdurdu."

Bu rivayette Peygamberdin (s.a;v.) ö adamı sürgün ettiği belirtilmemiştir. [271]

Tahavî de sürgün cezasının vacip olmadığını iddia edenlerin görüşüne yer vererek zine eden cariyeye değnek vurulmasıyla ilgili rivayetleri sıralamış ve bu rivayetlerin hiç birinde sürgüne yer verilmediğine dikkat çekmiştir. [272]

Recim cezasının kitap, sünnet ve icma' ile sabit olduğunu söyleyenler, kitapla ilgili kısımda şu rivayeti esas delil kabul etmişlerdir:

Hz. Ömer .(r. a.) diyor ki:

"Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'e indirilenlerden biri de recm âyeti idi. Biz onu okuduk ve kulak verip (okuyanları) dinledik. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz zina eden evli kimseleri rec-metti, biz de ondan sonra aynı suçu sabit görülenleri recmettik. Tilavetin neshedilmesi hükmün neshedilmesini gerektirmez..." [273]

Ayrıca bu konuda Ahmed ve Taberani'nin el-Kebîr'de yaptıkları tahrîce göre, Ebû Umame b. Sehl, teyzesi el-Acma'dan şunu rivayet etmiştir: "Şüphesiz ki Allah'ın Kurân'da indirdiği (âyet ve hükümler) den biri de "eş-Şeyhu ve'ş-şeyhatu iza zeneyâ fercumûhüma elbette..." âyetidir. [274]

İbn Hibban kendi sahihinde Ubey b. Kâ'b hadîsini şu lafızla rivayet etmiştir: "Ahzab sûresi bakara sûresine denk geliyordu. Ahzap sûresinde recim âyeti bulunuyordu: eş-Şeyhu ve'ş-şeyhatu..." [275]

Celd ile recmi birleştirme ve sadece recmi uygulama hakkında muhtelif rivayetler ve görüşler bulunuyor. Ancak müctehitlerin önemli bir kısmı recimden önce celd yani yüz değnek vurulmasının vacib olmadığını belirtmişlerdir. Kanaatimce en uygun olan görüş ve ictihad da budur. Zira recimden önce yüz değnek vurmanın fazla bir yararı düşünülemez. Evli olduğu için kişinin recmedümesi en ağır ceza olarak yeterli sayılabilir. [276]

Çıkarılan Hükümler

1- Mükellefin nikâh mülkünde ve elinin altında olmayan bir kadınla normal yoldan cinsel temasta bulunmasıyla zina suçu gerçekleşir.

2- Delinin, bunağın ve çocuğun cinsel temasta bulunmasından dolayı had gerekmez.

3- Zina suçu kişinin ikrar ve itirafıyla sübut bulacağı gibi, dört erkek şahidin şehadetiyle da sübut bulur.

4- Şahitlerin şehadetlerinin kabulü için bir takım şartların gerçekleşmesi gereklidir.

5- Zilffl İttiğini ikrar eden kimsenin, aynı mecliste dört yer değiştirerlH cfert defa ikrarda bulunması gerekir. Bu, Hanefîlere göredir

6- Şâfmere göre bir defa ikrar etmesi yeterli kabul edilir.

7- Zina ettiğini ikrardan sonra had uygulamadan önce veya "uygularken böyle bir fiilde bulunmadığım beyânla suçu reddederse, artık uygulamadan vazgeçilir ve adam salıverilir. Bu da Hanefîlerin görüş ve içtihadıdır.

8- Şahitlerin recim uygulamasında orda hazır bulunmaları vaciptir. Aksi halde recm hükmü sakıt olur. Bu da Ebû Hanîfe'nin içtihadıdır,

9- îmam Ebû Yusuf a göre, şahitlerin hazır bulunması vaciptir. Aksi halde recim hükmü sakıt olmaz. Taşlamaya önce imam (hükümdar) başlar.

10- Zina ettiğini ikrar eden kimse recmedilirken önce imam (hükümdar veya onun naibi vali veya hakim) taş atmaya başlar. Bu da Hanefîlerin kavlidir.

11- Zina suçundan dolayı recmedilen kimse gusledilir, namazı kılınıp öylece defnedilir. Dört mezhep bu hususta görüş birliği izhar etmişlerdir.

12- Zina eden kimse köle veya cariye ise elli değnek vurulur.

13- Evli olmayan kimsenin zina suçu sübut bulunduğunda recme-dilmez sadece yüz değnek vurulur. Bu da Hanefîlerin görüş ve içtihadıdır.

14- Şafiî'ye göre recm hükmü uygulanırken imam (hükümdar) m orda hazır bulunup taş atması vacip değildir.

15- Dübürden temasta bulunan kimse hakkında da zina suçundan dolayı gereken ceza uygulanır. Bu İmam Şafiî'ye, göredir.

16- Kadının zorla ırzına geçip cinsel temas sağlayan kimse hakkında zina suçu cezası uygulanır, kadın hakkında bir ceza uygulanmaz.

17- Ayhalinde bulunan karısıyla cinsel temasta bulunan kimse zina etmiş sayılmaz, ancak büyük günah İşlemiş olur.

18- Oruçlu veya ihramlı bulunan karısıyla da cinsel temasta bulunan kimsenin zina etteği söz konusu olamaz. Sadece bu yüzden günahkar olur.

19- Şahitsiz nikâhın sahîh ve caiz olduğunu sanıp evlendiği kadınla temasta bulunan kimse hakkında had uygulanmaz. Ancak nikâhları hükümsüz kabul edilir.

20- Ölm'üş bulunan bir kadınla cinsel temasta bulunan kimse büyük günah işlemiş olur. Hakkında had uygulanmaz, sadece ta'zîr cezası verilir.

21- Bir hayvana temasta bulunan kimse hakkında had cezası uygulanmaz, ta'zîr cezası gerekir ve aynı zamanda büyük günah işlemiş olur.

22- Müslümanlardan uzak bir yerde yaşayıp İslâmiyeti dosdoğru bilmeyen bir kimse hakkında da had cezası uygulanmaz.

23- İslâm'a yeni girmiş ve henüz ahkâmı ve İslâm fıkhını öğrenmemiş kimseye de zina suçundan dolayı had cezası uygulanmaz.

24- Evli olmayan kimsenin zina suçu sübut bulunca kendisine yüz değnek vurulur ve Hanbelîlere göre bir yıl sürgün edilir.

25- Zina eden bakire kız ise yalnız basma sürgün edilmez, yanma mahreminin katılması sağlanır.

26- Sürgün edilecek yer ile asıl vatanı arasında en az seferî mesafenin bulunması gerekir.

27- Hükümdar veya hakim sürgün için bir yer belirlediği zaman artık şahsın tercih hakkı yoktur.

28- Dört erkek bir kızın zina ettiğine şehadette bulunurken dört tane kadında o kızın hâlâ bakire olduğunu beyân ederlerse, kız hakkında had ulgulanmaz.

29- Şahitlerden üçü adamın veya kadının evin sağ köşesinde, biri de sol köşesinde zina ettiğine şahitlik ederse, suç sübut bulmaz.

30- Dört şahidin de zinanın cereyan şeklini, kimin kiminle zina ettiğini, nerede hangi gün, hangi saatte fiili işlediklerini, kadına üreme organından mı yoksa dübüründen mi yaklaşıp temasta bulunduğunu farklı bir yan olmaksızın belirtmeleri şarttır. Aksi halde suç sübut bulmuş olmaz.

31- Recim uygulamadan önce zâni veya zâniyeye yüz değnek vurulmaz. Bazı müctehitlere göre vurulur.

32- Uykuda iken ırzına geçildiği taktirde mütecaviz hakkında had uygulanır, tecavüze uğrayan, kişi hakkında uygulanmaz.

33- Köle veya cariye zina suçundan elli değnekle cezalandırılırlar,

ama sürgün edilmezler.

34- Zina suçu sabit olan kimse '"ben bekârım" derse, bunu isbat etmesi gerekir. Müctehitlerin çoğunun görüş ve içtihadı böyledir.

35- Zina eden erkek ile kadın bekâr olduklarını iddia eder, ik şahid de onların evli bulunduklarını söylerse, haklarında recim hükmi uygulanır. [277]

Kitab Ehlinden Olan Evli Kimse Zina Ettiğinde Recmedilir

Kitap ehli denince yahudî ve hıristiyanlar kasdedilir. Zira bunlara semavî kitap indirilmiştir. O bakımdan gerek Kur'ân'da, gerekse hadislerde kitap ehline geniş yer verilmiştir.

Kitap ehlinden olanlar İslâm ülkesinde yaşıyor ve vatandaşlık statüsüne giriyorlarsa, o taktirde dört şahidin gözleri önünda zina eder veya kendileri gelip ikrarda bulunursa o taktirde haklarında had ve recim hükmü uygulanır. Zira Tevrat'ta da zina eden kimsenin recmedi-leceğine dair belgeler bulunuyor. [278]

İslâm ülkesinde tacir veya turist olarak bulunurlar da işledikleri zina suçundan dolayı İslâm ahkâmına göre hüküm verilmesini talep ederlerse, taleplerine bianen İslâmi hüküm uygulanır. [279]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre: 'Tahudiler kendilerinden olan bir erkekle bir kadını alıp Peygamberimiz (s.a.v.) Efendimiz'e geldiler ki o erkekle o kadın zina etmiş bulunuyorlardı. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Onlara sordu: "Kendi kitabınızda bu mesele hakkında ne gibi bir hüküm buluyorsunuz?" Onlar da şu cevabı verdiler: "Zina eden erkekle kadının yüzlerine ve muhtelif yerlerine siyah sürülür ve böylece (teşhir edilerek) rüsvay edilirler..." Resûlüllah (s.a.v.) onlara: "Yalan söylediniz. Tevratta recim hükmü vardır. Eğer doğrulardan iseniz Tevrat'ı getirip okuyun!" buyurdu. Onlar da Tevrat'ı ve bir de kendilerine onu okuyabilen bir adamı alıp geldiler. Gelen adam Tevrat'ın zinayla ilgili bölümünü okumaya başladı, tâki bir yere geldi ve elini oranın üzerine koydu. Bunun üzerine ona "elini kaldır" denilince elini kaldırdı ki recim hükmü açık biçimde görülüyordu... Böylece onlar: "Ya Muhammedi Doğrusu Tevrat'ta recim

hükmü vardır, ama ne varki biz bu hükmü aramızda gizliyorduk. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz emretti de o iki kişi recmedildi.

Râvi İbn Ömer diyor ki: "Erkek yahudinin zina ettiği kadını atılan taşlardan kendini (siper ederek) koruduğunu gördüm..." [280]

Câbir b. Abdillah (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Eşlem kabilesinden bir adamı, yahudilerden bir adamı ve bir kadını recmetti." [281]

Bera' b. Azıb (r.a.) den yapılan rivayete göre, ResulüUah (s.a.v.) Efendimizin yanından kömürle karartılmış ve değnekle dövülmüş bir yahudiyi geçirdiler. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onları çağırdı ve: "Siz kendi kitabınızda zinanın haddini (cezasını) böyle mi buluyorsunuz?" diye sordu. Onlar da: "Evet..." diye cevap verdiler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) onların âlimlerinden bir adamı çağırdı ve ona: Musa üzerine Tevrat'ı indiren Allah için Onun adına söyle, kendi kitabınızda zina ce-jzasmı böyle mi; buluyorsunuz?" diye sordu. O da: "Hayır, eğer sen bana Allah için, Allah adına yemin vermemiş olsaydın sana zinanın (kitabımızdaki) zina haddini haber vermezdim. Ne var ki eşrafımız arasında zina çoğaldı. Biz bir şerifi zina halinde yakaladığımızda kendi haline bırakıyoruz. Zayıfı yakaladığımızda zina cezasını onun hakkında uyguluyoruz. (Bu farklı ve gayr-i âdil uygulamadan zayıf ve fakirler şikâyetçi ve tedirgin 1 olunca) biz de onlara: "Geliniz (eşrafımızda, zayıfımızda) bir hüküm üzere birleşelim ki o hükmü hem şerîf hem zayıf üzerinde uygulayabilelim" dedik. Böylece zaninin yüz ve gözünü karartmayı ve değnekle dövmeyi recim yerine (bir hüküm ve ceza olarak) koyduk." diyerek durumu anlattı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz: "Allahım doğrusu senin emrini (yürürlükten kaldırıp) öldür-dükleri zaman onu ilk ihya eden benim" dedi ve emretti de o adam recmedildi. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak şu âyeti indirdi: 'Ey Peygamber! Ağızlarıyla inandık deyip kalpleri inanmayanlar ve bir de yahudilerden küfre koşuşanlar seni üzmesin. Onlar yalana iyice kulak verir, sana gelmeyen bir topluluktan yana kulak kabartıp casusluk yaparlar. Kelimeleri yerine koyulmuşken kaydırıp değiştirirler de: "Size (o değiştirilmiş şekle uygun) bir hüküm verilirse alın, öyle vermezlerse kaçının" derler... [282]

Böylece onlar: "Muhammed'e gidin, eğer (zina eden kimse hakkında) yüz ve diğer yerlerini karartma ve bir de değnekle dövme ile emrederse onun bu

hükmünü alıp kabul edin... Ama recim ile size fetva verirse ondan sakınıp kaçının..." Bunun üzerine de Cenâb-ı Hak şu âyeti indirdi: "Artık kim Allah'ın in-dirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar kâfirlerdir. Kim Allah'ın in-dirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar zâlimlerdir. Kim de Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar Hak yolunu, ilahî sınırları aşan günahkarlardır..." [283]

Mezheb İmamlarının Îstidlal ve İhticacları

a) Henefîlere göre, evli bulunan kimsenin recmedilebilmesi için üç şart söz konusudur: Hürriyet, teklif ve islâm... O bakımdan köle ve câriye recmedilmez, çünkü hür değildirler. Çocuk ve deli de zina suçundan dolayı recmedilmez. Çünkü mükellef değildirler. Gayr-i müs-Hmler de recmedilmezler. Çünkü İslâm'a girmemişlerdir. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz zina eden yahudi erkek ve kadını Tevrat'taki recim hükmüne göre re cm etmiş tir. Zira o sırada henüz celd âyeti inmemişti. [284]

İmam Ebû Yusuf a göre recim hükmünü uygulamada İslâm şart değildir. [285]

b) Şâfiîlere göre, evli olan kimsenin zina suçundan dolayı haddi (cezası) recimdir. Ancak bunun şartı teklif, zinanın tahrîmini bilme ve hür olmaktır. O bakımdan hür ve mükellef olmayan kimse zina suçundan dolayı recmedilmez. Köle ve cariye ise celd (değnekle vurma) cezasına çarptırılırlar. Mükellef ve hür olan kimse isterse zimmî (gayr-i müslim vatandaş) olsun recmedüir. [286]

Böylece gerek İmam Şafiî'ye, gerekse İmam Ahmed'e göre, evli kimsenin recim cezasıyla öldürülmesi için İslâm şart değildir. Gayr-i müslim vatandaşlar hakkında da uygulanır. [287]

c) Hanbelîlere göre de evli hür mükellef kimse hakkında recim uygulanması için islam şart değildir. [288]

d) İmam Mâlik'e göre de recim uygulamasında İslâm şarttır. Hattâ müslüman bir erkek zimmiyye (gayr-i müslim bir kadm vatandaş) ile zina

ederse, erkeğe had gerekir. Kadın ise kendi milletine teslim edilir. [289]

Tahliller ve Rivayetler

Bu baptaki hadîslerin açık delâletinden, zina suçundan dolayı ceza olarak gereken haddin müslim, gayr-i müslim her vatandaş hakkında uygulanacağı anlaşılıyor. Hatta el-Bahr sahibi harbî hakkm-da da celd (değnekle vurma) cezası uygulanır demiştir. Recim cezasına gelince, mezheplerin görüş bölümünde kısaca belirtiğimiz üzere İmam Ebû Ha-nîfe, İmam Muhammed, Zeyd b. Ali, en-Nâsır ve İmam Yahya'ya göre kâfirler recmedilmez, sadece değnekle dövülürler. İmam Mâlik, kâfir hakkında had uygulanmaz demiştir. Eman dileyerek müslüman ülkeye sığınan harbî hakkında ise İmam Şâfiî, İmam Ebû Yusuf ve diğer Ehl-i Beyt mensubu ilim adamlarına göre had cezası uygulanır. İmam Mâlik, İmam Ebu Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre uygulanmaz.

İmam Şafiî ile İmam Ahmed'e göre, recme mucip olan evli kimsenin zina etmesinden dolayı zâni veya zâniyenin müslüman olması şarttır. Aksi halde recim uygulanmaz.

Resûlüllah'm (s.a.v.) Medine'ye hicretinin ilk yıllarında henüz celd (yüz değnek vurma) ile ilgili âyet inmediğinden zina eden 3rahudiler hakkında Tevrat'taki recim hükmünü uygulamıştır. Sonra ilgili ayetler inince artık islam şeriatına göre bu konuda hüküm verilmeye ve uygulanmaya başlanmıştır.

Ancak bu görüş ve yorum ağırlık kazanmamıştır. O bakımdan müctehitlerin çoğu had ye recim cezasının müslim, gayr-i müslim her vatandaş hakkında uygulanacağı görüş ve ictihadmdadırlar. Ancak henüz teklif çağma girmeyen ve bir de hürriyetine kavuşturulmamış olan köle ve cariyeler hakkında recim uygulanmaz.

Resûlüllah'a (s.a.v.) Getirilen zâni ve zâniye yahudilerin ikisi de evli bulunuyorlardı. Nitekim Ebû Davud'un Ebû Hüreyre (r.a.) den yaptığı rivayette şöyle denilmektedir:.'Tahudilerden bir erkekle bir kadın zina etmişlerdir ki ikisi de evli bulunuyordu..."

Ancak bu hadîsin isnadında Müzeyne kabilesinden ismi anılmayan bir adam vardır. O bakımdan hadîs zayıf sayılmıştır. Ama bunu destekler anlamda Hâkim'in îbn Abbas (r.a.) dan yaptığı şu rivayet bulunuyor: "Resûlüllah'a (s.a.v.) evli olup zina eden yahudi bir erkekle bir kadın getirildi..."

Buna benzer bir üçüncü rivayeti ise Beyhakî, Abdullah b\ Hars ez-Zebîdî'den naklen yapmış bulunuyor: "Yahudiler, evli olan yahudi bir erkekle bir kadın -ki zina etmiş bulunuyorlardı- alıp Peygamber (s.a.v.) Efendimize getirdiler..."

Bu hadîsin isnadı zayıf olarak tesbit edilmiştir. Bununla beraber aynı anlamda üç hadîsin bulunması konuya kuvvet kazandırmaktadır. [290]

Çıkarılan Hükümler

1- Hanefilere göre, recim cezasının uygulanabilmesi için üç şart gereklidir: Hürriyet, teklîf ve İslâm. İmam Mâlik de aynı görüştedir.

2- İmam Şafiî ve diğer müctehidlerin çoğuna göre, İslâm şart değildir.

3- Gayr-i müslim vatandaşlar zina suçundan dolayı, İmam Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre re cm edilmezler. Had cezası uygulanır.

4- İmam Mâlik'e göre, müslüman erkekle zina eden zimmiye kadın hakkında uygulama sadece müslüman erkek hakkında geçerlidir. Kadın ise kendi milletine teslim edilir.

5- Diğer imamlara göre, gayr-i müslimler hakkında celd (değnekle vurma) cezası uygulanır.

6- Recim cezasının uygulanması için bir de zina eden kimsenin evli olması gerekir. Aksi halde sadece celd cezası ve birde sürgünla ye-tinilir.

7- Celd hükmü, tilavetiyli birlikte kitap ile, recm hükmü hadîsle ve bir de tilâveti kaldırılıp hükmü bakı kalan âyetle sabit olmuştur.

8- Recim konusunda gerek Resûlüllah'm, gerekse dört halîfenin uygulaması yeterli delil ve belge olarak bulunuyor. [291]

Zina Ettiğini İkrar Edenin Bu İkrarını Dört Defa Tekrarlaması Gerekir Midir?

İslâm, her yanı, her hüküm ve her prensibiyle rahmet ve şefkat inidir, insan hayatıyla ilgili olan bir meselede çok daha duyarlı ve dik-atli davranmamızı emreder. Hattâ hâkimin öfkeli bir halde karar ver-ıemesini, öfkesi teskin oluncaya kadar bekleyip ona göre vicdanının da esini duyarak hüküm vermesini tavsiye eder.

Bunun gibi, zina fiilinin isbatında dört erkek şahidin işlenen suçu izzat gözleriyle aynı anda ve işlenen yer.de görmelerini, ifadelerinin, rani şahitliklerinin uyum halinde olmasını ön görmektedir. Zira ortada tir veya ikî insanın hem şeref ve namusu, hem de hayatlar! söz konuşulur. İki veya üç kişi yalan üzerinde birleşebilirler, ama dört kişinin ko-ay kolay birleşebileceğini söylemek çok zordur.

Aynı zamanda dört şahit olmadığı halde kişi zina fiilinde burunluğunu dört defa ikrar ettiği taktirde ancak suç sübut bulur. Nitekim nüctehitlerin önemli bir kısmının da görüş ve içtihadı, istidlal ve ihtilacı bu anlamdadır. Zira kişi bir an için kendine mâlik olmayıp zina ittiğini söyleyebilir. Bunu ikinci ve üçüncü defa tekrar edebilir. îlim idamlarının önemli bir kısmına göre bir, iki ve üç ikrar yeterli sayılmaz, dördüncü defa ikrar etmesi gerekir. Böylece ikrarda bulunan simse üçüncü veya dördüncü defa böyle bir ikrarda bulunurken biraz iaha düşünüp hayatıyla ilgili olduğunu hesaplayıp anlayarak vazgeçebilir ve bu durumda hâkim onu zorlayamaz. [292]

İlgili Hadisler

Ebâ Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Mescid'de bulunduğu bir sırada bir adam ona geldi ve Peygamber'e (s.a.v.) şöyle seslendi: "Ya Resûlallah! Şüphesiz ki

ben zina ettim" Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) ondan yüzünü çevirdi. Tâ ki adam bu ikrarım dört defa tekrarladı. Böylece adam kendi aleyhine dört defa şehadette bulununca Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onu çağırdı ve şöyle sordu: "Sende cinnet mi var?" O da: "Hayır" deyince, Efendimiz ona: "Sen evlendin mi (evli misin)?" diye sordu. O da: "Evet..." diye cevap verince Peygamber (s.a.v.) Efendimiz: "Bunu alıp götürün de recmedin!..." buyurdu.

îbn Şihab diyor ki: "Bu hadîsi Câbir'den duyan kimse bana şu haberi de verdi: Cabir (r.a.): "Ben de o adamı recmedenler arasında bulunuyordum. Onu namazgahta recmederken atılan taşlar iyice canına yapışıp (acısı had safhaya varınca) kaçtı. Biz ona Harre mevkiinde yetiştik ve recmettik..." [293]

Cabir b. Semure (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Mâiz b. Mâlik'i Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'e getirdikleri zaman onu gördüm, kısa boylu adalesi gelişmiş bir görünümü vardı, üzerinde hırka (veya üstlük) yoktu. O kendi aleyhine (zina ettiğine dair) dört defa şehadette bulundu. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ona: "Belki de sen (onu öptün, kucakladın sıktın..." dedi. O da: "Hayır, vallahi, gerçek şu ki bu hayırdan çok uzak olan adam zina etmiştir" diyerek yeminle ikrarda bulundu. Rasulullah (s.a.v.) efendimiz onu recmetti (recmedilmesini emretti de emri yerine getirildi.) [294]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, Mâiz b. Mâlik'e: "Senden dolayı bana gelen haber hak (doğru) mudur?" diyerek sordu. O da: "Benden dolayı sana ne gibi haber ulaştı?" diyerek soruya karşılık soruda bulundu. Resülüllah (s.a.v.) "Bana ulaşan habere göre sen falan ailenin cariyesiyle zina etmişsin" buyurdu. O da: "Evet..." diye cevap verdi ve böylece kendi aleyhine dört defa şehadette bulundu. Bunun üzerine Resülüllah (s.a.v.) Efendimiz emretti de o recme-dildi." [295]

Diğer bir rivayette ise şöyle belirtilmiştir: "Mâiz, Peygamber'e (s.a.v.) geldi ve zina ettiğini iki defa itirafta bulundu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v,) onu huzurundan kovdu. Sonra o yine gelip iki defa daha itirafta bulundu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz: "Sen kendi aleyhine dört defa şehadette bulundun..* Artık bunu alıp götürün ve recmedin!..." buyuruldu. [296]

Ebû Bekir Sıddîk (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v.) Efendimîz'in yanında oturuyordum. Derken Mâiz b. Mâlik geldi ve zina ettiğini bir defa itirafta bulundu. Peygamber (s.a.v.) onu kovdu. Az sonra yine gelip ikinci defa itirafta bulundu. Peygamber (s.a.v.) yine onu kovdu. Biraz sonra yine dönüp geldi üçüncü defa itirafta bulundu. Peygamber (s.a.v.) yine onu kovdu. Ben de Mâiz'e: "Dördüncü defa itirafta bulunacak olursan, Resülüllah (s.a.v.) seni recmeder" diye uyarıda bulundum. Ama o dördüncü defa itirafta bulundu. Peygamber (s.a.v.) onu hapsetti ve durumundan sordu. Ashab da biz ancak onun hakkında hayır ve iyilikten başka bir şey bilmiyoruz diye cevap verdiler. Peygamber (s.a.v.) onun recmedibnesi-ni emretti." [297]

Ebû Büreyde (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

«Biz Peygamber'in (s.a.v.) ashabıyla Mâiz hakkında konuşuyorduk. Kendi aramızda şöyle dedik: «Zina ettiğini üç defa itirafta bulunduktan sonra evinde otursaydı peygamber (s.a.v.) onu recmetmezdi. Onu ancak dördüncü defa itirafta bulununca recmetmiştir.» [298]

Yine Büreyde (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

«Bizler Peygamber (s.a.v.) Efendimizin ashabı Gâmidli bir kadın ile Mâiz b. Mâlik hakkında konuşuyorduk: Eğer ikisi de itirafta bulunduktan sonra rücu etselerdi veya (üç defa) itiraflarından sonra bir daha (Peygamber'e) donmeselerdi, Peygamber de (s.a.v.) artık onları aramayacaktı. Peygamber (s.a.v.) o ikisini ancak dördüncü defa gelip itirafta bulunduktan sonra recmetti.» [299]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefilere göre, zina suçu ya dört erkek şahidin şart ve kurallarına uygun olarak şehadette bulunmalarıyla veyahut kişinin zina ettiğine dair kendi aleyhine dört mecliste dört defa itiraf ve ikrarıyla sübut bulur. Bu meclisten maksat hakimin meclisidir. Aynı mecliste ayrılmadan önce dört defa üstüste

ikrarda bulunması ise bir ikrar sayılır. Ancak İbn Ebî Leyla bunun da dört ikrar kabul edileceğini belirterek farklı içtihadını ortaya koymuştur. Dört ikrarı ayrı meclislerde yapması'nasıl söz konusu ise, ikrarların aralıklı yapılmasında da bir sakınca olmadığı söz konusudur. Şöyle ki, her ikrarı bir günde veya bir ayda yapmak üzere dört günde veya dört ayda dört ikrarını tamamlarsa suç sübut bulur ve recim cezası uygulanır.

Aynı zamanda şahsın her ikrarda bulunuşunda hâkim: "Sen de cinnet mi var, yoksa en aşırı derecede sarhoş musun?" demesi ve onu gözünün önünden uzaklaştırması gerekir. [300]

b) Şâfiîlere göre, zina suçu dört erkek şahidin şehadetiyle ve bir de kişinin bir defa ikrarıyla sübut bulur. Ama ikrarda bulunduktan sonra rücu' eder, yani zina etmediğini beyan ederse, had cezası sakıt olur, uygulanmaz. Ama: "Bana had uygulamayın" der veyahut kaçarsa, had cezası sakıt olmaz, uygulanır. [301]

Böylece İmam Şâfıî yukardaki hadîslerle değil 831 no'lu Ebû Hü-reyre ile Zeyd b. Hâlid (r.a.) hadîsiyle istidlal etmiştir. Zira Resûlüllah (s.a.v.) zina suçuyla suçlanan kadına, Üneys'i gönderirken, "Ona sor, eğer suçunu itiraf ederse recmet" buyurmuş ve dört defa sormasını, onun da dört defa itirafta bulunmasını emretmemiştir. [302]

Aynı zamanda zina ettiğini ikrarda bulunan kimsenin ya hâkimin veya yetkili bir makamın huzurunda ikrar etmesi gerekir. Halk arasında ikrar etmesi bir hüküm ifade etmez ve bundan dolayı cezalandırılmaz. Belki gerekirse hakim ta'zîr-de bulunabilir.

c) Hanbelîlere göre de zina suçu ya dört erkek şahidin şehadetiyle veyahut kişinin kendi aleyhine dört defa itiraf ve ikrarıyla sübut bulur. Nitekim İbn Ebî Leyla ile Hakem ve bazı ilim adamları, aynı zamanda rey tarafdarları da bu görüş ve ictihaddadırlar. el-Hasan, Hammad, İmam Mâlik, İmam Şâfiî, Ebû Sevr ve İbn Münzir ise bir defa ikrar etmesiyle suç sübut bulur ve had uygulanır.

Dört defa itirafa gelince, bu şart olmamakla beraber bir mecliste veya dört mecliste olması farketmez. [303]

Tahliller ve Rivayetler

862 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salih-tir. Ancak hadîs metninde Peygamber'e (s.a.v.) gelip zina ettiğim ikrar eden adamın isminden söz edilmemiştir. Bunu takip eden hadîslerde ise, o adamın Mâiz b. Mâlik olduğu açıklanmaktadır.

Hadîsin açık delâletinden, kendi aleyhine zina suçuyla şehadette bulunan kimsenin bu şehadet ve ikrarını dört defa tekrarlamasıyla ancak suçun sübut bulunacağı anlaşılıyor. Nitekim rey tarafdarlarıyla İbn Ebî Leylâ bu ve diğer hadîslerle istidlâlda bulunup dört defa ikrarın gerekli olduğu üzerinde durmuşlardır.

Aynı zamanda kendi aleyhine zina ile şehadette bulunan kimseyi uyarmak için "Sende delilik mi var?" veyahut "Sen aşırı derecede sarhoş musun?" veyahut: "Sen onu sadece Öptün veya cimdikledin mi?" şeklinde sorular sormasının lüzumu üzerinde durulmuştur.

Zâni veya zâniyeyi recmetmek için geniş bir alana çıkarmanın bir çok müslümanlarm recim olayına hazır olmalarının lüzum veya sünnet oluşu anlaşılıyor. Nitekim âyette de bu hususta emir bulunduğuna göre, inü'minlerin hazır bulunması vacip oluyor.

Sonra da recmedilen erkeğin bir çukura yarıya kadar gömülmesinin veyahut ellerinin bağlanmasının gerekli olmadığı sonucu ortaya çıkıyor. Ve bir de recmedüirken itirafından rücu' etmeyip kaçan kimsenin yaklanıp recim uygulamasının mutlaka yerine getirilmesini-nin gereği kesinlik arzediyor.

863 no'lu Câbir b. Semure hadîsi de sahîh kabul edilmiştir. Birinci hadîsle bir birini kuvvetlendirmektedir. Mâiz'in kendi aleyhine dört defa şehadette bulunduğu açıklanmakta ve buna rağmen Hz. Peygam-ber'in (s.a.v.) onu uyararak "Bel ki de sen onu öptün veya cimdikledin..." gibi birtakım sözlerle rücu' etmesine imkân verdiği görülmektedir. O bakımdan müctehidlerin çoğuna göre, kişi zina ettiğine dair kendi aleyhine dört defa şehadette bulunduktan sonra hatâ ettiğini, yalan söylediğini belirterek dönüş yaparsa had uygulaması sakıt olur. Müctehidlerden bir kısmı işe, döt ikrardan sonra rücu' yapsa bile had sakıt olmaz demiştir.

864 no'lu İbn Abbas hadîsinin ricalinin hepsi sahihtir. Nitekim Ebû Dâvud susup bir görüş beyan etmemiştir. Bu da onun sıhhatma delâlet etmektedir. Tirmizî ise bu hadîsi sahîhlemiştir.

Bu hadîste ise, Mâiz'in önce iki defa itirafta bulunduğu ve sonra tekrar gelip iki defa daha itirafta bulunduğu belirtilmektedir. Böylece aynı mecliste iki defa ikrar ve itirafta bulunmak bir defa değil iki defa sayılıyor sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim İbn Ebî Leylâ, aynı mecliste dört defa üstüste ikrarın dört defa sayılacağına kail olmuştur. Hanbelîlerden bir kısmı da aynı görüştedir.

866 no'lu Ebû Bekir hadîsini aynı zamanda Ebû Yala, Bezzar ve Taherâni tahrîc etmişlerdir. Ama hepsinin de isnadında Cabir el-Cu'fî bulunuyor ki, bu zat zayıftır. [304]

Bu zatın babasının adı Yezîd'dir. Kufe'nin Cu'f nahiyesinden olduğu için ona Câbir el Cu'fî denilmiştir. Şi'a âlimlerinden biridir. İbn Mehdî onun takva sahibi olduğundan söz etmiştir. Özellikle hadîs rivayetinde çok titiz davrandığı bilinmektedir. O bakımdan Şube onun sadûk olduğunu, el-Vekî1 onun sikat (güvenirler) arasında sayıldığını belirtmişlerdir. Ayrıca elli bin hadîs bildiği söylenir. Nesâî ise onun metruk olduğuna dikkat çekmiştir.

Böylece Câbir el-Cu'fî hakkında çok söyler söylenmiş ve yazılmıştır. Bununla beraber ağırlık onun sadûk olduğu üzerinde toplanmaktadır. [305]

O halde Ebû Bekir hadîsim sadece üzerinde farklı tesbitler yapılan Câbir el Cu'fî sebebiyle bir tarafa itip istidlal etmemek doğru olmaz. Zira geriye kalan ravîlerinin hepsi sahihtir. Ve bu hadîs, Mâiz'in dört defa ayrı zamanlarda gelip itirafta bulunduğuna delâlet etmekte, daha çok Hanefî'lerin görüş ve hüccetlerini kuvvetlendirmektedir,

867 no'lu Büreyde hadîsi, daha doğrusu ashabın görüş ve yorumu da yukarıda ki rivayetleri biraz daha açıklamakta ve kuvvetlendirmektedir.

868 no'lu Büreyde'nin diğer hadîsinin isnadında Beşîr b. Mucacir el-Kûfî el Ganevî bulunuyor ki, bu zat üzerinde farklı tesbit ve görüşler bulunuyor. Müslim ondan rivayet yapmış ve İbn Maîn onun   sıka olduğunu belirtmiştir. [306]

Nesâî onda bir beis yoktur derken, Ahmed b. Hanbel "Münkerü'l-Hadîstir" demiştir. Ebû Hatim ise, "onun hadisiyle ihticac olunmaz" diyerek görüşünü belirtmiştir. [307]

Ancak Büreyde'nin birinci hadîsi bunun sıhhatına şahidlik etmekte ve kuvvetlendirmektedir. Nitekim İbn Abbas hadîsinde "Sen kendi aleyhine dört defa şehadette bulundun... Bunu götürün de recmedin..." ifadesiyle birleşmekte ve dört defa ayrı ayrı itirafta bulunan kimsenin zina suçu sübut bulur hükmü ortaya çıkmaktadır.

"Sen de cinnet mi vardır" sorusu ise, hâkim veya yetkili makamın, kendi aleyhine şehadette bulunan kişinin durumunu araştırmasının vacip olduğuna delâlet etmektedir.

Sonuç olarak kişinin kendi.aleyhine şehadette bulunmasının dört defa tekrarı gerekli midir, değil midir? Bu husus üzerinde farklı yorumlar, ictihadlar ve görüşler ortaya çıkmıştır. Zira diğer bazı hadîslerde, meselâ Ebû Hüreyre ile Zeyd b. Hâlid hadîsinde dört defa ikrardan söz edilmemiştir. Resûlüllah (s.a.v.) Üneys'e: "Git de o kadından sor, itiraf ederse recmet..." diye emretmiş ve sayı belirtmemiştir. Ancak ağırlığın dört defa tekrar hususunda bulunduğunde şüphe yoktur. Hem bu görüş ve yorumda insan hayatını kurtarmaya yönelik bir rahmet de bulunuyor. Birinci ve ikinci itiraftan sonra belki rücu' eder umudu yatmakta ve had hükmünün sakit olmasına imkân tanımaktadır. [308]

Çıkarılan Hükümler

1- Zina suçu iki şeyden biriyle sübut bulur: Dört erkek şahidin şartlarına uygun şehadetiyle ve kişinin kendi aleyhine yönelik ikrar ve itirafıyla...

2- İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşlarından çoğuna göre, zina ettiğini itiraf eden kimsenin dört defa ikrarını tekrarlaması gerekir. Aksi halde suç sübut bulmaz.

3- Aynı zamanda ikrarlardan her birinin ayrı mecliste gerçekleşmesi gerekir.

4- Hâkimin veya yetkili makamın suçunu itiraf edeni uyarıp "sen deli misin?" veya "aşırı derecede sarhoş musun?" veyahut "belki de sen onu öptün veya çimdikle din?" gibi yol gösterici telkinlerde bulunması, gerekirse birinci, ikinci ve üçüncü itirafım müteakip onu huzurundan dışarı çıkarması uygun olur.

5- İmam Şafiî ve diğer bazı müctehidlere göre, bir defa ikrar yeterlidir.

6- Kişi ikrarda bulunduktan sonra rücu' ederse had sakıt olur.

7- Recmedilirken de rücu' etmesiyle müctehidlerin bir kısmına göre recim sakıt olur ve kişi serbest bırakılır.

8- Recim uygulanırken rücu1 etmez de kaçarsa, takip edilir ve ceza uygulanır.

9- Kişi zina işlediğini ancak hakimin veya yetkili makamın huzurunda yaparsa suç sabit olur, halk arasında yapmasıyla suç sübut bulmaz.

10- İbn Ebî Leyla ve bazı müctehidlere göre, bir mecliste dört defa ikrarda bulunması da suçun sübutu için yeterlidir. [309]

Zina Ettiğini İkrar Edenden, Tereddüdü Giderecek Şekilde Sorup Açıklamasını İstemek

Kişi bazan dengesini kaybedip "ben zina ettim" vey'a "şu kadınla [cinsel temasta bulundum" diyebilir. Bazan da yarı cinnet bir havaya (girip bu gibi sözleri sarfedebilir. Bazan da iyice bunamaktan dolayı bu gibi ölçüsüz söz ve hezeyanlarda bulunabilir. Zaman da olur ki, Allah ' korkusundan, ahiretteki hesaba, ceza ve mükafata gönlü tam yatıştığı için gizlice işlediği böyle bir günahı açığa vurmak suretiyle cezasını dünyada çekmeyi tercin edebilir.

işte bu ve benzeri sebeplerden dolayı rahmet ve şefkat dini olan islam, hakime veya bu konuda yetkili makama, suçunu itiraf ve ikrar idenden şüphe ve tereddüdü giderecek şekilde açıklama yapmasını istemesini tavsiye etmektedir. Gerçi müctehidlerin hepsi bu soru sorup anlama

hususunda görüş birliği içinde değillerdir. Ancak Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz zamanında böyle bir uygulamanın olduğunu sahih rivayetlerden Öğrenmekteyiz. Daha önceki kısımda bu mesele üzerinde durulmuş ve bazı açıklamalar yapılmıştı. Burada onu ayrı bir başlık altında tekrar ele almayı uygun bulduk, [310]

İlgili Hadisler

îbn Abbas'dan (r.a.) yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"(Zina eden) Maiz b. Malik, Rasulüllah (s.a.v.) efendimizin huzuruna getirildiğinde efendimiz ona:

- Belki de sen öptün veya çimdikledin veyahut bakmış oldun?" diye sordu. O da:

- "Hayır, ya Rasulallah!" diye cevap verince, efendimiz ona yine sordu:

- "Onunla cima' mı yaptın, a kinaye yapmayan?" O da:

- "Evet..." diye cevap verdi.

İşte o zaman Rasulüllah (s.a.v.) onun recmedilmesini emretti." [311]

Ebu Hüreyre'den (r.a.) yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Eşlem kabilesinden bir adam peygamber efendimize (s.a.v.) geldi de bir kadınla haram olarak cinsel temasta bulunduğunu belirterek kendi aleyhine dört defa şehadette bulundu.' Her defasında Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz ondan yüzünü çevirdi ve adam beşinci defa Rasulüllah'm (s.a.v.) karşısına çıktı. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz ona:

- "Sen kadınla cima' mı (cinsel temas mı) yaptın?" diye sordu. O da:

-Evet..." diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v.) ona:

- "Milin (sürme çubuğunun) sürmedanlığa, urganın kuyuya girip kaybolduğu gibi mi?" diye sordu. O da:

- "Evet..." diye cevap verdi. Bunun üzerine peygamber (s.a.v.) efendimiz ona:

- "Sen zinanın ne olduğunu bilir misin?" diye sorduk Adam da:

- "Evet, kişinin karısına helalinden yaklaşıp temasta bulunduğu gibi ben de haramından yaklaşıp temasta bulundum" diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v.) ona:

- "Sen bu sözünle ne demek istiyorsun?" diye sorunca, adam şu cevabı verdi:

- "Beni temizleyip arındırmanı istiyorum." Bunun üzerine peygamber (s.a.v.) onun hakkında emretti de adam recmolundu." [312]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefilere göre, zina suçu şahsın dört defa ikrarıyla sübut bulur. Ancak bu ikrar hakimin veya bu hususta yetkili kılman makamın huzurunda geçerli sayılır. Bunun dışında şurada burada kişinin zina ettiğini itiraf edip belirtmesine itibar edilmez. Aynı zamanda ikrarın sarih olması lazımdır. O bakımdan dilsiz kimsenin yazılı veya işaretle ikrarda bulunmasından dolayı had gerekmez. Aynı zamanda onun bu ikrarına şahitlik etmek isteyenlerin de şahitliği kabul olunmaz. Çünkü onun şüpheli bir durumu ikrar etme ihtimali söz konusu olabilir.

Bunun gibi adam. veya kadının "falan ile zina ettim" diye ikrarda bulunması halinde zina ettiğini iddia ettiği kimse onu yalanlarsa, ikisine de had gerekmez. Bu, İmam Ebu Hanife'ye göredir.

Hem kişinin zina ettiğine dair ikrarı ayık halde olmalıdır. Sarhoş bir halde ve uyuşturucu alıp dengesini kaybetmiş bir vaziyette zina ettiğini ikrar etmesinden dolayı had uygulanmaz.

Zorlanarak ikrar edenin bu ikrarına itibar edilmez. Zira ölüm tehdidi altında kalıp istemeyerek bir suçu yüklenmek geçerli sayılmaz.

Hakim veya yetkili olan zatın, zina ikrarında bulunan kişiyi bu ikrarından vazgeçirmek için isteksizlik belirtmesi ve o kişinin uzaklaştırılmasını istemesi uygun olur. Buna benzer birtakım sorular yöneltmesi ve cinsel temastan başka bir davranışta bulunduğunu ima ederek, yoksa onu öptün mü veya çimdikledin mi? diye sorması da kişiyi ikrarından dönmeye yol açabilir. Zira maksat Öldürmek ve kahretmek değil, hakka yöneltip kişinin işlediği gizli suç ve günahını onunla Rabbı arasında örtülü kalmasını sağlamaktır. [313]

b) Şafiilere göre, zina ettiğini bir defa itiraf ve ikrar etmesi yeterli kabul edilir. Dört defa ikrarda bulunmasına gereic yoktur. Aynı zamanda adam sarih olarak kendi aleyhine şehadette bulunduğu takdirde hakimin tekrar tekrar sormasına gerek yoktur. Ancak kapalı şekilde itirafta bulunursa, o takdirde açıklığa kavuşturmak için birtakım sorular tevcih etmesi gerekir. [314]

c) Hanbelilere göre, zina ettiğini itiraf eden kimsenin bunu bir mecliste veya ayrı ayrı meclislerde tekrarlaması yeterlidir. Ancak itirafta bulunurken zinaya sarih olarak delalet eden sözler kullanması gerekir. Aksi halde hakim istifsarda, yani açıklamada bulunmasını talep eder.

Adam falan kadınla zina ettim diye ikrarda bulunur, kadın ise onu yalanlayıp isnadı reddederse, adama had gerekir, kadına gerekmez. İmam Şafii de aynı görüştedir. İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf a göre bu durumda her ikisine de had gerekmez. [315]

d) İmam Malik'e göre de bir defa ikrar yeterlidir. Nitekim Ebu Sevr ve İbn Münzir'in de kavli budur. [316]

Tahliller

877 nolu İbn Abbas hadisi sahih olup istidlale salihtir. Hadis, zina ettiğini itiraf eden kimseden hakimin birtakım sorular sormasının, meseleye açıklık getirmesinin meşru olduğuna delalet etmektedir. Ancak adamın zina değil de zinaya yol açan birtakım davranışlarda bulunduğu düşünülerek "öptün mü, çimdikledin mi veya ona kötü nazarla baktın mı"? gibi birtakım sorular

tevcih etmek vacib midir, yoksa müstehab mıdır? İlim adamlarının çoğuna göre müstehabdır. Böylece adam Öpmeyi veya çimdiklemeyi zina sanabilir ve bu tarz sorular üzerine kesin zina edip etmediği ortaya çıkmış olur.

İmam Şafii ile îmam Malik'e göre, 864 nolu İbn Abbas hadisinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Maiz'e: "Senden yana bana ulaşan haber hak mıdır?" sorusuna karşılık onun "evet" demesi ve dört defa şehadette bulunması, dört defa ikrarın şart olduğuna delalet etmez. Bir defa şehadet etmesi bile yeterdir.

îmam Malik'e göre, haram sınırları çiğneyip hürmeti gideren kimseden artık nasıl zina ettin diye sorularak birtakım soru ve telkinlerde bulunulmaz. İmam Ebu Sevr de ancak ilahi hükümleri bilmeyen kimseye birtakım telkinlerde ve istifsarlarda (açıklamalarda) bulunulur, der.

878 nolu Ebu Hüreyre hadisi de sahihtir. Hadis, kendi aleyhine şehadette bulunan kişinin zinanın ne demek olduğunu bilip bilmemesinde tereddüt edildiği takdirde meseleyi vuzuha kavuşturmak için hakimin ondan açıklayıcı anlamda birtakım şeyler sormasının meşruiyetine delalet etmektedir.

Peygamber'in (s.a.v.) her defasında o adamdan yüzünü çevirmesi, işlediği bir günahı açıklamasının pek uygun olmadığına işarettir. [317]

Çıkarılan Hükümler

1- Zina ettiğini itiraf edip kendi aleyhinde dört defa şehadette bulunan kimsenin suçu sübut bulur.

2- Her şehadetinde hakimin isteksizlik göstermesi ve onu huzurundan uzaklaştırması müstehabdır. Bu İmam Ebu Hanife'nin kavlidir.

3- Adamın zinanın ne demek olduğunu bilip bilmediği hakimde tereddüt uyandırdığı takdirde ona birtakım sorular tevcih etmesi müstehabdır. Bazısına göre gereklidir.

4- İmam Şafii ile İmam Malik ve İmam Sevri'ye göre, bir defa ikrar ve itirafta bulunması yeterlidir. Yani zina suçu sübut bulmuş olur:

5- İtiraftan sonra sözünü geri alıp zinayı reddederse, had uygulanmaz.

6- Adam kendisine dinen haram olan bir kadını öpmeyi veya çimdiklemeyi veya şehvetle ona bakmayı zina sanıyor ve o yüzden dünyada cezasını çekmek isteğiyle hakime baş vuruyorsa, hakimin onun durumunu dikkate alarak "yoksa onu Öptün mü veya çimdikledin mi veya şehvetle ona baktın mı?" gibi sorular sorması gerekir.

7- Adamın şurada burada dolaşıp zina ettiğini itiraf etmesi had cezası gerektirmez. Ancak hakim ona bu gibi sözlerden kaçınması için ta'zir cezası verebilir.

8- Zina ettiğini iddia eden kimse bunu ancak hakimin veya yetkili bir makamın huzurunda itiraf ettiği takdirde had gerekir.

9- Sokakta böyle bir itirafta bulunduğuna dair birkaç kişinin gelip" hakimin huzurunda şehadette bulunmalarına da itibar edilmez.

10- Adam falanca kadınla zina ettim der, ama kadın onu yalan-layıp reddederse, İmam Ebu Hanife'ye göre, ikisi hakkında da had uygulanmaz.

İmam Ahmed'e gece, itiraf eden hakkında had uygulanır, reddeden hakkında uygulanmaz.

11- Adamın veya kadının nefsine ve şeytana mağlup olarak zina etmesi şüphesiz büyük günahtır. Ancak dört adam onların bu fiiline şahit değilse, gizlemeleri ve tövbe istiğfar edip Allah'tan af dilemeleri daha uygun olur.

12- Adamın falanca kadınla zina ettim demesi sadece kendini teşhirle kalmıyor, bir ailenin bozulmasına yol açacak bir teşhire de kapı açmış oluyor. O bakımdan ifşa etmektense gizli kalmasını sağlamak hayırlıdır. [318]

Kendisine Had Gerektiğini İkrar Edip, Neden Dolayı Olduğunu Açıklamayan Adamın Durumu

Adam veya kadın kendinin suçlu olduğunu ve işlediği suçtan dolayı had cezasına müstahik olduğunu ikrar eder, ama ne gibi bir suç işlediğini açıklamazsa, sadece bu ikrarından dolayı had uygulanmaz. Zira her ne kadar kişinin ikrar ve itirafı delil olarak yeterliyse de suçun mahiyeti ve cinsi bilinmedikçe bu ikrar ve itirafın islam şeriatına göre geçerliliği yoktur. Hem hakim böyle bir ikrar karşısında kişiyi, suçunun cinsini, türünü açıklamaya zorlayamaz. Zira bir suç ve günahın -bir fitneye ve hakların zayi' olmasına sebeb olmuyorsa- gizli kalması açığa çıkmasından, çıkarılmasından hayırlıdır. [319]

İlgili Hadisler

Enes'den (r.a.) yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Peygamber efendimizin (s.a.v.) yanında oturuyordum. Derken bir adam geldi ve şöyle dedi:

- 'Ta Rasulallah! Haddi gerektiren bir suç işledim, beni cezalandır (had ikame eyle)" dedi.

Peygamber (s.a.v.) ondan işlediği suçun ne olduğunu sormadı ve namaz vakti girdi. O adam da Peygamberle birlikte namaz kıldı. Peygamber efendimiz (s.a.v.) namazını eda ettikten sonra o adam kalkıp Peygamberin huzurunda durdu ve şöyle dedi:

- "Ya Rasulallah! Şüphesiz ben haddi gerektiren bir su< işledim; hakkımda Allah'ın kitabındaki hükmü uygula."

Bunun üzerine Rasulüllah efendimiz (s.a.v.) ona:

- "Sen bizimle birlikte namaz kılmadın mı?" diye sordu. O La:

- "Evet..." diye cevap verdi. Peygamber efendimiz <s.a.v.) şöyle buyurdu:

- "Şüphesiz Cenab-ı Hak senin günahını bağışlayıp temizledi. (Veya senin had cezanı bağışladı.)" [320]

"Aranızdaki hududu karşılıklı hoşgörüyle bağışlayıp (anlaşarak çözün). Bana intikal eden bir had elbette gerekli olur (uygulamam gerekir)." [321]

ilim adamları, haddi gerektiren suç ve günah işlediğini itiraf edip suç ve günahım açıklamayan adama had uygulanmayacağı gibi, suç ve I günahının ne olduğu da sorulmaz demişlerdir. Ancak kılman namaz ile zina ve benzeri had gerektiren suç ve günahların bağışlanıp bağışlanmayacağı hakkında ilim adamlarının görüş ve yorumları farklıdır: İmam Nevevi, Müslim'in şerhinde diyor ki: "Bu had'dan maksat günahlardan bir günahtır ki ta'ziri gerektirir." [322]

Böylece namaz ile bağışlanacağı umulan günahın küçük günahlardan biri olabileceği ihtimali ağırlık kazanmaktadır. Zira haddi gerektiren bir suçun namaz ile bağışlanacağına dair açık ve kesin bir beyan mevcut değildir. Namaz, tevbe ve istiğfarla haddi gerektiren suçtan dolayı ortaya çıkan günah bağışlanabilir, ama haddin kendisi sakıt olmaz.

Rasulüllah efendimiz (s.a.v.), adamm haddi gerektiren ne gibi bir suç işlediğini sormaya gerek görmemiştir. Zira mü'minin ayıp ve günahının gizli kalması açığa çıkmasından hayırlıdır.

Bu hususta Rasulüllah efendimizin (s.a.v.), ashabın bulunduğu mecliste şöyle buyurduğunu Ubade b. Samid (r.a.) rivayet etmektedir:

"Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmamanız, zina etmemeniz, hırsızlık yapmamanız, haklı bir sebep dışında Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı bir canı öldürmemeniz üzere bana bey'at ediniz. Artık kim buna vefa eder, sözünde durursa onun mükafatı Allah'a aittir. Kim de bunlardan birini işler de ondan dolayı (dünyevi) cezaya çarptırılırsa, bu onun için keffaret olur (günahının bağışlanıp temizlenmesine vesile kılınır). Kim de bu saydıklarımızdan bir günahı işler de Allah onu ona karşı setr ederse (gizli tutarsa) onun durumu Allah'a kalır: Dilerse onu bağışlar, dilerse ona azab eder." [323]

Bu babda iki hadis daha bulunuyor. Birincisi Ebu Ümame'den (r.a.) rivayet edilmiştir ki, adı geçen diyor ki:

"Rasulüllah efendimiz (s.a.v.) mescid-i saadet'te bulunduğu ve biz de onunla beraber olduğumuz halde bir adanı geldi ve şöyle dedi:

- "Ya Rasulallah! Doğrusu ben had cezasını gerektiren bir suç işledim. Hakkımda had uygula." Rasulüllah (s.a.v.) susup bir şey söylemedi. Adam yine aynı sözü söyledi. Peygamber (s.a.v,) yine sustu ve o sırada namaz için ikamette bulunuldu. Rasulüllah (s.a.v.) namazı kılıp namaz kıldığı yerden ayrılınca o adam Peygamberi izledi ve ben de Rasulüllah'm (s.a.v.) ona ne cevap vereceğim görüp anlamak üzere O'nu izlemeye başladım. Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz ona:

- "Ne dersin, evinden çıktığın zaman abdest aldın ve abdestini güzel yerine getirdin değil mi?" diye sordu. O da:

- "Evet ya Rasulallah!" diye cevap verdi. Rasulüllah (s.a.v.) devamla:

- "Sonra bizimle beraber namaza hazır oldun değil mi?" diye sordu. Oda:

- "Evet..." diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) ona: .

- "Şüphe yok ki Cenab-ı Hak senin haddini (sana verilecek cezayı) bağışlamıştır." [324]

Bir adam da Peygamber (s.a.v.) efendimize gelerek dedi ki:

- "Ya Rasulallah! Doğrusu ben Medine'nin öbür ucunda bir kadınla buluşup ondan yararlandım, cinsel temas dışında diğer şeylerin hepsini yaptım. îşte ben (huzurunuzdayım), dilediğin cezayı benim hakkımda uygula."

Bunun üzerine orada hazır bulunan Ömer (r.a.) ona şöyle uyarıda bulundu:

- "Andolsun ki Allah senin o işlediğin günahı setretmiş idi, sen de onu gizleyip açıklamasaydm ya..."

Peygamber (s.a.v.) ise hiçbir cevap vermeyip sustu. Adam ayrılıp gitti. Peygamber (s.a.v.) bir kişiyi onun arkasından göndererek onu çağırdı ve şu ayeti okudu: "Gündüzün iki ucunda ve gecenin ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri temizleyip giderir. Bu, iyi düşünenlere bir öğüt, bir hatırlatmadır." Bunun üzerine orada bulunanlardan biri sordu:

- "Ya Rasuîallah! Bu ayet sadece o adam hakkında mı hastır, yoksa bütün (mü'min) insanlar için de mi kapsamlı bir hükümdür?"

Peygamber (s.a.v.) bütün (iman eden) insanlar içindir de..." diye cevap verdi. [325]

Üç hadiste geçen "had" kelimesinin -siyak ve sibak da dikkate alındığında- ta'zir dahil bütün cezaları kapsamaktadır, islam fıkıhçıları ise, bunu sadece konunun başında açıkladığımız üzere zina, içki içmek, kazf (namuslu kimseye zina isnad etmek), hırsızlık, yol kesmek, riddet (dinden dönmek) ve devlete karşı baş kaldırıp isyan etmek suçlarına verilmesi gereken ceza hakkında kullanmışlardır.

Anlaşılan odur ki, Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz zamanında bu kelime bütün cezalarla ilgili olarak kullanılmış ve ta'ziri (kısas ve had cezaları dışında kalan diğer suçlara verilecek cezayı) gerektiren hususlar da "had" olarak vasıflandırılmıştır.

Böylece işlediği bir suçtan dolayı Hz. Peygamber'e başvurup had uygulamasını isteyen mü'minlere ne gibi bir suç işlediklerini sormamış, sadece kıldığı namazların had ve diğer günahları temizleyip bağışlanmalarına vesile olduğunu bildirmiştir. Şüphesiz Rasulüllah (s.a.v,) efen-dimiz'in bu güzel tavrı bizim için en güzel örnektir. Her konuda olduğu gibi, suçların örtülü kalmasında ve affedilmesinde de dinin nasıl rahmet dolu kolaylık getirdiğini bu sözleriyle de bir defa daha ortaya koymuştur. [326]

Çıkarılan Hükümler

1- Haddi gerektiren bir suç işlediğini itiraf eden kimseden ne gibi bir suç işlediği sorulmaz. Rasulüllah (s.a.v.) buna gerek görmemiştir.

2- Namaz ibadeti birçok iyilikleri, hayırları ve faziletleri beraberinde taşımaktadır. O bakımdan işlenen birçok küçük günahlar namaz ile affedilmekte ve kulu manevi kirlerden temizlemektedir.

3- Adamın işlediği suç ve günahı -insan haklarını ihlal etmiyor, kamu düzenim ve aile yapısını bozmuyorsa- gizli tutması, ifşa etmemesi daha uygundur. [327]

Had Suçu ve Cezası Töhmet (İşlendiği Sanılan Henüz Gerçekliği Meydana Çıkmamış Suç İhtimali) İle Vacip Olmaz.

İslam hukuk sisteminde şüphe ve ihtimallere dayanılarak suç ve cezalar sübut bulmuş kabul edilmez. Haddin vacip olabilmesi için şahsın bizzat o suçu ikrarı veyahut onun o suçu işlediğine dair bey-yine (şahit) gereklidir ve şarttır. Zira bu hukuk sisteminde beraet-i zimmet asıldır. Yani suç sübut buluncaya kadar şahıs suçsuz kabul edilir; birtakım zan ve şüphelere dayanılarak şahıs cezalandırılmaz.

O bakımdan islam hukukunda şu iki kaide de yer almaktadır: "Had cezası töhmet ile vacip olmaz." "Had cezası şüphelerle sakıt olur." [328]

Böylece hiçbir şahis hakim huzuruna çıkarılmadan ve suçu sübut bulmadan cezalandırılamaz. O kadar ki bundan bir önceki kısımda zina ettiğim itiraf eden bir kimseye had cezası uygulanabilmesi için bu itiraf ve ikrarını mutlaka hakim huzurunda veyahut o nisbette yetkili bir makam karşısında açıklaması gerekir denilmişti. Şurada burada, rast-gele bir yerde "ben zina ettim" diyen kimsenin bu ikrarı suç sayılmamaktadır. Ancak şu adamla veya şu kadınla zina ettim diyen kişi hakkında suç ortağı olarak gösterdiği kimse hakime başvurup falan ' kişi beni zina ile suçlamaktadır. Davacıyım, iddiasını isbat etmelidir, değilse hadd-i kazf cezası verilmelidir derse, hakim onun bu davasını dinler ve ittiham edeni isbata çağırır. îsbat edemediği, yani dört erkek şahitle bu iddia ve suçlamasını isbat edemediği takdirde hakkında hadd-i kazf cezası uygulanır. Bu da seksen değnek vurulmasıdır. [329]

İlgili Hadisler

İbn Abbas'dan (r.a.) yapılan

Lina suçu işlediği şüphesini uyandırıyordu. Bununla beraber Şüpheyle amel edilmedi ve kadın cezasız olarak kocasından ayrıldı.)

Şeddad b. İlhad (r.a.) diyor ki: "Bu öyle bir kadındır ki, Rasulüllah efendimiz (s.a.v.) onun hakkında şöyle buyurmuştur:

"Eğer ben bir kimseyi beyyinesiz recmetmiş olsaydım, mutlaka bu kadını recmederdim! Sadece bu değil, o kadın İslamda alenen fuhuş günahı içinde bulunuyordu." (Ama beyyine olmadığı için suçu sübut bulmamıştır.) [330]

Yine İbn Abbas'dan (r.a.) yapılan bir diğer rivayette adı geçen şöyle demiştir;

Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz buyurdu ki: "Eğer ben bir kimseyi beyyinesiz recmetmiş olsaydım, herhalde falaneyi (Aclani'nin karısını) recmederdim. Gerçekten onun anlatım tarzm-dan ve tavrından ortaya (zina) şüphesi çıkıyordu ve kimin onun yanına girdiği azçok anlaşılıyordu." (Ama o suçunu açık ve net olarak ikrar etmiyordu ve zina suçu işlediğine dair dört erkek şahit de bulunmuyordu." [331]

Ebu Hüreyre'den (r.a.) yapılan rivayete göre, Rasulüllah efendimiz r .a.v.) şöyle buyurdu:'Hududu savma imkanı bulabildiğiniz süre-jce savıp uygulamaya geçmeyiniz." [332]

Hz.Aişe'den (r.a.) yapılan rivayete göre, adı geçen, (s.a.v.) efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

tin imkan bulabildiğiniz nisbette müslumanlardan hadları savı-nTz. Haddan kurtulmak için bir çıkış olduğu takdirde onları sa-hverip kendi hallerine bırakınız. Çünkü imamın affetmede ya-J3 hlta, ceza vermekte yapacağı bir hatadan hayırlıdır." [333]

Yine İbn Abbas'dan (r.a.) yapılan rivayete göre, adı geçen, Hz. Ömer'in (r.a.) şöyle dediğini haber vermiştir: "Allah'ın indirdiği (ayet ve ahkam) dan biri de recim ayetidir. Biz o ayeti okuduk, akle-dip hafızamıza aldık ve kulak verip iyice anladık. Rasulüllah efendimiz (s.a.v.) (o ayete dayanarak) recmetti, ondan sonra biz de resmettik. Korkarım ki insanlar üzerinden uzun bir zaman geçtikten sonra bir sözcü kalkıp şöyle desin: "Vallahi Allah'ın kitabında recim (ayet ve hükmü) bulunmuyor." Böylece onlar Allah'ın indirdiği bir farizayı terkten dolayı sapıtırlar. Recim hükmü zina eden erkek

ve kadın üzerine Allah'ın kitabında haktır; şu şartla ki beyyine ikame edildiği veyahut hamilelik veya şahsın itirafı ortaya çıktığı zaman recim uygulanır." [334]

Müctehidlerin ve İlim Adamlarının İstidlal ve İhticacları

Bundan önceki kısımlarda zina suçunun ancak dört erkek şahidin şehadetiyle ve bir de şahsın ikrar ve itirafıyla sübut bulabileceğini belirtmiştik. Mezhep imamlarıyla ilim adamları bu hususta farklı bir görüş, bir yorum, bir ictihad ortaya koymamışlardır. Hepsine göre de beraet-i zimmet asıldır. Suç sabit oluncaya kadar şahıs suçsuzdur. [335]

Tahliller

890 nolu îbn Abbas hadisi sahih olup istidlale ve ihticaca salihtir. [Hadis, ortada beyyine (dört erkek şahit) veyahut şahsın açık ikrarı olmadıkça birtakım şüphe, ihtimal ve karinelerle kişi hakkında had cezasının uygulanamayacağına delalet etmektedir. Zira suçların tesbi-İtinde şüphelere, ihtimallere ve bazı karinelere yer vermek suretiyle (kişiyi suçlu kabul edip hakkında had cezası uygulamak, hukuk sisteminin temelini oluşturan ve amacını belirleyen adalet temelinden yıkılır; I haklar birbirine karışıp masum insanların bir kısmı veya çoğu kendini töhmet, şüphe ve ihtimal rüzgarından koruyamaz hale gelirdi.

Nitekim Rasulüllah'm (s.a.v.) huzurunda kocasıyla mülâanede bulunan kadının gerek tavırları, gerek kullandığı kelimeler ve halk arasında bıraktığı şüpheli durumlar onun ahlaksız bir kadın olduğunu gösteriyordu. Ancak zina ettiğine dair ne ikrarı ve itirafı vardı, ne de aleyhine şehadette bulunan dört erkek şahit bulunuyordu. O bakımdan Rasulüîlan (s.a.v.) hukukun ana kaidelerine sadık kalıp onun recmine, yani taşlanarak öldürülmesine karar vermemiştir. Şüphesiz Rasulüllah'm (s.a.v.) bu açık beyanı ve uygulamadaki

hassasiyeti kıyamete kadar islam hâkimleri için en sağlam kıstas olarak bulunuyor.

891 nolu İbn Abbas hadisinin isnadı Ibn Mace'de şöyle geçmektedir: Abbas b. Velîd ed-Dımeşk'ı, Zeyd b. Yahya b. Ubeyd, Leys b. Sa'd, Ubeydullah b. Ebî Cafer, Ebu'l-Esved, Urve ve İbn Abbas... Ravilerden Abbas sadûktur. Zeyd b, Ebî Yahya sika (güvenilir)dir. Geriye kalan ricalinin hepsi de rical-i sahihtir.

Ancak hadis metni muhtelif rivayet ve kitaplarda az değişik şekilde nakledilmiştir. Manâ ve hüküm olarak aynıdır.

Her iki hadis birbirini kuvvetlendirmekte ve ihticaca salih olduklarında şüphe kalmamaktadır.

892 nolu Ebu Hüreyre hadisim İbn Mace zayıf bir isnadla tahric etmiştir. Zira isnadında İbrahim ibn Fazl bulu nuyor ki bu zat zayıf kabul edilir. [336]

Zayıf raviler arasında dört tane İbrahim b. Fazl bulunuyor. Bunlardan İbrahim b. Fazl b. Ebi Süveyd, sikat (güvenilir raviler) arasında bulunuyor. Diğer üçü zayıf raviler arasında yer alır. Ebu Hüreyre hadisinin isnadında yer alan İbrahim ise Mahzûm kabilesindendir. Zayıf bir şeyh olarak bilinir. îbn Maîn onun hakkında: "Zayıftır, hadisi yazılmaz" derken, Nesai ve muhaddislerden bir cemaat: "O metruktür" demişlerdir. [337]

Ancak manâ ve hüküm yönünden bu zayıf hadisi destekleyen sahih hadisler bulunuyor.

893 no'lu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Hakim ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Ancak isnadında Yezid b. Ebi Ziyad bulunuyor ki bu zat zayıftır. Tirmizi de bu hususa temas etmiş bulunuyor. Hem Tirmizi'nin tesbitine göre, hadîs mevkufen rivayet edilmiştir. Bundan maksat hadis sahabeden rivayet edilmiş, Hz. Peygamber efendimizden (s.a.v.) söz edilmemiş olan rivayettir.

Ama bu manâda ashabdan birçok rivayetler bulunuyor. Hepsi de aynı anlamda görüş beyan etmişlerdir. Ancak Buhari, ^"ezid'in münkerü'l-hadis olduğunu belirtmiştir. Nesai de aynı görüştedir. [338]

Aynı hadis Veki1 tarikiyle de rivayet edilmiştir ki, Beyhaki "Veki'in rivayeti sevaba daha çok yakındır. Yani onda isabet oranı daha yüksektir" demiştir.

Bu babda Hz. Ali'den (r.a.) merfuan yapılan rivayette şöyle buyu-rulmuştur:

"Hududu (had suç ve cezalarını) şüphelerden dolayı savınız (uygulamayınız)."

Ancak bu hadisin isnadında el-Muhtar b. NarV bulunuyor ki, Bu-hari onun münkerü'l-hadis olduğunu söylemiştir. Bu şu demektir: "el-Muhtar zayıf bir ravi olup sika kabul edilen raviye muhalif olarak hadis rivayet etmiştir." Nesai: "O sika değildir" demiş, îbn Hibban onun münkerü'l-hadis olduğuna dikkat çekmiştir. [339]

Bu konuda en sahih hadisi Süfyan es-Sevri'nin Asım b. Ebi Vail'den onun da Abdullah b. Mes'ud'dan (r.a.) rivayetidir. Buyuruluyor ki: "Hududu (had suç ve cezalarını) şüphelerden dolayı savın (uygulamayın). Müslümanlardan da gücünüz ve imkanınız yettiği nisbette öldürme (cezasını) defediniz."

Fıkıhta ise bu konuda ortaya şu hüküm konmuştur: "İmam (hakim veya yetkili zat) kendi bilgisine dayanarak had cezası uygulayamaz. Mutlaka beyyine veyahut şahsın ikrarı şarttır. Nitekim Ebu Bekir Sıddik'in (r.a.) içtihadı bu anlamdadır. İmam Malik, imam Ebu Hanife ve İmam Şafii ile İmam Ahmed'in kavli de budur. [340]

894 no'lu îbn Abbas hadisi sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir. Hadis, recimle ilgili ayetin indiğine ve bir süre tilavet olarak da Kur'an'da yer aldığına ve sonra da lafzı kaldırılıp hükmünün baki kaldığına delalet etmektedir.

Bu ayetin tilavetinin kaldırılmasının bazı sebepleri vardır. Ama başta geleni ayetin husus ifade etmesidir. Zira ayet metninde "şeyh" ve "şeyha" isimleri yer almıştır ki, bu daha çok yaşlı kişilere delalet etmektedir. Oysa aklı başında ergen olan her kadın ve erkeğin evli oldukları takdirde -suçun da sübutu halinde- recmedilmeleri vacib olur. Daha önceki zina ve recim konusunda sözü edilen ayetten kısmen söz etmiştik. Burada münasebet düştüğü için tekrar nakletmemizde fayda vardır. Ayet indiğinde Ahzab suresinde yer almıştır. Ancak bize kadar ulaşan rivayetlere ayet metni iki değişik lafızla nakledilmiştir: Birincisi: "Şeyh ve şeyha (yaşlı erkek ve yaşlı

kadın veya evli erkek, evli kadın) zina ettiklerinde, Allah'tan ibret verici bir ceza olarak onları recmedin. Allah çok üstün ve yegane hikmet sahibidir." [341] İkincisi ise şöyledir: "Şeyh ve şeyha zina ettiklerinde onları (cinsel arzularını) yerine getirip tattıkları lezzet sebebiyle elbette recin edin." [342]

Arap dilinde ve edebiyatında "şeyh" daha çok şu üç manâda kullanılmıştır:

a) Yaşı elliyi aşan...

b) İlm-u irfanı olan...

c) Kavim ve kabile reisi olarak bulunan...

Şeyh ve şeyha isimleri, tilaveti kaldırılan ayette, yaşı elliyi aşkın olan erkek ve kadınla ilgilidir. Bunların evli olup olmamasıyla ilgili bir kayıt mevcut değildir. O bakımdan bu ayet umum ifade etmektedir, yani evli ve bekar, dul olan her yaşlıya şamil gelmektedir. Diğer yandan husus ifade etmektedir. Zira sadece yaşlılara delalet vardır. Ergen ve evli olup yaşları henüz onbeşle elli arasında olan erkek ve kadın zina ettikleri takdirde bu ayete dayanarak onları recmetmek caiz ve sahih olur mu? Böylece recim, tilaveti kaldırılan ayetlç sabit olduğu gibi sünnet ve icma' ile sabit olmuştur. Ancak hadisler ve uygulamalar ayetteki bir yandan umum ifadeyi, diğer yandan hususiyet arzeden anlatımı açıklamakta ve ergen olup aklı başında evli hür kimseler yaşları ister ellinin altında, ister üstünde olsun zina ettikleri ve suçları sübut bulduğu takdirde re cm edilmelerinin vacip olduğunu bildirmektedir. Nitekim gerek Rasulüllah, gerekse dört halife zamanındaki uygulama da böyle idi. [343]

Çıkarılan Hükümler

1- Kişinin suçlu sanılmasından dolayı had cezası uygulanmaz.

2- Zina suçu ancak dört erkek şahidin şartlarına uygun şehadetiyle veyahut kişinin ikrar ve itirafıyla sübut bulur ve o takdirde had cezası uygulanır.

3- Suç sübut buluncaya kadar kişi suçsuz kabul edilir.

4- Hakim veya yetkili makam sadece kendi bilgi ve içtihadına dayanarak had cezasına karar veremez.

5- Ortada beyyine ve itiraf yok, sadece birtakım şüpheler ve söylentiler varsa, hakim şüphe ve söylentiye istinaden had cezasına karar veremez.

6- Had cezasını savmak mümkün olduğu sürece onu savmak sünnettir.

7- Zira affetmede hata yakmak, cezada hata yapmaktan hayırlıdır.

8- Had cezasından kurtulmak için bir çıkış varsa her halde onu dikkate alıp zanlıyı salıvermek uygun olur. [344]

Adam Zina Ettiğini İkrar Eder, Kadın İse Onu Yalanlayıp Reddederse Nasıl Bir Uygulamaya Gidilir?

Mükerreren belirttiğimiz üzere zina suçu ancak dört erkek şahide, değilse şahsın kesîn ikrarıyla sübut bulur ve ona göre had cezası uygulanır. O bakımdan bir kadının "ben falan adamla zina ettim", bir erkeğin de "ben falanca kadınla zina ettim" demesiyle zina ikrarında bulunmuş olur. Ancak onun bu iddia ve ikrarı sadece kendi nefsiyle ilgilidir. Bundan dolayı kadının onunla zina ettiği sübut bulmaz. Ancak adam dört erkek şahit getirir veyahut kadın suçlamayı kabullenip ikrarda bulunursa o takdirde evli iseler recmedilirler; bekar iseler her birine yüzer değnek vurulur.

Kadın adamı yalanlayıp onunla zina etmediğini beyan ederek suçlamayı reddederse kadın hakkında had uygulanmaz, sadece adam hakkında uygulanır.

Ancak müctehidlerin bu mesele hakkındaki görüş, yorum ve icti-hadları az farklı hükümler taşımaktadır. Aşağıda buna temas edilmiştir. [345]

İlgili Hadisler

Seni b. Sa'd'den (r.a.) yapılan rivayete göre, bir adam Peygamber efendimizin (s.a.v.) huzuruna gelerek kendisinin -adını da belirlediği- bir kadınla zina ettiğini söyledi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (s.a.v.) adam göndererek o kadını çağırdı. Kadın gelince efen-dimiz adamın dediğini ondan sordu. Kadın inkar etti. Böylece peygamberimiz (s.a.v.) (bekar olan) o adam hakkında had cezası uyguladı ve kadını serbest bıraktı. [346]

îbn Abbas'dan (r.a.) yapılan rivayete göre, Bekir b. Leys kabilesinden bir adam Peygamber efendimize (s.a.v.) geldi ve bir kadınla dört defa zina ettiğini ikrarda bulundu. Peygamber (s.a.v.) o adama bekar olduğu için yüz değnek vurdurdu. Sonra kadın aleyhine ondan beyyine (dört şahit) istedi. (Adam şahit getiremedi. Kadın ise: "Bu adam yalan söylüyor" diyerek onun suçlamasını reddetti ve bu yüzden Peygamber (s.a.v.) ayrıca hadd-i kazf cezasını uygulayarak ona seksen değnek vurdurdu." [347]

Müctehidlerin İstidlal ve Yorumları

a) İmam Malik'e göre, adını belirlediği bir kadınla zina ettiğini ikrar eden kimseye, şahit getiremediği ve kadın da suçu reddettiği takdirde bekar ise had, evli ise recim uygulanır. Ayrıca hadd-i kazf cezası uygulanmaz.

b) İmam Şafii de aynı görüş ve ictihaddadır.

c) İmam Ebu Hanife ile İmam Evzai'ye göre sadece hadd-i kazf cezası uygulanır, had uygulanmaz. Çünkü kadının red ve inkar etmesi şüphe doğurmaktadır. Şüpheden dolayı had sakıt olur.

İmam Şafii'den rivayet edilen diğer kavle göre, hem had, hem de hadd-i kazf cezası uygulanır. [348]

Tahliller

902 nolu Sehl hadisinin isnadında Abdusselam b. Hafs Ebu Mus'ab el-Medenî bulunuyor. Îbn Main bu zatın sika (güvenilir) olduğunu söylerken, Ebu Hatim onun maruf olmadığına dikkat çekmiştir. Bununla beraber hadis sahih kabul edilmiştir. Muhaddis-lerden önemli bir kısmı onun sadûk olduğunu belirtmişlerdir. îbn Vehb ondan hadis rivayet etmiştir. [349]

Hadis, kadın zina suçlamasını red ve inkar ettiği takdirde hakkmda had uygulanmayacağına ve onunla zina ettiğini iddia eden erkeğe ise -bekarsa- had uygulanacağına, evli ise recmedileceğine delalet etmektedir. Ayrıca kadına iftiradan dolayı hakkında hadd-i kazf uygulanmayacağı da anlaşılmaktadır.

903 nolu Îbn Abbas hadisinin isnadında Kasım b. Feyyaz es-Sanânî bulunuyor ki bu zat aleyhinde çok şeyler söylenmiştir. Hatta Hibbani "Bu zat kendi rivayetiyle ihticacda bulunmayı geçersiz kılmıştır" diyerek onun rivayetiyle istidlal ve ihticac yap ilam a-yacağına jarette bulunmuştur. Nesai sadece onun kavı olmadığını belirtmiştir. bu Davud ise diğerlerinin hilafına onun sika (güvenilir) olduğunu kaydetmiştir. [350]

İbn Abbas hadisi, kadınla zina ettiğini iddia edip buna dair dört getiremeyen adam kadının red ve inkarı karşısında iki türlü ce-îaya çarptırılacağına açık şekilde delalet etmektedir: Zina ettiğini ik-harda bulunduğundan had, kadına iftiradan dolayı hadd-i kazf... İmam Şafii'den az yukarıda da belirttiğimiz üzere ikinci bir rivayete göre, idam hakkında belirtilen iki ayrı ceza uygulanır. [351]

Çıkarılan Hükümler

1- Bir kadınla zina ettiğini ikrar eden adama -bekar ise- had, evli |ise recim cezası uygulanır.

2- Kadın kendisine izafe edilen zina suçunu kabul ederse, yani ikrarda bulunup reddetmezse, evli ise recim, bekar ise had cezası uygullanır.

3- Kadın suçlamayı red ve inkar ederse, serbest bırakılır, hiçbir I ceza uygulanmaz. [352]

Suç Sübut Bulup Had Gerektiğinde Artık Suçlunun Bağışlanması İçin Şefaatçi Olmak Dinen Yasaklanmıştır

Haddi gerektiren bir suç işlenip hakim veya yetkili zat huzurunda sübut bulunca, artık gereken ceza mutlaka uygulanır. Suçlunun affedilmesi için herhangi bir kimsenin aracı olması kesinlikle yasaktır ve günahtır. Çünkü islam ülkesi adaletle ve adaletteki eşitlikle ayakta durur, haklar ancak tarafsız davranıp aracı ve şefaatçi kabul etmeyen hakimlerle korunur ve ülke genelinde güven ve huzur te'sis edilebilir.

Kanunlar, hadlar birer örümcek ağı haline getirilip kuvvetli sineklerin onu delip geçtiği, zayıf sineklerin takılıp kaldığı adi ve tutarsız bir uygulama alanına sokulduğu takdirde mülkün temeli büyük bir sarsıntı geçirmeye başlar ve yıkılıp yok olmaya yüz tutar.

Başta Rasulüllah efendimiz (s.a.v.) olmak üzere dört halife devrinde ve sonra da Büyük Selçuklular ve Osmanlılar zamanında adlî mekanizmanın tarafsız, sağlıklı ve güven verici işlemesi için büyük özen gösterilmiştir. Osmanlılar devrinde en büyük davalar üç günde sıradan davalar günü birlik neticeye bağlanmıştır.

Kamu ahlakını tahrip eden, aile yuvasını zedeleyip huzursuzluk doğuran, insan haklarına tecavüzü mubah sayan, kan gütmey körükleyen ve islam kardeşliğini, islam birlik ve dirliğini bozup dağıtar suçlar sübut bulduğu takdirde suçlu mütecavizin cezalandırılınamas .için aracı olan, şefaatçi bulunan kimse her şeyden önce işlenen suç\ tasvip etmekte, suçlulara cesaret vermekte, kanun ve müeyyideleri] caydırıcılığını dumura uğratmakta ve o yüzden büyük günal işlemektedir.

Bunun için Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim1 de, Hududullah'ı uygulanmasında merhamet ve acıma duygusuna mağlup olmamami2 emretmektedir: "Zina

eden erkek ve zina eden kadından her b rine (bekar iseler) yüz değnek vurun. Eğer Allah'a ve ahire gününe inanıyorsanız Allah'ın dininde (O'nun koyduğu hükün" leri uygulamada) bunlardan yana bir şefkat ve acıma duygus sizi tutmasın ve nıü'minlerden bir topluluk da onlar hakkınd uygulanan azaba şahid ve hazır olsunlar." [353]

Zira cezayı uygulamaktan maksat, kamu güven ve huzurun sağlamak, ahlakî değerleri ayakta tutup yaşatmak, caydırıcı bir ha\ oluşturmak ve müessir bir ibret tablosu sergilemektir. [354]

Îlgili Hadisler

Ebu Hüreyre den (r.a.) yapılan rivayete göre, Rasuliillah efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Yeryüzünde amel edilip uygulanan bir had (ceza) yeryüzünde yaşayanlar için kırk sabah yağmur yağmasından hayırlıdır." [355]

Diğer bir rivayette "otuz gün..." denilmiştir. Ahmed b. Hanbel bu iki ifade arasında tereddüt geçirmiştir.

İbn Ömer'den (r.a.) yapılan rivayete göre, Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kimin şefaati, Allah'ın hududundan bir hadd (suça karşılık olan cezanın) uygulanmasına engel olursa, o, Allah'ın emrinde Allah'a karşı zıt bir tavır takınmış olur." [356]

İlim Adamlarının Görüş ve İstidlalleri

Müctehidler dahil ilim adamlarının hemen hepsi, suçlu hakimin huzuruna çıkarıldıktan sonra onun affedilmesi için aracı olmanın, şefaatçi bulunmanın caiz olmadığında müttefiktirler. Ama suçlu henüz hakim huzuruna çıkarılıp mahkeme edilmeden önce davacıyla onun arasını bulup anlaşmalarını ve

davalının affedilmesi için davacı durumunda olanlar nezdinde şefaatçi olmanın caiz olduğuna kail olanlar çoğunluktadır. Yeter ki işlenen suç kamu düzenini, genel ahlakı ve aileyi bozup tahrip etmesin. Aksi halde mütecaviz için hakimin huzuruna çıkarılmadan önce de şefaatçi olmak doğru değildir.

Buna bir misal verelim; Ashab-ı Kiram'dan Zübeyr b. Avvam (r.a.) hırsızlık yapan bir adama rastladı. Durumu pek iyi değildi. Şikayet edilmemesi için malı çalınan adam nezdinde onun affedilmesi için şefaatçi oldu. Davacı olmak isteyen adam ise:

-Hayır, önce hakimin huzuruna çıkmalı, ondan sonra onun için şefaat edilmeli" diyerek şikayetçi olmak istediğini belirtti. Hz. Zübeyr ona:

- "Olay hakime intikal ettikten sonra artık Allah şefaatçiye de hakkında şefaat edilen kişiye de lanet eder" diye cevap verdi. [357]

Nitekim bu konuda tbn Abdilberr diyor ki: "Haddi gerektiren bir suç sultana intikal ettirilince artık sultanın suçlu hakkında had uygulaması vacib olur. Bunda icma' vardır." [358]

Tahliller ve Rivayetler

908 nolu Ebu Hüreyre hadisini aynı zamanda Taberani el-Ev-sat'ta, İbn Abbas'dan (r.a.) merfuan şu lafızla tahric etmiştir: "Yeryüzünde hakkıyla uygulanan bir had (ceza), kırk sabah yağmurundan daha uygun, daha paklayıcıdır."

Ancak Ebu Hüreyre hadisinin isnadında Cerir b. Yezid b. Cerir bulunuyor ki, bu zat zayıf ve münkerü'i-hadis olarak bilinir. Nitekim Ebu Zür'a onun münkerü'l-hadis olduğuna dikkat çekmiştir. Bu anlatımdan maksat, zayıf bir ravinin sika (güvenilir) raviye muhalif olarak yaptığı rivayettir. [359]

T,aberani'nin îbn Abbas'dan rivayet ettiği hadisin isnadında ise Zureykb. Sâhb bulunuyor. Pek maruf bir ravi olmadığı söylenmektedir. Bununla beraber iki hadis ve bu babda rivayet edilen diğer hadisler bi-raraya gelince kuvvet kazanmaktadır.

909 nolu İbn Ömer hadisini aynı zamanda Hakim tahric edip sa-hihlemiştir. Ayrıca îbn Ebi Şeybe de başka bir vecihle bu hadisi tahric etmiş ve sahih olduğunu belirtmiştir.

Buna benzer bir diğer hadisi Taberani el-Evsat'ta Ebu Hüreyre'den (r.a.) merfuan rivayet etmiş bulunuyor. Ancak bu rivayette şu ifade kullanılmıştır: "Şefaatçi olan kimse Allah'ın mülkünde Allah'a zıt bir tavır takınmıştır."

Ebu Hüreyre hadisinde gereken haddin uygulamaya konulmasında, yerine getirilmesinde birçok faydaların bulunduğuna ve bu hususta teşvikin uygun olacağına delalet vardır.

Nitekim sübut bulan bir suçun cezalandırılma işi yetkili makama intikal edince artık ne o makamın affetme yetkisi vardır, ne de birinin aracı olup şefaatte bulunması caizdir. Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz bu önemli meseleye parmak basarak şöyle uyarıda bulunmuştur;

"Ey insanlar! Sizden öncekiler (daha çok şundan dolayı helak (yok) olup silinmişlerdir: Kendilerinden bir şerîf (ileri gelen kişi) hırsızlık yaptığında onu kendi haline bırakıp (cezalandırmamı şiar dır). Zayıf (sıradan bir insan) hırsızlık edince onun hakkında had (ceza) uygulamışlardır." [360]

İbn Ömer hadisi ise, suçu sübut bulan bir adamın affedilmesi için aracı olmanın hakim veya yetkili makam nezdinde şefaatçi bulunmanın haram olduğuna delalet etmekte ve böyle hususlarda aracı olanlara engel olunmasına işarette bulunulmaktadır.

Safvan b. Ümeyye'nin (r.a.) üstlüğünü çalan kimseyi Rasulüllah'ın (s.a.v.) huzuruna çıkardılar. Sonra Hz. Safvan o adama acıyarak affedilmesi için Rasulüllah'ın (s.a.v.) nezdinde şefaatçi oldu. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) SafVan'a: "Hırsızı benim huzuruma çıkarmadan önce affetseydin ya..." buyurarak artık bu durumda onun affedilmesinin caiz olmayacağını bildirmiştir.

Bu rivayeti Ebu Davud tahric etmiş, Hakim de sahihlemiştir.

Yine sahih bir hadiste efendimiz şöyle buyurmuştur: "Aranızdaki hududu karşılıklı hoşgörüyle bağışlayıp (anlaşarak çözün). Bana intikal eden bir had elbette gerekli olur (uygulamam gerekir)." [361]

Çıkarılan Hükümler

1- Haddi gerektiren suç sübut bulunca artık gereken ceza affedil-meyip uygulanır.

2- Hakime veya yetkili kılman makam ve zata intikal edip haddi gerektiren bir suçun affedilmesi ve haddin uygulanmaması için şefaat edilmez.

3- Hakime intikal edip haddi gerektiren bir suçun affedilmesi için hakime başvurup şefaatte bulunmak haramdır, büyük günahtır.

4- Hakim kendisine intikal ettirilen bir suçluyu artık affetme yetkisine sahip değildir. Gereken haddi uygulaması vaciptir. Aksi halde günahkâr olur ve muahaza edilir.

5- Haddi gerektiren suç ve suçlu hakime intikal ettirilmeden suçlunun affedilmesi için bazı şahısların aracı olup şefaatte bulunmaları caizdir.

6- Kamu düzenini, genel ahlakı, aile yapısını ve dinî inançları tahribe yönelik olmayan ve fakat haddi gerektiren bir suçu davaciyla davalının kendi aralarında karşılıklı hoşgörüyle sonuca bağlayıp barıştan yana, aftan yana davranmalarında bir sakınca yoktur.

7- Ziraatçinin, kaynakların, mer'a, bağ ve bahçenin nisan yağmuruna olan ihtiyacı ne ise, adalete teslim edilip haddi gerektiren bir suçtan dolayı cezanın uygulanması da bir ülkeye o nisbette hayat, denge ve düzen sağlar.

8- Suçlu hakkında verilen cezanın uygulanmasında duygusal davranmakta, şefkat ve merhamete gelip cezanın geri bırakılmasını arzu etmekte kerahet vardır.

9- Hiç kimse Allah'tan ve O'nun Rasulünden daha merhametli, daha şefkatli ve bağışlayıcı değildir. O bakımdan Allah ve Rasulü cani, mütecaviz, zâni, bâği ve benzeri suçlular hakkında ceza olarak ne takdir etmişlerse, hakim ve yetkili makamın onu uygulaması gereklidir. Aksi halde görevini kötüye kullanmış sayılır.

10- Suçlunun suçu sübut bulup ondan dolayı hakkında uygulanarı cezanın, onu ahiret azabından koruyan bir keffaret olabilir.

11- Suçlu cezaya çarptırıldıktan sonra işlediği suçtan dolayı tevbe ve istiğfar edip ciddi bir pişmanlık duyarsa, şüphesiz ki Allah j(c.c) çoi bağışlayan ve çok merhamet edendir.

12- Haddi gerektiren bir suçtan dolayı nedamet duyup jtevbe ve istiğfarda bulunması onu haddin uygulanmasından kurtaramaz işlediği günahtan kurtarabilir. [362]

Recmedilen Kişiye İlk Önce Şahidin Taş Atması, Zina Ettiğini İkrar Edenin Recminde İse İlk Taşı İmam (Hükümdar veya Hakim) in Atması

îslam hukukunda bundan önceki kısımlarda belirttiğimiz üzere zina suçunun sübut bulması için ya dört tane erkek şahidin şart ve kurallarına uygun şehadetiyle veyahut kişinin kendi ikrarıyla gerçekleşir. Şahitlikte bulunanlar Önce şunu düşünmelidirler, şahitlikleri bir kişinin hayatına son verecek ve bir aileyi sarsacaktır. Sonra da zâni ve zâniye recmedilirken ilk taşı da şahitlerin atmasını hesaba katmalıdırlar.

Aslında zina suçunda dört erkek şahidin lüzumu iki hikmete yöneliktir: Birincisi, dörtten az olan şahitlerin yalan üzere birleşmelerinin mümkün olabileceği, ama dört kişinin bir suçlama hakkında yalan üzere ittifak etmelerinin çok zor gerçekleşebileceğidir. Bu her yan ve yönüyle namuslu, iffetli kişilerin şunun bunun iftira ve suçlamasından korumaya yönelik bir tedbirdir. İkincisi, zina eden kimseyi dört kişinin ayan beyan görmesi demek, onun alenen fuhuş yapması demektir. Böylece İslam bu hukukî kural ve müeyyidesiyle açıktan fuhşu önlemeyi, hayasızları, şehvetperestleri durdurmayı planlamıştır. Gizli fuhşun ise ağır manevi müeyyidesini koymuş ve ahirette elîm bir azabın öylelerine hazırlandığını haber vermiştir. [363]

İlgili Hadisler

Amir eş-Şa'bî'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir

"Şüraha'nın kocası vardı, ama Şam'da kaybolup gitmişti. Kadın bu sırada hamile kaldı. Onun mevlası onu alıp mü'min-lerin emiri Ali b. Ebi Talib'in (r.a.) huzuruna çıkardı ve şöyle dedi: "Şüphesiz bu kadın zina etmiştir." Kadın da zina ettiğini itirafta bulundu. (Çünkü kocası ortada bulunmadığı halde o hamile kalmıştı.) Hz. Ali (r.a.) perşembe günü o kadına yüz değnek vurdurdu ve cuma günü de onu recmettirdi. Recim işleminde göbeğine kadar gömülebilecek bir çukur kazdırdı ve ben de şahit (orada hazır) bulunuyordum. Sonra Hz. Ali (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz ki recim bir sünnettir ki Peygamber efendimiz (s.a.v.) onun yolunu açmıştır. Eğer bu kadının zina suçu şahitlerle sübut bulsaydı, recim için ilk taşı şahidi atmış olurdu. Sonra da şehadetini atacağı taş izlerdi. Ne var ki kadın kendisi ikrarda bulundu. O bakımdan ona ilk taşı atan ben olacağım..." Böylece Hz. Ali (r.a.) o kadına ilk taşı attı ve sonra orada hazır bulunanlar taş atmaya başladılar ki ben de onların arasında idim. Allah'a yemin ederim ki, o kadını öldürenler arasında ben de vardım." [364]

Müctehidlerin İstidlal ve Îctihadları

a) Hanefilere göre, zina suçu şahitlerin şehadetiyle sübut bulmuşsa, o takdirde zâni ve zâniye recmedilirken ilk önce şahitlerin onu taşlaması vaciptir. Şahitleri müteakip imamın (veya hakim veyahut yetkili zatın) ve sonra da orada hazır bulunan müslümanlarm taşlaması gerekir. O kadar ki, şahitler taş atmaktan kaçınırlarsa had sakit olur ve artık zâni veya zâniye recmedılmez. Şahitlerden sadece birisinin taş atmaktan kaçınmasında da hüküm aynıdır, yani had sakıt olur, recim uygulanmaz.

Bunun gibi şahitlerin veya onlardan birinin ölümü veya kaybolması halinde de had sakıt olur, recim uygulanmaz. Aynı zamanda şahitlik ehliyetinden adamı çıkaran irtidad (dinden dönme), kör olma, dilsiz olma, fısk-u fücurda bulunma, hadd-ı kazften dolayı had cezası görme gibi arızî şeyler de haddi düşüren sebeplerdendir.

Recim dışında kalan diğer had cezaları uygulanırken önce şahidin veya imamın cezayı uygulamaya başlaması gerekli değildir. [365]

b) Şafiilere göre, zâni veya zâniye recmedilirken ne imam (vey* hakim veyahut yetkili kılman zat), ne de şahitler hazır bulunmazlar Zira Rasulüllah (s.a.v.) bir erkek ve bir kadını recmettirdiğinde kendis: hazır bulunmadı. Aynı zamanda Hz. Ömer ve Hz. Osman (r.a.) devrindi de bu iki halife birini re cm ettirdikleri zaman orada hazır bulunmamışlar ve kendileri gidip taş atmamışlardır. [366]

c) Malikilere göre, zina suçu dört şahidin şehadetiyle sübut bulduğu takdirde zâni veya zâniye re cm edilirken şahitlerin hazır bulunması ve ilk taşı onların atması gerekli olmadığı gibi, suç ikrar ile sübut bulmuşsa, imamın (veyahut hakim ve yetkili zatın) hazır bulunması gerekli değildir ve ilk taşı onun atması da gerekli görülmemiştir. Hakim veya emir, zaninin re cm e dilmesine hükmeder, recim de katide olduğu gibi bir haddir, emir veya hakim sadece cezanın uygulanmasını emreder. [367]

Tahliller

915 nolu Amir hadisini aynı zamanda Nesai ve Hâkim tahric etmişlerdir. Aslı ise Sahih-i Buhari'de geçmektedir ki, orada çukur kazıldığından söz edilmemiştir.

Şahitlerin ve imamın recm olayına hazır olup ilk taşı onların atmasının vücubu üzerinde daha çok Hanefıler durmuşlardır. Diğer üç mezhebin imamlarına göre onların hazır bulunmaları ve taş atmaları vacip değildir.

Hanefıler bu meselede şu hadisle de istidlal etmişlerdir:

"Rasulüllah efendimiz (s.a.v.) bir kadını recmetti ve nohut büyüklüğünde olan bir taşı ilk Önce kendisi attı ve sonra şöyle buyurdu: "Kadına taş atınız, ama yüzden (yani yüzüne atmaktan) sakınınız." [368]

Diğer müctehidler ise bu konuda daha çok Üneys hadisiyle istidlal etmişlerdir. Bu hadisi hudûd, yani hadler konusunun giriş kısmında nakletmiş bulunuyoruz. Bilgi için 831 nolu Ebu Hüreyre hadisine müracaat edilmesi tavsiye olunur.

Aynı zamanda Maiz b. Malik'in recmiyle ilgili hadisle de istidlal etmişler ve Maiz'in recmine Rasulüllah'm (s.a.v.) hazır olmadığını delil göstermişlerdir. [369]

Çıkarılan Hükümler

1- Zina suçundan dolayı kişi recm edilirken şahitlerin orada hazır bulunması ve ilk taşm onlar tarafından atılması vaciptir. (Bu Hanefile-rin görüşüdür.)

2- Şayet zina suçu ikrarla sübut bulmuşsa, imamın (hükümdarın veya hakimin) hazır bulunması ve ilk taşın onun tarafından atılması vaciptir. (Bu Hanefi'lerin görüş ve içtihadıdır.)

3- Diğer üç mezhebe göre, ne şahitlerin, ne de hükümdar veya hakimin hazır bulunması vacip değildir.

4- Aynı zamanda ilk taşın bunlar tarafından atılması da gerekli görülmemiştir.

5- Ebu Hanife'ye göre, şahitlerin hepsi veya birisi hazır bulunmazsa had sakıt olur.

6- Aynı zamanda şahitlerden biri veya ikisi veyahut hepsi taş atmaktan çekinirlerse had yine sakıt olur.

7- Şahitlik ehliyetini kaybetmeleri halinde de had sakıt olur.

8- Recimden önce şahitlerin hepsi veyahut birisi veya ikisi ölecek olursa had yine sakıt olur. Diğer üç mezhebe göre had sakıt olmaz.

9- Üç mezhebe göre, hükümdarın veya onun yetkili kıldığı hakimin veyahut müftinin görevi, sübut bulan zina suçundan dolayı recim. kararı vermek ve uygulanmasını emretmektir.

10- Nitekim Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın (r.a.) hilafet yıllarında recim kararı uygulanırken bu iki halife hazır olmamış ve taş atmamışlardır.

11- Ancak hükümdarın veya kadı'nm hazır bulunmasında bir sakınca yoktur. Aynı zamanda taş alıp atmalarında da bir beis görülmemiştir. [370]

Recim Uygulamasında Çukur Kazmak Gerekli Midir?

Recim olayı ve uygulaması, tslamın bu husustaki yüce gayesini ve Enlendirici, caydırıcı hüküm ve hikmetini bilmeyenler tarafından za-tan zaman yadırganmaktadır. Taşlamak suretiyle öldürmeyi gayr-i idil bir uygulama olarak vasfedenler de eksik değildir. Oysa islamî ıükümlerden bir hükmü mutlaka onun bütünlüğü içinde değerlen-lirmek gerekir. Aynı zamanda sadece bir kavim, bir millete değil insanlara, kavim ve milletlere rahmet olarak gönderilen islam, taşıdığı LÜkümlerle bütün insanlığın selamet ve saadetini, huzur ve güvenini [stihdaf etmektedir.

Bu sebeple her konuda yer alan hükümleri hem o konunun, hem slamın yüce maksat ve hedefinin, hem de müslümanlarm aile ve sosyal bayatlarının çerçevesi içinde değerlendirmemiz gerekir. Aksi halde bir-;akım yanlış sonuçların çıkmasına sebebiyet verilir ve anti islami görüşlerin ekmeğine yağ sürülmüş olur.

Bilindiği gibi recim cezası bir idamdır. Dört şahidin gözleri önünde îina eden ve böylece fuhşu çekinmeden, sakınmadan halkın gözleri önünde teşhir edercesine icra eden kimsenin utanmazlığım, haddini bil-Lezliğini,' saygısızlığını, şirretliğini, namussuzluğunu, iffetsizliğini ve ;Ötü örnek olmakhğmı kelimeyle anlatmak mümkün değildir. Böylesi Lerkes için ibret-i müessire olacak bir ceza görmeli değil midir? Sadece >ir kılıç darbesiyle veya bir kurşunla öldürülmesi yeterli midir? Zira bu lolay kadar rezilane olmayan birtakım suçlardan dolayı kılıç veya silahla idam edilmeler bulunmaktadır, ikisini aynı kefeye koymamız mümkün müdür?

İşte yüce islam dini, açıktan zina edip çevresini hiçe sayan, Allah'ından korkup utanmadığı gibi halktan da korkup utanmayan bir ırz düşmanının, bir namussuzun recim suretiyle idam edilmesini uygun görmüş ve son derece caydırıcı bir müeyyide ortaya koymuştur. O bakımdan islam

tarihinde dört şahitle zina ettiği tesbit edilen zani veya zaniyeler pek azdır. Bunlar parmakla sayılacak kadar küçük bir yekûn tutmaktadır. Recim değil de -----

günümüzde dünya milletlerince uygulanan hapis cezası ve benzeri bir ceza verilmesiyle yetinilmiş olsaydı, zani ve zaniyelerin sayısı artmaya devam edecekti ve caydırıcı olmaktan çok uzak kalacaktı.

Kişi recmedilirken bir çukura yarışma kadar gömülmesi gerekir mi? Bu hususta gerek rivayetler, gerekse müctehidler arasında farklı bilgi ve ictihadlar, görüş ve yorumlar bulunmaktadır. [371]

İlgili Hadisler

Ebu Said'den (r.a.) yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz bize Maiz b. Malik'i recmetmizi emrettiği zaman onu alıp Bakî'a götürdük. Allah'a yemin ederim ki, onun için ne çukur kazdık ve ne de onu bağladık. O ayakta bize karşı durdu ve biz de ona kemik, çanak, çömlek parçalarını atmaya başladık. (Duyduğu acıdan) şikayetçi oldu ve oradan çıktı ki duyduğu acılar iyice şiddetlenmişti. Ta ki Harre denilen mevki'a vardı ve orada dimdik ayak üstünde durdu. Biz de büyükçe taş parçalarını ona atmak suretiyle devam ettik, ta ki sesi kesildi." [372]

Abdullah b. Biireyde'den; o da babasından rivayet etmiştir: j Ğamiclli kadın geldi ve şöyle dedi:

- 'Ya Rasulallah! Şüphesiz ki ben zina ettim. Beni temizleyip pakla." Peygamber (s.a.v.) onu reddetti (dinlemek istemesi). Ertesi gün olunca o kadın yine: "Ya Rasulallah! Neden beni eddedip dinlemek istemiyorsun? Maiz'i reddedip dinlemek işemediğin gibi sanıyorum beni de reddediyorsun. Allah'a yemin [ederim ki ben hamileyim."

Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) ona:

- "İlla da günahını gizlemek istemiyorsan şimdilik hayır (senin hakkında bu durumda ceza uygulamayacağım), git de doğum yapıncaya kadar bekle"

buyurdu.

Kadın doğum yapınca çocuğu bir bez parçasına sarılı olduğu halde geldi ve:

- 'İşte gerçekten ben doğurdum!" dedi. Peygamber efendimiz (s.a.v.) ona:

- "Şimdi git de onu emzir, ta ki sütten kesinceye kadar bekle" buyurdu. Kadın çocuğunu emzirip sütten kesince çocuğunu alıp geldi ki çocuğun elinde ekmek parçası bulunuyordu.

- 'İşte ya Rasulallah! Gerçekten çocuğumu sütten kestim; artık bir şeyler yiyebiliyor" dedi. Bunun üzerine Rasulüllah efendimiz (s.a.v.) o çocuğu alıp müslümanlardan bir adama verdikten sonra o kadın için göğsüne kadar gömülecek bir çukur açılmasını emretti ve insanlara da emretti de o kadını recmettil-er. Bu arada Halid b. Velid (r.a.) bir taş alıp attı ve kadının başını yardı da fışkıran kan Halid'in yüzüne bulaştı. Bunun üzerine Halid o kadına incitici, üzücü sözler söyledi. Peygamber (s.a.v.) Halid'in o kadına incitici ve üzücü söz söylediğini işitince şöyle uyarıda bulundu:

- "Dur bakalım ya Halid! Acele etme. Canımı kudret elinde tutan Zat'a yemin ederim ki, o kadın öyle bir tevbe etti ki eğer insanlardan haksız yere vergi ve benzeri şeyleri toplayan kimse öyle bîr tevbeyle tevbe etmiş olsaydı bağışlanırdı."

Sonra Rasulüllah (s.a.v.) emretti de o kadının cenaze namazı kılındı ve defnedildi." [373]

Yine Abdullah b. Büreyde'den ve o da babasından rivayet etmiştir. Adı geçen diyor ki:

"Maiz b. Malik el-Eslemî, Peygamber efendimize (s.a.v.) geldi ve şöyle dedi:

- 'Ya Rasulallah! Doğrusu ben zina ettim ve ben beni temizlemeni, paklamanı istiyorum." Peygamber efendimiz (s.a.v.) onu reddetti. Ertesi gün olunca yine geldi ve: ıtYa Rasulallah! Şüphesiz ben zina ettim" dedi. Peygamber (s.a.v.) onu yine reddetti. Sonra Peygamber efendimiz (s.a.v.) onun kavmine adam gönderip şu hususları sordurdu: "Onun aklında sizin hoşlanmayacağınız sakıncalı bir durumun olduğunu biliyor musunuz?" Onlar da; "Hayır biz sadece aramızdaki salih kişilerdeki, gibi aklının yeterli olduğunu görüp biliyoruz" diye cevap verdiler. Adam üçüncü defa geldi.

Peygamber (s.a.v.) tekrar onun kavmine adam gönderip sordurdu. Onlar da, onda sakıncalı bir taraf olmadığını, aklında da bir noksanlık bulunmadığını haber verdiler. Adam dördüncü defa gelince Peygamber (s.a.v.) efendimiz onun için bir çukur hazırlattı ve sonra da emretti de adam recmedildi." [374]

Diğer bir rivayette ise Peygamber (s.a.v.) efendimizin onun için bir çukur hazırlattığı ve göğsüne kadar gömülebilecek kadar derin kazdırdığı... belirtilmektedir.

Halid b. Leclac'dan yapılan rivayete göre, babası ona şunu bildirmiştir: Zina ettiğini itiraf eden adamın kıssasını anlatmış ve Peygamber efendimizin (s.a.v.) ona: "Sen evli misin?" diye sormuş. O da: "Evet..." demiştir. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (s.a.v.) onun recmedilmesini emretmiştir. Biz de gidip onun için bir çukur kazdık. Ta ki o adam da bize imkan verdi (onu o çukura yerleştirdik ve ona taş atmaya başladık, ta ki sakinleşti ve hareketsiz kaldı." [375]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Görüşleri

a) Hanefilere göre, kadın için çukur kazılır. Çünkü açıkta taşlandığı takdirde mahrem yerleri açılabilir. Erkekler için çukur açılmasına gerek yoktur. Bunun gibi recmedilecek bir kişinin ellerini bağlamak veyahut onu bir direk veya kayaya bağlamak da yoktur.

Aynı zamanda recim cezasını ancak imam (hükümdar veya yetkili hakim veyahut yetkili müfti) verir ve infazın yapılmasını ancak o emreder. O kadar ki efendi bile zina eden kölesini hükümdar veya onun yetkili kıldığı makamın emrini almadan recmedemez. [376]

b) Hanbeli mezhebine göre, zina suçuyla cezalandırılan kişi erkek ise eli bağlanmayacağı gibi bedenen de bir cisme bağlanmaz ve onun için bir çukur da açılmaz; ayakta durdurularak taşlanır. Bu durumda zina suçu ister şahsın ikrarıyla, isterse beyyine (dört şahidin şehadeti) ile sübut bulsun farketmez. Nitekim Rasulüllah efendimiz (s.a.v.), Maiz'in recmedilmesini

emrederken ne bağlanmasını, ne de bir [çukura yerleştirilmesini emretmemiştir.

Recmedilecek şahıs kadın ise, imam Ahmed'in kavline göre onun için de bir çukur hazırlanmaz. Bu, imamın görüş ve içtihadını yansıtan açık rivayetin kendisidir. Hilafına da rivayet yapılmıştır. Bu ikinci rivayete göre, kadın suçunu ikrar etmişse çukura sokulmaz, şahitlerin şehadetiyle sübut bulmuşsa bir çukura yerleştirilip öylece recmedilir. Bu da göğsüne kadar gömülecek şekilde derin açılır. [377]

c) Şafiilere göre: Şafıilerin de kadın hakkındaki görüş ve icti-hadları bu anlamdadır.

Ancak birinci görüş daha sahihtir. Zira Rasulüllah efendimiz (s.a.v.) zamanındaki uygulama böyle idi. Sadece bir kadın recmedilirk-en çukur kazıldığına dair rivayet ise müctebidlerin çoğu tarafından sened olarak seçilmemiştir.

Zani veya zaniye recmedilirken önce şahitlerin taş atması sünnettir. Suç şahsın ikrarıyla sübut bulmuşsa taş atmaya Önce imam (hükümdar veya hakim) başlar. Bu da sünnettir. [378]

Sonuç olarak Hanefıler dışında üç mezhebe göre, r.ecim cezası uygulanırken çukur kazmaya gerek yoktur. Aynı zamanda önce şahitlerin; suç ikrar ile sübut bulmuşsa Önce imamın taş atması da gerekli değildir. [379]

Tahliller

920 nolu Ebu Said hadisi sahihtir. O bakımdan müctehidlerin çoğu bu hadisle istidlal etmiştir. Hadisin açık anlatımından, recmedilen adam için bir çukur kazmanın veya ellerini bağlamanın gerekli olmadığı anlaşılıyor.

921 nolu Abdullah b. Büreyde hadisi de sahihtir. Hadis, zina eden kimsenin suçunu gizleyip açıklamamasının daha uygun olduğuna delalet etmektedir. Zira suç yetkili makama intikal edince artık onu cezasız bırakmak söz

konusu olamaz. Ancak suçunu ikrar eden zani veya zaniyenin durumunu, aklî dengesinin yerinde olup olmadığını, bunayıp bunamadığım, aşırı sarhoş olup olmadığını araştırmak gereklidir. O bakımdan zina ettiğini gelip Rasulüllah'm huzurunda ikrar eden kadından Rasulüllah yüz çevirip ilgilenmek istememiştir. Bunu dikkate alan ilim adamlarından bir kısmı, zina ikrar ve itirafın dört defa tekrarlanmasını ve ondan sonra recim, kararının verilebilineceğini belirtmişlerdir.

Ayrıca hadis, zina ettiğini itiraf eden kadın hamile olduğu takdirde, doğum yapıncaya kadar recmedilmesinin geciktirilmesinin vacip olduğuna delalet etmektedir. Aynı zamanda kadın doğum yaptıktan sonra da çocuğu emzirip yemek yiyecek duruma getirinceye kadar cezalandırılmaz. Çocuk süt emmeden kesilip mama ile beslenecek duruma gelince artık zaniye olan anası recmedilir. Çocuk da, recmedilen kadının hısımları varsa onlara teslim edilir. Yoksa bir müslümanın himayesine terkedilir.

Recmedilen şahsa hakaret etmenin, dil uzatmanın, ağır sözler sar-fetmenin mekruh olduğu yine Abdullah b. Büreyde hadisinden anlaşılıyor. Sonra da recmin gerçekleşmesiyle birlikte kişinin günahlarının temizlendiği hükmü anlaşılıyor.

Yine hadisin zahirinden, recmedilecek kadın için bir çukur kazmanın sünnet olduğu anlaşılıyor. Nitekim ikinci rivayet de bunu destekler anlamdadır.

922 nolu Abdullah hadisi, 921 nolu hadisi desteklemekte ve kuvvetlendirmektedir. Ancak hadis, zina ettiğini gelip itiraf eden hakkında üç defa araştırma yapılmasının lüzumuna delalet etmektedir. Müctehidlerin çoğuna göre ise, böyle bir soruşturmayı üç defa tekrarlamak müstehabdır. Zira zina ettiğini ikrar edip bunu ısrarla belirtilen bir kişi ya bunu Allah'tan ve ahiretteki hesaptan çok korktuğu için veyahut aklî dengesinin bozulduğu, ruhî depresyon geçirdiği için yapmış olabilir. O bakımdan onun durumunu araştırıp her türlü şüpheyi bertaraf ettikten sonra recmine karar vermekte isabet vardır.

923 nolu Halid hadisinin isnadında Muhammed b. Abdillah b. Ulase bulunuyor İd, bu zat hakkında farklı tesbitler ve görüşler bulunmaktadır. İbn Main onun sika (güvenilir) olduğunu, Ebu Zür'a da onun salih sayılabileceğini belirtmiştir. İbn Sa'd, "inşaallah o sikadır" demiştir. Ebu Hatim ise, "onun hadisi yazılır, ancak ihticac edilmez" diyerek görüşünü

belirtmiştir. îbn Hibban da aynı kanaattedir, imam Buhari: "Onun hadisleri hıfzetmesi üzerinde durulabilir" diyerek hafızasının biraz zayıf olduğuna dikkat çekmiştir." [380]

Bu hadis de recmediîecek kadın için bir çukur kazmanın sünnet olduğuna delalet etmektedir. Ancak müctehidlerin çoğu bunun hilafına bir tesbit ve görüş ortaya koymuşlardır. [381]

Çıkarılan Hükümler

1- Zina eden kimse işlediği suçu bizzat kendisi itiraf ve ikrar ederse, recmedilirken bir çukur kazmaya gerek yoktur.

2- Şahitlerin şehadetiyle zina ettiği sübut bulursa, o takdirde hakim uygun görürse onun için bir çukur hazırlatır.

3- Recmedilen kişinin elini bağlamak veya onu bir cisme bağlayıp öylece recmetmek sünnet değildir.

4- Zina ettiği ya şahitlerle veyahut kendi ikrarıyla sübut bulan bir kadın hamile olduğu takdirde hemen recmedilmez, doğum yapıp çocuğunu emzirmesi beklenir.

5- Doğum yapıncaya kadar kadın hapsedilmez.

6- Doğum yaptıktan sonra çocuğu mama ile beslenecek duruma gelinceye kadar beklenir ve öylece recmedilir.

7- Zina ettiğini ikrar ve itiraf edenin aklî dengesinin yerinde olup olmadığını araştırmak sünnettir. Suçu gizli tutup ifşa etmemek daha uygundur[382]

Hamile Kadın Doğum Yapıncaya, Hasta İyileşinceye Kadar Recmedilmesi Geciktirilir

Bundan önceki kısımda hamile kadının durumuna delalet eden hadisi kısmen açıklamış bulunuyoruz. Burada Önemine binaen hem bu meseleye, hem de hasta olan suçlunun recmedilmesinin iyileşinceye kadar geciktirilmesine yer vermeyi uygun bulduk.

Zira bunlar islam, ceza hukukunda önemli konular olarak bulunuyor. Hamile kadın doğum yapmadan recmediîecek olursaı masum bir yavru da katledilmiş sayılır. Günahkâr olan kadındır, karnında taşıdığı çocuğun hiçbir günah ve kusuru yoktur.

Aynı zamanda zina suçundan dolayı recmedilmesine karar verilen kişi hasta ise, onu o vaziyette idam etmek doğru olmaz. Zira böyle bir davranış insana karşı saygısızlık sayılır. O bakımdan suçlu iyileşinceye kadar beklenir ve ondan sonra recmedilir. [383]

Konuyla İlgili Hadisler

Süleyman b. Bürde'den, o da babasından rivayet etmiştir. Adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Peygamber efendimiz'e (s.a.v.) Ezd kabilesinin bir kolu (ve Cüheynenin bir batnı) olan Gamidli bir kadın geldi ve şöyle dedi:

- "Ya Rasulallah! Beni temizle..." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ona:

ıhmet, şefkat senden yana olsun), dön de Allah'a 1 O'na tevbe edip bağışlanmanı dile" buyurdu.

- "Veyli [istiğfar etladin:

- "Görüyorum ki Maiz'i reddettiğin gibi beni de reddetmek (istiyorsun!" dedi. Efendimiz ona:

- "O da ne?" diye sorunca, kadın şu cevabı verdi:

-"Doğrusu o kadın zinadan hamiledir." Peygamber (s.a.v.):

- "Sen mi hamilesin?" diye sordu. O da:

- "Evet..." diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (s.a.v.):

- "Doğum yapıncaya kadar bekle" buyurdu.

-Ram diyor ki: O kadın doğum yapıncaya kadar Ensar'dan bir adam ona kefil oldu. Sonra o kadın Peygamber efendimize (s.a.v.) geldi ve:

- "Ğamidli kadın doğumnyaptı" dedi. Peygamber (s.a.v,):

- "Bu durumda biz onu recmetmeyiz ve çocuğunu küçük bir halde (anasız) bırakmayız. Zira çocuğu emziren başka kimse yoktur" buyurdu. Bunun üzerine Ensar'dan bir adam kalkıp:

- "Onu emzirmeyi ben kendi üzerime alıyorum ya Nebiyyal-lah" dedi.

Ravi diyor-ki: Böylece Peygamber (s.a.v.) onu recmetti. [384]

İmran b. Husayn'den (r.a.) yapılan rivayete göre;

Cüheyne kabilesinden bir kadın Peygamber efendimize (s.a.v.) geldi ki kadın zinadan hamile bulunuyordu. Şöyle dedi;

- "Ya Rasulallah! Haddi gerektiren bir suç işledim. Hakkımda had cezasını uygula." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) efendimiz o kadının velisini çağırdı:

- "Şu kadına iyilikte bulun. Doğum yapınca onu bana getir" diye buyurdu. Adam da öyle yaptı. Sonra (günü gelince) Peygamber (s.a.v.) efendimiz o kadının elbisesini iyice toparlatıp (açılmasını önleyecek şekilde) sıkıca bağlattıktan sonra emretti de kadın recmolundu. Sonra Peygamber (s.a.v.) o kadının cenaze namazını kıldı. Bunun üzerine Ömer (r.a.):

- 'Ya Rasulallah! Bu kadının cenaze namazını kıldın, halbuki o zina etmiştir?" diyerek durumu öğrenmek istedi. Rasulüllah (s.a.v.) ona şu cevabı verdi:

- "Andolsun ki o kadın öyle bir tevbe etti ki, eğer onun tev-besi Medine halkından yetmiş kişi arasında taksim olunsa hepsini kapsar, aşardı. Sen canını Allah'a cömertçe vermekten çekinmeyen bir kadının tevbesinden daha üstününü bulabilir misin?"
[385]

Yapılan rivayete göre Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir:

"Şüphesiz ki Rasulüllah efendimize (s.a.v.) ait bir jcariye zina etti. Peygamber (s.a.v.) ona değnek vurmamı emretti. O kadını alıp getirdiğimde onun daha yeni loğusa olduğunu anladım. Bunun üzerine ona (elli) değnek vurduğum takdirde ölümüne sebeb olmaktan endişe duydum. Durumu gelip Rasulüllah efendimize (s.a.v.) anlattım. Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz bana: İyi ettin. İyileşinceye kadar^ona had uygulama, kendi haline bırak" buyurdu. [386]

Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanelilere göre: Evli olup zina suçu sabit olan kimse hasta bile olsa geciktirilmeyip hemen recmedüir. Zira recim bir itlaftır ki hastalık sebebiyle te'hir olunmaz. Ancak zina suçu sabit olan kimse bekarsa, had cezası hemen uygulanmaz; hastalıktan kurtulup iyileşmesine kadar beklenir. Zira hasta vaziyette ona yüz, köle ise elli değnek vurulduğu takdirde ölebilir. Ancak iyileşinceye kadar hapsedilir.

Hastalığı geçici değilse, had uygulanarak onun manevi kiri temizlenir.

Çok sıcak, çok soğuk günlerde de had cezası geciktirilir. Zira böyle günlerde ölüm olayı meydana gelebilir.

Hamile kadına gelince, onun hamileliğinin zinadan olduğu beyy-ine (dört şahidin şehadeti)yle sübut bulunca, doğum yapıncaya kadar hapsedilir. Ondan sonra recmedilir. Zina suçu kadının ikrarıyla sübut bulursa, doğum yapıncaya kadar hapsedilmeyip serbest bırakılır.

Evli olmayan kız ise doğum yapıncaya kadar beklenir ve öylece hakkında had uygulanır. Aynı zamanda doğumdan sonra loğusalık kanı kesilinceye kadar beklenir. [387]

Doğumdan sonra çocuğa bakacak, besleyecek kimse yoksa, o takdirde çocuk kendi karnını doyuracak duruma gelinceye kadar anası tarafından beslenir ve bu süre içinde anası recmedilmez. Aksi- halde çocuğun ölümüne sebebiyet verilmiş olunabilir.

b) Hanbelilere göre, hamile kadının zina suçu sübut bulduğu takdirde hemen recmedilmez. Doğum yapması beklenir. Hamileliği ister zinadan, ister meşru akid neticesi meydana gelmiş olsun farketmez; tbn Münzir de bu hususta icma olduğunu belirtmiştir.

Nitekim Hz. Ömer (r.a.) zina suçu sübut bulan hamile bir kadının recin edilmesini emredince Muaz (r.a.) bu hükme muhalefet ederek şöyle uyarıda bulunmuştur: "Kadını recmetmen için sana yol vardır, ama karnındaki çocuğu recmetmene yol yoktur." Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) Muaz'm bu beyanına memnun kalarak şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Senin benzerini doğurmaktan kadınlar aciz kalmıştır."

Böylece kadın doğum yapıncaya kadar recmedilmemiştir. Bu da kuvvetli delillerden birini teşkil etmektedir. Benzeri bir olay da Hz. Ömer (r.a.) ile Hz. Ali (r.a.) arasında geçmiş, hamile kadının recmine karar verilip uygulamaya geçilmek istenirken Hz. Ali'nin müdahalesi üzerine durdurulmuştur. [388]

Aynı zamanda doğumdan sonra da çocuk mama yiyecek duruma gelinceye kadar anası tarafından emzirilip beslenmesine imkan verilir.

Kadına uygulanacak ceza yüz değnek vurma ise, kadın da hamile bulunuyorsa, doğum yapmasına kadar geciktirilir. Çocuğu besleyip emzirecek biri bulunursa kadın hakkında uygulanması kararlaştırılan ceza geciktirilmez.

Doğumdan sonra kadının henüz loğusalığı kesilmeden had cezası uygulanmaz. Aynı zamanda kadının bünyesi bu dönemde zayıf ise bir süre beklenir. Böylece kadın loğusalık halinden temizlenip güç ve kuvvetine kavuşunca had cezası uygulanır. [389]

Zina suçu sübut bulan hasta kişiye gelince, bu hususta farklı görüş ve ictihadlar ortaya çıkmıştır. İyileşmesi umulan bir hastalık ise, Hanbelilere göre yine de geciktirilmeyip gereken had uygulanır. İshak ve Ebu Sevr de aynı görüştedirler.

c)İmam Şafii'ye göre, iyileşinceye kadar cezanın uygulanması geciktirilir. Nitekim îmam Malik ile İmam Ebu Hanife'nin de evli olmayan kişi hakkında görüş ve içtihadı böyledir. [390]

İyileşmesi umulmayan bir hastalık ise, artık geciktirilmesine gerek kalmaz ve ceza hemen uygulanır. Ancak yüz değnek vurulurken, öldürücü olmayacak şekilde hafif değnek kullanılır. [391]

İmam Şafii'ye göre, hurma salkımının budağından yüz tane demet yapılarak bir defada vurulur ve böylece had cezası yerine gelir. Zira hastanın ancak buna tahammülü olabilir.

îmam Şafii ile diğer bazı ilim adamları1 yüz budak veya sapın birleştirerek hasta veya çok zayıf suçluya vurulmasıyla haddin yerine gelebileceği görüşlerini hem Hz. Eyyub (a.s.) kıssasına, hem de Ebu Umame b. Sehl b. Hanifin yaptığı şu rivayete dayandırmaktadırlar: "Bir adam rahatsızlanıp sıkıntı çekmeye başladı ve ta ki iyice zayıflayıp sıskalaştı. Bu sırada yanma bir kadın girdi, derken adam kadına ilgi duyup iyice iştahlandı ve onunla cinsel temasta bulundu. Sonra da onun durumu Rasulüllah (s.a.v.) efendimizden soruldu. Efendimiz yüz tane hurma salkımı budağını alıp bir araya getirmelerini ve bir defa olmak üzere onu o adama vurmalarını emretti." [392]

İbn Münzir bu hadisin isnadında birtakım sözler söylendiğini belirtmiştir. Diğer bazı ilim adamları ise özür halinde bu hadisle istidlal edinilebilir' demişlerdir.

d) Malikilere göre de hamile kadın zina suçundan dolayı had cezasına ancak doğum yaptıktan sonra uğratılır. Aynı zamanda doğumdan sonra loğusalık kanı kesilinceye kadar beklenir. Zira kadının bü durumu hastanın durumuna kıyas edilebilir.

Kadın recme dile çekse, yine doğum yapması beklenir. Çocuğunu emzirip besleyecek biri bulunursa kadın doğumdan sonra recmedilir. Bulunmazsa çocuk kendi kendine bir şeyler yiyecek duruma gelinceye, rani mama ile beslenme imkanı doğuncaya kadar anası re cm edilmeyip)ekletiHr. [393]

Tahliller ve Rivayetler

929   nolu Süleyman hadisini Müslim ve Darekutnî rivayet etmişlerdir. Darekutnî aynı zamanda bu hadisi sahihlemiştir.

Hadîs, zina suçu sübut bulan hamile kadının doğum yapıncaya kadar recmedilmiyeceği hükmünü taşımaktadır. Ancak metinde doğumdan sonra kadının recmedildiği ve çocuğun emzirilip mama yiyecek duruma kadar recmin geciktirilin ediği hususu anlaşüryorsa da En-sar'dan bir adamın çocuğa sahip çıkıp onunla ilgileneceğini ifade etmiştir.

İmran hadisinde ise kadının doğum yapıncaya kadar serbest bırakılması için birinin ona kefil olması söz konusudur. Nitekim İmam Ebu Hanife'nin de içtihadı bu anlamdadır.

930 nolu İmran hadisi de sahihtir. Süleyman hadisindeki kadın ile burada sözü edilen kadın aynı kişidir. Çünkü Gamid, Cüheyne kabilesinden bir batındır.

Ancak bu ikinci rivayet daha geniş ve ahkam istidlal etme bakımından daha kapsamlıdır. Zina suçu sübut bulan hamile kadının recmedilmesi veya hakkında had cezası uygulanması için doğum yapması beklenir. Doğumdan sonraki durum çocuğa sahip çıkacak bir kişinin mevcudiyetiyle değerlendirilir. Bundan önce kadının velisinin çağırılarak doğum yapmasına kadar kendisine iyi muamele edilmesi tenbih edilir, bu sünnettir. Aynı zamanda velisi o kadına kefil olmuş sayılır.

Doğumdan sonra çocuğu emzirecek ve besleyecek süt ana temin edildiğinde recim yerine getirilir.

Kadın recmedilmeden önce bedeninin açılmaması için üzerindeki elbise iyice ona sarılarak sıkıca düğümler yapılır. Bu da dikkat edilecek hususlardan biridir.

Aynı zamanda recmedilen bir kişinin hem namazı kılınır, hem de gasil, tekfin ve teçhizi yapılarak, usûlüne uygun defnedilir. Zira kişinin bu son anlardaki pişmanlık, tevbe ve istiğfarı onu temizleyecek bir anlam taşımaktadır.

931 nolu Hz. Ali (r.a.) hadisini Tirmizi sahihle iniştir. Böylece hadis istidlal ve ihtdicaca salih görülmüştür. Doğumdan sonra başlayan loğusalık kanı kesilinceye kadar kadın hakkında had cezası uygulanmaz. Şöyleki zina eden

kadın bekar ise suçun sübutuyla recim gerekmez, had, 'yani yüz değnek vurulması gerekir. Kadının kan kaybettiği ve sarsıntı geçirdiği bir dönemde ceza geciktirilir. Bu vaciptir. Hasta olan kişinin de durumu böyle. Ancak yakalandığı hastalık geçici değilse, o takdirde ceza geciktirilmez. [394]

Çıkarılan Hükümler

1- Evli olup zina suçu sabit olan kimse hasta bile olsa recim cezası geciktirilmez. Bu daha çok Hanefılerin görüşüdür.

2- Bekar olup zina eden kimse hasta ise, iyileşinceye kadar had cezası geciktirilir.

3- Hakkında had cezası tatbiki geciktirilen hasta kişi, iyileşin-. ceye kadar gözaltında tutulur. Bu da Hanefılerin görüş ve içtihadıdır.

4-,Hastalık geçici değilse, artık   ceza geciktirilmeyip uygulanır.

5- Hamile kadının zina suçu beyyine ile,sübut bulduğu takdirde doğum yapıncaya kadar recim hükmü geciktirilir ve kadın bu süre içinde hapsedilir. Bu da daha çok Hanefılerin görüşüdür.

6- Zina-suçu kendi ikrarıyla sübut bulmuşsa, o takdirde doğum, yapıncaya kadar serbest bırakılır.

7- Doğumdan sonra çocuğa bakacak bir kimse bulunursa, recim hükmü uygulanır.

8- Çocuğa bakacak kimse yoksa, çocuk mama ile beslenme durumuna gelinceye kadar anasının cezası geciktirilir.

9- İmam Şafii'ye göre, adam çok hasta olup iyice güçten düşmüşse, o takdirde had cezası için, yüz tane hurma salkımı budağı veya ona benzer yüz sap biraraya getirilerek vurulur. Böylece had cezası uygulanmış olur. [395]

Had Uygulamasında Kullanılacak Değneğin Vasfı

İslam hemen her hususta ifrat ve tefritten kaçınmayı, daha çok bu ikisi arasında ortalama bir yol izlemeyi emreder. Dünya işlerinde olduğu gibi, ahiretle ilgili ibadet, zikir, teşbih, hayır ve hasenatta da aşırı gitmenin doğru olmayacağını, yirmi dört saatlik bir zaman parçasını ona göre düzenlememizi her vesileyle tavsiyede bulunur.

Kısas konusunda devlet başkanına, şûraya sadece uygulama yetkisi verirken, Öldürülenin velisine affetme yetkisini esirgememiştir. Zira birinci yetki ve tasarrufta adam kayırma, keyfi affetme ve benzeri durumlar ortaya çıkabilir ve o yüzden adalet yerini bulmaz, kan gütme davasını ayakta tutmaya teşvik verilmiş olur. ikinci yetkide ise, barış, kardeşlik, merhamet, sevgi, saygı ve duyguları tatmin, kinleri giderme vardır. O.bakımdan kısasta affetme yetkisinin hükümdara veya yetkili meclis ve şûra'ya bırakılmasında ifrat; öldürülenin velisini affetmeye zorlamada tefrit ölçüsüzlüğü kendini hissettirmektedir. Diyet konusunda da yine affetme yetkisi öldürülenin velisine bırakılmıştır.

Zina konusunda iftirayı, maksatlı anlaşmayı, aleni fuhşu ve başkasının namusuna el uzatmayı önleme babında en adil hüküm konulmuştur. Suçun sübutu için bir iki ve üç şahid yeterli görülmemiş, dört erkek şahidin şart olduğu hükme bağlanmıştır. Dördün fazlası ifrat, azı ise tefrit olup maksada ters düşerdi. Sonra da dört. şahidin ifadeleri arasında tam uyum ve tesbit birliği şart koşularak olayları daha dikkatli görüp tesbitin lüzumuna dikkatler çekilmiştir.

Değnek vurma cezasının uygulanmasında da adil bir ölçü ortaya konmuş. Yara bere açacak, kemik kırılmasına sebeb olacak, ölüm olayına yol açacak kadar kalın ve budaklı bir değnek kullanılması yasaklanmış, parmak kalınlığında budaksız esnek bir değneğin kul: lanılması emredilmiştir. Zira değneğin kalını tehlike doğurur, incesi maksada uygun düşmez, O bakımdan ikisi arasında mutedil bir vasfı olan değnek seçilmiştir. [396]

İlgili Hadisler

Zeyd b. Eslem'den (r.a.) yapılan rivayete göre, Rasulüllah efendimiz (s.a.v.) zamanında bir adam zina ettiğini itirafta bulundu. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.) bir değnek getirilmesini emretti. Kırık bir değnek getirildi. Peygamber (s.a.v.): "Bunun üstünde bir değnek..," buyurdu. Yeni kesilmiş budakları üzerinde bir değnek getirildi. Peygamber (s.a.v.): "Bu ikisi arasında bir değnek..." diye buyurdu. Bunun üzerine esneklik kazanmış ve süvari tarafından (bir süre kullanılmış) bir değnek getirildi. Peygamber (s.a.v.) o değnekle vurulmasını emretti ve o adama vuruldu." [397]

Ebu Ümame b. Sehl'den rivayet edilmiş, o da Said b. Sa'd b. Ubade'den rivayet etmiştir. Adı geçen şöyle demiştir:

"Evlerimiz arasında (ikamet eden) zayıf bir adamcık vardı; sakat ve yarım bir yapısı bulunuyordu. Kabileye (onların şeref ve namusuna) riayet etmeyip kabileye ait bir cariye ile zina etmeye başladı. Sa'd b. Ubade (r.a.) durumu Rasulüllah'a (s.a.v.) anlattı. Tabii zina eden o zayıf adam müslüman idi. Bunun üzerine Peygamber (s^a.v.):

"Gereken haddi vurunuz" diye buyurdu. Ashabı Kiram:

"Ya Rasulallah! O sizin sandığınızdan da zayıf ve güçsüzdür. Eğer ona yüz değnek vuracak olursak öldürmüş oluruz" diyerek durumu arzettiler. Peygamber (s.a.v.):

- "O halde hurma salkımı çubuklarından yüz çubuk alın ve sonra da o yüz çubukla bir defa ona vurun" buyurdu. Onlar da öyle yaptılar." [398]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Yorumları

a) Hanefiîere göre, had cezasında kullanılacak değneğin bu-daksız, esnek ve bir parmak kalınlığında olması, aynı zamanda acı verecek bir vuruşla acı vermeyecek vuruş arasında ortalama bir yol izlenmesi gerekir. Aynı

zamanda baş, yüz ve tenasül organları dışında kalan bedenin tamamı üzerinde dağınık bir şekilde vurulması söz konusudur.

Adamikusurlu, zayıf ve bitkin bir yapıda ise, yüz çubuk biraraya getirilerek bir defa vurmak suretiyle had cezası yerine getirilir. Çünkü amaç öldürmek değil caydırıcı bir müeyyide ile kişileri te'dip etmektir.

Kendisine değnek vurulan adam yere yatırılmayıp ayakta durdurulur, üzerindeki elbiseler çıkartılır, sadece iç çamaşırı bırakılır.

Kadının ise elbisesi çıkartılmaz ve oturtularak had uygulanır. Ancak üzerindeki kalınca yünlü, pamuklu hırka ve kazaklar çıkarılır. [399]

b) Şafii ve Haıbeli mezheblerine göre de hüküm böyledir.

İmam Malik, yüz ince çubuğun birleştirilerek zayıf, bitkin kimseye vu-rulmasıyla had cezasının verine getirilmiş olmayacağını belirtmiştir. [400]

Tahliller

939 nolu Zeyd b. Eşlem hadisi murseldir. Yani senedinden bir sa-habi düşürülmüştür. Ancak Abdurrezzak'm Ma'mer'den yaptığı rivayet bunun şahidi olarak bulunuyor ve hadisi kuvvetlendiriyor. Ayrıca İbn Abbas'm azatlı kölesi Küreyb'den bu anlamda mursel bir hadis rivayet edilmiş bulunuyor. Böylece değneğin vasfıyla ilgili üç tane mursel hadis rivayet edilmiştir ki biri diğerini desteklemektedir.

Bu babda Ebu Davud'un Zührî'den, onun da Ebu Umame'den, onun da ensardan bir adamdan yaptığı rivayette olay şöyle naklediliyor: "Onlardan bir adam hastalanmış bulunuyordu. O kadar ki zayıflaya zayıflaya bir deri bir kemik kalmıştı. Onlardan bir kısmına ait bir cariye o hasta adamın yanma girdi. Derken adam ona iyice sulandı ve cinsel münasebette bulundu. Sonra kavminden bazı adamlar onun yanma girdiler. O da olayı onlara haber verdi ve şöyle dedi:

- "Benim için Rasulüllah efendimizden (s.a.v.) istifta edin (fetva sorun). Çünkü gerçekten ben yanıma giren cariye ile cinsel temasta bulundum."

Onlar da durumu Rasulüllah'a (s.a.v.) anlattılar ve:

- "Biz kavmimizde bir kimsenin onun gibi şer olduğunu görmedik. Onu alıp size getirecek olursak kemikleri birbirinden kopup dağılır. O bir deri, bir kemikten ibaret kalmıştır." Bunun üzerine. Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz onun için hurma salkım çubuklarından yüz tanenin biraraya getirmelerini ve bir defada ona vurmalarını emretti."[401]

Nesai de Ebu Davud'un tesbit ettiği lafızda aynı hadisi tahric etmiştir. Ancak bunun isnadında Abula'lâ ibn Amir es-Sa'lebî bulunuyor ki bu zat hakkında el-Münzerî: "Onun hadisiyle ıhticac olunmaz" demiştir. İbn Hacer, Bulûğu'l-Meram'da onun hadisinin hasen

olduğunu, ancak vasi ve irsalinde ihtilaf bulunduğunu belirtmiştir.

Böylece had cezasında kullanılacak değneğin bir parmak kalınlığında ve bir zira' uzunluğunda olması halinde vasat bir değnek olabileceği belirtilmiştir. [402]

Çıkarılan Hükümler

1- Had cezasında kullanılacak değneğin bir parmak ka mlığmda, esnek ve budaksız olması gerekir.

2- Değnek fazla acı vermeyecek şekilde vurulur. Hiç acı vermeyecek şekilde ise kullanılmaz.

3- Cezalandırılan kişinin başına, yüzüne, cinsel organjma vurulmaz.

4- Bedenin diğer kısımlarına dağıtılarak uygulanır.

5- Çok zayıf ve hasta olan, bir deri bir kemik kalan suçluya ise yüz sjap biraraya getirilerek bir defada vurulur ve böylece had ce'zası uygulanmış olur.

6- İmam Malik yüz sapın biraraya getirilerek vurulmasıyla had cezası uygulanmış olmaz demiştir. [403]

Mahremiyle Zina Eden, Lüt Kavminin İşlediğini İşleyen ve Hayvana Yaklaşıp Temasta Bulunan

Mahrem, bilindiği gibi hısımlarından nikahı kendisine haram olan kimse demektir. Mesela kızkardeşi, halası, teyzesi, anası, anneannesi, babaannesi bu cümledendir. Bunlarla evlenmek kesin haram kılınmıştır. Buna rağmen ahlaksızın biri sözü edilen hısımlarından biriyle evlenir veya onunla cinsel temasta bulunursa had veya recim gerekir mi?

Lût kavminin erkekleri kendi cinsleriyle cinsi ilişki kurdukları gibi, bir kimse homoseksüel olur da böyle bir ilişkide bulunursa, onun hakkında nasıl bir ceza uygulanır? Şüphesiz bir kavim bu yüzden yeryüzünden silinip yok edilmiştir.

Hayvana yaklaşıp ilişkide bulunan kimse ise önce insani vasfını kaybetmiş olur. Sonra da kendini islam cemaatinden tecrid etme bedbahtlığına uğrar. [404]

İlgili Hadisler

Bera b._Azib'den (r.a.) yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir;

fayımla karşılaştım, elinde bir bayrak bulunuyordu. Ona:

- "Nereye gitmek istiyorsun?" dîye sordum.

- "Babasından sonra onun karısıyla evlenen bir adam var, Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz beni, onun boynunu vurup malını almam için ona gönderdi" diye cevap verdi. [405]

İkrime'den, o da İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet etmiştir. îbn Abbas, Rasulüllah'm (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Lût kavminin ameli gibi bir amelde bulunan kimseyi bulursanız hem faili, hem de mef ûlü bini öldürün." [406]

Said b. Cübeyr ve Mücahid'in İbn Abbas'dan (r.a.) yaptıkları rivayete göre, Lûtiyye üzerinde yakalanan bekar erkek recmedilir. [407]

Amr b. EbiAmr'den, o da îkrime'den, o da îbn Abbas'dan (r.a.) rivayet etmiştir. Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Hayvana yaklaşıp münasebette bulunan kimseyi de, o hayvanı da öldürün." [408]

Tirmizi ve Ebu Davud'un Asım'dan, onun da Ebu Ruzeyn'den, onun da İbn Abbas'dan (r.a.) yaptıkları rivayete göre, îbn Abbas şöyle demiştir: "Hayvana yaklaşıp münasebette bulunan kimseye had gerekmez." [409]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, zina suçu sübut bulduğu takdirde had veya recim uygulanır. Ancak zinanın Önden, yani üreme organından yapılması ve bir de zina edenin mükellef yaşta olması şarttır. O bakımdan deli, bunak ve çocuğun zinası had ve recmi gerektirmez. Ta'zir anlamında başka cezalar uygulanabilir.

Bunun gibi hayvana yaklaşıp münasebette bulunan kimseye de had uygulanmaz. Ta'zir cezası verilir. Zira bu gerçek anlamda zina sayılmaz. Aynı zamanda üreme organından değil de dübüründen yaklaşıp münasebette bulunan kimseye had cezası gerekmez, ta'zir gerekir.

Nikahı kendisine haram olan hısmıyla cinsel temasta bulunan kimseye -ister bunun haram olduğunu bilsin, ister bilmesin-' had gerekmez. Ta'zir gerekir. Bu İmam Ebu Hanife'ye göredir. İmameyn'e ve diğer üç mezhebe göre, bunun haram olduğunu bildiği halde yapmışsa had gerekir. Yina İmameyn'e göre, Lût kavminin fiili gibi fiilde bulunan kimse hakkında da had uygulanır,. [410]

b) Şafiilere göre, erkek ve kadının dübürü, kadının üreme organı gibidir. Buna Lût kavminin fiili benzeri fiil denir ve haddi gerektirir. Mezhebin en açık içtihadı budur.

Ölüyle ve bir de hayvanla temasta bulunmak haddi gerektirmez, sadece ta'ziri gerektirir. Mezhebin en açık görüşü budur. [411]

Kendi mahremiyle cinsel temasta bulunan kimseye had gerekir.

c) Hanbelilere göre, üreme organından cinsel temasta bulunmaktan dolayı had gerektiği gibi, dübürden yaklaşıp münasebette bulunan, yani Lût kavminin fiili gibi fiilde bulunana da had gerekir. Çünkü bu fiil de fahişelik kapsamına girmektedir.

Ölü kadına yaklaşıp münasebette bulunan kimseye had değil ta'zir gerekir. Zira bu iştiha duyulmayacak bir temastır.

Kendi mahremiyle evlenen kimsenin nikahı hükümsüzdür. Bunda icma' vardır. O halde mahremiyle cinsel temasta bulunana had gerekir. İlim adamlarının çoğu bu görüş ve ictihaddadır. Ebu Hanife ile Sevrî'ye göre had gerekmez, ta'zîr gerekir.

Hattâ Lût kavminin fiili gibi fiilde bulunanın öldürülmesi gerekir diye bir hüküm de bu mezhepte yer almaktadır. Ancak bu meselede iki rivayetten biri böyledir. Diğer rivayette ise had gerekir.

Hayvana yaklaşıp temasta bulunan kimseye ta'zir cezası verilir ve edeplenmesi üzerinde durularak bu gibi kabih fiilden kaçınması sağlanır. İmam Malik, İmam Sevrî ve rey taraftarlarının da ictihad ve görüşleri böyledir. el-Hasan'a göre böylesi hakkında zina haddi uygulanır. Ebu Seleme b. Abdirrahman'a göre hem adam, hem de o hayvan öldürülür. [412]

Tahliller

Tirmizi bu hadisi hasenlemiştir. Ebu Davud ise aynı hadisi şu lafızla tahric etmiştir: "Ben bir ara kaybolan develerimi bulmak için dönüp dolaşırken ellerinde bir bayrak bulunan bir grup süvari ile karşılaştım. Araplar benim Peygamber efendimiz (s.a.v,) nezdindeki yerimi bildikleri için ilgi gösterip etrafımda dönüp saygı gösterdiler. Derken bir kubbe (mahfe olabilir) getirdiler ve içinden bir adam çıkardılar da onun boynunu vurdular.

Öldürdükleri adamı ve bunun sebebini sorduğumda, onun babasının karısıyla evlenip gelin damat olduklarını bildirdiler."

Bu hadisin birçok isnadı bulunuyor. Her isnadda olay az değişik lafızla anlatılıyor. Ama çoğunun ricali rical-i sahihtir.

Böylece hadis bütün isnadlarıyla, şeriatın kesin olarak haram kılıp yasakladığı şeyi işleyen kimsenin İmam (hükümdar, devlet başkanı) tarafından öldürülmesinin caiz olduğuna delalet etmektedir. Nitekim ölen babasının karisıyla evlenen kimsenin de durumu, şeriatın kesinlikle haram kıldığı bir fiili işlemesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de: "Babalarınızın nikahlayıp evlendikleri kadınlarla evlenmeyin" buyurulmaktadır. Aynı zamanda şeriatın kesin haram kıldığı bir fiili kendine mubah sayıp işleyen kimse küfrü tercih etmiş olur. Böylesine murtedd denir ve murteddin öldürülmesi vaciptir.

945 nolu Ikrime tarikiyle rivayet edilen hadisi aynı zamanda Hakim ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Hafız îbn Hacer bu hadisin ricalinin sika olduğunu belirtmiştir.

Tirmizi, "bu hadis ancak İbn Abbas'm (r.a.) Peygamber efendimizden (s.a.v.) rivayetiyle bilinmektedir." Muhammed b. îshak îse buna yakın bir hadisi Amr b. Ebi Amr'den şu lafızla rivayet etmiştir: "Lût kavminin ameli gibi amelde bulunan kimse melundur..." Bu rivayette faili ve mefulü bihi öldürün kaydı yoktur.

Nesai ise bu hadisi münker görmüştür. Bu babda İbn Mace ve Ha-kim'in Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet ettikleri hadisin sonunda ise şu cümle yer almaktadır: "Evli olsun bekar olsun fail ile mefulü bihi öldürün." Ancak yapılan ciddi tesbitlere göre bu hadisin isnadı zayıftır. Nitekim İbn Tallâ' kendi Ahkam'ında: "Rasulüllah efendimizin (s.a.v.) livattan dolayı kimseyi recmettiği veya böyle bir hüküm verdiği sabit olmamıştır" demiştir. Hafız îbn Hacer de Ebu Hüreyre hadisi sahih değildir diyerek bu husustaki tesbitini belirtmiştir. [413]

Hafız Bezzar ise Asım b. Ömer el-Önıerî tarikiyle bu anlamda bir hadis rivayet etmiştir ki, ilim adamlarının tesbitine göre hadis metruktür. Diğer yandan îbn Mace de Asım tarikiyle tahric ettiği bir hadiste: "Üstte olanı da altta olanı da recmediniz" denilmektedir. Bu da diğeri gibi metruktür.

Beyhaki'nin Ebu Musa'dan yaptığı rivayete göre, Peygamber efendimiz (s.a.v.) bu konuda şöyle buyurmuştur: "Erkek erkeğe yaklaşıp münasebette bulunursa ikisi de zanidir. Kadın kadına yaklaşıp sevicilikte bulunursa ikisi de zaniyedir."

Ancak bu hadisin isnadında Muhammed b. Abdirrahman bulunuyor ki, îbn Hatim onun yalancı olduğunu belirtmiştir. el-Ezdî de onun yalancı olduğuna dikkat çekmiş, Zehebi "O müttehemdir ve onda cehalet vardır" demiştir. [414]

Beyhaki'nin Hz. Ali'den (r.a.) yaptığı tahricde, Hz. Ali bir lûtiyi recmetmiştir. İmam Şafii de biz bu rivayet ve uygulamayı delil olarak seçiyoruz demiştir.

Bu babda birkaç rivayet daha bulunuyor ki bir kısmında lûti öldürülür, bir kısmında önce recmedilir, sonra yakılır gibi ifadeler yer almaktadır. İbn Abbas'dan ise bu konuda sorulunca şu cevabı verdiğini keza Beyhaki nakletmiştir: "En yüksek binanın damına çıkartılıp oradan aşağı atılır ve sonra da taşlanır."

Bu rivayetlerin tamamım dikkate alan Şa'bî, Zühri, îmam Malik, îmam Ahmed ve İshak "Lûti recmedilir" demişlerdir. Tirmizi ise bu anlamdaki hükmü imam Malik, İmam Şafii, İmam Ahmed ve îshak'tan ri-, vayet etmiştir. İmam Nahai "eğer zaniyi iki defa recmetmek doğru olsaydı lûti iki defa recmedilirdi" demiştir, el-Münzeri ise diyor ki; "Ebu Bekir, Ali, Abdullah b. Zübeyr ve Hişam b. Abdilmelik lûtiyi ateşe atıp yakmışlardır." Said b. Müseyyeb, Ata' b. Ebi Rebah, el-Hasan, Katade, Nahai, Sevri, Evzai, Ebu Talib, îmam Yahya'ya göre, lûti hakkında, . zani hakkında uygulanan had uygulanır: Bekar ise yüz değnek vurulur; evli ise recmedilir.

947 nolu Amr hadisini Nesai ve İbn Mace tahric etmiştir. Tirmizi de, biz bu hadisi ancak bu tarikle biliyoruz, demiştir.

Diğer yandan Tirmizi ve Ebu Davud Asım hadisini rivayet etmişlerdir ki, Asım onu Ebu Rüzeyn'den, o da îbn Abbas'dan (r.a.) rivayet etmiştir: "Hayvana yaklaşıp münasebette bulunana had uygulanmaz."

Tirmizi bu hadisin bu konuda en sahih olduğunu belirtmiştir. İmam Ahmed ve îshak da amel buna göredir diyerek bunu istidlale sa-lih görmüşlerdir.

Bu babda îbn Mace kendi süneninde İbrahim b. İsmail'den o da Davud b. Husayn'den, o da İkrime'den, o da İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet ettiklerine göre, Rasulüllah efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kim mahremiyle cinsel temasta bulunursa öldürün. Kim de hayvana yaklaşıp münasebette bulunursa onu da, o hayvanı da öldürün." [415]

Bu babda birkaç hadis daha bulunuyor ki, Şevkani onları Neylü'l-Evtar'da zikretmiştir, biğer yandan îbn Dakiyk el-Iyd de hadislerin ışığında müctehid ve ilim adamlarının istidlal ve yorumlarına geniş yer vermiş bulunuyor. [416]

Çıkarılan Hükümler

1- Had cezası ancak üreme organına yaklaşıp münasebette bulunan mükellef kimseye gerekir. Deli, bunak ye çocuk mükellef sayılmazlar,

2- Lût kavminin fiili gibi fiilde bulunan kimseye de had gerekmez, ta'zir cezası gerekir. Zira bu gerçek anlamda zina sayılmaz.

3- Hayvana yaklaşıp temasta bulunan kimse hakkında had cezası uygulanmaz. Ta'zir cezası gerekir. Çünkü bu da zina kapsamının dışında kalmaktadır. Bu üç maddelik hüküm daha çok Hanefîlerin görüş ve içtihadıdır.

4- îmam Ebu Yusuf ile îmam Muhammed'e göre, lutilik yapan kimse hakkında had uygulanır.

5-Nikahı kendisine haram olan kadınla evlenip münasebette bulunan kimseye had gerekmez. Bu îmam Ebu Hanife'ye göredir. Ona göre ta'zir cezası gerekir. îmameyn'e ve diğer üç mezhebe göre, bunun kesin haram olduğunu bildiği halde yapmışsa had cezası, bilmediği için yapmışsa ta'zir cezası gerekir.

6- îmam Şafii ve îmam Ahmed'e göre, kadına veya erkeğe dübüründen yaklaşıp münasebette bulunan kimseye had gerekir. Zira ister üreme

organından, isterse dübüründen yaklaşma olsun her ikisi de zina kapsamına girer.

7- Ölmüş bir kadınla cinsel temasta bulunan kimseye ta'zir cezası verilir, hakkında had uygulanmaz. Zira bu tam anlamıyla zina sayılmaz.

8- Kendi mahremiyle evlenen kimsenin nikahı batıldır. Bunda icma1 vardır.

9- "Hayvana yaklaşıp münasebette bulunan kimseyi de, o hayvanı da öldürün" mealindeki hadisle istidlal ve ihticac edilmemiştir. Yani dört mezhep imamı bununla değil "hayvana yaklaşıp münasebette bulunan kimseye had gerekmez" mealindeki İbn Abbas rivayetiyle istidlal etmişlerdir.

10- Kendi mahremiyle cinsel temasta bulunan, onunla evlenen kimseye had gerekir hükmü ağırlık kazanmıştır.[417]

Haddi Sirkat (Hırsızlık Cezası)

Hırs zlık islam hukukunda "sirkat", "hadd-i sirkat", "kat-i sirkat" gibi başlıklar altuıda yer alır. Başkasına ait bir malı, korunduğu yerden sahibinin haberi ve izni olmadan almak bir tecavüzdür. Buna uzanan eli -şartlar gerçekleştiği takdirde- kesmek gerekir. Zira müeyyidenin ağırlığı, cezanın caydırıcılığı topluma huzur ve güven getirir. Kötü niyetlileri, mütecavizleri, asalakları durdurur. Ancak her hırsızlık el kesmeyi gerektirmez, bazısında ta'zir cezası uygulanır.

İslam ülkelerinde islam hukukunun kusursuz uygulandığı zamanlarda diğer suçlarda muazzam bir azalma göze çarptığı gibi hırsızlık suçunun da asgariye düştüğünü görüyoruz. Böylece ağır bir müeyyidenin bir iki kişi hakkında uygulanmasıyla tam bir caydırıcılık hakim olmakta ve azgınları, mütecavizleri durdurmaktadır.

Mesela 1964 yılında hac ibadetini yerine getirirken Mekke'de eli kesik bir kişiye rastladık. Geceleyin bir kasayı güçlü bir hamalla beraber sırtlayıp

götürdükleri tesbit edilmiş ve ikisinin suçu sübut bulunca elleri kesilmiş. Eli kesik zat sarraflık yapıyordu ve hayatından son derece memnundu. Suudi ülkesinde başka eli kesik bulunup bulunmadığını sorduğumuzda, "Hayır, sadece ben ve bir de sözünü ettiğim hammal varız" diye cevap verdi.
[418]

Konuyla İlgili Hadisler

Ibri Ömer'den (r.a.) yapılan rivayete göre: "Peygamber (s.a.v.) efendimiz değeri üç dirhem olan bir kalkandan dolayı el kesti."
[419]

Ht. Aişe'den (r.a.) yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulüllah efendimiz (s.a.v.) dinarın dörtte birinden veya daha fazla nisbetinden dolayı hırsızın elini keserdi."[420]

Diğer bir rivayette şu lafız kullanılmıştır: "Hırsızın eli dinarırV dörtte birinden dolayı kesilir." Başka bir rivayette; "El ancak dinarır dörtte bir veya daha fazla nisbetinden dolayı kesilir." Bir diğer rivay ette ise: "Dinarın dörtte birinden dolayı el kesin, ondan aşağı nisbetter dolayı kesmeyin."

O gün için dinarın dörtte biri üç dirheme tekabül etmekte idi v< böylece bir dinar oniki dirheme karşılık oluyordu.

Onun için Hz. Aişe (r.a.) şöyle demiştir:

- "Kalkan bahasının altında kalan bir nisbetten dolayı el kesil-mez." Bunun üzerine O'na soruldu:

- "Kalkanın bahası nedir?"

- "Dinarın dörtte biridir" diye cevap verdi. [421]

A'meş'den, o da Ebu Salih'den, o da Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmiştir. Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz şöyle buyurdu: "Allah lanet et sin hırsıza, yumurta çalar eli kesilir; urgan çalar eli kesilir."

Ravi A'meş diyor ki: "Onlar o gün "beyza"dan demir miğfe kasdederlerdi. Çünkü bu kelime hem yumurta, hem de miğfer manâsına gelmektedir. Urgandan ise birkaç dirhem değerin-d olanı kasdetmişlerdir." [422]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefilere göre, sirkat (hırsızlık) sözlükte, bir şeyi -ister mal, ister başkası olsun- sahibinin izni olmaksızın gizlice almaktır. Şeriatte ise, sirkat iki kısma ayrılır: Zararı sadece mal sahibine ait olan ve bir de hem mal sahibine, hem de kamuya ait olan hırsızlık... Birincisine küçük hırsızlık, ikincisine büyük hırsızlık denir.

Hırsızlığın had cezasını gerektirmesi için, hırsızlık yapanın mükellef olması, malı korunduğu yerden gizlice alması ve aldığı malın en az on dirhem, yani yedi miskal ağırlığında ve madrub bulunması gerekir. Gümüş para kullanılmayan yerlerde ise, on dirheme tekabül eden nakit para söz konusudur.

O bakımdan madrup basılmamış gümüş on dirhem ağırlığında çalınsa veya çalman bir mal on dirhem basılı gümüşe tekabül etmiyorsa bundan dolayı had cezası gerekmez, ta'zir cezası uygulanır.

Aynı zamanda çalman malda hırsızın hiçbir mülkü ve mülk şüphesi bulunmamalıdır. Bunun için hırsız dilsiz veya a'ma (iki gözden arızalı) olursa had cezası uygulanmaz. Çünkü dilsizin o malı şüphe ile aldığı» a'manm da bilmeden aldığı ihtimali vardır. Aynı zamanda hırsızın mükellef olması şarttır. Deli, çocuk, bunak mükellef sayılmadıkları için hırsızlıktan dolayı had cezası haklarında uygulanmaz.

Bunun gibi gizlice alman mal, korunması gereken yerin dışından alınmışsa, bundan dolayı sadece ta'zir cezası'gerekir. Zira bu durumda mal sahibi hırsıza imkan ve cesaret vermiş sayılır.

Hırsızlık suçu ya kişinin ikrarıyla veyahut iki erkeğin şehadetiyle sübut bulur. Şehadet üzerine şehadetle sübut bulmaz.

Hırsızlık yapan mükellef ister hür, ister köle olsun fark etmez aynı had cezası haklarında uygulanır. Bu ceza da sağ elin bilekten kesilmesiyle gerçekleşir. [423]

b) Şafiilere göre, çalman maldan dolayı haddin uygulanması için dört şart gerekir: Birincisi, çalınan şeyin dinarın dörtte biri nisbetinde halis altın olması veyahut o kıymette bulunması; ikincisi, çalman malın başkasının mülkü olması; üçüncüsü, çalman malda şüphe bulunmaması, mesela ana babasına, evladına ait olma şüphesini taşımaması; dördüncüsü, korunması gereken yerden alınıp çalınması...

Aynı zamanda hırsızlık yapanın mükellef olması söz konusudur. O sakımdan çocuğun, delinin eli kesilmez. Tehdit edilip zorla hırsızlık yaptırılan şahsın da eli kesilmez.

Müslim ve zimmî bu hususta cezada eşittirler. Yani zimmînin malını çalmaktan dolayı müslimin, müslimin malını çalmaktan dolayı zimminin eli kesilir.

Hırsızlık davası hakime intikal ettiği takdirde suçun sübutu şu üç şeyden biriyle olur:

a) Hırsızın ikrarı,

b) iki erkek şahidin veya bir erkek iki kadının şehadeti,

c) Mal sahibinin davacı olması.

Ancak suç zanlısı suçu ikrar ettikten sonra rücu1 ederse kabul efi-lir. Hattâ hakim ona ikrardan rücu1 edip etmeyeceğini sorabilir. Ha&imin huzuruna çıkmadan adamın şurada burada hırsızlık yaptığını ikrar etmesi yeterli sayılmaz ve o yüzden eli kesilmez. Hakimin huzuruna çıkartılır, orada da ikrar ederse hüküm kesinleşir.

Bu arada şahitlerin gerek çalman mal, gerek çalındığı yer ve vakit hakkındaki ifadeleri arasında tam bir uyum bulunması şarttır. Aksi halde suç sabit olmaz.

Hırsızın, suç sübut bulunca çaldığı şeyi geri vermesi gerekir. Mal telef olmuşsa ona zâmin olur ve eli kesilir. İkinci defa hırsızlık suçu sabit olursa sol ayağı bileğinden kesilir. Üçüncü defa sol eli bileğinden kesilir.

Dördüncü defa sağ ayağı bileğinden kesilir. Ondan sonra hırsızlığa devam ederse ta'zir cezası uygulanır.

Birkaç defa hırsızlık eder, sonra bütün hırsızlıkları mahkemede sübut bulursa hepsine karşılık sadece sağ elinin bilekten kesilmesi yeterli olur. [424]

c) Hanbelilere göre, de sirkat (hırsızlık) haddi (cezası) kitap, s|ünnet ve icma1 ile sabit olmuştur.

Bu mezhebe göre, hırsızın elinin kesilebilmesi için yedi şartın oluşması gerekir:

1- Hırsızlık olayının vuku' bulması, malın gizlice alınması.

2- Çalman malın nisab miktarına ulaşması ki bu dinarın dörtte biridir.

3- Çalman şeyin mal olması, alınır-satûır türden bulunması.

4- Korunduğu yerden çalınıp çıkarılması.

5- Hırsızın mükellef olması.

6- Hırsızlığın sübut bulması.

7- Mal sahibinin davacı olması.

Suç sübut bulunca hırsızın önce sağ eli bileğinden kesilir. İkinci defa sol ayağı bileğinden kesilir. Üçüncü defa sol eli, dördüncü defa sağ ayağı kesilir. Ondan sonra hırsızlığa devam ederse ta'zir ve hapis cezası uygulanır. [425]

Hz. Ali, el-Hasan, Şa'bi, Nahai, Zühri, Hammad, Sevri ve rey taraftarlarına göre hırsızın mükerrer hırsızlığından dolayı sadece sağ ile sol ayağı kesilir. Ondan sonra hırsızlığa devam ederse artık eli ve ayağı kesilmez, ta'zir ve hapis cezası uygulanır. [426]

Hırsızlık haddi (cezası) hususunda hür erkek, hür kadın, köle ve cariye arasında fark yoktur, hepsi hakkında aynı ceza uygulanır.

Hırsız çaldığı malı hakimin huzuruna^ çıkarılmadan satın alır veya İmal sahibi o malı ona hibe ederse, suç sakıt olur, ceza uygulanmaz. Ama

mahkemede suç sübut bulunca artık satın almanın veya hibe et-[menin hükme te'sir etmeyeceği kesindir.

Çalman mal telef olmamışsa aynen sahibine iade edilir. Telef edilmişse, o takdirde hırsız ister zengin, isterse fakir olsun onun kıymetini I ödemesi gerekir.

Alkollü madde, domuz eti, ölmüş hayvan eti, çalgı aleti gibi haram bir şeyin çalınmasından dolayı had cezası gerekmez, yani hırsızın eli kesilmez. Ona ta'zir cezası uygulanır.

îmam Şafii'ye göre çaldığı çalgı aletlerinin kıymeti nisap miktarım bulursa hırsızın eli kesilir.

Babanın ve annenin kendi evladının malını, kölenin de kendi efendisinin malım çalmalarından dolayı elleri kesilmez. Dört mezhebin de içtihadı bu anlamdadır.

Hırsızlık suçu ancak iki şeyden biriyle sübut bulur:

a) Hırsızın iki defa ikrar ve itirafıyla,

b) İki adil şahidin şehadetiyle... Şüphesiz iki şahidin de erkek olması şarttır.

Birkaç kişi ortaklaşa hırsızlık yaparlar da çaldıkları malın kıymeti üç dirhemi bulursa hepsinin eli kesilir. İmam Malik ile İmam Ebu Sevr'in de içtihadı böyledir. îmam Sevri'ye, İmam Ebu Hanife ile İmam Şafii'ye göre, çaldıkları maldan her birine üç dirhem kıymetini taşıyacak nisbette isabet ederse, hepsinin eli kesilir. Aksi halde elleri kesilmez; ta'zir cezası uygulanır.

Hırsız suçunu itiraf bile etse veyahut iki adil şahit onun hırsızlık yaptığına şehadet bile etse, mal sahibi gelip davacı olmadıkça eli kesilmez. İmam Ebu Hanife ile İmam Şafii'nin de kavli budur. İmam Malik, mal sahibi davacı olmasa bile hırsızın eli kesilir demiştir. [427]

d) İmam Malik'e göre, çalman malm kıymeti üç dirhemi bulduğu takdirde el kesilir. Çünkü gerek Rasulüllah (s.a.v.), gerekse Hz. Osman zamanında uygulama böyle olmuştur.

Adam hırsızlık yapar ve mal sahibi onu affettikten sonra başka bir adam o hırsızı hakimin huzuruna çıkartırsa hırsızın eli kesilir mi? İmam Malik, sahibi onu affetse bile, mahkemeye intikal edince hakim onu affedemez demiştir.

Hakim şahitler hakkında araştırma yaparken hırsızı gözaltında tutar. Ancak bu durumda onu kefaletle salıvermesi için baş vuranlar olursa kefalet kabul olunmaz. Zira hudûd ve kısasta kefalet geçerli değildir.
[428]

Şahitler şehadette bulunduktan sonra cinnet getirir veya ölürlerse, hakim yine de hırsızın elini keser. Çünkü| şahitlik gerçekleşmiş ve suç sübut bulmuştur. [429]

Tahliller ve Rivayetler

956 nolu îbn Ömer hadisi sahih olup istidlale saühtir. Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz zamanında üç dirhem, dinarın dörtte birine tekabül etmekteydi. O bakımdan çalman malm kıymeti ister üç dirhem, isterse dinarın dörtte biri nisbetinde olsun el kesmeyi gerektirirdi. Bugün için ikisi arasında bazı farklar meydana gelmiş olsa bile dinarın dörtte birini taban sayabileceğimiz gibi üç dirhemi de taban sayabiliriz.

Üç türlü dirhem vardır:

a) Gümüş dirhem,

b) Eşya dirhemi,

c) Dirhem-i bağlı.

Gümüş dirhem 2,976 gram eder. Eşya dirhemi 3,171 gram eder, bağlî dirhem ise 3,776 gram eder. Burada ise gümüş dirhemi söz konusudur. [430]

Çalman madrup altın ve gümüş değil de başka bir mal ise, altına göre mi, gümüşe göre mi kıymeti takdir edilir? Bu hususta müctehidlerin görüşü farklıdır: İmam Malik'e göre dirhem esas alınır. İmam Şafii'ye göre altın esas alınır.

îmam Ebu Hanife ve arkadaşları, diğer Irak fakihleri ise el kesmeyi gerektiren nisap 10 dirhemdir diye ictihadda bulunmuşlardır. Bundan az olduğu takdirde el kesilmez, ta'zir cezası gerekir. Bunlar ise yukarıdaki hadislere değil, Beyhaki ve Tahavi'nin tahric ettikleri İbn Abbas hadisiyle istidlal etmişlerdir. Adı geçen şöyle demiştir: "Rasulüllah efendimiz (s.a.v.) zamanında bir kalkanın kıymeti on dirhem idi." [431]

Ayrıca Tahavi bu mesele hakkında, yani bir kalkanın on dirhem kıymetinde olduğuna dair yedi kadar rivayet nakletmiş bulunuyor. Onlardan bir rivayette değeri bir dinar veya on dirhem olan bir kovadan dolayı el kesilirdi şeklindedir. [432]

Bu anlamda bir rivayeti de Nesai tahric etmiş bulunuyor. [433]]hn Davud ve Beyhaki de Rasulüllah (s.a.v.) zamanında bir kalkanın ivmetinin on dirhem olduğunu tahric etmişlerdir. O bakımdan bu rivayetlerle amel etmek daha uygundur.

957 nolu Aişe hadisi de sahihtir. Diğer onu takıp eden rivayetler le öyle...

959 nolu A'meş hadisi de sahih kabul edilmiştir.

Görüldüğü üzere konuyla ilgili hadislerin önemli bir kısmı sahih)lmakla beraber el kesmeyi gerekli kılan hırsızlık nisbeti üzerinde farklı ifadeler bulunuyor: Dinarın dörtte biri, üç dirhem, on dirhem, bir :alkan kıymeti, bir kova kıymeti, bir miğfer kıymeti ve birkaç dirhem...

Farklı nisapları arasıni te'lif çok zor görünüyor. İbn Ömer hadi-siyle Hz. Aişe (r.a.) i. miisi birbirini kuvvetlendirmektedir. İbn Abbas (r.a.) hadisiyle Nesai'nm tahrici, Amr b. Şuayb hadisi ve Ata1 hadisi bir-)irini desteklemekte nisabın on dirhem olduğunu açıklamaktadır.

Bu yüzden müctehid imamlar da bu meselede j;örüş ve ictihad birliği sağlayamamışlardır. Ebu Hanife, arkadaşları ve Irak fakihleri on idirhemle ilgili rivayetleri daha ihtiyatlı bulup onlarla istidlal ederken diğer müctehidler üç dirhem rivayetiyle istidlal etmişlerdir. [434]

Çıkarılan Hükümler

1- Sirkat (hırsızlık) haddi veya ondan dolayı el kesme cezası kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur. İnkarı küfür, terki büyük günahtır.

2- Müeyyidenin ağırlığı mal ve can emniyetini sağlamaya yöneliktir.

3- Hırsızlık yapan kişinin mükellef olması halinde ceza uygulanır.

4- Mükellef olmayan deli ve çocuğun hırsızlık yapması sebebiyle elleri kesilmez,

5- Çalman malın korunduğu yerden gizlice alınması şarttır. Aksi halde el kesme cezası değil ta'zir cezası uygulanır..

6- Mâl sahibinin izni ve müsaadesi alınmaksızın korunduğu yerden alınıp dışarı çıkarılması söz konusudur.

7- Şüpheli bir mal olmaması gerekir. Babasının veya evladının veya kendisine kalan miras malı olduğunu sanarak malı korunduğu yerden çalan

kimsenin eli kesilmez.

8- Sirkat (harsızlık) nisabı kimine göre üç dirhem, kimine göre on dirhemdir. Yani taban olarak bu iki rakam söz konusudur. Daha aşağı bir nisbetten dolayı el kesme değil, ta'zir cezası uygulanır.

9- Hırsızlık suçunun sübutu için ya şahsın ikrarı veyahut iki er-

kek şahidin şehadeti gereklidir. Ayrıca mal sahibinin davacı olması söz konusudur. Şafii'nin bir kavline göre, bir erkek iki kadının şehadetiyle sübut bulabilir.

10- Hırsız dilsiz veya a'ma ise eli kesilmez. Zira dilsizin şüpheyle aldığı, a'manın da bilmeden ona el uzattığı şüphe ve ihtimali vardır.

11- Alım-satımı, yiyilip içilmesi haram olan bir şeyi çalan kimsenin eli kesilmez. Müctehidlerin çoğunun içtihadı bu anlamdadır.

12- Suç sübut bulunca çalınan mal geri alınıp sahibine verilir. Zayi1 edilmesi tazmin edilir.

13- Hırsızın elinin kesilebilmesi için mal sahibinin davacı olması gereklidir. İmam Malik bu görüşte değildir.

14- Hırsızın halk arasında hırsızlık yaptığını ikrar etmesi, ceza için yeterli değildir. Mutlaka hakimin huzuruna çıkarılması gereklidir. Çünkü hüküm vermeye ve uygulamayı yürütmeye o yetkilidir.

15- Hırsızlık yaptığını hakimin huzurunda ikrar edince, hakim bu ikrarından rücu' edip etr> ^yeceğini sorabilir.

16- İkrardan soow. rücu' ederse suç sübut bulmamış sayılır ve adam serb.ee I bırakılır.

17- Müctehidlerin önemli kısmına göre, birinci hırsızlıkta sağ eli, ikinci hırsızlıkta sol ayağı, üçüncü hırsızlıkta sol eli, dördüncü hırsızlıkta sağ ayağı bileğinden kesilir.

18- El ve ayaklar kesildikten sonra yine hırsızlığa devam ederse, ta'zir ve hapis cezası verilir.

19- Hz. Ali, el-fîasan, Şa'bi, Nahai ve Sevri gibi ilim adamlarına göre hırsızın sadece bir eli ve bir ayağı kesilir. Üçüncü, dördüncü defa hırsızlık

ederse ta'zir cezası uygulanır.

20- Hırsızlık cezası hakkında hür ve köle eşit işlem görür. Kadm-erkek arasında da fark yoktur.

21- Çaldığı malı, mahkemeye götürülmeden hırsız satın alır veya mal sahibi ona hibe ederse suç sakıt olur.

22- Mahkemeye intikal edip hakim huzuruna çıktıktan sonra çaldığı malı satın almasıyla veya mal sahibinin hibe etmesiyle suç sakıt olmaz.

23- Baba veya annenin kendi evladının malını, evladın da kendi ana ve babasının malını çalması cezayı gerektirmez.

24- Mal sahibi adamı affettikten sonra başka biri onu hakimin huzuruna çıkartırsa, İmam Malik'e göre suç sakıt olmaz ve el kesme cezası uygulanır.

25- Şahitler şehadette bulunduktan sonra ölür veya cinnet getirirlerse, hakim suçu sabit görüp el kesme cezasını uygular.

26- Hırsızlıkta şahitlik üzerine şahitlik yoktur. [435]

Yemişten ve Bir de Hurma Ağacının Salgıladığı Cumar (Şehm-i Nahl) dan Dolayı El Kesme Cezası Gerekir Mi?

Bilindiği gibi, yemiş, başta incir, hurma olmak üzere meyva cinsine delalet eden bir isimdir. Cumar ise, hurma ağaçlarının tepesinde >luşan ak ve lezîz, tadı süte yakın bir maddedir. [436]

Hırsızlığın haddi gerektirmesi için şartlardan biri de nisab mik-,arı bir malı sahibinin izni olmaksızın gizlice korunduğu yerden alıp götürmektir. Bağ ve bahçelerde, ev avlulanndaki meyva ağaçlarından sahibinin izni ve haberi olmaksızın meyva koparıp götürmekten dolayı il kesme cezası gerekir mi? Bu hususta az farklı rivayetler, görüş ve ssbitler bulunuyor. [437]

İlgili Hadisler

Rafi' b. Hadîc'den (r.a.) yapılan rivayete göre, adı geçen, Ra-sulüllah (s.a.v.) efendimizin şöyle buyurduğunu duyduğunu haber vermiştir: "Yemişte ve cumarda el kesme yoktur." [438]

Amr'b. Şuayb'den (r.a.) rivayet edilmiş, o da babasından ve dedesinden rivayet etmiştir. Adı geçen şöyle demiştir: "Rasulüllah (s.a.v.) efendimizden ağacı asılı bulunan meyvadan soruldu. Efendimiz şu cevabı verdi: 'İhtiyaç sahibi olup ondan bir şey koparıp koltuğunun altına alıp götürmeksizin-ağzına koyup yiyen kimseye bir şey gerekmez. Kim oradan (meyvalıktan) bir şey alıp dışarı çıkarsa onun iki mislini ödemesi gerekir ve bir de ceza... Kim de meyvanın harman yapıldığı, toplanıp ayıklandığı yer-

-Ebu den bir şey çalar da onun kıymeti kalkan kıymetine ulaşırsa, onun elini kesmek gerekir." [439]

Diğer bir rivayette ise, ravi şöyle demiştir: "Müzeyne kabilesinden bir adamın Rasulüllah (s.a.v.) efendimizden meyvanın toplanıp harman yapıldığı (otlağa benzer) yerden çalınmasından dolayı (ne gerekeceğini) sorduğunu duydum. Efendimiz ona şu cevabı verdi:

- "Onda iki kat bahası ve bir de (caydırıcı ölçüde) azap dayağı gerekir. Bahçede korunduğu yerden almanı hakkında ise -alman nisbeti bir kalkan bahasına ulaşırsa- el kesme gerekir."

Adam:

- "Ya Rasulallahl Meyva ve bir de tomurcuk halinde bulunanından alman hakkında (ne buyurursunuz?)" diye sordu. Efendimiz ona şu cevabı verdi:

- "Kim ağzıyla alır (alıp ağzına kor), koltuğunun altına alıp götürmezse, ona bir şey gerekmez. Kim de yüklenip (götürürse) ona bahasının iki katını (ödetmek) gerekir ve bir de (caydırıcı ölçüde) dayak gerekir. Kim de meyvanın harman yapıldığı, ayıklandığı yerden alıp götürürse ve o aldığı kalkan kıymetine ulaşırsa, el kesmek gerekir." [440]

Amre bint Abdirrahman'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Bir hırsız Hz. Osman (r.a.) zamanında ütrücce (turunç -ağaç

kavunu-) çalmıştı. Hz. Osman çalman o ütrücce'nin kıymetinin belirlenmesini emretti. Bir dinarın oniki dirheme tekabül ettiği dikkate alınarak üç dirhem olarak kıymetlendirildi. Bu yüzden Osman (r.a.) o adamın elini kesti." [441]

Mezheblerin Görüş, İctihad ve İstidlalleri

a) Hanefilere göre, önemsiz, değersiz şeylerin çalınmasından dolayı el kesmek gerekmez. Aynı zamanda kısa zamanda bozulan, kokuşan maddelerden dolayı da had uygulanmaz. Bunlardan dolayı ta'zir cezasına başvurulur.

Yaş meyva, kavun, karpuz ve benzeri şeylerden, ağaç üzerindeki meyvadan, biçilmemiş ekinden, sarhoş edici içkilerden, çalgı aletlerinden, oyun aletlerinden, altın, gümüş, bronz, bakır heykellerden, kitap ve mushaftan dolayı el kesilmez, sadece ta'zir cezası uygulanır. [442]

Burada Hanefîler Rafı1 hadisiyle istidlal etmişlerdir;

b) Şafiilere göre de, meyva toplanıp harmanlandığı yerden çalındığı takdirde nisap miktarına ulaşırsa el kesilir. Ağaç üstünden çalınması sebebiyle tazir gerekir. Şafîiler bu konuda daha çok şu iki hadisle istidlal etmişlerdir: Rafı' b. Hadic ve Amre bint Abdirrahman'dan rivayet edilen. [443]

Genel anlamda yaş, kuru meyva ve diğer yiyecek maddeleri korundukları yerden nisap miktarı çalındığı takdirde el kesmeyi gerektirir. Erken bozulması veya kokması bu hükmü engellemez. [444]

Böylece Şafîiler daha çok ayetin umum ifadesine dayanmakta ve ayette istisna yapılmadığını dikkate almaktadırlar. Malikiler de aynı görüştedirler.

c) Hanbelilere göre, ister yiyecek maddelerinden, ister giyim eşyyasmdan, ister canlı hayvanlardan, ister kıymetli taşlardan ve diğer topraktan çıkan kireç, arsenik ve benzeri şeylerden olsun korunduğu yerden nisap miktarı çalındığı takdirde el kesme gerekli olur.

Ancak çalgı aletleri ve yenilmesi, içilmesi, kullanılması haram olan şeyler bu genellemenin dışında kalır. [445]

d) Malikilere göre de, meyva ve diğer yiyecek maddelerinden korunduğu yerden nisap miktarı çalınma el kesmeyi, gerektirir. [446]

İçki ve diğer sarhoş edici, uyuşturucu maddelerin çalınması el kesmeyi gerektirmez, ta'ziri gerektirir. [447]

Konuyu şöyle özetleyebiliriz:

Çalman malda dört şartın bir araya gelmesiyle el kesme hükmü gerekli olur. Bu dört şarttan biri noksan olursa, ta'zir ve diğer müeyyideler uygulanır:

1- Malın taşınır olması,

2- Çalman yerdeki örfe göre kıymetli olması,

3- Korunan bir mal özelliğinde bulunması,

4- Çalman malın nisap miktarı veya daha fazla olması... [448] Çalman malın el kesmeyi gerektirmesi için taşınır olması şarttır.

Zira hırsızlık, bir malı korunduğu yerden alıp götürmektir. O bakımdan taşınmaz olmayan mala tecavüz hırsızlık konusuna girmez. Bunun gibi, başkasının yansıyan ışığından, klima cihazının püskürttüğü serin havadan, soba ve ocağından yayılan ısıdan yararlanmak da hırsızlık kapsamının dışında kalır.

Halk arasında kıymet ifade etmeyen, evin, tarlanın rasgele yerlerine atılan veya koparilmayıp kendi haline bırakılan kamış, asma yaprağı veya gerektiği yerde korunduğu halde necis olduğundan dinen bir kıymeti haiz olmayan rakı, şarap ve benzeri alkollü maddeler, domuz, domuz eti, ölmüş hayvan eti bu cümledendir. Bunlardan dolayı el kesme hükmü uygulanmaz. Başka müeyyideler konabilir.

Çalman maldan dolayı hırsızın elinin kesilebilmesi için bir de korunduğu yerden çalınması şarttır. Müctehidlerin hemen hepsi aynı . görüştedirler. Ancak Zahirilere göre, nereden çalmırsa çalınsın nisap miktarına ulaşıyor veya daha fazla ise el kesilir.

Bir malın, muhafazası, beldenin örfüne göre takdir edilir. Mesela bir yerde bahçenin, tarlanın alet ve edevatı bahçe veya tarla kenarında yapılan küçücük bir binada korunurken, diğer bir yerde tarla ve bahçede kamış veya ağaçtan yapılmış bir korulukta korunur.

Nisap miktarı ise gerek hadislerde, gerekse ictihad düzeyinde farklı nisbetler olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim konuyu mezheplere göre açıklarken buna yeterince temas etmiş bulunuyoruz. [449]

Allâme ibn Dakiyk el-Iyd, el kesme konusunu işlerken, dinarır dörtte birinden dolayı böyle bir cezanın uygulamasının hikmetine şöyle temasta bulunmuştur:

"Eğer diyet (adam öldürmeden dolayı ödenmesi gereken meblağ) dinarın dörtte biri olsaydı o zaman halk arasında cinayet olaylar* devamlı artıp çoğalırdı. Ve eğer el kesme hükmünün uygulanması için nisap beşyüz dinar olsaydı, o zamanda,mala karşı işlenen cinayetler çoğaîırdı.'r [450]

Tahliller ve Rivayetler

971 nolu Rafı1 hadisini aynı zamanda Hakim ve Beyhaki tahric etmişler ve Beyhaki ile İbn Hibban bunu sahihlemişlerdir. Ancak vasi ve irsalinde ihtilaf zuhur etmiştir. Yani senedinden bir sahabinin düşüf düşmediği söz konusu olmuştur. Bununla beraber istidlal ve istinbate

iki kelimeye yer verilmiştir: Semer, keser... Dıger bu iki kelimenin kapsamını ve maksadın ne olduğunu açıklamaktadır.

972! nolu Arar b. Şuayb hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiştir, Tirmizi ise hasenleyip sahihlemiştir. O bakımdan, müctehidlerin Önemli bir kısmı bu hadislerle istidlalde bulunmuşlardır.

974 nolu Amre bint Abdirrahman rivayetini aynı zamanda Beyha-ki ve îbn Münzir tahric etmişlerdir.

Bu babda Ahmed ve İbn Mace, Rafı' hadisinin bir benzerini nak-letmişlerdir. Ancak isnadında Sa'd b. Saîd el-Makberî bulunuyor ki bu zat

zayıftır ve daha çok kardeşinden dolayı bu sıfatı almıştır. O bakımdan İbn Adiy: "Onun hiçbir rivayetine uyulmaz; çünkü hepsini de kardeşi Abdullah'tan rivayet etmiştir" demiştir. Ebu Hatim ise şöyle tesbitte bulunmuştur: "Sa'd hadd-i zatında müstakim bir zattır. Beliyy-esi (belâ ve zahmeti, kınanma ve rivayetine uyulmama) kardeşinden kaynaklanmaktadır." [451]

Böylece meyve ve sebze gibi henüz toplanıp gerektiği yere konulmamış olan tazesinden gizlice koparıp yiyene azarlama şeklinde bir ceza verilir. Toplayıp koltuğunun altına alıp götürene, topladığı üç dirhem kıymetinde değilse iki katı Ödetilir. Bu daha çok malî bir ceza olacak vasıflanabilir. Nisap miktarım bulduğu ve mal sahibi davacı olduğu takdirde el kesilir. Ancak Hanefılere göre, bağ ve bahçedeki yaş meyva veya sebzeden dolayı el kesme değil ta'zir cezası uygulanır.

İmam Sevri'ye göre bir gün kadar dayanıp bozulmayan, kokmayan meyva ve sebzelerden dolayı ve sonra da bu vasıfta olan diğer şeylerden dolayı el kesilmez. Ama daha fazla dayanabilenlerden dolayı el kesilir.

Amr hadisinden, el kesme cezası ancak ağacından koparılıp harmanlanmak üzere örtünün altına nakledilen meyvadan nisap miktarı veya daha fazla çalındığı takdirde uygulanır hükmü anlaşılmaktadır. Amre bint Abdirrahman rivayetinden ise mutlak bir ifade kullanılarak çalman meyva nisap miktarını bulduğu takdirde el kesme cezasının uygulanacağı hükmü çıkmaktadır. İhtimal Hz. Osman'ın (r.a.) turunç veya ağaç kavunundan dolayı el kesmesi, toplanıp harmanlandığı örtü altından çalınmış olabilmesindendir. [452]

Çıkarılan Hükümler

1- Bağ ve bahçelerde henüz toplanmamış meyva ve sebzelerin çalınmasından dolayı daha çok ta'zir cezası uygulanır.

2- Kısa sürede bozulan, kokuşan maddelerin çalınmasından dolayı da el kesilmez, ta'zir cezası uygulanır. 3- Bunun gibi biçilip harmanlanmamış ekinden, oyun aletlerinden, madeni

heykellerden, mushaf ve kitaplardan dolayı el kesilmez; ta'zir cezası uygulanır. .

Bu görüş ve istinbatlar daha çok Hanefilere aittir.

4- Şaftilere göre, meyva ve sebzenin ve diğer maddelerin erken bozulması veya kokuşması, el kesmeye engel teşkil etmez. Bunlar korundukları yerden çalınıp götürüldüğü ve nisap miktarını bulduğu takdirde el kesme cezasının uygulanmasını gerekli kılar.

5- Hanbelilere göre, ister yiyecek maddelerinden, ister giyim eşyasından, isterse topraktan çıkan ve kıymet ifade eden maddelerden nisap miktarını veya daha fazla çalınıp korunduğu yerden götürüldüğü takdirde el kesilir.

6- Çalgı aletleri ve yenilmesi, içilmesi, kullanılması haram olan şeylerden dolayı el kesilmez. Sadece ta'zir cezası uygulanır.

7- Ağaç üstündeki meyvadan sahibinin haberi ve izni olmaksızın koparıp yemekten dolayı el kesilmez. Gerekirse ta'zir cezası uygulanır.

8- Ağaçtan kopardıklarını koltuğunun altına yerleştirip götüren kimseye bunun iki misli ödettirilir.

9- Nisap miktarı, daha önce de belirtildiği üzere, Hanefılere gör< on dirhemdir veya o kıymette olanıdır. Diğer mezheplere göre, üç di rhem veya o kıymette olanıdır.

10- Bağ veya bahçelerdeki ağaçlardan sahibinin izni olmaksızıı meyva koparıp yemek helal değildir.

11- Bahçe sahibi yola doğru sarkan dalları gelip geçenlerin îstifad esine terkederse, tahrim hükmü kalkar. [453]

Malın Muhafazası ve Muhafaza Edildiği Yer, Bu Hususta Örfün Dikkate Alınması

Taşınır olup kıymeti haiz olan malın layık olduğu yerde korunması oldukça lüzumludur. Zira böyle yapmakla kişi hem ciddi tebdbir almış sayılır, hem de hırsıza davetiye çıkarmış olmaz.

İslam hukukunda hırsızlık olayından dolayı birtakım maddî ve' manevî müeyyidelere yer verilerek caydırıcı hükümler konmuştur. Mal sahibinin tedbirsizliği, kıymet ifade eden malını gerektiği yerde korumaya önem vermemesi, işsiz ahlaksızların cesaretini artırabilir, ve bu sebeple birtakım nahoş olaylar meydana gelebilir. O bakımdan hırsızın elinin kesilebilmesi, yani hakettiği cezayı görebilmesi için nisap miktarı bir malı muhafaza edildiği yerden gizlice mal sahibinin izni olmaksızın alıp oradan uzaklaştırması şarttır. Örfen evin avlusuna konulup muhafazası gereken kıymetli bir malı kapının dışına koymak hem tedbirsizliktir, hem de çalındığı takdirde hırsızın elinin kesilmesini gerektirmeyen bir hırsızlıktır. Zira çalınması için mal sahibi de bir bakıma hırsıza yardımcı olmuştur.

Ancak neyin, nasıl, nerede muhafazası gerekiyor hususunu örfle belirlemek mümkündür ve sıhhatli sonuç da ancak böyle alınmış olur. Kişinin içinde yaşadığı beldenin ve toplumun Örf ve âdetine göre muhafaza hususunda tedbir aldığı taktirde, hırsıza ağır ceza yani el kesme cezası verilir. Aksi halde ta'zîr cezasıyla yetinüir. [454]

İlgili Hadisler

'Safvan b. Umeyye (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şu bil-" giyi vermiştir: "Mescid'de kendime ait kare şeklinde siyah bir kumaş üzerinde uyuyordum. Derken bu kumaş çalını vermiş. Az sonra hırsızı yakaladık ve onu Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in huzuruna çıkardık. Efendimiz onun elinin kesilmesini emretti. Bunun üzerine ben: 'Ya Resûlallah! Kare şeklindeki bir kumaşın fîatı otuz dirhem etmez mi? Ben bunu o adama hibe ediyorum veya ona satıyorum (yeter ki eli kesilmesin)" dedim. Resûlüllah (s.a.v.) bana: "Onu bana getirmeden önce bu olsaydı ya..." buyurdu. [455]

İmam Ahmed ve Nesâî'nin rivayetinde Resûlüllah (s.a.v,) Efendimiz hırsızın elini kesti...

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre: "Resûlüllah (s.a.v.) 1 Efendimiz kadınlar suffasmdan fîatı üç dirhem olan bir burnus çalan hırsızın elini kesti." [456]

Müctehidlerin Îstinbat ve İstidlalleri

a) Hanefî imamlarına göre, malın koruma altına alınması ya belirlenmiş bir yer ile veyahut üzerine konmuş bir koruyucu ile gerçekleşir. Kendi malını bizzat koruyan kimse isterse o malm yanında uyumuş olsun, hırsızın elinin kesilmesine hükmedilir. Çünkü koruyucusu bulunuyordu. Evde korunan bir mal ise, örfe göre isterse o evin kapısı olmasın, isterse kapısı bulunsun da açık tutulsun, hırsızlık vukuunda mal korunduğu yerden çalındığı için el kesilmesi gerekir.

Girilmesine izin verilen bir dükkân, han, otel, hamam ye benzeri yerden çalman şeyden dolayı hırsızın eli kesilmez, ta'zîr cezasına çarptırılır. Ama belli bir. saatten sonra girilme izni kaldırılan bu gibi yerlerden geceleyin çalman bir maldan dolayı el kesilir.

Bunun gibi sandığı açıp içindekini çalan veya elini adamın cebine veya yanında taşıdığı çantasına gizlice sokup bir şey çalan kimsenin de -çaldığı şey üç dirhem veyahut on dirhem değerinde ise- eli kesilir. Zira sandık bizatihi muhafaza yeri sayılır. Cep, cepken, çanta da muhafız* bulunan bir ortamda bulunuyor. O bakımdan el kesmeyi gerektiriyor.

Evden çaldığı malı evin dışına çıkarmadığı taktirde eli kesilmez. Ama ev büyükçe olur da içerisindeki bir malı alıp dış sahanlığa çıkarırsa eli kesilir.

Bunun gibi malı korunduğu yerden veya muhafızının yanından alıp yola atan ve sonra da dolaşıp onu yoldan alan kimsenin eli de kesilir.

Evin duvarını delip elini oradan sokarak bir şey çalan veya adamının yeninden dışarı çıkıp sarkan kesesini yarıp para veya başka bir şey çalan kimsenin eli kesilmez, ama ta'zîr cezasıyla cezalandırılır. [457]

b) Şâfiîlere göre, malin korunması veya koruma altına alınması ya gözetmekle veyahut konulan yerin engel teşkil etmesiyle gerçekleşir. Bu da

daha çok örfe göre tesbit edilir. O bakımdan davar ahırı bizatihi koruma yeridir. Davarlar orada konur. Davar ahırına konulan giyim eşyası, kap kaçak koruma altına alınmış, yani korunması gereken yere Ikonulmuş sayılmaz. Evin avlusu eski giyim eşyası ve değeri düşük kalpların korunduğu yerdir. Diğer giyim eşyasının ve kullanılmakta olan değerli kapların yeri ise mutfak veya benzeri bir odadır. [458]

Malın korunması için başına konan gözcü, yani bekçinin ya fiziksel gücüyle, değilse yüksek sesiyle hırsızı engelleyebilecek vasıfta olması gerekir. Mescidde veya boş bir arazide elbise ve nevalesini başının altına koyup uyuyan kimse onu muhafaza altına almış sayılır veya mevcut elbese ve benzeri şeyleri yaygı yapıp üzerine yatarak uyursa yine de koruma altına almış kabul edilir ve bu durumda çalındığı taktirde el kesme cezası uygulanır.

Boş arazide kurulan çadırın ipleri iyice bağlanmaz da her yanından bir insanın girebilme imkânı olur ve bu durumda çadıra girilerek hırsızlık yapılırsa, el kesme cezası uygulanmaz. Ama ipleri sıkıca bağlanır, uçları kazıklara iyice rapdedilirse, o taktirde çadır korunmuş; sayılır. Şu şartla ki içinde isterse uyur halde olsun güçlü bir muhafız bulunmalıdır. Bu durumda hırsızın eli kesilir.

Mülk sahibi kiracısının malını, muîr de müsteirin (ödüne veren de ödünç alanın) malını çalmaktan dolayı el kesme cezasıyla tecziye edilir. [459]

c) Hanbelîlere göre, bir mal muhafaza edildiği yerden alınıp dışarı çıkarıldığı taktirde el kesme cezasını gerektirir. Zaten bu görüşe muhalefet eden olmamıştır. Müctehidlerin önemli bir kısmının da istin-bat ve içtihadı bu merkezdedir. Ancak el-Hasan, Nahâî ve bir de Hz. /dşe'den (r.a.) yapılan bir rivayete göre, çalmak istediği malı korunduğu yere giderek toplayıp bir araya getirirse, dışarı çıkarmasa hile hırsızın eli kesilir.

Daha önce de belittiğimiz gibi. Zahirîlere göre korunmaya itibar edilmez. Mal nerede olursa olsun onu çalanın, eli «kesilir. Ancak bu hususta sabit bir hadîs ve sağlam bir delil mevcut değildir.

Böylece kilitli sandıklarda korunan altın, gümüş, mücevherat ve benzeri şeyler korunma altına alınmış kabul edilir. Giyim eşyası, kâb kaçak da bayındır yerlerde kilitli olmayıp içinde korucusu bulunan evlerde muhafaza altında demektir.

Sözü edilen evlerin kapısı kilitlenmez ve içinde de korucu bulun mazsa, artık cf evler sözü edilen eşya için muhafaza yeri sayılmaz,

O halde mal korunduğu yerden alınıp dışarı çıkarıldığı taktirde çalınmış kabul edilir ve hırsızın eli kesilir. Dışarı çıkarılmadığı taktirde hırsıza ta'zîr cezası uygulanır.

. Hamam ve benzeri umuma açık yerlerde meydana gelen hırsızlık olayından dolayı el kesme cezası değil, ta'zîr cezası uygulanır. İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye göre, sözü edilen umuma açık yerlerde muhafız bulunursa, o taktirde el kesme cezası uygulanır. [460]

Mal sahibi kiracısının evinden veya dükkânından bir şeyler çalarsa, eli kesilir. Misafir konakladığı evde açık ortada duran şeyleri çalacak olursa, sadece ta'zîr edilir. Ama evin içinde muhafaza altına alınıp kapalı, kilitli yerlerden alırsa eli kesilir. [461]

d) Mâliki mezhebine göre de, muhafaza altında bulunan biı mal dışarı çıkarılmadığı sürece hırsızın eli kesilmez.

Eve alman misafirin, muhafaza altına alınmış bir mal dahi olsa-yaptığı hırsızlıktan dolayı eli kesilmez. Çünkü ev sahihi ona güvenerek evine konuk edilmiştir. O bakımdan ta'zîr cezası gerekir.

. Hırsızlardan biri eve ve dükkâna girer, diğeri dışarıda bekler, içeriye giren topladığı malı kapı veya pencereden veya açtığı delikten dışarı atar diğeri de onları toplar ve bu durumda yakalanırlarsa, dışardaki adamın eli kesilir. İçeride bulunup henüz dışarı çıkmayan adamın elinin kesilip keselemeyeceğine İmam Mâlik tereddüt etmiştir. [462]

Tahliller

985 no'lü Safvan hadîsini aynı zamanda İmam Malik, Muvatta'da tahrîc etmiştir. [463] İmam Şâfîî ve el-Hakem de bunu çeşitli tariklerden tahrîc edip üzerinde birtakım tesbitler yapmışlardır. O tariklerden biri Tavüs'un İbn Abbas (r.a.) dan yaptığı rivayettir ki Beynakî onu-, sahîh olmadığına dikkat çekmiştir. Diğer bir tarik ise yine Tâvus'uv Safvan'dan yaptığı

rivayettir. İbn Abdilberr diyor ki: "Tavus'un Safvan'dan rivayeti mümkündür. Çünkü bu zat Hz. Osman'ın hilâfet yıllarına ulaşmıştır. Hatta bir rivayete göre Tavus'un yetmiş kadar sa-habiye ulaştığı kaydedilmiştir.

İmam Mâlik bu mealde Zührî'den, o da Safvan'm oğlundan, o da babasından rivayet etmiş bulunuyor ki İbn Cârûd onun sâhıl1 olduğunu belirtmiştir. Hâkim de onun sahîhlemiştir.

Aynı zamanda bunun şahidi sayılacak bir hadîsi Âmr b. Şuayb babasından, dedesinden rivayet etmiştir. Ancak Hafız İbn Hacer senedi-I nin zayıf olduğunu söylemiştir. (994).

Ebû Hanîfe'ye göre mal sahibinin affedilmesiyle el kesme -hükmü sakıt olur. Ancak Safvan hadîsinin zahiri bu görüşü reddetmektedir. Bu, olay hâkime intikal ettirilmeden önce mal sahibi affetse, o taktirde el kesme sakıt olur. Bunda icma' vardır.

986 nolu İbn Ömer hadîsinin sahîh olduğunu söyleyenler çoğunluktadır. Böylece cami ve mescidlerde kendi eşyasını altına serip oturan veya uyuyan veyahut bazı ihtiyaç maddelerini yanında tutan kimsenin uyumasından veya dalgınlığından yararlanarak hırsızlıkta bulunan kimsenin çaldığı üç dirhem nisbetini buluyorsa eli kesilir hükmü çıkıyor. Hanefîlere göre, on dirhem değerinde bir hırsızlıktan dolayı ancak el kesilir. Zira bunu ifade eden hadîsler istidlale daha uygundur. [464]

Çıkarılan Hükümler

1- Hırsız ancak malı korunduğu yerden veya gözcüyle koruma altına alındıktan sonra çalarsa eli kesilir.

2- Halı, perde, yatak ve benzeri ev eşyası evin içine konulmakla korunmuş olur. Kapı kilitli olmasa bile hırsız gizlice içeri girip bunları çalarak dışarı çıkarırsa eli kesilir, _ ,

3- Sandıkta muhafaza edilen veya devamlı kilit altında kapalı bir kutuda veya kilitli bir dolapta muhafaza edilen altın, gümüş, mücevharat ve benzeri

şeyler korunduğu bu gibi yerlerden alınıp dışarı çıkarılırsa el kesme cezası uygulanır.

4- Ev eşyası korunduğu yere değil de evin avlusuna bırakılacak olursa, o taktirde hırsızın eli kesilmez, ta'zîr cezası uygulanır

5- Adamm beraberinde taşıdığı çanta, torba ve benzeri bir şeyi bıçakla yarmak veya kilidi açmak suretiyle içindekini çalan kimsenin eli kesilir.

6- Büyükçe bir eve girip odadaki eşyayı çalmak suretiyle evin avlusuna taşırsa el kesme cezası uygulanır. Zira bu amelye de eşyayı evin dışına çıkarmak demektir.

7- Evin duvarını delerek elini sokmak suretiyle evden birşeyler çalan kimse hakkında el kesme cezası uygulanmaz, ta'zîr cezası verilir.

8- Adamın yeninden dışarı sarkan para kesesini yarıp para aşıran kimsenin de eli kesilmez, ta'zîr cezası uygulanır.

9- Korunma yeri, korunma altına alınma daha çok Örfe göre belirlenir. Bir beldede o gibi yerler koruma yeri olarak kullanılmazken bir diğer beldede kullanılabilir.

10- Davar ahırı davarlar için korunma yeridir. Oraya girip davar çalanın eli kesilir. Ama davar ahırına konan ev eşyasının çalınmasından dolayı el kesme cezası uygulanmaz.

11- Mal üzerine konan gözcü veya bekçi ya fiziksel yapısıyla hırsızı defedecek güçte olmalıdır veyahut sesini duyuracak kadar ses tonu ve cesareti olmalıdır. Aksi halde el kesme cezası değil, ta'zîr cezası uygulanır.

12- Yol kenarında, açık arazide veya mescid ve benzeri bir yerde nevalesini başının altına koyup uyuyan kimse onu koruma altına almış sayılır. Bu durumda meydana gelecek hırsızlıktan dolayı hırsızın eli kesilir.

13- Boş arazide kurulan çadırın ipleri iyice gerilip kazıklara bağlanmaz ve çadırın etekleri uygun şekilde düzenlenmezse, meydana gelecek hırsızlıktan dolayı el kesilmez. Ta'zîr cezası uygulanır.

14- Mülk sahibi kiracısının, borç veren borç alanın malın] çalmaktan dolayı el kesme cezasıyla tecziye edilir.

15- Misafir konakladığı evin kapalı bir oda veya şandıklarmdar bir şey çalarsa eli kesilir. [465]

Muhtelis–Müntehib-Hain-Cahidü'l-Âriye

Bu dört sıfattan birini kendinde taşıyan kimse sarık (hırsız) ayılabilir mi? Aynı zamarda hırsız hakkında uygulanan el kesme ce-ası böylesi hakkında da uygulanabilir mi?

Mulıteîis; Çalıp çırpan, alıp kaçan anlamına;

Müntehib; yağmacılık ve çapulculuk eden anlamına; Hâin; lyânette bulunan anlamına;

Câhidü'l-Âriye; ödünç ve iğreti verilen mal veya parayı inkâr iden anlamına gelir.

Toplum yapısında gizlice, sinsice, ustaca evlere, iş yerlerine girip iirsızlık yapanlar bulunduğu gibi, başkasına ait malı bulunduğu yerde calip çırpan, kapıp kaçanlar, kargaşa anlarında, fırtınalı günlerde yağmacılık ve çapulculukta bulunanlar; hıyanet içinde olup zimmetine pir şeyler geçirenler ye kendisine ödünç veya iğreti verilen mal veya Darayı inkâr edenler de eksik değildir.

Böyleler! hakkında cezaî müeyyide olarak neler belirlenmiştir ve uygulamada nasıl bir yol izlenmiştir? Bütün bu soruların cevabını hem hadîslerde, hem de hadîslerle istidlal ve ihticacda bulunan ilim adam-.armın çıkardığı hükümlerde bulmak mümkündür. [466]

İlgili Hadisler

Cd6ir (r.a.) den yapılan rivayeti göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Hâin, müntehib ve muhtelis hakkında el kesme (hükmü) yoktur," [467]

ibn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Mahzum kabilesinden bir kadın ödünç veya iğreti mal ve eşya alır ve (sonra da) inkâr ederdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onun elinin kesilmesini emretti." [468]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Mahzum kabilesinden birkadın (şundan bundan) iğreti olarak mal ve eşya alır ve (sonra da) inkâr ederdi. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onun elinin kesilmesini emretti. Bunun üzerine o kadının ehli (hısım ve yakınları) Üsame b. Zeyd'e gelerek konuştular. Üsame da o kadın hakkında Peygamber (s.a.v.) Efendimizle konuştu. Peygamber {s.a.v.) Efendimiz ona şöyle dedi: "Ya Üsameî Bir daha seni Aziz ve Celîl olan Allah'ın belirlediği hadlerden bir had (din uygulanmaması için) şefaatçi ol-Tnnnı ^örmeyeyim." Sonra da Resûlüllah (s.a.v.) kalkıp insanlara manı görmeyeyim, oumauc şöyle hitabede bulundu: "Şüphesiz sizden öncekilerden heiaK olanlar ancak onlardan bir şerîf (ileri gelen soylu kişi) hırsızlık yapınca onu bırakırlardı. Onlardan bir zayıf (sıradan bir kimse) hırsızlık edince onun elini keserlerdi. Canımı kudret elinde tutan yüce kudrete yemin ederim ki, eğer hırsızlık eden kişi Mu-hammed'in kızı Fatıma bile olsa mutlaka onun elini keserim." Böylece Resûlüllah (s.a.v.) Mahzum kabilesinden olan o kadının elini kesti." [469]

Müctehidlerin İstinbat ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre; ödünç veya iğreti alman ve sonra da müsteiı (iğreti alan) tarafından. inkâr edilen şey, korunduğu yerden gizlice alman şeyden ayrı bir anlam ve hüküm taşımaktadır. Zira sirkatin el . kesmeyi gerektirmesi için şartlarından biri de malı gizlice korunduğu yerden alıp korunduğu yerin dışma çıkarmaktır. Ödünç veya iğreti olarak alındıktan sonra inkâr edilen bir mal bu tarifin veya şartın dışında kalmaktadır. O bakımdan el kesmeyi değil ta'zîri gerektiren bir suçtur.

Ebû Cafer Tahâvî de aynı görüşte olup delil olarak Hanefîlerden yana şu hadîs ve rivayetleri nakletmiştir:

İbn Vehb'in Cüreyc'den, onun da Ebû Zübeyr'den, onun da Câbir (r.a.) den yaptığı rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Haîn, muhtelis ve müntehib hakkında el kesme hükmü uygulanmaz." [470]

Haîn, hiyânet kökünden bir sıfattır. Kendisine güvenilip iğreti veya ödünç olarak bırakılan bir emanet eşyayı zayi' edip kendisine böyle bir emanetin verildiğini inkâr eden kimseye sıfat olarak kullanılır.

Müntehib: nehb kökünden türetilen bir sıfattır. Başkasına ait malı ağız kalabalığı ve şarlatanlık yaparak yağmalayan kimse demektir.

Muhtelis ise, şunun bunun malım kapıp kaçan kimse demektir. [471]

Sonra da Tahâvî bu görüş ve içtihadın İmam Ebû Hanîfe, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e ait olduğunu açıklamıştır.

Mahzum kabilesine mensub kadının aldığı ödünç, iğreti şeyi inkâr etmesinden dolayı elinin kesilmesi de sahîh hadîse dayanmaktadır. Ancak Hanefîler bu rivayetlerle değil, daha çok İbn Cüreyc tarikiyle yapılan rivayeti maksada daha uygun bulup onunla istidlal etmişlerdir.

b) Şâfiîlere göre, hıyanet yoluyla işlenen suçtan dolayı el kesilmez. Nitekim hanımefendisinin altmış dirhem değerinde olan tarağını çalan cariyenin elinin kesilmeyeceğini Hz. Ömer (r.a.) beyân etmiştir. Ortada bir hıyanet var, ama kendisine güvenilen cariye onu kötüye kullanmıştır. Bu yüzden ta'zîr cezası uygulanabilir. [472]

Bunun gibi evin içinde kocasının malını veyahut adam karısının malım veya hizmetçi ev sahibinin malım çalacak olursa bundan dolayı el kesme cezası uygulanmaz. Çünkü bu daha çok hiyânet kapsamına girmektedir.

Ödünç veya iğreti olarak emtia aldıktan sonra veya yanma emaneten bırakıldıktan sonra aldığını, yanma emaneten bırakıldığını inkâr eden kimsenin de eli kesilmez. Bu da hiyânet sayılır ve ona göre ta'zîr cezası verilir.

İmam Şafiî bu hususta şunu da söylemiştir: "İhtilas'(malı kapıp kaçmak) da sirkat (hırsızlık) gibi değildir. Ondan dolayı el kesilmez. Çünkü korunduğu yerden gizlice alınıp götürüİmemiştir. Aynı zamanda yol kesme anlamına da gelmez.

Mâlik'in İbn Şihab'dan yaptığı rivayete göre, başkasına ait em-tiyayı kapıp kaçan bir adamı yakalayıp Mervan b. Hakem'in huzuruna çıkardılar. Mervan onun elini kesmek istedi. Ancak ashabdan Zeyd b. Sâbit'e adam göndererek bu meseleyi sordurdu. Zeyd (r.a.) "Hılsette kati' yoktur" diye cevap gönderdi. Bunun anlamı: "alıp kaçmaktan, açıktan çalıp çırpmaktan dolayı el kesmek gerekmez" demektir. [473]

c) Hanbelîlere göre, tarrar (yankesicinin eli kesilir. Çünkü o başkasının cebinden, çantasından gizlice elini sokup bir şeyler aşıran kimsedir. İhtilas ise kapıp kaçmak, çalıp çırpmaktır ki bundan dolayı el kesilmez, ta'zîr cezası uygulanır.

Koyun ağılma girip gizlice koyunların sütünü sağıp götüren de sârik (hırsız) kabul edilir ve eli kesilir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, çabuk bozulan, kokuşan maddeleri çalmaktan dolayı ta'zîr gerekir. [474]

d) Mâlikîlere göre, beytülnıaldan çalıp çırpanın ve bir de elde edilen ganimet malından kendine gizlice bir şeyler ayırıp götürenin eli kesilir.

Ama kendisiyle kitabet akdi yapılan kölenin efendisinin malından çalması sebebiyle el kesme cezası uygulanmaz. Çünkü bu daha çok hiyânet kapsamına girer.

Adam malını emanet olarak bir başka kişinin yanma bırakır da o kişi o malı inkâr eder ve asıl mal sahibi o malı gizlice çalıp götürürse bundan dolayı eli kesilir mi? Hayır kesilmez. Çünkü kendi malını kurtarmış sayılır. [475]

Tahliller

995 no'lu Câbir hadîsini beşler rivayet etmiş, Tirmizî sahîh-lemiştir. O bakımdan istidlal ve ihticaca sâlih görülmüş ve mücte-hidlerin çoğu bununla istidlal etmiştir.

Bu hadîsi aynı zamanda Hakim, Beyhakî de tahrîc etmiş, İbn Hib-ban sahîh] emiştir.

Diğer bir rivayette ki bunu İbn Cüreyc, Amr b. Dinar'dan ve Ebû Zübeyr'den, onlar da Câbir'den (r.a.) yapmış bulunuyorlar, "hain" kelimesi anılmamıştır. [476]

Hafız İbn Hacer diyor ki: "Aynı hadîsi İbn Hibban başka bir tarikten rivayetle tahric etmiştir ki orada şu lafız yer almaktadır: "Muhtelis ve hâin üzerine kati' yoktur." Yani çalıp çırpıp kaçıran ve bir de yânına emanet bırakılan veya kendisi iğreti olarak aldığı malı inkâr eden kimsenin eli kesilmez, başka cezalar uygulanır.

Bu konuda Taberânî, Nesâî ve İbn Mâce'nin rivayet ettikleri birtakım zayıf hadîsler de bulunuyor. Ne varki bunlar aynı mesele hakkında biraraya getirilince kuvvet kazanmaktadır.

996 no'lu îbn Ömer hadîsini Ahmed, Nesâî ve Ebû Dâvud rivayet etmişlerdir. Ayrıca Ebû Avane bunu kendi sahihinde başka bir vecihle Abdullah b. Ömer el-Umerfden o da Nafı'den, o da İbn Ömer (r.a.) den şu lafızla rivayet etmiştir: "Mahzum kabilesinden bir kadın zînet eşyasını ödünç-iğreti olarak almıştı..." [477]

Böylece Mahzum kabilesinden hırsızlık yapan, aldığı iğreti zînet eşyasını saklayıp inkâr eden kadının -az-çok soylu sayıldığı için- Ku-reyşliler affedilmesinden yana idilir. Bunun için Resûlüllah (s,a.v.) Efendimiz'in sevdiği Üsame'yi devreye sokup şefaatçi olmasını istediler.

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in bu konuda Üsame'yi uyarması ve sonra da müslümanlara hitab edip adlî mekanizmanın tarafsız çalışmasının lüzumunu belirtmesi, sübut bulan bir suçtan dolayı hakkında ceza uygulaması kar arlaşk tırıl an bir kimsenin affedilmesi için aracı olmanın haram kılındığını göstermektedir.

Hâkime intikal eden bir suçlunun artık ne tevbesi, n'e de onun için şefaatçinin- şefaati dikkate alınmaz. Hüküm ne ise,verilir ve ceza kusursuz uygulanır.

Ancak cumhura göre, iğreti veya emaneten aldığı şeyi inkâr edenin bundan dolayı eli kesilmez. Zahirîlere ve İbn Hazm'e göre kesilir.

997 no'lu Hz. Aişe hadîsi de birkaç tarikten ve az değişik lafızlarla rivayet edilmiştir. [478]

Çıkarılan Hükümler

1- Sirkat, başkasına ait bir malı korunduğu yerden gizlice sahibinin izni olmaksızın alıp götürmektedir. Bundan dolayı el kesme cezası uygulanır.

2- Başkasından emaneten veya iğreti olarak aldığı şeyi sahibine, iade etmeyip inkâr eden kimsenin eli kesilmez. Çünkü inkâr ettiği malı korunduğu yerden, gizlice almış değildir.

3- Yanma emanet olarak bırakılan bir malı inkâr eden hâin de böyledir.

4- Yankesici sirkat kapsamına girer. Zira o, başkasının.cebinden, çantasından gizlice aşırıp çalan kimsedir. O bakımdan eli kesilir.

5- Çalıp çırpan, alıp kaçan kimseye gelince, bu malı korunduğu yerden gizlice almamakta, rastladığı malı alıp kaçmaktadır. O bakımdan sirkat kapsamına girmemekte ve o yüzden eli kesilmemektedir. Ancak böylesi hakkında ta'zîr cezası uygulanır.

6- Başkasının malını yağma edip götüren kimsenin de eli kesilmez. Başka cezalar uygulanır.

7- Kadın kocasının, adam da karısının malını çalacak olursa, el kesme hükmü uygulanmaz.

8- Hizmetçi ev sahibinin malım çalacak olursa, ta'zîr cezasıyla cezalandırılır, ama eli kesilmez. Zira işin içinde hırsızlıktan ziyade hiya-net mevcuttur.

9- Beytülmaldan çalan kimsenin eli kesilir,-

10- Savaştan elde edilen ganimet malından kendine gizlice bir şey ayıran kimsenin de eli kesilir. Bu iki madde daha çok İmam Mâlik'in içtihadıdır.

11- Başkasının yanma emanet olarak bıraktığı malı, emanetçi kişi inkar eder de mal sahibi gizlice kendisine ait o malı çalacak olursa, bundan dolayı el kesme cezası uygulanmaz. Bu da daha çok İmam Ma-lik'in içtihadıdır.

12- Böylece fukahanm cumhuruna göre, hiyânet, ihtilas, intihab sirkat kapsamına girmez. Çünkü bunlarda malı gizlice sahibinin izni olmaksızın korunduğu yerden alma hususu söz konusu değildir.

13- Ülkenin selâmeti, huzur ve güven içinde yaşayabilmesi adlî sistemin sağlıklı, tarafsız işlemesine bağlıdır.

14- Güçlüyü, soyluyu affetmek, zayıfı ve kimsesizi mahkûm etmek ülkenin yıkılıp dağılması için yeterli sebeplerden biridir.

15- Adalette eşitlik ve sürat, tarafsızlık ve ciddiyet şarttır. Zira geciken adalet bizatihi adaletsizliktir.

16- Suçlunun affedilmesi için aracı olanlar hem büyük günah işlemektedirler, hem de kendi toplumlarına ihanette bulunmaktadırlar.

17- Mahkemenin tarafsızlığını şaibeden uzak tutmak vaciptir. [479]

Hırsızlık Suçunun İki Defa İkrardan Sonra Sübut Bulacağı

Zingl suçunu ikrarın dört defa olması üzerinde duruldu ve bu husustaki rivayetlere yer verilerek nıüctehidlerin görüş, tesbit ve istidlalleri açıklandı. Hırsızlık suçunun ise iki defa ikrarının gerekli olduğunu belirtenler olmakla beraber bir defa ikrarın da yeterli olduğunuı savunanlar var.

Zina suçunun sübutu için iki şahit olmadığı takdirde neden dört ikrara; sirkat (hırsızlık) suçunun sübutu için şahit yoksa kişinin iki defa ikrarına lüzum görüldüğünün hikmeti üzerinde duranlar şu bilgiyi vermektedirler: Zina suçu dört erkek şahidin çehadetiyle sübut bulduğuna göre, şahit yoksa her şahide karşılık bir ikrar söz konusu olmaktadır. Hırsızlık suçunun sübutu ise iki erkek veya Şafiî'nin bir kavline göre bir erkek iki kadının şehadetiyle gerçekleşir. Şahit yoksa şahsın iki defa ikrarı söz konusu olur. [480]

İlgili Hadisler

Ebû Umeyye el-Mahzûmî (r.a.) den yapılan rivayete göre: Relûlüllah (s.a.v.) Efendimize bir hırsız getirildi ki, o yanında çaldığı meta'dan bir şey bulunmadığı halde hırsızlık yaptığını itraf ediyordu. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ona: "Senin hırsızlık yaptığını sanmıyorum?" buyurdu. Adam ise: "Hayır, iki veya üç defa hırsızlık yaptığım itirafta bulundu. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Bunun elini kesiniz ve sonra da onu bana getiriniz" diye emretti. Râvî devamla diyor ki: "Onun elini kestiler ve sonra alıp Hz. Peyganıber'e (s.a.v.) getirdiler. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona şöyle telkinde bulundu: "Estağfi-

rullah ve etubu ileyh şöyle." O da: "EsteğfîruIlah ve etubu iley-hi" dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle duâ etti: "Allahım, onun tevbesini kabul buyur." [481]

Kasım b. Âbdirrahman'dan, o da Emlre'l-Mü'minin Ali (r.a.) den rivayet etmiştir .Hz, Ali (r.a.) şöyle demiştir: "Hırsızın, iki defa kendi aleyhine şehadette bulunmadıkça eU kesilmez." [482]

Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, sirkat suçu iki şeyden biriyle sübut bulur: İki erkek şahidin şehadetiyle veyahut şahsın bir defa ikrarıyla... [483]

b) Şâfiî, Mâlikî ve rey tarafdarları şahsın bir defa ikrarıyla sirkat suçunun sübut bulacağına ve yeterli olacağına kaildirler, İmam Ah-med, İmanı Ebû Yusuf Şia'dan Zeydî mezhebine bağlı olanlar ise ikrarın en az iki defa olmasına kaildirler.

Bunlara göre Resûlüllah (s.a.v.) devrinde cereyan eden bütün hırsızlık olaylarında şahsa iki defa ikrar ettirilmiş ve öylece el kesme cezası uygulanmıştır. [484]

Aynı zamanda İmam Ebû Hanîfe, İmam Şâfî ve İmam Ahmed b. Hanbel ikrarla birlikte malı çalman kişinin davacı olması şarttır. Aksi halde hırsızın eli kesilmez.

İmam Ebû Yusuf ile diğer Hanefî fakihleri ise mal sahibinin davacı olması şart değildir demişlerdir. Ama hırsız suçunu ikrar ettikten sonra ikrarından rücu' ederse had sakit olur. [485]

Tahliller:

1006 no'lu Ebû Umeyye hadîsinin ricalinin sikat olduğunu Hafız İbn Hacer belirtmiş bulunuyor. [486] O bakımdan istidlale sâlih görülmüştür Bunu destekleyen birkaç hadîs daha bulunuyor ki, onlardan biri de Ebû Derdâ'dan (r.a.) yapılan şu rivayettir: "Hırsızlık yapan bir cariye Resûlüllah'a (s.a.v.) getirildi. Peygamber (s.a.y.) ona: "Hırsızlık yaptın mı?" diye sordu ve hemen ilâve etti: "Hayır yapmadım de" şeklinde telkinde bulundu. Câriye de: "Hayır yapmadım" deyince Efendimiz onu serbest bıraktı.

Ata'ın Abdurrezzak'dan yaptığı rivayete göre, gerek Resûlüllah (s.a.v.) zamanında, gerekse Ebû Bekir ile Ömer (r.a.) zamanında hırsızlıkla suçlanan kişiler huzura getirilince, onlardan önce "hırsızlık yaptın mı?" diye sorulur ve arkasından "hayır hırsızlık yapmadım" demesi telkin edilirdi. [487]

Böylece bu rivayetlerin zahirine bakıp istidlal edenlere göre, hırsızlık suçu bir defa ikrarla sübut bulmaz, iki veya üç defa ikrar edilmesi gerekir; El kesilmesi için en az iki defa ikrara lüzum vardır. Nitekim Itre, İbn Ebî Leylâ, Ibn Şübrüme, Ahmed b. Hanbel ve îshak da aynı görüştedirler. [488]

İmam Mâlik, îmam Şâfıi, imam Ebû Hanîfe ve bir rivayete göre İmam Ebû Yusuf bir defa ikrarın yeterli olduğuna kaildirler. Zira onlara göre Ebû Umeyye hadîsi birden fazla ikrarın şart olduğuna delâlet etmemektedir.

Suç sübut bulup ceza yerine getirildikten sonra şahsın tevbe ve isbtiğfarda bulunması için kendisine telkinde bulunmak müstehabdır. Bu da hem bir daha o gibi günahlara dönmemesi, hem de âhirete temiz olarak

göçedebilmesi içindir. Cenâb-ı Hak ise her zaman merhamet eden, bağışlayandır. [489]

Çıkarılan Hükümler

1- Hırsızlık suçu iki şeyden biriyle sübut bulur: iki erkek şahidin şehadeti veyahut şahsın ikrarı...

2- Davacı şikâyet etmediği sürece hırsız suçunu itiraf etse bile eli kesilmez. Müctehidlerin çoğu bu görüştedir.

3- Hırsız zanlısı hâlamın huzuruna çıkarıldığında, hâkimin "Sen hırsızlık yaptın mı?" diye sorması ve arkasından "Hırsızlık yaptığını sanmıyorum" diye ilâve etmesi müstehabdır.

4- Hırsızlık suçu iki şahidin şehadetiyle sübut bulursa, artık hâkimin "Ben senin hırsızlık yaptığını sanmıyorum" demesi uygun olmaz.

5- Aleyhine şâhid olmayıp suçunu kendisi ikrar eden kimsenin bunu en az iki defa tekrarlaması gerekir. Aksi halde eli kesilmez. Bu, fukahadan bir kısmının görüşüdür.

6- Üç mezhebe göre ise, bir defa ikrar yeterlidir.

7- El kesildikten sonra suçlu hâkimin huzuruna getirilir ve hâkim ona "Allaha tevbe et, bağışlanmanı dile" diye telkinde bulunur. Bu müstehabdır.

8- Şahsın da bu telkine uyarak tevbe ve istiğfar etmesi müstehabdır.

9- Hırsızlıktan dolayı kişinin elinin kesilmesi toplum arasında son derece tesir uyandıran, caydırıcı olan bir ibret levhasıdır.

10- Kişi ölünceye kadar bu damgayı taşır gibi olur. Elinin kesik bulunması hep bu intibaı yansıtır.

11- O bakımdan İslâm hukukunun cari ve geçerli olduğu ülkelerde eli kesik insanlara pek az rastlanmıştır.

12- Uygulanan ceza iki hikmete mebni bulunuyor: Toplum yapısında kötüleri ıslâh etmek ve caydırıcı bir.hava oluşturmak.. [490]

Hırsızın Elinin Kesilmesine Karar Verildikten Sonra Çaldığı Şey Kendisine Bağışlanırsa...

İslâm hukukunda haddi gerektiren suçlar sultan veya hakime intikal ettirilmeden davacı davasından vazgeçer de suçluyu affederse, artık had gerekmez. Ama davacı şikâyette bulunup hakime veya sultana başvurup suç sübut bulunca artık davacının affetmesinin veya hırsızın çaldığı malın kendisine hibe edilmesinin bir yararı olmaz, yani cezanın uygulanmasını durduramaz, gereken haddi iskat edemez.

O bakımdan bu gibi suç ve ceza teşkil eden olayları halk kendi arasında gönül rızasıyla çözer, malı çalman veya haksızlığa uğrayan kimse hırsızı, mütecavizi affederse had sakit olur. Bunun gibi çaldığı mal hırsıza hibe edilirse, yine had düşer. Yeter ki olay dava konusu olarak hâkime intikal ettirilmemiş olsun. [491]

İlgili Hadisler

Abdullah b. Ömer (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Hadleri kendi aranızda affederek (çözüme bağlayın). Haddi gerektiren bir dava bana intikal edince artık o vacip olur (affetmenin bir yararı olmaz)" [492]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Övgüdeğer güzel haslet sahiplerinin sürçmelerini (bağışlayıp) bırakın. Ancak hadler müstesna..." [493]

Rebî'a b. Ebî Abdirrahmân'dan yapılan rivayete göre, Zübeyir b. Avvam (r.a.) hırsızı yakalayıp sultana götürmek isteyen bir adamla karşılaştı. Onu

salıvermesi için şefaatçi oldu. Ama adam: "Hayır, onu sultana ulaştırmadan affetmem" diye cevap verdi. Bunun üzerine Zübeyir b. Avvam (r.a.) şöyle dedi: "Sen onu sultana görütüp suçunu oraya bildirince artık Allah o durumda şefaat edene de şefaati kabul edene de lanet etmiştir." [494]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, hırsızlık yapan Mah-zumlu kaçlmın durumunu Kureyşli'ler oldukça önemli görüyorlardı. "Kim bu hususta Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizle konuşur ve Resûlüllah'in (s.a.v.) sevdiği Üsame'den başka kim bunu söylemeye cesaret edebilir" şeklinde (bir görüş ortaya koydular). Üsame (r.a,) belirtilen husus hakkında Peygamber (s.a.v.) ile konuştu. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) ona: "Sen Allah'ın koyduğu hadlerden bir had hususunda mı şefaatçi oluyorsun?" buyurdu ve sonra hitabede bulunarak şöyle dedi: "Ey nâs! Sizden öncekiler ancak onlardan şerefli soylu bir kimse hırsızlık edince onu bırakmalarından ve zayıf bir kimse hırsızlık edince onun aleyhine gereken cezayı uygulamalarından dolayı sapıtıp yok olmuşlardır. Allah'a yemin ederim ki, şayet Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık etmiş olsa mutlaka Muhammed onun da elini keserdi." [495]

Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, hırsız hâkim huzuruna çıkarılıp makkında el kesme cezası hükmedilir ve henüz eli kesilmeden çaldığı msjlın kıymeti piyasada nisap miktarının altına düşerse artık eli kesilmez.jîmam Mutammed'e göre teli yine de kesilir. Çünkü hâkim el kesilmesine karar rerdiği zaman adamın çaldığı malın değeri nisap miktarını buluyordu.

Bunun gibi hüküm kesinleşir ve henüz uygulamaya geçilmeden nrsız çaldığı mala sahip olur (satın alır veya kendisine bağışlanır) sa ırtık eli kesilmez. îmam Şafiî ye ve bir rivayette îmam Ebû Yusuf a jöre eli yine de kesilir. Çünkü el kesme cezası sebkat eden hırsızlıktan itürüydü.

Aynı zamanda karar verildikten sonra hırsız, çaldığı iddia edilen Lalın kendi malı olduğunu iddia ederse -bunu isbat edemezse bile- eli :esilmez. Çünkü şüphe haddi geri çevirir. [496]

Çaldığı malı, henüz hâkimin huzuruna çıkarılmadan sahibine geri rerirse artık eli kesilmez.

b) Şâfiîlere göre, hırsız hâkimin huzuruna çıkarılmadan önce [çaldığı mal kendisine hibe edilirse had sakıt olur. imam Şafiî bu hususta Safvan hadîsiyle istidlal etmeştir. Hırkasını yastık yapıp Mescid'de uyumakta olan Safvan'm hırkası bir hırsız tarafından çalmıyor. Ama Safvan farkına varıp onu yakaladığı gibi Resûlüllah'm (s.a.v.) huzuruna çıkarılıyor. Resûlüllah (s.a.v.) suçu sabit görünce hırsızın elinin kesilmesini emrediyor. Bunun üzerine Safvan: "Ya Resûlallah! Ben bu adamın eli kesilsin diye size getirmedim. Çaldığı mal benden ona sada-

fka olsun" diyor. Peygamber (s.a.v.): "Bunu benim yanıma getirmeden önce yapsaydın ya..." buyuruyor. [497]

O bakımdan henüz el kesme kararı uygulanmadan önce hırsız çaldığı mala mâlik olur, meselâ o mal hırsıza hibe edilir veya ona satış sağlanırsa, bu durum el kesme hükmünü düşürmez. Çünkü artık hüküm kesinleşmiş bulunuyor. Ama mahkemeye henüz intikal etmeden önce çaldığı malı satan alır veya o mal kendisine bağışlanırsa, el kesme sakıt olur. [498]

c) Hanbelîlere göre, hâkimin huzuruna çıkarılmadan önce çaldığı mala satın almak veya kendisine hibe edilmek suretiyle mâlik olursa had sakıt olur. Ama hâkimin huzuruna çıkarıldıktan sonra mâlik olursa bu haddi iskat etmez. Yani el kesme cezasını düşürmez. [499]

d) Mâliki mezhebine göre de hüküm böyledir. [500]

Tahliller

1014 no'lu Abdullah b. Ömer hadîsini aynı zamanda Hâkim tahrîc edip sahîhlemiştir. Ebu Davud bir görüş beyan etmemiştir. Bu da hadîsin sahîh olduğuna ayrı bir işarettir. Hadîs Amr.b. Şuayb tarikiyle rivayet edilmiştir. îbn Hacer bu tarikin sahîh olduğuna dikkat çekmiştir.

O bakımdan ilim adamlarının çoğu bu hadîsle istidlal etmişlerdir.

1015 no'lu Aişe hadîsini aynı zamanda İbn Adiy ve el-Akiylî tahrîc etmişlerdir. Hadîsin birkaç tariki bulunuyor ki hiçbiri sıhhat bakımından sübut bulmamıştır.

Bu bapta îmam Şâfıi ve ibn Hibban ile ibn Adiy, aynı zamanda Beyhakî Hz. Aişe (r.a.) den şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Övgüdeğer güzel haslet sahiplerinin zelleleri (kayma ve hataları) nı (bağışlayıp) bırakın..."

Gerek bunun gerekse diğer rivayetin zayıf olduğunu belirtenler vardır. Ebû Zür'â bunun kesin zayıf olduğunu söylemiştir.

Bu bapta ayrıca Ebû Şeyh "Kitabu'l-Hudûd"da zayıf isnadla bir hadîs rivayet etmiş bulunuyor, ibn Mes'ud (r.a.) den ise: "Cömert âlicenap kişinin günahından vazgeçip (onu cezalandırmayın). Çünkü Cenâb-ı Hak onun kaymaları sırasında onun elinden tutar" mealindeki hadîsi Taberânî el-Evsat'ta rivayet etmiş ve isnadı zayıftır. [501]

1016 no'lu Rebîa hadîsini İmam Mâlik, Muvatta'da rivayet etmiştir. Hadîs, hırsızı hâkimin huzuruna çıkarılmadan çaldığı mala malik olursa, el kesme sakıt olur hükmüne açık bir biçimde delâlet etmekte ve suçluyu sultan veya hâkime götürmeden affetmenin bir fazilet olduğuna işaret etmektedir.

1017 dipnotlu Hz. Aişe hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salih-tir. Aynı zamanda bu bapta birçok sahîh hadîs rivayet edilmiştir. O bakımdan hakkında yetkili makamca ceza hükmü verilen kimse için şefaatçi olmak haramdır ve yasaktır. [502]

Çıkarılan Hükümler

1- Suç üstü yakalanan veya suçunu itiraf eden veyahut beyyine ile suçu sübut bulan hırsızı hâkimin huzuruna çıkarmadan affetmek bir fazilettir.

2- Hâkimin huzuruna çıkarılmadan önce affedildiği taktirde had cezası sakıt olur.

3- Hırsız hâkimin huzuruna çıkarıldıktan sonra henüz ceza uygulanmadan önce çaldığı malın piyasa değeri düşerde nisap miktarı ortadan kalkarsa el

kesme hükmü sakıt olm-î Bu, İmam Hanîfe'ye göredir.

4- Bunun gibi, hırsız mahkemeye çıkarıldıktan sonra çaldığı malı satın alır veya o mal kendisine hibe edilirse, yine el kesme cezası sakıt olur. Bu da İmam Ebû Hanîfe'nin içtihadıdır.

5- Diğer müctehidlere göre, hâkimin huzuruna çıkarılmadan önce Hırsız çaldığı mala sahip olur, yani onu satın alır veya kendisine hibe edilirse artık hüküm sakıt olur.

6- Hâkimin huzuruna çıkarıldıktan sonra çaldığı mala sahip olması hükmün düşmesini gerektirmez.

7- Hâkimin huzuruna çıkarıldıktan sonra hırsız çaldığı malın kendisine ait olduğunu iddia ederse -isterse bu iddiasını o anda isbat edememiş olsun- hakkında had cezası uygulanmaz. Çünkü ortada bir şüphe vardır. Bu da İmam Ebû Hanîfe'nin içtihadıdır.

8- Çaldığı malı, henüz hâkimin huzuruna çıkarılmadan asıl sahibine iade ederse, artık eli kesilmez.

9- Ancak bütün bu durumlarda hâkim isterse hırsıza ta'zîr cezası verebilir.

10- Hırsız hakime intikal ettirilmeden Önce araya bir aracı sokarsa bunda bir sakınca yoktur. Mal sahibinin onu affetmesi için biri şefaatçi olabilir. Ama hâkime intikal ettikten sonra artık hiç kimse onun affedilmesi için aracı olmaz ve şefaatte bulunmaz. Zira bu durumda gayr-i âdil bir tutum ortaya çıkar ve güveni sarsar. O bakımdan sözü edilen safhada birinin şefaatçi olması lanetle karşılanmıştır. [503]

Had Cezaları Hazarda da, Seferde de Yerine Getirilir

Kur'ân-ı Kerîm'de bu konuda hazar ve sefer ayrımı yapılmaksızın genel ve kapsamlı bir anlatıma yer verilerek şöyle buyurulmaktadır: "Hırsızlık eden erkeğin ve hırsızlık eden kadının (bu yoldan) elde ettiklerine (ve insan haklarına el uzatmalarına) karşılık Allah tarafından ibret verici bir ceza

olmak üzere ellerini kesin. Allah çok üstündür, çok güçlüdür, yegâne hikmet sahibidir." [504]

Ayetin zahirinden suçun her yerde suç olduğu ve o yüzden yer ayrımı yapılmaksızın cezanın uygulanmasının kaçınılmazlığı anlaşılıyor. Zira böylesine genellik arzeden bir hüküm olmasaydı, yolculukta, savaşlara çıkıldığında kötü niyetli kişilere fırsat verilir ve o yüzden birçok kötülüklerin işlenmesi kaçınılmaz olurdu. İslâm cihanşümul bir dindir ve hükümleri son derece âdildir, O bakımdan her yerde fitne ve fesadı önlemeye, denge ve düzeni sağlamaya, hakları korumaya yönelik kapsamlı hükümler vaz'etmiştir.

Gerçi bu hususta birbiriyle taarruz eden iki rivayet bulunuyor. Birinci rivayetin zayıf olduğu kesinlik kazanmış, ikinci rivayetin sahîh olduğu ilim adamlarınca kabul edilmiştir. Hem ikinci hadîs âyetin umum ifadesiyle uyumlu bulunmaktadır. [505]

İlgili Hadisler

Büsr b. Ertat'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, savaşta hırsızlık yapan bir adama rastladı ve ona sadece yüz değnek vurdurdu, elini kesmedi. Sonra da şöyle dedi: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bizi savaşta el kesmekten men etti." [506]

Ubâde b. Sâmit (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) fendimiz şöyle buyurdu: "Allah yolunda insanlarla yakın ve uzak erlerde cihad edin: Allah yolunda (cihad ederken) kınayanın mamasına aldırış etmeyin ve Allah'ın (koymuş olduğu) hadleri lazarda ve seferde uygulayıp yerine getirin." [507]

Müctehidlerin Görüş ve Îstinbatları

a) Hanefîlere göre, sirkat (hırsızlık) dâr-i adi (îslâm adaletinin ıâkim ve câri olduğu yer ve ülkede) yapıldığı taktirde hırsızın eli kesi-ir. Ama dâr-i harpte ise hırsızın eli kesilmez. Aynı zamanda dâr-i bağiy le öyle... Çünkü bu durumda imam (sultan)m nüfuz ve hükmü dârü'l-ıarpte yoktur ve geçerli değildir. O bakımdan gerek dâru'l-harpte, gerekse dâr'i bağiyde meydana gelen hırsızlık el kesmeyi mucip olmamak-;adır.

Bunu şöyle açıklamak daha uygun olur: İslâm ehlinden olan tüccar ve esirler dârü'l-harpte bulundukları süre içinde biri diğerinin malını çaldıktan sonra oradan çıkıp dâr-i islâm'a girerlerse, yakalanan hırsızın elini imam (sultan veya hâkim) kesmez. Çünkü imamın nüfuz ve hâkimiyeti dâr-i harpte mevcut değildir. O bakımdan dâr-i harpte meydana gelen hırsızlık el kesmeyi gerektirmemektedir. [508]

Böylece Ebû Hanîfe gerek kısas, gerekse diğer hadlerin uygulanması konusunda bunların dârü'l-harpte cereyan ettiği taktirde uygulama alanı olmadığım belirtmiştir. Ancak İmam Ebû Hanîfe burada iki durumun bulunduğunu belirtmiştir:

a) Öldürülen kimse dârül-harp ehlinden olur da sonra İslâmiyete girer ve dârü'l islâm'a hicret etmezse, o taktirde katile kısas cezası verilmez.

b) Öldürülen kişi dârü'l-islâm'dan olur, ama dârü'l-harbe verilen bir izinle girmiş bulunursa, tacirler ve zor durumda kalan esirler gibi, katil olan tacir hakkında kısas uygulanır, ama esîr olan katil hakkında uygulanmez.

Diğer had cezaları da böyle...

b) İmam Mâlik, İmam Şafiî ve İmam Ahmed'e göre,

öldürülen kişi ister dârü'l-islâm'dan, ister dârü'l -harpten olsun, isterse dârü'l-harpten hicret etmiş bulunsun, isterse hicret etmemiş olsun hakkında kısas uygulanır. [509]

Tahliller

1025 no'lu Büsr hadîsi hakkında Ebû Dâvud bir görüş beyan etmiştir. Tirmizî ise hadîsin garip olduğunu, yani râvinin bunu rivâyette teferrüd ettiğini belirtmiştir. Ebû Davud'un tahricinde Büsr'a kadar uzanan rivayet zincirindeki ricalin hepsi sikadır. Tirmizî'nin isnadında ise îbn Lenf bulunuyor ki bu zat zayıftır. Nesâî'nin isnadında Bakiyye b. Velîd bulunuyor. Bu zat hakkında çok şeyler söylenmişse de ilim adamlarının çoğuna göre sikadır. îbn Maîn onun bin sahîh hadîs bildiğini kaydetmiştir. Ancak bazan tedlîs yaptığı söz konusudur. [510] Büsr'ün sahabi olup olmadığı ihtilaflıdır. Kimine göre Peygamber (s.a.v.) Efendimizin vefatından sonra doğmuştur. O bakımdan hadîsiyle pek istidlal edilmemiştir. [511]

1026 no'lu Ubâde hadîsini Taberânî el-Evsat ve el-Kebîr'de tahrîc etmiştir. Mecmeu'z-Zevâid'de "Gerek Ahmed'in gerekse diğerlerinin is-nadları güvenilirdir" denilmektedir. Hem hadîsin sıhhatma Kitap ve Sünnet'teki genel anlatım tarzı şehadet etmektedir. Aynı zamanda hadîste hazar ve sefer denilirken özel bir seferden veya hazardan söz edilmemiştir. O bakımdan taşıdığı hüküm oldukça kapsamlıdır. [512]

Çıkarılan Hükümler

1- Had cezalarının uygulanabilmesi için suç ve cinayetin dâr-i İslâm'da işlenmesi şarttır.

2- Dârü'l-harpte bir müslümanm işlediği cinayetten dolayı dârü'l-islâm'a döndüğünde had veya kısas uygulanmaz. Zira İmam (sultan)m hükmünün geçmediği bir ülkede suç işlenmiştir.

3- Dârü'l-bağiy de böyledir. Bundan maksat, devlete baş kaldırıp istiklâlini ilân eden ve sultanın emirlerini dinlemeyen bölge demektir. Oradada işlenen bir cinayetten dolayı cani dârü'l-islâma döndüğünde had uygulanmaz.

Bu üç maddede yer alan hükümler İmam Ebû Hanîfe'nin görüş ve içtihadıdır.

4- Diğer üç mezhebe göre, tüccar, esîr ve sayyahın dârü'l-harpte kendi din kardeşini veya vatandaşını öldürmesi veya onun malını çalması da bir suçtur ve dârü'l-islâma döndüğünde hakkında had ve kısas uygulanır.

5- Dârü'l-harpten olup İslâm'a giren ve fakat İslâm ülkesine hicret etmeyen bir müslümanm bulunduğu yerde müslüman bir tüccarı veya yolcuyu veya esiri öldürür veya malını çalarsa, hakkında had uygulanmaz. .Çünkü İslâm ülkesine hicret etmemiş bulunuyor. Bu da İmam Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

6- Had ve kısas cezalarının uygulanabilmesi için îslâm hükümdarının hükmü ve nüfuzu altında olan bir yerde suçun işlenmesi söz konusudur.

içki içen hakkında uygulanacak had cezası İslâm hukukunda buna "haddü'ş-şirb" denildiği gibi, "haddü şâribi'l-hamri" de denmiştir. Birincisi, içki içmenin haddi (cezası), ikincisi içki içene uygulanacak had diye tercüme edilebilir.

içki, gerek aklî dengeyi bozması, gerek sağlığı tehdit etmesi, gerek aile bütçesini sarsması, gerekse aile bünyesinde ve çevrede nahoş hava vücuda getirmesi bakımından ve sonra da yetişmekte olan yeni kuşaklara kötü bir ahlâkî miras bıraktığından "kötülüklerin anası" olarak vasıflandırılmış ve bunun için birtakım ağır maddî ve manevî müeyyideler konmuştur.

İçki Kitap, Sünnet ve İcma' ile haram kılınmıştır. İnkârı küfür, isti'malı büyük günahtır.

İslâm her hâl-ü kârda beş şeyin titizlikle korunmasını emreder ve bütün esas prensipleriyle o beş şeyin korunmasına yönelir: Dini korumak- aklı korumak, ahlâkı korumak, nesli korumak, canı ve malı korumak.
..

İçki hemen hemen bunların hepsini zedelemektedir. O bakımdan içkinin tahrîmiyle ilgili hadîsler yirminin üstünde bulunuyor. [513]

İlgili Hadisler

'Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, şarap içen bir adam Peygamber j (s.a.v.) Efendimize getirildi. Bunun üzerine ona iki ceride (hurma dalı) ile kırk defa vuruldu."

Râv'i devamla diyorjıi: • "Aynı şekilde Ebû Bekir (r.a.) da uygulamada bulundu. Hz. Ömer (r.a.) zamanında ise, Ömer insanlarla istişarede bulundu. Hz. Abdurrahman şöyle dedi: "Hadlerin en hafifi seksen değnektir..." O bakımdan Ömer (r.a.) içki içenlere seksen değnek vurulmasını emretti." [514]

"Yine Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şarap hakkında (içene) hurma çubuğu ve ayakkabı ile vurdurdu. Ebû Bekir (r.a.) da içki içene kırk değnek vurdu." [515]

Ukbe b. Haris (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Nu'man veya İbn Nu'man içki içmiş bir halde bulunup getirildi. Resûlüllüh (s.a.v.) Efendimiz evde bulunanlara ona had uygulamaları için emretti. Ona değnekle vuranlar arasında ben de bulunuyordum. Biz ona ayakkabı ve hurma çubuğuyla vurduk." [516]

Sâib b. Yezîd (r.a.) den yapılan rivayette adı geçen şöyle demiştir:

"Bizlere gerek Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında, gerek Ebû Bekir Sıddîk'ın emirliğinde, gerekse Hz. Ömer'in emirliğinin başlangıcında içki içen getirilirdi de ona ellerimizle, ay-akkablarımızla ve kaftanlarımızla vururduk. İşte böylece Hz. Ömer'in emirliğinin ilk yıllarında Ömer içki içenlere kırk değnek vururdu. Tâki o dönemde gururlanıp (içki içenler), fi.sk-u fücurda bulunanlar ortaya çıkınca bu defa Ömer (r.a.) onlara seksen değnek vurmaya başladı." [517]

Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, içki içen bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimize getirildi. Peygamber (s.a.v.); "Ona (değnek ile) vurunuz!" diye emretti." Ebû Hüreyre devamla diyor ki: "Bizlerden bir kısmı ona eliyle, bir kısmı ayakkabısıyla, bir kısmı elbisesiyle vurdu. Vurma işi sona erince orada bulunanlardan bazısı o adama: "Allah seni rezîl ve rüsvay etti veya etsin" dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Öyle demeyin, ona karşı şeytana yardımcı olmayın..." [518]

Hudayn b. el-Münzir'den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Osman b. Affan'ın yanında hazır bulunuyordum. Derken Velîd (b. Ukbe) getirildi ki (bu adam Küfe'de vali olarak görev yapıyordu), sabah namazını iki rek'ât olarak kıldıktan sonra cemaatine "Size daha fazla kıldırayım mı?" diye sormuştu. Bunun üzerine onun aleyhine iki kişi şehadet etti. Onlardan biri Hum-ran idi ki o Velîd'in şarap içtiğini, diğeri ise içtiği şarabı kustuğunu gördüğünü bildirdi. Bunun üzerine Hz. Osman (r.a.): "O şarap içmedikçe kusmaz" dedi ve Hz. Ali'ye: 'Ya Ali! Kalk da bu adama had cezası olarak değnek vur" dedi. Hz. Ali de: fYa Hasan, kalk sen buna değnek vur" diye emretti. Hz. Hasan ise (vurmaktan kaçınıp) şöyle dedi: "Velli hârreha men tevellâ kar-reha (hilâfetin serinliğine erişen, onun hararet ve şiddetini de üzerine alsın).

Sonra da: "Ya Abdullah b. Cafer, kalk da sen ona değnek vur" diye emretti. Abdullah da kalkıp ona değnek vurmaya başladı, Hz. Ali de vurulan değnekleri sayıyordu. Kırkı bulunca Hz. Ali (r.a.) ona: "Elini tut, vurma" dedi. Sonra şöyle bilgi verdi: "Rasulullah (s.a.v.) Efendimiz kırk değnek vurdu. Ebu Bekir de kırk değnek vurdu. Ömer ise seksen değnek vurdu. Bunların hepsi de sünnettir. Ama kırk değnek vurmak en sevimli olanıdır." [519]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Îstidlal ve Îhticacları

a) Hanelilere göre hadd-i şîrb, yani içki içmenin haddi iki kısma ayrılır: Bunlardan biri, sarhoş etmese bile şaraptan isterse bir damla içmiş olsun had cezası gerekir. Diğeri ise şarab dışında kalan alkollü maddelerdir ki, bunlardan sarhoş olacak kadar içene had cezası gerekir. Sarhoş olmayacak kadar içene had vurulmaz.

Böylece müslüman olup mükellef sayılan kimse sarhoş olmayacak tadar şarap veyahut sarhoş olacak kadar diğer içkilerden içtiği taktirde had cezası gerekir. Mükellef olmayan çocuk, deli ve bir de müslüman olmayan gayr-i

müslim vatandaş içtikleri taktirde had cezası uygulanmaz. Yetkili organ istediği taktirde bunlara ta'zîr cezası uygulayabilir.

İçki içmenin sübutu ya iki erkek şahidin şehadetiyle, ya kişinin ikrarıyla veyahut içki içtiğine dair ağzının kokması, içtiği içkiyi kusması ile gerçekleşir.

Yakalandığı zaman sarhoş olup ağzından içki koktuğu halde hakimin huzuruna çıkarılıncaya kadar sarhoşluğu geçer veya ağzında içki kokusu kalması, yine de getiren kişiler "biz onu yakaladığımız zaman sarhoş idi, ağzında içki kokuyordu" diye şahitlik ederlerse, had uygulanır.

Kişinin İmam Ebû Hanîfe'ye göre bir defa ikrarı yeterlidir. îmam Ebû Yusuf ile îmam Züfer'e göre iki defa ikrarda bulunması gerekir. Zira nasıl zina isnadında dört erkek şahit şartsa şahit bulunmadığı taktirde kişinin dört defa ikrarı söz konusu ise, burada da iki şahit yoksa, kişinin iki defa ikrarı söz konusudur.

Kişiye sarhoş iken değnek vurulmaz. Sarhoşluk hali geçtikten sonra değnek vurma cezası uygulanır.

îçki içen hür kimse ise seksen, köle ise kırk değnek vurulur. Şüphesiz bu kırk değnek, baş, yüz, utanç yerleri hariç diğer yerlerine dağıtılarak vurulur.

Sadece ağzından içki kokması veya kusması yeterli delil sayılmaz. Çünkü zorla içirildiği şüphesi vardır. Şüphe olunca da had cezası uygulanmaz. Ama bu emarelerle birlikte iki erkek şahitlik eder veya şahsın kendisi ikrar ederse, o taktirde suç sübut bulur ve had cezası uygulanır.

Önce içki içtiğini ikrar eder ve sonra bundan rücu' ederse hakkında had cezası uygulanmaz.

Haddi gerektiren sarhoşluğa gelince: İmam Ebû Hanîfe'ye göre, erkeği kadından, yeri gökten ayırd edemiyecek sınıra gelmiş olmalıdır. İmameyne göre, hezeyanda bulunup kelime ve cümleleri birbirine karıştıracak sınıra gelirse had cezası uygulanır. [520]

b) Şâfiîlere göre, çoğu sarhoş eden her içkinin azı da haramdır. İçene had cezası uygulanır. Ancak çocuk, deli, zimmî (gayr-i müsîim vatandaş), harbî (d ârü'l-harpten olan), boğazına kahren ve tehdîd edilip içirilen bu genellemenin dışında kalır. Hakkında had cezası uygulanmaz.

Aynı zamanda alkollü içki olduğunu bilmeden içen aleyhine de had cezası gerekmez. Bunun gibi daha yeni İslâm'a girip İslâm ahkâmını henüz öğrenmeyen kimse de öyle... İçki una karıştırılıp hamur yapılırsa veya başka bir maddeyle karıştırılıp macun haline sokulursa bundan dolayı had cezası gerekmez, ama kişi günahkâr olur.

Hür kişiye içki içmekten dolayı kırk değnek, köleye yirmi değnek vurulur.

İçki içme suçu ancak şu iki husustan biriyle sübut bulur: İki erkek şahidin şehadeti ve bir de şahsın ikrarı... Sadece ağzından içki kokması veya içki sebebiyle kusması suçu.isbatlamaz.

İçki içip sarhoş olan kişinin sarhoşluğu geçmedikçe had vurulmaz. [521]

c) Hanbelîlere göre, az olsun çok olsun sarhoş edici içkiden içen kimseye seksen değnek vurulur. Böylece Hanbelîlerle Şâfîîler değnek sayısında farklı görüş ve ictihadda bulunmuşlardır.

Kendi arzu ve isteğiyle, çoğunun sarhoş ettiğini bildiği halde içki içen kimsenin sarhoş olup olmadığına bakılmaz ve hakkında had cezası uygulanır. Nitekim Hz. Ömer, Ali, îbn Mes'ûd, îbn Ömer, Ebû Hüreyre, Sa'd b. Ebî Vakkas, Ubey b. Kâ'b, Enes ve Aişe (Allah hepsinden razı olsun) bu görüştedirler. Tabiînden Tavus, Atâ', Mücahid, Kasım, Katade ve Ömer b. Abdillaziz'in de içtihadı bu anlamdadır. İmam Mâlik, İmam Sevrî, Ebû Ubeyd, Ebû Sevr ve İshak da aynı içtihadı benimsemişlerdir.

Böylece ismi geçen zevat arasında şarapla diğer alkollü içkiler arasında bir ayrım yapılmamış ve hangisi olursa, çoğu sarhoş ettiği taktirde azı da haramdır kaidesi uyarınca hepsi aynı hüküm kapsamına alınmıştır.

Zorlanarak, tehdit edilerek içki içirilen kimseye had gerekmez. Şâfîîlerde olduğu gibi, içki içme suçu ya iki erkek şahidin şehadetiyle veyahut şahsın ikrarıyla sübut bulur. Şahıs sarhoş iken had uygulanmaz, sarhoşluk halinin geçmesi beklenir. [522]

d) Mâlikîlere göre de alkollü içkinin azı da çoğu da haramdır. Bundan az vaya çok içen kimse hakkında had uygulanır. Bu da seksen değnek vurulmasıdır. [523]

Ebû Cafer Tâhavî ise içki' konusuyla ilgili otuz kadar rivayet nakletmiş ve sonra da Hanefîlerin görüş ve içtihadını benimsediğini belirterek içki içene

seksen değnek vurulması gerektiğine dikkati' çekmiştir. [524]

Hamr ismi üzerinde durulmuş ve bunun sırf üzümden elde edilen içkiye has bir isim olduğuna dair farklı görüş ve yorumlar ortaya konmuştur. Gerçi bu kelime ilk önce üzümden elde edilen içki hakkında has bir isim olarak kullanılmışsa da sonradan sarhoş edici her alkollü içkiye ıtlak olunmuş ve böylece hapsinin ortak ismi durumuna gelmiştir. Nitekim Rağıb kendi Müfredatında bu manayı desteklemiş bulunuyor. Bazısına göre, üzüm ve hurmadan elde edilen içki hakkında kullanılan bir isimdir. İlim ehlinin çoğuna göre, aklı perdeleyen, şuuru altüst eden alkollü her içki >vhamr"dır. Nitekim lügatçilerden Cevheri, Ebû Nasr Kuşeyrî, Dînaverdî ve Şeyh Mecdüddin Firuzâbâdî aynı görüştedirler, Doğru olan da budur.

Buharî ve Müslim başta olmak üzere sahîh kaynaklar Hz. Ömer'in (r.a.) bu konuda minber üzerinde şöyle dediğini tesbit etmişlerdir: "Haberiniz olsun ki hamr haram kılınmıştır. Bu da beş şeyden elde edilir: Üzüm, hurma, bal, buğday ve arpa... Hamr, aklı örten, şuuru perdeleyen her şeydir..."

Hamr konusunda birçok farklı görüş, ictihad ve rivayetler bulunuyor. Onları nakletmekte bir fayda görmüyoruz. Aksine müslümanlarm zihnim karıştırabilir. Müctehid imamların ise görüş ve içtihatlarını nakletmiş bulunuyoruz. Rivayet edilen hadîslerin hemen Hepsi sahihtir. [525]

Diğer Rivayetler

Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ben bir kimse hakkında had uygulayıp da bu sebeple ölmesinden dolayı içimde bir sıkıntı ve üzüntü duymuş değilim. Ancak böyle bir sıkıntı ve üzüntüyü hamr (sarhoş edici içki) içenden yana hissetmişimdir. Çünkü gerçekten içki içen uygulanan haddan ölecek olursa onun diyetini veririm. Zira Resû-lüllah (s.a.v.) Efendimiz içki içmekten dolayı gereken had (ceza) hakkında (taban ve tavanı belli) bir sünnet bırakmamıştır." [526]

Böylece Hz. Ali'nin (r.a.) bu anlatımından anlıyoruz ki, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz sının, taban ve tavanı belli bir ceza uygulamamıştır. İçki içenin

vücut yapısına, mevcut şartlara ve ortama göre bir dayak ce-1 zası uygulamıştır.

Nikekim Ebû Saîd (r.a.) diyor ki: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında hamr (alkollü içki) den dolayı ayakkabı ile kırk defa vurulurdu. Ömer (r.a.) zamanı olunca bu ayakkabı yerine kamçı ile vurmayı uygun gördü."[527]

Abeydullah b. Adiy b. el-Hıyar'dan yapılan rivayette, adı geçen, Hz. Osman'a şöyle demiştir: "Velîd hakkında balkın (olumsuz tavrı) hayli çoğaldı." Bunun üzerine Hz, Osman (r.a.): "İnşallah biz onu hakkıyle yakalayıp (gereken cezayı vereceğiz.} diye cevap verdi. Sonra da Hz. Ali'yi çağırıp Velîd'e had vurmasını emretti. O da ona seksen değnek vurdu."

Bu, Buharî'den muhtasaran alınmıştır. Başka bir rivayette ise kırk değnek vurdu şeklinde bir anlatıma yer verilmiştir. Ebû Cafer Mu-hammed. b. Ali ise, Hz. Ali'nin (r.a.) Velîd'e iki tarafı bulunan bir değnekle vurduğunu rivayet etmiştir. [528]

İçki içmeyle ilgili Hz. Ali (r.a.) den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Doğrusu kişi içki içince sarhoş olur, sarhoş olunca hezeyana başlar. Hezeyana başlayınca iftirada bulunur. Müfteriye de seksen değnek vurmak gerekir." [529]

İbn Şihab'dan yapılar rivayete göre, ondan hamr (alkollü içki) içen köle hakkında uygulanan had cezasından soruldu. O da şu cevabı verdi: "Bana ulaşan haberlere göre, köleye hür kişiye vurulanın yarısı vurulur. Hem Ömer, Osman, Abdullah b. Ömer ve îbn Ömer (Allah hepsinden razı olsun) kölelerine içki içmelerinden dolayı hür kişilere vurulan haddin yarısını vurdurmuşlardır." [530]

Tahliller

1042 dipnotlu. Hz. Ali hadîsi sahîh olup istidlale sâlih görülmüştür. Böylece içki içene dayak atmaktan maksat, onu biraz hırpalayıp mahcup etmektir. O bakımdan yara bere açmayacak şekilde vurmak ve bunun için esnek fazla kalın olmayan bir değnek veya kamçı seçmek uygun olur. Öldürücü

darbeler vurup adamı öldürmeğe hiçbir ilim adamı cevaz vermemiştir ve böyle bir uygulama da söz konusu olamaz. Hz. Ail'nin (r.a.) "sopayla vurulan kişi bu yüzden ölecek olursa, onun diyetini öderim," buyurması son derece anlamlı ve dikkat çekicidir,

Tirmizî'nin tahrîc edip hasenlediği Ebû Saîd hadîsi Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin bu hususta çok dikkatli davrandığını, kişiye bir zarar vermek için ayakkabıyla kırk defa vurduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bilindiği gibi ayakkabıyla normal bir ölçüde vurmak kişinin canım pek acıtmaz.

Ubeydullah hadîsi ise Hz, Ali'nin bazan seksen, bazan da kırk değnek veya kamçı vurduğunu göstermektedir. Bu da farklı tesbitlerd-en kaynaklanmakta ve sayı farkının bundan neş'et ettiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bunun için kesin bir tavan belirlenmediği de rivayetin akışından istidlal edilebilmektedir.

Dârekutnî'nin Hz. Ali'den rivayet ettiği haber, İslâm hukukunun ana kaidelerine uymamaktadır. Zira genel anlamda her iftiradan dolayı şahsa seksen değnek vurulmaz. Ancak namuslu bir kimseye zina isnad eder de dört şahit getirmezse, bu iftirasından dolayı onun hakkında "hadd-i kazf uygulanır, yani seksen değnek vurulur. O bakımdan müctehidler bu rivayetle istidlal etmemişlerdir.

Gerçi aynı rivayeti İmam Mâlik Muvatta'da nakletmiş bulunuyor. [531] Bu bakımdan hadîsin ayrı bir yoruma ihtiyacı söz konusudur. O da, içki içmek insanı bir takım saçmalamalara itmekte, aklî dengesini kısmen bozup hezayanda bulunmaya itmekte ve ağzına gelem sarfedip başkasına iftira bile atacak kadar kişi dengesini kaybetmekteİir. O bakımdan içki içene seksen değnek veya kamçı vurulması gereklidir. Yoksa iftira ettiğinden dolayı değil. Bence en güzel yorum da bu-İur. Aksi halde hukukun ana kaidelerine ters düşmekte ve şaşırtıcı [reni hükümlerin istinbatma sebep olmaktadır. Zaten İmam Mâlik'in rivayeti tesbit etmesinde farklı bir durum var. O da önce seksen değnek vurulmasının gerektiği belirtilmekte, sonra da içkinin ne gibi saçma-Lıklarr yol açtığı konu edilmektedir. O bakımdan da yukarıdaki yorumumuz bu rivayet şeklimle tam uyum halindedir diyebiliriz. [532]

Çıkarılan Hükümler

1- Şaraptan sarhoş etmeyecek kadar az bir miktar içen kimse hakkında had cezası uygulanır. Zira "hamr" kelimesiyle ifâde edilen şahabın tahrimi, kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

2- Diğer alkollü maddelerden ise sarhoş edip saçmalamaya yol açacak nisbette içen hakkında had uygulanır. Diğerleri hakkında ta'zîr cezasına başvurulabilir.

Bu iki madde de îmam Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

3- Hamr, şarabın has ismi olmakla beraber, sonradan sarhoş eden her alkollü maddenin de ismi olmuştur.

4- Diğer üç mezhebe göre, sarhoş eden her içkiyi içmekten dolayı, sarhoş etsin etmesin had cezası gerekir.

5- İçki içmenin sübutu ya iki erkek şahitle veyahut kişinin kendi ikrarıyla gerçekleşir.

6- Kişi ikrar ettikten sonra bunda rücu' ederse had cezası sakıt olur.

7- İçki olduğunu bilmeden alkollü maddelerden birinden içerse, had gerekmez. ,

8- Henüz İslâm'a yeni girmiş» İslâm ahkâmını bilmeyen kimsenin de içki içmesi sebebiyle had uygulanmaz. Ancak bunun haram olduğu anlatılır ve ondan sonra tekrar içecek olursa had uygulanır.

9- Zorla, ölüm tehdidiyle içki içirilen kimseye had gerekmez.

10- Haddi gerektiren sarhoşluk, mezheplere göre farklıdır: Ebû Hanîfe'ye göre kadını erkekten, yeri gökten ayırt edemiyecek kadar saçmalayan kimse tam sarhoştur ve had vurulur. Aksi halde ta'zîr cezası uygulanır.

11- Diğer üç mezhep imamlarına göre, içki içen kimse için bir sarhoşluk sınırı belirlenmez. Mücerred içmesinden dolayı ceza gerekli olur. ...

12- Şâfıîlere göre, içki içmekten dolayı hür kişiye kırk, köleye yirmi değnek vurulur.

13- Hanefîlerle Hanbelîlere göre, hür kişiyle seksen, köleye kırk değnek vurulur.

Mâlikîler de aynı görüştedirler.

14- Kişinin sarhoşluk hali geçmedikçe değnek vurulmaz.

15- Kişinin içki kokar ölçüde kusması bir delil sayılmamaktadır.

16- Ağız kokusu da haddi gerektiren bir delil sayılmaz.

17- Ağzından içki kokan kimseye, içki içtiği zorla itiraf ettirilmeye kalkışılmaz.

18- Kusmuğu içki kokan kimse de içki içtiğini ikrara zorlanamaz. Zira bu gibi kokuların çeşitli sebepleri olabilir. O bakımdan şüpheyle had cezası uygulanmaz.

19- İçki için kimse hakkında biri maddî, diğeri m-î nevî olmak üzere iki müeyyide konulmuştur. Maddi müeyyide ancak suçuı sübutuyla uygulanır. Manevî müeyyide ise, içki içen kimse tövbe edi] içkiden vazgeçmeden ölürse, kıyamet gününde günahı nisbetinde ceza landırılır.

20- İçki insanı saçmalıklara ittiği, dengeyi bozduğu, sağlığı tehdi ettiği, ailede huzursuzluk doğurduğu, toplumla münasebetleri zaaf; uğrattığı için haram kılınmıştır.

21- Az içip saçmalayan kimse bu hükmün dışında tutulamaz. Zirı istisna umumi kaideyi bozmaz. Çoğu sarhoş edenin azı da haran kılınmıştır. [533]

Dördüncü Defa İçki İçtiği Tesbit Edilen Kişi Öldürülür Mü?

îslâm kaçınılmaz bir durum olmadıkça, bir cana karşılık veya Yeryüzünde fitne ve fesat çıkarma olayı zuhur etmedikçe, dinden çıkıp İslâm'a karşı tavır alınmadıkça insan kanı dökmez, ı İçki denilen afet ve ibtilâyı önlemek için birtakım ağır müeyyideler konmuştur. İlk yasak yılında Arap Yarımadasında çok yaygın olan ve girmediği ev, inmediği mide kalmayan

şarap ve diğer sarhoş eden alkollü içkileri ortadan kaldırmak, içenleri vazgeçirmek için ciddi tedbirler alınmış ve her şeyden önce kalp ve kafalara nakşedilen Allah'a ve âhirete imân derûnî bir müeyyide olarak ön plânda tutulmuş ve sonra da caydırıcı anlamda had cezası konulmuş; ikinci ve üçüncü defa had cezası gördükten sonra ıslah-ı nefs etmeyip yine içen kişilerin öldürülmesi çok ağır bir müeyyide olarak belirlenmişti. Ancak bu müeyyide sadece hafıza dil ve kâğıt üzerinde kalmış, uygulama alanına getirilmemiştir. Çok geçmeden bu hüküm olduğu gibi neshedilmiş ve yalnız had ve ta'zîr cezası kalmıştır. [534]

İlgili Hadisler

Abdullah b. Arar (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim hamr (şarap ve diğer içki) içerse celd edin (değnek veya kamçı gibi bir cisimle vücuduna vurun). Yine dönüp içerse yine celd edin. Yine dönüp içerse yine celd edin. Yine dönüp (dördüncü defa) içerse onu öldürün."

Abdullah b. Amr diyor ki: "Dördüncü defa içki içen bir adamı bana getirin sizin namınıza ben onu öldüreyim."[535]

Tirmizî bu hadîsi tahlil ederken şöyle demiştir:

"İslâm'ın ilk yıllarında durum (Peygamber'in emri) böyle idi. Sonra bu hüküm kaldırıldı. Yani dördüncü defa içki içtiği tesbit edilen kimse hakkında sadece değnek vurma cezası uygulandı, öldürülmedi. Nitekim Muhammed b. îshak'm Muhammed b. Münkedir'den yaptığı rivayette, içki içen hakkında önceleri Peygamber (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "İçki içerse celd edin (değnek, kamçı vurun). Yine dönüp içerse öldürünüz!." Bu hadîsi rivayet eden Câbir (r.a.) diyor ki: "Sonra döndüncü defa içki içen bir adamı Resûlüllah'a (s.a.v.) getirdiler, Resûlüllah ona dayak vurdurdu, öldürmedi."

Bu rivayet de gösteriyor ki, içkiyle ilgili "öldürülür..." hükmü kaldırılmış ve ne Peygamber (s.a.v.) Efendimiz zamanında, ne de dört halîfe devrinde bu yüzden hiçbir kimse öldürülme mistir.

Zührî'den, o da Kabîsa b. Zueyb'den rivayet etmiştir. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Kim içki içerse celd edin; dönüp yine içirse yine celd edin, dönüp üçüncü ve dördüncü defa içerse öldürünüz." Sonra içki içen bir adam getirildi Resûlüllah (s.a.v.) ona celd (Had cezası) uyguladı. Sonra yine o adam getirildi. Yine celd uyguladı. Sonra yine getirildi» yine celd uyguladı ve böylece öldürme hükmü kaldırıldı ve zaten o emir bir ruhsat anlammdaydı. "Yani imam (sultan ve hâkim) in arzusuna bırakılmış bir hükümdü ve bu ruhsat da sonradan kaldırıldı sadece celd cezası kaldı. [536]

Ebâ Hureyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v., Efendimiz şöyle buyurdu: "Kişi (içtiği içkiyle) sarhoş olursa celi uygulayın. Sonra yine (içip) sarhoş olursa, yine celd cezası uy gulayın. Dördüncü defa dönüp (yine içer ve sarhoş olursa) boy nunu vurun (öldürün)." [537]

Zührî diyor ki: "Resûlüllah'a (s.a.v.) dördüncü defa içki içip sa rhoş olan kimse getirildi, Resûlüllah (s.a.v.) onu salıverdi..." [538]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Îstinbat ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, içki içip sorhoş olan kişi hakkında sedece celd cezası uygulanır..Bu da seksen değnek veya kamçı vurmuk suretiyle yerine getirilir.

b) Şafiî ve Hanbelî mezheblerine göre, içki içtiği sabit olan kimse -sarhoş olsun olmasın- celd cezasına tabi tutulur: Hür kişiye kırk, köleye yirmi değnek veya kamçı veya ayakkabı vurulur. Ölüm cezası uygulanmaz. Diğer inkıraz bulan mezhep imamlarının çoğuna ve îmam Mâlik'e göre de içki içen hakkında ölüm cezası yoktur ve böyle bir ceza uygulanmaz. [539]

Tahliller

1048 no'lu Abdullah b. Amr hadîsini aynı zamanda Ebû Üsame kendi müsnedinde Hasan el-Basrî tarikiyle tahrîc etmiştir. Hasan el-Basrî bunu Abdullah b. Amr'den duymamıştır. O bakımdan hadîs mun-kati'dir. Nitekim İbn Medenî ve bazı hadîs âlimleri de Hasan'm bunu Abdullah'tan duymadığını kesin bir ifadeyle belirtmişlerdir.[540]

Bu bapta Muaviye'nin Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizden rivayet ettiği sahîh bir hadîs bulunuyor ki Abdullah hadîsini daha da kuvvetlendirmektedir. Zira Muaviye'nin nakledeceğimiz hadîsini beşler rivayet etmiştir ve bu bapta en sahîh hadîslerden biridir: "İçki içerlerse celd uygulayın. Sonra yine içerse yine celd cezası uygulayın. Sonra yine dördüncü defa içerse öldürün..."

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi Tirmizî bunun İslâm'ın ilk yıllarında olduğunu, sonra bu hükmün kaldırıldığını kaydetmiştir.

Aynı hadîsi ŞâfİÎ, Dâremî, îbn Münzir ve îbn Hibban da tahrîc etmişlerdir. Ancak bu rivayette "dördüncü defadan sonra içerlerse öldürün..." şeklinde bir lafız kullanılmıştır.

1049 no'lu Zührî hadîsine gelince: Yapılan ciddi araştırmalara göre, Kabîsa b. Zueyb sahabe çocuğudur. Fetih yılında doğmuştur. Bazısına göre, hicretin birinci yılında doğmuş, Resûlüllah (s.a.v.) Efen-dimiz'den hadîs duyduğu zikredilmemiş tir. O bakımdan müctehidler ve hadîs imamları onu Tabiîn'den saymışlardır. Böylece onun sadece sahabeden hadîs istima' ettiği (işittiği) anlaşılıyor.

Münzîrî diyor ki: "Eğer onun hicretin birinci yılında doğduğu sübut bulursa, o takdirde Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'den hadîs duymuş olabilir."

Diğer bir rivayete göre, Kabîsa henüz altı yedi yaşında iken onu Resûlüllah'a getirmişler ve Efendimiz onun için duâ etmiştir. Babasının ise sahabi olduğunda hiç şüphe yoktur. O bakımdan mursel olması söz konusudur. Buna rağmen ricalinin hepsi sikadır.

1050 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi de sahîh olup istidlale sâlihtir. Diğer hadîslerle birleşip konuya ağırlık kazandırmaktadır.

Sonuç olarak hadîslerin ışığında ilim adamlarının görüş ve tesbit-lerini şöyle özetleyebiliriz: Zahirîlerden bir kısmına göre, dördüncü defa içki içen

öldürülür. İbn Hazm de buna destek vermiştir. Cumhura göre, öldürülmez. Öldürme hükmü neshedümiş, yani bu hüküm kaldırılmıştır. Sahîh olan da budur. Zira bu hususta icma' vaki olmuştur. [541]

Çıkarılan Hükümler

1- İçki içip iyice sarhoş olana celd cezası uygulanır.

2- Celd cezası, Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebine göre, hür kişi hakkında seksen, köle hakkında kırk değnek veya kamçı vurulmak suretiyle yerine getirilir.

3- Şafiî mezhebine göre, hür kişiye kırk, köleye yirmi değnek vurulur.

4- Aynı zamanda Hanefîler dışında kalan diğer mezheplere göre, sarhoş etsin, etmesin içki içen kimse hakkında had cezası uygulanır.

5- Üçüncü, dördüncü, beşinci... defa içki içen kimse öldürülmez, yine had uygulanır. [542]

Töhmet Altında Tutulan Kimse Hakkında Uygulanacak Ta'zir ve Hapis Cezasının Miktarı

Birini itham etmek, onu töhmet altında tutmak, onu suçlamak, ona suç isnat etmek demektir. Böylece suç zanlısı veya kendisine suç isnat edilen adam mahkemeye çıkarıldığında, suç sübut buluncaya kadar nasıl bir işlem yapılmalıdır? Haddi gerektiren bir ceza değilse, ta'zîr veya hapis cezası ne ölçüde olmalıdır?

Bu konu hakkında müctehidlerin farklı yorum, istidlal ve görüşleri olmuştur.

Ancak hadîslerin zahirinden anlaşılan odur ki, had cezaları dışında bir ceza vermek gerekiyorsa, bu on kamçıyı geçmemelidir. Zira İslâm'da işkence

yoktur ve haramdır. Hiç kimseye hukuken gereken cezanın üstünde bir ceza verilmez ve suçlu oluğu için ayrıca işkenceye tabi tutulmaz. Hattâ zina, sirkat, içki gibi suçları işleyen kimse hakim huzuruna çıkarılmadan önce davacıyla anlaşır da aralarında sulh yapılırsa, had cezası sakıt olur. Hakim getirilen hırsıza veya zina suçuyla suçlanan' kimseye o suçu işlemediğini ima eder şekilde yol gösterir. Ancak iki şahidin şehadetiyle sübut bulan suçlarda artık hakimin böyle bir telkinde bulunmasının hiçbir yararı olmaz ve cezanın kaldırılmasını gerektirmez.

Bundan da anlaşılıyor ki, ceza nihaî çaredir. Zira amaç kahretmek, itlaf etmek değil İslahtır. [543]

İlgili Hadisler

Bürdeteb. Nîyar'dan yapılan rivayete göre, o, Peygamber (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu buyurmuştur: "On kamçı vurmanın üstünde bir ceza uygulanmaz. Ancak Allah'ın koymuş olduğu hadlerden bir had (gerektiğinde) belirlenen celd (bedene değnek, kamçı veya benzeri bir cisimle vurma) cezası uygulanır." [544]

Behz b. Hakimden o da babasından ve dedesinden rivayet etmiştir: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz suç isnad edilen bir adamı hapsetti ve sonra serbest bıraktı." [545]

Hadîste "töhmet" kavramına yer verilmiştir. Bu, kişiyi itham etmek, suçlamak, suçlu olduğunu sanmak gibi mânalara delalet eder. [546]

Müctehidlerin İstidlal ve Yorumları

a) Hanefîlere göre, ta'zîr cezası, had cezanın altında te'dîb ve terbiye anlamında bir cezadır. Lügatte ise bu kelime mutlak te'dîb (edeplendirme) anlamına gelir.

Miktar ve ölçüde, sonra da delil kuvvetinde hadden daha az olan bir suçtan ta'zîr cezası hafif dövme, azarlama, kınama, kısa bir süre gözaltında tutma şeklinde olabileceği gibi, malî yönden az bir şeyle cezalandırmaya da delâlet eder. Bunlardan biri uygulanırken hiçbir zaman bir had cezası nisbetinde olmamasına dikkat edilir.

Sonra da ta'zîri gereken şahsın sosyal, ailevî, ahlâkî ve ilmî yanlarına göre ayarlanıp ona göre hareket edilir. Bu da hakimin in-siyatınna bırakılır. Nitekim İmam Serahsî ta'zîr cezası her bakımdan hakimin takdirine bırakılır. Zira bu gibi cezalardan maksat halk arasında itişip kakışmayı önlemek, barışı koruyup insan haklarına saygıyı öğretmektir.

Ta'zîr cezası kimler için ve ne sebeple uygulanır?

a) Meselâ bir köle veya ceriyeye veya kâfire "ya zânî" diyen,

b) Salih bir müslümana "ya fâsık!..." diyen,

c) Yine bir müslümana ':ey kâfir!.." veya "ey fâcir!" veya "ey habîs!" diyen,

d) Temiz bir insana "ey hırsız!" veya "ey münafık!" diyen,

e) Namuslu bir adama "ey lutî!" veya "ey deyyus!" veyahut "ey muhannes!" diyen,

f) Temiz bir adama "ey kahpenin oğlu!" veya "ey hâin!" diyen kimse hakkında hakim ta'zîr cezası uygular. Bunun nispeti hakimin takdirine bırakılır.

Ama halk arasında yarı şaka veya ağız alışkanlığı ile "seni sığır", "seni eşek", "seni domuz", "seni nakes", "seni çirkin", "seni hokkabaz", "seni geri zekalı", "seni aptal" gibi sözler kullananlara ta'zîr cezası ge-r ekmez.

Ayrıca kendini kirli-paslı tutan kadını kocasının hırpalaması veya evden izinsiz çıkıp giden kadına kocasının biraz sert davranması da bir ta'zîr sayılır ve caizdir.

Dayak olarak ta'zîrin en hafifi üç kamçı en çoğu otuzdokuz kamçı vurmaktır. Ebû Yusuf a göre en çoğu yetmiş dokuz kamçı vurmaktır.

Aynı zamanda kamçılanmakla birlikte bir süre hapsedilmek de caizdir. [547]

Alâaddin Kasanı ta'zîri tarif ederken şöyle bir anlatım tarzına yer vermiş bulunuyor: "Ta'zîr cezasının vücubunun sebebi, şeriâtte haddi (cezası) takdir edilmeyen bin cinayeti, kötülüğü irtikâp etmektir. Bu cinayet ve kötülük ister namaz ve orucu terketmek gibi Allah'ın hakkına karşı işlenmiş olsun, isterse haksız'yere bir müslümana eziyet etmeye karşılık olsun her iki durumda da ta'zîr cezasına başvurulabilir.

Ta'zîr cezasının vücubunun şartı akıldır. O halde cinayet ve suçu işleyen kişi ister müslim, ister kâfir, ister çocuk, ister ergen, ister hür, isterse köle olsun hakkında ta'zîr cezası uygulamak vaciptir. [548]

Zira bu saydıklarımızın hepsi cezaya ehil olanlardır. Ancak aklı başında olan çocuk her ne kadar cezaya ehil değilse de te'diben, yani ed-eplendirmek için ta'zîr edilir, ukubet için değil. Yani ona azab edip ibret olsun diye ceza verilmez.

Allâme tbn Dakiyk el-Iyd ta'zîr konusunu ilim adamlarının ictihad ve yorumu doğrultusunda ele alıp faydalı bir Özet vermiş bulunuyor. Mezheplerin çoğuna göre, dayak anlamında yerine getirilecek olan ta'zîr, hiçbir zaman had cezası nisbetini bulmamalıdır. Meselâ Şafiî mezhebine göre, içki içmenin had cezası kırk değnek vurmaktır. O halde fazla ileri gidip din kardeşine eziyet eden bir kişiye de en çok otuz dokuz değnek veya kamçı vurulabilir. Mâlikîler de ta'zîr cezasını daha çok hâkimin taktirine bırakmışlardır. Çocuğa ise te'dip mahiyetinde ençok üç kamçı veya çubuk vurulabilir. Fazla vurulduğu taktirde misilleme cihetine gidilir. [549]

b) Şâfiîlere göre de hakkında had ve keffaret taktır edilmemiş bütün suç ve günahlardan dolayı hapis, dayak, hem hapis hem dayak, dille azarlama ve kınama gibi ta'zîr cezaları verilir. Artık hâkim veya sultan ta'zîrin türü ve miktarı üzerinde kendi içtihadına göre bir yöntem uygular. Dayak cezası düşünüldüğü taktirde köle hakkında yirmiden aşağı, hür kimse hakkında kırktan aşağı değnek veya kamçı vurulur. Kişi davacı olmadığı taktirde hâkimin ta'zîr hakkı yoktur. En sahîh kavi de budur. [550]

c) Hanbelîlere göre de hakkında had ve keffaret taktir edilmeyen suç ve günahlardan dolayı ta'zîr cezasına başvurmak vaciptir. Meselâ kadının kadınla sevicilikte bulunması, el kesmeyi gerektirmeyecek miktarda hırsızlık, kısas ve diyeti gerektirmeyen cinayetler, zinadan başka bir fiille namuslu adamı suçlamak, yağmacılık, gasb, ihtilas ve benzeri şeylerden

dolayı ta'zîr cezası uygulanır. Ancak verilen ceza hiçbir zaman had cezası sınırını bulmamalıdır. [551]

Tahliller

1052 no'lu Bürde hadîsini her ne kadar Buharı ile Müslim ittifakla tahric etmişlerse de Ibn Münzir onun isnadı hakkında dikkat çekici sözler söylemiştir. Beyhakî ise, Amr b. Hars'm bu hadîsin isnadını doğru tutup tesbit etmiştir. O bakımdan onda noksanlık va ihtilaf görenlerin bu görüşü onun sıhhatma zarar vermez diyerek görüşünü ortaya koymuştur. Gazâlî de: "İmamlardan bir kısmının bunu sahîhlediğini belirtmiştir. O bakımdan istidlale salîh görülmüştür. Ancak bu hadîsin mensuh olduğunu söyleyenler de var. Çünkü sahabenin bu sayı üzerine ittifakı yoktur ve farklı taktirler ortaya koymuşlardır. Nitekim müctehid imamların çoğu da bu sebeple sözünü ettiğimiz hadîsle istdlâl etmemişlerdir.

1053 no'lu Behz hadîsini Tirmizî hasenlemiştir. Hakim ise onun isnadının sahîh olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Ebû Hüreyre'den rivayet edilen bir hadîs de buna şahit olarak gösterilmiştir. O da şöyledir: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bir töhmetten dolayı bir adamı bir gün bir gece tutuklamıştır." [552]

Abdurrahman b. Avf hadîsinde "haddin en hafifi seksen değnektir" ifadesi de Bürde hadisiyle tearuz etmektedir. O bakımdan ilim ehlinden bir cemaat Bürde hadîsiyle amel etmişlerdir. Ancak Şâiîî, Ebû Hanîfe ve Zeyd b. Ali ta'zîr cezasında on kamçı veya değnekten fazla vurmanın cevazına kail olmuşlardır. Râfiî de aynı görüştedir.

Böylece rivayet ve hadîslerin çoğundan hapis cezasının caiz olduğu ortaya çıkıyor ve uygulama da böyle olmuştur. [553]

Çıkarılan Hükümler

1- Hakkında had ve keffaret cezası bulunmayan günahlardan dolayı ta'zîr cezası uygulanır.

suç ve günahlardan dolayı ta’zir cezası uygulanır

2- Ta'zîr cezası sünnet ve icma'ile sabit olmuştur.

3- Ta'zîren cezalandırılması gereken şahısların sosyal, ahlâkî, ilmî 7e ailevî durumlarına göre bir takdir yapılır.

4- Ta'zîr cezasının tavan ve tabanı, tür ve uygulama şekli daha ^k hakimin takdirine bırakılmıştır.

5- Ancak uygulanacak, yani taktir edilecek ta'zîr cezası değnek veya kamçı ile vurma şeklinde ise, bunun tavanı, had cezasını bulmamalıdır.

6- Şâfnlere göre hür kişiye en çok otuz dokuz, köleye ise en çok on ;dokuz kamçı veya dağnek vurulabilir. Diğer imamlara göre, hür kişiye çok yetmiş dokuz, köleye ise en çok otuz dokuz kamçı veya değnek vurulabilir.

7- Haddi gerektirmeyen suçlardan dolayı ta'zîr cezası uygulanır. Meselâ nisap miktarını bulmayan çalıntıdan dolayı el kesilmez, ta'zîr uygulanır.

8- Şeref ve haysiyet kırıcı, küfür ve nifakla suçlayıcı anlamdaki hakaretlerden dolayı ta'zîr cezası gerekir.

9- Halk arasında ağız alışkanlığıyla sarfedilen bazı yakışıksız sözlerden dolayı ta'zîr gerekmez. [554]

İslam Devletine Karşı Baş Kaldıranlar ve Yol Kesenler

İslâm iki ana kaynağı olan Kitap ve Sünneti'yle daha çok beş şeyin korunmasını öngörüp korunmasını emreder. Hukuk sistemini, adlî mekanizmasını, talim ve terbiye müesseselerini ve caydırıcı gücünü buna göre düzenler:

1- Nesli korumak,

2- Dini ve meşru çerçevede örfü korumak,

3- Aklı korumak,

4- Can ve malı korumak,

5- Namus ve iffeti korumak...

Şüphesiz bu beş şeyin korunmasıyla birlikte devletin devam ve bekası da korunmuş olur.

O bakımdan İslâm devletine beş kaldıranlara, yol kesip can ve malı tehlikeye düşürenlere asla müsamaha etmez. Böyleleri çatışma anında öldürüldükleri taktirde cenaze namazları bile kılınmaz. [555]

Konuyla İlgili Hadisler

Katâde'nin Enes (r.a.) den yaptığı rivayete göre: Ukul ve Ureyne kabilelerinden birkaç kişilik bir grup Peygamber (s.a.v.) Efendimize geldiler ve İslâm'ı din olarak kabul ettiklerini söylediler. Medine'nin havası onlara ağır geldi ve karın ağrısına yakalandılar. Resûlüllah (s.a.v.) deve ve çoban (tahsisini) emretti. Ayrıca Medine dışına çıkıp kendilerine (tahsis edilen) develerin bevl ve sütünden içmelerini emretti.

Onlar da Medine'den ayrılıp Harre mevkiine vardılar (içtikleri deve sütü ve bevl'i ile iyileştiler) ve İslâm'a girdikten sonra bu dini terkedip kâfir oldular. Peygamber (s.a.v.) Efendi-imiz'in çobanını öldürdüler ve (beytülmale ait) develeri önlerine katıp götürdüler. Durum Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e haber verilince peşlerine adam taktı. Onlara gereken emri verdi. Onlar da o bir grup kişiyle yakaladılar gözlerini oydular, ellerim kestiler ve Harre mevkinin bir tarafına onları terkettiler de onlar da o hal üzere öldürdüler." [556]

Buharı bu hadisi naklederken şu fazlalıkla nakletmiştir: "Katade (devamla) diyor ki: "Bize ulaşan bilgiye göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bu olaydan sonra sadakayı teşvik eder ve müslede bulunmaktan men'ederdi."

Müsle, bir canlının azalarını kestikten sonra onu ölüme terket-mektir.

Diğer bir rivayette ise, Ahmed, Buharı ve Ebû Dâvud şunu da nakletmişler dir: Katade diyor ki: İbn Sirîn bana şöyle haber verdi: Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in Ureyne kabilesine mensup canileri müslede bulunarak imha etmesi, had cezaları henüz inmeden önceydi.'"

Buharı ve Ebû Davud'un naklettikleri diğer bir rivayette ise şöyle denilmektedir: "Peygamber (s.a.v.) madenî çivi veya millerin kızdırılması ve onların gözlerinin millenmesini emretti; ellerini ve ayaklarını kesti ve kesilen yerleri (ateşle veya kızdırılmış zeytin yağıyla) dağlatmadı. Sonra da onlar bu vaziyette Harre mevkiine bırakıldılar. Su istediler, su verilmedi ve böylece öldüler."

Nesâl'nin rivayetinde ise şu lafızlara yer verilmiştir: "Onların ellerini ve ayaklarım kesti, gözlerini oyup çıkardı ve hepsini astı."

Süleyman et-Teymî'den o da Enes (r.a.) den rivayetle, Enes'in şöyle dediği belirtilmiştir: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in onların gözlerinin kızgın madenî mille millenmesini emretmesi sadece onların da çobanların gözlerini kızgın mille mille diklerin den dolayıydı." [557]

Ebû Zinnad (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v,1 Efendimiz kendine ait develeri çalmalarından (çobanları öldürmelerinden) dolayı onların ellerini ve ayaklarını kesip gözlerini kızgın mille millenmesini emretti sadece onların ellerini ve ay aklarını kesip gözlerini kızgın mille milleyince, Cenâb-ı Hak c* yüzden Ö'mı kınadı ve şu ayeti indirdi: "Allah ve Peygamberiylt, savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkaranların cezası, ancafc öldürülmeleri veya asılmaları veyahut ellerinin ve ayaklarının çapraz biçimde kesilmeleri veya (eyleştikleri) yer-den sürülmeleridir. Bu ceza onlar için dünyada bir aşağılık ve rüsvaylıktır. Ahirette ise onlara büyük bir azâb vardır." [558]

Böylece mealini yazdığımız Mâide sûresi 33. âyette gözlerin kızgır millerle millenmesine yer verilmemiştir.

İbn Abbas (r.a.) dan, yol kesenler hakkında şu rivayetler yapılmıştır:

"Yol kesenler adam öldürürler de mallarını alırlarsa (bı yüzden) öldürülür ve asılırlar. Sadece adam öldürürler, mal al mazlarsa (bu yüzden) öldürürler, ama asılmazlar. Sadece yoı kesip malları alır, ama adam öldürmezlerse, öldürülmezler. Elleri ve ayakları hilafından kesilir (sağ elleri ile sol ayakları

k» ^ lir). Yol kesip yolculara korku ve dehşet salarlar, ama hi< mal almazlarsa sürgün edilirler." [559]

Bu konuda Müslim de kendi sahihinde on kadar rivayete yer vermiş bulunuyor... İleride rivayetlerin tamamında yer alan farklı lafızlar üzerinde ayrıca duracağız. Ortada kesin bir olay vardır, ama rivâyetlpr arasında birtakım farklar bulunmaktadır. [560] ,

Rivayetlerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, Müslim veya zimmîden biri müslümanın veya zimmînin yolunu kesmek ister de bu tesbit edilirse, yakalanıp tev-be edinceye kadar hapsedilir. Tevbe etmediği takdirde ölünceye kadar tutuklu kalır.

İmam Şafiî'ye göre, hapsedilmez sürgün edilir.

Yol kesenler mala kasdedip alırlarsa, ve aldıkları maldan herbi-rine nisap miktarı isabet ederse, sağ elleriyle sol ayakları kesilir. Nisap miktarından aşağı isabet ederse, el ve ayakları kesilmez.

Hasan b. ZiyacTe göre, iki nisap miktarı isabet ederse, ancak elleri ve ayakları kesilir.

Yol kesenler masum bir adamı öldürürler, ama mal almazlarsa, -isterse öldürdükleri kimseyi sopa veya taş ile öldürmüş olsunlar- elleri ayaklan kesilmeksizin siyaseten Öldürülürler. Artık bu durumda öldürülen adamın velîlerinin onları affetmesine itibar edilmez.

Yol kesenler hem masum bir adamı öldürür, hem de malını alırlarsa, Önce sağ elleri ve sol ayakları kesilir, sonrada ya öldürülürler, ya da asılırlar.

İmam Muhammed'e göre, bu durumda da sadece öldürülürler, ama elleri ve ayakları kesilmez. Hanefılerin çoğuna göre, diri olarak asılır ve mızrakla göğsüne vurularak öylece öldürülürler. Aynı zamanda üç gün teşhir edilir.

Aldıkları mal öldürülen kişinin vârislerine iade edilir. Mal kaybolmuşsa, artık tazmini cihetine gidilmez.

Yol kesenlerden bir kısmı öldürme ve mal alma olayını gerçekleştirir, bir kısmı seyirci kalırsa, hepsine aynı ceza uygulanır.

Yol kesip mal alır ve adam yaralarlarsa, elleri ve ayakları kesilir. Yani her birinin sağ eli eli sol ayağı kesilir. Yaralamaları ise hederdir.

Yol kesenler sadece adamı yaralarlar da malını almazlar veya sadece Öldürürler ve henüz yakalanmadan önce tevbe edip pişmanlık izhar ederlerse had ve kati gerekmez. Yani bu durumda ne elleri ve ayakları kesilir, ne de siyaseten öldürülürler. Kısas uygulanır. Bu durumda hak velinindir, isterse affeder, isterse kısas veya erş talep eder.

Bunun gibi yol kesenler arasında çocuk, deli veya yolu kesilen kişinin mahrem derecesinde olan yakınları bulunursa haklarında had uygulanmaz. Kısas veya erş hususu öldürülenin veya yaralananın veyahut malı almanın velisinin yetkisine bırakılır. Dilerse uygulanmasını, dilerse affedilmesini ister. [561]

b) Şâfiilere göre, yol kesen kimsenin müslüman mükellef olması ve aynı zamanda galip gelecek bir kuvvette sahip bulunması gerekir. Yolcuları arkadan izleyip ele geçirdiği malı kapıp kaçanlar yol kesici sayılmazlar. Küçük bir kafileye karşı üstünlük sağlayacak kuvvette olanlar yol kesici kabul edilirler; isterse bunlar büyük bir kafileye üstünlük sağlayacak güçte olmasınlar, O küçük kafile hakkında da onların imdadına yetişen bir kurtarıcı olduğu taktirde de yol kesici olmayabilirler. Bu haklarında verilecek hükmü değiştirmez.

Sultan veya onun yetkili kıldığı devlet adamları bir grup insanın yoldan gelip geçenleri korkuttuklarını ve fakat onların mallarına dokunmadıklarını, canlarına da kıymadıklarını bilirse, bu durumda onları hapis ve başka bir cezayla cezalandırır.

Yol kesenler nisap miktarı mal alırlarsa, sağ elleri ile sol ayakları kesilir. Aynı fiili ikinci defa işlerlerse, bu defa sol elleriyle sağ ayakları .kesilir.

Yol kesen, adam öldürürse kesinlikle öldürülür. Hiç kimse onu af-fedemez. Hem öldürür, hem de öldürdüğü kişinin malını alırsa, önce öldürülür ve

sonra asılarak üç gün öyle bekletilir. Diğer bir kavle göre, önce bir süre asılır ve sonra indirilip öldürülür.

Yol kesicilere yardımcı olanlar ve onların grubunu çok gösterenlere gelince, onlar hapis ve sürgün veyahut başka bir ceza ile ta'zîr edilirler.

Bir grup yol kesen birleşip bir adamı öldürürlerse, aralarında kura çekilir. Kura kime isabet ederse o Öldürülür ve diğerlerinden diyet alınır. Öldürülenin velîsi affedecek olursa, bu defa siyaseten öldürülür. [562]

c) Hanbelîlere göre, gerek yol kesenler, gerekse muharibin denilenler, yani Allah'a ve Peygamberine karşı savaş açanlar hakkında islâmî ahkâmın uygulanabilmesi için onlarda şu üç şartın gerçekleşmesi söz konusudur:

1- Şehir dışında yolları kesip müslümanları tedirgin etme durumunda olmaları,

2-Yanlarında silah taşımaları,

3- Aşikâr biı halde gelmeleri ve müslüm ani arın mallarım kahren almaları.

Bu şartlara bakınca, Hanbelîler hem Hanefîlerden, hem de Şâfıîlerden ayrı bir yorum ve ictihad ortaya koymaktadırlar. Zira İmam Şafiî ve Ebû Sevr'e göre sopa ve taş ile yol kesip adam öldürür ve mal alırlarsa, yine de muharibin sınıfına girerler.

Bunlardan kim yol keserde adam öldürür ve öldürülenin malını alırsa o da öldürülür. Mal sahibi onu affetse bile, hüküm uygulanır. Yani öldürüldükten sonra teşhir için asılır. Onlardan kim yol kesip adam öldürür, fakat mal almazsa, o da öldürülür ama asılmaz. Sadece yolcunun malını alır, onu öldürmesze, sağ eli ile sol ayağı kesilir. Sonra da kanı durdurmak için kesilen yer dağlanır.

Böylece Hanbelîlere göre yol kesen kimsenin durumu şu beş şeyin Çerçevesi içinde kalır.

1- Adara öldürüp malım alırsa, öldürülür ve asılır. Artık hiç kimsenin onu affetme yetkisi yoktur. Öldürülen masumun velîsi affetse bile katil siyaseten öldürülür,

2- Öldürülen ile öldüren arasında mükâfat aranır. Bir kâfire karşılık bir müslüman öldürülmez. Bir müslüman bir zimmîyi veya hür kimse köleyi öldürür veya malını alırsa, sağ eliyle sol ayağı kesilir ve öldürdüğü için çle kendisinden zimmîye karşılık diyet alınır, köleye karşılık ise kölerîin kıymeti tazmin edilir.

Sadece öldürür, malını almazsa, o takdirde diyeti alınır ve sürgün edilir.

3- Sadece inalını alır da adamı öldürmezse, sağ eli ile soİ ayağı kesilir. -

4- Yol kesi]j> etrafa korku salarlar da öldürmez ve mal almazlarsa,. o takdirde çeşitli cezalarla cezalandırılırlar.

5- Henüz yakalanmadan önce tevbe edip pişlanlık izhar ederlerse, haklarında olanj ilâhî hudud (cezalar) sakıt olur, insanlara ait haklar kalır. Böylece kesin öldürme ve asma hükmü kalkar, kısas hükmü uygulanır,

Diğer mezneblerin de görüş ve içtihadı böyledir. [563]

d) İmam Mâlik'e göre, Zimmîler müslümanları korkutur fakat mallarını almaz ve onları öldürmezlerse durum ne olur? Sultan veya yetkili kimseler onları yakalatıp isterse öldürür, isterse ellerim ve ayaklarını keser.

Yol kesip sopa ve benzeri şeylerle müslümanları korkutur fakat

ne adam öldürür, ne de mal alırsa onun hakkında kolay ve hafif bir ceza uygulanır: Sopa ile dayak atılır, hapsedilir ve sürgün edilir.

Yol kesen adam hem yolcuyu Öldürür, hem de malını alırsa yakalanır ve öldürülür. Artık bu durumda eli veya ayağı kesilmez.

Sadece savaş ilân edip ne korkutur, ne öldürür, ne de mal alır ve bu durumda iken yakalanırsa imam onu affetmez, dayak cezasıyla tecziye eder.

Yol keserek korkutur ve ismini duyurarak endişe yaratırsa, imam onu yakalatır ve isterse öldürür, isterse elini ayağını keser. [564]

Böylece İmam Mâlik'in bazı hususlarda farklı ictihad ve yorumları olmuştur. İkinci defa yol kesip etrafa korku ve dehşet salarsa, imam isterse onun sol eli ile ayağını kesebilir. [565]

Tahliller ve Rivayetler

1060 no'lu Katade hadîsi sahihtir. O bakımdan ilim adamlarının çoğu bu hadîsle istidlal etmişlerdir. Ancak olayla ilgili rivayetler arasında birtakım farklı lafızlar ve cümleler bulunmaktadır: Buhâri bu olaydan sonra Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in müsle yapmayı menet-tiğini kaydetmektedir. Müsle, canlı iken insan veya hayvanın organlarını kesmek demektir. Nitekim Ahmed, Buhâri ve Ebû Davud'un rivayet ettikleri Katade hadisinde İbn Sirîn de bu görüşe katılmış ve müslenin neshedildiğine dikkat çekmiştir. Yani hududla ilgili hükümler inmeden önce böyle bir uygulamaya cevaz verilmiş, müsle yapana müsle yapılmıştır. Sonra Maide sûresinin 33. âyeti inince artık müsle yapılmamıştır.

Nitekim 1061 no'lu Süleyman et-Teymî hadîsi de bu manayı desteklemektedir. Yani Ureyne kabilesinden gelen bir gurup insan Resûlüllah'm (s.a.v.) çobanının gözlerini kızgın mü sokup çıkardıkları için kendileri hakkında da aynı işkence uygulanmıştır. Ancak sonraları müsle kaldırılmış ve Mâide sûresinin 33. âyetiyle amel edilmiştir.

1062 no'lu Ebû Zinnad hadîsi mürsel olmakla beraber ricalinin hepsi rical-i sahihtir. O bakımdan istidlale uygundur, bu da yukarıda ki rivayet ve yorumları desteklemekte ve müsle hükmünün neshedildiğine delâlet etmektedir.

Ayrıca Ebû Zinnad bunu Abdullah b. Abdillah b. Ömer tarikiyle Ömer'e (r.a.) vasletmiştir. Nitekim Sünen-i Ebû Dâvud'da hudud bahsinde buna yer verilmiştir.

Bu hadîsin taşıdığı manayı ayrıca Ebû Dâvud ile Nesâfnin İbn Abbas'dan (r.a,) rivayet ettikleri şu hadis kuvvetlendirmektedir; "İnsanlardan bir kısmı Resûlüllah'm (s.a.v.) develerini yağma edip İslâm'dan dönüp irtidat ettiler ve Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin nıü'min olan çobanım öldürdüler. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) onların peşine adam gönderip onu yakaladılar, elleriyle ayaklarını kestiler ve gözlerini milleyip çıkardılar... Bunun üzerine muharebe âyeti indi."

Buhâri ve Ebû Davud'un Ebû Kalabe'den yaptıkları rivayette, adı geçen Ureyne kabilesinden olan o adamlar hakkında şunları söylemiştir: "Onlar bir kavim idi ki hırsızlık yaptılar, adam öldürdüler ve imândan sonra küfrü seçtiler de Allah ve Resulüne karşı savaş ilan ettiler veya onlara karşı savaştılar..." âyetinin de iniş sebebi budur.

1063 no'lu İbn. Abbas rivayetinin isnadında İbrahim b. Mu-hammed b. Ebî Yahya bulunuyor ki bu zat zayıftır. îmâm Mâlik o ne dindarlığında, ne de hadîs rivayetinde sıka bir kişi değildir, demiştir. el-Kattan ise onun yalancı olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Mu'tezilî olduğu bilinmektedir. [566]

Bununla beraber İmam Şâfıî bu rivayete kendi müsnedinde yer vermiş ve istidlalde bulunmuştur. Ancak Beyhakî, Muhammed b. Saîd el-Ufî tarikiyle İbn Abbas (r.a.) dan Mâ ide Sûresi 33. âyetle ilgili şu rivayeti tahrîc etmiştir: "Allah'a ve Resulüne karşı gelip savaşan kimse öldürülürse Öldürülür. Ancak bu tevbe etmeden önce yakalanıp tesirsiz hale getirildiğinde böyledir. Hem savaşır, hem de öldürür ve mal alırsa asılır. Öldürmeyip sadece mal alırsa sağ eli ile sol ayağı kesilir. Savaşır da müslümanları korkutursa sürgün edilir."

Bunu aynı zamanda Ahmed b. Hanbel âyetin tefsirinde Ebû Mua-yiye'den rivayet etmiştir. Ayrıca Ebû Dâvud ve Nesâî İsnad-i hasen ile İbn Abbas (r.a.) dan şunu rivayet etmişlerdir: "Mâide Sûresi 33. ayeti müşrikler hakkında inmiştir. Onlardan biri henüz yakalanmadan tevbe edip dönüş yapsa bile bu onu had cezasından kurtarmaz."

Ne var ki bu rivayetin isnadında Ali b. Hüseyn b. Vâkıd bulunuyor ki, bu zat hakkında birtakım şeyler söylenmiştir. Zehebî onun sa'dûk olduğunu belirtmiş, Ebû Hatim ise onun zayıf olduğunu söylemiştir. Nesâî "onda bir beis yoktur" diyerek tesbitini ortaya koymuştur. [567]

Medine'ye gelip oranın havasına uyum sağlayamayan ve o yüzden karın ağrısı çeken, mideleri fesada uğrayan kimselerin hem Ukul hem de Ureyne kabilelerinden karışık kişiler olduğu anlaşılıyor. Bazı rivayetlerde bu iki ismin aynı kabile hakkında kullanıldığı belirtilmişse de doğru değildir. Nitekim Ebû Avâne ve Tâberî'nin Sâid b. Beşîr tarikiyle Katade'den yaptıkları rivayete göre, Enes (r.a.) şöyle demiştir:

"Develeri yağma edip çobanı işkenceyle öldürenlerden dördü Ureyne kabilesinden, üçü de Ukul kabilesinden idi..." Ukul kabilesi Adnan'a,

Ureyne kabilesi Kahtan'a ulaşmaktadır.

Bu konudaki rivayetler deve sidiğinin tedavide kullanılmasında bir sakınca olmadığını gösteriyor. Ancak rivayetlerin delâlet ettiği hükümler neshedilmemişse böyledir. Sadece müsle neshedilmişse, o takdirde devenin sütünün mide ağrısında sindirim bozukluğunda kullanıldığı gibi sidiğinin de kullanılabileceği bir tedavi yöntemi olarak devam etmektedir denilebilir.

Yakalanıp cezalandırılmaları için görevlendirilenlerin yirmi kadar genç olduğu kaydedilmektedir.

Şehir içinde, kasabalarda yol kesip soygunculuk yapanlara "yol kesenler" denilmez. Bunlara çapulcu, bulduklarını kapıp kaçanlar denir. O bakımdan "yol kesenler" şehir ve kasaba dışında boş arazide yol kesip soygunculuk yapanlardır.

İmam Mâlik'e göre, şehir ve kasaba içinde soygunculuk yapanlarla şehir dışında yapanlar arasında bir fark yoktur; hepsi hakkında aynı hükümler uygulanır. Çünkü âyette böyle bir tefrik yapılmamıştır. Nitekim Evzaî, Ebû Sevr, Ebû Yusuf, Mnhammed, Şafiî ve İmam Yahya da aynı görüştedirler.

Yol kesenler hiçbir şey yapmayıp sadece müslümanları ve zimmîleri korkuturlarsa, ta'zır edilirler. Bu da yetkili makamın takdirine bırakılmıştır. Ta'zîrle birlikte sürgün cezası uygulanmaz. Şafiî'nin ashabı bu görüştedirler.

Yol kesen kimse hem öldürür, hem de mal gasbederse İmam Eb< Hanîfe, Ebû Yusuf, Muhammed ve Şafiî'ye göre hem öldürülür, hem d-asılırlar. Artık bu durumda el ve ayakları kesilmez. [568]

Başta Hanefî fukahası olmak üzere müctehidlerin çoğu yol kesen kişide şu şartların mevcut olması halinde belirtilen hükümler icra edilir;

1- Aklı başında olmak,

2- Ergenlik çağma girmiş bulunmak,

3- Erkek olmak,

Gerçi Tahâvî, yol kesme olayında erkek ve kadın arasında bıı tefrik yapılmaksızın hepsi hakkında aynı hükümler uygulanır demiştir.

Yolu kesilip soyulan veya öldürülen kimsenin de müslim veya zim mî olması söz konusudur. Harbî veya müste'min olursa yol kesen hak kında had uygulanmaz. Ta'zîr anlamında başka cezalar uygulanır [569]

Çıkarılan Hükümler

1-Yol kesip.adam öldürmenin, mal gasbetmenin haram olduğu ki-|ap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

2-İster şehir ve kasaba içinde, ister bunların dışında olsun yol kefenler hakkında aynı ceza uygulanır. Bu İmam Mâlikin kavlidir.

3- Yol jkesme olayı ancak şehir, kasaba ve köy sınırları dışında tnüslümanların ve zimmîlerin gelip geçtiği hoş arazide cereyan ederse, yol kesenlerj hakkında belirlenen cezalar uygulanır. Bu diğer imamların kavlidir.

4-Yol jkesip sadece gelip geçen müslüman ve zimmîleri korkutanlar hapis ve! benzeri cezalarla tecziye edilebilecekleri gibi sürgün de edilebilirler.

5- Yol kesip adam öldürenler öldürülürler.

6- Müslim veya zimmînin yolunu kesmeyi kararlaştıran bir müslüman veya zimmî yakalanır ve tevbe edip pişmanlık duyuncaya kadar hapsedilir.

7- İmam Şafiî'ye göre sürgün edilir.

8- Yol kesen birkaç kişi ise, sadece mal gasbederler ve gasp ettikleri maldan her birine nisap miktarı isabet ederse, sağ elleriyle sol ayakları kesilir.

9- Nisap miktarından az bir pay düşerse, elleri ve ayaklan kesilmez çeşitli ta'zîr cezasıyla cezalandırılırlar.

10-Yol kesen kimse adam Öldürmez de sadece mal gasbederse, siyaseten Öldürülür.

11- Öldürülen masum kişinin velisi katili affetse bile siyaseten öldürülmesi gerekir.

12- Hem adam Öldürür, hem de mallarım gasbederse, Hanefîlerin çoğuna göre, önce el ve ayakları kesilir, sonra öldürülür ve arkasından teşhir için asılır.

13- İmam Muhammed'e göre, el ve ayakları kesilmez, sadece. Öldürülür ve gerekirse asılır.

14- Gasp ettikleri mal telef olmamışsa asıl sahibine, o öldürülmüşse vârislerine iade edilir.

15- Yol kesenlerden bir kısmı adam Öldürüp mal gasbeder, bir kısmı bunu yapmazsa had cezası hepsi hakkında uygulanır.

16- Yol kesenler sadece yolcunun malım alır ve onu öldürmezlerse, elleri ve ayakları kesilir.

17- Yol kesip adam öldürenler yakalanmadan önce tevbe edip pişmanlık izhar ederlerse, siyaseten öldürülmezler ancak kısasen öldürülmeleri gerekir.

18- Çocuk veya deli veyahut yolu kesilenin mahremi ise siyaseten öldürülmezler, öldürülenin velîsinin ihtiyarına bırakılırlar.

19- Yol kesenleri çok kalabalık göstermek için bir grup insan orada hazır bulunur ama olaya karışmazlarsa, onlar hapis veya sürgün cezasıyla tecziye edilirler.

20- Bir grup yol kesen bir adamı öldürürlerse, aralarında kur'a çekilir. Kura kime isabet ederse o öldürülür, diğerlerinden ise diyet alınır. Bu Şafiî'nin kavlidir.

21- Hanbelîlere göre, yol kesenlerin yanlarında silap taşımaları ve silah kullanmaları söz konusudur.

22- Adam öldürüp malını da alırlarsa, sadece siyaseten öldürürler. Bu Hanbelîlerin görüş ve içtihadıdır.

23- Yol kesip adam öldüren ile öldürdüğü kişi arasında mükâfaat aranır. ' .

24- Kafire karşılık müslim öldürülmez.

25- Köleye karşılık hür Öldürülmez. Bu görüşler Hanbelîlere aittir.

26- Yol kesip korkutur ve çevrede endişe yaratırsa, imam onu yakalatıp isterse öldürür, isterse el ve ayağını keser. Bu İmam Mâlik'in içtihadıdır. [570]

İslam Hükümdarının Haksızlıklarına Karşı Sabretmek ve Onlarla Savaşmaktan Kaçınmak

İslâm1 devlet sistemi belli esaslara bağlanmıştır. Hükümdarın şer'i şerife uygun karar ve kanunnamelerini tasvip edip yürürlüğe koymak, aykırı olanlarını geri çevirip yürürlüğe koymamak hakkı ve yetkisi şuraya verilmiştir. Böylece hükümdarı Kitap ve Sünnet çerçevesinde tutup keyfi kararlar vermekten alıkoyma durumu sistemde yer almıştır.

Aynı zamanda îslâm hükümdarı kayıtsız şartsız hükümdarlık hakkına sahip değildir. Çünkü îslâm devlet sisteminde hükümdarlık kayıtsız şartsız Allah'a ve Peygamberine aittir. Hükümdar şer'i şerife uygun kabul edilen kararları hazırlar, hazırlatır ve yürütmesini sağlar.

Şer'i şerîf çizgisinden sapıp keyfi kararlar verme teyamülü gösterdiği ve bu hususta şuranın görüşünü almaya yanaşmadığı taktirde gerek şura, gerekse şurayla temas halinde olan ilmiye sınıfının ileri gelenleri tarafından uyarılır. Tutumunda ısrar edip hükümranlığı kendinde toplama hevesine kapıldığı zaman azledilmesi söz konusu olur.

Bununla beraber şûra ve ilmiye sınıfı bazı sebeplerden dolayı yüklendiği sorumluluğu yerine getiremediği ve ülkede bir takım fitnelerin çıkması da muhtemel bulunduğu taktirde azil konusunu bir süre rafa kaldırır ve hükümdarı doğru yola çevirmenin çarelerini araştırır.

Bu durumda hükümdarı silâh zoruyla düşürmek çok yanlış olur ve vahim sonuçlar doğurabilir. Devletle millet arasını açıp, kapanması zor problemler ortaya çıkmasına sebebiyet verilebilir. O bakımdan böyle durumlarda çok temkinli ve sabırlı olmak ve meseleyi akl-i selimle çözmeye çalışmak gerekir. [571]

İlgili Hadisler

ibn Afybds (s.a.v.) Efenâi (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Resûlüllak i\nizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim hükümdar (veya sultan) ından hoşlanmadığı bir şey (sadır olduğunu) görürse sabretsin. Çünkü gerçekten kim (islâm) cemaatinden bir karış ayrılırsa, cahiliye devrindeki ölüm üzere

ölür." [572]

Diğer bir rivayette şöyle buyurulmuştur; "Kim emîr (hükümdar) ından bir şey görür de ondan hoşlanmazsa, ona karşı sabretsin. Zira (ülke) insanından kim sultandan bir karış ayrılır da öylece ölürse mutlaka o cahiliye devrindeki ölüm üzere ölmüş olur."

Ebû Hürey're (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: 'İsrâîl oğullarını peygamberler kendi siyaset ve dirayetleriyle idare ederlerdi. Ne kadar bir peygamber helak olursa onun yerine başka bir peygamber geçip (bu hizmeti sürdürürdü.)

Bana gelince, benden sonra artık peygamber yoktur. İleride halîfeler olacak ve çoğalacaklar..." (Yani birden fazla kişi halife olmak isteyecek.) Bunun üzerine ashab-ı kiram: "Ya Resûîallah! bu durumda bize ne emredersin?" diye sordular. Efendimiz onlara: "Sıra tertibine göre onlara yaptığınız bey'atlere vefa gösterip (sadakat üzere bulunun.) Sonra da onlara haklarını verin. Çünkü gerçekten Allah onlardan (halkı) nasıl idare ettiklerinden soracaktır." [573]

Açıklama:

Cemaatten, sultandan bir karış ayrılan kişiler cahiliye devrinde ölenler gibi ölüp giderler sözünden maksat, onlar gibi küfür ve şirk üzere ölürler demek değildir. O devirde insanlar nasıl kabilelere ayrını kuvvetli zayıfı ezmekte ve başlarında bir hükümdar bulunmamakta idiyse cemaat ve sultandan ayrılan da öylece başsız, îslâm cemaatinder kopuk bir halde ölür ve bundan dolayı kıyamet gününde mutlaka^mua haza edilir. Böylece cemaat ve sultandan bir karış olsun ayrılan kışı as ve günahkâr olarak ölür sonucu ortaya çıkıyor.

Hükümdarın birtakım hatalarım büyütüp halkı isyana şevket mek, bir baş yerine birkaç başa uyup kutuplar meydana getirmek Islan Levleti için jbüyük felaketler doğurur ve ülkeyi parçalayıp düşmana ıazır yem haline getirir. O bakımdan hükümdara bey'at etmek gerekli Lıhnmış ve ibey'atten sonra artık mü'minlere gereken ona sadık kal-naya gayret etmektir. Zira bir ülkede iki hükümdar birarada icra-i faa-iyet edemez ve birarada mümkün değil barınamaz. Hükümdar birliğin, Urliğin denge ve düzenin mihrakı sayılır.

Avf b. Resûlüllah

Mâlik el-Eşcaî (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, (s.a.v.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu duyduğunu haber vermiştir:

"Siziii hükümdarlarınızın en seçkin ve hayırlıları şunlardır: Siz onları seversiniz, onlar da sizi severler. Sizler onlar için duâ edersiniz, cenaze namazlarını kılarsınız, onlar da sizin için duâ ederler, cenaze namazınızı kılarlar. Sizin hükümdarlarınızın şerirleri ise şunlardır: Sizler onlara buğz e dersiniz, onlarda size buğzederler ve sizi lanetlerler."

Râvi diyor ki: Bunun üzerine şöyle dedik: Ya ResûlaUah! O durumda onları bırakıp terkedelim mi?" diye sorduğumuzda şu cevabı verdi: "Aranızda namazı ikame ettikleri sürece hayır... Ancak üzerine vali olarak tayin edilen kimseden Allah'a isyanı gerektiren bir şey sadır olduğunu görürse tiksinip onu sevmesin, ama itaatten de el çekmesin (yaptığı bey'ati bozmasın)." [574]

Huzayfe b. Yeman (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Benden sonra birtakım hükümdarlar olacak, onlar benim hidayetimle hidayetlenmiyecek ve benim sünnetimi yol olarak seçmiyecekler. içinizden öyle adamlar ortaya çıkacak ki (başkaldıracak ki), onların kalbleri beşer cismi içinde bulunan şeytanların kalbleri gibidir..." Bunun üzerine: "Ya Resûlallah! Eğer ben (bu kötü) devreye ulaşırsam ne yapmalıyım?" diye sorduğumda şu cevabı verdi: "O hükümdarı dinleyip itaat edersin. Sırtına vurulsa da, malın alınsa da yine dinle ve itaat et..." [575]

Arfece el-Eşca'î (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu duyduğunu haber vermiştir:

"Sizin iş ve idareniz bir tek adam üzerinde toplanmış iken biri çıkar gelir de sizin birlik ve itilâfınızı ayırmak, cemaatinizi bölüp dağıtmak isterse onu öldürünüz." [576]

Ubâde b. Sâmit (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'e neşeli ve kederli durumumuzda sıkıntılı ve rahatlatıcı halimizde ve başkalarının bize tercih edilip üstün tutulmalarında dinlemek ve itaat etmek, emirliğe ehil olup bu görevi sürdürenle emirlik hususunda çekişmemek üzere bey'at ettik. Resûlüllah (s.a.v.) bu son kısımda şöyle bir istisnada bulundu: "Ancak emirlik hizmetini sürdürende Allah'tan kesin delile dayalı açık bir küfür görmeniz müstesna..." (yani bu durumda onunla çekişip doğru yola dönmesini sağlamak itaatsizlik sayılmaz.) [577]

Ebû Zer (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz buyurdu ki: "Ya Ebâ Zer! Şu ganimetle sana karşı (başkalarını) tercih edep üstün tutmak isteyen hükümdarlar yanında tavrın nasıl olacak?1 Ebû Zer de şu cevabı verdi: "Seni hak ile gönderen izata yemin ederim ki, kılıcımı omzumun üzerinden indirip sana ulaşıncaya kadar vurmaya çalışırım..." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona: "Sana bundan daha hayırlı olanını göstereyim mi? Bana ulaşıp katılmcaya kadar sabredersin" buyurdu. [578]

Buraya kadar sıraladığımız yedi hadîsin hepsi İslâm birliğini korumaya, düzen ve dengeyi sağlamaya, cemaatleşip dirliği muhafazaya delâlet etmektedir. Müslümanların bey'at ile basma geçen emirden kitap ve sünnete göre açık ve kesin bir küfür sadır olmadıkça ona muhalefete kalkışmamamız, onunla bazı hatalarından dolayı çekişmememiz emrediliyor. Sırayla tertip üzere halîfe seçilen kimseye, açık va kesin bir küfür sadır olmadıkça itaat etmemizde birçok faydaların bulunduğu belirtiliyor[579]

Tahliller ve Rivayetler

1072, 1073 no'lu İbn Abbas ve Ebû Hüreyre hadîsleri sahîh olup istidlal ve ihticaca sâlihtir.

Birinci hadîs dört, ikinci hadîs beş kadar hüküm ihtiva etmektedir:

1- Bey'at edilip seçilen halîfe veya hükümdardan hoşlanma yacağımız bir tavır veya idaredeki aksaklık zuhur ettiği taktirde isyan etmemiz, baş kaldırmamız asla doğru olmaz. Çünkü bir hükümdar herkesi memnun ve mutlu edemez. Bir insan olarak ondan bir takım kusur ve hatalar sadır olabilir.

2- O halde böyle durumlarda sabretmemiz, onun meşru emirlerini dinleyip itaat etmemiz en uygun ve en hayırlı çaredir. İslâmi sisteme göre kurulan şura, hükümdarın hatalarını güzel bir yol izleyerek düzeltmeye çalışır. İlmiye sınıfının ileri gelenleri şurayı destekleyip âdil ve sağlam bir idarenin devamına yardımcı olurlar.

3- Hoşlanmayacağımız bir husustan dolayı halîfeye yaptığımız bey'ati bozmamız cemaatten ayrılmamızı neticelendirir. Böylece bey'at edenlerin bir kısmı veya çoğu yaptıkları bey'ate sadık kalırken bir kısmının muhalefet bayrağı çekip onu bozmasıyla hizipleşmeler ve bölünüp parçalanmalar meydana gelir ve bunun sonu bir iç savaşa, hiç değilse fitne ve fesadın çıkmasına yol açabilir.

4- Böyle bir tefrikaya yol açıp bey'atini bozan kişiler cahiliyye devrinde olduğu gibi başsız ve idaresiz kalırlar. O bakımdan o devirde ölenler nasıl kâfir ve âsi öldülerse, bunlar da âsi ve günahkâr olarak ölürler. Aradaki benzetme küfürden dolayı değil başsız kalmadan, otorite boşluğundan dolayıdır.

İkinci hadîste yer alan beş hüküm:

1- Peygamber (s.a.v.) Efendimizin hayatta olduğu sürece başkasının gelip müslümanlarm başına geçmesi ve idareyi ele alması düşünülemezdi. Çünkü Cenâb-ı Hak mutlak hükümran olarak bu görevi Peygamberine vermiş bulunuyordu.

2- Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz son peygamber olduğuna ve O'ndan sonra peygamber gönderilmeyeceğine göre, O'nun vefatıyle birlikte bazı şahısların halîfe olma isteği kendiliğinden ortaya çıkmış olur ve bunlar birden fazla aday da olabilirler.

3- Birden fazla aday ortaya çıkınca ehl-i hallü akd denilen ülkenin bilgili imanlı, kültürlü ve umur bilen yetişkin şahsiyetleri adaylardan birini belirleyip ona bey'at ederler. Böylece bütün müslümanlarm bey'at etmiş olduğu kabul edilir ve halife seçilmiş bulunur. Artık bu durumda diğer adayların da o seçilip bey'at edilen zata bey'at etmeleri gerekir. Aksine bir yol izleyecek olurlarsa, Allah'ın emrine dönünceye kadar tenkil edilmelerine devam edilir.

4- Seçilen halîfenin idare ettiği halk üzerinde birtakım hakları ve vecibeleri vardır ve olacaktır. Ümmete gereken odur ki, onların bu haklarım kusursuz vermek ve yerine getirmektir. Başta onu dinlemek ve itaatte bulunmak gerekir.

Bu hakları özetle şöyle sıralamamız mümkündür:

a) Vergi ve zekât,

b) Cihad davetine icabet,

c) Kitap ve Sünnete göre kesin ve açık bir küfrü gerektirmediği takdirde halîfenin emirlerini dinlemek ve yerine getirmek, küfrü açık ve net şekilde gerektiren hususlarda artık dinlemek ve itaat yoktur.

d) Kişi ehil ise hükümdarın verdiği görevden kaçınmamak,

e) Birlik, dirlik, itaat, denge ve düzeni korumada hükümdara yardımcı olmak...

Seçilip bey'at edilen halîfe de yetkisini, sorumluluğunu ve bunların sınırını bilip ona göre idari, adlî mekanizmayı harekete geçirmekle yükümlüdür. Müslümanların sıkıntıya düşmesinden, zimmîlerin korunmasından o sorumludur.'

Müslümanların birleşip bir halîfe veya hükümdar seçmesi bir vecîbedir. Ehl-i hail ü akd bey'at ettikleri halîfe veya hükümdarın elini tutmak suretiyle bağlılıklarını bildirirler. Uzakta olanlar bunu yazılı olarak bildirirler. Geriye kalan müslümanlar ise kalben ona bey'at edip dinleme ve! itaat etmeyi kabullenirler.

Nitekim İbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette şöyle buyurul-muştur: "Kim Allah'a itaatten bir elini çekecek olursa, hiçbir açık ve kesin delil ve belgesi

olmadığı halde Allah'a kavuşur. Kim de boyunda bey1 at olmadığı halde ölürse cahiliyye devrindeki ölüm üzere ölür..." [580]

Böylece bir zata bey'at eden kimse, o ölmedikçe ikinci bir şahsa bey'at edemez. Ancak birinci zat açık ve net şekilde küfre girer, ilâhî itaatten dışarı çıkarsa o taktirde şuranın ve ilmiye sınıfının ileri gelenlerinin onu azletmeleri gerekir.

Bu bapta Hâkim'in Ibn Ömer (r.a.) dan tahrîc ettiği bir hadîs bulunuyor ki yukarıda naklettiğimiz hadîsi desteklemektedir. Meâlen şöyledir: "Kim cemaatten çıkarsa, (Müslümanların bey'at ettiği hükümdara itaatten ayrılıp bey'ati bozarsa), tekrar rücu' edinceye kadar boynundaki İslâm ipini çıkarmış olur. Kim de üzerinde cemaatin (İslâm cemaatinin) imamı (hükümdar ve halîfesi) olmadığı halde ölürse, gerçekten o cahiliyye devrindeki ölüm üzere ölür..."

1074 no'lu Avf hadîsini Müslim ve Ahmed b. Hanbel tahrîc etmişlerdir. Hadîs en başarılı lider ve idarî kadroyu belirlemekte ve sonrada başarısız, sevimsiz hükümdar ve kadrosunu yermektedir. Bununla beraber sevimsiz bir hükümdarla bir çekişme ve tartışmaya, ona karşı ayaklanmaya tevessül etmenin doğru olmayacağını bildirmekte ve sabırlı olmanın faydalarına işaretle hükümdar veya onun tayin ettiği vali ve benzeri yetkili kişinin işledikleri birtakım günahlardan tiksinip kaçınmanın, uygulama alanına intikal ettirmemenin lüzumuna parmak basıyor. Bununla beraber itaatten el çekmenin sakıncalı olacağına dikkat çekiyor. Küfre sürükleyici bir karar veya hüküm söz konusu olmadığı sürece hükümdarın hata ve kusurlarını, günah ve yersiz davranışlarını gündeme getirerek halkı kışkırtmanın hiçbir zaman ülke yararına sonuç vermiyeceği dolaylı şekilde anlatılıyor.

Hayırlı ve başarılı bir hükümdarın bazı vazınarı;

a) Halkın çoğunun sevgi ve saygı duyması,

b) Hükümdarın da halkını sevip sayması,

c) Halkın hükümdarın başarılı hizmetlerde bulunması için duâ etmesi ve öldüğü taktirde halkın onun cenaze namazına koşup ona karşı duydukları yakın ilgiyi dile getirmesi,

d) Hükümdarın da halkı için duacı olması ve onların cenaze namazını severek kılması başarılı olmanın ilk şartlarıdır.

Bunun aksine bir tutum ve davranış ise, sevimsiz ve başarısız bir hükümdarın vasıfları ve belirtileridir.

1075 no'lu Huzayfe hadîsini Müslim tahrîc etmiştir. Ricali sahihtir.

Hadîs, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in geleceğe yönelik mu'ci-zelerinden birini yansıtmaktadır. Fütuhatın yapılması, devlet hazinesinin dolması ve yabancı ülkelerle kaynaşma imkânlarının artması lüks bir hayata hayranlığın artacağına yol açabilir. Baştaki hükümdarlar Resûlüllah'm (s.a.v.) hidâyetiyle hidayetlendikleri, O'nun sünnetiyle yollarını seçtikleri takdirde bu gibi sakıncalı sonuçların ortaya çıkmasına imkân verilmemiş olur. Ama hükümdarın ve sonra da iş başına getirdiği yetkili kişilerin bizzat lükse, israfa yönelmeleri ülkede yaşayanlar için kötü misal teşkil eder ve İslâm'ın sağladığı sadelik yavaş yavaş kaybolmaya veya unutulmaya yüz tutar. İşte böyle bir devirde görünüşte insan, fakat gerçekte içinde şeytanî kalp taşıyan dalkavuklar, arpalık arayanlar çoğalır. O yüzden ülkede denge ve düzen ciddi sarsıntı geçirmeye başlar. Müslüman cemaat bu nahoş olaylardan tiksinmekle beraber Resûlüllah'm (s.a.v.) açmış olduğu nurlu yolda yürümeye devam ederler ve hükümdarı lüks ve konfor fırtınasından uzaklaştırmanın yol ve çarelerini araştırır, şura ve ilmiye sınıfına geniş çapta destek sağlarsa, çok geçmeden hükümdar onların çizgisine çekilmek zorunda kalır.

Bununla beraber dinlemek ve itaatten el çekmenin, bey'ati bozmanın birtakım sakıncalı sonuçlar doğuracağım hiçbir zaman unutmamak gerekir. Hadîste özellikle bu hassas noktaya işaret edilmektedir.

1076 no'lu Arfece hadîsini de Müslim ve Ahmed b. Hanbel tahric etmiştir.

İslâm ülkesinin birlik ve dirliği sağlanmış ve bey'at edilen hükümdar iş başında müslümanlarm selâmeti için hizmet vermeye başlamışsa; aynı zamanda küfrü gerektiren bir icraati benimseme-mişse, o takdirde bey'ate sadık kalmak vaciptir. Bu arada baş olma sevdasına kapılıp hükümdar olmayı tasarlayan biri ortaya çıkar da müslümanlarm hu birlik ve dirliğini bozmaya çalışır, çeşitli şeytanî yollara başvurup ülkeyi karşıt gruplara ayırmaya yönelirse ona asla itibar etmemek ve fırsat vermemek gerekir. Ülkede kargaşa yaratmaya çalıştığı için de devletin yetkili kurulları

tarafından öldürülür. Aksi halde bu tip maceraperestlerin sonu gelmez ve İslâm ülkesinde kargaşa, çekişme, vuruşma, hizipleşme ve hasımlaşmanm önüne geçilmez.

1077 no'lu Ubâde hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca sâlihtir. Hadîs her yönüyle bey'atin lüzumunu ve şartlarını belirtmektedir. Ayrıca bey'at edilen hükümdar hidâyet çizgisinden ayrılıp açık ve net şekilde küfrü gerektiren davranışlar ve icraatlar içine girecek olursa artık öylesine itaatin vacip olmadığı vurgulamakta ve Öylesini bulunduğu makamdan düşürmenin yol ve çarelerim arıştırmanm gereği işarette bulunmaktadır. Bu da daha çok şura ve şurayla işbirliği halinde olan ilmiye sınıfının üst düzeydeki kadrosuyla bütünleşmekle ve destek vermekle gerçekleşebilir. Rastgele kişilerin peşine takılmak ; suretiyle hükümdara karşı baş kaldırmak büsbütün fitneyi körükleyebilir. Şûra ve ilmiyye sınıfının üst düzeydeki kadrosu hükümdarın azline karar verince işler daha da kolay çözülmeye başlar.

Hadîs bey'atin yedi önemli şartını kapsamaktadır:

1- Neşeli, refah günlerinde,

2- Kederli ve netameli günlerde,

3- Sıkıntılı, tehlikeli günlerde,

4- Rahatlatıcı, ümit verici dönemlerde,

5- Ülke siyaseti gereği bir kısım insanların makam ve mevki, ilgi ve destek bakımından bir kısmından üstün tutulup tercih edildiği zamanlarda seçilen hükümdarı dinlemek ve ona itaat etmek üzere söz verip bey'at etmek vaciptir.

6- Bey'at edilen hükümdarda açık ve kesin bir küfür görüldüğü takdirde artık ne dinlemek, ne de itaat vaciptir.

7- Böylece küfrü gerektiren bir durum yoksa diğer bazı hata ve kusurlardan dolayı bey'ati bozmak caiz değildir.

Hükümdar haktan sapar, birtakım günahları işlemekte bir sakınca görmezse, o zaman ehl-i hail ü akdin seçtiği şura ve ilim ehlinin hükümdarı uyarmaları vâcib olur. Zira cihadın en üstünü, zalim bir hükümdara karşı hakkı

söylemektir. Yeri ve zamanı geldiğinde hakkı söylemeyenler dilsiz şeytan olarak vasıflandırılmışlardır, [581]

Çıkarılan Hükümler

1- İslâm ülkesinin birlik ve dirlik, denge ve düzen içinde ayakta durabilmesi için yetkili kılınacak şahısların bir halîfe veya hükümdar seçmeleri farzdır.

2- Belirlenen hükümdara, ülkenin ehl-i hail ü akd seviyesinde olanların fiilen bey'at etmesi, geri kalan halkın da kalben bu bey'ate katılması vaciptir.

3- Halîfe veya hükümdar mutlak anlamda hükümranlık hakkında sahip değildir.

4- Hükümranlık münhasıran Allah'a aittir.

5- O bakımdan hükümdar ancak Kur'ân ve Sünnet'e göre icra-i faaliyet etmekle mükelleftir.

6- Hükümdarın çıkaracağı kanunnameler ve vereceği hükümler şer'i şerife uygun olduğu taktirde muteberdir ve amel edilir.

7- Şer'i şerîfe uymayan kanunname ve hükümler geçersizdir, uygulamaya konulmaz.

8- Ehl-i hail ü akd tarafından ayrıca seçilen şûra ve şûraya destek sağlayan ilim ehlinin üst düzey indekiler hükümdarın kanunname ve hükümlerinin Kitap ve Sünnet'e uyup uymadığını tetkik ile görevlidirler.

9- Hükümdar veya halîfe de bir insandır. O bakımdan birtakım hatalar yapabilir ve günah işleyebilir.

10- Hatalarından dolayı bey'ati bozmak caiz değildir.

11- Şura ve ilmiyye sınıfının ileri gelenleri vaki hataları en uygun. yol ve yöntemle gidermeye ve düzeltmeye çalışırlar.

12- Bey'ati belirtilen sebepten dolayı bozup bey'at eden İslâm cemaatinden ayrılmak çok tehlikelidir. En azından cahiliyye devresindeki bir ölüm üzere ölmeyi sonuçlandırır.

13- Hükümdarın bazı yanlışlarına karşı halkın sabretmesi en uygun çarelerden biridir.

14- Hafife veya hükümdar adayı birden fazla ortaya çıkar ve çıkarılırsa, ehl-i hail ü akd hangisini seçip bey'at ederse diğerlerinin çekilmesi vaciptir.

15- Hükümdar seçilip bey'at edildikten sonra başka bir şahıs kendisine bey'at edilmesini ister de ortaya çıkarsa, bundan men'edilir. Aksi halde fitne, fesat ve kargaşaya sebep olacağından, birlik ve dirliği bozacağından dolayı katledilir. Arfece (r.a.) hadîsi buna açık şekilde delâlet etmektedir.

16- Bey'atın şartları Ubâde b. Sâmit hadîsinde yedi madde halinde belirtilmiştir. Ona sadık kalmak vaciptir.

17- Hükümdar veya halîfe şeriat çizgisinden ayrılır, haksızlıkta bulunur, gayr-i âdil davranırsa uyarılır. Rücu' etmediği taktirde azledilir.

18- Azil mercii şûra ve ilmiyye sınıfının üst düzeyde olanlarıdır. [582]

---

[1] Mâide Sûresi: 32

[2] En'âm Sûresi: 151

[3] Nisa Sûresi: 93

[4] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[5] Buharî/diyat: 6. Müslim/kasame: 25, 26. Ebû Dâvud/hudud: 1. Tirmizî/hudûd: 15. Nesâî/tahrim: 5, 11, 14. Dâremî/siyer: 11. Ahmed: 1/61, 63,70, 163,382, 428,444,465,6/181,214

[6] Buharî/diyat: 6. Müslim/kasame: 25, 26. Ebû Dâvud/hudud: 1. Tirmizî/hudûd: 15. Nesâî/tahrim: 5, 11, 14. Dâremî/siyer: 11. Ahmed: 1/61, 63,70, 163,382, 428,444,465,6/181,214

[7] Müslim/Kasame: 25, 26-Nesâî/tahrîm: 5, 11, 14, Ahmed: 1/61, 63,67.

[8] Buharî/diyat:8- İtim: 39-:Müslim Hacc: 447, Ebû Dâvud/diyat: 4-:-Tirmizî/diyat 13 Nesâî/tkasaserr.e: 29:İbn Mhace diyat: G-Ahmed 2/238

[9] Ebû Dâvud/diyat:3-lbn Mâje/diyat:3/D£remî/diyat:1

[10] Bakara Sûresi: 178

[11] Buharî/tefsîr: 2, 23, diyat: 8-Nesâî/kasame: 27-Darekutnî

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[12] Bilgi içinbkz: Kâsânî/bedayi1: 7/241 -Mecmeu'l-Enhür: 2/590

[13] Nisa Sûresi: 94

[14] Geniş bilgi için bkz: Mecmeu'l-Enhür: 2/590-592, Bedayi':7/241-243 ''
'

[15] e!-Ğami-£vî/6s-":;a-.ıı']-Vehhaü 477, 479'dan özetlenerek.

[16] el-Ğömtevî/es-Siracd'î-Vehhac: 479- Mısır: 1933

[17] İbn Küdsme/el-Muğnî' 9/320, 321

[18] İbn Mâce/talâk: 16.

[19] Geniş bilgi için bkz: Sahnûn/el-Müdevvenetü't-Kübrâ: 6/306

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[20] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 7/9, Mısır

[21] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 7/9. İbn Rüşd/Bidayetü'l-Müctehid: 2/402, 403

[22] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[23] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[24] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[25] Buharî/İlim 30, cihad: 171, diyat: 24, 31. TirmizVdiyat: 16. Nesâî/kasame: 14. Dâremî/diyat: 5. Ahmad: 1/79

[26] Ebû Dâvud/cihad: 147, dtyat:11. Nesâî/kasame: 10, 13. İbn Mâce/diyat: 31. Ahmed: 1/119, 122, 2/180, 192, 215.

[27] Buharî/i!im:39, cihad: 17, diyat: 24, 31. Ebû Dâvud/diyat: 11. Tirmizî/diyât: 16

[28] Ebû Dâvud/diyat: 11, cihad: 147. Nesâî/kasame: 9, 13. İbn Mâce/dİyat: 21. Ahmed: 1/191, 122, 2/180, 192, 194, 211

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[29] Ebû Dâvud/diyat: 7

[30] Mecmeu'l-Enhür:2/592-595

[31] Mecmeu''l-Enhür:2/596

[32] Şâfiî/eMJmm: 6/5. Mısır: 1381-1961

[33] Ebû Zekeriya Nevevî/Minhacüt-Tâlibîn: 112. Mısır. Siracü'l-Vehhac: 482,483. Mısır:1933

[34] ibn Kudame/el-Muğnî: 9/341

[35] Ebû Dâvud/diyat:7. Tirmizî/diyat: 17. Nesâî/kasame: 11. Ahmed: 5/10, 11, 12, 18. Dârdmî/diyat: 7. Jbn Mâce/diyâl: 23.

[36] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/352

[37] ibn Kudame/el-Muğnî: 9/360

[38] İbn Kudame/e!-Muğnî: 9/366

[39] Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/364

[40] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[41] Geniş biigi için bkz: Neylü'l-Evtar: 7/11

[42] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[43] Buharî/diyat: 30, ahkâm; 8. Ebû Dâvud/tereccül: 20. Tirmizî/talâk: 11, diyar. 11. Nesâî/zînet: 15

[44] İbn Mâce/diyat: 32. Ahmed: 5/36, 38, 51, 52

[45] Ebû Dâvud/diyât: 7. Tirmizî/diyat: 17. Nesâî/kasame:10,-16. İbrv Mâce/diyat: 23. Ahmed:5/10, 11, 12

[46] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[47] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[48] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[49] Ebû Davud/diyaı: 18. Ahmed: 2/183, 217, 224

[50] Dâremî/diyat: 22. Nesâî/kasame: 22, 23. tbn Mâce/diyat: 5. Ahmed: 2/11, 64, 3/410,641

[51] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[52] Geniş bilgi için bkz: Zehebî/Mîzanü'l-i'tidal: 3/127-129. 5844 no'lu Ali.

[53] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[54] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[55] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[56] Darekutnî-Neylü'l-Evtar: 7/26

[57] Şafiî. Neylü'l-Evtar: 7/26

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[58] İbn Kudame/el-Mugnî: 9/366

[59] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/367, 368

[60] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/374

[61] İbn Rüşd/Bidayetü'l-Müctehid: 2/396. Beyrut: 1398

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[62] Abdulkadır Udeh/Teşrî'u'l-Cinaî fi'l-İsiâm: 2/126

[63] Geniş bilgi için bkz: Abdulkadır Udeh/Teşrî'u'i-Cinaî fi'l-İslânr. 2/127

[64] Geniş bilgi için bkz: Şevkanı/Neylül-Evtar: 7/26

[65] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[66] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[67] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[68] Buhari/sulh: 8, tefsir: 2. Ebû Dâvucl/diyat: 28, kasame: 18. İbn Mâee/diyat: 16 Ahned: 3/128, 167

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[69] Mecmeu'l-Enhür:2/599-601'den özetlenerek

[70] Bilgi için bkz: Fetâvâ-yı Hiridiyye:7/10, 11

[71] AbdulkadirUdeh/Teşrî'u'l-Cinaîfi'l-İslâm: 2/228. Beyrut

[72] Siracü'l-Vehhac: 489. El-Ümm: 6/55'den özetlenerek

[73] İbn Kudame/e!-Muğnî: 9/433-437'den özetlenerek

[74] Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/433

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[75] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[76] Buharî/diyat: 18. MüslİnvVasame: 21,22. Tirmlzî/dîyat: 19. Nesâî/kasame: 20   Dâr^rıııİ'diyat: 18

[77] Ebû Dâvud/diyat: 22. İbn Mâce/diyat: 20. Nesâî/kasariio: 19:21. Ahmed: 4/ 222,224,427,428

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[78] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[79] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[80] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[81] Buharî/libas: 75. Tirmizî/isti'zan: 17. Nesâî/kasame: 47

[82] Ebû Dâvud/edeb: 127. Tirmizi/isti'zan: 17. Nesâî/kasameı-47. Ahmed: 3/108

[83] Buharî. Müslim. Ebû Dâyud/diyaî: 15, 23. Nesâî/kasafne: 48

[84] Tirmîzi istizan: 17. Nesâî/kasame: 48. Daremî/diyat: 23. Ahmed: 2:266, 385, 414, 527

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[85] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[86] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[87] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[88] Dârekutn. Neylül-Evtar: 7/31

[89] Dârekutni.' Müsned-i Ahmed. Neylü'l-Evtar: 7/31

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[90] Bilgi için tikz: Mecmeu'l-Enhür: 2/603-606

[91] İbn Kudaıjıe/el-Muğnî: 9/445

[92] ibn Kudame'el-Muğnî: 9/446

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[93] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[94] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[95] Yusuf Suresi: 92

[96] Bakara Sûresi: 178, 194

[97] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[98] Tirmizî/bi/r; 82. Taberâni/sadaka: 12. Müsüm. Ahmed: 1/193, 2/235, 438

[99] Tirmizı/diyaî:13, 19. Ibn Mâce/diyat: 35. Buharı. Müslim. Mesaî....

[100] Tirmizi/diyat: 35. İbn Mâce, Ahmed: 6/448

[101] Müsned-i Ahmed: 1/193

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[102] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[103] Şevkanî/Neylü'l-Evtar 7/34

[104] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[105] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[106] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[107] Buharı. Müslim, ibni Mace. Ebu Davud

[108] Ebu Davud. Nesai

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[109] Bilgi için bkz: Kâsânî/Bedayi': 7/242, 243

[110] el-Ğamrâvî/es-Siracü'İ-Vehhac: 490-491

[111] İbn Kudame/el-Mugnî: 9/464, 465

[112] İbn Kudame/el-Mugnî; 9/464-465

[113] İbn Rüşd/Bidayetü'l-Müctehid: 2/401

[114] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[115] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[116] Geniş bilgi için bkz: Sahnûn/el-Müdewenetü'!-Kübrâ: 6/435, 436

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[117] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[118] Ebû Dâvud/diyat: 8, 9. Ahmed: 4/32, 142

[119] Nesâî/kasame: 5

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[120] Bilgi için bkz: Mecmeu'l-Enhür: 2/606-610

[121] el-Ğamrâvî/es-Siiacü'i-Vehhac:514,515. Mısır: 1933. Şâfiî/el-Ümmr6/17

[122] Müslim/kasame: 32. Nesâî/kasame: 7

[123] Müslim/kasame: 32. Nesâî/kasame: 7. Ebû Dâvud/diyat: 3

[124] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[125] Neylü'l-Evtar: 7/37

[126] Bakara Sûresi: 282

[127] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[128] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[129] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[130] Müslim/kasame: 7. Nesâî/kasame: 2. Ahmed: 5/432, 375

[131] Buharî. Müslim/kasame: 1, 3. Ebû Dâvud/djyat: 8, 9. Tirmizî/diyat: 22. Nesâî/ kasarne: 5

[132] Müsiim/kasame: 2. Ebû Dâvud/diyat: 8. Nesâî/kasame: 22. Ahmed: 4/5

[133] Müslim/kasame: 1, 3. Ebû Dâvud/diyat: 8, 9. Tirmizî/diyât: 22. Dâremî/diyât: 2 Tab/ukûl: 4. Ahmed: 4/5

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[134] Geniş bilgi için bkz: Mecmeu'l-Enhür: 2/649-659. Bedayi": 7/286-296. Fetâvâ-yı Hindiyye: 6/77-85

[135] el-Gamrâvî/es-Siracü']-Vehhac: 511, 514 -.Mısır: 1933

[136] İbn Kudame/elrMuğnî: 10/2-8'den özetlenerek

[137] Bilgi için bkz: Şahnûn/el-Müdevvenetül-Kübrâ: 6/420-423

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[138] Bilgi için bkz: Şevkanî/Neyiü'l-Evtar: 7/40, 41

[139] Neyü’l-evtar:7/41

[140] Mizanü’l-itidal: 3/207. 6148 no’lu Ömer

[141] Geniş bilgi için bkz: Neylü'i-Evtar: 7/42, 43

[142] Dârekutnî

[143] Ebû Dâvud/diyat: 9

[144] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[145] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[146] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[147] Müslim/hac: 450. Buharî/sayd: 18, cihad: 169, meğazı: 48, libas: 17. Ebû Dâvud/cİhad: 117. Tirmizî/cihad: 18. Nesaî/menasik: 107. İbn Mâce/cihad: 18. Ahmed: 3/109

[148] Buharî/İiim 39. Müslim/hac 447, 448. Ebû Dâvud/menasİk: 89, cihad: 156. Dâremî/büyû1: 60. Ahmed: 2/238, 4/323

[149] Buharî/ilim: 37 sayd; 8, megazî: 51. Müslim/hac: 446. Tirmizî/savm: 1 - Nesaî/ hac: 111

[150] Buharı. Müslim

[151] Müsned-i Ahmed: 2/179, 207

[152] Müsned-i Ahmed: 2/179, 207

[153] Müsned-i Ahmed: 2/179, 207

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[154] Neylü'hEvtar: 7/49

[155] Bakara Sûresi: 191

[156] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[157] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[158] Mâide Sûresi: 32

[159] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[160] Müslim/imaret: 152. Nesâî/cihad: 22.Ahmed : 2/322

[161] Buharî/cenaiz:33,dİyat: 2. Müslim/kasame: 27. Tirmızî/ilim: 14,îahrîm: 1. İbn Mâce/diyat: 1

[162] İbn Mâce/diyat: 1

[163] Ebû Dâvud/fiten: 6. Nesâî/tahrîm:1. Ahmed: 4/99

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[164] Nisa Sûresi: 93

[165] Muhammed Abdülaziz/el Edebü'n-Nebevi: 195, 1*96. Mısır: 1385-1965

[166] Furkân Sûresi: 68-71

[167] Bakara Sûresi: 179

[168] Buharî/îmân: 11, menakıb-i ensar:43, tefsîr: 60, hudud, 8, 48, ahkâm: 49, tevhîd:31, Müslim/hudud/41. Nesâî/biyât: 9. Ahmed: 5/314, 320

[169] Tirmizî/hudud: 12. îbn Mâce/hudud: 33. Dâremî/hudud: 21

[170] Hucurat Sûresi: 9

[171] Müslim/İmân: 225

[172] Tirmizî/diyat: 21. Ebû Dâvud/sünnet: 29. Ahmed: 2/221, 222

[173] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[174] Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 4/425, 9696 no'lu Yezîd

[175] Zehebî/Mîzanü'l-I'tidal: 3/343, 6696 nolu Ferec

[176] Nisa Sûresi: 48

[177] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[178] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[179] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[180] Buharî/fiten: 10. Müsiim/fiten; 14. Ebû Dâvud/fiîen: 5. NesâîAahrim: 20

[181] Buharî/enbiya: 50

[182] Buharı. Müslim/fiten: 14. Ahmed: 4/401, 410, 418, 5/43, 47, 51

[183] Buharî/meğazi: 12. Müslim/İmân: 55. Ebû Dâvud/cihad:95. Ahmed: 6/3, 5

[184] Müslim/imân: 184. Ahmed: 3/370

[185] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[186] Buharî/cihad: 77, meğazi:38. Müslim/imân: 179. Ahmed: 5/332

[187] Bilgi için bkz: Buharî/i'tisam: 21.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[188] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[189] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[190] Nesaİ/ tahrim: 14. İbn Mace/ diyet: 8

[191] Neylü'l-Evtar: 7/65

[192] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[193] Mecmeu'l-Enhür: 2/611-613

[194] Mecmeu'l-Enhür: 2/613

[195] Mecmeul-Enhür: 2/615-616

[196] el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 495, 496. Mısır: 1933

[197] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/480-491

[198] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/491-501'den özetlenerek

[199] Bilgi için bkz: Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/395-403

[200] Bilgi için bkz: es-Siracü'l-Vehhac: 496-499

[201] Bilgi için bkz: İbn Kudame Şemsüddin/eş-Şerhül-Kebîr: 9/563-570

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[202] Ebû Dâvud/diyât: 18. Ahmed; 2/217, 224.

[203]Buhâri/diyat: 20. Ebû Dâvud/diyat: 18. Tirmizi/diyat: 4. Nesâi/kasame: 45. îbn Mâce/diyat: 18

[204] Ahmed: 2/182, 217. Ebû Dâvud/diyat: 18. Nesâî/kasame: 44. İbn Mâce/diyât : 17

[205] Ahmed: 1/227, 339, 345. Dâremî/mukaddeme: 27. Ebû Dâvud/diyat: 18. Nesâî/ kasam6:45

[206] Ahmed: 1/227, 339, 345. Dâremî/mukaddeme: 27. Ebû Dâvud/diyat: 18. Nesâî/ . kasame: 45

[207] Nesâî/kasame: 45-46. Dâremî/diyat: 16. Taberânî/maakü: 1. İbnMâce/diyat: 19. Ahmed: 2/217

[208] Ebû Dâvud/diyât: 18. Nesâî/kasame: 42

[209] Bilgi için bkz: Z.ehebî/Mîzanü'l-i'tidal: 3/543, 7508 no'lu Muhammed

[210] Şevkanî/Neylü'l-Evtar 7/70

[211] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[212] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[213] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[214] Nesâî/kasame: 38. Ahmed. İbn Mâce

[215] İbn Mâce/diyat: 13. Ahmed: 2/183, 224

[216] Ebû Dâvud. Neylü'l-Evtar:7/72

[217] Şafiî. Dârekutnî. Neylü'l-Evtar: 7/73

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[218] Mecmeu'l-Enhür. 2/613

[219] Mecmeu't-Enhür: 2/613. es-Siracü'l-Vehhac: 496. Mıcır: 1933

[220] Mecmeu'l-Enhür: 2/613. Sahnûn. el-Müdevvenotü'l-Kübrâ: 6/395

[221] Sahnûn. el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/395-396

[222] İbn Kudame/el-Muğnî; 9/527-529

[223] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/530

[224] İbn Kudame/el-Mugnî: 9/531

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[225] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 7/73

[226] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[227] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[228] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[229] Dârekutn, Nesaî/kasame: 37

[230] Muvatta. Neylü'l-Evtar: 7/75

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[231] Mecmeu'l-Enhiir: 2/613

[232] Şâfiî/el-Ümm; 6/106'dan özetlenerek

[233] İbn Kudame/ei-Muğnî: 9/532

[234] Bilgi için bkz: Neyiü'l-Evîar: 7/76

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[235] Sıddik Hasan Han. Fethü'l-Allâm li-Şerhi Bülûğu'l-Meram: 2/20

[236] Sıddîk Hasan Han. Fethü'l-Allâm li-Şerhi Bülûğu'l-Meram: 2/206

[237] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[238] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[239] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[240] Nesai/ kasame: 40.

[241] Neylü'l-evtar, 7/77

[242] Neylü'l-evtar, 7/77

[243] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[244] Mecmeu'i-Enhür: 2/622-624

[245] el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac-.511. Mısır: 1933

[246] Ebû Zekerlya Yahya Nevevi/Minhacü't-Tâlîbîn: 118, 119. Mısır: Darü'l-Kütübi'l -Arabiyyeti'l Kübrâ

[247] İbn Kudame/el-Muğnî: 9/535-544 .

[248] Sahnûn/el-Müdewenetürl-Kübrâ-. 6/399-402. Beyrut

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[249] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 7/78-80

[250] Şevkanî/Neylü'i-Evtar: 7/78-80

[251] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 7/78-80

[252] Tirmizî/tefsîr: 1. Müslim/münafikûn: 40. Dâremî/mukaddeme: 40. Münâvî/ 0   Feyzulkadîr: 6/190

[253] Ebû Dâvud/İlim: 5. Münâvî/Feylü'l-Kadîr: 6/19

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[254] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[255] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[256] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[257] Buharî/ilim: 6, şurut: 9. Müslim/hudûd: 25, 27. Ebû Dâvud/libas: 40. Tirmizî/ hudûd: 8. Ibn Mâce/hudûd: 7, 10. Ahmed: 1/74, 163, 264'

[258] Buharî/hudûd: 32

[259] Müsned-i Ahmed: 1/93, 107, 116, 121, 141, 142. Buharî. Neylü'l-Evtar: 7/97

[260] Müstim/hudûd: 12, 13. Ebû Dâvud/hudûd: 23. Tirmizî/hudûd: 8. Dâremî/hudûd:

19. A.hmed:5/312, 317, 318

[261] Müslim/hûdûd: 18, 19, 22, 23, 28. Nesâî/cenâiz: 63. İbn Mâce/hudûd: 10.

Ahmed: 1/28,245,270,2/28

[262] Ahmed: 5/92, 95, 96, 108

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[263] Bilgi için bkz: Bedayi': 7/37, 38. Mecmau'l-Enhür: 1/543, 546. Fetâvâ-yı Hindiy ye: 2/142-151. Mektebetü'l-îslâmiyye

[264] Şâfiî/el-Umm: 6/133, 134

[265]   Ebû ZekĞriya Nevevî/Minhacü't-Tâlibîn: 121-Mısır. Dârü'l-Kütübi'l-KÜbrâ

[266] el-Ğamrâvî/es-Siracü'VVehhac: 521-523. Mısır: 1352-193

[267] Şemsüddin İbn Kudame/es-Şerhü'l-Kebîr: 10/119

[268] İbn Kudame/el-Muğni: 10/120-157'den özetlenerek

[269] Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/235-237

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[270] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 799. Hakimin bu kararı sadece itiraf edenle ilgilidir. Suçlanan kişinin ise ya ikrar elmesi veya suçlayanın beyyine getirmesi duru munda hâkim onun aleyhine karar verebilir.

[271] Ebû Dâvud/hudûd:30. Neylü'l-Evtar: 7/100

[272] Tahâvî/Şerhu MaanUl-Asâr: 3/135, 136. Dârü'l Kütübi'l-İlmiyye.

[273] Buharî/hudûd: 30. Müslim/hudûd: 15. Ebû Dâvud/hudûd: 23. Tirmizî/hudûd: 7. İbn Mâce/hudûd: 9. Dâremî/hudûd: 16. Taberânî/hudud: 10. Ahmed: 1/23, 29, 36, 43, 47, 50, 55

[274] Ahmed. Taberânî. Neylü'l-Evtar: 7/10

[275] İbn Hibban. Neylü'l-Evtar: 7/102

[276] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[277] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[278] Bilgi için bkz: Tevral/Leviliier: 10. âyet

[279] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[280] Buharî/tevhîd: 51. Ahmed: 2/5

[281] Müslim/hudûd: 14, 20, 22, 23, Ahmed: 3/62

[282] Maide Sûresi: 41

[283] Mâide Sûresi: 44, 47. Ebû Dâvud/hudûd: 28. İbn Mâce/hudûd: 8. Ahmed: 4/286

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[284] Mecmeu'i-Enhür: 1/547

[285] Mecmeu'l-Enhür: 1/548

[286] el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 522. Mısır: 1933

[287] Mecmeu'l-Enhür: 1/54

[288] Bilgi için bkz: İbn Kudame/el-Muğnî: 10/130, 156

[289] Sahnün/el-Müdevvenetü'i-Kübrâ: 6/242. NeyiıTl-Evtar: 7/105

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[290] Bilgi için bkz: Neyiü'l-Evtar: 7/106. Mısır'

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[291] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[292] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[293] Buharı/ahkâm: 19, hudûd: 22, 25, 29. Müslim/huclûd: 16, 23. Ahmed-. 2/450, 5/ 99,217,347,348

[294] Müslim/hudûd: 17. Ebû Dâvud/hudûd: 25. Tirmizî/hudûd: 4, 5. Ahmed: 1/238, 245, 270, 2/286, 3/2

[295] Müslim/hudûd: 18,-19, 22, 23, 28. Ebû Dâvud/hudûd: 4, 5

[296] Ebû Dâvud/hudûd: 23

[297] Ebû Ya'la. Bezzar. Taberânî. Neylü'l-Evtar: 7/107

[298] Ebû Dâvud. Neylü'l-Evtar: 7/107

[299] Ebû Dâvud. Neylü'l-Evtar: 7/108

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[300] Mecmeu'l-Enhür: 1/544, 545. İstanbul. Fetâvâ-yı Hindiyye: 2/143, 144. el-Mektebetü'l-İslâmiyye

[301] el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 523. Mısır: 1933

[302] Şâfiî/el-Ümm: 6/133. Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye

[303] İbn Kudame/el-Muğnî: 10/165-167. Beyrut: 1403

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[304] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 7/108

[305] Geniş bilgi için bkz: Zehebî/Mîzanü'l-hidal: 1/379-384. Mısır: 1382-1963

[306] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 7/108. Mısır

[307] Zehebt/Mîzanü'l-l'tidal: 1/329, 330. 1243 no'lu Beşîr. Mısır: 1382-1963

[308] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[309] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[310] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[311] Bu.hari/hudûd: 28. Ebu Davud/hudûd: 23. Ahmed: 1/270, 289, 325

[312] Ebu Davud/hudûd: 23. Ahmed: 1/238,

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[313] Bilgi için bkz: Fetevayi Hindiyye: 2/143, 144. Mektebetü'l-İslamiyye.

[314] bilgi için bkz: Safü/el-Ümm; 6/135. Mısır, 1381

[315] İbn Kudame/el-Muğnî: 10/165-168. Beyrut: 1403-1983

[316] İbn Kudame/el-Muğnî: 10/167

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[317] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[318] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[319] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[320] Buhari/hudûd: 27. Müslim/tevbe: 44, 45, hudûd: 24. Ebu Davud/hudûd: 10. Daremi/hudûd: 17. Ahmed: 3/491, 4/435, 437, 440

[321] Ebu Davud/hudûd: 6. Nesai/sarık: 5

[322] Şevkani/Neylü'l-Evtar: 7/114

[323] Müslim/hudûd: 41

[324] Buhari/hudûd: 27. Müslim/tevbe: 44, 45, hudûd: 24. Ebu Davud/hudûd: 10. * Daremi/hudûd: 17. Ahmed: 3/491, 4/435, 437, 5/251

[325] Ebu Davud/hudûd: 31. Ti rm izi/tef s ir-i sûre: 11

[326] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[327] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[328] Şevkani/Neylü'l-Evtar: 7/116. Mısır

[329] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[330] Buhari/taiâk: 31, 34,35, hudûd: 43. Müslim/iian: 9, 12. Nesai/talak: 36, 37. îbn Mace/talâk: 72. Ahmed: 1/335, 365. 2/12, 57, 71. 5/334

[331] Buhari/temenni: 9, talak: 31, 36. Müslim/lian: 12, 13. İbn Mace/hudûd: 11. Ahmed: 1/336

[332] İbn Mace/hudûd: 5

[333] Tirmizi/hudûd:2

[334] Müslim/hudûd: 15. Buhari/hudûd: 30, 31. İbn Mace/hudûd: 9

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[335] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[336] Şevkanl/Neylü'l-Evtar:7/118. Mısır

[337] Geniş bilgi İçin bkz: Zehebi/Mizanü'l-i'tidal: 1/52, 165 nolu İbrahim. Mısır: 1382

[338] Şevkani/Neylü'l-Evtar: 7/118. Zehebi/Mizanü'l-hidal: 4/425, 9696 nolu Yezîd

[339] Mizanü'l-İ'tidal: 4/80, 8381 nolu Muhtar. Mısır: 1382

[340] İbn Kudame/el-Muğnî: 10/191. Beyrut: 1403-1983

[341] Ebu Davud/hudûd: 16

[342] İbn Mace/hudûd: 9. Taberani/hudûd: 1. Ahmed: 5/183

[343] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[344] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[345] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[346] Ebu Davud/hudûd: 23. Müsned-İ Ahmed

[347] Müslim/hudûd: 17. Ebu Davud/hudûd: 7, 30. Ahmed: 5/91

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[348] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 7/120. Mısır

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[349] Zehebi/Mizanü'l-i'tidal: 2/615, 5147 nolu Abdusselam, Mısır: 138

[350] Bilgi için bkz: Mizanü'l-hidal: 3/377. Neylü'l-Evtar: 7/120

[351] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[352] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[353] Nur suresi: 2

[354] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[355] Buhari/ahkâm: 21. Müslim/tevbe: 45. Ebu Davud/hudûd: 35. Tirmizi/hudûd: 22. Ahmed: 1/322, 5/434

[356] Ebu Davud/akdiye: 14. Ahmed: 2/70

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[357] Taberani/hudûd: 29. Neylü'l-Evtar:7/121

[358] Şevkani/Neylü'l-Evtar: 7/12

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[359] Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal-. 1/397,-1471 nolu Cerîr

[360] Müslim/hudûd: 8. Ebu Davud/hudûd: 4, Nesai/sank: 6. Daremi/hudûd: 5. Ahmed: 6/162

[361] Ebu Davud/hudûd: 6. Nesai/sank: 5

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[362] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[363] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[364] Müsned-i Ahmed: 1/121

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[365] Fetevayi Hindiyys: 2/146. eİ-Mektebetü'l-İslamiyye

[366] Şafii/el-Ümm: 6/154, 155. Mısır

[367] Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 6/241. Mısır: 1323

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[368] Ebu Davud/hudûd: 24. Ahmed: 5/43

[369] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[370] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[371] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[372] Müslim/hudûd: 20. Ebu Davud/hudûd: 23. Daremi/hudûd: 14

[373] Müslim/hudûd: 23. Ebu Davud/hudûd: 24. Ahmed: 5/24

[374] Müslim/hudûd: 23,16. Ahmed: 2/450, 5/99

[375] Ebu Davud/hudûd: 23. Ahmed: 3/479

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[376] Mecmeu'i-Enhür: 1/547. İstanbul

[377] İbn Kudame/el-Muğnî: 10/122, 123. Beyrut: 1403

[378] İbn Kudame/el-Muğnî: 10/124

[379] Bilgi için bkz: Şevkani/Neylü'l-Evtar: 7/125. Mısır

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[380] Zehebi/Mizanül-hidai: 3/594. Mısır. 1382. Ayrıca bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 7:124

[381] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[382] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[383] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[384] Miisüm/hudûd: 22. Darekutni. Neylü'l-Evtar: 7/125

[385] Tirmizi/hudûd: 9. Ebu Davud. Nesai. Neylü'i-Evtar: 7/126

[386] Müslim/hudûd:34, 55. Tirmizi/hudûd: 13. Ahmed: 1/89, 121, 136, 145, 156

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[387] Mecme'ul-Enhür: 1/548, 549. İstanbul.

[388] İbn Kudame/el-Muğni: 10/138, 139

[389] İbn Kudame/el-Muğni: 10/140

[390] Jbn Kudame/el-Muğni: 10/141

[391] İbn Kudame/el-Muğni: 10/141

[392] Ebu Davud/hudûd: 33. İbn Mace/hudûd: 18. AhmeÖ: 5/222

[393] Bilgi için bkz; Sahnun/e]-Müdewenetü'i-Kübra: 6/250. Mısır: 1823

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[394] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[395] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[396] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[397] İmam Malik/Muvatta': 3/43. Beyrut. Taberani/hudûd: 12

[398] İbn Macs/hudûd: 18. Ahmed: 5/222

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[399] Mecmeu'l-Enhüf: 1/546, 547

[400] Bilgi için bkz: İbn Kudame/el-Muğnî: 10/141, 142

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[401] Ebu Davud: hudûd: 33

[402] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[403] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[404] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[405] Daremi/nikah: 43. Ahmed: 4/291, 292, 295, 297 ve beşler rivayet etmiştir.

[406] Ebu Davud/hudûd: 28. Tirmizi/hudûd: 24. İbn Mace/hudûd: 12

[407] Ebu Davud/hudûd: 28

[408] Tirmizi/hudûd: 23, 24. Ebu Davud/hudûd: 108. İbn Mace/hudûd: 13; Ahmed: 1/ 217,269,300,301

[409] Ebu Davud/hudûd: 29. Tirmizi/hudûd: 23

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[410] Mecmeu'l-Enhür: 1/543-552'den özetlenerek

[411] el-Ğamravi/es-Siracü'l-Vehhac: 521, 522. Mısır: 1933

[412] İbn Kudame/el-Muğnî: 10/152-163

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[413] Geniş bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 7/131

[414] el-Kenanî/Tenzihu'ş-Şeriati'l-Merfua: 1/108. Mısır.

[415] İbn Mace/hudûd: 13, Tirmizi/hudûch 29

[416] Geniş bilgi için bkz: İhkamü1 [-Ahkâm Şerhu Umdeti'i-Ahkâm: 4/124. Beyrut.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[417] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[418] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[419] Müslim/hudûd: 6. Ebu Davud/hudûd: 12. Tirmizi/hudûd: 16. Nesai/sarık: 8, 10. I   İbn Mace/hudûd: 22

[420] Müslim/hudûd: 1. Ebu Davud/hudûd: 12. Nesai/sarık: 9, 10. Tirmizi/hudûd: 16. | Ahmed: 6/36

[421] Nesai/sarık: 10

[422] Buhari/hudûd: 7, 13. Müslim/hudûd: 7.fdesai/sarık: 1. İbn Mace/hudûd: 22. Ahmed: 2/253

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[423] Mecmeu'l-Enhür: 1/569, 570

[424] Ebu Zekeriya Nevevî/ Minhacü't-Talibin: 122. Mısır. Darü'l-Kütübi'l-Arabiyyeti'l-Kübr

[425] İbn Kudame/el-Muğnî: 10/239-271'den özetlenerek, eş-Şerhü'l-Kebir: 10/239-270

[426] İbn Kudame/el-Muğnî: 10/271

[427] İbn Kudame/el-Muğnî: 10/274-300. Sahnun/el-Müdewenetü'l-Kübra: 6/266

[428] Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 6/267. Mısır: 1323

[429] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[430] Muhammed Revas. Hamid Sadık/Mu'cemu Lugati'l-Fukaha: 449. Beyrut: 1405

[431] Tahavi/Şerhü Maani'l-Asar: 3/163. Beyrut: 1399-1979

[432] Tahavi/Şerhü Maani'l-Asar: 3/163. Beyrut: 1399-1979

[433] Nesai/sarık: 8, 9, 10, 11

[434] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[435] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[436] Kamus tercümesi: 2/226, cumar maddesi

[437] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[438] Davud/hudûd: 13. Tirmizi/hudûd: 19. Nesai/sarık: 13. İbn Mace/hudûd: 27. ' Daremi/hudûd: 7. Ahmed: 3/63, 4/140, 142

[439] Ebu Davud/hudûd: 10. Nesai/hudûd: 12, kat-i sarık: 12. İbn Mace/ticarat: 67. Ahmed: 2/180, 224

[440] Ahmed: 2/180, 203

[441] İmam Malik/Muvatta1: 3/48. Beyrut.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[442] Mecmeu'i-Enhür: 1/572, 573

[443] Bilgi için bkz: Şafii/el-Umm: 6/148,149

[444] İbn Kudame/el-Muğnî: 10/247, 248. Beyrut: 1403

[445] Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l-Kebir: 10/246-248

[446] Bilgi için bkz: Sahnun/el-Müdewenetü'l-Kübra: 6/277-278

[447] Bilgi için bkz: Sannun/el-Müdevvenetül-Kübra: 6/278, 279

[448] Abdulkadir Ûdeh/et-Teşriu'l-Cinaî el-İs!amî; 2/543. Beyrut.

[449] Geniş bilgi için bta^-Teşriu'l-Cmaî el-lslamî: 2/544-580

[450] ihkamu"! Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm: 4/130. Beyrut.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[451] Zehebi/Mizanü'l-i'tidal:2/120,3110 nolu Sadd. Mısın 1382. Neylü'l-Evîar: 7/14-1

[452] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[453] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[454] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[455] Büharî, libas: 19. Müslim, mesâcicl: 61, 63. Ebû Dâtfud, salât: 163, libas: 2, 30. I Nesâî/kıbie:20. Ahmed: 6/37, 46, 47

[456] Ebû Dâvud. Nesâî. Ahmed. Neylü'l-Evtar: 7/14

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[457] Mecmeu'l-Enhür: 1/575-578'den özetlenmiştir.

[458] Ebû Zekeriya Nevevî, Minhacü't-Tâlibin: .122, Mısır.

[459] Ğamrâvi, Siracü'l-Vehhac: 257,528, Mısır. 1933.

[460] İbn Kudame/ol-Muğnî: 10/249-253'den özetlenerek.

[461] İbn Kudame/el-Muğnî: 10/256, 257.

[462] Sahnûn, Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/272-274, Mısır: 1323

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[463] Mâlik, Muvatta1: 3/49, Beyrut.

[464] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[465] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[466] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[467] Beşler rivayet etmiş, Tirmizî sahihlemiştir.

[468] Ebû Davud. Nesâî. Ahmed. Neylü'l-Evtar: 7/148

[469] Buharî/enbiyâ: 54, hudûd: 12. Müslİm/hudûd: 8, 9. Tirmİzî/hudûd: 6. Nesâî/ hudûd; sârik: 6. İbn Mâce/hudû'd:6.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[470] Tahâvî, Şerhu Maani'l-Asar: 3/172

[471] Tahâvî, Şerhu Maani'l-Asar: 3/171.

[472] Şafiî, el-Ümm: 6/151 Mısır: 1381

[473] Şafiî, el-Ümm: 6/151 Mısır: 1381-1961.

[474] İbn Kudame/el-Muğnî: 10/260.

[475] Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/295, 296'den özetlenerek

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[476] Şevkanî/Neylül-Evtar: 7/147

[477] bilgi İçin bkz: Neylül-Evtar: 7/1,48.

[478] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[479] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[480] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[481] Ebû Dâvud/hudûd: 9. Nesâî/sârik: 3. İbn Mâce/ hudûd: 29. Ahmed: 5/293

[482] Müsned-i Ahmed. Neylül-Evtar: 7/151

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[483] Kâsânî, Bedayi':7/81 Beyrut: 1328-1910

[484] Abdulkadır Udeh, et-Teşrii'l-Cinâî el-Islâmi: 2/615, 616. Beyrut.

[485] Abdulkadır Udeh, et-Teşrii'l-Cinâî el-lslâmi: 2/616

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[486] Sıddık Hasan Han, Fethü'l-Allâm li Şerhi Bülûğu'l-Merâm: 2/237 JMedine.

[487] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 7/151.

[488] Ibn Kudame/el-Muğni: 10/289, 290.

[489] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[490] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[491] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[492] Ebû Dâvud/hudûd: 6. Nesâî, sarık: 5.

[493] Ebû Dâvud/hudûd:;5. Ahmed: 6/181

[494] Taberânî/budûd:29.

[495] Buhâri/hudûd:12/Müslim/hudûd: 8, 993.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[496] Mecmeu'l-Enhür: 1/582, 583.

[497] Şafiî, el-Ümm: 6/148.

[498] Mecmeu'l-Enhür: 1/582.

[499] İbn Kudame/el-Muğni: 10/277

[500] İbn Kudame/el-Muğni: 10/277

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[501] Şevkanî/Neylül-Evtar: 7/154.

[502] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[503] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[504] Mâide Sûresi: 38.

[505] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[506] Ahmed: 4/181. Ebû Davûd. Nesâî. Tirmfeî/hudûd: 20.

[507] Abdullah b, Ahmed. Müsned-i Ahmed. Neylü'l-Evtar: 7/155.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[508] Bilgi için bkz: Kâsânî/Bedayi': 7/80-Beyrut: 1394-1974

[509] İbn Kudame Şemsüddin/eş-Şerhü'l-Kebîr: 9/382, 383 Beyrut: 1403, 1983 Abdulkadİr Udeh/et-Teşri'u'l-Cinâîel-İslâmî: 2/160-288.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[510] Geniş bilgi için bkz:Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 1/331-1250 no'lu Bakiyye

[511] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 7/155.

[512] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[513] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[514] Müslim/hudûd:35. Ebû Dâvud/hudûd: 35. Nesâî/hudûd: 14. Dâremî/hudûd: 9

[515] Buharî/hudûd: 2, 4. Müslim/hudûd: 36, 37. Ebû Dâvud/hudûd: 35. İbn Mâce/ hudûd: 16. Ahmed:3/115

[516] Buharî/vekâlet: 13.

[517] Buharî/hudûd: 4. Ahmed: 3/449

[518] Buharî/hudûd: 4. Ebû Dâvucf/hudûd: 35.

[519] Müslim/hudûd: 38. Ebû Dâvud/hudûd: 35,

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[520] Mecmeul-Enhür: 1/558-560.

[521] Şeyhülislâm Zekeriyya Ensarî/Menhec: 118. Ebû Zekeriya Nevevî/Minhac: 124 Mısır

[522] İbn Kudame/el-Muğni: 10/235-335. Beyrut: 1403

[523] Sahnûn/el-Müdewenetü'[-Kübrâ: 6/261, 264'e bakılması...

[524] Şerhu Maani1-Asâr:3/152-158-Beyrut: 1399.

[525] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[526] Buharî/hudûd:4. Müslim/hudûd: 39. Ahmed: 1/125, 130.

[527] Müsned-i Ahmed: 3/67, 98.

[528] Müsned-i Şafiî. Neylül-Evtar: 7/162.

[529] Dârekutnî. İmam Mâlik/Neylül-Evtar: 7/163.

[530] Süyûtî/Tenvîrü'l-Havalik Şerhün Alâ Muvaüa'i Mâlik: 3/55. Beyrut

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[531] Süyutîn"envîrü'l-Hevalik Şarhün Alâ Muvatîa'i Mâlik: 3/55, Beyrut

[532] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[533] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[534] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[535] Müsned-i Ahmed: 2/136,166, 191,4/93,96,5/369.

[536] Ebû Dâvud/hudûd:36. Tirmizî/hudûd: 15.

[537] Ebû Dâvud/hudûd: 35, 36. Nesâî/eşribe: 42. İbn Mâce/hüdûd: 7. Dâremî/ eşribe: 10. Ahmed: 2/29, 504

[538] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[539] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[540] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 7/166

[541] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[542] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[543] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[544] Buhârt/hudûd: 42. Müslim/hudûd: 40. İbn Mâce/hudûd: 32. Daremî/hudûd: 11. i   Ahmed:4/4

[545] Ebû Dâvud/akdiye: 29. Tirmizî/diyat: 20. Nesâî/sârık: 2. Ahmed: 5/2

[546] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[547] Geniş bilgi için bkz: Mecmeu'İ-Fnhür: 1/565-569. Kâsânî/Bedayi1: 7/63-65

[548] Kâsânî/Bedâyi[: 7/63

[549] Bilgi için bkz: İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdetil-Ahkâm: 4/137-139. Beyrut

[550] el-Ğamravî/es-Siracü'l-Vehhac: 535, 536. Mısır: 1352-1933

[551] Ibn Kudame Şemsuddin/eş-Şerhü'l-Kebîr: 10/347, 348. Beyrut: 1403.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[552] Şevkânî/Neylü'l-Evtar: 7/170.

[553] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[554] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[555] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[556] Buharî/meğâzî: 36, tıb: 29, diyat: 22. Müslim/kasame: 10. Nesâî/taharet: 190, tahrîm:7, 8. Ahmed: 3/170, 186.

[557] Müslim/kasame: 9, 14. Tirmizî/îaharef. 55. Nesâî/îahrîm: 7, 8, 9. Ahmed: 3/16;

[558] Ebu Dâvud/hudud: 3. Nesâî/tahrîm: 7, 8, 9.

[559] Müsned-i Şafiî. Neyiül-Evtar: 7/172

[560] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[561] Mecmeu'l-Enhür: 1/585, 586. İstanbul

[562] el-Ğamrâvî/es-Siracü'!-Vehhac: 531, 532. Ebû Zekeriya Yahya Nevevî/ Minhacü't-Tâlibîn: 123, 124. Mısır

[563] Geniş.bilgi için bk?_: İbn Kudame/el-Muğnî. Şemsüddin (eş-Şerhü'1-Kebîr): 10/

[564] Sahnûn/el-Müdewenetü'1-Kübrâ: 6/2.98-303'den özetlenerek

[565] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[566] Zehebî/Mîzanul-hidal: 1/57. 189 no'lu İbrahim. Neylü'l-Evtar: 7/173.

[567] Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 3/123, 5824 no'iu Ati.

[568] Geniş bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 7/176, 177.

[569] Geniş bilgi için bkz: Kâsânî/Bedâyî1:7/91, 92 Beyrut: 1328.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[570] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[571] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[572] Buharî/fiten: 2, ahkâm: 4. Müslim/imaret: 53.

[573] Buharî/enbiyâ: 50. Müslim/imaret: 44. İbn Mâce/cihad: 42. Ahmed: 2/279

[574] Müslim/imaret: 65, 66. Tirmizî/tefsîr: 49. Dâremî/rikak: 78.

[575] Müslim/imaret: 52. Ahmed: 3/213, 321.

[576] Müslim/imaret: 60.

[577] Buharî/ahkâm:43, itten: 2. Müslim/imaret: 41, 42, 80. Nesâî/bey'at: 58. İbn

[578] Ebû Dâvud/sünnet: 27. Ahmed: 5/180.

[579] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[580] Müsiim/imaref. 58. Ahmed; 3/446.

[581] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[582] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

13- SİHİR, BÜYÜ VE KEHANET HARAMDIR.

Sihir, Büyü ve Kehanet Haramdır.

İslâm dini iki ana kaynağıyla insanların rafah ve mutluluğunu, birlik ve dirliğini, ahlâk ve meşru ölçülerindeki örfünü koruyup ayakta tutar. Keramet ve kehaneti şer'i bir delil kabul etmez. Üstelik bunlarla amel edilemeyeceğini açıklar.

Sihir, büyü ve kehaneti, gaipten haber vermeyi, cinciliği ve med-yumculuğu haram kılıp yasaklar. Bunların yerine sağlam, âdil bir hukuk sistemi ve yüksek ahlâki ölçüleri koyar. Sonra da hukuk sistemini biri manevî, diğeri maddî olmak üzere iki müeyyideye bağlar. Mânevi müeyyide imana seslenir. Maddî müeyyide dünyevi cezayı âmirdir.

Hakim bu esaslar ve prensipler çerçevesinde hükmeder, karar verir. Kendisi keramet sahibi olsa veya cinlerden birtakım bilgiler bile alsa, onlara göre amel edemez, hüküm veremez. Bu kesinlikle haramdır ve yasaklanmıştır. Hakim davacı ile davalıyı dinler, beyyine ister, ona göre karar verir. Beyyine olmadığı takdirde davalıya yemîn düşer.

Keramet, cincilik, kehanetle amel etmeye cevaz verilmiş olsa, haklar zayi olur, suçsuz insanlar devamlı zan altında tutulur. Çok yanlış ve haksız kararlar verilir ve böylece ortada ne adelet, ne hakkaniyet, ne denge ne de sağlam bir düzen kalır. Her şey alt-üst olup bir fitne ve fesatların çıkmasını kolaylaştırır.

İş bu kadarla da kalmaz. Büyü, kehanet, cincilik, medyumculuk, semavî dinlerin getirdiği inanç esaslarını temelinden yıkar; âhiret, h%-sap, cennet ve cehennem kavramlarının gerçek olmadığını kalp ve kafalara sinsice işler. O bakımdan inanç esasları yıkılınca geriye insanı yönlendiren, disipline eden, fazilet ve yüksek ahlâk düzeyine getiren, kardeşliği, yardımlaşmayı, bütünleşmeyi ayakta tutan bütün değerler tahrîbe uğrar.

İlmî çalışmaları engeller. Hastası olan doktora değil büyücüye, kâhine koşar. Bir türlü mutlu olamayanlar soluğu cincinin, kâhinin, büyücünün yanında alır. Malı çalman veya eşyası kaybolanların tek mercii gaipten haber verenler olur.

İşte bu ve benzeri sebeplerden dolayı İslâm dini sihri, büyüyü, cinciliği, kâhinliği, medyumculuğu haram kılıp yasaklamış ve bunlarla iştigal edenlerin Allah ve Peygamberinden ilgilerinin kopacağını ilân etmiştir. Sahîh hadîste: "Kim bir kâhine (cinlerden bilgi alıp konuşana, yıldızlardan ahkâm çıkarana) veya bir arrafa (neyin nerede olduğunu bildiğini iddia edene) gider de onu tasdik ederse, gerçekten o Mu-hammed'e indirileni inkâr etmiş olur" buyurularak insanlar uyarılmıştır. Hatta bir arrafa uğrayıp ondan bir şey soran kimsenin kırk günlük namazının kabul olmayacağı bildirilmiştir.

İlgili hadîsler bölümünde bu hususlara ve rivayetlere geniş yer |vermiş bulunuyoruz. [1]

İlgili Hadisler

Cündeb (r.a.) den yapılan rivayette Resûlüllak (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Sihirbazın (ve büyücünün) had cezası kılıçla vurulup (Öldürülmesidir)," [2]

Bücale b. Abade'den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: Ahnef b. Kays'ın amcası Ceze' h. Muaviye'ye kâtiplik yapıyordum. Bu sırada ikinci halîfe Ömer'den (r.a.) bir ya^ı geldi ki, bu onun vefatından iki ay önceye rastlamaktaydı. Yazıda şu emir yer alıyordu: "Bundan böyle sihirbaz olan bütün erkek ve kadınları öldürünüz. Mecûsîlerden kendi mahremleriyle (dinen nikâhı haram olan yakınlarıyla) evli olanları birbirinden ayırınız. Ayrıca mecûsîleri birbirine acaip sesler çıkararak seslenmekten men'ediniz."

Bunun üzerine üç tane sihirbazı öldürdük ve kendi mahremiyle evlenenleri birbirinden ayırarak evliliklerine son verdik ve bunu Allah'ın kitabındaki açik hükümlere göre yerine getirdik. [3]

Muhammed b. Abdirrahman b. Sa'd b. Zürare'den yapılan rivayette, adı geçene ulaşan bilgi ve habere göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in eşi Hafsa (r.a.), kendisiyle sihir yapan bir cariyesini öldürmüştür. Hz. Hafsa o cariyeyle akd-i tedbîr yapmış bulunuyordu (yani kendisi vefat edince o cariye hürriyetine kavuşmuş olacaktı). Onun sihir yapması üzerine Hz. Hafsa emretti de öldürüldü. [4]

îbn Şihab'dan yapılan rivayette, adı geçene şöyle sorulmuştur: "Kendisine ahd-u eman verilmiş bir kimse sihir yaparsa onu öldürmek gerekir mi?" îbn Şihab ona şu cevabı vermiştir: "Bize kadar ulaşan habere göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimize sihir, büyü yapılmış, ama o böyle yapanı öldürtmemiştir. O adam da kitap ehlinden imiş..." [5]

Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

Müctehid ve ilim adamlarına göre sihir ve büyü öğrenmek ve öğr«etmek haramdır. Buna muhalefet eden olmamıştır. Bunun gibi kâhinlik yapmak,

gaipten haber vermek, cinlerle ilgi kurup bazı şeylerin nasıl cereyan ettiğini bildirmek, medyumculuk yapmak da haramdır.

a) Hanefîlere göre, sihir yapıp bunu sanat haline getiren hakkında ölüm cezası uygulanır. Nitekim bu, Hz. Ömer, Osman, İbn Ömer, Hafsa, Cündeb b. Abdillah, Cündeb b. Kâ'b, Kays b. Sa'd ve Ömer b. Abdillaziz'in de görüş ve içtihadıdır.

b) Şâfiîlere göre, şahsın sadece sihirbazlık yapması öldürülmesini gerektirmez. Zira Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Müslüman kişinin kanı ancak şu üç şeyden biriyle helâl olur: İmân ettikten sonra kâfir olmak, evli iken zina etmek, haksız yere adam öldürmek..." buyurmuş ve sihirbazın kanının helâl olduğunu zikretm emiş tir.

Aynı zamanda "Sâhirin had cezası kılıçla vurulup öldürülmesidir" mealindeki hadîsin zayıf olduğu anlaşılmıştır.[6]

c)Hanbelîlerin çoğuna göre de sihirbazlık yapanın cezası ölümdür. İmam Ahmed'den ise bunun hilafına bir rivayet yapılmıştır. [7]

d) Mâlikîlere göre de sihirbazın cezası ölümdür. [8]

Hanbelîlerin bir kısmına göre, sihirbaz, kâhin ve arraf kâfir sayılmazlar. Ancak bu işten vazgeçip tevbe ve istiğfarda bulunurlarsa, serbest bırakılırlar.

Hanefîler ise, sihirbaz veya büyücünün veyahut kâhin ve arrafm yaptıkları hayalî şeylerin ve manevî tesirlerin özünü şeytanlardan aldıklarına inanıyorlarsa kâfir olurlar ve haklarında murtedd ahkâmı câri olur. Ama böyle hayal ettiklerini söylerlerse kâfir olmazlar.

İmam Şafiî ise, küfrü gerektirir anlamda bîr itikada sahiplerse kâfir sayılırlar veya sihrin helâl olduğunu iddia ederlerse yine dinden çıkmış kabul edilirler. Zira bu hususta Kur'ân, Hadîs ve İcma'da kesin beyânlar mevcuttur.[9]

Yine îmanı Ahmed'e göre, sâhir, kâhin ve arraf tevbeye davet edilirler. Aynı zamanda tutuklanırlar ve ciddi bir pişmanlık izhar edinceye, tevbe edip bir daha bu gibi şeylerle iştigal etmeyeceğine dair söz verinceye kadar tutuklu halleri devam eder.

Kitap ehlinden olan sihirbazlar öldürülmezler. Ancak sihir veya büyü yapıp birinin ölümüne sebep olursa kısas uygulanır. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kitap ehli ayırd edilmeksizin islâm ülkesinde bulunan bütün sihirbazlar öldürülürler. [10]

Tahliller ve Rivayetler

1080 holü Cündeb hadîsinin isnadında İsmail b. Müslim el-Mekkî bulunuyor ki Tirmizî bu zatın zayıf olduğunu belirtmiştir. Hem hadîs mevkuf olarak rivayet edilmiştir. [11]

Nevevî, Müslim Şerhi'nde diyor ki: "Sihirle amel etmek haramdır. Büyük günahlardan olduğu bilicma' sabit olmuştur. Bazan küfür olur, bazan da küfür olmaz, büyük masiyet olarak kalır. Bunun gibi sihir öğrenmek ve öğretmek de haramdır. Bize göre sâhir öldürülmez. Tevbe ederse tevbesi kabul olunur."

İmam Mâlik ise onun tevbesi kabul olunmaz ve öldürülür demiştir.

1081 no'lu Bücale rivayeti sahihtir. Müslümanların itikadını bozacak, kültürünü zedeleyecek şeylere dikkatler çekiliyor. Sihir ve büyücülüğü cazip hale getirme gayreti içinde olan sihirbazların imhası emrediliyor ve aynı zamanda dinen nikâhı haranı olan yakınlarıyla evlenen mecusîlerin bu tür evliliklerine son verilmesinin; evlenenlerinin derhal ayrılmasının lüzumu belirtiliyor.

İslam ülkelerinde zimmîlerin ve müste'min olanların İslâm ahlâkını tahriplerine imkan verilmemesinin gereğini duyan büyük devlet adamı Hz. Ömer (r.a.) bu konuda bütün eyalet valilerine bir genelge göndermiştir; Şüphesiz Hz. Ömer (r.a.) böyle bir emir verip gönderirken mutlaka Kur'ân ve Hadîslere dayanarak hareket etmiştir.

Bugün hâlâ yıldızlardan, burçlardan birtakım hükümler çıkartanların, yıldız falına inananların, hayatlarının burçların ve yıldızların tesiri altında olduğunu iddia edenlerin veya öyle sananların sayısı hayli kabarıktır. Ruha, kalbe, vicdana hitap etmeyen pozitif ilimler bu insanları hâlâ hurafeden,

bâtıl inançlardan kurtarmış değildir. Her yanı ve yönüyle akla, kalbe, vicdana, ruha, dünya ve âhiret hayatına seslenen İslâm dininin eğitim ve öğretim yoluyla nesillere ve kuşaklara verilmediğinin sıkıntılarını çekmekteyiz. Hâlâ cinlerden meded umanlar, medyumun peşine takılıp seanslara katılanlar, muskacıdan, büyücüden meded umanlar gün geçtikçe çoğaldığına göre, insanlara gerçek anlamda eğitim verilmiş, medenice yaşamanın yolları öğretilmiş denilemez. Yüce İslâm bu ve benzeri hurafa ve batıl inançları onbeş a£ir önce temelinden kazıyıp atmış, gecesi de gündüzü kadar aydınlık bir hayat nizamı getirmiştir.

1082 nolu Muhammed b. Abdirrahman rivayeti üzerinde durulmuştur. İmam Mâlik bu rivayeti Muvatta'a almıştır. Ancak Hz. Haf-sa'ya sihir ve büyü yapıp nasıl bir tesir meydana getirdiği bilinmemek' tedir. Eğer hadîs sahîhse Hz. Hafsa'nm onu öl dürtme sinin ciddi bil sebebi söz konusudur. Kadının sihir ve büyüyle neler, ne entrikalaı çevirdiği araştırmaya değer bir olaydır. Ancak bu hususta kaynaklarda tatmin edici bilgi mevcut değildir.

İbn Şihab rivayetinin sahîh olduğu tesbit edilmiştir. Resûlüllah'E büyü ve sihir yapan kitap ehli kişinin bu yüzden öldürülmediği bir deli olarak gösterilmektedir. Nitekim müctehid imamlar da bu konuda tan görüş birliği halinde değillerdir. Yukarıda naklettiğimiz üzere farkl görüş, yorum ve istidlaller mevcuttur.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz: Sihir, büyü, kehanet ve arraflık ha ramdır ve kesin yasaktır. Buna muhalefet eden bir ilim adamı yoktur Ancak sihirle uğraşan kişinin küfre girip girmediği tartışma konusu dur. Sonra da bu kişilerin itikadına göre hüküm verilir: Sihrin büyünün, kehanetin ve arraflığm helâl olduğuna itikad ediyorlarsa e! bette küfre girmiş olurlar. Rücu' ve tevbe etmeleri halinde öldürülü] öldürülmeyecekleri de ihtilaflı bir meseledir. [12]

Sihir ve Büyünün Ruhlar Üzerindeki Tesiri

Sihir Arapça bir kelimedir. Sözlükte, nefes borusunun ucuna ve ıkciğere denir. Sonradan cadılık anlamında kullanılmıştır. Birinin Akciğerine vurup onu sersem etmekle cadılık, büyücülük arasındaki benzerlik dikkate alınmış

ve böylece sihir terim olarak tabiat kuvvetleriyle insanlar arasında birtakım gizli ilişkiler bulunduğu inancıyla inşan ruhu ve zihni üzerinde birtakım tesirler uyandırma yöntemi olarak belirlenmiştir.

Fahruddin Râzî sihri sekiz ayrı bölümde incelemiş, Şeyh Mecdüddin Firuzabâdî ise onu üç bölümde değerlendirmiştir:

a) Sadece aldatma ve tahayyül at dır ki hakikati yoktur. Buna gözbağcılık da denir. El çabukluğuyla birtakım, inanılması zor değişik şeyler gösterilir.

b) Cin ve şeytanlara yaklaşıp ilişki sağlamak suretiyle onların yardım desteklerine kapı açılır.

c) Küfrü irtikâb etmek suretiyle afsun yapıp eşyanın tabiatını değiştirir şekilde bir takım görüntüler sergilenir.

Büyü de sihrin bir başka şeklidir. Daha çok ruhlar ve zihinler [üzerinde olumsuz tesir uyandırma yöntemidir. Büyücüyle kâfir cinler arasında bir ilişki bulunur ve o cinlerin yardımıyla bir takım tesirler meydana getirilebilir.[13]

Sihir ve büyünün olumsuz tesiriyle ilgili birçok rivayetler bulunuyor. Ama daha çok dikkat çekeni, Lebîd adındaki sihirbaz büyücü bir yahudinin Resülüllah (s.a.v.) Efendimiz aleyhine sihir ve büyü yapmasıyla birtakım olumsuz tesirler ortaya koymasıdır. [14]

İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resülüllah (s.a.v.) Efen dimiz'e sihir (ve büyü) yapıldı. O kadar ki, Resûlüllah'a (s.a.v.) yapmadığı bir şeyi yapmış hayali gelirdi. Böylece (O'nun bu hali devam etti). Tâ ki bir gün benim yanımda bulunurken Allah't duâ etti, tekrar dua etti. Sonra da şöyle buyurdu:

- "Bildin mi ya Aişe, kendisinden fetva istediğim hususta Cenâb-ı Hak bana fetva verdi?" Ben de:

- 'Ta Resûlallah, o fetva nedir?" diye sordum. Buyurdu ki:

- "İki kişi (iki melek) bana geldi, biri baş ucumda, diğer ayak ucumda oturdu. Sonra onlardan biri arkadaşına: "Bı adamın rahatsızlığı nedir?" diye sordu. O da: "Sinirlenmiş büyülenmiştir" diye cevap verdi. Diğeri: "Kim ona sihir, büyi yaptı?" diye sordu. O da: ITLebîd b. A'sam adında Benî Zurayk ka bilesinden bir yahudî" diye cevap verdi. Öteki: "Ne gibi şeyde si hir, büyü yapmıştır?" diye sordu. O da: "Bir tarak, saç sakal tai antısı ve erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığında" diy cevap verdi. "O tarak ve tarantı ile kapçık neredir?" diye so? du. O da: "Zervan kuyusundadır" diye cevap verdi.

Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ashabında: bir grup insanla birlikte kalkıp o kuyuya gittiler. Kuyuya naza eyledi, üzerinde bir hurma ağacı bulunuyordu.' Sonra H; Aişe'ye döndü ve şöyle buyurdu:

- "Allah'a and olsun ki o kuyunun suyu kına suyu gil kırmızı ile kahverengi arasında bir renkteydi. Hurma ağacını uçları da şeytanların başları gibiydi." Bunun üzerine ben:

- "Ya Resûlallah! Kuyuya atılan o sihirli şeyi çıkardın mi diye sordum O da:

- "Hayır çıkarmadım. Bana gelince, Cenâb-ı Hak gerçekte bana afiyet ve şifâ verdi. Hem de o sihri çıkarmakla hal üzerine bir şer ve kötülüğü yaymaktan endişe duydum" diye cevap verdi. Sonra emretti de o kuyu kapatıldı.[15]

Tahliller ve Açıklamalar

Ehl-i Sünnet ve ilim adamlarının cumhuruna göre sihir (ve büyü) fardır. Aynı zamanda sihrin ve büyünün bir hakikati de vardır.

Diğer bazı ilim adamlarına göre, sihir ve büyünün hakikati yoktur. Bir takım gerçeği olmayan hayallerden başka bir şey değildir.

Oysa Cenâb-ı Hak kendi kitabında sihirden söz etmiş bulunuyor. Aynı zamanda yukardaki hadîs de sihir ve büyü denilen ruhî bir tesirin mevcudiyetini isbat ediyor. Aynı zamanda sihir ve büyünün birtakım eşyaya

ruhî nüfuzda bulunarak işlendiği ve kimsenin göremiyeceği yerlere defnedildiği anlaşılıyor.

Sadece kendi akıl ve mantıkları doğrultusunda düşünüp karar verenler ise, bu hadîsi red ve inkâr etmişlerdir. Resûlüllah (s.a.v.) Efendi-miz'in sihirlenip büyülenmesini O'nun makamının yüceliğine yakıştır amamışlardır. Oysa böyle bir iddiaya gerek yoktur. Çünkü kitap ve sünnet, aynı zamanda cereyan eden bazı olaylar sihrin ve büyü denilen bir tesirin varlığını isbat etmektedir. Hem Cenâb-ı Hak Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'i dini tebliğde ve doğru olanı söylemekte yeterince korumuştur. Dünya işlerinde ise bazı hayalî şeylerin sadır, olması ve tebliği ile mükellef bulunmadığı bazı dünya işleri üzerinde indî kanaat yürütmesi mümkündür. Ancak Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bütün bu durumlarda ve kendisine vaki olan hayalî şeylere nübüvvet ve risaletin safiyet ve yüceliğini zedeleyecek bir yanlışlık veya saçmalamada asla bulunmamıştır. Günlük mutad dünyevî işlerden birini yapıp yapmadığı şeklinde birtakım tereddütler hasıl olmuşsa da onun tesirinden derhal kurtulmak için Allah'a duâ etmiş ve kısa sürede o havadan kendini uzak tutmuştur. Yapılan sihir ve büyünün estirdiği hayalin belirtisi bu cümledendir.

Nitekim Kadı Iyaz diyor ki: "Bu hadîsin rivayetleri, yapılan sihir ve büyünün olumsuz tesiri sadece Efendimiz'in bedeninde ve dış organlarına yönelebilmiş, aklı, kalbi ve itikadı üzerinde en küçük bir tesir bırakmamıştır... Şüphesiz beden üzerindeki az bir olumsuz tesirin hiçbir zaman O'nun nübüvvet ve ri s aletine tesir edip bir karışıklık meydana getirememiştir. Çünkü Cenâb-ı Hak O'nun aklım, kalbini ve itikadını her türlü olumsuz tesirden korumuş ve uzak tutmuştur." [16]

Sihir bütünüyle şeytanî yollara baş vurmak, kâfir cinlerle temas sağlamak ve ilâhî sınırlan aşmakla meydana gelir. Sihir eşyanın hakikatini değiştirmez, değişmiş hayalini verir ve kısa bir süre sonra değiştirmediği anlaşılır. Büyü de sihirden bir şubedir. Yine şeytanî yollara baş vurmak, cinlerden yardım görmek suretiyle ruhlar ve duygular üzerinde birtakım olumsuz tesirler irca etmekle kendini hissettirir. Şüphesiz bunun en tesirli ilâcı, Muavvezeteyn sûrelerini okuyup Allah'tan şifa dilemektir.

Sihir ve büyü yapan kimse bunun helâl ve meşru olduğuna inanıyorsa, dinden çıkmış olur ve murted sayılır. Tevbe edip dönüş yapmadığı, yani bu gibi şeytanî işleri bırakmadığı taktirde İslâm devletinde yaşıyorsa katledilir.

Böylece sihir yapan da yaptıran da, büyü yapan da yaptıranda büyük günah işlemekte ve bunun haram olduğunu kabul etmedikleri taktirde küfre düşmektedirler.

Sihirle keramet arasındaki fark çok açık ve belirgindir: Sihir ve büyü ancak ilâhî sınırları çiğneyen fasık bir kişinin işidir. Keramet ise Allah'a dosdoğru inanıp nefsini Kur'ân ve Sünnet'e göre terbiye eden bir velîden sadır olur. Keramet kimseye zarar vermez, fakat imân ve irfanı artırır. Sihir ve büyü ise bütünüyle insanlara zarar verir, inançlarını sarsar ve kardeşlik bağlarının kopmasına, gerçekleri bırakıp hurafelerin peşine takılmaya yol açar. Keramet Rahmanidir, sihir ve büyü ise şeytanîdir.

Konuyu şöyle özetleyebiliriz:

Sihir ve büyü vardır. Bunların peygamberin bedeni üzerinde, diğer insanların ruh ve duyguları üzerinde birtakım olumsuz tesirleri olabilir. Bu tesirden korunmak ve kurtulmak için Muavvezeteyn sûrelerini okumak yeterlidir. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'e sihir ve büyü yapıldığı sahîh rivayetle sabit olmuştur. [17]

Sihir ve Kehanetle İlgili Diğer Hadisler

Ebû Musa (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: 1fÜç kimse vak ki cennete giremiyecekler: İçki içmeye devam eden, hısımlarından ilgisini kesen, sihri tasdik eden..." [18]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim bir kâhine veya arrafa gider de onun dediğini tasdik ederse, o gerçekten Muharamed'in (s.a.v.) üzerine indirileni inkar etmiş olur." [19]

Safiyye bint Ebî Ubeyd'den rivayet edilmiş, o da Peygamber (s.a.v.) Efendimizin bazı zevcelerinden, onlarda Peygamber (s.a.v.) Efendı-miz'den rivayet etmişlerdir. Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: "Kim bir ar-rafaya gider de ondan bir şey sorarsa Cenâb-ı Hak onun kırk gecelik (kırk günlük ve gecelik) namazını kabul etmez." [20]

Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: 'İnsanlar Peygamber (s.a.v.) Efendimizden kehanetten sordular. Efendimiz onlara:

- "O birşey değildir" diye cevap verdi. Soranlar:

- 'Ya Resûlallah! Şüphesiz kâhinler zaman zaman birşey-den söz ediyorlar ki o şey hak (gerçek) oluyor" dediler. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"(Onların gerçek olarak söylediği) söz halttandır ki cinnî (cinlere mensup bir cin) onu kapıp kendi dostu olan arrafin kulağına (cam bardağın veya tavuğun çıkardığı sese benzer bir sesle) fısıldıyor ve onlar da o söze yüz yalan karıştırıyorlar." [21]

Yine Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Ebû Bekir'in (r.a.) bir hizmetçisi vardı ki onun elde ettiği gelirden yerdi. Bunun üzerine o hizmetçi: "Bunun nereden elde edildiğini biliyor musun?" diye sordu. O da: "Nereden elde edilmiştir?" diye sordu. Hizmetçi cevap verdi: "Cahiliyye devrinde ben bir kişiye kehanette bulundum ki hiç de iyi bir kehanette bulunmayı beceremezdim. Ama ne var ki ben onu aldattım. Derken (bu gün) onunla karşılaştım ve bunu o bana verdi ve siz de işte ondan yemiş bulunuyorsunuz!" Bu cevap üzerine Ebûbekir (r.a.) elini (parmağını) boğazına sokarak midesinde ne varsa hepsini kusup dışarı çıkardı." [22]

İbn Abbas (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim yıldızlardan (insanların, milletlerin, ve fertlerin kaza ve kaderleriyle ilgili) bir ilim aktarıp alırsa, sihirden bir şube iktibas etmiş olur ve bunu artırdığı nisbette iktibası artar." [23]

Muâviye b. Hakem es-Sülemî (r.a.) den yapılan rivayete göre adı geçen, Rasulullah (s.a.v.) Efendimize şöyle dediğini haber vermiştir:

-'Ya Resûlallah! Doğrusu cahiliye devrine yakınlığım daha pek uzak sayılmaz. Allah ise İslâmiyetle bize yöneldi (de öylece o devirden kurtulduk). Bizden bazı kişiler kâhinlere giderdi." Peygamber (s.a.v.) ona:

- "Artık kâhinlere gitmeyin" buyurdu.

- "Bizden kimileri de (bazı) şeyleri uğursuz sayardı" dedim. Peygamber (s.a.v.):

- "Bu göğsünüzde hissettiğiniz (asılsız) bir şeydir. O bakımdan bu gibi şey (duygu) lar sizi başladığınız işten alıkoymasın" buyurdu.

"Bizden bazı adamalar birtakım çizgiler çizip bir şeyler a /arlardı" dediin. Peygamber (s.a.v.):

- 'Peygamberlerden bir peygamber de çizip çizip birşeyler azardı. Artık kimin çizgi ve yazısı o peygamberin çizgi ve azısına uygun düşerse işte isabet eden o olur..." buyurdu. [24][25]

İlim Adamlarının Görüş ve İstidlalleri

İlim adamlarının cumhuruna göre, sihri, sihirbazı, büyücü ve ahini tasdik eden büyük günah işlemiş olur.Hattâ ilim adamlarından azışma göre, sihirbazı, büyücüyü tasdik edip inanan kimse dinden kar. .

O bakımdan müslüman bir kimse sihirbazı, büyücüyü ve arrafı .asilik eder, onun dediklerine kulak verip inanır ve tevbe etmeden ölürse cennete çok uzun bir süre giremez. Bunlara gidip inanan ve [islâm'ın bunlarla ilgili emir ve hükümlerini inkâr edenler ise ebediyen 1 cen nete giremezler.

Kadı Iyaz diyor ki: "Araplarda kehanet üç kısma ayrılırdı:

a) Bir kişinin cinlerden bir dostu olurdu da o, gökten gizlice ptığı haberi getirip ona bildirirdi, Bu-kısım, Allah son peygamberi hz. Muhammed'e (s.a.v.) risâlet gönderince artık işlemez hale geldi ve gö^ün haberlerinden cinler ve şeytanlar men'edilmiş oldu.

b) Yeryüzünde meydana gelen bir olayı o cinin tesbit edip kendi astıma haber vermesiyle vücut bulurdu.

Mu'tezileden bir kısmı kehanetin bu iki çeşidinin de muhal ığunu belirterek bütünüyle reddetmişlerdir.

c) Müneccimlerin yaptığı tesbitlerdir. Bazı kişilerde birtakım 'er ve yetenekler meydana gelir de bir şeylerden haber verirler. Ama -rın haber verdiği şeyden yalanın payı çok fazladır." [26]

Tahliller

2 dipnotlu Ebû Musa hadîsi sahihtir. Sözü edilen üç sınıf inam -i cennete giremiyeceği yorumu gerektiren bir anlatım tarzı pırlaktadır. Şöyle ki, içkiyi helâl sayıp ona devam eden, hısımlain ilgi kesmenin caiz olduğuna inanıp onlarla ilgi kurmayan ve sihharam olmadığına inanıp haram ve yasak olduğunu kabul etmeyen

kimse haramı helâl saydığından-dolayı-tevbe ve istiğfar edip dönüş yapmadan ölürse cidden cennete girşmezler. Ama bunların haram olduğunu bilip kabul etmekle beraber yine de kendini tutamayıp içki; içmeye devam eder* hısımlarından ilgisini keser ve sihirbazı, büyücüyü doğrularsa uzun süre cennete giremez.

Cinler vasıtasıyla veya geliştirdiği bazı yetenekleriyle gaibden ha-^ ber veren, hırsızın kim olduğunu belirleyeni yitik malın yerini haber, vereiı kimseyi kim tasdik eder, yani onun dediklerinin doğruluğuna inanır ve bu haram fiili helâl sayarsa dinden çıkar. Helâl saymaz ancak kâhinlere, arraflara baş vurmaktan kendini alamazsa büyük günah, işlemiş olur. Aynı zamanda kırk günlük namazı kabul olunmaz.

Kâhin ve arrafm haber verdiği şey, olay aynen çıkıyorsa, buna da şaşmamak ve aldanmamak gerekir. Zira cin ve şeytanlar gök haberlerim ni almaktan her ne kadar men'edilmişlerse de bazan kulak verip çalmaya çalışırlar ye hemen bir şihab onları kovalayıp uzaklaştırır, -İşte doğru çıkan haberin sebebinin bu öldüğünü Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bildiriyor; Ancak çoğu zaman gökten kapıp çaldıkları bir habere bir çok yalanlar da katarlar. Kâhinler de birtakım ilâvelerde bulunurlar! O bakımdan Allah'ın kesin men'ettiği gök haberini kapıp çalan bir cinin veya şeytanın verdiği bilgiyi doğrulamak ve kâhinlere arrafîara gidip onlardan bir şeyler sormak hem büyük günah, hem de imanı tehlikeye düşürebilir.

Böylece 1093, 1094 dipnotlu Ebû Hüreyre ile Safiyye hadîsleri de sahihtir. Safiyye hadîsinde Taberânî şu fazlalığı nakletmiş tir: "Kim de tasdik etmeksizin, arrafa giderse Allah onun kırk günlük namazını kabul etmez."

1095 dipnotlu Hz. Aişe hadîsi da sahih olup istidlale sâlihtir. Hadîs, bazı cin ve şeytanları gök haberlerinden bir şey kapıp çaldığının mümkün olduğuna ve ancak onların getirip arraf ve kâhine aktarırken bir sürü yalanlar da kattıklarına, o bakımdan onların verdiği haberle, amel etmenin caiz olmadığına delâlet etmektedir.

1096 dipnotlu Hz. Aişe hadisi, ise, kâhin ve arrafm bu yolla elde ettikleri kazancın haram olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim Ebû Bekir Sıddîk, kendisine ikram edilen yemeğin kehanette bulunmaya karşılık verildiğini öğrenince midesinden dışarı çıkartmayı uygun görmüş ve bununla müslümanlara bir kıstas vermiştir.

1097 dipnotlu İbn Ahbas hadîsi, yıldızlardan ahkâm çıkarmanın, kaza ve kaderi yıldızların hareketlerine bağlamanın da bir tür sihir olduğuna ve onun gibi haram kılındığına delalet etmektedir.

1098 dipnotlu Muaviye hadîsi ise, üç önemli hüküm ihtiva etmektedir:

1- Kâhinlere gitmenin caiz olmadığı

2- Bazı şeyleri uğursuz sayıp başlanılan işten vazgeçmenin doğru ve caiz olmadığı,

3- Birtakım çizgiler çizip yazılar yazmak suretiyle afsunda bulunmanın her ne kadar bir peygamber tarafından yapıldığı kaydedilmişse de, o paygamberin bilgi ve ölçülerine uygun çizgi çizip yazı yazmanın mümkün olmayacağına işaret edilerek bu gibi şeylerle uğraşmanın birtakım sakıncalı sonuçlar doğuracağı belirtilmek istenmektedir.

O halde eşyayı, birtakım canlıları ve hareketlerini, tabiat olay-! larım uğursuz saymak caiz değildir. Başlanılan veya başlanmak istenilen bir işi bu yüzden bırakmanın doğru olmayacağı bildirilmektedir. Bu daha çok kişinin şüphe ve vesvesesini göğsünde hissettirdiği bir evhamdır. Bu gibi evham ve vesveseyle amel zaten caiz değildir.

Bir peygamberin çizgiler çizip birtakım yazılar yazması, ilâhî vahye dayanır. Şifa ve rahmet niyetiyle ilâhî kelâmdan bir âyet yazmak , bugün

için de geçerlidir.. Ancak bir takım çizgiler çizmenin usul ve kuralı, tesir ve neticesi nedir buna İslâmiyet yer vermemiştir. Sadece bir peygamberin böyle yaptığı bildirilerek buna muvafakatin mümkün olmayacağı aşikârdır. Zira o peygamberin izlediği usûl ve yöntemi tesbit etmemiz mümkün değildir. Günümüzde halâ bazı bilgisiz, kültürsüz hoca geçinenlerin birtakım karmaşık çizgiler çizip okunmayacak kadar karışık ve düzensiz yazılar yazdığı" görülmekte ve duyulmaktadır. Onların yazdıklarında ne şifa, ne tesir, ne de olumlu bir sonuç vardır. Saf müslümanlar aldatılarak bir geçim vasıtası haline getirilmiş bulunuyor. Yapan da yaptıran da günahkârdır.

Bu bapta Ebû Dâvud ile Tirmizî'nin tahrîc edip sahîhledikleri ve İbn Mace'nin de naklettiği bir hadîs ise şöyledir: "Uğursuz sayma şirktir..." İbn Mes'ud (r.a.) diyor ki, Resûlüllah bu cümleyi üç defa tekrarladı.

Buharî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâf nin İbn Ömer (r.a.) dan yaptıkları rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Uğursuzluk evde, kadında ve atta* vardır..." Müslim'in yaptığı rivayette ise "Uğursuzluk ancak üç şeyde vardır: Kadın, at ve ev..." Yine Müslim'in bir başka rivayetinde ise hadîs şu lâfımla nakledilmiştir: "Eğer bir şeyde uğursuzluk olmuş olsaydı, atta, meskende ve kadında olurdu." Diğer bir rivayetinde ise şöyle buyurulmuştur; "Eğer bir şeyde uğursuzluk olmuş olsaydı, evde, hizmetçide ve atta olurdu."

Yine Ebû Davud'un tahrîc edip Hâkim'in sahîhlediği Enes hadîsinde ise demliyor ki: "Bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e:

- 'Ya Resûîallah! Biz bir evde kalıyorduk ki o evde sayımız hayli çoktu, malımız da çoktu. Başka bir eve geçtik, derken o ikinci evde sayımız azaldı, malımız da azaldı..." Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ona şöyle buyurdu:

- "O evi terkedin. Çünkü o ev zemîme (yerilmiş murdar) dır."

İmam Malik'in ise Muvatta'da Yahya b. Saîd'den yaptığı rivayette deniliyor ki: "Bir kadın Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'e geldi ve şöyle dedi: "Kaldığımız evde sayımız çok, malımız hayli kabarıktı. Sonra sayımız azaldı ve malımız (elimizden çıkıp) gitti..." Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ona şöyle buyurdu: "O evi terkedin, Çıjrkü o ev zemîme (yerilmiş yaramaz.bir ev) dir." ,

îlim adamları bu hadîsleri tahlil, ederken farklı yorumlarda bulunmuşlardır. İmam Mâlik'e göre, hadîs zahiri üzeredir. Yani delâlet ettiği manâ ne ise onu ifade etmektedir, başka bir yorumda bulunmaya gerek yoktur. Zira bazan Cenâb-ı Hak bir evi sakinlerine zarar getirecek duruma sokar. Kadın, at, hizmetçi de öyle...

Hattabî ise, birçok ilim adamlarının şöyle yorumda bulunduklarını belirtmiştir: "Bu üç şey uğursuzluk getirme konusunda birer istisna teşkil etmektedir. Yani eşyada uğursuzluk yoktur, sadece bu üç veya dört şeyde uğursuzluk olabilir. Oturduğu ev kendilerini sıkmaya başlar ve huzursuzluk doğurursa, evli bulunduğu kadınla bir arada bulunmaktan tiksinip huzursuzluk hissediyorsa, Beslediği at veya hizmetçiye karşr hoşnutsuzluk, isteksizlik duyuyorsa, o taktirde evi değiştirmede, kadım boşamada, atı satmada, hizmetçiyi ayırmada fayda vardır."

Diğer ba'zı ilim adamları ise şu yorumda bulunmuşlardır: "Evin uğursuzluğu dar olmasından, komşularının kötülük ve eziyetinden kaynaklanır. Kadın uğursuzluğu kısır kalmasından, dilinin bozukluğundan, mevcuda şükretmemesinden ve bir takım şüphelere kapılmasından kaynaklanır. Atın uğursuzluğu üzerinde gaza yapılmamasmdan ve fîatmîn yükseldiğinden kaynaklanır. Hizmetçinin uğursuzluğu ise, fena huyundan, anlayışının kıtlığından, kendisine verilen hizmetleri lâyıkıyla yerine getirmemesinden kaynaklanır."

O halde umumî anlamda uğursuzluk yoktur. Hususî anlamda ise belirtilen şeylerde bazı sebeplerden dolayı uğursuzluk olabilir.

Bu konuda birkaç rivayet daha bulunuyor. Onları nakletmeye gerek görmedik. [27] . .

Peygamber Efendimize Söven Kimse Hakkında Ne Gibi İşlem Yapılır?

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bütün milletlere ve insanlara rahmet olarak gönderilmiştir. Ö, peygamberler zincirinin en son ve en [büyük halkasıdır. Peygamberlik O'nunla son bulup mühürlenmiştir.

Allah'a ve âhiret gününe imân edip Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e 'imân etmeyen kimsenin imânı sahîh d:eğildir; Çünkü Allah'ın. son kelamını ve indirdiği hayat nizamını ancak Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ve O'na indirilen Kur'ân'a imân etmekle, Öğrenip amel etmek mümkündür, Nitekim Cenâb-ı Hak: "Peygambere itaat ederi gerçekte Allah'a, itaat eder. Kim de yüz çevirirse (üzülme. Çünkü) seni, onlar üzerine koruyucu (bir bekçi) olarak göndermedik." [28] buyurarak Peygarnber'e (s.a.v.) itaatin farz olduğunu ve ancak itaat veimanm ona itaat ye imânla tamamlanabileceğini bildirmektedir. Diğer yandan Kur'ân'da onbeş kadar yerde "Allah'a ve O'nun Resulüne itaat ediniz" buyurulmaktadır. Al-i Imrân sûresinde ise bu emir iki değişik anlatımda, şöyle açıklanmaktadır: "De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir." [29] "De ki: Allah'a ve Peygamberine itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz şüphesiz ki Allah, kâfirler i sevmez." [30]

Buna benzer birçok âyetler vardır. Kurtuluş ve mutlak saadetin ancak Allah'a ve Peygamberi Hz. Muhammed'e itaatle gerçekleşebileceği ise Azhab sûresi 71. âyetle net biçimde açıklanmıştır.

" Gerçek, bu olunca, Peygamber Efendimiz'e inanıp O'nu sevmek, O'nünla gönderilen son dini kabul etmek ve gereğince amel etmek mükellef olan her kişiye farzdır. Peygamberi sevmek, O'na itaati red-detinek küfürdür.

Bu açıdan konuyu incelediğimizde, Hz. Peygamber'e dil uzatıp hakarette bulunan kimse hakkında nasıl bir ceza uygulanır? İslâm devleti sınırları içinde olup böyle bir günaha cesaret eden kimse önce dinden çıkar. Dinden çıkınca da mürted olur ye murtedin katli ise vacip olur. îlim adamlarından önemli bir kısmının görüş ve içtihadı bu mer-. kezdedir.
[31]

Îlgili Hadisler

Şa'bVden, onun da mU'minlerin emlri Hz. Ali'den yaptığı rivayet-göre; Yahudi bir kadın sık sık peygambere sövüp O'nun ale> hinde ağır söz söylüyordu. Bunun üzerine (mü'minlerden) bii adam onu boğup öldürdü.

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz < kadının zimmetini ibtal etti. (onun vatandaşlık ahd ve emanını; hıfz-u himayesini hükümsüz saydı ve) böylece onu öldüren adam hakkında cezaî bir hüküm uygulamadı. [32]

îbnAbbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre; A'ma bir adamın bu ümmüveled (kendisine çocuk doğuran bir cariyesi) bulunuyor du. Bu câriye sık sık Peygamber (s.a.v.) Efendimize dil uzatiî aleyhinde çok ağır sözler sarfederdi. A'ma adam ise onu bunaai men'etmeye çalışır, ama kadın vazgeçmeyip sövmeye devan ederdi. Bir gece yine o câriye Peygamber (s.a.v.) aleyhinde agı söz söyleyip sövdü. A'ma adam dayanamayarak demir bir kes kiyi onun karnına vurup bütün ağırlığıyla bastırarak kaam öldürdü. Sabah olunca olay Peygamber (s.a.v.) Efendimiz e an latıldı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz insanlaı topladı ve şöyle buyurdu; Allah adına bir adama and veriyorur ki işlediği fiili işlemiştir, benim onun üzerinde bir hakkım bulunuyor, mutlaka ayağa kalksın!" Böylece o a'ma adam ayağa kalkıp oradaki insanların omuzlarını adımlayarak, hareketini sürdürerek Peygamberin (s.a.v.) Önünde oturdu ve şöyle söze başladı: 'Ya Resûlallah! O öldürülen cariyenin sahibi benim. O durmadan sana dil uzatıp söver, ağır sözler kullanırdı. Ne kadar men'etsem yine de men'olmaz sövmeyi sürdürürdü. Ondan inci misali iki de oğlu vardı ve o benim yakın refikam olarak bulunuyordu. Geçen akşam yine size sövüp aleyhinizde ağır söz söyledi. Bunun üzerine ben de ucu sivri demir keskiyi alıp onun karnının üzerine dayadım ve ağırlığımı kullanarak o demiri ba-tırdım tâ ki öldürmüş oldum." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Sizler şâhid olunuz ki o cariyenin kanı hederdir (öldürene hiçbir ceza verilmeyecektir)." [33]

Enes-(r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir;

"Bir Yahudi Peygamber'in (s.a.vO yanından geçerken "es-sâmu aleyke" dedi. Resûlüllah (s.a.v.) de "ve aleyke" diye karşılık verdi. Sonra da Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

-“Şu yahudinin ne dediğini biliyor musunuz? es-Sâmu aleyke dedi." Ashab-ı Kiram:

- 'Ya Resûlallah! Onu öldürelim mi?" diye sordular. Resûlüllah (s.a.v.):

- "Hayır... Kitap ehli size selâm verince, siz de ve aleyküm deyiniz" diye buyurdu. [34]

Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimize sövüp sayan, nun aleyhine ağır söz söyleyen dinden çıkıp küfre girer. Böylece murt-ed olur ve hakkında murted hükmü uygulanır. Bunun gibi Peygamber'in (s.a.v.) sünnetlerinden bir sünnete razı olmayan, beğenmeyip reddeden kimse de dinden çıkıp küfre girmiş olur. [35]

Hz. Muhammed'e (s.a.v.) sövmeğe zorlanıp tehdit edilen kimse Muhammed ismini anarak ağır söz kullanırsa bu onun niyetine göre sonuç verir: "Ben istemediğim halde sövdüm" derse kâfir olmamış sayılır. "Ben Nasarâ'dan Muhammed adındaki bir adamı kasdederek sövdüm" derse yine küfre girmemiş olur. Ama "tehdit karşısında Hz. Muhammed'i kasdederek sövdüm" derse küfre girmiş olur. Zira sadece dil ile değil kalben de sövmüş oluyor. Bunun gibi Hz. Muhammed cinnet getirmiştir veya o delinin biridir derse yine dinden çıkıp kâfir olmuş olur ve hakkında murted hükmü uygulanır. [36]

b) Şâfiîlere göre, kim İslâm'dan niyetle veya sözüyle veya fiiliyle koparsa murted olur. İsterse söz ve fiilini istihza, mad veya itikad cihe-tiyle, yapmış ve söylemiş olsun fark etmez. O halde bir peygamberi tebzîb eden veya onu küçümseyip hafife alan kimse kâfir olur ve hakkında murted hükmü uygulanır. [37] Tabii Peygamber (s.a.v.) Efendimize sövüp sayan, onun aleyhine ağır söz söyleyen kimsenin durumu da böyle...

c) Hanbelîlere göre, Allah'a ister şaka yollu isterse ciddi olarak söven kimse kâfir olur. Allah'ın âyetlerini veya peygamberlerini küçümseyip hafife alan kimse de böyle...

' Gayr-i müslim iken Peygamber'e (s.a.v.) sövüp saydıktan sonra İslâm girerse hakkında bir ceza uygulanmaz. Müslüman olduğu halde söverse, bir rivayete göre tevbesi kabul olunmaz ve katledilir. [38]

Tahliller ve Rivayetler

1103 no'lu Şa'bi hadîsi hakkında Ebû Dâvud bir görüş beyan etmemiştir. Bu daha çok hadîsin sahîh olduğunu gösterir. Nitekim yapılan tesbitlere göre isnadındaki ricalin hepsi sahihtir.

Hadîs, bir gayr-i müslim vatandaşın Hz. Peygamber'e sövmesi halinde katledileceğine dalâlet etmektedir.

1104 no'lu İbn Abbas hadîsini Ebû Dâvud tahrîc etmiş ve bir görüş beyan etmiştir. Hafız Bülûğu'l-Meram'da hadîsin râvîlerinin hepsinin sika olduğunu belirtmiştir. [39]

Hadîs, peygambere dil uzatıp söven kimsenin Öldürüleceğine ve kanının heder olduğuna delâlet etmektedir. Söven kişi müslüman ise ; murted olur ve oyüzden öldürülür. İbn Battal'a göre, teybe etmesi talep edilmez. Evzâî ve Leys'e göre, tevbe etmesi talep edilir, Tevbe edip 'pişmanlık izhar ettiği takdirde öldürülmez. Söven kişi kendisine ahd'u eman verilmiş bir gayr-i müslim ise öldürülür. Ancak sövdükten sonra İslâm'a girerse, artık öldürülmez. İbn Münzir'in naklettiğine göre, Leys, Evzâî, imam Şafiî, îmam Ahmed ve îshak'a göre söven müslüman ise tevbe etmesi teklif edilmez ve öldürülür. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kendisine ahd-u emân verilen gayr-i müslim hakkında ta'zîr cezası uygulanır, öldürülmez. Nitekim Tahâvî, Peygambere dil uzatıp "es-Samu; âleyke" (yani dert, illet, hastalık ve kötülük sana olsun) diyen kimseyi öldürmediğini delîl göstermektedir. [40]

İbn Münzir, Peygamber (s.a.v.) Efendimize dil uzatıp O'na sövüp sayanın öldürülmesinin vacip olduğunda ittifak edildiğine dikkat çekmiştir. Şâfîî imamlarından Ebû Bekir el-Fârisî Kitabu'l-îcma'da şöyle demiştir: "Peygambere (s.a.v.) dil uzatıp söven sarîh kazfte bulunmuş olur. Bu da âlimlerin ittifakıyla küfürdür. Kişi bundan dolayı tevbe etse bile öldürülmekten kurtulamaz. Yani tevbe katli iskat etmez. Çünkü kazf tevbeyle sakıt olmaz. Kaffal'e göre sövmek sebebiyle kâfir olur, ama İslâm ile kati sakıt sayılır. Hattabî ise "Müslüman olduğu taktirde Öldürülmesi hakkında bir muhalifin bulunduğunu bilmiyorum" demiştir.

Kendilerine ahd-u emân verilen gayr-i müslim bir kimse Peygamber'e (s.a.v.) sövdüğü takdirde îmam Mâlik'e göre öldürülür. Ancak İslâm'a girerse öldürülmez. Söven kişi müslim ise, tevbe etmesi talep edilmeksizin öldürülür.

Evzaî ve Mâlik'ten yapılan bir rivayete göre, Peygamber'e söven müslüman murted olur ve öldürülmeden Önce tevbe edip pişmanlık duyması istenir.

1105 no'lu Enes hadîsi sahîh kabul edilmiştir. O bakımdan istidlale salihtir. Hadîs, Peygamber'e (s.a.v.) "es-Samu aleyke" demek suretiyle dert, belâ, kötülük isteyen yahudinin öldürülmediğine delâlet etmektedir. Böylece gayr-i müslimin Peygambere sövmesi sebeHyle ta'zîr cezası uygulanır sonucu ortaya çıkmış bulunuyor; [41]

Çıkarılan Hükümler

1- Peygamber (ş.a.v.) Efendimize dil uzatıp söven kimse murted olur ve hakkında ridclet hükmü uygulanır.

2-Bu sebeple murted olan kimseye önce tevbe edip ciddi pişmanlık izhar etmesi teklîf edilir. Tevbe ettiği taktirde kati sakıt olur. Bu Ha-nefîlerih görüşüdür.

Bunun gibi Peygamberin (s.a.v.) sünnetlerinden bir sunıvsti beğenmeyen, hafife alıp küçümseyen kimse de küfre girer.

3-Peygamber'e (s.a.v.) sövmesi için ölümle tehdit edilen kimse is-temiyerek söverse küfre girmez.

4- Peygamberi küçümseyen, yalanlayan, onu hafife alan kimse kâfir olur ve hakkında murted hükmü uygulanır.

5- Peygamber'e sövüp sayan kimse de kâfir olur;.ve hakkında murted hükmü uygulanır. Bu da Şâfnlere göredir.

6- Peygamber'e (s.a.v.) ister ciddi, ister şaka, isterse öyle inanıp kabul ettiği için söver, dil uzatırsa küfre girer ve murted olur.

7- Şâfiîlerin çoğuna göre, peygamber'e dil uzatıp söven kimse kazfte bulunmuş sayılır ve tevbe bile etse tevbesi kabul olunmaz katledilir. Çünkü kazf tevbeyle sakıt olmaz.

8- Kendisine ahd-u emân verilen kimse söverse, Ebû Hanîfe'ye göre hakkında ta'zîr cezası uygulanır. İmam Mâlik'e göre öldürülür. Ancak İslâm girerse kati sakıt olur.

9- İmam Mâlik'e göre, Peygamber'e (s.a.v.) söven kişi müslümansa, öldürülmeden önce tevbe edip pişmanlık duyması istenir. Tevbe ettiği taktirde öldürülmez...

10- İslâm hâkimi, Peygamber'e (s.a.v.) söven kimse hakkında ilim adamlarıyla müctehidlerin farklı görüş ve ictihadlarından birini tercîh edebilir. Günün ve ortamın şartlarına göre, bunlardan biriyle amel etmesinde bir sakınca yoktur. Zira ictihad içtihadı nakzetmez.

Nitekim Şa'bî ve İbn Abbas hadîsleri bu yüzden öldürülen kimselerin kanlarının heder olduğuna açık biçimde delâlet etmektedir. Enes hadîsi ise, bir yahudinin "es-Samu aleyke" demesine karşılık Resûlüllah'm (s.a.v.) ona "ve aleyke" dediğine ve ümmetine de aynı şeyi tavsiyede bulunduğuna delâlet ettiğine bakılınca öldürmenin vacip değil müstehab olduğu anlaşılıyor, O bakımdan ilim adamlarının farklı yorum ve görüşleri söz konusudur.[42]

---

[1] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[2] Tirmizî/hudûd:27. Dârekutnî-Neylü'l-Evtar: 7/199

[3] Ebû Dâvud/İmaret:31.Ahmed: 1/190, 191.

[4] Taberânî/ukûl: 14. Mâlik/Suvatta: 3/78. (Tenvîrü'i-Havalik

[5] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[6] Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhül-Kebîr: 10/114

[7] Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l-Kebîr: 10/114.

[8] İbn Kudame/el-Muğni: 10/115.

[9] İbn Kudame/el-Muğni: 10/115.

[10] Şemsüddin İbn Kudame/Gş-Şerhü'l-Kebîr: 10/118.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[11] Bilgi.için bkz: Neylü'l-Evtar: 7/200. el-Muğni: 10/115.

[12] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[13] Bu konuda geniş bigi için bkz: Celâl YİLDİRİM/Asrın Kur'ân Tefsiri: 1/267, ¦272, 268, 273, 4/2186, 7/3816, 8/4369, 13/7089.

[14] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[15] Buharî/tıb: 47. Nesâî/tahrîm: 20. Ahmed: 4/367, 6/57, 63, 96.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[16] Bu konuda aen\s bilai için bkz: Neylü'l-Evtar: 7/202, 203

[17] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[18] Müslim, Müsned-i Ahmed: 3/14, 83, 4/399

[19] Ebû Dâvud/tıb:21. Müslim. Ahmed. Neyiü'l-Evtar: 7/204.

[20] Müslim/selâm: 125. Ahmed: 2/429, 4/68, 5/380.

[21] Buharî/tıb:46,tevhîd:57. Müslim/selâm: 122, 124. Ahmed: 1/218,6/87

[22] Buharî/menakıb-ı ensar: 26.

[23] Ebû Dâvud/tıb: 22, 51. İbn Mâce/edeb: 28. Ahmed: 1/227, 311.

[24] Müsiim/mesacid: 33, selâm: 121. Ebû Dâvud/salât: 168, tıb: 23. Nesâî/sehv: 20. Ahmed: 2/394, 5/447

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[25] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[26] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 7/204.

[27] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[28] Nisa Sûresi: 80.

[29] AMİmrân Sûresi: 31.

[30] Al-i İmrân Sûresi: 32.

[31] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[32] Ebu Dâvud/hudüd: 2.

[33] Ebu Dâvud/hudud:2, 3, Nesâî/tahrîm: 16.

[34] Buharî/istİ'zan: 22, murtaddîn: 4. Müslim/selâm: 9, 87. Taberânî/selâm: 3. Dâremî/isti'zan: 7. Ahmed 2/9.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[35] Bilgi için bkz: Mecmeu'l-Enhür: 1/630

[36] Bilgi için bkz: Mecmeu'l-Enhür: 1/631.

[37] el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 1/519. Mısır: 1933.

[38] Bilgi için bkz: İbn Kudame/el-Muğnî: 10/230,231.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[39] Fethu'l-Allâm !i Şerhi Bülûgi'l-Merâm: 2/220. Medine

[40] Sıddık Hasan Han/Fethü'l-Âllâm li Şerhi Bülûgi'l-Merâm: 2/220. Medine

[41] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

[42] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 5/

14- AHKAMI RİDDET VE MUREDDİN KATLİ

Ahkam-i Riddet ve Murteddin Katli

Murted, müslüman olduğu halde dinden dönüp küfre giren kimse demektir. Kur'ân-ı Kerîm'de murteddin durumu belirtilirken şöyle bu-yurulmaktadır: "Sizden kim dininden döner de kâfir olduğu halde ölürse, artık böylelerinin amelleri dünyada da âhirette de boşa gitmiştir ve işte cehennemlikler ve orada devamlı kalıcılar bunlardır." [1] Bu âyetin ışığında Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Kim dinini değiştirirse onu öldürünüz..." buyurmuştur. [2]

Bu âyet ve ilgili hadîse dayanan, yani bunlarla istidlal ve ihticac-da bulunan ilim adamları murteddin katlinin vacip olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Muâz, Ebû Musa ve îbn Abbas (Allah hepsinden razı olsun) da aynı görüş ve ictihad-dadırlar. Böylece bu mesele hakkında icma' vaki olmuş oluyor.

Dinden dönen kimsenin öldürülmesi için akıl ve baliğ olması şarttır. Aksi halde sadece te'dib cezası uygulanabilir. Bu da baliğ olmayan çocuklar hakkında söz konusudur.

Riddet, İslâm hukukunda önemli bir yer işgal eder. Hemen hemen bütün müctehid imamlar bunu ayrı bir başlık altında ele alıp incelemiş ve açıklamışlardır. Zira islâm'a mensup olup sonra bu dinden döneri kimse önce münafık olduğunu ilân ediyor, sonra da hem itikadı zayıf kimselere, hem de islâm'a ısınan gayr-i müsiimlere kötü örnek oluyor. O bakımdan hakkında ağır bir müeyyide söz konusu olmuştur. [3]

İlgili Hadisler

Tabiinden İkrime'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Birkaç zındıkı alıp mü'minlerin emîri Hz. Ali'ye (r.a.) getirdiler. Hz. Ali onları ateşte yakıp hayatlarına son verdi. Bu haber ve olay İbn Abbas'a (r.a.) ulaşınca şöyle dedi: "Eğer ben (yetkili) olsaydım, onları yakmazdım. Çünkü Peygamber (s.a.v.) Efendimiz "Allah'ın ta'zibiyle azab etmeyin" buyurarak insanları ateşte yakmayı men'etmiştir. Onları elbette Öldürürdüm. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.) "Kim dinini değiştirirse onu öldürünüz" buyurmuştur. [4]

Ebû Musa'dan (r.a.) yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) ona şöyle emir vermiştir; "Yemene git..." Sonra da arkasından Muâz b. Cebel'i (r.a.) göndermiştir. Muâz Yemen'e ulaşıp Ebû Musa'nın yanına girince, ona bir yastık hazırlayıp koydu ve 'İn otur" dedi. O sırada Ebû Musa'nın yanında bağlı bir adam bulunuyordu. Muâz (r.a.): "Bu nedir?" diye sordu. O da: "Bu yahudi idi İslâm'a girdi ve sonra (pişman olup) tekrar yahudi dinine döndü" diye cevap verdi. Muâz (r.a.) "Allah ve Resulünün hükmettiği şekilde bu adam öldürülmedikçe ben oturmam " dedi. [5]

Ahmed b7 Hanbel'in rivayetinde ise hadîsin son kısmı şu lâfızla tesbit edilmiştir: "Allah ye Resulünün dininden dönen kimseyi öldürün diye hükmetmiştir..."

Ebû Davud'un rivayetinde ise şöyle denilmektedir: "Ebû Musa'ya İslâm'dan dönen bir kişi getirildi. O da onu yirmi gece veya ona yakın bir süre İslâm'a davet edip dönüş yapmasını telkin etti ve sonra da Muâz geldi, o da onu İslâm'a davet .ettiyse de adam dönmekten kaçındı ve bunun üzerine (Ebû Musa veya Muâz).onun boynunu yurdu (katletti)."

Muhammed b. Abdillah b. Abdilkarî'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Ebû Musa (r.a.) tarafından bir adam Hz. Ömer b. Hattab'a gelmiş bulunuyordu. Ömer (r.a.) ondan (Yemen'deki) insanların durumundan sordu, o da haber verdi. Sonra Ömer (r.a.) ona:

- "Yeni bir haber var mıdır?" diye sordu. O da:

- "Evet vardır; bir adam İslâm'a girdikten sonra dönüp kâfir oldu" diye cevap verdi. Bunun üzerine Ömer (r.a.) ona:

- "Peki ona ne yaptınız?" diye sordu. O da:

- "Onu yakınımıza çekip boynunu vurduk" diye cevap verdi. Hz. Ömer (r.a.)ı

- "Onu üç gan hapsedip ona her gün bir ekmek verseydiniz ve tevbe etmeye davette bulunsaydınız ya, belki tevbe edip Allah'ın emrine dönerdi. Allah'ım, ben (olaya) hazır olmadım ve haber bana ulaşınca razı da olmadım" dedi. [6]

Müctehid İmamların Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, dinden dönen kimseye Önce İslâmiyet arzedi-. Ur. İsterse bu dönüş birkaç defa tekrar etmiş olsun, İslâm'a dönmesi is-tihbaben kendisine telkin ve tavsiye edilir.

İkinci defa dinden döndükten sonra tevbe ederse, imam (sultan veya hakim) onun hakkında dayak cezası uygular. Sonra da salıverir. Üçüncü defa dinden dönerse dayaktan sonra hapsedilir. Bu durumda halisane bir niyet ve tavırla İslâm'a dönerse artık serbest bırakılır. Bir daha dinden dönerse aynı şey uygulanır. Ama İslama dönmemekte inad ederse artık öldürülür. [7]

Hz. Ömer,"Hz. Ali ve İbn Ömer'e göre, üçüncü'dönüşten sonra tev-besi kabul olunmaz. Çünkü o bu durumda alaycı, olayı hafife alıcıdır, gerçek anlamda tevbe edici değildir. Ve öldürülür.

İslâm'dan dönüp küfre giderse yakalanır ve tevbe etmesi teklif edilir. Mühlet isterse, üç giın hapsedilir. Üç günden sonra tevbe edip iki şehadet kelimesini açık ve net biçimde söylerse, artık öldürülmeyip serbest bırakılır.

Murteddi, İslâm'a dönmesini arzetmeden öldürmek,, mendup olanı terketmek olur. Bundan dolayı tazminat ve diyet gerekmez.

Kişi İslâm'dan dönüp küfre girince mülkü de kendisinden zail olur. Çünkü bu durumda o ölmüş hükmündedir, islâm'a dönerse mülkü kendisine avdet eder. İmameyne göre mülkü zail olmaz.

Murteddin İslâm dininde bağlı bulunduğu süre içinde kazandığı mal vârislerine verilir. Murted olduktan sonra kazandıkları beytülmale intikal ettirilir. İmameyne göre, bu da vârislerine intikal eder. Diğer üç mezhebe göre, müslümanlara fey' olup beytülmale intikal eder. [8]

b) Şâfiîlere göre, riddet (dinden dönme) niyet ile İslâm'dan kopup ayrılmakla ve bir de küfre delâlet eden bir söz veya fiille gerçekleşir. İsterse küfre açık biçimde delâlet eden sözü istihza veya inat veya itikat yoluyla söylemiş olsun farketmez. Meselâ kâinatı yaratıp düzen ve dengede tutan o yüce kudret sahibi Allah'ı veya peygamberleri inkâr eden veyahut

Peygamberi yalanlayan veya haramı helâl sayan kimse dinden çıkıp murted olur.

Ancak bu belirtilen durumlarda kişinin murted olabilmesi için aklî melekesi yerinde ergen bir mükellef olması şarttır. O bakımdan çocuğun, delinin ve tehdit edilip zorlananın riddeti sahîh değildir.

Sarhoşun riddeti sahihtir. Kendine gelip sarhoşluk hali gelince İslâm'a dönmesi teklif edilir. .

Riddet konusunda şahitlerin şehâdeti yeterli sayılır. Riddet eden adamın bu durumunda red ve inkâr etmesine itibar edilmez. Şahitlikle hükmedilir.

Dinden dönen erkek ve kadının tevbe edip İslâm'a dönmeleri teklif edilir. Bu bazı fakihlere göre vâcib, bazısına göre ise müstehabdır. Diğer bir kavle göre murted ve murtedde üç gün bekletilir, bu süre içinde tevbe edip dönüş yaparsa serbest bırakılır; küfürde ısrar ve inad ederse katledilir.

Murteddin çocuğu müslüman sayılır. Bununla beraber bu mesele hakkında farklı görüş ve içtihatlar vardır. [9]

c) Hanbelîlere göre, riddet Allah'a ortak koşmak, O'nun rübubiyetini inkâr etmek veya sıfatlarından bir sıfatı kabul etmemek veya Allah'a evlâd ve eş nisbet etmek veya bir peygamberi veya semavî kitabı inkâr etmek veya Kur'ân'dan bir âyeti red ve inkâr etmek veya Allah'a ve Peygambere sövmekle gerçekleşeceği gibi farz ibadetleri kabul etmemek, haram olan bir fiili helâl saymakla da gerçekleşir. [10]

d) Mâlikîlere göre, dinden dönüp murted olan kimse henüz baş kaldırmadan yakalanırsa erkek ise hemen öldürülür. Kadın ise cumhura göre tevbe edip İslâm'a dönmesi teklif edilir. Kabul etmediği taktirde öldürülür. İmam Mâlik'ten yapılan bir rivayete göre, erkek olsun kadın olsun tevbe teklif edilmeden öldürülmez. Bu şarttır.

Irtidat eden, yani dinden dönen kimse baş kaldırıp savaşmaya başlarsa, artık yakalandığı taktirde tevbe teklif edilmeden Öldürülür. [11]

Tahliller ve Rivayetler

3 no'lu İkrime rivayeti sahihtir. Hadîs, ateş ile ceza vermenin haram veya mekruh olduğuna delalet etmektedir.

Zindîk, Ebû Hatim Sicistanî'ye göre Farsça'dır, sonradan Arap-caya geçmiştir. Aslı "zende" , "kerd" dir. Daha çok hakkı red ve inkar edip kâinatın öncesizliğini ve sonrasızlığını inkâr eden mülhid hakkında kullanılır. Bazı ilim adamlarına göre Allah'la birlikte başka ilâhların varlığına itikat eden kimse hakkında da kullanıldığı vakidir. Bunu Manî ve Mazdek itikadına bağlı olanlar, nur ve zulmete inanıp bu ikisinin birleşmesiyle kâinatın meydana geldiğini iddia edenlere nis-bette bulunanlar da olmuştur. Kısacası her müşrik hakkında kullanılabilir.

4 no'lu Ebû Saîd hadîsinin senedi hasendir. Bu konudaki ihtilafı bertaraf etmede delil olarak gösterilebilir. Nasıl zina, hırsızlık, kazf konularında kadın ile erkek arasında fark gözetilmemişse, riddet konusunda da gözetilmemelidir. Nitekim Ebû Saîd hadîsi buna açık biçimde delâlet etmektedir. Ayrıca Hafız İbn Hacer de aynı görüşü izhar etmiştir. [12]

Riddetten maksat, İslâm'dan çıkıp başka bir dine intisab etmek veya dinsiz kalmayı yeğlemektir. Zira küfür tek bir millettir. O bakımdan yahudi veya hıristiyan vatandaşın kendi dininden dönüp İslâm'a girme veya kendi dinini bırakıp başka bir dine intisap etmesi riddet sayılmamıştır.

Yapılan rivayete göre, birkaç kişi Hz. Ali'ye (r.a.) gelip şu haberi verdiler:

- "Ya Emîrel-mü'minîn! Mescidin kapısında beklemekte olan birkaç kişi bulunuyor ki, bunlar senin Rab olduğunu iddia ediyorlar ve Ali bizim Rabbımızdır diyorlar." Bunun üzerine Hz. Ali (r.a.) onları çağırdı ve:

- "Veyl olsun size, neler söylüyorsunuz?" dedi. Onlar da:

- "Sen bizim rabbımızsm, halıkımızsm, razıkımızsm" diye cevap verdiler. Hz. Ali (r.a.) onlara:

- "Yazıklar olsun size, ben de sizin gibi bir kulum; sizin gibi yemek yerim, sizin gibi su içerim. Allah'a itaat edersem, inşallah sevaba erişirim. O'na isyan edersem Onun azabından korkarım. Artık Allah'tan korkun ve islâm'a dönün" diye uyarıda bulundu.. Buna rağmen onlar islâm'a, Tevhîd'e

dönmekten kaçındılar. Ertesi gün olunca Kamber gelip onların aynı şeyi iddia ettiklerini haber verdi. Hz. Ali (r.a.):

- "Onları benim yanıma getir" diye emretti. Aynı şeyleri hatırlatıp uyanda bulundu. Üçüncü gün yine uyarısını tekrarladı ve: "Eğe'r vaz-geçmeyip aynı iddiayı tekrarlarsanız sizi en kötü şekilde öldürtürüm" diye son ihtarını yaptı. Onlar yine Hakk'a, Tevhîd'e dönmekten kaçındılar, Bunun üzerine Hz. Ali Mescid'le kendi konağı arasında bir çukur kazdırdı. Bol miktarda odun getirip yaktırdı ve o kişileri ateşe atıp yaktı."

Hafız Ibn Hacer bu rivayetin isnadının sahîh olduğunu belirtmiştir.

Müctehidlerin çoğuna göre zindîk de önce tevbe etmeye, pişmanlık duymaya çağrılır.. Inad ederse o taktirde öldürülür. Nitekim imam Şâfıî ile imam Ebû Hanîfe'nin görüş ve içtihadı bu anlamdadır. Ebû Hanîfe'den bunun hilâfına bir diğer rivayet daha bulunuyor.

-Hz. Ömer (r.a.) Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in: "Dinini değiştireni Öldürünüz" mealindeki hadîsini şu manada anlayıp yorumlamıştır: "Dini değiştirip dönüş yapmayanı öldürünüz." Nitekim 5 no'lu Mu-hammed b. Abdillah rivayeti bu manayı desteklemekte ve Hz. Ömer'in (r.a.) "Onu üç gün hapsedip her gün bir ekmek yedirseydiniz ve tevbe etmesi için teklifte bulunsaydınız ya... Umulur ki tevbe edip Allah'ın emrine dönerdi..." diyerek uygulamanın.böyle olmasını istemiş bulunuyor. Hanefî ile Şâfîî de bu rivayet ile istidlal etmişlerdir. Zira Hz. Ömer'in bu görüş ve içtihadına karşı sahabe-i kiram susarak katılmışlar ve böylece belirtilen görüş ve ictihad cumhurun görüş ve içtihadı olmuştur. [13]

Çıkarılan Hükümler

1- Dinden dönüp murted olan kimseye tevbe edip islâm'a dönmesi teklif edilir. Böyle yapmak müstehabdır.

2- islâm'a döndükten sonra yine irtidad ederse, yine tevbe edip islâm'a rücu' etmesi teklîf edilir... Bu daha çok Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

3- ikinci defa irtidad edeni yetkili makam dayak ile cezalandırır. Tevbe edep islâm'a dönerse salıverir.

4- Üçüncü defa irtidad ederse, bu defa hem dayak, hem de hapisle cezalandırır. Tevbe edep islâm'a dönerse salıverir. Bu sayıyı artırmak mümkün...

5- îrtidad eden tevbe etmeyip murted kalmakta ısrar ederse öldürülür,

6- Hz. Ömer, Hz. AH ve îbn Ömer'e göre, üçüncü defa irtidad ederse artık tevbesi kabul olunmaz ve öldürülür.

7- Murteddi, islâm'a dönmesini teklif etmeden Önce öldürmekten dolayı tazminat gerekmez. Çünkü bu teklif sadece müstehabdır.

8- irtidad edenin mülkü kendisinden zail olur. Çünkü o artık ölmüş hükmündedir. İslâm'a dönerse mülkü kendisine avdet eder.

9- Murteddin irtidaddan önce kazandıkları vârislerinedir. Irtidaddan sonra kazandıkları beytülmale intikal eder. (Bu maddeler Ebû Hanîfe'ye göredir).

10- îmameyn'e göre irtidaddan önce ve sonraki kazancının tamamı vârislerinedir.

11- Riddet niyet ile ve bir de küfre açık şekilde delâlet eden söz veya fiil ile gerçekleşir.

12- Küfre delâlet eden söz isterse alay, isterse inad, isterse itikadî anlamda olsun farketmez.

13- Sarhoşun irtidadı sahihtir. Sarhoşluk hali geçince tevbe etmeye ve islâm'a dönmeye çağrılır.

14- Riddet konusunda şahitlerin şehadeti yeterli kabul edilir.

15- Riddei konusunda kadın ile erkek eşittirler.

16- Murteddin çocuğu müslüman sayılır.

17- imam Mâlik'e göre, irtidad eden erkek ise, tevbe teklif edilmeksizin öldürülür. Kadın ise tevbe teklif edilir, İslâm'a dönmesi teklif edilir.

18- irtidad eden kimse henüz yakalanmadan devlete baş kaldırırsa, o taktirde yakalanınca tevbe teklif edilmeden öldürülür.

19- Allah'ın varlığını ve birliğim kabul etmemek küfürdür. Kişi bununla murted olur.

20- Allah'ın sıfatlarından bir sıfatını kabul etmemek de böyle...

21- Allah'a evlâd veya eş nisbet etmek de küfürdür.

22- Allah'a veya Peygamberine sövmek de küfür olup irtidadı sahîh kılar.

23- Dinen haram olan şeyi helâl saymak, kabul etmek de küfürdür.

24- Kur'ân'ı küçümsemek, hafife almak veya bir âyeti küçümsemek, beğenmemek de küfürdür.

25- Nass ile sabit olan bir hükmü red ve inkar etmek de küfürdür.

26- Peygamber (s.a.v.) Efendimize hakaret etmek, O'nu küçümseyip alaya almak da küfürdür. [14]

Kafir Ne İle Müslüman Olur?

Şüphesiz İslâm dini her konuda olduğu gibi bu konuda da büyük bir rahatlık getirip sağlamıştır. Bir kâfirin İslâm'a girip müslim sayılması için sıkıcı bir merasime yer verilmemiştir. Çünkü İslâm'a göre niyet ve amel yeterlidir. Kişi diliyle İslâm'a girdiğini söylemesiyle veya iki şehadet kelimesini teleffuz etmesiyle müslüman kabul edilir. Bu arada yani müslüman olunca gusletmesi ve sünnet olması müs-tehabdır. Bununla beraber gusül ve sünnet hususunda birtakım farklı içtihatlar da ortaya çıkmıştır. Yeri gelince gereken açıklama yapılacaktır.

Hatta hadîslerin zahirinden, bir kâfirin "Ben şehadet ediyorum ki sen Allah'ın Resulüsün" demesiyle küfürden kurtulup İslâm'a girdiği anlaşılmaktadır. [15]

İlgili Hadisler

îbn Mes'ûd'dan (r.a.) yapılan rivayette adı geçen şöyle demiştir:

"Şüphesiz ki'azîz ve celîl olan Allah bir adamı cennete sokmak için Peygamberini gönderdi. Peygamber (s.a.v.) kenîse (havra)ya girdi. Orada bir çok yahudiye tevrat okuyan bir yahu-di ile karşılaştı. Tevrat'ta Peygamber (s,a.v.) Efendimiz'in sıfatından söz eden âyetlere gelince okumayı kesip durdular. Yanı başlarında bir de hasta bir adam bulunuyordu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onlara: "Size ne oldu da okumayı kesip durdunuz?" diye sorunca o hasta adam şöyle dedi: "Onlar bir peygamberin sıfatını açıklayan yere gelince okumayı kesip durdular" dedi ve sonra o hasta adam emekleyerek yaklaştı. Tevrat'ı alıp okumaya başladı, tâ ki Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in sıfatıyla ilgili âyetlere geldi ki orada hem O'nun hem de ümmetinin sıfatları anılıyordu. Hasta adam: 'İşte bu sizin ve ümmetinizin sıfatıdır. Ben şehadet ediyorum ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve sen de O'nun Resulüsün." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ashabına şöyle buyurdu: "Bu karde-şinizin durumuyla ilgilenin, ona sahip çıkın..." [16]

Ebû Sahr el-Ukaylî'den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Bedevilerden bir adam bana haber vererek dedi ki: Resû-lüllah (s.a.v.) Efendimiz hayatta iken, satmak üzere birşey (davar veya herhangi bir madde) alıp Medine'ye getirdim. Satışımı tamamladıktan sonra kendi kendime "And olsun ki bu adam (Peygamber)le karşılaşıp O'ndan bir şeyler dinleyeceğim" dedim ve derken Peygamber'e (s;a.v.) Ebû Bekir ile Ömer arasında birlikte yürürken rastladım. Onları arkadan takip etmeğe başladım. Tâ ki yahudîlerden bir adama vardılar ki adam Tevrat'ı açmış, ölmek üzere olan, gençlerin en güzeli ve en yakışıklısı oğlundan ötürü okuyor ve kendi kendini ta'ziyede. bulunuyordu, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz o adama: 'Tevrat'ı indiren Al-lah için sana and veriyorum söyle, şu kitabında benim sıfat ve çıkışımla ilgili bir ayet buluyor musun?" diye sordu. O da başını yukarıya doğru kaldırıp "Hayır" diye cevap verdi. Bunun üzerine ölmek üzere olan oğlu şöyle dedi: "Evet Tevrat'ı indiren Allah'a yemin ederim ki biz kendi kitabımızda senin sıfatını ve çıkışını buluyoruz. Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yok,tur ve Sen de O'nun Resulüsün..." Bunun

üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz yanındaki ashabına: "Şu yahudiyi (İslâm'a giren) kardeşinizin yanından kaldırıp uzaklaştırın" buyurdu ve sonra onun defin ve kabir işiyle meşgul olup namazını kıldı. [17]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, yahudi olan bir adam, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'e: "Ben şehadet ediyorum ki sen Allah'ın Resulüsün" dedi ve bir süre sonra vefat etti. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ashabına: "Arkadaşınızın namazını kılın" diye buyurdu. [18]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette,- adı geçen diyor ki: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Halid b. Velîd'i Benî Cüzeyme kabilesine gönderdi. Hâlid b. Velid (r.a.) onları İslâm'a davet etti. Onlar da "biz müslüman olduk" demesini iyi beceremedikleri için Onun yerine "Sa-be'nâ, sabe'nâ" (Sabia dinine girdik) dediler. Bunun üzerine Hâlid b. Velîd (r.a.) harekete geçip onları öldürdü ve esir aldı ve bizden her birimize esirini verdi. Tâ ki sabah oldu, Hâlid b. Velîd (r.a.) bizden her birimizin kendi esirini öldürmesini emretti. Bunun üzerine ben: 'Vallahi ben kendi esirimi öldürmem ve arkadaşlarımdan da hiç biri kendi esirini öldürmeye çektir" dedim ve tâ ki Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e vardık. (Durumu ona arz ettiğimizde) şöyle buyurdu: "Allah'ım Hâlid'in işlediği fiilden dolayı sana yönelip kendimi berî kılarım" ve bu cümleyi iki defa söyledi. [19]

Müctehid ve İlim Adamlarının Görüş ve İctihadları

Bir müslüman irtidad ettikten sonra tekrar'îslâm'a dönmek isterse Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Resulü olduğuna şehadet etmesi kâfidir. Samimi olup olmadığı araştırılmaz. Bir kâfirin durumu da böyledir. Şehadet getirdikten sonra başka bir ikrarına lüzum görülmeksizin şehadeti kabul edilir. Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "insanlarla, la ilahe illalllah demelerine kadar savaşmakla emrolundum. La ilahe illallah deyince artık kanlarım ve mallarını benden korumuş olurlar..." buyurmuştur. [20]

a) Hanefîlere göre. irtidad eden kimse, dönüş yapıp kelime-i şehadeti getirdiği taktirde islâm'a yeniden girmiş kabul edilir. [21]

Kafir olarak tanınan bir kişinin müslüman cemaatiyle birlikte namaz kıldığı görüldüğünde onun müslüman olduğuna hükmedilir, imam Muhammed'e göre, yanlız başına İslâm kıblesine yönelmiş halde namaz kıldığı görülürse yine de müslüman olduğuna hükmedilir. en-Nâtıfî'ye göre, kâfir bir kişi namaz vaktinde münferiden olsa bile Kabe'ye müteveccihen namaz kılarsa islâm'a girdiğine hükmedilir.

Bunun gibi zinamı (gayr-i müslim vatandaş) bir müslümana uyup namaz kılarsa onun da İslâm'ı kabul ettiğine hükmedilir. Bu görüş daha çok Ebû Bekir Muhammed b. Fazl'a aittir.

Bezzaziye'de deniliyor ki: "Ölen bir hıristiyan için bir müslüman şehadette bulunarak onun İslâm'a girdiğini söylerse artık o müslüman sayılır. Ama ölen bir müslümanm murted olarak öldüğüne şehadet ederse, bu husustaki şehadeti kabul olunmaz. Zira müslümanlar haber-i vahide dayanarak onun namazını terketmezler.

İki hıristiyan ölen bir hıristiyamn islâm'a girdikten sonra öldüğüne şehadet ederlerse şahitlikleri kabul olunur. [22]

Böylece Hanefî mezhebine göre, kâfir kelime-i şehadeti getirmekle islâm'a girmiş kabul edileceği gibi, cemaatle namaz kıldığı veyahut yalnız başına Kabe'ye yönelip namaz kıldığı görülürse, müslüman olduğuna hükmedilir.

Bir putperest "lâ ilahe illallah" derse müsîüman olur. Sonra bundan rücu' ederse hakkında murted hükmü uygulanır.

Yahudi ve hıristiyan kimselerin sadece "lâ ilahe illallah" demeleri yeterli kabul edilmez. Zira onlar zaten Allah'a inanıyorlar. Buna "Muhammedün Resûlüllah" cümlesini de eklerlerse ancak müslüman olduklarına hükmedilir.

el-Hâniye kitabında meşayih-i fukahanın bir kısmından şöyle rivayet edilmiştir: "Bir yahudi "ben islam dinine girdim" derse, artık onun islâm olduğuna hükmedilir. Mecûsî de "ben müslümanım" derse onun da islâm olduğuna hükmedilir. Ve aynı zamanda bir kâfir, "Hz. Muhammed'in inandığına ben de inandım" derse o da müslüman olmuş kabul edilir. Yine

bir kâfir "Allah birdir" derse müslim kabul edilir. Ama bir müslümana "senin dinin haktır" derse İslâm'a girmiş sayılmaz." [23]

b) Hanbelîlere göre kişinin riddeti sübut bulduktan sonra Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de (s.a.v.) Allah'ın peygamberi bulunduğuna şehadet etmesiyle islâm'a dönmüş olur. Artık bu dönüşüyle samimi olup olmadığı araştırılmaz.

Bir kâfir de böyle şehadette bulunursa İslâm'a girmiş kabul edilir. Kâfirin sadece Muhammed'in Resûlüllah olduğuna şehadet etmesi yeterli midir? Bu hususta iki rivayet mevcuttur. Birine göre İslâm'a girmiş kabul edilir. Diğerine göre, Allah'ın birliğine de şehadet etmesi gerekir. [24]

İslâm'a giren tevhîd ehlinden değilse, sadece Hz. Muhammed'in ri-saletini tasdik etmeleri yeterli olmaz. Allah'ın birliğine de şehadet etmesi gerekir. Sahîh olan da budur.

Kâfir olan kişi ister darü'l-harpte, ister darü'l-islâmda olsun, ce-matle veya münferiden namaz kıldığı takdirde İslâm'a girdiğine hükmedilir.

Zekât, oruç ve hac ise kişinin İslâm'a girdiğine kesin delil sayılmaz. O bakımdan hacca giden veya oruç tutan veyahut zekât veren bir kâfirin İslâm'a girdiğine hükmedilmez. Namazı ise kıblesiyle, rüku' ve secdeleriyle yerine getirdiği taktirde hükme medar olur, yani İslâm'a girdiğine hükmedilir. [25]

c) İmam Şafiî'ye göre, kâfir kişi dârü'l-harpte namaz kılarsa islâm'a girdiğine hükmedilir. Dârü'l-İslâm'da namaz kılarsa İslâm'a girdiğine hükmedilmez. [26]

Böylece İmam Şafiî namaz kılmayı hükme medar saymamıştır. Daha çok kelime-i şehadeti getirmesi söz konusudur. [27]

Tahliller ve Rivayetler

12 no'lu îbn Mes'ûd hadîsini aynı zamanda Taberânî tahrîc etmiştir. Mecmeu'z Zevâid'de, hadîsin,isnadında Atâ ibn Sâib bulunduğu ve bu zatın

bazan hadîsleri birbirine karıştırdığı belirtilmiştir. [28]

Ata' aslında Tabiînin ileri gelen ilim adamalarından biridir. Ne var ki Ömrünün sonuna doğru hafızası kısmen değişmiştir. O bakımdan Ahmed b. Hanbel: "Ata'dan daha önceleri yapılan rivayet sahihtir. Sonraları yapılan rivayete itibar edilmez" demiştir. Yahya b. Maîn ise onun rivâyetiyle ihticac olunmaz diyerek görüşünü belirtmiştir. Buharı de onun hafızası değişikliğe uğramadan önceki hadîsleri sahihtir diyerek sonraki hadîslerinin sahîh olmayacağına işarette bulunmuştur.

Ata'm her gece bir hatim yaptığı söylenir. Hafızası değişikliğe uğramadan hep sika olarak anılmıştır. Ebû Hatim ile Nesâî de aynı görüştedirler. [29]

O bakımdan ibn Mes'ûd hadîsi istidlale pek sâlih görülmemiştir. Ancak bunu destekler anlamda Sahr ve Enes hadîsleri bulunuyor.

13 no'lu Sahr el-Ukaylî hadîsine gelince, Mecmeu'z-Zevâid'de, Ebû Sahr'in maruf olmadığı kaydedilmiştir. Ama geriye kalan ricalinin hepsi rical-i sahîhtir.

Buharî, Müslim ve îbn Hibban ise, Ebû Sahr'in Resûlüllah'm (s.a.v.) sohbetine eriştiğini kesin bir anlatımla belirtmişlerdir. O bakımdan bu hadîsin istidlale salîh olduğu söylenir.

14 no'lu Enes hadîsini aynı zamanda Ebû Yala tahrîc etmiş bulunuyor, îsnadındaki ricalin hepsi sahîhtir. Böylece bu baptaki hadîslerin biri diğerine şehadet etmekte ve kuvvetlendirmektedir.

Bu bapta birkaç rivayet daha bulunuyor:

imam Mâlik'in ensardan bir zattan tahrîc ettiği bir hadîs de deniliyor ki: "Ensardan bir adam kendisine ait bir cariye ile birlikte Peygamber (s.a.v.) Efendiiniz'e geldi ve şöyle dedi: "Ya Resûlallah! Benim üzerime vâcib olan bir mü'mine cariye azad etmekliğim vardır; bu cariyeyi azad edeyim mi?" Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) o cariyeye sordu:

- Allah'tan başka ilâh olmadığına şehadet ediyor musun?

- Evet, ediyorum diye cevap verdi.

- Muhammed'in Resûlüllah olduğuna şehadet ediyor musun?

- Evet ediyorum...

- Ölümden sonra dirüip kalkmaya imân ediyor musun?

- Evet ediyorum...

Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) o adama: "Sen bu cariyeyi azad et (hürriyetine kavuştur)" buyurdu. [30]

Buna benzer bir diğer hadîsi Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: "Bir adam Arap olmayan siyahı bir cariyeyle birlikte Peygam-ber'e (s.a.v.) geldi ve şöyle dedi: "Ya Resûlallah! Doğrusu üzerimde vacip olarak bir mü'mine cariyeyi azad etmekliğim var (ne buyurursu-ruz)?" Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) o cariyeye sordu: "Allah nerededir (yani Allah'ı biliyor musun)?11 O da şehadet parmağıyla göğe işaret etti. Sonra Resûlüllah (s.a.v.) ona: "Ben kimim?" diye sordu. Cariye yine şehadet parmağıyla önce Resûlüllah'ı sonra da göğü gösterdi, bununla O'nun Resûlüllah olduğunu anlatmak istedi. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) o adama: "Bu cariyeyi azad et" diye buyurdu. [31]

Ayrıca Müslim, Malik, Ebû Dâvud ve Nesâî'nin tahrîc ettikleri Muâviye b. Hakem es-Sülemî'nin rivayetinde deniliyor ki: "Muâviye b. Hakem'in bir keffaretten dolayı azad etmek istediği bir cariyeye Resûlüllah (s.a.v.) sordu:

- Allah nerede?

- O göktedir (yani saltanatını gök üzerine kurmuştur).

- Ben kimim?

- Sen Resûlüllahsın, dedi.

Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) o adama: "Bunu azad et" diye buyurdu. [32]

15 nolu İbn Ömer hadîsi sahihtir. Metinde geçen "sabe'na, saba'na'" lafızları "sabia dinine girdik, sabia dinine girdik" demektir. Zira cahiliye devri insanları İslâm'a girenler için "sâbiûn, sabiîn sıfatlarını kullanmışlardır. Bununla "Biz müslüman olduk" demek istemişlerdir. Ne var ki Hâlid b. Velîd bu sözü ciddiye almayarak onlardan bir kısmını öldürmüş bir kısmını da esir almıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) onların bu kelimeyle ne kasdettiki erini çok iyi bildiğinden Hâlid'in ne kadar fahiş bir hata yaptığına işarette

bulunmuş ve aynı zamanda onun bu fiilinden Allah'ı şahit tutarak taberri etmiştir. (Bu olayı sevmediğim bildirmiştir.) [33]

Çıkarılan Hükümler

1- Irtidad eden kimse kelime-i şehadeti getirdiği taktirde İslâm'a girmiş kabul edilir.

2- Kâfir bir kişinin cemaate katılıp namaz kılması islâm'a girdiğine yeterli delil sayılır ve müslümn olduğuna hükmedilir.

3-Yalnız başına İslâm kıblesine yönelip rüku' ve secdeli namaz kılan kâfir de islâm'a girmiş kabul edilir. Bu imam Muhammed'e göredir,

4- Zimmî (gayr-i müslim) vatandaş bir müslümana uyup namaz kılarsa, islâm'a girmiş kabul edilir.

5- Ölen bir hıristiyanm islâm'a girdikten sonra öldüğüne bir müslüman şehadette bulunursa, şehadeti kabul edilir.

6- Ölen bir müslümanın murted olarak öldüğüne bir kişi şehadet ederse kabul olunmaz.

7- İki hıristiyan ölen bir hıristiyanm islâm'a girdikten sonra öldüğüne şehadet ederse, kabul edilir. Bütün bu maddeler Hanefîlerin görüşüdür.

8- Bir putperest sadece "lâ ilahe illallah" derse, müslüman olduğu kabul edilir.

9- Bir yahudî veya hıristiyan sadece "Muhammedün Resûlüllah" deyip şehadette bulunursa, müslüman olduklarına hükmedilir. Çünkü zaten Allah'a inanıyorlardır.

10- Bir yahudî veya mecusî "Ben islâm dinine girdim" derse bu yeterli sayılır.

11- Bir kâfir "Hz. Muhammed'in inandığına ben de inandım" derse, onun müslüman olduğuna hükmedilir.

12- Tevhid ehlinden olmayan bir kişinin sadece Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmesi yeterli değildir. Tevhîd ehlinin ise yeterlidir.

13- Zekât, oruç ve hac ibâdetini yerine getiren bir kâfirin müslüman olduğuna hükmedilmez.

14- imam Şafiî'ye göre, kâfir bir kişi darü'l-harpte namaz kılarsa islâm'a girmiş kabul edilir. Darü'l-Islâm'da kılarsa islâm'a girmiş kabul edilmez.

Böylece imam Şâfiî sadece namaz kılmayı yeterli bulmuyor; darü'l-islâm'da zevahiri kurtarmak için kılmış olabileceği ihtimalinin ağır bastığım belirtiyor. [34]

Fasid (Bozuk, Geçersiz) Şartla İslama İntisabı Kabul Etmek

îslam dini bütün esas ve kurallarıyla ilâhîdir. Kitap ve Sünnet bu dinin değişmez iki ana kaynağıdır. Bu kaynakları tahribe, değiştirmeye, bozmaya ve kendi mantık ve aklına göre yorumlamaya kimsenin hakkı ve yetkisi yoktur. Ancak îslâm fıkhı fer*î meseleleri kendinden toplayan bir bölümdür. Kitap ve sünnette açık ve net şekilde çözümünü bulamadığımız bir meseleyi ya ana kaideye çevirmek veyahut ona yakın bir asla kıyas etmek suretiyle çözme sistemi, ümmete rahatlık ve kolaylık sağlansın ve ilmî araştırmalar dondurulmasın, ortaya çıkacak olan yeni yeni mesele ve olayların çözümü kolaylaşsın diye kurulmuştur. Ve bu sistem kıyamete kadar geçerliliğini koruyacaktır.

Böylece îslâm fıkhı (hukuk sistemi) iki asıl kaynak olan kitap ve sünnete ve fer'î kaynak sayılan icma' ve kıyasa, sağlam ve yararlı örfe dayanmaktadır. Kitap ve sünnetteki nassa dayalı olan hükümleri asla değişmez ve değiştirilemez. Örfe dayalı olan hükümleri örfün değişmesiyle değişebilir.

Ayrıca islâm'a kalbi ısınıp kendi istek ve iradeleriyle bu dine intisap etmeyi bazı fâsid (bozuk ve geçersiz) şart veya şartlarla kabul edebileceğini taklîf eden gayr-i müslimlere ilk adımda bir kolaylık ve rahatlık göstermek, onları ürkütmemek için ileri sürdükleri fasid şart veya şartlar uygun kabul

edilebilir. Zira henüz îslâm esaslarını bilmeyen, taşıdığı hükümlerin bütünüyle adalet, denge ve düzeni ayakta tutmaya yönelik bulunduğundan habersiz olan, sonra da bazı farz veya vacibleri kendi kısır mantığına sığdıramayanlar îslâmiyeti kabul ettikten sonra yavaş yavaş kalbinde kök salan imânı onu salîh amellere heveslendirir ve İslâmın ilâhî olan sistemine kalbini ve kafasını açık tutmaya yönlendirir. Böylece ileri sürdüğü fasid şart kendiliğinden geçersiz ve anlamsız kalır.

Bu din adına bir taviz sayılmaz, dine yaklaştırıp ısındırma ve her yanı ve yönüyle rahmet olan sistemin ferahlatıcı havasına sokma hikmetini yansıtır.

îslâm ülkesinde doğmuş, müslüman bir ana ve babadan dünyaya gelmiş bir müslümana böylesine fâsid bir şart kapısı açmak, din adına taviz olur ve bu çok tehlikeli sonuçlar doğurabilir. [35]

İlgili Hadisler

Nasr b. Asım el-Leysî'den yapılan rivayette, adı çeçen de kendi kabilelerinden bir adamdan rivayetle şu haberi vermiştir: "Adam kalkıp Peygamber (s.a.v.) Efendimize gelerek müslüman oldu. Ancak şu şartı ileri sürdü: Sadece İki vakit namazı kılmakla (yetineceğim). Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onu İslâm'a bu şart ile kabul etti."[36]

Diğer bir rivayette ise "sadece bir vakit namaz kılmak üzere... " diye şart koştu.

Vehb'den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: i/z. Câbir'den Sakîf kabilesi bey'at ettiği zaman takındıkları tavırdan sordum. Câbir (r.a.) şu cevabı verdi: ITBu kabile Peygamber (s.a.v,) Efen-dimiz'e karşı zekâtsız ve cihadsız olmak üzere bey'ati şart koştular." Hem Câbir (r.a.) bu bey'atten sonra Peygamber'in (s.a.v.) şöyle dediğini duymuştur: "Onlar ileride hem zekât verirler, hem de cihada katıldılar..." [37]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, bir adama: "islâm'a intisap edip müslüman ol" dedi. O da (çaresizlik içinde):

"Kendimi istemiyerek kerhen girmiş görüyorum" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ona: isteksiz de olsan İslâm'a gir" diye buyurdu. [38]

Tahliller ve Sonuçları

Bu üç hadîs, kâfirin îslâmiyeti veya Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bey'ati bâtıl bir şart ileri sürmek suretiyle kabul etmeye yanaşacağını üeri sürmesinin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim Peygamber (s.a.v.) Efendimiz îslâmiyetin derin hazzını henüz almayan, onun rahmet havasını dosdoğru teneffüs etmeyen bu kişilere karşı çok mülayim davranmış ve ileri sürdükleri fâsid ve batıl şartı kabul buyurmuştur. Aynı zamanda şart ve ortamın tesiri altında kalıp istemiyerek, kerhen İslâm'a giren bir kişinin de bey'atini kabul etmenin caiz olduğu anlaşılıyor.

28 no'lu Nasr hadîsini Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir. Bu hadîsin zayıf olduğuna dair bir tesbite rastlanmamıştır. O bakımdan hasen-sahîh olduğu anlaşılıyor. Ancak bu hadîsin, Ebû Davud'un tahrîc ettiği hadîsle te'lîfi gerekmektedir. Zira Ebû Davud'un tahririnde şöyle denilmektedir: "Sakif kabilesinden temsilci olarak gelen Peygamber (s.a.v.) Efendimizin huzuruna varınca, Efendimiz onları kalpleri daha incelsin diye- Mescid'e indirdi. Onlar da (İslam'a girmek ve bey'at etmek için) cihada çıkmamaları, uşur (zekât) vermemeleri,, ve namaz kılmamaları şartını ileri sürdüler. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz de: "Cihada çıkmamanızı, uşur (zekât) vermemenizi sizden yana kabul ediyorum. Ama-içinde rüku" (namaz) olmayan bir din (ve dindarlık) da hayır yoktur" buyurdu. [39]

Nasr hadîsinde ise iki veya bir vakit namaz kılmayı şart koştukları ve Peygamberin de onların bu şartını kabul ettiği belirtiliyor. O halde hayrın olumsuzluğu namaz kılmamayı şart koşanın İslâm'a girmesini kabul etmenin caiz olmadığını gerektirmeyeceği sonucu ortaya çıkıyor.

29 no'lu Vehb hadîsinin isnadında bir beis yoktur. Ebû Davud'un yukarıda tahrîc ettiği hadîsi ise Hasan el-Basrî Osman b. Ebî As'dan rivayet etmiştir. Bazı ilim adamlarına göre, Hasan eî-Basrî hadîsi Osman b. Ebî As'dan işitmemiştir. Bununla beraber ilim adamlarının çoğu hadîsi istidlale salîh görmüşlerdir. [40]

Çıkarılan Hükümler

1- İslâm bütün esaslarıyla ilâhîdir.

2- Nassa dayalı hükümlerde içtihada cevaz yoktur.

3- Örfe dayalı hükümler örfün değişmesiyle değişebilir.

4- Henüz İslâm'ın derin hazzını almamış gayr-i müslimler birtakım bâtıl şartlarla İslâm'a girmeyi ileri sürerlerse kabul edilebilir.

5- Mesalâ hac veya zekât farzlarını yerine getirmemek şartıyla İslâm'a girerim diyen kimsenin bu şartı kabul edilir.

6- Namaz kılmamak şartıyla derse, ilim adamlarının farklı görüş ve içtihatları vardır: Kimine göre kabul edilir, kimine göre kabul edilmez...

7- İslâm'a göre ileri sürülen bu ve benzeri şartlar fâsid ve bâtıldır. Gerçekte bir hüküm ifade etmez.

8- Önce birtakım şartlarla İslâm'a giren kimse, sonra bu dinin ilâhî havasını safıyetiyle teneffüs etmeye başlayınca kendiliğinden ileri sürdüğü şartın anlamsızlığım ve geçersizliğini anlar.

9- Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ileri sürülen bâtıl şartı kabul ettikten sonra, "bunlar yakında yapmayacağız, yerine getirmeyeceğiz dedikleri farzları yapmaya başlıyacaklardır" buyurarak konuyu neticesiyle değerlendirmiştir.

10- İslâm'a girdikten veya İslâm ülkesinde müslüman ana-babadan dünyaya gelip ergen olduktan sonra şu farzı yaparım, şu farzı yapmam diye bir şart ileri süremez, buna cevaz yoktur.

11- İslâm'a girdikten sonra birtakım bâtıl şartlar ileri sürenler tevbeye ve bu sözlerinden rücu'a davet edilirler. İnad ettikleri taktirde haklarında murted hükmü uygulanır.

12- İslâmı din olarak seçtikten sonra bir kavim veya millet İslâm'ın bazı şart ve hükümlerini yerine getirmeyeceğini ilân ederse, tenkil edilirler. Yani

ibret-i müessire olacak bir ceza verilir. [41]

[1] Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi: 217

[2] Buharî/cihad: 149, İ'îisam: 28, İstitabe:2. Ebû Davud/hudûd:1. Tirmizî / hudûd: 25. Nesâî/tahrîm: 14. tbn Mâce/hudüd: 2. Ahmed: 1/2,7,282. 5/231.

[3] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[4] Buharî / murteddîn: 2

[5] Buharî / istitabe: 2. Müslim/imaret: 15. Ebû Davud/hudûd: 1. Ahmed: 4/409.

[6] Şafiî. Neylü'l-evtâr: 7/217.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[7] Mecmeu'l-enhur: 1/620,621

[8] Mecmeul-enhur: 1/620,622.

[9] Ebû Zekeriya Nevevî / Minhacütîalibîn: 12. Şeyhülislam Zekeriya Ensarî /Menhec: 114. Mısır:?

[10] Şemsüddin İbn Kudama /eş-Şerhülkebîr: 10/74,75. Beyrut: 1403

[11] İbn Rüşd / Bidayetü'l-Müctehid; 2/459. Beyrut:1398.1978

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[12] Bilgi için bkr. Neylü'l-evtâr: 7/219

[13] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[14] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[15] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[16] Ahmed:6/25

[17] Ahmed: 5/411. Tirmizî /adâhî: 7

[18] Ahmed: 2/290,381.3/296.

[19] Buharı/ahkâm: 35, cizye: 11, meğâzî: 58. N/kudat: 17

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[20] Buharî / iman: 18,28, salât: 28, zekât: 1, i'tisam: 2,28. Müslim / iman:32,36. Ebû Davucl/cihad:95. Tirmizî/tefsir: 1,3. Dâremî/siyer: 10. Ahmed:4/8

[21] Mecmeu'l-enhür: 1/6330

[22] Mecmeu'l-enhür: 1/627

[23] Mecmeu'l-enhür: 1/627,628.

[24] İbn Kudama/el-Muğnî: 10/101.

[25] Bilgi için bkz: İbn Kudama / el-Muğnî: 10/100-103.

[26] İbn Kudama/ei-Muğnî: 10/103

[27] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[28] Şevkânî / Neylül-evtâr: 7/223.

[29] Zehebî/Mîzanü'l-i'tidal: 3/70-5641 no'lu Ata'

[30] Ahmed: 3/451. Taberânî /ıtık: 9..Muvatta

[31] Taberânî/ıtık: 8,9. Dâremî / nuzûr: 10. Ahmed: 2/291, 3/451, 6/263.

[32] Neylü'l-evtâr: 7/223

[33] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[34] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[35] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[36] Müsned-i-Ahmed: 5/363.

[37] Ebû Davud / imaret: 26. Ahmed: 3/341

[38] Ahmed: 3/109,181

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[39] Ahmed: 4/218. Ebû Davud. Neylü'l-evtâr: 7/226

[40] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[41] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

15- CIHAD

Cihad: Allah İçin, Allah Yolunda Savaş

Cihad, cehd kökünden türetilen bir isimdir. Allah için Allah yolunda müslümaniarm bütün enerji ve imkanlarını ortaya koyarak savaşmaları anlamına gelir.

Cihad'm farziyeti kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur. înkârı küfür, terki büyük günahtır.

Ancak bu farz bazan farz-ı kifaye, hazanda farz-ı ayn'dır. Müslümanlardan düşmanı tenkil edecek, tesirsiz hale getirecek sayıda savaşa katılan olursa o taktirde cihad farz-ı kifaye sayılır. Eli silah tutan ve savaşma gücü olan her müslümanm çıkmasıyla ancak düşmanı defetmek mümkünse o taktirde cihad farz-ı ayn'dır. O halde düşmanı def etmeye yetmiyecek sayıda savaşa iştirak edilirse, bütün müslü-manlar günahkar olur. Bununla beraber müctehidlerin farklı tesbit ve yorumları olmuştur.

Cihad kimlere farzdır? ilim adamları kitap ve sünnetin ışığı altında bir kişiye cihanın farz olması için yedi şartın gerçekleşmesini belirlemişlerdir:

1- islâm...

O balomdan cihad gayr-i müslim vatandaşlara farz değildir.

2- Bulûğ (ergenlik)...

Cihad henüz ergen olmayan çocuklara farz değildir.

3- Akıl...

4- Hürriyet...

5- Erkek olmak...

6- Hastalık ve sakatlıktan salim bulunmak...

7- Yetecek kadar nafakanın bulunması...

Böylece cihad gayr-i müslimlere, çocuklara, delilere, kölelere, kadınlara, hasta ve sakatlara, nafaka temin edemiyecek olanlara farz değildir. [1]

Gayr-i müslim vatandaşların savaşa katılmalarının gerekli olup olmadığı da ihtilâf konusudur. Yeri gelince müctehidlerin görüşü belirtilecektir. [2]

İlgili Hadisler

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Günün evvelinden zeval vaktine kadar veya zevalden akşama kadar bir süre Allah yolunda (savaşıp cihadın gereğini yerine getirmek üzere) bulunmak hem dünyadan, hem de dünyadaki şeylerden hayırlıdır." [3]

el-Hârisî'den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu duydum: "Kimin iki ayağı Allah yolunda (cihad ederken) tozlanırsa, Allah onu cehennem ateşine haram kılar." [4]

Eyyûb (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Sabahın evvelinden zeval vaktine veyahut zeval vaktinden akşama kadar Allah yolunda (savaşmak, savaşmak için yürümek), üzerine güneş doğup batan her şeyden hayırlıdır." [5]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim Allah yolunda iki sağım arası savaşıp vuruşursa cennet ona vâcib olur." [6]

İki sağım arası tabirinden maksat şudur: Hayvan biraz sağıldıktan sonra yavrusunun emmesine imkân verilir ve sonra tekrar sağılır. Hadîste bu "fuvak" ismiyle belirtilmiştir. Deveden iki sağım arası bir süre kasdedilmiştir.

Ebû Musa (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Şüphesiz ki cennet kapıları kılıçların gölgesi altındadır." [7]

İbn Ebi Evfa (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki cennet kılıçların gölgesi altındadır." [8]

Sehl b. Sa'd (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz buyurdu ki: "Allah yolunda bir günlük ribat (düşmana karşı gözetlemede bulunmak) dünyadan da dünya üzerindeki şeylerden de hayırlıdır. Sizden birinin cennette kamçı koyduğu yer dünyadan ve dünya üzerindeki şeylerden hayırlıdır. Kulun ze-valdan akşama kadar veyahud sabahın evvelinden zevale kadar (Allah yolunda) yürüyüp yol alması dünyadan ve dünya üzerindeki şeylerden hayırlıdır." [9]

Müctehid ve ilim Adamlarının Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, düşmanı defetmek veya mağlup etmek için müslümanlardan bir kısmının cihada katılmasıyla maksat hasıl olursa, o taktirde cihad farz-ı kifaye kabul edilir. Savaşabilecek durumda olan herkesin çıkmasıyla ancak maksad hasıl olursa o taktirde farz-ı ayn sayılır.

Cihad'm farziyeti kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur. Buna muhalefet eden olmamıştır. Ancak cihad çocuğa, kadına, köleye, a'maya, oturak olana vâcib değildir. Bunun gibi borçlu olan kimseye de alacaklısı onun cihada çıkmasına müsaade ettiği taktirde vaciptir. Uzman din âlimlerine de vâcib değildir. Bazısına göne Islâmî ilimlerde en bilgili olana vacip değildir.

Düşman bir belde veya kasaba veyahut bir bölge üzerine hücum edip saldırırsa, o taktirde o belde veya kasaba veyahut bölgede oturanlardan savaşacak durumda olan herkes için cihad farz-ı ayn kabul edilir. Artık bu durumda kadın kocasından, köle efendisinden izin almaksızın savaşa katılır. [10]

Mezhep imamlarından bir kısmı Allah yolunda savaşmayı "cihad" başlığı, bir kısmı ise "siyer" başlığı altında özel bir kitap olarak ele alıp açıklamıştır.

Hanefîlerden bir kısmı cihad» bir kısmı da siyer kavramını seçerek konuyu işlemiştir.

b) Şâfiîlere göre, cihad, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında hicretten sonra farz-ı kifaye idi. Bazısına göre, faz-ı ayn idi.

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizden sonra ise bu konuda kâfirlerin iki durumu söz konusudur: Biri. onlar kendi ülkelerinde olup müslüman ülkelerden bir beldeyi bir bölgeyi ele geçirmek veya saldırmak gibi fiilî bir durumları olmayanlardır. Onlara karşı cihad gerektiğinde müslü-manlardan bir kısmının iştirak etmesiyle farz yerine gelmiş olur ve, katılmayanların üzerinden o farz kalkmış sayılır. Diğeri ise kâfirlerin müslüman beldelerinden bir belde veya bölge üzerine saldırmasıyla ortaya çıkan

durumdur ki, kadın ve köle de dahil olmak üzere eli silah tutup, savaşacak durumda olan herkesin düşmanı defetmek üzere savaşması gerekir. [11]

c) Hanbelîlere göre, cihad farz-ı kifayedir. Bazı ilim adamlarına göre farz-ı ayn'dır. Bunların delili aşağıdaki âyet ve hadîs olarak gösterilmiştir: "Sizler hafifliğiniz ve ağırlığınızla savaşa çıkın; Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla cihada devam edin. Eğer bilirseniz bu sizin için hayırlıdır." [12]

Şüphesiz bu âyet umumî seferberlik ilân edilmesiyle daha çok ilgili bulunuyor.

Rasûlüllah (s.a.v,) Efendimiz: "Kim savaşmadan ve kendini savaş için ortaya koymadan Ölürse, nifaktan bir şube üzere ölmüş olur" buyurmuştur, [13]

Oysa Tevbe sûresinin 122. âyeti birtakım istisnalar getirmekte ve savaşın her mükellefe farz olmadığını bildirmektedir. C bakımdan cihad üç yerde taayyün eder, belli ve belirli olur: Birincisi, düşman kuvvetleriyle islâm kuvvetleri karşı karşıya geldikleri zaman. Artık orada hazır olan bir kimsenin savaşa katılmaması haram olur. Zira Canâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: "Ey imân edenler! (Savaşmak üzere çıkan) düşman topluluğu ile karşılaştığınız vakit (korkmayın) sebat edin, Allah'ı çokça anın ki kurtuluşa (ve başarıya) erersiniz." [14] Böylece belirtilen durumda savaşıp sebat göstermek farzdır.

İkincisi, düşman ordusunun bir belde üzerine saldırdığı zaman, o belde halkı üzerine savaşıp düşmanı defetmek farz olur. Eli silah tutup savaşacak güçte olan herkes savaşa katılır.

Üçüncüsü, imam (halîfe veya hükümdar, devlet reisi) hep birlikte savaşa katılmayı emrederse, o taktirde savaşacak durumda olan herkesin katılması belirlenmiş olur. [15]

Yine bu mezhebe göre cihadın vücubu için yedi şart söz konusu-.dur: İslâm, akıl, bulûğ, hürriyet, zükuret, selâmet-i beden ve nafakanın mevcudiyeti... Böylece çocuğa, deliye, köleye, kad\na, hasta ve sakat olanlara, nafakasını te'min edemiyenlere savaş vacip değildir. [16]

d) Mâlikîler de buna yakın bir görüş ve ictihadda bulunmuşlardır. [17]

Tahliller

33 no'lu Enes hadîsi sahih olup istidlale salîhtir. Böylece farzlardan sonra cihaddan daha üstün ve daha sevaplı bir amel yoktur. Dünya va dünyadaki şeylerden maksat, cihadın çok üstün bir amel olduğunu ifade etmek içindir.

34 no'lu Ebû Abs hadîsi de sahihtir. Halis bir niyetle ilâhî rızadan başka bir maksadı olmayan kimsenin cihadı cennet kapısını açmaktadır. Elverir ki üzerinde kul hakkı bulunduğu halde ölmüş olmasın. Zira savaşta yükselen toz ve duman ile cehennem kokusu ve dumanı bir mü'minde biraraya gelmez.

35 n^Jiu Ebû Eyyûb hadîsi de sahihtir. Bu da sabahleyin veya akşamleyiiTsavaşa katılm asının son derece büyük ecirlere, ilâhi mükafatlara yol açacağına delil sayılmıştır. Anlatım tarzı, konunun ve cihad amelinin önemini belirtmeye yönelik bulunuyor.

36 no'lu Ebû Hüreyre hadîsini Tirmizî hasenlemiştir. Hadîsin şu lafızlarla da rivayet edildiği tesbit edilmiştir: "Resûlüllah'ın (s.a.v.) ashabından bir adam bir yöreye uğramıştı. Orada tatlı bir pınarın bulunduğunu gördü. Onun tatlılığı ve nefaseti adamın hayretine mucip oldu ve kendi kendine, şöyle dedi: "insanlardan kopup ayrılabilsem de bu yörede ikamet etsem (ne güzel olur)!" Sonra da şöyle ilâve etti: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'den izin almadan böyle yapmayacağım. Sonra gelip durumu arzetti. Resûlüllah (s.a.v.) ona şöyle buyurdu: "Hayır öyle yapma. Çünkü sizden birinizin Allah yolunda (cihad ederken eriştiği) makam, evinde yetmiş yıl kılacağı namazdan daha üstündür. Allah'ın sizi affedip bağışlamasını ve sizi cennete koymasını arzu etmez misiniz? Artık Allah yolunda savaşın. Kim Allah yolunda iki sağım arası kadar bir süre savaşırsa cennet ona vâcib olur."

33 ve 35 no'lu hadîslerde geçen "ğadve" ve "ravhe" lafızlarını her ne kadar birini sabahın evvelinden zevale kadar, diğerini zevaldan akşama kadar diye tercüme ettikse de, gerçekte kasdedilen mana şudur: Sabahın herhangi bir saatinde ve zevalden sonra akşama kadar herhangi bir satte savaşa çıkmak üstün bir sevap ve hayreti mucip bir ameldir.

39 no'lu Sehl hadîsi de sahihtir. Cennetteki anlatılması zor üstün nimetlerin dünya nimetleriyle kıyas kabul etmiyecek evsafta olduğu belirtiliyor. Aynı

zamanda Allah yolunda düşmana karşı bir gün gözetlemede ve nöbette bulunmanın açtığı üstün sevap ve mükafatın her türlü tasavvurun fevkinde olduğuna işaret ediliyor.

Yukarıdaki hadîslerde geçen "fî-sebîlillah" lafzı, Allah yolunda cihadı yansıtmakta ve ona delâlet etmektedir. Aynı zamanda Allah yolunda silah kullanmanın cennetin yolunu açtığını ve mükâfatının da münhasıran cennet ve ilâhî hoşnutluk olduğunu Ebû Musa ve İbn Ebî Evfa hadîsleri net biçimde ifade etmektedir. [18]

Konuyla İlgili Diğer Hadisler

Muâz b. Cebel (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Müslümanlardan bir adam Allah yolunda iki sağım arası bir süre olsun savaşırsa cennet ona vacip olur. Kim Allah yolunda cihad ederken bir yara veya bir acı ve meşakkate uğrarsa, şüphesiz ki o (o yara ve kanıyla) kıyamet gününde olduğundan daha çok görüntüde gelir de rengi za'feran rengi, kokusu da misk kokusu (gibi) olur." [19]

Osman b: Affan (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlül-lah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu duyduğunu belirtmiştir: "Allah yolunda bir gün düşmana karşı gözetleme ve nöbette bulunmak, o günden başka olan bin gündeki konaklardan daha hayırlıdır." [20]

Selman el-Fârisî (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: Resûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu duydum: "Bir gün ve bir gece gözetleme ve nöbette bulunmak bir ay oruç tutmaktan ve geceleri ibadetle geçirmekten hayırlıdır... Gözetleme ve nöbette iken Ölürse işlediği (o güzel) amel devamlı yapıyormuş gibi cari olup devam eder. (Manevî) rızkı da ona doğru durmadan akıp gelir ve fitneciden güvende kalır." [21]

Osman b. Affan (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: Resûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu duydum: "Allah yolunda bir gecelik gözetleme, gecesini kalkıp ibâdetle, gündüzünü oruçla geçirilen bin geceden daha üstündür." [22]

İbn Abbas (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: Resûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu duydum: 'İki göz vardır onlara ateş dokunmaz: Allah korkusundan ağlayan göz ve Allah yolunda gözetlemede bulunurken ölen göz..." [23]

Ebû Eyyûb (r.a.) den yapılan rivayette adı geçen şöyle demiştir: "Şu âyet biz ensa>* topluluğu hakkında inmiştir: Cenâb-ı Hak Peygamberine yardım edip İslâm'ı üstün kılınca biz ensar şöyle dedik: "Artık mallarımızla meşgul olup oturabilir miyiz ve işlerimizi düzene koyabilir miyiz?" Bunun üzerine Allah'u Teâlâ: "Allah yolunda harcamaya devam edin, kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın" âyetini indirdi. Kendi elimizle kendimizi tehlikeye atmamız, mallarımızla meşgul olup oturmamız, mallarımızı, işlerimizi düzene koymakla vakit geçirmemiz ve böylece savaşı terketmemizdir." [24]

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, Resûliillah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Müşriklerle mallarınızla, ellerinizle ve dillerinizle savaşın..." [25]

Tahliller

Muâz hadîsini aynı zamanda îbn Mâce tahrîc etmiştir. Gerek İbn Mâce'nin gerek Tirmizî'nm isnadı sahihtir. Ebû Davud'un isnadında ise Bakıyye îbn Velîd bulunuyor ki bu zat hakkında çok şeyler söylenmiştir. Tirmizî ise Muâz hadîsini sahîhlemiştir. îbn Hibban ile Hakim de sahîhlemişlerdir.

Osman hadîsini Tirmizî tahrîc ettikten sonra "Hadîsin hasenün garîbün" kaydını koymuştur.

Selman hadîsini yine Tirmizî tahrîc etmiştir. Hadîsi, düşmana karşı gözetleme ve nöbette bulunmanın çok üstün bir amel ve büyük mükafata yol açan bir cihad olduğuna delâlet etmektedir.

İkinci Osman hadîsini Âhmed b. Hanbel tahrîc etmiş, Tirmizî de ona işarette bulunmuştur. Bu da diğer hadîsini kuvvetlendirmekte ve gerek serhatlerde, gerekse savaş günlerinde düşman saldırısına karşı tehlikede

bulunmanın, nöbet bekleyip gözetleme yerinde uyanık kalmanın nafile namaz ve nafile oruçtan çok daha hayırlı ve sevabı gerektiren bir amel olduğunu ifade etmektedir.

Ebû Eyyûb hadîsini Nesâi ve Tirmizî tahrîc etmişlerdir. Tirmizî bunu hasenleyip sahîhîemiştir. îbn Hibban ile Hâkim de bunun sahîh olduğunu belirtmişlerdir.

Enes hadîsinin isnadındaki ricalin hepsi rical-i sahihtir. Aynı zamanda Nesâî bu hadîsi sahîhîemiştir.

Şüphesiz cihadın fazileti hakkında daha birçok sahîh ve hasen hadîsler bulunuyor, hepsini -kitabın hacmi müsait olmadığından- buraya almadık. Bütün bunlar islâm'ın, rahat; huzur, güven, şan ve şeref içinde ayakta durabilmek için her an güçlü ve en dikkatli şekilde müslümanların hazırlıklı olmasını emrettiğini göstermekte ve krvvetli olabilmek için de iktisadî ve ilmî yönden devamlı bir kalkınma ve gelişme içinde bulunmanın şart olduğuna işaret edilmektedir. [26]

Çıkarılan Hükümler

1. Cihad'm farziyeti kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

2. Cihada hazır olmak, bunun için gereken bütün tedbirleri almak ve caydırıcı bir kuvvet ve ordu meydana getirmek vaciptir.

3. Cihad, kâfirlerin azgınlık ve taşkınlıklarını önlemek, insanların din, ahlâk ve hürriyetini korumak, vatanı saldırıdan muhafaza etmek için Allah rızası gözetilerek yapılır.

4. Cihad çocuklar, deliler, hasta ve sakatlar, kadın ve köleler ve bir de yüksek seviyede olan ilim adamları dışında ergen olan her müslümana farzdır.

5. Farz ibadetlerden sonra cihaddan daha hayırlı bir amel yoktur.

6. Bir saat olsun savaşmaktan hasıl olan sevap ve mükâfatın ölçü ve sınırını belirlemek bile çok zordur. Zira Cenâb-ı Hakk'm mücahidlere ve şehidlere

yönelen inayet ve rahmeti, atıfet ve ihsanı her türlü takdirin üstündedir.

7. Allah yolunda savaşırken yükselen toz ve duman ile cehennem kokusu aynı şahısta biraraya gelmez.

8. Savaşta yaralanan veya şehîd olan mü'min kıyamet gününde akan taze kanıyla birlikte kalkar ki o kanın kokusu misk kokusundan çok daha güzeldir.

9. Allah yolunda serhadîarda, düşmana karşı mevzilenen yerlerde gözetlemede bulunup nöbet bekleyenlerin gözlerine asla cehennem ateşi dokunmayacaktır.

10- Savaşı temenni etmek doğru değildir. Ama savaş kap:.sı açılınca Allah'a güvenip dayanarak sabr-u sebat göstermek farzdır. [27]

Cihad Farz-ı Kifayedir

"Ey imân edenler! Size ne oluyor da "Allah yolunda seferber olup cihada çıkın" denildiği zaman (bulunduğunuz) yerde ağırlaşıp kalıyorsunuz? Yoksa âhiretten (yüzçevirip) dünya hayatına mı razı oldunuz? Dünya hayatının yarar ve geçimliği âhirete nisbetle pek azdır (ve önemsizdir)."

"Eğer seferber olup (cihada) çıkmazsanız, Allah sizi elem verici bir azabla azâblandırır ve yerinize başka bir kavim (millet) getirip koyar da siz O'na, hiçbir zarar veremezsiniz. Allah'ın kudreti her şeye yeter." [28]

Bu âyetin zahirî delâletinden, müslümanlann topyekûn seferber olmalarının ve hiç kimsenin geri kalmamak üzere cihada çıkmalarının farz olduğu anlaşılıyor. Aynı zamanda: "Sizler hafifliğiniz ve ağırlığınızla savaşa çıkın; Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla cihada devam edin. Eğer bilirseniz bu sizin için hayırlıdır" mealindeki 41. âyet de bu manayı destekler görünmektedir. Nitekim nıü'minlerin önemli bir kısmı bu âyetlere bakarak cihadın savaşabilecek durumda olan her müslüman için farz-ı ayn olduğuna sahip olmuştur. Sonra Tevbe sûresinin: "Mü'minlerin toptan (hiç kimse geriye kalmamak şartıyla) savaşa çıkmaları uygun olmaz. Her grup (kabile, eyalet ve bölge) savaşa çıkarken kendilerinden birkaç kişinin dinî ilimleri

öğrenmeleri ve geri döndükleri zaman sakınırlar diye kavimlerini bu hususta uyarmaları (onlara öğrendiklerini öğretmeleri) gerekmez mi?..." mealindeki-âyetle Nisa sûresinin "Mü'minlerden -özür sahipleri dışında- (evlerinde) oturanlarla mallarıyla canlarıyla Allah yolunda cihad edenler eşit değillerdir. Allah, mallarıyla canlarıyla cihada katılanları derece bakımından oturup kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allah herbirine en güzel (yurt olan cenneti) va'detmiştir..." mealindeki 95. âyeti inince cihadın farz-ı ayn değil farz-ı kifaye olduğu anlaşılmıştır.

Nitekim bu konuyla ilgili hadîsler de cihadın farz-ı kifaye olduğuna delâlet etmekte ve ancak bazı hallerde, meselâ bir belde veya bölgeye saldıran düşmanı defetmek için o belde ve bölgede savaşacak güçte olan herkesin savaşmasının herbiri için farz olduğu bir istisna teşkil etmektedir. [29]

İlgili Hadisler

îkrime'nin İbn Abbas (r.a.) den yaptığı rivayete göre, İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: âyeti ile ayeti bunları izleyen ayeti ile neshedilmiştir. [30]

Urve b. el-Ca'd el-Barıkiy'den yapılan rivayete göre, Peygamber (s.a.u.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Cihada çıkarılan atın alnına sarkan saçlarında kıyamet gününe kadar hayır, ecir ve ganimet düğümlüdür." [31]

Eneş (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Üç şey imânm askndandır: Lâ ilahe illallah diyen kimseden (aleyhinde bulunmayıp sözlü ve fiilî tecavüzden) kaçınmak... Onu bir günah sebebiyle tekfir etmeyiz ve bir ameli sebebiyle onu İslâm d-sına çıkarmayız... Allah beni peygamber olarak gönderdiğinden bu yana cihad geçerlidir, tâ ümmetimin en sonu Deccal ile şsavaşıncaya kadar devam edecektir. Onu (cihadı) ne bir zalimin zulmü, ne de bir âdilin adli ibtal edemeyecektir ve üçüncü olarak da kaderlere imân etmek imânın aslındandır." [32]

İlim Adamlarının Görüş ve İstidlalleri

Cihad farzdır. Aynı zamanda cihada hazırlanmak, caydırıcı bir güç oluşturmak da farzdır. Bunun için Kur'an'da çok çalışmamız ve ekonomik yönden sağlam bir temel oluşturmamız ve düşmanı korkutacak, saldırısını durduracak şekilde orduyu donatmamız şöyle emredilmektedir: "(Ey imân edenler!) Onlara (düşmana) karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti ve (savaş için) beslenen atları (gereken araçları) hazırlayın. Bununla hem Allah'ın düşmanlarım, hem sizin düşmanlarınızı ve sizin bilmediğiniz Allah'ın bildiği diğer düşmanlarım korkutup yıldırırsimz. Allah yolunda her ne harcarsanız (karşılığı) size tastamam verilir, hiç de haksızlığa uğramazsınız." [33]

"Ger ister isen sulh-u selâm... Hazır ol cenge heman" sözü ise hem bu âyete hem de yılların geniş tecrübesine dayanmaktadır.

Resûİüllah (s.a.v.) Efendimiz'in "Feyiz ve bereket, hayır ve saadet (savaş atlarının perçeminde (veya alnında düğümlenmiş) dir" buyururken [34] günün şartlarına ve gelişen teknik imkânlarına göre harp sanayiini teşvik etmekte ve savaş atlarını buna misal vermektedir.

Böylece Kitap ve Sünnet onbeş asır önce savaşa ve savaş tekniğine azami önemi vermemizi emretmekte; inanmış müslümanlar olarak islâm'ın ve müslüman ümmetin üstün kudretini sağlamamız vacip oluyor. Bunun için de bilerek çok sistemli, plânlı ve programlı çalışmamız gerekir. [35]

Tahliller ve Rivayetler

55 nolu îbn Abbas hadîsinin isnadındaki rical sikadır. Sadece Ali b. Hüseyn b. Vâkıd bulunuyor ki bu zat hakkında bazı sözler söylenmişse de sadûk olduğu kesinlik kazanmıştır.

Ancak birinci ve ikinci âyetlerin üçüncü âyetle neshedildiği ilim adamlarının çoğu tarafından benimsenmemiştir. Onlara göre önce umum, sonra da husus anlamda bir anlatım tarzı söz konusudur.

Sonuç olarak cihada çıkmanın farz-ı kifaye olduğu anlaşılıyor. O bakımdan müctehidlerin çoğu da bu görüştedirler.

56 no'lu Urve hadîsi sahîh olup istidlale sâlih görülmüştür. Savaş için savaş atı besleyip hazırlamak harp sanayiini kurup geliştirmek için bir misal teşkil etmektedir. Bununla beraber zaman zaman savaşlarda ata da ihtiyaç duyulabilir.

Böylece feyiz ve bereketin, hayır ve mutluluğun savaş için bütün imkânları kullanarak üst düzeyde bir teknik geliştirmenin, caydırıcı, korkutucu bir kuvvet oluşturmanın farz olduğu ortaya çıkıyor.

57 no'lu Enes hadîsi hakkında Ebû Dâvud bir görüş ve tesbit belirtmemiştir, tsnadmda Yezîd b. Ebî Nüşbe bulunuyor ki bu zat meçhuldür. Ondan rivayette Cafer b. Burkan teferrüd etmiştir. Böylece Zehebî bu zat hakkında başka bir bilgi vermemiştir. [36]

Enes hadîsi, cihadın kıyamete kadar geçerli olduğuna, hiçbir zalim veya âdil hükümdarın onu engellemesine cevaz verilmediğine ve en son olarak da müslümanlarm Deccal ile yapacakları çetin savaşla cihad faslı noktalanacaktır. Şüphesiz bu anlatım tarzı ortada hiçbir zorlayıcı sebep yokken müslümanlarm durmadan savaş açmalarını emretmiyor. Ancak kıyamete kadar küfür ehlinin mtislümanlar aleyhinde çeşitli entrikalar çevireceğine ve zayıf anlarını buldukları takdirde onlara saldırmakta tereddüt etmiyeceklerine ve dolayısıyla kıyamete kadar savaşı tahrik edenlerin, onu kızıştıranların bulunacağına dair birçok sahîh rivayet bulunuyor. Yukardaki Enes hadîsiyle o hadîsleri biraraya getirdiğimiz zaman Resuhıllah (s.a.v.) Efendimiz'in bu hususta nasıl bir talimat verdiğini rahatlıkla anlayabiliriz. "Savaşmayı, düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Ama savaş açılıp düşmanla karşılaştığımız zaman sabr-u sebat gösteriniz" mealindeki hadîsle asıl maksad yansıtılmış bulunuyor. [37]

Çıkarılan Hükümler

1- Cihad farz-ı kifayedir.

2- Cihad için at beslemek ve dolayısıyla günün şartlarına göre gelişen teknik imkânlarla orduyu donatmak vaciptir.

3- Savaş bir sanattır, onu öğrenmek ve başarılı savaş yapmak için ciddi bir eğitime ihtiyaç vardır.

4- Kur'ân'da "Gücünüzün yettiği nisbette düşmana karşı kuvvet hazırlayın" emri hem eğitimi, hem de müslüman olarak her ferdin üzerine düşen maddî ve manevî yardım ve desteği, hem de savaş için caydırıcı anlamda ciddi hazırlıkların yapılmasını kapsamaktadır.

5- Feyiz ve bereket, hayır ve saadetin atların alnında düğümlendiği ifadesi ise, savaş için araç ve gereç bakımından en tesirli ve caydırıcı silah ve malzemeyi hazırlamayı, harp sanayiini kurmayı ilham etmekte ve ancak müslümanlarm bununla hürriyet içinde şan ve şerefle ayakta durabileceklerine işaret edilmektedir.

6- Lâ ilahe illallah deyip Allah'ın varlığını, birliğini kabul eden, Muhammed'in de (s.a.v.) Allah'ın son peygamberi olduğuna şehadet eden kimseye dokunulmaz. Ancak haklı bir sebep ortaya çıktığı takdirde adlî mekanizma gereken hükmü verir.

7- Müslüman olduğunu ilân eden bir kimse işlediği bir günahtan dolayı tekfir olunmaz. Ancak Nassan haram kılınmış bir günahı helâl saydığı takdirde tekfîr edilir.

8- Bunun gibi müslüman olduğunu ilân eden bir kimse günahı gerektiren bir amelinden dolayı dinden çıkmış olmaz. Meğer ki o günah nassan sabit olmuş bir günah olur da onun haram olmadığını, helâl olduğunu iddia ederse o takdirde dinden çıkar.

9- Bu durumda murted olur. Tevbe ve istiğfara davet edilir ve üç gün süreyle bu telkin yapılır. Dönüş yapıp tevbe ederse serbest bırakılır.

10- Hak ile bâtıl mücadelesi ve savaşı kıyamete kadar devam edecektir.

11- O bakımdan kıyamete kadar ehl-i bâtıl ile ehl-i hak arasında soğuk ve sıcak savaş sürecektir.

12- Hak ehli olan müslümanlarm buna göre hazırlıklı olmaları farzdır. [38]

Cihada Çıkan Kimseninİhlas Üzere Olması

Şüphesiz Cenâb-ı Hak ancak kendi rızasına yönelik olup ihlâs üzere işlenen amel ve ibâdetleri kabul buyurur. Şahsın şöhrete ulaşmak, mal ve ganimet elde etmek, kahramanlığını isbatlamak veyahut ırkçılıkta bulunmak niyetiyle cihada çıkması ona âhirette hiç bir mükâfat kazandırmaz ve ister gazi olarak dönebilsin, isterse savaş alanında öldürülsün mükâfatını dünyada almış olur. Bunun için Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz imân edenlere şöyle seslenmiştir: "Ey insanlar! Amellerinizi ihlâs üzere tutun. (Allah için işleyin ve karşılığını yalnız O'ndan bekleyin). Çünkü gerçekten şanı yüce Allah amellerden ancak (kendi rızasına yönelik) halis ve katıksız olanını kabul eder...)" [39]

Gerek Asr-ı Saadet'te, gerekse dört halîfe ve diğer âdil halîfe ve hükümdarlar döneminde müslümanları zaferden zafere, başarıdan başarıya eriştiren birçok olumlu sebepler bulunuyordu, ama onların başında "ihlâs"ın yeri çok büyüktür. Mücahitler ilâhî rızayı isteyerek ve amellerine karşılık uhrevî mükâfat arzulayarak savaştıkları sürece din ve devlet dimdik ayakta durmuş, en azılı ve güçlü düşmanların başı eğilmiş ve müslümanlar dünyada sözü dinlenir, örnek alınır tek ümmet olarak şan ve şerefle kıtalar üzerinde Allahu Ekber sesleriyle at koşturmuşl ardır.

Her ibâdet ve güzel amelde olduğu gibi cihad denilen kutsal savaşda ela samimi duygu, hâlis niyet şarttır. [40]

İlgili Hadisler

Ebâ Musa (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'den kahramanlık için savaşan, ırkî gayret ve öfkeyle savaşan, gösteriş için savaşan adamdan soruldu: Bunlardan hangisi Allah yolunda savaşmış sayılır? Efendimiz şu cevabı verdi: "Allah sözü daha yüce olsun diye savaşan kimse Allah yolundadır." [41]

Abdullah b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen, Resulüllah (s.a.v.) Efendimizden şöyle buyurduğunu duydum diyor: "Allah yolunda savaşan herhangi bir gazi savaşırken ganimet elde ederse, mutlaka âhiretteki mükâfatının üçte ikisini (elde etmeye) acele etmiş olur. Geriye kendilerine üçte biri kalır. Eğer ganimet elde edemezlerse (âhiretteki) mükâfatları kendilerinden yana tamamlanmış olur." [42]

Ebû Umâme (r.a.) den yapılan rivayete göre, bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimize gelip sordu: "Ecir talep etmek ve bir de (halk arasında) anılmak için savaşan bir adam hakkında ne buyurur-sunuz?" Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ona: "O adam için (uhrevî) bir şey (mükâfat) yoktur" diye cevap verdi ve şöyle ilave etti: "Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak ancak kendisi için hâlis olup kendi rızası arzulanan bir ameli kabul eder." [43]

İlim Adamlarının Görüş ve İstidlalleri

Amelde ihlâsm gerekli olduğunu bütün ilim adamları belirtmiş bulunuyor. Zira bu konuda birçok âyet ve hadîs mevcuttur. Aksini iddia eden bir kimse çıkmamıştır. Zira Cenâb-ı Hak ibadet ve amelde ortak kabul etmemekte ve ancak kendi rızasına uygun olup sevap ve mükâfatı kendisinden talep eden mü'minlerin amelini kabul edeceğini kudsî hadîs ile açıklamış bulunuyor.

Mü'minleri ibadet ve taâtle, savaş ve mücadelede başarılı kılan en kuvvetli maya ihlas ve samimi niyettir. Bu da Allah rızası gözetilerek, mükâfatın münhasıran Allah'tan beklenme arzusunu taşıyarak gerçekleştiği takdirde hakiki ölçü ve anlamını bulmuş olur.

Şan ve şöhret için, kahramanlık ve kin-intikam için, ırkçılık ve kavmiyetçilik için savaşan bir kimsenin başarısında gerçek anlamda feyiz ve bereket, hayır ve saadet yoktur. Yaptığı iş ülke ve milletine de hayır ve mutluluk getirmez. [44]

Tahliller ve Rivayetler

62 no'lu Ebû Musa hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salihtir. Hadîs, Allah yolunda cihada çıkıp savaşırken sırf O'nun rızasını gözetmenin ve karşılığını yalnız O'ndan beklemenin lüzumuna delâlet etmektedir. Kahramanlık, kin Öfke ve intikam hırsıyla veya gösteriş için yapılan bir savaşı Allah   kabul etmez ve öylesine uhrevî bir mükafat ayırmaz.

O halde Allah sözü daha yüce olsun diye savaşan ve niyeti sadece bu ulvî gayeye yönelik bulunun kişi Allah yolundadır. Nitekim Timur-lenk Şam'da karargâh kurup ilim adamlarını biraraya getirdiğinde onlara şu soruyu tevcîh etti: "Ey ilim adamları] Bizler de müslümanız, sizler de müslümansmız. Ama müslüman olan bu iki grup savaşmakta ve birçok ölü vermektedirler. Söyler misiniz bizden ve sizden kimler cennetliktir? İlim adamları Timur'un çok atak ve kan dökücü bir karakter taşıdığını ve hoşuna gitmeyen bir cevabın birtakım nahoş sonuçlar doğuracağını hesaba katarak susmayı tercîh ettiler. Derken devrin ünlü âlimlerinden Mevlâna Şeyh Abdurrahman dizleri üzerine kalkarak şöyle dedi:"Ta Emîr! Bu sorunuzun cevabım bizzat Hz. Muhammed Efendimiz vermiştir: "Kim Allah sözü daha yüce olsun diye savaşırsa, işte o Allah yolundadır ve cennete de o hak kazanmış olur..." Timur bu susturucu cevap karşısında hiçbir şey demedi ve toplantının dağılmasını istedi.

63 no'lu Abdullah hadîsi de sahîh kabul edilmiştir. Ganimete erişmeyi tasarlayıp bir yandan Allah için savaşırken, bir yandan da ganimete ermeyi arzulayan kimse, savaşırken birtakım ganimetlerde elde ederse, uhrevî mükâfatının üçte ikisini elde etmekte acele etmiş sayılır. Geriye üçle bir mükâfat kalır... Böylece hadîs, savaşan mü'minleri ganimetten yana bir arzu taşımaksızın savaşmalarını telkin ve tavsiye etmektedir.

Savaşan kişi böyle bir arzu ve niyet taşımaksızın savaşır ve birtakım ganimetler elde ederse, bu onun uhrevî makâfatım noksanlaştırmaz.

Hadislerde geçen "kelimetullah"dan maksat, islâm'a, Kur'ân ahkâmına davettir. Zira İslâm insanlığın tek kuruluş yolu olsun -ki öyledir de-, Kur'ân da onların tek hayat nizamı kabul edilsin diye savaşan kimse, Allah sözünün daha yüce olmasını arzu etmiş kabul edilir.

64 nolu EbûUmame hadîsi Ebû Musa hadîsiyle birleşmekte ve biri diğerini desteklemektedir. [45]

Çıkarılan Hükümler

1- Allah yolunda savaş samimi niyet ve ihlâsla olur.

2- Kahramanlık veya gösteriş için savaşan kimse Allah .yolunda savaşmış sayılmaz ve öylesine uhrevî mükâfat verilmez,

3- Kahramanlık veya ırkçılık, kin ve intikam veyahut riya için savaşan kimse niyetinin karşılığını dünyada görür. Halkın onu alkışlaması, büyük kahraman demesi onun için yeterli bir mükâfattır. Böylesine âhirette ecir verilmez.

4- İhlas, yapılan ibâdeti, ameli Allah rızasına has kılıp onu her türlü art düşünceden uzak tutmak ve karşılığını da yalnız ve yalnız Cenâb-ı Hak'tan beklemektir. [46]

Cihada Katılmak İçin Ana-Babadan İzin Almak

Allah'a ibâdetten sonra ana-babaya karşı saygılı davranıp iyilikte bulunmak, onların meşru arzularını imkânlar nisbetinde yerine getirmek farzdır. Böylece Allah'a karşı günah ve isyanı gerektirmeyen hususlarda ana-babaya itaat etmek farz-ı ayn'dır.

Kur'ân-ı Kerîm'in beş ayrı sûresinde ana-babaya iyilikte bulunmamız, onlara karşı saygılı davranmamız, meşru sınırları aşmayan arzu ve isteklerini gücümüz nisbetinde yerine getirmemiz emredilmek-tedir. [47]

Diğer yandan ana-baba evlâdını Allah'a karşı gelmeye, günah ve isyana sevketmeye çalışırlarsa artık Allah'a karşı isyanı gerektiren hususlarda ne onlara, ne de başkasına itaat edilmez. Kur'ân ve hadîste bu konu açık ve net biçimde belirtilmiş bulunuyor. Ankebût sûresinde: "İnsana, ana-babasma iyi davranmasını, güzellikle muamele etmesini tavsiye ettik. (Bununla beraber) onlar, hakkında bilgin olmadığı birşeyi bana ortak koşman için seninle

uğraşıp ağırlıklarını koymaya çalışırlarsa, o zaman onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. Ya-pageldiğinizi size birbir haber veririm..." [48]

Bu konuda Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz de şöyle buyurmuştur:

"Allah'a karşı ma'siyeti (itaatsizliği) gerektiren hususlarda hiçbir kimseye itaat yoktur. İtaat ancak ma 'ruf (şeriat ve akla, sağlam örfe uygun) olan şeydedir." [49]

"Halık'a karşı ma'siyette (itaatsizlikte) hiç bir mahluka itaat edilmez." [50]

Yine sahihkaynakların tesbitine göre, Rasûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bir müfreze hazırlayıp bir yere gönderdi. Başlarına da ensardan bir adamı emîr olarak tayin etti. Bunlar epeyce mesafe gittikten sonra başlarındaki adam onları durdurdu ve şöyle emretti: "Odun toplayıp getirin ve geniş çapta bir ateş yakıp oluşturduktan sonra kendinizi o ateşe atıp yakın!" diye emretti. Onlardan biri: "Bu da neden?" diye sorunca, emîr ona: "Ben başınızda emîr olarak bulunuyorum ve emrediyorum, emrime itaat etmeniz gerekir." Bunun üzerine onlar itiraz ettiler ve Resûlüllah (s.a.v.) dan sormadıkça senin bu tür emirlerine itaat etmeyeceğiz" dediler. Medine'ye döndüklerinde durumu Resûlüllah'a (s.a.v.) arzettiler. Efendimiz onlara şöyle buyurdu: Eğer o ateşe girsey-diniz bir daha ondan çıkamazdınız. Taât ancak m'arûf olan hususlardadır." Yani şeriata, akla, sağlam örfe uygun olan hususlarda emîre itât edilir. [51]

"Allah'a isyan eden kimseye itaat yoktur..." [52]

Böylece gerek ana-babaya, gerekse lidere itaat ancak maruf (şeriata, akla ve köklü faydalı örfe uygun olan şeyler) de bir kural olarak bulunuyor. Bu kural ancak zarurî hallerde bir an için terkedilebilir. O da ölüm tehdidi, mal ve can güvenliğinin tehlikeye girdiği hallerde söz konusu olabilir. Cenâb-ı Hak'a karşı günah ve isyanı gerektiren husus ve hallerde işe hiçbir şahsa itaat caiz değildir.

Ana-babamn izni olmaksızın bir evlâdın cihada katılması caiz olur mu?

Giriş kısmında belirttiğimiz gibi, ana-babaya meşru ölç tiler çevresinde itaat farz-ı ayndır. Cihad ise farz-ı kifayedir. Bu durumda kişi ana-bab asından izin almadan veya ana-babası izin vermeden cihada katılmaz yani savaşa çıkmaz. Bu da düşmanlar topyekûn saldırıya geçip ülke üzerine

yürümedikleri veya bir belde ve bir bölgeyi işgale gelmedikleri takdirdedir. Genel bir saldırı veya belde ve bölgeyi işgal etme durumlarında artık ana-babadan izin almaya gerek kalmaz. Savaş ergen olan her erkeğe farz-ı ayn olur. [53]

Konuyla İlgili Hadisler

İbn Mes'ûd (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizden;

- "Allah yanında hangi amel daha üstündür?" diye sordum. Efendimiz (s.a.v.):

- "Vaktinde kılınan namaz" diye cevap verdi.

-"Ondan sonra hangi amel?" diye sordum. Efendimiz (s.a.v.):

- "Ana-babaya iyilikte bulunmak" diye cevap verdi. Ben tekrar:

- "Ondan sonra hangi amel?" diye sordum. Efendimiz (s.a.v.):

- "Allah yolunda cihad" diye buyurdu. [54]

Abdullah b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Bir adam Resûiüllah (s.a.v.) Efendimiz'e gelerek cihad hakkında izin istedi. Resûiüllah (s.a.v.) ona sordu: "Annen baban hayattalar mı?" O da: "Evet" diye cevap verdi. Resûiüllah (s.a.v.): "Öyle ise onlar için cihad et (onların hizmetinde bulun)"buyurdu. [55]

Diğer bir rivayette şöyle denilmektedir: "Bir adam geldi ve şöyle dedi; "Ya Resûlallah! Doğrusu ben sizinle birlikte cihada katılmayı arzulayarak geldim, ama ben ana-babamı ağlar bir vaziyette bırakıp geldim..." Bunun üzerine Resûiüllah (s.a.v.) Efendimiz ona: "Onlara dön de onları nasıl ağlattınsa öylece güldür" buyurdu. [56]

Ebû Saîd (r.a.) den yapılan rivayette ise şöyle denilmiştir: "Bir adam Yemen'den hicret edip Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e geldi. Peygamber

(s.a.v.) ona: "Yemen'de kimsen var mıdır?" diye sordu. O da: "Annem ile babam vardır" dedi. Peygamber (s.a,v.) ona: "Anan ile baban sana izin verdiler mi?" diye sordu. O da: "Hayır..." diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ona: "Annene ve babana dön de onlardan izin iste; izin verirlerse cihad et, vermezlerse onlara iyilik ve ihsanda bulun" buyurdu. [57]

Muâviye b. Câhime es-Süiemî'den yapılan rivayette, Câhime, Peygamber (s.a.v.) Efendimize gelerek dedi ki: Ya Resûlallah! Savaşmayı arzuladım ve size gelip istişarede "bulunmak istedim," Peygamber (s.a.v.) ona: "Annen var mıdır?" diye sordu. O da : "Evet vardır" diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ona: "Git de annenin (hizmetine) gerekli ol. Çünkü gerçekten cennet onun ayağının yanındadır" buyurdu. [58]

İlim Adamlarının Görüş ve Yorumları

îslâm sisteminde ana baba bakıma, ilgiye, ihsana muhtaç durumda iseler, çocuklarının onlara bakmaları, ihtiyaçlarını karşılamaları, hizmetlerinde bulunmaları farzdır. Aynı zamanda genel anlamda zorunlu bir seferberlik yoksa veya belde ve bölgeye bir düşman saldırısı vuku' bulmamışsa o taktirde savaşa katılmak için ana-babanm rızasını almak gereklidir. Zira savaşmak farz-ı kifaye, ana-babaya bakıp hizmet etmek farz-ı ayındır. Şüphesiz bu iki farz biraraya gelince farz-ı ayn tercih edilir.

Bu konuda müctehid imamların görüş, yorum ve içtihatları farklıdır.

a) İmam Mâlik, İmam Evzâî ve İmam Şafiî'ye göre, ana babası müslüman olduğu taktirde adam farz ve vâcib olmayan bir savaşa ancak onların izniyle katılabilir. Buna tatavvu' cihad denilir.

b) İmam Ahmed b. Hanbel de aynı görüşteder.

Ana baba kâfir olduğu taktirde evlâdının savaş için onlardan izin almasına gerek yoktur. Nitekim Bedir savaşma katılan Ebû Bekir, Ebû Huzayfe b. Utbe b. Rabi'a babaları müşrik idi. Bunlar babalarından izin alma ihtiyacını dahi duymuş değillerdi. Resûlüllah'm (s.a.v.) onlara, babalarından izin

almaları hakkında bir emir ve tavsiyede bulunmadığı kesindir. Ebû Ubeyde b. Cerrah savaş meydanında düşman sarfında yer alıp nıü'minlere karşı savaşan babasını öldürmüştür. [59]

c) Diğer müctehid ve ilim adamları ise, meseleyi farz-ı ayn ve farz-ı kifaye çerçevesinde değerlendirip ona göre yorumlamışlardır. Başta imam Ebû Hanîfe olmak üzere hanefî fukahası da bu görüş ve ic-tihaddadirlar. [60]

Tahliller ve Rivayetler

71 no'lu Ibn Mes'ûd hadîsi sahîh olup istidlale salihtir. Hadîs üstün ameller arasında namazın bir benzerinin olmadığına delâlet etmektedir. Zira namaz dinin direği, mü'minin mi'racı, ruhun gıdası, aile ve toplumun selâmet anahtarıdır. Namazdan sonra ikinci sırada ana babaya iyilik ve hizmet üstün bir amel olarak belirlenmiş bulunuyor. Sonra da üçüncü sırada Allah yolunda cihad yer alıyor.

Namazsız bir dinde, dindarlıktan hayır olmadığı gibi, ana babaya iyilik ve ihsansız bir evde de hayır yoktur. Cihad ruhunu, azmini, gayretini kaybetmiş bir müslüman ülkede de hayır yoktur.

72 no'lu Abdullah hadîsini Tirmizî sahîhlemiştir. Hadîsi aynı zamanda Ibn Hibban datahrîc etmiştir. Saîd b. Mensur ise hadîsin son kısmını şu lâfızla rivayet etmiştir: "Ana babana dön onlara sohbet ve ilgide, iyilikte bulun."

Hadîs, farz-ı kifaye durumunda olan cihadın, ana babaya iyilik ve hizmetten sonra ikinci kademede yer aldığını ve ana babaya iyilik ve hizmetin farz-ı ayn olduğuna delâlet etmektedir.

74 no'lu Ebû Saîd hadîsini Ibn Hibban sahîhlemiştir. [61]

Bu hadîs de ana-babaya iyilikte bulunmanın cihaddan efdal olduğuna delâlet etmekte ve zorunlu bir durum yoksa cihad için onlardan izin almanın gerekli olduğunu açıklamaktadır.

75 no'lu Muâviye b. Canime hadîsini aynı zamanda Beyhakî, îbn Cüreyc tarikiyle tahrîc etmiştir. İbn Cüreyc ise Muhammed b. Talha b. Rükane'den,

o da Muâviye'den rivayet etmiştir. Ancak hadîsin Muhammed b. Talha'ya isnadında ihtilaf edilmiştir. Nesâfnin isnadındaki ricalin hepsi sikadır, ancak Muhammed b. Talha müstesna. Bu zat saduktur ama zaman zaman hatâ yapmıştır, [62]

Çıkarılan Hükümler

1- Amellerin Allah yanında en üstünü, vaktinde kılınan namazdır. Zira namazsız bir din ve dindarlıkta hayır yoktur.

2- Ana babaya iyilik, meşru ölçüler içinde arzu ve isteklerini yerine getirmek, ihtiyaçlarını imkânların elverdiği ölçüde karşılamak farzdır ve namazdan sonra en üstün ameldir.

3- Zorunlu bir durum olmadığı taktirde, savaşa çıkmak için ana babanın iznini almak şarttır. Aksi halde kişi günahkar olur.

4- Genel seferberlik, bölge veya beldeye ani saldın durumlarında artık ana babanın izni şart değildir, eli silah tutup savaşacak durumda olan herkesin savaşması farz olur.

5- Ana baba Allah'a karşı isyan ve günahı gerektiren bir teklifte bulunur veya böyle bir emir verirlerse, artık onlara bu hususta itaat edilmez. Zira Allah'a karşı isyan ve günahı gerektiren şeyde hiç kimseye itaat caiz değildir.

6- Böylece lider ve emîre de itaat ancak bu ölçüler içinde gereklidir, isyan ve günaha iter anlamdaki emirlerine itaat edilmez.

7- Ancak mal ve can tehlikeye girer de kişi tam bir tehdit altında bırakılırsa o taktirde zevahiri kurtarmak için itaat edilir. [63]

Borçlu Adam Ancak Alacaklı şahsın Rızasıyla Cihada Çıkar

islâm, insan haklarım en üstün çizgide tutan, hak ve hürriyetleri en âdil ve en anlamlı şekilde koruyan son dindir. Kul ve millet hakkını, ödemedikçe veya affedilme dikçe hiçbir ibâdet ve duâ, tevbe ve istiğfarla affedilmeyeceğini ilân eden ve kalb ve kafalara işleyen yine bu din olmuştur. Çünkü îslâm hem Allah'ın son mesajı olarak insanlara katkısız rahmet anlamında indirilmiş, hem de bütün esas ve hükümleriyle ilâhî olma özelliğini korumuştur.

Ciddi araştırmalar ve sahîh rivayetler şu gerçeği ortaya koymuştur: Peygamberlikten sonra en yüksek derece ve makam olan şehitlik bile kul hakkını bağışlamasına kâfi gelmemektedir. Ancak deniz savaşında islâm'ın yücelmesi uğrunda savaşıp şehit düşenlerin kul hakkından kurtarılacaklarına dair müjde vardır. Bu da üç yönlü bir hikmeti yansıtmaktadır:

a) Denizlere sahip olmak,

b) Deniz işletmeciliğine ağırlık vermek,

c) Deniz ürünlerini ve denizlerin taşıdığı kaynakları değerlendirmek.

islâm'ın insan haklarına verdiği önemin en açık iki belgesini zikretmeden ilgili hadîslere geçmek istemiyoruz:

Birincisi, vefat eden kişinin tekfin, teçhiz ve defin işlemi tamamlandıktan sonra ilk yapılacak şey, kullara olan borçlarının Ödenmesidir. Bu borçlar, haklar ödenmedikçe ne kişinin vasiyyet ettiği hayırları yerine getirirler, ne de kalan mal mirasçılarına taksim edilir.

ikincisi ise, farz-ı kifaye düzeyinde meydana gelen bir savaşa katılabilmek için şahsın önce üzerindeki vaadesi dolmuş borçlarını ödemesi veyahut alacaklılarının müsadesini alması gerekir. Aksi halde savaşa çıkması doğru olmaz, çıkacak olursa günahkar olur. Zira yapılar savaşlar her bakımdan küfrü, tuğyanı, fitne ve fesadı, ahlâksızlık ve iffetsizliği durdurmak, insan hak ve hürriyetlerinin korunmasını sağlamak ve en ulvî gaye olarak İslâm'ın yani Allah sözünün en yüce olmasını gerçekleştirmektir, insan hak ve hüriyetinin çiğnendiği, din ve vicdan hürriyetinin Önüne sed konulduğu bir ülkede savaşmanın hiçbiı anlamı kalmaz. [64]

İlgili Hadisler

Ebû Katade (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ashabı arasında iken ayağa kalkıp onlara Allah yolunda cihadın ve Allah'a imanın en üstün amellerden olduğunu anlattı. Bu arada bir adam ayağa kalkıp şöyle dedi: 'Ya Resû-lallah! Allah yolunda savaşırken öldürülecek olursam benim hatam ve günahlarım temizlenip bağışlanır mı?" Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ona: "Evet, eğer Allah yolunda sabrettiğin, karşılığını yalnız Cenâb-ı Hak'tan beklediğin ve düşmana yöne-lip arkanı çevirip kaçmadığın taktirde öyledir." Sonra da şöyle ilâve etti: "Sen nasıl sordun?" buyurdu. Adam da: "Allah yolunda savaşırken ölürsem hata ve günahlarım bağışlanır mı?" diye cevap verdi. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle cevap verdi: "Evet, sen sabreder, karşılığını yalnız Allah'tan bekler, düşmana yönelip arkanı döndürmezsen -üzerindeki borç dışında- bağışlanırsın. Çünkü Melek Cibril bana bu konuda böyle bilgi verdi..."
[65] .

Abdullah b. Amir (r.a.) dan yapılan rivayette, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Allah şehidin bütün günahlarını bağışlar, ancak üzerindeki borcu bağışlamaz. Çünkü gerçekten Melek Cibril bu konuda bana böyle bilgi verdi..." [66]

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah (s.a.v,) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Allah yolunda öldürülmek bütün günah ve hataları temizleyip bağışlanmasına vesile olur. Melek Cibril "Ancak borçtan dolayı olan günah bağışlanmaz" diye bana bilgi verdi." [67]

Müctehidlerin İstidlal ve İhtiicacları

a) Şâfiîlere göre, ister müeccel (vadeli) isterse muaccel (hemen ödenmesi gerekli) olsun borçlu bulunan kimse ancak alacaklısının iznini almak

suretiyle savaşa çıkabilir. Ödeyecek durumda değilse ya bir kefîl belirlemesi veya rehin olarak bir eşya bırakması gerekir.

b) Hanbelîlere göre de hüküm böyledir. Çünkü kefîl tayin etmeden veyahut rehin bırakmadan savaşa katılacak olur ve bu olayda öldürülürse, alacaklının hakkı Ödenmedik kalır. Bu da doğru değildir. O bakımdan alacaklının iznini alması vaciptir.

c) Mâlikîlere göre, borcunu ödeyecek durumda olmayan kimsenin alacaklısından izin almasına gerek yoktur. O bakımdan savaşa katılması gerekir.

Ancak savaşa katılması farz-ı ayn durumunda tecelli eder, eli silah tutan her mükellefin katılması farz olursa, o taktirde borçlunun alacaklısının iznini talep etmesine lüzum kalmaz. [68]

d) Hanefîlerin çoğunun da görüş ve içtihadı Hanbelîlerle birleşmektedir. [69]

Tahliller ve Rivayetler

79 no'lu Ebû Katade hadîsini Tirmizî tahrîc ettikten sonra sahîhlemiştir. Hadîs, kullara olan borcun affedilmesi için ancak alacaklının onu affetmesiyle veyahut borçlunun veya vârislerinin onu ödemesiyle mümkün olacağına delâlet etmekte ve şehîdliğin bile kişiyi bu haktan ve doğurduğu günahtan temizlemeye yetmiyeceğini açıklamaktadır. [70]

Savaşta Müşriklerden Yardım Beklemek

Cenâb-ı Hak, müşriklerle savaşmayı, küfür ve nifakı durdurmak için savaşa her an hazır olmayı emretmiş ve bunu müslümanlara farz kılmıştır. Savaşan müslüman -bir kavim veya ülkeye düşmana karşı yeterli kuvvetleri yoksa diğer müslüman kavim ve ülkelerin yardım etmesi, gerektiğinde bilfiil

savaşa katılmaları vâcibdir. Şüphesiz müslümanlar bir tek ümmettir; küfür de bir tek millettir.

Savaşan müslümanlarm düşmana karşı müşriklerden, münafıklardan, kitap ehlinden yardım istemesi ve yardım görmesi caiz midir? Yardımı istenen gayr-i müslimler zimmî iseler yardımları beklenebilir. Zimmî değillerse, bu husustaki hadîsler farklı bilgi vermektedirler. Resûîüllah (s.a.v.) Efendimiz'in müslümanlara destek sağlamak üzere savaşa katılmak için gelen müşrike "Biz bir müşrikten elbette yardım istemeyiz" diye cevap vermesi, savaşta müşriklerden yardım istemenin veya yardım etmek isteyenlerin bu isteğini kabul etmenin caiz olmadığını göstermektedir. Bunun aksine bize kadar ulaşan sahih rivayetlerden Resûîüllah (s.a.v.) Efendimiz'in Hayber'in fethinde yahu-dilerden bir grup insanın yardımını talep etmiş ve yardımına katılanlara elde edilen ganimetten pay ayırmıştır. Ayrıca Huneyn savaşında İslâm'a girmemiş olan Safran b. Umeyye'nin yardımcı olma dileğini kabul ettiği bilinmektedir.

O halde bu konuyla ilgili hadîs ve siyer kitaplarındaki rivayetlerin tamamım biraraya getirdiğimizde, savaş emrinin verildiği ilk dönemde Resûîüllah (s.a.v.) Efendimiz herhangi bir müşrikten yardım istemeyi, yardım etmek isteyen bir müşrikin bu isteğini kabul etmeyi uygun görmemiştir. Sonra buna ruhsat verildiği anlaşılıyor. [71]

İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.aj dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: 'Hesûlüllah (s.a.v.) Efendimiz (savaşmak üzere) Bedir mevkiine doğru çıkıp hareket etti. Harretü'l-vebere mevkiine gelince (müşriklerden) cesaret, kahramanlıkla anılan bir adam gelip Resûlüllah'a ulaştı ve şöyle dedi:

- "Sana (savaşta) uymak ve seninle birlikte isabette bulunmak için geldim!" Resûîüllah (s.a.v.) Efendimiz sordu:

- "Allah'a ve Resulüne imân ediyor musun?1* O da:

- "Hayır" diye cevap verince, Resûîüllah (s.a.v.) ona:

- "Dön git. Ben bir müşrikten asla yardım istemem" buyurdu.

Hz. Aişe (r.a.) devamla diyor ki: "Sonra bir süre geçti ve Resûîüllah (s.a.v.) Şecere mevkiine gelmiş oldu. Derken o adam yine gelip Resûlüllah'a yetişti ve önce söylediğini tekrar söyledi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona ilk önce dediği gibi cevap verdi: "Geri dön git. Ben bir müşrikten asla yardım istemem" buyurdu. Adam ayrılıp gitti ve sonra yine el-Beyda mevkiine gelip peygambere ulaştı ve önce dediğini tekrar söyledi. Resûîüllah (s.a.v.) da ona önce dediğini tekrar söyledi: "Allah'a ve Peygamberine imân ediyor musun?" O da "Evet imân ediyorum" diye cevap verince Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona: "Haydi (bizimle beraber) yürü" diye buyurdu. [72]

Hubeyb 6. Abdirrahman'dan, o da babasından ve dedesinden rivayet etmiştir. Dedesi şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.v.) Efendi-miz'e geldiğimde savaşa hazırlanıyordu. Ben ve kavmimden bir adam -ki henüz müslüman olmamış idik- dedik ki: "Kavmimizin bir savaşa hazır olması durumunda onlarla birlikte bizim hazır olmamamızdan utanıyoruz!" Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) bize sordu; 'İslâm'a girdiniz mi?" Biz de: "Hayır..." diye cevap verdik. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Biz müşriklere karşı (savaşırken) müşriklereden yardım istemeyiz." Bu red cevabı üzerine bizler İslâm'a girdik ve Peygamber (s.a.v.) Efendimizle beraber savaşa hazır olduk. [73]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Müşriklerin (yaktığı) ateşle aydınlanmayın ve yüzüklerinizin üzerine Arapça (Muhammedün Resûlüllah) yazıp nakşetmeyin." [74]

Zî Mahber'den (r.a.) yapılan rivayette adı geçen şöyle demiştir: Rasulullah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu duydum: "ileride Rumlarla barış anlaşması yapıp siz ve onlar hep birlikte önünüz (veya arkanız) daki düşmanla savaşacaksınız." [75]

Zührî'den yapılan rivayete göre: Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Hayber'de Hayber savaşı esnasında yahudilerden bir kısım adamlardan yardım istedi ve (savaşta elde ettiği ganimetten) onlara pay ayırdı." [76]

Müctehidlerin Görüş, Yorum ve İstidlalleri

Dört mezhep imamlarına göre, müslümanlarla birlikte savaşa katılmak isteyen müşriklere imam (emîr veya onun yetkili kıldığı kumandan) izin verirse onlardan yardım sağlamak caizdir.

Böylece müctehid imamlara göre bu yetki tamamıyla devlet başkanına veya onun yetkili kıldığı kumandana aittir.

Ancak savaş neticesinde elde edilen ganimette, yardımcı olmak maksadıyla savaşa katılan müşriklere pay ayırıp verme hususunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır:

a) İmam Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Şafiî'ye göre müşrikler ehl-i cihad olmadıkları için ganimetten onlara pay ayrılmaz da köleye verilen az şey nisbetinde bir şey verilir.

b) İmam Ahmed, İmam Evzâî, İmam Sevrî ve İshak'a göre, müslümana ayrılıp verilen sehim nisbetinde onlara da verilir. îmam Âhmed'den yapılan bir diğer rivayette ise, onlara sehîm verilmez. Ancak birinci rivayetin daha sahîh olduğu tesbit edilmiştir. [77]

Tahliller ve Rivayetler

83 no'lu Hz. Aişe hadîsi sahîhtir. Ancak ilim adamlarının çoğuna göre mensuhtur, yani hükmü kaldırılmıştır.

84 no'lu Hubeyb hadîsini aynı zamanda Şâfıî ve Beyhakî tahrîc etmişlerdir. İbn Hacer de bunu Telhiste nakletmiş ancak bir görüş beyan etmemiştir. Mecmeu'z-Zevâid'de ise Ahmed ve Taberânî'nin tahririnden geçen ricalin hepsinin sika olduğu belirtilmiştir.

Bu hadis de Hz. Aişe hadîsim desteklemekte ve kuvvet kazandırmaktadır. Ancak onun gibi hükmü kaldırılmış bulunuyor.

85 no'lu Enes hadîsinin Nesâfnin tahrîc isnadında Ezher b. Râşid bulunuyor ki bu zat zayıftır. Ebû Hatim onun meçhul olduğuna dikkat çekmiş ve İbn

Maîn de onun zayıf olduğunu belirtmiştir. [78]. Geriye kalan ricalin ise hepsi sikadır.

"Müşriklerin yaktıkları ateşle aydınlanmayın" sözünden maksat, savaş ve benzeri hususlarda müşriklerden az bir şey de olsa yardım istemeyin demektir. "Yüzüklerinize Arapça yazı nakşetmeyin" den maksat, yüzüklerinizin üzerine (Muhammed'ün Resûlüllah) ibaresini nakşetmeyin demektir. Zira bu ifade ancak Resûlüllah'm (s.a.v.) yüzüğüne nakşedilmiş bulunuyor ki, aynı zamanda resmî mühür hüviyetinde idi.

86 no'lu Zî Mahber hadîsini aynı zamanda îbn Mâce tahrîc etmiş bulunuyor. Ebû Davud'un rivayet senedinde yer alan ricalin hepsi ri-cal-i sahîhtir. O bakımdan hadis istidlale sâlih görülmüştür.

87 no'lu Zührî hadîsini Tirmizî murselen tahrîc etmiştir. Bu kavramdan maksat, senedinden bir sahabinin düştüğüdür. Zührî'nin murselen rivayet ettikleri hadîsler genellikle zayıf kabul edilmiştir. [79]Bu mealde bir hadîsi imam Şafiî, Hasan b. Ammare tarikiyle rivayet etmiştir. Beyhakî bu tarikle yapılan rivayetin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.

Buharı ve Müslim'in tahrîc ettikleri hadîste şöyle deniliyor: "Başında miğfer bulunan bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e gelerek şöyle dedi: "Savaşayım mı, yoksa İslâm'a girip müslüman mı olayım?" Efendimiz ona: "Önce islâm'a gir, sonra savaş..." Adam da önce İslâm'a girdi ve arkasından düşmana karşı çıkıp savaştı, çok geçmeden öldürüldü. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz: "Az bir amel çok bir mükâfat!" diye buyurdu.

Bu hadîs, savaşta müşriklerden yardım kabul edilmeyeceğine delil sayılmamıştır. Çünkü Resûlüllah'a (s.a.v.) başvuran müşrik savaşmakla islâm'a girmek arasında bir tercîhte bulunmak istediğini ifade etmek istemiş, Efendimiz de gayet tabii olarak islâm'a girmesini ve öylece savaşmasını emretmiştir. [80]

Çıkarılan Hükümler

1- Savaşta münafık ve müşriklerin yardımını kabul etmek caizdir.

2- Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ünlü münafık Abdullah b. Ubeyy b. Selûl'ün savaşa katılmasına engel olmamıştır.

3- Münafık ve müşriklerin savaşa katılıp müslümanlara yardım etmeleri teklifini baştaki İslâm emiri veya kumandanı kabul edip etmemekte serbestir. Maslahat görürse kabul eder. Bir hile ve ihanet sezerse reddedip geri çevirir.

4- Savaşa katılan münafıklara da elde edilen ganimetten pay verilir.

5- Savaşa katılan müşriklere ise cihad ehli olmadıkları için onlara pay verilmez de kölelere verildiği gibi az bir şey verilir.

6- İmam Ahnıed, Evzâî ve Sevrfye göre, onlara da müslümanlara verilen pay nisbetinde pay verilir.

7- İleride müslümanlarla rumların sulh anlaşması yapacakları ve birleşerek bir düşmanla savaşacakları haberi, Resûlüllah (s.a.v.) Efen-dimiz'in geleceğe yönelik mucizevî haberlerinden biridir.

8- Bu haber, müslümanların gayr-i müslim bir milletle sulh anlaşması yapıp düşmana karşı birlikte harekete geçmelerinin caiz olduğuna delâlet etmektedir. [81]

Hastalara Yardımcı Olmak, Yaralıları Tedavi Etmek ve Benzeri Hizmetlerde Bulunmaları İçin Kadınların Da Savaşa Katılmaları

Kadınların cihadı haccetmektir. Düşmanla savaşmak erkeklere farz kılınmış, kadınlara farz kılınmamıştır. Ancak sabırlı, cesur, dayanıklı kadınların savaşta geri hizmetlerde bulunmalarında bir sakınca yoktur. Şüphesiz bu geri hizmetlerin başında hemşirelik gelir. Cephe ve karargâhlarda hastalarla meşgul olmak, yaralıları toplayıp tedavi etmek de bir anlamda cihad sayılır. Ancak bu onlar hakkında farz değil müstehabdır.

Böylece islâm, kadınları dört duvar arasında sıkıştırıp hayattan tecrîd etmemiştir. Onların ruhsal ve fiziksel, aynı zamanda cinsel yapılarına uygun birtakım iş ve hizmetlerin kapısını açık tutmuştur. Zira maksat, korumak, onun annelik duygusunu zedelememek, iffet perdesine leke sürmemek ve böylece aile yuvasını her türlü şaibeden uzak tutmaktır.

Hatta belde veya bölgeye düşman saldırısı vuku' bulduğu taktirde kadınlar da nefsi müdafaa için silaha sarılıp müdafaaya geçerler. Düşmanın kirli ayaklarını harim-i ismetlerine sokmamak için gerekirse savaşıp mücadelede bulunurlar. [82]

İlgili Hadisler

Rübeyyi bint Muauviz_ (r.aj dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Biz kadınlar Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizle birlikte savaşır, savaşanlara su verir, hizmet eder, ölü ve yaralıları Medine'ye alıp götürürdük..." [83]

Ummu Atıyye el-Ensarîyye (r.a.) dan yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz'le birlikte yedi savaşa katıldım. Onların malzeme ve nevalelerine halef olup bakar, onlara yemek pişirir, hastalarını tedavi eder, kötürümler üzerinde durup yabancı olurdum." [84]

fr.aj cfett yapılan rivayette adı geçen diyor ki: "Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz Ummu Süleym ve ensardan onunla birlikte bazı kadınlarla savaşa çıktı ki bu kadınlar (geri hizmetlerde bulunup) savaşanlara su verir ve yaralıları tedavi ederlerdi." [85]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Ya Resûlellah! Biz cihadı en üstün amel olarak görüyoruz. Biz de cihad edelim mi?" Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ama (kadınlar için) en üstün cihad, şartlarına uygun helâl kazançla yerine getirilen haçtır." [86]

İlim Adamlarının İstidlal ve Yormları

İlim adamları ve müctehid imamlar kadınların savaşa katılmalarının farz olmadığında birleşmişlerdir. Ancak tesettüre riâyet edip tahrîme yol açmamak kaydıyle kadınların savaşta geri hizmetlerde bulunmasına, yaralıları tedavi etmesinde, öldürülenleri belirlenen bir yere taşımasında bir sakınca olmadığı görülmemiştir. Bu da daha çok hemşirelik hizmetleri kapsamında tezahür eder. -

Böylece bugünkü anlayış, davranış ve ihtilattan uzak, tesettür kaidelerine riâyet şartıyla ve tahrîme yol açmayacak davranışlardan kaçınmak suretiyle cesur, metin, becerikli ve tecrübeli kadınların -ihtiyaç hissedildiği takdirde- savaşa katılıp geri hizmetlerde bulunmalarına, kendilerini herhangi bir tecavüzden koruyabilmek için yeterli derecede hazır ve uyanık olmakla beraber silah taşımalarına cevaz verilmiştir.

Ancak bu durumda savaşta elde edilen ganimetten kadınlara da erkeklere tahsis edilen nisbetten pay verilip verilmeyeceği ihlilâf konusudur.

a) İmam Mâlik, İmam Şafiî, İmam Sevrî ve Saîd b. Müseyyeb'e göre kadınlara ganimetten bir.şeyler verilir. Ancak baştaki yetkili zat isterse kadın erkek ayırt etmeden hepsine eşit biçimde pay ayırıp verir, isterse kadınlara, erkeklere nisbetle daha az birşey takdir edip verebilir,

b) İbn Abbas da aynı görüş ve ictihaddadır.

c) İmam Evzâî'ye göre, kadına da sehim ayrılır. Nitekim Cerîr b. Ziyad'm rivayetine göre şöyle haber verilmiştir: "Ninem Hayber fethinde savaşa katılmıştı. Resûlullah (s.a.v.) ona da ganimetten pay ayırıp verdi, erkeklerle eşit tuttu. Yermuk savaşında da kadınlara er-keklerinkine denk pay verildiği rivayet edilmiştir.

Ayrıca Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz Huneyn savaşında Sehle binti Asım'a pay ayırıp vermiş, bir ayrım yapmamıştı. [87]

d) Hanefîlere göre, ihtiyaç hissedildiğinde kadın tedavi, su dağıtma, ekmek hazırlama gibi geri hizmetlerde bulunabilir ve kendisine sehim değil de az birşey verilebilir. [88]

Tahliller

Yukarıda naklettiğimiz dört hadîs de sahihtir. O bakımdan ilim adamları ile müctehid imamlar bu hadîslerle istidlal etmişlerdir. İmam Buharı bu konuda kendi Sahîh'inde "Babu Gazvi'n-Nisâi ve Kıtalihinne" diye bir bab ayırmış bulunuyor.

Böylece sıkıntılı zamanlarda, zarurî hallerde kadınların mahremleri olmayan erkekleri tedavi etmelerinin caiz olduğu anlaşılıyor.

îbn Battal'm "kadın ancak mahremi olan erkekleri tedavi edebilir, yabancı erkekleri tedavi etmesi caiz değildir. Nasıl ki kadın yabancı bir erkeğin cenazesini yıkayamıyorsa..." görüşü pek sıhhatli değildir. Zira cenaze yıkamak ibâdet kapsamına girmekte, tedavi ise zaruret kapsamına girmektedir. Birini diğerine kıyas etmek farklı kıyas olur. [89]

Çıkarılan Hükümler

1- Allah yolunda zarurî bir hal olmadığı takdirde kadınların savaşa çıkması vacip değildir.

2- Zarurî bir durum meydana geldiğinde, meselâ düşman bir beldeyi veya bölgeyi istilaya yöneldiğinde, o belde ve bölgede eli silah tutup savaşabilen ve nefsini müdafa edebilen erkek ve kadın, herkesin düşmanı defetmesi için savaşması farz olur.

3- Kadınlardan becerikli olup; tedavi, su taksimi, yemek hazırlama gibi ihtiyaçları yerine getirebilenlerin savaşa katılmasında bir sakınca yoktur. Çünkü birçok durumlarda ihtiyaç da vardır.

4- Ancak ihtiyaç olmadığı takdirde kadınların geri hizmet için bile olsa savaşa katılmaları mekruhtur, bazısına göre caiz değildir.

5- Sözü edilen ihtiyaçlardan dolayı savaşa iştirak eden kadınların hem tesettüre riâyet etmeleri, hem de tahrîmi gerektiren davranışlardan

kaçınmaları vaciptir.

6- Savaşta elde edilen ganimetten erkeklere verilen eşit payın kadınlara da verilmesi caizdir.

7- Müctehidlerin bir kısmına göre, eşit pay verilmez, az bir şey verilmek suretiyle ganimetten mahrum edilmezler. [90]

Savaşta Kadınlar, Çocuklar, Din Adamları ve Yaşlılar Öldürülmez

îslam hiçbir zaman soykırımına cevaz vermez. Çünkü amaç şu ırkı, bu ırkı yok edip Öldürmek, ülkelerim veya bulundukları bölgeleri coğrafyadan silmek değil, onların iman ve irfanlarını belli düzeye getirip ırkçılık duygularım çok geri plana itmek ve tesirsiz kılmaktır. Hak din çerçevesinde dini duygular kuvvetlendikçe ırkî duygular zayıflar. Bu ters orantı tarih boyunca hep böyle olmuştur.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Selman el-Farisi'ye ırkçılık açısından sataşan Sa'd b. Ebi Vakkas'ı çağırarak üzüntüsünü belirtmiş ve: "Selman bendendir, Selman Ehl-i Beytim dendir" buyurarak islam'ın her yanı ve yönüyle ırkçılığın karşısında olduğunu bildirmiş ve Arap olmayan Selman'ı kendi ev halkından biri olarak ilan etmiştir.

Bunun içindir ki, gerek Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında, gerekse dört halife döneminde hiçbir zaman ırkçılığa prim verilmemiş ve islam'a giren Arap ile Acem arasında bir fark gözetilmemiştir.

Sonra bu yüksek ve birleştirici duygu ve kültür, esas ve prensip Emeviler devrinde uygulanmaz olmuş, ırkçılık ruhu hortlamaya başlamış ve bu yüzden Emeviler, Arap olmayan müslim, gayr-i müslim tebaya "mevali" yani hürriyetlerine kavuşturulmuş köleler demişlerdir.

Abbasiler devrinde bu zihniyete son verilmiş ve İslam kardeşliği yeniden ihya edilerek ırkçılıkla ilgili kapılar kapatılmıştır.

Konuya bu açıdan bakınca, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in savaşlarda kadınların, çocukların, mabede kendini vermiş din adamlarının ve savaşacak durumda olmayan yaşlıların öldürülmesini niçin yasakladığı kendiliğinden anlaşılmaktadır. İslam sınıf farkını kaldıran, Allah'a, Peygamberine ve Ahiret'e iman eden herkesi kardeş kabul eden, birleştirici, kaynaştırıcı ve bütünleştirici bir dindir. O bakımdan son dindir ve cihanşümuldur...

Hatta Vakidi'nin Fütuhu'ş-Şam adlı eserinde, Hz. Ömer (r.a) m hilafet yıllarında İslam orduları Şam dolaylarında Bizans'a karşı koyup serhadleri güven altına almaya çalışırken bir yandan da Şam ve dolaylan fethediliyordu. Ancak İslam ordusunun girdiği her belde, kasaba ve köyde halkın korku ve endişesi bir anda güvene dönüşüyor, Bizans askerlerinin işlediği cinayet ve kötülüklerden hiç birinin İslam'da yeri olmadığını görünce son dine hayranlık duyarak İslam'a girmekte tereddüt bile etmiyorlardı. Iyaz b. Ganem kumandasında olan askerler Şam'a girip fütuhatı başarıyla sonuçlandırma gayreti içindeyken kadınlar korkularından ağlıyor ve başlarına ne felaketlerin geleceğini hesaplayarak saçlarını yoluyorlardı. Derken Iyaz b. Ganem ve etrafındaki askerlerle karşılaşıyorlar. Çeşmeden su almak isteyen bu kadınlar bir anda korkudan ellerindeki boş kaplar yere düşüyor ve kendilerinden geçer gibi oluyorlar. Kumandan lyaz onların bu halini görünce şöyle sesleniyor: "Bizler Allah'a ve son peygamber Hz. Muhammed'e iman eden bir orduyuz. Amacımız sizi kahretmek, esir alıp kullanmak değil, sizi gerçek hürriyete kavuşturmak, namus, iffet ve şerefinizi korumaktır. Üzülmeyin ve korkmayın. Hiçbir Müslüman asker sizin kılınıza dokunmayacak ve sizi asla rahatsız etmiyecektir. Bizim Peygamberimiz, iman, irfan ve ahlakımız bize bunu emretmektedir" deyince kadınlar rahatladılar ve sularını doldurup evlerine dönünce kocalarına, kardeşlerine, yakınlarına: "Ne duruyorsunuz? Bu gelen İslam ordusu Bizans askerleri gibi hayasız, namussuz, yağmacı, haysiyet kırıcı değillerdir. Biz kadınları görünce yüzlerini çevirip bize dikkatle bakmaktan bile sakınan bu insanlar.gibi neden dindar ve ahlaklı olmayalım?..."

Ancak kadınlar savaşa katılır, din adamları mabedi bırakıp cepheye elinde silahla savaşa iştirak ederse, o takdirde düşman ordusuyla çarpışma halinde bunlardan da öldürülenler olabilir. Bu bir istisna teşkil eder. [91]

Konuyla İlgili Hadisler

Yapılan rivayete göre, ashabdan îbn Ömer (r.a.) şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimizin yaptığı savaşlardan birinde öldürülmüş bir kadın cesedine raslandı. Bunun üzerine -Resû-lüllah (a.s.) Efendimiz kadınların ve çocukların öldürülmesini yasakladı." [92]

Riyah (veya Ribah) b. RebV (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen zat, Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber bir savaşa çıkıyor. Öncü kuvvet olarak da Halid b. Velid (r.a.) bulunuyordu. Riyah (Ribah) ve diğer ashab arkadan öncü kuvveti takip ederken öncü kuvvet tarafından öldürülmüş bir kadın cesedine rastladılar. Durup o kadına baktılar ve hılkatmdan dolayı hayret ettiler. Derken Resûlüllah (a.s.) Efendimiz arkadan gelip onlara ulaştı. Onlar da geri çekilip açıldılar. Resûlüllah (a.s.) bineği üzerinde durup o kadına (üzüntüyle) baktı ve şöyle buyurdu: "Bunun savaşır bir kişi olduğunu sanmıyorum." Sonra yamndakilerden_ birine şu emri verdi: "Derhal git Halid'e yetiş ve ona de ki: "Ücretle tutulmuş geri hizmet için getirilmiş kişileri ve çocukları öldürmesinler." [93]

Enes'den yapılan rivayete göre Rasulüllah Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Haydi Allah'ın ismiyle, O'nun yardımıyla ve Resûlüllah (a.s.) milleti (dini) üzere yola çıkınız. İyice yaşlanmış kişileri, küçük çocukları ve kadınları öldürmeyin. Ganimet malını aşırmayın. Topladığınız, elde ettiğiniz ganimetleri bir araya getirin. İslah edici olun ve iyilikte bulunun. Çünkü gerçekten Cen-ab-ı Hak iyilikte bulunanları sever." [94]

Ibn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz askerlerini bir tarafa gönderdiğinde şöyle buyururdu: "Şanı Yüce Allah'ın ismiyle yola çıkın, Allah yolunda Allah'ı inkar edenlerle savaşıp vuruşun. Haksızlık, acımasızlık, ahde, anlaşmaya vefasızlık etmeyin. Ganimet malından aşırmayın. Diri bir kimseyi hedef alıp delik deşik etmeyin, insanların organlarını kesmeyin, bu tür azapta bulunmayın ve bir de çocukları, kendilerini mabede Vermiş (rahip, rahibe ve benzeri) kişileri öldürmeyin." [95]

îbn Kâb b. Malik'den yapılan rivayete göre, Peygamber (a.s.) Efendimiz Hayber'e İbn Ebi Hukayka'y* öldürmeye (asker) gönder ince onları kadınları ve çocukları öldürmekten men'etti. [96]

el-Esved b. Serî' (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Savaşta çocukları öldürmeyin." Bunun üzerine ashab: 'Ya Resûlüllah! Onlar müşriklerin evladı değiller midir?" denince Efendimiz onlara şöyle uyarıda bulundu: "Sizin hayırlılarınız ve seçkinleriniz de müşriklerin evladı değiller midir? [97]

İlim Adamlarının Tesbit ve İstidlalleri

îlim adamları ve müctehid imamların bu konuda görüşleri şöyledir: Kadınlar ve din adamları ellerine silah alıp îslam'a karşı bir vuruşmaya yönelmedikleri takdirde öldürülmezler. Eli silah tutup cephede savaşan ve fakat henüz ergin olmayan çocuklar ise imkânlar elverdiği, ortamın müsait bulunduğu Ölçüde öldürülmeyip korkutulurlar. Tehlikeli bir duruma geldikleri takdirde öldürülürler. Eline silah almayıp cephe gerisinde bulunan kadınlar ve çocuklar öldürülmezler. Müslümanlar üstünlük sağladıkları takdirde onları esir edinirler.

Kendini mabede ve ibadete veren adamları -genç olsunlar, yaşlı olsunlar- cepheye silahla gelip savaşmadıkları takdirde öldürülmezler ve ibadetlerine engel de olunmaz. [98]

Hadislerin Tahlilleri ve Rivayetleri

97 No'lu îbn Ömer (r.a.) hadisi sahih olup istidlale salihtir. Hadis, savaşlarda kadın ve çocukların öldürülmesinin caiz olmadığına delalet etmektedir.

Buradaki nehiy, yani yasak vücup ifade ettiğinden, sözü edilen iki zayıfı öldürmek tahrimen mekruh olmuş oluyor.

98 No'lu Ribah (veya Riyah) hadisi üzerinde Buhari durmuş ve isinin (y) ile değil (b) ile başladığının daha sahih olçhığunu belirtmiştir.

îlim adamlarının çoğu bu hadisle de istidlal etmişlerdir. Zira bunu destekler anlamda birkaç sahih hadis daha bulunuyor.

Savaşta ücretle geri hizmetlerde iş gördürülen, kadın, köle ve benzeri eli silah tutmayan kimse için "asif' denilmiştir. Böylece Resûlüllah (a.s.) Halid b. Velid'e (r.a.) verdiği emirde vücup ifade etmekte ve geri hizmette çalıştırılanların ve bir de çocukların öldürülmem esiyle ilgili kesin bir hüküm taşımaktadır.

99 No'lu Enes hadisinin isnadında Halid b. Fizr bulunuyor. Bunun zayıf olduğunu söyleyenler olmuşsa da, bazı hadisçilere göre rivayetinde bir beis yoktur. [99]

100 No'lu îbn Abbas hadisinin isnadında İbrahim b. İsmail b. Ebi Habibe bulunuyor. Hadisçilerin çoğuna göre bu zat zayıftır. Ancak Ahmed b. Hanbel onun sika (güvenilir) olduğunu belirtmiş ve rivayetini kendi Müsned'ine almıştır. [100]

Aynı zamanda bu hadisi destekler anlamda sahih rivayet bulunuyor. O bakımdan istidlal edilmesinde bir sakınca görülmemiştir.

101 No'lu İbn Kab hadisini aynı zamanda İsmail kendi Müstahrac'mda tahric etmiş ve Ebu Davud, İbn Hibban da onu Zühri'den murselen nakletmişierdir.

Mecmeu'z-Zevaid'de İse bu hadisin Ahmed b. Hanbel tesbitiyle yapılan rivayetinde yer alan ricalin hepsi rical-i sahihtir denilmektedir. O bakımdan hadis istidlale saîihtir denebilir. :

îbn Abbas hadisiyle eli silah tutup savaşacak durumda olan her müslümanm gerektiğinde savaşa çıkmasının farz olduğu istidlal edilmiş ve savaşta aşağıdakilerin yasaklanıp haram kılındığı belirlenmiştir:

a) Gadretmek, yani verilen sözü, yapılan anlaşmayı bozmak, ahde vefa etmeyip haksız bir yol seçmek,

b) Ganimet malını aşırmak,

c) İnsan dahil bir canlıyı hedef alıp vücudunu parçalamak, organ-' îarını kesmek,

d) Çocukları öldürmek.

e) Kendini mabede veren din adamlarını öldürüp mamur yerleri yıkmak yasaklanmıştır.

Kab b. Malik hadisi, İbn Ömer hadisiyle birleşmekte ve savaşlarda iki sınıf insanın öldürülmesinin yasaklandığına delalet etmektedirler.

102 No'lu el-Esved hadisinin ricalinin hepsi rical-i sahihtir. Diğer hadislerle desteklenmekte ve savaşta çocukların öldürülmesinin caiz olmadığına delalet etmektedir. [101]

Bu bapta Beyhaki, Hz. Ali'nin (r.a.) İbn Abbas hadisinin bir benzerini rivayet etmiştir. îbn Ebi Hatim de el-Ilel'de Cerir'den bu anlamda bir hadis nakletmiş bulunuyor.

Diğer yandan Tirmizi ve Ahmed'in Semure'den yaptıkları ve sahih kabul ettikleri hadiste ise şöyle buyurulmuştur: "Müşriklerin şeyhlerini öldürünüz, sakalı bitmedik gençlerini diri bırakınız!.." [102]

Nitekim bu baptaki hadislerin hepsini dikkate alan İmam Malik ve İmam Evzai'ye göre, hiçbir durumda kadınlar ve çocuklar öldürülmezler. Hatta düşman tarafı kadınları ve çocukları siper edinerek savaşsalar bile bu iki sınıfa dokunulmaz. Bunun gibi kafirler kadın ve çocuklarla birlikte bir kalede veya gemide yer alıp o şekilde savaşı sürdürmek isteseler, Müslümanların o kale ve gemiyi yakmaları veya silah atıp içindekileri öldürmeleri caiz olmaz.

Rey tarafdarları ile İmam Şafiî'ye göre, kadınlar silah alıp bilfiil savaşa katılırlarsa, o takdirde öldürülmeleri caizdir.

Bu müctehidler daha çok şu rivayetle de istidlal etmişlerdir:

Peygamber (a.s.) Efendimiz Huneyn Savaşında öldürülmüş bir kadına rasladı ve sordu: "Bunu kim öldürdü?" Bir adam: "Onu ben öldürdüm. Sebebine gelince, zafer bizden yana tecelli ettiğinde bu kadını ganimet olarak yakalayıp arkama takıp getirirken bir ara Müslümanların hezimete

uğradığını görünce kılıcımın kabzesine eğilip çekti ve beni öldürmek istedi. Bunun üzerine onu öldürmek zorunda kaldım."

Bu cevap üzerine Peygamber (a.s.) Efendimiz o adama: "Neden öyle yaptın, onu öldürmemeliydin" demedi. [103]

99 No'lu Enes hadisinde "şeyh-i faniyi Öldürmeyin" buyurulurken Tirmizi ve İmam Ahmed'in Semure'den rivayet ettikleri sahih hadiste "müşriklerin şeyhlerini öldürünüz" ibaresi yer almaktadır. İlk nazarda iki rivayet arasında bir tezad göze çarpıyorsa da aslında hiçbir tezad sözkonusu değildir. Zira Enes hadisinde "şeyh-i fani" derken, iyice yaşlanmış, eli ayağı tutmaz olup bir köşeye çekilip kendi haline bırakılmış çok yaşlı kişi kasdedilmiştir. Semure hadisinde ise, mutlak bir ifadeyle "şeyhler" denilirken, fazla yaşlılar değil, topluma akıl veren, umur bilir tecrübeli kişler kasdedilmiştir.

Unutmayalım ki, "şeyh" ismi Arapça'da üç manaya delalet eder ve yer aldığı cümle ve bağlı bulunduğu konuya göre o üç manadan biriyle m anal andırılır:

a) Uzman ilim adamları,

b) Tecrübeli, güngörmüş kabile başkanları,

c) Çok yaşlanıp iş hayatından çekilenler..

Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Huneyn Savaşı'nı tamamladıktan sonra ashabdan Ebu Amir'i Evtas'taki askerler üzerine gönderdi. Evtas'ta yüz kadar savaşçı müşrik toplanarak yaşlı tecrübeli Düreyd b. Samt'ten bilgi alıyor ve savaş taktiğini öğreniyorlardı. Ebu Amir onları kuşattı ve onları tahrik eden yaşlı Düreyd'i öldürdü. Böylece o yüz kişi de dağılıp kaçtı. Ebu Amir (r.a.) dönüp durumu Resûlüllah (a.s.) arzetti ve Düreyd'i öldürdüğünü söyledi. Resûlüllah'a (a.s.) Efendimiz hiçbir şey söylemedi ve böylece Ebu Amir'in bir yaşlıyı öldürdüğünü tasvip buyurdu. [104]

Resûlüllah (a.s.) savaşta kimlerin öldürülmesinin caiz, kimlerin caiz olmadığını net biçimde açıklaması ve savaşa çıkan birliklere her defasında bu emri vermesi, İslam'ın adil bir savaş taktiği uyguladığını masum insanları öldürmekten mutlaka kaçındığını ve özellikle de kendilerini mabede verip ibadetle, din işleriyle meşgul olan din adamlarını siyanet ettiğini koruduğunu göstermektedir.

Ne yazık ki, Müslümanlar aynı ölçüde veya ona yakın anlamda adil bir savaş anlayışını ve uygulamasını kitap ehlinden hiçbir zaman görememiş ve her fırsatta kitap ehlinin çok zalimve hunhar saldırılarına maruz kalmıştır. Haçlı seferlerini tertipleyen kilise islam'ın adil savaş taktiğinin tam aksine bir yol izlemiş ve girdikleri İslam ülkelerinde kadın, çocuk, yaşlı demeden herkesi öldürmekten namusa tecavüzde bulunmaktan derin zevk duymuşlardır.

Bunun gibi iki gözünde'n arızalı, sakat, topal, hasta ve benzeri kişilere dokunmanın, onları öldürmenin yasaklandığı da sahih rivayetler ve uygulamalarla sabit olmuştur. [105]

Çıkarılan Hükümler

1- Gerek kitap ehli olmayan müşriklerle, gerekse kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlarla yapılacak savaşlarda bilfiil ön cephede savaşa katılmayan, geri hizmetlerde yer alan kadınları öldürmek caiz değildir.

2- Ergin olmayan çocuklar, savaşa katılsalar bile öldürülmez. Bunları öldürmek de tahrimen mekruh sayılmıştır.

3- Savaşa katılmayan, yaşlılıktan dolayı evinde oturan kişileri de öldürmek caiz değildir.

4- Savaşta geri hizmetlerde istihdam edilen köle, esir, kadın ve benzeri kişiler de fazla bir tehlike oluşturmadıkları takdirde öldürülmezler.

5- Kendilerini mabede ve ibadete veren, eline silah alıp savaşa katılmayan din adamlarını da öldürmek tahrimen mekruhtur.

6- Geri planda yer alıp savaş planını hazırlayan ve askerleri durmadan tahrik ve teşvik edip müslümanlar üzerine saldırtan yaşlı kişiler Öldürülür.

Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: "Ve eğer verdikleri sözden sonra yeminlerini bozar da dininize dil uzatıp saldırırlarsa, o takdirde küfrün ileri gelen (söz sahibi) elebaşlarıyla savaşın." [106]

Ayette geçen "eimme" birkaç manaya delalet eden bir kavrara özelliğindedir:

a) Askeri sevk-u idare eden kumandanlar,

b) Savaş planını hazırlayan kurmaylar,

c) Savaş tecrübesi olup askerle birlikte savaşa katılan yaşlılar,

d) Kabile reisleri ve söz sahipleri... [107]

Savaşta Ağaçlar Kesilmez Bayındır Yerler Yıkılmaz

İslam adil hukuki sistemiyle, ahlaki değerleriyle ve tek kelimeyle ilahi olan nizamıyla ilim, ahlak, medeniyet ve hakkaniyet dinidir. İnsanları katletmek, mamur yerleri ve beldeleri yıkmak, ağaçları kesip ülkeleri çöl haline getirmek, masum insanları öldürmek için savaşmaz. Küfrün azgınlık ve saldırısını, fitne ve fesadını» tahrip ve şenaatini durdurmak ve sonra da insanlığı doğruya, güzele, hakka, adalete ve huzura, güvene kavuşturmak, kalplerden ve kafalardan küfrün, ahlaksızlığın isini ve pasını silip temizlemek için savaşır.

O bakımdan gerek Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında, gerekse dört halife ve onlardan sonra iş başına geçen adil hükümdarlar devrinde İslam orduları fethettikleri hiç bir ülkede yağmada bulunmamış, ağaçları, bağ ve bahçeleri yakıp yıkmamış, bayındır yerleri yerle bir etmemiş, masum insanları öldürmemiştir. İslam'ın hak ve son din olmasının ve evrensellik arzetmesinin de hikmeti budur. [108]

Konuyla İlgili Hadisler

Safvan b. Assai (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah: (a.s.) Efendimiz bizi bir takım askerle (bîr tarafa) gönderdi. Ve bize şöyle emir ve tavsiyede bulundu: "Allah'ın ismiyle gidin, Allah yolunda, Allah'ı inkar eden kafirlerle savaşın. İnsanları hedef tahtası yapmayın, insanların organlarını kesip işkence etmeyin. Yaptığınız anlaşmaya, verdiğiniz söze sadık kahp gadretmeyin ve çocukları öldürmeyin." [109]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir tarafa gönderilen askeri takımla bizi de gönderdi. Gönderirken de şöyle buyurdu: "Şu ve şu adamı bulursanız ikisini de ateşe atıp yakınız." Biraz sonra Resûlüllah (a.s.) tam biz yola çıkacağımız zaman şöyle buyurdu: "Ben size falan ve filan adamları yakınız diye emrettim. Ama ateş ile ancak Allah azap eder. O bakımdan onlara rastlarsanız öldürünüz." [110]

Yahya b. Said'den yapılan rivayete göre, birinci halife Ebu Bekir Sıddik (r.a.) hazırlattığı bir orduyu Şam üzerine gönderirken orduyu teşyi1 etmek üzere o da ordunun dörtte birine kumanda eden Yezid b. Ebi Süfyan ile beraber yürüyordu. Az sonra Yezid'e: "Sana şu on hususu göz önünde bulundurmanı tavsiye ederim:

1- Hiçbir kadını öldürme,

2-Hiç bir çocuğu da öldürme,

3- İyice yaşlanıp köşesinde oturan yaşlıları öldürme,

4- Meyva ağaçlarından hiçbirini kesme,

5- Bayındır hiçbir yeri yıkma,

6- Yemek için müstesna olmak üzere hiçbir koyun, keçi ve deveyi imha etme,

7- Hurma ağaçlarını kesip yakma,

8- Ganimet malından bir şey aşırma,

9- Gadr'e yol açma,

10- Fesada yol açma. [111]

Müctehid ve Diğer İlim Adamlarının Görüş ve Tesbitleri

Mezhep imamları dahil çok az görüş farkıyla ilim adamlarının savaşta ve savaş dışında çocukların, köşesine çekilmiş yaşlıların, kadınların ve kendini mabede ve ibadete veren din adamlarının öldürülmesinin caiz olmadığı hakkında ittifakları vardır. Ancak bunun bazı istisnaları bulunduğu söz konusudur: esir aldıkları müslümanları kale içine alıp işkence etmeleri halinde verilen ihtarlara kulak as-: madıkları takdirde çeşitli silahlarla kaleye atış yapılır. Tabi bu arada çocuk, kadın, yaşlı ve din adamları da Öldürülmüş olabilirler.

Kaldı ki, günümüzde gelişen teknoloji ve imal edilen uzun menzili silahlar, uçaklar, roketler ve benzeri ateşli silahlarla savaş yapılmakta, cephe gerisi, eyleşik yerler, şehirler ve bayındır yerler ister istemez harap olmakta ve öldürülmelerine cevaz verilmeyenler Öldürülmektedirler. Bunun sebebi gayet açıktır: Kur'an'dan uzak bir anlayış ve inanç hiçbir sınır tanımamakta, rahat yaşayabilmek için Öldürmekte ve yıkmaktadır.-

Yüce İslam Dini asırlardır bu hak ve adaleti yeryüzünde yaygın hale getirme çabasını sürdürmekte ve nefsine, maddeye ve çıkarlarına mağlup olan milletleri düştükleri bu bataklıktan kurtarmaya çalışmaktadır.

Diğer bir istisna da şöyledir:

Sokak savaşı sürdüren, vur-kaç taktiği uygulayan din ve millet düşmanları mevzilendikleri evlerde yok edilmekten başka hiçbir öneriyi kabul etmedikleri takdirde gerekirse evler yakılır ve yıkılır. Üslendikleri semtler ateşli silahla taranır. Bu arada masum insanlar da ölebilir.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, İslam'ı, yıkmaya, Müslümanları huzursuz etmeğe yönelen ve çok çirkin entrikalar çeviren, müşriklerle gizlice İslam aleyhine işbirliği yapan yahudi kabilelerden Beni Nadr ve Beni Kurayze'yi Medine ve çevresini terketmeğe davet etti. Kabul etmediler ve silaha sarıldılar. Böylece bir sokak savaşı baş gösterdi. Beni Nadr yahudileri binaları ve daha çok hurma ağaçlarını siper edinip müslümanları öldürmeğe

çalıştılar. Başka çare kalmayınca Resûlüllah (a.s,) Efendimiz hurma ağaçlarının kesilmesini emretti ve böylece asiler çaresiz kalarak Medine'yi terketmeğe razı oldular. Bu büyük fitne de Öylece bertaraf edilmiş oldu.

O halde çarelerin tükendiği yerde yeni çareler araştırmak ve hatta sakıncalı olan bazı çarelere baş vurmak meşrudur. Zira amaç, insanları azdırıp saptıranları doğru yola getirmek ve insanlığı bu tür bela ve fitnelerden kurtarmaktır.

"Zaruri haller mahzurlu şeyleri mubah kılar" fıkhi (hukuki) kaidesi burada da caridir. [112]

Tahliller ve Rivayetler

111 No'lu Safvan hadisi sahihtir. Senedindeki rical olarak tesbit edilmiştir. O bakımdan istidlale salihtir. Aynı zamanda Büreyde hadi-siyle birbirini desteklemekte ve aynı hususları kapsamaktadır.

Böylece Allah'ı inkar edip yeryüzünde fitne ve fesat çıkaranlarla savaşmak bazan farz-ı ayn, bazan da farz-ı kifayedir. Şartlar ve ortamlara göre bu farklılık ortaya çıkar. Düşman esirlerine işkence yasaklanmış ve diri diri hedef edinmeleri haram kılınmış, aynı zamanda organlarının kesilmesine cevaz verilmemiştir. Savaş esnasında da buna dikkat etmek gerekir.

Düşmanla yapılan bir anlaşmaya, karşı taraf sadık kaldığı sürece sadık kalmamız vaciptir. Aksi takdirde onlara gadir etmiş oluruz ki, Resûlüllah (a.s.) gadretmemizi men'etmiştir. Müslüman barışta da, savaşta da güvenilir, sözüne itibar edilir olduğunu isbatîamakla yükümlüdür.

Ateş ile yakmaya gelince, bu hüküm neshedilip kaldırılmıştır. Ancak bazı istisnai durumlar her zaman söz konusu olabilir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, İslam'ın ilk Medine yıllarında bir niüslümanm azasını kesip işkence ederek öldürenler hakkında aynı işkence şeklinin uygulanmasını emretmiştir. Peygamber'in (a.s.) çobanını işkenceyle, azapla öldürenleri aynı cezaya çarptırmış ve sonra da bu hüküm kaldırılarak işkence

yapılmadan öldürülmeleri emredilmiştir. Ebu Hüreyre hadisi buna açık biçimde delalet etmektedir.

112 No'lu Ebu Hüreyre hadisini Tirmizi sahihlemiştir. O bakımdan istidlale salih görülmüş ve birçok ilim adamı bu hadisle istidlal etmiştir.

Yahya b. Said hadisine gelince, bu zatın Ebu Bekir Sıddik'a (a.s.) yetişmediği tesbit edilmiş, o bakımdan hadisi mursel sayılmıştır Ancak aynı mealdeki hadisi Beyhakî, Yunus ve Ibn Şihab tarikiyle Tabiin'den Said b. Müseyyeb'den rivayet etmiştir. Bunun için delalet ettiği hükümler ana kaidelere ıuygun düşmekte olup diğer sahih hadislerle desteklenmektedir.

Bir müşrik veya azılı bir kafir düşmanı ateşe atıp yakmaya Resûlüllah (a.s.) gönlü razı olmamış ve normal şekilde kılıçla hayatına son verilmesini daha uygun görmüştür. Kızı Zeyneb, Mekke'de iki müşrikin işkencesine maruz kalmıştı. Resûlüllah (a.s.) bu olaydan fazlasıyla üzülmüş ve o iki kişinin önce ateşe atılıp imha edilmelerini emretmişti. Fakat cok geçmeden bu emrini geri almış ve ateş ile' azap etmek Allah'a mahsustur buyurarak kılıçla öldürülmelerini emretmişti.

Bu sebeple Hz. Ömer b. Hattab'a ve Ibn Abbas'a göre, idamı hakketmiş bir azılıyı olsun ateşe atıp imha etmek mekruhtur. İlim adamlarından bir kısmı ise, Resûlüllah (a.s.) in ateşe atıp imha edin şeklindeki emrini geri alması, bu fiilin tahrimine delalet etmez. Sadece Resûlüllah (a.s.)'m merhamet ve tevazuüne delalet eder demişlerdir. [113]

Bunun gibi savaşta düşmanın davarlarını, ağaçlarını, özellikle de meyva ağaçlarım kesmek, imha etmek caiz değildir. Ancak zorunlu bazı hallerde buna kısmi cevaz verilmiştir.

Yemen'de putperestlerin Kabesi olarak tanıtılan "Zülhalsa" mabedi, İslam'ı tehdit etmekte idi.   Durmadan Kur'an ve Hz. muhammed -. (a.s.) aleyhine menfi propaganda yapılan bir merkez haline getirilmiş ve müslümanlara görüldükleri yerde hışım ve derîn kinle saldıracak birtakım fedailer yetiştirme yurdu olmuştu. Semavi bir dine dayanmayan ve bütünüyle puthane olan bu mabedin artık yerlebir edilmesi zamanı gelmiş bulunuyordu. Resûlüllah (a.s.) bu sırada artık Medine'ye yerleşmiş ve şehir devletini kurmuş bulunuyordu. Bir gün ashabına şöyle seslendi: "Beni, Zülhalasa'dan rahata kavuşturmaz mısınız?" Bunun üzerine Cerîr bin Abdullah (r.a.) diyor ki: "Ben 150 kahraman cesur süvari ile yola çıktık.

Zülhaîasa Yemen'de Haş'am ve Becile adlı iki kabilenin ibadet evi olarak inşa edilmişti. İçinde ibadet edilen putlar bulunuyordu. O bakımdan bu puthaneye "yemenli'lerin kabesi" deniliyor ve öyle tanıtılıyordu."

İşte bu yüzelli kahraman süvari bu puthaneye vardılar ve ateşe verip yaktılar, içindeki putları kırıp parçaladılar. Sonra da Ebu Ertat adlı kahramanı Peygamber (a.s.) Efendimiz'e olayı haber vermek üzere gönderdiler. Ebu Ertat Resûlüllah (a.s.)'a geldi ve şöyle dedi: "Ya Resûlüllah! Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, o mabedi (puthaneyi) katranla sıvanan uyuz deve gibi yaptıktan sonra ben size gelmiş bulunuyorum.." Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz o giden 150 kahraman süvariyi beş defa üstüste tebrik edip onlar için bereket ve rahmet diledi.. [114]

Bütünüyle batıl üzere kurulan ve fitne yuvası haline getirilen böyle bir puthanenin yıkılması, Allah'a ibadet edilen bir mabedle asla kıyas edilemez...

Bu konuda bir diğer hadis Üsame b. Zeyd'den (r.a.) rivayet edilmiş bulunuyor. Üsame (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz beni, Ubna adlı kasaba veya köyü yakmam üzere gönderdi ve şöyle buyurdu: "Sabah vakti oraya varmış ol ve yak!".

Ebu Davud'un Ebu Misher'den yaptığı rivayete göre, Ubna, Filistin tarafında bir köy veya kasabanın adıdır. Ancak bu hadisin isnadında Salih b. Ebi Ahdar bulunuyor. Buharı onun "leyyin" olduğunu belirtmişse de muhaddislerden önemli bir kısım onun zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir [115]. O bakımdan Evzai, Ebu Leys ve Ebu Sevr düşman yurdunu, ülkesini yakmanın mekruh olduğunu belirtmiş ve Ebu Bekir Sıddik'in sevk ettiği askerin kumandanına tavsiye buyurduğu on maddelik beyanı delil olarak göstermişlerdir [116]

Zorunlu bir sebep olmadığı takdirde bu üç müctehidin görüş ve içtihadıyla amel etmek daha uygundur. [117]

Çıkarılan Hükümler

1- Orduyu düşmana karşı gönderirken "Bismillah" deyip sevket-mek sünnetir.

2- "Allah yolunda savaşın!" diyerek savaşın mukaddes bir görev olduğunu hatırlatmak da sünnettir.

3- Savaş esnasında ve savaştan sonra düşman askerine işkence etmek, azasını kesmek ve keyfî şekilde onu diri diri hedef edinmek caiz değildir.

4- Ateş ile yakıp azap etmek ve bu yolla, imha etmek uygun değildir. Zorunlu haller birer istisna teşkil eder.

5- Mümkün olduğu sürece çocuklar öldürülmez. Bu caiz değildir. Ancak zorunlu bazı haller müstesna.

6- Meyvalı ağaçlar kesilmez. Bu, mekruhtur. Ancak zorunlu haller müstesna sayılır.

7- Bayındır yerleri yıkıp yakmak caiz değildir veya mekruhtur. Yine zorunlu haller birer istisna teşkil eder.

8- Ganimet malından aşırmak haramdır.

9- Verilen söze uymamak, anlaşmayı tek taraflı bozmak mekruhtur. Kimine göre caiz değildir. [118]

Düşmana Karşı Yürüyüp Cephe Alırken Savaş Yerinden Kaçmak

Düşman kuvvet bakımından Müslümanlardan kat kat üstün olmadığı takdirde, savaşa katılan mü'minlerden birinin cepheyi bırakıp geri çekilmesi, düşmana karşı yürürken bırakıp kaçması haramdır, büyük günahlardan biridir. Bu tahrim kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler! (savaşmak üzere çıkıldığında) yavaş yavaş ilerlerken kafirlerle karşılaştığınız zaman, onlara arka çevirmeyin. Kim o gün, -savaşmak üzere bir tarafa çekilip yer almak veya diğer bir fırkaya ulaşıp mevzilenmek

dışında- onlara arkasını döndürürse, şüphesiz ki Allah'ın gazabına uğrar ve onun yurdu cehennemdir. Orası ne kötü bir uğraktır." [119]

Ancak düşman sayı kuvvet ve teçhizat bakımından kat kat üstün olursa, o takdirde yeniden hazırlanmak ve caydırıcı bir kuvvet oluşturmak üzere savaşı bırakıp çekilmekte bir sakınca yoktur. Zira Allah ve Resulü bir mü'minin körü körüne kendini Ölüme atmasını istemez. Karşı koyacak bir güce, kuvvete sahip olmayan bir birliğin, kendisinden her bakımdan kat kat üstün bir orduyla savaşması, bir bakıma intihar olur.

Kur'an'da bu husus şöyle açıklanmaktadır:

"Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa tahrik ve teşvik et.. Sizden sabreden yirmi kişi olursa ikiyüz kişiyi yenip alteder. Sizden yüz kişi olursa, o küfredenlerden bin kişiyi yenip alteder. Çünkü onlar (Hakkın gücünü, ilahi kudretin üstünlüğünü) idrak etmeyen anlayışsız bir topluluktur." [120]

Şüphesiz bu ayet silah bakımından günün şartlarına göre teçhiz edilen bir ordunun, o nisbette teçhiz edilmeyen bir orduyu- sayı bakımından onların onda bir nisbetinde bile olsalar- Allah'ın izniyle- yenebileceğine bir işarettir. Ancak o günkü îslam mücahidlerinin çoğunu Mekke ve çevresinden hicret edenlerle fakir kimsesizler oluşturuyordu. Teçhizat ve ikmal bakımından sonderece yetersiz olan bu mücahitlerin, kendilerinden gerek sayı, gerekse araç-gereç, silah ve teçhizat bakımından kat kat üstün olan müşriklerle ona karşı bir nisbetiyle savaşmaları çok zordu. O bakımdan Cenab-ı Hak bu işareti verdikten sonra günün şartlarına göre mücahidlere şu mesajı verdi: "Ama şimdi Allah, sizden yükü hafifletti ve sizde bir zaaf olduğunu bildi. Sizden sabreden yüz kişi olursa -Allah'ın izniyle- ikiyüz kişiyi yenip alteder. £ den bin kişi olursa, -Allah'ın izniyle- ikibin kişiyi yenip alteder. Alî sabredenlerle beraberdir." [121]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) şö buyurmuştur: "Helak edici yedi şeyden sakınınız!" Bunun üzeri as-hab sordu: "Onlar nelerdir?" Efendimiz (a.s.) cevap verdi:

1- Allah'a ortak koşmak,

2- Sihir ve büyü yapmak,

3- Haklı sebep dışında Allah'ın öldürülmesini haram ki İd bir canı (kişiyi) öldürmek,

4- Faiz yemek, yetim malını yemek,

5- Düşmana yaklaşıp savaş için cephe alındığında cephe arka dönüp kaçmak,

6- Suçtan habersiz mü'mine kadınlara zina suçu atın (isnad etmek),

7- Hicretten sonra badiyede oturan bedevilerin yanına tikal etmek (dönüp gitmek). [122]

Buharı, Müslim, Ebu Davud, Nesai ve Bezzar'ın rivayetinde he.1 edici yedi şey işlenip sıralanırken sadece altısından söz ediliyor, Tergib ve't-Terhib Taberani'den yaptığı rivayet ve tesbitte ise, yedi] şeyin, hicretten sonra badiyeye bedevilerin yanına nakledip gitm olduğu belirtilmiştir. [123].

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Sizden sabreden yirmi kişi olursa ikiyüz kişiyi yenip alted-er" ayeti inince, Allah bununla mü'minler üzerine, yirmi kişi oldukları takdirde ikiyüz kişiden kaçmamalarını farz kılmış oldu. Sonra hafifletici anlamda şu ayet indi: "Ama şimdi Allah, sizden yükü hafifletti ve sizde bir zaaf olduğunu bildi" ve böylece yüz kişinin ikiyüz kişiden kaçmamasını farz kıldı." [124]

Îbn Ömer (r.a,) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Resûlüllah (a.s.) Efendimizin hazırladığı askeri takımlardan bir takımda bulunuyordum. Takımdaki insanlar bir çeşit dönüş yaptılar. Dönüş yapanlar arasında ben de bulunuyordum. Sonra da kendi kendimize: "Şimdi ne yapacağız? Gerçekten biz savaş cephesinden kaçmış olduk ve ilahi gazaba uğramış olduk." Sonra da aramızda şöyle konuştuk:

"Kendimizi Resûlüllah'a (a.s.) bir arzetmiş olsak... Bizim için bir tevbe mümkün olursa ne a'lâ... Olmazsa, (dönüp düşmana karşı) gideriz. Böylece sabah namazından önce Resûlüllah'a (a.s.) geldik. Dışarı çıkıp: "Firar edenler kimlerdir?" diye sordu. Bizler de: "Biziz ya Resûîüllah!" diye cevap verdik. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "Hayır bilakis sizler tekrar savaşa

yönelenlersiniz. Çünkü gerçekten ben sizin ve müsîümanlarm gelip yer alacağı takım ve birlik olarak bulunuyorum."

Bunun üzerine Resûlüllah'a (a.s.) yaklaşıp elini öptük. [125]

Ayet ve Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hz. Ömer, Abdullah b. Ömer, İbn Abbas, Ebu Hüreyre, Ebu Said el-Hudri, Ebu-Nadre, İkrime, Nafî', Hasan, Katade ve Dahhak'a (r.a.) göre, ayetteki tahrim, Bedir Savaşma mahsustur. Zira o gün mü'minlerden geri çekilip kaçan kimsenin Resûlüllah (a.s.) Efen-dimiz'den başka gideceği yer, katılacağı birlik, sığınacağı bir mekan yoktu. O bakımdan arka çevirip kaçan kimse ancak düşman saflarında yer alabilirdi.

b) İmam Ebu Hanife de aynı görüş ve ictihaddadır.

c) Cumhura göre, ayet muhkemdir, umumidir. Hükmü kıyamete kadar bakidir. Çünkü Bedir Savaşı'ndan sonra inmiştir. O bakımdan sadece o savaşa has bir hüküm ifade etmiyor.

d) Diğer bazı ilim adamlarına göre, bu ayetin hükmü aynı sûrenin.66. ayetiyle kaldırılmıştır.

e) İmam Malik ve İmam Şafii'ye göre, müslümanlar sayı ve teçhizat bakımından yetersiz olur da kendilerinde bir zayıflık hissederlerse, o takdirde de ikiye karşı bir nisbetinde iseler, yine de geri çekilmeyip savaşmaları gerekir ve bu farz olur. Ama üçe veya daha fazlasına karşı bir nisbetinde olurlarsa, o takdirde düşmana arkalarını döndürmelerinde bir sakınca söz konusu değildir. [126]

f) ibn Kasım'a göre, savaşta arka çevirip kaçanın şahitliği makbul değildir. Ancak düşman birkaç kat fazla olursa, geri çekilmek caizdir. O da müslüman askerlerin sayısı 12.000'den aşağı olursa bu böyledir. Bu sayıyı veya daha fazla nisbetini bulan birliğin geri çekilmesi yine caiz değildir.

Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Oniki bin kişi elbette yenilmez." [127]

Ancak bu hadisi başka türlü yorumlayanlar da olmuştur. 12.000 kişi, kendinden bir kat fazla düşman karşısında yenilmez...

Ebu Hüreyre (r.a.) hadisini aynı zamanda Tirmizi ve îbn Mace tahric etmişlerdir. Tirmizi bu hadisi hasenlemiştir. Bu hadis sadece Yezid b. Ebi Ziyad tarikiyle bilinmektedir. Bu zat hakkında hadis imamları birçok şeyler söylemişlerdir. Bununla beraber hadis hep istidlal ve ihticaca salih görülmüş ve çoğu kaynaklar buna yer vermiştir. Müctehidlerin önemli bir kısmı buna ve ilgili ayete dayanarak savaş cephesini bırakıp kaçmanın haram olan büyük günahlardan sayıldığını belirtmişlerdir. [128]

Çıkarılan Hükümler

1- Yedi helak edici, imanı zaafa uğratıp iyilikleri törpüleyici şeyden kaçınmak farzdır:

2- Allah'a ortak koşmak açık ve itikadı anlamda olursa küfürdür. Bu suretle ortak koşan murteddin kapsamına girer.

Gizli ve kasıt olmaksızın ortak koşarsa, günahkar olur. Farkına varınca tevbe ve istiğfar etmesi gerekir.

3- Sihirbazlık yapmak ve sihirbaza inanmak büyük günahlardan biridir. Bunun gibi büyü yapmak ve yaptırmak da haramdır, günahtır.

4- Haksız yere adam öldürmek haramdır, büyük günahlardandır. Kasden öldürmeden dolayı kısas gerekir. Hataen Öldürmeden dolayı diyet gerekir.

5- Faiz almak, faiz vermek ve aracı olmak da haramdır, büyük günahlardan biridir.

6- Haksız sebeplerle yetim malı yemek de haramdır. Ancak yetime vasi olur da geçim sıkıntısı çekerse, sıkıntısını giderecek nisbette yetim malından harcamasına cevaz verilmiştir.

7- Savaşta cepheden kaçmak kebair (büyük) günahlardan ve kesin haram kılman fillerdendir. Ancak düşman askerinin sayısı kat kat fazla olur, silah ve teçhizat bakımından çok üstün bir durum arzeder ve her an öldürülme veya esir düşme söz konusu olursa, o takdirde cepheden çekilmekte bir sakınca yoktur.

8- Namuslu, iffetli, suçdan gafil ve beri kadın ve erkeğe zina suçu isnad etmek de haramdır ve büyük günahlardan biridir. Suçu isnad eden kimse dört erkek şahid getiremediği takdirde müfteri durumuna düşer ve müeyyide olarak kendisine seksen değnek vurulur.

9- Düşman askeri sayı bakımından müslüman askerlerden bir misli fazla olursa, artık onlarla savaşmayıp cepheyi terkedip kaçmak affedilmesi çok zor bîr günahtır.

10- Düşmana karşı caydırıcı bir kuvvet hazırlamak, üstünlük sağlayacak vasıf ve özellikte ordu kurmak farzdır.[129]

Savaşta Esir Edilme Durumunda Olan

Savaşta esir edilme durumunda olan mü'min şu iki şıktan birini seçebilir: Esirliği veya öldürülünceye kadar savaşmayı.

Şüphesiz esaret bir zillettir. Kişi birçok hürriyetlerinden mahrum edilerek aşağılanır, hakaret görür, işkenceye uğratılır. Özellikle islam düşmanlarına esir düşen bir mü'minin sağ ve salim geri dönmesi çok uzak bir ihtimaldir. O bakımdan yüce dinimiz hayat hakkı muhteremdir kaidesinden hareketle ona esirliği seçme cevazı vermekte ve dayanma gücünü ortaya koyup öldürülünceye kadar savaşmaya devam edebileceğini bildirmektedir. Zira esaret kaydı altında aşağılanarak, işkence edilerek bir hayat sürmektense Allah için sonuna kadar savaşmak elbetteki hayırlıdır. [130]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) efendimiz on kişilik bir gurubu casus olarak bir tarafa gönderdi ve başlarına da Asım b. Sabit'i emir olarak koydu. Bunlar yola çıktılar ve Hed'et mevkiine geldiler -ki burası Usfan ile Mekke arasında bulunuyor.- Bunların geldiği beni Lihyan kabilesi yanında anılınca hemen harekete geçip çevreye dağılıverdiler ki, sayıları ikiytizü buluyor ve hepsi de ok atıcı idi. O on kişinin izlerini takibe koyuldular Âsim ve arkadaşları onları görünce yüksekçe bir yere sığındılar. Gelesi okçular onlara: "Oradan ininiz ve elinizi veriniz size kesin söz verip antlaşma yaparız ve sizden hiç birinizi öldürmeyiz." Bunun üzerine Asım b. Sabit grubun emiri sıfatıyla şöyle dedi: "Bana gelince, Allah'a yemin ederim ki bugün hiçbir kafirin koruması altına girmem. Allah'ım bizim bu durumumuzu peygamberine haber ver." Onun bu kesin cevabı karşısında okçular oklarını atıp Asım dahil yedi mü'mini öldürdüler. Geriye kalan üç kişi verilen ahd-u misak üzere indiler ki biri Hubeyb el-Ansari, biri Desine ve biri de başka bir adamdı. Okçular bunları yakalama imkanına sahip olunca yaylarının tellerini çıkartıp bunları sımsıkı bağladılar. Üçüncü adam: "Bu ilk gadir ve ihanettir. Allah'a yemin ederim ki benim için bunlar (öldürülenler) de güzel bir örnek vardır" diyerek diretti. Bunun üzerine onu çekip yerden sürüklediler ve kendilerine arkadaşlık etmesi için hayli sıkıştırdılarsa da o mü'min kabul etmeyip diretti. Bunun üzerine onu da öldürdüler ve geriye kalan Hubeyb ile Ibn De-sine'yi öldürmeyip Bedir olayından sonra Mekke'de köle diye sattılar...

Asım'ın duasını Cenab-ı Hak kabul etmiş ve durumu Hz. Peygambere bildirmişti. O bakımdan Peygamber (a.s.) olayı olduğu gibi ashabına haber vermiş ve o on müminin başına gelenleri anlatmıştı..." [131]

İlim Adamlarının Görüş ve Yorumları

İlim adamları, bu hadisle istidlal ederek, zor durumda kalıp ya esir edilmekten veya öldürülmekten başka çıkış yolu bulunmayan kimsenin sonuna kadar savaşıp öldürülmesiyle esir edilmeyi kabul etmesi arasında muhayyer olduğunu belirtmişlerdir. Zira Resûlüllah (a.s.) ne esir eâilmeyi kabullenen iki sahabiyi, ne de bunu kabul etmeyip sonuna kadar mücadele

verip şehit edilenleri kuramamıştır. Resûlüllah (a.s.)'m bu hususta susması her iki şıkkı da tasvip anlamına gelir.

Aynı zamanda ölümle burunburuna gelinip başka çareler kalmayınca hayatı kurtarmak için daha önce sakıncalı kabul edilen çıkışlar mubah olur.

Adı anılmayan ve müşriklere boyun eğmeğeceğini söyleyen ve o yüzden öldürülen üçüncü adam'm Abdullah b. Tarık (r.a.) olduğunu Şevkani tesbit etmiş bulunuyor.

Esir edilenlerden Habib'e gelince, uzun süre Mekke'de esir olarak tutuldu. Sonra da öldürülmesine karar verildi. Habib, bu arada bir aileye hizmet ediyordu. Ev sahibesi kadının şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Mekke ve civarında Habib'den daha hayırlı bir esir görmedim. Kızgın güneş altında ona işkence edilirken, kendisine taze üzüm takdim edildiğini gözlerimle gördüm ki, o mevsimde Mekke'de taze üzüm yoktu. Elleri ayakları zincirle bağlı idi. Üzüm onun ağzına konuluyordu ve böylece o kendine gelip yaşayabiliyordu."

Habib idam edileceği zaman abdest alıp iki rek'at namaz kılmak için izin istedi. Nasıl olduysa o merhametsiz insanlar Habib'm bu arzusuna karşı çıkmadılar ve izin verdiler. Habib çok acele bir abdest aldı ve çok hafif iki rek'at namaz kıldı. Sonra kendisini öldürecek olanlara şöyle dedi: "Eğer ölümden korktuğu için namazını uzattı demenizden endişe etmemiş olsaydım, bu iki rek'ati hayli uzun tutar ve kalbimin istediğini yerine getirirdim!"

Böylece Öldürülmeden önce ilk defa iki rek'at namaz kılan kişi, Habib olmuş ve Resûlüllah'm tasvip ve takririne mazhar olduğu için bir sünnet olarak kalmıştır.

Asım'a gelince, öldürüldüğü yerde bırakılmıştı. Kureyş ileri gelenlerinden birini savaşta öldürdüğü için bu kabilenin ona karşı aşırı bir kin ve intikam duygusu bulunuyordu. Birkaç kişi gönderip onun cesedinden kalan kısmı getirmelerini istediler. Ancak gelen kişilerle Asım'ın cesedi arasına fırtınayla birlikte kara bulut gibi bir şey girdi ve onun cesedini almaya imkan bulamadılar, geri dönmek zorunda kaldılar. [132]

Savaşta Hile ve Yalan

îslam hile ve yalanı yasaklayıp büyük günahlardan saymıştır. Hatta Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e: "Mü'min korkak olabilir mi?" diye sorulunca: "Evet olabilir" diye cevap vermiştir. "Mü'min cimri olabilir mi?" sorusuna yine: "Olabilir" diye cevap vermiştir. "Mü'min yalancı olabilir mi?" sorusuna ise: "Hayır, mü'min yalancı olamaz..." buyurarak imanla yalanın bir kalpte birarada bulunmasının adeta imkansızlığına işaret etmiştir.

Ancak Öyle durumlar var ki, ortaya çıktığı takdirde yalana cevaz verilmiştir. İlim adamları hadislerin ve uygulamaların ışığında bu durumları üç madde halinde belirlemişlerdir: Savaşta, iki mü'minin arasını düzeltmede ve bir de kan-kocanm bazı hususlarda birbirlerini idare etme durumunda... [133]

İlgili Hadisler

Cabir (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur: (lKim Kab b. Eşrefin işini bitirir? Çünkü o gerçekten Allah'a ve Allah'ın Resulüne eziyet etmektedir," Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme (r.a.) sordu: 'Ta Resûlallah! Onu öldürmemi arzu eder misin?" Efendimiz de: "Evet" diye cevap verdi. O halde bana izin ver de senin yanında söylenmesi helal olmayan şeyleri söyleyip (onu öylece öldürebileyim)" diyerek (yalan söyleyebileceği bir durumun söz konusu olabileceğini belirtti.) Efendimiz (a.s.) Ona: "(Sana cidden bu hususta izin ver-mdde arzunu yerine) getirmiş oldum" buyurdu. Bu ruhsat üzerine Muhammed b. Mesleme, Kab b. Eşrefe gitti ve şöyle dedi: "Doğrusu şu kişi, yani Peygamber (a.s.) bizim üzerimize emir ve yasaklarla ağır bir yük koymuş bulunuyor ve bizden zekat ve sadaka talep edip onu (onu k^u^ine göre belirlediği yere koyuyor). Bunun gibi şeylerde vallahi ona uymaktayız. Durumumın ne olacağını, işin sonunun nereye varacağını bekleyip duruyoruz. O bakımdan şimdilik onu terketmeyi hoş görmüyoruz."

Böylece Muhammed b. Mesleme ona, buna benzer şeyler söyledi ve hayli konuştuktan sonra imkan bulup onu öldürdü. [134]

Ümmu Gülsüm binti Ukbe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Ben Resûlüllah'dan (a.s.) insanların dedikleri yalandan bir şeye ruhsat verdiğini duymadım, ancak şu üç hususta ruhsat verdiğini duydum: Savaşta, insanların arasını ıslahta ve kocanın karısına, kadının da kocasına (bazı hususlarda) konuşmasında..." [135]

İlim Adamlarının Tesbit, Görüş ve Yorumları

a) İmam Nevevi'ye göre, hadisin zahiri delaletinden üç hususta yalan söylemenin mubah olduğu anlaşılıyor. Ancak buna yalan değil de ta'riz demek daha uygun olur. Ta'riz: karşısındaki kimse düşünüp söylenen sözün neye delal ettiğini anlamaya çalışan diye üstü örtülü söz demektir.

b) Ibnü'l-Arabi'ye göre, savaşta, müslümanlara şefkat ve merhametten dolayı istisnai bir durum olarak yalana cevaz verilmiştir. Çünkü o durumda Müslümanların buna ihtiyacı vardır. Aklın bu hususta ruhsata mecali yoktur. Eğer yalanın haram kıhnması akılla olsaydı, o hiçbir zaman helale dönüşmezdi. [136]

Bunun gibi, Resûlüllah (a.s.) bazan savaşa çıkarken doğu cihetine yöneleceği halde batı cihetine ve bazan da bunun aksine olan cihete yönelir ve hedefi hemen belli etmede birtakım sakıncaların doğabileceğini hesaba katarak bu taktiğe başvururdu.

Ayrıca muztar durumda kalıp başka çıkış yolu bulamayan bir mü'min o vaziyette durumu kurtarmak için yalan söyleyebilir. Zira zaruri haller mahzurlu şeyleri mubah kılabilir.

Karı-koca arasındaki yalana gelince, karşılıklı hakları iskat et-miyecek hususlarda mubah olabilir. Meselâ, kadının nafaka hakkı vardır. Adam karısını bu haktan mahrum etmek için yalan söyleyemez; yani buna ruhsat verilmemiştir. Haklar zedelenmeksizin bazı hususlarda çiftler arasında yalana ruhsat verilmiştir. Meselâ adam karısının bazı istekleri karşısında

onu reddetmeyip birtakım vaadlerde bulunur ve mali durumu müsait olmadığı için o vaadlerin bir kısmını yerine getirmemiş bulunabilir. Kadın ısrar edince de adam onu inandırmak için' yalan söyleyebilir.

Nitekim Safvan b. Selim'den yapılan rivayete göre: Bir adam, Resûlüllah'a (s.a.v.) gelerek: "Ya Resûlaîlah! Kanına yalan söyleyebilir miyim?" diye sordu. Efendimiz ona: "Yalanda hiçbir hayır yoktur" buyurdu. Adam bu defa: "Ben ona bazı vad'lerde bulunuyor ve ona karşı yalan söylüyorum." Efendimiz ona: "Bu takdirde sana bir vebal, günah, yoktur" buyurdu. [137]

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, Haccac b. Âlât, Mekke müşriklerinin elinde kalan mal ve servetim kurtarmak için bazı yalanlar söylemesine izin vermesi için Resûlüllah'a (s.a.v.) başvurmuş ve Efendimiz de ona izin ve ruhsat vermiştir. Böylece o da Mekke'ye gelip, Hayber savaşında müslümanlarm hezimete uğradığım söyleyerek bir bakıma zahiren memnuniyetini izhar eder gibi bir görüntü vermiş ve kalan malını kurtarmaya çalışmıştır.

Bu olayı Nesai, İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. Aynı zamanda îbn Hibban ile Hakim bunu sahihlemişlerdir.

Görüldüğü üzere, mal ve can tehlikede olduğu takdirde kısmî yalana ruhsat verilmiştir.

İbrahim Peygamber (a.s.) da cana vaki olacak tehlikeyi dikkate alıp üç yerde üstü kapalı bir ifade kullanarak zahiren yalan, gerçekte ise doğruyu söylemiştir:

1- Putperestler bayram yerine çıkıp putlarına secde ederek bir ayin yapmayı düzenledikleri zaman İbrahim'i de bayram yerine çıkmaya çağırdıklarında Hz. İbrahim (a.s.) onlara: "Doğrusu ben hasta ve rahatsızım" diyerek çıkmamıştır. Oysa İbrahim (a.s.) sağlığı bozulmuş değildi. Zahiren yalan gibi anlaşılıyorsa da oysa gerçekte onların bu tür davranışlarına karşı ruhen ve kalben rahatsızlık duyuyordu.

2- Eline halta alıp putları kırıp parçaladıktan sonra baltayı en büyük putun boynuna asıp ayrılmıştır. Müşrikler bu feci manzara karşısında harekete geçip sonunda ibrahim adına bir gencin bu işi işlediğini öğrenince onu çağırıp sormuşlardı: "Ya İbrahim, putlarımıza bu fiili sen mi işledin?" O da:

"Bilakis bu işi onların (putların) en büyüğü yapmıştır. Eğer konuşabiliyorlarsa onlara bir sorun!" diye cevap vermiştir. [138]

3- Mısır hükümdarı, İbrahim'in (a.s.) yanındaki Sare'ye gözünü takmıştı ve sordu: "Şu yanındaki kadın eşin midir?" İbrahim (a.s.) onun kötü maksadını anlamakta gecikmedi ve: "O benim kızkardeşimdir" diye cevap verdi.

Aslında İbrahim (a.s.) hem tehlikeli olan durumdan kurtulmayı planladı, hem de üstü kapalı bir ifade kullandı. Zira eşi Sare aynı zamanda onun din kardeşi olarak bulunuyordu.

İnkarcı veya şüpheciyi inandırmak veya dine iyice ısındırmak için Allah ve Peygamber adına yalan söylemek büyük günahlardandır. Buna asla cevaz verilmemiştir. Hem islami hakikatler hikmet ve felsefesiyle anlaşılır bir dille anlatıldığı takdirde zaten kabule şayan bir özelliktir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ümmetini bu konuda uyarak şöyle buyurmuştur: "Kim bile, bile kasden benim üzerime yalan söylerse ateşteki yerine hazırlansın!" [139]

Doğru söylemek suretiyle maksada ulaşma imkanı _olduğu sürece -yalana cevaz yoktur. Bu genel bir kural olarak bulunuyor. [140]

Tahliller

129 No'lu Cabir hadisi özetlenip nakledilmiştir. Hadis sahih olup istidlale sahih görülmüştür.

130 No'lu Ümmu Gülsüm hadisi de muhtasaran verilmiştir. Sahihtir.

Bu iki hadisi destekler anlamda Tirmizi'nin Esma binti Yezid'den (r.a.) rivayet ettiği şu hadis konuyu biraz daha açıklamaktadır:

"Ey insanlar! Kelebeklerin ateş etrafında peşpeşe dolaşıp uçuştukları gibi yalan üzerine peşpeşe birbirinizle yarışırcasına dönüp dolaşmanıza sizi iten nedir? Uç durum dışında yalanın tümü Adem oğluna haramdır. O üç durum şomlardır: Hoşnut edebilmek için adamın karısına karşı yalan söylemesi, savaşta olumlu sonuç alabilmek için adamın yalana başvurması ve bir de

aralarını düzeltmek için iki müslüman arasına giren kimsenin yalan söylemesi..." [141]

Çıkarılan Hükümler

1-İslam'a durmadan zarar verip ilahi hükümleri ve peygamberi küçümseyerek kutsal değerlere dil uzatan bir gayr-i muslini kişi, dönüş yapmadığı takdirde, devlet reisi onun öldürülmesine emir verebilir.

2- Dil uzatan kişi, zimmi veya harbi ise hüküm böyledir. Müslüman ise, murteddin ahkamına göre amel edilir. Müctehidlerin çoğuna göre, yakalanmadan önce pişmanlık duyup tevbe ve istiğfar ederek yeniden İslam'a dönerse öldürülmeyip affedilir.

Bu konuda farklı görüş ve ictihadlar da bulunuyor. Onlara özel kısmında yer vermiş bulunuyoruz.

3- Savaş daha çok hile ve yalandır. O bakımdan düşmanın moralini bozmak, mü'minlerin cesaretini artırmak için savaşta yalan söylemekte bir sakınca yoktur.

4- Dargın olan veya birbirine hasım durumunda bulunan iki müslümanm arasını düzeltmek için araya giren kimsenin gerekirse yalan söyleyebileceğinde de bir sakınca görülmemiştir.' Çünkü amaç ıslahtır, ifsat değildir.

5- Karı-koca birbirini hoşnut etmek, kırıcı bir durumun meydana gelmesini önlemek için birbirlerine karşı aşırı olmamak üzere bazan yalan söyleyebilirler.

6- Üç durum müstesna yalan kesinlikle haramdır.

7- Can ve mal tehlikeye girdiği durumlarda can ve malı koruyup kurtarmak için zalim zorbaya, mütecaviz katile karşı yalan söylemekte bir beis yoktur.

8- Peygamberlik iddiasında bulunan Kezzab Müseyleme'nin yakaladığı iki sahabiden biri ölümle kesin şekilde tehdit edildikleri için Müseyleme'nin

iddiasını dil ile tasvip ettiği ve bu suretle canını kurtardığı bu konuda meşhur misallerden biridir.

9- Zaruri durumlar mahzurlu şeyleri mubah kılar kuralına göre bu hususta da amel edinilebilir. Şüphesiz zaruri durumlar ölüm tehlikesi ve önemli sayılacak ölçüde mal tehlikesidir.

10- Maksada doğru ile ulaşmak mümkün olduğu sürece yalana cevaz yoktur.

11- O bakımdan gerek zaruri durumlarda, gerekse iki müslümanm arasını düzeltmede ve gerekse karı koca arasında doğruyu söylemek suretiyle neticeye varmak mümkün olduğu takdirde yalana başvurulmaz.

12- İlim adamlarından bir kısmına göre, yalan söylemeye ruhsat üç şeyle sınırlanmıştır. Çoğuna göre ise, bu tahdidi değildir. Benzeri

13- Zira Ka'b b. Eşrefin öldürülmesini üstlenen Muhammed b. Mesleme bir savaşta bulunmuyordu. Allah ve Peygamber düşmanı bir yahudiye ulaşıp onu ustaca öldürmenin yol ve çarelerini araştırıyordu. Resülüllah (a.s.) bazı icraatları karşısında şimdilik Ona uyduklarını, ileride durumun ne olacağının meçhul olduğunu söylemesi zahiri bir yalan idi.

14- Sonra da can ve mal tehlikesi karşısındaki durum, belirtilen üç durumun dışında bulunuyor. O bakımdan sözü edilen üç durum tahdidi değildir.

15- Mal ve can tehlikesi ve tehdidi karşısında doğruyu söyleyip öldürülen kimse şehadet mertebesine erişir, ilim adamlarının çoğuna göre, bu yüzden sorumlu tutulmaz.

16- Dinî hususta ya kendini bilgin göstermek veyahut karşısındaki kişiyi ikna etmek için taviz vermek, ilahi ahkamı değiştirmek asla caiz değildir. Son derece tehlikelidir ve dinden yana olumsuz sonuçlar doğurur. [142]

Ganibetin Beştte Dört Nisbeti Ganimeti Elde Edenlerdir

İslam'dan önceki semavi dinlerde ganimet helal kılınmamıştı. Çünkü gerek Tevrat, gerekse İncil israil oğullarına indirilmiştir, fea (a.s.) da israil oğullarına gönderilen bir peygamberdir.,Kendisine indirilen incil'de Tevrat'ın bazı hükümlerini değiştiren hükümler yer almaktadır. Sadece bir kavmi muhatab etjinen ve onların doğru yolu bulmalarını sağlayacak hükümler ihtiva eden bir dinin yayılma politikası yoktu. Ancak israil oğulları kutsal toprakları elde etmek ve asıl yurtlarına kavuşmak için savaşmak zorunda kalmışlar ve Cenab-ı Hak da bu sebeple kutsal topraklara girmelerini ve orayı işgal etmiş olan zorba zalimleri dışarı çıkartmalarını emretmiştir.

Ö bakımdan belli sınırlar içinde kalıp tebliğ ve irşadı kendi aralarında sürdüren israil oğullarına ganimet haram kılınmış ve dünyalığa aşırı meyli olan bu millete bu kapı açılmayıp kapalı tutulmuştur,

islam'a gelince, bu din hem en son, hem de cihaşümul (evrensel) olma özelliğiyle bütün milletlere, ülkelere ve çağlara hitap etmektedir ve kıyamete kadar da bu özelliğini sürdürecektir. Tebliğ ve irşad sistemi bir kavim ve bir ülkeyle sınırlı olmayıp bütün dünyayı kapsamaktadır. Bütün dünya ülkelerini karşısına alan islam'ın bu azamet ve yüceliği nisbetinde düşmanları da çoktur ve çok olmaya devam edecektir. O bakımdan islam her an bir savaşın eşiğinde bulunuyor. Savaşabilmek için her bakımdan güçlü olması gerekiyor. Aynı zamanda Islama saldıran düşmanlar hiçbir sınır tanımadan kati ve yağmalamayı kendilerine mubah saymaktadırlar. Buna karşı islam» haksız yere adam öldürmeyi, çocukları yetim, kadınları dul bırakmayı hiçbir zaman tasvip etmez. Bunun için savaş bayrağını açmaz. Hakkı, adaleti, ahlaki değerleri ve bunların üstünde Allah'ın son mesajı olan Kur'an'ı kalp ve kafalara enjekte etmeyi amaç seçer. Onun bu amacını engellemeğe kalkışanlarla savaşmayı mubah sayar ve böylece yeryüzünde Allah'ın dini üstün olsun, fitne ve fesat ateşi sönsün, insanlar huzur ve güvene kavuşsun diye savaşa cevaz verir.

Bu suretle elde edilen ganimetlerin beşte dördü o ganimetleri elde eden mücahitlere dağıtılır ve beşte biri de din ve devlet işlerini yürütmek için Peygambere ve Ondan sonra islam halife ve sultanına-tahsis edilir. [143]

Konuyla İlgili Hadisler

Amr b. Absete'den (r.a.) yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ganimet devesine doğru yönelik olarak bize namaz kıldırdı ve selam verince devenin yan kısmından biraz tüy alıp şöyle buyurdu: "Sizin elde ettiğiniz ganimetlerden şu kadarı bile bana helal değildir. Ancak beşte bir nisbe-ti bana helaldir; onu da tekrar size döndürüyorum." [144]

Übade b. Samit (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Resûlüllah (a.s.) ashabıyla beraber çıktığı bir gazve (savaş) de ganimet malı olarak taksim edilmiş bir deveye doğru (deve kıble cihetinde bulunduğu için) onlara namaz kıldırdı. Selam verince kalkıp o deveye doğru ilerledi yan tarafından biraz yün alıp şöyle buyurdu: "Şüphesiz bu sizin ganimetlerdendir. Benim için ancak sizinle beraber olan nasibimdir, sadece beşte bir nis-betîdir. O beşte bir de size döndürülmüş oluyor. Artık siz ipliği de iğneyi de, bundan büyük ve küçüğünü de getirip yerine koyun (zimmetinizde tutmayın)." [145]

Amr b. Şuayb (r.a.) den, o da babasından ve dedesinden Havazm kıssasıyla ilgili olarak şöyle rivayet etmiştir: "Şüphesiz Peygamber (a.s.) Efendimiz bir deveye yaklaşarak onun hörgücünden biraz yün tutup aldı ve sonra şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Şüphesiz ki şu fey (ganimet) ten benim için bir şey olmadığı gibi şu elimde tuttuğum azıcık yün de benim için olamaz. Sadece beşte bir nis-beti banadır ve o da size geri döndürülmüş oluyor. Artık bu durumda iğneyi de ipliği de getirip yerine koyun (zimmetinize geçirmeyin)." [146]

Kur'an'a Göre Ganimetin Beşte Biri:

Enfal Suresinde savaşta elde edilen ganimetin beşte birinin Allah'a, Peygamberine, peygamberin yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara ait olduğu belirtilmektedir.

Şüphesiz bu açıklamadan maksat, elde edilen ganimetin beşte biri Resûlüllah (a. s.) Efendimiz'e tahsis edilmesiyle hem Resûlüllah'm aile ve yakınlarının nafakasını, geçimini karşılamaya, hem de din ve devlet işlerini yürütmeye yöneliktir. Allah'a aittir buyurulmasının anlamı budur. Aynı zamanda mü'minlerden fakir, yoksul, yetim ve yolda kalmışlara da bu beşte birden verilir.

Ayetin meali:

"Bilin ki (savaşta) elde ettiğiniz ganimetin beşte biri Allah içindir: Peygambere, yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir..." [147]

Yukarıda meal ve metnini naklettiğimiz hadîsler de aynı hükmü ifade etmektedir. Hiç kimsenin bu taksim dışında kendine ganimetten bir şey ayırması, zimmetine geçirmesi helal olmaz. Sadece mücahidin, öldürdüğü kafirin üzerindeki elbiseyi alma ruhsatı söz konusudur ki, onu bundan sonra detayıyla açıklayacağız. [148]

İlim Adamlarının Görüş, Tesbit ve İstidlalleri

Savaşta elde edilen ganimetin beşte birinin Allah'a ait olduğu belirtilmiş bulunuyor. Bu, Allah'a ayrılacak bir hisse anlamına değil, O'nun rızası doğrultusunda muhtaçlara ve lüzumlu yerlere ulaştırılmasına yönelik bir anlatım tarzıdır.

a) Hasan, Katade, Ata1, İbrahim en-Nahai ve Sevri'ye göre,

beşte bir pay Allah ve Resulüne aittir. Yani Allah için O'nun peygamberine ve peygamberinin uygun gördüğü cihetlere aittir. Nitekim Kur'an bu cihetlerden bir kısmını da belirlemiş bulunuyor.

b) Ebu Ali'ye göre, beşte bir pay altı kısma ayrılır: Bir payı Allah adma Kabe'ye tahsis edilir. Diğeri ise belirtilen dört sınıfa taksim edilir. [149]

Peygamber (a. s.) Efendimiz'e Ayrılan Beşte Bir Hisse:

Resûlüllah'm (a. s.) vefatından sonra bu beşte bir kime verilir? [150]

Müctehid İmamların Farklı Görüş ve Yorumları Olmuştur:

a) İmam Ebu Hanife'ye göre, beşte bir hisse, Resûlüllah'm (a.s.) vefatından sonra Kur'an'da belirtilen dört sınıfalaksim edilir. Halifeye verilmez. [151]

b) Diğer müctehidlerin çoğuna göre, sözü edilen beşte bir hisse, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in vefatından sonra Halife'ye tahsis edilir. O da bu hisseyi hem kendi ihtiyacı, hem de Kur'an'da belirlenen dört sınıfın ihtiyacı için harcar. [152]

Peygamberin (a. s.) Yakınları Kimlerdir?

a) îmam Şafii'ye göre, Haşim oğulları ile Abdulmuttalib oğullarıdır.

b) Diğer ilim adamlarından bir kısmına göre, Kureyş kabilesinin hepsidir.

c) Kendilerine zekat helal olmayan yakınlarıdır. Bunlar da Abbas, Cafer, Akiyl aileleri ile Abdulmuttalib oghı Haris ailesidir. [153]

Ganimetin beşte dördü ise mücahit gazilere dağıtılır. Ancak bunlara dağıtım nisbeti üzerinde farklı görüş ve yorumlar ortaya çıkmıştır:

a) imam Ebu Hanife'ye göre, savaşa katılan süvarilere iki, piyadelere bir sehim verilir.

b) îmam Şaûî, îmam Malik ye îmam Ahmed'e göre, süvariye üç, piyadeye bir pay verilir.

Ayrıca ganimetten, savaşa katılan kadın ve çocuklara da bir şeyler verilir. Zira bunlar savaşta daha çok geri hizmetlerde bulundurulurlardı.

Resûlüllah (a. s.) ganimetten ayrılan beşte bir hisseyi, Nesai'nin de tesbit ve rivayetine göre, Resûlüllah (a. s.) kendi evine değil daha çok muhtaçlara dağıtmıştır. [154].

Tahliller ve Rivayetler

Amr b. Anbese hadisi hakkında Ebu Davud ve el-Münziri susup bir görüş beyan etmemişlerdir. Şüphesiz Ebu Davud'un bir hadis hakkında susması, o hadisin sahih olduğuna işarettir. Nitekim yapılan ciddi tesbitlere göre, hadisin ricalinin hepsi sikadır. O bakımdan hadis istidlale salih görülmüştür.

Ubade b. Samit hadisini aynı zamanda Nesai ile îbn Mace tahric etmişler ve Hafız îbn Hacer bu rivayeti hasenlemiştir. Ayrıca bu mealde bir rivayet de Cübeyr (r.a.) den ve Irbad b. Sariye'den yapılmıştır. O bakımdan rivayetler birbirini kuvvetlendirmektedir.

Amr b. Şuayb hadisini Hafız îbn Hacer hasenlemiştir. [155]. Aynı zamanda aynı hadisi îmam Malik ile îmam Şafii de tahric etmişlerdir. [156].

Çıkarılan Hükümler

1- Ganimeti islam dini mücahitlere helal kılmıştır..

2- İslam'dan Önce başkasına helal kılınmamıştır.

3- Ganimetin beşte biri Allah adına Resûlüllah'a (a.s.) aittir.

4- Resûlüllah (a.s.) bu beşte biri kendi yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara ve lüzumlu gördüğü yerlere harcamıştır.

5- Resûlüllah (a.s.) efendimiz'den sonra beşte bir nisbet Kur'an'da belirtilen dört sınıfa sarfedilir. Bu, îmam Ebu Hanife'nin görüşüdür.

6- Diğer müctehidlerin çoğuna göre, beşte bir halifeye tahsis edilir.

7- Savaşa katılan süvarilere, kimine göre iki, kimine göre üç sehim, piyadelere bir sehim verilir.

8- Geri hizmetlerde bulundurulan kadm ve çocuklara da halife veya baştaki kumandanın uygun gördüğü şekilde bir şeyler verilir.

9- Mücahidler elde ettiklerini getirip başlarındaki kumandana teslim ederler. Kendilerine bir şey ayırmaları, zimmetlerine bir şey geçirmeleri haramdır. [157].

Öldürülenin Üzerindeki Elbise ve Nevalesi Öldürene Ait Olur

Yukarıda açıkladığımız üzere savaşta elde edilen ganimetlerin beşte biri Resûlüllah'a (a.s.) beşte dördü ise mücahitlere verilir. Şüphesiz elde edilen bu ganimetler, mağlup olan düşman tarafının bırakıp kaçtığı gıda maddeleri, araç gereç, silah ve mühimmattır. Sonra da fetih suretiyle işgal edilen belde ve kasabada teslim olmayıp sonuna kadar savaşıp ya esir düşen veya öldürülenlerin bıraktığı mal ve arazidir.

Savaş esnasında İslam mücahitlerinden birinin düşman askerinden öldürdüğü kimsenin üzerindeki elbisesi ve nevalesi ona, yani o mücahide ait olur. Bu daha çok mücahitleri teşvik anlamında belirlenen ve ganimetten başka mali bir mükafattır. [158].

İlgili Hadisler

Ebu Katade (r.a.) den yapılan rivayette şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber Huneyn Savaşma çıktık. Düşmanla karşılaşınca müslümânların çoğu dağınık bir hareket halinde bulunuyordu. Derken müşriklerden bir adamın müslüm anlardan bir adam üzerine çıktığını gördüm. Ona doğru bir çarh eyledim ve arka tarafından yaklaşarak boynu ile omuz bitişiğine bir kılıç darbesi vurdum. Adam hemen dönüp beni tutarak alabildiğine sıktı ve ben onda ölüm kokusunu hissettim. Sonra çok geçmeden öldü ve beni bırakıverdi.1 Bu arada kalkıp Hz. Ömer'e (r.a.)

kavuştum. O bana: 'İnsanlarımızın durumu nasıl?" diye sordu. Ben de: "Allah'ın emri" diye cevap verdim. Sonra insanlar dönüp geldiler ve Resûlüllah (a.s.) oturdu, şöyle buyurdu: "Kim (düşmandan) bir kişi öldürürse -ki bunu bir beyyine (şahit ve belge) ile isbat etmesi gerekir- o takdirde öldürdüğü kimsenin elbise ve nevalesi onun olur." Bunun üzerine ben kalkıp dedim ki: "Kim benim için şahitlik yapar?" Sonra oturdum. Sonra Resûlüllah (a.s.) tekrar etti. Ben yine kalktım ve: "Kim benim için şahitlik yapar?" dedim ve oturdum. Resûlüllah (a.s.) aynı sözü üçüncü defa söyledi ve ben yine kalktım.... Derken Resûlüllah (a.s.) bana: "Sana ne oluyor ya Eba Katade?" diye buyurdu. Ben de olup biteni anlattım. Bu sırada bir adam ayağa kalktı ve: "O doğru söylüyor ya Resûlallah! Onun öldürdüğü adamın elbise ve nevalesi benim yanımda duruyor. Onu kendi hakkından vazgeçmede razı eyle" dedi. Bunun üzerine Ebu Bekir Sıddik (r.a.) şöyle müdahalede bulundu: "Hayır, Allah'a and olsun ki, Resûlüllah (a.s.) Allah ve Resulü yolunda savaşan aslanlardan bir aslanı kasdedip onun hakkı olan elbise ve nevaleyi sana vermez." Bu müdahaleyi dinleyen Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "Ebu Bekir doğru söyledi ve o adama, aldığın elbise ve nevaleyi Ebu Katade*ye ver" diye buyurdu. O da getirip bana verdi. Zırhı satıp karşıbğında Beni Seleme kabilesinden bir bostan aldım. İşte islam d a ilk asıl mal edindiğim bu oldu." [159]

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Huneyn^ Savaşında şöyle buyurmuştur: "Kim (düşman tarafından) birini öldürürse, öldürülenin elbise ve nevalesi ona verilir. Ashabdan Ebu Talha bu savaşta yirmi kişiyi öldürmüş ve onların elbise ve nevalesini almıştı." [160]

Diğer bir rivayette ise şöyle buyurmuştur: "Kim bir adamı öldürüp kanını akıtırsa, öldürülenin elbise ve nevalesi onadır." Bunun üzerine Ebu Talha, 21 kişinin elbise ve nevalesiyle çıkageldi.

Avf b. Malik (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Halid b. Velid'e şöyle demiştir: "Bilmez misin ki, Resûlüllah (a.s.) elbise ve nevalesinin onu öldürene verilmesini hükmetti..." [161]

Avf b. Malik ile Halid b. Velid'den (r.a) yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz öldürülen müşriklerin elbise ve nevalelerini humus arasına sokmamıştır. [162].

Müctehid İmamların ve İlim Adamlarının Görüş ve Tesbitleri

a) Cumhura göre, savaşta bulunan mücahid, öldürdüğü kafirin elbise ve nevalesine hak kazanır. Zira bunda mü'minlerin daha çok iştiyakla savaşmalarına teşvik vardır.

b) Hanefi ve Maliklere göre, imam (devlet başkam) veyahut başlarındaki en yetkili kumandan savaştan önce veya savaş esnasında bunu şart kılmışsa, o takdirde öldürülen müşriklerin elbise ve benzeri özel eşyaları onları öldüren müminlere verilir. Şart koşmadığı takdirde, elde edilen her şey ganimet malı sayılır ve taksime tabi tutulur.

c) imam Malik'den yapılan bir ri ayette, imam veya ordu kumandanı böyle bir hüküm verip vermemekte serbesttir. Kadı İsmail bu görüşü uygun kabul etmiştir.

d) İmam Şafii'ye göre, öldürülenlerin özel eşyaları çok miktarda olursa, ganimet kapsamına alınır ve taksimata tabi tutulur. Az ise, müşrikleri öldüren mücahitlere verilir. Nitekim Mekhul ile Sevri de aynı görüştedirler.

îbn Ömer ve îbn Abbas'dan da (r.a.) bu anlamda rivayet yapılmıştır. [163]

e) İmam Ebu Hanife ve arkadaşlarından, İmam Şafii ve İmam Yahya'dan yapılan bir diğer rivayette ise, öldürülenlerin elbise ve özel eşyası humus kapsamına alınmaz.

Ganimetle İlgili Ayet Umum İfade Etmektedir:

"Bilin ki (savaşta) elde ettiğiniz ganimetin beşte biri Allah içindir..." mealindeki Enfal Suresi 41. ayet ganimet konusunda elde edilenin tamamının beşte biri Allah için: Resûlüllah'a (a.s.) aittir. Geriye kalan beşte dördünün de savaşan mücahitlere taksim edileceği sahih hadislerle açıklanmıştır. O bakımdan, Öldürülen müşrikin elbise ve özel eşyasının onu öldüren mü'mine verileceğine veya ona ait olacağına dair ayette bir işaret bulunmadığı için, öldürülenlerin özel eşyasının da ganimete dahil olduğunu

ve belirtilen şekilde taksim edileceğini söyleyenler bu ayetle istidlal etmişlerdir.

Konuyla İlgili Hadisler Bu Umumu Hususi andımı aktadır:

Ayet her ne kadar umum ifade ediyorsa da sahih hadis bu umumu hususi andırmakta olup ayete açıklık getirmektedir. Özel eşyalar, öldüren kimseye verilir diyenler bu hadislerle istidlal etmişlerdir. [164]

Tahliller ve Rivayetler

Ebu Katade hadisi sahih olup istidlale salihtir. Hadis her bakımdan, savaşta öldürülen bir kafirin özel eşyasının onu öldürene ait olduğunu, yani ona verilmesinin uygun olacağını ifade etmektedir. Ancak bunun, baştaki imamın (devlet başkanı, veya ordu kumandanının) re'yine ve ihtiyarına bırakıldığı hususu da hadisten anlaşılmaktadır.

Enes hadisi hakkında Ebu Davud bir görüş beyan etmemiştir. Bu hadisin sahih olduğuna işarettir. Zira isnadındaki ricalin hepsi sahihtir.

Avf b. Malik hadisine gelince, bunun isnadında îsmail b. Ayyaş bulunuyor ki, bu zat hakkında hayli şeyler söylenmiştir. [165]

Hevazin Savaşma katılan Seleme b. Ekva1 (r.a.) bu savaşta öldürdüğü müşrikin devesini ve özel eşyasını kendine ayırıyor. Sonra Resûlüllah (a.s.) öldürülen o adama rastlıyor ve soruyor: "Bunu kim öldürdü?" Orada hazır bulunanlar da: "Seleme b. Ekva1 öldürdü" diye cevap veriyorlar. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.): "Bunun elbisesinin tamamı Seleme'yedir" buyuruyor.

Bu hadisi Buhari ve Müslim ittifakla rivayet etmişlerdir. Öldürülenin elbise ve özel eşyasının katiline verileceğine delalet etmekte olduğundan nıüctehidlerin bir kısmı bununla da istidlal etmişlerdir.

Abdurrahman b. Avf (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Bedir Savaşında saf arasında yerimi almış dururken bir ara sağ tarafıma baktığımda Ensar'dan henüz yüzlerinin tüyü bitmemiş iki çocuk

arasında olduğumu fark ettim. (Bu çocuklar yaklaşık 9-10 veya 10-11 yaşlarında bulunuyorlardı.) Bu ikisindense daha güÇlü iki adam arasında olmayı temenni ettim. Bunun üzerine o çocuklardan biri beni çimdikliyerek şöyle sordu: "Amcacığım, Ebu Cehl'i tanıyor musun?" Ben de: "Evet tanıyorum. Kardeşimin oğlu, onunla hacet ve ilgin nedir?" dedim. Çocuk bana şu cevabı verdi: "Bana verilen bilgiye göre, Ebu Cehl denilen kafir, Resûlüllah'a (a.s.) dil uzatıp eziyet etmiştir. Canımı kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, eğer onu görecek olursam ondan ve benden eceli en yakın olan birimiz ölmedikçe onun peşini bırakmayacağım!" Çocuğun bu sözüne hayret ettim. Arkasından diğer yanımdaki çocuk beni çimdikledi ve arkadaşının söylediklerini o da söyledi. Ben de insanlar arasında gözümle Ebu Cehl'i aradım ve onu görünce gözümü hiç ayırmaksızın o iki çocuğa: "Görmek ister misiniz? Kendisinden söz edip sorduğunuz adam işte şudur" dedim. Bunun üzerine savaş başlar başlamaz bu iki çocuk kılıçlarını çekip Ebu Cehl'in üzerine atıldılar ve kılıç darbeleriyle onu öldürdükten sonra ,gelip Resûlüllah'a (a.s.) durumu arzettiler. Resûlüllah (a.s.) onlara: "Onu hanginiz öldürdü?" diye sordu. İkisi de: "Ben öldürdüm" diye cevap verdiler. Peygamber (a.s.) Efendimiz: "Kılıcınızı şildiniz mi?" diye sordu. Onlar da: "Hayır, hiç dokunmadık" diye cevap verince Peygamber (a.s.) onların kılıçlarına baktı ve şöyle buyurdu: "İkiniz birlikte onu öldürmüşsünüz" buyurdu ve Ebu Cehl'in elbisesinin Muaz b. Amr el-Cemuh'a ve Muaz b. Afra'a verilmesine hükmetti. [166]

.İbn Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir; "Bedir Savaşında Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Ebu Cehl'in kılıcını fazladan bir ganimet olarak bana verdi." Ebu Cehl aldığı kılıç darbeleriyle yerde debeleniyordu. İbn Mes'ud onu bu vaziyette görünce yetişip işini bitirmişti. [167]

Abdurrahman b. Avf hadisi sahih olup yukarıdaki hadisleri kuvvetlendirmektedir. İbn Mes'ud hadisi de bu anlamda bir hüküm ifade etmekte ve delil teşkilinde diğer rivayetleri desteklemektedir. [168]

Çıkarılan Hükümler

1- Savaşa ganimet elde etmek için iştirak edilmez. Allah rızası için islam yücelsin, yeryüzünden küfür ve tuğyan kalksın diye savaşılır,

2- Sırf ganimete erişmek için savaşa çıkmak nifak alametlerinden biri sayılmıştır. Nitekim Resûlüllah (a.s.) zamanında münafıklardan bir kısmı bu niyetle savaşa katılıyorlardı.

3- Savaşta bir kafiri başbaşa dövüşürken öldüren veya karşılaştığında vuruşup karşısındaki düşmanı katleden kimseye, öldürdüğü o adamın elbisesi ve bazı özel eşyası verilebilir.

4- Müctehidlerin bir kısmına göre, imam (devlet başkanı) veya başkumandan bu hususta serbesttir. Dilerse öldürülen müşrikin elbise ve bazı özel eşyasını onu öldüren mü'mine verebilir.

5- Cumhura göre, imam ve başkumandan bu konuda muhayyer değildir, öldürülenin elbise ve bazı özel eşyasını onu öldürene vermekle memurdur.

6- imam Şafii, îmam Sevri ve MekhuTe göre, elde edilen her şey ganimet kapsamına girer, belirtilen şekilde taksim edilir.

7- îmam Ebu Hanife ile îmam Malik'e göre, imam veya başkumandan bu hususta serbest bulunuyor: Dilerse elbise ve özel eşyayı katile verir, dilerse ganimet kapsamına alır. Günün şartlarına ve ortama göre iki şıktan birini tercih edebilir.

8- Eli silah tutan ve henüz ergin olmayan çocukların savaşa katılmasına baştaki yetkili kumandan müsaade edebilir.

9- Kafirlerden aynı kişiyi iki nıüslüman birlikte öldürecek olurlarsa, öldürülenin özel eşyası o ikisine verilir.

10- Kendisine öldürdüğü düşmanın elbise ve özel eşyası verilen kimsenin ayrıca elde edilen ganimette hakkı vardır.

11- Savaşta iki kişi birlikte bir müşriki ağır biçimde yaralayıp yere düşürür ve bir üçüncü şahıs gelip onun işini tamamen bitirirse, öldürülenin elbise ve özel eşyası bu üçüne de verilir. [169]

Savaşta Elde Edilen Ganimeti Güçlü Kişiler Arasında Eşit Şekilde Dağıtmak

Savaşa katılan her kişi, önce canım, sonra da malını Allah yoluna vakfetmiş oluyor. Zira savaş meydanında kimlerin şehid, kimlerin gazi olacağım hemen kestirmek mümkün değildir. Eceli gelen şehid düşer, henüz ömrü tükenmemiş olanlar da bir süre daha yaşar.

O bakımdan savaşa katılmadan herkes bu açıdan eşit sayılır. Gösterdikleri fedakarlık, kahramanlık ve cesaret, daha çok ganimete hak kazanmalarına sebep teşkil etmez. Onun için Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, süvari ve piyade ayrımı dışında savaşta elde edilen ganimette bir ayrım gözetmemiş, kuvvetlilerle zayıfları bu hususta eşit kabul ederek ganimeti ona göre taksim etmiştir. [170]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, Resûlüllah (a,s.) Efendi-miz'in Bedir Savaşında şöyle buyurduğunu belirtmiştir: "Kim savaşta şöyle şöyle yaparsa ona şu kadar, şu kadar ganimetten fazla olarak vardır."

Sonra gençler ileri atıldılar ve yaşlılar bayraklara gerekli oldular da ellerindeki bayraklarla hiç ayrılmayıp beklediler» Cenab-i Hak fethi müyesser kılınca yaşlılar gençlere: "Biz size yardımcı ve gözcü olduk. Eğer bozguna uğrasaydmız herhalde bizim yanımıza dönüp vaziyet alacaktınız. O bakımdan ganimetin tamamını alıp götürerek bizi mahrum bırakmayın" dediler. Gençler ise: "Bu elde ettiğimiz ganimeti Resûlüîlah (a.s.) bize tahsis etti" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Enfal Suresinin baş kısmındaki şu ayetler indi:

"Sana (savaşta elde edilen) ganimetlerden soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah'a ve Peygamberine aittir. Eğer cidden inanıyorsanız Allah'tan korkup (tartışmayı bırakın) aranızı düzeltin. Allah'ın ve Peygamberinin emirlerine uyun." [171]

Resûlüîlah (a.s.) Bedir Savaşı için hazırlanıp evinden dışarı çıkınca, mü'minlerden bir kısmı bundan hoşlanmamıştı. Oysa bu onlar için daha hayırlı bir sonuç doğuracaktı. Savaşta elde edilen ganimetin tamamını gençler kendilerine ayırmış bulunuyordu. O yüzden tartışma çıktı ve bu ayetler indi. Resûlüîlah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Bana itaat ediniz. Bu hususta da ben işin sonunu, nereye varacağını çok iyi biliyorum" ve sonra da ganimeti genç ve yaşlılar arasında (eşit şekilde) taksim etti. [172]

Ubade b. Samit (r.'a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüliah (a.s.) Efendimizle beraber çıktım ve onunla birlikte Bedir Savaşı'na hazır oldum. İki taraf karşılaşıp vuruştular. Allah (c.c.) düşmanı bozguna uğrattı. Mü'minlerden bir grup kaçanları takip etmeğe koyuldular; kimini hezimete uğrattılar, kimini öldürdüler. Bir diğer grup ise ganimete yönelip kendilerini ganimetin üstüne yüzükoyun atarcasına toplayıp biraraya getirdiler. Bir başka grup ise Resûlüllah (a.s.)'m etrafında halka olup düşmanın O'nun bir habersiz anını seçip bir kötülükte bulunmalarına engel olmaya çalıştılar; ta ki gece oldu, insanlar birbirlerine doğru gelip toplandılar. Ganimeti toplayanlar: "Bunları biz kuşatıp toplayarak biraraya getirdik. Artık başkasına bunda bir nasip (pay) yoktur" dediler. Düşmanın arkasına düşüp onları takip edenler ise: "Sizler bu ganimete bizden daha müstehık değilsiniz. Düşmanı bu şeylerden uzaklaştırıp hezimete uğratan bizleriz" diye karşılık verdiler. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in etrafında yer alıp O'nu düşman saldırısından korumaya çalışanlar da: "Sizler bizden daha haklı değilsinizdir. Resûlüllah'ın (a.s,) etrafında toplanıp gözeten ve bir habersizlik anında düşmandan O'na bir kötülük dokunmasından korkup bu işle biz meşgul olduk" dediler. Bunun üzerine şu ayetler indi: "Sana (savaşta elde edilen) ganimetlerden soruyorlar. Deki: Ganimetler Allah'a ve Peygamberine aittir. Eğer cidden inanıyorsanız Allah'tan korkup (tartışmayı bırakın). Aranızı düzeltin. Allah ve Peygamberinin (emirlerine) uyun..." [173]

Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) ganimeti müslümanlar arasında deveyi sağarken iki sağım arasındaki süre kadar bir zaman parçası içinde taksim etti." [174]

Sa'd b. Malik (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen, Resûlüllah'a (a.s.) şöyle sorduğunu belirtmiştir:

- Ya Resûlallah! Adam (savaşta) o kavmin hamisi olur, (geride durup onların arkadan bir baskına uğramamaları için gözcülük yapar. Onunla diğerlerinin payı eşit olur mu?

Resûlüllah (a.s.) ona şu cevabı vermiştir:

- "Anan seni yitirsin ey Ummu Sa'd'm oğlu! Sizler ancak zayıflarınız sebebiyle rızıklanıp korunuyorsunuz, yardım görüyorsunuz." [175]

Mus'ab b. Sa'd (r.aj den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Sa'd, kendisinin başkası (kendisinden kuvvetçe daha aşağı seviyede olanlar) üzerinde bir üstünlüğünün bulunduğunu görüyordu. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona: "Sizler ancak zayıflarınız sebebiyle rızıklamyor ve yardım görerek zafer elde ediyorsunuz" buyurdu. [176]

İlim Adamlarının Görüş ve İstidlalleri

Savaşta elde edilen ganimet taksiminde, süvari ve piyade ayrımı dışında bir ayrım yapılamayacağı, elde edilen ganimetin kuvvetli ve zayıfa eşit şekilde verileceği cumhur tarafından da bir hüküm olarak belirlenmiş bulunuyor.

O bakımdan hemen hemen müctehidlerin çoğu da aynı görüştedirler. Zira bu konuda rivayet edilen bütün hadisler birbirini desteklemektedir. [177]

Çıkarılan Hükümler

1- Savaşta karargahta görev yapanla, meydanda savaşan ve kaçan düşmanı takip edip hezimete uğratanlar arasında ganimet dağıtımı bakımından bir fark gözetilmez.

2- Süvariye iki veya üç, piyadeye bir sehim (pay) verilir. Bunun dışında kalanlar eşit sehim alırlar.

3- Ancak müşrikle başbaşa savaşıp onu öldüren mü'min, onun elbisesine hak kazanır. Müctehidlerin bir kısmına göre, bu ganimetin dışında tutularak fazladan mücahid gazilere verilir.

4- Savaşta güçlü, kuvvetli ve cesur olanlar kendilerini zayıflardan daha üstün görmemelidirler. Çünkü hem savaşa katılmada, hem de zaferi elde etmede herkesin kendine ve işgal ettiği yere göre bir hizmeti ve fedakârlığı vardır.

5- Aynı zamanda savaşa katılan zayıfların, güçsüzlerin zaferi elde etmede, ganimete erişmede manevî tesirleri söz konusudur. Cenab-ı Hak onların iyi niyet, dua ve ihlasları sebebiyle rızık kapılarını diğerlerine de açmakta ve başarılı kılmaktadır,

6- Ganimet taksimiyle ilgili ilahi emir inmeden önce mücahitlerin birtakım yersiz ve anlamsız tartışmaları sonradan derin bir pişmanlığa, tevbe ve istiğfarda bulunmaya dönüşmüştür. [178]

Savaşa Katılan Süvari ve Piyadelere Ganimetten Verilecek Pay

Savaşa atıyla birlikte katılan kimse ile atsız olarak yaya katılan kimseye elde edilecek ganimetten eşit şekilde mi verilir, yoksa farklı bir taksim mi yapılır? Şüphesiz atıyla birlikte savaşa katılıp süvari olarak cihad eden kimse iki kişi mesabesinde sayılır. Böylece hem canını, hem de malını Allah yolunda ortaya koymuş kabul edilir. O bakımdan ganimetten ona verilen pay, yaya olarak katılana verilen payın bir misli fazladır. [179]

Konuyla Îlgili Hadisler

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Peygamber (a.s.) Efendimiz adama ve atına üç sehim (pay), -bir sehim adamın kendisine, iki sehim atma- ayırırdı." [180]

Diğer bir lafızla şöyle rivayet edilmiştir: "At için iki sehim, adam için de bir sehim ayırırdı."

Başka, bir rivayette ise şöyle denilmektedir: "Resûlüllah (a.s.) Hu-neyn savaşında süvari için üç sehim ayırdı: At için iki, adam için bir sehim."

Münzir b. Zübeyr (r.a.) den, o da babasından yaptığı rivayete göre, "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Zübeyr'e bir sehim, anasına bir sehim ve atına iki sehim verdi." [181]

Nesai'nin rivayetinde ise şöyle denilmektedir: "Hayber gününde Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Zübeyr'e dört sehim ayırıp verdi: Bir sehmi Zübeyr, bir sehmi yakını olan annesi Saiîyye, iki sehmi de at için belirlendi."

Ebu Amre'den, o da babasından rivayet etmiştir. Adı geçen şöyle demiştir: "Biz dört kişi olarak beraberimizde bir at bulunduğu halde Resûlüllah'a

(a.s.) geldik. Bizden her birimize bir sehim verdi ve at için de iki sehim ayırıp verdi." [182]

Ebu Rühm (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: 'Ttesûlüllah (a.s.) Efendimiz'le beraber savaşa çıktık. Yanımda kardeşim de bulunuyordu ve iki de atımız vardı. Resûlüllah (a.s.) bize altı sehim verdi: Dört sehmi atlarımız, iki sehmi de biz iki kardeş içindi." [183]

Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) İmam Ebu Hanife'ye göre, savaşa katılan süvariye iki., piyadeye bir sehim verilir, imam bu hususta daha çok Mücemmi' Cariye el-Ensari'den yapılan rivayetle istidlal etmiştir. Zira bu rivayete göre, Hayber fethedildikten sonra elde edilen ganimetten süvarilere iki, piyadelere birer sehim verilmek suretiyle dağıtılmıştır.

Nitekim bu tarz bir taksimat Ali, Ömer ve Ebu Musa (r.a.) dan da rivayet edilmiştir.

b) Cumhura göre ise, süvariye üç, piyadeye bir sehim verilir. Süvariye verilen üç senimin iki sehmi at için, bir sehmi de o ata sahip olan süvarisi içindir. [184]

c) İmam Şafii ve İmam Malik'e göre, süvariye üç sehim verilir. İki sehmi atı, bir sehmi süvarisi içindir.

d) İmam Ebu Yusuf, İmam Muhammed, Hasan el-Basri, Ömer b. Abdilaziz, İmam Evzai ve Medine ile Şam fakihlerine göre de süvariye üç sehim verilir.

Bunların hepsi de yukarıda naklettiğimiz hadislerle istidlal etmişlerdir. [185]

İmam Ebu Hanife bu konuda aynı zamanda, ganimet hususunda da bir at bir insandan üstün tutulmaz diyerek kişisel bir görüş ortaya koymuştur. Oysa delillerin tamamı dikkâte alındığında, süvariye üç senim verilmesi racih bir hüküm ifade etmekte ve ağırlık arzetmektedir.

Aynı zamanda atın beslenmesi ve günlük ihtiyacı büyük külfet ar-zetmekte ve birtakım masrafları'gerektirmektedir. Sonra da at ile savaşta verilen hizmet küçümsenmiyecek kadar önemlidir. O bakımdan Resûlüllah (a.s.) süvariye üç sehirn vermek suretiyle onun masraf ve hizmetlerini karşılamak istemiştir.

Birden fazla at ile savaşa katılan kimsenin her atı için ikişer se-him mi, yoksa sadece bir atı için iki sehim mi verilir? Bu hususta farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bazı rivayet ve hadislerden her at için ikişer sehim takdir edilir hükmü anlaşılmaktadır ve bazı rivayetlerden ise sadece bir at için iki sehim verilmekle yetinilir hükmü anlaşılmaktadır.

Hanefi ve Şafîilere göre, birkaç at ile savaşa katılan kimsenin sadece bir atı için sehim verilir. İmam Ahmed ve İmam Evzai de aynı görüştedir. Ebu Yusuf ve bir rivayete göre İmam Ahmed ve îshak'a göre, sadece iki at için sehim ayrılır, fazlasına değil.

Bu hususta Evzai'nin rivayet ettiği hadiste deniliyor ki: "Resûlüllah (a.s.) sadece kişinin savaşa soktuğu atlarından ikisi için sehim ayırırdı." Oysa Hafız İbn Hacer bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir.

Said b. Mansur'un Zühri'den yaptığı rivayete göre, Hz. Ömer (r.a.) Ebu Ubeyde b. Cerrah'a bir mektup yazarak bir at için iki, iki at için dört sehim ayırıp vermesini ve böylece ikiden fazla atla savaşa katılan kimseye beş sehim tahsis edilmesini emretmiştir. Ashabdan da bu hususta rivayet yapılmıştır.

Darekutni'nin Ebu Umre'den yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Resûlüllah (a.s.) benim iki atım için dört ve benim için de bir sehim ayırıp verdi." Ancak bu rivayetin isnadı zayıftır, istidlale salih değildir. [186]

Çıkarılan Hükümler

1- Savaşa atıyla birlikte katılan mücahid gaziye ganimetten fazla bir pay verilir.

2- Cumhura göre, süvariye üç, piyadeye bir sehim verilir.

3- Süvariye verilen üç sehmin iki sehmi atı içindir, bir sehrai de kendisi içindir.

4- İmam Ebu Hanife'ye göre, süvariye iki, piyadeye bir sehim verilir.

5- İmam Malik ve İmam Şafii'ye göre, süvariye üç, piyadeye bir sehim verilir. İmam Ebu Yusuf da aynı görüştedir. İmam Muhammed'in görüş ve içtihadı da böyledir.

6- Bu hususta İmam Ahmed'den iki rivayet vardır.

7- İkiden fazla atla savaşa katılan mücahid gaziye, her atı için iki sehim mi verilir, yoksa sadece iki atı için dört sehim mi verilir?

Bazısına göre, her atı için ikişer sehim belirlenir.

8- İmam Şafii ve İmam Ebu Hanife'ye göre, savaşa birden fazla at ile katılan kimseye sadece bir atı için sehim tahsis edilir. İmam Evzai de aynı görüştedir.

9- İmam Ahmed ve İshak'a göre, sadece iki atı için sehim verilir.

10- At için bir sehim mi, iki sehim mi verilir konusu intilafîıdır. Ancak müfta bih olanı, at için iki, süvarisi için bir sehim olmak üzere üç sehmin verilmesidir. [187]

Ganimetten, Kaleleri İslama Yeni Isındırılanlara Daha Fazla Verilmesi

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz daha yeni ıslama girip kalbi henüz tanı anlamıyla İslama yatışmayan kişileri, bu yüce dine daha çok ısındırmak ve kalplerini yatıştırmak için birçok yol ve metodlar uygulamıştır. Onlardan biri de, elde edilen ganimetten onlara fazla pay ayırıp vermesi, gerekirse zekat ile taltif edilmeleridir.

Ancak islam güçlenip izzet ve şevketini bulunca Hz. Ömer'in (r.a.) içtihadına göre, artık onlara fazla bir pay vermeğe ve zekat ile takviye edilmelerine gerek kalmamıştır. [188]

İlgili Hadisler

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Mekke feshedildiğinde Resûlüllah (a.s.) efendimiz elde edilen ganimeti Kureyşli'lere taksim etti. Bunun üzerine Ensar: "Bu hayret edilecek bir şey! Bizim kılıçlarımızdan henüz onların kam damlamakta ve elde ettiğimiz ganimetlerimiz onlara geri verilmektedir."

Ensar'ın bu sözleri Resûlüllah'a (a.s.) ulaşınca, vakit kaybetmeden onları topladı ve şöyle sordu: "Sizden bana ulusan nelerdir?" Onlar da: "Evet sana ulaşan sözlerdir" diye cevap verdiler. Çünkü onlar yalan söylemezlerdi. Resûlüllah (a.s,) Efendimiz onlara şöyle buyurdu: 'İnsanların dünyalıkla, sizin ise Allah'ın Resûlüyle evlerinize dönmenize razı değil misiniz?" Onlar da: "Evet, razıyız" diye cevap verince, Efendimiz devamla şöyle buyurdu: "Eğer insanlar bir vadi veya iki dağ arasındaki geçitte yürüseler ensar da başka bir vadi veya iki dağ arasındaki

geçitte yürüse, elbetteki ben Ensar'm yürüdüğü vadi ye iki dağ arasındaki geçitte yürürüm."

Diğer bir rivayette ise konu şöyle belirtiliyor:

"Cenab-ı Hak Havazin (ganimet) mallarından Resulüne nasip ettiği ganimetten bazı adamlara yüz deve vermeye başladı. Bunun üzerine Ensar hayret ederek şöyle dediler: "Allah, Resûlüllah'ı mağfiretine mazhar kılsın, Kureyş'e vermekte ve bizi terketmektedir. Oysa bizim kılıçlarımızdan Ku-reyşli'lerin kanı damlamaktadır." Ensarın bu sözleri Resûlüllah'a (a.s.) anlatılınca onları topladı ve şöyle buyurdu:

"Küfürden daha yeni kurtulmuş bazı adamlara (ganimetten bol miktarda) vermekteyim. Bu da onların kalbini İslam'a daha çok ısındırıp yatıştırmam içindir. İstemez misiniz ki, insanlar mal ile dönerken sizler Peygamber ile

evlerinize dönesiniz? Allah'a yemin ederim ki, sizin kendinizle birlikte naklederek götüreceğiniz şey, onların nakledip götüreceği şeyden çok daha hayırlıdır!"

Bunun üzerine Ensar (duygulandılar ve): "Elbette razıyız ya Resûlüllah" dediler. [189]

Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s,) Efendimizin, ganimet taksiminde bazı insanları tercih ettiği, Akra' b. Habis'e yüz deve, Uyeyne'ye bunun gibi yüz deve, Arap eşrafından bir kısmına benzeri nisbette verdiği ve o gün için taksimatta onları başkalarına tercih ettiği zaman bir adam şöyle dedi: "Allah'a and olsun ki, bu adil olmayan bir taksimattır ve bunda Allah rızası gözetilin emiştir!" Bunun üzerine ben ona: "Vallahi senin bu söylediğini Resulü! la ha (a.s.) haber vereceğim" dedim ve gidip Resûlüllah'a anlattım. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Allah ve Resulü adalette bulunmazsa artık kim adalette bulunabilir?!" Sonra devamla şöyle dedi: "Allah (c.c.) Musa'ya rahmet eylesin ki, o bundan daha çok eza ve cefaya uğramıştı da sabretmişti," [190]

İlim Adamlarının Görüş ve İstidlalleri

Ganimet taksiminin mutlaka eşit biçimde yapılması îsîamm ön gördüğü hükümlerden biridir ve yapılan taksimat hep adil ölçüler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Ancak bunun bazı istisnai halleri söz konusudur. Konumuzu oluşturan rivayetler bu istisnai durumu yansıtmaktadır.

Mekke fethedilince, düne kadar islam'ın ve Hz. Muhammed'in (a.s.) amansız düşmanları ister istemez fetih ordusunun kaşısında baş eğmiş ve kelime-i şehadetleri getirerek İslamiyeti kabul ettiklerini belirtmişlerdi. Ancak bu kişilerin kalbine, ruhuna ve vicdanlarına islamın yüce hikmet ve heyecanı henüz tam anlamıyla yerleşmiş değildi. Resûlüllah (a.s.) efendimiz insan psikolojisini en iyi bilen bir peygamberdi. O bakımdan islam'a yeni giren ve küfür dönemiyle aralarında henüz az bir mesafe bulunan Arap eşrafının, Kureyş ileri gelenlerinin kalplerini Islama iyice ısındırıp

yatıştırmayı ve aradaki o soğuk havanın tamamen kalkmasını sağlamak için elde edilen ganimetin önemli bir kısmım onlara dağıttı. Hatta canla başla savaşan Ensara bu arada pek bir şey ayırmadı. Dış görünüşüyle eşitlikten sapıldığı anlaşılıyorsa da sonuç ve' hikmeti itibariyle adaletin ta kendisidir. Zira bir insanın kalbim daha çok islam'a, hakka, adalete yatıştırmaktan daha adil ne olabilir? Ganimet sık sık elde edinilebilir. Dünyalık isteyenler ona da kavuşabilirler. Aina İslam'a ileride hizmet edecek kabile ve çevre sahiplerini kazanmak pek kolay değildir. O bakımdan bu rivayetlerle istidlal eden ilim adamlarımız, imam (devlet başkanı) böyle hallerde elde ettiği ganimetten, gerekirse devlet hazinesinden bazı önemli kişileri daha çok kazanmak için fazla miktarda birşeyler verebilir demişlerdir.

Müctehid ve ilim adamlarından bir kısmı ise, Hz. Ömer'in bu konuyla ilgili içtihadını delil seçerek, artık bugün için buna gerek kalmamış, İslamiyet kıtalar üzerine yayılmıştır görüşünü ortaya koymuşlardır. [191]

Tahliller

Enes hadisi sahihtir. Resûlüllah'ın (a.s.) îslamiyeti gönüllere işleme metotlarından birini yansıtmakta ve aynı zamanda İslam'a ilk yardım edip Resûlüllah'ı ve arkadaşlarını bağırlarına basıp barındıran ensara olan yakın ilgisini ifade etmektedir.

Resûlüllah (a.s.) Ensarı zaman zaman en anlamlı sözlerle övmüştür: "Ensar iç elbise, insanlar ise dış elbisedir." [192] Hicret söz konusu olmasaydı ben Ensar'dan bir kişi olurdum." [193]

Resûlüllah (a.s.) Efendimizin İslam'a çok yakında girmiş olan Ku-reyş'lilere ganimetten büyük paylar ayırıp vermesinin sebep ve-hikmetini yukarıda kısaca açıklamış bulunuyoruz. Ancak bunlar kaç kişi idi? Ebu'1-Fazl b. Tahir'in el-Mübhemat adlı eserinde verdiği bilgiye göre, Kureyş kabilesinden olanlar şu yedi kişi idi:

1- Ebu Süfyan b. Harb

2- Süheyl b. Amr

3- Huvaytıb b. Abdiluzza

4- Hakim b. Hizam

5- Ebu Senabil b. Ba'kek

6- Safvan b. Umeyye

7- Abdurrahman b. Yerbu'.

Diğer kabilelerden de şu isimler tesbit edilmiş bulunuyor:

1- Uyeyne b. Hısni'l-Fezari

2- Akra' b. Habis et-Temimi

3- Amr b.Ehtem et-Temimi

4- Abbas b. Merdas es-sülemi

5- Malik b. Avf en-Nasri

6- Ala' b. Harise es-Sakafi.-

Vakidî ise kendi Müellefatmda bunun dışında birçok isimlere yer vermiş bulunuyor. Ibn îshak da yukarıdakilerle beraber şu iki isimden de söz etmiştir: Nadr b. el-Hars b. Hişam ve Cübeyr b. Mut'im.. [194]

Çıkarılan Hükümler

1- İmam (devlet başkanı, halife) savaşta elde edilen ganimetten, İslama yeni girenlerin kalbini daha çok ısındırmak ve yatıştırmak için büyük çapta pay ayırıp verebilir. Kısacası günün şartlarına göre bir uygulamada bulunabilir. [195]

Savaşta Ganimet Olarak Elde Edilen Yiyecek Maddesi

Savaşta elde edilen taşınır, taşınmaz mallar ganimet kapsamına girer ve humus (beşte bir) uygulamasına tabi tutulur. Şöyle ki, beşte biri Allah için: Peygambere ve O'nun yakınlarına, yetimlere ve miskinlere ayrılır. Beşte dördü ise mücahit gazilere taksim edilir.

Ancak gıda maddesi olarak günlük ihtiyacı karşılayan şeyler humus dışında tutulur. Bunun gibi hayvan yemi de taksimata tabi değildir. Şöyle ki, savaş esnasında ve savaş sona erdikten sonra düşmanın bırakıp terkettiği ve ülkeleri İslam ordusunca işgal edildiğinde elde edilen her şey ganimet olup humus hükmüne tabi tutulduğu halde kişinin yiyecek olarak elde ettiği gıda maddesinden karnını doyurması ve hayvanını doyurur anlamda yem ayırması birer istisna teşkil eder. [196]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Bizler katıldığımız savaşlarda bal ve üzüm (gibi) maddeler elde eder, onları yerdik, toplayıp (Resûlüllah'm veya başımızdaki kumandanın) huzuruna yükseltmezdik." [197]

Yine îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında askerler katıldığımız savaşlarda yiyecek maddeleri ve bal ganimet olarak elde ederler (ve biz de onlardan yerdik). Onlardan humus (beşte bir nisbeti) alınmazdı." [198]

Abdullah b. Muğaffel (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen su bilgiyi vermiştir: "Hayber savaşında içinde hayvan içyağı bulunan bir dağarcık elde ettim ve onu kendim için lüzumlu ve kendi kendime şöyle dedim: "Bugün bundan hiç kimseye bir şey vermiyeceğim!" Bunu söyledikten sonra bir de baktım ki Resulü İlah (a.s.) Efendimiz yakınımda duruyor ve tebessüm ediyor." [199]

(r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Hayber savaşında bir miktar yiyecek ele geçirdik. Adam gelip kendisine yetecek kadarını alır (ve

böylece humus kapsamına alınmaksızın herkes ihtiyaç nisbetinde o yiyecekten yararlanır ve) ayrılırdı." [200]

"Abdurrahman'm azatlı kölesi Kasım'dan yapılan rivayete göre, Resûlüllah'ın (a.s.) ashabından bazısı şöyle demişlerdir: "Bizler savaşta elde ettiğimiz ganimet koyununu kesip etini yer, onu ganimet taksimine sokmaz ve evimize dönünceye kadar o etten hurçlarımız.dolu bulunurdu." [201]

İlim Adamlarının Görüş, İstidlal ve Yorumları

a) Cumhura göre, savaşta elde edilen ve açlığı karşılayacak anlamda olan yiyecek maddeleri humus kapsamına alınmaz, onu elde eden mücahit gaziler açlıklarını gidererek yanlarında alıkoyabilirler.

Diğer önemli miktardakiler ve ambarda muhafaza edilebilen gıda maddeleri ise humus kapsamına girer, Öteki ganimetler gibi taksim edilir.

Hayvan yemine gelince, insan yiyeceğine kıyas edilerek buna da cevaz verilmiştir. Böylece savaşta ganimet olarak elde edilen hayvan yemi, humus kapsamına alınmaz ve süvarilerin atlarına ve develerine yedirmelerine cevaz verilir.

Kişinin kendi karnını doyurma ve hayvanının günlük ihtiyacını karşılamada elde ettiği yiyecek ve yem hususunda başlarındaki emir ve kumandandan izin almalarına gerek yoktur.

b) Zühri'ye göre, ganimet olarak elde edilen yiyecek ve başka maddeleri kullanma ve onlardan yararlanma hususunda imam (baştaki kumandan) dan izin almak gerekir.

c) Süleyman b. Musa'ya göre, yiyecekten kifayet miktarı alabilirler. Ancak başlarındaki kumandan onları bundan men'ettiği takdirde alamazlar. [202]

d) İmam Şafii ve İmam Malik'e göre, savaşta elde edilen ganimet hayvanlarından yemek için kesmek caizdir. Ancak buna açlığı giderecek ölçüde bir sınırlama getirilir. Bu son madde üzerinde bilhassa îmam Şafii

durmuş bulunuyor. Zira bu hususta iki hadis daha bulunuyor ki, onları aşağıya müstakil bir başlık altında naklettik. [203]

Tahliller ve Rivayetler

169 no'lu İbn Ömer hadisi sahihtir. Ebu Davud bu hadisi sonunda şu fazlalığıyla rivayet etmiştir: "Ve bunlardan humus (beşte bir) alınamazdı."

Hadis, savaşta elde edilen bazı yiyecek maddelerinden ihtiyaç nis-beti yararlanmaya eevaz ve ruhsat verildiğine delalet etmektedir.

1701 no'lu îbn Ömer hadisini aynı zamanda îbn Hibban tahric etmiş ve Beyhaki sahihi emiştir. Darekutni ise bu rivayette İbn Hibban'ı tercin etmiştir.

Hadis, savaşta elde edilen bal ve benzeri yiyecek maddelerinden ihtiyaç nisbetinde yararlanmaya ruhsat verildiğine delalet etmektedir. Böylece bu gibi maddeler humusa tabi tutulmamaktadır.

171 no'lu Abdullah b. Muğaffel hadisini Buhari tahric etmiş ve Ebu Davud şu fazlalıkla rivayet etmiştir: "Peygamber (a.s.) o sana ait olsun" buyurdu. Ebu Davud'un bu isnadı sahihtir.

Hadis, elde edilen içyağı ve benzeri yiyecek maddelerinden ihtiyaç fazlasından yaralanmaya imam (baştaki kumandan) izin verdiği takdirde yaralanmakta bir sakınca olmadığına delalet etmektedir.

172 no'lu ibn Ebi Evfa hadisini Hakim ve Beyhaki tahric etmişler, Hakim ve İbn Carid ise bu hadisi sahihlemişlerdir. Hadis, ganimet ,ola-rak elde edilen yiyecek maddelerinden herkesin ihtiyaç nisbeti yararlanmasında bir sıkınca olmadığına ve bunun humus dışında tutulduğuna delalet etmektedir. Nitekim Taberani'nin tesbit ve rivayetinde, Hayber savaşında yiyecek maddesi humus kapsamına alınmamıştır denilmektedir.

173 no'lu Kasım hadisinin isnadında Ibn Harşef bulunuyor ki bu zat meçhuldür. O bakımdan hadis istidlale salih görülmemiştir. [204]

Çıkarılan Hükümler

1- Savaşta ganimet olarak elde edinilen yiyecek maddelerinden ihtiyaç nisbeti faydalanmaya ruhsat verilmiştir.

2- İhtiyaç fazlasını alıkoymak için baştaki kumandanın izni gerekir.

3- Elde edilen koyun, deve ve sığır gibi eti yenilen hayvanlardan ihtiyaç nisbetinde kesip yemekte bir sakınca görülmemiştir.

4- Savaşta kullanılan at ve develeri de ganimet olarak elde edinilen hayvan yenliyle doyurmak caizdir. Bu hususta izne gerek yoktur ve gerek yiyecek, gerekse hayvan yemi humus kapsamı dışında tutulur. [205]

Ganimet Malının Aşırmanın Vebal Olduğu

İslâm, savaşı, fetihleri yüce amaçlar için meşru kılmıştır. O bakımdan şehirleri yakıp yıkıp yağmalamaya, masum insanları öldürmeye, mabedlere saldırmaya, din adamlarını öldürmeye, kadm ve çocuklara işkence edip tecavüzde bulunmaya asla cevaz vermemiştir.

Ganimet malını bazı şart ve kurallara bağlayarak helal kılmış, ganimetten bir şeyler aşırmayı kesinlikle yasaklayıp haranı kılmıştır. Ancak açlığını giderecek, hayvanını (at ve devesini) doyuracak kadar yiyecek maddelerinden kendisine ayırıp yararlanmasına istisnai olarak cevaz verilmiştir. Zira buna ihtiyaç vardır.

Baştaki imam (devlet başkanı, halife veya kumandan)'dan habersiz elde edilen ganimetten birşeyler aşırmak, bütün mücahit gazilerin, fakir ve muhtaçların hakkına tecavüz anlamına gelir. Baştaki imam ise, ancak Kitap ve Sünnet doğrultusunda bir taksimat yapmakla emro-lunmuştur. Ganimetten birşeyler aşırmanın tahrimine delalet eden, hem ayet, hem de sahih hadis bulunuyor:

"Hiç bir peygambere ganimeti (ve millet-devlet malını) aşırmak yaraşmaz. Kim böyle bir aşırma ve ihanette bulunursa kıyamet günü aşırdığı ile gelir. Sonra da herkese kazandığının karşılığı noksansız verilir; onlar haksızlığa da uğramazlar." [206]

Ilgili Hadisler

Ebâ Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüîlah (a.s.) Efendimizle beraber Hayber'i (fethetmek üzere) çıktık. Aziz ve Celîl olan olan Allah fethi bize müyesser kıldı. Altın ve gümüş olarak hiçbir şeyi (kendimize ayırıp) ganimet edinmedik. Sadece bazı eşya, yiyecek ve elbiseleri ganimet edindik. Sonra da kalkıp vadiye gittik. Cüzame kabilesinden bir adamın Resûlüîlah (a.s.) Efendimiz'e hediye etmiş olduğu bir köle bulunuyor du ki, bu Benî Dubayb kabilesinden, Rifa'â b. Yezîd diye amlirdı. Vadiye indiğimizde Resûlüllah'ın (a.s.) bu kölesi kalkıp devesinin üzerindeki eşyayı çözüp açarken atılan bir okla oracıkta oluverdi. Bunun üzerine bizler: "Şehîdlik ona hoş, güzel ve rahat olsun Ya Resûlüîlah!" dedik. Resûlüîlah (a.s.) Hayır, Muhammed'in canını kudret elinde tutan zata and olsun ki bu adamın Hayber savaşında ganimetten aşırdığı bir örtü ateş olarak onun üzerinde alev alev yanıyor ki, o örtü taksimata girmemiş bulunuyordu." Bunun üzerine oradaki insanlar hayli korkup ürperdiler. Derken bir adam bir veya iki ayakkabı kayışı (bağcığı) ile geldi ve şöyle dedi: 'Ya Resûlüllah! Hayber gününde bunları edindim." Resûlüllah (a.s.): "Ateşten bir bağcık veya iki bağcık" buyurdu. [207]

Ömer (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Hayber günü (Hayber savaşının yapıldığı gün), Resûlülla-hm (a.s.) ashabından birkaç kişi geldi ve: "Falan kişi şehîddir, filân da şehîddir" diyerek saymaya başladılar ve sonra da bir adamın yanına geldiler ve "falan da şehîddir" dediler. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Hayır, şüphesiz ben onu ganimet maundan aşırdığı bir hırka veya aba sebebiyle ateşte gördüm!" Sonra da Resûlüllah (a.s.) devamla buyurdu ki: "Ey Hattab'ın oğlu! kalk da insanlara şunu duyur: Cennete ancak mü'minler girecektir." Hz. Ömer (r.a.) diyor ki: "Bu emir üzerine çıktım ve şöyle seslendim: "Şüphesiz ki cennete ancak mü'minler girecektir." [208]

Abdullah b. Ömer'den (r.a.) yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulüllah'm (a.s.) eşyasını (taşıyıp) gözeten Kerkere adında bir adam vardı. Derken o adam oluverdi. Rasulüllah (a.s.): "O, ateştedir" buyurdu. Bunun üzerine ashab-ı kiram kalkıp o adamın yanma gittiler ve yanında ganimetten aşırdığı bir aba buldular. [209]

İlim Adamlarının ve Müctehid İmamların İstidlal ve Yorumları

a) Şevkanfye göre, ganimet taksiminden sonra kişi kendi zimmetine geçirip aşırdığı ganimet malını imama getirip teslim etse bile günahtan kurtulmaz.

b) İmam Mâlik, Servî, Evzâî ve Leys'e göre, aşırdığı ganimet malının beşte birini ayırıp imama verir, geriye kalanını tasadduk eder.

c) İmam Şafiî'ye göre, aşırdığı malı kendi zimmetine geçirmek suretiyle teşahüb etmişse, o takdirde tasadduk etmesi vâcib değildir. Bununla beraber tasadduk edebilir. Ona tesahüb etmemişse, o takdirde başkasına ait bir malı tasadduk yetkisine sahip değildir. O bakımdan yerde bulunan bir mal misali, onu olduğu gibi götürüp imama teslim etmesi vaciptir.

d) Hanefılere ve ilim adamlarının cumhuruna göre, ganimet malı henüz taksim edilmeden önce, kişi aşırdığı malı götürüp'imama teslim eder. [210]

Tahliller ve Rivayetler

177 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi sahîh olup istidlale salihtir. Her ne kadar Ebû Hüreyre (r.a.) Hayber Savaşma katılamamışsa da, fetihten sonra gelip yapılan ganimet taksimine şahid olmuştur.

Hadîsin baş kısmında: "Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber Hay-ber'i (fethetmek üzere) çıktık" sözünden Ebû Hüreyre'nin (r.a.) Peygamber (a.s.) efendimizle birlikte bu savaşa çıktığı anlaşılıyorsa da, asıl delalet ettiği

mana, ashab-ı kiramla beraber çıktığıdır. Zira Ebû Hüreyre (r.a.) sahîh bir rivayette bu konuda şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Hayber'de iken gittim ki, o sırada Hayber fethedilmiş bulunuyordu."

Böylece Ebû Hüreyre'nin (r.a.) bu savaşa katılmadığı, ancak ganimet taksiminde hazır bulunduğu kesindir.

Hadîste geçen "vadi" den maksat, Vadi'1-Kura'dır. Nitekim Ibn Hibban ile Beyhakî'nin tesbif ettikleri rivayette: "Peygamber (a.s.) Efendimizle birlikte ayrılıp Vâdi'l-Kura'ya gittik..." şeklinde bir ifade kullanılmıştır..

Bunun gibi îmana Ahmed, Ibn Huzayme, îbn Hibban ve Hâkim'in Haysem b. Irak b. Mâlik tarikiyle yaptıkları rivayette Ebû Hüreyre'nin (r.a.) şöyle dediği tesbit edilmiştir: "Medine'ye geldiğimde Peygamber (a.s.) Hayber'de bulunuyordu ve yerine Ibn Arfete'yi halîfe olarak bırakmıştı..." [211]

178 no'lu Ömer hadîsi de sahihtir. Kul ve millet hakkından dolayı terettüp eden günahın şehitlik dahil hiçbir amel ve ibâdetle affedilmeyeceğine açık delalet vardır. Bu, her yanı ve yönüyle İslâm'ın insan haklarını en iyi şekilde koruduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Cenab-ı Hakk'm mutlak âdil olduğu, davacısı kul olan bir haktan dolayı hakka tecavüz edeni affetmeyeceği ve hak sahibinin hakkı ödenmedikçe bu hususta hiçbir amel, tevbe ve istiğfarın yarar sağlamayacağı kesinlik arz etmektedir. Elde edilen ganimet malının beşte biri imama ayrıldıktan sonra geriye kalanı mücahid gazilerin hakkıdır. O bakımdan taksimat dışında hiçbir mücahid gazi bu inaldan kendi zimmetine bir şey geçirme hakkına sahip değildir. Aksi halde savaşa katılan bütün mücahit gazilerin hakkına tecavüz etmiş olur.

179 dipnotîu Abdullah b. Ömer hadîsi de sahîhtir. Yukarıdaki hadîsi mana ve hüküm bakımından kuvvetlendirmektedir.

Bu Babta Rivayet Edilen Diğer Hadîsler:

Abdullah b. Arar (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, (savaşta) ganimet elde edince, Bilal'a emrederdi de o duyuruda bulunurdu ve böylece ganimeti toplayanlar topladıkları ganimetleri alıp getirirlerdi. Peygamber (a.s.) Efendimiz önce ganimetin tamamım beş kısma ayırır, beşte birini kendisi için (ayette belirtilen sınıflara verilmek üzere) alıkor ve geriye kalanım (mücahit gazilere) t^aksim ederdi.. Derken bir adam bu taksimattan sonra elinde

kıldan bir yular olduğu halde geldi ve şöyle dedi: "Ya Resûlüllah! Bu bizim ganimetten elde ettiğimiz bir şeydir." Bunun üzerine Resûiüllah (a.s.) Efendimiz ona: "Bilâl'ın üç defa duyuruda bulunduğunu duydun mu?" diye sordu. O da: "Evet, duydum" diye cevap verince, Efendimiz (a.s.) ona: "O halde bunu getirmene engel olan ne idi?" diye sordu. Adam özür diledi ve Resûlülîah (a.s.) şöyle uyarıda bulundu: "Kıyamet gününde bunu getiren sen ol ve ben de onu senden kabul etmiyeyim!" [212]

Salih b: Muhammed b. Zaide'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Mesleme ile birlikte Rum toprağına girdik. Ganimet malından bir şey aşıran bir adam getirildi. O, bu durumu hakkında Sa-. lim'den sordu. O da: "Babamın, Ömer b. Hattab'dan yaptığı rivayete göre, Resûlüllah (a.s.)m şöyle buyurduğunu belirtti: "Ganimet malını aşıran bir adama rastlarsanız onun elindeki o malı yakın ve kendisini de dövün."

Râvî devamla diyor ki: Adamın eşyası arasındaki bir mushafa rastlandı. Yine Salim'den (bunun çözümünü) sordu. O da: "Bunu sat ve elde ettiğin parayı tasadduk eyle" dedi. [213]

Amr b. Şuayb'den, o da babasından, dedesinden rivayet etmiştir: "Resûlüllah (a.s.), Ebû Bekir ve Ömer (r.a.) ganimetten aşırılan malı yakmışlar ve öyle yapanı da dövmüşlerdir." [214]

Çıkarılan Hükümler

1- Savaşta elde edinilen ganimetten, henüz taksim edilmeden ihtiyaç nisbeti yiyecek, giyecek maddesi almak, at için yem ayırmak caizdir.

2- Ganimet malından, henüz taksim edilmeden bir şey aşırmak kul hakları kapsamına girer.

3- Ganimet malından bir şey aşırıp zimmete geçirmek büyük günah ve vebaldir. Hiçbir ibâdet, duâ, tevbe ve istiğfarla bu günah affolunmaz. Ancak kişi aşırdığını getirip imama teslim ederse, Allah gafur ve rahimdir.

4- Ganimet malından bir şey aşırmak, Cennet'e girmeğe engel teşkil eder.

5- Şehidlik mertebesi bile kişiyi ganimet malını ayırma günahından kurtarmak için yeterli değildir.

6- Ganimetten aşırılan her şey âhirette azaba yol açan bîr ateş olur.

7- islâm bu hüküm ve müeyyidelerle de insan haklarını korumuş ve onu doruğuna yükseltmiştir.

8- Ganimetten aşırılan her mal, insan haklarıyla ilgilidir. O bakımdan "kul hakkı" kapsamına girmektedir.

9- Ganimet malım aşıran kişi tesbit edildiğinde, suçu sabit olunca aşırdığı şey yakılır ve ceza olarak da kendisine dayak atılır. Ancak müctehidlerin çoğu bu rivayetle istidlal etmemişlerdir.

10- Ganimet malını aşıran kimse, bi-lahara pişmanlık duyarsa, aşırdığı şeyi satarak paraya çevirir ve Öylece tasaddukta bulunur.

11- Mücahid gaziler henüz dağılmadan hak sahipleri belli ise, kişi aşırdığı malın beşte birini ayırıp imama teslim eder, kalan kısmını hak sahiplerine taksim eder.

12- Peygamber (a.s.) bile beşte birden fazla ganimet malından verilmemiş ve fazla ayırdığı takdirde, bu aşırma olarak vasıflandırılmıştır.

Peygamber (a.s.) Allah'ın emir ve yasakların en çok bağlı bulunup dikkatle uygulayan bir kişidir. Onun ganimetten aşırması hiçbir zaman düşünülemez. Ancak âyetteki beyan, konunun önemini ve vebalinin ağırlığını yansıtmaya yönelik bir hikmete mebnidir.

13- Böylece ihtiyaç nisbeti gıda maddesi, elbise, hayvan yemi ve benzeri şeylerden, taksimattan Önce alıp kullanmakta bir sakınca olmadığı belirlenmiştir.

14- Bunun gibi, tahsildar ve benzeri devlet memurlarının topladıkları vergi ve benzeri şeylerden -ücretleri dışında- aşırmaları haramdır.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu hususta da şöyle buyurmuştur: "Görevli kişilerin hediye almaları aşırma ve ihanettir." [215]

Savaş Esirleri ve Haklarında Uygulanacak Hüküm

îslâm her yanıyla merhamet dinidir. Savaşta insanları kahretmek için değil, onları hakka, doğruya davet için bir tavır ortaya koyar. Adam öldürmeyi nihaî çare olarak düşünür ve kabul eder. islam düşmanları, ilâhî davete olumlu cevap verdikleri takdirde canları, malları, ırz ve namusları bütünüyle teminat altındadır. Vergilerini ödedikleri takdirde aleyhlerine bir işlem söz konusu değildir.

Savaşta İslâm tarafı üstünlük sağlayıp düşman tarafından esîr aldığı kişilere işkence etmez. Dinimizin yüce gayesi gereği, insana insanca muamele edilir. Esirler itilip kakılmaz, haysiyet kırıcı davranışlarda bulunulmaz. Aynı zamanda elde edinilen esirler aç ve çıplak bırakılmaz. Ancak savaş devam ettiği sürece esirler bağlanıp îslâm aleyhine bir ihanette bulunmalarına fırsat verilmez. Savaş sona erince halîfe veya yetkili kıldığı kumandan esirler hakkında şu iki uygulama-. dan birini gerçekleştirmekte serbesttir: Ya iyilik edip salıverir veyahut fidye (kurtuluş akçesi) almak suretiyle serbest bırakır. Esir mübadelesi ise, düşman tarafın tutum ve ciddiyetine göre belli bir statüye göre yürütülür.

Esir konusuyla ilgili hükümler kitap ve sünnette yer almıştır. Çünkü îslâm başlıbaşma bir devlet sistemidir. Koyduğu hükümler bu sistemin özelliğine ve insan haysiyetini zedelememeğe yönelik bulunmaktadır.

İlgili Ayet:

"Savaşta kâfirlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Sonunda kuvvetlerini kırıp üstünlük sağladığınızda artık (aldığınız esirlerin) bağını sıkı tutun. Savaş ağırlıklarını bırakıp (nihayete erince) o esirleri ya iyilik edip salıverin veya fidye (kurtuluş akçesi) alarak serbest bırakın..." [216]

İlgili Hadisler

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre: Mekke halkından seksen adam, Ten'îm dağından sabah namazında Resûlüllah (a.s.) ile eshahı üzerine inip öldürmeyi tasarladılar. Resûlüllah (a.s.) onların hepsini esir olarak yakaladı ve sonra hepsini salıverdi. Bunun üzerine Azız ve Celîl olan Allah şu âyeti indirdi: "Ey iman edenler! Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani bir kavim ellerini size uzatmayı (sizi öldürüp yok etmeyi) kasdet-mişti de Allah onların ellerini sizden menetmişti. Allah'tan korkup (kötülüklerden, haklara tecavüzden) sakının. Mü'minler ancak Allah'a güvenip dayanırlar." [217]

Cübeyr b. Mut'îm (r.a.) den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz, Bedir savaşında elde edilen esirler hakkında şöyle buyurmuştur: "Eğer Mut'îm b. Adiy hayatta olsaydı ve sonra da o bu kokmuş esirler hakkında benimle konuşsaydı, bunların hepsini onun hatırı için bırakırdım..." [218]

Ebü Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "ResûlülÎah (a.s.) Efendimiz Necd tarafına bir miktar süvari gönderdi. Bunlar bir süre sonra Benî Hanîfe kabilesinden, adı Sümâme b. Üsal oîan bir adamı beraberlerinde getirdiler ki, bu adam Yemame halkının reisi idi. Getirenler onu Mes-cici'iîî sütunlarından bir sütuna bağladılar. ResûlülÎah (a.s.) Efendimiz ona doğru çıkıp yürüdü ve şöyle sordu: Ya Sümame! Yanında ne var, ne# düşünüyorsun?" O da: "Ya Muhammedi Yanımda hayır var. Öldürmek istersen öldürebilirsin, işte kan sahibi... İn'âm ve ikramda bulunmak istersen, şükredecek kişiye in'âm ve ikramda bulunursun. Yok eğer mal istiyorsan, işte istediğin sana verilecektir." diye cevap verdi ve Resûîüilan (a.s.) bir şey demeden ayrıldı. Bir gün sonra ResûlülÎah (a.s.) yine ona_ uğradı ve aynı şeyi sordu, o da aynı cevapları verdi. Üçüncü gfün yine ona uğradı ve aynı şeyi sordu, aynı cevapları alınca, ResûlülÎah (a.s.) Efendimiz: "Sümame'yi serbest bırakınız!" diye buyurdu. Bunun üzerine Sümame Mescid'e yakın bir hurma ağacının yanma gitti ve orada guslettikten sonra Mescid'e girdi ve şöyle dedi: "Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şehadet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve resulüdür." Sonra Rasûîüîîah'a döndü ve şöyle dedi: "Ya Muhammedi Allah'a and olsun ki, yeryüzünde senin yüzünden benim yanımda daha çok sevilmeyen bir yüz yoktu. Ama şu anda senin yüzünden benim yanımda daha sevimli bir yüz yoktur. Yine Allah'a and olsun ki, benim yanımda senin dininden daha çok sevilmeyen, beğenilmeyen başka bir din yoktu. Ama şimdi benim yanımda en sevimli ve beğenilen din senin

dinin oldu. Allah'a andolsun ki, benim yanımda senin beldenden daha çok sevilmeyen bir belde yoktu. Ama şimdi benim yanımda en sevimli ve beğenilen belde senin belden oldu.

Senin süvarilerin beni yakaladı ve ben ise umre yapmak istiyordum. Bu durumda ne buyurursunuz? "Bu sözler üzerine Resûlüllah (a.s.) onu (mağfiret ve saadet ile) müjdeledi ve umre yapmasını emretti. Mekke'ye gelince ona: "Sen sabiî oldun" dediler. O da: "Hayır, vallahi, ben Resûlüîlah'ın huzurunda İslâm'a girdim. Hayır, hayır Allah'a and olsun ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz izin vermedikçe Yemame'den size bir tane buğday gelmeyecektir" diyerek (tavrını ortaya koydu). [219]

îbnAbbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Müslümanlar Bedir günü birtakım kişileri esîr olarak aldıkları zaman Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Ebû Bekir ile Ömer'e (r.a.): "Bu esirler hakkında görüşünüz nedir?" diye sordu. Ebû Bekir (r.a.): "Ya Resûlüllah! Onlar amca çocukları ve aşiret (imiz) dir (aynı asıldan gelip birlikte yaşayıp konan yakınlarımız dır). Onlardan fidye (kurtuluş akçesi) almanızı ve bu fidyenin bizim için kâfirlere bir kuvvet olmasını uygun görüyorum. Allah'ın (c.c.) onları (yakında) İslâm'a eriştirmesi umulur" diye cevap verdi. Sonra Rasûlüllah (a.s.) Ömer'e hita-bla: "Ey Hattab'm oğlu! Senin görüşün nedir?" diye sordu. Ömer şu cevabı verdi: "Hayır, Allah'a an dolsun ki, ben, Ebû Bekir'in görüşünde değilim. Benim görüşüm şudur: Bize imkân (izin) ver de onların boyunlarını vuralım: Ali'ye imkân ver de Akiyl'in boynunu, bana da imkân ver de Ömer'e nasîp olmak üzere felânın boynunu vurayım. Falana imkân ver de şu yakınının boynunu vursun... Çünkü gerçekten bunlar küfrün önderleri ve ileri gelen söz sahipleridirler."

Resûlüllah (a.s.). Efendimiz ise, Ebû Bekr'in (r.a.) görüşünden hoşlandı. Ömer (r.a.) diyor ki: "Benim görüşüme meyletmedi. Ertesi gün olunca geldiğimde Resûlüllah (a.s.)ile Ebû Bekr'i oturur ağlar bir halde gördüm. Bunun üzerine şöyle dedim: "Ya Resûlallah! Neden dolayı siz ve arkadaşınız Ebû Bekir ağlıyorsunuz, bana haber ver eğer ağlanacak bir şey bulursam ben de ağlayayım. Bu lam az sam sırf siz ağladığınız için size katılıp ağlaşayım." Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şu cevabı verdi: "Arkadaşların bana esirlerden fidye alma görüşünü arz ettiler. An d ol sun ki bu adamların azabı bana şu ağaçtan daha yakın olarak arz olunmuştu ki,

bu ağaç Peygambere çok yakın bulunuyordu. Azız ve Celîl olan Allah şu âyeti indirdi:

"Hiç bir peygambere yeryüzünde ağır basıp zafer elde etmedikçe esirler edinmesi uygun olmamıştır. Siz, dünya malını istiyorsunuz. Allah ise âhireti (elde etmenizi) istiyor. Allah çok üstündür ve yegâne hikmet sahibidir.

Eğer Allah tarafından yazılı bir hüküm geçmiş Almasaydı, elbette aldığınız (fidye) den dolayı size büyük bir azap dokunurdu. Artık elde ettiğiniz ganimetlerden helal ve temiz olarak yey-in. Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakının. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir." [220]

îbn Abbas (r.aj dan yapılan rivayete göre: "Resûiülîah (a.s.) Efendimiz, Bedir gününde cahiliye ehlinin fidyesini 400 (dirhem) olarak belirledi;" [221]

(r.aj dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: 'Mekkeliler esirlerinin fidyesini gönderdiği zaman Zeyneb de Ebû'l-Âs'in fidyesini mal olarak göndermişti ki içinde bir de, kendisine Hz. Hatice'nin (düğün hediyesi olarak) verdiği gerdanlık bulunuyordu ki, Hz. Hatice o gerdanlığı ona takarak öylece Ebû'i-Âs'ın yanına göndermişti.. Resûlüîlah (a.s.) o gerdanlığı görünce, Zeyneb'e karşı kalbi duygulandıkça duygulandı ve şöyle buyurdu: lfEğer uygun görürseniz onun esirlerini salıverin ve gönderdiğini de kendisine geri çevirin." Ashab-ı Kiram da: Evet..." dediler. [222]

Yine îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: ffBedir gününde esirlerden bir kısmının fidye verecek durumları yoktu. Bunun üzerine Resûlüîlah (a.s.) Efendimiz onların, Eıısar çocuklarına ökuma-yazma öğretmelerini fidyeleri olarak belirledi,. İbn Abbas (r.a.) devamla diyor ki: Bir gün bir çocuk ağlayarak babasına geldi. Babası ona: "Neyin var?" diye sorunca, çocuk: "Muallimim beni dövdü" dîye cevap verdi. Babası: "O habîs, Bedir savaşındaki yenilgisinin kin ve intikamını almak istiyor" dedi. [223]

Müctehidlerin Görüş, İstidlal ve Yorumları

a) Hanefîlere göre, her ne kadar fidye alıp salıvermeye cevaz verilmişse de bu konuda asıl olan, esirleri öldürmek, kadın*ve çocukları Öldürmeyip alıkoymaktır. Çünkü Kur'an-ı Kerîm'de: "Artık ey mü'mmler, vurun onların boyunları üzerine, vurun onların her bir parmağına..." buyurulmaktadır. Boyunlarını vurmak ancak esîr edildikten sonra gerçekleşebilir. O bakımdan âyetteki bu emir fafziyet ifade etmektedir. Fidye için bu farz terkedilmez. [224]

Böylece rey tarafdarları bu meselede cumhurdan ayrılmış oluyorlar ve aynı zamanda yukarıdaki sahih hadislerle de istidlal etmemiş bulunuyorlar. Cumhurun görüşü ise şöyledir: "îmam bu meselede müslümanîar ve îslâm için en uygun olanı yapar ve ona göre karar verir. [225] .

b) Şâfiîîere göre, kâfirlerin kadınları ve çocukları esîr düştükleri takdirde köle statüsüne tabi tutulurlar. Onların kölelerinden elde edilen esirler de öyle.. Kâfirlerden esîr edilen hür ve erginler hakkında ise, imam. Müslümanlar için en uygun olanı yerine getirir: Ya onları öldürür, ya fidye alıp serbest bırakır veya hiçbir şey almayıp onları hürriyetlerine kavuşturur. Dilerse onları köle de edinebilir. [226]

c) Hanbelî fukaıası bu meselede Şâfiîlerle aynı görüştedirler.
[227] .

d) İmam Mâlik'e göre, imam bu hususta elde ettiği esirlerin salıverilmesinde islâm'a bir zarar geleceğini biliyorsa, o takdirde tehlikeli olanları öldürebilir. Aynı zamanda serbest bırakmayı uygun gördüğü esirlerden de fidye alması gerekir. Fidyesiz serbest bırakması caiz değildir. [228]

e) Zührî ve Mücahid'e göre, kâfir esirlerden hiçbir suretle fidye almak caiz değildir.

f) el-Hasan ve Atâ!a göre, esirler öldürülmezler, imam, ya iyilikte bulunup onları bir karşılık almadan salıverir veya fidye karşılığı onları hürriyetlerine kavuşturur. [229]

Sonuç olarak bu konuda şunu belirtmekte fayda vardır: Kitap ve sünnette, "elde edilen esirler ya minnet edilerek bırakılır veyahut fidye karşılığı hürriyetlerine kavuşturulur" hususu bir hüküm olarak yer almış ve cumhur da buna göre istidlal ve ihticacda bulunmuştur. Diğer yandan çok tehlikeli

olduğu bilinip bırakıldığı takdirde inüslüm anlara ve İslama zarar vereceği bilinen esirler öldürülebilir.

Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz gerek Bedir savaşında, gerekse diğer savaşlarda elde edilen esirleri bu hükümlere göre değerlendirmiş ve ona göre bir işlem yapmıştır. Çok tehlikeli gördüğü Nadr b. el-Hars, Ukbe b. Ebî Muayt ve benzeri bir kaç kişinin öldürülmesini emrettiği sahîh rivayetlerle sabit olmuştur. [230]

Tahliller ve Rivayetler

190 no'lu Ibn Abbas hadîsi sahihtir. O bakımdan müctehidlerin bir kısmı bu hadîsle istidlal etmiştir.

Hadîs, fidye hakkında henüz bir ilâhî hüküm bulunmadığından Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in Bedir savaşında elde edilen esîrler hakkında nasıl bir işlem yapılması konusunda Ebû Bekir ile Ömer'in görüşlerini alma ihtiyacını duyduğuna delâlet etmektedir. Ebû Bekr'in Çr.a.) görüşü daha uygun görülerek ona göre bir statü uygulanmıştır. İnen âyet de bu görüş ve uygulamayı emir ve tavsiye etmektedir.

O bakımdan hakkında ilâhî hüküm bulunmayan konularda Resûlüllah'm (a.s.) istişare ettiğini görüyoruz. Bu, her bakımdan Müslümanların başında bulunan liderler için bir örnek ve tavsiye anlamını taşır.

inen âyetle, savaş neticesi elde edilen ganimetin müslümanlara helal kılındığı hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde açıklanmakta ve kesinlik arzetmektedir.

187 no'lu Enes hadîsi sahîh olup istidlale sâîihtir. Resûlüllah'm (a.s.), kötü niyetle gelip saldırıya geçen seksen kişiyi yakaladıktan sonra, onları hiçbir karşılık istemeden serbest bırakması, bütünüyle islâm'ın lehine olumlu sonuç elde etmeğe yönelik bir davranış oılarak vasıflandırılabilir. Nitekim de neticesi İslâm'dan yana olumlu olmuştur.

188 no'lu Cübeyr hadîsi de sahihtir. Resûlüllah'm (a.s.) Mut'im b. Adiy'e üstün bir paye vermesinin tarihî bir sebebi vardır. Şöyle ki: Resûlüllah (a.s.)

Efendimiz Tâif dönüşü Mekke'ye girebilmek için kendisine eman verecek bir kişi aramış ve sonunda Mut'im b. Adiy'e haber göndermiş ve o da Resûlüllah'a (a.s.) eman vermiş ve dört oğlunu silah- . landırarak her birini Kabe'nin bir köşesine dikmiş ve verdiği emam ilân etmişti. O bakımdan müşriklerden hiç biri artık Resûlüllah'a saldırmaya cesaret edememiş ve O da Kabe'nin yanında iki rek'at namaz kıldıktan sonra evine gitmişti. Bu olay, her yanı ve yönüyle Resûlüllah'm (a.s.) ne kadar çok vefalı olduğunu gösteren delillerden sadece biridir.

189 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salih-tir. Kabile reisi esîr edilip Medine'ye getirilerek Mescid'de bir sütuna bağlanmıştı. Resûlüllah'm (a.s.) bu kişiyi islâm'a kazandırmak için çok güzel bir metod uyguladığı ve ona hiçbir teklîf yapmadan üçüncü günü onu serbest bıraktığı için Sümame'nin kalbini islâm'a ve kendisine ısındırdı ve o da bu insanî davranış karşısında İslâm'a girmeyi bir şeref kabul etti..

Sonra da buğday ve benzeri tahıl ihtiyaçlarını Yemame'den karşılayan Mekke'li müşriklere karşı Sümame tavrını ortaya koymuş ve Resûlüllah (a.s.) izin vermedikçe artık bundan böyle Yemame'den bir buğday tanesi olsun Mekke'ye ithal edilemiyeceğini belirtmiştir. Şüphesiz bu olay Mekke'li müşrikleri tuttukları hatalı yoldan döndürmeye yetmemişse de hafızalarında derin bir iz bırakmış ve daha etraflı düşünmelerine yol açmıştır.

191 no'lu İbn Abbas hadîsi, Resûlüllah'm (a.s.).Bedir savaşında esîr aldığı Mekkelilerden bir kısmını fidye alarak öylece salıverdiğine delâlet etmekte ve bir hüküm olarak esîrler konusunda devam edip gelmektedir.

192 no'îu Aişe hadîsi de sahîh sayılmıştır. Rasulüllah'ın (a.s.) bazı esîrleri fidye almadan salıverdiğini göstermektedir. Sonra da işin içinde kızı Zeyneb bulunuyordu. Bir de Hz. Hatice'nin ona düğün hediyesi olarak verdiği gerdanlık söz konusu idi.

193 no'lu Ibn Abbas hadîsi, islâm'ın okuma-yazma konusunda ne kadar ciddi tedbirler aldığını, her fırsatı bu açıdan değerlendirdiğini çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Zira islam, en büyük düşman olarak cahiliyye devrini ve cahilleri karşısına alıp mücadele vermiş ve cehaleti yenmek için bütün imkanlarını seferber etmiştir, islâm hazînesi henüz boş bulunduğu bir

sırada, okur-yazar olan esîrleri fidye getirmeğe zorlamamış ve Medineli çocuklara okuma-yazma öğretmeleri bir fidye kabul edilmiştir. [231]

Çıkarılan Hükümler

1- Savaşta üstünlük sağlayan Islham cephesinin kâfirleri esîr edinmesi caizdir.

2- Baştaki imam (devlet başkanı, halîfe veya yetkili kıldığı şahıs) elde edilen esirlerden kadın ve çocuklar hakkında köle ve cariyelik statüsünü uygular.

3- Kâfirlere ait olup esîr edilen köleler de aynı statüye tabidirler. Bu daha çok cumhurun, imam Şafiî ve imam Ahmed'in görüş ve içtihadıdır.

4- Ssîr edilen hür ve ergin kişilere gelince, imam bunlar hakkında şu üç şıktan birini uygulayabilir:

a) Serbest bırakıldıkları takdirde İslâm'a ve müslümanlara zararlarının dokunacağı bilinenleri öldürebilir.

b) Böyle bir tesbit ve görüş ortada yoksa, onlardan fidye (kurtuluş akçesi) almak suretiyle -onları kendi üllceleı-ine gitmekte serbest bırakır.

c) Uygun gördüğü takdirde fidye almadan onları serbest bırakabilir.

5- îmam Ebu Hanîfe ve rey tarafdarlarma göre, fidye alınmayıp hür ergin kişiler öldürülür. Kadın ve çocuklar köle ve cariye statüsüne tabi tutulur.

Ancak bu görüş ve ictihad, cumhurun görüşüne ters düşmektedir.

6- îmam Mâlik'e göre, fidye alınmaksızın olduğu gibi serbest bırakmak caiz değildir.

7- Tam'în'den Zührî ve mücahid'e göre, esirlerden fidye almak caiz değildir.

Bu görüş ve ictihad kitap ve sünnete uymamaktadır. Bu husustaki sahîh hadîslerin bu zatlara ulaşmamış olabilmesi de düşünülebilir.

8- Tabiîn'den el-Hasan ve Atâ'a göre, Kur'ân'da ve sahîh hadîste . belirtildiği üzere, esirlerden ya fidye alınıp serbest bırakılırlar veyahut onlara iyilikte bulunulup hiçbir fidye alınmadan bırakılırlar. [232]

Kişi Esir Düşmeden Önce İslam'a Girdiğini İddia Ederse

Savaşta müsîümanlar üstünlük sağlayıp düşman tarafından bazı kişileri esîr olarak yakaladıklarında, onlardan bir kısmı "biz daha önce îsîâm'ı kendimize din olarak seçtik" diye iddia eder ve bunu bir şahitle, olsun isbat ederlerse, artık o kişiler Müslümanların dinde kardeşleri sayılırlar ve esirlerden alman fidye onlardan alınmaz ve öldürülmezler.

Zira savaştan amaç düşmanın küfür, azgınlık ve tuğyanını durdurmalı, insanları doğru yola irşad edip Hakk'a yöneltmektir. Esîr düşmeden önce bu yolu seçene artık dokunulmaz.

Esîr edildikten sonra îslâmiyeti kabul edenlere gelince, bunlar üzerinde ciddi bir inceleme yapmak gerekir. Bazısı İslâm'a ve Müslümanlara zarar vermek veyahut fidye ya da katilden kurtulmak için bu yolu geçici olarak seçmiş olabilir. Gereken araştırma yapıldıktan sonra imam veya baştaki yetkili kumandan bunlardan fidye alıp almamakta serbesttir. [233]

Konuyla Îlgili Hadisler

îbn Mes'ud (r.a) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Bedir günü (Bedir Savaşı) olunca esirler getirildi. Resûlül-îah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Esirlerden hiçbiri boşalıp kurtulmasın; ancak fidye ve boynu vurulmak suretiyle (bağları çözülsün)." Bunun üzerine ben şöyle dedim: 'Ya Resûlüllah! Ancak Süheyl b. Beyiza1 müstesna». Çünkü gerçekten hen onun İslâm'ı andığını duydum." Resûlüîlah (a.s.) susup bir şey demedi. O bakımdan o günden kendim, için daha korkunç bir gün

görmedim, üzerime gökten bir taş düşecekmiş gibi endişelendini. Derken Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "Ancak Süheyl b. Beyzâ müstesna" diye buyurdu ve arkasından şu âyet indi: "Hiçbir peygambere yeryüzünde ağır basıp zafer elde etmedikçe esirler edinmesi uygun olmamıştır..." [234]

Tahlil

Hadîsin açık delâletinden Süheyl'in esîr düşmeden önce İslâm'ı din olarak seçtiği anlaşılmamaktadır. Ibn Mes'ud (r.a.) sadece onun İslâm'ı andığını söylemiştir. Bunun esîr edilmeden önce olduğuna delâlet eden açık bir karine de mevcut değildir. O bakımdan Resûlüllah'm (a.s.): "Esirlerden hiçbiri boşalıp kurtulmasın" emri, ashabın bu konuda daha çok dikkatli davranmasına ve bir de esîrler arasında öldürülmesi gereken bir iki kişinin bulunduğuna işarete yönelik bir anlatım tarzıdır. Yoksa Uesûlüllah'm (a.s.) fidye almadan salıverdiği esîrler olduğu gibi, öldürdüğü esîrler de olmuştur. Esîr edilmeden önce islâm'ı din olarak seçtiğini veya esîr edildikten sonra İslâm'a giren kimsenin sadece samimiyet derecesi araştırılır, İslâm'a bir zarar verme plânı yoksa Islâmiyeti kabul edilir ve artık ondan fidye talep edilmez. İlim adamlarının çoğu bu görüştedir.

İmam Mâlik bu hadîsle de istidlal ederek, fidye vermeden hiçbir esîrin salıverilmesi caiz değildir görüş ve yorumu, fidye vermeden serbest bırakılanlarla ilgili sahîh hadîslere ters düşmektedir.

O bakımdan bir konuyla ilgili hadîsi diğer sahîh hadîslerle birlikte değerlendirmek ve esbabu vürudi'İ-hadîs çerçevesinde jnanalandırmak gerekir. Aksi halde birtakım hatalı hükümler ortaya çıkarılır. [235]

Çıkarılan Hükümler

1- Savaş neticesi esîr edilen müşriklerden Islânıiyeti ister esîr düşmeden hem en önce, isterse,esîr edildikten sonra kabul eden olursa ciddi bir

inceleme yapılır,

2- Esirlerden Islâmiyeti kabul edenlerden artık fidye alınmaz. Aynı zamanda bir ihanetleri ve samimiyetsizlikleri ortaya çıkmadığı takdirde öldürülmezler.

3- İmam, baştaki yetkili kumandan isterse hiç fidye almadan bazı esîrleri veya tamamını salıverebilir. Şu şartla ki, bunları sahvermekte İslâm'ın ve Müslümanların yararı söz konusu olsun.

4- Esirlerden İslâm'a karşı aşırı düşmanlığıyla ün yapmış kişileri serbest bırakmakta birtakım tehlikeler ve zararlar söz konusu ise, o takdirde1 öldürülmeleri uygun olur.

5- İslâm ordusunu güçlendirmek için esirlerden fidye alınır. Fidye verecek durumda olmayanlar birtakım hizmetlere sevkedilirler. Örnek olarak, Resûlüllah'm (a.s.) bu durumda olup okuma yazma öğretme kabiliyeti olanları, Medine'li çocuklara okuma-yazma öğretmelerini fidye yerine kabul ettiğini gösterebiliriz. Buna kıyasla o gibilerini İslâm'a ve Müslümanlara yarar sağlayacak birtakım hizmetlerde kullanmaya cevaz verilebilir. [236]

Casusla İlgili Hüküm

Casus, cess kökünden türetilen bir sıfattır. Fenalığa, fitne ve fesada dair gizli bilgi ve haberleri öğrenip ilgililere bildiren ve daha çok askerî sırları öğrenmeğe çalışıp düşman tarafına bilgi aktaran kimse hakkında kullanılır.

Bu tarîf çerçevesinde konuyu değerlendirdiğimizde, düşman casuslarının veya müslümanlar arasındaki münafıklardan Î3Îâm ve nıüslümanlar, ülke ve millet aleyhine çalışarak casusluk yapanlar kendi hallerine terke dil dikleri takdirde çok vahîm sonuçların doğmasına sebep olacaklarından hiç şüphe yoktur. O bakımdan casusluk yapan kimse ister îslâm ülkesine gizlice sızmış olsun, isterse eman dileyerek ilticada bulunsun, isterse zimmî (gayr-i muslini bir vatandaş) olsun yakalandıkları ve suçları sabit görüldüğü takdirde Öldürülmeleri cihetine gidilebilir. [237]

Îlgili Hadisler

Seleme b. Ekva' (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Resûiüllah (a.s.) Efendimiz'e, seferde bulunduğu bir sırada bir casus getirildi.. Peygamberin (a.s.) ashabından bazı kişilerin yanında oturup konuştuktan sonra sıvışıp uzaklaştı. Peygamber (a.s.) Efendimiz: "Onu takip edin ve ÖldürünT buyurdu. Herkesten önce ben ona ulaştım ve öldürdüm. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onun elbise ve öze! eşyasını bir ganimet olarak bana verdi." [238]

Furat b. lîayyan'dan yapılan rivayette: Peygamber (a.s.) Fu-rat'ın öldürülmesini emretti. Bu adam zimmî (İslam ülkesinde yaşayan bir gayri müslim vatandaş) idi. Aynı zamanda Ebû Süfyan'm casusu ve Ensardan da bir adamın yemin edişdiği bir kimse olarak bulunuyordu. Derken bu adam Ensarın oluşturduğu bir halkaya uğradı ve: "Şüphesiz ki ben bir müslümanım" dedi. Bunun üzerine Ensar'dan bir adam: "Ya Resûlüllalı! Bu adam ben müslümanım diyor" dedi. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "Sizden öyle kimseler var ki biz onları imânlarına ısmarlıyoruz (onları imanlarıyla başbaşa bırakıyoruz) ve onlardan biri de Furat b. Hayyan'dır!" buyurdu. [239]

Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz beni, Zübeyr'i ve Mikdad b. Esved'i bir tarafa gönderdi ve şöyle buyurdu: "Yola çıkınız ve Ravzatü-Hah mevkiine varıncaya kadar yürüyünüz. Şüphesiz orada mahfe içinde bir kadın bulunuyor, yanında bir mektup var. Siz o mektubu ondan alınız." Bu emir üzerine yola çıktık. Atımız bizimle âdeta yarışıyordu.

Tâ ki Ravza (adlı mevkie) vardık. Orada Mahfe ile karşılaştık. Mahfedeki kadına: "Mektubu çıkar!" dedik. O da: "Benim yanımda hiçbir mektup yoktur" diye cevap verdi. Bunun üzerine ona: 'Ya mektubu çıkarırsın veyahut üzerindeki elbiseyi çıkarıp atarsın" dedik. Kadın başka çare bulamayınca mektubu saç örgüsünün arasından çıkardı. Mektubu alıp Resûlüllah'a (a.s.) geldik. Mektupta şunlar yazılıydı: "Hâtıb b. Belteâ'dan Mekke halkından bazı müşriklere..." ile başlıyor ve

Resûlüllah'ın (a.s.) bazı durumlarını (aldığı kararları) haber veriyordu. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Hatıb'a döndü ve: 'Ya Hatıb! Bu nedir?" dedi. O da: 'Ya ResûlaUah! Benim aleyhimde bir karar vermekte acele etme. Şüphesiz ben Kureyş'e yapışık bir kişiyim, ama onlardan biri değilim. Seninle beraber olan muhacirlerin de Mekke ile yakınlık ve hısımhhkları vardır ki bununla oradaki ailelerini ve mallarını koruyorlar. Bu bakımdan onlar arasındaki nesep cihetiyle yakınlığım ortadan kalkınca, onlar nezdinde bir el edineyim de o el vasıtasıyla benim yakınlarımı himaye etmelerini arzulayıp sağlayayım. Bunu küfür veya irtidad (dinden dönme) veya küfre rıza olsun diye yapmadım, İslâm'dan sonra bunları düşünmedim" diye cevap verince, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "Hatıb size doğru söyledi" buyurdu. Ömer (r.a.) ise şöyle dedi: 'Ya Resûlallah, bırak da onun boynunu vurayım, bu münafıkı öldüreyim!" Resûlüllah (a.s.) Ömer'e: 'Ya Ömer, bu adam Bedir savaşına katılıp hazır bulunmuştur. Ne bilirsin, umulur ki Cenhab-ı Hak, Bedir ehline karşı tecelli etmiştir de 'İstediğinizi yapın, gerçekten ben sizi bağışlamış bulunuyorum" buyurmuştur. [240]

Îlim Adamlarının Görüş ve İstidlalleri

a) İmam Nevevî'ye göre, harbî olan kâfir casusun öldürülmesinde ilim adamlarının ve müctehidlerin ittifakı vardır. Kendileriyle anlaşma yapılan ve bir de zımmî olan casusun öldürülmesi hakkında farklı görüşler bulunuyor:

b) İmam Mâlik ve İmam Evzâî'ye göre, casusluk yapmaları sebebiyle muahede (anlaşma) bozulur ve zimmî de vatandaşlık hakkını kaybeder. Şâfiîlere göre konu ihtilaflıdır. Ancak kendisine ahd-u eman verilen gayr-i müslime ve zimmî'ye casusluk yapmamak şartı belirlen-mişse, o takdirde müctehidlerin hepsine göre, muahede bozulur ve zimmî de vatandaşlık hakkını kaybeder. [241]

Tahliller ve Rivayetler

201 no'lu Seleme hadîsi sahihtir. Hevazin savaşma çıkan Peygamber (a.s.) efendimiz, yakalanan casusun öldürülmesini emretmiştir. Zira askerî harekâtı inceleyip düşmana bilgi götüren kişi öldürülmediği takdirde islâm aleyhine birtakım olumsuz sonuçların doğacağı kesinleşir. imam veya yetkili kıldığı kumandan şart ve ortamı dikkate alarak casusu öldürmeyip hapsedebilir. Zira böylesinin bir süre sonra gerçeği anlayıp mü'minlerin örnek tavırları, yüksek ahlâkî değerlere bağlılığı karşısında islâm'ı din olarak kabul edebilir ve o takdirde müslümanlarm işine yarar bir eleman hüviyetini alabilir.

Savaş seferinde yakalanıp öldürülen casusun elbise ve eşyası, onu öldüren mücahide verilebilir. Nitekim Seleme hadîsi buna açık şekilde delâlet etmektedir. Ancak böyle bir hüküm vücubu gerektirmemektedir. Yetkili kumandan başka türlü de karar verebilir. Resûlüllah'ın (a.s.) öldürülen casusun elbise ve eşyasını onu öldüren Seleme'ye vermesi bir takdir meselesidir. Vücubu gerektirmemektedir.

202 no'lu Furat b. Hayyan hadîsinin belirtilen tarikle rivayetine Ebû Hümam ed-Dellâl Muhammed b. Mucib bulunmaktadır ki bu zatla ihticac olunmaz. Ebû Zur'a da bu zatırTmaruf olmadığını belirtmiştir. [242]

Ebû Hümam bu hadîsi Süfyan Sevrî'den rivayet etmiştir. Aynı zamanda Bişr b. es-Seriy el-Basrî de bu rivayeti Süfyan'dan nakletmiş bulunuyor. Buharı ve Müslim Bişr'in rivâyetiyle ihticac olunabileceğini belirtmişlerdir. Diğer yandan aynı hadîsi yine Sevrî'den Ubad b. Musa el-Erzak rivayet etmiş bulunuyor ki bu zat da sika olarak isim yapmıştır. O bakımdan Furat hadîsiyle istidlal etmekte bir sakınca yoktur. Furat her ne kadar Ebû Süfyan'm casusu olarak görev yapmışsa da eshabm huzurunda "ben müslümanım" demesi, küfürden de, casusluktan da koptuğuna delâlet etmektedir. Bu durumda Resûlüllah'ın (a.s.) onu reddetmesi düşünülmez. Öylelerini imanlarına ısmarlayıp zamanla gerçek renklerinin ortaya çıkacağına işarette bulunması da eshabına bu konuda bir mesajı içermektedir.

203 no'lu Hz. Ali hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salihtir. Müslüman olduğu ve Bedir savaşına mücahid olarak katıldığı halde Resûlüllah'ın (a.s.) karşı konulamayacak bir ordu hazırladığım Mekke müşriklerine haber vermesi, bir casusluk anlamında değil, Mekke'deki yakınlarını ve bıraktığı mal ve mülkünü korumaya yönelik bir teşebbüstür. Aynı zamanda yazdığı

mektup bir bakıma islâm'ın yenilmez bir kuvvet oluşturduğunu haber vermekte ve Mekke'li müşriklerini korkutup iki şeyden birini seçmelerine itmektedir: Ya islâm'a girin kendinizi kurtarın veya ona göre hazırlıklı olun..

Hatıb'zn yazdığı bu mektubu ortaya çıkarılınca, hatıb bütün sami-miyetiyle bu mektubu niçin yazdığını açıklamış ve imânında hiçbir şüphe bulunmadığını ifade etmiş ve Resûlüllah (a.s.) da onun doğru söylediğini buyurmuştur.

Bu iki sebepten dolayı Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Hatıb'ı ceza-landırmamıştır. Bu olay, müslumanlardan bir kişinin askeri sırları düşmana haber vermesi halinde, yetkili organların sebep ve sonuçlarını dikkate alarak böylesi hakkında bir hüküm verirler.

Hâtib'in özel bir durumunu da dikkatten uzak tutmamak gerekir: Bedir savaşına katılmış ve düşmana karşı silah kullanarak gerekeni yapmıştır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in ise, bu savaşa katılanlarla ilgili müjdesi bulunuyor:

"Bedir savaşına katılıp hazır olan hiçbir kimse ateşe girmeyecektir." [243]

"Şüphesiz Allah Bedir ehline tecellide bulunup, istediğinizi işleyin, gerçekten ben sizi bağışlamış bulunuyorum" buyurmuştur. [244]

Çıkarılan Hükümler

1- Harbî kâfîr casusun öldürülmesi vaciptir.

2- Zîmmî kişi casusluk yaptığı takdirde vatandaşlık hakkını kaybeder ve devlet bunun yaptığı casusluğun nev'ine göre ona bir ceza takdir eder.

3- Müslüman vatandaşın ihanette bulunup islâm aleyhine casusluk yaptığı tesbît edilirse yetkili organ ölümle hapis cezası arasında muhayyerdir,

4- Ancak kötü niyeti olmadığı ve imanından fedakârlıkta bulunmadığı takdirde casusluk yapan müslümanın ciddi pişmanlığı dikkate alınarak ya affedilir veyahut ibret-i müessire olsun diye cezalandırılır.

5- islâm ülkesine iltica edip eman dileyen kimse casusluk ettiği takdirde kendisine verilen eman hükümsüz olur ve yetkili organ onu cezalandırır.

6- islâm'a ve Müslümanlara zarar vereceği söz konusu olduğu takdirde ilticada bulunanlara eman verilmez. îmam Şafiî'ye göre, eman verilmesi caiz değildir. [245]

7- Bir müslümanın veıdiği eman bütün müslümanlarca geçerlidir ve bu caizdir.

8- Kendisine eman verilen kişi ihanet ve casuslukta bulunmadığı takdirde güvence altındadır. [246]

Kafire Ait Bir Köle İslam Ülkesine İltica Ederse Hürriyetine Kavuşmuş Olur

îslâm, koyduğu esas ve prensipleriyle, savunduğu insan haklarıyla köleliğin aleyhindedir. Zira İslâm'a göre, anasından doğan kimse hür olarak doğar. Sonra zalim zorbalar onları köle statüsüne sokup kullanırlar.

Savaşlarda elde edilen erkek ve kadın esirler hakkında islâm çok rahatlatıcı hükümler koymuştur, islâm'a girdikleri takdirde diğer müslümanlarm din kardeşi sayılırlar. Aynı zamanda bir köleyi hürriyetine kavuşturmak çok cazip hale getirilmiş ve bunun için büyük manevî mükâfatlar vaadedilmiştir.

O bakımdan bir kâfire ait gayr-i müslim bir köle islâm'ı kabul edip islâm ülkesine sığınırsa, hem kabul edilir, hem de hür sayılır, kölelik kaydi kalkar. [247]

Konuyla Ilgili Hadisler

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Tâif savaşında, müşriklerin kölelerinden çıkıp (Müslüman olarak) kendisine gelenleri azad edip hürriyetlerine kavuşturmuştur." [248]

Şa'bî'den ve onun da Sakîfli bir adamdan yapılan rivayete göre, adı geçen demiştir ki: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den, bizim kölemiz olan Ebû Bekre'yi bize geri vermesini istedik. Zira Ebû Bekre bizden önce İslama girmiş bulunuyordu. Resûlüllah (a.s.) bize şu cevabı verdi: "Hayır, Ebû Bekre Allah'ın ve Resûlüllah'ın azadhsıdır." [249]

Uz. Ali (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Hudeybiye gününde (Mekke'den) birkaç tane köle, henüz sulh anlaşma yapılmadan önce çıkıp Resûlüllah'a (a.s.) geldiler (ve İslâm'ı din olarak seçtiklerini bildirdiler). Bunun üzerine onların efendileri olan müşrikler Hz. Peygamber'e (a.s.) mektup yazıp şöyle teklifte bulundular: "Allah'a and olsun ki ya Muhammed! O köleler senin dinine rağbet ederek çıkıp sana gelmiş değillerdir. Onlar ancak kölelik kaydından kurtulmak için çıkıp sana gelmişlerdir..." Oradaki ashabdan bir kısmı da bu mektubun muhteviyatını doğru kabul edip: "Ya Resûlallah! Kölelerin sahipleri doğru söylüyorlar, siz gelen köleleri onlara geri çevirin" dediler. Resûlüllah (a.s.) bunların bu sözüne öfkelendi ve şöyle buyurdu: "Sizi ey Kureyşli'ler hâlâ (eski huyunuzdan) vazgeçmiş görmüyorum. Yoksa siz, Allah boynunuzu vuracak kimseleri üzerinize gönderinceye kadar (bu huyunuzu sürdürecek misiniz?)"

Sonra da Resûlüllah (a.s.) O köleleri geri çevirmedi ve "Bunlar Allah'ın azadlılarıdır" buyurdu. [250]

Ilim Adamlarının Görüş/Yorum ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, efendisinden kaçıp islâm ülkesine sığınan ve islâm'a girdiğini söyleyen köleler kabul edilir ve hürriyetlerine kavuşmuş olurlar. Kaldı ki, müslümanlardan biri onlara eman vermiş olursa, bu geçerli kabul edilir ve artık geri çevrilmezler, islâm'a girmedikleri takdirde, yine de güven altında tutulurlar. [251]

b) Şâfîîlere göre de hüküm böyledir. Aynı zamanda bir kâfir henüz mağlup edilmeden önce islâm'ı din olarak seçtiğini söyler ve arkasından esîr edilir ve teslim olursa, artık onun canı, malı, ırzı ve çoluk çocuğu korunmuş olur. [252]

c) İmam Mâlik'e göre, dârü'l-harpte islâm Vgirip islâm ülkesine gelen köle hem müslüman, hem de hür olarak kabul edilir. Beraberinde getirdiği efendisine ait mal humus kapsamına girmez ve gerekirse o mal köleye bırakılır. [253] .

Tahliller ve Rivayetler

209 no'lu Ibn Abbas hadîsini aynı zamanda îbn Şeybe ve Ibn Sa'd tahric etmişlerdir. Ebû Bekre kıssası, Buharf de tâif savaşı konusunda geçmektedir. O bakımdan gerek 209 no'lu Ibn Abbas hadîsiyle, gerekse Şa'bî hadîsiyle istidlal edenler olmuştur.

211 no'lu Hz. Ali hadîsini Tirmizî de tahric etmiş bulunuyor ve bu hadîsin hasen sahîh garip olduğunu belirtiyor. Hafız Bezzar da aynı hadîsi Rebaî tarikiyle rivayet etmiş ve sadece bu tarikle rivayetin bilindiğini belirtmiştir.

Hudeybiyye gününde Mekke'den ve çoğu Tâif den çıkıp islâm'a girdiklerini açıklayarak Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e gelen kölelerin şu kişilerden oluştuğunu siyerciler tesbit etmiş bulunuyorlar:

1- Ebû Bekre (r.a.)

2- el-Mübais (r.a,)

Bu ikisi Osman b. Amir'm kölesi olarak bulunuyordu.

3- Ziyad'm anası Sümeyye'nin kocası Merzuk (r.a.)

4- Verdan (r.a.) bu zat, Ubeydullah b. Rebi'â'nm kölesi idi.

5- Yahnes (r.a.) Bu zat Ibn Mâlik es-Sakafî'nin kölesi idi.

6- ibrahim b. Câriye (r.a.) Bu zat Harşat es-Sakafî'nin kölesi idi.

Bir rivayete göre, Sümeyye'nin oğlu Ziyad da bunlar arasında bulunuyordu. Ancak sahîh tesbitiere göre, Ziyad o günlerde daha çok küçük idi. Başka bir rivayete göre, bunların sayısı onüç idi. [254]

Çıkarılan Hükümler

1- Küfür diyarından çıkıp islâm'ı din seçmek suretiyle îslâm ülkesine gelen köleler kabul edilir.

2- Beraberinde getirdikleri mal humus kapsamına alınmaz. İmam (devletin başı) isterse bu malı dârü'l-harpteki sahiplerine geri gönderir, isterse kölelere bırakır.

3- Gelen köleler islâm'ı seçip geldikleri için hür kabul edilirler ve köle statüsüne tabi tutulmazlar.

4- Bir kâfir, henüz mağlup olmadan veya esîr düşmeden Islham'a girerse, artık onun canı, malı ve çoluk çocuğu güven altına alınır.

5- Müslümanlardan biri îslâm ülkesine eman dileyerek ilticada bulunan kimseye eman verdiği takdirde, bütün müslümanlar eman vermiş kabul edilir ve artık o kimse ihanette bulunmadığı, casusluk yapmadığı takdirde güvence altında kalır.

6- İslâm'ı din olarak seçip kabul ettiklerini söyleyerek islâm ülkesine sığman kişiler -belge ve şahide dayalı bir casusluk plânları ortaya çıkmadığı takdirde- kabul edilirler ve küfür diyarına geri çevrilmezler.

7- islâm köleliği bir çırpıda ortadan kaldırma imkânı olmadığı için, onları satın alıp hürriyetlerine kavuşturma hususunda uhrevî mükâfatlar vaadedilmiş ve çok yönlü tahrîk ve teşviklerde bulunulmuştur.

9- islâm'a girip hürriyetine kavuşan her köle diğer müslümanların din kardeşi kabul edilmiş ve sınıf farkı asla gözetilmemiştir. [255]

Harbi, Henüz Mağlup Olup Esir Edilmeden Önce İslam'a Girerse

Harbî: Arada barış anlaşması olmayan gayr-i müslim düşman demektir. Böylesi müslümanlara mağlup olup esîr düşmeden Önce İslâm'ı kendine din olarak seçerse, artık canı, malı, ırz ve namusu, korunmuş olur. Hiçbir müslümanm ona tecavüz etmesi caiz değildir. Zira amaç insanları kahretmek, öldürüp yok etmek değil, onları doğru yola iletmek, küfür ve ahlaksızlık, zulüm ve zorbalık bataklığından kurtarmaktır. Kendiliğinden gelip islâm'a giren kâfir, iki kelime-i şehadeti getirince aradaki bütün engeller kalkar ve müslümanlarm kardeşi sıfatını alır. [256]

Konuyla Ilgili Hadisler

"İnsanlarla, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Mu-hammed'in de Allah'ın Resulü olduğuna (dil ile zahiren) şehadette bulununcaya, namazı kıhncaya, zekâtı verinceye kaçlar savaşmakla emrolundum. Onlar bunları yerine getirince -İsla mî hadlarla ilgili hükümler müstesna olmak üzere- canlarını ve mallarını benden koruyup kurtarmış olurlar. (Gizli tutum ve düşünceleri ile ilgili hususlara gelince) o hesabı görmek Allah'a aittir..." [257]

Sahr b. Ayle (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Benî Süleym'den bir kabile, İslâm gelince topraklarını terkedip kaçtılar. Onların topraklarını (zapdedip) aldım. Sonra onlar İslâm'a girdiler ve toprakları hakkında davacı olup Peygamber (a.s.) Efendimiz'e müracaat ettiler. Peygamber (a.s.) o toprağı onlara geri verdi ve şöyle buyurdu: "Adam İslâm'ı din olarak seçip kabul edince kendi arazisine ve malına (herkesten) daha haklıdır (daha hak sahibidir)."

Ebû Dâvud bu mânayla aynı hadisi rivayet edince o rivayette şu ifade kullanılmıştır: "Ya Sahr! Şüphesiz bir kavm müslüman olunca mallarını ve kanlarını korumuş olurlar." [258]

Ebû Saîd el-A'şam (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Resûlüilah (a.s.) Efendimiz, önce kendisinin arkasından efendisinin gelip İslama giren kölenin hür olduğuna hükmetti. Bunun aksine önce efendisinin ve arkasından kölesinin gelip İslâm girmesi halinde ise, köleye efendisinin daha hak sahibi ve müstahik olduğuna hükmetti." [259]

Müctehidlerin İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, savaş esnasında kâfir harbî kelime-i şehadet getirirse, müslüman mücahidler onu artık öldürmezler. Ve artık o hür bir müslüman kabul edilir. Müslümanlar kâfirleri mağlup edip kahrettikten sonra harbîylerden biri veya birkaçı İslâm'ı kabul ettiğini söyler ve böylece kelime-i şehadeti getirirse, onlar da artık öldürülmezler, malları feyi kapsamına girer. [260]

b) Şâfiîlere göre, müslümanlar kâfirlere karşı hünez zafer elde etmeden Harbîlerden biri müslüman olursa, artık onun canı, malı, çocukları korunmuş olur, güven altına alınır. Zevcesi hakkında ise farklı görüş ve yorumlar olmuştur.

Esîr edilen harbî İslâm'a girerse, o da kanını korumuş olur. Ancak kölelikten hemen kurtulmaz. Kime isabet etmişse, onun onu hürriyetine kavuşturması söz konusudur. [261]

c) Hanbelîlere göre, esîr edilen harbî islâm'a girerse, öldürülmez ve köle statüsüne tabi tutulur. Onu öldürmek helâl olmaz. Kadınların durumu da öyle.. Esîr edilmeden önce İslâmiyeti kabul ederse, artık hem öldürülmez, hem de köle~ olarak tutulmaz, hürriyetine kavuşmuş olur.

Aynı zamanda savaşta esir elde eden kimsenin onu öldürmesi caiz değildir. Yapacağı tek şey, esîr edindiği kimseyi imama getirip teslim etmesidir. [262]

d) Mâîikîlere göre de, düşmanla savaşırken, daha önce dârü'l-harpte müslümah olan köleleri ele geçirdikleri takdirde hepsi de hür kabul edilir ve haklarında kölelik statüsü uygulan'maz. Zira bunlar islâm'a girdikleri zaman hiçbir müslümanm bunlar üzerinde bir mülkiyeti söz konusu değildi. [263]

Görüldüğü üzere dört mezhep imamları da bu konuda görüş ve ic-tihad birliği halindedirler. Mevcut hadîslerle istidlal etmiş bulunuyorlar. Ancak Mâlikîler, harbî bir kimse islâm'a girdikten sonra Müslümanlar onun ülkesiyle savaşır ve müslüman olan o harbînin malını ganimetler arasında alıp getirirlerse, bu mal ve onun ehli müslümanlar için feyi1 (ganimet) olur. Diğer müctehidlerin çoğuna göre ise, onun malı ve ehÜ kendisine teslim edilir. Sahîh olan da budur. [264]

Tahliller ve Rivayetler

215 no'lu hadîs sahîh olup istidlal ve ihticaca sâlihtir. Şehadet kelimelerini getirmek suretiyle islâm'ı din olarak kabul eden; namaz, zekat ve diğer farzları red ve inkâr etmeyen kimsenin canı ve malı korunmuş olur. islâm ahkâmıyla ilgili hududun uygulanması ise her zaman bir istisna teşkil eder. ilâhî yasakları ihlâl edip suç işleyen kimse -kim olursa olsun, hangi makamı işgal ederse etsin- âdil ölçüler çerçevesinde elbette cezalandırılır.

216 no'lu Sahr hadîsinin isnadmdaki ricalin hepsi sikadır. Hafız Ibn Hacer, Bulûğu 1-Meram'da buna değinerek ricalinin hepsinin mevsuk (sika) olduğunu belirtmiştir. [265]

Bu bapta Urve'nin murselen Saîd b. Mansur'dan yaptığı rivayette deniliyor ki: "Peygamber (a.s.) Efendimiz Benî Kurayza'yı kuşattı. Bu arada Salebe ve Useyd b. Sa'ye Islâmiyeti kabul ettiler. Onların islâm'a girmesi mallarını ve küçük çocuklarını koruma ve emniyet altına almış oldu." Bu rivayette yer alan ricalin hemen hepsi sikadır. [266]

Buharî ve Müslim'in rivayet ettikleri şu hadîs de konuya ağırlık kazandırmakta ve şüpheleri gidermektedir: "insanlarla, Allah'tan başka ilâh yoktur deyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Bunu dedikleri takdirde canlarını ve mallarını korumuş olurlar."

Mal denilince, taş mır-1 aşınmaz bütün mallan kapsamaktadır. Nitekim Sahr hadisi arazilerini de korumuş olurlar manasını belirtmektedir. O bakımdan cumhura göre, bir kimse kendi istek ve arzusuyla gelip islam'a girerse, malının tamamı onun mülkiyetinde kalır.

Böyîesinin islam'a girmesi ister darü'l-islam'da isterse darü'l-harpte, darü'i-küfürde olsun farkketmez. O halde darü'l-harpte islâm'a girenlerin taşınır, taşınmaz malları, o ülke fethedüdiğinde ganimet kapsamına alınmaz ve olduğu gibi asıl sahiplerine terkedilir. Çünkü onlar kendi arzularıyla hiç bir korku ve tehdit altında kalmadan islâm'ı din olarak seçmişlerdir.

Hanefîler ise bu meselede farklı bir ictihad ortaya koymuşlardır. Şöyle ki: onlara göre, harbî kimse darü'l-harpte müslüman olur ve orada ikamet eder de tâ ki müslümanlar gelip o ülkeyi silah zoruyla fethederlerse, artık onun arazisi ve akarları dışında kalan bütün malı kendisine ait olur. Arazî ve akarları ise mücahid gaziler için ganimet sayılır, imam Ebû Yusuf ise, imam Ebû Hanîfe'ye bu meselede muhalefet etmiş ve cumhurun görüşünü benimsemiştir.

Buharî de bu konuda bir bap oluşturup şu başlığı koymuştur: "Bir kavim darü'l-harpte müslüman olur da onların malı ve arazisi bulunursa, bunların hepsi onlara ait olur." Yani ileride müslümanlar gelip bu ülkeyi fethettiklerinde oradaki müslümanlarm taşmır-taşınmaz malları kendilerine ait olur, ganimet kapsamına alınmaz. Mekke'nin fethinde de uygulama böyle, hattâ daha kapsamlı olmuştur. [267]

Çıkarılan Hükümler

1- Şartlar, imkânlar ve ortamlar elverdiği takdirde kâfirlerle savaşmak vaciptir.

2- iki şehadet kelimesini getiren kimse islâm'a girmiş kabul edilir ve artık onunla savaşmak haram olur.

3- islâm'a girmek için, girmek isteyen kimsenin inancı dikkate alınarak ya sadece Allah'tan başka ilâh olmadığına veya hem Allah'tan başka ilâh olmadığına, hem de Muhammed'in (a.s.) Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna veyahut bunlarla birlikte namaz zekât ve benzeri farzları kabul edip reddetmeyerek bunların ilâhî farzlar olduğuna şehadet etmeleri gerekir:

Meselâ yahudî ve hıristiyan bir kimsenin sadece Hz. Muhammed'in (a.s.) Allah'ın kulu ve son peygamberi olduğuna şehadet etmeleri yeterli sayılmıştır. Çünkü semavî olan bu iki din saîikleri zaten Allah'ın varlığına inanmaktadırlar. Ancak Isa Peygamber'i Allah'ın oğlu sayarak Ona ulûhiyet nisbet eden hıristiyanlarm iki şehadet kelimesini getirmeleri şarttır.

Allah'a ve Peygamber'e iman ettikleri halde namaz, zekât ve benzeri ilâhî farzları red ve inkâr edenlerin sadece iki şehadet kelimesini söylemeleri yeterli değildir. Ancak harbî bir kimsenin veya bir inkarcı kâfirin savaşta veya savaş dışında bu iki şehadet kelimesini söylemesi yeterlidir, islâm'a girdikten sonra diğer farzlar kendilerine öğretilir. Putperestlerin yalnız Hz. Muhammed'in (a.s.) risaletini tasdik etmeleri yeterli olmaz. Çünkü onlar putları Allah'a ortak koşmaktadırlar. O bakımdan iki şehadet kelimesini söylemeleri gerekir.

4- Harbî savaş esnasında islâm'ı din olarak seçtiğini söylerse öldürülmez. Ancak malının ganimet kapsamına girip girmeyeceği ihtilaflıdır: Müctehidlerin çoğuna göre, müslümanlar henüz zaferi elde etmeden harbî İslâm'a girerse, zaferden sonra malı ganimet kapsamına alınmaz, kendisine terk edilir. Sahîh olan da budur.

5- Hanbelîlere göre, esir edilen harbî islâm'a girerse artık Öldürülmez, köle statüsünde tabi tutulur.

6- Harbîlere ait köleler, savaştan ve zaferden önce islâm'a girerlerse, artık onlar hür kişiler kabul edilir ve zaferden sonra hepsi hür birer Müslüman olarak kalır.

7- Esîr edildikten sonra îslâm'a giren köleler yine köle statüsüne tabi tutulur ve hangi gaziye isabet ederse, ancak onun azad etmesiyle hürriyetine kavuşabilir.

8- Esîr edilen kadınların durumu da öyle... Daha önce îslâm'a girmişlerse hürre olarak kalırlar. Esîr edildikten sonra îslâm'ı kabul ederlerse, cariye statüsüne tabi tutulurlar ve hangi gaziye isabet ederlerse, ancak o onları azâd edebilir. [268]

İslam Ülkesine Hicretin Devamı

Küfür diyarında kalıp din ve vicdan, ibadet ve düşünce hürriyetinden mahrum edilen müslüm ani arın, idareyi ele geçirme şansları ve güçleri yoksa, din ve vicdan, ibâdet ve düşünce hürriyeti olan bir islâm ülkesine hicret etmeleri gerekir.

Halkı islâm'a girip islâm ahlâk ve ahkâmıyla yaşayan bir ülkeden başka bir îslâm ülkesine hicret edilmez. O bakımdan Mekke fethedildikten sonra orada oturan mü'minlerin Medine'ye veya başka bir îslâm beldesine hicret etmelerine cevaz ve izin verilmemiştir. Ticarî ve benzeri bir amaçla hicrette sakınca yoktur.

Allah'ın insanlara indirdiği son din îslâm, bütünüyle rahmet, düzen, denge, adalet, ahlâk ve fazilettir. Bütün bu değerler insan oğlunun en tabii hakkıdır. Onu bu hakkından mahrum eden zalim zorbalar, kâfir azgınlar bulunabilir. O takdirde o ülkede yaşayan' müslümanlar idareyi ele geçirme gücüne ve şansına sahip değillerse, orada ikamet etmeleri caiz olmaz. Din, ibâdet, Kur'ân ahkâmı ve ahlâkı hâkim ve cari olan bir islâm ülkesine, beldesine hicret etmeleri vacib olur. [269]

Konuyla Îlgili Hadisler

Semure b. Cündeb (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğu belirtilmiştir: lfKim müşrik (Allah'a ortak koşan) ile biraraya gelir ve onunla birlikte mesken edip oturursa, o da onun bir benzeri olur." [270]

Cerîr b. Abdillah (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) bir bölük askeri Haş'am'e gönderdi. Oradaki insanlar secdeye sarılıp (secde edip) (bununla İslâm'ı kabul ettiklerini göstermek istediler). Ne var ki, giden bölük harekete geçip onlardan bir kısmını öldürmekte çok acele etti. Bu haber Peygamberimize (a.s.) ulaşınca, onlara akl (diyet)in yarısının verilmesini emretti ve şöyle buyurdu: "Müşriklerin arasında ikamet eden (eyleşip oturan) her müslümandaji ben beriyimdir." Bunun üzerine soruldu: "Neden ya ResûlüUah?" Cevap verdi: "Müslümanla

müşrikin ateşleri birbirini görmemeli (aynı ülke, aynı mahallede yanyana, karşı karşıya oturmamalıdır) lar." [271]

Muâviye (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu duydum: "Tevbe (kapısı kapanıp) kesilmedikçe hicret kesilmez. Güneş batıdan doğmadıkça tevbe kesilmez (tevbe kapısı kapanmaz.)" [272]

Abdullah b. Sa'dî (r.a.) den yapılan rivayette, ResûlüUah (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Düşman ile savaşıldığı sürece hicret kesilmez (devam eder)." [273]

îbnAbbas (r.a.) dan yapılan rivayette, Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Fetih (Mekke'nin fethi) den sonra hicret yoktur; ama cihad ve niyet vardır. Cihada çıkmanız sizden istendiği zaman cihada çıkın." [274]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, kendisinden hicretten sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: "Bugün artık hicret yoktur. Daha önce mü'min dinini kurtarmak (onun gereğini yerine getirmek) için, fitneye uğramaktan endişe ederek Allah'a ve Resulüne kaçıp gidiyordu. Ama bugün Allah İslâm'ı gerçekten üstün kıldı ve mü'min de dilediği yerde Rabbına ibâdet etmektedir." [275]

Mucaşi' b, Mes'ud'dan yapılan rivayette, adı geçen kardeşi Mücalid b. Mes'ûd'u alıp Peygamberimize (a.s.) getirmiş ve şöyle demiştir: 'İşte bu Mücalid'dir. Hicret etmek üzere size gelip bey'at etmek istiyor." Bunun üzerine Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu: "Mekke fethinden sonra artık (Medine'ye) hicret yoktur. Ama ben onunla İslâm, imân ve cihad üzere bey'âtleşiyorum." [276]

Tahliller, Tesbitler ve Görüşler

224 no'lu Semure hadîsi üzerinde durulmuş, Zehebî isnadında karanlık bir cihet olduğunu belirterek bu gibi hadislerle ihticac edilemeyeceğine dikkat çekmiştir.

O halde Semure hadîsiyle istidlal edilemeyeceği ağırlık kazanmış ve o bakımdan ilim adamları bu hadîsi delil göstermemişlerdir.

225 no'lu Cerîr hadîsini îbn Mâce tahrîc etmiştir. Isnadmdaki ricalin hepsi sikadır. O bakımdan istidlal ve ihticaca sâlihtir. Hadîs, îslâm askerlerini görünce secde edip Hakk'a, islâm'a tutunduklarını anlatmak isteyen kimselerin bu davranışını ciddiye almayan kumandan onları öldürmekte acele etmiş ve bu yüzden ResûlüUah (a.s.) onların akl (kan pahası) nm yarısını göndererek yapılan haksızlığı telafi etmiştir. Ancak olayda kasıtlı öldürme söz konusu değildir.

Buharı, Ebû Hatim, Ebû Dâvud ve Tirmizî de bu rivayeti sahîhlemişlerdir. Taberânî ise mevsulen rivayet etmiştir.

226 no'lu Mıiâviye hadîsini Nesâî tahrîc etmiştir. el-Hattabî ise bunun isnadında bir takım şeyler söylenebilir diyerek görüş ve tesbitini belirtmiştir. Ancak başka rivayetlerle kuvvet kazanmaktadır.

227 no'lu Abdullah hadîsini Ibn Mâce, Ibn Mende, Taberânî, Bağavî ve Ibn Asâkir tahrîc etmişlerdir, istidlale salih görülmüş ve bu konuda delil sayılmıştır. Küfür diyarında kâfirlerle birlikte oturmanın tahrîmine delâlet etmekte ve o gibi yerlerde oturan müslümanların hicret etmelerinin vacip olduğunu yansıtmaktadır.

228 no'iu îbn Abbas hadîsi sahîh olup istidlale salihtir. Mekke'nin fethinden sonra artık Medine'ye hicret yoktur. Mekke'den oraya taşman kimse hicret etmiş sayılmaz. Geriye islâm'ın yücelmesi ve yayılması, küfrün başaşağı gelmesi için iyi niyetle cihad kalır. O bakımdan küffara karşı savaşa davet vaki olunca mü'minlerin tereddüt etmeden katılmaları vacib olur.

Cihad için hicret etmek, iyi niyetle çıkıp ilim tahsilinde bulunmak, geçimi sağlamayı hedefleyip eyleştiği yerden başka yere göçmek caizdir. Özellikle küfür diyarında olan bir müslümamn hicret etmesi gereklidir. Hadîs, sadece "fetihten sonra Mekke'den Medineye hicret yoktur" hükmünü taşımakta ve artık Mekke'nin de dârü'l-islâm olduğuna işaret etmektedir. Hafız Ibn Hacer de aynı görüşte olup küfür diyarında müslüman olan kimsenin kâfirlerin eza ve cefasından kurtulup selâmete erişebilmesi için islâm ülkesine hicret etmesi vaciptir diyor. Sonra da şu âyeti delil gösteriyor:

"Kendilerine haksızlıkta bulunup yazık eder bir halde iken meleklerin (gelip) canlarını aldıkları kimselere gelince, onlara: "Ne işte, nerede bulundunuz?" diye sorarlar. Onlar da; "Biz yeryüzünde (inanmayanlar arasında savaşamayan, cihada katılamayan) birtakım âcizler idik" derler. Melekler onlara: "Allah'ın arzı (yeryüzü) geniş değil miydi, orada hicret etseydi-niz ya?" derler. İşte bunların dönüp eyleşecekleri yer cehennemdir. Gidilecek yer olarak orası ne kötüdür!" [277]

işte bu tarz hicretin hükmü devam etmektedir. Küfür diyarında _ olup hicrete kudreti yeten müslümamn hicret etmesi vücup ifade etmekte ve imkânı olduğu halde hicret etmediği, müslümanlara katılıp cihada çıkmadığı takdirde cehennem ile azap edileceği açıklanmaktadır. Ancak bulunduğu küfür diyarında islâm'a hizmet etme ve islâm'ı yüceltme, üstün kılma imkânı ve kudreti olursa, Maverdî'ye göre o ülke onun için darü'l-islâm olur ve orada ikamet etmesi hicret etmesinden daha uygun kabul edilir. Zira orada kalmasıyla başka kişileri islâm'a ısındırma, Isîâmî hakikatleri kalp ve kafalara işleme imkânı söz konusudur

ilim adamlarından bir kısmı bu görüşe muhalefet edip sahîh hadîslere uymadığını belirtmişlerdir. el-Hattabî de aynı görüştedir. Resûlüllah'm (a.s.) Medine'ye hicret etmesiyle birlikte Mekke'de kalan müslümanların vakit kaybetmeden hicret etmeleriyle ve daha tez davranıp hicret edenlerin derecesinin yüksekliğiyle ilgili âyetler bulunuyor. Onlardan birinin meali şöyledir: "Onlar ki inandılar ama hicret etmediler, üzerlerinde -hicret etmelerine kadar- lehlerine hiçbir velayetiniz yoktur.. Bununla beraber dinde size yardım etmek isterlerse, sizinle aralarında kesin anlaşma bulunan bir kavim dışında onlara yardım size gerekir. Allah yapageldiğiniz şeyleri görmektedir." [278]

Konuyu şöyle özetlememiz mümkündür:

Resûlüllah (a.s.) Medine'ye hicret.edince, Mekke ve civarında müşrikler arasında sıkışıp kalan mü'minlerin de hicret etmeleri farz kılınmıştı, imkânı olduğu halde hicret etmeyenler aleyhine uhrevî azap hatırlatılmış^ve vakit kaybetmeden hicret ederek Resûlüllah'a (a.s.) destek olanlar övülmüştür. Mekke'nin fethinden sonra artık Resûlüllah'm (a.s.) yanma hicret etme farziyeti kaldırılmış ve Mekke'de bulunan müslümanların bulundukları yerde İslama hizmet imkânları doğmuş, din, ibadet, vicdan ve düşünce hürriyetinin bütün kapıları açılmıştır.

Gerek Resûlüllah (a.s.) zamanında gerekse O'ndan sonra günümüze kadar, küfür diyarında olup kâfirlerin eza ve cefasına maruz kalan müslümanların, bulundukları ülkede islâm'ı yayma, hizmet verme ve rahat ibadette bulunma imkânları olmadığı takdirde bir islâm ülkesine hicret etmeleri vacib olur. Terkinden dolayı günahkâr sayılırlar. Ama belirttiğimiz hususlarda çalışma, hizmet etme ve rahat ibadette bulunma imkânları varsa, o takdirde hicret etmeleri vacib değildir. Ancak kâfirlerle savaşmak zorunda kalan islâm ülkesine yardımcı olmaları, gerekirse hicret edip bilfiil cihada katılmaları vacib olur. Zira "tevbe kapısı kapanıp kesilmedikçe hicret kesilmeyip devam eder" mealindeki 226 no'lu hadîs bir bakıma buna delâlet etmektedir. [279]

Çıkarılan Hükümler.

1- Müşriklerin arasına sıkışıp kalmak, müslüman olduğu için onlardan gelen eza ve cefaya katlanmak doğru değildir.

2- O bakımdan küfür diyarında islâm'ı kabul eden bir kişinin dinini, iman ve ahlâkını koruyup kurtarması için islâm ülkesine hicret etmesi vacibtir.

3- Bulunduğu küfür diyarında islâm'ı yayma, yüceltme ve rahat ibâdet yapma imkânı olan kimsenin hicret etmesi vacib değildir. Oradaki hizmeti önemlidir.

4- Mekke fethedildikten sonra artık Medine'ye din uğrunda hicrete gerek kalmamıştır.

5- Bulunduğu küfür diyarında İslâm'a hizmet etmekle beraber islâm ülkesiyle kâfirler arasında bir savaş başgösterir de müslümanlarm yardıma ihtiyacı olursa, o takdirde küfür diyarındaki müslümanlarm gelip cihada katılmaları vacib olur.

6- Küfür diyarında islâm'a girenler için hicret kapısı devamlı açıktn*. Eza ve cefa gördükleri, ibâdet hürriyetinden mahrum edildikleri takdirde hicret etmeleri vacib olur ve bu tarz hicret kıyamete kadar devam edecektir.

"Fetih'ten sonra hicret yoktur, ama cihad ve niyet vardır" mealindeki hadîs buna işaret etmektedir.

7- Savaşta islâm'a girdiğini sözlü olarak ifade edenler, kendi anlayışlarına göre başlarını yere koyup secde ederek Hakk'a ve İslâm'a teslim olduklarını anlatmaya çalışanlar öldürülmez.

8- Savaş başlamadan veya başladıktan sonra müşriklerden bazı kişiler islâm'a girdiklerini, müslüman olduklarını kendilerine göre birtakım kelime ve cümlelerle anlattıkları takdirde, birtakım şüpheler ortaya çıksa bile, onlara saldırmak ve öldürmek caiz olmaz. Ama samimiyetlerini anlamaya çalışıp birtakım tedbirler almak gerekir.

9- islâm'a girdiklerini veya müslüman olduklarını ifade eden düşman askerlerinden islâm kumandanı şüphelenir de onları öldürecek olursa, diyetlerinin yansını göndermek ve yapılan hatayı telafi etmek gerekir.

10- Mekke fethedildikten sonra artık hicret üzere bey'at etmek yoktur. Ama islâm, imân ve cihad üzere bey'at vardır.

11- islâm ülkesine gelip bey'at etmek isteyen kimse, islâm, imân ve cihad üçlüsü üzere bey'at eder ve bu üç esasın delâlet ettiği hükümleri kabullenmiş olur. [280]

Harbinin Eman Dilemesi ve Darü'l-Harb İle Anlaşma

Dârü'l-harpten birinin veya birkaç kişinin islâm ülkesine sığırıma ve eman dilemesi çokça görülen olaylardan biridir. Özellikle islâm'ın kıtalar üzerinde hakimiyet kurduğu asırlarda bu iltica ve eman dileme olayları hayli yaygındı, islâm her yanı ve yönüyle cihanşümul (evrensel) olduğundan bu konuya ağırlık vermiş ve birtakım hükümler ve müeyyideler koymuştur.

Ayrıca savaşa devam etmenin veya savaş kapısını açmanın müslümanlarm aleyhine bir sonuç doğuracağı birtakım delil ve kıstaslarla bilindiği zaman

düşmanla barış anlaşmasına cevaz verilmiş ve ciddi tedbir almadan, yeterli kuvvet hazırlamadan savaşmanın uygun olmayacağı belirtilmiştir.

islâm'a göre, müslümanlar bir bütünlük arzeder. Kitap ve sünnet çerçevesinde eğitilip yetiştirilen bir müslüman daima bütün müslümanlarm faydasın^ selâmetini ve emniyetini düşünür. O bakımdan dârü'l-harpten bil" veya birkaç kişi islâm ülkesine eman diyerek iltica talebinde bulunduğunda, bir kumandan, bir yetkili ona eman verebileceği gibi sıradan bir nefer, bir kadın da eman verebilir. Birinin verdiği eman bütün müslümanlar adına emandır. O bakımdan kendisine bir kişi tarafından olsun eman verilen harbî artık güvence altındadır; casusluk yapmadığı, ihanette bulunmadığı ve islâm'ı küçük düşürecek davranışlar içine girmediği takdirde hiçbir müslüman ona kötülükle dokunamaz ve öldüremez.

Düşman ile yapılan sulh anlaşması, saldırmazlık" anlaşması -karşı taraf bozmadığı sürece- hep geçerliğini korur ve hiçbir müslüman bu anlaşmayı ihlâl etme hakkına sahip değildir. [281]

Konuyla İlgili Hadisler

Enes (r,a.) den yapılan rivayette, Peygamber'in (a.s.) şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Gadreden her kişinin kıyamet gününde bir bayrağı olur da o, onunla tanınır." [282]

Gadr: Sözünde durmamak, vefasızlık etmek, haksızlık ve zulümde bulunmak, yapılan anlaşmayı tek taraflı bozup verilen söze sadık kalmamak gibi manalara gelir. Düşmanla yapılan bir saldırmazlık, sulh anlaşmasına sadık kalmak vacibtir. Karşı taraf gadretmediği sürece müslümanîar gadretmezler.

Saîd (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu, haber vermiştir: "Gadreden her kişi için kıyamet gününde bir bayrak vardır ki o bayrak o kişinin gadri nisbetinde yükseltilir. Haberiniz olsun ki, velayet amme sahibi olan enıîr (hükümdar veya yetkili kumandan) den vaki olan gadirden dolayı daha büyük bir gadir (gadreden) yoktur." [283]

(iere yapılan rivayete göre, Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Müslümanların zimmeti (ahd, eman ve himayesi) birdir (birinin verdiği zimmet hepsi adına verilmiş olur)

buyurmuştur: Müslümanların zimmeti (ahd, eman ve himayesi) birdir (birinin verdiği zimmet hepsi adına verilmiş olur). En aşağı düzeyde olanları bile zimmet hususunda bir tavır ve davranış ortaya koyabilir." [284]

Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki kadın da kendi kavmi (ülkesi) adına ahd-u eman verebilir." [285]

Müctehidlerin Görüş ve Tesbitleri

a) Hanefîîere göre, harbî olan bir kişi islâm ülkesine eman dileyerek ve dilediği eman kendisine verilerek girer veya iltica ederse, bir yıldan daha az bir süre kalmasına izin verilebilir. Yetkili hükümdar veya kişi ona: "Bir yıl kalacak olursan senin üzerine cizye tahakkuk ettiririm" derse, bu geçerli bir karar olur. Emanla içeri giren kimse yılı dolmadan ayrılıp giderse artık haraç talep edilmez. Bir yılı dolduracak olursa artık o zımmî (vatandaş) sayılır, zimmî statüsüne tabi kılınır. Baştaki yetkili, eman dileyerek tsîâm ülkesine giren kimse için bir veya iki aylık bir süre de belirleyip sınırlandırabilir. Belirlenen süre geçtiği halde ülkeyi terketmezse zimmî kabul edilir ve ona göre işlem yapılır. [286]

Eman dileyip îslâm ülkesine giren kişi kadın olur ve orada bir zimmî ile evlenirse, kendisi de zimmî olmayı kabul etmiş sayılır ve zimmî ile ilgili statüye tabi olur. Çünkü kadın erkeğe tabidir. Evlendiği erkek zimmî ise, o da zimmî sayılır. Ama eman alıp gelen kişi erkek olur ve orada zimmîye bir kadınla evlenirse, kendisi zimmî sayılmaz. Çünkü erkek kadına tabi değildir. [287]

Kendisine eman verilecek kişide aranan birtakım şartlar vardır. O şartlan haiz olmayan harbî kabul edilmez, yani Öylesine eman verilmez.

Bu şartlar şunlardır:

a) Arap müşriklerinden olmaması, Zira Arap müşriklerinden ancak İslâm'a girmeleri kabul edilir.

İltica ve eman dilemeleri kabul edilmez.

b) Murted olmaması, Zira murtedden de ancak islâm'a dönmesi kabul edilir, iltica ve eman dileme talebi kabul edilmez. İslâm'a dönmeyi kabul etmediği takdirde öldürülür. [288]

b) Şâfiîlere göre, mükellef ve muhtar olan her müslümanm bir harbîye veya belirlenmiş bir sınır içinde bulunan bir topluluğa (köy halkına, kabile halkına) eman verebilir. Sının ve sayısı belli olmayan bir topluluğa eman veremez. Kâfir bir vatandaşın, mükellef olmayanın ve bir de zorlananın eman vermesi sahîh değildir. Aynı zamanda elde edilip İslâm ülkesine getirilen bir esîrin ne beraberindeki esirlere, ne de başkasına eman verme yetkisi yoktur.

Eman verme sözlü olabileceği gibi yazılı da olabilir. Ancak müslümanlara zarar verecek bir eman sahîh ve geçerli sayılmaz. Meselâ harbî sırf casusluk yapmak üzere eman diler ve birtakım karineler onun casus olduğuna delâlet ederse, artık öylesine eman verilmez.

Kendisine eman verilen harbî bir hıyanette bulunmadığı takdirde imamın (devlet başkanının veya yetkili kurumun) emanı bozması doğru olmaz. Böyle bir endişesi olursa bozmasında bir sakınca yoktur. [289]

c) Hanbelîlere göre de, mükellef bir rnüslümanın harbî olan kişiye eman vermesi sahihtir. Mükellef kişi ister erkek, ister kadın, ister hür, ister esir, ister köle olsun fark etmez, bunların hepsi eman vermeye salahiyetli sayılır. [290]

Harbî bir kimseye sözü edilen kişilerden biri eman verdiği takdirde artık onu öldürmek, malını yağmalamak, şahsiyetini zedelemek haram olur. Ancak sözü edilen nıüslümanm ergin, akıl ve muhtar olması gerekir. Nitekim Sevrî, Şafiî, Evzaî, Ishak ve İbn Kasım da aynı görüştedirler.

d) İmam Ebû Hanıfe ile İmam Ebû Yusuf a göre, kölenin eman vermesi sahîh olmaz. Esîr de öyle.., [291]

Kadının da eman vermesi sahihtir.- Hz. Aişe (r.a.) bu konuda şöyle demiştir: "Kadın, müslümanlar adına eman verecek olursa caiz olur." Bunun gibi

Ümmü Hâni (r.a.) Resûlüllah'a (a.s.) baş vurup şöyle dedi: "Ya Resûlallah! Kocam tarafından olan bazı hısımlara eman verdim ve anamın, oğlu (anabir kardeşim) onları Öldürmek istiyor. O yüzden eman verdiğim kişileri bir odaya koyup kapıyı kilitledim!" Resûlüllah (a.s.) ona şöyle buyurdu: "Ya Ümmü Hâni', sen kime eman verdiysen biz de ona eman vermiş bulunuyoruz. Müslümanlardan sıradan bîr kimse de eman verebilir." [292]

imamın (devlet başkanı, halîfe) kâfirlerin hepsine ve onların fertlerine eman verme yetkisi vardır ve caizdir.

e) Mâlikîlere göre, kadının, kölenin ve aklı eren çocuğun eman vermesi de geçerli ve sahihtir. Savaşta müslümanlara yardımda bulunan hıristiyanlarm bir müşrike eman vermesi Leys ve Evzâî'ye göre caiz değildir.[293]

Tahliller ve Rivayetler

233 no'lu Enes Hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca sâlihtir. Yapılan anlaşmayı ciddi bir sebep yokken tek taraflı bozan, verdiği ahd-ü emana riâyet etmeyen kimse gadir sayılır. Resûlüîîah (a.s.), böylesi hakkında ağır anlamda manevî bir müeyyide koymuştur. Aynı zamanda müslüm ani ardan bir mükellef kişinin verdiği eman geçerlidir. Bir başkası kalkıp onu, bozacak olursa, men'edilir ve bozması geçersiz sayılır.

Böylece Resûlüllah (a.s.) mükellef her mü'mine -ister erkek, ister kadın, ister köle, isterse cariye olsun- değer vermiş ve onu diğer bütün mü'minlerle birleştirip tek parça kabul etmiştir. Düşman tarafından birinin eman dileyerek İslâm ülkesine girmesi için sadece halîfeyi veya onun yetkili kılacağı bir kurum veya şahsı salahiyetli kılmamış, bu konuda aklı eren her mükellef mü'minin yetkili olduğunu belirlemiştir. Şüphesiz bunun birtakım hikmet ve sebepleri vardır:

a) Düşman askerine veya onlardan herhangi bir ferde veyahut bir kabileye müslünı anlar dan birinin eman vermesi son derece dikkat çekicidir. Bu, gayr-i müslimlere İslâm Devletinin bir ferde ne kadar değer verdiğini gösterir ve onların gıbtasma yol açar.

b) Kendisine eman verilen harbînin müslümanlar arasındaki birlik ve dirliği, kardeşlik ve dayanışmayı, sevgi ve saygıyı, doğruluk ve adaleti görmesi yönlendirici olur ve o kişinin İslâm'a ısınmasına sebep olabilir.

c) Kölelerin, mültecilerin biîe insanca yaşama şansına sahip olduğu İslâm ülkesindeki adalete ve sınıf farkını kaldıran esaslara hayranlıklarını uyandırma imkânı doğmuş olur.

234 no'lu Ebû Saîd hadîsi Enes hadîsiyle birbirini kuvvetlendirmektedir. Fazla olarak da devlet başkanının, velâyet-i amme yetkisi bulunanın gadretmesinin çok daha kötü ve sonuç bakımından çok daha eiîm olduğu belirtilmektedir. Zira makam sahibi olmayan bir ferdin gadretmesi hafife alınabilir ve müslümanlarm itibarını pek sarsmayaHlir. Ama hükümdarın veya yetkili kumandanın gadretmesi bütün müslüm anları rencide edip dışa karşı itibarlarını sarsabilir. İslâm davasını zedeleyip yayılmasına engel teşkil edebilir.

235 no'lu Hz. Ali hadîsi sahihtir. Aynı zamanda Ebû Dâvud, Nesâî" ve Hâkim tabrîc etmiş bulunuyorlar. Diğer yandan bu anlamda bir diğer hadîsi Ahmed, Ebû Dâvud ve îbn Mâce, Amr b. Şuayb tarikiyle Amr'm dedesinden merfuan rivayet etmişlerdir ki meâlen şöyledir; "Müslümanların eli (üstünlüğü, ahd-u emanı) başkaları üzerinedir, Müslümanların kanları birbirine denktir. Başkalarına, sıradan bir müslümân ahd-u eman verebilir ve eman verilen kişiyi müslümanlarm üst seviyedekileri (salimen) kendi ülkesine geri gönderir. Evet müslümanlar başkalarına karşı bir tek el mesabesindedirler."

îbn Hibban bu hadîsi sahîhîemiştir.

236 no'lu Ebû Hüreyre hadîsini Tirmizî tahrîc edip hasen-garip olduğunu belirtmiştir.

Bu bapta birçok rivayetler bulunuyor ki, hepsi de birbirini desteklemekte ve kuvvetlendirmektedir. [294]

Çıkarılan Hükümler.

1- Düşman tarafla yapıian anlaşmalara bağlı kalmak vâcibtir.

2- Düşman tarafı yapılan anlaşmayı bozmadığı sürece müslümanlar buna sadık kalmakla yükümlüdür.

3- Karşı taraf yapılan anlaşmaya sadık kalmaz da dolaylı yollardan ihanette bulunmaya çalışırsa, o takdirde müslümanlar yapılan anlaşmayı onların yüzüne fırlatarak artık onun bir hükmü kalmadığını bildirirler.

4- Dârü'l-harpten bir harbî eman dileyerek islâm ülkesine girmek isterse, müslümanlardan mükellef bir kişi ona eman verebilir ve bu geçerli sayılır.

5- Eman verecek olan müsîümamn akü, baliğ olması yeterlidir.

6- Müslüman mükellef bir kadın ve bir köle de eman vermeye yetkilidir.

7- Birinin verdiği eman, bütün müslümanîarı bağlayıcıdır ve hepsinin eman verdiği neticesini doğurur.

8- îmam (devlet başkanı, halîfe veya yetkili kıldığı kimse) eman verilen şahıs için bir süre belirler. Müctehidlerden bir kısmına göre bu süre en çok iki aydır, bir kısmına göre bir yıldır. Süre tamamlanınca ülkede kalıp gitmeyen kimse zimmî (gayr-i müslim vatandaş) sayılır ve zimmî statüsüne tabi olur, kendisinden vergi"alınır.

9- Eman dileyen harbî kadın olur da kendisine eman verildikten sonra bir zimmî ile evlenirse, artık zimmî statüsüne tabi olur. Zira kadın kocasına tabi'dir. Ama kendisine eman verilen kişi erkek.olur da, eman verildikten sonra îslâm ülkesinde zimmîye bir kadınla evlenirse, zimmî statüsüne tabi tutulmaz. Zira erkek karısına tabi' değildir.

10- Bir müslümanm veya devlet başkanının eman isteyen harbînin casus olup olmadığına dikkat etmesi gerekir. Eman verildikten sonra da kontrol altında tutulur. Casus olduğu ortaya çıkarsa, ya ülke dışına çıkartılır veya cezalandırılır. Müctehidlerin bu husustaki görüşleri az farklıdır.

11- Bir müsîümamn eman verdiği harbî öldürülmez, malına dokunulmaz, şahsiyeti rencide edilmez ve başka bir müslüman o emanı bozamaz. [295] .

Elçi Olarak Gönderilen Gayr-i Müslime Dokunulmaz

Elçi daha çok Şu iki anlamda kullanılır: Bir devleti başka bir devlette temsil eden kimse. Buna sefir de denir. Bir tarafın belli bir konuda görüşmek ve düşündüğünü bildirmek üzere karşı tarafa gönderdiği kimse...

İslâm'da elçi: islâm dünyasında elçilerin maiyetleri ile birlikte dokunulmazlıkları vardır. Öldürülmezler ve herhangi bir şekilde kendilerine kötü de davranılmaz. Hattâ elçi olarak gönderilen kimse gönderildiği memleket nazarında bir suçlu olsa dahi kendisine bir elçîye yapılan muameleden farklı bir muamele yapılmaz. Hz. Peygamber'in (a.s.) peygamber olduğunu iddia eden Müseyleme'nin elçilerine "eğer elçi olmasaydınız başlarınızın kesilmesini emrederdim" buyurduğu rivayet edilir.

Elçiler sadece olağanüstü durumlarda göz hapsine alınırlar. Hz. Peygamber (a.s.) Mekke'ye gönderilen müslüman elçilerin dönüşüne kadar Mekke'den gelen elçileri alıkoymuştur. Hz. Peygamber'e (a.s.) gelen elçilere önce teşrifat memurları tarafından peygamberin huzurunda nasıl davranacakları öğretilirdi. Elçiler daha çok Medine'de Büyük Cami (Mescid-i Saadet) de Elçiler Sütunu denilen yerde Hz. Peygamber (a.s.) tarafından kabul edilirlerdi. Bu kabul sarasında Hz. Peygamber (a.s.) ve arkadaşlarının güzel elbiseler giydikleri söylenir.

Yabancı devletlere gönderilen elçilere hazineden gittikleri ülkenin devlet reislerine sunulmak üzere hediyeler verilirdi. Yabancı devlet reislerinin de elçiler aracılığıyla gönderdiği hediyeler hazineye konulurdu. Hz. Peygamber (a.s.) gelen yabancı elçilere hediyeler verdiği gibi kendinden sonra da bu şekilde hediyeler verilmesini tavsiye etmiştir. Elçiler devletin misafiri olarak ağırlanırlardı. Medine'de elçilerin ikametine ayrılmış birçok büyük evler vardı. İkametleri sırasında her türlü rahatlıkları sağlanan elçiler ibâdet ve dinî ayinlerini de serbest bir şekilde yaparlardı. Bir keresinde Hz. Peygamber (a.s.) Necranh hıristiyan elçilerin ibadetlerini mescidde yapmaları için izin verdiği rivayet edilir. [296]

Konuyla İlgili Hadisler

Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "(Yalancı peygamber) Müseyleme'nin Ibn Nevvaha ve Ibn Usal adında iki elçisi Peygamberimize (a.s.). geldiler. Peygamber (a.s.) onlara: "Benim Resûlüllah olduğuma şehadet ediyor musunuz?" Onlar: lfBiz Müseyleme'nin Resûîüîlah olduğuna şehadet ediyoruz" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.): 'Ben Allah ve O'nun Resulüne imân ettim. Eğer bir elçiyi öldürmem gerekseydi elbette ikinizi öldürürdüm" buyurdu.

Râvî Abdullah b. Mes'ud (r.a.) devamla diyor ki: "Böylece sünnet elçinin öldürülmeyeceği üzere sürüp geldi.t:[297]

Nuaym b. Mes'ud el-Eşcaî (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki; "Müseyleme el-Kezzab'ın mektubu okununca Peygamberimizin (a.s.) o iki elçiden şunu sorduğunu duydum: "Siz ikiniz bu hususta ne dersiniz?" Onlar da: "Bizler Müseyleme'nin dediğini deriz" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûîüilah (a.s.): "Allah'a and olsun ki, eğer elçiler öldürülmez kuralı olma-sayds ikinizin de boynunu vururdum" buyurdu. [298]

Resûlüllah'm (a.s.) azadlı kölesi Ebâ Rafı (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir; "Kureyşliler beni (elçi) (kararımı verdim ve): " dönmeyeceğim" dedim. Bunun üzerine Resûlülîah (a,s.): 'Doğrusu ben ahdi bozmam ve elçileri hapsetmem. O bakımdan sen g^ri dön. Eğer şu anda kalbinde oluşan (meyil ve İslâm'ı kabul) yme kalbinde oluşması devam ederse dön bize gel" diye tavsiye buyurdu. [299]

Tahliller ve Rivayetler

246 no'lu îbn Mes'ud hadîsini aynı zamanda Hâkim tahric etmiş; Sbû Dâvud ile-Nesâî ise rouhtasaran tahrîc etmişlerdir. Hadîs istidlale salihtir.

Eîçi açıktan İslâm'ı ve Hz. Peygainber'i (a.s.) red ve inkâr etse bile öldürülmez. Hadîs bu hükmü net biçimde belirtmektedir.

247 no'lu Nuaym hadîsi de istidlale elverişlidir. Yukarıdaki hadîsle birbirini kuvvetlendirmekte olup aynı hükmü ifade etmektedir, Ebû Dâvud ve el-Münzirî'ye göre sahihtir. Hafız îbn Hacer bu rivayete Telhîs'de yer vermiş ve Ebû Nuaym de bunu sahabe hakkındaki konuda tahrîc etmiştir. Ancak onun tahricine göre, Müseyleme'nin gönderdiği elçiler üç tane imiş. Bunlardan Vetîn adındaki İslâm'a girmiş diğer ikisi küfürleri üzere kalmış... Başka bir rivayette ise Müseyleme'ye imân edenlerden ve elçi olarak gelenlerden İbn Nevvaha'nın öldürüldüğü nakledilmiştir. Ancak bu rivayet mevsuk (sika) değildir.

248 no'lu Ebû Râfi' hadîsiyle de istidlal edilebilir. Kâfirlere karşı bile olsa ahde vefa etmenin gereğine delâlet etmektedir. [300]

Çıkarılan Hükümler

1- iki ülke, iki devlet arasında bir iş, bir konu için elçi göndermek suretiyle bağlantı kurmak caizdir.

2- Gönderilen elçi bu sıfatı kendinde taşıdığı sürece dokunulmazlığı vardır,

3- înkârcı îslâm düşmanı bir ülkenin gönderdiği elçinin inanç ve tutumu ne olursa olsun öldürülmez ve işkence edilmez.

4- Gönderilen elçileri kabul etmek ve dinlemek sünnettir.

5- Fevkalâde durumlarda gelen elçiyi bir süre gözaltında tutmakta bir sakınca yoktur.

6- Elçilerle birlikte gelen maiyetlerinin de dokunulmazlığı vardır.

7- Gönderilen elçi, geldiği ülke nazarında bir suçlu dahi olsa, elçilik sıfatı devam ettiği sürece dokunulmaz.

8- Elçileri ağırlamak, gerekirse hediye vermek sünnettir.

9- Elçileri doğrudan devlet başkanının huzuruna almadan huzura nasıl girileceğini öğretmek, ülkenin bu husustaki kurallarını belletmek gerekir.

Elçileri huzuruna kabul eden islam liderinin güzel elbisesini giyinmesi sünnettir.

10- Gelen elçiyle gönderilen hediye kabul edilir. Ancak savaş durumunda iseler ve oyalama, aldatma gibi bir yol izlendiği takdirde kabul edilmez.

11- İslâm devlet başkanının başka bir ülkeye gönderdiği elçiyle birlikte o devlet reisine bir hediye göndermesinde bir sakınca yoktur.

12- Elçi aldığı talimat uyarınca gerekeni çekinmeden ifade etmekle yükümlüdür.

13- Şifahi bir bilgiyle gönderilebileceği gibi yazılı bir bilgiyle de gönderilebilir.

14- Resülüîlah (a.s.)'m çevre hükümdarlarına ve kabile reislerine gönderdiği elçilere birer yazılı metin de verdiği olmuştur.

15- Gönderilecek elçinin, gideceği ülkenin âdet ve geleneklerini az-çok bilmesi, rahat, pürüzsüz konuşan, hazır cevap, nazik ve gerektiğinde cesur bir kişi olması söz konusudur. [301]

Muhasara Altında Tutulan Kafirlerin Müslümanlardan Bir Adamın Hükmüne Razı Olup İnmeleri

Hendek gazası hayli sıkıcı ve korkutucu oldu. Müşrikler islâm aleyhine birleşip Medine üzerine yürüdüler. Peygamberimizin (a.s.) böyle bir saldırı karşısında Medine'li yahûdilerin bir ihanette bulunma-lan ihtimalini dikkate alarak daha önce onlarla ciddi bir anlaşma yapmış bulunuyordu. Ne var ki, Kurayzalı'lar bu anlaşmaya sadık kalmadılar, gelen müttefik müşriklerle gizlice görüşerek müslünıanlar aleyhine tavır aldılar.

Hendek savaşı, kuşatması hayli sürdü ve Medine'liler korku ve sarsıntı geçirdiler. Derken Cenab-ı Hak yardımda bulundu. Nuaym'm uyguladığı taktik tesirini gösterdi. Cumartesi taarruza geçmek isteyen müşriklere,

Kurayzalı'lar "biz cumartesi savaşmayız, bu bize yasak kılınmıştır. Başka bir gün seçiniz" diye cevap gönderince Kureyş müşriklerinin güveni sarsıldı. Yahudilerin kendilerine ihanet ettiğine iyice inandılar. Derken çıkan şiddetli bir fırtına bütün gece ortalığı alabora etti. Fırtına bütünüyle mütteSk kuvvetler üzerine yönelik bulunuyordu. Ortada ne çadır kaldı,.ne mühimmat, her şey alt-üst oldu. Düşman askeri korku ve dehşet içinde dağıldı ve sabah olunca taşıyabildiklerini toplayıp kaçtılar. Gün ağarmca bunlardan kimse ortada kalmamış oldu.

Müslümanlar rahat bir nefes aldılar ve düşmanlarının savaşamayıp kaçtıklarına iyice kanaat getirdikten sonra döndüler. Ne var ki önlerinde bir diğer önemli mesele bulunuyordu. Yahudilere artık güvenmenin safdillik olacağında ve fırsat buldukları takdirde Müslümanlara kötülükten kaçınmayacaklarında şüphe kalmamış bulunuyordu. Cenâb-ı Hakk'm sevkettiği şiddetli fırtına yüzünden bu defa başarılı olamadılarsa daha başka bir zaman ilk fırsatta müşriklerle birleşip müslümanları Medine'den kapı dışarı edecekleri kanaati iyice hakim oldu. O halde yılanın kuyruğunu keserek başını bırakmak doğru değildi ve o bakımdan Benî Kurayza yahudilerine iyi bir ders ve ceza vermek gerekliydi. Bunun için Resûlüllah (a.s.) müslümanlarm ikindi namazını Benî Kurayza semtinin etrafında toplanıp kılmaları için bir duyuruda bulundu, Hz. Ali (r.a.) da islâm sancağını kaldırıp ilerledi. Benî Kurayza yahudileri Benî Nadr gibi kale içinde bulunuyorlardı. Ancak bu onları mücahidlerin elinden kurtarmaya yeterli değildi. Böylece üiüslümanlar Benî Kurayza'yi kuşattılar. Kuşatma yirmi beş gün devam etti. Karşılıklı ok, taş ve benzeri şeyler atma birbirini izleyip durdu. Kuşatma uzaymca Kurayzah'lar ümitsizliğe düştüler ve müslümanlarm çok azimli bulunduklarını da anlayınca Hz. Peygam-ber'e (a.s.) elçi gönderdiler. Medine'li Ebu Lübabe ile aralarında yakın bir dostluk ve samimiyet bulunuyordu. O bakımdan onu görmek istediler. Ebû Lübabe Resûlüilah'm (a.s.) emriyle kale içine girdi. Erkekler onu karşıladılar, kadınlar ağlaşıp yardım dilediler. Bir hayli görüşler ortaya çıktı ve sonunda Hz. Muhammed'in (a.s.) hükmüne razı olmaya, karar verdiler. Fakat çok geçmeden bu kararlarından vazgeçip Şanı dolaylarındaki Erziat'a gitmelerine izin verilmesi talebinde bulunmayı kararlaştırdılar.

Daha önce Benî Nadir kabilesi, bu husustaki Hazrec kabilesinden yardım dilemiş ve gereken yardım gösterilerek istedikleri ülkeye göç etmişlerdi. Bu defa Benî Kurayza yaptığı hıyanet ve ihanetin cezasız kalmayacağını

görünce Evs kabilesinden yardım istediler ve Hazreç kabilesinin Benî Nadir kabilesine gösterdiği desteği misal vererek bu konuda Hz. Muhammedü (a.s.) ikna etmelerini istediler. Bu talepleri Resûlüllah (a.s.) tarafından reddedildi. Haklarında verilecek hüküm için Evs kabilesinden bir hakemin hükmüne razı olacaklarım bildirdiler. Bu arzuları uygun görülüp Sa'd b. Muâz (r.a.) hakem olarak belirlendi. Ama Hz. Sa'd (r.a.) bu yahudilere lâyık oldukları cezayı vermediği takdirde onların boş durmayacağını ve yine müşriklerle gizliden işbirliği sağlayıp îslâm aleyhine hareket edeceklerini ve devamlı bir huzursuzluk kaynağı olacaklarım çok iyi bildiğinden gereken kararı verdi: Kurayza kabilesinin silahı bırakarak kalelerinden dışarı çıkmalarım istedi. Onlar da bu karara uyarak silahlarını bırakıp kale dışına çıktılar. Arkasından Sa'd (r.a.) kararının ikinci maddesini ortaya koydu: Kurayza kabilesinin savaşçıları öldürülecek, kadınları ve çocukları esîr edilecek.

Resûlüllah (a.s.), Sa'd b. Muaz'ın verdiği kararı ve hükmü . öğrenince tasvip etti ve: "Allah da, müminler de bu hükümden hoşnut oldular. Bana emrolunan hüküm de bundan başkası değildir" buyurdu.

Böylece Ahzab, diğer bir ifadeyle Hendek savaşının sona ermesi ve İslâm düşmanı yahudi kabilesinin ortadan kaldırılması, mü'minleri rahata kavuşturdu, endişelerim giderdi ve Medine düşmandan temizlenmiş olup Şehir devletinin önündeki engel kalkmış oldu. [302]

Konuyla Îlgili Hadis

Ebû Saîd (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Kurayza ehli (Benî Kurayza kabilesi) Sa'd b. Muâz'ın hükmüne uyarak (kalelerinden) indiler. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Sa'd'e haber gönderip çağırdı. O da merkebinin üzerinde Eesûlüilah'a (a.s.) geldi. Sa'd mescid'e yaklaşınca: Resûlüllah (a.s.) (ensara): "Kabilenizin başı, söz sahibinin önünde ayağa kalkınız veya hayırlınız karşısında ayağa kalkınız" buyurdu. Sa'd gelip Peygamberimizin (a.s.) yanına oturdu ve Peygamber (a.s.) şöyle dedi: "Şüphesiz bunlar (Benî Kurayza kabilesi) senin hükmüne uyarak indiler..." Sa'd (r.a.) de: 'Doğrusu ben onların savaşçılarının öldürülmesine,

kadın ve çocuklarının esîr edilmesine hükmediyorum" diye cevap verdi. Bunun üzerine Kesûlüllah (a.s.): "And olsun ki, O (en büyük) hükümdarın hükmettiğiyle hükmetmiş bulunuyorsun." Diğer bir lafızla: "Azîz ve Celîl olan Allah'ın hükmüne uygun hükmettin" buyurdu. [303]

Tahliller ve Rivayetler

Ebû Saîd hadîsi sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir. Hadîs daha çok savaş esnasında düşman tarafın da kabul edeceği bir kişiyi hakem seçip tarafların onun kararma ve hükmüne uymaları konusunu yansıtmaktadır. Böylece bir kişinin vereceği hükme razı olabilmenin caiz olduğuna delâlet etmekte ve ancak o kişinin ehl-i hallu ve akd olması gerektiğini ifade etmektedir. Zira Sa'd b. Muaz (r.a.), hem yahudi kabilesi olan Kurayza'nm yeminli adamları, hem de ensarın başı ve Resûlüllah'ın (a.s.) güvendiği bir kişi idi. Nitekim Hz. Sa'd, sözü edilen yahudilerin büyük bir ihanet içinde olduklarını ve her fırsatta bu ihanetlerini sergileyeceklerini ve devamlı surette Medine'yi rahatsız ve tedirgin eden bir çıban başı olarak düşmanlıklarını sürdüreceklerini, kendileriyle yapılacak hiçbir anlaşmaya sadık kalmayacaklarını çok iyi biliyordu. O bakımdan verdiği hüküm, Allah'ın ve Resûlüllah'ın (a.s.) muradına uygun düşmüş ve hüsn-ü kabul görmüştür.

Hadîsin son kısmı sahîh rivayetler doğrultusunda az farklı lafızlarla belirtilmiştir:. "Bu gün and olsun ki onlar hakkında yedi göğün ., üstünde bu konuda hükmeden Allah'ın (c.c.) hükmüyle hükmetmiş bulunuyorsun."

Câbir'den yapılan rivayette ise şu îafıza yer verilmiş bulunuyor: "Ya Sa'd! Onlar hakkında hükmet!" Sa'd de: "Allah ve Onun Resulü hükmetmekte daha haklı ve daha lâyıktırlar" diye cevap veriyor.

Resûlüllah (a.s.) ona: "Gerçekten Allah onlar hakkında hükmetmeni (bir karar vermeni) sana emretti" buyuruyor,

Ibn Ishak'm rivayetinde ise: "And olsun ki onlar hakkında, Allah'ın yıldızlarla donatılmış yedi göğün üstünde hükmettiğiyle hükmetmiş bulunuyorsun."

Böylece savaşır durumda olan Kıırayza yahudileri Ibn îshak'in rivayetine göre, Sa'd'm hükmüne razı olup Hars kızının evine inip oturdular. Başka bir rivayete göre, Üsame b. Zeyd'in evine inip orada toplandılar. Bazı tesbitlere göre, yahudiler bu iki evde toplandılar. Nitekim Câbir (r.a.) den yapılan rivayet de bunu doğrulamaktadır. Sonra îbn Ishak diyor ki: "Onlar için bir hendek veya birkaç hendek hazırlandı ve öylece o hendeklere indirilerek öldürüldüler. Sonra da malları, kadınları ve çocukları ganimet olarak mücahidlere taksim edildi. Evlerinin çoğu veya tamamı Muhacirlere verilmiştir.

Kurayza kavminin savaşçılarının sayısı 700-800 olduğu rivayet edilmektedir. Ancak Tirmizî, Nesâî ve îbn Hibban'm sahîh isnadla yaptıkları rivayette, sayılarının dört yüz kadar olduğu belirtilmiştir. Bazısına göre, sayılarının dokuz yüze yaklaştığı bildirilmektedir. Ancak dörtyüz sayısı en doğru olanıdır. [304]

Çıkarılan Hükümler.

1- islâm halîfe veya hükümdarı savaş halinde tarafların kabul edeceği bir müslümanm hakem tayin edilmesini uygun görebilir.

2- Ancak bu müslümanm ehl-i hallü ve'l-akd olması gerekir.

3- Vereceği hükmün Kur'ân'ın taşıdığı esaslara uygun olması söz konusudur.

4- Anlaşma yapıp düşmandan yana olmayacağı, müslümanları destekleyeceğini kabul eden ve sonra buna sadık kalmayıp ihanet eden zimmîlerin savaşçıları öldürülür. [305]

Cizye Almak ve Ehl-i Zimmet ile Yapılacak Akid

Cizye, bilindiği üzere gayr-i müslim vatandaşlardan alman vergi, diğer bir tabirle baş vergisi demektir. Osmanlılar zamanında cizye toplayan

tahsildara "cizyedar", cizye vermekle yükümlü olan gayr-i müslim vatandaşlara "cizyegüzar" denirdi.

Bu vergi, gayr-i müslimlerin islâm devletinin himayesine alınması ve askerlikten muaf tutulmaları karşılığı alınırdı. Bu vatandaşlar aynı zamanda inanç ve ibâdetlerini yerine getirme hürriyetine sahip oldukları gibi, meşru sınırları içinde çalışıp kazanç temin etmekte de serbest idiler. Yeter ki, casusluk yapmasınlar, ihanette bulunmasınlar, düşmanla gizli temas kurmasınlar ve İslâm'ı zedeleyecek söz ve davranışlardan kaçınsınlar... Aksi halde vatandaşlık hakkını kaybeder, ağır bir suç işlemişlerse cezalandırılırlar, değilse ülke dışına çıkartılırlar.
[306]

Îlgili Hadisler

Ömer (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, mecûsîden cizye almak istememiş, tâ ki Abdurrahman b. Avf (r.a.), Peygamberimize (a.s.) gelip (olumlu) meyil gösteren bir mecûsîden cizye aldığına şehadette bulununca (o da almaya karar vermiştir)." [307]

Diğer bir rivayette ise olay şöyle belirtilmiştir: "Efe. Ömer (r.a.) mesûsî hakkında konuşup "bunlarla ilgili ne yapacağımı bilemiyorum" dedi. Bunun üzerine Abdurrahman b. Avf (r.a.) ona şöyle dedi: "Ben, Resûlüîlah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu duydum: "Kitap ehli hakkında uyguladığınız yol ve yöntemi onlar hakkında da uygulayın." [308]

Muğîre b. Şu'be (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Kisra'mn görevlendirip gönderdiği adama şöyle demiştir: 'Peygamberimiz (a.s.) bize, sizler yalnız Alllah'a kulluk ve ibâdet edinceye veyahut cizye verinceye kadar sizinle savaşmamızı emretti." [309]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Ebû Tâlib hastalandı. Kureyş kabilesi ona sormaya geldi ve bu arada Peygamberimiz (a.s.) de ona gelmiş oldu. Kureyşli'ler Resûlüllahı (a.s.) Ebû Tâlib'e şikâyet ettiler. Bunun üzerine Ebû Tâlib, Peygamberimize (a.s.) sordu: "Kardeşimin oğlu, kendi kavminden ne istiyorsun, arzun nedir?" O da şu cevabı verdi:

"Onlardan sadece bir kelime (söz) arzu ediyorum ki onu söyledikleri takdirde Araplar onlara tabi olurlar, acemler (arap olmayanlar) da onlara cizye verirler." Ebû Tâlib: "Bir tek söz mü?" diye sordu. O da: "Evet, bir tek söz: JLâ İlahe İllallah desinler" diye cevap verdi. Bunun üzerine Kureyşliler: 'Bir tek ilâh! Diğer sonraki dinde de (Hıristiyanlıkta) hiç böyle bir şey duymadık. Bu, uydurmadan başka bir şey değildir" diyerek hayretini belirttiler.

Bunun üzerine Sa'd Sûresinin baş kısmındaki şu âyetler indi:

"Sa'd. Öğüt veren Kur'ân'a and olsun. O inkâr edenler bir gurur ve bölünme içindedirler. Onlardan önce nice nesilleri yok ettik ki çığlık atıp yardım istiyorlardı. Ama artık kurtulma vakti değildi. Kendilerine uyarıcı bir peygamber geldi diye hayret "ediyorlar ve kâfirler: Bu çok yalancı bir sihirbazdır, ilâhları bir tek ilâh mı yapıyor? Doğrusu bu şaşılacak şey" dediler. Onlardan ileri gelen grupda: "Haydi yürüyün de ilâhlarınıza (ibadet ve bağUlıkda) sabır gösterin. Çünkü elbette (sizden) istenilen de budur. Diğer sonraki dinde de (hıristiyanhkta) hiç böyîe bir şey duymadık. Bu uydurmadan başkası değildir." [310]

Bu konuda rivayet edilen on bir hadis daha bulunuyor. Önemine binaen sekizini meâlen naklettikten sonra mücteüidlerin görüş ve istidlallerini, ilim adamlarının görüş ve tesbitlerini belirteceğiz:

Ömer b. Abdilazîz'den yapılan rivayette, deniliyor ki: "Resûlüllah (a.s.) Yemen halkına, yani onlardan İslâm vatandaşlığını ve idaresini kabul edenlere: Sizden her kişi üzerine yılda bir dînar (cizye) gerekli kılınmıştır." [311]

Diğer bir rivayette hadîste şu cümleye de yer verilmiştir: "Veyahut o kıymette meâfîr (Yemen1 de dikilip imal edilen elbise)..."

Amr b. Avf el-Ensarî'den (r.a.) yapılan rivayete göre: Resûlüllah (a.s.) efendimiz Ebû Ubeyde b. Cerrah'ı (r.a.), cizyeyi alıp getirmesi için Bahreyn'e gönderdi. Zira Resûlüllah (a.s.) Bahreyn'le sulh anlaşması yapmış ve üzerlerine de Aiâ b. el-Hadramî'yi emîr olarak tayin etmiştir." [312]

Zührî (a.s.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi yermiştir: "Kesûlüllah (a.s.) mecusî olan Bahreyn halkından cizye kabul etmiştir

(mecûsîdirler diye almamazlık etmemiştir)." [313]

(r.a.) den yapılan rivayette; Resûlüllah (a.s.)> Halid b. Velîd'i, Ukeydir Devme üzerine gönderdi. Giden müfreze onu yakaladılar ve alıp getirdiler. Resûlüllah (a.s.) onun kanının dökülmesine engel oldu ve cizye hususunda barış anlaşması yaptılar." [314]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: IfResûlüllah (a.s.) Necran halkıyla, aşağıdaki şeyleri her yıl cizye vermeleri şartiyle sulh anlaşması yaptı:

1- İki bin hülle (alt, üst elbise). Bunun yarısını safer, yarısını da receb ayında mü slü m anlara ödeyecekler.

2- Ariye (ödünç-iğreti) olarak otuz zırh, otuz at, otuz deve ve her çeşit silahtan (müslümanlarıı savaşta kullanmaları için) otuzar tane verecekler ve müslümanlar bunları asıl sahiplerine geri verinceye kadar ona zamin olacaklar. Yemen'de bir hile, gadir olduğu takdirde müslümanlar bu silahlarla tenkile gidecekler, ancak onların ibadet yerleri yıkılmayacak, onların din büyüğü (mabedinden) çıkarılmayacak ve dinlerinden dolayı fitneye uğratılmayacaklar. Bu da bir olay çıkarmadıkları ve riba faiz yemedikleri sürece böyledir. [315]

îbn Sihab'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: 'Kitap ehlinden ilk cizye veren Necran ehli olmuştur ki bunlar nasarâ (hıristiyan) idiler." [316]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Kadın evlâd doğurmaz olunca veya evlâdı yaşamayınca kendi üzerine şöyle adamada bulunurdu: "Bir çocuğum yaşayacak olursa onu yahudî yaparım. Benî Nadîr kabilesi yurtlarından çıkarılınca aralarında ensar çocuklarından da bulunuyordu." Oğullarımızı terketmeyiz" dediler.

Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah şu âyeti indirdi: "Dinde hiçbir zorlama yoktur. Şüphesiz doğru eğriden, hak bâtıldan, hidâyet delâletten, imân küfürden (ayrılıp) ortaya çıkmıştır..." [317]

Bu olay ve hadîs, bir putperestin yahudileştiği takdirde bunun kabul edileceğine, kitap ehlinden olan diğer kimseler gibi sayılacağına delâlet etmektedir.

îbn Nuceyh'ten yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: Mucahid'e "Neden Şam ehli üzerine (adam başı) dört dînar, Yemen ehli üzerine bir dînar (cizye) takdir edilmiştir?" diye sorduğumuzda şu cevabı verdi: "Bu daha çok bolhık-zenginlik açısından böyle takdir edilmiştir," [318]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Ha ne filer, cizye alma konusunda rükün doğrultusunda bunun birtakım şartları olduğunu belirtmişler ve bu şartları kendinde taşımayanlardan cizye kabul edilmeyeceğini, böyleleri hakkında ya İslâm'a girmekten veyahut boyunlarım vurmaktan başka bir yol olmadığını hükme bağlamışlardır:

Cizye almanın rükün doğrultusundaki şartları:

1- Kendisiyle muahade yapılan kimsenin veya kabilenin Arap müşriklerinden olmaması,

Zira arap müşriklerinden ancak İslâm'a girmeleri, kabul edilir.

Aksi halde boyunları vurulur. Kitap ehline gelince, bunlarla akd-i zimmet yapmak caizdir. Yani bunlar kendi dinleri üzere kalıp islâm himayesine girerek vatandaşlık statüsüne tabi tutulmalarını talep ederse, imam veya yetkili kıldığı kurum veya şahıs onların bu talebini olumlu karşılayıp akd-i zimmet yapabilir. Artık kitap ehlinin Arap veya Acemden olduğuna bakılmaz.

Mecusîlere gelince, bunlar hakkında da kitap ehli hakkında uygulanan statü uygulanabilir. Yani bunlarla da akd-i zimmet yapılabilir. Çünkü Resûlülllah (a.s.) Efendimiz: "Mecusîler hakkında, kitap ehli hakkında uyguladığınız yol ve yöntemi uygulayınız" buyurmuştur. [319]

Hz. Ömer'in de (r.a.) mecusîler hakkında aynı şeyi uyguladığı yukarıdaki rivayetlerle ortaya konulmuş bulunuyor.

2- Murted*olmaması, Zira murtedden ancak islâm'a dönmesi kabul edilir. Aksi halde öldürülür. Cizye alınarak akd-i zimmet yapılmaz.

3- Arap Sahillerinden olmaması, Sabifler, Ebû Hanîfe'ye göre Zebur okuyup onunla amel eden kitap ehlidir. O bakımdan talebleri halinde onlarla da akd-i zimmet yaparak cizye almak caizdir. Imameyne göre, bunlar yıldızlara taparlar ve putperest sayılırlar, yani o hükmü taşırlar. Acemden olurlarsa cizye alınır, Araplardan olurlarsa cizye alınmaz. Müşrik araplar hakkında uygulanan hüküm uygulanır. [320]

4- Yapılacak akd-i zimmetin devamlılık arzetmesi, Muvakkat bir zaman için akd-i zimmet yapılmaz. O halde ister ehli kitab olsun, ister Arap olmayan müşrikler olsun veya sabii ve me-cusi olsun, akd-i zimmet talebinde bulundukları zaman, belli bir süre kaydı ileri sürmeksizin devamlı zimmi olarak kalacaklarını kabul ettikleri takdirde akd-i zimmet yapmak sahih olur. [321]

Kendileriyle akd-i zimmet yapılanlarla ilgili akdin hükmüne gelince:

1- Canları korunmuştur, ilahi hududun gerektirdiği hususlar dışında kimse onları öldüremez. Canları teminat altına alınmıştır. Ancak ölüm veya hapis cezasını gerektiren bir suç işlerlerse bu istisna teşkil eder.

2- Malları da teminat altına alınmıştır. Kimse haksız yere onların malına tecavüz etme hakkında sahip değildir.

3- Namus ve meskenleri de ma'sumdur, tecavüzden korunmuştur,

4- ibadet, ticaret, çalışma hürriyetine sahiptirler. Kendi ölçülerine göre okuma, tahsil yapma, okutma hakkında da sahiptirler.

Kendileriyle Akd-i zimmet Yapılanlardan Cizye Alabilmenin Şartları:

1- Akli dengesi yerinde olması,

Delilerden, akli dengesi bozuk olanlardan, cizye alınmaz.

2- Ergin olması, Çocuklardan cizye alınmaz.

3- Erkek olması,

Kadınlardan cizye alınmaz.

Böylece İslam, baş eğip İslam devletinin himayesine giren zimmiler üzerinde bir zulüm kâbusu koymamış, sadece ergin, akil ve erkek olan

zimmilerden cizye almayı uygun görerek onlara rahat bir hayat imkanı tanımıştır.

4- Sağlığı yerinde olması, Hasta olan zimmilerden cizye alınmaz. Zira çalışıp kazanma şansı yoktur. Aynı zamanda savaşacak durumda değildir.

5- Çok yaşlı, bunak sakat olmaması, Bunlar bizatihi himayeye ve bakıma muhtaç kimselerdir. O bakımdan kendilerinden cizye alınmaz. İbadethanelerde olan kimseler çalışma kudretleri oldukları takdirde onlardan da cizye alınır.

6- Hür olması Zimmilerin kölelerinden cizye alınmaz. [322]

Cizye almaya ne zaman başlanır?

Akd-i zimmet yapılınca cizye senenin başında alınır, sonuna bırakılmaz. Ancak durumu müsait olan yıllık cizyesini bir defada öder, müsait olmayanlardan her ay taksit taksit alınır.

Cizye ne zaman sakıt olur?

Kendileriyle akd-i zimmet yapılıp cizye almanlar hayatta olup aklî dengeleri ve sağlıkları yerinde olduğu sürece cizye ödemekle yükümlüdürler. Sağlıkları bozulduğu veya çok yaşlandıkları, bu-nadıkları zaman artık cizye alınmaz. İslâm'a girdikleri takdirde de cizye sona erer, yani artık alınmaz. Ölüm olayı ile de cizye sona erer.

b) Şâfîîlere göre cizyenin akit şekli şöyledir: Sizin İslâm ülkesinde kalıp karar kılmanızı uygun görüyorum veya sizin islâm ülkesinde ikametinize izin veriyorum. Şu şartla ki, cizye vereceksiniz ve îslâmî ahkâma baş eğeceksiniz..

Akd-i zimmet yapılırken her kişiden ne miktar cizye alınacağı tasrîh edilir ve sahîh kavle göre bu da şarttır. Mezhebin açık görüşüne göre, muvakkat zimmet sahîh değildir. Yani belirli bir süre için akd-i zimmet sahîh olmaz. Bunun süresiz olması söz konusudur.

Allah'a, Resûlüllâh'a ve İslâm'a dil uzatmayacaklarını şart koşmaya gerek yoktur. Çünkü yapılan akidde İslâm devletinin himayesine alındıklarına göre, bunlara saygılı olmaları ve sözlü, fiili bir sataşmada bulunmamaları zimnen şart koşulmuş ve kabul edilmiş sayılır;

İslâm ülkesinde bir kâfire rastlanır da o "Allah'ın kelamım duymak için ülkenize girdim veya elçi olarak veyahut bir müslümanm emanına mazhar olarak girdim derse, tasdik edilir. Aksi tebeyyün edinceye kadar dokunulmaz.

Akd-i zimmeti imamın veya naibinin yapması şarttır. Casus olduğu endişesi hâkim olduğu takdirde talebi olumlu karşılanmaz. Bunun dışındakilerin talebi olumlu karşılanabilir.

Kimlerin Akd-i zimmet ve Cizye Verme Hususunda Talepleri Kabul Edilir?

1- Kitap ehli olan yahudî ve hıristiyanların,

2- Mecusîlerin,

3- Dini neshedilmeden önce yahudi veya hıristiyan olanların evlâdlarımn,

4- İbrahim Peygamber'in (a.s.) sahifeleriyle amel ettiğini iddia edenlerin,

5- Dâvud Peygambere indirilen Zebur'la amel ettiklerini iddia edenlerin,

6- Ana veya babasından biri kitap ehli diğeri putperest olan çiftten dünyaya gelenlerin...

Kimlerden Cizye Alınmaz?

Hanefî'lerde olduğu gibi, kadından, eşcinselden, köleden, çocuktan, deliden cizye alınmaz.

Zimmînin oğlu ergin olur da istenilen cizyeyi vermezse, kendi ülkesine geri gönderilir. Dokunulmaz, cezalandırılmaz.

Mezhebin zahirine göre, yaşlıdan, piri faniden, a'madan, rahipten, işçiden de cizye alınır. Bir yılı dolduğu halde sıkıntıda olduğu için cizye veremeyen kimseye sıkıntısı ortadan kalkıncaya, yani mali imkan buluncaya kadar mühlet verilir. Bu da İslam'ın kendi vatandaşlarına gösterdiği bir başka kolaylık ve rahatlıktır. [323]

Hicaz sınırları içine hiçbir zimmi kabul edilmez. Bu da Mekke, Medine, Yemame ve bu üçüne bağlı olan kasaba, şehir ve köylerden ibarettir.

İzin almadan giren bir kafir veya kitap ehli veya mecusi derhal ülke sınırları yani hicaz sınırları dışına çıkartılır. Ancak giren kimse elçi veya bir devlet

adamıysa ve onun girmesinde müslümanlar için bir maslahat (fayda) düşünülüyorsa, o takdirde bir süre kalmasına izin verilir.

Cizyenin adam basma miktarr yıllık en az bir dinardır. İmam günün şartlarına ve akd-i zimmet yapanların mali durumlarına göre bu nisbeti artırabilir. [324]

c) Hanbeli'lere göre de cizye kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

"Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayanlar, Allah'ın ve peygamberinin haram kıldığını haram saymayanlar ve hak dini (Islamı) din edinmeyenlerle -boyun eğip küçülmüş olarak elden cizye vermelerine kadar- savaşın." [325]

Sünnetteki yerini ise yukarıda naklettiğimiz hadîsler oluşturmaktadır, tema' ise bu iki kaynağa uyarak cizyenin meşru olduğunu belirtmiştir.

Kitap ehli olan yahudî ve hıristiyanlardan cizye alınır. Me-cusîlerden ise, çoğuna göre onlar da bir bakıma kitap ehli sayıldıklarından onlardan cizye almakta bir sakınca yoktur. Bunların dışında kalanlara gelince, onlardan cizye kabul edilmez. Ya îslâmiyeti kabul ederler veyahut savaş gerekli olur, Mürted ise öldürülmesi söz konusudur.

Akd-i zimmet Ancak Şu İki Şartla Caiz Olur:

a) Her yıl cizyenin ödenmesi,

b) îslâmî ahkâmın kabul edilmesi..

Böylece akd-i zimmetin belli bir süreye bağlı olmayarak devamlı olabilmesi için mutlaka bunun için iki şartın gerçekleşmesi lâzımdır.

Cizye, kişilerin ekonomik gücüne göre belirlenir ve bu üç kısma ayrılır. [326]

d) Mâlikîler de cizye konusunda diğer mezheplerle aynı görüştedirler. Şu farkla ki, Islâmiyete davet edilip onu kabul etmeyen her ümmet, millet ve kabileden -ister kitap ehli olsun, ister olmasın-cizye almak caizdir, imam Mâlik bu hususta daha çok Abdullah b. Ömer'in (r.a.), Musa b. Ukbe'den aldığı Resûlüliah'ın (a.s.) Münzir b. Sâvî'ye yazdığı şu mektupla istidlal etmiştir: "Bismillahirrahmânirra-bim: Muhammed Resûlüllah'dan Münzir b. Sâvî'ye: Şüphesiz ki ben Allah'a hamdediyorum. Allah'tan başka ilâh

yoktur. Mektubun bana geldi. İçinde yazılı olanı duydum. Artık kim bizim namazımızı kılar, kıblemize yönelir ve kestiğimiz hayvandan yerse, şüphesiz o öyle bir müslümandır ki onun için Allah'ın ve Resulünün zimmeti vardır. Sizden kim böyle yapar (bu yola girip imân ederse) artık o güvendedir. Kim de kabul etmezse onun üzerine cizye gerekir." [327]

Münzir b. Savı kitap ehlinden değildir, Arap müşriklerinden sayılırdı. [328]

Tahliller ve Rivayetler

251 no'lu Ömer hadîsiyle 252 no'lu Abdurrahmân hadîsi çeşitli tariklerden az farklı lafızlarla rivayet edilmiş bulunuyor.

Muvatta'da Cafer b. Muhammed'den, o da babasından rivayet etmiş, babası ise Hz. Ömer'in (a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Mecusîlerle ilgili ne yapacağımı bilemiyorum." Bunun üzerine Abdurrahmân b. Avf şöyle demiştir: "Ben, Resûlüllah (a.s.)'den şöyle buyurduğuna şehadet ediyorum: "Kitap ehli hakkında uyguladığınız yol ve yöntemi onlar hakkında da uygulayın!"

Bu rivayet her ne kadar munkati'se de ricalinin hepsi sikadır. Aynı hadîsi Darekutnî ve Ibn Münzir el-Garâib'de Ebû Ali el-Hanefî tarikiyle imam Mâîik'ten rivayet etmişlerdir. Orada sadece, "babası da onun dedesinden rivayet etmiş" fazlalığı yer almaktadır. Bu da diğeri gibi münkati'dir. Zira dedesi Ali b. Hüseyin, Abdurrahmân b. Avf e ulaşmamıştır.

Ancak Müslim'in Alâ' b. el-Hadremî'den rivayet ettiği hadîs buna şahit olarak gösterilebilir.

imam Şafiî'nin Hz. AH (r.a.) den yaptığı rivayete göre, Hz. Ali (r.a.) mecusîler hakkında şu bilgiyi vermiştir: "Mecusîler de kitap ehlinden idi. Okuyup yazarlardı. Hükümdarları bir gün şarap içerek iyice sarhoş olmuş ve kızkardeşiyle cinsel temasta bulunmuştu. Sabah olunca işlediği bu günahının günah ^olmadığına dair fetva aradı ve ilim adamlarını topladı. Onlara: "Âdem Peygamber kendi oğullarını kızlarıyla evlendirmiştir..." diyerek maksadını anlattı. Onlardan çoğu ona itaat ederek bir sakınca

olmadığı görüşünde olduğunu belirttiler. Buna muhalefet edenleri ise hükümdar öldürüyor. Böylece ne kitapları, ne de kalplerindeki imânları kalıyor."

Ancak Hanefîler bu hususta farklı bir ietihadda bulunmuşlardır ki yukarıda ona değinmiş bulunuyoruz.

255 no'lu Ömer b. Abdilazîz hadisi murseldir. Yani senedinden bir şahaba düşmüş bulunuyor. Ancak bu mealdeki Muâz hadisi bunun sıhhatma şehadet etmektedir. •

256 no'lu Amr hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salihtir. Böylece islâm devletinin idaresi altına girmeyi kabul eden ülkelerden cizye almanın meşruiyetine delâlet etmektedir.

257 no'lu Zührî hadisi de murseldir, senedinden bir sahabi düşmüştür. Ancak sıhhatma şehadet eden sahih rivayetler bulunuyor. Hadis, mecusilerden cizye almanın caiz olduğuna delalet etmektedir.

258 no'lu Enes hadîsini aynı zamanda Beyhakî tahrîc etmiş, Ebû Dâvud ile el-Münzirî bu rivayet hakkında bir görüş beyan etmemişlerdir. Bu da rivayetin sahîh olduğunu gösterir. Nitekim yapılan tesbitte, ricalinin hepsinin sika olduğu belirlenmiştir.

Bu hadîs, kitap ehli olmayanlardan da cizye almanın cevazına delâlet etmektedir. Aynı zamanda Arap müşriklerinden de cizye alınabilir hükmü çıkmaktadır.

259 no'lu Ibn Abbas hadîsinde Süddî'nin îbn Abbas (r.a.) dan duyduğu şüphelidir. O bakımdan ilim adamları bu açıdan rivayeti zayıf görmüşlerse de mana bakımından ona şahit olan rivayetler bulunuyor. Nitekim Ibn Ebî Şeybe'nin Şa'bî'den yaptığı şu rivayet bunun şahitlerinden biridir: "Resûlüllah (a.s.), Necran halkına mektup yazdı ki, onlar Hıristiyan olarak bulunuyorlardı: "Sizden kim riba (faiz) üzere (bu haramı işlemek üzere) bey'at ederse, onuri için zimmet yoktur, (islâm devleti vatandaşı olarak kabul edilmez).,"

260 no'lu Ibn Şihab hadîsi murseldir. O bakımdan istidlale salih değildir.

261 no'lu Ibn Abbas hadîsini Ebû Dâvud üç, Nesâî iki tarikle rivayet etmiş bulunuyor. Ricalinin hemen hepsi güvenilir sayılmış, ta'ne uğrayan

olmamıştır. Hadîs, putperestlerin yahudîliği seçmesi halinde kitap ehlinden sayılacağına delildir. Bunun gibi hıristiyanlığı da kabul eden müşrikler kitap ehli kapsamına girer.

262 no'lu Ibn ebî Nucayh hadîsi sahîhtir. Hadîs cizyenin daha çok kişi ve ailelerin malî durumuna göre takdir edileceğine delâlet etmektedir. Böylece imam bu hususta gereken araştırmayı yapıp ona göre bir nisbet belirleyebilir. O bakımdan buna bir taban ve tavan tesbit etmek isabetli olmaz. [329]

Çıkarılan Hükümler.

1- Cizye kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

2- Cizye alınacak kimsenin veya kabile ve ülkenin Arap müşriklerinden olmaması gerekir.

3- Arap müşrikleri için sadece şu iki seçeneğin söz konusu olduğu: Ya Islâmiyeti kabul etmeleri veyahut öldürülmeleri...

Bu Hanefîlere göredir.

4- Akd-i zimmet (islâm devletinin idaresi altına girme akdi) caizdir.

5- Mecusîlere gelince: Cizye ve akd-i zimmet hususunda kitap ehline uygulanan statü bunlar hakkında da aynen uygulanabilir.

6- Murted ile akd-i zimmet yapmak caiz değildir. Zira mürted, önce müslüman iken Islâmiyetten ayrılan kimse demektir. Islâmiyete dönmediği takdirde öldürülür. Onun için başka bir seçenek yoktur.

7- Sabiîlerden cizye kabul edilip edilmeyeceği ihtilâf konusudur. Ebû Hanîfe'ye göre, bunlar da Zebur'a inandıkları için kitap ehli sayılırlar.

Imameyne göre acem sabiîlerinden cizye kabul edilir, Arap sabiîlerinden değil.

8- Yapılacak akdi zimmet devamlılık arzettiği takdirde caiz olur. Süreli bir akd-i zimmet caiz değildir.

9- Kendisiyle akd-i zimmet yapılan kimsenin canı, malı ırzı korunmuş olur.

10- Zimmîlerin ibadet ve inançlarına dokunulmaz. Islamı küçük düşürecek bir davranışta veya sözde bulunmadıkları takdirde kendi inançlarında hür sayılırlar.

11- islâm devletinin hükümlerini kabul etmiş sayılırlar ve buna muhalefet etme hakkına sahip değillerdir.

12- Cizye ancak ergen olup aklî dengesi yerinde olan erkeklerden alınır.

13- Kadınlardan, çocuklardan, delilerden cizye alınmaz.

14- Aynı zamanda müctehidlerin bir kısmına göre, bunaklardan ve hastalardan da cizye alınmaz. Sakatlar da öyle..

15- Kölelerden de cizye alınmaz. Zira kölenin şahsî bir mülkü yoktur.

16- Akd-i zimmet yapılan kimseden senenin başında cizye alınır. Böylece her yılın başında cizye ödemesi gerekir.

17- Cizye vermekte olan kimsenin aklî dengesi bozulur veya ölürse cizye sakıt olur.

18- Kendisiyle akd-i zimmet yapılan kimseyle cizye nisbeti belirlenir. Bu daha çok o kişinin malî durumuna göre tesbit edilir.

19- Ana babasından biri kitap ehli diğeri müşrik olan kimseden de cizye alınır.

20- Zimmînin oğlu ergen olur da cizye vermekten kaçınırsa, kendi ülkesine geri gönderilir, vatandaş olarak kabul edilmez.

21- Hicaz sının içinde hiçbir zimmî kabul edilmez. [330]

Zimmiler Hicaz Sınırları İçinde İskan Edilmez

islâm dini Arap Yarımadasında doğmuştur. Allah'ın bu husustaki vahyi o bölgeye inmiş ve kutsal Kabe'nin inşası için de Mekke vadisi uygun

görülmüştür. O bakımdan islâm'ın ilk menşei olan Arap Yarımadasında hiçbir müşrik ve kitap ehlinin iskân edilmemesi emredilmiştir. Resûlüllah (a.s.) vefatından az önce böyle bir tavsiyede bulunmuş ve ashabına, onlardan sonra gelecek olan müslümanlara kesin emir vermiştir. [331]

İlgili Hadisler

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüllah'ın (a.s.) ağrı ve acısı perşembe günü iyice arttı ve vefatından önce şu üç şey ile vasiyette bulundu: 'Müşrikleri Arap Yarımadasından çıkartınız. Gelen elçi ve temsilcilere benim icazet verdiğim gibi icazet verin.»"

Ibn Abbas (r.a.) devamla diyor ki: "Üçüncüsünü unuttum." [332]

Ömer fraj rfew yapılan rivayette, Resûlüllah'ın (a.s.) şöle buyurduğunu duymuştur: "And olsun ki yahudi ve nasârayı Arap Yarımadasından çıkartacağım; o kadar ki bu yarımada da ancak müslüman kalacaktır." [333]

adan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: TtesûlüUah'ın (a.s.) en son yaptığı vasiyyeti şöyle buyurması oldu: Arap Yarımadasında iki din bırakılmayacaktır." [334]

İbn Ömer'den (r.a.) yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Ömer (r.a.) yahudi ve hıristiyanları Hicaz topraklarından çıkarttı. Hayber yahudilerinden de söz ederek onları Ömer (r.a.) Teymae ve Eriha'ya çıkartıp sürdü." [335]

Ebu Ubeyde hadisi: "Hicaz ve Necran yahudilerini Arap yarımadası dışına çıkartınız" mealindedir. [336]

Ilim Adamlarının, Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefî imamlarına göre, Arap topraklarında hiçbir kilise, havra bırakılmaz. Bu topraklarda içki ve domuz satılmaz, alınmaz. Müşriklerin Arap topraklarını mesken olarak kullanmalarına izin verilmez. Arabistanı bunlar kendilerine vatan edinemezler. Aynı zamanda Arap Yarımadası bütün batıl dinlerden temizlenir.

Harbî bir kimse Harem topraklarına iltica ederse, onu öldürmek mubah olmaz. Ancak barmdırılmayıp Harem sınırları dışına çıkartılır, îmam Şafiî'ye göre iltica eden harbî öldürülür.

Ancak îmam Ebû Hanîfe ile îmam Muhammed bu konuda şöyle demişlerdir: "Harbî olan kimse Harem dahilinde öldürülmez ve dışarı da çıkartılmaz." îmam Ebû Yusuf ise: "Harbî olan kimse Harem'de öldürülmez, bu mubah değildir. Ama onu Harem dışına çıkartmak mubahtır" demiştir.

Bu konuda îmam Şafiî şu âyetlerle istidlal ve ihticac etmiştir:

"Haram ayları çıkınca, artık müşrikleri bulduğunuz yerde öldürünüz..." [337]

Hanefîler ise şu- âyetle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır:

"Görmediler mi ki, çevrelerindeki ve civarlarındaki insanlar kapılıp (malları, çoluk çocukları) yağma edilirken biz (Mekke'yi) güven verici bir Harem yaptık..." [338]

Ayrıca şu âyetleri de ihticac etmiş bulunuyorlar:

"Mescid-i Haram yanında onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın. Ama orada sizi öldürmeye kalkışırlarsa siz de onları (orada) öldürün. İnkarcıların cezası işte böyledir." [339]

Böylece harp ehlinden bir kavim savaşmak üzere Harem toprağına girerse, şüphesiz onlar orada öldürülürler. O bakımdan onları öldürmekten, esir etmekten dolayı müslümanlara bir vebal yoktur. [340]

b) Şâfiîlere göre, kâfirlerin Hicaz topraklarında iskanına imkân verilmez, menedilir. Bu da Mekke, Medine, Yemame ve bu topraklar üzerindeki şehir, kasaba ve köylerden ibarettir, imamdan izinsiz Hicaz topraklarına giren ehl-i küfür derhal sınır dışı edilir. Ancak bir kâfirin bu topraklara girmesinde müslümanlardan yana bir maslahat söz konusu olduğu takdirde imam izin

verebilir. Ticaret amacıyla giren kimseye bir şey satın almak şartıyla izin verilebilir ve üç günden fazla kalmasına müsaade edilmez. Bunların Mekke Harem'ine girmeleri ise engellenir. Gelen kâfir elçi ise, yine Harem dahiline sokulmaz, ya imam Harem dışına çıkıp onu kabul eder veya naibini göndererek mülakat sağlar. Gelen elçi Mekke Harem'inde hastalanır ve ölürse derhal harem dışına nakledilir. Öldüğü takdirde oraya gömülmez. [341]

c) Hanbelîlere göre de, harbî bir kimsenin Hicaz'a yerleşmesine cevaz verilmez, imam .Mâlik de aynı görüştedir.. Şu farkla ki, imam Mâlik, Arap topraklarında eyleşmelerine de cevaz vermez. Çünkü Resûlüllah (a.s.), "Arap Yarımadasında iki din birarada bulunmasın" buyurmuştur. Hem Resûlüllah (a.s.): "Arap Yarımadasındaki yahudi ve hıristiyanları elbette çıkartıp sınır dışı edeceğim" buyurmuştur. Ancak yahudi ve hıristiyanların ticaret amacıyla Hicaz topraklarına girmelerine cevaz verilir. Zira Hz. Ömer (r.a.) zamanında da hıristiyanlar ticaret maksadıyla Medine'ye gelirlerdi. Orada hastalandıkları takdirde iyileşinceye kadar kalmasına izin verilebilir. Kitap ehlinin veya harbînin ticarî amaçla Hicaz topraklarına girmesine izin verilir, ancak dört günden fazla ikametlerine cevaz verilmez. Böylece Hicaz'da değişik kasaba ve şehirlere girdiklerinde her birinde üç veya dört gün kalabilirler. Harem toprağına gelince, buraya hiçbir suretle girmelerine cevaz verilmez, imam Şafiî de aynı görüştedir, imam Ebû Hanîfe buna cevaz verilebilir demiştir. [342]

Tahliller ve Rivayetler

272 no'lu Ibn Abbas hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salihtir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in en son vasiyyetini yansıtmakta ve şu iki hükmü ifade etmektedir: islâm'ın merkezi, vahyin tecellisine mazhariyeti itibariyle Arap Yarımadasındaki müşriklerin çıkartılması ve gayr-i müslim ülkelerden gelen elçi ve heyetlerin sünnet çerçevesinde kabul edilmesi..

Vasiyyetin üçüncü maddesini, ya Ibn Abbas (r.a.) dan rivayet eden râvî unutmuştur veyahut tbn Abbas unutmuştur. Bu ya Üsame kumandasında bir ordu hazırlayıp Bizans üzerine gönderilmesi veya Resûlüllah'm (a.s.)

kabrinin putlaştırılmamasıyla ilgili olabilir. Zira Efendimiz'in bu iki hususta da tavsiyesi olmuştur.

Böylece islâm'ın Arap Yarımadasında tek din olarak kalması sağlanmış ve putperestliğin bir daha o bölgede hortlaması kesin biçimde önlenmiştir.

273 no'lu Ömer hadîsini Tirmizî sahîhlemiştir. Ö bakımdan istidlale salih görülmüştür. Resûlüllah (a.s.) vefat etmeden Önce Arap Yarımadasında bulunan yahudileri tenkil edip çoğunu Arap Yarımadasından çıkartmıştı. Geriye kalanlarım ise Hz. Ömer (r.a.) tenkil edip yarımadayı bu iki din mensubundan temizlemiştir. Bu emrin gereği olarak bir daha yahudi ve hıristiyanlarm yarımadaya yerleşmelerine imkân verilmemiştir.

274 no'lu Aişe hadîsini Ahmed kendi müsnedinde Ibn Ishak tarikiyle rivayet ve tahrîc etmiştir. Ömer hadîsiyle birbirini kuvvetlendirmekte ve aynı hükmü ihtiva etmektedir.

Ebû Ubeyde hadîsini aynı zamanda Beyhakî tahrîc etmiş ve el-Humeydî kendi müsnedinde rivayet etmiştir. Burada Arap Yarımadası değil Hicaz konu edilmiş ve yahudilerin Hicaz'dan çıkartılması emredilmiştir. Şüphesiz Hicaz, yarımadanın tamamı değil bir bölümüdür. Ancak bu ifadeyle zikr-i cüz irade-i kül kasdedilmiş olabilir. Yani Hicaz denilirken bununla Arap Yarımadasına atıf yapılmıştır. Zira Hicaz denilince, daha çok Ürdün, Necid ve Asir arasında Mekke ve Medine'yi, Yemame ve çevresini içine alan kesim söz konusudur. Necran'dan ise, Kuzey Yemen'de eski kervan yolu üzerindeki bölge kasdedilmektedir. Böylece Hicaz ve Necran isimleri bir bakıma yarımadaya işarettir. Zaten hadîsin son kısmı, "bu iki bölgede yaşayan yahudileri Arap Yarımadasının dışına çıkartınız" şeklindedir. Nitekim diğer sahîh hadîsler doğrudan "cezîretü'1-arab" ismine yer vermekte ve gerek müşriklerin, gerekse kitap ehlinin buradan çıkartılmasını emretmektedir.

275 no'lu Ibn Ömer hadîsi sahihtir. Hz. Ömer'in (r.a.)

Resûlüllah'm (a.s.) emir ve tavsiyesine uyarak Hicaz topraklarında yaşamakta olan yahudi ve hıristiyanlara Şam dolaylarına sürdüğü belirtilmektedir. Yine hadîste geçen "Hicaz" ismi bir bakıma Arap Yarımadasına delâlet etmekte, zikr-i cüz irade-i kül kabilinden bir anlam taşımaktadır. Ebû Ubeyde hadîsi buna açık biçimde delâlet etmektedir.

Böylece Hz. Ömer'in Arap Yarımadasında kalan yahudi ve hıristiyanlarm bir kısmını Şam'a bir kısmını da Kûfe'ye sürdüğü bilinmektedir.

Resûlüllah'm (a.s.) bir defasında: "Onları Arap Yarımadasından çıkartınız" bir defasında ise, "onları Hicaz'dan çıkartınız" buyurması, bizim yorumumuza mesned teşkil etmektedir. "Arap Yarımadasında iki din bırakılmasın" hadîsi de bir delil olarak bulunuyor. [343]

Çıkarılan Hükümler

1- Arap Yarımadasında yaşamakta olan bütün müşriklerin çıkartılması vacib olmuştur.

2- Hicaz'dan maksat yarımadadır. Zikr-i cüz irade-i kül kabilinden bir anlatım tarzıdır.

3- Hicaz bölgesinde yahudi ve hıristiyanlarm yerleşmesine imkân vermek caiz değildir. Hiçbir hükümdar bu hususta yetkili değildir.

4- Arap Yarımadasına, Özellikle de Hicaz bölgesine gelen elçi ve heyetleri kabul etmek ve bu topraklara sokmak caizdir.

5- Arap topraklarında hiçbir kilise, havra ve benzeri mabede yer verilmez. Bu ülkede içki ve domuz satışı yasaklanır.

6- Ancak harbî bir kimse Harem toprağına iltica edip eman dilerse öldürülmez. Harem sınırları dışına çıkarılmakla yetinilir. imam Ebû Hanîfe'ye göre, sınır dışına çıkartılmaz.

7- Savaşmak maksadıyla Harem topraklarına saldırıp sınırı geçenleri Öldürmek mubah olur.

8- İmamdan izinsiz Hicaz topraklarına giren küfür ehli derhal sınır dışı edilir.

9- Gelen elçi ve heyet de Harem dahiline alınmaz, imam sınır dışına çıkıp onlarla görüşür.

10- Yahudi ve Hıristiyanlardan ticarî amaçla gelenlerin Mekke ve Medine'ye girmelerine müsaade edilir. Bu daha çok imam Mâlik'in görüşüdür. Her beldede ancak üç veyahut dört gün kalmalarına cevaz vardır. [344]

Kitap Ehli Olan Yahudi ve Hıristiyanlarla Karşılaşıldığında Önce Onların Selam Vermesini Beklemek

Selâm, hem Cenâb-ı Hakk'm 99 isminden biridir hem de mü'minlerin birbirlerini duâ, güzel temenni, güven, sevgi ve saygı ile karşılara asıdır. Bir mü'minin diğerine göstereceği en güzel saygı ve telkin edeceği en olumlu güven selâmdır. Zira bu kavram ile onun için dünyada da, âhirette de selâmet, huzur, emniyet ve rahmet dileğinde bulunulur.

Allah'ın son olarak bütün milletlere kıyamete kadar yol gösterici, uyarıcı ve doğru olanı bildirici gönderdiği Hz. Muhammed'e (a.s.) inanmayan, Kur'ân'ı kabul etmeyen yahudi ve hıristiyaıtlarla seviyeli bir ilgi kurmakla beraber onlar için sadece hidayet dileğinde bulunmamız uygun olur. Kendilerini dünya ve âhiret selâmetine lâyık görmeyenler için bu selâmı Allah'tan dilememiz uygun olmaz. Nitekim Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'de inkarcılar için istiğfar etsek de etmesek de -onlar son dini ve son peygamberi kabul edip inanmadıkça- hiçbir yarar sağlamayacağını şöyle açıklamaktadır:

"Onlar için ister bağışlanma dile, ister dileme (farketmez). Onlar için yetmiş defa bağışlanma dilesen Allah elbette onları bağışlamayacaktır. Bu böyledir. Çünkü onlar Allah ve peygamberini inkâr ettiler. Allah ise hak yolundan çıkmış ahlâksızları doğru yola eriştirmez." [345]

O bakımdan yahudi veya hıristiyanlardan biriyle karşılaşıldığında, Önce onların selâm vermesini beklemek sünnete daha uygundur. Zira onlar ya kendi âdetlerine göre selâm verirler veya selâm kelimesini "sâm" şeklinde telaffuz edip mü'mine>dert hastalık ve belâ inmesini ifadeye çalışırlar. O bakımdan onlar selâm verince, niyet ve kullandıkları kelimeye karşılık

olarak sadece "ve aleyküm" dememiz veya "ve aleyke" dememiz emredilmiştir.[346]

Ilgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: 'Yahudi ve hıristiyanlara önce siz selâm vermeye başlamayın. Onlarla karşılaştığınızda yolun dar kısmını onlara bırakın, (onları dar kısma sıkıştıracak şekilde yolun geniş tarafında siz yürüyün)." [347]

fr.aj efen yapılan rivayette, Resûliillah (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kitap ehli size selâm verince, siz onlara "ve âleyküm" deyin (yani aynı dilek ve niyet sizin üzerinize olsun)." [348]

Ömer fr.aj dan yapılan rivayette Resûliillah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: 'Yahudi sizden birinize selâm verdiği zaman, o ancak "es-sâmu aleyküm" demektedir. O bakımdan siz de ona "aleyke" deyin." [349]

S â m : Ölüm, dert ve belâ anlamına gelir. Böylece o günkü yahu-diler Arapça olan selâm kelimesini ağızlarında çevirip çevirerek "sam" şeklinde teleffuz ediyorlar ve bununla müslümanlara selâm veriyorlardı. Onun için Resûlüllah (s.a.v.) müslümanlarm önce selâm vermeyip onların selâm vermesini beklemeleri ve sözde selâm verdikleri takdirde "ve aleyke" veyahut "aleyke, aleyküm" diye karşılık vermelerini emir ve tavsiye buyurmuştur. Zira müslüman kimse, yahudinin verdiği ve "sâm" ile ifade ettiği kötü temenniyi ona "aleyke" sözüyle aynen iade etmiş oluyor. Ölüm, dert ve musibeti onun aleyhine çevirmiş bulunuyor.

Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: 'Yahudilerden bir grup Resûlüllah'ın (a.s.) huzuruna girdiler ve "es-sâmu aleyke" dediler. Ben onların ne demek istediğini anladım ve şöyle karşılık verdim: "Sâm ve lanet sizin üzerinize olsun!" Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) bana: "Dur bakalım yâ Aişe! Şüphesiz ki Allah yumuşaklığı, hoşgörülü olmayı bütün işlerde sever." Ben de: "Ya Resûlellah, onların ne dediğini duymadın mı?" dedim. Efendimiz: "Gerçekten ben de onlara ve

aleyküm diye karşılık vermiş oldum" buyurdu. Yani sâm sizin üzerinize olsun demektir. [350]

Ukbe b. Amir (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Şüphesiz yarın ben (bir binite) binip yahudilere gideceğim. Artık siz önce selâm vermeye başlamayın. Onlar size selâm yerince, siz de karşılık olarak "ve aleyküm" deyin." [351]

Îlim Adamlarının İstidlal ve Görüşleri

Yukarıdaki hadîslerin ışığı altında ilim adamlarının cumhuruna göre, müslüman kimsenin bir yahudi veya hıristiyanla karşılaştığı zaman hemen selâm vermesi mekruhtur. Önce yahudi veya hıristiyanm selâm vermesini beklemesi gerekir. Karşısındaki selâm verince, müslümanm ona karşılık sadece "ve aleyke" demesi yeterlidir. Zira kitap ehli verdiği selâm ile neyi kasdetmişse müslüman da "ve aleyke" sözüyle aynı şeyi kasdedip ona çevirmiş oluyor.

Bu hükme muhalefet eden olmamıştır. Müctehid imamlar da aynı görüşü izhar etmişlerdir. [352]

Çıkarılan Hükümler.

1- Kitap ehli olan yahudi ve hıristiyanlara Islâmî anlamda selâm verilmez.

2- Müslümanlara komşu olup onlarla tanışıp görüşen kitap ehliyle karşılaşıldığında önce onların selâm vermesini beklemek sünnettir.

3- Onlar selâm verince veya kendi din ve kültürlerine göre sevgi saygı ifade eden bir ifade kullanınca müslüman kimse buna karşılık olarak "ve aleyküm" veyahut "aleyke" demekle yetinir.

4- Günümüzde bu tabirler pek kullanılmadığı için onların verdiği selâm ve benzeri bir yakınlık, sevgi ifade eden söze karşılık "size de" veya tek kişi

ise "sana da" demekle yetinilir.

5- Kitap ehli Arapça selâm vermiyor da kendilerine göre "hayırlı sabahlar" veya "iyi günler" veyahut günümüzde çok yaygın olup duâ, iyi temenni anlamı taşımayan "günaydın" gibi bir söz kullanıyorlarsa, misliyle karşılık verilmesinde bir sakınca yoktur.

6- Kitap ehliyle yolda karşılaşıldığında yolun dar kısmını onlara bırakıp müslümanın geniş tarafı kendine ayırması müstehabdır.

7- Kitap ehli, Özellikle de yahudiler "es-sâmu aleyke" dedikleri takdirde karşılık olarak "ve aleyküm" demek yeterli olur.

8- Onların kötü niyetle verdikleri bu tarz selâma öfkelenip onlara lanet dilemek doğru olmaz. Resûlüllah (a.s.) bunu men'etmiştir.

9- Her işte, konuda yumuşak, hoşgörüm ve sabırlı olmak sünnettir.

10- Kitap ehli doğrudan, hatasız bir teleffuzla "es-selânıu aleyküm" derlerse ayniyle karşılık vermek, yani "ve aleykümü's-selâm" demek caiz olur "mu? ilim adamlarından bir grubun bunu caiz görmediğini Nevevî nakletmiştir. îmam Mâlik'den de bu anlamda bir görüş ve beyânı îbn Vehb ile Eşheb rivayet etmişlerdir. [353] imam Şafiî'nin arkadaşlarından bir kısmı "selâma karşılık selâm vermenin caiz olduğunu" belirtmişler, ancak "ve rahmetullah" denilmeyeceğine dikkat çekmişler.

îmam Nevevî Şâfiîlerden bir kısmının bu görüşünün zayıf olup hadîslere uymadığını söylemiştir. [354]

11- Kitap ehliyle birlikte müslümanlar da bulunuyorsa, o takdirde onlarla karşılaşan müslüman kimsenin önce selâm vermesi caiz olur, ancak bu selâmla müslümanları kasdeder.

12- Kitap ehliyle selâm alıp vermede kırıcı bir tavır ortaya koymak mekruhtur. [355]

Ganimetin Beşte Birini Taksim Etme ve Elde Edilen Fey’i Harcamak

Ganimet konusu üzerinde başlangıçta geniş bilgi vermiş bulunuyoruz. Ancak önemine binaen bunu Özel bir başlık altında ele almayı ve ilgili hadîslerle detaylı açıklamayı uygun gördük.

Ganimet elde edip mücahidlere dağıtmak ve beşte birini ayırıp peygamberin (a.s.) emrine vermek; peygamberden sonra imam (devlet başkanı veya halife) nin emrine terketmek kitap, sünnet ve icma1 ile sabit olmuştur. Ancak Peygamberimiz (a.s.) den sonra ganimetin beşte birinin devlet başkanına veya halîfeye verilip verilmeyeceği tartışma konusu olmuştur. Müctehidlerden bir kısmına göre, o sadece Hz. Mu-hammed'e ait bulunuyordu. Ondan sonra bu beşte birin hükmü kalkmıştır. Daha önce buna temas etmiş ve Peygamberimizden (a.s.) sonra da bu beşte birin devlet başkanı veya halîfeye bırakılacağında görüş beyân edenlere ve delillerine yer vermiş bulunuyoruz.

Burada üzerinde daha çok duracağımız iki husus bulunuyor: Pey-gamber'e (a.s.) ve Ondan sonra müslümanlarm başına geçen halîfe veya devlet başkanına verilmesi uygun görülen beşte birin Peygamber (a.s.) tarafından kimlere dağıtıldığını tesbit etmek ve bir de bu konuda kullanılan ganimet, nefel ve fey' kavramları arasındaki farkı belirtmek...

Ganimet, düşmanla savaşılıp gerek savaş esnasında, gerekse üstünlük sağlayıp zafere ulaştıktan sonra elde edilen taşınır, taşınmaz mallardır. Bunun beşte biri Peygamber'e (a.s.) ve ondan sonra gelen halîfe veya devlet başkanına ayrılır. Beşte dördü ise mücahidlere sünnette belirtildiği şekil ve ölçüde dağıtılır.

Nefeî, çoğulu "enfal" dır. Bu, ganimetten fazla olarak mücahidlere verilen şeylerdir. Bu, yetkili kumandan veya devlet başkanının savaşa, daha çok heveslendirip teşvik etmek için mücahidlere ganimetten başka birtakım şeyleri fazla olarak vereceğini vaadetmesi demektir. Meselâ, kim müşriklerden birini öldürür ve Öldürdüğünü isbat ederse, o müşrikin özel eşyası ona verilir şeklinde bir vaad bu cümledendir.

Fey' ise, savaşmadan düşman ile yapılan anlaşma neticesinde düşmanın belirlenen nisbet ve miktarda müslümanlara altın, gümüş veya başka bir mal vermesi anlamına gelir. Bunda humus olmadığı gibi, ganimet te sayılmaz. Zira kâfirlere karşı üstün caydırıcı bir güç izhar edip savaşsız ve kansız bir

anlaşma yaparak onlardan bir miktar mal ve para alınabilir. Kesûlüllah (a.s.) zamanında Enfal sûresinde beyân buyurulduğu üzere elde edilen fey'in tamamı Resûlüllah'a (a.s.) bırakılırdı. O da bunu dilediği şekilde harcar, fakirleri, muhtaçları, aile halkını ve yakınlarını korurdu.

Hz. Ömer (r.a.) den yapılan rivayette adı geçen bu konuda şu bilgiyi vermiştir: Yahudilerden Benî Nadîr kabilesinin malı savaşsız olarak bir anlaşma neticesi bütünüyle Peygamberimize (a.s.) bırakıldı. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu mal ile ev halkına, aile efradına infakta bulundu, onların bir yıllık nafakasını karşılayacak nisbette bir taksimat yaptı ve geriye kalan kısmını savaşta kullanılmak üzere at ve silah satın almaya harcadı. Hayber'de Fedek bahçesinin Resûlüllah'a ait olması bu yoldandır. [356]

Konuyla İlgili Hadisler

Cübeyr b. Mut'im (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: lfBenle Hz. Osman birlikte yürüyerek Peygamberimize (a.s.) gittik ve şöyle dedik: Hayber'de elde edilen humus (ganimetin beşte birin) den Mu 11 al i b oğullarına verdiniz ve bizi terkettiniz (bize vermediniz)!" Resûlüllah (a.s.) bize şöyle buyurdu: "Muttalîb oğullarıyla Hâşim oğulları bir tek şeydir..."

Cübeyr (r\a.) devamla diyor ki: "Resûlüllah (a.s.) humustan Abdişems oğullarıyla Nevfel oğullarına bir şey ayırıp vermedi." [357]

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmiştir: "Resûlüllah (a.s.), Hay-ber'de elde edilen (humus'tan) yakınlarından Hâşim oğulları ile Muttalib oğullarına pay ayırıp verdiğinde ben ve Osman (r.a.) geldik ve: tTYa Resûlellaht Bunlar Hâşim oğullarıdır, senin yanındaki yerleri, dolayısıyla Allah'ın seni onlardan seçip (peygamberlik payesine) koyduğu için faziletleri (üstünlükleri) inkâr edilmez.. Ya bizim Muttalib oğullarından olan kardeşlerimize baksan ya, onlara verdiniz, bizi bıraktınız. Oysa biz de onlar da senden yana aynı yerde (çizgide) bulunuyoruz." Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu: "Şüpheniz olmasın ki, onlar cahiliyye devrinde de, İslâm döneminde de benden asla ayrılmadılar ve Hâşim oğullarıyla Muttalib oğulları aynı şeydir" ve bunu derken parmaklarını birbirine geçirip kenetledi." [358]

Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Ben, Abbas, Fatime ve Zeyd b. Harise Resûlüllah'ın (a.s.) yanında biraraya geldik. Ben, Resûlüllah'a (a.s.) şöyle dedim: "Ya Resûlellah! Eğer Allah'ın kitabında belirtildiği üzere şu humustan bizim hakkımız hususunda beni yetkili kılıp siz henüz hayatta iken taksim etmemi uygun görüyorsanız öyle yapın; tâ ki sizden sonra herhangi bir kimse (bu hususta) benimle tartışıp ağız kavgası yapmasın." Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) da öyle yaptı (bana yetki verdi) ve ben de Resûlüllah (a.s.) hayatta iken gereken taksimatı yaptım. Sonra (sözü edilen) humus üzerine Ebû Bekir (r.a.) beni mütevelli tayin etti ve bu Hz. Ömer'in son yılına kadar öylece devam etti. Zira Hz. Ömer'e (r.a.) (humus olarak) çok mal gelmiş oldu." [359]

Yine Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayetle, adı geçen şöyle demiştir: tfResûIüllah (a.s.) humusun beşte biri üzerine beni mütevelli yaptı (yetki verdi). Ben de hem Resülüllah'm (a.s.) hayatında, hem Kbû Bekir ve Ömer'in hayatında onu yerli yerine koydum (gereken taksimatı âdil biçimde gerçekleştirdim ve lüzumlu yerlere harcadım)." [360]

Yezİd b. Hürmüz'den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: Necde, İbn Abbas'a bir mektup yazarak humusun kime ait olduğunu sordu. İbn Abbas (r.a.) da ona şu mektubu yasıp gönderdi: "Mektup yazıp benden humusun kime ait olduğunu soruyorsun? Şüphesiz biz deriz ki, o bize aittir. Ancak kavmimiz

bunu bize vermekten kaçındılar." [361]

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmiştir:

"Necde el-Harurîyye, ibn Zübeyr'in (içine düştüğü) fitne (ortaya) çıkınca İbn Abbas'a (r.a.) (bir adam veyahut bir mektup) göndererek yakınlardan (humustan olan) payın kime aît olduğunu soruyor. İbn Abbas (r.a.) da ona şu cevabı veriyor: "Sözünü ettiğin sehim Resûlüllah'm (a*s.) yakınları olan bizlere aittir. Resûlüllah (a.s.) onu yakınlarına taksim etmiştir. Ömer (r.a.) ondan (humusdan) az şey ayırıp bize arzettiyse de gördük ki o bizim hakkımızın çok altında bulunuyor. O bakımdan almaktan kaçındık ve olduğu gibi geri çevirdik."

Hz. Ömer'in (r.a.) Rasulüllah'ın (a.s.) yakınlarına ayırıp gönderdiği pay onlardan evlenecek olanlara yardım etmek, borçlularının borcunu

karşılamak ve fakirlerine verilmek üzere belirlenmişti. Bundan fazla vermekten kaçındı. [362]

Hz. Ömer (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki?

"Yahudilerden Nadîr oğullarının malları, Allah'ın kendi peygamberine fey' kıldığı bir maldı. Zira müslümanlarm at koşturup, üzengi vurup elde ettikleri bir mal değildi. O bakımdan tamamı Resûlüllah'a (a.s.) ait oldu. O da o malı kendi çoluk çocuğunun bir yıllık nafakası olarak (infak etmek üzere) ayırdı." [363]

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmektedir: "Resûlüllah (a.s.) o malı çoluk çocuğunun bir yıllık kutu (yiyecek geçimliği) olarak depolayıp alıkoydu. Arta kalanını ise Allah yolunda bir hazırlık olmak üzere silah ve at (satın almak üzere) ayırıp belirledi."

Avfb. Mâlik (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüüah'a (a.s.) fey' gelince, geldiği gün (geciktirmeyip) taksim ederdi: Evli kimseye iki pay, bekâra bir pay verirdi." [364]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Ben ne size veriyorum ne de sizi menediyorum. Ben sadece taksim ediciyim, emrolunduğum yere, cihete koyuyorum." [365]

Zeyd bin Eslem'den yapılan rivayette adı geçen diyor ki: "İbn Ömer (r.a.), Muaviye'nin yanına girdi. Muâviye ona: "Ya Ebâ Ab-dirrahman hacetin nedir?" diye sordu. O da: "Hürriyetine kavuşturulmuşlara vermek. Zira ben Resulü İlah'ı (a.s.) gördüm, kendisine bir şey (fey1) geldiğinde önce hürriyetine kavuşturulmuş kişilere vermeğe başlardı." [366]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Eğer Bahreyn'den bana mal gelmiş olsa sana şu kadar, şu kadar, şu kadar verirdim." Ama Resûlüllah (a.s.) vefat edinceye kadar Bahreyn'den (fey' olarak) mal gelmedi. Ondan sonra Bahreyn'den mal gelince Ebû Bekir (r.a.) bir çağrıcıyı görevlendirdi, o da şöyle duyuruda bulundu: "Kimin Resûlüllah'ın (a.s.) yanında borcu veya kendisine va'dedilmiş bir şeyi varsa bize gelsin." Bunun üzerine kalkıp Ebû Bekir'e (r.a.) gittim ve dedim ki: "Resûlüllah (a.s.) bana şöyle şöyle dedi." Bunu duyan Ebû Bekir (r.a.) bana avuç avuç vermeye başladı ve verdiklerimi say

diye buyurdu... Bir de sayıp baktım ki beşyüz sayısını bulmuş.. Sonra Ebû Bekir (r.a.) bana: "Şimdi bunun iki mislini al" diye emretti. [367]

Ömer b. Abdilaziz (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şu (genelgeyi) yazmıştır: Fey'in nereye konacağından, kimlere verileceğinden kim sorarsa, bu hususta Ömer b. Hattab'ın hükmettiği söz konusudur. Mü'minler onun bu hükmünü âdil ve uygun görmüşlerdir. Nitekim Resûlüllah (a.s.): "Allah hakkı Ömer'in dili ve kalbi üzere kılmıştır. O da verilecek şeyi belirleyip, din ehli (kitap ehli) üzerine Allah'ın cizye olarak gerekli kılıp takdir ettiğini hükme bağlamıştır. O mallarda humus ve mağnem (ganimet) belirlememiştir." [368]

Müctehidlerin Îstidlal ve Tesbitleri

a) Hanefîlere göre, muvadeâ (düşmanlığı bırakıp barış yoluyla anlaşma) üzere ehl-i harpten alman malda humus yoktur. Yani onun beşte biri Hz. Peygamber'e ait olup gerisi müslümanlara taksim edilir ganimet türünden değildir. Resûlüllah (a.s.) zamanında muvadeâ yoluyla alman malın tamamı Resûlüllah'a (a.s.) ait olurdu. O da bunu kendi aile halkına, muhtaç yakınlarına, fakirlere ve orduya harcardı. Nitekim Enfal sûresinin baş kısmı bu hükmü açıklamaktadır. Muvadeâ yoluyla ehl-i harpten alman mal ve paraya fey' denilir. Bu bütünüyle Resûlüllah'a hastı. O'ndan sonra hiç bir devlet başkanı veya halîfeye tahsis edilmez. [369]

b) Şafiî ve Hanbelîlere göre, muvadeâ yoluyla elde edilen fey' bütün müslümanlara tevzi edilir, hepsinin onda hakkı vardır. Yalnız köleler bu genellemenin dışındadır. Resûlüllah (a.s.) zamanında elde edilen fey'in tamamı Resûlüllah'a (a.s.) ait olur, O bunu dilediği şekilde harcar ve taksim ederdi. O'ndan sonra bütün müslümanlara tahsis edilir. [370]

Böylece mezhep imamlarının hemen hepsi bu konuda görüş birliği içinde bulunuyorlar: Fey'in Resûlüllah'a has kılındığını, O'ndan sonra bütün müslümanlara ait olduğunu belirtmişlerdir. [371]

Tahliller ve Rivayetler

291 no'lu Cübeyr hadîsi sahîh olup istidlale salih görülmüştür. Fey1 ve humus hususunda Cübeyr'in (r.a.) Hz. Osman'la (r.a.) birlikte Resûlüllah'a (a.s.) baş vurmasının sebebine gelince: Osman (r.a.)

Abduşşems oğullanndandı. Cübeyr ise Nevfel oğullarındandı. Abdüş-şems Nevfel, Hâşim ve Muttalib ise Abdülmenaf oğullarmdandırlar. işte Peygamber'e (a.s.) yakınlıkları bu yoldandır.

Resûlüllah'a (a.s.) tahsis edilen humus ve bir de fey', bütünüyle O'nun iradesine bırakılmıştır. Efendimiz onu en yararlı, en âdil şekilde fakirlere, muhtaçlara, kendi aile halkına ve yakınlarına dağıtırdı. O bakimdan Hayber'den intikal eden humusdan Abduşşems ve Nevfel oğullarına ayırmamıştır. Zira bu iki aile Peygamberimize (a.s.) pek yardımcı olmamışlar, gerek cahiliyye, gerekse îslâm döneminde diğerleri kadar fedakâr davranmamışlardır.

Nitekim 292 no'lu rivayet bu mânaya delâlet etmekte ve taksimde sözü edilen iki aileye bir şey verilmemesinin sebeplerinden biri açıklarım aktadır.

293 no'lu Ali hadîsinin isnadında Hüseyn b. Meymun el-Hindîfî bulunuyor. Ebû Hatim onun kavî olmadığını, Ali b. Medenî onun mâruf bir kişi olarak tanınmadığını belirtmiştir. [372] Buharı onu zayıflar arasında anmıştır. îbn Hibban ise onun kavî olduğunu söylemiştir. [373]

294 dipnotlu Ali hadîsinin isnadında ise Ebu Cafer er-Râzî b. Ma-han bulunuyor. Bu zat hakkında çok şeyler söylenmişse de îbn Mam onun sika olduğunu ve Ali b. Medenî'nin de bu görüşe katıldığı tesbit edilmiştir. Ahmed ile Nesâî onun kavî olmadığını belirtirlerken Ebû Hatim onun sika olduğuna dikkat çekmiştir. [374]

Hadîste geçen "humusü'l-humus" yani "beşte birin beşte biri" tabirinden maksat, humusun sarfedilecek cihetinin beş olduğunu belirtmektir.

Böylece ganimetten ayrılan beşte birin Resûlüllah (a.s.) Efendi-miz'den sonra da, Resûlüjlah'm (a.s.) sarfettiği cihette dağıtıldığı anlaşılıyor. Ebû Bekir ve Ömer (r.a.) zamanlarında da bu işe Hz. Ali (r.a.) mütevelli

kılınmıştır. Sonra Hz. Ömer'in (r.a.) hilâfetinin son yılında gelen ganimette humus çıkarılmamış ve artık Hz. Ali (r.a.) de bu işe mütevelli kılınmamıştır. Şüphesiz bu tarz bir tasarruf Hz. Ömer'in (r.a.) içtihadıdır ve ashabın çoğu da Ona bu hususta muvafakat etmiştir.

Yezîd b. Hürmüz rivayeti de bunu desteklemektedir.

297 no'lu Ömer hadîsi sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir. Fey1 olarak Resûlüllah'a (a.s.) tahsis edilen B.enî Nadîr emvalini Resûlüllah'ın (a.s.) nasıl kullandığı ve ne maksatla harcadığı çok açık şekilde belirtilmektedir. Ancak O'ndan sonra halîfe ve hükümdarlara fey' ve humus tahsis edilmemiş, yani belirtilen ölçü ve nisbette ona ait olmamışta1.

Azacak müctehidlerin bu husustaki ictihad ve görüşleri kısmen farklı bulunuyor.

Benî Nadîr kabilesi, Medine yakınında bir yahudi kabilesi idi. ihanetlerinden dolayı Resûlüllah (a.s.) Bedir savaşından altı ay sonra, Huneyn savaşından önce bunları muhasara altına aldı ve sonunda her aile bir deve yükü eşya götürmek üzere ülkeyi terketmeleri üzerinde anlaşma yapıldı ve geriye kalan malları fey1 olarak Resûlüllah'a (a.s.) tahsis edildi. O da o malları Ömer (r.a:) rivayetinde belirtildiği şekilde kullanıp dağıttı.

298 no'lu Avf hadîsinin hasen olduğunu Ahmed belirtmiştir. Ricalinin hepsi sikadır. Ebû Dâvud ile el-Münzirî de bu hadîsin sahih olduğunu zımnen ifade etmişlerdir. O bakımdan istidlale salih görülebilir.

Resûlüllah'm (a.s.) kendisine intikal eden fey'i vakit kaybetmeden, geciktirmeden ihtiyaç sahiplerine sarfettiği, evli olanlara iki, bekârlara bir pay verdiği anlaşılmaktadır. Şüphesiz bu tasarruf Resûlüllah'a (a.s.) has idi. O dilediği şekilde fey'i kullanır ve dağıtırdı.

299 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi sahihtir ve ihticaca salihtir. Bu rivayetten, Resûlüllah'm (a.s.) gerek ganimet, gerek fey1 ye gerekse humus taksimatında kendiliğinden bir tasarrufta bulunmadığı, Cebrail'den aldığı talimat uyarınca bunları yerli yerince dağıttığı anlaşılmaktadır. O bakımdan başta îbn Abbas (r.a.) olmak üzere ashabın bazısı Resûlüüah'ın (a.s.) gerek fey', gerekse humus taksimatının aynen devam ettirilmesini savunmuşlardır.

300 no'lu Zeyd b. Eşlem hadîsinin isnadında Hişam b. Sa'd bulunuyor. Bu zat hakkında konuşanlar olmuştur, imam Ahmed, onun hafız olmadığını, Ibn Maîn onun kavı sayılmayacağını, Nesâî onun zayıf bulunduğunu belirtirken Ibn Adiy, "zayıf olmasıyla beraber hadîsi yazılabilir" demiştir. [375] Bu sebeple müctehidlerin çoğu bu hadîsle istidlal etmemiştir.

Ancak Resûlüllah'm (a.s.), kölelik kaydından kurtulup hürriyetlerine kavuşturulan ve tutunacak bir dallan olmayan kimselere öncelik tanıdığında şüphe yoktur.

301 no'lu Cabir hadîsi sahîh olup istidlale salihtir.

Nesâî, Bahreyn'in o dönemde mecusî olduğunu belirtmiştir. Resûlüllah (a.s.), onlardan cizyeyi alıp getirmek üzere Ebû Ubeyde b. Cerrah'ı (r.a.) görevlendirmişti. Ibn Sa'd'ın tesbitine göre ise, Resûlüllah (a.s.) elde edilen ganimeti Ci'râne'de taksim ettikten sonra, Alâ'ı (r.a.), Fürs âmili bulunan Münzir b. Sâvî'ye gönderdi ki Münzir Bahreyn'e yönelmiş bulunuyordu. Ora halkını islâm'a davet ettiler. Çoğu îslâmiyeti kabul etti. Mecusî olanlar ise îslâmiyete girmek istemediler ve cizye vermeye razı oldular.

.

Anlaşılan gerek Ubeyde b. Cerrah'm, gerekse Alâ'm vazifelendirilip gönderilmesi Resûlüllah (a.s.) zamanına rastlamaktadır. Oradan toplanıp getirilen cizye ise ancak Ebû Bekir'in (r.a.) hilâfeti zamanında gerçekleşmiş ve böylece Resûlüllah'm (a.s.) Câbir'e vaadettiği pay, Ebû Bekir tarafından ona verilmiştir. Resûlüllah'm (a.s.) Câbir'e "şu kadar şu kadar, şu kadar" buyurmasını dikkate alan Ebû Bekir (r.a.) Câbir'e taksimde isabet edenin üç mislini vermiştir.

302 no'lu Ömer b. Abdüaziz rivayetinde meçhul olan bir râvi bulunuyor. Aynı zamanda hadîste inkıta' (kesinti) var. Zira Ömer b. Abdilaziz, Hz. Ömer'e ulaşmamıştır.

Ancak bu mealde birkaç rivayet daha bulunuyor:

Ebû Davud'un Ebû Zer (r.a.) den yaptığı rivayete göre, adı geçenin Resûlüllah'm (a.s.) şöyle buyurduğunu duyduğunu belirtmiştir: "Allah*, hakkı Ömer'in dili üzerine koymuştur ki o da ona göre konuşur." Bu' rivayeti aynı zamanda Ibn Mâce de tahrîc etmiştir. Ancak isnadında Muhammed b. Ishak bulunuyor ki, bu zat hakkında çok şeyler söylenmiştir.

Bu rivayete göre, Ömer'in (r.a.) humus hükmünü kaldırdığı söz konusu oluyor. Ancak müctehidlerin bu husustaki görüşleri ve yorumları farklıdır. Önemli bir kısmı bu rivayetlerle istidlal etmemişlerdir.

Bu baptaki diğer rivayetler:

Mâlik b. Evs'den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Hz. Ömer (r.a.) üç ayrı yeminde bulundu:

a) Allah'a and olsun ki, hiçbir kimse diğerinden şu mala (cizye ve fey'e) daha haklı değildir. Ve ben de başka birinden buna daha haklı değilimdir.

b) Allah'a yemin ederim ki, müslümanlardan her kişinin bu malda mutlaka' nasibi (payı) vardır. Ancak başkasının mülkünde olan köle müstesna... Ve biz Allah'ın kitabına ve Resûlüllah'ın (a.s.) sünnetine göre taksimde bulunuyor, kitaba göre yerimizi koruyoruz. (Taksimatta şöyle tercihte bulunuyoruz): Adam ve İslâm'a girince uğradığı belâ... Adam ve İslâm'daki kıdemi... Adam ve İslâm'daki gınası (kifayet nisbeti. Adam ve ihtiyacı...)

c) Allah'a and olsun ki, ömrüm olur da bir süre daha yaşayacak olursam, San'a dağında ve tepesinde bulunan çobanın bile şu maldan payını ayırıp veririm; isterse o bulunduğu yerde sadece çobanlık etmiş olsun." [376]

Ömer (r.a.) den yapılan rivayette, o Câbiye günü insanlara hitafr ederken şöyle demiştir: "Şüphesiz ki Azız ve Celîl olan Allah beni şu mal üzerine (cizye ve fey') hâzin ve taksi matçı kılmıştır." Sonra bu sözünü değiştirerek şöyle demiştir: "Taksimatçı olan Allah'tır. Ben ise önce Peygamber'in (a.s.) ev halkına ayırmakla taksime başlıyorum. Sonra da onların eşref olanları geliyor."

Böylece Ömer (r.a.) Resûlüllah'ın (a.s.) zevcelerine on bin ayırdı. Ancak Cüveyriye, Saöyye ve Meymune'ye değil. Bunun üzerine Hz. Aişe şöyle dedi: "Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) bizim aramızda âdil davranırdı." Bu uyarı üzerine Hz. Ömer (r.a.) onlar arasında eşitliğe riâyet ederek taksimat yaptı. Sonra da şöyle buyurdu: "Doğrusu ben önce ilk muhacir ashabdan başlıyorum. Çünkü gerçekten biz muhacirler kendi yurdumuzdan zulüm ve düşmanlıkla çıkarıldık. Sonra da onların eşrafı yla sırayı takip ediyorum. Böylece onlardan Bedir savaşına katılıp hazır olanlara beş bin; aynı savaşa

katılıp hazır olan ensara dört bin ayırdı. Uhud savaşına hazır olana üç bin ayırdı. (Böyle bir düzenleme ve liste yaptı.)

Hicret etmekte acele edenlere vermekte o da acele etti. Geç hicret edenlere geciktirerek vermeyi takdir etti ve sonra şöyle dedi: "Artık devesini çöktürüp (hicrette geciken) hiçbir adam bizi kınamasın, devesini çöktürüp oturmasını kınasın." [377]

Kays b. Ebî Hâzim'den yapılan rivayette, Ömer (r.a.) m Bedir savaşma katılanlara verdiği, beş bin, beş bin idi. Ömer (r.a.) bu hususta şunu söyledi: "And olsun ki, bunları kendilerinden sonrakilere hep üstün tutacağım." [378]

Nâfi Mevlâ Ömer (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi yermiştir: "Ömer (r.a.) ilk muhacirlere dörder bin ve kendi oğlu Ibn Ömer'e üçbin beşyüz takdir etti. Bunun üzerine Ona soruldu: "Neden böyle bir ayrım yaptınız? O da muhacirlerdendir." Cevap verdi: "O ancak babasıyla hicret etti, kendi başına hicret edenlerden değildir." [379]

Eşlem Mevlâ Ömer (r.a.) anlatıyor:

"Ömer b. Hattab (r.a.) ile birlikte sokağa çıktık. Genç bir kadın arkadan gelip Ömer'e yetişti ve şöyle dedi: "Ya Emîrel-mü'minin! Kocam Öldü ve geriye birkaç tane küçük çocuk bıraktı. Vallahi bu çocuklar henüz yemek pişirecek yaşa ve kuvvete gelmediler ve bunların ne ziraatı, ne de süt veren hayvanı vardır. Kıtlığın bunları yeyip bitirmesinden korkuyorum. Bana gelince, Hıfaf b. İmâ' el-Gıffarî'nin kızı olarak bulunuyorum. Babam gerçekten Hudeybiye savaşına katılıp hazır oldu ve Resûlüllah (a.s.) ile birlikte bu savaşta bulundu."

Ömer (r.a.) ayakta durup (kadını hep dinledi) ayrılıp yoluna devam etmedi ve sonra o kadına şöyle dedi: "Yakın nesebe (hışma) merhaba!" Sonra evin önünde bağlı bulunan güçlü bir deveye doğru gitti. İçine yiyecek doldurduğu iki çuvalı o deveye yükledi. Ayrıca iki çuvalın arasına nafaka ve giyim eşyası yerleştirdikten sonra o devenin yularını kadına uzattı ve şöyle buyurdu: 'Bununla geçimini sürdür. Bu henüz tükenmeden Allah size hayır gönderir."

Bunun üzerine bir adam: "Ya Emîrel-mü'minin! Kadına hayli çok şey verdin!" diyerek hayretini belirtti. Hz. Ömer ona: "Anan seni vitirsin!.

Allah'a yemin ederim ki bu kadının babasını ve kardeşini bir süre bir kaleyi kuşattıklarını ve kalenin açılmasını sağladıklarını gördüm ve oradaki (ganimetten olan) paylarını biz tastamam ayırıp kendilerine verdik" diyerek (kadının babasının ve kardeşinin İslâm'a hizmetini hatırlattı)." [380]

Muhammed b. Ali (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Ömer (r.a.) divanları düzenleyip kurunca (ilgili kurumları meydana getirince): "(Gelen fey' ve ganimetlerden) yardım ve dağıtıma kimden başlayayım?" diye sordu. Ona: "Sana yakın olanlardan sırayla başla" denilince, Ömer (r.a.): "Hayır, Resûlüllah'ın (a.s.) yakınlarından sırayla başlayacağım" dedi." [381]

Böylece Ömer (r.a.) hiçbir zaman kendi yakınlarını Öne almadı ve yakınımdırlar diye onlara fazla bir şey ayırıp vermedi. Resûlüllah'ın (a.s.) yakınlarına ve özellikle de ilk muhacirlere, Bedir savaşana katılanlara öncelik tanıdı. [382]

Tahliller ve Rivayetler

309 no'lu Mâlik hadîsini aynı zamanda" Beyhakî tahrîc etmiştir. Senedinde yer alan ricalin hepsi sikadır. O bakımdan hadîsle istidlal edilebilir.

Hz. Ömer (r.a.) elde edilen fey' ve ganimetlerden, İslâm himayesine giren ülkelerden gönderilen haraç ve cizyelerden müslümanlara taksim ederken, çok âdil bir sistem oluşturmuştur. Kendine, çocuklarına ve yakınlarına asla Öncelik tanımamış ve fazla olarak bir şey ayırmamış, hattâ oğlu Abdullah (r.a.) muhacirlerden olduğu halde, her muhacire dört bin verirken oğluna üçbin beşyüz vermiştir.

Oluşturduğu bu sistemde şu sırayı hep gözetmiştir:

a) Resûlüllah'ın (a.s.) yakınları ve aile halkı,

b) İlk muhacirler, işkence ve belâlara maruz kalanlar,

c) Bedir savaşma katılıp hazır olanlar,

d) Uhud, Huneyn ve diğer savaşlara bilfiil katılanlar,

e) Kocasını, babasını, kardeşini veya evlâdını bu savaşlarda kaybeden dullar,

f) Geçim sıkıntısı içinde olan fakir ve muhtaçlar,

g) Evli olanlar,

h) Bekâr olanlar...

İmam Şafiî'den yapılan rivayete göre, Hz. Ömer'in (r.a.) sürdürdüğü bu sistem onun vefatıyla aynen devam ettirilmemiştir. Nitekim Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ali (r.a.) hep eşitlikten yana olmuşlardı.

Beyhakî, Hz. Osman'ın da Ömer'in (r.a.) oluşturduğu sisteme uyduğunu kaydetmiştir. [383]

Hz. Ömer (r.a.) halîfe ve emirel-mü1 minin olduğu, ağır bir yük yüklendiği halde kendine fazla bir şey ayırmamış, sıradan bir mü'mine verdiği kadarı tercîh etmiştir. O bakımdan bu büyük halîfenin idarî sistemine pek itiraz eden olmamış ve aleyhine çevrilecek her türlü tasarruftan kaçınmıştır. Mâlik hadîsinde Hz. Ömer'in: "Buna (fey' ve cizye, haraç ve ganimet malına) ben herhangi bir kişiden daha haklı değilimdir" demesi bu hususta yeterli delildir.

Hz. Ömer devlet hazinesi üzerindeki uygulama ve tasarrufunda ancak Allah'ın kitabına ve Peygamberin (a.s.) sünnetine uyduğunu, ona göre bir taksimat yaptığını söylemiştir. Yine Mâlik b. Evs rivayeti buna açık biçimde delâl etmektedir.

Dağ başındaki, çöldeki çobana kadar bu emvaldan ayırıp göndereceğini ifade etmesiyle, imkânlar ve şartlar nisbetinde bütün müsîümanların yararlanmasını hedef seçtiğini'anlatmak istemiştir.

311 nolu Kays hadîsini Buharı tahrîc etmiştir. Hadîs sahih olup istidlale salih görülmüştür. Hz. Ömer (r.a.) islâm'ın ölüm-kalım mücadelesi verirken, Kureyş'lilerin Hz. Peygamber'in vücudunu ortadan kaldırmaya yönelip İslâm'ın nurunu söndürmeye azmederken ve birçok yakınları bile Resûlüllah'ın (a.s.) yanında yer almazken canlarını ve mallarını, yurtlarım ve yakınlarını Allah ve Resulünün yoluna vakfeden bir avuç mücahidin Bedir savaşına imanla, iştiyak ve azimle katılması her türlü tavsif ve takdirin üstünde değil midir? İşte Hz. Ömer (r.a.) gibi yüksek bir deha bu

inceliği hiçbir zaman dikkatinden uzak bulundurmamış, o bir avuç mücahidi hep üstün tutmuştur. Kays rivayeti bu gerçeği bütün açıklığıyla yansıtmaktadır.

312 no'lu Nâfî' rivayetini de Buharı tahrîc etmiştir ve sahihtir. Hz. Ömer'in ilk muhacirleri nasıl tafdîl ettiğini ve onlardan biri olan oğlu Abdullah'a daha az bir pay ayırdığı ve bunun sebebi sorulunca da "onun kendi başına hicret etmediğini babasıyla birlikte hicret ettiğini, o bakımdan kendi başlarına hicret edenlerin tafdile lâyık bulunduklarım söylemiştir.

313 no'lu Eşlem hadîsini de Buharı tahrîc etmiş bulunuyor, islâm mücahidleri arasında yer alıp Huneyn savaşına ve ondan sonra birtakım savaşlara, kuşatmalara katılan adamların kızma kulak verip onun arzularını fazlasıyla yerine getiren Hz. Ömer (r.a.) islâm'a canıyla, malıyla hizmet edenleri hiç unutmamış ve hem onları, hem de aile halkını hep korumaya çalışmıştır. Bu, askerlerle sivil idare arasındaki ilginin derinliğini, ülkesine ve milletine hizmet edenlere karşı vefa duygusunun hep uyanık tutulmasının lüz'umunu yansıtmaktadır.

314 no'lu Muhammed hadîsini imam Şafiî rivayet etmiştir. Hz. . Ömer'in (r.a.) Resûlüllah'ın (a.s.) yakınlarım, aile efradını yine Resûlüllah'ın (a.s.) uygulamasına uygun şekilde gözettiğine delâlet etmektedir. [384]

Çıkarılan Hükümler

1- İslâm devleti himayesini kabul eden gayr-i müslimlerden alman fey' ve haraç, cizye ve benzeri şeyleri geciktirmeden ihtiyaç sahiplerine dağıtmak sünnettir.

2- Bu tür gelirlerden evli olanlara iki, bekârlara bir sehim verilir.

3- Resûlüllah'ın (a.s.) sözü edilen emvali taksimde kendi görüşüne göre değil, ilâhî talimata uyduğu söz konusudur.

4- Fakir ve muhtaçlara taksimat yapılırken, hürriyetlerine kavuşturulmuş olanlara öncelik tanımak sünettir.

5- Hz,. Ömer (r.a.) de bu gibi emvali tevzi' ederken kitap ve sünnetten anlayabildiği ölçü ve prensiplere göre hareket etmiştir.

6- Ömer (r.a.) elde edilen ganimetten humus ayırmamış, kendini sıradan bir müslüman yerine koyarak ona göre bir pay almıştır.

İmam Ebû Hanîfe de bu hususta aynı görüş ve ictihaddadır.

7- Elde edilen ganimet, fey', haraç ve cizye taksimatında islâm'a canıyla, malıyla hizmet eden fedakâr gazilere öncelik tanınır.

8- Aynı zamanda Hz. Ömer'in içtihadına göre, böylelerine biraz fazla verilir.

9- Ebû Bekir ve Ali'nin (r.a.) ictihadlanna göre, müslümanlara eşit biçimde dağıtılır.

10- islâm ülkesinde muhtaç durumda kalan dullara, yetimlere, sıkıntıda planlara devletin beytülmaldan yardım etmesi vacibtir. ihtiyaçlarım karşılayacak nisbette yardım edilir. Burada eşit biçimde dağıtım söz konusu değildir.

11- Resûlüllah (a.s.), gelen fey', haraç ve benzeri emvaldan kendi ailesine ve yakınlarına ayırırdı. Özellikle elde edilen ganimetin beşte birinden bu ihtiyaçları karşılardı.

12- Hz. Ömer'in (r.a.) içtihadına göre, bu, Resûlüllah'a (a.s.) has bir hükümdü. Ondan sonra gelen halîfelere humus ayrılmaz.

13- Hz. Ömer (r.a.) kendi hilâfet döneminde elde edilen fey1 ve haraçtan, ganimet ve cizyeden Resûlüllah'ın (a.s.) aile halkına ve yakınlarına öncelik tanımış ve onların ihtiyaçlarını yeterince karşılamıştır. Ancak Resûlüllah'ın (a.s.) ayırdığı nisbette değildi. Ibn Abbas buna itiraz etmiştir.

14- Hz. Ömer (r.a.) devlet hazinesini hem doldurmuş, hem de onu en âdil şekilde müslüman halkın ihtiyacına sarfetmiştir.

15- Öz evladıyla dağdaki çoban arasında bir ayrım yapmamıştır.

16- Cenâb-ı Allah hakkı onun dilinde ve kalbinde tecelli ettirmiştir.

17- Hz. Ömer (r.a.) kendinden sonraki devlet adamlarına çok âdil, çok sağlam ve kalıcı bir idarî sistem bırakmıştır.

18- Hz. Ömer (r.a.) halîfeyi halkın üstünde bir kişi olarak görmekten kaçınmış ve kendini her zaman halktan biri gibi kabul edip devletin ve halîfenin kapısını bütün vatandaşlara açık tutmuş, ihtiyaç sahiplerinin, dertlilerin, sıkıntıda olanların sesine kulak verip saatlerce onları ayakta dinlemiştir. [385]

---

[1] Bilgi için bkz; Şemsüddin ibn Kudame/eş-Şerhü'l-Kebîr: 10/366

[2] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[3] Buharî cihad: 5, 6, 73. Müslim/imaret: 112, 114, 115, rikak: 2, 51

[4] Buharî/cumua: 18, cihad: 16. Tirmizî/fezâil-i cihad: 7. Nesâî/cihad: 9. DâremT/ cihad: 8. Ahmed: 3/367, 479, 5/225, 6/444

[5] Tirmizî/fezâil-i cihad: 17. Nesâî/cihad: 11, 12. Ibn Mâce/cihad: 2, 9, 24. Ahmed: 1/256,3/132

[6] Ebû Dâvud/cihad: 40. Tirmizî/fezail-i cihad: 17. Nesâî/cihad: 25. İbn Mâce/ cihad: 15. Dâremî/cihad: 5. Ahmed: 2/442

[7] Müslim/cihad: 20, imaret: 146. Tirmİzî/fezail-i cihad: 23. Ahmed: 4/354, 396, 461.

[8] Buharî/cihad: 22, 112,156. Ahmed: 4/354, 396

[9] Buharî/cihad: 13. Müslim/imaret: 163. Nesâî/cihad: 39. Ibn Mâce/cihad: 7. Dâremî/cihad: 31. Ahmed: 1/62, 65, 66, 2/ 177, 3/468, 5/339, 440, 441

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[10] Bilgi için bkz: Mecmeu'l-Enhür: 1/587, 588. Kâsânî/ Bedayi: 7/98, 99

[11] Bilgi için bkz: es-Siracü'l-Vehhac: 540-542. Mısır: 1933

[12] Tevbe sûresi: 41

[13] Müslim/imaret: 158. Ebû Dâvud/cihad: 17. Ahmed: 2/374. Daremî/cihad: 25

[14] Enfal Suresi: 45.

[15] Geniş bilgi için bkz: İbn Kudame/el-Muğnî: 10/265-266.

[16] Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l-Kebîr: 10/366

[17] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[18] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[19] Ebû Dâvud/cihad: 40. Tirmizî/fezâil-i cihad: 1-7 Nesâî/cihad: 25.

[20] Nesâî/cihad: 39. İbn Mâce/cihad: 17. Ahmed: 1/62, 65, 66, 75, 2/177, 3/468.

[21] Müslim. Nesaî. Ahmed. Neylü'l-Evîar: 7/238.

[22] İbn Mâce/cihad: 8. Ahmed : 1/61, 65

[23] Ebu Dâvud/cihad: 2/12. Mısır: 1371

[24] Ebû Dâvud. Neylü'l-Evtar: 7/239.

[25] Ahmed. Ebû Dâvud. Nesâî. Neyiü'l-Evtar: 7/239

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[26] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[27] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[28] Tevbe Sûresi: 38, 39.

[29] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[30] Tevbe Suresi: 39, 120, 122

[31] Buharî/menakıb: 28. Müslim/zekât: 25, imaret: 96, 99. Ebû Dâvud/cihad: 41. İbn Mâce/cihad: 14

[32] Ebû Dâvud/cihad: 33

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[33] Enfal Sûresi: 60

[34] Buharî/cihad; 1207.

[35] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[36] Zehebî/Mîzanü'l-hidal: 4/440, 9759 no'lu Yezîd

[37] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[38] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[39] Hafız Bezzar. Beyhakî/et-Tergîb ve't-Terhîb: 1/19-1352-1933 Mısır

[40] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[41] Buharî/ilim:45, tevhid:28. Müslim/imaret: 150-151. Tirmizî/fezâil-i cihad: 16. İbn Mâce/cihad: 13. Ahmed: 4/397, 405, 417.

[42] Müslim/imaret: 153,154. Ebû Dâvud/cihad: 12. Nesâî/cihad: 15. İbn Mâce/ cihad: 13. Ahmed: 2/169

[43] Müsned-i Ahmed. Nesâî/cîhad: 24

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[44] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[45] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[46] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[47] Bakara: 83, Nisa: 36, En'am:151, İsrâ:23, Ahkaf:-15, ayet.

[48] Ankebût Sûresi: 8.

[49] Câmiu's-Sağîr: 2/203- Mısır

[50] Câmiu's-Sağîr: 2/203- Mısır

[51] Buharî/ahkâm: 4, ahad: 1, meğazi: 59. Müslim/imaret: 39,40. İbn Mâce/cihad: 87

[52] İbn Mâce/cihad: 40. Ahmed: 1/400,409

[53] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[54] Buharî/imân: 18, ıtik; 2, cihad:1, tevhîd: 47. Müslim/imân: 137

[55] Buharî/cihad:138, ed©b:3. Müslim/sirr: 5. Ebû Dâvud/cihad:3İ. Nesâî/cihad: 5.Ahmed: 2/165

[56] Ebû Dâvud/cihad: 31. Nesaî/beyat: 10. ibn Mâce/cihad: 12. Ahmed: 2/160,194,198,204

[57] Ebû Dâvud/cihad: 31. Ahmed: 3/75

[58] Nesâî. Miisned-i Ahmed: 3/429

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[59] Bilgi için bkz. İbn Kudame/el-Muğni: 10/381, 382

[60] Bilgi için bkz. Kâsânî/el-Bedayi': 7/98. Beyrut: 1394-1974.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[61] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 7/248.

[62] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[63] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[64] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[65] Müslim/imaret: 117. Tirmizî/cihad: 32. Nesâî/cihad: 32. Dâremî/cihad: 20. Ta berânî/cihad: 31. Ahmed: 2/308.

[66] Müslim/imaret: 119. Ibn Mâce/cihad: 10. Ahmed: 2/220

[67] Müslim/imaret: 1.17, 119, 120. Tirmizî/fezâil: 13, cihad: 32. Nesâî/cihad: 32. Ibn Mâce/cihad: 10

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[68] Bilgi için bkz: Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l-Kebîr: 1/382, 383

[69] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[70] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[71] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[72] Müslim/cihad: 150. Tirmizî/siyer: 10

[73] Müsned-i Ahmed: 3/454.

[74] Nesâî/zînet: 51. Ahmed: 3/99

[75] Ibn Mâce/fiten: 35. Ebû Dâvud/cihad: 156, melâhim: 2. Ahmed: 4/91, 5/372,409

[76] Ebû Dâvud/el-merâsil. Neylü'l-Evtar: 7/253.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[77] İbn Kudame/el-Muğni: 10/455, 456, 457. Beyrut: 1403

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[78] Zehebî, Mîzanü'l-Itidal: 1/171, 693 no'lu Ezher

[79] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 7/253.

[80] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[81] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[82] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[83] Buharî/tefsîr: 5, 9. Ahmed: 1/181, 186, 3/12, 379, 6/358

[84] Müslim/cihad: 144, 147. İbn Mâce/cihad: 37. Ahmed: 3/329 4/24, 5/84, 6/407

[85] Müslim/cihad: 135. Ebû Dâvud/cihad: 32. Tirmizî/siyer: 22

[86] Buharî/hac: 4, cihad: 1, sayd: 26. Nesâî/hac: 4

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[87] Geniş bilgi için bkz: ibn Kudame/el-Muğnî: 10/451, 452. Beyrut: 1403

[88] Bilgi için bkz: ibn Abidîn: 3/362, 363

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[89] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[90] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[91] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[92] Ebu Davud/cihad: 111. İbn Mace/cihad:3û. Daremi/siyer: 25. Taberani/cihad: 9. Ahmed: 2/22, 23, 76, 100,115.

[93] Ebu Davud/cihad: 111, 112. Ahmed: 3/488, 4/178.

[94] Ebu Davud/cihad: 82.

[95] Müsned-i Ahmed: 1/300; 4/240-5/358

[96] Taberani/cihad:8. Müsned-İ Ahmed: 2/22, 23, 76, 100, 115.

[97] Müsned-i Ahmed: 3/503, 5/270.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[98] Bilgi için bkz: Kasani/Bedayi: 7/114. Beyrut: 1394

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[99] Bilgi için bkz: Zehebi, Mizânü'l-İ'tidal: 1, Halid maddesi: 637/2450

[100] Neylül-Evtar: 7/280

[101] Geniş bilgi için bkz: Şevkani/Neylül-Evtar: 7/280

[102] Tirmizî/siyer: 28. Ebu Davud/cihad: 111. Ahmed: 5/12, 13, 20

[103] Ebu Davud/el-Merasil. Ahmed: 2/100, 150, 3/488

[104] Bilgi için bkz: Şevkani/Neylül-Evtar: 7/281. Düreyd hakkında geniş bilgi için bkz: Hz. Muhammed'in (a.s.) izinde: 20. Hüroğlu Matbaası

[105] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[106] Tevbe Suresi: 12

[107] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[108] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[109] Ebu Davud/cihad: 82. Tirmizi/diyaî: 14, siyer: 78. İbn Mace/cihad: 38. Daremi/ siyer: 5. Ahmed: 4/240, 5/385.

[110] Buhari/cihad: 149. Ebu Davud/cihad: 113. Tirmizi/siyer: 20. Ahmed: 2/307, 337, 453,3/494

[111] İmam Malik/Mu vatla'. Neylül-Evtar: 7/282

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[112] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[113] Fazla bilgi için bkz: İbn İshak: 286,1401 ve Neylül-Evtar: 7/283

[114] Buhari/cihad: 154, 192, Meğazi: 62. Ebu Davud/cihad: 160. Tirmizi/daavat: 18. Ahmed: 4/360, 362, 365

[115] Bilgi için bkz: Zehebi/Mizartül-İ'tidal: 2/288,3769 nolu Salih

[116] Şevkani/Neylül-Evtar: 7/283.

[117] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[118] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[119] Enfal Suresi: 15, 16.

[120] Enfal Suresi: 65.

[121] Enfal Suresi: 66

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[122] Buhari/vasaya: 23. Tıb: 48, hudud: 44. Müslim/iman: 144. Ebû Davuî/vasaya: , 10. Nesâî/vasaya :12

[123] et-Teraib vel-Terhib : 2/425. Mısır: 1933

[124] Buhari/tefsir: 6, 7, 8. Ebû Davud/cihad: 96

[125] Ebu Davud/cihad: 96. Ahmed: 2/70

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[126] Geniş bilgi için bakınız: Celâl YİLDİRİM/Asrın Kur'an Tefsîri: 5/2340,2341

[127] Ebû Dâvud/cihad: 82. İbn Mace/cihad: 25. Ahmed: 1/294, 299

[128] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[129] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[130] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[131] Buhari/cİhad: 170, meğazi: 170. Ahmöd: 2/294, 310

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[132] Bilgi için bkz; Neylü'l-Evtar: 7/289. Siyer-i İbn Hişam: 1/74, 104, 127,169, 170

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[133] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[134] Buhari/rehin: 3, cihad: 158, meğazi: 15. Müsfim/cihad: 119. Ebu Davud/cihad: 137

[135] Müslim/birr: 101. Ebu Davud

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[136] Şevkani/Neylü'l-Evtar: 7/291

[137] İmam Malik/Muvatta1

[138] Bilgi için bkz. Enbiya suresi, 54-65

[139] Buhari/ilim: 38, cenaiz:33, enbiya; 50, edeb: 109. Müslim/zühd: 72. Ebu Davud/ ılım: 4. Tırmızı/fiten: 70, ilim: 8, 13, menakıb: 19. İbn Mace/mukaddeme: 4. Ahmed: 2/47, 83

[140] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[141] Müsned-i Ahmed: 6/454, 459, 461. Tirmizi/birr: 26

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[142] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[143] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[144] Ebu Davucl/cihad: 149. Nesai/feyi1: 6. Taberani/cihad: 22. Ahmed: 1/88, 5/319

[145] Müsned-i Ahmed: 1/88, 5/319

[146] Ebu Davud/cihad: 121. Nesai/feyi1: 8. Ahmed: 2/184

[147] Enfal suresi, 41

[148] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[149] Ebu Aliye, Tabiinin ileri gelenlerindendir. Hicri 91 "de vefat etmiştir

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[150] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[151] Kasani/Bedayi: 2/49

[152] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[153] Kasani/Bedayi: 2/49

[154] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[155] Neylü'i-Evtar:7/296

[156] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[157] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[158] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[159] Buhari/humus: 18, meğazi:54. Müslim/cihad: 136. Taberani/cihad: 18

[160] Ebu Davud/cihad: 135, 137, 144. Tirmizi/siyer; 13. Ahmed: 2/144, 123, 190, 5/13

[161] Müslim/cihad: 45. Ebu Davud/cihad: 137, 138. Ahmed: 6/26, 28

[162] Buhari/humus: 18. Ebu Davud/cihad: 138. Ahmed: 4/90. 6/26

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[163] Bilgi için bkz. Neyiü'l-Evtar: 7/299. İbn Kudame/el-Muğni: 10/418-422. Kasani/ Bedayi:7/115

[164] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[165] Mizanü'l-İ'tidal: 1/240, 923 nolu İsmail

[166] Buhari/humus: 18. Müslim/cihad: 42. Ahmed: 1/193

[167] Ebu Davud/cihad: 139

[168] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[169] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[170] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[171] Enfal suresi, 1-8 153.. Ebu Davud/cihad: 144

[172] Ebu Davud/cihad: 144

[173] Enfal suresi, 1

[174] Müsned-i Ahmed: 5/224

[175] Müsned-i Ahmed: 1/173

[176] Buhari/cihad: 76, 80. Tirmizi/cihad: 24. Nesai/cihad: 43. İbn Mace/cihad: 78.Ahmed:5/198

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[177] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[178] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[179] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[180] Ebu Davud/cihad: 143

[181] Nesai/hayl: 17. Ahmed: 1/166

[182] Müsned-i Ahmed. Ebu Davud/cihad: 143, 144

[183] Müsned-i Ahmed: 1/22, 3/292, 339, 4/51, 89, 6/20

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[184] NE: 7/323

[185] Kasani/Bedayi: 7/126. İbn Kudame/el-Muğni: 10/443-445

[186] Fazla bilgi için bkz. Neylü'l-Evtar: 7/323, 324

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[187] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[188] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[189] Buhari/humus: 19, menakıb: 1, meğazi: 56. Müslim/zekat: 132, 134. Ahmed: 3/ 166, 169

[190] Buhari/meğazi: 56, humus: 19. Müsiim/zekat: 140. Ahmed: 3/58, 89

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[191] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[192] Buhari/meğazi: 56. Müslim/zekat: 139. İbn Mace/mukaddeme: 11. Ahmed:2/19, 3/242, 4/2, 5/307

[193] Buhari/menakıb: 2, 45, temenni: 9. Müslim/zekat: 139, meğazi:,56. Tirmizi/ menakıb: 65. ibn Mace/mukaddeme: 4. Ahmed; 2/315, 410, 3/57, 5/137

[194] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[195] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[196] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[197] Ebu Davud/cihad:127

[198] Buharı. Ebu Davud/cihad: 127

[199] Müslim/cihad: 72, 73. Nes a i/d a haya: 38. Ahmed: 3/311, 378, 4/86,5/55

[200] Müsned-i Ebu Davud. Neylü'l-Evtar: 7/334

[201] Ebu Davud. Neylü'l-Evtar: 7/334

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[202] Bilgi için bkz. Şevkani/Neylü'l-Evtar: 7/334, 336

[203] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[204] Zehebi/Mizanü'I-I'tidal: 4/591, 10768 nolu Ibn Harşef

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[205] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[206] Âl-i İmran suresi, 161

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[207] Buhari/meğazi: 38, iman: 183. Ebu Davud/cihad: 133. Taberani/cihad: 25

[208] Müsüm/iman: 182. Daremi/siyer: 48. Ahmed: 1/20,47

[209] Buhari, cihad: 190. fbn Mace/cihad; 34. Ahmed: 3/160

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[210] Bilgi için bkz: İbn Kudame/el-Muğni: 10/488, 490. Şevkani/Neylü'l-Evtar: 7/342

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[211] MüsnecM Ahmed: 2/346

[212] Müsned-i Ahmed: 2/213. Müsned-i Ebi Davud. Neylü'l-Evtar: 7/342

[213] Ebu Davud/cihad: 135. TirmİEİ/hudud: 28. Daremi/siyer: 48. Ahmed: 1/22

[214] Ebu Davud/cihad: 135, 136. Neylü'l-Evtar: 7/342

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[215] Müsned-i Ahmed: 5/424

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[216] Muhammed suresi, 4

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[217] Maide suresi, 11. Müslim/cihad: 133. Ebu Davud/cihad: 120. Ahmed-3/125 290

[218] Buharı/humus: 16, meğazi: 12. Ebu Davud/cihad: 120. Ahmed: 4/80

[219] Buhari/salât: 76, 82. husumat: 7, 8, meğazi: 70. Müslim/cihad: 59. Ebu Davucl/ cihad: 114. Nesai/mesacid: 20. Ahmed:2/'?2, 3/82

[220] Enfal surgsi, 67-69. Buhari. Müslim/cihad: 58

[221] Ebu Davud/cihad: 121. Ahmed: 4/84

[222] Ebu Davud/cihad: 121. Ahmed: 4/84

[223] Müsned-i Ahmed: 1/247

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[224] Geniş bilgi için bkz: Kasani/Bedayi: 7/119, 120

[225] Şevkani/Neylü'i-Evtar: 7/349

[226] el-Gamravi/es-Siracü'l-Vehhac: 544. Mısır: 1352^1933

[227] Geniş bilgi için bkz: İbn Kudame/el-Muğni: 10/400, 401

[228] Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 2/9, 10. Neylü'l-Evtar: 7/349

[229] Neylü'l-Evtar: 7/349

[230] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[231] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[232] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[233] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[234] Müsned-i Ahmed: 1/383

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[235] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[236] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[237] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[238] Buhari/cihad: 173. İbn Mace/cihad: 100

[239] Ebu Davud/cihad: 99. Ahmed: 4/336

[240] Buhari/cihad: 141, tefsir: 68. Tirmizi/tefsir: 60. Ahmed: 1/79

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[241] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 8/10, 11

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[242] Zehebi/MİzanüʼI-İ'tidal: 4/583

[243] Ebu Davud/cibad: 98, sünnet: 8. Ahmed: 1/80, 109, 331, 2/9, 225, 3/330

[244] Müslim/fezail-i ashab: 161

[245] el-Gamravi/es-Siracü'i-Vehhac: 547. Mısır: 1352-1933

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[246] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[247] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[248] Müsned-i Ahmed: 1/224, 362

[249] Ebu Davud. Müsned-i Ahmed: 4/168, 310

[250] Ebu Davud/cihad: 126. Darem i/mukaddem e: 8. Ahmed: 3/95, 144,326

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[251] Geniş bilgi için bkz: Fetavayi Hindiyye: 2/198, 199

[252] el-Gamravi/es-Siracü'J-Vehhac: 544-547. Mısır: 1352

[253] Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 2/21

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[254] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[255] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[256] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[257] Buhari/iman: 17, 28, salât:28, zekat: İ. i'îisam: 2, 28. Müslim/cihad. Ebu Davud/ cihad: 95. Ti rm iz i/tefsir: 88. Nesai/zekat: 3. ibn Mace/fiten: 1,3. Da rem i/siyer: 10. Ahmed: 4/8

[258] Müsned-i Ahmed. Ebu Davud. Neylü'l-Evtar: 8/13

[259] Müsned-i Ahmed. Neylül-Evtar: 8/13

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[260] Fetavayi Hindiyye: 2/196

[261] el-Gamravi/es-Siracü'l-Vehhac: 544, 545. Mısır: 1352

[262] ibn Kudame/ei-Muğni: 402-404

[263] Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 2/23-24

[264] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[265] BülûğıTl-Meram/cihad: 1105-1310

[266] Neylü'l-Evtar: 8/13

[267] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[268] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[269] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[270] Ebû Dâvud/cihad: 170

[271] Ebû Dâvud/cihad: 95. Tirmizî/siyer: 41

[272] Ebû Dâvud/cihad: 2. Dâremî/siyer: 70. Ahmed: 4/99

[273] Nesâî/biy'aî: 15. Ahmed: 1/192, 4/62, 5/270, 363, 375

[274] Buharî/cİhad: 1, 27,194, menakıb-t ansar: 45. Müslim/imaret: 86

[275] Buharî/menakıb-i ensar: 4

[276] Buharî/sayd: 10, cihad: 1, 27, 194, menaktb-ı ensar: 45, fneğazî: 53. Müslim/ imaret: 86. Tirmizî/siyer: 33. Nesâî/biy'at: 15. Ibn Mâce/keffaret: 12. Ahmed: 1/226, 266, 2/ 215,5/71,6/466

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[277] Nisa Sûresi: 97. Neylü'l-Evtar: 8/31

[278] Enfal Sûresi: 72. Bilgi için bkz: Enfal Sûresi: 73-75. âyetlere

[279] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[280] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[281] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[282] Buhari/cizye: 22, edeb: 99, hiyei: 9,'fiten: 21. Müslim/cİhad: 8, 10, 17, Ebu Dâvud/cihad: 150. Tirmizî/siyer: 28. İbn Mâce/cihad: 42. Ahmed: 1/411

[283] Müslim/cihad: 8; 10, 17, Ahmed: 1/411, 441, 2/16, 29, 48, 56, 3/7, 19,25,39, 46,51

[284] Buharî/feraiz: 21, Medine: 1, cizye: 10. Müslim/hac: 467, 470. Ebû Dâvud/ menasik: 95

[285] Tirmizî/sİyer: 25

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[286] Kâsânî/bedayi1:7/110. Fetâvâ-yı Hindiyye: 2/234, 235

[287] Kâsânî/bedayi1:7/110. Fetâvâ-yı Hîndiyye: 2/235

[288] Kâsânî/bedayi': 2/111

[289] Şeyhüüsİâm Ebû Zekeriyya ei-Ensarî/Fethü'l-Vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tuilab: 2/176. el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 547, 548. Mısır: 1352-1933

[290] Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şsrhü'i-Kebîr: 10/555. Beyrut: 1403

[291] Şemsüddin İbn Kudams/eş-Şerhü'l-Kebîr: 10/555. Beyrut: 1403

[292] Şemsüddin İbn Kudame/sş-Şsrhü'l-Kebîr: 10/556

[293] Sahnûn/el-Müdeweneîü'l-Kübra: 2/41, 42

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[294] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[295] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[296] Meydan Larousse: 4/156,157

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[297] Dâremî/siyer: 59. Müsned-i Ahrned: 1/406, 4/439

[298] Ebû Dâv^d/cihad: 154. Dâremî/siyer: 59

[299] Ebû Dâvud/dhad: 151. Ahmed: 6/8

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[300] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[301] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[302] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[303] Buharî/cihad: 168, meğâzî: 30, menakıb-ı ensar: 12, isti'zan: 26. Müslim/cihad: 65. Ahmed: 3/22, 6/142

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[304] Geniş bilgi için bkz: Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/63. ibn Hişam: 2/245, 246-252. Sa-fiyürrahmân/er-Rahiku'L-Mahtûm: 338-352. Mekke: 1400

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[305] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[306] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[307] Buharî. Ebû Dâvud. Ahmed. Neylü'l-Evtar: 8/63

[308] Şâîiî. Neylü'l-Evtar: 8/63

[309] Buharî. Ahmed. Neylü'l-Evtar: 8/63

[310] Sâd Sûresi: 1-7. Tirmizî/tefsîr: 38. Müsned-i Ahmed: 1/227, 362

[311] İmam Şafiî. el-Müsned

[312] Buharî/cizye: 1, rikak: 7, meğâzî: 12. Müslim/sulh: 6. fon Mâce/fiten: 18. Ahmed: 4/137,327

[313] Ebû Ubeyd/el-Emval. Neytü'l-Evtar: 8/66

[314] Ebû Dâvud/imaret: 30

[315] Ebû Dâvud/imaret: 30

[316] Ebû Ubeyd/el-Emval. Neylül-Evtar: 8/68

[317] Ebû Dâvud. Neyiü'i-Evtar: 8/68

[318] Buharî/cizye: 1

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[319] Mecusî: Arap tarihçisi Taberî'nİn yazdığına göre Mecusîliğin kurucusu olan Zerdüşt, İran hükümdarı Biştasp zamanında yaşadı. Gene bir Arap tarihçisi olan Kelbî'nin bildirdiğine göre Zerdüşt, filistinli peygamber Yeremya'nın öğrencilerinden birinin uşağıydı. Hz. Muhammed'in (a.s.), ondan sonra islâm büyüklerinin bazı tarihçilerin bildirdiklerine bakılırsa islâm dininin İran'da yayılışını kolaylaştırmak için Mecusîlere yumuşak davrandığı, onlardan, kitap ehli oldukları kabul edilerek cizye alınmakla yetinildiği anlaşılıyor.

Mecusîler eski Pehlevî yazısını kullanırlar. Dinleri, eski tabiat dinleri niteliğini taşır. Bugün Hindistan'da yaşayan Mecusîler eski dinlerine Zerdüşt'ün ortaya attığı inançlara çok bağlıdırlar. Tabiat kuvvetlerini Ahur Mazda'nın yeryüzünde bir görünüşü, bir belirtisi olarak yorumlarlar. Ateş, toprak, su gibi tabiat varlıkları onlar için kutsaldır. Ölen bir mecusînin toprağa, ateşe ve suya değmemesine büyük bir itina gösterirler. M. Larousse.

[320] Geniş bilgi için bkz: Kâsânî/Bedayi1: 7/110,111. Beyrut: 1394.

[321] Kâsânî/Bedayİ: 7/111

[322] Kâsânî/Bedayi:7/111

[323] el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac Alâ Metni'l-Minhac: 549, 550. Mısır: 1352-1933

[324] el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac Alâ Metni'l-Minhac: 551. Mısır: 1352-1933.

[325] İbn Kudama/el-Muğnî: 10/567.

[326] İbnKudama/el-Muğnî: 10/572-574.

[327] Geniş bilgi için bkz: Sahnûn/el-Müdevvonötü'l-Kübrâ: 2/46, 47.

[328] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[329] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[330] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[331] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[332] Buharî/ilim: 39, tıb: 22, vasiyyet: 20.

[333] Müslim. Tirmizî. Ahmed. Neylü'l-Evîar: 8/73.

[334] Müslim/salât: 187. Tirmizî/mevakiyt: 41.

[335] Buharî/humus: 19, hars: 17. Müslim/müsakat: 6.

[336] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[337] Tevbe Sûresi: 5.

[338] Ankebût Süresi: 67.

[339] Bakara Sûresi: 191.

[340] Kâsânî/Bedayi': 7/114, 115. Beyrut: 1394.

[341] el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 550. Şeyhülislâm Zekeri ya Ensârî/Fethü'l-Vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 2/179. Mısır: 1367-1948.

[342] İbn Kudama/el-Muğnî: 10/613-616. Beyrut: 1403.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[343] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[344] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[345] Tevbe Sûresi: 80.

[346] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[347] Müslim/selâm: 14. Ebû Dâvud/edeb: 138. Tirmizî/isti'zan: 12, İbn Mâce/edeb: 13. Ahmed: 2/263.

[348] Buharî/isti'zan: 22, murteddîn: 4. Müslim/selâm: 9, 87. Taberânî/selâm: 3. Dâremî/isti'zan: 7. Ahmed: 2/9, 3/99.

[349] Buharî/isti'zan: 22. Müslim/selâm: 9, 99. Neylü'l-Evtar: 8/75.

[350] Buharî/edeb: 38, daâvat: 63. Müslim/bire: 79.

[351] Müsned-i Ahmed: 2/9, 3/99. Neylü'l-Evtar: 8/76.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[352] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[353] Şevkanî/Neyiü'l-Evtar: 8/77.

[354] Şevkanî/Neyiü'l-Evtar: 8/77.

[355] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[356] Geniş bilgi için bkz: Kâsânî/Neylü'l-Evtar:7/116, 117-Beyrut: 1394

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[357] Buharî/meırakıb: 2. Nesâî/fey1:25.

[358] Nesâî/fey1: 50. Müsned-i Ahmed: 4/81.

[359] Ebû Dâvud/imaret: 29. Ahmed: 1/84.

[360] Ebû Dâvud/imâret: 20, 21. Müsned-i Ahmed: 1/85.

[361] Müslim. Ahmed. Neylü'i-Evtar: 6/80.

[362] Nesâî. Ahmed. Neylü'l-Evtar: 8/80.

[363] Buharî/cihad: 80. Müslİm/cihad: 48, fey': 8. Ahmed: 1/25, 48.

[364] Ebû Dâvud. Müsned-i Ahmed.

[365] Buhârî.

[366] Ebû Dâvud.

[367] Buharî. Müslim.

[368] Ebû Dâvud

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[369] Bilgi için bkz: Kâsânî/Bedayi': 7/160.

[370] Bilgi için bkz: Şemsüddin İbn Kudama/eş-Şerhü'l-Kebîr: 10/547.

[371] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[372] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/80. Zehebî/Mîzanü'l-I'tidal: 1/549, 2062 no'lu Hüseyn.

[373] Şevkânî/Neylü'l-Evtar: 8/80. Zehebî/Mîzanü'I-İ'tidal: 1/549, 2062 no'lu Hüseyn.

[374] Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 3/319, 320.

[375] Zehebî/Mîzanü'l-İlidal: 4/298, 9224 no'iu Hişam. Şevkânî/Neylü'l-Evtar: 8/82.

[376] Müsned-i Ahmed: 1/42.

[377] Müsned-i Ahmed: 3/475

[378] Buharı. Neylü'l-Evtar: 8/86

[379] Buharî/menakıb-ı ensar: 45

[380] Buharî/meğâzî: 35

[381] Buharı. Neylül-Evtar: 8/68.

[382] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[383] Bilgi için bkz: Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/85

[384] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[385] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

16-İSLAM VE SPOR

İslam ve Spor

16-İSLAM VE SPOR

İslam ve Spor

Spor, İngilizce bir kelimedir. Türkçemizde daha çökmeden eğitimi ve bazan da bununla birlikte eğlence de sağlayan yarışma anlamına gelir.

islâm, her yanı ve yönüyle insanın kalbine, ruhuna, bedenine ve günlük hayatının her bölümüne yönelen son dindir. O bakımdan evrenseldir ve kalıcıdır.

Dinimiz her vesileyle beden ve ruh sağlığımızı korumamızı emreder. Bunun için kalbimizi, kafamızı ve ruhumuzu geliştirmemizi emretmiştir. Böylece beden eğitimiyle vücudumuzu geliştirip korumamız için birçok emir ve tavsiyeler, hüküm ve kurallar koymuştur.

Her şeyden önce günde beş vakit namaz, çok düzenli, sistemli ve dengeli bir hareket getirmekte, organlarımızın hemen hepsinin işlevini daha rahat yerine getirmesini kolaylaştırmakta, yormadan kasları geliştirmekte, kireçlenmeyi, yıpranmayı, uyuşukluğu önlemektedir. Ancak unutmamalıyız ki, namaz sadece bunun için farz kılınmış değildir. Bu kutsal ibâdet bir yandan ruhumuza bol gıda vermekte, kalbimizi temizlemekte, vicdanımızı arındırıp geliştirmekte, sinir sistemimizi düzeltmekte, bizi Allah'a daha çok yaklaştırmakta ve günlük hayatımızı denge ve düzene sokmamızı ilham etmekte, dünya ile âhiret, ruh ile beden, madde ile mâna arasında sağlam bir köprü oluşturmaktadır.

Yüce dinimiz, beden eğitiminde namaz kılmamızla da yetinmeme-mizi, birtakım sportif hareketlerde bulunmamızı tavsiye etmiştir. Zira Allah'a, ahiret gününe, Kur'ân'a ve Hz. Muhammed'e (a.s.) dosdoğru imân eden her mü'minin ruhuyla, bedeniyle gelişmiş bir kişi olması, hayatına hareket ve canlılık kazandırması vacibtir. Resûlüllah (a.s.) bunun için mü'minin vücutça da gelişmesini teşvik etmiştir. [1]

Yapılan ciddi araştırmalar neticesinde beden eğitiminin birçok yararları olduğu anlaşılmış ve o bakımdan bütün dünya ülkelerinde spora geniş yer verilmiştir. Ancak bunun faydah olanıyla zararlı olamm.birbi-rinden ayırıp ona göre bir yol izlemek gerekir. Aksi halde sırf amaçsız bir heyecandan öteye geçmez ve bu uğurda milyarlarca saatler boş yere akıp gider; gençlerin çok kıymetli enerjileri hedefini bulmamış olur.

Beden eğitimi vücudun çeşitli dokularına, organlarına kuvvet kazandırır. Tabii bu düzenli ve seviyeli olduğu takdirde böyledir. Kasların çalışmasını kolaylaştırır, onlara düzen ve güç verir. Kemikleri sıkı tutar, beden biçimsizliklerini Önler. Kasların iyi çalışması üzerine solunumun çapı genişler. Durgun haldeyken ancak 3,5 litre hava alabilen akciğerler 5-6 litre hava almaya başlar. Vücûda giren oksijen artar, kan dolaşımı hızlanır, damarlar rahat çalışır. Şüphesiz beden hareketlerinin kalb üzerindeki etkileri de çok önemlidir. Sportif hareketler neticesinde kalb damarlara her defasında 120 santimetre kübe kadar kan gönderebilir. Beden hareketi yapmayanlarda ise bu miktar 50-60 santimetre küp'ü geçmez.

Ancak yaşa göre hareketi ayarlamak çok önemlidir. Gençlerin ' hem beş vakit namazla birlikte seviyeli birtakım sportif hareketlerde bulunması çok lüzumludur. Yaşlılarda ise beş vakit namazla birlikte bir de günde bir saat kadar yürümek oldukça faydalıdır.

İbâdetle ve bazı beden eğitimiyle ilgili hareketlerle sağlam, dengeli, iyi çalışan bir vücut, insanı birçok tasalardan, üzüntülerden kurtarır. insanı hayata bağlar.

Böylece beden eğitiminin hem ruh, hem de zihin faaliyetleri üzerinde çok olumlu tesiri söz konusudur.

Bunun için Resûlüllah (a.s.): "Çocuklarınıza atıcılık ve yüzücülük öğretin" buyurmuştur. Kendisi de gençliğinde Rükâne ile güreş müsabakası yapmış ve ünlü güreşçi Rükâne'yi birkaç defa yenmiştir. Aynı zamanda Hz. Aişe validemizle evlendikten sonra birkaç defa koşu yaptığını sahîh kaynaklarımız haber vermektedir.

islâm Dini spor konusunda daha çok atıcılığa, yüzücülüğe, at koşuculuğuna ve koşuya yer vermiş ve bunu kumar oyununun dışında tutmuştur. Zira spordan maksat, ruh, akıl, zihin ve beden gelişmesini sağlamak, bedeni kuvvetlendirip sağlıklı bir ömür yaşamaktır. [2]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Yarış ancak deve, at ve ok ile olur." [3]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.), iyiccş beslenip geliştirildikten sonra sıcak bir odaya konulup iyice terlemesini sağlayarak vücudundaki suyu dışarı atılmış idmanlı atlar arasında Hafyâ'dan tâ Senniyetü'l-Vedâ'a ve belirtilen şekilde beslenmeyip idman edilmeyen atlar arasında ise, Seniy-etü'l-Vedâ'dan tâ Benî Züreyk Mescid'ine kadar yarış tertipledi." [4]

Bu,hari'nin rivayetine göre, Hafyâ ile Seniyyetül-Veya arası altı mil; Seniyyetü'1-Vedâ' ile Beni Züreyk Mescidi arası bir mil mesafede idi.

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Peygamberimiz (a.s.) atlar arasında yarış yaptırır ve yaşı yarışa elverişli olanlara üstünlük tanırdı." [5]

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, kendisine soruldu:

- Resûlüllah (a.s.) zamanında (at veya deve) yarışı yapar mıydınız? Resûlüllah (a.s.) de (at veya deve) yarışı yapar mıydı?

- Evet. Allah'a andolsun ki, Resûlüllah (a.s.), adı Sebha olan at üzerinde yarış yaptı ve atı diğer ihsanların atlarını geçti. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) sevindi ve o atını beğendi, diye cevap verdi. [6]

Yine Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle, demiştir: "Resûlüllah'ın (a.s.) Adbâ' adında bir devesi bulunuyordu. Yarışta onun önüne geçen olmazdı. Sonra yarışa çok elverişli bir deve üzerinde bir bedevi geldi ve yarışta Resûlüllah'ın (a.s.) devesini geçti. Bu olay müslümanlara pek ağır geldi ve hayretlerini ifade ederek: "Adbâ'nın önüne geçildi, Adbâ müsabakayı kaybetti!" dediler. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu: "Cenâb-ı Hak üzerine bir haktır ki, dünyada ne kadar bir şeyi yükseltirse, mutlaka onu aşağı indirir." [7]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, müsabaka (yarışma) nın caiz olabilmesi için birtakım şartların gerçekleşmesi söz konusudur:

1- Yarışmanın şu dört şeyden biriyle yapılması,

Deve, at, ok ve ayak... Hanefîlerin müsabakayı bu dört şey ile sınırlamaları pek isabetli değildir. Zira günümüzde artık ok atıcılığı bir eğlence olsun diye yapılmaktadır. Oysa ok yarışma İslâm, savaşta çok lüzumlu olduğu için yer vermiş bulunuyor. O halde ateşli silâhlarla yarış bugün ok yarışının yerini almış bulunuyor. Binicilik, at ve deve yarışı da öyle. Bu iki hayvan da savaşlarda çok iş görmekte idiler. Günümüzde artık atların savaşlarda kullanılması yok denecek kadar azalmıştır. Bununla beraber biniciliği öğrenmekte, bu hususta yarışlara katılmakta bir sakınca yoktur. Ayak koşusuna gelince, Resûlüllah'ın (a.s.) Hz. Aişe validemizle koşup yarıştığı sahîh rivayetlerle sabit olmuştur..

2- Yarış için ödül koymanın tek taraftan olması,

İki taraf da ödül veya belirlenen bir miktar mal veya para ortaya koyar ve kazananın bu ödül veya mal ve parayı alması kararlaştırılırsa, bu kumara dönüşür ve İslâm'a göre haram olur. Ancak yarışacak iki kişi arasında bir üçüncü şahıs girer de "ikinizden kim kazanırsa ona şu kadar ödül veririm" derse, bu kumar kapsamına girmez ve caiz olur. [8]

b) Şâfiîlere göre, müsabaka ve münadale (at, deve ve benzeri şeyle yarışmak ve bir de ok atıcılıkta yarışmak) sünnettir. Buna karşılık olarak bir şey almak helâldir.

Atıcılıkta ok söz konusu olduğu gibi, savaşta işe yarayan her aletle, meselâ mızrak, taş, mencînik gibi aletlerle de yarışmak caizdir.

Bunun gibi at, fil, merkeb ile yarışmak da caizdir. Satranç ve benzeri oyunlarla yarışmak caiz değildir.

Müsabaka için tek taraflı olmak şartiyle ortaya konan mal veya para miktarının belli olması ve bilinmesi şarttır, iki taraftan birinin bir mal ve para koyması caiz olduğu gibi, müsabakaya katılmayan bir üçüncü şahsın, müsabakaya katılanlardan kazanana belli bir mal veya para vermesi de caizdir. [9]

Anlaşıldığı üzere, bu konuda Hanefîlerle Şâfiîler arasında pek az fark bulunuyor. Hanefîler müsabakayı dört şey ile sınırlarken Şâfiîler bu sınırı hayli geniş tutmuşlardır.. Şüphesiz Şâfiîlerin bu tarz içtihadında isabet vardır.

c) Hanbelîlere göre de, müsabaka sünnet ve icma' ile sabit olmuştur ve caizdir. Bir ivaz karşılığı müsabaka ancak şu üç şeyde caiz olur: At, deve ve atıcılık. Zira bu üçü de savaşlarda işe yaramaktadır.

Ancak müsabaka bu üç şeyle sınırlı değildir. Binek hayvanları, özellikle at, ayak, gemi, mızrak ve diğer alet ve hayvanlarla müsabaka caizdir.

Müsabaka genel anlamda ikiye ayrılır:

a) Bir ivaz olmaksızın yapılan müsabaka,

b) Bir ivaz ile yapılan müsabaka...

ivazdan maksat, iki taraftan birinin bir mal veya para ortaya koyması veya üçüncü bir şahsın kazanacak olana bir mal veya para vaadet-mesidir.

Bu mezhebe göre, ivaz karşılığı müsabaka her şeyde değil, sadece şu üç şey ile yapıldığında caizdir: At, deve ve ok... Bunların dışında savaş için gerekli olan diğer şeylerle müsabaka caizse de bir ivaz karşılığı caiz değildir. [10]

Tahliller ve Rivayetler

319 no'lu Ibn Ömer hadîsi hakkında Ebû Dâvud ve el-Münzirî bir görüş beyân etmemişlerdir. Ibn Hibban bu hadîsi sahîhlemiştir. Zaten Ebû Davud'un susması, onun sıhhatına delâlet eden bir karine olarak bulunuyor. Hadîs at yarışının cevazına açık delil olarak bulunuyor.

320 no'lu Enes hadîsini Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiş ve ricalinin hepsi sikadır. Aynı zamanda hadîsi Dâremî, Dârekutnî ve Beyhakî de tahrîc etmişlerdir.

321 no'lu Enes hadîsi de sahîh olup istidlale salihtir. Resûlüllah'm (a.s.) deve ve at yarışlarını teşvik etmesiyle birlikte bazan kendisinin veya devesinin de yarışlara katıldığı olmuştur. Bu, müslümanlara hem hareket sağlamakta, hem de savaşa yeterince hazırlıklı olmayı ilham etmektedir.

Bu konuda diğer hadîsler:

Ensardan bir adamdan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Atlar üçtür (üç kısma ayrılır):

1- Allah yolunda kullanılmak üzere adamın (besleyip) bağladığı at... Bunun için harcanan para, ecir (mükâfat ve sevap) dır. Ona binmek de sevap ve mükâfattır. Onu iğreti olarak birine vermek ve ona yem hazırlamak da sevap ve mükâfattır.

2- Adamın (başka biriyle) karşılıklı olarak bir meblağ koyup yarışma yaptığı at... Bunun bahası, yemi, binilmesi hep günahtır.

3- Eyerini yerleştirip binmek için edinilen at... Bunun inşallah fakirlik açığını kapaması umulur." [11]

îbn Mes'ûd (r.a.) den yapılan rivayette, Peygamberimizin (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Atlar üçtün Bir at var Rahman içindir... Bir at var insan içindir ve bir at da var ki şeytan içindir. Rahman için olan at, Allah yoluna bağlanan attır. Bunun yemi, fışkısı, idrarı (hep sevaba vesiledir)." Resûlüllah (a.s.) daha o atın birçok yanlarını da -Allah'ın dilediği kadar- andı. Şeytan için olan at, kumar şeklinde yarışa sokulan attır. İnsan için olan at, insan onu bağlayıp ona binmeği arzular. Bu at fakirliğe bir perde teşkil eder." [12]

Çıkarılan Hükümler

1- Kumar kapsamına girmeyen bazı müsabakalar caizdir.

2- İslâm, beden eğitimine önem vermiştir.

3- Hanefîlere göre, meşru olan yarışma dört şeyden biriyle gerçekleşir: Deve, at, ok ve ayak..

4- Bu gibi yarışlarda tek taraflı ödül koymakta bir sakınca yoktur.

5- Yarışan iki taraf da belli bir nisbette mal veya para koyarlar da kazanan tarafa verilmesini şart koşarlarsa bu kumar kapsamına girer ve haramdır.

6- iki taraf yarışma yapmaya teşebbüs eder de bir üçüncü şahıs, kazanan tarafa belli bir mal veya para vereceğini vaadederse, bu caiz olur.

7- Şafiîlere göre müsabaka ve münadala sünnettir. Zira Resûlüllah (a.s.) buna tahrik ve teşvikte bulunmuştur.

8- Müsabaka için tek taraflı olmak şartiyle ortaya konan ödülün nisbetinin belli olması şarttır. (Bu da Şafiîlere göredir).

9- Kumar kapsamına veya tarifine giren at yarışı haramdır. Resûlüllah (a.s.) bu maksatla at besleyenler için sadece günah ve vebal vardır buyurmuştur.

10- Allah yolunda kullanılmak üzere at beslemek her yanı ve yönüyle sevap ve uhrevî mükâfata vesiledir.

11- Binit edinmek için at alıp beslemekte bir sakınca yoktur. Bu daha çok fakir kişinin fakirliğine bir perde teşkil eder. [13]

Atıcılığın Önemi ve Bu Hususta Yarışma

Cihan peygamberi Hz. Muhammed (a.s.) Efendimiz, beden eğitimini teşvik ettiği kadar atıcılığı da teşvik etmiş ve iyi ok atanları alkışlamıştır. Atıcılığın milletlerin hayatında önemli bir rolü vardır. Zira ok ve yaydan başlayarak günümüze kadar hep bu alanda ilerleme kaydedilmiş ve yeni yeni silahlar icad edilmiştir. O halde hangi millet daha güçlü silâh imal ederse, o, o kadar caydırıcı bir hava oluşturur ve düşmanlarını yıldırır. Bunun için Sevgili Peygamberimiz (a.s.) onbeş asır Önce ümmetine şu çok önemli mesajı üç defa tekrarlayarak vermiştir:

"Haberiniz olsun, dikkat edin, gözünüzü açın! Kuvvet atmaktır, kuvvet atmaktır, kuvvet atmaktır." [14]

Şüphesiz Resûlüllah (a.s.) bu hadlsleriyle aynı zamanda Kur'andaki şu âyeti tefsir edip açıklıyordu: "(Ey Muhammed!) Onlara karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti ve (savaş için) beslenen atları (gereken araçları) hazırlayın. Bununla hem Allah'ın düşmanlarını, hem de sizin düşmanlarınızı ve sizin bilmediğiniz Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutup yıldırırsınız. Allah yolunda her ne harcarsanız (karşılığı) size tastamam ödenir, hiç de haksızlığa uğramazsınız." [15]

Konuyla İlgili Hadisler

Seleme b. el-Ekva' (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Eşlem kabilesinden birkaç kişi yarış anlamında ok atarlarken Resûlüllah (a.s.) onlara uğradı ve:

- Ey İsmail oğulları, haydi sizi göreyim ok atın. Zira gerçekten sizin (büyük) babanız da iyi bir ok atıcı idi. Bu yarışmadan ben, falan oğlu (Seleme b. Ekva') ile beraberim, buyurdu.

Râvi devamla diyor ki:

Bunun üzerine taraflardan biri ellerini ok atmaktan çektiler. Resûlüllah (a.s.) onlara:

- Size ne oldu ki ok atmıyorsunuz? Onlar da:

- Ya Resûleîlah! Sen o tarafla birlikte olunca biz nasıl ok atarız... Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) onlara:

- Oklarınızı atınız, ben sizin hepinizle beraberim, buyurdu. [16]

Ukbe b. Amır (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu duydum: "Düşmana karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti hazırlayın. Haberiniz olsun ki, kuvvet atmaktır, gözünüzü açın, kuvvet atmaktır. Dikkatli olun, kuvvet atmaktır."[17]

yine Ukbe b. Amir (r.a.J de/ı yapılan rivayette, Peygamber'in (a.s.) şöyle buyurduğu belirtilmektedir: "Kim atıcılık öğrendikten sonra onu bırakırsa, o bizden değildir." [18]

Yine Ukbe b. Âmir (r.a.) den yapılan rivayette^ Peygamberimizin (a.s.) şöyle buyurduğu haber verilmektedir: "Şüphesiz ki Cenâb-ı Allah bir ok sebebiyle üç kimseyi cennete sokar:

1- Onu imal edip bu imal atıyla sadece hayır uman (karşılığını Allah'tan bekleyen) kimse,

2- O oku (satın alıp) Allah yolunda savaşanları onunla teçhiz eden,

3- O oku Allah yolunda (düşmana) atan kimse.. Sonra Resûlüllah (a.s.) devamla buyurdu ki:

"Atınız, atlara bininiz. Ama eğer (ok, silah) atarsanız, bu at binmenizden sizin için daha hayırlı olur. Adem oğlunu oyalayan her şey bâtıldır, anlamsızdır. Ancak şu üç şey değil: Yayındaki oku atan, atını iyice eğitip (savaşa) hazırlayan ve çoluk çocuğuyla oynayıp güzel vakit geçiren.. Şüphesiz bu üç şey hak-tandır." [19]

Amr b. Absete (r.a.yden yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'm (a.s.) şöyle buyurduğunu duyduğunu haber vermiştir: "Kim Allah yolunda bir ok atarsa, bu onun için bir köleyi hürriyetine kavuşturmasına denktir." [20]

Dâvud bu hadîsi şu lafızla rivayet etmiştir: (TKim Allah yolunda bir ok ile düşmana ulaşır (okunu onlara isabet ettirirse) onun için (cennette) bir derece vardır."

Nesâî'nin rivayetinde ise şöyle denilmektedir: Kim Allah yolunda bir ok atarsa, bu ister düşmana ulaşsın, ister ulaşmasın, onun için bir köle azâd etmişçesine (sevap ve mükâfat) vardır." [21]

Tahliller ve Rivayetler

329 no'lu Seleme hadîsi sahihtir. Resûlüllah'm (a.s.) atıcılığa geniş ilgi gösterdiğine ve savaşta çok yararlı olan bu spor yarışına mü'minleri teşvik

ettiğine delâlet etmektedir. Ancak bu bir kumar şeklinde değil, savaşta islâm'a hizmet anlam ve niyetinde bir zevk işi olarak yapıldığı takdirde meşrudur.

330 no'lu Ukbe hadîsi de sahîh olup istidlal ve ihtioaca salihtir. Resûlüllah (a.s.) bu hadîsleriyle Enfal Sûresi 60. âyeti açıklamış ve kıyamete kadar devlet ve ordunun kuvvetinin atıcılıktaki başarısına bağlı bulunduğunu belirtmiştir.

Resûlüiilah (a.s.), burada atıcılıkta belirli bir silâh üzerinde durmamış bunu mutlak anlamda kullanarak kıyamete kadar bu alandaki bütün gelişme ve buluşları kullandığı kelimenin kapsamına almıştır.

331 no'lu Ukbe hadîsinin isnadında Halid-b. Zeyd ve îbn Yezîd bulunuyor ki, bu iki zat üzerinde biraz durulmuştur. Ancak Zehebî Halid b. Zeyd üzerinde durmamıştır. Bu da Halid'in rivayetinin yazılabileceğine işarettir. Hadîsin diğer ricalinin hepsi sika (güvenilir) dir. [22]

332 no'lu Ukbe hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salihtir. Resûlüîlah (a.s.), sırf dini, ahlâkî değerleri, namus ve iffeti, îslâm devletinin ve ümmetin bekasını dikkate alarak ateşli silah imal etmekte büyük ecir bulunduğuna dikkat çekmiştir. Nitekim ecir (sevap ve mükâfat) sıralamasında, bir okun imalatçısına öncelik verilmiş ve belirtilen niyetle silâh imal eden mü'min bir kişi cennet ile müjdelenmiştir. Sonra da Resûlüiilah (a.s.) islâm ordusuyla müslümanları devletin iki ana unsuru olarak belirleyip halkın orduya, harp sanayiine yardımda bulunmasının dünya ve âhiret için büyük hayırlar getireceğine işarette bulunmuştur. Manevî mükâfat olarak bu yardım sever insanlara cenneti vaadetmiştir.

Cephede, yani savaşta, imal edilen bu silahları sırf Allah'ın hoşnutluğuna erişme niyet ve azmiyle kullanan askerlerin kadrini yüceltmiş ve onlar için cennetin hazırlandığını açıklamıştır.

İsnadında zaaf ve inkıta' olmakla beraber şu hadîs de mana bakımından yukarıdaki hadîslerce kuvvetlendirilmiştir: "Atıcılığı iyice Öğrenin. Çünkü gerçekten iki hedef arasında (kişiyle hedefi arasında) cennet bahçelerinden bir bahça vardır." [23]

Ayrıca Beyhakî'nin Câbir (r.a.) dan rivayet ettiği şu hadîs, yukarıdaki hadîse ayrı bir kuvvet kazandırmaktadır: "Kim iki hedef arasında azimle yürürse

benim sevgim ona vâcib olur." [24]

Taberânî'nin Ebû Zer (r.a.) den yaptığı rivayette Resûlüilah (a.s.) bu konuda şöyle buyurmuştur: "Kim iki hedef arasında yürürse, her adımına bir sevap vardır." [25]

Bu hadîsle, Resûlüilah (a.s.) hem atıcılık yarışmasına, hem de savaşta düşman ile ölüm-kalım mücadelesi verildiğinde mü'minlerin hedeflerine bir yandan ateş ederken diğer yandan yavaş yavaş yaklaşmalarını tahrik ve teşvik etmekte ve bunun için uhrevî mükâfatların, hazırlandığını bildirmektedir.

Beyhakî'nin Ebû Râfî'den rivayet ettiği hadîste ise Resûlüllah (a.s.), çocukların ruh ve bedenlerini geliştirmenin ve onlara ileride islâm'ı müdafaa etmek için okuma-yazma, yüzücülük ve atıcılık öğretilmesinin babalar üzerine vacib olduğunu belirterek şöyle buyurmuştur: "Çocuğun babası üzerindeki hakkı, babasının ona okuma-yazma Öğretmesi, yüzücülük ve atıcılık bilgi ve becerisi ka-zandırmasıdır."

Bu hadîsin isnadı zayıf olmakla beraber istidlal edinilebilir.

Müslümanlar Fetihler Yapıp Kuvvetlenince Savaş Eğitimini ihmal Etmemelidirler:

Refah, bolluk, başarı, zafer ve fetihler hep güzel şeylerdir. Fakat bunlardan hiçbiri nihaî amaç değildir. Her yükselişin mutlaka bir inişi vardır. Çabuk şımaran, Hakk'ın kudret ve azametini, işler halde olan plân ve programını unutanların ise yükselişi az sürer ve düşüşü çabuk olur. Her zafer ve başarıdan, her bolluk ve genişlikten sonra bunun birer imtihan olduğunu düşünebilmek elbetteki çok önemlidir. O bakımdan düşmanın uyumayacağını, her fırsatta s aldır ab ileceğini ve üstünlük sağlamak için durmadan çalışmakta olduğunu hiçbir zaman unutmamak ve düşmanı küçümsememek gerekir. Aksi halde atâlet, uyuşukluk, bolluk ve zaferin verdiği sarhoşluk büyük bir gaflete dönüşür ve sonu hüsran olur.

Resûlüllah (a.s.) ümmetini bu hususta da uyararak şöyle buyurmuştur: "İleride size birçok ülkelerin fetih yoluyla kapıları açılacaktır. Allah size yetecek kadar (imkânlar ve nimetler) verecektir. Ama öyle zamanlarda sizden biri oklarıyla oynamak ve meşgul olmaktan acizlik göstermesin,

(silahları, eğitimi ve hazırlanmayı bir tarafa atıp gününü gün etmeye bakmasın)." [26]

333 no'lu Amr b. Absete hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salih-tir. Allah yolunda düşmana bir ok, bir kurşun atmanın, bir köleyi hürriyetine kavuşturmak kadar Allah yanında makbul bir ibâdet olduğu bildiriliyor.

Yine aynı sahabiden yapılan rivayette, Resûlüllah'm (a.s.) bu manada şöyle buyurduğu bildirilmektedir: "Kim ok atmasını güzelce becerirse, bu onun için cennette bir derece olur." Râvî diyor ki: "Resûlüllah (a.s.) böyle bir müjdeyi verdiği gün ben (düşmana) on altı oku güzelce, beceri içinde atmış oldum." [27]

Bu anlamda bir diğer rivayet yine Amr b. Absete'den şöyle yapılmıştır: "Kim İslâm'da saç-sakalını ağartırsa, bu onun için kıyamet gününde bir nur olur. Kim de Allah yolunda bir ok (bir silâh ve kurşun), atarsa, ister düşmana ulaşsın (isabet etsin) ister ulaşmasın (isabet etmesin), bu onun için bir köle az âd etmiş gibi olur. Kim de mü'min bir köleyi hürriyetine kavuşturursa, bu onun için -her aza bir azaya bedel olmak üzere- cehennem ateşine karşı bedel olur." [28]

Kâh b. Mürre (r.a.) den yapılan rivayette Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu: "Kim düşmana bir ok atmak suretiyle ulaşır (isabet kaydeder) ise, Allah onun bir derecesini yükseltir." Bunun üzerine ashabdan Abdurrahman b. Nahham (r.a.) sordu "Derece nedir ya Resûlellah?" Efendimiz ona şu cevabı verdi: "Bu senin anan evinin eşiği anlamında bir derece değildir. Cennette iki derece arası yüz yıllık mesafede bulunuyordur." [29]

Ukbe b. Abdi's-Sülemî (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) ashabına: "Kalkınız (Allah yolunda) savaşınız!" buyurdu. Bunun üzerine bir adam bir ok attı. Efendimiz: "Cennet ona vâcib oldu" diye buyurdu." [30]

Muhammed b. Hanîfe'den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Ebû Amr el-Ensarî'yi (r.a.) gördüm,ki, bu zat Bedir, Akabe, Uhud savaşı ve olaylarında bulunmuştur, oruçlu idi. Susuzluktan rengi değişmişti. Şöyle diyordu hizmetçisine: "Şu yayıma bir ok yerleştir." Hizmetçi oku yerleştirdi. Ebû Amr bitkin bir halde yayı çekti ve üç ok atıverdi ve sonra şöyle dedi: "Resülüllah'dan (a.s.) duydum, buyurdu ki: ırKim Allah yolunda bir ok atarsa, -o ok hedefine ulaşsın ulaşmasın- sahibi için kıyamet gününde

bir nur olur." Böylece Ebû Amr, güneş henüz guruba gitmeden (oruçlu bir halde ve bu aşk içinde) şehîd edildi." [31]

Çıkarılan Hükümler

1- Allah yolunda cihad edip küfrün saldırı ve tuğyanım kırmak için silah imal etmek vacifctir.

2- Silah imalatında, yani harp sanayiinde "kuvvet atmaktır..." mesajını dikkate alıp üstün silâhlar, caydırıcı bir kuvvet oluşturmak da vacibtir. İlim adamları bu vücubu farz-ı kifaye anlamına alıp yorumlamışlardır.

3- islam devletinde askerlik görevini yapmak vacibtir. Ciddi bir mazeret yokken bundan kaçınmak haramdır ve günahtır.

4- Savaş eğitimi vermek vacibtir. Mü'nıinlerin bu eğitime severek katılmaları vacibtir. Zira savaşmasını bilmeyen bir müslümana Allah yardımcı olmaz: Tabii bunu öğrenme imkânı olursa hüküm böyledir.

5- Düşmana karşı çıkıp bilerek isabetli atışlarda bulunmak müekked sünnettir. En azından düşmana karşı cesaretle silah kullanmak vacibtir.

6- "Atılan her kurşuna karşılık bir derece ve sevap vaadedilmiştir.

7- Savaşabilmek için at beslemek ve ata binmeyi Öğrenmek sünnettir. Bunun manevî mükâfatı vardır.

8- Savaş dönemi dışında, barış günlerinde ateşli silahları kullanmayı ve hedefe tam isabetle atışta bulunmayı ihmal etmek mekruh ve günahtır.

9- Zafer sağlayıp geniş ganimetlere eriştikten ve bolluğa kavuştuktan sonra askerî eğitimi, atıcılığı ihmal etmek caiz değildir. Cenâb-ı Hak ancak çalışıp yetişen, gelişen, caydırıcı bîr kuvvet oluşturan müslümanları sever ve onlara yardım eder.

10- Barış günlerinde başarı ve bolluğun verdiği atalet ve mahmurluğu atamayıp gününü gün etmeye çalışan müslümanlar kendi elleriyle

kendilerini tehlikeye atmış olurlar. Bu konuda Allah ve Resulünün açık uyarısı bulunuyor.

11- Savaşa katılanları teçhiz etmek, yardımcı olmak -malî imkânı olan- her müslümana vacibtir.

12- Savaşa katılanlar üç kısma ayrılır: Bilfiil eline silah alıp düşmanla vuruşanlar... Geri hizmette olup savaşanların ihtiyaçlarını karşılayanlar... Savaşacak güçde olmayan yaşlı ve sakatlardan, malî yardımla savaşa katılanları destekleyenler... Bu üç grup için de büyük ecirler, uhrevî mükâfatlar vaadedilmiştir.

13- Silah kullanmayı, atıcılığı iyice öğrendikten sonra onu terke-dip unutan kimse sünnete aykırı bir tutum içine girmiş ve Hz. Peygamber'in iltifatını kaybetmiş olur.

14- "Kuvvet atmaktır" hadîsini unutmamak gerekir.

15- Düşmana karşı hep hazırlıklı olmak Allah'ın emridir ve farzdır. [32]

Canlı Hedef Edinip Atışta Bulunmak Haramdır

Allah'ın geniş rahmeti bütün canlıları kapsayıp kuşatmıştır. Her canlı varlık Ö'nun rahme tiyle hayatını devam ettirir ve rızkını sağlar. En tehlikeli, yırtıcı ve parçalayıcı hayvanlar bile yavrularını korur ve beslerler. Bu da Allah'ın onların içgüdüsüne enjekte ettiği rahmetinin bir tezahürü olarak bulunuyor.

“Yeryüzündekilere merhametli olun, şefkatla davranın ki göktekiler de size merhamet etmiş olsun" [33] mealindeki hadîs, canlılara karşı merhametli ve şefkatli olmanın vücubuna delâlet etmektedir.

O bakımdan İslâm keyfî avlanmayı mekruh kılmış, bir ihtiyaçtan dolayı seviyeli avlanmayı mubah saymıştır. Canlıların neslini tüketmeye asla cevaz verilmemiş, çok zararlı olanlarının imhasına cevaz kapısı açılmıştır.

îslâm bu prensipleri doğrultusunda canlı bir hayvanı hedef edinip ona ateşli ateşsiz silahla atışta bulunmayı yasaklayıp haram kılmış ve bu derece

acımasızca hareket edenleri takbih etmiştir.

Unutmayalım ki, gerek bitkiler, gerekse hayvanlar dünyamızı, çevremizi süslemekte ve tabiatın dengesini korumaktadır. Kâinatta, özellikle de dünyada yaratılan her şey insan için var kılınmıştır. Canlı-cansız her şey insana hitap etmekte ve ondan yana bir fayda sağlama hizmetini sürdürmektedir. [34]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn. Ömer (r.aj dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Peygamberimiz (a.s.), can taşıyan bir şeyi hedef edinen kimseyi lânetlemiştir." [35]

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Hakem b. Eyyûb'un evine girdiğimde bir de ne göreyim, orada bir topluluk bir tavuğu (ağaca) asıp onu hedef edinerek ok atıyorlardı. Bunun üzerine onlara şöyle dedim: "Resûlüllah (a.s.) hayvanları ölüm acısı çektire çektire öldürmeyi men'etmiştir." [36]

ibnAbbas/r.a.) dan yapılan rivayette, Peygamberimiz (a,s.) şöyle buyurmuştur: 'İçinde ruh olan (hiçbir) şeyi (canlıyı) hedef seçip atışta bulunmayınır. [37]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Resûlüllah (a.s.) at ve diğer hayvan (davar) ların iğdiş edilmesini men'etti." Sonra râvi devamla diyor ki: "Çünkü burada yaratıkların artıp çoğalması söz konusudur." [38]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) hayvanları birbirine dalaştırmayı men'etti." [39]

Cabir (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Resûlüllah (a.s.) yüze vurmayı, yüzü dağlayıp damgalamayı men'etti." [40]

Yapılan bir diğer rivayette şöyle deniliyor: "Resûlüllah'in (a.s.) yanından yüzü dağlanıp damgalanmış bir merkeb geçiyordu. Resûlüllah (a.s.) onu o

vaziyette görünce şöyle buyurdu: "Bunun yüzünü dağlayıp damgalayana Allah lanet etsin..." [41]

Başka bir rivayette ise şu lafızla hadîs tesbit edilmiştir: "Yüzü dağlanıp damgalanan bir merkebi Resûlüllah'ın (a.s.) yanından geçiriyorlardı. Resûlüllah (a.s.) o merkebi görüne yanındakilere şöyle buyurdu: "Hayvanların yüzünü dağlayıp damgalayanı ve hayvanların yüzüne vuranı lanetlediğim haberi size ulaşmadı mı?" Ve Efendimiz böyle yapmayı men'etti. [42]

Yine îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir; "Resûlüllah (a.s.) yüzü dağlanıp damgalanmış bir mer-keb gördü ve bunu asla hoş karşılamadı. Sonra da şöyle buyurdu: "Ben ancak yüzün çok ötesindeki yeri dağlayıp damgalarım." Sonra da merkebinin arka kısmının iki tarafının dağlanıp damgalanmasını emretti ve böylece merkebin ilk arka kısmını damgalatan O oldu." [43]

İlim Adamlarının İstidlal ve Görüşleri

a) İmam Nevevî diyor ki: "Koyun ve keçinin kulağını, deve ve sığırın arka kısmının uylukla bitişen kesimi dağlayıp damgalamak müstehabdır. Zira bu iki yer de yapısı ye dokusu itibariyle az elem duyan yerlerdir. Aynı zamanda bu kesimde kıllar çok az olur ve damga daha net gözükür.

Cizye olarak alınan davarın belirtilen yerine "cizye", zekât olarak alınan davarın yine belirtilen yerlerine "zekât" yazılması da müstehabdır.

b) İmam Şâfiî ve arkadaşlarına göre, koyun ve keçiye vurulan damga aletinin daha ince ve küçük olması, sığıra vurulanın deveye nisbetle daha ince ve biraz küçük olması müstehabdır. Zira bu aletin ince olması, damga esnasında hayvanın derisini çok az yakıp acıtır.

c) İlim adamlarının cumhurunun bu konudaki görüşü,

imam Nevevî'nin görüşüne uygundur. îbn Sabbağ, bu hususta sahabenin icma'ı bulunduğunu belirtmiştir.

d) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, hayvanı dağlayıp damgalamak mekruhtur. Zira böyle yapmakla hayvana eziyet edilir ve müsle yapılmış olur veya mesule yapmış olur. Yani diri iken organlarını kesmek sayılır. Bu da mekruh kılınmıştır. [44]

Cumhur bunun hilâfına bir görüş ortaya koymuş, hayvanları damgalamanın müsle ve ta'zîb olmadığını, aynı zamanda buna zaman zaman gerek duyulduğunu belirtmişlerdir.

imam Ebû Hanîfe, dağlamak suretiyle damgalamakla ilgili hadîsin haber-i ahad kapsamına girdiğini dikkate alarak bu konuda müsleye kıyas ederek görüş beyân etmiştir. [45]

Çıkarılan Hükümler

1- Canlı bir hayvanı hedef edinip ok veya ateşli silâhla atışta bulunmak haramdır.

2- Hayvanlara eziyet etmek, canlarını yakıp işkencede bulunmak da men'edilip haram kılınmıştır.

3- Canlı hayvanın, onu kesmeden önce bir azasını kesmek haramdır ve büyük günah sayılmıştır.

4- Zararlı bir hayvan, işkence edilmeden öldürülebilir. Buna cevaz verilmiştir. Meselâ kuduran bir köpek, kedi veya başka bir hayvanı -başkasına zarar vermeden- öldürmekte bir sakınca yoktur.

5- Hayvanları iğdiş etmekte fayda varsa, buna cevaz verilebilir. Atın iğdiş edilmesi konusunda farklı görüş ve yorumlar ortaya çıkmışsa da Şemsüleimme el-Hülvâm bunda bir beis olmadığım belirtmiştir. [46]

6- Hayvanları iğdiş etmekte bir menfaat söz konusu değilse, o takdirde bu haram kılınmıştır.

7- îbn Ömer hadîsinde, Resûlüllah'm (a.s.) at ve diğer hayvanların iğdiş edilmesini men'ettiği belirtiliyor. Bu yasak, bir menfaat söz konusu olmadığıyla yorumlanabilir.

8- Savaş ve benzeri önemli durumlarda atın çoğalmasına ihtiyaç ' varsa, o takdirde onları iğdiş etmek mekruhtur.

9- Hayvanları kızıştırıp birbirine dalaştırmak haramdır. Böyle yapmakta hayvanlara işkence vardır.

10- Horoz dövüşü, deve güreşi, boğa dövüşü ve matadorun onu işkenceyle öldürmesi ve benzeri sahneler meydana getirmek haramdır, büyük günahlardan sayılmıştır.

11- Davarların ve diğer hayvanların rasgele yerlerini damgalamak mekruhtur.

12- Koyun ve keçinin kulaklarını, sığırve devenin arka kısımlarını, yani kaba etlerini fazla acıtmadan damgalamak caizdir.

13- At, beygir ve benzeri hayvanların tırnakları üzerini damgalamakta bir sakınca yoktur. Aynı zamanda bunların arka kaba etleri üzerine de damga vurulabilir.

14- Ancak kullanılacak damga aletinin ona göre ince ve kalın olması söz konusudur.

15- Sözü edilen hayvanları iğdişleştirmek de, yukarıda belirtildiği üzere birtakım şartlara bağlıdır: Hayvana işkence edilmemesi, bunda bir yararın bulunması bu cümledendir.

16- însan yüzüne vurmak Peygamberimiz (a.s.) tarafından men'edilmiştir. Zira insan ve daha çok onun yüzü ilâhî sanat ve kudretin belirtisini taşımaktadır ve muhteremdir.

17- Sadece insanların değil, hayvanların da yüzüne vurmak yasaklanıp günah sayılmıştır.

18- Keyfi olarak hayvanları avlamak, onları öldürmek de men'ediîmiş bulunuyor. Bu da, hayvanların neslini devam ettirmeye yönelik bir hüküm olarak belirlenmiştir.

19- Hayvanları güçlerinin üstünde yük altına sokmak, ağır işlerde kullanmak mekruh kılınmıştır.

20- Allah'ın biz insanlar için yarattığı hayvanlardan bilerek, düzenli ve ölçülü şekilde istifade etmemiz sünnet kılınmıştır. Bunun aksine bir tutum içine girmemiz yasaklanmıştır.

21- Yeryüzündeki canlılara merhamet hep tavsiye edilmiş ve ilâhî rahmetin bolca tecellisi insanların bu merhamet duygusuna göre gerçekleşeceği haber verilmiştir.

22- Evcil hayvanları yedirip içirmek sadaka anlamında sevap sayılmıştır. [47]

Ayak İle Koşu Yarışı

Bundan önceki bapta ayak koşu yarışı koşusuna kısaca temas ettik. Ancak; önemine binaen bunu ayrı bir bölüm halinde işleyip açıklamayı uygun gördük.

At koşusu veya yaya koşu, beden eğitiminin önemli kısımlarından biridir. Vücudu, kasları geliştirmek için buna gerek vardır. Aynı zamanda kan dolaşımını normal seviyesinde tutmak, ciğere bol oksijen göndermek açısından da oldukça faydalıdır.

Koşu, atletizm kapsamına girer. Tek başına yapılabileceği gibi, birçok kişinin birlikte yarış yaparak koşmaları da böyledir.

Şüphesiz gerek koşu, gerek ağırlık kaldırma, gerek atlama ve ağırlık atma gibi tek' başına yapılan vücut hareketlerinin artık günümüzde de faydası bilinmekte ve gençler buna teşvik edilmektedir.

Ancak bu gibi sportif ve diğer bir anlatımla atletizmle ilgili hareketleri kumar kapsamına sokmamak gerekir. Aksi halde işleyenler hem günahkâr olurlar, hem de beden eğitimini hedefinden saptırmış bulunurlar.

Bunun gibi kılıç kalkan ve mızrak oyunlarına, güreş ve benzeri hareketlere de islâm bir ölçüye göre cevaz vermiştir. [48]

İlgili Hadisler

Hz. Âişe. (r. A) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasülüllah (a.s) Efendimiz benimle ayak koşusu yarışı yaptı ve ben O'nu geçtim. Bir süre geçince ben kilo alıp ağırlaştım ve yine Resûlüllah (a.s) benimle ayak koşu yarışı yaptı ve benim önüme geçti ve sonra şöyle buyurdu: "Bu, öncekine karşılıktır." [49]

Seleme b. Ekva' (r.a) den yapılan rivayette adı geçen.şöyle demiştir: "Bir ara biz (bir tarafa yönelik olarak) yürürken, Ensardan (kuvvetli olması cihetiyle) müsabakada cidden önüne geçilmeyen bir adam vardı ve işte bu adam şöyle dedi: 'Medine'ye kadar (koşu yapmak üzere) bir yarışmacı yok mudur?" Bunun üzerine ben ona: "Sen kerim bir zata bu hususta ikramda bulunmaz mısın ve şerif bir adamın heybetinden korkmaz mısın?" dedim. O da bana şu cevabı verdi: "Resûlüllah (a.s) Efendimiz'in dışında (bu hususta) kimseye müsamaha etmem, ikramda bulunmam ve heybetinden endişe etmem." Bunun üzerine Resûlüllah'a (a.s) şöyle dedim: "Babam ve anam sana feda olsun, bırakın da şu adamla yarışayım" diyerek izin istedim. Efendimiz de: "Arzu ediyorsan yarış" buyurdu. Ben de o adamla koşu yarışma girdim ve Önüne geçip Medine'ye ondan önce girmiş oldum." [50]

Muhammed b. Ali b. Rükane'den yapılan rivayete göre, "Ali'nin babası Rükane, Peygamberimiz (a.s.) ile güreşiyor ve Peygamberimiz (a.s.) onu güreşte yeniyor." [51]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen.şöyle demiştir: "Bir ara Habeşliler, Peygamberimizin (a.s.) huzurunda mızrak oyunu oynuyorlardı. Derken Ömer (o alana) girdi ve yerdeki küçük taşlara eğilip onları (avucuna) aldı ve Habeşli oyuncuların üzerine attı. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) ona: "Onları kendi hallerine bırak ya Ömer!" diye buyurdu. [52]

Enes (r.a.) den yapılan rivayette:, "Resülüllah (a.s.) Medine'ye ayak basınca, Habeşli oyuncular onun kudümünü kutlamak maksadı yîe mızrak oynadılar ve böylece Resûlüllah'm (a.s.) gelmesinden dolayı sevinçlerini izhar ettiler." [53]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Peygamberimiz (a.s.) bîr güvercinin peşine takılıp giden bîr adam gördü ve bunun üzerine şöyle buyurdu: "Bir şeytan diğer bir şeytanın peşine takılmış bulunuyor." [54]

ilim adamlarının cumhuru bu hadislerle istidlal ederek, kumar şekline sokulmadığı takdirde koşu, atlama, ağır kaldırma, ağır atma, güreş gibi vücut hareketlerinin caiz olduğunu belirtmişlerdir. [55]

Tahliller ve Rivayetler

356 no'lu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda îmam Şafii, Ibn Hibban ve Nesai tahric etmişlerdir. Beyhaki de bu rivayete yer vermiş bulunuyor. Hadis sahih olup istidlale salihtir.

Böylece islam'ın birtakım vücut hareketlerine ve bu hususta yarışlar tertiplenmesine cevaz verdiği hükmü ortaya çıkıyor. Aile fertlerinin, karı-kocanm edep ve nezaket dahilinde ayak koşusu yapmalarında bir sakınca yoktur.

357 no'lu Seleme hadisi de sahihtir. İstidlale salih görülmüş ve ilim adamlarının çoğu bununla istidlal etmiştir. Böylece Hz. Aişe (r.a.) hadisi bunu kuvvetlendirmektedir.

358 no'lu Muhammed b, Ali rivayetinin isnadında Ebu'l-Hasan el-Askalani bulunuyor ki, bu zatın meçhul olduğu söylenir. Zehebi bu zattan söz ederken bir görüş ve tesbit beyan etmemiş, sadece, Muhammed, b. Rebi'a el-Külabi'nin ondan yaptığı rivayette teferrüd ettiğini belirtmekle yetinmiştir. [56]. Şevkani ise onun meçhul olduğuna dikkat çekmiştir. [57]

Tirmizi ise aynı tarikle rivayeti nakletmiş ve bunun garip olduğunu belirtmiştir, O bakımdan Muhammed b. Ali b. Rükane rivaye-tiyle ilim adamlarının Önemli bir kısmı istidlal etmemiştir. Ancak mana yönünden sahihtir. Çünkü ayak koşu yarışmasına cevaz verildiği gibi, güreşe de cevaz verilmiştir.

Ebu Davud'un el-Merasil'de Said b. Cübeyr'den yaptığı rivayette, Said şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) Batha'da idi. Bu sırada Yezid b. Rükane veyahut Rükane b. Yezid beraberinde bir deve olduğu halde çıkageldi ve şöyle dedi: "Ya Muhammedi Benimle güreşir misin?" Peygamberimiz (a.s.) Efendimiz ona: "Yarışma için ortaya ne koyacaksın?" deyince, o da: "Koyunlarımdan bir koyun" diye cevap verdi. Bunun üzerine güreş tuttular ve Peygamberimiz (a.s.) onu yendi de belirlenen koyunu aldı. Rükane: "Bir daha güreşir misin benimle?" diye teklifte bulundu. Böylece birkaç defa güreştiler ve her defasında Peygamber (a.s.) Rükane'yi yendi.

Bunun üzerine Rükane hayret etti ve şöyle dedi: "Ya Muhammed! Bugüne kadar benim sırtımı kimse yere getirmiş değildir. Aslında benimle güreşip beni yenen de sen değilsin (sende kudsi bir kuvvet bulunuyor)." Böylece Rükane islam'a girdi. Peygamberimiz (a.s.) da ondan aldığı koyunları ona geri verdi.

Hafız îbn Hacer diyor ki: "Bunun Said b. Cübeyr'e isnadı sahihtir. Ancak Said b. Cübeyr tabiindendir ve Rükane'ye yetişmemiştir." [58]

Bu anlamdaki rivayeti Beyhaki mevsulen, Ebu Nuaym de Ebu Umame hadisinden mutavalen rivayet etmiştir. Ancak ikisinin de isnadı zayıftır.

Abdurrezzak ise bu olayın cahiliye devrinde meydana geldiğine değinerek şöyle rivayette bulunmuştur: "Cahiliyye devrinde Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Ebu Rükane ile güreşmişti. Bu adam oldukça güçlü imiş. Yenilen yenene bir koyun verir şeklinde anlaşmışlar ve böylece Resûlüllah (a.s.) Ebu Rükane'yi yenmiş. Ebu Rükane "bir daha güreşelim" demiş. Ama yine Peygamber (a.s.) onu yenmiş. Bu güreşmeyi üç defa tekrarlamışlar, her defasında Ebu Rükane yenilince şöyle demiş: "Peki ben şimdi ev halkıma, çevreme ne diyeceğim?! Bir koyunu haydi kurt yedi desem ve onları inandırmış olsam üçüncü koyun için ne diyebilirim?" Bunun üzerine peygamber (a.s.) ona: "Biz seni alt edip senden bir şeyler toplayarak seni borç altına sokmayız. Bana verdiğin koyunlarını al senin olsun."

Görüldüğü gibi, Peygamberimizle güreşen adamın ismi üzerinde de farklı tesbitler bulunuyor. Kimine göre Yezid b. Rükane, kimine göre Rükane b. Yezid ve kimine göre Ebu Rükane...

Kanaatimce ortada bir olay var ve bu olay cahiliyye devrinde cereyan etmiştir. Abdurrezzak'm rivayeti o bakımdan daha doğrudur. Zira

Resûlüllah (a.s.) kendisine peygamberlik verildikten sonra ne Mekke'de, ne de Medine'de bu gibi oyun ve eğlencelerle meşgul olmaya ne zamanı vardı, ne de O'nun üstün vasıfları, ciddiyet ve vakarı buna müsait idi.

359 dipnothı Ebu Hüreyre hadisi sahihtir. Resûlüllah'm (a.s.) hem savaşma yeteneğini geliştiren, hem de halkı meşru çizgiler içinde eğlendiren, neşelendiren mızrak, kılıç-kalkan oyunlarına dokunmamış, onları serbest bırakmış ve kendisinin de bazan seyrettiği olmuştur.

Süyuti Rükane olayını ayrı bir bab olarak işlemiş ve Beyhaki'nin üç ayrı tarikle yaptığı rivayete yer vermiştir. Birinci rivayete göre, olay, Resûlüllah'a (a.s.) peygamberlik geldikten sonra, ikinci ve üçüncü rivayete göre, cahiliye devrinde cereyan ettiği belirtilmektedir. Son rivayette ise Rükane'nin Haşim oğullarından olduğu kaydedilmiştir, ikinci rivayette, peygamberimizin (a.s.) Mekke'de iken henüz yeni ergen olduğu bir yaşta amcası Ebu Talib'in koyunlarına çobanlık yaptığı sırada, ailesine ait koyunları otlatan Rükane ile tanışmış ve o günlerde güreştiği söz konusu olmuştur. [59]

360 no'lu Enes hadisi sahih olup istidlale salihtir. Ebu Hüreyre hadisiyle birbirini kuvvetlendirmekte diup savaşma yeteneğini artıran bir takım meşru oyun ve eğlencelere cevaz verildiğine delalet etmektedir.

361 dipnotlu Ebu Hüreyre hadisinin isnadında Muhammed b. Amr b. Alkame el-Leysi bulunuyor. Bu isim üzerinde duranlar olmuşsa da Müslim onunla istişhadda bulunmuş ve Ibn Main ile Muhammed b. Yahya ve Nesai onun sika olduğunu söylemişlerdir. [60]. Zehebi bu zat hakkındaki görüşlere yer vererek diyor ki: "Onun rivayetinde bir sakınca olmadığını ummaktayım." imam Malik, Muvatta'da ondan rivayet etmiştir. Yahya el-Kattan "Amr salih bir adamdır" diyerek tezkiyede bulunmuştur. [61]

Habeşlilerin mızrak oyunu imam Malik'e göre, Mescid'in dışında cereyan etmiş ve Hz. Aişe (r.a.) Mescid'in içinde durup onları seyretmiştir.

ilim adamlarından bir kısmı, bunun Mescid'in içinde cereyan ettiğini ve sonra da bu gibi oyun ve eğlencelerin Mescid içinde yapılmasının yasaklandığını söylemişlerse de buna sağlam bir delil ve dayanak gösterememişlerdir.

Güvercin ve benzeri kuşlarla oynayıp vakit kaybetmenin doğru olmadığı söz konusudur. Böyle yapan kişinin şeytan diye vasıflandırılınası mecazi bir mana taşımakta ve şeytan misali birtakım faydasız, zaman öldürücü şeylerle meşgul olduğunu göstermektedir. [62]

Çıkarılan Hükümler

1- Meşru sınırlar ve ölçüler içinde beden eğitimi yapmak caizdir.

2- Ruh ve bedeni geliştirmek sünnettir. Bunu hem başta namaz olmak üzere ibadetlerle, hem de vücut hareketleriyle yerine getirmek teşvik edilmiştir. .

3- Namaz ve diğer ibadetler spor niyetiyle yapılmaz. Allah'ın emrettiği farz olarak ifa edilir. Ancak bu ibadetlerin beden ve ruhun gelişmesi üzerinde çok olumlu te'sirleri bulunduğunu unutmamak gerekir.

4- Ayak koşusu ile yarışmak müstehabdır. Ancak bu yarışlar mutlaka kumar kapsamının dışında tutulmalıdır.

5- Yarışacak taraflar ortaya belli bir mal veya para koyarlar da kazananın bu para ve mala hak kazanacağını belirtirlerse, bu kumar olur ve kesinlikle haramdır.

6- Tek taraflı bir şey ortaya koymak veya üçüncü bir şahsın, kazananı ödüllendirme vaadi caizdir.

7- Şartlar ve ortam müsait olduğu takdirde genç karı-kocanm koşu yapmasında bir sakınca yoktur.

8- Yaşı ilerleyen karı-kocanm birlikte vücutlarını ve kaslarını geliştirmek için yürüyüşe çıkmaları da caizdir.

9- Ayak koşu yarışması yapmak isteyenlere engel olmamak müstehabdır.

10- Koşu, güreş, ağır kaldırma, ağır atma, sıçrama, atlama gibi vücut hareketlerine cevaz verilmiştir.

11- Savaş yeteneğini geliştiren kılıç-kalkan, mızrak ve benzeri oyunlar caizdir. Ancak bu tür oyun ve eğlenceleri meşru sınırlar içinde gerçekleştirmek gerekir.

12- Gençlerin sık sık atletizmle uğraşmaları, vücut hareketleriyle kendilerini ataletten kurtarmaları sünnetin ,

13- Sporla meşgul olurken namaz ve diğer ibadetleri terketmemek şarttır. Aksi halde kişi bir yandan vücudunu, kaslarını geliştirirken, ruhunun ve vicdanının gelişmesini ihmal etmiş olur. Bu da dengesiz bir gelişme sonucunu doğurur.

14- İbadet sadece ruhu ve vicdanı geliştirmekle kalmaz, zihnî faaliyeti hızlandırır, vücudun bütün organlarım yormadan harekete geçirir ve hayatın düzenli, dengeli devam etmesini sağlar. [63]

Kumar Bütün Çeşitleriyle Haram Kılınmıştır

Kumar, Arapça bir kelime olup aslı "kımar" dır. Türkçemizde "kumar" şeklinde telaffuz edilmektedir.

Kumar, karşılıklı olarak ortaya para veya mal, kıymetli eşya konularak oynanan her çeşit talih oyununu kapsamaktadır.

islam.dini buna "kımar" dediği gibi "meysir" de demiştir. Kitap ve Sünnet ile kumar haram kılınıp yasaklanmıştır.

islam'dan önce de Araplar, İranlılar, Kuzey Afrikalılar ve eski doğu kavimleri arasında kumar çok yaygındı. Cahiliyye devrinde kumar o kadar yaygınlaşıp kiklerin tutkusu haline gelmişti ki, kronik kumarbazlar servetlerini, taşınır, taşınmaz mallarını ve bunlar kalmayınca hayvanlarını, kadınlarını ortaya koymaktan çekinmezlerdi. O bakımdan Araplar büyük bir ahlaki çöküntü içinde oldukları gibi ekonomik yönden de çok sıkıntılı günler ve yıllar yaşarlardı.

Cahiliyye devrinde kumarın birçok çeşitleri oynanırdı. Ama en yaygın olanı, kura ile çekilen üzeri yazılı on kadar okla oynananı idi. Bundan başka

içine altın saklanmış küçük kum yığını birkaç kesime ayrılır ve elini kum yığınlarından birinin üstüne koyan kimselerden biri o altına isabet eder ve kazanırdı.

O devirde de satranç, tavla ve kağıt oyunları da çok oynanır, bu, temyiz çağına giren çocukları bile ilgilendirirdi. Zar ve kağıt oyunlarının Arabistan'a iran'dan yani Pers imparatorluğundan geldiği söylenir.

Meşru çalışmayı emreden, tembelliği takbih edip önleyen, alın teri, el emeğini adeta takdis eden İslam dini, para ve eşya konarak karşılıklı oynanan her çeşit oyunu kumar kapsamına alıp yasakladı. Kavim ve kabileleri, aile ve ülkeyi ahlaki ve iktisadi yönden çökerten bu gibi şeyleri kökünden koparıp attı. Yepyeni, mükemmel ve kusursuz bir hayat nizamı getirerek insanları meşru sınırlar içinde çalışıp kazanmaya şevketti.

Cahiliyye devrinde at, deve ve benzeri yarışlar da karşılıklı para konularak yapıldığı için islam bunu da kumar sayıp yasakladı. Ama savaş yeteneğini geliştirir anlamda birçok yarışlara, atletizme, sportif hareketlere cevaz verdi.

Kumar Kitap, sünnet ve icma' ile haram kılınmıştır, inkarı küfür, işlenmesi büyük günahtır. [64]

İlgili Ayet

"Ey iman edenler! İçki, kumar, tapınmak için konulan dikiIi taşlar, (putlar) ve fal okları (talih zarları) şeytan işi murdar şeylerdir. O halde bunlardan kaçınıp sakının ki kurtuluşa eresi-niz."

"Şeytan, içki ve kumar hususunda ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık vazgeçersiniz değil mi?" [65]

İlgili Hadisler

Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kim yemin eder de yemininde Lat ve Uzza ile derse, (yanılıp da böyle bir yemin ağzından çıkarırsa), hemen şöyle desin: Allah'tan başka ilah yoktur. Kim de kendi arkadaşına: "Gel de kumar oynayalım" derse, (bundan hemen vazgeçsin ve) tasaddukta bulunsun."[66]

Büreyde (r.a.) den yapılan rivayette, Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kim nerdeşir (iki zarla pulların oynandığı oyun, tavla) oynarsa, elini domuz etine ve yağına bulaştırmış gibi olur." [67]

Bu oyuna "nerdeşir" denilmesinin sebebi gayet açıktır: Iran hükümdarlarından Ardşir b. Babik tarafından icad edilmiş ve zamanla yaygınlaşarak Arabistan'a sokulmuştur. O bakımdan araplar tavla ve tavlaya benzer bu kumar oyununa "nerdeşir" demişlerdir,

Ebu Musa (r.a.) den yapılan rivayette, Peygamber'in (a.s.) şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Kim tavla ve benzeri şeyle (kumar) oynarsa, gerçekten o Allah'a ve Resûlüllah'a isyan etmiş olur." [68]

Yine Ebu Musa (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kim kiâb (tavla pulu ve benzeri oyun aleti) oynarsa, gerçekten o, Allah'a ve Resulüne isyan etmiş olur." [69]

Abdurrahman el-Hutmi (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen Resûlüllah'm (a.s.) şöyle buyurduğunu duydum diyor: "Nerd (tavla ve benzeri zar ve pul oyunları) oynayıp öylece kalkıp namaz kılan kimsenin misali, irin ve domuz kanıyla abdest alıp öylece kalkıp namaz kılana benzer." [70]

Müctehidlerin İstidlalleri

Mezhep imamlarının hepsi kumarın bütün çeşitleriyle haram olduğunda müttefiktirler. Hanefiler, ayette geçen "meysir"i kımar (kumar) olarak belirlemişler ve çocukların ceviz oyununu bile bunun kapsamına sokmuşlardır. Hz. Ali (r.a.) de "satranç, Acemlerin (Arap olmayanların)

kumarıdır" buyurmuştur. Resûlüllah (a.s.): "Sizi Allah'ı anmaktan alıkoyup oyalayan her şey meysir (kumar) dır" buyurmuştur. [71]

Tahliller ve Rivayetler

369 no'lu Ebu Hüreyre hadisi sahih olup istidlale salihtir. Hadis, Allah'tan başkasıyla yemin etmenin caiz olmadığına, özellikle de putlar adına yemin etmenin küfrü gerektirdiğine delalet etmekte ve put adına yemin edenin dinden çıkacağına işaretle, yemin eden kimsenin bunun farkına varınca veya bundan pişmanlık duyunca yeniden dine dönebilmesi için kelime-i şehadeti getirmesinin şart olduğuna delalet etmektedir.

Ayrıca arkadaşını kumara çağıran kimse, bu hatasını idrak edince bir miktar tasaddukta bulunur da ortaya çıkan günahını bağışlatmayı diler. Zira kumar büyük günahlardan biridir. Arkadaşını büyük bir günah işlemeye davet eden kimse, dolayısıyla günah işlemiş olur ve o bakımdan tasaddukta bulunarak kendini bağışlatma arzusunu izhar eder.

370 no'lu Ebu Büreyde hadisi de sahihtir, imam Şafii buna dayanarak tavla, zar ve pul ile oynanan benzeri oyunların haram olduğuna hükmetmiştir. Cumhur da aynı görüştedir. Ebu Ishak el-Mervezi ise, tavla oynamanın haram değil mekruh olduğunu söylemiştir. [72]

iki görüş arasını şöyle telif etmemiz mümkündür: Tavla ve benzeri oyunlar karşılıklı para veya mal konularak oynanırsa kesinlikle haramdır. Sadece vakit geçirmek için oynanır, karşılıklı bir şey konulmaz-sa mekruhtur. Zira Allah'ı anmayı ve namazı unutturur ve insanı birtakım önemli işlerden alıkoyar.

Hadisin son cümlesi -elini domuz etine ve kanına bulaştırmış olur-bu gibi kumar oyunlarını oynamanın tahrimine delalet etmektedir.

371 no'lu Ebu Musa hadisinin isnadındaki ricalin hepsi sikadır. Aynı hadisi Hakim, Darekutni ve Beyhaki de tahric etmişlerdir. Bu hadis de tavla ve benzeri oyunları karşılıklı para veya bir şey koyarak oynamanın tahrimine

delalet etmektedir. Aynı zamanda karşılıklı bir şey koymaksızm oynamanın iki yönlü sakıncası söz konusudur:

a) insanı Allah'ı anmaktan alıkoyar.

b) Kumara alıştırıp yaklaştırır. Böylece Ebu Said hadisiyle Büreyde hadisi birbirini kuvvetlendirmektedir.

372 no'lü Ebu Said hadisini aynı zamanda Taberani, Ali b. Zeyd tarikiyle rivayet etmiş bulunuyor. Ancak Ali b. Zeyd metruktür. Zehebi, bu isimde iki ricale yer vermiş bulunuyor. Birincisi Ali b. Zeyd b. Cüd'an'dır ki, bu zatın rafizi olduğunu Yezid b. Zürey' söylemiştir. Ah-med b. Hanbel ise onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Buhari ile Ebu Hatim: "Onun rivayetiyle ihticac olunmaz" demişlerdir. Taberani'nin isnadındaki Ali b. Zeyd budur, ikincisi ise. Ali b. Zeyd b. isa'dır. Bu zatın isnadının latif olduğu belirtilmiştir. [73]

Satranç Oynamak Haram mıdır?

Hadislerin genel anlatımından satrancın da haram veya mekruh olduğu anlaşılıyor. Zira çok oyalayıcı ve dikkati belli bir noktaya çekici olması hasebiyle insana Allah'ı ve ibadeti unutturabilir.

Bununla beraber ilim adamlarının, inüctehidlerin satranç hakkındaki görüş ve ictihadlan farklıdır:

a) imam Nevevi'ye göre, haram değil mekruhtur.

b) imam Malik ve imam Ahmed'e göre haramdır. Hatta imam Malik bunun tavladan daha kötü ve oyalayıcı olduğunu söylemiştir.,.   .

c) Hz. Ali (r.a.) satrancın da bir çeşit kumar olduğunu belirtmiştir.

d) imam Şafii, satranç oyununda savaş bilgi ve becerisini öğrenme ve geliştirme söz konusu olduğundan onunla oynamaya ruhsat vermiştir.

Oysa günümüzde artık satrançla savaş taktiğini, bilgi ve becerisini öğrenmek pek söz konusu değildir. Modern silahlarla, geliştirilmiş eğitim

sistemiyle savaş taktik ve bilgisi çok genişlemiş ve yeni yeni boyutlar kazanmıştır. Ancak imam Şafii ruhsata illet olarak sadece bunu değil, bir de zekayı açtığını, anlama yeteneğini geliştirdiğini buna ilave etmiştir. [74]

e) imam Ebu Yusuf, bu oyunu takbih ettiğinden, satranç oynayana selam vermek mekruktur demiştir, imam Ebu Hanife selam vermeyi mekruh saymamıştır. Zira selam, oynayanları az da olsa daldıkları havadan geri çevirir. [75]

f) Ashab-ı Kiram'dan Ibn Abbas, Ibn Ömer, Ebu Musa el-Eş'ari, Ebu Said ve Hz. Aişe (r.a) satrancın kerahetine kail olmuşlardır. Ibn Ömer, bu oyunun tavladan daha kötü olduğunu belirtmiştir. [76]

Dev'ü'n-Nehar'da Ibn Abbas, Ibn Şirin, Hişam b. Urve b. Zübeyr, Said b. Müseyyeb ve Said b. Cübeyr'in satrancı mubah saydıkları kaydedilmiştir.

Bu konuda haber-i ahad olarak birkaç hadis daha bulunuyor:

"Cenab-ı Hak her gün üçyüz rahmet nazarı ile tecelli eder. Ancak satranç oynayana değil." [77]

"Allah'ın her gün üçyüz rahmet nazarı tecelli eder ki onunla kullarına rahmet indirir. Ancak satranç oynayanlara o rahmetten nasib yoktur." [78]

"Haberiniz olsun ki satranç oynayanlar ateştedirler. Onlar ki, vallahi şahı mat ettim derler." [79]

Ancak yapılan ciddi inceleme ve tesbitlere göre Deylemi'nin naklettiği bu üç hadis de zayıf olup istidlale salih değildir.

Bunlara benzer Deylemi'nin tahric ettiği şu hadis de zayıf olarak belirlenmiştir: "Satranç oynayan melundur." Bu anlamda bir hadisi tbn Hazm tahric etmiştir. Ayrıca Deylemi Hz. Ali'den merfuan şunu da rivayet etmiştir: "insanlar üzerine bir zaman gelecek ki, onlar o devirde satranç oynayacaklar. Ancak satrançla zalim zorbalar oynar." Hz. Ali'den yapılan bir diğer rivayette ise, adı geçenin şöyle dediği belirtilmiştir: "Tavla ve satranç kumardan sayılır." Abd b. Humeyd de: "Satranç Acemlerin kumarıdır" demiştir. îbn Asakir ise tahric ettiği rivayette şöyle demiştir: "Tavla ve satranç oynayanlara selam verilmez."

Yukarıda da temas ettiğimiz üzere bu son rivayetlerin hiçbiri sahih değildir. Nitekim Ibn Kesir de aynı görüşü izhar etmiş, bunların hiçbirinin sahih olmadığım kaydetmiştir. [80]

Çıkarılan Hükümler

1- Putlar adına yemin eden kimse islam'dan çıkmış olur, mürted sayılır. O bakımdan yeniden dine dönebilmesi için tevbe edip kelime-i şehadeti getirmesi gerekir.

2- Allah'tan başkası adına yemin etmek mekruhtur. Putlaştırmak anlamında ise haramdır.

3- Kumar kesinlikle haramdır. Tahrimi kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

4- Arkadaşını kumara davet eden kimsenin tevbe edip sadaka dağıtması tavsiye edilmiştir, işlediği günaha bir keffaret olsun diye bu yol gösterilmiştir.

5- Tavla oynamak kimine göre mekruh, kimine göre haramdır. Ancak karşılıklı para veya mal-konulduğu takdirde kesinlikle haramdır.

6- Zar ile oynanan her oyun haram veya mekruhtur. Kumar şeklinde oynanırsa haramdır.

7- Satranç oynamak imamların çoğuna göre haramdır. Bazısına göre mekruhtur.

8- imam Şafii satranç oynayana ruhsat vermiştir. Savaş bilgisini artırdığını, zekayı geliştirdiğini dikkate alarak böyle ictihadda bulunmuştur.

9- imam Ebu Yusuf a göre, satranç oynayana selam verilmez, imam Ebu Hanife'ye göre selam verilir.

10- insanı Allah'ı anmaktan alıkoyan, namazı unutturan her oyun mekruhtur.

11- Kumar bütün çeşitleriyle, talih oyunları her türüyle haramdır.

12- Piyango, spor toto, spor loto ve benzeri talih oyunları da islam'a göre haram kapsamına girer. [81]

---

[1] Bilgi için bkz: Abdullah Nâsıh Ulvan/Terbiyetü'l-Evlâd fi'l-lslâm: 1/205-212-Beyrut: 1401. (Bu eser tarafımızdan Türkçeye tercüme edilmiş ve Uysal Kitabevi tarafından yayınlanmıştır.)

[2] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[3] Ebû Dâvud/cihad: 60. Tirmizî/cihad: 22. Nesâî/hayl: 14. İbn Mâce/cihad: 40. Ah-med: 2/256, 358

[4] Buharî/salât: 41, cihad: 57, 58, i'tisam: 16. Müslim/imaret: 95. Nesâî/hayl: 12, 13. Dâremî/cihad:35.

[5] Müsned-i Ahmed: 2/3, 55,56.

[6] Ebû Dâvud/cihad: 36. Ahmed: 3/160, 256

[7] Buharî/cihad: 59

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[8] Bilgi İçin bkz: Kâsânî/Bedayi': 6/206. Beyrut: 1394

[9] Geniş bilgi için bkz: el-Garnrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 568-571. Mısır: 1352

[10] Bilgi için bkz: Şemsüddin İbn Kudam a/eş -Şerhül -Kebîr: 11/127-131

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[11] Buharî/cihad: 48, menakıb: 28. ibn Mâce/cihad:-104. Taberânî/cihad: 3. Ahmed: 1/391,2/262,383

[12] Müsned-i AhmGd. Nevlü'l-Evtar: 8/91

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[13] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[14] Müslim/imaret: 167. Ebû Dâvud/cihad: 14. Tirmizî/tefsîr: 8

[15] Enfâl Sûresi: 60.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[16] Buharî/cihad: 78, enbiyâ: 12

[17] Müslim/imaret: 167. Ebû Dâvud/cihad: 14, 23. Tirmizî/tefsîr: 8. Ibn Mâce: 19

[18] Müslim. Müsned-i Ahmed. Neylü'l-Eytar: 8/96.

[19] Ebû Dâvud/cihad: 23. Tİrmizî/cihacİ: 11. Nesâî/cihad: 26, hayl: 8. İbn Mâce: 19

[20] İbn Mâce/cihad: 19. Ahmed: 4/235, 236.

[21] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[22] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/97

[23] Müsned-i Firdevs/Ibn Ebî Dünya. Neylü'l-Evtar: 8/97

[24] Beyhakî. Neylü'l-Evtar: 8/97.

[25] el-Münzirî/et-Terğîbvet-Terhîb: 2/402. Mısır: 1352-1933

[26] Müslim/imaret: 168. MÜsned.-i Ahmed: 4/157. et-Terğîb ve't-Terhîb: 2/402

[27] Nesâî/cihad: 26. Ebû Dâvud/itak: 14.

[28] Nesâî/cihad: 26, Tirmizî/fezail-i cihad: 9. Ahmed: 2/210, 213, 236, 386, 6/20

[29] Nesâî. et-Terğîb: 2/403. İbn Hibbafl.

[30] Müsned-i Ahmed: 4/184

[31] Taberânî. Müsned-i Ahmed: 4/113.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[32] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[33] Buharî/îefsîr: 59, edeb: 90. Tirmizî/birr: 16. İbn Mâce/zühd: 13. Dâremî'/feraiz: 6. Ahmed:4/47

[34] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[35] Müsiim/sayd: 58-60. Tirmizî/sayd: 9. Nesâî/dahaya: 41. İbn Mâce/zebayih: 10. Ahmed: 1/216

[36] Buharî/zebayih: 25. Müslim/sayd: 58, adahî: 12. Nesâî/dahaya: 41. ibn Mâce/ zebayih:1O

[37] Müslim/sayd: 58, 60. Tirmizî/sayd: 9. Nesâî/dahaya: 41. İbn Mâce/zebayih: 10. Ahmed: 1/216, 273,274, 2/86.

[38] Ahmed: 2/24

[39] Ebû Dâvud/cihad: 51. Tirmizî/cihad: 30

[40] Müslim/libas: 106. Ahmed: 2/118

[41] Müslim/libas: 107. Ebû Dâvud/cihad: 52

[42] Ebû Dâvud/cihad: 52.

[43] Müslim/libas: 108

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[44] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar:8/100. Fetava-yı Hindiyye: 5/360, 361.

[45] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[46] Fetâvâ-yı Hindİyye: 5/357.

[47] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[48] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[49] Ibn Mâce/nikâh: 50. Ahmed: 6/39, 129,182,261, 280.

[50] Müslim/cihad: 132. Ahmed: 4/199.

[51] Ebû Dâvud/libas: 21. Tirmizî/libas: 42.

[52] Ebû Dâvud/salât: 69, lydeyn: 2, cihad: 81, 82.

[53] Müslim/ıydeyn: 19, 22. Ebû Dâvud/edeb; 51. Ahmed: 2/308, 3/161, 6/166

[54] Ebû Dâvud. İbn Mâce. Ahmed. Ney!ü'!-Evtar: 8/104

[55] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[56] Zehebî/Mîzanü'l-İtidal: 4/515,10104 no!u Ebû'l-Hasan

[57] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/104

[58] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/105

[59] Bilgi için bkz: Süyûtî/el-Hasaİsü'l-Kübrâ: 1 /128-Beyrut.

[60] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/105

[61] Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 3/673- 8015 no'lu Amr

[62] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[63] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[64] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[65] Mâide Sûresi: 90, 91.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[66] Buharî/tefsîr: 53, edeb: 74, isti'zan: 52, eyman: 5. Müslim/eyman: 4, 5. Tirmizî/ nüzûr: 18. Nesâî/eyman: 11. Ahmed: 2/309

[67] Müslim/şiir: 10. lbn Mâce/edeb: 43. Ahmed: 5/352, 357,361

[68] Ahmed: 4/392, 394, 397.

[69] Ahmed: 4/392, 394, 397.

[70] Ahmed: 5/370.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[71] Kâsânî/Bedayi1:5/127

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[72] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/107

[73] Zehebî/Mîzanü'l-hidal: 3/127,129

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[74] Kâsânî/Bedayi1:5/127. Beyrut: 1394. Neylü'l-Evtar: 8/107, 108.

[75] Kâsânî/Bedayi1:5/127. Beyrut: 1394. Neylü'l-Evtar:J3/107, 108.

[76] Şevkanî/Neylül-Evtar: 8/108.

[77] Deylemî.

[78] Deylemî.

[79] Deylemî.

[80] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[81] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

17- ÇALGI ALETLERİ

Çalgı Aletleri

Daha çok müzik sesleri çıkaran aletlere bu isim verilmiştir. Arapça'da buna "aletü'1-lehv" denilir. Çalgı aletlerinin tarihi çok gerilere uzanır. Yapılan arkeolojik kazılarda M.Ö. III. bin yıldan kalma kral mezarlarında çok çeşitli çalgı aletlerine rastlanmıştır. Taş, kemik tahta, kiriş, demir, kurutulmuş topraktan çeşitli çalgı aletleri ortaya çıkmıştır. Eski çağlarda Çinliler ve Hintliler, ortaçağda ise Araplar çalgı aletleriyle geniş çapta meşgul olmuş ve birtakım sınıflandırmalar yapmışlardır.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında araplar, arasında telli ve derili birçok çalgı aleti kullanılıyordu. Günümüzde de nefesli, dilli, ağızhklı, klavyeli gibi birçok çalgı aleti bulunuyor.

Hadislerde ise çalgı aletleri maazif, mizmar, zemare, dufuf, kûbe, tabi, gubeyra gibi isimlerle anılmıştır. Ayrıca kanin ve tanbur isimlerine de yer verilmiştir.

Meazif: Ma'zefin çoğuludur. Bu kimine göre, bütün çalgı aletlerinin ortak ismidir. Kimine göre ise, şarkı ve türkü gibi seslendirmeleri içine alan "gina" anlamına gelir.

Mizmar: Zurna, düdük, kaval fülüt gibi çalgı aletlerine verilen bir isimdir.

Zemare de üflenen çalgı aletleri demektir.

Dufuf: Defin çoğuludur. Türkçe mi z de hem def, hem de tef şeklinde telaffuz edilmekte olup deri kaplı çalgı aletleri demektir.

Tabi: Daha çok davul manasına delâlet eder. Gubeyrâ: Tanbur ve ud gibi aletler demektir.

Kanin: Rumların kumar oynamada kullandıkları bir çeşit çalgı aleti veya kanun adlı çalgı aletine Arapların verdiği bir isim olabilir. Diğer bir rivayete göre, Habeşliler tanbur adlı çalgıyı bu isimle anarlar.

Kûbe: Ibni Arabiye göre bu tavla oyununun bir başka adıdır. Bazısına göre ise, "kanin" veya telli sazlardan ud'un ayrı bir ismi olarak kullanılmıştır. [1]

Çalgı ve Çalgı Aletleri:

İslâm'a göre çalgı ve çalgı aletleri haram mıdır? Çalgı çalıp şarkı türki söyleyenler günah mı işliyorlar? Buna cevap vermeden önce çalgı aletlerini sınıflandırmamız ve çalındığı, yani icra edildiği yeri ve dinleyici kitlesini belirtmemiz gerekmektedir.

Çalgı aletlerinin deri kaplı olan tef ve benzeri aletlerin Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında kullanıldığını ve Efendimiz'in buna ruhsat verdiğini görüyoruz. Musikiye gelince, genel anlamda duygu ve düşünceleri sesle ifade etme sanatıdır diyebiliriz. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Medine'ye hicret ettiğinde Medine'liler O'nu tef çalıp neşide yani manzume, nağme, ezgi ile karşıladılar ve Efendimiz onların bu davranışını engellemedi. Sahih kaynaklarımız bu olayı çok detaylı biçimde aksettirmekte olup ilim adamları Resûlüllah'm musikinin bu kadarına ruhsat verdiğini istinbat etmektedirler.

O halde gerek deri kaplı tef ve benzeri çalgı aletlerini kullanmaya, gerekse nağme, ezgi ve benzeri sesli neşideler söylemeye bir ölçüde ruhsat verilmiş bulunuyor. Ancak bu ölçünün sınırı nedir? Müstehcen olmadığı, ahlaki değerlere ters düşmediği, şer'i ölçüleri aşmadığı, aile yapısını zedelemediği, toplumu ve aileyi gayesizliğe, havailiğe sürüklemediği, kadınlarla erkekleri birarada bulundurmadığı taktirde islâm'ın verdiği ruhsat geçerliliğini korur.

Kur'an'da Eğlenilip Güldürücü Anlamda Söz ve Nağmeden Bahsedilmiştir:

Çalgı ve çalgı aletleriyle ilgili sarih (açık, net) anlamda bir âyet yoktur. Ancak insanları güldürüp eğlendiren söz ve ses üzerinde durulmuş ve bu anlamda kapsamlı bir ifade kullanılmıştır:

'İnsanlardan bir kısmı bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve Allah sözünü eğlence edinmek için sözün alaylı (güldürücü, eğlendirici) olanını edinip (söyler). İşte onlar için aşağılayıcı, rüsvay edici bir azab vardır." [2]

Kur'an'daki bu âyetle daha çok üç husus üzerinde durulmuştur:

a) Lehve'l-hadis

b) Bilgisizce Allah yolundan saptırmak. .

c) Allah sözünü alaya almak.

Birincisi, oyun ve eğlenceyi doğuran Lehv tabiri ile belirtilmiştir. Lehv: Oyun, faydasız ve yaramaz iş, güldürücü, eğlendirici müstehcen çalgı ve nağme gibi manalara delalet eder. Allah sözünü alaya alanlarla halkı müstehcen ve çılgınca eğlendirmek için cazlı sazlı, sesli eğlencede bulunanlar arasında bir bağ kurulmuştur.

Asrın Kur'an Tefsiri adlı 14 ciltlik eserimizde bu âyeti şöyle yorumlamış bulunuyoruz: "Kur'an'ı Kerim ilgili âyetle, bütün aşırılık, çılgınlık ve ölçüsüzlüğe yol açacak olan müstehcen anlamdaki çalgı, eğlence ve güldürü sahneleri üzerinde duruyor. Şehveti tahrik eden, ibadetten alıkoyan, kadm-erkek ayırımı yapmaksızın hepsini aynı çatı altında toplayıp yine şehevi ve gönül eğlendirici anlamda eğlenceler tertip ederek Allah yolundan çeviren her fiil ve davranışı "lehve'l-hadis" kapsamına alıp takbih ediyor. Zira insanoğlunun şu dünyaya çok daha önemli ve yararlı işlerle meşgul olup olgunlaşmak,ve bu düzeyde Hakk'm rızasını kazanıp salih emellerde bulunmak üzere getirildiğinde hiç şüphe yoktur, Cenab-ı Hak bu hususu şöyle açıklamaktadır: "And olsun kî ben, cinleri ve insanları ancak beni tanıyıp ibâdet etsinler diye yarattım..." [3]

Oysa günümüzdeki düğün, dernek, sünnet ve benzeri adetler ibâdet ölçülerinin çok dışına itilmiş, daha çok havai ve şehevi doğrultuda gönül eğlendirecek bir kalıba sokulmuştur. Kitap ve sünnet bir tarafa itilerek günlük hayatla ilgisi kesilmiştir. Kıyamet gününde, adı maslüman olup Kur'an ve sünnet ile yaşamayanlardan Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şikayetçi olacak ve herkes ne yaptığını, ne olduğunu çok daha iyi anlama imkanı bulacak, buna işaretle Cenab-ı Hakk, müslümanlan uyarır anlamda şöyle buyurmaktadır:

"O gün zalim zorba ellerini ısırıp "keşke peygamberle beraber bir yol tutsaydım" diyecek. Eyvah, yazıklar olsun bana! Keşe falanı dost edinmeseydim? And olsun ki bana Kur'an geldikten sonra o dost (dediğim kimse) beni saptırdı. Şeytan ise insanı aşağılık halde yapayalnız bırakandır."

"Peygamber de (şikayetle) dedi (diyecek) ki, Ey Rabbim! Şüphesiz ki kavmim (ümmetimin çoğu) bu Kur'an'ı (bir kenara itip) terkettUer." [4]

Konuyla İlgili Hadisler

Abdurrahman b. Gunm'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: Ebû Amir veya Ebâ Mâlik bana Peygamberimizin (a.s.) şöyle buyurduğunu duyduğunu haber verdi: 'İleride ümmetimden bir kavim olacak (ortaya çıkacak) ferci (zinayı), ipeği, alkollü içkiyi ve caz, saz gibi Çalgıları helal sayacaklar." [5]

Diğer bir lafızla şöyle buyurmuştur:

'İleride ümmetimden birçok insanlar alkollü içki içip buna isminden başka bir ad takacaklar. Çalgı ve çalgı aletleri, şarkı türki söyleyen kadınlar bunların başları üzerinde (üst nahiyelerinde) çalıp teğannide bulunacaklar. Yer onlarla birlikte batacak ve onlardan maymunlar ve domuzlar meydana getirilecek." [6]

(Yani maymunlar ve domuzlar gibi yaşayan bir nesil meydana gelecek.)

Nafi'den yapılan rivayette deniliyor ki: İbni Ömer (r.a.) bir çobanın kaval (veya zurna) sesini duyunca iki parmağını kulaklarının deliğine tıkayarak bineğini o yoldan başka tarafa çevirdi ve şöyle diyerek uzaklaşıyordu: "Ya Nafi1 işitiyor musun?" Ben de ona: "Evet..." diyordum. Böylece o uzaklaşmaya devam ediyor ve sık sık soruyordu. Derken ben artık ona: "Hayır artık duymuyor, işitmiyorum" dedim. O da ellerini yukarıya doğru kaldırdı ve bineğini yola doğru çevirdi ve sonra şöyle dedi: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i, bir çobanın zurna (veya kaval, düdük) sesini duyunca böyle yaptığını gördüm." [7]

Abdullah b. Amr (r.a) dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Allah alkollü içkiyi, kumarı, ud ve kanunu, tavlayı tanburu haram kılmıştır. Sekir veren (sarhoş eden) her şey haramdır." [8]

Başka bir lafızla şöyle buyurulmuştur:

"Şüphesiz ki Allah ümmetime alkollü içkiyi, kumarı, ekşitilmiş arpa şırasını, tavla ve udu, kumar oynamada kulanılan çalgı aletlerini haram kılmıştır." [9]

îmran b. Husayn (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Bu ümmette yere batma, mesha uğrama ve (çeşitli suç ve günahları biribiri üzerine) atma olacaktır." Bunun üzerine bir adam sordu: 'Ya Resûlallah! Bu ne zaman olacaktır?" Efendimiz cevap verdi: "Çalgı aletleri, çalgıcı ve şarkı türki söyleyenler ortaya çıktığı, alkollü içkiler içildiği zaman." [10]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Ganimet ve haraç (zenginler arasında) elden ele dolaşan bir servet edinildiği, emanet ganimet misali yağmalandığı, zekât (ödenmesi güç) bir borç telakki edildiği, din ve dindarlıktan başka maksat için eğitim ve öğretim yapıldığı, erkeğin kadınına itaat ettiği, kişi anasına karşı gelip onu dinlemediği, dostuna daha çok yaklaşıp babasından uzaklaştığı, camilerde (dünya işleriyle ilgili) sesler yükseldiği, kavim ve kabileler ahlaksız aşağılık kimseleri başlarına (emir) seçtikleri, kavim ve milletin sözcüsü onların en rezili bulunduğu, adama şerrinden korkulduğu için ikram edilip saygı gösterildiği, çalgı, caz, saz, şarkıcı ve türkücüler çoğalıp ortaya çıktığı, alkollü içkiler (bolca) içildiği ve bu ümmetin sonra gelenleri önce gelenleri lanetlediği zaman artık kızıl bir (felaket) rüzgarını, depremleri, yere batma olaylarını, mesha uğramaları, (birbirlerini suçlayıp iftira) atma olaylarını... bekleyin." [11]

Umame (r.a.) den yapılan rivayete göre, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: tfÜmmetimden bir taife (bir grub) yeme, içme, oyun, eğlence ile gecelerler ve sonra maymunlar ve domuzlar olarak sabahlarlar. Onların kavim ve kabileleri üzerine bir (felaket) rüzgarı gönderilir de, onlardan Öncekiler içkiyi helal saydıklarından, tef ve benzeri çalgı aletlerini (durmadan) çalıp eğlendiklerinden ve birçok çeşit saz, caz aletleri edindiklerinden dolayı nasıl darmadağın edildüerse, bu rüzgar da bunları darmadağın eder." [12]

Ubeydullah b. Zahr'ınAli b. Yezid'den, onun da Ebû Ümame (r.a.) den yaptığı rivayete göre, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: 'Şüphesiz ki Cenab-ı Hakk beni alemlere rahmet ve doğru yolu gösterici olarak gönderdi ve zurna ve benzeri çalgı aletlerini, tef ve benzeri aletleri ve putları ortadan kaldırıp gidermemi

emretti." [13]

Müctehidlerin İstidlal ve Görüşleri

Çalgı çalmak, şarkı, türki söylemek hakkında farklı ictihad ve görüşler ortaya çıkmıştır. Bunların hepsini biraraya getirip te'lif etmek istediğimizde şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Edep, terbiye, ahlak ve mahremiyet sınırlarını aşan, müstehcen hareketler doğuran, şehveti tahrik eden, kadın ve erkeklerin birarada toplanıp eğlenmesine yol açan, kişiyi namaz ve ibadetten, Allah'ı anmaktan alıkoyan her oyun ve eğlence, her çalgı ve şarkı ve türki haramdır. Derecesine göre mekruh olanı da söz konusudur.

Şer'i sınırları aşmayan, ahlaki değerleri tahribe yönelmeyen, edep ve terbiye sınırlarım aşmayan, mahremiyeti ihlâl etmiyen, kadın ve erkeklerin bir araya gelmesine imkan vermeyen, namaz ve ibadetlere engel teşkil etmeyen çalgılardan bir kısmına şarkı ve türki, şiir ve ezgiye ruhsat verilmiştir

a) Bazısına göre teğanni (şarkı, türki, ezgi ve benzeri şeyler) haramdır. Bunları dinlemek günahı gerektirir.

b) Kafiye düzenliyen, güzel konuşmayı ilham eden teğanni (şarkı, türki, ezgi ve benzeri şeyler) de bir sakınca yoktur. Bunun gibi yalnızlığın verdiği sıkıntıyı gideren teğanni de caizdir.

Şemsüleimme el-Hulvani de bu görüşe meyletmiştir. [14]

c) Söylenen şiirlerde (teğanni şeklinde ifade edilenlerde) ibret, hikmet ve dünya ile ahirete yarayacak bilgi ve mana yer alırsa, kerahet kalkar. et-Tebyin'de de buna yer verilmiş bulunuluyor.

d) el-Hulvani'den kendilerini sofi diye adlandıran ve kendilerine has elbise giyinip çalgı ve raks ile ayin yapan ve böylece kendilerine bir. menzil ve makam iddia edenler hakkında soruldu: O da şu cevabı verdi: "Allah'a karşı yalan uyduruyorlar." Yine aynı zattan soruldu: "Sözü edilen sofiler tarik-i müstakim (dosdoğru şeriat yolundan) kayıp ayrılırlarsa bulundukları beldeden başka bir yere sürülmeleri caiz olur mu?" Bu soruya şu cevabı verdi: "Eziyet veren şeyi gidermek onu korumaktan daha çok amaca

götürücüdür ve diyanet hususunda daha güzel misal teşkil eder. Aynı zamanda habisi iyi ve güzelden ayırd etmede olumlu sonuç verir."

Şemsüleimme el-Hulvani'ye göre, sofilerin icra ettiği sema', raks ve benzeri hal ve hareketler, bununla ilgili sözler haramdır, bu hususta onlara meyletmek, toplantılarına katılmak caiz değildir. Onların bu tavrıyla teganni de bulunup çalgı çalmak arasında pek fark yoktur. [15]

d) İmam Ebû Yusuftan, "düğün dışında tef çalmak, mesela kadının şer'i sınırları aşmadan çocuklar için tef çalması mekruh mudur?" diye sorulmuş, imam şu cevabı vermiş: "Ben bunu mekruh görmüyorum. Ama oyun ve eğlencöyi had safhaya vardıran tef çalma ve benzeri aletleri kullanmayı mekruh görüyorum." [16]

Bayram günleri yine şer'i sınırları aşmamak kaydıyla tef ve benzeri deri kaplı aletleri çalmakta bir sakınca görülmemiştir. [17]

Tahliller ve Rivayetler

386 no'lu Abdurrahman hadisi sahihtir. Ibni Mâce bu hadisi Muhayriz'den, o da Sabit b. es-Simt'ten rivayetle tahriç etmiştir. Ayrıca Ebû Dâvûd da tahriç etmiş ve Ibn Hibban sahihlemiştir.

Ancak Buhari'nin tahririyle Ibn Mâce'nin tahrici arasında lafız farkı bulunmaktadır. Hadis, islâm aleminin gayr-i müslimlerin kültürüne hayranlık duyup kendi Öz değerlerini bir tarafa iteceklerine ve zinayı, içkiyi, çılgınca eğlenmeyi mubah sayacaklarına delalet etmekte ve müslümanlarm geleceğinden haber vermektedir.

Günümüzde bu hadisin mu'cizevi beyanı gerçekleşmiş ve islâm ülkelerinde sözü edilen menhiyatı helâl sayanların yer yer ortaya çıktıkları görülmüş ve görülmektedir.

Böylece Resûlüllah (a.s,) ahlaki değerleri yıkan, dini inancı zayıflatan üç büyük günaha dikkat çekmiş bulunuyor: Zina, içki ve caz-saz eşliğinde çılgınca eğlence... Şüphesiz bu üç haram nerede yaygınlaşırsa, orada ahlak ve fazilet dumura uğrar, kitap ve sünnet terkedilir. Müslümanlar kendi

benliklerinden uzaklaşır, yabancıların kültürüne kapılarını açmak suretiyle şahsiyetlerini yitirirler.

İkinci rivayette, alkollü bütün içkileri içine alan "hamr" kavramı yerine çeşitli içkilere çeşitli isimler verileceği belirtiliyor, içinde yaşadığımız çağda olduğu gibi... Kadınlardan olan ses sanatkarları, dansözler, şantözler ve dansçıların çoğalacağı, bu yüzden dini ve ahlaki sınırları aşan eğlencelerin tertipleneceği haber veriliyor. Yerin onlarla çökeceği, onların maymunlaşıp domuzlaşacakları, yani yaşayışları bu iki canlının hayatına benzer çizgiye geleceği ise, üzerinde önemle durulacak bir mesajdır.

Akimi, ruhunu, kalbini ve vicdanını cinsel konularla meşgul edip ondan başka bir şey düşünemeyenler bir bakıma maymunlaşırlar. Karısını, kızını, kızkardeşini kıskanmayan, onların tenlerim, mahrem yerlerini teşhirlerine göz yumanlara gelince onlar da bir bakıma domuzlaşmış sayılırlar. Hadis bilhassa bu inceliğe dokunmakta ve mecazi bir anlatımla daha dikkatli düşünmemizi ilham etmektedir.

388 no'lu Ibn Ömer hadisi NaiV tarikiyle rivayet edilmiştir. Ibn Hacer bu hadise yer vermekle beraber üzerinde durup da bîr görüş beyan etmemiştir. Ebû Dâvûd ise bu hadisin münker olduğunu belirtmiştir. O bakımdan istidlale salih görülmemiştir.

389 nolu Abdullah b. Ömer hadisinin isnadında Velid b. Abede bulunuyor. Ebû Hatim bu zatın meçhul olduğunu, el-Münziri bunun mâlül bulunduğunu belirtmiştir. Ancak diğer sahih rivayetlerden bunun şahidi vardır. [18]

Zehebi de bu zatın meçhul olduğunu kaydetmiştir. [19]

Hem îbn Ömer'in (r.a.) kaval veya zurna veyahut benzeri bir çalgının sesini duymamak için kulalarını tıkadığı, ama yanında bulunan azadh kölesi Nâfî'nin dinlemesine engel olmadığı anlaşılmakta ve îbn Ömer'in böyle yapmasının tahrime değil takvaya yönelik bulunduğu söz konusu olmaktadır.

391 dipnotlu Imran hadisini Tirmizi tahriç ettikten sonra garip olduğunu belirtmiştir. Bu manada rivayet edilen diğer hadislerle kuvvetlenmektedir.

Hadis, bu ümmette üç olumsuz olayın meydana geleceğini haber veriyor: Yere batma, ruhen, tab'an maymunlaşıp domuzlaşma ve (insanların birbirine suç ve günah isnad edip) iftira atma...

392 dipnotlu Ebû Hüreyre hadisini Tirmizi tahriç ettikten sonra bunun da garip olduğunu belirtmiştir. Garip olması, bir raviden veya bir topluluktan bir tek kişinin rivayet etmesi demektir. Bununla teferrüd arasında pek fark yoktur.

Hadis kıyamete yakın islâm ümmeti arasında kitap ve sünnet dışı bir çok olayların meydana geleceğine, aile ve toplumun ahlaken, kokuşacağına delalet etmektedir.

Hadisin delalet ettiği onbeş kadar günah ve sapıklık günümüzde bütünüyle meydana gelmiş bulunuyor. Bunları kısaca nakledip ifadeyi anlaşılır şekle sokmamızda fayda var:

1- Devlet malı çar-çur edilecek, kul ve millet hakları tecavüze uğrayacak,

2- Emanete riayet edilmeyecek. Emanet mal, ganimet misali yenilip zimmete geçirilecek,

3- Zekât verenler azalacak, vermek isteyenler de borcunu ödemek istemeyen kimse misali ödemek istemeyecek,

4- îlim tahsili sırf dünyalıktan yana olacak, din ve diyanetten yana tahsil edenler pek azalacak,

5- Kadınlar ön plana alınacak, erkekler kadınların emrine girecek ve evdeki koca karısının birçok gayr-i meşru isteklerine uyacak,

6- Ana-babaya itaat ve saygı azalacak, toplumun önemli kesiminde yaşlanan ana ve babalar bir tarafa itilecek, kalbleri kırılıp horlanacak,

7- Kişi kendi dostuna daha çok yaklaşacak, babasından uzaklaşacak, dostuna göstereceği ilgiyi ve yakınlığı babasına göstermeyecek,

8- Camilerde dünyalıktan yana sesler yükselecek, zaman zaman kavga ye gürültü ile bu kutsal yerlerin kutsallığı zedelenecek,

9- Kabile ve toplumlar, mahalle ve bölgeler, ülke ve milletler daha çok fasıkları (dini sınırları aşıp günah işleyenleri) getirip başlarına geçirecek,

10- Kavim, kabile, toplum, ülke ve milletin sözcüsü, onların en rezillerinden olacak,

11- Şerirler çoğalacak ve masum insanlar onlardan korktukları için onlara ikramda bulunacak,

12- Caz, saz, çalgı aletleri, muganniyeler çoğalacak, aile ve toplum gayesizliğe doğru itilecek,

13- Alkollü içkiler yaygınlaşacak,

14- Bu ümmetin sonra gelenleri dede ve babalarını lanetleyecek, tarihi gerçeklerle yeni kuşaklar arasında engeller, tabular konulacak,

15- Ve işte böyle bir devir ve çağda kızıl rüzgar her tarafı alt-üst edecek, depremler birbirini izleyecek, yer batma olayları olacak...

393 dipnotlu Ebû Umame hadisi üzerinde duranlar olmuştur. Zira isnadında Ferkad es-Sabahi bulunuyor. İmam Ahmed bu zatın kavi olmadığını, İbn Main- ise sika olduğunu söylemiştir. Yahya b. Said'in de bu zat hakkında bir şeyler söylediğini Tirmizi kaydetmiştir. [20]

Buhari, bu zatın .hadislerinde münkerler bulunduğunu belirtmiştir. Nesâi de bunun sika (güvenilir) olmadığına temas etmiş, Dârekutni bunun zayıf olduğunu söylemiştir. [21]

Böylece konumuzla ilgili hadislerin bir kısmı istidlale salihse de bir kısmı salih değildir. Ebu Umame hadisi de bunlardan biridir.

394 dipnotlu Ubeydullah hadisi üzerinde de durulmuştur. Buhari bunun ravilerinden Ubeydullah'm sika olduğunu, Ali b. Zeyd'in ise zayıf sayıldığını kaydetmiştir. Ayrıca ravilerinden Kasım b. Abdirrahman da sikadır. Bu isnadla rivayet edilen hadisin meali şöyledir:

"Çalgı aletlerini satmayın, onları satın almayın ve kullanıp çalmayı kimseye öğretmeyin. Bunlarda yapılan ticarette hiçbir hayır yoktur. Elde edilen para haramdır. İşte bu ve benzeri şeylerle ilgili şu âyet inmiştir; 'İnsanların bir kısmı bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve Allah sözünü eğlence edinmek için sözün alaylı (güldürücü, eğlendirici) olanını edinip (söylerler)." [22]

Bu bapta Ebû Dâvûd ile Beyhaki şu lafızla merfuan rivayette bulunmuşlardır: "Sazlı sözlü eğlence kalbde nifak yeşertir."

Ancak bu rivayetin isnadında adı anılmayan bir şeyh bulunuyor. Bu bakımdan da Beyhakî mevkufen rivayet etmiştir. Ibn Adiy ise bu anlamda Ebû Hüreyre hadisinden tahrîcde bulunmuştur. Ebû Yakub Muhammed b. îshak en-Nisabûrî ise Enes'den şunu rivayetle tahrîc etmiştir; "Kim dinlemek üzere çalgıcı ve şarkıcının yanında oturursa, kulağına kıyamet günü kurşun akıtılır."

îbn Mes'ud'dan yapılan rivayeti aynı zat şöyle tahrîc etmiştir: 'Peygamber (a.s.) Efendimiz geceleyin bir adamın şarkı türki söyleyip saz çaldığını duyunca şöyle buyurdu: "Onun hiçbir namazı yoktur, hiçbir namazı yoktur, hiçbir namazı yoktur (kıldığı hiçbir namazı makbul değildir)..."

Bu konuda daha birçok rivayetler bulunuyor. Çoğu zayıftır. O bakımdan kitabımıza nakletmekte fazla fayda görmedik.

Tarihçi ve vakanüvislerin naklettiklerine göre:

Abdullah b. Zübeyr'in (r.a.) birkaç tane şarkı türkü söyleyen, saz çalan cariyesi bulunuyordu. Ihni Ömer (r.a.) Abdullah'ın yanma girince Abdullah'ın yanında bir ud vardı. Abdullah o udu kaldırıp Ibni Ömer'e uzattı ve: "Ey Resûlüllah'm (a.s.) sahabisi bu nedir?" diye sordu. O da biraz düşündükten sonra: "Şam terazilidir ki akıllar bununla tartılır..."

îbni Hazm'ın îbni Sirîn'den yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Bir adam birkaç cariye jile birlikte Medine'ye geldi ve Abdullah b. Ömer'e konuk oldu. O cariyeler arasında tef ve benzeri şeyleri çalan biri vardı. Başka bir adam geldi, o cariyeleri bir bir gözden geçirdi ve hiçbirine azıcık olsun gönlü yatmadı. Sonra o cariyelerin sahibine şöyle dedi: "Sen kalk da senden daha çok bu hususta tecrübe ve yetenekli olan bir adama git." O da: "Sözünü ettiğin adam kimdir?" diye sordu. O da: "Abdullah b. Cafer'dir" diye cevap verdi. Adam cariyeleri alıp Abdullah b. Cafer'e arzetti. O da cariyelerden birine eline ud almasını emretti. Cariye de udu eline alıp bir güzel söyledi ve çaldı. Bunun üzerine onun ahm-satımını sağladı.

Allâme Edîb Ebû Ömer el-Endülisî'den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Abdullah b. Ömer (r.a.) bir gün Ali b. Cafer'in yanma girdiğinde, orada kucağında ud bulunan bir cariye ile karşılaşmıştı. Ali b.

Cafer, Abdullah b. Ömer'e soruyor: "Bunda, yani cariyenin ud çalıp şarkı söylemesinde bir sakınca görüyor musun?" O da: "Hayır, bir sakınca görmüyorum" diye cevap veriyor. [23]

Maverdî'den yapılan rivayette adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Muaviye ile Amr b. As (r.a.) İbni Cafer'in yanına gidip orada çalman ud ve şarkıyı dinlemişlerdir."

Ebû'l-Ferec el Esbehanî'den yapılan rivayette ise şöyle denilmiştir: "Ashabdan Hasan b. Sabit, kendi şiirini besteleyen kişiden onu musikisiyle dinlemiş ve bir sakınca olduğunu söylememiştir."

Ömer b. Abdilazîz de halîfe seçilmeden önceki yıllarında kendi cariyelerinin çalgı ve şarkısını dinlemekte bir salonca görmemiştir.

Bunun için Revyânî'nin el-Kaffal'dân yaptığı rivayete göre, împm Mâlik çalgı aletleri eşliğinde söylenen şarkının mubah olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda bu mezhebe göre ud çalmakta da bir sakınca olmadığı rivayetler arasında bulunuyor. [24]

Ünlü mutasavvıf Ebû Talib el-Mekkî, Kutu'l-Kulûb'de Şu'be'den yaptığı rivayette adı geçen, Minhal b. Amr el-Muhaddis'in evinde tanbur çalındığını ve onu dinlediğini söylemiştir. [25]

Mâverdî, Şâfulerden bir kısmının bir çalgı aleti olan ud hakkında cevaz verdiklerini belirtmiştir. Hicaz ehlinin bu tür çalgı aletlerine cevaz verdikleri rivayetler arasında bulunuyor.

Ashab-ı kiramdan meşru ölçüler içinde çalgı çalmaya cevaz verenler şunlardır: Ömer b. Hattab, Osman b. AfVan, Abdurrahman b. Avf, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Sa'dib. Ebî Vakkas, Ebû Meş'ud el Ensarî, Bilâl, Abdullah b. Erkam, Üsame b. Zeyd, Hamza, îbni Ömer, Berâ' b, Mâlik, Abdullah b. Cafer, Abdullah b. Zübeyr, Hasan b. Sabit, Muğîre b. Şu'be, Amr b. As, Hz. Aişe ve er-Rebî'. [26]

Tabiînden ise şu ilim adamları şer'î ölçüleri aşmamak kaydiyle çalgıya ve musikiye cevaz vermişlerdir: Saîd b. Müseyyeb, Salim b. Ömer, Ibni Hasan, Hârice b. Zeyd, Kadı Şüreyh, Saîd b. Cübeyr, eş-Şa'bî, Abdullah b. Ebî Atiyk, Atâ b. Ebî Rebah, Muhammed b. Şihab ez-Zührî, Ömer b. Abdilazîz, Saîdb. İbrahim ez-Zührî... [27]

Ayrıca dört mezheb imamlarının da şer'î ölçüler çerçevesinde çalgıya, musikiye cevaz verdikleri muhtelif rivayetlerle belirtilmiştir. Ayrıca îbni Uyeyne de cevaz verenler arasında bulunuyor. Ancak bunlardan bir kısmının çalgının mubah olduğunu, bir kısmı da mekruh olduğunu belirtmiştir. Şer'î çizgiyi aşmayan çalgıyı haram kılmamışlardır. [28]

Çalgıya, Musikîye Cevaz Verenlerin Yorum ve Görüşü:

Güzel ahenkli bir sesi musiki aleti eşliğinde dinlemenin haram olduğuna açık ve kesin biçimde delâlet eden ne bir âyet, ne de sahîh hadîs bulunuyor. Bu konudaki hadîslerin çoğu zayıftır ve bir kısmı haber-i ahad, bir kısmı da sahîh olmakla beraber belirtilen anlamda musikiyi dinlemenin haram olduğunu ifade etmemektedir.

Musikiyi, çalgı aletini ve şarkı ve türküyü dinlemenin mekruh veya haram olduğunu iddia edenler ise 386 nolü Ebû Amir veya Ebû Mâlik hadîsiyle istidlal etmişlerdir. Bu hadîsi sahîh kabul edenler olmakla beraber hadîsin hem metni, hem de sened bakımından, muzdarip olduğu kesindir. Önce râvîsînin isminde tereddüt edilmiş ve hadîsin başında şöyle bir ifâde kullanılmıştır: "Ebû Amir veyahut Ebû Mâlik" Sonra da metninde tereddüt ortaya çıkmış, birinde "yestehillûne" diye kaydedilirken diğer rivayetinde bu kelimeye yer verilmemiştir. O bakımdan sened ve metninde istırab bululanan bir hadîsle istidlal edilmez. Hem imam Ahmed ile Ibni Ebî Şeybe'nin tahrîcinde "yestehillûne" kelimesi yerine "leyeşrebenne ünasm" kelimeleri bulunuyor.

Yine hadîs metninde "hir" kelimesi bulunuyor. Rivayetin birinde bu lafız kullanılırken diğerinde (h) ve (r) harfleri noktasız değil noktalı olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda Ebû Davud'un rivayetinde, esas istidlale medar olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda Ebû Davud'un rivayetinde, esas istidlale medar olan "meâzif kelimesi zikredilmemiştir. Hem Ebû Bekir Arabî "yestehillûne" yani "helal sayacaklar" sözünden kesin haram kılındığı hükmü anlaşılmaz demiştir. Sonra da "meâzif tabiri birçok manalara delâlet

etmektedir. Meselâ çalgı aletleri, gına1 (şarkı, türkü) tef ve benzeri aletler bu cümledendir.

Sahih olduğu söylenen hadîslere gelince, hasen derecesine varmaktadır. Ayrıca bu konuda birçok hadîsler daha rivayet edilmiş bulunuyor. Ne ver ki.Zahirîler, Mâlikîler, Hanbelî ve Şâfîîler bunların zayıf olduğuna dikkat'çekmişlerdir. [29]

Kasas sûresi 55. âyeti bu konuya hamledenlerin görüş ve yorumu fazla itibara mazhar olmamıştır. Zira âyetin meali şöyledir: "(Gerçek ınü'minler) boş ve anlamsız söz işittiklerinde (vakar ile) ondan yüz çevirirler..."

Böylece âyetin musikiyle ilgili olduğuna, delâlet eden bir karine dahi yoktur. Müfessirler bu âyeti dört şekilde tefsîr etmişler ki, hiç biri çalgı ile alâkalı bulunmuyor. Zira "boş ve anlamsız 'söz" -ile mealini verdiğimiz "lağv" kelimesi, daha çok bâtıl, anlamsız, boş, faydasız, incitici, kırıcı gibi mânalara delâlet etmektedir.

İslâm fıkhını çok iyi bilen ashabdan Ibni Ömer (r.a.) şer'î çizgiyi aşmayan, yani şer'i hükümleri ihlâl etmeyen musikide bir beis olmadığını mükerreren beyan etmiştir. [30]

Çıkarılan Hükümler

1- Şer'i ölçülere ters düşmeyen musikî muhabtır.

2- Musikî: Duygu ve düşünceleri sesle vezinli, düzenli bir biçimde ifade etme sanatıdır. Aynı zamanda çalgı takımı anlamına da gelir.

3- İslâm ruha gıda, kalbe şifa, vicdana serinlik veren güzel, ahenkli, vezinli ve düzenli sesi mubah saymıştır.

4- Ancak İslâm'a göre hür kadının erkeklere karşı şarkı, türkü söylemesi haram kılınmıştır. Bunun gibi erkeğin de kadınlara karşı şarkı, türkü söylemesine cevaz verilmemiştir.

5- Şehveti tahrik eden, nefsani temayülleri azdıran müstehcen şarkı ve türkü haram kılınmıştır. Bu tarz bir musikiye cevaz verilmemiştir.

6- Şer-i ölçülerin dışına taşan musikiyi icra etmek've dinlemek tahrimen mekruhtur.

7- Mahremiyet sınırlarını aşan, kadın-erkek ihtilatma (karışıklığına) sebep olan musikiye de bu şekliyle cevaz verilmemiştir.

8- Aile içinde mahremiyet sınırlarını aşmayan ve müstehcen olmayan musikiyi icra edip dinlemek de bir sakınca görülmemiştir.

9- Namaza ve Allah'ı anmaya engel teşkil eden, kişiyi işinden, günlük hizmetlerinden alıkoyan çalgı, şarkı ve türküyü dinlemek mekruh kılınmıştır. '

10- Çevredeki insanları, komşuları rahatsız edecek şekilde evin içinde şarkı türkü söylemek, musiki aletleri çalmak mekruhtur.

11- îçki içilen, haram işlen'en, ilâhi yasaklar ihlâl edilen bir yerde icra edilen musikiyi icra etmek haram olduğu gibi gidip o yerlerde onu dinlemek te haram kılınmıştır.

12- Radyodan müstehcen olmayan, îmânı ve ahlâkı tahrip etmiyen ölçü ve anlamda şarkı, türkü dinlemekte bir sakınca görülmemiştir.

13- Televizyona gelince: Görüntüsüyle birlikte sunulan şarkı, türkü ve çalgıda kadının mahrem yerleri teşhir edildiğinden seyredilmesi caiz değildir.

14- Ashab-ı Kiramdan birçok ileri gelen zatlar şer'i sınırları aşmayan musikiye cevaz vermişlerdir. îbn Ömer, Osman (r.a.) başta olmak üzere buna cevaz verenler, konuyla ilgili hadislerin çoğunun da zayıf olduğunu dikkate alırsak bir rahatlık getirmişlerdir.

15- Sofîleriri çalgılı, sesli, rakslı ayinleri sünnete aykırı olup caiz değildir. Zira İslâm cazlı sazlı bir ibadet şekli meşru kılmamıştır. Sema've benzeri ayin şekilleri sünnete uygun değildir. Ve bir Islâmi ölçü de sayılmaz. Sofilerin kendi anlayışlarıyla ilgilidir. [31]

Gurbette Olan Yakının Tef Çalarak Karşılama

Yukarıda da belirttiğimiz üzere islâm, musikiyi Her yanı ve yönüyle yasaklayan bir din değildir. Kur'an'm ahenkle okunmasıyla musiki arasında az da olsa bir bağ bulunuyor.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bazı özel durumlarda kadınların tef çalıp neşide söylemelerine engel olmamıştır. Zira icra edilen o tarz bir musiki şer'i ölçüleri hiçbir zaman aşmamıştır. Allah'tan en çok korkup haşyet-i ilahiyeyi bir an olsun kalbinden çıkarmayan Resûlüllah (a.s.) Efendimiz her konuda ümmeti için mutlak anlamda örnek ve misaldir. Biz dini ancak Ondan öğreniyoruz. Şu şahsın, bu şahsın yorumu bizi daha fazla bağlamamaktadır. [32]

Konuyla İlgili Hadis

Büreyde (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz gazalarından bir kısmına çıkmış bulunuyordu. Gaza sona erip döndüğünde siyahi bir cariye çıkageldi ve şöyle dedi: 'Ya Resûlallah! Doğrusu ben, Eğer Allah sizi sağ selîm, başarılı geri çevirirse senin huzurunda tef çalıp şarkı söyleyeceğimi adadım." Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) ona: "Eğer böyle bir adakda bulunduysan çal, değilse çalma" diye buyurdu. Cariye de tefi çalmaya başladı. Çok geçmeden Ebû Bekir içeri girdi, o çalmasını sürdürdü. Az sonra Ali (r.a.) içeri girdi. O yine çalmasını sürdürdü ve arkasından Osman (r.a.) içeri girdi. O yine çalıyordu. Derken Ömer (r.a.) geldi. Cariye Ömer'i (r.a.) görünce tefi arkasına atıverdi ve üzerine oturdu. Bu manzara karşısında Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu: 'Ya Ömer! Doğrusu şeytan senden korkar. Ben burada otururken cariye çalıyordu. Ebû Bekir, (r.a.) içeri girdi, o yine çalıyordu. Sonra Ali girdi, o yine çalıyordu. Arkasından Osman (r.a.) girdi, o yine çalıyordu. Ama sen girince o tefi elinden atıverdi. [33]

İlim Adamlarının İstidlal ve Yorumları

îlim adamları bu hadis üzerinde durarak, bazı hallerde tef çalıp şarkı söylemenin caiz oduğunu belirtmişlerdir. Zira günah işlenmek üzere yapılan bir nezir (adak) geçerli değildir ve o bakımdan da caiz görülmemiştir. Kişi günah işlemeyi adarsa, bu adağını yerine getirmesi gerekli değildir. Tef çalmayı ve şarkı söylemeyi adayan cariyenin bu adağı dinen geçersiz olsaydı, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona: "Eğer adadınsa, onu yerine getir..." diye buyurmazdı.

Aynı zamanda Buhari ve Müslim'in Hz. Aişe (r.a.) dan yaptıkları sahih rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Ebû Bekir (r.a.) içeri girdiğinde yanımda ensardan şarkı söylemekte olan iki cariye bulunuyordu.. Daha çok Buâs savaşında ensarm karşılıklı söyledikleri kahramanlık ve ağıt mısralarını ahenkli şekilde söylüyorlardı. Aslında o iki cariye muganniye değillerdi. Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a.) "Resûlüllah'ın (a.s.) evinde şeytan çalgıcı ve teğannisü."diyerek sert bir çıkışta bulundu. O gün de bayram idi. Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu: "Ya Ebû Bekir, her kavmin bir bayramı var, bu da bizim bayramımızdır..."

el-Müberrid ve Beyhaki'nin el-Ma'rife'de yaptıkları rivayete göre, Hz. Ömer (r.a.) kendi evine girince bir iki beyt terennüm ederek tegennide bulunurdu. .

Nesâi'nin tesbit ve rivayetine göre, Resûlüllah 'a.s.) (daha çok savaş günlerinde) Abdullah b. Revaha'ya: "Şu topluluğu (savaşa) tahrik et" diye emrederdi. O da birkaç mısra' terennüm edip ahenkli şekilde sesini yükseltirdi." [34]

Tahliller

409 no'lu Büreyde hadisini aynı zamanda ibn Hibban ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Bu babda Ebû Dâvûd, Abdullah b. Amr'den, Fakihani Mekke tarihinde Aişe (r.a.) den rivayette bulunmuşlardır.

Şer-i çerçeve içinde çalgıya, şarkı türküye cevaz verenler bu hadisle de istidlal etmişler ve sadece seferden dönen bir kimseyi karşılamak için değil aşırı olmamak kaydıyla istenilen zamanlarda çalgı çalmak, şarkı türkü

söylemek ve bunları dinlemekte bir sakınca olmadığım belirtmişlerdir. Genel anlamda buna cevaz vermeyenler ise hadiste belirtildiği gibi, seferden dönenler için tef çaldırıp şarkı söyletmenin mubah olduğunu söylemişlerdir,

Tirmizi bu hadisi sahihlemiştir. O bakımdan istidlale salihtir.[35]

Çıkarılan Hükümler

1- Bayramlarda, şenlik günlerinde şer'i sınırlar dahilinde tef ve benzeri çalgı âletleri çalmak, şarkı, türkü söylemek caizdir.

2- Cariyenin veya ev halkından birinin çalgı çalmasına, şarkı türkü söylemesine cevaz verilmiştir.

3- Erkeklerin cariyenin söylediği neşide, şarkı ve çaldığı tef ve benzeri aletleri dinlemesi caizdir. Ancak bunu belli ölçüler ve sınırlar içinde tutmak gerekir.

4- Hür bir kadının yabancı erkeklere karşı çalgı çalıp şarkı söylemesi caiz değildir.

5- Evde çalınan çalgı, söylenen şarkı ve türkü mahremiyet sınırları içinde tutulmalıdır. [36]

---

[1] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[2] Lukman Sûresi: 6

[3] Zâriyat Sûresi: 56

[4] Furkan Sûresi: 27-30

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[5] Buhart/eşribe: 6. Ebû Dâvud/libas: 6. Tirmizî/fiten: 38. Dâremî/eşribe: 8

[6] Ibn Mâce/fiten: 22

[7] Ebû Dâvud/edeb: 52

[8] Ebû Dâvud/eşribe: 5, 7. Ahmed: 1/274, 350, 2/158,165,167,171,172,3/422

[9] Müsned-i Ahmed: 2/165,167,172

[10] Tirmizî/fiten: 21, 38, kader: 16. Ahmed: 2/163

[11] Tirmizî/fiten: 38.

[12] Ebû Dâvud/melâhim: 10. Ahmed: 5/229, 259

[13] Müsned-i Ahned: 5/257, 268

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[14] Fetâvâ-ı Hindiyye: 5/351, babu's-sabi'aşerfi'l-ğınâi

[15] Bilgi için bkz: Fetavâ-ı Hindiyye: 5/352

[16] Serahsî/el-Muhît. Fetavâyı Hindiyye: 5/352

[17] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[18] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/106.

[19] Zehebî/Mîzanü'l-ftidat: 4/341, 938 no'lu Velîd

[20] Neylü'l-Evtar:8/111

[21] Zehebî/Mîzanül-ltidal: 3/345, 6699no'lu Farkad.

[22] Lukman Sûresi: 6.

[23] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 8/114

[24] Bilgi için bkz: Neytü'l-Evtar: 8/ 114.

[25] Kutu'l-Kulûb/Hayatü'l-Kulûb/ma yukbahu ve yuzemmu min efâli'l-cevârih.

[26] İbn Abdiberr. Beyhakî. Ebû Nuaym. Ebû Talib el-Mekkî. Mâverdî. Buharî ve bunlardan nakleden Neylü'l-Evtar: 8/115

[27] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/115

[28] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[29] Geniş bilgi için bkz: Neyiü'l-Evtar: 8/112-117

[30] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[31] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[32] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[33] Tirmizî/menakıb: 17. Ebû Dâvud/eymsm: 22. Ahmed : 5/353, 356.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[34] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[35] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[36] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

18- YİYECEK MADDELERİ VE ETİ YENİLEN, YENİLMEYEN HAYVANLAR

Yiyecek Maddeleri veEti Yenilen, Yenilmeyen Hayvanlar

Allah'ın kitabında, Peygamberin sünnetinde neler helâl kıhnmışsa onlar kıyamete kadar helâldir. Neler de haram kıhnmışsa onlar da kıyamete kadar haramdır. Helâl ve haram kılındığına dair bir nass, kesin bir hüküm bulunmayan şeylere gelince, "eşyada asıl olan ibahadır" kaidesi söz konusu olur.

Bundan çıkarılacak netice şöyledir:

Bir yiyecek veya içecek veyahut başka bir nesne hakkında kesin bir tahrim hükmü yoksa, onda asıl olan mubahlıktır. Zira şer'i bir hüküm inmeden fiiller için bir hüküm söz konusu olamaz.

Hanefîlerden İmam Kerhî de bu usûle dayanarak eşyada asıl olan ibahadır demiştir. Hadîs âlimlerinden bir kısmına göre ise, eşyada asıl olan hazr (hazer) dir, yani sakınma ye çekinmedir.

Hanefîlerin bir kısmına göre, eşyada asıl olan tevvekkufdur. Yani o hususta da bir hüküm vardır ve onu araştırıp buluncaya kaçlar beklemek söz konusudur. Hidaye sahibi ise, "eşyada asıl olan ibahadır" kaidesini savunup hakkında şer'î hüküm bulunmayan bir şey muhab sayılır demiştir. [1]

Yiyecek ve içilecek maddeler arasında şüphesiz ki karada ve denizde yaşayan hayvanlar önemli bir yer tutmaktadır. O bakımdan mezhep imamları bu konuya yeterince ağırlık verip kitap ve sünnette yer alan hükümleri, beyânları, emir ve tavsiyeleri biraraya getirmek suretiyle sağlıklı bir sonuç çıkarmaya çalışmışlardır. Ancak gerek âyetteki mutlak ifadeler,

gerekse hadîslerde yer alan farklı rivayetler bu konuda farklı ictihadlann ortaya çıkmasına sebep teşkil etmiştir. [2]

İlgili Ayetler

"Ey imân edenler! Akidleri yerine getirin. İhramh iken -avlanmayı helâl saymaksızın- size davarların eti helâl kılınmıştır." [3]

"Deniz avı ve onu yemek size de, gelen misafir kafilelere de helâl kılındı. Ve ihramh bulunduğunuz sürece kara avı size haram kılınmıştır..." [4]

îki âyette de mutlak bir anlatıma yer verilmiş, kara ve deniz hayvanlarından hangilerinin helâl, hangilerinin haram olduğuna dair bir ayrım yapılmamıştır. O bakımdan bu iki âyetin asıl delâlet ettiği mana ve hükmü anlayabilmek için ilgili sahih hadîsleri tesbit etmemiz gerekmektedir. [5]

İlgili Hadisler

Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah'm (a.s.) şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Şüphesiz müslümanların müslü-manlar hakkında cürüm bakımından en büyüğü, kendisine insanlara haram kılınmamış olan bir şeyden sorulduğunda sırf sorulduğu için o şeyin haram kılınmasıdır." [6]

Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Peygamberimizin (a.sj şöyle buyurduğu bildirilmektedir: "Ben sizi (emir ve nehiy hususlarında kendi halinize) bıraktığım sürece siz de (benden o hususlarda birşey sormayıp) beni bırakın. Çünkü gerçekten sizden öncekiler çok soru sormaları ve peygamberlerine karşı ihtilafa düştükleri sebebiyle helak olmuşlardır. O bakımdan ben sizi bir şeyden men'ettiğim zaman o şeyden kaçının ve size bir emir verdiğim zaman gücünüz yettiği nisbette onu yerine getirin." [7]

Selmân el-Fârisî (r,a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den tereyağından, peynirden ve

yabani eşekten soruldu. Efendimiz şu cevabı verdi: 'Helâl, Allah'ın kendi kitabında helâl kıldığı şeylerdir. Haram da O'nun kendi kitabında haram kıldığı şeylerdir. Allah'ın (kendi kitabında) susup da söz etmediği şeyler ise, O'nun size bağışladığıdır." [8]

Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: 'Yol bulmaya güç getirebilen Beyt'i (Kabe'yi) kasdedip haccetmesi Allah'ın insanlar üzerine (koyduğu) bir hak ve vecîbedir. Kim bu hakkı inkâr ederse" mealindeki Al-i İmrân sûresi 97 âyet inince ashab-ı kiram: 'Ta Resûlallah! Her sene mi?" diye sordular. Peygamber (a.s.) onlara: "Hayır, her sene değil" buyurdu ve şöyle ilâve etti; "Eğer evet deseydim, o size her yıl vacip (farz) olurdu."

Bunun üzerine Cenâb-ı Hak şu âyeti indirdi: "Ey imân edenler! Size açıklanınca sizi kötümser yapacak (veya üzecek) şeylerden sormayın. Ama Kur'ân (âyetleri) indirildiğinde sorarsanız size açıklanır. Allah, (daha önce bu kuralı bilmeden) sorduklarınız (dan dolayı sizi) atfetmiştir." [9]

Müctehid İmamların İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, hayvanlar genel olarak, biri karada, biri de denizde yaşayanlar olmak üzere iki kısma ayrılır. Denizde yaşayan hayvanlardan sadece balık bütün türleriyle helâldir. Geriye kalanları haramdır. Balıktan da ölüp suyun üzerinde sırtüstü duranlar yenilmez.

b) Fakîhlerden bir kısmı ile İbni Ebî Leylâ'ya göre, balıktan başka kurbağa, yengeç, su yılanı, su köpeği ve domuzu ve benzeri hayvanlar da şer'î şekilde kesildikleri taktirde helâl olup yenilir. Leys b. Sa'd de aynı görüştedir. Ancak bu zata göre deniz aslanı ve domuzu helâl değildir. [10]

imam Şafiî ise, sözü edilenler şer'î şekilde kesilmeksizin yenilir demiştir. Bununla beraber Şâfîîlerin görüşünü kendi bölümünde açıklayacağımızdan burada bu kısa bilgiyle yetiniyoruz.

Denizde yaşayan hayvanların hepsinin helâl olduğunu söyleyenlerin delili şu âyet ile ilgili şu hadîstir: "Deniz avı size helâl kılınmıştır." Cenâb-ı Hak,

bu âyetle umum ifade eder anlamda bir hüküm vaz'etmiştir. Denizdeki hayvanların hepsinin avlanması size helâl kılınmıştır. Herhangi bir istisna yapılmamış, bağlayıcı bir kayıt da konulmamıştır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ise, kendisinden denizde yaşayan hayvanlardan sorulduğunda şu ceyabı vermiştir: "Onun suyu temiz ve temizleyicidir, ölüsü de helâldir." [11]

Böylece Resûlüllah (a.s.) Efendimiz denizde ölen hayvandan söz ederken umum ifade eder şekilde bir anlatıma yer vermiş ve bundan dolayı denizde yaşayanların hepsinin helâl olduğu istinbad ve istidlal edilmiştir.

Denizde ve diğer sularda yaşayan hayvanlardan sadece balığın helâl olduğunu, onun.dışında kalan hayvanların haram olduğunu iddia eden Hanefîler ise şu iki ayetle istidlal etmişlerdir: "Ölmüş (hayvan), kan, domuz eti size haram kılınmıştır." Ayette ölü hayvandan söz edilirken kara ve deniz diye bir ayrım yapılmamıştır. Böylece ister karada, ister denizde ölmüş bir hayvan haramdır yenilmez hükmü ortaya çıkmış bulunuyor.

Diğer bir âyette de: 'İyi ve temiz şeyleri onlara helâl kılar; kötü ve murdar şeyleri onlara haram kılar..." A'raf sûresi 157. âyetin meali olan bu cümleler üzerinde duran Hanefî müctehid ve fakîhleri kurbağa, yengeç, deniz yılanı ye benzeri canlıları habaisden sayıp haram olduklarına hükmetmişlerdir. Aynı zamanda âyetteki "habâis" tabiriyle hem deniz, hem de karadaki haşere ve murdar hayvanlar kasdedilmiş bulunuyor. [12]

Anlaşıldığı üzere deniz ve kara hayvanları hakkinda müctehidlerin farklı ictihadlarma sebep olan esneklik ve genel anlatım üzerinde hayli durulmuş ve karşılıklı deliller getirilmek suretiyle her müctehid kendi istinbat ve görüşünün isabetli olduğunu iddia etmiştir.

Karada Yaşayan Hayvanlara Gelince:

a) Hanefîlere göre, bunlar üç grupta toplanır:

1- Kanı olmayanlar,

2- Akıcı kanı olmayanlar,

3- Akıcı kanı olanlar...

Kanı olmayan çekirge, sinek, örümcek, akrep ve benzeri hayvanlar habâisten sayılır ve o bakımdan yenilmesi haramdır. Ancak çekirge sahih hadîsle istisna edilerek onun helâl olduğu belirtilmiştir: "Bize iki ölü helâl kılınmıştır: Balık ve çekirge." [13]

Kanı olup da akıcı olmayan yılan, keler ve diğer haşerat da haramdır. Akıcı kanı olanlar iki kısma ayrılırlar: Evcil olanlar, evcil almayanlar. Evcil olanlar deve, sığır, koyun, keçi bil-icma' helâldir. Katır ve eşek helâl değildir. Nitekim Hayber fethinde Resûlüllah'ın (a.s.) evcil eşek ile muvakkat nikâhı haram kıldığı sahîh rivayetlerle sabit olmuştur. At etine gelince, İmam Ebû Hanîfe'ye göre mekruhtur, îmameyne göre ise mekruh değildir, imam Şafiî'ye göre de mekruh değildir. Nitekim sahih rivayete göre, Enes (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlülllah (a.s.) Efendimiz zamanında at eti yedik."

Yenilmesi Mekruh Olan Hayvanlar:

Başı boş bırakılıp mahalle, sokak ve mezbelelikte gezip dolaşarak insan ve benzeri canlıların dışkısını yiyen deve, koyun, keçi, sığır, tavuk, kaz ve Ördek bu cümledendir. Bunların ekseri gıdaları pislik olduğu ve kokmaya başladıkları taktirde hüküm böyledir. Az miktarda necis yerlerse, fakîhlerin çoğuna göre kerahet söz konusu olmaz. Ancak sözü edilen hayvanlar, insan ve diğer canlıların dışkılarını yer ve bunu alışkanlık haline getirirlerse, o taktirde üç veya yedi gün dışarı salıverilmez ve temiz ot ve benzeri şeyle beslenirse, o taktirde kerahet" kalkar. [14]

b) Şâfîîlere göre, denizde yaşayan hayvanlardan balık ölü dahi bulunsa helâldir. Sahih kavle göre, balıktan başka hayvanlar da Öyle. Ölü dahi bulunsa, yenilmeleri helaldir. Şâfiîİerden bazı zayıf görüşlü olanlara göre, benzeri olan kara hayvanı yeniliyorsa, o da yenilir, yenilmiyorsa o da yenilmez. Mesela deniz köpeği ve deniz eşeği bu cümledendir. Ancak bu görüşe pek itibar edilmemiştir.

Hem karada, hem de denizde yaşayan kurbağa, yılan ve yengeç haramdır.

Karada yaşayan hayvanlardan ise, deve, sığır, koyun, keçi, at, yabani sığır, yabani eşek, geyik, sırtlan, keler, tavşan, tilki, Arap tavşanı (yaban faresi), samur helâldir yenilir. Katır, evcil eşek ve yırtıp parçalayıcı dişleri veya bu anlamda pençesi olan hayvanlar haramdır yenilmez. Meselâ aslan, kaplan, kurt, ayı, fil, maymun, doğan, şahin, kedi ve köpek bu cümledendir.

Aynı zamanda öldürülmesi mendub olan karga, fare ve her zararlı hayvanın da eti yenilmez haramdır.

Kaz, Ördek, güvercin, tavuk, devekuşu, turna ve benzeri hayvanların eti helâldir. Aynı zamanda serçe ve benzeri kuşlar da helâldir. Kırlangıç, karınca, arı sinek ve diğer haşerat helâl değildir.

c) Hanbelîlere göre, hayvanlardan haram olanlar, Kur'an'da nassan açıklananlarıdır. Hicaz ehli neyi "tayyib" olarak belirleyip anmışlarsa o helaldir. Neyi de "habîs" olarak belirleyip anmışlarsa, o da haramdır. Zira Cenâb-ı Hak Kur'an'da Peygamber (S.A.) m Araplara tayyibatı helâl, habâisi haram kıldığını açıklamıştır. [15]

Yine Kur'an'da Peygamber'e (a.s.) hitapla şöyle buyurulmaktadır: "Senden nelerin kendileri için helâl kılındığını soruyorlar. De ki: Tayyibat size helâl kılınmıştır." [16]

Tayyibat, temiz pak olup zararlı olmayan, ruh ve beden afiyetini bozmayan şeyler demektir.

Habîs şeylere gelince, onlardan önemli bir kısmı şunlardır: Haşeratm hemen hepsi haramdır. Meselâ parazitler, Gübre yuvarlayan kara böcak, fare, keler, büyük keler, bukalemun, akrep, yılan, çiyan...

Kipri de haramdır. Ebû Hüreyre (r.a.) da aynı görüştedir, tmam Mâlik ile tmam Ebû Hanîfe bunu mekruh görmüşlerdir, tmam Şâfîî, Leys ve Ebû Sevr ise ruhsat vermişlerdir. [17]

Evcil eşek sahih hadîsle haram kılınmıştır. O bakımdan ilim adamlarının çoğu evcil eşeğin tahrimine kail olmuşlardır, tbn Abdilber diyor ki, "Bunun haram olduğu hakkında bugün ilim adamları arasında hilaf yoktur." İbn Abbas, tkrime ve Ebû Vâil evcil eşek etini yemekte bir sakınca görmemişlerdir. Onlar bu hususta şu âyetle istidlal etmişlerdir: "De ki: Bana vahyolunanda ölü, akıtılmış kan, domuz eti -ki o murdardır- ilâhi sınırı aşıp günah işleyerek Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan gayrisinin yiyecek olarak bir kimseye haram kılmdığıyla ilgili (bir emir, bir belge) bulamıyorum. (Bunlardan da) kim yemeğe muztar kalırsa, (diğer darda kalana ve başkasının hakkına tecavüz etmemek, (zaruret miktarını) aşmamak üzere yiyebilir." [18]

îbni Abbas bu âyeti okuyup belirtilenlerin dışında kalanlar helâldir demiştir. Hz. Aişe'nin de buna yakın bir görüş ve yorumu olmuştur. Oysa Reshulüllah (a.s.) Hayber'in fethinde evcil eşeği ve bir de mut'a nikahım haram kılmış, at etine ruhsat vermiştir.

Bunun gibi katır eti de haramdır. Evcil eşeğin sütü de haramdır. Ancak Atâ1, Tavus ve Zühri buna ruhsat vermişlerdir. [19]

Yırtıcı, parçalayıcı dişleri olan her canavar, yırtıcı parçalayıcı tırnak ve gagası olan her kuş haramdır, eti yenilmez. Ancak sırtlan bir istisna teşkil eder. îmam Mâlik, imam Şafiî, Ebû Sevr ve hadîs ehli de bu görüştedirler, imam Ahmed'e göre sırtlan haramdır, eti yenilmez. Maymun da haramdır. Ashabın önemli bir kısmından da onun haram olduğuna dair rivayet yapılmıştır.

Tilki hakkındaki rivayetler birbirine uymamaktadır, imam Ahmed'den yapılan rivayetlerin çoğunda tahrîmi söz konusudur. Ebû Hüreyre, îmam Mâlik ve imam Ebû Hanîfe'nin de içtihadı böyledir. Zira tilki et yiyen yırtıcılar grubuna girmektedir. Bunların aksine Atâ, Tavus, Katade, Leys, Süfyan b. Uyeyne ve Şafiî'ye-göre mubahtır eti yenilebilir. Evcil kedi hakkında Şafiî tahrimine kail olmuştur, imam Mâlik ile imam Ebû Hanîfe de aynı görüştedirler.

Resulüllah'm (a.s.) kedi eti yemeği men'ettiği rivayet edilmiş ve ilim adamlarının çoğu bu rivayetle istidlal etmiştir.

Fil eti de bu mezhebe göre haramdır, imam Ahmed "o müslümanlarm yiyeceklerinden değildir" demiştir. îmam Ebû Hanîfe ile îmam Şafiî onu mekruh kapsamına almışlardır. îmam Şa'bî fil etine ruhsat vermiştir.

Ayı eti hakkında da az farklı görüş ve ictihadlar bulunuyor, imam Ahmed'e göre yırtıp parçalayıcı dişleri yoksa yenilebilir. Varsa yenilmez. Hanefilere göre ayı da yırtıcı canavarlar grubuna girer ve eti haramdır.

At eti mubahtır yenilir. Ibn Sirîn de aynı görüştedir. îmam Şafiî, Ebû Sevr ve Saîd b. Cübeyrin de kavli bu anlamdadır. Ebû Hanîfe ile îmam Mâlik'e göre at eti mekruhtur. Evzaî de aynı görüştedir. Katır eti haram kapsamanı alınmıştır. [20]

Tahliller ve Rivayetler

413 no'lu Sa'd b. Ebi Vakkas hadisi sahih olup istidlale salihtir. Hadis daha çok Resûlüllah'ın (a.s.) peygamberlik dönemiyle ilgilidir. Resûlüllah (a.s.) bilindiği üzere kendiliğinden dinî bir hüküm vaz'etmezdi. O'nun dinî konularda ortaya koyduğu her hüküm mutlaka ilâhi vahye dayanırdı. înen Kur'an âyetleri ekseriya mücmel, az kapalı, esnek ve tefsire müsait bir anlatımda olurdu. O bakımdan âyetlerin açıklanması Resûlüllah'a (a.s.) bırakılırdı. Resûlüllah (a.s.) da kendiliğinden tefsir etmez, Melek Cebrail'in verdiği talimat çerçevesinde bir açıklamada bulunurdu.

Ashabın fazla soru sorması uygun görülmemiştir. Zira Resûlüllah'ın (a.s.) ağzından çıkan bir cevap bir hüküm ifade ederdi. Allah'ın muradı ise değişik bir hüküm olabilirdi. Bu bakımdan aşhab-ı kiram uyarılmış ve ancak Kur'an âyeti indiğinde anlayamadıkları bir husus olursa Hz. Peygamber'den (a.s.) sormaları tavsiye edilmiştir.

Hadis ayrıca dini konuları az-çok bilen kimselerin sorulan dini soruları cevaplarken çok iyi araştırmaları gerektiğine işaret etmektedir. Dini meseleler şahısların mantığına ve anlayışına göre cevaplandırılmaz ve çözülmez. Bunun için başta ashab-ı kiram olmak üzere bu alanda söz sahibi olan bütün ilim adamları ve müctehidler bir mesele hakkında kesin bir araştırma yapmadan bir hüküm ortaya koymamışlar ve bilmedikleri zaman "bilmiyorum" demekten çekinmemişlerdir,

414 no'lu Ebû Hüreyre hadisi de sahih olup istidlale salih görülmüştür. Sa'd hadisiyle birbirini kuvvetlendirmektedir.

Hadis daha çok Resulüllah'ın (a.s.) vakti gelince birtakım açıklamalar yaptığına, rasgele konuşmadığına, dini meselelerde aldığı talimat uyarınca hareket edip bilgi verdiğine delalet etmektedir. Ayrıca Peygamber (a.s.) dan çok soru sormanın birtakım sakıncaları üzerinde durulmakta ve inen ilâhi hükümlerin şartları, ortamı ve olayları hedef alıp öylece indiğine işaret edilmekte ve o bakımdan mü'minlerin bu konuda aceleci olmamaları tavsiye edilmektedir.

Diğer bir yönüyle de Peygamberimizin (a.s.) mübarek ağzından çıkan her kelime ve cümleyi çok dikkatle dinlemelerine, telaffuz edildiği şekliyle

hafıza arşivine yerleştirmelerine ve başkalarına aktarırken bir ilave yapmamaya çok dikkat etmelerine işaret edilmektedir.

415 no'lu Selman hadisini Tirmizi Kitabul-Libas'da nakletmiş, Hâkim ise Müstedrek'te tahric etmiştir. îbn Mâce ise değişik bir isnadla hadisi sevkederken ravileri arasında Seyf b. Harun el-Bercumi bulunuyor ki bu zat zayıftır ve rivayeti metruktür. [21] Yahya b. Main "Sayf kayde değer bir şey değildir", Nesâi ile Dârekutni "o zayıftır", Ibn Hibban onun mevzu hadis rivayet ettiğini söylemiştir. [22]

Hadis, Peygamberin (a.s.) kendiliğinden bir şeyi haram veya helâl kılma yetkisine sahip olmadığına, helâl ve haram hakkındaki genel hükümlerin Kur'an'da yer aldığına Ve Hz. Peygamber'in de ancak o genel hükümlerin ışığı altında Melek Cebrail'in talimatı doğrultusunda bazı şeylerin haram ve bazı şeylerin de helâl olduğupu açıklama göreviyle görevlendirildiğine delâlet etmektedir. Yoksa helâl ve haram şeyler sadece Kur'an'da yer alan hükümlerle sınırlandırılmış, onun dışında başka bir ilâve söz konusu olmayacağı belirtilmiş değildir. Zira bu hadisin asıl delâlet ettiği mana ve hükmü şu sahih hadis açıklamaktadır: "Allah, kendi peygamberinin diliyle neyi helâl kılmışsa o helâldir." [23]

Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu inceliğe temasla şöyle buyurmuştur: "Haberiniz olsun ki bana kitap ve onunla beraber bir misli (açıklama ve hüküm) verilmiştir. Dikkat edin bana Kur'ân ve onunla beraber bir misli (bilgi ve hüküm) verilmiştir." [24]

Diğer yandan Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Muâz b. Cebel'i (r.a.) Yemen'e vali ve kadı olarak gönderirken ondan sordu: "Ya Muâz orada ne ile hükmedeceksin?" O da: "Allah'ın kitabıyla" diye cevap verdi. Efendimiz, aradığını Allah'ın kitabında bulamayacak olursan ne yaparsın?" diye sorunca, o da: "Peygamber'in sünnetiyle amel eder ona göre hüküm veririm." [25]

Bütün bu sahih rivayetlerden ortaya çıkan hüküm şudur: Dinin iki ana kaynağı bulunuyor. Allah'ın kitabı ve Peygamber'in (a.s.) sünneti. İkinci kaynak birinci kaynağı tefsir edip açıklamakta ve tamamlayıcı hükümler getirmektedir. O bakımdan bu iki kaynağı birbirinden ayırmamız, sadece Kur'ân ile amel etmemizin ve ondaki hükümlerle yetinmemizin kâfi

olduğunu iddia etmemiz son derece yanlış olur ve çok sakıncalı sonuçlar doğurur.

O halde ortaya çıkan bir mesele, bir olay hakkında Kur'ân'da bir hüküm aranır. Varsa onunla amel edilir. Yoksa Sünnete baş vurulur. Kitap ve sünnette helâl ve haram olduğu belirtilmeyen bir şey mubah sayılır,

416 no'lu Alâ hadîsini Tirmizî has enlemiş tir. Hâkim de tahrîc etmiş bulunuyor. Ancak bu tahrîc munkati'dir. Hafız İbn Hacer'in de tesbiti bu yöndedir.

Ancak bu babda, hacc bahsinde geçtiği üzere İbn Abbas ve Ebû Hüreyre (r.a.) den iki hadîs daha rivayet edilmiştir. Ayrıca Buharî'nin "Bab-u mâ yukrehu min kesreti's-suâl" başlığı altında bu konuya özel bir bölüm ayırdığını görüyoruz.

Hafız Bezzar da aynı hadîsi tahrîc edip senedinin salih olduğunu belirtmiştir. Hâkim'in ise Ebû Derdâ (r.a.) den rivayet edip sahihlediği hadîste bu <*mana ve hükmü kuvvetlendirir anlamda şöyle buyurulmaktadır: "Allah neyi kendi kitabında helâl kılmışsa o helâldir. Neyi de haram kılmışsa o haramdır. Sükût ettiği şey ise avf kapsamına girer. Artık siz Allah'tan O'nun af kıldıklarını kabul edin. Çünkü gerçekten Allah bir şeyi unutacak değildir."

Dârekutnî'nin Ebû Salebe hadîsinden tahrîc ettiği ise, yukarıdaki hadîsle birbirini kuvvetlendirmektedir: "Şüphesiz ki Allah farzları taktir edip belirlemiştir. Artık sizler o farzları zayi' etmeyin. Hem Allah hududu da belirleyip koymuştur. Artık siz o hadleri aşmayın. Birçok şeyler hakkında ise size rahmet olsun diye susup unutmaksızın açıklamada bulunmamıştır. Artık siz de o şeyleri aşıp bahse konu etmeyin."

Müslim'in Enes'den tahrîc ettiği hadîsle şöyle denilmektedir: "Bizler, Resulü İlah (a.s.) Efendimiz'den bir şey sormaktan men'edildik." [26]

Buhart'de ise îbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sorular sormayı hoş karşılamadı ve bunu ayıpladı." [27]

Bütün bu rivayetler dinî mesele ve konularda gerek ashabın, gerekse ümmetin ilim adamlarının çok dikkatli olmalarına, lüzumsuz ve anlamsız sorular sorulmamasma yönelik bulunuyor. Aynı zamanda dinî bütün

meselelerin kitap ve sünnetin ışığı altında çözülmesine dikkatlerimizi çekiyor.

414 no'lu Ebû Hüreyre hadîsinde ise bir başka Önemli konu işleniyor. O da, dinî emirleri her kişi gücünün yettiği nisbette yerine getirir hükmüdür. Ayakta namaz kılmaya gücü yetmeyen kimse oturarak namazını kılar. Abdest alma imkânına sahip olmayan kişi teyemmüm eder. Şüphesiz bu misalleri çoğaltmamız mümkündür... [28]

Çıkarılan Hükümler

1- insanlara haram kılınmamış bir şey hakkında ısrarla sormak, ince eleyip sık dokumak men1 edilmiştir.

2- Allah'ın ve Peygamberinin kitap ve sünnette haram kılmadığı bir şeyi haram kılmaya hiç kimse yetkili değildir.

3- Helâl, Allah'ın ve Peygamberinin helal kıldığı şeylerdir. Haram da Allah ve Peygamberinin haram kıldığı şeylerdir.

4- Ancak hayvanlardan bir hayvanın etinin yenilmesinin helâl veya haram olduğuna dair sarih bir beyân bulunmadığı taktirde, o hayvanın parçalayıcı, yırtıcı dişlerinin veya bu anlamda pençe ve gagasının olup olmadığına bakılır. Varsa, o gruba dahil edilerek eti haram kabul edilir. Yoksa, eti mubah olanlar arasına alınır. Bu durum da yine kitap ve sünnet dışına çıkılmamış olunur. Nitekim müctehid imamların da uyguladığı metod bu olmuştur.

5- Helâli haram kılan kimse islâm adına cürüm işlemiş olur ki bu büyük bir günah olarak vasıflandırılmıştır.

6- Bilerek kasıtlı olarak helâli haram, haramı da helâl   kabul eden kimse dinden çıkıp murted olur.

7- Kitap ve sünnette açıklanmış, hükmü belirlenmemiş bir şey hakkında soru sormak, ısrarla soruyu tekrarlamak caiz değildir.

8- Sorulan suale kitap ve sünnetten cevap çıkarıp vermeye bilgisi ve gücü yetmeyen kişinin kendi hevesine veya mantığına göre cevap vermesi haramdır.

9- Peygamberimizin (a.s.) açıkladığı ve kesin belirttiği konularda ihtilâf edip farklı görüşler ve yorumlar ortaya koymak mesele ve konuyu çarpıtır ve sünnetin hilâfına bir sonuca götürmüş olur. Bu da ümmet için bir tehlike işareti sayılır.

10-Peygamber (a.s.) bizi neden men'etmişse, artık ondan kaçınmamız farz olur. Bize neyi emretmişse, onu gücümüzün yettiği nisbette yerine getirmemiz de farz ve vacib olur.

11-Helâl yalnız Kur'an'da helâl kılınanlar değildir. Kur'an'ın açıklaması ve gerekçesi anlamında olan hadis de helâl kılman şeyler helâl kabul edilir ve bu da Kur'an'ın bir emri sayılır.

12-Kitap ve sünnette haram olduğu açıklanmayan bir şeyin Avf kapsamına alındığım gösterir. O bakımdan Kuf'an ve Sünnet'teki ana ve külli kaidelerin kapsamına girmiyorsa kıyasa gerek kalmaz ve mubah sayılır. [29]

Evcil Hayvanlardan Eti Mubah Olanlar

Bu konuya az yukarıda kısmen yer vermiş-bulunuyoruz. Ancak önemine binaen onu müstakil bir başlık altında izah etmeyi uygun gördük.

Evcil hayvanlar denilince ilk anda şunlar hatırımıza veya gözümün önüne gelmektedir: deve, at, eşek, sığır, koyun, keçi, tavuk, ördek, kaz, güvercin, kedi ve bunun dışında evcilleştirilen köpek, maymun ve çeşitli kuşlar..

Deve, sığır koyun, keçi, kaz ördek, hindi ve tavuk hakkında yukarıda gereken bilgiyi vermiş ve bunların etinin helâl olduğunu belirtmiştik. Bu hususta hiçbir ilim adamı farklı bir görüş ortaya koymamıştır. Hindi de evcil hayvanlar arasında bulunuyor ve eti helâl kabul edilmiştir.

At hakkındaki farklı ictihâd ve görüşleri yukarıya nakletmiş bulunuyoruz. Evcil eşek etinin Hayber'in fethinde haram kılındığı da ayrı bir tesbit olarak bulunuyor. [30]

Konuyla İlgili Hadisler

Cabir (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Hayber gününde evcil eşek etini men'etti. At etine ise izin verdi." [31]

Diğer bir rivayette ise aynı hadis şu lafızlarla rivayet edilmiştir: lfResûlüllah (a.s.) Efendimiz bize at eti yedirdi ve bizi eşek eti yemekten men'etti." [32]

Başka bir rivayette ise şöyle denilmektedir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber sefere çıktık. Bizler bu seferde at eti yiyor ve atların sütünden içiyorduk." [33]

Esma binti Ebi Bekir (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: lfResûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında bir at kestik -ki biz o sırada Medine'de bulunuyorduk- ve onun etinden yedik." [34]

Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde ise aynı hadis şu lafızla nakledilmiştir: "Resûlüllah (a.s.) zamanında bir at kestik, onun etinden biz ve Resûlüllah'ın (a.s.) ehl-i beyti yedik."

Ebu Musa (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i tavuk etinden yerken gördüm." [35]

Bundan önceki kısımda müctehid imamların konuyla ilgili görüş ve istidlallerini belirttiğimizden burada tekrar etmek istemiyoruz. At eti kimine göre mubah, kimine göre mekruh, Hâlid b. Velid'den yapılan bir rivayette haram olduğu söz konusudur. Ancak Hâlid'den yapılan rivayetin isnadı pek sağlıklı değildir.

Evcil eşek hakkında ise İbn Abbas ve Aişe (r.a.) dışında kalan ilim adamlarının hepsi görüş birliğiyle haram olduğunu belirtmişlerdir. [36]

Tahliller ve Rivayetler

436 no'lu Câbir hadisi sahih olup istidlale salihtir. Hayber savaşı hicrî altıncı yılda meydana gelmiştir. Buna göre, Hayber'in fethinden önce evcil eşeğin eti yeniliyordu. îslâmî ahkâm tedricen indiğine göre, bu husustaki tahrîm hükmü de ancak hicri altıncı yılda açıklanmıştır.

Böylece evcil eşek eti haram kılınmıştır ve bu hüküm kıyamete kadar bakidir. İbni Abbâs (r.a.) ile Aişe (r.a.)nın görüşleri ashab tarafından itibar görmemiş ve dayandıkları ayette sarih bir beyân bulunmamaktadır. Kaldı ki, tahrîm hakkında sahîh rivayetler bulunuyor.

Ancak şunu da söyleyebiliriz: Bu mesele hakkında İbn Abbas ve Aişe (r.a.) dan nakledilen rivayetin sıhhat derecesi kesinlik kazanmamıştır. O bakımdan hiçbir zaman istidlale salih görülmemiştir. Rivayette iki zayıf râvi bulunuyor. [37]

Hadîs ayrıca at etinin mubah olduğuna, Resûlüllah'ın (a.s.) buna izin verdiğine açık şekilde delâlet etmektedir. İmam Ebû Hanîfe, bu hayvanın savaşlarda çok işe yaradığını ve neslinin artmasının gerekli olduğunu dikkate alarak etini mekruh saymıştır, imam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed bu hususta Ebû Hanîfe'ye muhalefet ederek sahîh hadîsle istidlalde bulunmuşlar ve helâl olduğunu belirtmişlerdir.

Böylece at eti hakkında yapılan rivayetler tevatür derecesine ulaşmakta ve her türlü şüpheyi gidermektedir.

Eğer dinî hükümler sırf kıyas veya akim ölçüsüne dayandırılmış olsaydı, o zaman evcil eşekle at arasında bir fark gözetmemek gerekirdi. Ama gerçek hiç de öyle değildir. Sâri1 birini haram, diğerini helal kılmıştır. Bu konuda ciddi ilmî araştırmalar aradaki farkın hikmetini bir gün ortaya çıkarabilir ümidindeyiz.

Tahinilerden bir kısmı ashabdan yaptıkları rivayette, ashabın hemen hepsinin aynı görüşte olduklarını belirtmişlerdir.

Ayrıca Dârekutnî'nin İbn Abbas (r.a.) dan yaptığı rivayette ise, yukarıdaki rivayetin aksine şöyle denilmiştir: "Resûlüllah (a.s.) evcil eşek etini men'etti ve at eti (nin yenilmesini) emretti."

Tahavî ve îbn Hazm'ın îkrime b. Ammar tarikiyle yaptıkları rivayette, Resûlüllah'ın (a.s.) evcil eşek, at ve katır etini men'ettiği belirtilmiştir. Ancak hadîsin isnadında yer alâ*n İkrime ile Yahya b; Ebî Kesîr zayıftırlar. O bakımdan onların rivâyetiyle istidlal uygun görülmemiştir. Yahya b. Kattan da Yahya b. Ebî Kesîr'in hadîsinin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. [38]

Böylece at etine ruhsat verildiği, evcil eşet etinin haram kılındığı kesinlik kazanmıştır.

Bu konuda sekiz kadar daha sahih hadîs bulunuyor. Onları da meâlen kitabımıza nakletmeyi uygun gördük:

"Ebû Sa'lebe el-Huşenî (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz evcil eşek etini men'etti." [39]

Bera' b. Azib (r.a.) den yapılan rivayette adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Hayber gününde (Hayber'in fethinde) bizi pişmiş olsun çiğ olsun evcil eşek etinden men'etti.” [40]

İbn Ömer (r.aj rfan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Şüphesiz Resûlüllah (a.s.) Efendimiz evcil eşek etini men'etti." [41]

İbn Ebl Evfâ (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: 'Peygamber (a.s.) Efendimiz eşek etini men'etti." [42]

Zahir el-Eslemî (r.a.) den -ki bu zat bey'âtü'r-ridvanda ağaç altında bulunanlardan biridir- şöyle bilgi vermiştir: "Doğrusu ben eşek etini pişirmek üzere güvecimin altında ateş yakmaya çalışırken bir çağrıcı şöyle seslendi: Resul]üHah (a.s.) şüphesiz ki sizleri eşek etinden men'etti." [43]

Amr b. Dinar (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Câbir b. Zeyd'e şöyle dediğini bildirmiştir: "Bazıları Resulüllah'm (a.s.) evcil eşek etini men'ettiğini iddia ediyorlar?" O da şu cevabı vermiştir: "Bu haberi bize Basra'da Hakem b. Amr el-Gıffarî verdi. Ama bunu deniz misali (geniş bilgisi olan) Ibn Abbas (r.a.) kabul etmedi ve şu âyeti okudu: "De ki, bana vahyolunanda ölü (ölmüş hayvan), akıtılmış kan, domuz eti -ki o murdardır-

ilâhî sınırı aşıp günah işleyerek Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan gayrisini, yemek isteyen haram şayıldığıyla ilgili (bir emir, bir hüküm) bulamıyorum..." [44]

Bu rivayette İbn Abbas'm (r.a.) sahîh hadîslerden olmadığı ve delil olarak yukarıda mealini verdiğimiz En'âm Sûresi 145. âyeti seçtiği anlaşılıyor.

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette: "Peygamber (a.s.) Efendimiz, Hayber gününde canavarlardan yırtıp parçalayıcı yan dişleri olanların hepsini, pençesiyle yakalayıp üzerinde durarak parçalayıp öldürülen kuşları ve bir de evcil eşeği haram kıldı." [45]

îbn Ebî Evfâ (r.d.) den yapılan bir diğer rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir; "Hayber savaşında birkaç gece aç kaldık. Hayber'i fethettiğimiz gün evcil eşekler arasına düşüverdik ve onları kestik. Güveçler bu eşek etiyle kaynamaya başlayınca bir çağrıcı şöyle seslendi: Güveçlerin altındaki ateşi söndürün, evcil eşeklerin etinden bir şey yemeyin." [46]

Bunun üzerine orada hazır bulunanlardan bir kısmı "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz humus dışı kalır diye bizi bundan men'etti" diyerek yorumda bulunurken, bir kısmı da "hayır, Resûlüllah (a.s.) bunu kesinkes men'etti" dediler. [47]

Tahliller

444 no'lu Ebû Salebe hadîsi sahihtir. Evcil eşek etinin haram kılındığı belirtilmektedir. Bu anlatımdan yabanî eşek ve zebra etinin helal olduğu hükmü de ortaya çıkmış bulunuyor.

445 dipnotlu Berâ1 hadîsi de sahih olup istidlale salihtir. Hadîs, Hayber fethinden önce evcil eşek etinin mubah olduğu, bu fetihten hemen sonra haram kılındığına ve ne pişmişine, ne de çiğine cevaz verilmediğine kesin biçimde delâlet etmektedir.

Hadîste pişmiş ve çiği söz konusu edilmesinin sebeplerinden birinin, o sırada ashabın evcil eşekleri kesip tencerelerde kaynatmakta olduklarıdır.

Tahrîm emri verilince artık tenceredeki pişmiş olanından da yenilmemesi belirtilmiştir.

446 dipnotlu îbn Ömer hadîsi de sahih olup hem istidlale salihtir, hem de diğer hadîslerle birbirlerini kuvvetlendirmektedir.

447 dipnotlu îbn Ebî Evfâ hadîsi de sahîhtir. Aynı hükmü ifade etmekte olup konuya ağırlık kazandırmaktadır.

448 dipnotlu Zahir hadîsi de sahihtir. Hayber fethinde kesilip pişirilmekte olan evcil eşek etinin haram kılındığına açık biçimde delâlet etmekte ve ne pişmişine, ne de çiğine cevaz verilmediğine işaret edilmektedir.

Peygamberimizin (a.s.) bu yasak emrini duyurmakla görevli olan zat kimine göre Bilal, kimine göre Ebû Talha (r.a.) dir.

449 dipnotlu Amr b. Dînar hadîsi de sahîhtir. Ashabın evcil eşek eti hakkındaki görüş ve rivayetleri, onun tahrîmine delâlet ederken, îbn Abbas'm (r.a.) En'âm Sûresi 145. âyetten istinbatla bunun haram olmadığını belirtmiştir. Şüphesiz İbn Abbas bu tesbit ve içtihadında yalnız kalmıştır. Ancak bir rivayete göre, Hz. Aişe de onun görüşüne katılmıştır. Cumhur ise, evcil eşek etinin kesin olarak haran kılındığına kaildir ve sıhhatli olan da budur.

450 dipnotlu Ebû Hüreyre hadîsini Tirmizî tahrîc edi] sahîhlemiştir. imam Ahmed de bunun sahih olduğunu belirtmiştir Hayber fethinde üç şeyin haram kılınıp yasaklandığı açıklanmaktadır:

1- Canavarlardan yırtıcı parçalayıcı yan dişleri olanlar,

2- Yakaladığı avının üzerinde durup pençe ve keskin gagasıyla onu parçalayan kuşlar,

3- Evcil eşekler...

Birinci ve ikinci tahrîm hükmü aynı zamanda birer ana kaideyi yansıtmaktadır. Canavarlardan yırtıcı, parçalayıcı yan dişleri olanların hepsinin eti haramdır yenilmez, imam Şafiî tilki ve sırtlan eti yenilir diye bir ictihadda bulunmuşsa da hadîste yer alan külli kaideye ters düşmektedir. O bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı bu iki yırtıcının da haram olduğunu ifâde etmişlerdir.

Aynı zamanda kuşlardan da keskin pençeli, parçalayıcı ve öldürücü gagası olanların eti haramdır. Bu da külli bir kaideyi yansıtmaktadır.

451 no'lu Ibn Ebî Evfâ hadisi de sahîh olup evcil eşek etinin pişmiş ve çiğinin haram kılınıp yasaklandığını bildirmektedir. [48]

Çıkarılan Hükümler

1- Evcil eşek eti haramdır.

2- Hayber fethinden önce ise, müslümanlar bu hayvanın etinden yararlanırlardı.

3- At eti mubah kılınmıştır. îmam Ebû Hanîfe'ye göre, savaşta kullanıldığı ve bu iş için ihtiyaç fazlasıyla hissedildiği için eti mekruhtur.

4- At eti mubah kılındığı gibi sütü de mubah kılınmıştır.

5- Tavuk i ve horoz eti helâldir ve bu hüküm kıyamete kadar bakidir.

6- Evcil eşek etinin pişmişi de, çiği de haramdır.

7- Canavarlardan parçalayıp öldürücü yan dişleri olanların eti haramdır.

8- imam Şâfîî bunlardan tilki ile sırtlanı istisna etmiştir. Müctehidlerin çoğuna göre, bu ikisinin de eti haramdır, yenilmez.

9- Keskin kuvvetli pençesi ve yırtıcı öldürücü gagası olan her kuş da haram kılınmıştır. [49]

Yırtıcı-Parçalayacı Yan Dişleri Olan Yabani Hayvanlar ve Yırtıcı-Öldürücü Tırnak ve Gagası Olan Kuşlar

Bu iki cins hayvan daha çok etoburlar grubuna girer. Daha çok ölmüş hayvan eti yani leş yemekle geçinirler. Böylece bu tür hayvanlar parazitli, mikroplu, kokuşmuş her çeşit leşten yararlanırlar ve bir ayrım yapmazlar. Şüphesiz bu yapıda olan hayvan etinin insanda olumsuz te'sir bırakacağı, hatta birtakım hastalıklara yol açacağı şüphe götürmemektedir. Bu hayvanların sindirim sistemi belirtilen mikroplu, zararlı ve kokuşmuş leşleri sindirmeye ne kadar müsait olursa olsun, etlerinde bırakacağı olumsuz sonuçlar inkâr edilemez, islâm ise, insanın çok şerefli, aziz ve saygıdeğer bir canlı olduğunu ilân eder. O bakımdan insan ruhuna, bedenine zarar veren, aklî dengesini bozan, şuurunu zedeleyen, onda dengesizlik meydene getiren yiyecek ve içecekler haram veyahut mekruh kılınıp yasaklanmıştır.

Hatta sokaklarda insan ve başka canlıların dışkısını yiyen tavuk, keçi, deve kesilmek istendiğinde en az üç gün, en çok yedi gün muhafaza. altına alınıp vücuduna giren pisliğin eserinin kalkması beklenir.

O bakımdan yırtıcı parçalayıcı yan dişleri bulunan ve diğer canlıları parçalayıp yemekle geçinen, her çeşit leş ve kokuşmuş et ve kanı yiyen yabanî hayvanların eti haram kılınmıştır. Aynı zamanda öldürücü tırnakları ve parçalayıcı gagası olan şahin, atmaca, doğan, karga ve benzeri hayvanların da eti tahrîm hükmü kapsamına alınmıştır. [50]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebû Sa'lebe el-Huşeni (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: 'Yırtıcı hayvanlardan parçalayıcı öldürücü yan dişi olanların hepsinin yenilmesi haramdır." [51]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir; "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz canavarlardan öldürücü, parçalayıcı yan dişi olan ile kuşlardan da parçalayıcı tırnakları olanların hepsinin yenilmesini men'etti." [52]

Câbir (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu haberi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Hayber günü evcil eşek etini, katır etini, canavarlardan

parçalayıcı yan dişi olan her hayvanı, kuşlardan keskin öldürücü tırnağı olanların hepsini haram kıldı." [53]

Irbad b. Sâriye (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Şüphesiz Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Hayber gününde kuşlardan her yırtıcı, parçalayıcı tırnağı olanı, evcil eşek etini, canavarın yakalayıp yaraladığı eti yenen hayvanı adamın yetişip canavardan alması ve henüz kesmeden o hayvanın ölmesi durumunda onun etini, parçalayıcı tırnağıyla yakalayıp altına alarak üzerinde duran kuşun avladığı hayvanı ele geçirip henüz kesmeden ölmesi halinde onun etini haram kılmıştır." [54]

Müctehidlerin Tesbit, İstidlal ve İhticacları

Az önceki konularda bu hususa temas edildi ve müctehid imamların görüş ve ictihadları nakledildi. [55]

Tahliller ve Rivayetler

452 no'lu Ebu Sa'lebe hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca salîhtir. Hadîs küllî bir kaide vermektedir: Yırtıcı parçalayıcı, yan dişleri bulunan her canavarın eti haramdır. Bu kaidenin ışığı altında, aslan, kaplan, puma, leopar, jaguar (pars), çita ve benzeri yırtıcı hayvanlar tahrîm kapsamına girer. Ö bakımdan bunların eti haramdır yenilmez.

453 no'lu îbn Abbas hadîsi de sahihtir. İki ana kaide vermektedir: Yırtıcı, parçalayıcı yan dişleri olan canavarlar ve bir de yırtıcı öldürücü tırnakları olan kuşlar haramdır. Yani bunların eti haram kılınmıştır.

Ne var ki, mücdehid imamlar bazı rivayetleri de dikkate alarak bu küllî kaidenin kapsamına girmeyen bazı kuşları da haram saymışlardır. Meselâ hüdhüd ve kırlangıç...

454 no'lu Câbir hadisi sahihtir. Evcil eşşek haram kıhndığı gibi katır eti de haram kılınmıştır. Zira bu iki cins hayvan arasında müşterek bağ bulunuyor. Aynı zamanda Ibn Abbas hadîsinde olduğu gibi canavar ve kuşlar hakkında iki ana kaideyi yansıtmaktadır.

455 no'lu İrbad hadîsi yukarıdaki tahrîm hükümlerine delâletle birlikte bir de bir canavar veya parçalayıcı kuşun yakaladığı avı ele geçiren kimsenin onu şer'î şekilde kesmeden Ölmesi halinde etinin yenilmeyeceği hükmünü taşımaktadır.

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, İmam Şâfîî bu ana kaidenin dışında tilki ile sırtlanı birer istisna olarak mubah saymıştır. [56]

Çıkarılan Hükümler

1- Yırtıcı, parçalayıcı yan dişleri olan her hayvanın eti haramdır.

2- Yırtıcı, parçalayıcı tırnak ve gagası olan her kuşun eti haramdır. Bunun gibi devamlı leşe konan ve o gibi etler yiyerek geçinen kuşların da etinin haram olduğunu müctehidlerden bir kısmını belirtmiş bulunuyor.

3- Evcil eşek eti ve katır eti haramdır.

4- Canavarın veya parçalayıcı bir kuşun yakalayıp yaraladığı eti yenilen bir hayvanı onların ağzından ve pençesinde kurtaran kimse, kurtardığı, henüz şer'î şekilde kesmeden ölürse artık eti haram olur yenilmez.

5- İmam Ebû Hanîfe'ye göre, etobur olup et yiyerek geçinen her hayvan siba' yani canavarlar kapsamına girer. O bakımdan fil, sırtlan, yaban faresi (arap tavşanı) ve kedi eti haramdır yenilmez.

6- Eti yenen bir hayvan atış için hedef seçilir ve diri diri ok veya ateşli bir silahla delik-deşik edilirse, onun da eti haram olur yenilmez.

Sözü edilen hayvanlarla ilgili tahrîm hükmü Medine dönemine aittir. En'âm süresi 145. âyet ise Mekke döneminde inmiştir. O bakımdan âyette bu hayvanların haram kümmadığı delil gösterilemez. Hem hadîs, âyetteki umumiliği hususlandırmaktadır.

7- Sadece Kur'ân'ı tek kaynak kabul edip hadîslerle amel edilmeyeceğini iddia etmek anlamsız, mesnedsiz ve son derece sakıncalıdır. Zira Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, az yukarıda meâlen naklettiğimiz sahih hadîste: "Bana Kur'ân ve onunla beraber bir misli verildi" buyurulmuştur. Kur'ân'daki genel hükümler, esneklikler, ana kaideler ancak hadîslerle açıklanabilir. Kişilerin indî görüş ve yorumlarına terkedilmez...

8- Kitap ve Sünnet iki ana kaynak olarak belirlenmiştir ve kıyamete kadar da öyle kalacaktır. [57]

Kedi ve Köpek Eti

Kedinin birçok türleri vardır. Evcil kedi, yaban kedileri, orman kedisi, gri renkli kara ayaklı kaffir kedisi bu cümledendir. Bunlar da etoburlar grubuna girerler ve o bakımdan etleri haram kılınmıştır. Vaşak da kedi ailesinden sayılır ve son derece yırtıcıdır. Onun da eti haram kapsamına alınmıştır.

Bir gece hayvanı kirpinin de eti haram kılınmıştır. Ancak ilim adamlarından bazısı bunun mekruh, bazısı da mubah olduğunu söylemiştir.

Kirpi genellikle sürüngenleri yakalayıp yiyerek geçinir. Özellikle de yılan etinden çok hoşlanır. Kış aylarını toprak altında veya bir ağacın kovuğunda derin bir uyku içinde geçirir. [58]

Konuyla İlgili Hadisler

Câbir (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kedi etini yemeyi ve kedi satışıyla elde edilen parayı harcayıp yemeyi men'etmiştir." [59]

îsâ b. Numeyle el-Ferazî'den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "İbn Ömer'in (r.a.) yanında bulunuyordum. Kendisinden kirpinin yenilip yenilmeyeceği soruldu. O da şu âyeti (En'âm sûresi 145) okudu: "De

ki, bana vahyolunanlar içinde ölü, akıtılmış kan, domuz eti -ki o murdardır-, ilâhî sınırı aşıp günah işleyerek Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan başkasının yiyecek olan bir kimseye haram sayıldığıyla ilgili (bir emir, bir hüküm) bulamıyorum."

O sırada İbn Ömer'in yanında yaşlı bir zat da bulunuyordu. Bu zat şöyle dedi: "Ebû Hüreyre'nin (r.a.) şöyle dediğini duydum: Kirpi, Peygamber (a.s.) in yanında anıldı. Peygamber (a.s.): "O da habâisden bir habistir" buyurdu. Bunun üzerine İbn Ömer (r.a.): lfEğer bunu Peygamber (a.s.) Efendimiz söylemişse, mutlaka O'nun buyurduğu gibidir" diyerek kendi görüş ve yorumundan vazgeçti. [60]

Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Kaffal'a göre, Araplar kirpi yemekte bir beis görmezdi. O bakımdan Kaffal diyor ki: Eğer hadîs sahihse, kirpi eti haram sayılır.

b) İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik'e göre, mekruhtur. Bu kerahet tahrîm derecesinde değildir.

c) İmam Şafiî, İmam Leys ve Ebû Sevr'e göre, etine ruhsat verilir. Yani yenilmesi mubahtır.

d) Ahmed b. Hanbel'e göre, kirpi de habaisdendir ve eti haramdır. [61]

Kedi etine gelince:

imam Ebû Hanîfe, imam Mâlik, imam ŞâfÎî ve imam Ahmed'e göre evcil kedi haramdır, eti yenilmez. Kara kedisi hakkında imam Şafiî'den iki rivayet bulunuyor. îmam Ebû Hanîfe, imam Mâlik ve İmam Ahmed'e göre o evcil kedi gibi haramdır. [62]

Tahliller ve Rivayetler

456 no'lu Câbir hadîsinin isnadında Ömer b. Zeyd es-San'ânî bulunuyor, imam Münzirî ile Ibn Hibban: "Onun hadisiyle ihticac olunmaz" demişlerdir. Bu zat sadece Muharib b. Dessar ve Ebû Zübeyr ve bundan Abdurrezzak rivayet etmiştir. [63]

Bu konuda köpek ve kedi satışından elde edilen paranın haram kılındığına dair Müslim kendi sahihinde bir rivayete yer vermiştir. Böylece Câbir hadisi bu rivayetle kuvvetlenmektedir. O bakımdan ihticac
edilebilir.

457 no'lu îsa hadîsinin isnadı üzerinde durulmuştur. Belirtilen tarikle isnadının böyle olmadığına dikkat çekmiştir. O bakımdan hadîsin isnadı kavı değildir. Arada meçhul bir şeyh bulunuyor. [64]. Bülûğu'l-Meram'da ise bu hadisin isnadının zayıf olduğu belirtilmiştir. [65]

Böylece gerek evcil, gerekse yabanî kendinin haram olduğu istidlal edilmiş bulunuyor. Ancak yukarıda da belirttiğimiz üzere imam Şâfiî yabanî kedi hakmda farklı bir görüş ortaya koymuştur. Ne var ki ondan bu konuda farklı hüküm ifade eden bir diğer rivayet daha yapılmıştır.

Habâis Kur'ân nassıyla haram kılındığına göre, kirpi de habaisten sayılmıştır. Nitekim Ebû Tâlib ile îmam Yahya da bunun tahrîmine kail olmuşlardır. Kaffal da aynı görüştedir. Ancak Arapların daha önce kirpi etini yedikleri bilinmektedir.

îmam Ebû Hanîfe, îmam Mâlik ve İmam Ahmed'in bu mesele hakkındaki görüş ve yorumunu destekleyen bir rivayet de Milkam b. Teleb'den, o da babasından yapmıştır. Adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah'a (a.s.) arkadaşlık ettim, yanında bulundum. Yeryüzü haşeratınm tahrîmiyle ilgili Ö'ndan bir şey duymadım..."

Ancak onun duymamış olması, bu hususta bir hadîs varid olmadığını hiçbir zaman göstermez ve bu sözü delil kabul edilmez. Sonra da bu rivayetin isnada da kavı değildir. [66]

Çıkarılan Hükümler

1- Hanefî ve Mâliki imamlarına göre, kirpi eti mekruhtur.

2- îmam Ahmed'e göre, kirpi habaisdendir ve eti haramdır.

3- îmam Şâfîî, îmam Leys ve îmam Sevrî'ye göre, kirpi etine ruhsat verilebilir.

4- Evcil kedi dört imama göre de haramdır yenilmez.

5- îmam Şafiî'ye göre, yabanî kara kedisine ruhsat verilebilir.

6- îmam Ebû Hanîfe, îmam Mâlik ve îmam Ahmed'e göre, ister evcil, ister yabanî olsun kedi eti haramdır yenilmez.

7- Kedi alım satımında bulunmak caiz değildir. O bakımdan kedi satışından elde edilen para yenilmez.

8- Kirpinin küçük türü de büyük türü gibi mekruhtur. [67]

Keler-Kertenkele

Arapça "dabb" diye anılan keler ve kertenkele sürüngenler takımından dır. Bunların birçok çeşitleri bulunuyor: Yeraltında yaşayanları, ağaç üzerinde yaşayanları, suda yüzenleri yani su yüzeyinde koşanları vardır. Renk değiştirme kabiliyetinde olan bukalemun gibi türleri vardır. Keleri er-keltenkeleler genellikle küçük böcekleri yiyerek geçinirler. [68]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, Halîd b. Velid'in ona şöyle haber verdiği belirtilmektedir: Hali d b. Velîd (r.a.) Resûlüllah (a.S;) Efendimizle beraber Meymune'nin (r.a.) evine girmişler -ki bu hanım hem İbn Abbas'm, hem de Hâlid'in teyzesi oluyordu-Meymune'nin yanında güneşte pişirilmiş bir kertenkele bulunuyordu. Bunu, onun kızkardeşi Hufeyde binti Haris, Necd'den göndermişti. Meymune de o keltenkeleyi Resulü İlah'a (a.s.)

takdim etti. Peygamberimiz (a.s.) elini ona doğru uzatırken orada hazır bulunan kadınlardan biri şöyle dedi: "Neyi takdim ettiğinizi Resûlüllah'a (a.s.) haber versen ya?" Onlar da: "Bu, keler etidir" dediler. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz elini (sofradan) kaldırıp çekti. Halid b. Velid (r.a.): "Ya Resûlallah! Keler haram mıdır?" diye sordu. Resûlüllah (a.s.) ona şu cevabı verdi: "Hayır, haram değildir. Ancak benim kavmimin toprağında (bu tür) keler mevcut değildir. O bakımdan onu yemeyi kendim için hoş görmüyorum!"

Halid devamla diyor ki: "Onu kendime doğru çektim ve yedim. Resûlüllah (a.s.) da bana bakıyordu, ama beni ondan men'etmedi." [69]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den keler-kertenkele hakkında soruldu. Efendimiz sorana şu cevabı verdi: "Ondan yemiyorum ve haram da kılmıyorum." [70]

Di^er 6ir rivayette ise îbn Abbas şu bilgiyi vermiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber bir grup insan bulunuyordu ki Sa'd da onların arasında idi. Derken kertenkele eti getirdiler. Getirenin kadınlarından biri "o kertenkele etidir" diye seslendi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "Sizler yeyiniz, çünkü gerçekten o helâldir. Ancak o benim yiyeceğim değildir" buyurdu. [71]

Câ6ir (r.aj den yapılan rivayette, Ömer b. Hattab (r.a.) kertenkele hakkında şunu söylemiştir: "Şüphesiz Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onu haram kırmamıştır. Sonra Ömer (r.a.) devamla şöyle demiştir: "Şüphesiz ki Allah bununla nice kimselere fayda sağlamıştır. Hem genellikle çobanların yiyeceği de kertenkeledir. Eğer şu anda yanımda olsaydı ondan yerdim." [72]

Yine Cabir (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a*s.) Efendimiz'e keler getirildi. Onu yemekten kaçındı ve şöyle buyurdu: "Bilemiyorum belki mesha uğrayan yani insan iken hayvan şekline dönüştürülen geçmiş asırda ki yaşayanlar olabilir." [73]

Ebû Said (r.a.)'den yapılan rivayette: Bedevilerden bîri Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e geldi ve şöyle sordu: “Doğrusu ben genişçe keler-kertenkele vadisinde bulunuyorum ve kertenkele çoîuk-çocuğumun genellikle yiyeceği

olarak bulunuyor?" Peyganıber (a.s.) Efendimiz ona cevap vermedi. Biz o bedeviye sorunu tekrar et dedik. O da tekrar sordu ve üç defa tekrarladı ve her üç, defasında da Resûlüllah (a.s.) ona cevap vermedi. Sonra üçüncü defasında (biraz sustuktan sonra) Resûlüllah (a.s.) Efendimiz o bedeviye seslenerek şöyle buyurdu: 'Ya bedevi, şüphesiz ki Cenâb-ı Hak İsrail oğullarından bir kabile, bir kola gazabda bulunup onları yeryüzünde yüzü koyun hareket eden canlılara çevirdi. Bilemiyorum, belki de bu kertenkeleler onlardan olabilir. O bakımdan ben bundan yemiyorum ve yenilmesini de men'etmiyorum." [74]

Oysa Resûlüllah (a.s.) E fendimiz'den rivayet edilen sahih hadîslerde meshedilenlerin hiçbir nesli olmadığı belirtilmiştir. Tabii vahiy inmeden önce Resûlüllah (a.s.) bu konuda fazla bir şey bilemez. Onun kertenkele hakkındaki bu tereddüdü vahiy inmeden önce olmuştur. [75]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, akıcı kanı olmayan yılan, akrep, çiyan ve karada yaşayan diğer bütün haşerat, fare, maymun, kirpi, keler-kertenkele ve benzeri canlılar haramdır yenilmez. Ancak Şâftflere göre, keler-kertenkele helâldir yenilir.

Hanefîler keler-kertenkele konusunda ilgili hadîslerle değil, A'raf sûresi 157. âyette geçen şu cümleyi delil olarak seçmişlerdir: "Onlara temiz, iyi faydalı şeyleri helâl kılar. Habâisi (her türlü murdar, kötü, zararlı şeyleri) haram kılar."

Şüphesiz imam Ebû Hanîfe'nin bu meselede belirtilen âyeti delil seçmesinin bazı sebepleri söz konusudur: Ya bu konudaki sahih hadîsler kendisine ulaşmamıştır. Veyahut haber-i ahad kapsamında olduğundan bunlarla istidlal etmemiştir. Ancak ikinci şık biraz zayıftır. Zira keler-kertenkele hakkındaki rivayetlerin çokluğu onu şöhret derecesine ulaştıracak sayıdadır.

Hicrî beşinci, altıncı, yedinci yıllarında ve bu yıllardan sonra kendi mezhep imamlarının görüş ve içtihadının isabetini ortaya koymak isteyen fukaha,

imam Ebû Hanîfe'nin kertenkele hakkındaki görüş ve içtihadına şu rivayeti de delil olarak göstermişlerdir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e kertenkele eti hediye edildi. O bunu yemekten kaçındı. Derken bir dilenci çıkageldi. Hz. Aişe (r.a.) bu eti o dilenciye yedirmek istedi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona: 'Temediğin bir şeyi ona mı yediriyorsun?" buyurdu. [76]

Bu rivayetin sıhhati üzerinde duranlar olmuştur. Aynı zamanda Resûlüllah'm (a.s.) o etten yemesi ve Hz. Aişe'nin (r.a.) onu bir dilenciye vermek istemesi ve buna karşı Resûlüllah'm "yemediğin bir şeyi ona mı yedirmek istiyorsun" ifadesi, kertenkele etinin haram olduğuna delâlet etmemektedir. "Gerçek iyilik ve hayra erişemezsiniz, tâ ki sevdiğinizi infak etmedikçe" mealindeki Al-i Imrân 92. âyetine işarettir.

b) Şâfîîlere göre, karada yaşayan hayvanlardan davarlar, at, yabanî sığır, yabanî eşek, geyik, ceylan, sırtlan, keler-kertenkele, tavşan, tilki, arap tavşanı, vizon, sansar, samur eti helâldir. Katır, evcil eşek ve yırtıcı parçalayıcı yan dişi olan her canavar, yırtıcı parçalayıcı tırnakları ve gagası olan her kuş haramdır. [77]

c) Hanbelîlere göre de sırtlan ve keler-kertenkele helâldir, eti yenilir. Sırtlan'ın mubah olduğu Sa'd, Ömer, Ebu Hüreyre, Urve b. Zübeyr, İkrime ve İshak'dan (r.a.) rivayet edilmiştir. Ancak bu hayvan hakkında çok farklı rivayetler mevcuttur. Nitekim İmam Ebu Hanîfe, İmam Mâlik ve imam Sevrî bunun haram olduğunu belirtmişlerdir. [78]

Keler-kertenkele ise ilim adamlarının çoğuna göre mubahtır. Ömer b. Hattab, İbn Abbas, Ebû Saîd (r.a.)'den yapılan rivayete göre, bu zatlar da kelere-kertenkeleye cevaz vermişlerdir. Yani bunlara göre bu hayvanın eti mubahtır, yenilir. İmam Mâlik, Leys, İmam Şâfn ve ibn xMünzir de aynı görüştedirler. İmam Sevrî ile İmam Ebû Hanîfe'ye göre haramdır yenilmez.

Şüphesiz iki tarafın da görüşlerinin isabetini ortaya koyan delilleri bulunuyor. Nitekim Resûlüllah'tan (a.s.) ve bir de Hz. Ali (r.a.) den kelerin-kertenkelenin yenilenieyeceğine dair rivayet vardır. [79]

Tahliller ve Rivayetler

463 no'lu îbn Abbas hadîsi sahîh olup istidlale salihtir. Hadîs, kelerin-kertenkelenin mubah olduğuna delâlet etmektedir. Ancak Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu hayvanı yemeyi kendine hoş görmemiştir. Ümmetini ise bu hususta serbest bırakmıştır. Bundan çıkaracağımız netice şöyledir: Aç kalındığında, aile hayvanı ete fazla ihtiyaç hissettiği zamanlarda keler-kertenkele yenilebilir. Bolluk günlerinde ise yenilmemesi daha uygun olur.   Özellikle   çölde yaşayanlar, dağlık kesimlerde oturanlar zaman zaman buna ihtiyaç duyarlar.

Takdim edilen kertenkele etini Resûlüllah'ın (a.s.) yemeyip elini geri çekmesi ve yanında duran Halid b. Velid'in onu yemesine Resûlüllah'ın (a.s.) engel olmaması bu hayvanın helâl olduğuna yeterli delil sayılır.

464 no'lu İbn Ömer Hadisi de sahihtir. Kelerin-kertenkelenin mubah olduğuna delalet etmektedir. Ancak Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bundan biraz tiksinip yememiştir.

466 no'lu Câbir rivayeti de sahihtir. Hz. Ömer'in (r.a.) kertenkele etinin mubah olduğuna dair görüşünü yansıtmaktadır. Çobanlardan çoğunun da bu hayvanın etini yiyerek geçindikleri bildiriliyor.

467 no'lu Câbir hadisi üzerinde duranlar olmuştur. Zira mesha uğrayanların yani insan iken hayvan şekline dönüştürülenlerin neslinin olmadığına delâlet eden sahîh hadîsler mevcuttur. Diğer bir ihtimal ise, Resûlüllah'm (a.s.) kertenkelenin mesha uğrayan önceki karnilerden bir karın olduğunu kesin biçimde ifade etmeyip "leâlle" kelimesiyle ifade etmiştir. Bu da, belirtilen hususta kendisine bir vahiy inmediğine ve sadece öyle sandığına delâlet etmektedir. Nitekim İmam Kurtubî de bu hadîsi belirttiğimiz şekilde yorumlamıştır. "Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak mesha uğrayan için bir nesil var kılmamıştır" [80] mealindeki hadîs açık biçimde mesha uğrayanların neslinin devam ettirilmediğine delâlet etmektedir.

363 no'lu Ebû Sâid hadisiyle Câbir hadisi aynı mana ve hüküm üzerinde birleşmektedir. Resûlüllah (a.s.) bu konuda kendisine vahiy indirilmeden önce bu hayvan hakkında kendi zannma göre bir yorumda bulunmuş ve sonra vahiy gelince bu yorumundan vazgeçmiştir. İbn Abbas,(r.a.) ile Ömer'in (r.a.) hadisleri buna açık şekilde delalet etmekte ve meshle ilgili hadislerin hükmünün kaldırıldığını göstermektedir.

Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettikleri bir diğer hadiste bizim bu yorumumuzu kuvvetlendirir anlamda şöyle buyurulmuştur: "Şüphesiz ki Allah bir kavmi helak etmeye veya azap etmeye görsün, artık onların neslini bırakmaz."

Böylece kelerin meshedilen bir kavmin devam eden nesli olduğu sözkonusu olmaktan çıkıyor.

Diğer bir hadîste ise bu husus çok açık ve net biçimde şöyle açıklanmıştır: "Şüphesiz Allah (c.c.) mesih için bir nesil, onu takip eden bir soy meydana getirmemiştir. Maymunlar ve domuzlar mesh .olayından önce de vardı..." [81]

Çıkarılan Hükümler

1- Hanefîlere göre, keler-kertenkele haramdır eti yenilmez.

2- Kişinin tiksinip yemediği bir yemeği bir dilenci veya fakire vermesi ciddi bir sadaka sayılmaz.

3- Sevdiğimiz şeylerden tasaddukta bulunmamız tavsiye edilmiştir.

4- Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bazı şeyleri mubah kıldığı halde kendisi o şeylerden yememiştir. Bu da O'nun peygamberlik derecesiyle ilgili bir husustur. Nitekim Tebuk seferine çıktığında Semûd Kavminin helak edildiği topraktan geçerken oradaki sudan içmemiş ve içilmesini de pek uygun görmemiştir. Bu, putperest zalim bir kavmin ne kadar tiksindirici ve üzücü olduğuna bir işaret sayılır.

5- İmam Şafiî, İmam Mâlik, İmam Ahmed, İmam Leys, îbn Münzir ve bu kanatta olan ilim adamlarına göre keler, kertenkele helâldir eti yenilir.

6- Kertenkele mesha uğratılmış frir kavmin nesli ve devamı değildir. ..

7- Domuz, maymun, keler mesh olayından önce de mevcut idiler.

8- Keler-Kertenkele, çok fakir olup çölde, dağda yaşayan ve normal şekilde et bulamayan kimseler için bir dayanaktır. Tiksinmedikleri taktirde yiyebilirler.

9- Sırtlan, sansar, tilki, arap'tav$am (yabani fare) benzeri hayvanlar Hanefîlere göre haramdır yenilmez. Safilere göre mubahtır yenilir.

10- Hanefîlere göre de sırtlan, ve kertenkele mubahtır yenilir. [82]

Sırtlan ve Tavşan Eti

Bilindiği gibi sırtlanlar, Afrika, Filistin, Arabistan ve Hindistan ovalarını hayvan artığı peşinde arşınlarlar. Çok kuvvetli olduklarından kemikleri çatır çatır çiğneyebilnıektedirler. Dişleri son derece iri, çeneleri de sığırların uyluk kemiklerini kırıp parçalayacak kadar güçlüdür.

. Sırtlanlar sadece leşle beslenmezler. Diğer yırtıcı hayvanların etini yeyip geriye bıraktıkları kemiklerle daha çok geçinirler. Nitekim bir hayvan bilgini Kenya'da bir hayvan Ölüsünün ne kadar zamanda ortadan yok olduğunu hesaplamıştı. Bir zebra'nın vurulup öldürülüşünden beş dakika sonra ilk akbaba çıkagelmişti. Aradan on dakika sonra zebra'nın başında kendilerine ziyafet çeken akbabaların sayısı otuza yükselmişti. Bundan yirmi dakika sonra geride hayvanın sadece kemikleriyle postu kalmıştı. Akşamın ileri saatlerinde iki sırtlan da leşin yerini keşfetmişlerdi. Ertesi sabah ölü zebra'dan geriye hiçbir şey kalmamıştı. [83]

Görüldüğü gibi, sırtlanlar ovalarda Ölen veya öldürülen hayvanların leşinden çok az, bazan da hiç pay almamakta, fakat onlardan geride kalan kemikleri yeyip geçinmektedirler. Uzun ve kuvvetli diş ve çenesine bakılınca, bu hayvanın da etinin haram olduğu ortaya çıkıyor. Ancak bazı sahih hadislerde bunun etine ruhsat verildiğini görüyoruz. Belki de bu ruhsattaki hikmet, onun daha çok kemik yiyerek geçindiğine bağlanabilir. Diğer daha güçlü yırtıcılardan geriye ölü hayvanın etinden bir şey kalmadığım yani leş yeme imkanım pek az elde ettiğini yapılan ciddi araştırmalar ortaya koymuştur.

Tavşanlara gelince, bunlar bitkilerle karınlarını doyururlar. O bakımdan etleri helâl kılınmıştır. Derisinden de yararlanılmaktadır. [84]

Konuyla İlgili Hadisler

Abdurrahman b. Abdillah b. Ebi îmâre'den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Câbir'e (r.a.): "Sırtlan av mıdır?" diye sordum. O da: "Evet" diye cevap verdi. Ben: "Ondan yiyebilir miyim?" diye sordum. O: "Evet, yiyebilirsin" dedi. Ben: "Sizin bu dediğinizi Resûlüllah (a.s,) Efendimiz de söyledi mi?" diye sordum. O da: "Evet" diye cevap verdi. [85]

Ebâ Davud'un rivayetinde ise şü lafızlarla belirtilmiştir: "Cabir (r.a.) diyor ki: Resûlüllah (a.s.) dan sırtlandan sordum. Efendimiz: "O avdır. İhramlı bir sırtlan avlarsa ona karşılık bir koyun ceza gerekir" buyurdu. [86]

(r.a) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Merr-i Zehran mevkiinde bir tavşanı izledik. Yanımız d akile r onıih peşinden koşmaya başladılar ve yorulup kaldılar. Ben ise tavşana yetişip yakaladım ve onu alıp Ebû Talha'ya getirdim. O da o tavşanı kesti. Bir buduyla üst kısmını ayırıp Resûlüllah'a (a. s.) gönderdi. Resûlüllah (a.s.) da onu kabul etti." [87]

Davud'un rivayetinde ise şu lafızla ifade edilmiştir: "Bir tavşan avladım ve onu pişirip kızarttım. Ebû Talha onun but ve kalça kısmını benimle Resûlüllah'a (a.s.) gönderdi. Ben de onu alıp Resûlüllah'a (a.s.) getirdim."

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Bedevilerden biri pişirip kızarttığı bir tavşanı ve beraberinde hardal ezmesi ve katığı da bulunduğu halde getirip Resûlüllah'ın (a.s.) önüne koydu. Resulü! lalı (a.s.) onu aldı yemedi ve ashabına ondan yemelerini emretti." [88]

Muhammed b. S'afvan'dan yapılan rivayette, adı geçen iki tavşan avlayıp keskin çakmak taşıyla onları kesti. Alıp Resûlüllah'a (a.s.) getirdi. Resulü Hah (a.s.) ona iki tavşandan yemesini emretti. [89]

Müctehidlerin İstidlal ve Görüşleri

Bundan Önceki bölümlerde müctehid imamların sırtlan hakkındaki görüş ve isti di âli erin e t yer vermiştik. Burada -tekrarına gerek görmüyoruz. Kısacası Hanefilerle Mâlikilere göre sırtlan haramdır, yenilmez. Şafii ve Hanbelilere göre mubahtır.

Tavşan etine gelince, ilim adamlarının hemen hepsi bunun helal olduğunu belirtmiştir. Ancak ashabdan Abdullah b. Amr b. As (r.a.) ile tabiinden İkrime ve fukahadan Muhammed b. Ebi Leyla'ya göre mekruhtur. Bunlar, şu rivayetle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır: "Huzeyme (r.a.), Resûlüllah'a (a.s.) tavşan hakkında sormuştur. O da: "Ben ondan yemiyorum ve haram da kılmıyorum" diye eevap vermiştir.

Bunun üzerine Huzeyme sormuş: "Neden Ya Resûlallah!" O da: "Onun kanama gördüğü yani ayhali olduğu bana haber verildi" diye buyurmuştur.

Hafız îbn Hacer bu rivayetin senedinin zayıf olduğunu tesbit etmiştir. [90]

476 no'lu Abdurrahman hadisini Tirmizi sahihlemiştir. O bakımdan istidlale salihtir. Sırtlan etinin mubah olduğuna açık biçimde delâlet etmektedir. O bakımdan İmam Şafii île Ahmed b. Hanbel buna dayanarak sırtlan etinin helâl olduğunu belirtmişlerdir.

İmam Ebû Hanif'e ise haber-i ahad kapsamına giren bu hadisle ya istidlal etmek istememiştir veyahut bu hadis ona ulaşmamış olabilir. O bakımdan âyetin umum ifade eden ve genel bir kaideyi yansıtan hükmüyle veya sahih hadislerle belirtilen canavarlarla yırtıcı kuşlar hakkındaki hükümle istidlal etmiştir.

477 no'lu Câbir hadisi de sahih olup istidlale salihtir. İhramlı kimsenin o vaziyette sırtlan avlamasına karşılık ceza olarak bir koyun kesmesi gerekir hükmünü ifade etmektedir. Müctehidlerin bir kısmı bu rivayetle sırtlan avlayıp etinden yararlanmanın caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

478 no'lu Enes hadisi sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir. Tavşan etinin helâl olduğuna delâlet etmektedir.

479 no'lu Ebû Hüreyre hadisi ise, ricalinin hepsi sika (güvenilir) dir. Sadece râvilerinden Musa b. Talha hakkında farklı görüş ve tesbitler bulunuyor. O bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı bununla istidlal etmemişlerdir.

480 no'lu Muhammed b. Safvan hadisini ashab-ı sünenden çoğu tahric etmiştir. İbn Hibban ve Hâkim'in de tahriç ettikleri bilinmektedir. Bu da tavşan etinin helâl olduğuna kesin biçimde delâlet etmektedir. [91]

Çıkarılan Hükümler

1- Hanefilerle Mâlikilere göre, sırtlan haramdır yenilmez.

2- Şâfnlerle Hanbelilere göre, sırtlan eti helâldir yenilir.

3- İhramlı kimsenin bir sırtlan avladığı taktirde, ceza olarak bir koyun kesmesi gerekir. Bu da sırtlanı avlayıp etinden yararlanmanın cezasına delâlet etmektedir.

4- Tavşan avlamak ve etini yemek helâldir.

5- Ancak ashabdan Abdullah b. Amr, tabiinden İkrime ve fukahadan Muhammed b. Ebi Leyla bunun mekruh olduğunu söylemişlerdir. Ne var ki bunların delil gösterdikleri rivayet zayıftır, istidlale salih değildir.

6- Böylece müctehid imamların hepsine göre tavşan eti helâldir. [92]

İnsan ve Hayvan Dışkısı (Kazubat) Yiyen Hayvanlar

Dışkı, vücudun sindirim kanalından anüs yoluyla dışarı attığı maddelerdir. Bağırsak bakterilerinden, bazı hücrelerden ve bağırsak çeperinin salgılarının ve öd suyunun içerdiği çeşitli maddelerden oluşan dışkı zararlı ve murdar bir maddedir. Bazı evcil hayvanlar, bazan da yabanî

hayvanlardan bir kısım (muselâ domuz) insan ve diğer canlıların dışkısını yerler ve bununla da geçinirler.

Ö bakımdan yüce İslâm dini, kapı önlerine, sokaklara, insanların gelip geçtiği yollara ve yerlere, ağaç altlarına, sulara murdar şeylerin ve dışkının atılmasını yasaklamış, buna riayet' etmeyenler lanetlenmiştir.

Evde beslenen evcil hayvanlardan deve, sığır, koyun, keçi, tavuk, kaz, ördek ve hindi gibi eti yenenlerin insan dışkısı yemesine fırsat verilmemelidir. Zira bu durumda eti insanlara hem tiksinti, hem de zarar verebilir.

Resûlüllah (a.s.) dışkı yiyen deve ve benzeri bir hayvana binilmesini ve bu hayvanların o vaziyette kesilip yenilmesini men'etmiştir. [93]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Abbas (r.a.) -dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulüllah (a.s.) dışkı (kazurat) yeyip sokaklarda başıboş dolaşan (deve, sığır ve benzeri) hayvanın sütünün, içilmesini menetti." [94]

Bir rivayette ise Ebû Dâvûd şu lâfızla tahricde bulunmuştur: "Dışkı (kazurat) yiyen hayvana binmeyi men'etti."

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kazurat yiyen hayvan etinin ve sütünün yenilmesini men'etti." [95]

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmektedir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, kazurat yiyen deveye binilmesini ve onun sütünden içilmesini men'etti." [96]

Arar b. Şuayb'den rivayet' edilmiştir. O da babasından ve dedesinden rivayet etmiştir. Adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) evcil eşek etini, kazurat yiyen hayvana binilmesini ve onun etinin yenilmesini men'etti." [97]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, kazurat yiyen ve ekseri yiyeceği bu gibi murdar şeyler olan devenin eti mekruhtur yenilmez. Zira bu durumda o gibi deve ve hayvanların etinin rengi değişir ve kokuşur. Tıpkı kokmuş bir yemek gibi yenilmesi mekruh olur. Bunun gibi Resûlüllah (a.s.) o gibi develerin sütünü de içmenin mekruh olduğunu bildirmiştir. Zira etinin kokması ve renginin değişmesi aynı zamanda sütüne de sirayet eder. Bunun gibi o gibi develere binip umre veya hac etmek veyahut savaşa çıkmak da mekruhtur. Zira hem binen, hem de çevresindeki insanlar onun kokusundan rahatsız olurlar. Kudurî de Muhtasarü'l-Kerhî Şerhinde illet olarak bunu belirtmiştir.

Tahavî'nin şerhinde; Kadı bu gibi deve ve hayvanlardan yararlanmak helâl değildir; meğer ki birkaç gün hapsedilip ot ve benzeri şey yedirilerek vücudundaki necasetin koku ve tesiri giderile... O taktirde helâl olur. Şüphesiz Kudurî'nin görüşü daha isabetlidir.

İmam Muhammed'in bildirdiğine göre, İmam Ebû Hanîfe bu gibi hayvanların şu kadar süre hapsedilip otla beslenmesini belli, belirli bir süreye bağlamamıştır. Temizleninceye kadar hapsedilir demiştir.

Ebû Yusuf un İmam Ebû Hanîfe'den yaptığı bir rivayete göre, o gibi deve ve hayvanlar üç gün hapsedilir.

İbn Rüstem'in yaptığı rivayete göre, İmam Muhammed bu konuda şöyle demiştir: "Bir hayvanın cellale sayılması (kazuratla geçinip etinin kokması) için kendisinden fena bir kokunun hissedilmesine bağlıdır. Şayet kokuyorsa, o taktirde ne eti yenilir, ne de sütü içilir. Ama az miktarda kazurat yer, daha çok otla ve benzeri şeylerle karnını doyurursa artık o cellâle sayılmaz. O taktirde eti de mekruh sayılmaz.

Sokakta dolaşıp bulduğunu yiyen tavuk, horoz ve benzeri kümes hayvanları ekseri tahıl ve benzeri maddeler yerler ve az olarak da dışkı yerler... O bakımdan onların eti mekruh olmaz. Bununla beraber kümes hayvanları fazla dışkı yemekle kokmaya başlarsa, o taktirde etleri mekruh olur yenilmez.

Efdal şu ki, az bile olsa dışkı yiyen tavuk, horoz ve benzeri kümes hayvanlarını hapsedip içleri dışkı kalıntısından temizleninceye kadar bekletmektir. Rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz tavukları üç gün hapsettikten sonra kesip yemiştir, imam Ebû Yusuf ile İmam Ebû Hanîfe'nin de bu görüşte oldukları bir başka rivayetle belirlenmiştir. [98]

b) İmam Şafiî'ye göre, yiyeceğinin çoğu kazurat olan hayvanın etini yemek mekruhtur.

c) el-Hasan ise, hayvanlar karuzat yemekle necis olmazlar ve o bakımdan etlerini yemeye, sütlerini içmeye ruhsat verilir demiştir. [99]

d) Hanbelîlere göre de kazurat yediği için vücudu kokan bir hayvan Önce hapsedilir ve koku kalmayınca da kesilebilir. Bu da üç günlük bir süre içinde gerçekleşebilir. Hayvan ister davar, ister kanatlı olsun farketmez. Nitekim İbn Ömer'in (r.a.) üç gün hapsettiği ve sonra kesip yediği rivayet yoluyla sabit olmuştur. Ebû Sevr de aynı görüştedir.

Diğer bir rivayete göre, tavuk, horoz ve benzeri kümes hayvanları üç gün, davarlar ve deve yedi gün hapsedilir. Tabiin'den Ata' da.aynı görüştedir. Abdullah b. Amr, (r.a.) den de buna benzer bir rivayet yapılmıştır.

Aynı zamanda cellâle olan; yani kazurat yiyen hayvanlara binmek de mekruhtur. Nitekim Hz. Ömer ve oğlu Abdullah (r.a.) da aynı görüştedirler. Rey taraftarlarının kavli de böyledir. [100]

İmam Mâlik her nedense Muvatta'da cellâleyle ilgili hadisleri nakî etmemiştir. [101]

Tahliller ve Rivayetler

482 no'lu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Ahmed, İbn Hibban, Hâkim ve Beyhaki tahric etmiştir. Hâkim bu hadisi sahihlemiştir. İbn Dakik el-Iyd de hadimin sahih olduğuna dikkat çekmiştir. [102]

Hadis, kazurat yiyen ve o sebeple eti kokan bir deve veya davarın sütünü içmenin mekruh olduğuna delâlet etmektedir. Aynı zamanda o gibi hayvana binip savaşa, hacca veya seyahata çıkmak da mekruhtur.

483 no'lu îbn Ömer hadisi de sahih olup istidlale salihtir. Kazurat yiyip bedeni kokan bir deve veya benzeri bir hayvanın etini yemenin mekruh olduğu hükmü ortaya çıkıyor.

485 no'lu Anır b. Şuayb hadisini aynı zamanda Hâkim tahric etmiş? Beyhaki ve Darekutni rivayet etmiştir. Bu da evcil eşek etinin - haram olduğuna delalet etmekte ve cellâle olan hayvana binmenin, etini yemenin mekruh olduğunu açıklamaktadır.

İbn Raslan, Sünen şerhinde şöyle demiştir: "Kazurat yeyip geçinen bir hayvanın temizlenmesi için hapsedilmesi söz konusudur. Ancak bunun için belli bir süre ortaya konmamıştır. Bazıları deve ve sığır kırk gün, koyun ve keçi yedi gün, tavuk ise üç gün süreyle hapsedilir demişlerse de bu görüş fazla itibar görmemiştir."

Temizlendiği kanaati doğuncaya kadar bekletmek tavsiye edilmiştir.

Cellâle olan hayvanın sütü hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Cumhura göre temizdir. Zira necaset hayvanın sindirim sisteminde istihale geçirmektedir. [103]

Çıkarılan Hükümler

1- Davarları, deve ve evcil hayvanları kazurattan uzak tutmak gerekir.

2- Kazurat yeyip daha çok bununla geçinen davar ve kümes hayvanlarını bu murdarlıktan arındırmadan kesip yemek doğru
değildir.

3- Hanefilere göre, kazurat yiyen ve o yüzden kötü kokan hayvanı kesip yemek, sütünü içmek ve binit ise binip bir tarafa gitmek
mekruhtur. .

4- Kazurat yiyen hayvanın etinin hem kokusu, hem de rengi değişir ve bu değişiklik olumsuz yönde sütüne de tesir eder.

5- Kazurat yiyen hayvanı aldığı pislikten ve kokudan temizlemek için onu bir süre hapsedip teiniz yiyeceklerle beslemek gerekir.

6- Hayvanda hissedilen kokuya göre ya üç gün veyahut daha fazla hapsedilmesi tavsiye edilmiştir.

7- Sokak ve çöplüklerde dolaşıp karnını doyurmaya çalışan kümes hayvanları az miktarda, dışkı yiyor, daha çok ekmek, yemek artıkları ve benzeri şeylerle geçiniyorsa onları bir süre hapsetmeye gerek yoktur. Bununla beraber iki üç gün tecrid etmekte fayda vardır.

8- İmam Şafii'ye göre de yiyeceğinin çoğu kazurat olan bir hayvanı kesip yemek mekruhtur. Hattâ yediği kazuratın olumsuz tesiri o hayvanın yumurtasında "bile görülür.

9- el-Hasan'a göre, hayvanın yediği kazurat onun sindirim sisteminde istihale geçirir ve o bakımdan eti mekruh olmaz. Ancak bu görüş fazla itibar görmemiştir.

Hanbeliler de Şâfiilerin görüşüne yakın bir görüş ortaya koymuşlardır.

10- İlim adamlarından bir kısmına göre, kazurat yiyen hayvanlar o pislikten arındırılmadan önce kesilip yenilmez. Kimi bunun haram, kimi de mekruh olduğuna kaildir. - ,

11- Mezhepte söz sahibi olan fakihlere göre, kümes hayvanları üç gün, davarlar yedi gün, deve ve at kırk gün hapsedilerek temiz yem ile arındırılırlar.

12- Ancak başta İmam Ebû Hânife olmak üzere üst düzeydeki müctehidlerin bir kısmı belli bir süre üzerinde durmayıp hayyanın yediği kazurat nisbetini dikkate alarak ona göre tecrid edilmesini ve temizlendiği kanaati doğuncaya kadar bekletilmesini tavsiye etmişlerdir.

13- Sonuç olarak kazurat yiyen ve o yüzden kokmaya başlayan bir hayvanı bir süre hapsedip temiz yem ile arındırmadan kesip yemek mekruhtur. [104]

Öldürülmesi Emredilen ve Yine Öldürülmesi Menedilen Hayvanlar

İslâm kitap ve sünnetiyle canlılara karşı merhametli ve şefkatli olmamızı emreder. Keyfî olarak bir hayvanın öldürülmesine cevaz yermez. Avcılığı

meşru sayar. Ancak hayvanların neslini tüketmemek, keyfi öldürmemek, bir ihtiyaçtan dolayı avlanmak üzere birtakım prensipler koymuştur.

Sonra da bazı hayvanlar çoğalıp iyice zararlı ve tehlikeli düzeye geldiklerinde onların öldürülmesini emreder. Zira her şey insan için, onun yararlanmasından yana yaratılmıştır. Yaratılan bazı canlılar ona zarar verecek duruma gelince imha edilmesindeki sakınca kalkar.

Hayvanlar aynı zamanda dünyamızı süslemekte, hayatımıza renk ve mana katmaktadırlar. Onları koruyup nesillerinin tükenmesini Önlemek sünnettir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir kediyi hapsedip aç ve susuz bırakarak ölümüne sebep olan bir kadını cehennemle, susuzluktan dili dışarı sarkmış bir köpeğe, kuyuya inip ayakkabısına su doldurarak ona su içiren adamı da cennet ile müjdelemiştir.

Keyfî olarak bir serçenin öldürülmesine bile üzülen Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu konuda da ümmetini yeterince aydınlatmıştır. [105]

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'm (a.s.) şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Beş fasik hem hilde, hem de Harem'de öldürülür: Yılan, alaca, karga, fare, saldırgan kudurmuş köpek ve çaylak." [106]

Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz vezâğ'ın öldürülmesini emretti." [107]

“Ümmu Şerik (r.a.) den yapılan rivayete göre, "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz vezâğfın öldürülmesini emretti." [108]

Hüreyre (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'm (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim ilk darbede vezâğ"ı öldürürse ona yüz iyilik yazılır, ikinci darbede öldürene daha aşağı, üçüncü darbede öldürene bundan da aşağı iyilik yazılır." [109]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hayvanlardan şu dört türün öldürülmesini men'etti: Karınca, bal arısı, hüdhüd ve sured (göçken)." [110]

Abdurrahman b. Osman (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Bir tabib, ResûlüUah'm (a.s.) yanında bir ilaçtan (tedavi etme maddesinden) bahsetti. Bu ilaçta kurbağanın da bulunduğunu (yani terkibinde kurbağa da bulunduğunu) söyledi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kurbağanın öldürülmesini men'etti." [111]

Ebu Lübabe (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki; "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den, evlerde yaşayan küçük ince yılanların öldürülmesini men'ettiğini, ancak bunlardan kuyruğu kısa maviye çaîan renkte olanının ve bir de sırtında beyazımsı iki çizgi, şerit bulunanın öldürülmesine ruhsat verdiğini, zira bu iki tür yılanın gözün ferini aldığını ve kadınların karnında oluşan ceninlerin düşmesine sebep olduklarını buyurduğunu duydum." [112]

Ebû Sâid (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Şüphesiz ki sizin evlerinizde yaşayan yılanlar vardır. Onları üç defa uyarınız (ev halkına görünmemeleri rahatsız etmemeleri hususunda uyarıda bulununuz). Ondan sonra tekrar size görünürlerse öldürünüz." [113]

Müslim'deki rivayette "üç gün uyarıda bulununuz" buyurulmaktadır. [114]

Tahliller ve Rivayetler

491 dipnotîu Aişe hadisi sahih olup istidlale salihtir. Zira bu hadis az farklı lafızlarla üç tarikle rivayet edilmiştir:

Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin tahririne göre:

"Hayvanlardan beş tanesini ihramlının Öldürmesinde bir günah ve sakınca yoktur: Karga, çaylak, fare, akrep ve saldırgan köpek..."

Nesâi, Ahmed, Buhari, Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin tahricine göre:

"Hayvanlardan beş tür var ki hepside fâsiktir. Bunlar hareın (sınırları) içinde de öldürülürler: Karga, çaylak, akrep, fare ve saldırgan köpek..."

491 no'lu Aişe hadisinde beş fasıktan birinin yılan olduğu belirtilirken, bu iki rivayette ise, yılandan söz edilmeyip beş fasıktan birinin akrep olduğu kaydedilmiştir..

Her üç rivayet de sahih olduğuna göre, fâsık hayvanların, yani zararlı ve tehlikeli hayvanların beşten ibaret olmadığı, bu sayının tahdidi anlam taşımadığı, sadece beş önemli olanının misal verildiği anlaşılıyor. O halde yılan, akrep, çiyan, fare, köstebek ve benzeri hayvanların hepsi zararlıdır ve öldürülmeleri gerekir.

Karga da fâsik hayvanlardan sayılmıştır. Ancak hadiste kastedileni zararlı olanlarıdır. Zira karganın 138 çeşidi bulunduğunu zoologlar tesbit etmişlerdir. Bunlardan önemli bir kısmı faydalıdır. Örneğin ekin kargası, karga gurubunun nisbeten faydalı bir üyesi sayılır.

Alacalı karga, leş kargasıdır. Siyah karga gibi bu da ekinlere, meyva ve sebzelere zarar verir. Şüphesiz bunların bazı faydaları da vardır. O bakımdan karganın mutlak anlamda zararlı olduğu söylenemez. Zararlı olanların çoğalmaması için öldürülmelerine cevaz verilmiştir.

Çaylak ise, ince yapılı atmacadır. Ancak çaylaklar oldukça yağmacıdırlar. O bakımdan fazla üremesi ve çoğalması geniş çapta yağmacılığa yol açar ve bunun için bu zaralı hayvanın da Öldürülmesi emredilmiştir. Bu emir, onun neslini yok etmeye' yönelik değil, fazla çoğalmasını önlemeye yöneliktir.

Köpek eğitilmeyip de saldırgan, ısırgan olur veya kudurursa, o takdirde -insanlara zarar vermemesi için- öldürülmesi daha uygun olur.

Yılanın tehlikeli olduğu, farenin de devamlı insanlara zarar verdiği bilinmektedir. Bunların çoğalması sakıncalı sonuçlar doğurabilir.

.492 no*lu Sa'd hadîsi sahihtir. Burada vezağ'dan söz edilmektedir. Araplar buna "sâm~i jebras" de derler. Zehirli alaca keler demektir. Bu yaratık zehirli olduğundan bağ ve bahçelerde, harabelerde, evlerin çevresinde insanlara zararlı olabilirler.

Yukarıda zikredilen beş hayvan ile zehirli kelere "fevâsik" denilmiştir. Fâsik daha çok ilâhî emrin dışına "çıkmak, ilâhî sınırlara saygılı olmamak ve bu

sebeple de günahlara dalıp müeyyide dinlememek gibi mânalara delâlet eden bir kavramdır.

Zararlı hayvanlar hakkında kullanılmasına gelince, fâsik bir kimse nasıl aile ve çevresine zararlıysa, bu hayvanlar da insanlar için zararlıdırlar. O bakımdan onlar hakkında da bu tabiri kullanmak daha tesirli ve hikmeti daha çok yansıtıcıdır.

493 no'lu Ümmü Şerîk hadîsiyle Sa'd hadîsi birbirini kuvvetlendirmekte ve zehirli kelerin öldürülmesinde bir sakınca olmadığı, hatta insanları rahatsız edecek duruma geldikleri takdirde öldürülmelerinin vâcib olduğu hükmü ortaya çıkıyor.

Aynı zamanda Ümmu Şerik hadîsi sahihtir...

494 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi de sahîhtir. Burada zehirli kelerin öldürülmesi teşvik edilmekte ve bu zararlı hayvanı öldürene yüzlerce iyilik yazılacağı müjdelenmektedir. Zira bir hayvan insan için tehlikeli olduğu veya bu duruma geldiği takdirde elbetteki insan hayatı ve sağlığı ön plâna alınır ve o hayvan imha edilir.

495 no'lu îbn Abbas hadîsi de sahîhtir. Resûlüllah'ın (a.s.) faydalı hayvanları korumamızdan yana şu dört tür hayvanı misal verdiği anlaşılıyor: Karınca, bal arası, hüdhüd ve göçken kuş...

Karınca:

Yapılan ciddi araştırma ve tesbitlere göre, karıncanın 7.500 kadar türü vardır. 8 milimetre uzunluğunda olanları olduğu gibi 4 santimi geçen devleri vardır. Karıncaların koku alma duyguları ve bilmediğimiz nice hassaları söz konusudur.

Bu kadar türü olan karıncaların insanlardan yana şüphesiz birçok faydaları olsa gerek. Bilimsel araştırmalar derinleştikçe hayvanların hilkatinin hikmeti daha iyi anlaşılmış olur. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in bu çalışkan ve hayatını denge ve düzende tutmasını bilen hayvanı öldürmememizi tavsiye buyurması " mutlaka birtakım hikmetlere dayanmaktadır.

Bal ansının ne kadar faydalı olduğunu, insanlara şifa taşıdığını anlatmaya gerek görmüyoruz.

Arapçada "hüdhüd" denilen çavuşkuşuna dilimizde de "hüdhüd" diye ad verilmektedir. Süleyman peygamber'e ulaklık yaptığı kutsal kitaplarda yazılıdır.

Bu gösterişli kuş daha çok böcekleri yiyerek geçinir. Karınca yemeyi çok sever. Ancak bundan başka hüdhüd kuşun daha ne gibi faydaları vardır, bilemiyoruz. Resûlüllah'ın (a.s.) dünyamızı süsleyen gösterişli kuşu korumamızı emretmesi, onun çok faydalı olduğuna işarettir. ,

Sured kuşuna lügat kitaplarında "göçken" diye Türkçe karşılık verilmiştir. Kamus sahibinin açıklamasına göre, bu kuşun karın nahiyesi beyazımsı, sırtı ise yeşilimsi bir renktedir.

O halde gerek hüdhüd, gerekse göçken kuşları ve bunlara benzeyip dünyamızı süsleyen diğer kuşları korumamız sünnettir, hüdhüd ile göçken birer örnektir.

Resûlüllah (a.s.) zamanında halk tabipleri bitki ve canlılardan birtakım ilâçlar yaparak tedavide bulunurlardı. Bunların çoğu ilmî bir ölçüye göre hazırlanmazdı. Ba"1 kişilerin tecrübelerine dayanırdı. O bakımdan faydalı olanı imal edildiği gibi, çoğu zararlı da olabilirdi. Yaptığı ilaca kurbağayı da karıştıran tabibin Resûlüllah (a.s.) tarafından uyarılması ve kurbağaların öldürülmesini men'etmesi elbetteki çok anlamlıdır. Sonra kurbağalar faydalı canlılardır.

Kurbağaların da birçok türleri vardır. Genellikle faydalı hayvanlardır. Çok sayıda böcek ve benzeri yaratıkları yedikleri için faydalı sayılırlar. Sinek, kurtçuk, hatta akrep bile yiyen kurbağalar bu bakımdan insanların en yakın dostudur.

497 no'lu Ebû Lübabe hadîsi sahihtir. Eskiden ahşap, toprak ve benzeri evlerde yuva kuran yılanlar olurdu. Bunların bir kısmı bir bakıma evcilleşirler ve aileye zarar vermeden bir süre yuva kurdukları yerde yaşarlardı. Bunları evden çıkarmamız enıredilmemiştir. Ancak kuyruğu kısa maviye çalar renkte olan ile sırtında iki beyaz hat bulunan yılanların görünüşü ürpertici olup göz ferini aldığı ve hamile kadınlafda olumsuz tesir bırakarak düşük yapmalarına sebep oldukları için öldürülmeleri emredilmiştir.

Nitekim 498 no'lu Ebû Saîd hadisi bu uygulamayı tavsiye etmektedir. Gerçi günümüzdeki evlerin çoğunda bu gibi hayvanlara rastlanmaz. Ancak köylerde, dağ ve çöllerde derme-çatma yapılan evlerde görülebilir. Sözü edilen iki ayrı tür yılanın insanda olumsuz tesir bıraktığı söz konusudur. Ancak bu olumsuz tesir sadece bu yılan türünün görünüşünden mi kaynaklanıyor, yoksa cinlerle bu yılanlar arasında bir irtibat mı vardır? Tabii bu gaybî olan tarafı bilemiyoruz. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in yılan türlerini "cinnan" tabiriyle anması çok dikkat çekicidir. Zira bu kelimenin "cânn"ın çoğulu olduğu kesindir. Her ne kadar sarihler bunun küçük ince yılanlar hakkında kullanıldığını belirtmişlerse de "cânn" ismi Kur'ân'da Rahman Sûresi 15. âyette geçmektedir. Ünlü müfessir Allâme Zemâhşeri (h. 528) bunu "Ebû'1-cin" diye tefsir ederek "cânn"in cinlerin ilk babası olduğunu belirtmiş ve bazı ilim adamlarının ise bunun tblis olduğunu, yani îblis'e aynı zamanda "cânn" denildiğini iddia ettiklerini nakletmiştir.

Cânn, ister cinlerin ilk babası olsun, isterse İblis'in başka bir adı olarak kullanılsın, cinle sözü edilen yılanlar arasında birtakım ortaklaşa ilgi ve irtibatın olduğu anlaşılıyor. O bakımdan evi terketmeleri için üç defa uyarılmaları tavsiye edilmiştir. Terketmedikleri takdirde Öldürülmelerine cevaz verilmiştir. Kasas sûresi 31. âyette kıvrak yılan manasında olan "cânn" da bu incelikleri yansıtır.

Konumuzla İlgili Başka Hadîsler de Bulunuyor:

Beyhâki'nin Abdullah b. Amr b. As'den rivayet ettiği hadîste şöyle "deniliyor: "Kurbağaları öldürmeyiniz. Çünkü onların vıkırdamaları teşbihtir."

Bu hadîs mevkuftur. Yani sahabeden rivayet edilmiştir,

Hafiz İbn Hacer ise, bu hadîsi incelerken Abdullah b. Amr'm israiliy attan bazı şeyler naklettiğini belirterek, bu da onlardan biri olabilir neticesini ifâde etmek istiyor.

Bu konuda Ebû Davud'un el-Merasil'de tahrîc ettiği Ubad b.,îshak rivayetinde Resûlüllah'm (a.s.) kırlangıçların öldürülmesini men'ettiği belirtilmektedir. Şüphesiz bu, avlularımıza kadar girip yuva yapan ve neşeli sesler çıkaran kırlangıçların korunmasına yönelik bir hükümdür. Hem bu tür kuşlar göçmen kuşlardır. Ancak havalar ısınınca gelirler ve soğuyunca sıcak bölgelere göç ederler.

Ama aynı rivayete Beyhakî îbn Ebû Huvayris tarikıyla nakletmiştir kj, bu zat zayıf râviler arasında bulunuyor. îbn Hibban özellikle onu "duâfa" arasında zikretmiştir.

İbn Abbas hadîsinde örümceğin Öldürülmesi emredümişse de isnadında Amr b. Cemî bulunuyor. Bu zat yalancıdır, hiç bir rivayetine itibar edilmez.

İbn Adiy ile Beyhakî'nin İbn Abbas (a.s.) dan yaptıkları rivayette, Resûlüllah'm (a.s.) akbabayı öldürmeyi menettiği belirtilmektedir. Bu rivayetin isnadında Hârice b. Mus'âb bulunuyor ve bu zat zayıfdır.

Yine hu bapta Şafiî, Ebu Dâvud ve Râkim'in Abdullah b. Ömer (r.a.) dan tahrîc ettikleri hadîste; "Herhangi bir insan bir serçeyi onun hakkını gözetmeden öldürürse, Allah mutlaka ondan bunu soracaktır..." Bunun üzerine soruldu: "Ya Resûlaüah! serçenin hakkı nedir?" cevabını verdi: "(Bir ihtiyaçtan dolayı onu avlıyorsa) onu kesmek ve öylece yemektir. Onun başını elle koparmak ve tutup bir tarafa atmak onun hakkına dokunmaktır."

Ancak îbn Kattan bu rivayeti, îbn Abbas'ın azatlı kölesi Suhayb'den dolayı muallel saymış, yani sıhhatim zedeleyen bir kusuru bulunduğunu belirtmiştir. [115]

Yine Şafii'nin, Ahmed ve Nesâî'nin Amr b. eş-Şerîd'den, o da babasından merfuân yaptıkları rivayette şöyle buyurulmuştur: "Kim bir serçeyi boş yere öldürürse, kıyamet gününde o serçe sesini yükseltip Allah'a şöyle şikâyette bulunacak: Ya Rabbî falan kişi beni yok yere öldürdü, bir menfaat sağlamak için öldürmedi..." [116]

Evde yuvalanan yılanlar hakkında el-Mazirî ve el-Kâdî diyorlar ki: "Resûlüllah'm (a.s.) Medine'sindeki yılanlar öldürülmez, ancak inzarda bulunarak evlerden uzaklaştırılırlar. Diğer belde ve yerleşim yerlerindeki yılanların, ister evlerde, ister bahçe ve arazide olsun öldürülmeleri menduptur. Onları inzar etmeğe gerek yoktur. Zira yılanları öldürme konusunda genel anlamda emir vardır ki, bu sahîh hadîslerle belirlenmiştir. "Hayvanlardan beş fâsıkı öldürünüz..." emri de bu cümledendir.

Evdeki iki ayrı tür dışında kalan yılanların uyarılmasını Müslim şöyle yorumlamıştır: Cinlerden bir taife Resûlüllah'a inanıp Kur'ân'a uymuştu. Bu yılanlar onlardan olabilir.

İmam Mâlik evlerdeki yılanların şu sözlerle uyarılmasını tavsiye etmiştir: "Sizi Allah ve âhiret günüyle uyarıyorum ki bize açıkça görünmeyin ve bize eza ve cefada bulunmayın..."

Sonuç olarak şunu belirtelim: Kitap ve sünnette neler haram kılmmışsa, onlar haramdır. Haram kılınan bir tür hayvanın benzeri türleri de haramdır. Ancak âyet ve hadîste benzeri türlerin helâl olduğu belirtilmişse, artık bu hususta kıyasa yer yoktur. Zira asıl olan hil, yani helâl olmasıdır. Hakkında tahrirn hükmü yoksa aslolan baki kalır. [117]

Çıkarılan Hükümler

1- Fâsik olarak anılan beş hayvan hil ve haremde öldürülür: Yılan, alaca karga, fare, saldırgan, kudurmuş köpek, çaylak. Akrep de bunlar arasında anılmıştır.

2- Evde yuvarlanıp yaşayan yılanların evi terketmeleri ve ev halkına zarar vermeleri için uyarıda bulunmak tavsiye edilmiştir.

3- İlim adamlarından bir kısmına göre, Medine'de yaşayan yılanlar dışında bütün yılanlar öldürülür. Uyarı sadece Medine'de evlerde yuvalanan yılanlarla ilgilidir.

4- Böylece fâsik olarak anılan bu beş veya altı hayvan gibi insanlara zanar veren ve verebilen diğer hayvanlar da gerektiğinde öldürülebilir.

5- Hayvanların neslini tüketmemek gerekir. İnsanlara zarar verenlerin ise imkân nisbetinde sayıları azaltılır. Zira tabiatta her canlı denge ve düzenin bir parçası olarak bulunuyor.

6- Zehirli keler de yılan gibi öldürülür. Zira bu hayvanın zehiri oldukça tehlikelidir. Araplar buna "sâm-i abraş" derler,.

7- Sözü edilen hayvanların fâsık olarak vasıflandırılması, onların faydalı olma sınırını aşıp zararlı duruma gelmelerinden dolayıdır.

8- Zehirli keleri öldürmekte aynı zamanda sevap ve iyilik söz konusudur.

9- Karınca, bal arısı, hüdhüd kuşu ve sured kuşu öldürülmez. Bunların insanlardan yana, düzen ve denge çerçevesinde birtakım faydaları vardır. Zararları ise ya hiç yok veyahut pek azdır.

10- Diğer yırtıcı olmayan kuşlar da böyle... Denge ve düzenin bir parçasıdırlar ve havadaki, yerdeki haşeratı temizleme bakımından da faydalıdırlar.

11- Keyfî olarak kurbağa öldürülmez. Aynı zamanda kurbağa ibtidai anlamda ilâç olarak da kullanılmaz.

12- Kerpiç, ahşap ve benzeri evlerde yuvarlanıp yaşayan yılanları uyarıp evin dışına çıkarılmaları uygun olur. Çıkmadıkları taktirde öldürülmeleri mubah sayılır.

13- Yılanlarla, aynı evdeki yılanlar-la cinler arasında bir bağ bulunabilir.

14- îlim adamlarından bir kısmına göre, sadece Medine'deki evlerde yaşayan yılanlar öldürülmeyip inzar edilirler. Onun dışında kalan yerlerde inzara gerek duyulmadan öldürülmeleri uygun olur. Bu görüş ağırlık kazanmıştır.

15- Evlere girip yerleşen kuyruğu kısa ve sırtı yeşilimsi renkteki yılanla sırtının üstünde iki şerit halinde beyazlık bulunan yılanlar öldürülür. Bu ikisi de daha çok psikolojik yönden oldukça tehlikelidirler. [118]

Av ve Avcılık

Av: Karada veya denizde çeşitli usullerle evcil olmayan hayvanları yakalama işi olarak tarîf edilir.

Av, ateşli silahlarla yapıldığı gibi, eğitilmiş köpek, şahin, doğan ye atmaca gibi yırtıcı hayvanlarla da yapılabilir. Ancak İslâm her konuda olduğu gibi, bu konuda da bir takım prensipler ve şartlar koymuştur. Zira hem hayvanlara eziyet ve işkence etmeden, hem nesillerini tüketmeden, hem de insandan yana yaratılan bu canlılardan helâl olanlarından yararlanmak söz konusudur.

l^öpek çok üreyen hayvanlardan biridir ve evcil tabiatlıdır. Ev, bağ, bahçe ve davarları korumak için bu hayvanı beslemekte bir sakınca yoktur. Bunun dışında zevk için köpek alıp beslemek, evin içine sokmak, çocuklarla kaynaştırmak mekruh kılınmıştır. Zira bu hayvanın bulunduğu eve hem (rahmet ve ilham) melekleri girmez, hem de başta kuduz olmak üzere hastalık yapan birtakım mikroplar taşıyabilir.

Çeşitli ülkelerde birçok insanlar yokluk içinde karınlarını doyuramazken köpek alıp beslemek, onun için özel yiyecekler hazırlamak elbetteki çok yanlış ve sakıncalı sayılır. Zira her şey insan için yaratılmıştır. Sıkıntıya düşüp açlık içinde kıvranan ve hattâ ölen aileler ve çocukları korumak, onlara insani anlamda yardım elini uzatmak güzel ve faydalı hayırlardan biridir.

Ayrıca fazla yemek pişirmek ve lüzumundan fazla ekmek almak suretiyle bunların sofrada arta kalanım çöp bidonlarına dökmek büyük bir nankörlük ve haddini bilmezliktir.* Unutmayalım ki, bir parça ekmeğin elimize ulaşıncaya kadar birçok sistem ve canlıların hizmeti söz konusudur. Güneş, ay, bulut, rüzgâr, deniz; toprak, bakteriler durmadan bu hizmeti sürdürmektedirler. Bir de bunun yamsıra insan hizmet ve emeği vardır. [119]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim bîr köpek edinirse, her. gün ecir ve sevabından bir kırat noksanlaşır. Ancak av veya ziraat veyahut davarlar için edinilen köpek böyle değildir..." [120]

Kırat: Dört keçi boynuzu çekirdeği ağırlığında mücevher olarak tarif edilir. Böylece kırat o dönemde de bir tartı birimi olarak bulunuyordu.

Süfyan b. Ebî Züheyr fr.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Resûlüllah (a. s,) Efendimizin şöyle buyurduğunu duydum: "Kim bir köpek edinir de o köpek ondan yana ne ziraat, ne.de süt davarını

(korumada) bir yarar sağlamıyorsa, onun amelinden her gün bir kırat npksanlaşır." [121]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz av veyahut davarları korumak için edinilen köpekler dışında diğer köpeklerin öldürülmesini emretti." [122]

îbn Ömer'in bu hadîsi, konuyla ilgili diğer sahîh hadîslerle biraraya getirdiğimizde ziraat için edinilen köpeğin burada amlmadığı-nı görürüz. Bu noksanlık ya İbn Ömer'in (r.a.) hadîsi duymasından veya hafızasına almasından kaynaklanmış olabilir.

Abdullah b. Muğaffel (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'm (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Eğer köpekler de ümmetlerden bir ümmet olmamış olsaydı onların öldürülmesini emrederdim, Artık siz köpeklerden katıksız siyah olanını öldürünüz." [123]

Câbir (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz birara, bütün köpekleri öldürmemizi bize emretti. Biz de bu emre uyup köpekleri, hattâ badiyeden kadının beraberinde getirdiği köpeği öldürmeğe başladık. Sonra Resûlüllah (a.s.) Efendimiz köpekleri öldürmemizi men'etti ve şöyle buyurdu: "Size gerekli olup (öldürmenizi lüzumlu kılan) katıksız siyah renkte olup iki gözünün üstünde iki nokta bulunan köpektir. Çünkü o gerçekten şeytandır." [124]

Köpeklerin önce öldürülmesinin emredilmesi mutlaka Önemli bir sebebe dayanmaktadır. Kuduz köpeklerin ortada görülmesi ve birtakım olayların cereyan etmesi böyle bir emrin verilmesine sebep teşkil edebilir. Sonra da kuduz tehlikesi ortadan kalkınca bu defa öldürülmeleri men'edilmiş tir. Ancak katıksız siyah köpek bir istisna teşkil etmiştir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu istisnanın sebep ve illetini, "o gerçekten şeytandır" diye ifade buyurmuştur. Anlatımda bir benzetme söz konusudur. Sözü edilen iki noktalı siyah köpek, cin ve şeytanların daha çok yaklaştığı bir canlı olabilir. Şeytana benzetilmesi daha çok bu yorumu ön plâna çıkartmaktadır. [125]

Tahliller ve Rivayetler

501 no'lu Ebû Hüreyre hadîsi sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir. Hadîs ancak şu üç sebepten biriyle köpek beslemenin caiz olduğuna delâlet etmektedir: Av ve avcılık, ziraati koruma, davarları koruma... Bu üç medde tahdidi midir? Tahdididir denilemez. Zira bu üç şeyin dışında birtakım çok lüzumlu meseleler ortaya çıkmış bulunuyor. Bunlardan birkaç tanesini şöyle sıralayıbilirîz:

a) Askerî yasak bölgeler,

b) Şehir dışında önemli fabrikalar,

c) İmalathaneler,

d) İçinde kıymetli eşya bulunan depolar,

e) Uyuşturucu kaçakçılarını, katil ve soyguncuları yakalamak için polislere yardımcı olma durumları bu cümledendir.

Bunları bağ bahçe ve davarlara kıyas etmek mümkündür. Zira bu kıyasta tahkik-i menat gerçekleşmiş oluyor. Makis ile Makisün aleyh illette birleşiyor. Kıyasın şartları yerine gelince kıyas yapmakta bir sakınca kalmıyor. İmam Şafii de aynı görüştedir. [126]

502 nolu Süfyan hadisi de sahih olup Ebû Hüreyre hadisîyle birbirini kuvvetlendirmektedir. Ancak Süfyan hadisinde köpek beslemek için iki husus belirtilirken Ebû Hüreyre hadisinde üç husus belirtilmiştir. Bu, Resûlüllah'm (a.s.) ortaya çıkan ve hadisin vüruduna sebep teşkil eden olaya göre konuşmasından kaynaklanmaktadır.

İbn Ömer hadisini Tirmizi sahihi em iş tir. Onda da sadece iki husus konu edilmiştir: Av ve davar...

504 no'lu Abdullah hadisi köpeklerin de canlılar âleminde ümmetlerden bir ümmet olduğu açıklanıyor. Böylece tabiat dengesinde köpeklerin de yeri bulunduğuna işaret ediliyor. Ancak katıksız siyah köpek bir istisna teşkil ediyor.

Evinde köpek besleyen kimsenin her gün ecir ve sevabından bir kırat eksildiği haberi ise, köpek beslemenin haram değil mekruh olduğuna delalet etmektedir. Zira haram olmuş olsaydı artık ecrin noksanlaşıp

noksanlaşmamasma bakılmaz ve kesin bir hüküm ortaya konurdu. İbn Abdilberr de aynı görüştedir.

Bazı ilim adamları da evinde köpek besleyen kimsenin ecrinin noksanlaşmasma sebeb olan şey, gelen müsafîri engelleyip korkutması ve kapıya gelen dilenciyi korkutup geri çevirmesidir. Aynı zamanda o sokaktan geçenleri rahatsız etmesi de söz konusudur. Sonra da sahibinin haberi olmadan kapları yalayıp murdar etmesi de ayrı bir sebep olarak gösterilebilir.

Buharı de bir kırat değil iki kırat noksanlaşacağı belirtilmiştir. Bu da beslenen köpeğin az ve çok zararlı olmasına bağlı sayılabilir.

Başta Hanefîler olmak üzere fakihlerin bir kısmı bu hadislerle istidlal edip köpeğin vücudunun dokunduğu şeyin murdar olmayacağını belirtmişlerdir. Ancak salyasının necis olduğu müctehidlerin çoğu tarafından kabul edilmiştir. Zira bu hususta sahih hadisler bulunuyor. [127]

Çıkarılan Hükümler

1- Evde keyfî olarak köpek beslemek mekruhtur.

2- Ev tenha yerde ise, hırsızlardan, yağmacılardan endişe ediliyorsa, 6 taktirde evin içine sokmamak kaydıyla avlusunda veya bahçesinde köpek beslemeye cevaz verilmiştir.

3- Tarla, bahçe, bağ ve benzeri zirai alanları korumak için köpek bulundurmakta bir sakınca yoktur

4- Davarlan kurtlardan, diğer yırtıcı canavarlardan korumak için köpek beslemekte de bir sakınca görülmemiştir.

5- Avcılıkta kullanmak üzere eğitilmiş av köpeği beslemeye cevaz verilmiştir. Bu sahih hadislerle sabit olmuş ve bunu reddeden bir ilim adamı olmamıştır.

6- Evin kapısı önünde veya avlusunda veyahut bahçesinde keyfî olarak köpek bulundurmak mekruhtur. Zira gelip geçenlere hem eziyet eder, hem

de çevreyi rahatsız eder.

7- Saldırgan, kudurmuş köpeği öldürmek gerekir.

8- Evinde belirtilen sebebler dışında köpek besleyen kimsenin evine (rahmet ve ilham) melekleri girmez.

9- Fabrika, depo, askeri garnizon ve benzeri korunması gerekli olan yerlerde köpek bulundurmaya cevaz verilmiştir.

10- Bunların dışında korunması lüzumlu olan önemli yerlerde de bulundurulmasında bir sakınca görülmemiştir.

11- Katıksız siyah köpek beslememek tavsiye edilmiştir. Bu tür köpeklerle cin ve şeytanlar arasında bir ilgi ve bağ bulunur. O bakımdan ruhlar üzerinde olumsuz tesir meydana getirirler.

12- Bir semt veya kasaba veya mahallede kuduz olayları ortaya çıkınca, başıboş köpeklerin öldürülmesi emredilmiştir. Diğer beslenen köpeklerin ise kuduz olduğu veya olması ihtimal dahilindeyse, aşı yapılır. Aşı yapılmayan yerlerde imha edilir.

13- Köpeğe el dokundurmakta bir sakınca yoktur. Ancak Safilere göre, köpek necistir, ona dokunmak doğru değildir.

14- Köpek salyası necistir. Kapları yaladığı veya dilini dokundurduğu taktirde Şafii ve Hanbeli müctehidlerine göre, bir defası toprakla veya sabunla olmak üzere yedi defa o kab yıkanır. Hanefilere göre üç defa iyice yıkandığı taktirde temizlenmiş kabul edilir. [128]

Eğitilmiş Köpek, Şahin ve Atmaca İle Avlanmak

İslâm, sportif hareketlere yer verdiği gibi, insana hoş vakitler geçirten, bedenine hareket sağlayan ve bazı canlıların etinden yararlanma imkanı veren av ve avcılığa da belli kurallar çerçevesinde yer vermiş ve bunu meşru kılmıştır.

Bundan önceki kısımda belirttiğimiz gibi, hayvanların neslini tüketmemek, üreme zamanına raslatmamak ve keyfî olarak yok yere öldürmemek şartıyla av yapmakta bir sakınca yoktur. Sonra da bunu bir tutku haline getirip işten, ibâdetten uzak kalmamak da bu şartlar arastada bulunuyor.

Derisi kıymetli olan hayvanları devamlı öldürüp bunu bir kazanç yolu seçmek de doğru değildir. Zira çok geçmeden bu hayvanların nesli tükenebilir ve tabiatta canlılar arasındaki dengeye zarar vermiş oluruz. Cenab-ı Hak bunca hayvanları yaratıp bunları kısa zamanda öldürüp imha edin buyurmamıştır. Bunları hem dünyamızı süslemek, hem tabiat dengesini korumak ve hem de insanların sınırlı biçimde bilerek istifade etmelerini sağlamak üzere yaratıp imkan alanına getirmiştir.

Bu arada köpek, şahin, atmaca, doğan gibi yırtıcı kuşların ve köpekleri iyice eğitip avcılıkta kullanmak da meşru kılınmıştır. Bu da insan için ayrı bir zevk kaynağı ve neşe uğraşısı olarak belirlenmiştir. [129]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebû Sa'lebe el-Huşeni (r.a.) den yapılan rivayette adı geçenin Resûlüllah (a.s.) Efendimizden şöyle sorduğu haber veriliyor:

-Yâ Resûlallah! Ben avlanacak hayvanların bulunduğu bir yerde oturuyorum. Hem ok hem yayımla, hem eğitilmiş köpeklerimle av yapıyorum. Bunlardan benim için uygunu hangisidir?

Efendimiz (a.s.) ona şu cevabı verdi:

- "Ok ve yayınla, üzerine Allah ismini anıp avlandığından ye. Eğitilmiş köpeğinle de Allah'ın ismini anıp avladığını da ye. Eğitilmemiş köpeğinle avladığını (diri iken yetişip şer'i şekilde) kestiğini de ye. [130]

Adiy b. Hatim (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den şöyle sorduğunu haber vermiştir:

-Ya Resûlallah! Eğitilmiş köpeklerimi (av hayvanları üzerine) salıveriyorum, onlar da onları bana yakalıyorlar ve ben de (bu arada) Allah

ismini anıyorum?

- Eğitilmiş köpeğini salıverip üzerine Allah ismini andığın zaman onun sana yakaladığını ye.

- Bu eğitilmiş köpeklerim yakaladıkları av hayvanını öldürürlerse?

- Yakaladıklarını öldürseler bile, eğitilmemiş bir köpek onlarla birlikte bulunmuyorsa ye.

-Uzunca ok ve benzeri bir aletle ava atıp onu avlıyorum?

- Uzun bir ok veya uzunca bir aletle attığında ava nüfuz edip delerse onu ye. Ama o ava sivri ucuyla değil enlemesine dokunursa artık o avı yeme.

Diğer bir rivayette ise Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle . buyurmuştur: "Köpeğini salıverdiğin zaman üzerine Allah ismini an. Bu durumda avı sana yakalar ve sen de o ava diri iken ulaşırsan onu kes. Öldürülmüş bir vaziyette ona ulaşırsan ve köpek de ondan bir şey yememişse, yine o avı ye... Çünkü köpeğin (mücerred) yakalaması zekât (hayvanı kesmek) anlamına gelir." [131]

Bu rivayet, köpek tarafından yakalanan av hayvanı ister yaralanmış, ister boğularak öldürülmüş olsun etinin mubah olduğuna delâlet etmektedir. Yeter ki köpek yakalayıp öldürdüğü hayvandan yememiş olsun.

Yine Adiy b. Hatim (r.a.) den yapılan rivayette Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Köpek veya doğan kuşundan herhangi birini eğitip öğrettikten sonra salıverir ve üzerine Allah ismini anarsan, onun senin için yakaladığını ye." Bunun üzerine soruyu soran Adiy b. Hatim: "Yakaladığını öldürse bile..." diye sordum, diyor. Resûlüllah (a.s.) ona: "Evet onu öldürse bile -yakalayıp öldürdüğünden bir şey yemediği takdirde-sen ye. Çünkü o, o hayvanı ancak senin için yakalamıştır" diye cevap veriyor. [132]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, av, eğitilip öğretilmiş köpek, şahin, atmaca, doğan, pars ve benzeri yırtıcı hayvanlarla caizdir. Ayı, bu konuda eğitilme kabiliyeti olmadığı, domuz da aynı necis olduğu için avcılıkta kullanılmaları caiz değildir. O halde eğitilip Öğretilme kabiliyeti olan her yırtıcı hayvanla av yapmak caizdir.

Bunun gibi keskin sivri okla ve ateşli silahlarla av yapmak da caiz görülmüştür.

Avcılıkta, eti yenilen hayvanlar etleri için, eti yenilmeyenler de derisi ve tüyleri için avlanır.

Ancak avda yaralama şarttır. İmam Şafiî'ye göre yaralama şart değildir. Zira âyette geçen "cevarih" kevasib anlamına gelir. Bu da avlayıp yakalamak, elde etmek demektir.

Eğitilmiş köpeği veya diğer bir hayvanı av üzerine salıveren kişinin veya ava ok ve ateşli silah atan kimsenin müslüman veya kitap ehli olması gerekir. [133]

Aynı zamanda bu kimselerin Allah ismini anmasını ve avı yakalayan hayvanın o avdan yeyip yemediği hakkındaki hükümleri bilmesi gerekir. Sonra da tesmiyeyi (Besmele) kasden terketmiş olmamalıdır. Aksi halde vurduğu veya yakalattığı hayvan haram olur yenilmez. İmam Şafiî'ye göre tesmiye şart değildir. Hanefîlere göre, unutarak terkederse bir sakınca söz konusu olmaz.

Avlanan hayvanın yabanî olması ve bir kapana, ağa, benzeri bir tuzağa düşmemiş bulunması şarttır. İnsandan kaçmayıp onun yanına gelen veya sakat olup kapamayan veyahut tuzağa tutulan bir hayvanı belirtilen şekilde avlamak caiz değildir. Yani onun üzerine köpek veya eğitilmiş herhangi yırtıcı bir hayvanı salıvermek bu konudaki hükümler kapsamının dışında kalır. Zira o hayvan zaten ele geçmiş sayılır.

Ava silah atan veya eğitilmiş köpek veyahut benzeri bir hayvanı gönderen kimse, av gözden kaybolup uzaklaştığı takdirde onu izlemesi gerekir. Zorunlu bir durum söz konusu olmadığı halde takip etmeyip oturur ve sonra yakalanan hayvanı ölü olarak bulursa, artık onun eti haram olur yenilmez. Ama takip eder, sadece tabii ihtiyacını gidermek veya namaz kılmak

vehayut benzeri bir ihtiyaçtan dolayı bir süre geri kalır ve sonra takibe koyulur ve av hayvanını Ölü olarak bulursa, yine de yenilmesi helâl olur.

Salıverdiği eğitilmiş köpeğe, eğitilmemiş bir köpeğin eşlik etmemesi şarttır. Aksi halde yakalayıp yaraladıkları hayvan yenilmez. Yaralamaksızm yakalarlarsa, tahrimen mekruh olur. Sahîh olan görüş de budur. .

Sözü edilen hayvanların eğitilmesi ya gâlib-i zan veya bilir kişilerin olumlu görüşüyle sabit olur, İmam Ebû Hanîfe'ye göre, parçalayıcı yan dişleri olan köpek ve benzeri hayvanların eğitilmiş olması üç defa yakaladığı hayvanı yememesiyle gerçekleşir. Parçalayıcı tırnakları olan doğan, şahin, atmaca ve benzeri, hayvanların eğitilmiş olması ise, salıverdikten sonra geri çağırıldığı takdirde geri dönmesiyle gerçekleşir. O halde doğan, atmaca ve benzeri yırtıcı eğitilmiş bir kuşun yakaladığı avdan biraz yemesiyle av haram olmaz yine de yenilir. Çünkü onun eğitilmiş olması çağırıldığında geri dönmesiyle gerçekleşmiş sayılıyor.

Ama eğitilmiş köpek, pars ve benzeri bir hayvan av üzerine salıverilir de o yakaladığı avdan yerse, artık onun yakaladığı hayvan haram olur yenilmez. İmam Şafiî'ye göre haram olmaz. İmam Mâlik ise, eğitilmiş köpek ve benzeri hayvan yakaladığı hayvandan yemeyi tekrar tekrar yapıyor ve bunu âdet haline getiriyorsa, artık o haram olur yenilmez.

Yırtıcı eğitilmiş kuşlar da salıverildikten sonra çağırıldığında geri dönerlerse, o takdirde eğitilmiş kabul edilir ve yukarıda belirttiğimiz gibi, yakaladığı hayvandan yerse, haram olmaz yenilir. Ama çağırıldığında geri dönmez ve yakaladığı hayvandan yerse, o hayvan haram olur yenilmez. Çünkü o kuş tanı eğitilmemiş kabul edilir.

imam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, böyle de olsa onun yakalayıp kısmen yediği hayvan haram olmaz. [134]

Salıverilen eğitilmiş köpek yakaladığı avın kanından içer veya ondan bir parça koparıp atar ve takip ederek yakalayıp öldürürse, yakaladıktan sonra ondan bir şey yemezse, o takdirde yakaladığı o hayvan helâl o]ur, eti yenir. Ama köpek ondan kopardığı parçayı yer ve sonra da onu yakalarsa, artık o hayvan yenilmez haram olur.

Salıverilen köpek veya benzeri yırtıcı eğitilmiş hayvan, yakaladığı avı yaralamaz da boğarsa, yenilmez. Çünkü yaralama şarttır.

Salıverilen bir köpeğe eğitilmemiş bir köpek veya bir dinsizin veyahut mecusînin veya putperestin köpeği katılır ve müştereken o avı yakalarlarsa, yakalanan avın eti haram olur yenilmez. Zira bu durumda hangi köpeğin yakalayıp yaraladığı bilinmez.

Köpeği ve yırtıcı kuşu salıverirken tesmiyeyi (besmeleyi) kasden terkeder, az sonra salıverdiğini geri çağırır ve tesmiye getirirse, artık onun yakaladığı yenilmez. Zira muteber olan, ilk salıverildiğinde söylenen tesmiyedir.

Ok veya ateşli silahla yaraladığı hayvan suya düşer veya bir uçurumun kenarına veyahut yüksekçe bir yere düşer de oradan aşağıya yuvarlanır ve ölmüş olarak bulunursa, onun ok veya kurşunla değil suda boğulmakla veya yeksekçe yerden yuvarlanmak suretiyle öldüğüne hükmedilir ve eti yenilmez. Kayalığa veya yüksekçe yere düşer de yuvarlanmaz, düştüğü yerde kalır ve ölmüş olarak ele geçirilirse, eti helâl olur. [135]

b) Şâfiîlere göre, av hayvanının üzerine eğitilmiş bir hayvan salıverilir de hayvan onu yakalayıp yaralayınca hemen ölüverirse, eti helâl sayılır ve yenilmesinde bir sakınca olmaz.

Deve, sığır ve benzeri eti yenilen hayvanlardan biri bir kuyuya veya derince bir çukura yuvarlanır da ona ulaşıp şer'i şekilde kesmek mümkün olmazsa, o takdirde onu okla veya ateşli silahla vurup ölümüne sebep olacak şekilde yaralamak yeterli olur. Yani bu durumda eti helâl olur.

Ok veya ateşli silah kullanarak veya eğitilmiş köpeği ve benzeri bir hayvanı salıvererek av üzerine gönderir de isabet kaydedip onu yaralar ve o yaradan dolayı hemen ölür veya ölmez de adam yetişinceye kadar yaşayamaz veya yetişir de kesmesi son derece zor olur, meselâ bıçağı çekip kullanıncaya kadar hayvan ölürse, eti helâl kabul edilir ve yenilir. Ama adamın kendi taksiratından dolayı o hayvan kesilmeden ölürse eti yenilmez. Meselâ beraberinde kesici bir alet taşımaz veya taşıdığı alet kendisinden zorla alınır veya kınında sıkışıp kalırsa, bu onun taksiratıyla meydana geldiğinden, artık o hayvanın, eti haram olur yenilmez. [136]

Attığı ok veya başka bir silahla hayvan ikiye bölünür veyahut ondan kopan aza üzerinde öldürücü bir yara meydana gelmek suretiyle öldüğü anlaşılırsa, eti helâl olur.

Ama hayvandan kopan organ üzerinde öldürücü bir yara bulunmaz da hayvanı canlı yakalayıp keserse, kopan organ yenilmez, geriye kalan kısmı yenilir.

Yaraladıktan sonra onu kesme imkanı bulamaz da hayvan o yaradan dolayı ölürse, hüküm yine aynıdır, yani eti helal olur.

Kesici, delici olmayan yassı ağır bir cisimle vurulup öldürülen ve kendisine ok ve benzeri bir aletle vurulduktan sonra bir uçurumun kenarına düşen ve oradan aşağıya yuvarlanıp ölü olarak bulunan bir hayvanın eti yenilmez.

Ama havada uçarken atılan ok veya benzeri bir silahla yere düşen ve ölü olarak elde edilen bir hayvan helaldir, yenilir.

Köpek, pars, doğan, şahin, atmaca ve benzeri eğitilmiş yırtıcı hayvanlarla avlanmak caizdir. Sahibi bunları salıverdiği zaman giden, çağırdığı zaman dönüp gelen ve yakaladığı avı yemeyip sahibine getiren bir hayvan eğitilip Öğretilmiş kabul edilir. îşte bu tür eğitilmiş hayvanlarla avlanan hayvanın eti helal olur.

Ancak eğitilmiş hayvanın istenilen düzeye geldiğini iyi tesbit etmek gerekir. Bu da onu birkaç defa salıverip çağırmakla gerçekleşir. Bununla beraber yakaladığı avı yerse artık mezhebin zahir kavline göre o hayvanın eti yenilmez. Çünkü verilen eğitim yetersiz kalmış ve avı kendisi için yakaladığı ağırlık kazanmıştır. Bu durumda onu yeniden eğitmek gerekir.

Köpeğin yakaladığı avdan ıssırdığı yer necistir yenilmez. Kesilip atılması gerekir. Çoğu alimlere göre atılmayıp su veya toprak ile yıkanır.

Eğitilmiş köpek veya pars veyahut benzeri bir yırtıcı avının üzerine salıverilir ve bütün ağırlığıyla avının üzerine atılır ve bu ağırlık sebebiyle altında kalan av yaralmaksızm ölürse, yine eti helal olur. Mezhebin zahir kavli budur.

Atılan ok veya benzeri keskin aletin sivri ucu değilde yan kısmı ava dokunur ve o sebeple av Ölürse eti haram olur yenilmez. En sahih olan görüş de budur.

Okunu veya ateşli silahım bir hayvana doğrultup atarken başka bir hayvana isabet edip öldürürse, eti yenir.

Salıverdiği köpekle kovaladığı av adamın gözünden kaybolur ve bir süre sonra avı ölü olarak bulursa haram sayılır ve yenilmez. Avı yaraladıktan sonra av kaybolur, gözünden uzaklaşır görünmez olur ve sonra Ölmüş bir halde bulunursa, yine de haram sayılır ve yenilmez. [137]

c) Hanbelîlere göre, av ve avcılık kitap, sünnet ve icma' ile ibahati sabit olmuştur. Kur'ân'da üç âyetle bu konu özetlenip açıklanmıştır:

'İhramdan çıktığınızda (isterseniz) avlanabilirsiniz." [138]

"Senden kendilerine neleri helal kıldığını soruyorlar. De ki: Size temiz yararlı şeyler helâl kılınmıştır. Eğittiğiniz ve Allah'ın size öğrettiğini öğrettiğiniz avcı hayvanları sizden yana yakaladıklarını yeyiniz ve üzerine Allah'ın ismini anınız (besmele çekiniz)." [139]

'Deniz avı ve onu yemek size de, gelen misafir kafilelere de helâl kılındı. Ve ihramlı bulunduğunuz sürece kara avı size haram kılınmıştır..." [140]

Gerek ok ve benzeri bir aletle, gerekse eğitilmiş yırtıcı bir hayvanla avladığı hayvana diri olarak yetiştiği taldirde onu şer'i şekilde kesmesi gerekir. Aksi halde eti haram olup yenilmez.

Hayvan henüz ölmeden yetişme imkânı olur, ama gevşek davranıp yetişmez veya bile bile kasden yetişmeyip kendi haline bırakırsa, o takdirde ölen av yenilmez haram olur. îmam Şafiî ile imam Mâlik de aynı görüştedirler.

Ancak hayvana gayret etip yetişir ve fakat onu kesecek kadar zaman bulamadan hayvan ölürse, o takdirde helâl sayılır. İmam Ebû Hanîfe de aynı görüştedir. [141]

Bu mezhebe göre av üzerinde salıverilen carihanın yakaladığı avın helâl olabilmesi için şu yedi şartın gerçekleşmesi söz konusudur:

1. Avcı kişinin şer'î boğazlamaya ehil olması,

Bu, avcının ya müslüman veyahut kitap ehlinden olmasıyla yorumlanıp açıklanır. O halde müslüman ve kitap ehlinden başkasının avladığı bir hayvanın eti haramdır, yenilmez.

2. Eğitilmiş yırtıcı hayvanı av üzerine salıverdiğinde besmele çekmesi, yani Allah'ın ismini anması,

Bunu kasden veya yanüarak terkederse, avlanan hayvanın eti mubah olmaz. Ama unutarak terkederse, av helal olur ve eti yenilir,

3. Eğitilmiş köpeği veya başka bir hayvanı bizzat kendisinin göndermesi, yani salıvermesi,

Hayvan kendiliğinden gidip avlarsa yakaladığı hayvan helâl olmaz. İmam Şafiî, îmam Mâlik, Ebû Sevr ve rey tarafdarları da aynı görüştedirler. Ata1 ve İmam Evzâî'ye göre eğer o köpeği avlanmak maksadıyla dışarı çıkarmışsa, o takdirde kendiliğinden gidip yakalasa bile, yakaladığı hayvan mubah olur.

4. Av üzerine salıverdiği köpek veya başka bir hayvanın eğitilmiş olması, aksi halde yakaladığı hayvana adam diri yetişip keserse eti yenilir. Yetişemediği takdirde yenilmez.

5. Av üzerine salıverilen eğitilmiş hayvanın» yakaladığı avdan yememesi,

Eğer yakaladığı avdan koparıp yerse, artık o av haram kabul edilir ve yenilmez. Sahîh olan da budur. Zira bu durumda onu sahibi için değil kendisi için yakalamış sayılır.

6. Yakaladığı avı yaralaması,

Yaralamayıp boğar veya ağırlığıyla üzerine çıkıp ölmesine sebep olursa, bu durumda o hayvanın eti haram olur yenilmez.

7. Eğitilmiş köpeğini gürülen av hayvanının üzerine salıvermesi,

Şayet hiçbir av hayvanı görmeden rasgele eğitilmiş köpeğinisalıverirse, o da tesadüfen bir av hayvanına rastlayıp yakalarsa, o mubah olmaz. Bu ilim adamlarından çoğunun görüş ve içtihadıdır da... Bunun gibi okunu veya ateşli silahım rasgele attığında o da gidip bir av hayvanına isabet ederse, o da helâl olmaz ve o bakımdan yenilmez.

Aynı zamanda eğitilmiş köpek tarafından yakalanıp yaralanan avın yaralı kısmını yıkamak vâcib olur. Zira köpeğin ağzının, salyasının dokunduğu yer necis kabul edilir. [142]

Tahliller ve Rivayetler

508 no'lu Ebû Salebe hadisi sahih olup istidlal ve ihtacaca salihtir. Altı kadar hüküm ifade etmektedir:

1. Ok veya benzeri sivri bir aletle veyahut bugünkü ateşli silâhlardan biriyle vurulan av helâldir, yenilir.

2. Ancak oku veya silâhi kullanırken Allah isminin anılması gerekir.

3. Allah ismi anılmaksızm atılan ok veya kurşunla vurulan av haram olur yenilmez. Ancak Hanefîlere göre unutarak besmeleyi terkederse bir şey lâzım gelmez. Allah ismi anılmış kabul edilerek vurulan hayvanın eti yenilir. Şâfiîlere göre, Allah ismi müslümanla beraberdir. Bilerek terketse bile bir sakınca yoktur.

4. Eğitilmiş köpek veya benzeri yırtıcı bir hayvan besmele çekilerek av üzerine salıverilir, o da avı yakalayıp sahibine verirse, onun da eti helâldir, yenilir.

5. Besmele çekilmeden gönderilirse» yukarıdaki farklı görüş ve hükümler bunda da aynen câridir.

6. Eğitilmiş köpek veya benzeri yırtıcı bir hayvan av yakalarsa, adam, hayvan ölmeden yetişir onu şer'î şekilde keserse helâl olur ve yenilir. Yetişmediği takdirde haram olur yenilmez. İsterse eğitilmemiş köpek gördüğü av üzerine atılırken adam besmele çekmiş olsun farketmez.

509 no'lu Adiy hadîsi de sahihtir. İstidlal ve ihticaca salihtir... Zaten bu babta en sahih rivayetlerden biri de budur.

Bu hadîs de yedi, sekiz kadar hüküm ifade etmektedir:

1. Eğitilmiş köpek av üzerine salıverilirken sahibi besmele çekip öylece salıverirse, artık o köpeğin yakaladığı av helal olur, yenilir.

2. Besmele çekilmeden gönderilirse, yukarıdaki ihtilâf burada da aynen câridir.

3. Salıverilen eğitimli köpek avı yakalayıp öldürürse, yine de o hayvanın eti helâl olur. Zira eğitilmiş köpeğin ısırıp öldürmesi şer'î kesme yerine geçer.

4. Eğitilmiş köpekle birlikte bir de eğitilmemiş köpek belirlenen av üzerine giderler ve avı yakalarlarsa artık o av yenilmez haram olur. Çünkü eğitilmemiş köpek de buna iştirak etıniş bulunuyor. Onun yakaladığı yenilmez.

5. Atılan ok veya benzeri sivri bir aletle ava isabet ediler de ok veya sivri alet avı yakalarsa, o avın eti helâl olur. Tabii oku veya başka bir aleti atarken besmele çekmek gerekir. Çekilmediği takdirde yukarıdaki ihtilâf söz konusudur.

6. Atılan ok veya başka sivri bir aletin sivri ucu değil de yan tarafı, yassı kısmı hayvana dokunup öldürürse, artık o hayvanın eti haram olur yenilmez.

7. Okun yassı tarafı dokunur da hayvan ölmeden adam yetişip şer'î şekilde keserse eti mubah olur.

8. Atüan ok, sivri bir alet ve benzeri bir silahla vurulan avın yaralanması veya aldığı yara ile ölmesi söz konusudur. Bu da ancak keskin sivri bir ok veya âletin keskin sivri kısmının isabet etmesiyle gerçekleşir. Ateşli silâhla vurulan av zaten yara almış olur.

Bu hadîsle Ebû Salebe hadîsi birbirini kuvvetlendirmektedir.

Hadîsin devamında buna ilâveten şu rivayete yer verilmiştir:

1. Üzerine besmele çekilip salıverilen eğitilmiş köpek yakaladığı avı sahibi için yakalamış olursa, bu helâl olur.

2. Köpek yakaladığı avı öldürmeden sahibi yetişirse, o takdirde onu şer'î şekilde kesmesi gerekir. Aksi halde hayvan o vaziyette ölürse eti haram olur.

3. Eğitilmiş köpek, yakaladığı avı öldürür, ancak ondan yemezse, o da helâl sayılır ve eti yenilir. Ondan yiyecek olursa, farklı ictihadlar ortaya çıkmıştır: Kimine göre, yediği için bunu sahibi için değil kendisi için yakalamış kabul edilir ve artık o hayvanın geriye kalan kısmı haram olur yenilmez. Kimine göre, köpeğin kopardığı kısım duruyorsa, o haramdır yenilmez, geriye kalan kısım yenilir. Ancak köpeğin ağzının ve salyasının dokunduğu kısım iyece yıkanıp temizlenir.

510 no'lu ikinci Adiy hadîsi üzerinde kısmen durulmuştur. Bazısına göre istidlale salihtir, bazısına göre salih değildir. Ancak bu anlamda başka rivayetler de bulunuyor. "Baz" ismini bu hadîste zikretmekle râvî Mücalid yalnız kalmıştır. Diğer rivayetlerde "baz" ismi geçmemektedir.

Bu hadîs yaklaşık dört kadar hüküm ihtiva etmektedir:

1. Eğitilmiş köpek veya doğan besmele çekilerek av üzerine salıverilir ve o da avını yakalarsa, artık o av helâl olur. Yenilmesinde bir sakınca söz konusu olmaz.

2. Yakaladıkları avı öldürecek olurlarsa, yine de o avın eti halâldir yenilir. Zira bu eğitilmiş hayvanların öldürülmesi şer'î kesme yerine geçer.

3. Eğitilmiş bu hayvanlar salıverilir ve onlar da avlarım yakaladıktan sonra kısmen yerlerse, bu durumda onu sahibi için değil kendisi için avlamış kabul edilir ve artık o hayvanın kalan kısmı haram sayılır. Bununla beraber ashabın bir kısmı başka hadîslerden çıkardıkları hükme dayanarak eğitilmiş köpek yakaladığı avdan bir kısım yese bile geriye kalanı helâl sayılır demişlerdir. Onların delil gösterdikleri rivayetlerden biri Amr b. Şuayb hadisidir. Bu zatm dedesi -ki sahabidir- şöyle bilgi vermiştir: Bedevilerden Ebû Salebe adındaki adam Resûlüllah'a (a.s.) dedi: "Ya Resûlellah! Şüphesiz benim av için eğitilmiş köpeklerim bulunuyor. Bunların avlanıp; yakaladıkları hakkında bana bir fetva veriniz." Resûlüllah (a.s.) ona şu cevabı verdi: "Sen pnlarm yakaladığı avı -onlar biraz yeseler bile- ye..."

Bu hadisi Ebû Dâvud tahrîc etmiştir. Hafız Ibn Hacer bunun isnadında bir sakınca yoktur diyerek görüş beyan etmiştir.

Ancak şunu belirtelim ki, Adiy (r.a.) dan rivayet edilen iki hadîs de sahihtir. Amr b. Şuayb'den rivayet edilen bu hadîste ise ihtilâf söz konusudur. O bakımdan usûl açısından bununla değil, Adiy hadîsiyle istidlal ve ihticacda bulunmak daha uygundur. Hem Adiy b. Hatim'in hadîsi Sahihayn'de geçmektedir. Amr b. Şuayb'ın hadîsine Sahihayn'de yer verilmemiştir.

Diğer yandan Amr b. Şuayb hadîsini kuvvetlendiren iki rivayet bulunuyor: Ahmed b. Hanbel, îbn Abbas (r.a.) dan şöyle rivayet etmiştir: "Köpeğini salıverdiğin zaman, yakaladığı avı yerse, sen artık o avdan yeme, çünkü o bunu ancak kendisi için yakalamıştır. Köpeğini salıverdiğinde, avı

yakalayıp öldürür ve fakat ondan yemezse, (bu helâl olur) ondan yiyebilirsin. Çünkü bu durumda o bu avı sahibi için yakalamış kabul edilir."

Aynı hadisi Hafız Bezzar da başka bir vecihle Ibn Abbas (r.a.) dan tahrîc etmiştir. İbn Ebî Şeybe'den de bu anlamda bir rivayet yapılmıştır.

Köpek yakaladığından yese bile bu mubahtır, kalan kısmını sahibi yiyebilir, diyenler, Adiy hadîsindeki men'i "kerahet-i tenzihi" ile yorumlamışlardır. [143]

Müctehid imamların bu konudaki ictihad, yorum ve görüşlerini yukarıya naklettiğimizden aralarındaki farklı görüşlere burada dönmek istemedik. [144]

Çıkarılan Hükümler

1. Av, eğitilip öğretilen köpek, şahin, doğa», atmaca, pars ve benzeri yırtıcı hayvanlarla caizdir.

2. Karada ve denizde av, kitap, sünnet ve icma1 ile sabit olmuştur.

3. Eğitilme kabiliyeti olmayan yırtıcılarla av yapmak caiz değildir.

4. Domuz, aynı necis olduğu için bu konuda eğitilip yetiştirilmesi ve avcılıkta kullanılması caiz değildir.

5. Avcılıkta eti yenen hayvanlar etleri için, eti yenilmeyenlerin de derisinden ve tüyünden istifade etmek için avlanırlar.

6. Gerek eti yenilenler, gerekse eti yenilmeyip derisinden ve tüyünden istifade edilen hayvanları üreme döneminde avlamak sünnete aykırı olduğu gibi, nesillerini tüketircesine onları avlamak da caiz değildir.

7. Ok ve benzeri ucu sivri, delici, yaralayıcı av aletleriyle av hayvanlarını vurmak caiz olduğu gibi, ateşli silahlardan fazla tahrip etmeyip sadece hayvanı yaralayacak veya öldürecek çapta olanlarını kullanmak caizdir.

8. Ok veya ateşli silahla vurulan hayvanın helâl olabilmesi için yara alması veya isabet eden ok ve kurşundan ölmesi söz konusudur.

9. Ok ve benzeri ucu sivri bir aletle yara açmayan yassı tarafıyla vurmak veya yassı tarafının isabet etmesiyle ölen hayvanın eti yenilmez. Bu, Hanefîlere göredir. İmam Şafiî'ye göre, yara açması şart

değildir.

10. Salıverilen eğitilmiş hayvan üzerine Allah adını anmak şarttır. Aksi halde yakaladığı hayvan haram olur yenilmez. Bu görüş Hanefîlere aittir.

11. Allah adı yamanma suretiyle terkedilirse, Hanefîlere göre, hüküm yine böyledir. Şâfıîlere göre, Allah adını anmak şart değildir. Zira Allah adı müslümanla beraberdir.

12. Unutularak Allah adı anılmazsa, yakalanan hayvan yenilir.

13. Av hayvanına ok veya benzeri bir silah atılırken Allah adı anılır.

14. Avlanacak hayvanın yabanî olması gerekir.

15. Avlanacak hayvanın bir kapana tutulması veya hasta yatıp kaçma imkânı olmaması ve insanlara yaklaşıp ürkmeyerek önlerinde dolaşması halinde av kapsamına girmez. O bakımdan bu durumda olan bir hayvanın üzerine köpeği salıvermek ve ok ve silahla vurmak caiz değildir. Zira atılan ok veya silahla veya salıverilen köpeğin ısırmasıyla Ölürse, eti haram olur yenilmez.

16. Av hayvanını gördükten sonra eğitilmiş köpek salıverilir ve takip edilir. Takip edildiği takdirde gözden kaybolur ve bir süre sonra av ölü olarak bulunursa eti haram sayılıp yenilmez.

17. Ancak az bir süre bir ihtiyacını karşılamadan dolayı takip etmemişse, bu zarar vermez ve av hayvanının ölmüş olması etinin haram olmasmi gerektirmez.

18. Salıverilen eğitilmiş bir köpeğe, eğitilmemiş bir köpeğin eşlik etmesi caiz değildir. Aksi halde yakaladıkları hayvan haram olur yenilmez.

19. Yırtıcı hayvanların av için eğitilmesinin gerçekleştirilmesi şöyledir: Salıverildiği zaman avı kovalar, çağırıldığında bırakıp geri döner ve bu üç defa tekrarlanır, her defasında köpek veya eğitilmiş yırtıcı hayvan sahibine tam itaat etmiş olur.

20. Bununla beraber eğitilmiş bir hayvan av üzerine salıverilir ve o da avını yakaladıktan sonra kısmen yerse, artık o hayvan haram olur yenilmez. Zira bu durumda köpek onu kendisi için yakalamış sayılır. Bu Hanefîlerin görüşüdür. îmam Şafiî'ye göre, öyle de olsa hayvan haram olmaz, kalan kısmı yenilir.

21. Eğitilmiş yırtıcı kuşların eğitilmesinin sağlanması da böyledir. Salıverildikten sonra sahibi tarafından çağırıldığında geri döner gelir ve bu birkaç defa tekrarlanırsa, artık o eğitilmiş kabul edilir ve yakalayıp öldürdüğü veya yaralı bıraktığı hayvan yenilir.

22. İster eğitilmiş köpek yakalayıp yaralı bıraksın, isterse eğitilmiş yırtıcı kuş yakalayıp bıraksın, sahibi hayvan henüz ölmeden yetişirse, onu şer'î şekilde keser. Bu vâcibtir. Aksi halde kesme imkânı bulunduğu halde kesmez de hayvan ölürse artık eti haram olur yenilmez.

23. Eğitilmiş köpek yakaladığı avın kanını içer veya ondan bir parça koparıp atar ve sonra yakalayıp öldürürse, o hayvan helal sayılır ve eti yenilir.

24. Ama yakalayıp öldürdükten sonra da ondan yerse, o takdirde köpek onu kendisi için yakalamış kabul edilir ve hayvanın eti haram olur yenilmez.

25. Köpek veya doğanın yaraladığı hayvan bir uçurumun kenarında yuvarlanıp ölürse, eti yenilmez. Zira bu durumda yuvarlanma sebebiyle öldüğü söz konusu olur.

26. Ok veya küçük bir silahla vurulan avda böyle. Suya düşüp boğulursa eti yenilmez. Veya yüksek bir tepede olup atılan silahla oradan aşağıya yuvarlanarak ölürse yine eti yenilmez. Bu da Hanefîlere göredir.

27. Deve, sığır, koyun ve keçi gibi eti yenilen hayvanlardan biri derin bir kuyuyuya düşer de onu çıkarmak mümkün olmadığı gibi, inip kesmek de mümkün olmazsa, o takdirde ok ve ateşli silahla vurularak öldürülür ve eti böylece helal olur. Bu ictihad ve görüş Şâfîîlere aittir.

28. Atılan ok veya silahla hayvan ikiye bölünür veyahut organı kopar ve o hayvan henüz ölmeden yetişilirse, şer'î şekilde kesilir. Ondan kopan organ

veya parça üzerinde silah yarası varsa o da yenilir, yoksa yenilmez. Bu Şafiî'nin görüşüdür.

29. Köpeğin ısırıp yaraladığı yer necis sayılır, iyice yıkanması vacib olur. Bu, İmam Şafiî ile îmam Ahmed'in görüşüdür.

30. Av üzerine salıverilen köpek veya başka bir yırtıcı hayvan avının üzerine atılıp onu yaralamadan vücudunun ağırlığıyla basıp öldürürse, îmam Şâfiî"ye göre yine de ö avın eti helâldir yenilir.

31. Hanbelîlere göre de, av üzerine gönderilen hayvan veya atılan ok konusunda avlanılan hayvanın helal olabilmesi için yedi şartın gerçekleşmesi gerekir. [145]

Eti Yenilir Hayvanı Kesmede Vacib ve Müstehab Olan Hususlar

İslâm, eti yenilen hayvanları kesmeyi şahısların arzu ve mantığına bırakmamış, bunun için birtakım vacibler, sünnetler ve istihbablar koymuş ve onu meşru bir çerçeve içine almıştır.

Önce her canlıya, özellikle etinden, yününden, kılından ve tüyünden, sonra da sütünden yararlandığımız davarlar Allah'ın insanlara sunduğu en güzel nimetlerden biridir. O halde bu güzel nimetlerden yararlanırken Allah'ı unutmamamız, Onun yüce ismini anmamız gerekir.

Sonra *da hayvanlara karşı şefkatli ve merhametli davranmamız emredilmiştir. O bakımdan keseceğimiz hayvanı incitmeden usulca kesim yerine götürmemiz ve yine şefkatle yere yatırmamız ve keskin bir bıçakla önce iki şah damarını ve yemek borusuyla nefes borusunu kesmemiz ve kanının iyice akmasını, hayvanın hareketsiz kalmasını beklememiz ve arkasından boyun kemiğini bağlantı yerinden ayırıp başını kesmemiz emir ve tavsiye edilmiştir.

Ve bu konuda en önemli olanı da hayvanı Allah'tan başkasının adını anarak kesmenin haram ve büyük günah, şirk olduğunu bilmemiz ve başka isimle

kesilen bir hayvanın etinin haram olup yenilmeyeceğini hatırımızdan çıkarmamamız gerekir. O bakımdan müslüman ve kitap ehli dışında kalanların kestiği hayvan yenilmez haramdır. Kitap ehli ise, Allah'a ve semavi bir dine inandıkları için kestikleri hayvan yenilir. Meğer ki, kitap ehli hayvan keserken İsa veya Meryem adını anarak kesmiş olurlarsa, o taktirde kestikleri hayvan yenilmez. Bu da ancak kesin belgeyle veya müslüman kimselerin kulaklarıyla duymalarıyla belirgin olur. Belge ve duyma yoksa, kestiklerim yememizde bir sakınca yoktur. [146]

Konuyla İlgili Hadisler

İmam Ali b. Ebi Talih (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu duymuştur: "Allah'tan başkası için (başkası adına) hayvan kesene Allah lanet etmiştir. Bir cinayet, fesat işleyen kimseyi (ilahi hududun onun hakkında uygulanmaması için) alıp koruyan, evinde barındıran kimseye de Allah lanet etmiştir. Ana-babasma lanet eden kimseye de Allah lanet etmiştir. Arazi üzerine bırakılan işaret ve ardayı, sınır ve hududu (başkasının hakkında tecavüz etmek için) değiştiren kimseye de Allah lanet etmiştir." [147]

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Bir kavim gelip Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den şunu sordular:

-Ya Resûlallah! Doğrusu bir kavim bize et getiriyorlar. Ancak biz kestikleri o hayvan üzerine Allah'ın ismini anıp anmadıklarını bilemiyoruz?

Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onlara şu cevabı verdi:

-Siz kendiniz o et üzerine Allah'ın ismini anınız ve öylece yeyiniz.

Râvi diyor ki, o hayvan kesip et getiren kavim henüz İslama yeni girmiş bulunuyorlardı. Küfürden daha yeni kurtulmuş idiler. [148]

Bu hadis, tasarruf ve efal sıhhat ve selâmet hali üzerine hamledilir. Meğer ki onun fesadına delalet eden bir delil mevcud olsun. O taktirde sıhhat ve selamete hamledilmez, inceliğini yansıtıyor.

îbn Ka'b b. Mâlik-'den, o da babasından rivayet etmiştir: "Babamların bir tepe yarığında otlamakta olan davarları bulunuyordu. Bizim o davarlardan bir koyunun ölmek üzere olduğunu gören bir cariye bir taşı kırıp keskin tarafıyla o koyunu kesiverdi. Bunun üzerine babam, onlara: "Resûlüllah (a.s.) efendimiz'den ben bunu sormadan veya birini gönderip Resûlüllah (a.s.) bunu yememizi emretmeden sakın yemeyin" diyerek tenbihte bulundu. Sonra gidip Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den sordu. O da ona o koyunu yemesini emretti." [149]

Zeyd b. Sabit (r.a.) den yapılan rivayete göre, bir kurt bir koyunu ısırdı. Bu sebeple o koyunu keskin çakmak taşıyla kestiler. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: "O koyundan yemeleri için onlara ruhsat verdi." [150]

Adiy b. Hatim (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e dedim ki: "Ya Resûlallah! Doğrusu biz avcılık yapıyoruz. Ama bıçak bulamıyoruz, sadece değneğin uzunlamasına bölünmüş kesici parçasıyla veya keskin bir taşla avı kesiyoruz?" Efendimiz şu cevabı verdi: "Kanı istediğin şeyle akıt ve Allah ismini onun üzerine an." [151]

Râfi b. Hudâc (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'a (a.s.) şöyle demiştir:

-Ya Resûlallah! Yarın düşman ile karşılaşabiliriz. Oysa yanımızda bıçak yoktur. (İhtiyaç duyar da bir av hayvanı yakalarsak onu nasıl, ne ile kesebiliriz?)

Resûlüllah (a.s.) ona şöyle buyurdu:

-Kan akıtacak şeylerle ve üzerine Allah ismi anılanı yeyiniz. Yeter ki (alet olarak kullanacağınız şey) diş ve tırnak olmasın. Ve ben size bundan haber vereceğim: Dişe gelince, o kemiktir. Tırnak ise o Habeşlilerin kesme aletidir," [152]

Şeddad b. Evs (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu adı geçen tarafından bildirilmiştir:

"Allah (c.c.) şüphesiz ki her şey üzerine ihsan (iyilik, şefkat, merhamet) yazmıştır. Artık siz öldürdüğünüz zaman öldürmeyi de güzel, uygun

biçimde yapın. Bir hayvanı kestiğiniz zaman kesmeyi güzel ve uygun yerine getirin, sizden her biri bu işi yaparken bıçağının ağzını iyice bilesin ve kestiği hayvanı (eziyet etmeden) rahat bir ölüme kavuştursun." [153]

İbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, bıçakların keskinlenmesini ve kesilecek hayvandan bunun gizlenmesini emretti ve sonra şöyle buyurdu: "Sizden biri hayvan keseceği zaman kesmekte acele davransın," [154]

Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Budayl b. Verka1 el-Huzâi'yî» siyahı bozluğuna galip renkte olan bir erkek deve üzerinde Mina'daki tepelerin arasında duyuruda bulunmak üzere gönderdi. O da şöyle buyuruda bulundu: Haberiniz olsun ki, şer'i kesmek, boğazda ve göğsün boyunla birleştiği yerde gerçekleşir. Canın çabuk çıkmasında acele etmeyin. Mina günleri yeme, içme ve adamın eşiyle sevişeceği günlerdir." [155]

İbn Abbas (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlülîah (a.s.) Efendimiz şerîta-i şeytanı men'etti." [156]

Şerita-i şeytan'dan maksat, şah damarları tamamen kesilmeden, kesme işi sona ermeden derisini yüzmeye başlamaktır.

Aynı hadis Ebû Hüreyre (r.a,) den de rivayet edilmiştir.

Ebâ'l-Uşrâ'dan, o da babasından rivayet etmiştir. Babası şöyle demiştir: "Ya Resûlallah! Şer'i kesme ancak boğaz ve göğsün baş ile birleştiği kısımda olur, değil mi?" diye sordum. Efendimiz şu cevabı verdi: "Onun uyluğuna bile (bıçak) vurup (yaralasan veya yarsan) yine de sana yeter." [157]

Rafi b. Hâdic (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle dedi: "Bir sefer (yolcuhık)ta Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber bulunuyorduk. Derken kavmin develerinden bir deve kaçtı. Yanlarında (onun ardına düşüp yakalamak için) at bulunmuyordu. O sebeple bir adam ok atıp deveye isabet ettirdi ve deve olduğu yerde kaldı. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Şüphesiz bu hayvanların da vahşi (yabani) hayvanlar gibi yabani ve garip halleri vardır." [158]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefilere göre, hayvanı kesme fiili, şah damarları ile nefes ve yemek borusunun kesilmesiyle gerçekleşir. Buna şer'i kesme denilir.

Müslümanın ve bir de kitap ehli olan yahudi ve hıristiyanların -bunlar ister zimmi, ister harbi olsunlar- kestiği hayvan helâl olur ve yenilir. Kur'an'da bu hüküm şöyle beyan edilmektedir: "Yetişerek şadtma uygun kestiğiniz müstesna..." [159]. Bu âyetle müslümanlara hitap edilmekte ve bir yerden yuvarlanıp ölmek üzere bulunan bir hayvana diri yetişildiği taktirde kesilmesiyle helâl olacağı, aksi halde'"o vaziyette ölecek olursa haram olacağı bildirilmektedir.

Böylece müslümarf kişinin kestiği hayvanın helâl olacağı hükmü ortaya çıkmış bulunuyor.

Kitap ehlinin kestiği hayvanın müslümanlara helâl olduğu ise şu âyetle açıklanmaktadır: "Bugün size temiz-yararlı şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilen (yahudi ve hıristiyan) ların taamı (kestiği hayvanların eti) size helâldir. Sizin de taam (kestiğiniz hayvan eti) onlara helâldir..." [160]

Ayette geçen "taam" kelimesini yenilmesi helâl olan hayvanların kitap ehli tarafından kesildiği taktirde helâl olacağı şeklinde yorumladık. Zira bunu sadece yiyecek maddesi olarak tercüme edersek muradı ilahi ortaya çıkmamış olur. Çünkü yalnız kitap ehlinin yiyecek ve gıda maddeleri helâl değil, kâfirlerin de yiyecek ve gıda maddeleri müsiümanlara helâldir. Yeter ki o maddeler şeriatımızca haram kılınanlardan olmasın. Bu bakımdan âyetteki "taam"dan maksat, kesilen hayvan etidir. Kafirlerin kestiği hayvan eti müslümanlara helâl değildir, murdardır.

Kesme işini becerebilen her müslümanın kestiği helâl olur, yenilir. Kadın, temyiz çağına girmiş çocuk bu cümledendir. Kesme işini bilmiyen ve beceremeyen kimsenin kesmesi uygun olmaz. Kestiği taktirde şüpheli durum ortaya çıkar.

Dilsiz bile olsa müslümanın kestiği yenilir. Zira dilsiz besmele çekme hususunda mazur sayılır. Bunun gibi sünnetsiz kimsenin de kestiği caizdir, yenilir. [161]

Kimlerin Kestiği Hayvan Haram Olur, Yenilmez?

a) Putperestlerin,

b) Mecusi, ateşe ve yıldızlara tapanların,

c) Murtedlerin, yani dinden çıkanların,

d) Besmele'yi kasden bile bile terkedenlerin... [162]

Yahudi kendi dinini bırakıp-hıristiyan olursa veya hıristiyan kimse kendi dinini bırakıp yahudi olursa yine de kestikleri hayvan helâl kabul edilir ve müslümanlar o hayvanın etinden yiyebilirler. Yeter ki kestikleri hayvan İslâm şeriatinde eti yenilen hayvanlardan olsun.

Besmele'yi kasden terkedenin kestiği yenilmez. Hanefiler bu meselede şu âyetle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır: "Üzerine Allah'ın adı anılmamış olanlardan yemeyin. Çünkü bu (başkası adına ve bir de putlar için, onlar adına kesmek) şüphesiz ki, ilâhi yoldan çıkmaktır..." [163]

Hayvan keserken "Bismillahi Allahu Ekber" demek müstehabdır. Sadece "Allah adını anmak" şartsa da, Bismillahla birlikte Allahu Ekber demek istihbab kapsamına girer.

Besmele unutularak terkedilirse, yine de kesilen hayvan helâl olur. Zira' ümmetten hata ve nisyandan dolayı ortaya çıkan günah ve benzeri şeyler kaldırılmıştır.

Allah ismine başka birinin ismini atıf yaparak eklemek caiz değildir.

Hayvan kesmeden önce, yani besmele getirmeden önce "Allah'ım bunu falandan kabul buyur" demek mekruh değildir. Ama besmeleden sonra veya tanı keserken söylemekte kerahat söz konusudur.

Besmele çekip bir hayvanı kesmek üzere iken, onu bırakıp yanındaki başka bir hayvanı besmele çekmeksizin, yani birinci besmeleyle yetinerek keserse, haram olur, yenilmez: Zira birinci besmele ilk hayvan üzerine

söylenmişti. İkinci hayvan üzerine yeniden besmele getirmek gerekirdi. Bunu yapmadığı için ikinci hayvanı besmelesiz kesmiş oldu.

Ama av hayvanına atılan ok veya başka bir alet, görülüp atılan hayvana değil de başka birine isabet ederse, yine de vurulan hayvan yenilir. Zira burada besmele hayvan üzerine değil, ok veya benzeri silah üzerine söylenmiştir.

Av üzerine besmele çekilip salıverilen köpek de böyle. Gönderilen av üzerine değil, başka bir hayvan üzerine atılıp yakalarsa, yine de yenilir. Zira besmele köpek üzerine çekilmiş bulunuyor. [164]

Hayvanları Kesme Şekli ve Keyfiyeti :

Deve genellikle ayakta göğsüyle boynunun bitiştiği kısımdan kesilir. Sığır, koyun, keçi ve diğer eti yenilen hayvanlar ise boyunla başın birleştiği kısımdan kesilir. Böyle yapmak sünnettir. Aksine bir uygulama sünnete aykırı olur, ancak kesilen hayvan yine de yenilir. Sadece kerahet işlenmiş olunur.

Kesme işinde iki şah damarıyla nefes ve yemek borusu kesilir. Bunlardan üç tanesinin kesilmesiyle de şer'i kesme meydana gelmiş olur.

Evcil olan deve, sığır, koyun ve keçiden biri yabanileşip evi terkeder ve yakalanması zorluk arzederse, o taktirde av hayvanı hükmüne girer ve ok veya ateşli normal denilecek bir silahla vurulur. Diri olarak yetişildiği taktirde şer'i usule göre kesilir. Yetişilmeyip aldığı ok veya kurşun yarasından ölürse bir sakınca yoktur; eti helâl olur ve yenilir.

Bunun gibi evcil hayvanlardan biri derin bir kuyuya veya ulaşılması çok zor bir çukura düşer ve ölmek üzere olursa, hemen harekete geçip ok veya ateşli silahla vurularak öldürülür ve o taktirde eti helâl olur. Ancak ok veya silahı atarken besmele çekilir. [165]

b) Şafiîlere göre, eti yenilen hayvanın kesilme işi ya boyunla başının birleştiği kısımdan veyahut göğüsle boynun birleştiği kısımdan kesilmekle

gerçekleşir.

Bu iki yerde kesmeye gücii veya becerisi yetmezse, boyun kısmının herhangi bir yerinden kesebilir.

Eti yenilen hayvanı kesecek olan kimsede aranılan şart, nikahının helâlliğidir. Bu da ancak müslüman, yahudi ve hıristiyanlar arasında söz konusudur. O halde müslüman ile kitap ehli sayılan yahudi ve Hıristiyanların kestiği hayvan helâldir yenilir. Bu üçünün dışında kalıp semavi bir dine mensup olmayanların kestikleri haramdır, yenilmez.

Hayvan kesme işinde bir putperest veya ateşperest Müslüman kişiyle birlikte hareket edip hayvanı keserlerse, o hayvan haram olur yenilmez. Avcılıkta da hüküm böyledir.

Temyiz çağına girmiş veya o çağa girmiş çocuk kadar becerikli olan çocuğun, sarhoşun ve akli dengesi bozuk olup kesmesini becerebilen delinin kestiği helaldir. İki gözünden arızalının kestiği mekruh olur. Bununla beraber yenilebilir.

Deveyi göğsüyle boynunun birleştiği yerden, sığır, koyun ve keçiyi de boyunla başın birleştiği yerden kesmek sünnettir.

Kesme işinde sadece hayvanın nefes borusuyla yemek borusunu kesmek yeterlidir. Şah damarlarını kesmek ise müstehabdır.

Bıçağı iyice bileyip keskinleştirmek ve hayvanı kıbleye müteveccihen yere yatırıp besmele çekmek ve Peygamberimize (a.s.) salat-ü selâm vermek sünnettir.

Diş ve tırnakla kesmek ve diğer kemiklerle kesme işini yerine getirmek caiz değildir. Bundan başka kesici herhangi bir aletle, bir cisimle kesmekte bir sakınca yoktur. [166]

Hayvan Kesme Konusunda Hanefîlerle Şafîilerin İstidlal, İctihad ve İhticacları Açısından Bazı Farklar Vardır:

a) Hanelilere göre, şer'i kesme işi, hayvanın iki şah damarıyla, iki borusunun veya en azından bunlardan üçünün kesilmesiyle gerçekleşir. Safilere göre, sadece iki borunun kesilmesi yeterlidir. Şah damarlarını kesmek sünnet veya müstehabdır.

b) Hanefilere göre, Besmele çekmek şarttır. Şâfiilere göre sünnettir.

c) HanbeKlere göre, hayvanı kesme işi beş şey ile gerçekleşir:

1- Onu kesecek kişi,

2- Kesme işi için kesici bir alet,

3- Kesme işini sağlamak için hayvanın boyun kısmındaki kısmı belirlemek,

4- Kesme işi,

5- Allah adını anma...

Hayvanı kesecek kişide iki şart aranır; Müslüman veyahut kitap ehli olması ve bir de akli dengesinin yerinde bulunması... Yani kesme işini bilip becerecek kadar akli dengesinin yerinde olması söz konusudur.

Temyiz çağma girmemiş çocuğun, delinin ve bir sarhoşun kestiği sahih değildir.

Kesme işinde kullanılacak aletin kesici ve delici olması ve diş, tırnak olmaması şarttır. Diş (kemik) ve tırnak dışında kalan herhangi kesici bir cisimle boğazlamak sahihtir.

Hayvanın boyun kısmının neresinden kesmek gerekir? Sığır, koyun ve keçi gibi hayvanların boyunla başlarının bitiştiği kısımdan, devenin ise göğüsle boynun bitiştiği kısımdan kesme işi yerine getirilir. Başka bir yerden kesmek sahih olmaz.

Allah adım anmak ise şarttır. Ya kasden veya yanılarak: besmeleyi terkedenin kestiği yenilmez. Mezhebin zahiri kavli budur.

Hayvanı keserken nefes ve yemek borusuyla birlikte şah damarlarından birinin kesilmesi şarttır. İmam Malik'in de görüş ve içtihadı bu anlamdadır. [167]

Kadının şartlarına uygun biçimde kestiği hayvan mubahtır yenilir. Buna muhalefet eden olmamıştır.

Hanbelilerle Hanefi'ler çoğu bölümde birleşmektedirler. Böylece az farkla bütün müctehidler hayvan kesme konusunda belli esaslara bağlı kalmışlardır. Aralarında besmele ve bir de kesme işinde iki boru ile iki şah damarın kesilme konusu ihtilaflıdır. Bu da âyet ve hadislerdeki esneklikten ve değişik rivayetlerden kaynaklanmaktadır. [168]

Tahliller ve Rivayetler

523 no'lu Hz. Alî hadisi sahihtir. Allah'tan başkası adına hayvan kesmenin büyük günah olduğuna, İlahi laneti gerektirdiğine delalet etmektedir. Mesela put için, haç için, Musa veya Isa peygamber için, yani bunların adına hayvan kesmek haramdır. Çünkü kurban ancak Allah için Allah adıyla kesilir. Başkası için başkası adına kestiği kurbanla o kimseye veya eşyaya ta'zim kastedilirse, bu kurban keseni küfre düşürür. Nitekim imam Şafii ve o ekolde yer alan ilim adamları bu görüştedirler. Belirtilen niyet ve kasıtla kurban kesen kimse müslüman ise murted olur.

Bu manayla yatırlara hayvan götürüp kesmek haramdır, büyük günahtır. Sırf o yatıra ta'zim ve dileğinin kabulü için o yatırdan meded bekleyerek bu fiili işlerse ilim adamlarından önemli bir gruba göre kişi murted olur.

Sultân, hükümdar ve yüksek seviyedeki devlet adamlarını karşılamada kesilen hayvan hususu ihtilaflıdır: Buhara fakihleri bunun haram olduğuna fetva vermişlerdir, imam Rafii. ise, bu o zatın gelmesinden duyulan sevinci yansıtır, haram değildir. Doğan çocuğun yedinci veya yirmi birinci gününde kesilen akika da böyle bir sevince yönelik bulunuyor, demiştir. [169]

İmam Râfîi bu hususta kıyasa baş vurmuşa benziyor. Ona itiraz edenler ise şöyle görüşlerini belirtmişlerdir: "Akika hakkında sünnet varid olmuştur. Allah'ın bir aileye lütfettiği bir çocuğun sağlıklı salih yetişmesi ve ailenin sevincini ifade-etmesi için Allah adına, O'nun için kesilen bir kurbandır. Sultan veya hükümdarı karşılarken hayvan kesmeyi buna kıyas etmek hatalıdır. Zira ikisi arasındaki menat (illet) farklıdır."

Ana babasına lanet eden veya onların lanetle anılmasına sebep olan kimseyi de Cenab-ı Hak lânetlemiştir. Zira vefat eden ana-baba geriye bıraktığı çocuklarının dua ve istiğfarlarına, hayır ve hasenatlarına muhtaçtırlar. Aynı zamanda onların iyi-yararlı amellerinden dolayı sevinirler; kötü amellerinden dolayı üzülürler. Hayatta olan ana-babalar ise evladının ilgi ve saygısını, hizmet ve yardımına muhtaçtırlar veya bunu beklerler. Evladın aksine bir tutum ve davranışı nefred ve bedduaya sebep olur da böyle bir evladın kötü ahlaklarından dolayı halk onların ana-b ab alarmı kınarlarsa, bu ilahi gazap ve lanetin inmesine sebep olur.

Arazi, arsa bağ ve bahçenin belirlenmiş sınır ve işaretlerini değiştirmek suretiyle başkasının toprağına tecavüz etmek çok çirkin bir davranış olmakla birlikte kul hakkına el uzatıp gasbetme olduğu için de haram, affedilmesi söz konusu olmayan günahlardan biridir. Şehidlik mertebesi bile bu günahın affedilmesine yetmemektedir. Ödenmediği sürece kişi büyük bir vebal altında kalır ve o bu veballa âhirete göçer.

Böylece Hz. Ali hadisi üç önemli hüküm ifade etmekte olup Allah ve kul haklarının korunmasını yansıtmaktadır.

523 no'lu Hz. Aişe (r.a.) hadisi de sahih olup istidlale salih görülmüştür. İslâm'a yeni girip küfürden kopmaları yakın bir geçmişe dayanan arap kavimlerinden biri hayvan kesip pazara et sürerdi. Medine'nin içinde ve civarında oturan bazı kavimler de bu etlerden satın alıp yerlerdi. Ancak bunlardan bir kavim şüphelenerek durumu Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den sorma ihtiyacını duyuyor. Efendimiz de onlara hadiste belirtildiği gibi, o etlerin üzerine siz Allah adini anın ve öylece yeyin buyuruyor. İlim adamları bu hadis üzerinde durarak, sünnet farz yerine kaim olmaz kaidesinden hareketle hayvan keserken besmele getirmenin sünnet olduğuna kail olmuşlardır. Zira eğer hayvan keserken Allah adını anmak, yani besmele çekmek farz olsaydı, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz soranlara, siz besmele çekin demez, bilâkis o etten yemeyin derdi.

İlim adamlarının çoğu bu görüş ve yoruma katılmamıştır. Çünkü eti getirip satanlar îslâmı din olarak kabul etmiş kimselerdi. Onların besmele çekmeden hayvan kestikleri ise şüphe ve zanna dayanıyordu, islâm'da bu konularda zan ve şüpheyle amel edilmeyeceği ise bilinmektedir.

Resûlüllahm (a.s.) onlara "siz Allah adım anıp yeyin" buyurması, onları rahatlamaya, şüphelerini gidermeye ve bir de bir müslümanın unutarak terkettiği besmelenin eti haram kılmayacağına yönelik bulunuyor. Allah daha iyisini bilir...

524 no'lu îbn Ka'b hadisi de sahih olup istidlale sâlihtir. Hadis daha çok şu üç hükmü ifade etmektedir:

1- Ölmek üzere olan bir davan ölmeden önce kesmek caiz olup bu durumda eti helâl olur. Yeter ki, hayvanda zuhur eden bu hastalık insan sağlığını bozacak anlamda olmasın. Aksi halde kesilen helal olmakla beraber koruyucu hekimlik açısından yenilmemesi uygun olur.

2- Bir cariyenin o koyunu kestiği, kadınların kestiği hayvanın etinin yenileceğine ve onların da bu işe ehil olduklarına delildir. Nitekim müctehid imamların hepsi kadının kestiği hayvan yenilir diye görüşlerini belirtişlerdir.

3- Bıçak bulunmadığı taktirde hayvanı kemik ve tırnak dışında herhangi keskin, kesici bir cisimle kesmenin caiz olduğu anlaşılıyor. Zira sözü edilen cariye o koyunu kırıp keskin olan bir parça taş ile kesmiş ve Resûlüllah (a.s.) bunu takriren uygun görmüştür.

525 no'lu Zeyd hadisinin ricali sahihtir. Ancak Hazır b. Muhacir üzerinde durulmuş ve bu zatın meçhul olduğu söylenmişse de hadis âlimlerinin bir kısmı onun makbul bir râvi olduğunu belirtmiştir. [170]

Bu manada bir hadisi imam Ahmed, Hafız Bezzar tahric etmiş, Taberani el-Evsat'da buna yer vermiştir. Bunların hepsi İbn Ömer (r.a.) den isnad-i sahih ile tahric etmişlerdir.

Hadis iki önemli hüküm ifade etmektedir. Birincisi, kurdun yaralayıp da öldürmediği bir hayvanın murdar olmadığıdır. İkincisi ise, böyle bir hayvana henüz ölmeden yetişen kimsenin onu şer'i şekilde boğazlamasının gereğini belirtmektedir. Bu ve benzeri bir hayvanı bıçak olmadığı taktirde, tırnak ve kemik dışında herhangi kesici bir cisimle kesmenin caiz olduğu da ortaya çıkmaktadır. Nitekim kurdun saldırısına uğrayıp yaralanan koyun henüz ölmeden onu çakmak taşıyla kesmişler ve Resûlüllah (a.s.) onun yenilmesine ruhsat vermiştir.

526 no'lu Adiy hadisi de sahih olup istidlale sâlihtir. Bu hadisi ayni zamanda Hâkim ve îbn Hibban tahric etmişlerdir. Bu hadis de kesici bir cisimle hayvan kesmenin, mesela keskin bir değnek parçası veya taşla bu işi yerine getirmenin caiz olduğuna delalet etmektedir. Diğer yandan önemli bir hüküm de ortaya koymaktadır. O da, derince bir kuyu veya çukura düşen veya bir yardan düşüp ağır yaralanan ve yetişip şer'i şekilde kesme imkanı veya zamanı olmayan bir hayvanı yaralayıcı bir silahla vurup kanını akıtmakla onun helâl olacağıdır. Nitekim müctehidlerin de ictihad ve görüşleri bu sonuca yönelik bulunuyor.

527 no'lu Râfi" hadisi sahih olup istidlal ve ihticaca sâlihtir. Hadis fıklıi anlamda dört hüküm ihtiva etmektedir:

1- Hayvan kesmek için bıçak bulunmadığı taktirde kesici bir cisimle bu yerine getirilebilir.

2- Hayvan keserker Allah adını anmakla o hayvanın eti helâl olur. 3-Dişle kesim yapılmaz. 4-Tırnakîa da kesim yapılmaz.

Meselâ yakaladığı veya yaraladığı bir kuşu tırnaklarıyla veya dişiyle tutup başını koparırsa, o kuşun eti haram olur yenilmez.

528 no'lu Şeddad hadisi de sahihtir. Bu da bir hayvanı kesmek istediğimiz zaman nasıl davranacağımızı belirtmektedir. Yumuşak, şefkatli ve merhametli davranıp hayvanı hırpalamadan, ürkütmeden yere yatırma ve iyice keskin bir bıçakla Önce şah damarını ve nefes borusuyla yemek borusunu kesmek ve bir süre kanının iyice akıp boşalmasını beklemek, sonra da hayvanın başını kesip almakla sünnete uygun kesim işini gerçekleştirmiş oluruz. Unutmayalım ki, bu hayvanları bizim elimize teslim eden Cenab-ı Hak, yarın bizleri de daha kudretli ellere teslim edecektir.

529 no'lu İbn Ömer hadisi de bu sünneti yansıtmakta ve yukarıdaki hadisi kuvvetlendirmektedir. Fazla olarak da hayvanların birini   keserken diğerine   göstermemeğe   çalışmak   ve   bıçağı göstermemeğe itina etmek tavsiye edilmektedir.

530 no'lu Ebû Hüreyre (r.a.) hadisiyle hayvanların başını kesme işinin biri boyunla başın birleştiği, diğeri göğüsle boynun birleştiği kısımdan olmak üzere iki yerden gerçekleştirilmesi emir ve tavsiye edilmektedir. Bu, daha

çok bu iki kısımdan kesme işini yerine getirmenin sünnet olduğuna yöneliktir. O bakımdan başın gövdeden ayrılması için bu iki kısmın arasındaki bölümden de kesmenin caiz olduğu belirtilmiştir.

Hayvanı keserken henüz kanı boşalmadan ve ayak hareketleri kesilmeden derisini soymaya kalkışmak veya kol ve bacaklarını kesmek sünnete aykırıdır.

Mina günlerinde birinci cemreye taşı atılıp kurban kesildikten ve traş olunduktan sonra artık haccın, biri müstesna olmak üzere mahzurları ortadan kalkar. O müstesna olan şey ise, cinsel temastır. Birinci gün Mekke'ye inip ziyaret tavafı yapıldıktan sonra bu sakınca da kalkar ve böylece Mina günleri yeme, içme ve sevişme günleri olur, bütün bunlar meşru sınırlar içinde yapılır.

531 no'lu îbn Abbas ve Ebû Hüreyre hadisi hakkında el-Münziri şöyle demiştir: "İsnadında Amr b. Abdillah es-San'âni bulunuyor. Bu zat hakkında bir çok kimseler birtakım tesbitlerde bulunmuşlardır. Yahya b. Mâin "o kavi değildir" derken hadis imamlarından bir kısmı onun ceyyidü'l-hadis olduğunu söylemişlerdir. [171]

Hadis daha çok hayvanın şah damarları kesilip iyice kanı akıtılmadan sadece nefes ve yemek borusunu kesmekle yetinip o vaziyette derisi .yüzülmeye başlanan hayvana eziyet edileceğini yansıtmakta ve bunun mekruh olduğuna işaret etmektedir.

532 dipnotlu Ebû'1-Uşrâ' hadisini her ne kadar beşler rivayet etmişse de el-Hattabi, hadis alimlerinin bu rivayetin zayıf olduğunu söylediklerini belirtmiş ve Tirmizi de bunun garip olduğuna ve sadece Hammad b. Seleme tarikiyle bilindiğine dikkat çekmiştir. Yine el-Hattabi'ye göre bunun rivayetlerinden meçhuller bulunuyor.

Hafız İbn Hacer et-Telhıs'de, Ebû'l-Uşrâ'ırî1 durumu pek bilinmemektedir demiştir. [172]

Bu sebeblerle müctehidlerin çoğu bu hadisle istidlal etmemiştir. Bununla beraber hadisteki anlatım şekliyle, hemen ulaşılması mümkin olmayan bir çukur veya benzeri yere düşüp ölmek üzere bulunan bir hayvana kesici sivri bir alet atıp öldürmekle etinin helâl olacağına işaret edilmektedir. Hadisi başka türlü yorumlamak mümkün değildir.

533 no'lu Râfî1 hadisi sahihtir. Önemli bir hüküm taşımakta olup tereddütleri gidermektedir. Şöyle ki, evcil hayvanlardan biri sahibini terkedip kaçar ve zapdedilmesi hayli müşkilat doğurur da bir bakıma yabanileşirse, artık onu yakalamakta zorluk söz konusu olduğuna göre av hayvanları kapsamına girer ve yaralayıcı sivri bir aletle vurularak şer'i kesme işi gerçekleştirilir. [173]

Çıkarılan Hükümler

1-Hanefilere göre şer'i kesme işi, nefes ve yemek borusuyla birlikte ya iki şah damarın veya bir şah damarın kesilmesiyle gerçekleşir.

2- Şafılere göre, sadece yemek ve nefes borusunun kesilmesiyle de gerçekleşir,

3- Kesme işini ancak bir müslüman veya Kitap ehlmden olan bir kişi yaparsa hayvan helâl olur,

4-Bunlarm dışında dinsizlerin, putperest, ve ateşperestlerin, murteddin ve benzeri inançsız kişilerin kestiği hayvan haram olur yenilmez,

5- Böylace yahudi ve hınstiyânlarm kestiği hayvan bize, bizim de kestiğimiz onlara helâl kılınmıştır,

6- Kadın ve temyiz çağına giren çocuğun kestiği hayvan da helâldir, yenilir.

7- Hanefilere göre sarhoşun da kestiği yenilir. Yeter ki şer'i şekilde kesmiş olsun. Diğer mezheplere göre, sarhoşun kestiği yenilmez.

8- Kesme işini bilmeyen, beceremeyen kimsenin kesmesi doğru değildir. Aksi halde kesilen hayvan eti kerahat kapsamına girebilir.

9- Dilsiz bile olsa müslümanm kestiği hayvan helâldir, yenilir.

10- Besmeleyi kasden veya yanılarak terkedenin kestiği hayvan hanefilere göre haram olur yenilmez. Şafii ve ona bağlı olan fakihlere göre, yenilir. Zira besmele müslümanla beraberdir.

11- Hırıstiyan olan yahudinin, yahudi olan hırıstiyanm kestiği hayvan yenilir.

12- Hayvan keserken Allah ismine başka birinin ismini atfederek iki ismi anarak kesme işini yerine getirirse, o hayvanın eti yenilmez. Zira hayvan ancak Allah adı anılarak kesilir ve onunla helâl olur.

13- Av hayvanına atılan okun veya gönderilen eğitilmiş köpeğin üzerine Besmele çekmek şarttır, görülen bir av üzerine bu vaziyette atılan ok veya salıverilen köpek başka bir hayvana isabet eder ve köpek de başka bir hayvanı yakalarsa eti helâl sayılır ve yenilebilir. Zira besmele ok ve köpek üzerine çekilmiştir... Av üzerine değil.

14- Deve genellikle göğsün boynun bitiştiği kısımdan, diğeri ise boyunun başla bitiştiği kısımdan kesilir ve bu sünnettir.

15- Evcil olan hayvanlardan biri kaçıp yabanileşirse, av hayvanı kapsamına girer ve avlanır.

16- Vurulan av hayvanına diri olduğu halde kişi yetişirse, artık onu şer'i şekilde kesmesi gerekir. Aksi halde o vaziyette ölürse haram olur. Ama adam yetişinceye kadar hayvan ölür veya yetişip bıçağı çekinceye kadar yaşama şansı olmazsa, o taktirde eti helaldir yenilir.

17- Hayvan kesme işinde bir dinsiz veya putperest müslümanla birlikte hareket ederse, artık o hayvanın eti haram olur.

18- Av konusu da böyle.

19- Bıçağı iyice bileyip keskin duruma getirmek sünnettir. Kör bıçakla kesmek mekruhtur..

20- Birkaç hayvan sırayla kesilecekse, kesilen hayvanı diğerlerinin göremiyeceği bir yerde kesmek müstehabdır.

21- Hayvan iyice ölmeden derisini yüzmeye başlamak veyahud kol. ve bacağını kesmek mekruhtur.

22- Yakalanan, avlanan bir kuşun başını dişle ve tırnakla koparmak haramdır.

23- Kemik ve tırnak dışında kesici bir cisimle hayvan kesmek caizdir.

24- Hayvanı kıbleye müteveccihen kesmek müstehabdır.

25- Hayvanı incitmeden şefkatle yere yatırmak ve keskin bir bıçakla kesmek sünnettir. Aksine bir davranış mekruhtur.

26- Müslüman veyahut yahudi ve hrıstiyanm kestiği hayvan yenilir ve onların nasıl kestiğini araştırmaya gerek yoktur.

27- Yahudi veya Hrıstiyanın hayvanı keserken Musa veya Isa peygamberin adını andığı duyulur veya bir kaç müslüman şehadet ederse, o hayvanın eti haram olur yenilmez.

28- Hıristiyanlarm bir dizi halinde elektirikli bir aletle İhvanları baş aşağı asılı vaziyette bir defada kesmesi tam şer'i biçimde bir kesme olmamakla beraber hayvanı haram kılmaz. Çünkü bu durumda hayvanın başı kesilmiş va kanı akıtılmıştır.

29- Hıristiyanlarm önce uyuşturup sonra kesmesi de böyle. Uyuşturulan bir hayvan ölmemiştir, diri sayılır ve o bakımdan kesilme işiyle eti helâl olur.

30- Kur'an'ı Kerim'de kitap ehlinin kestiği bize, bizim de kestiğimiz onlara helaldir buyurulmaktadır. Yeter ki, kesilen hayvan eti haram olan türden olmasın. [174]

Ceninin Kesilmesi Anasının Kesilmesiyle Gerçekleşir

Gebe hayvanı, şartlar ve imkanlar elverdiği taktirde kesmemek daha uygun olur. Ancak dinimiz, ihtiyaç duyulduğu taktirde gebe hayvanın da kesilmesine cevaz vermiş bulunuyor. Bu durumda hayvanın karnında taşıdığı ceninden yararlanma imkanı var mıdır, yok mudur sorusu ortaya çıkıyor. Aynı zamanda ceninin şekillenme, tüylenme durumu ile; tüylenmemiş durumu söz konusu oluyor. [175]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebû Sûid (ha.,) dert yapılan rivayette Peygamber (a.s.) Efendimiz cenin hakkında şöyle buyurmuştur: "Ceninin kesilmesi anasının kesilmesiyledir." [176]

Diğef bir rivayette ise, Ebû Sâid şöyle bilgi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimize şöyle dedik: Ya Resûlallah! Karnında yavru varken deveyi nahrediyor (göğsün boyunla bitiştiği yerden kesiyor) ve sığır, koyun keçi kesiyoruz. Karnından çıkan cenini atalım mı, yoksa yiyelim mi? lfEfendimiz bize şöyle buyurdu: "Arzu ederseniz yiyebilirsiniz. Çünkü ceninin kesilmesi anasının kesilmesiyle gerçekleşir." [177]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) İmam Ebû Hanefiye göre, doğmak üzere bulunan veya doğum günleri yaklaşan inek, koyun ve keçiyi kesmek mekruhtur. Zira bu durumda karnında taşıdığı yavru zayi' olur, istifade edilmez. Zira bu imama göre, anasının kesilmesiyle karnındaki yavru kesilmiş olmuyor. O bakımdan hayvan kesilince karnından çıkan yavrunun hilkati tamamlanmış ve diri olarak bulunuyorsa, o taktirde şer'i şekilde kesilir ve eti helâl olur.

İmam Ebû Yusuf ile Ebû Muhammed'e göre, ister tüylensin, ister tüylenmemiş olsun hilkati tamamlanmışsa, anası kesildikten sonra ölü bir vaziyette bile olsa eti yenilir. Anasının kesilmesiyle o da kesilmiş sayılır. Aynı zamanda kesilen anasının karnı yarılıp yavru çıkarıldığında diri bulunur, ancak kesmeye vakit kalmadan ölürse yine de yenilmesi caiz olur. [178]

Böylece bu konuda İmam Ebû Hanife, İmam Züfer ve İmam Hasan b. Ziyad hadisle istidlal etmeyip çıkan yavrunun da kendi başına bir canlı olduğunu ve diri doğduğu halde kesilmesinin gereğini belirtmişlerdir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed ilgili hadislerle istidlal edip ictihadda bulunmuşlardır. [179]

O halde burada imameynin görüşüyle amel etmek daha uygundur. Zira diğer mezheb imamları da aynı görüştedirler.

b) Hanbelilere göre de ceninin kesilmesi, anasının kesilmesiyle gerçekleşmiş olur. Öyle ki, hayvan kesildikten sonra karnındaki yavru ölmüş olarak dışarı çıkar veya anasının karnında ölmüş olarak bulunur veyahut dışarı çıktıktan sonra kesilmiş bir hayvanın hareketine benzer bir hareket gösterirse o helâl kabul edilir ve yenilir. Ashabdan Ömer (r.a.) ve Ali (r.a.) da aynı görüştedirler. Said b. Müseyyeb, İmam Nahai ve İmam Şafii'nin kavli budur. Yani bunlar da aynı görüştedirler.

c) Ibn Ömer'e göre, ceninin kesilmesi anasının kesilmesiyle gerçekleşmiş olur. Yeter ki tüylenmiş olsun İmam Mâlik de aynı görüştedir... Tabiin'den Tavus, Mücahid, Zühri ve el-Hasan'm da kavli budur.

Hadislerin açık delaletinden, ceninin kıllanmış veya tüylenmiş olmasının şart olduğu anlaşılmamaktadır. Anasının aldığı gıda ile hayatını sürdüren ceninin kesilmesi, anasının kesilmesiyle sağlanmış olur. İster tüylenmiş olsun, isterse olmasın. Yeter ki hilkati tamamlanmış bulunsun. Sahih olan da budur.

îbn Ömer ile Ebû Abdillah, cenin ölü olarak çıktığında onun kanını dışarı akıtmak için .kesmek daha uygun olur demişlerdir.

Tabii hayvan kesilip karnı açıldığında yavru canlı olarak bulunuyorsa, o taktirde şer'i şekilde kesilmesi gerekir. [180]

Tahliller ve Rivayetler

546 no'lu Ebû Sâid hadisini aynı zamanda Dârekutni tahric etmiş ve îbn Hibban sahihlemiştir. Abdulhak ise bunu zayıf saymıştır. Abdulhak'a göre, Ebû Said'in hiç bir isnadıyle ihticac olunmaz. Çünkü bir kısmında meçhul kişiler bulunuyor. Ancak birçok tariki bulunduğundan buna hasen diyebiliriz. Mesela Ahmed b. Hanbel'in tahric ettiği tarikte zayıf bir ravi bulunmamaktadır. Hâkim'in ise tahric ettiği tarikte Atiyye bulunuyor ki bu zat biraz leyyin bulunuyor, fazla dikkatli değildir.

Yukarıdaki hadisi İbn Hıbban'la birlikte ibn Dakik el-Iyd de sahihlemiştir. Tinnizi ise bu rivayeti hasenlemiştir.

Bu babda ayrıca Ali, İbn Mes'ud, Ebû Eyyub, Berâ', İbn Ömer^ îbn Abbas ve Kâb b. Mâlik'den (r.a.) rivayetler bulunuyor. [181]

Ancak sözü edilen sahabiden yapılan rivayetlerin tahlilinde sonuçlar ortaya çıkmış bulunuyor:

Hz. Ali (r.a.) den yapılan rivayetin isnadında el-Hars el-A'ver bulunuyor ki bu zat zayıftır. Bunun gibi Musa b. Umeyr el-Kûfî de bulunuyor ve bu zat da zayıflar arasında bulunuyor. Ebû Hatim onun yalancı olduğuna dikkat çekmiştir. [182]

İbn Mes'ud hadisini Dârekutni tahric etmiştir ki ricalinin hepsi sikadır. Yalnız Ahmed b. Haccac müstesna. Zira bu zat zayıf olarak tesbit edilmiştir. [183]

Ebû Eyyub hadisini ise, Hâkim tahric etmiş bulunuyor. İsnadında Muhammed b. Abdirahman b. Ebi Leylâ bulunuyor ki bu zat zayıftır. [184]

Berâ1 hadisini Beyhaki tahric etmiştir. îbn Ömer hadisini ise, Hâkim, Taberâni ve İbn Hibban tahric etmişlerdir. îbn Hibban bu hadisi zayıf olarak tesbit etmiştir. Zira isnadında Muhammed b. Hasen el-Vâsiti bulunuyor... Şevkani bunun zayıf olduğunu İbn Hibban'dan nakle tmiştir.

îbn Abbas hadisini Dârekutni tahric etmiştir. İsnadında Musa b. Osman el-Abedi bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Zehebi bu isim üzerinde durmuş ve İbn Adiy'nin "Musa'nın hadisi mahfuz değildir" dediğini nakletmştir. Ebû Hatim ise bunun metruk olduğunu belirtmiştir. [185]

Kâb b. Mâlik hadisini ise Taberani el-Kebir'de tahric etmiştir. İsnadında İsmail b. Müslim bulunuyor ki, bu zat zayıftır. [186]

Cabir hadisini Dâremi ve Ebû Dâvud tahric etmişlerdir. İsnadında Abdullah b. Ebi Zenad bulunuyor ki, bu zat da zayıftır.

İbn Ebi Leylâ tarikiyle rivayet edilen şu hadis de zayıftır: "İster tüylenmiş olsun, ister olmasın ceninin kesilmesi, anasının kesilmesiyle gerçekleşir..." [187]

Çıkarılan Hükümler

1- Doğum günleri yaklaşan bir hayvanı kesmek mekruhtur.

2- Ancak ihtiyaç hissedildiği taktirde gebe bir hayvanı kesmekte kerahet söz konusu değildir.

3- îmam Ebû Hanife'ye göre, kesilen gebe hayvanın karnındaki yavru ölü olarak çıkarsa eti yenilmez haram sayılır. Diri doğarsa usulüne göre kesilir ve eti yenilir.

4- İmameyn'e göre, hilkati tamamlamış yavrunun kesilmesi anasının kesilmesiyle gerçekleşir. Tüylenip tüylenmemesi söz konusu değildir.

5- İmameyn'e göre, diri olarak anasının karnından çıkarılan cenin usulüne göre kesilir. Ölü olarak çıkar veya çıkarılırsa, eti yine de yenilir. Zira anasıyla birlikte kesilmiş kabul edilir.

Diğer imamlara göre de hüküm böyledir.

6- Bu konuda fetva, imameynin kavline göredir.

7- Anasınm kesilmesiyle karnından çıkarılan yavru kesilmiş hayvanın hareketine benzer bir harekette bulunur ve henüz kesme fırsatı olmadan ölürse, eti helâl sayılır.

8- İbn Ömer'e (r.a.) göre, anasından ölü olarak alman yavru tüylenmişse helâl olur ve yenilir. Zira cenin anasının kesilmesiyle kesilmiş sayılır. [188]

Tahliller ve Rivayetler

557 no'lu îbn Ömer hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar ve , Taberânî tahrîc etmişlerdir. Ancak isnadında Asım b. Ömer bulunuyor f ki, bu zat zayıftır. Buharî onun metrükü'l-hadîs olduğunu belirtmiştir.

Nesâî ise onu metruk kabul etmiştir. [189]

Bu anlamda rivayet edilen dört-beş kadar hadîs daha bulunuyor. Çoğu zayıftır. Ancak hepsi aynı hükmü ifade etmesi bakımından birbirini kuvvetlendirmekte ve sahîh olan rivayetin sıhhat derecesini takviye etmektedir. O' bakımdan hadîsle istidlal etmekte bir sakınca görülmemiştir.

558 no'lu Ebû Vâkid hadîsini aynı zamanda Dâremî ve Hâkim, Abdurrahman b. Abdillah hadîsinden tahrîc etmişlerdir. Ayrıca Hâkim, Süleyman b. Bilâl hadîsinden tahrîc etmiş bulunuyor. İsnadı Ebû Saîd el-Hudrî'ye (r.a.) ulaşmakta ve merfu1 derecesinde bulunmaktadır. Merfu'dan maksat, Resûlüllah'a (a.s.) kadar ulaşan hadîstir.

İbn Ömer hadîsi ise murselen rivayet edilmiştir. Dârekutnî "bu konudaki bu iki rivayetten mursel olanı daha sahihtir" demiştir. [190]

Çıkarılan Hükümler

1. Diri hayvandan bir parça koparmak caiz değildir. Bu aynı zamanda hayvana ezâ ve cefadır.

2. İşkence yapmaksızın hayvana atılan keskin bir aletle ondan bir parça koparsa hüküm yine böyledir.

3. Hayvandan diri iken koparılan et parçası, ölmüş hayvan eti mesabesindedir ve yenilmez-.

4. Av hayvanına atılan keskin bir aletle hayvanın bir budu veya bir başka yerinden bir parçası koparsa, o parça yenilmez, geriye kalan yenilir.

5. Koyunun diri iken kuyruğundan, devenin hörcüğünden az veya çok bir parça da haramdır yenilmez. [191]

Balık, Çekirge ve Denizde Yaşayan Diğer Canlılar

Deniz suyu temiz ve temizleyici olduğu gibi, denizde yaşayan canlıların da temiz ve helâl olduğu bir ictihad konusudur. Karada olduğu gibi denizde de birçok çeşit canlı yaşamaktadır. Bunlar kendi aralarında dengeyi koruyup sağlamakta ve insandan yana yararlanma kaynağı olarak bulunmaktadır.

Karada yaşayan hayvanların hangisinin helâl, hangisinin haram olduğu birtakım genel kurallara bağlanmış ve kısmen de münferid açıklamalarda bulunulmuştur. Denizde yaşayan hayvanlara gelince münferid misaller verilmemiş, biri âyet diğeri hadis olmak üzere iki mücmel kural belirtilmiştir. Kurallar hem kapalı, hem esnek olduğundan birtakım ictihad farkları ortaya çıkmış ve farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Mezhep imamlarının ve onlara bağlı müctehid fakîhlerin bu konuda farklı ictihadlarmm ortaya çıkmasıyla genişlik ve rahatlık doğmuştur. Böylece denizde yaşayan canlılardan daha çok yararlanma imkânı doğmuş bulunuyor.

Resûlüllah (a,s.), deniz suyu ve canlıları hakkında birçok hükümlerin çıkmasına delil teşkil eden şu hadîsleriyle içtihadın işlerlik kazanmasına İmkân vermiştir: "Deniz, suyu teiniz ve temizleyicidir, ölüsü de helâldir..." [192]

Kur'ân-ı Kerîm'de deniz avıyla ilgili genel anlamda şöyle buyurulmaktadır: "Deniz avı ve onu yemek size de, gelen misafir kafilelere de halâl kılındı..." [193]

Ayette "deniz avı..." mutlak şekilde ifade edilerek balık ve balık türüne has bir anlatım kullanılmamıştır. [194]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Ebî Ev fa dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Biz, Resûlüllah'la (a.s.) beraber yedi gaza (savaş) da bulunduk ve onunla beraber çekirge yiyorduk (bu savaşlarda)..." [195]

Câbir-(r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Ağaç yapraklarını silkip düşüren bir orduyla savaştık. Başımızda emîr olarak Ebû Ubeyde (r.a.) bulunuyordu. Aşırı derecede acıktık. Derken deniz ölmüş bir büyük balığı kıyıya atıverdi ki o balığın (büyüklükte) bir benzerini görmüş değildik. Ona "Anber" deniliyordu. O balıktan tam yarım ay (15 gün kadar) yedik. Ebû Ubeyde onun kemiklerinden bir kemik alıp (elinde) tuttu. Süvari onun altından geçebiliyordu. Sonra dönüp Medine'ye geldiğimizde bu balık olayını Resûlüllah'a (a.s.) anlattık. Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu: "Azîz ve Celîl olan Allah'ın size çıkarmış olduğu rızıktan yeyiniz. Yanınızda ondan kalan bir şey varsa bize yediriniz." Bunun üzerine bazı kişiler o balıktan kalan az bir şeyi getirip Resûlüllah'a (a.s.) verdiler. O da onu yedi." [196]

Abdurrahman b. Zeyd h. Eşlem'den, o da babasından, babası da İbn Ömer'den rivayet etmiştir. Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Bize iki ölü ve iki de kan helâl kılınmıştır. İki ölü: Balık ve çekirgedir. İki kan ise, karaciğer ve dalaktır." [197]

Peygamberimizin (a.s.) eshabından Ebû Şurayh (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Şüphesiz Allah (c.c.) denizde olan (canlı) lan Ademoğlu için kesmiş (kesilmiş hükmünde kılmış)tır." [198]

"Size deniz avı helâl kılınmıştır. Deniz taamı da hem size, hem de gelen misafir kafilelere de helâldir" mealindeki Mâide Sûresi 96. âyet hakkında, yani bunun tefsirinde Hz. Ömer (r.a.) şöyle demiştir: "Deniz avı, onda avlananlardır. Deniz taamı, onun (kıyıya) attığı (ölmüş balıklar ve canlılar) dır."

Bu konuda İbn Abbas (r.a.) şöyle yorumda bulunmuştur: "Deniz taamı, ondaki ölmüş canlılardır. Ancak şenin tiksinip hoşlanmadığın müstesna..."

İbn Abbas devamla diyor ki: "Deniz avından ye, ister o yahudînin avladığı olsun, isterse nasrânî veya mecusînin avladığı olsun fark etmez." [199]

el-Hasan ise, deniz köpeğinin derisinden imal edilmiş bir eğere binmiştir. Bunu Buharı kendi sahihinden nakletmiş bulunuyor. [200]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüşleri

Bundan önceki kısımlarda kara ve deniz hayvanları üzerinde durmuş ve müctehidlerin görüş, rey, istidlal ve ihticaclarma yer vermiştik. Burada ise bunun bir özetini vermekle yetinmek istiyoruz:

a) Hanefîlere göre, deniz hayvanlarından sadece balık türü helâldir. Diğer canlılar "habâis" kapsamına girer ve baranıdır yenilmez. Ebû Hanîfe bu mesele hakkında A'raf sûresi 157. âyetle istidlal etmiş bulunuyor.

b) Diğer üç mezhep imamı ise, denizdeki canlıların hepsi yenilir. Ancak timsah ve kurbağayı istisna edenler olmuştur, imam Evzaî ise, insanlar tiksinmedikleri takdirde timsah etini yiyebilirler. Çünkü o da deniz avı kapsamına girmektedir.

c) İmam Şafiî ise, deniz köpeği ve deniz domuzunun yenilmemesini tavsiye etmiş ve sebep olarak da bu ismi taşıdıklarını göstermiştir. Oysa isimden dolayı bu deniz balıklarını mekruh veya haram görmeğe gerek yortur.

Denizde yaşayan balık ve diğer canlılar kesilmeden mubahtır yenilir. Buna muhalefet eden olmamıştır. Şa'bî ise kurbağa hakkında şöyle demiştir: "Eğer çoluk çocuğum kurbağa yemek isteseler onlara yediririm..." [201]

Çekirge de balık gibi başı kesilmeksizin yenilir. [202]. İlim adamlarının ve müctehid imamların bu hususta icma'ı olmuştur. Yalnız imam Mâlik, çekirgenin kesilmesini savunmuştur. Dalak ve ciğer de böyle. Hayvanın bu iki organı birer kan limanı sayılır. İslâm akıtılmış kanı haram kılmış, bu iki organda bulunan kanı helâl kılmıştır. [203]

Tahliller ve Rivayetler

563 no'lu İbn Ebî Evfa hadîsi .sahîh olup istidlal ve ihticaca salihtir. Çekirgenin helâl olduğuna, yani yenilmesinde bir sakınca bulunmadığına delâlet etmektedir.

564 no'lu Câbir hadîsi de sahihtir. Müctehidlerin hemen hepsi bu iki hadîsle istidlal ve ihticac etmişlerdir. Hadîs, denizde ölüp kıyıya vuran küçük ve büyük balıkların yenilmesinde bir sakınca olmadığına delâlet etmektedir. Bu.rivayeti destekler anlamda 'Deniz, suyu temiz ve temizleyicidir. Ölüsü de helâldir..." mealindeki sahîh hadis bulunuyor. İmam Ahmed b. Hanbel, "bu, yüz hadîsten daha hayırlıdır" diyerek geniş kapsamlı hüküm ifade ettiğine dikkat çekmiştir. [204]

Denizde ölü olarak bulunan balık, ister insanlar avladıktan sonra ölmüş olsun, isterse deniz dalgasının tesiriyle kıyıya atılarak ölmüş bulunsun, isterse diğer balıklar tarafından öldürülmüş olsun farketmez. Bunun gibi, kayalar arasına itilip oradaki az bir su içinde ölen balık da yenilir.

Hanefîlere göre, su içinde ölüp su üstüne çıkan balık, bir hastalıktan dolayı öldüğü ihtimali kuvvetli olduğundan yenilmez. Diğer müctehid imamlara göre, nasıl ölürse Ölsün bütün balıklar helâldir yenilir. [205]

565 no'lu Abdurrahman hadîsini Ahmed, îbn Mâce ve Dârelhıtnî rivayet etmişlerdir. Ancak Dâi'ekutnî bunu Abdurrahman tarikiyle değil, onun kardeşi Abdullah b. Zeyd b. Eşlem tarikiyle tahrîc etmiştir. İbn Medenfye göre, Abdurrahman zayıftır. Kardeşi Abdullah ise sika (güvenilir) dir. [206]

566 no'lu Ebû Şurayh hadîsini Dârekutnî rivayet etmiş, Buharî ise bunu Ebû Şurayh'ten mevkufen zikretmiştir. Ayrıca Ebû Bekir (r.a.) den yapılan rivayette atıf yapıp O'nun "et-tâfî helâlün" dediğini belirtmiştir. Tâfî sıfatından maksat, denizde ölüp su üstüne çıkan balık demektir.

Hadîs, denizde avlanan balıkların kesilmeden yenilmesinin helâl olduğuna net biçimde delâlet etmektedir. Cumhurun da görüş ve tesbiti bu anlamdadır.

567 no'lu Ömer'den yapılan rivayette, "uhillet leküm saydü'l-bahri ve teâmuhu..." âyetini tefsir etmekte, deniz avından maksat avlanan canlılardır, deniz taamından maksat, denizde ölen deniz hayvanlarıdır...

Çekirge de balık gibi kesilmeden yenilir. Ancak Mâlikîler bunun kesilmesinin gereği üzerinde durmuşlardır.

Buharı balık konusunda şu bilgiyi de vermiştir: "Denizde olan her canlı (hükmen) kesilmiştir."

Bu konuda ayrıca daha çok su üstünde yaşayan ördek, kaz ve benzeri bazı kanatlı hayvanlar bulunuyor. Bunlar deniz dibinde, yani su altında yaşayan hayvanlardan ayrılırlar. Zebh (kesim) hususunda hadîsin kapsamı dışında kalırlar. Bunların mutlaka kesilip öylece yenilmesi mubah olur.

Darekutnî'nin Abdullah b. Serces tarikiyle rivayet ettiği, "şüphesiz ki Allah denizde olan her şeyi âdemoğlu için (hükmen) kesmiş bulunuyor" mealindeki hadîsin senedinde zayıf bir râvi vardır.

Taberânî'nin bu anlamda İbn Ömer'den rivayet ettiği hadîsin de senedinde zayıf bir râvi bulunuyor.

Abdurrezak'm iki sağlam senetle Ömer (r.a.) den ve sonra da Ali (r.a.) den rivayet ettiği, "balık her türüyle kesilmiş (hükmen boğazlanmış) tır" mealinde bir hadîs rivayet etmiştir. Ancak bunda "hud" ismi kulanümıştır ki, bu yalnız balık hakkında kullanılır. O bakımdan umum ifade etmemektedir.

Deniz dışında yaşayan hayvanların helâl olabilmesi için, daha önce de belirtiğimiz gibi, şer'î şekilde kesilmesi ve bu kesim işinin bir müslüman veya yahudi veyahut hıristiyan tarafından yerine getirilmesi şarttır. Denizde yaşayan balık ve diğer canlılar hakkında bu şart söz konusu değildir. Balık kim tarafından avlanırsa avlansın müslümanlar onu alıp yiyebilirler. [207]

Çıkarılan Hükümler

1- Çekirge helâl kılınmıştır, yenilir. Ancak bundan tiksinenler yemeyebilirler.

2- Çekirgenin protein değerinin yüksek olduğu tesbit edilmiştir.

3- Çekirge her türüyle yenebilir mi? Müctehidler şu ihtimal üzerinde durmuşlardır: Zehirli olduğu tesbit edildiği taktirde yenilmez.

4- Çekirge şer'î şekilde kesilmeden yenilir. Ancak İmam Mâlik'e göı-e başı kesilip öylece yenilir.

5- Denizde dalgaların vurup kıyıya doğru attığı ölmüş balık helâldir yenilir. Ancak bir süre orada Ölü olarak kaldığından dolayı kokuşan balık yenilmez.

6- imam Ebû Hanîfe'ye göre, ölüp su üstüne çıkan balık yenilmez. Bunun bir hastalık neticesi öldüğü ihtimali daha kuvvetlidir, şeklinde bir sebep söz konusudur. Oysa Câbir hadîsi bu ihtimale yer vermemektedir.

7- Balık ve çekirgenin ölüsü de helâldir. Yeter ki bir hastalık söz konusu olmasın.

8- Akıtılmış kan haramdır, yenilmez. Dalak ve karaciğer birer kan limanı mesabesinde olmalarına rağmen bu ikisi helâl kılınmıştır. Buna muhalefet eden olmamıştır.

9- Balıklar (hükmen) kesilmiş kabul edilirler. O bakımdan yakalanan bir balığı kesmeğe gerek yoktur.

10- Avlanan balığın bir müslünıan veya kitap ehlinden biri veya bir başkası tarafından avlanması arasında bir fark yoktur, kitap ehli olsun, olmasın herkesin yakaladığı balık yenilir. Çünkü bunda şer'î boğazlama söz konusu değildir.

11- İbn Abbas'a göre, denizde veya kıyısında Ölü olarak bulunan balık kokuşmamışsa yenilir. Ancak ölmüş bir balıktan tiksinen olursa, yemeyebilir.

12- Kur'ân'da balıktan ve denizde yaşayan canlılardan söz edilirken "lahmen tariyyen" denilmektedir. Bu, terütaze bir et anlamına gelir. Cenâb-ı Hak, bu cümleyle hem balığın faydasına, hem de taze olarak yenilmesine

işarette bulunmakta ve bir süre kalıp kokan balıklardan kaçınmamız dolaylı şekilde bildirilmektedir. [208]

Muztar Durumda Olan Kimsenin Ölmüş Hayvan Eti Yemesi

Her sıkıntı ve çaresizlik arkasından bir genişlik, bir çıkış yolu getirir. İslâm hukukunda genel bir kaide halinde bulunuyor: "Zaruret mahzuratı mubah kılar." Yani zorunlu hallerde mahzurlu olan şeyler mubah olur. Şüphesiz bu bir ruhsat anlamındadır. Çünkü hakk-ı hayat muhteremdir. Bir kişi ne kadar sıkıntı ve ıstırap içinde kıvranırsa kıvransın hayatına 'son verilmez. Çıkmayan can bir umut beklemektedir. Kanser ve benzeri öldürücü hastalıklar karşısında çaresiz kalan bir kişinin intihar etmesine asla cevaz verilmez ve hiçbir tabib o hastanın ölmekten yana arzusunu yerine getirmek hakkına sahib değildir.

Helâl ve haramın sınırları belirlenmiştir. Ara yerde birtakım şüpheli şeyler olabilir. Bunlardan da kaçınmakta büyük fayda vardır. Ancak kişi açlıktan ölmek üzere olur, yiyecek hiçbir helâl şey bulamazsa, o taktirde ölmeyecek kadar haram şeyden yiyebilir. Bu haram şey ölmüş bir hayvan eti olmakla birlikte başkasına ait helâl bir şey de olabilir. O halde başkasına ait helâl bir şeyden yiyebilmemiz için mutlaka asıl sahibinden izin almamız gerekir ve bu şarttır. Zorunlu hallerde ise, sahibini hemen bulmak mümkün olmadığı veya sahibini bulduğu halde izin vermediği taktirde ölmek üzere bulunan kimse o şeyden Ölmeyecek kadar yiyebilir. Fazla yemesi helâl olmaz. Helâl şey başka sıkıntıda olup zorunlu bir durum ile karşı karşıya bulunan bir kimseye ait olur ve ancak onu ölümden kurtaracak nisbette bulunursa, o taktirde açlık sıkıntısı ve Ölüm tehlikesiyle burun buruna olan kimse o şeyden alıp yiyemez. Ancak o şey, ikisini de Ölümden kurtaracak nisbette ise, kişi ondan ölmeyecek kadar bir nisbetini alabilir ve bu caizdir, bir ruhsattır.

Susuzluk da böyle... . Kur'ân'da bu ruhsat bir ana kaide halinde şöyle açıklanmaktadır:

"O ancak size ölüyü (Ölmüş hayvan etini), kanı, domuz etini; bir de Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kılmıştır. Ama (açlıktan) darda kalana, başkasının hakkına (ölmekten kurtulma nisbetinden fazlasına) el uzatmamak ve zururet miktarını aşmamak şartıyla günah yoktur. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir." [209]

Konuyla İlgili Hadisler

Vâkıd el-Leysl (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'a (a.s.) şöyle dediğini bildirmiştir: 'Ya Resûlallah, biz öyle bir yerde bulunuyoruz ki. açlık, kıtlık bize bir musibet olarak gelmektedir. Böyle durumda ölmüş hayvandan bize ne helâl olur?" Resûlüllah (a.s.) ona şu cevabı verdi: "Sabahleyin içecek süt veya yiyecek bir şey bulamadığınız, akşamleyin de içecek süt veya yiyecek bir nesne te'min edemediğiniz ve hurma veya baklagillerden bir şeyle açlığınızı giderme imkânı elde edemediğiniz taktirde o ölmüş hayvan etinden (ölmeyecek kadar) yiyebilirsiniz." [210]

Câbir b. Semure (r.a.) den yapılan rivayette adı geçen şöyle demiştir: "Harre'de (bulunan) bir aile çok muhtaç durumda idiler (darda kalmışlardı). Orada ya kendilerine ait veya başkalarına ait bir deve öldü. Resûlüllah (a.s.) onlara o deveden yemeleri hususunda ruhsat verdi. Onlar da bu deveyle kalan kış mevsimini ya da yıllarını geçirip korundular." [211]

Diğer bir lafızla şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam çoluk çocuğuyla birlikte Harre mevkiine inip konakladı. Bir başka adam ona: "Benim bir devem (bu yörede) kayboldu. Onu bulduğun taktirde yakala ve yanında alakoy" dedi. O da bir süre sonra o deveye rastladı ve alakoydu. Derken deve hastalandı. Adamın karısı: "Onu kesiver" dedi... Adam kesmekten kaçındı. Derken o deve oluverdi. Karısı adama: "Onun derisini yüz de onun iç yağından ve etinden alıp çömlekte pişirip yiyelim." Adam ise şu cevabı verdi: "Hayır, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den sormadan bir şey yapmayacağım." Böylece kalkıp Resûlüllah'a (a.s.) geldi ve ölen deve hakkında sordu. Peygamber (a.s.) ona: "Senin yanında seni doygun kılacak bir şeyin var mıdır?" diye sordu. O da "Hayır..." dedi.

Bunun üzerine (darda kalan o aileye ruhsat vererek) şöyle buyurdu: "Onun etinden yeyin..."

Çok geçmeden o devenin asıl sahibi geldi ve durum kendisine bildirilince, adam (üzüldü) ve şöyle dedi: "Onu kesseydin ya! " O da: "Senden utandığım için kesmek istemedim" diye cevap verdi. [212]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin Görüşleri

a) Hanefilere göre, kıtlık, açlık zamanında darda kalan kimse ölmüş hayvan etinden yemez de o yüzden ölürse günahkar olur. Bunun gibi, açlıktan darda kalır, mevcut olan ölmüş hayvan etinden yemeyip oruç tutmaya devam eder ve ölürse, yine de günahkar sayılır.

Hatta,Bezzaziye'de şu bilgi verilmiştir: "Açlık veya susuzluktan darda kalıp ölüm tehlikesiyle burun buruna gelir de yanındaki arkadaşının yanında yiyecek veya su bulunursa, parası varsa, ölmeyecek kadar satın alıp yer ve içer. Buna rağmen arkadaşı vermekten imtina' ederse, silahsız olarak onun elinden bir miktar , almaya çalışır ve dövüşür. Arkadaşının da böyle bir tehlikeye maruz kalacağını bildiği taktirde bir miktarını ona bırakır. [213]

b) Şafiîlere göre, ölmekten veya korkunç bir hastalıktan endişe edip haram şeyden başka yiyecek bir şey bulamayan kimsenin o şeyden yemesi gere'kir. Bazısına göre, yemesi caiz olur. Ancak yakında helâl şey elde etme umudu olan kimse, ölmemek için az şey yiyebilir. Böyle bir umudu yoksa, bir kavle göre doyacak kadar yiyebilir. Ancak mezhebin en zahir görüşüne göre, ölmeyecek kadar yemesi uygun olur.

însan ölüsünden başka hiçbir yiyecek şey bulamayan kimsenin ölmeyecek kadar ondan yemesi de caizdir. [214] Diğer müctehidlerin çoğu buna cevaz vermemiştir.

Sahibi hazır olmayan bir yiyecek maddesinden yemek zorunda kalan kimse, ona borçlu olur. Sahibini bulunca bedelini öder.

Kendisi gibi muztar durumda olan hazır bir kişinin yiyecek maddesinden ancak ondan arta kalan olursa alıp yiyebilir. Onu ölümden kurtaracak

nisbette ise, dokunamaz. [215]

Darda kalmış aç kimse ölmüş bir hayvan veya başkasına ait bir yiyecek maddesi bulursa veya ihramlı kimse darda kalıp ölmüş hayvan eti ve bir de av hayvanı bulursa, mezhebin görüşüne göre, ölmüş hayvan etinden yer. [216]

c) Hanbelilere göre, ilim adamları, açlıktan muztar durumda kalan kimse helâl olan yiyecek maddesinden yer, haram yemesine cevaz verilmez. Darda kalıp muztar durumda olan kimse ise ancak ölmeyecek kadar haram yiyebilir diyerek görüş beyan etmişlerdir. Yani bu hususta icma1 vaki olmuştur.

Muztar durumda olan haram şeyden karnım doyuracak kadar mı yoksa, ölmeyecek kadar mı yemelidir? îmam Ebû Hanife, İmam Malik'ten yapılan iki rivayetten birine ve îmam Şafii'nin iki kavlinden birine göre, karnını doyuracak kadar yemesi mubah değildir. el-Hasan'a göre, gücünü ayakta tutacak kadar yiyebilir. Çünkü âyetteki delâlet bu anlamdadır.

Ebû Bekir'in görüşüne göre, doyacak kadar yemesinde bir sakınca yoktur. O bu hususta Cabir b. Semure hadisiyle istidlal etmiştir.

Muztar kalan kimsenin Ölmüş hayvan etinden veya başka haram bir şeyden ölmemek için yemesi vacibdir. Bu sadece bir ruhsat değildir. Mesruk ve Şafii'nin yakın arkadaşlarının da görüşü budur. O bakımdan haramdan yemeyip ölen kimse ateşe girer.

Haram nesneler, muztar kalan kimse için hazarda da, seferde de mubahtır.

Muztar durumda olan kimsenin haram olan yiyecek maddesinden, ileride ölmemek için kaldırıp ayırmasma^ cevaz verilmiştir. Sahih olan da budur. [217]

Bu mezhebe göre de açlıktan muztar durumda kalan kimsenin ölmüş insan etinden yemesine ruhsat verilir. Kimine göre, Ölmemek kadar yemesi mubahtır.

Durum böyle olunca, ölüm tehlikesi arzeden bir organın alınıp yerine ölen bir kişinin organını nakletmeye cevaz verilebilir. Yani bu imamların içtihadına kıyasla böyle bir cevaz kapısı açılabilir. [218]

Tahliller ve Rivayetler

575 no'lu Ebû Vâkid hadisi hakkında Mecmeu'z-Zevâid'de şu bilgi verilmiştir: "Hadisi Taberani tahric etmiştir ve ricalinin hepsi sika (güvenilir) dir."

Hadis açlıktan darda kalıp sabah, akşam yiyecek bir nesne bulamayan, bakla ve benzeri bir sebze te'min edemeyen kimsenin ölmemek için ölmüş hayvan etinden Ölmeyecek kadar yemesine ruhsat verildiğine delalet etmektedir.

Ancak hadisin açık anlatımından, "ölmeyecek kadar yiyebilir" manası anlaşılmamakta, sadece yenebileceği belirtilmektedir. Ayet ve diger hadisleri dikkate aldığımızda "ölmeyecek kadar yenilebilir olması" hükmü anlaşılmaktadır.

Sonra da Cabir hadisinin son kısmında râvinin ilave ettiği şu cümle başka bir hükmü ortaya koymaktadır: "O deve onları kalan kış mevsiminde ve kalan yıllarında (ölmekten) koruyup onlara medar oldu..." Bu, yiyecek maddesi bulamayıp darda kalan bir kişinin veya ailenin ölmüş bir hayvan etinden ucun ucun yemek suretiyle geçinmelerini yansıtmakta ve ruhsatın geniş kapsamlı olduğuna delalet etmektedir. Böylece iki hadis birbirini kuvvetlendirmekte ve müşterek hükümler ihtiva
etmektedir. .

Câbir hadisi hakkında Ebû Dâvûd susup bir görüş beyan etmemiştir. Onun susması hadisin sahih olduğuna işarettir. Nitekim yapılan tesbite göre, hadisin isnadında ta'ne uğrayan bir kimse olmamıştır,

Haram kılınmış bir şeyden darda kalanın ne miktar yemesi caiz olur? Bu hususta farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Şafii'den râcih olan kavle göre, ölmeyi engelleyecek kadarını yemeye ruhsat verilmiştir. Râfii ile Nevevi de bu görüşün sahih olduğunu belirtmişlerdir. İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlik de aynı görüştedirler.

Zira bu konuda âyetle birlikte diğer hadisleri ve rivayetleri biraraya getirdiğimizde bu üç imamın görüşünün de isabeti ortaya çıkmış oluyor. [219]

Çıkarılan Hükümler

1- Açlıktan darda kalıp muztar duruma düşen kimsenin haram bir şey yemesine ruhsat verilmiştir. ,

2- Bu durumda olan kimsenin ilim adamlarının çoğuna göre, ölmeyecek kadarını yemesi caiz olur, doyuncaya kadar değil.

3- İlim adamlarından bir kısmına göre, doyacak kadar yemesine ruhsat vardır. Ebû Vâkid ile Câbir hadîsleri buna delâlet etmektedir.

4- Kıtlık yılında darda kalan kimse haram bir şey yemekten kaçınır ve bu sebeple Ölürse günahkâr olur. Zira ilâhî ruhsat hem bir kolaylık, hem de bir sadakadır. Onu kabul etmemiz emredilmiştir.

5- Açlıktan muztar durumda kalır, haram yememek için oruç tutar ve ölürse, yine de günahkar olarak ölmüş olur.

6- Açlıktan darda kalıp ölüm tehlikesiyle burun buruna gelen kimse, beraberindeki arkadaşının yanında her ikisini ölmeyecek nisbette koruyacak yiyecek bulunursa, ondan satın alması gerekir. Parası yoksa bir miktarını ister. Arkadaşı vermediği taktirde onu muztar durumda bırakmamak şartiyle birazını zorla almaya çalışır. Ancak silâh kullanamaz.

7- İmam Şafiî'ye göre, açlıktan tehlike geçirip muztar durumda kalan kimsenin ölmeyecek kadar haram nesne yemesi vâcibtir.

8- İnsan Ölüsünden başka hiçbir yiyecek maddesi bulunmayan kimse, ölmeyecek kadar ondan yiyebilir. Bu, İmam Şafiî'nin içtihadıdır.

9- Sahibi hazır olmayan bir yiyecek maddesinden muztar durumdaki kişi ölmemek için yer ve sonra onu bulup yediği nisbetin parasın öder.

10- Sahibi hazır olan bir yiyecek maddesinden ise, ancak sahibinin iznini alarak yiyebilir. Ama o yiyecek maddesi sadece sahibini ölümden kurtaracak nisbette ise artık ona dokunmaz.

11- Muztar durumda kalan kimse ister evinde olsun^ ister yolculuk halinde bulunsun ölmemek için haramdan yiyebilir.

12- "Zarurî haller mahzurlu şeyleri mubah kılar" kaidesi bu gibi durumlarda geçerlidir.

13- Organ nakli bu ictihadlarm ışığı altında caiz görülebilir mi? Ölmek üzere olan bir kimsenin işe yaramaz organım kesip yerine ölmüş bir adamın organını nakletmek bu ruhsatın kapsamına girebilir mi?

Kıyas yapıp ruhsat verenler olduğu gibi, ikisi arasındaki kıyas, farklı bir kıyastır diyerek ruhsat vermeyenler de vardır. [220]

Başkasına Ait Yiyecek Maddesini İzinsiz Yememek

İslâm insan haklarına yeterince önem verip onu doruğuna yükselten son dindir. Müslümanm müslümana cam, malı, ırzı ve namusu haramdır. îslânrî sistem kitap ve sünnetin iki ana kaynak olarak uygulandığı zaman ve ülkelerde hırsızlık olayı en azma düşmüş, mal ve çan emniyeti teminat altına alınarak toplum huzur ve güven havası içinde kardeşçe yaşama şansına erişmiştir.

Ticaretle de meşgul olan İmam Ebû Hanîfe, Mısır'a satmak üzere hazır elbise götürmek üzere olan ortağı Beşîr'e ilk tenbihi şu olmuştur: "Götüreceğin elbiseler arasında arızalı, kusurlu olanı var mı?" O da: "Yalnız bir üstlüğün koltuk kısmında az farkedilecek bir arıza bulunuyor" diyerek cevap vermiş ve İmam ona: "O halde arızalı üstlüğe talip çıktığı zaman sakın sakın unutma arızayı göster..." diye tenbîh ediyor. Beşîr götürdüğü malı satıp Kûfe'ye döndüğünde yine İmam Ebû Hanife'nin ilk sorduğu şey o arızalı üstlük oluyor. Ne yazık ki, Beşîr onu satarken unutup müşteriye arızayı göstermiyor. İmam Ebû Hanîfe, malımıza kul hakkı ve bu sebeple

haram ve şüphe girdi diyerek üzüntüsünü belirtmekle kalmıyor, üstlüğün parasını çıkartıp fakirlere dağıtıyor.

Bu misal, İslâm tarihinde Kitap ve Sünnetle, dosdoğru amel edildiği dönemlerde insan haklarının ne kadar titizlikle korunduğuna bir delil teşkil etmektedir.

Az yukarıda darda kalan kimsenin ölmemek için sahibi ortada bulunmayan bir yiyecek maddesinden ölmeyecek kadar yemesine cevaz verirken, o yiyecek maddesinin asıl sahibini bulup karşılığını ödemesinin de lüzumu belirtilmişti. Bu da her hak sahibinin hakkını vermenin vücubuna delâlet etmektedir. Zira herkezin canı, malı, ırz ve şerefi korunmuştur. Haklı sebepler dışında hiç kimsenin tecavüze uğramasına izin yoktur. [221]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu haber veriliyor: "Hiç kimse diğer bir kimsenin iznini almaksızın onun davarlarının sütünü sağıp almasın. Sizden hanginiz kilerine gelinmesini ve oradaki yiyecek maddelerinin çıkarılıp götürülmesini ister, böyle bir davranıştan hoşnut olur? Onlar için davarlarının memeleri onların yiyeceğini kilerlemektedir. O halde sizden hiç biriniz başka birinin izni olmaksızın davarının sütünü sağıp almasın." [222]

Amr b. Yesrîbî (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Minâ'da Resûlüllah'ın (a.s.) hutbesine hazır oldum. O, hutbesinde şöyle Duyuruyordu: "Hiç bir kişiye kardeşinin malı helâl değildir. Meğer ki kardeşi ona gönül rızasıyla vermiş olsun."

Ben bu sözleri dinledikten sonra dedim ki: "Ya Resûlallah! Amcamın oğlunun koyun ve keçisinin bulunduğu yerde onun koyun ve keçisine rastlar ve bir koyunu tutup kesecek olursam bundan dolayı üzerime (bir günah, bir vebal, bir hak gibi) şey gerekir mi? ne dersiniz?"

Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu:

"Onun davar beslediği yerde bir dişi koyuna üzerinde de bıçak ve keskin çakmak taşları bulunduğu halde rastlarsan bile sakın ona dokunma..." [223]

Umeyr Mevlâ Ebt'l-Lehm (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Efendilerimle birlikte yönelip hicret etmek istiyorduk, Medine'ye doğru yol alıp yaklaşıyorduk. Derken efendilerim Medine"ye girdiler ve beni arkalarında birakıverdiler. Aşırı derecede acıktım. Sonra Medine'den çıkan bazı kimseler bana "Medine'ye girip ihata duvarları ardında olan hurmadan birşeyler alıp yesen ya" dediler. Ben de etrafı duvarla çevrili bir hurma bahçesine girdim ve iki salkım hurma kopardım. Bunun üzerine o bahçe sahibi beni alıp Resulüllah'a (a.s.) götürdü ve durumumu O'na haber verip anlattı. Benim üzerimde iki elbise bulunuyordu. Resuîüllah (a.s.) bana: "Bu iki elbisenden hangisi daha üstün değerdedir?" diye sordu. Bende onlardan birine işaret ettim. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.): "O daha üstün olanını kendine alıkoy, diğerini hurma bahçesi sahibine ver" diye buyurdu. Böylece adam beni salıverdi." [224]

İlim Adamlarının Görüşleri

Birtakım ihtiyaçların ortaya çıkması, başkasının malını mubah kılmaz. Ancak yukarıdaki bahiste açlıktan darda kalıp ölüm tehlikesiyle burunburuna gelen kimsenin, bulduğu yiyecek maddesinden, sahibi varsa izin alarak, yoksa ölmeyecek kadarım yeyebileceğini belirtmiştik. Aynı zamanda o şeyi yedikten sonra sahibini bulup bedelini ödemesinin gereğini söylemiştik.

Umeyr olayında Ölüm tehlikesini gerektiren bu muztar durum yoktur^ Sadece fazla acıkma ihtiyacının ortaya çıkması söz konusudur. Olay bir hursuzluktan ziyede bazı şahısların tavsiyesine uyularak sahnelenmiştir. Her iki salkım hurma el kesmeyi gerektirecek nisbette değildir. [225]

Tahliller ve Rivayetler

583 no'lu İbn Ömer hadîsi sahih olup istidlal ve ihticace salihtir. O bakımdan başkasına ait olup belirli bir yerde korunan bir şeyi, bir yiyecek maddesini sahibinin iznini almadan alıp yararlanmak veyahut yemek haramdır. Kilerde muhafaza edilen yiyecek maddelerini sahibinin iznini almaksızın yemek nasıl haramsa, başkasına ait bir koyunun veya inek ve devenin memesinde biriken sütü sağıp yemek de öylece haramdır. Buna cevaz veren olmamıştır. Ancak açlıktan helak derecesine varıp muztar durumda kalanlar bir istisna teşkil eder. O da ölmeyecek kadarını alabilir ve sonra bedelini öder.

584 no'lu Amr b. Yesrîbî hadîsinin isnadında Hatim b. İsmail bulunuyor. Bu zat Medineli'dir. Meşhur ve saduktur. Nesâî ise, onun kavı olmadığını belirtmiştir. Hadîs âlimlerinden bir cemaat onun sika olduğunu söylemiştir, imam Ahmed ise şöyle demiştir: "Hatim hakkında onun zayıf olduğunu iddia edenler olmuştur."[226]

O halde hadîsin zayıf olduğu söylenemez. Zira ilim adamlarının çoğu bu zatın sadûk ve sika olduğunu tesbit etmişlerdir.

Sahibinin gönül hoşnutluğuyla verdiği dışında onun malından bir şeyler almak haramdır, büyük günahtır. Ancak ölüm tehkilesiyîe muztar durumda kalan kimsenin ölmeyecek kadar izin almadan yemesine ruhsat verilmiş ve malî imkanı olduğu takdirde bedelini ödemesinin gereği üzerinde durulmuştur. İsterse rastladığı mal veya yiyecek maddesi amcasının, teyzesinin veyahut dayı ve halasının olsun. Mutlaka izin alması gerekir.

Ancak bu yakın hısımlarının evinde bulunuyorsa, onlardan izin almadan mutfaklarından bir şeyler alıp yiyebilir. Zira akraba arasında bu gibi davranışlar hoşgörü ile karşılanır. Nitekim Kur'ân'da bu konuya temas edilerek şöyle buyurulmaktadır:

"Kendilerine anahtar teslim edilen köle, (teslim edilen evdeki yiyecek maddesinden bir şeyler yemesinde) bir vebal yoktur. Hastaya da bir vebal yoktur. Size de kendi evlerinizde izinsiz yemek yemenizde veya babalarınızın evlerinde veya analarınızın evlerinde veya kardeşlerinizin evlerinde veya kızkardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayılarınızın evlerinde veya anahtarlarına sahip (kâhyası) bulunduğunuz evlerde (bir şeyler) yemeniz de bir sakınca yoktur..." [227]

585 no'lu Umeyr hadîsinin isnadında Abdurrahman b. îshak bulunuyor ki bu zat Muhammed b. Zeyd'den rivayet etmiştir. el-Acelî: "Onun hadîsleri yazılır, ama kavî değildir" demiştir. Ebû Hatim de buna benzer bir görüş ve tesbiti Buharî'den naklen yapmıştır. Nesâî ile İbn Huzayme bu zatın rivayetinde bir sakınca olmadığına dikkat çekmişlerdir. [228]

Mecmeu'z-Zevâid'de ise şöyle denilmiştir: Umeyr hadîsini Ahmed b. Hanbel birini îbn Leylâ, diğerini Ebû Bekir b. Zeyd el-Muhacir'den olmak üzere iki isnadla tahrîc etmiştir. İbn Ebî Hatim bu hususa değinirken cerh ve ta'dîlden söz etmemiştir. Geri kalan ricalinin hepsi sikadır.

Umeyr hadîsi bir bakıma zayıf sayılır. Bununla beraber diğer sahih hadîslerce desteklenmemiştir. Fazla acıkınca bazı kişilerin de tavsiyesine uyarak Medine'deki hurma bahçesine girip sahibinden izin almadan iki salkım hurma koparıp yiyen Umeyr yediğinin bedelini ödemek zorunda bırakılmıştır. Bu tam anlamıyla bir hırsızlık değil, aşırı ihtiyaçtan kaynaklanan bir davranıştır. Sonra da bu konuyla ilgili Islâmî hükümleri bilmemekten kaynaklanmış denebilir. El kesilmesini gerektiren bir tecavüz anlamı taşımamaktadır. [229]

Çıkarılan Hükümler

1- Sahibinin izni alınmadan onar ait yiyecek maddesinden alıp yemek haramdır ve büyük günahtır.

2- Ancak ölüm tehlikesi söz konusu olup muztar durumda kalan kimsenin ölmeyecek kadar alıp yemesine ve sonra imkânı olduğu takdjrde sahibini bulup bedelini ödemesine cevaz verilmiştir.

3- İhtiyaç başkasının malını mubah kılmız.

4- Rastlanan bir koyunun sırtında bıçak ve benzeri bir kesici alet dahi bulunsa, sahibinin iznini almadan onu tutup kesmek haramdır.

5- Memesi süt dolu olan koyun veya başka bir davarın, sahibinin iznini almadan sütünü sağıp içmek helâl olmaz.

6- Açlık ihtiyacından dolayı başkasına ait bir bahçeden hurma, üzüm ve benzeri bir meyvayı koparıp yemek de helâl değildir. Sahibinin iznini almak şarttır. Aksi halde yediğinin bedelini ödemesi gerekir. [230]

Yolcu İçin Başkasının Bahçesinden Meyva Koparıp Yeme Ruhsatı Var mıdır?

İslâm yolda kalmışlara, bağ ve bahçe yanından gelip geçen yolculara ve misafirlere ayrı bir ilgi gösterilmesini tavsiye etmiştir, tslâm ülkesinde evinden, memleketinden uzak kalan bir kişinin aç ve sefil duruma düşmesi söz konusu olamaz. Zira mü'minler kardeştirler, iyiliğin her çeşidinde birleşip yardımlaşırlar, kötülüğün her çeşidinden nefret edip kötüden yana bir tavır ortaya koymazlar. Kur'ân'da mü'minlere bu hususta verilen emir ve talimat şöyledir: "İyilik ve takva hususunda yardımlasın. Günah, kötülük ve haklara tecavüz üzerinde yardımlaşmayın..." [231]

Bu ilâhî emrin ışığında müslümanlar tarih boyunca yolculuk esnasında sıkıntıya düşenleri korumuş ve gerektiğinde zekât, sadaka ve benzeri yardımlaşmalarla onların sıkıntılarını gidermişlerdir. Misafire ayrı bir ilgi gösterip onu ağırlamaktan derin zevk duymuş, yol güzergâhında olan bağ ve bahçelerinin yanından geçen yolcuların da istifade edebilmelerini kolaylaştırmak için yola sarkan dallardaki meyveleri topîamayıp tasadduk kapsamında düşünmüşlerdir. [232]

Konuyla İlgili Hadisler

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "(Şehir, kasaba ve köylerin bağ ve bahçelerinden) etrafı çevrili olana giren (yolcu) kimse ondan yesin, ama koltuğunun altına alıp götürmesin." [233]

Abdullah b. Ömer (r.a.) dan yapılan, rivayette, adı geçen diyor ki: "Resülüllah (a.s.)'den etrafı çevrili (bağ ve bahçeye) giren (aç veya yolcu) adam hakkında soruldu. Efendimiz şu cevabı verdi: "Ondan koltuğunun altına yerleştirmeksiztn yiyebilir." [234]

el-Hasan'dan rivayet edilmiştir. O da Semıure b. Cundeb (r.a.) den rivayet etmiştir. Peygamber (as.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz (yolculuk halinde aç kalır da) davarların bulunduğu yere gelirse, davarların sahibi orada ise ondan izin alsın. Kendisine izin verilirse o davarlardan süt sağıp içsin. Orada hiç kimse bulunmazsa üç defa seslensin, biri ona cevap verecek olursa ondan izin istesin. Hiç kimse ona cevap vermezse, o takdirde hayvanı sağıp sütünden içsin, ama beraberinde o sütten bir şey alıp götürmesin..." [235]

Ebû Nadre'den, o da Ebû Saîd (r.a.) den rivayet etmiştir. Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz etrafı çevrili bir bağ ve bahçeye geldiği zaman, ondan bir şey yemek arzu ettiğinde, üç defa "ey bu bahçenin sahibi" diye seslensin. Bahçe sahibi cevap verirse (onun izniyle o bahçeden koparıp yesin). Cevap vermeyecek olursa, (oralarda olmadığı kesinleşir ve) karnını doyuracak kadar yesin. Yine sizden biriniz develerin yanından geçerken, ondan süt sağıp içmek isterse üç defa "ey bu develerin sahibi!" diye seslensin veya "ey bu develerin çobanı" diye nida etsin. Cevap verirse (mesele yok). Cevap veren olmazsa, o develerin sütünden (açlığını giderecek kadar) içsin." [236]

Müctehidlerin Işığında Tesbit ve İstidlaller

ilim adamlarının çoğu "ihtiyaç sahibi bir kimsenin bağ ve bahçe kenarından geçerken sarkan meyveden alıp yemesinden dolayı cezaî bir müeyyide uygulanmaz. Ancak toplayıp beraberinde götürecek olursa, bundan dolayı cezaî müeyyide uygulanır" diyerek görüş beyan etmişlerdir.

imam Mâlik, îmam Şâfıî, rey tarafdarları, İmam Sevrî ve Atâ'a göre, bağ ve bahçe muhafaza altına alınmadığında, yani etrafına, insan ve hayvanların geçmesini engelleyecek anlamda bir korkuluk, ihata duvarı yapılmadığında, oradan geçen yolcu ve aç kimselerin koparıp yemelerinden dolayı bir şey

gerekmez. Ancak etrafı çevrilip koruma altına alınan bağ ve bahçeden meyva koparıp alan hakkında hırsızlıkla ilgili ceza uygulanır. Çaldığı miktar nisaba ulaştığı takdirde el kesilir.

imam Ahmed b. Hanbel'e göre, etrafı çevrili bile olsa, sahibini bulamadığı takdirde yoldan geçen ve bir de aç kalan kimse açlığını giderecek kadar koparıp yiyebilir. Bundan dolayı bir ceza gerekmez.

Koparılıp asılan hurma ve benzeri meyveleri çalan kimseye çaldığının misli ödettirilir, iki misli ödettirilir diyenler de olmuştur. [237]

Davarların muhafaza edildiği yere girerek hayvanları sağıp götüren kimse hakkında el kesme cezası uygulanır. Bu, daha çok imam Şafiî'nin içtihadıdır. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, el kesmek gerekmez.

Muhafaza edilen yere girer de sağdığı sütü götürmeyip orada içerse, el kesme cezası yine uygulanmaz. Ama oradaki hayvanı kesip götürürse eli kesilir. İmam Sevrî'ye göre, et çalmaktan dolayı el kesilmez. Ancak kıymeti tazmîn edilir.

Bağ ve bahçeye girip nisap miktarından az bir şeyler koparıp götürürse, el kesilmez bedeli tazmin ettirilir. [238]

el-Münteha'da şu bilgi verilmiştir: "Etrafı çevrili olmayan ve başında bekçisi bulunmayan bir bağ ve bahçeye uğrayan veya yanından geçen kimse oradaki meyveden ihtiyacı olmasa da yiyebilir. Ancak ağaca çıkmamak, taş atıp veya sopa vurup düşürmemek şartıyle yararlanabilir. Aksi halde koparıp düşürdükleri tazmîn ettirilir. Toplanıp bahçenin bir kenarına konulan meyvelerden zaruri bir durum olmadığı takdirde yemesi caiz olmaz. Bir hayvanı sağıp sütünü içmek de böyle...

Bu daha çok Hanbelî fukahasımn görüş ve içtihadıdır. [239]

Tahliller ve Rivayetler

590 no'lu îbn Ömer hadîsi ve 142 no'lu Abdullah hadîsi aynı râviden rivayet edilmiştir. Ancak aralarında çok az lafız farkı bulunuyor. Tirmizî bu hadîsin

garip olduğunu ve ancak bu veçhile bilindiğini kaydetmiştir. Ancak diğer sahîh hadîslerle aynı mana ve hükmü yansıttığı için istidlale salih görülebilir.

Hadîs, bağ ve bahçelerden geçmekte olan kimsenin ihtiyacını, açlığını gidermek için ihata duvarını veya korkuluğu aşıp meyva koparıp yiyen kimse hakkında bir ceza uygulanmayacağına, ancak toplayıp koltuğunun altına sıkıştırarak götürdüğü takdirde tazmini cihetine gidileceğine delâlet etmektedir.

ikinci hadîs de aynı hükümleri içermekte olup biri diğerini kuvvetlendirmektedir.

592 no'lu Semûre hadîsini Tirmizî tahrîc edip hasen-sahih-garîb olduğunu belirtmiştir. Garibden maksat, bir hadîsi rivayette ya bir şahsın veya bir belde halkının teferrüd etmesidir.

Ali b. El-Medenî, el-Hasan'm bu hadîsi Semure'den rivayeti ve ondan duyması sahihtir diyerek tesbitini belirtmiştir.

Bu hadîs, îbn Ömer hadîsini açıklamakta ve konu hakkında hükme medar olacak bilgi vermektedir. îbn Ömer hadîsinde, bahçe yanından geçen kimsenin korkuluğu veya ihaata duvarını aşıp bahçedeki meyveden koparıp yiyebileceğine delâlet ederken, sahibinin iznini almak için seslenmesinden söz edilmemiştir. Semûre hadîsinde ise, bunun gerekli olduğu bildirilmekte ve aksi halde başkasına ait bir şeyi izinsiz yemesinin caiz olmayacağına, ancak açlıktan bitkin hale gelmişse ondan yiyip bedelini ödemesinin lüzumuna delâlet ve işaret vardır.

593 no'lu Ebû Saîd hadîsini aynı zamanda Ebû Ya'la, İbn Hibban, Hâkim ve el Makdisî tahrîc etmişlerdir.

Hadîs, açlıktan dolayı başkasına ait bahçeden meyva koparıp yemenin, başkasına ait deveyi sağıp sütünü içmenin cevazına, sahibine üç defa seslendikten sonra cevap alamadığı takdirde ruhsat verildiğine delâlet etmektedir ve doğru olan da budur.

Bu babda Tirmizî ve Ebû Davud'un Râfî' (r.a.) den tahrîc ettikleri hadîste ise şöyle denilmektedir: Rafı' diyor ki: Ensara ait hurmalara taş ve sopa atıp onları düşürmeğe çalışıyordum. Derken onlar beni yakalayıp Resûlüllah

(a.s.)'e götürdüler. Resûlüllah (a.s.) bana: "Ya Râfi'! Neden bunların hurmalarına taş ve sopa acıyorsun?" diye sordu. Ben de: "Ya Resûlellah! Açlıktan dolayı..." diye cevap verdim. Resûlüllah (a.s.) bana: "Hurina ağaçlarına bir şey atma. Ortada olanı ye, Allah seni doyurur ve seni suya kandırır" buyurdu. [240]

Çıkarılan Hükümler

1- Başkasına ait etrafı duvarla çevrili bir bağ ve bahçeye girip meyve toplayıp götürmek haramdır. Nisap niktarına ulaşırsa el kesme cezası uygulanır.

2- Başkasına ait bağ ve bahçeye girip nisap miktarından az meyve toplayıp götürürse, misli tazmin ettirilir.

3- Yolcu olup bağ ve bahçelerin yanından geçerken ihtiyacını karşılamak, açlığım gidermek maksadıyla bahçe sahibine üç defa seslenir. Cevap gelirse, izin ister ve öylece o meyveden yiyebilir.

4- Üç defa seslendiği halde cevap veren olmazsa, girip açlığını giderecek ve ihtiyacını karşılayacak kadar koparıp yerse, bir şey gerekmez.

5- Az veya çok olsun bir miktarım da koltuğunun altına yerleştirip götürmesi caiz değildir. Aksi halde tazmin ettirilir.

6- Davarların veya develerin korunduğu yerden geçerken, açlığını veya susuzluğunu gidermek için onların sahibine üç defa seslenip izin ister. Cevap veren olursa izin alıp öylece sağarak içer. İzin verilmediği takdirde içmez.

7- Deve veyahut koyun sahipleri orada bulunmaz, yani adamın üç defa seslenmesine cevap veren çıkmazsa, açlığını gidermek için sağıp içebilir. Ayrıca sağıp beraberinde götürmesi caiz değildir.

8- Râfi" hadîsi, bu hadîslerde, kasdedilen manayı açıklamakta ve başkasının bağ ve bahçesine ancak "açlık" sebebiyle girilebileceği söz konusu olmaktadır,

9- ilim adamlarından bir kısmı açlık nihaî sebep değildir demişlerdir.

10- Başkasının bağ veya bahçesinin yanından geçilirken taş ve sopa atıp meyveleri düşürmek caiz değildir. Ama yere düşmüş olanları veya elle koparılacak durumda bulunanları alıp açlığı giderecek nisbette yemeye cevaz verilmiştir. [241]

İslamda Ziyafet ve İlgili Tavsiyeler

Ziyafet, Resûlüllah'ın (a.s.) sünnetlerinden biridir. Fert ve toplumdan yana birçok faydaları vardır. Ferdi ferdiyetçilikten uzak tutup toplumun kopmaz bir parçası haline getirir. Toplumu kişisel çıkarların üstünde dostuk bağlarıyla birbirine kenetler. Böylece mü'minler sevinçte ve tasada birbirlerinin yanında yer almış olurlar. Birinin derdi hepsinin derdi, birinin sevinci hepsinin sevinci olur.

Ziyafet, şüphesiz birçok amaçlarla düzenlenir: Dostlukları sağlamlaştırmak, komşulara kaynaştırmak, olayları değerlendirmek, iş ve dostluklar kurmak gibi birtakım maksatlara yönelik olduğu gibi, sırf Allah rızasını kazanmak maksadiyle düzenlenen ziyafetler de vardır ve bu en anlamışıdır.

Misafirler genellikle kapıda karşılanır. Güler yüz, tatlı dille buyrun edilirler. Misafirlerin bir kısmıyla ilgilenmeyip bir kısmıyla devamlı meşgul olmak, hem sofra adabına, hem de dostlara ilgi adabına aykırıdır.
[242]

Konuyla İlgili Hadisler

Ukbe b. Amir (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûliillah'a (a.s.) şöyle dediğini haber vermiştir: "Ya Resûlellah! Siz bizi (elçi veya görevli olarak) gönderiyorsunuz. Biz de kalkıp bir kavme gidip (misafir olarak) konaklıyoruz. Onlar ise bizi ağırlamayıp ziyafette bulunmuyorlar. Bu hususta ne buyurursunuz?" Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu: "Bir kavme inip

konakladığınız zaman, misafire uygun olup yakışır anlamda size emrederlerse, emir ve tavsiyelerini kabul edin. Eğer böyle yapmazlarsa, misafirlik hakkını onlardan onların durumuna uygun ve yakışır olduğu şekilde alın." [243]

Ebu Şurayh el-Huzâl (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Allah'a ve âhiret gününe imân eden kimse misafirine ikramda bulunsun, caizesini (ikram kapsamında tutsun)." Bunun üzerine ashab-ı kiram sordular: "Onun caizesi (armağan ve bahşişi) nedir?" Efendimiz: "Bir gün ve bir gecedir" buyurdu ve devamla: "Ziyafet üç gündür. Bundan fazlası ise sadakadır. Artık misafire, ev sahibine sıkıntı ve ağırlık verecek kadar onun yanında eyleşip kalması helâl olmaz." [244]

el-Mikdam Ebî Kerîme'den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu duymuştur: "Misafirin (ilk) gecesi her müslüman üzerine vâcibtir. Eğer misair, bir müslümanm evinin çevresinde mahrum bir halde sabahlarsa, bu o ev sahibinin üzerinde (misafirin hakkı olarak) borç bulunur. Misafir arzu ederse bu alacağının Ödenmesini talep eder, isterse terkeder." [245]

Diğer bir lafızla hadîs şöyle rivayet edilmiştir:

"Kim konuk olarak bir kavmin yanına inip konaklarsa, onu ağırlayıp misafir edinmek o kavme vâcib olur. Şayet onu misafir edinip ağırlamazlarsa, misafir yapılması gereken ağırlama ve ikrama karşılık talepte bulunabilir." [246]

İlim Adamlarının Yorumları

Misafir ve ona ikramla ilgili hadisler çok yönlü olup bir esneklik taşımakta ve farklı yorumlara kapı açmaktadır. Bunları özetleyerek birkaç madde halinde nakletmemizde yarar görüyoruz. Aksi halde hadîslerin zahirî yönüyle ve delaletiyle bugün amel edilmediği gibi, îslâm tarihinin birçok dönemlerinde de amel edilmediğini görüyoruz. Yorumlar farklı, hükümler ve sonuçlar da ona göre değişiktir:

a) el-Hattâbî diyor ki: "Misafir edinip onu ağırlamak Resûlüllah'ın (a.s.)zamanında vâcib idi. Konuk edilmeyen, ağırlanmayan misafir, çevresinde konakladığı ev sahibinden konuk hakkı talep edebilirdi ve talebinin karşılanması da vâcib idi. Zira o dönemde beytü'1-mal yoktu. Gelen misafirleri konuklayacak imkanlar mevcut değildi. Bugün ise beytü'1-mal bulunuyor. Misafirlerin masrafını bu kaynaktan karşılamak gerekir.   O bakımdan artık misafirlerin müslümanlar üzerinde bir hakkı söz konusu değildir."

b) İbn Battal diyor ki: "Bu İslâm'ın ilk yıllarında böyle idi. zira o dönemde yardım ve destek vâcib idi. Sonra bu "caize" lafzıyla neshedilmiş, yani hükmü kaldırılmıştır. Zira caize bir fazilet ve bağıştır, vâcib değildir." [247]

c) İbn Reslan ise, konuklanmayıp dışarıda bırakılan kimse yapılan bu ayfrı çevreye yayabilir. Zira bu hususta gıybette bir sakınca görülmemiştir diyerek ayrı bir yorum ortaya koymuştur.

d) İmam Nevevî, muvasatın (misafirin nimette ortaklığı) İslâm'ın ilk yıllarında vâcib olduğunu ve sonra bunun neshedildiğini iddia edenlerin görüş ve yorumunun   zayıf ve   dayanıksız   olduğunu belirtmiştir. Zira Resûlüllah'm (a.s.) meşru kıldığı bir hüküm -aksine bir açık beyânı olmadığı takdirde- bir zamana has değildir. Hükmü o zamana has kılar anlamda bir delil mevcut değildir."

Yine İbn Reslâm bu konuda şöyle söylemiştir: "Ziyafet mekârim-i ahlâktan ve mehasin-i dinden bir sünnettir. Vâcib değildir. İlim adamlarının önemli kısmının görüş ve içtihadı bu anlamdadır." [248]

Tahliller ve Rivayetler

597 no'lu Ukbe hadisi sahih olup istidlale salihtir. Hadîs daha çok iki hüküm ifade etmektedir. Birincisi, misafirin ilgi ve ikram hususunda ev sahibinin tekliflerine uyması ve misafire yakışır anlamdaki emirlerini yerine getirmesidir. İkincisi ev sahibi misafire yakışan ilgi ve ikramda bulunmadığı takdirde misafirin o hakkı ev sahibinden alınıp misafire verilmesidir.

Ancak bu ikinci madde vücub mu, sünnet mi ifade etmektedir hususunda farklı görüşlere ve yorumlara neden olmuştur.

598 no'lu Ebu Şurayh hadisi de sahihtir. Beş kadar hüküm ifade etmektedir:

1. Misafire ikram imânın gereği ve onun belirtilerinden bindir.

2. Misafiri bir gün, bir gece ağırlamak vâcibtir ve bu bir caize anlamındadır.

3. Caize, bağış ve ödül anlamına gelir. Bir gün bir gece onu ağırlayıp ikramda bulunmak bir bağış, ama gerekli bir bağış anlamını taşır.

4. Sünnet olan ziyafet, misafirlik üç gündür. Üç günden fazlası sadaka olur.

5. Misafirin ev sahibini sıkıp üzecek kadar kalması helâl değildir.

599 no'lu Mikdam hadisini tahrîc eden Ebû Davud bu hususta bir görüş beyân etmemiştir. Bu da hadîsin sahih olduğuna bir işaret sayılır. Hafız îbn Hacer, hadisin isnadı, sahih şartına uygundur demiştir.

Ayrıca bu konuda İbn Hacer şu hadîse de yer verip sahih olduğunu belirtmiştir: "Herhangi bir adam bir kavme misafir olur da mahrum (ilgisiz ve ikramsın) olarak sabahlarsa, ona yardım etmek her müslümana, bir gecelik ağırlama ve ikram bedeli onun ziraat ve malından alınıncaya kadar bir hak, bir vecîbedir."

Bu babda ayrıca Ebu Dâvud ve Hâkim'in sahih isnadla rivayet ettikleri hadîs meâlen şöyledir: "Ziyafet (misafirlik) üç gündür. Ondan fazlası sadakadır..."

Mikdam hadîsiyle Ukbe ve Ebu Şurayh hadisleri birbirini kuvvetlendirmektedir.

Bu babda bir diğer hadisi Ahmed b. Hanbel sahîh isnadla şöyle rivayet ve" tahrîc etmiştir: "Hangi misafir bir kavmin yanına inip konaklar da mahrum olarak sabahlarsa, ilgi ve ikram miktarını o kavimden alma hakkına sahiptir. Bu hususta ona bir günah yoktur." [249]

Çıkarılan Hükümler

1- Misafiri eve alıp konuklamak vâcibtir.

2- Bir gün bir gece onu misafir edinip ikramda bulunmak vâcibtir.

3- Üç gün onu misafir edinip ağırlamak sünnettir.

4- Üç günden fazla misafir edinip ikramda bulunmak sadakadır.

5- Misafirin ev sahibine bıkkınlık ve sıkıntı verecek kadar kalması helâl olmaz.

6- Bir eve veya bir kavme misafir olarak gelen kimseyi konuk edinmezler ve ona ikramda bulunmazlarsa, onun, bir gecelik ikram karşılığım onlardan almasına cevaz verilmiştir. [250]

İçine Necaset Düşen Yağlar

Bu konuda yağlar'dan maksat, sıvı halinde olanlarıdır. Aynı zamanda bu kavramdan söz edilirken diğer sıvı maddeler hakkında bir kıstas verilmiş oluyor.

İslâm koruyucu hekimliğe geniş yer ve o nisbette önem vermiştir. Bununla ilgili yetmişin üstünde hadîs bulunuyor. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in hayatı ise her yanı ve yönüyle temizlik esasları üzerinde koruyucu hekimliğine ışık tutar anlam ve ölçüde bulunuyor.

islâm, başta taharet, ön ve arkayı iyice temizlemek olmak üzere ibâdetle temizliği, çevre temizliğini, ahlâki değerleri, sosyal bünyeyi ve aile yapısını birleştirip bütünleştirmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de taharet ve çevre temizliğinde çok duyarlı ve dikkatli davranan Küba mü'minleri övülmektedir: "(Küba mescidinde) temizlenip arınmayı çokça sevenîe>^ardır. Allah'da çokça temizlenenleri sever..." [251]

O bakımdan gerek sıvı yağ, gerekse herhangi bir sıvı içine bir necis düştüğü takdirde onu murdar ve zararlı eder, kullanılması haram olur. [252]

Konuyla İlgili Hadisler

Meymune (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.)'den yağın içine düşüp fareden (ve o yağın murdar olup olmadığından) soruldu. Efendimiz şu cevabı verdi: "(Donuk ise), fareyi ve dokunduğu kısmı toplayıp atın, geriye kalanını yeyin." [253]

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmektedir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den yağa düşen fareden soruldu. O da şöyle buyurdu: 'Yağ donuk kah ise, fareyi ve bir de dokunduğu yeri atın. Yağ sıvı ise artık ona yaklaşmayın (onu kullanmayın)." [254]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den yağın içine düşüp ölen fareden soruldu. Efendimiz şöyle buyurdu: 'Yağ donuk katı ise fareyi ve dokunduğu yeri ve etrafını olduğu gibi atın ve sonra geri kalan kısmını yeyin. Yağ sıvı halde ise artık ona yaklaşmayın (o murdar olmuştur)." [255]

Müctehidlerin Görüş Tesbit ve İstidlalleri

a) Hanefîlere göre, içine necaset karışan yağ donuk olursa necasetin dokunduğu kısım çevresiyle birlikte alınıp atılır. Sıvı halde ise, altı musluklu bir kaba konulur ve o nisbette üzerine su dökülür. Yağ suyun üzerine çıkınca alttaki musluk açılarak su boşaltılır ve bu işlem üç defa tekrarlanarak yağ temizlenmiş olur. [256]

b) Şâfiîlere göre de belirtilen şekilde yıkanıp temizlendiğine kanaat getirildiği, yani suyun yağın her cüz'üne ulaştığı zann-ı galib ile anlaşıldığı takdirde yağ temizlenmiş olur. Ancak yağın kendisi bizatihi necisse, meselâ ölmüş hayvanın iç yağı gibi, hiçbir suret}e temizlenmez. [257]

Anlaşıldığı üzere iki mezheb imamları yukarıda naklettiğimiz hadîslerle istidlal etmemişlerdir. Ya bu hadîsler onlara ulaşmamıştır veyahut bunların hilâfına delâlet eden başka rivayetlerle istidlal etmişlerdir. Oysa

Resûlüllah'm (a.s.) bu konuda ortaya koyduğu hüküm son derece isabetli ve insan sağlığından yana lüzumludur. Zira sıvı halde olan bir yağın içine fare düşüp ölür veyahut başka bir necis karışırsa, necis onun her zerresine nüfuz edebilir ve belirtilen şekilde su ile yıkamak onu necasetin tesirinden tamamen arındırmış olmaz.

Sonra Şâfıîler bu meseleyi belirtirken şu ifadeyi kullanmışlardır: "Yağ yıkanmakla temizlenir" yani içine necis karışan yağ su ile yıkanmak suretiyle temizlenir denilmiştir. Diyen kimsenin kim olduğu açıklanmamış ve zayıf bir görüş olduğuna "kıyle" sıgasıyla dikkat çekilmiştir.

c) Hanbelîler ise, yukarıdaki hadîslerle istidlal etmişlerdir. Şöyle ki, içine fare veyahut herhangi bir necis düşen yağ sıvı ise artık temizlenmez va arzu eden onu aydınlatmada kullanabilir. Donuk katı ise düşen kısım çıkarılıp atılır, kalan kısmı yemekte bir sakınca yoktur. [258] îmam Ahmed'den yapılan bir rivayette ise, o yağı aydınlatmada kullanmak da caiz değildir. İmam Şafiî'ye göre caizdir.

Necis olan bir yağı satmanın caiz olup olmadığı hakkında da farklı görüş ve ictihadlar bulunuyor. İmam Mâlik ve îmam Şafiî'ye göre, satışı caiz değildir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, alıcıya.onun necis olduğu açıklanır ve o da kabul ederse satışı caiz olur. [259]

Sıvı halde olan yağa necis karıştığı takdirde cumhur buîıun murdar olduğunu ve su ile temizlenmeyeceğini belirtmiştir. Sahîh olan da bu görüş ve ictihaddır. [260]

Tahliller ve Rivayetler

603 no'lu Meymune hadîsi sahih olup istidlale salihtir. Daha çok şu üç hükmü taşımaktadır:

1- Donuk yağa düşüp ölen farenin dokunduğu.yer ve çevresi oyulup çıkarılır, .

2- Geri kalan kısmı yenilir. . .

3- Yağ sıvı halde olursa, tamamı necis olur ve yenilmez.

4- Düşen fare ölmeden sağ olarak çıkarılırsa, yağ necis olmaz.

Ancak bir tavsiye olarak ölmeden çıkarılan farenin dokunduğu kısmın çıkarılmasında fayda olduğu söylenebilir.

Ebü Dâvûd ve Nesâî'nin Meymune (r.a.) dan yaptıkları rivayetin isnadı üzerinde durulmuş ve İmam Buharı bunun hatalı olduğunu belirtmiştir. ez-Zühelî ile îbn Hibban ise bunu da sahîhlemişlerdir.

Ebû Dâvud ise bu hadîsi, biri Hasan b. Ali tarikiyle, diğerini de Ahmed b. Salih tarikiyle olmak üzere iki tarikten tahricen nakletmiştir.

Meymune (r.a.) dan rivayet edilen 603 no'lu hadîste "câmid" yani donuk kelimesi amlmamıştır. Ebû Dâvud ile Nesâî'nin tesbitinde ise "câmid" kelimesine yer verilmiştir. İbn Hibban bu ikinci rivayetteki fazlalığın da sahîh olduğunu söylemiş ve böylece istidlale salih bulunduğuna işaret etmiştir.

605 no'lu Ebû Hüreyre hadîsinde konu daha açık bir biçimde rivayet edilerek hem "câmid", hem de "mayi" kelimeleri anılmıştır. Böylece her türlü şüphenin de yeri olmadığı sonucu ortaya çıkmış bulunuyor.

Hadîste sadece fareden söz edilmesi bir misal teşkil etmektedir. Fare veyahut herhangi bir canlının yağa düşüp ölmesi aynı hükmü gerektirir.

Yağ sıvı olduğu takdirde "ona artık yaklaşmayın" cümlesinden, o yağdan artık herhangi bir şekilde yararlanmanın caiz olmadığı anlaşılıyorsa da, bunun hilâfına bazı rivayetler bulunuyor Nitekim Beyhaki'nin îbn Ömer (r.a.) dan yaptığı rivayette şöyle buyurulmuştur: 'Yağ sıvı halde olursa ondan (başka türlü) yararlanın, fakat onu yemeyin..."

Bu hadîsin mevkuf olduğu tesbit edikaiştir.

Ayrıca Beyhakî'nin îbn Ömer'den yaptığı bir başka rivayette şöyle denilmiştir: "Zeytin yağına düşen fare hakkında sorulunca, Efendimiz şu cevabı vermiştir: "Onu aydınlatmada kullanın ve (hayvan) derilerinizi onunla yağlayın..."

Burada sıvı yağ içine düşen farenin ölmüş durumu değil, canlı olarak çıkarılması konu ediliyor. Bu durumda o yağı bazı hususlarda kullanarak

yararlanmanın yolları gösteriliyor. Ancak bu rivayet de yukarıdaki gibi mevkuftur. Yani sahabeden rivayet edilmiş, Resûlüllah'a (a.s.) kadar refedilmemiştir.

Bu rivayetlere dayanan imam Şafiî o gibi yağlardan başka konularda, meselâ aydınlatmada istifâdenin caiz olduğunu söylerken, İmam Ebu Hanîfe de o gibi yağların alım-satımının caiz olduğunu belirtmiştir. [261]

Çıkarılan Hükümler

1- Sıvı halinde olan yağların içine fare düşüp öldüğü takdirde yağın tamamı necis olur ve yenilmesi haramdır. Bu cumhurun görüşüdür.

2- Hanefî ve^âfîî imamlarından çoğuna göre, sıvı halinde olan yağ .yukarıda yöntemini belirttiğimiz şekilde üç veya daha fazla defa su ile yıkanıp temizlenmiş olur.

3- Diri bir halde yağdan çıkarılan fare ve benzeri bir hayvandan dolayı müctehidlerin çoğuna göre, yağ necis olmaz.

4- Donuk yağ içine düşüp ölen fare ve benzeri bir hayvan ölürse, yağın tamamı necis olmaz. Farenin düştüğü kısım ve çevresi oyulup atılır ve geriye kalan kısmı yemekte bir sakınca yoktur.

5- İmam Şafiî'ye göre, içine fare düşüp ölen sıvı yağı aydınlatma 've benzeri konularda kullanmakta bir sakınca yoktur.

6- imam Ebû Hanîfe'ye göre, o gibi yağların ahm-satımı caizdir. Ancak satan kimse onun necis olduğunu söyler ve satın alan da bilerek onu alır. Aydınlatma ve benzeri hususlarda kullanılır.

7- Fare bu konuda bir misal teşkil etmektedir. Ancak sıvı yağa sıvı halinde olan bir necis karışırsa, durum ne olur? Bu hususta müctehidlerin farklı yorum ve ictihadları bulunuyor. En uygun olanı, günümüzde gelişen tıp ve laboratuvar tahlillerine baş vurup sağlığa zararlı bir durumun olup olmadığını ve dini ölçülere göre de o sıvının tamamının murdar olup olmadığım tesbit etmektir.

Zira islâm'ın koyduğu hükümler daha çok insan sağlığıyla, diğer bir anlatımla koruyucu hekimlikle ilgili bulunuyor. Ayrıca Allah ve Resulünün emir ve yasaklarına kayıtsız, şartsız uymamız sö.z konusudur. Yeterki, bu emir. ve yasaklar nüsûs (kesin hüküm) ifade eder vasıfta olsun. [262]

Yemek Yeme ve Sofra Adabı

İslâm, kitap ve sünnetiyle insan hayatının her bölüm ve safhasıyla içice bulunuyordur. Aynı zamanda başta devlet teşkilatı olmak üzere insan hayatının düzen ve dengesine yönelik olan bütün kurum ve kurallarım, eğitim-öğretim başta olmak üzere bütün yetiştirip geliştirme müesseselerini en mükümmel anlam ve ölçüde kitap ve sünnette görmek mümkündür.

İslâm, duygulan akim emrine, aklı da din ve imanın emrine kontrolüne, veren en son aynı zamanda en mükümmel dindir. Akıl ön plâna alınıp imân başa geçirilince, bütün konu ve meseleleri sağlıklı biçimde çözme imkânları doğar. Bunun aksine aklı duygunun emrine verip din ve imânı arka plâna itince her kurum ve kural, her mesele ve konu duygunun dar çerçevesi içinde çözülmeye itilir ve bu sebeple de hiçbir konuda sağlıklı, rahatlatıcı ve amaca ulaştırıcı bir sonuç almak ya çok zorlaşır veyahut imkansızlaşır.

İnsanı ahsen-i takvim üzere yaratıp onu kâinatın özü, mayası ve hikmeti kılan Cenâb-ı Hak, bizzat bu müstesna canlının hayatını, yine onun ruhunun yüceliğine, hılkatmdaki hikmete ve iki dünya hayatıyla ilgili denge ve düzene uygun şekilde planlayıp programlamış ve bunun için kitap indirilip peygamber göndermiştir.

Kitap ve Peygamber bütünüyle insan hayatını iyiye güzele doğruya, düzene, adalete hakkaniyete, iffet ve namusa, kardeşliğe ve yardımlaşma ile dayanışmaya yönlendirmektedirler.

O kadar ki, sofra adabını, yemek yeme adabını dünya milletleri bilmez ve duymazken, İslâm onbeş asır önce bunu en güzel şekilde belirtip kurallara bağlamıştır.

Sofraya nasıl oturulur. Yemek yemeğe nasıl başlanır ve nelere dikkat edilir? gibi birçok soruları cevaplamış ve değişmez kurallar koymuştur. Aşağıdaki hadîsler bu kuralları en anlamlı şekilde yansıtmaktadır. [263]

Konuyla İlgili Hadisler

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, Resûlüllah (a,s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu haber verilmiştir: "Sizden biriniz yemek yerken Bismillah desin. Yemeğe başlarken bunu unutup söylemiyecek olursa, hatırlayınca şöyle desin: Başlangıcında da sonunda da Bismillah..." [264]

Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Sizden hiçbiriniz sol eliyle yemesin ve sol eliyle içmesin. Çünkü gerçekten şeytan sol eliyle yer ve sol eliyle içer." [265]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğu haber verilmiştir:"Bereket yemeğin ortasına iner. Artık siz yemeği (bulunduğunuz tabağın) iki kenarından yeyin, ortasından yemeyin." [266]

Ömer b. Ebî Seleme (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Ben Peygamber (a.s.) Efendimizin evinde temyiz çağında gelmiş bir çocuk idim. (Sofrada) elim yemek kabında döner dururdu. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) Efendimiz bana: "A çocuk, Allah'ın adını an, sağ elinle ye ve (yemek kabının) senden tarafta olan kısmından ye" buyurdu. [267]

Ebâ Cuhayfe (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Bana gelince, (sırtımı) bir yere dayayarak yemek yemem." [268]

İlim Adamlarının İstidlal ve Görüşleri

İlim adamlarının cumhuru hadîslerin ışığında yemek yeme adabını çok detaylı işleyip sünnet ve müstehab kısımlarını bir bir belirtmişlerdir. Her konuda olduğu gibi, yemek adabı konusunda da ümmetine örnek olan Resûlüllah'ın (a.s.) bu hadîsleri kıyamete kadar geçerliğini koruyacak özelliktedir. Birkaç asır içinde kıtalar üzerine yayılan ve fethettikleri, girdikleri her ülkede ilmin ve medeniyetin temelini atan müslümanlar geniş imkânlara sahip olunca aktivitelerini yavaş yavaş kaybetmeye, imân aksiyonunu aynı hızla devam ettiremeyip duraklama ve sonra da gerilemeye başladılar. Batı âlemi kilisenin ilimle çatışan taassubundan kurtulmak için çırpmırken önlerinde ilmin ve medeniyetin atılmış temellerini buldular. İslâm âlimlerinin asırlara dayanan bu çalışma, gayret ve keşifleri onları bir anda büyüledi. Bövlece onlar kilisenin vesayetinden sıyrılıp ilim aşkıyla yola çıkarlarken İslâm âlemi tam bir rehavet içinde kendi kendini hareketsizliğe itmiş bulunuyordu. Çok geçmeden durum tam tersine döndü. Bu defa batılı ülkeler ilim ve medeniyetin meşalesini ellerine alıp dev adımlarla ilerlerken İslâm âlemi onlara hayranlık duymaya başladı. Batılı ülkeler ilim ve medeniyetin asıl sahiplerini, kâşif ve kurucularım küçümsemeye ve cehaletle damgalamaya yöneldiler. Din taassubuna kapılarak İslâm âleminin geri kalışına sebep olarak îslâmiyeti gösterdiler. Bu şeytanî fikir çok geçmeden İslâm aydınları (!) arasında yayıldı ve benimsenmeye başlandı. Oysa tarihî olaylar, ilim tarihi dikkatle incelenmiş olsaydı, İslâm, alemindeki ilim adamları bu hataya düşmeyeceklerdi. Hâlâ günümüzde Batı kültürünün, ilim ve tekniğinin tesiri altında kalıp kişiliğini yitiren ilim adamlarımız durmadan batılıların diliyle konuşmakta ve kendi öz değerlerimizi, ilim ve medeniyetin ana kaynağı ola» Kur'ân ve İslâm'ı bilinçsizce tahribe devam etmektedirler. İşin en hazin tarafı, durmadan tahribini sürdüren bu kişiler neyi niçin yıktıklarını bilmemekte ve yerine neyi getirip koyduklarının farkına bir türlü varamamaktadırlar. İşte bu ilimsiz, tarihsiz, delilsiz ve dayanıksız sataşma, küçümseme, aşağılama İslâm ülkeleri halkını birbirine düşman etmekte ve" önlem alınmadığı takdirde çok vahim neticeler doğuracağı aklı erenleri üzmektedir.

Bu aydınların, ilim adamlarının (!) unuttukları veya düşünemedikleri bir gerçek vardır. O da, her millet ve özellikle Türk milleti ancak kendi kültürüyle, öz değerleriyle ayakta durup varlığını koruyabilir. Milletimizin kültür mayasını ve özünü İslamiyet teşkil etmektedir. Onu bu sağlam, köklü ve yüceltici değerinden uzaklaştırdığımız takdirde güvenip üzerinde

durabileceği bir temel, yücelmesini sağlayan itici bir kuvvet kalmaz ve sonunda Batılı ülkelerin oyuncağı haline gelir, şahsiyetini kaybetmiş, uşaklaştırılmış bir toplum olmaktan öteye geçemez olur.

Günümüzde sofra adabından tutun da toplum arasındaki adaba kadar misafir karşılama ve ağırlama adabından tutun da cadde ve sokaklardaki davranışlarımıza kadar, aile yapısından, aile fertleri arasındaki ilişki biçiminden tutunda dinî ve millî ahlaki değerlerden kopuk eğitim ve öğretime kadar, cenazeyi teşyi'den tutun da liderleri putlaştırmaya kadar günlük hayatımızın her bölüm ve dilimi batıyı ölçüsüzce, bilinçsizce taklide yönelik bulunuyor.

Müslüman olduğunu iddia edenlerin önemli bir kısmı da yeterli îslâm kültürü ve Kur'ân öğretimi alamadıkları için ziyafetlerde, davetlerde, lokantalarda ve belki evlerinde çatalın sol ellerinde bıçağın sağ ellerinde olduğu halde sofra adabı sürdürmekte ve bunu medenî olmanın gereği saymaktadırlar.

Oysa İslâm onbeş asır önce sofra ve yemek adabını da en medeni ve sağlıklı biçimde belirleyip birtakım kurallara, yani sünnet ve adaba bağlamıştır. [269]

Tahliller ve Rivayetler

612 no'lu Hz. Aişe hadîsim aynı zamanda Nesâî da tahrîc etmiştir, Nesâî bu tahricini Abdullah b. Ubeyd'den, o da Ümmü Gülsüm adındaki bir kadından rivayet ederek nakletmiştir. Tirmizî ise, bu kadını ismen belirtmiştir. Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ise aynı hadîsi kendi müsnedinde Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr tarikiyle Hz. Aişe (r.a.) den rivayet etmiştir. Ancak o bu rivayetinde Ümmü Gülsüm'den söz etmemiştir.

Bu babda bir diğer hadisi Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve îbn Mâce Câbir (r.a.) den tahric etmiştir ki, meâlen şöyledir; "Adam evine girdiği zaman giriş anında Allah'ı anar ve yemek yerken de Allah'ı anarsa şeytan (kendi avenesine) şöyle der: "Sizin için bu evde gecelemek ve yemek yoktur..." Adam evine girişinde Allah'ı anmazsa şeytan (avanesine: "Geceleyin (kalıp

faaliyette bulunacağınız) eve eriştiniz" der. Adam yemek yerken de Allah'ın ismini anmazsa, şeytan (yine avanesine): "Hem gecelemek için yere, hem de yemeğe eriştiniz" der." [270]

Yine Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâi'nin Huzeyfe b. Yeman (r.a.) dan yaptıkları rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Bizler Resûlüllah'la (a.s.) beraber bir yemeğe hazır olduğumuzda, Resûlüllah (a.s.) elini yemeğe koymadıkça biz elimizi koymazdık. Şüphesiz biz (bir gün) O'nunla beraber bir yemeğe hazır olduk. Derken bir bedevi (çöl arabı) çıkageldi, sanki o yemeğe itiliyordu. Gelip elini yemeğe koymak (Elini yemeğe uzatıp almak) istedi. Resulü]]ah (a.s.) Efendimiz onun da elinden tuttu ve şöyle buyurdu: "Şüphesiz şeytan, üzerine Allah adı anılmayan yemeği kendine helâl kılar ve doğrusu şeytan şu bedeviyle birlikte geldi, onun eliyle yemeği helâl kılmak istedi, ama ben o bedevinin elini tuttum (engel oldum). Ve arkasından o, bu câriye (kız) ile birlikte geldi de onun eliyle yemeği (kendine) helâl kılmak istedi. O sebeple ben cariyenin de elinden tuttum (engel oldum) canımı kudret elinde bulunduran Allah'a and olsun ki, şeytanın eli bu iki kişinin eliyle birlikte benim elimde bulundu.»" [271]

Bu babda bir diğer hadisi Tirmizi Hz. Aişe (r.a.) den rivayet etmiştir ki, mealen şöyledir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, ashabından altı kişiyle beraber yemek yiyordu. Derken bir bedevi geldi ve (o yemekten) iki lokma yedi. (yemek de bitiverdi). Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Eğer bu bedevi Allah'ın ismini ansaydı bu yemek size kafi gelirdi."

Böylece yemeğe başlarken Allah'ın ismini anmak, bismillah demek sünnettir. Bu sünneti yerine getiren kimsenin yemeğinde bir bereket oluşur. Terkedenin yemeğinde ise bereket kalkar. Başlarken unutur da henüz bitirmeden hatırlarsa, "başında da bismillah, sonunda da bismillah" demesi tavsiye edilmiş ve kalan kısmında bereketin yemden başhyacağı belirtilmiştir.

Tirmizi Hz. Aişe hadisini sahihlemiştir. O bakımdan istidlale salih görülmüştür.

614 no'lu İbn Abbas hadisini de Tirmizi sahihlemiştir. Hem sofrada toplu halde aynı kaptan yemek yenildiği taktirde nasıl davranılması gerektiği belirtilmektedir, hem de bu vaziyette yenilirken herkesin yemek kabının

kendine yönelik kenarından yemesi, orta kısmından veya başkasına yönelik kenardan alıp yememesi tavsiye ediliyor ve bu sünnete veya adaba uyulduğu taktirde ilâhi bereketin o yemek üzerine ineceğine dikkatler çekiliyor.

615 no'lu Ömer hadisi sahih olup istidlale salihtir. îbn Abbas hadisini kuvvetlendirmekte ve aynı zamanda çocuklara küçük yaşta sofra adabım öğretmenin lüzumuna işaret edilmektedir.

616 no'lu Ebû Cuhayfa hadisi de sahihtir. Sofrada yemek yerken bir yere dayanmak veya yaslanmak suretiyle oturmanın sofra adabına aykırı olduğu bildiriliyor. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in bir defaya mahsus olmak üzere bir yere dayanıp öylece yemek yediği olmuştur. Ancak Melek Cebrail'in işareti üzerine bu tarz oturmayı terketmiş ve aynı zamanda ümmetinin de böyle yapmamasını istemiştir.

İmam Şafii, tabağın ortasından yemenin haram olduğunu, bu fiili işleyenin günahkâr olacağım belirtmiştir.

İmam Gazali de bu konu üzerinde durmuş ve sadece ortaya konan tabak ve benzeri yemek kabında bulunan yemekten yerken orta kısmından alınmasının mekruh olduğu belirtilmişse, ekmek yerken de ekmeğin kenarlarını bırakıp ortasından koparıp yemenin öylece mekruh ve adaba aykırı olduğunu söylemiştir. Çünkü bereket yiyeceğin ortasına iner. Bu yiyecek ister kaptaki yemek olsun, ister sofradaki yufka, somun veya benzeri bir ekmek olsun fark etmez.

Böylece İmam Nevevi'nin de belirttiği gibi, hadisler daha çok şu-üç sünneti yansıtmaktadır:

a) Yemeğe başlarken besmele çekmek.

b) Sağ eli ile yemek.

c) Kabın kendisine yönelik olan kenarından alıp yemek...

Bir yere dayanıp veya yaslanıp yemek, kibir ve gurur alameti olarak bilinir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ise, Cenab-ı Hakk'm sonsuz kudret ve azameti karşısında her zaman teslimiyet ve mahviyetini izhar eden ve tevazuu şiar edinen bir peygamberdir. Nitekim îbn Mâce ve Taberani'nin isnad-ı hasen ile rivayet ettikleri şu olay Resûlüllah'ın (a.s.) ne kadar çok mütevazi ve

mahviyetkar olduğunu göstermektedir: "Kesûlüllah (a.s.) Efendimiz'e pişirilmiş bir koyun hediye edildi. O da iki dizi üzerine çökerek o koyundan yemeğe başladı. Derken bir bedevi şöyle dedi: "Bu nasıl bir oturmadır?!" Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Cenab-ı Hakk beni güzel, iyi, keremli bir kul kılmıştır: Beni zorba ve muaânnid (inadçı) kılmamıştır..." [272]

Şüphesiz Resûlüllah (a.s.) peygamber olarak mütevazi bir kul çizgisinde mi, yoksa hem hükümdarlık, hem de peygamberlik çizgisinde mi kalmak istediği bir soru olarak Cebrail tarafında kendisine tevcih edilince onun "Peygamber olarak mütevazi bir kul olmak isterim" diye cevap verdiği pek meşhurdur.

Ebû Davud'un Abdullah b. Amr b. As (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçenin şöyle haber verdiği belirtilmektedir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in bir yere yaslanıp da yemek yediği görülmemiştir!

Ancak yukarıda da belirttiğimiz üzere Resûlüllah'ın (a.s.) bir defa böyle yaptığını îbn Ebi Şeybe'nin Mücahid tarikiyle yaptığı rivayetten öğrenmiş bulunuyoruz. Adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir yere yaslanarak yemek yememiştir, ancak bir defa böyle yapmış ve arkasından Allah'a yönelip şöyle arz-ı hal etmiştir: Allah'ım, şüphesiz ki ben senin kulun ve resulünüm..."

Bu rivayet murseldir. Yani senedinden bir sahabi düşmüştür. Bu rivayeti dikkate aldığımızda Abdullah b. Amr'm, Resûlüllah'ın (a.s.) bir defa böyle yaptığından haberi olmadığı anlaşılıyor.

Bu konuda bir de îbn Şâhin'in Atâ b. Yesar'dan murselen rivayet ettiği haberde şöyle denildiği belirtilmiştir: "Melek Cebrail, bir defasında Resûlüllah'ın (a.s.) bir yere yaslanarak yemek yediğini görmüş ve onu bundan men'etmiştir." [273]

616 no'lu Ebû Cuhayfa hadisinde geçen "mütteki" sıfatı üzerinde hayli durulmuş ve çok farklı şekilde yorumlanmıştır. Kimine göre sağ veya sol tarafa meylederek oturmaktır. Kimine göre, sol eli yere dayamak suretiyle oturmaktır. Kimine göre ise, sırtım bir yere dayayarak veya bir şeye yaslanarak oturmaktır. Sahih olan da bu yorumdur. O halde yemeğe oturan kimsenin ister sağ yanını, ister sol yanını, isterse sırtını bir yere dayayarak otursun bu "ittika" sayılır ve mekruhtur.

Ancak kişi fazla yaşlılığından veya rahatsızlığından veyahut bir ağrı ve acısından dolayı bir yere yaslanıp öylece yemek yiyebiliyorsa, bunda bir kerahet söz konusu değildir. [274]

El Parmaklarını Kullanarak Yemek Yemek

Bilindiği gibi Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında kaşık, çatal, bıçak yoktu. Araplar yemeği genellikle elleriyle, yani parmaklarının marifetiyle yerlerdi. Resûlüllah. (a.s.) Efendimiz bu adeti kaldırmadı, ancak bir takım kurallara bağladı. Buradaki kuraldan kasdımız, yemek yeme hususunda konulan bir takım ölçü ve adaptır...

O bakımdan Resûlüllah (a.s.) Efendimiz cahiliye devri araplan gibi yemeği avucunun içine alarak değil, üç parmağını kullanarak yerdi. Tabii yemekten önce ellerini güzelce yıkar ve yemekten sonra da bu yıkama işini ihmal etmezdi. Aslında parmaklar marifetiyle yemek yemenin ayrı bir lezzeti söz konusudur. Bunu hemen hepimiz hissetmekteyiz. Ancak unutmamamız gerekir ki, Resûlüllah'ın (a.s.) parmakları marifetiyle yemek yemesi bir sünnet değil, bir adet idi. Günümüzde kullandığımız çatal ve kaşık sünnete aykırıdır denilmez. Zira dinimiz günlük işlerimizde daha iyisini, daha güzelim, daha temiz ve nezih olanım yapmamızı emreder. Bunun içindir ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir kıyafet inkılabı yapmadığı gibi, günlük hayatımızda yeme, içme ve benzeri işlerimizde de bir inkılab yapmayıp bunları bir takım adâb ve kurallara bağlıyarak daha temiz, daha nezih ve daha düzenli olmamızı tavsiye buyurmuştur. Araplar ne giyiniyorsa Resûlüllah (a.s.) da onu giyindi. Erkek ve kadına yakışır anlamda tesettürü getirdi. Temizliği bir bakıma temel kural olarak koydu.

Fethedilen ülkelerde de halkın güzel, faydalı örf ve adetlerine dokunulmadı. Yine temizlik kurallarına ve tesettüre riayet edilmek şartıyla her ülkenin ve milletin kıyafeti serbest bırakıldı, islâm'a girenler için ipek elbise (erkekler için) haram kılındı. Erkeklerin altın yüzük ve benzeri altından mamul süs eşyası kullanmaları yasaklandı. Aynı zamanda onların kaşık ile yemek yemeleri men'edildi.

Yapılan araştırmalara göre, kaşığın icadı tarih öncesi devirlere raslamaktadır. İlk kaşık örneklerinin Üral-Altay yöresinde neolitik devre ait bulunduğu ve saplarının kuş ve başka hayvan motifleriyle işlenmiş olduğu görülmüştür. Ayrıca Mısır mezarlarında bulunan tahta ve kemik kaşıkların üzerindeki insan ve hayvan biçiminde motifler ve saplar olduğu ortaya çıkarılmıştır. [275]

Kaşık icadının tarihi bu kadar gerilere gitmekle beraber kendi dar adetleri içinde kabile hayatı yaşayan Araplar buna ihtiyaç duymamışlardır veya çoğunun bundan haberi yoktu.

Resûlüllah (a.s.) bu gibi araçlarla meşgul olmaya gerek bile görmemiş ve asıl görevi olan risalet esaslarını tebliğini ön plana almıştır. O bakımdan İslâm'ın esas ve hikmetini yeterince bilmeyen kimselerin bu dini şekilciliğe bağlamaları çok yanlıştır ve islâmı asıl hedefinden uzaklaştırıcıdır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kaşıkla yemek yemedi diye bunu mekruh saymak, yani sünnete aykırı görmek bütünüyle indîdir, fıkhı değildir. Böyle iddiada bulunanlara sorulacak çok şeyler vardır. Onlardan biri de şudur: Resûlüllah (a.s.) apartmanda, betonarma binada, koltukta, iskemlede oturmadı. Evimizde kullandığımız bir çok eşyayı kullanmamıştır. O halde bunları sünnete aykırı mekruh saymamız mı gerekiyor? Kitap ve sünnette derinleşen hiç bir ilim adamı ve müctehid imam böyle bir görüş ortaya koymamıştır.

İmam Gazâlî de bu husustaki görüşünü şöyle belirtmiştir: "Biz sofra (bugünkü tabirle masa ve benzeri şey) üzerinde yemek yemenin mekruh veya haram olduğunu, böyle yapmamızın men'edildiğini söyleyemeyiz. Zira bu hususta bir nehiy sabit olmamıştır. Aynı zamanda bunun Resûlüllah (a.s.)'den sonra ibda' (icad edilip) ortaya çıkarıldığını da delil olarak söylemek doğru olmaz. Zira Resûlüllah'tan (a.s.) sonra icad edilip ortaya çıkarılan her şey men'edilmiştir denilemez. Çünkü bid'at sabit sünnete ters düşen ve şeriatın emirlerinden birini kaldıran şeydir. Yemek hususuna gelince, onu yerden yükseltip kolayca yemeği sağlamaktadır. Bu gibi şeylerde hiçbir kerahet yoktur." [276]

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yemek yerken bazan dizleri üzerine çöküp oturmuş, bazan da sağ ayağını (namazda olduğu gibi) dikilip sol ayağı üzerine oturmuştur. O bu hususta şöyle buyurmuştur: "Bir yere yaslanarak

yemek yemem. Çünkü ben de diğer insanlar gibi yemek yiyen bir kulum; onlar nasıl oturuyorlarsa ben de öyle oturuyorum..." [277]

Resûlüllah (a.s.) bu sözleriyle, günlük âdetleriyle ilgili olan hususlarda halktan biri gibi olmayı tercih ettiğini, şeriate ters düşen bir durum söz konusu olmadığı taktirde sağlam yerleşmiş örf ve âdetlere uymakta bir sakınca bulunmadığını anlatmak istemiştir.

Gerek Şevkanfnin, gerekse Gazâlî'nin tesbit ettikleri bir rivayette ise, Hz. Ali'nin (r.a.) uzanık bir halde kalkanı üzerine koyduğu kuru ekmekten yediği bilinmektedir; Hattâ bir başka rivayete göre, yüzünkoyu uzanık bir halde yediği belirtilmiştir. [278]

Gerçi bu konuyu bundan önceki yemek adabı kısmında açıklamış bulunuyoruz. Ancak konunun diğer kısımları vardır, onları da açıklarken yeryer bazı rivayetleri ara yere serpiştirmekte fayda görüyoruz. [279]

Konuyla İlgili Hadisler

Enes (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şu haberi vermiştir: "Peygamber (a.s.) Efendimiz (sıvı olan) bir yiyecek maddesi yeyince üç parmağını (yemeği müteakip) diline dokundurup (yemek kırıntı ve bulaşığını giderir (ve sonra kalkıp ellerini tertemiz yıkardı)." [280]

Sonra da Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu: "Sizden birinizin lokması (sofraya) düşünce ondaki ezayı (yerden bulaşan şeyleri) atıp gidersin ve öylece yesin. Onu şeytana terketniesin."

Râvî devamla diyor ki: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize yemek yediğimiz çanakta kalan yemek artığını iyice alıp (yememizi) emretti ve bu hususta şöyle buyurdu: "Doğrusu sizler yemeğinizin hangisinde (hangi kısmında) bereket olduğunu bilemezsiniz..." [281]

Muğîre b. Şu'be (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: ırBir gece Peygamber (a.s.) Efendimizde (davetli) misafir olarak gittim. Resûlüllah (a.s.) kızartılmış kaburga kısmının getirilmesini emretti. Sonra eline bıçak alıp ondan keserek bana verdi..." [282]

Câbir (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz eşlerinden bir kısmının odasına geldi ve içeri girdi. Sonra izin verdi ben de içeriye girdim. Efendimiz (a.s.): "Gıda olarak bir şey var mı?" diye sordu. Onlar da "evet var..." deyince, Efendimiz (a.s.) getirilmesini istedi. Onlar da üç tane yuvarlak ekmek getirip Efendimizin önüne koydular. Efendimiz Önce bir ekmeği alıp kendi önüne koydu. Sonra diğer ekmeği alıp benim önüme koydu ve sonra da üçüncü ekmeği alıp ikiye böldü, yarısını kendi önüne, yarısını da benim önüme koydu. Sonra şöyle buyurdu: *Katık olarak birşey var mı?" Onlar da: tfHayır, sadece biraz sirke bulunuyor" diye cevap verdiler. Efendimiz (a.s.) onu getirin verin, ne güzel katıktır o..." diye buyurdu. [283]

Ebû Mes'ûd Ukbe b. Amr (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: Kendi kavminden Ebû Şuayb denilen bir adam, Resûlüllah'a (a.s.) yemek yapıp hazırlamıştı... Bu sebeple Peygamberce (a.s.) haber göndererek kendisinin ve beraberinde beş kişiyi alıp gelmesini arzu ettiğini bildirdi. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) ona haber göndererek: 'İzin ver de altı kişi alıp geleyim" buyurdu. [284]

îbn Abbas (r.a.) dan.yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Sizden biriniz yemek yediğinde elini (bir mendil ile) silip temizlemeden önce yalasın veya (yanındaki hizmetçi, çocuk veya benzeri bir yakınına) yalatsın." [285]

Câbir (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: Resûlüllah (a.s.) (yemekten sonra) parmakların yalanmasını ve yemek kabının silinip yenilmesini emretti ve şöyle buyurdu: 'Doğrusu sizler yemeğinizin hangi kısmında bereket vardır bilemezsiniz." [286]

Nebîşe el-Hayr (r.a.) den yapılan rivayette, Resâlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Kim bir çanakta yemek yer ve sonra o çanağı silip (içindeki yemek kalıntısını da yerse), o çanak onun için istiğfar eder." [287]

Câbir (r.a.) den yapılan rivayette, kendisinden ateş dokunan şeyden (ateşte pişirilip yenilen yemekten) dolayı abdest almak gerekir mi? diye soruldu. O da şu cevabı verdi: "Hayır, and olsun ki Peygamber (a.s.) Efendimiz zamanında bizler o gibi yemekleri çok az bulabilirdik. Bulduğumuz zaman da bizim mendillerimiz yoktu. Sadece ellerimizin içi, bileklerimiz,

kollarımız ve ayaklarımız vardı. Sonra da namaz kılar ama abdest almazdık." [288]

Ebû Hüreyre (r.a.) den, adı geçen, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: (Kim elinde yemek, yağ ve benzeri şey kokusu bulunduğu halde yatağına girerse ve bu yüzden ona bir şey (kötülük) dokunursa ancak kendini kınasın." [289]

Hadislerin Işığnda İlim Adamlarının Tesbit ve Görüşleri

Başta İmam Gazâlî olmak üzere ahlâk ve adâb konusuna geniş yer veren ilim adamlarımız bu hadîslerle istidlal etmişlerdir. Ekmeğe, yemeğe saygı görtermenin sünnet olduğunda ve yere düşen lokmanın bile kaldırılarak üflendikten, bulaşan toz giderildikten sonra yenilmesinin müstehab sayıldığında birleşmişlerdir.

Zira unutmayalım ki, bir lokma ekmeğin, bir kaşık yemeğin elimize geçinceye ve midemize ininceye kadar birçok safhalardan geçmiş ve varlık alanında birçok sistem ve ünütelerin faaliyetiyle vücut bulmuş, nice tabiat olayları ve insanlar hizmet vermek suretiyle o lokma ekmeği ve bir kaşık yemeği hazırlamışlardır.

Bunun için Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ekmek üzerine tabak veya çömlek, tencere konulmasını men'etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Ekmeğe ikramda (saygı ve şükranda) bulunun. Çünkü gerçekten Cenâb-ı Hak onu gökten bereket olarak indirmiştir."

Aynı zamanda Resûlüllah (a.s.) elin ekmekle silinip temizlenmesini de men'etmiş bulunuyor. Ne yazık kî, İslârm bilgilerden, Kur'ân kültüründen mahrum yetişen günümüzün müslüman geçinenleri her gün poşetler için ekmekleri kapı önlerine, çöp bidonlarına atmakta, arta kalan yemekleri çöp tenekelerine dökmektedirler. [290]

Şüphesiz kıymeti bilinmeyen bir nîmet, nîmet olma özelliğini kaybedip sahibi için bir nıkmet (eza, öç ve dert) olur. Böyle insanlara "nankör"

denilir. Bunun için İslâm kültürüyle yoğrulup şekillenen atalarımız "ekmek kadar aziz ol" demişlerdir. Şüphesiz bu söz son derece anlamlı ve kapsamlıdır. [291]

Tahliller ve Rivayetler

Enes hadîsini Tirmizî sahihi emiş tir. O bakımdan istidlale salih görülmüştür. Hadîs yemek yemenin beş âdabım yansıtmaktadır:

1- Yemekten sonra yemek elle, parmaklarla yenilmişse parmakları yalamak.. Bu daha çok üç parmakla ilgilidir.

2- Sofraya, yere düşen ekmek parçasını kaldırıp üzerine bulaşan toz ve benzeri şeyleri giderip yemek...

3- Yere düşen ekmek ve benzeri bir nimeti kaldırmayan kimse onu şeytana bırakmış olur ki, bunda saygısızlık söz konusudur.

4- Yemek tabağının, tencere ve çömleğin dibinde yemek artığı bırakmayıp onu silip yemek...

5- Yemek üzerinde ilâhî bereket bulunuyor. Ancak bu bereketin yenilen kısımda mı yoksa tabak, çanak dibinde kalanda mıdır bilemeyiz. O bakımdan herkez yiyebileceği kadarını tabak ve çanağa koymalı ve böylece nimetin heder edilmesini önlemelidir.

627 no'lu Muğîre hadîsini Ebû Dâvud, Tirmizî ve îbn Mâce tahrîc etmişlerdir. Hadîsle istidlal edilmiştir. Eliyle yemek yi£en kimsenin yemek sonrası parmaklarını yalaması müstehabdır. Zira bu davranışta hem temizlik, hem de bereket söz konusudur. Aynı zamanda eliyle yemek yiyecek olan kimsenin sadece üç parmağını kullanması müstehab sayılmıştır. Ancak bir özürden dolayı dört ve beş parmakla da yemekte bir sakınca yoktur.

Yere düşen ekmek parçası veyahut bir lokmayı şeytana terketmeyip almak, üzerindeki toz veya çer-çöpü temizleyip öylece yemek meşrudur, müstehabdır. Bu tür davranmamızın tavsiye edilmesi, nimeti ve özellikle de

ekmeği zayi' etmememize yönelik bulunuyor. Ancak İmam Nevevî'nin de dediği gibi, düşen lokmaya murdar bir şey bulaşırsa artık o yenilmez, bir hayvana yedirilir de şeytana terkedilmez.

Çanağın ve tabağın dibinde kalan yemeği dökmek nankörlüktür. Onu yemek feyiz ve berekettir. Zira inen bereketin yenilen kısmında mı, yoksa kalan kısmında mı gizlendiğini bilemeyiz. Bu durumda tabak ve çanak o kimse için istiğfar eder.

Denilebilir ki, cansız, akılsız, idraksiz bir tabak veya çanak nasıl istiğfar edebilir? Cevap olarak deriz ki: Kâinatta her yeş, zerresiyle, küresiyle Hakk'ı tesbîh ve tenzih etmektedir. Dolayısıyla cansız gördüğümüz bu maddelerin lisan-ı hal ile istiğfar edeceklerinde, yani sahibinin günahlarının bağışlanmasına vesile olacaklarında hiç şüphe yoktur.

628 no'lu Câbir hadîsi de sahih kabul edilmiştir. ResûlüIIah'ın (a.s.) çok mütevazı bir hayat geçirdiğine dair belgelerden biri olarak vasıflanabilir. Sonra da insanın yemek yemek için yaşamadığını, yaşamak için bir şeyler yemenin gerekli olduğunu yansıtmakta ve bu konuda çok ince düşünmemiz ilham edilmektedir.

Katık olarak sirkeden başka bir şeyin bulunmadığını ve ResûlüIIah'ın sirkenin güzel bir katık olduğunu belirttiğini görüyoruz. O halde sirke maddesi üzerinde biraz durmamız gerekiyor: Yemeklere, salatalar çeşni vermek için kullandığımız sirkenin içinde C vitamini, bazı madensel tuzlar bulunduğunu biliyoruz. Bu bakımdan sirkenin elbetteki besinr değeri de vardır. İçindeki sirke asidi iştah verdiği gibi, sindirim salgılarını da artırır.

629 no'lu Ebû Mes'ud Ukbe hadîsini Buharı ve Müslim tahrîc etmişlerdir. İsnadı sahihtir. Davete icabetin sünnet veya vâcib olduğunu ifade etmekte ve ayrıca yapılan davete kişi icabet ederek yanına bir iki arkadaşını almak isterse davet sahibinden izin istemesinin sünnet olduğuna delâlet etmektedir.

630 no'lu îbn Abbas hadisini Ebû Dâvud tahrîc etmiştir. Ancak hadîsin sonunda "yalasın veya yalatsın" lafızlarının râvmin şüpheye düşüp de bu iki lafızdan birinin söylendiğini mi kasdetmiştir, yoksa Resûlüllah (a.s.) Efendimiz mi böyle buyurmuştur? Kesin şekilde anlaşılmamaktadır. Zira Müslim'in yaptığı buna benzer bir rivayette hadîsin sonunda şu lafızlara yer

verilmiştir: "Parmaklarını yalamadan önce onları mendil ile silip temizlemesin..."

Râvînin şüphesinden olmadığını kabul edersek, şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Resûlüllah (a.s.) genellikle yemekten sonra üç parmağını yalardı. Başkasına yalattığını bilmiyoruz. Ancak bu hadîsteki anlatımdan parmaklarıyla yemek yiyenin onu başka birine yalatması da tavsiye edilmektedir. Bu başkası kimler olabilir? ilim adamları çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır: Kimine göre yanındaki koyun veya keçiye yalatır. Kimine göre yanındaki kendi çocuğuna veya cariyesine yalatır.

Ancak bunlardan hiçbiri Resûlüllah'ın (a.s.) edep ve ciddiyetine uygun düşmemektedir. Kuvvetli ihtimaller bu iki lafız râvinin şekkinden (şüphesinden) kaynaklanmaktadır. Allah daha iyisini bilir.

631 no'lu Câbir hadîsini Ahmed ve Müslim tahrîc etmişlerdir. Yukarıdaki hadîslerle birbirini kuvvetlendirmekte ve yemekten sonra parmakları yalayıp tabağın dibinde kalan yemek artığını iyice silip yemek emredilmektedir. Şüphesiz buradaki emir tavsiye anlamına gelir. Böylece üç parmakla yemek yedikten sonra parmakları henüz mendil ile silmeden yalamanın ve çanak veya tabağın dibindeki yemek kalıntısını silip yemenin sünnet olduğu anlaşılıyor.

632 no'lu Nebîşe hadîsini Ahmed, İbn Mâce ve Tirmizî tahrîc etmişlerdir. Hadîs hem yemek tabağının dibinde kalan artığı yemeyi tavsiye etmekte, hem de bu amele karşılık o tabağın sahibi için istiğfarda bulunacağına delâlet etmektedir. Zira cansız varlıklar da bizim bilmediğimiz ve anlayamadığımız bir lisan ile Hakk'ı tesbîh ve tenzih etmektedirler. Diğer bir yorumla sofraya yönelen rahmet meleklerinin o tabaktan yana kişi için istiğfar ettikleri söylenebilir.

634 no'lu Câbir hadîsini Buharî ve İbn Mâce rivayetle nakletmişlerdir. Hadîs sahih olup takriri bir sünneti yansıtmaktadır. Ateşte pişirilmiş bir yemeği yemekten dolayı abdesti yenilemenin veya bu sebeple abdestin bozulduğunu sanarak yeniden abdest almanın gerekmediği hükmü ortaya çıkmış bulunuyor. Zira ashabın bu husustaki fiil ve görüşü dinî bir hüküm ifade etmekte, Resûlüllah'ın (a.s.) sünnet ve uygulamasını yansıtmaktadır.

635 no'lu Ebû Hüreyre hadisi sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir. Yemekten sonra elleri yıkamak sünnet olduğu gibi, ellere bulaşan yağlı maddeleri de yıkamanın gereği belirtilmekte ve bunun sağlık üzerindeki olumlu tesirine işaret edilmektedir. Aynı zamanda hadis hem temizlik üzerinde, hem de koruyucu hekimlik üzerinde durarak mü'minleri aydınlatmaktadır.

Ellere bulaşan yemek, yağ ve benzeri şeyler hem elbiseye, hem yatak ve yorganı, hem de çevreyi kirletir ve birtakım parazit ve haşerenin daha çok üremesine vasat hazırlar. Bu da insan sağlığını tehdit ederek istenmeyen birtakım hastalıklara neden olabilir.

Bunun için cihan peygamberi Hz. Muhammed (a.s.) ellerini belirtilen şeylerden yıkayıp temizlemeden geceleyen kimseyi uyarmış ve başına bir rahatsızlık gelecek olursa ancak kendini kına diye bildirmiştir.

Hadis yemekten sonra mutlaka el yıkamanın lüzumunu belirtmekte ve bedeni, elbiseyi, yatak ve çevreyi temiz tutmamızı öğütlemektedir. [292]

Çıkarılan Hükümler

1- Eliyle yemek yemeyi arzu eden kimsenin sağ elinin üç parmağıyla yemesi sünnet veya müstehabdır.

2- Ancak kişinin elinde bir arıza bulunuyorsa, üçten fazla parmağını kullanmasında bir sakınca yoktur.

3- Yemekten önce elleri iyice yıkamak da sünnettir.

4- Yemek yerken eldeki veya sofradaki yemek ve ekmekten bir parça yere düşecek olursa, düştüğü yer necis değilse, düşen lokmayı alıp ona bulaşan çer-çöp, kıl ve benzeri şeyi giderdikten sonra yemek müstehabdır.

5- Düşen lokmayı alıp yemeyen veya Onu kedi ve benzeri bir hayvana yermeyen kimse onu şeytana terketmiş olur.

6- Yemeğe, Özellikle de ekmeğe saygı göstermek müstehabdır. Çjinkü ekmek gökten inen bir berekettir,

7- Ekmeği ve yemeği lüzumundan fazla sofraya koyup arta kalanları çöp bidonlarına, kapı önlerine, sokak kenarlarına bırakmak günahtır, hürmetsizlik ve nankörlüktür...

8- Çanak, tabak ve benzeri yemek yediğimiz kapların dibinde kalan yemek artıklarını temizleyip yemek müstehabdır. Sünnet olduğunu söyleyenler de var...

9- Helâl bir kazançla elde edilen yiyecek maddesi sofraya koyulunca ilâhi bereket inmeye başlar ve sofrada olanlar Besmele çekip ellerini uzatınca ve herkes kendi önüne gelen kenardan yemeye başlayınca bereket yemekte kendim göstermeye başlar. Tabak ve çanağın dibinde kalan yemek kalıntılarım da alıp yediklerinde bereket tam Ölçüsünü bulmuş olur.

10- Eti bıçakla kesip yemek de bir sakınca yoktur.

11-Yemeğe davet edilen kimse, Beraberinde bir yakınını da götürmek istediği taktirde davet sahibinden izin ister.

12- İki kişiye yetecek kadar ekmek bulunuyorsa, onu eşit şekilde paylaşmak müstehabdır.

13- Sirkede C vitamini ye bazı madensel tuzlar bulunduğundan, aynı zamanda iştah açıcı olduğundan katık olarak kullanılabilir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) sirkenin güzel bîr katık olduğunu belirtmiştir.

14- Parmaklarıyla yemek yiyen kimsenin yemek sonunda parmaklarını yalaması müstehabdır ve sonra da yıkaması sünnettir.

15- Parmakları yalamadan mendil ile silmemek tavsiye edilmiştir. Zira aksine bir davranış mendile yemek bulaşmasına ve kokmasına sebep olur. Buda kişinin çevresindeki insanları rahatsız etmekle kalmaz, bit ve haşereyi davet eder.

16- Çanak ve tabağın dibindeki yemek kalıntısını temizleyip yemek, günahların bağışlanmasına vesile olur.

17- Ateşte pişirilen bir yemeği yedikten sonra abdest almaya veya . abdesti yenilemeye gerek yoktur. Yani bu tür yemekler abdest bozucu

sayılmamıştır.

18- Akşamleyin yemekten sonra elleri yıkamadan ona bulaşan yemek ve yağları, kir ve pasları iyice temizlemeden yatağa uzanmak mekruhtur.

19- Her yemekten sonra elleri iyice yıkamak sünnettir.

20- Ellerini yıkamayan ve o vaziyette oturup kalkan, uzanıp uyuyan kimse birtakım parazitleri, cin ve şeytanları, hastalıkları ve haşeratı davet etmiş olur.

21- Özellikle de et yiyen kimsenin mutlaka ellerini yıkaması te'kiden belirtilmiş ve Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu hususta eshabmı sık sık uyarmıştır.

22- "Kim şu etlerden bir şey yiyecek olursa, onun kokusundan ve kokusunun vereceği zarardan dolayı mutlaka elini yıkasın" mealindeki hadisi Ebû Ya'lâ rivayet etmiştir.

Senedinde zayıf bir ravi bulunuyorsa da bu, istidlale salih görülmesine engel teşkil etmemektedir. [293]

Yemekten Sonra Hamd Etmek

Cenâb-ı Hak her zaman, hen an en güzel övgülere layıktır. O bakımdan Hamd O'na mahsustur. Nimet veren, onu hazırlayan, kaynakları önceden insanların ihtiyaçlarını karşılayacak nisbette var kılıp oluşturan ve kâinattaki birçok sistem ve ünüteleri insanların hizmetine sevkeden ancak O'dur. O bakımdan diyoruz ki, O hep hamd ve sena edilmeğe lâyıktır.

O halde mü'min bir nimete kavuştuğunda, bir nimetten yararlandığında ve birnîmete el uzattığında nasıl Besmele çekerek işe ve yemeğe başlıyorsa, başlayıp bitirdikten, yeyip sofradan el çektikten sonra da nimetin asıl sahibi olan Allah'a hamd ve şükretmesi kadirbilirliğin gereği, kul olmanın belirtisi, nankörlük etmemenin göstergesidir.

Allah'ın adını anmayan, O'na hamd ve şükretmeyen kimse sadece nankörlüğünü izhar etmekle namaz o nimetlere hiçbir zaman lâyık olmadığını daisbat eder. [294]

Konuyla İlgili Hadisler

Ebû Umâme (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: 'Peygamber (a.s.) Efendimiz Önündeki yemeği, sofrayı kaldırınca şöyle derdi: "Allahım sana çok, (gösterişten, nankörlükten) temiz ve arı, mübarek (bereketli), geri çevirilmeyen, yetersiz sayılmayan, terk olunmayan, doygun kalınmayan bir hamd ile Rabbımız sana hamd olsun (sana hamd ederiz)." [295]

Diğer bir rivayette ise şöyle dua ve hamd ettiği belirtilmiştir:

"Hamd O Allah'a olsun ki, bize yetecek kadar nîmet verdi ve bizi suya kandırdı. O bizim hamdimizi geri çevirmez ve bizi nimetlerine nankörlük edenlerden kılmaz.'" [296]

Ebu Said (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yemek yediği ve birşey içtiği zaman şöyle dua ederdi: "Bizi yediren, içiren ve bizi müslümanlardan eyleyen Allah'a hamd olsun." [297]

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim bir yemek (yiyecek maddesi) yer ve şöyle dua ederse Allah onun geçmiş günahlarını bağışlayıp affeder: Bu yemeği bana yediren ve benden taraf bir güç ve kuvvet olmaksızın bunu bana rızık olarak veren Allah'a hamd olsun." [298]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen, Resulüllahın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Cenâb- Hak kime yemek, yiyecek maddesi yedirirse şöyle dua etsin: Allah'ım, bunu bize mübarek, bereketli kıl ve bize bundan hayırlısını yedir ve tattır."

Cenâb-ı Hak kime da süt içirirse şöyle dua etsin: Allah'ım, bunu bize mübarek ve bereketli kıl ve bunu bize artır."

Sonra Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu: "Sütten başka yeme ve içmenin yerini kâfi derecede dolduran bir şey yoktur." [299]

İlim Adamlarının İstidlal ve Görüşleri

Yemekten sonra Allah'a hamd etmenin, şükürde bulunmanın sünnet olduğunda cumhurun ittifakı vardır. Buna muhalefet eden olmamıştır.

imam Gazâlî bu konuda şöyle demiştir: "Yemek yemenin adabından biri de, başlarken bismillah, bitirince de el-hamdü lillah demektir. Hattâ her lokmada bismillah derse bu güzel (bir duygu ve davranış) olur. Tâ ki birtakım şer ve kötülükler onu Allah'ı anmaktan meşgul etmesin. Birinci lokmayı alırkan bismillah, ikinci lokmayı alırken bismillahirrahmân, üçüncü lokmayı alırken bismillahirrahmânirrahîm demesi ve bunu aşikâr olarak teleffuz etmesi uygun olur. Böylece sofrada bulunanlara da bismillah demeyi hatırlatmış olur. [300]

Yahya b. Şerefün-Nevevî de EI-Ezkâr'mda hadîste belirtilen Resûlüllah'm (a.s.) hamdle ilgili dualarının yapılması üzerinde durmuş ve diğer rivayetlere de yer vererek şu me'sur duaların yapılmasını tavsiye etmiştir;

"Allahim, yedirdin, içirdin, doygun kıldın, sermaye (enerji) verdin, doğru yola eriştirdin ve ihsanda bulundun. Verdiğin nimete karşılık Sana hamd olsun."

"Hamd o Allah'a olsun ki, üzerimize nimette bulundu, bizi doğru yola (helâl rızıka) eriştirdi; bizi doyurdu ve suya kandırdı ve her iyilik ve ihsanı bize verdi."

Abdullah b. Mes'ud (r.a.) diyor ki: "Resûlüllah (a.s.) kabdan su içince onu üç nefesle içerdi ve her nefeste Allah'a hamd eder, sonunda da Allah'a şükrederdi." [301]

Tahliller ve Rivayetler

636 nolu Ebû Umame hadîsini Buharı, Ahmed, Ebû Dâvud ve İbn Mâce tahrîc etmişlerdir. Tirmizî ise bu hadîsi sahîhlemiştir. Hadis yemekten sonra Allah'a hamd etmenin, şükürde bulunmanın sünnet olduğuna delâlet etmekte ve bunun için hamd ve şükürle birlikte kısa' bir dua etmenin meşruiyetini yansıtmaktadır.

637 nolu Buharfnin rivayet ettiği hadîs de sahih olup istidlale sâlihtir. '

Aynı zamanda hadîs, yapılan hamdın sadece yenilen nimete karşılık değil, harod eden kişinin nankör kullardan olmadığını idrakin de hanıd ve şükrünü ifade etmektedir.

638 no'lu Ebû Saîd hadîsini Nesâî tahrîc etmiş ve Buharı de bunu Tarih-i Kebîr adlı eserinde zikretmiştir. Ebû Dâvud ve el-Münziri bu hadis hakkında bir görüş beyan etmemişlerdir. Ancak isnadında İsmail b. Rebah bulunuyor ki, bu zat meçhuldür. Bununla beraber hukukla ilgili şer'î bir hüküm ifade etmediği, adâb ve istihbabla ilgili bulunduğu için istidlal edinilebilir.

639 no'lu Muâz hadîsim Tirmizî, Muhammed b. İsmail tarikıyla tahric etmiş ve hadisin hasen-garîb olduğunu belirtmiştir.

Hadîste "geçmiş günahlarını Allah bağışlayıp affeder"

sözünden maksat, kul ve millet hakkıyla ilgili olmayan, zulüm ve haksızlığa dayanmayan günahlardır.

640 no'lu İbn Abbas hadîsini Ebû Dâvud, Nesâî, Tirmizî az değişik lafızlarla rivayet etmişlerdir. Mânâ yönünden bir fark sözkonusu değildir. O bakımdan sahih kabul edilmiştir. Hadîs, kişi Allah'ın verdiği nimetlerden birine kavuşunca nasıl dua edeceğini ve onun şükrünü kelimeyle nasıl ifadede bulunacağım telkûı etmektedir.

Tirmizî hadîsi tahrîc ettikten sonra hasenlemiştir. Ancak onun isnadında Ali b. Zeyd b. Cud'ân bulunuyor ki hadîs hafızlarından bir cemaat bu zatın zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Gerçi Ali b. Zeyd, tabiînden olup ilim adamları arasında yer almıştır. Ancak el~Cerîrî onun hakkında şöyle demiştir: "Basra fakîhleri üç zat hakkında kör olarak sabahlamalardır: Katade, Ali b. Zeyd ve Esâs el-Huddânî." îbn Uyeyne de bunu zayıflamıştır. Hammad b. Zeyd, bu zatın hadîsleri ters-düz ettiğine dikkat çekmiştir. Hatta Yezîd b. Züray onun

râfızî olduğunu iddia etmiştir. Ahmad bin Hanbel de onun zayıf olduğunu söylemiştir. Bununla beraber onu tezkiye edenler de olmuştur. [302]

İlgili hadîsler Resûlüllah'ın (a.s.) bazan sofra üzerinde, bazan da şartlar elvermediğinde yer üzerinde yemek yediğine delâlet etmektedir.

Bu babda Nesâî ve Hâkim'in Ebû Hüreyre (r.a.) den yaptıkları rivayette sahîh ve merfu olarak şu hadîs nakledilmiştir: "Hamd o Allah'a ki, yemekten bize yedirdi, içilecek sudan bize içirdi, çıplak bırakmayıp bizi giydirdi, sapıklıktan bizi kurtarıp doğru yola eriştirdi, kör kılmayıp bize göz verdi ve bizi yarattıklarının birçoğundan üstün kıldı..." [303]

Çıkarılan Hükümler

1- Sofra üzerinde yemek yemek meşru'dur. Sofra olmaksızın tabağı yere koyup yemekte de bir sakınca görülmemiştir. Ancak temizlik bakımından sofra bulunduğu taktirde tercih edilir.

2- Yemek yeme işi bitip sofradan kalkılacağı zaman Allah'a hamdedip şükretmek sünnettir, Hamd ile birlikte me'sur dualarından bazı bölümleri alıp düa ve niyazda bulunmak da nıüstehabdır.

3- Helâl rızık elde etmek, helal lokma yemek, sofraya oturmak, yemeği hazırlamak için insanın kuvvet ve kudreti yoktur, ancak Allah ile kuvvet ve kudreti vardır. O bakımdan her hususta olduğu gibi, yiyecek maddelerini kazanmakta, onları hazırlayıp pişirmekte ve sofraya koyup yemekte de kuvvet ve kudreti Cenab-ı Hakk'a irca' edip has kılmak islâm dinine mensub olmanın gereğidir.

4- Yemekten sonra Allah'tan bereket ve rahmet, daha hayırlı rızıklar ve yiyecekler istemek de müstehabdır.

5- Süt, gıda maddesi olarak övülmüş, hem yemek, hem de su yerini tuttuğu belirtilerek Allah'ın insanlara, verdiği bu güzel nimetten yararlanmamız istenmiştir.

6- Yemekten önce Besmele çekmemek, yemekten sonra hamd ve şükürde bulunmamak nankörlüğün belirtisi, İblise uymanın yolu ve hayat dizginini şeytanın eline vermenin ayrı bir alametidir.

7- Resûlüllah (a.s.) yemek adabı hususunda bize tavsiye ve emrettiklerini hayatı boyunca ihmal etmeyip uygulamıştır.

8- Böylece cihan peygamberi (a.s.) mü'minlere meşru olan her işlerinde Allah'ı anmalarını, O'nun her nimetine karşı hamd ve şükürde bulunmalarını tavsiye buyurarak insan hayatının tamamını bu kutsal havada disipline etmemizi dilemiştir. [304]

Alkollu İçkiler Haram Kılınıp Yasaklanmıştır

Alkollü, yani sarhoş eden içkilerin çok yönlü zararı vardır. Gerek sağlık, gerek ekonomik, gerek aile ve toplum ve gerekse hayatın denge ve düzenini alt-üst etme bakımından çok yönlü bir tahribe sebep olduğu artık iyice bilinmektedir.

Bunlardan başka ruh üzerinde de olumsuz tesirleri; ibadetten alıkoyma, İblis'e yakıii olma, rahmet meleklerini uzaklaştırma açısından saptırıcı etkileri unutulmamalıdır.

Günümüzde dünya ülkelerim bir kanser gibi sarıp nesli madde ve şehvet çukuruna iten bu belâ ve ibtilâdan kurtulma yolları ve çareleri araştırılmaktadır. Ne yazık ki, bunun en güzel ve olumlu çaresinin İslâm'da olduğunu görüp anlıyanlar pek azdır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz "işin başı Allah korkusudur" buyururken, böyle bir imanın altedemiyeceği hiçbir kötülüğün düşünülemiyeceğine işarette bulunmuştur. Allah'a ve ahirete dosdoğru iman, hayatın denge ve düzenini korur., Ruhla beden arasında sağlam bir köprü oluşturur. Dünya ile ahiret hayatını birleştirip bütünleştirir. İşte Allah'ın insanlara en büyük armağanı olan İslâm dini, her yanı ve yönüyle böyle bir imanı kalb ve kafalara hikmetiyle birlikte işler. İçkinin haram kılındığına dair âyet medine'de inince, o kâmil mü'minler Allah'ın bu buyruğuna kalb ve ruh kulağını açmış ve evlerinde içki dolu küpleri çıkartıp sokaklara dökmüşlerdi.

Bundan daha güzel misal aramaya gerek var mıdır?

İnsanlar İslâm'dan, Kur'an'dan ve son nebi Hz. Muhammed'den (a.s.) uzaklaştıkça hilkatlerinin hikmetini yitirmekte ve attıkları her adımla bir çıkmaza düşmekte ve kendilerini madde ve şehvet bataklığında bulmaktadırlar. Çırpındıkça batmakta, kurtulmak istedikçe nefesleri kesilmektedir.

Şüphesiz bu bataklığı, madde cenderesini, şehvet ve içki belasını ancak Kur'an ortadan kaldırabilir. Kalbleri ve ruhları aydınlatan onun ebediyet nuru, kalb ve kafalardaki pasları giderip insanları iç aydınlığına kavuşturur.

Kur'an'ı Kerim'de alkollü içkiler üç kademede haram kılınıp yasaklanmıştır. Arap yarımadasında çok yaygın olan içkiyi, İslâm'a yeni girenlere ilk adımda haram kılmak ilâhi hikmete uygun düşmediğinden pedagojik bir metod uygulanmıştır. Önce Nahl sûresi 67. âyetle hurma ve üzümden elde edilen alkollü içkinin güzel yararlı bir nzık olmadığı bildirilmiştir. Böylece imân eden ve fakat içki müptelası olan arapların bu ifade tarzı üzerinde düşünüp sonuç çıkarmaları murad edilmiştir. Bir süre sonra Nisa sûresi 43. âyet indirilerek, içki içenlerin ne dediklerini bilinceye kadar sarhoş bir vaziyette namaza yaklaşmamaları istenmiştir. Bu da içkinin namaz ve ibadetle bağdaşamıyacağmı kalb ve kafalara işlemekte ve bu madde üzerinde daha çok düşünmelerinin gereğine işaret edilmektedir. Arkasından içki ve kumarın yarar ve zararı arasında bir kıyas yapılarak içki ve kumarın günah ve zararının çok daha büyük olduğu, ancak insanlardan yana az da olsa fayda sağladıklarıyla ilgili Bakara sûresi 219. âyet indirilerek içki ve kumarın büyük günahla birlikte zararlarının çok büyük olduğuna dikkatler çekilmiştir.

Terbiyevi bir metodla içkinin zararları, günahları işlenip kalb ve kafalar tahrim hükmüne hazır duruma getirilince de Mâide sûresi 90. âyet indirilerek içki ve kumarın kesin biçimde haram kılınıp yasaklandığı açıklanmıştır. [305]

Konuyla İlgili Hadisler

Ibn Ömer (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim dünyada iken alkollü içki içer ve sonra da tövbe edip ondan vazgeçmezse, âhirette (cennet) şarabından mahrum olur." [306]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Alkollü içkiye devam eden kimse, puta tapan gibidir." [307]

Ebû Sâid (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu duydum:"Ey insanlar! Şüphesiz ki Cenab-ı Hak alkollü içkiye gazap etmektedir. Umulur ki yakın gelecekte Allah içki

hakkında bir emir indirecektir. Artık içkiden kimin yanında bir şey varsa onu ya satsın veya hemen ondan yararlanmaya baksın."

Râvi devamla diyor ki: Çok geçmeden Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Allah alkollü içkileri haram kıldı. Artık kime (içkinin tahrimiyle ilgili) âyet ulaşırsa ve onun da yanında içkiden bir şey bulunuyorsa elbette onu içmesin ve satışta da bulunmasın." \

Bunun üzerine insanlar yanlarında bulunan içkileri alıp sokaklara yöneldiler ve olduğu gibi sokaklara döktüler." [308]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in Sakif ve Devs'de bir dostu vardı. Mekke'nin fethinde o kimse içki dolu bir tulum veya içki taşıyan bir davar ile geldi ve o içkiyi Resûlüllah'a (a.s.) hediye etmek istedi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) ona şöyle uyarıda bulundu: "A falan, Allah'ın içkiyi haram kıldığını bilmiyor musun?" Adam bu bilgiyi alınca dönüp yanındaki çocuğa (veya hizmetçisine) "götür de bunu sat" diye emretti. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona: "İçkinin içilmesini haram kılan onun satışını da haranı kılmıştır" buyurdu. Adam o çocuğa emretti de içki Batha denilen yere döküldü." [309]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Bir adam, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e içki dolu bir tulum (veya benzeri bir kab) hediye etmek istiyordu. Tam içkinin haram kılındığı yılda o tulum içkiyi Resûlüllah'a (a.s.) hediye etti. Resûlüllah (a.s.) ona: "Şüphesiz ki içki haram kılındı..." Bunun üzerine adam: "Onu satabilir miyim?" diye sordu. Efendimiz (a.s.): "İçkinin içilmesini haram kılan onun alım-satımını da haram kıldı." Adam bu defa: "Onu bir karşılık bekleyerek yahudiye ikram edebilir miyim?" diye sordu. Efendimiz (a.s.) ona: "İçkiyi haram kılan onunla yahudiye ikramda bulunulmasını da haram kılmıştır" diye cevap verdi. Adam: "Peki bu içkiyi ne yapayım?" diye sorunca, Efendimiz (a.s.) "Onu Batha'ya döküp boşalt" diye emretti." [310]

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"İçki hakkında üç âyet indi. İnen ilk âyet şu idi: "Senden içki ve kumar hakkında soruyorlar. De ki, ikisinde büyük bir günah vardır ve bir de insanlar için birtakım menfaatlar..." Bunun üzerine: 'İçki artık haram kılındı

denildi. Bir başkası da: 'Ya Resûlallah! Aziz ve Celil Allah'ın buyurduğu gibi içki ve kumardan yararlanabilir miyiz?" diye sordu. Peygamber (a.s.) susup cevap vermedi. Sonra şu âyet indi: "Sarhoş olduğunuz halde, ne dediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın." Yine "içki tayinen haram kılındı" denildi. Ashab da: 'Ya Resûlallah! Şüphesiz biz içkiyi namaz vakti yaklaşınca içmeyeceğiz öyle mi?" diye sordular. Efendimiz yine susup cevap vermedi. Sonra şu âyet indi: "Ey iman edenler! İçki ve kumar ancak ve elbette şeytan işi murdar şeylerdir." Bunun üzerine Resulü Hah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu: 'İçki haram kılındı." [311]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, alkollü içkilerin azını da çoğunuda içmek haramdır. Ancak zorunlu durumlar müstesna. Bu da ölüm ile tehdit edilme, susuzluktan ölümle burunburuna gelme gibi zaruri hallerdir.

İçki aynı itibariyle haramdır. O bakımdan azı veya çoğu arasında bir tefrîk yapılarak ayrı hüküm ortaya konamaz. Çünkü Cenâb-ı Hak bunu "rics" kavramıyla ifade buyururken, "şeytan işi" lafızlarım da eklemiştir. Haram olmayan bir nesne ve madde hakkında "rics" tabiri kullanılmaz. İçkinin aynı haram olduğu gibi, içilmesi de haramdır.

Bunun gibi alkollü içkiyi tedavide de kullanmak haramdır. Zira Cenâb-ı Hak bizim için haram kıldığı bir şeyde bize şifa özelliği koymamıştır. Ancak zarurî durumlar müstesna. Hayatî tehlike arz eden ve herhalde alkollü madde kullanılması gereken bir hastalıktan dolayı kullanılmasına cevaz verilebilir.

Kendisi içmeyip ergen olmayan çocuğuna içiren kimse, içmişcesine günah işlemiş olur. Aynı zamanda çocuğunun ahlâkını bozacak, onu içki mübtelâsı yapacak çirkin bir davranışta bulunmuş olur.

İçki, yani alkollü içkiler, diğer bir anlatımla sarhoşluk veren içkiler kitap, sünnet ve icma ile haram kılınmıştır, inkârı küfür, kullanılması büyük günahtır.

Yasağa ve haram hükmüne rağmen içen kimseye had cezası uygulanır. Bunda eshabın icma'ı vardır.

Alkollü içkilerin temlik ve temellükü, alım ve satımı da haramdır. Zira Rasulüllah (a.s.) bunun içilmesini haram kıldığı gibi alını-satımını da haram kılmıştır.

Başkasına ait alkollü içkiyi telef eden, döküp atan kimseden bunun karşılığında bir para ve hak tazmin edilmez. Ancak telef edilen, dökülüp atılan içki bir gayr-i müslime ait ise, o takdirde tazmini cihetine gidilir. [312]

Şarap aynı zamanda necistir. Diğer alkollü maddelerin içilmesi haramsa da aynı necis değildir. Şarabın aynısının necis olduğunu iddia eden imamlar, rics tabiriyle istidlal etmektedirler. Ancak bu tabir hem tahrime, hem de murdarlığa mı delalet etmektedir, yoksa sadece tahrime mi delalet etmektedir? Müctehidler ve ilim adamlarının-görüş ve yorumlan farklıdır. Unutmayalım ki, "Haram olan her şey aynı zamanda necistir de" diye bir kaide yoktur.

b) Şâfîilere göre, çoğu sarhoş eden her içkinin an Ja haramdır. İçki içene ceza olarak had uygulanır. Ancak çocuk, deli, harbi, zimmi ve bir de boğazına zorla akıtılan kimseler hakkında had uygulanmaz. Eline geçen bir sıvının alkollü içki olduğunu bilmez de içerse, hakkında had uygulamaya gerek yoktur. Aynı zamanda îslâm'a yeni girip içkinin haram olduğunu bilmeyen bir kimsenin içmesinden dolayı cezaya baş vurulmaz. Kendisine gereken bilgi verildikten sonra yine içerse, o taktirde had uygulanır.

Adamın boğazına ekmek ve benzeri bir yiyecek maddesi tıkanıp kalır ve ancak alkollü içkiyle açılması mümkün görülürse, o taktirde kullanılır ve bundan dolayı ceza gerekmez. Tedavi ve susuzlukta ölüm tehlikesi yoksa içki kullanmak haramdır. Sahih olan kavi de budur.

Hür kişiye içki içtiğinden dolayı kırk, köleye ise yirmi kamçı, ayakkabı ve benzeri bir şeyle vurulur.

Adamın içki içtiğine dair ya iki erkek şahadette bulunur veya kendisi içtiğini ikrar ve itiraf ederse had uygulanır. Aksi halde sadece ağzından içki koktuğu için had uygulanmaz. Had uygulaması da ancak adamın sarhoşluğu geçtikten sonra yerine getirilir. [313]

içinde başka bir katkı bulunmayan alkollü içkiyle tedavi haramdır. Ancak içkiden başka bir şeyle tedavisi mümkün görülmeyen bir hastalıkta az miktarda kullanılmasına cevaz verilebilir. îçinde başka katkı maddesi bulunan alkollü maddelerle tedaviye ise cevaz verilmiştir. Bu da adil olduğu bilinen müslüman tabibin teşhis ve teklifiyle geçerlik kazanır. [314]

c) Hanbelüere göre de çoğu sarhoş edenin azı da haramdır. Böylece dört mezhebin bu hususta ittifakı vardır. Nitekim Abdurrahman el-Ceziri diyor ki: "Diğer bütün mezheblerde olduğu gibi Hanefi mezhebinde de alkollü içkinin azı da, çoğu da haramdır. Sahih ve müfta bih olan da budur." [315]. tmam Muhammed'in de görüşü böyledir.

d) Mâlikilere göre de, sarhoş eden her şey hararadır.

Yapılan bu tesbitlerle bütün mezheblerin alkollü içkinin her türünün, azının ve çoğunun kesin haram olduğunda birleştikleri anlaşılıyor. Sahih olan da budur. Zira gerek âyetler, gerekse otuza yakın hadis içkinin kesin haram olduğunu açıklamaktadır. Bu hususta icma' da vaki olmuştur.

O bakımdan bazı zayıf, dayanaksız görüşlerin, menatsız kıyasların hiçbir geçerli yanı ve hükmü yoktur.

Nitekim nakledeceğimiz diğer hadislerle konuya daha çok ağırlık vereceğiz ve her türlü şüphe ve tereddüdün yersiz ve anlamsız olduğunu delilleriyle göstereceğiz. [316]

Tahliller ve Rivayetler

644 no'lu îbn Ömer hadisi sahih olup istidlal ve ihticaca sâlihtir. Alkollü içkiyle ilgili manevi bir müeyyide ortaya konulmuştur. Böylece hadis üç hüküm ihtiva etmektedir:

1- İçki yasaklanıp haram kılınmıştır. Bu yasak ve tahrim hükmüne riayet etmeyip içki içenlerin tevbe etmesi gerekir.

2- Tevbe edip içmemeğe azmettikleri taktirde Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

3- Tevbe etmeden o vaziyette ölen kimse ahirette Cennet şarabından mahrum kalır.

645 no'lu Ebû Hüreyre hadisini İbn Mâce tahric etmiştir. İsnadındaki ricalin hepsi sika (güvenilir) dir. Ancak Muhammed b. Süleyman üzerinde durulmuştur. Bu zatın sâduk (doğru) olduğu, hadis rivayetinde bu çizgide hareket ettiği tesbitle rivayetine itibar edilmiştir. Ancak bazan hata yaptığı söylenir. O bakımdan Nesâi onun zayıf olduğunu söylemiştir. [317]

Alkollü içkiye devam edenin puta tapana benzetilmesinde bir incelik bulunuyor. Putperestlikle beyni yıkanıp şartlanan kişi nasıl bu basitlik, sığlık ve bönlükten kurtulamıyor ve kişiliğini bir yontulmuş taşın, bir heykelin önünde eğilmekle yitiriyorsa, İçkiye devam eden kimse de hayatının neşe ve kederini içkiye bağlayarak onu gönlünün tek tesellisi, nefsinin aşkı olarak kabulleniyor ve o yüzden içki şişesinin karşısında ciddiyet, vakar, şahsiyet ve bir takım meziyetlerini kaybederek onu bir bakıma il ahi aştırıyor.

Hadiste bu benzetmeyle içkinin ne kadar kötü ve şahsiyet zedeleyici bir ibtilâ olduğuna ayrıca dikkat çekiliyor.

646 no'lu Ebû Sâid hadisi hasen ve sahihtir. İçkinin Allah tarafından asla sevilmediği ifade edilmekte ve bu hususta mutlaka ilahi emrin ineceği hatırlatılmaktadır. Nitekim çok geçmeden ya hicri altıncı veyahud dördüncü yılda Mâide sûresi 90. âyet indi ve içki kesin olarak haram kılındı. . i

Bu emir inmeden önce Resûlüllah'ın (a.s.) eshabmı uyardığı görülüyor. Ellerindeki mevcut içkiden ya hemen yararlanmaları veya putpereslere satışının yapılması tavsiye ediliyor. Zira tahrim emri inince artık ne ondan istifade etmelerine ne de satışını yapmalarına ruhsat verilmeyecektir. Nitekim Öyle olmuştur. Ayet indikten sonra Resûlüllah (a.s.) Efendimiz tahrim kükmünü eshabına duyururken şunu da hatırlatmayı ihmal etmemiştir: "Artık kimin yanında içki bulunuyorsa onu döksün. İçmesin ve satışını yapmasın."'

647 no'lu îbn Abbas hadisi de sahihtir. Müslim, Nesâî ve Ahmed rivayet etmişlerdir.

Hadisin zahiri delaletinden Resûlüllah'a (a.s.) ara-sıra içki hediye edildiği anlaşılıyorsa da, gerçekte Öyle değildir. Bu anlatım tarzından kaynaklanan ve fakat diğer sahih rivayetlerle ve Resûlüllah'ın (a.s.) hayatıyla karşılaştırıldığında Resûlüllah'ın (a.s.) bu gibi hediyeleri çok nazik bir ifadeyle reddedip kabul etmediği, en azından hediye vereni kırmamak için yanında bulunan eshabına verdiği görülür: Zira Cenab-ı hak, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i cahiliyye devrinin bütün kötülüklerinden, hayasızlıklarından ve sefih bir hayat yaşama adetlerinden korumuştur. O bakımdan Efendimiz hayatı boyunca ne içki içmiş, ne putların önünde eğilmiş, ne de insanın şeref ve vekarını zedeleyen bir yaşama tarzına meyletmiştir. O, Peygamberliğinden önce de sonra da hep bu korunmuşluk içinde çok nezih ve temiz bir hayat yaşamıştır.

Hadisten Şu Üç Hüküm Çıkmaktadır:

1- Hediye, kitap ve sünnete göre haram bir nesne ise kabul edilmeyip reddedilir.

2- Haranı kılman ve tahrim hükmü kıyamete kadar devamlılık arzeden içkinin hem içilmesi, hem içirilmesi, hem de hediye edilmesi haramdır.

3- îçkinin içilmesi haram kılındığı gibi alım-satımı da haram kılınmıştır.

648 no'lu Ebû Hüreyre hadisini el-Humeydi kendi müsnedinde rivayet etmiştir. Ibn Abbas hadisiyle birleşmekteyse de bunda bazı fazlalıklar bulunuyor. İçkiyi son çare olarak bir yahudiye ikram olarak vermeyi ve karşılığında bir ikram beklemeyi ifade edene bu hususta da ruhsat verilmediği söz konusudur.

649 no'lu İbn Ömer hadisi, içkiyle ilgili Kur'an'da uygulanan metod belirtilmiş ve üç kademede tahrim hükmünün gerçekleştiğine dikkat çekilmiştir. Müfessirlerin çoğu ilgili âyetlerin tefsirinde bu görüşe yer vermiş bulunuyorlar.

649 no'lu Ali b. Ebi Talib hadisini Tirmizi sahihlemiştir. Ayrıca Ebû Dâvûd ile Nesâi bunu Atâ b. Sâib'e isnadla tahric etmişlerdir. Ancak Yahya b. Main: "Atâ' b. Sâib hadisiyle ihticac edilmez" demiştir. Ayrıca bu zatın ilk yıllarında rivayet ettikleriyle son yıllarında rivayet ettiklerini birbirinden

ayırıp ciddi bir tasnife tabi tutmuştur. Bu hususta imam Ahmed de ona muvafakat etmiştir. Hafız Bezzar da aynı görüşe katılmıştır. [318]

el-Münziri ise bu hadisin hem isnadı, hem de metni üzerinde farklı tesbit ve görüşlerin ortaya çıktığını söylemiştir.

îsnadındaki ihtilafa gelince: Süfyan Sevri ve Ebû Cafer er-Râzi bunu Atâ b. Sâib'den murselen rivayet etmişlerdir. Metnindeki ihtilaf ise, Ebû Dâvûd ile Tirmizi, sarhoş bir halde cemaate namaz kıldıranın Hz. Ali (r.a.) olduğunu belirtirlerken Nesâi ve Ebû Cafer en-Nuhas onlara namaz kıldıran kişinin Abdurrahman b. Avf (r.a.) olduğunu nakl etmişi erdir.

Bezzar ise kendi kitabında ismini zikretmediği bir adamın onlara namaz kıldırdığı şeklinde bir rivayet tesbit etmiştir.

Hariciler de bu zayıf rivayetleri mesned seçerek Hz. Ali'nin sarhoş bir halde namaz kıldırdığını iddia edip durmuşlardır. Oysa kimin bu vaziyette namaz kıldırdığı bir kesinlik arzetmemektedir. Hem bu olayın içki henüz haram kılınmadan önce cereyan ettiği kesindir. O bakımdan sarhoş bir halde namaz kıldıran kimse pek kınanamaz. [319]

Çıkarılan Hükümler

1- Alkollü içkiler kitap, sünnet ve icina' ile haram kılınmıştır. Tahrim hükmü kesinlik arzetmekte olup inkarı küfür, kullanılması büyük günahtır.

2- Alkollü içkilerden çoğu sarhoş edenin azı da haramdır.

4- Alkollü içkilerin hepsi Kur'ân ve Hadîste, "hamr" kavramı altında toplanır ve bu kavram hepsinin ortak ismi olarak bulunuyor.

5- İçki içen büyük günah işlemiş olur. Sarhoş bir vaziyette yakalandığı takdirde tecziye edilir.

6- îki erkek şahidin şehadetiyle de bu suç sabit görülür.

7- İçtikten sonra tevbe edip bir daHa içmemeğe azmeden kişinin affedileceği umulur.

8- İçki içtiğinden dolayı dünyada serî had ile cezalandırılan kimseye artık âhirette ceza verilmez.

9- Ceza görmeden, tevbe etmeden o vaziyette ölen kimse âhirette Cennet şarabından mahrum kalır.

10- İçkiye devam eden kişi, puta tapan kişi gibi şahsiyetini yitirir ve içkiyi bir bakıma ilahlaştırmış olur.

11- İçkinin içilmesi haram olduğu gibi ahm-satıtm da haramdır, yasaklanmıştır.

12- İçinde alkol bulunan bir ilacı kullanmakta bir sakınca yoktur. Bu daha çok imam Şafii'nin içtihadıdır.

13- Hayati tehlike arzeden bir hastalığın tedavisinde uzman müslüman bir doktor alkol ile tedaviye mutlaka gerek gördüğü taktirde buna cevaz verilir.

14- Bununla bereber Allah'ın haram kıldığı bir maddede pek de şifa yoktur.

15- Allah ve peygamberinin kesin haram kıldığı içki ve benzeri bir şeyi başkasına hediye etmek caiz değildir. [320]

Müctehidlerin İştidlal ve İhticacları

a) Hanefilere göre, nezr aynı zamanda yemin demektir. O bakımdan belirli bir şeyi adayan kimsenin onu yerine getirmediği takdirde keffaret ödemesi gerekir. Ancak Ebu Yusuf a göre "nezr" kelimesi adama hakkında hakiki, yemin hakkında mecazidir, imam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'e göre, bir söz hem nezr hem de yemin olabilir. Bu .daha çok kişinin niyetine göre belirlenir.

Bir şarta bağlı yapılan adamada adam isterse adadığını yerine getirir. İsterse yerine getirmeyip yemin keffareti öder. Bir rivayete göre, Ebu Hanife ömrünün sonuna doğru keffaret verme hükmünden rücu' etmiştir. [321]

b) Şafiilere göre, inada dayalı nezrden dolayı keffaret gerekir. Mesela "eğer falan kişiyle konuşursam Allah için bir köle azad etmem veya oruç tutmam

bana gerekli olsun" derse, bundan dolayı keffaret ödemesi gerekir. Diğer bir kavle göre, adadığı şeyi yerine getirmesi gerekir. Başka bir kavle göre, ikisinden hangi şıkkı arzu ederse onu gerçekleştirir.

Bu üçüncü görüşün daha açık ve uygun olduğu belirtilmiştir. [322]

Bir şarta bağlı kılınan adamada, şart yerine gelince yapılan adamayı yerine getirmek gerekir. Mesela "hastam şifa bulursa, Allah için* şu kadar gün oruç tutacağım veya şu kadar para dağıtacağım" diye adayan kimseye, hastası şifa bulunca adadığını yerine getirmesi vacip olur.

Mubah bir fiili işlemek veya terketmek üzere adayan kimseye bu adaması gerekli olmaz. Ancak bir yemin keffareti ödemesi vacip olur. [323]

c) Hanbelilere göre, nezr (adama) iki kısma ayrılır: Biri Allah'a taati adamaktır ki buna vefa etmek vaciptir. Diğeri Allah'a isyan etmeyi adamaktır ki buna vefa edilmez. Ancak bir yemin keffareti gerekir. Çünkü nezr de bir bakıma yemindir. Nitekim Ukbe'nin kız kardeşi Beytü'l-Haram'a yaya olarak gitmeyi kendine adamış bulunuyordu, ama buna gücü yetmiyor, sağlığı ve yaşı elvermiyordu. Peygamber (a.s.) Efendimiz ona: "Yeminine karşılık keffaret öde" diye buyurdu.

Ebu Davud bir hadisi tahric edip sahihlemiştir.

Bunun gibi, günahı gerektiren bir fiili işlemeyi adayan kimseye de keffaret gerekir, yani bir yemin keffareti öder. Karısını boşamayı adayan kimse de buna vefa etmeyip keffaret vermek suretiyle yemininden dolayı yükümlülüğünü yerine getirmiş olur. [324]

Müctehidlerin hepsine göre, kişinin malik olmadığı bir şeyi adaması sahih ve geçerli değildir. [325]

Tahliller ve Rivayetler

817 no'lu îbn Abbas hadisini Buhari, îbn Mace ve Ebu Davud tah-ric etmişlerdir. Sahih olup istidlale salihtir. İbadet anlamı taşımayan, Allah'a yakınlığa delalet etmeyen bir fiili adamanın sahih olmadığı anlaşılıyor.

Güneşte ayakta durmak, konuşmamak, gölgelenmemek üzere adamada bulunan kimsenin bunlara vefa göstermemesi emredilmiş, sadece ibadet kapsamı içinde bulunan oruç adamasının geçerli olduğu ve ona vefa göstermesinin gereği belirtilmiştir. Mubah bir fiili yapmamayı adayan kimseye bundan dolayı keffaret gerekeceği söz edilmemiştir. Ancak başka rivayetler bunun bir yemin anlamında olduğuna ve yerine getirilmediği takdirde bir yemin keffareti gerektiğine delalet etmektedir.

818 no'lu Sabit b. Dahhak hadisini Buhari ve Müslim ittifakla tah-ric etmişlerdir. Senedi sahih olup istidlale salih görülmüştür. Kişinin malik olmadığı bir şeyi adamasının geçersiz olduğuna delalet etmektedir ve bundan dolayı bir keffaretin gerekip gerekmiyeceği belirtilmemiştir. O bakımdan ilim adamlarının cumhuruna göre böyle bir adamadan dolayı keffaret gerekmemektedir.

819 no'lu Amr b. Şuayb hadisini Ahmed ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Hafız îbn Hacer bu rivayete Telhis'te yer vermiş, fakat susup bir görüş ve tesbit beyan etmemiştir. Ayrıca Taberani de tahric edip Müsned-i Ahmed'de yer alan lafızları aynen nakletmiştir. Ancak Mec-meu'z-Zevaid'de, bu hadisin isnadında Abdullah b. Nafİ' el-Medeni bulunduğuna ve bu zâtın zayıflar arasında yer aldığına temas edilerek bilgi verilmiştir. Ancak Ebu Davud'un isnadında bu zat bulunmuyor. [326]

Hadis, taat, ibadet anlamı taşımayan mubah bir fiili işlemeyi veya terketmeyi adamanın geçerli olmadığına delalet etmektedir. Zira adak, ancak Allah'ın hoşnutluğu arzu edilen bir hususta sahih ve geçerlidir.

Güneşin altında ayakta durup beklemekte bedene eziyet vardır. Allah'ın rızası ise, O'nun emir ve yasaklan çerçevesinde temiz bir ömür yaşamaktır.

820 no'İn Said b. Müseyyeb hadisini Ebu Davud tahric etmiştir. Hz, Ömer'in (r.a.) bu fetvası dört hüküm ihtiva etmektedir:

1- Allah'a günah ve isyanı gerektiren bir hususta ne yemin, ne de nezr (adak) caiz olur.

2- Hısımlar arasındaki bağları kesip onları birbirinden ayıran bir yemin veya nezr de doğru değildir. Bunu hemen bozup keffaret ödemek gerekir.

3- Kişi sahip ve malik olamadığı bir şeyi adayamaz.

4- Kişi malının tamamını Kabe'ye veya bir mabede vereceğine dair yemin ettiği veya böyle bir adamada bulunduğu takdirde bunu yerine getirmez. Yemininden dolayı keffaret öder.

Ancak hadis munkatidir. Said b. Müseyyeb bunu bizzat Ömer'den (r.a.) duymuş değildir. Ebu Davud ve Hafız îbn Hacer bu hadis hakkında bir görüş ve tesbit beyan etmemişlerdir. Ne var ki bu anlamda bir diğer hadisi îmam Malik ile Beyhaki sahih bir senedle Hz. Aişe (r.a.) dan tahricen rivayet etmişlerdir. Şöyle ki, bir adam, Hz. Aişe'den (r.a.) "hısımlarıyla konuştuğu takdirde malının tamamını Kabe'ye vereceğini adamış veya böyle bir yeminde bulunmuş olması" soruldu. Hz. Aişe (r.a) "malını Kabe'ye bırakmayıp yemininden dolayı keffaret öder" diye cevap vermiştir.

821 no'lu Sabit b. Dahhak hadisini aynı zamanda Taberani tahric etmiş ve Hafız İbn Hacer sahihlemiştir. Ebu Davud buna benzer bir diğer rivayeti Amr b. Şuayb'den yapmıştır. İbn Mace de îbn Abbas'dan ve Ahmed b. Hanbel de Amr b. Şuayb'den tahric etmişlerdir.

Bir hayvanı belirli bir yerde kesmeyi adayan kimse, adadığı şekilde hareket eder. Ancak o yerde bir yatır veya heykel, put ve benzeri şirke delalet eden bir şey bulunur ve şirk ehli o yerde bayram ve şenlik yapmayı belirlemişse, artık adanan hayvanı o yerde kesmek caiz olmaz. Başka bir yerde kesmek suretiyle adağını yerine getirmiş olur. Zira Allah'a karşı isyan, günah ve şirki gerektiren hiçbir adama ve yemin geçerli değildir.

822 no'lu Hz. Aişe hadisini beşler rivayet etmiş; Ahmed b. Hanbel ile îshak bu rivayetle ihticacda bulunmuşlardır. Ancak Tirmizi bu hadisi tahric ettikten sonra şöyle görüş beyan etmiştir: "Bu sahih değildir. Zira Zühri bu hadisi Ebu Seleme'den duymamıştır; Süleyman b. Er-kam'dan duymuştur ki bu zat metruktür, imam Ahmed "ondan rivayet yapılmaz" demiştir, ibn Main ise "o kayde değer bir şey değildir" diyerek görüş ve tesbitini ortaya koymuştur. Ebu Davud ile Darekutni ise, onun metruk olduğuna dikkat çekmişlerdir. [327]

Bu hadisi ayrıca Nesai, Hakim ve Beyhaki İmran b. Husayn'den rivayet etmişlerdir ki, isnadında Muhammed b. Zübeyr el-Hazeli bulunuyor ki bu zat kavi. değildir. Hakkında farklı tesbitler yapılmıştır. Nesai onun zayıf, İbn Main onun bir şey olmadığım söylemiştir. Ebu Hatim de onun kavi

olmadığına temas etmiş, Buhari onun münkerü'l-hadis olduğunu belirtmiştir. [328]

Diğer yandan bu hadisi Afrmed, eshab-ı sünen ve Beyhaki, Zühri rivayetinden naklen Ebu Seleme'den, o da Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayet etmişlerdir. Hafız Ibn Hacer "isnadı sahihtir, ancak malûldür, yani münkati'dir" diyerek tesbitini ortaya-koymuştur. Çünkü Zühri bunu Ebu Seleme'den rivayet etmemiştir.

Diğer bir tarikle Darekutni, Galib b. Abdillah el-Cezeri rivayetiyle Ata'dan nakletmiş, o da Hz. Aişe (r.a.) dan merfuan rivayet etmiştir. Lafzı şöyledir: "Kim günahı gerektiren hususta adama yaparsa, onun keffareti, yemin keffaretidir."

Bunun isnadındaki Galib metruktür. O bakımdan hadis istidlale salih değildir.

Diğer bir tarikle de Ebu Davud, Küreyb rivayetinden naklen tbn Abbas'dan rivayet etmiştir ki, isnadı hasendir Ancak Talha b. Yahya bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı tesbitler yapılmıştır.

İmam Nevevi ise er-Ravza'da bu husustaki görüşünü şöyle belirtmiştir: "Günahı gerektiren bir hususta adama yoktur. Onun keffareti, yemin keffaretidir" mealindeki hadis, muhaddislerin ittifakıyle zayıftır."

Ancak Hafız İbn Hacer bu tesbite karşı çıkıp şöyle demiştir: "Oysa bu hadisi Tahavi ve Ebu Ali sahihlemişlerdir. O halde muhadddislerin ittifakı nerede kaldı?" [329]

823 dipnotlu İbn Abbas hadisini Küreyb tarikiyle îbn Abbas'dan rivayet edilmiştir. Sünen-i Ebu Davud'daki lafzı, anlatımı şöyledir: "Kim bir adamada bulunur da onu adlandırniazsa, onun keffareti, yemin keffaretidir. Kim günahı gerektiren bir hususu adarsa, onunda keffareti, yemin keffaretidir. Kim de takat getiremiyeceği bir şeyi adarsa, onun da keffareti yemin keffaretidir. Kim takat getirebeleceği bir şeyi adarsa, artık ona vefa göstersin, adağını yerine getirsin."

Bu hadisin îbn Abbas'a kadar ulaşıp onda mevkuf olduğu tesbit edilmiştir ve en sahih tesbit de budur.

Aynı hadisi îbn Mace tahric etmiştir ki, isnadında kendisine güvenilmeyen ravi bulunuyor ve o rivayette şu cümle bulunmuyor: "Kim günahı gerektiren bir şeyi adarsa..."

817 no'lu Ibn ^Vbbas hadisinde ise Ebu tsrail olayı, günahı gerektiren bir adamadan dolayı bir yemin keffaretinin gerekeceğine dair bir kayıt mevcut değildir ve o bakımdan ilim adamları, günahı gerektiren bir şeyi adayan kimseye keffaret gerekmez demişlerdir. Böylece cumhura göre bu tür adamada keffaret gerekmez, imam Ahmed, imam Sevri, tshak, Şafîîlerden bir kısmı ve Hanefîlerin çoğuna göre, keffaret gerekir. Ashab-ı kiram ise keffaret gerekip gerekmiyeceği hakkında ihtilaf etmişlerdir. Ancak günahı gerektiren bir adamanın haram olduğunda birleşmişlerdir. [330]

Çıkarıkan Hükümler

1- Bedene ve ruha eziyet verecek anlamda adamada bulunmak sahih değildir.

2- Böyle bir adamada bulunan kimsenin ona vefa etmesi gerekli değildir. Ancak keffaret ödemesi söz konusudur.

3- Allah'a taati gerektiren bir adamayı yerine getirmek gerekir.

4- Kişi sahip ve malik olmadığı, olamadığı bir şeyi adayamaz. Adaşa bile sahih olmaz, geçersiz kabul edilir.

5- Adama ancak Allah rızasına yönelik yapıhr.

6- Miras yüzünden hısımlarla ilgiyi kesmek, onlarla konuşmamak haramdır ve günahtır. Çünkü Cenab-ı Hak, her hak sahibinin hakkını, payını belirlemiştir.

7- Malının tamamım Kabe'ye veya başka bir mabede adayan kimsenin bu adağını yerine getirmemesi daha uygun olur. Bundan dolayı bir yemin keffareti öder.

Çünkü mirasçılara hiçbir şey bırakmamak hiçbir zaman tasvib edilmemiştir. Ancak malının tamamım adayan kimsenin malının üçte birini tasadduk

etmesiyle bu adağı yerine gelmiş olur.

8- Put ve heykelin bulunduğu yerde bir hayvan kesmeyi adayan kimse adağını oraya götürüp kesmez. Başka bir müsait yerdp keser. Aksi halde büyük günah işlemiş olur.

9- Müşriklerin, ateistlerin bayram ve şenlik yaptıkları yerde de adak kurbanı kesilmez. [331]

Adlandırılmayan Nezrin Keffareti

Kişi "Allah için nezrediyorum, falan adamla konuşmayacağım" şeklinde bir adamada bulunursa, buna adı konmamış, adlandırılmamış nezr nedir. Bu bir bakıma yemin sayılır ve o adamla konuştuğu takdirde yemin keffareti öder.

Yaptığı adamanın adim koyarsa, şayet bir günah veya gücünün yetmediği bir şey değilse nezrine vefa gösterir. Mesela, "falan kişiyle görüşürsem bir koyun Allah için keseceğimi adıyorum" derse, artık o adamla konuştuğu takdirde bir koyun kesmesi vacip olur. Burada yemin keffareti söz konusu olmaz. [332]

İlgili Hadisler

Ukbe b. Amir (r.a) den yapılan rivayette adı geçen Resûlüilah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Adı konmadığı zaman atlamanın keffareti, yemin keffaretidir." [333]

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendi-miz'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Kim bir adamada bulunur da adını koymazsa, onun keffareti, yemin keffaretidir. Kim de gücünün yetmeyeceği bir adamada bulunursa, onun da keffareti, yemin keffaretidir." [334]

îbn Mace şu fazlalığı da rivayet etmiştir: 'Kim de gücünün yeteceği bir adamada bulunursa, artık ona vefa göstersin (adağını yerine getirsin)."

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu haberi vermiştir: "ResûlüIIah (a.s.) Efendimiz, iki oğlunun arasında yürütülüp götürülen yaşlı bir adam gördü ve: 'Bu nedir, bu kimdir?" diye sordu. Onlar daî trBu yaya yürümeyi adamıştır" diye cevap verdiler. Bunun üzerine ResûlüIIah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Allah (c.c.) bu yaşlı kimsenin (ibadet namına) kendi nefsine azab etmesinden-müstağnidir (buna ihtiyacı yoktur)." Ve sonra o yaşlı kimsenin hayvana binmesini emretti." [335]

Ancak Nesai ile İbn Mace "yaya yürümeyi adamıştır" cümlesi yerine, "Beytullah'a yaya yürümeyi adamıştır" cümlesini zikretmişlerdir,

Ukbe b. Amir (r.a) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Kızkardeşim yaya olarak Beytullah'a yürüyüp gitmeyi adamıştı. (Ama yaya yürüyecek gücü yoktu.) Bunun üzerine onun adına bu meseleyi ResûlüIIah (a.s.) Efendimiz'den sormamı bana emretti. Ben de ResûlüIIah (a.s,) Efendimiz'den sordum. Buyurdu ki: "Önce yaya yürüsün ve arkasından (devesine) binsin." [336]

Müslim ise kendi sahihinde o kadının yalınayak bir halde Beytullah'a yürüyerek gitmeyi adadığını kaydetmiştir.

İmam Ahmed'in rivayetinde ise hadis şu lafızlarla nakledilmiştir: "Şüphesiz ki Allah onun yaya yürümesinden müstağnidir. Binsin ve bir bedene şevketsin."

Diğer bir rivayette ise şöyle nakledilmiştir: "Ukbe'nin kızkardeşi yalın ayak, başaçık bir halde (Beytullah'a) yürüyüp gitmeyi adamıştı. Bunun üzerine Ukbe, durumu Peygamber (a.s.) Efendimiz'den soruyor. O da şöyle buyuruyor: "Şüphesiz Allah senin kızkardeşinin meşakkat çekmesini ne yapacak (O'nun buna ihtiyacı yoktur). Ona emret de başını örtsün, (hayvana) binsin ve (keffaret olarak) üç gün oruç tutsun." [337]

Kureyb'den o da İbn Abbas (r.a.) dan rivayet etmiştir. îbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: ırBir kadın, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gelerek şöyle dedi;

- Ya Resûlüllah! Doğrusu kızkardeşim yaya yürümek suretiyle haccetmeyi adamış bulunuyor.

Peygamber (a.s.) ona şöyle cevap verdi:

- Şüphesiz ki Allah senin ki/kardeşin in meşakkatini ne yapsın (O her şeyden müstağnidir). (Bir binite) binerek hac için yola çıksın ve yeminine karşı keffaret ödesin. [338]

îkrime'den yapılan rivayette, İbn Abbas'ın (r.a.) şöyle haber verdiği belirtilmiştir: "Ukbe b. Amir (r.a.), Peygamber (a.s.) Efendimiz'den, kızkardeşinin yürüyerek Beytullah'a gitmeyi adadığını ve zayıflığından söz ederek durumunu sordu. Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Allah senin kızkardeşinin nezrinden müstağnidir. (Bir binite) binsin ve bir bedene sevkedip (Mekke'ye) göndersin." [339]

Diğer bir tesbit ve rivayette şöyle denilmiştir: "Ukbe b. Amir'in kızkardeşi, Beytullah'a yaya olarak gitmeyi adamış bulunuyordu. Ancak onun gücü buna yetmiyor (sağlığı ve takati kafi gelmiyor) du. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) ona, bir deveye binmesini ve bir hediy (kurbanlık hayvan) sevketmesini emretti." [340]

Müctehidlerin İstidlal, İhticac ve Görüşleri

a) Hanefilere göre, adı konulmayan nezr (adama) nın hükmü, kişinin niyet ettiği şeyin vücubudur. Yani adı konulmayan adamada neye niyet etmişse, onu yerine getirmesi vacip olur. Tabii adayan kimse bu durumda niyet etmişse böyledir. Mesela, "Allah için üzerime nezr (adak) olsun" diye ifade ettikten sonra, içinden bununla bir şarta bağlı kılınmaksızm oruç tutmaya, namaz kılmaya veya hacca gitmeye niyet etmişse o takdirde niyet ettiğim hemen yerine getirmesi gerekir. Bir şarta bağlı kılarak niyet etmişse, o şart gerçekleştiği takdirde adağım yerine getirmesi vacip olur, Bu iki durumda da keffaret yeterli olmaz.

Ama "Allah için üzerime nezr olsun" der, hiçbir niyeti olmazsa, o takdirde bir yemin keffareti Ödemesi gerekir.

"Nezr yemindir", "Nezr'in keffareti yemin keffaretidir" mealindeki hadislerde geçen nezr'den maksat, mübhem, yani adı konulmamış, belirsiz olanıdır. İçinden bir şeye niyet etmemişse, yemin sayılır ve keffaret öder.

Belli bir yeri kasdedip adayacak olursa, Züfer hariç diğer Hanefi imamlarına göre, adağı o yere götürüp icra etmeye gerek yoktur. Herhangi bir yerde olabilir. Çünkü adaktan maksat Allah'a yakınlık ve O'nun rızasına ermektir. Mekan kavramı bu maksadın dışında kalır. [341]

b) Şafiilere göre, "Allah için üzerime bir köle azad etmek-veya oruç tutmak gerekli olsun" diyen kimse isterse gerekli kıldığı şeyi yerine getirir, isterse bir yemin keffareti öder.

Beytullah'a yürüyerek gitmeyi' veya oraya varmayı adayan kimsenin hac veya umre için niyet etmişse, gitmesi vacip olur. Sadece oraya varmayı niyet etmişse yürüyerek gitmesi gerekli olmaz.

Ancak yürüyerek Beytullah'a gitmeyi adayan kimse yürümekten aciz kalır veya aciz kalacağını düşünerek bir hayvana veya vasıtaya binerek giderse, bir kan akıtması gerekir. [342]

Yine bu mezhebe göre, adı konulmamış belirsiz adamadan dolayı keffaret gerekmez. [343]

c) Hanbelilere göre, nezr de bir bakıma yemindir. O bakımdan günahı gerektiren bir şeyi yapacağını adayan kimse, o şeyi yapmaz, fakat bundan dolayı bir yemin keffareti Öder. Beytullah'a yaya gitmeyi adayan kimse buna gücü yetmediği takdirde hayvana biner ve bir yemin keffareti öder veyahut bu anlamda üç gün oruç tutar. [344]

Tahliller ve Rivayetler

833 no'Iu Akabe hadisinin, Sahih-i Müslim'de "adı konmadığı..." cümlesi yer almamıştır. Bu hadisi aynı zamanda Ebu Davud ile Nesai de tahric etmişlerdir. Tirmizi bunu sahihi emiştir. îbn Mace de aynı tarikten rivayet etmiş bulunuyor. O bakımdan hadis sahih olup istidlale salih görülmüştür.

Böylece adı anılmaksızın yapılan nezr (adama) nın keffareti, yemin keffaretidir, hükmü ortaya çıkmış bulunuyor. Hanefî imamları bu hadisle ihticac edip, adı anılmayan bir nezrden dolayı keffaret gerekir demişler ve ancak kişi içinde belli bir fiili yapmaya niyet etmişse, o takdirde niyet ettiği

şeyi yerine getirmesi gerekir neticesini belirlemişlerdir. Şafîiler ise adı konulan, konulmayan nezrlerde kişi onu yerine getirmekle bir yemin keffareti ödeme arasında serbesttir demişlerdir.

834 no'lu îbn Abbas hadisini Ebu Davud ile İbn Mace tahric etmişlerdir. Hafız îbn Hacer, Büluğu'l-Meram'da bunun isnadının sahih olduğunu belirtmiştir. [345]

O bakımdan îbn Abbas hadisiyle istidlal edilebilir. Hadis dört hüküm ihtiva etmektedir;

1- Adı konulan, adı anılan bir nezrin gereğini yerine getirmek vaciptir.

2- Adı anılmayan, konulmayan bir nezrden dolayı bir yemin keffareti gerekir.

3- Gücünün yetmeyeceği bir şeyi adayan kimsenin de bir yemin keffareti ödemesi vaciptir.

4- Gücünün yeteceği bir şeyi adayan kimsenin onu aynen yerine getirmesi vacip olur.

Gücünün yetmediği bir şeyi adayan kimsenin durumuna açıklık getirilirken şu misaller verilebilir: Bir yıl içinde iki defa veya üç defa farz haccı yerine getireceğini adamak veyahut malı ve serveti, aynı zamanda yeterli geliri olmadığı halde büyükçe bir cami yapmayı adamak bu cümledendir. Bu tür adamalar geçerli değildir. Ancak bir yemin keffareti verilmek suretiyle telafi edilir. îmam Malik'e ve Zahirilere göre bu durumda keffaret gerekmez. [346]

836 no'lu Akabe hadisinde ise, gücünün yetmediği bir şeyi adayan kimsenin keffaret olarak üç gün oruç tutması zikredilmiş bulunuyor. Bu da bir yemin keffaretidir. Zira on fakiri doyuracak durumda olmayan kimsenin yemin keffareti için üç gün oruç tutması söz konusudur.

Tirmizi bu hadisi hasenlemişse de isnadında Abdullah b. Zahr bulunuyor ki, bu zat hakkında çok şeyler söylenmiştir. [347]. Ancak Zehe-bi bu isim üzerinde durmamıştır. O bakımdan görüş ve tesbitlerin ağırlığını, onun kavi olduğu teşkil etmektedir. Ancak aynı hadisin diğer rivayetler çerçevesinde bir kan akıtmanın veya bir hedyin sevkedilmesi-nin lüzumu belirtiliyor. Bu hususta ilim adamlarının farklı yorumları ' olmuştur. Bununla beraber

rivayetler arasını te'lif etmek daha uygun bir netice doğurur. Kişi gücünün yetmeyeceği veyahut çok meşakkate sebep olacağı bir adamada bulunduğu takdirde gücünün ve imkanlarının el verdiği ölçüde hareket eder ve bundan dolayı ya üç gün oruç tutar veyahut bir kan akıtır. Çeşitli tariklerden rivayet edilen hadisler her iki şıkkın da caiz olduğunu göstermektedir.

838 no'lu Küreyb hadisinin ricali, rical-i sahihtir. O bakımdan istidlale salih görülmüştür. Hadisde, yaya olarak haccetmeyi adayan kadının, hasta ve zayıf olduğundan söz edilmemiştir. Bununla beraber Resûlüllah (a.s.) Efendimiz meşakkati kaldırmış ve bir hayvana binip öylece haccetmesini emretmiştir. Ancak bu yemin anlamında olan nezrini uygulamadığı için de bir keffaret ödemesinin gereğini belirtmiştir. Zira nezrden maksat, bedene eziyet verip sıkıntıya katlanmak değil, sıkıntı ve üzüntüyü atmaktır. Aynı zamanda nezr yalnız, Allah'ın hoşnutluğu arzulanarak yapılır. O bakımdan Medine'den Mekke'ye yaya, hatta yalınayak, baş açık gitmekte Allah'ın hoşnutluğu söz konusu değildir. Cenab-ı Hak, kulunun bu gibi meşakkatleri ihtiyar etmesinden müstağnidir. (O'nun buna ihtiyacı yoktur.)

839 no'lu îkrime hadisi hakkında Ebu Davud ile el-Münziri susup bir görüş beyan etmemişlerdir. Yapılan ciddi tesbitlere göre, isnadı sahihtir. O bakımdan istidlal ve ihticaca elverişlidir.

Bu rivayette ise Beytullah'a yaya olarak gitmeyi adayıp bünyesi bu meşakkati kaldıracak kadar kuvveti olmayan kadının bir bineğe binerek gitmesine cevaz verilmiş ve nezr veya yeminini, belirtilen şekilde yerine getirmediğinden dolayı da bir bedene hediy yapması emredilmiştir.

Böylece bu gibi nezrlerde kişi, nezrettiğini yerine getirmekle bir keffaret vermek arasında muhayyer bırakılmıştır, ilim adamlarının çoğunun yorumu bu olmuştur.

Bu babda Beyhaki'nin sahih senedle Ebu Hureyre (r.a.) den yaptığı rivayet bulunuyor. Şöyle ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz gece yarılarına doğru yol alırken birkaç ata gözü dokundu, derken develer ürküp kaçtı. Bu arada saçları çözük dağınık çıplak bir kadın gözlerine ilişti. Sebebi sorulunca da, kadın şu cevabı verdi: "Ben, saçlarım çözük ve bedenim çıplak bir halde haccetmeyi adadım." Durum Resûlüllah'a (a.s.) arzedilince, "ona söyle de elbisesini giyinsin ve bir kan akıtsın" buyurdu.

Yine Beyhaki'nin el-Hasen tarikiyle İmran'dan merfuan yaptığı rivayette şöyle denilmektedir: "Sizden biriniz yaya olarak haccetmeyi adarsa, bir hediy bağışlasın ve hayvana binsin."

Hediy bağışlamaktan maksat, bir hayvan kesip kan akıtmaktır.

Bu hadisle istidlal edenler, hac ve umre dışında sırf Beytullah'ı ziyaret etmek üzere adamanın sahih ve caiz olduğunu belirtmişlerdir, imam Ebu Hanife'ye göre ise, Beytullah'a gitmeyi adayan kimse, bununla hac ve umre yapmaya niyet etmemişse yaptığı nezr geçerli olmaz. Sonra da süvari olarak adayacak olursa bir hayvana binip gitmesi gerekir. Yaya yürüyecek olursa bir kan akıtması vacip olur. Yaya olarak yürüyüp gitmeyi adamışsa aczinden dolayı yaya yürümeyi bırakıp bir hayvana binerek giderse, yine bir kan akıtması gerekir. İmam Şafii'den de buna yakın rivayetler yapılmıştır.

Rivayetlerin bazısında "bir kan akıtması gerekir" bazısında ise "bir bedene hedy etmesi, yani bir sığır veya deve kesmesi gerekir" şeklinde ifadeler kullanılmıştır. İmam Makil'e göre, adadığı halde yaya (yürümekten aciz olur da bir hayvana binerse, bir bedene (deve veya sığır) kesmesi gerekir. Abdullah b. Zübeyr'e göre hiçbir yey kesmesi gerekmez.

Ancak bir bedene kesmesiyle ilgili rivayetler ağırlık kazanmıştır. [348]

Çıkarılan Hükümler

1- Adı konulmayan nezr (adama) da kişinin niyeti söz konusudur.

2- Adı konulmamış nezirde kişinin, niyetinde belirlediği şeyi aynen yerine getirmesi vacip olur.

3- Niyetinde bir şey belirlememişse, o taktirde bu bir yemin sayılır ve bir yemin keffaretini gerektirir. (Bu daha çok İmam Ebu Hanife'nin görüşüdür).

4- "Allah için üzerime nezr olsun" der, başka bir şey demez ve içinden de bir şey belirlemezse, bu nezirden dolayı bir yemin keffareti gerekli olur.

5- Belli bir yeri adayıp adağını oraya götürüp keseceğim veya adadığı sadakayı o yere götürüp dağıtacağını adayan kimsenin o yere gitmesi

gerekli değildir. Bunda hem meşakkat var, hem de Hakk'a yakınlık yoktur. Bulunduğu yerde kesmesinde bir sakınca görülmemiştir.

Bu daha çok Hanefilerin görüş ve içtihadıdır.

6- Bir şeyi adayan kimse, isterse adadığını yerine getirip gerçekleştirir, isterse bir yemin keffareti öder. (Bu daha çok îmam Şafii'nin içtihadıdır).

7- Beytullah'a yaya olarak gitmeyi adayan kimse, bununla hac veya umre yapmaya niyet etmişse, gitmesi gerekir. Yaya yürümekten aciz olursa, bir hayvan kesmesi gerekir.

8- Bazı ilim adamlarına göre, yürüyerek gitmekten aciz kalan kimse hayvana biner ve üç gün oruç tutar.

9- Hac veya umre niyeti taşımaksızın sadece Beytullah'a gitmeyi adayan kimsenin, bu adaması imam Ebu Hanife'ye göre sahih olmaz. Ancak böyle bir adamadan dolayı bir yemin keffareti gerekir,

10- Kişi yapacağı nezrde nezredeceği şeyin adını koysun koymasın, bundan dolayı bir yemin keffareti öder. Arcak adını koyduğu nezri yerine getirmesi daha uygun olur. (Bu daha çok îmam. Şafii'nin îc-tihad ve görüşüdür).

11- Adadığı halde yürüyerek gitmekten aciz olursa bir hayvana biner ve bundan dolayı bir bedene keser. (Bu daha çok îmam Malik'in ic-tihad ve görüşüdür).

12- Kişi gücünün yetmeyeceği bir şeyi adarsa, artık adağını yerine getirme külfetine girmez, bundan dolayı bir yemin keffareti öder.

13- Kişi gücü yeteceği bir şeyi adarsa, şayet o şey günah ve mubah bir şeyi yapma veya yapmama anlamında değilse, adadığını yerine getirmesi vacip olur.

14- Bir günah veya mubahı yapma veyahut terketmeye yönelik bir nezirden dolayı yemin keffareti gerekir; yapılan adama yerine getirilmez.

15- Nezrederken bedene meşakkat ve sıkıntı getiren bir şeyi nez-retnıemek gerekir. Çünkü Cenab-ı Hakk'ın hoşnutluğu, kişinin nefsine eziyet ve meşakket vermesinde değil, gönül huzuruyla yapacağı ibadet ve iyiliklerdedir.

16- Bir kadının baş açık veya yalın ayak yürüyerek haccetmek üzere nezretmesi uygun olmaz. Aksi halde bir hayvan kesmesi ve bineğe binerek, başını örterek gitmesi gerekir. Bundan dolayı bir kan akıtması vacip olur.

17- Bir bedene kesecek mali imkana sahip olmayan kimse, üç gün oruç tutar. Bu, Ukbe hadisinin son kısmında belirtilmiş bulunuyor.

18- Beytullah'a yaya olarak veyahut yalınayak, başaçık bir halde yürüyerek gitmeyi adayan kimsenin, gücü yettiği takdirde yaya gitmesi gerekir. (Bu daha çok diğer mezhep imamlarının görüşüdür).

19- Beytullah'a yaya yürüyerek gitmeyi adayan kimse, zayıf ve aciz olmasa bile, bir hayvana binip öylece gidebilir. (Bu daha çok Hane-filerin görüşüdür). Ancak bundan dolayı ya keffaret ödemesi veyahut bir kan akıtması söz konusudur. [349]

Müşrik İken Nezredip Sonra İslam’a Giren Kimsenin Durumu

İslam'a girmeden önce bir müşrik veya bir dinsiz veyahut bir me-cusi adadığı şeyi yerine getirmeden gelip İslam'a girerse, onun şirk ve küfür dönemindeki yaptığı o adak geçerli sayılır mı? Ona vefa etmesi gerekir mi?

Ayrıca belli bir yer belirleyip adağını orada yerine getireceğini adayan kimsenin yer bakımından adağını oraya götürüp gerçekleştirmesi gerekli olur mu? Yoksa herhangi bir yerde o adağını yerine getirmesi caiz midir? [350]

Konuyla İlgili Hadisler

Ömer (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçenin şöyle dediği belirtilmiştir: "Cahiliyye devrinde bir nezr (adama) da bulunmuştum. (Ancak onu yerine

getirmemiştim). İslam'a girdikten sonra o hususu Resülüllah (a.s.) Efendimiz'den sordum. Efendimiz (a.s.) bana adağımı yerine getirmemi emretti." [351]

Kerdem îbn Süfyan (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resülüllah (a.s.) Efendiraiz'den, cahiliyye devrinde yaptığı bir nezirden sormuştur. Resülüllah (a.s.) Efendimiz ona: "O adağı bir put veya dikili taş için mi yaptın?" diye sormuş o da "hayır, onlar için değil, Allah için adamıştım" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Resülüllah (a.s.) ona: "Allah için yaptığın nezri yerine getir. Buvane'ye git deveyi orada kes ve böylece nezrine vefa et" buyurmuştur. [352]

Meymune bint Kerdem (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen hanım şöyle demiştir: "Babamın terkisinde bulunuyordum. Bir ara babamın, Resûlüllah (a.s.) Efendimizden şunu sorduğunu duydum: "Ya Resûlallahî Doğrusu ben Büvane mevkiinde bir deve kesmeyi adadım." Resûlüllah (a.s.) ona sordu: "Orada bir put, bir kahin, dikili taş var mıydı?" O da: "Hayır öyle bir şey yoktu" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) ona: "Nezrini yerine getir" diye buyurdu. [353]

Amr b. Şuayb'den rivayet edilmiş, o da babasından, dedesinden rivayet etmiştir: Bir kadın, Resûlüllah'a (a.s.) şöyle dedi: 'Ya Resûlallah! Ben şu ve şu yerde bir hayvan kesmeyi adadım ki, o yerde cahiliyye ehli hayvan keserdi." Resûlüllah (a.s;) ona: "Bir put için mi keserlerdi?" diye sordu. O da: "Hayır" dedi. Resûlüllah (a.s): trBir vesen (taştan yontulmuş bir suret) için mi keserlerdi?" diye sordu. O da: "Hayır" dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) ona: "Adağını yerine getir" buyurdu. [354]

Müctehidlerin İstidlal, İhticac ve Görüşleri

a) Hanelilere göre, nezreden kişinin akıl, baliğ ve müslüman olması şarttır. O bakımdan çocuğun, delinin ve bir de kafir ve müşrikin yaptığı nezir sahih değildir. Bunun için bir kafir bir şeyi nezreder ve sonra gelip islam'a girerse, artık o nezrini yerine getirmesi ona vacib sayılmaz. Zira küfür dönemindeki nezri geçersizdir, imam Şafii'nin de mezhebinin zahiri budur. Çünkü

nezirden maksat Allah'a yakınlık sağlamak, O'nun rızasına erişmektir. Kafirin nezrinde bu gaye ve niyet yoktur. [355]

Yapılan nezr muayyen bir yerde yerine getirmekle bağlantılı ise, yani adayan kimse böyle adamışsa, 841 no'lu dipnotta belirttiğimiz gibi, Hanefî imamlarının çoğuna göre, belirlenen yere götürüp orada uygulamak şart değildir. İstediği yerde o adağını yerine getirebilir. Ancak imam Züfer, "adadığı yere götürüp orada gerçekleştirmesi gerekir" demiştir. Fetva birincilerin içtihadına göredir. [356]

b) Şafîilere göre, muayyen bir belde hialkına tasaddukta bulunmak üzere adayan kimsenin adadığı şeyi götürüp o belde halkına dağıtması vacip olur.

Ayrıca Hanefîlere göre, mekan ve zamanla ilgili nezirlerde, zaman ve mekana bağlı kalmak şart değildir. Mesela, "Allah için receb ayında oruç tutmak üzerime gerekli olsun" diye adarsa, recep girmeden de o orucu tutabilir. "Şu gün şu kadar namaz kılacağım" diye adayan kimse de o gün gelmeden adadığı namazı kılabilir. [357]

c) Hanbelilere göre, Beytül-Haram'dan başka bir bölge veya beldeye gitmeyi adayan kimsenin o bölge veya beldeye gitmesi gerekli! olmaz. Bu, mubah bir şeyi adamaya benzer. Bunun gibi, Üç mescid (Mescidü'l-Haram, Mescidü'n-Nebevi ve Mescid-i Aksa) dışında kalan herhangi bir mescide gitmeyi adarsa, o mescide gitmesi gerekmez. [358]

Belli bir ayda oruç tutmayı adayan kimsenin, başka bir ayda o orucu tutması caiz olmaz. Ancak bir özür sebebiyle caiz olur. Özürsüz başka bir ayda tutarsa, hem kazası, hem de keffaret yemini gerekir.

Mescidü'l-Haram'da namaz kılmayı adayan kimsenin herhalde orada kılması gerekir, imam Ebu Hanife'ye göre, bu gerekli değildir. Başka bir mescidde de kılabilir.

Hanbelilerin delili şu rivayettir: Hz, Ömer (r.a.) Resûlüllah'a (â.8.) şöyle sormuştur;

- Ya ResûlülJah/ Mescidü'l-Haram'da bir gece itikafta bulunmayı adadım?"

Efendimiz ona şöyle buyurmuştur:

- Nezrine vefa et, adadığını aynen yerine getir. [359]

d) Malikîlere göre, Mesci-i Nebevi'ye veya Mescid-i Aksa'ya yürüyerek gitmeyi adayan kimseye, oralara yürüyerek gitmek vacip olur. imam Şafii de aynı görüştedir. [360]

Bunun gibi Beytuîlah'a yaya olarak gitmeyi.adayan kimsenin yaya olarak gitmesi gerekir. [361]. Yürümekten aciz kaldığı takdirde bir binite binip gider, ancak bundan dolayı bir kan akıtması gerekir.

Mescid-i Nebevi'ye veya Mescid-i Aksa'ya yürüyerek gitmeyi adayan kimsenin yürüyerek gitmesi vacip değildir. Bir hayvana binip gider. Bunlardan başka bir mescide yürüyerek gitmeyi adayan kimse, bu adağını yerine getirmez. Bulunduğu yerde, gitmek istediği "mescidde kaç rek'at kılmaya niyet etmişse" o kadar rek'at namaz kılar. Hatta Ibn Kasım'a göre, namaz kılmak üzere değil sırf Mescid-i Nebeviyi veya Mescid-i Aksa'yı görmeyi adayan kimsenin bu adağım yerine getirmesi vacip olmaz. Ancak namaz kılmayı da adamışsa o takdirde bir hayvana binerek gider. [362]

imam 'Şafii'nin de görüşü buna yakın bir anlam ve hüküm taşımaktadır. [363]

islam'a girmeden önce ibadet anlamında bir adamada bulunan ve onu yerine getirmeden islam'a giren kimsenin bu adağına vefa göstermesi, yani yerine getirmesi gerekli midir? Hanefîler dışında kalan diğer mezhep imamlarının bu hususta bir görüş ve ictihadlarına rastlayamadım. [364]

Tahliller ve Rivayetler

849 no'lu Ömer hadisinin senedindeki ricalin hepsi sahihtir. O bakımdan istidlale salih görülebilir. Ancak Hanefîler bu hadisle istidlal ve ihticacda bulunmamışlardır.

850 no'lu Kerdem'hadisinin Ibn Mace'deki tahrice göre ricalinin hepsi sahihtir. Ancak Abdullah b. Abdirrahman et-Taifi hakkında farklı görüş ve tesbitler bulunuyor: Yahya b. Main'e göre, bu zat salih bir kişidir. Ebu Hatim onun kavi olmadığını belirtmiştir. Et-Takrib'de ise, onun saduk olup bazan hata yaptığı kaydedilmiştir. [365]

O bakımdan müctehidlerin çoğu bu rivayetle ihticacda bulunmamıştır. Aynı zamanda Cumhur da bu rivayetlerle istidlal etmemiştir. Ancak Şafii'nin ashabından bazısı 849 no'lu Ömer hadisiyle ihticacda 1 bulunmuşlar ve islam'a girmeden önce adamada bulunup ona vefa etmeden islam'a giren kimsenin adağını yerine getirmesi gerekir demişlerdir. [366]. O bakımdan ilim adamlarının önemli bir kısmı, Resûlüllah'm (a.s.) Ömer'e (r.a.) bu husustaki emri vücuba değil istih-baba delalet eder demişlerdir. [367]

Çıkarılan Hükümler

1- Nezreden kişinin âkil, baliğ ve müslüman olması gerekir.

2- Çocuğun, delinin ve bir de müşrik ve kafirin yaptığı nezr (adama) geçersiz olup sahih değildir.

3- Kölenin, esirin yaptığı nezr geçerlidir. .

4- Müşrik ve kafir kişi adamada bulunduktan ve onu. yerine henüz getirmeden İslama girecek olursa, artık o adağını yerine getirmesi vacip değildir.

5- Çocuk da henüz ergen olmadan adamada bulunur ve sonra ergen olursa, o adağını yerine getirmesi gerekmez.

6- Belli, belirli bir yer anılarak nezir yapılırsa, Hanefilere göre, adağı o yere gidip yerine getirmeye gerek yoktur. Adayan kişi onu bulunduğu yerde de yerine getirebilir.

7- Başka bir beldede yaşayan fakirlere vermek üzere bir miktar mal ve para adayan kimsenin adadığı miktarı götürüp o beldede dağıtması vacip olur. Bu daha çok Şafîilerin görüş ve içtihadıdır.

8- Zaman ve mekan ile ilgili nezrlerde zaman ve mekana bağlı kalmak şart değildir.

9- Küfür döneminde kafir bir kişinin yaptığı adak ilahi rıza ve hoşnutluğa yönelik değildir. İslam'a girince, bazı ilim adamlarına göre o adağını yerine getirmesi müstehabdır.

10- Beytül-haram'dan başka bir belde veya mabede gitmeyi adayan kimse, bu adamasını aynen yerine getirmesi vacip değildir. Ancak îmam Ebu Hanife'ye göre bir yemin keffareti ödemesi gerekir.

11- Üç kutsal mescid dışında kalan herhangi bir mescide gitmeyi adayan kimsenin o mescide gitmesi gerekmez.

12- Belli bir ayda oruç tutmayı adayan kimsenin mutlaka o ayda oruç tutması gerekmez. Bu Hanefilerin ve Hanbelilerin görüş ve içtihadıdır.

13- Mescidü'l-Haram'da namaz kılmayı adayan kimsenin herhalde oraya gidip namaz kılması gerekir. Bu daha çok Hanbelilerin görüş ve içtihadıdır.
.

14- Mescid-i Nebevi'ye veyahut Mescid-i Aksa'ya yürüyerek gitmeyi adayan kimsenin oraya yürüyerek gitmesi vacib olur. Bu daha çok Malikilerin görüş ve içtihadıdır.

15- Beytullah'a yaya olarak gideceğini adayan kimsenin yaya gitmesi gerekir. Yaya gitmekten aciz kaldığı takdirde hayvana biner ve bir kan akıtır. [368]

Malın Tamamını Sadaka Olarak Adamak

İslam hemen her konuda itidali tavsiye eder. ifrat ve tefritten uzak kalınmasını emredip hiçbir işte ve ibadette aşırı gitmeyi, harcama ve hayırda ölçüsüz hareket etmeyi kınar.

Bunun için Cenab-ı Hak, günde beş vakit namazı farz kılmış ve günlük çalışma düzenimizi bozmayacak, işleri aksatmayacak bir programa bağlamıştır. Yılda bir ay oruç tutmayı farz kılmış, bundan fazlasını nafile olarak belirlemiştir. Yılda bir defa nisabı bulan malın zekatını kırkta bir nisbetinde vermemizi emrederken bununla mali gücümüzü zaafa uğratmamayı, paranın da amaç ve gaye olmadığım, aynı zamanda sosyal dengeyi kurmakta herkese çeşitli anlamda ve ölçüde birtakım görevlerin düştüğünü planlamıştır.

O bakımdan bir kişinin gerek hayatta iken, gerekse Ölümden sonraki hayırla ilgili vasiyetinde malının tamamının hayra sarfedilmesine cevaz verilmemiş aile fertlerinin, hısım ve yakınların ve ölüm olayından sonra da geriye kalan varislerin durumu dikkate alınmış ve her hak sahibinin hakkının korunması prensibiyle hareket edilmesi emredilmiştir.

Bunun gibi kişinin hayatta iken malının tamamını tasadduk etmek üzere adamasına cevaz verilmemiş ve bu gibi adamalarda ancak malının üçte biri tasadduk olarak dağıtılır prensibi konulmuştur. [369]

İlgili Hadisler

Ka'b b. Malik (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah (a.s.) Efendimize şöyle dediğini haber vermiştir:

- Ya Resûllüllah! Şüphesiz benim (Allah'a) olan tevbem (adamam) cümlesinden olmak üzere*, malımı olduğu gibi çıkarıp Allah ve Resûlüllah için sadaka etmekliğimdir. (Bu hususta ne buyurursunuz?)

Efendimiz ona şöyle buyurmuştur:

- Malın bir kısmını nezdinde tut (tasadduk etme). Bu senin için hayırlı olur.

Ka'b devamla diyor ki:

- Ya Resûlüllah! Hayber'de bana isabet eden payımı nezdimde tutuyorum. [370]

Diğer bir lafızla hadis şöyle nakledilmiştir:

- Ya Resûlallah! Şüphesiz benim Allah'a olan tevbem (adamam) cümlesinden olmak üzere malımın tamamını Allah ve O'nun Resulünün yolunda sadaka olarak çıkarmaklığımdır?

Resûlüllah (a.s,) ona şu cevabı verdi:

- Hayır, öyle yapma...

- Yarısını sadaka olarak vereyim?

- Hayır...

- Üçte birini...

- Evet o olur.

- O halde ben Hayber'den bana isabet eden payımı nezdimde tutuyor (gerisini olduğu gibi sadaka olarak adıyorum)... [371]

Hüseyin b. Saib b. Ebi Lübabe (r.a.) dan yapılan rivayette, şöyle bilgi verilmiştir: Ebu Lübabe b. Abdi'I-Münzir'in (r.a.) Cenab-ı Hak tevbesini kabul buyurunca, o, Resûlüllah'a (a.s.) şöyle dedi; 'Ya Resûlüllah! Şüphesiz benim tevbemin gereği olarak kendi kavmimin yurdundan hicret etmekliğim ve senin bulunduğun yerde eyleşmekliğimdir. Aynı zamanda malımı olduğu gibi Allah (c.c.) ve O'nun Resulü için sadaka olarak çıkarmakhğımdır." Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona: "Senin üçte bir (sadaka olarak vermekliğin) sana yeter" diye buyurdu. [372]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Sadakanın hayırlısı geriye doygunluk bırakanıdır. Üst el alt elden hayırlıdır. Artık sen elin altındakilere (sadaka vermekle, onların ihtiyacını karşılamakla) başla. Eşin (karın) "bana infakta bulun veyahut beni boşa" der. Kölelerin sana "bize nafaka ver, değilse bizi sat" derler. Çocukların da "bizi kime bırakıyorsun, kime ısmarlıyorsun?" derler. [373]

Selman b. Amir (r.a.) den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Yoksula verilen sadaka, bir sadakadır. Aile halkına verilen sadaka, iki sadakadır: Sadaka ve sıla-i rahm." [374].

Hakim b. Hizam (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Bir adam, Resulü İlah (a.s.) Efendimiz'den sadakalardan hangisinin daha üstün olduğunu sordu. Efendimiz ona şu cevabı verdi: 'İçinde düşmanlık besleyen hısımlara verilenidir." [375]

Ebu Umame (r.a.) den yapılan rivayette, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Şüphesiz ki yakın hısımlara verilen sadakanın ecri (mükafat ve uhrevi karşılığı) iki kattır." [376]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Görüşleri

a) Hanefilere göre, "malik olduğum şeyler sadakadır" diye adarsa, malının bir kısmını kendi ihtiyaçları için alıkoyup gerisini sadaka olarak dağıtır. Zira hepsini olduğu gibi sadaka olarak dağıtırsa, kendisi ve aile efradı muhtaç duruma düşerler ve sadaka almak zorunda kalırlar. O bakımdan malının kendilerine yetecek kadarını tutar, gerisini sadaka olarak harcar. Sonra elinde kalan mal ile kâr sağlarsa onu sadaka olarak dağıtır. [377]

b) Şafiîlere göre, malının tamamını sadaka olarak adayan kimsenin bu adaması yemin anlamında olursa, malını dağıtmaz, sadece bir yemin keffareti öder. Yok malım Allah yolunda, O'na itaat uğrunda adarsa, o takdirde tamamını tasadduk etmesi gerekir.

c) Ata'a göre, böyle adadığı takdirde, sadece bîr yemin keffareti yeterli olur. Hz. Aişe'nin (r.a.) da görüşü bu anlamdadır. Diğer ilim adamlarına göre, kendilerine yetecek kadarını alıkoyup gerisini tasad-duk ederler. Bir başkası da, "böylesi malının ancak üçte birini tasadduk eder" demiştir. [378]

d) Han beli ve Malikîlere göre, malının tamamını sadaka olmak üzere adayan kimsenin üçte birini tasadduk etmesi yeterli olur. imam Zühri de aynı görüştedir. [379]

Tahliller ve Rivayetler

865 no'lu Ka'b badisini Buhari ve Müslim ittifakla tahric etmişlerdir. Hadis sahih olup istidlale salihtir. Nitekim Hanefîlerle Hanbeli ve Malikiler bu hadisle ihticacda bulunmuşlardır.

Diğer lafızla rivayet edilen 866 no'lu hadisi Ebu Davud tahric etmiştir. Ancak isnadında Muhammed b. Ishak bulunuyor ki, bu zat zayıflar arasında yer almıştır. O bakımdan hadis istidlal ve ihticaca pek salih görülmemiştir.

867 no'lu Ebu Lübabe hadisini Hafız îbn Hacer, el-Fetih'te nakletmiş ve kaynak olarak Müsned-i Ahmed'i ve Sünen-i Ebu Davud'u göstermiş, ancak bir görüş beyan etmemiştir. Ebu Davud ise îbn Ebi Üyeyne tarikiyle Zühri'den rivayet etmiş bulunuyor.

Ancak hadiste nezr kavramına yer verilmemiş, "tevbe" kavramı anılmıştır. Bundan Ebu Lübabe, tevbesinde samimiyetim bir defada malını sadaka olarak dağıtmakla kuvvetlendirmek istemiştir. Daha doğrusu tevbesinin kabul olunduğuna şükretmek üzere böyle bir arzu ve istek izhar etmiştir. Hatta Ibnü'I-Münir'e göre, Ebu Lübabe, malını - tasadduk etme hususunda bir bakıma istişarede bulunmuştur. îbn Hacer, ise o, malını sadaka edip etmemek hususunda Rasulüllah'm (a.s.) emir ve tavsiyesini almayı düşünmüş ve bunu bir soru anlamında ifade etmiştir. Ancak istifham harfi hâzfedilmiştir.

Bununla beraber ilim adamlarının çoğuna göre, bu tarz bir ifade de bir bakıma adamadır ve o malının tamamını Allah için adayıp harcamak istemiştir.

868 dipnotlu Ebu Hüreyre hadisini îbn Huzeyme kendi sahihinde

'rivayet etmiştir. Hadis sahih olup istidlale salih görülmüştür. Böylece, bir kişinin kendi aile efradım ve yakın hısımlarını aç ve perişan bırakıp malının tamamını tasadduk etmesi, bir hayır yoluna adaması doğru değildir.

869 dipnottu Selman hadisini Tirmizi hasenlemiş, Hakim, bunun isnadının sahih olduğunu belirtmiştir. Ev halkına, muhtaç hısımlara yardım etmek, onları doyurmakta iki sadaka sevabı vardır.

870 dipnotlu Hakim hadisini Ahmed ve Taberani tahric etmişlerdir. Ahmed'in isnadı hasen olarak tesbit edilmiştir, içinde kin ve düşmanlık besleyen hısımlara öncelik tanınıp sadaka ve yardımın önce onlara verilmesi tavsiye edilmektedir.

871 dipnottu Ebu Umame hadisini Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Yukarıdaki hadislerle birbirini kuvvetlendirmekte olup aile efradını ve hısımları desteklemenin sevabı ve yararı anlatılmaktadır. [380]

Çıkarılan Hükümler

1- Malının tamamını sadaka olarak adayan kimse, onun tamamım dağıtmaz, kendisi ve aile efradı için yetecek kadarını alıkoyup gerisini sadaka olarak verir.

2- Elinde alıkoyduğu malı ticari alanda kullanıp kâr sağladıkça fazlasını yine tasadduk eder;

3- Malının tamamım sadaka olarak vermek isteyen kimsenin bu husustaki ifadesi yemin anlamında olursa, malının tamamını sadaka olarak dağıtmaz, sadece bir yemin keffareti öder. (Bu daha çok Şafii'nin içtihadıdır).

4- Malının tamamını Allah için, O'na itaat uğrunda adarsa, tamamını tasadduk etmesi vacip olur. (Bu da Şafii'nin görüş ve içtihadıdır).

5- İlim adamlarından bazısına göre, sadece malının üçte birini tasadduk eder ve böylece nezri yerine gelmiş olur. Nitekim Ka'b hadisi buna delalet etmektedir.

6- Hanbeli ve Malikilere göre, malının tamamını sadaka olarak adayan kimse sadece onun üçte birini tasadduk eder. [381]

Adak, Yemin ve Benzeri Şeylerden Doleyı Keffaret Olarak Mü'min Bir Köle Azad Etmek

îslam dini, kitap ve sünnetiyle köleliği, cariyeliği kaldırmak için birtakım maddi ve manevi çereler getirmiş, insanların ancak Allah'a kul olacaklarım esas kabul ederek insanı insana köle ve uşak yapma zilletinden kurtarmanın yollarını belirlemiş ve bunun için uhrevi mükafatlar va'detmiştir.

îslam fıkhında "keffaretler" bölümü köle azad etmeyi şartlarına uygun ölçü ve anlamda- vacip kılmış ve böylece insana insanca davranmanın lüzumunu belirtmiştir.

İslam köleler ve cariyeler için, onların haklarını korumaktan yana özel statüler koymuş ve bunu işler duruma getirmiştir.

Dinimizin kölelik müessesesini bir çırpıda yasaklayıp ortadan kaldırması elbetteki mümkün değildi. Çünkü gayr-i müslimler bu müesseseyi çeşitli amaçlarla işler durumda tutmaktaydılar. Tek taraflı yasak hiçbir zaman olumlu sonuç vermezdi. Savaşlarda, baskın ve yağmalamalarda müşriklerin, gayr-i müslimlerin müslüman halktan

elde ettikleri esirleri köle ve cariye diye kullanmalarına ve bunları ticari amaçla alıp satmalarına karşılık onlardan elde edilen esirleri en azından bir mübadele düzeyinde değerlendirmek ve sonra da esirlere sıcak ve yakın ilgi göstermek suretiyle îslam'm yüceliğini anlatmak son derece lüzumlu idi. Aynı zamanda bir mübadele söz konusu olmadığında, onları pedagojik bir uygulamayla yavaş yavaş hürriyetlerine kavuşturmak kalıcı bir prensip olarak devamlı göz önünde bulunduruluyordu.

Sonra da köle ve cariyelerden îslam'ı din olarak seçip kabul edenler "din kardeşliği" çatısı altına almıyor ve gereken bütün yardımlar yapılıyordu. [382]

İlgili Hadisler

Ubeydulldh b. Abdillah (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, en-sardan bir adamdan rivayetle şu bilgiyi vermiştir: Ensardan sözü edilen adam, siyahi bir cariyeyi alıp Resûlüllah'a geldi ve şöyle dedi: 'Ta Resûlüllah! Doğrusu benim üzerimde mü'mine bir köleyi azad etmeklik bulunuyor. Eğer siz bu siyahi cariyeyi mü'mine olarak görüyorsanız onu azad etmek istiyorum." Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz o cariyeye sordu:

- Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ediyor musun?

- Evet ediyorum, diye cevap verdi. Bu defa Resûlüllah (a.s.) ona:

- Benim Resûlüllah olduğuma şehadet ediyor musun? diye sordu. O da:

- Evet diye cevap verdi.

Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) şunu sordu:

- Ölümden sonra diriltilip kaldırılmaya inanıyor musun? O da:

- Evet inanıyorum, diye cevap verince, Resûlüllah (a.s.) o adama:

- Bunu azad et" diye emretti. [383]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Bir adam, siyahi bir cariyeyle Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e geldi ki o cariye Arap değildi. Adam: 'Ta Resûlüllah, şüphesiz üzerimde mü'mine bir köleyi azad etmekliğim bulunuyor" diyerek Resûlüllah'tan (a.s.) o cariyenin bü vücuba yeterli olup olmadığını sordu. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) o cariyeye: "Allah neredFor?" diye sordu. O da parmağıyla göğe doğru işaret etti. Resûlüllah (a.s.) ona: "Ben kimim?" diye sordu. O yine parmağıyla Resûlüllah'a (a.s.) ve göğe işaret etti, yani "sen Resûlüllah'sın" demek istedi. Resûlüllah (a.s.) o adama: "Bunu azad et" diye emretti. [384]

Müctehidlerin İstidlal ve Görüşleri

a) Hanefilere göre, İslam şeriatinde belirlenen beş tür keffaret bulunuyor: Yemin keffareti, hac menasikini yaparken henüz minaya gelmeden saçı tıraş etmekten dolayı gereken keffaret, hataen adam öldürme keffareti zihar keffareti ve ramazan orucunu bilerek kasden bozma keffareti... Bunların hepsi de vaciptir. Ancak dördü kitap ile, biri de sünnet ile sabit olmuştur. Kitap ile vücubu sabit olan dört keffaret şunlardır: Yemin, tıraş, adam öldürme ve zihar keffaretleri. Ramazan orucunu kasden bilerek bozma keffareti ise sünnet ile sabit olmuştur.

Bu keffaretlerden bir kısmı ta'yinen vaciptir, bir kısmı ise tahyi-ren vaciptir. Bir kısmı da bazı hallerde ta'yinen, bazı hallerde tahyiren vaciptir:

Adam öldürme, zihar ve orucu bozma keffareti ta'yinen vaciptir. Çünkü Kur'an'da: "Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, mü'min bir köle azad etmesi (hürriyetine kavuşturması) ve öldürülenin varislerine teslim edilecek bir diyet (kan pahası) ödemesi gerekir" buyurulmaktadır. [385]

Hataen adam öldürmekten dolayı vacib olan keffaret, ayniyle zihar ve iftar (orucu bozma) da da caridir.

İhramh iken henüz Mina'ya gelinip Cemre-i Akabe'ye taş atmadan Önce tıraş olmanın keffareti ise, Kur'an'da şöyle açıklanmaktadır: "Sizden hasta olan veya başında bir eziyet ve rahatsızlığı bulunan kimseye (kurban yerine varmadan tıraş olursa, bunun için) oruç veya sadaka veyahut kurbanlardan bir fidye vacip olur." [386]

Tıraştan dolayı olan keffarette tahyir söz konusudur. Kişi bu durumda isterse oruç tutar, isterse sadaka verir, isterse bir kan akıtır.

Yemin keffaretine gelince, ya on fakir ve muhtacı yedirmek veya onları giydirmekte serbesttir. Ancak bunlardan hiçbirini yerine getiremediği takdirde üç gün oruç tutması tayinen vaciptir.

Anlaşıldığı üzere ta'yinen vacib olan keffaret, adam Öldürme, zihar ve iftar (oruç bozma) keffaretidir. Varsa mutlaka bir köle azad etmek gerekir. Yoksa iki ay üstüste oruç tutulur. Ancak buna gücü yetmediği takdirde altmış yoksulu doyurması gerekir. [387]

b) Şafiilere göre de, yemin keffaretinde köle azad etmekle, on miskim yedirmek veya giydirmek arasında yeminini bozan kimse serbesttir. Yani bunlardan istediğini seçip yerine getirdiği takdirde keffareti ödemiş olur. Bu üçünden hiçbirini yerine getirmediği takdirde üç gün oruç tutması gerekir. [388]

c) Hanbelilere göre, yaptığı yemini bozan kimse üç şeyi yerine getirmede serbesttir:

a) On fakir ve yoksulu yedirmek,

b) Onları giydirmek,

c) Bir köle azad etmek. Bunlardan hiçbirini yerine .getirmediği takdirde üç gün oruç tutar.

Kendisine keffaret verilecek kimsede dört vasıf aranır:

1- Fakir ve yoksul olması,

2- Hür olması,

3- Müslüman olması,

4- Yemek yiyecek yaşa gelmiş bulunması.

O bakımdan fakir ve muhtaç olmayanlara yemin keffareti verilmez. Aynı zamanda hür olmayıp kölelik kaydı altında bulunanlara da verilmez. Çünkü onlar her şeyleriyle efendilerine aittirler, imam Malik ile imam Şafii de aynı görüştedirler. Şerif Ebu Cafer ise, kendisiyle akd-i kitabet yaptığı kölesine sözü edilen keffareti verebilir, demiştir.

Gayr-i müslimlere de keffaret verilmez. Çünkü bu bütünüyle müslüman fakirleri korumaya yönelik bir vecibedir.

"Henüz süt emer durumda olup kendi kendine yemek yiyerek karnını doyuramayan küçük çocuklara da keffaret verilmez, imam Malik de aynı görüş ve ictihaddadır. Hanefİlere ve Şafîilerden bir kısmına göre, yemek yiyecek durumda olmayan çocuğun velisine keffaret verilir, imam Ahmed'den de bu anlamda bir rivayet vardır. [389]

Görüldüğü üzere mezhep imamlarının hemen hepsi yemin keffareti konusunda görüş birliği halindedirler. Sadece süt emer çocuğa verilip verilmeyeceği ihtilaf konusu olmuştur, [390]

Tahliller ve Rivayetler

875 no'lu Ubeydullah hadisini imam Ahmed kendi Müsnedinde tahric etmiştir. Ensar'dan olan sahabinin isminin anılmaması hadise bir zaaf getirmez. Usûlcular; rivayet zincirinde bu hoş görülür, demişlerdir.

Ricali ise hemen hemen hadiste imam sayılacak kimselerden oluşmaktadır. O bakımdan istidlale salih görülmüştür. Hadis yemin keffaretinden dolayı azad edilecek kölenin mü'min olmasının vücubuna delalet etmektedir. Tabii kati ve zihar keffaretlerinde de aynı vasıf söz konusudur. Burada imanın üç şartı üzerinde durulmuştur ki, bu üç şart imânın diğer şartlarını da kapsamaktadır: Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed'in (a.s.) Allah'ın Resulü olduğuna ve öldükten sonra diriltilip kaldırılacağına, ikinci hayata geçileceğine iman etmek. Ancak Ebu Hüreyre hadisi, bu üç şarttan

ikisine yer vermiş bulunuyor: Allah'a ve Hz. Muhammed'in (a.s.) risaletine iman... Zaten bu iki şehadet dinde yeterli sayılır. Diğer şartları red ve inkar etmediği takdirde kişinin bu iki şehadeti getirmesiyle İslam'a girdiği kabul edilir.

876 no'lu Ebu Hüreyre hadisini Ahmed ve Ebu Davud tahric etmişlerdir. Ancak Ebu Davud'un tahricinde: "Bir adam siyahi bir cariye ile Hz. Peygamber'e (a.s.) geldi..." şeklinde bir anlatıma yer verilmiş, "cariye" sıfatı zikredilmiştir.

Bu hadisi aynı zamanda Hakim, Müstedrek'te tahric etmiştir. Ancak anlatımdaki lafızlar arasında bazı farklar vardır.

Bu mealde bir hadisi yine Ebu Davud, Ahmed, Nesai ve Ibn Hib-ban tahric etmişlerdir. Taberani ise el-Evsat'ta nakletmiştir.

Kur'an'da köle veya cariye azad edilmesinden söz edilirken, "mü'min" veya "mü'mine" sıfatlan anılmamış, mutlak bir ifade kullanılmıştır. Hadisler oradaki mutlak ifadeyi mukayyed kılmakta ve azad edilecek kölenin mü'min olmasının gereğini açıklamaktadır. Ancak Kur'an'da hataen adam öldürme olayında köle azad edilmekten söz edilirken kölenin mü'min olması net olarak açıklanmıştır.

O sebeple Evzai, imam Malik, imara Şafii, Imain Ahmed ve Ishak burada mutlakı mukayyed üzerine hamletmişlerdir.

Küfe alimleri ise, kafir kölenin keffaret olarak azad edilmesi caizdir demişlerdir. Nitekim Hanefî fukahası da bu görüştedirler. [391]

Ancak birincilerin görüş ve içtihadında, kafir bir köleyi islam'a girmekte tahrik ve teşvik vardır. Bir an önce hürriyetine kavuşması için Islamiyeti kabul etmesi gerekmektedir. [392]

Çıkarılan Hükümler

1- Yemin keffareti kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur.

2- Yemini bozan kimsenin Kur'an'da belirtildiği şekilde keffaret ödemesi vaciptir.

3- Yemin keffaretinde kişi şu üç şeyden birini vermekte serbest bırakılmıştır; On yoksulu yedirip doyurmak, on yoksulu giydirmek, bir köle azad etmek.

4- Bu üçünden hiç birini yapamayacak olursa, üç gün oruç tutması gerekir.

5- On yoksulu yedirip doyurma veya onları giydirmenin ölçü ve miktarı günün şartlarına, kişinin ekonomik gücüne göre düzenlenir.

6- Keffaret olarak azad edilecek kölenin mü'min olması gerekir. Bu Hanefîler dışında diğer mezhep imamlarının tesbit ve içtihadıdır.

7- Küfe alimlerine, daha çok rey tarafdarı alimlere göre, kölenin mü'min olması şart değildir. Gerektiğinde kafir bir köle de keffaret olarak azad edilebilir.

8- Hataen adam öldürmekten dolayı azad edilecek kölenin mutlaka mü'min olması şarttır. Çünkü Kur'an'da bu açık şekilde belirtilmiş bulunuyor.

9- Zihar keffaretinde ise bu sıfat anılmamış tır. Mezhep imamlarının çoğu buradaki mutlakı mukayyed üzerine hamlederek, azad edilecek kölenin mü'min olmasının gereğini belirtmişlerdir.

10- Sorulanı anlayıp yabancı olduğu için soranın dilini bilmeyen kimse işaretle cevap verebilir ve işaretinden anlaşıldığı takdirde kabul edilir.

11- Nitekim Arap olmayan cariyenin, Hz. Peygamber'in (a.s.) sorduklarını anladığı, ancak Arapça cevap verecek kadar bu dili bilmediği için parmak işaretiyle gereken cevabı verdiği ve Hz. Peygamber (a.s.) tarafından kabul edildiği açıklanmaktadır.

12- Yemin keffaretinde, varsa köle azad etmeye öncelik verilmesi tavsiye edilmiştir. Bununla beraber çok aç ve muhtaçlar varsa, yiyecek maddesi tercih edilebilir.

13- Keffaret olarak verilen şeyler, azad edilen köleler gerçekleştirilirken niyet etmek gerekir. [393]

Mescid-i Aksa’da Namaz Kılmayı Adayan Kimse

Bilindiği gibi bütün cami ve mescidler kutsal yerlerdir ve Allah'a ibadet için yapılmışlardır. Onları başka bir maksatla kullanmak doğru olmaz, kudsiyet ve amacını zedeler. Ancak başka bir beldedeki camiyi görmek ve orada ibadet etmek için yola çıkılmaz. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu maksatla çıkılacak seferi yasaklamıştır. Ancak üç mescid bu genellemenin dışında tutulmuş ve o mescidlerde ibadet etmek için yola çıkmakta bir sakınca olmadığı belirtilmiştir: "Yolculuk için deve (ve benzeri vasıtalar) ancak şu üç mescide (gitmek üzere) hazırlanıp düzenlenir: Mescid-i Haram, Mescid-i Resûlüllah ve Mescid-i Aksa." [394]

Bundan önceki bölümlerde Mescidü'l-Haram'da namaz kılmayı adayan kimse hakkında bazı bilgiler vermiş bulunuyoruz. Konunun önemine binaen burada ayrı bir başlık altında daha geniş izahatta bulunmayı uygun gördük. [395]

İlgili Hadisler

Cabir'den (r.a.) yapılan rivayette adı geçen şu.bilgiyi vermiştir: "Mekke'nin fethinde bir adam Resûlüllah (a.s.) Eferidimiz'e gelerek şöyle dedi: 'Ya Resûlüllah! Şüphesiz ben, eğer Allah sana Mekke'yi fethetmeyi müyesser kılarsa Beytül-Makdis'de namaz kılacağım adadım?" Resûlüllah (a.s.) ona: "Burada (mescidü'l-haram'da) namaz kıl" diye buyurdu. O yine aynı şeyi sordu, Resûlüllah (a.s.) ona: "Burada namaz kıl" diye emretti. Sonra yine sorunca, Efendimiz ona: "O takdirde durumunu sen belirle" diyerek bir bakıma onu uyardı. [396]

Aynı hadis şu lafızlarla da rivayet edilmiştir:

"Muhammed'i hak ile gönderen zata yemin ederim ki, eğer burada (Mescidül-Haram'da) namaz kılacak olursan, Beytül-Makdis'de kılacağın bütün namazları yerine getirmeni sağlamış olur."

İbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Bir kadın hastalanıp ağrı ve sızıdan şikayetçi olmuştu. Bu yüzden "eğer Allah (c.c.) bana şifa verirse elbette bulunduğum yerden çıkıp Beytül-Makdis'de namaz kılacağım" diye adamıştı. Çok geçmeden o hastalıktan kurtuldu ve nevalesini hazırlayıp yola çıkmak istiyordu. Derken Hz. Meymune geldi ve ona selam verdi. Kadın da yaptığı nezrini ona anlattı. Bunun üzerine Hz. Meymune ona şöyle dedi: "Otur da şu yol için hazırladığın yiyecekleri ye ve Resûlüllah'ın (a.s.) mescidinde namaz kıl. Çünkü gerçekten ben Resûlüllah'm (a.s.) şöyle buyurduğunu duydum:

"Bu mesidde kılınan bir namaz, başka mescidlerde kılınan bin namazdan daha üstündür. Ancak Kabe Mescid'i müstesna." [397]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir; "Benim şu mescidimde kılman bir namaz, Mescidül-Haram hariç diğer mescidlerde kılman bin namazdan daha hayırlıdır." [398]

Ebu Davud ile Ahmed'in buna benzer bir hadisi Cabir (r.a.) den rivayet ettikleri tesbit edilmiştir ve bu rivayette şu fazlalık yer almıştır: "Mescidül-Haram'da kılman bir namaz, başka mescidde kılınacak yüz bin namazdan daha üstündür." [399]

Ahmed b. HanbeVin Abdullah b. Zübeyr (r,a.) den buna benzer bir rivayeti bulunuyor ve bu rivayette şu fazlalık yer almıştır: "Mescidül-Haram'da bir namaz, şu (benim) mescidinideki yüz namazdan daha üstündür." [400]

Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu bildirmiştir: 'Yolculuk için develer (ve benzeri vasıtalar) ancak şu üç mescide (gitmek üzere) hazırlanıp düzenlenir: Mescidül-Haram, benim şu mescidim ve Mescid-i Aksa." [401]

Müslim'in rivayetinde ise hadiste şu lafız kullanılmıştır: "Ancak üç mescide yolculuk yapılabilir." [402]

Müctehidlerin Görüş ve İstidlalleri

a) Hanefilere göre, zaman ve mekanla kayıtlı kılınan nezr (adama) dan dolayı kişinin adadığı şeyi o yer veya zamanda yerine getirmesi şart değildir. Mesela şu yerde veya şu mescidcie iki re'at namaz kılacağım veya şu yerde şu kadar sadaka dağıtacağım diye adayan kimsenin, namazı bulunduğu yerde kılar ve adadığı sadakayı bulunduğu yerdeki muhtaçlara verir. [403]

Yine Ebu Hanife'ye göre, belirli bir yerde namaz kılmayı adamakla o yere gidip namaz kılmak gerekmez, isterse Mescidül-Haram'da kılmayı adasın, hüküm yine böyledir. Zira şeriatte aslı olmayan bir şeyi adamakla o şey gerekli olmaz. [404]

b) İmam Şafii'den rivayet edilen bir kavle, imam Malik'e ve imanı Evzai'ye göre, Mescid-i Nebevi'ye veya Mescid-i Aksa'ya yürüyerek gitmeyi adayan kimseye adadığı yere gitmesi gerekli olur. Yapılan diğer bir rivayette İmam Şafii son yıllarında bunun vaçib ve gerekli olmadığını belirtmiş ve Beytullah'a gitmeyi adadığı takdirde oraya gitmesi (hac ve umre için) vacip olur, Mescid-i Nebevi ile Mescid-i Aksa'ya gitmeyi adadığı takdirde ona vacip olmaz. Zira bu iki mescide gitmek nafile kapsamına girer.

c) Hanbelilere göre, hadiste isimleri belirtilen üç mescide gitmeyi adayan kimsenin adadığı yere gitmesi vaciptir. Hanbeliler bu konuda Hz. Ömer'in (r.a.) Mescidül-Haram'da itikafa girmeyi adadığını ve Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den sorunca da, Resûlüllah'ın (a.s.) ona: "Adağını yerine getir" buyurduğunu ve sonra da konumuzun başında naklettiğimiz hadisleri delil seçmişlerdir. [405]

Tahliller ve Rivayetler

884 no'lu Cabir hadisini Ebu Davud ve Ahmed tahric etmişlerdir. Ayrıca Beyhaki rivayet etmiş ve Hakim sahihlemiştir. Aynı zamanda Allame İbn Dakiyk el-Iyd de bu rivayetin sahih olduğunu belirtmiştir.

Hadis başka yerde bulunan bir mescidde namaz kılmayı adayan kimsenin o yere gitmesine gerek olmadığına, bulunduğu yerdeki mescidde kılmasıyla

adağının yerine getirilmiş olacağına delalet etmektedir.

Cabir hadisini takip eden ashabdan bazısından yapılan rivayete gelince, Ebu Davud ile el-Münziri bu hadisi tahric edip hakkında bir görüş beyan etmemişlerdir. Ancak bu hadis birkaç tarikten rivayet edilmiştir ki, bazısının ricali sika (güvenilir) dir. Ashabın isimlerinin anılmaması ise hadisin sıhhatına pek zarar vermez. O bakımdan bu hadisle de istidlalde bulunmakta bir sakınca görülmemiştir.

885 no'lu îbn Abbas hadisini Ahmed ile Ebu Davud tahric etmişlerdir. Mana ve hüküm bakımından Cabir hadisiyle birleşmekte ve biri diğerini kuvvetlendirmektedir.

Bu babda Ahmed b. Hanbel'in Ahmed b. Abdilmelik'ten yaptığı rivayette Cabir (r.a.) m şöyle haber verdiği bildirilmektedir: "Benim şu mescidimde kılınan' bir namaz, Mescidül-Haram dışında diğer mescid-lerde kılınan bin namazdan daha üstündür. Mescidül-Haram'da bir namaz, ondan başka mescidlerdeki yüzbin namazdan daha üstündür."

Bu hadisin isnadı sahihtir. Ancak ravilerden Ata' üzerinde duranlar olmuştur.

îbn Hıbban ile Beyhaki'nin Abdullah b. Zübeyr (r.a.) dan yaptıkları rivayette ise şöyle buyurulmuştur: "Benim bu mescidimde bir namaz, Mescidül-Haram dışındaki diğer mescidlerdeki bin namazdan daha üstündür. Mescidül-Haram'daki bir namaz, benim bu mescidimde-ki yüzbin namazdan daha üstündür."

İbn Adiy'den yapılan bir rivayette ise, bu konuda şöyle buyurul-muştur: "Mescidül-Haram'da bir namaz yüzbin namaza bedeldir. Benim mescidimde bir namaz ise bin namaza bedeldir. Beytül-Makdis'de bir namaz beşyüz namaza bedeldir?"

Ancak bunun isnadı zayıftır. [406]

Bu babda bir diğer hadisi Taberani el-Kebir'de merfuan şöyle rivayet etmiştir: "Mescidül-Haram'da bir namaz, yüzbin namaza bedeldir. Benim mescidimde bir namaz, bin namaza bedeldir. Beytül-Makdis'de bir namaz, beşyüz namaza bedeldir."

Darekutni el-Ilel'de, Hakim'in de Müstedrek'te Ebu Zer (r.a.) den yaptıkları rivayette şöyle denilmektedir; "Benim bu mescidimde bir namaz, Beytül-Makdis'de dört namazdan daha üstündür."

Ibn Mace'nin Meymune (r.a.) dan yaptığı rivayette ise şöyle belirtilmiştir: "Beytül-Makdis'de namaz, başka yerdeki bin namaz gibidir."

Yine îbn Mace'nin Enes'den yaptığı rivayette bu konuda şöyle denildiği belirtilmiştir: "Mescid-i Aksa'da bir namaz, elli bin namaza bedeldir." Ancak bu hadisin isnadı zayıftır.

Ibn Abdüberr et-Temhid'de, Erkam'dan rivayetle şöyle haber vermiştir: "Burada bir namaz oradaki bin namazdan hayırlıdır." Buradan maksat, Mescid-i Nebevi'dir, oradan maksat, Beytül-Makdis'dir.

îbn Abdiiberr bu hadisin sabit olduğunu kaydetmiştir.

886 no'lu Ebu Hüreyre hadisi sahih olup istidlale salihtir. Onu takip eden hadislerle de istidlal edinilebilir.

889 no'lu Ebu Hüreyre hadisini Buhari ve Müslim ittifakla tahric etmişlerdir. O bakımdan sahih olup istidlal ve ihticaca salih görülmüştür. Hadis, namaz ve ibadet için başka bir yerdeki cami ve mescide gitmek üzere yola çıkmanın mekruh olduğuna delalet etmekte; ancak Mescidül-Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksa'ya gitmek üzere yola çıkmakta bir sakınca bulunmadığını ifade etmektedir. [407]

Çıkarılan Hükümler

1- Zaman ve mekanla kayıtlı kılman nezr (adama) hususunda o kayda bağlı kalmak gerekli değildir.

2- Beytül-Haram'a gitmeyi adayan kimse, hac ve umre için gidip adağını yerine getirir. Mücerred görmek için adadığı takdirde gitmesi gerekli değildir. Bu daha çok Hanefi'lerin görüş ve içtihadıdır. [408]

Ölen Kimse Üzerinde Kalan Bütün Nezrleri Ödemek

Kişi hayatta iken bir takım adamalarda bulunur da onları yerine getirmez ve sonra da ölürse, varislerinin onun o adamalarını yerine getirmeleri vacip olur mu? Bu konuda farklı birçok rivayetler bulunuyor. O bakımdan müctehidlerin de görüş, tesbit, istidlal ve yorumları farklı olmuştur. [409]

İlgili Hadisler

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Sa'd b. Ubade (r.a.) Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den şöyle sordu:

- Ya Resulallah! Şüphesiz annem, üzerinde yerine getirmediği adamalar bulunduğu halde vefa etti?

Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) ona şöyle buyurdu:

- Ondan yana sen o adamaları yerine getir. [410]

Buharı bu konuda şu rivayete de yer vermiş bulunuyor:

"İbn Ömer (r.a.) Küba mescidinde namaz kılmayı kendine adayan ve sonra o namazı gidip kılmadan vefat eden kadının kızına: "Annen yerine sen orada namaz kıl diye fetva verdi." [411]

îbn Abbas (r.a.) dan, üzerinde nezr (adak) bulunduğu halde Ölen bir adamdan soruldu, o da, "onun o (oruç) adamasına .karşılık (varisleri tarafından) oruç tutulur" diye cevap verdi. [412]

imâm Malik bu konuda şu bilgiyi vermiştir:

"Abdullah b. Ömer'in (r.a.) şöyle dediği, kendisine bir haber olarak ulaşmıştır: Hiçbir kimse diğer bir kimse yerine namaz kılamaz ve hiçbir kimse diğer bir kimse yerine oruç tutamaz." [413]

tbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: Bir adam geldi ve: 'Ya Resûlallah, doğrusu annem, üzerinde bir aylık oruç bulunduğu halde vefat etti. Onun yerine ben o orucu kaza edeyim mi?" Efendimiz (a.s.) ona: "Evet..." diye cevap verdi. [414]

Sa'd b. Ubade (r.aj den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

- 'Ta Resûlallah! Doğrusu annem vefat etti. Ondan yana köle azad edersem ona fayda verir mi?"

Efendimiz ona şu cevabı verdi:

- Evet, fayda verir. [415]

Hadislerin Işığında Müctehidlerin İstidlal ve Görüşleri

a) Hanefilere göre, ölen kimsenin, tekfin, teçhiz ve defin işinden sonra ilk Önce kullara olan .borçları ödenir. Terekesi buna yetmediği takdirde, varisler bu hususta zorlanamaz. Kendi mallarından isterlerse kalan borçları kapatırlar, isterlerse kapatmazlar. Ancak murislerini borçlu bir halde bırakmamaları tavsiye olunur.

Ölen kimsenin üzerinde ödenmedik kalan kefFaretlere gelince, bu hususta vasiyyeti varsa, terekesinin üçte birinden çıkartılıp keffaret ödenir. Ancak terekesinin üçte biri buna yetmediği takdirde, üçte birini aşan nisbet varislerin icazetine bağlıdır. İsterlerse kendilerine düşen paydan bir miktar ayırıp kalan kısmın ödenmesini tamamlarlar, isterlerse kalan kısmı olduğu gibi bırakabilirler. [416]

Ölen kimsenin hayatta sıhhati yerindeyken tutmadığı oruçların fidyesi, vasiyet etmiş bulunuyorsa terekesinin üçte birinden çıkartılıp verilir. Vasiyyeti yoksa, varislerinin bu fidyeyi Ödemeleri vacip değildir. Aynı zamanda varisler ölen murisin kılmadığı namazları, tutmadığı oruçları namaz kılmak ve oruç tutmak suretiyle kaza da edemezler. [417]

b) Şafiilere göre, ölen kimsenin geriye bıraktığı maldan önce tekfin, teçhiz ve defin işleri yerine getirilir. Sonra Allah'a olan borçları öncelikle ödenip yerine getirilir. Mesela zekat, keffaret ve benzeri borçlar bu cümledendir. Sonra da ölenin vasiyyeti kalan malının üçte birinden çıkartılıp yerine getirilir. [418]

Üçte birini aşan vasiyyet, ancak varislerin icazetiyle yerine getirilir. [419]

c) Hanbelilere göre, kim hac veya oruç veya sadaka veya köle azad etme veya itikaf veya diğer ibadetler de bulunmayı adar da onu yerine getirmeden ölürse, onun velisi bu nezri yerine getirir, Ancak imam Ahmed'e göre, adadığı namazlar velisi tarafından yerine getirilmez. Zira namazın hiçbir durumda bedeli yoktur. Diğer ameller ise varis tarafından yerine getirilebilir. Bu onlar üzerine vacip değil, sadece müstehabdır. Küba mescidinde namaz kılmayı adayıp oraya gitmeden ölen kadının kızına annesinin yerine gidip orada namaz kılmasina cevaz verildiği; Abdulkerim b. Ebi Ümeyye'nin, Ibn Abbas (r.a.) dan, anasının üzerinde itikaf ve oruç adağı bulunduğunu ve bunları yerine getirmeden vefat ettiğini sorması üzerine, îbn Abbas'in (r.a) ona: "Annen yerine itikaf yap ve oruç tut" diye fetva verdiği birer delil olarak bulunuyor.

d) İmam Malik'e göre, bir kimse bir kimsenin yerine nezredilen amel ve ibadeti yerine getirmez, bir kimse bir kimsenin yerine namaz kılmaz ve oruç tutmaz ve diğer bedeni ibadetlerde böyledir.

îmam Şafii ise, ana veya babasına hac.farz olduğu halde onu ifa etmeden ölen kimse için varisi hac farizasını yerine getirir, borç kalan namazları yerine getiremez. [420]

Tahliller ve Rivayetler

894 no'lu İbn Abbas hadisini Ebu Davud ile Ahmed tahric etmişlerdir. Bunun aslı Sa'd b. Ubade kıssası olarak Buhari ve Müslim'de yer almıştır.

Buhari, Ibn Abbas ile îbn Ömer'in aynı fetvayı verdiklerini kaydetmiştir. Ancak imam Malik'in Muvatta'da belirttiğine göre, Ibn Ömer (r.a.) birinin

başka bir kimsenin yerine namaz kılmasına, oruç tutmasına cevaz vermemiştir. Ne var ki, îbn Abbas'm (r.a.) verdiği fetva nezrle ilgilidir..tbn Ömer'in ortaya koyduğu hüküm ise mutlak anlamdadır. O bakımdan nezr dışında olması kuvvetle muhtemel sayılmış ve üzerinde namaz ve oruç borcu bulunduğu halde ölen kimsenin yerine başka birinin o namazlarını kılması ve oruçlarını tutması sahih sayılmamıştır.

Nitekim 896 no'lu hadiste, Ibn Abbas (r.a) dan yine nezrle ilgili sorulduğu ve onun da, ölen kimsenin yerine varisinin o nezri yerine getirmesine cevaz verdiği belirtilmektedir.

Ibn Battal da, İmam-ı Malik'in görüşünde olup hiç kimsenin, sağ olsun, ölmüş olsun, hasta veya sağlıklı olsun diğer bir kimsenin yerine namaz kılamayacağım ve bu hususta icma' vaki olduğunu söylemiştir.

Ibn Hazm ise, varisin, ölen muris üzerinde kalan bütün nezirleri kaza edip yerine getirir demiştir.

Muvatta'da yapılan rivayete göre, Sa'd b. Ubade'nin (r.a) ölen anası için tasaddukta bulunmak üzere Resulüllah (a.s.) Efendimiz'den izin istediği ve kendisine izin verildiği belirtilmiştir.

Hanefî ve Mâliki fukahasına göre, ölen kimsenin nezr hususunda vasiyyeti varsa malının üçte birinden hesaplanarak yerine getirilir. [421]

Çıkarılan Hükümler

1- Ölen kimsenin tekfin ve teçhizinden sonra ilk iş olarak kullara olan borçları ödenir.

2- Terekesi buna yetmediği takdirde, varisler kalan kısmı ödemekte.yükümlü tutulamazlar. Ancak arzu ettikleri takdirde kendi paylarına düşen maldan ödeyebilirler.

3- Allah'a olan borçlarına gelince, bu bütünüyle ölen kimsenin vasiyetine bağlıdır. Vasiyyet etmişse malının üçte birinden karşılanır. Va-siyyet

etmemişse, karşılanmayıp olduğu gibi bırakılır. (Bu daha çok Hanefi'lerin görüş ve içtihadıdır).

4- imam Şafii'ye göre, tekfin ve defin işinden hemen sonra önce Allah'a olan borçları ödenir, sonrada kullara olan borçları ödenip haklar sahiplerine ulaştırılır.

5- Ölen kimsenin üzerinde birtakım keffaret borçları varsa, vasiyyet etmişse bunlar terekesinin üçte birinden karşılanır.

6- Terekesinin üçte biri kafi gelmezse, aşan kısmından varislerin icazeti şarttır.

7- Ölen kimsenin hayatta sıhhati yerindeyken tutmadığı oruçların fidyesi de böyle.. Vasiyyeti varsa, terekesinin üçte birinden yerine getirilir. Vasiyyeti yoksa yerine getirilmesi varislere gerekli değildir. (Bu da daha çok Hanefilerin görüş ve içtihadıdır).

8- Ölen kimse sağlığında hac ve oruç veya köle azad etme ve itikaf ve benzeri bir ibadeti adamışsa, varisleri onu yerine getirirler. Vasiyyet etmesi şart değildir. Ancak kılmadığı namazları onun yerine kılamazlar. Belirtilen ibadetle ilgili adamaları yerine getirmek varisler üzerine vacib değildir. Sadece müstehabdır. (Bu Hanbelilerin görüş ve içtihadıdır).

9- İmam Şafii'ye göre, ana veya babası üzerinde bulunan hac farizasını varis yerine getirir. Kılmadıkları namazları kılamaz.

10- İmam. Malik'e göre, bir kimse bir kimsenin nezrlerini yerine getiremez. Onun yerine getirmediği bedeni ibadetleri kaza etmez. [422]

---

[1] Geniş bilgi için bkz: Ibn Nüceym/el-Eşbah ve'n-Nazair: 26, 27. Mısır

[2] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[3] Mâide Süresi: 1

[4] Mâide Sûresi: 96

[5] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[6] Buharî/i'tisam: 3. Müslim/fezâü: 132, 133. Ebû Dâvud/sünnet: 1. Ahmed: 1/176,179

[7] Müslim/hacc: 412, fezâij: 131. Nesâî/menasİk: 1. İbn Mâce/mukaddeme: 1. Ahmed: 2/247,257,313,428

[8] Tirmizî/libas: 6. İbn Mâce/et'ime: 60. Dâremî/mukaddeme: 39

[9] Tirmizî/hacc: 5, tefsir: 5,15. Dâremî/menâsik: 4

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[10] Kâsânî/Bedayi': 5/35-Beyrut: 1394

[11] Ebû Dâvud/taharet: 41. Tirmizi/taharet: 52. Nesâî/taharet: 46, sayd: 35. Ibn Mâce/taharet: 38, sayd: 18*Dâremî/vudu': 53, sayd: 6. Ahmed: 1/279, 2/237, 3/373, 5/365

[12] Kâsânî/Bedayi1:5/35

[13] İbn Mâce/sayd: 9, et'ime:31. Ebû Dâvud/et'ime: 34. Tabarânî/sıfatu'n-nebî: 30

[14] Kâsânî/Beclayi': 5/39, 40

[15] A'raf sûresi: 157

[16] Mâide sûresi: 4

[17] Ibn Kudama/el-Muğnî: 11/64. eş-Şerhü'l-Kebîr: 11/64, 65

[18] En'am Sûresi: 145

[19] İbn Kudama/el-Muğnî: 11/66

[20] Geniş bilgi için bkz: Ibn Kudama/el-Muğnı: 11/65-73. eş-Şerhü'l-Kebîr: 11/64-77

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[21] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/121

[22] Zehebî/Mînazü'l-I'tidal: 2/258, 3643 no'lu Sayf

[23] Dâremî/mukaddeme: 39

[24] Ebû Dâvud/sünnet: 5. Ahmed: 4/131

[25] Ebû Dâvud/akdiye: 11. Tirmizî/ahkâm:3. Nesâî/kudat: 11, Dâremî/mukaddeme: 20. Ahmed: 5/230, 236, 242

[26] Müslim/imân: 10,1'1. Buharî/ilim: 6. Nesâî/siyam: 1

[27] Buharî/ilim: 28, i'tisam: 3

[28] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[29] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[30] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[31] Müslim/sayd;24, 32. Ebû Dâvud/et'ime: 33. Nesâî/sayd: 31. Ahmed: 4/127, 192

[32] Nesâî/sayd: 29. Tirmizî/et'ime: 5

[33] Darekutnî/Neylü'l-Evtar: 8/125

[34] Buharî/zebayih: 27. Müslim/sayd: 38

[35] Buharî/zebayih: 26, mağâzî: 73. Müslim/eyman: 9. Dâremî/et'ime: 27. Ahmed: 4/394,397,401,406

[36] IbnKudama/el-Muğnî: 11/65

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[37] Neylü'l-Evtar: 8/126

[38] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 8/126

[39] Buharî/meğâzî: 35. Müslim/sayd: 9, et'ime: 6

[40] Buharî/humus: 20, megâzî: 38. Müslim/sayd: 23, 25, 27, 30, 31, 37

[41] Buharî/zebayih: 28, humus: 20, mağâzı: 38

[42] Buharî/humus: 20, meğazi:38. Ahmed:2/21, 102, 4/48

[43] Buharî/marza: 16, meğâzî: 15. Ahmed: 1/153

[44] Buharî/zebâyih: 28, humus: 30, meğâzî: 38

[45] Tirmizî/sayd: 11, et'ime: 6. Taberânî/sayd: 13, 14

[46] Buharî/et'ime: 6. Müslim/sayd: 26, 28, 29. Ahmed: 4/354, 356, 5/367

[47] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[48] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[49] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[50] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[51] Buhari/Tıb: 11. Ebû Dâvud/sünnet:5, et'ime: 25, 32

[52] Buharî/zebayih: 27, 29, tıb: 57. Müslim/sayd: 11. Tirmizî/sayd: 9, et'ime: 6, 7 siyer: 11. Ahmed: 1/147

[53] Tirmizî/sayd: 11. Ebû Dâvud/et'ime: 25, 32. Nesâî/sayd: 60. İbn Mâce/zebayih: 14. Ahmed: 3/323, 356, 362, 4/89

[54] Tirmizî/sayd: 9. Ahmed: 4/117, 127, 3/323

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[55] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[56] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[57] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[58] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[59] Tirmizî/büyû': 49. Ebû Dâvud/büyû': 62, et'ime: 32

[60] Ebû Dâvud/et'İme: 29. Ahmed: 2/281

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[61] Şemsüdclin İbn Kudama/eş-Şerhü'l-Kebîr: 11/71, 72

[62] Şemsüddin İbn Kudama/eş-Şerhü'l-Kebîr: 11/76

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[63] Bilgi için bkz: Zehebî/Mîzanü'l-İtİdaf: 3/198-6114 no'lu Ömer

[64] Neylü'l-Evtar: 8/132

[65] Fethülallam li-Şerhi Bulûği'l-Meram: 2/282. Medine

[66] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[67] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[68] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[69] Buharî/zebayih: 33, et'ime: 10. Müslim/sayd: 44. Ebû Dâvud/et'ime: 27. Ta-berânî/isti'zan: 10

[70] Müslim/sayd: 39, 40. Tirmizî/et'ime: 3. Ebû Dâvud/et'ime: 27. Dâremî/sayd: 8. Nesâî/sayd: 26. Ahmed: 2/9, 10

[71] Buharî/ahad: 6. Müslim/sayd: 42, 47. İbn Mâce/sayd: 16. Nesâî/sayd:.26 Ahmed:
1/326

[72] Müslim/sayd: 49, 50. İbn Mâce/sayd: 16. Ahmed: 3/5, 342

[73] Müslim/sayd: 26. ibn Mâce/sayd: 16. Ahmed: 3/41

[74] Ahmed: 3/3,19, 62. İbn Mâce/sayd: 16

[75] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[76] Kâsânî/Bedayi': 5/36, 37. Beyrut: 1394

[77] el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 565. Mısır: 1352-1933

[78] Bilgi için bkz: Şemsüddin İbn Kudama/eş-Şerhü'l-Kebîr: 11/82, 83

[79] Bilgi için bkz: Şemsüddin ibn Kudama/eş-Şerhü'i-Kebîr: 11/84, 85

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[80] Müsned-i Ahmed: 1/390-Neylül-Evtar: 8/136

[81] Müsned-i Ahmed: 1/413, 466

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[82] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[83] Hayat/Hayvanlar Ansiklopedisi; 192. İstanbul: 1966

[84] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[85] Tirmizî/hacc:28, et'ime:4

[86] Ebû Dâvud/et'ime: 31, menasik: 89. Dâremî/menâsİk: 90, Nesâî/menasik: 89, sayd: 28. İbn Mâce/sayd: 15. Ahmed: 3/297,318, 5/195

[87] Müslim/sayd: 7. Buharî/hibe: 5, zebayih: 10, 32. Tirmizî/et'irne: 2. Nesâî/sayd: 25. Ibn Mâce/sayd: 17

[88] Ebû Dâvud/et'ime: 26. Nesâî/sayd: 84. Ahmed: 1/31-2/336

[89] Müsned-i Ahmed: 3/471. ibn Mâce/zebayih: 5, sayd: 7

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[90] Şevkanî/Neylü'l-Evîar: 8/138

[91] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[92] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[93] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[94] Ebû Dâvud/et'ime:,24. Tirmizî/et'ime: 24. Nesâi/dahaya: 44. Darimî/edahî: 28. ibn Mâce/zebayıh: 11

[95] Ebû Dâvud/cihad: 48, etüme: 24, eşribe: 14

[96] Ebû Dâvud/cihad: 48, et'ime: 24, eşribe: 4. Tirmizî/efime: 24. Nesâî/dahaya: 43, 44. !bn Mâce/zebayih: 11-Taberânî/edahî: 28. Ahmed:

1/219

[97] Nesâî/dahaya: 43, 44. Ahmed: 1/219, 226, 241, 321, 339

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[98] Kâsânî/Bedayi': 5/39, 40. Beyrut: 1394

[99] ibn Kudama/el-Muğnî: 11/71, 72

[100] İbn Kudama/el-Muğnî: 11/72, 73

[101] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[102] İbn DakiykeMyd/lhkâmü'l-Ahkam:4, 181-187. Beyrut

[103] Bilgi için bkz; Neylü'l-Evtar: 8/140

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[104] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[105] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[106] Buharî/sayd: 7. Müslim/hac; 67, 73, 79. Ebû Dâvud/menâsik: 39. Nesâî/hac: 82, 84, 86, 88. Taberânî/hac: 88. Ahmed: 2/8, 32, 37, 48, 50

[107] Müslim/selâm: 142, 144. Ahmed: 1/176, 6/421, 462

[108] Buharî/bed-i halk: 15, enbiya: 8. Müslim/selâm: 142, 144. Ebû Dâvud/edeb: 163. Nesâî/menasik: 115. ibn Mâce/sayd: 12

[109] Müslim/selâm: 146. Ebû Dâvud/edeb: 163. Tirmİzî/sayd: 14. İbh Mâce/sayd: 12 Ahmed: 1/420-2/355

[110] Ebû Dâvud/edeb: 164. İbn Mâce/sayd: 10. Dâremî/edahî: 26. Ahmed: 1/322, 347

[111] NesâÎ/sayd: 36. Ahmed: 3/453, 499. Dâremî/edâhî: 26

[112] Buharî/bed-i halk: 15. Ebû Dâvud/edeb: 163. Nesâî/hac: 84. Ahmed: 2/29, 49, 83,147,157

[113] Ebû Dâvud/edeb: 162. Tirmizi/sayd: 15. Ahmed: 3/27

[114] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[115] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar. 8/142

[116] Nesâî/dahaya: 42, sayd:34. Dâremî/edâhî: 16. Ahmed: 2/166, 197

[117] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[118] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[119] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[120] Buharî/hars: 3, bed'i-halk: 17. Nesâî/sayd: 10, 12, 14. İbn Mâce/sayd: 2. Dâremî/sayd: 2. Taberânî/isti'zan: 12. Ahmed: 2/79, 267, 350, 5/56, 57

[121] Buharî/hars: 3, bed-i hak: 17. Dâremî/sayd: 2. Ahmed: 2/79

[122] Müslim. Nesâî. ibn Mâce. Tirmizİ. Neylü'İ-Evtar: 8/145

[123] Ebû Davud/edahî: 21. Müsüm/müsakat: 47, Tirmizî/sayd: 24. Nesâî/sayd: 47

[124] Müslim/müsakat: 45. Ahmed: 1/22

[125] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[126] Neylül-Evtar: 8/146

[127] Geniş bilgi için bkz: İbn Kudama/el-Muğnî: 1/45, 46

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[128] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[129] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[130] Buharî/zebayib: 4, 10, 14. Müslim/sayd: 1, 5. İbn Mâce: 3. Ahmed: 4/195

[131] Buharî/vudû': 33, büyü: 3, zebayih: 2, 9. Müslim/sayd: 1, 5. Ebû Dâvud/adâhi: 22. Nesâî/sayd:3, 5, 7, 20,21-, dahayâ: 19. Ahmed: 4/194, 195, 256

[132] Müsned-i Ahmed: 4/194, 195,256. Ebû Dâvud/dahayâ: 22

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[133] Mecmeu'l-Enhür: 2/549,550. Baskı: 1301

[134] Bilgi çin bkz: MecmeıTİ-Enhür; 2/550, 551

[135] Bilgi çin bkz: Mecmeu'l-Enhür: 2/552-555-Baskı: 1301-Kâsânî/Bedayi': 5/58-60

[136] Geniş bilgi için bkz: el-Gamrâvî/eş-Siracü'l-Vehhac: 557. Mısır: 1352

[137] Şeyhülislâm Ebû Zekeriya el-Ensarî/Fethü'l-Vehhab: 2/186, 187. Mısır: 1947

[138] Mâide Sûresi: 2

[139] Mâide Sûresi: 4

[140] Mâide Sûresi: 96

[141] Şemsüddin İbn Kudama/eş-Şerhü'l-Kebîr: 11/3, 4

[142] İbn Kudama/el-Muğnî: 11/3, 11. Beyrut: 1403

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[143] Geniş bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 8/148, 149

[144] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[145] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[146] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[147] Müslim/edahî:43, 45. Nesâî/adahT: 34. Ahmed: 1/108, 217, 2/119

[148] Buharî/büyû': 5, zebayih: 21. İbn Mâce/zebayih: 40. Dâremî/zebayih: 14

[149] Buharî/zebayih: 18, 19. İbn Mâce/zebayih: 8. Dâremî/adahî: 11. Ahmed: 2/78

[150] Buharî/zebayih: 18, 24. İbn Mâce/zebayih: 5. Ahmed: 4/184

[151] İbn Mâce/zebayih: 5. Ahmed: 4/256

[152] Buharî/cihad: 191, zebayih: 15, 18, 23, 36, 37. Nesâî/adahî: 21, 26. İbn Mâce/ zebâyih: 5. Ahmed: 3/463, 464-4/140

[153] Ebû Dâvud/adahî: 12, Tirmizî/djyat: 14. Nesâî/dahaya: 22, 26, 27. İbn Mâce/ -zebayih: 3

[154] Müslim/sayd: 57. Ebû Dâvud/adahî: 11, Tirmizî/diyat: 14. Nesâî/dahaya: 22, 26. İbn Mâce/zebayih: 3

[155] Buharî/zebayih: 24. Ebû Dâvud/adahî: 15. Tirmizî/sayd-: 13. Nesâî/dahaya: 25. ibn Mâce/zebh: 9'

[156] Ebû Dâvud/adâhî: 16

[157] Buharî/zebayih: 24. Ebû Dâvud/adahî: 15. Nesâî/dahaya: 25. Dâremî/adahî: 12

[158]) Buharî/cihad: 191, zebayih: 15, 18, 23. Müsltm/adâhi: 20, 22. Ebû Dâvud/adahî: 15. Tirmizî/sayd: 19. Nesâî/sayd: 17, dahaya: 26. İbn Mâce/zebayih: 9-Daremî/adahî: 15. Ah-med: 3/462, 464, 4/140, 142

[159] Mâide Sûresi: 2

[160] Mâide Sûresi: 5

[161] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[162] Mecmeu'l-Enhür: 2/488, 489

[163] En'âm Sûresi: 121

[164] Geniş bilgi için bkz: Mecmeu'l-Enhür: 2/490-493

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[165] Mecmeu'l-Enhür: 2/491 -493, Matbaa-i Amire: 1301

[166] el-Gamrâvi/es-Siracü"i-Vehhac Ala Metni'l-Minhac: 556-558

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[167] İbn Kudama/ei-Muğnî: 11/4248. Şemsüddin İbn Kudama/eş-Şerhü'l-Kebîr: 11/44-52

[168] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[169] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 8/158

[170] Neylü'l-Evtar: 8/157

[171] Zehebî/Mizanü'l-ltidal: 3/271 -6397 no'lu Amr

[172] Bilgi için bkz: Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/162

[173] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[174] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[175] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[176] Ebû Dâvud/adahi: 17. Tirmizî/sayd: 10. İbn Mâce/zebayih: 15. Dâremî/adahî: 17

[177] Ebû Dâvud/adahi: 17, Tirmizî/sayd: 10. ibn Mâce/Ahmed: 3/31, 39, 45, 53

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[178] Fetâvâ-yı Hindiyye: 5/287. el-Mektebetü'l-îslâmiye.

[179] Bilgi için bkz: Mecmeu'l-Enhür: 2/493

[180] îbn Kudama/el-Muğnî: 11/51-53

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[181] Bilgi için bkz: Sevka nî/N ey Iü'1-Evfar: 8/163

[182] Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 4/215

[183] Neylül-Evtar: 8/163

[184] Şevkânî bunun zayıf olduğunu belirtmişse de Zehebî bu isim üzerinde durmamıştır

[185] Zehebî/Mizanü'l-ltidat: 4/214-8896 no'lu Musa

[186] Zehebî/Mizanü'l-hidal: 1/248-945 no'lu İsmail

[187] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[188] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[189] Zehebî/Mizanü'l-hidal: 2/355

[190] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[191] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[192] Ebû Dâvud/taharet: 41. Tirmizî/taharet: 52. Nesâî/taharet: 46, sayd: 35

[193] Mâide Sûresi: 96

[194] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[195] Buharî/zebayih: 13. Müslim/sayd; 52. Nesâî/sayd: 37. Dâremi/sayd: 5. Ahmed: 4/353, 357, 380

[196] Buharî/zebayih: 12. Müslim/sayd: 18. Tirmizî/kıyamet: 34. Nesâî/sayd: 35

[197] Buharî/enbiyâ: 1. İbn Mâce/sayd: 9, eî'ime: 31. Ebû Dâvud/et'İme: 34. Ahmed: 2/97

[198] Dârekutnî. Neylü'I-Evtar: 8/166

[199] Buharî/zebayih: 12

[200] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[201] İbn Kudama/el-Muğnî: 11/84

[202] Mecmeu'l-Enhür: 2/496

[203] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[204] İbn Kudama/el-Muğnî: 11/40

[205] Bilgi için bkz: es-Siracü'l-Vehhac: 565. Mısır: 1352

[206] Neylü'l-Evtar: 8/166

[207] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[208] Nahl Sûresi: 14 ve Fatır Sûresi: 12

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[209] Bakara Sûresi: 173

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[210] Müsned-i Ahmed: 5/218

[211] Müsned-i Ahmed. Neylü'l-Evtar: 8/170

[212] Ebû Dâvud/efime: 36. Müsned-i Ahmed: 5/104

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[213] Mecmeu'l-Enhür: 2/505

[214] el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 567

[215] el-Gamrâvî/es-Sİracü'l-Vehhac: 567

[216] el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 567

[217] İbn Kudama/el-Muğnî: 11/73-75

[218] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[219] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[220] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[221] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[222] Buharî/lukaîe: 8. Müslim/lukate: 13. İbn Mâce/îicarat: 68. Ebû Dâvud/cihad: 85. Tirmizhi/büyû': 59-Taberânî/isti'zan: 17. Ahmed: 2/6

[223] Müsned-iAhmed: 3/423-5/113

[224] Müsned-i Ahmed: 5/223

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[225] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[226] Zehebî/Mîzanü'l-ltidal: 1/428-1595 no'lu Hatim

[227] Nûr Sûresi: 61

[228] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/172

[229] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[230] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[231] Maîde Sûresi: 1

[232] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[233] Tirrnizî/büyû:54

[234] EbûDâvud/lukate:10, hudud:40. Nesâî/kat'i-sârik: 12. Îbn Mâce/ticaret: 67 Müsned-i Ahmed: 2/180, 224

[235] Ebû Dâvud/cihad: 85. Tİrmizî/büyû': 59

[236] Ebû Dâvud/cihad: 85. !bn Mâce/ticaret: 67. Ahmed: 3/7. 21. 85-5/8

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[237] Geniş bilgi için bkz: İbn Kudam"a/el-Muğnî: 10/262, 263

[238] Şemsüddin İbn Kudama/eş-Şerhü'l-Kebîr: 10/261, 262

[239] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 8/175

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[240] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[241] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[242] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[243] Buhan/mezalİm: 18. Müslim/lukate: 17, Ebû Dâvud/et'ime: 5, edeb: 5. Ahmed: 4/149

[244] BuharT/edeb:31, 85, rikak:23. Müslim/lukate: 14, imân: 74, 75, 77. Ebû Dâvud/ et'ime: 5. Ahmed: 2/174

[245] Ebû Dâvud/et'ime: 5. İbn Mâce/ed»b: 5. Ahmed: 4/130, 133

[246] Müsned-i Ahmed: 2/380

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi:
6/

[247] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 8/176

[248] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[249] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[250] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[251] Tevbe sûresi: 108

[252] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[253] Buharî/vudû1: 67. Nesâî/feri': 10. Ahmed: 2/233, zebâyih: 34

[254] Ebû Dâvud/et'ime: 47. Nesâî/ferİ': 10. DâremîA/udû': 60-et'ime: 41

[255] Ebû Dâvucl/et'ime: 17. Ahmed: 2/232, 265, 490, 6/329, 330, 335

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[256] Fetâvâ-yı Hindİyye: 1/42.'el-Mektebetü'!-islâmiye

[257] Bilgi için bkz: el-Gajnrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 24. Mısır: 1353-1933

[258] ibn Kudama/el-Muğnî: 11/86

[259] Bilgi için bkz: İbn Rüşd/Bidayetü'l-Müctehid: 2/127. Beyrut: 1398

[260] Fıkhu's-Sünne: 1/31

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[261] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 8/179

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[262] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[263] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[264] Ebû Dâvud/et'ime: 15. Tirmizî/et'ime: 47

[265] Müslim/eşribe: 104, 106. Ebû Dâvud/et'İme: 15. Tirmizî/et'ime: 9-Taberânî/ sıfatun-nebî: 6. Ahmed: 2/8, 33, 80, 106, 128, 135, 146

[266] Tİrdmizî/et'İme: 13. Ebû Dâvud/et'ime: 17. ibn Mâce/et'ime: 12. Dâremî/et'ime: 17. Ahmed: 1/270, 343-3/490

[267] Buharî/et'ime: 2. Müslim/eşribe: : 108. İbn Mâce/et'ime: 4, 26

[268] Buharî/et'İme: 13. Ebû Dâvud/et'İme: 16. Tirmizhi/et'ime: 28-İbn Mâce/et'ime: 6. Dâremî/et'ime: 31. Ahmed: 4/308, 309

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[269] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[270] Müslim/eşribe: 103

[271] Sahîh-i Müslim/adâbu't-taâm: 102

[272] Ebû Dâvud/et'ime: 17. İbn Mâce/et'ime: 6. Dâremî/rikak: 78. Ahmed: 2/522, 5/ 68, 401

[273] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 8/182

[274] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[275] Geniş bilgi için bkz: M. Larouss e/kaşık maddesi

[276] Gazâlî/İhyau Ulûmİ'd-Dîn: 2/5. Kahire: 1378-1967

[277] İhyâu Ulûmi'd-Dîn: 2/5

[278] İhyâu Ulûmi'd-Dîn: 2/5. Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/182, 183

[279] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[280] Müslİm/eşribe: 136. Ebû Dâvud/et'ime: 49. Tirmİzî/et'ime: 11. Ahmed: 3/290, 454

[281] Müslim/eşribe: 136. Ebû Dâvud/et'ime: 49, 50. Dârernî/vudû': 110

[282] Ebû Dâvud/taharet: 74. Ahmed: 4/252

[283] Müslim/eşribe: 169. Ahmed: 3/379

[284] Buharî/savm: 51, edeb: 86. İbn Mâce/ahkâm: 14. Ahmed: 3/108, 4/111, 5/220

[285] Müslim/eşribe: 138, 139. Ebû Dâvud/et'ime: 49 Tirmizî/et'ime: 10, 11. Dâremî/ et'ime: 5, 6, 51

[286] Müslim/eşribe: 133

[287] Tirmizî/et'ime: 11. İbn Mâce/et'ime: 10. Dâremî/et'ime: 7. Ahmed: 5/76

[288] Buharî/et'ime: 53'. ibn Mâce/et'ime: 15

[289] Ebû Dâvud/et'ime: 53. Tİrrhizî/et'ime: 48. ibn Mace/et'ime: 22. Dâremî/et'İme: 28

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[290] Geniş bilgi için bkz: İhyau Ulûmİ'd-Dîn: 2/6, 7, 8. Kahire 1387-1967

[291] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[292] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[293] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[294] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[295] Buharî/et'ime: 54. Ebû Dâvud/et'ime: 52. Tirmizî/duâ: 55

[296] Müsned-i Ahmed: 5/252, 256

[297] Tirmizî/daâvad: 55. Ebû Dâvud/et'ime: 52, libas: 1. Ibn Mâce/zühd: 10. Dâremi/et'ime: 3

[298] Ebû Dâvud/edeb: 98. Tirmizî/daâvad: 55. !bn Mâce/et'ime: 16. Ahmed: 2/117, 439

[299] Tirmizî/daâvat: 54. Ibn Mâce/et'ime: 35. Ahmed: 1/223, 284, 6/143, 208

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[300] Gazâlî/ihyau Ulûmi'd-Dîn: 2/6-Kahire: 1387-1967

[301] el-Munteka'l-Muhtar Min Kitabi'l-Ezkâr: 220, 221 –Dimeşk

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[302] Bilgi İçin bkz: Zehebî/Mîzanü'l-ltidal: 3/127, 5844 no'lu Ali

[303] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[304] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[305] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[306] Buharî/eşribe: 1. Müslim/eşribe: 77, 78. TirmİzT/eşrib*3:2 Dâremî/eşribe: 2. Ta-berânî/eşribe: 11. Ahmed: 2/19, 22, 128, 5/98, 106

[307] İbn Mâce/eşribe:3

[308] Sahîh-i Müslim/Neylü'l-Evtar: 8/191

[309] Müslim/müsakat: 68, büyü': 90. Ahmed: 4/227. Taberânî/eşribe: 12

[310] Müslim/müsakat: 68, 69. Dâremİ/büy'ü: 35, eşribe: 9. Tirmizî/eşribe: 12. Nesâî/ büyü': 90. Ahmed: 1/230, 244

[311] Kâsânî/Bedayi: 5/112, 113. Beyrut: 1394-1974

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[312] Kâsânî/Bedayi:5/112, 113. Beyrut: 1394-1974

[313] el-Gamrâvî/es-Sİracii'l-Vehhac Alâ Metni'l-Minhac: 534, 535. Mısır: 1352-1933

[314] Abdurrahman el-Cezîrî/el-Fikhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/8. Mısır,

[315] Abdurrahman el-Cezîrî/el-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa: 2/7

[316] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[317] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 8/192. Mîzanü'l-i'tidal: 3/569, 7619 no'lu Muhammed

[318] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/194

[319] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[320] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[321] Bilgi için bkz: Kasani/Bedayi': 5/90, 91

[322] el-Gamravi/es-Siracü'l-Vehhac: 583. Mısır: 1352

[323] Siracü'l-Vehhac: 583. Mısır: 1352

[324] Geniş bilgi için bkz: İbn Kudama/el-Muğni: 11/334-337. Beyrut: 1403

[325] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[326] Neylü'l-Evtar: 8/274

[327] Zehebi/Mizanü'l-İtidal: 2/196, 3427 no'lu Süleyman. Neylü'l-Evtar: 8/274

[328] Zehebi/Mizanü'l-I'tidal: 3/547, 7530 no'lu Muhammed

[329] Neylü'l-Evtar: 8/275

[330] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[331] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[332] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[333] Tirmizi/nÜ2ur:4, eyman:41. İbn Mace/keffaret:

[334] Ebu Davud/eyman: 25. ibn Mace/keffaret: 17

[335] Müslim/nezr: 9. Tirmizi/nüzur: 10. Nesai/eyman: 42. Ebu Davud/eyman: 19

[336] Buhari/eyman: 30. Müslim/nezr: 9, 10

[337] Buharî. Müslim/menasik: 7. Tirmizi/nüzur: 10, 17. Buhari/eyman: 30. Nesai/ nüzur: 11. Ebu Davud/eyman: 19. Daremi/savm:49

[338] Ebu Davud/eyman: 19. Ahmed: 1/239, 253

[339] Müsned-i Ahmed: 1/310,311,345-4/143, 145, 151,201

[340] Ebu Davud/eyman: 18, 19

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[341] Kasani/Bedayi'us-Sanayi': 5/92, 93. Beyrut: 1394

[342] es-Siracü'l-Vehhac: 583 - 585. Mısır: 1352

[343] Ibn Kudama/el-Muğni: 11/334. Beyrut: 1403

[344] İbn Kudama/el-Muğni: 11/335. Beyrut: 1403

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[345] Fethülallam li-Şerhi Büluğİ.'l-Mer.am:"2/310, Medine.

[346] Fethülallam li-Şerhi Büluği'l-Merajn: 2/311, Medine

[347] Şevkani/Neylü'l-Evtar: 8/278

[348] Fazla bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 8/279

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[349] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[350] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[351] Buhari/itikaf: 16. Ahmed:2/10, 25. İbn Mace. Neylü'l-Evtar: 8/280

[352] Müsned-i Ahmed: 4/419

[353] Ibn Mace/keffaret: 18. Ahmed: 1/90, 4/64, 5/376, 6/366

[354] Ebu Davud/eyman: 22

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[355] Kasani/Bedayi1: 5/81, 82. Beyrut: 1394

[356] Kasani/Bedayi'; 5/93 Beyrut: 1394

[357] Geniş bilgi için bkz: Kasani/Bedayi': 5/93. Beyrut: 1394

[358] İbn Kudama/el-Muğni: 11/349, 350

[359] Şemsüddin İbn Kudama/eş-Şerhü'l-Kebir: 11/349. İbn Kudama/el-Muğni: 11/350

[360] İbn Rüşd/Bidayetü'l-Müctehid: 1/426. Beyrut: 1398

[361] Sahnun/el-Müdewenetü'l-Kübra: 2/79

[362] Sahnun/el-Müdevvânetü'i-Kübra: 2/86

[363] Geniş bilgi için bkz: el-Ümm: 2/257. Mısır: 1381-1961

[364] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[365] Neylü'l-Evtar: 8/280

[366] Neylü'l-Evtar: 8/281

[367] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[368] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[369] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[370] Ebu Davud/eyman: 23. Nesai/eyman: 37

[371] Ebu Davucl/22, 23, 24. Nesai/vasaya: 3

[372] Daremi/zekat: 25. Müsned-i Ahmed. Neylü'l-Evtar: 8/282

[373] Sahih-i İbn Huzayme. et-Terğib vet-Terhib: 2/145. Mısır: 1352 -1933

[374] Nesai. Tirmizi. İbn Huzayme. İbn Hİbban. Hakim, et-Terğib: 2/160

[375] Müsned-i Ahmed. Taberani. et-Terğib: 2/160

[376] Taberani/el-Kebir, et-Terğib : 2/160. Mısır: 1352-1933

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[377] Kasani/Bedayi1: 5/86. Beyrut:. 1394

[378] Şafii/el-Ümm: 2/254. Mısır: 1381-1961

[379] Ibn Kudama/el-Muğni: 11/339. Beyrut: 1403

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[380] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[381] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[382] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[383] Müsned-i Ahmed: 5/159

[384] Müsned-i Ahmed. Daremi/nüzur: 1. Neylü'l-Evtar: 8/282

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[385] Nisa Suresi: 92

[386] Bakara Suresi: 96

[387] Geniş bilgi için bkz: Kasani/Bedayi': 5/96, 97

[388] Ebu Zekeriya Yahya Nevevi/Minhacü't-Talibin ve.Umdetü'l-Müftin: 133. Mısır. Şeyhülislam Zekeriye Ensari/Menhec: 127. Mısır

[389] Ibn Kudama/el-Muğnİ: 11/250-252. Beyrut: 1403

[390] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[391] Bilgi için bkz: Kasani/Bedayi': 5/99. Neylü'l-Evtar: 8/285

[392] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[393] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[394] Buhari/mescid-i mekke: 1, 6, savm: 67, sayd: 26. Müslim/hac: 415, 511. Ebu Davud/menasik: 94. Tirmizi/salat: 126. Nesai/mesacid: 10. Daremi/salat: 132. Ahmed: 2/ 234,238,501,3/7,34,51,53

[395] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[396] Ebu Davud/eyman: 20. Ahmed: 3/363, 5/373. Daremi/nüzur: 4

[397] Sahih-i Müslim. Müsned-i Ahmed: 6/333

[398] Buhari/mescid: 1. Müslim/hac: 505, 510. Tirmizİ/mevakit: 125. İbn Mace/ikamet: 195 198

[399] Ebu Davud. Müsned-i Ahmed. Neylü'l-Evtar: 8/284

[400] Müsned-i Ahmed: 4/5

[401] Tirmizİ/salat: 126. Buhari/mescid-l mekke: 1, 6. Müslim/hac: 415, 511

[402] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[403] Kasani/Bedayı: 5/93. Beyrut: 1394

[404] İbn K.udama/ei-Muğni: 11/348-350

[405] Geniş bilgi için bkz: İbn Kudama/el-Muğni: 11/350,351. Beyrut: 1403

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[406] Neylü'l-Evtar: 8/285

[407] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[408] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[409] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[410] Ebu Davud/eyman: 24. Nesai/eyman: 35. Taberani/nüzur: 1. Ahmed: 6/7

[411] Buhari/vasaya: 6, 7

[412] İbn Ebi Şeybe, sened-i sahihle. Neylü'l-Evtar: 8/287

[413] Tenvirü'l-HavalikŞerhün Ala Muvatta-i Malik: 1/282

[414] Müslim el-Batim: Said b. Cübeyr tarikiyle Jbn Abbas (r.a.) dan

[415] Şemsüddin İbn Kudama/eş-Şerhü'l-Kebir: 11/369. Neylü'l-Evtar: 8/287

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[416] Mecmeu'l-Enhür: 2/716 Maarif Nezaretinin ruhsaîiyle/istanbul: 1301

[417] Mecmeu'l-Enhür: 1/242 Maarif Nezaretinin ruhsatiyle/İstanbul: 1301

[418] el-Gamravi/es-Siracü'l-Vehhac: 319, 320. Mısır: 1352

[419] Şafü/el-Ürnm: 4/105. Mısır: 1381-1961

[420] İbn Kudama/el-Muğni: 11/369, 370. Beyrut: 1403

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[421] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[422] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

19-ADLİ, İDARİ VE HUKUKİ HÜKÜMLER

Adli, İdari ve Hukuki Hükümler

Hakların korunması, haksızlıkların önlenmesi, ülke insanının güven ve huzur içinde yaşaması, devletin denge ve düzeni sağlaması, adaletin hakim kılınması için adli; idari ve hukuki mekanizmanın kurulup işler durumda olması ve verilecek hükümlerin, alınacak kararların tarafsızlık içinde gerçekleşmesi şart ve vaciptir.

O bakımdan tarih boyunca her kavim ve millet ayakta durabilmek, haksızlıkları önleyebilmek, kötülükleri giderebilmek için birtakım kanunlar, kanunnameler çıkarmışlar ve bunları uygulayacak kuvvetleri belirlemişlerdir. Ancak insan duygu ve düşüncesinin ürünü olan kanunlar ve kanunnameler, çoğu zaman tam anlamıyla adaleti yansıtamamıştır. Böyle olunca da insan hakları gereği gibi korunamamış, denge ve düzen yeterince sağlanamamıştır. Halkın devletine, kral ve imparatoruna karşı güveni sarsılmış, kanunlar örümcek ağı misali, güçlü sineklerin delip geçtiği, zayıf sineklerin takılıp gayr-i adil bîr sistem olmaktan Öteye geçememiştir.

Unutmayalım ki, insan duygu ve düşüncesinin eseri olan kanunlar insan kadar kusurlu ve geçicidir. Çoğu zaman kanun hazırlayanlar, günün mevcut şartlarını, ortamı ve cereyan etmekte olan olayları dikkate alarak bir takım hükümler vazetmişlerdir. Oysa şartlar değişken, olaylar farklı tezahürlerle maluldür. Duygu ve düşünceler de farklıdır. Herkesin kendi düşünce ve duygu ölçüsüne, akıl ve mantık gücüne göre bir hukuk ve adalet anlayışı vardır. Birine göre adil sayılan bir kanun ve hüküm diğerine göre gayr-i adil sayılabilir.

Bunun için kainatı belli bir plan ve proğra^mla yaratan, denge ve düzeni kuran Cenab-ı Hak, kainatın özü ve mayası, hikmet ve anlamı olan insanın kalıcı adil bir düzen içinde huzur ve güven içinde yaşaması için semavi kitaplar ve peygamberler göndermiştir. Son olarak da bütün insanları, kavim ve milletleri muhatap alan, dünya insanlarının hepsine seslenen bir kitap indirmiş ve bu kitabı uygulayan, uygulanmasını öğreten son peygamberi Hz. Muhammed'i (a.s.) seçip görevlendirmiştir, insanı yaratıp varlık alanına getiren Allah, onun huzur ve güven içinde yaşayabilmesini sağlamayı murad etmiş ve bunun için sağlam adil bir hukuk sistemi belirlemiştir.

Böylece insanlar arasında hükmedebilmemiz için hukukun temelini ve Özünü oluşturan kaideleri, hükümleri vaz'etmiştir. Kitap ve Sünnet bu ana kaidelerin ve hükümlerin değişmeyen kaynağı kılınmıştır. Değişen şartlar, olaylar ve sosyal yapıda meydana gelecek gelişme ve başkalaşmalar da

dikkate alınarak ana kaide ve hükümlerin ışığında içtihada ve kıyasa kapı açık tutulmuştur.

Fıkhi mezheplerin ortaya çıkmasının, yüzlerce yüksek seviyede müctehidin yetişip bu iki kaynaktan hükümler çıkarmalarının sebebi işte budur.

Adli ve idari hükümler kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur. Bundan da rahatlıkla anlaşılıyor ku, islam Dini yalnız hukuki ana kaideler koymakla kalmamış hukuki sistemin kusursuz uygulanmasını da emretmiştir. Resulüllah (a.s.) Efendimiz aynı zamanda insanlar arasındaki uyuşmazlığı çözen, adaleti sağlayan, hakları koruyan bir hakimdi de... Hem devlet başkanı, hem kumandanı, hem eşsiz bir muallim olan son peygamber Hz. muhammed (a.s.) Efendimiz Allah'ın indirdiği hukuki hükümleri en adil şekilde ve tam tarafsızlık ilkesine bağlı kalarak uygularken ümmetine şu mesajı vermiştir: "Allah'a yemin ederim ki, kızım Fatıma da hırsızlık yapacak olursa, onun da elini keserim."

Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır:

"(Yahudiler) yalana iyice kulak verirler. Durmadan haram yerler. Şayet sana gelirlerse aralarında hükmet veyahut (istersen) kendilerinden yüz çevir. Yüz çevirecek olursan sana elbette hiçbir zarar vermezler. Hükmedecek olursan aralarında adalet ve insafla hükmet. Şüphesiz Allah adil ve insaflı olanları sever." [1]

"Sana da (Ya Muhammed) önündeki kitab (Tevrat ve İncili) doğrulayan, bu kitapları gözetip denetleyerek tashih eden Hak Kitab'ı indirdik. Artık onlar arasında Allah'ın indirdiği (hükümler) le hükmet. Sana gelen haktan sonra onların heveslerine uyma..." [2]

"Şüphesiz ki Allah emanetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emreder. Doğrusu Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah her şeyi işiten ve görendir." [3]

"O halde insanlar arasında hak ve adaletle hükmet, hevesin peşine takılma, sonra (bu) seni Allah yolundan saptırır..." [4]

"Hayır, hayır! Rabbına and olsun ki, aralarında tartışıp çekiştikleri (ve böylece dava konusu olan) şeylerde seni hakem -hâkim kabul edip sonra da

verdiğin hükümden dolayı içlerinde bir sıkıntı duymaksızın tam bir bağlanışla bağlanmadıkça iman etmiş olmazlar." [5]

Yukarıdaki ayetlerden de, Resulüllah (a.s.) Efendimiz'in hem bir peygamber hem bir devlet başkanı ve hem de bir hakim olarak adaletle hükmetmesi emredilmekte ve bu emrin aynı zamanda O'nun ümmetine de yönelik bulunduğu anlaşılmaktadır.

Cenab-i Hak burada iki önemli kavram üzerinde durmaktadır: Adalet ve hüküm.

Şüphesiz bu iki kavram birbirini tamamlamaktadır. Birini diğerinden ayırdığımız zaman hikmet ve anlamı ortadan kalkmakta ve yerini zulüm ve gayr-i adil hükümler almaktadır.

Hükmetmenin Sünnetteki Yeri:

Adaletle hükmetmenin sünnetteki yeri Kur'an'daki temel kaidelerle birleşmekte ve onları açıklamak suretiyle sağlam ve kapsamlı bir hukuk sistemi meydana getirmektedir. Bu konuda da sünneti bir tarafa ittiğimiz ve yalnız Kur'an'ı kaynak seçtiğimiz takdirde, tam anlam ve hikmetiyle bir hukuk sistemi belirlememiz mümkün olmaz ve Kur'an'daki ilgili ayetlerin yorumu şahısların keyfîne terkedilmiş olur. O bakımdan hukuk, adalet ve hükümler bu iki ana kaynaktan alındığı takdirde ilahi murada göre anlam ve hikmet kazanır. Biri ihmal edildiği takdirde anlam ve hikmetini yitirir.

islam Dini, kitap ve sünnetiyle hukukta ana kaideler vaz'ederken ortaya çıkacak yeni yeni meselelere çözüm getirebilmemiz için ictihad kapısını ardına kadar açık tutmuş ve bu açıdan kıyasa da yer vermiştir.

- Kitap ve sünnet asıl delil olarak kabul edilirken icma1 ve kıyas fer'i delil sayılmıştır ve şeriate ters düşmeyip halk için yararlı olan örfü de gözardı etmeyip yeri gelince ona göre hüküm koymayı da uygun görmüştür.

işte "zamanın değişmesiyle ahkam da değişir" kaidesi örfle ilgilidir. Örfün değişmesi halinde onunla ilgili hüküm de değişiri Yeterki, bu değişme şeriate aykırı olmasın.

Böylece ictihad kapısı açık tutulmuş bu kapıdan içeri girebilecek yüksek seviyede ilim adamı, yani müctehid yetiştirilmesi istenmiştir. Resulüllah (a.s.) Efendimiz ictihad seviyesindeki hakimleri, diğer bir anlatımla

hükmedecek kudrette olan fakihleri dar bir çerçeve içine sıkıştırmamış, bilakis onlara cesaret verip rahat ictihadda bulunmalarına imkan tanımıştır. Büyük fakih Abdullah b. Amr (r.a.) bu hususta Resulüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Hakim ictihad ettiğinde, doğru ictihadda bulunursa ona iki sevap, yanlış ictihad ederse bir sevap vardır." [6]

Çünkü ictihad'dan maksat, yüksek seviyedeki islam hukukçusunun bütün ilmi yeteneğini, araştırma ve incelemesini kitap ve sünnet ışığında ortaya koyması ve ona göre hüküm çıkarmasıdır. Bu durumda hata bile etse, sırf ictihad ettiğinden kendisine bir sevap verilmekte, hata ettiğinden dolayı bir günah yazılmamaktadır.

Hükmedecek Seviyede Hakim ve İlim Adamı Yetiştirmek:

Adaletle hükmetmek, devletin çelik zırhı ve devamlılığı, mülkün temeli, toplumun huzur ve güveni, ailenin teminatı, ferdin koruyucu bekçisidir. O bakımdan adil bir devlet düzeni kurmak, bu düzen içinde adaletle hükmedecek hakimler yetiştirmek farz-i kifaye kabul edilmiştir. Müslüman bir milletin fertlerinden meselelere çözüm getirmesini bilen, söz sahibi olan, akıllı, bilgili kimselerin adil bir devlet düzeni kurmaları, adaletle hükmedecek adli mekanizmayı oluşturmaları ve bu evsafta hukukçu yetiştirmeleri farz kılınmıştır.

O bakımdan Resulüllah (a.s.) fethettiği belde ve kavimlere, kendiliğinden gelip islam'a girenlere ilk iş olarak hem idareci hem de adaletle hükmedici bilgi ve yetenekte adamlar tayin edip göndermiş ve bunu asla ihmal etmemiştir. Bunun için Hz. Ali'yi (r.a.) Yemen'e kadı olarak göndermiş ve Muaz b. Cebel'i de (r.a.) bu görevle görevlendirip o bölgeye göndermiştir.

Irak Acemi fethedilince, ikinci Halife Ömer (r.a.) Kadı Şürayh'i Kufe'ye, Ka'b b. Suver'i ise Basra'ya hakim ve vali olarak tayin etmiştir.

ictihad seviyesine yükselebilecek kabiliyetteki'hukuk mezunlarını yetiştirip müslüman ülkeye kazandırmanın farz-ı kifaye olduğunu söylemiştik. Bunu ihmal ettiğimiz takdirde ümmet olarak bütün bir ülkenin günahkar olacağında şüphe yoktur. En önemli bir konuyu, ülkenin devamlılığıyla yakından ilgili bir müesseseyi cılız, bilgisiz, yeteneksiz ellere bırakmanın ülkeye kötülük getireceği, huzur ve güveni sarsacağı, mülkün temeline

dinamit sokacağı "iki kere iki dört eder" nasıl bir riyazi katiyet arzediyorsa, bu da öylece katiyyet arzediyor. Adli mekanizma ne kadar bilgili, vicdanlı, adil ve uzman, inanmış, Allah'ından korkan şahısların eline teslim edilirse, ülke o nisbette rahat eder, huzur ve güvene kavuşur.

Şüphesiz adalet ve hakkaniyet aşığı bir ülke devlet adamı, adil hakim, adil aile reisi ve adil idareci yetiştirir, islam her yanı ve yönüyle, her kurum ve mekanizmasıyla adalet ve hakkaniyet çarkını çevirmeğe yönelir. Bu çarkın sağlıklı dönmesine ilgi duymayanları, kayıtsız kalanları, ihmalkarlık yapanları asla affetmez.

îşte Cenab-ı Hak, insanlara en son ve kalıcı mesajı olan Kur'an'da bunu şu üç ayetle gayet net ve açık biçimde belirtmiş bulunuyor:

"(Ey hükmetme durumunda olanlar!) Artık insanlardan korkmayın benden korkun. Ayetlerimizi (ve o ayetlerin taşıdığı hükümleri) az bir pahaya satmayın. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar kafirlerin ta kendileridir." [7]

"Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir." [8]

"Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar hak yolunu aşan ve ilahi sınırları çiğneyip geçen günahkarların' ta kendileridir." [9]

Şüphesiz Allah'a, Kur'an'a, Peygamber'e ve ahiret gününe dosdoğru iman eden bir kimse, elbetteki Allah'ın insanların salah ve saadetinden yana indirdiği hükümlerle hükmeder.

Adaletle Hükmetmek İslam Cemaatinin Her Ferdiyle Yakından ilgilidir:

Resulüllah (a.s.) Efendimiz, cemaat, diğer bir anlatımla toplum yapısında yer alan her mü'min, bulunduğu yerde bir koruyucudur, aynı zamanda adil davranan bir sorumludur, buyururken Müslümanların birbirlerini kontrol etmelerini ve bu suretle adil bir otokontröl mekanizması oluşturmalarını kasdetmiştir:

"Hepiniz birer koruyucusunuz ve her biri muhafazasıyla ilgili bulunduğu şeyden sorumludur: îmam (devlet başkanı, hükümdar ve lider) bir koruyucudur ve korunmasıyla ilgili bulunduğu (halk) tan sorumludur. Adam kendi çoluk-çocuğu arasında bir koruyucudur ve onlardan sorumludur.

Kadın kocanın evinde bir koruyucudur ve ondan sorumludur. Evin hizmetçisi bir koruyucudur ve efendisinin malından sorumludur. Evet hepiniz birer koruyucusunuz ve korunmasıyla (emrolundukîarınız) şeyden sorumlusunuz." [10]

Diğer bir hadiste ise bu anlamda şöyle buyurulmuştur:

"Şüphesiz ki Cenab-ı Hak, her koruyucu durumunda olan kimseden korunmasıyla ilgili bulunduğu şeyi koruyup korumadığından sor-caktır." [11]

Kazai Organda Görevlendirilecek Kimse:

Kazai organda görevlendirilip hüküm verme makamına getirilen kimsede birtakım vasıfların bulunması şarttır. Aksi halde en önemli konu ve makamı ehil olmayanların eline terkemiş oluruz ki, bu ülkenin güvenini sarsar, adalet kavramını zedeler.

O bakımdan Resulüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim hüküm verme makamına getirilir veya insanlar arasında (hükmetmek üzere) hakim tayin edilirse, gerçekten o bıçaksız kesilmiş olur." [12]

Resulüllah (a.s.) bu hadisleriyle adli mekanizmanın başına geçirilen kimselerin ne kadar büyük bir sorumluluk" taşıdıklarına dikkat çekmiş bulunuyor. [13]

Konuyla İlgili Diğer Hadisler:

Abdullah b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Çölde, boş bir arazide bulunan üç kişiye, kendilerinden birini emir seçip başlarına geçirmeleri ancak helal olur." [14]

Eb'u Said (r.a.), den yapılan rivayette, Resulüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:"Uç kimse sefere çıktıkları zaman, kendilerinden birini emir (başkan) seçsinler." [15]

Bu iki hadis, müslüman bir cemaatin nerede olurlarsa olsunlar başlarında bir emir (başkan) yoksa, mutlaka aralarından ehil birini başkan seçmelerinin vücubuna delalet etmektedir. Zira islam, birlik, dirlik, disiplin, hak ve hukuk, adalet ve doğruluk dinidir. Bir yolculukta veya azınlığı teşkil ettikleri bir ülkede her kafadan bir ses, her ağızdan değişik bir hüküm çıkacak olursa, işler karışır, haklar zayi' olur ve. gayr-i müslimlere cesaret verir. [16]

Tahliller ve Rivayetler

917 no'lu Abdullah b. Amr hadisinin isnadı sahihtir. Ebu Said hadisi de öyle. Bu mealde Hafız Bazzar isnad-i sahihle Ömer b. Hattab (r.a) den şu hadisi tahric etmiştir: "Sizler seferde üç kişi olursanız, içinizden birini bışmıza emir seçiniz. Sizin seçeceğiniz emir, Re-sulüllah'm (a.s.) emrettiğidir."

Yine Hafız Bezzar, bu mealde bir hadisi de Ibn Ömer (r.a.) dan rivayet etmiştir. Mealen şöyledir: "Seferde üç kişi olurlarsa, aralarından birini emir seçip başlarına getirsinler."

Aynı lafızda bir diğer hadisi Taberani, Ibn Mes'ud (r.a.) den is-nad-ı sahih ile tahric etmiştir. Böylece bu konudaki hadisler birbirine şehadet etmekte biri diğerini kuvvetlendirmektedir.

Hadislerin açjk delaletinden anlaşılan odur ki, bir yerde, seferde veya yabancı bir ülkede üç veya daha fazla müslüman biraraya gelirse, mutlaka aralarından birini kendilerine emir seçmelidirler. Böyle hareket etmeleri vaciptir. Sayıları üçü bulmadığı takdirde buna gerek yoktur.

Müslümanların bulundukları yerde kendi aralarından bir emiri seçmeleri aklen mi vacibtir, yoksa şer'an mı vacibtir? Bu hususta farklı görüş ve yorumlar ortaya çıkmıştır. Eş'arilere göre, şer'an vaciptir. [17]

Çıkarılan Hükümler

1- islam ülkesinde insanlar arasında adaletle hükmetmek, kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.

2- Müslüman halkı adalet ve hakkaniyetle idare edecek bir emir, devlet başkanı seçmek vaciptir.

3- Halk arasında dava konusu olan ihtilaflı meseleleri, konu ve olayları adaletle çözüp hükme bağlayacak adil hakimler yetiştirmek de vaciptir.

4- Allah'a, Peygamberine, Kur'an'a ve ahirete dosdoğru iman eden bir cemaat, bir kavim, bir milletin Allah'ın indirdiği, hükümlerle amel etmesi vaciptir.

5- Allah'ın indirdiği hükümleri red ve inkar edenler ancak küfrü seçip benimseyenlerdir.

6- Allah'ın indirdiği hükmelere inanıp onlarla amel etmeyenler fa-sik ve zalimdirler.

7- islam kıyamete kadar ictihad kapısını açık bırakmıştır.

8- Ictihadda bulunacak yüksek seviyede ilim adamı yetiştirmek farz-ı kifayedir.

9- Müctehid bir mesele hakkında ictihad eder de isabet kaydeder, doğru olan hükmü çıkarırsa iki sevap kazanır. Biri ictihad ettiği, diğeri cloğru olanı bulup çıkardığı için. Hata ederse, kendisine bir sevap vardır..O da ictihad ettiği için.

10- En az üç müslüman bir yerde, bir yolculukta veya başka bir ülkede biraraya gelirse, aralarından birini emir seçmeleri vacip olur.

11- Her müslüman bir koruyucudur ve herkes korunmasıyla ilgili bulunduğu şeyi korumakla yükümlüdür.

12- islam bu prensiplerle birlikte cemiyet yapısında sağlam bir otokontröl oluşturmayı emretmiştir.

13- Seçilen emire, Allah'a karşı isyan ve günahı gerektiren bir durum söz konusu olmadıkça itaat vaciptir.

14- Her konuda adil olmak, hakkı savunmak vaciptir.

15- Halk arasında çeşitli dava konularında hükmedecek hakimin seçilip tayin edilmesinde çok dikkatli olmak sünnettir.

16- Sağlam inançlı, iyi ahlaklı, vakarlı, bilgili, islam hukukunda uzmanlaşıp ictihad seviyesine yükselmiş kimseleri hakim tayin etmek gerekir.

17- Bilgi ve yeteneği kafi derecede olmayan bir hukukçuyu, bir fa-kihi hakim tayin etmek mekruhtur. [18]

İdareci Olmaya Özenmek ve Bunun İçin Hırslı Olmak

idareci vasfı, çok yönlü olup devletin en üst kademesindekilerle en aşağı kademesinde yer alan bütün yetkili, söz sahibi kişileri kendi kapsamına alır. Ancak devlet çarkını çevirmede daha çok iki önemli makam bulunuyor: idari teşkilat ve adli teşkilat... Özellikle bu iki teşkilatı rayına oturtmak ve en bilgili, en adil ve en çok haklara saygılı bir kadroyla bu iki teşkilatı donatmak şarttır. Aksi halde devlet ve millet işleri ehil olmayan kişilerin elinde oyuncak haline gelir ve verilen yetkiler daha çok kötüye kullanılır.

O bakımdan Resulüllah (a.s.) Efendimiz aynı zamanda insan sarrafıydı. Kime hangi görevi tevdi' edeceğim çok iyi bilir ve en yakını bile olsa, ehil olmadığı takdirde bir göreve tayin etmezdi. Aynı duyarlığı Ebu Bekir Sıddik (r.a.) ile Ömer b. Hattab. (r.a.) da göstermişlerdir...

Bu konuda Resulüllah'm (a.s.) ümmetine uyarıcı anlamda birtakım emir ve tavsiyeleri olmuştur. Daha doğrusu ümmetine bu hususta çok sağlam kıstaslar ve misaller vermiştir. [19]

İlgili Hadisler

Ebu Musa (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Resulüllah (a.s.) Efendimiz*in yanına gittim. İçeriye benimle birlikte amcam oğullarından iki adam da girdi. Onlardan biri şöyle dedi: 'Ya Resulüllah! Aziz ve Celil olan Allah'ın bakmakla seni görevli kıldığı bazı şeyler üzerine bizi emir kıl (yetki verip görevlendir)." Diğeri de buna benzer bir istekte bulundu.

Bunun üzerine Resulüllah (a.s.) Efendimiz onlara şöyle buyurdu: "Doğrusu biz, Allah'a and olsun ki bu işlerin başına istekli çıkan kimseyi veyahut bu işlere karşı hırslı olanı görevli kılmıyoruz." [20]

Abdurrahman b. Semure (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Re-sulüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: 'Ya Abdurrahman b. Semure, emirlik isteme. Çünkü gerçekten eğer o sana senin isteğin olmaksızın verilirse ona karşı yardıma ma-zhar olursun, istediğin için verilirse (ilahi) yardıma mazhar kılınmazsın." [21]

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resulüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim hükmetme yetkisini talep ederse, o kendi nefsine terkedilmiş olur. Kim de bu göreve zorlanıp geterilirse, üzerine bîr melek iner de onu ûogru olana irşad eder." [22]

Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Şüphesiz sizler ileride emirlik hususunda çok istekli olacaksınız ve bu kıyamet gününde pişmanlığa dönüşecektir. Ne güzeldir süt emziren ve ne kötüdür sütten kesen." [23]

Yine Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim müslümaılar arasında hüküm vermeyi talep eder de ona (o göreve) eriştikten sonra adaleti zulmüne üstün gelirse ona cennet vardır. Kimin de zulmü adaletine üstün gelirse, ona da cehennem ateşi vardır." [24]

Yüklenilen Sorumluluğun Ağırlığı:

îster yargı organında olsun, isterse idareci kadrosunda olsun bulunmak beraberinde büyük sorumluluğu getirmektedir. Bundan daha çok sorumluluk yükleyen görev ise, hükümdar ve lider makamına yükselmektir.

Unutmamak gerekir ki, makam, servet ve yetki arızi şeylerdir. Ölüm olayıyla bunlar son.bulmakta, yani arızi olan şeyler bir bir silinmekte ve asıl olan ne ise o kalmaktadır. Bir de bunlar hastalık halinde bir tutku olursa tedavisi hemen hemen mümkün olmaz. Zira asırların tecrübeleri şu üç hastalığın tedavisinin olmadığını ortaya koymuştur: Makam, servet ve şehvet...işte bu üçü tutku haline gelip kişinin kalbini, kafasını, vicdanını ve ruhunu istila edince devası bulunmayan bir dert olup kalır.

Resulüllah (a.s.) Efendimiz bu konuda ümmetini uyararak makam talebinde bulunmamalarını tavsiye etmiş ve buna rağmen istediği makama getirilen kimsenin adil ölçülerle davranmasını emretmiş ve adaletinin mutlaka haksızlığı yenmesinin lüzumuna dikkat çekmiştir. Aksine bir tutumla kişi birkaç yıllık dünya hayatını renklendirebilir, fakat ebedi hayatını cehenneme çevirir. Şüphesiz adaletsizlikte zulüm, vebal, günah ve haklara tecavüze teşvik vardır.

Bunun içindir ki ashab-ı kiramın çoğu ağır sorumluluk gerektiren görevlerden kaçınmışlar ve zorlanmadıkları takdirde kabul etmek istememişlerdir. Hatta îkinci Halife Ömer (r.a.), Ebu Hüreyre'yi (r.a.) Bahreyn'e vali ve kadı olarak tayin edip göndermek istediğinde Ebu Hüreyre bu görevi almak istememiş, halife ısrar edince Ebu Hüreyre (r.a.) emre itaat etmek zorunda kalmıştı. Medine'ye vali tayin ettiği Sel-man el-Farisi de aynı isteksizliği izhar etmiş ve Irak Acemine bölge valisi ve kadısı olarak tayin edilen Huzayfe b. Yeman (r.a.) de istemiye istemiye bu ağır görevi kabul etmişti. [25]

Tahliller ve Rivayetler

920 no'lu Ebu Musa hadisini Buhari ye Müslim ittifakla tahric etmişlerdir. Senedindeki ricalin hepsi sahihtir. O bakımdan istidlal ve ihticaca salih görülmüştür. Hadis üç.Önemli hüküm yansıtmaktadır:

1- Islami sistemde sorumluluk arzeden ve dikkat edilmediğinde vebale gerek olan makam ve görev istenilmez. Zira buna istekli olanlar, daha çok günaha karşı cesareti yüksek olanlardır. Takva sahibi bir kimse, kolay kolay bu gibi makam ve görevlere gözünü dikmez ve kendiliğinden talip olmaz.

2- islam'da makam ve görev tevdi edilir. Ehil olup takva üzere yaşayan güvenilir kimseler tesbit edilerek önemli makam ve görevler teklif edilir. Bu bir emir şeklinde tezahür ettiği takdirde sözü edilen vasıftaki zatların kabul etmesi gerekir.

3- Islami sistemde adama iş değil, işe ehil adamlar aranır. Zira devlet bütün kurum ve kadrolarıyla milletin hizmetindedir. Her görev ve makam bir emanettir ve emaneti ehline tevdi edip korumak farzdır.

Bunun için Resulüllah (a.s.) Efendimiz'den, "kıyamet ne zamandır?" diye sorulduğunda, "emanet zayi' edildiğinde" diye cevap vermiştir. Soran kimse, "emanet nasıl zayi' edilecek?" diye tekrar sorunca, Efendimiz ona, "iş, görev ve makam ehil olmayanlara tevdi' edildiğinde kıyameti bekle (o. yakındır)" buyurmuştur. [26]

921 no'lu, Abdurrahman hadisini de Buhari ve Müslim ittifakla tahric etmişlerdi. Bu da yukarıdaki Ebu Musa hadisi gibi sahih olup istidlal ve ihticaca salihtir.

Hadis hem yukarıdaki 920 no'lu hadisi mana yönünden kuvvetlendirmekte, hem de makam ve görev konusunda ağır manevi müeyyideye dikkatler çekilmektedir. Böylece hadis iki hükme delalet etmekte olup makam meraklılarını uyarmaktadır:

a) Sorumluluk arzeden bir makam veya göreve istekli çıkan kimse, ekseriya ilahi yardıma mazhar olmaz. Ancak görevin başına geçtikten sonra vebalin azametini düşünerek ona ehil olmaya çalışır ve takva üzere hizmet verirse, ilahi yardıma mazhar kılınacağı umulur.

b) Günaha girerim, bilerek bilmeyerek haksızlıkta bulunurum endişesiyle görevden kaçan ehil kimseye görev verilir de o da istemiye istemiye kabul eder ve Allah'ın yardım ve desteğini dileyerek işe başlarsa, Cenab-ı Hak ona yardım eder.

922 no'lu Enes hadisini Nesai dışında beşler tahric etmiştir. Tabe-rani ise el-Evsat'ta Abdula'la rivayetinden naklen tahric etmiş ve Enes'e (r.a) kadar senedini ulaştırıp merfuan rivayeti tesbit etmiştir. Mealen şöyledir: "Kim hüküm verme makamına talip olur ve buna karşı yardım (aracı olmaklık talep ederse, o kendi haline bırakılır. Kim de hüküm verme makamına talip olmaz ve-bunun için kimseden yardım istemez (bununla beraber görev ona

verilir) se, Allah ona bir melek indirir de o melek ona doğru olanı ilham eder."

Tirmizi ise bu hadisi iki ayrı tarikten tahric etmiş ve önce hasen-garip ifadesini, sonra da en sahih ifadesini kullanmıştır.

Hakim de bunu îsrail tarikiyle Abdula'la'dan tahric edip sahihle-miştir. Ancak cumhur (hadis alimleri) Abdula'la'nm zayıf olduğunu belirtmiştir.
,

Ibn Münzir ise, bu hadisi şu lafızla tahric etmiş bulunuyor. Mealen şöyledir: "Kim hüküm verme makam ve görevini talep eder ve bunun için arayere aracılar, şefaatçiler sokmaya çalışırsa, o kendi haline bırakılır. Kim de bu göreve zorlanırsa, Allah onun üzerine bir melek indirir de o melek ona doğru olanı ilham eder."

Bu hadislerle 921 no'lu Abdurrahman hadisi birbirini kuvvetlen-" dirmekte ve taşıdığı hükümlere ağırlık kazandırmaktadır.

923 no'lu Ebu Hüreyre hadisini Buhari, Nesai ve Ahmed b. Han-bel tahric etmişlerdir. Sahih olup istidlale salih görülmüştür.

Adli ve idari bir makamın başına geçmeğe talip olup nefsine, duygularına mağlup olan kimse ağır bir vebal altına kendim sokmuş olur ve kıyamet gününde bu olduğu gibi pişmanlığa dönüşür, ama neden sonra.. Makam ve yüksek görev süt emziren kadın misali durmadan hırslı olanı besler, ölüm olayıyla bu süt kesilir ve sonu perişanlıkla noktalanır.

Zira dünyada makam ve görevlere istekli olup ona erişmek isteyen kimse, bununla sadece dünyalık elde etmek, üstünlük sağlamak ister. Hir iki yönüyle de haksızlığa, günaha yol açar.. Böylesine ahirette ancak yüklendiği vebal, haksızlık ve günahların karşılığı vardır.

924 no'lu ikinci Ebu Hüreyre hadisini Ebu Davud ile el-Münziri tahric etmişlerdir. Ancak ikisi de hadis hakkında .bir görüş beyan etmemiştir. Ne var ki, yapılan ciddi tesbitlere göre, senedinde ta'ne hedef olacak kimse yoktur. Senedinde Mülazim b. Amr üzerinde durulmuşsa da Ahmed b. Hanbel ile tbn Main onun sika (güvenilir) olduğunu belirtmişlerdir.

921 no'lu Abdurrahman hadisinde "emirlik isteme" cümlesi yer alırken, diğer bazı rivayetlerde ise" emirlik temenni etme" cümlesine yer verilmiştir.

Zaten isteklerin çoğu temenni anlamındadır.

Batı demokrasisinde ise, uygulamada makam ve mevki için en hırslı kişiler sahneye çıkar ve kıyasıya bir mücadele başlar. Halkın önemli kısmı da politize edilerek bu gibilerin destekçisi durumuna getirilir. Sonra da yağcılar, dalkavuklar, arpalık peşinde olanlar bütün güçleriyle sahnedeki siyasileri destekler, işte bundan dolayı Batı demokrasisinde iş başına geçen veya getirilen kimse, devlet ve millet malını kendi yandaşlarına arpalık yapmakta bir sakınca görmez ve böylece makam ve şöhret peşinde koşan muhterislerin iş başına getirilmesiyle bütün bir millet zarar görür.

İslamiyet ise, her yanı ve yönüyle adalet, denge ve düzen dinidir. Ancak ehil olup takva üzere yaşamayı prensip edinen faziletli, bilgili kişilerin iş başına getirilmesini emir ve tavsiye eder.

Nitekim Taberani'nin el-Evsat'ta Şerik b. Abdullah b. İsa tarikiyle yaptığı rivayette şöyle buyurulmuştur: "Emirliğin evveli nedamet, ortası yerine getirilmesi lazım bir borç ve sonu da kıyamet gününde azaptır." Bu hadise şahid olarak şu rivayet gösterilmiştir; "Emirliğin başlangıcı melamet (rüsvaylık), sonu da nedamettir." Bunu da Taberani tahric etmiştir.

Ayrıca Taberani'nin merfuan Zeyd b. Sabit'ten (r.a.) buna yakın anlamda rivayet ettiği şu hadis de bulunuyor: "Emirlik ne güzel şey (görev) dir şu kimse için ki, onu haklı ve helal yol ve Ölçü ile alır. Hakkıyla almayan kimse için de kötü bir şey (görev) dir ki kıyamet gününde sadece hasret olur."

Sahih-i Müslim'den Ebu Zer'den yapılan rivayette, adı geçen Re-sulüllah'a (a.s.) şöyle dediğini haber vermiştir:

- Ya Resulüllah! Beni (devlet çarkında) bir göreve tayin etmez misin?

Bunun üzerine Resulüllah (a.s.) eliyle omuzuma vurarak şöyle buyurdu:

- Ya Ebu Zer! Doğrusu sen zayıf bir kimsenin. Emirlik ve benzeri bir görev bir emanettir ve şüphesiz ki bu görev (yani emirlik ve benzeri bir görev) kıyamet gününde rezillik, rüsvaylık ve pişmanlık olacaktır. Ancak bu emaneti hakkıyla (haklı yoldan) alıp ve ondaki (yetkiyi) gerektiği gibi yerine getirenler müstesna." [27]

Yusuf Peygamber'in (a.s.) Mısır hükümdarından hazine emirliği görevini istemesine gelince, o bir peygamber idi. Mısır'da adil bir düzen kurmayı ülkenin ekonomisini sağlam temellere oturtmayı, gelir dağılımında adil bir kıstas uygulamayı, fakir, muhtaç ve zayıfları destekleyip himayeyi arzu etmişti. Kendine güveni vardı. Nitekim ilk denemeyi, vezirin karısıyla başbaşa kaldıklarında geçirmiş ve sınavı başarıyla.kazanmıştı. O bu* teklifi yine kendiliğinden değil, Allah'ın vahiy yoluyla bildirmesinden veya meleğin ilhamından cesaret alarak yapmış
bulunuyordu.

O bakımdan bu konuda Yusuf (a.s.) in istekli çıkması herkes için bir kıstas ve misal teşkil etmemektedir. Ancak İslam ülkesinde adli ve idari mekanizmanın çok kötü ellerde kaldığı görüldüğünde, kendine güvenen takva sahibi, bilgili ve uzman kimselerin devreye girmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü Müslüman bir ülkeyi çıkarcıların, men-faatçilerin, dalkavuk ve yağcıların elinden kurtarmak, aklı eren her olgun mü'minin görevidir. [28]

Çıkarılan Hükümler

1- Islami sistemde görev talebinde bulunulmaz.

2- Ancak laçkalaşan ve hergün kötüye giden devlet çarkını zayıf, menfaatçi ellerden kurtarmak için kendine güvenen olgun mü'minlerin devreye girmesi gerekir.

3- Makam ve mevki hırsıyla yanıp tutuşan kimselere görev vermek sakıncalıdır.

4- Şahsi çıkar peşinde koşan, helal ve haram sınırlarım gözetmeyen, çevresini korumayı amaçlayan kimselerin önemli makamlara ve görevlere atanması için şefaatçi olanlar da günahkar sayılırlar.

5- Bu tip kişiler görev başına getirilince, diğer mü'minlerin ona yardımcı olmaları da sakıncalıdır. Çünkü öylesine Allah da yardım etmemektedir.

6- Ancak görev başına geçince, sorumluluğun ağırlığını duyar ve tam istikamet üzere çalışıp ülkeye hizmet eder, adalet ve hakkaniyetten ayrılmazsa, o takdirde ona yardımcı olmak gerekir. Nitekim Re-sulüllah (a.s.) böylesini cennet ile müjdelemiştir.

7- İş başına geçirildikten sonra zulmü ve aşırması adalet ve iyi hizmetlerine üstün gelirse, artık o saadet yolunu kaybedip ateşe uzanan bir yolda yürüyor olur.

8- Yusuf Peygamber'in Mısır hükümdar veya vezirinden görev talep etmesi, Onun vasıf ve özelliğiyle ilgilidir, umuma teşmil edilemez. [29]

Yükseldiği Makamın, Yüklendiği Hizmetin Hakkını Vermeyenler

îslam, kitap ve sünnetiyle bu konu üzerinde durmuş ve gereke ağırlığı vermiştir. Cenab-ı Hak, idari ve adli makamları işgal edenlere aynı zamanda umur bilenlere şu emri vermektedir:

"Sizden hayra çağıran, iyilikle emreden, kötülükten men'eden bû cemaat olsun! îşte kurtuluşa erişenler bunlardır." [30]

Çünkü ümmet-i Muhammed'in (a.s.) yeryüzünde insanlardan yana sahneye çıkarılan hayırlı bir ümmet olduğuna, göre, Özellikle bu hayırlı hizmetleri idari ve adli mekanizmayı çalıştırırken göstermeli gerekir. Aksi halde bu vasfını kaybeder.

Cenab-ı Hak, bu ümmete belirttiğimiz anlamda şöyle seslenmektedir:

"Siz insanlardan (yeryüzüne) çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyilikle emreder, kötülükten men'eder; Allah'a iman edersiniz..." [31]

İlgili Hadisler

Ebu Hüreyre (r.a.).den yapılan rivayette, adı geçen, Resulüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "İnsanlar arasında kadı (hakim) tayin edilen kimse bıçaksız kesilmiş olur." [32]

tbn Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Halk arasında hüküm verme mevkiinde olan hiçbir hakem yoktur ki, kıyamet gününde hapsedilmiş olmasın. Bir melek onun ensesinden tutup cehennem üzerinde (ateşin kenarında) durdurur ve sonra başını Aziz ve Celil olan Allah'a doğru kaldırır. Allah ona "onu atıver" diye emrederse, o da onu boşluğa atıverir ve o boşlukta kırk sonbahar (yıl) inişe devam eder." [33]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Veyl (yazıklar veya cehennemdeki bir dere) umeraye, veyl urefaye ve veyl umenaye olsun. Birçok kavim (topluluk) lar kıyamet gününde, dün saçlarıyla Ülker yıldızına asılı olup yer arasında sallanıp kalmayı temenni edeceklerdir." [34]

Aişe (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber (a.s.) Efen-dimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:1[Adaletle hükmeden kadı üzerine kıyamet gününde öyle bir saat (an-zaman) gelir ki bir hurma hakkında olsun iki kişi arasında hükmetmemiş olmayı temenni eder." [35]

Ebu Umame (r.a.) den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendi-miz'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "On veya daha fazla kişiyi idareyle görevlendirilen kimse kıyamet gününde mutlaka eli boynuna bağlı olarak Allah'ın huzuruna gelir. Bu durumda ya onun iyi, güzel idaresi onun elini çözer veya onu helak eder” [36]

Ubade b. Samit (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen Re-sulüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "On kişiye emir olan ne kadar bir kimse varsa, kıyamet gününde mutlaka elleri boynuna bağlı bir halde getirirler de hak onu ya salıverir veyahut helak eder. Kim de Kur'an-ı öğrendikten sonra unutursa, eli kesik (veya eli tutmaz) bir halde Allah'a kavuşur." [37]

Abdullah b. Ebi Evfa (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Re-sulüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Haksızlık etmediği sürece, Allah kadı (hakim)le beraberdir Zulüm ve haksızlık edince Allah onu nefsiyle başbaşa bırakır." [38]

Diğer bir lafızla şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah, haksızlık etmediği sürece kadıyla beraberdir. Haksızlık ettiği zaman onu kendi haline bırakır ve şeytan ona gerekli olur." [39]

Abdullah b. Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen, Re-sulüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Şüphesiz ki adil ve haktan yana olanlar, (kıyamet gününde) Rahman olan Allah'ın sağında nurdan minberler üzerinde olurlar. Allah'ın her iki (kudret) eli de sağdır. Bunlar hükümlerinde, aile halkı ve hısımları arasında ve görevli kılındıkları işte adaletle davrananlardır." [40]

Hakların Korunmasında Gösterilen Duyarlık ve Titizlik:

İslam, 15 asır önce insan haklarını en mükemmel ve kalıcı şekilde koruyup bnu doruğuna yükseltmiştir. Çünkü kainatın varlığından maksat insandır. Görebildiğimiz ve göremediğimiz, tesbit edebildiğimiz ve edemediğimiz her şey insandan yana yaratılıp programlanmıştır. Melekler bile insanların hizmetine sevkedilmiş bulunuyorlar.

insan, ilahi hikmetin ayrı bir tezahürü olarak hem iyiliğe, hem de. kötülüğe meyilli olarak yaratılmıştır. Onda meleki sıfatlar bulunduğu gibi hayvani sıfatlar da bulunmaktadır. Dünya hayatının canlılık kazanması, her alanda araştırmalar yapılabilmesi için insanın belirtilen özellikte yaratılmasıyla sıkısıkıya ilgilidir.

O halde insan hılkatmdaki Özelliği, gereği birtakım haksızlıklar yapabilir-Kitap ve sünneti aşıp günah işleyebilir. Peygamberlerin gönderilmesinden ve semavi kitapların indirilmesinden maksat, in-sanıu meleki sıfatlarını üstün kılmak, beşeri zaaflarını meşru sınırlar içine almak ye başkalarının hakkına tecavüzden onu alıkoymaktır.

İnsan haklarını insanın hılkatındeki azizliğe, ruhundaki yüceliğe ve fıtratındaki mayaya uygun şekilde korumak, en önemli hizmetlerin başında gelmektedir.

Bunun için de insanı en iyi bilen ve değerlendiren, onun iki hayatını da denge ve düzende tutmayı murad eden Cenabı Hak, son kitabı Kur'an'da bu hakların sınırlarını çizip belirlemiş bulunuyor.

Belirlenip çizilen bu sınırlar İslam Hukuk Sistemi'ni oluşturuyor. Ve bu sistemin ağırlıklı yanını, insan haklarını koruma esas ve prensipleri oluşturmaktadır. [41]

Tahliller ve Rivayetler

929 no'lu Ebu Hüreyre hadisini, Nesai dışında beşler tahric etmiş, Tirmizi hasenlemiştir. Ayrıca Hakim, Darekutni de tahric etmiş, İbn Huzayme ile İbn Hıbban sahihlemişlerdir.

Hadis hakimlik mesleğinin çok ağır sorumluluklar taşıdığına delalet etmekte ve bu mesleğe hevesli olanları uyarmakta, kendilerine intikal eden dava konusunu çok ciddi biçimde inceleyip haklıyı haksızdan ayırd edebilmenin bütün hukuki yollarını bilmelerinin vacip olduğuna işaret etmektedir.

Bunun için hakimin titizlikle üzerinde duracağı ve adaleti yansıtmada kendisini başarılı sonuca götüreceği hususları çok iyi bilmesi gerekmektedir. İlim adamları bu hususları şöyle* maddeleştirmişlerdir:

1- Davacıyla davalıyı çok dikkatle dinlemesi,

2- Davacıdan beyyine (şahit ve belge) talep etmesi,

3- Adalette sürat göstermesi,

4- Davacıyla davalıya eşit şekilde davranması,

5- Öfkelenmesi,

6- Öfkeli halde karar vermemesi,

7- Hiçbir aracı kabul etmemesi ve rüşvetten kesinlikle kaçınması bu cümledendir.

Aksi halde hakim, Resulüllah'm (a.s.) tabiriyle "bıçaksız kesilmiş olur." Yani haklıyı haksızdan ayırt etmediği, haksızlığa uğrayana hakkını vermediği için kıyamet gününde rezil ve rüsvay olur.

930 no'lu Ibn Mes'ud (r.a.) hadisini Ibn Mace ile Ahmed bin Han-bel rivayet etmişlerdir. Ebu Hüreyre hadisini mana yönünden kuvvetlendirmektedir. Hadis daha çok hakimlik mesleğinin çok tehlikeli ve ağır sorumluluk gerektirdiğine delalet etmekte, bu mesleğe girmek isteyenleri uyarmaktadır.

931 no'lu Ebu Hüreyre hadisini Süyuti hasenlemiştir. Bu hadiste üç kavram veya sıfat üzerinde durulmuştur:

1- Ümera, .

2- Urefa,

3- Ümena

Urefa: Halkın, kavim ve cemaatin işlerini düzene koyup onlar üzerinde idare ve yargı yetkisi bulunanlar anlamına gelir.

Ümera: Hükümdar ve lider durumunda olanlar demektir.

Ümena: Devlet hazinesi başta olmak üzere çeşitli kurumlar üzerine tayin edilen emin kimseler demektir.

Resulüllah (a.s.) Efendimiz bu üç sıfatı anarak devletin en önemli üç kademesine dikkatleri çekmiş bulunuyor. Bunlar adil, doğru ve titiz davrandıkları sürece, ülke huzur, güven, denge ve düzen içinde olur. Bunlar gayr-i adil, gayr-i emin davrandıkları takdirde ülkenin düzeni ve ahlakı alt-üst olur.

932 no'lu Aişe (r.a.) hadisim Ahmed b. Hanbel, el-Ukili, Ibn Hib-ban ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Mecmeu'z-Zevaid'de bunun isnadının hasen olduğu belirtilmiştir. Bu da yukarıdaki hadisleri mana yönünden kuvvetlendirmekte olup hakimlik mesleğinin son derece ağır ve sorumluluk arzeden bir meslek olduğuna delalet etmektedir. Ancak, hadisler bu mesleğe girilmesine engel koymamakta, kendine güvenebilen, adaletten sapmayacağına inanan kimselerin bu mesleğe girmesini tavsiye etmektedir.

933 no'lu Ebu Ümame hadisini Suyuti hasenlemiştir, [42] Hadisin son kısmında şu fazlalık da rivayet edilmiştir: "Emirlik ve kadılığın evveli melamet, ortası nedamet, sonu kıyamet gününde rüsvaylıktır.."

Bu anlamda birkaç hadis daha bulunuyor. Beyhaki es-Sünen'de şöyle rivayet etmiştir: "On kişiye emirlik eden herkes kıyamet gününde elleri

bağlı olarak getirilir. Taki ya onun adaleti elini çö'zer veya haksızlık ve zulmü onu helak eder.."

Taberani'nin İbn Abbas (r.a) dan yaptığı rivayette ise buna yakın anlamda şöyle buyurulmuşUır:-"Hangi emir on kişi üzerine tayin edilirse, kıyamet gününde mutlaka onlardan sorulur."

934 no'lu Ubade hadisi de bu anlamda olup biri diğerini kuvvetlendirmektedir.

935 no'lu Abdullah b. Ebi Evfa hadisini Tirmizi tahric etmiştir. Ayrıca Hakim kendi Müstedrek'inde, Beyhaki kendi Süneninde rivayet etmiş, tbn Hibban da sahihlemiştir.

936 no'lu hadisi Tirmizi has enlemiş tir. Diğer hadislerle biri diğerini kuvvetlendirmekte ve konuya ağırlık kazandırmaktadır.

937 no'lu Abdullah b. Ömer hadisini Müslim, Nesai ve Ahmed b. Hanbel tahric etmişlerdir. Bu mealde başka hadisler de bulunuyor. Adil bir hakimin kıyamet gününde nasıl mükafatlandınlacağı belirtiliyor ve adaletten sapmayacağına güvenen kimselerin bu mesleğe heves etmesini teşvikte bulunuyor.

Hakim olacak kimsenin ictihad edebilecek bir tahsil ve bilgiye sa^ hip olması sözkonusudur. Nitekim Resulüllah (a.s.) Efendimiz buna işaretle şöyle buyurmuşlardır: "Hakim ictihad eder de içtihadında hata yaparsa ona bir ecir (sevap) vardır, isabet eder (doğru olanı ortaya çıkarırsa) ona iki ecir vardır.." [43]

Çıkarılan Hükümler

1- islam, hakimlik mesleğine son derece önem vermiştir.

2- Devlet ve müslüman halk adaletle huzur ve güvene kavuşur ve ayakta durma şansına erişir.

3- Bu mesleği hafife alıp adil davranmayan hakim, kıyamet gününde elim bir azap ile karşı karşıya kalacaktır.

4- Adalette sür'at şarttır. Geciken adalet, adalet değildir.

5- Hakları korumada, haklıyı haksızdan ayırd etmede hakim kılı kırk yararcasma davranmalıdır..

6- Hakimin haksızdan yana tavır koyması, haksızlığa ortak olmayı kabullenmesi demektir.

7- Adli mekanizmayı sağlıklı işletmeyen, davaları askıda bırakan ve haksızlığa uğrayanı böylece mağdur eden bir hakim günahların en büyüğünü işlemiş olur.

8- Hakim olacak kimse, îslami sistemde ictihad edecek seviyede olması gerekir.

9- Emir, yani hükümdar veya kumandan olan kimse idaresine verilen kişilerden sorumludur. Adil davranıp görevini kötüye kullanmazsa, ahirette mükafatlandırılır. Aksine davranırsa, cehennemdeki veyl deresi onundur.

10- İslami sistemde devlet hazinesi, emniyet teşkilatı ve -benzeri teşkilat ve kurumlar son derece emin ellere teslim edilir. Emniyeti kötüye kullananlar hem dünyada, hem de ahirette cezalandırılır.

11- Dikkat edilmediği takdirde emirlik ve kadılık mesleğinin başlangıcı melamet ortası nedamet ve sonu ahirette rüsvaylıktır.

12- Hakim adil davrandığı sürece Allah'ın rahmet ve yardımı ondan yanadır. Haksızlık ettiği takdirde ilahi rahrüet ve yarphm keâilir ve öylesi kendi nefsiyle başbaşa bırakılır.

13- Adalet ve hakkaniyetle idare eden, hüküm veren idareci ve hakimler kıyamet gününde nurdan minberler üzerinde olurlar. [44]

Kadınların, Daha Yeni Ergen Olmuş Gençlerin ve Hüküm Verme, İdare Etme Bilgi ve Yeteneğinde Olmayanların Başa Geçirilmesi

"Gerek idarecilik, gerekse hakimlik hem tahsil, hem yetenek, hepi tecrübe* hem-de basiret ister. O bakımdan sadece tahsil yeterli değildir. Aynı zamançla bu iki makamı işgal edecek olanların soğukkanlı, sabırlı, temkinli ve cesaretli olmaları söz konusudur, islam fakihleri kadi (hakim) ürerinde -daha fazla durmuşlar ve bir kişinin bu çok önemli makama tayin edilebilmesi için şu Özelliklere haiz olması gerektiğini belirtmişlerdir: .

a) Ergenlik çağına girmiş bulunmak,

b) Akli melekesi yerinde olmak,

c) Müslüman olmak,

d) Hür olmak,

e) Alim ve fakih olmak,

f) Haram ve günahlardan kaçman, şüpheli şeylere karşı duyarlılık gösterebilen bir kişilik ve karaktere sahip olmak...

Ünlü fakih îbn Kudame ise bu altı maddeyi de dikkate alarak kadı (hakim) olacak kimsede şu üç şartın bulunması gereklidir demiştir:

1- Hem ahkamı kemal derecesinde bilmesi, hem de hilkatinin kemal ölçüsünde olması,... Bu da ergen, akıl, hür ve erkek olmasıyla gerçekleşebilir. Ahkamı kemal derecesinde bilmesi ise, iyi bir tahsil, zeka, yetenek, tecrübe ve devamlı araştırma ile gerçekleşebilir.

2- Adil olması, günahlardan ve kötülüklerden kaçınması.. 3-Ictihad ehlinden olması...

Nitekim imam Malik, İmam Şafii ve Hanefîlerden bir kısmı da aynı görüştedirler, imam Ahmed'in görüşü budur. [45]

Kadın Kadı Olarak Tayin Edilebilir mi? ,

a) ibn Cerir'e göre, kadılık mesleği için erkek olmak şart değildir. Kadın müfti olabileceği gibi kadı da olabilir.

b) Müctehidlerin çoğuna ve özellikle imam Ahmed, imam Şafii'ye göre hakimin erkek olması şarttır.

c) İmam Ebu Hânife'ye göre, hadler (cezalar) dışında kalan konuları hükme bağlamada kadın hakim olabilir. Özellikle de kadınlarla ilgili dava konularında...

Ancak devlet başkam ve vali olamaz. Belediye başkanlığına da ehil görülmemiştir. [46]

Başta imam Ahmed olmak üzere müctehidlerin çoğu hakimin icti-had ehli olmasının şu altı şeyle gerçekleşebileceğini belirtmişler: Kitap, sünnet, icma', kıyas ve Arapçayı iyi bilmek...

Kitap, yani Kur'an'ı iyi bilmek şu on hususu bilmeye bağlıdır; Amm, mutlak, mukayyed, muhkem, müteşabih, mücmel,, müfesser, na-sih ve mensuh...

- Sünnet'i iyi bilmek için kitabı bilmeye bağlı olan hususlarla birlikte hadislerin tevatür, ahad, mursel, muttasıl, müsned, munkati', sahih ve zayıfım bilmek gereklidir. [47]

Bu kısa açıklamadan sonra konuyla ilgili hadislerin önemli bir kısmını nakletmekle hakimlik ve devlet reisliği mesleğinin Islami açıdan ne kadar çok önemli olduğu daha iyi anlaşılmış olacaktır. [48]

İlgili Hadisler

Ebu Bekre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Ne vakit ki Faris ehli (İranlılar) m (ölen kıral) Kisra'nın yerine onun kızını melike olarak geçirdikleri haberi Re-sulüllah'a (a.s.) ulaştı, O, şöyle buyurdu; 'İşlerini, idarelerini yürütmek için bir kadını başlarına geçiren bir millet elbetteki felah bulamayacaktır." [49]

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resulüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir; "Yetmişinci yılın başında (o dönemde meydana gelecek olan fitnelerden) ve çocuk sayılacak yaşta olanların emirliğinden Allah'a sığının."[50].

Büreyde (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kadı (hakim) ler üç kısımdır. Bunlardan ikisi ateşte, birisi ise cennettedir. Cennette olan hakim, hakkı bilen ve hakka uygun hüküm veren adamdır. Hakkı bilip hükmünde haksızlık yapan adam ise ateştedir. Bilgisizlik üzere hükmeden adam da ateştedir." [51]

Habiste "recüİ" ismi kullanılmış ki bu, Türkçemizde "adam", "erkek kişi" anlamına gelir. Bunu dikkate alan ilim adamları, hakimin erkek olmasının şart kılındığını belirtmişlerdir.

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, Resulüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Kime delilsiz, belgesiz fetva verilirse, bunun günahı ona fetva verenin üzerinedir." [52]

Ebu Zer (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle bilgûvermiştir: 'Ya Resulüllah! Beni bir göreve tayin edip çalıştırmaz mısın?" dedim. Bunun üzerine Resulüllah (a.s.) Efendimiz elini omuzu-ma vurarak şöyle buyurdu: 'Ya Ebu Zer! Şüphesiz ki sen zayıfsın ve istediğin görev ise emanettir. Bu da kıyamet gününde rüsvayhk ve pişmanlıktır. Ancak o emaneti hakkıyle tutup ve onu hakkıyle yerine getiren müstesna." [53]

Ümmu 'l-Husayn el-Ahmesiyye (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Resulüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu duymuştur: "Dinleyiniz ve itaat ediniz! İsterse üzerinize Habeşli bir köle emir seçilmiş olsun.. O, aranızda Aziz ve Celil olan Allah'ın kitabını ikame ettiği (onunla hükmettiği) sürece itaatten ayrılmayın." [54]

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçeri, Resulüllah (a.s.) Efen-. dimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "isterse üzerinize başı üzüm tanesi gibi Habeşli bir köle emir kılınmış olsun, dinleyiniz ve itaat ediniz." [55]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, Hakim tayin etmek farzdır. Çünkü çözümü farz olan bir konu, bir davayı hükme bağlaması gerekmektedir.

Ancak hakimlik nüesleğine ehil ve layık olanı bulup getirmek gerekir. Bunun da*birtakım şartları vardır: Akıl, baliğ, islam, hürriyet, gözlerinden arızalı olmamak, konuşma yeteneği yerinde olmak, hadd-i kazf görmemiş bulunmak bu cümledendir.

O bakımdan delinin, çocuğun, kafirin, iki gözü arızalı olanın, dilsizin ve zina iftirasınadan dolayı hadd-i kazf cezası görmüş bulunanın hakim tayin edilmesi caiz değildir.

Hakimin erkek olması şart değildir. Kadın da olabilir. Çünkü kadın da şehadet ehlindendir. yani şahitliği muteber tutulanlardandır. Ancak hudud (cezai konular) da hakim tayin edilmesi yugun değildir. Çünkü kadının hudud ve kısasta şahitliği muteber değildir.

Helal ve haramı bilmesinin şart olup olmadığı ihtilaf konusudur. Hanefîlere göre bunu bilmesi menduptur, yani nedb ve istihbabm şartıdır. Hadis alimlerine ve daha çok hadislerle istidlal edenlere göre hakimin helal ve haramı, şair ahkamı bilmesi ve ictihad derecesine ulaşmış olması şarttır. [56]

b) Şafiilere göre, hakimlik mesleği farz-ı kifayedir. Müslüman bir ülkede ehil olan kişilerin bu mesleği seçmesiyle bu farz o ülke halkı üzerinden kalkmış olur. Hiç kimse heves etmez ve bu mesleğe adam yetiştirmezse, bütün bir ülke halkı günahkar sayılır.

Bir kişi bu mesleğe ehil görülüp tayin edildiğinde durum kendisine tebliğ edilir. O da bu emre uyarak gelip göreve başlar. Kabul etmediği takdirde, daha ehil kimseler varsa onlar ta'ym edilir. Yoksa îslam halife veya hükümdarı onu bu mesleğe icbar eder. Daha ehil ve elverişli olan kimse, ilk tayin edileni ehil gördüğü takdirde, o da kabul ediyorsa o takdirde tayini gerçekleştirilir.

Ehil kimse, meşhur olmadığından kendisine böyle bir teklif yapılmadığım görünce bizzat o mesleğe talip olması menduptur. Tabii bundan amacı ilim ve irfanı yaymaya ve adil hüküm vermeye yönelik ise veyahut geçim sıkıntısı çektiğinden hem doğru hizmet vermek, hem de rızkını te'min etmek ise hüküm böyledir. Böyle bir durum yoksa talepte bulunmaması daha uygundur.

Ancak bu mezhebin en sahih tesbit ve görüşüne göre, durum böyle olduğu takdirde talepte bulunması mekruhtur. Allah daha iyisini bilir.

Kadı (hakim) olmanın şartı: Müslüman, mükellef, erkek, adil, duyan, gören, konuşan ve ictihad edebilen bir kimse olmasıdır. Ahkamla ilgili hususları Kitap ve Sünnet'ten bilip çıkaracak bir bilgiye sahip olması; hass, ânım, mücmel, mübeyyen, nasih, mensuh ve sünnete mütevatir, muttasıl, mursel, ravilerin durumu, sarf ve nahv ölçülerine uygun Arapça bilme, ashab-ı kiramdan ilim adamlarının görüş, yorum, ictihad ve icma'larmı araştırıp kavrama, kıyas yapma gibi önemli hususları bilecek bir seviyeye gelmiş bulunmak içtihada ehil olmanın ölçüsüdür.

Bu şartları kendinde toplayan bir kimse te'min edilmediği takdirde sultan veya emir az-çok ehil gördüğü bir kimseyi bu önemli göreve tayin edebilir. [57].

c) Hanbelilerin görüş ve içtihadını az yukarıda kısmen belirtmiş bulunuyoruz.

Bu mezhebe göre hakimlik mesleği farz-ı kifayedir. Şafiiler de olduğu gibi hakim olarak tayin edilecek kimsede birtakım şartların bulunması gereklidir. [58]

d) Maliki mezhebinde ise, gerek Muvatta'da, gerekse el-Müdevvenetü'l-Kübra'da hakimin vasıfları ve özellikleri üzerinde durulmamıştır. Sahnun daha çok İbn Kasım'dan kadının verdiği hükûmler hakkında sorular sorup aldığı cevapları yazmış bulunuyor. [59]

Tahliller ve Rivayetler

943 no'lu Ebu Bekre hadisini Buhari, Nesai, Tirmizi ve Ahmed tahric etmişlerdir. Ayrıca Tirmizi bunu sahihlemiştir. O bakımdan istidlale salih görülmüş,ve kadınların sultan veya hâkim, vali, belediye başkanı tayininin caiz olmadığı istidlal edilmiştir. Ancak imam Ebu Hanife, hudud ve kısas dışında kalan hukuki davalara bakmak üzere kadının hakim tayin edilmesi caizdir demiştir.

944 no'lu Ebu Hüreyre hadisini Ahmed b. Hanbel kendi Müsnedinde rivayet etmiştir. Ricalinin hepsi sahihtir. Bu sebeple hadis istidlale elverişle görülmüş ve bundan birtakım hükümler çıkarılmıştır. Her şeyden önce çocuk denen yaşta olanların hakim, vali, belediye başkanı ve devlet başkam seçilmesinin çok sakıncalı sonuçlara sebep olacağı belirtilmekte ve buna cevaz verilmemektedir.

Hicretin yetmişinci yılının başında birtakım üzücü fitnelerin ortaya çıkacağı bir mu'cize olarak haber verilmektedir. Nitekim sözü edilen yılın başında Hz. Hüseyin (r.a.) şehid edilmiş ve islam aleminde birtakım nahoş olaylar birbirini izlemiş ve vak'a-yi harre meydana gelmiştir.

945 no'lu Büreyde hadisini Ebu Davud ile tbn Mace tahric etmişlerdir. Ayrıca Tirimizi, Nesai ve Hakim de tahric etmiş bulunuyor. Aynı zamanda Hakim bunu sahihlemiştir.

Hafız Ibn Hacer bu hadisin birkaç tariki bulunduğundan söz etmiş ve böylece istidlale salih olduğu anlaşılmıştır.

Hadiste, az yukarıda da temas ettiğimiz üzere "recül" ismi kullanılmıştır; Bu "adam", "erkek" anlamına gelir. O bakımdan ilim adamlarından çoğu bu kelimeye dayanarak kadının hakim olamayacağı üzerinden durmuşlardır.

Ayrıca hakimlik mesleğinin çok muhataralı olduğuna dikkat çekilmekte ve hakkı yansıtmayan, adil davranmayan veyahut bilgisizce hüküm veren bir hakimin cehennem ateşini kendine hazırladığı bildirilmektedir.

946 no'lu Ebu Hüreyre hadisini Ebu Davud ve Ahmed tahric etmişlerdir. Ancak Ebu Davud bu hadis hakkında bir görüş beyan etmemiştir. Bu da hadisin sahih olduğuna işarettir. Nitekim hadis alimlerinin çoğunun tesbitine göre, senedindeki ricalin hepsi sahihtir. [60]

Hadis, verilecek her fetvanın sahih bir delile dayanmasının lüzumunu belirtmekte ve böyle bir delile dayanmaksızın fetva veren kimsenin günah işlemiş olacağı konu edilerek fetva makamını işgal edenler uyarılmaktadır.

Diğer bir rivayette ise, ilimsiz fetva vermenin caiz olmayacağına işaret edilmekte ve fetva verecek kişinin islam hukukunda derin ve etraflı bilgisinin bulunmasının lüzumu hatırlatılmaktadır.

947 dipnotlu Ebu Zer hadisini Müslim ve Ahmed rivayet etmişlerdir, iradesi zayıf, şefkat ve merhameti hakkı izhar etmesine, adaleti yansıtmasına üstün gelen ve aynı zamanda idari ve adli işleri yürütmede zayıf olan kimselerin hakim, vali, belediye başkanı tayin edilmesinin doğru olmayacağı belirtilmektedir. Nitekim çok yumuşak tabiatlı ve idari, adli mekanizmayı sağlıklı biçimde yürütmek için yeterli derecede kuvvetli olmayan Ebu Zer el-Gıffari (r.a.) talebine rağmen bu göreve tayin edilmemiştir. Zira her işi ehline vermek vaciptir. Aksine bir yol izlemek denge ve düzenin zede almasına sebep olur.

Ayrıca bu babda yine Müslim ve Ahmed'in rivayet ettikleri bir diğer hadiste mealen şöyledir: "Ya Eba Zer! Doğrusu seni zayıf görüyorum ve şüphesiz benim için sevip hoş gördüğümü senin için de sevip hoş görüyorum. Sakın iki kişinin olsun başına geçip emir olma ve yetim malını koruyup idare etmek için mütevelli olma." [61]

948 dipnotlu Ümmu'l-Husayn hadisini Müslim, Tirmizi, Nesai, îbn Mace ve Ahmed rivayet etmişlerdir. Hadis, ister devletin en üst kademesine seçilip çıkarılan sultan olsun, isterse sultanın tayin ettiği kumandan, vali ve benzeri bir yetkili olsun onu dinleyip- itaat etmenin vacip olduğuna delalet etmektedir. Ancak diğer sahih hadislerle belirtildiği üzere, Allah'a isyan ve günahı gerektiren hususlarda hiç kimseye itaat edilmez. Ölüm tehdidi altında kalan kimse ise bir istisna teşkil eder.

Hadiste geçen "Habeşli köle" den maksat nedir? Bu bir benzetme midir? Yani başa geçirilen kimsenin fiziksel yapısı göz ve gönül doldur-maşa bile ona itaat gereklidir. Şüphesiz bu bir benzetmedir. Yoksa bir kölenin tayin edilmesi, üst bir makama atanması doğru değildir. O bakımdan müctehid imamların da bu mesele üzerinde farklı yorumları ve ictihadları olmuştur. Hanefi, Şafii ve Hanbeli mezheplerine göre, tayin edilecek hakim ve sultanın hür olması şarttır. Malikîler ise, Ku-reyş'ten olduğu takdirde buna cevaz verilebilir demişlerdir [62]

949 dipnotlu Enes hadisini Buhari ve Ahmed tahrîc etmişlerdir. Yukarıdaki hadisle birbirini kuvvetlendirmekte olup istidlale salih görülmektedir. [63]

Çıkarılan Hükümler

1- Kadın ve çocukların hükümdar, vali ve hakim tayin edilmeleri caiz değildir.

2- İmam Ebu Hanife'ye göre, kadın, hudud ve kısas dışında kalan diğer hukuki meseleleri hükme bağlamada hakim olabilir.

3- Kölenin hakim, vali veya hükümdar seçilip tayin edilmesi caiz değildir. Ancak Malikiîer bu meselede biraz esnek davranmışlar ve Ku-reyş'ten olduğu takdirde hakim ve vali olabilir demişlerdir.

4- İslam hukukunu yeterince bilmeyen, kitap ve sünnetten hüküm çıkarma yetenek ve uzmanlığına sahip olmayan kimsenin hakim tayin edilmesi sakıncalıdır.

5- Sultan, tam ehil kimse bulamadığı takdirde işlerin aksamaması için tam ehil olmayan birini tayin edebilir.

6- Bilgisizce hüküm veren hakim için ahirette elim bir azap hazırlanmıştır.

7- Bildiği halde haktan, adaletten sapan bir hakim için de böyle...

8- Hem bilir, hem de hak ve adalet üzere hükmederse, onun için de cennet ve ebedi nimetler hazırlanmıştır.

9- Delilsiz, dayanaksız fetva vermek büyük günahtır. Kendi mantığına göre fetva veren kimsenin imam tehlikeye girer.

10- Kendisine fetva verilen kişi, bunun yanlış olduğunu bilmez de ona göre amel ederse, onun için bir günah yoktur. Asıl günah ve vebal fetva verenedir.

11- Çok yumuşak ve merhameti hakkı ve adaleti yansıtmaya engel olan, idari ve adli mekanizmayı sağlıklı yürütmeye yetenekli olmayan kişilerin vali, hakim ve benzeri bir makama tayin edilmesi mekruhtur.

12- Müslümanlarca seçilip emir kılman bir kimseye itaat vaciptir. Aynı zamanda sultan tarafından tayin edilen vali, hakim ve benzeri yetkili makam sahiplerine de itaat vaciptir.

13- Bunlara, Allah'a isyan ve günahı gerektiren hususlarda itaat edilmez.

14- Ehil idareci, hakim ve belde başkanı yetiştirmek farz-ı kifaye-dir.

15- Ehil olan bir kimse, gerektiği hallerde göreve talip olabilir.

16- Kendisine belirtilen görevlerden biri tevdi edilen zat, bu hususta daha ehil zatların bulunduğunu biliyorsa, onları tavsiye edip verilen görevi kabul etmemesi daha uygun olur.

17- Hükümdar, sultan kesin emir verip tayinde bulunursa, artık o emre uyulur.

18- Kendisi tam ehil olduğu halde tanınmıyorsa ve ehil olmayanlar belirtilen önemli makamlara tayin ediliyorsa, kendisini tanıtıp talip olmasında bir sakınca görülmemiştir. [64]

Yetkili Bir Göreve Getirmenin Şarta Bağlanması

Baştaki sultan, bir tarafa sevkettiği asker üzerine tayin ettiği emir ve kumandanın şehit edilmesi halinde falan kimseyi kumandan olarak başınıza geçirin diye şarta bağlı bir yetkiliyi belirleyebilir.

Bunun gibi, bir belde veya bölgeye tayin edilip gönderilen vali veya benzeri bir yetkiliyle birlikte yardımcı olarak başka bir yetkili kimse de görevlendirilebilir ve aynı zamanda birinci yetkilinin başına bir iş gelecek olursa ikinci yetkili kimsenin onun yerine geçmesi karar-laştırılabilir. Zira amaç askerin ve bölgenin başsız kalmamasını sağlamak, din ve devlet işlerinin sağlıklı biçimde yürütülmesine imkanlar hazırlamaktır. [65]

İlgili Hadisler

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: "Resulüllah (a.s.) Efendimiz Mute savaşında Zeyd b. Har-, ise'yi emir tayin etti ve (sonra şöyle talimat verdi): "Zeyd öldürülecek olursa, yerine Cafer

geçsin. Cafer de öldürülecek olursa, yerine Abdullah b. Kevaha geçsin." [66]

İmam Ahmed de Ebu Katade hadisinde Abdullah b. Cafer'den buna benzer bir rivayet yapmıştır. [67]

İlim Adamlarının Görüşü

Bu hadise dayanan ilim adamları verilecek yetkiyi zamana ve şarta bağlamanın caiz olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bazı fakihler bazı fikhi kaideler açısından bakarak bu görüşe muhalefet etmişlerdir.

Oysa gerek hadis, gerekse siyer kitaplarında hem îbn Ömer, hem de Abdullah b. Cafer hadisleri çok geniş ve detaylı nakledilmiş bulunuyor. Rivayetin sıhhatinde şüphe dahi eden olmamıştır. Bunun için hadisin zahiriyle amel etmek en uygun olanıdır. [68]

Çıkarılan Hükümler

1- Müslümanlardan bir cemaatin veya bir yere sevkedilen müfreze, tabur veya ordunun başına mutlaka bir yetkiliyi seçip emir yapmak gereklidir.

2- Bir yola çıkan üç veya daha fazla müslümamn kendi aralarından birini emir seçmeleri kimine göre sünnet, kimine göre vaciptir.

3- Verilecek yetkiyi zamana ve şartta bağlamak caizdir. [69]

Hakimin Rüşvetten ve Yetkili Kimsenin Kapısını Halka Kapatmaktan Sakınması

Rüşvet, öldürücü bir mikrop misali girdiği yeri bozup mekanizmanın âdil ve hakkaniyete uygun, tarafsız ve doğru çalışmasını engeller. Haksızlığa uğrayanı haksız, haksız olanı da haklı durumuna sokar. Zalime, zorbaya, mütecavize, hakları gasbedenîere cesaret verir. Haksızlığa uğrayanların ümit ve beklentisini kırıp yok eder.

İş bununla da kalmaz. Halkın devlete, adliyeye ve baş vuracağı yetkili makamlara karşı güveni sarsüir. Böylece halkla devlet arasında' kapatılması çok zer uçurumlar meydana getirir. Böyle durumlarda günümüzde yaygınlaşan mafya devreye girer ve hukuk devleti can çekiştirmeye başlar.

îslâm dini, kitap ve sünnetiyle rüşveti bundan "dojayı kesinjıaram kılmış, alanioda vereni de, arada vasıta olanı da lânetlemiştir. Sadece manevî müeyyideyle de yetinmeyip bunun için birakım maddî müeyyideler koymuştur. En azından yetkili bir görevlinin rüşvet aldığı tesbit edildiği halde görevinden alınmasını emretmiştir. [70]

İlgili Hadisler

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Rasûlüllah'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Allah'ın laneti, hüküm ve kararda rüşved verenin de o rüşveti alanın da üzerinedir." [71]

Abdullah b. Amr (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Allah'ın laneti rüşvet verenin ve onu alanın üzer inedir." [72]

Seubân (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz rüşvet vereni, onu alanı ve arada vasıta olanı lanetledi..." [73]

Amr b. Murre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Reisûlüllah'ın^.s.) şöyle buyurduğunu duydum: Herhangi bir imam (emir, halîfe, sultan) veya vali kapısını ihtiyaç ve dilek sahiplerine, fakir ve yoksullara karşı kapalı tutup kitlerse Allah da göklerin kapısını onun ihtiyaç ve meskenetine karşı kilitleyip kapalı tutar." [74]

İslâm halk ile devleti birleştirip kaynaştırır. Ara yere bir uçurumun konulmasına, bir mesafenin açılmasına cevaz vermez. Ancak ülkede birtakım anarşist olaylar zuhur eder, devlet adamları ve liderler saldırıya uğrarsa, o takdirde birtakım ciddi tedbirler alınır ve ciddi bir kontrol yapılmadan içeriye adam sokulmaz.

Bu bir istisnadır, umumi kaideyi bozmaz. Halkından kopuk bir idare yaşama ve başarılı olma şansına sahip değildir. Kendini halkın üstünde görüp onlara tepeden bakarak birinci ve ikinci sınıf gibi bir ayrım yapan liderlerin sonu hüsran ve rüsvaylıktır.

O bakımdan ilim adamlarının cumhuru, bu hadîslerle istidlal ederek devlet kapısından rüşvetin sokulmasının kesin haram ve £üyük günah olduğunu belirtmişlerdir. Bunun gibi rüşvetle çalışan dfıvlet mekanizmasının çok geçmeden laçkalaşıp ülkeyi bir bunalıma sokacağına dikkat çekmişlerdir. Aynı zamanda devlet adamlarının halk ile içice olup onlarla yakından ilgilenmelerinin müekked sünnet olduğunda görüş birliğine varmışlar; devlet kapısının ihtiyaç ve dilek sahibi vatandaşlara kapalı tutulmasının mekruh olduğunu söylemişlerdir. [75]

Tahliller

958 no'lu.Ebü Hüreyre hadisini Ebû Davud, Tirmizî ve Ahmed tahrîc etmişlerdir. Tirmizî ile îbn Hibban ise sahîhlemişler ve istidlale sâlih olduğunu belirtmişlerdir.

Ancak hadîsi rivayet edenlerden azı "hüküm ve kararda" lafzını nakletmemişlerdir. Çoğu ise bu lafza yer vermiştir. Tirmizî ile Taberânî bu lafzı isnad-i ceyid ile tahrîc etmişlerdir.

Adalet ve hakkaniyet dağıtmakla görevli bulunan bir kurumun rüşvete kapı açması en büyük ihanettir. Zira bu durumda ne hak ve hukuk, ne de adalet kalır ve adlî mekanizmanın vücudu anlamsız olur. Bunun için hüküm ve. kararda rüşvete kapı açan bir hâkim ve ona rüşvet veren ahlâksız, arada vasıta olan seviyesiz lanetle anılmışlardır.

959 no'lu Abdullah b. Amr hadîsini Buharı, Müslim ve Ibn Mâce tahrîc etmişler; Tirmizî ise sahîhlemiştir. Aynı zamanda Ibn Hibban, Taberânî ve Dârekutnî de aynı hadîsi tahric etmiş bulunuyorlar, isnadında ise ta'ne uğrayan bir kimse yoktur.

Bıı hadîsle Ebû Hüreyre hadîsi birbirini kuvvetlendirmekte ve konuya ağırlık kazandırmaktadır.

960 no'lu Sevban hadîsini Ahmed b. Hanbel ve Hâkim tahrîc etmişlerdir. Ancak isnadında Leys b. Ebî Selim bulunuyor. Ahmed b. Hanbel onun.muzdaribü'l-hadîs olduğunu, Yahya b. Maîn ile Nesâî onun zayıf sayıldığını belirtmişlerdir. Ibn Hibban "o ömrünün sonuna doğru hadîsleri ve cümleleri birbirene karıştırmıştır" demiştir. Ancak takva sahibi olduğunda ittifak vardır. [76]

Aynı hadîsi Hafız ile Taberânî de tahrîc etmiş bulunuyorlar. Ancak bunların rivayet zincirinde Ebû'l-Hattab bulunuyor ku bu zat me-chuldur. [77]

Bu babda Abdurrahman b. Avf (r.a.) ile Hz. Aişe (r.a.) dan da birer hadîs rivayet edilmiştir.

961 no'lu Amr b. Murre hadîsini Ahmed ve Tirmizî, Hakim ve hafız Bezzar tahric etmişlerdir. Hadîs ile istidlal edilebilir. Bu daha çok islâm devlet sisteminin halk ile temasının ölçüsünü vermekte ve halk ile kaynaşmayan, halka kapalı olan bir devlet sisteminin ülkeye hayır getirmeyeceğine delâlet etmektedir.

Bu babda Ebû Meryem el-Ezdî'den merfuân yapılan rivayette şöyle buyurulmuştur: "Kim müslümanların durumunu düzenleyen bir görevin başına getirilir de onların ihtiyaç ve dileklerine fakir ve zayıflarına karşı kapısını kapalı tutarsa, Allah'da onun hacetine karşı (rahmet ve inayet) kapısını kapalı tutar."

Ebû Dâvud ile Tirmizî bunu tahrîc etmiş, Hanz Ibn Hacer de isnadının ceyyid olduğunu belirtmiştir.

Bu Babda Rivayet Edilen Diğer Hadisler:

"Rüşveti veren de onu alan da ateştedir..." [78]

el-Münzirî bu hadisin râvilerinin hepsinin sika (güvenilir) olduğunu tesbit etmiştir. [79]

Arar b. As (r.a.), Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu duyduğunu haber vermiştir: "Hangi kavim (topluluk ve millet) arasında faiz ortaya çıkıp yaygınlaşırsa mutlaka o kavim kıtlıkla yakalanır (cezalandırılır). Hangi kavimde rüşvet ortaya çıkarsa, mutlaka o kavim korku, dehşet ile yakalanır (cezalandırılır)."

Bu hadîsi Ahmed b. Hanbel kendi müsnedinde rivayet etmiştir. Ancak isnadı üzerinde, durulmuştur.

Hadîsin- asıl delâlet ettiği mana şöyledir: Faizin yaygınlaştığı bir îslâm ülkesinde bereketsizlik, kanaatsizlik baş gösterir. Yardımlaşma ve dayanışma gibi toplumu birbirine yaklaştıran unsurlar zaafe uğrar ve bir bakıma o ülkede gizli bir kıtlık hüküm sürer.

Rüşvetin yaygın olduğu bir ülkede, halk ile devlet arasında aşılması zor bir güvensizlik ortamı doğar, denge ve düzen alt-üst olur ve böylece iç ve dış tehlikeler korkunç boyutlara ulaşır.

Bunun için cihan peygamberi Hz. Muhammed (a.s.) Efendimiz rüşveti ve önemli yüksek makamlara yükselen devlet adamlarının halkın dert ve şikâyetlerine ilgisizliğini konu edinerek çok ağxr manevî müeyyideler getirmiş ve devlet çarkının sağlıklı dönmesi için gereken bütün yolları göstermiştir.

Hâkim'in İbn Abbas (r.a.) dan rivayet ettiği şu hadîs, Resûlüllah'ın özellikle rüşvet hususunda ne kadar duyarlı olduğunu göstermektedir:

"Kim on kişinin başına geçer de onlar arasında, onların sevdiği veya sevmediği hususlarda hükmederse, (kıyamet gününde) elleri bağlı olarak getirilir. Adaletle iş görüp rüşvet almamış, haksızlık yapmamışsa Allah onun ellerini çözer. Eğer Allah'ın indirdiğinden başkasıyla hükmetmiş, rüşvet almış ve bazı (şahıslardan yana) müsamahalı davranmışsa, sol eli sağ eline sıkıca bağlanır ve öylece cehenneme atılır da 500 yılda bir türlü cehennemin dibine ulaşamaz." [80]

Unutmayalım ki, Cenâb-ı Hak haksızlıkta bulunmayı, zulmetmeyi hem kendine, hem de insanlar arasında haram kılmıştır. Kudsî Hadîs'te bu

inceliğe temasla şöyle buyurulmaktadır: "Ey kullarım! Şüphesiz ki ben zulmü hem kendime, hem de sizin aranızda haram kıldım. Artık haksızlık ve zulüm edişmeyin." [81]

Çıkarılan Hükümler

1- Hâkimin âdil olması gerekir.

2- Birtakım zaafları olan, paraya ve dünyalığa aşırı meyli bulunan kimseleri hâkimlik makamına getirmek mekruhtur.

3- Hâkim muhakeme esnasında kendi duygu ve temayüllerinden sıyrılmasını bilip davacıyla davalıyı aynı çizgide tutan kimsedir.

4- Rüşvet, haksız bir davayı haklı çıkarmak, gayr-i kanunî bir işi kanuniymiş gibi göstermek için kullanılan bir araçtır.

5- Ölüm tehlikesi, yaralayıp sakat bırakma endişesi dışında rüşvet verip almak kesin biçimde haram kılınmıştır.

6- Rüşvetle hükmeden bir hâkim, bir devlet memuru, suçu tesbit edildiği takdirde görevden alınır.

7- Rüşvet hak ve hukukla, kul ve millet hakkıyla içice bulunuyor. Rüşvet veren de, onu alan da, arada vasıta olan da hak ve hukuku çiğnemekle, kul hakkına el uzatmaktadır. Bunun için uhrevî cezası çok daha ağır tutulmuştur.

8- Cenâb-ı Hakk'm doksan dokuz isminden biri de "adi" dır. O son derece âdildir ve mü'min kullarından da ancak âdil davranmayı, âdil karar vermeyi ister.

9- Hacet sahiplerinin görüşüp derdini anlatmasını engellemek için yetkili zatın kapısını kapalı tutması mekruhtur, günahtır. [82]

Haksız Olduğunu Bildiği Halde Davacı Olmak ve Böylesine Yardımda Bulumak

Hakkı savunmak, haklıdan yana olmak, hakkı ayakta tutmaya çalışmak sağlam imanın gereğidir. Allah'tan ve âhiret günündeki hesaptan korkan bir mü'min hiçbir zaman haktan ayrılmaz. Aleyhine bile olsa hakkı söyler. Haksızlık ve zulümde bulunan kimseye asla bu hususta yardımcı olmaz. Ancak onu zulümden vazgeçirmek için uğraşır ve yardımcı olur.

Haksız olduğunu bile bile davacı olan kimse, önce imân ve irfanını yitirmiş sayılır. Yani haksızlığı, bâtılı savunduğu, başkasının hakkına tecâvüzü sürdürdüğü süre içinde imân onun kalbmdan ayrılır.

Hakka tecavüz, haksızlığı savunmak, haksızdan yana olmak hem kul hakkıyla yakından ilgilidir, hem de müslümanların kurduğu denge ve düzeni bozar.

"Cihadın en üstünü, zalim-zorba hükümdarın karşısında hakkı söylemektir" buyuran Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, bununla ümmetine nasıl bir mesaj verdiğini görmezlik ve duymazlıktan gelmek gafletin en kötüsü, rüsvay olmanın açık belgesidir.

Haksız olduğunu bildiği halde haklı olmaya çalışan ve bu hususta hâkimi yanıltmak isteyen kimse, bundan dönmediği, dönüp tevbe ve istiğfar etmediği, aynı zamanda hakkına el uzattığı şahsın hakkını geri vermediği sürece hep Allah'ın gazabında olur. Bu hal üzere Ölecek olursa, ebediyen yani çok uzun bir süre ilâhî gazaba çarptırılır. [83]

İlgili Hadisler

îbn Ömer (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim bildiği halde haksızlığı savunup davacı olursa, ondan sıyrıhncaya kadar Allah'ın gazabında olur." [84]

Diğer bir lafızla şöyle rivayet edilmiştir: "Kim haksız yere bir davada (haksız olana) yardımcı olursa Allah'ın gazabına uğrar."

Enes (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Şüphesiz Kays b. Sa'd (r.a.) çoğu zaman Peygamber (a.s.) Efendimizin yanıbaşmda, hükümdarın emniyet görevlisi mesabesinde yer alırdı." [85]

İlim adamları, haksız yere davacı olmanın, haksızı savunmanın, haksızdan yana tavır koymanın ve yardımcı olmanın büyük günahlardan olduğunda görüş birliği halindedirler. Özellikle de hakimin veya savunma pozisyonunda olanın haksızdan yana meyletmesi adlî mekanizmanın laçkalaşmasını hızlandırır ve bunun vebalı ise taşınmayacak kadar ağırdır. [86]

Tahliller ve Rivayetler

968 no'lu Ibn Ömer hadîsini Ebû Dâvud iki isnadla tahrîc etmiştir. Birülci isnadmdaki rical arasında zayıflık ve benzeri bir slfatla anılan bir kimse yoktur.

İkinci isnadmdaki ricalin işe, Nesâî sika (güvenilir) olduğunu belirtmiştir. Ancak râvileri arasında Müsnî b. Yezîd bulunuyor. Bu zat Şamlı'dır ve meçhuldür. O bakımdan ikinci rivayet pek istidlale salih görülmemiştir. [87]

Müslim ise bu manada bir rivayeti birkaç yerde Nâfi'den, o da Ibn Ömer'den naklen almıştır.

Bu babta bir diğer hadîsi Taberânî el-Kebîr'de E vs b. Sürahbîl'den şöyle rivayet etmiştir: "Kim zalim ile beraber, zalim olduğunu bildiği halde ona yardım etmek üzere yürürse, gerçekten o İslâm'dan çıkmış olur."

Ancak zâlime yardımcı olmak iki anlamda tezahür eder: Biri onun zulmünü tasvip ederek ona yardımcı olmak şeklinde; diğeri ise, onun yaptığı, işlediği, işlemek istediği zulümden vazgeçirmek şeklinde.

Hadîsteki anlatım, birinci şekille ilgilidir. İkinci şekille ilgili hadîs ise meâlen şöyledir: "Din kardeşine, ister zâlim, ister mazlum olsun yardım et."

[88]

Din kardeşi zalim ise, onu zulüm yapmaktan alıkoymak için yardım etmesi, mazlum ise, ona yardımcı olması emrediliyor.

969 no'lu Enes hadîsini Buharı rivayet etmiştir. Hadîs sahîh olup istidlale sâlihtir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e bazı hususlarda yardımcı olmak, âni bir tecavüzü defetmek ve huzuruna gelen davalı ile davacının edep dışı bir davranışta bulunmasını engellemek üzere Kays b. Sa'd (r.a.) yüksek seviyede bir emniyet görevlisi gibi hizmette bulunurdu. Mahkemelerde mubaşırlar ve emniyet görevlileri misali... [89]

Çıkarılan Hükümler

1- Haksız bir dava için mahkemeye başvurup kendini haklı çıkartmaya çalışan kimse, bundan vazgeçinceye kadar Allah'ın gazabı altında olur.

2- Haksız olduğunu bildiği halde bir hâkim ve savunmacı haksızdan yana tavır ortaya koyarsa, en büyük günahlardan birini işlemiş, olur. Aynı zamanda adalete gölge düşürür ve güveni sarsar. O bakımdan öylesi de hep Allah'ın gazabı altında bulunur. [90]

Hakimin Öfkeli Halde Hüküm ve Kara Vermemesi

Adaleti yansıtmak, haklıyı haksızdan, mazlumu zâlimden dosdoğru ayırd etmenin birtakım ölçü ve kıstasları vardır. Bunlardan biri de hâkimin serinkanlılıkla davacıyla davalıyı dinlemesi, şahit ve belgeleri değerlendirmesi ve tam kanaat hasıl olunca karar vermesidir.

Davacının veya davalının tavırlarından dolayı öfkelenen veya evinde ailesiyle bozuşup asabı iyice bozulan bir hâkimin bu vaziyette hüküm ve karar vermesi isabetli olmayabilir. O bakımdan sinirleri yatişmcaya, öfkesi

zail oluncaya kadar beklemesi uygun olur. Nitekim dört halîfe ve bir de Emevî hükümdarlarından ikinci Ömer olarak anılan Ömer b. Abdilaziz bu hususa çok dikkat ederlerdi.

Bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ümmetini uyararak birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. Zira âdil olmak, adalet çerçevesi içinde karar vermek Allah'ın en çok sevdiği amellerden biridir. [91]

İlgili Hadisler

Ebû Bekre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu duydum: "Hâkim öfkeli olduğu halde üd kimse arasında hükmetmesin (karar vermesin)." [92]

Abdullah b. Zübeyr'in (r.a.) babasından yaptığı rivayete göre, babası şu bilgiyi vermiştir: "Ensardan bir adam hurmalıkları suladıkları Harre su arıkı hakkında Resûlüllah'ın (a.s.) huzurunda Zübeyr'den davacı oldu. Ensardan olan adam Zübeyr'e: "Salıver de su akıp geçsin" dedi. Zübeyr ise suyu salıvermekten kaçındı. Bunun üzerine Resûlüllah'ın (a.s.) huzurunda muhakeme oldular. Resûlüüah (a.s.) Efendimiz, Zübeyr'e: "(Hurmalarını sula ve sonra suyu komşuna salıver" diye buyurdu. Bunun üzerine ensardan olan adam öfkelendi ve sonra.şöyle dedi: 'Ya Resûlellah! O amcan oğlu olduğu için mi (böyle hükmettin)?" Onun bu tarz konuşması üzerine Resûlüllah'ın (a.s.) yüzünün rengi değişti ve sonra şöyle buyurdu: 'Ya Zübeyr! (Hurmalarını) sula ve sonra da suyu tut da (birikip bahçe duvarına dönünceye kadar beklet."

Zübeyr (r.a.) diyor ki: "Allah'a yemin ederim ki, "Hayır, hayır! Rabbine andolsun ki, aralarında tartışıp çekiştikleri şeylerde seni hakem (ve hâkim), kabul edip sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde bir sıkıntı ve burukluk duymaksızın tam bir bağlanışla bağlanmadıkça imân etmiş olmazlar" (Nisa Sûresi 65.) mealindeki âyeti ancak bu olay hakkında inmiştir." [93][94]

Hadislerin ve Uygulamanın Işığında Müctehidlerin İstidlalleri

Başta müctehid imamlar olmak üzere fahîhlerin hejnen hepsi, hâkimin duruşma esnasında nasıl hareket etmesi gerektiği üzerinde durmuşlar ve özellikle öfkeli bir halde hükmetmemesini vurgulamışlardır. Bu konuda kaynak kitaplarımızdan konuyu aydınlatır anlamda kısa birtakım nakiller yapmayı faydalı görüyoruz. Şöyle ki:

a) Hanefîler, hem bu hadîsleri, hem de İkinci Halîfe Hz. Ömer'in (a.s.) hâkimin duruşma esnasındaki adabı hakkında Ebû Musa el-Eş'ârî'ye yazdığı mektubu delil seçmişlerdir. Bu mektubunda Hz. Ömer (r.a.) şu.cümlelere de yer vermiş bulunuyor: "Öfkelenmekten, göğsün daralıp sabırsızlık izhar etmekten, hakkı izhar etme düzeyinde insanlara eziyetten sakın!" [95]

b) Şâfiîler de hâkim, davacıyla davalı arasında eşit davranmalı, ikisini de dikkatle dinlemeli, asık surat göstermemeli, öfkeli bir tavır içine girmemeli şeklinde ve anlamında birtakım görüş ve ictihadlarda bulunmuşlardır. [96]

c) Hanbeliler bu konuda şöyle bir görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır; Hâkimin güçlü, sağlam iradeli olması, kırıcı, üzücü olmaması, yumuşak olup zaaf eseri göstermemesi ve bu doğrultuda onun tavrı kuvvetli olana ümit, zayıf olana ümitsizlik vermeyecek bir ölçüde olması, hilim sahibi, dikkatli ve temkinli bulunması, bölgesinin dil ve şivesini çok iyi bilmesi, nezih, ciddi ve vakarlı bulunması gerekir. [97]

Nitekim Hz. Ali (r.a.), "Hakim ancak şu beş haslete sahip olursa hâkim olabilir: Temiz ve namuslu olmak, halım ve selîm bir tabiatte bulanmak, kendisinden öncekilerin nasıl davranıp, nasıl karar verdiklerini bilmek, bilgili, tecrübeli kimselerle istişare etmek ve Allah için verdiği kararlarda kınayanın kınamasından endişe etmemek." [98]

Ömer b. Abdilaziz de geniş kültürü engin bilgisi ve üstün takvası ile bur:konuyu açıklarken, hâkimde yedi özelliğin bulunmasını gerekli görmüştür:

1- Aklî melekesi tam olmalı,

2- Haram ve şüpheli şeylerden kaçınıp her hâl-ü kârda Allah'tan korkmalı,

3- Pâk ve nezih olmalı,

4- Fıkhı (İslâm Hukukunu) çok iyi bilmeli,

5- Cesur ve soğukkanlı olmalı,

6-Yılları ve takvimi iyiJbihneli,

7- Nasıl hüküm verileceğine, nasıl karar alınacağına tam anlamıyla vakıf olmalı... [99]

Tahliller ve Rivayetler

972 no'lu Ebû Bekre hadîsini el-Cemaa rivayet etmiştir. Hadîs istidlale sâlihtir. O bakımdan ilim adamlarının hemen hepsi bu hadîsle ihticac etmişlerdir.

Bunu kuvvetlendirir anlamda bir diğer hadîsi Buharı şöyle rivayet etmiştir:

"Öfkeli olduğun halde iki kişi arasında hüküm verme!" [100]

Ahmed b. Hanbel bu rivayeti şu açıklıkla nakletmiştir:

"Eshab-ı Kirâm'dan Ebû Bekre (r.a.), Sicistan'da devlet görevlisi (kadı, tahsildar ve vali) olarak bulunan oğluna şu mektubu yazmıştır: "Öfkeli olduğun halde iki kimse arasında hükmetme. Çünkü ben bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendim i z'in şöyle buyurduğunu duydum: "Hiç bir hakem (ve hâkim) öfkeli olduğu halde iki kişi veya iki hasım taraf arasında hükmetmesin." [101]

Böylece hadîs, öfkeli halde olan bir hâkimin duruşma yapmasının veya duruşma yaparken karar vermesinin mekruh olduğuna delâlet etmektedir.

973 nolu Abdullah b. Zübeyr hadîsini de Nesâî dışında el-cemaat, yani beşler rivayet etmiştir. Hadîs sahîh olup istidlale elverişli görülmüştür. Zübeyr (r.a.) ile tartışıp dava konusu olarak Resûlüllah'a (a.s.) arzedilen ihtilaflı sulama hakkında Resûlüllah (a.s.) ensardan olan kimseyi

rahatlatmak için Zübeyr'in biraz fedakârlık yapmasını ar-zulamış ve ona göre bir hüküm vermişti. Bu da Zübeyr hurmalığını su-layıp içinde su-biriktirmeden ensardan olan kimseye salıvermesi an lamında idi. Ne var ki, ensardan olan adam, bu hükme pek râz*. olmamış ve Resûlüllah'm (a.s.) yakını olan Zübeyr'den yana meyledip gayr-i âdil bir hüküm verdiğini ifade etmek istemişti. Şüphesiz böyle bir düşünce ve ifade, kişiyi küfre sokacak kadar tehlikeli bulunuyordu. Ancak adam inanarak böyle söylemiş değil, hissine mağlup olarak ağzından kaçın vermiş ti. Bunun için Resûlüllah in (a.s.) yüztinün rengi değişmiş ve bu defa ensardan yana değil daha âdil bir hüküm vermişti. Bu da, Zübeyir (r.a.) hurmalığını sularken duvar diplerine akıp doluncaya kadar suyu tutması ve sonra ensardan olan kimsenin bahçesine doğru salıvermesi idi.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, henüz İslâm'a tam anlamıyla kalbini ve ruhunu veremeyen bu tip kişileri pek cezalandırmamış tır. Çünkü o devirde Müslümanların tek vücut olması, aralarına nifak sokacak kişilere fırsat verilmemesi çok, hem çok gerekiyordu.

Resûlüllah'm (a.s.) hu olay hakkında hüküm verirken öfkelenmesi, O'nun hislerine mağlup olacak anlamına alınmamalıdır. Zira Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, yüksek bir iradeye, derin bir hoşgörüye, olaylar karşısında dayanma gücünü ortaya koyacak bir sabra sahipti. Başkasıyla asla kıyas edilemiyecek bir derecede bulunuyordu.[102]

Çıkarılan Hükümler

1- Hâkimlik makamım işgal edecek zatın birtakım özelliklerinin bulunması söz konusudur.

2- Çabuk öfkelenen ve hissine mağlup olan bir kimsenin hâkim olarak tayin edilmemesi gerekir.

3- Hâkim, tatlı bakışlı, güven telkin edecek bir simaya sahip olmalıdır.

4- Hâkim olacak kimse, vakur, ciddi, halım, selim, nazik ve nezîh olmalıdır.

5- Hâkim, muhakeme esnasında öfkelendiği takdirde hükmünü geciktirmelidir. Öyle ki öfkesi zail oluncaya kadar beklemesinde hayır ve yarar vardır."

6- Hâkim olacak kimse, bilgili, kültürlü, takvimi ve hukukî kuralları çok iyi bilmelidir.

7- Kendisinden önceki hâkimlerin ortaya çıkan davalar hakkında nasıl karar verdiklerine vâkıf olmalıdır.

8- Hâkim, İslâm fıkhını çok iyi bilmeli, kitap ve sünnetten hüküm çıkarma bilgi ve yetkisine sahip olmalıdır. [103]

Hasımların, Davacı İle Davalının Hakimin Huzurunda Eşit Tutulması

Başta Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, dört halîfe ve diğer kitap ve sünnete bağlı halîfe ve hükümdarlar bu konu üzerinde hassasiyetle durmuş, tayin ettikleri hâkimlerin böyle davranmasını emretmişlerdir.

Zira adalet güneş misali isteyen herkesi aydınlatmalı, herkesin kalbini ve vicdanını rahatlatmalıdır. Bu güneş birinden esirgenmez de bir başkasından esirgenirse hikmetini, anlam ve Özelliğini kaybeder. Bir bakıma adalet zulme dönüştürülmüş olur. Bu da mü'minler arasındaki güven, kardeşlik, huzur ve dengeyi bozar, devlete ve adalete olan inançlarını sarsar, O bakımdan hiçbir hâkimin böyle bir hava oluşturmaya hak ve yetkisi yoktur. Mahkeme, adaletin eşit şekilde tevzi edilen yeri, haklıyı haksızdan, zalimi mazlumdan ayırıp hak sahibinin hakkını kusursuz verme basîretini gösteren bir makamdır. [104]

İlgili Hadisler

Abdullah b. Zübeyr'den (r.a.) yapılan rivayette, adı geçen şu haberi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, iki hasım (davacı ile davalı) hâkimin huzurunda oturmuş bir halde iken hüküm vermiştir." [105]

Buradaki anlatım tarzından hâkimin başka, hüküm verenin de başka olduğu anlaşılıyorsa da, gerçekte hem hâkimlik yapan, hem de hüküm veren Resûlüllah (a.s.) Efendimizdir.

Ali (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu bildirmiştir: 'Ya Ali! İki hasım (davalı ile davacı) senin önünde oturdukları zaman, birini dinlediğin gibi diğerini de dinlemedikçe sakın aralarında hükmetme (bir karar verme). İşte gerçekten sen böyle yaptığın takdirde hüküm sana tam anlamıyla tebeyyün etmiş olur (açıklığa kavuşmuş bulunur)." [106]

Müctehidlerin İstidlal ve Görüşleri

Bu hususta da müctehidlerin ve fakîhlerin hepsi görüş birliği halinde olmuştur. Ancak bir müslümanla bir zimmî hâkim huzurunda yer ve oturma bakımından eşit tutulabilir mi? Bu hususta bazı müctehidler arasında az farklı görüş bulunuyor.

a) Hanefîlere göre, hâkim duruşma esnasında davalı ile davacıyı aynı ölçüde dinlemeli; anlayışını, kulağını ve kalbini her ikisinin de sözlerine açık tutmalıdır. Zira hak mutlaka ikisinden biriyle beraberdir. Birini dikkatle dinleyip diğirinin sözlerine o nisbette dikkat etmeyen bir hâkim yanlış karar verebilir.

Rivayete göre, Ömer b. Hattab (r.a.) ile Ubey b, Kâ'b (r.a.) bir olay hakkında ihtilâfa düştüler ve olay dava konusu edildi. Bunun için Zeyd b. Sâbit'in önünde muhakeme edilmek üzere duruşmaya hazır oldukları zaman, Zeyd b. Sabit, Hz. Ömer için hemen bir yastık koyuverdi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) Zeyd b. Sâbit'e, "bu senin ilk haksızlığın oluyor!" diyerek uyarıda bulundu. Sonra da her ikisi yanyana Zeyd b. Sabit'in önünde oturdular." [107]

Aynı zamanda hâkim, davacı ile davalının yüzüne bakmakta, onlara hitap etmekte de eşitliğe riâyet etmelidir. Birine yüzünü çevirip konuşmamalıdır. Birine diğerinin anlayamadığı bir lisan ile hitap etmemelidir. Aynı zamanda birine misafir olmalı ve ikramını da kabul etmemelidir. [108]

b) Şâfiîler de buna yakın bir görüş ortaya koymuşlardır. Özeti şöyledir: Davalı ile davacının ayakta durmaları, oturmaları eşit şekilde olmalı, hâkim ikisini de aynı ciddiyetle dinlemeli, ikisine de aynı biçimde bakmalı ve yüzündeki ifadeyi değiş tirm emeli dır. Selâmlarını almada, onları oturtmada da eşitliğe dikkat etmelidir. [109]

c) Hanbelîlerin bu husustaki görüş ve ictihadları da diğerlerinkinden farklı değildir. Naklettiğimiz hadîslerle istidlal ve ihti-cacda bulunmuşlardır. [110]

d) Mâlikîlerin de görüşü bu anlamdadır. [111]

Tahliller ve Rivayetler

981 no'lu Abdullah b. Zübeyr hadîsini aynı zamanda Beyhakî ve Hâkim de tahrîc etmişlerdir. Hâkim bu rivayeti sahîhlemiştir. Bununla beraber isnadında hakkında farklı tesbit ve görüşler olan Mus'âb b. Sabit bulunuyor ki, bu zat, Abdullah b. Zübeyr'in torunudur. îbn Maîn ile Ibn Hibban'a göre zayıftır. Zehebî de onun bazan galat yaptığını nakletmiştir. Ebû Hatim ise, "o doğrudur, ancak çok galat yapan bir râvidir" demiştir. Nesâî onun kavi olmadığına dikkat çekmiş, el-Münzirî de "onun hadîsiyle ihticac olunmaz" demiştir. [112]

Ancak bu hadîsi kuvvetlendiren ve ona şahit bulunan başka hadîsler bulunuyor. O bakımdan Hâkim de sahîhlediğinden istidlal ve ihticaca salih görülmüştür.

Hadîs, davacı ile davalının eşit şekilde hâkimin huzurunda oturmalarının caiz olduğuna ve bu vaziyette hâkimin hüküm vermesinde bir sakınca bulunmadığına delâlet etmektedir.

982 no'lu Ali (r.a.) hadîsini Ahmed, Ebû Dâvud ve Tirmizî rivayet etmiştir. Ibn Hibban da bu hadîsi hem tahrîc, hem de sahîhlemiştir. Tirmizî ise hasenlemiştir. O bakımdan hadîs istidlal ve ihticaca sâlih görülmüştür.

Hâkimin davacı ile davalıyı ve şahit olarak gösterdikleri kişileri dikkatle dinlemesi şarttır. Tek taraflı dinleyip hüküm vermesi caiz değildir. Zira bu durumda haklıyı haksızdan ayırd etme imkânı ortadan kalkar ve âdil bir karar verilmemiş olur.

Aynı hadîs birkaç tarikle de rivayet edilmiştir. Bir kısmının senedi zayıftır.

Ebû Ya'lâ ile Darekutnî'nin Ümmu Seleme (r.a.) dan yaptıkları rivayet mana yönünden Hz. Ali hadîsini kuvvetlendirmekte ve onu açıklar mahiyettedir. Hadîs meâlen şöyledir: "Kim müslümanlar arasında hüküm verme göreviyle bir sınav geçirirse, artık onların arasında göz ucuyla bakışında, işaretinde, oturma ve tavrında adaleti gözetsin. Hasımlardan birine karşı, diğerine yükseltmediği tonda sesini yükseltmesin."

Ancak bu hadîsin isnadında Ubâde b. Kesîr bulunuyor ki, bu zat zayıftır. [113]. Zehebî zayıflar arasında bu zata yer vermemiştir. Mîzan'da üç Ubâde bulunuyor ki yukarıdaki Ubâde onlardan başkasıdır.

Ahmed ile Hâkim'in tahrîc ettikleri rivayette, Hz. Ali'nin (r.a.) bir" yahudiyle ihtilâfa düşüp kadı Şürayh'a başvurdukları ve ancak Hz. Ali'nin (r.a.) kadının yanına geçip oturduğu ve sonra da şöyle dediği belirtilmiştir: "Reşûlüllah (a.s.) yahudi ve hıristiyanlarla aynı meclislerde eşit şekilde yer almayın" buyurmuştur. Oysa yapılan ciddi tesbitlere göre, bu rivayet sahîh değildir. Hattâ münker olduğu söylenir. Ebû Sümeyye bu rivayette teferrüd etmiştir.

Bu anlamda bir diğer rivayeti Beyhakî Câbir tarikiyle Şa'bî'deri naktetmiştir, Meâlen şöyledir: "Mü'minlerin emîri Hz, Ali (r.a.) pazara çıktı, zırh satan bir hıristiyanla karşılaştı. Hz. Ali o zırhın (kendisine ait olduğunu) tanıdı..."

Bunun isnadında ise Amr b. Semure ve Câbir ec-Cu'fî bulunuyor id, bu iki zat da zayıftır. [114]

Çıkarılan Hükümler

1- Adalet kapısı her vatandaşa açıktır.

2- Hâkime başvuran her kişinin şikâyeti dinlenir ve ona göre muhakeme edilir.

3- Davacı üe davalı arasında ilgi ve yönelme bakımından bir ayrım yapılmaz.

4- Davacı ile davalı yanyana oturtulur.

5- Hakim her ikisine de aynı ses tonuyla hitap eder ve soru sorar.

6- Davacı ile davalıya göz ucuyla bakışında, işaret ve tavrında, hitap ve ses tonunda eşitliğe dikkat eder.

7- Duruşma esnasında da, hüküm verme vaktinde de davacı ile davalının oturmuş olmalarında bir sakınca yoktur. Yani hem ifadeleri alınırken, hem de karar verilirken hasımlar ayakta durmak zorunda bırakılmazlar. İsterlerse oturarak kararı dinlerler.

8- Hâkim, davacı ile davalıyı iyice dinlemeden, şahit ve belgeleri değerlendirmeden tek taraflı dinleyip karar veremez. Bunda ağır vebal söz konusudur.

9- Davacı ile davalının dinleri, ırkları, renkleri ve dilleri değişik olabilir. Ama adalet huzurunda eşit sayılırlar. Bir yahudi ile bir müslüman; bir hıristiyan ile bir müslüman hâkimin huzurunda yanyana oturtulurlar.

10- Hz. Ali'nin davalı olan yahudiyle farklı yerde oturdukları rivayeti zayıf ve münkerdir. Delil edinilmeye uygun değildir.

11- Tek taraflı dinleyip hareket eden ve ona göre karar veren bir hakim azledilir. Zira islam adaletine gölge düşüren bir kimse, dolayısıyla îslamiyeti küçük düşürmüş olur.

12- Davacı ile davalı dinlendikten ve şahitlerle belgeler dikkate almdıntan sonra verilen karara razı olmak gerekir. Ancak hakim bir yanlışlık yapmışsa, o takdirde tashihi istenebilir. [115]

Hakim Hasımlarından Biri İçin Şefaatçi Olabilir

Mali davalarda borçlu olan kimse borcunu ödeyecek durumda değilse ve bu kesinlikle biliniyorsa, o takdirde hâkim alacaklı olan davacıya, alacağının bir kısmından vazgeçmesini teklif edebilir. Şüphesiz alacaklı bu teklife uymak zorunda değildir.

Kısas konusunda da hâkimin bu tarz bir girişimi olabilir. Maktulün vârislerine kısastan vazgeçip diyete razı olmaları teklif edilebilir. Hâkimin bu tarz bir girişimi adaleti zedelemez. Bir can kurtarmaya yönelik bir şefaat anlamını taşır. Vârisler bu teklife uyup uymamakta serbesttirler. Nitekim kısas bahsinde buna geniş yer vermiş bulunuyoruz. Fazla bilgi edinmek isteyenler o bahse müracaat edebilirler. [116]

İlgilii Hadis

Kâ'b b. Mâlik (r.aj den yapılan rivayete göre, adı geçen, İbn Ebî Hadred ile alacağından dolayı Mescid-i Saadet'te aralarındaki hakkı ödeşme üzerinde görüştüler ve derken seslerini yükselttiler. O kadar ki evinde bulunan Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onların sesini işitti ve kapısına asılı olan perdeyi araladı da onlara doğru çıkıp şöyle seslendi: 'Ta Kâ'b'." Kâ'b bu sese, 'lebbeyke ya Resûlellah!" diye karşılık verdi. Resûlüllah (a.s.) ona: "Şu alacağından bir kısmını bırak (vazgeç) "buyurdu ve eliyle yarısını alma diye işaret etti. Kâ'b, Resûlüllah'ın (a.s.) bu emrine uyarak 'Ya Resûlellah, öyle yaptım" yani enirini yerine getirdim, dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) borçluya: "Kalk da borcunu ona öde" di^e emretti. [117]

ilim adamlarının hemen hepsi bu hadîsle istidlal etmişlerdir. Hatta Kadı Şürayh, Abdullah b. Utbe, Ebû Hanîfe, Şa'bî ve el-Anberî, duruşma esnasında aralarında bir zulüm söz konusu değilse hasımlar arasında barışı sağlamakta bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Kaldı ki, malî konularda alacaklının hakkı kesinlik kazandıktan sonra, borçlu sıkmtıdaysa, ödeyecek

durumda değilse, alacaklının bir.miktarından vazgeçmesi teklif edilmesi de bir bakıma sulhu sağlamaktır. [118]

Tahlil

Kâ'b. hadîsi sahîh olup istidlal ve ihticaca Salih'tir. Hâkimin hasımlardan biri için şefaatçi olmasının ve davanın Cami ve Mescid'de rü'yet edilmesinin caiz olduğuna delâlet vardır.

Ancak alacaklı inkârda ısrar ederse, o takdirde aralarında sulhu sağlamaya başvurmanın doğru olmayacağı söz konusudur. Nitekim imam Şafiî, imam Mâlik ve imam Ebû Hanîfe de aynı görüştedirler. [119]

Borcun bir kısmı veya yarısı bağışlandıktan sonra geriye kalanım borçlunun hemen ödemesi gerekir. Ancak kalan yarısını da te'mînde güçlük çeker, malî durumu buna müsait olmazsa, o takdirde kısa bir süre için mühlet verilir. [120]

Çıkarılan Hükümler

1- Bazı hükümlerin cami ve mescidlerde verilmesinde bir sakınca olmadığı anlaşılıyor.

2- Ancak dava konusunda ihtilâftan dolayı davacı veya davalının seslerim cami ve mescidde yükseltmeleri mekruhtur.

3- Dava konusu "alacak" ise, davalı da inkâr etmiyor, ancak ödeme imkânı yetmiyorsa, hâkim aralarında sulh teklif edip alacaklının alacağından bir miktarını borçluya bağışlanmasını teklîf edebilir.

4- Alacaklı taraf hâkimin bu teklifini kabul edip etmemekte serbesttir. Bu bağlayıcı bir hüküm anlamında değildir. [121]

Hakim Zahire Göre Hükmeder

islâm, mu'cize ve kerametin hak olduğunu bildirmiştir. Mu'cize peygamberlerde, keramet ise Allah dostluğunu kazanan salih kullarda tecelli ve tezahür eder. Peygamberin gösterdiği bütün mu'cizeler haktır. Evliyanın gösterdiği kerametler de haktır. Ancak bu kerametlerle amel edilmez. Hâkim keramet sahibi olursa, davacıyla davalıdan kimin haklı, kimin de haksız olduğunu keşfetme imkânı bulunursa, o bu keşif ve kerametiyle amel etmez, yani ona göre hüküm vermez. İfadeleri, şahitleri dinler, belgeleri değerlendirir öylece hüküm verir.

Zira adalet mekanizmasını keşf-u keramete bıraktığımız takdirde, işler alt-üst olur. Altıncı hissi kuvvetli olanlar, cinciler, medyumlar, ispritizmacılar devreye girer ve sonunda hak, hukuk, adalet diye bir şey kalmaz.

İlgili Hadis

Ümmü Seleme (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Ben de ancak bir beşerim. Sizler ihtilâf ettiğiniz dava konusu şeyleri bana getiriyorsunuz. Belki de sizden bir kısmınız delil ve belgesini ortaya koymakta daha zeki ve daha becerikli, daha güzel konuşma yeteneğine sahip olabilir de ben de o doğrultuda duyduğuma göre hüküm vermiş olurum. Artık ben sizden kime kardeşinin hakkından bir şey ile hükmettiysem, o, o şeyi almasın. Çünkü bu durumda gerçekten ben onun için ateşten bir parça ayırıp vermiş olurum," [122]

İlim Admlarının ve Fakihlerin İstidlal ve İhticacları

Hadîste yalnız keşf-u keramet sözkonusu olmayıp hâkimin konu hakkındaki bilgisi de söz konusudur. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de bilgisine göre değil, davacı ile davalıdan dinlediklerine göre hükmettiğini belirtmiştir.

O bakımdan müctehid imamlar ve ilim adamları, hakim, kendi bilgisiyle yetinip hüküm verebilir mi?" hususunda farklı görüş ve yorumlar ortaya koymuşlardır:

a) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, hukukullah ile ilgili davalarda hâkim sırf kendi bildiğine dayanarak hüküm vermez. Çünkü ilâhî haklar kolaylık ve müsamaha üzerine bina edilmiştir. İnsan haklarıyla ilgili davalarda ise, henüz hâkimlik görevine getirilmeden önceki bildiğiyle hükmetmez. Bu göreve tayin edildikten sonraki bildiğiyle hükmedebelir. [123]

b) Hanbeiîlere göre, ne o göreve getirilmeden, ne de getirildikten sonra bildiğiyle hükmetmez. Davacı ile davalıyı dinler, şahitleri dinler, belgeleri değerlendirir ve öylece hükmeder.

Nitekim imam Mâlik, Kadı Şürayh, Şa'bî, Ishak, Ebû Ubeyd ve Muhammed b. Hasan'ın da görüş ve içtihadı bu anlamdadır.

c) İmam Şafiî, el-Müzenî, Ebû Yusuf ve Ebû Sevr'e göre hakimin kendi bildiğine göre hükmetmesi caizdir. [124]

Hanefîler bu konuda şu misalleri de getirmiş bulunuyorlar: Hâkim göreve atanır da bulunduğu mekânda bir adamın diğer bir adama borçlu olduğunu ikrar ettiğini veya bir adama zina suçu isnad ettiğini veyahut karısını boşadığmı veyahut bir adamı öldüreceğini duyarsa, yani kulağıyla işitirse, ona göre hüküm verebilir.

Ama hakimlik görevine getirilmeden ve getirilip de bulunduğu yerde değil de başka bir yerde bunları duyarsa, ona göre hükmetmez.
[125] -

Ama sırf hududla ilgili davada kendi bildiğine göre hükmedemez. Bu caiz görülmemiştir. [126]

Tahlil

Ümmu Seleme hadîsini kütüb-i sitte almıştır. Ayrıca Ahmed b. Hanbel kendi müsnedinde ve Taberânî de el-Kebîr'inde rivayet etmiş bulunuyor. Hadîs sahîh olup istidlal ve ihticaca salihtir. O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi bu hadîsle istidlal ve ihtica'cda bulunmuştur.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz burada "beşer" olduğunu ifade ederken, bir melek olmadığım ve beşerden başka bir varlık olamayacağını belirtmek istemiş ve beşerî ölçülere göre hüküm vereceğini anlatmak istemiştir.

Böylece kalp gözüyle tesbit ettiğine ve bu açıdan bildiğine göre hüküm verilmeyeceği hususu ortaya çıkmış bulunuyor. O bakımdan ilim adamlarının hemen hepsi keşf-u keramete göre hâkim hükmedemez demişlerdir. Davacı ile davalıyı dikkatle dinlemesi ve beyyme denilen şahit ve belgeleri dikkate alması söz konusudur.

O halde hâkim peygamber bile olsa, onun verdiği hüküm helâli haram,' haramı da helâl kılamaz. Haklıyı haksız, haksızı da haklı yapamaz. Zahiren bu böyle görünse bile gerçekte yalancTşahit ve belgelerle ve yalan yere yeminle din kardeşinin hakkına mahkeme kanalıyla tecavüz etmiştir ve bu onun için cehennem ateşinden başka bir şey değildir. [127]

Çıkarılan Hükümler

1- Hâkim.keşfu keramet sahibi bile olsa; davacıyla davalıdan kimin haklı, kimin haksız olduğunu bu açıdan keşfetse, yine de bu keşfine göre hüküm vermesi caiz değildir.

2- Hüküm için mutlaka şahit, belge ye yoksa yemin gereklidir. Aynı zamanda hasımları dikkatle dinleyip değerlendirmede bulunmak söz konusudur.

3- Hâkimin verdiği hüküm, helâli haram, haramı da helâl kılamaz. .

4- Yalancı şahitlere ve sahte belgelere göre verilen bir hüküm ve karar zahiren geçerli sayılsa bile gerçekte geçerli değildir ve bundan dolayı davacı veya davalı hakka tecavüz etmiş kabul edilir ve âhirette mutlaka bunun cezasını çeker.

5- Hâkim göreve atanıp kendi yerinde iken delil sayılacak bazı itirafları kulağıyla duyarsa, o takdirde bu bilgisine dayanarak hüküm verebilir.

6- imam Mâlik ile imam Ahmed'e göre, hüküm veremez. Şahit ve belgelere göre hüküm verir.

7- Hâkim henüz görevine atanmadan veya atandıktan sonra yerinden başka (makamından) başka bir yerde bazı kişilerin birtakım itiraflarını kulağıyla duysa bile ona göre hüküm vermez.

8- imam Şafiî ve imam Ebû Yusuf a göre, hâkimin kesin şekilde bildiği hususa göre hüküm vermesi caizdir.

9- Kadı Şürayh ve Şa'bî de imam Ahmed'in görüşündedirler. [128]

Mahkeme ve Benzer Yerlerde Tercüman Bulundurmak

îslâm bütün insanlara ve milletlere gönderilen son dindir. O bakımdan diğer kavimlerle, ırklarla anlaşmanın yollarım açmıştır. İlim ve hikmetin mü s lümanın yitiği olduğunu, nerede bulunursa onu almaya daha haklı bulunduğunu belirtmiş ve lisan öğrenmeye, önem vermiş, okuma-yazmayı her zaman ön plânda tutmuştur.

Kur'ân her ne kadar Arapça olarak indirilmişse de, gerek üslûbu, gerek kelime ve cümle konumu, gerekse konuları işleme metodu bakımından Allahçadır ve bir benzerini meydana getirmek beşer takatinin çok üstündedir.

O bakımdan Kur'ân ve Hz. Peygamber'in (a.s.) hadîsleri olduğu gibi muhafaza edilmiş, tercüme, meal, açıklama ve tefsirlerinin yapılmasına cevaz verilmiştir. Çünkü ancak bu- yoldan sözü edilen iki ana kaynağı

koruma, tanıtma ve onlardan her kavim ve milletin yararlanma imkânı sağlanabilir.

Gerek başka kavimlerin kültür ve medeniyetini anlamada, gerekse mahkeme ve benzeri önemli kurum ve kuruluşlarda birkaç dil bilen elemanlara her zaman büyük ihtiyaç vardır. Dinimiz kurulduğu tarihten itibaren buna geniş yer vermiş ve uygulamada birtakım misaller sergilemiştir. [129]

İlgili Hadis

Zeyd b. Sabit hadisinde şöyle bilgi verilmiştir:

"Peygamber (a.s.) Efendimiz, Zeyd b. Sâbit'e, yahudilerin okuma-yazma şeklini (ve Ibranice'yi) öğrenmesini emretmiştir. Hattâ Zeyd b. Sabit diyor ki: O duruma geldim ki, Peygamber (a.s.) Efendimiz için onlara (gönderilecek) mektupları yazdım ve onlardan gelen mektupları, yazıları Resûlüllah'a (a.s.) okudum." [130]

Zeyd b. Sâbit'in îbranice veya hem İbranice,, hem de Süryanice öğrendiğine dair gerek Buharî'nin tarihinde, gerekse Ahmed b. Hanbel'in Müsnedinde detaylı bilgiler bulunuyor. Ayrıca Ebû Ya'la ise rivayetin en önemli kısmını şu anlamda tahrîc etmiştir: "Şüphesiz ben bir kavme bir yazı yazıp (yazdırıp) gönderiyor, ama onda bir fazlalık veya noksanlık yapmalarından endişe ediyorum. Sen süryanice öğren!"

Hadîs ve rivayetlerin zahirinden anlıyoruz ki, o devirde süryanice yaygın ve bilinen bir dil olarak bulunoyurmuş. Aynı zamanda Ibranice'den ayrı bir dil imiş. O bakımdan Resûlüllah'ın (a.s.) Zeyd b. Sabit'e "Süryanice öğren" diye emretmesi ve yahudilere yazacak mektup ve onlardan gelecek mektupları konu etmesi, Hz. Zeyd'den bu iki lisanı Öğrenmesini emrettiği anlaşılıyor.

Ayrıca hadîsin zahirinden yabancı bir dil ile yazılı bir evrakı bir kişinin tercüme etmesinin yeterli olduğu ve onun bir belge anlamı taşıdığı hükmü ortaya çıkıyor.

Ne var ki, ilim adamları ve mezhep imamlarından bir kısmının bu husustaki ictihad ve görüşleri farklı olmuştur:.

a) Ibn Battal'a göre, ilim adamlarının çoğu bir kişinin tercümesiyle yetinmeğe cevaz vermişlerdir.

b) Muhammed b. Hasan'a göre, yapılan tercümenin bir belge ve delil olarak kabul edilebilmesi için en az iki erkeğin veyahut bir erkekle iki kadının tercüme etmesi gerekir.

c) İmam Mâlik'ten ise bu mesele hakkında iki ayrı rivayet yapılmıştır. el-Kerâbîsî'nin imam Mâlik ile imam Şafiî'den yaptığı rivayete göre, bir kişinin yaptığı tercüme ile yetinilebilir.

d) imam Ebû Hanîfe'den de buna benzer bir rivayet yapılmıştır.

e) İmam Fbû Yusuf a göre, bir .belge ve delil vasfını taşıyabilmesi için en az iki kimsenin tercümesi gereklidir, imam Züfer de aynı görüştedir.

f) el-Kirmanî ise, "bir kişinin tercümesinin kâfi geleceği üzerinde pek tartışılmamıştır. Sahîh haberler, bir kişinin kâfi olduğuna açık biçimde delâlet etmektedir. Şehadette ise iki iki adam yeterlidir" demiştir,

Ö halde gelen bir mektubun tercümesi bir şahitlik midir, yoksa bir haber midir? Şahitlik anlamında kabul edilirse, mutlaka iki adamın tercümesi gerekir. Haber şeklinde kabul edilirse bir kişinin tercümesi yeterli olur.

el-Münzir ise ahkâm da sayı şarttır diyor. Bir adamın şehadeti nasıl beyyine kabul edilmezse, ahkâm ile ilgili bir yazının tercümesinde de bir adam yeterli olmaz. [131]

Çıkarılan Hükümler

1- îlim ve teknik nasıl bütün milletlerin ortak değeri ise, lisan da öyledir.

2- Devlet çarkının sağlıklı dönmesi ve dış ülkelerle düzenli bir diyalogun kurulabilmesi için lisan bilen yetişmiş elemanlara ihtiyaç vardır.

3- Lisan bilen kabiliyetli kişileri yetiştirmek müekked sünnet kapsamına giriyor. Bazısına göre kifaye yollu vaciptir.

4- Dış ülkelerden gönderilen yazılar, mektuplar ve resmî evrakları ehil bir veya iki tercümanın çevirmesi gerekir.

5- Bu hususta bir kişinin tercümesi yeterli olur mu? Ahkâm ile ilgili ise iki kimsenin birlikte tercüme etmesi daha uygun ve sağlıklı olur.

6- Çok Önemli ve hayatî konuları ihtiva eden mektup ve resmî yazıları herhalde iki kimsenin tercüme etmesi gerekir. Zira en küçük bir hata konuyu saptırabilir.

7- Tercüme işlerinde hem ehil, hem takva sahibi ve aynı zamanda oldukça zeki ve akıllı kimseleri yetiştirip çalıştırmak vaciptir. [132]

Şahit ve Yemine Göre Hüküm (Karar) Verme

islâm Hukukunda davanın genellikle sübut bulması için davacının şahit veya belge göstermesi gerekir. Bu olmadığı takdirde davalının yeminine başvurulur.

Şahitsiz, belgesiz bir dava sübut bulmaz. Davalının yeminden imtina' etmesi halinde davacının iddiası doğrultusunda yeminine baş vurularak bir karar verilebilir.

O bakımdan hukukta davaların neticeye bağlanabilmesi için şahit, belge ve sonra da yeminin yeri önemlidir.

Şahit, dava hakkında bilgisi olan üçüncü kişidir. Bu sebeple de taraflar ve onların vekili şahit olamazlar. Şahit ifadesi kesin delil değildir, takdirî delillerdendir.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, mü'minler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları bir sonuca bağlamak, çekişmeyi gidermek ve kimin haklı olduğunu belirlemek için şahitlerin bilgisine başvururdu.

İslâm Dini, şahidin mü'min, imanının kesinlik kazanmış kimselerden, doğruluğu, namusluluğu kabul edilenlerden seçilmesini gerekli kılar. Yalancı, ikiyüzlü, çıkarına düşkün, imanından şüphe edilen kimselerden şahit olmaz. Deliller, sarhoşlar, küçük çocuklar şahit olarak dinlenmez.

islâm'da genellikle şahitler Kur'ân ve Sünhet'te belirtilen kurallara göre dinlenir. [133]

İlgili Hadisler

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yemîn ve şahide göre hükmetti." [134]

İmam Ahmed'den yapılan bir rivayette, bu daha çok emval (mallar) ile ilgili davalarda böyle idi, denilmektedir.

Câbir (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: 'Peygamber (a.s.) Efendimiz şahitle beraber yemine göre hüküm verdi." [135]

Cafer b. Muhammed'den, o da babasından, o da müminlerin emîrii Hz. Ali'den rivayet etmiştir. Adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) bir şahidin şehadetine ve hak iddia eden kimsenin yeminine göre hükmetti."

Mü'minlerin emîri Hz. Ali (r.a.) de Irak'da bununla hükmetmiştir [136]

Rabi'â'dan rivayet edilmiştir. O da Süheyl b. Ebî Sâlih'den rivayet etmiş, o da babasından, babası da Ebû Hüreyre (r.a.) den rivayet etmiştir. Ebû Hüreyre şu bilgiyi vermiştir: "Resûlüîlah (a.s.) Efendimiz bir şahitle beraber yemine göre hükmetti." [137]

Sürrak'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s,) Efendimiz, adamın şahitliğine ve talib (isteklin) in yeminine cevaz verdi." [138]

Kur'ân-ı Kerîm'de yaklaşık 10 yerde şahitlik konusuna temas edilmektedir. Gerek alım-satım hususunda, gerekse zina suçlaması gibi konularla şahitliğe geniş yer verilmiş ve şahitlerin şahitliklerim gizlememeleri emredilmiştir.[139]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre,, şahitlik aslında iki kısma ayrılır. Biri şahit olma durumuyla ilgilidir; diğeri ise şahitliği yerine getirme zaman ve durumuyla ilgilidir.'

Şahit olma durumunun üç şartı vardır: Birincisi aklî melekesi yerinde olmak; ikincisi, dava konusu olayı görmek, üçüncüsü, şahitlikle ilgili olayın şahit tarafından bizzat duyulması ve görülmesi... Ancak nikâh, "neseji ve ölüm olaylarında gözle görmek şart değildir. Bu olayların meydana geldiğini duymuş olmakla da şahitlik sahîh olur.

O halde delinin, aklı ermeyen çocuğun ve bir de olayı gözleriyle görmeyen kimsenin şahitliği makbul değildir.

Şahitliği yerine getirme zaman ve durumuyla ilgili hususta ise, ergenlik, hürriyet, îslâm ve adalet şarttır. O bakımdan şahitlikte bulunma esnasında henüz ergen olmayan çocuğun, hürriyetine kavuşmamış olan kölenin, İslâm'a girmemiş olan kâfirin ve ilâhî sınırları aşıp açıktan günah işleyen fâsikın şahitliği sahîh değildir. Ancak çocuk olaya şahit olduğu zaman henüz ergenlik çağında olmaz da şahitlik esnasında bu çağa girmiş olursa şahitliği kabul edilir. Bunun gibi, olayı gören kimse o sırada kâfir olur da şahitlikte bulunma esnasında islâm'a girmiş bulunursa veyahut olayı gören köle, şahitlik esnasında hürriyetine kavuşmuş olursa şahitlikleri kabul edilir. Bu manayla fâsik kişi olayı gördüğünde böyle olmakla beraber onu yerine getirme zamanında fisk-u fücuru bırakıp âdil bir kişi olmuşsa, onun da şahitliği sahîh sayılıp kabul edilir. [140]

Hakim, ancak beyyine ile hüküm vermekle emrolunmuştur. Beyyinesiz sadece kendi bildiğine dayanarak hüküm veremez. Beyyine-i âdile, davacının haklılığını ortaya çıkarır. Beyyine olmadığı takdirde davalının itiraf, ve ikrarı yeterli delil sayılır ve ona göre hâkim hüküm verir, itiraf ve ikrardan kaçınırsa yemin ettirilir.

Ancak daha önce de belirttiğimiz üzere, Hanefîlere göre, hâkim görevli iken kendi makamında kulağıyla söylenen sözü duyar veyahut olayı orada

gözleriyle görürse bildiğine dayanarak hüküm verebilir [141]

Hukuk ibâd (insan haklarıy)la ilgili konularda şahitliğin kaim olabilmesi için davacının ortaya çıkıp dâva etmesi, yani hâkime başvurması gerekir. Aksi halde şahitlik söz konusu olmaz.

Davacı bizzat kendisi hakime başvurmasa bile nâib, yani vekilinin başvurması da yeterli olur.

Hukukullah ile ilgili konularda, kişinin dava etmesi şart değildir. Boşama ve benzeri hürûmatîa ilgili konular ve bir de haddi gerektiren konular bu cümledendir. Ancak sirkat (hırsızlık) müstesna. Malı çalman kimsenin bizzat veya vekili tarafından dava açmaları, yani hakime başvurmaları gerekir.

Şahitlerin Sayısı:

Erkeklerin muttali' olduğu konularda iki erkeğin şahitliği gereklidir. Zira bir erkek olayı görüp tesbit etmekte yanılabilir, gaflet edebilir. O bakımdan iki erkeğin olaya şahit olması şart kılınmıştır. Ancak zina suçlamasında dört erkeğin şahitliği şarttır. Zira bu nassan sabit olmuştur, genel kaidenin dışında tutulur.

Doğum, batını ayıplar, kusurlar gibi kadınlarla ilgili bulunan hususlarda sayı şart değildir. Bir tek kadının bile şahitliği kabul edilir. Ama iki kadının şahitliği ihtiyata daha uygun düşer.

îmam Mâlik ile tmam Şafiî'ye göre, sözü edilen hususlarda da sayı şarttır. Şu farkla ki, îmam Mâlik'e göre, iki kadının şehadeti yeterlidir. İmam Şafiî'ye göre dört kadının şahitliği ancak yeterli olur. [142]

b) Şâfiîlere göre, şahidin müslüman, hür, mükellef, âdil, şahsiyetli olması, ittiham edilen bir kimse olmaması şarttır. Adaletin şartı ise, büyük günahlardan kaçmmasıyla, küçük günahlar üzerinde ısrar etmemesiyle gerçekleşir.

Olaya şahit olduğu zaman belirtilen şartlardan mahrum bulunuyor, fakat şahitlik yaptığı zaman o şartlara haiz oluyorsa, o takdirde şahitliği kabul edilir.

Bir tek şahidin şehadeti ancak ramazan hilâli hakkında kabul edilir . [143]

Zina suçunun isbatı için dört erkek şahit veya zina eden kişinin iki defa ikrarı gerekir. Diğer bir görüşe göre, dört defa ikrarda bulunması şarttır. Malî konularla ilgili davalarda ya iki erkek veyahut bir erkek, iki kadın şahid gereklidir.

Erkeklerin muttali' olduğu konularda ise iki erkek şahit gereklidir. Kadınlarla ilgili olup daha çok kadınların muttali olduğu konularda ise ya iki erkek veya bir erkek, iki kadın veyahut dört kadının şahitliği gerekir.

îki erkek veya bir erkek iki kadınla sübut olan bir dava, bir erkeğin şahitliği ve bir de yemûı ile sabit olur. Bu yeminden maksat, davacının o bir erkek şahidin doğru söylediğine dair yemin etmesidir [144]

c) Hanbelîlere göre, şahitlik konusu kitap, sünnet ve-icma' ile sabit olmuştur. Aynı zamanda cereyan eden olaya, dava konusu olacak bir meseleye, gözler önünde cereyan ediyorsa şahit olmak ve talep edildiğinde gidip şahitlik yapmak farz-ı kifayedir. Çünkü Kur'ân'da, "şahitler şehattte bulunmak üzere davet edildikleri zaman kaçınmasınlar" diye emir vardır. Hem "şahitliği gizli tutmayın. Kim gizli tutup söylemezse, şüphesiz onun kalbi günahkârdır" mealinde bir de uyarı bulunuyor. [145]

Sonra da unutmamak gerekir ki, şahitlikte bulunmak bir emanettir. Vakti gelince, talep vaki olunca onu yerine getirmek diğer emanetler gibidir.

Nikâh, borç ve benzeri bir konuda birçok kişinin şahit olduğu durumunda onlardan iki kişinin vaki isteğe uyarak şahitlik yapmasıyla bu farz diğerlerinin üzerinden kalkmış olur. Hiç kimse şahitlik yapmazsa, hepsi günahkâr olur.

Zina suçlamasında dört erkek şahit gerekir. Bu nassan sabit olmuştur. Dörtten az kimsenin şahitliği bu hususta kabul edilmez ve herbirine seksen değnek had olarak vurulur.

Bu dört kişinin de erkek ve hür olması şarttır. Kadın ve kölenin bu konuda şahitliği muteber değildir. Nitekim İmam Mâlik, imâm Şafiî ve rey tarafdarlarınm da görüş .ve içtihadı bu anlamdadır, imam Ebû Sevr ise, kölenin şahitliği kabul edilir demiştir. [146]

Atâ' ve Hamm'dan yapılan rivayete göre, bu iki fakîh zina hususunda üç erkek ve iki kadının şahitliği kabul edilir demişlerdir. Emval konusunda

olduğu gibi iki erkek olmadığı takdirde bir erkek, iki kadının şahitliği kabul edilir ve zina meselesinde de buna kıyas yapılabilir.

Zina suçunu zâni veya zâniye ikrar edecek olursa, bu ikrarın dört defa mı, yoksa iki defa mı yeterli olacağı hakkında farklı görüşler vardır.

Emvalle ilgili davaların dışında daha çok erkeklerin muttali1 . olduğu konularda iki erkekten daha az sayıda şahitlik kabul edilmez. Meselâ ukubat olarak isimlendirilen hudûd ve kısasta ancak iki erkeğin şahitliğinin kabulü söz konusudur.

Ukûbat kapsamı dışında kalan nikâh, ric'at, talâk, itak, ilâ1, zihar, nesep, tevkil ve. vasiyetle ilgili davalarda da ancak iki erkeğin şahitliği kabul olunur. Kadınların şahitliği kabul edilmez. Ancak vekâlet konusunda imam Ahmed, gerekirse bir erkek iki kadının şahitliği kabul edilir demiştir. Bu daha çok bir borcu talep etmedeki vekâlettir. Böylece bu da emval konusuna girmektedir.

Nikâh ve itak konusunda ancak iki şahidin şehadetinin kabul edilebileceği içtihadı, Nahâî, Zührî, imam Mâlik, Medine halkı ve îmam Şafiî'ye aittir. Hanefîlerle Şa'bî, Sevrî ve Ishak'a göre, bu davalarda da bir erkek iki kadın şahit olabilir.

Davacı sadece bir erkek şahit getirebiliyorsa, o takdirde davacının o şahidin doğru söylediğine dair yemin etmesi gerekir. Bu durumda iki kadının şahitliğiyle davacının yemini yeterli olmaz, imam Mâlik ile imam Şafiî'ye göre emval konusunda bu kabul edilir.

Erkeklerin muttali1 olamayacağı reda' (süt emzirme), doğum, ay-hali ve iddet konularında âdile olup fasika olmayan bir kadının şahitliği kabul edilir. [147]

Şahitlik yapması gereken kişi, kudreti yerinde olduğu halde şahitlikten kaçmamaz. Gelip şehadette bulunması vaciptir. Çünkü bu farz-ı kifaye olarak belirlenmiş bulunuyor. [148]

Tahliller ve Rivayetler

999 no'lu îbn Abbas hadîsi sahîhtir. îmam Şafiî: "Bu hadîs sabittir. İlim ehlinden hiç biri bunu reddetmemiştir" demiştir. Nesâî ise, isnadının ceyyid olduğunu belirtmiş ve Hafız Bezzar, bu konuda en sahîh hadîs, Ibn Abbas'dan rivayet edilenidir, demiştir.

Hadîs, iki erkeğin şahitliğinin gerektiği bir davada iki erkek bulunmazsa, sadece bir erkek şahit ve davacının yemininin yeterli olacağına delâlet etmektedir.

1000 no'lu Cabir hadîsini ayrıca Beyhakî tahrîc etmiştir.. Tirmizî de bu hadîsi Sevrî1 den, o da Cafer'den, o da babasından murselen rivayet etmiştir diyerek Beyhakî ile aynı tarikten nakletmiş lerdir.

Ayrıca Beyhakî, ibrahim b. Hind tarikiyle, Cafer'den, onun babasından ve Câbir (r.a.) den yaptığı rivayette ise Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Cibril bana geldi ve şâhidle beraber yemîn ile hükmetmemi emretti." Bu anlatımdan maksat, davacı sadece bir şehit getirebildiği hallerde, o şahit dinlenir ve şahidin doğru söylediğine dair davacıya yemîn teklif edilir, demektir.

Ancak isnadında yer alan ibrahim b. Ebî Hid gerçekten zayıf olarak belirlenmiştir. [149]

1000 nolu Cabir hadîsini Ebû Avane ile Ibn Huzayme sahîhlemişlerdir. Yukarıda ki Ibn Abbas hadîsiyle birbirini kuvvetlendirmektedir.

Bu konuda bir de Ammare hadîsi bulunuyor ki, meâlen şöyledir: "Peygamber (a.s.) Efendimiz yemîn ve şahide göre hüküm verdi." Yani davacının getirdiği bir şahidi dinledi ve onun doğru söylediğine dair davacıya yemîn teklîf etti. Davacı yemîn edince Resûlüllah (a.s.) gereken hükmü verdi.

Mecmeu'z-Zevâid'de Ammare hadîsinin isnadmdaki ricalin hepsinin sika (güvenilir) olduğu belirtilmiştir.

Bu konuda îbn Münzir şöyle demiştir: "Kıyas, ahkâm hususunda şahitlerin sayısının şart olduğunu gerektirmektedir. Yani emval ile ilgili konularda iki erkek şahit, zina suçlamasında dört şahit gereklidir. Ancak bu konuda rivayet edilen hadîs sahih olunca, artık kıyasa .başvurulmaz."

Bu babta bir diğer hadîsi Ahmed b. Hanbel kendi Müsnedinde Sa'd b. Ubade'den (r.a.) rivayet etmiştir. Meâlen şöyledir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yemîn ve şahide göre hükmetti." Bu hadîsin de isnadmdaki ricalin biri dışında hepsi sahihtir. Râvilerden İsmail b. Amr'm sadûk olduğu tesbit edilmiş, babasından ise söz edilmemiştir. Ancak diğer hadîslerle aynı hükmü ifade etmekte ve biri diğerini kuvvetlendirmektedir.

1001 no'Iu Cafer hadîsini Ahmed ve Dârekutnî tahrîc etmişlerdir. Konuyu biraz daha netleştirmekte olup diğer hadîslerle bir şâhid ve davacının yeminine göre hüküm vermenin cevazına delâlet etmekte ve ağırlık kazandırmaktadır.

1002 no'lü Rebi'â hadîsini İbn Mâce, Tirmizî ve Ebû Dâvud tahrîc etmişlerdir. Ancak Rebi'â'nın babası Süheyl'in bir ara rahatsızlık geçirdiği ve hafızasında bir gerileme başgösterdiği ve o yüzden rivayet ettikleri bazı hadîsleri unuttuğu söylenir. İbn Ebî Hatim ise bu rivayetin sahîh oluduğuna kaildir. Aynı zamanda iki büyük hadîs hafızı olan Ebû Zür'a ile Ebû Hatim, bir şahit ve yeminle ilgili hadîslerden Ebû Hüreyre ile Zeyd b. Sabit hadîslerinin sahîh olup istidlal ve ihtica-ca salih olduğunu belirtmişlerdir.

1003 no'lu Sürrak hadîsinin isnadında meçhul bir adam bulunuyor, îbn Mâce onun Mısırlı olduğunu, adının tesbit edilemediğini söylemiştir. Onun dışında kalan ricalinin hepsi sahihtir. Aynı rivayeti Ahmed b. Hanbel kendi müsnedine almıştır. -

îbn Cevzî, et-Tahkîk'te bu konuyla ilgili hadîsin yaklaşık yirmi kadar sahabi tarafından rivayet edildiğini ve aralarında en sahîh rivayetin ise îbn Abbas ve Ebû Hüreyre (r.a.) den yapıldığını ifade etmiştir. .

Bu babda Darekutnî'nin Ebû Hüreyre (r.a.) den merfuân tahrîc ettiği hadîste ise şöyle buyurulmaktadır: "Melek Cebrail'den, bir şahit ve yemîne göre" hüküm vermem hususunda istişarede bulundum. Cebrail bana, emvalle ilgili davalarda şahit sayısı üzerinde durmamamı işaret etti."

Ancak yapılan ciddi tesbitlere göre bu hadîsin isnadı zayıftır. O bakımdan ihticaca salih görülmemiştir.

Böylece Kur'ân'da açıklanmayan birçok hükümler sahîh hadîslerle açıklanmış bulunuyor. Bu da o hükümlerden biridir. Kur'ân'da iki şahitten söz edilmektedir. Hadîsler bu hükme şahit ve yemin hükmünü eklemek

suretiyle esneklik getirmektedir. Nitekim İmam Şafiî "bir şahit ve yemine göre hükmetmek Kur'ân'm zahirine muhalif değildir. Çünkü Kur'ân iki şahitten daha azını kesin biçimde men'etmemiştir" demiştir. [150]

Çıkarılan Hükümler

1- Şahidin ergen, hür, müslüman ve adaletle muttasıf olması şarttır.

2- Çocuğun, kölenin, kâfirin ve fâsikın şahitliği kabul edilmez.

3- Ancak olayı gördüğünde ergen olmayan kimse şahitlik yapacağı zaman ergen olursa şahitliği kabul edilir.

4- Yine olaya şahit olduğu zaman kâfir veya" köle olan kimse, şahitlikte bulunma zamanında İslâm'a girmiş, köle ise hürriyetine kavuşturulmuş'ise şahitliği kabul edilir.

5- Olayı gözleriyle görmeyen kimsenin şahitliği makbul değildir.

6- Hâkim ancak beyyineye göre hüküm verir. Sırf kendi bildiğine dayanarak hüküm vermez. Bu husus bir önceki bahiste açıklanmış bulunuyor.

7- Hukuk-i ibâd (insan hakları)yla ilgili hususlarda şahitliğin geçerli olabilmesi için bizzat davacının veya vekilinin dava etmesi gerekir.

8- Hukukullah ile ilgili hususlarda ise kişinin davacı olması şart değildir.

9- Erkeklerin muttali' olduğu hususlarda iki erkeğin şahitliği söz konusudur.

10- Zina suçunda ise dört erkek şahit şarttır.

11- Kadınlarla ilgili hususlarda şahit sayısı şart değildir. Bir kadının şahitliği yeterli kabul edilebilir.

12- Ancak bu durumda da iki kadının şahitliği ihtiyata daha uygundur.

13- imam Mâlik iki kadının şahitliği yeterlidir, imam Şafiî dört kadının şahitliği ancak yeterlidir demişlerdir.

14- Olayı gözleriyle gören kimsenin, talep edildiği takdirde gidip şahitlikte bulunması farz-ı kîfayedir.

15- Şahitlik bir emanettir. Vakti gelince, talep edilince o emaneti yerine getirmek gerekir.

16- imam Ebû Sevr'e göre, kölenin de şahitliği kabul edilir.

17- Zina suçunda, Atâ' ve Hammad'a göre üç erkek ile iki kadının şahitliği yeterli olur. Dördünün de erkek olması şart değildir. Dört mezhep imamlarına göre dördünün de erkek olması şarttır.

18- imam Şafiî'ye göre, davacı bir erkek şahit getirebildiği takdirde, şahidi dinlenir ve şahidin doğru söylediğine dair davacıya yemin teklif edilir.

19- Hanefîlere göre, davacının iki erkek ve bazı davalarda bir erkek, iki kadın şahit getirmesi gerekir. Bir şahit yeterli değildir.

20- Davacıya beyyine, davalıya yemin gerekir.

Anlaşıldığı üzere Hanefîler, diğer bir anlatımla rey tarafdarlan yukarıda naklettiğimiz hadîslerle istidlal etmemişlerdir. Oysa bu husustaki rivayetler yirmiyi bulmakta ve o sayıda sahabi yer almaktadır. [151]

Şahitliğiyle Hükmedilmeyenler

Şüphesiz her kişinin şahitliği muteber değildir. Konunun baş kısmında temas ettiğimiz gibi, kafirin, kölenin, çocuğun, aklî dengesi bozuk olanın, açıktan büyük günah işleyenlerin ve açıktan küçük günah işlemeğe devam edenlerin şahitliği kabul edilmez.1 Bunun dışında mezhep imamlarından baba ile evlâdın birbiri lehinde şahitliğinin de muteber olmadığını belirtenler vardır. Bunun gibi hıyanet içinde olduğu bilinen kişilerin de şahitliği dinlenmez. [152]

Konuyla İlgili Hadisler

Amr b. Şuayb'den rivayet edilmiş; o da babasından, dedesinden rivayet etmiştir. Dedesi, Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Hıyanet içinde olan erkek ve kadının, kardeşine karşı kin ve düşmanlık besleyenin ve bir de evdeki hizmetçi, kâhya ve benzeri kişilerin (ev halkından yana) şahitliği kabul olunmaz." [153]

Ebû Davud'un rivayetinde ise şöyle tesbit yapılmıştır: "Hıyanet içinde olan erkek ve kadının ve bir de zina eden erkek ve kadının şahitliği kabul edilmez."

Ebû Hüreyre'nin (r.a.), Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu duyduğunu haber verdiği tesbit edilmiştir: "Bedevi (çölde yasaya) nın şehirde yaşayana karşı şahitliği caiz değildir." [154]

Bu babda birkaç hadîs daha bulunuyor. Üzerinde farklı görüş ve yorumlar, tesbit ve değerlendirmeler söz konusu olduğunda onları tahliller kısmında nakletmeyi daha uygun gördük. [155]

Müctehidlerin İstidlal ve İhticacları

a) Hanefîlere göre, fâsıkın, kölenin, çocuğun, eş durumda olan kadının, babası lehine evlâdının şahitliği muteber değildir. Babanın da kendi evladından yana şahitliği bu anlamdadır.

iki gözünden arızalı olanın da şahitliği makbul değildir. Ancak Züfer'in imam Ebû Hanîfe'den yaptığı rivayete göre, sadece işitmekle ilgili durum ve olaylarda a'mânın şahitliğine itibar edilebilir. Neseb ve ölüm konusunda ise onun şahitliğine baş vurulabilir.

imam Ebû Yusuf ile imam Şafiî'nin içtihadına göre, gözü ve görmesi yerindeyken gördüğü bir olay hakkında gözlerini kaybettikten sonra şahitlikte bulunabilir ve kabul edilir. Ancak bu da borçlar ve akarla ilgili davalarda böyledir. Taşınır mallarla ilgili dâvalarda a'mânın şahitliği kabul edilmez. Bunda ittifak vardır.

Bunun gibi hududla ilgili davalarda da onun şahitliği kabul edilmez.

Kölenin ve çocuğun da şahitliği kabul edilmez. Çünkü şahitlik velayet babına girer ve bu ikisinin de velayet hakkı yoktur. Ancak köle henüz hürriyetine kavuşmadan, çocuk da ergen olmadan bir olayı, dava konusu bir meseleyi görürler ve köle hürriyetine kavuştuktan, çocuk da ergen olduktan sonra o gördüğü olay hakkında şehadette bulunabilirler ve bu durumda şahitlikleri kabul edilir.

Namuslu, iffetli kişilere zina suçu isnad edip bunu dört şahitle is-" bat edemeyen kimseye bu yüzden hadd-ı kazf gerekir. Yani seksen değnek vurulur. Böylesi işlediği bu günahtan dolayı tevbe bile etse şahitliği kabul olunmaz.

Diğer üç imama göre, tevbe ettiği takdirde artık şahitliği kabul olunur. Aslın kendi fer'inden yana, fer'in de kendi aslından yana şahitliği kabul olunmaz-. Burada asıldan maksat baba ve dedelerdir. Feri'den maksat evlâd ve torunlardır. Bunun gibi efendinin de kendi kölesi lehine yaptığı şehadete itibar edilmez. [156]

Kadının kocasından yana, kocanın da karısından yana şahitliği makbul değildir, imam Şafiî'ye göre bunların birbirinden yana şahitlikleri muteberdir.

Aynı şirketi kuran ortaklardan birinin şirketle ilgili bir konuda diğeri hakkında şahitlik etmesi de muteber sayılmamıştır. Çünkü bu durumda kişi kendi lehine şahitlik etmiş olur.

Davranış,.kıyafet ve sözleriyle kadınlara benzemeye özenen alçak kimsenin de şahitliğine itibar edilmez.

Bir musibet sebebiyle sık sık ağlayan kimsenin ve bir de çalgı çalıp şunu bunu eğlendiren ve bu çalgısıyla ahlâkî Ölçüleri, şer'î sınırları aşan günahkârın şahitliği kabul olunmaz.

Dünyalık sebebiyle şuna-buna düşman olan kimsenin de o kimselerle ilgili bir olay hakkında şahitliğine yer verilmez. Tedavi sebebiyle değil, gönül eğlendirmek için içkiye devam eden kimsenin de şahitliği muteber sayılmamış tu1.

Tavla ve benzeri oyunlara dalan, satrancı ibtilâ haline getirip namaz vakitlerini kaçıran kimselerin şahitliği makbul görülmemiştir. Kumarbazların da şahitliği böyle...

Faiz yiyenlerin, hamamlarda peştemalsız dolaşanların veya o vaziyette oturup kalkanların, yolda yürürken birşeyler yiyenin, yol üzerine idrar edenlerin, daha önce gelip geçen mü'minlere, salihlere, alimlere ve velilere dil uzatıp şovenlerin de şahitliği kabul olunmaz.

Kardeşin kardeşi hakkında, amcası hakkında, mahremi hakkında şahitliği kabul olunur. Bunun gibi sıhriyet yoluyla akraba olanların da , birbiri hakkındaki şahitliği muteberdir.

Ehl-i Sünnet itikadının dışına çıkıp birtakım hatalı itikadlara sahip olanların da şahitlikleri muteber sayılmamıştır.

Zimmînin zimmî hakkında şahitliği caizdir ve kabuldür. Ama zimmî'nin müste'nin (eman dileyip iltica eden) kimse hakkında şahitliği kabul olunmaz. Aynı ülkeden olup îslâm ülkesine eman.dileyerek sığınan iki kişinin de birbiri hakkındaki şahitliklerine itibar edilmez.

Sünnetsizin, iğdiş edilmişin, veled-i zinanın, devlet kapısında bulunup haraç ve benzeri vacip haklan toplamakla görevli olanların, şahitliği kabul edilir. Azad edip hürriyetine kavuşturduğu kimse hakkında efendisinin şahitliği de mutaberdir. [157]

b) Şâfiîlere göre, sokak ve caddede yemek yiyen, karışım veya cariyesini halkın yanında öpen, güldürücü, şehvetleri tahrik edici hikâyeler anlatan, satranç oynamayı âdet haline getirip ona bağlanıp kalan, caz, saz ve benzeri şeyler çalıp şunu bunu eğlendiren kimsenin şahitliği makbul değildir. Kendi kölesinden yana. efendisinin de şahitliğine itibar edilmez. Aslın kendi fer'i, fer'in de kendi aslı hakkında şahitliği kabul edilmez. Karı-kocanm birbiri hakkında, kardeşin kardeş ve dostu hakkında şahitliği kabul edilir.

Kendisine düşmanlık ve kin besleyen kimseninde şahitliği kabul edilmez. Hadd-i kazfle tecziye edilen (cezalandırılan) kimse tevbe etmediği sürece şahitliği kabul edilmez. [158]

c) Hanbelîlere göre, şahit hakkında itibar edilen yedi şart söz konusudur. Bu şartları hâiz olmayanın şahitliği muteber değildir:

1- Aklî dengesi yerinde olmak.

Delinin, hafızasını kaybetmiş bunağın, ne dediğini bilmeyecek kadar aklî dengesi bozuk olanın şahitliği kabul edilmez.

2- Muslini olmak, yani îslâm dinine mensup olmak. Kâfirin şahitliği muteber değildir.

3- Ergen olmak.

4- Âdil ve dengeli olmak.

Açıktan günah işleyen, dengesiz bir hayat yaşayıp günahlara dalan kimse gayri âdil kabul edilir ve öylesinin şahitliğine itibar edilmez.

5- Gördüğü, duyduğu şeyi dikkatle takip edebilecek bir yetenekte olması.

Dalgın, kendinden geçmiş, bazı olayların tesiri altmda kalıp dengesini kaybetmiş kişilerin şahitliği muteber değildir.

6- Kişilik sahibi olmak, vakar ve ciddiyetini muhafaza etmek.

7- Şahitliğe engel durumların ortadan kalkması.

Bu engeller nelerdir?

Çölde yaşamak bunlardan biridir, imam Ahmed'e göre bedevinin şehirli hakkında şahitliği kabul olunmaz. Diğer ilim adamlarına göre, yukarıdaki yedi şartı kendinde toplayan kimsenin şahitliği muteberdir.

imam Mâlik de imam Ahmed'in görüşündedir. Bu iki imam da şu hadîsle istidlal etmiştir: "Bedevinin şehirli üzerine şahitliği caiz değildir."

Ancak bu konuda diğer ilim adamlarının görüş ve içtihadı daha isabetlidir. Zira bedevi adaletle tanınan, günahlardan kaçınan bir kişiliğe sahipse elbette şahitliği kabul olunur. Hadîste yer alan anlatım, adaletle bilinmeyen, tanınmayan bedevîlerle ilgilidir.

Faiz yiyen, faizle iş görenin, ana-babasma karşı gelenin, malının zekâtini vermeyenin şahitliği kabul olunmaz. [159]

Bunun gibi konunun baş kısmında hadîste belirtildiği üzere, hıyanet içinde olan kadın ve erkeğin, hadd-i kazf cezasına çarptırılanın, kardeşine karşı kin

besleyenin de şahitliğine itibar edilmez.

Kumar oynayanın, içkiye devam edenin, şer'î ölçüleri aşar şekilde çalgı çalanın, tavla ve satranç oynayıp bunu ibtila haline getirenlerin de şahitliği muteber değildir. [160]

d) malikikere göre, işçi, hizmetçi ev halkı arasında yer almıyor, ara-sıra gelip hizmet ediyor veya çalışıyorsa, onun o ev halkı hakkındaki şahitliği kabul edilir. Ev halkı arasında yer alıyorsa, şahitliği kabul edilmez.

Nitekim Kadı Şurayh şöyle demiştir: "yakın hışmın, ortağın kendi hışmı hakkında veya ortağı hakkında şahitliğine cevaz vermiyorum, işçinin de işveren, kölenin efendisi ve hasmın kendi hasmı hakkında şahitliği de böyle.

İçinde kin ve düşmanlık beslediği kişinin düşman olarak gördüğü kişi hakkında şahitliği muteber tutulmaz.

Şâir şunu-bunu hicvediyorsa; çalgıcı çalgı çalıp şarkı söylüyor, şunu-bunu eğlendirip şer'î sınırları aşıyorsa ve halk arasında böyle tanınıyorlarsa, onların da şahitliği kabul olunmaz.

Satranç oynamayı itiyad edinip vaktinin önemli bir kısmını onda harcayan kimsenin şahitliği de muteber değildir. Hem imam Mâlik'e göre, satranç oynamak mekruhtur, imam Ebu Hanîfe de aynı
görüştedir.

Kölenin efendisi, efendinin de kölesi için şahitliği eğer fâsik değillerse caizdir. Adamın da kendi oğlu için şahitlik etmesi caiz değilcÜr. Bu anlamda kocanın karısı, kadının da kocası için şahitlik et-mesLde böyle... Yani caiz görülmemiştir.

Olayı görüp meseleyi kulaklarıyla duyduktan sonra çocuk ergen olur, kafir İslama girer, köle hürriyetine kavuşursa, o takdirde o görüp duydukları hususta şahitlikte bulunabilirler. Babanın kendi evladı için, evladın da babası için şahitlik yapması caiz görülmemiştir.

Kadının kocası için, kocanın karısı için şahitlik yapması caiz görülmemiştir. Bunun gibi annenin evlâdı için, evladın da annesi için şahitlik yapmasına cevaz verilmemiştir.

Dostun dostu için şahitlik yapmasında bir sakınca görülmemiştir. Yeter ki şahitlik yapacak olan kimse âdil olsun.

Ortakların ortaklık konusu dışında birbirine şahit olmalarına cevaz verilmiştir.

Kâfirin ne seferde, ne de hazarda bir müslüman için şahitlik etmesine cevaz verilmemiştir. Ancak Mâide Süresi 106. âyet hükmü bir istisna teşkil eder. Bunun gibi yahudi ve hıristiyanlarm da şehadeti makbul değildir.

Kadınlarla ilgili hususlarda bir kadının şahitliği yeterli değil, en azîki olması gerekir. [161]

Tahliller ve Rivayetler

1016 no'lu Amr b. Şuayb hadîsini Ebû Dâvud ve Ahmed b. Han-bel'den başka Beyhaki ve İbn Dakıyk el-Iyd tahrîc etmişlerdir. Hafız Ibn Hacer, et-Telhîs'te bunun senedinin kavı olduğunu belirtmiştir.

Ebû Dâvud ise bunu iki ayrı isnadla tahrîc etmiş bulunuyor. Her iki isnad ile istidlal ve ihticac yapılabilir.

Bu babda ayrıca Hz. Aişe (r.a.) dan merfuân şu mealde bir hadîs rivayet edilmiştir: "Hıyanet içinde olan erkek ve kadının, din kardeşine karşı kin ve düşmanlık besleyenin, kötü zan sahibinin ve bir de yakın hışmın şahitliği caiz değildir."

Bu hadîsi Tirmizî, Dârekutnî ve Beyhakî tahrîc etmişlerdir. [162]. Ancak isnadında Yezîd b. Ziyad eş-Şâmî bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Nesâî bunun sika (güvenilir) olduğunu söylemişse de Buharî, "onun hadîsine uyulmaz" demiştir [163]. Ebû Zür'â bunun münker olduğunu söylerken Abdülhak, Ibn Hazm ve İbn Cevzî zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir. [164]

Bu mealde bir diğer hadîs Abdullah b. Ömer (r.a.) dan rivâyetedil-miştir ki, onu Dârekutnî ile Beyhakî tahrîc etmişlerdir. Ancak isnadında Abdü'1-A'lâ bulunuyor ve bu zat zayıftır. Onun şeyhi Yahya b. Saîd el-Fârisî de zayıf olarak bilinmektedir. [165]

Diğer bir hadîs ise Ömer (r.a.) den şu mealde rivayet edilmiştir: "Kötü zan sahiplerinin ve bir de hasım olan kimsenin şahitliği kabul olunmaz."

Bu hadîsi imam Mâlik Muvatta'da mevkufen tahrîc etmiştir ve münkati'dir. . .

imam Şafiî şu sahîh- hadîse daha çok itibar ederek ihticacda bulunmuştur: "Hasmın hasmı aleyhindeki şahitliği kabul olunmaz."

Hafız Ibn Hacer bunun sahîh bir isnadı bulunmadığını, ancak bu mealdeki hadîsler birbirlerini kuvvetlendirmek suretiyle konuya ağırlık kazandırılmış olduğu söylenebilir, diyerek tesbitini ortaya koymuştur.

Bu babdaiair diğer hadîsi Ebû Dâvud Merasil'de şu mealde rivayet etmiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir çağrıcı göndererek şöyle duyuruda bulunmuştur: Hasmın ve kötü zanlıların şahitliği caiz değildir."

Beyhakf nin murselen rivayet ettiği hadîs de bunu kuvvetlendirmektedir. Meâlen şöyledir: "Kötü zan ve bir de kin ve düşmanlık besleyen kimsenin şahitliği caiz değildir."

Anlaşıldığı üzere kötü zanlının, hasım olan kişinin, kin ve düşmanlık besleyenin, hâin kişinin şehadeti makbul görülmemiş, yani bu tip kimselerin şahitliğinin caiz olmadığı açıklanmıştır. [166]

Çıkarılan Hükümler

1- Fâsikın (açıktan günah işleyen ahlâksızın), kölenin, çocuğun şahitliği kabul olunmaz. İmam Malik'e göre kölenin şahitliği kabul edilebilir. ,

2- Ana-babamn evlâdı için, evlâdın da ana-babası için şahitlik yapması muteber ve geçerli değildir.

3- İki gözü arızalı olan (a'mâ) nın görmekle ilgili olaylarda şahitliği câciz değildir, işitmekle ilgili olaylarda ise, imam Ebû Hanîfe ile imam Züfer'e göre şahitliğine itibar edilebilir.

4- Gözü ve görme hassası yerindeyken gördüğü bir olaydan sonra gözlerini kaybeden kimsenin gördüğü o olayla ilgili şahitliği kabul edilir. Bu imam Şafiî ile îmam Ebû Yusuf un içtihadıdır. -

5- Taşınır mallarla ilgili davalarda a'mânın şahitliği kabul edilmez, isterse bu işitmekle ilgili olsun.

6- Hürriyetine kavuşuncaya ve ergen oluncaya kadar köle ve çocuğun şahitliği kabul olunmaz. Zira bu ikisinin de velayeti yoktur.

7- Çocuk ergen olmadan, köle hürriyetine kavuşmadan bir olaya şahit olur ve sonra çocuk ergen olur, köle de hürriyetine kavuşursa, o olay hakkında şahitlikleri caiz olur.

8- Namuslu, iffetli kişiye zina suçu isnad edip bunu dört şahitle is-bat edemiyen kimsenin -tevbe etmedikçe- şahitliği caiz değildir.

9- imam Ebû Hanîfe'ye göre, tevbe bile etse böylesinin şahitliği kabul olunmaz.

10- Karı-kocanın birbirine şahitliği muteber değildir. İmam Şafiî'ye göre muteberdir.

11- Şirket ortaklarının şirketle ilgili bir olayda birbiri hakkında şahitliği makbul görülmemiştir.

12- Kadınlara benzemeye özenen muhannas (alçak, seviyesiz, yılışık, yüzsüz) kimsenin şahitliği caiz değildir.

13- Dünyalık' sebebiyle şuna-buna kin ve düşmanlık besleyen, hasım olan kimsenin o kişiler hakkında şahitliği kabul olunmaz.

14- Kumarbazın, içkiye devam edenin de şahitliği muteber değildir.

15- Kardeşin kardeş hakkında, amcaları, dayıları ve diğer mahremleri hakkında şahitliği muteberdir. * -

16- Sünnetsizin, iğdiş edilmişin, veled-i zinanın şahitliği kabul edilir.

17- Zimmî (gayr-i müslim vetandaş) m zimmî hakkında şahitliği muteberdir.

18- Şer'î sınırları aşar tarza ve anlamda çalgı çalıp şunu-bunu eğlendirenlerin de şahitliği dinlenmez.

19- Sokak ve caddelerde yemek yiyen, halk arasında karısını öpen kimsenin de şahitliği Şafiî'ye göre muteber değildir. [167]

Yolculuk Halinde Zimmilerin, Kitap Ehlinden Olanların Şahitliği

Yolculuk esnasında birmüslümanla birkaç zimmî, diğer bir anlatımla birkaç kitap ehli birarada bulunuyor ve o müslüman hastalanıp son dakikalarını yaşarken o zimmî olan yolucu arkadaşlarına birtakım vasiyetlerde bulunuyor veya başka bir olay meydana geliyor ve davacı olan müslümamn yahudi veya hıristiyan olan yolculuk arkadaşları o olaya şahit bulunuyorlarsa, hâkim yapılan o sözlü vasiyyeti veya olaya şahit olan yahudi veya hıristiyanların şahitliğini kabul edip ona göre hüküm verebilir mi?

Bu meselede müctehidlerin bir kısmı bunun caiz ve geçerli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak ictihad, yorum ve görüşleri arasında nüans söz konusudur. [168]

Konuyla İlgili Hadisler

Şa'bl'den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgi ve haberi vermiştir:

"Müslümanlardan bir adam, Dakuka (Bağdat'la Erbil arasında bir belde) de hastalanıp son dakikalarını yaşar oldu. Vasiyy etine şahit olan müslümanlardan bir kimse bulamadı. Bunun için kitap ehlinden iki adamı şahit edindi (ve sonra vefat etti). Kitap ehlinden olan o iki adam Kûfe'ye gelip ashabdan Ebû Musa el^Eş'ârî'ye başvurdular ve olayı anlatıp adamın geriye bıraktığı mal ve eşyayı ve bir de vasiyyetinden söz ettiler. Ebû Musa

Eş'ârî (r.a.): "Bu olay Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında meydana geldikten sonra bir daha meydana gelmeyen bir özellik arzetmektedir" dedi ve o iki adama ikindiden sonra hiyanet etmediklerine, yalan söylemediklerine, vasiyyeti değiştirmediklerine ve gizlemediklerine ve bunun ölen o müslü-manın vasiyyeti ve terikesi olduğuna dair yemin ettirdi. Onlar da yemin edince şahitliklerini geçerli kabul etti." [169]

Cübeyr b. Nüfeyr'den yapılan rivayete göre adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Hz. Aişe (r.a.) anamızın yanına gittim. Bana şöyle dedi: "Mâide sûresini okuyor musun?" Ben de "evet." diye cevap verdim. Bunun üzerine şöyle dedi: "Şüphesiz bu sure en son indirilen suredir. O bakımdan onda helâl (hükmüyle) ilgili neyi bulursanız onu helâl kabul edin; onda haram (hükmüyle) ilgili neyi bulursanız onu haram kabul edin." [170]

îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: "Benî Sehm kabilesinden bir adam, Temîm ed-Dârî ve Adiy b. Beddâ' ile beraber (bir yolculuğa) çıktılar. Benî Sehm kabilesinden olan adam, müslümanlarm bulunmadığı bir yerde vefat etti. Yol arkadaşları onun terikesini alıp geldiler, ama altın motiflerle süslü bir gümüş kabı (terikesi arasında) bulamadılar. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onlara yemîn ettirdi." Sonra da o kap (veya bardak) Mekke'de bulundu. Bardağa sonradan sahip olanlar: "Biz bunu Temîm ile Adiy'den satın aldık" dediler. Bunun üzerine Sehmî'nin velilerinden iki kişi ayağa kalkarak: "Allah'a and olsun ki bizim şahitliğimiz Onların şahitliğinden şüphesiz ki daha haklıdır ve gerçekten bu kap (veya bardak) kesinlikle sahipleri (ölenin mîrasçıları) na aittir" diye yeminle şehadette bulundular.

îbnAbbas (r.a.) devamla diyor ki: "Ey imân edenler! Sizden birine ölüm hâli geldiğinde vasiyyette bulunurken aranızdan iki âdil kişiyi veya yolculuk halinde bulunuyorsanız, bu sırada size ölüm musibeti gelip çatmışsa, sizden olmayan başka iki kimseyi şahit tutun ve onları namazdan sonra alıkoyun. Şüphelendiğiniz takdirde onlar şöyle yemîn ederler" mealindeki Mâide sûresi 106. âyet bunlar hakkında inmiştir." [171]

Olayla İlgili İlim Adamlarının Yorum ve Görüşleri

Tecrîd-i Sarih mütercim ve şârihi merhum Prof. Kâmil Miras bu olayın izahım şöyle yapmıştır:

Bu hadîsi Ebû Dâvud/kazâya'da, Tirmizî/tefsîr bahsinde tahrîc etmiştir. Buharı Sahîh'inde bu hadîsin babında unvan olarak Mâide Sûresi'nin "Ey imân edenler! Sizden birine ölüm hâli geldiğinde vasiyyette bulunurken..." mealindeki üç âyeti zikretmiştir.

Bu âyet-i kerîme'de ta'lîm buyurulan vasiyyet hükümleri, İslâm'ın zuhurundan önce cereyan eden ve İslâm'ın hululü üzerine muhakemesi Resûl-i Ekrem'e arzedilen bir vakıa ile alâkalıdır. Fakat Buharî'nin rivayet ettiği bu metinde vasıyyete dâir sarih hiç bir kayıt yoktur. Sonra bu babdaki Sehmî kimdir? Onun ve arkadaşlarının bu kıssa esnasındaki Islâmî vaziyetleri nedir? bildirilmemiştir. Ve kıssanın zaman' ve mekân vukuu da ihmal edilmiştir. Ayetle hadîs arasındaki alâkayı tebarüz ettirmek için bu mübhem noktaları hadîsin diğer rivayet tariklerinden ve bazı selef âlimlerinin tefsirlerinden istifade ederek izah edeceğiz:

Sehmî: İbn Ma'kulâ'nın zaptına göre, Benî Sehnn'den olan bu adamın adı Büzeyl'dir. Tirmizî ile Taberânî'ye göre de Büdeyl'dir. Müfessir Mukatil de Büdeyl İbn Mâriye'dir, As b. Vâil'in kölesidir, demiştir. îbn Cüreyc'den de müslüman olduğu rivayet edilmiştir. Sa'lebî de Tefsîr'inde müslüman olduğunu kaydetmekle beraber Şam'da öldüğünü bildirmiştir. Müfessir Mukatil'de denizde bir sefinede öldüğünü zikretmiştir ki, bunu aşağıda göreceğiz.

Temîm ed-Dârî: Lâhmîlerin bir şubesi olan Dâr soyuna mensuptur. Müşarün-ileyh Nasrânî idi. Beytü'l-Makdis'in en-meşhur rahipleri arasında sayılırdı; Hicretin dokuzuncu yılında müslüman "olmuştur. Bu hâdise, müşarün-ileyh müslüman olmazdan Önce cereyan etmiştir.

Hafız ibn-i Hacer, bu kıssa İslâm'dan önce cereyan etmiş ise de Resûlüllah'a (a.s.) Mekke'nin fethinde arz edilmiş olması muhtemeldir, diyor.

Bu kıssanın vasıyyet bahsi ile alâkası, zaman ve mekân-ı vukuunu, eski müfessirlerden Mukatil Ibn Süleyman şöyle nakletmiştir:

Büdeyl îbn Mâriye, Necaşî'yi ziyaret maksadıyla bir gemi içinde deniz yolculuğu yapmıştı. Adı geçen bir ara hastalandı. Vapur içinde öldü. Rahatsızlığı sırasında vasıyyetnâmesini yazmış ve eşyası arasına koyarak bunları vârislerine verilmek üzere vapur yoldaşları Temim ed-Dârî ile Âdiyy'e teslim etmişti. Bunlar, içinde kıymetli parçalar bulunan bu eşya arasında beğendikleri bazı şeyleri alarak kalanını Büdeyl'in Benî Sehm'den olan vârislerine götürüp verdiler. Vârisler aldıkları terike arasında saklı bulunan vasıyyetnâmeye göre jeşyayı sayıp incelediklerinde bazı parçalan bulamadılar. Temîm ile Âdiyy'e sordularsa da bu iki arkadaş bilmiyoruz, diye yemin ettiler. Bir müddet sonra bu eşyadan altın kakmalı kıymetli bir gümüş bardak Mekke'de bulundu. Ve Temîm ile Adiy tarafından satıldığı anlaşıldı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem'e (a.s.) dava arzolundu. Davacılar arasında Sehm oğullarından Amr b. As de bulunuyordu. Bunlar da bu bardağın Büdeyl'in malı olduğuna ve vârislere ait bulunduğuna yemin ettiler ve kendi sözlerinin ve yeminlerinin Temîm ile Adiy'in sözlerinden ve yeminlerinden daha çok itimada değer olduğunu iddia ettiler. Temîm ed-Dârî dayanamayarak cürmünü itiraf etti. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) ona: "Ey Temîm, müslüman ol! Tâ ki Allah senin şifk günlerinde işlediğin kusurları afvede, buyurdu. Temîm de müslüman oldu ve Müslümanlıkta hüsnü niyet gösterdi. Fakat Adiy Ibn Beddâ1 Nasranîlikte sebat edip hıristiyan olarak ölmüştür.

Rivayet ilmi bakımından konumuz olan İbn Abbas hadîsi mursel-dir. Çünkü hadîste bildirilen hâdise Temîm ed-Dârî müslüman olmazdan evvel cereyan etmiş ve İbn Abbas bu vakıada hazır bulunmamıştır. Yalnız şu var ki, bu hadîsi Buharî'nin buradaki rivayeti gibi îbn Abbas'tan (r.a.) rivayete hasredilmeyip Tirmizî gibi bazı hadîs ehli hadîsin rivayet tariklerinde îbn Abbas'm (r.a.) da Temîm ed-Dârî'den mevsûlen rivayet ettiği görülmüştür. [172]

Tahliller

1028 no'lu Şa'bî hadîsini Ebû Dştvud tahrîc etmiştir. Ancak bir görüş beyân etmemiştir. Hafız îbn Hacer el-Fetih'te, bu hadîsin is-nadındaki ricalin hepsi sika (güvenilir) dir, demiştir.

Hadîs, yolculuk halinde kitap ehlinden başka bir şahit bulunmadiği takdirde ölmek üzere olan müslümanm vasiyyet edip onlardan iki veya daha fazla kişiyi şahit göstermesinin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Büyük sahabî Ebû Musa el-Eş'arî'de böyle hükmetmiştir. Böylece eyleşik halde zimmîlerin şehadeti kabul edilmezken, yolculuk halinde onlardan başka şahitlik yapacak kimse bulunmazsa, o takdirde şahit olarak belirlenmelerinde bir sakınca olmadığı ortaya çıkmış oluyor.

1029 no'lu Cübeyr hadîsinin Ahmed b. Hanbel'in Müsnedi'ndeki rivayet zincirindeki ricalin hepsi sahihtir. Aynı zamanda bunu Hâkim de tahrîc etmiş bulunuyor.

îlim adamları Maide sûresinin en son inen sure olduğu rivayetlerini sahih görmüşlerdir. Bu hususta tbn Abbas (r.a.) ve Şurahbîl (r.a.) "den de sahîh rivayetler varid olmuştur. O bakımdan Mâide sûresi muhkeme olarak belirlenmiştir.

Buna istinaden söz edilen sûrenin 106. âyetinin delâlet ettiği hüküm de muhkem sayılır.

1030 no'lu İbn abbas hadîsini BuhaTî kendi sahihinde rivayet etmiştir. Ali b. el-Medenî bu hadîs üzerinde durmuş ve râvilerinden Ebû Kasım'ı tanımıyorum, demiştir. Hadîs hasendır.

Oysa Yahya b. Mam, Ebû Kasım'ın sika (güvenilir) olduğunu belirtmiş ve Ebû Hatim de aynı görüştedir. Tirmizî de bunu tahrîc ettikten sonra hasen-garip olduğunu belirtmiştir. [173]

Çıkarılan Hükümler

1-Eyleşik halde olan kimse bir olay hakkında şahit tutmak gerektiğinde, bunu zimmîlerden seçmez de müslümanlardan seçer.

2- Eyleşik durumlarda müslümanın zimmîlerden şahid göstermesine itibar edilmez.

3- Seferi halde bir müslüman yapacağı vasiyyet ve benzeri hususlar için zimmî diğer bir anlatımla kitap ehlinden başka kimse bulamadiği, yani şahit olacak bir müslüman mevcut olmadığı takdirde, onları yaptığı vasiyete şahit tutabilir.

4- Şahitler zimmî dahi olsa, doğru söylediklerine, yalan söylemediklerine ve kendilerine teslim edilen terikeyî aynen koruduklarına, hıyanette bulunmadıklarına dair yemin ettirilirler... [174]

Hak Sahibi Olduğunu Bildiği Kimseden Yana Şahitlik Yapmak Hak Sahibi Olup Olmadığını Bilmediği Kimse İçin Talep Vaki Olmadıkça Şahitliğe İstekli Olmamak

islâm her vesileyle hak sahibini korur ve ondan yana hükümlerini işler durumda tutar. Bunun gibi haksızın dalıaddini bildirmek için gereken müeyyidleri uygulamaya koyar.

Ancak islâm Hukukunda davacının iddiasını isbat için beyyine getirmesi esastır. Beyyineden maksat delil, belge ve şahitlerdir. Bunlar olmadığı takdirde davacının iddiası geçerli kabul edilmez. Sadece davalının yeminine başvurulur. Bazı hallerde -bundan önceki kısımda açıkladığımız üzere- davacı bir tek şahit getirirse, bu yeterli sayılmaz. Davalının elinde davayı reddedecek anlamda delil ve belge yoksa davacının yeminine başvurulur. Böylece bir şahit ile yemin iki şahit sayılır. Bu daha çok istisnaî bir husus arzeder. tjer dava konusunda geçerli değildir.

Şahitlerin durumuna gelince, olaya, konuşmaya, cereyan eden duruma gözleriyle ve kulaklarıyla şahit olan kişiler, kendilerine -bilinmedikleri için- şahıtlilt yapmaları için bîr talep vaki olmasa bile, haklı tarafı kesin biliyorlarsa ortaya çıkmaları ve şahitlikte bulunmaları bir fazilettir ve Övgü değer bir davranıştır. Zira böylece haklar zayi1 olmamış, haklı ile haksız birbirinden ayırt edilmiştir.

Olaya cereyan eden mesele ve konuya göave kulaklarıyla şahit oldukları halde kimin haklı, kimin de haksız olduğunu kesin bilemiyorlarsa, o takdirde talep vaki olmadıkça ortaya çıkmamaları, yani biz olaya şahidiz diye bir duyuruda bulunmamaları çok daha iyi olur.

Bunun dışında olaya şahit olmadıkları, ortalıkta dolaşan dedikodulara dayanarak olayı görmüşcesine bir tavır içine girmeleri ve şahitlikte bulunmak üzere ortaya çıkmaları mekruhtur, asla doğru bir davranış değildir. Resûlüllah (a.s.) bunu men'etmiş bulunuyor. [175]

Îlgili Hadisler

Zeyd b. Halici el-Cüheni (r.a.) den'yapılan rivayette, adı geçen, Rasülullah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Size şehitlerin hayırlısından haber vereyim mi? Kendisinden talep edilmeden önce şahitlik yapmak üzere gelip ortaya çıkan kimsedir." [176]

Ahmed. b. Hanbel'in rivayet ve tahricinde ise şöyle buyurulmuştur: "Onlar ki, henüz kendilerinden sorulmadan şahitlik etmeğe başlayanlardır."

tmran b. Husayn (r.a.) den yapılan rivayette, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Ümmetimin hayırlısı benim karnim (benim içinde yaşadığım 30 veya 80 yıllık dönemdir.) Sonra da o karni takip eden karindir ve sonra da onu takip eden karindir."

îmran (r.a.) diyor ki; "Rasülullah (a.s.) Efendimiz'in kendi karninden sonra iki karin mi, üç karin mi söylediğini pek bilemiyorum."

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz devamla buyurdu ki:

"Onlardan sonra bir kavim gelir de kendilerinden şahitlik etmeleri istenmediği halde şahitlikte bulunurlar. Hıyanet edip güvenilmezler. Adamada bulunurlar ama onu yerine getirmezler ve onlarda şişmanlık ortaya çıkar (fazla yeyip içtikleri için yağlanıp şişmanlayanlar hayli çoğalır)." [177]

Ebû Hüreyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Ümmetimin hayırlısı, benim gönderildiğim karindir (içinde yaşadığım otuz veya seksen yıldır). Sonra da onları takip eden karindir." (Allah daha iyisini bilir, Resûlüllah (a.s.) üçüncü karni andı mı anmadı mı bilemiyorum). Onlardan sonra bir kavim onların yerini alır da kendilerinden şahitlik yapmaları talep edilmeden önce ortaya çıkıp şahitlik ederler." [178]

Îlim Adamlarının Görüş ve Yorumları

Birinci hadîste zikredilen şahitlikten maksat, hukukuUah "(İlâhî haklar) ile ilgili olanıdır. lmran»ve Ebû Hureyre hadîslerinden maksat, hukuk-i ibâd ile ilgili olanlarıdır? Bu, ilim adamlarından bir kısmının görüş ve yorumudur.

Ancak ortada bir'zuîüm ve haksızlık varsa, zulme uğrayan kimse olaya şahit olanları tanımıyor ve bilmiyorsa, şahitlerin ortaya çıkıp şahitlik etmelerinde bir sakınca yoktur ve bu bir fazilet ve din kardeşliğinin belirtisidir.

Aynı zamanda öldürülen bir kimsenin katili tam teşhis edilmez de suç masum bir kimseye yükletilir ve aslında maktulü öldüren katili bilenler de bulunuyorsa, o takdirda masum bir insanı cezadan, kısastan kurtarmak için o şahitlerin Allah rızası için ortaya çıkmaları gerekir. Birinci hadîs daha çok bu gibi hallerle ilgilidir.

ikinci ve üçüncü hadîsler ise, yalan yere şahitlikte bulunup bunu bir menfaat karşılığı kendilerine iş ve geçim vasıtası yapılanlarla ilgilidir. Aynı zamanda bir zina, içki içme ve benzeri olayı gözleriyle gördükleri halde, bir insanı recim veya yüz değnek cezadan kurtarmak için gören şahitlerin ortaya çıkmamaları daha uygun olur. Zira dava hakime intikal etmediği takdirde kişi işlediği bu suçtan dolayı cezalandırılmaz, întikal edince de talep vaki olmadıkça yine şahitlerin kendiliklerinden ortaya çıkıp şahitlik etmelerine gerek yoktur.

Birinci hadîsteki şahitliğe şehadet-i hisbe de denilir. Allah rızası gözetilerek bir hakkın zayi' olmaması için bu*niyetle yapılan şahitliktir. Şüphesiz bu anlamdaki şahitlik hayırlı bir şahitliktir ve o kişi de hayırlı bir- kişidir.

Bazısına göre, bu tür şahitlik daha çok emanet, yetîm malı gibi haklarla ilgilidir.

K a r n : Bazı lügat kitaplarında 30 veyahut 80 yıl olarak belirlenmiştir. Kamusta ise, 10 yıldan 120 yıla kadar olan zaman parçası ve bu zaman parçası içinde ortaya çıkan kuşak anlamında bir açıklamaya yer verilmiştir. Kimine göre ise, yüzyıl demektir. O bakımdan "çağ" manasına da hami edilebilir.

Kimi de kara, ortalama bir zaman parçası içinde ortaya çıkan bir kuşaktır diyerek yorumda bulunmuştur.

Bunun 40 yıl olduğunu söyleyenler de olmuştur.

Ancak hadîste geçen karn'ı şöyle yorumlamamız daha uygun olur kanaatindeyim: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in karni, ona imân eden ashabının yaşadığı zaman dilimidir. Ondan sonraki karn, ashaba tabi' olup "tabiîn" sıfatını alanlardır. Onlardan sonraki karn ise, tebe'i tabiîn olanlardır. Yani tabiîne uyanlardır.

Sonuç olarak şöyle bir yorumla konuyu bağlayabiliriz: "Bir hakkın zayi' olmaması, zâlim zorbanın cezasız kalmaması için talep edilmediği halde şahitlerin ortaya çıkması müstehabtır. Haklarla ve tecavüzlerle ilgili olmayıp dünyevî maksatlarla sürtüşüp tartışan ve o yüzden birbirini inciten kişiler için şahitlerin ortaya çıkmasında kerahet söz konusudur. [179]

Çıkarılan Hükümler

1- Hakların zayi' olmaması için olaya şahit olan kimselerin talep vaki olmadığı halde ortaya çıkıp şahitlik etmeleri müstehabdır.

2- Haklarla ilgili olmayıp dünyevî maksatlardan dolayı hasımlaşanlar için şahitlerin ortaya çıkması mekruhtur. Ancak talep vaki olunca çıkmalarında bir sakınca yoktur.

3- Haklarla ilgili bir dâvada talep vaki olduğu takdirde gidip şahitlik yapmak vaciptir.

4- Ancak olayı gözleriyle net biçimde görenler, söylenen sözleri kulaklarıyla rahat şekilde işitenlerin şahitlik yapması söz konusudur.

5- Zan ve tahmine dayalı şahitlik yapmak haramdır. [180]

Âdil Hakim, Âdil Hükümdar

İslâm adaleti tevzi1 hususunda daha çok iki sınıf üzerinde durmuştur. Birincisi ülkeyi idareyle görevli bulunan hükümdar ve çevresindeki önemli makam sahipleridir, ikincisi ise, adlî mekanizmada görev alan hâkimlerdir.

Âdil hükümdar kendi anlayış, inanç, karakter ve adalete olan bağlılığına göre hareket eder ve önemli makamlara bu çizgide olan insanları seçip getirir. Böylece balık baştan kokmamış olur.

Adli mekanizmanın başında yer alan hakimlerin adalete sıkı sıkıya bağlı olmaları, Allah'tan ve ahiretteki çetin hesaptan korkmaları, insanlar arasında adaleti gözetmeleri, adalette sür'at göstermeleri ülkeyi huzur ve güvene kavuşturur. Zalim zorbaların, mürtekip ve mürteşilerin, haklara tecavüz eden inançsızların cesaretini kırar ve böylece haksızlığa uğrayan vatandaşlar için sağlam bir ümit kapısı gerçekleşmiş olur.

Adalette Sür'at:

Gerek Rasülullah (a.s.) Efendimiz zamanında, gerekse dört halife döneminde ve gerekse Abbasiler, Büyük Selçuklular ve Anandolu Sel-suçluları ve Osmanlılar döneminde adalette sürat değişmeyen bir prensip olarak dikkate alınmış ve 'kadılar bu hususta büyük bir titizlik göstermişlerdir.

Rasülullah (a.s.) Efendimiz nasıl kendisine intikal eden davaları günübirlik çözüp karara bağlamışsa, sözünü ettiğimiz çağlarda da ona yakın bir sürat gösterildiğini kaynak hukuk kitaplarımız detaylı biçimde aktarmaktadır.

Bağdat arşivinde elde edilen belgelerden edinilen bilgiye göre; Bağdat'ta hakimin verdiği bir hüküm ve kararı temyiz etmek üzere harekete geçen davacı veya davalının temyiz layihasının istanbul'a gidip geri gelmesi hiç

bir zaman 40 günü geçmemiştir. O günkü imkansızlıklar içinde, seri vasıta bulunamazken bu kadar sürat gösterilmesi koca imparatorluğun 619 yıl üç kıta üzerinde yaşayan insanların hak ve hukukunu nasıl koruduğuna yeterli şahit ve belgelerden biridir.

Tarihçi Yılmaz Öztuna, Osmanlı Devleti Tarihi adlı iki ciltlik eserinde bu önemli konu üzerinde durarak Batılı diplomatların ve hukukçuların Osmanlılarda devamedegelen adli mekanizmanın süratle çalışması hakkındaki yazılarını birer belge anlamında böyle nakletmiş bulunuyor:

"Kadı, davalı ile davacıya eşit muamele etmekle mükellefti. Davada taraf olanlarla hiç bir şahsi alaka kuramaz, onlarla gizlice

konuşamaz, muhakeme ederken espri, hususi jest, mimik, işaret yapamaz. Taraflardan birinin tarafını tutan söz söyleyemez. îki tarafı dinlerken dikkatsiz ve kayıtsız davranamaz. Celse hiç bir kuvvet tarafından ihlal edilemez. Bizzat padişah bir celseye müdahale edemez. Katip bütün söylenenleri yazar, zapta geçer. Sonra kadı, hükmünü imzalar. Kadı, yakınlarından birinin davasına -aleyhine de hükmetse-bakamaz. Hiç bir yakınını şmme şahidi gösteremez. (d'Ohsson, VI, 182-4, 204).

"Osmanlı düzeninde derhal tevzi edilmeyen adalet, adaletsizlik sayılır. Hızlı yargı, Osmanlı hukuk sisteminin esasıdır." (d'Ohsson, VI, 204-5).

"En mühim davalar, bir saat içinde hükme bağlanır ve hüküm derhal infaz edilir. Avrupa'mızda olduğu gibi hükmü geciktirecek oyunlardan hiç biri uygulanmaz." (Lod Paul Ricaut, II, 327).

"Medeni olsun, cezaya müteaalik bulunsun hiç bir dava Türkiye'deki kadar hızlı halledilmez. En büyük davalar üstüste celse ile 3 veya 4 gün sürebilir." (Stochove, Voyage du Leyant, 148) [181]

Adil hükümdar Nurdan Minberler Üstünde Taltif Edilecek:

Yedi kimse vardır, bunlar kıyamet gününde Allah'ın gölgesinden başka bir gölgenin bulunmadığı bir sırada Allah'ın rahmet gölgesi altında bulunur: Onlardan biri de adil hükümdardır. O dünya hayatında ülkesinde cennet havası estirip adaletle iş gördüğü, hakları koruduğu için ahirette ilahi iltifata mazhardır.

Rasülullah (a.s.) Efendimiz böyle olan hükümdarları övmüş ve onları her zaman cennet ile müjdelemiştir: "Üç kimse vardır, onların duaları reddolunmaz: İftar edinceye kadar oruçlunun, adaletle iş gören hükümdarın ve zulme uğrayan mazlumun..." [182]

"Cennet ehli (daha çok şu) üç sınıftan oluşur: İlahi tevfika mazhar olmuş adil hükümdar, müslüman olan her yakınına karşı yufka yürekli olan merhametli adam ve iffetli, namuslu olan çoluk çocuk sahibi kimse..." [183]

"Adil hükümdarın bir günü, altmış yıllık (nafile) ibadetten daha üstündür. Yeryüzüne hakka dayalı bir haddın (cezanın) uygulanması, kırk sabah yağmurdan daha faydalı ve verimlidir: [184]

Rasülullah'ın (a.s.) Ebu Hureyre'ye (r.a.) şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Ya Eba Hureyre! Bir saatlik adalet, gündüzü namaz, gecesi oruçla geçirilen altmış yıllık (nafile) ibadetten daha üstündür." [185]

Âdil Hükümdar Allah'ın Sevdiklerinden Biridir

Bir fani için dünya hayatında iken Allah sevgisine erişmek, şüphesiz ki başarıların en üstünü, mutluluğa erişmenin en açık yoludur.

Unutmayalım ki, Cenab-ı Hak, mutlak surette âdildir. O'nun her fiili dengeli, düzenli, planlı ve programlıdır, insan denilen müstesna canlıyı'da denge ve düzen çerçevesinde adil ölçülerle yaratıp varlık alanına getirmiştir. O bakımdan Cenab-ı hak, insan fıtratına yerleştirdiği bu denge ve düzeni onun hayatının her safha ve bölümünde görmek ister. Bunun için de insanı bu hususta da irşat eden, yol gösteren yeterince bilgi ve destek sağlayan semavi kitap indirmiş ve Peygamber göndermiştir.

Bütün bunlar insanın kendi nefsi ve ruhu arasında bir denge kurmasına, dünyası ile ahireti arasında bir köprü meydana getirmesine, onunla tabiat arasında bir uyum ve ölçülü bir ilginin sağlanmasına ve yine onunla kendi cinsi arasında devamlılık anlamında bir uyumun gerçekleşmesine yönelik bir hikmete mebnidir.

Cenab-ı Hak'ın mutlak anlamda adil olduğuna bakarak insanların başına geçen, onları idare etmekle yükümlü bulunan ve onlar arasında meydana gelen kavga, tartışma, sataşma, tecavüz ve benzeri olay ve meseleleri çözmekle görevli olan kimseler de her hal-ü karda adil olmakla emrolunmuşlardır.

Cenab-ı Hak, zulmü, haksızlığın her çeşidini kendine haram kıldığı gibi insanlar arasında da haram kılmıştır. Bu nedenle O, adil hükümdarı, adil idareciyi ve insanlar arasında adaletle hükmeden hakimleri çok sever ve kıyamet gününde de onları bu sevgi derecesine yükselterek ilahi iltifatına mazhar kılar. Zalimleri ise hiç sevmez. Dünyada da, ahirette de onları cezasız bırakmaz. [186]

İlgili Hadisler

Ebu Said el-Hudri (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Rasülullah (a.s.J Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: 'Kıyamet gününde Allah yanında en sevimli ve yine O'na meclis bakımından en yakın olanı, adaletle hükmeden hükümdardır, Yine o gün Allah yanında en çok sevilmeyeni ve meclis bakımından O'na en uzak olanı ise, zulüm ve haksızlık eden hükümdardır." [187]

Ömer (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Rasülullah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kıyamet gününde Allah yanında insanların makam bakımından en üstünü, şefkatli merhametli adil hükümdardır. Ve kıyamet gününde Allah yanında insanların en kötüsü ve menzil bakımından en şerlisi, kaba, küstah, zalim hükümdarlardır." [188]

Abdullah b. Mes'ud (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Rasülullah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kıyamet gününde cehennem ehlinden en şiddetli azap gören, bir peygamberi öldüren veya bir peygamberin öldürdüğü kimse ve bir de zalim hükümdardır." [189]

Ebu Hureyre (r.a.),den yapılan rivayette, adı geçen, Rasülullah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

"Dört kimse vardır ki, Allah onlara gazap eder:

1- Çok yemin eden satıcı,

2- Gururlu, mütekebbir genç,

3- Yaşmı-başım almış zinakar,

4- Zalim hükümdar." [190]

Zalim Hükümdarın Namazı Kabul Olunmaz

Namaz kişiyi Allah'a yaklaştırır ve kişiyi mi'rac payesine ulaştırır. Namaz gerçek anlamda kişiyi hayasızlıktan, kötülükten, zulüm ve haksızlıktan alıkoymaya yönelik bir ibadettir. O halde hem zulmetmek, haklara tecavüzde bulunmak, hem de namaz kılmak nasıl bağdaşabilir? Zira bu durumda namaz amacından saptırılmış olur ve hikmetini yitirir. Amacından saptırılan, hikmetini kaybeden bir namaz, gerçekte namaz değildir.

Bunun için Sevgili Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Dikkat edin ey insanlar! Allah zalim bir hükümdarın namazını kabul etmez; [191]

Ebu Hureyre (r.a.) den yapılan rivayette, adıgeçen, Rasülullah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Üç kimsenin Cen-ab-ı Hak la ilahe illallah şehadetini kabul etmez. Onlardan biride zalim hükümdardır." [192]

Zira kelime-i şehadet, Allah'ın varlığını, birliğini bütün kemal sıfatlarıyla birlikte kabul edip inanmaktır. Onun kemal sıfatlarından biri de "adi" sıfatıdır. Bu sıfat Cenab-ı Hakk'ın mutlak anlamda çok adil olduğuna delalet eder. O bakımdan Allah'a iman edip O'nu kemal sıfatlarıyla birlikte tasdik eden bir kimse nasıl olur da zalim olur, başkalarına haksızlık eder? Haksızlık edince de gerçek anlamda iman etmediği ortaya çıkar. [193]

Adaletle İdare Edilmeyen Bir Millet ve Topluluk Takdis Edilmez

Adalet mülkün temeli, ülkenin denge ve düzeni, ailenin güven kaynağı, ferdin kuvvet kaynağıdır. Adaletle idare edilmeyen bir ümmet, bir millet ve bir topluluk bütün bütün saygınlığını yitirir ve Allah katında takdise değer bir yanlan kalmaz.

Böyle bir ümmet ve millet yapısında kapatılması zor çatlaklar meydana gelir. Güven iyice sarsılık, ferdi çıkarlar ön plana geçirilir. Aile huzursuz, toplum tedirgin olur. [194]

İlgili Hadisler

Muaviye (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen, Rasülullah (a.s.) Efendimiz'in şeyle buyurduğunu haber vermiştir: "Aralarında hak ile hükmedilmeyen ve eza, cefa çekmeden zayıfın hakkı kuvvetliden alınmayan bir ümmet takdise, saygı ve ikrama layık değildir." [195]

Ebu Hureyre (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen Rasülullah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim mü si umanlar arasında hükmetmeyi arzu eder de sonunda ona eriştikten sonra zulüm ve haksızlığı onun adaletine üstün gelirse, onun için ancak cehennem ateşi vardır." [196]

Çıkarılan Hükümler

1- Hak üzere adil ölçüler çerçevesinde hükmetmeyen bir hükümdar veya hakim hiç bir zaman saygı ve ikrama layık görülmez.

2- Aralarında hak ile hükmedilmeyen bir ümmet, bir millet veya toplum saygınlık ve ciddiyetini kaybeder.

3- Zayıfın hakkı ancak bir çok eza ve cefadan sonra alınabilen bir ümmet hiç bir zaman takdise ve saygıya layık değildir.

4- Ümmetin basma geçmek için talip olan ve sonra da bu arzusuna kavuşan kimsenin adil davranması ve adaletle hükmetmesi şarttır.

5- Aksine bir tutum içine girip haksızlığı adaletine üstün gelen bir hükümdar hem ülkesini, hem de ahiretini cehenneme çevirir.

6- O bakımdan gerek hükümdar, gerekse hakim olmak isteyen kimsede bir takım vasıfların bulunup bulunmadığına dikkat etmek gerekir.

7- Dünyalığa, maddeye fazla meyli olan ve kendi yakınlarını himaye gayretini güden, hak duygusu zayıf olup kuvvetliden yana meyletme karakterinde bulunan kimsenin bu makamlara getirilmemesi gerekir. [197]

Daha Ehil ve Daha Yetenekli Dururken Başkasını Görev Başına Getirmek

Her işi, her görevi ehline vermek bir vecibedir. Daha yetenekli, daha uzman kimse varken, az yetenekli ve uzman olmayanı iş başına getirmek, hakktan sapmak ve adaletten uzaklaşmak olur.

Şüphesiz devlet çarkı, kamu kuruluşlarının ne kadar dürüst, ehil, basiretli ve inanmış şahıslarla donatılırsa, devlet de millet de o nisbette rahat eder, huzur ve güvene kavuşur, işler sağlıklı biçimde yürür, haklar ayakta tutulur, zayıflar ve arkası olmayanlar güç ve kuvvet bulur.

Bunun için Rasülullah (a.s.) Efendimiz'e: "Kıyamet ne zamandır?" diye sorulduğunda, Efendimiz şu cevabı vermiştir; "Emanet zayi' edildiğinde..." Soran kimse devamla: "Ya Rasülallah! Emanet nasıl zayi olur?" diye sormuş, Efendimiz de ona şu cevabı vermiştir: "îş ve görev ehil olmayanlara tevdi' edildiği zaman kıyameti bekle (o çok yakındır)." [198]

Rasülullah'ın (a.s.) bu beyanı iki Önemli hususu gözlerimizin önüne sermekte ve ümmete önemli bir mesaj vermektedir: Bir ülkede, yani islam ülkesinde ehil ve becerikli inanmış dürüst insanlar iş başına getirildiği takdirde o ülke cennete dönüşür. Devlet çarkı sağlıklı biçimde hak üzere dönmeye devam eder. Bunun aksine bir yol izlendiği, yani ehil kimseler dururken na-ehil kişiler işbaşına, göreve getirildiği takdirde, devlet çarkı bozulur, düzen altrüst olur. Huzur ve güven havası kalkar. Bu yüzden ülke bir cehennemi havaya bürünür. Aynı zamanda böylesine çarpık bir devlet sistemi yaygınlaştığı takdirde büyük kıyametin de yakm olduğunu unutmamak gerekir. [199]

İlgili Diğer Hadisler

"Kim bir toplumdan, daha çok ehil ve Allah'ı hoşnut edecek kimseler varken başka bir adamı iş başına getirir, görevlendirirse, gerçekten o, Allah'a RasüluÜah'a ve mü'minlere hıyanet etmiş olur." [200]

Yezid b. Ebu Süfyan'dan yapılan rivayette, adı geçen, Ebu Bekir Sıddık'm (r.a.) kendisini Şam'a görevli olarak gönderdiğinde şöyle emir ve tavsiyede bulunduğunu belirtmiştir: 'Ya Yezid! Şüphesiz ki senin yakınların vardır, onları görev başına getirmen umulabilir. Sana karşı en çok endişe duyduğum husus işte budur!" Sonra da Rasülullah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber verdi: "Kim müslümanlardan yana bir iş ve görevin başına getirilir de o da müslümanların üzerine nifak, riya ve böbürlenme ci-hetiyle birini yetkili kılarsa, Allah'ın laneti onun üzerine olur. Allah onun ne farzını ne de nafilesini -onu cehenneme sokun-caya kadar- kabul etmez." [201]

Zulümden ve Mazlumun Bedduasından Kaçınmak

Zulüm, danyada da, ahirette de karanlıklara dönüşür. Zalim bir hükümdarın uzun süre ayakta durduğu görülmemiştir. Atalarımızın şu vecizesi bu gerçeği ne güzel yansıtmaktadır: "Hile ile iş gören, mihnet ile can verir. Zulüm ile abad olanın ahiri viran olur."

Komünist sistem Sovyet Rusya'da zulüm ve tehditle, işkence ve katille ayakta durmaya çalıştı, insanları inançsızlığa itip maddeyi bir bakıma ilahlaştırdı. Üretime herkesi ortak kılıp hakça paylaşmayı vaa-detti. Demir yumruğunu başlara indirerek herkesi susturdu. Fakat kalplerdeki inancı, kafalardaki düşünceyi, vicdanlarda yer eden adil sistem özlemini yıkamadı, silemedi.

72 yıl işbaşında kaldıktan sonra ve milyonlarca insanı Sibirya'ya sürüp öldürdükten ve bir çok ocaklanda bu uğurda söndürdükten, diğer ülkeleri bu rejimle karıştırıp huzursuz ettikten sonra yıkılıp, parçalandı ve coğrafyası bile değişti.

Görüldüğü gibi zulüm, haksızlık, inançsızlık hiçbir milleti bahtiyar etmemiş, hiçbir ülkenin yüzünü güldürememiştir.

Bunun için cihad dini olup insanlığa yakışanı emreden, her konuyu adalet ve hak ölçülerine göre çözen İslam dini, kendi sistemini oluşturan bütün üniteleriyle zulmü telin etmiş ve bunun için gereken bütün prensipleri koymuş, uyarıları yapmıştır.

Az yukarıda da belirttiğimiz üzere, Cenab-ı Hak zulmü hem kendine, hemde bizim aramızda kesinlikle haram kılıp yasaklamıştır. Rasülullah (a.s.) Efendimiz tam 23 yıl zulüm, inançsızlık, cehalet ve azgınlıkla mücâdele etmiştir. Hakk'ı bu insanların kalp ve kafalarına yerleştirmek için durup dinlenmeden irşad görevine devam etmiştir. [202]

Îlgili Hadisler

Cabir (r.a.) den yapılan rivayette, adı geçen Rasülullah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Zulümden sakının. Çünkü gerçekten zulüm, kıyamet gününde bir takım karanlıklardır. Aşırı cimrilik, hasislik, hırs ve

kıskançlıktan da sakının. Çünkü aşırı cimrilik, hırs ve kıskançlık sizden öncekileri yok etmiş ve

onları birbirlerinin kanlarını dökmeye itmiş, onlar için haram olan şeyleri helal saymalarına sebep olmuştur." [203]

îbn Ömer (r.a.) den yapılan rivayete göre, Rasülullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Zulüm kıyamet gününde zulümattır (karanlıklar ve felaketlere dönüşmektedir)." [204]

---

[1] Maide Suresi: 42

[2] Maide Suresi: 48

[3] Nisa Suresi: 58

[4] Sad Suresi: 26

[5] Nisa Suresi: 65

[6] Buhari/i'tisam: 20, 21. Müslİm/akziye: 15. Ebu Davud/akziye: 2. Nesai/ahkam: 2, kuzat: 3. İbn Mace/ahkam: 3. Ahmed: 4/198, 204, 205

[7] Maide Suresi: 44

[8] Maide Suresi: 45

[9] Maide Suresi: 47

[10] Buhari/cumua: 11, cenaiz: 32, istikraz: 20, vasaya: 9, ıtık: 17, 19, nikah: 81, 90 ahkam: 1. Müslim/imaret: 20. Ebu Davud/imaret: 1, 13. Tirmizi/cİhad: 27. Ahmed: 2/5, 54, 55

[11] Ibn Hibban. et-Terğib: 3/438. Mısır: 1352 -1933

[12] Ebu Davud/akziye: 1. Tirmizi/akziye: 1. Ibn Mace/ahkam: 1, 2/230, 365

[13] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[14] Müsned-i Ahmed: 2/177

[15] Ebu Davud/cihad: 80

[16] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[17] Şevkani/Neylü'l-Evtar: 8/288

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[18] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[19] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[20] Buhari/ahkam: 7. Müslim/imaret: 14. Ahmed: 5/173

[21] Buhari/ahkam: 5, 6 eyman: 1. Müslim/imaret: 13, iman: 19. Ebu Davud/imaret: 92 Tirmizi/nüzur: 5. Nesai/kuzat: 5. Daremi/nüzur: 9. Ahmed: 5/62, 63

[22] Ebu Davud/akziye: 3. Tirmizi/ahkam: 1. Ibn Mace/ahkam: 1. Ahmed: 3/118, 220

[23] Buhari/ahkam: 7. Nesai/biy'at: 39, kuzat: 5. Ahmed; 2/448, 476

[24] Ebu Davud/akziye: 3. Tirmizi/ahkam: 1. Ibn Mace/ahkam: 1. Ahmed: 3/118, 220

[25] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[26] Buhari/ilirn: 2. Ahmed: 3/361

[27] Sahih-i Müslim/imaret: 16

[28] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[29] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[30] Al-i Imran Suresi: 104

[31] Al-i imran Suresi: 110

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[32] Ebu Davud/akziye: 1. Tirmizi/ahkam: 1. Ibn Mace/ahkam: 1. Ahmed: 2/230

[33] Müsned-i Ahmed: 1/430

[34] Müsned-i Ahmed: 2/352

[35] Müsned-İ Ahmed: 6/75

[36] Müsned-İ Ahmed: 2/431, 5/267, 328

[37] Daremi/siyer: 71. Ahmed: 2/431, 5/284, 323

[38] Ibn Mace/ahkam: 2. Müsned-i Ahmed: 5/26, 414

[39] Tirmizi/ahkam: 4

[40] Müslim/imaret: 18. Nesai/adabü'l-kadi: 1. Ahmed: 2/160

[41] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[42] Süyuti/Camiu's-Sağir: 2/150. Mısır

[43] Buhari/i'tisam: 20, 21. Müsüm/akziye: 15. Ebu Davud/akziye: 2. Nesai/ahkam: 2, kuzat: 3. İbn Mace/ahkam: 3. Ahmed: 4/198, 204, 205

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[44] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[45] ibn Kudama/el-Muğni; 11/380-383

[46] ibn Kudama/el-Muğni; 11/380

[47] Ibn Kudama/el-Muğni: 11/383

[48] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[49] Buhari/meğazi: 82, frten; 18. Tirmizi/fiten: 75. Nesai/kuzat: 8. Ahmed: 5/43

[50] Müsned-i Ahmed: 2/326, 355, 448

[51] Ebu Davud/akziye: 2. Ibn Mace/ahkam: 3

[52] EbuDavud/ilim:8

[53] Müslim/imaret: 16

[54] Müslim/imaret 37, hac: 311. Tirmizi/cihad: 28. Ahmed:4/70, 5/381, 6/402

[55] İbn Mace/cihad: 39,Buhari/ezan: 4, 5, 106, ahkam: 4. Ahmed:3/114, 171

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[56] Bilgi için bkz: Kasani/Bedayi: 7/1,2

[57] Geniş bilgi için bkz: e!-gamravi/es-Siracü'l-Vehhac: 587, 588 - Şeyhülislam Ebu Yahya Zekeriya el-Ensari/Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 2/207-209. Mısır: 1367-1948

[58] Bilgi için bkz: İbn Kudama/el-Muğni; 11/380-383. Beyrut 1403

[59] Bilgi için bkz: Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 5/132-149

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[60] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 8/298

[61] Müslim/imaret: 17. Ebu Davud/vasaya: 4. Nesai/vasaya: 10. Ahmed: 5/212

[62] Bilgi için bkz: Kasani/Bedayi': 7/3. Siracü'l-Vehhac: 588. el-Muğni: 11/380

[63] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[64] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[65] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[66] Buhari/ahkam: 33, şirket: 1, meğazi: 42, 58, fszail-i sahabe: 17, rikak: 7. Ahmed: 1/204

[67] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[68] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[69] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[70] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[71] Ebû Dâvud/akzİye: 4. Tirmizî/ahkâm: 9. Ahmed: 2/212, 387, 388.

[72] Nesâî dışında beşler rivayet etmiştir. Neylü'l-Evtar: 8/300

[73] Müsned-i Ahmed: 2/164, 190, 194, 5/279

[74] Tirmizî. Müsned* Ahmed: 4/231.

[75] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[76] Zehebî/Mizanü'l-i'tidal: 3/430, 6997 no'lu Leys

[77] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/301

[78] Taberânî. Bezzar. et-Terğîb ve't-Terhîb: 3/463. Mısır: 1352-1933

[79] et-Terğîb ve't-Terhîb: 3/463.

[80] et-Münzirî/et-Terğîb ve't-Terhîb: 3/464. Mısır: 1352-1933

[81] Müslİm/birr: 55. Ahmed: 5/160

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[82] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[83] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[84] Ebû Dâvud/akziye: 14. Buharî/mezalim: 16. İbn Mâce/ahkâm: 6. Ahmed: 2/70

[85] Buharî/ahkârn: 12. Tirmizî/menakıb: 50

[86] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[87] Zehebî/Mîzanü'l-İ'tİdal: 3/436, 7064 nolu Müsnî. Neylü'l-Evtar: 8/305

[88] Buharî/mezâlim: 4, ikrah: 7. Tirmizî/fİten: 68. Dâremî/rikak: 40. Ahmed: 3/99, 201

[89] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[90] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[91] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[92] el-Cemaa. Neylü'l-Evtar: 8/306.

[93] Buharî/tefsîr: 4, 12, şürb: 6, 8, sulh: 12. Müslim/fezâil: 129. Ebû Dâvud/akziye: 31. Tİrmizî/ahkâm: 26. İbn Mâce/mukaddeme: 2. Ahmed: 1/165.

[94] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[95] Kâsânî/Bedayiu's-Sanayi': 7/9. Beyrut: 1394-1974

[96] el-Gamrâvî/es-Siracü'İ-Vehhac: 594. Mısır: 1933

[97] İbn Kudama/el-Muğnî: 11/385.

[98] İbn Kudame/el-Muğnî: 11/385.

[99] İbn Kudame/el-Muğnî: 11/386

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[100] Buharî/ahkâm: 13. Ahmed: 5/52, 181.

[101] Müsned-i Ahmed: 5/52.

[102] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[103] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[104] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[105] Ebû Dâvud/akziye: 8. Müsned-i Ahmed

[106] Ebû Dâvud/akziye: 6. Müsned-i Ahmed: 1/111, 149, 150. Tirmizî

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[107] Kâsânî/Bedâyiu's-Sanayi1:7/9:

[108] Kâsânî/Bedâyiu's-Sanayi": 7/9, 10

[109] Bilgi için bkz: es-Siracü'l-Vehhac: 594. Mısır: 1933.

[110] Bilgi için bkz: el-Muğnî: 11/394, 395

[111] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[112] Bilgi için bkz: Zehebî/Mîzanü'Nİtidal: 4/118, Mısır: 1382-1963. Neylü'l-Evtar: 8/309

[113] Neylü'l-Evtar: 8/310

[114] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/310.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[115] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[116] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[117] Buharî/salât: 71, 83, husumat: 4,.sulh: 14. Müslim/müsakat: 20. Ebû Dâvud/ akziye: 12. Ahmed: 6/390.

[118] Bilgi İçin bkz: İbn Kudama/el-Muğnî: 11/399

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[119] Bilgi için bkz: Neylü'l-Evtar: 8/313

[120] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[121] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[122] Buharî/şehadat: 27, hiyel: 10, ahkâm: 20. Müslim/akzİye: 4. Ebû Dâvud/akziye: 7. Tirmizî/ahkâm: 11,18. Nesâî/kuzat: 12-33. İbn Mâce/ahkâm:5. Ahmed: 2/332.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[123] Kâsanî/Bedayi': 7, 776. ibn Kudama/el-Muğnî: 11/400, 401

[124] İbn Kudama/el-Muğnî: 11 /400, 401.

[125] Kâsanî/Bedayi': 7/6, 7.

[126] Kâsanî/Bedayi': 7/6, 7.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[127] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[128] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[129] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[130] Ebû Dâvud/ilim: 2. Ahmed: 6/186

[131] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[132] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[133] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[134] Müslı'm/akziye: 3. Ebû Dâvud/akziye: 21. İbn Mâce/ahkâm: 31

[135] Müsned-i Ahmed: 1/215,223. İbn Mâce/ahkâm: 31. Tirmizî/ahkâm: 13

[136] Müsned-i Ahmed: 3/305, 5/285. Dârekutnî. Neylü'l-Evtar: 8/318.

[137] Ibn Mâce/ahkâm: 31, 32. Tirmizî/ahkâm: 13,14. Ebû Dâvud/akziye: 21, 22.

[138] Ibn Mâce/ahkâm: 31, 32. Neylü'l-EVtar: 8/319

[139] Bilgi için bkz: Bakara Sûresi: 282, 283. âyetlere. Nûr Sûresi: 4, 6,13. âyetlere

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[140] Geniş bilgi için bkz: Kâsânî/Bedayi': 6/266, 267. Beyrut: 1394

[141] Kâsânî/Bedayiu's-Sanayi': 7/6, 7.

[142] Kâsânî/Bedayiu's-Sanayi': 6/277, 278

[143] Şeyhülislâm Zekeriye Ensarî/Fethü'l-Vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 2/220-225. Mısır: 1367-1948

[144] el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 607. Mısır: 1352-1933.

[145] Bilgi için bkz: Bakara Sûresi: 283

[146] İbn Kudama/el-Muğnî: 12/4-6.

[147] Bilgi için bkz: ibn Kudama/el-Muğnî: 12/5-15. Beyrut: 1403

[148] Bilgi için bkz: İbn Kudame/el-Muğnî: 12/18.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[149] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/319.

[150] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/322

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[151] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[152] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[153] Ebû Dâvud/akziye: 16. İbn Mâce/ahkâm: 30. Ahmed: 2/181, 208.

[154] Ebû Dâvud/akzİye: 17. İbn Mâce/ahkâm: 30

[155] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[156] Mecmeu'l-Enhür: 2/186-188.

[157] Mecmeu'l-Enhür: 2/188-193. İstanbul: 1301

[158] el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 604-606.

[159] ibn Kudama/el-Muğnî: 12/27-33. Beyrut: 1403

[160] İbn Kudama/el-Muğnî: 12/36, 37.

[161] Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 5/152-158. Mısır: 1323

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[162] Tirmizî/şehadat: 2. Ahmed: 2/181, 204

[163] Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 4/423. Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/328

[164] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/328

[165] Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/328.

[166] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[167] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[168] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[169] Ebü Dâvud/akziye: 19. Dârekutnî

[170] Müsned-iAhmed: 5/134

[171] BuharİA/asaya: 35. Ebû Dâvud/akziye: 19.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[172] Sahîh-i Buharı Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi: 8/243, 245

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[173] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[174] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[175] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[176] Müsned-i Ahmed: 4/115, 116, 5/193. Taberânî/akziye: 3.

[177] Müslim/fezail: 210, 212, 214, 215. Ebû Dâvud/sünnet: 9. Ahmed: 5/327, 6/156

[178] Müslim/fezail: 210, 212, 214, 215. Ahmed: 5/327, 6/156

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[179] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[180] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[181] Yılmaz Öztuna. Osmanlı Devleti Tarihi. İstanbul: 1988. cilt: 2/154, 155.

[182] Tirmizî/cennet: 2, daâvat: 128. İbn Mâce/siyam: 48. Ahmed: 4/154.

[183] Müslim. et-Terğîb vet-Terhîb: 3/450. Mısır: 1352.

[184] Taberânî/el-Kebîr. et-Terğîb: 3/450.

[185] el-MünzÎrî/et-Terğîb: 3/450.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[186] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[187] TirmÎzî/ahkâm: 4. Taberânî. Ahmed: 3/22.

[188] Taberânî. et-Terğîb ve't-Terhîb: 3/451. Mısır: 1352.

[189] Hafız Bezzar. Taberânî. et-Terğîb ve't-Terhîb: 3/451. Mısır: 1352

[190] Nesâî/zekât: 77. Ahmed; 5/176.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[191] Hâkim/sahîh isnadla... el-Münzirî/et-Terğîb vel-Terhîb: 3/452

[192] Taberânî/el-Evsat. et-Terğîb ve't-Terhîb: 3/452.

[193] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[194] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[195] Hafız Bezzar. Taberânî. el-Münzirî/et-Terğîb ve't-Terhîb: 3/454.

[196] Ebû Dâvud/akziye: 2.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[197] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[198] Buharı/ilim: 2. Tirmizî/edeb: 76. Dâremî/mukaddeme: 2. Ahmed: 3/361

[199] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[200] Hâkim/isnad-i sahihle. el-MünzÎrî/et-Terğîb: 3/462. Mısır: 1352.

[201] Hâkim/isnad-i sahîhle. el-Münzirî/et-Terğîb: 3/462. Mısır: 1352

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[202] Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/

[203] Müslim/birr: 56, 57. Dâremî/siyer: 72. Ahmed: 2/92, 106,3/323.

[204] Buharî/mezalim: 8. Müslim/birr: 56, 57. Tirmizî/birr: 83.

Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri, Uysal Kitabevi: 6/